De F. Juan Garcia Silva.

CORPUS JURIS CIVILIS ROMANI.

TOMUS SECUNDUS.

CORPUS
JURIS CIVILIS ROMANI,

IN QUO

INSTITUTIONES, DIGESTA

AD CODICEM FLORENTINUM EMENDATA,

CODEX ITEM ET NOVELLÆ,

NEC NON

JUSTINIANI EDICTA, LEONIS ET ALIORUM
IMPERATORUM NOVELLÆ, CANONES APOSTOLORUM,
FEUDORUM LIBRI, LEGES XII. TABB. ET ALIA AD JURISPRUDENTIAM ANTE-JUSTINIANEAM PERTINENTIA SCRIPTA,

CUM OPTIMIS QUIBUSQUE EDITIONIBUS COLLATA, EXHIBENTUR.

CUM NOTIS INTEGRIS

DIONYSII GOTHOFREDI,

QUIBUS ACCESSERUNT

FRANCISCI MODII

ET ALIÆ ALIORUM JCTORUM CELEBERRIMORUM, QUAS INSERUIT EDITIONI SUÆ

SIMON VAN LEEUWEN.

ADDITI QUOQUE LOCIS CONVENIENTIBUS

INDICES TITULORUM AC LEGUM EMENDATISSIMI.

PRÆMISSA EST

HISTORIA ET CHRONOLOGIA JURIS
CIVILIS ROMANI,

QUÆ SINGULARI METHODO LEGUM LATARUM TEMPUS DESIGNAT.

EDITIO NOVA,

Omni, qua licuit, cura, atque labore indefesso, à quamplurimis, in Notis præcipuè, mendis falsisque allegationibus repurgata & correcta.

TOMUS SECUNDUS.

COLONIÆ MUNATIANÆ.

Sumptibus FRATRUM CRAMER.

MDCCLVI.

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI
PRINCIPIS PP. A.
CODICIS
REPETITAE PRAELECTIONIS,
LIBRI XII.

IMPERATORUM NOMINA,

Quorum Conſtitutiones duodecim libris Codicis ſunt inſertæ.

HADRIANUS.
Antoninus Pius.
Divi fratres, ſive M. Antoninus & Verus.
M. Ælius Antoninus ſolus.
Ælius Pertinax.
Severus & Antoninus Caracalla.
Antoninus Caracalla ſolus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus & Voluſianus.
Valerianus & Gallienus.
Gallienus & Valerianus Junior.
Gallienus ſolus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus, Carinus & Numerianus.
Carinus & Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus & Maximianus Herculius.
Conſtantius & Maximianus Galerius.
Conſtantinus Magnus.
Conſtantinus Junior, Conſtantius & Conſtans.
Conſtantius & Conſtans.
Conſtantius ſolus.
Conſtantius & Julianus.
Julianus.
Jovinianus.
Valentinianus & Valens.
Iidem & Gratianus.
Valens, Gratianus & Valentinianus II.
Gratianus & Valentinianus II.
Iidem & Theodoſius.
Valentinianus II. Theodoſius & Arcadius.
Theodoſius & Arcadius.
Iidem & Honorius.
Arcadius & Honorius.
Iidem & Theodoſius Junior.
Honorius & Theodoſius Junior.
Theodoſius Junior ſolus.
Idem & Valentinianus III.
Valentinianus III. ſolus.
Idem & Martianus.
Martianus ſolus.
Leo.
Idem & Anthemius.
Leo Junior & Zeno.
Zeno ſolus.
Anaſtaſius.
Juſtinus.
Juſtinus & Juſtinianus.
Juſtinianus ſolus.

LITERARUM NOTÆ,

Quæ per duodecim Libros Codicis, vel in Conſtitutionum inſcriptionibus, vel temporum denotationibus hinc inde viſuntur, ne cui forte caliginem objiciant, ad hunc modum legi debent.

A.	*Auguſtus.*
A.A.	*Auguſti.*
A. & C.	*Auguſtus & Cæſar.*
A.A. & CC.	*Auguſti & Cæſares.*
Accept.	*Accepta.*
C.	*Cæſar vel Clariſſimus.*
CC.	*Cæſares vel Clariſſimi.*
CC. Coſſ.	*Clariſſimis Conſulibus.*
Cæſ.	*Cæſar.*
Cæſſ.	*Cæſaribus.*
Civitat.	*Civitatis.*
Cl. Cæſ.	*Clariſſimus Cæſar.*
Com.	*Comes.*
Com. R. P. vel rer. priv.	*Comes rerum privatarum.*
Com. ſ. l. vel ſacr. larg.	*Comes ſacrarum largitionum.*
Coſ.	*Conſule.*
Coſſ. vel Conſſ.	*Conſulibus.*
Conſ.	*Conſularis.*
Conſt. vel CP. vel Conſt. vel Conſtantinop.	*Conſtantinopoli.*
Correct.	*Correctori.*
D.	*Data vel dicta.*
Dat.	*Data.*
D. S.	*Data ſubſcripta.*
D. PP.	*Data propoſita.*
DN.	*Domino vel Domino noſtro.*
Dix.	*Dixerunt.*
Emiſſ.	*Emiſſa.*
Fl.	*Flavius.*
G.	*Geſta.*
Gen. P. P.	*Gennadio Præfecto Prætorio.*
Id.	*Idus vel Idibus.*
Imp.	*Imperator.*
Impp.	*Imperatores.*
In for. Tr.	*In foro Trajani.*
IV.	*Quarto.*
Kal.	*Kalendas vel Kalendis.*
L. Jul.	*Legem Juliam.*
Lect.	*Lecta ſ. apud acta.*
Mag.	*Magiſtro.*
Magiſt. mil.	*Magiſtro militum.*
Mag. off.	*Magiſtro officiorum.*
N.	*Nobiliſſimo.*
N. Cæſ.	*Nobiliſſimo Cæſare.*
NN. Cæſſ.	*Nobiliſſimis Cæſaribus.*
Non.	*Nonas vel Nonis.*
N. P. vel Nob. P.	*Nobili vel Nobiliſſimo puero.*
Off.	*Officiorum.*
P. vel Pr.	*Præſidi.*
Præſ. Prov.	*Præſidi Provinciæ.*
P. P.	*Propoſita, vel perpetuo, vel Præfecto Prætorio.*
Pf.	*Præfecto.*
P. P. G.	*Propoſita geſta.*
P. U.	*Præfecto urbi vel vigilum.*
P. vig.	*Præfecto vigilum.*
P. U. R.	*Præfecto urbis Romæ.*
P. vel Pf. Aug.	*Præfecto Auguſtali.*
Pp. emiſſ.	*Propoſita emiſſa.*
P. P. Gal.	*Præfecto Prætorio Galliarum vel prætoriorum Gallianorum.*
P. A.	*Perpetuus Auguſtus, vel Perpetuo Auguſt.*
Pet.	*Petita.*
Pleb.	*Plebis.*
Præf. ann.	*Præfecto annonæ.*
Præt.	*Prætoribus.*
Pr. vel prid.	*Pridie.*
Prop. vel propſt, vel propoſ.	*Propoſita.*
Proconſ.	*Proconſuli.*
Proconſſ.	*Proconſules.*
Publ. judic.	*Publicis judiciis.*
Quæſt.	*Quæſtori.*
R. P.	*Rerum privatarum.*
R. P. orient.	*Rerum privatarum orientis.*
S.	*Salutem, vel ſcripta, vel ſubſcripta, vel ſuppoſita.*
S. D.	*Salutem dicit, vel dicunt, vel ſubſcripta data.*
Subſcr.	*Subſcripta.*
S. L.	*Sacrarum largitionum, vel ſacrarum literarum.*
Sacr. lit.	*Sacrarum literarum.*
S. pet.	*Subſcripta petita.*
S. P.	*Suppoſita.*
S. PP.	*Subſcripta propoſita.*
Supp. vel ſuppoſ. vel ſuppoſit.	*Suppoſita.*
S. petit.	*Subſcripta petita.*
Tit.	*Titulo.*
Trib. pleb.	*Tribunus plebis.*
V.	*Viro.*
V. C.	*Viro Clariſſimo.*
VV. CC.	*Viris Clariſſimis.*
Vic. vel vicar.	*Vicario.*
K. N.	*Kariſſimo nobis.*

TITULI CODICIS, D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

REPETITÆ PRÆLECTIONIS CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM.

LIBER PRIMUS.

DE ſumma Trinitate & fide catholica, ut nemo de ea publice contendere audeat, Tit. 1. De ſacroſanctis Eccleſiis, & de [rebus &] privilegiis earum, 2. De epiſcopis, & clericis, & orphanotrophis, & xenodochis, & brephotrophis, ptochotrophis, & aſcetriis, & monachis, & de privilegiis eorum, & caſtrenſi peculio, & de redimendis captivis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſſis, 3. De epiſcopali audientia, & de diverſis capitulis, quæ ad jus curamque & reverentiam pertinent pontificalem, 4. De hæreticis & Manichæis, & Samaritis, 5. Ne ſanctum baptiſma iteretur, 6. De apoſtatis, 7. Nemini licere ſignum ſalvatoris Chriſti humi vel in ſilice, ſeu marmore aut ſculpere aut pingere, 8. De Judæis & cœlicolis, 9. Ne Chriſtianum mancipium hæreticus vel Judæus vel Paganus habeat, vel poſſideat vel circumcidat, 10. De Paganis ſacrificiis, & templis, 11. De his, qui ad eccleſias confugiunt, vel ibi exclamant [& ne quis ab Eccleſia extrahatur,] 12. De his, qui in eccleſiis manumittuntur, 13.

Leges.

De legibus & conſtitutionibus principum, & edictis, 14. De mandatis principum, 15. De Senatusconſultis, 16. De veteri jure enucleando & de auctoritate jurisprudentium, qui in Digeſtis referuntur, 17. De juris & facti ignorantia, 18. De precibus imperatori offerendis: & de quibus rebus ſupplicare liceat vel non, 19. Quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat, 20. Ut lite pendente, vel poſt provocationem, aut definitivam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare, 21. Si contra jus vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum, 22. De diverſis reſcriptis & pragmaticis ſanctionibus, 23. De ſtatuis & imaginibus, 24. De his, qui ad ſtatuas confugiunt, 25.

Magiſtratus.

De officio præfectorum Orientis & Illyrici, 26. De officio præfecti prætorio Africæ, & de omni ejusdem diœceſeos ſtatu, 27. De officio præfecti urbis, 28. De officio magiſtri militum, 29. De officio quæſtoris, 30. De officio magiſtri officiorum, 31. De officio comitis ſacrarum largitionum, 32. De officio comitis rerum privatarum, 33. [De officio comitis ſacri palatii.] 34. De officio proconſulis & legati [De officio Comitis ſacri Patrimonii] 35. De officio Comitis Orientis, 36. De officio præfecti Auguſtalis, 37. De officio vicarii, 38. De officio prætorum, 39. De officio rectoris provinciæ, 40. Ut nulli provinciæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur. [Conſtitutio Græca.] 41. De quadrimenſtruis, [Conſtitutio Græca.] 42. De officio præfecti vigilum, 43. De officio præfecti annon. [Conſtitutio Græca.] 44. De officio civilium judicum, 45. De officio militarium judicum, 46. Ne rei militaris comitibus vel tribunis lavacra præſtentur, 47. De officio diverſorum judicum, 48. Ut omnes judices tam civiles quam militares poſt adminiſtrationem depoſitam quinquaginta dies in civitatibus, vel certis locis permaneant, 49. De officio ejus, qui vicem alicujus judicis vel præſidis obtinet, 50. De aſſeſſor. [&] domeſt. & cancellariis judicum, 51. De annonis & capitatione adminiſtrantium, & eorum aſſeſſorum, aliorumve publicas ſolicitudines gerentium, vel eorum, qui aliquas conſecuti ſunt dignitates, 52. De contractibus judicum, vel eorum, qui ſunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis: & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent [ſine ſanctione pragmatica,] 53. De modo multarum, quæ a judicibus infliguntur, 54. De defenſoribus civitatum, 55. [De magiſtratibus municipalibus,] 56. De officio juridici Alexandriæ, 57.

LIBER II.

Judicialia.

DE edendo, 1. De in jus vocando, 2. De pactis, 3. De transactionibus, 4. De errore calculi, 5. De poſtulando, 6. De advocatis diverſorum judiciorum, 7. [De advocatis diverſorum judicum] 8. De advocatis fiſci, 9. De errore advocatorum vel libellos ſeu preces concipientium &c. 10. Ut quæ deſunt advocatis, judex ſuppleat, 11. Ex quibus cauſis infamia irrogatur, 12. De procuratoribus, 13. Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre, 14. De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt, 15. Ut nemo privatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat, 16. Ut nemo ſine judicis auctoritate ſigna imprimat

rebus

rebus alienis, 17. Ne fiscus vel respublica procurationem alicui patrocinii causa in lite præstet, 18. De negotiis gestis, 19.

Restitutiones in integrum.

De his, quæ vi metusve causa gesta sunt, 20. De dolo malo, 21. De in integrum restitutione minorum [xxv. annis] 22. De filiofamilias minore, 23. De fidejussoribus minorum, 24. Si tutor vel curator intervenerit, 25. Si [in] communi eademque causa in integrum restitutio postuletur, 26. Si adversus rem judicatam [restitutio postuletur.] 27. Si adversus venditionem, 28. Si adversus venditionem pignorum, 29. Si adversus donationem, 30. Si adversus libertatem, 31. Si adversus transactionem vel divisionem, [in integrum minor restitui velit.] 32. Si adversus solutionem a tutore vel a se factam, 33. Si adversus dotem, 34. Si adversus delictum, 35. Si adversus usucapionem, 36. Si adversus fiscum, 37. Si adversus creditorem, 38. Si minor ab hereditate se abstineat, 39. Si ut omissam hereditatem, vel bonorum possessionem, vel quid aliud adquirat, 40. In quibus causis restitutio in integrum necessaria non est, 41. Qui & adversus quos in integrum restitui non possunt, 42. Si minor se majorem dixerit, vel [major] probatus fuerit, 43. Si sæpius in integrum restitutio postuletur, 44. De his qui veniam ætatis impetraverunt, 45. Si major factus ratum habuerit, 46. Ubi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit, 47. De reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum restitutionis, 48. Etiam per procuratorem causam in integrum restitutionis agi posse, 49. In integrum restitutione postulata, ne quid novi fiat, 50. De restitutione militum, & eorum, qui Reip. causa absunt, 51. De uxoribus militum, & eorum qui Reipublicæ causa absunt, 52. De temporibus in integrum restitutionis tam minorum & aliarum personarum, quæ restitui possunt, quam etiam heredum eorum, 53. Quibus ex causis majores in integrum restituantur, 54. De alienatione mutandi judicii causa facta, 55.

Arbitria & Judicia.

De receptis arbitris, 56. De satisdando, 57. De formulis & impetrationibus actionum sublatis, 58. De jurejurando propter calumniam dando, 59.

LIBER III.

DE judiciis, 1. De sportulis & sumptibus in diversis judiciis faciendis, & de executoribus litium, 2. De pedaneis judicibus, 3. Qui pro sua jurisdictione judices dare darive possunt, 4. Ne quis in sua causa judicet, vel jus sibi dicat, 5. Qui legitimam personam [standi] in judiciis habeant vel non, 6. Ut nemo invitus agere vel accusare cogatur, 7. De ordine judiciorum, 8. De litis contestatione, 9. De plus petitionibus, 10. De dilationibus, 11. De feriis, 12. De jurisdictione omnium judicum: & de foro competenti, 13. Quando imperator inter pupillos & viduas, vel (alias) miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur, 14. Ubi de criminibus agi oporteat, 15. Ubi de possessione agi oporteat, 16. Ubi fideicommissum peti oporteat, 17. Ubi conveniatur qui certo loco dare promisit, 18. Ubi in rem actio exerceri debeat, 19. Ubi de hereditate agatur, & ubi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant, 20. Ubi de ratiociniis tam publicis quam privatis agi oportet, 21. Ubi causa status agi debeat, 22. Ubi quis de curiali, vel cohortali aliave conditione conveniatur, 23. Ubi senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur, 24. In quibus causis militantes fori præscriptione uti non possunt, 25. Ubi causæ fiscales, vel divinæ domus hominumque ejus agantur, 26. Quando liceat unicuique sine judice se vindicare, vel publicam devotionem, 27.

Vindicationes.

De inofficioso testamento, 28. De inofficiosis donationibus, 29. De inofficiosis dotibus, 30. De petitione hereditatis, 31. De rei vindicatione, 32. De usufructu & habitatione, & ministerio servorum, 33. De servitutibus, & aqua, 34.

Damni injuria Actio.

De lege Aquilia, 35.

Mixta seu divisoria actiones.

Familiæ erciscundæ, 36. Communi dividundo, 37. Communia utriusque judicii tam familiæ erciscundæ, quam communi dividundo, 38. Finium regundorum, 39. De consortibus ejusdem litis, 40.

Noxales actiones.

De noxalibus actionibus, 41. Ad exhibendum, 42. De alearum lusu & aleatoribus, 43. De religiosis, & sumptibus funerum, 44.

LIBER IV.

Condictiones.

DE rebus creditis, & jurejurando, 1. Si certum petatur, 2. De suffragio, 3. De prohibita sequestratione pecuniæ, 4. De condictione indebiti, 5. De condictione ob causam datorum, 6. De condictione ob turpem causam, 7. De condictione furtiva, 8. De condictione ex lege, & sine causa, vel injusta causa, 9.

Obligationes & Actiones.

De obligationibus & actionibus, 10. Ut actiones & ab heredibus, & contra heredes incipiant, 11. Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur, 12. Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel servus pro domino conveniatur, 13. An servus pro suo facto post manumissionem teneatur, 14. Quando fiscus, vel privatus debitoris sui debitores convenire possit, vel debeat, 15. De actionibus hereditariis, 16. Ex delictis defunctorum in quantum heredes conveniantur, 17. De constituta pecunia, 18.

Probationes.

De probationibus, 19. De testibus, 20. De fide instrumentorum, & amissione eorum, & de apochis & antapochis faciendis: & de his, quæ sine scriptura fieri possunt, 21. Plus valere quod agitur, quam quod simulate concipitur, 22.

Condictiones quædam.

De commodato, 23. De actione pignoratitia, 24. De exercitoria actione & institoria, 25. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur; vel de peculio, seu quod jussu, vel de in rem verso, 26. Per quas personas nobis adquiratur, 27.

Exceptiones quædam.

Ad senatusconsultum Macedonianum, 28. Ad senatusconsultum Vellejanum, 29. De non numerata pecunia, 30. De compensationibus, 31.

Usura.

De usuris, 32. De nautico fœnore, 33. Depositi vel contra, 34.

Obligationes ex consensu.

Mandati vel contra, 35. Si servus extero se emi mandaverit, 36. Pro socio, 37. De contrahenda emptione & venditione, 38. De hereditate vel actione vendita, 39. Quæ res venire non possunt, & qui vendere vel emere vetantur, 40. Quæ res exportari non debeant, 41. De eunuchis, 42. De patribus, qui filios suos distraxerunt, 43. De rescindenda venditione, 44. Quando liceat ab emptione discedere, 45. Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata, 46. Sine censu, vel reliquis fundum comparari non posse, 47. De periculo & commodo rei venditæ, 48. De actionibus empti & venditi, 49. Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit, 50. De rebus alienis non alienandis: & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca, 51. De communium rerum alienatione, 52. Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum alienatione, 53. De pactis inter emptorem & venditorem compositis, 54. Si servus exportandus veneat, 55. Si mancipium ita venierit, ne prostituatur, 56. Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur vel contra, 57. De ædilitiis actionibus, 58. De monopoliis, & conventu negotiatorum illicito, vel artificio ergolaborum, necnon balneatorum prohibitis, & pactionibus illicitis, 59. De nundinis & mercationibus, 60. De vectigalibus & commissis, 61. Vectigalia nova institui non posse, 62. De commerciis & mercatoribus, 63. De rerum permutatione, & præscriptis verbis, 64. De locato & conducto, 65. De jure emphyteutico, 66.

LIBER V.

Nuptiæ.

DE sponsalibus & arrhis sponsalitiis & proxeneticis, 1. Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitia dederint, 2. De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis, 3. De nuptiis, 4. De incestis & inutilibus nuptiis, 5. De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem seu curatorem filiosque eorum, 6. Si quacunque præditus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni suæ aspirare tentaverint nuptias, 7. Si nuptiæ ex rescripto petantur, 8. De secundis nuptiis, 9. Si secundo nupserit mulier, cui maritus usumfructum reliquit, 10. De dotis promissione & nuda pollicitatione, 11. De jure dotium, 12. De rei uxoriæ actione in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita, 13. De pactis conventis, tam super dote, quam super ante nuptias donatione, & paraphernis, 14. De dote cauta non numerata, 15. De donationibus inter virum & uxorem, & a parentibus in liberos factis, & de ratihabitione, 16. De repudiis, & judicio de moribus sublato, 17. Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur, 18. Si dos constante matrimonio soluta fuerit, 19. Ne fidejussores, [vel mandatores] dotium dentur, 20. Rerum amotarum, 21. Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur, id est, in solutum dentur, 22. De fundo dotali, 23. Divortio facto, apud quem liberi morari, vel educari debeant, 24. De alendis liberis, ac parentibus, 25. De concubinis, 26. De naturalibus liberis, & matribus eorum, & quibus ex causis, justi efficiantur, 27.

Tutelæ.

De tutela testamentaria, 28. De confirmando tutore, 29. De legitima tutela, 30. Qui petant tutores, vel curatores, 31. Ubi petantur tutores, vel curatores, 32. De tutoribus, vel curatoribus illustrium, vel clarissimarum personarum, 33. Qui dare tutores, vel curatores possunt, & qui dari non possunt, 34. Quando mulier officio tutelæ fungi potest, 35. In quibus casibus tutorem, vel curatorem habenti tutor, vel curator dari potest, 36. De administratione tutorum, vel curatorum, & de pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda, 37. De periculo tutorum, vel curatorum, 38. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere vel conveniri possunt, 39. Si ex pluribus tutoribus, vel curatoribus omnes, vel unus agere pro minore, vel conveniri possint, 40. Ne tutor vel curator vectigal conducat, 41. De tutore, vel curatore, qui satis non dedit, 42. De suspectis (tutoribus vel curatoribus,) 43. De in litem dando tutore vel curatore, 44. De eo, qui pro tutore negotia gessit, 45. Si mater indemnitatem promisit, 46. Si contra matris voluntatem tutor datus sit, 47. Ut causæ post pubertatem tutor adsit, 48. Ubi pupilli educari debeant, 49. De alimentis pupillo præstandis, 50. Arbitrium tutelæ, 51. De dividenda tutela, & pro qua parte quisque tutor conveniatur, 52. De in litem jurando, 53. De heredibus tutorum vel curatorum, 54. Si tutor vel curator non gesserit, 55. De usuris pupillaribus, 56. De fidejussoribus tutorum vel curatorum, 57. De contrario judicio tutelæ, 58. De autoritate præstanda, 59. Quando tutores, vel curatores esse desinant, 60. De actore a tutore, seu curatore dando, 61. De excusationibus (tutorum & curatorum) & temporibus earum, 62. Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit, 63. Si tutor vel curator Reipublicæ causa aberit, 64. De excusatione veteranorum, 65. Qui numero liberorum se excusant, 66. Qui morbo se excusant, 67. Qui ætate se excusant, 68. Qui numero tutelarum, 69. De curatore furiosi vel prodigi, 70. De prædiis & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis, sive obligandis, 71. Quando decreto opus non est, 72. Si quis ignorans rem minoris esse sine decreto comparaverit, 73. Si major factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit, 74. De magistratibus conveniendis, 75.

LIBER VI.

Servi & Liberti.

DE servis fugitivis, & libertis, mancipiisque civitatum, artificibus, & ad diversa opera deputatis & ad rem privatam, vel dominicam pertinentibus, 1. De furtis, & servo corrupto, 2. De operis libertorum, 3. De bonis libertorum & jure patronatus, 4. Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta sit, 5. De obsequiis patrono præstandis, 6. De libertis, & eorum liberis, 7. De jure aureorum annulorum, & de natalibus restituendis, 8.

Bonorum possessiones.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt; & intra quod tempus, 9. Quando non petentium partes petentibus accrescant, 10. De bonorum possessione secundum tabulas, 11. De bonorum possessione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur, 12. De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis, liberisque eorum datur, 13. Unde liberi, 14. Unde legitimi, & unde cognati, 15. De edicto successorio, 16. De Carboniano edicto, 17. Unde vir & uxor, 18. De repudianda bonorum possessione, 19. De collationibus, 20. De testamento militis, 21.

Testamenta vel quasi.

Qui testamenta facere possunt, vel non, 22. De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur, 23. De heredibus instituendis, & quæ personæ heredes institui non possunt, 24. De institutionibus, & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis, 25. De impuberum & aliis substitutionibus, 26. De necessariis [servis] heredibus instituendis, vel substituendis, 27. De liberis præteritis, vel exheredatis, 28. De posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis, vel præteritis, 29. De jure deliberandi, & adeunda, vel adquirenda hereditate, 30. De repudianda, vel abstinenda hereditate, 31. Quemadmodum testamenta aperiantur, describantur, & inspiciantur, 32. De edicto divi Hadriani tollendo & quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur, 33. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coëgerit, 34. De his, quibus ut indignis hereditates auferuntur: & ad Senatusconsultum Silanianum, 35. De codicillis, 36.

Legata.

De legatis, 37. De verborum & rerum significatione, 38. Si omissa sit causa testamenti, 39. De indicta viduitate & lege Julia Miscella tollenda, 40. De his, quæ pœnæ nomine in testamentis, vel codicillis [scribuntur vel] relinquuntur, 41. De fideicommissis, 42. Communia de legatis & fideicom. & de in rem missione tollenda, 43. De falsa causa adjecta legato, vel fideicommisso, 44. De his, quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur, 45. De conditionibus insertis, tam in legatis quam in fideicommissis, & libertatibus, 46. De usuris & fructibus legatorum, seu fideicommissorum, 47. De incertis personis, 48. Ad senatusconsultum Trebellianum, 49. Ad legem Falcidiam, 50. De caducis tollendis, 51. De his, qui ante apertas tabulas hereditatem transmittunt, 52. Quando dies legati, vel fideicommissi cedit, 53. Ut in possessionem legatorum, vel fideicommissorum servandorum causa mittatur, & quando satisdari debeat, 54.

Intestatı successio.

De suis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab intestato venientibus, 55. Ad senatusconsultum Tertyllianum, 56. Ad senatusconsultum Orfitianum, 57. De legitimis heredibus, 58. Communia de successionibus, 59. De bonis maternis, & materni generis, 60. De bonis, quæ liberis in potestate patris constitutis, ex matrimonio, vel alias adquiruntur: & eorum administratione, 61. De hereditatibus decurionum, [naviculariorum, cohortalium militum, & Fabricensium,] 62.

LIBER VII.

Manumissiones.

DE vindicta, [libertate,] & apud concilium manumissione, 1. De testamentaria manumissione, 2. De lege Fusia Caninia tollenda, 3. De fideicommissariis libertatibus, 4. De dedititia libertate tollenda, 5. De Latina libertate tollenda, & per certos modos in civitatem Romanam transfusa, 6. De communi servo manumisso, 7. De servo pignori dato manumisso, 8. De servis Reipublicæ manumittendis, 9. De his, qui a non domino manumissi sunt, 10. Qui manumittere non possunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur, 11. Qui non possunt ad libertatem pervenire, 12. Pro quibus causis servi pro præmio libertatem accipiunt, 13. De ingenuis manumissis, 14. Communia de manumissionibus, 15. De liberali causa, 16. De adsertione tollenda, 17. Quibus ad libertatem proclamare non licet; & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur, 18. De ordine cognitionum, 19. De collusione detegenda, 20.

Præscriptiones & usucapiones.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur, 21. De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate, non adversus libertatem opponitur, 22. De peculio ejus, qui libertatem meruit, 23. De senatusconsulto Claudiano tollendo, 24. De nudo jure Quiritum tollendo, 25. De usucapione pro emptore, vel transactione, 26. De usucapione pro donato, 27. De usucapione pro dote, 28. De usucapione pro herede, 29. Communia de usucapionibus, 30. De usucapione transformanda & sublata differentia rerum mancipi, & nec mancipi, 31. De adquirenda & retinenda possessione, 32. De præscriptione longi temporis, decem, vel viginti annorum, 33. In quibus causis cessat longi temporis præscriptio, 34. Quibus non objicitur longi temporis præscriptio, 35. Si adversus creditorem præscriptio opponatur, 36. De quadriennii præscriptione, 37. Ne rei dominicæ, vel templorum vindicatio temporis præscriptione submoveatur, 38. De præscriptione triginta, vel quadraginta annorum, 39. De annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diversis temporibus, & exceptionibus, & præscriptionibus, & interruptionibus earum, 40. De alluvionibus & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis, 41.

Sententiæ.

De sententiis præfectorum prætorio, 42. Quomodo & quando judex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel una parte absente, 43. De sententiis ex periculo recitandis, 44.

De sententiis & interlocutionibus omnium judicum, 45. De sententia, quæ sine cer-
ta quantitate profertur, 46. De sententiis, quæ pro eo quod interest, proferuntur. 47.
Si a non competente judice judicatum esse dicatur, 48. De pœna judicis, qui male ju-
dicavit, vel ejus qui judicem, vel adversarium corrumpere curavit, 49. Sententiam
rescindi non posse, 50. De fructibus & litium expensis, 51. De re judicata, 52.
De executione rei judicatæ, 53. De usuris rei judicatæ, 54. Si plures una sen-
tentia condemnati sunt, 55. Quibus res judicata non nocet, 56. Comminationes,
epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere, 57.
Si ex falsis instrumentis, vel testimoniis judicatum sit, 58. De confessis, 59. (Res)
inter alios acta, vel judicata aliis non nocere, 60. De relationibus, 61.

Appellationes.

De appellationibus & consultationibus, 62. De temporibus & reparationibus ap-
pellationum, seu consultationum, 63. Quando provocare non est necesse, 64. Quo-
rum appellationes non recipiuntur, 65. Si pendente appellatione mors intervene-
rit, 66. De his, qui per metum judicis non appellarunt, 67. Si unus ex pluribus
appellaverit, 68. Si de momentanea possessione fuerit appellatum, 69. Ne liceat in
una eademque causa tertio provocare, vel post duas sententias judicum, quas defini-
tio præfectorum roboraverit, eas retractare, 70. Qui bonis cedere possunt, 71. De
bonis auctoritate judicis possidendis, seu venundandis, & de separationibus bono-
rum, 72. De privilegio fisci, 73. De privilegio dotis, 74. De revocandis his,
quæ in fraudem creditorum alienata sunt, 75.

LIBER VIII.

Interdicta.

DE interdictis, 1. Quorum bonorum, 2. Quorum legatorum, 3. Unde vi, 4.
Si per vim, vel alio modo absentis perturbata sit possessio, 5. Uti possidetis, 6.
De tabulis exhibendis, 7. De liberis exhibendis seu deducendis, & de libero homine
exhibendo, 8. De precario & Salviano interdicto, 9. De ædificiis privatis, 10. De
operis novi nuntiatione, 11. De operibus publicis, 12. De ratiociniis operum pu-
blicorum, & patribus civitatum, 13.

Pignora, & Hypotheca.

De pignoribus & hypothecis, 14. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite
contrahitur, 15. Si aliena res pignori data sit, 16. Quæ res pignori obligari possunt,
vel non: & qualiter pignus contrahatur, 17. Qui potiores in pignore habeantur, 18.
De his, qui in priorum creditorum locum succedunt, 19. Si antiquior creditor pi-
gnus vendiderit, 20. Si communis res pignori data sit, 21. De prætorio pignore:
& ut in actionibus debitorum missio prætorii pignoris procedat, 22. Si in causa judi-
cati pignus captum sit, 23. Si pignus pignori datum sit, 24. De partu pignoris,
& omni causa, 25. De remissione pignoris, 26. Etiam ob chirographariam pecu-
niam pignus teneri posse, 27. De distractione pignorum, 28. Debitorem venditio-
nem pignoris impedire non posse, 29. Si vendito pignore agatur, 30. De luitione
pignoris, 31. Si unus ex pluribus heredibus creditoris, vel debitoris partem suam
debiti solverit, vel acceperit, 32. Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ se-
quuta non fuerit, 33. De jure dominii impetrando, 34. De pactis pignorum, & de
lege commissoria in pignoribus rescindenda, 35.

Exceptiones quædam.

De exceptionibus seu præscriptionibus, 36. De litigiosis, 37.

Stipulationes.

De contrahenda & committenda stipulatione, 38. De inutilibus stipulationi-
bus, 39. De duobus reis stipulandi & promittendi, 40. De fidejussoribus & man-
datoribus, 41. De novationibus & delegationibus, 42. De solutionibus & liberatio-
nibus, 43. De acceptilationibus, 44. De evictionibus, 45. Creditorem evictionem
(pignoris) non debere, 46.

Patria potestas.

De patria potestate, 47. De adoptionibus, 48. De emancipationibus libero-
rum, 49. De ingratis liberis, 50. De postliminio reversis, & de redemptis ab ho-
stibus, 51. De infantibus expositis liberis & servis, & de his, qui sanguinolentos
nutriendos acceperunt, 52.

Consuetudo.

Quæ sit longa consuetudo, 53.

Donationes.

De donationibus, 54. De donationibus quæ sub modo, vel conditione, vel certo
tempore conficiuntur, 55. De revocandis donationibus, 56. De mortis causa do-
nationibus, 57. De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, & (de) decimariis sub-
latis, 58. De jure liberorum, 59.

LIBER IX.

Judicia publica.

DE his, qui accusare non possunt, 1. De accusationibus & inscriptionibus, 2. De
exhibendis, & transmittendis reis, 3. De custodia reorum, 4. De privatis
carceribus inhibendis, 5. Si reus, vel accusator mortuus fuerit, 6. Si quis impe-
ratori maledixerit, 7. Ad legem Juliam majestatis, 8. Ad legem Juliam de adulte-
riis & stupro, 9. Si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit, 10. De mulieribus
quæ se servis propriis junxerunt, 11. Ad legem Juliam de vi publica, vel privata, 12.
De raptu virginum, seu viduarum, nec non sanctimonialium, 13. De emendatione
servorum, 14. De emendatione propinquorum, 15. Ad legem Corneliam de sica-
riis, 16. De his, qui parentes, vel liberos occiderunt, 17. De maleficis & mathe-
maticis, & cæteris similibus, 18. De sepulchro violato, 19. Ad legem Fabiam de
plagiariis, 20. Ad legem Viselliam, 21. Ad legem Corneliam de falsis, 22. De
his, qui sibi adscribunt in testamento, 23. De falsa moneta, 24. De mutatione
nominis, 25. Ad legem Juliam de ambitu, 26. Ad legem Juliam repetunda-
rum, 27. De crimine peculatus, 28. De crimine sacrilegii, 29. De seditiosis &
his, qui plebem contra Rempub. audent colligere, 30. Quando civilis actio criminali
præjudicet, & an utraque ab eodem exerceri possit, 31. De crimine expilatæ heredi-
tatis, 32. De vi bonorum raptorum, 33. De crimine stellionatus, 34. De inju-
riis, 35. De famosis libellis, 36. De abigeis, 37. De Nili aggeribus non rumpen-
dis, 38. De his, qui latrones, vel aliis criminibus reos occultaverint, 39. De requi-
rendis (reis,) 40. De quæstionibus, 41. De abolitionibus, 42. De generali abolitio-
ne, 43. Ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur, 44. Ad senatus-
consultum Turpillianum, 45. De calumniatoribus, 46. De pœnis, 47. Ne sine
jussu principis certis judicibus liceat confiscare, 48. De bonis proscriptorum, seu
damnatorum, 49. De bonis eorum, qui mortem sibi consciverunt, 50. De senten-
tiam passis & restitutis, 51.

LIBER X.

Fiscalia.

DE jure fisci, 1. De conveniendis fisci debitoribus, 2. De fide & jure hastæ fiscalis,
& de actionibus, 3. De venditione rerum fiscalium cum privatis communium, 4.
Ne fiscus rem quam vendidit, evincat, 5. De his, qui ex publicis rationibus mutuam
pecuniam acceperunt, 6. Pœnis fiscalibus creditores præferri, 7. De fiscalibus usu-
ris, 8. De sententiis adversus fiscum latis retractandis, 9. De bonis vacantibus, &
de incorporatione, 10. De delatoribus, 11. De petitionibus bonorum sublatis, 12.
De his, qui se deferunt, 13. Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit, 14.
De thesauris, 15. De annonis & tributis, 16. De indictionibus, 17. De superindi-
cto, 18. De exactoribus tributorum, 19. De superexactionibus, 20. De capiendis &
distrahendis pignoribus tributorum causa, 21. De apochis publicis, & de descriptioni-
bus curialibus, & de distributionibus civilibus, 22. De canone largitionalium titulo-
rum, 23. Ne operæ a collatoribus exigantur, 24. De immunitate nemini conceden-
da, 25. De conditis in publicis horreis, 26. Ut nemini liceat in emptione specierum
se excusare, & de munere sitocomiæ, 27. De collatione donatorum, vel relevatorum,
aut translatorum, seu adæratorum, 28. De collatione æris, 29. De discussoribus, 30.

Curia, Civitatum Munera, & eorum excusationes.

De decurionibus & filiis eorum: & qui decuriones habeantur: & quibus modis a for-
tuna curiæ liberentur, 31. Si servus, aut libertus ad decurionatum aspiraverit, 32. De
prædiis decurionum sine decreto non alienandis, 33. Quando & quibus quarta pars de-
betur ex bonis decurionum: & de modo distributionis eorum, 34. De imponenda lu-
crativa descriptione, 35. De præbendo salario, 36. Si curialis relicta civitate rus ha-
bitare maluerit, 37. De municipiis [&] originariis, 38. De incolis & ubi quis domi-
cilium habere videtur, & de his, qui studiorum causa in alia civitate degunt, 39. De
honoribus & muneribus non continuandis inter patrem & filium, & de intervallis, 40.
De muneribus patrimoniorum, 41. Quemadmodum civilia munera indicuntur, 42.
De his, qui sponte publica munera suscipiunt, 43. De his, qui a principe vacatio-
nem acceperunt, 44. De vacatione publici muneris, 45. De decretis decurionum
super immunitate quibusdam concedenda, 46. De excusationibus munerum, 47.
De quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare, 48. Qui ætate
vel professione se excusant, 49. Qui morbo se excusant, 50. De his, qui numero
liberorum, vel paupertate excusationem meruerunt, 51. De professoribus & medi-
cis, 52. De athletis, 53. De his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti
sunt, 54. Quibus muneribus excusantur hi qui post impletam militiam, vel advo-
cationem per provincias suis commodis vacantes commorantur, & de privilegiis eo-
rum; & de conductoribus vectigalium fisci, 55. De libertinis, 56. De infami-
bus, 57. De reis postulatis, 58. De his, qui in exilium dati, vel ab ordine moti
[sunt,] 59. De filiisfamilias, & quemadmodum pro his pater teneatur, 60. De
periculo successorum parentis, 61 De mulieribus, & in quo loco munera sexui congruen-
tia, vel honores agnoscant, 62. De legationibus, 63. De excusationibus artificum, 64.
De potioribus ad munera nominandis, 65. Si propter inimicitias creatio facta sit, 66.
De sumptuum recuperatione, 67. Si post creationem quis decesserit, 68. De tabulariis,
scribis, logographis, & censualibus, 69. De susceptoribus, præpositis, & arcariis, 70.
De ponderatoribus & auri illatione, 71. De auri publici prosecutoribus, 72.
De his, quæ ex publica collatione illata sunt, non usurpandis, 73. De auro co-
ronario, 74. De Irenarchis, 75. De argenti pretio, quod thesauris infertur, 76.

LIBER XI.

Patrimonialia.

*Hic agitur de navigiis vid. t. 1. ad 5. Monetis, t. 6. Vestibus, t. 7. 8. armis, t. 9.
Nummis, t. 10. Frenis, sellis, baltheis & simili sumptu, t. 11. Classicis, t. 12. Cor-
poribus & collegiis, universitatibus, civitatibus, t. 13. ad 21. Frumento & annonis,
t. 22. ad 28. Municipiis, rebus publicis, t. 29. ad 39. Spectaculis, ludis, aquædu-
ctibus, gladiatoribus, venatione, majuma, armorum usu, t. 40. ad 46.*

DE navicularariis, seu naucleris publicas species transportantibus, & de tollenda lu-
stralis auri collatione, 1. De prædiis & omnibus rebus naviculariorum, 2. De
navibus non excusandis, 3. Ne quid oneri publico imponatur, 4. De naufragiis, 5.
De metallariis & metallis, & procuratoribus metallorum, 6. De murilegulis &
gynæciariis, & procuratoribus gynæcii: & de monetariis, & de bastagariis, 7. De
vestibus holoberis & auratis, & de intinctione sacri muricis, 8. De fabricensibus, 9.
De veteris numismatis potestate, 10. Nulli licere in frenis & equestribus sellis, &
in baltheis margaritas & smaragdos, & hyacinthos aptare, & de artificibus palati-
nis, 11. De classicis, 12. De decurialibus urbis Romæ, 13. De privilegiis cor-
poratorum urbis Romæ, 14. De pistoribus, 15. De suariis & susceptoribus vini,
[& cæteris corporatis,] 16. De collegiatis, & chartopratis, & nummulariis, 17. De
studiis liberalibus urbis Romæ, & Constantinopolitanæ, 18. De honoratorum vehicu-
lis, 19. De privilegiis urbis Constantinopolitanæ, 20. De metropoli Beryto, 21.
De canone frumentario urbis Romæ, 22. De frumento urbis Constantinopolita-
næ, 23. De annonis civilibus, 24. De mendicantibus validis, 25. De nautis Ti-
berinis, 26. De frumento Alexandrino, 27. De Alexandriæ primatibus, 28.
De jure Reipublicæ, 29. De administratione rerum publicarum, 30. De venden-
dis rebus civitatis, 31. De debitoribus civitatum, 32. De periculo nomina-
torum, 33. De periculo eorum, qui pro magistratibus intervenerunt, 34. Quo
quisque ordine conveniatur, 35. Ne quis liber invitus actum reip. gerere coga-
tur, 36. Sumptus injuncti muneris ad omnes collegas pertinere, 37. De his, qui
ex officio quod administraverunt, conveniuntur, 38. De solutionibus debitorum
civitatis, 39. De spectaculis & scenicis, & lenonibus, 40. De expensis publicorum
ludorum, 41. De aquæductu, 42. De gladiatoribus penitus tollendis, 43. De vena-
tione ferarum, 44. De majuma, 45. Ut armorum usus inscio Principe interdictus
sit, 46.

Agricolæ, coloni, censiti.

*De his t. 47. ad 49. Colonis & rusticanis, t. 50. & deinceps. Agris, fundis, pa-
scuis, saltibus, prædiis, eorum mancipiis, conductoribus, procuratoribus, exactoribus,
t. 58. & deinceps. Domo principis & Augustæ, grege, palatiis & hortis, t. 71 ad
finem usque.*

De agricolis, & censitis & colonis, 47. De capitatione civium censibus eximen-
da, 48. In quibus causis coloni censiti dominos accusare possint, 49. De colonis
Palæstinis, 50. De colonis Thracensibus, 51. De colonis Illyricianis, 52. Ut ne-
mo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos, vel vicos eorum, 53. Ne rusticani
ad ullum obsequium devocentur, 54. Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua
ad extraneum transferre, 55. Ut nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis
teneatur, 56. De censibus, & censitoribus & peræquatoribus, & inspectoribus, 57.
De omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur, 58. De fundis li-
mitrophis, & terris, & paludibus & pascuis & limitaneis, vel castellorum, 59. De
pascuis publicis, vel privatis, 60. De fundis patrimonialibus & saltuensibus & em-
phyteuticis, & conductoribus eorum, 61. De mancipiis, & colonis patrimonialium,
& saltuentium, & emphyteuticorum fundorum, 62. De fugitivis colonis patrimo-
nialibus saltuensibus & emphyteuticis, 63. De collatione fundorum patrimonia-
lium, & emphyteuticariorum, 64. De fundis rei privatæ, & saltibus divinæ do-
mus, 65. De fundis & saltibus rei dominicæ, 66. De agricolis & mancipiis domi-
nicis, vel fiscalibus reipublicæ vel privatæ, 67. De prædiis tamiacis, & de his, qui
ex colonis dominicis, aliisque liberæ conditionis procreantur, 68. De diversis præ-
diis urbanis, & rusticis templorum, & civitatum, & omni reditu civili, 69. De
locatione prædiorum civilium, [vel] fiscalium, sive templorum, sive rei privatæ,
[vel] dominicæ, 70. De conductoribus & procuratoribus sive exactoribus prædiorum
fiscalium, domus Augustæ, 71. Quibus ad conductionem prædiorum fiscalium ac-
cedere non licet, 72. De collatione fundorum fiscalium, vel rei privatæ, vel do-
minicæ, vel civitatum, vel templi, 73. De privilegiis domus Augustæ, vel rei
privatæ, & quarum collationum excusationem habent, 74. De grege dominico, 75.
De palatiis & domibus dominicis, 76. De cupressis ex luco Daphnensi, vel Perseis
per Ægyptum non excidendis, vel vendendis, 77.

LIBER XII.

Palatina:

*Seu de personis, quæ sunt in dignitate, t. 1. Senatoriæ (illustres, t. 2. ad 6. Spectabi-
les, t. 8. ad 15. Clarissimæ, t. 16. ad 31. Equestris, tit. 32. Perfectissimæ, t. 33.
Militares, t. 34. ad 52. Apparitoriæ, seu aliis apparentes, t. 53. ad finem.*

DE dignitatibus, 1. De prætoribus & de honore præturæ, & collatione, & gleba, &
folli, & septem solidorum functione sublata, 2. De consulibus & non spargendis ab
his pecuniis: & de Præfectis & Magistris militum, & Patriciis, 3. De præfectis præto-
rio, sive urbi, & magistris militum in dignitatibus exæquandis, 4. De præpositis sacri
cubiculi, & de omnibus cubiculariis, & privilegiis eorum, 5. De quæstoribus & magi-
stris officiorum, & Comitibus sacrarum largitionum, & rei privatæ, 6. De primicerio,
secundicerio, & Notariis, 7. Ut dignitatum ordo servetur, 8. De Magistris sacrorum
scriniorum, 9. De comitibus consistorianis, 10. De Comitibus & tribunis schola-
rum, 11. De Comitibus rei militaris, 12. De Comitibus & Archiatris sacri palatii, 13.
De Comitibus, qui provincias regunt, 14. De Professoribus, qui in urbe Constantino-
politana docentes, ex lege comitivam meruerunt, 15. De silentiariis & decurionibus
eorum, 16. De domesticis & protectoribus, 17. De præpositis laborum, 18. De pro-
ximis sacrorum scriniorum, cæterisque qui in sacris scriniis militant, 19. De agentibus
in rebus, 20. De præpositis agentium in rebus, 21. De principibus agentium in re-
bus, 22. De Curiosis & stationariis, 23. De Palatinis sacrarum largitionum, & re-
rum privatarum, 24. De Stratoribus, 25. De Castrensianis & ministerianis, 26. De
Decanis, 27. De Mensoribus, 28. De privilegiis eorum, qui in sacro palatio mili-
tant, 29. De privilegiis scholarum, 30. De castrensi omnium palatinorum peculio, 31.
De equestri dignitate, 32. De perfectissimatus dignitate, 33. Qui militare possunt, vel
non possunt, & de servis ad militiam, vel dignitatem adspirantibus: & ut nemo duplici
militia, vel dignitate & militia (simul) utatur, 34. Negotiatores ne militent, 35. De
re militari, 36. De castrensi peculio militum, & præfectianorum, 37. De erogatione
militaris annonæ, 38. De excoctione & translatione militarium annonarum, 39. De
militari veste, 40. De metatis & epidemeticis, 41. De salgamo hospitibus non præ-
stando, 42. De commeatu, 43. De tyronibus, 44. De littorum, & itinerum custo-
dia, 45. De desertoribus & occultatoribus eorum, 46. De veteranis, 47. De filiis
officialium militarium, qui in bello moriuntur, 48. De oblatione votorum, 49. De
numerariis, & actuariis, & chartulariis, & adjutoribus scriniariis, & exceptoribus se-
dis excelsæ, cæterorumque judicum, tam civilium, quam militarium, 50. De cursu
publico, angariis, & parangariis, 51. De Tractatoriis & stativis, 52. De Apparitori-
bus præfectorum prætorio, & privilegiis eorum, 53. De Apparitoribus præfecti ur-
bis, 54. De Apparitoribus magistrorum militum, & de privilegiis eorum, 55. De
apparitoribus proconsulis & legati, 56. De apparitoribus comitis Orientis, 57. De
apparitoribus præfecti Augustalis, ... De apparitoribus præ-
cohortalibus, principibus cornicularis, ac primipilaribus, 58. De apparitoribus præ-
fecti annonæ, 59. De diversis officiis, & apparitoribus judicum, & probatoriis eo-
rum, 60. De executoribus & exactoribus, 61. De lucris advocatorum, & concussio-
nibus officiorum, sive apparitorum, 62. De primipilo, 63. Publicæ lætitiæ, vel con-
sulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum, & aliarum sacrarum, vel judicia-
lium literarum, ex descriptione, vel ab invitis ne quid accipiant immodicum, 64.

INDEX

INDEX
TITULORUM CODICIS
ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS.

Prior numerus librum, poſterior titulum indicat.

A.

DE Abigeis 9. 37
De Abolitionibus 9. 42
De Acceptilationibus 8. 44
De Accuſationibus & inſcriptionibus 9. 2
De Actionibus empti & venditi 4. 49
De Actore a tutore, ſeu curatore dando 5. 61
Ad exhibendum 3. 42
Ad legem Corneliam de falſis 9. 22
Ad legem Corneliam de ſicariis 9. 16
Ad legem Falcidiam 6. 50
Ad legem Fabiam de plagiariis 9. 20
Ad legem Juliam de adulteriis & ſtupro 9. 9
Ad legem Juliam de ambitu 9. 26
Ad legem Juliam de vi publica vel privata 9. 12
Ad legem Juliam majeſtatis 9. 8
Ad legem Juliam repetundarum 9. 27
Ad legem Viſelliam 9. 21
De Adminiſtratione rerum publicarum 11. 30
De Adminiſtratione tutorum, vel curatorum, & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda 5. 37
De Adoptionibus 8. 48
De Adquirenda & retinenda poſſeſſione 7. 32
Ad ſenatusconſultum Macedonianum 4. 28
Ad ſenatusconſultum Orfitianum 6. 57
Ad ſenatusconſultum Silanianum 6. 35
Ad ſenatusconſultum Tertyllianum 6. 56
Ad ſenatusconſultum Trebellianum 6. 49
Ad ſenatusconſultum Turpillianum 9. 45
Ad ſenatusconſultum Vellejanum 4. 29
De Advocatis diverſorum judicum 2. 8
De Advocatis diverſorum judiciorum 2. 7
De Advocatis Fiſci 2. 9
De Ædificiis privatis 8. 10
De Ædilitiis actionibus 4. 58
De Agentibus in rebus 12. 20
De Agricolis, & cenſitis & colonis 11. 47
De Agricolis & mancipiis dominicis, vel fiſcalibus rei publ. vel privatæ 11. 67
De Aleatoribus, & alearum luſu 3. 43
De Alendis liberis, ac parentibus 5. 25
De Alexandriæ primatibus 11. 28
De Alienatione judicii mutandi cauſa facta 2. 55
De Alimentis pupillo præſtandis 5. 50
De Alluvionibus, & paludibus, & paſcuis ad alium ſtatum translatis 7. 41
De Annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diverſis temporibus & exceptionibus & præſcriptionibus & interruptionibus earum 7. 40
De Annonis civilibus 11. 24
De Annonis & capitatione adminiſtrantium, & eorum aſſeſſorum, aliorumve publicas ſolicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas conſecuti ſunt dignitates 1. 52
De Annonis & tributis 10. 16
An ſervus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur 4. 14
De Apochis publicis, & de deſcriptionibus curialibus & de diſtributionibus civilibus 10. 22
De Apoſtatis 1. 7
De Apparitoribus comitis orientis 12. 57
De Apparitoribus magiſtrorum militum & privilegiis eorum 12. 55
De Apparitoribus præfecti annonæ 12. 59
De Apparitoribus præfectorum prætorio & privilegiis eorum 12. 53
De Apparitoribus præfecti urbis 12. 54
De Apparitoribus proconſulis & legati 12. 56
De Appellationibus & conſultationibus 7. 62
De Aquæductu 11. 42
De Arbitris 2. 56
Arbitrium tutelæ 5. 51
De Argenti pretio quod theſauris infertur 10. 76
De Aſſertione tollenda 7. 17
De Aſſeſſoribus, [&] domeſticis, & cancellariis judicum 1. 51
De Athletis 10. 53
De Auro coronario 10. 74
De Auri publici perſecutoribus 10. 72
De Autoritate præſtanda 5. 59

B.

DE Bonis autoritate judicis poſſidendis ſeu venundandis, & de ſeparationibus bonorum 7. 72
De Bonis eorum, qui mortem ſibi conſciverunt 9. 50
De Bonis libertorum & jure patronatus 6. 4
De Bonis maternis, & materni generis 6. 60
De Bonis proſcriptorum, ſeu damnatorum 9. 49
De Bonis, quæ liberis in poteſtate patris conſtitutis, ex matrimonio, vel alias adquiruntur, & eorum adminiſtratione 6. 61
De Bonis vacantibus & de incorporatione 10. 10
De Bonorum poſſeſſione contra tabulas liberti, quæ patronis, liberisque eorum datur 6. 13
De Bonorum poſſeſſione contra tabulas, quam Prætor liberis pollicetur 6. 12
De Bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas 6. 11

C.

DE Caducis tollendis 6. 51
De Calumniatoribus 9. 46
De Canone frumentario urbis Romæ 11. 22
De Canone largitionalium titulorum 10. 23
De Capiendis & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa 10. 21
De Capitatione civium cenſibus eximenda 11. 48
De Carboniano edicto 6. 17
De Caſtrenſianis & miniſterianis 12. 26
De Caſtrenſi omnium palatinorum peculio 12. 31
De Caſtrenſi peculio militum, & præfectianorum 12. 37
De Cenſibus & cenſitoribus, & peræquatoribus, & inſpectoribus 11. 57
De Ceſſione bonorum 7. 71
De Claſſicis 11. 12
De Codicillis 6. 36
De Cohortalibus principibus, cornicularis, ac primipilaris 12. 58
De Collationibus 6. 20
De Collatione æris 10. 29
De Collat. donatorum, vel relevatorum, aut translatorum, ſeu adæratorum 10. 28
De Collatione fundorum fiſcalium, vel rei privatæ, vel dominicæ, vel civitatis, vel templi 11. 73
De Collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticariorum 11. 64
De Collegiatis, & chartopratis, & nummulariis 11. 17
De Colluſione detegenda 7. 20
De Colonis Illyricianis 11. 52
De Colonis Palæſtinis 11. 50
De Colonis Thracenſibus 11. 51
De Comitibus conſiſtorianis 12. 10
De Comitibus & archiatris ſacri palatii 12. 13
De Comitibus & tribunis ſcholarum 12. 11
De Comitibus qui provincias regunt 12. 14
De Comitibus rei militaris 12. 12
De Commeatu 12. 43
De Commerciis & Mercatoribus 4. 63
Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere 7. 57
De Commodato 4. 23
Communia de legatis & fideicommiſſis, & de in rem miſſione tollenda 6. 43
Communia de manumiſſionibus 7. 15
Communia de ſucceſſionibus 6. 59
Communia de uſucapionibus 7. 30
Communi dividundo 3. 37
De Communium rerum alienatione 4. 52
De Communi ſervo manumiſſo 7. 7
Communia utriusque judicii, tam famil. erciſcundæ quam comm. dividundo 3. 38
De Compenſationibus 4. 31
De Concubinis 5. 26
De Condictione ex lege, & ſine cauſa, vel injuſta cauſa 4. 9
De Condictione furtiva 4. 8
De Condictione indebiti 4. 5
De Condictione ob cauſam datorum 4. 6
De Condictione ob turpem cauſam 4. 7
De Conditionibus inſertis, tam in legatis quam in fideicomm. & libertatibus 6. 46
De Conditis in publicis horreis 10. 26
De Conductoribus & procuratoribus, ſive actoribus prædiorum fiſcalium domus Auguſtæ 11. 71
De Confeſſis 7. 59
De Confirmando tutore 5. 29
De Conſortibus ejusdem litis 3. 40
De Conſtituta pecunia 4. 18
De Conſtitutionibus Principum 1. 14
De Conſulibus, & non ſpargendis ab his pecuniis: & de præfectis & magiſtris militum, & patriciis 12. 3
De Contractibus judicum vel eorum, qui ſunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis: & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent [ſine ſanctione pragmatica] 1. 53
De Contrahenda emptione & venditione 4. 38
De Contrahenda & committenda ſtipulatione 8. 38
De Contrario judicio tutelæ 5. 58
De Conveniendis fiſci debitoribus 10. 2
Creditorem evictionem [pignoris] non debere 8. 46
De Crimine expilatæ hereditatis 9. 32
De Crimine peculatus 9. 28
De Crimine ſacrilegii 9. 29
De Crimine ſtellionatus 9. 34
De Cupreſſis ex Luco Daphnenſi, vel Perſeis per Ægyptum non excidendis vel vendendis 11. 77
De Curatore furioſi, vel prodigi 5. 70
De Curioſis & ſtationariis 12. 23
De Curſu publico, & angariis, & parangariis 12. 51
De Cuſtodia reorum 9. 4

D.

DE Debitoribus civitatum 11. 32
Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe 8. 29
De Decanis 12. 27
De Decretis decurionum ſuper immunitate quibusdam concedenda 10. 46
De Decurialibus urbis Romæ 11. 13
De Decurionibus & filiis eorum, & qui decuriones habeantur, & quibus modis a fortuna curiæ liberentur 10. 31
De Dedititia libertate tollenda 7. 5
De Defenſoribus civitatum 1. 55
De Delatoribus 10. 11
Depoſiti vel contra 4. 34
De Deſertoribus & occultatoribus eorum 12. 46
De Dignitatibus 12. 1
De Dilationibus 3. 11
De Diſcuſſoribus 10. 30
De Diſtractione pignorum 8. 28
De Diverſis officiis & apparitoribus judicum, & probatoriis eorum 12. 60
De Diverſis prædiis urbanis & ruſticis, templorum & civitatum, & omni reditu civili 11. 69
De Diverſis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus 1. 23
De Dividenda tutela & pro qua parte quisque tutorum conveniatur 5. 52
Divortio facto, apud quem liberi morari, vel educari debeant 5. 24
De Dolo malo 2. 21
De Domeſticis & protectoribus 12. 17
De Donationibus 8. 54
De Donationibus ante nuptias, vel propter nuptias & ſponſalitiis 5. 3
De Donationibus cauſa mortis 8. 57
De Donationibus inter virum & uxorem, & a parentibus in liberos factis, & de ratihabitione 5. 16
De Donationibus quæ ſub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur 8. 55
De Dote cauta, non numerata 5. 15
De Dotis promiſſione, & nuda pollicitatione 5. 11
De Duobus reis ſtipulandi & promittendi 8. 40

E.

DE Edendo 2. 1
De Edicto divi Hadriani tollendo: & quemadmodum ſcriptus heres in poſſeſſionem mittatur 6. 33
De Emancipationibus liberorum 8. 49
De Emendatione propinquorum 9. 15
De Emendatione ſervorum 9. 14
De Eo, qui pro tutore negotia geſſit 5. 45
De Eo quod intereſt 7. 47
De Epiſcopali audientia, & diverſis capitulis, quæ ad jus curamque & reverentiam pertinent pontificalem 1. 4
De Epiſcopis & Clericis, Orphanotrophis, & Xenodochis, & Brephotrophis, Ptochotrophis, & aſcetriis & Monachis, & privilegiis eorum & caſtrenſi peculio & de redimendis captivis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſſis 1. 3
De Equeſtri dignitate 12. 32
De Erogatione militaris annonæ 12. 38
De Errore advocatorum, vel libellos, ſeu preces concipientium 2. 10
De Errore calculi 2. 5
Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri poſſe 8. 27
Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe 2. 49
De Evictionibus 8. 45
De Eunuchis 4. 42
De Exactoribus tributorum 10. 19
De Exceptionibus, ſeu præſcriptionibus 8. 36
De Excoctione & translatione militarium annonarum 12. 39
De Excuſationibus artificum 10. 64
De Excuſationibus munerum 10. 47
De Excuſationibus [tutorum & curatorum] & de temporibus earum 5. 62
De Excuſationibus veteranorum 5. 65
Ex delictis defunctorum in quantum heredes conveniantur 4. 17
De Executoribus & exactoribus 12. 61
De Executione rei judicatæ 7. 53
De Exhibendis & transmittendis reis 9. 3
De Expenſis ludorum publicorum 11. 41
Ex quibus cauſis infamia irrogatur 2. 12
Ex quibus cauſis majores XXV. annis in integrum reſtituantur 2. 54

F.

DE Fabricenſibus 11. 9
De Falſa cauſa adjecta legato, vel fideicomm. 6. 44
De Falſa moneta 9. 24
Familiæ erciſcundæ 3. 36
De Famoſis libellis 9. 36
De Feriis 3. 12
De Fide & jure haſtæ fiſcalis, & de adject. 10. 3
De Fideicommiſſariis libertatibus 7. 4
De Fideicommiſſis 6. 42
De Fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum, [& de apochis] & antapochis faciendis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt 4. 21
De Fidejuſſoribus & mandatoribus 8. 41
De Fidejuſſoribus minorum 2. 24
De Fidejuſſoribus tutorum, vel curatorum 5. 57
De Filiisfamilias, & quemadmodum pro his pater teneatur 10. 60
De Filiofam. minore 2. 23
De Filiis officialium militarium qui in bello moriuntur 12. 48
Finium regundorum 3. 39
De Fiſcalibus uſuris 10. 8
De Formulis & impetrationibus actionum ſublatis 2. 58
De Fructibus, & litium expenſis 7. 51
De Frumento Alexandrino 11. 27
De Frumento urbis Conſtantinopolitanæ 11. 23
De Fugitivis colonis patrimonialibus ſaltuenſibus & emphyteuticis 11. 63
De Fundo dotali 5. 23
De Fundis & ſaltibus rei dominicæ 11. 66
De Fundis limitrophis, & terris, & paludibus, & paſcuis, & limitaneis, vel caſtellorum 11. 59
De Fundis patrimonialibus & ſaltuenſibus, & emphyteuticis & eorum conductoribus 11. 61
De Fundis rei privatæ, & ſaltibus divinæ domus 11. 65
De Furtis & ſervo corrupto 6. 2

G.

DE Generali abolitione 9. 43
De Gladiatoribus penitus tollendis 11. 43
De Grege dominico 11. 75

H.

DE Hæreticis & Manichæis, & Samaritis 1. 5
De Hereditariis actionibus 4. 16
De Hereditatibus decurionum &c. 6. 62
De Heredibus inſtituendis, & quæ perſonæ heredes inſtitui non poſſunt 6. 24
De Heredibus tutorum vel curatorum 5. 54
De Hereditate vel actione vendita 4. 39
De Hereditatis petitione 3. 31
De His, quæ ex publica collatione illata ſunt, non uſurpandis 10. 73
De His quæ pœnæ nomine in teſtamento, vel codicillis [ſcribuntur, vel] relinquuntur 6. 41
De His, quæ ſub modo legata, vel fideicommiſſa relinquuntur 6. 45
De His quæ vi metusque cauſa geſta ſunt 2. 20
De His qui accuſare non poſſunt 9. 1
De His qui ad eccleſiam confugiunt, vel ibi exclamant! [& ne quis ab eccleſia extrahatur] 1. 12
De His qui ad ſtatuas confugiunt 1. 25
De His qui a non domino manumiſſi ſunt 7. 10
De His qui ante apertas tabulas hereditatem transmittunt 6. 52
De His qui a principe vacationem acceperunt 10. 44
De His quibus ut indignis hereditates auferuntur, & ad SC. Silanianum 6. 35
De His qui ex officio quod adminiſtrarunt, conveniuntur 11. 38
De His, qui in exilium dati, vel ab ordine moti [ſunt] 10. 59
De His qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt 10. 6
De His qui in eccleſiis manumittuntur 1. 13
De His qui in priorum creditorum locum ſuccedunt 8. 19
De His qui latrones, vel aliis criminibus reos occultaverint 9. 39
De His qui non impletis ſtipendiis ſacramento ſoluti ſunt 10. 54
De His qui numero liberorum, vel paupertate excuſationem meruerunt 10. 51
De His qui parentes, vel liberos occiderunt 9. 17
De His qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt 2. 15
De His qui per metum judicis non appellarunt 7. 67
De His qui ſe deferunt 10. 13
De His qui ſibi adſcribunt in teſtamento 9. 23
De His qui ſponte publica munera ſubeunt 10. 43
De His qui veniam ætatis impetraverunt 2. 45
De Honoratorum vehiculis 11. 19

I.

DE Immunitate nemini concedenda 10. 25
De Imponenda lucrativa deſcriptione 10. 35
De Impuberum & aliis ſubſtitutionibus 6. 26
De Incertis perſonis 6. 48
De Inceſtis & inutilibus nuptiis 5. 5
De Incolis, & ubi quis domicilium habere videtur, & de his qui ſtudiorum cauſa in alia civitate degunt 10. 39
De Indictionibus 10. 17
De Indicta viduitate, & lege Julia Miſcella tollenda 6. 40
De Infamibus 10. 57
De Infantibus expoſitis liberis & ſervis: & de his qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt 8. 52
De Infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, & (de) decimariis ſublatis 8. 58
De Ingenuis manumiſſis 7. 14
De Ingratis liberis 8. 50

De In integrum reſtitutione minorum [25. annis] 2. 22
In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid novi fiat 2. 50
De Injuriis 9. 35
De In jus vocando 2. 2
De In litem dando tutore vel curatore 5. 44
De In litem jurando 5. 53
De Inofficioſis donationibus 3. 29
De Inofficioſis dotibus 3. 30
De Inofficioſo teſtamento 3. 28
In quibus caſibus tutorem, vel curatorem habenti, tutor vel curator dari poteſt 5. 36
In quibus cauſis ceſſat longi temporis præſcriptio 7. 34
In quibus cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint 11. 49
In quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt 2. 41
In quibus cauſis militantes fori præſcriptione uti non poſſunt 3. 25
In quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur 8. 15
De Inſtitoria & exercitoria actione 4. 25
De Inſtitutionibus & ſubſtitutionibus & reſtitutionibus ſub conditione factis 6. 25
Inter alios acta vel judicata aliis non nocere 7. 60
De Interdictis 8. 1
De Interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem, ſeu curatorem filiosque eorum 5. 6
De Inutilibus ſtipulationibus 8. 39
De Irenarchis 10. 75
De Judæis & cœlicolis 1. 9
De Judiciis 3. 1
De Jure aureorum annulorum, & de natalibus reſtituendis 6. 8
De Jure deliberandi, & de adeunda, vel adquirenda hereditate 6. 30
De Jure dominii impetrando 8. 34
De Jure dotium 5. 12
De Jure emphyteutico 4. 66
De Jure fiſci 10. 1
De Jurejurando propter calumniam dando 2. 59
De Jure liberorum 8. 59
De Jure Reip. 11. 29
De Juriſdictione omnium judicum, & de foro competenti 3. 13
De Juris & facti ignorantia 1. 18

L.

De Latina libertate tollenda, & per certos modos in civitatem Romanam transfuſa 7. 6
De Legationibus 10. 63
De Legatis 6. 37
De Lege Aquilia 3. 35
De Lege Fuſia Caninia tollenda 7. 3
De Legibus & conſtitutionibus principum & edictis 1. 14
De Legitimis heredibus 6. 58
De Legitima tutela 5. 30
De Liberali cauſa 7. 16
De Liberis exhibendis, ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo 8. 8
De Liberis præteritis, vel exheredatis 6. 28
De Libertinis 10. 56
De Libertis & eorum Liberis 6. 7
De Litigioſis 8. 37
De Litis conteſtatione 3. 9
De Littorum & itinerum cuſtodia 12. 45
De Locatione prædiorum civilium, vel fiſcalium, ſive templorum, ſive rei privatæ [vel] dominicæ 11. 70
De Locato & conducto 4. 65
De Longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate, & non adverſus libertatem opponitur 7. 22
De Luitione pignoris 8. 31
De Lucris advocatorum, & concuſſionibus officiorum ſive apparitorum 12. 62

M.

De Magiſtratibus conveniendis 5. 75
De Magiſtratibus municipalibus 1. 56
De Magiſtris ſacrorum ſcriniorum 12. 9
De Majuma 11. 45
De Maleficis & mathematicis, & cæteris ſimilibus 9. 18
De Mancipiis & colonis patrimonialium, ſaltuenſium & emphyteuticorum fundorum 11. 62
De Mandatis principum 1. 15
Mandati vel contra 4. 35
De Mendicantibus validis 11. 25
De Menſoribus 12. 28
De Metallariis, & metallis, & procuratoribus metallorum 11. 6
De Metatis & epidemeticis 12. 41
De Metropoli Beryto 11. 21
De Militari veſte 12. 40
De Modo multarum, quæ a judicibus infliguntur 1. 54
De Monopoliis, & conventu negotiatorum illicito, vel artificum ergolaborum, necnon balneatorum prohibitis, & de pactionibus illicitis 4. 59
De Mulieribus, & in quo loco munera ſexui congruentia, vel honores agnoſcant 10. 62
De Mulieribus quæ ſe propriis ſervis junxerunt 9. 11
De Muneribus & honoribus non continuandis inter patrem & filium, & de intervallis 10. 40
De Muneribus patrimoniorum 10. 41
De Municipibus [&] originariis 10. 38
De Murilegulis & gynæciariis, & procuratoribus gynæcii: & de monetariis, & baſtagariis 11. 7
De Mutatione nominis 9. 25

N.

De Naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus cauſis juſti efficiantur 5. 27
De Naufragiis 11. 5
De Navibus non excuſandis 11. 3
De Navicularriis, ſeu naucleris publicas ſpecies transportantibus, & de tollenda luſtralis auri collatione 11. 1
De Nautico fœnore 4. 33
De Nautis Tiberinis 11. 26
De Neceſſariis [ſervis] heredibus inſtituendis, vel ſubſtituendis 6. 27
Ne Chriſtianum mancipium hæreticus, vel Judæus, vel paganus habeat, vel poſſideat, vel circumcidat 1. 10
Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur 7. 21
Ne fidejuſſores, [vel mandatores] dotium dentur 5. 20
Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſervus pro domino conveniatur 4. 13
Ne fiſcus rem quam vendidit evincat 10. 5
Ne fiſcus, vel reſpublica procurationem alicui patrocinii cauſa in lite præſtet 2. 18
Negotiatores ne militent 12. 35
De Negotiis geſtis 2. 19
Ne liceat in una eademque cauſa tertio provocare, vel poſt duas ſententias judicum, quas definitio præfectorum roboraverit, eas retractare 7. 70
Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre 2. 14
Nemini licere ſignum ſalvatoris Chriſti humi, vel in ſilice, vel in marmore, aut ſculpere aut pingere 1. 8
Ne operæ a collatoribus exigantur 10. 24
Ne pro dote mulieris, bona quondam mariti addicantur, id eſt, in ſolidum dentur 5. 22
Ne quid oneri publico imponatur 11. 4
Ne quis in ſua cauſa judicet, vel jus ſibi dicat 3. 5
Ne quis liber invitus actum reipublicæ gerere cogatur 11. 36
Ne rei dominicæ, vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſubmoveatur 7. 38
Ne rei militaris comitibus, vel tribunis lavacra præſtentur 1. 47
Ne ruſticani ad ullum obſequium devocentur 11. 54
Ne ſanctum baptiſma iteretur 1. 6
Ne ſine juſſu principis certis judicibus liceat confiſcare 9. 48
Ne tutor, vel curator vectigalia conducat 5. 41
Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur 4. 12
De Nili aggeribus non rumpendis 9. 38
Non licere habitatoribus metrocomiæ loca ſua ad extraneum transferre 11. 55
De Non numerata pecunia 4. 30
De Novationibus, & delegationibus 8. 42
De Novi operis nuntiatione 8. 11
De Noxalibus actionibus 3. 41
De Nudo jure Quiritum tollendo 7. 25
Nulli licere in frenis & equeſtribus ſellis, & in baltheis margaritas, & ſmaragdos, & hyacinthos aptare: & de artificibus palatinis 11. 11
De Numerariis, actuariis, & chartulariis, & adjutoribus, ſcriniariis, & exceptoribus ſedis excelſæ, cæterorumque judicum, tam militarium quam civilium 12. 50
De Nundinis & mercationibus 4. 60
De Nuptiis 5. 4

O.

De Oblatione votorum 12. 49
De Obligationibus & actionibus 4. 10
De Obſequiis patrono præſtandis 6. 6
De Officio civilium judicum 1. 45
De Officio comitis orientis 1. 36
De Officio comitis rerum privatarum 1. 33
De Officio comitis ſacrarum largitionum 1. 32
De Officio comitis ſacri palatii 1. 34
De Officio comitis ſacri patrimonii 1. 35
De Officio diverſorum judicum 1. 48
De Officio ejus qui vicem alicujus judicis, vel præſidis obtinet 1. 50
De Officio juridici Alexandriæ 1. 57
De Officio magiſtri militum 1. 29
De Officio magiſtri officiorum 1. 31
De Officio militarium judicum 1. 46
De Officio præfecti Annonæ 1. 44
De Officio præfecti Auguſtalis 1. 37
De Officio præfecti prætorio Africæ, & de omni ejusdem diœceſeos ſtatu 1. 27
De Officio præfecti prætoriorum Orientis & Illyrici 1. 26
De Officio præfecti vigilum 1. 43
De Officio præfecti urbi 1. 28
De Officio prætorum 1. 39
De Officio proconſulis & legati 1. 35
De Officio quæſtoris 1. 30
De Officio rectoris provinciæ 1. 40
De Officio vicarii 1. 38
De Omni agro deſerto, & quando ſteriles fertilibus imponuntur 11. 58
De Operis libertorum 6. 3
De Operibus publicis 8. 12
De Ordine cognitionum 7. 19
De Ordine judiciorum 3. 8

P.

De Pactis 2. 3
De Pactis conventis, tam ſuper dote, quam ſuper donatione ante nuptias & paraphernis 5. 14
De Pactis inter emptorem & venditorem compoſitis 4. 54
De Pactis pignorum, & de lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda 8. 35
De Paganis & ſacrificiis & templis 1. 11
De Palatiis & domibus dominicis 11. 76
De Palatinis ſacrarum largitionum & rerum privatarum 12. 24
De Partu pignoris, & omni cauſa 8. 25
De Paſcuis publicis, vel privatis 11. 60
De Patria poteſtate 8. 47
De Patribus qui filios ſuos diſtraxerunt 4. 43
De Peculio ejus qui libertatem meruit 7. 23
De Pedaneis judicibus 3. 3
De Perfectiſſimatus dignitate 12. 33
De Periculo eorum qui pro magiſtratibus intervenerunt 11. 34
De Periculo & commodo rei venditæ 4. 48
De Periculo nominatorum 11. 33
De Periculo ſucceſſorum Parentis 10. 61
De Periculo tutorum & curatorum 5. 38
Per quas perſonas nobis adquiratur 4. 27
De Petitionibus bonorum ſublatis 10. 12
De Petitione hereditatis 3. 31
De Pigneratitia actione 4. 24
De Pignoribus & hypothecis 8. 14
De Piſtoribus 11. 15
De Plus petitionibus 3. 10
Plus valere quod agitur, quam quod ſimulate concipitur 4. 22
De Pœnis 9. 47
Pœnis fiſcalibus creditores præferri 10. 7
De Pœna judicis qui male judicavit, vel ejus qui judicem, vel adverſarium corrumpere curavit 7. 49
De Ponderatoribus, & auri illatione 10. 71
De Poſtliminio reverſis, & redemptis ab hoſtibus 8. 51
De Poſthumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis, vel præteritis 6. 29
De Poſtulando 2. 6
De Potioribus ad munera nominandis 10. 65
De Præbendo ſalario 10. 36
De Prædiis decurionum ſine decreto non alienandis 10. 33
De Prædiis & aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis, vel obligandis 5. 71
De Prædiis & omnibus rebus naviculariorum 11. 2
De Prædiis tamiacis, & de his qui ex colonis dominicis, aliisque liberæ conditionis procreantur 11. 68
De Præfectis prætorio, ſive urbi, & magiſtris militum in dignitatibus exæquandis 12. 4
De Præpoſitis agentium in rebus 12. 21
De Præpoſ. laborum 12. 18
De Præpoſitis ſacri cubiculi, & de omnibus cubiculariis, & privilegiis eorum 12. 5
De Præſcriptione longi temporis, decem, vel viginti annorum 7. 33
De Præſcriptione triginta, vel quadraginta annorum 7. 39
De Prætoribus & honore præturæ, & collatione, & gleba, & folli, & ſeptem ſolidorum functione ſublata 12. 2
De Prætorio pignore: & ut in actionibus debitorum miſſio prætorii pignoris procedat 8. 22
De Precario, & Salviano interdicto 8. 9
De Precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non 1. 19
De Primicerio, & ſecundicerio, & notariis 12. 7
De Primipilo 12. 63
De Principibus agentium in rebus 12. 22
De Privatis carceribus inhibendis 9. 5
De Privilegiis corporatorum urbis Romæ 11. 14
De Privilegiis domus Auguſtæ, vel rei privatæ: & quarum collationum excuſat. habent 11. 74
De Privilegio dotis 7. 74
De Privilegiis eorum qui in ſacro palatio militant 12. 29
De Privilegio fiſci 7. 73
De Privilegiis ſcholarum 12. 30
De Privilegiis urbis Conſtantinopolitanæ 11. 20
De Probationibus 4. 19
De Procuratoribus 2. 13
De Profeſſoribus & medicis 10. 52
De Profeſſoribus, qui in urbe Conſtantinopolitana docentes, ex lege meruerunt comitivam 12. 15
De Prohibita ſequeſtratione pecuniæ 4. 4
Pro quibus cauſis ſervi pro præmio libertatem accipiunt 7. 13
Pro ſocio 4. 37
De Proximis ſacrorum ſcriniorum, cæterisque qui in ſacris ſcriniis militant 12. 19
Publicæ lætitiæ, vel conſulum nuntiatores, vel inſinuatores conſtitutionum, & aliarum ſacrarum, vel judicialium literarum, ex deſcriptione, vel ab invitis ne quid accipiant immodicum 12. 64

Q.

De Quadriennii præſcriptione 7. 37
De Quadrimenſtruis brevibus 11. 42
Quæ res exportari non debeant 4. 41
Quæ res pignori obligari poſſunt, vel non, & qualiter pignus contrahetur 8. 17
Quæ res venire non poſſunt, & qui vendere, vel emere vetantur 4. 40
Quæ ſit longa conſuetudo 8. 53
De Quæſtionibus 9. 41
De Quæſtoribus & magiſtris officiorum, & comitibus ſacrarum largitionum, & rei privatæ 12. 6
Quando civilis actio criminali præjudicet, & an utraque ab eodem exerceri poſſit 9. 31
Quando decreto opus non eſt 5. 72
Quando dies legati, vel fideicommiſſi cedit 6. 53
Quando & quibus quarta pars debetur ex bonis decurionum, & de modo diſtributionis eorum 10. 34
Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conveniri poſſunt 5. 39
Quando fiſcus, vel privatus debitoris ſui debitores convenire poſſit, vel debeat 4. 15
Quando imperator inter pupillos, vel viduas, vel [alias] miſerabiles perſonas cognoſcat: & ne exhibeantur 3. 14
Quando libellus principi datus, litis conteſtationem faciat 1. 20
Quando liceat ab emptione diſcedere 4. 45
Quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare, vel publicam devotionem 3. 27
Quando mulier tutelæ officio fungi poteſt 5. 35
Quando non petentium partes petentibus accreſcant 6. 10
Quando provocare non eſt neceſſe 7. 64
Quando tutores vel curatores eſſe deſinant 5. 60
Quemadmodum civilia munera indicuntur 10. 42
Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur 6. 32
Qui accuſare non poſſunt 9. 1
Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus 6. 9
Qui ætate ſe excuſant 5. 68
Qui ætate vel profeſſione ſe excuſant 10. 49
Qui bonis cedere poſſunt 7. 71
Quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet 11. 72
Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur 7. 18
Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur 2. 54
Quibus muneribus excuſantur hi, qui poſt impletam militiam, vel advocationem per provincias ſuis commodis vacantes commorantur, & de privilegiis eorum, & de conductoribus vectigalium fiſci 10. 55
De Quibus muneribus, vel præſtationibus nemini liceat ſe excuſare 10. 48
Quibus non objicitur longi temporis præſcriptio 7. 35
Quibus res judicata non nocet 7. 56
Qui dare tutores, vel curatores poſſunt, & qui dari non poſſunt 5. 34
Qui & adverſus quos in integrum reſtitui non poſſunt 2. 42
Qui legitimam perſonam [ſtandi] in judiciis habeant, vel non 3. 6
Qui manumittere non poſſunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur 7. 11
Qui militare poſſunt, vel non poſſunt, & de ſervis ad militiam, vel dignitatem aſpirantibus, & ut nemo duplici militia, vel dignitate & militia [ſimul] utatur 12. 34
Qui morbo 5. 67
Qui morbo ſe excuſant 10. 50
Qui non poſſunt ad libertatem pervenire 7. 12
Qui numero liberorum ſe excuſant 5. 66
Qui numero tutelarum 5. 69
Qui petant tutores vel curatores 5. 31
Qui potiores in pignore habeantur 8. 18
Qui pro ſua juriſdictione judices dare, darive poſſunt 3. 4
Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non 6. 22
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur, vel de peculio ſive quod juſſu, aut de in rem verſo 4. 26
Quomodo & quando judex ſententiam proferre debeat præſentibus partibus, vel una parte abſente 7. 43
Quo quisque ordine conveniatur 11. 35
Quorum appellationes non recipiuntur 7. 65
Quorum bonorum 8. 2
Quorum legatorum 8. 3

R.

De Raptu virginum, ſeu viduarum, necnon ſanctimonialium 9. 13
De Ratiociniis operum publicorum, & de Patribus civitatum 8. 13
De Rebus alienis non alienandis: & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca 4. 51
De Rebus creditis, & jurejurando 4. 1
De Receptis arbitris 2. 56
De Reis poſtulatis 10. 58

De Re judicata 7. 52
De Rei vindicatione 3. 32
De Rei uxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita 5. 13
De Relationibus 7. 61
De Religioſis, & ſumptibus funerum 3. 44
Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienatione 4. 53
De Re militari 12. 36
De Remiſſione pignoris 8. 26
De Repudianda bonorum poſſeſſione 6. 19
De Repudianda, vel abſtinenda hereditate 6. 31
De Repudiis, & judicio de moribus ſublato 5. 17
De Reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum reſtitutionis 2. 48
De Requirendis reis 9. 40
Rerum amotarum 5. 21
De Rerum permutatione, & præſcriptis verbis 4. 64
De Reſcindenda venditione 4. 44
(Res) inter alios acta, vel judicata aliis non nocere 7. 60
De Reſtitutionibus militum, & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt 2. 51
De Revocandis donationibus 8. 56
De Revocandis his, quæ in fraudem creditorum alienata ſunt 7. 75

S.

DE Sacroſanctis eccleſiis, & de (rebus &) privilegiis earum 1. 2
De Salgamo hoſpitibus non præſtando 12. 42
De Satisdando 2. 57
De Secundis nuptiis 5. 9
De Seditioſis, & de his, qui plebem contra rempublicam audent colligere. 9. 30
De Senatusconſultis 1. 16
De Senatusconſulto Claudiano tollendo 7. 24
De Senatusconſulto Tertylliano 6. 56
De Senatusconſulto Velleiano 4. 29
De Sententiis adverſus fiſcum latis retractandis 10. 9
De Sententiis & interlocutionibus omnium judicum 7. 45
De Sententiis ex periculo recitandis 7. 44
De Sententiam paſſis & reſtitutis 9. 51
De Sententiis præfectorum prætorio 7. 42
De Sententiis quæ pro eo quod intereſt proferuntur 7. 47
De Sententia quæ ſine certa quantitate profertur 7. 46
Sententiam reſcindi non poſſe 7. 50
De Sepulchro violato 9. 19
De Servitutibus & aqua 3. 34
De Servis fugitivis & libertis, mancipiiſque civitatum artificibus, & ad diverſa opera deputatis, & ad rem privatam, vel dominicam pertinentibus 6. 1
De Servo pignori dato manumiſſo 7. 8
De Servis reipublicæ manumittendis 7. 9
Si adverſus creditorem 2. 38
Si adverſus creditorem præſcriptio opponatur 7. 36
Si adverſus delictum 2. 35
Si adverſus donationem 2. 30
Si adverſus dotem 2. 34
Si adverſus fiſcum 2. 37
Si adverſus libertatem 2. 31
Si adverſus rem judicatam [reſtitutio poſtuletur] 2. 27
Si adverſus ſolutionem a tutore, vel a ſe factam. 2. 33
Si adverſus transactionem, vel diviſionem [in integrum minor reſtitui velit] 2. 32
Si adverſus venditionem 2. 28
Si adverſus venditionem pignorum 2. 29
Si adverſus uſucapionem 2. 36
Si aliena res pignori data ſit 8. 16
Si a non competente judice judic. eſſe dicatur 7. 48
Si antiquior creditor pignus vendiderit 8. 20
Si certum petatur 4. 2
Si communis res pignori data ſit 8. 21
Si contra jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum, vel impetratum 1. 22
Si contra matris voluntatem tutor datus ſit 5. 47
Si curialis relicta civitate rus habitare maluerit 10. 37
Si de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum 7. 69
Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit 5. 19
Si ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis judicatum ſit 7. 58
Si ex pluribus tutoribus, vel curatoribus omnes, vel unus, agere pro minore, vel conveniri poſſint 5. 40
Si in cauſa judicati pignus captum ſit 8. 23
Si [in] communi, eademque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur 2. 26
Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta ſit 6. 5
De Silentiariis & decurionibus eorum 12. 16
Si liberalitatis imperialis ſocius ſine herede deceſſerit 10. 14
Si major factus alienationem factam ſine decreto ratam habuerit 5. 74
Si major factus ratum habuerit 2. 46
Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur, vel contra 4. 57
Si mancipium ita venierit, ne proſtituatur 4. 56
Si mater indemnitatem promiſit 5. 46
Si minor ab hereditate ſe abſtineat 2. 39
Si minor ſe majorem dixerit, vel [major] probatus fuerit 2. 43
Sine cenſu, vel reliquis fundum comparari non poſſe 4. 47
Si nuptiæ ex reſcripto petantur 5. 8
Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti 6. 39
Si pendente appellatione mors intervenerit 7. 66
Si per vim, vel alio modo abſentis turbata ſit poſſeſſio 8. 5
Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ ſecuta non fuerit 8. 33
Si pignus pignori datum ſit 8. 24
Si plures una ſententia condemnati ſunt 7. 55
Si poſt creationem quis deceſſerit 10. 68
Si propter inimicitias creatio facta ſit 10. 66
Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata 4. 46
Si quacunque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum juriſdictionis ſuæ aſpirare tentaverint nuptias 5. 7
Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coegerit 6. 34
Si quis alteri, vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit 4. 50
Si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit 9. 10
Si quis ignorans rem minoris eſſe ſine decreto comparaverit 5. 73
Si quis imperatori maledixerit 9. 7
Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitia dederint 5. 2
Si reus vel accuſator mortuus fuerit 9. 6
Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur 2. 44
Si ſecundo nupſerit mulier, cui maritus uſumfructum reliquit 5. 10
Si ſervus aut libertus ad decurionatum aſpiraverit 10. 32
Si ſervus exportandus veneat 4. 55
Si ſervus extero ſe emi mandaverit 4. 36
Si tutor, vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit 5. 63
Si tutor vel curator intervenerit 2. 25
Si tutor, vel curator non geſſerit 5. 55
Si tutor, vel curator reipublicæ cauſa aberit 5. 64
Si vendito pignore agatur 8. 30
Si unus ex pluribus appellaverit 7. 68
Si unus ex pluribus heredibus creditoris, vel debitoris partem ſuam debiti ſolverit, vel acceperit 8. 32
Si ut omiſſam hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud acquirat 2. 40
De Solutionibus & liberationibus 8. 43
De Solutionibus & liberationibus debitorum civitatis 11. 39
Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur 5. 18
De Spectaculis & ſcenicis & lenonibus 11. 40
De Sponſalibus & arrhis ſponſalitiis, & proxeneticis 5. 1
De Sportulis & ſumptibus in diverſis judiciis faciendis, & de executoribus litium 3. 2
De Statuis & imaginibus 1. 24
De Stratoribus 12. 25
De Studiis liberalibus urbis Romæ & Conſtantinopolitanæ 11. 18
De Suariis & ſuſceptoribus vini, [& cæteris corporatis] 11. 16
De Succeſſorio edicto 6. 16
De Suffragio 4. 3
De Suis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus 6. 55
De Summa Trinitate, & fide catholica, & ut nemo de ea publice contendere audeat 1. 1
Sumptus injuncti muneris ad omnes collegas pertinere 11. 37
De Sumptuum recuperatione 10. 67
De Superexactionibus 10. 20
De Superindicto 10. 18
De Suſceptoribus, præpoſitis, & arcariis 10. 70
De Suſpectis [tutoribus, vel curatoribus] 5. 43

T.

DE Tabulariis, ſcribis, logographis, & cenſitalibus 10. 69
De Tabulis exhibendis, 8. 7
De Temporibus & reparationibus appellationum, ſeu conſultationum 7. 63
De Temporibus in integrum reſtitutionis tam minorum & aliarum perſonarum quæ reſtitui poſſunt, quam etiam heredum eorum 2. 53
De Teſtamentaria manumiſſione 7. 2
De Teſtamentaria tutela 5. 28
De Teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta ordinentur 6. 23
De Teſtamento militis 6. 21
De Teſtibus 4. 20
De Theſauris 10. 15
De Tractatoriis & ſtativis 12. 52
De Transactionibus 2. 4
De Tutoribus, vel curatoribus illuſtrium, vel clariſſimarum perſonarum 5. 33
De Tutore, vel curatore qui ſatis non dedit 5. 42
De Tyronibus 12. 44

V.

DE Vacatione publici muneris 10. 45
Ubi cauſæ fiſcales, vel divinæ domus, hominumque ejus agantur 3. 26
Ubi cauſa ſtatus agi debeat 3. 22
Ubi conveniatur qui certo loco dare promiſit 3. 18
Ubi de criminibus agi oporteat 3. 15
Ubi de hereditate agatur, vel ubi heredes ſcripti in poſſeſſionem mitti poſtulare debeant 3. 20
Ubi de poſſeſſione agi oporteat 3. 16
Ubi de ratiociniis, tam publicis, quam privatis agi oporteat 3. 21
Ubi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit 2. 47
Ubi fideicommiſſum peti oporteat 3. 17
Ubi in rem actio exerceri debeat 3. 19
Ubi petantur tutores vel curatores 5. 32
Ubi pupilli educari debeant 5. 49
Ubi quis de curiali, vel cohortali, aliave conditione conveniatur 3. 23
Ubi ſenatores, vel clariſſimi civiliter, vel criminaliter conveniantur 3. 24
De Vectigalibus & commiſſis 4. 61
Vectigalia nova inſtitui non poſſe 4. 62
De Venatione ferarum 11. 44
De Vendendis rebus civitatis 11. 31
De Venditione rerum fiſcalium cum privatis communium 10. 4
De Verborum & rerum ſignificatione 6. 38
De Veſtibus holoberis & auratis, & de intinctione ſacri muricis 11. 8
De Veteranis 12. 47
De Veteri jure enucleando, & de autoritate juriſprudentium qui in Digeſtis referuntur 1. 17
De Veteris numiſmatis poteſtate 11. 10
De Vi bonorum raptorum 9. 33
De Vindicta, [libertate,] & apud concilium manumiſſione 7. 1
Unde legitimi, & unde cognati 6. 15
Unde liberi 6. 14
Unde vi 8. 4
Unde vir & uxor 6. 18
De Uſucapione pro donato 7. 27
De Uſucapione pro dote 7. 28
De Uſucapione pro emptore, vel transactione 7. 26
De Uſucapione pro herede 7. 29
De Uſucapione transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi, & nec mancipi 7. 31
De Uſufructu & habitatione, & miniſterio ſervorum 3. 33
De Uſuris 4. 32
De Uſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum 6. 47
De Uſuris pupillaribus 5. 56
De Uſuris rei judicatæ 7. 54
Ut actiones & ab heredibus & contra heredes incipiant 4. 11
Ut armorum uſus inſcio principe interdictus ſit 11. 46
Ut cauſæ poſt pubertatem adſit tutor 5. 48
Ut dignitatum ordo ſervetur. 12. 8
Ut in poſſeſſionem legatorum, vel fideicommiſſorum ſervandorum cauſa mittatur, & quando ſatisdari debeat 6. 54
Ut intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur 9. 44
Uti poſſidetis 8. 6
Ut lite pendente, vel poſt provocationem, aut definitivam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare 1. 21
Ut nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare & de munere ſitocomiæ 10. 27
Ut nemini liceat ſine judicis auctoritate ſigna rebus imponere alienis 2. 17
Ut nemo ad ſuum patrocinium ſuſcipiat ruſticanos vel vicos eorum 11. 53
Ut nemo invitus agere, vel accuſare cogatur 3. 7
Ut nemo privatus titulos prædiis ſuis, vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat 2. 16
Ut nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur 11. 56
Ut nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur 1. 41
Ut omnes judices, tam civiles, quam militares poſt adminiſtrationem depoſitam quinquaginta dies in civitatibus, vel certis locis permaneant 1. 49
Ut quæ deſunt advocatis partium judex ſuppleat 2. 11
De Uxoribus militum, & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt 2. 52

INDEX

OMNIUM LEGUM ET AUTHENTICARUM TOTIUS CODICIS,

ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS.

A.

A Caligato milite, lib. 5. t. 4. l. 21.
A coheredibus, l. 6. t. 50. l. 17.
A Judice Judex, l. 3. t. 1. l. 5.
A Legatis gentium, l. 4. t. 61. l. 8.
A marito in uxorem, l. 5. t. 16. l. 18.
A muneribus, l. 10. t. 31. l. 13.
A nullo Judice, l. 3. t. 12. l. 4.
A Palatinis, l. 12. t. 29. l. 1.
A patre verbis precariis, l. 6. t. 20. l. 10
A pleriſque prudentium, l. 9. t. 31. l. 1.
A poſſidentibus, l. 3. t. 32. l. 21.
A procedente Judice, l. 3. t. 11. l. 4.
A proconſulibus, l. 7. t. 62. l. 19.
A procuratore dolum, l. 4. t. 35. l. 13.
Ab adminiſtratione tutelæ, l. 6. t. 37. l. 8.
Ab Anaſtaſio, l. 4. t. 35. l. 23.
Ab eo judicato, l. 7. t. 43. l. 3.
Ab eo, qui bona, l. 7. t. 8. l. 3.
Ab eo, qui neque, l. 6. t. 42. l. 9.
Ab executione appellari, l. 7. t. 65. l. 5.
Ab his, qui, l. 11. t. 1. l. 5.
Ab honoribus, l. 10. t. 40. l. 2
Ab hoſtibus capti, l. 8. t. 51. l. 12.
Ab hoſtibus captis, l. 8. t. 51. l. 18.
Ab hoſtibus captus, l. 7. t. 35. l. 6.
Ab hoſtibus redempti, l. 8. t. 51. l. 2.
Ab illuſtribus perſonis, l. 10. t. 47. l. 16.
Ab inceſtis nuptiis, l. 5. t. 5. l. 9.
Ab officiis, l. 12. t. 24. l. 6.
Ab uno ex tutoribus, l. 5. t. 40. l. 1.
Ab uno herede, l. 2. t. 19. l. 19.
Abacti animalis accuſatio, l. 9. t. 37. l. 1.
Abdicatio, quæ Græco, l. 8. t. 47. l. 6.
Abducti plagio, l. 9. t. 20. l. 11.
Abhorret a ſæculo noſtro, l. 2. t. 18. l. 3.
Abolitio præſentibus, l. 9. t. 42. l. 2.
Abolitionem adulterii, l. 9. t. 9. l. 16.
Abrogationes eorum, l. 8. t. 48. l. 6.
Abſentem capitali crimine, l. 9. t. 2. l. 6.
Ablit, ut nos, l. 11. t. 74. l. 4.
Abſtinendum prorſus, l. 7. t. 65. l. 4.
Acceptam mutuo ſortem, l. 4. t. 32. l. 19.
Accuſationem, a qua, l. 9. t. 1. l. 6.
Accuſationis inſtitutæ, l. 2. t. 20. l. 10.
Accuſationis ordinem, l. 9. t. 2. l. 17.
Acta ſimulata, l. 4. t. 22. l. 2.
Actio quidem perſonalis, l. 8. t. 32. l. 2.
Actione adminiſtratæ curæ, l. 2. t. 4. l. 4.
Actionem ei, qui, l. 2. t. 13. l. 5.
Actor quod aſſeverat, l. 4. t. 19. l. 23.
Actor rei forum, l. 3. t. 19. l. 3.
Actores, l. 10. t. 19. l. 4.
Actori delato, l. 4. t. 1. l. 8.
Actuarii, l. 12. t. 38. l. 5.
Actuarios, l. 12. t. 50. l. 7.
Actus omnes, l. 3. t. 12. l. 8.
Ad agnatos pupilli, l. 5. t. 30. l. 2.
Ad avunculos, l. 5. t. 30. l. 1.
Ad Barbaricum, l. 4. t. 41. l. 1.
Ad bonorum poſſeſſionem, l. 2. t. 40. l. 2
Ad collationem auri, l. 10. t. 74. l. 1.
Ad Commentarienſem, l. 9. t. 4. l. 4.
Ad comparandas merces, l. 4. t. 35. l. 16.
Ad eos, qui, l. 5. t. 38. l. 2.
Ad eos ſolos, l. 5. t. 9. poſt l. 9.
Ad eum, qui ex Trebelliano, l. 6. t. 49 l. 2.
Ad exactionem dotis, l. 5. t. 11. l. 6.
Ad exhibendum, l. 3. t. 42. l. 5.
Ad fiſcum pertinentes, l. 3. t. 26. l. 5.
Ad fraudem, l. 2. t. 18. l. 4.
Ad hæc etſi, l. 5. t. 35. poſt l. 2.
Ad hæc ex his, l. 4. t. 21. poſt l. 20.
Ad hæc qui fructus, l. 4. t. 32. poſt l. 16.
Ad hæc ſi, l. 3. t. 1. poſt l. 5.
Ad hoc qui ſuam, l. 7. t. 6. l. un. poſt §. 9.
Ad inferiorum Curialium, l. 10. t. 22. l. 1.
Ad inſtructiones itinerum, l. 1. t. 2. l. 7.
Ad inteſtati ſucceſſionem, l. 6. t. 58. l. 5.
Ad invidiam, l. 2. t. 20. l. 6.
Ad litem datus tutor, l. 5. t. 44. l. 4.
Ad mutandum liberæ, l. 7. t. 14. l. 12.
Ad officium arbitri, l. 3. t. 37. l. 3.
Ad Palatinorum curam, l. 1. t. 34. l. 1
Ad portus & aquæductus, l. 8. t. 12. l. 7.
Ad probationem dominii, l. 4. t. 19. l. 21.
Ad probationem ingenuitatis, l. 7. t. 16 l. 18.
Ad probationem rei, l. 4. t. 65. l. 23

Ad pro-

Ad probationem ſervitutis, l. 4. t. 19. l. 22.
Ad protegendam cauſam, l. 5. t. 44. l. 3.
Ad recognoſcendos, l. 7. t. 14. l. 10.
Ad reparationem, l. 11. t. 42. l. 7.
Ad reſcindendam, l. 4. t. 44. l. 4.
Ad ſimilitudinem ſanctionis, l. 12. t. 24. l. 11.
Ad ſimilitudinem ſexaginta, l. 2. t. 7. l. 16.
Ad ſimilitudinem tam Epiſcoporum, l. 1. t. 3. l. 21.
Ad ſolutionem, l. 7. t. 52. l. 5.
Ad ſplendidioris, l. 12. t. 60. l. 7.
Ad ſubeunda, l. 10. t. 31. l. 46.
Ad tempus exulare, l. 10. t. 59. l. 2.
Ad tempus in opus, l. 2. t. 12. l. 6.
Addictos ſupplicio &c. nulli Clericorum, l. 1. t. 4. l. 6.
Addictos ſupplicio &c. nulli per vim, l. 7. t. 62. l. 29.
Adfinitatis jure, l. 6. t. 59. l. 7.
Adi Præſidem Provinciæ, l. 8. t. 8. l. 2.
Adite Præſidem, l. 3. t. 8. l. 1.
Aditus competens, l. 7. t. 21. l. 1.
Admone Adoleſcentem, l. 5. t. 31. l. 1.
Admone eam, quæ, ibid. l. 7.
Adoleſcentiæ tempus, l. 2. t. 41. l. 2.
Adoptatum, l. 4. t. 48. l. 6.
Adoptio non tabulis, l. 8. t. 48. l. 4.
Adſcriptitios, l. 1. t. 3. poſt l. 36.
Adſeveratio debitum, l. 4. t. 30. l. 10.
Adverſus coheredes, l. 3. t. 36. l. 3.
Adverſus creditorem, l. 4. t. 32. l. 5.
Adverſus curatorem, l. 5. t. 37. l. 2.
Adverſus debitorem, l. 4. t. 10. l. 10.
Adverſus eos, a quibus, l. 4. t. 65. l. 2.
Adverſus eos, qui a malæ, l. 3. t. 32. l. 4.
Adverſus eos, qui negotia, l. 2. t. 18. l. 8.
Adverſus eos, qui ſub, l. 6. t. 47. l. 2.
Adverſus eum, cui agrum, l. 4. t. 49. l. 1.
Adverſus eum, cujus, l. 4. t. 35. l. 1.
Adverſus eum duntaxat, l. 6. t. 2. l. 4.
Adverſus fratrem tuum, l. 8. t. 36. l. 3.
Adverſus heredes quoniam, l. 5. t. 54. l. 3.
Adverſus heredes tutoris, l. 5. t. 53. l. 1.
Adverſus nominatorem, l. 5. t. 75. l. 4.
Adverſus petitiones, l. 4. t. 30. l. 5.
Adverſus ſententiam, l. 3. t. 27. l. 3.
Adverſus uxorem, l. 9. t. 32. l. 4.
Adulter poſt quinquennium, l. 9. t. 9. l. 5.
Adulteram ſi poſteaquam, l. 9. t. 9. l. 13.
Adulterii accuſatione propoſita, ibid. l. 33.
Adulteris verberatis, ibid. l. 37.
Advocati, qui dirimunt, l. 2. t. 7. l. 14.
Advocationis cauſa, l. 4. t. 6. l. 11.
Advocatos ampliſſimæ tuæ, l. 2. t. 8. l. 2.
Æde, quam te, l. 4. t. 65. l. 3.
Ædificia, quæ vulgo, l. 8. t. 12. l. 14.
Æqualitas, l. 5. t. 14. poſt l. 9.
Æris alieni, l. 8. t. 54. l. 15.
Æris pretia, l. 10. t. 29. l. 1.
Æs alienum, l. 4. t. 39. l. 1.
Æs quidem alienum, l. 10. t. 16. l. 2.
Æternam fiximus legem, l. 11. t. 7. l. 8.
Affinitatis jure. *Vide*, Adfinitatis.
Age cum Geminiano, l. 2. t. 4. l. 3.
Agentes in rebus, in curis, l. 12. t. 23. l. 2.
Agentes in rebus poſt palmam, l. 12. t. 22. l. 1.
Agentes in rebus, qui per ordinem, l. 12. t. 21. l. 1.
Agentes in rebus, ſingulos, l. 12. t. 23. l. 4.
Agentium in rebus. *Hæc lex eſt* in lib. 12. t. 60. l. 10. *verſ.* Scrinii memoriæ.
Agricolarum alii, l. 11. t. 47. l. 18.
Agricultores, l. 8. t. 17. poſt l. 8.
Agros limitaneos, l. 11. t. 59. l. 3.
Agrum pluribus relictum, l. 6. t. 53. l. 2.
Alearum uſus antiquatus, l. 3. t. 43. l. 3.
Alexandrinis, l. 10. t. 31. l. 56.
Alia cauſa eſt, l. 6. t. 35. l. 8.
Alienam ſectæ meæ, l. 9. t. 8. l. 2.
Alienam ſuſcipere, l. 2. t. 13. l. 18.
Alienum ſervum, l. 6. t. 2. l. 6.
Alii deſponſata, l. 5. t. 1. l. 1.
Alimenta quidem, l. 2. t. 19. l. 11.
Alio jure eſt tutor, l. 5. t. 53. l. 4.
Altius quidem, l. 3. t. 34. l. 8.
Alumnos tuos, l. 8. t. 17. l. 1.
Ambiguitatem antiqui, l. 3. t. 33. l. 12.
Ambiguitates legis, l. 6. t. 40. l. 2.
Ambiguitates, quæ, l. 6. t. 23. l. 24.
Amita tutores, l. 5. t. 31. l. 5.
Amitæ cui, l. 6. t. 59. l. 5.
Ampliorem providentiam, l. 7. t. 62. l. 39.
Ampliſſimi ordinis, l. 5. t. 62. l. 4.
An in totum, l. 8. t. 10. l. 3.
An reſpublica, l. 11. t. 29. l. 2.
An tibi partis fundi, l. 5. t. 44. l. 2.
Ancilla, quæ, l. 4. t. 55. l. 3.
Ancillæ dominus, l. 6. t. 59. l. 9.
Ancillæ ſubtractæ, l. 6. t. 2. l. 12.
Ancillam, ſive ſervum, l. 7. t. 4. l. 15.
Animadvertimus, l. 2. t. 15. l. 1.
Animalia publica, l. 12. t. 51. l. 18.
Annonas omnes, l. 12. t. 38. l. 15.
Annonas publicas, l. 11. t. 24. l. 1.
Ante diviſionem, l. 5. t. 12. l. 16.
Ante oblationem, l. 4. t. 8. l. 2.
Ante omnia, l. 12. t. 26. l. 4.
Ante ſententiæ tempus, l. 7. t. 65. l. 7.
Antequam ſcriptus heres, l. 6. t. 59. l. 8.
Antiqua lex, l. 8. t. 52. poſt l. 3.
Antiquæ juriſdictionis, l. 4. t. 29. l. 23.
Antiquæ ſubtilitatis, l. 7. t. 25. l. 1.
Antiquitas dubitabat, l. 3. t. 33. l. 14.
Antiquitus ſtatutum eſt, l. 12. t. 3. l. 1.
Antiſtitem, qui, l. 1. t. 6. l. 1.
Apertiſſimi juris eſt, l. 3. t. 1. l. 16.
Apoſtatarum ſacrilegum nomen, l. 1. t. 7. l. 4.
Apparitioni tuæ, l. 12. t. 56. l. 2.
Apparitores per, l. 1. t. 29. l. 2.
Apparitores quicunque, l. 10. t. 19. l. 5.
Apparitores urbanæ, l. 12. t. 59. l. 1.
Appellatione interpoſita, l. 7. t. 62. l. 3.
Apud antiquos quærebatur, l. 6. t. 2. l. 21.
Apud concilium noſtrum, l. 7. t. 1. l. 4.
Apud eloquentiſſimum, l. 4. t. 21. poſt l. 18.
Apud eos, qui rem, l. 4. t. 21. l. 13.
Apud eos, quos, l. 11. t. 32. l. 2.
Apud eum poſſeſſio, l. 11. t. 57. l. 7.
Apud hoſtes, l. 6. t. 55. l. 8.
Aquam, quæ in alieno loco, l. 3. t. 34. l. 4.
Aquarum poſſeſſores, l. 11. t. 42. l. 1.
Arbitri nulla ſententia eſt, l. 7. t. 44. l. 1.
Arbitrorum ex compromiſſo, l. 2. t. 56. l. 3.
Archiatri ſcientes, l. 10. t. 52. l. 9.
Archiatros intra, l. 12. t. 13. l. 1.
Archiatros noſtri Palatii, l. 12. t. 41. l. 8.
Archigerontes Diœcetæque, l. 1. t. 4. l. 5.
Arianus mota, l. 7. t. 16. l. 27.
Ariani, & Macedoniani, l. 1. t. 5. l. 5.
Arrhis ſponſaliorum, l. 5. t. 1. l. 3.
Arrogationes eorum, l. 8. t. 48. l. 6.
Artem Geometriæ diſcere, l. 9. t. 17. l. 2.
Artifices artium, l. 10. t. 64. l. 1.
Aſſeveratio debitum. *Vide*, Adſeveratio debitum.
Aſſiduis aditionibus, l. 8. t. 18. l. 12.
Athletis, l. 10. t. 53. l. 1.
At qui ſemel, l. 4. t. 19. poſt l. 19.
Atrocem ſine dubio, l. 9. t. 35. l. 4.
At ſi contractus, l. 4. t. 21. poſt l. 20.
Auctore laudato, l. 8. t. 45. l. 7.
Auctoritatem vobis, l. 8. t. 4. l. 3.
Avi paterni, l. 7. t. 16. l. 28.
Avia tua, l. 5. t. 12. l. 6.
Auratas, ac ſericas, l. 11. t. 8. l. 1.
Aureorum uſus annulorum, l. 6. t. 8. l. 5.
Auri perſecutores, l. 10. t. 72. l. 1.
Auri ſtatuta, l. 11. t. 8. l. 1.
Aurum, quod, l. 10. t. 71. l. 1.
Aurum, ſive argentum, l. 10. t. 70. l. 15.
Avunculo priori, l. 6. t. 59. l. 6.

B.

BAphii, & gynæcii, l. 11. t. 7. l. 2.
Baſilicam inauratam, l. 8. t. 12. l. 21.
Bene a Zenone, l. 7. t. 37. l. 3.
Binos, qui priores, l. 2. t. 7. l. 10.
Blanditus tibi eſt, l. 8. t. 41. l. 12.
Boëthos, logiſtas, l. 10. t. 69. l. 4.
Bona damnatorum, l. 9. t. 49. poſt l. 11.
Bona mariti tui, l. 7. t. 73. l. 1.
Bona quæcunque tibi, l. 3. t. 36. l. 8.
Bona quondam mariti, l. 5. t. 16. l. 1.
Bonam fidem in, l. 4. t. 10. l. 4.
Bonorum poſſeſſio, l. 6. t. 9. l. 1.
Bonorum quidem poſſeſſionem ex edicto, l. 6. t. 11. l. 2.
Bonorum quidem poſſeſſionem pupilli, l. 6. t. 9. l. 7.

C.

CAlumnia eo tempore, l. 9. t. 46. l. 1.
Calumniæ pœn, ibid. l. 4.
Captatorias inſtitutiones, l. 6. t. 21. l. 11.
Captum ab hoſtibus, l. 8. t. 51. l. 9.
Carbonianum edictum, l. 6. t. 17. l. 2.
Caſſa, & irrita, l. 1. t. 2. poſt l. 12.
Caſtitati temporum, l. 9. t. 9. l. 9.
Caſus corporis, l. 10. t. 50. l. 4.
Caſus ejus, qui, l. 9. t. 51. l. 11.
Caſus majoris, l. 6. t. 23. l. 8.
Cauſa jurejurando, l. 4. t. 1. l. 1.
Cauſa, quæ fit, l. 1. t. 3. poſt l. 33.
Cauſam in integrum, l. 2. t. 49. l. 1.
Cauſaria miſſus, l. 12. t. 36. l. 8.
Cauſas, in quibus, l. 10. t. 9. l. 1.
Cauſas, vel lites, l. 2. t. 4. l. 16.
Cautio ratihabitionis, l. 2. t. 13. l. 1.
Cautiones ſervorum, l. 11. t. 39. l. 1.
Celebrandis inter, l. 5. t. 4. l. 19.
Cenſemus ſi quis. *Vel*, Cenſemus, ut ſi quis, l. 8. t. 37. l. 4.
Cenſualis quidem, l. 8. t. 54. l. 7.
Centum vigintiquinque, l. 11. t. 24. l. 2.
Certa eſt forma, l. 6. t. 54. l. 6.
Certa forma, l. 10. t. 1. l. 4.
Certa ratione, l. 7. t. 64. l. 5.
Certæ quidem ſunt, l. 12. t. 19. l. 15.
Certi, & indubitati, l. 4. t. 39. l. 9.
Certi juris eſt, ea, quæ, l. 4. t. 65. l. 5.
Certi juris eſt, militem, l. 6. t. 21. l. 8.
Certi juris eſt, quod conceſſa, l. 3. t. 1. l. 17.
Certis dignitatibus. *Hæc lex eſt* in l. 2. t. 47. lib. 10.
Certiſſime credimus, l. 1. t. 4. l. 34.
Certum eſt ejus, qui, l. 8. t. 15. l. 2.
Certum eſt eos, l. 5. t. 64. l. 2.
Certum eſt liberorum, l. 3. t. 36. l. 13.
Certum eſt malæ fidei, l. 3. t. 32. l. 22.
Certum eſt non ſolum, l. 5. t. 55. l. 1.
Certum jus eſt, l. 7. t. 11. l. 1.
Certum quidem eſt, l. 6. t. 15. l. 5.
Ceſſante omni ambitione, l. 4. t. 63. l. 5.
Ceſſante quoque cauſa, l. 7. t. 43. l. 2.
Ceſſante ſucceſſione, l. 6. t. 58. poſt l. 3.
Chartularii, l. 1. t. 2. l. 26.
Chriſtianis, qui vere ſunt, l. 1. t. 11. l. 6.
Chriſtianos proximorum, l. 1. t. 4. l. 11.
Circa locationes, l. 4. t. 65. l. 19.
Circenſium. *Vel*, Cyrenenſium, l. 10. t. 31. l. 20.
Cives & incolæ, l. 7. t. 62. l. 11.
Cives quidem origo, l. 10. t. 39. l. 7.
Civile eſt, quod, l. 6. t. 2. l. 5.
Civili diſceptationi, l. 6. t. 34. l. 1.
Civilia munera, l. 10. t. 41. l. 1.
Civitas Rhodiorum, l. 1. t. 40. l. 6.
Civitatum incolæ, l. 10. t. 27. l. 3.
Clari, & aperti juris eſt, l. 6. t. 42. l. 19.
Clariſſimis, l. 12. t. 1. l. 15.
Clarum poſteritati, l. 5. t. 59. l. 4.
Claſſem Seleucenam, l. 11. t. 12. l. 1.
Clementiæ noſtræ placuit, l. 11. t. 45. l. 1.
Clericus quoque, l. 1. t. 3. poſt l. 32.
Codicillis, l. 12. t. 33. l. 1.
Codicillos, ſeu ſcripturam, l. 6. t. 32. l. 4.
Cœlicolarum nomen, l. 1. t. 9. l. 12.
Cœnaticorum nomine, l. 12. t. 38. l. 3.
Cogi poſſeſſorem, l. 3. t. 31. l. 11.
Cognoſcere volentes, l. 1. t. 1. l. 7.
Cognovimus a nonnullis, l. 11. t. 62. l. 3.
Cognovimus multos eſſe, l. 1. t. 5. l. 19.
Coheredibus diviſionem, l. 3. t. 36. l. 17.
Coheredibus relicta legata. *Vide*, A coheredibus.
Collegium ſi nullo, l. 6. t. 24. l. 8.
Coloni cenſibus, l. 11. t. 49. l. 2.
Coloni, id eſt, conductores, l. 5. t. 62. l. 8.
Colonos, inquilinoſque, l. 11. t. 52. l. 1.
Colonos noſtros, l. 11. t. 67. l. 2.
Colonos nulla, l. 11. t. 47. l. 19.
Colonos nunquam, ibid. l. 15.
Commercio redemptæ, l. 8. t. 51. l. 16.
Commiſſoriæ venditionis, l. 4. t. 54. l. 4.
Commiſſum antea, l. 9. t. 9. l. 27.
Commoda primipilatus, l. 12. t. 63. l. 1.
Commune negotium, l. 3. t. 40. l. 2.
Communium rerum, l. 5. t. 27. l. 9.
Comparandi ſerici, l. 4. t. 40. l. 2.
Comparantem ab eo, qui, l. 9. t. 20. l. 10.
Comparationes literarum, l. 4. t. 21. l. 20.
Comparationi, l. 10. t. 48. l. 1.
Compenſationes ex, l. 4. t. 31. l. 14.
Compenſationis æquitatem, l. 5. t. 21. l. 1.
Comperimus divinitus, l. 12. t. 19. l. 13.
Comperimus naucleros, l. 11. t. 1. l. 4.
Comperimus provinciales, l. 12. t. 51. l. 19.
Comperit noſtra Serenitas, l. 7. t. 39. l. 6.
Competens Judex a filio, l. 5. t. 25. l. 2.
Competens Judex non, l. 5. t. 41. l. 1.
Conditio libertinitatis, l. 10. t. 56. l. 1.
Conditioni, ſub qua, l. 6. t. 25. l. 2.
Conditionis incertum, l. 2. t. 3. l. 1.
Conductores alienarum, l. 4. t. 65. l. 33.
Conductores, hominesve, l. 11. t. 71. l. 1.
Confeſſos in jure, l. 7. t. 59. l. 1.
Congruentius quidem, l. 8. t. 47. l. 4.
Congruit æquitati, l. 11. t. 70. l. 4.
Conſanguinitatis jure, l. 6. t. 58. l. 13.
Conſecratas nobis ædes, l. 11. t. 76. l. 1.
Conſenſu licita, l. 5. t. 17. l. 8.
Conſentaneum juri fuit, l. 7. t. 43. l. 8.
Conſiliarios Judicum, l. 1. t. 51. l. 3.
Conſobrinorum tuorum, l. 6. t. 15. l. 1.
Conſtante matrimonio, l. 8. t. 54. l. 1.
Conſtantinopolitana, l. 1. t. 2. l. 25.
Conſtat virum, l. 8. t. 2. l. 3.
Conſtitit in quacunque, l. 7. t. 49. l. 1.
Conſtitutio aſſignat, l. 1. t. 2. l. 18.
Conſtitutio conſequens, l. 4. t. 20. l. 15.
Conſtitutio jubet non ſolum, l. 4. t. 20. l. 16.
Conſtitutio jubet, privatas, l. 4. t. 5. l. 2.
Conſtitutio jubet, ſi milites, l. 12. t. 38. l. 19.
Conſtitutio jubet, ut in, l. 12. t. 38. l. 18.
Conſtitutio jubet, ut ne, l. 9. t. 47. l. 26.
Conſtitutio jubet, ut ſi, l. 7. t. 45. l. 15.
Conſtitutio præcipit, ut quivis, l. 7. t. 51. l. 5.
Conſtitutio prohibet duorum, l. 2. t. 13. l. 27.
Conſtitutio prohibet ea, l. 3. t. 43. l. 2.
Conſtitutio prohibet ludos, l. 3. t. 43. ante l. 1.
Conſtitutio vult a ſingulis, l. 12. t. 64. l. 2.
Conſtitutio vult, ne proxeneta, l. 5. t. 1. l. 6.
Conſtitutione divæ memoriæ, l. 5. t. 30. l. 3.
Conſtitutionem, quam, l. 5. t. 37. l. 27.
Conſtitutiones Principum, l. 1. t. 18. l. 12.
Conſtitutionibus ſacris, l. 4. t. 32. l. 20.
Conſtitutionis novæ, l. 6. t. 61. l. 2.
Conſuetudinis, uſuſque, l. 8. t. 53. l. 2.
Conſulta divalia, l. 6. t. 23. l. 23.
Contra eum rogatus, l. 6. t. 49. poſt l. 6.
Contra eos, qui Remp. l. 11. t. 30. l. 2.
Contra eos, qui res, l. 2. t. 36. l. 1.
Contra eos, ſive ſucceſſores, l. 6. t. 54. l. 8.
Contra impuberes, l. 2. t. 19. l. 2.
Contra majores, l. 3. t. 28. l. 16.
Contra negantem, l. 3. t. 35. l. 4.
Contra noſtra præcepta, l. 12. t. 61. l. 5.
Contra patronum tuum, l. 6. t. 6. l. 1.
Contra publicam, l. 12. t. 36. l. 14.
Contra qui propriam, l. 4. t. 30. poſt l. 4.
Contra ſcriptum, l. 4. t. 20. l. 1.
Contra voluntatem matris, l. 7. t. 2. l. 7.
Contractus locationis, l. 4. t. 65. l. 24.
Contractus venditionum, l. 4. t. 21. l. 17.
Conventicula illicita, l. 1. t. 3. l. 15.
Cornicularii, l. 12. t. 53. l. 3.
Corporatus civitatis, l. 11. t. 28. l. 1.
Corruptionem uſusfructus, l. 3. t. 33. l. 16.
Credentes præterea, l. 1. t. 5. poſt l. 4.
Creditor ad petitionem, l. 8. t. 14. l. 20.
Creditor debito ſoluto, l. 5. t. 16. l. 20.
Creditor hypothecas, l. 8. t. 28. l. 4.
Creditor inſtrumentis ſuis, l. 4. t. 32. l. 7.
Creditor prohiberi non, l. 8. t. 40. l. 2.
Creditor, qui fundos, l. 4. t. 24. l. 7.
Creditor, qui hypothecæ, l. 8. t. 28. l. 2.
Creditor, qui prædium, l. 4. t. 24. l. 3.
Creditor ſi a debitore, l. 6. t. 37. l. 16.
Creditorem debitoribus, l. 5. t. 34. l. 8.
Creditores hereditarios, l. 4. t. 16. l. 7.
Creditores, qui non, l. 8. t. 14. l. 3.
Creditori, qui pro, l. 8. t. 41. l. 2.
Creditori tuo, l. 2. t. 3. l. 5.
Creditoribus tuis, l. 4. t. 14. l. 2.
Creditoris falſo, l. 4. t. 5. l. 8.
Creditricem patrui tui, l. 8. t. 26. l. 7.
Cretionum ſcrupuloſam, l. 6. t. 30. l. 17.
Crimen adulterii, l. 9. t. 9. l. 11.
Crimen lenocinii, ibid. l. 2.
Crimen non diſſimile, l. 9. t. 12. l. 9.
Criminales cauſas, l. 9. t. 44. l. 3.
Criminis accuſationem, l. 9. t. 1. l. 15.
Cruenta ſpectacula, l. 11. t. 43. l. 1.
Cubicularios, l. 12. t. 5. l. 3.
Cuidam, qui juſtum, l. 5. t. 27. l. 12.
Cui relictum, l. 6. t. 40. poſt l. 2.
Cujuſcunque adnotationis, l. 11. t. 63. l. 3.
Culpa ſimilis eſt, l. 9. t. 18. l. 8.
Cum a matre, l. 3. t. 32. l. 14.
Cum a matribus, l. 5. t. 31. l. 8.
Cum a nobis, l. 3. t. 11. l. 5.
Cum a Præfecto Ægypti, l. 1. t. 6. l. 1.
Cum a ſocero tuo, l. 5. t. 12. l. 7.
Cum abſenti reo, l. 9. t. 40. l. 1.
Cum acutiſſimi ingenii, l. 6. t. 42. l. 30.
Cum ad eas etiam, l. 4. t. 29. l. 19.
Cum ad feliciſſimam, l. 10. t. 48. l. 2.
Cum ad munus, l. 11. t. 37. l. 1.
Cum ad quamlibet, l. 10. t. 26. l. 2.
Cum adfirmes, l. 7. t. 16. l. 8.
Cum adoptivum, l. 10. t. 31. l. 4.
Cum adſeveres, l. 7. t. 39. l. 1.
Cum advocatio prætoriana, l. 2. t. 7. l. 8.
Cum affirmes. *Vide ſup.* Cum adfirmes.
Cum alienam rem, l. 6. t. 37. l. 10.
Cum aliis quidem, l. 5. t. 70. l. 6.
Cum aliis ſanctionibus, l. 5. t. 9. l. 4.
Cum aliquid colonus, l. 3. t. 26. l. 8.
Cum aliquis ſcripſit, l. 6. t. 30. l. 21.
Cum allegas partem rerum, l. 2. t. 18. l. 2.
Cum allegas te a fratre, l. 12. t. 37. l. 4.
Cum allegas uxorem, l. 4. t. 32. l. 15.
Cum allegatis, l. 12. t. 36. l. 5.
Cum alter ex, l. 8. t. 41. l. 11.
Cum ancilla contrahenti, l. 4. t. 26. l. 11.
Cum ancillam, l. 4. t. 6. l. 6.
Cum ancillis, l. 5. t. 5. l. 3.
Cum antea per, l. 11. t. 47. l. 16.
Cum antea ſancitum fuerat, l. 2. t. 56. l. 5.
Cum anterioribus legibus, l. 7. t. 63. l. 5.
Cum antiquioribus legibus, l. 6. t. 30. l. 19. *Legitur & in aliis Codic.* Cum in antiquioribus.
Cum antiquis legibus, l. 3. t. 28. l. 37.
Cum antiquitas dubitabat, l. 3. t. 33. l. 13.
Cum antiquitas teſtamenta, l. 6. t. 23. l. 28.
Cum apertiſſime, l. 5. t. 9. l. 10.
Cum appellaſſe, l. 10. t. 60. l. 2.
Cum appellatio, l. 7. t. 62. l. 23.
Cum Arthemidorum, l. 6. t. 54. l. 4.
Cum apud compromiſſarios, l. 4. t. 20. l. 20.
Cum apud omnes Juriſperitos, l. 7. t. 7. l. 2.
Cum apud veteres dubitabatur, l. 2. t. 42. l. 2.
Cum apud veteres quæſtionem, l. 7. t. 72. l. 10.
Cum articulari morbo, l. 10. t. 50. l. 2.
Cum aſſeveres. *Vide ſupra*, Cum adſeveres.
Cum avum maternum, l. 6. t. 25. l. 1.
Cum certum ſit, l. 6. t. 50. l. 19.
Cum circa probandum, l. 2. t. 43. l. 4.
Cum citra fidem, l. 5. t. 12. l. 15.
Cum civili diſceptationi, l. 3. t. 8. l. 3.
Cum Clericis, l. 1. t. 3. l. 25.
Cum cognatos tuos, l. 8. t. 51. l. 3.
Cum cognatum tuum, l. 7. t. 14. l. 4.
Cum cognitionaliter *Incipit*, Primum ſervi, lib. 9. t. 41. l. 3. Vide tamen titulum legis hujus.
Cum conductorem, l. 4. t. 65. l. 29.
Cum conſtet, l. 8. t. 17. l. 2.
Cum Conſtitutio Divi, l. 7. t. 2. l. 15.
Cum contra bonam fidem, l. 8. t. 30. l. 4.
Cum convenit, ut, l. 4. t. 48. l. 2.
Cum creditor pignus, l. 8. t. 37. l. 1.
Cum de bonis tuis, l. 8. t. 54. l. 11.
Cum de inofficioſo, l. 3. t. 28. l. 1.
Cum de mortis cauſa, l. 8. t. 57. l. 4.
Cum de novo jure, l. 1. t. 14. l. 11.
Cum de nuptiis, l. 5. t. 4. l. 1.
Cum de poſſeſſione, l. 7. t. 69. l. 1.
Cum debitoris tui, l. 3. t. 1. l. 7.
Cum debitum paternum, l. 6. t. 30. l. 2.
Cum decurionatus, l. 10. t. 31. l. 3.
Cum dedititii liberti, l. 7. t. 5. l. 1.
Cum dicis te, l. 4. t. 33. l. 2.
Cum Divus Aurelianus, l. 11. t. 58. l. 1.
Cum Divus Claudius, l. 7. t. 12. l. 1.
Cum dominam, l. 8. t. 14. l. 13.
Cum donationibus, l. 3. t. 29. l. 6.
Cum donationis, l. 2. t. 4. l. 34.
Cum dotem, l. 5. t. 12. l. 10.
Cum dubitabatur, utrum Conſtitutio, l. 8. t. 10. l. 13.
Cum dubitabatur, utrum emphyteuta, l. 4. t. 66. l. 3.
Cum duobus, l. 3. t. 28. l. 13.
Cum ea, quæ, l. 2. t. 4. l. 21.
Cum emancipatis, l. 5. t. 71. l. 3.
Cum eo tempore, l. 9. t. 43. l. 2.
Cum eorum, qui, l. 7. t. 45. l. 5.
Cum & filiifamilias, l. 7. t. 71. l. 7.
Cum & ipſe confeſſus es, l. 7. t. 19. l. 1.
Cum & ipſe profitearis, l. 2. t. 38. l. 1.
Cum [&] Judices, l. 2. t. 59. l. 2.
Cum & minores, l. 2. t. 27. l. 4.
Cum & poſtliminii jus, l. 8. t. 51. l. 6.
Cum & ſoluta indebita, l. 4. t. 5. l. 3.
Cum etiam a pupillorum, l. 4. t. 1. l. 5.
Cum eum, quem, l. 8. t. 48. l. 3.

Cum

Cum eum, qui, l. 4. t. 23. l. 2.
Cum ex causa fideicommissi, l. 3. t. 28. l. 8.
Cum ex causa fidejussionis, l. 4. t. 35. l. 2.
Cum ex causa mandati, l. 8. t. 26. l. 9.
Cum ex sola, l. 12. t. 63. l. 4.
Cum facultates tuas, l. 10. t. 51. l. 4.
Cum falsa demonstratione, l. 1. t. 18 l. 5.
Cum fidem cautionis, l. 4. t. 30. l. 4.
Cum filios tuos, l. 10. t. 49. l. 2.
Cum filium tuum, l. 3. t. 28. l. 17.
Cum filiusfamilias, l. 4. t. 26. l. 1.
Cum fratrem tuum, l. 6. t. 35. l. 9.
Cum furiosus, l. 5. t. 70. l. 7.
Cum heredes ex disparibus, l. 6. t. 26. l. 1.
Cum heredes instituuntur, l. 6. t. 22. l. 7.
Cum hereditas, l. 4. t. 34. l. 9.
Cum hereditatis petitioni, l. 3. t. 31. l. 12.
Cum hi, qui legatis, l. 6. t. 43. l. 1.
Cum ignorantia juris, l. 1. t. 18. l. 2.
Cum in adoptivis filiis, l. 8. t. 48. l. 10.
Cum in antiquioribus legibus, l. 6. t. 30. l. 19. *Legitur & in aliis Codicibus*, Cum antiquioribus.
Cum in causa judicati, l. 8. t. 23. l. 2.
Cum in civitate, l. 10. t. 27. l. 3.
Cum in integrum, l. 2. t. 32. l. 1.
Cum in libris Ulpiani, l. 6. t. 24. l. 14.
Cum in longi temporis, l. 7. t. 33. l. 12.
Cum in nostris temporibus, l. 7. t. 24. l. 1.
Cum in rem actionem, l. 2. t. 55. l. 1.
Cum in societatis, l. 4. t. 37. l. 3.
Cum in te, l. 5. t. 3. l. 6.
Cum indulgentia nostra, l. 9. t. 51. l. 10.
Cum inspeximus in, l. 8. t. 49. l. 6.
Cum instrumentis, l. 4. t. 11. l. 10.
Cum inter emptorem, l. 4. t. 48. l. 4.
Cum inter institutum, l. 6. t. 33. l. 1.
Cum inter veteres, l. 7. t. 4. l. 14.
Cum interdictæ venditionis, l. 5. t. 51. l. 6.
Cum introiissent. *Incipit*, Imperator Constantinus, cum, l. 12. t. 47. l. 1.
Cum ipse tutor, l. 4. t. 35. l. 5.
Cum Judex in, l. 7. t. 45. l. 11.
Cum Judicata, l. 7. t. 46. l. 1.
Cum jure creditoris, l. 8. t. 46. l. 1.
Cum jure habenti tutorem, l. 5. t. 31. l. 9.
Cum Lege Leoniana, l. 1. t. 3. l. 50.
Cum libertatem, l. 7. t. 4. l. 3.
Cum Magistratus, l. 7. t. 64. l. 4.
Cum mandati negotii, l. 4. t. 35. l. 12.
Cum meritum tuum, l. 8. t. 43. l. 11.
Cum mota inofficiosi, l. 2. t. 4. l. 6.
Cum multa privilegia, l. 6. t. 61. l. 7.
Cum multæ nobis, l. 5. t. 3. l. 20.
Cum navarchorum cœtus, l. 11. t. 1. l. 6.
Cum nec patronos, l. 9. t. 36. l. 6.
Cum necessitatem, l. 6. t. 42. l. 18.
Cum nemo causam, l. 7. t. 32. l. 5.
Cum neque originales, l. 10. t. 39. l. 4.
Cum non eo die, l. 7. t. 64. l. 6.
Cum non frumentum, l. 4. t. 32. l. 16.
Cum non redemptum, l. 8. t. 51. l. 5.
Cum non solum, l. 6. t. 61. l. 8.
Cum non voluntatis tuæ, l. 7. t. 43. l. 10.
Cum nondum finitam, l. 8. t. 36. l. 4.
Cum nostri animi, l. 7. t. 31. l. 1.
Cum notissimi juris sit, l. 7. t. 39. l. 7.
Cum nulla ratio sit, l. 11. t. 60. l. 1.
Cum ob augmentum, l. 5. t. 36. l. 5.
Cum ob provectæ ætatis, l. 10. t. 54. l. 2.
Cum olim incertis personis, l. 6. t. 48. l. 1.
Cum omnia bona, l. 3. t. 30. l. 1.
Cum oportet, l. 6. t. 61. l. 6.
Cum Papinianus, l. 7. t. 45. l. 14.
Cum patrem pro filia, l. 5. t. 12. l. 19.
Cum patrem tuum fisci, l. 7. t. 73. l. 6.
Cum patrem tuum in, l. 9. t. 51. l. 2.
Cum patremfamilias fideicommissi, l. 6. t. 46. l. 2.
Cum per absentiam tuam, l. 7. t. 35. l. 2.
Cum per alias provincias, l. 11. t. 50. l. 1.
Cum per eos, qui, l. 4. t. 50. l. 7.
Cum per liberam personam, l. 4. t. 27. l. 2.
Cum per procuratorem, l. 4. t. 35. l. 9.
Cum pignoris titulo, l. 8. t. 25. l. 2.
Cum post motam, l. 7. t. 33. l. 1.
Cum post omnes, l. 6. t. 28. l. 1.
Cum post sententiam, l. 7. t. 62. l. 26.
Cum posteaquam, l. 2. t. 3. l. 9.
Cum præsentibus, l. 7. t. 43. l. 11.
Cum Præsidem Provinciæ, l. 11. t. 41. l. 1.
Cum precibus tuis expresseris, l. 4. t. 64. l. 4.
Cum precibus tuis significes, l. 4. t. 19. l. 18.
Cum precum tuarum, l. 7. t. 16. l. 9.
Cum pro eo, quod, l. 7. t. 47. l. 1.
Cum pro herede, l. 7. t. 29. l. 1.
Cum pro patre, l. 8. t. 19. l. 2.
Cum pro pecunia, quam, l. 8. t. 43. l. 24.
Cum procuratores metallorum, l. 11. t. 6. l. 4.
Cum profitearis, l. 8. t. 56. l. 4.
Cum propiorem sobrinum, l. 6. t. 15. l. 2.
Cum propitia Divinitate, l. 1. t. 29. l. 5.
Cum proponas ab ea, l. 2. t. 4. l. 17.
Cum proponas Alexandrum, l. 6. t. 24. l. 3.
Cum proponas curatorem, l. 5. t. 74. l. 1.
Cum proponas ei, quam, l. 5. t. 6. l. 3.
Cum proponas eum, l. 7. t. 72. l. 9.
Cum proponas fideicommissariam, l. 7. t. 4. l. 8.
Cum proponas filios, l. 2. t. 3. l. 16.
Cum proponas hereditatem, l. 7. t. 4. l. 1.
Cum proponas inter te, l. 2. t. 21. l. 4.
Cum proponas inter vos, l. 2. t. 3. l. 21.
Cum proponas partibus, l. 4. t. 1. l. 6.
Cum proponas radicibus, l. 8. t. 1. l. 1.
Cum proponas servum, l. 4. t. 58. l. 2.
Cum proponas te nauticum, l. 4. t. 3. l. 3.
Cum proponas te prædium, l. 4. t. 37. l. 2.
Cum proponatis, l. 6. t. 36. l. 3.
Cum propria pecunia, l. 4. t. 50. l. 5.
Cum quædam mulier, l. 1. t. 37. l. 26.
Cum quærebatur, l. 8. t. 4. l. 11.
Cum quæritur, l. 3. t. 28. l. 6.
Cum quæstio talis, l. 6. t. 37. l. 23.
Cum quidam dotes, l. 5. t. 12. l. 31.
Cum quidam duobus, l. 6. t. 26. l. 10.
Cum quidam instrumentum, l. 4. t. 21. l. 21.
Cum quidam per leges, l. 7. t. 51. l. 6.
Cum quidam prægnantem, l. 6. t. 25. l. 9.
Cum quidam rei stipulandi, l. 8. t. 40. l. 5.
Cum quidam servum suum, l. 7. t. 4. l. 17.
Cum quidam sic, vel, l. 6. t. 38. l. 4.
Cum quidam suum filium, l. 6. t. 37. l. 24.
Cum quidam suum pupillum, l. 6. t. 27. l. 4.
Cum quidam testamento, l. 6. t. 46. l. 7.
Cum quis a muliere libera, l. 5. t. 27. l. 10.
Cum quis jus ignorans, l. 1. t. 18. l. 10.
Cum quis legatum, l. 4. t. 1. l. 13.
Cum rationibus juris, l. 9. t. 1. l. 16.
Cum recta, l. 1. t. 1. l. 5.
Cum res manifesta, l. 9. t. 47. l. 18.
Cum rem pecuniariam, l. 2. t. 13. l. 2.
Cum rempublicam, l. 8. t. 18. l. 3.
Cum repudiante, l. 5. t. 70. l. 4.
Cum res filio tuo, l. 8. t. 54. l. 22.
Cum res non instrumentis, l. 4. t. 19. l. 12.
Cum res, quæ, l. 8. t. 16. l. 5.
Cum res tibi donatas, l. 4. t. 38. l. 4.
Cum responso, viri, l. 6. t. 37. l. 12.
Cum sæpe contingat, l. 12. t. 38. l. 17.
Cum Salvatorem, l. 1. t. 1. l. 6.
Cum salutatus esset, l. 9. t. 51. l. 1.
Cum satis inhumanum, l. 11. t. 47. l. 23.
Cum scimus esse, l. 2. t. 47. l. 3.
Cum scimus nostra jura, l. 11. t. 47. l. 22.
Cum secundum voluntatem, l. 6. t. 42. l. 3.
Cum sententiam Præsidis, l. 7. t. 45. l. 6.
Cum servi constituti, l. 6. t. 27. l. 1.
Cum servum matris tuæ, l. 7. t. 20. l. 1.
Cum servum quempiam, l. 6. t. 1. l. 6.
Cum Silanianum SC. l. 6. t. 35. l. 11.
Cum sit adjecta, l. 5. t. 75. l. 6.
Cum sit injustum, l. 9. t. 19. l. 6.
Cum sit nobis cura, l. 1. t. 8. l. 1.
Cum sit probatum, l. 7. t. 26. l. 6.
Cum solito more, l. 7. t. 71. l. 8.
Cum solutum est, l. 7. t. 4[?]. l. 16.
Cum specialis Judex, l. 3. t. 1. l. 18.
Cum speciem venditam, l. 4. t. 48. l. 5.
Cum status, l. 7. t. 19. l. 5.
Cum stipulationes, l. 4. t. 11. l. 1.
Cum successores, l. 8. t. 45. l. 23.
Cum super vernis, l. 3. t. 32. l. 10.
Cum suppositi partus, l. 9. t. 22. l. 10.
Cum supra virentes, l. 12. t. 36. l. 12.
Cum talis quæstio, l. 3. t. 34. l. 14.
Cum te a debitore mercatum, l. 8. t. 26. l. 4.
Cum te Byblium origine, l. 10. t. 38. l. 1.
Cum te curatorem, l. 10. t. 42. l. 1.
Cum te domus, & horti, l. 2. t. 20. l. 8.
Cum te, & collegam, l. 11. t. 35. l. 4.
Cum te fisci causam agitasse, l. 2. t. 9. l. 1.
Cum te fundum tuum, l. 4. t. 54. l. 6.
Cum te ideo ex, l. 4. t. 12. l. 4.
Cum te in Gallia, l. 4. t. 2. l. 9.
Cum te Medicum, l. 10. t. 52. l. 1.
Cum te minorem, l. 4. t. 19. l. 9.
Cum te non ex, l. 5. t. 4. l. 10.
Cum te non solum cavisse, l. 2. t. 20. l. 2.
Cum te omnibus, l. 10. t. 42. l. 3.
Cum te pecuniam accepisse, l. 8. t. 14. l. 4.
Cum te pietatis, l. 3. t. 28. l. 18.
Cum te possessiones, l. 4. t. 12. l. 3.
Cum te proponas, l. 2. t. 4. l. 2.
Cum te propter, l. 4. t. 7. l. 2.
Cum te sponsæ filii, l. 5. t. 3. l. 9.
Cum te transegisse, l. 2. t. 4. l. 5.
Cum testamento, l. 7. t. 2. l. 4.
Cum testamentum falsum, l. 9. t. 41. l. 10.
Cum testamentum nullo, l. 1. t. 18. l. 8.
Cum testator, l. 7. t. 2. l. 8.
Cum testatorem, l. 6. t. 46. l. 1.
Cum tibi in ea ætate, l. 5. t. 34. l. 1.
Cum tibi liberum, l. 8. t. 45. l. 22.
Cum tibi pro dote, l. 8. t. 18. l. 10.
Cum tutelæ administratæ, l. 5. t. 51. l. 1.
Cum tutores filiorum, l. 2. t. 19. l. 1.
Cum vendente procuratore, l. 3. t. 26. l. 4.
Cum venditorem carnis, l. 4. t. 49. l. 10.
Cum venerandæ leges, l. 6. t. 61. l. 1.
Cum veterum sententia, l. 5. t. 3. l. 15.
Cum vir nubit, l. 9. t. 9. l. 31.
Cum virum prudentissimum, l. 6. t. 42. l. 16.
Cum ultra hoc, quod, l. 4. t. 30. l. 9.
Cum vos adfirmetis, l. 10. t. 49. l. 1.
Cum vos proprio, l. 10. t. 63. l. 2.
Cum uxori ususfructus, l. 6. t. 53. l. 4.
Cuncti Hæretici, l. 1. t. 5. l. 3.
Cuncti, qui per privatorum, l. 11. t. 6. l. 3.
Cunctis molitionibus, l. 3. t. 39. l. 6.
Cunctis, quos in, l. 11. t. 25. l. 1.
Cunctos Judices, l. 12. t. 41. l. 3.
Cunctos populos, l. 1. t. 1. l. 1.
Cura pervigili, l. 12. t. 34. l. 3.
Curabit Præses, l. 4. t. 49. l. 5.
Curæ tui perpetui, l. 1. t. 31. l. 4.
Curator adolescenti, l. 5. t. 34. l. 12.
Curator adulti, l. 8. t. 16. l. 3.
Curator adultis, l. 5. t. 62. l. 20.
Curator reipublicæ, l. 1. t. 54. l. 3.
Curatorem adulto suo, l. 5. t. 6. l. 5.
Curatorem habenti, l. 5. t. 34. l. 10.
Curatorem tibi, l. 2. t. 19. l. 6.
Curatores impleta legitima, l. 5. t. 70. l. 1.
Curatores quidem, l. 5. t. 43. l. 2.
Curatoris etiam, l. 2. t. 19. l. 17.
Curiales omnes, l. 10. t. 37. l. 1.
Curiales omnium civitatum nullam, l. 10. t. 31. l. 21.
Curiales omnium civitatum, l. 1. t. 5. l. 7.
Curiales, qui honorariam, l. 10. t. 31. l. 47.
Curiales, qui se, ibid. l. 39.
Curiales vendere, l. 10. t. 32. l. 3.
Curiales ultra terminos, l. 10. t. 31. l. 25.
Curialibus consortiis, l. 10. t. 31. l. 66.
Curialibus, & Naviculariis, l. 12. t. 62. l. 4.
Curialis, neque Procurator, l. 4. t. 65. l. 30.
Curiosi, & stationarii, l. 12. t. 23. l. 1.
Cursum ambularem, l. 12. t. 51. l. 22.
Cyrenensium Magistratus, l. 10. t. 31. l. 20.

D.

DAmnato portentosæ, l. 1. t. 5. l. 6.
Damnum per injuriam, l. 3. t. 35. l. 1.
Damnum, quod, l. 4. t. 65. l. 12.
Damus licentiam, l. 9. t. 22. l. 23.
Data certæ pecuniæ, l. 4. t. 10. l. 1.
Data jampridem lege, l. 8. t. 54. l. 27.
Data opera patris, l. 9. t. 1. l. 11.
Datum legatum, l. 6. t. 37. l. 17.
De alimentis præteritis, l. 2. t. 4. l. 8.
De ancilla matre natam, l. 7. t. 16. l. 29.
De bonis matris, l. 9. t. 49. l. 6.
De constitutione, l. 2. t. 8. l. 9.
De contractu venditionis, l. 4. t. 44. l. 3.
De creationibus curatorum, l. 1. t. 4. l. 27.
De crimine adulterii, l. 9. t. 9. l. 10.
De crimine, quod, l. 9. t. 1. l. 12.
De cubiculis nostris, l. 12. t. 29. l. 2.
De dolo actio, l. 2. t. 21. l. 2.
De emancipatis filiis, l. 6. t. 58. l. 13.
De eo, qui pretio, l. 3. t. 49. l. 2.
De fide testamenti, l. 9. t. 22. l. 16.
De fideicommisso, l. 2. t. 4. l. 11.
De hereditate, quam, l. 1. t. 31. l. 5.
De his Clericis, l. 1. t. 3. l. 3.
De his, quæ extra dotem, l. 5. t. 16. l. 17.
De his, quæ in dotem data, l. 5. t. 12. l. 11.
De his, quæ in fraudem, l. 5. t. 37. l. 12.
De his quæ servus, l. 9. t. 33. l. 4.
De his, quæ singulis, l. 1. t. 4. l. 26.
De his, quæ subtraxisse, l. 6. t. 2. l. 11.
De his, quos tenet, l. 9. t. 6. l. 5.
De his, quæ per injuriam, l. 3. t. 35. l. 6.
De inofficioso testamento, l. 3. t. 28. l. 9.
De instrumentis, l. 3. t. 38. l. 5.
De latronum famina, l. 7. t. 18. l. 2.
De operis novi nunciatione, l. 8. t. 11. l. 1.
De ordinario Judice, l. 1. t. 26. l. 4.
De pecoribus tuis, l. 3. t. 35. l. 5.
De personalibus, l. 10. t. 51. l. 5.
De quæstione tali, l. 2. t. 3. l. 30.
De rebus in sponsam, l. 5. t. 3. l. 13.
De rebus, quas, l. 5. t. 21. l. 3.
De restituendis rebus, l. 4. t. 23. l. 3.
De societate, l. 4. t. 37. l. 6.
De submersis navibus, l. 11. t. 5. l. 5.
De successione sua, l. 5. t. 37. l. 17.
De tormentis, l. 9. t. 41. l. 18.
De tutela avunculi, l. 2. t. 22. l. 7.
De usuris, l. 4. t. 32. l. 27.
Deberi etiam alienæ, l. 7. t. 4. l. 6.
Debitor, qui pignoribus, l. 8. t. 14. l. 1.
Debitorem, neque, l. 8. t. 14. l. 15.
Debitores præsentes, l. 8. t. 14. l. 10.
Debitores, qui bonis, l. 2. t. 12. l. 11.
Debitores quidem, l. 8. t. 36. l. 1.
Debitores tuos, l. 4. t. 21. l. 1.
Debitori tuo, l. 2. t. 3. l. 7.
Debitoribus pupillæ, l. 5. t. 37. l. 18.
Debitoris denunciatio, l. 8. t. 29. l. 2.
Debitorum pactionibus, l. 2. t. 3. l. 25.
Debitum, cujus meministi, l. 8. t. 26. l. 5.
Decem post primicerium, l. 12. t. 41. l. 11.
Decernimus, ne quid, l. 11. t. 42. l. 10.
Decernimus, ut antiquitatis, l. 1. t. 2. l. 16.
Decernit jus novum, l. 2. t. 56. l. 4. post §. 5.
Decere arbitramur nostrum, l. 1. t. 1. l. 3.
Decernimus, ut posthac, l. 1. t. 3. l. 26.
Decernimus, ut quicunque, l. 1. t. 4. l. 13.
Decisione nostra, l. 6. t. 27. l. 6.
Decreto amplissimi, l. 2. t. 12. l. 15.
Decurio fortunam, l. 10. t. 31. l. 41.
Decurionem in opus, l. 9. t. 47. l. 3.
Decuriones ad, l. 1. t. 56. l. 1.
Decuriones nostri palatii, l. 12. t. 16. l. 1.
Decuriones quidem, l. 2. t. 12. l. 5.
Decuriones, sive ob, l. 9. t. 41. l. 16.
Decurionibus, l. 12. t. 16. l. 3.
Decurionum filii, l. 9. t. 47. l. 12.
Dedit nobis, l. 2. t. 17. l. 3.
Dedititia conditio, l. 7. t. 5. l. 1.
Defensiones, sive exceptiones, l. 8. t. 36. l. 11.
Defensionis facultas, l. 10. t. 1. l. 7.
Defensores civitatum, non ex, l. 1. t. 55. l. 2.
Defensores civitatum oblatos, l. 1. t. 55. l. 7.
Defensores ita præcipimus, l. 1. t. 55. l. 8.
Defensores nihil sibi insolenter, l. 1. t. 55. l. 5.
Definimus, ut, l. 11. t. 47. l. 13.
Defunctis reis, l. 9. t. 6. l. 5.
Defunctis suis, l. 6. t. 58. l. 6.
Defuncto quidem liberto, l. 6. t. 5. l. 2.
Defuncto sine liberis, l. 6. t. 56. post l. 7.
Defunctorum, l. 12. t. 36. l. 4.
Delata conditione, l. 4. t. 1. l. 9.
Delegatio debiti, l. 8. t. 42. l. 1.
Denunciamus vobis, l. 1. t. 12. l. 5.
Deo auctore, l. 1. t. 17. l. 1.
Deo nobis auxiliam, l. 1. t. 3. l. 56.
Deportati nec earum, l. 9. t. 49. l. 2.
Deportatorum in insulam, l. 9. t. 47. l. 8.
Descriptionis onere, l. 10. t. 35. l. 1.
Desiderium tuum, l. 4. t. 34. l. 7.
Devotissimos milites, l. 12. t. 41. l. 7.
Devotum possessorem, l. 12. t. 41. l. 5.
Diaconissam, l. 1. t. 3. post l. 9.
Dicit constitutio valere, l. 6. t. 48. post l. 1.
Dictam legem donationi, l. 4. t. 6. l. 8.
Dictantibus testamenta, l. 6. t. 23. l. 22.
Die sabbathi, l. 1. t. 9. l. 13.
Dies festos majestati, l. 3. t. 13. l. 10.
Diffamari statum, l. 7. t. 14. l. 5.
Differente Domino, l. 1. t. 4. l. 32.
Digna vox, l. 1. t. 14. l. 4.
Diligenter, l. 11. t. 42. l. 9.
Directas libertates, l. 7. t. 2. l. 14.
Directis verbis, l. 7. t. 2. l. 10.
Discretus surdo, l. 6. t. 22. l. 10.
Dispar causa est, l. 7. t. 18. l. 1.
Dispositionem, l. 10. t. 28. l. 1.
Disputare de principali, l. 9. t. 29. l. 3.
Dissentientis patris, l. 5. t. 17. l. 5.
Dissolutæ quantitatis, l. 4. t. 9. l. 2.
Distractis a debitore, l. 8. t. 14. l. 14.
Distrahente marito rem, l. 4. t. 51. l. 2.
Diu minime, l. 10. t. 70. l. 7.
Divæ memoriæ Zenonis, l. 10. t. 31. l. 65.
Diversarum homines, l. 8. t. 51. l. 20.
Diversis temporibus, l. 8. t. 18. l. 8.
Divi Constantini, l. 5. t. 27. l. 5.
Divi Hadriani epistolam, l. 4. t. 18. l. 3.
Divi Patris nostri, l. 11. t. 70. l. 1.
Divinam dispositionem, l. 11. t. 42. l. 11.
Divinam nostram sanctionem, l. 1. t. 5. l. 22.
Divine admodum, l. 2. t. 14. l. 1.
Divisionem prædiorum, l. 3. t. 38. l. 1.
Divo Marco auctore, l. 7. t. 11. l. 3.
Divo Marco placuit, l. 9. t. 41. l. 11.
Divortii causa, l. 5. t. 21. l. 2.
Diurnos centum, & decem, l. 11. t. 27. l. 2.
Diutina possessio, l. 7. t. 33. l. 4.
Diuturnum silentium, l. 7. t. 36. l. 1.
Doce ancillam, l. 3. t. 32. l. 9.
Doctitii viri clariss. l. 10. t. 31. l. 63.
Dolo, vel metu adhibito, l. 8. t. 39. l. 5.
Dolum auctoris, l. 4. t. 48. l. 3.
Dolum ex indiciis, l. 2. t. 21. l. 6.
Dolus emptoris, l. 4. t. 44. l. 10.
Domestici ac protectores, l. 12. t. 17. l. 1.
Domesticus judicis, l. 1. t. 51. l. 4.
Domini prædiorum, l. 11. t. 47. l. 5.
Dominis servorum, l. 9. t. 46. l. 6.
Dominicis colonis, l. 3. t. 26. l. 7.
Dominicos colonos, l. 11. t. 67. l. 5.
Domini jure, l. 8. t. 34. l. 1.
Dominos ita constringi, l. 4. t. 26. l. 13.
Dominum per servum, l. 4. t. 26. l. 12.
Dominum pro atroci, l. 9. t. 35. l. 8.
Dominus horreorum, l. 4. t. 65. l. 1.
Dominus litis, l. 7. t. 62. l. 9.
Dominus servorum, l. 9. t. 46. l. 6.
Domum etiam, l. 11. t. 2. l. 1.
Domum, quam, l. 3. t. 32. l. 5.
Donantem ancillam, l. 7. t. 27. l. 2.
Donatarum rerum, l. 7. t. 32. l. 3.
Donatio mancipiorum, l. 5. t. 16. l. 3.
Donatio, sive directa, l. 8. t. 54. l. 25.
Donationem quoque, l. 5. t. 12. post l. 29.
Donationes circa filium, l. 8. t. 56. l. 9.
Donationes, quas Divus, l. 5. t. 16. l. 26.
Donationes, quas parentes, ibid. l. 25.
Dos a patre profecta, l. 4. t. 18. l. 4.
Dos data, l. 5. t. 3. post l. 20.
Dotem numeratio, l. 5. t. 15. l. 1.
Dotis actione, l. 5. t. 18. l. 9.
Dotis quidem petitio, l. 6. t. 20. l. 5.
Dotis tuæ potiorem causam, l. 5. t. 12. l. 9.
Dubium non est contestationem, l. 1. t. 20. l. 1.
Dubium non est omnia, l. 5. t. 17. l. 3.
Dubium non est post, l. 4. t. 18. l. 1.
Ducenarii, & centenarii, l. 10. t. 19. l. 1.
Duces militum, l. 1. t. 46. l. 4.
Dudum proximis consortibus, l. 4. t. 38. l. 14.
Duos tabularios, l. 10. t. 70. l. 13.
Duplex ratio, l. 10. t. 3. l. 2.
Duumvirum, l. 10. t. 31. l. 53.

E.

EA conditione, l. 4. t. 44. l. 14.
Ea demum ab, l. 6. t. 20. l. 6.
Ea lege in vos collata, l. 4. t. 6. l. 3.
Ea lege rebus donatis, l. 4. t. 64. l. 8.
Ea, quæ a patre geruntur, l. 2. t. 51. l. 7.
Ea, quæ a te, l. 3. t. 22. l. 1.
Ea, quæ advocati, l. 2. t. 10. l. 1.
Ea, quæ causa cognita, l. 7. t. 57. l. 3.
Ea, quæ de temporibus, l. 2. t. 53. l. 5.
Ea, quæ in nominibus sunt, l. 3. t. 36. l. 6.
Ea, quæ pater, l. 2. t. 12. l. 13.
Ea, quæ per alluvionem, l. 7. t. 41. l. 3.
Ea, quæ per inficiationem, l. 4. t. 5. l. 4.
Ea, quæ statuuntur, l. 7. t. 43. l. 7.
Ea, quæ tibi, ut, l. 5. t. 3. l. 5.
Ea quidem mancipia, l. 3. t. 57. l. 7.
Ea quidem, quæ per officium, l. 9. t. 2. l. 7.
Ea quidem quæ vi majore, l. 4. t. 23. l. 1.
Eam legem quam, l. 10. t. 47. l. 14.
Eam, quæ aliunde, l. 10. t. 62. l. 1.
Eam, quæ in possessione, l. 7. t. 16. l. 21.
Eam, quæ ita venit, l. 4. t. 56. l. 3.
Eam, quam frater tuus, l. 6. t. 42. l. 14.
E contra si, l. 5. t. 17. post l. 5.
Edicimus, ne qua, l. 11. t. 7. l. 7.
Edicto Divi Hadriani, l. 6. t. 33. l. 3.
Edicto quidem Divi Marci, l. 2. t. 37. l. 3.

Edita actio ſpem, l. 2. t. 1. l. 3.
Educatio pupillorum, l. 5. t. 49. l. 1.
Ei, quæ diutiſſime, l. 2. t. 52. l. 2.
Ei, qui appellat, l. 7. t. 63. poſt l. 2.
Ei, qui ſervo alieno, l. 4. t. 26. l. 7.
Eiſdem pœnis, l. 5. t. 9. poſt l. 1.
Ejus quantitatis, l. 8. t. 43. l. 7.
Ejus, qui per contumaciam, l. 7. t. 65. l. 1.
Ejus, qui requirendus, l. 7. t. 66. l. 2.
Ejus, quod ad cauſam, l. 5. t. 32. l. 3.
Ejus, quod ex cauſa, l. 5. t. 56. l. 2.
Ejus, quod in poteſtate, l. 8. t. 47. l. 2.
Ejus, quod non ei, l. 4. t. 31. l. 9.
Ejus rei nomine, l. 4. t. 26. l. 2.
Ejus ſummæ, quam, l. 10. t. 8. l. 1.
Electione Epiſcopi, l. 1. t. 4. l. 17.
Eligere debes, l. 5. t. 57. l. 1.
Emancipata, l. 6. t. 9. l. 4.
Emancipatione facta, l. 4. t. 21. l. 11.
Emancipatos liberos, l. 6. t. 20. l. 1.
Emancipatus repudiata, l. 6. t. 19. l. 1.
Emphyteuticarii poſſeſſores, l. 11. t. 64. l. 1.
Emphyteuticarios gravant, l. 11. t. 62. l. 1.
Empti actio, l. 8. t. 45. l. 2.
Empti fides, l. 4. t. 38. l. 9.
Emptione pignoris, l. 4. t. 22. l. 3.
Emptionem, & venditionem, l. 4. t. 38. l. 2.
Emptionem rebus fieri, l. 4. t. 64. l. 7.
Emptionum mancipiorum, l. 8. t. 54. l. 1.
Emptor bona fide, l. 7. t. 33. l. 9.
Emptor fundi, l. 8. t. 45. l. 8.
Emptor hereditatis actionibus, l. 4. t. 39. l. 5.
Emptor hereditatis rem, l. 8. t. 45. l. 1.
Emptor ſervorum, l. 4. t. 49. l. 14.
Emptori etiam, l. 8. t. 45. l. 28.
Emptorem quidem fundi, l. 4. t. 65. l. 9.
Eo caſu, quo apparitor, l. 7. t. 62. l. 33.
Eo decurſum, l. 5. t. 3. l. 20. poſt §. 1.
Eo quod a multis, l. 4. t. 2. l. 10.
Eo tempore, quo, l. 2. t. 22. l. 2.
Eorum demum bona, l. 9. t. 50. l. 1.
Eorum eſt ſcientia, l. 9. t. 18. l. 4.
Eorum patrimonia, l. 10. t. 1. l. 10.
Eorum, qui a Principibus, l. 4. t. 23. l. 26.
Eorum, qui apud conſilium, l. 7. t. 1. l. 1.
Eorum, qui in reatu, l. 9. t. 50. l. 2.
Eos etiam, qui imaginem, l. 7. t. 62. l. 16.
Eos indulſerunt veteres, l. 10. t. 31. l. 22.
Eos, qui a principali, l. 4. t. 32. l. 26.
Eos, qui a ſervo, l. 6. t. 2. l. 14.
Eos, qui acceperunt, l. 8. t. 18. l. 9.
Eos, qui adminiſtratione, l. 12. t. 14. l. 1.
Eos, qui agitandi munus, l. 11. t. 40. l. 2.
Eos, qui aquæ copiam, l. 11. t. 42. l. 3.
Eos, qui auctione prima, l. 2. t. 69. l. 4.
Eos, qui catholicarum, l. 1. t. 7. l. 6.
Eos, qui condemnati, l. 7. t. 54. l. 2.
Eos, qui cum honore, l. 19. t. 47. l. 11.
Eos, qui curiali fortuna, l. 10. t. 43. l. 4.
Eos, qui cujuscunque, l. 10. t. 51. l. 6.
Eos, qui de appellationibus, l. 7. t. 62. l. 6.
Eos, qui in officiis noſtris, l. 12. t. 55. l. 5.
Eos, qui inter fabricenſes, l. 11. t. 9. l. 6.
Eos, qui ne teſtamentum, l. 6. t. 34. l. 2.
Eos, qui officia, l. 4. t. 2. l. 3.
Eos, qui ordinario, l. 1. t. 54. l. 5.
Eos, qui ordine, l. 12. t. 21. l. 5.
Eos, qui principali, l. 4. t. 32. l. 26.
Eos, qui ſecum, l. 9. t. 39. l. 1.
Eos, qui ſub comitiva, l. 12. t. 12. l. 2.
Eos, qui terminos effoderunt, l. 9. t. 2. l. 1.
Eos, qui tranquillitatis, l. 12. t. 10. l. 1.
Eos, qui vel in hac, l. 12. t. 35. l. 1.
Eos, qui veniam &c. impetraverunt, etiamſi, l. 2. t. 45. l. 1.
Eos, qui veniam &c. impetraverunt, vel impetraverint, ibid. l. 3.
Eos, qui ultra ſtatutos, l. 1. t. 29. l. 3.
Eos, quos, l. 7. t. 53. l. 9.
Eos, teſtes, l. 4. t. 20. l. 5.
Epiſcopo nullam, l. 1. t. 3. poſt l. 19.
Epiſcopale judicium ratum ſit, l. 1. t. 4. l. 8.
Epiſcopalis ordo, l. 1. t. 3. poſt l. 38.
Epiſcopis interdicimus, l. 1. t. 3. l. 30.
Equites Romanos, l. 12. t. 32. l. 1.
Equos, qui publico, l. 12. t. 51. l. 1.
Errat, qui tibi perſuaſit, l. 12. t. 37. l. 3.
Error facti necdum, l. 1. t. 18. l. 7.
Error facti, quartæ ex, l. 6. t. 50. l. 9.
Errore ſcribentis, l. 6. t. 23. l. 7.
Errorem calculi, l. 2. t. 5. l. 1.
Errores eorum, l. 2. t. 10. l. 2.
Eſt in arbitrio veſtro, l. 4. t. 10. l. 14.
Eſt juriſdictionis tenor, l. 7. t. 72. l. 2.
Eſt verum, l. 10. t. 39. l. 3.
Et ab antiquis legibus, l. 6. t. 23. l. 31.
Et balneum, l. 8. t. 10. l. 1.
Et conſequenter, l. 7. t. 45. poſt l. 14.
Et cum ſolis, l. 6. t. 56. poſt l. 7.
Et in epiſtola, l. 6. t. 42. l. 22.
Et in legatis, l. 6. t. 50. l. 4.
Et in majoribus, l. 7. t. 62. l. 20.
Et in multis, l. 7. t. 62. l. 25.
Et in privatorum cauſis, l. 7. t. 48. l. 4.
Et in provinciali prædio, l. 3. t. 34. l. 3.
Et militibus noſtris, l. 6. t. 21. l. 13.
Et nomen, & materiam, l. 6. t. 51. l. 1.
Et non obſervato, l. 6. t. 23. poſt l. 29.
Et publicarum neceſſitatum, l. 7. t. 65. l. 8.
Et quæ a Divo Antonino, l. 2. t. 1. l. 8.
Et qui jurat, l. 7. t. 72. poſt l. 9.
Et qui non provocaverunt, l. 7. t. 58. l. 2.
Et qui notitiæ cauſa, l. 5. t. 38. l. 1.
Et qui ſub imagine, l. 8. t. 28. l. 10.
Et Senatus cenſuit, l. 4. t. 31. l. 1.
Et ſine interpoſitione, l. 5. t. 72. l. 4.
Et ſine ſcriptura, l. 6. t. 49. l. 5.
Et virtutum præmia, l. 1. t. 24. l. 4.
Etſi a patre tuo, l. 5. t. 28. l. 2.
Etſi a muliere, l. 4. t. 25. l. 4.
Etſi ad te negotium, l. 9. t. 22. l. 19.
Etſi contra mandata, l. 5. t. 4. l. 6.
Etſi crimine adulterii, l. 9. t. 9. l. 12.
Etſi de tua pecunia, l. 5. t. 16. l. 9.
Etſi dotis exactio, l. 5. t. 12. l. 3.
Etſi duobus ſimul, l. 11. t. 35. l. 1.
Etſi excepta tormentis, l. 9. t. 18. l. 7.
Etſi frater tuus, l. 8. t. 14. l. 16.
Etſi inſtrumenta, l. 10. t. 3. l. 3.
Etſi inutiliter, l. 6. t. 42. l. 2.
Etſi is, quem, l. 5. t. 71. l. 9.
Etſi legibus conſentaneum, l. 1. t. 22. l. 5.
Etſi libidine, l. 9. t. 9. l. 25.
Etſi Marcellus, l. 9. t. 6. l. 2.
Etſi minor viginti annis, l. 2. t. 31. l. 2.
Etſi non adſcripta, l. 7. t. 4. l. 9.
Etſi non cognitio, l. 1. t. 22. l. 4.
Etſi perfectis donationibus, l. 8. t. 56. l. 1.
Etſi Præſes Provinciæ, l. 5. t. 71. l. 5.
Etſi fuiſſes tu, l. 5. t. 37. l. 8.
Etſi ſeverior, l. 2. t. 12. l. 3.
Etſi tutores tui, l. 5. t. 39. l. 2.
Etiam a pupillorum, l. 6. t. 42. l. 20.
Etiam adverſus venditiones, l. 2. t. 29. l. 1.
Etiam conſtante matrimonio, l. 4. t. 29. l. 11.
Etiam ex aliis cauſis, l. 9. t. 8. l. 1.
Etiam furti actione, l. 6. t. 2. l. 8.
Etiam hi, qui, l. 10. t. 47. l. 1.
Etiam id, quod pignori, l. 8. t. [illegible] l. 1.
Etiam in his, quæ, l. 2. t. 25. l. 5.
Etiam in opus perpetuum, l. 9. t. 47. l. 1.
Etiam jure civili, l. 4. t. 20. l. 3.
Etiam liberis damnatorum, l. 6. t. 6. l. 5.
Etiam minores ætate, l. 10. t. 41. l. 7.
Etiam mulieres, l. 5. t. 45. l. 1.
Etiam nomen debitoris, l. 7. t. 5. l. 5.
Etiam per alienum ſervum, l. 3. t. 32. l. 1.
Etiam poſt mortem, l. 7. t. 66. l. 1.
Etiam, qui pactione data, l. 6. t. 6. l. 3.
Etiam teſtamento patris, l. 5. t. 43. l. 4.
Etiam tutoris, vel, l. 2. t. 25. l. 5.
Etiam veſtigale, vel, l. 5. t. 71. l. 13.
Etiam ſi contrariam, l. 4. t. 35. l. 4.
Etiamſi de jure, l. 8. t. 41. l. 9.
Etiamſi fideicommiſſum, l. 4. t. 31. l. 5.
Etiamſi is, l. 3. t. 38. l. 2.
Etiamſi non dotem, l. 5. t. 12. l. 8.
Etiamſi non mandante, l. 4. t. 26. l. 3.
Etiamſi tacitum, l. 6. t. 50. l. 3.
Etiamſi veritas debiti, l. 6. t. 44. l. 2.
Etiamſi uxoris tuæ, l. 5. t. 16. l. 6.
Evectiones, l. 12. t. 51. l. 3.
Evectionum copiam, ibid. l. 6.
Evicta re, quæ, l. 5. t. 12. l. 1.
Evidenter, l. 10. t. 47. l. 15.
Eum, a quo mutuam, l. 8. t. 43. l. 16.
Eum, ad quem uſusfructus, l. 3. t. 33. l. 7.
Eum, cui mutuam, l. 4. t. 10. l. 13.
Eum, quem, ut, l. 5. t. 43. l. 7.
Eum, qui a pupillo &c. comparavit, longi temporis, l. 5. t. 59. l. 3.
Eum, qui a pupillo &c. comparavit, nullum temporis, l. 7. t. 26. l. 9.
Eum, qui ad reſtituenda, l. 4. t. 7. l. 7.
Eum, qui aliena negotia, l. 3. t. 21. l. 1.
Eum, qui aſſeverat, l. 9. t. 16. l. 5.
Eum qui bonis paternis, l. 5. t. 51. l. 4.
Eum, qui celavit, l. 9. t. 22. l. 14.
Eum, qui Collegio, l. 11. t. 65. l. 6.
Eum, qui cum teſtamento, l. 6. t. 39. l. 2.
Eum, qui duas, l. 9. t. 9. l. 18.
Eum, qui inofficioſi, l. 3. t. 28. l. 14.
Eum, qui mancipium, l. 9. t. 20. l. 9.
Eum, qui mutuam, l. 4. t. 2. l. 13.
Eum, qui probabilem, l. 1. t. 3. l. 19.
Eum, qui res agit, l. 2. t. 13. l. 3.
Eum, qui ſervos, l. 7. t. 10. l. 1.
Eum, qui ſervum, l. 1. t. 7. l. 5.
Eum, qui triginta annos, l. 20. t. 31. l. 68.
Eum quicunque ſervum. *Vide ſupra.* Eum, qui ſervum.
Eum tutorem, l. 5. t. 42. l. 2.
Eunuchis liceat, l. 6. t. 22. l. 5.
Ex agentibus, l. 12. t. 22. l. 4.
Ex arrhali pacto, l. 4. t. 49. l. 3.
Ex aula noſtra, l. 12. t. 29. l. 3.
Ex cauſa donationis, l. 3. t. 36. l. 25.
Ex cauſa exheredation. l. 6. t. 28. poſt l. 4.
Ex cauſa quidem judicati, l. 4. t. 31. l. 2.
Ex cauſa transactionis, l. 7. t. 26. l. 8.
Ex complexu, l. 5. t. 5. poſt l. 6.
Ex contractu, qui, l. 7. t. 72. l. 3.
Ex contractu pecuniæ, l. 8. t. 42. l. 2.
Ex contractibus ſervorum, l. 4. t. 25. l. 2.
Ex conventione &c. daret, ut creditoribus, l. 2. t. 13. l. 11.
Ex conventione &c. daret, ut ipſa, l. 4. t. 47. l. 1.
Ex Divi Antonini Pii, l. 4. t. 65. l. 4.
Ex duobus captivis, l. 8. t. 51. l. 1.
Ex eo inſtrumento, l. 8. t. 39. l. 4.
Ex eo, quo, l. 12. t. 20. l. 4.
Ex fideicommiſſo, l. 6. t. 42. l. 28.
Ex his prædiis, l. 8. t. 45. l. 5.
Ex his verbis: *Do lego*, l. 6. t. 53. l. 5.
Ex his verbis: *Fortunato*, l. 6. t. 21. l. 7.
Ex his verbis, *Titio*, l. 6. t. 45. l. 2.
Ex illo tempore, l. 7. t. 62. l. 13.
Ex imperfecto, l. 6. t. 23. l. 3.
Ex ingenuo, l. 11. t. 67. l. 4.
Ex initio falſi commiſſi, l. 9. t. 22. l. 18.
Ex legato, l. 6. t. 37. l. 18.
Ex libera conceptus, l. 6. t. 55. l. 6.
Ex libris Sabinianis quæſtio, l. 3. t. 33. l. 17.
Ex libris Sabinianis quæſtionem, l. 7. t. 32. l. 12.
Ex Manichæo, l. 1. t. 5. l. 16.
Ex morte ancillæ, l. 3. t. 35. l. 3.
Ex morte cujuscunque, l. 5. t. 14. l. 9.
Ex nominis emptione, l. 4. t. 39. l. 8.
Ex omnibus domibus, l. 10. t. 31. l. 31.
Ex patroni, vel domini, l. 4. t. 13. l. 5.
Ex pecunia dotali, l. 5. t. 12. l. 12.
Ex perſona collegæ, l. 4. t. 19. l. 3.
Ex perſona fratrum, l. 2. t. 53. l. 4.
Ex pignore percepti, l. 4. t. 24. l. 1.
Ex placito permutationis, l. 4. t. 64. l. 3.
Ex prædiis pignori, l. 4. t. 32. l. 11.
Ex præſtatione vectigalium, l. 4. t. 61. l. 7.
Ex quo, l. 8. t. 10. l. 12.
Ex repudiatione fideicommiſſi, l. 6. t. 42. l. 26.
Ex ſententia arbitri, l. 2. t. 56. l. 1.
Ex ſtipulatione, in qua, l. 8. t. 39. l. 1.
Ex ſtipulatione, parta, l. 7. t. 45. l. 7.
Ex teſtamento defuncti, l. 7. t. 2. l. 2.
Ex teſtamento &, l. 6. t. 20. poſt l. 1.
Ex teſtamento militis, l. 6. t. 21. l. 5.
Ex teſtamento quidem, l. 5. t. 9. poſt l. 3.
Ex teſtamento, quod, l. 6. t. 41. l. 29.
Ex teſtamento, vel, l. 6. t. 14. l. 2.
Ex tribus unciis, l. 3. t. 28. l. 26.
Ex varia, l. 10. t. 11. l. 4.
Ex verbis, quæ, l. 5. t. 16. l. 14.
Ex verbo, *Commendo*, l. 7. t. 4. l. 12.
Exactores tributorum, l. 5. t. 62. l. 10.
Exactores, vel, l. 10. t. 70. l. 8.
Excellentia tua, l. 12. t. 38. l. 9.
Excepta poſſeſſionis cauſa, l. 4. t. 27. l. 1.
Exceptione doli, l. 8. t. 45. l. 11.
Exceptionem dilatoriam, l. 4. t. 19. l. 19.
Exceptis his vectigalibus, l. 4. t. 61. l. 13.
Exceptis, qui, l. 10. t. 46. l. 1.
Excepto patrimonio, l. 11. t. 74. l. 5.
Excepto tempore, l. 4. t. 65. l. 18.
Exceptores omnes, l. 12. t. 50. l. 5.
Excipitur quod, l. 6. t. 61. poſt l. 6.
Excuſationem Navicularius, l. 5. t. 62. l. 24.
Excuſationis quidem tuæ, ibid. l. 3.
Executorem eum ſolum, l. 7. t. 53. l. 8.
Executores a quocunque, l. 8. t. 17. l. 7.
Exemplo cæterorum debitorum, l. 2. t. 33. l. 1.
Exemplo pernicioſum eſt, l. 4. t. 19. l. 7.
Exemplo [illegible], l. 10. t. 31. l. 36.
Ex [illegible] neceſſitate, l. 3. t. 42. l. 7.
Expendi a filio tuo, l. 2. t. 13. l. 12.
Expectatam antea, l. 7. t. 17. l. 2.
Expertes literarum, l. 10. t. 31. l. 6.
Expilatæ hereditatis crimen adverſus, l. 9. t. 32. l. 2.
Expilatæ hereditatis crimen loco, ibid. l. 6.
Expilatæ quidem hereditatis, ibid. l. 1.
Exploſis, atque rejectis, l. 3. t. 40. l. 1.
Exprimere debitoris, l. 8. t. 40. l. 3.
Expulſos vos de fundo, l. 4. t. 49. l. 17.
Extraneum etiam, cum quis, l. 6. t. 24. l. 9.
Extraneum etiam penitus, ibid. l. 11.

F.

Fabricenſes, l. 10. t. 31. l. 32.
Fabricenſium domibus, l. 12. t. 41. l. 4.
Factum ſponte ſe, l. 9. t. 2. l. 12.
Falcidiæ rationem, l. 6. t. 50. l. 2.
Fallaciter accuſantibus, l. 9. t. 42. l. 3.
Fallaciter incuſantibus, l. 9. t. 46. l. 9.
Falſa ſuaſione credis, l. 5. t. 62. l. 1.
Falſam quidem, l. 7. t. 58. l. 3.
Falſi quidem crimen, l. 9. t. 22. l. 5.
Falſo adſeveratur, l. 1. t. 23. l. 2.
Falſo tibi perſuaſum eſt, l. 4. t. 52. l. 3.
Falſus procurator, l. 6. t. 2. l. 19.
Familiæ erciſcundæ, l. 3. t. 38. l. 9.
Feliciſſima, quam, l. 7. t. 10. l. 2.
Fideicommiſſaria quidem, l. 7. t. 4. l. 10.
Fideicommiſſum ejus, l. 6. t. 24. l. 27.
Fideicommiſſum ibi petendum, l. 3. t. 17. l. 1.
Fideicommiſſum, vel legatum, l. 4. t. 5. l. 7.
Fidejuſſor, ſeu mandator, l. 8. t. 41. l. 10.
Fidejuſſores Magiſtratuum, l. 11. t. 34. l. 1.
Fidejuſſoris quidem heres, l. 8. t. 41. l. 24.
Fideli, devotaque, l. 1. t. 12. l. 2.
Fidem rumpens ſocietatis, l. 2. t. 12. l. 22.
Filia in orbitate patris, l. 3. t. 28. l. 20.
Filia legatorum, l. 6. t. 37. l. 11.
Filia tua non ſolum, l. 8. t. 47. l. 5.
Filiæ, cujus nomine pater, l. 3. t. 36. l. 18.
Filiæ divortium, l. 5. t. 17. l. 4.
Filiæ dotem, l. 6. t. 20. l. 4.
Filiæ, licet maneat, ibid. l. 12.
Filiæ pecuniam adimere, l. 5. t. 18. l. 7.
Filiam cum fratribus, l. 6. t. 20. l. 16.
Filiam præteritam, l. 3. t. 28. l. 15.
Filiam teſtamento patris, l. 6. t. 20. l. 7.
Filii patris teſtamentum, l. 3. t. 36. l. 16.
Filiis matrem, l. 3. t. 28. l. 25.
Filio delatum bonorum, l. 6. t. 19. l. 2.
Filiofamilias delata, l. 6. t. 30. l. 4.
Filios apud originem, l. 10. t. 38. l. 3.
Filios debitoris ei, l. 7. t. 75. l. 4.
Filios, & filias, cæteroſque, l. 8. t. 50. l. 1.
Filios in poteſtate patris, l. 10. t. 31. l. 5.
Filiosprimipilariorum, l. 12. t. 48. l. 2.
Filium ab hoſtibus, l. 10. t. 51. l. 2.
Filium habere, l. 6. t. 55. l. 7.
Filium, quem, l. 3. t. 36. l. 24.
Filiusfamilias alienationem, l. 12. t. 37. l. 2.
Filiusfamilias, qui, l. 8. t. 41. l. 8.
Filiusfamilias ſi minor, l. 2. t. 23. l. 1.
Filius paciſcendo, l. 2. t. 3. l. 23.
Fiſci advocatus, l. 2. t. 9. l. 3.
Fiſco quidem, l. 10. t. 2. l. 2.
Fiſcum etiam noſtrum, l. 10. t. 8. l. 3.
Fœdiſſimæ mulieris, l. 8. t. 51. l. 7.
Fœdiſſimam eorum, l. 9. t. 9. l. 20.
Fœminæ, quæ [illegible], l. 5. t. 9. l. 2.
Fœminis [illegible], l. 3. t. 29. l. 18.
Fœnus reipublicæ, l. 11. t. 38. l. 1.
Fori [illegible], l. 2. t. 7. l. 4.
Forn[illegible], l. 12. t. 4. l. 1.
Form[illegible] Præf[illegible], l. 1. t. 26. l. 2.
[illegible], l. 12. t. 35. l. 6.
Fortiſſimis militibus, l. 12. t. 40. l. 3.
Frater emancipatus, l. 5. t. 30. l. 4.
Frater tuus nil [illegible], l. 6. t. 21. l. 1.
Frater tuus non [illegible], l. 5. t. 6. l. 9.
Frater tuus [illegible], l. 3. t. 37. l. 1.
Frater veſter [illegible], l. 9. t. 16. l. 1.
Frater veſter, ſicut, l. 8. t. 21. l. 1.
Fratres, vel ſorores uterini, l. 3. t. 28. l. 27.
Fratris tui filiis, l. 2. t. 4. l. 10.
Fratris, vel ſororis filii, l. 3. t. 28. l. 21.
Fratris uxorem ducendi, l. 5. t. 5. l. 5.
Fructus poſt perfectum, l. 4. t. 49. l. 13.
Fructus [illegible], l. 5. t. 14. l. 2.
Frumenta, quæ, l. 10. t. 70. l. 6.
Frumenti, vel hordei, l. 4. t. 32. l. 12.
Fruſtra adhuc ſervum eſſe, l. 9. t. 51. l. 8.
Fruſtra diſputas, l. 4. t. 12. l. 1.
Fruſtra exiſtimas, l. 5. t. 11. l. 1.
Fruſtra opinaris, l. 4. t. 30. l. 6.
Fruſtra Senatusconſulti, l. 4. t. 29. l. 2.
Fruſtra times, l. 5. t. 37. l. 1.
Fruſtra tutores, l. 5. t. 37. l. 5.
Fruſtra veremini, l. 4. t. 19. l. 8.
Fruſtra veteres, l. 12. t. 36. l. 7.
Fucandæ, atque diſtrahendæ, l. 4. t. 40. l. 1.
Fundi patrimoniales, l. 11. t. 61. l. 4.
Fundi reipublicæ, l. 11. t. 70. l. 2.
Fundo, ſicut inſtructus eſt, l. 5. t. 38. l. 2.
Fundos patrimoniales, l. 11. t. 61. l. 10.
Fundum pignori, l. 8. t. 28. l. 1.
Fundum vectigalem, l. 11. t. 30. l. 1.
Furioſum in ſuis, l. 6. t. 61. l. 10.
Furti actione minime, l. 6. t. 2. l. 15.
Fuſtibus cæſum, l. 2. t. 12. l. 16.

G.

Gazaros, Patarenos, l. 1. t. 5. poſt l. 19.
Generali [illegible], l. 5. t. 20. l. 3.
Generali lege decernimus, l. 3. t. 5. l. 1.
Generali lege proſpectum eſt, l. 5. t. 33. l. 2.
Generali lege ſancimus, ſive vidua, l. 1. t. 2. l. 1.
Generali lege ſancimus, ut ſi quis, l. 10. t. 31. l. 54.
Generali lege ſancimus, ut ſive, l. 10. t. 69. l. 3.
Generalis [illegible], l. 9. t. 51. l. 7.
Generaliter [illegible], l. 1. t. 3. poſt l. 25.
Generaliter [illegible], l. 5. t. 9. l. 5.
Generaliter [illegible], l. 4. t. 1. l. 12.
Generaliter ſancimus, omnes donationes, l. 8. t. 56. l. 10.
Generaliter ſancimus, omnes viros, l. 1. t. 3. l. 52.
Generaliter ſancimus, quemadmodum, l. 5. t. 41. l. 25.
Generaliter ſancimus, ut ſi quid [illegible], l. 4. t. 30. l. 13.
Generaliter ſancimus, ut ſi quis ita, l. 6. t. 25. l. 6.
Generaliter ſancimus, ut ſi quis major, l. 4. t. 29. l. 25.
Geſta, quæ ſunt translata, l. 7. t. 52. l. 6.
Glebam, vel follem, l. 12. t. 2. l. 2.
Glorioſiſſimi quoque, l. 1. t. 23. poſt l. 7.
Gracchus, [illegible] Numerius, l. 9. t. 9. l. 4.
Græcos, [illegible] Paganus, l. 1. t. 10. l. 2.
Grammaticos, Oratores, l. 10. t. 52. l. 11.
Grammaticos, ſeu Oratores, ibid. l. 2.
Grammaticos, tam Græcos, l. 12. t. 15. l. 1.
Grave [illegible], l. 1. t. 55. l. 1.
Graviſſimæ pœnæ, l. 12. t. 51. l. 10.
Graviſſimum, l. 10. t. 5. l. 1.

H.

Habeat unusquiſque licentiam, l. 1. t. 2. l. 1.
Habita quidem ſuper, l. 4. t. 13. poſt l. 5.
Habitantis precario, l. 8. t. 9. l. 2.
Habitatio morte finitur, l. 3. t. 33. l. 11.
Habito ſemel bonæ fidei, l. 4. t. 58. l. 5.
Hac conſultiſſima lege ſancimus licere, l. 6. t. 23. l. 21.
Hac conſultiſſima lege ſancimus, ut carentes, l. 6. t. 22. l. 8.
Hac definitione ſancimus, l. 11. t. 58. l. 12.
Hac edictali lege, l. 5. t. 9. l. 6.
Hac in perpetuum valitura, l. 11. t. 69. l. 6.
Hac lege decernimus, ut qui, l. 12. t. 30. l. 2.
Hac lege decernimus, ut vir, l. 5. t. 14. l. 8.
Hac lege perpetuo, l. 7. t. 44. l. 2.
Hac lege ſancimus, ſi, l. 12. t. 19. l. 14.
Hac lege ſancimus, ut ſi quis ampliſſimam, l. 11. t. 42. l. 8.
Hac lege ſancimus, ut ſi quis conſularem, l. 12. t. 41. l. 10.
Hac lege ſancimus, ut ſive agat, l. 3. t. 26. l. 11.
Hac noſtræ manſuetudinis, l. 12. t. 5. l. 2.
Hac parte ſtatutos, l. 12. t. 19. l. 10.
Hac perpetua lege, l. 3. t. 23. l. 2.
Hac providentiſſima lege, l. 10. t. 48. l. 3.
Hac ſaluberrima ſanctione, l. 12. t. 21. l. 2.
Hac ſanctione, l. 12. t. 70. l. 10.
Hac valitura in omne, l. 1. t. 9. l. 19.
Hæ res lucro, l. 5. t. [illegible] poſt l. 5.
Hæc Conſtitutio Græca, l. 12. t. 34. l. 8.
Hæc Conſtitutio permittit, l. 4. t. 65. l. 33.
Hæc ſententia: *Omnem*, l. 7. t. 46. l. 3.
Hæc ſententia, quæ, l. 7. t. 46. l. 4.
Hæc [illegible], l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Hæredem fidejuſſoris, l. 8. t. 45. l. 31.
Hæredem mariti, l. 4. t. 16. l. 3.
Hæredes eorum, qui, l. 5. t. 54. l. 4.
Hæredes quoque mulieris, l. 4. t. 19. l. 20.
Hæredes, quos necem, l. 6. t. 35. l. 1.
Hæredes ſcripti, l. 11. t. 58. l. 4.

Hæredes tutorum ob, l. 5. t. 54. l. 1.
Hæredi ſcripto, l. 8. t. 3. l. 1.
Hæredibus extraneis, l. 5. t. 14. l. 5.
Hæreditas in teſtamento, l. 6. t. 35. l. 4.
Hæreditas matertera petita, l. 3. t. 31. l. 3.
Hæreditatem ejus, quem, l. 8. t. 2. l. 1.
Hæreditatem quidem defuncti, l. 6. t. 26. l. 2.
Hæreditatem quidem neque dari, l. 6. t. 36. l. 2.
Hæreditatem quidem petentibus, l. 7. t. 34. l. 4.
Hæreditatis petitionem, l. 3. t. 31. l. 7.
Hæreditatis, vel legati, l. 8. t. 24. l. 12.
Hæredum etiam, l. 6. t. 42. l. 25.
Hæres inſtituta matris, l. 6. t. 26. l. 3.
Hæres, qui poſt aditam, l. 7. t. 75. l. 1.
Hæretici communicantes, l. 1. t. 5. l. 20.
Hæretici legitimo, l. 1. t. 5. poſt l. 9.
Hæretici patres, l. 1. t. 5. l. 13.
Hæretici ſynacteria, l. 1. t. 5. l. 14.
Hanc autem querelam, l. 4. t. 30. poſt l. 14.
Hanc legem reſtituit, l. 4. t. 20. l. 15.
Heres. *Vide ſupra*, Hæres.
Hi, penes quos, l. 11. t. 47. l. 4.
Hi, qui a te, collegaque, l. 11. t. 33. l. 1.
Hi, qui ad civilia munera, l. 7. t. 62. l. 7.
Hi, qui ex filiabus, l. 11. t. 7. l. 12.
Hi, qui ex Officialibus, l. 12. t. 48. l. 1.
Hi, qui fiſco, l. 10. t. 2. l. 4.
Hi, qui fundos, l. 11. t. 2. l. 3.
Hi, qui impoſita munera, l. 4. t. 44. l. 17.
Hi, qui in aliena poteſtate, l. 8. t. 48. l. 1.
Hi, qui in ſchola, l. 12. t. 26. l. 3.
Hi, qui ſanctam fidem, l. 1. t. 7. l. 3.
Hi, quibus patrimoniales, l. 11. t. 61. l. 6.
Hi, quibus per fideicommiſſum, l. 7. t. 46. l. 7.
Hi, quos commoditas, l. 11. t. 65. l. 2.
Hi, quos inundatio Nili, l. 7. t. 41. l. 2.
His noſtræ ſerenitatis, l. 10. t. 25. l. 1.
His, qui conficiendi naves, l. 9. t. 47. l. 25.
His, qui tempore, l. 7. t. 67. l. 2.
His quidem, quibus, l. 12. t. 34. l. 5.
His ſcholaribus quibus, l. 12. t. 38. l. 14.
His ſolis matribus, l. 8. t. 58. l. 7.
His tantummodo, l. 12. t. 51. l. 16.
Hoc amplius qui, l. 6. t. 42. poſt l. 32.
Hoc fructuum nomine, l. 7. t. 51. l. 1.
Hoc inter liberos, l. 6. t. 23. l. 21. poſt §. 1.
Hoc ita ſi debitor, l. 8. t. 14. poſt l. 14.
Hoc ita ſi pactum, l. 8. t. 40. poſt l. 2.
Hoc jus porrectum, l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Hoc jus ſtabit, l. 2. t. 13. poſt l. 25.
Hoc locum habet, l. 5. t. 10. poſt l. 1.
Hoc niſi debitor, l. 8. t. 43. poſt l. 16.
Hoc proſpectum eſt, l. 12. t. 41. l. 6.
Hoc, quod placet, l. 9. t. 41. l. 13.
Hoc ſacramentum, l. 2. t. 59. poſt l. 1.
Hodie autem cuilibet, l. 7. t. 62. poſt l. 6.
Hodie jurant, l. 3. t. 1. l. 14. poſt pr.
Hodie novo jure, l. 9. t. 4. poſt l. 3.
Hodie quantaſcunque, l. 5. t. 17. poſt l. 7.
Honor veteranis, l. 9. t. 47. l. 5.
Honorati, qui, l. 1. t. 45. l. 1.
Humanitatis, ac religionis ratio, l. 5. t. 62. l. 23.
Humanitatis intuitu naturalibus, l. 5. t. 27. l. 8.
Humanitatis intuitu parentibus, l. 6. t. 26. l. 9.
Humanum eſſe probamus, l. 1. t. 14. l. 8.
Humanum & pium, l. 1. t. 5. l. 9.
Humilem, vel abjectam, l. 5. t. 5. l. 7.
Humilioribus officiis, l. 10. t. 70. l. 14.
Hydraulæ, l. 10. t. 47. l. 4.
Hypothecis, vel pignoribus, l. 8. t. 28. l. 3.

I.

JAm tibi ſcripſi, l. 8. t. 44. l. 1.
Jam trigeſimaſecunda, l. 7. t. 62. l. 35.
Jamdudum a nobis ſtatutum, l. 3. t. 22. l. 6.
Jamdudum placuit, l. 1. t. 13. l. 1.
Jampridem quidem, l. 7. t. 30. l. 2.
Id ab unaquaque, l. 10. t. 16. l. 12.
Id, quod pauperibus, l. 1. t. 3. l. 24.
Idem eſt de Neſtorianis, l. 1. t. 5. poſt l. 19.
Idem eſt in his, l. 6. t. 61. poſt l. 6.
Ignominiæ cauſa ſacramento, l. 10. t. 54. l. 1.
Ignorantia creditoris, l. 9. t. 34. l. 4.
Ignorare non debes, l. 2. t. 51. l. 4.
Ignoti juris non eſt, l. 7. t. 75. l. 5.
Iisdem privilegiis, l. 2. t. 7. l. 7.
Illam injuriam, quæ, l. 8. t. 59. l. 2.
Illam merito dubitationem, l. 6. t. 20. l. 19.
Illam inutilem, l. 8. t. 54. l. 33.
Illatæ diſpenſatori pecuniæ, l. 4. t. 21. l. 4.
Illic, ubi res hereditarias, l. 3. t. 20. l. 1.
Illorum, qui publica, l. 4. t. 62. l. 5.
Illud æquitatis, l. 3. t. 38. l. 12.
Illud convenit præcaveri, l. 4. t. 47. l. 9.
Illud inſpiciendum eſt, l. 2. t. 22. l. 1.
Illud, quod de legatis, l. 6. t. 37. l. 26.
Illud, quod ex veteribus, l. 1. t. 2. l. 19.
Illud requirendum eſt, l. 5. t. 72. l. 2.
Illud ſine ratione, l. 6. t. 20. l. 20.
Illuſtres viros præfectos, l. 1. t. 54. l. 4.
Illuſtribus præfectus urbi, l. 5. t. 33. l. 1.
Immunitates ſpecialiter, l. 11. t. 47. l. 9.
Imo a debito, l. 4. t. 10. poſt l. 12.
Imperator Conſtantinus, l. 12. t. 47. l. 1.
Imperialis benevolentiæ, l. 5. t. 4. l. 23.
Impetrata reſcripta non placet, l. 7. t. 50. l. 3.
Improba poſſeſſio, l. 7. t. 32. l. 7.
Improbum fœnus, l. 2. t. 12. l. 20.
Improbum quidem, &, l. 9. t. 34. l. 1.
Impuberem, quem, l. 8. t. 48. l. 2.
Impunitas delicti, l. 9. t. 47. l. 7.
In actione etiam depoſiti, l. 4. t. 1. l. 10.
In adoptionem patre, l. 8. t. 48. l. 8.
In adoptionem quidem, ibid. l. 7.
In adulterii quæſtione, l. 9. t. 9. l. 32.
In æſtimatione frumenti, l. 11. t. 27. l. 1.
In albo decurionum, l. 10. t. 31. l. 9.
In annalibus legatis, l. 6. t. 37. l. 22.
In arenam non damnato, l. 3. t. 28. l. 11.
In bonæ fidei contractibus ita, l. 2. t. 3. l. 13.
In bonæ fidei contractibus, l. 4. t. 1. l. 3.
In bonæ fidei judiciis, l. 4. t. 32. l. 13.
In bonis mortui, l. 7. t. 72. l. 1.
In cauſa judicati, l. 8. t. 23. l. 3.
In cauſa, quæ ſpectat, l. 1. t. 50. l. 1.
In cauſarum delegationibus, l. 3. t. 4. l. 1.
In cauſis criminalibus, l. 9. t. 2. l. 16.
In cauſis jamdudum, l. 5. t. 17. l. 10.
In civilibus cauſis, l. 1. t. 58. l. 1.
In communes ſervos, l. 7. t. 7. l. 1.
In communione, l. 3. t. 37. l. 5.
In conjunctione filiarum, l. 5. t. 4. l. 20.
In Conſiliariis obſervari, l. 1. t. 51. l. 10.
In conſilio quidem, l. 2. t. 42. l. 1.
In contractibus, in quibus, l. 4. t. 30. l. 14.
In contractibus, qui bonæ, l. 2. t. 54. l. 3.
In contractibus rei veritas, l. 4. t. 22. l. 1.
In copulandis nuptiis, l. 5. t. 4. l. 8.
In corrigendis minoribus, l. 9. t. 15. l. 1.
In criminali negotio, l. 3. t. 13. l. 5.
In criminibus quidem, l. 2. t. 35. l. 1.
In defenſoribus, l. 1. t. 55. l. 4.
In donatione, l. 5. t. 9. poſt l. 3.
In donationibus inter virum, &, l. 6. t. 50. l. 12.
In donationibus, quæ, l. 8. t. 54. l. 31.
In dotibus, quas, l. 5. t. 15. l. 3.
In dubium non venit, l. 5. t. 42. l. 3.
In ea, quæ reip. l. 4. t. 31. l. 3.
In Eccleſiis, quæ, l. 1. t. 3. l. 11.
In emancipatione, l. 8. t. 49. l. 2.
In emphyteuticariis, l. 4. t. 66. l. 2.
In eum, qui ex naufragio, l. 6. t. 2. l. 18.
In excocti ne cancellati, l. 12. t. 39. l. 2.
In executionibus criminum, l. 9. t. 45. l. 6.
In exercendis litibus, l. 4. t. 21. l. 15.
In extraneos, l. 8. t. 54. l. 29.
In familiæ erciſcundæ judicio, l. 3. t. 36. l. 20.
In feſtivitatibus, l. 1. t. 9. l. 2.
In filiis decurionum, l. 10. t. 31. l. 35.
In fiſcalibus debitis, l. 10. t. 19. l. 6.
In fraudem annonariæ rei, l. 10. t. 16. l. 7.
In fraudem creditorum, l. 7. t. 2. l. 3.
In fuga ſervum, l. 9. t. 20. l. 6.
In hac ſacratiſſima urbe, l. 8. t. 54. l. 30.
In heredes magiſtratus, l. 5. t. 75. l. 2.
In his, in quibus læſus es, l. 2. t. 53. l. 1.
In his officiis, l. 12. t. 60. l. 6.
In his, quæ naviculariis, l. 11. t. 2. l. 2.
In illis, quæ metrocomiæ, l. 11. t. 55. l. 1.
In imponenda ratione, l. 6. t. 50. l. 6.
In inſulam deportato, l. 9. t. 51. l. 6.
In integrum reſtitutione, l. 2. t. 28. l. 2.
In rebus mariti tui, l. 3. t. 36. l. 5.
In iſto juramento, l. 2. t. 59. poſt l. 2.
In judicio de liberali cauſa, l. 2. t. 31. l. 4.
In judicio tam locati, l. 4. t. 65. l. 28.
In legatis, & fideicommiſſis, l. 6. t. 47. l. 4.
In legatis quidem, l. 6. t. 45. l. 1.
In legatis, vel fideicom. l. 6. t. 37. l. 21.
In litibus, in quibus, l. 3. t. 22. l. 6.
In locum tutoris defuncti, l. 5. t. 31. l. 3.
In Magiſtratus municipales, l. 5. t. 75. l. 5.
In metallum damnatus, l. 9. t. 49. l. 4.
In minorum perſona, l. 2. t. 41. l. 3.
In Nomine Domini noſtri, l. 1. t. 27. l. 2.
In noſtræ Serenitatis, l. 1. t. 24. l. 3.
In nullis locis, aut, l. 9. t. 30. l. 2.
In nullo quopiam loco, l. 3. t. 44. l. 15.
In offerendis, l. 7. t. 62. l. 37.
In Officiales Præfectorum, l. 1. t. 40. l. 4.
In officio Comitis, l. 12. t. 57. l. 1.
In officio ſpectabilitatis, l. 12. t. 26. l. 1.
In omni ceſſione, l. 7. t. 71. l. 6.
In omnibus cauſis, l. 2. t. 59. l. 1.
In omnibus provinciis, l. 12. t. 51. l. 7.
In pecuniariis cauſis, l. 9. t. 40. l. 3.
In pecuniariis controverſiis, l. 2. t. 13. l. 26.
In poſſeſſionem fundi, l. 9. t. 12. l. 5.
In poſſeſſionem rei, l. 7. t. 72. l. 8.
In poſtulandis ſuſpectis, l. 5. t. 43. l. 5.
In poteſtate ejus eſt, l. 8. t. 43. l. 1.
In proconſulari provincia, l. 12. t. 56. l. 3.
In provinciis ſingulis, l. 12. t. 50. l. 4.
In quacunque cauſa, l. 9. t. 4. l. 1.
In quæſtione teſtamenti, l. 9. t. 51. l. 13.
In qualibet, vel, l. 12. t. 41. l. 2.
In quibus caſibus, l. 5. t. 9. l. 7.
In re mandata, l. 4. t. 35. l. 21.
In rebus dotalibus, l. 5. t. 12. l. 30.
In rebus, quæ, l. 3. t. 6. l. 2.
In redhibitione operarum, l. 6. t. 3. l. 13.
In rem actio, l. 3. t. 19. l. 1.
In rem pupilli, l. 2. t. 27. l. 5.
In reſtituenda hereditate, l. 3. t. 31. l. 4.
In ſacris noſtris ſcriniis, l. 12. t. 19. l. 9.
In ſacris ſcriniis militantes, ibid. l. 12.
In ſacris ſcriniis noſtris, ibid. l. 2.
In ſcriniis palatii militantes, ibid. l. 3.
In ſervili conditione, l. 5. t. 34. l. 7.
In ſervorum, l. 7. t. 34. l. 2.
In ſolutum nomine dato, l. 4. t. 15. l. 5.
In ſucceſſione Curialium, l. 10. t. 31. l. 48.
In ſucceſſione filii, l. 6. t. 56. l. 2.
In ſucceſſione inteſtatæ, l. 6. t. 58. l. 9.
In ſucceſſione, quæ, ibid. l. 1.
In ſucceſſionem, l. 6. t. 55. poſt l. 12.
In ſummam debiti, l. 8. t. 14. l. 6.
In ſynagogam Judaicæ, l. 1. t. 9. l. 4.
In teſtamentis, l. 6. t. 23. l. 26.
In teſtamento militis, l. 6. t. 21. l. 12.
In teſtamento quidem ejus, l. 6. t. 21. l. 6.
In teſtamento quidem militis, l. 6. t. 50. l. 7.
In teſtamento quoque, l. 6. t. 56. poſt l. 7.
In vendentis, vel ementis, l. 4. t. 38. l. 13.
In una, eademque cauſa, l. 2. t. 44. l. 3.
In univerſis litibus placet, l. 5. t. 34. l. 11.
Incendium ære alieno, l. 4. t. 2. l. 11.
Incerti juris non eſt, in familiæ, l. 3. t. 36. l. 19.
Incerti juris non eſt, orta, l. 8. t. 1. l. 3.
Inceſtas nuptias, l. 5. t. 5. poſt l. 6.
Incivile, atque inuſitatum, l. 3. t. 32. l. 12.
Incivile eſt, quod poſtulas, l. 7. t. 72. l. 4.
Incivilem rem deſideratis, l. 6. t. 2. l. 2.
Incredibile eſt, l. 9. t. 47. l. 6.
Indebitas uſuras, l. 4. t. 32. l. 18.
Indebito legato, l. 2. t. 33. l. 2.
Indebitum ſolutum ſciens, l. 4. t. 5. l. 9.
Indecoram obſervationem, l. 5. t. 60. l. 3.
Indicia certa, quæ jure, l. 3. t. 32. l. 19.
Indictiones non perſonis, l. 19. t. 16. l. 3.
Indubitati juris eſt, l. 4. t. 30. l. 16.
Inductis Firmino, &, l. 10. t. 47. l. 2.
Inductum, id eſt, cancellatum, l. 8. t. 43. l. 22.
Indulgentia, l. 9. t. 43. l. 3.
Infames perſonæ, l. 10. t. 57. l. 1.
Infamia, quæ tibi, l. 10. t. 31. l. 8.
Infamiæ detrimentum, l. 2. t. 12. l. 1.
Infantis nomine, l. 6. t. 9. l. 3.
Ingenuæ mulieres, l. 11. t. 7. l. 3.
Ingenuam natam, l. 7. t. 14. l. 2.
Ingenui naſcuntur, l. 7. t. 14. l. 8.
Ingenuum quis ſe, l. 7. t. 14. l. 13.
Ingreſſi monaſteria, l. 1. t. 2. poſt l. 13.
Initio venditionis ſi pactus, l. 4. t. 54. l. 5.
Iniquum, & longe a, l. 9. t. 1. l. 17.
Injuriarum actio, l. 9. t. 35. l. 2.
Injuriarum cauſa, ibid. l. 7.
Injuriarum ex perſona, l. 2. t. 12. l. 10.
Inquiſitio veritatis tolli, l. 8. t. 43. l. 18.
Inſignis auctoritas, l. 11. t. 60. l. 2.
Inſolitum eſt, & grave, l. 9. t. 41. l. 2.
Inſtar rei judicatæ, l. 10. t. 1. l. 2.
Inſtitoria tibi adverſus, l. 4. t. 25. l. 3.
Inſtrumenta ad jus tuum, l. 3. t. 42. l. 6.
Inſtrumenta domeſtica, l. 4. t. 19. l. 5.
Inſtrumenta prædiorum, l. 6. t. 42. l. 23.
Inſtrumentis etiam non, l. 4. t. 21. l. 2.
Inſtrumentorum exempla, l. 1. t. 19. l. 8.
Intelligere debes, l. 8. t. 31. l. 2.
Intelligis filio, qui, l. 12. t. 37. l. 5.
Inter æquitatem, juſque, l. 1. t. 14. l. 1.
Inter alias prærogativas, l. 12. t. 24. l. 13.
Inter alios factam, l. 7. t. 60. l. 2.
Inter alios res geſtas, l. 7. t. 60. l. 1.
Inter antiquam prudentium, l. 3. t. 33. l. 15.
Inter chartulas confiſcati, l. 10. t. 2. l. 5.
Inter claras ſapientiæ, l. 1. t. 1. l. 8.
Inter filios, & filias, l. 3. t. 36. l. 11.
Inter omnes duntaxat, ibid. l. 26.
Inter omnes minores, l. 5. t. 71. l. 17.
Inter privatos & fiſcum, l. 3. t. 11. l. 6.
Inter virum & uxorem, l. 8. t. 58. l. 2.
Inter claras ſanctiſſimis, l. 1. t. 3. poſt l. 17.
Intereſt multum, l. 8. t. 43. l. 21.
Intereſt uſumfructum, l. 3. t. 33. l. 6.
Interlocutio Præſidis apud, l. 7. t. 57. l. 4.
Interlocutio Præſidis, quæ, l. 2. t. 12. l. 19.
Interpoſitas metus cauſa, l. 2. t. 4. l. 13.
Interrogari ſervos, l. 9. t. 41. l. 15.
Interrogatam &, l. 7. t. 16. l. 24.
Intervalla temporum, l. 10. t. 40. l. 3.
Inteſtata mortua quondam, l. 8. t. 57. l. 2.
Inteſtato quidem defuncto, l. 6. t. 55. l. 4.
Inteſtatorum curialium, l. 6. t. 62. l. 4.
Intra urbem Romam, l. 8. t. 12. l. 5.
Invaſor locorum, l. 8. t. 4. l. 5.
Invicem debiti compenſatione, l. 4. t. 31. l. 12.
Invito, vel ignorante creditore, l. 8. t. 43. l. 12.
Invito, vel ignorante te, l. 3. t. 44. l. 2.
Invitos conductores, l. 4. t. 65. l. 11.
Invitum comparare, l. 4. t. 38. l. 11.
Invitus agere, vel procurare, l. 3. t. 7. l. 1.
Invitus procurationem, l. 2. t. 13. l. 17.
Inuſitatam rem deſideras, l. 5. t. 62. l. 19.
Ipſe diſpice, quemadmodum, l. 2. t. 1. l. 1.
Ipſe ſignificas, l. 9. t. 22. l. 7.
Ipſis rerum experimentis, l. 6. t. 54. l. 2.
Irenarchæ, qui ad, l. 10. t. 75. l. 1.
Irritum facere donationem, l. 7. t. 27. l. 3.
Irritum quidem propterea, l. 6. t. 50. l. 8.
Is, apud quem res agitur, l. 2. t. 1. l. 2.
Is, cui commiſſæ ſunt, l. 3. t. 2. l. 4.
Is, cujus tacitæ fidei, l. 10. t. 13. l. 1.
Is demum in, l. 9. t. 45. l. 1.
Is, penes quem, l. 4. t. 34. l. 6.
Is, qui aggreſſorem, vel, l. 9. t. 16. l. 2.
Is, qui bona ſecundum, l. 7. t. 54. l. 1.
Is, qui cum telo, l. 9. t. 16. l. 7.
Is, qui liber conſtitutus, l. 8. t. 51. l. 15.
Is, qui rationem tutelæ, l. 5. t. 53. l. 2.
Is, qui ſolvendo non eſt, l. 6. t. 27. l. 2.
Is quidem, qui in, l. 7. t. 12. l. 2.
Ita demum ſuper lite, l. 2. t. 13. l. 13.
Ita nobis cordi pudor eſt, l. 9. t. 9. l. 28.
Itaque mortuo, l. 6. t. 59. poſt l. 11.
Item a privatis, l. 8. t. 54. l. 34. poſt pr.
Item hæreditas, l. 6. t. 61. poſt l. 6.
Item nulla communitas, l. 1. t. 3. poſt l. 2.
Item poſſeſſor, l. 8. t. 18. poſt l. 7.
Item prædium, l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Item privilegium, l. 1. t. 5. poſt l. 1.
Item quæcunque, l. 1. t. 3. poſt l. 13.
Item qui domum, l. 9. t. 19. poſt l. 6.
Item ſibi invicem, l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Item ſine legitimis, l. 5. t. 26. poſt l. 11.
Jubemus adſcriptitiorum creationes, l. 1. t. 3. l. 37.
Jubemus advocationem, l. 2. t. 7. l. 17.
Jubemus apud, l. 1. t. 57. l. 1.
Jubemus, atque hortamur, l. 9. t. 27. l. 4.
Jubemus clariſſimorum, l. 12. t. 16. l. 5.
Jubemus cura, ac ſolertia, l. 1. t. 55. l. 9.
Jubemus duobus viris, l. 12. t. 5. l. 5.
Jubemus eos, quibus, l. 5. t. 27. l. 6.
Jubemus eos tantummodo, l. 1. t. 4. l. 19.
Jubemus eum ad, l. 1. t. 31. l. 5.
Jubemus in omnibus, l. 2. t. 4. l. 43.
Jubemus licere mulieribus, l. 4. t. 29. l. 21.
Jubemus licere parentibus, l. 8. t. 49. l. 5.
Jubemus, ne quis, l. 4. t. 59. l. 1.
Jubemus neminem Curialem, l. 11. t. 58. l. 17.
Jubemus nemini licere, l. 12. t. 51. l. 23.
Jubemus nemini penitus, l. 9. t. 5. l. 1.
Jubemus nullam navem, l. 1. t. 2. l. 10. & l. 11. t. 3. l. 2.
Jubemus nulli poſthac, l. 1. t. 2. l. 14.
Jubemus omnes epiſtolas, l. 7. t. 16. l. 41.
Jubemus omnes, qui in, l. 11. t. 61. l. 14.
Jubemus omnes, qui ſcripturas, l. 4. t. 19. l. 24.
Jubemus omnes, qui vel jam, l. 12. t. 5. l. 4.
Jubemus omnino, l. 6. t. 23. l. 29.
Jubemus per hanc divinam, l. 12. t. 38. l. 16.
Jubemus per omnes Provincias, ib. l. 10.
Jubemus pro tempore, l. 2. t. 8. l. 3.
Jubemus Provinciarum, l. 8. t. 13. l. 11.
Jubemus quotiens pater, l. 6. t. 49. l. 6.
Jubemus ſalvo honore, l. 12. t. 1. l. 18.
Jubemus, ſi qua ſuggeſtio, l. 7. t. 62. l. 34.
Jubemus, viros devotos, l. 12. t. 24. l. 14.
Jubemus, ut primum, l. 12. t. 19. l. 4.
Jubemus, ut pro, l. 10. t. 76. l. 1.
Jubemus, ut quicunque, l. 5. t. 17. l. 11.
Jubemus, ut ſi quando, l. 3. t. 1. poſt l. 9.
Jubemus, ut ſi quis, l. 10. t. 14. l. 1.
Judæi communi Romano, l. 1. t. 9. l. 8.
Judæi & bonorum, ibid. l. 16.
Judæi, qui reatu aliquo, l. 1. t. 12. l. 1.
Judæis & cœlicolis, l. 1. t. 9. l. 3.
Judæorum primates, l. 6. t. 9. l. 17.
Judæos quosdam, l. 1. t. 9. l. 11.
Judæus, qui, l. 1. t. 9. l. 18.
Judæus ſervum Chriſtianum, l. 1. t. 10. l. 1.
Judex ad certam rem datus, l. 7. t. 48. l. 1.
Judex, qui diſceptationi, l. 7. t. 57. l. 5.
Judicati executio, l. 7. t. 58. l. 4.
Judices abſentium, l. 8. t. 5. l. 1.
Judices Dominicis diebus, l. 1. t. 4. l. 9.
Judices oportet inprimis, l. 3. t. 1. l. 9.
Judices, qui in, l. 11. t. 1. l. 8.
Judices, qui ſe furtis, l. 12. t. 1. l. 12.
Judices, qui tempore, l. 9. t. 28. l. 1.
Judices, quos, l. 10. t. 16. l. 11.
Judices, ſive ab hac, l. 4. t. 21. l. 18.
Judices tam Latinæ, l. 7. t. 45. l. 12.
Judicibus faciendæ, l. 12. t. 51. l. 9.
Judicibus non ſolum, l. 7. t. 62. l. 24.
Judicio cœpto uſurarum, l. 3. t. 1. l. 1.
Judicium uxoris, l. 6. t. 34. l. 3.
Juliana, cujus tibi, l. 5. t. 39. l. 1.
Jure mariti adulterii, l. 9. t. 9. l. 6.
Jure noſtro eſt poteſtas, l. 8. t. 41. l. 5.
Jure proviſum eſt, l. 11. t. 9. l. 5.
Juris formulæ aucupatione, l. 2. t. 58. l. 1.
Juris ignorantiam, l. 6. t. 9. l. 6.
Jurisjurandi contempta, l. 4. t. 1. l. 2.
Jurisjurandi religione, l. 4. t. 20. l. 9.
Juris manifeſtiſſimi eſt, l. 7. t. 56. l. 3.
Juris ordinem converti, l. 3. t. 13. l. 2.
Jus caſtrenſis peculii, l. 12. t. 37. l. 6.
Jus emphyteuticarium, l. 4. t. 66. l. 1.
Jus emphyteutici prædii, l. 11. t. 61. l. 11.
Jus familiarium, l. 3. t. 44. l. 8.
Jus poſtliminii, l. 8. t. 51. l. 14.
Jus Senatorum, l. 12. t. 1. l. 8.
Jus ſepulcri tam, l. 3. t. 44. l. 13.
Juſſio, qua ſibi, l. 1. t. 9. l. 5.
Juſtas etiam, &, l. 10. t. 1. l. 6.
Juſtiſſimos & vigilantiſſ. l. 1. t. 40. l. 3.
Juſtum eſt deſiderium ejus, l. 2. t. 1. l. 6.
Juxta edicti noſtri, l. 7. t. 16. l. 40.
Juxta inveteratas, l. 10. t. 70. l. 2.
Juxta ſanctionem, quam, l. 1. t. 3. l. 11.

L.

LAta ſententia, l. 7. t. 62. l. 22.
Latam ſententiam dicitis, l. 7. t. 64. l. 1.
Laudabile, vitæque, l. 2. t. 8. l. 4.
Legati non ſolum, l. 1. t. 35. l. 1.
Legatorum, ſeu fideicommiſſorum, l. 6. t. 47. l. 1.
Legatum a defuncto tibi, l. 3. t. 44. l. 3.
Legatum alii ſub, l. 6. t. 40. l. 1.
Legatum, ſive fideicommiſſum, l. 6. t. 46. l. 4.
Lege duodecim tabularum, l. 6. t. 58. l. 14.
Lege Leonis, l. 5. t. 14. l. 10.
Lege pragmatica, l. 12. t. 17. l. 4.
Lege repetita cenſemus, l. 12. t. 38. l. 13.
Lege venditionis, l. 4. t. 55. l. 1.
Legem Anaſtaſii, l. 5. t. 27. l. 7.
Legem Juliam Miſcellam, l. 6. t. 40. l. 3.
Legem, quam dixiſti, cum dotem, l. 2. t. 3. l. 10. & l. 5. t. 14. l. 1.
Legem, quam rebus tuis, l. 8. t. 54. l. 9.
Legem quidem conductionis, l. 4. t. 65. l. 16.
Leges decuriales, l. 11. t. 13. l. 2.
Leges, & Conſtitutiones, l. 1. t. 14. l. 7.

Leges quoque ipsas, l. 8. t. 53. l. 3.
Leges sacratissimæ, l. 1. t. 14. l. 9.
Leges ut generales, l. 1. t. 14. l. 3.
Legis Aquiliæ actione, l. 3. t. 35. l. 2.
Legis Juliæ de bonis, l. 7. t. 71. l. 4.
Lenones patres, &, l. 11. t. 40. l. 6.
Lex, quæ tutores, l. 5. t. 37. l. 22.
Lex Visellia, l. 9. t. 21. l. 1.
Libellus Præfecto prætorio, l. 1. t. 26. l. 1.
Libellum vero, l. 3. t. 9. post l. 1.
Liber captus ab hostibus, l. 8. t. 51. l. 17.
Liber, necne fuerit, l. 3. t. 31. l. 8.
Libera concubinatus, l. 7. t. 16. l. 34.
Libera matrimonia, l. 8. t. 39. l. 2.
Libera quidem Theodora, l. 7. t. 45. l. 8.
Liberam resistendi, l. 3. t. 27. l. 1.
Liberari fidejussores, l. 8. t. 43. l. 2.
Liberi concubinas, l. 5. t. 4. l. 4.
Liberi contra tabulas, l. 6. t. 12. l. 1.
Liberi de inofficioso, l. 3. t. 28. l. 28.
Liberi furiosi, l. 1. t. 4. post l. 28.
Liberos a parentibus, l. 4. t. 43. l. 1.
Liberos privatis pactis, l. 7. t. 16. l. 10.
Liberos, qui per, l. 6. t. 20. l. 18.
Liberos, velut servos, l. 7. t. 16. l. 39.
Liberta, eademque uxor tua, l. 5. t. 5. l. 1.
Libertæ, quæ voluntate, l. 6. t. 6. l. 2.
Libertæ tuæ, l. 6. t. 3. l. 8.
Libertas a debitore fisci, l. 7. t. 8. l. 2.
Libertas testamento defuncti, l. 7. t. 2. l. 3.
Libertatem servorum, l. 8. t. 9. l. 36.
Libertates, quas, l. 11. t. 62. l. 2.
Libertati a majoribus, l. 8. t. 47. l. 10.
Liberti, libertæque, l. 6. t. 3. l. 10.
Liberti non modo adversus, l. 6. t. 7. l. 3.
Libertina matre procreatam, l. 7. t. 14. l. 9.
Libertinæ conditionis constitutis, l. 7. t. 20. l. 2.
Libertinæ conditionis homines, l. 6. t. 7. l. 4.
Libertinum, qui filio suo, l. 5. t. 6. l. 4.
Libertorum adversus patronos, l. 4. t. 20. l. 12.
Libertorum filios, l. 12. t. 1. l. 9.
Libertos a tutela, vel cura, l. 5. t. 62. l. 5.
Libertos exemplo, l. 8. t. 47. l. 8.
Libertos, sive libertas, l. 6. t. 6. l. 6.
Libertum, qui patronam, l. 5. t. 4. l. 3.
Libertum tuum, &, l. 5. t. 43. l. 1.
Liberum est filiæ tuæ, l. 5. t. 17. l. 2.
Liberum fuit, l. 8. t. 41. l. 16.
Liberum, sciens, l. 9. t. 20. l. 15.
Licentiam habeat, l. 1. t. 3. post l. 34.
Licet accepta pecunia, l. 7. t. 16. l. 33.
Liceat cuilibet aggressorem, l. 9. t. 16. post l. 4.
Liceat omnibus, l. 1. t. 51. l. 12.
Licet adieris patris hereditatem, l. 6. t. 50. l. 14.
Licet adversus heredes, l. 5. t. 53. l. 5.
Licet ante tempus, l. 4. t. 9. l. 1.
Licet antiquis legibus, l. 6. t. 21. l. 18.
Licet certis annuis, l. 4. t. 65. l. 8.
Licet dos jure, l. 5. t. 12. l. 27.
Licet dotale mancipium, l. 7. t. 8. l. 1.
Licet epistolæ, l. 8. t. 38. l. 1.
Licet ex causa fideicommissi, l. 6. t. 13. l. 1.
Licet ex tabulis, quas, l. 9. t. 22. l. 3.
Licet iisdem pignoribus, l. 8. t. 18. l. 7.
Licet in delictis ætate, l. 2. t. 35. l. 2.
Licet in principio, l. 2. t. 13. l. 24.
Licet in continenti, l. 6. t. 30. l. 8.
Licet indivisa bona, l. 10. t. 31. l. 7.
Licet inter privatos, l. 2. t. 3. l. 19.
Licet Judice accepto, l. 3. t. 1. l. 2.
Licet liberi matribus, l. 6. t. 56. l. 1.
Licet neque nostra, l. 5. t. 24. l. 1.
Licet orationis sub, l. 5. t. 62. l. 17.
Licet pacto divisionis, l. 3. t. 26. l. 23.
Licet patri, l. 5. t. 27. post l. 8.
Licet possessio nudo, l. 7. t. 32. l. 4.
Licet, postquam, l. 1. t. 21. l. 1.
Licet testator, l. 1. t. 3. post l. 28.
Licet quidam Ægyptiorum, l. 5. t. 5. l. 8.
Licet repudii libellus, l. 5. t. 17. l. 6.
Licet retro principes, l. 4. t. 65. l. 35.
Licet servilis conditio, l. 1. t. 19. l. 1.
Licet servitutis tempore, l. 4. t. 14. l. 4.
Licet tutorem habenti, l. 5. t. 36. l. 4.
Licet tutorum, l. 5. t. 52. l. 3.
Licet, *Unde vi*, l. 8. t. 36. l. 5.
Liquet igitur. *Hæc lex est §. in l. 8. lib. 1. sub finem tit. 1. Incipit*, Liquet igitur Imperator.
Lite ordinata, l. 7. t. 16. l. 4.
Lite pendente, l. 8. t. 37. l. 2.
Litem te redemisse, l. 2. t. 13. l. 15.
Lites super servili, l. 7. t. 17. l. 1.
Litibus imponentes, l. 11. t. 47. l. 20.
Litigantibus in amplissimo, l. 7. t. 42. l. 1.
Litigator victus, l. 7. t. 51. l. 2.
Litigatoribus copia est, l. 7. t. 62. l. 14.
Litigiosa, l. 8. t. 37. post l. 1.
Loca omnia fundi, l. 11. t. 70. l. 3.
Locorum domini, l. 11. t. 58. l. 11.
Locum quidem religiosum, l. 3. t. 44. l. 9.
Longe diversam causam, l. 7. t. 23. l. 1.
Longi temporis possessione, l. 7. t. 33. l. 7.
Longi temporis præscriptio, l. 7. t. 33. l. 2.
Lotas in posterum, l. 11. t. 7. l. 10.
Lucrum hoc æqualiter, l. 5. t. 9. post l. 3.
Luminibus captum, l. 5. t. 34. l. 3.
Luminibus captus, l. 5. t. 67. l. 1.

M.

MAcedoniani Senatusconsulti, l. 4. t. 28. l. 5.
Magisteriæ potestati, l. 3. t. 13. l. 6.
Magistratus conficiendorum, l. 1. t. 56. l. 2.
Magistratus ejus civitatis, l. 5. t. 32. l. 1.
Magistros studiorum, l. 10. t. 52. l. 7.
Magna &c. Constitutio assignat, l. 1. t. 2. l. 18.
Magnam legum veterum, l. 8. t. 38. l. 12.
Majestatis rei, etiam post, l. 9. t. 8. l. 6.
Major annis xxv. l. 8. t. 14. l. 23.
Major dignitas, l. 12. t. 1. l. 3.
Majorem severitatem exigit, l. 9. t. 22. l. 4.
Majoribus etiam, l. 3. t. 38. l. 3.
Majoribus honoribus, l. 10. t. 42. l. 2.
Malæ fidei possessore, l. 7. t. 33. post l. 1.
Mala fide morato, l. 7. t. 22. l. 1.
Mala fide possidens, l. 4. t. 9. l. 3.
Male agitur cum, l. 7. t. 38. l. 2.
Mancipia diversis artibus, l. 6. t. 1. l. 5.
Mancipia patris, l. 4. t. 51. l. 4.
Mancipia, quorum meministi, l. 4. t. 50. l. 3.
Mancipia tua, si, l. 7. t. 26. l. 1.
Mandati actio personalis, l. 8. t. 41. l. 14.
Mandatum re integra, l. 4. t. 35. l. 15.
Manichæi liberos, l. 1. t. 5. l. 15.
Manichæi undique, l. 1. t. 5. l. 12.
Manichæo in loco, l. 1. t. 5. post l. 11.
Manichæos, seu Manichæas, l. 1. t. 5. l. 4.
Manifesti, & indubitati juris, l. 8. t. 32. l. 1.
Manifesti juris est, majores, l. 10. t. 49. l. 3.
Manifesti juris est, tam alio, l. 8. t. 43. l. 17.
Manifestissimi quidem juris, l. 6. t. 2. l. 22.
Manifestum est nuptiis, l. 5. t. 4. post l. 8.
Manumissionis causa, l. 6. t. 3. l. 2.
Mariti, qui fundum, l. 5. t. 23. l. 2.
Maritus citra mandatum, l. 2. t. 13. l. 21.
Maritus, & uxor ab intestato, l. 6. t. 18. l. 1.
Maritus etsi rebus, l. 5. t. 34. l. 2.
Maritus manumissionis causa, l. 5. t. 16. l. 22.
Mater inter eas personas, l. 9. t. 46. l. 2.
Mater pupillæ, l. 5. t. 6. l. 2.
Mater, quæ defuncto filio, l. 6. t. 56. l. 5.
Mater testamento, l. 5. t. 28. l. 4.
Mater tua ab eo, quem, l. 6. t. 3. l. 5.
Mater tua, vel maritus, l. 3. t. 32. l. 3.
Mathematicos nisi, l. 1. t. 4. l. 10.
Matre, vel legitimis filiis, l. 5. t. 27. l. 5.
Matrem tuam, l. 4. t. 19. l. 17.
Matres, naturalibus etiam, l. 5. t. 31. l. 11.
Matres, quæ amissis viris, l. 5. t. 35. l. 2.
Matres, quæ puberes amiserunt, l. 6. t. 56. l. 3.
Matri & aviæ, l. 5. t. 35. post l. 2.
Matri intestato defunctæ, l. 6. t. 57. l. 3.
Matriculam agentium, l. 12. t. 20. l. 3.
Matrimonium quidem, l. 5. t. 17. l. 1.
Matris pietas instruere, l. 5. t. 51. l. 6.
Maximarum culmina, l. 10. t. 47. l. 12.
Maximis decorati, l. 5. t. 4. l. 23. post §. 7
Maximum vitium, l. 6. t. 28. l. 4.
Mechanicos Geometras, l. 10. t. 64. l. 2.
Medicos, & maxime, l. 10. t. 52. l. 6.
Mediterraneæ civitates, l. 10. t. 16. l. 9.
Meminerint cuncti, l. 8. t. 4. l. 6.
Meminimus antea, l. 6. t. 58. l. 15.
Meminimus nuper, l. 10. t. 34. l. 2.
Meminimus pragmaticam, l. 11. t. 68. l. 2.
Meminisse oportebit, l. 9. t. 8. l. 7.
Mercalem te habuisse, l. 4. t. 7. l. 5.
Mercatores tum imperio, l. 4. t. 63. l. 4.
Metallarii, sive, l. 11. t. 6. l. 7.
Metalli supplicium, l. 9. t. 47. l. 11.
Metanicos. *Vide*, Mechanicos
Metum non jactationibus, l. 2. t. 20. l. 9.
Miles si castrensium, l. 6. t. 21. l. 2.
Militares viros, l. 12. t. 36. l. 16.
Militaribus viris, l. 10. t. 31. l. 42.
Militaris adæratio, l. 12. t. 40. l. 4.
Militem nec pro patre, l. 2. t. 13. l. 7.
Milites de locis, in quibus, l. 1. t. 29. l. 4.
Milites ignominia missi, l. 12. t. 36. l. 3.
Milites in expeditione, l. 5. t. 21. l. 15.
Milites neque tormentis, l. 9. t. 41. l. 8.
Milites nostros, l. 4. t. 65. l. 31.
Milites qui a rep. armantur, l. 12. t. 36. l. 15.
Milites qui præsunt, l. 1. t. 4. l. 18.
Militiæ armatæ muneribus, l. 5. t. 34. l. 4.
Militis voluntatem, l. 3. t. 44. l. 5.
Mimæ, & quæ ludibrio, l. 1. t. 4. l. 4.
Minime fas est, ut, l. 7. t. 63. l. 12.
Minor annis lege definitis, l. 7. t. 4. l. 5.
Minoris debitor, l. 5. t. 34. post l. 8.
Minorem pecuniam te, l. 4. t. 30. l. 2.
Minores xxv. annis non, l. 2. t. 40. l. 1.
Minoribus ætate fœminis, l. 5. t. 3. l. 17.
Minoribus annis xxv. l. 2. t. 25. l. 2.
Minoribus in his, l. 2. t. 22. l. 8.
Minoribus in integrum, l. 2. t. 22. l. 5.
Minoribus xxv. annis, heredibus, l. 6. t. 35. l. 6.
Minoribus xxv. annis, præsertim, l. 2. t. 41. l. 1.
Minorum possessionis venditio, l. 5. t. 71. l. 6.
Minus ex tutelæ judicio, l. 2. t. 27. l. 1.
Minus instructus est, l. 7. t. 32. l. 2.
Missi opinatores, l. 10. t. 19. l. 7.
Moderatores provinciarum, l. 1. t. 40. l. 11.
Modios æneos, l. 9. t. 70. l. 9.
Mœniana, quæ Græco vocabulo, l. 8. t. 10. l. 11.
Momentaneæ possessionis actio, l. 3. t. 6. l. 3.
Momentariæ possessionis, interd. l. 8. t. 4. l. 8.
Monasteria degunt, l. 1. t. 3. l. 40.
Monente officii, l. 10. t. 11. l. 2.
Monetarios in suo, l. 11. t. 7. l. 1.
Monumenta quidem, l. 6. t. 37. l. 14.
Monumentorum inscriptiones, l. 3. t. 44. l. 6.
Moræ litis causam, l. 3. t. 32. l. 26.
Mortis casus ancillæ, l. 4. t. 33. l. 6.
Mortuorum reliquias, l. 3. t. 44. l. 12.
Moveor, quod te a servis, l. 4. t. 55. l. 4.
Mulier in minori ætate, l. 5. t. 12. l. 28.
Mulier juris sui constituta, l. 5. t. [illegible] l. 5.
Mulier, licet specialiter, l. 8. t. 28. l. 11.
Mulier, quæ, l. 11. t. 47. l. 16.
Mulierem contra Senatusc. l. 4. t. 29. l. 14.
Mulierem, quam ita, l. 4. t. 56. l. 2.
Mulierem quidem, l. 8. t. 48. l. 5.
Mulieres honore maritorum, l. 10. t. 39. l. 9. & l. 12. t. 1. l. 13.
Mulieribus quidem, l. 4. t. 29. l. 1.
Multa damnum famæ, l. 1. t. 54. l. 1.
Multarum severa, l. 1. t. 54. l. 5.
Multi magicis artibus usi, l. 9. t. 18. l. 6.
Multi modii, l. 6. t. 4. l. 4.
Multi naves suas, l. 11. t. 3. l. 1.
Multis devotissimæ, l. 12. t. 23. l. 8.
Multis rationibus, l. 7. t. 16. l. 17.
Multo magis ergo, l. 1. t. 3. post l. 19.
Multo magis prohibetur, l. 1. t. 2. post l. 14.
Multum interest, si ea, l. 5. t. 3. l. 1.
Multum interest, utrum coheredes, l. 4. t. 52. l. 2.
Multum interest, utrumne uxore, l. 4. t. 50. l. 6.
Multum interest, utrum quis, l. 6. t. 4. l. 1.
Munera, quæ, l. 10. t. 41. l. 2.
Muneribus civilibus, l. 10. t. 67. l. 1.
Muneris publici, l. 10. t. 45. l. 1.
Murileguli, qui, l. 11. t. 7. l. 11.
Mutuæ pecuniæ, l. 4. t. 2. l. 14.

N.

NAtales antiquos, l. 6. t. 8. l. 1.
Nati ex inquilinarum, l. 10. t. 31. l. 29.
Naturalibus liberis, l. 5. t. 29. l. 4.
Nautici apud, l. 11. t. 22. l. 1.
Navigia, l. 6. t. 1. post l. 18.
Ne ad diversa tracti, l. 12. t. 16. l. 4.
Ne casu amissa, l. 10. t. 30. l. 2.
Ne causas, quæ in nostram, l. 7. t. 62. l. 15.
Ne codicillos quidem, l. 6. t. 36. l. 5.
Ne contra juris, l. 4. t. 13. l. 2.
Ne cui liceat Præpositorum, l. 12. t. 43. l. 1.
Ne cui liceat, qui, l. 4. t. 65. l. 32.
Ne diu apparitorum, l. 9. t. 47. l. 21.
Ne diutius ad, l. 12. t. 50. l. 6.
Ne diutius dubitetur, l. 11. t. 47. l. 1.
Ne exactorum, l. 10. t. 19. l. 9.
Non frumentum, quod, l. 4. t. 40. l. 4.
Ne ideo lis protrahatur, l. 2. t. 7. l. 19.
Ne in arbitris eum, l. 2. t. 56. l. 4.
Ne liceat, l. 10. t. 11. l. 8.
Ne lucrum quidem antea, l. 5. t. 70. l. 5.
Ne Magistratuum, l. 5. t. 34. l. 13.
Ne passim liceat, l. 1. t. 18. l. 13.
Ne per diversas, l. 12. t. 61. l. 1.
Ne quid Præses, l. 12. t. 41. l. 12.
Ne quidam putarent, l. 6. t. 21. l. 17.
Ne quis Christianam, l. 1. t. 9. l. 6.
Ne quis Comitum, l. 12. t. 42. l. 1.
Ne quis deinceps, l. 11. t. 40. l. 7.
Ne quis ex corpore, l. 2. t. 7. l. 3.
Ne quis ex rusticana plebe, l. 11. t. 54. l. 1.
Ne quis ex ultimis, l. 12. t. 1. l. 6.
Ne quis Judicum in, l. 1. t. 40. l. 8.
Ne quis mortalium, l. 1. t. 11. l. 2.
Ne quis Officialium, l. 10. t. 31. l. 38.
Ne quis pro coërcitione, l. 9. t. 47. l. 19.
Ne quis quo sit, l. 11. t. 1. l. 2.
Ne quis sine sacrilegii, l. 9. t. 29. l. 4.
Ne quis vela regia, l. 2. t. 16. l. 2.
Ne quis vicanis, l. 11. t. 53. l. 2.
Ne quis ut, l. 11. t. 7. l. 16.
Ne Senatorum quidem, l. 5. t. 62. l. 13.
Ne splendidissimæ urbes, l. 8. t. 12. l. 11.
Nec ambigi oportet, l. 8. t. 54. l. 6.
Nec apud peregrinos, l. 6. t. 24. l. 7.
Nec avus nepotem suum, l. 8. t. 49. l. 4.
Nec bona fide possessionem, l. 7. t. 33. l. 10.
Nec cæterorum liberti, l. 2. t. 6. l. 2.
Nec codicillos quidem, l. 7. t. 36. l. 5.
Nec creditores, nec qui, l. 4. t. 24. l. 10.
Nec creditoris creditor, l. 8. t. 42. l. 6.
Nec damnosa fisco, l. 1. t. 19. l. 3.
Nec de statu, ac patrimonio, l. 3. t. 11. l. 7.
Nec emancipati, l. 6. t. 20. l. 15.
Nec emere, nec, l. 6. t. 30. l. 16.
Nec ex vera venditione, l. 7. t. 32. l. 9.
Nec ex sacra forma, l. 1. t. 2. l. 20.
Nec exemplum editionis, l. 2. t. 22. l. 20.
Nec fideicommissariam, l. 7. t. 11. l. 6.
Nec filium negare, l. 8. t. 47. l. 9.
Nec filium quidem, l. 5. t. 4. l. 12.
Nec filius, nec quisquam, l. 4. t. 1. l. 7.
Nec fratris sui, l. 8. t. 57. l. 3.
Nec honore, nec legibus, l. 1. t. 3. l. 7.
Nec ignorans, nec invitus, l. 8. t. 54. l. 10.
Nec imperiale responsum, l. 8. t. 5. l. 2.
Nec in simili negotio, l. 7. t. 56. l. 4.
Nec infames, l. 10. t. 31. l. 12.
Nec intentio creditorum, l. 2. t. 4. l. 23.
Nec inter eas quidem, l. 5. t. 16. l. 4.
Nec intra numerum præstitutum, l. 10. t. 52. l. 5.
Nec ipsi, qui, l. 10. t. 39. l. 2.
Nec maritus, l. 5. t. 18. l. 8.
Nec mulierem per maritum, l. 7. t. 1. l. 3.
Nec nos præteriit, l. 8. t. 51. l. 4.
Nec omissa professio, l. 7. t. 16. l. 15.
Nec patronis pro operis, l. 6. t. 3. l. 6.
Nec petentem dominium, l. 7. t. 33. l. 5.
Nec protostasiæ, l. 10. t. 41. l. 8.
Nec quis sine sacrilegii, l. 9. t. 28. l. 4.
Nec servis quidem alienis, l. 9. t. 35. l. 1.
Nec si major annis, l. 8. t. 16. l. 4.
Nec si major xxv. annis, l. 2. t. 26. l. 1.
Nec si [illegible] testatoris, l. 9. t. 41. l. 5.
Nec si [illegible], l. 7. t. 16. l. 6.
Nec [illegible] rei, l. 10. t. 53. l. 2.
Nec vim stipulationis, l. 7. t. 57. l. 1.
Nefandissimum scelus [illegible], l. 5. t. 8. l. 2.
Neganda est accusatis, l. 9. t. 1. l. 19.
Negantes debitores, l. 4. t. 10. l. 9.
Negotiandi causa, l. 8. t. 10. l. 2.
Negotiantes vestiarios, l. 10. t. 47. l. 7.
Negotiatores si qui &c. ne modum, l. 1. t. 4. l. 1.
Negotiatores si qui &c. potentiorum, l. 4. t. 63. l. 1.
Negotiis gestis, l. 2. t. 19. l. 23.
Negotium gerentis, l. 2. t. 19. l. 22.
Neminem ab angariis, l. 1. t. 12. l. 11.
Neminem ex his, qui, l. 10. t. 31. l. 64.
Neminem in judicio, l. 9. t. 3. l. 3.
Neminem in ullo numero, l. 12. t. 36. l. 17.
Neminem oportet, l. 9. t. 4. l. 6.
Neminem patimur, l. 11. t. 22. l. 3.
Neminem qui sub ditione, l. 5. t. 5. l. 2.
Neminem sequitur, l. 2. t. 12. l. 9.
Neminem susceptionis, l. 10. t. 70. l. 4.
Neminem volumus in custodiam, l. 1. t. 4. l. 22.
Nemini ad sublimem, l. 12. t. 3. l. 3.
Nemini columnas, l. 8. t. 10. l. 7.
Nemini Judicum liceat, l. 8. t. 12. l. 12.
Nemini liceat contrahere, l. 5. t. 4. l. 17.
Nemini licentia concedatur, l. 5. t. 26. l. 1.
Nemini licere deinceps, l. 12. t. 50. l. 9.
Nemini licere sancimus, l. 2. t. 7. l. 11.
Nemini licere volumus, l. 1. t. 4. l. 24.
Nemo agentium in rebus, l. 1. t. 31. l. 2.
Nemo alienigenis barbaris, l. 4. t. 41. l. 2.
Nemo ambigit, l. 7. t. 32. l. 10.
Nemo Apostolorum, l. 1. t. 2. l. 2.
Nemo arbitretur in, l. 7. t. 63. l. 3.
Nemo aruspicem consulat, l. 9. t. 18. l. 5.
Nemo carcerem, l. 10. t. 19. l. 2.
Nemo clericus, vel militaris, l. 1. t. 3. l. 4.
Nemo de domesticis, l. 1. t. 51. l. 6.
Nemo de his, qui in, l. 1. t. 46. l. 4.
Nemo deinceps, l. 1. t. 4. l. 3.
Nemo dempto canone, l. 11. t. 65. l. 7.
Nemo ducum ingressus, l. 12. t. 51. l. 20.
Nemo ex [illegible], l. 1. t. 11. l. 8.
Nemo ex [illegible], l. 12. t. 2. l. 1.
Nemo ex his, qui, l. 1. t. 51. l. 14.
Nemo ex [illegible], l. 6. t. 22. l. 11.
Nemo ex viris clarissimis, l. 1. t. 49. l. 1.
Nemo excepta Menandri, l. 2. t. 8. l. 8.
Nemo exterus Religionis, l. 1. t. 9. l. 9.
Nemo sit, l. 10. t. 30. l. 4.
Nemo in humanum corpus, l. 3. t. 44. l. 14.
Nemo in posterum, l. 10. t. 15. l. 1.
Nemo in Provinciis, l. 11. t. 51. l. 5.
Nemo Judæorum, l. 1. t. 9. l. 7.
Nemo Judex aliquem Officialem, l. 1. t. 48. l. 1.
Nemo Judex aliquem suo, l. 10. t. 31. l. 14.
Nemo Judex, vel arbiter, l. 7. t. 45. l. 13.
Nemo Judicum ex, l. 11. t. 40. l. 5.
Nemo Judicum in id, l. 8. t. 12. l. 13.
Nemo Martyres contrahat, l. 1. t. 2. l. 3.
Nemo miles ex his, l. 12. t. 36. l. 13.
Nemo militet, l. 1. t. 4. l. 20.
Nemo [illegible], l. 12. t. 51. l. 17.
Nemo neque fratres, l. 5. t. 30. l. 5.
Nemo ob id, quod, l. 2. t. 12. l. 7.
Nemo possessorem ad, l. 10. t. 16. l. 8.
Nemo post [illegible], l. 3. t. 21. l. 2.
Nemo post litem, l. 3. t. 14. l. 4.
Nemo posthac a nobis, l. 8. t. [illegible] l. 1.
Nemo Præfectus urbis, l. 12. t. 1. l. 5.
Nemo prohibetur rem, l. 4. t. 65. l. 6.
Nemo res ad te pertinentes, l. 4. t. 51. l. 6.
Nemo vel in foro, l. 1. t. 4. l. 15. & l. 2. t. 6. l. 8.
Nemo venerandi, adorandique animo, l. 1. t. 11. l. 7.
Nemo vir auratus, l. 11. t. 8. l. 2.
Nepotes ex diversis filiis, l. 6. t. 55. l. 2.
Nepotes loco parentum, l. 10. t. 51. l. 3.
Nepotibus avi materni, l. 6. t. 15. l. 3.
Nepotibus fratris tui, l. 5. t. 31. l. 10.
Neptem defuncti, l. 3. t. 28. l. 7.
Neque a Præside, l. 5. t. 34. l. 5.
Neque a tutela, neque a, l. 5. t. 62. l. 7.
Neque ab initio, l. 5. t. 4. l. 14.
Neque actiones, l. 5. t. 59. l. 2.
Neque [illegible] habendum, l. 3. t. 42. l. 3.
Neque æquam, neque, l. 4. t. 2. l. 1.
Neque Comes, l. 1. t. 33. l. 2.
Neque commissum, quod, l. 4. t. 61. l. 2.
Neque Dorotheum, l. 10. t. 31. l. 61.
Neque ex ejus filii persona, l. 4. t. 13. l. 1.
Neque famosis, & notatis, l. 12. t. 1. l. 2.
Neque filia amissa, l. 5. t. 66. l. 2.
Neque fructuarium, l. 3. t. 33. l. 8.
Neque furti, neque vi, l. 2. t. 12. l. 2.
Neque [illegible] noverca, l. 6. t. 6. l. 7.
Neque mater pro filia, l. 5. t. 12. l. 13.
Neque Monachus, neque, l. 8. t. 12. l. 3.
Neque mutui, neque commodati, l. 7. t. 35. l. 5.
Neque nati ex [illegible], l. 4. t. 19. l. 10.
Neque pacto, neque, l. 2. t. 4. l. 1.
Neque patronæ tuæ, l. 6. t. 6. l. 8.
Neque per epistolam, l. 5. t. 29. l. 2.
Neque per sacras, l. 1. t. 2. l. 21.
Neque per se heredes, l. 6. t. 24. l. 10.
Neque prohibitio, neque, l. 6. t. 23. l. 5.
Neque reip. publicæ causa, l. 2. t. 51. l. 5.
Neque sacramentum, vel, l. 10. t. 23. l. 2.
Neque scriptura, qua, l. 4. t. 31. l. 6.
Neque servo, l. 10. t. 11. l. 7.
Neque servum, neque, l. 1. t. 4. l. 14.

Neque sine nuptiis, l. 5. t. 4. l. 13.
Neque suam, neque, l. 7. t. 50. l. 1.
Neque tempore ætatis, l. 10. t. 41. l. 5.
Neque tutores, neque, l. 2. t. 13. l. 11.
Neque tutoris, neque curatoris &c. stipulationi nocet, l. 5. t. 38. l. 7.
Neque tutoris, neque curatoris &c. stipulationi pro pupillo, l. 5. t. 59. l. 1.
Nexum non facit, l. 8. t. 16. l. 8.
Nihil arbitramur interesse, l. 2. t. 13. l. 20.
Nihil . . . Romanæ, l. 7. t. 1. l. 2.
Nihil interest, utrum, l. 8. t. 43. l. 4.
Nihil omnino ullis, l. 12. t. 24. l. 4.
Nihil pro herede posse, l. 7. t. 29. l. 2.
Nihil . . ., altero, l. 4. t. 50. l. 9.
Nihil . . . tensa, l. 9. t. 41. l. 17.
Nihil . . . perinde dictorum, l. 10. t. 18. l. 1.
Nimia credulitate circumventa, l. 4. t. 10. l. 11.
Nimis grave est, quod, l. 4. t. 20. l. 7.
Nimis propere Judex, l. 7. t. 53. l. 1.
Nisi breves sint, l. 7. t. 44. post l. 3.
Nisi eam pecuniam, quam, l. 5. t. 37. l. 4.
Nisi rogati, l. 6. t. 49. post l. 6.
Nisi tricennale, l. 6. t. 60. post l. 1.
Nobiliores natalibus, l. 4. t. 63. l. 3.
Nolumus convelli, l. 6. t. 23. l. 20.
Nomen quoque debitoris, l. 8. t. 17. l. 4.
Nomina paternorum, l. 5. t. 51. l. 2.
Nominationes libelli, vel, l. 7. t. 62. l. 27.
Nominationum forma, l. 10. t. 31. l. 45.
Nominatori pignori, l. 8. t. 14. l. 11.
Nominibus in dotem, l. 4. t. 10. l. 2.
Nominis venditio, l. 4. t. 39. l. 3.
Non abs re est, l. 8. t. 4. l. 10.
Non a . . . tibi, l. 8. t. 42. l. 4.
Non adversus te, l. 4. t. 2. l. 15.
Non alios a muneribus, l. 10. t. 55. l. 1.
Non aliter quilibet, l. 12. t. 24. l. 9.
Non animadvertimus, l. 3. t. 26. l. 2.
Non codicillum, sed, l. 6. t. 23. l. 14.
Non convenit dubitari, l. 3. t. 29. l. 9.
Non damnatos quidem, l. 2. t. 12. l. 18.
Non defensæ mortis, l. 3. t. 26. l. 1.
Non dubitandum est, l. 2. t. 11. l. 1.
Non dubitatur, etsi, l. 8. t. 45. l. 6.
Non dubium est, in, l. 1. t. 14. l. 5.
Non dubium, nec incertum, l. 6. t. 23. l. 16.
Non eo minus sententia, l. 2. t. 13. l. 14.
Non epistolis necessitudo, l. 4. t. 19. l. 13.
Non est ambiguum, l. 3. t. 36. l. 9.
Non est ambigui juris, l. 5. t. 57. l. 2.
Non est dubium denegari, l. 6. t. 37. l. 5.
Non est dubium, si, l. 6. t. 30. l. 15.
Non est ignotum, quod ea, l. 6. t. 7. l. 1.
Non est ignotum, tutores, l. 5. t. 37. l. 6.
Non est incerti juris, l. 2. t. 57. l. 1.
Non est incognitum, l. 7. t. 35. l. 3.
Non est interdictum, l. 4. t. 53. l. 1.
Non est novum, l. 2. t. 1. l. 5.
Non est probabilis causa, l. 4. t. 44. l. 6.
Non est vobis necessaria, l. 5. t. 71. l. 2.
Non ex eo, quod duplum, l. 8. t. 45. l. 30.
Non exceptionibus, l. 8. t. 36. l. 10.
Non hoc, an tenuerit, l. 6. t. 15. l. 4.
Non idcirco minus emptio, l. 4. t. 38. l. 12.
Non idcirco minus in vacuam, l. 4. t. 21. l. 12.
Non idcirco minus is, l. 1. t. 22. l. 1.
Non idcirco minus jure factum, l. 6. t. 23. l. 11.
Non idcirco minus, quod a vobis, l. 1. t. 18. l. 9.
Non idcirco minus, quod intestato, l. 6. t. 36. l. 4.
Non idcirco minus, quod pupilli, l. 7. t. 16. l. 35.
Non idcirco minus, quod te Limenarcha, l. 7. t. 16. l. 38.
Non idcirco minus venditio, l. 4. t. 44. l. 12.
Non ideo divisio inter te, l. 3. t. 36. l. 12.
Non ideo minus crimine, l. 9. t. 2. l. 5.
Non ideo minus in, l. 7. t. 16. l. 5.
Non ideo minus uxor tua, l. 6. t. 24. l. 5.
Non . . . rabit Judex, l. 3. t. 42. l. 4.
Non ignorat competens, l. 9. t. 1. l. 9.
Non ignoret . . ., l. 7. t. 51. l. 4.
Non . . . ista ratione, l. 10. t. 2. l. 1.
Non interest, a quo vis, l. 2. t. 20. l. 5.
Non invidemus, l. . ., l. 11. t. 30. l. 1.
Non justam te gerere, l. 6. t. 49. l. 4.
Non licere, l. 3. t. 43. l. 2.
Non licet parenti, l. 6. t. 28. post l. 4.
Non minorem auctoritatem, l. 2. t. 4. l. 20.
Non minus ad . . ., l. 1. t. 51. l. 11.
Non mo . . . orum, l. 3. t. 34. l. 12.
Non m . . ., l. 5. t. 35. l. 8.
Non mut . . . tatum, l. 7. t. 16. l. 11.
Non . . . deterationibus, l. 4. t. 19. l. 14.
Non n . . ., l. 8. t. 49. l. 3.
Non omni . . ., l. 5. t. 37. l. 16.
Non . . . succedat, l. 8. t. 19. l. 1.
Non . . . tutorum par, l. 5. t. 42. l. 4.
Non oportet, ut indignis, l. 6. t. 35. l. 5.
Non patimur hippocomos, l. 12. t. 51. l. 13.
Non plures, quam, l. 1. t. 2. l. 4.
Non possunt obesse tibi, l. 1. t. 21. l. 3.
Non prius ad eos, l. 4. t. 15. l. 3.
Non prius debitorem, l. 11. t. 32. l. 1.
Non prius quenquam, l. 9. t. 16. l. 7.
Non pro numero, l. 6. t. 57. l. 2.
Non prohibentur milites, l. 9. t. 1. l. 8.
Non quidem fuit, l. 3. t. 13. l. 1.
Non quidem temere, l. 4. t. 62. l. 1.
Non recte procuratores, l. . . t. 41. l. 3.
Non semper compelleris, l. 7. t. 43. l. 1.
Non servum, quem, l. 3. t. 32. l. 20.
Non sine ratione, l. 6. t. 61. l. 5.
Non solent nova, l. 4. t. 62. l. 3.
Non solum Barbaris, l. 4. t. 63. l. 2.
Non solum per, l. 5. t. 71. l. 4.
Non solum verba, l. 9. t. 9. l. 3.
Non tantum Decurionum, l. 12. t. 34. l. 2.
Non tantum duorum mensium, l. 6. t. 37. l. 19.
Non tibi obest, si, l. 10. t. 39. l. 1.
Non valet procuratoris, l. 9. t. 20. l. 4.
Non videtur abhorrere a, l. 10. t. 41. l. 4.
Non videtur circumscriptus, l. 2. t. 22. l. 9.
Non videtur nobis, l. 7. t. 45. l. 1.
Non unde originem, l. 4. t. 2. l. 7.
Non utiliter nominatus, l. 5. t. 45. l. 2.
Nos reddentes. *Hæc lex est* §. *l.* 7. t. 1. lib. 1. *Leg.* Reddentes honorem.
Nostræ pietatis, l. 12. t. 27. l. 2.
Nostram provisionem, l. 6. t. 23. l. 30.
Nostris, & parentum, l. 9. t. 46. l. 8.
Notum est a fisco, l. 7. t. 37. l. 1.
Novatione legitime, l. 8. t. 41. l. 4.
Novationum nocentia, l. 8. t. 42. l. 8.
Noverint judices, l. 9. t. 44. l. 2.
Novissima lege, l. 3. t. 28. post l. 6.
Novissime cautum, l. 5. t. 37. pr.
Nova alia constitutio, l. 5. t. 27. post l. 1.
Novo jure causa, l. 7. t. 61. post l. 1.
Novo jure qui, l. 7. t. 49. post l. 1.
Novum, quod postulas, l. 7. t. 62. l. 2.
Nuda pollicitatione, l. 8. t. 38. l. 5.
Nulla dubitatio est, l. 2. t. 13. l. 23.
Nulla lege prohibitum est, l. 5. t. 12. l. 4.
Nulla macula, vel, l. 10. t. 11. l. 3.
Nulla, nisi ementis, l. 1. t. 3. l. 9.
Nulla res prohibet, l. 4. t. 26. l. 5.
Nulla tibi adversus, l. 8. t. 43. l. 5.
Nullam existimationis, l. 2. t. 12. l. 14.
Nullam possessionem, l. 12. t. 61. l. 4.
Nullam vim oportet, l. 11. t. 1. l. 3.
Nulli defensorum licere, l. 1. t. 55. l. 10.
Nulli hæreticorum danda licentia, l. 1. t. 6. l. 3.
Nulli jam in posterum, l. 11. t. 61. l. 13.
Nulli Judicum liceat, l. 9. t. 48. l. 1.
Nulli Judicum, qui, l. 1. t. 40. l. 14.
Nulli licere decernimus, l. 1. t. 3. l. 28.
Nulli militarium, l. 12. t. 38. l. 7.
Nulli, ne divinæ domus, l. 11. t. 23. l. 1.
Nulli Officialium a, l. 7. t. 65. l. 3.
Nulli omnino ex tabulariis, l. 10. t. 69. l. 1.
Nulli patriæ administratio, l. 1. t. 41. l. 1.
Nulli posthac horreaticas, l. 10. t. 26. l. 3.
Nulli post . . ., l. 12. t. 20. l. 2.
Nulli prorsus . . . entia, l. 3. t. 1. l. 10.
Nulli prorsus liceat, l. 11. t. 11. l. 1.
Nulli prorsus, nobis, l. 11. t. 46. l. 1.
Nulli prorsus n . . ., l. 2. t. 58. l. 2.
Nulli, quitate . . ., l. 7. t. 45. l. 10.
Nulli . . . tribuatur, l. 10. t. 36. l. 1.
Nulli senatorio liceat, l. 12. t. 50. l. 10.
Nulli sit liberum, l. 11. t. 14. l. 1.
Nullo justo titulo, l. 3. t. 32. l. 24.
Nullum ex officio, l. 3. t. 26. l. 10.
Nullum ex primipilaribus, l. 12. t. 58. l. 13.
Nullum Palatinis tibi, l. 1. t. 40. l. 10.
Nullum penitus, cum, l. 4. t. 20. l. 14.
Nullus apparitor, l. 12. t. 60. l. 3.
Nullus . . . pex, l. 9. t. 18. l. 3.
Nullus de schola, l. 12. t. 20. l. 1.
Nullus eorum, qui, l. 12. t. 47. l. 4.
Nullus episcopus, l. 1. t. 3. post l. 22.
Nullus evectione utatur, l. 12. t. 51. l. 11.
Nullus ex iis, quos, l. 12. t. 60. l. 2.
Nullus . . . oricentiam, l. 11. t. 9. l. 7.
Nullus Hæreticis ministeriorum, l. 1. t. 1. l. 2.
Nullus in carcerem, l. 9. t. 3. l. 2.
Nullus judicum ad, l. 1. t. 51. l. 8.
Nullus Judicum id, quod, l. 10. t. 73. l. 1.
Nullus Judicum quenquam, l. 12. t. 58. l. 2.
Nullus multæ dictionem, l. 2. t. 7. l. 18.
Nullus omnino originalis, l. 11. t. 67. l. 1.
Nullus omnino principatum, l. 9. t. 26. l. 1.
Nullus omnino, qui, l. 9. t. 8. l. 4.
Nullus Palatinorum, qui, l. 11. t. 72. l. 1.
Nullus penitus cujuslibet, l. 12. t. 51. l. 21.
Nullus penitus ex eo, l. 10. t. 73. l. 2.
Nullus Provinciæ, l. 1. t. 40. l. 9.
Nullus qualibet, l. 10. t. 31. l. 28.
Nullus, qui nexu generis, l. 10. t. 31. l. 60.
Nullus totius materni, l. 10. t. 31. l. 44.
Nullus tanquam Judæus, l. 1. t. 9. l. 14.
Nullus thesaurensis, vel, l. 12. t. 24. l. 2.
Nullus tyro vagus, aut, l. 12. t. 44. l. 1.
Nullus vacationem, l. 10. t. 44. l. 1.
Numerarios amplissimæ tuæ, l. 12. t. 50. l. 3.
Numerarios virorum, l. 12. t. 55. l. 4.
Numeret hæc constitutio, l. 6. t. 8. post l. 1.
Numerus liberorum, l. 10. t. 51. l. 1.
Nunc autem cum, l. 1. t. 3. post l. 20.
Nunc autem nisi, l. 5. t. 9. l. 8. post § 2.
Nunc inhibetur, l. 5. t. 3. post l. 20.
Nunc si hæres, l. 6. t. 37. post l. 4.
Nunc sol . . . liberi, l. 5. t. 27. post l. 2.
Nunquam omnino, l. 1. t. 46. l. 1.
Nunquam fati . . . ibus, vel, l. 11. t. 47. l. 1.
Nunquam sine Judicibus, l. 1. t. 51. l. 13.
Nuper legem conscripsimus, l. 5. t. 27. l. 11.
Nutritoribus hoc nomine, l. 6. t. 59. l. 10.

O.

OB æs alienum servire, l. 4. t. 10. l. 12.
Ob æs alienum tantum, l. 5. t. 71. l. 12.
Ob causam propriì, l. 4. t. 10. l. 3.
Ob commissa adulteria, l. 9. t. 9. l. 21.
Ob debitum viri, l. 9. t. 12. l. 1.
Ob maritorum culpam, l. 4. t. 12. l. 2.
Ob metallicum canonem, l. 11. t. 6. l. 2.
Ob negotium alienum, l. 2. t. 19. l. 18.
Ob restituenda [ea], quæ, l. 4. t. 7. l. 6.
Ob tutorem non, l. 5. t. 46. l. 3.
Obligata pignoris jure, l. 8. t. 20. l. 2.
Obligatis pignori, l. 8. t. 28. l. 15.
Obnoxios criminum, l. 3. t. 44. l. 11.
Observare curabis, ne, l. 7. t. 65. l. 2.
Observare oportebit, l. 10. t. 31. l. 2.
Obsignatione totius, l. 8. t. 43. l. 9.
Obsistere commodis, l. 10. t. 16. l. 10.
Obtentu expilatæ, l. 9. t. 32. l. 5.
Obtentu nominis primipili, l. 12. t. 63. l. 2.
Occidendorum leonum, l. 11. t. 44. l. 1.
Odiosas contrahentium, l. 3. t. 10. l. 3.
Offeratur ei, l. 3. t. 9. post l. un.
Officia, & conditiones, l. 1. t. 30. l. 3.
Officia Rectorum, l. 12. t. 58. l. 4.
Officiales rationales, l. 1. t. 3. l. 4.
Officio, nec minus, l. 2. t. 19. l. 5.
Officio, quod tuis meritis, l. 12. t. 56. l. 1.
Officio tuæ magnitudinis, l. 12. t. 50. l. 11.
Officium Hellesponti, l. 1. t. 35. l. 1.
Oleo quidem, vel, l. 4. t. 32. l. 23.
Omissis quoque pignoribus, l. 8. t. 41. l. 17.
Omne semen, l. 10. t. 12. l. 2.
Omne territorium censeatur, l. 11. t. 57. l. 4.
Omne verbum significans, l. 6. t. 43. l. 2.
Omnem adhibentes, l. 1. t. 3. l. 42.
Omnem ambiguitatis confusionem, l. 6. t. 60. l. 4.
Omnem canonem vestium, l. 12. t. 40. l. 1.
Omnem honorem salvum, l. 7. t. 64. l. 10.
Omnem inquietudinem, l. 1. t. 47. l. 1.
Omnem matri, sive ab intestato, l. 6. t. 56. l. 6.
Omnem semper, l. 1. t. 3. l. 43.
Omnem summam auri, l. 10. t. 23. l. 1.
Omnes adolescentes, qui, l. 2. t. 45. l. 2.
Omnes cognitores, &, l. 9. t. 27. l. 3.
Omnes cujuscunque, l. 1. t. 22. l. 6.
Omnes dies jubemus esse, l. 3. t. 12. l. 7.
Omnes fundi patrimoniales, l. 11. t. 61. l. 8.
Omnes honorati, l. 11. t. 19. l. 1.
Omnes Judices, cujuscunque, l. 11. t. 77. l. 2.
Omnes Judices invigilare, l. 10. t. 11. l. 5.
Omnes Judices, provinciarumque, l. 10. t. 31. l. 33.
Omnes Judices, urbanæque, l. 3. t. 12. l. 3.
Omnes legibus regantur, l. 1. t. 14. l. 10.
Omnes magistratus, l. 3. t. 1. l. 12.
Omnes minoris laterculi, l. 1. t. 30. l. 2.
Omnes nocendi, l. 7. t. 39. l. 4.
Omnes omnino ad, l. 10. t. 16. l. 5.
Omnes omnino curiales, l. 10. t. 31. l. 50.
Omnes omnino curialis, l. 12. t. 34. l. 4.
Omnes omnino domesticos, l. 3. t. 25. l. 1.
Omnes omnino fugitivos, l. 11. t. 47. l. 6.
Omnes omnino, quibus, l. 6. t. 22. l. 12.
Omnes omnino quocunque, l. 10. t. 17. l. 1.
Omnes Palatinos, quos, l. 12. t. 31. l. 1.
Omnes pensitare, l. 10. t. 60. l. 4.
Omnes peregrini, l. 6. t. 58. post l. 10.
Omnes privilegia dignitatum, l. 12. t. 8. l. 2.
Omnes pro his agris, l. 4. t. 47. l. 3.
Omnes profugi, l. 11. t. 47. l. 8.
Omnes provinciarum apparitores, l. 1. t. 40. l. 12.
Omnes provinciarum Rectores, l. 8. t. 12. l. 12.
Omnes, qui curiali, l. 10. t. 31. l. 43.
Omnes, qui in palatio, l. 12. t. 29. l. 4.
Omnes, qui metata, l. 12. t. 41. l. 9.
Omnes, qui patrimoniales, l. 11. t. 64. l. 3.
Omnes, qui quascunque res, l. 7. t. 37. l. 2.
Omnes, qui quolibet, l. 10. t. 31. l. 49.
Omnes, qui ubique sunt, l. 1. t. 3. l. 33.
Omnes, quibus vel cura, l. 8. t. 12. l. 8.
Omnes, quos, l. 9. t. 47. l. 23.
Omnes stationarii, l. 12. t. 58. l. 1.
Omnes stipulationes, l. 8. t. 38. l. 10.
Omnes tutores, . . ., l. 5. t. 51. l. 5.
Omnes vetitæ legibus, l. 1. t. 5. l. 2.
Omni innovatione cessante, l. 1. t. 2. l. 6.
Omnia citatoria, l. 12. t. 22. l. 2.
Omnia corporatorum, l. 1. t. 28. l. 4.
Omnia loca, quæ sacris, l. 1. t. 11. l. 5.
Omnia prædia, tam ea, quæ, l. 11. t. 73. l. 3.
Omnia privilegia, quæ, l. 1. t. 3. l. 35.
Omnia, quæ in horreis, l. 10. t. 26. l. 1.
Omnia tributa per, l. 1. t. 37. l. 1.
Omnibus fabricis, l. 11. t. 9. l. 1.
Omnibus in re propria, l. 4. t. 20. l. 10.
Omnibus Judicibus, l. 3. t. 2. l. 3.
Omnibus militibus nostris, l. 4. t. 61. l. 3.
Omnibus per civitates, l. 9. t. 12. l. 10.
Omnibus tam viris, l. 1. t. 52. l. 1.
Omnimodo testatorum, l. 2. t. 28. l. 30.
Omnium prædiorum actores, l. 11. t. 58. l. 13.
Omnium rerum, ac personarum, l. 4. t. 61. l. 6.
Omnium testamentorum, l. 6. t. 23. l. 19.
Omnis a Clericis, l. 1. t. 3. l. 2.
Omnis actor sive masculus, l. 3. t. 10. l. 1.
Omnis publica actio, l. 10. t. 1. l. 11.
Omnis servitus aquarum, l. 11. t. 42. l. 6.
Oneri publico, l. 11. t. 4. l. 1.
Operarum præbitionem, l. 10. t. 24. l. 1.
Opinatores, quibus, l. 12. t. 39. l. 1.
Opinatoribus, id est, l. 12. t. 38. l. 11.
Opinione falsa mortis, l. 7. t. 29. l. 3.
Oportet post omnem . . . tem, l. 7. t. 62. l. 36.
Opprimendorum desertorum, l. 3. t. 27. l. 2.
Optimam quæstionem, l. 8. t. 38. l. 14.
Optimum duximus, l. 2. t. 21. l. 8.
Oratione Divi Pii, l. 10. t. 52. l. 4.
Orationis D. Severi, l. 5. t. 70. l. 2.
Ordo rei gestæ, &, l. 7. t. 52. l. 3.
Ordinarii juris est, l. 3. t. 32. l. 13.
Ordinariorum Judicum Apparitores, l. 12. t. 58. l. 7.
Ordinariorum Judicum officiis, l. 11. t. 73. l. 1.
Ordinem consulatus, l. 12. t. 3. l. 2.
Ordinis ambitiosa decreta, l. 10. t. 46. l. 2.
Originarios colonos, l. 11. t. 47. l. 11.
Origine propria, l. 10. t. 38. l. 4.
Orphanotrophos hujus, l. 1. t. 3. l. 32.

P.

PActa novissima, l. 2. t. 3. l. 12.
Pacta, quæ contra leges, l. 2. t. 3. l. 6.
Pacta successorum, l. 2. t. 3. l. 26.
Pactum curatoris, l. 2. t. 3. l. 22.
Pactum dotale, quo, l. 5. t. 14. l. 4.
Pactum dotali instrumento, l. 6. t. 20. l. 3.
Pactum, quod bona fide, l. 2. t. 3. l. 18.
Pactum, quod dotali, ibid. l. 15.
Pactum vulgare, l. 4. t. 24. l. 4.
Palatini pro capitibus, l. 12. t. 24. l. 1.
Palatinis hæc cura debet, l. 1. t. 32. l. 1.
Palatinos, qui . . ., l. 11. t. 73. l. 2.
Palatinos, qui sacratum, l. 12. t. 24. l. 10.
Pamphiliæ etiam, l. 11. t. 69. l. 2.
Parabolanos, qui, l. 1. t. 3. l. 18.
Parentes & liberi, l. 4. t. 20. l. 6.
Parentes, natales, l. 7. t. 16. l. 22.
Parentibus arbitrium, l. 3. t. 28. l. 8.
Parentum necessitatibus, l. 5. t. 25. l. 1.
Parhippum eum videri, l. 12. t. 51. l. 4.
Particulari delegationum, l. 10. t. 17. l. 2.
Partum ancillæ matris, l. 3. t. 32. l. 7.
Partus p . . . ancillæ, l. 8. t. 25. l. 1.
Pateant . . ., l. 1. t. 12. l. 3.
Pateat omnibus nostram, l. 2. t. 59. l. 3.
Pater donationem, l. 5. t. 3. post l. 20.
Pater pro filia dotem, l. 5. t. 14. l. 7.
Pater trium incolumium, l. 10. t. 63. l. 1.
Pater tuus adversus eum, l. 9. t. 20. l. 1.
Pater tuus, si ex residua, l. 6. t. 24. l. 2.
Pater tuus, si major est, l. 5. t. 68. l. 1.
Pater vester tutor, l. 5. t. 54. l. 2.
Patrem emancipato filio, l. 10. t. 60. l. 1.
Patrem, qui filiam exposuit, l. 5. t. 4. l. 16.
Patrimoniales fundos, l. 11. t. 64. l. 2.
Patrimonialis fundi, l. 11. t. 61. l. 2.
Patrimoniorum munera, l. 10. t. 41. l. 9.
Patris nomine, l. 4. t. 13. l. 4.
Patroni tui filii, l. 5. t. 31. l. 2.
Patronus liberti, l. 6. t. 13. l. 2.
Patruo, ac materteræ, l. 6. t. 58. l. 7.
Peculiari præceptionis, l. 12. t. 19. l. 5.
Pecuniam, quam creditor, l. 7. t. 73. l. 5.
Pecuniæ indebitæ, per, l. 4. t. 5. l. 1.
Pecuniæ solutæ professio, l. 8. t. 43. l. 14.
Pecuniam a te datam, l. 4. t. 6. l. 10.
Pecuniam, quam te ob, l. 4. t. 6. l. 1.
Pecuniam, quam tibi, l. 4. t. 16. l. 1.
Pendente appellatione, l. 6. t. 11. l. 1.
Penes . . . vectigalia, l. 4. t. 61. l. . .
Per agrum quidem, l. 3. t. 34. l. 11.
Per annos singulos, l. 11. t. 6. l. 5.
Per Aquilianam, l. 8. t. 44. l. 3.
Per Bithyniam, l. 10. t. 25. l. 2.
Per colonum præjudicium, l. 11. t. 47. l. 17.
Per diversas interpellationes, l. 4. t. 35. l. 22.
Per hanc divinam pragmaticam, l. 12. t. 50. l. 12.
Per hanc divinam sanctionem, l. 7. t. 63. l. 4.
Per hanc jubemus sanctionem, l. 6. t. 52. l. 1.
Per hanc legem decernimus, l. 2. t. 8. l. 7.
Per id tempus, quo, l. 12. t. 23. l. 3.
Per Illyricum, l. 12. t. 58. l. 9.
Per liberam personam, l. 7. t. 32. l. 1.
Per omnes Provincias Edictum, l. 12. t. 25. l. 1.
Per omnes Provincias patrimonialium, l. 11. t. 64. l. 5.
Per omnes regiones, l. 1. t. 55. l. 6.
Per Procuratorem, l. 7. t. 32. l. 8.
Per Provincias, l. 8. t. 10. l. 10.
Per retentionem pignoris, l. 4. t. 32. l. 4.
Per singulas Provincias, l. 10. t. 30. l. 3.
Per tutorem pupillo actio, l. 5. t. 39. l. 5.
Per universam diœcesim, l. 11. t. 5 . . . l. 1.
Peræquatores, ac discussores, l. 11. t. 57. l. 6.
Peremptorias exceptiones, l. 7. t. 50. l. 2.
Perfecta donatio, l. 8. t. 55. l. 4.
Perfectam emptionem, l. 4. t. 45. l. 2.
Pergit audacia ad busta, l. 9. t. 19. l. 5.
Periniquum, & temerarium, l. 3. t. 13. l. 7.
Permissa est, l. 5. t. 3. post l. 20.
Permutationem, utpote, l. 4. t. 64. l. 2.
Perpensa deliberatione, l. 11. t. 6. l. 1.
Perpetuo quoque, l. 1. t. 2. post l. 14.
Persecutione pignoris, l. 8. t. 14. l. 24.
Persecutionem eorum, l. 2. t. 20. l. 1.
Petendæ in integrum, l. 2. t. 53. l. 6.
Petens ex stipulatione, l. 2. t. 3. l. 27.
Petitionem virorum disertiss. l. 2. t. 7. l. 13.
Petitiones virorum disertiss. l. 2. t. 8. l. 5.
Pietatis fungeris munere, l. 5. t. 43. l. 6.
Pignoribus datis a reo, l. 8. t. 41. l. 25.
Pignoribus quidem, l. 4. t. 32. l. 22.
Pignoris causa res, l. 4. t. 24. l. 11.
Pignoris, vel hypothecæ, l. 8. t. 14. l. 18.
Pignorum gratia aliquid, l. 8. t. 17. l. 8.
Pignus in bonis debitoris, l. 4. t. 24. l. 9.
Pignus intercidit, si, l. 8. t. 27. l. 1.
Placet nobis, Præsides, l. 3. t. 3. l. 2.
Placet nostræ clementiæ, l. 1. t. 3. l. 17.
Placet nullum omnino, l. 10. t. 47. l. 8.
Placet rationabilis consilii, l. 1. t. 2. l. 5.
Placet, ut Judicibus, l. 3. t. 3. l. 3.
Placent eos, qui nascuntur, l. 7. t. 17. l. 42.

Placuit in omnibus rebus, l. 3. t. 1. l. 8.
Placuit juste omnibus, l. 12. t. 24. l. 8.
Placuit omnibus, l. 1. t. 11. l. 1.
Placuit quoties pedanei, l. 3. t. 3. l. 4.
Placuit, ut emphyteuticorum, l. 11. t. 64. l. 4.
Plagiarii, qui viventium, l. 9. t. 20. l. 16.
Plagii criminis accusatio cessat, ibid. l. 14.
Plagii criminis accusatio publici, ibid. l. 13.
Plebs urbana, l. 11. t. 48. l. 1.
Plures apochis, vel reditoum, l. 4. t. 21. l. 19.
Plurimi immunitates operum, l. 8. t. 12. l. 1.
Plus est hominem extinguere, l. 9. t. 18. l. 1.
Podagræ quidem, l. 10. t. 50. l. 3.
Pœnam sua dictam, l. 9. t. 47. l. 15.
Poëtæ nulla immunitatis, l. 10. t. 52. l. 3.
Polla quidem liberam, l. 5. t. 35. l. 2.
Pollicitatione a fratre, l. 5. t. 3. l. 3.
Porcinarii urbis æternæ, l. 11. t. 16. l. 1.
Portionem propriam, l. 8. t. 54. l. 12.
Portionem quidem tuam, l. 4. t. 52. l. 4.
Possessionem, quam in vos, l. 8. t. 56. l. 3.
Possessiones, quas ad te, l. 4. t. 19. l. 2.
Possessiones tuæ rusticæ, l. 5. t. 73. l. 3.
Possessionum divisiones, l. 3. t. 38. l. 11.
Possessores, vel, l. 11. t. 61. l. 12.
Post aditam hereditatem, l. 6. t. 26. l. 5.
Post certi temporis, l. 7. t. 16. l. 36.
Post decisionem furti, l. 6. t. 2. l. 13.
Post D. Marci, l. 9. t. 8. l. 8.
Post duos fisci patronos, l. 2. t. 7. l. 15.
Post fratres autem, l. 6. t. 57. post l. 3.
Post fratres fratrumque, ibid.
Post jusjurandum, l. 3. t. 1. post l. 3.
Post litis contestationem, l. 4. t. 17. l. 1.
Post mortem suam, l. 6. t. 42. l. 12.
Post perfectam venditionem, fœtus quidem, l. 4. t. 49. l. 16.
Post perfectam venditionem, omne commodum, l. 4. t. 48. l. 1.
Post sententiam, quæ, l. 7. t. 45. l. 9.
Post solutionem a se, l. 4. t. 35. l. 18.
Post venditionem, l. 2. t. 3. l. 2.
Posthumo nato, qui, l. 6. t. 12. l. 2.
Posthumo præterito, l. 6. t. 20. l. 11.
Postquam eo decursum est, l. 4. t. 39. l. 7.
Postquam in integrum ætatis, l. 2. t. 24. l. 1.
Post latam in integrum restitut. l. 2. t. 50. l. 1.
Postquam liti de prædio, l. 2. t. 3. l. 4.
Potes, a ..itoribus nobis, l. 2. t. 9. l. 2.
Potest de l..so causam, l. 1. t. 40. l. 1.
Potiores gradus Ju..licibus, l. 1. t. 40. l. 5.
Potuit pupillus pro, l. 6. t. 30. l. 5.
Potuit quidem, & debuit, l. 5. t. 36. l. 2.
Prata provincialium, l. 11. t. 60. l. 3.
Præbemus licentiam, ut, l. 9. t. 22. l. 24.
Præcipit nostra serenitas, l. 10. t. 23. l. 3.
Præcipimus ex appellationibus, l. 7. t. 62. l. 32.
Præcipimus, ne quando, l. 1. t. 46. l. 2.
Præcipimus, ut Senatori, l. 12. t. 1. l. 14.
Præcipimus, ut si forte, l. 10. t. 23. l. 4.
Præcipua est nostræ, l. 12. t. 7. l. 1.
Præclaram, nobilemque, l. 12. t. 7. l. 2.
Prædia domus nostræ, l. 11. t. 70. l. 5.
Prædia obligata per legatum, l. 6. t. 42. l. 6.
Prædia rustica, quæ, l. 5. t. 71. l. 8.
Prædiis instructis legatis, l. 6. t. 38. l. 1.
Prædiorum, quæ sine, l. 5. t. 71. l. 10.
Prædium rusticum, vel, l. 5. t. 72. l. 3.
Præfecti vigilum hujus, l. 1. t. 43. l. 1.
Præfectianos ad perniciem, l. 12. t. 53. l. 2.
Præfectorum prima sit, l. 1. t. 26. l. 6.
Præfectum urbi, l. 12. t. 4. l. 1.
Præfectura urbis, l. 1. t. 28. l. 3.
Præfecturæ cornicularios, l. 12. t. 53. l. 1.
Præfectus annonæ canonem, l. 12. t. 59. l. 2.
Præfectus Prætorio, l. 1. t. 37. l. 2.
Præfectus urbi, amicus, l. 4. t. 56. l. 1.
Præpositos, ac tribunos, l. 12. t. 11. l. 1.
Præposteri reprehensionem, l. 6. t. 23. l. 25.
Præscriptio temporis, l. 8. t. 12. l. 6.
Præscriptione bona fide, l. 7. t. 35. l. 7.
Præscriptione mendaciorum, l. 1. t. 22. l. 2.
Præscriptionem peremptoriam, l. 8. t. 36. l. 8.
Præscriptionem XL. annorum, l. 7. t. 39. l. 5.
Præscriptiones fori, l. 8. t. 36. l. 13.
Præsens Constitutio declarat, l. 4. t. 32. l. 30.
Præsens Constit. mentionem, l. 4. t. 35. l. 24.
Præsens lex, l. 1. t. 3. l. 57.
Præsenti tamen, l. 8. t. 41. post l. 3.
Præsenti lege decernimus, l. 1. t. 12. l. 6.
Præses provinciæ, ad quem, l. 7. t. 62. l. 5.
Præses provinciæ au..., l. 5. t. 30. l. 1.
Præses provinciæ, discreto, l. 9. t. 26. l. 7.
Præses provinciæ ea, quæ, l. 4. t. 65. l. 17.
Præses provinciæ examinabit, l. 2. t. 4. l. 12.
Præses provinciæ in eum, l. 8. t. 1. l. 2.
Præses provinciæ, ne, l. 8. t. 51. l. 8.
Præses provinciæ non, l. 7. t. 45. l. 3.
Præses provinciæ probatis, l. 8. t. 53. l. 1.
Præses provinciæ ...ens, l. 4. t. 8. l. 1.
Præses provinciæ si eum, l. 10. t. 32. l. 2.
Præses provinciæ si perspexerit, l. 9. t. 42. l. 1.
Præses provinciæ tutores, l. 5. t. 43. l. 3.
Præses provinciæ, vir clariss. l. 8. t. 14. l. 5.
Præses provinciæ usu aquæ, l. 3. t. 34. l. 6.
Præsides gerendum, l. 1. t. 4. post l. 17.
Præsides non per, l. 1. t. 51. l. 2.
Præsides provinciarum, l. 1. t. 40. l. 2.
Præsidibus, & Rationalibus, l. 12. t. 51. l. 2.
Præstat firmam, l. 7. t. 22. l. 2.
Præter eos, qui de, l. 2. t. 54. l. 1.
Præter solennes, &, l. 12. t. 62. l. 2.
Præterea qui legitimam, l. 5. t. 27. post l. 11.
Præterea si habeat, l. 1. t. 2. post l. 18.
Præterea si matrimonium, l. 6. tit 18. post l. 1.
Prætextu debiti, l. 4. t. 23. l. 4.
Prætori defertur hæc, l. 1. t. 39. l. 1.
Prætoria Judicum, l. 8. t. 12. l. 4.
Precibus quidem tuis, l. 3. t. 29. l. 3.
Precibus tuis manifestius, l. 6. t. 26. l. 8.
Presbyteri citra injuriam, l. 2. t. 3. l. 8.
Presbyteri seu diaconi, l. 1. t. 3. post l. 8.
Presbyteros, diaconos, l. 1. t. 3. l. 6.
Presbyteros, diaconos, l. 1. t. 3. post l. 52.
Presbyteros & diaconos, l. 1. t. 3. post l. 32.
Presbyterum minorem, l. 1. t. 3. post l. 9.
Pretii causa, l. 4. t. 44. l. 9.
Pretii rerum distractarum, l. 4. t. 35. l. 19.
Pridem placuit domestica, l. 9. t. 41. l. 6.
Primicerium fabricæ, l. 11. t. 9. l. 1.
Primicerius adjutor, l. 1. t. 28. l. 5.
Primicerius mensorum, l. 12. t. 28. l. 1.
Primicerius quidem, l. 12. t. 17. l. 2.
Primum servi alieni, l. 9. t. 41. l. 3.
Principales, l. 2. t. 8. post l. 2.
Principaliter causam, l. 7. t. 16. l. 19.
Principaliter de statu, l. 7. t. 16. l. 13.
Principes agentium, l. 12. t. 22. l. 6.
Prior quidem creditor, l. 8. t. 18. l. 5.
Prisco jam nunc ordine, l. 12. t. 24. l. 3.
Privatæ rei nostræ, l. 10. t. 47. l. 10.
Privatæ vel linteariæ, l. 11. t. 7. l. 14.
Privatas possessiones, l. 11. t. 74. l. 1.
Privatorum consensus, l. 3. t. 13. l. 3.
Privatos carceres, l. 1. t. 4. l. 23.
Privilegia magnæ Ecclesiæ, l. 1. t. 2. l. 17.
Privilegia, quæ contemplatione, l. 1. t. 5. l. 1.
Privilegia, quæ generalibus, l. 1. t. 2. l. 12.
Privilegiis dudum scholæ, l. 1. t. 51. l. 1.
Privilegio militiæ, l. 10. t. 31. l. 27.
Privilegio speciali civitatis, l. 10. t. 39. l. 6.
Prius de possessione, l. 7. t. 62. l. 1.
Prius est, ut criminibus, l. 9. t. 1. l. 1.
Pro ædibus, quas, l. 11. t. 69. l. 1.
Pro auro, & argento, l. 4. t. 32. l. 25.
Pro biennio annum, l. 12. t. 19. l. 6.
Pro debito, l. 7. t. 72. l. 6.
Pro dubietate eorum, l. 4. t. 5. l. 11.
Pro hereditariis, l. 4. t. 16. l. 2.
Pro his, quæ semel, l. 11. t. 4. l. 4.
Pro imminutione, l. 11. t. 10. l. 2.
Pro locis, ac proximitate, l. 10. t. 10. l. 6.
Pro officio administrationis, l. 5. t. 37. l. 20.
Pro oneribus matrimonii, l. 5. t. 12. l. 20.
Pro portione tua, l. 8. t. 36. l. 2.
Pro tyronibus, l. 11. t. 74. l. 3.
Probari apparitores, l. 12. t. 55. l. 3.
Probatorias memorabilium, l. 12. t. 60. l. 9.
Proconsularis apicis, l. 12. t. 22. l. 3.
Procurator citra domini, l. 8. t. 16. l. 1.
Procurator meus &c. non fungitur, l. 3. t. 26. l. 3.
Procurator meus &c. non fungeb. l. 9. t. 47. l. 2.
Procurator privatæ, l. 2. t. 1. l. 7.
Procuratorem non tantum, l. 4. t. 35. l. 11.
Procuratorem, vel, l. 2. t. 13. l. 16.
Procuratores absentium, l. 10. t. 47. l. 5.
Procuratores meos, l. 1. t. 54. l. 2.
Procuratores nostros, l. 3. t. 22. l. 2.
Procuratores reipublicæ, l. 10. t. 31. l. 30.
Procuratori nostro, l. 3. t. 3. l. 1.
Procuratoribus institutis, l. 2. t. 13. l. 22.
Professio, & desiderium, l. 10. t. 41. l. 6.
Programma si quod a, l. 7. t. 57. l. 6.
Prohibitum est, l. 10. t. 1. l. 5.
Prolatam a Præside, l. 7. t. 45. l. 4.
Promissæ tibi pecuniæ, l. 4. t. 14. l. 3.
Promissis transactionis, l. 2. t. 4. l. 37.
Properandum nobis visum est, l. 3. t. 1. l. 13.
Propositis edictis, l. 11. t. 75. l. 1.
Proprias tuas res, l. 6. t. 37. l. 13.
Proprietatis dominium, l. 4. t. 19. l. 4.
Propter ... alienam, l. 4. t. 15. l. 1.
Propter honorem, l. 7. t. 71. l. 5.
Propter ...ditas, quas, l. 9. t. 1. l. 14.
Propter instrumenta, l. 4. t. 31. l. 5.
Propter late diffusum, l. 5. t. 36. l. 3.
Propter multas, justasque, l. 11. t. 21. l. 1.
Propter mutuam uni, l. 8. t. 40. l. 4.
Propter violatam virginem, l. 9. t. 9. l. 7.
Providendum est eorum, l. 11. t. 31. l. 23.
Providendum est, ne hi, l. 2. t. 6. l. 7.
Providendum est, ne veterani, l. 12. t. 47. l. 2.
Provinciæ Thraciarum, l. 12. t. 40. l. 2.
Provincialium commodis, l. 12. t. 38. l. 8.
Provinciarum Præsides, l. 3. t. 12. l. 10.
Proximos memoriæ, l. 12. t. 19. l. 1.
Proximus sacrorum scriniorum, ibid. l. 8.
Puberem agnoscere rem, l. 6. t. 30. l. 12.
Publicas, ac ... causas, l. 3. t. 12. l. 5.
Publicari semel, l. 6. t. 23. l. 2.
Publicos ... exhibiti, l. 12. t. 51. l. 14.
Publico judicio, l. 9. t. 9. l. 1.
Puniri jubemus, l. 1. t. 22. l. 3.
Pupillorum repudiatio, l. 6. t. 31. l. 5.
[Pupillorum, seu] l. 5. t. 37. l. 21.
Pupillus agere, l. 5. t. 56. l. 4.
Pupillus, si ei alimenta, l. 5. t. 50. l. 1.
Purpuræ nundinas, l. 11. t. 8. l. 5.

Q.

QUadraginta diebus, l. 3. t. 12. l. 6.
Quæ in provincia, l. 3. t. 15. post l. 2.
Quæ adulterium commisit, l. 9. t. 9. l. 29.
Quæ de alea, l. 1. t. 4. l. 25.
Quæ de Samaritis, l. 1. t. 5. l. 18.
Quæ ex relationibus, vel, l. 1. t. 14. l. 2.
Quæ fortuitis casibus, l. 4. t. 24. l. 6.
Quæ in testamento, l. 9. t. 23. l. 4.
Quæ nuper ad testamenta, l. 3. t. 28. l. 31.
Quæ operibus publicis, l. 8. t. 12. l. 2.
Quæ prædium in filios, l. 8. t. 16. l. 6.
Quæ specialiter, l. 8. t. 28. l. 9.
Quæ supplicatio, l. 1. t. 19. post l. 5.
Quæ tertiæ, l. 6. t. 20. post l. 19.
Quæcunque pro reliquis, l. 10. t. 3. l. 5.
Quæcunque res ad, l. 6. t. 61. l. 4.
Quædam pupillorum, l. 5. t. 46. l. 2.
Quædam sunt negotia, l. 3. t. 3. l. 5.
Quæstionem de servis, l. 9. t. 41. l. 1.
Quæstionem ex facto, l. 6. t. 42. l. 32.
Quæstiones eorum, l. 3. t. 15. l. 1.
Quamdiu non est integra, l. 8. t. 28. l. 6.
Quamdiu per facti quæstionem, l. 6. t. 9. l. 5.
Quamquam ita, l. 9. t. 23. l. 1.
Quamquam militum testamenta, l. 6. t. 21. l. 3.
Quamquam omnium bonorum, l. 6. t. 22. l. 1.
Quamvis adulterii, l. 9. t. 9. l. 30.
Quamvis ancilla, l. 7. t. 66. l. 5.
Quamvis Bassa, l. 4. t. 32. l. 8.
Quamvis codicilli, quibus, l. 7. t. 4. l. 2.
Quamvis constet specialiter, l. 8. t. 14. l. 2.
Quamvis, cum causam, l. 1. t. 18. l. 1.
Quamvis cum statulibero, l. 4. t. 14. l. 1.
Quamvis de inofficioso, l. 3. t. 28. l. 2.
Quamvis defunctus sit, l. 7. t. 21. l. 3.
Quamvis ea pecunia, l. 8. t. 14. l. 17.
Quamvis etiam expilatæ, l. 6. t. 2. l. 17.
Quamvis eum ordinem, l. 9. t. 45. l. 3.
Quamvis eum, qui, l. 2. t. 4. l. 39.
Quamvis ex causa dotis, l. 7. t. 73. l. 2.
Quamvis fluminis naturalem, l. 7. t. 41. l. 1.
Quamvis fructus pignori, l. 8. t. 15. l. 3.
Quamvis heres institutus, l. 6. t. 37. l. 2.
Quamvis in lucro, l. 1. t. 18. l. 11.
Quamvis incrementum, l. 11. t. 31. l. 2.
Quamvis indubitati, l. 9. t. 9. l. 19.
Quamvis instrumento, l. 4. t. 50. l. 4.
Quamvis mulier pro alio, l. 4. t. 29. l. 9.
Quamvis pater tuus, l. 5. t. 14. l. 3.
Quamvis pecuniam tuam, l. 4. t. 2. l. 2.
Quamvis personali, l. 8. t. 14. l. 8.
Quamvis placuerit, l. 6. t. 26. l. 4.
Quamvis provisum fuerat, l. 10. t. 31. l. 51.
Quamvis quis se filium, l. 6. t. 33. l. 2.
Quamvis Senatusconsultum, l. 1. t. 16. l. 1.
Quamvis simpliciter te, l. 6. t. 42. l. 15.
Quamvis verbis his, l. 6. t. 37. l. 1.
Quamvis usuræ fœnebris, l. 4. t. 32. l. 3.
Quando quis quolibet, l. 9. t. 49. l. 10.
Quando votis communibus, l. 12. t. 49. l. 1.
Quanquam curatores pupillæ, l. 2. t. 44. l. 2.
Quanquam in tutela, l. 5. t. 62. l. 15.
Quanquam pater tuus, l. 6. t. 50. l. 10.
Quanquam pecuniæ, l. 7. t. 46. l. 2.
Quantum ad extraordinarias, l. 10. t. 41. l. 10.
Quas actiones, l. 1. t. 2. post l. 24.
Quas gratias, aut, l. 1. t. 27. l. 1.
Quatuor, qui ex, l. 12. t. 27. l. 1.
Quem dicis tibi tutorem, l. 5. t. 28. l. 1.
Quemadmodum originarios, l. 11. t. 47. l. 7.
Querela falsi, l. 9. t. 22. l. 12.
Qui a creditore, l. 8. t. 28. l. 18.
Qui accusare volunt, l. 2. t. 1. l. 4.
Qui ad statuas, vel, l. 1. t. 25. l. 1.
Qui ad tutelam, vel curam, l. 5. t. 66. l. 1.
Qui agros, domino, l. 11. t. 58. l. 8.
Qui aliena pecunia, l. 4. t. 50. l. 8.
Qui aliquem ex familiis, l. 11. t. 7. l. 5.
Qui aut patre conchylegulo, l. 11. t. 7. l. 15.
Qui bonis cesserint, l. 7. t. 71. l. 1.
Qui calumniatores, l. 9. t. 46. l. 5.
Qui causaria missione, l. 5. t. 65. l. 1.
Qui certo loco sese soluturum, l. 3. t. 18. l. 1.
Qui conditioni non, l. 10. t. 43. l. 3.
Qui confugientem, l. 9. t. 29. l. 3.
Qui contemplatione, l. 12. t. 12. l. 1.
Qui contra legum præcepta, l. 5. t. 5. l. 4.
Qui crimen publicum, l. 9. t. 1. l. 3.
Qui de crimine publico, l. 9. t. 2. l. 9.
Qui deportantur, si, l. 6. t. 24. l. 1.
Qui depositum non restituit, l. 4. t. 34. l. 10.
Qui derelicta curia, l. 10. t. 31. l. 17.
Qui divinæ legis, l. 9. t. 29. l. 1.
Qui ea lege prædium, l. 4. t. 54. l. 3.
Qui ex conducto possidet, l. 7. t. 30. l. 1.
Qui ex quæsturæ honore, l. 12. t. 6. l. 1.
Qui exercendorum mercatuum, l. 4. t. 60. l. 1.
Qui explicandi negotii, l. 9. t. 2. l. 10.
Qui exportandus a domino, l. 4. t. 55. l. 5.
Qui falsa in testimonio, l. 4. t. 20. l. 13.
Qui falsas tabulas dixerit, l. 9. t. 22. l. 6.
Qui fideicommissariam, l. 6. t. 42. l. 8.
Qui filios vestros, vel, l. 8. t. 17. l. 6.
Qui fiscales species, l. 11. t. 1. l. 7.
Qui fundos patrimoniales, l. 11. t. 58. l. 9.
Qui gravatos se esse a, l. 11. t. 57. l. 5.
Qui habet, l. 1. t. 12. l. 7.
Qui immunitatem, l. 10. t. 41. l. 3.
Qui Imperatore, l. 1. t. 12. l. 8.
Qui in contractibus, l. 10. t. 1. l. 8.
Qui in Monasteriis, l. 1. t. 3. l. 29.
Qui in officio Magistrorum, l. 12. t. 55. l. 2.
Qui in potestate patrum, l. 2. t. 2. l. 3.
Qui jure veteri, l. 8. t. 58. l. 1.
Qui legati, sive fideicommissi, l. 6. t. 54. l. 5.
Qui liberos, l. 9. t. 35. l. 9.
Qui licitam, l. 1. t. 21. l. 3.
Qui manumittuntur, l. 6. t. 3. l. 12.
Qui militiam, l. 10. t. 55. l. 1.
Qui navem Tiberinam, l. 11. t. 26. l. 1.
Qui necessario patriæ, l. 2. t. 7. l. 2.
Qui non probasse crimen, l. 9. t. 46. l. 3.
Qui nondum certus de, l. 4. t. 39. l. 4.
Qui numerarii appellari, l. 12. t. 50. l. 2.
Qui nummis acceptis ab, l. 6. t. 3. l. 3.
Qui ordinariam gesserit, l. 1. t. 40. l. 7.
Qui pactus est, nisi, l. 8. t. 35. l. 1.
Qui per potentiam, l. 11. t. 58. l. 10.
Qui pignus secundo loco, l. 8. t. 18. l. 1.
Qui post sanctum, l. 1. t. 11. l. 10.
Qui post testamentum, l. 6. t. 37. l. 3.
Qui post xxv. annum, l. 2. t. 46. l. 2.
Qui potentatus, l. 9. t. 43. l. 1.
Qui prædium obligatum, l. 8. t. 28. l. 13.
Qui præpositi laborum, l. 12. t. 18. l. 1.
Qui pro parte heres, l. 8. t. 31. l. 1.
Qui publici muneris, l. 10. t. 43. l. 2.
Qui pupillæ negotia, l. 2. t. 19. l. 4.
Qui relictis militaribus, l. 12. t. 46. l. 3.
Qui religiosa mente, l. 1. t. 13. l. 2.
Qui rem emit, &, l. 8. t. 45. l. 3.
Qui rem hujusmodi, l. 1. t. 2. post l. 14.
Qui rem propriam conduxit, l. 4. t. 65. l. 20.
Qui res jam dictas, l. 1. t. 2. post l. 14.
Qui restituitur in integrum, l. 2. t. 48. l. 1.
Qui sacra pragmatica, l. 3. t. 2. l. 2.
Qui se non immiscuerunt, l. 5. t. 55. l. 2.
Qui se patris, l. 6. t. 14. l. 3.
Qui secutus domini, l. 4. t. 25. l. 6.
Qui semel actionem, l. 7. t. 43. post l. 8.
Qui semel in jus vocavit, l. 2. t. 2. l. 4.
Qui sententiam laturus, l. 9. t. 47. l. 16.
Qui sepulcra violant, l. 9. t. 19. l. 4.
Qui sese in officiis, l. 12. t. 55. l. 1.
Qui sine auctoritate, l. 8. t. 12. l. 20.
Qui sua Monasteria, l. 1. t. 3. l. 39.
Qui stipendia merentur, l. 2. t. 13. l. 9.
Qui sub prætextu, l. 1. t. 2. l. 9. & l. 11. t. 17. l. 1.
Qui textrini nostri, l. 11. t. 7. l. 6.
Qui tibi hereditatem &c. & ideo manumittendo, l. 7. t. 10. l. 3.
Qui tibi hered. &c. & ideo vend. l. 4. t. 39. l. 6.
Qui tutores, vel, l. 5. t. 64. l. 1.
Qui vel exiguam, l. 12. t. 60. l. 4.
Qui velut præsentem, l. 9. t. 22. l. 13.
Qui utilia reipublicæ, l. 11. t. 58. l. 5.
Quia absente, l. 2. t. 13. l. 4.
Quia nonnunquam, l. 4. t. 40. l. 3.
Quia plurimæ domus, l. 8. t. 12. l. 19.
Quibus posthac ordini suo, l. 10. t. 59. l. 1.
Quibuscunque modis, l. 1. t. 2. post l. 14.
Quicquid animi largitate, l. 2. t. 7. l. 5.
Quicquid avus, avia, l. 6. t. 60. l. 2.
Quicquid contra vectigales, l. 4. t. 61. l. 12.
Quicquid nostrorum, l. 12. t. 64. l. 1.
Quicquid tutoris dolo, l. 5. t. 51. l. 7.
Quicquid ultra debitum, l. 10. t. 20. l. 1.
Quicunque ad emphyteusim, l. 11. t. 61. l. 7.
Quicunque administrationem, l. 1. t. 53. l. 1.
Quicunque apparitores, l. 12. t. 60. l. 5.
Quicunque castellorum, l. 11. t. 59. l. 2.
Quicunque chartas, vel, l. 12. t. 53. l. 10.
Quicunque de provincialibus, l. 10. t. 22. l. 3.
Quicunque de scriniis, l. 12. t. 43. l. 2.
Quicunque Decurionum, l. 10. t. 69. l. 2.
Quicunque deserta prædia, l. 11. t. 58. l. 3.
Quicunque desertum fundum, ibid. l. 7.
Quicunque ex corpore, l. 12. t. 22. l. 7.
Quicunque ex corporibus, l. 11. t. 16. l. 2.
Quicunque ex eo die, l. 9. t. 40. l. 2.
Quicunque ex Judæis, l. 1. t. 9. l. 10.
Quicunque ex mancipiis, l. 11. t. 15. l. 1.
Quicunque ex palatio, l. 12. t. 61. l. 2.
Quicunque fugitivum, l. 6. t. 1. l. 4.
Quicunque habent, vel, l. 9. t. 49. l. 11.
Quicunque illustris, l. 12. t. 54. l. 2.
Quicunque in hac sacra urbe, l. 1. t. 5. l. 8.
Quicunque locus in, l. 8. t. 12. l. 17.
Quicunque maleficiorum, l. 9. t. 18. l. 9.
Quicunque militum, l. 12. t. 36. l. 10.
Quicunque non illustri, l. 3. t. 24. l. 1.
Quicunque parvuli, l. 11. t. 63. l. 1.
Quicunque per Osroenam, l. 12. t. 58. l. 5.
Quicunque possessionem, l. 11. t. 65. l. 3.
Quicunque possessiones, l. 11. t. 61. l. 3.
Quicunque prætorianæ, l. 2. t. 13. l. 25.
Quicunque rem litigiosam. l. 8. t. 37. l. 3.
Quicunque res ex, l. 6. t. 9. l. 8.
Quicunque residentibus, l. 1. t. 3. l. 14.
Quidam ancillæ suæ, l. 6. t. 57. l. 6.
Quidam, cum testam. conderet, l. 6. t. 27. l. 5.
Quidam, cum testam. faciebat, l. 6. t. 29. l. 4.
Quidam elogio condito, l. 6. t. 30. l. 20.
Quidam filium suum a, l. 6. t. 42. l. 31.
Quidam ignaviæ, l. 10. t. 31. l. 26.
Quidam post impletum, l. 12. t. 24. l. 5.
Quidam testamento condito, l. 6. t. 49. l. 8.
Quidem vetusti juris, l. 5. t. 8. l. 1.
Quilibet exercitor, l. 12. t. 61. l. 7.
Quilibet principalium, l. 10. t. 31. l. 40.
Quinquaginta dies, qui, l. 5. t. 62. l. 6.
Quinque pedum præscriptione, l. 3. t. 39. l. 5.
Quinque Summates, l. 10. t. 31. l. 57.
Quis tam inveniri, ibid. l. 52.
Quisquis accusator, l. 9. t. 44. l. 1.
Quisquis alieni juris, l. 12. t. 44. l. 2.
Quisquis censibus, l. 1. t. 3. l. 16.
Quisquis cohortalibus, l. 12. t. 58. l. 14.
Quisquis colonum, l. 11. t. 63. l. 2.
Quisquis colonus, l. 11. t. 49. l. 1.
Quisquis conductor, l. 11. t. 58. l. 6.
Quisquis crimen intendit, l. 9. t. 46. l. 10.
Quisquis cum militibus, l. 9. t. 8. l. 5.
Quisquis emendis, l. 1. t. 3. l. 27.
Quisquis equos quos, l. 11. t. 40. l. 3.
Quisquis ex desertis, l. 11. t. 47. l. 3.
Quisquis fuerit exhibitus, l. 3. t. 2. l. 1.
Quisquis in crimine, l. 10. t. 12. l. 1.
Quisquis Judici fœnebrem, l. 4. t. 2. l. 16.
Quisquis magisterium, l. 12. t. 4. l. 2.
Quisquis major ætate, l. 4. t. 44. l. 15.
Quisquis ne voluntas, l. 7. t. 65. l. 6.
Quisquis rem aliquam, l. 8. t. 54. l. 28.
Quisquis vitem succiderit, l. 11. t. 57. l. 2.

Quisquis vult eſſe cauſidicus, l. 2. t. 6. l. 6.
Quo jure utatur, l. 8. t. 18. poſt l. 12.
Quo minus creditor, l. 8. t. 20. l. 3.
Quo minus fructuum, l. 4. t. 24. l. 12.
Quod ad præſens, l. 11. t. 7. l. 4.
Quod adhuc ad, l. 9. t. 23. l. 5.
Quod certatum eſt, l. 6. t. 29. l. 3.
Quod Cornelia Silvia, l. 1. t. 9. l. 5.
Quod de ſuo maritus, l. 5. t. 15. l. 2.
Quod debitori tuo, l. 8. t. 43. l. 15.
Quod dicis, matrem filius, l. 5. t. 34. l. 6.
Quod eis permittitur, l. 5. t. 4. l. 23. poſt §. 3.
Quod eſt conſtitutum, poſt. l. 7. t. 21. l. 5.
Quod evitandi tyrocinii, l. 4. t. 7. l. 3.
Quod ex liberta muliere, l. 6. t. 3. l. 11.
Quod ex operis ancillæ, l. 4. t. 24. l. 2.
Quod favore quorundam, l. 1. t. 14. l. 6.
Quod fieri non debet, l. 3. t. 11. poſt l. 2.
Quod hodie non, l. 5. t. 17. poſt l. 9.
Quod in libellum contuliſti, l. 10. t. 3. l. 1.
Quod in uxorem tuam, l. 2. t. 19. l. 13.
Quod jus locum, l. 5. t. 27. poſt l. 11.
Quod locum habet ſi, l. 5. t. 15. poſt l. 3.
Quod locum habet ſive, l. 6. t. 20. poſt l. 5.
Quod magno conflictu, l. 7. t. 57. l. 7.
Quod mater, l. 8. t. 56. poſt l. 7.
Quod nunc generale, l. 5. t. 70. l. 7. poſt §. 5.
Quod obtinet omnimodo, l. 4. t. 19. poſt l. 6.
Quod obtinet ſi, l. 8. t. 14. poſt l. 27.
Quod placuit, veteranos, l. 5. t. 65. l. 2.
Quod plerunque, l. 5. t. 50. l. 2.
Quod pro hac cauſa, l. 1. t. 3. poſt l. 31.
Quod promulgatis, l. 1. t. 28. l. 2.
Quod quis tibi debitum, l. 2. t. 13. l. 8.
Quod res cum uterinis, l. 5. t. 62. l. 21.
Quod ſcitis prioribus, l. 6. t. 61. l. 3.
Quod ſi quis, l. 7. t. 33. poſt l. 1.
Quod ſine ſubſcriptione, l. 6. t. 23. poſt l. 21.
Quod ſponſæ ea lege, l. 5. t. 3. l. 4.
Quod tempore militiæ, l. 2. t. 51. l. 3.
Quoniam adverſus emptorem, l. 5. t. 73. l. 4.
Quoniam Alexandrum, l. 9. t. 9. l. 26.
Quoniam aſſeveras, patrem, l. 4. t. 64. l. 5.
Quoniam Augerio, l. 10. t. 2. l. 3.
Quoniam avus tuus, l. 8. t. 45. l. 2.
Quoniam circumventam, l. 2. t. 34. l. 1.
Quoniam civili diſceptatione, l. 3. t. 8. l. 4.
Quoniam conſultis, an, l. 3. t. 12. l. 1.
Quoniam deſideria, l. 5. t. 27. l. 4.
Quoniam diverſi Judices, l. 12. t. 1. l. 7.
Quoniam ea, quæ in tranſact. l. 2. t. 47. l. 2.
Quoniam in pleriſque, l. 1. t. 2. l. 27.
Quoniam in prioribus, l. 3. t. 28. l. 32.
Quoniam indignum eſt, l. 6. t. 23. l. 15.
Quoniam inter alias captiones, l. 8. t. 35. l. 3.
Quoniam Judices, l. 7. t. 62. l. 21.
Quoniam liberi teſtes, l. 4. t. 20. l. 11.
Quoniam liberum fundum, l. 4. t. 31. l. 0.
Quoniam multa facinora, l. 9. t. 12. l. 6.
Quoniam multi Judices, l. 1. t. 5. l. 21.
Quoniam nihil actor amplius, l. 6. t. 54. l. 1.
Quoniam nonnulli fiſci, l. 7. t. 62. l. 18.
Quoniam nonnulli monetarii, l. 9. t. 24. l. 1.
Quoniam novella conſtitutio, l. 3. t. 28. l. 29.
Quoniam plerunque evenit, l. 3. t. 11. l. 1.
Quoniam præteritæ leges, l. 5. t. 9. l. 9.
Quoniam religioſa, l. 7. t. 13. l. 1.
Quoniam ſervos a, l. 9. t. 20. l. 7.
Quoniam ſororem tuam, l. 6. t. 30. l. 7.
Quoniam tabularii civitatum, l. 11. t. 57. l. 1.
Quoniam venerabilis recordat. l. 1. t. 3. l. 23.
Quoniam veredorum, l. 12. t. 51. l. 12.
Quoniam unum carceris, l. 9. t. 4. l. 3.
Quos retrahi in ſervitutem, l. 2. t. 31. l. 3.
Quoſdam operta humo, l. 11. t. 6. l. 6.
Quotiens a tutoribus ſingulis, l. 7. t. 55. l. 2.
Quotiens ab Alexandrina, l. 10. t. 63. l. 6.
Quotiens ab omnibus qui, l. 6. t. 42. l. 11.
Quotiens accipientis, l. 4. t. 7. l. 4.
Quotiens alicui, l. 11. t. 67. l. 6.
Quotiens aliquis, vel, l. 6. t. 55. l. 12.
Quotiens certi quidem, l. 6. t. 24. l. 13.
Quotiens compulſor, l. 12. t. 62. l. 3.
Quotiens de domino, l. 9. t. 41. l. 12.
Quotiens de qualitate, l. 10. t. 71. l. 2.
Quotiens de emancipati, l. 6. t. 57. l. 4.
Quotiens donatio ita, l. 8. t. 55. l. 3.
Quotiens duobus, l. 3. t. 32. l. 15.
Quotiens duobus non, l. 11. t. 35. l. 2.
Quotiens e tutoribus, l. 7. t. 55. l. 2.
Quotiens ex privata, l. 12. t. 1. l. 17.
Quotiens ex quolibet, l. 4. t. 4. l. 1.
Quotiens in diſceptatione, l. 10. t. 30. l. 1.
Quotiens inter omnes, l. 3. t. 36. l. 10.
Quotiens obruta, l. 11. t. 5. l. 3.
Quotiens pluribus liberis, l. 6. t. 10. l. 1.
Quotiens principali loco, l. 6. t. 42. l. 13.
Quotiens [illegible], l. 3. t. 1. l. 3.
Quotiens quis, &c, l. 10. t. 19. l. 3.
Quotiens res æſtimatæ, l. 5. t. 12. l. 5.
Quotiens reſcripto noſtro, l. 1. t. 19. l. 2.
Quotiens ſuper cauſa, l. 12. t. 30. l. 3.
Quotiens viro forte Patricio, l. 3. t. 24. l. 3.
Quotiens urgente, l. 10. t. 27. l. 1.
Quotieſcunque certa ſumma, l. 10. t. 70. l. 5.
Quotieſcunque ſe ex reſcriptis, l. 10. t. 32. l. 37.

R.

RAptores virginum honeſtarum, l. 9. t. 13. l. 1.
Raptores virginum, vel viduarum, l. 1. t. 3. l. 54.
Ratio juris poſtulat, l. 4. t. 39. l. 2.
Rationales privatæ rei, l. 2. t. 9. l. 4.
Rationes curæ adminiſtratæ, l. 5. t. 37. l. 14.
Rationes defuncti, quæ, l. 4. t. 19. l. 6.
Ratas manere ſemper, l. 4. t. 44. l. 7.
Re quidem integra, l. 4. t. 45. l. 1.
Re tua apud alium, l. 3. t. 32. l. 18.
Rebus certa lege traditis, l. 4. t. 61. l. 6.
Rebus, quas alius detinet, l. 2. t. 17. l. 2.
Rebus quidem judicatis, l. 7. t. 52. l. 1.
Receptitia actione ceſſante, l. 4. t. 18. l. 2.
Recte poſſidenti, l. 8. t. 4. l. 1.
Rectores Provinciarum, l. 9. t. 47. l. 24.
Reddatur unusquisque, l. 10. t. 52. l. 8.
Reddentes honorem apoſtol. l. 1. t. 1. poſt l. 8.
Refert largiter dotem, l. 6. t. 44. l. 5.
Regiæ majeſtatis eſt, l. 2. t. 16. l. 1.
Regionem certam fundi, l. 3. t. 37. l. 1.
Rei annonariæ emolumenta, l. 4. t. 47. l. 2.
Rei creditor obligatæ, l. 8. t. 28. l. 17.
Rei judicatæ effectum, l. 7. t. 57. l. 2.
Reipublicæ juribus, l. 2. t. 18. l. 1.
Relationes Vicariorum, l. 1. t. 38. l. 2.
Rem in præſenti non, l. 5. t. 13. l. 1.
Rem majoris pretii, l. 4. t. 44. l. 2.
Rem non novam, l. 3. t. 1. l. 14.
Rem privatam noſtram, l. 11. t. 74. l. 2.
Rempublicam, ut, l. 11. t. 29. l. 3.
Rem, quam a patre veſtro, l. 2. t. 29. l. 2.
Rem, quam pater in dotem, l. 5. t. 12. l. 22.
Rem quidem illicitam, l. 7. t. 16. l. 1.
Rem ſuam perſequentibus, l. 10. t. 7. l. 1.
Remittit, l. 11. t. 1. l. 1.
Renitente te pater tuus, l. 6. t. 30. l. 11.
Reos adulterii, duos, l. 9. t. 9. l. 8.
Reos capitalium criminum, l. 9. t. 2. l. 3.
Reos criminis poſtulatos, l. 10. t. 55. l. 1.
Reos principales, l. 8. t. 41. l. 23.
Repetita conſuetudo, l. 12. t. 38. l. 1.
Repetita promulgatione, l. 1. t. 3. l. 41.
Repetitio peculii rerum, l. 7. t. 21. l. 8.
Reprehendenda tu magis es, l. 6. t. 25. l. 5.
Requirendi fugitivos, l. 6. t. 1. l. 2.
Res alienas poſſidens, l. 3. t. 32. l. 28.
Res eorum, qui, l. 10. t. 21. l. 1.
Res in judicium deducta, l. 3. t. 9. l. 1.
Res inter alios judicatæ, l. 7. t. 56. l. 2.
Res judicatæ, ſi ſub, l. 7. t. 52. l. 2.
Res mobiles in dotem datæ, l. 7. t. 28. l. 1.
Res ob cauſam judicati, l. 8. t. 23. l. 1.
Res obligatas exteris, l. 8. t. 14. l. 21.
Res obligatas ſibi, l. 9. t. 33. l. 3.
Res pignoris, hypothecæve, l. 8. t. 26. l. 10.
Reſpublica minorum jure, l. 2. t. 54. l. 4.
Res, quæ ex matris ſucceſſione, l. 6. t. 60. l. 1.
Res quæ ſubjacent, l. 6. t. 43. l. 3. poſt §. 3.
Res, quas uſufructu, l. 5. t. 12. l. 17.
Res religioni deſtinatas, l. 9. t. 19. l. 1.
Res uxoris, quæ, l. 5. t. 16. l. 24.
Reſcripta contra jus elicita, l. 1. t. 19. l. 7.
Reſtaurationi mœnium, l. 11. t. 69. l. 3.
Reſtituendæ, l. 2. t. 8. l. 6.
Retractare fiſcum, quod, l. 10. t. 5. l. 2.
Reum criminis, l. 2. t. 13. l. 6.
Rogati ut, l. 4. t. 20. poſt l. 18.
Romanæ gentis homines, l. 4. t. 42. l. 2.
Rupto quidem teſtamento, l. 6. t. 36. l. 1.
Rura, & poſſeſſiones, quas, l. 11. t. 58. l. 14.

S.

SAcram fecimus, l. 1. t. 4. l. 33. & l. 5. t. 4. l. 29.
Sacramenta puberum, l. 2. t. 28. poſt l. 1.
Sacramentum quidem, l. 5. t. 35. poſt l. 2.
Sacri afflatus, quoscunque, l. 1. t. 23. l. 6.
Sacri cubiculi præpoſiti, l. 12. t. 5. l. 1.
Sacrilegii inſtar eſt, l. 1. t. 23. l. 5.
Sacris Canonibus, l. 1. t. 3. l. 45.
Sacris noſtris, l. 1. t. 2. l. 47.
Sacroſancta Theſſalonicenſis, l. 1. t. 2. l. 8.
Sacroſanctæ orthodoxæ fidei, l. 1. t. 3. l. 34.
Sæpe quidam ſuos obnoxios, l. 7. t. 39. l. 9.
Sæpe reſcriptum eſt, l. 2. t. 17. l. 1.
Sæpenumero præceptum, l. 7. t. 38. l. 1.
Salarium incertæ, l. 4. t. 35. l. 17.
Saluberrima ſanctione, l. 12. t. 45. l. 1.
Samaritanorum, l. 1. t. 5. l. 17.
Sancimus, cautionis nomine, l. 6. t. 38. l. 3.
Sancimus, creatione, l. 5. t. 37. l. 25.
Sancimus de invectis a, l. 8. t. 15. l. 7.
Sancimus ejusmod. viros, l. 9. t. 27. l. 6.
Sancimus favore, l. 2. t. 41. l. 5.
Sancimus, his ſolis militibus, l. 7. t. 35. l. 9.
Sancimus, iis ſolis, qui, l. 2. t. 51. l. 8.
Sancimus, ibi eſſe pœnam, l. 9. t. 47. l. 22.
Sancimus [illegible], l. 1. t. 1. poſt l. 3.
Sancimus in [illegible], l. 1. t. 4. l. 30.
Sancimus, licentiam eſſe, l. 6. t. 25. l. 7.
Sancimus, mulieres ſuæ, l. 2. t. 56. l. 6.
Sancimus, ne quis, l. 1. t. 15. l. 2.
Sancimus, neminem ad Epiſcopatum, l. 1. t. 3. l. 48.
Sancimus, neminem omnino, l. 1. t. 3. l. 53.
Sancimus, neminem tutorum, l. 5. t. 37. l. 28.
Sancimus nemini licere ſacratiſſima, l. 1. t. 2. l. 22.
Sancimus, nemini licere, ſive, l. 8. t. 52. l. 3.
Sancimus, nuptias, quæ, l. 5. t. 4. l. 25.
Sancimus, omnem, l. 8. t. 54. l. 34.
Sancimus, omnes Judices, l. 3. t. 1. l. 15.
Sancimus, patronum, l. 2. t. 7. l. 12.
Sancimus, quemadmodum de, l. 6. t. 59. l. 11.
Sancimus, res ad venerabiles, l. 1. t. 2. l. 23.
Sancimus, ſi proprietarius, l. 7. t. 15. l. 1.
Sancimus, ſi quis legitimo, l. 6. t. 23. l. 27.
Sancimus, ſi quis moriens, l. 1. t. 3. l. 46.
Sancimus, ſi quis nuptiarum, l. 5. t. 4. l. 24.
Sancimus, ſi quis pro alio, l. 5. t. 41. l. 26.
Sancimus, ſive lex, l. 4. t. 51. l. 7.
Sancimus veterum dubitatione, l. 4. t. 37. l. 7.
Sancimus Viris Excellentiſſimis, l. 12. t. 3. l. 4.
Sancimus, Viros Excelſos, l. 12. t. 3. l. 5.
Sancimus, ut Advocatis, l. 2. t. 7. l. 6.
Sancimus, ut authentica, l. 1. t. 23. l. 3.
Sancimus, ut eum, cui, l. 12. t. 61. l. 6.
Sancimus, ut nemo, l. 1. t. 4. l. 29.
Sancimus, ut quoscunque, l. 8. t. 52. l. 4.
Sancimus, ut ſi quando abfuerit, l. 1. t. 4. l. 31.
Sancimus, ſi quis condemnatus, l. 7. t. 54. l. 3.
Sanctæ &c Samaritanorum, l. 1. t. 5. l. 17.
Sanctiſſimarum Eccleſiarum, l. 1. t. 3. l. 41.
Sanum mente, licet ægrum, l. 2. t. 4. l. 27.
Satis aperte Divorum, l. 9. t. 22. l. 2.
Satis notum eſt, l. 8. t. 15. l. 4.
Satis ſit tibi debitorem, l. 10. t. 21. l. 2.
Scholarium noſtrorum, l. 1. t. 31. l. 3.
Sciant cuncti [illegible], l. 4. t. 19. l. 25.
Sciant Judices nihil, l. 10. t. 73. l. 3.
Sciant Judices ſuper admiſſis, l. 9. t. 27. l. 2.
Sciant omnes, accipiendi, l. 10. t. 6. l. 2.
Sciant Principes, &c, l. 1. t. 48. l. 3.
Sciant, qui ad, l. 6. t. 58. l. 10.
Scientis conditionem, l. 7. t. 14. l. 6.
Sciens liberum venundando, l. 3. t. 15. l. 2.
Sciens ſervum alienum, l. 7. t. 26. l. 7.
Scimus antea conſtitutionem, l. 3. t. 28. l. 35.
Scimus jam duas eſſe, l. 6. t. 30. l. 22.
Scire debes omiſſ. Falcidia, l. 6. t. 50. l. 1.
Scire debes privilegium, l. 7. t. 74. l. 1.
Scire debet gravitas tua, l. 10. t. 10. l. 1.
Scire debetis fideicommiſſi, l. 6. t. 54. l. 7.
Scire debuiſti, fratre, l. 6. t. 59. l. 1.
Scire debuiſti, quæ ſub, l. 8. t. 38. l. 6.
Scriniarios, vel apparitores, l. 6. t. 21. l. 16.
Scriniarios, vel numerarios, l. 12. t. 50. l. 8.
Scrinii memoriæ, l. 12. t. 60. in med. l. 10.
Scriniis omnibus, l. 12. t. 24. l. 7.
Scriptura teſtamenti, l. 3. t. 38. l. 10.
Scripturæ diverſæ, l. 4. t. 21. l. 14.
Scripturas, quæ ſæpe, l. 8. t. 18. l. 11.
Scrupuloſam veterum, l. 8. t. 38. l. 11.
Secundo nubens aut, l. 5. t. 9. poſt l. 11.
Secundum D. Leonis, l. 8. t. 54. l. 32.
Secundum placiti fidem, l. 8. t. 28. l. 10.
Secundum rationem juris, l. 5. t. 16. l. 2.
Secundum reſponſum, l. 8. t. 38. l. 4.
Securitas creditor, l. 8. t. 14. l. 22.
Securitates [illegible], l. 10. t. 70. l. 11.
Securitatibus, quæ, l. 10. t. 22. l. 4.
Sed cum teſtator, l. 6. t. 50. poſt l. 7.
Sed [illegible], l. 1. t. 3. poſt l. 34.
Sed & mea, l. 6. t. 49. poſt l. 7.
Sed & his, l. 7. t. 63. poſt l. 2.
Sed & [illegible], l. 4. t. 47. poſt l. 2.
Sed & permutare, l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Sed & ſi quis ab, l. 4. t. 20. poſt l. 19.
Sed & ſi quis ex, l. 5. t. 9. poſt l. 3.
Sed hodie adultera, l. 9. t. 9. poſt l. 30.
Sed hodie ex quo, l. 7. t. 11. poſt l. 4.
Sed hodie nemo, l. 5. t. 16. poſt l. 24.
Sed hodie non, l. 5. t. 17. poſt l. 10.
Sed hodie novo jure, l. 4. t. 10. poſt l. 14.
Sed hodie novo jure, l. 1. t. 46. poſt l. 1.
Sed hodie nulla, l. 1. t. 3. poſt l. 25.
Sed hodie quia, l. 6. t. 8. poſt l. 2.
Sed jam cautum, l. 4. t. 34. poſt l. 11.
Sed jam neceſſe, l. 5. t. 3. poſt l. 19.
Sed judex mittat, l. 1. t. 3. poſt l. 7.
Sed neque ante, l. 9. t. 19. poſt l. 6.
Sed neque curialem, l. 1. t. 3. poſt l. 4.
Sed nova conſtitutio, l. 5. t. 26. poſt l. 11.
Sed novo jure hujuſmodi, l. 5. t. 27. poſt l. 1.
Sed novo jure nulla, l. 5. t. 4. poſt l. 15.
Sed novo jure poteſt, l. 9. t. 9. poſt l. 11.
Sed novo jure pro, l. 1. t. 3. poſt l. 10.
Sed novo jure quinque, l. 4. t. 2. poſt l. 17.
Sed novo jure ſi, l. 6. t. 1. poſt l. 3.
Sed novo jure vir, l. 5. t. 17. poſt l. 8.
Sed omnino, l. 4. t. 12. poſt l. 4.
Sed quæ nihil, l. 5. t. 14. poſt l. 9.
Sed quamvis, l. 5. t. 13. poſt l. un.
Sed ſi aurum, l. 5. t. 9. poſt l. 6.
Sed ſi poſt, l. 3. t. 28. poſt l. 9.
Semel cauſaria miſſis, l. 12. t. 36. l. 6.
Semel ſecuritatem, l. 10. t. 22. l. 2.
Senator, vel alius, l. 12. t. 1. l. 11.
Senatores in pecuniariis, l. 3. t. 24. l. 2.
Senatores in [illegible], l. 10. t. 39. l. 8.
Senatores, ſeu Præfectos, l. 5. t. 27. l. 1.
Senatorum ſubſtantias, l. 12. t. 1. l. 4.
Senatusconſulti auctoritatem, l. 5. t. 6. l. 1.
Senatusconſulto, & edicto, l. 9. t. 23. l. 3.
Senatusconſulto permiſſum, l. 9. t. 1. l. 5.
Senatusconſultum, auctore, l. 3. t. 31. l. 1.
Senatusconſultum locum, l. 4. t. 29. l. 4.
Senectus ad donationem, l. 8. t. 54. l. 16.
Senium quidem ætatis, l. 6. t. 22. l. 3.
Sententia bonorum, l. 8. t. 41. l. 20.
Sententiis finita negotia, l. 2. t. 10. l. 3.
Septem diebus per, l. 12. t. 38. l. 12.
Servi, atque coloni, l. 11. t. 67. l. 3.
Servi ob violatum, l. 9. t. 9. l. 23.
Servi, qui monetarios, l. 7. t. 13. l. 2.
Servis, ſi dominorum fuerint, l. 1. t. 3. l. 38.
Servis teſtamento dominorum, l. 6. t. 37. l. 4.
Servo ex ſententia damnato, l. 9. t. 47. l. 13.
Servo, qui fuerat pignori, l. 8. t. 14. l. 25.
Servo tuo defunctus, l. 7. t. 2. l. 9.
Servorum capitis crimine, l. 9. t. 49. l. 1.
Servorum libertates, l. 7. t. 3. l. 1.
Servos meos, nec per, l. 7. t. 11. l. 2.
Servos non ſolum pro, l. 9. t. 41. l. 14.
Servus pro domino, l. 4. t. 20. l. 8.
Servos, qui feciſſe, l. 9. t. 12. l. 8.
Servos, qui proprii indubitate, l. 9. t. 41. l. 7.
Servos, quos nullo jure, l. 8. t. 30. l. 2.
Servos, vel tributarios, l. 11. t. 47. l. 12.
Servum communem, l. 3. t. 36. l. 22.
Servum domini delatorem, l. 10. t. 11. l. 6.
Servum emptor non traditum, l. 3. t. 32. l. 27.
Servum fugitivum ſui, l. 6. t. 1. l. 1.
Servus creditoris, l. 2. t. 3. l. 3.
Servus in judicio, l. 3. t. 1. l. 6.
Servus ſub pœna, l. 9. t. 47. l. 10.
Servos ſucceſſores habere, l. 6. t. 59. l. 4.
Servus tuus pecuniam, l. 4. t. 25. l. 1.
Severam indagationem, l. 12. t. 1. l. 10.
Severiter Præſes provinciæ, l. 5. t. 62. l. 14.
Si a creditore nomen, l. 4. t. 10. l. 7.
Si a creditrice jure pignoris, l. 8. t. 46. l. 2.
Si a fratre tuo militante, l. 6. t. 21. l. 14.
Si a patre emancipata, l. 6. t. 30. l. 1.
Si a patre emancipatus, l. 4. t. 5. l. 5.
Si a matre veſtra ſuperſtite, l. 5. t. 12. l. 13.
Si a non dominis, l. 7. t. 10. l. 7.
Si a ſponſo rebus ſponſæ, l. 5. t. 3. l. 16.
Si a te comparavit is, l. 4. t. 54. l. 7.
Si ab Æliano, l. 9. t. 20. l. 2.
Si ab eo, cujus ſervus, l. 7. t. 16. l. 7.
Si ab eo, qui ex ſacro, l. 6. t. 58. l. 11.
Si ab eo, qui negotia, l. 1. t. 19. l. 7.
Si ab hoſtibus cum patre, l. 2. t. 54. l. 5.
Si abducta mancipia, l. 6. t. 2. l. 10.
Si abſentibus neceſſariis, l. 5. t. 63. l. 1.
Si abſentis pecuniam, l. 4. t. 2. l. 4.
Si accuſatoribus abſentibus, l. 9. t. 2. l. 4.
Si actionem legati, l. 3. t. 3. l. 24.
Si actor a curatore, l. 7. t. 62. l. 10.
Si actori ſervo, tam, l. 8. t. 43. l. 19.
Si actu ſolenni, l. 7. t. 75. l. 6.
Si ad excludendam, l. 4. t. 1. l. 4.
Si ad inſtar interdicti, l. 8. t. 8. l. 3.
Si ad magiſtratum, l. 10. t. 31. l. 18.
Si ad reſolvendam, l. 5. t. 71. l. 7.
Si ad ſcribatum nominatus, l. 7. t. 62. l. 4.
Si ademptis bonis, l. 9. t. 51. l. 5.
Si adverſarius tuus apud acta, l. 4. t. 29. l. 3.
Si adverſarius tuus non, l. 4. t. 29. l. 10.
Si adverſus privatos, l. 2. t. 37. l. 2.
Si adulta, cujus curam geris, l. 4. t. 16. l. 6.
Si æſtimata prædia, l. 5. t. 23. l. 1.
Si alicujus, l. 10. t. 3. l. 7.
Si alienam a reo, l. 8. t. 21. l. 19.
Si aliquando homines, l. 8. t. 12. l. 15.
Si aliquid a ſuſceptore, l. 10. t. 70. l. 12.
Si aliquid per epiſtolam, l. 8. t. 54. l. 13.
Si alterius circumveniendi, l. 2. t. 43. l. 3.
Si ancillam ex emptione, l. 4. t. 38. l. 7.
Si ancillam nummis tuis, l. 5. t. 16. l. 2.
Si ancillam tibi ex cauſa, l. 4. t. 49. l. 11.
Si ante conceptus eſt puer, l. 9. t. 47. l. 4.
Si ante diem, l. 10. t. 68. l. 1.
Si ante matrimonium, l. 5. t. 3. l. 8.
Si apparitor defugerit, l. 12. t. 58. l. 6.
Si appellatione, l. 7. t. 63. poſt l. 2.
Si appellationem oblatam, l. 7. t. 62. l. 31.
Si apud priorem dominum, l. 4. t. 58. l. 3.
Si apud Provinciæ, l. 8. t. 56. l. 2.
Si apud utrumque, l. 7. t. 62. l. 17.
Si aquam per poſſeſſionem l. 3. t. 34. l. 2.
Si arbiter datus a, l. 7. t. 45. l. 2.
Si avi tui hereditatem, l. 9. t. 32. l. 3.
Si avia tua patrem tuum, l. 6. t. 30. l. 6.
Si avia veſtra proprias, l. 8. t. 54. l. 19.
Si avia veſtra ſibi, l. 8. t. 39. l. 8.
Si aviæ eorum frater, l. 6. t. 16. l. 2.
Si aviam tuam uti ancillam, l. 7. t. 14. l. 3.
Si aut nullum teſtamentum, l. 6. t. 58. l. 4.
Si avus tuus, qui patrem, l. 6. t. 28. l. 2.
Si avus tuus relictis, l. 6. t. 14. l. 1.
Si Barſatorem latronem, l. 8. t. 41. l. 13.
Si bona debitoris tui, l. 7. t. 72. l. 5.
Si bonam cauſam, l. 5. t. 37. l. 11.
Si bonorum poſſeſſio, l. 8. t. 9. l. 2.
Si captivi, l. 1. t. 3. poſt l. 49.
Si cauſa cognita, l. 2. t. 4. l. 32.
Si cauſam judicati, l. 7. t. 53. l. 2.
Si cautiones, quibus, l. 9. t. 1. l. 2.
Si certis annis, l. 2. t. 3. l. 28.
Si ceſſante ſolutione, l. 8. t. 28. l. 7.
Si circumſcripta matre, l. 5. t. 18. l. 6.
Si citra ullam tranſactionem, l. 4. t. 5. l. 2.
Si Clericus ante definitivam, l. 1. t. 4. l. 2.
Si codicillos major xxv. an. l. 7. t. 2. l. 1.
Si cogitatione futuræ, l. 3. t. 36. l. 21.
Si cognati tui ſervos, l. 2. t. 19. l. 21.
Si cohortalis apparitor, l. 12. t. 58. l. 12.
Si coloni, quos bona, l. 11. t. 47. l. 14.
Si compenſandi debiti, l. 6. t. 24. l. 6.
Si competenti Judici annua, l. 6. t. 53. l. 1.
Si competenti Judici eum, l. 5. t. 25. l. 3.
Si conductionis impleſtis, l. 4. t. 65. l. 26.
Si confidis ſponſam, l. 9. t. 12. l. 3.
Si conſentiente matre, l. 3. t. 3. l. 14.
Si conſtante matrimonio; a marito, l. 5. t. 19. l. 1.
Si conſtante matrimonio; communi, l. 5. t. 17. l. 9.
Si conſtante matrimonio conſilium, l. 5. t. 3. l. 19.
Si conſtante matrimonio maritus, l. 5. t. 18. l. 11.
Si conſtante matrimonio tibi, l. 5. t. 16. l. 19.
Si conſtat pecuniam, l. 4. t. 31. l. 4.
Si conſtiterit, eum, qui, l. 3. t. 39. l. 4.
Si conſtiterit proprietatem, l. 4. t. 21. l. 8.

Si contra

Si contra ampliſſ. Ordinis, l. 5. t. 73. l. 2.
Si contra compromiſſum, l. 2. t. 56. l. 2.
Si contra defuncti, l. 7. t. 26. l. 2.
Si contra licitum litis, l. 4. t. 35. l. 20.
Si contra majorem xxv. an l. 7. t. 62. l. 8.
Si contra matris ultimam, l. 5. t. 47. l. 1.
Si contra pupillos, l. 3. t. 14. l. 1.
Si contra te jure, l. 7. t. 67. l. 1.
Si controverſia tibi, l. 8. t. 45. l. 9.
Si convenit, ut in matrimonio, l. 5. t. 14. l. 6.
Si conventus quis negaverit, l. 4. t. 21. l. 16.
Si creditor colludens, l. 9. t. 22. l. 15.
Si creditor conditioni, l. 8. t. 41. l. 7.
Si creditor non veſtram perſonam, l. 2. t. 25. l. 4.
Si creditor pignus, l. 8. t. 34. l. 2.
Si creditor poſſeſſionem, l. 8. t. 24. l. 2.
Si creditor ſine vitio, l. 4. t. 24. l. 5.
Si creditore pignus, l. 8. t. 30. l. 5.
Si creditores veſtros, l. 2. t. 3. l. 18.
Si creditoribus ſatisfactum, l. 7. t. 8. l. 5.
Si creditoris voluntas, l. 6. t. 42. l. 17.
Si creditrici, quæ, l. 4. t. 32. l. 6.
Si crimen ad tuam, l. 9. t. 1. l. 10.
Si crimen aliquod, l. 7. t. 19. l. 3.
Si criminis accuſationem, l. 9. t. 12. l. 4.
Si criminis alicujus reus, l. 3. t. 42. l. 2.
Si cui loci proprietas, l. 8. t. 10. l. 9.
Si cui non numeratæ, l. 4. t. 30. l. 15.
Si cuidam crimini, l. 9. t. 2. l. 2.
Si cujuscunque modi, l. 2. t. 14. l. 2.
Si cujuslibet tributarius, l. 11. t. 53. l. 3.
Si, cum ante nuptias, l. 5. t. 3. l. 7.
Si, cum avi tui teſtamento, l. 2. t. 39. l. 2.
Si, cum ea, quæ tibi, l. 5. t. 11. l. 3.
Si, cum eſſes pupillaris, l. 3. t. 6. l. 1.
Si, cum exiguam pecuniam, l. 4. t. 6. l. 4.
Si cum fratre tuo, l. 7. t. 60. l. 3.
Si cum Hermes vectigal, l. 4. t. 65. l. 7.
Si, cum ingenuus eſſes, l. 11. t. 36. l. 2.
Si, cum inter te & aviam, l. 7. t. 64. l. 2.
Si, cum ipſe, l. 4. t. 29. l. 3.
Si, cum militarius, l. 2. t. 51. l. 6.
Si, cum minor annis xxv. l. 2. t. 43. l. 1.
Si, cum pater tuus, l. 2. t. 27. l. 2.
Si, cum pater veſter, l. 4. t. 29. l. 17.
Si cum patruo veſtro, l. 3. t. 38. l. 6.
Si cum patruus tuus, l. 4. t. 64. l. 1.
Si cum pecuniam pro, l. 7. t. 73. l. 3.
Si cum pecuniam tuam, l. 8. t. 38. l. 3.
Si, cum quæſtio tibi ſuper, l. 8. t. 45. l. 17.
Si, cum ſervus liberam, l. 8. t. 43. l. 3.
Si, cum te pater, l. 10. t. 31. l. 1.
Si, cum tibi pretium, l. 3. t. 1. l. 4.
Si, cum vel in utero haberetur, l. 6. t. 21. l. 10.
Si curator poſt decretum, l. 5. t. 51. l. 3.
Si curatorem habens, l. 2. t. 22. l. 3.
Si curatores dari, l. 5. t. 62. l. 2.
Si curatores habens, l. 5. t. 37. l. 9.
Si curatores tutoribus, l. 5. t. 60. l. 1.
Si curatoris quondam tui, l. 6. t. 30. l. 9.
Si de certa re, l. 2. t. 4. l. 31.
Si de fundo a locatore, l. 4. t. 65. l. 15.
Si de hereditate, &, l. 7. t. 19. l. 2.
Si de poſſeſſione ſervitutis, l. 4. t. 19. l. 20.
Si de poſſeſſione vi, l. 8. t. 4. l. 4.
Si de proprietate datus, l. 7. t. 48. l. 3.
Si de proprio ſuo, l. 10. t. 61. l. 1.
Si debitor cujus, l. 8. t. 73. l. 4.
Si debitor ex adminiſtratione, l. 7. t. 11. l. 7.
Si debitor pœnam, l. 9. t. 51. l. 3.
Si debitor rem tibi, l. 8. t. 28. l. 12.
Si debitori heres, l. 7. t. 36. l. 2.
Si debitum non, l. 4. t. 15. l. 3.
Si decreto prætoris, l. 8. t. 18. l. 2.
Si decretum Ordinis, l. 7. t. 9. l. 2.
Si decurionum, l. 10. t. 34. l. 1.
Si defunctus cujuscunque, l. 6. t. 55. l. 9.
Si defunctus tutelam, l. 5. t. 51. l. 10.
Si delegatio non eſt, l. 8. t. 42. l. 3.
Si deportationis ſententiæ, l. 9. t. 51. l. 12.
Si deportatus ſuos, l. 9. t. 49. l. 8.
Si depoſita pecunia, l. 4. t. 34. l. 4.
Si depoſiti experiaris, l. 4. t. 34. l. 3.
Si deſerta prædia, l. 4. t. 46. l. 2.
Si deſertorem militiæ, l. 7. t. 13. l. 4.
Si deſertores inventi, l. 12. t. 46. l. 2.
Si diverſa pars contra, l. 2. t. 4. l. 14.
Si divina domus, l. 10. t. 19. l. 8.
Si diviſa conductio fuit, l. 4. t. 65. l. 13.
Si diviſio adminiſtrationis, l. 5. t. 52. l. 2.
Si diviſionem conventione, l. 3. t. 38. l. 15.
Si diviſum adminiſtrationis, l. 5. t. 40. l. 2.
Si doceas, ut affirmas, l. 8. t. 55. l. 1.
Si docueris apud Præſidem, l. 9. t. 22. l. 9.
Si dolo adverſarii, l. 4. t. 44. l. 5.
Si domina proprietatis, l. 3. t. 33. l. 10.
Si dominium ejus, l. 8. t. 14. l. 9.
Si dominum ancillæ, l. 3. t. 42. l. 1.
Si donatio per epiſtolam, l. 8. t. 54. l. 5.
Si donatione contineatur, l. 8. t. 57. l. 1.
Si donatione tibi poſt, l. 6. t. 20. l. 13.
Si donationem rite feciſti, l. 8. t. 56. l. 5.
Si donationis cauſa, furti, l. 8. t. 54. l. 18.
Si donationis cauſa, venditionis, l. 4. t. 38. l. 3.
Si donationis gratia, l. 8. t. 44. l. 2.
Si donationis, vel, l. 2. t. 20. l. 7.
Si donationum ante, l. 5. t. 4. l. 22.
Si dotare filiam volens, l. 4. t. 29. l. 12.
Si dotem marito, l. 5. t. 12. l. 24.
Si dotem, ut proponis, l. 6. t. 44. l. 4.
Si dum in tuo matrimonio, l. 9. t. 9. l. 14.
Si duo, pluresve, l. 8. t. 40. l. 1.
Si duo, vel plures, l. 4. t. 27. l. 3.
Si duobus, vel tribus, l. 6. t. 43. l. 3.
Si ea cæcitate pater, l. 10. t. 50. l. 1.
Si ea conditione, l. 6. t. 46. l. 3
Si ea, cujus filium, l. 6. t. 50. l. 13.
Si ea lege Oreſtes, l. 4. t. 57. l. 2.
Si ea lege poſſeſſionem, l. 4. t. 32. l. 17.
Si ea lege prædium, l. 4. t. 54. l. 1.
Si ea pactione uxor tua, l. 4. t. 32. l. 14.
Si ea, quæ crimen intendit, l. 9. t. 1. l. 7.
Si ea, quæ donaveras, l. 8. t. 54. l. 23.
Si ea, quæ in jura tutoris, l. 5. t. 73. l. 1.
Si ea, quæ ſtupro tibi, l. 9. t. 9. l. 22.
Si ea, quæ tibi vendidit, l. 2. t. 24. l. 2.
Si ea quæſtio infertur, l. 6. t. 35. l. 3.
Si ei, qui capere poteſt, l. 10. t. 11. l. 1.
Si ejus, a quo nunc, l. 9. t. 9. l. 24.
Si ejus, quæ vos heredes, l. 6. t. 58. l. 2.
Si emancipata a patre, l. 1. t. 18. l. 3.
Si emancipati utrique, l. 6. t. 20. l. 9.
Si emancipatis vobis, l. 4. t. 50. l. 2.
Si eo tempore, quo, l. 8. t. 26. l. 6.
Si ex alio contractu, l. 4. t. 26. l. 9.
Si ex cautione tua conveniri, l. 4. t. 7. l. 1.
Si ex cautione tua licet, l. 4. t. 30. l. 3.
Si ex contractu, l. 4. t. 26. l. 4.
Si ex ea pecunia, quam, l. 3. t. 32. l. 6.
Si ex edicto ſororis, l. 8. t. 2. l. 2.
Si ex falſis inſtrumentis, l. 2. t. 4. l. 42.
Si ex libertate natum, l. 7. t. 16. l. 12.
Si ex majore debiti, l. 8. t. 36. l. 7.
Si ex multis cauſis, l. 7. t. 40. l. 3.
Si ex perſona minorum, l. 2. t. 32. l. 2.
Si ex poſſeſſione ſervitutis, l. 3. t. 22. l. 4.
Si ex pretio debitæ, l. 4. t. 2. l. 6.
Si ex quocunque contractu, l. 3. t. 42. l. 9.
Si ex ſenatusconſulto, l. 6. t. 48. l. 1.
Si ex venditione, l. 4. t. 31. l. 7.
Si ex voluntate patris tui, l. 5. t. 16. l. 7.
Si extat corpus nummorum, l. 3. t. 41. l. 1.
Si falſos codicillos, l. 9. t. 22. l. 8.
Si falſum inſtrumentum, l. 4. t. 22. l. 5.
Si familiæ erciſcundæ, l. 3. t. 36. l. 14.
Si fidei commiſſum ab, l. 6. t. 53. l. 6.
Si fidejuſſor a creditore, l. 2. t. 21. l. 1.
Si fidejuſſor nullam, l. 8. t. 41. l. 27.
Si fidejuſſor pro reo, l. 4. t. 35. l. 6.
Si fidejuſſor procuratoris, l. 2. t. 13. l. 25.
Si filiæ tuæ, quam, l. 8. t. 38. l. 2.
Si filiæ tuæ ſponſus, l. 5. t. 3. l. 10.
Si filiam tuam, eo quod, l. 3. t. 28. l. 19.
Si filii, quorum parentes, l. 5. t. 9. l. 11.
Si filii tui emancipati, l. 5. t. 16. l. 16.
Si filiis debitoris tui, l. 5. t. 31. l. 4.
Si filium tuum in poteſtate, l. 8. t. 47. l. 1.
Si filium tuum liberum, l. 7. t. 16. l. 37.
Si filiusfamilias aliquid mercatus, l. 4. t. 28. l. 3.
Si filiusfamilias citra patris, ibid. l. 7.
Si filiusfamilias cum in poteſtate, ibid. l. 1.
Si filiusfamilias delatam, l. 3. t. 31. l. 10.
Si filiusfamilias fuiſti, l. 3. t. 36. l. 4.
Si filiusfamilias invito, l. 4. t. 13. l. 2.
Si filius pro patre ſuo, l. 2. t. 19. l. 12.
Si filius tuus, cum eſſet, l. 9. t. 49. l. 3.
Si filius tuus immoderatæ, l. 3. t. 29. l. 4.
Si filius tuus in poteſtate tua agens, l. 4. t. 28. l. 6.
Si filius tuus in poteſtate tua eſt, l. 8. t. 47. l. 3.
Si filius tuus res, l. 8. t. 54. l. 14.
Si fines agri venditor, l. 8. t. 45. l. 10.
Si fœmina ſuam, l. 9. t. 45. l. 5.
Si fœnebris pecunia, l. 4. t. 29. l. 13.
Si forte mulier, l. 9. t. 16. l. 9.
Si Fortidianum fundum, l. 6. t. 37. l. 7.
Si frater patruelis tuus, l. 6. t. 22. l. 4.
Si frater tuus cum, l. 2. t. 23. l. 2.
Si frater tuus, poſtquam, l. 6. t. 42. l. 5.
Si fratrem tuum, l. 9. t. 20. l. 5.
Si fratres tui minores, l. 2. t. 12. l. 21.
Si fratres veſtri, l. 3. t. 38. l. 7
Si fratri tuo legitima, l. 6. t. 55. l. 1.
Si fratris tui filius l. 6. t. 30. l. 3.
Si fraude, & dolo, l. 7. t. 33. l. 6.
Si fructus eorum prædiorum, l. 5. t. 16. l. 8.
Si fugitivi ſervi, l. 6. t. 1. l. 3.
Si functiones, l. 8. t. 54. l. 4.
Si fundi nomine, l. 8. t. 35. l. 2.
Si fundum parentis tui, l. 4. t. 54. l. 2.
Si fundum pignori, l. 8. t. 18. l. 4.
Si fundum ſciens alienum, l. 8. t. 45. l. 27.
Si fundum tuum pater, l. 4. t. 51. l. 5.
Si fundum veſtrum, l. 3. t. 32. l. 17.
Si furioſi parentis liberi, l. 5. t. 4. l. 25.
Si furti condemnata es, l. 2. t. 12. l. 8.
Si Gaudentius in matrem, l. 4. t. 38. l. 6.
Si generaliter bona ſint, l. 8. t. 18. l. 6.
Si genero dotem dando, l. 5. t. 12. l. 26.
Si gravius ullum facinus, l. 12. t. 1. l. 16.
Si heredes jure facto, l. 7. t. 2. l. 12.
Si hereditas ejus, a quo, l. 7. t. 2. l. 6.
Si heredum Quintiniani, l. 3. t. 28. l. 10.
Si hi, contra quos, l. 4. t. 65. l. 22.
Si hi, qui a vobis, l. 4. t. 65. l. 14.
Si hi, qui cum patre, l. 10. t. 60. l. 3.
Si hi, qui te in pupillari, l. 5. t. 39. l. 4.
Si hi, quos ſervos tuos, l. 7. t. 16. l. 2.
Si his, de quorum, l. 6. t. 58. l. 8.
Si homines certi, l. 6. t. 47. l. 3.
Si hypothecas fiſco, l. 8. t. 26. l. 8.
Si jam puberes utriusque, l. 2. t. 25. l. 1.
Si ibi ſervitutem, l. 3. t. 34. l. 10.
Si idcirco apud arbitrum, l. 2. t. 54. l. 2.
Si idem codicilli, l. 6. t. 36. l. 7.
Si ideo ultio necis, l. 6. t. 35. l. 7.
Si ignorans ſtatum Erotis, l. 5. t. 18. l. 3.
Si ignorante, vel invito, l. 8. t. 26. l. 3.
Si ille, qui ex filia, l. 10. t. 31. l. 62.
Si imperialis majeſtas, l. 1. t. 14. l. 12.
Si in ædibus vicini, l. 3. t. 34. l. 9.
Si in area communi, l. 3. t. 32. l. 16.
Si in cauſa judicati, l. 4. t. 15. l. 2.
Si in fraudem eorum, quæ fiſco, l. 7. t. 11. l. 5.
Si in fraudem eorum, quæ teſtamento, l. 6. t. 37. l. 9.
Si in fraudem legatorum, l. 6. t. 39. l. 1.
Si in fraudem patroni, l. 6. t. 5. l. 1.
Si in hoc, quod jure tibi, l. 8. t. 28. l. 14.
Si in libertatem evictus, l. 8. t. 45. l. 12.
Si in locum ejus tutoris, l. 5. t. 36. l. 1.
Si in nomine, vel, l. 6. t. 23. l. 4.
Si in patria uxoris tuæ, l. 10. t. 39. l. 5.
Si in perſonam patris tui, l. 6. t. 42. l. 21.
Si in poſſeſſione libertatis, l. 3. t. 22. l. 3.
Si in poteſtate patris, l. 8. t. 7. l. 1.
Si in poteſtate tua, l. 12. t. 37. l. 1.
Si in rem communem, l. 4. t. 2. l. 12.
Si in rem minoris, l. 5. t. 39. l. 3.
Si in rem ſuam accepta, l. 8. t. 16. l. 7.
Si in ſolutum nomen, l. 4. t. 10. l. 6.
Si in te, ac fratrem, l. 2. t. 30. l. 2.
Si in te jus fiſci, l. 7. t. 73. l. 7.
Si in una, eademque, l. 7. t. 68. l. 2.
Si incurſu latronum, l. 4. t. 34. l. 1.
Si indebitam pecuniam, l. 8. t. 41. l. 15.
Si infanti, l. 6. t. 30. l. 18.
Si inferiorem partem, l. 3. t. 32. l. 2.
Si ingenuum te, l. 7. t. 14. l. 1.
Si inter minores, l. 2. t. 46. l. 1.
Si inter patrem tuum, l. 8. t. 43. l. 6.
Si inter virum, & uxorem, l. 5. t. 12. l. 21.
Si inter vos majores, l. 3. t. 38. l. 8.
Si interrogatione præcedente, l. 4. t. 32. l. 1.
Si inteſtatæ mulieri, l. 6. t. 57. l. 1.
Si intra ætatem, cui, l. 2. t. 22. l. 6.
Si intra annos, quibus, l. 2. t. 53. l. 3.
Si intra legibus definitum, l. 4. t. 30. l. 8.
Si intra legitimam ætatem, l. 2. t. 53. l. 2.
Si invita detinetur uxor, l. 5. t. 4. l. 11.
Si invito, vel ignorante, l. 8. t. 52. l. 1.
Si ipſe vocatus ad, l. 10. t. 65. l. 1.
Si is, contra quem preces, l. 8. t. 10. l. 5.
Si is, contra quem ſupplicas, l. 7. t. 33. l. 8.
Si is, cui colendum, l. 7. t. 34. l. 1.
Si is, cui te pecuniam, l. 6. t. 2. l. 7.
Si is, de quo ſupplicas, l. 9. t. 45. l. 4.
Si is, quem hominicidii, l. 9. t. 6. l. 2.
Si is, quem in ſervitutem, l. 7. t. 16. l. 4.
Si is, quem ſervum tuum, l. 7. t. 21. l. 4.
Si is, qui ademptis bonis, l. 7. t. 66. l. 3.
Si is, qui depoſitam a te, l. 4. t. 34. l. 8.
Si is, qui minorem, l. 2. t. 43. l. 2.
Si is, qui pretium, l. 4. t. 57. l. 4.
Si is, qui puellam, l. 5. t. 1. l. 2.
Si is, qui te ab hoſtibus, l. 8. t. 51. l. 13.
Si is, qui te cum uxore, l. 6. t. 22. l. 2.
Si is, qui te heredem fecit, l. 7. t. 21. l. 2.
Si ita duumviri, l. 11. t. 35. l. 3.
Si ita ut lege municipali, l. 7. t. 9. l. 1.
Si Judæus pertrahere, l. 1. t. 9. poſt l. 18.
Si Judici probatum fuerit, l. 7. t. 68. l. 1.
Si jure manumiſſus es, l. 4. t. 61. l. 1.
Si jure non ſubſiſtit, l. 7. t. 2. l. 11.
Si Juſta Saturnino, l. 4. t. 57. l. 3.
Si legata relicta, l. 6. t. 37. l. 6.
Si legatarius, vel fideicommiſſarius, l. 6. t. 37. l. 25.
Si legibus prohibitæ, l. 1. t. 4. l. 16.
Si legis Aquiliæ actione, l. 3. t. 35. l. 2.
Si lenones patres, l. 1. t. 4. l. 12.
Si lex municipii, l. 8. t. 49. l. 1.
Si libellum de communi, l. 1. t. 23. l. 1.
Si liber colonus, l. 11. t. 68. l. 1.
Si liber conſtitutus, ut, l. 4. t. 6. l. 9.
Si liber homo alienæ, l. 7. t. 16. l. 3.
Si liberam peculii ad, l. 4. t. 26. l. 10.
Si liberis ex priore, l. 5. t. 3. l. 18.
Si libertam quis uxorem, l. 5. t. 4. l. 28.
Si libertatem tibi, l. 9. t. 23. l. 6
Si liberti accuſatores, l. 9. t. 1. l. 21.
Si liberti conniventibus, l. 6. tit. 4. l. 2.
Si liberti, ejusdemque, l. 5. tit. 37. l. 10.
Si libertus, vel, l. 10. t. 32. l. 1.
Si liberum captum te, l. 8. t. 51. l. 11.
Si liqueat matrem tuam, l. 3. t. 29. l. 8.
Si lis pecuniaria apud, l. 9. t. 22. l. 11.
Si literarum Auxenonis, l. 8. t. 43. l. 23.
Si literas ejus ſecutus, l. 4. t. 35. l. 7.
Si longis, apertisque, l. 7. t. 53. l. 7.
Si Lyſias adempta parte, l. 8. t. 41. l. 1.
Si magiſtratus a, l. 5. t. 75. l. 1.
Si magnum & capitale, l. 9. t. 1. l. 13.
Si major annis xxv. fundum, l. 4. t. 44. l. 13
Si major annis xxv. transegiſti, l. 2. t. 4. l. 36
Si major annis xxv. veluti, l. 4. t. 52. l. 5.
Si major quinquagenaria, l. 6. t. 58. l. 12.
Si major quinque & xx. annis hereditatem, l. 2. t. 21. l. 7.
Si major quinque & xx. annis ſoror tua, l. 3. t. 37. l. 4.
Si major transegiſti, l. 2. t. 4. l. 22.
Si majores xxv. annis, l. 2. t. 4. l. 25.
Si mala fide ſervum tuum, l. 7. t. 30. l. 3.
Si mancipium tuum, l. 3. t. 32. l. 23.
Si mandator pro filio tuo, l. 4. t. 26. l. 8.
Si mandatum ſolius, l. 2. t. 19. l. 14.
Si manifeſte doceri poſſit, l. 3. t. 34. l. 7.
Si manumiſſori tuo, l. 6. t. 6. l. 4.
Si manumiſſus ingratus, l. 6. t. 7. l. 2.
Si maritus quondam tuus, l. 6. t. 20. l. 14.
Si maritus quondam uxoris, l. 5. t. 16. l. 10.
Si maritus ſororis tuæ, l. 4. t. 35. l. 5.
Si maritus tuus creditores, l. 5. t. 16. l. 12.
Si maritus tuus facto, l. 3. t. 28. l. 22.
Si maritus tuus mutuam, l. 8. t. 28. l. 19.
Si maritus tuus, licet, l. 8. t. 47. l. 7.
Si mater cum filiorum, l. 4. t. 29. l. 6.
Si mater filiis duobus, l. 3. t. 28. l. 3.
Si mater legitime, l. 8. t. 15. l. 6.
Si mater tua major annis, l. 4. t. 32. l. 24.
Si mater tua patrimonium, l. 3. t. 29. l. 7.
Si mater tua propter, l. 6. t. 16. l. 1.
Si mater tua quaſi ingenua, l. 7. t. 21. l. 6.
Si mater tua velut ex, l. 4. t. 38. l. 10.
Si mater veſtra filiæ ſuæ, l. 5. t. 3. l. 12.
Si mater vos ſub, l. 6. t. 25. l. 3.
Si matre ſuperſtite, l. 6. t. 55. l. 11.
Si matrem ejus, cujus, l. 7. t. 26. l. 3.
Si matrem tuam, l. 9. t. 47. l. 9.
Si miles in provincia, l. 9. t. 3. l. 1.
Si miles λειποτάκτης, l. 9. t. 6. l. 1.
Si militaris Judex, l. 7. t. 48. l. 2.
Si militem ad negotium, l. 4. t. 6. l. 5.
Si militiæ nomen dare, l. 12. t. 34. l. 1.
Si miniſterium tuum, l. 7. t. 16. l. 16.
Si minor a venditore, l. 4. t. 49. l. 9.
Si minor annis xx ad, l. 7. t. 11. l. 4.
Si minor xxv. annis de, l. 2. t. 52. poſt l. 5.
Si minor annis xxv. emptori, l. 2. t. 28. l. 1.
Si minor xxv. annis, l. 5. t. 71. l. 15.
Si minorem te quinque & viginti annis, l. 2. t. 22. l. 4.
Si minores, vel ex patris, l. 5. t. 71. l. 18.
Si minori pretio, l. 10. t. 1. l. 3.
Si modo ſubjiciatur, l. 3. t. 36. poſt l. 26.
Si monumento corpus, l. 8. t. 17. l. 3.
Si moriatur, l. 2. t. 13. l. 28.
Si mortis cauſa, l. 6. t. 50. l. 5.
Si mulier alienam, l. 4. t. 29. l. 16.
Si mulier dotem a viro, l. 5. t. 12. l. 25.
Si mulier marito ſuo, l. 5. t. 14. l. 11.
Si mulier perfectæ ætatis, l. 4. t. 29. l. 22.
Si mulier repudii, l. 9. t. 9. l. 35.
Si mutuam pecuniam, l. 4. t. 25. l. 5.
Si necdum perpetuæ, l. 3. t. 44. l. 10.
Si negotium ſororis tuæ, l. 2. t. 19. l. 16.
Si neque mandaſti fratri, l. 7. t. 56. l. 1.
Si nominis perſecutionem, l. 8. t. 54. l. 2.
Si non convitii conſilio, l. 9. t. 35. l. 5.
Si non deſignata certa, l. 6. t. 44. l. 3.
Si non donationis cauſa, l. 4. t. 38. l. 8.
Si non es nuntiator, l. 9. t. 35. l. 3.
Si non eſt numeratum, l. 4. t. 9. l. 4.
Si non ex propria culpa, l. 5. t. 58. l. 2.
Si non inducta, & illata, l. 8. t. 15. l. 5.
Si non injuria judicantis, l. 8. t. 45. l. 15.
Si non omnem paternam, l. 3. t. 36. l. 1.
Si non proprietatem, l. 7. t. 10. l. 4.
Si non ſimpliciter, ſed, l. 4. t. 58. l. 1.
Si non ſinguli in ſolidum accepta, l. 4. t. 2. l. 5.
Si non ſinguli in ſolidum, ſed, l. 7. t. 55. l. 1.
Si non ſpeciali privilegio, l. 6. t. 23. l. 9.
Si non ſubſcripſiſti, l. 5. t. 37. l. 15.
Si non ſuſpectum, l. 5. t. 43. l. 8.
Si non tranſactionis, l. 1. t. 18. l. 6.
Si non verum contractum, l. 5. t. 16. l. 15.
Si nondum rem templo, l. 6. t. 2. l. 3.
Si nondum vobis ætas, l. 5. t. 42. l. 1.
Si nulla culpa, ſeu ſegnitia, l. 4. t. 24. l. 8.
Si nulla ex cauſa, l. 7. t. 32. l. 6.
Si nulla uſucapionis, l. 4. t. 52. l. 1.
Si nuptiis pater tuus, l. 5. t. 4. l. 2.
Si ob cauſam judicati, l. 8. t. 45. l. 13.
Si obligata prædia venundediſti, ibid. l. 19.
Si obligatum hominem, l. 8. t. 43. l. 13.
Si olei certa ponderatione, l. 4. t. 65. l. 21.
Si omnes creditores, l. 2. t. 39. poſt l. 1.
Si operas certi ſervi, l. 8. t. 43. l. 20.
Si operis publici, l. 9. t. 47. l. 14.
Si pacto, quo pœnam, l. 2. t. 3. l. 14.
Si pactum interceſſit, l. 8. t. 36. l. 6.
Si parentes veſtri, l. 8. t. 45. l. 20.
Si partem poſſeſſionis, l. 7. t. 26. l. 5.
Si partus ſubjecti crimen, l. 9. t. 22. l. 1.
Si paſcenda pecora, l. 2. t. 3. l. 8.
Si pater cauſam, l. 5. t. 24. poſt l. un.
Si pater dotem pro filia, l. 5. t. 11. l. 7.
Si pater filium, quem, l. 6. t. 25. l. 4.
Si pater inteſtatus, l. 6. t. 20. l. 2.
Si pater marito tuo, l. 5. t. 11. l. 5.
Si pater omne, l. 3. t. 29. l. 2.
Si pater pactum de filiæ, l. 5. t. 1. l. 4.
Si pater puellæ, cujus, l. 3. t. 28. l. 12.
Si pater ſecundum noſtram, l. 5. t. 35. l. 3.
Si pater ſervum veſtrum, l. 7. t. 10. l. 6.
Si pater tuus ad, l. 7. t. 66. l. 4.
Si pater tuus bonis ceſſit, l. 7. t. 71. l. 3.
Si pater tuus, cui te, l. 8. t. 42. l. 5.
Si pater tuus, cum, l. 7. t. 64. l. 8.
Si pater tuus eum quaſi, l. 6. t. 24. l. 4.
Si pater tuus in te, l. 9. t. 34. l. 2.
Si pater tuus mentis, l. 5. t. 70. l. 3.
Si pater tuus per vim, l. 4. t. 44. l. 1.
Si pater tuus poſt, l. 3. t. 28. l. 5.
Si pater tuus pro Cornelio, l. 8. t. 41. l. 6.
Si pater tuus propius ſobrino, l. 6. t. 59. l. 2.
Si pater tuus, quem, l. 5. t. 58. l. 3.
Si pater tuus tibi ſui juris, l. 4. t. 35. l. 3.
Si pater tuus velut, l. 7. t. 21. l. 7.
Si pater tuus venundedit, l. 4. t. 49. l. 8.
Si pater veſter in inſulam, l. 9. t. 51. l. 9.
Si pater uſumfructum, l. 3. t. 33. l. 5.
Si paterna hereditate abſtinuiſti, l. 7. t. 75. l. 3.
Si paterna hereditate te abſtinuiſſe, l. 6. t. 31. l. 1.
Si paterna hereditate te abſtinuiſti, ibid. l. 2.
Si paternam obligationem, l. 4. t. 29. l. 8.
Si paterno affectu, l. 2. t. 19. l. 15.

Si Patro-

Si Patroclus, poſteaquam, l. 4. t. 57. l. 1.
Si patri tuo heres, l. 8. t. 54. l. 24.
Si patri tuo uſusfructus, l. 3. t. 33. l. 3.
Si patris tui pupillam, l. 5. t. 6. l. 6.
Si patronum cauſæ, l. 2. t. 7. l. 1.
Si patruus tuus, l. 3. t. 38. l. 4.
Si patrem tuum officio, l. 5. t. 25. l. 4.
Si pecunia patris, l. 4. t. 50. l. 1.
Si pecunia tua, l. 6. t. 2. l. 1.
Si pecuniam pupillarem, l. 5. t. 56. l. 3.
Si pecuniam, quam, l. 7. t. 52. l. 3.
Si pecuniam tibi non eſſe numeratam, l. 4. t. 30. l. 1. & l. 8. t. 3. l. 1
Si pecuniam tuam. l. 2. t. 19. l. 9
Si per fideicommiſſum, l. 6. t. 49. l. 3.
Si per ignorantiam facti, l. 4. t. 5. l. 6.
Si per impreſſionem, l. 2. t. 20. l. 11.
Si per te non ſtat, l. 4. t. 32. l. 9.
Si per vim, vel metum, l. 2. t. 20. l. 4.
Si permittente patre, l. 4. t. 28. l. 4.
Si permutationis gratia, l. 8. t. 45. l. 29.
Si peræquatore miſſo, l. 11. t. 57. l. 3.
Si plures perſonæ, l. 6. t. 46. l. 6.
Si Pontionilla ad eam, l. 6. t. 53. l. 3.
Si poſſeſſio inconcuſſa, l. 7. t. 35. l. 4.
Si Poſſidonium, l. 2. t. 12. l. 4.
Si poſt decretum Prætoris, l. 2. t. 31. l. 1.
Si poſt depoſitam, l. 1. t. 51. l. 9.
Si poſt diviſionem factam, l. 1. t. 18. l. 4.
Si poſt finitum, l. 5. t. 52. l. 1.
Si poſt motam controverſiam, l. 3. t. 31. l. 2.
Si poſt perfectam, l. 8. t. 45. l. 24.
Si poſt ſententiam Proconſulis, l. 2. t. 44. l. 1.
Si poſt teſtamentum, l. 6. t. 29. l. 1.
Si poſtquam ſervandi legati, l. 6. t. 54. l. 3.
Si poſtuletur ab aliquo, l. 4. t. 21. l. 22.
Si potiores creditores, l. 8. t. 19. l. 3.
Si prædiorum dotis, l. 6. t. 50. l. 15.
Si prædium quis, l. 4. t. 58. l. 4.
Si prædium ruſticum, l. 5. t. 71. l. 16.
Si prædium tibi pro ſoluto, l. 8. t. 45. l. 4.
Si prædium uxor tua, l. 5. t. 12. l. 23.
Si præſens quidem ſit, l. 1. t. 4. l. 21.
Si Præſes Provinciæ, l. 8. t. 54. l. 8.
Si Præſes quaſi deſertam, l. 7. t. 43. l. 6.
Si Præſidi Provinciæ probatum fuerit, l. 4. t. 51. l. 1.
Si Præſidi Provinciæ probaveris, l. 5. t. 3. l. 2.
Si prætorium pignus, l. 8. t. 22. l. 1.
Si pretium quidem, l. 2. t. 13. l. 19.
Si prior Reſpublica contraxit, l. 8. t. 19. l. 4.
Si priusquam diſtraheretur, l. 8. t. 28. l. 8.
Si prius, quam fiſci, l. 10. t. 1. l. 1.
Si pro alieno debito, l. 4. t. 18. l. 1.
Si pro contutore judicato, l. 5. t. 58. l. 1.
Si pro dote promiſſa, l. 5. t. 11. l. 2.
Si pro ea, contra quam, l. 4. t. 35. l. 10.
Si pro eo, qui in crimen, l. 9. t. 45. l. 2.
Si pro fundo, quem, l. 2. t. 4. l. 33.
Si pro mutua pecunia, l. 4. t. 2. l. 8.
Si probare potes, l. 5. t. 72. l. 1.
Si probatum fuerit Præſidi, l. 3. t. 37. l. 2.
Si probaveris Demetrium petiiſſe, l. 6. t. 42. l. 1.
Si probaveris Præſidi, l. 8. t. 16. l. 2.
Si probaveris te fundum, l. 8. t. 26. l. 2.
Si Probus in minore ætate, l. 2. t. 37. l. 1.
Si Proculiana, l. 6. t. 39. l. 3.
Si procurator ad unam, l. 2. t. 13. l. 10.
Si propriis habitis, l. 5. t. 16. l. 21.
Si propter fructus, l. 4. t. 31. l. 8.
Si propter inimicitias, l. 10. t. 66. l. 1.
Si propter officium, l. 2. t. 54. l. 1.
Si provincia, l. 10. t. 16. l. 13.
Si provincialium noſtrorum, l. 4. t. 62. l. 4.
Si puellam ea lege, l. 4. t. 57. l. 6.
Si puerum non pro, l. 7. t. 34. l. 5.
Si pupillorum pater, l. 5. t. 28. l. 5.
Si putas non jure tutores, l. 3. t. 31. l. 6.
Si qua beneficia, l. 1. t. 23. l. 4.
Si qua cum ſervo, l. 9. t. 11. l. 1.
Si qua ex fœminis, l. 5. t. 9. l. 2.
Si qua fideicommiſſorum, l. 3. t. 36. l. 7.
Si qua illuſtris mulier, l. 6. t. 57. l. 5.
Si qua in publicis, l. 11. t. 40. l. 4.
Si qua inter Chriſtianos, &, l. 1. t. 9. l. 15.
Si qua loca ad ſacrum, l. 11. t. 66. l. 2.
Si qua mulier, aut, l. 1. t. 2. poſt l. 13.
Si qua mulier credit, l. 4. t. 29. poſt l. 22
Si qua mulier nequaquam luctus, l. 5. t. 9. l. 1.
Si qua mulier nequaquam religionem, l. 6. t. 56. l. 4.
Si qua per calumniam poſtulatio, l. 1. t. 3. l. 22.
Si qua unquam loca, l. 7. t. 38. l. 3.
Si quæ hereditatis, l. 11. t. 31. l. 3.
Si quæ res ante nuptias, l. 2. t. 30. l. 1.
Si quæſtio tibi, l. 3. t. 5. l. 2.
Si quam tibi pecuniam, l. 6. t. 3. l. 4.
Si quando adnotationes, l. 10. t. 10. l. 2.
Si quando, aut alterjus, l. 10. t. 10. l. 3.
Si quando conceſſa a nobis, l. 8. t. 12. l. 9.
Si quando Duciano, l. 7. t. 62. l. 38.
Si quando injuriarum, l. 9. t. 35. l. 11.
Si quando invitos teſtes, l. 4. t. 20. l. 19.
Si quando naufragio, l. 11. t. 5. l. 1.
Si quando negotium, l. 7. t. 19. l. 7.
Si quando noſtræ ſtatuæ, l. 1. t. 24. l. 2.
Si quando Præfectus, l. 12. t. 60. l. 1.
Si quando quis pro, l. 4. t. 18. poſt l. 1.
Si quando quis reſcriptum, l. 3. t. 11. l. 2.
Si quando ratio aut, l. 7. t. 61. l. 3.
Si quando ſine decreto, l. 5. t. 74. l. 3.
Si quando talis conceſſio, l. 3. t. 28. l. 35.
Si quando vis in judicio, l. 8. t. 4. l. 9.
Si quando uſus exegerit, l. 8. t. 12. l. 16.
Si quantitatem, quam licet, l. 7. t. 71 l. 2.

Si quas actiones, l. 3. t. 34. l. 1.
Si quas petitiones, l. 5. t. 44. l. 1.
Si quas ruinas, l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Si quaſi accepturi, l. 4. t. 30. l. 7.
Si quenquam vel in hac, l. 1. t. 3. l. 31.
Si qui a prioribus colonis, l. 11. t. 61. l. 5.
Si qui adſcriptitiæ, l. 11. t. 47. l. 24.
Si qui adulterii, l. 9. t. 9. l. 34.
Si qui advocatorum, l. 2. t. 6. l. 5.
Si qui deſideria ſua, l. 4. t. 3. l. 1.
Si qui eorum, qui, l. 11. t. 54. l. 2.
Si qui ex conſenſu, l. 1. t. 4. l. 7.
Si qui ex titulo, l. 11. t. 69. l. 5.
Si qui inclytas nominatim, l. 4. t. 63. l. 6.
Si qui Judices perfecto, l. 8. t. 12. l. 10.
Si qui latrones, ſeu aliis, l. 9. t. 39. l. 2.
Si qui orthodoxæ, l. 1. t. 5. l. 10.
Si qui poſthac, l. 1. t. 26. l. 5.
Si qui proſcribente, l. 10. t. 3. l. 6.
Si qui publicorum ſervorum, l. 6. t. 1. l. 8.
Si quid a procuratore, l. 2. t. 47. l. 1.
Si quid adverſus Remp. l. 11. t. 29. l. 1.
Si quid datum fuerit, l. 1. t. 11. l. 9.
Si quid de bonis eorum, l. 2. t. 51. l. 2.
Si quid ex rebus, l. 8. t. 18. poſt l. 12.
Si quid frumenti, vel, l. 11. t. 22. l. 2.
Si quid mater filiæ ſuæ, l. 8. t. 55. l. 5.
Si quid negotiorum, l. 1. t. 33. l. 1.
Si quid pars adverſa, l. 3. t. 34. l. 5.
Si quidem ante donationem, l. 5. t. 16. l. 13.
Si quidem aviam tuam, l. 9. t. 35. l. 10.
Si quidem donationis, l. 4. t. 10. l. 8.
Si quidem ex cauſa, l. 2. t. 4. l. 24.
Si quidem intentionem actoris, l. 8. t. 36. l. 9.
Si quidem ſine decreto, l. 5. t. 71. l. 11.
Si quidem vivit apud hoſtes, l. 5. t. 18. l. 5.
Si quidem Zenoni, l. 5. t. 38. l. 9.
Si quis a ducenariis, l. 12. t. 62. l. 1.
Si quis ab emphyteuticario, l. 11. t. 58. l. 2.
Si quis ab exactoribus, l. 10. t. 6. l. 1.
Si quis actor in miſſo, l. 3. t. 10. l. 2.
Si quis ad declinandam legem Falcidiam, l. 1. t. 3. l. 49.
Si quis ad ſe fundum, vel, l. 9. t. 12. l. 7.
Si quis adſerat, l. 1. t. 15. l. 1.
Si quis adverſus conductorem, l. 3. t. 26. l. 6.
Si quis adverſus Præfectorum, l. 1. t. 19. l. 5.
Si quis Advocatus, l. 8. t. 37. l. 12.
Si quis agere ex teſtamento, l. 6. t. 36. l. 8.
Si quis alicui majeſtatis, l. 9. t. 8. l. 3.
Si quis aliquid dari, l. 2. t. 45. l. 4.
Si quis alterius nomine, l. 3. t. 19. l. 2.
Si quis alumnam ſuam, l. 5. t. 4. l. 26.
Si quis argentum, l. 8. t. 54. l. 35.
Si quis aſſerat cum mandatis, l. 1. t. 15. l. 1.
Si quis auctoritate, l. 11. t. 58. l. 16.
Si quis barbaris, l. 12. t. 36. l. 9.
Si quis cohortali conditione, l. 6. t. 62. l. 3.
Si quis cohortalibus, l. 1. t. 40. l. 13.
Si quis conductionis, l. 4. t. 65. l. 25.
Si quis conſortium, l. 11. t. 9. l. 4.
Si quis contra evidentiſſimam, l. 9. t. 30. l. 1.
Si quis cum capitali pœna, l. 9. t. 6. l. 6.
Si quis cum ex majore, l. 10. t. 38. l. 5.
Si quis curialis clericus, l. 1. t. 3. l. 12.
Si quis curialibus, l. 10. t. 34. l. 3.
Si quis Daphnenſis luci, l. 11. t. 77. l. 1.
Si quis de cætero, l. 11. t. 42. l. 2.
Si quis de tenuioribus, l. 1. t. 55. l. 1.
Si quis de togatis fori, l. 2. t. 7. l. 9.
Si quis decurialem, l. 11. t. 13. l. 1.
Si quis Decurio, aut, l. 10. t. 31. l. 55.
Si quis Decurio pater, ibid. l. 24.
Si quis Decurio teſtamentum, l. 9. t. 22. l. 21.
Si quis Decurio vel, l. 10. t. 31. l. 16.
Si quis Decurionum, l. 10. t. 33. l. 1.
Si quis defunctum, l. 1. t. 7. l. 2.
Si quis deſerta prædia, l. 11. t. 58. l. 15.
Si quis domeſticorum, l. 12. t. 17. l. 3.
Si quis donaverit, l. 1. t. 2. l. 15.
Si quis duobus heredibus, l. 6. t. 26. l. 11.
Si quis ei, l. 9. t. 9. poſt l. 30.
Si quis emptionis, vel, l. 7. t. 39. l. 8.
Si quis epiſcopus, l. 1. t. 3. poſt l. 14.
Si quis ex corpore, l. 11. t. 7. l. 13.
Si quis ex familiaribus, l. 9. t. 1. l. 20.
Si quis ex grege, l. 12. t. 58. l. 11.
Si quis ex ruſticana, l. 11. t. 54. l. 1.
Si quis fabricenſis ſine liberis, l. 6. t. 62. l. 5.
Si quis famoſum libellum, l. 9. t. 36. l. 1.
Si quis fidejuſſerit, l. 8. t. 41. l. 29.
Si quis filium proprium, l. 6. t. 28. l. 3.
Si quis filium ſuum, l. 3. t. 28. l. 34.
Si quis forte deſertorem, l. 12. t. 46. l. 1.
Si quis fundos, l. 11. t. 61. l. 1.
Si quis fundum, vel, l. 4. t. 46. l. 3.
Si quis geſtum a ſe, l. 4. t. 22. l. 4.
Si quis heredem ſcripſerit, l. 6. t. 25. l. 7.
Si quis homicidii crimen, l. 9. t. 2. l. 11.
Si quis Imperatorem, l. 6. t. 22. l. 6.
Si quis in aliquo, l. 2. t. 1. poſt l. 7.
Si quis in Archiatri, l. 10. t. 52. l. 10.
Si quis in conſcribendo &c. propter cingulum, l. 2. t. 3. l. 29.
Si quis in conſcribendo &c. propter Sacerdotii, l. 1. t. 3. l. 51.
Si quis in cujuscunque, l. 8. t. 17. l. 9.
Si quis in ea culpa, l. 9. t. 4. l. 2.
Si quis in emancipatum, l. 8. t. 54. l. 26.
Si quis in hoc genus ſacrilegii, l. 1. t. 3. l. 10.
Si quis in libertatem, l. 7. t. 18. l. 3.
Si quis in metallum, l. 9. t. 47. l. 17.
Si quis in poteſtate publica, l. 5. t. 2. l. 1.
Si quis in quacunque lite, l. 7. t. 70. l. 1.
Si quis in ſacris noſtris, l. 12. t. 19. l. 11.
Si quis in tantam furoris, l. 8. t. 4. l. 7.

Si quis in teſtamento ſuo, l. 7. t. 4. l. 16.
Si quis inceſti, vetitique, l. 5. t. 5. l. 6.
Si quis indebitum ſibi, l. 12. t. 8. l. 1.
Si quis intra Provinciam, l. 9. t. 49. l. 7.
Si quis ita pacificatur, l. 4. t. 54. l. 9.
Si quis Judicium accepiſſe, l. 1. t. 24. l. 1.
Si quis Judicium duxerit, l. 7. t. 61. l. 1.
Si quis Judicum vir, l. 1. t. 34. l. 2.
Si quis jusjurandum, l. 4. t. 1. l. 11.
Si quis lege venerabili, l. 1. t. 7. l. 1.
Si quis libellos, l. 7. t. 62. l. 28.
Si quis liberos, l. 5. t. 27. poſt l. 11.
Si quis litigantium, l. 1. t. 4. poſt l. 8.
Si quis major annis xxv. l. 4. t. 4. l. 41.
Si quis metatorum, l. 12. t. 41. l. 1.
Si quis modeſtiæ neſcius, l. 9. t. 7. l. 1.
Si quis naturalem, l. 5. t. 27. l. 3.
Si quis naviculam, l. 11. t. 7. l. 9.
Si quis navicularius naufragium, l. 11. t. 5. l. 2.
Si quis navicularius ſine, l. 6. t. 62. l. 1.
Si quis necandi infantis, l. 9. t. 16. l. 8.
Si quis nolente, l. 2. t. 19. l. 24.
Si quis non dicam rapere, l. 1. t. 3. l. 5.
Si quis nummos falſa, l. 9. t. 24. l. 2.
Si quis ordinaria vel, l. 5. t. 7. l. 1.
Si quis ovium, l. 11. t. 66. l. 1.
Si quis parentis, aut filii, l. 9. t. 17. l. 1.
Si quis patronorum, l. 6. t. 4. l. 3.
Si quis per abſentiam, l. 7. t. 63. l. 1.
Si quis per divinam, l. 11. t. 42. l. 5.
Si quis perduellionis, l. 9. t. 49. poſt l. 11.
Si quis per publicum, l. 12. t. 51. l. 5.
Si quis percuſſorem ad ſe, l. 9. t. 16. l. 3.
Si quis poſt hanc legem, l. 8. t. 10. l. 6.
Si quis poſt hanc noſtri, l. 11. t. 53. l. 1.
Si quis poſt hanc ſanctionem, l. 4. t. 42. l. 1.
Si quis poſthac per Ægyptum, l. 9. t. 38. l. 1.
Si quis poſthac ſtylum, l. 9. t. 49. l. 9.
Si quis prædium vendere, l. 11. t. 47. l. 2.
Si quis presbyter, l. 1. t. 3. l. 20.
Si quis primæ, vel, l. 12. t. 26. l. 2.
Si quis prioris matrimonii, l. 5. t. 9. l. 8.
Si quis pro publicis, l. 1. t. 45. l. 2.
Si quis pro redemptione, l. 8. t. 54. l. 36.
Si quis procurationem, l. 10. t. 31. l. 34.
Si quis propter nimiam, l. 4. t. 43. l. 2.
Si quis provocatione, l. 7. t. 62. l. 30.
Si quis quadringentorum, l. 6. t. 50. l. 18.
Si quis quocunque modo, l. 12. t. 48. l. 3.
Si quis quodlibet, l. 8. t. 1. l. 4.
Si quis rebaptizare, l. 1. t. 6. l. 2.
Si quis ſciens alienum agrum, l. 3. t. 32. l. 11.
Si quis ſe injuriam ab, l. 9. t. 2. l. 8.
Si quis ſepulcrum, l. 9. t. 19. l. 3.
Si quis ſervo alieno, l. 6. t. 2. l. 20.
Si quis ſervo ſuo, l. 7. t. 15. l. 2.
Si quis ſervos crediderit, l. 9. t. 2. l. 13.
Si quis ſervum certi, l. 4. t. 5. l. 10.
Si quis ſervum fiſcalem, l. 6. t. 1. l. 7.
Si quis ſervum fugitivum, l. 9. t. 20. l. 12.
Si quis ſervum ſuum, l. 12. t. 34. l. 7.
Si quis ſervus raptus, l. 7. t. 13. l. 3.
Si quis ſine commeatu, l. 12. t. 43. l. 3.
Si quis ſine perſona, l. 4. t. 61. l. 11.
Si quis ſine uxore, l. 7. t. 15. l. 3.
Si quis ſpoponderit, l. 8. t. 38. l. 15.
Si quis ſuo teſtamento, l. 3. t. 28. l. 33.
Si quis ſuper cudendo, l. 9. t. 24. l. 3.
Si quis ſuper ſui juris locis, l. 3. t. 39. l. 3.
Si quis ſuus recuſaverit, l. 6. t. 31. l. 6.
Si quis te reum legis Cornel. l. 9. t. 16. l. 6.
Si quis teſtibus uſus fuerit, l. 4. t. 20. l. 17.
Si quis tibi ſervum, l. 8. t. 45. l. 26.
Si quis tutoris, vel curatoris, l. 5. t. 6. l. 8.
Si quis vel curiæ, l. 3. t. 23. l. 1.
Si quis vel pecunias, vel, l. 4. t. 34. l. 11.
Si quis vel pro una, l. 2. t. 51. l. 15.
Si quis, vel ſi qua, l. 6. t. 56. l. 7.
Si quod extraordinarium, l. 10. t. 63. l. 5.
Si quondam uxor tua, l. 9. t. 9. l. 15.
Si quos debitorum mole, l. 4. t. 44. l. 16.
Si quos forte neceſſitas, l. 8. t. 51. l. 19.
Si quos Judices, vel, l. 7. t. 26. l. 3.
Si quos ſpontaneos, l. 10. t. 31. l. 59.
Si reddita debita quantitate, l. 8. t. 31. l. 3.
Si repetendi, quod donabas, l. 4. t. 6. l. 7.
Si rerum tuarum, l. 8. t. 55. l. 2.
Si res mobiles, quarum, l. 9. t. 33. l. 2.
Si res pupillares, l. 5. t. 38. l. 3.
Si res tuas commodavit, l. 3. t. 42. l. 8.
Si res tuas raptas, l. 7. t. 19. l. 6.
Si reſiduum debiti, l. 8. t. 28. l. 5.
Si Rufinus, vir clariſſimus, l. 6. t. 21. l. 4.
Si ſciens creditor a marito, l. 4. t. 29. l. 7.
Si ſcripti heredes, l. 3. t. 31. l. 9.
Si ſcriptum heredem, l. 4. t. 19. l. 11.
Si ſecundum legem, l. 11. t. 29. l. 1.
Si ſecundum mandatum, l. 4. t. 35. l. 14.
Si Senator, vel alius, l. 21. t. 1. l. 11.
Si ſepulcrum, l. 3. t. 44. l. 4.
Si ſervi veſtri neſcientibus, l. 3. t. 41. l. 2.
Si ſervos diſtraxiſti, l. 4. t. 49. l. 7.
Si ſervum alienum, l. 2. t. 19. l. 10.
Si ſervum veſtrum, l. 6. t. 2. l. 16.
Si ſervus cujusquam, l. 1. t. 12. l. 4.
Si ſervus extero, l. 4. t. 36. l. 1.
Si ſervus furti, ac tibi, l. 7. t. 4. l. 11.
Si ſervus ignorante, l. 3. t. 41. l. 4.
Si ſervus in demoliendis, l. 9. t. 19. l. 2.
Si ſervus ſciente, l. 1. t. 3. poſt l. 37.
Si ſervus tuus, l. 4. t. 26. l. 6.
Si ſine decreto Præſidis, l. 5. t. 74. l. 2.
Si ſine ulla conditione, l. 11. t. 31. l. 1.
Si ſine voluntate tua, l. 4. t. 29. l. 5.
Si ſocero filiæ tuæ dotem, l. 5. t. 18. l. 10.
Si ſocietatis jure, l. 4. t. 37. l. 4.
Si ſocrus tua, l. 5. t. 12. l. 18.

Si ſolennibus ſtipendiis, l. 4. t. 21. l. 7.
Si ſolvere tibi pecuniam, l. 8. t. 42. l. 7.
Si ſoror tua in, l. 6. t. 20. l. 8.
Si ſororem tuam, l. 9. t. 1. l. 18.
Si ſorori ſuæ frater tuus, l. 6. t. 30. l. 14.
Si ſororis tuæ filiis, l. 5. t. 34. l. 9.
Si ſtatus controverſiam, l. 7. t. 19. l. 4.
Si ſtatus tibi ſuper, l. 8. t. 45. l. 18.
Si ſtipulatio de reſtituenda, l. 5. t. 12. l. 2.
Si ſub pignore, l. 10. t. 8. l. 2.
Si ſub ſpecie honorarii, l. 2. t. 6. l. 3.
Si ſucceſſione patris abſentis, l. 7. t. 75. l. 2.
Si ſucceſſoris tui, l. 11. t. 33. l. 2.
Si ſui juris conſtituti, l. 5. t. 61. l. 1.
Si ſunt, qui emere, l. 8. t. 29. l. 1.
Si ſuper poſſeſſione, quæ, l. 2. t. 4. l. 9.
Si ſuperſtite patre, l. 2. t. 21. l. 5.
Si tabulas teſtamenti, l. 7. t. 58. l. 1.
Si tamen abſtineat, l. 5. t. 9. poſt l. 5.
Si tamen in medio, l. 7. t. 63. poſt l. 2.
Si te bonis paternis major, l. 6. t. 30. l. 10.
Si te donatam ante matrim. l. 7. t. 4. l. 13.
Si te, & filios tuos ingenuos, l. 7. t. 14. l. 7.
Si te expilaſſe hereditatem, l. 2. t. 12. l. 12.
Si te in vacuam poſſeſſionem, l. 5. t. 16. l. 23.
Si te manumiſſum, &, l. 8. t. 26. l. 1.
Si te non remittente pignus, l. 8. t. 9. l. 1.
Si te parens, in cujus fuiſti, l. 6. t. 55. l. 5.
Si tempora, quæ in, l. 10. t. 3. l. 4.
Si tempore manumiſſionis, l. 6. t. 3. l. 1.
Si teſtamento jure facto, l. 6. t. 26. l. 7.
Si teſtamentum ita ſcriptum, l. 6. t. 25. l. 8.
Si teſtamentum jure factum, l. 6. t. 23. l. 10.
Si teſtator codicillis, l. 9. t. 23. l. 2.
Si teſtis productus, l. 4. t. 20. poſt l. 1.
Si tibi, ac filio tuo ab his, l. 6. t. 17. l. 1.
Si tibi controverſia, l. 4. t. 20. l. 2.
Si tibi liberam, l. 8. t. 45. l. 25.
Si tibi notarium pignoris, l. 8. t. 14. l. 26.
Si tibi pater avunculum, l. 5. t. 28. l. 6.
Si tibi per furtum nec, l. 3. t. 41. l. 5.
Si tibi pupillorum pater, l. 4. t. 35. l. 8.
Si tibi, quæ pro colonis, l. 4. t. 65. l. 27.
Si tibi res proprias, l. 5. t. 3. l. 11.
Si tibi ſervitutem aquæ ducendæ, l. 3. t. 34. l. 10.
Si tibi ſervitutis improbe, l. 7. t. 16. l. 32.
Si tibi teſtamento directa, l. 7. t. 16. l. 23.
Si totas facultates tuas, l. 3. t. 29. l. 5.
Si tradita ſunt ex, l. 7. t. 10. l. 5.
Si traditio rei venditæ, l. 4. t. 49. l. 4.
Si transactionis cauſa, l. 4. t. 30. l. 11.
Si tres tutelas, vel curas, l. 5. t. 69. l. 1.
Si tu, & collega tuus, l. 5. t. 75. l. 3.
Si tuis nummis emptus, l. 6. t. 3. l. 7.
Si tutor ancillam tuam, l. 6. t. 27. l. 3.
Si tutor nominatus, l. 5. t. 62. l. 22.
Si tutor petitus, l. 5. t. 38. l. 5.
Si tutor pupillam, l. 9. t. 10. l. 1.
Si tutor tuus de pecunia, l. 7. t. 8. l. 6.
Si tutor tuus, qui, l. 2. t. 41. l. 4.
Si tutor, vel curator, l. 5. t. 6. l. 7.
Si tutores pupillis, l. 4. t. 31. l. 11.
Si tutores teſtamento, l. 5. t. 28. l. 3.
Si tutoris, vel curatoris, l. 5. t. 37. l. 23.
Si vacantia, vel alio modo, l. 10. t. 10. l. 5.
Si Valerianus Centurio, l. 2. t. 51. l. 1.
Si velut in id debitum, l. 4. t. 31. l. 13.
Si vendidiſſet, qui ante, l. 8. t. 20. l. 1.
Si venerabilis, l. 1. t. 3. l. 13.
Si veritas, vel ſolennitas, l. 6. t. 42. l. 23.
Si vero antequam, l. 1. t. 49. poſt l. un.
Si vero contigerit, l. 3. t. 1. poſt l. 16.
Si vero criminis, l. 9. t. 9. poſt l. 15.
Si vero Dominus, l. 1. t. 5. poſt l. 4.
Si veſtram poſſeſſionem, l. 7. t. 14. l. 11.
Si vi fluminis, l. 3. t. 44. l. 1.
Si vi, vel metu fundum, l. 2. t. 20. l. 3.
Si vicinis, vel aliis, l. 5. t. 4. l. 9.
Si vindicari in aliquos, l. 9. t. 47. l. 20.
Si vineæ, quas mater tua, l. 7. t. 33. l. 3.
Si virgis, aut loris, l. 9. t. 14. l. 1.
Si viva matre emancipari, l. 6. t. 60. l. 3.
Si ultra hoc, quod accepit, l. 8. t. 41. l. 22.
Si ultra ſeptuageſimum, l. 10. t. 31. l. 10.
Si univerſæ facultates, l. 6. t. 37. l. 15.
Si unquam libertis, l. 8. t. 56. l. 8.
Si unus de ſeptem teſtibus, l. 6. t. 23. l. 12.
Si unus ex his, qui, l. 5. t. 16. l. 27.
Si unus ex litigatoribus, l. 7. t. 66. l. 6.
Si voluntate domini, l. 7. t. 4. l. 4.
Si voluntate dotantis, l. 5. t. 11. l. 4.
Si voluntate tua fundum, l. 4. t. 44. l. 8.
Si vos paternæ hereditati, l. 2. t. 39. l. 1.
Si uſumfructum, l. 5. t. 10. l. 1.
Si uſuras præſtari, l. 4. t. 32. l. 21.
Si uſusfructus omnium, l. 3. t. 33. l. 1.
Si (ut allegas) antequam, l. 4. t. 14. l. 5.
Si (ut allegas) latrocinantem, l. 9. t. 16. l. 4.
Si (ut allegas) minor, l. 2. t. 38. l. 2.
Si (ut allegas) pater tuus, l. 6. t. 50. l. 11.
Si (ut allegas) tutor, l. 5. t. 62. l. 16.
Si (ut allegatis) mater, l. 3. t. 29. l. 1.
Si ut manus injectionem, l. 4. t. 55. l. 2.
Si (ut nunc aſſeveras) l. 8. t. 33. l. 2.
Si (ut proponis) bona ejus, l. 9. t. 49. l. 5.
Si (ut proponis) cauſa, l. 9. t. 6. l. 4.
Si (ut proponis) conſentiente, l. 7. t. 8. l. 4
Si (ut proponis) cum tuæ, l. 8. t. 8. l. 1.
Si (ut proponis) decreto, l. 11. t. 36. l. 1.
Si (ut proponis) ea, quæ, l. 10. t. 38. l. 2.
Si (ut proponis) fundum, l. 8. t. 41. l. 18.
Si (ut proponis) pars adverſa, l. 3. t. 32. l. 8.
Si (ut proponis) pars diverſa ab adminiſtratione, l. 5. t. 63. l. 3.
Si (ut proponis) pars diverſæ die, l. 7. t. 43. l. 4.

Si (ut proponis) pater quondam, l. 5. t. 4. l. 5.
Si (ut proponis) pater tuus ea lege, l. 4. t. 6. l. 2.
Si (ut proponis) pater tuus, in cujus, l. 5. t. 16. l. 5.
Si (ut proponis) poſt querelam, l. 5. t. 4. l. 7.
Si (ut proponis) Præſes Provinciæ, l. 7. t. 43. l. 5.
Si (ut proponis) pupillo, l. 5. t. 29. l. 3.
Si (ut proponis) rerum, l. 7. t. 53. l. 6.
Si (ut proponis) ſocius, l. 8. t. 10. l. 4.
Si (ut proponis) ſuſpenſa, l. 7. t. 64. l. 3.
Si (ut proponitis) & avum, l. 12. t. 1. l. 1.
Si uteris inſtrumento, l. 4. t. 21. l. 2.
Si uxor pro marito, l. 4. t. 29. l. 15.
Si uxor tua Præſidi, l. 8. t. 30. l. 3.
Si uxor tua pro pecunia, l. 8. t. 14. l. 12.
Si uxor tua pro triente, l. 7. t. 72. l. 7.
Si uxorem tuam, l. 6. t. 46. l. 5.
Sicut alienatio, l. 1. t. 2. poſt l. 14.
Sicut bonis moribus, l. 2. t. 2. l. 1.
Sicut certi juris eſt, l. 6. t. 21. l. 9.
Sicut ceſſat petitio, l. 5. t. 16. l. 11.
Sicut convictis, confeſſisque, l. 9. t. 41. l. 4.
Sicut datam libertatem, l. 7. t. 16. l. 26.
Sicut eligendi fidejuſſores, l. 8. t. 41. l. 21.
Sicut falſi teſtamenti, l. 9. t. 22. l. 17.
Sicut fieri per, l. 12. t. 38. l. 4.
Sicut hereditas, l. 5. t. 30. poſt l. 1.
Sicut honores, & munera, l. 10. t. 40. l. 1.
Sicut in initio nominis, l. 9. t. 25. l. 1.
Sicut in rem ſpeciales, l. 7. t. 39. l. 3.
Sicut initio libera poteſtas, l. 4. t. 10. l. 5.
Sicut iniquum eſt, l. 4. t. 21. l. 5.
Sicut inſtrumenta, l. 7. t. 16. l. 25.
Sicut liberis captis, l. 8. t. 51. l. 10.
Sicut major xxv. annis, l. 6. t. 31. l. 4.
Sicut periculum vini, l. 4. t. 49. l. 12.
Sicut ſacrificia templorum, l. 1. t. 11. l. 3.
Sicut ſemel præſtitam, l. 7. t. 16. l. 20.
Sicut vim majorem, l. 8. t. 14. l. 19.
Sicut uſumfructum, qui, l. 3. t. 34. l. 13.
Similiter Falcidia, l. 6. t. 50. poſt l. 7.
Sine metu legis Juliæ, l. 9. t. 9. l. 17.
Sine periculo tuo, l. 10. t. 60. l. 4.
Singularum urbium Curiales, l. 8. t. 10. l. 8.
Singuli quique Judices, l. 1. t. 48. l. 2.
Singuli, univerſique Judices, l. 9. t. 2. l. 14.
Sive a me, l. 4. t. 29. poſt l. 21.
Sive apud acta Rectoris, l. 2. t. 4. l. 28.
Sive cum nupſiſſes, l. 7. t. 8. l. 7.
Sive emancipatis filiis, l. 8. t. 54. l. 17.
Sive ex jure, ſive, l. 5. t. 20. l. 1.
Sive ex prætoriano, l. 12. t. 61. l. 3.
Sive ex teſtamento, ſive [ex jure,] l. 5. t. 44. l. 5.
Sive fuerit dominus, l. 7. t. 27. l. 1.
Sive in libertatem evictus eſt ſervus, l. 8. t. 45. l. 12.
Sive initio, quæ fuerat, l. 6. t. 36. l. 6.
Sive negotiorum geſtorum, l. 9. t. 33. l. 5.
Sive pars, ſive integra, l. 3. t. 11. l. 3.
Sive poſſeſſio venditoris, l. 8. t. 45. l. 14.
Sive poſſidetis prædia, l. 4. t. 19. l. 16.
Sive pro fratre coherede, l. 2. t. 19. l. 3.
Sive ſervi ſunt hi, quorum, l. 4. t. 14. l. 6.
Sive ſervum plagii paras, l. 3. t. 41. l. 3.
Societatem uno pecuniam, l. 4. t. 37. l. 1.
Sola temporis, l. 7. t. 22. l. 3.
Sola teſtatione prolatam, l. 4. t. 20. l. 4.
Solennibus penſionibus, l. 3. t. 32. l. 25.
Solidos veterum Principum, l. 11. t. 10. l. 1.
Solita cohortalibus, l. 12. t. 58. l. 3.
Solita providentia, l. 8. t. 26. l. 11.
Solo obſequio non præſtiti, l. 7. t. 16. l. 30.
Solutionem aſſeveranti, l. 8. t. 43. l. 25.
Sordidorum munerum, l. 10. t. 47. l. 13.
Sororem fratris, l. 6. t. 35. l. 10.
Speciebus primipilaribus, l. 12. t. 58. l. 8.
Spem eorum præmiorum, l. 8. t. 17. l. 5.
Spem futuræ actionis, l. 8. t. 54. l. 3.
Statuas ſepulcro, l. 3. t. 44. l. 7.
Statui ingenuæ ex eo ſolo, l. 7. t. 14. l. 14.
Statuimus hoc edicto, l. 1. t. 4. poſt l. 19.
Statuimus ut nullus, l. 1. t. 3. poſt l. 33.
Statuliberis datam libertatem, l. 7. t. 2. l. 13.
Statum tuum natali, l. 4. t. 21. l. 6.
Statutis generalibus, l. 7. t. 44. l. 3.
Stellionatus accuſatio, l. 9. t. 34. l. 3.
Stigmata, hoc eſt, nota, l. 11. t. 9. l. 3.
Stipendia, & donativa, l. 12. t. 36. l. 1.
Stipendia retineri, l. 7. t. 53. l. 4.
Studentibus nobis, l. 1. t. 28. l. 1.
Studiorum labor meretur, l. 1. t. 51. l. 1.
Sub prætextu ætatis, l. 4. t. 16. l. 4.
Sub prætextu inſtrumenti, l. 2. t. 4. l. 19.
Sub prætextu ſpecierum, l. 2. t. 4. l. 29.
Sub ſpecie novorum, l. 7. t. 52. l. 4.
Subſcriptio filii domini, l. 7. t. 16. l. 32.
Subtilitatem, l. 3. t. 1. l. 11.
Subtracto furto, l. 6. t. 2. l. 9.
Succeſſionum varietas, l. 3. t. 39. l. 2.
Succeſſor ejus, qui, l. 8. t. 43. l. 10.
Succeſſores legata, vel, l. 6. t. 50. l. 16.
Suggerente magnificentia, l. 1. t. 50. l. 2.
Suggeſtionem viri illuſtris, l. 2. t. 8. l. 1.
Suggeſtioni Illyricianæ advocationis, l. 6. t. 38. l. 5.
Summa ſententia, l. 5. t. 53. l. 3.
Sumptus in pupillum tuum, l. 5. t. 37. l. 3.
Suo potius periculo, l. 5. t. 46. l. 1.
Super annali exceptione, l. 7. t. 40. l. 1.
Super chirographariis, l. 4. t. 2. l. 17.
Super creandis, l. 10. t. 1. l. 9.
Super delictis, l. 7. t. 61. l. 2.
Super empti agri quæſtione, l. 8. t. 45. l. 16.
Super hypothecis, quas, l. 8. t. 14. l. 27.
Super longi temporis, l. 7. t. 33. l. 11.
Super naufragiorum, quæ, l. 11. t. 5. l. 6.
Super patrimonialium, l. 11. t. 62. l. 4.
Super rebus venundandis, l. 4. t. 38. l. 15.
Super ſervis, qui, l. 12. t. 34. l. 6.
Super ſtatu ingenuitatis, l. 9. t. 41. l. 9.
Supervacuam differentiam, l. 2. t. 53. l. 7.
Supervacuam obſervationem, l. 6. t. 41. l. 1.
Supervacuam veterum, l. 4. t. 34. l. 12.
Supplicare, cauſa pendente, l. 1. t. 21. l. 2.
Suſceptores novi, l. 10. t. 70. l. 3.
Suſceptores præſentibus, ibid. l. 10.
Suſceptores publicos, ibid. l. 1.
Suſpectos tutores ex dolo, l. 5. t. 43. l. 9.
Suum heredem, l. 6. t. 30. l. 13.
Suus heres exceptione pacti, l. 6. t. 31. l. 3.

T.

TAlis de antiquo jure, l. 6. t. 35. l. 12.
Tam collatores, l. 12. t. 36. l. 18.
Tam dementis, quam furioſi liberi, l. 1. t. 4. l. 28.
Tam mandatori, quam, l. 4. t. 30. l. 12.
Tamdiu ſocietas durat, l. 4. t. 37. l. 5.
Tanta circa nos, l. 1. t. 17. l. 2.
Temperent univerſi, l. 11. t. 8. l. 4.
Tempora fatalium dierum, l. 7. t. 63. l. 2.
Temporales actiones, l. 1. t. 20. l. 2.
Temporalibus actionibus, l. 2. t. 52. l. 1.
Tempore contractus, l. 4. t. 54. l. 8.
Temporis, quod inſequitur, l. 5. t. 38. l. 6.
Tempus expeditionis, l. 7. t. 35. l. 1.
Terminato, transactoque, l. 7. t. 51. l. 3.
Teſtamenta omnia, l. 6. t. 23. l. 18.
Teſtamenti factionem per, l. 3. t. 28. l. 23.
Teſtamenti tabulas, l. 6. t. 32. l. 2.
Teſtamento jure facto, l. 6. t. 26. l. 6.
Teſtamento matris, l. 5. t. 29. l. 1.
Teſtamento tutor datus, l. 5. t. 62. l. 11.
Teſtamentum militis, l. 3. t. 28. l. 24.
Teſtamentum non ideo, l. 6. t. 23. l. 17.
Teſtandi cauſa de pecunia, l. 6. t. 23. l. 13.
Teſtes ſervi, an liberi, l. 6. t. 23. l. 1.
Teſtium facilitatem, l. 4. tit. 20. l. 18.
Tiberianus ad, l. 11. t. 59. l. 1.
Titius ſi cum teſtamentum, l. 6. t. 3. l. 9.
Titulis non præcedentibus, l. 7. t. 9. l. 3.
Titulos, qui Alytarchiæ, l. 1. t. 36. l. 1.
Totius minoris laterculi, l. 1. t. 30. l. 1.
Tractatoriæ cum ſtativis, l. 12. t. 52. l. 1.
Traditionibus & uſucapionibus, l. 2. t. 3. l. 20.
Trajectitiæ quidem pecuniæ, l. 4. t. 33. l. 4.
Trajectitiam pecuniam, l. 4. t. 33. l. 1.
Transactio nullo dato, vel, l. 2. t. 4. l. 38.
Transactione finita, l. 2. t. 4. l. 30.
Transactione matris, l. 2. t. 4. l. 26.
Transactionem, quæ, l. 2. t. 4. l. 35.
Transactionis placitum ab eo, l. 2. t. 4. l. 7.
Tranſigere, vel paciſci, l. 2. t. 4. l. 18.
Transmarina legatione, l. 10. t. 63. l. 3.
Tres denuntiationes, l. 7. t. 43. l. 9.
Tres tantummodo prætores, l. 1. t. 4. poſt l. 3. & l. 1. t. 39. l. 2.
Tribuni, vel milites, l. 12. t. 36. l. 11.
Tunc convenit, l. 9. t. 2. l. 15.
Turres novi muri, qui, l. 8. t. 13. l. 18.
Tutelæ actio, tam, l. 5. t. 51. l. 12.
Tutelæ actione contra, l. 5. t. 28. l. 7.
Tutelæ ſolicitudo, l. 10. t. 47. l. 3.
Tutelam adminiſtrare, l. 5. t. 35. l. 1.
Tutelam pupillorum tuorum, l. 5. t. 37. l. 7.
Tutor filiorum tuorum, l. 9. t. 51. l. 4.
Tutor licet abſens, l. 5. t. 37. l. 19.
Tutor poſt puberem, l. 5. t. 51. l. 11.
Tutor, qui ſatisdationem, l. 5. t. 42. l. 5.
Tutorem quondam, l. 5. t. 51. l. 9.
Tutorem, vel curatorem, l. 5. t. 56. l. 1.
Tutores debita pupillaria, l. 5. t. 37. l. 13.
Tutores etiam Græcis, l. 5. t. 28. l. 8.
Tutores nominatos, l. 5. t. 62. l. 18.
Tutores, qui necdum, l. 5. t. 48. l. 1.
Tutores, quos poſtea, l. 5. t. 63. l. 2.
Tutores tutelæ, l. 5. t. 51. l. 8.
Tutores, vel curatores, l. 5. t. 37. l. 24.
Tutori, vel curatori, l. 2. t. 19. l. 20.
Tutoribus, vel curatoribus, l. 5. t. 38. l. 4.
Tutoris officium, l. 5. t. 60. l. 2.
Tutoris tui lege Julia, l. 9. t. 12. l. 2.
Tyrones in ſcholis, l. 12. t. 44. l. 3.

V.

VAcantes, l. 10. t. 16. l. 1.
Vacantia mortuorum, l. 10. t. 10. l. 4.
Vacuatis reſcriptis, quæ, l. 10. t. 31. l. 19.
Ubi adhuc matrimonio, l. 5. t. 12. l. 29.
Ubi aviarum ſucceſſio, l. 6. t. 55. l. 10.
Ubi aut vis facta dicitur, l. 3. t. 16. l. 1.
Ubi falſi examen inciderit, l. 9. t. 22. l. 22.
Ubi pactum, vel transactio, l. 2. t. 41. l. 40.
Ubicunque, l. 1. t. 5. l. 11.
Vectigalia nova, l. 4. t. 63. l. 2.
Vectigalia quæcunque, l. 4. t. 61. l. 10.
Velamento abſentis patroni, l. 2. t. 6. l. 4.
Vellera adulterino colore, l. 11. t. 8. l. 3.
Velles, necne, filio tuo, l. 8. t. 56. l. 6.
Velut caſtrenſe peculium, l. 1. t. 51. l. 7.
Venales ſententias, quæ, l. 7. t. 64. l. 7.
Venatoribus immunitas, l. 10. t. 47. l. 6.
Venditi actio, ſi, l. 4. t. 49. l. 6.
Venditi actionem, ibid. l. 2.
Venditio quidem prædii, l. 5. t. 71. l. 2.
Venditionem ob tributorum, l. 4. t. 46. l. 1.
Venditiones, donationes, l. 2. t. 20. l. 12.
Venditiones, etſi in alio, l. 4. t. 38. l. 1.
Venditioni ancillæ, l. 7. t. 26. l. 4.
Venditor factum emptoris, l. 4. t. 44. l. 11.
Venditrici ſuccedenti, l. 4. t. 51. l. 3.
Venia Edicti non petita, l. 2. t. 2. l. 2.
Verba ſuperflua, quæ, l. 8. t. 54. l. 37.
Verba teſtamenti, quæ inſeruiſti, l. 6. t. 44. l. 1.
Verba teſtamenti, quibus, l. 6. t. 23. l. 6.
Verbis teſtamenti, quæ, l. 3. t. 33. l. 2.
Verbum precibus, l. 2. t. 12. l. 17.
Verbum, *Volo*, licet, l. 6. t. 42. l. 10.
Verum & ſi legitimo, l. 1. t. 3. poſt l. 38.
Veſtium auri, & argenti, l. 4. t. 44. l. 18.
Veterani, qui cum poſſint, l. 10. t. 43. l. 1.
Veterani, qui ex negligentia, l. 12. t. 47. l. 3.
Veteranis ita demum, l. 10. t. 54. l. 3.
Veteranis, qui in legione, l. 7. t. 64. l. 9.
Veterem dubitationem, l. 5. t. 59. l. 5.
Veteres circuitus, l. 8. t. 49. l. 11.
Veteris juris altercationes, l. 8. t. 38. l. 13.
Veteris juris dubitationem decidentes ad duplum, l. 8. t. 22. l. 2.
Veteris juris dubitationem decidentes ſancimus, l. 5. t. 51. l. 13.
Veterum ambiguitatem, l. 4. t. 29. l. 24.
Vetuſtiſſimam obſervationem, l. 8. t. 34. l. 3.
Vi bonorum raptorum, l. 9. t. 33. l. 1.
Vi pulſos reſtituendos, l. 8. t. 4. l. 2.
Viam veritatis ignoras, l. 4. t. 65. l. 10.
Vitæ donatricis, l. 8. t. 54. l. 20.
Viceſimo non amplius, l. 12. t. 38. l. 2.
Victum in, l. 3. t. 43. l. 1.
Viduæ intra quintum, l. 5. t. 4. l. 18.
Viginti ſtipendia ſi, l. 12. t. 36. l. 2.
Viri illuſtres Comites, l. 1. t. 29. l. 1.
Viris ſpectabilibus Comitibus, l. 12. t. 30. l. 1.
Viris ſpectabilibus Magiſtris, l. 12. t. 9. l. 1.
Viros clariſſimos, l. 5. t. 62. l. 25.
Viros devotos Palatinos, l. 12. t. 24. l. 12.
Viros ſpectabiles Comites, l. 12. t. 10. l. 2.
Viros ſpectabiles Duces, l. 12. t. 60. l. 8.
Vis ejus, qui ſe dominum, l. 4. t. 19. l. 15.
Vitia poſſeſſionum, l. 7. t. 32. l. 11.
Vitrico privigni poſſeſſionem, l. 6. t. 59. l. 3.
Ultra modum ſumptuum, l. 10. t. 42. l. 4.
Ultra modum tritici, l. 4. t. 49. l. 15.
Unaquæque civitas, l. 1. t. 3. l. 36.
Unde & ſi parens, l. 3. t. 28. poſt l. 6.
Unicuique, qui in ſacris, l. 12. t. 19. l. 7.
Univerſa bona eorum, l. 8. t. 15. l. 1.
Univerſa reſcripta, quæ, l. 1. t. 19. l. 4.
Univerſa reſcripta, ſive in, l. 1. t. 23. l. 7.
Univerſas terras, quæ, l. 7. t. 38. l. 2.
Univerſi cognoſcant has, l. 11. t. 65. l. 1.
Univerſi cognoſcant, nihil, l. 11. t. 61. l. 9.
Univerſi fiduciam gerant, l. 3. t. 26. l. 9.
Univerſi fundi, l. 11. t. 65. l. 4.
Univerſi omnino ex, l. 10. t. 63. l. 4.
Univerſi provinciales, l. 4. t. 61. l. 5.
Univerſis ſimul hanc, l. 1. t. 19. l. 6.
Univerſis tam legionibus, l. 6. t. 62. l. 2.
Univerſos auctoritas tua, l. 11. t. 10. l. 3.
Univerſos Decuriones, l. 10. t. 31. l. 15.
Univerſos, qui uſurpantes, l. 11. t. 18. l. 1.
Unus ex multis, l. 8. t. 28. l. 16.
Unus individuum, l. 7. t. 34. l. 3.
Unusquisque Decurio, l. 12. t. 16. l. 2.
Unusquisque procurator, l. 9. t. 27. l. 5.
Unusquisque ſobolem, l. 8. t. 52. l. 2.
Voluntariæ tutelæ, l. 5. t. 62. l. 12.
Voluntas patris prohibentis, l. 6. t. 42. l. 4.
Voluntatis defuncti, l. 6. t. 42. l. 7.
Vorax, & fraudulentum, l. 12. t. 50. l. 1.
Urbs Conſtantinopolitana, l. 11. t. 20. l. 1.
Uſucapio non præcedente, l. 7. t. 29. l. 4.
Uſucapio pignoris, l. 8. t. 14. l. 7.
Uſufructu conſtituto, l. 3. t. 33. l. 4.
Uſufructu matri tuæ, l. 3. t. 33. l. 9.
Uſuræ in depoſiti actione, l. 4. t. 34. l. 2.
Uſuræ minutim, &, l. 4. t. 32. l. 29.
Uſuræ per tempora ſolutæ, l. 4. t. 32. l. 10.
Uſuras emptor, cui, l. 4. t. 32. l. 2.
Uſuras, quæ quotannis, l. 8. t. 43. l. 8.
Uſurpationem totius, l. 4. t. 61. l. 9.
Vult conſtitutio, l. 5. t. 17. l. 12.
Uſum aquæ veterem, l. 11. t. 42. l. 4.
Uſus aquæ, l. 11. t. 65. l. 5.
Ut agendi itineris, l. 12. t. 51. l. 8.
Ut creditor, qui pecuniam, l. 4. t. 19. l. 1.
Ut debitum tibi, l. 4. t. 16. l. 5.
Ut in die Dominico, l. 3. t. 12. l. 2.
Ut inter abſentes, l. 8. t. 39. l. 3.
Ut inter divinum, publicumque jus, l. 1. t. 2. l. 24.
Ut inteſtato defuncti filius, l. 6. t. 55. l. 3.
Ut legis Fabiæ pœna, l. 9. t. 20. l. 3.
Ut liberis, tam maſculini, l. 6. t. 20. l. 17.
Ut nemini de cætero, l. 6. t. 20. l. 21.
Ut non liceat, l. 1. t. 3. l. 55.
Ut nullo modo uſuræ, l. 4. t. 32. l. 28.
Ut perfectius omnibus, l. 7. t. 40. l. 2.
Ut profanos ritus, l. 1. t. 11. l. 4.
Ut reſponſum congruum, l. 2. t. 4. l. 15.
Ut teſtamentum, quod, l. 6. t. 32. l. 1.
Ut verborum inanium, l. 6. t. 9. l. 9.
Ut unius pœna metus, l. 9. t. 27. l. 1.
Ut uxori pro dote, l. 1. t. 22. l. 1.
Utere viri prudentiſſimi, l. 5. t. 71. l. 14.
Uti poſſidetis fundum, l. 8. t. 6. l. 1.
Utili ratione perſpectum, l. 1. t. 55. l. 3.
Utilitas publica, l. 12. t. 63. l. 3.
Utrum nepos tuus ex filia, l. 5. t. 49. l. 2.
Uxor patrui tui, l. 6. t. 37. l. 20.
Uxor, quæ in militiam, l. 5. t. 17. l. 7.
Uxor tua, ſi conſobrini, l. 9. t. 1. l. 4.
Uxor tua, ſi mortuo patre, l. 3. t. 36. l. 2.
Uxore mortua, l. 5. t. 9. poſt l. 5.
Uxorem libertam ſuam, l. 5. t. 4. l. 15.
Uxorem pro marito, l. 10. t. 31. l. 11.
Uxoris abortu, l. 6. t. 29. l. 2.

Z.

ZEnodorus ſi, cum ſui juris eſſe, l. 4. t. 28. l. 2.
Zenonis divæ memoriæ, l. 3. t. 10. l. 2.

DE RATIONE ORDINIS
A
JURISCONSULTO IN CODICE SERVATI.

P*roœmia*, quæ ad constitutionum compositionem pertinent.

- *De novo codice faciendo* 1. in Gregoriano Codice continebantur leges ab Adriano ad Valerianum: in Hermogeniano a Claudio ad Diocletianum: in Theodosiano a Constantino ad Theodosium: Aliæ quoque erant leges latæ a Theodosio ad tempora Justiniani. Hac constitutione Justinianus declarat sibi curæ esse, ut hæ omnes constitutiones in unum Codicem (quem novum & Justinianeum vocari jubet) redigantur, & in titulos differantur.
- *De Justinianeo Codice confirmando* 2. Hæc constitutio lata est anno circiter 531.
- *De emendatione Codicis Justinianei* 3. Hac constitutione lata anno 536. circiter, jubet Codicem novum repurgari; atque is est, quo nunc utimur, qui ideo repetitæ prælectionis seu lectionis vocatur.

LIBER PRIMUS.

Objecta constitutionum sunt jus publicum vel privatum.

De jure publico, quod consistit vel in

- Sacris, in quibus consideramus
  - Jus ipsum divinum, vel ipsam fidem & doctrinam.
    - *De summa trinitate, & fide Catholica, & ut nemo de ea publice contendere audeat* 1. id est, an unus Deus sit in tribus personis: item an Filius sit Patri ὁμοούσιος.
  - Res sacras.
    - *De sacrosanctis Ecclesiis*, id est, ædibus Deo consecratis, quæ & Dominica vocantur & de [*Rebus &*] *privilegiis earum* 2.
  - Personas, seu ministros veræ Ecclesiæ.
    - *De Episcopis*, a vigilantia sic dicti sunt, *& Clericis* a sorte qua antiquitus eligebantur, *& Orphanotrophis*, qui scilicet Orphanos substantiis destitutos alunt; *Brephotrophis*, qui infantes; *Ptochotrophis*, qui pauperes & mendicos alunt; *Xenodochis* qui advenas egentes & debiles; *Asceteriis*, mulieribus scil. quæ totæ divinis meditationibus deditæ, *& Monachis & privilegiis eorum & castrensi peculio*, imitatione eorum qui in castris militant, sic dicto: *& de redimendis captivis*, ab iis scil. quibus ob eam causam aliquid relictum est, *& de nuptiis*, secundis scil. *Clericorum vetitis seu permissis*, 3. ante scil. Clericatum.
    - *De Episcopali audientia*, id est, notione Episcopi: neque enim jurisdictionem nec apparitorem, nec executionem habet, *& diversis capitulis, quæ ad jus*, quo in concilium adhibentur, *curamque* Clericorum pauperum, captivorum, infantium expositorum & alimentorum, nuptiarum, testamentorum implendorum habent, *& reverentiam*, ut scil. ab iis appellari non possit, *pertinent Pontificalem* 4.
    - De ministris falsæ Ecclesiæ.
    - *De Hæreticis*, quorum hic multas species enumerat: ita dicti sunt a pertinaci electione opinionis. Est enim Hæresis pertinax in articulis fidei error, quos extirpare ad curam veri ministri pertinet, quique ab Ecclesiæ privilegiis ita alieni esse debent, ut & silentium illis imponi, loca adimi, eorum cœtus non Ecclesiæ, sed conventicula appellari debeant, *& Manichæis*, qui inter cætera Christo corpus phantasticum & veris humanitatis proprietatibus destitutum tribuebant, *& Samaritis* qui mixti erant ex Judaismo & Paganismo 5.
    - *Ne sanctum baptisma iteretur* 6. qui Baptismum iterant, Anabaptistæ dicuntur.
    - *De Apostatis* 7. hi sunt, qui penitus e Christiana religione defecerunt in aliam, quæ Christum aperte negat, qualis est Judæorum, Ethnicorum & Turcarum. Hoc epitheton Juliano Imperatori a scriptoribus Ecclesiasticis ob eam causam datum est.
    - *Nemini licere signum*, id est, effigiem (quidam signum crucis interpretantur) *Salvatoris Christi humi, vel in silice, vel in marmore, aut insculpere aut pingere* 8.
    - *De Judæis*, quibus ll. synagogas permittunt, *& cælicolis* 9. possunt hi esse, quorum Prophetæ meminerunt, qui reginæ & militiæ cœli serviebant. Hier. 44. Soph.
    - *Ne Christianum mancipium*, id est, servum *Hæreticus, vel Judæus, vel Paganus habeat vel possideat, vel circumcidat* 10.
    - *De Paganis.* Pagani dicuntur, qui quasi ex agrestium locorum compitis & pagis alieni sunt a civitate Dei, suntque hi, qui Gentilium sacra retinent, quæ in pagis diutius quam in urbibus custodita, quia rudiores difficilius a falsis abducuntur, utpote Juris ignari; *& sacrificiis*, eorum scil. tollendis, *& templis* eorum claudendis, *simulachris* 11. eorum tollendis & confiscandis.
    - *De his, qui ad Ecclesiam confugiunt*, ob æs alienum scil. vel delictum, *vel ibi exclamant*, quales sunt ii, qui tumultu quietem turbant, *& ne quis ab Ecclesia extrahatur*. 12. fruuntur enim jure Asylorum.
    - *De his, qui in Ecclesiis manumittuntur* 13. hæc manumissio introducta, quia non omnibus æque facile erat Romam ad comitia proficisci, & quacunque manumissione eam libertatem consequi.
- Legibus.
  - *De legibus*, quarum ferendarum jus olim fuit penes populum Rom. de quibus in genere hic agit, & de earum observatione, ne Imperatore quidem excepto, & de fraude in eas commissa, & benigna & leni interpretatione non ad præterita negotia extendenda, *& constitutionibus Principum*, quarum condendarum jus a populo in Imperatores translatum est, *& edictis* 14.
  - *De mandatis Principum* 15.
  - *De Senatusconsultis* 16.
  - *De veteri jure*, Jus vetus appellat libros prudentum, quibus potestas de jure respondendi ab Imperatoribus data est, *enucleando*, id est, in ordinem redigendo, sublatis desuetis similibus & contrariis, utilibus in certos quosdam titulos redactis, *& de autoritate Jurisprudentum, qui in Digestis referuntur* 17. æquata scil. ut Papiniani autoritas aliis non sit potior. Lex 1. hujus tit. refert propositum Justiniani de Jure enucleando: lex 2. Juris jam emendati narrationem.
  - *De Juris*, de cujus speciebus variis supra dictum est, *& facti*, id est, rei gestæ *ignorantia*. illius, ut certi ignorantia non excusat, hujus excusat 18.
  - *De precibus*, quas in proximo tit. vocat libellum, *Imperatori offerendis*, etiam a servo homine qui laudabili exemplo fidei mortem domini vendicare cupit, *& de quibus rebus supplicare liceat*, nempe pro dilatoria debiti solvendi, non peremptoria, præstita tamen cautione de solvendo ab impetrante, non autem de damnosis fisco, & semel tantum, nec contra sententiam Præfecti Prætorio, nec refert, a quo fiat impetratio, dum Juri non sit contraria, *vel non* 19.
  - *Quando libellus Principi datus litis contestationem faciat* 20.
  - *Ut lite pendente*, lis pendet jure civili a contestatione, Jure canonico post oblatum libellum, *vel post provocationem*, omissam scil. quia cum a sententia provocatur, nec rescriptum postea secutum retrahet ea, quæ judicata sunt, *aut definitivam sententiam*, quæ non est appellatione rescissa scil. *nulli liceat Imperatori supplicare* 21.
  - *Si contra jus vel utilitatem publicam vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum* 22.
  - *De diversis rescriptis*: quibus scil. Princeps libellis supplicibus rescribit, quibus contraria est subreptio, & obreptio & incivilis petitio: diversa autem hic dicit, quia quædam jus non faciunt, quædam personalia & temporalia, perpetua: valida, invalida, *& pragmaticis sanctionibus* 23. vel jussionibus scil. in quibus Princeps difficilius precibus respondet consilio adhibito ad relationem Judicum, neque ad preces singulorum & in privatis, sed civitatum & provinciarum.
  - *De statuis & imaginibus* 24. quæ interdum Imperatori, interdum Judicibus erigebantur.
  - *De his, qui ad statuas confugiunt* Principum scil. Ad statuas enim Imperatoris qui confugiunt, videntur Principi supplicare & auxilium petere contra violentiam alterius 25.
- Magistratibus, qui sunt viva vox Juris civilis & legis, quorum tractatio considerari potest
  - In specie, suntque vel
    - Illustres
      - In provinciis.
        - *De officio Præfecti prætoriorum*, duo enim erant, *Orientis*, qui in Asia, & *Illyrici*, qui in Europa 26.
        - *De officio Præfecti prætorio Africæ*, quam Justinianus a Vandalis, qui eam occupaverant, recuperaverat, *& de omni ejus diœceseos statu* 27. qui status in septem provincias divisus erat. In lege 2. hujus Tit. mandat Justinianus Belisario, ut in trajectu Africæ, qui est contra Hispaniam, milites collocaret, qui observarent ea quæ in partibus Galliæ sive Francorum agerentur, ut mirum sit, cum Gallia Justiniano non paruerit, qui fiat ut in Galliis provinciæ reperiantur, quæ utantur hoc Jure a Justiniano conscripto, nisi si repetere libeat ab Alexandri Severi temporibus, sub quo Paulus scribit Gallos Lugdunenses, Viennenses, & Narbonenses juris esse Italici.
      - In urbe.
        - *De officio Præfecti urbi* 28. Constantinopoleos scil. neque enim meminit Romanæ: huic Præfecto cura urbis & centesimus ab ea lapis commissus erat, ultra centesimum Præfecti præt. erat.
      - In castris.
        - *De officio Magistri militum* 29. qui scil. in milites & eorum duces id poterat, quod Præfectus Prætorio in provinciales, & Præsides.
      - In aula.
        - *De officio Quæstoris* 30. Quæstor a quærenda pecunia primum dictus: Principes postea iis usi sunt ad orationes & epistolas & libellos in Senatu recitandos, quorum demum autoritas ita crevit, ut non tantum recitarent, sed componerent edicta & leges vice Principis. Quidam putant hac voce significari eum, quem Cancellarium vocamus.
        - *De officio Magistri officiorum* 31. aulicorum scil.
        - *De officio Comitis sacrarum largitionum* 32. Comes dictus a comitando sive sequendo. sacrarum largitionum dicitur, qui olim Præfectus ærario, deinceps Procurator fisci vocatus est.
        - *De officio Comitis rerum privatarum* 33.
        - *De officio Comitis sacri palatii* 34.
    - Spectabiles, quæ dignitas media est inter illustres & clarissimos.
      - *De officio Proconsulis*, qui in certas provincias mittebatur cum Imperio Consulari, *& legati*, qui Proconsuli dabatur 35. Proconsul & legatus cognoscebat de civilibus & criminalibus causis: item (*De officio Comitis sacri patrimonii*).
      - *De officio comitis Orientis* 36. Wesenbecius hic notat, hunc comitem Jurisdictionem non habuisse, sed Magistratuum actus & provincialium querelas observare, easque referre ad Principem solitum, ut ita differat a Præfecto Prætorio Orientis.
      - *De officio Præfecti Augustalis* 37. ita dicti, quod ab Augusto in Ægypto fuerit constitutus, hujus sedes erat Alexandria.
      - *De officio Vicarii* 38. Præfecto prætorio scil. hic vicarius in civilibus causis comitibus militum anteferebatur, in militaribus iisdem postponebatur.
    - Clarissimi.
      - Ordinarii.
      - In urbe. *De officio Prætoris* 39.
      - In provincia. *De officio Rectoris provinciæ* 40. is de falso cognoscebat, & ejus incidentibus & de causa proprietatis, de contumacibus ad Præfectum prætorio vel ad Imperatorem referebat. iidem si boni ut laudari, ita officio non fungentes accusari solebant. De officialibus Præfectorum delinquentibus cognoscere debent.
      - *Ut nulli patriæ suæ administratio, sine speciali permissu Principis permittatur* 41.
      - *De quadrimenstruis brevibus* 42.
      - Extraordinarii.
        - *De officio Præfecti vigilum* 43.
        - *De officio Præfecti annonæ* 44.
  - In genere quos consideramus vel
    - In urbe scil. Constantinopoli & Romæ.
    - In Provincia & diœcesibus.
      - *De officio civilium Judicum* 45. quales sunt Præfecti urbis, Prætor, qui vel inter privatos vel inter militem actorem & privatum reum Jurisdictionem habent.
    - In Militia.
      - *De officio militarium Judicum* 46. quales sunt Comites, Magistri equitum & peditum, qui inter privatum actorem & militem reum cognoscunt.
      - *Ne rei militaris comitibus vel tribunis lavacra præstentur* 47.
    - Permixtim.
      - *De officio diversorum Judicum* 48. ne scil. jubeant matremfamilias de domo sua in publicum protrahi.
      - *Ut omnes Judices tam civiles, quam militares post administrationem depositam L. dies in civitatibus vel certis locis permaneant* 49. publice, & ante omnium, quos gubernaverunt, ora, ut pateat omnibus facultas libera, eorum furta atque etiam eorum crimina accusandi.

De officio ejus, qui vicem alicujus Judicis vel Præsidis obtinet 50

De assessoribus, quorumcunque Judicum, scil. quales sunt ii, qui Judicibus assident ad consilia Judicibus danda, qui & ideo Consiliarii vocantur, [*&*] *domesticis*, id est, uxore, liberis & familia, *& Cancellariis Judicum* 51. id est, scribis, actuariis, notariis, apparitoribus, lictoribus, satellitibus.

De annonis, Annona ab anno dicta annuam veluti alimoniam significans: hic pro rebus, quæ ad victum & vestimentum pertinent, sumitur, *& capitatione*, quidam legunt *capitis*. Est autem capitatio tributum, quod pro numero jugerum seu capitum, quæ erant in jugo, imponebatur: hic pro pabulis jumentorum & mulorum sumitur, *administrantium & eorum assessorum, aliorumve publicas solicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas consequuntur dignitates* 52.

De contractibus Judicum vel eorum, qui sunt circa eos & inhibendis donationibus in eos faciendis; & ne administrationis tempore proprias ædes ædificent [*sine sanctione pragmatica*] 53. id est, nisi specialiter hoc concessum sit a Principe.

De modo mulctarum, Mulcta est pecuniaria coërcitio arbitrio judicis irrogata, *quæ a Judicibus infliguntur* 54.

In Municipiis & singulis civitatibus.

De defensoribus civitatum 55. hi similem potestatem Tribunis pleb. consequebantur, erantque vulgi defensores & tenuiorum, & ex plebe sumebantur.

[*De Magistratibus municipalibus*] 56. qui ut plurimum erant Duumviri, & ex ordine Decurionum sumebantur. Horum quam defensorum, major erat potestas.

De officio Juridici Alexandriæ 57. Civitatis.

LIB. II.

DE JURE PRIVATO, quod in Judiciis redditur. Judiciorum alia sunt Civilia, alia criminalia. De civilibus ab initio hujus libri ad finem octavi dicetur: nono de criminalibus. Judicia constant tribus personis, Judice, Actore & Reo: de Judicibus multa superiori libro diximus, quædam de iisdem dicturi initio libri 3. de actoris & rei partibus antequam in ipso judicii actu versentur, videamus.

Actor.

De edendo 1. id est, de actione reo edenda & demonstranda, qua adversus eum in lite futura uti volumus. Hic titulus De edendo præponitur titulo de in Jus vocando contra quam in Pandectis, & melius: neque enim Judicia incipere debent a violenta in jus vocatione, sed potius ab editione actionis.

De in jus vocando 2. id est, adversario, ad Judicem, apud quem persecuturi sumus jus nostrum, hodie fieri consuevit per apparitores.

Reus & Actor.

De pactis 3.

De transactionibus 4.

De errore calculi 5. id est, rationum. Error sæpe committitur in pactis & transactionibus.

De postulando 6.

De advocatis diversorum Judiciorum 7. *de advocatis diversorum Judicum* 8.

De advocatis fisci 9.

De errore advocatorum vel libellos seu preces concipientium 10. id est, libellionum & referendariorum.

Ut quæ desunt advocatis partium, quod fit scil. quoties ab advocatis aliquid de jure ejus, cujus causam agit, omissum est, *Judex suppleat* 11. atque ita judicet.

Ex quibus causis infamia irrogatur 12. Infames non possunt esse advocati.

De procuratoribus 13. qui cum mandato aliena negotia gerunt, & alienis causis incumbunt solicitudine & operis, ut advocati voce & consilio; nec infamia impedit, ut quis sit procurator, quod non idem est in advocatis.

De calumniatoribus, etsi infra titulo 59. seu ultimo hujus libri dicetur de Jurejurando propter calumniam dando: tamen hi tituli sequentes videntur impedire, ne reus ab adversario alterius patrocinium emendicante & ementiente veluti calumnia quadam in jus rapiatur.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare vel actiones in se transferre 14.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt vel eorum nomina in litem prætendunt 15.

Ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia, id est, principis vel ejus liberorum *suspendat* 16. alias prædium vendicabitur fisco.

Ut nemini liceat sine Judicis autoritate, id est, propria autoritate, *signa rebus imponere, quas alius tenet* 17. id est, possidet.

Ne fiscus aut Respubl. procurationem alicui patrocinii causa in lite præstet 18.

De negotiis aliorum gestis 19. in Judicio vel extra ab eo qui mandatum non habuit.

De restitutionibus in integrum. Restituere est retro statuere seu revocare in pristinum statum id, quod cum aliqua læsione gestum fuit. Restitutio enim reponit & revocat omnia, quæ abstulit læsio. Hæ nobis competunt

Jure actionis, etsi nonnulli has duas sequentes restitutionis causas referunt ad officium Judicis.

De his, quæ vi metusve causa, metus est instantis vel futuri periculi causa trepidatio, *gesta sunt* 20.

De dolo malo 21. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita.

Officio Judicis.

Minorum hæc ætas multis captionibus supposita est, cujus ideo Prætor tutelam suscepit.

In genere. *De in integrum restitutione minorum* [25. *annis*] 22.

An quæ restitutio minori data est, aliis personis prodesse possit.

De filiofamilias minore 23. Restitutio minori concessa non prodest ejus patri.

De fidejussoribus minorum 24. Restitutio minori concessa non prodest ejus fidejussori.

Si tutor vel curator intervenerit 25. & sit circumscriptus, restitutionem in integrum petet, ut res illi restituatur, eique dabitur personalis contra tutorem actio.

Si [*in*] *communi eademque causa in integrum restitutio postuletur* 26. Restitutio minori concessa non prodest majori cum pupillo rem, ob quam minor petiit restitutionem, communem habenti.

Causæ ex quibus restitutio datur, & personæ adversus quas minor restitutionem petit.

Si adversus rem judicatam restitutio postuletur 27.

Si adversus venditionem 28.

Si adversus venditionem pignorum 29.

Si adversus donationem 30.

Si adversus libertatem 31.

Si adversus transactionem vel divisionem [*in integrum minor restitui velit*] 32.

Si adversus solutionem a tutore, alii legunt a debitore, vel a se factam 33.

Si adversus dotem 34. ut quia dotem ultra vires sui patrimonii dedit.

Si adversus delictum 35.

Si adversus usucapionem, id est, eum, qui rem ejus usucepit, restitutio postuletur 36.

Si adversus fiscum 37. sive a fisco emerit vel ei vendiderit.

Si adversus creditorem 38.

Si minor, petierit scilicet, *ab hereditate se abstineat* 39. id est, illi liceat ab ea hereditate abstinere, cui se temere immiscuit.

Si (minor petat) *ut omissam hereditatem, vel bonorum possessionem vel quid aliud acquirat* 40.

In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est 41.

Qui minores, & *adversus quos in integrum restitui non possunt* 42. quando scilicet diligentes patresfamilias fuerunt & in actibus publicis se industrios docuerunt. Item contra parentes vel patronos.

Si minor se majorem dixerit [*vel major*] *probatus fuerit* 43.

Si sæpius, id est, si postquam repulsam passi sunt a petita in integrum restitutione *in integrum restitutio*, a minoribus scil. *postuletur* 44. non admittentur, nisi ex nova causa restitutionem petant.

De his, qui veniam ætatis impetraverunt 45.

Si major factus ratum habuerit 46.

Ubi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit 47.

De reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum restitutionis 48. Restitutio minori concessa omnia in pristinum statum restituit: sed si minor fundum a se venditum cum fructibus sibi restitui petat, non audietur, nisi pretium, quod accepit & usuras pretii item sumptus meliorati fundi restituat, quorum omnium reputatio fieri debet in Judicio restitutionis in integrum. Reputationibus igitur minuitur judicium in integrum restitutionis.

Etiam per procuratorem causam restitutionis in integrum agi posse 49.

In integrum restitutione postulata, a minore scil. *ne quid novi fiat* 50. atque ita omnia in suo statu esse debent, donec res finiatur, sicut & alias pendente lite, quo tempore sententia non poterit executioni mandari.

De restitutionibus militum & eorum qui reip. causa absunt 51. quibus dari solet restitutio ob damni qualitatem dimidiam justi pretii excedentis.

De uxoribus militum & eorum, qui reip. causa absunt 52. quorum uxoribus, si eos secutæ fuerint, & per absentiam damnum passæ sint, solet dari restitutio in integrum.

De temporibus in integrum restitutionis tam minorum, & aliarum personarum, quæ restitui possunt, quam etiam heredum eorum 53.

Quibus ex causis majores in integrum restituuntur 54. si legatione fungebantur, si in carcere aut captivitate erant tunc, cum damnum passi sunt, vel si læsi sunt.

De alienatione Judicii mutandi causa facta 55. Talis alienatio debet rescindi.

De receptis arbitris 56. Id est, compromissariis. Officium boni Judicis est facere, ut lites arbitrio potius definiantur quam in Judicium veniatur. Titulus Digestorum plenior est, in quo legimus de receptis arbitris, & ut sententiam dicant.

De satisdando 57. Procurator cavere tenetur de causa defendenda & Judicato solvendo.

Actor.

De formulis & impetrationibus actionum sublatis 58. olim impetrari solitæ erant, antequam Judex adiretur. Potuisset hic titulus commodissime subjungi titulo de edendo *supra*.

De Jurejurando propter calumniam dando 59. ab actore scil. se non animo calumniandi litem intendere.

LIB. III.

Judex & de ipsis Judiciis.

Judex.

De judiciis 1. seu de officio Judicum, quod versatur in ipso Judicii actu.

De sportulis, hoc est salariis personarum forensium, *& sumptibus in diversis judiciis faciendis, & de executoribus litium* 2.

De pedaneis Judicibus 3. sic dicti, quod non pro tribunali (quod eminens erat) sed de plano stantes aut sedentes judicarent, quibus singulæ causæ a magistratibus cognoscendæ delegabantur. Alii dictos ita putant, quod ad pedes tribunalis in minoribus subselliis jus dicerent

Qui pro sua Jurisdictione Judices dare, hi scilicet, qui Jurisdictionem ordinariam habent, *darive possunt* 4.

Ne quis in sua causa judicet, vel Jus dicat 5. definiendo vel arbitrando, vel interloquendo.

Actor & Reus.

Qui legitimam personam [*standi*] *in Judiciis habeant vel non* 6. Pupillus & servi nisi in quibusdam casibus &c.

Actor.

Ut nemo invitus agere, in civilibus scil. *vel accusare*, in criminalibus, *cogatur* 7. hac tamen exceptione uti non poterit actor, negans se compelli ad litem persequendam.

Reus & quædam ejus exceptiones, quas reo solet opponere.

De ordine Judiciorum 8. Is ordo in Judiciis observatur, ut de causis præjudicialibus, majoribus, criminalibus, directis, possessionum prius cognoscatur: cumulari tamen interdum possunt.

De litis contestatione 9. quæ est principium & exordium Judiciorum formale, fitque litis contestatio non simplici causæ narratione, citatione, aut postulatione: sed rei negatione & contradictione.

De plus petitionibus 10. oppositis Actori: pluris enim petitio ut inepta olim jactura causæ constabat.

De dilationibus 11. a Judice datis, quæ sæpissime a Reo petuntur, ut vel instrumenta suasque rationes proferat, personas etiam exhibeat.

De feriis 12. quæ sunt dilationes a lege datæ.

De Jurisdictione omnium Judicum, & de foro competenti 13. Judicis incompetentis Jurisdictionem reus invitus non cogitur subire. Causæ, quæ forum competens efficiunt, sunt, Lex, consuetudo, partium conventio, Judicis præventio, negligentia & justitiæ denegatio, origo propria vel paterna, domicilium, privilegium, contractus.

Quando Imperator inter pupillos, vel viduas, vel miserabiles personas cognoscat & ne exhibeantur 14. id est, avocentur a suo foro, suaque provincia, etsi tales personæ possint extra suum forum adversarios extrahere.

Ubi de criminibus agi oporteat 15. ibi scil. ubi vel crimen est commissum, vel causa inchoata, vel ubi deprehenditur reus habere domicilium.

Ubi de possessione agi oporteat 16. Ubi ea sita est: is, qui vi dejectus est agere potest.

Ubi fideicommissum peti oporteat 17. Ubi relicta est hereditas, ibi fideicommissum peti debet.

Ubi conveniatur, qui certo loco dare promisit 18.

Ubi in rem actio exerceri debeat 19

Ubi de hereditate agatur, vel ubi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant 20. Ubi res sunt sitæ, Judicium ibi possessorium agitatur: petitorium in loco domicilii heredis & ejus, qui convenitur.

Ubi de ratiociniis, id est, de administrationibus & negotiis *tam publicis quam privatis agi oporteat* 21. eo loco scil. quo administratio gesta est cum propter instructionem sufficientem tum notitiam testimoniorum.

Ubi de causa status agi debeat 22.

Ubi quis de curialis, Curiales sunt, qui alicui curiæ obnoxii. Curia autem in municipiis erat locus in quo concilium publicum habebatur, *vel cohortalis*. Cohortales erant officia & apparitores Præsidis in provinciis, *aliave conditione conveniatur* 23.

Ubi senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur 24.

In quibus causis militantes, de quacunque militia hoc intelligit, *fori præscriptione*, qua forum ut incompetens declinant, *uti non possunt* 25.

Ubi causæ fiscales, vel divinæ domus, id est, Principis, *hominumque ejus agantur* 26.

Quando liceat unicuique sine judice se vindicare, quoties vis illi infertur, *vel publicam devotionem* 27. vindicare. Publicam devotionem vocat privatam cujusque defensionem, quam permitti ex Jure publico, & omnium votis interest.

De Actionibus. Omnium actionum, quibus inter aliquos Judices arbitrosve de quacunque re quæritur, hæc summa seu præcipua genera esse possunt, sunt enim vel

Vindicationes, quibus agimus adversus eum, qui nullo jure nobis obligatus est ex contractu, delicto vel quasi, movemus tamen ei de aliqua re controversiam, & in rem actiones vocantur, nobisque competunt quoties dominium rei nobis asserimus, cujus possessio apud alium sit, suntque vel

Universales, seu universitatis.

De inofficioso testamento 28. Officium dicitur ab efficiendo vel officiendo, quod unusquisque efficere debeat, vel ut nulli officiat, servata honestate loci, temporis & personarum. Huic contrarium est inofficiosum censeri: quoties igitur parentes liberos suos legitimos sine causa (possunt enim id facere, deliniti novercalibus odiis vel furore) exheredant aut prætereunt, permittitur liberis de inofficioso testamento agere, quod judicium accusatio non vocatur, sed querela, quæ vox modestiæ causa usurpata est.

De inofficiosis donationibus 29. factis a parentibus inter vivos in fraudem liberorum, ideoque si liberi nascuntur donatoribus postquam suas facultates exhauserunt donationibus, tum non penitus rescinditur donatio, sed pars bonorum donatorum, & quantum sufficit ad legitimam portionem hereditatis consequendam repetitur. Quidam tamen volunt penitus revocari, cum non sit verisimile patrem alienas successiones suorum necessitatibus anteponere.

De inofficiosis dotibus 30. a matre scil. marito datis, quæ dodrantem excedunt, aut consumunt omnia bona materna, ut liberis postea non sit salva legitima.

De petitione hereditatis 31. hæc actio introducta est, quia defunctorum bona plerunque injuste occupantur, vel ab his, qui causam testamenti vel ab intestato prætendunt, vel a prædonibus, estque in rem & personam. Competit ei, qui heres est ex testamento eo jure facto, vel ab intestato, & heredi heredis adversus eum, qui pro herede vel possessore possidet rem hereditariam etiam minimam: pro herede possidet qui putat se heredem vel justum possessorem, adversus denique quemcumque possidentem competit.

Rei singularis, suntque res vel

Corporales, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum & aliæ innumerabiles.

De rei vindicatione 32. si rem corporalem possideas quam meam esse affirmem, & te ejus dominum asseras, in rem actio erit.

Incorporales sunt, quæ tangi non possunt, qualia sunt ea quæ in jure consistunt, sicut ususfructus, usus, hereditas & jura prædiorum urbanorum & rusticorum quæ servitutes vocantur, suntque vel

Personarum.

De usufructu & habitatione, & ministerio servorum 33. ususfructus est jus alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. minus juris est in usu quam in usufructu, differtque a proprietate.

Prædiorum, quæ & reales, quia rei a re debentur.

De servitutibus, & aqua 34. προθύστερον hic notat Cujacius. Cæterum servitutes prædiorum aliæ sunt urbanæ vel rusticæ. Prædia urbana sunt ædificia ad usum familiarem extructa sive in urbe sive in agro: neque enim locus sed usus facit urbanum prædium. Harum servitutum aliæ affirmativæ, quæ potestatem faciendi conferunt, ut tigni in vicini parietem immittendi: aliæ negativæ, quibus nobis competit Jus prohibendi, ne talia in prædiis urbanis fiant, utputa, ne vicinus ædes suas altius tollat. Rustica vero prædia non sunt ædificium, sed fundus rebus rusticis, & agriculturæ idoneus, quorum servitutes sunt iter, actus, via, aquæductus &c.

Noxales, de quibus titulus *infra* legitur.

De lege Aquilia 35. hæc lex persequitur damnum datum injuria, id est, culpa: per quam alterum etiam lædi iniquum est, etiam si dolus absit: hujus primum caput pertinebat ad damnum injuria datum alterius servo, quadrupedi, vel pecudi: tertium caput ad damnum cæteris rebus datum. Cæterum improprie Aquilia lex dicitur, est enim Plebiscitum.

Actiones mixtæ in rem & personam.

Familiæ ercifcundæ 36. Familiæ vocabulum significat res, quæ ad substantiam patrimonii pertinent. Ercifcere ab ἐρκίζω, id est, divido, deducitur, ideoque hæc actio competit heredibus pro dividenda hereditate, seu potius coheredi adversus coheredes, estque rei persecutoria in simplum, universalis, bonæ fidei, nasciturque post aditam hereditatem, quo tempore incipit esse communio.

Communi dividundo 37. Hæc actio inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, ut scil. illud dividatur, ne alias quis invitus in communione detineatur: differt a Judicio familiæ ercifcundæ, quod heredibus tantum, & ex sola causa successionis & ad res universales petendas competit. Communi dividundo vero Judicio res singulæ & ex quacunque alia causa, quam successionis, ut puta ex contractibus petuntur.

Communia utriusque Judicii tam familiæ ercifcundæ quam communi dividundo 38. In his duobus judiciis & sequenti, Judici permittitur rem uni litigatorum ex bono & æquo adjudicare, & si unius pars prægravata videbitur, eum certa pecunia alteri condemnare.

Finium regundorum 39. quo Judicio inter eos agitur qui confines agros habent. Regere hic discernere & constituere significat, vocaturque limitis & finalis actio, quæ id præstat, ut quis suis limitibus fruatur, nec alienos attingat. Proderit igitur ad imponendos & retinendos cum vicino fines, vel a venditore consequendos.

De consortibus ejusdem litis 40. huic tit. respondet titulus Digestorum, *De quibus rebus ad eundem Judicem eatur.*

De noxalibus actionibus 41. Noxa est ipsum servi caput, quod nocuit. Noxia est ipsum maleficium. Ex maleficiis servorum noxales actiones propositæ, quibus domino condemnato permittitur, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere: iniquum enim esset nequitiam servorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse. Quare noxæ deditione liberabitur.

Præparatoriæ.

Ad exhibendum 42. prodita est hæc actio explorandi causa, an de re, quam petimus nobis exhiberi, agere expediat, cum definire non possumus, an eadem sit, necne quam petere volumus, nisi ejus videndæ & contrectandæ potestas nobis fiat; & ne rei transformandæ facultas reo permittatur. Est autem Exhibere rei spectandæ copiam facere, & ad res mobiles proprie pertinet. Hac petere possumus nobis exhiberi liberos, servos, tabulas, testamenta, & instrumenta.

De [aleatoribus &] aleæ usu 43. Quidam legunt de aleatoribus, alii utrunque: alii item conjungunt hunc titulum superiori, alii præponunt, alii subjungunt. Hic tit. videtur esse positus loco non suo. Usus autem aleæ ultra unum solidum hic non permittitur. Pecuniæ ludo amissæ præscriptio 50. annorum est. Blasphemiæ & perjuria circa aleam commissa vetantur.

Edictum de rebus sacris.

De religiosis & sumptibus funerum 44.

LIB. IV.

Condictiones, & earum species, quibus agimus cum eo, qui nobis obligatus est, vel ex contractu vel maleficio, quibus etiam intendimus adversarium nobis debere aut facere oportere. Competunt igitur nobis condictiones vel ex

Contractibus (de quasi contractibus a Titulo 28. sequentis libri dicetur) ex quibus variæ obligationes contrahuntur. Horum contractuum vis & natura hoc libro & sequenti ad finem usque Tituli 27. explicabitur.

In specie: Constant autem

Re. — Re contrahi dicuntur, non quod consensu destituantur, sed quod re præcipue contrahantur, adeo ut absque re ne stipulatione quidem, non consistat hujusmodi obligatio, neque ad plus obligari possimus, quam re ipsa acceperimus.

De rebus creditis, hæc pars rejicitur in titulum sequentem, *& de Jurejurando* 1. de quo hic agitur. Cæterum si quis postulante adversario juraverit sibi deberi pecuniam, quam petit, neque ei solvatur, justissime ei accommodabitur talis in factum actio ad similitudinem Judicati, vel utilis, neque prætextu perjurii causa juramento rescissa retractabitur, nisi specialiter hac lege excipiatur. Jurisjurandi autem delatio ob inopiam probationum inventa est.

Si certum petatur 2. certum hic vocamus res, quæ pondere, numero, mensurave constant: his enim rebus constat mutui datio: Mutuumque dictum est quod ex meo tuum fiat, quod ita datur ut fiat accipientis, utque nobis non eædem res sed aliæ ac ejusdem naturæ & qualitatis reddantur.

De suffragio 3. Suffragium hic significat mercedem ob intercessionem & patrocinium alicui præstitum promissam, ad quam consequendam ei competit actio, cui promissa erit, adversus eum, qui promisit

De prohibita sequestratione pecuniæ 4. quam fieri actor a debitore petit eo instanti quo primum incipit ex aliquo contractu ab eo pecuniam postulare: est enim iniquum eam prius peti, quam debitor sit convictus. Sequestratio autem est rei litigiosæ depositum, sic dicta quod occurrenti aut quasi sequenti eos, qui contendunt, committitur, vel quod ejus, qui electus est, fidem sequantur litigantes.

De condictione indebiti 5. is qui non debitum accepit ab eo, qui ei per errorem solvit, re obligatur, ac si mutuum accepisset, & in eum condictitia actio datur.

De condictione ob causam datorum 6. ob causam damus, quæ præterita est, vel quæ speratur: solet eo casu causa non secuta id, quod datum est, condici.

De condictione ob turpem causam 7.

De condictione furtiva 8. qua tenentur fures ex rebus a se subreptis.

De condictione ex lege & sine causa vel injusta causa 9. sine causa apud te est meum chirographum, si nihil credideris, vel si quod credidisti, tibi persolvero. Ex injusta causa apud te est, quod ex pacto injusto (ut puta ob dolum & vim) tenes.

Hic dicendum erat de commodato, deposito & pignore, contractibus, qui re perficiuntur: horum tamen tractatio rejecta est in tit. 23. 24. & 34. hujus lib.

In genere.

De obligationibus & actionibus 10.

Objecta obligationum, seu an ex alterius contractu & facto quis obligetur.

Ut actiones & ab heredibus & contra heredes incipiant 11.

Qui non tenentur.

Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore vel mater pro filio conveniatur 12.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono conveniatur 13.

An servus ex facto suo post manumissionem teneatur 14. hoc ideo quæsitum est, quia servus post manumissionem videtur esse alius ab eo qui fuit ante libertatem consecutam, quem ideo teneri non placet, nisi connexum id sit cum eo, quod post libertatem gessit.

Qui tenentur.

Quando fiscus vel privatus debitoris sui debitores convenire possit vel debeat 15. tunc scil. cum debitor condemnatus solvendo non est.

De actionibus hereditariis 16. quibus heres tenetur pro defuncto, ut successor juris universi; unde ut utilitates omnes hereditatis, ita & ejusdem onera & incommoda sustinere debet.

Ex delictis defunctorum in quantum heredes conveniantur 17. Quando lis est contestata vel defunctus judicatus.

De constituta pecunia 18. de constituta pecunia cum omnibus agitur, quicunque vel pro se vel pro alio se soluturos constituerint ac promiserint, nulla stipulatione interposita: nam alioqui si stipulanti promiserint, jure civili tenentur.

Adminicula quibus constat de obligatione.

De probationibus 19.

De testibus 20.

De fide instrumentorum & amissione eorum, qui allegat perditum instrumentum, tenetur probare, [*& de apochis*,] Apocha est, quæ debitori datur a creditore, quam vulgo Quitantiam vocamus, estque cautio in qua creditor se pecuniam a debitore accepisse testatur, *& antapochis, faciendis.* Antapocha datur a debitore creditori, qua fatetur debitor se pecuniam creditori persolvisse, idque introductum, ne debitor præscriptionem pensionum annuarum, quas debet, possit objicere: potest eum, si id faciat, vel suo scripto suaque antapocha convinci, *& de his, quæ sine scriptura fieri possunt* 21. In multis enim rebus scriptura tanquam substantialis requiritur, in aliis non æque. Ex contractu autem in scriptis nisi completa scriptura munda scilicet sine vitio & forma consueta observata sit, non dabitur actio.

Plus valere, quod agitur, id est, veritatem rei gestæ, *quam quod simulate concipitur* 22. quam scriptura, quæ simulata esse potest, ideoque qui subscripsit instrumento quod non relegit, existimans eo contineri vel quod mandavit, vel quod illi persuasum fuit, sibi nullum affert præjudicium.

Nunc redit ad duas alias species obligationum, quæ re perficiuntur, quas a tit. 9. hujus lib. in hunc locum distulerat.

De commodato 23. Is, cui res aliqua datur utenda, id est, commodatur, re obligatur, teneturque commodati actione. In commodato res non ita datur ut fiat accipientis, eamque ob causam is, qui rem accipit, tenetur de ipsa restituenda, nisi si aut vi majore, aut casu & sine sua culpa res illi ablata sit.

De pignoratitia actione 24. Creditor, qui pignus accepit, re obligatur, teneturque actione pignoratitia ad rem (quam in pignus accepit) debitori restituendam.

Hic quoque dicendum erat de deposito, cujus titulus in 34. hujus lib. rejectus est.

Objecta. Redit ad intermissum tractatum obligationum ex aliorum facto & contractibus descendentium, an scil. quis ex alterius contractu vel facto obligetur vel obligari potest.

De institoria & exercitoria actione 25. hæ duæ actiones dantur in solidum. Institor is est, qui negotiationibus & tabernæ præponitur. Taberna autem a Tabulis dicitur, estque locus, in quo res ad usum hominum necessariæ divenduntur, ut ab officio Officina in qua artifices operas suas exercent. Inde dictus est Institor, quod hujusmodi negotiis instet & in iis gerendis versetur. Exercitor autem is appellatur, ad quem quæstus, obventiones & reditus navis pertinent. Magister vero navis, cui totius navis anchora ab exercitore mandata est, cum hujusmodi magistris propter necessitatem navigandi, & Institoribus propter usum commerciorum sæpe contrahimus, ignari cujus sint conditionis, eoque nomine, si quid cum institore vel navis magistro aut eo, qui a magistro præpositus

eſt, contraxerimus, datur nobis actio adverſus eum, qui inſtitorem tabernæ, Exercitorem vero qui navi magiſtrum præpoſuit.

Quod, ſi aliquid ſcil. *cum eo, qui in aliena* utpote patris vel domini *poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur*, actiones quæ ſequuntur, nobis competunt, *vel de peculio*; Peculium erat priſcis temporibus particula quædam gregis: nam a pecore peculium dicitur, quam parentes ſuis filiis, domini ſuis ſervis induſtriæ exercendæ cauſa concedebant: nunc vero ſumma quædam eſt pecuniæ eadem de cauſa conceſſa & a paternis dominicisque rationibus ſejuncta, *ſive quod juſſu, aut de in rem verſo* 26. Itaque ſi cum filio aut ſervo ſine voluntate patris aut domini eorum aliquod negotium geſſero, nihilque in res parentis aut eorum domini neceſſarias verſum erit ſeu impenſum, mihi dabitur in patrem vel dominum, de peculio actio, ut ſcilicet ab eo debitum eatenus conſequar, quatenus peculium patitur: neuter vero mihi tenebitur ultra vires peculii. Si vero aliquid in rem eorum verſum erit, id totum præſtare tenebuntur actione de in rem verſo, ſed & in ſolidum adverſus eos actio dabitur, ſi eorum juſſu cum eorum vel filio vel ſervo contraxero: quoties enim ita contraho, fidem eorum ſecutus videor, & directo ab illis condici poterit, ac ſi principaliter cum illis negotium geſtum eſſet.

An ut per alios obligari, ita per eosdem, alios obligare poſſumus.

- *Per quas perſonas nobis acquiratur* 27. per noſmetipſos, per eos, quos in poteſtate habemus, ſervos uſufructuarios & bona fide a nobis poſſeſſos &c.

Contraria ſeu exceptiones quædam adverſus obligationes & condictiones, quæ ipſas obligationes aut enervant aut minuunt.

- *Ad SC. Macedonianum* 28. quo quis prohibetur mutuum dare filiofam. ne filii onerati ære alieno, & creditis pecuniis, quas ſæpiſſime in luxurias conſumunt, vitæ parentum inſidientur, ideoque hujus SC. exceptione cum ipſe filius tum ejus parens adverſus creditorem mutuum condicentem, defenduntur.
- *Ad SC. Velleianum* 29. cujus exceptione utitur mulier (& ejus heres) adverſus creditorem, cui ſe pro alio ream fecit. Mulieris tamen heres in quibusdam caſibus Velleiano non juvatur.
- *De non numerata pecunia* 30. ſæpiſſime contingit cautiones ſcriptas creditoribus ſpe futuræ numerationis (quæ tamen poſtea facta non ſit) dari: ideoque quoties id evenit, vel obligationem condicere vel exceptionem opponere de non numerata pecunia poſſumus.
- *De compenſationibus* 31. quæ oppoſitæ plerumque efficiunt, ut minus quisque conſequatur quam ei debeatur, noſtraque potius intereſt debitum compenſari quam ſolvi, eſtque compenſatio debiti & crediti inter ſe contributio. Habet locum in iis tantum obligationibus, quæ conſtant pondere, numero & menſura.

Acceſſiones ceu incrementa obligationum.

- *De uſuris* 32. terrenis. In ſolo mutuo conſiſtunt uſuræ.
  - *De nautico fœnore* 33. quod majus eſt terreno, propter incertum maris periculum, quod in ſe recipit trajectitiæ pecuniæ creditor.
- Hic redit ad aliam ſpeciem contractus, qui re perficitur, de quo poſt nonum hujus lib. Titulum commodius dixiſſet.
- *Depoſiti vel contra* 34. is apud quem res depoſita eſt, re obligatur, teneturque actione depoſiti ad rem, quam accepit, reſtituendam.

Conſenſu. Contractus, quos diximus re conſtare, non ſubſiſtunt niſi res interveniat His autem, de quibus dicturi ſumus, ſolus ſufficit conſenſus, ex quo etiam naſcuntur: etſi autem conſenſus ſit de natura omnium contractuum, per ſe tamen ac ſolus nusquam ſine alio adminiculo parit & obligationem & actionem, quam in iis, quæ ſequuntur. In quibus neque ſcriptura neque præſentia opus eſt, ac ne dari quicquam neceſſe eſt, ut ſubſtantiam capiat obligatio.

- *Mandati vel contra* 35.
  - *Si ſervus extero ſe emi mandaverit* 36.
- *Pro ſocio* 37.
- *De contrahenda emptione & venditione* 38.
  - Quæ res vendi poſſunt, & non.
    - *De hereditate vel actione vendita* 39.
    - *Quæ res venire poſſunt, & qui vendere vel emere vetantur* 40.
    - *Quæ res exportari non debeant* 41. ad Barbaros ſcil.
    - *De Eunuchis* 42. quos vendere & emere non licet.
    - *De patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt* 43. ob nimiam paupertatem, alias vendi non poſſunt.
  - Contraria, & pugnantia.
    - *De reſcindenda venditione* 44. altero contrahentium invito, cujus reſciſſionis multæ cauſæ hic enumerantur.
    - *Quando liceat ab emptione diſcedere* 45. ex mutua ſcilicet contrahentium voluntate.
    - *Si propter publicas penſitationes*, id eſt, tributa, *venditio*, bonorum debitoris, *fuerit celebrata* 46. & minus juſto pretio, in debitorum fraudem conſecutum fuerit, reſcinditur venditio, oblata fiſco penſione debita.
    - *Sine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe* 47. alias ſi quis fundum cenſum debentem emat aut vendat ea lege, ne onus cenſus emptorem ſequatur, reſciſſa venditione emptor pretium, venditor fundum amittet, utroque in ærarium redacto, ut ex Cod. Theod. notavit doctiſſ. Cujac.
  - *De periculo & commodo rei venditæ* 48. ad quem pertineat? ſcil.
  - *De actionibus empti & venditi* 49.
    - *Si quis alteri vel ſibi ſub alterius nomine vel aliena pecunia emerit* 50. Cui ſcilicet & acquiretur & actio dabitur?
  - *De rebus alienis non alienandis & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca* 51.
  - *De communium rerum alienatione* 52.
  - *Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienatione* 53.
  - *De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis* 54. quæ ſolent legem dare emptionibus. ſuntque vel
    - Expreſſa.
      - *Si ſervus exportandus veneat* 55. id eſt, ut aliquo ex ea urbe vel provincia ubi veniit, moveatur.
      - *Si mancipium ita venierit, ne proſtituatur* 56. & proſtitutum ſit contra venditoris voluntatem, venditor mancipium revocare poteſt: ſi vero conſenſerit, mancipium libertatem conſequetur.
      - *Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur vel contra* 57.
    - Tacita.
      - *De ædilitiis actionibus* 58. Duæ ſunt actiones, quæ emptori competunt; Redhibitoria, qua agit emptor ad reſcindendam venditionem ob morbum vitiumve latens rei venditæ, quod neſciebat: vel quia res empta, alia eſt tradita quam dicta & promiſſa cum veniret, & quanto minoris, qua emptor petit ut venditor ei ſolvat id, quanto minoris res valuerit cum eam emeret.
  - *De monopoliis & conventu negotiatorum illicito vel artificio ergolaborum*, hi ſunt qui opus conducunt faciendum, *nec non balneatorum prohibitis & pactionib. illicitis* 59.
  - *De nundinis & mercationibus* 60.
    - *De vectigalibus*, propter merces ſolvendis. *& commiſſis* 61. id eſt, confiſcandis rebus venalitiis, quarum profeſſio apud publicanum facta non erit.
    - *Vectigalia nova inſtitui non poſſe* 62. civitatis decreto ſine Principis autoritate.
  - *De commerciis*. Commercium eſt onus mercatorum pro facultate exercendi commercii, portorium eſt onus mercium, *& mercatoribus* 63. alii legunt mercibus ab omnibus ſolvendis etiam ab iis, qui ſunt ex domo Imperatoris.
- *De rerum permutatione & præſcriptis verbis* 64. Sic dicta, quia datur ex conventione, uti præſcripta eſt.
- *De locato & conducto* 65.
- *De jure emphyteutico* 66. quod veluti medium eſt inter emptionem & locationem, eſtque contractus, quo domus vel fundus deſertus & incultus datur colendus ſub annua quadam & certa penſione.

LIB. V.

Nuptiæ, ſive matrimonium, & de omnibus conventionibus inter maritum & uxorem & earum conventionum acceſſoriis.

- *De ſponſalibus, & arrhis ſponſalitiis, & proxeneticis* 1. id eſt, de modo præmii impoſito iis, qui nuptias conciliant.
  - *Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitias dederint arrhas* 2.
  - *De donationibus ante nuptias*, olim ita vocabantur, *vel propter nuptias*, quæ hodie ita dictæ ſunt, *& ſponſalitiis* 3. muneribus ſcil. quæ a ſponſo ſponſæ vel contra dabantur.
- *De nuptiis* 4.
  - *De inceſtis & inutilibus nuptiis* 5.
  - *De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem filiosque eorum* 6.
  - *Si quacunque præditus poteſtate vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ aſpirare tentaverint nuptias* 7. puniuntur pœnis hoc tit. comprehenſis.
  - *Si nuptiæ ex reſcripto Principis petantur* 8. ab iis, qui alias nec parentum conſenſum nec puellæ habent, bonorum amiſſione & pœna deportationis puniuntur.
  - *De ſecundis nuptiis* 9. ad quas ſi mulier intra annum luctus convolat, fit infamis.
  - *Si ſecundo nupſerit mulier, cui maritus uſumfructum reliquit* 10. uſumfructum amittet, quem liberis reſtituere cogetur, & in rebus illi donatis ante nuptias ſolum uſumfructum conſequetur.
- *De dotis promiſſione & nuda pollicitatione* 11.
  - *De jure*, id eſt, obligatione, natura, cauſa, conditione *dotium* 12. quod competit marito ad ipſam dotem condicendam, retinendam, fruendam.
  - *De rei uxoriæ actione*, ita apud veteres vocabatur, *in ex ſtipulatu actionem*, qua ſola hodie utitur uxor vel ejus pater pro dote repetenda ac recipienda, *transfuſa & de natura dotibus præſtita* 13. Doti bona mariti tacite obligantur, & ad eam reſtituendam condemnari debet in quantum facere poteſt, quæ actio in heredes uxoris tranſit. Qua de re infra tit. 18. quædam dicturus eſt.
  - Exceptiones marito competentes ad dotem integram non reddendam.
  - *De pactis conventis tam ſuper dote quam ſuper donatione ante nuptias, & paraphernis* 14. Parapherna ſunt ea, quæ præter dotis cauſam ab uxore ad maritum deferuntur.
  - *De dote cauta*, quam ſcil. maritus confeſſus eſt ſibi numeratam, *non numerata* 15.
- *De donationibus inter virum & uxorem*, conſtante matrimonio fieri prohibitis, *& a parentibus in liberos factis*, in poteſtate ſcil. *& de ratihabitione* 16. earum donationum in teſtamento facta, quæ tunc valere incipiunt.
- *De repudiis & judicio de moribus ſublato* 17. quo ſcil. olim agebatur de moribus ejus, qui cauſam divortio dediſſet.
- *Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur* 18. ſupra inceperat tractare de dotibus, quarum explicationem hic perſequitur.
  - *Si dos conſtante matrimonio ſoluta*, id eſt, refuſa uxori a marito ſine cauſa legitima, *fuerit* 19. non valebit refuſio, quinimo maritus eam cum fructibus repetet.
  - *Ne fidejuſſores [vel mandatores] dotium*, qui ſcil. fidejubeant dotem a marito bene conſervandam, *dentur* 20.
  - *Rerum amotarum* 21. uxori poſt divortium dotem repetenti maritus res quasdam ſibi ab eadem fuiſſe amotas objicere poteſt, quo nomine maritus earum compenſationem petet.
  - *Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur id eſt in ſolutum dentur* 22.
  - *De fundo*, æſtimato ſcil. *dotali* 23. Si fundus in dotem æſtimatus marito datus ſit, uxor vel fundum vel ejus æſtimationem eliget.
- *Divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant* 24.
  - *De alendis liberis ac parentibus* 25. quoties unus eorum verſatur in ſumma paupertate, alter vero dives eſt.
- *De concubinis* 26.
  - *De naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus cauſis juſti efficiantur* 27.

Ex quaſi contractibus: cum antea dixerimus de Jure publico & juris privati civilis præparatoriis & actionibus quæ in judiciis privatis exercentur, eas actiones quoque eſſe vel vindicationes vel condictiones, has item conſtare ex contractibus: ſupereſt altera ſpecies quaſi contractuum explicanda, ex quibus condictiones etiam competunt. Sed quia interruptus ordo materiarum in ſequentibus apparet (ut lectori commodius conſulatur) hac quaſi contractuum ſpecie omiſſa, in hæc, quæ ſequuntur capita futuras ſequentium librorum quæſtiones ſic diſtinximus.

De Tutorum, Curatorum, & Pupillorum mutuis negotiis geſtis, cum eorum acceſſoriis.

- Species Tutelæ & Tutorum.
  - *De teſtamentaria tutela* 28.
    - *De confirmando tutore* 29. Teſtamento quidem dato, ſed non jure, ut a patre filio emancipato, aut a matre vel extraneo.
  - *De legitima*, quæ ſcil. a lege defertur, *tutela* 30. agnatorum.
  - *Qui petant*, id eſt, petere poſſunt, *tutores vel curatores* 31. à Prætore, vel a Præſide? Qui cum pupillo vult litigare creditor, libertus patris pupilli, mater ejusdem, & ea negligente cognati.
    - *Ubi petantur, tutores vel curatores* 32. Ubi pupillus trahit originem, vel majorem partem facultatum habet, vel domicilium.
    - *De tutoribus & curatoribus illuſtrium vel clariſſimarum perſonarum* 33. id eſt, qui tutores dare & dari hujusmodi perſonis poſſunt.
    - *Qui dare*, in genere & omnibus pupillis, *tutores vel curatores poſſunt & qui dari non poſſunt* 34.
    - *Quando mulier*, id eſt, mater & avia, *tutelæ officio fungi poteſt* 35.
    - *In quibus caſibus tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari poteſt* 36. quando ſcil. unus bonis pupilli adminiſtrandis ſufficere non poteſt, aut cum tutor reip. cauſa abeſt, vel cum remotus eſt vel relegatus.
- Adminiſtratio tutorum.
  - *De adminiſtratione tutorum vel curatorum & pecunia pupilli fœneranda vel deponenda* 37.
  - *De periculo tutorum vel curatorum* 38. id eſt, quarum rerum teneantur tutores vel curatores ob tutelam curamque geſtam.
  - *Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri poſſunt* 39.
  - *Si (an) ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel unus agere pro minore vel conveniri poſſit* 40. quando alii negligentes ſunt, unus agere poteſt, adminiſtratione autem diviſa a teſtatore vel Judice, non debet unus pro rebus ad alterius adminiſtrationem pertinentibus conveniri.
  - *Ne tutor vel curator vectigalia conducat* 41. cum ſcil. tutelam exercet vel nondum redditis rationibus, ne ſcil. pluribus in ſolidum bona ſua obliget (quod eſt ſpecies falſi.)
  - *De tutore vel curatore qui ſatis non dedit* 42. cum ſatisdare teneretur, is removetur ab adminiſtratione aut ad ſatisdandum compellitur.
  - *De ſuſpectis [tutoribus vel curatoribus]* 43. qui ab adminiſtratione removentur ex cauſis hoc tit. enumeratis.
  - *De in litem*, ut eam adminiſtret, *dando tutore*, olim enim dabatur, *vel curatore* 44. quo jure hodie utimur.
  - *De eo, qui pro tutore negotia geſſit* 45. pro tutore negotia gerit, qui tutor non utiliter nominatus eſt
  - *Si mater indemnitatem promiſit* 46. id eſt, periculum adminiſtrationis in ſe recepit, ejus tutoris, quem filiis ſuis dari poſtulavit, an & quomodo teneatur.
  - *Si contra matris voluntatem* teſtamentariam *tutor datus ſit* 47. filio, a tutela removebitur.
  - *Ut cauſæ poſt pubertatem adſit tutor* 48. Ut eam ſcilicet defendat, niſi ſi curatori inſtrumenta reddiderit.

Ubi

- *Ubi pupilli educari debeant* 49. apud matrem, nisi ad secunda vota transierit, alias Judex arbitrabitur.
- *De alimentis pupillo præstandis* 50. a tutore etiam si de statu ejus pendeat quæstio, quorum taxatio a Judice peti potest: quæcunque autem tutor juste eo nomine impenderit, imputabit.

Actiones ex causa tutelæ provenientes.

- *Arbitrium tutelæ* 51. id est, de actione tutelæ, appellatur autem arbitrium, quod hujus judicii potestas sit in arbitrio judicantis, qui excussis tutelæ rationibus, ex bona fide statuat, quid tutorem pupillo præstare aut restituere oporteat.
- *De dividenda*, a Judice vel divisa a defuncto, *tutela*, *& pro qua parte quisque tutorum conveniatur* 52.
- *De in litem*, id est, in id quod sua interest, *jurando* 53. a pupillo, etiam in heredem tutoris.
- *De heredibus tutorum vel curatorum* 54. conveniendis a pupillo & quatenus ei teneantur.
- *Si tutor vel curator non gesserit* 55. tutelam vel curam, quomodo, quando & quo nomine convenietur.
- *De usuris pupillaribus* 56. pupillo a tutore solvendis ex ejus pecunia, quam in usus suos convertit.
- *De fidejussoribus tutorum vel curatorum* 57. a pupillo actione ex stipulatu conveniendis.
- *De contrario judicio tutelæ* 58. quo tutori pupillus tenetur.

Quid liceat pupillo sub tutoribus.

- *De autoritate*, a tutoribus, *præstanda* 59. iis, quæ a pupillis aguntur: nam sine tutore non possunt actionem remittere, esse in Judicio criminali, & ita vendere, ut emptor præscriptionem acquirat, ut autem autoritas præstita censeatur, sufficit, unum ex tutoribus eam præstitisse.

Quando tutores vel curatores esse desinant 60. si is, cui quis adjunctus datus est, tutor esse desinat, non voluntate pupilli.

De actore a tutore seu curatore dando 61. pro rebus scil. pupilli petendis.

De excusationibus [tutorum & curatorum] & de temporibus earum 62.

- *Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit* 63.
- *Si tutor vel curator reip. causa aberit* 64.
- *De excusationibus veteranorum* 65.
- *Qui numero liberorum se excusant* 66.
- *Qui morbo se excusant* 67.
- *Qui ætate se excusant* 68.
- *Qui numero tutelarum* 69.

De curatore furiosi vel prodigi 70. licet majoris.

De prædiis & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis vel obligandis 71.

- *Quando decreto*, Prætoris vel Principis, *opus non est* 72.
- *Si quis ignorans rem minoris esse sine decreto comparaverit* 73.
- *Si major factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit* 74.
- *De magistratibus*, idem dicendum est de æstimatoribus patrimonii pupilli, *conveniendis* 75. in eos pupilli habent regressum, excussis tamen prius tutoribus, collegis & fidejussoribus.

LIB. VI.

De jure Dominorum in servos.

- *De servis fugitivis & libertis, mancipiisque civitatum, artificibus & ad diversa opera deputatis, & ad rem privatam vel dominicam pertinentibus* 1.
- *De furtis & servo corrupto* 2.

De jure patronorum in libertos, de quo latius *infra lib.* 7. dicetur.

- *De operis libertorum* 3.
- *De bonis libertorum, & jure patronatus* 4.
- *Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta sit* 5.
- *De obsequiis patrono præstandis* 6.
- *De libertis & eorum liberis* 7.
- *De jure annulorum aureorum, & de natalibus restituendis* 8.

De jure successorum in bona defuncti, suntque successores vel

- Prætorii, qui bonorum possessores dicuntur.
  - *Qui admitti ad bonorum possessionem possunt & intra quod tempus* 9.
  - *Quando non petentium partes petentibus accrescant* 10. quoties unus ex iis quibus bonorum possessio defertur, vel tempore vel repudiando excluditur a bonorum possessione, ejus pars aliis accrescit.
  - Species.
    - Ex testamento.
      - *De bonorum possessione secundum tabulas* 11. defuncti scil. si modo justæ ac legitimæ fuerint, quæ datur a Prætore omnibus scriptis heredibus.
      - *De bonorum possessione contra tabulas, quam Prætor liberis pollicetur* 12.
      - *De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis liberisque eorum datur* 13.
    - Ab intestato.
      - *Unde liberi* 14. dabatur emancipatis, quos Prætor ad patris hereditatem admitti voluit, cum illis, qui in patria potestate manserant.
      - *Unde legitimi*, id est adgnati, *& unde cognati* 15.
      - *De successorio edicto* 16. Si primi gradus agnati vel cognati omittunt vel repudiant hereditatem, eam transmittunt ad subsequentes.
      - *De Carboniano edicto* 17. quo liberis a patre in testando præteritis, & quibus sit controversia status, bonorum possessio datur contra tabulas, dilata status eorum controversia in pubertatis tempus.
      - *Unde vir & uxor* 18.
  - *De repudianda bonorum possessione* 19.
  - *De collationibus* 20. emancipati & alii liberi a patre in testamento præteriti bonorum possessionis partem a cæteris liberis & suis & scriptis avocant. An autem cogantur conferre ea bona, quæ patre communi moriente habuerunt, hic explicatur.
- Ex jure civili qui heredes dicuntur, suntque heredes vel
  - Ex testamento.
    - *De testamento militis* 21. qui scil. testatur jure quodam singulari, cum alii, de quibus mox dicetur, jure communi testentur.
    - *Qui testamenta facere possint vel non* 22.
    - *De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur* 23.
      - *De heredibus instituendis, & quæ personæ heredes institui non possunt* 24.
        - *De institutionibus & substitutionibus & restitutionibus sub conditione factis* 25.
        - *De impuberum & aliis substitutionibus* 26.
        - *De necessariis [servis] heredibus instituendis vel substituendis* 27.
        - *De liberis præteritis vel exheredatis* 28.
        - *De posthumis heredibus instituendis vel exheredandis vel præteritis* 29.
    - *De jure deliberandi & de adeunda vel acquirenda hereditate* 30.
    - *De repudianda vel abstinenda hereditate* 31.
    - *Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur* 32. id est, insinuentur.
    - *De edicto D. Adriani tollendo*, quo cavebatur, ut is qui se in possessionem mitti vellet, tricesimam hereditatis reipublicæ daret, & *quemadmodum scriptus heres* hodie *in possessionem mittatur* 33.
    - Ex quibus causis hereditas alicui aufertur.
      - *Si quis aliquem testari prohibuerit vel coëgerit* 34.
      - *De his, quibus ut indignis hereditates auferuntur*, quales sunt ii, qui non vindicarunt mortem defuncti, quæ res minoribus tamen non nocet, *& ad SC. Silanianum* 35. quo cavetur ne ejus hereditas adeatur, qui interfectus est, antequam habita sit quæstio de servis, qui sub eodem tecto morantes domino vel periclitanti vel interfecto auxilium non præstiterunt.
  - Ex Codicillis.
    - *De Codicillis* 36.
    - Ex quibus causis hereditas minuitur.
    - *De legatis* 37. legatum est donatio quædam a defuncto facta, ab herede præstanda.
      - *De verborum*, ad legata scil. pertinentium, *& rerum significatione* 38.
      - *Si, in succedendo, omissa sit causa testamenti* 39. ab herede qui ab intestato vel alio modo hereditatem possidere maluit, ut ita evitaret onera legatorum: adversus eum dabitur utilis actio perinde ac si ex testamento adiisset.
      - *De indicta viduitate & lege Julia Miscella*, quæ legata ex ea causa comprobat, *tollenda* 40.
      - *De his, quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis [scribuntur vel] relinquuntur* 41.
    - *De fideicommissis* 42. quoties Testator heredem rogat, ut quid cui det, fidei committere dicitur. Et fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.
    - *Communia de legatis & fideicommissis & de in rem missione tollenda* 43. ut hodie sufficiant legatariis actiones personales, in rem, & hypothecariæ.
      - *De falsa causa adjecta legato vel fideicommisso* 44.
      - *De his, quæ sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur* 45.
      - *De conditionibus insertis tam in legatis quam in fideicommissis & libertatibus* 46.
      - *De usuris & fructibus legatorum seu fideicommissorum* 47. quibus legata & fideicommissa augeri solent.
      - *De incertis personis* 48.
      - *Ad SC. Trebellianum*, quo legata universalia minuuntur 49.
      - *Ad legem Falcidiam* 50. qua legandi potestas, quæ leg. 12. Tabularum infinita erat, imminuta est, caveturque ne plus legare liceat, quam dodrantem bonorum, ut sive unus heres instituatur sive plures apud eos easve pars quarta remaneat, & quidem hac lege particularia legata minuuntur.
      - *De caducis tollendis* 51. Caduca legata sunt, quæ jure quidem relicta sunt & quidem personæ capaci, sed quæ post mortem testatoris ab eo ob aliquam causam in fiscum cadunt, unde caduca dicta sunt, quod fisco cedant.
        - *De his* liberis in infinitum scil. *qui ante apertas tabulas* patris testatoris defuncti *hereditatem transmittunt* 52. in posterum, ita ut talis hereditas non sit caduca: nam lex Papia volebat diem legatorum cedere, non a morte testatoris sed ab apertis tabulis. Ideoque lege Papia qui inter mortem testatoris & apertas tabulas decedebat, ejus legatum caducum fiebat.
      - *Quando dies legati vel fideicommissi cedit* 53.
      - *Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum servandorum causa mittatur, & quando satisdari debeat* 54.
- Ab intestato. Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non jure fecit, aut id quod fecerat ruptum irritumve factum est: aut si ex eo nemo heres extiterit. Ex qua causa jure civili hereditates deferuntur iis personis, quæ sequuntur.
  - *De suis & legitimis liberis*, Sui heredes existimantur, qui in potestate morientis & vivente patre quasi domini rerum hereditariarum fuerunt, *& ex filia nepotibus ab intestato venientibus* 55.
  - *Ad SC. Tertyllianum* 56. quo nunc aviæ & matres etiamsi ter enixæ non sint aut quater, ad liberorum etiam vulgo quæsitorum legitimam successionem vocantur, post fratres & sorores defuncti filii.
  - *Ad SC. Orphitianum* 57. quo liberi matribus & aviæ ab intestato succedunt.
  - *De legitimis heredibus* 58. post suos heredes aut quasi suos leg. 12. tabul. ad agnatum proximum pertinet hereditas. Sunt autem agnati cognati per virilis sexus personas quasi a patre connati.

Communia de successionibus 59. quæ jure Prætorio & civili deferuntur. Fratri autem emancipato alter emancipatus cum altero non emancipato succedit. Privigno autem vitricus, novercæ privignus, ancillæ cum qua contubernium fecit dominus, educato is qui educavit, non succedunt. Advenis peregrinis, scripti ab iis heredes, vel ab intestato proximi, non eorum hospites: si desint proximi, Episcopis tradantur, ut in pias causas erogentur.

De bonis maternis, a matre scilicet filio suo datis vel relictis, *& materni generis* 60. quæ ab avo & avia, proavo & proavia maternis ad eum, qui est in potestate patris, deferuntur: in iis pater habet solum usumfructum, eaque in Judicio persequi potest.

De bonis, quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel alias acquiruntur & eorum administratione 61. patri competente.

De hereditatibus decurionum, qui si ab intestato moriuntur nullis relictis heredibus, fiscus illis non succedet, sed curia in qua erant [*naviculariorum*, quibus corpus naviculariorum, *cohortalium militum*, erant Præsidis Provinciæ officiarii, quibus cohortales ejusdem provinciæ *& Fabricensium*] 62. qui versabantur in publicis fabricis, quibus alii collegæ fisco excluso succedebant.

LIB. VII.

De jure dominorum in servos & Patronorum in libertos, de quo nonnulla superius dixit libro superiori a tit. 3. ad finem octavi. In hac quæstione explicanda consideramus

- Manumissionem ipsam.
  - Species.
    - *De vindicta [libertate]*, apud prætorem & præsidem, *& apud concilium* Principis *manumissione* 1.
    - *De testamentaria manumissione* 2.
      - *De lege Fusia Caninia tollenda* 3. qua certus modus servis manumittendis constitutus erat, hodie vero cuique licet omnes servos testamento libertate donare, cum & hoc quisque inter vivos facere possit.
      - *De fideicommissariis libertatibus* 4. his verbis fieri poterat, ROGO TE HERES UT STICHUM SERVUM MEUM MANUMITTAS.
  - Effectus.
    - *De dedititia libertate tollenda* 5. Olim non omnes qui manumittebantur, cives Rom. fiebant; non eam quam manumittentes libertatem consequebantur, ut Dedititii ex lege Sentia.
    - *De Latina libertate tollenda*. qui ita manumittebantur ex lege Julia Norbana, liberi quidem vitam suam peragebant, ipso tamen ultimo spiritu simul animam atque libertatem amittebant, & quasi servorum ita bona eorum manumissores detinebant. Dicebantur Latini & Juniani, *& per certos modos in civitatem Romanam*, ut nunc eadem manumisso libertas competat quam habet manumissor, fiatque civis Romanus, *transfusa* 6.
  - Objecta.
    - *De communi servo manumisso* 7. servus plurium seu communis, si ab uno dominorum manumittitur, non ut jure antiquo, alteri domino accrescit, nec libertatem ab altero domino acquisitam amittit: alteri tamen domino pars ejus pretii dari debet, atque ita servus plene manumitti.
    - *De servo pignori dato manumisso* 8. an & quomodo manumitti hujusmodi servus possit.
    - *De servis Reipubl. manumittendis* 9.
    - *De his, qui a non domino manumissi sunt* 10. hi non consequuntur libertatem tali manumissione.
    - *Qui manumittere non possunt & ne in fraudem creditorum manumittatur* 11.

- *Qui non possunt ad libertatem pervenire* 12. damnati ad perpetua vincula, & prohibiti a testatore ne manumitterentur.
- *Pro quibus causis servi pro præmio libertatem accipiunt* 13. quoties scilicet necem Domini vindicarunt, falsitatem monetæ, raptum virginis, militiæ desertorem detulerunt.
- *De ingenuis manumissis* 14. non sunt libertini: natalibus enim non officit manumissio.
- *Communia de manumissionibus* 15. quæ fiunt vel a proprietario vel usufructuario, & quo modo ita manumissus libertatem consequitur.

Ipsam actionem liberalem.

- *De liberali causa* 16. quæ status & præjudicialis dicitur, per quam quæritur, an aliquis liber vel servus.
- *De assertione tollenda* 17. si quis ex servitute in libertatem proclamaverit per se, ipse Dominum sese potest asserere, non tamen procuratorem dare. Qui autem ex libertate in servitutem, utrumque facere potest, neuter eorum tamen tenetur hodie aliquem proferre, a quo in libertatem asseratur, propter assertoris reperiendi difficultatem.
- *Quibus ad libertatem proclamare non licet & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur* 18. His, qui se vendi passi sunt ad pretium participandum, servi effecti propter delictum insigne, & qui descendunt ex latronum familia.
- *De ordine cognitionum* 19. Quæstioni status interdum alia quæstio adjungitur, quod cum evenit, de statu servi prius quam de crimine, quod objicit, & de libertate prius quam de hereditate cognosci debet.
- *De collusione detegenda* 20. de quo dixi in Digestis, *lib. 40. tit.* 16.
- *Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur* 21.
- *De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate & non adversus libertatem opponitur* 22.
- *De peculio ejus, qui libertatem meruit* 23. inter vivos manumissus peculium suum acquirit si non sit ademptum, testamento manumissus non acquirit nisi nominatim datum fuerit.
- *De SC. Claudiano*, quo mulier libera servi alicujus cupidine & amore capta e natalium suorum ingenuitate in servitutem deducebatur, *tollendo* 24. neque enim quod ab hostium ferocitate contra libertatem naturalem inductum est, ad libidinem nequissimorum hominum inferri placet.
- *De nudo jure Quiritum tollendo* 25. apud quosdam dominos nudum jus Quiritum vel tantum in bonis reperitur. Qui servi usucapti, in jure cessi, mancipati erant, ex jure Quiritum servi erant, & manumittendo cives Romani fiebant: qui vero traditi ex causa emptionis non mancipati vel cessi, ii erant in bonis emptoris, venditoris vero ex jure Quiritum, quia servi emptori acquirebant ex omnibus causis, ut hic notavit Cujacius.

De jure acquirendi per usucapionem.

- Causæ usucapionum.
  - *De usucapione pro emptore vel pro transactione* 26.
  - *De usucapione pro donato* 27.
  - *De usucapione pro dote* 28.
  - *De usucapione pro herede* 29.
  - *Communia de usucapionibus* 30. colonus quia non sibi sed domino possidet, non præscribit, res fisci usucapi non potest, mala fides defuncti nocet successori.
- Formæ.
  - *De usucapione transformanda*, melius dixisset reformanda, *& de sublata differentia rerum mancipi & nec mancipi* 31. usucapionem tantum in Italicis soli rebus veteres admittebant, & eam quidem biennii spatio: mobilium vero anno: in provincialibus vero excludebant. Hanc primam partem reformat Justinianus, nec patitur rem ullam immobilem vel soli præscribi nisi decennio, vicennio, tricennio, mobilem vero nisi triennio, idque in provincia quoque, si modo bona fides adfuerit.
  - *De acquirenda & retinenda possessione* 32. id est, per quas personas & quomodo acquiratur.
  - *De præscriptione longi temporis decem vel viginti annorum* 33.
    - *In quibus causis cessat longi temporis præscriptio* 34.
    - *Quibus non objicitur longi temporis præscriptio* 35.
    - *Si adversus creditorem præscriptio*, longi temporis scilicet, *opponatur* 36.
  - *De quadriennii præscriptione* 37.
  - *Ne res dominica*, id est, Cæsaris, Reip. *vel templorum vindicatio temporis præscriptione*, quantumvis longi temporis scil. *submoveatur* 38. id est, impediatur.
  - *De præscriptione triginta vel quadraginta annorum* 39.
  - *De annali exceptione Italici contractus*, quem circa multæ altercationes oriebantur, *tollenda & de diversis temporibus & exceptionibus & præscriptionibus & interruptionibus earum* 40. olim personales actiones in provinciis perpetuæ erant, nec præscribebantur: in Italia anno præscribi poterant. Hodie anno tricesimo præscribi debent, non tamen interrupto.

De jure acquirendi per alluvionem.

- *De alluvionibus & paludibus & pascuis ad alium statum translatis* 41.

De jure acquirendi per sententiam, per quam etiam mittimur in possessionem, quæque inter genera possessionum numeratur. *Sententiæ* autem sunt earum personarum, quæ sequuntur.

- *De sententiis Præfectorum Prætorio* 42.
- *Quomodo & quando Judex sententiam proferre debeat, præsentibus partibus vel una parte absente* 43.
  - *De sententiis ex periculo*, alii legunt ex breviculo, *recitandis* 44. non enim sufficit sententiam describi, nisi legatur, periculum hic significat libellum aut tabellam in qua sententia præscripta erat.
  - *De sententiis & interlocutionibus omnium Judicum* 45.
  - *De sententia quæ sine certa quantitate profertur* 46.
  - *De sententiis, quæ pro eo quod interest proferuntur* 47. in omnibus casibus qui certam habent quantitatem, hoc quod interest, dupli quantitatem non debet excedere: in iis qui incertam, non licet in infinitum computationem reducere, sed Judex requiret quod revera damnum sit: nam hæ pœnæ tantummodo exigi debent, quæ & moderatæ sunt & legibus comprehensæ, quæ discretio in lucro quoque æstimando habenda est.
  - *Si a non competente judice judicatum esse dicatur* 48.
  - *De pœna Judicis, qui male judicavit vel ejus, qui Judicem vel adversarium corrumpere curavit* 49.
  - *Sententiam*, in qua ea quæ in sententia esse debent, servata sunt, *rescindi non posse* 50.
  - *De fructibus & litium expensis* 51.
  - *De re judicata* 52. & ejus effectibus.
    - *De executione rei judicatæ* 53.
    - *De usuris rei judicatæ* 54.
    - *Si plures una sententia condemnati sunt* 55. quomodo fiat in eos sententiæ executio.
    - *Quibus res judicata non nocet* 56.
    - *Comminationes, epistolas, programmata*, id est, edicta Judicis contra latitantem proposita, *subscriptiones autoritatem rei judicatæ non habere* 57.
    - *Si ex falsis instrumentis vel testimoniis judicatum sit* 58.
    - *De confessis* 59. qui habentur pro judicatis.
    - *Inter alios acta vel judicata*, extra judicium, *aliis non nocere* 60.
  - *De relationibus* 61. a Judice ad Principem faciendis, si quis Judicum dixerit esse referendum ante sententiam ad Principem, nihil pronunciabit.
  - *De appellationibus & consultationibus* 62. Appellatio est Jurisdictionis inferioris Judicis per invocationem superioris rite facta suspensio, fitque corrigendæ iniquitatis aut imperitiæ in Judicio causa; interdum etiam ad opponendum quod oppositum non fuit, & ad probandum quod non probatum fuit, impeditque executionem primæ sententiæ: consultatio vero hic significat relationem Judicis ad Principem, ut quid statui velit, definiat.
    - *De temporibus & reparationibus appellationum seu consultationum* 63. Reparatio hic significat instaurationem lapsi & amissi temporis.
    - *Quando provocare non est necesse* 64.
    - *Quorum appellationes non recipiuntur* 65.
    - *Si pendente appellatione mors intervenerit* 66.
    - *De his, qui per metum Judicis non appellarunt* 67.
    - *Si unus ex pluribus appellaverit* 68. sententia in causa appellationis lata pro uno, aliis prodest.
    - *Si de momentanea possessione fuerit appellatum* 69.
    - *Ne liceat in una eademque causa tertio provocare, vel post duas sententias Judicum, quas definitio Præfectorum roboraverit, eas retractare* 70.
    - *Qui bonis cedere possunt* 71. Ut condemnatis per appellationem subveniri potest, ita per bonorum cessionem.
    - *De bonis autoritate Judicis possidendis seu venundandis & de separationibus bonorum* 72. petunt enim sæpissime creditores hereditarii bona defuncti sui debitoris separari a bonis heredis adversus creditores ejusdem heredis.
    - *De privilegio fisci* 73. Fisci privilegium est, ut bona secum contrahentis tacite ei sint obligata, & cæteris creditoribus sæpissime præferatur.
    - *De privilegio dotis* 74. circa hypothecam scil.
    - *De revocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sunt* 75.

LIB. VIII.

Prætoris.

- *De interdictis* 1. Interdicta erant formæ atque conceptiones verborum, quibus Prætor aut jubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat: quod tunc maxime fiebat, cum de possessione aut quasi possessione, vel usufructu, servitute, & alio jure corporali agebatur.
- Redduntur autem interdicta vel ex causa
  - Privata, suntque vel
    - Adipiscendæ possessionis.
      - *Quorum bonorum* 2. est adipiscendæ possessionis causa interdictum accommodatum bonorum possessori, id est, ei, qui declaravit apud Magistratum se talem esse, qui posset ac vellet jure Prætorio amplecti hereditatem, cujus vis ac potestas hæc est, ut quod ex iis bonis, quorum possessio alicui data est, quisque pro herede aut pro possessore possideat, id ei, cui bonorum possessio data est, restituere debeat. Pro herede autem possidet, qui falso se heredem putat: pro possessore vero, qui nullo jure aut titulo temere occupat hereditatem defuncti. Hoc igitur interdictum mihi competet ad adipiscendam nunc primum possessionem, Quorum bonorum, ex edicto Prætoris mihi possessio data est.
      - *Quorum legatorum* 3. Datur hoc interdictum heredi adversus eum qui sua autoritate rem sibi testamento relictam occupavit sine voluntate aut ratihabitione heredis vel bonorum possessoris, quorum interest non ita occupari legata propter detrahendam ex iis Falcidiam.
    - Recuperandæ.
      - *Unde vi* 4. est recuperandæ possessionis interdictum, quod quidem datur ei qui ex possessione fundi vel ædium vi dejectus est: & appellatur, Unde vi, quia his verbis significatur causa propter quam interdictum redditur.
      - *Si per vim vel alio modo absentis perturbata sit possessio* 5.
    - Retinendæ.
      - *Uti possidetis* 6. est retinendæ possessionis interdictum, datur cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia fit: & in eo Prætor decernit, ut unusquisque possideat, uti possedit, donec de Jure possessionis definiatur. Datur pro rebus fundi vel immobilibus, *Utrubi* pro mobilibus.
    - Exhibitoria.
      - *De tabulis exhibendis* 7.
      - *De liberis exhibendis, seu deducendis & de libero homine exhibendo* 8.
      - *De precario*, quo dominus rem suam utendam concedit, alteri ejus usum precibus petenti, eique datur adversus eum, qui rem precario datam habet, ut scilicet res precario data restituatur, *& Salviano interdicto* 9. quo dominus prædii pro conservando jure suo & ne defraudetur pensione, vult adipisci possessionem earum rerum, quæ illi obligatæ penes conductorem multis argumentis suspectum tutæ non sunt, vel quas ad alios jam transtulit. Ob eam causam proposita quoque est actio Serviana, qua quis de rebus coloni, quæ pignoris jure pro mercedibus fundi ei tenentur, experitur, utilius tamen est Salviano uti, quod solum possessorium est adipiscendæ possessionis neque exigit ullam probationem, de jure debitoris, qui rem obligavit: cum alioqui in Serviana docere oporteat rem pignoratam fuisse in bonis debitoris.
      - *De ædificiis privatis* 10.
      - *De novi operis nuntiatione* 11.
  - Publica.
    - *De operibus publicis* 12.
    - *De ratiociniis operum publicorum, & de patribus civitatum* 13. cura hujusmodi rationum ad curatorem Reipub. sive patrem civitatis pertinet: non ad Præsidem provinciæ.

De Jure quod in rebus alienis habemus.

- *De pignoribus & hypothecis* 14. pignora autem contrahuntur vel conventione tacita vel expressa, vel ex aliis causis.
  - *In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur* 15.
  - *Si aliena res pignori data sit* 16.
  - *Quæ res pignori obligari possunt, vel non, & qualiter pignus contrahatur* 17.
  - *Qui potiores in pignore habeantur* 18. jure suo, ut mulier, prior tempore, Respubl. &c.
    - *De his, qui in priorum creditorum locum succedunt* 19. qui alterius beneficio potiores censentur.
    - *Si antiquior creditor pignus vendiderit* 20. & ab eo pignus emero, a posteriori creditore conveniri non possum.
  - *Si communis res pignori data sit* 21. non potest pignus tenere nisi pro una parte.
  - Quomodo ex aliis causis quam ex conventione partium pignus contrahatur.
    - *De Prætorio pignore & ut in actionibus debitorum missio prætorii pignoris procedat* 22.
    - *Si in causa judicati pignus captum sit* 23.
  - *Si pignus pignori datum sit* 25.
  - *De partu pignoris*, id est, ancillæ pignoratæ, *& omni causa* 25.
  - *De remissione pignoris* 26.
  - *Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse* 27.
  - *De distractione pignorum* 28.
  - *Debitorem venditionem pignoris impedire non posse* 29.
  - *Si vendito pignore agatur* 30.
  - *De luitione pignoris* 31. Luere est soluta pecunia liberare. Unus heredum debitoris partem suam solvens, non liberat pignus.
    - *Si unus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti solverit vel acceperit* 32.
  - *Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit* 33. datur ei, cui pecunia non est numerata, actio ad pignus repetendum.
  - *De jure dominii impetrando* 34. id evenit, quoties pignus emptorem non reperit, & creditor ob eam causam pignus sibi adjici postulat.
  - *De pactis pignorum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda* 35. Pactum legis commissoriæ est, ut nisi solvatur intra certum tempus creditori pecunia, pignus illi committatur & ejus sit.

De jure quo actiones civiles, de quibus multa superius diximus, excludimus.

- *De exceptionibus, seu præscriptionibus* 36
  - *De litigiosis* 37. quorum nomine nobis competit exceptio.

De jure, quo negotia & civiles actiones confirmamus, vel tollimus: confirmamus his, quæ sequuntur.

- *De contrahenda & committenda stipulatione* 38.
  - *De inutilibus stipulationibus* 39.
  - *De duobus reis stipulandi & promittendi* 40.
- *De fidejussoribus & mandatoribus* 41.
- Tollitur obligatio multis modis, sed his præsertim qui sequuntur.
  - *De novationibus & delegationibus* 42. Novatio est cum interventu novæ personæ, nova nascitur obligatio, & prima tollitur in posteriorem translata.
  - *De solutionibus & liberationibus* 43. solutione ejus quod debetur, tollitur obligatio.
  - *De acceptilationibus* 44. acceptilatio ab acceptum ferendo dicitur, estque imaginaria solutio, qua verbis facta obligatio, aliis verbis dissolvitur.

De

De evictionibus 45.
Creditorem evictionem [*pignoris*] *non debere* 46.

De jure parentum in liberos.
De patria potestate 47.
De adoptionibus 48.
De emancipationibus liberorum 49.
De ingratis liberis 50.
De postliminio reversis & redemptis ab hostibus 51.
De infantibus expositis liberis & servis & de his qui sanguinolentos nutriendos acceperint 52.

De jure non scripto.
Quæ sit longa consuetudo 53. hic de consuetudinis autoritate, vi & effectu traditur.

De donationibus 54.
De donationibus, quæ sub modo vel conditione vel certo tempore conficiuntur 55.
De revocandis donationibus 56.
De donationibus causa mortis 57.
De infirmandis pœnis cœlibatus, pœna cœlibatus olim erat in viris vel mulieribus ex leg. Julia & Papia, ne quid ad eos ex aliorum testamentis transmitteretur, nisi intra 100. dies matrimonium contraherent, *orbitatis*, orbus liberis ex testamento plus quam semissem capere non poterat, alias fisco cedebat, & [*de*] *decimariis sublatis* 58. per legem enim Papiam statutum erat, ut decima pars eorum quæ relinquebantur uxori a viro vel e converso fisco applicaretur, si non essent liberi ex eo matrimonio: hodie si quid alter alteri reliquit, solidum capere poterit æque ac si filium superstitem haberet vel amisisset.
De jure liberorum 59. ut conjuges ex testamento inter se solidum caperent, requirebatur ut liberos sustulissent, postea jus tot liberorum, quot sufficiebant ad obtinendam aliis capacitatem, a principibus peti & impetrari solitum fuit per eos, qui neque liberos haberent neque amisissent, ut ita solidum conjugum alter ab altero consequeretur: quod jus omnibus hoc tit. concessum est, ut a nemine post hac jus liberorum peti debeat.

LIB. IX.

De criminalibus judiciis: nam superius lib. 2. de civilibus egimus.
De his qui accusare non possunt 1.
De accusationibus & inscriptionibus 2. Jura civilia nolunt quemquam admitti ad accusandum de crimine, nisi prius se obstrinxerit ad subeundam pœnam, cui accusatus victus subjicietur, si succumbat Judicio. Quæ obstrictio vocatur inscriptio. incumbere autem est accusationi subscribere, suumque nomen libello accusationis adscribere: item nisi datis fidejussoribus de lite prosequenda caverit: quod hodie non ita observatur. Inquisitio vero fit, quando Judex ex suo officio de crimine alicujus inquirit.
De exhibendis & transmittendis reis 3. ut sc. exhibeantur, quo accusari & lis contestari cum his possit, & remittantur ad proprium forum, in quo crimen admiserunt.
De custodia reorum 4.
De privatis carceribus inhibendis 5.
Si reus vel accusator mortuus fuerit 6. pendente accusatione: accusatio tamen non est abolita quoad cæteros, qui ejusdem criminis postulati sunt.

Species.
Si quis Imperatori maledixerit 7.
Ad leg. Juliam majestatis 8. Majestatis rei sunt, qui & Principis & reipublicæ & caput & statum labefactare conantur.
Ad leg. Juliam de adulteriis & stupro 9.
Si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit 10.
De mulieribus, quæ se propriis servis junxerunt 11.
Ad leg. Juliam de vi publica & privata 12.
De raptu virginum, viduarum, necnon sanctimonialium 13.
De emendatione servorum 14.
De emendatione propinquorum 15.
Ad leg. Corneliam de sicariis 16.
De his, qui parentes vel liberos occiderunt 17.
De maleficis & mathematicis & cæteris similibus 18. appellatione mathematicorum non sunt accipiendi, qui siderum motus, positiones, & qui ex illis sequantur effectus & influxus inquirunt: sed qui præscientiam futurorum sibi arrogant ex observationibus potius superstitiosis quam probabilibus: quales sunt magiæ professores.
De sepulchro violato 19. sepulchrum violat, qui illud deformat aut ex eo aliquid surripit.

Furtorum genera.
Ad legem Fabiam de plagiariis 20. Plagiarii sunt, qui sine vi, dolo malo scientes abducunt ingenuos aut liberos homines, & vendunt pro servis aut supprimunt, vel qui servos aliorum subducunt, & fugam persuadent, aut fugitivos celant: hujus pœna est capitalis.
Ad leg. Juliam Visellam 21. qua libertinæ conditionis homines prohibentur honores & dignitates ingenuorum usurpare, nisi jus aureorum annulorum a Principe impetraverint.
Ad leg. Corneliam de Falsis 22. Falsarius is est, qui imitatione veri compendium suum alterius dispendio per dolum quærit.
De his, qui sibi adscribunt in testamento 23.
De falsa moneta 24. nam & ipsarum rerum depravatione falsum committitur. Cæterum monetam corrumpentis pœna est concrematio.
De mutatione nominis 25. in alterius fraudem.
Ad legem Juliam de ambitu 26. qua coërcetur eorum ambitio, qui pecunia suffragia sibi comparant ad obtinendas dignitates.
Ad legem Juliam repetundarum 27. qua puniuntur hi, qui prætextu publicæ potestatis amplius quiddam quam illis jure debetur per comminationem extorquent: quæ pecuniæ ab iis repeti possunt, & Concussores appellantur.
De crimine peculatus 28. quo tenentur qui publicas pecunias surripuerunt.
De crimine sacrilegii 29. hujus pœna capitalis.
De seditiosis, & de his, qui plebem contra Rempubl. audent colligere 30.
Quando civilis actio criminali præjudicet, & an utraque ab eodem exerceri possit 31.
De crimine expilatæ hereditatis 32. id est, rei quæ sine domino est, pœna arbitraria est.
Vi bonorum raptorum 33.
De crimine stellionatus 34. quo tenetur is, qui rem aliquam pluribus pignorat & cæt. hoc crimine notantur delinquentes, ubi specialis titulus criminis deficit: hujus pœna est extraordinaria.
De injuriis 35. quidquid in alterius contemptum fit, injuriam vocamus. fit autem injuria, re, verbis, literis, affectu: æstimatur, & crescit pro ratione personarum: dissimulatione tollitur.
De famosis libellis 36. si quis ad infamiam alicujus libellum aut carmen aut historiam scripserit, composuerit, ediderit, vel dolo malo fecerit, quo quid eorum fieret, injuriam fecisse dicitur.
De abigeis 37. quo crimine tenetur is, qui ex pascuis animalia abigit vel surripit.
De Nili aggeribus non rumpendis 38. quia Nilo flumine agros suos irrigant Ægyptii; pœna ustulationis in eum lata est, qui Nili aggeres ruperit.
De his qui latrones, vel aliis criminibus reos occultaverint 39. pari pœna puniuntur criminis rei eorumque receptores.
De requirendis reis 40. absentibus scil. qui si citati non comparent, bona eorum annotabuntur
De quæstionibus 41.
De abolitionibus 42. Abolitio est venia omittendæ accusationis, quam petit accusator a Judice, in cujus officio accusationem instituit: alias accusatores ab accusatione desistentes incidunt in Turpilianum, alii ita definiunt, ut sit Abolitio accusationis institutæ per sententiam interlocutoriam peremptio.
De generali abolitione 43. quæ scil. fit vel a Principe vel ratione cujusdam solemnitatis, abolitione non infamia criminis tollitur, sed pœna.
Ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur 44.
Ad SC. Turpillianum 45. quo tenetur is, qui non cunctatione aut negligentia, sed quadam animi destinatione ab accusatione destitit.
De Calumniatoribus 46. Calumniator is est, qui falsa crimina scienter alicui objicit.
De pœnis 47.
Ne sine jussu Principis certis Judicibus liceat confiscare 48.
De bonis proscriptorum seu damnatorum 49.
De bonis eorum qui sibi mortem consciverunt 50.
De sententiam passis & restitutis 51.

PRÆFATIONES CODICIS TRES.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI,

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER PRIMUS.

DE NOVO [1] CODICE [2] FACIENDO.

Imperator Justinianus Augustus ad Senatum urbis Constantinopolitanæ.

HÆc, quæ necessario corrigenda esse multis retro principibus visa sunt, interea tamen nullus eorum ad effectum ducere ausus est: in præsenti rebus donare communibus auxilio Dei omnipotentis censuimus, & prolixitatem litium amputare: multitudine quidem constitutionum, quæ tribus codicibus Gregoriano, Hermogeniano [3], atque Theodosiano [4] continebantur, illarum etiam quæ post eosdem codices a Theodosio divinæ recordationis, aliisque post eum retro Principibus, & a nostra etiam clementia positæ sunt, resecanda: uno autem codice sub felici nostri nominis vocabulo componendo, in quem colligi tam memoratorum trium codicum, quam [5] novellas post eos positas constitutiones oportet. §. 1. Ideoque ad hoc maximum, & ad ipsius reipublicæ sustentationem respiciens opus efficiendum, elegimus tanto fastigio laborum, tantæque sollicitudini sufficientes, *Joannem* virum excellentissimum exquæstore sacri nostri palatii, consularem atque patricium: *Leontium* virum sublimissimum magistrum militum expræfecto prætorio, consularem atque patricium: *Phocam* virum eminentissimum magistrum militum, consularem atque patricium: *Basilidem* virum excellentissimum expræfecto prætorio Orientis; atque patricium: *Thomam* virum gloriosissimum, Quæstorem sacri nostri palatii & exconsule: *Tribonianum* virum magnificum, magisteria dignitate *inter agentes* decoratum: *Constantinum* virum illustrem, comitem sacrarum largitionum inter agentes, & magistrum scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum: *Theophilum* virum clarissimum, comitem sacri nostri consistorii, & juris in hac alma urbe doctorem: *Dioscorum*, & *Præsentinum*, disertissimos togatos fori amplissimi prætoriani. §. 2. Quibus specialiter permisimus (resecatis tam supervacuis quantum ad legum soliditatem pertinet, præfationibus, quam similibus, & contrariis, præterquam si juris alia divisione adjuventur: illis etiam quæ in desuetudinem abierunt) certas & brevi sermone conscriptas ex iisdem tribus codicibus, & novellis constitutionibus leges componere, & congruis titulis subdere, adjicientes quidem & detrahentes, imo & [6] mutantes verba earum ubi hoc rei commoditas exigeret: colligentes vero in unam sanctionem, quæ variis constitutionibus dispersa sunt, & sensum earum clariorem efficientes: ita tamen, ut ordo temporum earum constitutionum non solum ex adjectis diebus consulibusque, sed etiam ex ipsa compositione earum clarescat, primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis: & si quæ earum sine [7] die & consule in tribus veteribus codicibus, vel in quibus novellæ constitutiones receptæ sunt, inveniantur: ita his ponendis nullaque dubietate super generali earum robore ex hoc oriunda, sicut & illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quæ ad certas personas rescriptæ,

1 Ad differentiam Gregoriani, Hermog. & Theodosiani, est tamen vetus, habita ratione ad eum, quo nunc utimur, de quo *infr.* 2 Prudentes responsa sua chartis aut membranis solebant conscribere, Constitutiones vero & rescripta Codicibus & pugillaribus chartaceis, ligneis, æneis, vel eburneis moris erat perscribi, quæ postea in scriniis memoriæ & dispositionum servabantur. Eo factum est, ut liber constitutionum potius Codicis, quam membranarum nomen obtinuerit. *Cujac.* 3 Hi duo Codices nominantur ab autore, prior Codex ab Adriano ad Valerianum, secundus a Claudio ad Diocletianum latas leges continebat. 4 A Theodosio Imp. in eo Codice leges Constantini ad Theodosium erant. 5 Constitutiones a Theodosii temporibus ad suum seculum latas intelligit. 6 Contius *l. lect.* 9. non verba, sed autores legum mutatos notat, quum a Justiniano eversam Theodosii legem, de interdictis consobrinarum nuptiis: & Arcadio falso adscribi *l.* 19. *C. de nupt.* tradit. adde quæ de facinoribus Tribonianis scripsi ad *l.* 5. §. 2. *ff. de præscr. verb.* 7 Vid. quæ notavi ad *l.* 4. *C. de divers. rescript.*

scriptæ, vel per pragmaticam [1] sanctionem ab initio datæ, eidem novo Codici propter utilitatem sanctionis insertæ fuerunt. §. 3. Hæc igitur ad vestram notitiam ferre properavimus, ut sciatis quanta nos diuturna super rerum communi utilitate cura sollicitet, studentes certas & indubitatas, & in unum codicem collectas esse de cætero constitutiones: ut ex eo tantummodo sub felici nostro nomine nuncupando Codice, recitatio constitutionum in omnibus ad citiores litium decisiones fiat judiciis. Datum Idib. Febr. CP. DN. JUSTINIANO PP. A. II. CONS. An. Christi 528.

DE JUSTINIANEO [2] CODICE CONFIRMANDO.

Imperator JUSTINIANUS *Pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Mennæ præfecto prætorio, expræfecto hujus almæ Urbis CP. ac Patricio.*

SUmma reipublicæ tuitio de stirpe duarum rerum, armorum [3] scilicet, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omnibusque gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet: istorum etenim alterum alterius auxilio semper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio servatæ sunt. Merito igitur ad primam communium rerum sustentationem nostram sententiam, & mentem laboresque nostros referentes, militaria [4] quidem agmina multiplicibus, & omnem providentiam continentibus modis correximus: & tam veteribus ad meliorem statum brevi tempore reductis, quam novis non solum exquisitis, sed etiam recta dispositione nostri nominis, sine novis expensis publicis constitutis, primo servando posita [5], deinde nova [6] ponendo, firmissima subjectis effecimus. §. 1. Sed cum sit necessarium multitudinem constitutionum tam in [7] tribus veteribusCodicibus relatarum, quam post earum confectionem posterioribus temporibus adjectarum, ad brevitatem reducendo, caliginem earum rectis judicum definitionibus insidiantem penitus extirpare: ad hoc commune præstandum beneficium Deo præsule prono animo nos dedimus: & electis viris gloriosissimis, tam doctrina legum, quam experientia rerum, studioque reipublicæ indefesso, & laudabili proposito pollentibus, sub certis finibus magnum laborem commisimus: per quem, tam trium veterum, Gregoriani, Hermogeniani, atque Theodosiani codicum constitutiones, quam plurimas alias post eosdem codices a Theodosio divinæ memoriæ, cæterisque post eum retro principibus, a nostra etiam clementia positas in unum codicem felici nostro vocabulo nuncupandum colligi præcepimus. Tollendis quidem tam præfationibus nullum suffragium sanctionibus conferentibus [8], quam contrariis constitutionibus, quæ posteriore promulgatione vacuatæ sunt: similibus etiam; præter eas, quæ eadem pene sanciendo, divisionem juris aliquam facere noscuntur, ex qua dividendo vetera novum aliquid nasci videtur, multis insuper aliis ad rectam hujus Codicis compositionem pertinentibus, iisdem prudentissimis viris a nostro numine mandatis: & nostro studio pro republica instituto, suum præsidium Deus omnipotens annuit. §. 2. Ad istum enim laborem, & tanti operis consummationem electi, vir excellentissimus exquæstore nostri palatii, consularis atque patricius *Joannes*: & vir sublimissimus expræfecto prætorio consularis atque patricius *Leontius*: vir quoque eminentissimus magister militum, consularis atque patricius, *Phocas*: etiam vir excellentissimus expræfecto prætorio per orientem, & patricius, & nunc præfectus prætorio per Illyricum, *Basilides*: & vir gloriosissimus quæstor sacri nostri palatii, & exconsule *Thomas*, imo & vir magnificus magisteria [9] dignitate inter agentes decoratus, *Tribonianus*: & vir illustris comes sacrarum largitionum inter agentes, & magister [10] scrinii, & libellorum, & sacrarum cognitionum, *Constantinus*: & vir illustris exmagistro, & juris doctor in hac alma urbe *Theophilus*: viri etiam disertissimi togati amplissimi fori tuæ sublimitatis *Dioscorus* atque *Præsentinus* omnia, quæ eis mandavimus, cum sedula & pervigili industria, moderataque digestione, cum Dei auxilio ad prosperum tulerunt terminum, & eundem novum Justinianeum [11] Codicem nobis obtulerunt ita compositum, ut & rebus profuturus esset communibus, & nostro convenisset imperio. §. 3. Hunc igitur in æternum validturum judicio tui culminis intimare perspeximus, ut sciant omnes tam litigatores, quam disertissimi advocati, nullatenus eis licere de cætero constitutiones ex veteribus tribus codicibus, quorum jam mentio facta est, vel ex iis, quæ novellæ constitutiones ad præsens tempus vocabantur, in cognitionalibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse esse uti [12], falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint: cum sufficiat earundem constitutionum nostri Codicis recitatio, adjectis etiam veterum juris interpretatorum laboribus ad omnes dirimendas lites: nullaque dubitatione emergenda, vel eo quod sine [13] die & consule quædam compositæ sunt, vel quod ad certas personas rescriptæ sunt: cum omnes generalium constitutionum vim obtinere proculdubio est, sed & si quæ earum constitutionum detractis vel additis, vel permutatis certis verbis (quod & ipsum præfatis excellentissimis viris specialiter permisimus) compositæ sunt: nullis concedimus ex libris veterum juris interpretatorum aliter eas habentes recitare, sed solam juris interpretatorum sententiam commendare: ut tunc teneat, cum minime adversetur ejusdem nostri Codicis constitutionibus.

§. 4. Si quæ vero pragmaticæ [14] sanctiones, quæ minime in eodem nostro Codice receptæ sunt, civitatibus forte, vel corporibus, vel scholis, vel scriniis, vel officiis, vel alicui personæ impertitæ sunt: eas siquidem aliquod privilegium speciali beneficio indulgent, omni modo ratas manere: si vero pro certis capitulis factæ sunt: tunc tenere cum nulli nostri Codicis adversantur constitutioni, præcipimus. Sed & si qua regesta [15] in tui culminis judicio, vel in aliis judiciis civilibus, vel militaribus, vel apud principia numerorum pro publicis expensis, vel quibuscunque titulis ad publicum pertinentibus posita sunt: ea etiam prout communis rei commoditas exigit, firma esse censemus. §. 5. Illustris igitur & magnifica auctoritas tua pro innato sibi circa rempublicam nostrasque dispositiones explendas studio, ad omnium populorum notitiam eundem Codicem edictis ex more propositis pervenire faciat: ipso etiam textu Codicis in singulas provincias nostro subjectas imperio, cum nostra divina subnotatione mittendo, ut eo modo ad omnium notitiam ejusdem nostri Codicis constitutiones valeant pervenire, & ut extantibus festis diebus, id est, ex die sextodecimo Kalendarum Maji præsentis septimæ [16] indictionis, consulatu Decii viri clarissimi recitationes constitutionum ex eodem nostro Cod. fiant. Dat. 7. Id. Apr. CP. DECIO V. C. CONS. 529.

DE EMENDATIONE CODICIS DOMINI JUSTINIANI ET SECUNDA [17] EJUS EDITIONE.

Imp. Cæsar, Flavius, Justinianus, Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Senatui urbis Constantinopolitanæ; S.

COrdi nobis est, patres conscripti, semper nostri animi curas rebus communibus avidissime impendere, ut nihil a nobis inceptum, imperfectum relinquatur. Igitur in primordio nostri imperii sacratissimas constitutiones, quæ in diversa volumina fuerant dispersæ, & quamplurima similitudine, necnon diversitate vacillabant, in unum corpus colligere, omnique vitio purgare proposuimus: & hoc jam per viros excelsos & facundissimos perfectum est, & a nobis postea confirmatum: quod geminæ constitutiones nostræ, quæ ante positæ sunt, ostendunt. §. 1. Postea vero cum vetus jus considerandum recepimus, tam quinquaginta [18] decisiones fecimus, quam alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutiones promulgavimus: quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus & coarctatus est, omneque jus antiquum supervacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris Institutionibus & Digestis reddidimus. §. 2. Sed cum novellæ [19] nostræ tam decisiones [20], quam constitutiones, quæ post nostri Codicis confectionem latæ sunt, extra corpus ejusdem Codicis divagabantur, & nostram providentiam, nostrumque consilium exigere videbantur: quippe cum earum quædam ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderabant: necessarium nobis visum est per [21] *Tribonianum* virum excelsum magistrum exquæstore & exconsule legitimum operis nostri ministrum, necnon virum magnificum quæstorem & Berytiensium legum Doctorem *Dorotheum*, *Mennam* insuper & *Constantinum* & *Joannem* viros eloquentissimos togatos fori amplissimæ sedis, easdem constitutiones nostras decerpere, & in singula discretas capitula, ad perfectarum constitutionum soliditatem competentibus supponere titulis, & prioribus constitutionibus eas adgregare. §. 3. Supradictis itaque itaque magnificis & prudentissimis viris permisimus hæc omnia facere: & si qua emendatione opus foret, hanc facerent non titubante animo, sed nostra auctoritate freti: constitutiones vero superfluas, vel ex posterioribus sanctionibus nostris jam vacuatas, vel si quæ similes vel contrariæ invenirentur, circumducere, & a proprii Codicis congregatione separare: & tam imperfectas replere, quam nocte obscuritatis obductas, nova elimationis luce detegere: ut undique non solum Institutionum, & Digestorum via dilucida & aperta pateat, sed etiam constitutionum nostri Codicis plenum jubar omnibus clareat: nulla penitus nec simili, nec diversa, nec inusitata relicta [constitutione:] cum nemini venit in dubium, quod repetita prælectio probavit, hoc satis validum, satisque esse formosum. In antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas (quas repetitas [22] prælectiones veteres nominabant) subsecutas esse invenimus: quod ex libris Ulpiani viri prudentissimi ad Sabinum scriptis promptum erat quærentibus reperire. §. 4. His igitur omnibus ex nostra confectis sententia, commemoratus Justinianeus Codex a prædictis gloriosissimis & facundissimis viris purgatus & candidus factus, omnibus ex nostra jussione & circumductis, & additis, & repletis, necnon transformatis, nobis oblatus est: & jussimus (in) secundo eum ex integro conscribi, non ex priore compositione, sed ex repetita prælectione: & eum nostri numinis auctoritate nitentem in omnibus judiciis solum, quantum ad divales constitutiones pertinet, frequentari ex die quarto Kal. Januarii, quarti nostri felicissimi consulatus, & Paulini viri clarissimi: nulla alia extra corpus ejusdem Codicis constitutione legenda: nisi postea varia rerum natura aliquid novum creaverit, quod nostra sanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium est, quod si quid in posterum melius inveniatur: & ad constitutionem necessario sit redigendum, hoc a nobis & constituatur, & in aliam congregationem referatur: quæ Novellarum nomine constitutionum significetur. §. 5. Repetita itaque jussione nemini in posterum concedimus, vel ex decisionibus nostris, vel ex aliis constitutionibus, quas antea fecimus, vel ex prima Justinianei Codicis editione, aliquid recitare: sed quod in præsenti purgato, & renovato Codice nostro scriptum invenitur, hoc tantummodo in omnibus rebus, & judiciis & obtineat, & recitetur, cujus scripturam ad similitudinem nostrarum Institutionum, & Digestorum [23] sine ulla signorum dubietate conscribi jussimus: ut omne quod a nobis compositum est, hoc & in scriptura, & in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat: licet ex hac causa in ampliorem numerum summa hujus Codicis redacta est. §. 6. Ut igitur, sanctissimi & florentissimi patres, nostri labores vobis manifesti fiant, & per omne tempus obtineant: hanc præsentem legem ad frequentissimum ordinem vestrum duximus destinandam. Dat. XVI. Kal. Dec. *Constantinopoli*, Domino JUSTINIANO, PP. A. IV. & THEODOTO PAULINO Viro Clariss. CONSS. 534.

1 Vid. *l. 7. in princ. & §. 1. C. de diversf. rescriptis, & pragm. Sanctionib.*
2 Qui & novus etiam dictus est *Conft. supr. h. t.* alius ab emendato. *J. de emendat. Cod.* 3 *pr. & §. 1. Inst. proœm.* 4 De constitutionibus ad rem militarem pertinentibus, vid. *tit. 2. C. Theod.* 34. ad 50. & 49. *ff. tit.* 16. 17. 18. 5 Al. *leges positas.* 6 Al. *novas.* 7 De quibus *constit. 1. in pr. supr. hic.* 8 Pugnat tamen *l. 74. ff. ad SC. Treb.* Antonini Pii cum *l. 48. ff. de cond. & dem.* Antonini Caracallæ & cum *l. 3. Cod. quando dies leg. l. 49. in princ. ff. de leg. 1.* quæ sunt Alexandri. 9 Nota de magistro inter agentes. 10 Qui & ἀντιγραφεὺς & princeps scriniorum dicitur, a Lampridio spectabilis, honore comitis ornatus, adsessor quodammodo principis, differens a referendario. Utriusque munus in Gallia magistri requestarum complectuntur. Cujac. *l. 1. C. de magistr. Sacr. Scrin.* 11 Et ita decem viri electi sunt ad compositionem veteris codicis Justin. 12 *Constit. ad senatum. infr. §. hæc igitur.* 19. & *l. 25. l. ult. ff. l. 4. C. ad l. Cornel. de fals.* adde *l. 1. ff. de concussione.* 13 Vid. *l. 4. C. de divers. rescript.* 14 *l. ult. §. ult. C. de diversis rescript.* 15 Vid. in hunc locum Cujac. 15. *obs.* 37. 16 Indictiones unde dictæ, & quid significent, explicant Beda *c. 48. de natura rerum.* Cujac. *initio tit. Cod. de indictionibus* & Mat. Beroald. 4. *Chronic.* 4.
17 Hac editione hodie utimur. 18 Quæ ex Consulatu Lampadii & Orestis, & sequentibus dignoscuntur. 19 Vide quæ scripsi ad *Nov. initium.* 20 Harum plerisque jus vetus, quod erat certum, emendavit: illarum vero nonnullis certum fecit, quod erat controversum. Cujac. *hic.* 21 Quinque viri hic præficiuntur emendationi Codicis Justinianei. Decem novo Codici faciendo: septemdecim pandectis: tres institutionibus componendis præfuerunt. 22 Prælectiones erant lectiones, quibus præceptores viva voce aut scripto discipulis vias discendi præmonstrabant. *Cujac.* idem hinc colligit 4. *ad Africanum.* veteres Jurisconsultos variasse, & quidem Papinianum, *l. 6. §. 1. ff. de acq. v. expert l. ult. §. 3. C. de furt.* Julianum, *l. 19. in fin. ff. ad SC. Velleianum.* & Scævolam, *l. 25. §. ult. ff. de acq. rer. dom.* 23 Et testamentorum. *l. 6. §. ult. ff. de bon. poss. Novell.* 107. *c. 2.* non militarium tamen, *l. 41. ff. de milit. test.* de notis & siglis, vid. Cujac. 3. *obs.* 3. & 12. *obs. ult.*

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS[1],
REPETITÆ[2] PRÆLECTIONIS[3]
LIBER PRIMUS.
INCIPIT FELICITER.
DE[4] SUMMA[5] TRINITATE, ET FIDE[6] CATHOLICA[7], ET UT[8] NEMO DE EA PUBLICE[9] CONTENDERE[10] AUDEAT.

TITULUS PRIMUS[11].

De una deitate & trinitate. 1. *De nomine eorum, qui veram fidem amplectuntur, & de pœnis hæreticorum.*

1. Imperatorum GRATIAN. VALENTIN. & THEOD.[12] AAA. Edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ.

CUnctos[13] populos, quos[14] Clementiæ nostræ regit imperium, in tali[15] volumus religione versari, quam divum[16] Petrum[17] Apostolum tradidisse Romanis[18], religio usque adhuc[19] ab ipso insinuata declarat: quamque Pontificem Damasum[20] sequi claret, & Petrum[21] Alexandriæ Episcopum, virum Apostolicæ sanctitatis: hoc est, ut secundum Apostolicam[22] disciplinam Evangelicamque doctrinam, Patris & Filii & Spiritus sancti unam deitatem sub pari[23] majestate & sub pia Trinitate credamus. §. 1. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum[24] nomen jubemus amplecti: reliquos vero dementes[25] vesanosque judicantes, hæretici dogmatis infamiam[26] sustinere[27]: divina[28] primum vindicta, post etiam motus [animi] nostri[29], quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. Dat. 3. Kal. Mart. *Thess.* GRATIANO A. V. & THEODOSIO A. CONSS. 380.

De hæreticorum & fidelium congregationibus. 1. *Summa concilii Nicæni.* 2. *De hæreticis ejiciendis & catholicis episcopis ecclesiæ restituendis.*

2. Iidem AA. Eutropio Præfecto Prætorio.

NUllus[30] hæreticis ministeriorum locus[31], nulla ad exercendam animi obstinatioris[32] dementiam pateat occasio. Sciant omnes, etiamsi quid speciali quolibet rescripto per fraudem[33] elicito ab hujusmodi hominum genere impetratum sit, non valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ: unius[34] & summi Dei nomen ubique celebretur. Nicænæ fidei dudum[35] a majoribus traditæ; & divinæ religionis testimonio, atque adsertione firmatæ, observantia semper mansura teneat. §. 1. Is autem Nicænæ adsertor fidei & Catholicæ religionis verus cultor accipiendus est: qui[36] omnipotentem Deum & Christum Filium Dei uno[37] nomine confitetur: Deum[38] de Deo, lumen de lumine: qui Spiritum sanctum, quem ex summo rerum parente[39] & speramus & accipimus, negando non violat: apud quem intemeratæ fidei sensus viget, & incorruptæ[40] Trinitatis indivisa[41] substantia, quæ Græco[42] verbo ὁμουσία[43] recte credentibus dicitur. Hæc profecto nobis magis probanda, hæc veneranda sunt. §. 2. Qui vero non iisdem inserviunt; desinant affectatis dolis alienum veræ religionis nomen assumere: & suis apertis[44] criminibus denotentur, atque ab omni submoti Ecclesiarum limine penitus arceantur: cum omnes hæreticos illicitas[45] agere inter oppida congregationes vetemus. At si quid eruptio factiosa tentaverit, ab ipsis etiam urbium[46] mœnibus exterminato furore propelli jubemus; ut cunctis orthodoxis Episcopis, qui Nicænam fidem tenent, Catholicæ Ecclesiæ toto orbe reddantur. Dat. 4. Id. Jan. CP. FL. EUCH. & FL. SYAGRIO CC. COSS. 383.

Præfatio. 1. *De libris Porphyrii contra Christianam religionem.* 2. *De Nestorianis puniendis.* 3. *De libris Nestorii & similibus comburendis. De synodo Nicæna & Ephesina.* 4. *De Irenæo.* 5. *Epilogus.*

3.[47] Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Hormisdæ P. P.

DEcere[48] arbitramur nostrum Imperium, subditos nostros de religione commonefacere: Ita enim & pleniorem adquiri Dei, ac Salvatoris nostri Jesu Christi benignitatem possibile esse existimamus, si quando & nos pro viribus ipsi placere studuerimus, & nostros subditos ad eam rem instituerimus. §. 1. Sancimus [igitur,] ut omnia, quæcunque *Porphyrius*[49] sua pulsus insania [aut quivis alius] contra religiosum Christianorum cultum conscripsit, apud quemcunque inventa fuerint, igni[50] mancipentur. Omnia enim provocantia Deum ad iracundiam scripta, & pias mentes offendentia, ne ad aures quidem hominum venire volumus. §. 2. Præterea sancimus, ut qui adfectant impiam *Nestorii*[51] opinionem, vel nefariam ejus doctrinam[52] sectantur; si Episcopi aut Clerici sint, ab Ecclesiis ejiciantur: si laici, anathematizentur, [secundum ea, quæ jam a nostra divinitate sunt constituta:] licentiam habituris orthodoxis, quicunque voluerint, secundum nostram legislationem, absque metu, & damno ipsos propalare & accusare. §. 3. Quoniam vero pervenit ad pias nostras aures, quod quidam doctrinas quasdam conscripserunt, & ediderunt ambiguas, & non per omnia ac præcise congruentes expositæ orthodoxæ fidei a Sancta Synodo eorum sanctorum patrum, qui

1 Codicis libri sunt XII. ad imitationem ut quidam putant XII. *tabul.* continet leges 8124. Cont. *lect. subcisiv. cap.* 8. *n.* 2. Editus est 16. Kalend. Decemb. An. Christi 533. vel, ut alii volunt, An. 536. *Anselmo.* 2 Id est, secundæ editionis. §. 3. *supr. de emendatione Codicis Justinianei.* 3 *Prælectionis*, i. e. editionis. Est etiam *prælectio*, præceptoris lectio. 4 1. *Decret.* 1. & 1. *Sext.* 1. & 1. *Clem.* 1. 5 *Summa Trinitas*, de qua tunc maximæ erant in Ecclesia controversiæ: vel quæ humanam cognitionem excedit, vel de summa Dei unitate in tribus personis. Trinitatis epitheton hoc frequens veteribus, ut ἁγία, sancta diceretur. Athanas. *Dialect.* περὶ τῆς ἁγίας τριάδος. Dicitur pia *l.* 1. *in fin. pr. infr. h. t.* & incorrupta. *l.* 2. §. 1. *infr.* 6 *L.* 16. *C. Theod.* 1. id est, de præcipuis fidei Catholicæ articulis. 7 *Catholica fides*, quæ semper, quæ ubique, quæ apud omnes: quæ tempore, loco, multitudine, antiquitate, universitate, & consensu, novitati, parti, & paucorum errantium dissensioni præfertur. v. Vincentium Lyrinensem *adversus profanas novationes.* Eadem Apostolica, *l.* 1. *infr. h. t.* Tert. *de præscr.* Evangelica, *d. l.* 1. Christiana, *l.* 4. *infr. h. t.* 1. *Ecloga* 1. *Actor.* 11. *vers.* 26. Tert. 3 *Apolog.* Euseb. 5. *Histor.* 1. Orthodoxa, *Eclog. ibid.* & Romana, de quo alibi dicam. 8 *L.* 16. *C. Theod.* 4. 9 Vid. *l. fin. infr. h. t.* 10 Id est, contentiose disputare. *d. l.* 4. 11 Vide hic Alciatum & Corasium, qui ad hunc titulum ex professo scripsere. Mod. 12 Hujus legis a Theodosio latæ meminit hac eadem sententia Sozomenus 7. *historia Ecclesiastica* 4. *in fin.* 13 Legem hanc fuse satis enarrat Gothofredus, præter quem tamen adi etiam Mercerium *lib.* 2. [illegible] *cap* 7. & Waltherum [illegible] Mod. *Cunctis*, omnes quidem, sed conjunctim *omnes*, etiam locis disjuncti. [illegible] 14 Relativum hoc antecedens suum restringit: quippe nec facto, nec jure semper enim liberi quidam populi, liberæque fuerunt civitates, *l.* 12. §. 10. *ff. de captivis*) Byzantino, vel [illegible], Romano imperio universus orbis ea tempestate paruit, peccant etiam Italoriæ cognitione & jure, qui negant imperia suos habuisse limites, & occasus, itaque decrementa, vel ob factam inter plures coheredes divisionem, etiam a parentibus testamento factam (cujus extat exemplum Constantini Magni. 2. *Sozomen* 32.) vel æquam talionis, & politiarum vicissitudinem: Nullum universi orbis perpetuum imperium, nisi Dei. Majora inter re po[illegible] Romanum interiturum prædixit Sibylla apud Lactant. 7. *c.* 15. *in fine.* Notum est illud Antonini *lib.* 4. *de vita sua*, πόσαι δὲ πόλεις ὅλαι, [illegible] τεθνήκασι. Notum est & illud, *Latium in Latio requiri.* adde quæ scripsi ad *l.* 20. *ff. quib. mod.* [illegible] Nulla nempe perpetua, vel ita constituta, ut ad orbis interitum usque perdurent. Ideoque negant interpretes, Imperatores jurisdictione controversa uti posse extra territorium. v. Rolandum a Valle 1. *Cons* 88. *num.* 22. adde *l.* 5. *ibi: In Romanum* [illegible] *infr. de hæret. & Manich.* 15 Sic ubi sicut Athanas. Theoph. & Cyrillus credebant. *l.* 8. *infr. de hæret. & Manich.* 16 Divinum, *l.* 1. *C. T.* [illegible] 17 Possis & ipsum Paulum adjicere, *v. Epist. ad Gal. c.* 1. & 2. 18 Apud quos crucifixus [illegible] Tertull. *in lib.* [illegible] Felix ecclesia (Romanam intelligit) ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur. 19 Usque ad nunc, *C. Theod.* 20 De cujus electione vid. Ammianum, [illegible] Ruffin. 2. *c.* 26. Socr. 4. *c.* 24. 21 Successorem Athanasii 2. Ruffinus 3. 4. Socrates 30. Idem *l.* 5. *c.* 3. 7. Sozom. 39. Epiph. *l.* 2. *Tom* 2. *hæres.* 69. [illegible] 22 *Apostolica disciplina* dicitur, quæ non modo [illegible], sed & ab ipsis Apostolis, ut Apostolicis tradita, aut ab iis, qui in eadem fide & consanguinitate doctrinæ fuerunt. Tert. *de præs.* 23 Sub pari [illegible] 2. *C. Theod. de fide Catholica* ἐν ἴσῃ ἐξουσίᾳ 1. *Eclog.* 1. hinc illud: Rapinam non est arbitratus εἶναι ἴσα Θεῷ. *Philip.* 2. 6. ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. *Joan.* 5. 18. 24 Id est, qui eo profitentur se Christianos Catholicos. 25 Ἀτίμους εἶναι καὶ τιμωρίας προσδέχεσθαι, ut fames & pœna affici, Sozom. 7. *c.* 4. 26 *V. Authentic. Gazaros.* & *l.* 21. *infr. de hæreticis & Manich.* 27 Additur *l.* 2. *C. Theod. de fide Cathol.* nec eorum conciliabula Ecclesiarum nomen accipere. 28 Adde *l.* 2. *infr. de reb. cred.* i. e. æterna. Possis etiam intelligere censuram Ecclesiasticam. *v. can.* 63 *Canon. Apost.* 29 Hujusmodi motus, pro ratione magistratuum & provinciarum, sunt diversi: de quibus vid. Pap. 1. *Arrest.* 2. Clarum 5. *sent.* §. *hæresis.* 30 Plenior extat hæc lex in *C. Th. tit. de hæret.* & est lex 6. ejus titul. *lib.* 16. 31 *l.* 3. *in fin. l.* 5. *infr. de hær. & Manich. Nov.* 142. vel *Pontificum.* i. e. potestas Ecclesiæ obtinendæ, *l.* 3. *in fin. C. Theod. de f. de Catholica.* vel colligendi de se copia *l.* 4. *C. Th. ibid.* & *l.* 1. *c.* 11. *l.* 26. [illegible] 32 *Hæresis* quid est? *obstinatioris animi dementia.* 33 Privilegia per fraudem elicita, nullius sunt momenti. 34 Arianos perstringit, velut filium diversum Deum statuentes a Patre. 35 Sub Constantino Magno. 36 Nota ἐπιτομὴν symboli Nicæni. 37 Id est, pariter. 38 Adde Victorini confessionem de Trinitate huic plane similem *lib.* 1. *adversus Arium:* sed & formulam fidei apud Socratem, *hist.* 1. *cap.* 5. & Cyrilli epistolam ad Nestorium apud Evagrium 2. *cap.* 18. Hac etiam formula utitur Marius Victor. *l.* 2. *in fin.* Deum in Deo, lumen in lumine: & Phœbadius *adversus Arianos*, Deum ex Deo, lumen de lumine. 39 Et filio, nam ab utroque procedit. Datur a patre, *Joan.* 14. *v.* 6. mittitur, *ibid. v.* 26. promittitur, *Luce* 24. *v.* 49. *Act.* 1. *v.* 4. ἐκπορεύεσθαι, *Joan.* 15. *v.* 26. Inde appellatur πνεῦμα Θεοῦ. *Rom.* 8. *v.* 14. τοῦ πατρός. *Matth.* 10. *v.* 20. τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν. *Rom.* 8. *v.* 11. dicitur etiam πνεῦμα υἱοῦ. *Gal.* 4. *v.* 6. Χριστοῦ. *Act.* 1. *Rom.* 8. *v.* 9. 11. & a filio accipere. *Joan.* 16. *v.* 14. 15. Hujusmodi emanatio Theologis *processio* dicitur: voce, meo judicio, inventa non tam ad exprimendum modum emanationis, quam ut modus ille distingueretur a generatione filii. Qui plura volet de processione Spiritus sancti, legat *Hugonem Eterianum.* Ad hunc etiam locum vide quædam apud Cujacium, 12. *obs.* 26. 40 Incorruptam Trinitatem appellat, quam Proculus, *epist. ad Arm.* ἀμέριστον τριάδα dixit. 41 Non si tres personæ, tres ideo essentiæ. Male Arius in divinis, a tribus personis ad tres naturas; Male Sabellius, ab una natura ad unam personam: male quoque Eutyches, ab una Christi persona ad unam naturam: male Nestorius a duabus naturis ad duas personas duxerunt argumentum: qua de re v. Vigil. *lib.* 1. *advers. Eutychem.* 42 Marius Victorinus *lib.* 2. *adversus Arianos:* magnum miraculum: Verbum vos hæreticos facit: vel potius sonus verbi quod Græce dicitur, & *post.* Verbum ὁμοούσιον non est obscurum, nam & nos diximus quid significet. Contrarium non est, quia ad substantiam pertinet, quam omnes fatentur. Sed minus aut amplius exprimit? corrigendum potius quam auferendum. Supervacuum non est, quia constat ubi & quomodo dicatur. Est utile, qui excludit hæreticos, maxime Arianos. Sed nuper est positum? quia nuper erupit [illegible] cohors hæreticorum, probatum vero a patribus in Nicæna civitate, & ab Imperatore. 43 Al. οὐσία, ut habet quoque Codex Theodos. 44 Hæretici vocentur, non Orthodoxi vel Catholici, & vocentur quidem ab autore sectæ suæ *l.* 6. *J. de hæret. & Manich.* 45 Vid. quæ scripsi *ad l.* 8. §. 3. *infr. de hæreticis & Manich.* 46 Adde *l.* 4. *in fin. infr. h. t.* Goth. Ergo qui modeste se continent, nec scandalum præbent, proscribendi non sunt. *Ans.* 47 Constat hanc legem esse tertiam hujus tituli ex Evagrio 1. *cap* 12. 48 Magistratus civilis munus est, non tantum Episcoporum, tuis legibus divinas confirmare, *l.* 1. *supr. h. t.* non tamen novas condere *Act.* 4. *v.* 19. 20. *Gal.* 1. *v.* 10. 49 *Porphyrius*, patria Tyrius, Græcus philosophus, autor Isagoges quæ Porphyriana dicitur, de quo v. Epiphanium *lib.* 1. *tom.* 2. *hæres.* 51. Aug. 10. *de civit.* 21. *ad fin. libri.* Socratem 5. *hist.* 19. Vincentium Lyrinensem *advers. profan. novit.* Ejus tamen encomia v. apud Eunapium *lib. de vitis sophistarum.* Suidam *in Porphyrius* 50 Socrates 1. *hist.* 6. *in* 2. *Constantini Epistola v.* [illegible] 1. *Concil. in Epist. Constantini ad omnes Episcopos*, *l.* 6. *in fin. J. de hæreticis & Manich. Nov.* 42. *c.* 1. *in fin.* adde §. 3. *J. h. t.* 51 De Nestorio & Nestorianis, adde §. 4. *J. h. t. l.* 5. §. 2. *l.* 6. §. 2. *l.* 7. §. 1. *l.* 8. §. 1. §. 4. §. 6. *infr. h. t. l.* 6. *l.* 8. *infr. de hæretic. & Manich. Nov.* 115. *c.* 3. *circa finem.* Rusticum *adversus Acephalos:* Socratem *lib.* 7. *passim:* Evagrium 1. *c.* 6. & *c.* 12. ubi meminit hujus constitutionis: Vigilium 1. & *passim* Suidam *in Nestorius.* 52 Quænam fuerit, dicetur suo loco.

Nicææ [1], & Epheſi [2] convenerunt, & a Cyrillo piæ memoriæ, qui fuerat magnæ Alexandriæ civitatis epiſcopus: jubemus, facta hujusmodi ſcripta, ſive antea, ſive nunc, [potiſſimum autem ea quæ Neſtorii ſunt,] comburi [3], & perfectiſſimo interitui mancipari: ita ut in nullius cognitionem venire poſſint: his qui talia ſcripta, aut tales libros habere, aut legere ſuſtinuerint, ultimum [4] ſupplicium experturis. De cætero nulli patente licentia, præter expoſitam fidem (ut diximus,) tam Nicææ quam Epheſi, aliud quid vel dicere, vel docere: transgreſſoribus nimirum hujus noſtri divini præcepti, ei pœnæ, quæ continetur lata adverſus impiam Neſtorii fidem, lege ſubjiciendis. §. 4. Ut autem omnes re ipſa diſcant, quantum noſtra divinitas averſetur eos, qui impiam Neſtorii fidem adfectant: præcipimus *Irenæum* [5] dudum ob hancce [6] cauſam noſtræ indignationi ſuppoſitum, & poſtea (neſcimus quomodo) poſt binas [7] nuptias (ut didicimus) præter apoſtolicos canones, Tyriorum civitatis Epiſcopum factum, ex Tyriorum quidem eccleſia dejici, in ſua autem duntaxat patria degere quieſcentem omnimodo, & ſchemate atque nomine ſacerdotis exutum. §. 5. Hæc igitur tua magnificentia, ſequens noſtræ religionis ſcopum, obſervare & effectui dare ſtudebit. Datum [8] 13. Kal. Mart. 449.

Ne quis de fide publice contendat.

4. Imp. MARCIANUS [9] A. Palladio præfect. præt.

NEmo [10] clericus [11], vel militaris, vel alterius cujuslibet conditionis, de fide Chriſtiana, publice turbis coadunatis [12], & audientibus, tractare [13] conetur in poſterum, ex hoc tumultus & perfidiæ occaſionem requirens. Nam & injuriam [14] facit judicio reverendiſſimæ [15] Synodi, ſi quis ſemel judicata ac recte diſpoſita revolvere & publice diſputare contenderit: cum ea quæ nunc de Chriſtiana fide [16] a ſacerdotibus, qui Chalcedone [17] convenerunt [18], per [19] noſtra præcepta ſtatuta ſunt, juxta Apoſtolicas expoſitiones, & inſtituta ſanctorum patrum trecentorum decem & octo [in Nicæa,] & centum [20] quinquaginta [in hac Regia [21] Urbe] definita eſſe noſcantur. Nam in contemptores hujus legis pœna [22] non deerit: quia non ſolum contra fidem vere expoſitam veniunt, ſed etiam Judæis & Paganis ex hujusmodi certamine prophanant veneranda myſteria. Igitur ſi clericus erit, qui publice tractare de religione auſus fuerit, [a] conſortio clericorum removebitur: ſi vero militia præditus ſit, cingulo [23] ſpoliabitur: Cæteri autem hujus criminis rei, ſi quidem liberi ſint, de hac Sacratiſſima Urbe [24] expellentur: pro vigore judiciario etiam competentibus ſuppliciis ſubjugandi: [ſi vero ſervi, ſeveriſſimis animadverſionibus plectentur.] Dat. [25] 8. Id. Feb. Conſtant. PATRICIO & RICHIMER. CONSS. 459.

Præfatio, 1. Summa catholicæ fidei. 2. Anathematizantur Neſtorius, Eutyches, Apollinaris, & ſectatores.

5. [26] Imp. JUSTINIANUS A. *.

CUm recta atque irreprehenſibilis fides, quam prædicat ſancta Dei Catholica & Apoſtolica eccleſia, nullo modo innovationem [27] recipiat: nos ſequentes ſanctorum Apoſtolorum, & eorum qui poſt eos in ſanctis Dei eccleſiis converſati ſunt, dogmata, juſtum fore exiſtimavimus, cunctis manifeſtum facere, qualiter de fide, quæ in nobis eſt, ſentiamus, inſiſtentes & adhærentes traditioni & confeſſioni ſanctæ Dei Eccleſiæ Catholicæ. §. 1. Credentes enim in Patrem & Filium, & Sanctum Spiritum, unam eſſentiam in tribus hypoſtaſibus [28], ſeu ſubſiſtentibus perſonis, adoramus unam deitatem, unam poteſtatem, trinitatem conſubſtantialem [29]. In ultimis autem diebus confitemur unigenitum Dei filium, Deum de Deo, Filium ex Deo, ante ſæcula & ſine tempore ex Patre natum, coæternum Patri, ex quo omnia, & per quem omnia, deſcendiſſe de cœlis, incarnatum eſſe ex Spiritu ſancto, & ſancta glorioſa, & ſemper virgine Maria, hominem factum eſſe, crucem pertuliſſe, ſepultum [30] fuiſſe, & reſurrexiſſe tertia die, unius & ejuſdem miracula & paſſiones, quas ſponte carne ſuſtinuit, agnoſcentes. Neque enim alium Deum Verbum novimus, alium Chriſtum: ſed unum & eundem conſubſtantialem patri ſecundum divinitatem, & conſubſtantialem nobis ſecundum humanitatem. Manſit namque Trinitas etiam poſt incarnatum unum ex Trinitate Dei Verbum: neque enim quartæ [31] perſonæ adjectionem recipit ſancta Trinitas. §. 2. Hæc igitur cum ita ſe habeant, anathematizamus omnem hæreſin, præſertim vero *Neſtorium* Anthropolatram [32], dividentem unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Filium Dei, & Deum noſtrum; nec diſerte & ſecundum veritatem confitentem ſanctam glorioſam ſemper virginem Mariam theotocon [33] eſſe, hoc eſt, Deiparam: ſed alium eſſe dicentem Deum ex Deo patre, alium, qui ex ſancta ſemper virgine Maria natus eſt: hunc [34] autem gratia, & proximitate, quam habuit cum Deo verbo, Deum factum eſſe. † Neque vero Neſtorium ſolum, ſed & *Eutychem* [35] mente captum, phantaſiam inducentem, negantem autem veram ex ſancta ſemper virgine, & Deipara Maria incarnationem, hoc eſt noſtram ſalutem: neque confitentem per omnia conſubſtantialem Patri ſecundum divinitatem, & conſubſtantialem nobis ſecundum humanitatem. † Simili modo & *Apollinarem* animicidam, ſeu pſychophthoron [36], dicentem, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Filium Dei, & Deum noſtrum inanimem eſſe, & confuſionem ſeu perturbationem ſuperducentem inhumanationi unigeniti filii Dei. Sed & omnes, qui idem cum eis ſentiunt. Si enim aliqui poſt hanc noſtram præmonitionem, certo & liquido id cognoſcentibus & comperientibus locorum Epiſcopis Deo amantiſſimis, inventi fuerint poſthac in contraria his opinione eſſe: hi nullius [37] indulgentiæ expectent veniam: Jubemus enim tales tanquam confeſſos hæreticos competenti animadverſioni ſubjugari [38]. Dat. 528.

Præfatio. 1. Summa catholicæ fidei. 2. Neſtorius. 3. Eutyches. 4. Apollinaris, & eorum ſectatores anathematizantur.

6. [39] Idem Imp. Conſtantinopolitanis.

CUm Salvatorem [40], & Dominum omnium Jeſum Chriſtum verum Deum noſtrum colamus per omnia, ſtudemus etiam (quatenus datum eſt humanæ menti aſſequi) imitari [41] ejus condeſcenſionem [42] ſeu demiſſionem. Etenim cum quosdam invenerimus, morbo [43] atque inſania detentos impiorum Neſtorii, & Eutychetis, Dei & ſanctæ catholicæ & Apoſtolicæ eccleſiæ hoſtium, nempe qui detrectabant ſanctam glorioſam ſemper virginem Mariam theotocon ſive Deiparam appellare proprie [44], & ſecundum veritatem: illos feſtinavimus, quæ ſit recta Chriſtianorum fides, edocere. Nam hi incurabiles cum ſint, celantes errorem ſuum paſſim circumeunt, (ſicut didicimus) & ſimpliciorum animos exturbant & ſcandalizant, ea aſtruentes, quæ ſunt ſanctæ Catholicæ eccleſiæ contraria. Neceſſarium igitur eſſe putavimus, tam hæreticorum vaniloquia & mendacia diſſipare, quam omnibus inſinuare, quomodo aut ſentiat ſancta Dei & catholica & apoſtolica eccleſia, aut prædicent ſanctiſſimi ejus ſacerdotes: quos & nos ſequuti, manifeſta conſtituimus ea, quæ fidei noſtræ ſunt: non quidem innovantes [45] fidem (quod abſit) ſed coarguentes eorum inſaniam, qui eadem cum impiis hæreticis ſentiunt. Quod quidem & nos in noſtri imperii primordiis pridem ſatagantes cunctis fecimus manifeſtum. §. 1. Credimus itaque in unum Deum Patrem omnipotentem, & in unum Dominum Jeſum Chriſtum filium Dei, & in Spiritum ſanctum, unam eſſentiam in tribus [46] hypoſtaſibus ſive ſubſiſtentibus perſonis, adorantes unam deitatem, unam poteſtatem, trinitatem conſubſtantialem. In ultimis autem diebus confitemur dominum noſtrum Jeſum Chriſtum unigenitum Dei Filium ex [47] Deo vero Deum verum, ante [48] ſecula, & [49] ſine tempore ex Patre [50] natum: coæternum [51] Patri, ex quo omnia, & per quem omnia, qui deſcendit de cœlis, incarnatus de Spiritu Sancto, & ſancta glorioſa & ſemper [52] virgine Maria, & inhumanatus ſive homo factus eſt, & paſſus crucem pro nobis ſub Pontio [53] Pilato, ſepultus eſt, & reſurrexit tertio die. Unius ac ejuſdem paſſiones & miracula, quæ ſponte pertulit in carne, agnoſcentes. Non enim alium Deum Verbum, & alium Chriſtum novimus, ſed unum & eundem, conſubſtantialem Patri ſecundum deitatem, & conſubſtantialem nobis ſecundum humanitatem. Ut enim eſt in divinitate perfectus, ita idem ipſe & perfectus eſt in humanitate. Nam ejus ſecundum hypoſtaſim ſeu ſecundum perſonam unitatem ſuſcipimus, & confitemur:

1 *Nicæna* Synodus adverſus Arium anno 20. Conſtantini. Euſeb. 4. *de vita Conſtantini.* 47. Anno Domini 325. 2 Epheſinum concilium intelligit, coactum adverſus Neſtorium, anno Chriſti 430. vid. *acta concilii Epheſini tom.* 1. *conciliorum:* Socratem 7. *hiſt.* 33. 3 Vid. §. 1. *ſupr. h. t.* 4 *Ultimum ſupplicium,* mors, vid. *l.* 28. *l.* 29. *ff. de pœnis.* 5 Irenæus hic Neſtorianus Tyrius Epiſcopus. de quo vid. Evagrium 1. *c.* 10. Nicephorum 14. *c.* 47. 6 Neſtorii ſc. Eutychianum tamen fuiſſe reperio apud Evagrium *d. l.* 7 Vid. *can.* 16. *Canon. Apoſt.* 8 Intercidit hujus conſtitutionis ſubſcriptio: ſed videtur edita Aſterio, & Protogene Coſſ. v. hic *Contium.* 9 Extat hæc conſtitutio in actis concilii Chalcedonenſis *act.* 3. & in Synopſi Baſilicon 1. *tit.* 1. *c.* 4. Adde huic legi titulum integrum Codicis Theodoſiani, *de his qui de religione contendunt. l.* 16. *tit.* 4. 10 In Eccleſia Dei tentatio eſt populi, error magiſtri: & tanto major, quanto ipſe eſt doctior, qui errat. Vincentius Lyrinenſis, *d. l.* 11 Vel monachus 1. *Eclog.* 1. *c.* 4. 12 Adunatis, & advenientibus: *acta concilii Chalcedonenſ.* 13 Contendere, præſertim publice, de Chriſtiana religione prohibemur, v. ἐπιγραφὴν *hujus tituli.* Contendere plus eſt quam *tractare:* contendere enim eſt tumultus, & perfidiæ occaſionem requirere ex ſua diſputatione, *ut hic* turbare populum, *l.* 3. *C. Theod. de iis, qui de religione contendunt.* profanare Judæis, & Paganis myſteria Chriſtiana diſputando, *acta Concilii Chalcedonenſis ibid.* Hujusmodi diſputationes merito reprehenduntur ab Apoſtolo 1. *ad Timoth.* 4. *v.* 5. quibus adde *l.* 6. §. 1. *infr. de hæreticis & Manich.* vid. Ammian. *lib.* 23 14 Et merito. Quisquis enim poſt veritatem repertam, aliquid ulterius disquirit, mendacium quærit: *acta Concilii Chalcedonenſis ibid.* 15 Religioſiſſimæ, *acta Concilii Chalcedonenſis.* 16 Fide ſtatuta ſunt ac juxta Apoſtolicas &c. *acta Concilii Chalcedonenſis ib.* 17 Bithyniæ metropoli, in Eccleſia martyris Euphemiæ. vid. *acta Concil. Chalcedonenſis.* hodie vicus eſt exiguus ſine mœnibus. vid. Ortelium *in ſynonymia Geographica.* 18 Adverſus Eutychem, Dioſcorum & Neſtorium. vid. *acta Concilii Conſtantinopolitani.* v. Evagrium 2. *c.* 3. 4. 19 Synodos antiquitus coactas Imperatorum decreto, hic locus oſtendit: idque confirmant acta concilii Chalcedonenſis. *act.* 1. & præſertim illa verba apud Evagrium 2. *hiſt.* 18. modo placuerit diviniſſimo, ſanctiſſimo noſtro Imperatori. 20 Senſus eſt, Nicæno concilio 318. adfuiſſe Epiſcopos: Conſtantinopolitano 150. Chalcedonenſi (de quo hic agitur) 630. 21 Id eſt, Conſtantinopoli. 22 Pœnam publice diſputantium, & contendentium de religione obſerva. 23 Τῆς ϛρατείας ἐκπεσεῖται. *Synopſ. h. t.* 24 Inter pœnas hæreticis indictas hæc ſatis uſitata fuit, urbibus expelli. vid. *l.* 2. *in fin. ſupr. h. t.* 25 Alia extat ſubſcriptio in actis Concilii Chalcedonenſis. *act.* 3. 26 Interpretatio Contii. 27 Vid. Tertull. *lib. de præſcr.* vide Vincent. Lyrinenſem *adverſus profanas novationes.* 28 Hinc Chriſtus dicitur χαρακτὴρ τῆς ὑποϛάσεως τῦ πατρὸς. *Hebr.* 1. *v.* 3. 29 Ὁμοούσιον. 30 Hic omittitur deſcenſus ad inferos, ut & alias in Nicæno, Conſtantinopolitano, Epheſino, Chalcedonenſi & Romano, & orientalibus ſymbolis. 31 Trinitati per incarnationem verbi non acceſſit quarta perſona, quod Marcellus & Photinus voluere, teſte Mario Victorino *adverſus Arium lib.* 1. *fol.* 196. non eſt quartum in Trinitate. vid. Ruſticum Diaconum *adverſ. Acephalos fol.* 745. 758. nullus unquam Chriſtianorum dixit, quia quaternionem colimus aut quinionem, vel ſenionem, Ruſticus *ibidem fol.* 746. τριάδα ὁμοούσιον προσκυνοῦντες, τέταρτον τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἐπιφέρομεν. Procl. *in epiſt. ad Arm.* 32 Vid. *l.* 6. §. 2. *infr. h. t.* 33 Χριϛοτόκον non Θεοτόκον, hoc eſt, Chriſti genitricem, non Dei genitricem. Duas enim in Chriſto perſonas conſtituebat Neſtorius, Chriſtum, ſeu hominem, & Deum; negabat autem Mariam Dei genitricem. Erant & alii, qui Θεοτόκον hoc ſenſu admittebant, quod hominem peperiſſet, qui poſtea Deus factus eſſet. *Vincent. Lyrinenſis.* 34 Chriſtus non proximitate aut gratia verbi Deus, ſed quia ipſe verbum. 35 Hic differentiam naturarum; ille unitionem earum abnegabat [illegible]. 36 Id eſt negantem animam in Chriſto fuiſſe Fulgent. [illegible] tantum ratione prædicatam. Vinc. *adv. profanas novat.* De Apollinari vide Tertull. [illegible] *l.* 5. *l.* 8. 9. 1. §. 2. §. 3. *& ſeq.* J. *de hæretic. & Manich.* Epiph. *l.* 3. *tom.* 2. *hæreſ.* 76. Ruffinum *l.* 2. *c.* 20. Sozomen. 6. *hiſt.* 25. *&* 27. Theod. 5. *cap.* 5. 37 Pœnitentem primo admitti, vult Clarus, ſed tamen in perpetuos carceres detrudi: relapſo non parci, ne quidem pœnitenti. 5. *ſent.* §. *hæreſis. verſ. ſed quæro.* 38 Videtur data *Juſtiniano A. Conſ.* quia in ſequenti Edicto ait, ſe in primordio ſui Imperii ſimile Edictum compoſuiſſe *Contius.* 39 Contius hanc conſtitutionem Latinam fecit. 40 Vide Cujac. *lib.* 12. *obſerv.* 26. Anſ. 41 Ita Paul. 1. *Cor.* 11. μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς κἀγὼ Χριϛοῦ. 42 Συγκατάβασιν, συγκαταβάσεως autem voce videtur intelligere docendi munus: mox enim ſequitur: *Etenim & poſt illos feſtinavimus, quæ ſit recta Chriſtianorum fides, edocere.* Quanquam ſcio & hac voce Chriſti incarnationem intelligi apud Proclum, *epiſt. ad Armenios.* 43 Hæreſis morbus atque inſania. 44 Neſtorius Chriſtotocon fatebatur, ac ſi Deus de Maria naſci non potuiſſet in ſacroſancto myſterio: Ἀκέφαλοι Dei genitricem, ac ſi nihil humanæ naturæ poſt unionem in Chriſto remanſiſſet. Ruſt. *fol.* 610. non alio modo, quam epiſcopi dicitur, quæ eum, qui epiſcopus factus eſt, peperit. Vincent. Lyrinenſis *fol.* 652. 45 In Fidei articulis nihil innovandum. 46 Trinitas ex ſcripturis ita probatur. Filius non ſolus μόνος *Joan.* 5. *verſ.* 16. Sed eſt præterea Pater *ibid. verſ.* 37. Illi duo dicuntur *Jo.* 10. *v.* 7. *Marci* 18. ab utroque ſpiritus ἄλλος id eſt, alius. *Joan.* 14 *v.* 16. Hi τρεῖς, id eſt, tres eſſe dicuntur 1. *Joan.* 5. *v.* 7. & tamen unum. Auguſtinus *de vera innocentia*, quum ait, *unum*, Arium percellit: quum ait, *ſumus*, Sabellium ſtravit. Idem 5. *de hæreſib.* 7 quod dico *unum*, audiat Arius: quod dico *ſumus*, audiat Sabellius: non dividat *unum* Arius, non confundat Sabellius, *ſumus*, Vigil. 2. dicendo *ego & pater*, diſcernit quod Sabellius male confundit: audendo *unum*, unit, quod male Arius diſcernit. 47 V. *l.* 2. §. 1. *h. t.* 48 Ἐν ἀρχῇ *Jo.* 1. *v.* 1. πρὸ πάντων *Col.* 1. *v.* 17. πρὸ καταβολῆς κόσμου *Epheſ.* 1. *v.* 4. 1. *Petr.* 1. *v.* 20. σήμερον, id eſt, hodie & ſemper. *Pſal.* 2. *Actor.* 13. *verſ.* 33. *Hebr.* 1. *verſ.* 5 χθὲς καὶ σήμερον. *Hebr.* 13. *v.* 8. non fuit tempus quando non fuit. Hodie Dei ſeu in Deo eſt ipſa æternitas. 49 Fuit enim ante tempora, & ab eodem res omnes creatæ *Joan.* 1. *v.* 3. *Coloſſ.* 1. *verſ.* 16. 17. *Hebr.* 1. *verſ.* 10. 50 Eo reſpectu ἀμήτωρ ut hic rationis intuitu ἀπάτωρ. Lactant. 4. *cap.* 13. Auguſtinus 5. *de hæreſib.* unus ſine conjuge pater, alius ſine matre filius. 51 Nunquam Pater ſine filio, quia nunquam ſine verbo, nunquam ſine virtute, nunquam ſine ſapientia eſſe potuit *Fœbad. Pictavienſis.* Nec fieri Deus tantum, hodie Deus & Pater, ſed ſemper Deus & Pater, & ſemper fuit cujus eſſe Pater. Agnellus *ad Armenium.* 52 Ἀειπαρθένου ſemper virgine, ante partum, in partu, poſt partum. 53 Pontius Pilatus Procurator Cæſaris in Syria. Tacit 15. Cujac. 19 *c.* 13. qui in opinionem ſummo tribuit Robertus 1. *Animadverſ.* 21. eo nomine notatus ab Anton. Mercatore 1. *Notar.* 2.

Manſit

Mansit enim Trinitas, & post incarnatum unum ex Trinitate Dei verbum: Neque enim quartæ [1] personæ adjectionem admittit sancta Trinitas. §. 2. His ita se habentibus, anathematizamus omnem hæresin, præcipue vero *Nestorium* anthropolatram [2], & qui eadem cum ipso sentiunt, vel senserunt, qui dividunt [3] unum dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, & Deum nostrum: & qui non confitentur proprie [4], & secundum veritatem sanctam gloriosam, & semper [5] virginem Mariam theotocon seu Deiparam, id est, Dei matrem: sed qui duos [6] filios dicunt, unum ex Deo Patre Deum verbum, alterum ex sancta semper virgine Deipara Maria, gratia & habitudine, & propinquitate, quam cum Deo Verbo habet, natum esse: & qui negant, nec confitentur dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, & Deum nostrum incarnatum, & hominem factum & crucifixum, unum esse ex sancta, & consubstantiali Trinitate. Ipse enim solus est coadorandus & conglorificandus Patri & Sancto Spiritui. §. 3. Anathematizamus insuper & *Eutychetem* mente captum, & qui cum eo sentiunt, aut senserunt, qui phantasiam introducunt, negantque veram nativitatem, seu generationem domini, & salvatoris nostri Jesu Christi ex [7] sancta virgine & Deipara, hoc est, nostram salutem: & qui [8] non confitentur ipsum consubstantialem [9] Patri secundum deitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem. §. 4. Similiter autem anathematizamus, & *Apollinarium* psychophthoron [10], sive animicidam, & qui cum eo sentiunt, vel senserunt, qui dicunt inanimem, hoc est animæ humanæ expertem, esse dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei & Deum nostrum, & qui confusionem, aut conturbationem introducunt, & invehunt in unigeniti Dei Filii inhumanationem sive humanitatem: & omnes postremo, qui eadem cum ipsis senserunt, aut sentiunt. Dat. Id. Martii, Constantin. D. N. *Justinian.* PP. A. III. CONS. 533. Scriptum est superius Edictum eodem [11] exemplo Ephesiis, item Cæsariensibus, item Cyzicenis, Amidenis, Trapezuntiis, Hierosolymitanis, Apameis, Justinianopolitanis, Theopolitanis [12], Augustanis, Tarsensibus, Ancyrenis.

Præfatio. 1. *Hæreticorum opinio, & anathema.* 2. *Confessio Catholica.* 3. *De edicto Justiniani.* 4. *De quatuor conciliis.* 5. *Epilogus.*

7. [13] Idem Imp. EPIPHANIO sanctissimo & beatissimo Archiepiscopo regiæ hujus urbis, & Oecumenico Patriarchæ.

COgnoscere volentes tuam sanctitatem ea omnia quæ ad ecclesiasticum spectant statum: necessarium duximus, hisce ad eam uti divinis compendiis [14], ac per ea manifesta eidem facere, quæ jam moveri cœpta sunt, quanquam & illa eandem cognoscere sumus persuasi. Cum itaque comperissemus quosdam alienos a Sancta Catholica & Apostolica Ecclesia, impiorum Nestorii & Eutychetis sequutos deceptionem, divinum antehac promulgavimus Edictum (quod & tua novit sanctitas) per quod hæreticorum furores reprehendimus, ita ut nullo quovis omnino modo immutaverimus, immutemus, aut prætergressi simus eum, qui nunc usque coadjuvante Deo servatus est, Ecclesiasticum statum (quemadmodum & tua novit sanctitas) sed in omnibus servato statu unitatis sanctissimarum ecclesiarum cum ipso [15] SS. Papa [16] veteris Romæ, ad quem similia hisce perscripsimus. Nec enim [17] patimur ut quicquam eorum, quæ ad Ecclesiasticum spectant statum, non etiam ad ejusdem referatur beatitudinem: quum ea sit caput omnium [18] sanctissimorum Dei sacerdotum: vel eo maxime quod, quoties in eis locis hæretici pullularunt, & sententia, & recto judicio illius venerabilis sedis coërciti sunt. Ideoque ex præsentibus divinis nostris breviculis [19] sciet tua sanctitas quæ a nobis proposita sunt quam & quibus studio est, pessime interpretari, quæ a nobis statuta sunt, comprehendetur. §. 1. Pauci quidam infideles & alieni a sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia contradicere Judaice ausi sunt adversus ea, quæ ab omnibus sacerdotibus recte observantur, probantur & annunciantur: negantes dominum nostrum Jesum Christum unigenitum [20] Filium Dei, & Deum nostrum incarnatum ex Spiritu sancto, & sancta gloriosa, semper virgine, & Deipara, & hominem factum & crucifixum, unum esse sanctæ, & consubstantialis Trinitatis, coadorandum & conglorificandum [21] Patri, & Sancto Spiritui, consubstantialem Patri secundum Deitatem [22], consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eundem impassibilem Deitate. Recusantes autem Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum filium Dei, & Deum nostrum fateri, unum esse sanctæ, & consubstantialis Trinitatis, manifeste deprehenduntur impii *Nestorii* sequi pravam doctrinam, secundum gratiam [23] eum dicentes Filium Dei, & alium Deum verbum, & alium [24] Christum dicentes, quos anathemate damnamus, eorum etiam dogmata, eos etiam, qui eadem cum ipsis senserunt aut sentiunt, ut alienos a sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia. §. 2. Et Reverendissimi sacrorum monasteriorum Archimandritæ [25] sequentes sanctorum patrum traditionem (ea scilicet fide, ut nihil omnino antehac immutaverint aut hodie immutent, ab eo qui nunc usque, sicuti dictum fuit, obtinet ecclesiastico statu) unanimiter fatentur, & cum gloria annunciant Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium [26] esse, & sine tempore [27] ex Patre genitum [28] & in novissimis [29] diebus descendisse [30] ex cœlis, & incarnatum ex Spiritu sancto, & sancta, gloriosa semper virgine, Deipara Maria, & hominem factum, & crucifixum, unum esse sanctæ & consubstantialis Trinitatis: Consubstantialem enim ipsum scimus Patri secundum Deitatem, & consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eundem impassibilem Deitate. Quemadmodum enim est in Deitate perfectus, sic idem in humanitate perfectus. Ideoque eam, quæ est secundum hypostasin [31], unionem [32] amplectimur, & confitemur: quemadmodum etiam unigenitus Filius verbum Dei ante secula & sine tempore ex Patre genitus. Idem quoque in novissimis diebus descendit e cœlis, & carnem assumpsit [33] ex Spiritu Sancto, & sancta, gloriosa, & Deipara Maria, & homo factus, id est, Dominus noster Jesus Christus proprie & secundum veritatem Deus est, ita & sanctam, semper Virginem Mariam proprie & secundum veritatem matrem Dei dicimus, non [34] quod Dei verbum principium ex ipsa sumpsit, sed quia novissimis diebus descendit ex cœlis, & ex ipsa incarnatus, & natus, & homo factus est, quem confitemur, quemadmodum dictum est, consubstantialem Patri secundum divinitatem, & consubstantialem eundem nobis secundum humanitatem, ejusdem miracula & passiones quas ultro sustinuit carne confitentes.
§. 3. Hæc igitur sunt in quibus per divinum nostrum Edictum hæreticos coarguimus: cui divino Edicto vel omnes reperti hic verissimi Episcopi & reverendissimi Archimandritæ cum tua sanctitate subscripserunt. §. 4. Sequentes in omnibus sancta quatuor Concilia [35], & quæ ab unoquoque eorum constituta, id est Nicænum [36] CCCXVIII. patrum, & hujus regiæ [37] CL. & Ephesinum prius, & Chalcedonense manifeste omnibus (qui una nobiscum sentiunt) fidelibus sanctæ, Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ traditam regulam fidei, hoc est, sanctam formulam, seu symbolum tenemus, & custodimus a CCCXVIII. sanctis patribus expositam, & illud quod in hac regia urbe CL. sancti patres apertius exposuerunt: Non [38] quod defectuosum esset prius, sed quoniam veritatis hostes partim subvertere cœperant sancti spiritus Deitatem, partim ex sancta semper Virgine Maria, Deipara, veram incarnationem Dei verbi negaverant. Propterea scripturæ testimoniis idem symbolum supradicti CL. sancti patres apertius exposuerunt, idque & aliæ omnes sanctæ synodi, id est, Ephesina prior, & Chalcedonensis eandem fidem sequentes susceperunt & custodierunt, sanctam, gloriosam, semper Virginem [39] Mariam Deiparam publicarunt, & non confitentes eam Deiparam anathemate percelluerunt: similiter anathematizarunt eos, qui aliud symbolum, aliamve sanctam formulam tradiderent, præter eam quæ a CCCXVIII. sanctis patribus exposita esset & explicata, & corroborata a CL. sanctis patribus in hac regia urbe congregatis. Et quidem Ephesinum prius impium *Nestorium*, & ejus dogma sustulit, & anathematizavit. Ad hæc eos qui cum eo senserunt & sentiunt, & qui consenserunt, & consentiunt. Chalcedonense vero sanctum concilium damnavit & ejecit e sanctis Dei Ecclesiis, & anathematizavit impium *Eutychem* ejusque dogmata, & qui eadem cum illo senserunt & sentiunt, & qui consenserunt eidem, & consentiunt, & omnes hæreticos eorumque dogmata, & qui cum illis senserunt, & sentiunt anathematizavit: pariter anathematizavit Nestorium, scilicet ejusque dogmata: & eos qui cum eo senserunt & sentiunt, eosque qui cum eo consenserunt, & consentiunt. Chalcedonense vero sanctum concilium, Magni Procli ad Arme-

1 Vincentius Lyrinensis, *adversus profanas novationes.* Anathema Nestorio, neganti ex virgine Deum natum, asserenti duos Christos, & ex sola Trinitatis fide quaternitatem nobis introducenti. Rusticus Diaconus *adversus Acephalos*: Nullus unquam Christianorum dixit, quia quaternionem colimus, aut quinionem vel senionem. Marius Victorinus 1. *adversus Arium.* Marcellus & Photinus dicunt esse & Deum, & λόγον & spiritum, Quartum autem filium, id est, hominem, qui ex Maria, quem assumsit λόγος, & ut ministrum refert. 2 *Hominicola*, qui hominem colit. Ideoque non tanquam hominem cum verbo coadoramus, ne divisionis species inducatur. Cyrill. *apud Vigil.* 5. non coadorandus, ut alter alteri, sed ut unus uni. *Rusticus.* 3 Naturarum unitionem dividebat: earum differentiam Eutyches negabat. *Rusticus.* 4 De eo dixi hujus legis initio. 5 Ἀειπαρθένον. 6 Nota dogma Nestorii. 7 Sed ex cœlo, ut Valens & Marcion v. Tertull. *advers. Marcionem, & advers. Valentinianos.* Vigilium *lib.* 3. 8 Nota dogma Eutychetis. 9 Negant consubstantialem, qui per unitionem, potestate divina, confusionem naturæ introductam existimat. 10 V. *l.* 5. §. 2 [illegible] alio senu *Deic[illegible]* appellatur, quod ipsum Deum in carnem conversum, & ita mortuum diceret. *R[illegible].* 11 Moris erat exempla edictorum ad plures transmitti. *Nov.* 6 12 *No[illegible]* ab. 1. id est, Antiochensibus. *Nov.* 123. *c.* 3. quorum civitas [illegible] restaurata a Ju[illegible]ino *Theopolis* nomen assumpsit. v. Cedrenum 2. *anno Imperii Justiniani.* v. Cuj[illegible] 21 [illegible] *Nov.* 7 J. 13 Latina interpretatio Græcæ constitutionis. 14 Θείαις συλλαβαῖς. [illegible] J. h. t. συλλαβῶν edicti compendiis. Est enim hæc lex quasi compendium edicti alterius a Justiniano promulgati. [illegible] qui sunt, dicam alio 15 Joannem intelligit, de quo [illegible] 16 [illegible] Romæ [illegible] episcopi appellati sunt: hinc Cypriano Pa[illegible] presbyteri & [illegible] Romæ consistentes [illegible], Cyprianus 2. *epist.* 7. Sic & Athanasius *in Apol.* [illegible] Papa appellatur: [illegible] qua notavi *ad Nov.* 123. *c.* 3. [illegible] autoritates in re notum [illegible] est passim Sidonius 17 Hinc illud Ammiani *lib.* 15. Id enim ille (Constantium intelligit) Athanasio semper infestus, licet sciret impletum id est, Athanasium (sede sua jam dejectum ab Arianis) tamen autoritate (qua potiores urbis æternæ episcopi) firmari desiderio nitebatur ardenti. 18 Hinc collige, errare eos, qui volunt Imp. Phocam primum pro Gregor. Magn. pontifice, sententiam tulisse contra Johannem Patriarcham Constantinopolitanum, quum [illegible] constet tempore Justiniani [illegible] summo pontifici donatum fuisse. [illegible] *vers. tenentes* in *fin. h. t.* & *Novell.* 131. *cap.* 2. *in fin.* Ans. 19 Συλλαβῶν. 20 Μονογενῆ ut [illegible] §. 2. Johann. *in Evang.* 1. *vers.* 14. dicitur etiam πρωτότοκος. *Lucas* 2. *vers.* 7. *Hebr.* 1. [illegible] est, primogenitus, non quod post eum alios, sed quod ante eum, nullum Maria peperit. Sic in legibus *supremus* seu *primus* dicitur, etiam is, post quem nemo, *l.* 9. *ff. de [illegible]* quem nemo sequitur, *l.* 92. *ff. de verb. sign.* & proximus qui solus *l.* 1. §. 2. *ff. [illegible]* *l.* 155. *ff. de verb. sign.* 21 Συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. [illegible] igitur negant Pneumatomachi, Spiritum sanctum patri & filio [illegible] *de Spiritu sancto. c.* 27. 28. Sic alia in causa legimus [illegible] verbo coadorandum, tanquam alterum alteri, non sicut unum. [illegible] 22 Θεότητα. Hinc illud, in quo Christo habitat πλήρωμα τῆς θεότητος [illegible] 9. dicitur etiam de Deo θειότης. *Paul. Rom.* 1. *vers.* 20.

23 Verbum non sic filius, quemadmodum nos: Nos adoptione filii: illud natura. Etiam quadam adoptione filius est Christus, sed secundum carnem, Mar. Victor 1. *advers. Arian.* 24 Et sic duæ. 25 *Archimandrita*, Tyrannis primos Christianos coëgit ἐν ταῖς μάνδραις, id est, speluncis, διάγειν. Eorum primi seu præfecti *Archimandritæ dicti.* Goth. *Archimandrita*, Agminis seu gregis princeps, hic pro Pastore, seu Abbate sumitur, a Græca voce μάνδρα, quæ speluncam significat: solent enim monachi speluncis, & cavis montibus habitare. Vide Alciat. *ad l.* 8. *C. h. t. num.* 12. Ans. 26 Male Arius de Verbo, *fuit tempus, quando non fuit.* 27 Et ita existente, male Arius, ἐκ μὴ ὄντων. 28 Nec filius ingenitus, nec duo ingenita. 29 *Hebr.* 1. *vers.* 1. ex simili voce videntur hausisse errorem suum, qui Pauli ætate docebant diem Christi instare 2. *Thess.* 2. *vers.* 2. *in fin.* novissimum diem intelligi, ibi ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. *Gal.* 4. *vers.* 4. 30 *Epist. ad Eph.* 4. *vers.* 8. 9. & tamen citra mutationem loci. 31 Ὑπόστασις persona *Hebr.* 1. *vers.* 3. hinc unio hypostatica. Verbum proprie est persona: caro vero adsumpta aliam personam ei non adjicit, sed ei unitur tantum, ac conjungitur. 32 Ἕνωσιν. aliud unitio, aliud unitas: ἕνωσις unio, seu unitio, ἑνότης unitas. in Christo est unitio, non unitas naturarum: Hæc numerum non demonstrat, sed illa. 33 *Matth.* 1. *v.* 20. *in fin.* & hic & illic particula ἐκ, virtutem Spiritus sancti significat, non substantiam. Et Scholastici notant particulam *de*, hic significare causam efficientem: respectu Mariæ, materialem. 34 Hoc velle videtur, Maria proprie est θεοτόκος, non quod Deum ab æterno genuit: non quod hominem nudum peperit, qui postea Deus: sed quod in ejus utero per sacrosanctum mysterium, unitione naturarum indivisibili facta hominem ita parere non potuit, quin & Deus quoque ex ea nasceretur. 35 His quatuor, postea accesserunt tria alia, in Ecclesia Græca, seu Orientali: ut ita septem fuerint, quæ commemorantur ab Isidoro *lib.* 6. *Origin. cap.* 16. Ans. 36 Nicæna synodus Arium sub Constantino: Constantinopolitana Macedonium, sub Theodosio seniore: Ephesina Nestorium sub Theodosio juniore: Chalcedonensis, Eutychem, Dioscorum; & ipsum rursus Nestorium sub Marciano, hæreticos damnavit. Hæc quatuor concilia præcipua a veteribus existimata sunt. vide *acta concilii Chalcedonensis in princ.* Nov. 115. c. 3. §. 14. 37 Constantinopolim intelligit. 38 Vincentius Lyrinensis. Nullusne in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? habeatur plane, & maximus: sed ita ut vere sit profectus fidei, non permutatio: crescat in scientia, sed in suo duntaxat genere, eodem dogmate, eodem sensu, eadem sententia. & *post.* Quid unquam aliud conciliorum decretis enisa est Ecclesia: nisi ut quod simpliciter, lentius & securius credebatur, hoc idem postea diligentius, instantius & solicitius crederet? &c. quæ *ibid. vide.* 39 Ἀεὶ παρθένον ante partum & in partu (scriptum est enim: *virgo pariet*: sed & illud, *virum non cognosco*, & rursus *priusquam ipsi convenirent, inventa uterum ferre. Matth.* 1. *vers.* 18.) adde & post partum: nec ferendi sunt, qui abutuntur illis locis, *non cognovit eam donec peperit primogenitum, ecce mater tua, ecce fratres tui foris stant*: & quod Jacobus *frater Domini* dicitur. Placent qui F[illegible] accommodant [illegible] *et non [illegible] per eum [illegible] Deus [illegible] est per eam.* ut merito eos, qui id negent, ignorantiæ [illegible] totum lab., Epiphanius scripserit, *tit.* 3. *tom.* 2. *vers.* 78. Et vero partus nihil derogat virginitati, sed hominis conjunctio

nios conſcriptam Epiſtolam, (quod oporteat dicere Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum filium Dei, & Deum noſtrum unum ſanctæ Trinitatis per propriam [1] relationem), ſuſcepit & confirmavit. Quæ ſupradicta quatuor ſancta concilia, ſi negligimus, aut ea, quæ his conſtituta, damus licentiam damnatis ab iis hæreticis eorumque dogmatibus ſuam peſtem rurſus in ſanctis Dei Eccleſiis oſtendere. Optandum itaque ut quod nondum contigit fieri, hoc aliquando contingat. Idque eo magis quod ſupra dicta quatuor ſancta concilia ſpeciali confeſſione hæreticos, eorumque dogmata damnarunt. Ideoque ſi quis ab uno ſupradictorum ſanctorum Conciliorum diſſentiat, palam eſt, eum amplecti dogmata a ſanctis illis patribus damnata, & anathematizata. §. 5. Nullus itaque fruſtra nos turbet ſpe vana innixus, quaſi nos contrarium a ſupradictis quatuor Conciliis fecerimus, aut faciamus, aut fieri a quibusdam permittamus, aut aboleri eorundem ſanctorum quatuor Conciliorum piam memoriam ex dictis Eccleſiæ diptychis [2] ſuſtineamus. Omnes enim, qui ab iis damnati & anathematizati ſunt, & damnatorum dogmata, eosque, qui eadem ac ipſi ſenſerunt aut ſentiunt, anathematizamus. §. 6. Itaque bene precetur nobis, & noſtro imperio beatitas tua, omnes de noſtra intentione, & noſtro erga irreprehenſibilem fidem ſtudio, docens & certiores faciens. Dat. 7. Kal. Apr. CP. DN. JUSTINIAN. PP. A. III. CONS. 533.

Epiſtola Joannis [3] Archiepiſcopi & ſanctiſſimi Patriarchæ urbis Romæ.

8. Glorioſiſſimo [4] & clementiſſimo filio Juſtiniano Auguſto Joannes Epiſcopus urbis Romæ.

INter claras [5] ſapientiæ ac manſuetudinis veſtræ laudes, Chriſtianiſſime Principum, puriore luce tanquam aliquod ſidus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis ſtudio edocti eccleſiaſticis diſciplinis, Romanæ ſedis reverentiam conſervatis, & ei cuncta ſubjicitis, & ad ejus deducitis unitatem, ad cujus auctorem, hoc eſt, Apoſtolorum primum [6], Domino loquente præceptum eſt, *Paſce oves meas:* Quam eſſe omnium vere eccleſiarum caput [7], & patrum regulæ & principum ſtatuta declarant, & pietatis veſtræ reverendiſſimi teſtantur affatus. Patet igitur, in vobis impletum fore, quod ſcripturæ [8] loquuntur: *Per me Reges regnant, & potentes ſcribunt juſtitiam:* Nihil eſt [enim], quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe: Nihil eſt, quod ita nequeat [9] occaſui ſubjacere, quam vera religio: nam cum auctorem vitæ, vel luminis utraque reſpiciant, recte & tenebras reſpuunt, & neſciunt ſubjacere defectui. Quam ob rem, Glorioſiſſime Principum, votis omnibus exorabitur divina potentia, ut pietatem veſtram in hoc ardore fidei, in hac devotione mentis, in hoc integræ religionis ſtudio, ſine defectu ſui in longiora tempora conſervet: hoc enim & ſanctis credimus eccleſiis expedire. Scriptum [10] eſt enim, *Labiis regit rex:* & iterum, *Cor regis in manu Dei eſt, & ubi voluerit, inclinabit illud.* Hoc eſt enim, quod veſtrum firmat imperium: hoc quod veſtra regna conſervat. Nam pax Eccleſiæ, religionis unitas, auctorem facti in ſublime provectum grata ſibi tranquillitate cuſtodit. Neque enim parva ei viciſſitudo a potentia divina tribuitur, per quem nullis rugis eccleſia diviſa ſecernitur, nullis inſertis maculis variatur. Scriptum eſt enim: *Quia cum rex juſtus ſederit ſupra ſedem, non adverſabitur ei quicquam malignum.* Proinde ſerenitatis veſtræ apices, per Hypatium atque Demetrium ſanctiſſimos viros, fratres & coëpiſcopos meos, reverentia conſueta, ſuſcepimus: quorum etiam relatione comperimus, quod fidelibus populis propoſuiſtis Edictum amore fidei pro ſubmovenda hæreticorum intentione, ſecundum Apoſtolicam doctrinam, fratrum & coëpiſcoporum [11] noſtrorum interveniente conſenſu. Quod, quia Apoſtolicæ doctrinæ convenit, noſtra auctoritate confirmamus.

Textus autem epiſtolæ Imperatoris talis eſt.

Præfatio. 1, *De hæreticorum opinione.* 2. *Catholica confeſſio.* 3. *De quatuor conciliis.* 4. *De legatis ad Papam miſſis.* 5. *Petitio.* 6. *Subſcriptio.*

Victor JUSTINIANUS, pius, felix, inclytus, triumphator, ſemper Auguſtus, Joanni ſanctiſſimo Archiepiſcopo almæ urbis Rom. & Patriarchæ [12].

REddentes honorem Apoſtolicæ ſedi, & veſtræ ſanctitati (quod ſemper nobis in voto & fuit, & eſt) & ut decet patrem, honorantes veſtram beatitudinem, omnia quæ ad eccleſiarum ſtatum pertinent, feſtinavimus ad notitiam deferre veſtræ ſanctitatis: quoniam ſemper nobis fuit magnum ſtudium unitatem [13] veſtræ Apoſtolicæ ſedis, & ſtatum ſanctarum Dei eccleſiarum cuſtodire, qui hactenus obtinet, & incommote permanet nulla intercedente contrarietate. Ideoque omnes ſacerdotes univerſi Orientalis tractus, & ſubjicere [14], & unire ſedi veſtræ ſanctitatis properavimus. In præſenti ergo, quæ commota ſunt (quamvis manifeſta & indubitata ſint, & ſecundum Apoſtolicæ veſtræ ſedis doctrinam ab omnibus ſemper ſacerdotibus firme cuſtodita & prædicata) neceſſarium duximus, ut ad notitiam veſtræ ſanctitatis perveniant. Nec enim patimur quicquam, quod ad Eccleſiarum ſtatum pertinet, quamvis manifeſtum & indubitatum ſit, quod movetur, ut non etiam veſtræ innoteſcat ſanctitati, quæ caput [15] eſt omnium ſanctarum Eccleſiarum. Per omnia enim (ut dictum eſt) properamus honorem, & auctoritatem creſcere veſtræ ſedis. §. 1. Manifeſtum igitur facimus veſtræ ſanctitati, quod pauci quidam infideles, & alieni ſanctæ Dei Catholicæ atque Apoſtolicæ eccleſiæ, contradicere Judaice atque apoſtatice auſi ſunt adverſus ea, quæ ab omnibus ſacerdotibus ſecundum veſtram doctrinam recte tenentur, & glorificantur, atque prædicantur, denegantes Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum unigenitum Filium Dei, Deum & Dominum noſtrum incarnatum de ſancto Spiritu, & ex ſancta atque glorioſiſſima ſemper Virgine Dei genitrice Maria hominem factum atque crucifixum, unum eſſe ſanctæ & conſubſtantialis Trinitatis, & coadorandum, & conglorificandum Patri & Spiritui ſancto, conſubſtantialem Patri ſecundum divinitatem, & conſubſtantialem nobis eundem ipſum ſecundum humanitatem, paſſibilem carne, eundemque ipſum impaſſibilem deitate. Recuſantes enim Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum unigenitum Filium Dei, & Dominum noſtrum fateri unum eſſe ſanctæ, & conſubſtantialis Trinitatis: Videntur Neſtorii malam ſequi doctrinam, ſecundum gratiam [16] dicentis unum filium Dei, & alium dicentis Dei verbum, & alium Chriſtum. §. 2. Omnes vero ſacerdotes ſanctæ Catholicæ atque Apoſtolicæ eccleſiæ, & reverendiſſimi Archimandritæ ſanctorum monaſteriorum, ſequentes ſanctitatem veſtram, & cuſtodientes ſtatum, & unitatem ſanctarum Dei eccleſiarum, quam habent ab Apoſtolica veſtræ ſanctitatis ſede, nihil penitus immutantes de eccleſiaſtico ſtatu, qui hactenus obtinuit atque obtinet, uno conſenſu confitentur & glorificant, prædicantes Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum unigenitum Filium, & Verbum Dei, & Dominum noſtrum ante [17] ſecula, & ſine tempore de Patre natum, in ultimis diebus deſcendiſſe de cœlis, & incarnatum de Spiritu ſancto, & [ex] ſancta atque glorioſa virgine, & Dei genitrice Maria natum, & hominem factum, & crucifixum, unum eſſe ſanctæ, & conſubſtantialis Trinitatis, & coadorandum, & conglorificandum Patri & Sancto Spiritui: nec [18] enim alium Deum verbum, & alium Chriſtum cognoſcimus, ſed unum atque eundem ipſum conſubſtantialem Patri ſecundum divinitatem, & conſubſtantialem nobis eundem ipſum ſecundum humanitatem, paſſibilem carne, eundem ipſum impaſſibilem deitate. Ut enim eſt in divinitate perfectus, ita idem ipſe, & in humanitate perfectus eſt: in una enim ſubſtantia deitatem ſuſcipimus, & confitemur: quod dicunt Græci, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν. Id eſt, *eam, quæ ſecundum perſonam eſt, unitatem confitemur.* Et quoniam unigenitus Filius & Verbum Dei ante ſecula, & ſine tempore de Patre natus, idem ipſe, & in ultimis diebus deſcendens de cœlis incarnatus de Spiritu ſancto, & ex ſancta atque glorioſa ſemper Virgine, & Dei genitrice Maria, homo factus, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, proprie & [19] vere Deus eſt: ideo & ſanctam atque glorioſam Virginem Mariam proprie & vere Dei matrem eſſe dicimus: non quia Deus verbum, principium ex ipſa [20] ſumpſerit, ſed quia in ultimis diebus deſcendit de cœlis, & ex ipſa incarnatus, & homo factus, & natus eſt. Quem confitemur & credimus, (ſicut dictum eſt), conſubſtantialem eſſe Patri ſecundum deitatem, & conſubſtantialem nobis eundem ipſum ſecundum humanitatem: ejusdem miracula [21] & paſſiones, quas ſponte in carne ſuſtinuit agnoſcentes.

§. 3. Suſcipimus autem ſancta quatuor [22] Concilia: id eſt, trecentorum decem & octo ſanctorum Patrum, qui in Nicæna urbe congregati ſunt: & centum quinquaginta ſanctorum patrum, qui in hac Regia urbe convenerunt: & ſanctorum patrum, qui in Epheſo primo [23] congregati ſunt, & ſanctorum patrum, qui in Chalcedone convenerunt: ſicut veſtra Apoſtolica ſedes docet, atque prædicat. Omnes ergo ſacerdotes ſequentes doctrinam Apoſtolicæ ſedis veſtræ ita credunt, & confitentur & prædicant. §. 4. Unde properavimus hoc ad notitiam deferre veſtræ ſanctitatis per Hypatium, & Demetrium beatiſſimos Epiſcopos, ut nec veſtram ſanctitatem lateat, quæ & a quibusdam paucis monachis male & Judaice ſecundum Neſtorii perfidiam denegata ſunt.

§. 5. Petimus ergo veſtrum paternum affectum: ut veſtris ad nos deſtinatis literis, & ad ſanctiſſimum Epiſcopum hujus almæ urbis, & Patriarcham veſtrum fratrem [24]; (quoniam & ipſe per eosdem ſcripſit ad veſtram ſanctitatem, feſtinans in omnibus ſedem ſequi Apoſtolicam beatitudinis veſtræ) manifeſtum nobis faciatis, quod omnes, qui prædicta recte confitentur, ſuſcipit veſtra ſanctitas; & eorum qui Judaice auſi ſunt rectam denegare fidem, condemnat perfidiam. Plus enim ita circa vos omnium amor, & veſtræ ſedis creſcet auctoritas; & quæ ad vos eſt unitas ſanctarum Eccleſiarum inturbata ſervabitur, quando per vos [25] didicerint omnes beatiſſimi Epiſcopi eorum, quæ ad vos relata ſunt, ſinceram veſtræ ſanctitatis doctrinam. Petimus autem veſtram beatitudinem orare pro nobis, & Dei nobis adquirere providentiam.

Item ſubſcriptio talis fuit.

§. 6. Deitas te conſervet [26] per multos annos ſancte ac religioſiſſime pater.

1 *Διὰ τῆς οἰκείας ἀναφορᾶς.* Hæc verba non reperio in epiſtola Procli ad *Armenios.* Porro hic ſenſus eſt: filius eſt unus ex trinitate non quatenus ſubſtantia aut Deus, ſed quatenus filius. Vox filii relativa ad patrem, vox Deus idem cum Patre: Tertullianus adverſus Praxeam: *Tres non ſtatu, ſed gradu: non ſubſtantia, ſed forma: non poteſtate, ſed ſpecie.* Hinc illæ enunciationes falſæ apud Scholaſticos, Eſſentia eſſentiam, Eſſentia perſonam, Perſona eſſentiam generat: ſed illa vera eſt, perſona perſonam.
2 Διπλύχων legitur dypticlis in *l. 1. C. Theod. de expenſ. ludor. lib. 15. Actione* 14. concilii Chalcedonenſis: & actione 4. quintæ Synodi. Antiquus etiam interpres Horatii, tabellas interpretatur, epiſtolas diptychas. vide Suidam *in verbo* διπλύχια. De polypticis dicam *ad l. 2. J. de diſcuſſor. lib.* 10. *tit.* 30. v. Cujac. 4. *obſ.* 27. 3 Huic Joanni Archiepiſcopo, & Patriarchæ urbis Romæ Juſtinianus primas deferebat in Eccleſia: ideoque Joannis epiſtolam ſuæ fidei profeſſioni idem adjunxit. v. Cujac. 12. *obſ.* 26. 4 Epiſcopus Romanus nomen ſuum hic poſtponit Imperatorio. Alciat. *hic.* 5 Vide Fachin. *lib.* 8. *contr. cap.* 1. *contra* Hottoman. *Anſ.* 6 Petrum intelligit, ante quem tamen Andreas ejus frater a Domino vocatus eſt *Joan.* 1. *verſ.* 40. 41. 42 quem Conſtantinopolitana (Romanæ æmula) ſuæ ſedis ſuæque Eccleſiæ, ſui denique throni aut rem facit atque adſerit. 7 V. 40. *diſtinct. can. ult.* & reſcriptum orientalium ad Julium Papam, & epiſtolam concilii Carthaginenſis (cui præfuit B. Auguſtinus) ad Bonifacium & ad Celeſtinum. 8 *Proverb.* 8. 9 Vera religio occaſui non ſubjacet *Eſaias* 40. *Matth.* 5. *verſ.* 18. 1. *Pet.* 1. *verſ. ult.* paucorum quidem hominum 3. *Reg.* 19. *verſ.* 18. *Rom.* 11. *v.* 3. & locorum eſſe poteſt. *Apoc.* 12. *verſ.* 6 non eſt tamen ſola, ſi Chriſtum in fuga ſemper comitem habet. Cyprianus ad Tiberitanos apud Fulgent. 2. *ad Thraſimund.* 10 *Proverb.* 22. 11 Ad eundem modum Petrus, *Seniores qui in vobis ſunt obſecro* ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς. 1. *Petr. cap.* 5. *verſ.* 1. 12 Alias Papæ *l.* 7. *ſupr. h. t. Novell.* 131. *cap.* 2. 13 Videtur hic ad Imperatorem pertinere, in ſchiſmate procurare, ut congregetur concilium: ſed contra, congregatio Synodi ad Pontificem ſpectat. *cap. Synodum. cap. nec licuit diſtinct.* 17. Vide Dec. *Conſ* 155. Anſ.
14 Plus eſt ſubjicere quam unire. Phocæ Imperatori idem tribuitur. Viennenſis *in Chronico* 604. Ivo *in Chronico.* Platina *in Bonifacio* III. & Michaeli Palæologo: cujus conſtitutionem *v. J.* Goth. Eccleſias Orientales Juſtinianus univit, & Apoſtolicæ religioni ſubjecit. De Eccleſiarum unione, & unitarum ſeparatione Menoch. *vol.* 5. *Conſil.* 477. Oldrad. *conſil.* 257. 261. & 262. Anſ. 15 V. Gregorium 4. *regiſt. epiſt.* 21. 24. 36. 38. Porro videtur huic legi contraria lex 24. J. *tit. prox.* Huc pertinet Novella 131. *cap.* 2. qua conſtitutum, ut Romanus ante alios ſedeat. 16 Si verbum; Dei filius eſſet per ſolam gratiam non per naturam, non unus ex Trinitate eſſet.
17 Hinc Chriſtus dicitur πρωτότοκος πάσης κτίσεως. *Coloſ.* 1. 3. 15. 18 Is fuit error Neſtorii: contra Chriſtiani, unus Chriſtus, non unum: In Chriſto non eſt alius, & alius, ſed aliud & aliud. At in Trinitate alius eſt, & alius, non aliud & aliud. non unus, ſed unum. 19 Quid dimidias mendacio Chriſtum? totus veritas fuit. Tertull. *lib. de carne Chriſti.* 20 Id eſt, ejus ſubſtantia. Chriſtus enim quatenus ex patre genitus, matrem non habet, quatenus ex matre, patre caret. 21 De miraculis & paſſionibus Chriſti pie & ſancte Vigilius 2. *contra Eutychetem*, hæc mihi viſus eſt comparaſſe; Manichæus, inquit, dum tantarum virtutum miracula reſpicit, quæ Dei filius operatus eſt, non vult eum hominem confiteri: Photinus dum in eo naturam noſtri corporis attendit, Deum eſſe non judicat. Ille, ut ſeminet virtutes, iſte ut infirmitates repleat. Ille deitatis præconia, iſte humanitatis allegat. Illum majeſtas tanti nominis ab humanitatis profeſſione revocat, iſtum humilitas injuriarum, quas Deo cernit indignas, in hominis tantum confeſſione retractat. Illum miracula avocant; iſtum paſſiones retardant. Ille deitate fallitur, iſte humanitate offenditur. Ille dicit, Deus eſt, Iſte dicit, homo eſt. Grande miraculum, ut expugnatione ſui veritas confirmetur, ut verum uterque dicat, dum uterque mentitur. 22 *Novell.* 131. *c.* 1. *l.* 23. *J. de Epiſcop. & cler.* 23 Hoc addidit, ut excluderet Epheſinum ſecundum conciliabulum verius quam concilium. 24 Solet Pontifex Epiſcopus, Archiepiſcopos, Patriarchas, & Cardinales appellare fratres, cæteros omnes filios; Quæ forma niſi ſervata ſit, præſumitur reſcriptum falſum. *can. ſunt igitur.* 15. *c.* 24. *q.* 3. Anſ.
25 Per nos, *Hal.* 26 Data fuit hæc Imperator. epiſt. 5. Januar. 533. Grot. *fl...* hic

Sequitur

Sequitur residuum epistolæ Papæ.

Liquet igitur, Imperator Gloriosissime (ut lectionis tenor, & legatorum vestrorum relatio patefecit) vos Apostolicis eruditionibus studere, cum de religione Catholicæ fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea protulistis, ea populis fidelibus publicastis, quæ (sicut diximus) & sedis Apostolicæ doctrina & sanctorum patrum veneranda decrevit auctoritas, & nos confirmavimus in omnibus. Opportunum est ergo voce exclamare Prophetica [1]: *Jucundetur tibi, & abundet cœlum desuper, & effundant montes jucunditatem, & colles lætitia lætabuntur.* Hæc igitur in tabulis cordis fideliter scribere, hæc ut pupillas oculorum convenit observare. Neque enim quisquam est, in quo Christi charitas fervet, qui tam rectæ, tam veræ confessionis vestræ fidei refragator existat: cum evidenter impietatem Nestorii, Eutychetisque & omnium hæreticorum damnantes, unam [2] veram Catholicam fidem Domini & Dei nostri Salvatoris Jesu Christi magisterio institutam, & propheticis Apostolicisque prædicationibus ubique diffusam, & sanctorum per totum orbem confessionibus roboratam, patrum atque doctorum sententiis adunatam, & nostræ doctrinæ consentaneam, inconcusse atque inviolabiliter devota Deo & pia mente servatis: Soli etenim professionibus vestris adversantur, de quibus divina scriptura loquitur, dicens [3]: *Posuerunt mendacium spem suam, & mendacio operiri speraverunt*: & iterum qui secundum Prophetam [4] dicunt Domino: *Recede a nobis, vias tuas scire nolumus*: propter quod Salomon dicit: *Per semitas propriæ culturæ erraverunt: colligunt autem manibus infructuosa.* Hæc est igitur vera vestra fides, hæc certa religio: hoc beatæ recordationis, ut diximus, patres omnes, præsulesque Romanæ Ecclesiæ, quos in omnibus sequimur: hoc sedes Apostolica prædicavit hactenus, & inconcusse custodivit: huic confessioni, huic fidei quisquis contradictor extiterit, alienum se ipse a [sancta] communione, alienum ab Ecclesia judicabit esse Catholica. † Nos enim Cyrum cum sequacibus suis in Romana invenimus civitate, qui de Cumitensi [5] monasterio fuit: quos Apostolicis suasionibus ad rectam fidem, & velut oves quæ perierant errantes ad ovile contendimus revocare dominicum, ut agnoscant secundum prophetam linguæ balbutientes loqui, quæ ad [6] pacem sunt. Ad non credentes autem per nos primus Apostolorum Esaiæ [7] prophetæ verbum dicit, *ambulate* [8] *in lumine ignis vestri, & flammæ quam succendistis.* Sed obduratum est cor eorum, ut scriptum est, ut non intelligerent: & pastoris vocem oves, quæ meæ non erant, audire minime voluerunt: in quibus observantes ea, quæ ab ipsorum sunt statuta pontifice, eos minime in nostra comunione recipimus, & ab omni Ecclesia Catholica esse jussimus alienos: nisi, errore damnato, doctrinam nostram quantocyus sequi, habita regulari professione signaverint. Æquum quippe est, ut qui nostris minime obedientiam accommodant statutis, ab ecclesiis habeantur extorres. † Sed quia gremium suum nunquam [9] redeuntibus claudit [10] ecclesia: obsecro Clementiam vestram, ut si proprio deposito errore, & prava intentione depulsa, ad unitatem ecclesiæ reverti voluerint: in vestram communionem recepti, indignationis vestræ removentis aculeos, & nobis intercedentibus benigni animi gratiam condonetis. † Deum autem & Salvatorem nostrum Jesum Christum exoramus, quatenus longævis & pacificis vos dignetur custodire temporibus in hac vera religione & unitate, & veneratione Apostolicæ sedis, cujus principatum, ut Christianissimi [11], & pii conservatis in omnibus. † Præterea Serenissime principum laudamus Legatorum vestrorum personas Hypatii & Demetrii fratrum & Coëpiscoporum nostrorum: quos clementiæ vestræ gratos fore ipsa manifestavit electio. Nam tantæ causæ pondus non nisi perfectis in Christo potuisset injungi: tantæ vero pietatis, tantæ reverentiæ plenos affatus, nisi per amantes minime dignaremini destinare. † Gratia Domini nostri Jesu Christi & charitas Dei Patris & communicatio Sancti Spiritus sit semper vobiscum, Pissime fili, Amen. *Item subscriptio:* Omnipotens Deus regnum vestrum & salutem vestram perpetua protectione custodiat gloriosissime & clementissime fili [12] Imp. Auguste. D. *Rom.* VIII. Kal. Apr. D. N. JUSTINIANO PP. A. [IV] & PAULINO V. C. CONSS. 534.

TIT. II.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS [13] ET DE [REBUS, ET] PRIVILEGIIS [14] EARUM.

De relictis Ecclesiæ.

1. Imp. CONSTANTINUS August. ad Populum.

Habeat [15] unusquisque [16] licentiam [17] sanctissimo Catholico [18], venerabilique concilio [19] decedens bonorum, quod [20] optaverit relinquere [21]: & non sint cassa judicia [ejus]. Nihil enim est quod magis hominibus debeatur; quam ut supremæ voluntatis, postquam jam aliud [22] velle non possunt, liber [23] sit stylus [24], & licitum [25] quod iterum non redit arbitrium. PP. V. Non. Jul. *Romæ*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. Cæs. CONSS. 321.

De sede Apostolorum & Martyrum.

2. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. Pancratio Præfect. urbi.

Nemo Apostolorum vel Martyrum sedem [26] humanis [27] corporibus [28] existimet esse concessam. Dat. 3. Kal. Aug. *Heracleæ*, a EUCHARIO & SYAGRIO CONSS. 381.

De reliquiis Martyrum.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

Nemo Martyres [29] distrahat, nemo mercetur [30]. Dat. 3. Kal. Mart. CP. HONOR. N. P. & EUODIO CONSS. 386.

De Decanis Ecclesiæ Constantinopolitanæ.

4. Iidem AA. Niceno [31] P. P.

Non plures, quam nongenti quinquaginta [32] decani [33] sacrosanctæ hujus amplissimæ urbis deputentur Ecclesiæ: nullique his addendi, vel mutandi, vel in defuncti locum subsituendi pateat copia: nulli alii corporatorum [34] præter dictum numerum per patrocinia [35] immunitate [36] concessa, negataque omni novationis facultate similia vindicandi, his quæ in honorem vel necessaria obsequia sacrosanctæ Ecclesiæ indulta sunt. Dat. 7. Kalend. Sep. *Eudoxiopoli.* HONOR. A. VIII. & THEOD. Juniore A. VIII. [37] CONSS. 409.

De immunitatibus Ecclesiarum.

5. Iidem AA. Melitio PF. P.

Placet [38], rationabilis consilii tenore perpenso [39], districta moderatione præscribere, a quibus specialiter necessitatibus singularum urbium Ecclesiæ habeantur immunes [40]. Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est; ne prædia [41] usibus cœlestium secretorum dedicata, sordidorum [42] munerum fæce vexentur: nil extraordinarium [43] ab hinc superindictumve [44] flagitetur: nulla translationum [45] sollicitudo signetur: postremo nihil præter [46] canonicam illationem, quam adventitiæ necessitatis sarcina repentina poposcerit, ejus

1 *Ps.* 95. 2 Magna hæc sunt ad commendationem Christianæ fidei, quod una, vera & Catholica; quod instituta Christi magisterio, quod ubique diffusa a Prophetis & Apostolis: quod roborata per totum orbem sanctorum (intelligit martyres) confessionibus: quod adunata patrum atque doctorum sententiis: quod Episcoporum urbis Romæ veterum doctrinæ consentanea: quod ab Imperatore & pio magistratu inconcusse & inviolabiliter Deo devota & pia mente servetur. 3 *Esa.* 28. *vers.* 35. 4 *Job.* 22. *vers.* 17. adde *Jer.* 44. *vers.* 16. 17. *& seqq.* 5 Acumitensi, Græci ἀκοιμήτων. Cujac. 12. *obs.* 26. 6 *Psal.* 28. *vers.* 3. 7 *Cap.* 50. *v. ult.* 8 Bellovisanus torquet hunc locum, ut probet hæreticos esse comburendos 2. *Pract.* 13. *n.* 10. 9 *Novell.* 109. *in fin.* Contriti cordis holocaustum non patitur repulsam, Cypr. *de cœna domini.* In ultimis Dei clementia pœnitentes non excludit: nec ulla hora sera est, cui compunctio districta occurrit, idem *de passione.* Adde ex decreto *distinctionem de pœnitentia.* 10 Confer *caus.* 24. *quæst.* 3. *can. corripiantur.* 17. Ans. Imo claudit Apostatis. *l.* 3. J. *de apost.* 11 Christianissimi epitheton hodie sibi vindicant reges Galliæ, unde & a Pontifice aliisque principibus eis tribuitur passim: ut & Catholici Regibus Hispaniæ. 12 Rerum sacrarum antistites solent ita oves appellare. Paul. 1. *Cor.* 4. 14. *ad Philem.* *v.* 10.

13 *L.* 16. *C. Th.* 2. *Novell.* 37. 3. *Decretorum.* 48. Ecclesiæ sunt ædes Deo consecratæ. Latini etiam Dominica appellarunt, qua voce etiam Germani utuntur domo, κυριακόν. *Die Kirch.* 14 5. *Eclog.* 3. *Nov.* 46. 131. 15 *l.* 4. *C. Theod. can. futuram.* 15. *c.* 12. *quæst.* 1. in futurum, in posterum scil. nam ante Constantinum forte, aut non licuit, aut parum usitatum fuit: justis vel præceptis, vel exemplis. *Deuteron.* 10. *d. can. futuram. can. videntes.* 16. *can. habebat.* 17. *c.* 12. *quæst.* 1. quin Vestales nihil ex testamento capiebant. 1. Gell. 12. Symmach. 1. *ep.* 40. & Judæorum collegia, *l.* 1. J. *de Judæis*, & breviter collegia illicita, *l.* 8. J. *de her. instit.* Arcadius postea vetuit Ecclesiasticis quicquam donari etiam testamento, *l.* 20. *l.* 27. *C. Th. h. t.* ad id forte alludit Hieronymus ad Nepotianum 7. *parte* 3. Pudet, inquit, dicere sacerdotes idolorum (*facit l.* 20. *ff. de annuis legatis*) aurigæ, mimi & scortæ, hereditates capiunt: solis clericis & Monachis id lege prohibetur, & prohibetur non a persecutoribus, sed a principibus Christianis (Valentinianum, Valentem & Gratianum perstringit, cujus lex ad Damasum extat, *l.* 20. *C. Theod. de Episc.*) nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem: Cauterium bonum est, sed quo mihi vulnus ut indigeam cauterio? Provida, severaque legis cautio, & tamen nec sic refrenatur avaritia: per fideicommissa legibus illudimus. Apud Gallos novas possessiones, immobilia, feuda & censuales reditus Ecclesiæ sine Regio diplomate nequeunt adipisci, & nisi impetrato morticinii jure vel a rege, vel iis quibus id licet, v. Papon. 1. *Arrest. tit.* 4. *d'amortissement.* Nicephori Phocæ constitutione id videtur Ecclesiis remissum fuisse, v. ejusdem constitutionem infra, *Goth.* Confirmatur hæc lex *Concil. Trid. sess.* 25. *c.* 5. Nota tamen, hujus & sequentis tituli leges, quoad clericos, licet illis favorabiles sint, propter defectum jurisdictionis non valere tanquam leges, sed ut privilegia Dec. *in l. Sanctum.* 15. *ff. qui testam. fac.* post Gratian. *discept. foren.* *tom.* 1 *cap* 64. *num* 12. Alexander Sperellus *decis* 10. *num.* 33 Ans. 16 Cui tamen testamentum licet facere. Ideoque furiosus, mutus, surdus, pupillus, damnatus ad mortem, deportandus, & bannitus non possunt piis etiam ad causas testari. An idem in excommunicato? v. super ea re Socin *reg l* 134. Non & idem est in naturalio manifesto, filiofamilias dubitante de suo statu? vide Bald [illegible] Testandi facultatem numerari inter actus voluntarios, hinc etiam colligitur, v. *Nov* 134. *c* 3. 17 Testamenti ad pias causas privilegia ex hac lege colligis, quibuscunque videlicet personis, cuicunque collegio, quantum summas optaverit, quo voluerit stilo relinquere licere, de quo vide Clarum 3. *sent* §. *testamentum quæst* 5. Tiraquellum *tractat. de privileg. piæ causæ*, Grassum *ab* 10 *sentent.* §. *testamentum quæst.* 17. 18. 19. 20. 21. 18 Aliud in non Catholico & illicito, *l.* 1 J. *de Judæis* An spurio? non ultra alimenta, licet pia sit causa Baldus *hic.* 19 Id est loco An ad fabricam templi? *d. can. futuram.* 15. *c.* 12. *qu.* 1. An templi habitatoribus, puta clericis, monachis? licuit enim gentibus legare sacerdotibus & hierophylacis, *l.* 20. *D. de annuis*, & Diis *l.* 1. §. 5. *ff. ad l. Falcid.* Neque tamen omnibus. Ulpian. *tit.* 22. §. *Deos* 6.

20 Demus res inalienabiles ob piam causam legatas: Num debebitur æstimatio? negat Baldus *hic.* Demus præteritis vel exheredatis injuste liberis, piam causam esse institutam? Augustinum ita respondentem audiamus. Quærat, inquit, alterum qui suscipiat, non Augustinum. Imo Deo propitio, neminem inveniet, qui suscipiat, August. *sermone de vita Clericorum* 17. *quæst.* 4. §. *ult.* ut hinc colligas, in bonis testatoris, testatori propinquiores esse liberos, quam sit Ecclesia: & in hac specie Ecclesiam post liberos esse 21 Relinquendi verbum non ad donationes inter vivos pertinet, sed ad testamenta, & si quæ similia judicia postrema, *ibi*, *quam ut supremæ voluntatis.* 22 Mortuus velle non potest. 23 *Novell.* 22. *c.* 2. & tamen adstrictus institutioni heredis, non collatus in arbitrium heredis, munitus solemni testium numero. Baldus *hic.* An pro parte testatus, pro parte intestatus quis ad pias causas mori potest? *Bartolus* ait, *Baldus negat.* 24 De stylo, vide quæ dicam, *infr. quæ sit longa consuetudo.* 25 Baldus videtur legisse *liberum*, qua de re vid. *Novell.* 22. *cap.* 2. 26 Martyrium *l. ult. C. Theod.* 17. μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέτω νεκρόν. Nullus in Ecclesia sepeliat mortuum *syn. basil.* 3. *tit.* 3 *ex lib* 5 *tit.* .. eam etiam templ. partem intelligit Baldus, quæ clericis adsignatur: cui adesse laico non licet. 27 Sepeliendis 5. *Ecl* 3. *ex* .. *v.* 5. *tit.* 1. *c* 2. aut humandis *l* 6. *C Th.* 9. *tit.* 17. *caus.* 13. *q.* 2 *c nullus* 18. *c. non æstimemus* 19. 28 An collegiis aut contractibus, electionibus magistratuum habendis? an habitationi, in jus vocationi, citationi, prehensioni? *infr de his, qui ad Eccl.* video servum in iis manumitti posse, J *de his qui in Eccl. manumittuntur.* tutorem dari, *arg l.* 3 §. 3. *ff de tutel* & jurari, .. 13 *in fin. infr. de reb. cred* protestationem fieri, *Nov.* 115. *c. ult.* An sententia, an arbitrium, an examinatio testium fieri? fieri puto, quommodo non repugnet ubus.
29 Martyrem *l.* 7. 9. *C. Theod.* 17. λείψανα ἁγίων, id est, reliquias sanctorum 1. *Ecl.* *c.* 5. *fol.* 2. 3. Harmen. 3. *tit.* περὶ λειψάνων ἁγίων. 30 Cum contractus irritus fuerit, quænam pœna constituta? extraordinaria. *Bald.* 31 Al. *Decio Ruff.* Al. *Cynegio.* Contius. 32 Imo octoginta, *d. Nov.* 57. 33 *Decani*, hic, sunt vespillones; copiatæ, lecticarii, fossarii, Bargenæ aut Bergenæ νεκροφόροι, adde *Novel.* 43. *Nov.* 59. 34 Corporati, ejusdem corporis & collegii, vid. *l. unic. infr. de collegiatis* 35 Numerus ubi certus est, non valet impetratio supra numerum, utcunque patrocinio summi viri fiat. 36 Recepti supra numerum non fruuntur privilegio ordinariorum. 37 Vitium est in hac subscriptione. 38 *l.* 40. *C. Theod.* 16. *tit.* 2. Goth. Hæc lex canonizata est. *caus.* 16. *quæst.* 1. *can. placet.* An Ecclesiasticæ personæ teneantur ad solutionem onerum militarium: vid. Cacheran. *decis.* 68. Adde Alciat. *hic.* Ans. 39 Princeps in dubio omnia consilio agere præsumitur 40 Ecclesiæ habent immunitatem ab omnibus collectis, gabellis & exactionibus v.d *l.* 2. *infr. de epis.* [illegible] 1. & *cap. quanquam pedagiorum.* 4. *de cens. exact.* & *procurat. in 6to.* & *Clement. pra.* [illegible] *h. t.* Mod 41 Omnia scil. ad Ecclesiam pertinentia. 42 Prædia Ecclesiastica a sordidis muneribus immunitatem habent, *Nov.* 131. *c.* 5. de quib. v. *l.* 13. 14. 15. 16. J. *de excus. muner.* 43 Extraordinaria munera sunt, quæ nec certam, nec ordinatam formam præstationis habent, *l.* 10. §. 1. *ff. de annuis.* eo Ecclesiæ non [illegible], nisi de extraordinario factum sit ordinarium, *l.* 1. *in fin. infr. de indict.* 44 Superindictum, *l.* 40. *C. Theod.* 16. *tit.* 2. vid. *infr. de superin* .. 45 Vid. *infr. de collation.* 46 Alias, Ecclesiæ tenentur ad ordinarias præstationes, [illegible] nomine Ecclesiæ evitandorum canonum causa *Nov.* 37. ordinaria igitur [illegible] non est remissa, vid. *l.* 3. *infr. de Episcop. & cler.* Ambrosius de Imperatore loquens, *si tributum petis, non negamus: Agri Ecclesiæ tributum solvunt. c.* 11. *q.* 1. *can. si tributum* 27. Si censum filius Dei solvit, quis tu tantus es, qui non putes esse solvendum? 11. *qu.* 1. *c. magnum* 28. adde *c.* 23. *qu.* 8. *can. tributum* 22. De hac tamen re conqueritur Gregorius VII. epist. ad Theodoricum & Theodebertum Francorum reges 114. Sane a tributis immunes fuisse Sacerdotes apud Ægyptios, Judæos, Persas & Gallos, in veterum monumentis legimus, *Genes.* 47. Dion. 2. 1. *Esd.* 7. Xenoph. *de vectig.* Cæsar. 6. *de bell. Gall.* sic in Bœotia agri deorum excepti erant, 1. centoria: quam tamen legem publicani ad novos deos subtiliter pertinere negabant: eosve qui aliquando mortales fuissent, Cic. 3. *de nat. deor.* Hoc eodem prætextu iidem publicani prope Caystrum loca quædam Lunæ consecrata ad se rapuerunt. *Strabo* 14.

functio.

functionibus adscribatur. Si quis contravenerit: post [1] debitæ ultionis acrimoniam, quæ erga sacrilegos [2] [jure] promenda est, exilio deportationis perpetuo subdatur. Dat. 8. Kal. Jul. Rav. HONORIO IX. & THEODOSIO V. AA. CONSS. 412.

De observatione & interpretatione Canonum Ecclesiasticorum.

6. Iidem AA. Philippo Præfecto Prætorio Illyrici.

OMni [3] innovatione [4] cessante vetustatem & canones pristinos Ecclesiasticos, qui [5] usque nunc tenuerunt, etiam per omnes Illyrici provincias servari præcipimus: ut, si quid dubietatis emerserit, id oporteat (non [6] absque scientia viri reverendissimi sacrosanctæ legis Antistitis [Ecclesiæ] urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris [7] prærogativa [8] lætatur [9]) conventui sacerdotali sanctoque judicio reservari. D. Pridie Id. Jul. EUSTATHIO & AGRICOLA CONSS. 421.

De instructionibus itinerum & pontium.

7. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

AD [10] instructiones [11] itinerum [12] pontiumque [13], etiam divinas domos & venerabiles Ecclesias [14] tam laudabili [15] titulo libenter adscribimus: quia [16] non est inter sordida munera numeratum. Dat. 15. Kal. Mart. CP. ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

De capitatione.

8. Imp. CARUS [17] Præsidoro P. P.

SAcrosancta [18] Thessalonicensis [19] civitatis Ecclesia aperte sciat, propriæ tantummodo capitationis [20] modum beneficio nostri numinis sublevandum: nec extraneorum gravamine tributorum Rempublicam ecclesiastici nominis abusione [21] lædendam. Dat. 6. Id. Oct. CP. VICTORE V. C. COS. 424.

De decanis seu collegiatis titulo tenus.

9. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro Præfecto Urbi.

QUi sub prætextu decanorum seu collegiatorum, cum id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse obviandum: ne quis sub [22] specie muneris, quod minus exequitur, alterius muneris oneribus relevetur: ne argentariorum vel nummulariorum munera declinentur ab his, qui dici tantummodo collegiati vel decani festinant: ideoque si quis eorum sub nudæ [23] appellationis velamine collegiatum seu decanum se appellat; sciat, pro se alium subrogandum [24], qui prædicto muneri sufficiens approbetur: subrogatione videlicet loco memoratorum, vel eorum, qui moriuntur, primatum ejus, qui subrogatur, admissa [25] judicio; ab hac dispositione nemine se excusante Sacrosanctarum Ecclesiarum [reverentia]. Dat. x. Kal. Apr. THEOD. XVII. & FESTO COSS. 439.

De navibus & embola.

10. Iidem AA. Florentio P. P.

JUbemus [26], nullam navem [27] ultra duorum millium modiorum capacem ante [28] felicem embolam [29], vel publicarum specierum transvectionem, aut privilegio dignitatis aut religionis intuitu, aut prærogativa personæ [30] publicis [31] utilitatibus subtractam, excusari posse: nec si cœleste [32] contra proferatur oraculum [33], sive annotatio sit, sive divina pragmatica sanctio, providentissimæ legis regulas excusare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus observari: ut generaliter, si quid hujusmodi contra [34] jus vel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat: Quicquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum: id navigii, quod excusatur, publicatione [35] corrigimus. Dat. THEOD. A. XVII. & FESTO COSS. 439.

De angariis, parangariis, & plaustris.

11. Iidem AA. ad Taurum Præfectum Prætorio.

NEminem ab angariis, vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere excusari præcipimus, cum ad felicissimam expeditionem [36] nostri numinis omnium Provincialium per loca, qua iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi: licet [37] ad sacrosanctas Ecclesias [38] possessiones pertineant. Dat. 13. Kal. Mart. CP. VAL. A. V. & ANATOLIO COSS. 440.

Confirmatio privilegiorum ecclesiis concessorum. 1. Abrogatio sanctionum sacris canonibus adversantium. 2. De salariis, quæ de publico ecclesiis præstantur.

12. Impp. VALENT. & MARCIANUS A. A. Palladio P. P.

PRivilegia [39], quæ generalibus [40] constitutionibus universis sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ religionis retro Principes præstiterunt, firma & illibata in perpetuum decernimus custodiri. §. 1. Omnes sane pragmaticas sanctiones, quæ contra [41] Canones ecclesiasticos interventu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, robore suo & firmitate vacuatas cessare præcipimus. §. 2. Et quia humanitatis nostræ est, egenis [42] prospicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta non desint [43]: salaria [44] etiam quæ sacrosanctis ecclesiis in diversis speciebus de publico hactenus [45] ministrata sunt, jubemus nunc quoque inconcussa, & a nullo prorsus imminuta præstari: liberalitatique huic promptissimæ perpetuam tribuimus firmitatem. Dat. AETIO & STUDIO CONSS. 454.

De statutis, & consuetudinibus contra libertatem ecclesiæ, ejusque personas.

Nova constitutio FRIDERICI [46] Imperatoris.

CAssa & irrita [47] esse denunciari per totam Italiam præcipimus omnia statuta & consuetudines contra libertatem Ecclesiæ ejusque personas, inductas adversus canonicas & imperiales sanctiones, & ea de Capitularibus [48] penitus aboleri mandat nova constitutio: & de cætero similia attentata [49] ipso jure nulla esse decernit: si quid contra fiat: pœnæ quæ statutæ sunt, imminebunt. Sed si per annum hujus novellæ constitutionis aliqui inventi fuerint contemptores, bona eorum per totum nostrum imperium impune ab omnibus occupentur.

De ultima voluntate mulieris Deo dicatæ.

13. Iidem AA. Palladio Præfecto Prætorio.

GEnerali lege [50] sancimus, sive vidua, sive Diaconissa, vel virgo Deo dicata, vel sanctimonialis mulier, sive quocunque alio nomine religiosi honoris, vel dignitatis fœmina nuncupata, vel testamento, vel codicillo suo (quod [51] tamen alia omni juris ratione munitum fit) Ecclesiæ vel martyrio [52], vel Clero, vel Monachio [53], vel pauperibus aliquid, vel ex integro, vel ex parte, in quacumque re vel specie, crediderit relinquendum: id modis omnibus ratum firmumque consistat: sive [54] hoc institutione, sive substitutione, seu legato aut fideicommisso per universitatem seu speciali, sive scripta, sive non scripta voluntate fuit derelictum: omni in posterum in hujuscemodi negotiis ambiguitate submota. Dat. x. Kalend. Maji CP. ANTHEMIO & VALENT. VIII. CONSS. 455.

De Rebus Monachorum.

In AUTHENT. de monachis. §. illud quoque. col. 1. tit. 5. seu Novel. 5. c. 5. & Novel. 76.

INgressi [55] monasteria ipso ingressu se suaque [56] dedicant Deo: Nec [57] ergo de his testantur [58]: utpote nec [59] domini rerum.

In AUTHENT. de sanctissimis Episc. §. si qua. col. 9. tit. 6. al. 15. seu Novel. 123. cap. 38.

SI [60] qua mulier aut vir, liberis non extantibus [61], monasticam [62] vitam elegerit, & monasterium intraverit: monasterio [63], quod intravit, res [64] ejus competere jubemus. † Sed si persona liberos habens, antequam de rebus suis inter eos [65] disponat, monasterium intret, liceat ei postea inter eos dividere [66], legitima [67] nulli deminuta: & quod eis non dederit, monasterio competet. Sed a si omnem [68] sub-

1 Et ita duabus pœnis afficiuntur: excommunicatione scil. & exilio. 2 Sacrilegium committit, qui immunitatem Ecclesiæ violat. 3 *l.* 45. *C. Th. de Episcop. l.* 16. Goth. Innovatum contra Canones non subsistit. Vide Goedd. *de sequestrat. cap.* 1. *num* 39 *&* 40. *ad* 46. & Alciat. *hic.* Ans. 4 Quæ forte obtinuerat tempore Tyrannidis, *l.* 16 *J. h. t.* 5 Adde *l.* 12. *J. h. t. Novell.* 6. *cap.* 1. *Nov.* 83. *c.* 1. *Nov.* 123. 6 Atqui ad Imperatorem eundum videtur, *l.* 1. *J. de legib.* 7 *l.* 52. *in fin. J. de Episc. & cler.* ad differentiam novæ. *l.* 4. *J. de oper. publ.* est enim duplex Roma. *l. ult. J. in quib. caus. pign.* 7. *Eclog.* 17. *c.* 13. Constantinopolim Græci vocant, νέαν ῥώμην. Zonar. *ad. concilii Chalced. cap.* 22. 8 *l.* 45. *C. Theod.* 16. *tit.* 2. id est, Patriarchatus, *l.* 16. *J. h. t.* 9 Imo ei antistat. *l.* 24. *J. h. t.* 10 Pars legis 6. *C. Theod. de itinere muniendo lib.* 15. 11 Ecclesiæ a muneribus præsertim sordidis immunes, *εἰ μὴ εἰς ἀνανέωσιν γεφύρας καὶ ὁδοστρωσιῶν*, hoc est, exceptis pontium & itinerum instructionibus. *Synopsis Basil.* 1. *c.* 5. *l.* 7. *J. de oper. pub. l.* 4. *J. de priv. domus August. l.* 6. *C. Theod. de itinere muniendo, Nov.* 37. *&* 149. *c.* 3. 12 ὁδοστρωσιῶν 5. *Eclog.* 1. *c.* 5. 13 Stratum, *l.* 6. *C. Theod.* 15. *tit.* 3. *l.* 4. *J. de privil. dom. August.* murorum civitatis, putei publici & similium. 14 Locupletes scilicet, non si solæ aut destitutæ reditu. 15 Non sordido *J. h. t.* 16 Pontium & itinerum instructiones non censentur inter munera sordida. 17 Al. *Imp. Theodos. A. Isidoro PP. Illyrici*, ut legitur in *C. Th.* Ruffard. 18 *Pars legis* 33. *C. Theod. de annon. & tribut. l.* 11. 19 V. *l.* 12. *J. de annonis & tribut.* 20 Capitationis voce tributum soli interpretatur Molinæus. 21 Privilegii prætextu illicitum non debet committi, *l.* 1. *J. ubi senatores.* 22 *Pars l.* 1. *J. de collegiatis.* 23 *l.* 5 *ff. de jure immunitat.* 24 Hæc lex non pertinet ad eum qui se fingit clericum: nec enim se decanum mentienti alius subrogari potest, cum non sit decanus. Sensus est itaque: Non servientem Ecclesiæ privilegio carere, ejusque loco alium subrogari. 25 Admisso. 26 Idem *l.* 2. *J. de navibus non excus.* 27 V. *l.* 2. *J. de navibus non excusand.* 28 Quo anni tempore fuerit felix hæc embola, vide *Edictum Justinian.* 13. *c.* 6. 29 Embola felix transvectio specierum publicarum, v. *Edict. Justin.* 13. 30 Forte militaris. 31 Publica utilitas cuilibet privati privilegio præferenda. 32 Cœleste oraculum quid est? principis dispensatio. 33 Hinc colligit Baldus privilegium generaliter indultum non includere casum utilitati publicæ contrarium, quem sequitur Lud. & Florent. *cons.* 437 *col.* 2. idemque tradit *in l. ad præsens in fin. C. de privilegiis lib.* 11. Plura autem de hac re vide apud Ludov. Rom. *in l. si vero* §. *de viro. ff. solut. matr.* & Felin. *ad c. nonnulli extr. de rescript.* Mod. 34 Rescriptum obreptitium ipso jure nullum. 35 Ecclesiæ nocet factum prælati, v. *c.* 76. *de reg. in* 6. *Edict. Just.* 13. *c.* 10. 36 Ecclesiæ ab oneribus expeditionis non excusantur. 5. *Ecl.* 1. *cap.* 7. *l.* 2. *J. de quibus muneribus, vel præst. l.* 21 *J. de cursu publico.* 37 Ecclesiæ obnoxiæ sunt angariis & parangariis expeditionis tempore *Synops. Basil.* 5. *tit.* 1. *c.* 5. *&* 7. *l.* 2. *J. de quib. muneribus vel præstationib.* 38 Et alium quemcunque *d. c.* 7. sed nec regiæ domus expeditionis tempore ab angariis & parangariis immunes. *l.* 21. *J. de cursu publico. Synops. Basil. 10. ex lib.* 56. *tit.* 17 *cap.* 22. 39 *l.* 21. 22. *C. Theod. de sordidis & extraord. muneribus* 11 *tit.* 16. *& l.* 34 *&* 38. *C. Theod. l.* 22. § 1 *J. de Episc. Novell.* 131. 40 Privilegia quædam generalia esse possunt. 41 Canones, ubi agitur de re Ecclesiastica, juri civili præferendi. 42 Optimi principis officium est, egenis prospicere. 43 Hinc colligitur, voto pauperi alimenta, aut quid hujusmodi ususfructus nomine legari posse. 44 Salaria hujusmodi ex vectigalibus suis detracta per singulas civitates Christiani principes alendis Ecclesiæ ministris addixerunt, ut hic, quæ sublata a Juliano Jovianus restituit 4. *Th.* 4. Ad eum modum Numa Vestalibus stipendium de publico statuit. *Liv.* 1 & Ægypti reges sacerdotibus Ægypti tertiam vectigalium. *Diod.* 2. Ita Plato eos, qui reipublicæ præficiuntur, ex publico alendos censet. 45 Eleemosynæ consuetæ præstandæ sunt. Atqui sunt incertæ? non sunt, cum ex consuetudine, quæ & quantæ sint, appareat, *l.* 14. §. 1. *D. de alimentis vel cibariis legat.* 46 Secundi. *Goth.* Fredericus II. ab Honorio III. Pontifice coronam accepit. Anno 1213. *Ans.* 47 Ipso Jure. *l.* 12. §. 1. *supr. h. t.* 48 *Capitularia*, libri statutorum *c. omnes in fin.* 36. *caus.* 11. *quæst.* 1. 49 Attentata alienæ jurisdictionis usurpatio, v. Paponem 19. *arrest* 3. *d'attentat.* 50 Quæ hodie immutata duabus authenticis sequentibus. 51 Religiosæ personæ etiam solenniter testari debent. 52 *Martyrium* templum martyrum, *l.* 16. *J. h. t. l.* 7. *C. Th.* 9. *tit.* 18. 53 Id est, cœtui, aut templo monachorum. 54 Relinquimus morientes vel scripto, vel non scripto, idque vel instituendo, substituendo, legando, fidei committendo. 55 Vide ad hanc Novell. Socinum *reg.* 180. 56 Aliud ante ingressum. *Novell.* 5. *c.* 5. & certo casu post ingressum, v. *Authent. proximam.* Hæc interim authentica non servatur in Gallia, monasterium enim non succedit religioso, sed ab intestato proximi. Quin religiosi non succedunt proximis, nec monasterium eorum loco: nec potest secularis factus successionem revocare: sed nec religiosos liberos patres tenentur hodie heredes instituere, aut legitimam eis relinquere, v. Rebuffum *in proœmio constit. gloss.* 5. *n.* 20. 21. 22. 23. 24. Putarem tamen casibus illis habendam rationem paupertatis nimiæ, & quæ sæpius accidit mendicitatis. *Goth.* Neque servatur hæc authentica in Belg. ubi monasteriis ad adquirendum principali rescripto opus est. *Edict.* 19. *Octob.* 1520. *& lat. introit. art.* 14. *addit.* 2. Ans. 57 Testari de rebus Deo dicatis non possumus. 58 Hoc ut verum sit, v. *Authenticam proximam.* 59 Testari non possumus de rebus alienis. 60 Hæc authentica non servatur in Gallia, ut dixi in superiore authentica. 61 Vide Johan. Dauth. *de Testam. ad rubr. qui testam. fac. poss. num.* 176. Ans. 62 Monastica vita stringit arctius, quam sacerdotium simplex. 63 An saltem rei alicujus usum & dispositionem excipere, seu reservare sibi possint? Possunt utique: sed permittente tantum suo vel præposito, vel superiore. 64 Omnes: etiam ususfructus commoditatem & emphyteuseos privatæ, immobilia, si modo monasterium ipsum talium sit capax (quod in feudis quæritur), maxime operarum obventiones, lucra futura, ut legata & relicta, v. Paponem 1 *arrest.* 8. *n.* 7. 65 Non extraneos: hinc Baldus negat, monacho tum licere uxori dotem constituere, aut quasi ab ea quondam receptam cavere, vel de restituendis usuris alicui cavere. 66 Testari monachus potest inter liberos, hoc casu ut ex *Novella Leonis* V. de his, quæ adquisivit post ingressum. Ideoque posse videtur in his substituere. Ad hæc potest testis esse quoque in testamento, & testamenti executor dari: aut si id ei non licet, executori a consiliis esse. Bald. *hic.* 67 Monachus liberis relicturus, quam minus potest legitimam eis relinquit: quam plurimum virilem sibi retinere debet. 68 Jason *hic num.* 5. colligit *ex hoc vers.* Monasterium loco filii haberi. *cap. in præsentia. Extr. de probat.* vide *can.* 9. *caus.* 19. *quæst.* 9. Ans.

stantiam

stantiam inter eos filios dividere voluerit, sua persona filiis connumerata, partem sibi retineat, quæ monasterio competere debet. Sed si post ingressum monasterii moriatur [1], *antequam inter eos dividat; filii legitimam percipient, reliqua substantia monasterio competente* [2].

De alienatione, oppignoratione, emphyteusi rerum Ecclesiæ. De acquisitione prædii sterilis aut onerosi.

14\. Impp. LEO [3] & ANTHEMIUS AA. Hanatio [4] Præfecto Prætorio.

JUbemus [5], nulli posthac Archiepiscopo in hac urbe Regia sacrosanctæ [6] orthodoxæ Ecclesiæ præsidenti, nulli Oeconomo, cui [7] res ecclesiastica gubernanda mandatur, esse facultatem fundos, vel prædia sive urbana, sive rustica, res postremo immobiles, aut in his prædiis colonos, vel mancipia constituta, aut annonas civiles [8] cujuscunque suprema, vel superstitis voluntate ad religiosas ecclesias devolutas, sub cujusque [9] alienationis specie ad [10] quamcunque transferre personam: sed ea etiam prædia dividere [11] quidem, colere, augere, & ampliare: nec ulli iisdem prædiis audere cedere: verum sive testamento quocunque jure facto, seu codicillo, vel sola nuncupatione, legato seu fideicommisso, aut mortis causa donatione, aut alio quocunque ultimo arbitrio, aut certe inter viventes habita largitate, sive contractu venditionis, sive donationis, aut alio quocunque titulo quisquam ad præfatam venerabilem Ecclesiam patrimonium suum, partemve certam patrimonii in fundis, prædiis, sive domibus, vel annonis, mancipiis [12], & colonis, eorumque peculiis voluerit pertinere: inconcussa ea omnia sine ulla penitus immutatione conserventur. † Scientes nulla sibi occasione vel tempore, ad vicissitudinem beneficii collocati [13], aut gratiæ referendæ donandi, vel certe hominibus volentibus emere, alienandi aliquam facultatem permissam: nec si omnes cum religioso Episcopo, & Oeconomo clerici in earum possessionum alienationem consentiant: ea enim, quæ ad beatissimæ ecclesiæ jura pertinent, vel posthac forte pervenerint, tanquam ipsam [14] sacrosanctam & religiosam ecclesiam, intacta convenit venerabiliter custodiri: ut sicut ipsa religionis & fidei mater [15] perpetua est, ita ejus patrimonium [16] jugiter servetur illæsum. §. 1. Sane, si hæc nostræ perennitatis statuta audaci spiritu & mente sacrilega quisquam Oeconomorum, vel hominum temeranda crediderit, ipse quidem, qui protervo ausu Ecclesiastica prædia donationis, vel emptionis seu commutationis [titulo], vel cujuscunque contractus alterius nomine (nisi eo modo, quo nunc [17] statuimus) acquirere [vel habere] tentarit; omnem hujusmodi fructum propriæ temeritatis amittat: & pretia quidem & munera [18], quæ ejus rei gratia data fuerint Oeconomo, sive aliis quibuscunque personis, ecclesiæ lucris & commodis acquirantur [19]: prædia autem, & in his omnibus constituta, ab ipsis clericis [20] & temporalibus œconomis cum fructibus seu pensionibus, vel accessionibus totius medii temporis vindicentur, ut tanquam penitus a nullo empta vel vendita teneantur: quia ea quæ contra leges fiunt, pro [21] infectis habenda sunt. §. 2. Oeconomus autem, qui hoc fecerit, imo fieri passus fuerit [22], vel quacunque prorsus hujusmodi venditione, seu donatione, vel commutatione, [nisi ea, quæ præsenti lege concedimus] postremo in quacunque alienatione consenserit: commissa sibi Oeconomatus administratione privetur [23], deque ejus bonis, quodcunque exinde incommodum ecclesiæ contigerit, reformetur: heredesque [24] ejus, & successores, ac posteri super hoc facto sive consensu, competenti ab ecclesiasticis personis actione pulsentur. §. 3. His tabellionibus, qui hujusmodi contractuum vetitorum [25] ausi fuerint instrumenta conscribere, irrevocabilis [26] exilii animadversione plectendis. §. 4. His quoque judicibus [27], vel jus gestorum habentibus, qui hujusmodi donationum vel contractuum vetitorum gesta confecerint, dignitatis propriæ & bonorum omnium spoliatione damnandis. §. 5. Sane ne [28] omnis religiosis Oeconomis commodæ provisionis via, & occasio venerandis Ecclesiis profutura videatur exclusa: id, quod utile plerunque judicatur, sub cautelæ observatione necessario procedere concedimus. Si [29] quando igitur vir religiosus œconomus hujus regiæ urbis Ecclesiæ perspexerit [30] expedire, ut desideranti cuiquam certarum possessionum atque prædiorum (urbanorum scilicet sive rusticorum) ad jus Ecclesiasticum pertinentium temporalis ususfructus possessio pro [31] ipsius petitione præstetur: tunc ejus temporis, quod inter utrosque convenit, sive [32] in diem vitæ suæ ab eo, qui desiderat, postuletur, pacta cum eo, qui hoc elegerit, ineat Oeconomus, atque conscribat: per quæ & tempus, intra quod hoc præstari placuerit, statuatur: & manifestum sit, quod quisque acceperit ab invicem [33] hujusmodi beneficii [34] gratia; præstando quidem ecclesiastici prædii pro tempore usumfructum: post statutum autem tempus & placitum [35], ipsorum redituum proprietate ad dominium, & jus ecclesiasticum recurrente firmiter: ita scilicet ut sive completo spatio, quod fuerit inter eos constitutum, sive mortis suæ tempore (si hoc quoque convenerit) is qui possessionem ecclesiasticam & certorum redituum usumfructum habendi gratia interveniente pacto susceperit, non minus quam alterius tantæ quantitatis, quantæ [36] acceperit reditus, cum ipsorum prædiorum dominio & rebus immobilibus, eorumque colonis & mancipiis ecclesiæ derelinquat: Nisi enim hac conditione pacta inita fuerint, ea quoque decernimus non valere, sed possessionem Ecclesiasticam, tanquam nullo jure transcriptam, in jure ipsius, atque dominio permanere, & ab ecclesiasticis œconomis vindicari. D. CP. JORDANE, & SEVERO COSS. 470.

In AUTHENT. de non alienandis aut permutandis. §. nos igitur. col. 2. tit. 1. seu Novel. 7. c. 1. & in auth. de Alienat. & emphyt. §. hoc etiam super ipsis. & §. hoc vero jubemus. col. 9. tit. 3. seu Novell. 120. c. 6. & 7.

H*Oc* [37] *jus porrectum est ad omnem* [38] *venerabilem locum, omneque collegium, quod actio pia constituit: ut nec res eorum pignorentur* [39]. *Et hoc perpetuo servetur in his rebus immobilibus, quæ* [40] *ab imperiali domo prædictis locis applicantur. In cæteris* [41] *eatenus excipitur, si debitum urget.* † *Quod si ex mobilibus solvi non possit: primo* [42] *res immobiles specialiter dentur pignori: quarum fructus creditor sibi reputet tam in sortem, quam in usuras usque ad quartam* [43] *centesimæ.* † *Quod si* [44] *nolit creditor ita accipere: tunc ordinator* [45] *domus apud eum, a quo ordinatur, habitis* [46] *absque dispendio gestis, juret* [47] *(majore parte ibidem servientium* [48] *consentiente), & debitum existere, nec ex mobilibus* [49] *solvi posse: quo subsecuto, per viginti dies rem Ecclesiæ* [50] *venalem esse publice* [51] *notum sit; ut plus offerenti* [52] *detur, pretio* [53] *modis omnibus pro debito dando: aliter* [54] *enim res emptori non conceditur: & hoc inscribatur* [55] nihil esse factum in ea re ad damnum divinæ domus.

† *Emptore vero non invento, res æstimata districte creditori detur in solutum, addita* [56] *in pretio universæ æstimationis decima parte, & accedente consensu ordinatoris, & majoris partis ibidem servientium: Sit tamen ea res mediocris* [57] *inter cæteras, inspecta ipsius qualitate* [58] *& quantitate & onere.* † *Et is* creditor *hic intelligatur, qui, quod credidit, probat in* [59] *utilitatem divinæ domus processisse.*

In AUTHENT. de non alienandis aut permutandis. §. sicut autem. col. 2. tit. 1. seu Novell. 7. cap. 12.

S*Icut* [60] *alienatio rerum Ecclesiæ interdicitur: ita prohibetur, ne qua sterilis* [61] *ei detur* [62] *possessio, aut alioqui onerosa, veluti fiscalium nomine vel onere.*

1 Patre monacho ante divisionem bonorum præmortuo, liberi solam legitimam deducunt, quibus ideo monasterium favorabilius videtur. 2 Non jure hereditario, sed cujusdam acquisitionis. Inde negant interpretes, monasterium ad inventarii confectionem adstringi: cum proprie non sit heres, v. Grassum *lib. sent.* §. *hered. quæst.* 6. 3 Hujus legis mentio fit *Nov.* 7. Goth. De hujus legis materia vide Salicet. Bart. Bald. *h. l.* Tiraquell *de constit. possess. part.* 3. *limit.* 13. Menoch. *de arbitrar. lib.* 2. *cent.* 2. *cas.* 172. Guilhelm Rodian. *tr. de reb. Eccles. non alienand.* confer *l. fin. C. de fund. rei privat. l.* 11. *& ibi notat.* Ans. 4 Armasio, *ut l.* 31. J. *de Episcopis & Cleric.* cujus in Zenone mentionem Ang. Glycas & Constantinus Manasses faciunt. 5 Ad legis hujus pleniorem intellectum vide præter allegata & notata hoc loco opportune a Gothofredo, Tiraquellum *in tract. de jur. constit.* 3. *part.* 13. *limit.* Lapum *conf.* 49. Doct. *ad cap. edoceri. extr. de Rescript.* Oldrad. *cons.* 209. Guid. Papæ *quæst.* 355. Rot. *decis.* 10. *de restit. spoliat.* Alexand *cons.* 81. *num.* 16. *& seq.* Paris. *ad cap. in præsentia. n.* 105. *extr. de prob.* Pileum *quæst.* 2. Ludov. de Penna *in l. litibus. in* 2. *col. infr. de agric. & censit.* Hostiens. denique *ad cap. cum inter nos.* §. 1. *extr. de verb. sig.* Mod. 6 Id est, majori Ecclesiæ Constantinopolitanæ. Hoc privilegium postea porrectum est ad reliquas majori subjectas, *l.* 17. J. *h. t.* & tandem ad omnes Ecclesias *Novell.* 7. 7 Oeconomi Ecclesiæ munus id erat, res Ecclesiasticas gubernare, ut hic, quæ cura post Episcopis ipsis demandata. 8 Annonæ, sportulæ, pensiones immobilibus adnumerantur. *Nov.* 7. *in pr. Nov.* 120. *c.* 1. sic in feudis, feudum de camera est, cum ex arca domini certum stipendium solvitur: de cavena, cum ex cellario domini præstantur annonæ 2. *feud.* 1. v. Cujac. 1. *Feud.* 1. *in princ.* 9 Cujuscunque. *Hal.* Alienationis verbo continetur venditio, donatio, permutatio. Interpretes tamen volunt, prælatum posse ecclesiæ præjudicare in adquirendis, non in adquisitis, v. Roland. a Vall. 1. *consil.* 15. *num.* 23. 10 Res Ecclesiasticæ immobiles, aut quasi immobiles a nullo, & in nullum alienari possunt. 11 Puta cum aliena Ecclesia. *Nov.* 94. *c.* 2 vel culturæ gratia: (Hujusmodi divisio non est alienatio, *l.* 38. *D. famil. ercisc. l.* 86. *in fin. D. de leg.* 2.) vel si privatus agit ad divisionem. Necessitas enim probabilem facit divisionem, *l.* 27. *ff. de manumiss. test.* 12 Rusticis scilicet *arg. l.* 6. §. 1. J. *de secund. nupt l* 4. §. 5. *ff. de censib.* v. Cujac. *Novell.* 7. 13 Colorati, ita legit Baldus, adde Cujac. *Nov* 7 color hic plerumque donatione quæritur, ut donari dicatur ἐπ' ἀντιδώρῳ, id est, remunerandi gratia, *Nov.* 120. *c.* 1. 14 Intelliguntur ipsa templa, vide *Nov.* 7. *c.* 10. 15 Ecclesia fidei mater, *l.* 16. *in fin.* J. *h. t.* 16 Patrimonium Ecclesiæ (quantum fieri potest) perpetuum esse debet. 17 Id est, J. *h. t.* Goth. Adeoque hic Emptor pro malæ fidei possessore habetur: Rationem vid. apud Govar. *Relect. cap. mala fid.* §. 7. *de errante & dubitante. num.* 10. adde *l.* 7. *C. de agric. & censit. lib.* 11. Ans. 18 Cujacius *d. l.* hoc verbo intelligit ἀντίδωρα. 19 Illicite contrahens, pretii soluti (aliud si nondum solutum est) amissione privatur: quod tamen ei ab Ecclesia remitti potest. 20 Aut eis tacentibus, a quovis, quin ab ipso œconomo, qui alienavit. 21 Contra leges quæ fiunt pro infectis habenda. v. *l.* 5. J. *de legibus.* 22 Agens, & consentiens pari pœna puniuntur. *l.* 13. *ff. de his qui not. infam. l.* 6. *ff. de jure patronat.* Ans. 23 Per sententiam. Unde colligunt verbum præsentis vel præteriti temporis intelligi ipso jure: futuri vero per sententiam, si dicta fuerit sententia: nisi verbo futuri temporis addatur verbum *mox, illico, omnimodo,* vel simile: nisi verbum futuri temporis proferatur a testatore, *Gloss. l.* 16. *in verb. decernimus.* J. *h. t.* Bald. *l.* 1. J. *de his, quæ pœnæ. Gl. in leg. criminali.* 5. J. *de jurisd. l. si quis in tantam.* 7. *C. unde vi. l.* 1. *infr. de pedaneis judic.* 9. Cremensem *singulari* 7. Romanum *singulari* 1. 24 Ob rem male administratam, datur actio in œconomum, ejusque successores. 25 Scriptor punitur, vide *l.* 5. §. 9. *D. de injur. l.* 15. J. *de decurionibus.* Tabellio vetitum instrumentum conficiens irrevocabili exilio puniendus, v. *l.* 16. *ff. ad l. Corn. de falsis.* Bellovis. 1. *c.* 1. *&* 8. *n.* 10. *Nov.* 134. *c.* 11. *&* 2. *feud.* 52. 26 Hoc innuit, non omne exilium irrevocabile. v. Papon. 3. *notar. tit. de Rapeau de ban.* 27 Judices & actuarii, contractui vetito autoritatem præbentes, & privantur dignitate, & omnia bona amittunt. 28 Adde *l.* 24. §. 1. *D. de minorib. l.* 12. §. 1. *ff. de admin. & peric. tut.* 29 Hæc verba referuntur *c.* 10. *quæst.* 2. *can. ea enim* §. *si œconomus.* 30 In alienatione rei Ecclesiasticæ requiritur, ut justa causa subsit: necessitatis scilicet vel utilitatis: ideoque transactio superioribus causis destituta, reddetur inutilis, vide Roland. 1. *consil.* 16. *num.* 16. 31 Id est, prædia Ecclesiastica urbana vel rustica in temporalem usumfructum petenti dari possunt, *Novell.* 7. *cap.* 4. 32 Ususfructus temporalis fit pacto ad certum tempus, vel ad vitam suscipientis. 33 Sic restitue *ad invicem. Hujusmodi beneficii gratia præstando quidem &c.* Porro hæc verba innuunt hic agi de mutuo usu, ut Ecclesia fundum (forte remotum) diviti alicui cui (is proximus est) in usum vitæ dare possit, ea lege, ut vicissim ab eo fundum alium (sibi forte vicinum) fruendum accipiat, *Nov.* 7. *cap.* 4. ibi, ἕτερον ἰσὸν πρᾶγμα κατὰ δεσποτείας δίκαιον ἀντιδιδόναι τῇ ἐκκλησίᾳ. 34 Mutui scil. 35 Placitum temporum proprietate ad dominium &c. *Hal.* 36 Quantam acceperat reditus &c. *Hal.* 37 10. *quæst.* 2. *c. ea enim* 2. Id specialiter Ecclesiarum intuitu concessum fuerat, *l.* 14. J. *h. t.* Goth. De jure Canonico, in alienatione rei Ecclesiæ non requiritur tanta solennitas; sed sufficit utilitas quæ alienationem suadet, accedente tamen consensu & subscriptione Capituli. *cap.* 1. *extr. de his, quæ fiunt a prælat. junct. can. sine exceptione.* 52. *c.* 12. *quæst.* 2. Adeoque solennitates hic relatæ hodie non servantur. Neque illud mutatum: propterea, quod hæ authenticæ *d. caus.* 12. *quæst.* 2. insertæ, & quasi canonizatæ sint, a Gratiano enim privata autoritate insertio illa facta est, v. Canis. *de diff. utr. jur. n.* 20. Ans. 38 Nullus locus religiosus alienari aut pignorari potest. 39 Subaudi, sine solennitate, de qua vid. Socin. *reg.* 110. 40 Ecclesia rem immobilem ab Imperatore acceptam alienare ac pignorare non potest etiam alteri Ecclesiæ, v. *Nov.* 120. *c.* 7. 41 Ecclesia res immobiles a privato acceptas alienare potest, si debitum urget. 42 Adde *l.* 12. *in fin. ff. de relig.* In alienationibus rerum Ecclesiasticarum alia solennitas hodie servatur, vide *Decisiones Rotæ, decis.* 135. Rebuff. *in proœmio const. gloss.* 5. *n.* 25. *& in compendio alienationis rerum Ecclesiastic.* 43 Quarta centesimæ est quadrans usura levissima, ut si solvantur annuatim *trois pour cent.* quadringentesima pars sortis quolibet mense. 44 Sublata spe quæstus, languent commercia *l.* 8. J. *de rescind. vend.* 45 Vel ejus loco procurator specialis, aut cum libera, aut certi negotii. Is enim potest accipere, si negotium aliter explicari non potest. Bald. *hic.* 46 Hodie etiam in Francia scriptura adhibetur ab initio. Rebuffus *in compendio de alienation. rerum Ecclesiastic. num.* 10. 47 Rebuffus negat hodie requiri juramentum ordinatoris *cap.* 1. *de rebus Ecclesiar. non alienand. in* 6. 48 Seu capituli, *d. cap.* 1. vide Rebuffum *ibid. num.* 17. vel episcopi. Cujus? utriusque: & ejus in cujus diœcesi res sita est, & ejus in cujus diœcesi ipsi contrahentes vivunt. Rebuffus *ibid. num.* 22. 49 Quo nomine intelliguntur actiones, & nomina ex re mobili, non immobili provenientia. Bald. *hic.* 50 De cujus utilitate agitur. Interpretes tamen volunt, unitis duabus Ecclesiis fundum unius pro alterius utilitate distrahi posse. v. Bald. *hic.* v. quæ scripsi ad *l.* 12. J. *de prædiis, & aliis rebus minorum.* 51 Subhastationes bonorum Ecclesiæ fieri debent. *arg. l.* 4. J. *de fide & jure hastæ:* per viginti dies, *ut hic:* Rolandus a Val. 1. *consil.* 33. *num.* 13 quas tamen Rebuffus *d. l. num.* 20. negat requiri jure Canonico. 52 Plus licitanti, *au plus offrant & dernier encherisseur,* res addici solet. *l.* 4. J. *de fide & jure hastæ.* 53 Id est, ea lege, ut pretium acceptum creditoribus Ecclesiæ numeretur. 54 Emptor rei Ecclesiasticæ curiosus esse debet, quo pretium vertatur: facit *l.* 3. §. 9. *in fin. ff. de in rem verso. l.* 15. §. 13. *ff. de reb. cred.* 55 Actuarii vice, ad emptoris securitatem. Puto itaque, sic ubi, maxime scripturam in hujusmodi alienationibus requiri. 56 An id æquum, aut licitum jure poli? vide quæ notavi ad *Novell.* 120. *c.* 6. *in fin.* 57 Quid si alienari prohibita? v. *Nov.* 120. *c.* 9. 58 Rei æstimatio qualitate, quantitate, & onere judicatur. 59 Quod in dubio præsumitur ex confessione Episcopi & Capituli: alias qui emit ab Ecclesia, qui eidem credit, numerationem factam, & conversionem pecuniæ in utilitatem Ecclesiæ probare cogitur. Bald. *hic.* 60 Quid si nuncius Ecclesiæ pecuniam amisit? non est periculum emptoris. *l.* 11. *infr. de rebus cred.* 61 Aut damnosa. 62 Fingamus hereditatem damnosam ab Ecclesia aditam, non confecto inventario? ultra vires hereditarias non tenebitur. *Bald.*

In AUTHENT. de non alien. §. quia vero cognovimus. col. 2. tit. 1. seu Nov. 7. c. 11. & in auth. de alien. & emph. §. & quoniam. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 7.

MUlto [1] magis prohibetur ipsius Monasterii alienatio, quæ redeat in antiquum statum, & secularem usum.

In AUTHENT. de alien. & emph. §. si vero non sint. versi. œconomis. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 5.

QUibuscunque [2] modis hoc jus aliis permittitur: interdicitur certis personis, res hujusmodi accipere, ut Oeconomo, ejusque cognatis: alioqui bona eorum & Oeconomorum, & ordinatorum, quibus conjuncti sunt, post mortem eorum pervenient ad Ecclesiam, de qua rem accipiunt.

In AUTHENT. de non alien. aut permut. §. quia vero Leonis. col. 2. tit. 1. seu Nov. 7. c. 5. & col. 9. tit. 3. de alien. & emph. §. Si vero præter hæc. seu Nov. 120. c. 11.

QUi res jam dictas non [3] gratuito alienationis titulo citra [4] formam legis [5] accepit; rem quidem cum omni incremento medii temporis restituat: ejus autem quod dedit, nullam actionem contra venerabilem locum [6], sed adversus eum [7], qui alienavit, habet. † Donatarius [b] autem & rem cum omni causa, & fructum restituat, & aliud tantundem. † Creditor quoque, restituta re pignorata, crediti actionem contra solum pignoris datorem habeat. † Emphyteusis acceptor, & ab ea cadat: nec quod dedit repetat: immo statim solvat, quod soluturus esset uno quoque anno, si jure contraxisset: sed melius dicitur, omnimodo denegandas esse actiones hujusmodi acceptori.

In AUTHENT. de alien. & emph. §. si vero quædam sunt, col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 1.

SI quas ruinas habent memoratæ divinæ domus, quas reædificare non valent, & hæ in emphyteusim dentur perpetuam: emphyteuta usuro materia habitationis depositæ domus [9], ut pensio diminuatur, in tertiam partem ab ea, quæ stantibus adhuc ædificiis colligebatur, aut primitus eo reædificante ex adjectis illi per æstimationem pensionibus, medietas detur religiosæ domui: nam priore casu ab initio emphyteusis præstanda est pensio.

In AUTHENT. de non alien. §. quia vero Leonis. col. 1. tit. 2. seu Nov. 7. c. 3. & in auth. de alien. & emph. §. & hoc quidem. ver. licentiam. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 6.

PErpetua quoque emphyteusis in his permittitur rebus, si res in eorum geratur præsentia, quibus hoc adsignatur lege [10]: jurantibus his quorum interest, ex eo contractu nihil ad læsionem divinæ domus effici: *soluto reditu ipsius rei, qui fuit cum [11] divino juri dedicaretur, non minuendo nisi in sextam partem: aut, si [12] ob cladem deminuta fuerit, tunc pro constante nunc pensione in emphyteusim detur. † Quod si res pretiosa [13] quidem est, parum tamen, aut nihil præstat pensionum, res subtiliter æstimanda est, ut ex hac pensio justa constituatur. Ea tamen sola dentur in emphyteusim, quæ ad hoc congrua videntur Oeconomo & aliis gubernatoribus.*

In AUTHENT. de non alien. & permutan. §. Sinimus igitur. col. 2. const. 1. seu Novell. 7. c. 2.

SEd & permutare [14] Principi [15] licet pro re majori, meliori, vel æquali, si Respublica hoc exposcit [16], & pragmatica forma super hoc præcedente.

In AUTHENT. constitutio quæ ex adscriptitio. §. quia igitur. col. 5. tit. 9. al. 7. seu Nov. 54. c. 2.

ITem sibi invicem recte permutant [17] cum utriusque indemnitate, eorum scil. consensu interveniente, qui [18] supra referuntur.

In AUTHENT. de alien. & emph. §. Si vero quis de prædictis. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 7.

ITem prædium propter onus [19] fiscale inutile alienatur, gestis (ut supra) conficiendis, eodem juramento præstito, id est, quod alia de causa non alienatur, nisi ut immunitas ejusdem venerandæ domus servetur.

Non solvens canonem per biennium vel rem deteriorem faciens, privatur emphyteusi.

In AUTHENT. de alien. & emphyt. §. Si vero quis aut locator. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 8. & de non alien. §. scire. col. 2. tit. 1. seu Nov. 7. c. 3. §. 2. & 120. c. 8.

QUi [20] rem hujusmodi conductam vel in emphyteusim acceptam, fecerit deteriorem, aut emphyteuticum canonem per biennium [21] non solverit [22], hac lege repelli [23] potest [24]: ut tamen solvat totius temporis pensionem, & id, in quo rem læsit, resarciat: non [25] repetiturus, si quid impendit nomine meliorationis.

In AUTHENT. de alien. & emph. §. Si vero aliquis voluerit. col. 9. tit. 3. seu Novell. 120. c. 2.

HÆc usus præstatio locum habet in omni domo religiosa, quo finito, res utraque pleno [26] jure perveniat in domum jam dictam: nec tributis quidem gravata majoribus sit ea res quæ datur invicem, & ejusdem reditus sit.

Si quis donaverit oratorii seu xenodochii aut nosocomii, aut ptochii construendi causa.

15. [27] Imp. ZENO.

SI [28] quis donaverit aliquam rem mobilem vel [29] immobilem vel se moventem [30], aut jus [aliquod] personæ Martyris aut Prophetæ, aut Angeli, tanquam ipsi postea oratorium ædificaturus: & donationem insinuaverit [31], apud quos necesse est, cogitur opus quamvis [32] nondum inchoatum fuerit, perficere per se vel per heredes, & perfecto operi dare ea, quæ donatione continentur. Idem & in Xenodochiis, & Nosocomiis & Ptochiis obtinet, licentia danda Episcopis & œconomis convenire ipsos. His vero adimpletis, administratio secundum ea quæ his, qui liberalitatem exercuerunt, visa fuerunt, & secundum præscriptos fines fiat.

Rescissio eorum quæ tempore tyrannidis fuerant innovata.

16. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Sebastiano [33] PP.

DEcernimus, ut antiquatis ac infirmatis funditus his, quæ contra ipsum orthodoxæ religionis Deum quodammodo [34] facta sunt, in integrum restituantur [35] universa, & ad suum ordinem revocentur, quæ ante professionem [36] nostræ mansuetudinis de orthodoxæ regionis fide, & sanctissimarum Ecclesiarum & martyriorum statu firmiter obtinebant [37]: his, quæ contra hæc tempore [38] Tyrannidis [39] innovata sunt, tam contra venerabiles ecclesias, quarum sacerdotium gerit beatissimus ac religiosissimus Episcopus Patriarcha nostræ pietatis pater Acacius [40], quam contra cæteras, quæ per diversas [41] provincias collocatæ sunt, necnon & reverendissimos earum antistites, seu de jure sacerdotalium creationum, seu de expulsione cujusquam [42] Episcopi a quolibet his temporibus facta, seu de prærogativa in Episcoporum concilio, vel extra concilium ante alios residendi, vel de privilegio Metropolitano vel Patriarchico [43] sub iisdem impiis temporibus, penitus antiquandis: ut cassatis [44], & rescissis, quæ per hujusmodi sceleratas jussiones aut pragmaticas sanctiones aut constitutiones impias sive formas subsecuta sunt, quæ a divæ recordationis retro principibus ante nostrum imperium, & deinceps a nostra mansuetudine indulta vel constituta sunt, super [45] sanctis ecclesiis & martyriis, & religiosis episcopis & clericis aut monachis, inviolata serventur.

1 Res ad Ecclesiam pertinentes prohibentur alienari, ergo multo magis ipsa Ecclesia. Propter Ecclesiam res vetantur alienari, multo magis non alienabitur ipsa Ecclesia. Potentior enim est prohibitio in causa, quam in causato. 2 Sensus est: certis casibus res Ecclesiasticæ a quovis emi aut conduci possunt, at non ab Oeconomo ejusque cognatis: quin minus ab illo, quam ab ejus cognatis: & merito, nam alienatio facta per prælatum in consanguineos non præsumitur in Ecclesiæ, sed ipsorum consanguineorum utilitatem facta, v. Alc. 1. præsump. 29. Et tamen quibus casibus tutori res pupillares licet vendere, easdem eidem emere licet, sed & ejus uxori l. 5. J. de contrahend. empt Baldus addit, Episcopo permitti beneficium conferre adgnatis. 3 Gratuito res non emitur, cum ex forma legis emitur. 4 Res illicite distrahitur, quoties cessat causa vel forma requisita in alienatione. 5 l. 54. S. h. t. 6 Nisi facta sit locupletior. 7 Id est, adversus administratorem. 8 Nota de his actibus præsertim quæri in rebus Ecclesiasticis: de donatione, ut hic, de venditione, S. h. t. de mutuo, vers. cred. J. h. t. emphyteusi vers. emphyteusis. infr. h. t. 9 Domus ruinosa Ecclesiæ in perpetuam emphyteusim dari potest. Imo in tertiam generationem tantum, Nov. 7. c. 3. v. d. c. 3. v. Nov. 120. c. 1. in fin. 10 l. 14. S. h. t. 11 Hic casus referendus est ad res Ecclesiasticas, quarum reditus solo tempore non clade aliqua diminutus est. De analogia justi pretii fundorum & redituum vid. Molinæum tract. de usur. quæst. 5. n. 113. 12 Non hic agitur de remittendo colonis reditu ob cladem: agitur potius de locanda re Ecclesiastica, clade aliqua diminuta. 13 Pretiosa prædia interdum parum aut nihil præstant pensionum. 14 Rei Ecclesiasticæ certis casibus dominium permutari potest, ut hic. 15 Id est, cum Imperatore. 16 Vide Salicet. hic. Sed & compelli potest Ecclesia, propter publicam utilitatem, ut rem suam vendat. Qua ratione & dominus tenetur agrum suum opportuno loco situm ad erigendum in eo patibulum, figendamve crucem, pro supplicio de facinorosis sumendo, magistratui vendere. Joann. Andr. in addit. ad Speculat. tit. de execut. sentent. Hippolit. de Marsil. in l. 1. ff. ad leg. Corn. de sicar. num. 27. Eandemque ob causam vicinus cogitur vicino vendere viam justo pretio. Boër. quæst. 322. num. 2. Ans. 17 Ecclesiæ scilicet dominium. 18 Relatum est in referente, adde c. ult. de reb. Eccles. 19 Prædia propter onus fiscale Ecclesiæ inutilia alienari possunt. 20 Id est, quicunque, sive privatus, sive alia Ecclesia. 21 Continuum scil. triennium expectandum est inter privatos. Nov. 7. c. 3. 22 Quid si læserit? Baldus præsenti usu, non perpetuo privari posse putat. l. 3. J. de locato. Læsionem intellige, non modicam, circa proprietatem dolo vel lata culpa datam. Quid si colonus ignoret vivat necne, pensio tamen Ecclesiæ solvatur ab ejus procuratore? Expelli non poterit, nisi probata coloni morte, saltem per famam aut conjecturam: præsumitur enim quis vivere, vide Alciat. 1. præsumpt. 44. 23 Qui re male utitur, ea expelli potest: quod in Gallia locum non habet, v. quæ notavi ad l. 2. J. de jure emphyteutico. 24 Nisi intra modicum tempus moram purgaverit: modicum, puta diei unius. Bald. 25 l. 2. J. de jure emphyteutico. Nov. 7. c. 3. Novell. 120. c. 8. alias si non fuisset in culpa, repetiturus. l. 3. J. de jur. emphyt. 26 Id est, directo. 27 Contii interpretatio. Hanc autem legem edidit Antonius Augustinus. Aliam editionem habet Cujacius 12. obs. 28. sumptam ex 3. Ecl. 3. fol. 35. 28 O συςησάμενος δωρεαςικῶ &c. ab eo qui donationis instrumentum confici curavit ad extruendum vel oratorium, vel xenonium, vel nosocomium, promissa per Episcopos & œconomos exigantur: nihilominus tamen arbitratu suo rem administret. Synopsis Basil. 3. ex tit. 5. c. 8. 29 Nota hæc rerum genera κινητόν, ἀκίνητον, αὐτοκίνητον, δίκαιον: quibus addi cupio quod scripsi ad l. 93. ff de V. Sign. adde l. 30. ff. de usurpat. & usucap. 30 Moventia separantur a mobilibus. Ut in l. 7. C. de bon. quæ lib. vid. Joann. Robert. Recept. lect. 2. cap. 30. Ans. 31 Instrumentum insinuatæ donationis Græci δωρεαςικὸν, ut ὠνιακὸν instrumentum emptionis, v. Cuj. d. loco. 32 Res ita habet: Olim donatio re perficiebatur, hodie vero consensu l. 10. D. de donationibus. sine acceptatione non est l. 8. §. 3. D. de bon. lib. & in illo loco Terentii, Dos Pamphi e est decem talenta. Pamph. Accipio. Nisi dixisset, Accipio, dos non esset, inquit Donatus. Debet igitur donatarius scire rem sibi donatam. Et hoc est, quod Græci dicunt donationem μονομερῶς factam non valere: excepto tamen casu hujusce legis, quo donatio facta (insinuata tamen) valet κατὰ μονομέρειαν ex pollicitatione, vide Cujacium d. loco. 33 Vide quæ scripsi ad l. 9. J. de incestis. 34 Id est, quocunque modo: vel dic, in Deum factum videri; quod in ejus Ecclesiam factum est. 35 Ad intellectum h. l. vide Cujac. lib. 3. observ. 19. Et causam, seu historiam, cur hæc lex fuerit lata, vide Baron. tom. 6. Annal. ad annum Christi 472. fol. 225. Guidon. Panciroll. var. lect. lib. 2. cap. 165. Ans. 36 Profectionem: & recte: intelligit autem suum profugium in Isauriam metu Basilisci. 37 l. 22. J. de Episcopis & cleric. 38 Tyrannidis tempore acta adversus Ecclesias antiquantur. Goth. Vid. Panormitan. consil. 61. Ans. De tyrannis hoc notatu dignum sub Gallieno & Valeriano triginta tyrannos imperium Romanum dehonestasse, & hinc inde discerpsisse, Valeriano ipso bellis Persicis occupato: Gallieno ejus filio abdomini & ventri ita nato, ut dies ac noctes vino & stupris orbem terrarum perderet, ut vel mulieres eo melius imperarent. Trebell. Pollio in Gallien. & 30. tyrannis. Aliis etiam temporibus, sui, hoc est, alii quoque tyranni fuere: de quibus v. 2. Evagr. 7. & 16. 39 l. 6. S. h. t. Leo intelligit Basiliscum, qui fere biennio Orientis imperium tenuit, & in eo Chalcedonense concilium ac Leonis tomum condemnavit, missis ad universos Episcopos litteris, quas συλλαβὰς ἐγκυκλίους, Evagrius & Nicephorus vocant: Acacio Patriarchæ Constantinopolitano multas subditas provincias ademit, parumque abfuit, quin ipsum expelleret. Suidas in voce Βασιλίσκος. quemadmodum multos etiam Episcopos ex variis urbibus expulit: sed opera Hanatii, de quo v. ad l. 14. S. h. t. Basilisco expulso Zeno imperium recepit, v. Nicephorum Evagrium scholasticum 2. c. 3. & seq. Theodorum anagnostem l. 2. Zonaram in Basilisco, Procopium, Jordanem, qui hanc legem constituit, qua infirmantur acta Basilisci. De eadem tyrannide Basilisci, adde l. ult. J. de incestis. De tyrannide Odenati, v. l. 4. C. de ingen. manumiss. Trebell. Poll. in Odenato & Zenobia. Avidii & Cassii l. 7. J. ad l. Jul. majest. Licinii l. 1. C. Theod. de infirmandis his, quæ sub tyrannis. Maximi l. 7. C. Theod. d. tit. Herculiani l. 13. C. Theod. ib. de Totila adde pragmaticam Justiniani c. ult. his adde Bartoli tractatum de tyrannis: & Baldum hic explicantem, qui sint tyranni, v. Cujac. 3. obs. 19. 40 Patriarcha Constantinopolitanus, de quo superius dixi. 41 Epistolas, ἐγκυκλίους intelligit, de quibus dixi S h. t. 42 Id perpetravit Basiliscus apud Antiochiam, Alexandriam, Ephesum, Tharsum, Chalcedonem, Hierapolim, Constantiam, Theodosiopolim, Mopsuestiam. 43 Prærogativam vocat lex 6. S. h. t. prærogativa hæc adsidendi & præcedendi ante alios fuit, J. h. t. unde προεδρία etiam dicitur. Cedebat uni Romano Constantinopolitanus Novell. 131. cap. 2. Differt autem privilegium patriarchæ a privilegio metropolitani. Sunt enim inferiores metropolitani patriarchis sive archiepiscopis: superiores tamen sunt Episcopis, vide Cujac. hic. 44 Adde Authent. cassa & irrita. S. h. t. Hinc Baldus, omnia facta tempore tyrannidis justo domino adveniente cassari debent. Baldus hic, & Rolandus a Valle 1. consil. 4. num. 24 25. negant tyrannum præscribere posse dominium: seu dominium tyrannicum præscribi posse. Eodem modo intrusi nunquam præscribunt beneficium. c. 12. quæst. 2. can. alienationes. minus legitime quæsita dignitas vel officium etiam non præscribitur, l. 55. J de decurionibus. adde l. 11. J. de liberali caus. 45 Valent tamen emancipationes, donationes insinuatæ, venditiones, sententiæ, arbitria, compromissa, pactiones, professiones, deposita, & similia tempore tyrannidis facta, de quibus v. l. 9. C. Th. de informa… is quæ sub tyran. & c. lib. 15. tit. 14. Bald. hic, etiam de statutis, processibus, & judiciis, & contractibus, & testimoniis, de electionibus prælatorum factis sub tyrannide agit. Valent etiam præscriptiones: cujus rei extat elegans exemplum apud Cic. 2. offic. ubi de Arato Sicionio loquitur: cujus meminit Plutarch. in Arato. Alias, quæ tyrannidis tempore gesta sunt, tyrannide sublata, nullius sunt momenti: unde dicendum videtur, civitatem bello captam, si libertatem suam recuperaverit, recuperare sua pristina jura, nomina & actiones ab ipso tyranno in alium tempore tyrannidis translatas: de quo vide Fabium 5. c. 10. Hotom. quæst. 5.

† Sacroſanctam quoque hujus religioſiſſimæ civitatis eccleſiam, & matrem noſtræ pietatis, & Chriſtianorum orthodoxæ religionis omnium, & ejusdem Regiæ Urbis ſanctiſſimam ſedem, privilegia & honores omnes ſuper epiſcoporum creationibus, & jure ante [1] alios reſidendi, & cætera omnia, quæ ante noſtrum imperium, vel nobis imperantibus habuiſſe dignoſcitur, habere in perpetuum firmiter Regiæ Urbis intuitu judicamus, & ſancimus. Datum 16. Kalend. Jan. ARMATIO V. C. [2] COSS. 476.

De alienatione, oppignoratione & emphyt. rerum eccleſiæ.

17. [3] Imp. ANASTASIUS.

PRivilegia magnæ Eccleſiæ Conſtantinopoleos [4], & ſub ipſa adminiſtratarum & ſuſtentatarum venerabilium domorum cuſtodiuntor.

§. 1. Aliæ autem Eccleſiæ & monaſteria & ptochia & xenodochia & orphanotrophia ejusdem civitatis & confiniorum ejus, & quæ ſub ordinatione Epiſcopi ejusdem ſunt, quique ab eo ordinantur Metropolitæ, aut qui ab illis, immobile quid aut civiles [5] panes ne alienanto, niſi utilis ſit venditio aut hypotheca, aut permutatio, aut perpetua emphyteuſis. Hoc eſt, quando pretium ejus, quod venditur [6], aut mutuum, quod ſub hypotheca ſumitur, profuturum eſt ad liberationem debiti ex ſucceſſione contracti, aut ad uſus alios neceſſarios loco venerabili impendentes, aut ad aliam magis neceſſariam rem redimendam [7], aut ad imminentem venerabilis domus reſtaurationem: & ſi permutationem [8] faciant, eam faciant cum [9] re magis neceſſaria, & reditum non minorem eo, quod datur, habente, & emphyteuſim [10] quoque [faciant] absque reditus diminutione, aut de re ſeu poſſeſſione minus idonea [ſeu fœnea [11]]: nam quæ ob ſterilitatem damnoſa ſunt, donari [12] & concedi poſſunt. §. 2. Id vero, quod geſtum erit, non aliter valeat, niſi una ex ſupradictis cauſis in actis manifeſtetur, Byzantii quidem apud Magiſtrum [13] cenſus [14]: in provinciis autem apud defenſores [15] (civitatum) propoſitis ſanctis ſcripturis [16]: & pro Eccleſiis quidem præſentibus Oeconomis [17], & qui in his morantur, clericis: pro [18] monaſteriis autem, præſentia requiritur Abbatum, & cæterorum monachorum: pro ptochiis vero adminiſtratoris, & miniſtrorum, & pauperum: pro xenonibus autem, adminiſtratoris, & omnium, qui invenientur, miniſtrorum gubernationis: & ſimiliter in orphanotrophiis obſervator [19]: ita ut obtineat, quod pluribus [20] placuerit, conſentiente etiam epiſcopo locorum, in quibus conſuetum eſt fieri. Non valente Magiſtro cenſus, aut defenſore ſe excuſare, quominus ſuſcipiant ac comprehendant venerabilem domum, in qua talis conficitur actio indemniter, & defendant ipſam: ſubjiciantur enim, ob prætergreſſionem, pœnæ auri librarum viginti. Et poſt hæc fiant inſtrumenta mentionem facientia cauſarum, & monumentorum confectionis, & appellationis [21] eorum, qui adfuerunt, & apud quem confecta ſunt. §. 3. Si quid autem ſupradictorum prætermiſſum fuerit: tam fœnerator [22], quam emptor excidat ipſa re & credito, & pretio, qui vero in permutationem accepit, & id [23], quod dedit, & id quod cepit, amittat: qui vero in emphyteuſin ſuper [24] propriam vitam accepit, vel donationem, vel conceſſionem prohibitam; reddit quod accepit, & quantitatem alteram, quanti eſt id, quod datum eſt. §. 4. Locum autem habent prædicta, & in futuris Eccleſiaſticis rebus, & in præteritis [25] aut præſentibus. §. 5. Exiſtentibus autem rebus mobilibus extra [26] ſacra vaſa, & ſufficientibus ad dictas cauſas, ceſſet neceſſariarum immobilium rerum, & panum [27], tam alienatio quam hypotheca.

De reditu eccleſiæ Conſtant. aſſignato, ut exequiæ gratis fiant.

18. [28] Imp. ANASTASIUS [29].

MAgna &c. - Conſtitutio adſignat magnæ eccleſiæ Conſtantinopoleos, ſeptuaginta librarum auri reditum, eam ob cauſam, ut ſcilicet exequiæ [30] ſine ſumptu & gratis fiant in urbe Conſtantinopolitana, & usque ad novos [31] muros, & Blachernas [32]. Nam Sycæ (ſeu Sycorum [33] tranſitus) pars ſunt civitatis. Statuit contra delinquentes pœnam quinquaginta auri librarum.

De inſinuatione donationis.

19. Imp. JUSTINIANUS A. MENNÆ P. P.

ILlud, quod ex veteribus legibus (licet obſcure poſitis) a quibusdam attentabatur, ut *donationes* [34] ſuper piis [35] cauſis factæ, licet minus in actis intimatæ [36] eſſent, tamen valerent; certo & dilucido jure taxamus: ut in aliis quidem caſibus jura vetera ſuper intimandis donationibus intacta maneant. Si quis vero donationes usque [37] ad quingentos ſolidos in quibuscunque rebus fecerit, vel in [38] ſanctam eccleſiam, vel in xenodochium, vel in noſocomium, vel in orphanotrophium, vel in ptochotrophium, vel in gerontocomium [39], vel in brephotrophium, vel in ipſos pauperes, vel in quamcumque civitatem: iſtæ donationes etiam circa [40] actorum confectiones convaleſcant [41], ſin vero amplioris quantitatis donatio ſit (excepta [42] ſcil. imperiali donatione) non [43] aliter valeat, niſi actis [44] intimata fuerit. Nulli danda licentia, quacunque alia cauſa, quaſi pietatis jure ſubnixa, præter [45] eas, quas ſpecialiter [46] expoſuimus, introducenda, veterum ſcita ſuper intimandis donationibus permutare. Dat. 528. [47]. *Cont.*

De annona militari.

20. [48]

NEc [49] ex ſacra forma vel Archiepiſcopi [50] juſſu annona militaris [51] ad oratoria, vel clericos, vel monaſteria transferatur; quaſi deficientibus numero corporibus.

Sequitur alia epitome a Contio in hunc codicem relata.

21. Imp. JUSTINIANUS A.

NEque [52] per ſacras formas, neque per juſſionem Magiſtratuum, licet transferre militares annonas ad pias domos, aut clericos.

De alienatione rei ſacræ.

22. Idem A. DEMOSTHENI Præfecto Prætorio.

SAncimus [53], nemini licere, ſacratiſſima [54] atque arcana vaſa, vel veſtes, cæteraque donaria, quæ ad divinam religionem neceſſaria ſunt, (cum etiam *veteres leges* ea, quæ juris divini ſunt, humanis nexibus non illigari ſanxerint) vel ad venditionem, vel hypothecam, vel pignus trahere: ſed ab his, qui hæc ſuſcipere auſi fuerint, modis omnibus vindicari tam per [55] religioſiſſimos Epiſcopos, quam per Oeconomos, nec non & ſacrorum [56] vaſorum cuſtodes: nulla eis actione relinquenda, vel ſuper recipiendo pretio, vel fœnore exigendo, pro quo res pignoratæ ſunt: ſed omnibus hujusmodi actionibus reſpuendis, ad reſtitutionem eorum omnibus modis coarctari: Sin autem vel conflata ſunt, vel fuerint, vel alio modo immutata vel diſperſa: nihilominus vel ad ipſa corpora, vel [57] ad ipſa pretia eorum exactionem competere ſive per in rem, ſive per condictionem, ſive per in factum actionem: cujus tenor in multis, & variis juris articulis ſæpe eſt admiſſus: Excepta [58] videlicet cauſa captivitatis, [& famis] in locis his, in quibus hoc (quod abominamur) contigerit: Nam ſi neceſſitas fuerit in redemtione captivorum, tunc & venditionem præfatarum rerum divinarum, & hypothecam, & pignorationes fieri concedimus: quoniam non abſurdum eſt, animas [59] hominum quibuscunque vaſis, vel veſtimentis præferri. Hoc obtinente non ſolum in futuris negotiis, ſed etiam in judiciis pendentibus [60].

In AUTHENT. de alien. & emphyt. §. penult. in fin. col. 9. tit. 3. ſeu Novell. 120. cap. 10.

P*Ræterea ſi habeat Eccleſia ſuperflua* [61] *vaſa, cum debitrix ſit, nec aliunde ſolvere poſſit, ne quid immobile alienetur, vel diſtrahatur:*

1 Dixi de Patriarchio *ſupr. h. t.* 2 Adde & Baſiliſco, ſed hic in faſtis omittitur ut tyrannus, & quod ejus memoriam damnaverit Zeno. Quod accidit etiam Eutropio ſub Arcadio & Honorio. *l.* 17. *C. Theod. de pœn.* & Heracliano, ſub Honorio, & Theodoſio. *l.* 13. *C. Theod. de infirm. his, quæ ſub tyrannis geſta ſunt, l.* 21. *C. Theod. de pœnis,* vide Cujac. 3. *obſ.* 19. & 16. *obſ.* 14. 3 Interpretatio Contii. Hujus legis meminit *Nov.* 7. & ſpecialem appellat, directam ſcil. tantum ad Eccleſiam Conſtantinopolitanam, non generalem. 4 V. *l.* 14. *ſupr. h. t. Novell.* 7. *in princ.* 5 Πολιτικὴν σίτησιν. 6 Res Eccleſiaſtica vendi aut pignorari juſtis de cauſis poteſt. 7 Puta captivos *Nov.* 120. *c.* 9. 8 Res eccleſiæ permutari poteſt, ſi id Eccleſiæ utile ſit. 9 Qui rem magis neceſſariam, aut reditus non minoris adquirit, non læditur. 10 Res Eccleſiaſtica in Emphyteuſim dari poteſt. *Novell.* 7. *c.* 3. 11 Η παντελῶς ἀπόρου ὄντος, hinc fœnea poſſeſſio, ἄπορός τις κτῆσις. vide *Nov.* 7. *c.* 12. 12 Res Eccleſiaſticæ interdum donari poſſunt, vel ſaltem non adimi, *Nov.* 7. *c.* 12. 13 De *Magiſtro cenſus,* vide *Nov. Leon.* 44. 14 Inſinuationes fiebant apud Magiſtrum cenſus. 15 Vide J. *de defenſoribus civitatum.* 16 De hac conſuetudine *alibi* dicam. 17 Nota de Oeconomo Abbate, & adminiſtratoribus ptochii, & xenodochii, & orphanotrophii. 18 Abbatis & monachorum præſentia requiritur in alienatione, pignore, & emphyteuſi rei jurisve ad monaſterium pertinentis. 19 Orphanotrophii. 20 Pluribus quod placet, ſequendum. 21 Προσηγορίας. 22 Creditor δανειστής. 23 Adde *l.* 2. §. 4. *ff. de adminiſtr. & peric. tut.* 24 Nota de emphyteuſi accepta ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ζωήν. 25 Vide *l.* 7. J. *de legibus.* 26 Si res Eccleſiaſticas vendi neceſſe eſt, inchoandum a mobilibus, exceptis vaſis ſacris, aut ſacra ſupellectile. Nec igitur ſacra vaſa poterunt pignorari? Imo poſſunt apud Gallos, etiam a monacho, ignorante & invito Abbate. vide Paponem 1. *Arreſt.* 1. *Arreſt.* 8. 10. 27 Civilium ſcilicet vide *in princ. ſupr. h. t.* 28 Interpretatio Contii. 29 *Novella* 59. 30 Exequiæ ſine ſumptu & gratis fieri decent vide *Nov.* 59. *c.* 6. *can.* 13. *q.* 2. *can. quæſta eſt.* 12 *can. poſtquam* 13 *& ſequent.* vide Tertull. *c.* 13. *Apologet.* 31 De quibus vide *l.* 8. *infr. de operibus publicis.* 32 *Blachernæ* novum palatium Conſtantinopolitanum, unde Blachernenſis portus, Blachernenſe templum, Cedrenus *in Michaele Balbo.* Blachernenſe ſuburbium. *Nov.* 159. male apud Willelmum Tyrium 2. *de bello ſacro* 7. Blaſquema. 33 Is locus hodie *Pera* appellatur. vide *Nov.* 59. *c.* 5. 34 Quid, ſi liberatio fiat ſortis, non uſurarum? Quid, ſi remuneratio juris quæſiti, non quærendi? idem dicendum. At non idem in donatione facta ob præmium emancipationis & meritum ſpecialiter expreſſum, & confeſſione judicialiter facta coram judice inſinuationis. Quid, ſi donator renunciavit inſinuationi, vel juravit ratum habiturum donationem, non inſinuatam? Hoc non proderit donatori, nam qui ita jurat vel renuntiat, donat. 35 Ut eſt redemptio captivorum, *l.* 36. *infr. de donat.* Porro de privilegiis piæ cauſæ vide *hic* Bart. & Bald. Socinum *reg.* 310. *ubi enumerat* 62. *privilegia piæ cauſæ.* Tiraquellum *in tract. piæ cauſæ, ubi plura, hoc eſt,* 167. *privilegia enumerat:* Graſſum *tit. ſent.* §. *teſtamentum, quæſt.* 17. 18. 19. 36 Id eſt, inſinuatæ. 37 Donatio eccleſiæ, vel pauperibus usque ad 500. aureos facta, valet: etiamſi non inſinuata ſit. Jam fingamus ita donatum: centum ex fundo A. ducenta ex fundo B. trecenta ex fundo C. dono. Hujusmodi donatio eſtne inſinuanda? Si conjunctas ſummas inſpexeris, erit, ut vult Bartolus & Baldus, inſinuanda: ſin minus, non erit inſinuanda ex Speculatoris ſententia. Prior tamen ſententia verior eſt: propter actus unitatem, & fraudis vitationem, v. Bald. *hic.* Goth. Adde Pariſ. *Conſil.* 77. *vol.* 1. Oldrad. *conſ.* 252. Anton. Mercud. *controv. lib.* 1. *cap.* 14. Anſ. 38 Piarum cauſarum genera obſerva. 39 *l.* 22. *infr. h. t.* 40 Citra *Hal.* & ita reſtituit Leunclavius ex Baſilicis. adde *l.* 36. *infr. de donat.*

41 Niſi in fraudem alterius factæ: poſſunt enim revocari, utcunque ſint inſinuatæ. 42 Vide *l.* 34. *infr. de donat.* vide *Novell.* 52. *c.* 2. 43 Donatio facta pauperibus non aliter valet, quam ſi facta ſit præſenti alicui, qui donationem pauperum nomine ratam habeat. vide Socinum *reg.* 107. 44 Judicis ordinarii, ſcil. cujus tamen decretum non eſt neceſſarium. vide *Nov.* 15. *c.* 3. 45 Adde & donationem factam pro redemptione captivorum, ut & eorum, qui in cuſtodia publica ſunt, quibus facta donatio etiam ultra 500. ſolidos, valet ſine inſinuatione, *l.* 36. *infr. de donat.* 46 Jura ſpecialia non debent extendi, niſi ad ſimilia, in quibus aut par, aut major eſt ratio, *l.* 10. §. 6. *ff. de excuſ. tut.* (fallit hoc in odioſis, *l.* 2. *infr. de patribus qui filios ſuos*) tunc enim non ſit proprie extenſio, ſed ineſſe jure id dicitur. 47 Data videtur Juſtiniano A. II. Coſ. 48 54 *ποσſis Baſilic.* 7. *ex lib.* 5. *tit.* 1. *c.* 10. 49 Interpretatio Leunclavii. 50 Alii legunt ἀρχόντων. Cujacius legit ἀρχιερῆς, 12. *obſ.* 28. 51 Militaris annona ad oratoria, clericos, & monaſteria non transferenda. 52 Interpretatio Contii. 53 Huc referenda eſt ſanctiſſima Ambroſii ſententia, *quæ officiorum libris continetur, relata in can.* 70. *aurum cauſ.* 12 *quæſt.* 2. Aurum, inquit, habet Eccleſia, non ut ſervet, ſed ut eroget & ſubveniat in neceſſitatibus. Quid opus eſt cuſtodire, quod nihil adjuvat? *& poſt*, Nonne melius conflat ſacerdos pro alimoniis pauperum, ſi aliqua ſubſidia deſunt, quam ſi ſacrilegus, contaminat & aſportat hoſtis: *& poſt*, melius fuerat, ut vaſa viventium ſervares, quam metallorum. Dices, *timui, ne templo Dei ornatus deeſſet.* Aurum ſacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur: ornatus ſacrorum, redemptio eſt captivorum *& poſt*, in his tribus generibus (alimenta pauperum, captivorum redemptionem, & mortuorum ſepulturam intelligit) vaſa Eccleſiæ etiam initiata (hoc eſt conſecrata) confringere, conflare & vendere licet. Hæc ſanctus Ambroſius. 54 §. 8. *Inſt. de rerum diviſ.* *l.* 1. *infr. de ſepulchro, Nov.* 7. *cap.* 8. 55 Epiſcopus poteſt pro rebus ſacris ſui Epiſcopatus agere. 56 Vaſorum ſacrorum cuſtos κειμηλιάρχης. *Nov.* 40. cui κειμήλια Eccleſiæ commiſſa, Theoph. §. 8. *Inſt. de rerum diviſ.* Locus ubi ea vaſa cuſtodita, κειμηλιαρχεῖον, & κειμηλιοφυλακεῖον. *Nov.* 70. *c.* 4. *in fin. l.* 20. § 1. *infr. de agricolis, & cenſitis.* 57 Libellum obſerva, *Peto rem, ſi extat: alias, ſi non extat, æſtimationem.* 58 D. §. 8 *d. c.* 8. *Nov.* 65. *Nov.* 120. *cap.* 10. adde 12. *qu.* 2. *can. Auguſtino.* 2. *can. Apoſtolicos* 13. *can. & ſacrorum* 14. *can. ſacrorum* 15. *can. ſicut* 16. *& can. Aurum eccleſia habet, non ut ſervet &c. Gloria epiſcopi eſt, pauperum inopiæ providere &c.* Ob eam cauſam Socrates 7. *c.* 21. narrat Acacium Amidenum epiſcopum conflaſſe vaſa omnia aurea & argentea, hoc clericis dicto palam, ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων, οὔτε ποτηρίων χρῄζει· οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὐδὲ πίνει, ἐπεὶ μὴ προσδεής ἐστιν. Cui ſimile eſt aliud Alexandri Imperatoris, in ſacris quid facit aurum? Perſius *ſatyr.* 2. *in fin.* vide Cujacium *ad Novell.* 7. Extat & aliud exemplum elegans de venditis vaſis Eccleſiæ, ob famem publicam a Cyrillo Hieroſolymorum epiſcopo, cujus meminit Sozomenus 8. *Trip.* 37. Tradit quoque Victor *lib.* 1. *de perſecutione Vandalorum*, Carthaginenſem epiſcopum, ut captivos a Vandalis & Mauris liberaret, vaſa aurea, & argentea vendi juſſe. Ita Marius & Carbo adverſus Syllam diſſidentes aurea atque argentea templorum ornamenta conflarunt 7. *Valer.* 6. 59 Animas hominum, vitam, ſc. & corpora, vaſis & veſtimentis quibusvis præferre oportet. 60 V. *l.* 7. J. *de legib.* 61 Vaſa ſuperflua eccleſiæ diſtrahi poſſunt, *ut hic, & Novell.* 120. *cap.* 10. Lignea quædam olim conſtat fuiſſe; de quibus Bonifacius interrogatus, an liceret in vaſculis ligneis ſacramenta conferre, reſpondit. Quondam ſacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur: nunc e contrario lignei ſacerdotes aureis utuntur calicibus. v. *acta Concilii Triburienſis, cap.* 18. *& de conſecratione, diſtinct.* 1. *cap.* 44.

integra ea (geſtis habitis coram eo cujus eſt loci ordinatio) vel aliis locis venerabilibus oblata dentur, vel conflata cuilibet alii vendantur, quo magis debitum perſolvatur. Qui autem acceperit hoc contra hanc obſervationem, eisdem pœnis ſubjaceat, quæ in rebus immobilibus ſunt prodita.

De lucrativorum inſcriptionibus.

23. Idem A. DEMOSTHENI Præfecto Prætorio.

SAncimus, res ad venerabiles Eccleſias, vel xenones, vel monaſteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia [1] vel ptochotrophia, [vel noſocomia,] vel brephotrophia, vel denique ad aliud tale conſortium deſcendentes ex qualicunque curiali [2] liberalitate, ſive inter vivos, ſive mortis cauſa, ſive in ultimis voluntatibus habita, a lucrativorum [3] inſcriptionibus [4] liberas immunesque eſſe: lege ſcilicet, quæ ſuper hujusmodi inſcriptionibus poſita eſt, in aliis quidem perſonis ſuum robur obtinente: in parte autem Eccleſiaſtica vel aliarum domuum, quæ hujusmodi piis conſortiis deputatæ ſunt, vigorem ſuum, pietatis intuitu, mitigante. Cur enim non faciamus diſcrimen [5] inter res divinas & humanas? & quare non competens prærogativa cæleſti favori conſervetur? §. 1. Quam oportet non ſolum in caſibus, quos futurum tempus creaverit, ſed etiam in adhuc pendentibus & judiciali termino, vel amicabili compoſitione necdum [6] ſopitis obtinere.

§. 2. Recitata Septimo [7] miliario hujus inclytæ civitatis, in novo Conſiſtorio Palatii Juſtiniani.

De tempore actionis loco pio competentis, de actionibus ex Legatis, vel fideicommiſſis.

24. Idem A. JULIANO P. P.

UT inter [8] divinum publicumque jus & privata commoda, competens diſcretio ſit: ſancimus, ſi quis aliquam reliquerit hereditatem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel donationis titulo aliquid dederit, vel vendiderit, ſive ſacroſanctis Eccleſiis, ſive venerabilibus xenonibus [9], vel ptochotrophiis, vel monaſteriis maſculorum, vel virginum, vel orphanotrophiis, vel brephotrophiis, vel gerontocomiis, necnon [10] juri civitatum, vel donatorum, vel venditorum, vel relictorum, eis ſit longæva exactio [11], nulla temporum ſolita præſcriptione coartanda. † Sed & ſi in redemptionem captivorum quædam pecuniæ, vel res relictæ, vel legitimo modo donatæ ſunt: & earum exactionem longiſſimam eſſe cenſemus. † Et nobis quidem cordi erat, nullis temporum metis hujusmodi actiones circumcludi: ſed ne videamur in infinitum hanc extendere, longiſſimum [12] vitæ hominum tempus eligimus, & non aliter eam actionem finiri concedimus, niſi [13] centum [14] annorum curricula exceſſerint: tunc enim tantummodo hujuscemodi exactionem evaneſcere ſinimus. † Sive itaque memoratis religioſiſſimis locis vel civitatibus hereditas, ſive legatum vel fideicommiſſum fuerit relictum, ſive donatio vel venditio proceſſerit, in quibuscunque rebus mobilibus, vel immobilibus, vel ſe moventibus, ſive pro redemptione captivorum quædam fuerint derelicta, vel donata: ſit eorum pene perpetua vindicatio, & ad annos centum (ſecundum quod jam dictum eſt) extendatur: nulla alia exceptione temporis inhibenda, ſive contra primas perſonas, ſive contra heredes vel ſucceſſores eorum moveatur. §. 1. In his autem omnibus caſibus, non ſolum perſonales actiones damus; ſed etiam in [15] rem, & hypothecariam, ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, quæ legatariis & fideicommiſſariis hypothecariam donavit: & ſupradictis omnibus unum tantummodo terminum [16] humanæ vitæ [17] imponimus, id eſt, centum metas annorum.

§. 2. Hæc autem omnia obſervari ſancimus & in his caſibus, qui vel poſtea fuerint [nati], vel jam in judicium deducti ſunt. D. D. N. JUSTINIANO. P. P. A. COSS. 528. Goth. 48.

De præſcriptionibus, in auth. de eccleſ. tit. §. pro temporalibus autem. col. 9. tit. 14. al. 6. ſeu Novel. 131. cap. 6.

QUas [18] actiones alias decennalis, alias vicennalis, alias tricennalis præſcriptio excludit: hæ, ſi loco religioſo competant, quadraginta annis excluduntur: uſucapione triennii, vel quadriennii præſcriptione in ſuo robore durantibus: ſola [19] Romana eccleſia gaudente centum annorum ſpatio vel privilegio.

De prærogativa eccleſiæ Conſtantinopol. 1. De jure colonario. 2. De magiſtratu vel œconomo rem eccleſiaſticam accipiente. 3. De rei eccleſiaſticæ locatione vel emphyt.

25. [20] Imp. JUSTINIANUS.

COnſtantinopolitana [21] eccleſia omnium aliarum eſt caput [22].

§. 1. Jure colonario [23] facta conceſſio, irrita eſt in Eccleſiaſticis, utpote neque jure cognita. §. 2. Si in actu magiſtratus Conſtantinopoleos, per ſe vel mediam perſonam a magna eccleſia immobile accepit: id, quod geſtum erit, irritum erit & dabit Eccleſiæ æſtimationem rei. Similiter & Oeconomus. Si vero & per alium modum perſuaſerit, aut coëgerit pervenire ad ſe eccleſiaſticam rem: & id, quod geſtum fuerit, infirmum ſit, & pro illo datum in perſonam eccleſiæ, reſtituitur ipſi: & præterea ſubjicitur pœnæ viginti auri librarum ipſe, & ille qui rem dedit, & qui accepit ob eam rem, quod curavit fieri contractum, datum ipſi reddit duplum, & omnia adquiruntur eccleſiæ.

§. 3. Ultra [24] viginti annos res immobilis eccleſiæ ne locator.

§. 4. Solis locupletibus licet, & oportet Eccleſiaſticas res in emphyteuſim dare propter reſtitutionem aſpectus. Excedi autem non oportet vitam emphyteuſim capientis, & [25] duorum deinceps ejus heredum: neque relevari amplius ſexta parte ſervati canonis in tempore traditionis. Si autem lædatur res inſtante tempore, expellitur, & damnum farcit. Si vero negligenter verſatus fuerit Oeconomus, aut minus idoneis in emphyteuſim dederit, ipſe agnoſcat damnum.

De chartulariis, & œconomis.

26 [26].

CHartularii [27] eccleſiæ magnæ, neque per intermediam perſonam poſſunt accipere rem immobilem ipſius per conductionem, aut emphyteuſim, aut alium modum. §. 1. Fiunt Chartularii, præeunte libello, & ferente ſubſcriptionem tam Patriarchæ quam Oeconomi.

§. 2. Et ſi quis ipſorum apparuerit ſurripuiſſe, aut tranſtuliſſe, aut alias inutilis eſſe, licet Patriarchæ, & Oeconomis eum expellere de catalogo. §. 3. Fiunt autem ad ſcrinium Orientis, chartularii, XV. ad Aſianæ, XVI. ad Ponti, XV. ad [28] domeſticorum, XV. ad Thraciæ, VIII. ad Antiochi, VI. ad Calopodii, VI. ad expenſarum, X. ad legatorum, IX.

§. 4. Et accipiunt ratione conſuetudinum pro emphyteuticis quidem inſtrumentis, quinquageſimas [29]: pro conductionalibus vero, & cæteris contractibus, centeſimam. §. 5. Si vero ſupra [30] præfatum numerum chartularius fiat, ejicitur, & dat eccleſiæ XV. libras: & qui fecit illum, XX. §. 6. Cum inquiſitione diligenti œconomi diſcutiuntor, ſententia Patriarchæ, factam impenſam ab emphyteutis, & conductoribus, & adminiſtratoribus, unoquoque ex Oeconomis inquirente in ſibi commiſſa adminiſtratione: reliquatum vero rationem inquirent ex juſſione ſcripta Patriarchæ, qui rationibus ſubſcribet hoc, *Relegi* [31]: & quod extra hanc obſervationem diſcuſſum fuerit, de domo ſua Oeconomi præſtabunt. §. 7. Imputatæ autem ſeu accepto latæ impenſæ, & illatarum pecuniarum accipiunt Oeconomi [32] centeſimas [33]: qui autem plus accipit, & miniſterii chartularii, & ſacra dignitate excidit.

§. 8. Incontinenti oportet Oeconomos ſingulis menſibus, aut ad ſummum binis, rationes reddere apud arcarios [34]: ſin minus periclitabuntur.

Si quis domino noſtro Jeſu Chriſto reliquerit, 1. Aut alicui archangelo vel martyri.

27. Imp. JUSTINIANUS A. JULIANO P. P.

QUoniam in plerisque nuper teſtamentis invenimus ejusmodi inſtitutiones, quibus ex aſſe quis ſcripſerat Dominum [35] noſtrum Jeſum Chriſtum heredem, non [36] adjiciens oratorium, aut templum ullum, aut ipſum Dominum Jeſum Chriſtum ex ſemiſſe, vel aliis inæqualibus partibus, alium vero quempiam ex dimidia, vel alia portione (jam enim in complura hujusmodi teſtamenta incidimus) cum videremus multam exinde incertitudinem ſecundum veteres leges exoriri. Nos hoc etiam emendantes ſancimus; ſi quidem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ſcripſit [37] quis heredem vel ex aſſe, vel pro parte, manifeſte videri ipſius [38] civitatis, vel caſtelli, vel agri, in quo

1 *l. 19. ſupr. h. t.* 2 *Novell. 131. c. 5. in fin.* 3 Vide *l. un. C. de imponenda lucrat. deſcript.* Lucrativi tituli ſunt, hereditas, legatum, fideicommiſſum, donatio cauſa mortis, donatio inter vivos, dos, donatio propter nuptias: non emptio, non permutatio, vide Cujac. *ad d. l. un.* 4 *Deſcriptionibus.* 5 *l. 23. infr. h. t.* 6 *l. 1. in fin. C. de contract. judic.* adde *Novell. 115. c. 1.* 7 *Novell. 118. in fin.* Septimum miliarium palatium, quod fuit in ſuburbio Conſtantinopoleos, in quo Juſtinianus juri dicundo novum conſiſtorium extruxerat: quod & ſimpliciter *Septimum* dicitur. vide Cujac. 20. *obſ.* 3. 8 Vide *l. 22. C. h. t.* Porro quod Auſonius ſic diſtinguit, jus aliud ſacrum, publicum & privatum, ad διχοτομίαν reduci poteſt: Jus eſt publicum vel privatum, Publicum aliud ſacrum, aliud in magiſtratibus. vide Cujac. 15. *obſ.* 33. 9 *Xenonis* voce non modo peregrinorum hoſpitia, ſed ægrotorum ſignificantur. Imo & quælibet hoſpitia. Heſych. Pollux 3. & 4. 10 Vide quæ ſcripſi *ad l. 16. ff. de verb. ſign.* 11 Cur ita? quia recta, ſine traditione, dominium rerum emptarum, donatarum, legatarum, tranſit in Eccleſiam: dummodo tamen adquiſitionem admittat. Poteſt enim Eccleſia abſtinere, & renunciare beneficio hujus legis. vide Molin. 1. *conſuet.* §. 22. *n.* 133. 12 *l. 56. ff. de uſufruct. l. 8. in fin. ff. de uſufruct. legato: Nov.* 9. add. §. 1. *C. h. t.* hinc colligunt nonnulli quemlibet præſumi centum annis vivere: de qua præſumptione v. Alciat. 1. *præſumpt.* 44. Jaſ. *hic.* Cœpolam *cautela* 118. Contra Decius *in l. ult. infr. de edict. D. Adriani, & ibi* Molin. & Menochius 6. *præſumpt.* 49. ubi pleniſſime explicat, quamdiu homo vivere præſumatur: dixi ad *l. 5. C. ſoluto matr.* Cæterum quando quis præſumatur mortuus, vid. *not. ad l. 6. §. 2. ff. de Senatusc. Silaniano.* 13 *Nov.* 9. quæ ad occidentales Eccleſias pertinet, ut hæc ad orientales, hodie ſublata eſt. Huic præſcriptioni centum annorum quadraginta annorum præſcriptio ſubſtituta eſt, per *Nov.* 111. *c. 1. & Nov. 131. c. 6.* & ita quæ privatis competunt actiones, excluduntur præſcriptione annorum 30. quæ Eccleſiis 40. vide Cujac. *l. 5. obſerv. 5. & ad Novell.* 111. An hæc correctio etiam pertinet ad legata captivorum redimendorum cauſa relicta? Theodorus *in Novell.* 111. negat pertinere: movetur, quod id nominatim non eſt abrogatum, ut in Eccleſiis: verum id quoque abrogatum eſſe conſtat. 3. *Baſil. 5. c.* 3. vide Cujac. *c. 34. de præſcr.* 14 Eodem jure gaudet Reſpublica, & civitas. vide Bart. Bald. & Jaſonem, *n. 10. hic.* Matth. Afflict. *deciſ.* 67. Roland. a Valle *de lucro dot. quæſt.* 75. *n.* 30. A. Gabriel *tit. de præſ. Concluſ.* 16. Anſ. Cauſam & hiſtoriam cur & qua occaſione hæc lex lata ſit, poſt Procopium & Suidam narrat Grot. *flor. ſparſ. hic:* S. L. Cur centum anni vitæ hominis longiſſimum tempus hic conſtituuntur? Dioſcorides commentitiam hanc rationem adfert, quod cor hominis ad annos 50. creſcat duabus drachmis in ſingulos annos: a 50. ad centeſimum annum totidem drachmis decreſcat. Inde fieri, ut annum 100. homo non excedat. Eadem fuit opinio Ægyptiorum relata a Plinio, 11. *c.* 37. Varro 5. *de lingua Latina*, ſeculum 100. annorum ſpatium, longiſſimæ vitæ in homine eſſe refert. Inde in ludis ſecularibus præco populum ad eosdem ludos vocabat, quos nemo unquam vidiſſet aut viſurus eſſet. 7. Plin. Feſtus *in ſeculares.* Cenſorinus *de die natali.* Platina *in vita Fabiani.* Trebell. Poll. *in Claudio* dixit 120. annos homini ad vivendum datos: quo loco etiam refert Moſen 125. annis vixiſſe, idque vitæ ſpatium ei a numine conſtitutum. adde *Geneſ.* 6. Staſeas Peripateticus annos 84. vitæ humanæ ſpatio tribuit, eo abs ſpatio extra ſtadium quaſi vitæ homines decurrere. Cenſorinus *de die natali, c.* 14. unde Varro 12. Hebdomadibus fatalem hominis vitam deſcribit, Plato 81. Solon 70. annos tantum tribuit. Laërt. *in Solone.* Alii 60. *lib. epigram. Græcorum* 3. 15 Vide *l. 1. 2. C. comm. de legatis.* Goth. Ergo dominium rei civitati, vel Eccleſiæ, aut in redemptionem captivorum legatæ, aut donatæ, ipſo jure ſine traditione tranſit: facit *l. 23. ff. de rei vindic.* confirmat Jaſon *hic num. 4. 5. 7. cap. 2. extr. de conſuetud.* Bald. *lib. 5. Conſil.* 86. Tiraquell. *de privileg. piæ cauſæ cap.* 13. 45. 46. & 107. *l. 1. & ibi Gloſſ. Cod. de Donat. quæ ſub mod.* adde *l. Titia. 64. verb. recta via. ff. de furt.* Anſ. 16 Vide *ſupr. h. t. in princ.* 17 Conſule Bartolum *in l. tabularum. §. ſi dubitetur. in princ. ff. quemadm. teſtam. aper.* Cardinalem *in Clem. 1. de reb. eccl. non alienand.* de homine autem centum & viginti annorum vide textum *in Auth. de monach.* §. 1. & ad alia legis capita Ferrandum *explic. lib. 2. cap.* 2. & P...enm *quæſt.* 133. 18 *C. placuit, 15. cauſ. 16. quæſt. 3 & c. decennii, cauſ. 16. quæſt. 4 c. nemo, quæſt. 3. cauſ. 16. & can. 3. quæſt 4 cauſ 16.* Anſ. 19 *Novella* 9 Goth. An bene hic excipiat Eccleſiam Romanam: vid. Ritterſh. *in expoſ. Nov. part. 11. cap. 1. n. 10. & ſeqq. & lib. 4. cap. 14. de differ. jur.* Ant. Adde Bald. *de præſcript. 1. quint. princip. quæſt.* 1. & Pinell. *ad auth. niſi tricennale. C. de bon. matern* S. L. 20 Epitome interprete Contio. 21 Imo non Conſtantinopolitana ſed Romana, *l. 8. ibi: Reddentes honorem. C. de ſumma Trinitate.* 22 *Aliarum*, id eſt præter Romanam: *caput*, id eſt, ordine prima. ex *decret. concil. Conſtantinopolit. & Chalced. & l. decernimus. 16. ſupr.* Vid. Grot. *flor. ſparſ. hic.* S. L. 23 Παροικικῷ δικαίῳ. Jus Colonarium & παροικικὸν *de quo hic. Nov. 7. Nov. Leo.* 13. eſt libellaria alia ab emphyteuſi. Libellaria venditio fit ſcriptura interveniente certo pretio, & hoc amplius, certa penſione conſtituta in annos ſingulos, & hac plerunque lege, ut ſtato condictoque tempore contractus renovetur numerato certo pretio vel arbitrario: Emphyteuſis vero non ſolet renovari, non mutato poſſeſſore. Eadem emphyteuſis ſub lege meliorandi prædii datur. Libellaria non item. Libellaria, in perpetuum: emphyteuſis, ad tempus. In libellaria aliqui interpretes volunt commiſſo locum eſſe poſt biennium, ſicut in locatione: in emphyteuſi poſt triennium, vide Cuj. 1. *Feud. 2. fol.* 480. 24 Imo ultra permittitur, *Authent. perpetua 7. poſt l. 14. C. h. t.* 25 Vide *Nov. 7. c.* 3. 26 Epitome interprete Contio. 27 De quibus dicam *C. tit. de numerar. actuar. & chart.* 28 Εἰς τὸ ἐνοικιον. Sed Cujac. legit, εἰς τὸ Αἰγύπτȣ 12. *obſerv.* 28. 29 Et alio caſu centeſimas. *C. h. t. & §. 7. C. h. t.* 30 Chartularii ſupernumerarii eſſe non debent. 31 Ἀνέγνων, non abſimilis ſubſcriptio imperatoria, de qua vide quæ notavi *ad conſt. Juſtini de filiis liberarum in Africa.* 32 *Lege* Chartularii. 33 De quibus adde §. 4. *ſupr. h. t.* 34 *Arcarii*, qui, dicam ad *titulum de ſuſceptoribus, præpoſitis & arcariis. infr.* 35 Dii heredes inſtitui ſic apud Gentiles poterant, *l. 1. §. 5. ff. ad l. Falc.* non quidem omnes ſed certi. vid. Ulpian. 22. §. *deos.* 6. 36 Hinc ratio dubitandi ſumitur. Videtur enim incerta inſtitutio, ideoque nulla; certum enim eſſe debet conſilium teſtantis. v. Ulp. 22. §. 4. 37 Vide *Nov. Emanuelis Comneni, c.* 2. 38 Piam in rem ſi quid teſtator juſſerit fieri, non adſcripto loco, in ea civitate fiet, in qua teſtator domicilium habuerit. *l. 49. §. 2. infr. de epiſc. & cleric. Nov. 131. c. 9. l. 39. in fin. ff. de cond. & demonſtrat.* i. e. in ejus eccleſia, ut vocant, parochiali.

conſti-

constitutus erat defunctus, Ecclesiam sanctissimam institutam esse heredem, & hereditatem peti debere per [1] Deo amantissimos ejus Oeconomos ex asse, vel pro parte, ex qua heres institutus est: Eodem obtinente & si legatum, vel fideicommissum relictum sit: ut ipsa competant sanctissimis ecclesiis ad hoc quidem, ut ad pauperum [2] alimoniam conferant. §. 1. Si vero unius ex Archangelis meminerit, vel venerandorum Martyrum, nulla facta ædis mentione: (quod quidem etiam novimus a quodam factum, qui ex Illustribus erat, & in omni verborum, & legum doctrina spectatissimus) si [3] quidem aliquis sit in illa civitate, vel vicinia ejus, venerabilis locus in honorem illius reverendissimi Archangeli, vel Martyris constructus, videri ipsum scriptum esse heredem; si vero nullus talis locus est in illa civitate viciniave ejus, tunc venerabilia loca, quæ in Metropoli ejus sunt, videri instituta: & si quidem in ipsa metropoli inventus fuerit, talis aliquis locus, illi proculdubio videri relictam, vel hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum: si vero illic nullus talis locus apparet, denuo Ecclesias, quæ in illo loco sunt, capere id debere. Sane sanctissimis [4] Ecclesiis omnes aliæ domus cedunt: nisi constet, defunctum aliud nomen sensisse & voluisse adjicere, & aliud dixisse: nam tale quid accidisse, & nos scimus in cujusdam Pontici testamento, & tunc etiam constitutum fuisse, ut contra [5] scriptum veritas obtineret. §. 2. Si autem testator certum locum non apposuerit, multa [6] autem templa ejusdem tituli aut nominis in illa civitate inventa fuerint, vel ejus vicinia, si quidem in aliquo illorum defunctus frequenter [7] versabatur, & majorem erga illud habebat affectionem [8], illi templo videri legatum relictum, si vero nihil tale invenietur, maxime ei templo ex multis ejusdem nominis videatur relictum legatum, vel hereditas, quod [9] est cæteris indigentius, & magis opis & eleemosynæ egens. Dat. 13. Kal. Novemb. CP. LAMPAD. & OREST. VV. CC. CONSS. 530.

TIT. III.

DE EPISCOPIS [10], ET CLERICIS [11], ET ORPHANOTROPHIS [12], ET XENODOCHIS [13], ET BREPHOTROPHIS [14], PTOCHOTROPHIS [15], ET ASCETRIIS [16], ET [17] MONACHIS [18], ET PRIVILEGIIS [19] EORUM, ET CASTRENSI PECULIO [20], ET DE REDIMENDIS [21] CAPTIVIS, ET DE NUPTIIS [22] CLERICORUM VETITIS SEU PERMISSIS.

De novis collationibus. De hospitibus.

1. Imperator CONSTANTINUS A. clericis salutem dicit.

JUxta [23] sanctionem [24], quam dudum meruistis, & [25] vos & mancipia [26] vestra nullus novis [27] collationibus obligabit: sed vacatione gaudebitis: Præterea neque [28] hospites [29] suscipietis [30]. Datum 6. Kalend. Sept. PLACIDO & ROMULO COSS. 343.

De muneribus sordidis, vel a negotiatoribus præstandis. 2. De muneribus extraordinariis. 3. De parangariis. 4. De clericis, & eorum uxoribus, liberis, ministeriis.

2. Imp. CONSTANTINUS [31] A. [& JUL. CÆS.] Felici episc.

OMnis [32] a clericis indebitæ conventionis injuria, & iniquæ [33] exactionis repellatur improbitas: nullaque conventio sit contra eos munerum sordidorum: Et cum [34] negotiatores [35] ad aliquam præstationem competentem vocantur, ab his universis istiusmodi strepitus conquiescat. Si quid enim vel parsimonia, vel provisione, vel mercatura [36] (honestati tamen conscia) congesserint; id in usum pauperum atque egentium ministrari oportet: At id quod ex eorundem ergasteriis [37] vel tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis existiment lucrum. §. 1. Verumetiam hominibus [38] eorundem, qui operam in mercimoniis habent, Divi Principis Genitoris mei statuta multimoda observatione caverunt, ut iidem clerici privilegiis pluribus redundarent. §. 2. Itaque extraordinariorum munerum a prædictis necessitas atque omnis molestia conquiescat. §. 3. Ad parangariam [39] quoque præstationem non vocentur [40] nec eorundem facultates atque substantiæ. §. 4. Omnibus clericis hujusmodi prærogativa succurrat, ut [41] & conjugia [42] clericorum ac liberi eorum quoque, [&] ministeria, id est, mares pariter ac fœminæ, eorumque etiam filii [& filiæ] immunes semper ab hujusmodi muneribus perseverent. Datum 9. Idib. Decemb. *Med.* Lecta 5. Kal. Jan. apud acta, CONSTANTIO A. IX. & JULIANO CÆS. II. COSS. 357.

De collectis, exactionibus, angariis, parangariis.

Nova constitutio FRIDERICI Imperatoris de statut. & consuet. contra lib. Eccles. col. 10. §. item nulla. pag. 744.

ITem nulla communitas [43], vel persona publica, vel privata collectas, vel exactiones, angarias, vel parangarias, Ecclesiis, vel aliis piis locis, aut Ecclesiasticis personis imponere, aut invadere Ecclesiastica bona præsumant: quod si fecerint: & requisiti ab [44] Ecclesia vel imperio, emendare contempserint, triplum [45] refundant: & nihilominus bona imperiali banno [46] subjaceant: quod absque [47] satisfactione debita nullatenus remittatur.

De fiscalibus.

3. Idem A. & Cæs. ad Taurum præf. præt.

DE [48] his clericis, qui prædia [49] possident, sublimis auctoritas tua [50] non solum eos aliena juga [51] nequaquam statuet excusare: sed etiam pro his prædiis, quæ ab ipsis possidentur, eosdem ad pensitanda fiscalia [52] perurgeri; Universos namque clericos possessores duntaxat provinciales, pensitationes fiscalium, translationesque [53] faciendas recognoscere jubemus. Data epistola Prid. Kal. Jun. *Med.* CONSTANTIO A. X. & JUL. III. Cæs. CONSS. 360.

De officialibus rationalibus.

4. Idem A. ad Taurum P. P.

OFficiales [54] rationales [55]; si exhibitione cursus seu primipili [56] necessitate neglecta, interversa etiam ratione fiscali, ad clericatus honorem putaverint transeundum, ad priorem conditionem retrahantur. Si vero obnoxii [57] ratiociniis vel necessitatibus non sint: sub notione Judicum, Officiis consentientibus, si probabilis vitæ studium id postulaverit, transferantur, nec cessionem metuant facultatum [58]. Quod si clandestinis artibus putaverint irrependum, duas partes suarum rerum concedant liberis: aut si proles defuerit, propinquis: ex propria substantia portionem tertiam sibimet retenturi. Sin vero propinquorum necessitudo defuerit; geminæ portiones Officiis, in quibus militant, relinquantur: portione tantummodo tertia sibi retenta. Dat. 4. Kal. Sept. TAURO & FLOR. COSS. 361.

De curialibus aut officialibus. De Monachis.

In AUTHENT. de sanctis Episcop. sed neque curialem. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 15.

SEd [59] neque curialem aut officialem, clericum fieri permittimus: ne ex hoc venerabili clero fiat injuria [60]. † *Si vero tales personæ in clero constituantur, tanquam nec ad ordinationem perductæ, propriæ fortunæ restituantur; nisi monasticam forsitan vitam aliquis eorum non minus quindecim impleverit; tales enim ordinari præcipimus, quarta propriæ substantiæ sibi retenta, reliquis partibus curiæ & fisco vindicandis, si in clero constituti monasticam & decentem vitam impleverint.*

§. 1. Sed si post Clericatus honorem aliquis eorum uxorem, aut concubinam acceperit, propriæ fortunæ reddatur, licet tali Ecclesiastico gradu tenebatur, in quo quis constitutus uxorem ducere non prohibetur. Idem est & in omnibus aliis monachis, licet nulli fortunæ prius subjecti fuerint. Et generaliter quicunque in quolibet Ecclesiastico gradu constitutus, ad secularem [61] vitam redierit, honore nudatus, curiali fortunæ propriæ civitatis reddatur.

Si quis sacratissimam virginem rapuerit, vel attentaverit.

5. Imp. JOVINIAN. [62] A. Secundo Præfecto Prætorio.

SI quis non dicam rapere, sed attentare [63] tantum jungendi causa matrimonii sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali pœna feriatur.

---

1 Oeconomis competit actio ad petenda legata Ecclesiæ facta: œconomis respondent Ecclesiarum quæstores, provisores & matricularii, Galli *marguilliers.* 2 Res enim Ecclesiæ ad pauperes, non ad divites pertinent. *caus. 16. quæst. 1. can. ult.* 3 Ex hoc loco & sequentibus nota legatum *D.* puta *Paulo*, deberi hoc ordine: Primum parochiali, dein urbano potius quam extraneo, aut vicaneo, tum metropolitano. His deficientibus, ecclesiis urbanis alterius cognominis: & ita defectu certi templi, nunquam debuit tale legatum. adde *l.* 20. *J. de episc. & cleric.* 4 Nota sententiam. 5 Adde *l.* 4. *J. de testamentis.* 6 Ambiguitas tollenda quantum fieri potest, ut actus sit in tuto, vide *l.* 22. *ff. de rebus dubiis.* 7 Cur ita? Ea quæ sunt consuetudinis & moris, considerari oportet *l.* 31. §. 20. *ff. de ædilitio edict. l.* 50. *in fin. ff. de legat.* 1. 8 Ex frequenti conversatione major affectio colligitur *l.* 4. *J. de cast. pecul.* 9 In dubio favendum pauperiori, *Nov.* 131. *c.* 9. *in fin. l.* 49. §. 5. *J. tit. prox.*

10 *L.* 16. *C. Theod.* 2. *Nov.* 123. Episcopi, primicerii presbyterorum, apices & principes omnium, Optato. adde *l.* 6 *J. tit. prox.* iisdem *sacerdotes* dicuntur 3. *Ecl.* 1. & *l.* 7. *l.* 18. *J. h. t.* Goth. Nomen Episcopi est nomen sollicitudinis & curæ: Ἐπισκοπεῖν enim est speculari vel intendere. Episcopi sunt speculatores morum & religionis populorum. *cap.* 1. *distinct.* 21. Ans. 11 *Synopsis Basilicon* 3. *c.* 1. *Nov.* 123. *cap.* 19. Clerici dicuntur, qui divino cultui ministeria religionis impendunt, *l.* 2. *C. Th. de episc.* quæ lex extat apud Eusebium *lib.* 10. Hujusmodi sunt presbyteri, diaconi utriusque sexus, subdiaconi, archidiaconi, lectores divinæ scripturæ, exorcistæ, ostiarii, psaltæ: & Hermiæ *lib.* 5. ὑποβολεῖς, i. e. monitores vel potius interpretes, ut apud Nicetam, qui omnes etiam ministri divinæ legis in constitutionibus dicuntur: ab iis separantur juvenes, seu acolythi. vide *l.* 6. *J. h. t.* Parabolani, vide Cujac. *Nov.* 3. Qui nullum habent clericorum σχῆμα, plebei appellantur, & laici, *Lays.* Tertullianus *lib. de exhortat. ad castitatem.* Differentiam, inquit, inter ordinem & plebem constituit Ecclesiæ auctoritas. 12 Orphanotrophiis, Xenodochiis, asceteriis, *Haloand.* & male: nec etiam hic agitur de rebus (de quibus dictum est titulo superiori) sed de personis. Qui sint *orphanotrophi*, vide *l.* 32. *J. h. t.* 13 *Xenodochi*, qui advenas excipiunt, *l.* 49. §. 3. *J. h. t.* 14 *Brephotrophi*, qui infantes recentesque a partu expositos, aut carentes parentibus natos alebant, *l.* 19. *l.* 22. *J. tit. prox. Enfans trouvez.* Plurima in eum finem Lutetiæ loca constituta sunt xenodochia. 15 *Ptochotrophi d. l.* 19. *l.* 22. qui pauperes alunt. 16 *Ascetriæ*, personæ devotæ sacris meditationibus: quod institutum Majorianus *Nov. de sanctim. & vidui* vocat philosophiam vocatur a Nazianzeno & Hermia μοναχικὴ φιλοσοφία. vide Cujac. *hic.* 17 Monachi alii sunt ab ascetriis, ut asceterium aliud a monasterio *l.* 54. *J. h. t.* 18 De quibus vide *l.* 26. *J. de decurionibus.* 19 *l.* 33. § 7. *J. h. t.* 20 *l.* 20. *l.* 50. *J. h. t. Novell.* 123. *cap.* 19. 21 *l.* 28. *l.* 46. §. 1. *J. h. t.* 22 *l.* 2. §. 4. *l.* 19. *J. h. t.* 23 *l.* 7. *C. Theod. h. t. Synopsis Basilicon*, 54. *tit.* 2. *ex lib.* 3. *tit.* 3. *cap.* 5. 24 *l.* 5. *J. tit. prox.* 25 Clerici & eorum mancipia novis collationibus ne graventur sed nec metata præstent. 26 Id est, familia, de qua [illegible] Bald. 27 16. *quæst.* 1. *can. generaliter.* 40. §. *novarum.* id est, extraordinariis, *l.* 2. §. 2. *J. h. t.* 28 Μηδὲ μιτάτα διδότωσαν, *Synopsis ibid.* 29 *cap.* 1. *in fin. extra. de* [illegible] *immunit.* 30 Id non servatur in Gallia. Buignion *au traicté des loix abrogées liv.* 1. *art.* 67. Goth. Vide tamen Christin. *vol.* 1. *decis.* 230. Ans. 31 Fe. *Constantius* ut etiam habet Codex Theod. 32 *l.* 14. *C. Theod.* 16. 2. 33 Illicita, 2. *feud.* 53. §. 2. *in fin.* 34 Clerici ab exactionibus & sordidis muneribus, & extraordinariis, licet negotientur, immunes cum conjugibus & liberis sunto. *Syn. a.* [illegible] 35 Hinc colligit Baldus, Clericos immunes a tributis venditioni bonorum impositis. 36 Clerici non removentur a mercatura honesta. 37 Officinis: atqui neutrum clerico habere licet, 44. *distinct. can. nulli* 3. 38 Id est, ministri.: Galli *Bate*[illegible] vocant. *Hominum* vocabulo qui intelligantur, vide *l.* 1. *J. de commerciis.* & *l.* 10. *C. Theod. de Episcopis.* 39 De qua alibi dixi. adde *d. l.* 10. 40 Nisi forte ipse Princeps in profectione versetur, quo casu aliud dicendum est, *l.* 11. *J. tit. prox. l.* 15. & 18. *de extr. & sord. mun. C. Theod.* Mod. 41 Parentibus concessæ immunitates, ad eorum liberos porriguntur. v. *l.* 1. *ff. de jure immunit.* An etiam post mortem patris? negat Baldus hic. 42 Hinc notare licet uxorem gaudere privilegio viri, qua de re vide Tiraq. *in leg. connub. gl.* 2. *n.* 53. *cum seq.* & *n.* 61. *cum seq.* ubi hæc materia late admodum deducitur & deciditur. *Mod.* Clerici olim conjugati. 43 Communitas delinquere potest. 44 Hinc colligunt, ratione delicti, laicum sortiri forum Ecclesiasticum. 45 Imo, duplum, 2. *feud.* 53. §. 2. *vers. illicitas. circ. fin.* 46 Banniti bona confiscari ut sæpius solent. 47 Ex contrario collige bannitum relaxari posse ex justa causa. 48 *Pars ult. l.* 15. *C. Theod. h. t.* 49 Subaudi, privata & propria. Nam de Ecclesiasticis prædiis dictum est, *l.* 5. *C. de sacr. Eccles.* Est vero hic sensus apud autorem Synopseos *d. cap.* 5. Clericos qui sunt in provinciis, non solum non aliena, sed ne quidem sua prædia excusare τῶν συντελείων, a compulsionibus fiscalium, & eorum translatione. 50 Ratione censuum & tributorum personæ Ecclesiasticæ conveniri debent apud judicem laicum adde *l.* 10. *J. de annonis & trib. l.* 12. *J. de palatinis sacrar. largit.* 51 Id est, jugatione, atque ita clerici non sunt immunes a jugatione: quod ex Ambrosio in superioribus probatum est. 52 Realia scil. non personalia. 53 De quibus alibi dicam. 54 Beneficiarii vel officiales rationalis &c. ita legitur *l.* 7. *C. Theod. de cohort.* v. *cap. un. extr. de obl. ad ratiocin. ordinand.* 55 Καθολικιανοί. *Auctor paratitli communicatus Cujac. a P. Fabro, ut ille testatur ad l.* 5. *J. de jure fisci:* Officiales procuratoris Cæsaris. Nam procurator ipse catholicus sæpe appellatur. v. Cujac. *ibid.* adde *l.* 9. §. 2. *in fin. J. de bon. proscr.* 56 Adde *l.* 27. *J. h. t. Novell.* 123. *cap.* 1. 57 Rationibus reddendis obnoxius, inutiliter fit clericus. *Goth.* 58 Reponunt alii: *nec cessationem metuant facultatum.* sed frustra sunt, non permittebatur enim curiali ad clerum transire, nisi facta cessione facultatum illi curiæ, quam relinquebat, aut alia persona subrogata pro se. *C. Theod. lib.* 12. *tit.* 1. Mod. 59 Hoc non servatur in Gallia: nam & cancellarii sacerdotes esse possunt: quin & Curiales ingressuri monasterium de sua substantia possunt testari, Pet. de Bellapertica, *quæst.* 238. Rebuff. *in proœmio const. gloss.* 5. *num.* 25. 60 Clero fit injuria, si indignus ad clericatum admittatur. 61 Apostata non fruitur beneficio clerici. *Bald.* 62 Fe. *Jovianus.* Ante tempora *Joviniani*, imperante Juliano Imperatore, cui Jovinianus successit, impune quidvis in perniciem religionis catholicæ moliri, adeoque vi illata, vel persuasione adhibita, nuptias cum virginibus Deo consecratis contrahere. Vide porro de ratione & causa hujus legis Sozom. *Histor. Tripart. lib.* 7. *cap.* 4. Nicephor. *lib.* 10. *cap.* 39. Ans. 63 Vide *l.* 20. *J. de furtis. l. un. J. de raptu Virgin.* hac lege punitur conatus: quod in Gallia non servatur, Rebuffus *d. l. num.* 28. *ad* 31. De ea re dixi *ad l.* 12. *ff. de pœnis.* Fatetur tamen Rebuff. *ibid. num.* 31. conatum puniri mulcta pecuniaria, quin & interdum capitali pœna. adde Bellovisianum 1. *c.* 13. Cujac. 5. *obs.* 25. *l.* 1. *ff. ad leg. Corn. de Sicar.* Goth. Non punitur conatus, nisi in crimine læsæ majestatis Barbat. *vol.* 2. *consil.* 23. *num.* 17. Farinac. *prax. criminal quæst.* 17. *num.* 49. & *quæst.* 30. *num.* 31. & *quæst.* 28. *n.* 3. Est tamen Canonizata hæc lex *can.* 6. *de pænitentia*, [illegible] 1. Ans.

Dat. 11. Kalend. Mart. GRATIANO[1] A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 377.

De muneribus personalibus.

6. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AAA. ad Cataphronium.

PResbyteros [2], diaconos [3], subdiaconos [4], atque exorcistas [5], & lectores [6], ostiarios [7], [& acolythos [8]] etiam personalium [9] munerum [10] expertes esse præcipimus. Dat. 3. Non. Mart. GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 377.

De testimonio dicendo.

Pars actorum habitorum in consistorio apud Imperatores Gratianum, Valentinianum, & Theodosium, consulatu Syagrii, & Eucherii virorum clarissimorum, die III. Kal. Januar. Constantinopoli in Consistorio.

7. Imp. THEODOSIUS dixit.

NEc [11] honore [12], nec legibus Episcopus [13] ad testimonium [14] [dicendum] flagitetur. † *Item dixit*, Episcopum ad testimonium dicendum admitti non decet: nam & persona oneratur [15], & dignitas sacerdotis [16] exempta confunditur.

In AUTHENT. de sanctis Episcop. §. nulli vero judicum. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 7.

SEd judex mittat ad eos quosdam de suis ministris, ut propositis [17] sacrosanctis evangeliis secundum quod decet sacerdotes, dicant ea quæ noverint, (non tamen jurent) [18].

Presbyteri occasione testimonii non torquentur, puniuntur tamen, si falsum dixerint.

8. Idem A. Paulino Præfecto Augustali.

PResbyteri [19] citra injuriam quæstionis [20] testimonium dicant: ita tamen, ut falsa non simulent. Cæteri vero clerici [21] qui [22] eum deinde gradum, vel ordinem sequuntur; si ad testimonium dicendum petiti [23] fuerint, prout leges præcipiunt, audiantur: [ut] salva tamen sit litigatoribus falsi [24] actio, si forte presbyteri, qui suo [25] nomine superioris loci testimonium dicere citra aliquam corporalem injuriam sunt præcepti, hoc ipso, quod nihil metuant, vera suppresserint: Multo magis [26] enim pœna digni sunt, quibus cum plurimum honoris per nostram jussionem delatum est, occulto inveniuntur in crimine. Dat. 8. Kal. Aug. ARCAD. A. & BAUTONE CONSS. 385.

In AUTHENT. de sanctiss. Episcop. §. reverendissimis, col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 20.

PResbyteri seu diaconi, si falsum testimonium perhibuisse convincantur, si quidem in causa pecuniaria, a divino ministerio duntaxat per tres annos separati, monasteriis pro tormentis tradantur: sed [27] si in criminali, clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiendi sunt: Cæteri vero clerici, communi jure ab officio Ecclesiastico repulsi, sine delectu causæ verberibus coërceantur.

De ætate Diaconissæ.

9. Imppp. VALENTINIANUS, THEODOS. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

NUlla [28], nisi emensis quinquaginta [29] annis, secundum præceptum Apostoli, ad diaconissarum consortium transferatur. Dat. 11. Kalend. Jul. *Mediolani*, VALENTINIANO A. IV. & NEOTHERIO CONSS. 390.

De ætate presbyteri, diaconi, subdiaconi, episcopi.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. Presbyterum, col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 13.

PResbyterum minorem [30] xxxv. annis fieri non permittimus: sed neque diaconum, vel subdiaconum minorem xxv. annis: neque lectorem minorem annis xviij. Item episcopum, minorem annis xxxv. ordinari prohibemus.

De ætate diaconissæ, & ea quæ pervenit ad secundas nuptias.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. diaconissam vero, coll. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 13.

DIaconissam in sancta Ecclesia non ordinari præcipimus, quæ minor sit annis quadraginta [31], aut si ad secundas [32] pervenerit nuptias.

De injuria facta sacerdotibus, & ministris, vel ipsi sacro cultui, locoque.

10. Imperatores ARCADIUS & HONORIUS, AA. Theodoro P. P.

SI [33] quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in Ecclesias catholicas [34] irruens [35], sacerdotibus [36], & ministris vel ipsi cultui [37], locoque [38], aliquid importet injuriæ, quod geritur, a provinciæ rectoribus animadvertatur [39]: atque ita provinciæ moderator, sacerdotum & catholicæ Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, & divini [40] cultus injuriam capitali in convictos, seu [41] confessos reos sententia noverit vindicandum: nec expectet, ut Episcopus [42] injuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi gloriam dereliquit. Sitque cunctis [43] laudabile, factas atroces sacerdotibus, aut ministris injurias, veluti [44] crimen publicum persequi, ac de talibus reis ultionem mereri. Quod si multitudo violenta a civilis apparitoris [45] executione & adminiculo ordinum [vel ordinatorum] possessorumve non poterit flagitari, quod se armis aut locorum difficultate tueatur: Præsides provinciarum etiam militari [46] auxilio per publicas litteras appetito, competentem vindictam tali excessui imponere non morentur. Dat. 7. Kal. Maji, *Mediolani*, HONORIO III. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De injuria, ut supra. De litaniis.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si quis cum sacra. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 31.

SEd novo jure pro tali injuria verberatur, aut in exilium mittitur. Sed si sacra [47] ministeria turbaverit, vel celebrare prohibuerit, capite [48] puniatur. Idem est, & in litaniis [49]: nam pro injuria verberatus exilio traditur: si eas concusserit, capite plectatur. Laicis [50] facere litanias interdicimus sine clericis: quæ sine orationibus & cruce fieri non debent.

Unde & quot clerici eligendi.

11. Iidem AA. Eutychiano P. P.

IN [51] Ecclesiis [52], quæ in possessionibus (ut fieri adsolet) diversorum, vicis etiam vel quibuslibet locis sunt constitutæ, Clerici non [53] ex alia possessione, vel vico; sed ex eo, ubi Ecclesiam esse constiterit, ordinentur [54]: ut propriæ capitationis onus ac sarcinam recognoscant. Ita ut pro magnitudine, vel celebritate uniuscujusque vici, Ecclesiis certus [55], judicio Episcopi, clericorum numerus ordinetur. Dat. 3. Kal. Aug. *Minizo*. HONOR. A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De curialibus.

12. Iidem AA. Eutychiano P. P.

SI [56] quis curialis [57], clericus fuerit ordinatus, nec statim, conventione præmissa, pristinæ conditioni reddatur, is vigore & solertia judi-

1 Reponendum *Joviniano & Varroniano Coss.* ut habetur quoque in Cod. Theod. item addendus locus, unde hæc lex data *Antiochiæ*. ut eodem Cod. Theod. continetur, & habent quoque manuscripti nonnulli. 2 De quibus dicam ad *l.* 8. *J. h. t.* 3 *l.* 24. *C. Theod. de episcop.* de *Diaconis.* vide Duaren. 1. *de sacr. Eccles. ministr.* 12. 4 *De subdiaconis.* vide Duar. 1. *de sacr.* 12. 5 *Exorcistæ.* de quibus vide Duar. *ibid.* 6 *Lectores*, de quibus vide Duar. *ibid.* 7 *Ostiarii* Ecclesiæ, de quibus vide Duaren, *d. loc.* Porro hujus loci hæc sententia est; Omnis clericus ad ipsos usque ostiarios, a personalibus muneribus excusatur. *Synops. Basilicon.* 54. *tit.* 7. & *lib.* 3. *tit.* 3. *cap.* 5. 8 *Acolythi* qui & juvenes, *l.* 10 *C. Theod. h. t.* Corrupte hic junguntur clericis, ut qui ex eorum numero non sint, *l.* 24. *C. Theod. ibid.* cereos & funalia deferebant: vetantur cerarium exigere ab heredibus defunctorum, *Novell.* 59. De acolythis plura vide apud Duaren. 1. *de sacris* 14. 9 *l.* 8. *C. Theod. de fide testium lib.* 11. 10 *l.* 52. *infr. h. t.* 3. *Eclog.* 1. *cap.* 1. 11 *l.* 1. *C. Theod. de fide testium lib.* 11. In Gallia Episcopi etiam testimonium ferre, sicuti laici coguntur: non tamen jurant tactis Evangeliis, sed posita ad pectus manu. Fieri etiam possunt perjuri, vide Rebuffum in *proœm. const. gloss.* 5 *num.* 27. 12 Hoc falso additum ab Irnerio notat Contius. 13 Id est, nec volens, nec invitus, sed domum mittitur, ut fit in *l.* 2. §. 1. *J. de jurej. propt. calumn.* 14 Hoc speciale. Nam reliqui cogi possunt, *l.* 7. *J. de testibus.* 15 Dehonoratur, *C. Theod. de fide testium, lib.* 11. 16 Id est, Episcopi, cui sacerdotis nomen sæpius tribuitur, *l.* 18. *J. h. t.* interdum clericis & omnibus Christianis, Tertull. *de exhortatione ad castitatem*: Nonne & laici *sacerdotes* sumus? scriptum est enim, Christus sacerdotes nos Deo & patri fecit. vide Cujac. *ibid.* 17 Hoc non servatur in Gallia, ut s. dixi. 18 Hoc falso additum ab Irnerio existimat Contius: qua sola, inquit, propositione evangeliorum intelliguntur jurare. *l. rem non novam J. de judic.* Mod. 19 Vide ad hanc legem omnino Joannem Aurpachum *lib.* 1. *sing. alleg cap.* 44 Mod. *l.* 10. *C. Theod. de fide testium lib.* 11. apud Har. 1. *tit.* 6. §. 16. *ἱερεῖς καὶ οἱ περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀσχολούμενοι*, sacerdotes & omnes denique divino ministerio addicti inviti testimonium non dicunt, *οἱ δὲ ἀρχιερεῖς*, Episcopi vero neque sponte neque inviti: si tamen opus sit eorum testimonio, propositis sacris Evangeliis domi interrogantur. *Goth.* Quod in propriis ædibus, non in foro Seculari fieri debet: Salicet. *ibid.* Farin. *de testib. qu.* 6. *n.* 544 *ad* 573. Mascard. *de probat. Conclus.* 1358. vid. *cap.* 36. *caus.* 11. *quæst* 8. Ans. 20 Presbyteri, ratione testimonii, torqueri non debent, 11. *C. Theod.* 39. *l.* 10. 21 Clerici torqueri possunt. 22 Presbyteros superiorem inter clericos locum obtinere hinc collige. Apostolorum vice sunt, ut legimus ἐν *διαταγαῖς* eorundem: eisque non minus quam episcopis incumbit jus annunciandi verbi, *σύμβολοι τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐκκλησίας στέφανος*: & Paulo *κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ*, episcopis proximi, *l.* 5. *C. Th. de hæret.* vide Cujac. *ibid.* Video Petrum vocari *συμπρεσβύτερον*, 1. *Pet.* 5. *vers.* 1. *Paulus ad presbyteros Ephesios*, *Act.* 20. *vers.* 17. 28. *Vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos ad regendam Ecclesiam Dei*: & *Epist. ad Tit* 1. *v.* 5. *Reliqui te Cretæ, ut oppidatim constituas presbyteros &c.* Oportet enim episcopum inculpatum esse. Presbyteri orabant pro infirmis, ab eis arcessebantur, ungebant eos oleo, *Jac.* 5. *v.* 14. Adversus eos accusatio non facile admittebatur, *Paul.* 1. *ad Tim.* 5. *v.* 17. 19. Duarenus existimat Cardinales olim fuisse presbyteros, non quosvis, sed qui in majore Ecclesia, quam cathedralem dicimus, rem divinam cum episcopo suo faciebant, 1. *de sacris* 13. 23 Producti, citati, moniti. 24 Presbyteri falsi teneri possunt. 25 Sub nomine, *C. Theod.* sub nomine superioris loci testimonium dicere citra corporalem injuriam est, prætextu & honore dignitatis, ac muneris sacerdotis cogi testimonium dicere, citra injuriam quæstionis & tormentorum. 26 Quo quisque honoratior, eo gravius punitur, si deliquit. Imo mitius, *l.* 28. *in fin. ff. de pœn.* 27 Nota pœnam presbyteri, vel diaconi falsum dicentis. 28 Pars prima *l.* 27. *C. Theod. de episcop. lib.* 16. 29 Paul. sexaginta, *d. l.* 27. ut & *epist.* 1. *ad Tim.* 5. *vers.* 9. quinquaginta, *ut hic*, & *Nov.* 6. *cap.* 6. *Chalcedonensis Synodus c.* 15. *Sexta Synodus in Trullo*, *c.* 14. hodie quadraginta, *Nov.* 123. *c.* 13. & sic utraque discedit a præcepto Apostoli. 30 Hodie id non observatur: potest enim quis admitti ad subdiaconatum anno 18. ad diaconatum anno 20. ad sacerdotium 25. *Clement. de ætate.* ad episcopatum anno 27. Apud Gallos, v. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *n.* 32. Goth. Varia de hac ætate jura refert Simon Majolus *de Irregularib. lib.* 1. *c.* 29. *n.* 18. 60. annos desiderat, *can. juvenculas. quæst.* 1. *caus.* 20. *cap. indemnitatibus.* 43. *pr. de elect. in* 6. 30. anno, *cap. cum in cunctis.* 7. §. *inferiora. de electione.* abbatissas 25. annorum admittere videtur. Tandem *Concil. Trid Sess.* 25. *c.* 7. Abbatissam ætatis 40. professionem 8. annorum requirit. *Ans.* 31 Dixi *ad l.* 9. *J. h. t.* 32 De pœnis secundarum nuptiarum alibi dicam. 33 *l.* 31. *C Theod. de Episcop. lib.* 16. Goth. Pro intellectu hujus legis vide Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 389. *num.* 3. S. L. 34 *Sub.* cum divina mysteria & alii sacri cultus peraguntur *Syn. Basil.* 60. *tit.* 21. *ex lib.* 5. *tit.* 1. *c.* 43. 35 Præsertim cum divina mysteria & sacri cultus peraguntur 60. *Eclog.* 31. & *lib.* 3. *tit.* 1. *c.* 43. 36 Episcopo, clericis, & aliis ministris, *Syn. Basil. d. loc.* 37 Vel in ipso cultu. *Hal.* adde *Nov.* 123. *c.* 31. 38 Tria hic vindicantur, injuria videlicet facta personis, actioni, & loco. 39 *Βασάνοις ὑποκεῖναι καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι κελεύομεν*, verberari jubemus, & exilio multari. *Syn. Basil. h. t.* mox tamen hac lege fit mentio capitalis vindictæ: verum ad aliam facti speciem pertinet id genus pœnæ. *Goth.* Pœnam ejus, qui turbat Sacerdotem sacra facientem, vide apud Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 309. *n.* 3. Ans. 40 Diversa hæc facti species a superiore. Prior pertinet ad eum qui Ecclesiam ingressus injuriam intulit Episcopo, clericis & aliis ministris: Hæc ad eum qui *τὰ θεῖα μυστήρια καὶ τὰς θείας λειτουργίας ταράττει* qui ipsa divina mysteria & cultus divinos turbat, quem *κεφαλικῶς τιμωρεῖσθαι*: & *κεφαλικὸν κίνδυνον ὑπομένειν*, capite puniri jubet lex. Quid si non *λειτουργίας*, id est, sacra mysteria, sed *τὰς λιτὰς*, hoc est, preces, & supplicationes turbaverit, aut simpliciter in iis injuria affecerit ministrum aliquem Ecclesiasticum? Injuria verberibus & exilio vindicatur: turbatio supplicationis, capite punitur, *Synopsis d. loco.* 41 Convicti, & confessi par pœna & conditio. 42 An religiosis non liceat vindictam exposcere; item an quis cogi possit ad injuriam remittendam; denique an peccet offensus qui pacem denegat. vide Bonifacium *in tract. malefic. in rubr. quis possit alium offendere.* Doct. *ad l. ut vim. ff. de just. & jur.* Alexand. *ad l. qui bona.* §. *si quis. n.* 4. *de damn. infect.* Abbat. *ad c.* 1. *in fin. de malef.* Albert. *in tract. statut.* 3. *part.* 4. *qu.* 62. *vers. de secundo articulo col.* 3. Mod. 43 Injuria Ecclesiæ vel ministro facta potest a quovis in judicium deduci. 44 Injuriam facere ministro crimen est publicum. 45 Apparitionis. 46 V. *l.* 68. *ff. de rei vind.* 47 *Τὰ θεῖα μυστήρια καὶ τὰς θείας λειτουργίας.* 48 *Eclog d. loco.* 49 *Ἐν ταῖς λιταῖς*, id est, supplicationibus Litaniæ, *l.* 3. *J. de hær.* & *Man.* *δημοσία πρόοδος*, *Nov.* 67. Litaniarum usus a Mamerco in Gallia repertus. 50 Litaniæ olim ut factæ fuerint, observa. 51 *l.* 33. *C. Theod. de Episcopis*, *l.* 16. 52 16. *C. Theod.* 2. *l.* 33. 53 Extraneos & peregrinos beneficiorum (eorum præsertim quibus animarum cura connexa est) in Gallia non esse capaces, hinc Galli colligunt, vid. *const. Caroli VII. anno* 1431. Simile est illud Innocentii III. *in c. Bonæ* 4. §. *intelleximus de postul. Prœl.* Ideo, inquit, non poteramus salva conscientia, in alia persona, quæ de regno Hungariæ originem duceret, congrue providere: nec vellemus ei præferre alienum, adde *c. nullus invitis.* 61. *distinct.* adde 71. *distinct.* & *c. quoniam in plerisque.* 14. *de offic. ordinarii.* & *c. ult. de cler. peregr. ib. Catholicum præsentem nationibus illis conformem gloss. in proœm. Pragmat. in verbo, exterorum*: Papon. 3. *Notar.* 6 *cap des lettres de Naturalité.* de quibus, ut & de jure *Albinagii* dicam *ad l. unic. J. non licere habitat. metrocom.* Possis addere hoc hodie non observari in Gallia in eum qui Naturalitatis, ut vocant, literas a rege impetravit. 54 V. *distinct.* 71. *passim* & *c. nobis de cler. peregr.* vetat eadem ratione Augustinus, *sermone ad populum in c. hortamur. distinct.* 71. aliunde venientes presbyteros suscipi, nisi consecratos a proprio loci episcopo, aut commendatitias literas habentes. Eadem distinctione, *can. ultim.* ex concilio Antiocheno, peregrinos clericos suscipere nullibi licet absque formata epistola: adde *canonem Apostol.* 12. 31. & 32. 55 *Novell.* 123. *cap.* 18. 56 Pars legis 3. *Cod. Theod. de his, qui ad Ecclesias confugiunt*, *l.* 9. 57 *Novell.* 123. *c.* 1. §. 1. *vers. curialem.*

cantium,

cantium, ad pristinam sortem, veluti manu injecta, mox revocetur[1]: Clericis enim ulterius legem[2] prodesse non patimur: quæ, cessione[3] patrimonii subsecuta, decuriones clericos esse non vetabat. Datum 6. Kalend. Aug. *Minizo.* HON. A. IIII. & EUTYCHIAN. COSS. 398.

De privilegiis Ecclesiæ.

13. Iidem AA. Fidiano[4] Vicario.

SI[5] venerabilis Ecclesiæ privilegia[6] cujusquam fuerint, vel temeritate violata[7], vel dissimulatione neglecta, commissum [hoc] quinque librarum auri condemnatione plectetur. Datum 7. Kalend. Jul. *Brixiæ*, THEODORO V. C. COSS. 399.

De excommunicatis.

Nova constitutio Friderici de statu & consuet. contra lib. Eccl. §. item quæcunque, coll. X.

I*Tem quæcunque communitas[8] vel persona, quæ annum in excommunicatione propter libertatem Ecclesiæ fractam & violatam perseveraverit, ipso jure imperiali banno subjaceat: a quo nullatenus extrahatur: nisi[9] prius ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento.*

De episcopo exauctorato.

14. Iidem AA. Hadriano P. P.

QUicumque[10], residentibus[11] Sacerdotibus, fuerit episcopali loco, vel nomine detrusus[12], si aliquid contra custodiam vel quietem[13] publicam moliri fuerit deprehensus, rursusque[14] petere sacerdotium, a quo videtur expulsus, procul ab ea urbe, quam conturbaverit, centum millibus vitam agat: nec nostra adeat secreta, nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis careat: defensoribus[15] etiam eorum [nostram] indignationem subituris. Datum Prid. Non. Febr. *Raven.* STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si quis autem Episcop. coll. 9. tit. 9. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 11.

S*I quis episcopus sacerdotio pulsus, præsumpserit ingredi civitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum, in quo degere jussus est, jubemus hunc monasterio in alia regione constituto tradi: ut, quæ in sacerdotio deliquit, in monasterio degens corrigat.*

De illicitis conventiculis.

15. Iidem AA. Studio P. U.

COnventicula[16] illicita[17] etiam[18] extra Ecclesiam in privatis ædibus celebrari prohibemus, proscriptionis[19] domus periculo imminente, si dominus ejus in ea clericos nova ac tumultuosa[20] conventicula extra Ecclesiam celebrantes susceperit. Dat. 4. Kal. Sept. CP. HONORIO A. VI. & ARISTÆNETO CONSS. 404.

De censibus.

16. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Anthemio PP.

QUisquis censibus[21] fuerit adnotatus, invito agri domino temperet ab omni Clericatu: adeo, ut etiamsi in[22] eo vico, in quo noscitur mansitare, clericatus fuerit, sub hac lege religiosum adsumat sacerdotium; ut & capitationis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur, & in ruralibus obsequiis, quo maluerit, subrogato[23] utatur: ea scilicet immunitate indulta, quæ certæ capitationis venerandis Ecclesiis relaxatur: nullo contra hanc legem unquam valituro rescripto. Dat. ** HONORIO A. VIII. & THEOD. A. III. CONSS. 409.

De publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus & publicis spectaculis. I. *De Parabolanis.*

17. Iidem AA. Maximo[24] P. P.

PLacet[25] nostræ clementiæ, ut nihil commune Clerici cum publicis actionibus[26], vel ad curiam pertinentibus [cujus corpori non sunt annexi,] habeant. §. I. Præterea his qui Parabolani[27] vocantur, neque ad quodlibet publicum spectaculum[28], neque ad curiæ locum, neque ad judicium accedendi licentiam permittimus: nisi forte singuli, ob causas proprias & necessitates judicem adierint, aliquem pulsantes lite, vel ab alio ipsi pulsati, vel [in communes totius corporis causas] syndico ordinato: Sub ea definitione, ut, si quis eorum hæc violaverit, & brevibus[29] parabolanis eximatur, & competenti supplicio subjugetur, nec unquam ad eandem sollicitudinem revertatur. Datum 3. Kalend. Octob. CP. THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 416.

De ludis & spectaculis.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. Interdicimus. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 10.

I*Nterdicimus sanctissimis Episcopis, & presbyteris, diaconis, & subdiaconis, & lectoribus, & omnibus aliis cujuslibet ordinis venerabilis collegii aut schematis constitutis, ad[30] tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculum spectandi[31] gratia venire. † Si quis autem ex his in hoc deliquerit, jubemus, hunc tribus annis a venerabili ministerio prohiberi, & in monasterium redigi: sed in medio tempore si se pœnitentem ostenderit, liceat sacerdoti sub quo constitutus est, tempus minuere, & hunc priori rursus ministerio reddere.*

De parabolanis.

18. Iidem AA. Monaxio P. P.

P*Arabolanos*[32] qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur, sexcentos constitui præcipimus: ita[33] ut per[34] arbitrium viri reverendissimi Antistitis Alexandrinæ[35] urbis de his qui antea fuerant, & qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam, sexcenti parabolani ad hujusmodi sollicitudinem eligantur: exceptis videlicet honoratis, & curialibus. † Si quis autem ex his naturali sorte fuerit adsumptus, alter in ejus locum pro voluntate ejusdem[36] sacerdotis (exceptis honoratis & curialibus) subrogetur, ita ut hi sexcenti[37] viri reverendissimi Sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent, & sub ejus cura consistant: reliquis, quæ dudum latæ legis forma complectitur, super his parabolanis, vel de spectaculis, vel de judiciis, cæterisque (sicut jam[38] statutum est) custodiendis. Dat. 3. Non. Febr. CP. HONORIO XII. & THEOD. X. AA. CONSS. 418.

Quæ mulieres cum clericis habitare possunt.

19. Iidem AA. Palladio P. Urb.

EUm[39], qui probabilem[40] seculo disciplinam agit, decolorari[41] consortio[42] sororiæ[43] appellationis non decet[44]: Quicunque igitur cujuscunque gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, extranearum[45] sibi mulierum interdicta consortia cognoscant, hac tantum eis facultate concessa, ut matres, filias, atque germanas[46] intra domorum suarum septa contineant: in his enim nihil sævi criminis existimari[47] fœdus naturale permittit. Illas etiam non relinqui castitatis hortatur affectio, quæ ante[48] sacerdotium maritorum, legitimum meruere conjugium: neque enim clericis incompetenter adjunctæ sunt, quæ[49] dignos sacerdotio viros sua conversatione fecerunt. Dat. 8. Idib. Maji, *Raven.* DN. THEOD. A. IX. & CONSTANTIO V. C. CONSS. 420.

In AUTHENT. de Nupt. §. sed & si quis inter. col. 4. tit. 1. seu Novell. 22. cap. 42.

M*Ulto magis[50] ergo cessant eorum conjugia: soli enim cantores lectoresque nuptias contrahere permittuntur: aliis autem omnibus penitus interdicimus. Verumtamen si & ipsi ad secundas pervenerint nuptias, nequaquam ad sacerdotis culmen ascendant.*

1 *l.* 53. & 1. ʒ. *h. t.* adde *l.* 16. ʒ. *de decur.* 2 *l.* 56. & 104. *C. Theod. de decur. lib.* 12. 3 *l.* 5. ʒ. *qui bonis cedere.* 4 Sapidiano, ut *C. Theod.* 5 *l.* 34. *C. Theod. h. t.* 6 *l.* 22. ʒ. *h. t.* 7 Pœna violantis privilegia Ecclesiæ 16. *C. Theod.* 2. *l.* 34. 8 Communitas excommunicari potest. 9 Bannum remitti potest. 10 *l.* 35. *C. Th. h. t.* 11 16. *C. Theod.* 2. *l.* 35. id est, in synodo. 12 *Nov.* 123. *c.* 11. *in fin.* 13 Magistratus officium est seditiosos ministros Ecclesiæ increpare: sic Constantinus totam aliquando Tyri synodum non dubitavit reprehendere, quod Athanasio injuriam fecisset: imo & castigare, Socrates 1. *historiæ.* Sozomenus 1. idem Nicomedensem clerum suo jure reprehendit, eique pœnas minatus fuit, si quid turbaret amplius, Theod. 1. 14 Episcopatu repulsus, sacerdotium rursus petere non potest; Hic locus etiam ostendit, eosdem olim fuisse episcopos & sacerdotes: adde *distinct.* 50. 15 Improbis nulla defensio præstanda. 16 Pars interpolata *legis* 37. *C. Th. de episcopis. l.* 5. ʒ. *de hæreticis & Manich.* conventiculis illicitas, Cuj. 2. *Feud.* 53. § 1. *vers. conventicula.* Baldus legit *conventiculam*, quem vide ... explicantem varias (per singulos locos) argumentandi species, ut Topicorum loco juris studiosis esse possint. 17 Quid licita? potestne sacrum epulum extra Ecclesiam celebrari? Vide *Novellam Leonis* 4. Potestne etiam baptismus extra templum conferri? vide *Novellam Leonis* 15. 18 Ut nullus omnino locus hæreticis pateat, vide *l.* 3. ʒ. *de hæreticis & Manich.* est enim hæc vox *etiam* implicativa. 19 Publicatur domus, in qua fiunt illiciti conventus. 20 *d. l.* 37. *C. Th.* 21 V. *l.* 37. ʒ. *h. t.* 22 *Nov.* 123. *c.* 17. *in fin* 23 Substituto. *l.* 21. ʒ. *h. t.* 24 Monaxio. *C. Theod.* 25 Pars legis 42. *C. Theod. h. t.* adde *Novell. Leonis* 86. 26 Clerici non possunt esse advocati, aut procuratores, adde *l.* 26. *l.* 41. *in fin.* ʒ. *h. t. Nov.* 123. *c.* 6. adde *distinct.* 88. 27 De quibus, v. *l.* 18. ʒ. *h. t.* 28 16. *C. Th.* 2. *l.* 42. *Novell.* 123. *c.* 10. Lactantius, *in Epit. c.* 6. gladiatorum sceleribus non minus cruore perfunditur qui spectat, quam ille qui facit &c. 29 *Al.* brevibus parabolani, *d. l.* 42. *C. Theod. h. t.* Brevis, hic, matricula est, in qua parabolani inscripti. 30 Ταβλίζειν vide *l.* 34. ʒ. *de episcop. aud.* 31 Dixi *ad l.* 17. ʒ. *h. t.* 32 *l.* 43. *C. Theod. h. t.* adde *l.* 17. ʒ. *h. t.* qui & parabolarii Julio Firmico: paraboli Socrati: parabolani 16. *C. Theod.* 2. *l.* 42. utque inibi notatum est in margine, Parabailani. Cæterum, ita dicti, quod se conjiciunt in magna pericula propter frequentem ægrotorum contactum. v. Cujac. *ad Nov.* 3. Sunt enim Græcis παράβολοι summis periculis objecta, *Canon.* 2. *c.* 10. *num.* 5. Turneb. *advers.* 13. Alciat. 4. *disp.* 9. Goth. Parabolanos Accursius vult esse medicos, quem sequitur Tiraquell. *de nobilitate cap.* 31. *n.* 438. Alii deputatos servitio hospitalium, Ecclesiarum, vel Xenodochiorum, qui ut adscriptitii a cultura agrorum, a servitio ægrorum recedere non poterant. Cæl. Rhodigin. *Lect. Antiq. lib.* 28. *cap.* 11. Alciat. *dispunct. lib.* 4. *cap.* 9. Ans. Parabolani qui sint, vide Alciat. 4. *dispunct. cap.* 9. Turneb. *advers. lib* 13. *cap.* 23. Cujac. *ad Novell.* 3. S. L. 33 Medici tamen constituebantur in municipiis non a episcopo, nec præside, sed ab ordine, & possessoribus cujusque civitatis, vid. *l.* 1. *ff. de decretis ab ordine faciendis.* 34 Parabolanos medicos arbitrio [illegible] electos hic locus apertissimo indicio est, unde parabolanos non temere medicos, aut medicinam exercentes fuisse [illegible] est, sed eos potius, [illegible] genere von & quasi religioso, curandis ægrotis pauperibus destinati [illegible] qualis [illegible] origo, paucis abhinc annis instituto sancto neque dubito qui aliquando largius ac certo numero constituit. Alias medici eligendi jus civitatum ipsarum fuit, *l.* 1. *ff. de decretis ab ordine faciendis.* 35 De Medicis & studio medicinæ in urbe Alexandrina, hoc scitu dignum refert Ammian. 22. *in fin.* ad commendandam, inquit, artis peritiam, medico pro omni experimento sufficit, si Alexandriæ dixerit se eruditum. 36 Cujus? utique Episcopi, de quo superius facta est mentio. Idem ergo antiquitus fuit sacerdos & episc. 37 Hæc est constans lectio librorum manu exaratorum; alii tamen reponunt satis confidenter ex Theodosiano Codice; *ita ut hi quingenti.* & paulo ante *quingentos constitui præcipimus* porro videantur ad pleniorem hujus legis intellectum Decius *in cap. decernimus. col.* 4. *extr. de judiciis* & Felinus *ad cap.* 1. *de summa Trinit. & fide catho.* Mod. 38 *l.* 17. ʒ. *h. t.* 39 *l.* 44. *C. Theod. h. t.* Goth. Vide *Novell.* 123. *cap.* 29. Et ibi notat. Petr. Bugnon. *de leg. abrog. lib.* 4. *sat.* 98. Ans. Vult autem hæc constitutio, ut clerici, qui nuptias contrahere canonibus vetantur, ἐπείσακτον mulierem domi adscitam, & quasi focariam, & ut eo tempore loquebantur, sororem habeant excepta matre, filia, sorore & similibus, quæ ob omni suspicione immunes; Episcopos vero nullam etiam earum, nisi episcopatu privari velint. 40 Probabilem in seculo disciplinam agit, cujus secta atque conditio honesta est. 41 Id est, dehonestari 42 Quatenus hæc præsumptio similitudinis morum cum iis, quibus familiariter utimur, se extendat, vide apud Tiraquellum *in Legibus Connubialibus* 5. *part.* 1. *gl. n.* 25. & *part.* 16. *n.* 15. & 16. quibus conjunge *l. ædiles.* §. *Padius. ff. de ædilit. edict.* & *Auth. de Monach.* §. *cogitandum. in fin.* Mod. 43 Ita solebant quondam clerici συνεισάκτους mulieres, sorores, matres aut filias, appellare, ut propudia sua (sub his videlicet pietatis nominibus) obtegerent. Id quod Hieronymus indicat, *in libro ad Rusticum monachum de vivendi forma: & in libro de vitando suspecto contubernio: & in eodem sermone Joh. Chrysostomus: & Ancyranum Concilium cap.* 18. Goth Ex consuetudine & familiaritate similis vitæ sumitur præsumptio. Vid. Tiraquell. *de leg. Connub.* 5. *part. gloss.* 1. *num.* 29. Cujac. *lib.* 2. *observ.* 29. 44 Græci ita distinguunt inter presbyteros, diaconos, subdiaconos, & episcopos. Illis licet συνεισάκτους habere: his non æque. *Synops. Basil. tit.* 3. *cap.* 41. 45 §. 1. *tit.* 1. *de presb. & diaconis ne habitent cum mulierib. cap.* 1. *legum Boioariorum:* adde *Novell.* 123. *c.* 29. *Nov.* 133. *c.* 3. *Nov.* 137. *c.* 1. *in fin* quas Ruffin. Aquilejensis *in cap.* 3. *Nicæni Concilii*, συνεισάκτους interpretatur. Alii vertunt subintroductas, intromissas & adscititias, [illegible], *dist.* 32. Superinductam vertit interpres *Nov.* 123. *c.* 29 quam ἐπείσακτον Græci, 3. *Eclog.* 1. *cap.* 41. adde *cap.* 39. *Aquisgranensis concilii.* & *cap.* 4 *Arelatensis concilii.* Euseb. 7. *hist.* 30. ubi Rhenanus ex Chrysostomi quodam sermone, quales ex mulieres fuerint, diligenter interpretatus est, vid. Cujac. 2. *observ.* 29. ut non male jactaretur in eos illud Martialis, 12. *epigram.* 20. Quare non habeat, Fabulle, quæris Uxorem, Themison? habet sororem. vid. Cujac. *ad Novell.* 6. *in fin.* Tibullus: Hæc tibi vir quondam, nunc frater, casta Meconis Mittit. Seneca *in Phædra*, Me vel sororem, Hippolyte, vel famulam voca. Petronius, Recipies nervos tuos, si triduo sine fratre dormieris. Idem: Concilio tibi, o juvenis, sororem. Martialis, 2. *epigr.* 4. Fratrem te vocat, & soror vocatur. Idem 10. *epigr.* 65. Quare desine me vocare fratrem, Ne te Carmenion vocem sororem. 46 In Nicæno concilio additur Θεία. & quælibet hujusmodi necessitudine conjuncta mulier, ut procul absit omnis ab ea suspicio, adde *l.* 7. *ff. de usu, & habit.* 47 Non præsumitur fornicatio, incestus, aut crimen inter consanguineos, *l.* 34 *infr. ad leg. Jul. de adult.* vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 34. *l.* 68. *ff. de rit. nupt.* adde Wurms. 1. *pract.* 21. *cap.* 2. 48 Episcopus, sacerdos aut clericus eam quæ uxor ante Sacerdotium fuit, domi habere potest. 49 Videtur alludere ad *vers.* 14. 16. *Epist.* 1. *ad Corinth. c.* 7. 50 Sensus est, Si non permittitur ad tempus alicui mulierem domi habere, multo minus in perpetuum, jus enim illud matrimonio quis adipiscitur. §. 1. *Instit. de patr. pot.*

In AUTHENT. quomodo oportet Episc. §. hæc autem. versic. neque autem. col. 1. tit. ult. seu Novell. 6. cap. 5.

EPiscopo[1] nullam mulierem secum habere permittitur: sed si habere probetur, ab Episcopatu dejiciatur, quo se fecit indignum.

De bonis clericorum & monachorum.

20. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Taurum Præfect. P. & Patricium.

SI[2] quis presbyter[3], aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cujuslibet alterius loci clericus, aut monachus, aut mulier, quæ solitariæ vitæ dedita est, nullo condito testamento decesserit; nec ei parentes utriusque sexus, vel liberi, vel qui agnationis cognationisve jure junguntur, vel uxor extiterit; bona quæ ad eum pertinuerunt, sacrosanctæ[4] Ecclesiæ, vel monasterio, cui [forte] fuerat destinatus, aut destinata, omnifariam socientur: exceptis[5] his facultatibus, quas forte censibus adscripti, vel juri patronatus subjecti, vel curiali conditioni obnoxii clerici, vel monachi, cujuscunque sint sexus, relinquunt. Neque enim justum est; bona, seu peculia[6], quæ aut patrono legibus debentur, aut domino possessionis, cui quis eorum fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latæ constitutionis sub certa forma pertinere noscuntur; ab Ecclesiis, aut monasteriis detineri: actionibus videlicet competentibus sacrosanctis Ecclesiis, vel monasteriis reservatis, si quis forte prædictis conditionibus obnoxius, aut ex gestis negotiis, aut ex quibuslibet aliis Ecclesiasticis actionibus obligatus obierit. Dat. 14. Kalend. Jan. ARIOVINDO & ASPERE[7] CONSS. 434.

In AUTHENT. de Monachis. §. illud quoque. col. 1. tit. 5. seu Novell. 5. cap. 5.

NUnc autem cum monachus factus est: hoc[8] ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus non sit, & exinde de judicio ejus cessante, lege disponitur: ut si liberos habeat, in quos aut nihil, aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit, eatenus substantiæ monasterio destinatæ detrahatur, ne quid contingat circa liberos iniquum[9], salvo tamen jure uxoris, & aliorum creditorum.

De muneribus curiæ.

21. Iidem AA. Thomæ Præfecto Prætorio.

AD[10] similitudinem[11] tam episcoporum orthodoxæ fidei, quam presbyterorum & diaconorum, hi, qui honorario titulo[12] illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos[13], periculo[14] suarum facultatum, curiæ muneribus satisfacere non vetentur. Dat. 4. Non. April. CP. ISIDORO & SENATORE COSS. 436.

De accusatione episcopi. 1. De privilegiis ecclesiarum. 2. De literis systaticis.

22. Iidem AA. FLORENTIO P. P.

SI qua per calumniam[15] postulatio super criminalibus causis apud competentem judicem deposita exhibitionis causa fuerit, sacrosanctæ religionis antistiti triginta pondo auri condemnatione[16] publicis calculis inferenda, ut percellatur, præcipimus. §. 1. Quin etiam omnia privilegia[17], quæ sacrosanctis Ecclesiis confugarum, aut clericorum, decanorum, aut aliorum Ecclesiasticorum causa, legibus sunt præstita, intacta atque illibata servari. §. 2. Præterea jubemus, ut omnes clerici atque monachi, qui de suis[18] civitatibus ad hanc almam Urbem Ecclesiastici negotii, vel religionis causa proficiscuntur, litteris[19] episcopi[20], cui unusquisque eorum iter faciens obsequitur, muniti adveniant: scituri, quod si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt, quod non clerici vel monachi esse putabuntur[21]. D. THEOD. A. XVII. & FESTO COSS. 439.

In AUTHENT. de sanct. episc. §. sed neque pro qualibet. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Nov. 123. c. 8.

NUllus episcopus invitus ad[22] civilem, vel militarem judicem in qualibet causa producatur, vel exhibeatur, nisi Princeps jubeat: judex autem, qui duci, vel exhiberi imperaverit, post cinguli privationem, viginti libras auri Ecclesiæ illi, cujus episcopus est, persolvat: executore post cinguli privationem verberibus subdendo, & in exilium deportando.

De Fabiano seu Flaviano & Eutychete.

23.[23] Impp. VALENT. & MARCIAN. AA. Palladio, Præfecto Prætorio.

QUoniam venerabilis recordationis Fabianus[24] hujus almæ Urbis episcopus, cum venerabilis synodi innumerabilium pene sacerdotum, qui Chalcedone[25] convenerunt, tanto & tali decoratus est testimonio, ut Eutyches, qui contra senserat, cum sceleratis dictis suis ab omnibus uno ore damnaretur: aboleatur quidem Eutychetis damnosa memoria[26], Fabiani autem laudabilis recordatio relevetur[27]. Data Constantinopoli, pridie Nonas. Asporatio[28] V. C. & qui fuerit nunciatus CONSS. * [29].

De relicto pauperibus.

24. Iidem AA. Palladio Præfecto Prætorio.

ID, quod pauperibus[30] testamento vel codicillis relinquitur, non ut incertis[31] personis relictum evanescat, sed omnibus modis ratum firmumque consistat.

De foro competenti. 1. De cautione. 2. De sportulis.

25. Imp. MARCIANUS A. CONSTANTINO P. F. P.

CUm clericis in judicium vocatis pateat episcopalis audientia[32]: volentibus[33] tamen actoribus, si actor disceptationem sanctissimi Archiepiscopi noluerit experiri, eminentissimæ tuæ[34] Sedis examen contra catholicos sub viro reverendissimo Archiepiscopo hujus Urbis clericos constitutos, vel contra reverendissimum Oeconomum, tam de suis, quam de Ecclesiasticis negotiis, sibimet noverit expetendum: qui in nullo[35] alio foro, vel apud quemquam alterum judicem eosdem clericos litibus irretire, & civilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere. §. 1. Memorati autem reverendissimi clerici orthodoxarum Ecclesiarum, quæ sub viro religiosissimo antistite hujus inclytæ Urbis sunt; in causa, in qua vel ipsi, vel procuratores[36], quos pro se dederint, sententiarum tuarum auctoritate[37] pulsantur; executoribus, per quos cœperint conveniri; fidejussorem, sacratissimæ hujus Urbis Ecclesiæ œconomum, vel defensorem præbeant; qui usque ad quinquaginta libras auri fidejussor existat. Ipse vero reverendissimus œconomus almæ hujus urbis ecclesiæ lite pulsatus, fidejussorem pro se non præbeat: ut[38] pote qui & aliorum[39] clericorum fidejussor futurus est, sed fidei[40] suæ committatur. Quod si lis diversorum (excepto reverendissimo œconomo) clericorum, quæ agitanda sit, memoratam summam videatur excedere: clericus lite pulsatus, det executori pro residua quantitate cautionem suam: cui nullum tamen insertum erit jusjurandum: quia ecclesiasticis regulis, & canone a beatissimis episcopis antiquitus instituto, cle ici[41] jurare[42] prohibentur. §. 2. Statuimus autem, ut executoribus idem reverendissimus œconomus, vel alii diversi clerici sub beatissimo Archiepiscopo hujus splendidissimæ civitatis, sententiarum tuarum auctoritate commoniti, duos solidos tantummodo dent pro commonitione sua, & pro institutione procuratoris, si per eum voluerint litigare. Quod circa alios quoque diversos apparitores eminentiæ tuæ, in his quæ ex consuetudine præbentur officio, observari in causis prædictorum clericorum jubemus; ut litis sumptus vel expensæ a clericis pauciores humanioresque[43] præstentur. Dat. 8. * April. VARARI[44] & JOANNE COSS. 456.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. sportularum. coll. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. c. 28.

SEd hodie nulla persona in ecclesiastico officio constituta, in qualibet causa criminali, vel pecuniaria cujuscunque quantitatis, vel diaconissa, vel monachus, vel ascetria, vel monacha amplius quatuor siliquis[45] permittantur dare: nisi cum ex jussione Principis ad alias provincias vocantur: ubi non ultra unum solidum accipiet executor. † Episcopus pro rebus ecclesiæ suæ nihil præstet nomine sportularum: actiones contra ecclesias propositas œconomis suscipientibus, vel illis, qui in eam causam sunt ordinati. † Qui contra hoc exegerit, in duplum, quod exactum est, reddet, nudandus cingulo, si miles est: si clericus, a consortio clericorum removendus.

De sportulis ut supra. De cautione ab actore præstanda.

In AUTHENT. de litigios. §. ad excludendas. col. 8. tit. 13. al. tit. 8. seu Novell. 112. c. 2.

GEneraliter autem judex provideat, libellum palsato non porrigi, sportulasve ab eo non exigi, nisi prius & in libello actor, per se,

1 3. *Eclog. cap.* 41. 2 *l. unic. C. Theod. de bonis clericorum. lib.* 5. *tit.* 3.
3 Clericus: aliud in episcopo. vide Cujac. *ad Nov.* 131. 4 *Nov.* 131. *c.* 13. *in fin.* Goth. Vide Salicet. *hic*, Roman. *Cons.* 296. Tileman. de Benignis *observ.* 40. *fol.* 27. Ans. 5 Post liberos agnatos & cognatos & uxorem, curiam, patronum, & dominum, intestati religiosi bona ad monasterium deferuntur. *Goth.* Vide Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 25. Ans. 6 *l.* 50. J. *h. t. Novell.* 123. *cap.* 19. 7 18. *C. Theod.* Aspare. 8 Hoc hodie ut verum sit apud Gallos, dixi ad Authenticam Ingressi 13. S. *tit. prox.* Goth. Confer. *can.* 9. *caus.* 19. *quæst.* 3. Ans. 9 Legitimam auferre filiis iniquum est. 10 Sumpta hæc lex est ex *l.* 187. *C. Theod. de decur. lib.* 12. Igitur Curiæ muneribus per substitutos periculo suarum facultatum satisfacere jubentur episcopi, presbyteri, diaconi, illustres. 11 Argumentum ab episcopis ad illustres personas nota, Episcopi similes illustribus, non sunt tamen illustres: aliud in Cardinalibus Baldus existimat. 12 Vid. *l. ult. C. ubi Senat. vel Clariss.* Bald. *hic.* Fr. Mignon. *ad Consuetud. Andegavens. fol.* 121. Ronchegal. *ad l.* 5. *ff. de duob. reis. num.* 29. 32. 33. 34. Ans. 13 Ob dignitatem supervenientem potest quis servire per substitutum. 14 Substituens suo loco aliquem, suo periculo substituit. 15 Pœnam calumniatoris episcopi observa.
16 Τῷ δημοσίῳ, id est, publico aut fisco, *Syn. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex lib.* 1. *tit.* 1. *cap.* 2. 6. Harm. 9. §. 2. ut sit sensus, eum qui in crimine aliquo Episcopum calumniatus fuerit, 30. auri libras fisco pendere. 17 Privilegia ἐκκλησιαστικὰ firma esse debent, *Synopsis ibid.* 18 Clerici peregrini sine literis testimonialibus diœcesani venientes non habentur pro clericis, adde *Nov.* 86. *c.* 1. *in fin.* & Cujac. *ib.* 19 Et quidem signatis, alias non faciunt fidem, de hujusmodi litteris, vide Rebuffum *tom.* 2. *tract. de literis requisitor. num.* 7. 20 Ut ne clericus aut monachus habeatur ὁ συλλαβῶν (alii γραμμάτων) ἐκτὸς τῆ οἰκείε ἐπισκόπε τὸ κομητάτον (alii τὴν πόλιν) καταειληφὼς *Synopsis ib.* qui absque litteris seu syllabis epistolis episcopi sui comitatum aut Urbem adierit, συλλαβαὶ igitur epistolæ ac literæ: quæ commendatitiæ ab Augustino: formatæ in actis Concilii Antiocheni dicuntur 71. *dist. c. pen. & ult.* Goth. vid. Bart. *hic. n.* 2. Bald. *part.* 3. *Cons.* 320. Oldrad. *Cons.* 100 Ans. 21 An percutiens ignor nter dominum, vel clericum, incidat in feloniam vel canonem, vid. Molin. 1. *consuet.* 30. *num.* 150. 151. 152. 153. 22 Episcopus non trahitur invitus ad judicium seculare, *Salicet.* Goth. Confer *c.* 8. *caus.* 11. *q.* 1. Quando tamen sine pœna ad Judicem laicum trahi possint, vide Vasq *illustr. controvers. cap.* 5. *num.* 17. Ans. 23 Hanc constitutionem integram e manuscriptis eruit Leunclavius in notis ad *Synopsin Basil. c.* 98. 24 Flavianus Episcopus Constantinopolitanus: de quo vide Evag. 2. *hist.* 4. De ejusdem rescripto ad Leon. V. tom. 1. Conciliorum: vid. *in Epist. Leon. fol.* 639. Ejusdem rescriptum de fide ad Theodosium. *Acta Concilii Chalcedon. fol.* 716. Ejusdem appellationem a Dioscori sententia, *ibid. Act.* 1. *fol.* 823. Cujus meminit Photius 9. *Nomocanonis* 9. 25 Vid. *l.* 4. S. *de summa Trinit.* 26 Sceleratorum memoria abolenda. Vid. Decian. *pract. crimin. lib.* 5. *cap.* 57. *fol.* 421. Historiam hujus text. vid. apud Guidon. Panciroll. *var. lect. lib.* 2. *c.* 169. Niceph. *lib.* 14. *cap.* 47. Ans.
27 *Reveletur.* 28 *Sporatio.* 29 452. 30 Pauper, parum: inops, nihil habet. 31 Cur ita? jus & nomen heredis datur episcopis, œconomis, & xenoni. Nomen, ut sint heredes: jus, ut debita exigant, & creditoribus defuncti respondeant, & pauperibus relicta dividant, *l.* 49. §. 1. J. *h. t* An ut Falcidiam vel Trebellianicam detrahant, quasi legatis aut fideicommisso onerati? non detrahunt, *d. l.* 49. alias non valet legatum, *l.* 18. *in fin. ff. de usufr. legat.* §. 25. *Inst. de leg.* Ulp. 22. §. 4. Incertis tamen de certis legare possumus, *dict.* §. 25. *l.* 4. *ff. de reb. dub.* nisi de libertate agatur, *l.* 31. *ff. de manu. test.* At hic ut sint incertæ personæ, certa tamen sunt subjecta pietatis exercendæ. Pauperes sunt instar collegii quod vicem personæ repræsentat teste Baldo (apud quem hic vide integrum tractatum de executoribus testamentariis) quin & hoc casu, legatum certum dici potest, quia Deo relictum, qui certus est: sed & id privilegio fieri dici potest: vel certos pauperes demonstrari ab executore testamentario vel legitimo, puta episcopo, *l.* 28. §. 1. J. *h. t.* 32 Videtur esse pars legis *Decernimus* 13. J. *de episcopali audientia.* 33 *l.* 13. *in fin. l.* 29. J. *de episcopali audientia.* Hinc collige, Ex pluribus legitimis judicibus electionem permitti actori. Ubi reus habet plura fora jure communi non privilegiato, electio est actoris, *Bald.* 34 Id est, Præfecti Prætorio, *l.* 33. *in fin.* J. *h. t.* & ita Clerici Constant. conveniri poterant, vel coram episcopo Constant. vel præfecto. Civiles enim magistratus, initio judices sacerdotum & clericorum fuere. 35 Ubi certi judices delegati nullius alius potest cognoscere. 36 Citatio prima potest incipere a procuratore. vide *l.* 3. *ff. de alimentis & cibar.* 37 In criminalibus (secus in civilibus) sine præcepto judicis reus citari non solet. Hujusmodi commissio est interlocutoria. *Bald.* 38 Sensus est, qui nomine alieno fidejubet, suo cavere non tenetur. 39 Fidejussor clericorum, œconomus, *l.* 33. §. 2. J. *h. t.* 40 Qui fidei suæ committantur, alibi dicam. 41 Juratoriam cautionem clerici non præstant. 42 Ullo modo, ulla in causa. At forte de calumnia jurare tenentur? Cujac. negat. *Nov.* 49. *in fin.* ubi notat illas formulas concisas jurandi: Si Deus, *ex Juliano:* Si valeas, *ex Gregorio Turonensi.* Reperio tamen œconomum jurare cogi, *Authen. Hoc jus porrectum. post l.* 14. S. *tit. prox. l.* 1. *infr. de jurejur. propter calumn.* 43 Hinc colligunt, Humanius agendum cum clerico, quam cum laico, quibus reclamat *lex* 8. *in fin.* S. *h. t.* 44 Varane. 45 Siliqua seu sicilicum, *l.* 21. §. 2. *ff. de ann. & menst.* Græci κεράτιον vicesimaquarta pars nummi sive solidi. Apud Gallos aurifices *Carat*, est vicesimaquarta pars auri puri. vid. Molin. *de usuris, num.* 64. 68. De siliquarum exactionibus, de oneribus monopolii, aurariæ functionis, & siliquatici, vid. Cujac. 16. *obs.* 23.

aut

aut per tabularios conscribat, & actis intervenientibus fidejussorem idoneum [1] *periculo competentis officii præstet.* Quod [2] usque ad finem litis permaneat, eamque vel per se, vel per procuratorem exerceat: &, si convictus fuerit injuste movisse litem, expensarum sumptuumque nomine decimam [3] partem quantitatis in libello comprehensæ pulsato restituat: *aut si fidejussorem dare non valet, super iisdem juratoriam exponat cautionem, & tactis* [4] *sacrosanctis evangeliis, adfirmet*, se fidejussorem dare non posse: *pœna judici & ejus officio imminente, si aliter versati fuerint, in denis libris auri: executoris autem bona publicabuntur, & damnabitur in exilium: nisi causa moveatur ex consensu utriusque partis.*

De reliquiis sanctorum.

26. Imp. LEO A. Juliano [5] Præfecto Prætorio.

DEcernimus, ut posthac neque monachi, neque quicunque alii cujuscunque status atque fortunæ in ædes [6] publicas, vel in quæcunque loca populi voluptatibus fabricata, venerabilem [7] crucem & sanctorum martyrum reliquias illicite inferre [8] conentur, vel occupare [9] audeant ea, quæ vel ad publicas causas, vel ad populi oblectamenta constructa sunt. Cum enim religiosæ ædes non desint; possunt ibi, consultis prius (ut oportet) religiosissimis Episcopis, reliquias sanctorum martyrum, non quorundam usurpatione, sed arbitrio reverendissimorum Antistitum collocare. Ideo patientiam & modestiam suam, quam leges nostræ & publica disciplina, & ipsorum monachorum nomen [10] exposcit, studiose unusquisque, tam monachus, quam cujuslibet alterius professionis retineat, & perpetuo observare procuret.

De his, qui officia, seu munera expleverunt. De primipilaribus.

27. Idem A. Eutychio P. P.

QUisquis emensis [11] militiæ suæ stipendiis, expletisque officiis, sive muneribus, quæ cuicunque conditione, aut consuetudine, aut lege debebantur, ad [12] consortium se contulerit clericorum, & inter ministros veræ orthodoxæ fidei maluerit, & elegerit numerari, nullius prorsus sententiæ acerbitate revocetur: nec a Dei templis, quibus se consecravit, importunis intentionibus abstrahatur: sed in iisdem beatissimis ministeriis securus permaneat & quietus, ad quæ post longi laboris lassitudinem ob reliquæ vitæ requiem consilio meliore protractus est: his actionibus, si quæ contra eum ejusque patrimonium legitima intentione competunt, pro juris ordine responsurus [13]: exceptis primipilaribus [14], quos præceptis tui culminis, & publicis utilitatibus in perpetuum esse subjectos, sacratissimæ constitutionis statuta sanxerunt.

Legatum relictum in redemptionem captivorum valet, non obstante incertitudine personarum.

28. Idem & ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

NUlli licere [15] decernimus, sive testamento heres sit institutus, sive ab intestato succedat, sive fideicommissarius, vel legatarius inveniatur, dispositiones pii testatoris infringere [16], vel improba mente violare, adferendo incertum esse legatum [17], vel fideicommissum, quod [18] redemptioni captivorum relinquitur: sed modis omnibus exactum, pro voluntate testatoris, piæ rei negotio proficere. §. 1. Et si quidem testator designaverit, per quem desiderat redemptionem fieri captivorum, is, qui specialiter [19] designatus est, legati vel fideicommissi habeat exigendi [20] licentiam, & pro [21] sua conscientia votum adimpleat testatoris. † Sin autem persona non designata, testator absolute tantummodo summam legati, vel fideicommissi taxaverit, quæ debeat memoratæ causæ proficere: vir reverendissimus [22] Episcopus [23] illius civitatis, ex [24] qua testator oritur, habeat facultatem exigendi: quod hujus rei gratia fuerit derelictum, pium defuncti propositum sine ulla cunctatione, ut convenit, impleturus. §. 2. Cum autem vir religiosissimus Episcopus hujusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus: statim gestis [25] intervenientibus, earum quantitatem, & tempus, quo eas susceperit, apud Rectorem provinciæ publicare debebit: Post unius vero anni spatium, & numerum captivorum, & data pro his pretia eum manifestare præcipimus: ut per omnia impleantur [tam] piæ [26] deficientium voluntates: Ita tamen, ut religiosissimi Antistites gratis [27], & sine ullo dispendio prædicta gesta conficiant: ne humanitatis obtentu relictæ pecuniæ, judiciorum dispendiis erogentur. §. 3. Quod si testator [28], qui hujusmodi legatum vel fideicommissum non designata persona reliquit, Barbaræ sit nationis, & de ejus patria aliqua emerserit ambiguitas, vir reverendissimus Episcopus civitatis ejus, in qua [idem] testator defunctus est, ejusdem habeat legati seu fideicommissi petitionem, defuncti propositum modis omnibus impleturus. §. 4. Quod si in vico, vel territorio testator mortem obierit, illius civitatis vir reverendissimus Episcopus exactionem habebit, sub qua vicus, vel territorium [29] esse dignoscitur. §. 5. Et ne pium defuncti propositum improba fraudatorum calliditate celetur: quidquid pro hujusmodi causa a testatore relictum fuerit, universi [30], qui id quocunque modo cognoverint, vel in viri clarissimi Rectoris provinciæ, vel in urbis Episcopi notitiam deferendi liberam habeant facultatem: nec delatoris [31] nomen suspicionemque formident: cum fides atque industria eorum tam laude, quam honestate, ac pariter pietate non careat, cum veritatem in publicas aures lucemque deduxerint.

In AUTHENT. de Eccles. tit. §. si quis autem pro redemptione. col. 9. tit. 14. al. tit. 6. seu Novell. 131. cap. 11.

L*Icet* [32] *testator, vel donator interdixerit* [33] *ei aliquod ad hoc participium in ea re habere. Idem est in œconomo.* §. 1. *Sed si hi, qui facere jussi sunt, neglexerint* [34], *semel vel bis ab Episcopo vel Oeconomo admoniti per* [35] *publicas personas amittant lucrum* [36], *quod eis contingebat ex voluntate defuncti: & Episcopus habeat licentiam vindicare illud lucrum: & illud* [37] *quod distribui debet, distribuere: quod si non fecerit, rationem reddere debet.*

829. [38] Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Zenoni Stratego.

QUi in monasteriis degunt, potestatem inde exeundi ne habento, vel in Antiochensi civitate, seu aliis quibuscunque civitatibus [39] conversandi: exceptis duntaxat apocrisiariis, quibus licentiam damus volentibus, ut apocriseon [40] solarum causa exire possint. † Caveant autem hi qui ita exibunt, ne de religione vel doctrina disputent [41], vel conciliabulis [42] præsint, vel turba concitata simpliciorum animos seducant: scituri, quod si nostræ pietatis statuta neglexerint, legum austeritati subjicientur. Dat. Kal. Jun. CP. LEONE & PROBIANO CONSS. 466.

30. [43] *De excommunicatione.*

EPiscopis interdicimus, ne quem a sacrosancta Ecclesia vel communione segregent nisi [44] justa causa probata sit. Qui vero citra probationem hanc segregat, a sacra communione quoddam ad tempus arcetur.

De electione episcopi.

31. Iidem AA. Armasio [45] Præfecto Prætorio.

SI quemquam vel in hac regia urbe, vel in cæteris provinciis, quæ toto orbe diffusæ sunt, ad episcopatus gradum provehi Deo auctore contigerit, puris [46] hominum mentibus nuda electionis conscientia, sincero omnium judicio proferatur. Nemo [47] gradum sacerdotii pretii venalitate [48] mercetur: quantum quisque mereatur, non quantum dare sufficiat, æstimetur. Profecto enim quis locus tutus, & quæ causa esse poterit excusata, si veneranda Dei templa pecuniis expugnentur; quem murum integritatis, aut vallum fidei providebimus, si auri [49] sacra fames in penetralia veneranda proserpat? quid denique cautum esse poterit, aut securum, si sanctitas incorrupta corrumpatur? Cesset altaribus imminere profanus [50] ardor [51] avaritiæ, & a sacris adytis repellatur piaculare flagitium. Itaque castus & humilis nostris temporibus eligatur Episcopus: ut quocunque locorum pervenerit, omnia vitæ

1 Jure veteri actor non tenebatur satisdare, *pr. Instit. de satisd.* vid. Bugn. *de legib. abrog. l. 1. c.* 228. Ans. 2 Hodie auditur actor persequens litem, licet de ea prosequenda ad finem usque vel de solvendis expensis non caveat, v. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *num.* 37. Roland. a Valle, 1. *cons.* 71. *num.* 19. Demus eam solennitatem desuetudine non sublatam, omissam esse, num vitiabitur processus? negat Rolandus a Valle *ibid. num.* 25. Cur? ordo judicii non consistit proprie in præparatoriis, quorum omissio (excepto libello) non vitiat: maxime si non sint petita, *ibid. num.* 26. Merito autem sublata est ea necessitas satisdandi; alioquin egeni suum judicio nunquam recuperarent, utpote satisdatione destituti. 3 Decima hæc apud Gallos non præstatur, nisi in Curia parvi sigilli Montispessulani. Rebuff. *d. loco. n.* 17. 4 Vid. quæ not. *ad Auth. sed judex. post l. 7. Ĵ. h. t.* 5 Viviano.
6 Ἐν δημοσίῳ τόπῳ ἢ ἐν ᾧ θέα ἐπιτελεῖται, in publico loco vel ubi spectacula populo exhibentur. *Syn. Basil.* 1. *tit.* 1. περὶ λειψάνων ἁγίων, *c.* 5. & *t.* περὶ σταυροῦ τιμῆς. *c.* 15. adde *l.* 26. §. 4. *Ĵ. de episcop. aud.* 7 1. *Synops.* 1. *tit.* περὶ λειψάνων. *c.* 5. & *tit.* περὶ σταυροῦ τιμῆς *c.* 15. 8 Eadem ratione templa paganorum everti vetant Imperatores, *l.* 3. *Ĵ. de paganis sacrif.* 9 Huc tamen refer dictum Alexandri Severi *ex Lampridio.* Cum Christiani quendam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum deberi, rescripsit, melius esse ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dederetur. 10 De Monachi etymo & officio, *v. diligenter* 12. *can. placuit omnibus*, 14. *dist.* 12. & *can. placuit communi*, 8. *caus.* 16. *q.* 1. 11 i. e. Impletis. 12 V. *l.* 4. *supr. h. t.* 13 Per procuratorem, *Novell.* 123. *c.* 27. 14 Primipilariorum causa ita durior est quam aliorum. adde *Ĵ. de primipilo.* 15 Ad intellectum hujus leg. vid. Barbos. *de jure Eccl. lib.* 3. *cap.* 27. *n.* 27. & *seq.* Ans. 16 Summæ improbitatis est pia defunctorum judicia infringere. 17 Colligitur hinc vulgo, nec male, propter incertitudinem personarum non vitiari legatum relictum in redemptionem captivorum, ut & ex §. seq. negligentiam executorum efficere, ut episcopo facultas exequendi sit, qui cur ea teneatur observare, quæ tenebatur executor, vide apud Jasonem *in l. si eum.* §. *qui injuriarum. ff. si quis caut.* & an possit alii committere, Decium *cons.* 72. in 2. *col.* sic autem etiam restitutio pro male ablatis per episcopum fit. Felinus *ad cap. cum sit n. 3. extr. de jud.* de fructibus vero perceptis per heredem ante constructionem monasterii quid juris sit, item quid de commutatione relicti pro monasterio, an illa sit in episcopi vel Papæ tantum manu. vide Bart. *cons.* 58. & 59. *cum seq. lib.* 2. & eundem *ad l. legatum de usufructu legato.* & *ad l. fin. de oper. publ.* rursumque *cons.* 109. *lib* 2. denique ne episcopus post annum elapsum possit efficere executor, vide cautelam Cœpol. *caut.* 207. 18 Redimendos ad captivos quod relinquitur, non habetur pro legato incertis personis relicto, *l.* 24. *Ĵ. h. t. l.* 49. §. 2. *Ĵ. h. t.* 19 Executor specialiter est nominandus in testamento. De executoribus testamentorum v. Baldi tractatum *in l.* 24. *supr. h. t.* Bartolum *ad l.* 9. *in princip. num.* 6. *ff. de alim. vel cibar.* Ferrariensem *in forma libelli reddendæ rationis tutelæ* 35. *in* [illegible] executores 6. 20 Executor ad pias causas agere potest adversus heredem gravatum. 21 Executorem defuncti testamentarium, vel legitimum non posse alteri officium, & munus suum committere, hinc colligitur. Imo ne quidem ei jus substituendi a testatore dari posse nisi ad pias causas, notant. vid. Tiraquell *privileg.* 31. *pia caus.* 22 Executor legitimus testamenti ad pias causas, Episcopus. 23 V. *l.* 50. *in fin. de hered. pet.* 24 *Leg.* in qua testator moritur, *ut in* 9. 3. *Ĵ. h. t.* 25 Executor testamenti inventarium rerum acceptarum facere tenetur, & rationem reddere. Si ita est, ejus bona tacite subjiciuntur hypothecæ. facit *lex* 20. *in fin. supr. h. t.*
26 An impiæ, injustæ, an superstitiosæ? *v. l.* 14. §. 5. & 6. *ff. de religiosis:* adde *l.* 5. §. 9. *ff. de admin. tut. l.* 1. §. 1. *ff. ubi pupill. educar.* 27 Hinc illud, gratis accepistis, gratis date, *Matt.* 10. *v.* 8. 28 Vid. Bugn. *de legib. abrog. l.* 5. *sat.* 15. 29 Id est, fundus, adde *l.* 30. *ff. ad municip.* 30 Cuilibet legatum ad pias causas deferre licet. 31 *l.* 2. *in fin. Ĵ. de jure fisci.* 32 Testatore etiam invito, episcopus se pro ejus voluntate exequenda ingerere potest. *Salicet.* 33 Hujusmodi interdictio formam jure communi constitutam mutare non potest *Bald.* 34 Qui negligit voluntatem defuncti implere, commodo sibi relicto privatur, *l.* 25. *Ĵ. de legatis.* 35 Iterata monitio per publicam personam facta, constituit debitorem in mora. 36 Quid si filius heres moram committat in relictis ad pias causas præstandis, an hereditate privabitur? Non privabitur, æque ac si in libertate præstanda moram admitteret, *l.* 1. §. *fin autem.* 2. *Ĵ. de comm. servo.* Et ideo hic privari lucro dicitur: hereditas autem liberis quasi debita est. Præterea si id ita esset, onus legitimæ imponeretur a patre, contra *l. quoniam.* 29. *Ĵ. de inoff. testam.* & exheredaretur filius instituta Ecclesia contra consilium Augustini, 17. *quæst.* 4. *can. ult.* Atqui filius moram admittens in relictis ad pias causas præstandis hereditate paterna privari dicitur, *c. licet. extr. de voto?* Nempe quia in illa specie filius juraverat, se votum patris impleturum. Deinde nihil vetat hereditate privari, & tamen legitimam consequi. Et hæc æquiora sunt, nimirum, ut ne filius moram admittens in legatis ad pias causas præstandis hereditatem patris amittat, imo nec jus primogenituræ, *arg. l.* 67. §. 1. *D. de leg.* 1. vid. Covarruviam *in c. si heredes. de testam.* 37 Lucrum sic. 38 Interpretatio Contii. 39 Hinc illud, si cupis esse, quod diceris, quid facis in urbe, 16. *quæst* 1 *can. si cupis*, adde *l.* 53. §. 3. *Ĵ. h. t.* 40 Id est, responsionum. vid. *Nov.* 123. *c.* 25. 41 Adde *l.* 4. *supr. de summa Trin.* 42 *l.* 15. *in fin. supr. h. t.* 43 Interpretatio Leunclavii *ex epitome Basilicon Michaelis Proconf. Atalensis.* 44 Id est, non levibus de causis, 11. *q.* 3. *c. nullus sacerdotum.* 42. & *c. certum est pro his tribus criminibus.* 43. 45 Hanatio, ut *l.* 14 *supr. de sacros. Eccles.*
46 Episcopus mente pura, nuda conscientia, sincero judicio eligendus. *Goth.* Facit *can.* 4. *caus.* 15. *q.* 3. vid. Montan. *de tutel. cap.* 26. *num.* 53. Ans. 47 Episcopatus (ut & beneficii) incapax quis redditur ambitu, seu Simonia, *ut hic, c. nobis de simonia, c. cum clericis: de pact.* ut & alibi ob crimen hæreseos, *can. odit.* 62. 1. *q.* 1. schismatis, *c. inter hæres.* 24. *q.* 3. majestatis, *c. felicis. de pœnis in* 6. sacrilegii, *c. venerabilem. de elect.* falsi, *c. ad falsariorum. de crimine falsi.* perjurii, *c. querelam. de jurej.* homicidii, *c. occidens. de accus. c.* 7. *ad aures. de ætate & qualitate. c. ult. de temp. ordin.* ita incapax fit infamis, vel apud bonos tantum & graves viros, *can. laic.* 33. *dist. c. ult. de furtis*, delicti postulatus, licet nondum damnatus, *c. ult. de testib. c. omnipotens. de accus.* communione vel officio interdictus, neque restitutus, *c. postulatus. ext. de cler. excomm. c. cum bonum. de ætat. & qualitate. c. cum dilectus* 7. *de consuet.*
48 Simonia quid *v.* 1. *q.* 1. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 9. sed omnino vide ad hunc locum Athalarici epistolam ad Joannem Papam apud Cassiodorum 9. *variar.* 15. De annatis alibi dicam, adde *l. unic. ff. ad Leg. Jul. de ambit. Nov.* 123. *cap.* 3. 49 Quid non mortalia pectora cogis, auri sacra fames: Virgil. 3. *Æneid. vers.* 55. 56. 50 Avaritiæ ardor profanus. 51 Ardor avaro tribuitur, ut alibi, fervor: ut illo loco, fervet avaritia, miseraque cupidine pectus.

propriæ integritate purificet [1]. Nec pretio [2], sed [3] precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut [4] quæratur cogendus [5], rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus [6]: cum sane si quis hanc sanctam & venerandam antistitis sedem pecuniæ interventu subiisse, aut si quis, ut [7] alterum ordinaret, vel eligeret, aliquid accepisse detegitur, ad instar publici criminis & læsæ majestatis accusatione proposita a gradu sacerdotii retrahatur. Nec hoc solum deinceps honore privari, sed perpetuæ quoque infamiæ damnari decernimus: ut eos, quos par facinus coinquinat & æquat [8], utrosque similis pœna comitetur. D. VIII. Id. Mart. *Constantinop.* MARCIANO & ZENONE CONSS. 469.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. præ omnibus, col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. c. 2.

Quod pro hac causa datum est, & pretium, quod expensum est, restituatur ecclesiæ, cujus sacerdotium voluit comparare.

De orphanotrophis.

32. Iidem AA. Dioscoro Præf. Præt.

ORphanotrophos [9] hujus inclytæ Urbis, (nulla subtilitate juris obsistente) qui [10] quidem pupillorum sunt quasi tutores, [11] adolescentium vero quasi [12] curatores, sine ullo fidejussionis gravamine in emergentibus causis tam in judicio, quam extra judicium (ut opus exegerit) ad similitudinem tutoris, & curatoris, personas & negotia eorum (si qua possint habere) defendere ac vindicare jubemus: Ita videlicet, ut præsentibus [13] publicis personis, id est tabulariis [14], aut [15] intervenientibus gestis in hac quidem inclyta urbe apud virum perfectissimum magistrum census, in provinciis vero apud moderatores earum, vel defensores locorum, res eorum eis tradantur, a quibus sunt custodiendæ: ut, si quas earundem rerum, propter fœnus forsitan, vel aliam urgentem causam, vel eo quod servari non possunt, alienandas esse perspexerint, prius habita æstimatione, liceat eis alienationis inire contractum: ut pretia eorum, quæ exinde colliguntur, ab eisdem personis custodiantur [16]. † Hujusmodi autem pium atque religiosum officium pro tempore Orphanotrophos ita peragere convenit, ut minime [17] ratiociniis tutelaribus seu curationibus obnoxii sint: Grave enim atque iniquum est, callidis quorundam (si ita contigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem Dei, parentibus atque substantiis destitutos minores sustentare, atque velut affectione paterna [18] educare festinant.

De foro competenti. 3. *De cautione judicio sisti.* 4. *Quis conveniri debeat in causis ecclesiasticis.* 5. *De sportulis.* 6. *Ne clerici vexentur ab executoribus.* 7. *De privilegiis pior. loc. & muneribus extraordinariis.* 8. *De pulsantibus ecclesiasticas personas sine justa causa & legitima petitione.*

33. Iidem AA. Eutropio P. P.

OMnes, qui ubique sunt, vel posthac fuerint orthodoxæ fidei sacerdotes & clerici cujuscunque gradus sint, monachi quoque, in causis civilibus [19] ex nullius penitus majoris minorisve sententia Judicis [commonitoria] ad extranea judicia pertrahantur: aut provinciam, aut locum, aut regionem, quam habitant, exire cogantur: Nullus eorum ecclesias, vel monasteria propria, quæ religionis intuitu habitant, relinquere [20] miserabili necessitate jubeatur: sed apud suos Judices ordinarios [21], id est, provinciarum [22] rectores, in quibus locis degunt, ecclesiarum ministeriis obsecundent, omniumque contra se agentium excipiant actiones: ut his horis saltem atque temporibus, quibus religiosos viros a turbulenta observatione prætorii vacare contigerit, cumque eos ad tempus petitorum intentio calumniosa laxaverit, ad sua se monasteria & venerabiles ecclesias conferentes, sapienti animo, precatione sollicita [23], faciliusque de proximo sacrosanctis altaribus obsecundent, in suis laribus [24] domiciliisque constituti. §. 1. In hac autem regia Urbe, si quando cujuscunque rei causa Episcopos, vel presbyteros, cæterosque clericos, qui sacrosanctis ecclesiis obsequuntur, sive monachos ex aliis quibuscunque provinciis contigerit reperiri, quos tamen in litem quisquam vocare voluerit, in nullo alio sit licitum memoratos cuiquam pulsare judicio, nisi [25] in tuæ sublimitatis duntaxat examine, ubi eis & beatitudinis honos [26] debitus reservetur, & oratorum adfluens in defensionibus copia large præstetur. §. 2. Præterea cum in provinciis ex ejus, qui regit provinciam, fuerint sententia, vel interlocutione conventi: sive illi sacerdotes, sive cujuscunque gradus clerici, sive monachi habeantur, dummodo approbentur orthodoxi [27], qui in propriis causis contractibusve pulsantur, non alios quam ecclesiæ propriæ defensores, seu [28] quos *Oeconomos* appellant, fidejussores præbeant: ne, dum executoris pertinax [29], & avara protervitas extraneos, & idoneos fidejussores flagitat, multiplex innoxiæ [30] paupertati infligatur incommodum. §. 3. In hac autem inclyta Urbe inventi, ex quacunque provincia venientes, cum in tuæ amplitudinis judicio (quod eis solum delegavimus [31]) lite pulsati fuerint, reverendissimi orthodoxæ fidei sacerdotes, seu certe Oeconomi, aut [32] ecclesiæ defensores, seu clerici in causis civilibus suis, sive ecclesiasticis, nulla præbendi fidejussores molestentur injuria: sed aut vicariis [33] fidejussionibus contradantur, quas tamen stipulationum solennis cautela vallaverit: aut [34] cautioni, & professioni propriæ, aut [35] facultatum suarum obligationibus committantur. §. 4. Hoc nihilominus observando, ut in causis ecclesiasticis nullum alium [36] conveniri fas sit: nisi eum, quem dispensatorem pauperum, id [37] est, œconomum Ecclesiæ, Episcopi tractatus elegerit: hunc enim sine dubio a [38] sacerdote convenit ordinari: quem tamen conventum defensoris Ecclesiæ fidei committi præcipimus. §. 5. Executoribus [39] in minoribus quidem judiciis omnibus, in ipsa conventione sacerdotum, seu clericorum, non [40] amplius, quam unum semissem aut sperantibus, aut etiam audentibus accipere. Verum si apparitor tuæ magnitudinis, ex sententia tuæ sedis amplissimæ in [41] provincia degentes eos [42] commoverit: jubemus, non amplius eum quam duos solidos sportularum nomine accipere. In hac vero urbe magnifica idem apparitor tuæ magnitudinis uno aureo, sportularum gratia a provincialibus clericis contentus sit: quantælibet summæ qui conventus fuerit, exponatur obnoxius. §. 6. Præterea nullus executor vexare [43] contumeliis [44] clericos ullos, nullis impulsionibus molestare, nullis exprobrare conviciis aut corporalibus [45] injuriis fatigare conetur: his, qui hujusmodi aliquid aggressi fuerint, post amissionem cinguli & patrimonii ultima protinus animadversione plectendis. §. 7. Privilegiis [46] sane singulis, quibuscunque sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ fidei, xenodochiis, sive ptochotrophiis, tam generaliter, quam specialiter attributis, perpetuo observandis: nullis eas [47], earumque [48] sacerdotes, aut clericos cujuscunque gradus sint, aut monachos, ptochotrophos, aut xenodochos orthodoxæ fidei deputatos, extraordinariis muneribus præcipimus prægravari: Eas etenim sarcinas oneris, quas plerisque personis diversa ratione remittimus, imponi beatissimis viris nostro seculo inconveniens esse judicamus. §. 8. Præterea, ne cui temeritas sua lucrativa [49] concedatur, & ut impudens calumniantium refrenetur audacia: jubemus, quotiens hi qui sacerdotes, seu clericos ac monachos, cæterosque superius designatos, vel in tuæ magnitudinis examine, vel in provinciali judicio, proposita actione convenerunt; si causa cognita convicti fuerint sine justa eos causa & legitima petitione pulsasse; omnes eis legitimas expensas [50] sumtusque, quos ab exordio cœptæ controversiæ ipsorum vitio tolerasse eos constiterit, redhibere cogantur: ut hac saltem censuræ justissimæ formidine revocati, qui improbis assidue conflictationibus occupantur, acquiescant: jamque sopitis clamoribus jurgiorum, magistra deinceps necessitate retinere se adsuescant.

De foro competenti.

In AUTHENT. apud quos oportet causas dicere monachos. §. 1. collat. 6. tit. 8. al. tit. 6. seu Novell. 79. c. 1. & 4.

Causa, quæ fit cum monacho, vel cum muliere qualibet in monasterio consistente, non [51] apud judicem civilem ventiletur; sed apud Episcopum, qui de personæ præsentia, quod convenit, statuet: sive per Abbatem, vel antistitem, vel per alios hoc fieri debeat: qui secundum legem rem disponat, & sacras regulas salva debita personæ reverentia. Si vero contra fiat, pœnæ, quæ statutæ sunt, imminebunt: Judex enim, qui de his sententiam proferre præsumpserit, ab administratione depulsus tanquam divinitati contumeliam faciens, pœna decem librarum auri, una cum officio suo multabitur, sacratissimo nostro ærario inferenda: executoribus, qui admonitionem facere præsumpserint ab ipsis sanctissimis Episcopis in locis decanicis [52] detrudendis: de cætero nullam exactionem facere permittendis.

In AUTHENT. ut Cler. ap. prop. Episc. conv. in pr. vers. ut si quis habet, col. 6. tit. 12. al. tit. 11. seu Novel. 83. in pr.

Clericus quoque in lite pulsatus pecuniaria causa, prius apud Episcopum conveniatur, per quem sine damno causa decidatur. Quod si natura causæ, vel alia ratio faciat, ut negotium apud eum decidi non possit, per civilem procedat judicem, observatis clericorum privilegiis: nec mora circa talia fiat. §. 1. Sed in civili crimine civilis [53] præsit judex, ut lis ultra [54] duos non egrediatur menses: nec tamen puniatur, etiam si reus sit inventus, priusquam per Episcopum sacerdotio spolietur. §. 2. Si vero crimen sit Ecclesiasticum [55]: Episcopalis erit examinatio, & castigatio.

1 Non Episcopus a loco, sed locus Episcopi vita purificandus est, v. ad hunc locum *distinctionem* 40. *passim.* 2 Episcopus non pretio, sed precibus ordinandus 3 Sic omnes manuscripti: Alii legunt, nec precibus. 4 Quæri, cogi, rogari & invitari Episcopus, non obtrudi debet. 5 Sic Alexander Severus præfectum urbis a Senatu accepit, alterum prætorio præfecit, qui ne fieret, etiam fugerat, dicens. *Invitos non ambientes in Republica tolerandos esse.* vid. Lampridium *in Alexandro Severo.* adde omnino Novellam Martiani, vid. *tit.* 1. *in princ.* Felix respublica, [illegible] nolentibus & actus publicos repulsantibus administretur. 6 Magnum est, nudæ virtutis præmio reluctantem ad honores promoveri. 7 Vid. *Nov.* 6. *cap.* 1. 8 Par ubi delictum, ibi pœna æqualis esse debet, *l. ult.* ȷ. *ad leg. Jul. repet.* 9 *Eclog* 3. *cap.* 12. 10 Orphanotrophi sunt, qui parentibus atque substantiis destitutos minores sustentant & educant, veluti affectione paterna, *hac l. in fin.* aut quasi tutores pupillorum, & curatores adolescentum. 11 Et patres. 12 Orphanotrophi quasi tutores & curatores. vid. *Novell.* 131. *cap.* 15. 13 Adde *l.* 24. ȷ. *de admin. tut.* 14 Orphanotrophi inventarium facere tenentur: quinam alii: vide Rolandum a Valle, 1. *cons.* 49. Est ne hic satis coram solo notario sine testibus inventarium facere? Dixeris; quod in aliorum inventariis non est. vid. Cujac. *Nov.* 1. 15 Nihil interest, inventarium fiat apud notarium, an apud judicem, si tamen apud notarium fiat, judicis confirmantis, & administrationem concedentis autoritas requirenda erit. 16 Vel alias res pro eis emant, ut huic legi addunt Græci, [illegible] 5. *tit* 2. *c* 12. 17 Orphanotrophi non tenentur ad rationes orphanis reddendas, ut hic, sed Episcopo, *Nov* 123 *cap* [illegible] Imo non tenentur reddere rationes, *Nov.* 131. *cap.* 15. [illegible] *Nov.* 131. indefinite loquitur: ideoque potest ita intelligi, ut orphanotrophi teneantur reddere rationes, non ipsis orphanis, *arg. l. ult.* §. 4. *C. de bon. quæ lib.* sed Episcopo 18 Educator ei quem educavit, quasi pater, Theoph. *in fin. princ* *Inst.* [illegible] *l. cum oportet.* 6. §. *cum autem.* ȷ. *de bon. quæ lib.* 19 16. *C* Theod 11 . 23. 20 *l.* 32. §. 4. *D. de recept. qui arbitr.* 21 Vid. *l.* 6. ȷ. *de modo* [illegible] 22 Theodorus lector, novo jure monachi, *Nov*, 79. & clerici coram suo Episcopo conveniuntur, *Nov.* 83. 23 Id est, solita. 24 Lares & domicilium monachi, monasterium. 25 *l.* 25. *supr h. t. l.* 13. ȷ. *de Episcop. aud. Nov.* 83. Goth. Si vero Episcopus differat judicare, reducetur ad secularem *Novell.* 123. *cap.* 21. §. 2. adde *Nov.* [illegible] 115 *in pr.* Ans. 26 Clerico, quamvis litiganti honor habendus est. 27 Clerici, non orthodoxi, sortiuntur forum seculare. 28 Ecclesiæ defensor idem, qui œconomus Ecclesiæ, ut hic, & §. 3. ȷ. *h. t.* qui & dispensator quoque pauperum §. 4. ȷ. *h. t.* 29 Ea sunt vitia executorum. 30 Pauper fidejussorem facile reperire non potest. adde *Nov.* 88. *c.* 2. §. 1. *in med.* 31 Hæc juris delegatio non est proprie delegatio: sed ordinaria potestas. *Bald.* 32 Hæc particula, *aut* pro *id est*, sumitur, *ut supr.* 33 Id est, mutuis. Quoties enim plures conveniuntur, possunt vice mutua fidejussores esse. *l.* 28. *ff. de tutorib. datis.* 34 *l.* 25. §. 1. ȷ. *h. t.* *Nov.* 123. *c.* 21. *in fin.* 35 Utcunque propter inopiam quis fidejussorem dare non possit, cogitur tamen pati bonorum suorum hypothecam. 36 *Nov.* 123. *c.* 28. in causis Ecclesiæ conveniendus est œconomus 37 Dispensator pauperum fit œconomus Ecclesiæ. Idem postea Vicedominus & major dominus [illegible] *Nov.* 59. *c. Volumus* 2 [illegible] rerum Ecclesiasticarum administrator, procurator [illegible] minor defensore & advocato. 1. *q.* 3. *c. salvator.* 8. [illegible] arbitrio [illegible] Episcopum disponebatur [illegible] judices, [illegible] tamen [illegible] rum, & quasi pedanei [illegible] principes non illibenter involarunt postea, vel [illegible] forte [illegible] pietatis, vel utilitatis alicujus occultæ causa; De vicedominis, adde Speculatorem ȷ. *partic.* 3. *rubr. de vicedom.* 38 Id est, ab Episcopo. 39 De quibus v. *l.* 12. ȷ. *de prox. sacror. scrin.* 40 *l.* 25. §. 2. *supr h. t.* adde *Nov.* 123. *c.* 28. 41 Hinc colligunt Bald. & Wurmf. 1. *obs.* 6. *l.* 5. [illegible] in alieno territorio fieri posse. Aliud tamen fore, si territoria diversorum fuerint principum: vel si corporalis fiat prehensio. adde *l.* 2 ȷ. *de off. præf.* [illegible] Bald [illegible] 42 Eos conveniri monuerit. *Hal.* 43 Executores vexationi indulgere non licet. 44 Jubet igitur clericos immunes esse contumeliis, impulsionibus, convitiis, & corporalibus injuriis executorum: quales ipsi executores inferre debitoribus solent in ipso exequendi officio. 45 Corporales injurias hic vocat, manus injectionem. 46 *l.* 22. §. 1. *supr. h. t.* 47 *l.* 5. *supr. de sacrosanct. Eccl.* 48 *l.* 2. *supr. h. t.* 49 Lucrosa. Æquum enim est quemque temeritatis suæ, non alienæ pœnam pati. 50 Victus victori condemnatur ad expensas. *l.* 4. ȷ. *de fructibus & litium expensis. l.* 79. *ff. de judi.* 51 Et [illegible] abrogatur principium legis 33. *supr. h. t.* 52 Decanica loca quæ essent, dixi *Nov.* 79. *cap.* 4. 53 Hoc abrogatur per authenticam proxime sequentem. 54 Hoc speciale est in clericis: nam in cæteris instantia criminalis non excedit biennium. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. ȷ. *ut intra certum tempus.* 55 Criminum alia Ecclesiastica, alia secularia: alia mixta Prioris generis, hæresis ac simonia, secundi, furtum & similia: tertii, adulterium, concubinatus, mollities. v. Clarum 5. *sent.* §. 1. *quæst.* 1. *versic. præmittendum*

De

De his, qui justitiam denegant Ecclesiasticis personis.

Nova constitutio Friderici Imperatoris, de statu & consuet. cont. lib. Eccles. §. item statuimus, ut nullus, col. 10. constit. fin. pag. 744.

STatuimus [1], ut nullus Ecclesiasticam personam in criminali quæstione vel civili [2] trahere ad judicium seculare præsumat contra constitutiones imperiales, & canonicas sanctiones. Quod si actor fecerit, a suo jure cadat: judicatum non teneat: & judex ex tunc potestate judicandi privetur. §. 1. *Sancimus etiam, ut si quis clericis vel ecclesiasticis personis justitiam denegare præsumpserit, tertio requisitus jurisdictionem [3] suam amittat.*

De peculio clericorum.

34. Iidem AA. Eutropio [4] P. P.

SAcrosanctæ orthodoxæ fidei Episcopi atque presbyteri, diaconi quoque, qui, semel probatis moribus integritate castissima, ad hunc gradum meruerint pervenire, ea, quæcunque in eodem clericatus gradu locoque viventes acquirere, & habere potuerint, etiamsi in patris avique aut proavi potestate constituti sint [5], & adhuc superstites habeantur, tanquam [6] bona propria vindicent: de his (si quando eis libitum fuerit) eis testandi, vel donandi, vel quolibet alio titulo alienandi libera [7] facultate concessa: ut ea bona quoquo tempore [nunquam ad divisionem veniant,] nunquam fratribus vel sororibus aut ex his genitis conferantur: sed ad eorum filios, posteros, & quoscunque extraneos [8] heredes perveniant, nec a patribus, avis, aut proavis, sed ab ipsorum liberis tanquam præcipua vindicentur: [&] certe his lucro cedant, quibus ipsi id peculium, vel inter vivos alienatione habita, vel mortis tempore, ultima & jure cognita voluntate concesserint. Dat. 5. Kal. April.

De solutione patriæ potestatis.

In AUTHENT. const. quæ dign. col. 6. tit. 10. al. tit. 9. seu Novel. 81.

SEd Episcopalis dignitas solvit [9] jus patriæ potestatis: sicut etiam & Consularis, & Præfectura sacrorum prætoriorum, & Urbicaria, & Magisterium militare: & omnis dignitas valens liberare a curia, liberat a patria potestate: cum hoc quodcunque cingulum suæ potestatis præmium honoratis præstet. Ita tamen, ut filii eorum post mortem avorum recidant in potestatem, ac si contigisset eos morte parentum, & non ex præsenti lege suæ potestatis fieri.

De bonis clericorum.

In AUTHENT. de Eccl. tit. §. interdicimus, col. 9. tit. 14. al. tit. 6. seu Novel. 131. c. 13.

LIcentiam [10] habeat Episcopus [11], quæcunque ante Episcopatum probatus fuerit habuisse, & quæcunque post episcopatum jure cognationis usque ad quartum gradum ad eum pervenerunt, ad quos voluerit, ultima voluntate transmittere. cæteris [12] rebus alio modo acquisitis ab eo, dominio ecclesiæ reservatis: nisi in utilitatem ecclesiæ, vel opera pietatis consumptæ sint. Eadem distinctione habita in administratoribus cujuscunque loci religiosi. §. 1. *Item si quis Episcopus aut minister ecclesiæ moriatur sine testamento, & successore legitimo, vel legitima, successio competit ecclesiæ, in qua constituti sunt.*

De peculio clericorum.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. presbyteros, col. 9. tit. 6. al. tit. fin. seu Novell. 123. c. 19.

PResbyteros [13], & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores (quos [14] omnes clericos *appellamus) res quolibet modo ad dominium eorum venientes, habere in sua potestate præcipimus, ad similitudinem castrensium peculiorum: & donare cui volunt secundum leges, & in his testari, licet sub parentum potestate sint: sic tamen, ut [15] horum filii, aut his non extantibus, parentes eorum legitimam ferant partem.*

De privilegiis locorum piorum.

35. Iidem AA. Dioscoro P. P.

OMnia privilegia [16], quæ a retro Principibus, aut a nostra Serenitate, vel judiciariis dispositionibus, aut liberalitatibus, pro singulis quibuscunque temporibus, ex consuetudine, [vel constitutione,] sive circa jus metatorum [17], sive in aliis quibuslibet rebus præstita sunt orphanotrophiis, sive asceteriis, vel ecclesiis, aut ptochotrophiis seu xenodochiis, vel monasteriis, atque cæteris omnibus ac [etiam] rebus juris eorum, ad curam Oeconomi [18] viri religiosissimi presbyteri, & orphanotrophi, vel ad eos, qui post eum loco ejus successerint, pertinentibus, ad [19] similitudinem [20] Zotici [21] beatissimæ memoriæ, qui primus hujusmodi pietatis officium invenisse dicitur; per hanc pragmaticam sanctionem firma illibataque in perpetuum custodiri decernimus: [illegible] enim hoc videtur esse necessarium: cum exinde sustentatio, [illegible] tio orphanis, atque egenis, & usibus ecclesiasticis ac ptochotrophiis [illegible] asceteriis comparetur. Domus etiam aliasque res superius nominatas [illegible] curam memorati [22] viri pertinentes, vel postmodum quolibet mod[o] [illegible] ejus sollicitudinem, vel eorum, qui post eum ad ejusdem orphanotrophii curam vocati fuerint, perventuras: ad instar majoris venerabilis ecclesiæ hujus inclytæ Urbis: omnibus privilegiis, quæ eadem sancta ecclesia vel nunc adipiscitur, vel postea merebitur, perpetuo potiri pietatis intuitu decernimus. Dat. Non. Januar. CP. MARTIANO A. COS. & ZENONE.

De Episcopis, territorio, & jure singulari civitatum.

36. [23].

UNaquæque [24] civitas proprium Episcopum habeto. Et si quis vel per divinum rescriptum civitatem aliquam aut suo Episcopo, aut territorio, aut alio quopiam jure privare audeat; exuitur bonis, & infamis redditur. Excipitur autem Tomensium [25] Scythiæ civitas: illius enim Episcopus reliquarum [26] etiam civitatum curam gerit: tum etiam Leontopolis Isauriæ subest Episcopo Isauropolitano [27].

De adscriptitiis. 1. De servis. 2. De loco judicii.

37. Iidem AA. Sebast. P. P.

JUbemus *adscriptitiorum* [28] creationes (secundum veterem constitutionem) nisi [29] dominorum possessionum, unde oriundi sunt, evidens concurrerit consensus, nullius penitus esse momenti: sed eisdem fundorum dominis, qui faciendæ creationi non (sicut dictum est) evidenter consenserint, jus proprium ad similitudinem cæterorum colonorum in suos adscriptitios exercendi, tanquam si nulla creatio intercessisset, tribui facultatem. † Idemque hoc super illis quoque agricolis decernimus observari, qui cum essent adscriptitiæ conditionis nexibus adstricti, solitariam vitam videlicet appetentes, quibuslibet sese monasteriis contra voluntatem dominorum fundorum duxerint offerendos. §. 1. Servos sane sociari clericorum consortiis, volentibus atque consentientibus dominis, modis omnibus prohibemus: cum liceat eorum dominis, data [30] prius servis libertate, licitum eis ad suscipiendos honores clericorum iter (si hoc voluerint) aperire. §. 2. Omnes præterea virorum clarissimorum provincias moderantium sententiis absque ulla privilegii differentia, (qui tamen præsidali jurisdictioni subjecti sunt) sive Episcopi, vel quilibet clerici, aut monachi, aut cujuslibet conditionis sint, pariter respondere decernimus: nulla [31] in posterum viris clarissimis provinciarum rectoribus ad loca, in quibus incusatæ personæ consistunt, perveniendi necessitate penitus imponenda: cum non solum legibus, verum etiam naturali quoque juri [32] conveniat, quos res exegerit, judicialibus ad judicium vocari sententiis, non ipsos judices (quod dictu etiam injustum est) ad subjectos deduci, sed per datos ab his judices ad causæ examinationem in locis, ubi incusati degunt, procedere.

De adscriptitiis.

In AUTHENT. de sanct. Episcop. §. adscriptitios. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novel. 123. cap. 17.

ADscriptitios in ipsis possessionibus, in quibus sunt adscripti, clericos etiam præter [33] voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, ut clerici facti, impositam sibi agriculturam adimpleant, subrogato aliquo quem maluerint.

De Servis.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si servus. col. 9. tit. 6. al. tit. fin. seu Novel. 123. c. 17.

SI servus [34], sciente domino, & [35] non contradicente in clericum ordinatus fuerit ab Episcopo: ex hoc [36] ipso, quod constitutus est, liber & ingenuus erit. Si vero, ignorante domino, intra anni unius spatium, & servilem fortunam probare; & servum suum accipere. Si vero servus, sciente vel nesciente domino (sicut diximus) ideo quod in clero constitutus, liber est factus, ministerium ecclesiasticum reliquerit, & ad secularem vitam transierit: suo domino ad serviendum tradatur.

38. Iidem AA. Sebastiano Præfecto Prætorio.

SErvis si dominorum fuerint voluntate muniti, solitariam vitam participandi licentia non denegetur: dum tamen eorum domini [37] non ignorent: Quod si servis suis ad monasteriorum cultum migrandi tribuerint facultatem, eorundem servorum dominio, donec [38] iidem servi in eodem monachorum habitu duraverint, spoliandos esse censemus:

1 Ad hanc Friderici constitutionem vide Socinum *cons.* 12. *col.* 5. *num.* 16. *vers. solus enim Episcopus. vol.* 1. Feder. de Sen. *cons.* 99. Rom *cons.* 396. *n.* 39. Cottam, *in memor.* [illegible] *clerici non possunt.* Mod. 2 Et ita abrogatur § 1 *Authenticæ superioris.* Is tamen in usum reductus est apud Gallos, hac Authentica Friderici desueta; qua de re valde queritur Rebuff. *in procem. constitut gloss.* 5 *num* 3. Goth In hanc constitutionem vide Socin *consil.* 12 & Roman. *consil.* 369 Ant. 3 Hoc item speciale est. In aliis enim casibus jurisdictionem non amittit, qui jurisdictione abutitur sed extra ordinem punitur. *Novell. de mandatis P. P.* 17. [illegible] 3 *Novell. ut litig. antes jurent.* 124. [illegible] 4 Al. *Bonifacio,* al. *Florentino,* al. *Erythro,* al. *Eunomo.* 5 Hodie ipso jure, Episcopatus filios patria potestate liberat *Nov* 81. *c* 3 *pr* At non liberat omnimodo a curia. *Novell.* 123. *c.* 4. 6 *l.* 50. [illegible] *Nov* 123 *c.* 19. 7 Servata tamen legitima parentibus. *Authent. presbyteros.* [illegible] *Novell.* 123 *c.* 19. 8 Hodie nonnisi in certis bonis *Authent. licentiam.* [illegible] *Novell* 131. *c.* 13. *v etiam l* 42. §. 3. [illegible] 9 Vide [illegible] *ad l. qui se patris. num.* 18 [illegible] & limita procedere hoc, si sit utile ipsi filio, cujus si ea solutio cederet in detrimentum, aliud dicendum esset. Tiraquell *in tract. le mort saisit le vif part* 7 *declar* 1. *num.* 2. & *in tract de nobilit. c* 6. *num* 49 & *cap.* 24 *num.* 7. sed quid si desinit esse episcopus, an recidet filius in potestatem ejus? respondeo quod non, juxta *l. qui liberat* [illegible] *de adopt* & Tiraquell *de legib. connub.* [illegible] 2. *per totum.* Mod. Et ita abrogatur pars *legis* 34. *supr.* [illegible] *etiamsi in patris potestate sint.* 10 Baldus hanc licentiam ita explicat Prælatum regularem non posse testari. Prælatum secularem de propriis posse testari, non de Ecclesiasticis: eandem distinctionem servandam, si de communibus bonis sint quæsita Quid si incertum est, unde quæsita? Baldus putat in dubio præsumi quæsita ex reditibus ecclesiæ, & ita de his testari non posse. adde Wurmserum 1. *pract.* 39. *n.* 3. 11 Et idem statuendum de clericis, qui etiam de bonis, quæ ante ecclesiasticæ dignitatis promotionem possidebant, vel aliunde durante ea acquisiverunt, testari libere possunt *cap.* 1. & *cap* [illegible] *de testam.* Mod. 12 Et ita restringitur pars legis 34. *supr. h. t ibi:* & *quoscunque extraneos.* 13 Authenticæ hujus explicationem pete a Bartolo *in l.* [illegible] *de legat* [illegible] & Abbate *in cap ex parte. de appell.* Mod. 14 Clericorum appellatione comprehenduntur presbyteri, diaconi, subdiaconi. 15 Et ita restringitur pars *legis* 34. [illegible] *alienandi libera facultate.* 16 V. *l.* 22. [illegible] *supr.* [illegible] 17 Hoc est, hospitum recipiendorum. 18 Niconis, cujus nomen hic deesse [illegible] ostendunt verba sequentia, ad curam memorati viri. 19 Ad similitudinem aliquorum aut alicujus loci, concessa alicui privilegia, si prioris loci augentur privilegia, & hæc augebuntur (nisi ad similitudinem præsentium tantum privilegiorum unius loci, alteri loco privilegia data sint, *arg. l. si ita.* 7. *ff. de auro & argent. legat.*) licet, prioris loci deminutis privilegiis hujus privilegia non minuantur. *arg. l.* 10. *in fin. D. de bon. possess. contr. tab.* [illegible] de quo tamen dubitari potuit, *arg. l. in testamento* 27. *D. de cond. & demonst* 20 Eadem privilegia postmodum attributa sunt Xenoni Samsonis. *Nov.* 59. *cap* 3 & *Novell* 131 [illegible] *lib.* 1. περὶ τῶν [illegible] vid. Cujac. 1. *obs.* 12. 21 Zoticus Constantinopolitani orphanotrophii primus fuit Orphanotrophus, cui non multo post Nicon successit. Procop. *lib. de ædificiis Justiniani.* 22 Id est, Niconis, cujus nomen proprium deerat superius. 23 Interpretatio Contii. 24 Vid. Paul. *ad Tit* [illegible] 5. 25 Sozomenus legit *Tomensium,* quorum Episcopatui inter cæteros præfuit Theotim. 7. *histor* 26. vel Theotimus 6 *Socrat.* 11. 26 De unione beneficiorum, v quæ scripsi *ad l.* 40. *infr. h. t.* 27 Isauria Ammiano 14. Ptolemæo Ἰσαυρα metropolis quondam Isauriæ. In eadem præcipuæ urbes Seleucia & Claudiopolis. Ammian. *ibid.* 28 Dixi *ad c.* 81. *Apostolicum.* 29 Hodie adscriptitii ad clericatum possunt promoveri invitis dominis: sed per substitutum servire debent. *Auth. prox. infr. h. t.* 30 Hodie servus consentiente domino in clericum ordinatus ipso jure censetur liber. *Authent. si servus infr. h. t.* huc refer *distinct.* 54. 31 *Ut l.* 33. [illegible] *h. t.* 32 Jure conveniri litigatores ad judices deduci, non judices ad litigatores: &, ut Baldus joculariter scribit, pons ire non debet ad alnum, sed e converso: excipe tamen casus *l.* 15. *ff. de jurisd.* [illegible] 2. §. 1. *infr. de jurejur.* [illegible] 33 In eo derogatur *l.* 37. *supr. h. t.* [illegible] *dominorum* [illegible] *consensus* 34 Vide Gudelin. *de jure Noviss.* *lib.* 1. *c* 4. *num.* 2. Ant 35 Favore religionis, qui non contradicit, consentire intelligitur. 36 [illegible] expresse libertas erat conferenda: & ita derogatur *l.* 37. §. 1. *supr. h. t. ibi: data prius servis libertate* 37 Scientibus, nec expressim vetantibus dominis servi solitariam vitam possunt profiteri. 38 Causa finalis commensurata tempori commensurat sibi effectum secundum illud tempus. *Bald.* Vel ita, consensus, favor, privilegium & immunitas concessa alicui contemplatione certæ causæ finalis, tamdiu durare intelligitur, quamdiu causa ipsa finalis perdurat.

alioqui, ſi relicta forte vita ſolitaria, ad aliam quamlibet ſeſe conditionem tranſtulerint, certum eſt eos ad ſervitutis jugum, quam monaſticæ profeſſionis cultu evaſerant, reverſuros. Datum Non. Febr.

De ſervis, adſcriptitiis, & curialibus ſeu officialibus.

In AUTHENT. de ſanct. Epiſcop. §. ſed hæc quidem. col. 9. tit. 6. al. tit. fin. ſeu Novel. 123. cap. 4.

EPiſcopalis ordo liberat a fortuna ſervili, vel adſcriptitia: ſed non a curiali ſive officiali: nam & poſt ordinationem durat: ita ut per ſubjectam, vel interpoſitam perſonam officium adimpleatur: niſi curiæ, vel officio reſtituatur.

In AUTHENT. de Monachis. §. hinc autem. col. 1. tit. 5. ſeu Novel. 5. c. 2.

VErum & ſi legitimo probatus experimento monachus efficiatur, evadet jugum ſervitutis. Debent enim per triennium, antequam monachi efficiantur, in monaſteriis permanere, poſtea vero ſi monachi facti fuerint, liberi erunt.

De monaſteria relinquentibus. 1. De fructuum oblatione. De angariis, & quibuscunque vexationibus.

39.[1]

QUi ſua monaſteria relinquunt, non recipiunt, quas attulerunt ad ea, res mobiles, cujuſcunque quantitatis ſint: etiamſi non ſint confecta monumentorum geſta ſuper illis. In donationibus autem immobilium, oportet jura ſervari, quando non adimitur ei, qui donavit, evictio[2] (earum). §. 1. Non oportet, Epiſcopos aut clericos cogere[3] quoſquam ad fructus offerendos, aut angarias dandas, aut alio modo vexare, aut excommunicare, aut anathematizare[4], aut denegare communionem, aut idcirco non baptizare: quamvis uſus ita obtinuerit. † Tranſgreſſor cadit ab Eccleſia, & adminiſtratione ipſius, & dat decem libras. Hæc vero obtinent in ſola imperatrice (civitate) & territorio ejus, & locis ad eos qui a patriarcha ordinantur, pertinentibus, aut ad ordinatos ab his Epiſcopos.

De monaſteriis, monachis, Abbatibus, Epiſcopis.

40.[5]

MOnaſteria[6] degunt (ſeu cenſentur) ſub Epiſcopis territoriorum ſuorum, & Abbatum[7] quidem curam gerunt Epiſcopi: monachorum[8] vero abbates. §. 1. Non[9] ſit vero Abbas[10] duorum[11] monaſteriorum.

Inſinuatio teſtamenti coram quo fieri debeat.

41. Imp. JUSTINUS A. Archelao P. P.

REpetita[12] promulgatione, non ſolum judices quorumlibet tribunalium[13], verum etiam defenſores[14] eccleſiarum hujus Almæ urbis, quos turpiſſimum[15] inſinuandi ultimas deficientium voluntates genus irrepſerat, præmonendos eſſe cenſemus, ne rem attingant, quæ nemini prorſus omnium, ſecundum conſtitutionum præcepta, præterquam[16] Magiſtro cenſus, competit: Abſurdum etenim clericis eſt, immo etiam opprobrioſum[17], ſi peritos ſe velint [oſtendere] diſceptationum eſſe forenſium[18]: Temeratoribus hujus ſanctionis pœna quinquaginta librarum auri feriendis. Datum 13. Kal. Dec. CP. JUSTINIANO[19] A. II. & OPILIANO COSS. 524.

De electione & rebus epiſcopi. 5. De œconomis. 6. De rebus xenodochi, noſocomi, ptochotrophi, orphanotrophi. 7. De his, quæ poſt neceſſariam erogationem ſuperſunt. 8. De ſucceſſoribus. 9. Ne quis per largitionem ordinetur. 10. De pſalmodia. 11. Concluſio.

42. Imp.[20] JUSTINIANUS A. Atarbio Præf. Præt.

OMnem adhibentes providentiam circa ſanctiſſimas eccleſias in honorem, & gloriam ſanctæ, & incorruptæ[21] homouſiæ Trinitatis, per quam & nos, & communem rempublicam ſalvos fore credidimus: inſiſtentes etiam doctrinæ ſanctorum Apoſtolorum, *de creandis irreprehenſibilibus*[22] ſacerdotibus, qui quidem ob id potiſſimum ordinantur, ut[23] ſuis precibus benignitatem humaniſſimi Dei rebus adquirant communibus, præſenti lege ſancimus, ut quoties in qualicumque civitate ſacerdotalem ſedem vacare contigerit, decretum fiat ab his[24], qui eam civitatem incolunt, ſuper tribus[25] perſonis rectæ fidei, & honeſtæ vitæ, aliorumque bonorum, & virtutum teſtimonium[26] habentibus, ut ex ipſis idoneior ad Epiſcopatum promoveatur: ſi enim ſancti & glorioſi Apoſtoli ſacerdotium a Domino Chriſto Deo conſecuti, & qui bonis omnibus terram repleverunt, & ejus doctrinam omnibus impartiti ſunt, neque ipſi vitæ ſuæ, quam in hoc mundo degebant, ſalutis noſtræ cauſa pepercerunt: quomodo æquum non fuerit, ut qui ſubingrediuntur eorum ordinem, & inſtituuntur ſanctiſſimarum eccleſiarum ſacerdotes, purum habeant propoſitum, & pecunias[27] contemnant, omnemque vitam ſuam ad clementiſſimum applicent Deum. §. 1. Convenit igitur hujuſmodi eligi, & ordinari ſacerdotes, quibus nec[28] liberi ſint, nec nepotes: etenim fieri vix poteſt, ut vacans hujus quotidianæ vitæ curis[29], quas liberi creant parentibus maximas, omne ſtudium, omnemque cogitationem circa divinam liturgiam, & res eccleſiaſticas conſumat. Nam cum quidam, ſumma in Deum ſpe, & ut animæ eorum ſalvæ ſint, ad ſanctiſſimas adcurrant eccleſias, & eis omnes ſuas facultates adferant, & derelinquant, ut in pauperes, & egentes, & alios pios uſus conſumantur: indecens eſt, Epiſcopos in ſuum illas auferre lucrum, aut in propriam ſobolem, & cognatos impendere. Oportet enim epiſcopum minime impeditum affectionibus carnalium[30] liberorum, omnium fidelium ſpiritualem eſſe patrem. Has igitur ob cauſas[31] prohibemus habentem natos aut nepotes, ordinari epiſcopum.

§. 2. De his vero epiſcopis, qui nunc ſunt, vel futuri ſunt, ſancimus, nullo modo habere eos facultatem teſtandi, vel donandi, vel per aliam quamcumque excogitationem[32] alienandi quid de rebus ſuis, quas poſtquam[33] facti fuerint epiſcopi, poſſederint & adquiſierint, vel ex teſtamentis, vel donationibus, vel ex alia quacumque cauſa: exceptis[34] duntaxat his, quas ante Epiſcopatum habuerunt ex quacunque cauſa, vel quas poſt Epiſcopatum a parentibus & theiis, hoc eſt, patruis, vel avunculis[35], & a fratribus ad ipſos pervenerunt, perventuræque ſunt: quæcunque enim poſt ordinationem ex quacunque cauſa extra[36] præfatas perſonas ad ipſos pervenerunt, ea jubemus ad ſanctiſſimam Eccleſiam, cujus Epiſcopatum tenuerint, pertinere, & ab ea vindicari, & evinci: nulla alia perſona poteſtatem habente, ex eo proprium quid auferre lucrum. Quis enim dubitaverit eos, qui ipſis proprias res relinquunt, aut reliquerint, etſi in aliam perſonam transferunt, aut tranſtulerunt, non[37] potius ipſum ſacerdotium contemplantes, quam ejus perſonam, & cogitantes, quia non ſolum ab ipſis relicta pie inſument, ſed & ſuas ipſorum res adjicient, id feciſſe? §. 3. Ab hac autem generali noſtra lege excipimus ea[38] ſola, quæcumque & qualiacumque in hunc usque diem fuerint Epiphanii Archiepiſcopi felicis hujus civitatis, & ſanctiſſimi Patriarchæ. Nam ſuper his, quæ ab hoc tempore ei adquirentur, ea, quæ a nobis conſtituta ſunt, obtinere, & ipſa ad ſanctiſſimam majorem eccleſiam pertinere jubemus. §. 4. Poſt mortem vero Deo amantiſſimorum Epiſcoporum, jubemus, ut pro tempore illarum eccleſiarum Oeconomi rationes[39] reddant earum[40], quæ ab illis relictæ ſunt, rerum: idque ſanctiſſimis eccleſiis proficere, quod ex hac noſtra lege eis debetur.

§. 5. Et ipſos quidem œconomos cum judicio & diligenti diſcuſſione creari præcipimus: ſcientibus ipſis, quod ſingulis[41] annis rationem referent ſanctiſſimo[42] Epiſcopo ſuæ adminiſtrationis: & quacumque in re videbuntur res eccleſiaſticas minuiſſe, vel læſiſſe, vel proprium quæſtum quæſiſſe, hoc eccleſiaſticis rebus reſtituent. Itaque ſi quidem ſuperſtites iſtiuſmodi rationes ſubierint, fiant quæ ſupra dicta ſunt: ſi vero non redditis rationibus defuncti fuerint: tunc ipſorum heredes[43] ſubjiciantur tali diſcuſſioni, & conveniantur pro reſtitutione omnium, quæ ex ea cauſa debere illos conſtiterit. §. 6. Neceſſarium quoque eſſe credidimus, etiam ſuper his aliquid definire, qui curam ſuſceperunt ſuſcepturive ſunt venerabilium xenonum, & noſocomiorum, & ptochiorum, & orphanotrophiorum, & brephotrophiorum: nam[44] & ipſis omnem licentiam auferimus, de adquiſitis rebus poſt ſuſceptas hujuſmodi curationes vel per teſtamentum vel per alium quemlibet modum, vel machinationem quicquam in alias[45] transferendi perſonas: exceptis quæ prius habuerant, vel poſtea a parentibus vel theiis, vel fratribus ad ipſos pervenerunt. Omnia enim quæcumque ad ſancta pertinent loca, vel quæ ad ipſorum præpoſitos poſt ſuſceptam hujuſmodi curam pervenerunt, vel perventura ſunt, ad[46] ipſa venerabilia pertinebunt loca: eaque pie in eos diſtribui[47] & erogari volumus, qui in illis locis ſunt, vel curantur. Manifeſtum enim eſt: quod quiſquis derelinquit vel donat, ſive in ſcriptis ſive ſine ſcriptis xenodocho, vel noſocomo, vel ptochotropho, vel orphanotropho, idcirco dat, ut pie per ipſum diſpenſetur: ut qui multam[48] de eorum pietate præſumptionem & occaſionem habeat, qui iis locis præfecti ſunt: neque vero juſtum eſt, ipſum ea, quæ ſub prætextu[49] eorum, quæ ſub ejus cura ſunt, accipit, non in ipſos vel pro ipſis impendere, ſed in propriam perſo-

1 Interpretatio Contii. 2 *l.* 2. *J. de evict.* 3 Nec enim ab aliis coguntur ipſi, *l.* 2. *J. h. t.* 4 Anathematiſmum diſtinguit ab excommunicatione recte: Eſt enim plus anathemate percelli, quam nuda communione privari. 5 Ex nomocanone 1. c. 20. 6 Interpretatio Contii. 7 Abbates in Epiſcoporum poteſtate conſiſtunt: & ſi quid extra legem fecerint, ab ipſis corriguntur, *can. abbates.* 16. *can. monaſteria.* 17. *cauſ.* 18. *qu.* 2. 8 Monachi Abbatibus omni obedientia, & devotione ſubjici debent. *d. can. abbat.* 9 Beneficiorum multitudo jure civili prohibita, *ut hic.* & jure Canonico, *c. cum in cunctis. §. cum vero. de elect. cap. poſt electionem. de conceſſione prebendæ:* vide *titulum de prebendis diſt.* 89. *c. ſingula*, id eſt, niſi forte ea ſit doctorum penuria, ut unum pluribus eccleſiis, quam ſingulos ſingulis præfici magis expediat. 70. *diſt. c. ſanctorum.* Quin inventæ ſunt beneficiorum conjunctiones ſeu uniones, ob deſertas civitates, deminutos reditus, & ſimilia. *L.* 36. *ſupr. h. t. c. & temporis.* 48. *c. poſtquam.* 49. 16. *q.* 1. *c. quia monaſterium.* 2. *de religioſis domibus. c. eam te.* 4. *de ætate & qualitate.* (Hujuſmodi magiſtratuum conjunctiones multæ apud Juſtinianum, *Novell.* 8. 24. 25. 26. 27. 28. 29. ſic populus Albæ, & Romæ in unum coiit. *Livius* 1. *Ovid.* 6. *Faſtor.*) uniones autem iſtæ fiunt varie: uno modo ut plane unum beneficium ſit, unus Epiſcopus, unaque Eccleſia, *Nov.* 28. *in pr.* altero, ut una ſit ſuperior & principalis, alia inferior & acceſſoria, cui ideo vicarius certus conſtituitur, miniſterii ſacri obeundi cauſa, *cap. extirpandæ.* 30. *§. qui vero. de prebend.* Tertio, ut neutra ſubjiciatur alteri, ſed ambabus ſuum titulum, & gradum retinentibus idem miniſter præficiatur, *c. Novit ille.* 7. *de offic. & poteſt jud. del. ne Sede vacante. c. & temporis.* 48. 16. *quæſt.* 1. 10 Id in civilibus quoque magiſtratibus conſtitutum: *l. ult. in pr. J. de adſeſſ. & domeſt. l.* 5. *in pr. J. qui militare*, adde *l. lecta.* 40. *ff. de reb. cred.* 11 Hic verſiculus hodie non eſt in uſu. Solent enim diſpenſationes ad duo, tria, plurave beneficia obtineri *cap. de multa.* 28. *de prebendis.* Recte. Duar. 8. *de benef.* 4. non minus, inquit, monſtruoſi videntur, qui tot perſonas in eccleſia ſuſtinent, quam Briareus ille, qui manus centum habuit, ut eſt in fabulis: aut Geryon, quem trium corporum fuiſſe perhibent. *Goth.* Beneficiorum multitudo prohibita hic. Adde *c. cum in cunctis. §. non vero. de elect. cap. poſt electionem de conceſſ. prebend.* Excipe caſum 70. *diſtinct. cap. ſanctorum.* uniones tamen ex cauſa permittuntur. *Anſ.* 12 *l.* 23. *in verbo repetita promulgat. J. de teſtament.* 13 Pro tribunali. Cujac. *ad l.* 7. *in verbo, ſi paciſcar. fol.* 113. *ff. de pact.* 14 De quib. *l.* 33. §. 2. *J. h. t.* 15 Turpe eſt defenſori eccleſiæ, affectare munus inſinuandi teſtamenti. 16 Apud magiſtrum cenſus teſtamenta inſinuari ſolita. adde *l.* 23. *J. de teſtam.* 17 Opprobrium, adde *l.* 17. *J. h. t.* 18 Volunt tamen Canones ſacerdotem peritum eſſe ſecularium negotiorum, vide *diſt.* 39. 19 Reponendum Juſtino. 20 Interpretatio Contii. 21 Ἄχραντα. 22 Græci ἀνεπιλήπτους hic: & 1. *ad Timoth.* 3. *verſ.* 2, ſic Paul. *ad Titum* 1. *verſ.* 7. δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον. 23 Nota munus Epiſcopi: & ita Petrus *Act.* 6. *verſ.* 4. ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. adde *l.* 34. *J. de epiſc. aud. Novell.* 133. *cap.* 5. 24 Hinc illud Leonis Nulla ratio eſt ut inter Epiſc. habeantur, qui nec a clericis ſunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus epiſcopis cum metropolitani judicio conſecrati. vide 62. *diſt. can. nulla ratio.* 1. *diſt.* 63. & Apoſtoli in eligendis diaconis advocata multitudine diſcipulorum, Deſpicite, inquiunt, ex vobis, viros ſeptem, quos præficiamus, placuit hæc oratio toti præſenti multitudini. *Act.* 6. *verſ.* 2. 3. 4. 5. Goth. Imperator Henricus V. jus eligendi Epiſcopos & Abbates ad Clericos & religioſos tranſtulit. *Anſ.* 25 *Novell.* 123. *cap.* 1. §. 1. Cur non duabus? *ut Act.* 1. *v.* 23. 26 1. *ad Tim.* 3. *v.* 7. 27 Sic inter cætera Paulus ait, non oportere Epiſcopum eſſe αἰσχροκερδῆ ſed ἀφιλάργυρον 1. *ad Tim.* 3. *verſ.* 3. 28 *l.* 48. *J. h. t.* Imo quibus liberi ſint. 1. *ad Tim.* 3. *v.* 4. & *ad Tit.* 1. *verſ.* 6. adde *Nov. Leonis* 2. & 3. 29 Quas φροντίδας Græci, Paulus ἀνάγκην. 1. *Corinth.* 7. *verſ.* 26. & *princ. verſ.* 32. volo vos eſſe ἀμερίμνους. *huc refer verſ.* 33. 34. 30 Vide *Novell. Leonis* 3. quos tamen poſſumus ἔχειν ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος. 1. *ad Timoth.* 3. *verſ.* 4. poſſunt etiam iidem eſſe fideles, *ad Tit.* 1. *verſ.* 6. 31 Vide *Leon. Nov.* 2. 3. 32 Περίνοιαν. 33 Vide *Novell.* 131. *c.* 13. 34 Epiſcopi poſſunt de propriis bonis teſtari. 35 Ad quartum gradum. *dicto cap.* 13. *in medio.* 36 Adquiſita per Epiſcopum, eo mortuo deferuntur ad eccleſiam: nec in his teſtari poteſt. 37 Nota decidendi rationem, perſonæ extraneæ ſi quid donant aut legant epiſcopo, ejus ſacerdotium potius ſpectant, quam perſonam. 38 Vide quæ ſcripſi *ad Nov.* 38. *in fin.* 39 Oeconomi rationibus reddendis obnoxii. 40 Oeconomi inter cætera munus fuit mortuo Epiſcopo res defuncti Epiſcopi cogere, & earum rationes reddere. 41 Oeconomus Eccleſiæ ſingulis annis rationem reddebat. 42 Oeconomus Epiſcopo rationes reddere tenetur. 43 Rationibus reddendis obnoxius, ſi eas non reddiderit, onus earum reddendarum ad heredes tranſmittit. v. *l.* 12. *J. arb. tut.* 44 Piorum locorum adminiſtratores adquiſita poſt ſuſceptam hujuſmodi adminiſtrationem, ſive teſtamento, ſive alio modo in alium transferre aut donare alii non poſſunt, ſed ea loco pio, quem adminiſtrant, relinquere coguntur, niſi ea habuerint a parentibus, patruis, vel fratribus. 45 Præpoſiti locorum religioſorum, de adquiſitis teſtari non poſſunt. 46 Loca religioſa in adquiſitis ſuccedunt præpoſito. 47 Donantis pio loco mens eſt ea, ut relicta pie diſpenſentur. 48 Præſumptio maxima juſtæ adminiſtrationis ſumenda eſt pro eo, qui pii loci adminiſtrationi præfectus eſt. 49 Quod prætextu alicujus accipitur in ejus utilitatem verti debet.

nam

nam auferre, & proprio [1] lucro applicare timore Dei contempto: Quis enim tali curæ præpositum non existimet idcirco eam suscepisse, ut non solum quæ extrinsecus ad eum pervenient, sed etiam omnia, quæ habere eum contigerit, in eam rem impendat? §. 7. Amplius id quoque jubemus, ut quæcunque post necessariam erogationem in eos, qui eorum curæ commissi sunt, & debitam [2] curationem rerum & ædificiorum superesse contigerit, ea ad redituum comparationem proficiant: undique enim noster scopus nostraque intentio est, ad amplificationem & augmentum adducere res ad pios usus segregatas: sic enim quisquis pro sua anima quidquam facere volet, promptius erogabit; si [3] crediderit, ea quæ ab ipso data fuerint, pie administranda esse. §. 8. Si autem contigerit aliquem ab administratione sua cessare, quam acceperat: sancimus, eum qui in ejus loco constitutus est, cum timore Domini rationum redditioni subjici gestæ sub eo administrationis, sicut divina nostra lege continetur: sciente & eo, qui post ipsum constitutus est, quod Domino Deo pro his rationem reddet. §. 9. Præterea sancimus, (quemadmodum & divinis [4] canonibus definitum est) ne quis episcopus aut chorepiscopus [5], aut [6] visitator [7], sive circuitor [8] aut presbyter, aut alius cujuscunque dignitatis clericus per largitionem ordinetur. Sed nec œconomus, nec ecclesiecdicus [9], nec xenodochus, nec nosocomus, nec ptochotrophus, nec orphanotrophus, nec brephotrophus, nec quisquis ptochio [10] præficiendus est, per talem fiat largitionem: sed per judicium & probationem eorum qui in illis locis sunt, Deo amantissimorum episcoporum. Si vero quis inventus fuerit occasione prædictarum ordinationum & administrationum aliquid dedisse, vel accepisse, sive episcopus sit, sive clericus: & eum qui præbuit, & [11] eum qui accepit, extra sacerdotium & clerum fieri jubemus: ut post hæc Domini Dei subjaceant condemnationi. Si autem quis propter præfecturam dedisse [12] quid compertus fuerit, eum qui ita præfectus factus fuerit, extra clerum esse jubemus: si vero œconomus vel ecclesiecdicus [13] seu defensor vel chorepiscopus, id est, vel periodeuta [14], visitator vel xenodochus, vel nosocomus, vel ptochotrophus, vel orphanotrophus vel ptochio præpositus comperietur præbuisse quid, ut sibi cura illa committeretur, & hunc removeri ab hujusmodi cura, jubemus.

§. 10. Præterea sancimus, ut omnes clerici per singulas ecclesias constituti, per seipsos psallant [15] nocturna [16], & matutina, & vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appareant, nomen [17] quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clerici circa liturgiam Domini Dei: Turpe enim est, pro ipsis scriptos, necessitate ipsis inducta psallere. Si enim multi laicorum, ut suæ animæ consulant, ad sanctissimas ecclesias confluentes studiosi circa psalmodiam ostenduntur, quomodo indecens non fuerit clericos ad id ordinatos non implere suum munus? Quapropter omnimodo clericos psallere jubemus, & ipsos inquiri a Deo amantissimis pro tempore episcopis, & duobus presbyteris [18] in singulis ecclesiis, & ab eo [19], qui vocatur archos vel exarchos [20], & ab ecdico, sive defensore cujusque sanctissimæ ecclesiæ: & eos qui inventi non fuerint inculpate in liturgiis perseverantes, extra clerum constitui. Nam qui constituerunt, vel fundarunt sanctissimas ecclesias pro sua salute & communis reipublicæ: reliquerunt illis substantias, ut per eas debeant sacræ liturgiæ fieri, & ut in illis a ministrantibus piis clericis Deus colatur. † Licentiam autem concedimus omni [21] personæ, quæ quid horum prætermissum esse cognoverit, ea denunciare & publicare.

§. 11. Ea vero, quæ a nobis sancita sunt, fini tradi, & ad effectum perduci cum Dei benignitate jubemus: eos vero, qui in suspicionem venerint, aliquid horum ausu temerario prætermisisse, primum [22] quidem ex Domini Dei judicio periculum, ac deinde positas in hac lege pœnas sustinere. Dat. Kal. Mart. CP. DN. *Just.* P. P. A. II. Conſ. 528.

Præfatio. 1. *De Episcopis Constantinopolim proficiscentibus.* 2. *Sanctio.* 3. *Epilogus.*

43. [23] Idem A. Epiphanio Archiepiscopo Constantinopolitano & Patriarchæ.

OMnem semper adhibentes providentiam circa sanctissimas ecclesias [24], per quas & nostrum imperium sustineri, & communes res clementissimi Dei gratia muniri credidimus, necnon & nostras, & cæterorum omnium animas studentes salvari, & eam ob rem solliciti assidue, ne commoda sanctissimarum ecclesiarum, in quacunque civitate sint constitutæ, aliqua ratione minuantur: neve quæ in ipsis fiunt, divinæ liturgiæ [25] ex Deo amantissimorum sacerdotum absentia impediantur, aut non convenienter curentur: ac ne etiam sanctissimarum ecclesiarum consumantur res, tam propter itinerum, quam etiam commeantium huc sacerdotum & comitantium clericorum impensas, unde sæpe & sub fœnore accipiendi necessitas emergit, & ex ea re onus ad ipsas sanctissimas ecclesias venit: simul etiam, ne ecclesiasticarum rerum non convenienter procedat administratio per absentiæ Deo amantissimorum episcoporum tempus, his ad tuam beatitudinem divinis apicibus uti oportere existimavimus. §. 1. Per quos ipsi jubemus, fieri omnibus manifestum, per singulas Metropoles uniuscujusque provinciæ ipsi subjectis sanctissimis sacerdotibus; quoniam non decet aliquem ipsorum, aut eorum, qui in aliis provinciarum civitatibus sub metropolitano ordinati sunt, episcoporum, secundum propriam voluntatem absque divina nostra speciali jussione [26], relinquere [27] quidem gubernatam a se sanctissimam ecclesiam, in hanc vero felicem commeare civitatem, qualiscunque emergat res: sed mittere oportere huc unum, aut duos ex sibi subjecto pio clero: & facere manifesta nostræ pietati ea, quibus opus habent aut per se ipsos, aut per intermediam tuam beatitudinem: sicque perfrui justa & compendiaria nostra ope: si enim quippiam eorum, quæ ad nos relata fuerunt, tale nobis visum fuerit, ut indigeat ipsorum Deo amantissimorum sacerdotum præsentia, confestim tum proficisci jubemus ipsos: absque vero tali divina jussione, neminem proficisci concedimus. §. 2. Sciente horum transgressore & recte ac pie introductam a nobis pro sanctissimarum ecclesiarum honore observantiam prætereunte, quod non parvam indignationem experietur; sed & sub excommunicatione fiet, si quidem Metropolites sit a tua beatitudine: si vero civitatis sit episcopus, quæ Metropolitæ subjecta sit, ab ipso Metropolita: Pecuniariam namque pœnam definire contra contemnentes divinam nostram dispositionem non necessarium esse putavimus, ne [28] inde ad sanctissimas ecclesias, quod inde evenerit damni, redundet: quarum res ab omni deminutione liberas manere cupimus. §. 3. Hæc igitur ad singulorum notitiam sub ipsa ordinatorum Deo amantissimorum Metropolitanorum Episcoporum perferre tua sanctitas studeat, & ab unoquoque missas responsiones tam per Metropolitas, quam per ipsarum reliquarum provinciæ civitatum Deo amantissimos episcopos de his, quæ hac de re didicerint, ad nostram religionem referre. Dat. 10, Kal. Mart. CP. DN. JUSTINIANO P. P. A. II. COS. 528.

De monachis, & monastriis separandis.

44. [29] Idem A. Menæ P. P.

SAnctissimarum ecclesiarum, & piissimorum monasteriorum decori consulentes, interdicimus omnibus habitantibus monasteria conversari cum [30] mulieribus monastriis, aut occasionem aliquam excogitare, qua communicationem aliquam cum ipsis habeant, (hoc enim justam suspicionem introducit, assidue, aut cum voluerint cum ipsis congrediendi) sed ita segregatos esse, ut nullam [31] participationem ad invicem ob quamcunque causam habeant ipsi, neque excogitari aliquam occasionem, vel illis, vel his mutuæ inter se commorationis: sed soli per se homines in quolibet monasterio degant, a vicinis sibi per quamcunque causam monastriis segregati: Solæ item per se mulieres non commistæ viris: ut omnis suspicio indecoræ [32] conversationis penitus tollatur [33]. Sed si viri fuerint plures, oportet providentia singularum civitatum Episcoporum fœminas in alium convenientem locum transferri, & dari monasterium ipsis, in quo oporteat ipsas in posterum apud se ipsas honeste conversari: sin plures inveniantur fœminæ, aut etiam pari numero: viros quidem transferri, fœminas autem in monasterio manere, ita ut res ipsius monasterii mobiles & immobiles, & se moventes hi, qui exeunt, cum his, qui manent, pro rata dividant. Necessariis autem responsis [34] apud se degentium separatim mulierum, unum senem [35] a Deo amantissimo Episcopo civitatis segregari: ad divinas vero peragendas liturgias, & sancta [36] communione participandas unum presbyterum, & unum diaconum honestæ vitæ dari, qui hæc sola supradicta agere debeant, non etiam convesci & conversari, aut cohabitare cum ipsis. His enim servatis, & ipsis felix vita erit, qui solitariam vitam elegerint, & communis nostræ reipublicæ res paratiorem consequentur a Deo clementissimo opem. Quæ igitur super communibus rebus, & nunc recte habere existimavimus, hujusmodi sunt. Sed & credidimus non parvam hinc visum iri additam esse his ex divina nostra constitutione utilitatem. §. 1. Sed & observatione & cautela diligenti opus est, ne ullo modo prætereantur hæc: Quod non aliter continget, quam si Deo amantissimi cujusque civitatis Episcopi [37] inspiciant diligenter monachorum degentium in monasteriis sub sua cura ordinatis, conversationes: &, si quid senserint hujusmodi lapsus, omnibus modis compescant tale ipsorum inceptum: & pœnis subjiciant eos, qui post nostram prohibitionem adhuc talia perpetrant: & cogant ut eorum conversationes sint puræ, & separatæ ab omni commercio muliebri. Nam & ipsis Deo amantissimis Episcopis, si hoc recte æstimare voluerint, perspicuum est, quod ex observatione honestæ hujus devotissimorum monachorum conversationis, & si eis contigerit: nihil indecens, aut inhonestum accidere: clemens Deus propitius res communes nostræ reipublicæ secundabit. §. 2. Sed ne vel ipsi Deo amantissimi Episcopi supervacuum ducant hoc nostrum præceptum, nosse ipsos volumus, quod si quis ipsorum manifestus sit, non cum omni diligentia [38] hæc investigare, aut manifestum lapsum non secundum prædictos modos emendare; obnoxius quidem erit judicio Domini Dei, & nunc in ipsum veniet imperii nostri indignatio, & circa ipsum periclitabitur sacerdotium, neque alia majore opus erit indignatione. §. 3. Tua igitur excellentia divinam nostram hanc legis positionem manifestam faciat cujuscunque metropoleos Deo amantissimis Episcopis, & clarissimis Præsidibus provinciarum: addens & hoc: quod & ipsi, si opus sit, omne ferant [39] auxilium piissimis civitatum Episcopis ad hujusmodi [lapsus]

1 Qui dispensandi facultatem habet, seipsum eligere non potest, *arg. l. 4. ff. de tutor. & curat.* v. Bart. *in l. 43. n. 33. ff. de vulg.* 2 Reditus ecclesiastici in alimenta personarum, dein ædificia, post hæc in emptionem prædiorum convertuntur, adde *l. 3. J. de usur. pupill.* 3 Eo libentius committitur alicui dispensatio, quo fides ejus notior: quo denique speratur, res ita relictas juste ac pie per eum dispensatum iri. 4 *Canone 28. Apost.* 5 Damasus *in epistola Laodicensi, c. 57.* Zonaras χωρεπίσκοποι οἱ νῦν λεγόμενοι ἔξαρχοι. adde §. 10. J. *h. t.* ruris aut suburbii episcopi sub ditione episcopi, aut metropolitani: defensores ecclesiæ, ἄρχοντες; iidem qui & archidiaconi vel archipresbyteri fere ut Leo ait, & ut est in synodo Neocæsariana, *c. 14.* adde *cap. 10. Antiochenæ Synodi*, Basil. *epist. ad Chorepiscopos*, ὡς συλλειτουργοὶ εἰς τύπον τῶν. Sigebertus, archidiaconi, qui dicuntur chorepiscopi in antiquis monumentis. Abbas d. Irenæi & Justi apud Lodunenses ita appellatur, v. Cuj. *hic.* Datur chorepiscopus certo vico vel pago ab episcopo urbis. v. *c. 10. Synodi Antioch. & c. 13. Synodi Neocæsariensis & c. 13. Ancyranæ.* Papias regionarios vocat. v. Cujac. *ad l. 6. D. de excus. tut.* dicti quasi χωρικοί, id est, rustici vide Duaren. 1. *de benef.* 9. Video chorepiscopos conferri 72. discipulis 68. *distinct. c. quamvis.* ut merito possis dicere a chorepiscopis cardinales suam dignitatem mutuatos. 6 Idem fuisse videtur χωρεπίσκοπος & περιοδευτής. 7 Περιοδευτής, de quo dicam J. *h. t.* 8 Μήτε χωρεπίσκοπον, μήτε περιοδευτὴν ut J. *h. t.* 9 Id est, Syndicus Monasterii, vid. *l. 34. §. 5. J. de episcop. aud. Nov. 123. c. 25. 27. Nov. 133. c. 4. Nov. 153.* Ans. 10 ἢ τὸν ἐπὶ τῆς πτωχείας. Is erat generalis mendicorum curator, diversus a ptochotropho & œconomo. 11 Dantem pariter & accipientem damnatio Simonis involvit, *can. quos constiterit. 1. q. 1.* 12 Ambitus Ecclesiastici pœna, *l. 31. J. h. t.* 13 *Ut sup. eod.* ἐκκλησιέκδικος, defensor ecclesiæ. 14 *Ut J. h. t.* περιοδευταὶ dicuntur, ἐκ τοῦ περιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστοὺς; ut Zonaras ait, visitatores *c. non debere dist. 80.* In locum remotorum Episcoporum substitui solent. Joannes in epistola ad episcopos Galliæ de Contumelioso episcopo, *ne ejus ecclesia destituta videatur, in ejus locum visitatorem dare decernimus.* v. Cuj. *hic*, idem defensor & adjutor episcopi a Papia nulli certo loco deputatus: sed ubique implens absentis episcopi vicem. De periodeutis, adde quæ scripsi, *ad l. 6. §. 1. D. de excus. tut.* ubi vide *Cujac.* 15 Psalmodiæ in templis nocturnæ, matutinæ, vespertinæ. 16 Precum publicarum, aliæ nocturnæ, aliæ matutinæ, aliæ vespertinæ. 17 Nomine tantum sunt clerici, qui clericis bona destinata adfectantur, eaque consumunt, per se autem munia clericorum non implent: eo nomine indigni privilegio clericorum. *l. 9. J. de sacrosanctis eccles. l. 5. §. 12. ff. de jure immun.* De pseudoclericis, v. Duaren. 1. *de sacris* 17. 18 Καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων & duobus protopresbyteris, seu primis presbyteris. 19 Καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου, καὶ τοῦ ἐκδίκου ἑκάστης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας. 20 Id est, chorepiscopo: de quo dixi §. 9. J. *h. t.* 21 Ut sit actio quasi popularis. *l. 1. ff. de popular. action.* 22 V. *l. 2. J. de rebus creditis.* 23 Interpretatio Contii. 24 Ecclesiæ preces imperia principum sustinent, rempublicam muniunt, & animas omnium servare student. 25 Liturgiæ non impediendæ per absentiam Episcoporum. 26 *Novell. 6 cap. 2. 3. Novell. 67. c. 3. Novell. 123. c. 9.* 27 Huc refer illud Synesii, χρῆναι τούτοις, ὅσοι τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἀπεῖπαντο πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀπειπᾶσθαι. 28 Pœnam alterius peccato alteri infligi, iniquum est *l. sancimus. 22. J. de pœnis.* 29 Contii interpretatio. 30 *Nov. 123. c. 29. & 36. & l. 19. J. h. t.* 31 Adde *Nov. 133. c. 3.* 32 V. *l. 19. J. h. t.* 33 Quantumvis eos adoptaverint sibi fratrum cognatorum, aut dilectorum loco. 34 Apocrisiarios intelligit. *Nov. 123. c. 36.* 35 Suspicionis enim minus est in sene, quam in juvene: & eo magis, si non modo senex sit, sed etiam eunuchus, quod suadet *Nov. 133. c. 5.* 36 Sancta communio liturgiam sequi solet, & sic solent communicare, qui liturgiæ adsunt. 37 *Novell. 133. c. 4.* 38 Episcopo indigna est negligentia. vid. 84. *dist.* 39 Seculari manu episcopi sunt juvandi. Sic alibi. Judices manu militari utuntur in exequendis sententiis. *l. 68. ff. de rei vind.*

coërcenda, quæ tolli juſſimus : & ſi qua negligentia eos uſos eſſe invenerint, manifeſtam eam nobis proprio facient judicio, ut utique omnes cognoſcant, & quænam ab ipſis ſervari debeant, & ex negligentia [1] definitam [2] pœnam. Curent autem & Deo amantiſſimi Metropolitæ, etiam aliis reverendiſſimis civitatum Epiſcopis ejuſdem provinciæ facere manifeſtam divinam hanc noſtram legem, & denunciare omnibus, ut vigili ſtudio hæc cuſtodiant, verentes definitam pœnam. §. 4. Ac ne protrahatur plena obſervatio divinæ noſtræ hujus legis : atque etiam ne ipſi reverendiſſimi monachi, qui in præſentia converſantur cum monaſtriis, parvum putent tempus ſibi dari ad debitam, & injunctam ipſis ſeparationem faciendam ; annale [3] ipſis definimus decretum ab eo [die] quo manifeſta divina noſtra lex hæc facta fuerit ; ita ut poſt anni curriculum, ſi appareant ea, quæ ad convictum attinent, in eodem manere ſchemate, locus ſit omnimodo inſertis divinæ huic noſtræ legi pœnis. Datum 15, Kal. Febr. CP. DECIO [4] V. C. CÔS. 529.

De filiis presbyterorum, diaconorum, ſubdiaconorum.

45. [5] Idem A. Juliano P. P.

Sacris canonibus [6] neque Deo amantiſſimis presbyteris neque reverendiſſimis diaconis, aut ſubdiaconis nuptias contrahere [7] poſt hujusmodi ordinationem permittentibus, ſed ſolis reverendiſſimis pſaltis, & lectoribus id concedentibus, animadvertimus quoſdam deſpicientes quidem ſacros canones, pueros autem generantes ex quibuſdam mulieribus, quibus conjungi ſecundum ſacerdotalem cenſuram non poſſunt : Quoniam igitur pœna facinoris hujus in ſola [8] ſacerdotii erat amiſſione : ſacros autem canones non [9] minus, quam leges, valere etiam noſtræ volunt leges : ſancimus obtinere in illis, & quæ ſacris viſa ſunt canonibus, perinde ac ſi civilibus inſcriptum eſſet legibus : & omnes iſtiusmodi homines tam [10] ſacerdotio, quam divino miniſterio, atque etiam dignitate ipſa, quam habent, nudari : Quemadmodum enim ſacris canonibus prohibita ſunt talia, ſic [11] & ſecundum noſtras leges rem ipſam prohiberi : & præter ſupradictam excidendi a miniſterio pœnam, ne [12] legitimos quidem, aut proprios eſſe eos, qui ex hujusmodi inordinata conſtupratione naſcuntur, aut nati ſunt : ſed eam, quæ ex talibus ſeminibus oritur, participari turpitudinem : tales enim eos eſſe diſponimus, quales quos leges ex inceſtis aut nefariis natos nuptiis definiunt ; ita ut neque naturales, aut nothi ſpurii intelligantur : ſed prorſus & undique prohibiti, & ſucceſſionis genitorum indigni : ac nec donationem [13] ab illis capere poſſint, neque hi, neque horum matres, ne per interpoſitas quidem perſonas, ſed omnibus in hos collatis a patribus beneficiis ad ſanctam eccleſiam, ex qua ſunt, qui talia deliquerunt, revertentibus : Quod enim ſacri canones prohibent, id [14] etiam & nos per noſtras abolemus leges [15]. Si vero ſimulata quædam obligatio ſub ſpecie mutui, vel alterius contractus inſtrumenti fiat, quæ obligatum faciat eum, qui hujusmodi conſtuprationis particeps factus eſt, hanc etiam infirmam eſſe volumus : & talium rerum dationem, non ad eam perſonam, in quam concepta ſunt ſcripta, ſed ad ſanctiſſimam eccleſiam pervenire. Data 15. Kal. Nov. CP. LAMP. & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De relicto ad pias cauſas. 9. *Annali.*

46. [16] Idem A. Juliano P. P.

Sancimus, ſi quis moriens piam fecerit diſpoſitionem vel per inſtitutionis modum, vel per legatum, aut fideicommiſſum, aut mortis cauſa donationem, vel alium quemcunque [modum] legitimum : ſive injunxerit pro tempore Epiſcopo curam agere, ut impleantur, quæ ipſe voluit, ſive & hoc reticuerit, ſive etiam in contrarium prohibuerit : neceſſitatem [17] habere heredes id, quod ordinatum eſt, facere & adimplere omnimodo : Quod ſi id ſponte non fecerint, confeſtim loci Deo amabiles Epiſcopos, curioſos eſſe circa hæc, & poſtulare, ut illi omnia impleant ſecundum voluntatem defuncti. Sed ſi quidem eccleſiæ ædificationem injunxerit teſtator, intra triennium inſtare eos, ut perficiatur : ſi vero xenonis ædificationem, intra unum [18] annum duntaxat id fieri cogere : tanquam ſufficiente tempore hoc conſtituto ad perficienda, quæ placuerunt teſtatoribus : cum ſit poſſibile, & domum conducere, & infirmos illic in lectis ſternere, donec opus ædificationis xenonis ſeu hoſpitalis compleatur : Si vero quædam dare ſimul & una præſtatione in pias cauſas damnati fuerint : confeſtim cogere eos facere, hoc eſt, poſt teſtamenti inſinuationem, & poſt apprehenſam [19] hereditatem, vel legatum ab his qui honorati ſunt. §. 1. Sin autem tranſierit prædictum tempus, ac neque eccleſia, neque hoſpitale ædificatum fuerit, neque hoſpitalis aliquis ſit, qui hoc ordinet : mox ipſos Deo amabiles Epiſcopos [20] exigere ea, quæ pro eo ordinata ſunt, & in id convenienter quæſita, & facere ædificationes ſanctiſſimarum eccleſiarum, & hoſpitalium, & gerontocomiorum [21], aut orphanotrophiorum præparationem, aut ptochotrophiorum [22], aut noſocomiorum conſtructionem, aut captivorum [23] redemptionem, aut aliam quamlibet actionem piam, à teſtatore ordinatam : deſignare etiam ſeu præficere, qui hæc adminiſtrent, xenodochos, vel orphanotrophos, vel brephotrophos [24], gerontocomos, vel ſimpliciter piarum [25] actionum diœcetas [26] & curatores : non amplius valentibus poſt dicti temporis lapſum & dictam indevotionem his, qui illa non fecerint, immiſcere ſe prædictarum rerum adminiſtrationi, aut Deo amabiles Epiſcopos impedire ab illarum rerum adminiſtratione.

§. 2. Clariſſimis Præſidibus provinciarum neceſſitatem imponentibus heredibus omnimodo ea perficere : namque & veteribus [27] prædicatum eſt legibus, neceſſitatem imponi implere deficientium voluntates eis, qui habere permittuntur, quæ illi reliquerunt. §. 3. Sed Deo amabiles Epiſcopi, ſi quidem aliquos diſerte hi, qui defecerunt, præpoſuerint rebus (veluti xenodochos, ptochotrophos, aut noſocomos, aut brephothrophos, aut orphanotrophos, aut gerontocomos, aut paramonarios [28], aut œconomos, aut, ſimpliciter [dicendo,] piarum actionum adminiſtratores) illos quidem permittant habere adminiſtrationem ; ipſi vero non adminiſtrent quidem ; ſed adminiſtrationem illorum inſpiciant aut obſervent : & recte quidem habentem laudent : in quibusdam autem aliquid prætergredientem corrigant : peſſima autem adminiſtratione facta etiam eos expellant, & alios inſtituant, qui cogitent & animo concipiant magni Dei timorem, & terribilem magni & nunquam finiendi judicii diem, ad quam [29] illos reſpicientes convenit omnia facere cum ad Deum coordinata mente. † Si vero neminem diſerte hi qui moriuntur, præſtituerint adminiſtrationi, ſed in heredum poteſtate totum poſuerint ; hi autem rem neglexerint ; continuo ipſi Deo amabiles Epiſcopi & adminiſtrent, & præficiant ſupraſcriptas perſonas, (ut ptochotrophos, aut noſocomos, & cæteros deinceps, qui etiam magni Dei honorem mente præferant) ut omnimodo & via & artificio ad effectum perducantur, quæ ordinata ſunt. §. 4. Supra autem omne tempus quo diſtulerint facere diſpoſita ſcripti heredes, eos cogi ſolvere & fructus [30], & reditus, & omnem legitimam acceſſionem a tempore ejus qui diſpoſuit, mortis ſancimus ; non [31] inſpecta mora a litis conteſtatione aut conventione, ſed ipſo [32] jure intellecta (quod dicitur vulgo) mora præceſſiſſe, & locum habente fructuum & aliarum rerum acceſſione. §. 5. Hoc eodem obtinente ; & ſi non ab herede, ſed a fideicommiſſario [33] aut legatario relictum fuerit hujusmodi pium legatum, & illud acceperit is, qui legato honoratus eſt : & mox quidem licentiam eſſe Deo amabilibus Epiſcopis poſcere tales perſonas quibusdam rebus honoratas facere diſpoſita. §. 6. Si [34] vero negligentes fuerint locorum Deo amabiles Epiſcopi id agere, forte gratia corrupti a ſcriptis heredibus, vel legatariis, vel fideicommiſſariis : licentia erit, aut Metropolitano provinciæ [35], aut Archiepiſcopo illius diœceſeos, hæc cognoſcenti, inquirere, & cogere, pium opus, aut piam liberalitatem omnimodo impleri : & cuicunque civium idem etiam facere licentia erit : cum ſit enim communis pietatis ratio, communes & populares [36] decet etiam affectiones conſtitui harum rerum executionis : habituro unoquoque licentiam ex noſtra hac lege movere ex [37] *lege condictitia* & poſtulare relicta adimpleri : ſciente, qui hæc neglexerit, Deo amabili Epiſcopo, quod & ipſe, præter imminentes e cœlo pœnas, etiam imperialem motum ſuper hujusmodi contemptu experietur. §. 7. Ut autem adhuc majore metu terreantur heredes morientium, vel harum rerum procurandarum & faciendarum onere gravati ; quominus harum rerum effectum differant ; & hoc ſancimus : ut ſi impetiti a Deo amabilibus Epiſcopis, qui his rebus honorati ſunt, poſtea ceſſaverint, ſeu diſtulerint, ita ut Præſidum exactione opus fuerit, confeſtim non ſolum ipſi ſimplum (quod dicitur) exigantur, ſed omnino duplum [38] ; Si enim apud veteres erant quædam themata, in quibus ex inficiatione [39] dupla condemnationis inducebantur, quomodo utique non etiam hic eos, qui non ſolum ne ſponte fecerint, ſed tempus præterea protraxerint, & poſtremo impetiti a Deo amabilibus Epiſcopis, ac deinde neque ipſis ſtatim parentes, opus habuerint etiam Præſidiali exactione, dupli exactione non convenit caſtigari ? §. 8. Si vero morientes ſuos heredes voluerint quando morituri eſſent ipſi heredes, actionem aliquam implere piam, non autem in ipſorum vita, & hoc cuſtodiri, & non [40] in medio heredes cogi facere quid eorum, quæ teſtator poſt ipſorum mortem voluerit fieri : cum vero morientur ipſi, neceſſitatem habeant omnimodo iſta implere : dilatione autem aliqua ab ipſorum heredibus facta, tunc neceſſe eſt, illa fieri quæ ante diſpoſuimus. §. 9. Si vero aliqua eorum, quæ vocantur *annalia* [41] *legata*, relicta fuerint aut donata clero forte, aut monaſterio, aut aſcetriis, aut diaconiſſis, aut ptochiis, aut xenonibus, aut noſocomiis, aut brephotrophiis, aut ſanctiſſimarum eccleſiarum pauperibus, aut (ſimpliciter) cœtibus quibusdam piis, aut omnino non prohibitis ex plebe collegiis [42] ; velint autem ſecundum aliquod tempus hi, qui tunc reperiuntur, auro accepto ſuper tali actione tranſigere [43] ; non liceat id agere, neque quod factum fuerit, ratum eſto : imo & [44] privationem rerum [45], qui hæc redemit vel tranſegit, ſuſ-

1 Pœna negligentis epiſcopi. 2 §. 2. *ſupr. h. t.* 3 Alias tempus tacite ineſſet huic imperio, *l. 2. §. 6. ff. de eo quod cert. loc. l. 1. in fin. ff. de cond. & demonſtr. l. 24. ff. de oper. libert.* 4 Romæ aliquando unus conſul fuit, ut hic. Aliquando tres, ut in *l. 1. §. 2. ff. de offic. quæſt.* aliquando quatuor, ut in *l. 25. §. 6. ff. de petit. hered.* Anſ. 5 Interpretatio Contii. 6 De quibus v. *can. Nicenæ Synod. diſt. 31. 1. ad Tim. 3. verſ. 2. & 4. & c. 4. verſ. 1. 2. 3. ad Tit. 1. verſ. 6. & canonem 50. Apoſtol. 1. Cor. 7. verſ. 7. & c. 9. verſ. 5.* 7. Nuptiæ presbyteris, diaconis & ſubdiaconis, poſtquam in eos ordines ſunt recepti, hic adeo interdictæ ſunt : ut contrahentes nuptias [illegible] miniſterio excidant, liberi ex hujusmodi complexu ſuſcepti, fiant ſpurii adde *Nov. Leonis 3.* At forte permiſſu epiſcopi id fieri potuit, ut Synodus Ancyrana voluit, *c. 10.* Sed *Novell. Juſtin. 123. c. 14.* id vetuit. Rationem v. apud Cujac. *Novell. 22. fo. 383.* 8 V. *Nov. 22. c. 42.* 9 Hac de re v. *diſt. 10.* 10 *Nov. 123. c. 1.* 11 Canonibus aliquo actu prohibitus, prohibitus quoque intelligitur legibus : ut ita fiat illatio a canonibus ad leges. 12 Veriſimile eſt id novo jure mutatum eſſe, jubentur enim clerici contrahentes nuptias, ſuis adhærere uxoribus, *Novell. 22. c. 42.* 13 Cujac. *conſ. 2.* hinc colligit Legatum a presbytero filiæ ſuæ factum, pro non ſcripto haberi ; quaſi in incapaci relictum : Idque verius eſſe, ſi eam ex uxore alterius ſuſceperit. Id ita quoque ſentit Hotom. *conſ. 16.* Res ita eſt. Novo jure, (hoc eſt, *Novell. 89. c. 15. & Nov. 74. cap. 6.*) ſpurios ex damnato concubitu ſuſceptos usque adeo a progenitorum fortunis arceri, ut etiam parentes eos alere non teneantur. Jure tamen canonico naturali pietate inſpecta pater tenetur eos alere : quin ipſis relinquere poteſt alimenta aut ad ea usque legatum aliquod, non ulterius. *c. cum haberet. 5. extra. de eo, qui duxit in matrim. quam pol. per adult.* Eamque communem eſſe opinionem refert Rolandus a Valle, *1. conſ. 74. n. 31. & ſeq.* Idem refert Mich. Graſſus, *lib. ſent. §. legatum quæſt. 6.* 14 Leges non dedignantur ſacros canones imitari, *Nov. 83. c. 1.* 15. Cur ita ? *collige ex can. conſtitutiones. 4. diſt. 10.* 16 Interpretatio Contii. 17 *Novell. 1. c. 1.* 18 *Novell. 1. c. 1. §. 1. ſi quis. & cap. 4.* 19 Hereditas, niſi adita, non tranſmittitur, *l. un. §. 5. C. de caduc. toll.* 20 Quorum oneri incumbit, perſonis ad id ſpecialiter deputatis deficientibus eo nomine agere, *l. 25. §. 1. C. h. t.* 21 *l. 19. l. 22. C. de ſacroſ. eccl.* 22 A πτωχὸς pauper & τρέφω alo. hujus meminit Imp. in *l. 33. §. 7. l. 35. & l. 49. h. t.* Anſ. 23 Captivorum redemptio pias inter cauſas numeratur, *ut hic, & l. 28. in pr. & §. 11. t. ſupr. h. t. l. ſi quis pro redemptione. 36. infr. de donat.* Quinimo legatum ad liberandos carceratos maleficii cauſa pium dicitur. Bald. *l. quamvis C. de ſolut. & Nov. 131. c. 11. & 12.* 24 Brephotrophium eſt locus infantibus expoſititiis educandis deſtinatus, de quo in *l. 19. l. 22. & l. 23. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Anſ. 25 Diœceta eſt is qui poſt regem totius regiæ curationem habet. Alexand. ab Alexand. *Genial. dier. lib. 4. cap. 43. vid. l. 5. infr. de Epiſcop. aud.* Anſ. 26 Nota de piarum actionum diœcetis & curatoribus, adde *§. 3. infr. h. t.* 27 Adde *Nov. 1. c. 1.* 28 *Παραμονάριος*. Hi erant villici ſive actores poſſeſſionum, ex eorum genere, qui res eccleſiaſticas adminiſtrant : quamvis alias hi videantur appellari ſatellites, adſeclæ, bucellarii. Eſt enim Nicetæ παραμονὴ, πελεκυφόρος, βάρβαρος. vid. Cujac. *hic.* 29 Si non amore, terrore ſaltem ac metu pœnæ homines a vitio abſtinere debent. Brevis differentia legis & evangelii, amor & timor adde Auguſtinum 2. *quæſtionum in Exodum.* 30 *Nov. 131. cap. 12. in fin.* 31 Hic caſus eſt ſpecialis *Nov. 131. c. 11.* Aliud enim in aliorum legatis, *l. 23. ff. de leg. 1.* 32 Mora fit interdum ipſo jure. vid. *l. 32. ff. de uſuris.* 33 Et merito : ſunt enim fideicommiſſa legatis exæquata. *l. 1. ff. de leg. 1.* 34 Epiſcopi curam gerit Metropolitanus : Metropolitani Archiepiſcopus. 35 De metropolitano & archiepiſcopo vide *diſt. 21. c. cleros. 1.* Cæterum hic Epiſcopi, Metropolitani, & Archiepiſcopi rectis verbis diſtinguuntur. Epiſcopi locorum ſeu ſingularum urbium : Metropolitani provinciarum : Archiepiſcopi, diœceſeos totius curam gerebant. 36 *l. 1. & 2. ff. de popularibus action.* 37 Cur ex lege condictitia, collige ex *l. un. ff. de cond. ex lege.* 38 Piorum legatorum actio, non modo inficiatione duplatur, ſed ex mora. 39 §. 19. §. 23. *in fin. Inſt. de act.* 40 Nec enim juſte agi poteſt ante conditionis eventum. *l. 5. §. 2. ff. quando dies legat.* 41 Seu annua, v. *tit. ff. de annuis legatis :* adde *l. ult. infr. h. t.* 42 Collegio prohibito legari non poteſt. Quæ ſint prohibita, v. *l. 1. ff. quod cujusque univerſ. & l. 1. ff. de collegiis & corp.* 43 Tranſigere monaſterio de annuo legato non licet. 44 Emptor rei vetitæ alienari, rem emptam reſtituere cogitur, nec datum pretium repetit, quaſi indebitum, *ut hic. §. ult. Inſt. de obligat. quæ quaſi ex contract.* 45 *Χρημάτων.*

tineat. Quandoquidem necesse erit: his quidem, qui aliqua parte temporis fuerint, esse pecuniarum copiam: his autem, qui futuri sunt, omnimodam relictorum privationem: Sed nec ipsum *Annaliorum* nomen, neque perpetua defuncti memoria, ob quam & annuum hoc reliquit, conservabitur, sed statim extinguetur una cum ipsa relictorum interiens alienatione. Manere igitur perpetuo [1] ipsos obnoxios hujusmodi dationibus sancimus: adeo ut, si qua fiat alienatio, & ipsa irrita sit: & hi, qui quandoque præerunt piis locis, licentiam habeant persequi, & exigere ipsa, nulla temporis præscriptione opponenda ipsis, cum [2] per unumquemque annum talis nascatur actio. † Quinimo hypothecæ subjecta sint ejus, qui reliquit bona hujusmodi legatorum causa: ita ut licentiam habeant, ex ipsis rebus satis piis operibus facere, non solum pro relictis, sed & pro fructibus ipsorum, & reditibus, & omni legitima accessione: temporali (ut dictum [3] est) nulla retinentibus præscriptione convenire queunte, quantumcunque quis numeraverit tempus: Nisi inter hunc [4] annali legato oneratum, & eum, qui secundum sacros canones, & nostras leges præsul constitutus est, istiusmodi exactionis factum fuerit pactum, quo placuerit, *Ut reditus pro annuo legato daretur a gravata persona, semper vigens ac perpetuus, & non multis publicis oneribus obnoxius: sed & accessionem habens, omnino quidem non [5] minorem quarta parte puri reditus, aut amplius quantum scilicet inter eos placuerit:* Si enim tale quiddam in scriptis fiat pactum, & datus fuerit talis reditus & receptus in scriptis, pactionibus & transactionibus, & id manifestum per gesta monumentorum constitutum fuerit: cessare exactionem annui legati contra eum, qui eo oneratus est, [illegible] vero reditum pro legato constitui, perpetuo ad id deputatum, [illegible] alienari a nemine quocunque alienationis modo possit: [illegible] horum subsecuto, subjacere perpetuo (ut antea a nobis [illegible] dationi annuorum legatorum eos, qui his gravati sunt, sancimus: ut & nomen & memoria defuncti, & ut annui reditus in ipsis operibus perpetuo conserventur. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* LAMPAD. & ORESTE COSS. 530.

De electione, 1. Et confirmatione abbatis, 2. Et abbatissæ, 3. Et cæterorum.

47. [7] Idem A. Juliano P. P.

SAcris [8] nostris legibus existimavimus oportere & hanc addi; quæ ex [illegible] non [9] autem ex temporibus, religiosas Abbatias [10], seu [illegible] tribuit: ita videlicet, ut in piis monasteriis, aut asceteriis, [illegible] do mortuo abbate, vel abbatissa, is, vel ea, qui, vel quæ [illegible] antiquior est, aut secundus secundave deinceps eligatur. [illegible] enim naturæ, neque omnes similiter bonos, neque omnes [illegible] cienti malos: sed quem utique & vita [11] optima, & mores [illegible] circa pium exercitum constantia, & commune religiosorum [illegible] complementum, aut maxima eorum pars idoneum [illegible], & sacris evangeliis propositis elegerit, ad præfecturam [illegible] quidem primus post defunctum utilis sit, & monachis [illegible] ille aliis præferatur: si vero qui post illum est, similiter [illegible] feratur futuri præfecti calculus: si vero nullus horum dignus [illegible] contestim is [12], qui ex omnibus idoneus erit, cujuscunque [illegible] sit, prærordinetur Abbas, qui sit videl. & vitæ honestæ, [illegible] & qui servare credita sibi possit; cum sit [illegible] in principatum, & omnem hominum præfecturam, non ex [illegible] neque [13] ex sortibus [14], neque ex fortuitis circumstantiis, [illegible] electione, & ex eo, quod præstantius est, fieri; & [illegible] omnes testimonium & probationem esse, fieri ordinationem [illegible]. §. 1. Manifesta autem hæc fieri Deo amabili episcopo: ut, cum is didicerit eum qui electus est, & hoc se recte habere [illegible]; consentientem electoribus calculum ferat, & promoveat [illegible] ad hujusmodi Abbatis ordinem. Adprobare vero oportet [illegible] electionem, & pro tempore Patriarcham, & qui in his locis sunt, Deo amabiles Episcopos, habentes & ipsos judicium Dei, & futuram [illegible] mentes, si non per electionem, sed ad aliquam passionem [15] seu affectionem respicientes [illegible], promotionem fecerint: habituris ipsis, & in hac vita, & in futura a Deo immissam pœnam: videlicet ipsorum negligentia animabus plurimis peccatorum causas præbente. §. 2. His omnibus & in reverendissimis fœminis aut virginibus, quæ piis monasteriis præsunt, obtinentibus.

§. 3. Reliquo omni sacro ordine, sacro ministerio secundum suos gradus præsidente, & nulla in re per præsentem nostram innovato legem. Dat. 15. Kalend. Decemb. CP. LAMP. & ORESTE COSS. 530.

De electione [illegible].

48. [16] Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, neminem ad Episcopatum ordinari, nisi & in aliis rebus utilis & optimus sit, & neque mulieri cohabitet, neque [illegible] liberorum existat pater, sed loco uxoris, adhæreat quidem & continens sit circa sanctissimam ecclesiam: loco [18] vero liberorum, omnem Christianum, & orthodoxum habeat populum: cognoscens, [illegible] ab ini[illegible], quæ de successione Deo amabilium Episcoporum sunt, nos disposuisse. Et cum ejusmodi cogitatione processisse nostram legem: & eos qui præter hæc quid faciunt, aut fecerunt, omni Episcopatu indignos esse: [illegible], post hanc nostram constitutionem, facere aliquis Episcopus præter ejus vim, aut fieri ausi fuerint, neque in Episcopis numerabuntur, neque manebunt in sacris, sed expulsi ab his, aliis dabunt locum ordinandis, cum in primis diligentissimæ, tum etiam Deo per omnia placentis. Dat. 4. Kalend. Sept. CP. post CONSULAT. LAMPAD. & OREST. 531.

De institutione captivorum, aut pauperum.

49. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis ad [19] declinandam [20] legem Falcidiam, cum desiderat totam suam substantiam pro redemptione captivorum [21] relinquere, eos ipsos captivos [22] scripserit heredes [23]: ne videatur, quasi incertis [24] personis heredibus institutis, judicium suum oppugnandum reliquisse: sancimus, ejusmodi & talem institutionem pietatis [25] intuitu valere, & non esse respuendam. §. 1. Sed & si pauperes [26] quidem scripserit heredes, & [27] non inveniatur certum ptochotrophium, vel certæ ecclesiæ pauperes, de quibus testator cogitaverit, sed sub incerto vocabulo *pauperes* fuerint heredes instituti, simili modo & hujusmodi institutionem valere decernimus. §. 2. Et si quidem captivos scripserit heredes, civitatis, in [28] qua testator larem [29] fovere ac degere noscitur, Episcopus & œconomus hereditatem suscipiant: & omnimodo in redemptionem captivorum procedat hereditas, sive per annuos reditus, sive per venditionem mobilium [30] seu se moventium rerum sit: nullo penitus ex hoc lucro, vel Oeconomo, vel Episcopo, vel sacrosanctæ ecclesiæ relinquendo. Si enim propter hoc a [31] speciali herede recessum est, ut non Falcidiæ ratio inducatur, quomodo ferendum est, hoc, quod in sacrum [32] venerit, per Falcidiam vel aliam occasionem minui? §. 3. Ubi autem indistincte pauperes scripti sunt heredes: ibi xenonem ejus [33] civitatis omnimodo hereditatem nancisci, & per [34] Xenodochum [35] in ægrotantes fieri patrimonii distributionem, secundum quod in captivis constituimus, vel [36] per reditum annalium erogationem, vel per venditionem rerum mobilium, vel sese moventium, ut ex his res immobiles comparentur, & annuus victus ægrotantibus accedat: Quis [37] enim pauperior est hominibus, qui & inopia tenti sunt, & in xenone repositi, & suis corporibus laborantes, necessarium victum sibi non possunt afferre? §. 4. Licentia omnino danda & in priore, & in secunda specie, & actionem movere, & debita exigere: ut in captivos, vel in ægrotantes consumantur. Si enim heredum [38] eis & jus [39], & nomen dedimus, sine [40] Falcidiæ tamen ejus emolumento: necesse est eos debita exigere, & creditoribus respondere. §. 5. Sin autem ampliores in civitate xenones vel ptochotrophia sint, ne incerta videatur pecuniarum datio; tunc ei xenoni vel ptochotrophio, qui pauperior [41] esse dignoscitur, easdem res vel pecunias adsignari censemus: hoc videlicet discutiendo a viro reverendissimo locorum Antistite, & sub eo constitutis clericis. §. 6. Sin autem nullus xenon in civitate inveniatur: tunc, secundum de captivis sanctionem, pro tempore Oeconomus sacrosanctæ ecclesiæ vel Episcopus hereditatem accipiat: & sine [42] Falcidia [illegible] pauperibus, qui in civitate sunt, vel penitus mendicantibus, vel alia sustentatione egentibus, eædem pecuniæ distribuantur. §. 7. Hæc tamen omnia locum habere sancimus, quando non certi xenonis vel certi ptochotrophii, vel certæ ecclesiæ nominatio a testatore [illegible] obscura est, sed incertus est ejus sensus. † Sin autem in personam certam venerabilem vel certam domum respexerit, ei tantummodo hereditatem vel legatum competere sancimus, nulla [43] Falcidia nec in hac parte intercedente. §. 8. In omnibus autem hujusmodi casibus cœlestes iracundias sacrosanctarum rerum administratores expectent, si qualecumque lucrum ex hujusmodi gubernationibus sibimet acquisierint, vel si hoc committi ab alio consenserint, & non gravissima pœna, & interminatione, quod perperam factum est, studeant corrigere.

1 [illegible] verbum intelligendum est pro subjecta quæstione, v. *l. 1. ff. pro soc.* [illegible] 2 Quarum rerum actio [illegible] perpetua [illegible] est, nulla præscriptio. 3 [illegible] [illegible] Ecclesiæ concessi [illegible] permutat [illegible] vel cum alia Ecclesia, [illegible] principe, *Nov.* [illegible] 5 Adde *l.* [illegible] *ff.* [illegible] *transact.* [illegible] actum vitiat. 7 Interpretatio Contii 8 Hujus legis [illegible] Novellis. 9 Abbatiæ non pro ætate, sed merito [illegible] [illegible] senectas, sed vita senium facit. Hinc illud, Laqueus juvenum omnes vos [illegible] [illegible] puer centum annorum [illegible] 10 Nota formam eligendi Abbatis [illegible] Dignitas, aut honor [illegible], sed vita [illegible] non [illegible], sed vita reverentiam meretur. *c.* [illegible] *c. non omnes* 20. *c.* [illegible] 30 [illegible] 7 12 Hinc illa puerorum nænia, apud Horatium [illegible], aiunt. Si recte facies. Hinc & illud Afri apud Varronem 4 [illegible] consul fiat. 13 At [illegible] electus est, [illegible] Certe, qui jam sortibus fiunt, de quibus dixi *ad l.* [illegible] *comm. de legatis* [illegible] tamen sortilegi artem suam defendere debent. [illegible] *c. non statim & seq.* 14 Sic Virgil. [illegible] *vers.* 201. Laocoon ductus Neptuni sorte sacerdos. 15 [illegible] 16 Interpretatio Contii. 17 *l. 42. §. 1. supr. h. t. Novell. Leon. 2. 3. 1. Tim. 3. vers. 2* 18 Hinc illud Pauli, Non, ut confundam vos, hæc scribo, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. 1. *Cor. 4. vers.* 14. 19 Id est declinaturus, aut tacite prohibiturus. 20 Sensus est, qui captivos in universum instituit heredes, totam hereditatem eis confert, nulli Falcidiæ subjectam. Qui volunt sua bona nulli Falcidiæ subjici, captivos aut pauperes heredes instituant: sed hoc apertius exponam §. 4. *J. h. t.* [illegible] erta, ideoque videbatur legatum non valere. [illegible] *de incert. person.* [illegible] 23 [illegible], instituerit. [illegible] 24 [illegible] non relinquitur incertis personis. [illegible] Cur [illegible] licet stricto jure instituti sint captivorum singulæ personæ incertæ pietatis tamen ratio hæc est, ut jus [illegible] certis pauperum, & captivorum administratoribus. Hi [illegible] Episcopus, œconomus, xenon: licet ipsi pauperes, quibus viritim [illegible] 25 Cujus maximus est favor. 26 Captivos [illegible] dicta sunt de captivis, eadem locum habent in institutione pauperum. 27 Ratio dubitandi *ex l. 9. §. 9. ff. de her. instit.* 28 Vide [illegible] 29 De lare, vide *l. 1. §. 2. ff. de agnosc. & alend.* 30 Vide quæ notavi *ad l.* 93 [illegible] *de verb. sign.* 31 A speciali herede [illegible] ita recedere [illegible] [illegible] 32 [illegible] Inde fit, ut hujusmodi relicta non minuantur per legem Falcidiam. Vetatur enim [illegible] sacrarum [illegible] 33 Xenonem qui heredem instituit, in dubio [illegible] xenonem instituisse intelligitur. Etenim [illegible] diligere præsumitur: [illegible] præsumpta voluntate [illegible] 34 Xenodochium qui instituit, Xenodochum [illegible] mine ægrotos advenas instituere videtur. 35 Xenodochus is est, qui [illegible] tos, inopes, debiles, invalidos, necessarium sibi victum parare nequeuntes hospitio excipit. 36 Sensus est, Xenones ita solent institui, vel ut certam summam [illegible] ribus semel distribuant, vel ut reditum annuum erogent, vel ut ex mobilibus [illegible] mobilibus emptis annuum victum ægrotantibus præstent. 37 Sensus est, vox *Pauperis* a propria significatione non est detorquenda. [illegible] eorum hospes [illegible] ipsi hospitio excepti ac [illegible] 38 Testamentarius executor actiones movere potest [illegible] 39 [illegible] locorum administratores si quid ipsis piis locis testamento sit relictum, ipsi, inquam, administratores, eo casu jus, & nomen heredum sortiuntur ac ferunt: nempe ut debita testatoris exigant, & ejus creditoribus satisfaciant, & creditoribus dimissis, relicta [illegible] pauperibus dividant, seu [illegible] [illegible] committi restitutioni obnoxiis. Licet igitur aliquis Trebellianicam, aut Falcidiam ab iis deducit: eo magis quod hac lege jus, & nomen [illegible]: sed non ita jus est: alio enim [illegible] heredem [illegible] faciant, sed ut int[illegible] relictum distribuant: nullo lucro ei [illegible] §. 2. *supr. h. t.* sine Falcidia [illegible] 6. *J.* nulla Falcidia intercedente. [illegible] sentiendum in similibus personis [illegible] in pauperibus distribuere teneri: nec ex ea deducere quartam jure institutionis. §. 6. *J. h. t.* Alias nimis generale est, quod ex hac lege colligi solet: Ex relictis ad pias causas non detrahi legitimam: cum legitima jure naturæ debita semper detrahenda sit, licet aliud sit in legitima debita jure institutionis, vid. Wurmser. 1. *Pract.* 39. *cap.* 8. 41 Sensus est, Relictum certo xenodochio, ei deberi. §. 7. *J. h. t.* incerto, civitatis xenoni deberi. §. 3. *supr. h. t.* Quid si plura sint in civitate xenodochia? pauperiori: Quid si nullum sit in civitate xenodochium? Episcopus relictum pauperibus distribuit integrum, nulla deducta quarta. 42 Vide §. 4. *supr. h. t.* §. 7. *J. h. t. Nov.* 131. *cap.* 12 43 [illegible] *infr. h. t.*

De captivis redimendis.

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. ſi unum de prædictis. col. 8. tit. 16. al. tit. 12. ſeu Novell. 115. c. 3.

SI[1] *captivi*[2] *alicujus liberi ſeu cognati redemptionem ejus neglexerint: non ſolum exheredari poſſunt, ſed etiam lege*[3] *denegatur eis ſucceſſio: & ſi fuerint ſcripti heredes, tantum valeat teſtamentum in aliis*[4] *capitulis. Hæc ergo ſucceſſio defertur Eccleſiæ*[5] *civitatis ejus, expendenda ſcilicet in captivorum redemptionem. Multo*[6] *magis, ſi extraneos inſtituerit, qui redimere ſuperſedeant. Excipitur minor octodecim annis.* † *Qui*[7] *autem redimere ſtudent, ſi proprias non habeant pecunias, ſuper*[8] *quibuslibet rebus ipſius in eam cauſam recte contrahunt, etiamſi minores vigintiquinque annis ſint, majores tamen octodecim, qui tamen*[9] *pro majoribus vigintiquinque hic accipiuntur. Et captivi, ſi reverſi fuerint, coguntur*[10] *habere ratum contractum.* † *Eadem*[11] *pœna eſt parentum, ſi redemptionem neglexerint liberorum*[12].

De peculio clericorum, & querela inofficioſi.

50. Idem A. Joanni[13] P. P.

CUm lege Leonina viris reverendiſſimis Epiſcopis, & presbyteris & diaconis peculium[14] habere quaſi caſtrenſe conceſſum eſt: eo addito, ut & in ipſo teſtari poſſint: dubitabatur, ſi hujusmodi teſtamenta debeant de inofficioſo querela expugnari: cum de omnibus perſonis, quæ hujusmodi peculium meruerunt, eadem fuerat quæſtio exorta? Sancimus itaque, viris reverendiſſimis Epiſcopis, & presbyteris, & diaconis, qui tale peculium quaſi caſtrenſe poſſident, ſuper his tantummodo rebus, quæ quaſi caſtrenſis peculii ſunt, non ſolum ultima condere ſecundum leges elogia licere; (quod ex Leonina conſtitutione deſcendit) ſed etiam eorum ultimas voluntates ſuper his tantummodo habitas, de inofficioſo querelæ minime[15] ſubjacere. Dat. Non. Februar. CP. poſt CONS. LAMPADII & ORESTIS, anno II. 532.

De præſcriptione fori, & renunciatione juris ſui.

51. Idem A. Joanni P. P.

SI[16] quis[17] in conſcribendo inſtrumento[18] *ſeſe* confeſſus[19] fuerit *non*[20] *uſurum fori præſcriptione*[21] *propter ſacerdotii*[22] *prærogativam:* ſancimus non licere ei adverſus[23] ſua pacta venire, & contrahentes decipere[24]: cum[25] regula[26] ſit juris antiqui, *Omnes*[27] *licentiam habere his, quæ pro ſe indulta*[28] *ſunt, renunciare.* Qam generalem legem in omnibus caſibus obtinere ſancimus, qui necdum per judicialem ſententiam vel amicabilem conventionem ſopiti ſunt. Dat. Kal. Sept. CP. poſt CONS. LAMPAD. & ORESTIS VV. CC. 532.

De tutela & cura.

52. Idem A. Joanni P. P.

GEneraliter[29] ſancimus; omnes viros reverendiſſimos Epiſcopos, necnon presbyteros, diaconos & ſubdiaconos, & præcipue monachos, licet[30] non[31] ſint clerici, immunitatem[32] ipſo jure omnes habere tutelæ[33] ſive teſtamentariæ, ſive legitimæ, ſive dativæ; & non ſolum tutelæ eos eſſe expertes; ſed etiam curæ[34]; non ſolum pupillorum, & adultorum; ſed & furioſi, & muti, & ſurdi, & aliarum perſonarum, quibus tutores, vel curatores a Veteribus legibus dantur.

§. 1. Eos tamen clericos & monachos hujusmodi habere beneficium ſancimus, qui apud ſacroſanctas eccleſias, vel monaſteria permanent, non divagantes[35], neque circa divina miniſteria deſides: cum propter hoc ipſum beneficium eis indulgeamus, ut, aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis miniſteriis inhæreant[36]. §. 2. Et hoc non ſolum in vetere Roma, vel in hac Regia civitate, ſed & in omni[37] terra ubicumque Chriſtianorum nomen colitur, obtinere ſancimus.

In AUTHENT. de ſanct. Epiſc. §. Deo autem amabiles. coll. 9. tit. 6. al. tit. ult. ſeu Novell. 123. cap. 5.

PResbyteros, diaconos, aut ſubdiaconos, jure cognationis ad tutelam vel curam vocatos, ſuſcipere permittimus[38]*: ſi tamen intra quatuor*[39] *menſes, ex quo vocati ſunt, apud judicem competentem in ſcriptis declaraverint, talem adminiſtrationem propria ſe voluntate ſuſcepiſſe. Si quis autem ſic fecerit, nullum ex hoc præjudicium circa alienam tutelam, vel curam patiatur.* §. 1. *Epiſcopos autem vel monachos tutelam alicujus perſonæ ſubire non permittimus.*

De curialibus & taxeotis. 1. *De clericis aut monachis ſuum ordinem deſerentibus & in armatam militiam tranſeuntibus.* 2. *De ſubſtitutione aut fideicommiſſo ſub conditione defectus liberorum.* 3. *De ſolutione matrimonii, & dote, ac donatione propter nuptias.*

53. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus[40], neminem omnino, neque curialem[41], neque taxeotam, epiſcopum aut presbyterum de cætero fieri: nihil[42] attinente, aut attingente hac lege eos, qui ante eam hujusmodi ſacerdotio digni habiti ſunt: de cætero vero neminem omnino, qui ſupradictæ ſit fortunæ, ad prædictas conſecrationes aſcendere[43]: & maxime ſi & jam antea miniſtraverat, aut taxeoticis ſervierat juſſionibus: eum enim, qui enutritus eſt in executionibus vehementibus (ſeu aſperis), & his, quæ ex ea re accidunt, peccatis; non utique æquum fuerit, modo[44] quidem & illico eſſe taxeotam, & buleutam, & facere omnium acerbiſſima; mox autem ſacerdotem ordinari, de humanitate & innocentia exponentem dogmata. † Præterquam ſi[45] ab infantia, & nondum quidem ephebiam excedente ætate, ei contigit inter reverendiſſimos monachos connumerari, & morari in eo ipſo ſchemate[46]: tunc enim permittimus ipſi, & presbyterum fieri, & ad Epiſcopatum venire: cum ſit manifeſtum, ſimulatque tale quid evenerit, & dignus ſacerdotio apparuit; quod confeſtim licentiam habebit manere in Epiſcopatu, & miniſtrare, dummodo quartam[47] partem ſuæ ſubſtantiæ univerſæ præbeat decurionibus, & fiſco (ſecundum nuper[48] de quarta parte poſitam a nobis legem) aut ſoli fiſco, ſi quidem taxeoticæ fortunæ ei eſſe contigerit. † Si vero, & in reverendiſſimis Archimandritis cenſeatur, & manſerit inter ipſos: & hoc etiam modo damus fortunæ liberationem, quartam & tunc partem ſuæ ſubſtantiæ (ut prædiximus) præbituro: aliter autem neque illi ordinari concedimus, neque ordinato tale quid agere permittimus. † Sciente tua excellentia, quia hæc obſervari debent ab omnibus Deo amabilibus Epiſcopis, pœnam expectaturis circa ipſum ſacerdotium, ſi quid tale fecerint: præter id, quod etiam nec ipſe ordinatus ſacerdotio fruetur, licet fuerit antea in aliquo gradu ſacerdotii ordinatus, ſed inter privatos redigetur, & miniſteria[49] exequetur, quibus ſubjacebat prius. † Quæ omnia obtinere in futurum volumus tempus: quoniam tunc primum a nobis inventa ſunt: non pertinente ullo modo hac lege (ut diximus) ad eos, qui ſemel hac dignitate ſacerdotali decorati ſunt: ſed licentiam habentibus ipſis per ſubſtitutos miniſtrare, juxta Theodoſii, & Valentiniani piæ memoriæ conſtitutionem[50], quæ ad Thomam reſcripta eſt.

§. 1. Ad hæc & illud juſtum eſſe, & obtinere, & in uſu eſſe ſancimus; quod poſitum ab initio, & uſu obſervatum, neſcimus quonam modo in diſſuetudinem abiit. Meminimus enim, nos in Arcadii, & Honorii piæ memoriæ conſtitutionem[51] incidiſſe, volentem clericos, ſi neglexerint ſuum ordinem, & in qualemcunque armatam militiam tranſierint; vel depoſiti a Deo amabilibus Epiſcopis, militare auſi fuerint; mitti quidem ipſos militia adepta, tradi vero civitatum curiis miniſtraturos in poſterum publico; quando & Domini Dei ſervitio, quamdiu militarunt, ſe abdicaverunt. † Quæ omnia obtinere ex hac noſtra ſancimus lege, jubentes, ipſos ſtatim & confeſtim civitatis illius, ex qua ſunt, fieri curiales: niſi vehementer curialibus abundet civitas: quo caſu vicinæ[52], vel ulterioris etiam usque ad unam provinciam alteram, ubi maxime curialium conſtituta eſt penuria. Si vero latitantes[53], (ut probabile eſt) fiant: licentiam damus curialibus ſtatim ingredi res eorum, eorum bona detinere, & ſatis ſibi ſecundum legem inde facere. Hæc igitur ſuper reverendiſſimis clericis cujuscunque gradus obtinere in perpetuum ſancimus; & in his, quæ jam perpetrata ſunt, obtinere legem eam volentes, quæ & prius erat.

† Quoniam autem & quandam conſtitutionem[54] invenimus de monachis differentem, & volentem ipſos non relinquere propria monaſteria, neque turbare civitates, quam & ad quoddam ſancitam eſſe tempus quidam ſuſpicantur: oportere exiſtimavimus occaſionem inde accipientes perfectiorem, & in omne tempus etiam hoc reformare, ita ut nemini de cætero reverendiſſimorum monachorum licentia ſit, tale quid agere, & relinquere quidem monachicum habitum[55], circumcingere autem qualemcunque militiam, aut cingulum, aut dignitatem, aut eorum, qui in judiciis verſantur, ſequi vitam, & Dei ſervitio humanas occupationes præferre aut cognoſcere: illo, qui tale quid fecerit, dando[56] curiæ civitatis illius, aut illius ex qua eſt, aut etiam alterius, ut prædictum

1 Uſus hujus Authenticæ hic eſt apud Gallos. Captivus de ſuis teſtari poteſt, ſi poſtea liberatus moritur inteſtatus, ei ſuccedet, non eccleſia, ſed proximus: quamvis redemptionem captivi neglexerit, quia ipſe ingratitudinem videtur remiſiſſe, ſi non eſt in vita conqueſtus. *l. ult. in fin. C. de revoc. donat.* Quid ſi in ipſa captivitate moritur inteſtatus? Bona ejus poſſe applicari fiſco putat Rebuffus *in proœmio conſtit. gloſſ. 5. num. 8.*

2 *Subaudi*, a latronibus, furibus, hoſtibus, piratis & ſimilibus: quinimo cuſtodia publica clauſi, etiam pro quantitate aliqua pecuniaria: modo non perpetua ſit cuſtodia, aut judicis ſententia definita. Fruſtra namque pro ejusmodi captivo redimendo laboratur. *Goth.* Hæc authentica pluribus in locis in deſuetudinem abiit. Vide *Groenevveg.* hic ad intellectum authent. vide Ludovic. Bolog. *ad l. 4. 9. Cato. ff. de verb. oblig. num.* 123. Fulgoſ. *conſil* 81. Tiraquell. *tract. ceſſ. cauſ. in 1. parte num. 25. & poſt leg. connub. gloſſ.* 8 *num* 284 S. L. 3 Ipſo jure: neque ſententia judicis requiritur.

4 Legata igitur ad pias cauſas hic præſtantur: licet ex teſtamento non adeatur hereditas.

5 Non proximis vid. *l. 1. C. de ſecund. nupt.* 6 Hereditas facilius eripitur extraneo heredi, quam conjuncto. 7 Etiam extranei. 8 De re captivi, redimendi ejus cauſa, contrahere etiam extraneus poteſt. 9 Minor vigintiquinque, major octodecim annis pro majore habetur, ut captivi bona, pro eo redimendo poſſit obligare vel vendere, atque ita pietatis cauſa ætas minoris ſuppletur. 10 Etiam inviti captivi redimi poſſunt. *arg. l. 6. ff. de appell l. 3. C. de ob. cauſa, l. 52. §. 10. ff. pro ſocio.* 11 Redimere captivos liberos parentes debent, ut a liberis redimi debent.

12 Quid ſi legitimam captivus conſecutus ſit a patre, vel hoc etiam caſu parens filium liberare cogitur, ne in hujus legis pœnam incidat. Nam ut maxime legitimam filio captivo jam dederit, pietatis tamen officia in filium exercere cogitur. Caſtrenſis *hic.* Quæri hoc utiliter poteſt, utrum quod filii redimendi cauſa pater numeraverit, id in legitimam filii poſſit imputari necne? Bartolus negat recte imputari pietatis favore. *l. liber captus. 17. C. de poſtliminio reverſis.* Bart. *in l. Stichus. 16. in fin. ff. de peculio legato.* Quid ſi filii captivi liberandi nomine ſe pater obligavit, necdum numeravit? ſolida obligatio legitimæ filii non imputabitur, ſi pietate paterna, ſe pater obligavit: ſecus ſi neceſſitate ſtatuti. Bald *l. filiæ. 18. n. 19. C. familiæ.* 13 Is fuit Joannes Cappadox homo illiteratus, ſed ad avaritiam Imperatoris ingenioſus miniſter, quam dum ſatiaret, non Deum, non hominem penſi habere ſolitus. Ut ex Procop. *Perſic.* 1. notat Grot. hic. *S. L.*

14 Clerici peculium quaſi caſtrenſe habent. *l. 34. ſupr. h. t.* 15 Puto hoc abrogatum eſſe *per Novell.* 123. *c.* 19. & Authenticam, *presbyteros. C. h. t.* 16 *l. 29. C. de pact.* Hæc lex non ſervatur jure canonico. *c. ſi diligenti.* 12. *extr. de foro compet*

17 Puta clericus. 18 Puta mutus. 19 Ultro, vel pactis vel per ſtipulationem. 20 Qua alias uti poſſet, niſi ei renunciaſſet. 21 Id eſt, exceptio. Paucis ita habe: Quemlibet foro ſuo renunciare poſſe, ſi modo forum litigatoris favori attributum eſt, non honori judicum. Sic vaſalli, etiam inviti coguntur de feudo apud pares Curiæ litigare. Cauſæ dominiales regis Galliæ etiam volentibus partibus apud alios judices quam ſuperiores Curiæ agi non poſſunt. Ad hæc privati juriſdictionem non habentes tribuere eam non poſſunt, v. Bald. *hic.* 22 Sacerdotii enim prærogativa jus fori ſpeciale tribuit. *Authent. ſtatuimus poſt l. 33. ſupr. h. t* 23 Renunciare poteſt quis etiam foro ſuo. Hujusmodi renunciationi ſtari oportet, ne alioquin adverſus pacta veniatur, ut *hic.* Hodie clericus foro ſuo renunciare non poteſt. Cur? vid. *c. ſi diligenti. 12. ext. de foro compet.* 24 Prima ratio decidendi. 25 Altera ratio decidendi. 26 De qua vide quæ notavi ad *l.* 29. *C. de pact.* 27 Renunciare juri ſuo pro ſe introducto quisque regulariter poteſt. v. tamen exceptiones varias apud Socin. *regula, Renunciare.* 339. *& d. c.* 12. *& c.* 18. *extr. de for. compet.*

28 Al. *indulta*. al. *introducta*. 29 Hæc conſtitutio extat *caus.* 16. *quæſt. 1. can. generaliter* 40. 30 Clericorum appellatione qui contineantur, vid *Nov.* 123. *c.* 19

31 Monachi non ſunt clerici, fieri tamen poſſunt clerici *l. 2. Cod. Theod. de epiſcop.* 16. *qu. 1. can. de monachis.* 3. ut Julianus Apoſtata ex monacho factus eſt clericus in Eccleſia Nicomediæ. Aug. *Epiſt.* 76. v. Cujac. *Nov.* 6. 32 Clerici inviti tutores non dentur.

33 Quin tutores eos dari concilia vetant, ut Cyprianus ſcribit 1. *epiſt.* 9. 34 Adde Canonem *Apoſt.* 6. & 80. 35 V. *Nov.* 123. *cap.* 9. huc refer Novellam 123. Hieronymus *ad Paulinam*, ſi cupis eſſe quod diceris, id eſt, ſi cupis monachus ſeu ſolus eſſe, quid facis in urbibus? *cauſ.* 16. *qu. 1. can. ſi cupis.* 5. Eugenius Papa: ſicut piſces ſine aqua carent vita, ita ſine monaſterio monachus, *cauſ* 16 *quæſt* 1 *can. placuit commun.* 8 Duplex eſt opus monachi, aut divinis vacare ſcripturis, aut opera manuaria meditari. *Nov.* 133. *c.* 6. *in pr.* 36 *l* 32. §. 4. *ff. de recept qui arbit. Nov.* 123 *c.* 6.

37 Subaudi, quæ imperatori ſit ſubjecta: alias extra territorium conſtitutio vim non exerit. *l. ult. ff. de juriſdict.* 38 Non tamen inviti accipient. v Cujac. *Novell.* 123. *cap.* 5.

39 V. Cujac. *cap.* 16. *de præſcript.* 40 Interpretatio Contii. 41 Βουλευτὴν μήτε ταξεώτην. *Græci hic.* v. ταξεωτικοὶ, curiales decuriones, curiæ civitatis obnoxii: ταξεωτικὴ τύχη, curialis conditio, *diſtinct.* 51. 53. *Novell.* 123. *c.* 15. 42 Lex ad præteritos caſus in dubio non extenditur. 43 Ἱερατείας. 44 Hinc illud Hieronymi *ad Oceanum:* Heri catechumenus, hodie pontifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: veſpere in circo, mane in altario: dudum fautor hiſtrionum, nunc virginum conſecrator. adde quæ notavi *ad Nov.* 133. *c.* 1. *in fin. & l.* 7. §. 2. *ff. de injur.* ibi: Heri ſervus, hodie libertus. 45 *Novell.* 6. *cap.* 1. §. 1. *Nov. Leonis* 6.

46 Id eſt, habitu, Plautus *in Amphitr.* Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini, Quod ego huc proceſſi, ſic cum ſervili ſchemate. 47 Quarum bonorum decurionis applicandam fiſco obſerva. 48 Id eſt, anno 528. *l. ult. C. quando, & quibus quarta pars.* adde *Novell.* 6. *c.* 1. 49 De quibus *l. ult. C. de decurionibus.*

50 *l.* 21. *ſupr. h. t.* 51 *l.* 12. *ſupr. h. t.* 52 Adde *l.* 26. §. 1. *ſupr. de ſacroſanct. Eccl.* 53 Pœnam latitantis curialis nota. 54 Forte *l.* 29. *C. h. t.*

55 Μοναχικὸν σχῆμα. 56 *Novell.* 5. *c.* 6. Ex Novella Leonis hujusmodi deſertor non datur Curiæ, ſed ad monachiſmum revocatur. *Nov. Leon.* 7. 8

eſt.

est, & si quidem locuples sit, etiam pecuniaria subiturus munera: sin minus, corporalia munera, & hic licentia danda curiis; (ut prædiximus) si invisibiles [1] fiant, occupare bona, & sibi ex his satisfacere secundum legem. In omnibus autem casibus, in quibus accipere ex his curias jubemus causis, volumus mediam quidem horum partem curiales suscipere non in auro, sed immobili possessione, vel quæ subsit, vel quæ sit comparanda secundum prius a nobis emissam legem, aliam vero dimidiam generali mensæ tuæ excellentiæ inferri; ut tuus [2] etiam thronus provideat vigilanter, ne quid tale (commissum) lateat: sed, simulatque quid factum fuerit, conveniens super hoc fiat medela, præterquam si [3] nunc ipsi ultro & sponte militiam reliquerint, vel simpliciter quod habent schema & ad monachicam rursum serio & vere revertantur vitam, & inter reverendissimos clericos connumerari festinent. Si enim hoc fecerint intra annum unum ab hac lege lata, remittimus eis pœnam, sufficere ipsis ex exercitio putantes emendationem.

† Hæc autem obtinere in sequens volumus tempus, neque illos extra dictam relinquentes pœnam, quotquot a nostro principatu monachi facti, tale quid fecerunt: id enim, quod præcessit [4], simul quidem ob humanitatem, simul etiam tempus verentes dimittimus, quando nihil diserte statutum prius erat. §. 2. Item illud statuimus: sive pater, sive mater, sive alius quis ex defectu liberorum restitutionem aut substitutionem [5] induxerit quibusdam sive masculis, sive fœminis, hi autem ad nuptias venire propter conversationis non elegerint modum: rescindi tales restitutiones aut substitutiones; & habere ipsos potestatem, in quem voluerint modum, pium tamen, quæ inde proficiscuntur, consecrare; & aut consumere superstites, aut relinquere morientes: sicut & si sub conditione liberorum susceptionis [6], ipsis quid relictum fuerit: oportet & hoc ipsum habere eos, liberos suscipere minime coactos. † Eandem quoque legis positionem, & in mulieribus virginitatem [7] professis, & uxores ducere omnimodo prohibitis reverendissimis clericis extendimus & reponimus: & hanc gratiam Deo pro nostris temporibus dignam referimus. §. 3. Ad hæc sancimus: sive vir ad solitariam vitam venire voluerit, sive mulier, viro derelicto ad exercitationem monachicam venerit: ne hoc damni causam præbeat: sed ut sua omnimodo recipiat: ita ut liceat uxori [&] dotem recipere suam [8] & propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitaverat: & quod inde venit lucrum, non secundum eam, quæ per repudium fit, disjunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non divertit, sed secundum quod in casum [9] mortis factum est pactum; quasi videatur is, qui divertit a communi alterius convictu, mortuus esse in alterius contubernio, cum cohabitanti sit omnino inutilis [10]: quicquid autem in dotalibus instrumentis receptum fuerit ex pactis in casum mortis, id debitum intelligatur. † Non audente muliere ante anni lapsum in aliud respicere matrimonium, propter [11] generationis (aut seminis) incertitudinem. † Sed si quid tale futurum sit, statim mitti divortium, quod idcirco *bona* [12] *gratia* vocatur, ab ea, quæ conversionem non eligit, persona, atque ita agat, quod voluerit, lucris (ut ante dictum est) ad ipsam pertinentibus: Sane eo quod lucrandum esset ex tali causa omnimodo, si & in prioribus nuptiis, vel vir vel mulier mansissent, communibus liberis ex eo matrimonio natis, si qui fuerint, conservando. Dat. 5. Kalend. Decemb. CP. Post COSS. LAMPAD. & OREST. an. II. 532.

De raptu mulierum Deo dedicatarum.

54. Idem A. Hermogeni magistro officiorum.

RAptores virginum [13] vel viduarum, vel diaconissarum quæ Deo fuerint dedicatæ, pessima criminum peccantes, capitis [14] supplicio plectendos esse decerminus: quod non solum ad injuriam hominum, sed & ad ipsius omnipotentis Dei irreverentiam committitur. Qui itaque hujusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium tempore invasionis præbuerint: ubi inventi fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine deprehensi a [15] parentibus sanctimonialium virginum, vel viduarum, vel diaconissarum aut earum consanguineis, vel tutoribus, seu curatoribus, convicti interficiantur. Sin autem post commissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga evadere potuerit, in hac quidem Regia Urbe tam viri excelsi Præfecti prætorio, quam gloriosissimus Præfectus urbi: in provinciis autem, tam viri eminentissimi Præfecti prætorio per Illyricum, & Africam, quam Magistri militum per diversas nostri orbis regiones: nec non vir spectabilis Præfectus Ægypti, & Vicarii, & Proconsules, & nihilominus viri spectabiles Duces, & viri clarissimi Rectores provinciarum, nec non alii cujuslibet ordinis Judices, qui in locis illis inventi fuerint, simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, ut eos possint comprehendere; & comprehensos in tali crimine, post legitimas, & juri cognitas probationes, sine [16] fori præscriptione, durissimis pœnis afficiant, & mortis condemnent supplicio. † Bona autem eorum; si hoc commissum fuerit in sanctimonialem virginem, quæ vel in asceterio, vel monasterio degit; sive eadem virgo diaconissa constituta sit, sive non, eidem [17] monasterio, vel asceterio, ubi consecrata est, addicantur: ut ex his rebus & ipsa solatium habeat, dum vivit, sufficiens: & res omnes sacrosanctum asceterium seu monasterium pleno habeat dominio: sin autem diaconissa cujuscunque ecclesiæ sit, in nullo tamen monasterio, vel asceterio constituta, sed per se degit: raptoris ejus substantia ecclesiæ, cujus diaconissa est, adsignetur: ut ex his facultatibus ipsa quidem usumfructum, dum superest, ab eadem ecclesia consequatur; ecclesia vero omnem proprietatem, & plenam possessionem earundem rerum nostro habeat beneficio: nemine vel judice vel quacunque alia persona hæc audente contemnere. † Pœnas autem, quas prædiximus (id est, mortis, & bonorum amissionis) constituimus non tantum adversus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati [18] in ipsa invasione & rapina fuerint. † Cæteros autem omnes, qui conscii [19] & ministri hujusmodi criminis reperti & convicti fuerint, vel eos susceperint, vel quamcunque opem eis tulerint; sive masculi, sive fœminæ sint; cujuscunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, pœnæ capitali tantummodo subjicimus. † Ut huic pœnæ omnes subjaceant, sive volentibus [20] sive nolentibus sanctimonialibus virginibus, sive aliis supradictis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum. Dat. 15. Kalend. Decemb. CP. DN. JUSTINIANO P. P. A. III. CONSS. an. 533.

De filiis familias.

55. Idem A.

UT non [21] liceat parentibus impedire, quominus liberi eorum volentes monachi aut clerici fiant, aut eam ob solam causam exheredare: sed si ipsi testamentum condant, necesse habento quadrantem illis relinquere: sin autem hoc non fecerint, locus sit ab intestato.

§. 1. Quod si illi monasteria aut ecclesias relinquant, atque mundani [22] fiant, omne ipsorum jus ad monasterium aut ecclesiam pertinet.

De arrhis sponsalitiis. De dote, & donatione propter nuptias. 1. *De filiisfamilias.* 2. *De his qui sanctimonialem vitam deserunt.* 3. *Ne Judæus vel Paganus vel hæreticus servos Christianos habeat.*

56. Idem A. Joanni P. P.

DEo nobis auxilium præbente, omnia quæ pro honore sanctæ ecclesiæ catholicæ ad Dei placitum fieri properamus, legibus constituere, & operibus adimplere desideramus. Et jam quidem multa cum ejus auxilio statuimus, quæ ecclesiasticæ doctrinæ atque statui conveniunt: in præsenti vero hoc pia deliberatione duximus corrigendum, quod hactenus contra Dei timorem fiebat. Cognitum etenim nobis est: quod si quis sponsus, vel sponsa, post datas & acceptas arrhas, voluisset se divino [23] deputare servitio, & a seculari [24] conversatione recedere, ac sanctimonialem vitam vivere, atque in Dei timore permanere; compellebatur vir quidem ea quæ arrharum nomine dederat, amittere; sponsa vero in duplum id quod acceperat reddere: Quod nostræ mansuetudini, religioni contrarium esse visum est. Unde per præsentem legem in perpetuum valituram jubemus: Ut si [25] quis sponsus vel sponsa [desideraverit seculi istius vitam contemnere, & in sanctimonialium conversatione vivere,] sponsus quidem omnia, quæ arrharum nomine, futuri causa conjugii dedit, sine ulla deminutione recipiat; sponsa autem non duplum (sicut hactenus) sed hoc tantummodo sponso restituat, quod arrharum nomine acceperat, & nihil amplius reddere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse. Nam & maritis & uxoribus qui seculo renunciant, jam anteriore [26] lege a nobis provisum est: ut, sive maritus sive uxor religionis causa a conjugio recesserit, & solitariam vitam elegerit, unusquisque eorum res suas recipiat, quas pro dote vel ante nuptias donatione præstiterat, & hoc tantummodo lucri nomine consequatur ab eo qui solitariam vitam elegerit, quod debuit legitime vel ex pacto per casum mortis [27] exigere. §. 1. Hoc etiam cognitum nobis correctione nostra dignum esse judicamus: ut, si quis in parentum potestate constitutus vel constituta, vel forsan hujusmodi jure absolutus vel absoluta, elegerit se monasterio vel clero sociare, & reliquum vitæ suæ tempus sanctimonialiter degere voluerit; non liceat parentibus eosdem vel easdem quocumque modo abstrahere [28], vel propter hanc tantummodo causam quasi ingratum [29] vel ingratam a sua hereditate vel successione repellere, sed necesse sit eis omnimodo, cum ultimam voluntatem suam sive per scripturam sive alio legitimo modo perficiunt, quartam [30] quidem portionem secundum leges nostras eis relinquere: sin autem & amplius voluerint eis largiri, hoc eorum voluntati concedimus. Sin vero ultimam voluntatem parentes neque testamento neque alio ultimo elogio declarasse monstrati fuerint: omnem parentum substantiam heredes, quibus ab intestato competit, secundum leges nostras, sibi defendant: nullo eis impedimento ex sanctimoniali [31] conver-

1 Εἰ ἀφανεῖς γένοιντο, id est, si latitent, *l.* 7. §. 1. *ff. quib. ex causis in poss.* [illegible] alio sensu illud Lucæ 24 *vers.* 31. ἄφαντος ἐγένετο, accipitur. 2 Præfectum Prætorio alloquitur 3 Mora purgata non nocet *l.* 7. *ff. de in integ. restit. l.* 135. §. 1. *ff. de verb. oblig. l.* 105. *ff. de* [illegible] 4 V. *l.* 7. *J. de legibus.* 5 Substitutio precaria facta sub conditione, *si sine liberis* [illegible] *institutus decesserit*, herede transeunte in clerum aut monasterium, fit irrita. 6 Demus filio aliquid relictum a patre sub ea conditione, *si liberos susceperit.* Demus filium clericum fieri, & ita spem implendæ conditionis amittere, an debebitur ei legatum? utique. Remittitur enim clericis conditio [illegible] procreandorum liberorum. Quando legati petitio erit? statim ab ingressu monasterii [illegible] *Nov.* 123 *c.* 37 *in fin.* 7 Quod jus est in conditionibus liberis masculis [illegible] prohibentibus appositis, idem & ad fœminas extenditur 8 Viro monasterium ingrediente, dos uxori & lucrum ex donatione propter nuptias [illegible] quo convenit in casum mortis non divortii, redditur, [illegible] ipsa solitariam vitam profiteatur. 9 Professio monachismi, sive monachismus, morti magis comparatur, quam divortio: *l.* 56. *in fin. pr. J. h. t. Novell.* 22. *cap.* 5. ideoque quod pacti sunt conjuges in casum mortis, locum habet in casum & eventum monachismi. 10 Etiam ratione habitationis, quod non est in clericis. *l.* 19. *J. h. t.* 11 *l.* 11. §. 2. *ff. de his, qui notant.* Goth. Pœnæ nubentis intra annum luctus sublatæ sunt jure Canonico. *cap. pen. & ult. x. de secund. nupt. can.* 7. *Euphemium* 2. *quæst.* 3. Quod an ad infamiæ pœnam restringendum, an vero indistincte omnes aliæ pœnæ sublatæ sint. Affirm. *Gloss. in l. decreto in pr. Cod. ex quib. caus. infam.* [illegible] Sed contra, omnes alias pœnas manere voluit, [illegible] Attic. *decis.* 75. Gail. 2. *obs.* 98. *num.* 8. Ans. 12 *Nov.* 22. *c.* 4 13 Quid si mulier virum rapiat? Tiraquellus raro quidem fatetur id evenire; idem tamen [illegible] esse putat *de retract.* §. 10. *gl.* 2. *n.* 4. Bald. *hic.* eorum sententiam juvant ea verba *in fin. h. t.* sive sint fœminæ 14 Pœnam raptoris virginum observa &c. adde *l.* 1. *J. de raptu Virgin.* 15 Rebuffus negat in Gallia id observari, neque licere consanguineis puellæ raptorem interficere, [illegible] 34 Goth. Idem de aliorum moribus Groeneweg [illegible] 16 Raptor virginis fori præscriptione uti non potest: potest enim ubique conveniri. v. plures species apud Socinum *reg. delicta* 87. 17 *c.* 27. *quæst.* 1. *can. si quis rapuerit.* 30. *c. excommunicamus.* 13. *extr. de heret.* in Gallia id negat servari Rebuffus, *d. loco num.* 34. sed bona raptoris fisco applicari, reservatis monasterio quibusdam amendis, id est, multis arbitrio judicum imponendis. Ideoque Gallis parum utilis erit regula, quam ex hoc textu quidam colligunt, possessionem raptoris monasterio sine ulla apprehensione adquiri 18 Agentes & consentientes puniuntur eadem pœna. 19 Raptus conscii ministri susceptores ejus opem ferentes capite puniendi sive masculi sive fœminæ 20 Etiam volenti facta injuria puniri potest, si id publice expediat 21 *Nov.* 123. *c.* 41. vid. Cujac. 12. *obser.* 26. *in fin.* ubi notat Monachismo deleri ingratitudinem erga parentes, & e contra. Colligi potest, Invito parente liberos monachismum profiteri posse, nec eo prætextu quasi ingratos exheredari 22 Vid. *Nov.* 123 *c.* 42. Id est, laici, qui & idiotæ. *Nov.* 6 *c.* 1 §. 2 seculari conversationi dediti *l.* 56. *J. h. t.* 23 *l.* 60. *in fin. D. de don. int. vir.* *Nov.* 22. *c.* 5 *Novell.* 117 *c.* 12 *Nov.* 123 *c.* 39. 24 Vid. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 2 25 Nota regulam. 26 *l.* 53 §. 3 [illegible] *Novell.* 123. *cap.* 39 27 Monachismus morti comparatur. *l.* 53. §. 3 [illegible] Est enim mors veluti civilis vita solitaria. 28 Liberi a parentibus inviti e monasterio non sunt retrahendi. *Goth.* Adi Gomezium *tom.* 1. *var. resol. cap.* 5. Rainaldum [illegible] *cap.* 23 Berojum *quæst.* 34. Lapum *alleg.* 102 & 109. Rom. *sing.* [illegible] *in tract. le mort saisit le vif.* 2 *part. declar.* 14. *in fin.* Doct. *in repetit.* [illegible] *quid si tantum. ff. de liber. & posth.* [illegible] ubi Fortun. Garz. *num.* 55 Socinus Jun. *num.* 19. Tiraquellus denique *de utroque retr.* [illegible] 1. §. 1. *gl.* 8. *n.* 19. Mod. 29 Hoc innuit, justam ingratitudinis causam non esse, solitariam vitam parentibus invitis profiteri, qua de re vid. Alc. 4. *parerg.* 23. & 19. *quæst.* 3. *c. ult. Novell.* 123 [illegible] 5. Herm. 9 *in fin* 30 Liberis monachismum professis parentes quartam relinquere tenentur, sed hoc non servatur in Gallia [illegible] 24. 31 Sanctimonialis vitæ hic opponitur secularis conversatio [illegible] vitam damni [illegible] intelligas, sed proclivem ad carnis vitia propter frequentem hominum conversationem. Alias verum etiam esse potest, quod ab Aristotele dicitur 1. *Politic.* 3. Eum, qui sit absque civitate per naturam, non per fortunam, aut nequam esse, aut potiorem homine, ut ab Homero notatur, velut sine tribu, sine jure, sine domo.

ſatione generando, ſive [1] ſoli, ſive cum aliis ad ſucceſſionem vocantur. §. 2. Hujus autem perpetuæ noſtræ legis beneficia eos volumus obtinere, qui in monaſterio vel clericatu perſeveraverint. Nam ſi qui eorum, de quibus præſentem legem poſuimus, ſanctimonialem vitam elegerint, ad ſecularem autem converſationem poſtea remeaverint; jubemus [2] omnes eorum res ad jura ejusdem eccleſiæ vel monaſterii, a quo receſſerint, pertinere. §. 3. His ita diſpoſitis, repetita [3] lege jubemus, ut nullus Judæus, vel Paganus, vel hæreticus ſervos [4] Chriſtianos habeat: Quod ſi inventi in tali reatu fuerint; ſancimus ſervos omnibus modis liberos eſſe, ſecundum anteriorem noſtrarum legum tenorem. † In præſenti autem hoc amplius decernimus: ut ſi quis ex prædictis Judæis, vel Paganis, aut hæreticis habuerit ſervos nondum catholicæ fidei ſanctiſſimis myſteriis imbutos, & prædicti ſervi deſideraverint ad orthodoxam fidem venire; poſtquam Catholicæ eccleſiæ ſociati fuerint; in [5] libertatem modis omnibus ex præſenti lege eripiantur; & eos tam Judices provinciarum, quam ſacroſanctæ eccleſiæ defenſores, nec non beatiſſimi Epiſcopi defendant, nihil pro eorum pretiis penitus accipientibus dominis. Quod ſi forte poſthac etiam ipſi domini eorum ad orthodoxam fidem converſi fuerint, non [6] liceat eis ad ſervitutem reducere illos, qui eos ad fidem orthodoxam præceſſerunt. Sed ſi quis talia uſurpaverit, pœnis graviſſimis ſubjacebit.

† Hæc igitur omnia, quæ pietatis intuitu noſtra ſanxit æternitas, omnes Judices, & religioſiſſimi antiſtites, ſive Africanæ diœceſeos (in qua maxime hujusmodi vitia frequentari cognovimus) ſive aliarum provinciarum, gnaviter & ſtudioſiſſime obſervari procurent. Nam contemptores non ſolum pecuniaria multa, ſed etiam capitis ſupplicio ferientur.

De legato annali.

57. [7] Idem A. Joanni P. P.

PRæſens lex in alterius legis ſcriptæ a nobis refertur mentionem: quam proculdubio, & denuo confirmare cum quadam meliore putavimus oportere adjectione, majorem pœnam contra delinquentes proferendo; non [8] quia augmentis delectemur pœnarum, (nihil enim nobis tam gratum eſt, quam humanitas) ſed ut metu pœnæ eos, qui ad peccandum proclives [9] ſunt, a peccando arceamus. Scimus igitur, nos ſcripſiſſe legem [10] dicentem nullam eſſe licentiam ſanctiſſimarum eccleſiarum Oeconomis, aut antiſtitibus xenonum, aut noſocomiorum, aut ptochiorum, aut monaſteriorum ſive virorum ſive mulierum, aut aliorum talium corporum [11], quorum præfata conſtitutio meminit, ea quæ in perpetuum illis relicta ſunt, quæ Annalia vocant leges, ſecundum aliquod pactum aut auro diſtrahere certo, aut alienare aliter per quemcunque modum, & poſteris adimere id, quod eis obveniret exinde, ſolatium: & convenientes legi adjecimus rationes: ut quia non amplius propter tale commentum, nec appellatio quidem annui conſervetur, niſi per ſingulos annos contingat præſtari, ſed ſemel repræſentatum [12], poſtea perfecte pereat. Hanc iterum cum aliqua adjectione renovantes legem ſancimus: ſi quis aut Reverendiſſimorum Oeconomorum, aut xenodochorum, aut noſocomorum, aut ptochotrophorum, aut gerontocomorum, aut brephotrophorum, aut orphanotrophorum, aut archimandritarum, aut aliorum contentorum [13] priore noſtra divina conſtitutione perſonarum; id quod in perpetuum relictum eſt venerabilibus domibus, quibus præſunt, ſive in auro, ſive in aliis rebus, tentaverit transmutare, ne videatur eſſe perpetuum, ſed transactionibus aut venditionibus, aut quibusdam aliis machinationibus, ut quod perpetuum manere debebat, terminetur, tentaverit, præter vim a nobis nuper profectæ in hujusmodi rebus divinæ legis: nullam habere ullo modo licentiam hoc facere: ſed & ſi fecerit; irritum eſſe quod factum fuerit: & licentiam eſſe ei [14], qui poſt ipſum eandem ſuſcipiet curam, vel etiam eo negligente (ut fieri poteſt) cæteros deinceps omnes ſtatim revocare id, quod fuerit factum, & ita infirmum declarare, atque ſi ab initio non proceſſiſſet: ut & fructus medii temporis, & uſuras, & omnem utilitatem ad pium pertinere omnimodo locum: omnibus quæ medio tempore attentata ſunt, quieſcentibus. Homini etenim cuique curſus [15] unus [16] eſt vitæ ab opifice datus, cujus finis eſt omnino mors [17]: venerabilibus vero domibus, & earum cœtibus, indeſinenter a Deo cuſtoditis, non eſt neque ſecundum earum poſſeſſiones inducere aliquam metam: ſed quousque utique permanſerint venerabiles domus; (manent [18] autem in perpetuum, & usque ad hujus ſeculi conſummationem, quousque *Chriſtianorum* nomen apud homines erit & coletur) æquum itidem [19] eſt, manere & in perpetuum relictas erogationes, aut reditus immortales ſemper piis actionibus nunquam ceſſaturis ſervituros. Eum igitur, qui tale quid deliquerit, & transferre rem auro accepto, aut per aliam occaſionem præſumpſerit, damnum quidem nullum induci (ſecundum ea, quæ prædicta ſunt) his contra quas talia perpetrarunt, domibus: ſed illas quidem domos, & aurum, & rem lucrari [20], quam acceperunt; & nihilominus relictum exigere absque ulla quacumque diminutione, tam ab ipſo qui hoc egit, quam ab ejus heredibus & ſucceſſoribus, & illius res, & bona obligari ipſi, qui cum eo contraxit: & ea ipſe vindicet, tam contra illius perſonam, quam bona ipſius, usque ad plenam & competentem ipſi indemnitatem: ne ſcil. contra venerabilem domum, quam contra fas fraudavit, ullam ſperet datorum recuperationem, aut ejus quod factum eſt inſtaurationem: Quod autem ad ipſum, quo cum contraxit, attinet: omnem habeat a legibus licentiam [21] regredi contra ipſum, & heredes ejus, & ejus res, & quod datum eſt, ſi poſſit, exigere, ut, ſi minus ob Dei metum, metu ſaltem propriæ ipſorum ſubſtantiæ, & ſuorum heredum tardiores fiant ad hujusmodi pactiones; quas in confeſſo eſt eos nullius boni cauſa celebrare, ſed vel pecuniis corruptos, vel affectionibus quibusdam ſuperatos. Quæ omnia per hanc divinam legem prohibentes & ipſam ſacris noſtris inſcribi legibus ſancimus, & offerimus ipſi domino univerſorum Deo & ſalvatori noſtro Jeſu Chriſto, pulchrum quoddam & conveniens ipſi ſacrificium & ipſam adducentes. Datum prid. Id. Septemb. CP. Dn. JUSTINIAN. P.P. A. IV. & PAULINO V.C. CONSS. 534.

TIT. IV.

DE EPISCOPALI [22] AUDIENTIA [23]; ET DIVERSIS CAPITULIS, QUÆ AD JUS [24] CURAMQUE [25], ET REVERENTIAM [26] PERTINENT PONTIFICALEM.

De modo mercandi.

1. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. [27] ad Julianum comitem orientis.

NEgotiatores, [ſi] qui ad domum noſtram pertinent, ne [28] modum [29] mercandi videantur excedere, Chriſtiani [30], (quibus verus cultus eſt adjuvare pauperes, & poſitos in neceſſitate) provideant [epiſcopi]. Dat. 15. Kalend. Mart. [31] *Conſtant.* VALENTINIANO [32] & VALENT. AA. CONSS. 368.

De clerico ante definitivam ſententiam appellante.

2. Iidem AA. ad Claudium P. P.

SI [33] clericus ante [34] definitivam ſententiam, fruſtratoriæ dilationis cauſa ad appellationis auxilium convolaverit; multam [35] quinquaginta [36] librarum argenti, quam contra hujusmodi appellatores ſanctio [37] generalis imponit, cogatur expendere. Hanc autem non fiſco [38] noſtro volumus [39] accedere, ſed pauperibus fideliter erogari. Dat. 6. Id. *Jul.* VALENTINIANO N. P. & VICTORE CONSS. 369.

Qui ex carceribus die Paſchatis dimittuntur.

3. Imppp. VALENTINIANUS, THEOD. & ARCAD. AAA. Neotherio P. P.

NEmo [40] deinceps tardiores fortaſſis affatus noſtræ perennitatis expectet: exequantur Judices [41], quod indulgere conſuevimus [42]: ubi primus dies [43] Paſchalis extiterit, nullum teneat carcer incluſum, omnium vincula diſſolvantur. † Sed ab his ſecernimus eos, a quibus contaminari potius [44] gaudia lætitiamque communem, ſi dimittantur, animadvertimus: Quis [45] enim ſacrilego diebus ſanctis indulgeat? quis adultero, [vel ſtupri,] inceſtive reo tempore caſtitatis ignoſcat? quis non raptorem [virginis] in ſumma quiete, & gaudio communi perſequatur inſtantius? nullam accipiat vinculorum requiem, qui quieſcere ſepultos quadam ſceleris immanitate non ſinit: patiatur [46] tormenta veneficus, maleficus, adulter, violatorque monetæ; homicida, [parricidaque] quod [47] fecit, ſemper exſpectet: reus etiam majeſtatis [48], de domino [49] adverſus quem talia molitus eſt, veniam ſperare non debet. † His ergo tali ſub adſtrictione damnatis, indultum noſtræ ſerenitatis eo præcepti fine concludimus, ut remiſſionem veniæ crimina niſi [50] ſemel commiſſa non habeant: nec in eos liberalitatis Auguſtæ referatur humanitas; qui impunitatem veteris admiſſi non emendationi potius, quam conſuetudini [51], deputaverint. Dat. Kal. [52] Maji, ARCADIO A. & BAUTONE V. C. COSS. 385.

De numero, electione, & officio Prætorum.

[Imperator.

TRes [53] tantummodo Prætores electæ opinionis in hac Urbe per ſingulos annos judicio Senatus præcipimus ordinari: qui competentes cauſas & debitos actus integre diſceptare, atque retractare debeant.

De habitu virginum Deo dicatarum.

4. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

MImæ [54], & quæ ludibrio [55] corporis ſui quæſtum faciunt, publice habitu [56] earum virginum [57], quæ Deo dicatæ ſunt, non utantur [58].

1 Monachi parentibus ſuccedunt ab inteſtato, ſive ſoli ſint, ſive cum aliis. Sed hoc non ſervatur in Gallia, nec enim ſuccedunt parentibus tales liberi. vide Rebuff. *ibi num.* 22. 2 Pœnam monaſterium ſuum deſerentis, & ad ſecularem vitam transeuntis obſerva. 3 Vel de qua ſæpius dixit, vel quia ſuperiores emendat. §. 1. ℑ. *hic.* eo ſenſu Codex repetitæ prælectionis dicitur. 4 Vid. ℑ. *ne Chriſtian. mancip.* 5 Chriſtiana profeſſione Judæorum ſervi & gentilium fiunt liberi: quod ætate Pauli non fuit. *epiſt. ad Philemonem verſ.* 10. 6 Semel impetrata libertas invito & innocenti non poteſt adimi, videbatur autem res ad cauſam utilem rediiſſe. Chriſtiani ſervos Chriſtianos habere poſſunt: at non Judæi. 7 Interpretatio Contii. 8 Pœnarum augmentis principes delectari non debent. *l.* 8. ℑ. *de judæis. l.* 90. *l.* 183. *D. de reg. jur.* vid. Senecam 1. *de Clementia* 8. 9 Adde *l.* 9. *D. de extraord. criminibus. l.* 16. §. 10. *D. de pœn.* 10 *l.* 46. §. *ult.* ℑ. *h. t.* 11 *l.* 46. §. 9. ℑ. *h. t.* 12 Transactio improbatur, quæ fit ideo ut repræſentata pecunia conſumatur. *l.* 8. §. 6. *D. de transact.* 13 Περιεχομένων, id eſt, de quibus diximus, *l.* 46. ℑ. *h. t.* 14 An & ei, qui ipſe transegit? id videtur. *arg. l. pen. & ult. ff. de poſtul.* 15 Et quaſi curſores vitæ lampada tradunt. *Lucret.* 2. 16 Unus hic vitæ ſtatus, quid eſt ſtatus præſcriptus, finitus ac certus. 17 Πέρας τοῦ βίου, ὁ θάνατος *Nov.* 1. *c.* 1. *in fin.* πάντα διαλύων θάνατος. *Nov.* 22. *c.* 20. De morte vid. Sebaſtianum Medicem *in tractatu, Mors omnia ſolvit.* 18 Voto ſaltem: nam interdum diruuntur. *l.* 73. *in pr. ff. de cont. empt.* 19 Perpetua perpetuam cauſam habent. 20 *Novell.* 7. *c.* 6. Galli *le drap & l'argent.* 21 *Nov.* 6. *c.* 6.

22 De Epiſcopali judicio, *C. Theod. l.* 16. 23 *l.* 25. ℑ. *tit. prox.* 16. *C. Theod.* 1. *l. ult.* Audientia Epiſcopalis, non eſt jurisdictio, ut vult Accurſius: non eſt diœceſis, ut vult Haloander, quia ut foro, ita apparitione & executione carent Epiſcopi. Audientia, judicium eſt atque notio, quæ Epiſcopo in clericos & monachos competit. 24 *l.* 21. *in fin. prin. l.* 31. *in fin. l.* 32. ℑ. *cognitionem. l.* 8. ℑ. *h. t.* 25 *l.* 8. ℑ. *h. t. l.* 18. *l.* 46. ℑ. *tit. prox.* & providentiam, *l.* 1. ℑ. *h. t.* officium, *l.* 5. ℑ. *h. t.* 26 *l.* 8. ℑ. *h. t. l.* 14. *l.* 7. ℑ. *tit. prox.* 27 Secundo P. P. 28 Si modo mercandi videantur exercere ſolertiam, ita refertur in *l.* 5. *C. Th. de luſtrali collat. l.* 13. 29 Epiſcopalis providentiæ eſt, ne mercatores carius (quam par ſit) merces ſuas vendant. Eſt enim ſervandus modus in pretio & ejus officii pauperes adjuvare. 30 Id eſt, Epiſcopi præſertim. 31 Maji, C. Theod. 32 Divo Joviniano & Varroniano Conſſ. in *C. Th.* 33 Hæc lex interpolata ex *l.* 2. *C. Theod. quorum appellationes non recipiuntur. l.* 11. 34 Appellare fruſtratorie ante definitivam ſententiam non licet. 35 Quæ & præjudicialis dicitur. vid. Cujac. 12. *obſ.* 6. 36 *l.* 10. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 30. *C. Theod. l.* 11. *tit.* 36. 37 *L.* 11. *C. Theod.* 36. *l.* 10. non eſt lex 5. ℑ. *quorum appellationes* · quæ hac poſterior eſt. Eſt potius lex 10 15. & 16. *d. tit. Theod.* 38 Quod fit, ſi laicus fruſtratorie appellat. 39 Hoc non ſervatur in jure canonico. Bald. *hic.* 40 *l.* 8. *C. Theod. de indulgentiis criminum lib.* 9. *tit.* 38. *Syn. Baſ.* 7. *tit.* 17. *cap.* 16. 1. Harm. 4. §. 10. 41 Convenit etiam Epiſcopis, id ut fiat, adde 60. *Ecl.* 35. *c.* 12. 42 Ubi jus deficit, ad conſuetudinem Principis recurri poteſt. 43 Qui ſemper Chriſtianus inſignis fuit. adde *l.* 8. *D. ad SC. Turpill.* 44 Hujusmodi liberatio, relaxatio eſt potius, quam vera dimiſſio. 45 *l.* 10. ℑ. *de feriis*, adde *l.* 3. *in fin.* ℑ. *de abolitionibus.* adde quæ notavi ad *l.* 7. §. 2. *ff. ad l. Jul. Majeſtatis.* 46 Quæſtio haberi poteſt die feriato. 47 Pœnam talionis homicida ſuſtinet ſine remiſſione, ut vult Bald. 48 Lex de ſeditioſis quotidie queri jubet. Cic. *pro M. Cælio.* 49 Id eſt, a principe, quam appellationem recuſavit Auguſtus. De Principis beneficio deſperet, qui in Principem commiſit, *arg. l.* 37 § 1. *D. de minoribus* 25. *annis* 50 Geminatum delictum venia caret. vid. quæ notavi ad *l.* 15. *in fin. D. ad SC. Turpill. l.* 28 §. 3. *ff. de pœnis*, v. Bellov. 3. *pract. c.* 16. *n.* 7. & *c.* 19. *n.* 10. Pap. 24. *Arreſt.* 10. *n.* 8. 51 Qui iterum deliquit poſt veniam ſemel impetratam, conſuetudinem quandam peccandi habere dicitur. Et tamen ne hinc colligas, conſuetudinem ex bino actu generari: agitur enim non de conſuetudine juris, ſed facti. Bald. *hic.* loquitur ergo ὑπερβολικῶς, nec enim habitus ex uno aut altero actu generatur, v. Cujac. 20. *obſ.* 1. 52 V. Kal Mart. *C Theod. h. t.* 53 Hæc lex deeſt in ſcriptis, & in Haloandri editione. Eſt autem ultima, ℑ. *tit. de off. prat.* Et vero quomodo huc pertinere poſſit, non video. v. & hic Contium. 54 Pars *l.* 12. *C. Theod. de ſcenicis, lib.* 15. 55 Adde *Nov.* 6. *c.* 6. 56 *Novell.* 123. *c. ult.* vid. Pet. Greg. 38. *ſyntag. cap.* 5. *in fin.* 57 Ut & matronarum, Tertull. *cap.* 6. *apologetici*, vetantur ab eodem Theodoſio, *l.* 11. *C. Theod. de ſcenicis l.* 15. uti gemmis, ſigillatis, ſericis & textis, uti auratis. 58 Vetantur etiam uti aliis veſtibus; & inter cæteras, iis quæ cruſtæ dicuntur, *l.* 11. *C. Theod. l.* 15. *tit.* 7. Cæterum e Codice Theodoſiano, *l.* 12. *hoc tit.* ſupplenda ſubſcriptio: Dat. III. *Kal. Jul. Heracl. Arcad. A.* III. & *Honorio A.* II. *Conſſ.* id eſt, a. 394.

De

De archigeron. & diœcetis ergasiotanor.

5. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Gennadio Præfecto Augustali.

ARchigerontes [1], diœcetæque [2] ergasiotanorum [3] nonnisi [4] Christiani dirigantur: quod Officium tuum sollicitis observet excubiis. Dat. Non. Februar. *Constantinop.* PP. *Alexandriæ*, EUTYCHEO, ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

Ne quis damnatum eximat. De appellatione.

6. [5] Iidem AA. Eutychiano.

ADdictos [6] supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum vel monachorum, eorum etiam, quos *synoditas* [7] vocant, per [8] vim atque usurpationem vindicare liceat ac tenere. Sed & reos ad locum pœnæ sub persecutione [9] pergentes nullus teneat aut defendat. Sed sciat se Cognitor [10] triginta librarum auri multa, & primates Officii, capitali esse sententia feriendos, nisi usurpatio ista vindicetur. At si tanta clericorum aut monachorum audacia est, ut bellum potius, quam judicium futurum esse existimetur: ad Clementiam nostram commissa referantur, ut arbitrio [11] nostro mox severior ultio procedat. Ad Episcoporum sane culpam (ut cætera) redundabit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populos Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur [12], ex iis, quæ fieri hac lege prohibuimus, a monachis perpetratum esse cognoverint, nec vindicaverint [13]. Quibus in causa [14] criminali, humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendæ provocationis copiam non negamus. Dat. 6. Kal. Aug. *Mnyzo.* HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De his, qui ex consensu litigant apud episcopum.

7. Iidem AA. Eutychiano P. P.

SI [15] qui ex consensu apud sacræ [16] legis antistitem litigare voluerint, non vetabuntur: sed experientur illius in civili duntaxat negotio, more [17] arbitri, sponte residentis judicium. Quod his obesse non poterit, nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen conventos, potius abfuisse [18] quam sponte venisse constiterit. Dat. 6. Kalend. August. *Mediolani*, HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO COSS. 398.

8. Imppp. ARCADIUS, [19] HONOR. & THEOD. AAA. Theodoro P. P.

EPiscopale judicium ratum sit omnibus, qui se audiri a Sacerdotibus elegerint: eamque [20] illorum judicationi adhibendam esse reverentiam jubemus, quam vestris [21] deferri necesse est potestatibus, a [22] quibus non licet provocare [23]. Per Judicum quoque Officia, ne sit cassa episcopalis cognitio, definitioni [24] executio tribuatur. Dat. Idib. Decembr. BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si quis autem litigantium. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 21.

SI quis litigantium [25] intra decem dies contradicat [26] his, quæ judicata sunt: tunc locorum Judex examinet causam: & si invenerit judicium recte factum, etiam per sententiam suam propriam hoc confirmet [27], & executioni [28] propriæ tradat, quæ judicata sunt: & non liceat victo iterum in tali causa appellare. Si vero sententia Judicis contraria fuerit; tunc licet a sententia Judicis appellare. Si tamen ex imperiali jussione, aut judiciali [29] præcepto Episcopus judicat inter quascunque personas, appellatio aut ad Principem, aut ad eum, qui transmisit negotium, transferatur,

De custodiis.

9. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæciliano P. P.

JUdices [30] Dominicis [31] diebus productos reos de custodia [32] carcerali videant & interrogent, ne his humanitas clausis [33] per corruptos carcerum custodes negetur: victualem substantiam non habentibus faciant ministrari libellis [34] duobus, aut tribus diurnis, vel quot existimaverint Commentarienses [35], decretis [36]: quorum [37] sumptibus proficiant alimoniæ pauperum: quos ad lavacrum sub fida custodia duci oportet. Multa Judicibus viginti librarum auri, & Officiis [38] eorum ejusdem ponderis constituta, Ordinibus quoque trium librarum auri multa proposita, si saluberrima statuta contempserint. Nec deerit Antistitum Christianæ religionis cura [39] laudabilis, quæ ad observationem constituti judicis hanc ingerat monitionem. Dat. 7. [40] Idus Febr. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

De mathematicis.

10. Iidem AA. Cæciliano P. P.

MAthematicos [41], nisi parati sint, codicibus [42] erroris proprii sub oculis Episcoporum incendio concrematis [43] Catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquam [44] ad errorem primum redituri; non solum Urbe Roma, sed etiam omnibus civitatibus depelli decernimus. Quod [45] si hoc non fecerint, & contra clementiæ nostræ salubre constitutum in civitatibus fuerint comprehensi, vel secreta erroris sui & professionis insinuaverint, deportationis pœnam excipiant. Dat. Kalend [46] Februar. *Raven.* HONOR. VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

De reversis ab hostibus.

11. Iidem AA. Theodoro P. P.

CHristianos [47] proximorum [48] locorum volumus follicitudinem gerere, ut Romanos [captivos,] qui reversi fuerint, nemo teneat [49], nemo injuriis aut damnis afficiat. Dat. 3. [50] Idus Decemb. HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

1 *l.* 1. *C. Th. de Alexandrinæ plebis primatib. l.* 14. *tit.* 27. Ii, qui & diœcetæ, fuerunt defensores Alexandrinæ urbis: ne alioquin putes cum Accursio archipresbyteros, aut archiepiscopos, aut minores sacerdotes fuisse. Hotomanus legit Archigerontes, quos principes fabrorum, qui regiis ac publicis ædificiis præsunt, interpretatur. Video eos vocari principales Alexandrinos, *l.* 56. *in pr. J. de decurionibus.* summates ordinis Alexandrini, *l.* 57. *in pr. d. tit.* Alexandrinæ plebis primates, *l. Archigerontes.* 1. *C. Theod. de Alexandrinæ plebis primatibus.* sane Archigerontes nihil aliud, quam γερουσίας, id est, senatus & curiæ primi: curiæ, inquam, municipalis, seu Senatorum municipalium, principales curiæ. Neque enim raro in jure munera civitatis Alexandrinæ Græcis vocabulis exprimuntur, exemplo sint: χειτολογία, περισσοχορηγία, ὡς πραιτώρα. *l. ult.* §. 19. *ff. de muneribus.* ὑπομνηματογράφοι, *l.* 59. *C. Theod. de decur.*
2 Hoc est, curatores corporis ergositonorum. Fuerunt enim civitatibus sua corpora, ut & curiæ. His ditiores: illis teniores adscripti. Harum primi, Archigerontes, ut paulo ante dictum est, summates & primates, *l.* 57. *J. de decurionibus.* & pro urbis amplitudine interdum pauciores vel plures. Hinc tres primates, *l. de creationibus* 27 *vers. si item. J. h. t.* quinque summates ordinis, *d. l.* 57. *in pr.* decem primi curiales, *l.* 239. §. 5. *ff. de verb. signif.* corporum vero primi διοικηταί, *hic ut & Nov.* 128 *c.* 16. Curatores corporis, *l.* 3. §. 2. *D. de colleg.* patroni corporum, *l.* 11 *C. Theod. de pistorib. l.* 9 *C. Theod. de suariis*, reliqui corporati, *l. ult. C. Theod. de Alexandrinæ plebis primatibus*, *lib.* 14. *tit. ultim.* hic itaque sunt ergositonæ: quibus cura præcipua frumenti comparandi injuncta est. Quod si roges, cur hos ex Christianis eligi mandet Imperator, fortassis ea fuerit ratio, quod Alexandrini factiosi, Philo *in Flaccum*, *Dion.* 39. quos & alias fidei Christianæ contemptu, commercia monasteriorum usurpasse constat ex *Nov.* 7. *cap.* 11. 3 Ergasiotanorum, *Hal.* ἐργασίας ταμείων, Alc. 3. *disp.* 18 quo nomine dispensatores principalis annonæ intelligit. Hotomanus legit, *Ergasticorum.* Ergasticos intelligit operas quæ in operibus publicis conductis ab aliquo, quasi principe & magistro gubernantur. Alii legunt, Ergasiotarum. Ergasiotanorum vocabulo Accursius, [at est accuratus & felix in vocabulorum difficilium interpretatione], Christianos intelligit damnatos ad Metalla. Sunt enim ergastula metalla. Ego vero legendum puto, diœcetæ Ergositonorum, ac si dicas. Præfectos eorum qui frumentum Alexandriæ comparant, σιτώνης namque est curator frumento comparando. *l. ult.* §. 5. *D. de muneribus.* Id munus Justinianus appellat αἰτίας ἐμβολῆς διοίκησιν. *Edict.* 13. *de Alex. inc.* 4 *c.* 8. *in fine* quemadmodum & id quod Alexandria Romam mittebatur αἰτία, ἐμβολῆς σῖτον *ibi & cap.* 8. αἰτίαν σιτοποιμχειαν. Superiorem etiam sententiam confirmat *l.* 17 *infr. h. t.*
4 V. *l.* 9. *J. de divers. offic. & appar. lib.* 12 *tit.* 60. 5 Legis hujus explicationem pete ab Ægidio Bossio *tit. de captura*, *num.* 15. & *seqq.* de quo & Gothofredus monuit. *Mod.* 6 *Persecutio* 16. *C. Th. de pœnis*, *l.* 9. & *l.* 57 *C. Theod. de appell l.* 11.
7 *Lib.* 11. *C. Theod. tit.* 30 *l.* 57. cœnobitas *L.* 9. *C. Theod.* 40. *l.* 16. Gennadius *in Evagrio*, composuit cœnobitis ac synoditis doctrinam aptam vitæ communi. Soc. 4. *hist.* 23. πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδίαις μοναχοὺς, Synoditæ & Cœnobitæ sunt, quibus una & eadem domus, & omnia communia sunt. v. Cujac. *ad Novell.* 5. 8 Eam licentiam forte usurparunt clerici exemplo Pontificum: quorum occursus sæpe servabat ductos ad supplicium. Cujac. *hic.* Qui ad verbera ducebatur si ad pedes flaminis Dialis provolvisset, eo die verberari piaculum erat. 10. Gell. 15. Plutar. *in Num. ubi de Vestalibus. & pro. enatum* 3. *ubi de flam. Dial.* Quin vinctum, si ædes ejus flamen Dialis introisset, solvi necessum erat: & ejus vincula per impluvium in tegulas subduci atque inde foras ejici. Gell. *d. l.* id Vestalibus etiam concessum. Plut. *in Numa* 1. v. Alexandrum ab Alexandro 5. *genial.* 12. ut & hodie, communi quorundam opinione, Cardinalibus. Clarus 5. *sent.* 4 §. *ult. quæst.* 98. *vers. ulterius quæro*: eam rationem reddit, quod Cardinales regibus æquiparentur, & in Cardinalibus tota fere majestas Christianæ reipublicæ residеat. Eorundem domibus ac palatiis, idem *lib.* 5. §. *ult. q.* 30. *vers. item adde*, jus asyli tribuit. vid. Corsetum, Marsil. *in singularib.* Cottam, Tiraq. *de pœn. temperandis c.* 55. 9 Persecutione *L.* 9. *C. Th.* 40. *l.* 16. *vers. reos.* 10 Id est judex. 11 Pœna arbitraria punitur is, qui condemnatum eripuit, quæ etiam capitalis esse potest. v. Bald. *hic*: & Bossium *tit. de Captura* 3. *n.* 15. 16. 17. & 18.
12 Episcopi munus populos Christianæ religionis insinuatione moderari.
13 Delicta monachorum ab episcopis sunt vindicanda. 14 V. *l.* 29. *infr. de appellation.* 15 Sumpta hæc lex videtur ex *l.* 10. *C. Th. de jurisdictione*, & *ubi quis convenire debeat tit.* 2. Est enim eorundem imperatorum, & ad eundem Eutychianum: nisi quod illa de Judæis, hæc de Christianis loquitur: illa *Constantinopoli*, hæc *Mediolani* scripta est. Dies etiam variat, nam in *Cod. Theod.* est III. *Non. Febr.*
16 Idem licuit Judæis apud suos Patriarchas, *d. l.* 10. *C. Theod.* 17 In civili negotio laici possunt in episcopum, quasi arbitrum & cognitorem, compromittere: ejusque judicium firmum est: latum tamen adversus solos præsentes. 18 Adfuisse. *Hal. Goth.* quam varietatem recentiores veteresque omnes sibi notandum putarunt, cujus causa hæc est, quod *asus* pro *absus* scribebant antiqui: ut hodieque probissimæ quæque membranæ attestantur. porro ad rem vide Benedictum Capram *in regulis. in tract. de prorogat. post conclusionem* 153. Mod. 19 Expungendum est *Arcadii* nomen.
20 Episcopus comparatur Præfecto Prætorio *ut hic*, ut & alibi Consuli, *in Auth. sed episcopalis* 34. *supr. tit. prox.* 21 Qui es Præfectus prætorio. 22 A Præfecto Prætorio non appellatur, sed supplicatur. *l. un. infr. de sententiis præf. præt. l.* 19. *infr. de appell.* 23 Prorogatio jurisdictionis si fit, hoc est, si consentitur in judicem, a cujus sententia non appellatur, in causa prorogata appellari non poterit, Bart. *hic.* Ludov. Romanus *singulari* 11. 24 *Quid si ita leges*, definitio executioni tribuatur.
25 De jure Canonico in praxi huic Authenticæ derogatum est: Non enim a sententia Episcopi appellatur ad judicem secularem, sed ad metropolitanum, vel ad Pontificem, *cap. duo. de offic. jud. Ordin. c.* 1. *de offic. del. & can. ad Romanam.* 2. *q.* 6. Nec tantum semel appellare licet, ut hic. sed bis, non tertio. *Clement.* 1. *de Sent. & re jud.* Ans.
26 Contradictio animo appellandi, est species appellationis. *Bald.* 27 Sententia recte lata confirmanda. 28 Ne dicas simpliciter, Eum qui sententiam confirmat, eam exequi. Secundus judex hic sententiam exequitur, quia priori, id est, episcopo nulla competebat executio. Et ita magistratus seculares rogatus ab episcopali magistratu sententiam exequi debet, facit *l.* 5. *infr. de jurisdict.* adde Roland. a Valle 1. *cons.* 37. *n.* 1. *Quid? cujus judicis fuerit eam sententiam exequi?* Dic, in criminalibus, ut sæpius remitti reum ad locum delicti. In civilibus absolutoriam sententiam secum trahere executionem: correctoriam executioni mandari a secundo judice: quod ex ea jus oriatur. Confirmata sententia judicio secundo, non utriusque est executio, sed judicis secundi, confirmata tempore, seu desertione appellationis prioris. v. Bald. *hic.*
29 Seculares judices possunt causas episcopis delegare. 30 *Lex* 7. *C. Theod. de custodia reorum lib.* 9. 31 Aliis etiam diebus episcopi tenentur id facere, *l.* 22. *infr. h. t.* 32 Diebus dominicis præsides debent custodias invisere & curare, ut commentarienses eos tractent humaniter, eisque (nisi de suo vivant) præbeant & alimonias & lavacra. 33 Forte in intimis tenebris. *l.* 1. *infr. de custod. reor.* 9. *C. Th.* 3. *l.* 7. 34 *D. l.* 7. libelli, suntne libræ farris (ut vult lex 12. tabularum apud Gell. 20. *c.* 1) aut, ut legi *ibid.* vult Fornerius 1. *select.* 6. selibræ? *Libella* hic suntne liba (a *libo* deducta) ut vult Accursius? An potius vox *Libellis* a *libro* deducitur, ut putat Spigelius? An vero a plurali *libella* (*libræ* diminutivo) derivabitur? Hoc Alciatus putat 1. *Parerg.* 17. eo scilicet sensu, ut *chœnix* victualis substantiæ custodiis sit præstandus. An potius cum Forcatulo *c.* 23. *penult. in fin.* dicemus legendum, *Libellis duabus*; in fœminino: & illa voce nummos significari? ut sit sensus: in carcerem conjectis, iisque egenis, *pecuniam ex publico dari*, quanta ad tenuem alimoniam satisfacere possit, eamque custodiis emi a commentariensi, sumptibus *duarum aut trium libellarum.*
35 Ut commentariensi *d. l.* 7. & male: sic lege *commentariensi*, hac sententia: Judices decernant libellas duas vel tres diurnas commentariensi dispensandas pauperibus custodiis. 36 Decretis: quorum &c. *Hal.* decretis quorum &c. *d. l.* 7. *C. Theod.*
37 Si vera est lectio Alciati, & Forcatuli, legendum est *quarum*: nec enim vox *libellis*, *libri* aut *libelli* diminutivum est, sed *libræ*: nisi eo relativo intelligamus ipsos nummos, ut sit sensus: Commentariensi duas aut tres libellas diurnas, pauciores vel plures in usum custodiarum, quæ inopes sunt, decerni. Ego vero ita legendum puto, *quæ proficiant alimoniæ, & sumptibus pauperum, quos ad lavacrum &c.* 38 Id est, ministris. 39 V. *hujus tit. Epigraphen.* 8. Kal. Febr. *C. Theod.* 40 VI. sed male *a l. C. Theod.* 41 *l. penult. Cod. Theod. de maleficis, & mathematicis, & his simil. lib.* 9. & *Syn. Basil.* 1. περὶ μαθηματικῶν *c.* 17. Mathematici, sunt impostores, qui mathematicorum liberali nomine adumbrantes ineptias suas, profitentur se fata cujusque nosse, & natalitias siderum observationes: quibus similes arioli, aruspices, augures, vaticinatores, somniorum interpretes, v. *infr. de maleficis.*
42 Id est, libris. 43 V. *l.* 6. *infr. de hæreticis & Manich.* 44 Id est, ac jurejurando dato se nunquam in eum errorem relapsuros. 45 Tribonianus hic somniavit. Rectius Græci εἰ γὰρ μετὰ ταῦτα, id est, si postea: ut sit sensus, Si post hanc legem latam. 46 8. Kal. Febr. *C. Th.* 47 Pars ultima *legis ultimæ C. Th. de postliminio lib.* 5. Porro *Christianorum* voce hic maxime intelligit Episcopos Christianorum. 48 Sensus est: Subditi Romani hostium vicini, operam dare debent, ut captivis Romanis libera sit ad suos redeundi facultas. *L.* 5. *C. Th.* 5. *l.* 2.
49 Sub jure pignoris. 50 *L.* 4. *C. Th.*

De lenonibus.

12. Impp. THEOD. & VALENT. Florentio P. P.

SI[1] lenones patres & domini[2] ſuis filiabus vel ancillis peccandi neceſſitatem impoſuerint; liceat filiabus & ancillis, & Epiſcoporum[3] implorato ſuffragio, omni miſeriarum neceſſitate abſolvi[4]. Dat.[5] Kal. Maji, FELICE & TAURO CONSS. 428.

De clericos lite pulſantibus.

13. Imp. MARCIANUS A. Conſtantino P. P.

DEcernimus, ut[6] quicunque[7] Catholicarum eccleſiarum, quæ ſub viro religioſo Archiepiſcopo hujus[8] almæ urbis ſunt, reverendiſſimum Oeconomum, (ſive de eccleſiaſticis, ſive de propriis, & ad ipſum ſolum pertinentibus cauſis) vel quemcunque alterum earundem eccleſiarum clericum aliquo voluerit lite pulſare: apud[9] memoratum beatiſſimum Archiepiſcopum cauſam dicat, in negotiis audiendis fidem ac ſinceritatem geminam[10] præbiturum, & ſacerdotis, & Judicis: Volentibus[11] tamen actoribus pateat Epiſcopale judicium: ac nullus, qui hujuſcemodi intendit in ſacroſanctas eccleſias, vel in prædictos clericos actionem, ad religioſiſſimum Antiſtitem ducatur invitus. Dat. 8. Aprilis VARARI & JOANNE CONSS. 456.

De lenonibus. I. *Ne mulier invita conjungatur mimis aut choris, aut aliud ſpectaculum in theatro agat.*

14.[12] Imp. LEO ad populum.

NEque ſervum, neque liberum corpus, ſit, qui[13] audeat in meretriciam vitam producere, aut proſtare: ſive thymelicus[14] fuerit, ſive alio pacto ſcenica perſona: ac, ſi mancipium ſit, quod proſtat, in libertatem vindicetur a quocunque ſine ullis ſumptibus apud ejus oppidi magiſtratum aut Epiſcopum. §. I. Quibus curæ erit, ne etiam invitam mulierem liberam, aut ancillam conjungi patiantur mimis aut choris, aut aliud ſpectaculum in theatro[15] agere invitam.

De advocatis.

15. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Nicoſtrato P. P.

NEmo[16] vel in foro magnitudinis tuæ, vel in provinciali judicio, vel apud quemquam judicem accedat ad togatorum conſortium, niſi[17] ſacroſanctis catholicæ religionis fuerit imbutus myſteriis. † Sin autem aliquid, quoquo modo, vel quadam etiam machinatione factum, vel attentatum fuerit: Officium quidem ſublimitatis tuæ centum librarum auri jacturam pro condemnatione ſuſtineat: Idem vero, quicunque auſus fuerit, contra providum noſtræ ſerenitatis decretum, officium advocationis per ſurreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præſtiterit, ab advocationis officio remotus, ſtylum proſcriptionis ac perpetui exilii ſpecialiter ſuſtinebit: ſcituris etiam provinciarum Rectoribus, quod is, ſub cujus adminiſtratione aliquid hujusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proſcriptionem, & pœnam exilii per quinquennium ſuſtinebit. Dat. pridie Kal. Aug. *Conſtantinop.* ANTHEMIO A. II. CONSS. 468.

De arrhis ſponſalitiis.

16. Iidem AA. Erythrio P. P.

SI legibus prohibitæ[18] non ſint ſperatæ nuptiæ, & poſt arrhas ſponſalitias ſponſa conjugium ſponſi propter religionis[19] diverſitatem[20] recuſaverit, ſi quidem probatum fuerit, ante datas easdem ſponſalitias arrhas, hoc idem mulierem vel parentes ejus cognoviſſe, ſibi debeant imputare: ſi vero horum ignari, ſponſalitias arrhas ſuſceperint, vel poſt datas arrhas talis cauſa pœnitentiæ interceſſerit, iisdem tantummodo redditis, ſuper alterius ſimpli pœna liberi cuſtodiantur. Quod ſimili modo etiam de ſponſis ſuper recipiendis, nec non arrhis præſtitis, cuſtodiri cenſemus. Dat. Kal. Jul. MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

Περὶ τῦ σιτώνυ. id eſt, *De curatore frumentario.*

17.[21]

ELectione Epiſcopi & primorum civium Sitonæ[22] fiant ex militaribus ordinibus, aut ex veteranis, aut ex tyronibus, ſive militaturis: Qui id tranſgreſſus fuerit, triginta libris multetur.

De annonis militum ſtationariorum.

18.[23]

MIlites qui præſunt, & in cuſtodia conſiſtunt, in ſuis (ut vocant) ſedetis[24] ſive ſtationibus, ſpecies ad ſe pertinentes ex civitatibus, aut ex ejus regionis agricolis ad ſuas annonas arbitratu Epiſcopi, aut Magiſtratus, aut defenſoris, ſi deſit magiſtratus, accipiant. Neque cogatur collator numeratam[25] pecuniam præſtare.

De defenſoribus civitatum.

19. Imp. ANASTASIUS A. Euſtachio P. P.

JUbemus eos tantummodo ad Defenſorum[26] curam peragendam ordinari, qui[27] ſacroſanctis orthodoxæ religionis imbuti myſteriis, hæc inprimis ſub geſtorum teſtificatione, præſente quoque religioſiſſimo fidei orthodoxæ Antiſtite, per depoſitiones cum ſacramenti religione celebrandas patefecerint. Ita enim eos præcipimus ordinari, ut reverendiſſimorum Epiſcoporum, nec non clericorum & honoratorum, ac poſſeſſorum, & curialium decreto conſtituantur. Dat. 13. Kal. Maji, SABINIANO & THEODORO CONSS. 505.

In AUTHENT. de defenſ. civ. §. interim. coll. 3. tit. 2. ſeu Novell. 15. cap. 1.

PRæſides gentium per unamquamque civitatem præparent homines non viliſſimos, ſed nobiliores civitatum habitatores, quibus aliqua ratio eſt bonæ opinionis conſtituta, nominare defenſores per circulum: ut, eo expleto, rurſus ad eandem ſollicitudinem revertantur: decreto facto cum jurejurando omnium poſſeſſorum in ea civitate conſiſtentium: electione facienda a Deo amabili Epiſcopo, & venerabili clero, & aliis in civitate bonæ opinioni ſtudentibus. † Et nulli liceat defenſoris ordinationem declinare: alioqui quinque librarum auri pœna coërcebitur, quæ in[28] *opera civitatis impendetur: & poſt pœnæ ſolutionem nihilominus defenſoris officium ſuſcipere cogetur, & jurabit,* omnia ſecundum[29] leges & jus agere. † *Et confirmabitur ex præcepto glorioſiſſimorum Præfectorum noſtrorum. † Et in biennio ſolo adminiſtrabit. † Et judex potius, quam defenſor eſſe videbitur: ut etiam teſtamenta & donationes apud hunc inſinuentur, & acta apud eum componantur. Et habeat unum exceptorem, & duos officiales ex provinciali Officio. † Et judicet in cauſis pecuniariis usque ad trecentos aureos. † Præterea habeat defenſor publicam habitationem, in qua monumenta recondat, & unum hominem, qui acta conſervet.*

De jurejurando a magiſtratibus præſtando: de exterminandis hæreticis.

Nova conſtitutio FRIDERICI Imperatoris, de ſtatut. & conſuet. contra libert. eccl. §. ſtatuimus etiam. coll. 10. conſtit. fin. p. 744.

STatuimus hoc edicto in perpetuum valituro, ut poteſtates, conſules, ſive rectores, quibuscunque fungantur officiis, pro defenſione fidei præſtent publice juramentum[30], quod de terris ſuæ jurisdictioni ſubjectis univerſos hæreticos ab eccleſia denotatos, bona fide pro viribus ſuis exterminare ſtudebunt: *Ita ut a modo quandocunque quis fuerit in poteſtatem ſeu perpetuam, ſeu temporalem aſſumptus, hoc teneatur capitulum firmare juramento: alioqui neque pro poteſtatibus, neque pro conſulibus, neque pro rectoribus habeantur, eorumque ſententias ex tunc irritas judicamus & inanes.*

De jurejurando a militibus præſtando.

20.[31]

NEmo[32] militet, qui non apud acta teſtificatus cum tribus ſit, propoſitis ſacroſanctis evangeliis *ſe eſſe Chriſtianum orthodoxum:* fiantque acta ad eum Magiſtratum, ſub quo militaturus eſt: & duo tantum aurei pro ea re præbeantur. Si vero id neglectum ſit, dabit libras quinquaginta is Magiſtratus, ejusque Officium viginti: Qui vero militavit, decem, atque a militia ejicietur: teſtes, qui pejeraverint, in corpus punientur: Illæ vero multæ Comitis periculo rebus privatis inferentur.

De non numerata pecunia. I. *de dote.*

21. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI præſens[33] quidem ſit, qui pecuniam numeraſſe, vel alias res dediſſe ſcriptus eſt, aliquam[34] vero adminiſtrationem in provinciis gerat, ut difficile eſſe videatur, denunciationem[35] eidem non numeratæ pecuniæ mittere, licentiam damus ei, qui memorata exceptione uti velit, alios[36] judices adire & per eos ei manifeſtare, quia exceptionem hujusmodi objicit, factam a ſe ſuper non numerata pecunia querelam eſſe. † Quod ſi non ſit[37] alius adminiſtrator civilis, vel militaris, vel per aliquam cauſam ei ſit difficile, qui memoratam querelam opponit, eum adire, & ea quæ dicta ſunt facere: licentiam damus[38] etiam per virum reverendiſſimum Epiſcopum[39] candem ſuam exceptionem creditori manifeſtare, & ita tempus ſtatutum interrumpere.

§. I. Quod etiam in exceptione non numeratæ dotis[40] locum habere, receptum eſt. Dat. Kal. Jul. *Conſtantin.* DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De cuſtodia reorum.

22.[41] Imp. JUSTIN. A. Mennæ P. P.

NEminem volumus in cuſtodiam conjici absque[42] juſſu glorioſiſſimorum, vel illuſtrium, vel clariſſimorum magiſtratuum hujus feliciſſimæ Urbis, vel provinciarum, aut defenſorum civitatum. §. I. De his autem, quicunque conjecti, aut conjiciendi ſunt, Deo amabiles locorum Epiſcopos jubemus per unam[43] cujusque hebdomadæ diem, id eſt, feria quarta[44], aut ſexta, quæ & *Paraſceve*[45] appellatur, eos, qui in cuſtodia habentur, viſitare[46]: & diligenter inquirere cauſam, ob quam detinentur: & ſive ſervi ſint, ſive liberi, ſive pro pecuniis, ſive pro aliis criminationibus, ſive pro homicidiis conjecti, illuſtriſſimos, & ſpectabiles, & clariſſimos magiſtratus admonere; tam eos qui ſunt in hac feliciſſima Urbe, quam qui ſunt in provinciis, ut ea exequantur circa ipſos, quæ divalis noſtra conſtitutio ad illuſtres præfectos ea de re emiſſa præcipit: licentia data Deo chariſſimis pro tempore Epiſcopis, ſi quam negligentiam admiſſam cognoverint ab illuſtriſſimis, & magnificentiſ-

1 Pars legis 2. *C. Th. de Lenonib. lib.* 15. Extat & eadem hæc lex in *l.* 6. *J. de ſpectaculis l.* 11. *tit.* 40. *Synopſ. Baſil.* 60. *tit.* 38. *c.* 1. 2 Sed & redemptores, *l.* 7. *J. de poſtlim. reverſis.* 3 *l.* 6. *J. de ſpectaculis lib.* 11. *tit.* 40. *l.* 15. *C. Theod.* 9. *l. ult.* 4 Fiunt ſui juris, patria poteſtate hunc in modum ſoluta, *d. c.* 1. 5 *Dat.* 11. *Kal. v. l. ult.* 6 Adde *l.* 25. *J. de epiſc. & cleric.* 7 Etiam laicus. 8 *l.* 33. §. 3. *J. de epiſc. & cler.* 9 *D.* §. 3. hæc lex abrogatur, *l.* 29. *in pr. J. h. t.* 10 Perſonam duorum ſuſtinere quis interdum poteſt, ſacerdotis & judicis, *ut hic.* 11 V. *l.* 25. *l.* 33. *J. de epiſcopis & cleric.* 12 Interpretatio Antonii Auguſtini. 13 V. *l. ult. J. de nuptiis.* 14 De quo vide *l.* 10. *ff. de pollicitat.* 15 *l.* 33. *J. h. t.* 16 Hæc lex & *l. ult. J. de poſtulando* ſunt eædem. *Novell.* 112. 17 V. *l.* 9. *J. de div. off. & appar.* Non alia ratione Juſtinianus Gilimeri negavit patriciatus dignitatem, quam quod Arianus eſſet. *Procopius.* Hinc collige, non alios quam Chriſtianos orthodoxos ad Reipublicæ curam, vel adminiſtrationem, vel inſtitutionem admitti. adde *l.* 5. *J. h. t. l.* 19. *J. h. t. l.* 18. *J. tit. prox. Nov.* 8. *tit.* 3. *Rubric. jusjurand. quod præſtatur.* 18 Pars *l.* 5. *in fin. J. de ſponſalib.* 19 Sponſalia diſſolvuntur propter religionis diverſitatem, *ut hic.* adde *l.* 6. *J. de Judæis.* Harm. 4. *tit.* 2. §. 5. Idem Har. 4. *tit.* 1. §. 28. in ſpeciem magis hunc locum refert, vult enim ſponſalia ſolvi, διὰ καινοτάτην θρησκείαν ἀγνοηθεῖσαν καὶ δογμάτων διαφοράν. propter novum aliquod, & ignotum religionis genus, & religionum diverſitatem. 20 Hi ἑτερόδοξοι dicuntur *Harm. d.* §. 5. 21 Interpretatio Antonii Auguſtini. 22 V. quæ notavi *ad l.* 5. *ſupr. h. t.* 23 Interpretatio Antonii Auguſtini. 24 Σεδέτοις *hic.* adde *Theophilum in* §. ἐν οἷς *in princ. tit. Inſt. de milit. teſtam.* Sedeta erant ædes. *Inſt. de milit. teſtam.* foſſata, vel ſtativa, teſte *Suida.* Actus dicuntur, *in l. penult. J. de teſt. milit. princ. Inſt. de milit. teſt. in pr.* Veget. 1. *c.* 4. Cujac. *conſult.* 49. notat, Eum, qui in expeditione fuerit, militem, in caſtris, in foſſato, in hybernis, in ſtativis, in præſidiis jure militari teſtari poſſe. Jure militari, inquam, vel unico teſte, ut *Theoph.* ſcripſit, vel nullo, dummodo aliis probationibus legitimis conſtare poſſit de militis voluntate. 25 Ἀπαργυρισμόν, id eſt, *adarationem* ſeu *pretium adaratum:* ita verti debuit. 26 V. *l.* 8. *J. de defenſ. civit.* 27 V. *l.* 9. *J. de diverſ. offic. & apparit.* 28 Adde *l.* 26. *in pr. J. h. t.* 29 Vide *Inſt. de off. judic. in pr.* 30 Bart. negat hanc Auth. conſuetudine receptam, ſed aliam formam juramenti introductam eſſe. 31 Videtur eſſe hæc lex Juſtini. *Nov.* 109. *in pr.* 32 *l.* 9. *J. de diverſ. offic. & apparit.* Hæc lex renovat, quod antea Honorius conſtituerat, &, ut Zoſimus refert, mox mutaverat propter Genericum copiarum Dalmaticarum ducem. v. Cujac. *hic.* 33 Eadem verba extant *in l.* 14. §. 4. *verſ. ſed ſi præſens quidem ſit. J. de non numer.* 34 Puta magiſtratum. *l.* 2. *ff. de in jus vocando.* 35 Citationum Hæc denunciatio manifeſtationis, & intimationis vim habet. 36 Ordinario, vel epiſcopo. *Bart.* Ordinario, inquam, judice contractus, apud quem partes ſortiuntur forum. *Bald.* 37 Aut ſit ſuſpectus. Poteſt enim quis ſuſpectum judicem habere συναγορεύειν τῆς δίκης λαμβάνειν τὸν ἐπίσκοπον. Quod ſi monitus ab Epiſcopo judex non obtemperaverit, epiſcopus rem omnem ad Imperatorem deferre debebit. 3. *Eclog.* 3. *ex lib.* 6. *tit.* 22. 38 Addunt ex hoc loco propter abſentiam judicis epiſcopum adiri eique actorum confectionem permitti. 39 Hinc colligunt, adiri epiſcopum poſſe, ubi contractus eſt uſurarius, non ut cognoſcat de contractu, ſed ut advocet judicem. 40 Numeratur enim inter pias, & favorabiles cauſas. 41 Interpretatio Contii. 42 *l.* 6. *J. de cuſt. reor.* 43 Ἑκάστην editio Pariſienſis, ἑκάστης, ita legit Cujac. 3. *de preſcr.* 44 Quam τετράδα vocant Græci hoc loco 60. *Eclog.* 5. *c.* 21. quartus ſeptimanæ dies eſt Mercurii: adde *Novell.* 137. *c.* 4. Petrus Alexandrinus *cap.* 15. τετράδι γὰρ καὶ παρασκευῇ νηστεύειν τε μὲν διὰ τῦ Χριστῦ τῆς προδοσίας συμβόλιον, τῇ δὲ παρασκευῇ διὰ τὸ σωτήριον πάθος. v. Cujac. *ibid.* 45 Id eſt, die Mercurii, ut ſuperius dixi: idque ob memoriam Chriſti paſſionis. 46 Munus eſt epiſcopi, cuſtodias viſitare, & eorum miſeriæ cauſas diligenter inquirere.

ſimis

ſimis atque clariſſimis pro tempore magiſtratibus, vel iis, quæ illis parent Officiis, talem ipſorum negligentiam indicandi, ut conveniens adverſus negligentes animi noſtri motus inſurgat. Dat. 15. Kal. Feb. CP. DECIO CONS. 529.

23. Idem A. Mennæ P. P. [1].

PRivatos [2] carceres modis omnibus in urbibus atque in vicis conſtitui vetamus [3]: ipſis, qui cuſtodiuntur, Dei amiciſſimorum loci Epiſcoporum providentia a detentione remiſſis. Dat. 12. Kal. Feb. CP. DECIO COS. 529.

De infantibus expoſitis.

24. Idem A. Demoſtheni P. P.

NEmini licere volumus, ſive [4] ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus, ſive a libertina progenie, ſive ſervili conditione maculatus, expoſitus [5] ſit, eum puerum in ſuum dominium vindicare, ſive nomine dominii [6], ſive adſcriptitiæ [7], ſive colonariæ [8] conditionis. Sed neque his qui eos nutriendos ſuſtulerint [9], licentiam concedimus penitus cum quadam diſtinctione eos tollere: Sed nullo diſcrimine habito, hi, qui ab hujusmodi hominibus educati, vel nutriti, vel aucti ſunt, liberi & ingenui appareant, & ſibi acquirant: & in poſteritatem ſuam, vel extraneos heredes omnia, quæ habuerint, quo modo voluerint, transmittant. Hæc obſervantibus non ſolum Præſidibus provinciarum, ſed etiam viris religioſiſſimis Epiſcopis. Dat. *Chalcedone* 8. Kal. Jul. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De alea ſeu cottis.

25. [10] Idem A. Demoſtheni P. P.

QUæ de alea [11] ſive (ut vocant) cottis, ac de eorum prohibitione a nobis ſancita ſunt, ea liceat Dei amiciſſimis Epiſcopis [12], & perſcrutari, & cohibere, ſi fiant, & flagitioſos per clariſſimos Præſides provinciarum, & Patres defenſoresque civitatum ad modeſtiam reducere. Dat. 10. Kal. Octob. CP. DECIO COS. 529.

De his, quæ ſingulis annis ad civitates pertinent. 1. De diſcuſſoribus, aut ratiocinatoribus, aut exæquatoribus. 2. De ſportulis. 3. De formis non emittendis a magiſtratibus. 4. De locis publicis, ſeu univerſitatis. 5. De aquarum diſtributione. 6. De cautionibus. 7. De ſportulis, & deſcriptione. 8. De officio epiſcopi. De metatorum exactione. De rapinis.

26. [13] Idem A. Juliano P. P.

DE his, quæ [14] ſingulis annis ad civitates pertinent (ſive civiles reditus ſint, ſive fructus, ex publicis, aut privatis pecuniis, quæ ab aliquibus eis, aut relinquuntur, aut donantur, aut alio pacto excogitantur, aut inſtituuntur, ſive ad opera [15], ſive ad rem frumentariam, ſive ad publicos aquæductus, ſive ad balneorum calefactionem, ſive ad portus, ſive ad murorum, aut turrium ædificationem, ſive ad pontium atque viarum refectionem, ſive ad publicas denique cauſas pertineant; tam ex publicis, quam ex privatis, ut dictum eſt, cauſis) ſancimus; ut in unum conveniant religioſiſſimus Epiſcopus [16], ac tres bonæ exiſtimationis, & qui cæteris præſtant in ea civitate, ac ſingulis annis inſpiciant opera facta; & curent, ut & metiantur, & rationem conficiant, qui ea adminiſtrant, aut qui adminiſtraverunt, & in monumentorum geſtione oſtendant impletionem operum, aut adminiſtrationem ſitonicarum [17] & balneariarum pecuniarum, ſive quæ in viis muniendis, aut aquæductibus, aut aliis rebus conſumuntur. Quæ omnia nunquam omnino minui volumus. In monumentorum vero geſtione appareat; ſitne ſolutus, an obligatus, qui ea adminiſtravit: & an, quod debuit, ſolverit: atque ita erit cautum ei, qui eam curam ſuſcepit. Mittemus enim nos, cum placuerit, quem commodum erit, ut inſpiciat [18] rationes ab eis factas: & cum recte factas eſſe repererit, calculum feret, quo ipſis heredibusque, & ſucceſſoribus conſuletur: neque aliarum rationum, aut controverſiarum occaſio relinquetur. Omnia vero, propoſitis ſanctis Evangeliis, diligenter fiant: nam inquiſitionem nos cum libuerit fieri jubebimus. Oportet itaque ſtudere religioſiſſimum Epiſcopum, & qui cum eo rationes conficiunt, ut opera in ingentes ſumptus præſcripta, ſingulis annis diligenter fiant ex publicis fructibus atque reditibus reparanda. Sin autem noluerit rationibus ſubeſſe, qui ea adminiſtrat, neque ferat ſanctiſſimum ejus loci Epiſcopum, & illos poſſeſſores, qui ad eam rem conſtituuntur, & qui ad rationes reddendas eum vocant: cogatur [19] id agere per clariſſimum provinciæ Præſidem, & cohortem, quæ ei parere ſolet: ac ſine ullo damno compellatur, ut modis omnibus rationes ſubmittat religioſiſſimo Epiſcopo, & primis illius civitatis: quodque appareat ab eo deberi, civitati reddatur. §. 1. Omnem vero libertatem tollimus noſtris Præſidibus mittendi in agros diſcuſſores [20], aut ratiocinatores, aut exæquatores ad publicarum rationum executionem. Sed ſi quid hujusmodi nobis ignorantibus fiet, ſi quidem ſacra forma ad aliquos per ſubreptionem [21] emanaverit, liceat religioſiſſimo Epiſcopo ejus civitatis ſuſcipere quidem ſacram formam, renunciare tamen nobis, ut nos cognoſcamus, an ex noſtra ad illum Præſidem juſſione, an per [22] obreptionem facta ſit: ut ſi per ſubreptionem facta eſſe videatur, quod factum ſit inutile fiat, & periculum ſubeat, qui eam quæſivit. Si vero ab aliquo e noſtris Præfectis emiſſum decretum, aut commonitorium ſit, aut præceptum aliquod, aut rationum [23] ſcriptura; & de aliquo ex prædictis capite permittatur; volumus ut modis omnibus non ejus urbis Epiſcopus, & primi [24] civitatum illis rebus præficiantur, ſed liceat provinciæ Præſidi, & ipſis poſſeſſoribus, ac civibus juſſiones rejicere: ac ne obulum quidem ea de cauſa præſtare. Si vero in ea re ſanctiſſimus Epiſcopus negligens fuerit; habebit & Dominum Deum noſtrum infenſum, & imperialem vindictam expectabit, ſi ea ſervili [25] ſilentio, ſacerdotalique licentia indigno, prætererit. §. 2. Si quis autem in provincia renunciaverit Magiſtratuum, aut Conſulum proceſſiones [26], ſive generales formas glorioſiſſimorum Præfectorum, aut alicujus alterius e noſtris magiſtratibus, ſive conſtitutionem, ſive ſacrum commonitorium [27], ſive generales literas, ſive erectionem Imperialium ſtatuarum [28] indicaverit: non liceat amplius ſex [29] nummis aureis in ſingulas nunciationes, aut in ſingulas formas, aut conſtitutiones, aut ſacra commonitoria, aut generales literas, aut ſtatuarum erectiones accipere in ſingulis provinciis, ad quas literas accepit: ac, licet multæ ſint in ea provincia Urbes, nihil amplius præſtetur, quam illi [30] ſex nummi. Si quid vero amplius acceperit, ejus quadruplum reſtituet: liceatque ejus Urbis Epiſcopo hoc prohibere. Eadem tamen pœna decem librarum auri, & provinciæ Præſidi, & ei ſubdito Officio, & Epiſcopo [31] imponitur, ſi illis permittant plus petere, neque id modis omnibus prohibuerint. §. 3. Nemini [32] enim omnino permittimus noſtrorum Magiſtratuum hujusmodi formas [33] circa provincias emittere de rivorum, aut de cloacarum purgatione, aut de amolitione ædificiorum a muris, aut ſtationum, a porticibus, aut eorum, quæ produlia [34] appellantur, aut de ruderum ac dimidiatarum columnarum everſione, aut de imaginibus, aut ſi quid alio pacto ſit excogitatum, aut etiam de civilibus quibuscunque controverſiis. Sed liceat Epiſcopo, & iis [35], qui primi ſunt ejus urbis, & præſidibus provinciarum, & poſſeſſoribus ac civibus inſinuata aliqua forma, ei quidem non deferre, ſed prohibere, ac coërcere omnem exactionem, omnemque vim, quæ ex eo eveniat. Eademque pœna afficiat ſanctiſſimos epiſcopos, niſi id prohibuerint. §. 4. Sed & oportet Epiſcopum, ac patrem [36] civitatis, & cæteros bonæ opinionis poſſeſſores providere, ne locus aliquis civilis, aut publicus juxta [37] muros urbis, aut in publicis porticibus aut in plateis, aut in quocunque alio loco ab aliquo indebite poſſideatur, neve publicus locus alicui ſine noſtra ſacra forma tradatur. §. 5. Iidem inquirant de aquarum diſtributione, quæ ſacra aliqua forma cuique pertineat: ut ne hic plus, ille minus habeat, quam ei competit. §. 6. Neque vero fidejuſſionis cauſa, aut ſupra mandati formam noſtros ſubjectos affici pateremur, ſed ſiquidem immobiles [38] res habeant idoneas, jusjurandum tantum præſtent, & conſcribatur: ſin autem non habeant, usque ad quantitatis æſtimationem, fidejuſſionem ſine ullo damno præbeant. Si vero dubitaverint [39] exactores de fidejuſſorum fide, facultatibus aut cautione: in eundem locum religioſiſſimus Epiſcopus, & patres [40] civitatis, ac defenſor conveniant, ac decernant, an idoneus eſſe fidejuſſor videatur usque ad quantitatem, de qua agitur, & neceſſe habeat exactor ſuſcipere eum in fidejuſſorem, qui nihil pro fidejuſſione, aut ſacramento præſtabit, præterquam ſi privata noſtra, aut cujusquam Magiſtratus majoris juſſione *perſonam ducendam eſſe, fidejuſſori non eſſe credendum* decernatur: Tunc enim licebit exactori fidejuſſorem non accipere, id vero agere ſine [41] ullo detrimento. Cæterum eadem multa adverſus religioſiſſimum Epiſcopum, & clariſſimum provinciæ Præſidem imponitur, ſi quid eorum transgredi paſſi fuerint, aut ſi cum transgreſſum erit, non id ſtatim renunciaverint. §. 7. Neque etiam patiantur, ut plus definita parte a noſtra conſtitutione pro ſportulis accipiatur; neve deſcriptio ob aliquam cauſam in civitatibus fiat: niſi ob illas tantum, quas ſupra enumeravimus, renunciationes proceſſionum [42], conſtitutionum, ſacri & generalis commonitorii, aut formæ, aut literarum, & hujusmodi omnium rerum, de quibus antea [43] ſanximus: item quæ propter ſuam conſervationem, atque ſalutem cives facere voluerint ad opera forte publica, vel ad ſitoniam, vel ad aliam quamvis cauſam, quæ omnibus placeat propter urbis honorem [44] fieri, ex quo Reſp. adjuvetur: Contra eos vero qui hæc transgredi tentaverint, & ſi ad nos religioſiſſimi Epiſcopi id non retulerint, ea ſerventur, quæ antea a nobis commonita ſunt. §. 8. Atque oportet ſingularum urbium Dei amantiſſ. Epiſcopos, cum omnia cognoverint, quæ a nobis de his rebus diſpoſita ſunt, & de metatorum [45] exactione, & de rapinarum prohibitione, ac de cæteris rebus quæ noſtra ſacra conſtitutione continentur, quæ de omnibus edita eſt, finem competentem imponere. Dat. 8. Kalend. Jul. *Chalced.* LAMPAD. CONS. 530.

De curatore furioſi.

27. Idem Auguſt. Juliano P. P.

DE creationibus curatorum, qui furioſis utriusque ſexus dantur, neceſſarium nobis viſum eſt conſtituere, quemadmodum eas celebrari oporteat. Et, ſi [46] quidem pater curatorem furioſo vel furioſæ in ultimo elogio heredibus inſtitutis, vel exheredatis dederit, ubi & fidejuſſionem ceſſare [47]

1 Interpretatio Anton. Aug. 2 V. *l. un.* Ꞁ. *de priv. carceribus*. adde 60. *Synopſ. Baſil.* 53. *ex lib.* 55. *c.* 1. 3 Excipe certos caſus, de quibus v. quæ notavi *ad l.* 25. ꝟ. *ad l. Jul. de adult.* 4 Hominum alii ingenui, alii libertini, alii ſervi. 5 Hæc verba extant in *l.* 3. *in pr.* Ꞁ. *de infant. expoſ.* 6 Sive ut ſervum. Hinc colligere poſſis, Alios revera nobis ſervire, quia tales ſunt, alios agricolationis tantum cauſa, quales ſunt adſcriptitii, & coloni, de quibus mox dicetur. 7 Adſcriptitii quaſi ſervi ſunt, dominum habent ad quem eorum peculium pertinet: cui etiam reddi ſolent. Inſpecto vero fiſco, & aliis, liberi ſunt & propriorum poſſeſſores. v. Cujac. *infr. ad tit. de agricol.* 8 Coloni ſunt liberi, & res proprias habent, terram tamen dimittere non poſſunt; dominum non habent. Terra potius coloni domina eſt, quam perſona: colonus redditur terræ. vide titulos *de agricolis, cenſitis & colonis: de colonis Palæſtinis: de colonis Thracenſibus: de colonis Illyricianis.* Ii ſi prædio ruſtico ſerviunt, coloni proprie dicuntur: ſi urbano, inquilini. 9 Alumnis. 10 Interpretatio Ant. Aug. 11 Vide *Synopſ. Baſil.* 3. *tit.* 1. περὶ κοττιϛῶν ἤτοι κυβιϛῶν, *l.* 13. Ꞁ. *de epiſc. Nov. Leon.* 87. *l.* 17. Ꞁ. *de epiſc. & cleric. l. ult.* §. 1. §. 3. Ꞁ. *h. t. Novell.* 123. *c.* 10. 12 Epiſcopi munus eſt in aleatores inquirere, eosque caſtigare. 13 Interpretatio Antonii Auguſt. 14 Hujus legis primum caput repetitum fuit *in l. ult. infr. de oper. publ.* Mod. 15 Cura frumentaria, & ædificiorum, puta aquæductuum, balnearum, portuum, murorum, turrium, pontium, viarum & ſimilium etiam ad epiſcopum pertinet. 16 V. *Edict. Juſt.* 2. *c.* 2. Id etiam curæ eſſe debet præſidibus. *l.* 7. ꝟ. *de off. præſid.* 17 Pecuniæ Sitonicæ ſunt pecuniæ frumentariæ. Sitonia eſt curatio frumento coëmendo, *l.* 2. ꝟ. *de vacat. & excuſ. mun.* vid. Cujac. 1. *obſerv.* 35. Anſ. 18 Iterata etiam rationum redditio fieri poteſt. 19 Epiſcoporum ſententias ſecularis judex exequi ſolet. 20 Diſcuſſores ἢ λογοθέτας ἢ ἐξισωτὰς. *Græci hic. Nov.* 17. *c.* 4. Goth. Diſcuſſores ſunt cognitores, & diſceptatores rationum fiſcalium ab aliis tractatarum, *Rub. de diſcuſſor. lib.* 10. *l. pen. Cod. Quorum appell. non recip.* Anſ. 21 Auguſtinus *in Joſue*, Juris eſt forenſis, ut qui in precibus mentitus fuerit, non illi proſit quod impetraverit. vid. *l.* 29. ꝟ. *ad leg. Corn. de falſis.* 22 Κατὰ συναρπαγήν. 23 Λογοθέσιον. 24 Hos τοὺς ἐν τῇ πόλει πρωτεύοντας appellant Græci, *ut hic*, & §. 3. Ꞁ. *h. t.* 25 Ad eorundem παῤῥησίαν referri poteſt *l.* 33. §. 1. Ꞁ. *h. t. in fin.* 26 Προαγωγὰς, de quibus v. *Nov.* 105. *c.* 1. 27 Κομμονιτωρίων, editio Pariſienſis συμβολαίων. *Baſil.* apud Cujac. 12. *obſ.* 22. 28 Statuarum in civitate ponendarum beneficium a Principe tribuebatur. Hujus ſane rei cupiditate ſumma tenebantur tum civitates. vid. Cujac. Ꞁ. *de ſtatuis & imagin.* 29 Et ſic non immodico pretio. *l. unic.* Ꞁ. *publica lætitia.* adde Cujac. 12. *obſ.* 22. 30 De quibus ſuperius dictum eſt. 31 Epiſcopi multa pecuniaria coërceri poſſunt. 32 *l. ult.* Ꞁ. *de operib. publ.* 33 *Novell.* 17. *cap.* 4. 34 Περὶ τῶν καλουμένων προδουλείων. 35 Τοῖς ἐν τῇ πόλει πρωτεύουσι, *ut* §. 1. Ꞁ. *h. t.* 36 Τὸν τε πατέρα. *Græci hic, ut* §. 6. Ꞁ. *h. t.* 37 *l. ult. verſ. provideant autem.* Ꞁ. *de diſcuſſorib. l.* 9. §. *penult.* ꝟ. *de rer. div.* 38 *l.* 15. *in pr.* ꝟ. *qui ſatisdare.* 39 Exactor & apparitor cauſæ cognitionem non habet. 40 Τόν τε πατέρα καὶ ἔκδικον τῆς πόλεως, *ut* §. 4. Ꞁ. *h. t.* 41 Id eſt, impune, ſine fraude. 42 De quibus §. 2. *in pr. ſupr. h. t. Nov.* 105. *cap.* 1. 43 Id eſt, *d.* §. 2. 44 Ædificia ad honorem, & decus urbium pertinent, *l.* 20. §. 10. *in fin.* ꝟ. *de oper. nov. l.* 2. §. 17. *l. ult.* ꝟ. *de quid in loco publ.* 45 Metatores ſunt, quibus præparandi hoſpitii procuratio incumbit. Optat. *lib.* 3. Cum ante venturos milites metatores, ut fieri ſolet, mitterentur: metata ſunt hoſpitia, quæ militibus provinciales præbent. vide *infr. de metatis & epidemet.* 46 Eadem verba extant *in l.* 7. §. 5. *in pr. infr. de curat. furioſ.* 47 Tutor teſtamentarius non ſatisdat, ut *hic*, & *d.* §. 5.

necesse est, paterno [1] testimonio [2] pro ejus satisdatione sufficiente, ipse, qui datus est, ad curationem perveniat: ita tamen ut in provinciis apud præsides earum, præsente eis tam viro religiosissimo locorum Antistite, quam tribus primatibus, actis intervenientibus, tactis [3] sacrosanctis scripturis, depromat, *omnia se recte & cum utilitate furiosi gerere, neque* [4] *prætermittere, quæ utilia esse furioso putaverit, neque admittere ea, quæ non utilia furioso esse existimaverit*: &, inventario [5] cum omni subtilitate [6] publice [7] conscripto [8], res suscipiat, & secundum sui opinionem disponat sub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum & curatorum adulti. † Sin autem testamentum quidem parens non confecerit, lex [9] autem curatorem, utpote agnatum, vocaverit: vel, eo cessante, aut, non idoneo forsitan existente, ex judiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit: tunc scil. & in provinciis apud [10] præsides cujuscunque provinciæ, & virum religiosissimum Episcopum civitatis, necnon tres primates creatio procedat: ita ut, si quidem curator substantiam idoneam possidet, & sufficientem ad fidem gubernationis, sine [11] aliqua satisdatione creatio procedat. † Sin [12] autem non talis census ejus inveniatur; tunc & fidejussio in quantum possibile est, ab eo exploretur: creatione omnino, sacrosanctis scripturis propositis, in omni causa, celebranda: ipso autem curatore, cujuscunque substantiæ vel dignitatis sit, præfatum sacramentum pro utiliter rebus gerendis præstante, & inventarium publice conscribente: & hypotheca [13] rerum curatoris modis omnibus adhibenda, quatenus res possint furiosi undique utiliter gubernari. Dat. Kal. Sept. *Constantin.* LAMP. & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De liberis furiosi, vel dementis nuptias contrahentibus.

28. Idem A. Juliano P. P.

TAm dementis [14], quam furiosi liberi, cujuscunque [15] sexus, possunt [16] legitimas [17] contrahere nuptias, tam dote, quam ante nuptias donatione a curatore [18] eorum præstanda [19]: æstimatione tamen in hac quidem Regia urbe excellentissimi præfecti [20] urbi, in provinciis autem virorum clarissimorum earum præsidum vel locorum Antistitum, tam opinione [21] personæ, quam dotis moderatione [22], & ante nuptias donationis, statuenda: præsentibus [23] tam curatoribus dementis, quam furiosi, necnon his, qui ex genere [24] eorum nobiliores sunt: ita tamen, ut nulla ex hac causa oriatur, vel in hac Regia urbe, vel in provinciis jactura substantiæ furiosi, vel dementis, vel mente capti: sed gratis [25] omnia procedant: ne tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægravetur.

De his qui parentes 1. aut liberos furiosos negligunt.

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. si quis de prædictis parentibus furiosus. coll. 8. tit. 16. al. 12. seu Novell. 115. c. 3.

L*Iberi* [26] *furiosi, qui curam ejus negligunt præbere, tam exheredatione digni sunt, quam aliis pœnis legitimis. Nam si quis alius, attestatione ad eos missa, cum adhuc negligant, in domum suam eum susceperit, & procuraverit: ex hoc erit ejus successor legitimus, licet testatus esset etiam in liberos forte: manentibus tamen aliis testamenti capitulis.* §. 1. *Eadem pœna parentibus imponenda, si quidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint.*

De foro clerici & episcopi accusati.

29. [27] Idem A. Juliano P. P.

SAncimus, ut nemo venerabilis clericus ab aliquo sive clerico, sive laico ab initio apud beatissimum provinciæ Patriarcham accusetur; sed prius [28] juxta sacra instituta apud Episcopum civitatis, in qua clericus versatur: tum, si is suspectus est, apud Metropolitanum episcopum reum agat: sed si forte ne ei quidem accusatio placuerit, ad sacram ejus regionis Synodum accusatum deducat: & cum Metropolitano tribus convenientibus religiosissimis episcopis qui cæteris propter ordinationem præferuntur, de causa coram tota Synodo cognoscatur: & si quidem ei, quæ judicata erunt, placuerint, ab accusando discedat: Si vero se lædi existimaverit, provocet illius provinciæ beatissimum Patriarcham, atque iis, quæ ipse judicaverit, omnino pareat: perinde ac si eum ab initio judicem esset consecutus: nam [29] contra horum antistitum sententias non esse locum appellationi a majoribus nostris constitutum est. † Hoc idem servandum est, si Episcopus ab aliquo laico, sive ab aliquo clerico, sive ab altero religiosissimo Episcopo accusatus sit. Nam [30] ut statim accusatio ad sanctissimos Patriarchas deferatur; & ut accusati in aliam provinciam mittantur, omnino prohibemus [31]: præterquam si accusationem quis ob eam rem intulerit, quod causa illius regionis religiosissimo episcopo commissa fuerit: quo casu licet ad ipsos quoque sanctissimos Patriarchas deferre accusationem. Literæ tamen conficiantur ad aliquem ex Episcopis eorum locorum, ut is causam audiat, ut antea a nobis dictum est. §. 1. Non vero ei liceat facere, ut descendant in provincias venerabiles clerici, & immodicas sportulas, dum accusantur, inferant, qua in re hucusque peccatum esse cognovimus. Neque enim in singulas reorum personas [32] plus sexta aurei nummi parte pro sportulis dari concedimus iis, qui a sanctiss. Patriarchis ac Metropolitanis mittuntur: aut, si Episcopus missus est, sex tantum aurei ex quacunque quantitate ac causa, neque amplius præbeatur. Hoc in Metropolitanis etiam teneat, cum ad eos accusatio contra Episcopum, qui sub eo sit, aut ejus provinciæ clericum defertur. Nam si in civilibus judiciis moderari sportularum [33], & sumptuum modum curavimus, eaque ex lege præstari volumus; multo magis in ecclesiasticis accusationibus modum servari sancimus.

§. 2. Enimvero, si remissa causa ad sanctissimum Patriarcham, aut ad aliquem ex religiosissimis Metropolitanis, aut ad alium Dei amantissimum Episcopum sententia lata sit, quæ alicui parti displiceat, ac provocetur: ad Archiepiscopalem hanc sedem referatur appellatio, in qua (ut adhuc servatum est) lis cognoscatur. §. 3. Si vero quis ausus fuerit adversus hæc quicquam tentare; is quidem omne, quod accepit, cum altero [34] tanto ei, qui negotium passus est, præstabit, fietque ecclesiasticæ multæ subjectus apud sanctissimum Patriarcham, aut religiosissimum Metropolitanum, qui tunc erit ecclesiasticorum numero ejiciendus. §. 4. Has autem actiones, siquidem ad ecclesiastica negotia pertinent, necesse fore jubemus, ut a solis religiosissimis Episcopis aut Metropolitanis, aut a sacris Synodis, aut a sanctissimis Patriarchis cognoscantur: si vero civilium rerum controversia sit, volentes [35] quæstionem apud Antistites instituere, patiemur, invitos [36] tamen non cogemus: cum judicia civilia sint, si ea adire malint, apud quæ licet etiam de criminibus cognoscere. §. 5. Quoniam vero quidam sunt sanctissimi Patriarchæ, qui in provinciis, in quibus existunt, Metropolitanorum officium gerunt: alii per totam Diœcesim, episcoporum Metropolitanorum, atque aliorum qui sub eis sunt, ordinationes faciunt: ea de causa illud observari sancimus, quod de Metropolitanis antea dispsuimus: is enim jure *Metropolitanus* vocatur, qui in episcopos minores [37] ex sacris regulis eam potestatem habet. Dat. 15. Kalend. Nov. CP. LAMP. CONS. 530.

De tutoribus, vel curatoribus dandis.

30. [38] Idem A. Joanni P. P.

SAncimus [39], in curationibus juniorum, sive [40] primæ, sive secundæ sint ætatis, aut alii quidam, quibus lex dat curatores, siquidem usque ad quingentos [41] aureos & solummodo facultates sint juniorum, non Præsidum provinciarum expectare creationem, neque impensis maximis subjici, præsidibus forte neque morantibus in urbibus illis, in quibus prospici curationi contingit, sed apud civitatis illius Ecdicum [42] [defensorem] aut strategum [Magistratum municipalem,] vel in Alexandrina civitate apud ejus Juridicum [43], una cum religiosissimo ejus Episcopo, aut aliis etiam publicis personis, si harum copiam habeat civitas, fieri creationes curatorum seu tutorum; fidejussore secundum mensuram facultatum dato secundum dictarum personarum judicium: & aliis omnibus procedentibus quæcunque super tutorum vel curatorum fidejussione [44] & secundum modum facultatum consueta sunt: sola personarum transmutatione, per quas hæc fiant propter minorum utilitatem a præsenti sanctione introducta: omnibus videlicet his sub sola duorum numismatum [45] [id est, solidorum] datione conficiendis, præsertim cum hac maxime de causa hæc posita est constitutio, pœna imminente, si quis plus accipere ausus fuerit, aut distulerit constituere tutelam seu curationem spe majoris lucri: & eo non solum triplum redditur omne, quidquid acceperit, sed etiam ab ipsa sollicitudine & administratione removendo. Cum autem factæ fuerint tutorum aut curatorum creationes, præsente etiam religiosissimo civitatis Episcopo, in ipsis sanctissimæ ecclesiæ archiis [46] deponi gesta sancimus: ut sit perpetua rei memoria, & non intercidat casibus fortuitis curationis exinde quæsita cautela. His, quæ in magna hac civitate fiunt, tutelis aut curationibus apud solum clarissimum Prætorem faciendis, ut jam sancitum est. Dat. 5. Kalend. Aug. CP. post CONS. LAMP.

1 Hoc videtur innuere, testamentarios non cogi ad satisdationem præstandam. Hoc tamen in Gallia non servatur, ubi omnis tutor ex inquisitione datur. Solent enim consanguinei tutores promittere pupilli indemnitatem, cum omnium bonorum suorum obligatione. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 6. *n.* 39. Neque satisdare solet mater, vel avia, ut & quivis tutor, etiamsi ad paupertatem devenerit. idem Rebuff. *in tract. de sent provisionalib. art.* 3. *gloss.* 2. *n.* 8. 2 Testimonium patris pro satisdatione sufficit, *ut hic.* ut quo testimonio nullum majus sit, aut esse debeat liberis. *l.* 7. §. 5. J. *de curat. furios.* 3 Exigitur jusjurandum a curatore furiosi. 4 Tutoris officium est & curatoris, utilia non prætermittere, inutilia non admittere. 5 Inventarium exactissimum curator furiosi facere debet. *d.* §. 5. *in fin.* quod ita verum est, ut præsumatur in dolo versari, si inventarium facere neglexerit. *l.* 7. *in pr. ff. de adm. & peric. tut.* v. Roland. a Vall. 1. *cons.* 49. *num.* 55. Curator ad litem ad inventarium faciendum estne obstrictus? Bart. ait. Accursius negat; quem omnes sequuntur: idque ita observari in Camera imperiali, refert Andr. Gayl. 2. *obs.* 108. Cogi tamen ait ad satisdationem rem pupilli salvam fore. Aliud est in curatore. *gloss. l.* 1. *in fin. in verbo Venter, ff. de curat. bon. dando.* 6 Id est, nullis omissis. 7 Nec enim privata conscriptio, aut notatio sufficeret. 8 Scriptura in inventario requiritur: & proinde non auditur tutor testibus bona pupilli sui probaturus. 9 Lege 12. Tabularum adgnatorum tutelam adgnati sortiebantur. dixi ad leg. 12. tab. *tit. de tut. & curat. cap. de curatorib.* 10 Nota personas a quibus dari tutor, aut curator potest. 11 Sufficit enim datum fuisse ex inquisitione. 12 A dativo tutore, cum creatur, exigi justa de causa potest fidejussio. 13 Tutores dativi ad hæc tria coguntur: Jurare rem pupilli salvam fore: inventarium conscribere: bonorum propriorum hypothecam pati, *l. ult.* §. 6. J. *de curat. fur.* 14 Demens alius est a furioso. 15 Nullo discrimine habito inter masculos & fœminas. v. *l.* 25. J. *de nupt.* 16 Sine metu exheredationis. 17 In quibus ætas legitima semper requiritur. 18 Jam sc. constituto, aut si nullus est curator, constitui debet. *l.* 61. *ff. de jur. dot.* 19 Non contrahentium, aut curatoris, sed judicum, & earum personarum, quæ sequuntur arbitrio. 20 Dotis, aut donationis propter nuptias quantitatem faciendæ liberis in furiosi parentis potestate positis judices æstimare debent. 21 Dos & donatio propter nuptias constituenda est, habita ratione mariti, ejusque uxoris. *l.* 60. *ff. de jur. dot.* 22 Nec enim æquum est universa bona in dotem dari. *l.* 12. §. 2. *ff. de admin. & peric. tut.* 23 Dotem pupillo constituere solus judex non potest, absente curatore, nisi curator ultro latitet. 24 Dos mulieri quoties constituenda, agnatorum præsentia requiritur, non omnium, sed nobiliorum ac proximiorum. 25 Vix est ut id servetur hodie 26 Exheredari juste filius potest, si parentis furiosi curam neglexerit: & econtra. v. *Novell.* 115. *c.* 3. §. 12. & *c.* 4. §. 6. quin potest filius patris & matris esse curator. *l.* 1. *in fin. l.* 2. *in fin. l.* 4. *ff. de cur. fur.* 27 Interpretatio Antonii August. 28 Fori ecclesiastici gradus notent clerici: apud episcopum prima accusatio instituenda: ab eo ad metropolitanum provocatur: ab eo ad Synodum, ab eo ad Patriarcham, a Patriarcha ad nullum: quod notatu dignum est. adde §. 2. J. *inc. Nov.* 6. *cap.* 8. *vers. Si vero hoc non.* Est igitur episcopus clericorum primus Judex. 29 A Patriarcha ad nullum appellatur. 30 Autor tamen Synopseos Basil. 3. *tit.* 1. *cap.* περὶ πατριαρχῶ, scribit posse quem apud Patriarcham primam accusationem instituere, ac petere per literas ejus, dari sibi judicem a locorum episcopis: cujus sententia si recusata fuerit, rursus Patriarcha judicabit. 31 Potest tamen quis, ut jam diximus, etiam apud Patriarcham primam accusationem instituere, ac petere, per literas ejus dari sibi judicem a locorum episcopo. 3. *Eclog.* 1. *c.* 5. & J. *h. t.* 32 Sportularum judicialium a clericis præstandarum quantitatem observa. 33 Sportulis modus adhibendus. *l.* 33. §. 5. J. *de Episc. & cleric.* & *t. tot.* J. *de sport.* 34 Imo, cum triplo §. 24 *in princ. Instit. de act.* Imo, quadruplo *l.* 2 J. *de sport.* 35 *l.* 25 *in pr.* J. *de Episc. & cleric.* inter volentes cujusvis judicis consensus est. *l.* 2. *in pr. ff. de jud.* 36 In invitos tamen judicium redditur, sed a suis judicibus. 37 Τῶν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἐπισκόπων, ut sit sensus, Metropolitanus is est, qui potestatem habet in minorum civitatum episcopos. Cui definitioni convenit, *can. cleros.* 1. §. *ordo. vers. metropolit.* 21. *dist.* Metropolis. *l.* 4. §. 5. *in fin. ff. de off. procons.* mater urbium ab Ammiano dicitur. mater & caput provinciæ. *l.* 7. *in pr. ff. de off. procons.* Metrocomia vero mater vicorum. v. Cujac. *ad l.* 8. *infr. de exact. tribut.* metropolis gentium. *l.* 6. §. 2. *in fin. ff. de excus. tut.* ubi minorum, majorum & maximarum urbium fit mentio. De metropoli plura, v. J. *de metropoli Beryto.* 38 Interpretatio Contii. 39 Hujus constitutionis argumentum recitat Justinianus *Institut. de Atiliano tutore* §. *nos autem.* & Theophilus Græce. *Mod.* 40 Πρώτης εἴτε τῆς δευτέρας ἡλικίας, cum dicit, pupillos & adultos innuit. Prima ætas pupilli: secunda adulti est. Hujus enim constitutionis cum facit mentionem Justinianus, §. *nos autem.* 5. & *ibid. Theoph. Inst. de Atilian. tutor.* pupilli & adulti meminit, quibus si facultates eorum 500. solidorum fuerint, a defensore civitatis, a magistratibus, a Juridico tutores & curatores creari jubet ascito civitatis Antistite. 41 Qui solidi etiam dicuntur. §. 5. *Inst. de Atiliano tutor.* 42 Pro diversarum provinciarum idiomate, ita judices appellabantur ἔκδικοι, & ita quoque dicuntur, *Novell.* 15. περὶ ἐκδίκων, & *Theoph.* §. 5. *Inst. de Atiliano tut.* Juridici, *ut hic*, στρατηγοί, *ut hic*, & 5 Harmen. 1. *c.* 19. ubi interpres perperam pro *stratego* vertit *exercituum duce.* Quemadmodum perperam apud Theoph. illo loco legitur. Defensores civitatum adscito episcopo, & aliis publicis personis, τοὺς στρατηγοὺς ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ ἰουριδικοῦ, tutores & curatores creare: cum sit sensus potius: Defensores civitatum, ubi ii fuerint adscito Episcopo, tutores & curatores creare, ubi non fuerint, τοὺς στρατηγοὺς ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰουριδικόν, hoc est magistratus municipales & Juridicum Alexandriæ. 43 De quo v. J. *h. t.* & *ff. de off. juridic.* 44 *l.* 4. *in fin. l.* 5. 6. 7. *ff. de fidejuss. tut.* & *tit. Instit. de satisdat.* 45 Numismata aurei solidi. 46 De archio dixi *ad l.* 9. §. 6. *ff. de pub.* de archeotis v. *l.* 18. §. 10. *ff. de mun. & honor.* De Ecclesiæ Archivis adde *Nov.* 74. *c.* 4. §. 2.

De

De interruptione præſcriptionis.

31. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, ut ſi [1] quando abfuerit is, qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, & deſideret dominus rei, vel creditor ſuam intentionem proponere, & non ei licentia ſit, abſente adverſario ſuo, qui rem detinet, vel infantia, vel furore laborante, & neminem tutorem, vel curatorem habente, vel in ſumma poteſtate conſtituto, [eandem rem auctoritate ſua uſurpare:] licentia ei detur adire Præſidem provinciæ, libellumque ei porrigere, & hæc in querimoniam deducere & intra conſtituta tempora interruptionem facere: ſin autem nullo poterit modo Præſidem adire: ſaltem [2] ad Epiſcopum locorum eat,& ſuam manifeſtare voluntatem in ſcriptis deproperet. Dat. *Conſtantin.* Kal. Octob. poſt CONSULAT. LAMPADII & ORESTIS VV. CC. COSS. 531.

De emphyteuſi.

32. [3] Idem A. *

DIfferente domino recipere emphyteuma, licentiam habet emphyteuta conſignare [4] ipſum, & Conſtantinopoli quidem in fine triennii conteſtari id ipſum apud hyparchos [ſeu Præfectos prætorio,] aut apud Præfectum urbis, aut competentem recuſantis magiſtratum, aut Patriarcham, ſi dominus homo ſit potens: in provinciis autem apud Præſidem aut, eo non morante ibi, apud defenſorem, aut Epiſcopum civitatis, in qua eſt is qui recuſat: & unius ipſorum aſſumere teſtationem: ac niſi aut ſic acceperit canonem, canon ſolvitur, & lucratur canonem emphyteuta etiam ſequentis temporis: & eousque quo dominus mittat per teſtationem petitum: exinde etenim, non autem ex præterito tempore accipiet, & poſt triennium [5] poſt atteſtationem ejusmodi indevotum emphyteutam expellere poterit.

De ſcenicis mulieribus & de nuptiis.

33. [6] Idem A. Ubique terrarum conſtitutis Epiſcopis.

SAcram fecimus conſtitutionem [7], nemini permittentes, neque invitam mulierem ancillam, aut liberam in ſcenam, aut orcheſtram pertrahere: neque converti volentem, prohibere eam ejus fidejuſſores, quaſi ſuper hoc ipſo certum auri modum promiſſum repetendo: ſed ſi quid tale factum fuerit prohiberi hæc & a clariſſimis provinciarum Præſidibus, & a civitatum religioſiſſimis Epiſcopis conſtituimus, dantes licentiam religioſiſſimis Epiſcopis una cum clariſſimo provinciæ Præſide, etiam invitos [8] trahere ad ſe eos, qui compulerint, aut qui mutari, ſeu converti ab ea actione prohibuerint: & publicam quidem fieri eorum ſubſtantiam, ipſos vero civitate expelli. Si vero qui provinciam regit, ipſe ſit, qui eas compulerit, aut a prædicta actione converſionem ſeu reſipiſcentiam prohibuerit: damus licentiam, & ſolos religioſiſſimos Epiſcopos adire eam, quæ talia patitur, aut ejus fidejuſſorem, hunc vero (Epiſcopum) adverſari [9] magiſtratum habenti, & non permittere injuſte agere: aut ſi minus fuerint ad id exequendum potentes, indicare id noſtro Imperio, ut a nobis competens exerceatur pœna, fidejuſſionibus ſimul liberandis, & fidejuſſoribus indemnibus conſervandis, licentiam dantes converſis [10] hujusmodi mulieribus liberis & ingenuis exiſtentibus ad matrimonium tranſire legitimum, etiamſi contigerint honeſtiſſimis dignitatibus qui illas duxerint, decorati non amplius indigentibus imperialibus reſcriptis, ſed ſua poteſtate nuptias celebrantibus, nuptialibus nimirum inſtrumentis omnimodo inter ipſos factis. Eademque & de filiabus ſcenicarum conſtituentes. §. 1. Hanc autem dictam conſtitutionem, & in quinto [11] libro omnium conſtitutionum hujus ſcil. noſtræ pietatis cognominis libri, ad civiles magiſtratus reſcriptam, poſuimus. Quoniam enim oportebat per præſentem ſanctionem & vobis ubique terrarum poſitis religioſiſſimis Epiſcopis hæc facere manifeſta, propterea congregantes, quæ ad ipſam pertinent, expoſitione latiore ſancita etiam eandem divinam conſtitutionem fecimus etiam ad vos, ut ſacerdotalem conſervantes reverentiam, & continentiæ ſtudioſi, hæc cuſtodiatis: tam magni Dei metum, quam imperialem indignationem, ſi quid horum prætermiſeritis, conſiderantes. Dat. Kal. Novemb. CP. DN. JUSTIN. IV. & PAULINO CONSS. 534.

De ludis & ſpectaculis.

34. [12] Idem A. Epiphanio ſanctiſſimo Archiepiſcopo hujus feliciſſimæ urbis, & univerſali Patriarchæ.

CErtiſſime credimus, quia ſacerdotum puritas [13], & decus, & ad dominum Deum & Salvatorem noſtrum, Jeſum Chriſtum fervor, & ab ipſis miſſæ perpetuæ preces [14], multum favorem noſtræ Reipubl. & incrementum præbent, per quas datur nobis, & Barbaros ſubjugare, & in dominium redigere illos, quæ antea non obtinuimus: & quanto plus rebus illorum accedit honeſtatis & decoris, tanto [15] magis, & noſtram remp. augeri credimus. Si enim hi prætulerint vitam honeſtam, & undique irreprehenſibilem [16], & reliquum populum inſtruxerint, ut is ad illorum honeſtatem reſpiciens multis peccatis abſtineat, planum eſt, quod inde & animæ omnibus meliores erunt, & facile nobis tribuetur a maximo Deo, & ſalvatore noſtro Jeſu Chriſto clementia conveniens. §. 1. Hæc igitur nobis ſpeculantibus nunciatum eſt, præter communem rerum fidem, quosdam ex reverendiſſimis diaconis, itemque presbyteris, (nam eo amplius etiam dicere erubeſcimus [17], Deo amantiſſimos, nempe Epiſcopos) quosdam, inquam, ex his non verentur, alii quidem per ſeipſos cubos [18], ſeu teſſeras contrectare, & adeo pudendum atque ipſis etiam idiotis [19] a nobis frequenter interdictum ſpectaculum [20] participare: alii vero talem ludum non accuſant, ſed vel communicant facientibus, aut ſedent ſpectatores actus indecori: & ſpectant quidem cum aviditate omnimoda res omnium rerum importuniſſimas: ſermones vero audiunt blaſphemos [21], quos in talibus neceſſe eſt fieri: polluunt etiam ſuas manus [22], & oculos, & aures ſic damnatis & prohibitis ludis: alii vero neque obſcure, aut latenter, aut equorum [23] certaminibus ſe immiſcent: aut etiam invitant aliquos ſuper equorum profligatione aut victoria, vel per ſeipſos, vel per alios quosdam, ut quia non decenter talia ludant: aut ſcenicorum, vel thymelitarum [24] ſpectatores fiunt ludorum, aut earum, quæ in theatris certantium ferarum [25] pugnæ fiunt, neque cogitant, quemadmodum ipſi vel his, qui modo & recens initiati ſunt, & adorandis myſteriis digLnati, ipſi prædicunt, *Ut abrenuncient adverſarii dæmonis* [26] *cultui, & omnibus pompis ejus*, quarum non minima pars talia ſpectacula ſunt. §. 2. Sæpe quidem ipſis talia cuſtodire debere prædicavimus: videntes autem de his factam nobis relationem, in neceſſitatem incidimus ad præſentem veniendi legem, tum propter noſtrum ſuper religione ſtudium, tum etiam propter ſacerdotii ipſius ſimul, & communis Reipublicæ utilitatem. §. 3. Et ſancimus neminem, neque diaconum, neque presbyterum, & multo magis, neque Epiſcopum (quod quidem, & incredibile forte videri poſſit; ut quorum in [27] ordinationibus preces [28] ad Dominum mittuntur Chriſtum Deum noſtrum, & invocatio ſancti & adorandi fit ſpiritus, & eorum capitibus [29], aut manibus imponuntur ſanctiſſima [30] eorum, quæ apud nos ſunt myſteriorum, ut ſcil. ipſis ſenſoria [31] omnia inſtrumenta pura fiant, & conſecrentur Deo) neminem igitur horum audere de cætero, & poſt divinam noſtram legem, aut cubicare [32] [i. e. teſſeris, ſeu aleis ludere,] quocumque aleæ genere, aut ludo, aut ita ludentibus communicare, aut converſari, aut una recreari, aut una cum eis agere, aut eis teſtimonium perhibere, aut intereſſe plebeiis hujusmodi ſpectaculis, quæ prius diximus, aut quid eorum, quæ in his prohibentur, facere, ſed omni ad illa participio in poſterum abſtinere. Quod enim præceſſit jam, tametſi [33] etiam inquirere oportuerat, nec participare indecenter oportebat, tamen propter humanitatem [34] indulgemus, præſentis legis obſervationem omnibus in poſterum injungentes tempus. Decet enim ipſos jejuniis & vigiliis [35], & meditationibus, ſeu exercitationibus in divinis oraculis, & pro omnium ſalute fundendis vacare precibus: at [36] eos, qui talia non reliquerint, nec ceſſaverint, omnino polluta & prohibita contrectare. † Idem enim etiam ſancimus, & in reliquos clericos,(ſubdiaconos nempe, & lectores:) quando & ipſi [37] ſacræ menſæ [38], & omnis circa ſanctiſſ. eccleſias ornatus conſtituti ſunt miniſtri & operarii, & ſacra contrectantes eloquia: dum ſacras nobis ex ſacris noſtris Bibliis illi [39] quidem legunt ſcripturas, hi vero hymnos & odas canunt. §. 4. Si vero quis de cætero tale quid faciens deprehenſus fuerit, & delatus fuerit id vel in hac felici civitate tuæ ſanctitati, vel in provinciis ſub ipſa poſitis, Deo amantiſſimis Metropolitis & cæteris Epiſcopis, quorum ordinationem tuæ beatitudinis facit thronus, & talis quædam ſupervenerit accuſatio, aut diacono, aut presbytero, & multo magis Epiſcoporum Deo amabilium cuidam: tuam hic beatitudinem, & in provinciis poſitos ſub te Deo amantiſſ. Metropolitas, &, qui ſub ipſis ſunt, Epiſcopos, hæc cum diligentia omni ſecundum ordinationis ordinem quærere, & perſcrutari, neque defunctoriam facere inquiſitionem, ſed & teſtes fide dignos audire, & per omnem viam procedere ad eruendam veritatem: ſicut enim ipſis talia interdicimus, ita & calumniam [40] peti a quibusdam vetamus: & ſi, undique diſcuſſione divinis propoſitis eloquiis facta,vere ſe habere accuſatio apparuerit,& convictus fuerit diaconus aut presbyter,vel aleator eſſe, vel aleatorum particeps, aut talibus adſidens vanitatibus, vel prædictis intereſſe ſpectaculis, aut etiam forte aliquis Deo amabilium Epiſcoporum (quod quidem neque eventurum eſſe confidimus) prorſus talis cujusdam particeps [41] eſſe ſpectaculi, aut cum aleatoribus una ſedere & diſponere ac paciſci, aut ſponſiones facere de cætero auſus fuerit: eum mox a tua beatitudine, aut [42] a Metropolita, aut Deo amantiſſimo Epiſcopo, ſub quo ordinatus eſt, ſi quidem aliquis prædictorum ſit clericorum, a ſacra ſeparari [43] liturgia, imponi autem ipſi canonicam pœnam, & definiri tempus intra quod conveniat ipſum jejuniis & ſupplicationibus utentem, magnum propitiari Deum ſuper tali transgreſſione: & ſi per definitum tempus, qui talem pœnam ſuſcepit, maneat lachrymis & pœnitentia, & jejunio & ad Dominum Deum oratione, remiſſionem delicti exorans, confeſtim eum, cui ſubjectus eſt, hoc diligenter cognito, & ſolicite requiſito, communem quidem pro ipſo orationem fieri curabit, & cum omni diligentia injunget ipſi, ut poſtea a tali ſacerdotii dedecoratione abſtineat: & ſi putaverit ipſum ſufficienter ad pœnitentiam veniſſe, tunc ſacerdotali eum reſtituere [44] dignetur clementiæ:

1 Eadem verba extant in *l. 2. in pr. infr. de annali except.* 2 *l. 21. ſupr. h. t.* 3 Interpretatio Antonii Auguſtini. 4 Adde *l. 7. in fin. J. de pact. int empt & vend. l. 2 in fin. J. de jur. emphyt.* 5 *l. 2. verſ. ſin autem. J. de jur. emphyt.* bienni in caſu legis 56 *in fin. ff. locati.* 6 Interpretatio Antonii Auguſtini. 7 *l. 14. ſ. h. t. l. ult. J. de nupt.* 8 De ſervili ſilentio epiſcoporum v. *l. 26. §. 1. ſupr. h. t.* 9 Theatri, ſcenæ & ſpectaculorum vitiis epiſcopos mederi oportet. 10 Mimæ, aut ſcenicæ mulieres ab hujusmodi vita poſſunt diſcedere, eoque facto impune nubere honeſtis viris. *Novel. 78. c. 3. Novell. 117. c. 6.* & ita abrogari videtur *l. 7. in pr. J. de inceſtis & inutil.* 11 *l. ult. J. de nupt.* 12 Interpretatio Contii. 13 Puritas animi in Epiſcopis requiritur. 14 Munus epiſcopi precari. *l. 42. in princ. ſ. de epiſc. & cler.* Preces reipublicæ utiles. 15 *Nov. 133. c. 5. in fin.* 16 Ἀνεπίληπτον, *ut ait,* 1. *Tim. 3. v. 2.* ἀνέγκλητον ad *Tit. 1. verſ. 6. 7.* 17 Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe Crimen habet, quanto major qui peccat habetur. 18 Cubi, teſſeræ, & aleæ clericis, & epiſcopis interdicuntur. *l. 17. auth. Interdicimus. ſ. de epiſc. & cler. l. 25. ſ. h. t. Novell. 123. c. 10. in med. Nov. Leon. 87. & can. apoſt.* 41. & 42. Iidem ταβλίζειν, id eſt, tabulis ludere prohibentur. 3. *Syn. Baſil. 1. c. 16.* περὶ ταβλιζόντων ἐκκλησιαστικῶν προσώπων, ταβλόδοχος aleatorum ſuſceptor. v. Cujac. *Nov. 123. c.* 10. Goth. Adde *cap. clerici extr. de vita & honeſt. cleric. cap. 1. extra. ne cler. vel monach.* Villagut. *pract. criminal. lib. 3. tit. de Inquiſit. cap. 8. concluſ.* 6. Anſ. 19 Id eſt, privatis, & laicis. 20 Eccleſiaſticis perſonis non modo alea non licet ludere, ſed nec ludentes ſpectare. 21 Blasphemiæ aleam conſequi ſolent, *l. 2. verſ. non licere. l. ult. in pr. J. de aleatoribus.* 22 Ludus nefarius, in quo & manus, & oculi & aures hominum polluuntur. 23 De quibus vid. *l. 3. J. de ſpectaculis.* 24 De thymelicis alibi dixi. 25 Multo magis eorum in quibus homines interficiuntur. Hæc omnia non modo ad beatam vitam nihil conferunt, ſed etiam nocent plurimum. vid. Lactant. 6. *cap.* 20. v. Tert. *lib. de ſpectaculis*, Lipſium *lib. de gladiat.* 26 Spectacula gentilium dæmonum cultus, & pompæ: quo nomine deteſtanda. Tertullianus *ex Davide d. l.* concilia impiorum, viam peccatorum, & cathedram peſtium appellat, illis reſpondens, qui negabant nullibi in ſcriptura reperiri, Non in circum ibis, non in theatrum: agonum munus non ſpectabis. adde *diſt. 23. c. his.* 3. 27 Epiſcopi præeunte oratione eligendi. *Act. 1. v. 24.* 28 Fiunt etiam jejunia. *diſt. 75.* 29 Adde *diſt. 23. c. epiſ[illegible].* 30 Ἁγιώτατα τῶν παρ' ἡμῖν μυστηρίων. oleum intelligit & unctionem. 31 Αἰσθήσια, ſenſus. 32 Κυβεύειν. 33 Præteritis delictis facilius indulgetur, quam futuris: ſed & præteriti delicti pactio admittitur, futuri non æque *l. 27. §. 4. ff. de pact.* 34 *Nov. 6. cap. 8. in pr.* 35 Adde *Nov. 133. c. 6.* alii legunt ἀγρυπνίαις. 36 Ita vertere debuit, at non hæc relinquentes. 37 Id eſt, ſubdiaconi, nota ſubdiaconi officium. 21. *diſt. c. cleros. 1. verſ. hypodiaconi.* adde Duar. 1. *de ſacris* 14. 38 Ἱερᾶς τραπέζης. huc refert viſionem Antonii magni, qua Ἱερὰν τραπέζαν a multis ſubverti vidiſſe ſcribitur, teſte Sozomeno 6. *hiſt. 5. in fin.* 39 Lectio eſt corrupta. Loquitur autem περὶ ἀναγνωστῶν de lectoribus; id itaque vult, Lectoris officium in Eccleſia fuiſſe, & ex Bibliis ſcripturas legere, & hymnos & odas canere. Eo munere Julianus cognomento Apoſtata, quondam functus eſt. Theodor. 3. c. 2. Et lectoris quidem videtur generalis appellatio, proprie ſumpta, pronunciatorem ſignificat: alias, modulatorem, qui cantor: ab eo præcentores, ſuccentores, concentores. 21. *diſt. c. cleros. verſ. lectores & ſeq.* poſt id munus ad ſubdiaconos translatum videtur. 7. Iſidor. 4. *c. cler. diſt.* 2[illegible] vel ho[illegible] Juſtinianus vult: ſubdiaconos ſacra biblia etiamſi nolint legere: lectores vero hymnos canere. 40 V. *l. 1. J. de calumniatoribus.* adde & 2. *quæſt.* 8. 41 Aleæ particeps cenſetur qui non modo ludit, ſed qui cum aleatoribus ſedet, qui paciſcitur, qui ſponſiones facit. 42 Clericus aleator poteſt deponi vel a Patriarcha, vel a metropolitano, vel ab Epiſcopo. 43 Pœna Eccleſiaſtica, privari liturgia. 44 Clericus exauctoratus juſta de cauſa reſtitui poteſt.

ſi vero

ſi vero & poſt excommunicationem inventus fuerit neque vera pœnitentia uſus, & alias etiam aſpernatus eam rem, & manifeſte ab adverſario diabolo mente ineſcatus, ipſum quidem ſacerdos, ſub quo degit, ſacris eximat catalogis, omnino eum deponens: ille autem non amplius ullo [1] modo licentiam habeat ad ſacerdotalem venire gradum: ſed ſi quidem habeat facultates, civitatis illius curiam, in qua conſecratus eſt primum, aut ſi non habeat curiam ea civitas, alia curia provinciæ, quæ maxime indiget curiali, accipiet illum in poſterum curiæ [2] cum ſuis facultatibus ſerviturum: ſi vero facultates non habet, officialis in poſterum fiat provincialis officii pro [3] eo, quod ante fuit ſacratus, & eam ob rem quod Dei officium dereliquit, erit officialis provincialis, hanc ſibi turpitudinem pro priſtino honore imponens. §. 5. Hæc igitur omnia ſancimus in hac quidem felici civitate tuam cuſtodire ſanctitatem, & ſingularum Eccleſiarum defenſores & œconomos quibus curæ erit hæc inquirere, & denunciare, & convictos privare datæ eis a ſanctis Eccleſiis annonæ erogatione: in provinciis autem, qui ſub tua ordinati ſunt beatitudine, Deo amantiſſimi Metropolitæ; ad hæc etiam, qui illis ſubſunt religioſiſſimi epiſcopi, & eorum Eccleſiecdici [4] & œconomi [5] & ipſi ad eundem modum qui prædictus eſt, re utentes, & ſacram venerationem undique irreprehenſibilem & inculpabilem cuſtodientes, conſervabunt quidem iſta: ut & glorioſiſſimi ſacrorum noſtrorum prætoriorum præfecti (dicimus [6] autem orientis cum ſubditis gentibus eorum jurisdictioni, item Illyrici, atque etiam Afrorum præeminentes diœceſi) & parentia eis officia & clariſſimi provinciarum præſides & civitatum defenſores: ipſi quidem, qui maximos magiſtratus gerunt indignationem noſtram ſubverentes, officia autem non obſecundantia ipſis, decem auri librarum expertura pœnam: præſides vero provinciales majores pariter & minores, & obtemperantia ipſis officia & inſuper civitatum Defenſores quinque auri librarum pœnam metuentes, ſi hæç cognoſcentes, non adnunciaverint & ipſi ſacerdotibus, (id eſt, aut Deo amabilibus epiſcopis, aut ſanctiſſimis Metropolitis, aut uniuscujusque diœceſeos ſanctiſſimis patriarchis, ſecundum ſuam cuique regionem, ut ipſi hæc intelligentes, ſecundum quod antea definitum eſt, omnibus ſe opponant & reſiſtant) & poſtquam ab eis, is qui harum rerum convictus fuerit, depoſitus fuerit, non curiæ [7] civitatis aut officio eum tradi curaverit: & glorioſiſſimus præfectus hujus felicis civitatis hæç cuſtodiet, ſiquidem in hac peccetur regia noſtra civitate, una cum obediente ipſi officio, ipſe quidem indignationem noſtram ſubveritus, ipſius autem officium decem librarum auri metuens pœnam.

§. 6. Verum iſta quidem nos legislationis modo confecimus. Illud vero in confeſſo eſt: quia nobis quidem conſecrata ſunt Deo pro ſacerdotum ipſius honeſtate. Si vero ipſi transgreſſi fuerint ea, quæ ſunt ordinata, & diſſimulent, & non vindicent: ſed quadam videlicet humanitate non laudabili capti fuerint, præter cœleſtes [8] pœnas habebunt & illinc condemnationem quæ illis in ipſo Dei repræſentabitur tribunali, quæ indecentem diſſimulationem arguet & vindicabit. Si vero & aliquis civilium magiſtratuum majorum, aut minorum officialium, aut defenſorum, aut cum hæc didicerit, non judicaverit, aut cum vindicare liceret, neglexerit, aut rem mercede prodiderit, ſciat, quod præter interminatas a nobis pœnas habebit & a maximo Deo noſtro pœnam ſequentem, & obnoxius erit execrationibus omnibus, quæ ſacris continentur libris. §. 7. Sicut autem hæc nobis ob nihil aliud, quam ob Domini ſancita ſunt cultum, ſic & hoc addimus, ut inquiſitiones cum ſumma diligentia fiant, & ne [9] quis calumniator inſurgat in aliquos aut falſo accuſaturus, aut falſum teſtimonium laturus his de rebus: ſicut enim ſacerdotibus, ſi quid tale egerint, tales impoſuimus pœnas, ita & his, qui calumniari ipſos tentarint, ex cœlo & legibus noſtris pœnas imminere volumus, ſi accuſatione cœpta, ſeu adnunciatione aut perſequi noluerint, aut perſeverare in hujusmodi accuſationibus non quiverint. D. Pr. Non. Nov. CP. JUSTINIANO P. P. A. IV. & PAULINO V. C. CONSS. 534.

TIT. V.

DE HÆRETICIS [10] ET MANICHÆIS [11] ET SAMARITIS [12].

De privilegiis & muneribus.

1. Imppp. [13] CONSTANTIN. [CONSTANTIUS & CONSTANS] ad Dracilianum [Præfect. [14] Urbi.]

PRivilegia [15], quæ contemplatione religionis indulta ſunt, Catholicæ tantum legis obſervatoribus prodeſſe oportet. Hæreticos non ſolum ab his privilegiis alienos eſſe volumus, ſed etiam diverſis muneribus conſtringi & ſubjici [16]. P. P. Kal. Septemb. *Generaſto*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO CONSS. 326.

In AUTHENT. de privileg. dot. hæ. mul. §. quæ igitur. verſ. quia enim dedimus. coll. 8. tit. 10. al. 5. ſeu Nov. 119. c. 1.

ITem privilegium [17] dotis, quo mulier creditoribus tempore prioribus anteponitur, nec non de tacitis hypothecis, & alia omnia mulieribus a lege data, clauduntur his, quæ Catholicam non participant communionem.

Ut omnes hæreſes perpetuo quieſcant. 1. Qui dicuntur hæretici.

2. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Heſperium PF. P.

OMnes [18] vetitæ legibus divinis & imperialibus conſtitutionibus hæreſes perpetuo quieſcant. † Nemo [19] ulterius conetur, quæ repererit profana præcepta vel docere [20], vel diſcere: Nec Antiſtites eorundem audeant fidem inſinuare, quam [21] non habent [22]: nec miniſtros creare, qui non ſunt. Nec per conniventiam Judicantium, omniumque quibus per conſtitutiones paternas ſuper hoc cura mandata eſt, ejusmodi audacia negligatur, & creſcat. §. 1. *Hæreticorum* [23] autem vocabulo continentur, & latis adverſus eos ſanctionibus ſuccumbere debent, qui [24] vel levi argumento [a] judicio [25] catholicæ religionis, & tramite detecti fuerint deviare. Dat. 3. Non. Auguſt. *Mediolani*, AUSONIO & OLYBRIO CONSS. 379.

De locis. 1. De litaniis.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Clearcho Præfecto urbi.

CUncti [26] hæretici proculdubio noverint omnia ſibi loca adimenda [27] eſſe: ſive ſub *eccleſiarum* nomine teneantur, ſive *diaconica* [28] appellentur, vel etiam *decanica* [29]: ſive in privatis ædibus, vel locis hujusmodi cœtibus copiam præbere videantur: his ædibus, vel locis privatis, eccleſiæ [30] Catholicæ vindicandis. §. 1. Ad hoc interdicatur his omnibus, ad litanias [31] faciendas nocte, vel [32] die prophanis coire conventibus: ſtatuta videlicet condemnatione centum librarum auri contra officium ſublimitatis tuæ: [vel Præſidiale, quinquaginta,] ſi quid hujusmodi fieri vel in publico, vel in privatis ædibus concedatur. Dat. 5. Non. Martii ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De legibus & moribus. 1. De publico crimine. De publicatione bonor. 2. De liberalitate & ſucceſſione. 3. De donatione & contractibus. 4. De morte & memoria rei. 5. De ultima voluntate. 6. De liberis, de pœnitentia. 7. De his, qui hæreticos recipiunt. 8. De ſervis hæreticorum.

4. Iidem & THEOD. AAA. ad Senatorem P. Urb. [33].

MAnichæos [34] ſeu Manichæas vel Donatiſtas [35] meritiſſima ſeveritate perſequimur. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus commune ſit cum cæteris [36]. §. 1. Ac primum quidem volumus eſſe publicum [37] crimen: quia quod in religionem [38] divinam committitur in omnium fertur injuriam: quos bonorum etiam [omnium] publicatione [39] perſequimur. §. 2. Ipſos quoque volumus amoveri ab omni liberalitate [40] & ſucceſſione quolibet titulo veniente. §. 3. Præterea non donandi, non emendi, non vendendi, non poſtremo contrahendi cuiquam convicto relinquimus facultatem. §. 4. In [41] mortem quoque inquiſitio [42] extendatur: Nam [43] ſi in criminibus Majeſtatis licet memoriam accuſare defuncti, non immerito & hic debet ſubire [tale] judicium. §. 5. Ergo & ſuprema illius ſcriptura irrita ſit [44]: ſive teſtamento, ſive codicillo, ſive [45] epiſtola: ſive [46] quolibet [47] alio genere reliquerit voluntatem, qui Manichæus fuiſſe convincitur. §. 6. Sed nec filios heredes eis exiſtere, aut adire permittimus, niſi [48] a paterna pravitate diſceſſerint: Delicti enim veniam pœnitentibus damus. §. 7. In [49] eos etiam auctoritatis noſtræ aculei dirigantur, qui eos domibus [50] ſuis damnanda proviſione defendunt. §. 8. Servos inſuper extra noxam eſſe volumus; ſi dominum ſacrilegum evitantes, ad Eccleſiam Catholicam ſervitio fideliore transierint. Dat. 8. Kal. Mart. *Romæ* HONORIO VII. & THEODOSIO II. AA. CONSS. 407.

Si dominus temporalis terram ſuam purgare neglexerit ab hæretica pravitate.

Nova conſtitutio Friderici Imperatoris de ſtatut. & conſuet. §. ſi vero dominus. collat. x. conſtitut. fin. pag. 744.

SI vero dominus temporalis requiſitus [51] & admonitus ab Eccleſia terram ſuam purgare neglexerit ab hæretica pravitate, poſt annum a tempore monitionis elapſum, terram ipſius exponimus Catholicis occupandam: qui eam exterminatis hæreticis absque ulla contradictione poſſideant, & in fidei puritate conſervent: ſalvo jure domini principalis, dummodo ſuper hoc nullum præſtet obſtaculum, nec aliquod impedimentum apponat. Eadem nihilominus lege obſervata contra eos, qui non habent domos principales.

1 Clerici in perpetuum clericatu privari poſſunt. 2 Id videtur abrogari *Nov. Leon.* 7. & 8. 3 Mutari militia Eccleſiaſtica, ſeu ſacra in civilem poteſt. 4 Eccleſiecdici, de quibus adde *l.* 42 §. 9. *in pr* *C. de Epiſc. & cleric.* 5 1. *quæſt.* 3. *c. ſalvator*. 8. 6 V. *J. de off. præf. præt. Orientis & Illyr. & tit de off. præf. præt. Afric.* 7 §. 4. *in fin.* *C. h. t. & Nov. Leon* 8. *in fin.* 8 Solent imperatores Epiſcopis cœleſtes pœnas primum, deinde humanas proponere ac minari 9 V. 2. *q.* 8.

10 16. *C. Th.* 2. 5. *Decr.* 7. 5. *Synopſ Baſil.* 2. *c.* περὶ αἱρετικῶν. 4. & 6. Harm. 11. adde *Nov.* 45. *Nov.* 109. *Nov.* 132. 1. Papo. *Arreſt.* 2. Clar. 5. *ſent.* §. *hæreſis.* Boſſ. *tit.* 27. Goth. Vide etiam Menoch. *de arbitr. jud. caſ.* 372. Brun. *tract. de hæret.* S. L.

11 1. *Ecl.* 1. *c.* 25. περὶ μανιχαίων. 12 *Novell.* 45. *in pr.* 129. 144. 13 Imperatori Conſtantino M. ſc. tribuenda, *ut C. Th.* 14 Id abeſt a *C. Theod.* 15 *l.* 1. *C. Th. de hæreticis lib.* 16. Eccleſiaſticis data privilegia ad hæreticos non pertinent. *Novell.* 109. *c.* 1 16 Sic alibi, *Novell.* 42. hæreticos odio proſequimur. 17 De quo in *l.* 12. *J. qui potiores.* adde *Nov.* 109. 18 Sumpta ex initio *l.* 5. *C. Theod. h. t ad Heſperum.* 19 Sumpta ex *l* 24. *C Theod. h. t ad Rufinum præf. præt* 20 Eadem culpa eſt, prohibita diſcere ac docere. *l* 8 *J de maleſic & math.* 21 Nemo fidem annunciare poteſt, quam non habet. Nemo creare epiſcopum poteſt, qui ipſe epiſcopus non eſt, 16. *C. Th.* 5. *l.* 22. *l.* 24. 22 Hinc conſequi volunt gloſſographi denarium falſum non eſſe denarium; vide Doctor. *in l elegantèr.* §. *ſed qui reprovos ff. de pignor. act.* atque ita etiam decidit Bartolus *in l. lecta. in princ. ff. ſi cert petat.* reprobam pecuniam non liberare ſolventem *Mod.* 23 Lex eſt 28. *C. Theod. ad Auret proconſ. Aſiæ.* 24 Hæreticus eſt, qui levi argumento a judicio & tramite Catholicæ religionis deviat: ut hic, omnis non orthodoxus, vid. *l* 12 *in pr* *J. h. t.* aliam definitionem vid. *in Novell.* 109. *in pr. verſ. hæreticos, cauſ.* 24 *quæſt.* 3. *c. hæreſis* 27. & *ſeq.* Certe a pertinaci ſpiritu & opinione ſingulari hæretici dicuntur v. Tert. *lib. de præſcr.* His affines ſchiſmatici: inter utrosque tamen aliquid intereſt 1. *cauſ.* 24. *quæſt* 3. *c. inter hæreſim* 26. 25 Ab articulis fidei, vel a decretis & canonibus conciliorum. 26 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* adde *Nov.* 37. & 132. *l.* 2. *C. de ſum. Trin.* 27 16. *Theod.* 5. 30. *l.* 15. *C. de Epiſc. & cler. l.* 5. *J. de pagan. & Samarit. Novell.* 37. §. *nulla. Novell.* 131. *c.* 14. *Nov.* 132. 28 C. 1. Synodi Laodicenæ ἐν τῷ διακονικῷ. In decanicis habentur conventus, & in ea etiam conjici ſolent res pretioſæ. vid. Cujac. *ad Nov* 79. *c.* 3. 29 Decanonica *l.* 20. *C. Theod. l.* 16. *tit.* 5. De decanicis vid. quæ ſcripſi ad *Nov* 79. *c.* 3. *in fin.* 30 Fiſco noſtro adcorporandis; ita legitur *d. l.* 20. 31 Litaniam faciendam *d. l.* 20. Litaniæ ſunt preces, quæ vel die vel nocte fiunt. *Nov.* 123. *c.* 32. vel proceſſus ſacri. 32 Vel interdiu. *d. l.* 20. 33 *l. P. C. Theod.* 34 *l.* 40. *C. Th. h. t.* Manichæi a Manete velut nova & inopinata prodigia in hunc mundum de genere Perſico prodierunt. *Diocles. & Maxim. in C. Greg.* Fulgentius 1. *ad Traſim.* Manes in Chriſto carnis phantaſiam credere maluit, quam naturam: de Manichæis vid. Auguſt. 10. Epiphan. 2. *tom.* 2. *hær.* 66. 35 Vid. Auguſt. *tom.* 2. *adverſ. Donatiſtas.* 36 Etiam hæreticis. 37 Manetis hæreſis & Donati publicum crimen eſt. 38 Religioni illata injuria ad omnes pertinet. 39 Ceduntne fiſco? non cedunt, ſed proximis ad ſecundum usque gradum *d. l.* 40. idem quoque extare in Baſilicis refert Cujac. 12. *obſ.* 30. Solos liberos poſtea excipi animadverti in *l.* 15. *J. h. t.* 40 Manichæi & Donatiſtæ donationum & ſucceſſionum incapaces. De Donatiſtis vid. Auguſt. contra 1. epiſt. Parmeniani, *l* 54. *C. Th. de hæreticis.* 41 Id eſt, poſt mortem. 6. *Harmen.* 11. Goth. Licet ordinarie crimina mortalitate extinguantur, tamen hic eſt caſus, quo poſt mortem accuſatio inſtitui poteſt. Adde *l. ult. ff. ad leg Jul. majeſt. l. ex judiciorum. ff. de accuſat. l. ult. J. Si reus vel accuſator. l. Apoſtat J. de Apoſtat.* De jure Canonico vide *can. ult. cauſ.* 33. *q.* 2. *cap. ſi quis.* 5. *extr. de hæretic. can. ne quid diſt.* 88. *can. placuit.* 24. *q.* 4. *can. ſi Epiſcopum* 17. *q* 7. Auſ. 42 Excommunicantur etiam nonnulli poſt mortem. 24. *q* 2. *can. ſane profertur.* 6. 43 Argumentum a majeſtate terrena ad cœleſtem ſumptum obſerva. 44 Dummodo defuerint proximi ad ſecundum gradum. v. Cujac. 12. *obſerv* 30. 45 *l. ult. J. familiæ ercisc.* 46 Ultimæ voluntatis plures ſunt ſpecies, vid. Manticam 1. *de conjecturis ultimarum voluntatum.* 47 Quod nomine proprio non poſſit exprimi. 48 Et ita forte intelligenda eſt lex 15. *J. h. t.* Solet enim pœnitenti ignoſci *J. h. t* 4 *q.* 3 *c. ſi habes. l.* 28. *J de appell.* 49 Plenior extat hic locus, *l.* 40. *C. Th. h. t.* 50 Qui ſciens Donatiſtam & ſimiles domo excipit, punitur. 51 Ex hac Authentica Fridericum Imperatorem fuiſſe deſtructum a Papa refert Baldus hic. Ex hac namque authentica Papam regnum Siciliæ Carolo Andegavenſi donaſſe.

De credentibus, receptatoribus, defenforibus, & fautoribus hæreticorum.

Nova conſtitutio Friderici Imp. de ſtatut. & conſuet. §. credentes. collat. x. conſt. fin. p. 744.

CRedentes præterea, receptatores [1]*, defenſores & fautores hæreticorum damnamus, firmiter ſtatuentes, ut ſi poſtquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus, ſatisfacere contempſerit intra annum, ex tunc ipſo jure ſit infamis, nec ad publica officia, ſeu conſilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur, neque ad teſtimonium admittatur. Sit etiam inteſtabilis, ut nec teſtandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis ſucceſſionem accedat. Nullus præterea ei ſuper quocunque negotio, ſed ipſe aliis reſpondere cogatur. Quod ſi forte judex extiterit: ejus ſententia nullam obtineat firmitatem, nec cauſæ aliquæ ad ejus audientiam perferantur. Si vero fuerit advocatus: ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio: inſtrumenta per ipſum confecta nullius penitus momenti cenſeantur.*

Ne hæretici in loco Romano conveniendi morandive facultatem habeant. De Manichæis pellendis, & ultimo ſupplicio tradendis. Confirmatio legum contra hæreticos latarum. De donationibus. De ultimis voluntatibus. De ædificiis. De procuratore. De auxilio civili, militari, curiarum, defenſorum, judicum. De militia, & variis pœnis. De beneficio adverſus leges impetrato.

5. Impp. [2] THEOD. & VALENTINIANUS C. Florentio P. P.

ARiani, & [3] Macedoniani [4], Pnevmatomachi [5], Apollinariani [6], Novatiani [7], ſeu Sebatiani [8], Eunomiani [9], Tetraditæ, ſeu Teſſareſcædecaditæ [10], Valentiniani [11], Pauliani [12], Papianiſtæ, Montaniſtæ [13], ſeu Priſcillianiſtæ [14], vel Phryges [15], vel Pepuzitæ [16], Marcioniſtæ [17], Borboritæ [18], Meſſaliani [19], Euchitæ [20], ſive Enthouſiaſtæ [21], Donatiſtæ [22], Audiani [23], Hydroparaſtatæ [24], Taſcodrogitæ [25], Batrachitæ [26], Hermogeniani [27], Photiniani [28], Pauliniani, Marcelliani [29], Ophitæ [30], Encratiſtæ [31], Carpocratitæ [32], Saccophori, & qui ad imam usque ſcelerum nequitiam pervenerunt Manichæi [33], nuſquam in Romanum [34] locum conveniendi morandique habeant facultatem: Manichæis etiam de civitatibus pellendis, & ultimo ſupplicio tradendis: quoniam his nihil relinquendum loci eſt, in quo ipſis etiam elementis fiat injuria. † Cunctis quoque legibus quæ contra eos cæteroſque, qui noſtræ fidei refragantur, olim diverſiſque temporibus latæ ſunt, ſemper viridi obſervantia valituris, ſive de donationibus in hæreticorum conventicula (quæ ipſi audacter Eccleſias nuncupare conantur) factis, ſive ex ultima voluntate rebus qualitercumque relictis, ſive de privatis ædificiis, in quæ domino permittente vel connivente convenerint, venerandæ nobis Eccleſiæ vindicandis: ſive de procuratore, qui hoc neſciente domino fecerit, decem librarum auri multam, vel exilium, ſi ſit ingenuus, ſubituro: metallum vero poſt verbera, ſi ſervilis conditionis ſit. † Ita ut nec in publicum convenire locum, nec [35] ædificare ſibi quaſi [36] Eccleſias, nec ad circumſcriptionem legum quicquam meditari valeant, omni civili & militari, curiarum etiam, & defenſorum, & judicum ſub viginti librarum auri interminatione prohibendi auxilio. Illis etiam omnibus in ſua manentibus firmitate, quæ de militia pœniſque variis, deque diverſis ſunt hæreticis promulgata: ut nec ſpeciale quidem beneficium adverſus leges valeat impetratum. Dat. *Conſtantinop.* 3. Kalend. Jun. FELICE & TAURO CONSS. 428.

De nominibus hæretic. 1. *De lib. Neſtorii. De diſputationibus. De conventicul. ſanctio.*

6. Iidem AA. ad Leontium P. Urbi.

DAmnato [37] portentoſæ ſuperſtitionis auctore Neſtorio nota congrui [38] nominis ejus inuratur gregalibus, nec Chriſtianorum appellatione abutantur: ſed quemadmodum Ariani ab [39] Ario, lege divæ memoriæ Conſtantini ob ſimilitudinem impietatis: Porphyriani a Porphyrio [40] nuncupantur: ſic ubique participes nefariæ ſectæ Neſtorii, Neſtoriani vocentur: ut cujus ſcelus ſunt in deferendo Deum imitati, ejus vocabulum jure eſſe videantur ſortiti. §. 1. Nec vero impios libros nefandi & ſacrilegi Neſtorii adverſus venerabilem orthodoxorum ſectam decretaque ſanctiſſimi cœtus antiſtitum Epheſi habiti ſcriptos habere, aut legere, aut deſcribere [41] quiſquam audeat, quos diligenti ſtudio requiri ac publice comburi [42] decernimus, ita ut nemo in religionis diſputatione [43] aliquam ſupradicti nominis faciat mentionem: aut quibusdam eorum habendi concilii gratia, in ædibus aut villa aut ſuburbano ſuo, aut quolibet alio loco conventiculum clam aut aperte præbeat: quos omnes cœtus celebrandi licentia privari ſtatuimus. Scientibus univerſis, violatorem hujus legis publicatione bonorum eſſe coërcendum. Dat. 3. Kal. [44] Auguſt. *Conſtantinop.* THEODOSIO XV. VALENTINIANO IV. AA. CONSS. 435.

De muneribus.

7. Iidem AA. Florentio P. P.

CUriales [45] omnium civitatum onerofis, quinetiam militiæ, ſeu diverſis officiis facultatum & perſonalium munerum obligatos, ſuis ordinibus cujuſcunque ſectæ [46] ſint, inhærere cenſemus, ne videamur hominibus execrandis contumelioſo ambitu immunitatis beneficium præſtitiſſe, quos volumus hujus conſtitutionis auctoritate damnari. Dat. Prid. Kal. Febr. THEODOSIO A. XVI. & Feſto CONSS. 439.

De Apollinariſtis ſeu Eutychianiſtis.

8. Impp. VALENT. & MARCIANUS AA. Palladio P. P.

QUicunque in hac ſacra [47] urbe, vel Alexandrina, vel in omni Ægyptiaca diœceſi, diverſiſque aliis provinciis Eutychetis profanam perverſitatem ſequuntur, & ita non credunt, ut trecenti decem & octo ſancti Patres tradiderunt, catholicam fidem in Nicæna civitate fundantes: centum quoque & quinquaginta alii venerabiles Epiſcopi, qui in alma urbe Conſtantinopolitana poſtea convenerunt: & ſicut [48] Athanaſius, & Theophilus, & Cyrillus ſanctæ recordationis epiſcopi Alexandrinæ civitatis credebant, quos etiam Epheſina ſynodus (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Neſtorii error expulſus eſt) in univerſis ſecuta eſt, quos & nuper venerabilis Chalcedonenſis ſynodus eſt ſecuta, prioribus conciliis ſacerdotum ex omni prorſus parte conſentiens, nihilque adimens ſacroſancto ſymbolo, neque adjiciens, ſeu Eutychetis dogmata funeſta condemnans: ſciant ſe eſſe hæreticos [Apollinariſtas:] Apollinaris enim facinoroſiſſimam ſectam Eutyches & Dioſcorus [49] mente ſacrilega ſunt ſecuti. §. 1. Ideoque hi homines, qui Apollinaris vel Eutychetis perverſitatem ſequuntur, illis pœnis, quæ divorum retro Principum conſtitutionibus contra Apollinariſtas, vel ſerenitatis noſtræ poſtmodum ſanctiones contra Eutychianiſtas, vel hac ipſa Auguſtiſſima lege contra eoſdem decretæ ſunt, noverint ſe eſſe plectendos. §. 2. Idcirco Apollinariſtas, hoc eſt, Eutychianiſtas (quibus etſi eſt in appellatione diverſitas, tamen eſt in hæreſis pravitate conjunctio, & diſpar quidem nomen, ſed idem [50] ſacrilegium) ſive in hac alma urbe, diverſiſque provinciis, ſive in Alexandrina civitate, ſive intra Ægyptiacam diœceſin ſunt, [&] neque ita credunt, ut prædicti venerabiles Patres credebant, neque viro reverendiſſ. Alexandrinæ urbis antiſtiti Procerio [51] fidem orthodoxam tenenti communicant, & presbyteros, alioſve clericos creare, & habere prohibemus: ſcientibus tam his Eutychianiſtis, & Apollinariſtis, qui auſi fuerint cuiquam epiſcopi, vel presbyteri, vel clerici nomen imponere, quam his qui paſſi fuerint impoſitum ſibi nomen ſacerdotale retinere, pœnam exilii cum facultatum ſuarum amiſſione ſe ſubituros. §. 3. Univerſi præterea Apollinariſtæ vel Eutychianiſtæ non eccleſias, non monaſteria ſibi conſtruant, paraſynaxes [52], & conventicula tam diurna quam nocturna non contrahant [53]: neque ad domum vel poſſeſſiones cujuſquam neque ad monaſterium vel quemcunque alterum locum operaturi ſectæ funeſtiſſimæ congregentur. Quod ſi fecerint, & hoc factum fuiſſe domino volente conſtiterit: poſt rem in examine judicis approbatam, domum [54] vel poſſeſſionem ejus in qua convenerint, vel monaſterium ejus civitatis orthodoxæ eccleſiæ, in cujus territorio eſt, jubemus addici. Si vero ignorante domino, ſciente vero eo qui penſiones domus exigit, vel actore [vel conductore] prædii paraſynaxes, & conventicula interdicta collegerint, conductor vel procurator, ſive actor, vel quicunque eos in domum vel poſſeſſionem, vel monaſterium receperint, ac paſſi fuerint illicitas paraſynaxeis [55] conventuſque celebrari, ſi vilis & abjectæ ſint conditionis, fuſtibus [56] publice & in pœnam ſuam, & in aliorum coërceantur exemplum: ſi honeſtæ vero ſint perſonæ, decem libras auri, multæ nomine fiſco noſtro cogantur inferre.

§. 4. Nullum præterea Apollinariſtam vel Eutychianiſtam ad aliquam jubemus aſpirare militiam. Et ſi inventi fuerint militari cingulo ſoluti: honeſtorum hominum & palatii communione priventur. Nec in aliqua nec in qua nati ſunt civitate, vel vico, aut regione verſentur. Si qui vero in hac alma urbe nati ſunt, tam ſacratiſſimo comitatu, quam omni per provincias metropolitana civitate pellantur. §. 5. Nulli inſuper Eutychianiſtæ vel Apollinariſtæ publice vel privatim convocandi cœtus, vel circulos contrahendi, & de errore hæretico diſputandi [57], ac perverſitatem facinoroſi dogmatis adſerendi tribuatur facultas. † Nulli etiam contra venerabilem Chalcedonenſem Synodum liceat aliquid, vel dictare vel ſcribere, vel edere, atque emittere, aut aliorum dicta vel ſcripta ſuper eadem re proferre. Nemo hujuſmodi habere libros [58], & ſacrilega ſcriptorum audeat monumenta ſervare. Quod ſi qui in his criminibus fuerint deprehenſi perpetua deportatione damnentur. Eos vero qui diſcendi [59] ſtudio adierint de infauſta hæreſi diſputantes, decem librarum auri, quæ fiſco noſtro inferen-

1 Confer *tit. ff. de receptatorib.* puniuntur enim eadem pœna, qua ii, qui recepti ſunt. *Anſ.* 2 Sumpta & interpolata eſt hæc lex ex *l.* 65. *C. Theod. h. t.* 3 De quibus v. Epiphanium 2. *tom.* 3. *hæreſ.* 69. De Seminariis v. etiam eundem 3. *tom.* 1. *hæreſ.* 73. 4 De Macedonio vide Theodorum 2. *hiſt.* 6. 5 De quibus vide Epiphan. *l.* 3. *tom.* 1. *hæreſ.* 73 6 De Apollinariorum libris v. Euſeb. 4. *hiſt.* 26 7 De Novatianis v. Euſeb. 7. *hiſt.* 7. 8 Qui & Sabatiani a Sabatio Novatianorum presbytero. Socrat 7. *hiſt.* 5. Sozom. 7. *cap.* 18. 9 De Eunomianis, v. Rebuff 1. *hiſt* 25. Theod. 4. *hiſt.* 29. Sozom. 5. *c.* 27. 10 De quibus vide Epiphan. 2. *tom.* 1. *hæreſ* 50 & 24. q. 3. *can. quidam* 39. §. *Teſſareſcædecaditæ.* 11 V. Tertull. *adverſ. Valent.* & eundem Epiphanium 1. *tom.* 2. *hæreſ.* 31. quos Gnoſticos vocat. 12 A Paulo Samoſateno 24. q. 3. *can. quidam* 39. §. *Paulian.* de quibus v. Epiphan. 2. *tom.* 2. *hæreſ.* 65. 13 A Montano dicti *can. quidam.* §. *Montani.* iidem Phryges ſeu Phrygaſtæ & Cataphryges *d. can. quidam.* §. *Cataphryges.* v. Epiph. 2. *tom.* 1. *hæreſ.* 48. 14 A Priſcilla, quam ut Prophetiſſam jactabant, cum Maximilla, Epiphan. *dicto loco*, & *hæreſ.* 49. 15 *ſupr. dixi.* 16 A Pepuza urbe, in qua Priſcilla, *de qua ſupra dixi*, aut (ut alii volunt) Quintilla ſuas prophetias inchoavit. v. Epiph. 2. *tom.* 1. *hær.* 49. 17 *d. can. quidam.* §. *Marcioniſtæ.* adde Tertull. *adverſus Marcionem:* Epiph. *tom.* 3. *hær.* 42. Iidem Marchioniſtæ in *l.* 65. *heret.* 16. *C. Th.* 5. 18 Qui & Borbotiani 16. *C. Th. l. hær.* 65. vel ut alii Codices habent 56. Coddiani, Stratiotici, Phibionitæ, Zoaclei, Barbolitæ etiam appellati ſunt. v. Epiphan. 1. *tom.* 2. *hær.* 36. Goth. Βορβορῖται ſunt hæretici dicti quaſi cœnoſi, βόρβορος enim ſignificat ſordes vel cœnum ſive lutum. Hi homines deliciis ſæculi, & concupiſcentiis fœminarum deditı, non credebant futurum judicium extremum *Anſ.* 19 Iidem Meſſaliani, de quibus v. Epiphanium 3 *tom* 2. *hæreſ.* 80 forte legendum, Meletiani: de quibus v Epiph. 2. *tom.* 2. *hæreſ* 68. 20 Iidem qui & Meſſaliani, quaſi nos precatores. v Epiph *d. l.* 21 Enthuſiaſtæ *d. l* 65. *C. Th.* & male Enthouſiaſtæ dicti, quod ſe correptos numine fingerent. Theod. 4. *hiſt* 11. 22 V *l* 4 *ſupr. h. t.* qui & Donatiani, Epiph 2 *t.* 1. *hær.* 59. *in fin.* 23 Qui & Odiani, Epiphan. 3. *tom* 1 *hæreſ* 70. adde Theod. 4 *hiſt.* 10 24 Hydroparaſtatæ aquam pro vino ad communionem exhibebant: iidem Aquarii. 25 Taſcodrogitæ, qui & Taſcodrugitæ. Epiphan 2. *tom* 1. *hær.* 48. quaſi diceres Perticonaſati, aut Perticotoſtrati, *ib.* Iidem Aſcodrugitæ, *in l.* 18. *J. h. t.* 26 Forte legendum Hydracitæ, de quibus v. Epiphanium 2. *tom.* 2. *hæreſ* 67. 27 Hermogeniani, v. Tertull. *adverſus Hermogenem d. cap. quidam.* §. *Hermogeniani.* 28 De quibus vid. Epiphan. 3. *tom.* 1. *hæreſ.* 71. a Photino Gallogræciæ Epiſcopo: *d. c. quidam.* §. *Photiniani.* 29 De Marcellianis v. Epiphan. 3. *tom.* 1. *hæreſ.* 72. 30 De Ophitis, v. Epiph. 1. *tom.* 3 *hæreſ* 37 31 Qui & Encratitæ, de quibus vid. Epiphan. 1. *tom.* 3. *hæreſ.* 46 & 2 *tom.* 1. *hæreſ* 47. 32 De quibus vide Epiphanium 1 *tom* 2 *hæreſ* 27. male apud Haloandrum legitur, *Apotactitæ* 33 De Manichæis v. Epiphanium 2 *tom.* 2. *hæreſ* 66. 34 Romano loco. Extra ſuum territorium Imperator nihil juris habet adde *l.* 1 *C. de ſumma Trinit.* 35 V Molinæum *de uſuris quæſt.* 20. *num.* 214. 36 V *l.* 5 § 3 *J. h. t.* 37 *l ult C. Th h. t.* ad le *c. fraternitatis* 4 *in fin extr. de hæret.* 38 Neſtoriani a Neſtorio ſuo autore dicuntur 39 Hæretici a ſuis ſectæ auctoribus denominantur quod merito fuit conſtitutum. Nullum enim genus exortum eſt errorum, quod ita ſit repertum Chriſtianæ religioni adverſari, ut non affectaverit atque ambiverit Chriſti nomine gloriari. Auguſt *tom.* 4. *lib. de fide inviſibili.* Adde Tertull. *c* 3. *Apologetici* & *Novellam* 109. 40 *Nov.* 42 *c* 1 §. 2. 41 De deſcriptione, v. *l.* 5. § 9. *ff. de injur* 42 *l* 8 §. *ult. l.* 16. § 2 *J. h. t. l.* 3. §. 1. *C. de ſum. Trin. l.* 10. *in pr. C. de Epiſc aud* § 21. *C. conſt. ad Magnum Senatum. l.* 4. §. 1. *ff. famil. erciſc.* Adde *Act.* 19. *verſ.* 18 Livium 29. Paul. 5. *ſent.* 23. §. 12. Adde eundem *lib.* 5. *tit* 2. §. *ult l.* 5. *J. de maleſ Nov.* 42 *c.* 1. §. 2. & *c.* 59. *Apoſtolorum.* 43 Vid. *C. de ſumma Trinit.* 44 *Non C. Theod.* 45 Sumpta hæc lex eſt ex Novell. Theodoſii *de Judæis, Samaritanis, hæreticis & paganis* 3. §. & *quon. decet.* 46 *l.* 6. *J. h. t.* & ſuperſtitionis. *l.* 12. *J. h. t. l.* 49. *J. de decurion. Nov.* 45. *ubi* v. Cuj. *ad Nov.* 109. *c.* 1. 47 Id eſt, Conſtantinopolitana. 48 Adde *l.* 3. §. 3. *C. de ſumma Trinit.* 49 *Nov.* 109. *in princ.* 50 Hoc videtur innuere utroſque carnis Chriſti veras proprietates ſuſtuliſſe. 51 Proterio. 52 Hæretici Eccleſias non habent, ſed quaſi *l.* 5. *in fin. C. h. t.* non συνάξεις, ſed παρασυνάξεις, *ut hic*, & *J. h. t.* non baptiſmata, ſed parabaptiſmata, *l.* 14. *J. h. t. Nov.* 37. *verſ. Hæreticus.* & *Nov.* 132. exiſtimantur, ſed non ſunt eccleſiæ: congregationes eorum illicitæ dicuntur, *l* 2. *in pr. C. de ſumma Trinitate.* adde *Cujac.* 53 Id eſt, non habeant, vel ut mox ſequitur, non colligant. 54 Domus in qua conventicula illicita habita ſunt, monaſterio addici ſolita, ut hic, & *l.* 3. *C. h. t. l* 10 *J h. t. Novell* 38 *cap* 6 *verſ. curiales,* & 131. *c.* 8. *Gloſſ. de Penit.* 30 *c. ſi quis extra Eccleſiam.* 11 55 Vide *C. h. t.* 56 Hæreticos non ſemper capitali ſupplicio affectos fuiſſe, hinc poſſis colligere. 57 Vid. *l.* 4. *C. de ſumma Trinit.* 58 Vide *l.* 6. §. 1. *C. h. t.* 59 Diſcens illicita punitur.

dæ ſunt, jubemus ſubire diſpendium. Ultimo etiam ſupplicio coërceantur, qui illicita docere [1] tentaverint. Omnes vero hujusmodi chartæ, ac libri, qui funeſtum Eutychetis [ſcil.] & Apollinaris complexi fuerint dogma, incendio concrementur: ut facinoroſæ perverſitatis veſtigia flammis combuſta depereant. Æquum namque eſt, ut immaniſſima ſacrilegia par pœnæ magnitudo percellat. † Scientibus moderatoribus provinciarum, eorumque apparitoribus, defenſoribus etiam civitatum: quod ſi ea, quæ legis hujus religioſiſſima ſanctione cuſtodienda decernimus, aut neglexerint, aut aliqua permiſerint temeritate violari, denarum librarum auri multam fiſco [noſtro] inferre cogantur: inſuper etiam exiſtimationis ſuæ periculum ſuſtinebunt. Dat. *Conſtant.* Id. Aug. CONSTANTIO & RUFO CONSS. 457.

De ſepultura.

Hanc conſtitutionem edidit Cujac. lib. 12. obſ. cap. 30. Notatur in Nomocan tit. 8. cap. 7. eſſe hujus tit. conſt. 8. al. 9. in quia caveatur, ut qui inopia premuntur hæretici, ἀξιωματικὰ non accipiant a judiciis, vel Eccleſiis.

9. Imp. [2] MARTIANUS.

HUmanum & pium hoc arbitrati hæreticos permittimus [3] ſepeliri [4] legitimis ſepulchris. Dat. *Conſtantinop.* Id. Auguſt. CONSTANT. & RUFO CONSS. 457. [5].

Epitome ſuperioris conſtitutionis ex Nomocan. tit. 12. cap. 2.

HÆretici legitimo modo, ut cæteri [6], ſepeliuntor.

De his, quæ in hæreticos conferuntur, de templis.

10. Imp. ANASTAS. A. Erythrio P. P.

SI qui orthodoxæ religionis, emptione vera, vel fictitia aut quocunque alio jure, vel titulo prædia, vel poſſeſſiones, resque immobiles, in quibus orthodoxæ fidei Eccleſiæ vel oratoria conſtituta ſunt, in [7] hæreticæ ſectæ, & contrariæ orthodoxæ fidei ſentientem quamcumque perſonam transferre voluerint: nullam hujusmodi vel inter vivos habitam vel ſecreto judicio compoſitam valere volumus voluntatem, etiamſi ab orthodoxæ fidei venditore, vel quocunque modo alienatore commentitio ſub qualibet occaſione fuerint aſſignata: ſed irrita omnia hujusmodi documenta, & tanquam nec penitus ſcripta eſſe cenſemus. Hæc enim prædia & poſſeſſiones, quæ in hæreticas perſonas quocunque modo translatæ fuerint vel collatæ, fiſci noſtri juribus decernimus vindicari. Sive enim apud dominos poſſeſſoresve orthodoxos ea prædia maneant, ſive ad fiſci [8] noſtri jura pervenerint: neceſſe eſt in his eccleſias & oratoria conſtituta diligentius & ſolicitius inſtaurari. Noſtræ etenim ſerenitatis undique ad hunc exitum providentia ducit, ut omnipotentis Dei templa [in quibus noſtræ fidei inſtituta perdurant] cultu aſſiduo per omnia ſecula reditiva [9] ſerventur. Nec enim dubitari poteſt: ſi in hæreticos tales veniant poſſeſſiones, in quibus veræ fidei Eccleſiæ vel oratoria conſtituta ſunt, & integritas colitur: omnimodo ab his deſeri, atque deſtitui, [&] omni cultu vacare, omnibus ſacris & ſolitis viduari myſteriis, omni ſplendore privari, [nullis populorum conventionibus,] nullis clericorum obſervationibus celebrari, & ex hoc ſine dubio easdem eccleſias perire, ruere, & complanari. Nec enim de earum inſtauratione hæretici potuerunt aliquando cogitare, quas penitus eſſe nolebant. Quæ omnia reſecantes ad præſentem legem pervenimus. Dat. 5. Id. Auguſt. BOETIO V. C. & EUTHERICO CONSS. 511.

De Manichæis ſupplicio afficiendis.

11. *Græca conſtitutio* ANASTASII *aut* JUSTINIANI. *ejus epitome.*

UBicunque Manichæi inveniantur, capite [10] damnandi ſunt.

Alia epitome ex Eclog. βασιλ. lib. 1. tit. περὶ Μανιχαίων, cap. 25.

MAnichæo [11] in loco Romano degere deprehenſo caput amputator.

De Manichæis capite puniendis. De dignitatibus & militiis. De Gothis. 1. Si parentes diverſæ fidei & religionis ſunt.

12. [12] *Græca conſtitutio* JUSTINI [13] A. *Ejus epitome ex collatione Græca conſtitutionum Eccleſiaſticarum.*

MAnichæi undique expelluntor, & capite puniuntor. † Reliqui autem hæretici (hæreticus [14] eſt omnis non orthodoxus) & Græci [ſeu pagani] & Judæi, & Samaritæ prohibentur magiſtratum gerere, & dignitatem habere, aut jus dicere, aut defenſores [15], aut patres civitatum fieri, (ne habeant licentiam vexare, aut judicare Chriſtianos, aut Epiſcopos.) Item militare [16] quoque prohibentur, præterquam ſi ex genere cohortalinorum [17] ſunt: hi enim manent, onera [18] quidem ſuſtinentes: non offendentes autem, neque in orthodoxos quid exequentes in publicis, vel privatis cauſis. Qui autem tentaverit quid horum facere, præterquam quod factum pro infecto erit, dabit etiam XX. libras, & qui publicis ipſos deſcriptionibus inferere conati fuerint, etiam XX. & præſides quinquaginta: & omnes hæ privatis rebus inferuntur. † Excipiuntur [19] Gotthi, qui fiunt Fœderati, & aliter prout viſum Imperatori fuerit, honorantur.

Alia ejusdem pars ex Theodoro Hermopolita.

§. 1. Parentibus [20] diverſæ fidei exiſtentibus & religionis, illius ſententia prævaleat, qui ad orthodoxam illos elegerit [21] perducere filios [sic: fi-]dem: & quamvis pater ſit, qui contradicit: ne exinde ſuccenſendi materiam captans, neceſſariis eos privet alimentis, aut aliis neceſſariis expenſis.

De filiis orthodoxis patrum non orthodoxorum.

13. [22] Græca conſtitutio Juſtini vel Juſtiniani. ejus epitome.

HÆretici patres nihil habentes legitimum quo accuſent orthodoxos filios, coguntur præter facultates [23] ſuas etiam alimenta erogare illis, & reliqua neceſſaria, & conjungere (in matrimonium) orthodoxis & dare dotes & antenuptiales donationes, providentia Præſidum & Epiſcoporum. §. 1. Orthodoxi filii hæreticorum, qui [24] nihil deliquerunt in parentes, illibatum accipiunt, & indeminutum quod eis ab inteſtato competit, & adverſus hæc facta ultima voluntas infirmatur: conſervatis libertatibus, niſi aliqua lege prohibeantur. Si vero quid deliquerint in parentes, accuſantur, & puniuntur. Habent autem, & cum deliquerint, quartam facultatum ipſorum [partem,] teſtamento facto. §. 2. Eadem & in Judæis & Samaritis obtinent.

Quæ interdicuntur hæreticis.

14. [25] Græca conſtitutio ejusdem Imperatoris. Epitome ex Græca collectione conſtitutionum eccleſiaſticarum, & Nomocan. tit. 12. c. 2.

HÆretici ſynacteria, ſeu collectas facere non poſſunt, aut paraſynaxes [26] aut ſynodos, aut ordinationes, aut baptiſmata [27], aut Exarchos habere, aut paternitates ſeu abbatias aut defenſiones inſtituere, aut curare ſeu adminiſtrare villas per ſeipſos, aut per interpoſitas perſonas, aut quid prohibitorum facere. Qui transgreſſus hæc fuerit, ultimum [28] ſupplicium luit.

De Manichæis habentibus liberos orthodoxos.

15. [29] Græca conſtitutio. Epitome ex indice Baſilicorum κατασιχείων.

MAnichæi [30] liberos [31] quidem habentes orthodoxos [32], in eos & ſolos ab inteſtato transmittant: nulli autem alii viventes aut morientes alienanto, [ſeu per inſtitutionem, ſeu per legatum, ſeu per donationem,] omnimodo eorum facultatibus ad fiſcalem redituris rationem.

De Manichæis, 2. & eorum libris manifeſtandis.

16. Græcæ conſtitutionis epitome ex collectione Græca eccleſiaſticarum conſtitutionum.

EX Manichæo factus orthodoxus, ſi inventus fuerit ea quæ [priſtini] erroris erant, facere, aut ſaltem una degere duntaxat, & converſari cum Manichæis, nec confeſtim prodiderit illa competenti judici, ultimo [33] ſupplicio punitur. §. 1. Idem qui in dignitatibus & militiis ſunt, ſollicite eos, qui in ſuo conſortio ſunt ejusmodi, inquirant, & prodant: quia ſi comprehenſus Manichæus dixerit ſciri ſe, & noſci talem a quibusdam, congrue illi puniuntur, ut qui eadem deliquerint, tametſi non ſint tales: eadem enim delinquere videntur ſcientes quidem delinquentem, non facientes autem illum manifeſtum.
§. 2. Qui habet libros Manichaicos, & non manifeſtat eos ut comburantur [34], punitur.

De ſynagogis, 1. Succeſſionibus, donationibus & aliis alienationibus Samaritanorum.

17. [35] Græcæ conſtitutionis Juſtin. epitome ex eadem collectione.

SAnctæ &c. Samaritanorum [36] ſynagogæ deſtruuntur: &, ſi alias tentent facere, puniuntur. §. 1. Non [37] poſſunt ſucceſſores habere ex teſtamento, vel ab inteſtato, præter [38] orthodoxos: neque donant, aut aliter alienant hi qui non ſunt orthodoxi: ſed fiſcus ipſa vindicat providentia Epiſcoporum & præſidum.

Productio ſuperioris legis de Samaritis ad alios hæreticos.

18. [39] Græcæ conſtitutionis ejusdem Juſtiniani epitome ex eadem collectione.

QUæ de Samaritis lege ſtatuta ſunt [40] circa ſynagogas & ſucceſſiones: obtinent, & in Montaniſtis [41], & Aſcodrogitis [42], & Ophitis [43]. Soli enim orthodoxi ſuccedunt ipſis ex teſtamento, & ab inteſtato & legata capiunt: cæteri autem hæretici, id eſt, qui non ſunt orthodoxi, & Græci, ſeu pagani & Samaritæ non militant [44], neque ulla dignitate decorantur, neque publicam adipiſcuntur curam, neque docent, neque advocationibus funguntur. Si vero quis ad ea obtinenda ſimulet ſe orthodoxum, & appareat uxorem habens, aut liberos hæreticos, & non adducat ipſos ad orthodoxiam, ejicitur. Si vero etiam lateat, non poteſt quid ſuarum rerum donare, aut aliter alienare hæretico, ſed hæc & hæreticam delatam ipſius ſucceſſionem vindicat [45] fiſcus: In univerſum enim qui participes ſunt militiæ, aut dignitatis, aut advocationis, aut publicæ liberalitatis, aut applauſus, ſolos orthodoxos habet ſucceſſores, & res ipſorum quocunque modo ad hæreticum delatas fiſcus vindicat. §. 1. Si alter conjugum orthodoxus ſit, & alter hæreticus, oportet [46] fieri liberos eorum orthodoxos: Quod ſi ex his alii orthodoxi fiant, alii hæretici maneant, ſoli ſuccedunt utrique parenti orthodoxi. Si vero omnes ſint hæretici, cognati orthodoxi ſuccedunt, aut iis non exiſtentibus fiſcus. §. 2. Habet (conſtitutio) diverſas pœnas contra neglectores, & non perſequentes aut indicantes præſides & officia civilia, vel militaria, & Epiſcopos, qui quidem & de neglectoribus præſidibus referunt principi: pœnæ vero fiſco applicantur.

1 Docens illicita punitur. adde *l.* 2. J. *de malefic. & mathem.* 2 Interpretatio Contii. 3 Vid. tamen *c. Sacris* 12. *extr. de ſepultura.* 4 Sepulturæ jus non ademptum eſt hæreticis. hac enim lege hæreticus in familiare & gentilitium ſepulchrum inferri poteſt. Igitur ab orthodoxo inferri in id genus ſepulchri non prohibetur. 5 Aliam ſubſcriptionem habet Cujac. 12. *obſ.* 20 6 Quidam hic addunt negativam ex nomocanone adde *cap. ſi Eccleſia. ult. extr. de conſecratione* 7 *Novell* 131. *cap.* 14 8 Hodie Eccleſiæ, *Nov.* 131. *cap* 14 neque id novum plerumque enim novæ conſtitutiones dant Eccleſiæ, quod veteres fiſco. vide Cujac. *ad d Noved.* 131. *in fin.* 9 *Reditiva.* Reditiva tamen ſecula accipe, quæ ſemper nova redeunt & perpetua ſunt. 10 *l.* 12 J. *h. t* 11 *Synopſ. Baſil.* 1 *tit.* 1. *ex Nov.* 4. *c.* 4. adde *l.* 5 *ſupr. l.* 12. *l.* 16 *l.* 21. J *h. t.* 12 Interpretatio Contii. 13 *Novell.* 109. *in pr.* 14 *Hæreticus quis?* v. *l.* 2. §. 1. *ſupr. h. t.* 15 Ἢ ἔκδικοι ἢ πατέρες πόλεων. 16 *l.* 18 *in pr.* J. *h. t.* 17 Κορταλίνων. 18 Vid. *l.* 3. *in fin. ff. de decur. l.* 15. §. 6 *D. de excuſ. tut.* 19 Gothorum enim plerique Ariani erant: ſed & leges civiles exteros non tenent. 20 Parens orthodoxus alteri parenti non orthodoxo præferendus. 21 *l.* 18. §. 1. J. *h. t.* 22 Interpretatio Contii. 23 Orthodoxis liberis plus præſtare coguntur hæretici patres, quam hæreticis. *Nov.* 115. *c.* 3. §. 14. 24 *l.* 4. §. 6. §. 2. *ſupr. h. t.* adde *l.* 15. J. *h. t.* 25 Interpretatio Contii. 26 *l.* 8. §. 3. *ſupr. h. t.* v. *Novell.* 132. 27 *Nov.* 37. *verſ. Hæreticus.* Baptiſmi jus interdictum videtur hæreticis, *hac lege.* 28 *l.* 20. J. *h. t.* 29 Interpretatio Contii. 30 Synopſ. Baſil. 1. *tit.* 1. *c.* περὶ μανιχαίων. *Ecl.* 1. *c.* 27. 31 Et ita reſtringenda eſt lex 4. §. 6. *ſupr. h. t.* 32 *d.* §. 6. & *l.* 13. §. 1. *ſupr. h. t.* 33 Gravior pœna contumaci hic imponitur, quam in *l.* 10. *ſupr. de epiſcop. aud.* 34 *l.* 6. §. 1. *ſupr. h. t.* 35 Interpretatio Contii. 36 Samaritanorum fit mentio *in Novell.* 129. 144. *Edict. Juſtinian.* 9. *cap.* 2. apud Epiphan. *tom.* 1. *hæreſ.* 9. Horum variæ ſectæ, alii namque Eſſeni, *ibid. hæreſ.* 10. Sebuæi, *hæreſ.* 11. Gottheni, *hæreſ.* 12. Doſithei, *hæreſ.* 13. Doſithei: meminit Tertullianus *in lib. de præſcr. circa fin.* 37 Hoc abrogatur *Nov.* 129. *in pr.* revocatur per *Novell.* 144. 38 *l.* 15. *ſupr. h. t.* 39 Interpretatio Contii. 40 *l.* 17. *ſupr. h. t.* adde *d. c.* 2. 41 De quibus lex 5. *ſupr. h. t.* Epiphan. 1. *tom.* 1. *hæreſ.* 48. *c. quidam. cauſ.* 24. *q.* 3. §. *Montani.* Tertull. *in lib. de jejunio adverſus Pſychicos in pr. & in libro adverſus Praxeam.* 42 Qui & Taſcodrogitæ. *l.* 5. *in pr. ſupr. h. t. l.* 19 *in fin.* J. *h. t.* 43 *l.* 5. *verſ. cunctis. ſupr. h. t. l.* 19. *in fin.* J. *eod. d. q.* 3. *can. quidam.* §. *Ophitæ.* de quibus vid. Tert. *in l. de præſc. circa fin.* Auguſtinum *de hæreſ. ad Quod vult deum:* Epiph. 1. *tom.* 3. *hær.* 37. 44 *l.* 20. *in pr.* J. *tit. prox.* 45 *Nov.* 144. *c.* 1. 46 V. *l.* 12. *in fin. ſupr. h. t.*

De parentibus non orthodoxis habentibus, vel non habentibus liberos orthodoxos.

19. Idem A. Juliano P. P.

COgnovimus multos eſſe orthodoxos liberos, quibus nec pater, nec mater orthodoxæ ſunt religionis. Et ideo ſancimus: ut non tantum in caſu, ubi alter [non] orthodoxæ religionis eſt; ſed etiam in his caſibus, in quibus uterque parens alienæ ſectæ ſit, id eſt, pater & mater: hi tantummodo liberi ad eorum ſucceſſionem, ſive ex [1] teſtamento [2], ſive ab inteſtato vocentur, & donationes, ſeu aliæ liberalitates his accedere poſſint, qui [3] orthodoxorum venerabili ſunt nomine decorati: cæteris liberis eorum, qui non Dei omnipotentis amorem, ſed paternam, vel maternam impiam affectionem ſecuti ſunt, ab omni [4] beneficio [5] repellendis. † Liberis autem orthodoxis non exiſtentibus, ad [6] agnationem, vel cognationem eorum (orthodoxos tamen) easdem res, vel ſucceſſiones pervenire. † Quod ſi [nec] agnatio vel cognatio recta inveniatur; tunc easdem res fiſci [7] noſtri juribus vindicari. §. 1. Sed ne videamur morientibus quidem genitoribus, liberis providere; viventibus autem nullam inferre providentiam (quod etiam ex facto nobis cognitum eſt) neceſſitatem [8] imponimus talibus genitoribus orthodoxos liberos ſecundum vim [9] patrimonii alere; & omnia eis præſtare, quæ ad quotidianæ vitæ converſationem ſufficiant: ſed [10] & dotes [11] pro filiabus & neptibus dare, & [12] ante nuptias donationes pro filiis, vel nepotibus perſcribere, in omni caſu ſecundum [13] vires patrimonii hujusmodi liberalitatibus æſtimandis: ne propter divini amoris electionem, paterna, vel materna ſint liberi proviſione defraudati. † Omnibus videlicet, quæ noſtræ conſtitutiones de pœnis Paganorum [14], & Manichæorum [15], & Borboritarum [16], & Samaritarum, Montaniſtarum, & Taſcodrogitarum, & Ophitarum, cæterorumque hæreticorum jam conſtituerunt, ex hac noſtra lege confirmandis, & in perpetuum valituris. Dat. *Conſt.* 10. Kal. Decembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

In AUTHENT. Ut cum de app. cog. §. generalem. collat. 8. tit. 16. al. tit. 11. ſeu Novell. 115. cap. 3. §. 14.

IDem eſt [17] de Neſtorianis & Acephalis [18]: quia ſi quis ex his liberos habet eccleſiæ ſanctæ communicantes, his ſolis ex teſtamento vel ab inteſtato hereditatem transmittere poteſt. Si vero permixti ſunt, portio infidelium interim reſideat penes orthodoxos: ipſis, ſi converſi fuerint, reſtituenda quidem, ſed abſque ratione fructuum & adminiſtrationis: Permanebit autem apud orthodoxos, ſi ipſi perſeverent in nequitia. Si autem omnes liberi perverſi ſint, vocentur agnati rectæ fidei. Quibus non inventis, ſi clericus fuerit, ab eccleſia intra annum admittatur: quo tranſacto ſi non fuerit clericus, ſuccedat fiſcus.

De pœnis hæreticorum. 1. De ſuſpectis.

In AUTHENT. De ſtatut. & conſuetud. §. Gazaros. coll. 10. conſtit. fin. p. 744.

GAzaros [19], Patarenos [20], Leoniſtas, Speroniſtas [21], Arnoldiſtas [22], Circumciſos, & omnes hæreticos utriusque ſexus, quocunque nomine cenſeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus, atque bannimus: cenſentes, ut omnia bona talium confiſcentur, nec ad eos ulterius revertantur: ita quod filii [23] eorum ad ſucceſſionem eorum pervenire non poſſint, cum longe gravius ſit, æternam, quam temporalem offendere majeſtatem. §. 1. Qui autem inventi fuerint ſola ſuſpicione notabiles: niſi ad mandatum Eccleſiæ juxta conſiderationem ſuſpicionis, qualitatemque perſonæ, propriam innocentiam congrua purgatione monſtraverint: tanquam infames & banniti [24] ab omnibus habeantur: ita quod ſi ſic per annum permanſerint, ex tunc omnes tanquam hæreticos condemnamus.

De his, quæ interdicuntur hæreticis.

20. Conſt. Græcæ epitome ex ead. collectione.

HÆretici [25] communicantes, aut ſynaxes [26], aut baptiſmata facientes puniuntur, ut qui leges transgrediuntur: & qui domos [27] ipſis ad hoc præbent jam ſancitis pœnis ſubjiciuntur. §. 1. Soli orthodoxi intra ſacra ſepta habentes ergaſteria utuntur privilegiis, non item hæretici, qui nec intra ſacra ſepta negotiantur, ne divina audiant myſteria. §. 2. Montaniſtæ [28] vero neque commorantur cum his, qui ex his orthodoxi facti ſunt: & qui dicuntur ex ipſis epiſcopi, aut clerici, expelluntur urbe Conſtantinopolitana. §. 3. Vetantur [29] mercari mancipia, neque erogationes percipiunt, qui ex his egentes ſunt, eas quæ dicuntur honoraria ex judiciis, vel Eccleſiis: & qui tribuit eis irrationabilem præfecturam, decem libris multatur, & decem quoque libris Præſides ex negligentia, & Comes privatarum, & Officium eorum.

De teſtimoniis. De hæreticis, quibus omnibus legitima converſatio interdicitur.

21. Idem A. Joanni P. P.

QUoniam multi judices in dirimendis litigiis nos interpellaverunt, noſtro indigentes oraculo, ut eis reſeretur quid de teſtibus [30] hæreticis ſtatuendum ſit, utrumne accipiantur eorum teſtimonia, an reſpuantur, ſancimus, contra [31] orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam qui Judaicam [32] ſuperſtitionem colunt, eſſe in teſtimonia communionem: ſive utraque pars orthodoxa ſit, ſive altera. Inter [33] ſe autem hæreticis, vel Judæis, ubi litigandum exiſtimaverint, concedimus fœdus permixtum, & dignos litigatoribus etiam teſtes introducere: exceptis ſcil. his, quos vel Manichaicus furor, (cujus partem & Borboritas [34] eſſe manifeſtum eſt) vel Pagana ſuperſtitio detinet: Samaritis nihilominus, & qui illis non [35] abſimiles ſunt, Montaniſtis, & Taſcodrogitis [36] & Ophitis; quibus pro reatus ſimilitudine omnis legitimus [37] actus interdictus eſt. Sed his quidem, id eſt, Manichæis, Borboritis, & Paganis, necnon Samaritis, & Montaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis omne teſtimonium, ſicut & alias legitimas converſationes ſancimus eſſe interdictum. Aliis vero hæreticis tantummodo judicialia [38] teſtimonia contra orthodoxos, ſecundum quod conſtitutum eſt, volumus eſſe inhibita. Cæterum teſtamentaria teſtimonia eorum, & [39] quæ in ultimis elogiis, vel in contractibus conſiſtunt, propter [40] utilitatem neceſſarii uſus eis ſine ulla diſtinctione permittimus, ne probationum facultas anguſtetur. Dat 5. Kal. Aug. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 532.

De teſtamentis militum.

22. Idem A. Joanni P. P.

DIvinam noſtram ſanctionem, per quam juſſimus neminem errore conſtrictum hæreticorum, hereditatem [41], vel legatum, vel fideicommiſſum accipere, etiam in ultimis [42] militum voluntatibus locum habere præcipimus, ſive communi jure, ſive militari teſtentur. Dat. Kal. Septemb. poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. ann. ſecundo [Imperii JUSTINIANI] 532.

TIT. VI.

NE [43] SANCTUM BAPTISMA ITERETUR.

1. Imppp. VALENT. [44] VALENS & GRAT. AAA. ad Flavianum vicarium Africæ.

ANtiſtitem [45], qui [46] ſanctitatem baptiſmatis illicita uſurpatione geminaverit [47], ſacerdotio indignum eſſe cenſemus. † Eorum [48] enim condemnamus errorem, qui Apoſtolorum præcepta calcantes, Chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos, alio rurſus baptiſmate non purificant, ſed inceſtant [49], lavacri nomine polluentes. Dat. 16. Kal. Nov. *Conſtant.* GRATIANO A. IIII. & MEROBAUDE CONSS. 377.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

SI [50] quis rebaptizare quempiam de miniſtris catholicæ ſectæ fuerit detectus, una cum eo, qui piaculare crimen commiſit, ſi tamen criminis per ætatem capax ſit) & hic cui perſuaſum ſit [51], ultimo ſupplicio percellatur. Dat. 12. Kal. Aprilis, *Conſtant.* LUCIO V. C. CONS. 413.

3. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

NUlli [52] hæreticorum [53] danda licentia eſt, vel ingenuos, vel ſervos proprios, qui orthodoxorum ſunt initiati myſteriis ad ſuum rurſus baptiſma deducendi, necnon illos, quos emerint, vel qualitercunque habuerint, needum ſuæ ſuperſtitioni conjunctos, prohibendi catholicæ ſequi religionem eccleſiæ. Quod qui fecerint, vel, cum ſit ingenuus, in ſe fieri paſſus ſit; vel factum non detulerit, exilio, ac decem librarum auri multa damnabitur: teſtamenti [54] & donationis faciendæ utriſque deneganda licentia. Quæ omnia ita cuſtodiri decernimus, ut nulli judicum liceat delatum ad ſe crimen minori, aut nulli coërcitioni mandare: niſi ipſe idem pati velit, quod aliis diſſimulando conceſſerit. Dat. 3. Kal. Jun. *Conſtantinopoli*, FELICE, & TAURO CONSS. 428.

1 Teſtamentum inter liberos orthodoxos hæreticus pater facere poteſt. 2 Hæretici non ſuccedunt patri ab inteſtato, vel ex teſtamento. 3 Patri hæretico ſoli liberi Chriſtiani ſuccedunt. *l.* 15. *l.* 18. §. 1. *ſupr. h. t.* 4 Inter vivos vel ultimo: ita ut ex teſtamento vel ab inteſtato non ſuccedant. 5 Etiam dotis. 6 Liberis non orthodoxis, hæreticis, agnati orthodoxi in ſucceſſione ab inteſtato adquirenda præferuntur: & poſt agnatos fiſcus. 7 Secus ſi defunctus foret clericus, *Novell.* 115. *cap.* 3. §. 14. *verſ. ſi vero liberi.* vide Gudelin. *de jure noviſſ. lib.* 2. *cap.* 17. ſed neque hæc locum habent in locis, quibus quilibet ſectarii tolerantur, ut in Gallia, Germania aliisque locis. *Anſ.* Adde Grœneweg. *hic.* S. L. 8 Hæretici parentes liberos orthodoxos coguntur alere. 9 Expenſæ ad inſtar patrimonii ſemper redigendæ. 10 Argumentum ab alimentis ad dotem obſerva. 11 Quarum cauſa ſemper favorabilis. 12 Tales enim donationes exæquatæ dotibus. 13 Dotes pro ratione patrimonii paterni, filiabus conſtituendæ *l.* 60. *ff. de jur. dot.* 14 De quibus dicam J. *de paganis ſeu ſacrific.* 15 De his omnibus dixi *ſupr. ad l.* 5. & *l.* 18. 16 De Borboritis adde *l.* 5. *ſupr. h. t.* ubi dixi, & *l.* 21 J. *h. t.* 17 Ex hac Authentica illud colligitur. Reſtitutum ad bona in alium alienata, non per hoc recuperare fructus: qua de re ſane utili & quotidie in quæſtionem incidente vide J ſonem *ad l. Gallus.* §. & *quod ſi tantum. num.* 64. & *ſeq. ff. de liber.* & *poſthum.* Decium *ad Reg. in conditione.* §. 1. *num.* 2. *de Reg. jur.* Fortun. Garziam *ad d. l. Gallus.* §. & *quod ſi tantum. num.* 250. rurſus Jaſonem *ad l. fin. ff. de Conſtit. Princ. n.* 17. Jo. Crot. *conſ.* 127. *num* 9. Mod. 18 Qui & Acephalitæ, *c. quidam. cauſ.* 24. *quæſt.* 3. §. *Acephalitæ.* v. Ruſticum Diaconum *adverſ. Acephalos.* Iidem Severitæ & Julianiſtæ (a Juliano) & Contobabditæ & Angelitæ, ut ait Damaſcenus. Acephali dicti, quod nullos haberent epiſcopos, nullos presbyteros, nullos conventus. 18. Nicephor. 45. 49. & *l.* 17. *c.* 7. 8. & ſic ſine capite. 19 Quos Gregorius Catharos appellat, *c. excommunicamus* 15. *extr. de hæret.* & recte τὸ ϑ in ζ mutato, ut & D. mutatur in Z. Ziabulus pro diabolus. 20 Patharenos, *d. c.* 15. Alii, Patharinos: alii Patrinos *d. c. excommunicamus.* ita legitur: Catharos, Patarenos, pauperes de Lugduno, P ſſaginos, Toſſepinos, Arnaldiſtas, Speroniſtas. 21 *d. c.* 15. 22 Arnaldiſtas, *d. c.* 15. ab Arnaldo. Sigonius 11. *regni Italici*, Bernard. 2. *epiſt.* 195. Sabellicus 9. *ennead.* 9. 23 Etiam catholici. v. quæ dixi *ad Novell.* 115. *c.* 3. §. 14. Clarum 5. *ſent.* §. *hæreſis. verſ. Et ſciás.* 24 Banniti, exules. 25 Interpretatio Contii. 26 *l.* 14. J. *h. t.* 27 *l.* 15. *ſupr. de epiſc.* & *cler.* 28 In quorum etiam errorem Tertullianus incidit. v. Vincentium Lyrinenſem *adverſus prophanas novationes* 29 *Nov.* 144. *c.* 2. *verſ porro nullus.* 30 Vid. *Nov.* 45. *c.* 1. *Synopſ. Baſil.* 21 *tit.* 1. *c.* 43. 3. Harmenop. 6. 31 Contra orthodoxos, hæreticus aut Judæus teſtis eſſe non poteſt; excipe caſus infra enumeratos. 32 Vid. *l.* 3. *in fin. ff. de decur.* Goth. Qui apud quos teſtari poſſint ut plenius intelligas, adi præter Gothofredum hic Felinum *ad capit. Judæi. de teſtibus.* Afflictum *deciſ.* 214. Cravet. *conſil.* 73. *num.* 18. Marſ. *ſing.* 41. *Judæus.* Alber. *in tracta. de teſtibus* 1. *part. ſub rubr. Quando teſtes repelluntur ratione criminis. num.* 5. Nat. Aſten. *conſ.* 394. *num.* 16. Mod. 33 Hæreticus (excipe hic enumeratos) hæretico teſtis eſſe poteſt. 34 Vid. *l.* 5. *l.* 19. *in fin. ſupr. h. t.* Græcis Βορβορίτας, 11. *Ecl.* 1. *cap.* 43. 35 Samaritæ non abſimiles paganis. Vide *Novell.* 129. 36 Qui & ἀσκοδρουγῖται, *d. c.* 43. 37 An hic agitur de iis actibus legitimis, quorum fit mentio in *l.* 77. *ff. de reg. juris.* Hotomanus putat 32. *Illuſt. fol.* 219. Cujacius negat, 15. *obſ.* 16. hiſce vocabulis intelligit converſationem forenſem. 38 Hæreticus adverſus orthodoxum judicio teſtis eſſe non poteſt. *Goth.* Poteſt igitur in teſtamentis & contractibus rite teſtis adhiberi. unde nota mihi, facilius aliquem adhiberi in teſtamentarium teſtem, quam in Judicialem. *Mod.* 39 Orthodoxo hæreticus teſtis eſſe poteſt teſtamentarius, & in contractibus. vid. Oldend. *c.* 4. *de teſtib. n.* 17. 40 Χάριν τῶν ἀποδείξεων, quo amplior ſit probationum facultas. *Synopſ. d. l.* Vid. *l.* 5. & 19. J. *h. t.* v. *l.* 1. *ff. de teſtib.* 41 Hæreticus incapax eſt hereditatis, legati & fideicommiſſi, & conſequenter donationis cauſa mortis, de quibus vide Cujacium *conſult.* 32. 42 Vid. *l.* 5. J. *de teſtam. milit.*

43 *L.* 16. *C. Theod. tit.* 6. Baptiſma iterari non debet. 44 Reponendum *Valens, Gratianus & Valentinianus.* 45 *l.* 1. *C. Th. h. t. quæ eſt ad Julianum proconſulem Africæ:* atqui epiſcopi jubentur deponi, niſi pollutum ab hæreticis rebaptizarint? *can. epiſcopum.* 45. *in canonibus Apoſt.* Pollutum intellige non baptizatum in Trinitate. Idem dicendum, ſi dubitatur de aliquo, ſit baptizatus necne. Nam in dubio non præſumitur baptizatus. v. Alciat. 2. *præſumpt.* 4. *cap. de quibus* 2 *extra. de baptiſmo.* 46 Olio contrariæ religionis id fiebat a quibusdam, *c. ult. extr. de baptiſmo.* 47 Jam lotum non revocamus ad fontem: abſit ut iteremus quod ſemel eſt: aut duplicemus quod unum eſt. Optat. *de Donat.* nec in ipſis hæreticis baptiſma commune reſcinditur. Auguſt. *de hæreſ.* In modum ſemel nati hominis, baptiſma ſemel conceditur a Deo. *l.* 58. *C. Th. de hæret.* 48 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 49 Qui rebaptizat, id aufert, quod geminat, *l.* 5. *C. Theod. de hæret.* Secundus baptiſmus non eſt purificatio, ſed inceſtus. 50 *Pars legis* 5. *C. Theod. h. t.* 51 In hoc caſu ſcil. alias pecuniariter, *l. ult.* J. *h. t.* 52 Pars ultima *l.* 65. *C. Theod. de hæreticis: Synopſ. Baſil. tit.* 1. *c.* 1. περὶ αἱρετικῶν. 53 Et merito, quod enim Chriſtiano non licet, *l.* 1. J. *h. t.* id multo minus hæretico permittitur. 54 Anabaptiſtæ teſtamenti faciendi aut inter vivos donandi jus non habent. An idem in reliquis hæreticis? vid. *l.* 21. *in fin. ſupr. de hæreticis.*

TIT. VII.
DE APOSTATIS [1].

De publicatione bonorum.

1. Impp. CONSTANT. & JULIAN. CC. ad Thalaſſium P. P.

SI [2] quis lege venerabili conſtitutus, & ex Chriſtiano Judæus effe-ctus, ſacrilegis cœtibus aggregetur: cum accuſatio fuerit appro-bata, facultates ejusdem dominio fiſci [3] jubemus vindicari. Dat. 5. Non. Jul. *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. & JULIAN. Cæſ. II. CONSS. 357.

De accuſatione defuncti.

2. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Hypatium P. P.

SI [4] quis defunctum [5] violatæ [6], atque deſertæ Chriſtianæ religio-nis accuſat, eumque vel ad ſacrilegia templorum, vel ad ritus Ju-daicos tranſiſſe contendit, eaque gratia teſtari [7] minime potuiſſe con-firmat: intra [8] juge [9] quinquennium, quod [de] inofficioſis conſtitu-tum eſt, proprias exigat actiones, futurique judicii hujuscemodi ſor-tiatur exordium. Dat. XII. Kal. Jun. *Patavi*, MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

De teſtimonio, teſtamenti factione, ſucceſſione, reſtitutione, pœnitentia.

3. Imppp. THEOD. VALENT. & ARCAD. Flaviano P. P.

HI [10], qui ſanctam fidem prodiderunt [11], & ſanctum [12] baptiſma hæretica ſuperſtitione profanarunt, a conſortio omnium ſegrega-ti ſint, a teſtimoniis alieni, teſtamenti (ut ante jam ſancimus) non ha-beant factionem: nulli in hereditate [13] ſuccedant, a nemine ſcriban-tur heredes [14]. Quos etiam præciperemus procul abjici, ac longius amandari, niſi [15] pœnæ viſum fuiſſet eſſe majoris, verſari inter homi-nes, & hominum carere ſuffragiis. † Sed nec unquam in ſtatum pri-ſtinum revertantur: nec flagitium horum obliterabitur pœnitentia [16]; neque umbra aliqua exquiſitæ defenſionis, aut muniminis obducetur: quoniam quidem eos [17], qui fidem, quam Deo dedicaverant, pollue-runt, & prodentes divinum myſterium in profana migraverunt; tueri ea quæ ſunt commentitia & concinnata, non poſſunt. Lapſis etenim & er-rantibus ſubvenitur: perditis vero, hoc eſt, ſanctum baptiſma profa-nantibus, nullo remedio pœnitentiæ, (quæ ſolet aliis criminibus ad-eſſe) ſuccurritur [18]. Dat. 5. Id. Maji, *Concordiæ*, TATIANO & SYMMACHO CONSS. 391.

De præſcriptione temporis. De teſtamentis, donationibus, venditionibus.

4. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Baſſo P. P.

A*Poſtatarum* [19] ſacrilegum nomen, ſingulorum vox continua ac-cuſatione inceſſet, & nullis [20] finita temporibus hujuscemodi cri-minis arceatur indago. Quibus quamvis præterita interdicta ſufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne [21], poſtquam a fide deviaverint, te-ſtandi aut donandi quippiam habeant facultatem. Sed nec venditio-nis ſpecie [22] facere legi fraudem ſinantur, totumque ab inteſtato Chri-ſtianitatem ſectantibus propinquis potiſſimum deferatur. † In tan-tum autem contra hujuscemodi ſacrilegia perpetuari volumus actio-nem; ut univerſis ab inteſtato venientibus, etiam [23] poſt mortem pec-cantis, abſolutam vocem inſimulationis congruæ non negemus. Nec id patiemur obſtare, ſi nihil in conteſtatione prophano dicatur viven-te productum. † Sed ne hujus interpretatio [24] criminis latius in in-certo vagetur errore: eos præſentibus inſectamur oraculis, qui nomi-ne *Chriſtianitatis* induti, ſacrificia [25] ſacrilega vel fecerint, vel facien-da mandaverint: quorum etiam poſt mortem comprobata perfidia, hac ratione plectenda eſt, ut donationibus teſtamentisque reſciſſis, hi qui-bus hoc deferret legitima ſucceſſio, hujusmodi perſonarum heredita-te potiantur. Dat. 7. Idib. April. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. A. & VALENTINIANO A. II. CONSS. 426.

De eo, qui alium in nefandam ſectam ritumve transduxit.

5. Iidem AA. Florentio P. P.

EUm [26] qui ſervum ſive ingenuum invitum [27], ſeu ſuaſione plecten-da, ex cultu Chriſtianæ religionis in nefandam ſectam [28] ritumve transduxerit, cum diſpendio fortunarum capite puniendum eſſe cenſe-mus. Dat. Prid. Kal. Febr. THEODOSIO XV. [29] & VALENTI-NIANO IV. AA. CONSS. 435.

De clericis, vel monachis Apollinariſtis, vel Eutychianis.

6. Impp. VALENT. & MARTIAN. AA. Palladio P. P.

EOs [30], qui catholicarum eccleſiarum clerici, vel orthodoxæ fidei monachi [31], relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris, vel Eutychetis hæreſim, & dogmata abominanda ſecuti fuerint; omni-bus pœnis, quæ prioribus legibus adverſus hæreticos conſtitutæ ſunt, jubemus teneri, & extra ipſum quoque Romani imperii ſolum repelli. ſicut de Manichæis præcedentium legum ſtatuta ſanxerunt. Dat. Kal. Aug. VALENTINIANO A. VII. & AVIANO CONSS. 450.

TIT. VIII.
NEMINI [32] LICERE [33] SIGNUM [34] SALVATORIS CHRISTI, HUMI, VEL IN SILICE, VEL IN MARMORE, AUT INSCULPERE, AUT PINGERE.

1. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Eudoxio P. P.

CUm ſit nobis cura diligens per omnia ſuperni Numinis religionem tueri: ſignum Salvatoris Chriſti nemini licere vel in ſolo, vel in ſilice vel in marmoribus humi [35] poſitis inſculpere, vel pingere: ſed quodcunque reperitur tolli, graviſſima pœna multando eo, qui contrarium ſtatutis noſtris tentaverit, ſpecialiter imperamus. Dat. 12. Kal. Jun. HIERIO & ARDABURIO CONSS. 427.

TIT. IX.
DE JUDÆIS [36], ET COELICOLIS [37].

De legatis.

1. Imp. ANTONIN. A. Claudio Triphonino.

QUod Cornelia Salvia Univerſitati [38] Judæorum, qui in Antio-chienſium civitate conſtituti ſunt, legavit [39], peti non poteſt. Dat. Prid. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De feſtivitatibus.

2. Græcæ conſtitutionis epitome ex eadem collectione, & Nomocan. tit. 7. cap. 4. & Euſtathio de temporibus.

IN feſtivitatibus aut Sabbatis ſuis Judæi corporalia [40] munera non obeunt, neque quicquam faciunt, neque propter publicam priva-tamque cauſam in jus vocantur, aut ipſi Chriſtianos in jus vocant.

De his, qui converſos ad Chriſtianiſmum injuria afficiunt.

3. Imp. CONSTANT. A. ad Euagrium P. P.

JUdæis [41], [& Cœlicolis,] & Majoribus [42] eorum, & Patriarchis vo-lumus intimari, quod, ſi quis poſt hanc legem, aliquem, qui eo-rum feralem [43] fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxis [44], aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognovimus) auſus fuerit at-tentare, mox flammis [45] dandus eſt, & cum omnibus ſuis participi-bus concremandus. Dat. 15. Kal. Nov. *Murgillo*, CONSTANTINO A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 315.

De militibus velut hoſpitii merito irruentibus in ſynagogam Judaicam.

4. Impp. VALENT. & VALENS AA. Remigio magiſtro offic.

IN ſynagogam [46] Judaicæ legis, velut hoſpitii [47] merito, irruen-tes milites jubeas emigrare: quos privatorum domus, non religio-ſarum loca habitationum merito convenit attingere. Dat. Prid. Non. Martias [48] VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De muneribus.

5. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS & THEOD. AAA. Hypatio P. P.

JUſſio [49], qua ſibi Judaicæ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur immunitas [50], reſcindatur. Dat. 18. Kal. Maji, *Mediolani*, MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

---

1 16. *C. Th.* 7. 2. *Synopſis Baſil.* 60. *tit.* 54. 6. Harm. 11. qui ſunt, v. *l.* 4. *J. h. t.* 2 *l.* 7. *C. Theod.* de Judæis, Cœlicolis & Samaritanis, *lib.* 16. Qui ex Chriſtiano factus erit Judæus δημευέσθω, proſcribitor, ſeu bona ejus publicantor. *Synopſis Baſilic.* 60. *tit.* 54. *c.* 20. 6. Harm. 11. §. 1. 3 Apoſtatæ bona confiſcantur. *Sic.* 4 Pars ultima *l.* 3. *C. Th. de apoſtatis.* 5 Mortuos deſertæ religionis accuſari poteſt, *l.* 4. §. 4. *ſupr. de hæret.* Quod ad inſtantiam, id eſt, petitionem Regis Franciæ factum fuiſſe adverſus Bonifacium Papam refert Clarus 5. *ſent.* §. *hæreſ. verſ. item de crimine.* 6 Crimen violatæ aut deſertæ religionis. 7 Apoſtatæ non licet teſtari. 8 Poſt quinquennium de religione defuncti non eſt quærendum. Adde & ſimiles caſus, *l.* 5. *J. ad l. Juliam de adult. l.* 17. §. 6. *ff.* & *l.* 5. *J. de injur. l.* 7. *ff. ad L. Juliam peculatus* & Titulum *ff. ne de ſtatu defunct. poſt quinquen.* Suetonius *in Veſpaſ.* vetuit inter cætera quæri de cujusquam defunctorum ſtatu ultra certos annos. 9 Id eſt, continuum, ut in *l.* 22. *J. ad ſenat. Vellejan. l.* 1. *J. ſi quacunque prædit. poteſt. in med.* S. L. 10 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 5. Harm. 11. §. 5. 11 Οἱ ἀποστάντες. *d.* §. 5. 12 Ὁ προδιδοὺς ἅγιον βάπτισμα &c. Qui ſanctum baptiſma prodidit, teſtimonium non dicit, nec teſtamentum facit, nec alii ſuccedit. Nam eſſe apoſtatam intelligitur *Synopſ. Baſil.* 60 *tit.* 54. *cap.* 21. & 22. 13 *Sub.* ab inteſtato, 6. Harmen. 12. §. 5. Teſtamenti factionem activam, vel paſſivam non habent. 14 Vel legatum, aut mortis cauſa donati nem accipiant. Cujac. *conſult.* 32. 15 Pœnæ ſummum genus, verſari inter homines & eorum luſtraris, id eſt, commerciis carere. 16 Al. *nec flagitium morum [illegible] obliteratur*, quo pacto habet & Cod. Theod. ut habet [illegible] meminerıs hanc partem non eſſe poſitam in Baſilicis ſed ut duriorem & ſibi maniorem omiſſam. qua de re vide Theodoretum *in Nomocanone.* Mod. Pœnitentibus alias parcitur, *l.* 4. §. 6. *ſupr. de hær. l.* 4. *l.* 41. *C. Theod. h. t. l.* 8. *circa fin. ſupr. de ſumma Trinitate*, præterquam Apoſtatæ, *ut hic.* 17 Hoc innuit, Qui fidem prodidit, tueri commentitia non poteſt: ſed quo tandem ſenſu? ſic reſtitue, eos qui f. q. D. d. p. & p. d. m. i. p. m. tueri non poſſumus. 18 Fidem hæretico datam non ſervare, num licet? Clarus negat ei ſervandam a privato, 5. *ſent.* §. *hæreſis verſ. præterea* qui dicere dictum, eſt enim grave fidem fallere. *l.* 1. *in pr. ff. de pecun. conſt.* Clarus *ibid.* & *in verſ. ulterius.* negat contumaci præſtari patronum, aut procuratorem. 19 *l.* 7. *C. Th. de apoſt.* 20 Quamdiu vivunt. *l.* 2. *ſupr. h. t.* adde alios caſus, *l.* 12. *l.* 19. *in fin. ff. ad leg. Cornel. de falſis. l.* 13. *ff. de SC. Silaniano l. ult. ff. ad l. Pompeiam de parricid.* 21 50. *Eclog.* 54. *c.* 23. 22 Venditionis ſpecies eſt, venditio εἰκονικῶς εἰς ἀπάτην τοῦ νόμου contracta *d. c.* 23. v. *l.* 6. *ff. de reg. juris.* 23 Intra quinquennium tamen. *l.* 2. *J. h. t.* 24 Apoſtatæ definitionem obſerva. Adde *l.* 60. *Eclog.* 54. & 6. Harm. 11. Iidem dicuntur Margaritæ. Cujac. *hic.* 25 Harm. *d. loco.* 26 Pars Novellæ Theodoſii de Judæis, Samaritanis, hæreticis & paganis, 3. §. *his adjicimus* videtur etiam hæc lex interpolata ex *l.* 18. *in fin. J. de Judæis.* 27 Pœnam cogentis Chriſtianum ad apoſtaſiam faciendam obſerva. 28 De Judæo mentem Chriſtianam corrumpente adde 6. Harm. 11. §. 3. 29 17. Cos. & qui fuerit nuntiatus in Novellis Theodoſii. Recte. id eſt, a. 439. 30 Novella Martiani, quæ extat in actis concilii Chalcedonenſis. 31 Pœnam clerici & monachi in hæreſin prolapſi, nota.

32 Hic titulus non obſervatur in Gallia. *Autor legum in Gallia abro atarum.* 33 Vide Peckium *in præfat. libri de ſacroſanct. & Catnol. eccle. reparand. num.* 5. Waltherum *l.* 2. *Miſcell.* & textum in *c. ſi canonici. ext. de offic. ordin. l.* 6. Mod. 34 Σταυρὸν τίμιον 1. *Eclog.* 1. *c.* 15. venerabilem crucem, *l.* 26. *J. de epiſc. & cleric.* Cur ſignum dicitur? dicam *ad Novell. Leonis* 72. 35 V. *c.* 73. *Synodi in Trullo.* Paulum Diaconum *in Tiberio.*

36 *Synopſ. baſil.* 1. *tit.* 1. *c.* 11. 16. *C. Theod.* 8. Adde *Novell.* 137. περὶ ἑβραίων. Adde 5. *Decret.* 6. & 5. *Clem.* 2. & 5. *Extr.* 2. *de Judæis & Saracenis* 1 & *Extrav. Joannis* 22. *tit.* 8. *de Judæis & Saracenis.* hic titulus abrogatus *Nov. Leonis* 55. 37 De Cœlicolis vid. *l.* 12. *J. h. t.* 38 Vid. Cujac. *obſ.* 30. 39 Judæorum univerſitati legari non poteſt. *Goth.* Quia collegium eſt illicitum *l.* 20. *ff. de reb. dub.* An[illegible] 40 Judæis erant hierei, archiſynagogi & patres ſynagogarum, presbyteri, patriarchæ, apoſtoli ad exigendum aurum, *l.* 1. *l.* 2. didaſcali, *l. Hiereos.* 4. *l.* 14. *l.* 23. *C. Theod. de Judæis.* ἔξαρχοι & proceres. *l.* 9. *J. h. t.* primates, *l.* 17. *J. h. t.* 41 Pars prior *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 42 Cœlicolis erant majores & Patriarchæ. vid. quæ notavi *ad l.* 12. *J. h. t.* 43 Feralis ſecta ignis ſupplicio digna. v. *l.* 6. *in fin. J. de maleficis & mathem.* 44 16 *C. Th.* 8. *c.* 5. 1. *Synopſis Baſilicon* 1. *cap.* 11. *ex lib.* 54 *cap.* 19. 45 De pœna Judæi in neophytum ſeditionem moventis. Hic tamen notandum, neophytum non liberari Chriſtianiſmi profeſſione a delictis anterioribus. Vide Clar. 5. *ſent.* §. *ult. quæſt.* 51 *verſ. ult. quæro. l.* 2. *C. Theod. de metatis.* 46 Synagogæ Judæorum immunes ab hoſpitatura. 47 Adde quædam ex *l.* 21. *in fin. J. de operibus public.* His addenda lex Francica 1. *c.* 144. qua cautum fuit, ut nullus presbyter annonam, vel fœnum in eccleſiam mittat, adde *Nov. Theod.* 2. 48 Maji. *C. Theod.* 49 *l.* 99. *C. Theod. de decur. lib.* 12. 50 *l.* 10. *J. h. t.* Judæi non ſunt a curiæ muneribus immunes. Hinc collige ſectam Judæorum non prohiberi. Circumciſio eis permittitur, *l.* 11. *ff. ad l. Corn. de ſicar. Eclog.* 1. *c.* 11. *ex lib.* 60. *tit.* 39. *c.* 11. decuriones fieri poſſunt, *l.* 3. *in fin. ff. de decur.* munera civilia obire coguntur. *l.* 15. §. 6. *ff. de excuſ. tut.* Cives Romani ſunt

De

De nuptiis.

6. Imppp. VALENT. THEOD & ARCAD. AAA. Cynegio P.P.

NE [1] quis Christianam mulierem [2] in [3] matrimonium [4] Judæus accipiat: neque Judææ Christianus conjugium sortiatur, nam si quis aliquid hujusmodi admiserit, adulterii [5] vicem commissi hujusmodi crimen obtinebit: libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata. Dat. Prid. Idib. Mart. *Thessalonicæ*, THEODOSIO A. II. & CYNEGIO CONSS. 388.

Nuptiæ inter Christianos prohibitæ, etiam inter Judæos prohibentur, ipsorum lege cessante.

7. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Infantio Comiti Orientis.

NEmo Judæorum morem [6] suum in conjunctionibus retineat, nec juxta legem suam [7] nuptias sortiatur, nec in diversa [8] sub uno tempore conjugia conveniat. Dat. 3. Kal. Jan. THEODOSIO A. III. & HABUNDANTIO CONSS. 393.

De judiciis & arbitris.

8. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano.

JUdæi [9] communi Romano jure viventes [10], in his causis, quæ tam superstitionem eorum, quam ad forum & leges ac jura pertinent, adeant solenni more judicia, omnesque Romanis legibus conferant, & excipiant actiones. † Si [11] qui vero ex his communi pactione ad similitudinem arbitrorum apud Judæos [12] in civili duntaxat negotio putaverint litigandum; sortiri eorum judicium jure publico non vetentur. Eorum etiam sententias Judices exequantur, tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. Dat. 6. Non. Febr. HONOR. A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De pretio rerum venalium.

9. Iidem AA. ad Judæos.

NEmo [13] exterus [14] religionis Judæorum, Judæis pretia statuet, cum venalia proponunt: Justum [15] est enim sua cuique committere. Itaque Rectores provinciarum vobis nullum discussorem [16] aut moderatorem esse concedent. Quod si quis sumere sibi curam (præter vos, proceresque [17] vestros) audeat: eum velut aliena appetentem, supplicio coërcere festinent. Dat. 4. Kal. Mart. *Const.* ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De curiæ obnoxiis.

10. Iidem AA. & THEODOSIUS A. Eutychiano P. P.

QUicunque [18] ex Judæis obnoxii curiæ [19] comprobantur, curiæ mancipentur. Dat. 3. Kal. Jan. THEOD. A. I. & RUMORIDIO CONSS. 403.

De solemnibus. De sancta cruce.

11. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

JUdæos [20] quosdam [21] festivitatis suæ solemnia [22] ad pœnæ quondam recordationem [23] incendere [24], & sanctæ [25] crucis adsimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei sacrilega mente exurere, provinciarum Rectores prohibeant: neve locis suis fidei nostræ signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianæ legis [26] retineant: amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperaverint. Dat. 4. Kal. Jun. *Const.* BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

De cœlicolis, & eorum ædificiis.

12. Iidem AA. Jovio P. P.

COelicolarum [27] nomen inauditum quodammodo novum crimen superstitionis vindicavit. Hi nisi ad Dei cultum venerationemque Christianam conversi fuerint, his legibus, quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoque noverint adstringendos. † Ædificia autem eorum, quæ nescio cujus novi dogmatis conventus habent, ecclesiis vindicentur. Certum [28] enim est, quidquid a fide Christianorum discrepat, legi Christianæ esse contrarium. Dat. Kalend. April. *Ravennæ*, HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

De festivitatibus.

13. Iidem AA. Jovio P. P.

DIe [29] Sabbati ac reliquis sub tempore, quo Judæi cultus sui reverentiam servant, neminem aut facere aliquid, aut ulla ex parte conveniri [30] debere præcipimus: ita [31] tamen, ut nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos convenire, ne Christiani forte ex interpellatione Judæorum ab officialibus, præfatis diebus aliquam sustineant molestiam: cum fiscalibus commodis, & litigiis privatorum constet reliquos dies posse sufficere. Dat. 8. Kal. A. *Ravennæ*, DD. NN. HONORIO VIII. & THEOD. Aug. III. CONSS. 409.

Ne Judæi lædantur, & ne insolescant.

14. Iidem AA. Philippo P. P. per Illyricum.

NUllus [32] tanquam Judæus, cum sit innocens [33], obteratur, nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat [34]; non passim eorum Synagogæ, vel habitacula concrementur, vel perperam sine ulla ratione lædantur: cum alioquin, etiam si sit aliquis sceleribus implicitus, idcirco tamen judiciorum vigor, jurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem. Sed ut in hoc personis Judæorum volumus esse provisum: ita id quoque monendum esse censemus, ne Judæi forsitan insolescant, elatique sui securitate, quicquam præcipites in Christianam reverentiam ultionis admittant. Dat. 8. Idib. Aug. HONORIO IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

1 *l. 2. C. Theod. de nuptiis. l. 3. l. 4. C. Theod. ad leg. Jul. de adult. lib. 9.* 2 Etiam si publica & vulgaris sit mulier. vid. Covar. *in epitom. 4. decret. 2. part. 6. §. 11. num. 3.* Gomez. *in c. mulieres, num. 12. de Judæis in 6.* 3 Judæus neque Christianam ducere: nec Christiana Judæo nubere legitime potest, quin adulterii vicem id crimen obtinet, *J. h. t.* Eadem prohibitio locum habet in aliis etiam sectis; ut sic catholici cum impiis connubium non habeant. *Genes. 6. vers. 2. Exod. 34. v. 15. 16. Deut. 7. v. 2. 3. 4. Judic. 3. v. 6. 1. Reg. 3. v. 1. & cap. 11. vers. 2. Ezræ 9. v. 1. 2. & c. 10. v. 2. 18. Nehem. 10. v. 30. & c. 13. v. 23. 24. 25. 26. 27. 2. Cor. 6. v. 14. 15. 16.* Goth. Adde *l. 16. Ꝯ. de Episcopal. aud. l. pen. in fin. J. de Sponsal. Pr. Instit. de Nupt. l. 17. ff. de statu homin.* Mozz *de Contrahend. matrim. n. 25.* Treutler. *de Spons. tit. 1. litt. s.* Ans. In hanc legem vide etiam Alciat. *2. Parerg. c. 22.* Menoch. *de arbitr. jud. cas. 290.* Covarruv. *in epit. ad lib. decret. 2. part. cap. 6. §. 11. num. 3.* Boër. *decis. 316. num. 5.* S.L. *28. quæst. 1. c. in cave. 15. can. non oportet. 16.* vid. *Concilium Laodicenum, c. 31. Chalcedonense c. 14. & Carthaginense c. 21.* Tertull 2 *ad uxor.* Cyprian. 3. *ad Quirinum,* August. 1. *de adult. conjug.* Demus sponsalia contracta esse? etiam contracta rescindi debent, *l. pen. vers. Sin vero. J. de sponsalib.* Demus non orthodoxos inter se matrimonium re ipsa contraxisse? utique constabit matrimonium; habent enim hæretici sua conjugia, ut & Turcæ & Ethnici. Demus alterum conjugatorum orthodoxum fieri? demus e contrario, unum ex duobus orthodoxis in hæresim labi? vetat Paulus fidelem ab infideli discedere: si tamen discedat, manere innuptum jubet. *1. Corinth. 7. vers. 10. 11. 12.* Potest ergo fidelis sola thalami sive thori ratione separari, *dicto vers. 11.* idque Gregorius IX. etiam voluit, *cap. ult. extr. de convers. conjugator.* Hinc constat, propter hæresim matrimonii vinculum non separari. vide *synodum Tridentinam, sessione penultima.* Quod cum ita sit, abrogatur Canon 76. Synodi sextæ *Constantinopolitanæ* habitæ *in Trullo,* qui jubet hujusmodi matrimonium ἄκυρον ἡγεῖσθαι, καὶ ἄθεσμον διαλύεσθαι, id est, irritum fieri, atque illicitum dissolvi. Redeamus ad thori separationem. Eane ultro fieri a fideli potest? An vero judicium Ecclesiæ requiritur? Urbanus negat requiri præcise, cogi tamen eo casu mulierem reverti ad virum pœnitentem: quæ alias invita non cogeretur, si judicio ecclesiæ divertisset, *c. de illa. 6. extr. de divortiis.* Jam demus orthodoxum cum infideli (nunc enim non loquor de Judæo, Saraceno, Pagano & similibus, sed hæretico) qui Christum invocat, scienter contraxisse, ac mox pœnitere velle: num audietur? dicetur alibi. 4 Etiam si illa sit meretrix, & corpore quæstum faciat. Didacus Covarruv. *in Epitom. ad 4. lib. Decret. 2. part. cap. 6. §. 11. num. 3.* contra Gomesium *ad cap. mulieres. num. 12. de judic. in 6.* sed quid si alioqui rem cum Christiana habeat Judæus? qua tum pœna plectendus erit? anne arbitraria, ut Oldradus voluisse videtur, *cons. ult.* ubi etiam dicit vidisse se hoc nomine cujusdam Judæi virilia publice suspensa, & exposita, an potius capitali, ut pluribus visum est? super hac quæstione vide plene Decium *ad l. 1. col. 2. num. 20. de ser. fugit.* Gand. *in tract. malefic. in Rubr. de raptu. num. 7.* Barbar. *cons. 63. lib. 4.* Bertac. *in verb. Judæus.* Cornel. *cons. 114. lib. 1.* iterum Decium *ad cap. 1. n. 17. de constit.* Boërium *decis. 316.* Menochium *in tract. de arbitr. Jud. lib. 2. cent. 3. cas. 290. n. 2.* Mod. 5 Et ita capitale crimen erit. Quærit Alciatus *7. Parerg. 123.* quo supplicio afficiendus sit, qui cum Judæa rem habuerit? notat autem ut adulterum puniri, si animo contrahendi matrimonii: sin minus, extraordinaria pœna, qua de re vide alia quædam apud Clarum *5. sententiar. §. fornic. 5. vers. cum Judæis.* 6 Non omnem tamen, nam & apud eos vetitæ sunt nuptiæ inter ascendentes, & descendentes, sed & inter collaterales certis gradibus: morem itaque intellige eum qui sequitur: possis & addere jus suscitandi seminis fratri mortuo, *Genes. 39. Deut. 25. v. 5.* 7 Sed juxta leges communes, *Synopsis Basilicon 1. tit. 1. ex lib. 60. tit. 39. ex cap. 33. 34. 35.* 8 *Novell. 89. cap. 12. §. 5. 6.* Harmen. 4. *cap. περὶ τῶν ἐχόντων δύο γυναῖκας, l. 5. J. de donat. ante nupt.* Duæ sunt polygamiæ species. Prior, quoties duæ uno tempore habentur uxores. Altera, quoties priore mortua, altera ducitur. De priore specie hic agitur, de qua si quæras Jure divino num admitti debeat? Respondeo, non admitti. At, inquies, nullibi prohibitam. Dices etiam dilectæ & exosæ uxoris, *Deut. 21. v. 15.* & plurium uxorum, *2. Sam. 12. vers. 8.* mentionem fieri: Patriarchis quoque veteris testamenti plures uxores fuisse? *Genes. 4. v. 19. & cap. 22. v. 24. Judic. 8. v. 30. 1. Chronic. 3. v. 9. 2. Chron. 13. v. 21.* Polygamiam in ecclesia Christiana receptam, *arg. 1. Timoth. 3. v. 8.* & ab Atheniensibus, *15. Gell. 20.* Polygamiam non repugnare necessariis ad salutem: usitata divortia ejus beneficio evitari: non inconveniens esse, ut uni capiti plura sint membra? Respondeo. In rebus controversis ad initia recurrendum. *Matth. 19. v. 8.* ab initio ita non fuisse constat evidentissime. Nota sunt enim hæc, Erunt duo in carne una, *Genes. 2. vers. 24. Matth. 19. v. 5. Luc. 16. v. 18. Nov. Leonis 30. in fin.* suam quisque uxorem & proprium quæque virum habeat. *1. Cor. 7. v. 2.* Quin si naturæ rationem quærimus, ipsa generatio non perficitur, nisi ex duobus: si amorem conjugalem, solinus inter duos tantum esse potest: nec sic erit individua vitæ conjunctio, si utrique pluribus adhærere permissum est. Ad hæc, si spectabimus id quod homo per se potest, unus pluribus non ita possit sufficere: si æquitatem, plures mariti uxori permittendi essent: si liberorum & familiarum certitudinem, si parentibus honorem debitum, tollendus maritorum aut uxorum ille numerus: si jurisprudentes, & eos quidem vel Ethnicos in consilium adhibueris, Polygamiam non probabunt. *l. 1. in fin. ff. de his qui notant.* si Imperatores, iidem Polygamiam vetuerunt, *ut ibid. l. 2. J. de incestis & inutil. l. 18. in pr. J. ad L. Jul. de adult. Nov. 18. cap. 5. vers. sicut enim quis legitime uxori conjunctus.* Constat igitur, nec eandem duobus nuptam esse posse, nec eidem licere eodem tempore duas uxores habere. *§. 6. Inst. de nupt. l. 15. §. 4. ff. de manumiss. vindicta.* ut jam duæ Jacobi uxores, gregesve concubinarum Salomonis ad Christi nos non pertineant. Quid quod uxorem habenti concubinam apud Romanos habere non licuit, *l. unic. J. de concubinis.* Paul. *2. sent. 20. §. uno.* & quod magis mirere, unicam tantum concubinam, non plures. vid. Cujac. *ad Novell. 18. cap. 5. Nov. 89. cap. 12. § 5.* 9 *l. 10. C. Th. de Jurisdictione, & ubi quis convenire debeat. lib. 2. tit. 1.* Judæi secundum jura communia vivunt & conveniantur. *Synops. Basil. 1. περὶ Ἰουδαίων. c. 36.* 10 Judæi ligantur legibus, constitutionibus & statutis loci. immunitasque concessa hominibus alicujus loci certi, extenditur etiam ad Judæos ibidem habitantes: ut & salvus conductus datus alicui cum sociis, pertinet etiam ad Judæos, qui in comitatu ejus sunt, habent enim Judæi, quæ sunt civium Romanorum. Felinus *cap. 1. 10. col. vers. fallit. 5. de constit.* Angelus *ad l. utimur. ff. de sepulchro violato.* Bald. *in l. Spadones. §. tam autem. de excus. tutor.* Alexand. *cons. 75. fol. 1. vers. Item hac parte adduco.* Paris. *late cons. 2. in pr. lib. 4.* Decius *in l. fugitiva. de ser. fugit.* Corn *cons. 114. lib. 1.* Gosad. *consil. 24. col. penult.* Ferra. *caut. 24.* Rom. *consil. 155. ad finem.* Jason. *ad l. 3. §. in earum. num. 10. ff. de jurejur.* Afflict *dec. 151.* iterum Decius *ad cap. 1. n. 90. extr. de probat.* Mod. 11 Judæi, si pactione communi apud Judæos in negotio pecuniario, vel civili litigabunt, valebit sententia, tanquam legitimi cognitoris & arbitri dati, eamque judices exequantur, *Synopsis Basil. d. c. 36.* 12 Archisynagogi Judæorum, arbitri inter suos esse possunt. huc refer *l. 7. supr. de episc. aud.* 13 *l. 10. C. Th. de Judæis lib. 16.* 14 Puta Christianus idemque privatus officialis, *l. nemo. 10. C. Th. de Judæis. 1. Eclog. 11. c. 37.* At non præses. *in fin. J. h. t. l. 1. §. 4. ff. de offic. præf. urb.* 15 Suæ rei quisque justus est moderator & arbiter. *l. 70. ff. de rei vind. l. 21. J. mandati. l. 9. ff. rer. amot. l. 2. ff. si a parent. quis manumiss. l. 13. § ult. ff. de injur. l. ult. ff. ad l. Jul. de annona. l. 9. §. 3. ff. de acquir. rerum dom. §. 40. Inst. de rerum divis.* hinc colligunt, heredem prohiberi non posse a testatore, ne res proprias distrahat. vid. quæ notavi *ad l. 55. ff. de leg. 1.* 16 Discussoris munus inter cætera fuit rebus venalibus pretia statuere. 17 ἐξάρχους vocat autor Synopseos Basilic. *1. tit. 1. περὶ Ἰουδαίων, c. 37.* 18 *l. 165. C. Th. de decurionib. lib. 12.* 19 *l. 5. Ꝯ. h. t.* 20 *l. 18. C. Th. de Judæis, lib. 16.* 21 Quodam *l. Judæis C. Th. h. t.* 22 Solenni Aman. ita legitur in *C. Th. l. Judæos titul. de Judæis.* de qua solennitate, vid. *hist. Esther, c. 11. vers. 21. & Joseph. 11.* 23 Sumptæ scil. de Amano. 24 Puto legendum, *incedere,* ut speciem quandam ambarvalium demonstret. 25 Sensus est, Judæi in memoriam crucifixi Amanis, annuatim crucem ligneam contumeliæ causa vicatim præferebant, eamque postea exurebant: inde quidam ex Judæis irridendæ passionis, & mortis Domini occasionem arripiebant. 26 Invocatio enim divini nominis ab homine religionis alterius & sectæ diversæ videtur fieri in contemptum. vide Bart. *ad Rubric. 1. constitut. de C. instit. num. 1. 2.* ubi infert, Et quando Judæus contra fecerit, a quo sit judice puniendus, seculari ne an ecclesiastico. Guid. Papæ *q. 63.* Felin. *ad cap. postulasti. num. 4. & sequen. ext de Jud.* Hipp. Rim. *inter consil. divers. ad caut. ult. volunt. consil. 165. vol. 1.* & præter hos Constantium Landum *prætermiss. cap. 12.* & Jacobum Cujacium *observ. lib. 12. cap. 30.* Mod. 27 Cœlicolarum nomen inauditum & superstitiosum, *ut hic,* & in Epigraphe hujus *tituli, & l. 3. Ꝯ. h. t.* Adde *l. 19. C. Th. de Judæis in pr. lib. 16.* Horum dogma novum appellant Imperatores *ut hic.* Synopsis Basilicôn *lib. 1. cap. περὶ αἱρετικῶν* eos appellat σεβομένους τὸν οὐρανὸν, cœlum colentes, Sophonias reprehendit quosdam ex Judæis, qui militiam cœli colerent: ad quos Juvenalis videtur allusisse, *Sat. 14. vers. 92. Nil præter nubes, & cœli numen adorant:* & Petronius *in Catalectis* loquens de Judæo: *Et cœli summas advocat auriculas:* sed hi ad Christianorum hæreticos non pertinent. Augustinus *epist. 163.* refert majorem cœlicolarum novi apud Donatistas baptismi autorem fuisse: erant enim cœlicolis majores. *l. 3. Ꝯ. h. t. v. hic* Cujac. Constat tamen ex hac lege, Cœlicolarum nomen Honorii & Theodosii tempore inauditum, & quodammodo novum fuisse, & novi dogmatis conventus habuisse *hac lege,* suos esse, item majores & patriarchas. *l. 3. Ꝯ. h. t.* An Judæorum Christiani fuerint & Essenorum portio: & ab eis Messaliani profecti, & Cœlicolæ dicti, quod eorum προσευχαὶ essent ἐν ἀέρι καὶ αἰθρίῳ τόπῳ, in Commentariis ad hunc locum nostris, plenioribus olim, Deo dante dicemus. 28 Qui non est mecum, contra me est. *Accurs.* 29 *l. 3. C. Theod. de feriis, lib. 2.* Adde *Novell. Leon. 83.* 30 Die sabbathi Judæi nec conveniri, nec convenire alios possunt: Cujac. 3. *de præs.* 31 *l. 1. in pr. ff. quod quisque juris.* 32 *Lex 21. C. Th. de Judæis.* Nemo Judæos nihil delinquentes violet: aut synagogas eorum, aut habitacula concremet: Quod si quid deliquerunt, apud judicem accusantor. Non tamen ulli Judæo fas esto quidquam contra reverentiam Christiani cultus insolenter admittere. *Synopsis Basil. ibid. c. 39. & 40.* 33 Judæi innocentes non sunt offendendi. adde *l. 6. J. de pagan. & sacrif. 1. Ecl. 1. περὶ Ἰουδαίων cap. 31. fol. 2.* 34 Ad hunc locum volunt proprie quidam pertinere illam quæstionem, an sit licitum Principibus Christianis infidelibus bellum religionis ergo indicere: de qua vide Oldradum *consil. 72. in tit. de Judæis & Sarac.* Mod.

De judice competenti.

15. Iidem AA. Aureliano P. P.

SI [1] qua [2] inter Christianos & Judæos sit contentio, non a Senioribus Judæorum, sed ab Ordinariis [3] judicibus dirimatur. Dat. 13. Kal. Novemb. HONOR. XII. [4] & THEOD. VIII. AA. CONSS. 418.

De circumcisione.

16. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

JUdæi & bonorum [5] proscriptione, & perpetuo exilio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circumcidisse [6] eos, vel circumcidendum mandasse constiterit. Dat. prid. [7] Kalend. Februar. THEODOS. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De anniversario canone.

17. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Joanni Comiti sacrarum largitionum.

JUdæorum [8] primates, qui in utriusque Palæstinæ synedriis [9] dominantur, vel in aliis provinciis degunt, periculo suo anniversarium canonem de synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigant, ad eam formam, quam Patriarchæ quondam coronarii [10] auri nomine postulabant: & hoc, quod de Occidentalibus Patriarchis conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. Dat. 3. Kalend. Jun. *Constantinop.* FLORENTIO & DIONYSIO CONSS. 429.

De Judæo Christianum ad suam religionem traducente.

18. Idem * Græca constitutio ex lib. 60. Basil. titul. 54. cap. 31. & Nomocan. titul. 9. cap. 25.

JUdæus, qui eum qui Judaicæ religionis non esset, contraria doctrina ad suam religionem traducere [11] præsumpserit, bonorum proscriptione damnetur, miserumque in modum puniatur.

Eadem constitutio Græce & Latine ex Basil. lib. 1. ex lib. 60. tit. 54. cap. 31.

SI [12] Judæus pertrahere Christianum ad religionem suam ausus fuerit, proscribitur, & sanguinis pœnam sustinet.

De administrationibus & dignitatibus. 1. *De synagogis.*

19. Iidem AA. Florentio P. P.

HAc valitura in omne ævum lege sancimus, neminem [13] Judæorum, quibus omnes [14] administrationes & dignitates interdictæ sunt [15], nec Defensoris civitatis fungi saltem officio, nec patriæ [16] honorem arripere concedimus: nec adquisiti sibi officii auctoritate muniti, adversus Christianos, & ipsos plerunque sacræ religionis Antistites, veluti insultantes fidei nostræ, judicandi, vel pronunciandi quamlibet habeant potestatem. §. 1. Illud etiam pari consideratione rationis arguentes, præcipimus, ne [qua] Judaica synagoga in novam fabricam surgat [17]: fulciendi [18] veteres permissa licentia, quæ ruinam minantur [19]. §. 2. Quisquis igitur, vel infulas acceperit, quæsitis dignitatibus non potiatur: vel [si] ad officia vetita irrepserit, ab his penitus repellatur: vel [si] Synagogam extruxerit, compendio Catholicæ Ecclesiæ noverit se laborasse. Et qui ad honores [& dignitates] irrepserit, habeatur, ut antea conditionis extremæ, etsi honorariam [illicite] promeruerit dignitatem. Et qui Synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi, cum damno [20] quinquaginta librarum [auri] fraudetur ausibus suis. Cernat præterea bona sua proscripta, mox pœnæ sanguinis destinandus, [quasi] qui fidem alterius expugnavit perversa doctrina. Dat. Prid. Kal. Febr. THEODOS. A. XVII. & [FESTO [21]] CONSS. 439.

TIT. X.

NE [22] CHRISTIANUM MANCIPIUM HÆRETICUS, VEL JUDÆUS, VEL PAGANUS HABEAT, VEL POSSIDEAT, VEL CIRCUMCIDAT.

1. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Monaxio P. P.

JUdæus [23] servum Christianum nec comparare debebit, nec largitatis, vel alio quocunque titulo consequetur. Quod si aliquis Judæorum mancipium, vel Christianum habuerit, vel sectæ alterius, seu nationis crediderit ex quacunque causa possidendum, & id circumciderit: non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali [24] sententia puniatur [25]: ipso servo pro præmio libertate donando. Dat. 4. Idib. April. *Constantinop.* HONOR. A. XI. & CONSTANTIO V. C. II. CONSS. 417.

2. *Constitutionis Græcæ epitome ex lib. 60. βασιλ. ex *indice κατασιχίων & ex collectione Græca constitutionum ecclesiasticarum, & aliis auctoribus.*

GRæcus [26] [seu Paganus] & Judæus, & Samaritanus [27], & alius hæreticus, id est, non existens orthodoxus non potest Christianum mancipium habere, neque catechumenum [28] circumcidere [29]: quia & ipsum mancipium Christianum ad libertatem pervenit, & qui possidet, dat privatis [largitionibus] triginta libras.

TIT. XI.

DE PAGANIS [30], ET SACRIFICIIS, ET TEMPLIS.

De templis Paganorum claudendis. 1. *De sacrificiis prohibitis.* 2. *Sanctio.*

1. Imp. CONSTANTIUS ad Taurum P. P.

PLacuit [31] omnibus locis, atque urbibus universis claudi [32] protinus templa, & accessu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. §. 1. Volumus etiam cunctos sacrificiis [33] abstinere. §. 2. Quod si aliquid forte hujusmodi perpetraverint, gladio [34] ultore sternantur, facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari, & similiter puniri [35] Rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint. Dat. Kal. Decembr. CONSTANTIO IV. [36] & CONSTANTE AA. CONSS. 342.

De sacrificiis prohibitis.

2. Imppp. THEOD. GRAT. & VALENT. [37] AAA. Cynegio P.P.

NE [38] quis mortalium ita faciendi sacrificii [39] sumat audaciam, ut inspectione jecoris, extorumque [40] præsagio vanæ spem promissionis accipiat, vel (quod est deterius) futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicii cruciatus ei, qui contra vetitum, præsentium vel futurarum rerum explorare tentaverit veritatem. Dat. 7. [41] Kal. Jun. ARCAD. & BAUTONE CONSS. 385.

De sacrificiis, de publicorum operum ornamentis.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Macrobio P.P. Hispaniarum & Procliano Vicario quinque provinciarum.

SIcut [42] sacrificia templorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta [43] servari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur evertere, si quod rescriptum, si qua lex forte prætenditur: abreptæ hujusmodi chartæ ex eorum manibus ad nostram scientiam referantur. Dat. 4. Kal. Febr. *Raven.* THEOD. V. C. CONS. 399.

De ritibus & festis.

4. Iidem AA. Apollodoro Proconsuli Africæ.

UT [44] profanos ritus jam salubri lege submovimus, ita festos conventus civium & communem omnium lætitiam non patimur submoveri. Unde absque ullo sacrificio [45], atque ulla superstitione damnabili, exhiberi populorum voluptates, secundum veterem consuetudinem, ministrari etiam festa convivia, quando exigunt publica vota, decernimus. Dat. 13. Kal. Sept. *Patavii*, THEOD. V. C. CONS. 399.

De veteribus templis.

5. Impp. HONOR. & THEOD. AA. populo Carthaginiensi.

OMnia [46] loca, quæ sacris error veterum deputavit, nostræ [47] rei jubemus sociari. Quod autem ex eo jure ubicunque ad singulas quascunque personas vel præcedentium Principum largitas, vel nostra majestas voluit pervenire, id in eorum patrimoniis æterna [48] firmitate perduret. Ea vero quæ multiplicibus constitutis ad venerabilem Ecclesiam voluimus pertinere, Christiana sibi merito religio vindicabit. Dat. 3. Kal. Septembr. *Ravennæ*, HONORIO X. & THEODOSIO VI. AA. CONSS. 415.

1 Pars quædam *legis* 22. *C. Theod. de Judæis.* 2 *l.* 22. *l.* 78. *C. Th. h. t.* 3 Judæus actor vel reus forum Christiani sortitur. *Sal.* 4 In Cod. Th. *Honorio X. & Theodosio VI. AA. Conss.* id est, A. 415. Recte. 5 Pars ultima *legis* 26. *C. Theod. de Judæis.* 6 *l.* 28. *C. Th. h. t.* 1. *Eclog.* 1. *cap.* περὶ Ἰουδαίων 41. 42. *ex lib.* 20. *t.* 39. 40. 7 In Cod. Th. *V. Id. Apr. Constant. Asclepiodoto & Marinnano Coss.* id est, A. D. 423. Recte. 8 *l. ult. C. Th. h. t.* 9 Vid. *l. ult. ff. de decretis ab ordine faciend.* 10 Vid. *l.* 1. *J. de auro coronario.* 11 *Eclog. d. loco cap.* 31. 12 Interpretatio Leunclavii. vid. *d. c.* 31. 13 Pars Novellæ Theodosii *de Judæis, Samaritanis, hæreticis & Paganis* 3. 14 Judæi arcentur ab honoribus. 15 De publicis non dubium: sed an etiam privatæ administrationes? vide Jas. *ad Rubr. ff. de Justit. & Jur. col.* 2. Afflict. *super constit. reg. in pri. oper.* Felinum & alios *ad c. fin. ext. de Judæis.* Jas. *ad rubr. de nov. oper. nunciat. col.* 2. Cravettam *cons.* 73. *n.* 26. Mod. 16 Nec patris honorem, Cujac. 12. *obs.* 30. vetantur enim Judæi esse ἔκδικοι πόλεως ἢ πατέρες. Patres civitatis sunt curatores civitatis. *l.* 3. *vers. si quis vero. J. de his, qui spont. publ. munera.* ubi vid. *Cujac.* Græcis etiam ἀςυνόμος teste Ulpiano *in Demosthenem.* 17 Judæi novas sibi ædificare synagogas prohibentur. vid. Cujac. 16. *obs.* 3. 18 Vid. Cassiodorum *in rescripto quodam Theodorici ad Judæos* 2. *lib. variar.* 19 Quid si penitus collapsæ, an restaurari poterunt? Gregorius permisit. *c. consuluit.* 7. *extr. de Judæis.* & æquo jure: restauratæ namque non novæ, sed eædem ædes intelliguntur, secus stricto jure. *l.* 20. §. 2. *ff. de serv. præd. urb.* 20 *Magistratus arcent quantum possunt homines a falsis religionibus: sed religio imperari non potest: nihil ea magis est voluntarium.* Lactant. 21 *Et qui fuerit nunciatus* in Nov. ipsi Theodos.

22 16. *C. Theod.* 7. Ne Christianum mancipium Judæus habeat. Viglius vero *in lib.* 1. *ff. si cert. pet. num.* 14. ita legit: Ne Christianum mancipium, hæreticum, vel Judæum Paganus habeat &c. 23 *l.* 4. *C. Theod. h. t. lib.* 16. Judæus Christianum mancipium ne habeto, nemo sua religione docendo imbutum circumcidito. Nec item quivis alius hæreticus mancipium Christianum habeto. *Synops. Basil.* 1. *tit.* 1. περὶ Ἰουδαίων *c.* 59. 24 Pœnam circumcidentis Christianum observa. Adde 6. Harmen. 1. *Ecl.* περὶ Ἰουδαίων *c.* 41. 42. 25 Hinc notant plurimi pœnæ capitalis appellatione venire exilium, Doct. *ad l. imperium ff. de Jurisd. omn. Jud.* Boer. *decis.* 254. *num.* 10 *& seq.* Jason *ad l. si quis iniquum.* §. *hæc pœna. num.* 3. *ff. quod quisque jur.* Paul. de Castr. *ad l. præsente num.* 2. *Cod. de his, qui ad eccles. confug.* & plene *ad l.* 2. *ff. de publ. jud.* quare cum judex condemnat ad mortem: addit, ut caput a colli separetur, aut jubet laqueo, igne, aqua puniri reum, ita ut mors consequatur. vide Fulgos. *ad l.* 1. *de his, qui ad ecclesiam confugiunt.* & Felinum *ad c. qualiter.* §. *ad corrigen.* per totum, præsertim *num.* 52. *de accusat.* Coras. *lib.* 3. *miscellaneor. c.* 17. Maran. *de ordin. judic.* 4. *part.* 1. *distinct. n.* 47. *&* 2 *distinct. n.* 12. *& seq.* Mod. Ancon. *in tract. de merc.* 4. *n.* 18. *& seq.* Contra autem hæc, vide diserta verba textus *in l. cum autem.* §. *excipitur. ff. de adilit. edict.* ubi dicitur: *capitalis fraus est, propter quam quis capite punitur,* de quo Afflict. *decis.* 404. *n.* 14. Mod. 26 Interpr. Contii. 27 *Nov.* 129. 144. 28 *Catechumeni* sunt adjutores baptismo designati. 29 Vid. Greg. *epist.* 3. *c.* 21. *Nov.* 144. *c.* 2. *in fin.*

30 *L.* 16. *C. Th.* 10. περὶ ἑλλήνων 1. *Syn. Basil.* 1. *c.* 3. περὶ ἑλληνιζόντων 6. *Harmen.* 11. id est, de Græcis, ita dictos opinor, quod initio nascentis Ecclesiæ inter cæteras gentes, Græci obstiterint Evangelio; Pagani vero quasi in pagis viventes, alieni a civitate Dei, *Optat.* Puto paganos ob contemptum vocatos fuisse, quasi diversos a Christianis Christo militantibus, & Christianis ignobiliores. Nam & in jure, pagani militibus opponuntur; Gentiles verò Ethnicos, & nationes dictos opinor, comparatione habita ad Christianos, qui numero erant paucissimi: vel ita Christiani cum initio pauci essent, Idololatras Gentiles, & Nationes appellarunt: cum eos autem in ordinem redegissent, paganos nuncuparunt quasi in pagis non in urbibus, ut olim viventes. 31 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* adde Alciat. 1. *parerg.* 13. ubi elegantem recitat locum ex Cassiodoro. 32 Constantinus templa Paganorum claudi jubet. 8. Niceph. 18. & 25. 26. *C. Th.* 10. *c.* 4. 33 6. Harm. 11. *d. cap.* 4. Adde *l.* 2. *l.* 7. *J. h. t.* vid. quæ notavi de vetitis sacrificiis ad *l.* 13. *ff. ad l. Corn. de sicar.* adde *l. un. J. de thesaur.* Paul. 5. *sent.* 3. §. 9. 34 Pœna Gentilismi & sacrificantium: & ita deterior conditio Paganorum quam Judæorum, quorum secta prohibita non est. 35 Rector provinciæ negligentiæ punitur. 36 in C. Theod. *Constantio III. & Constante II. AA. Conss.* sed neutrum rectum: reponendum enim *Constantio VI.* id est, A.D. 353. *I. G.* 37 Tribuenda hæc lex *Valentiniano, Theodosio, & Arcadio. I. G.* 38 *d. l.* 9. *C. Theod. h. t.* adde Niceph. 18. *c.* 4. 39 *L.* 1. §. 1. *J. h. t.* 40 Extispicina prohibita. 41 8. *C. Theod. h. t.* 42 *l.* 15. *C. Th. h. t.* 43 Qualia sunt in urbibus, nam templa, quæ in agris, aut abditis locis constituta, nulla ornamenta habebant. Patres in Concilio Africano destrui postulant. Eo munere, si quis unquam strenue B. Martinus apud Gallos suo tempore functus est. vid. Sulpit. *in ejus vita.* 44 *l.* 17. *C. Theod. h. t.* 45 Sacrificia superstitiosa Gentilium vetita, at non voluptates, festique conventus & festa convivia in iis observari solita, *ut hic*, ut nec templa eorum ideo eversa, *l.* 3. *J. h. t.* 46 Pars legis 20. *C. Th. h. t.* 47 Occupabantur plerumque a monachis. *l.* 26. *J. de episc. & clericis.* Igitur ex hoc loco possis colligere Templa Paganorum Principis facta fuisse, non ecclesiæ. 48 Dominium Principis alienari non posse, hinc colligunt: apud Gallos id ita observatur: & merito: nam quæ provinciæ a populo regi adferuntur vel traduntur, dotis publicæ locum obtinent: ideoque, ut mulieris dos alienari non potest, ita nec Regis dominium. Atqui secundo genitis Regis liberis certæ provinciæ adsignantur? Sic sane: sed earum dominium a Corona non abscinditur. Quemadmodum etiam possessiones quædam patrimoniales in privatos transferuntur, autoritate curiæ Parisiensis accedente, salvo tamen semper regis dominio. vid. Papon. 5. *Arrest.* 10. Dominia regnorum inalienabilia ita censentur. Jus tamen belli nonnunquam ab ista regula discedit.

De

De Judæis vel Paganis non lædendis.

6. Iidem AA. Aſclepiodoto P. P.

CHriſtianis [1], qui vere ſunt, vel eſſe dicuntur, ſpecialiter demandamus; ut Judæis, ac Paganis quiete [2] degentibus nihilque tentantibus turbulentum, legibusque contrarium, non audeant manus inferre religionis auctoritate abuſi. Nam ſi contra ſecuros fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint: non ea ſola, quæ abſtulerint, ſed convicti in duplum quæ rapuerint, reſtituere compellentur. Rectores etiam provinciarum, & Officia, & Principales [3] cognoſcant ſe, ſi non ipſi talia vindicent, ſed fieri a popularibus hæc permiſerint, ut eos, qui fecerint, puniendos. Dat. 6. Id. Jun. *Conſtantin.* ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

De delubris, ſimulachris, ſacrificiis & ritibus.

7. Impp. VALENT. & MART. AA. Palladio P. P.

NEmo [4] venerandi adorandique animo delubra [5], quæ olim jam clauſa ſunt, reſeret. Abſit a ſeculo noſtro infandis execrandisque ſimulachris honorem priſtinum reddi, redimiri [6] ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adoleri in hisdem thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco exiſtimari ſacrilegium. Quisquis autem contra hanc Serenitatis noſtræ ſanctionem, & contra interdicta ſanctiſſimarum veterum conſtitutionum ſacrificia exercere tentaverit: apud publicum Judicem reus tanti facinoris legitime accuſetur, & convictus proſcriptionem omnium bonorum ſuorum, & ultimum [7] ſupplicium ſubeat. Conſcii etiam criminis, ac miniſtri ſacrificiorum eandem pœnam, quæ in illum fuerit irrogata, ſuſtineant: ut hac legis noſtræ ſeveritate perterriti, metu pœnæ deſinant ſacrificia interdicta celebrare. Quod ſi vir clariſſimus Rector provinciæ poſt accuſationem legitimam & poſt crimen in cognitione convictum, tantum ſcelus diſſimulaverit vindicare: quinquaginta libras auri ipſe Judex, quinquaginta etiam Officium ejus confeſtim fiſco noſtro inferre cogatur. Dat. Prid. Id. Novemb. MARTIA. A. & ADELPHIO CONSS. 451.

De his, quæ Paganis interdicta ſunt, non pertentandis.

8. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Dioſcoro P. P.

NEmo ea quæ ſæpius Paganæ ſuperſtitionis hominibus interdicta ſunt, audeat pertentare: ſciens, quod crimen publicum committit, qui hæc auſus fuerit perpetrare. In tantum autem hujusmodi facinora volumus eſſe reſecanda, ut etiamſi in alieno prædio vel domo aliquid tale perpetretur, ſcientibus videlicet dominis, prædium quidem, vel domus ſanctiſſimis juribus ærarii addicentur [8]: domini vero pro hoc ſolo, quod ſcientes conſenſerint ſua loca talibus contaminari ſceleribus, ſi quidem dignitate, vel militia quadam decorantur, amiſſione militiæ, vel dignitatis, necnon rerum ſuarum proſcriptione plectentur: privatæ vero conditionis vel plebeiæ conſtituti, poſt cruciatus corporis, operibus metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

De eo, quod paganis donatur, vel relinquitur. 1. De paganorum impietatibus puniendis.

9. *Græcæ conſtitutionis epitome ex præfata collectione & Nomocan. tit. 6. cap. 3. & titul. 12. cap. 9.*

SI [9] quid datum fuerit aut relictum locis, aut perſonis, aut ad conſtructionem Paganici erroris: urbs illud accipiet [10], in [11] qua perſonæ habitant, aut ſub qua loca ſubjacent: & expenduntur ad ſimilitudinem imperialium redituum. §. 1. Paganorum autem impietates puniunt Præſides: & quæ ſupra ſuam poteſtatem erunt, referent Imperatori.

1. De Baptiſmo. 4. De ſacrificiis. 5. Ne pagani doceant. De publica annona.

10. *Græcæ conſtitutionis epitome ex eadem collectione, & Nomocan.* [12] *titul. 4. cap. 4. & titul. 1. cap. 10.*

QUi [13] poſt ſanctum baptiſmum in errore paganorum manent, ultimo [14] ſupplicio plectuntur. §. 1. Qui vero nondum ſunt baptizati, ipſi cum liberis & conjugibus, & omnibus ſuis perducant ſe ad ſanctas eccleſias, & ſuos parvulos [15] liberos ſine mora baptizari [16] curent: majores vero prius ſcripturas ſecundum canones doceantur. §. 2. Si vero propter militiam, vel dignitatem, vel facultates habendas, fingant [17] baptizari; & liberos, aut conjuges ipſorum, aut domeſticos ſuos in errore reliquerint, & eos qui ſibi attinent, & neceſſitudine juncti ſunt: publicantur [18] & competenter plectuntur, & rempubl. non attingunt. §. 3. Si vero non ſint baptizati, nec participes erunt in ulla parte reipublicæ, neque domini erunt rerum mobilium, vel immobilium, ſed fiſcus ipſas vindicabit, & congrue punientur, & exulabunt. §. 4. Si autem apparuerint ſacrificantes, aut idololatrantes, ut [19] Manichæi puniuntur. §. 5. Non docent autem pagani qualemcunque doctrinam, neque publica fruuntur annona, nec ſecundum ſacram quidem formam.

TIT. XII.

DE [20] HIS, QUI AD ECCLESIAM [21] CONFUGIUNT [22], VEL IBI EXCLAMANT [23], [ET NE [24] QUIS AB ECCLESIA EXTRAHATUR].

De Judæis.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Archelao P. Auguſtali.

JUdæi [25] qui reatu aliquo, vel debitis fatigati ſimulant ſe Chriſtianæ legi velle conjungi, ut ad Eccleſias confugientes evitare poſſint crimina [26], vel pondera debitorum, arceantur: nec ante ſuſcipiantur, quam debita univerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demonſtrata purgati. Dat. 5. Kalend. Jul. *Conſtantinop.* CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

Ne confugientes ad ſacras eccleſias inde abducantur.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Jovino P. P.

FIdeli devotaque præceptione ſancimus, nemini licere ad ſacroſanctas Eccleſias confugientes abducere [27]: ſub hac videlicet definitione, ut ſi quisquam contra hanc legem venire tentaverit, ſciat ſe majeſtatis [28] crimine eſſe retinendum. Dat. 10. Kal. Apr. CONSTANTIN. & CONST. COSS. 414.

De ſpatio ad tuitionem confugientium conceſſo, & de armis.

Extat quidem hæc conſtitutio Græca integrior in 3. Synodi actis, ſed qualem Theodoſius, & poſt eum Juſt. in ſuum Cod. retulit, demptis videlicet proœmiis & epilogis, talem ex Cod. Theod. edidimus.

3. Impp. THEODOSIUS & VALENTINIANUS AA. Antiocho P. P.

PAteant [29] ſummi Dei templa timentibus: nec [30] ſola altaria [31] & oratorium [32] templi circumjectum, qui [33] eccleſias quadripartito parietum ſeptu concludit, ad tuitionem confugientium ſancimus eſſe propoſita: ſed usque ad extremas fores Eccleſiæ, quas oratum geſtiens populus primas ingreditur, confugientibus aram [34] ſalutis eſſe præcipimus: ut inter templum, quod parietum deſcripſimus cinctu, & poſt loca publica; [& [35]] januas primas eccleſiæ, quicquid fuerit interjacens, ſive [36] in cellulis, ſive in domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. Nec in extrahendos eos conetur quisquam ſacrilegas manus immittere: ne qui hoc auſus ſit, cum diſcrimen ſuum videat, ad expetendam opem ipſi quoque confugiant. Hanc autem ſpatii [37] latitudinem ideo indulgemus, ne in ipſo Dei templo, & ſacroſanctis altaribus [38] confugientium quemquam mane vel veſpere cubare, vel pernoctare liceat: ipſis hoc Clericis religionis cauſa vetantibus: ipſos qui confugiunt, pietatis ratione ſervantibus. §. 1. Arma quoque in quovis telo, ferro, vel ſpecie, eos qui confugiunt, minime intra eccleſias [39] habere præcipimus: quæ non modo a ſummi Dei templis [40] ac divinis altaribus prohibentur, ſed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus. §. 2. Proinde ii qui ſine armis ad ſanctiſſimum Dei templum, aut ad ſacroſanctum altare, ſive usquam gentium, ſive in hac alma urbe confugiunt, ſomnum intra templum, ſive ipſum altare, vel omnino cibum capere absque aliqua eorum injuria, ab ipſis clericis arceantur, deſignantibus ſpatia, quæ in Eccleſiaſticis ſeptis eorum tuitioni ſufficiant, ac docentibus capitalem [41] pœnam eſſe propoſitam, ſi qui eos conentur invadere. Quibus ſi perfuga non adnuit, neque conſentit, præferenda humanitati religio eſt, & a divinis ad loca quæ diximus turbanda temeritas. §. 3. Hos vero, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, præmonemus: dein ſi telis cincti, quovis Eccleſiæ loco, vel ad templi ſepta, vel circa, vel extra ſint; ſtatim eos ut arma deponant, auctoritate Epiſcopi a ſolis Clericis ſeverius conveniri præcipimus, data eis fiducia [42], *quod religionis* [43] *nomine melius, quam armorum præſidio muniantur.* Sed ſi Eccleſiæ voce moniti, poſt tot tantorumque denunciationes noluerint arma relinquere, jam clementiæ noſtræ apud Deum & Epiſcopum cauſa purgata, armatis ſi ita res exegerit intromiſſis, trahendos ſe abſtrahendosque eſſe cognoſcant, & omnibus caſibus eſſe ſubdendos. Sed neque Epi-

1 *Pars ultima legis* 24. *C. Theod. h. t.* 2 Gentiliſmus ſimplex capitis ſupplicio non punitur, ſed certis tantum caſibus, vide *l.* 1. §. 2. Ʒ. *h. t. l.* 7. *verſ. Quisquis.* J. & *l.* 10. J. *h. t.* 3 *Subint.* Curiarum, de quibus dixi *l.* 5. Ʒ. *de epiſc. audient.* 4 *Syn. Baſil.* 1. *tit.* 5. περὶ θυσιῶν *c.* 12. 5 Paganorum ſuperſtitio hic funditus tollitur: Jubentur enim delubra claudi. Prohibentur etiam honores ſimulachris reddi, poſtes templorum ſertis redimiri, ignes aris accendi, thura in aris adoleri, victimæ cædi, vina pateris libari. Prohibet etiam hæc conſtitutio religionem vocari eorum ſacrilegium, & pœnam mortis in eum, qui ſecus fecerit, indicit. 6 Nota ceremonias, & cultus ſimulachrorum. 7 *l.* 1. §. 2. Ʒ. *h. t.* 8 Fiſcus bonorum Principum non tantum ſpoliis hoſtium, ſed & gentilium ſacerdotum damnis augetur. 9 Interpretatio Contii. 10 Hinc illa Symmachi querela: Oro vos, juſtitiæ ſacerdotes, ut urbis veſtræ ſacris reddatur privata ſucceſſio, dictent teſtamenta ſecuri, & ſciant ſub Principibus non avaris ſtabile eſſe quod ſcripſerint &c. 11 Vide *l.* 16. *in fin. ff. de uſu & uſufr. leg.*

12 Exſtat apud autorem Synopſeos 1. *tit.* 1. *cap.* περὶ ἑλλήνων. 13 Interpretatio Contii. 14 Apoſtatæ ultimo ſupplicio puniuntur, vid. *l.* 5. Ʒ. *de apoſtatis.* 15 Pædobaptiſmus hic probatur. 16 Baptiſmus gentilibus imperatur. 17 Adde *l.* 18. *in pr. verſ. Si vero.* Ʒ. *de hæreticis.* 18 Pœna recuſantis baptiſmum, adde *parag.* 3. 19 Id eſt, ſummo ſupplicio, *l.* 11. 12. Ʒ. *de hæreticis.*

20 V. *Synopſ. Baſil.* 5. 9. *C. Th.* 34. *c. eos.* 6. *diſt.* 87. *quæſt.* 4. *c. reum.* 9. 2. *Harm.* 9. hic titulus non eſt in uſu apud Gallos. Solent etiam delinquentes, & debitores in Eccleſiis capi ſalvo jure redintegrandi, ſi recte confugerint. vid. Lucium 1. *Placit.* 2. Papon. *Arreſt.* 1. *num.* 17. 18. 19. *ad* 24. Rebuff. *in proœm. conſtit gl.* 5. *n.* 40. Idem *in tractatu immunitatis eccleſiaſticæ*, *t.* 2. diſſerit de immunitatis etymo, cauſis, locis, perſonis, pœnis, judice, & effectu. 21 Eccleſias. *C. Theod. eod.* Hal. 22 Confugæ hi dicuntur, *l.* 22. §. 1. Ʒ. *de epiſcop. & cleric.* refugæ, *l.* 6. §. 1. J. *h. t.* 23 Vid. *l.* 5. *in pr.* J. *h. t.* 24 Aſyli jus tributum Eccleſiis hoc titulo: de templorum violatione vid. Damhouderium *in praxi Criminali*, *cap.* 106. 25 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* 26 Judæi criminum rei, vel debitores, jure aſyli non fruuntur. 27 An debitor in loco ſacro arreſtari poſſit, vid. Peckium *cap.* 6. *de jure ſiſtendi*, *num.* 1. 2. Goth. Huc adde, confugientem ad ſacerdotem deferentem corpus Chriſti minime poſſe capi, qua de re vide Hoſtienſ. *in cap. ſane. ext. de celebr. miſ.* Alexand. *ad rubric. ff. de nov. oper. nunt. col.* 4. Joan. Fabrum *in* §. *filium. Inſtit. de his, qui ſui vel alien. jur.* Alciatum *lib.* 2. *parerg. cap.* 24. & Guidon. Papæ *q.* 121. Mod. 28 Confugam qui ex eccleſia abducit, tenetur majeſtatis; alibi verberatus, & detonſus deportatur. *l.* 2. J. *de crimine ſacrilegii.* *Synopſis Baſil.* 5. *tit.* 5. *ex lib.* 60. *tit.* 45. *c.* 17. 29 *l.* 4. *C. Theod. h. t. Synopſis Baſil.* 5. *tit.* 5. *c.* 11. 2. *Harm.* 9. 30 Templi Conſtantinopolitani deſcriptionem obſerva. 31 Θυσιαστήρια. 32 Καὶ τὸν εὐκτήριον ναόν. Lex Græca, 5. *C. Theod. h. t.* alias τὸν εὐκτήριον ναῦ. vid. Cuj. 2. *obſ.* 29. 33 Hoc innuit quatuor parietibus ſeptum fuiſſe oratorium templi. 34 *Novell.* 17. *c.* 7. ἐλέου βωμὸν, id eſt, miſericordiæ: quale fuit Athenis. Theophil. *Inſtit. de jure natur.* §. 1. *in fin.* Pauſanias *in Atticis.* Alibi etiam fit mentio aræ ſalutis. Theod. & Valentin. imperatores, βωμὸν σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασι, ἣ ἀρχαιότης ἀνέθηκε. hoc refer illud Euripidis *in Andromach.* ἕζει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν, δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν. Chremes apud Terentium *Heautontim. act.* 5. *ſcena* 2. Nec tu aram tibi, neque precatorem pararis. De aris plura vide apud Ferrandum 2. *explic.* 14. 35 Hæc particula ſupereſt. 36 Εἴτε ἐν οἰκίαις ἢ κήποις, ἢ αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν στοαῖς, ut hinc conſtet templi Conſtantinopolitani eam fuiſſe faciem: Priorem altaribus, & oratoriis deſtinatam eamque quadruplici muro diſtinctam a poſteriore. de qua mox: Poſteriorem vero occupatam cellulis, ſive domibus eorum, qui Eccleſiæ miniſtrabant, ſed & eorum hortulis, balneis, areis & porticibus. Hanc poſteriorem rurſus partem fores & januas habuiſſe. quæ hic extremæ fores Eccleſiæ, & januæ primæ Eccleſiæ verſus loca publica dicuntur. Fuerit igitur (ut veterem illam rationem templi cum noſtris conferamus) pars illa prior ea, quam noſtri appellant, *l'Egliſe*, *& le temple.* Poſterior, quam nos vocamus *le Cloiſtre.* In utramvis partem rei confugerant, ad Eccleſiam confugiſſe dicebantur: & confugii ſeu aſyli jure fruebantur. 37 Supradicti: alterius fit mentio, puta triginta paſſuum a foribus Eccleſiæ *in can. definivit.* 35. *cauſ.* 17. *quæſt.* 4. & *ibid. can. in conſtituimus.* 36. domibus Epiſcopalibus idem conceſſum. 38 Θυσιαστηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν, id eſt, in altaribus manere, veſci, cubare, vel pernoctare. Græci ita legunt in eccleſ. ἐσθίειν ἢ ὑπνοῦν. 5. *Ecl.* 5. *cap.* 11. 39 Arma a templis prohibentur. 40 Sed apud epiſcopos deponant. *Eclog. d. lo. c.* 41 Pœna confugas invadentium. 42 Ἐλπίδος καὶ ὅρκου. 43 Confugæ religioni magis, quam armis innixi.

ſcopo

ſcopo inconſulto [3], nec ſine noſtra ſive judicum in hac alma urbe, vel ubicunque juſſione, armatum quempiam ab eccleſiis abſtrahi oportebit, ne ſi multis paſſim hoc liceat, confuſio generetur. Dat. 10. Kal. April. *Conſt.* ANTIOCHO V. C. CONS. & [2] qui fuerit nuntiatus. 431.

De ſervis.

4. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Imperio [3] P. P.

SI [4] ſervus [5] cujusquam in Eccleſiam altariave armatus, nullis hoc ſuſpicantibus, inopinatus irruerit, exinde protinus diſtrahatur, vel continuo domino, vel ei, unde eum tam furioſa formido proripuit, indicetur, eique mox abſtrahendi copia non negetur. Sed ſi armorum fiducia reſiſtendi animos inſania impellente, conceperit, abripiendi [6] extrahendique eum domino, quibus id poteſt efficere viribus concedatur. Quod ſi illum etiam configi [7] in [8] concertatione pugnaque contigerit, nulla erit ejus noxa, nec conflanda criminationis relinquetur occaſio, ſi is, qui ex ſtatu ſervili in hoſtilis, & homicidæ conditionem tranſiliit, ſit occiſus. Dat. 5. Kal. April. VALERIO, & [AETIO [9]] CONSS. 432.

De ſeditione, conclamationibus, tumultu, impetu, conventiculis.

5. Imp. MARCIANUS A. ad populum.

DEnunciamus vobis omnibus: ut in ſacroſanctis Eccleſiis, & in aliis quidem venerabilibus locis, in quibus cum [10] pace & quiete vota competit celebrari, abſtineatis ab omni ſeditione: nemo conclamationibus [11] utatur: nemo moveat tumultum, aut impetum committat, vel conventicula [12] collecta multitudine in qualibet parte civitatis, vel vici, vel cujuscumque loci colligere ac celebrare conetur. Nam ſi quis aliquid contra leges a quibusdam [ſibi] exiſtimet perpetrari, liceat ei adire Judicem, & legitimum poſtulare præſidium. Sciant ſane omnes: quod ſi quis contra hujus Edicti normam aut agere aliquid, aut ſeditionem movere tentaverit, ultimo ſupplicio ſubjacebit. Dat. 3. Id. Jul. ipſo MARTIANO A. & ADELPHIO CONSS. 451.

Ne quis de Eccleſia pellatur, vel trahatur: de rebus victualibus & veſtibus & quiete. 1. De monitione judicis, 2. Et de eo, qui latet intra fines eccleſiæ, repræſentando. 3. Si monitus reſpondeat, 4. vel non. 5. 6. De officio œconomi, vel defenſoris eccleſiæ.

6. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

PRæſenti [13] lege decernimus per omnia loca valitura (excepta hac Urbe Regia, in qua nos divinitate propitia degentes, quoties uſus exegerit, invocati, ſingulis cauſis atque perſonis præſentanea conſtituta præſtamus) nullos penitus, cujuscunque [14] conditionis ſint, de ſacroſanctis Eccleſiis, orthodoxæ fidei expelli, aut trahi, vel protrahi confugas [15], nec [16] pro his venerabiles Epiſcopos, vel religioſos Oeconomos exigi, quæ ab ipſis debeantur: his, qui hoc moliri, aut facere, aut nuda [17] ſaltem cogitatione atque tractatu auſi fuerint tentare, capitali [18], & ultimi ſupplicii animadverſione plectendis. Ex his ergo locis eorumque finibus, quos anteriorum legum præſcripta ſanxerunt, nullos expelli aut ejici aliquando patimur: nec in ipſis Eccleſiis reverendis ita quemquam detineri atque conſtringi, ut ei aliquid victualium [19] rerum, aut veſtis negetur, aut [20] requies. §. 1. Sed ſi quidem ipſi refugæ appareant in Eccleſia publice, & ſe in ſacris locis offerant, quærentibus conveniendos, ipſis ſervata locis reverentia, Judicum, quibus ſubjacent, ſententiis moneantur, reſponſum daturi, quale ſibi quisque perſpexerit convenire. §. 2. Quod ſi in finibus Eccleſiaſticis latitant, religioſus Oeconomus, ſeu defenſor Eccleſiæ, vel certe quem his negotiis commodiorem [21] auctoritas Epiſcopalis elegerit, reconditam latentemque perſonam decenter ſine ullo incommodo monitus intra fines Eccleſiæ, ſi invenitur, præſentet. §. 3. Cum autem monitus [22] fuerit in publico privatoque contractu actione civili [23]: in ejus ſit arbitrio [24], ſive per ſe, ſive (ſi magis elegerit) inſtructo ſolenniter [25] procuratore directo, in ejus Judicis, cujus pulſatur ſententiis, examine reſpondere. §. 4. Sed ſi hoc facere detrectet, aut differat: judiciorum legumque ſolitus ordo ſervetur. Itaque ſi res immobiles [26] poſſidet, poſt edictorum [27] ſolennium citationem, ex ſententia judicantis [28] usque ad modum debiti, bonorum ejus ſive prædiorum traditio, ſive venditio celebretur: Quod ſi res mobiles habet, easque extra terminos occultat Eccleſiæ, ſententia judicantis, & executoris ſollicitudine perquiſitæ, quocunque loco occultentur, erutæ, pro æquitatis tramite, modoque debiti publicis rationibus privatisque proficiant. Sane ſi intra fines habentur Eccleſiæ, vel apud quemlibet ex clericis abſconditæ, ſive depoſitæ, fuiſſe firmantur: ſtudio & providentia hæ quolibet modo ad ſacroſanctam Eccleſiam pervenientes, proferantur: ut pari æquitatis ordine, iisdem ex bonis fiſco [29], vel Reipublicæ, ſive creditoribus, & quibuscunque juſtis petitoribus ad [30] modum debiti conſulatur. Sicubi depoſitæ vel commodatæ dicuntur, inquirendi talem volumus eſſe cautelam: ut ſi ſola [31] ſuſpicione apud aliquem adſerantur abſconditæ, de ſua [32] etiam conſcientia ſatisfacere auctoritate venerabilis Antiſtitis jubeatur: adjicientes, quod ea, quæ [33] de principalibus perſonis decrevimus; [in cauſis] fidejuſſorum, ſive mandatorum, ſeu rerum ad eos pertinentium, vel familiarium, & ſociorum, ſeu participum, & omnino in iisdem cauſis obnoxiorum perſonis præcipimus obſervari: ſcilicet ſi ipſos quoque ſecum confugæ intra Eccleſiarum terminos habere voluerint: ut eorum quoque bonis publica [34] debita privataque ſolvantur, & per eos rerum, ubicunque depoſitæ ſunt, procedat inquiſitio. Et hæc quidem de ingenuis liberisque perſonis. §. 5. Sane, ſi ſervus, aut colonus, vel adſcriptitius, familiaris [35], ſive libertus & hujusmodi aliqua perſona domeſtica [36], vel conditioni ſubdita, conquaſſatis [37] rebus certis atque ſubtractis, aut ſeipſum furatus [38], ad ſacroſancta ſe loca contulerit: ſtatim a religioſis Oeconomis ſive defenſoribus, ubi primum hoc ſcire potuerint, per eos videlicet, ad quos hoc pertinet, ipſis præſentibus, pro Eccleſiaſtica diſciplina & qualitate commiſſi, aut ultione competenti, aut interceſſione humaniſſima procedente remiſſione veniæ [39], & ſacramenti [40] interventione ſecuri ad locum ſtatumque proprium revertantur: rebus, quas ſecum habuerint, reformandis [41]: diutius enim eos in Eccleſiis non convenit morari, ne patronis ſeu dominis per ipſorum abſentiam obſequia juſta denegentur, & ipſi per [42] incommodum Eccleſiæ egentium & pauperum [43] alantur expenſis.

§. 6. Inter hæc autem quæ ſedulo ad religioſi Oeconomi ſive defenſoris Eccleſiæ ſollicitudinem curamque reſpiciunt, erit etiam illud obſervandum, ut ſingulorum intra Eccleſias confugientium perſonas [44], cauſasque inceſſanter conquirant: deinde judices, vel eos, ad quos cauſæ & perſonæ pertinent, inſtantius inſtruant; & æquitati convenientia diligentius exequantur. Dat. Prid. Kal. Mart. LEONE A. III. CONS. 466.

De magiſtratibus adeundis, & Eccleſiis non turbandis. De Imperatore per Archiepiſcopum inſtruendo.

7. Græcæ conſtitutionis epitome ex Græca collectione Eccleſiaſticarum conſtitutionum.

QUi [45] habet actionem aut controverſiam cum aliquo, ne turbet [46] Eccleſias per ſe aut alium, ſed adeat magiſtratus. Si vero Imperatore in criminibus opus habeat, per Archiepiſcopum ipſum inſtruat. Adverſus hæc faciens caſtigatur.

De exclamatione. 1. De eo, qui propter potentem perſonam ad Eccleſiam confugit.

8. Græcæ conſtitutionis epitome ex eadem collectione.

QUi [47] Imperatore ad magnam Eccleſiam in feſto procedente exclamatione [48] uſus fuerit: excidet re ſperata, & per præfectum ejectus caſtigabitur. §. 1. Qui vero propter potentem perſonam ad Eccleſiam confugit: doceat imperatoriam majeſtatem per Archiepiſcopum & Eccleſiæ defenſores.

1 Qua cautione confugæ extrahi poſſunt. 2 Et *Baſſo.* & *in C. Theod.* 3 *Hierio. P. P. C. Theod.* 4 Pars legis 16. *C. Th. eod. Synopſ. Baſil.* 5. *tit.* 5. *c.* 11. *ex l.* 6. *tit.* 3. *c.* 17. §. 4. *l.* 6. §. 5. *J. h. t.* 5 V. Alciat. 2. *parerg.* 45. & Othon. Friſingenſem 4. *Chronic.* 6 Captura, ut fieri & cujus juſſu fieri debeat, qui capi poſſunt, vid. Boſſium *tit. de cap.* 3. Papon. 2. *not.* 7. *c. Forme de proceder au criminel.* Clar. 1. *ſentent* §. *ult. q.* 28. Nemo diligentius ea de re Peckio ſcripſit, quem vide paſſim *in tract. de jure ſiſtendi.* 7 Hinc oritur quæſtio, an fugientes reos homines liberos liceat officiali vulnerare: de qua vide late Grammaticum *decif.* 41. & de legis hujus origine conſule etiam Alciatum *Parerg. lib.* 2. *cap.* 45. Mod. 8 Qui alicujus corporaliter prehendendi juſtam cauſam habuit, ſi adverſarium reluctantem ac pugnantem, in concertatione interfecerit, impune id fecerit. *ut hic. arg. l.* 29. §. *penult. in fin. ff. ad leg. Aquil. l. ult. J. quando liceat unicuique ſe ſine judice.* Marſil. *l.* 1. *ff. de ſicar. num.* 62. Id ita ſervari refert Clarus 5. *ſent.* §. *ult. in princ.* addit tamen, apparitori judicis id non permitti, ſi reum poſſit alio modo prehendere: Quin reum impune apparitori reſiſtere poſſe, diploma prehenſionis permiſſæ, aut officii ſui inſignia publica non oſtentanti. Addit etiam judici reſiſti poſſe, quoties ad inſtar privati procedit, *l.* 170. *ff. de reg. jur.* 9 Et qui fuerit nunciatus in *C. Theod.* 10 *Novell.* 123. *cap.* 31. 11 Exclamare in eccleſiis non licet, *l. ult. in pr. J. h. t.* adde *epigraphen tituli*, id enim ad earum venerationem pertinet. adde *quæ ſcripſi ad Feſtum in peſcito linguam.* adde Ambroſium 3. *de velandis virginibus.* Collectanea Benedicti Levitæ, 6. *c.* 173. & 193. Arrian. 4. Epictet. 3. 12 Cujacius legit *conventiculas. in l. Hac edictali, de Feudis* 2. *tit.* 53. 2. Conventiculæ cœtus illiciti. Conventicula prohibentur. vid. *l.* 2. *ff. de colleg. & corp. l.* 15. *S. de epiſc. & cleric.* 13 V. Jaſ. *in l. vinum. n.* 6. *ff. ſi certum.* Boër. *decif.* 109. Guid. Pap. *quæſt.* 121. Alc. 3 *præſum.* 33. Coraſ. 5. *Miſcell.* 23. 14 Etiam publici debitores. v. §. 4 *in fin. J. h. t.* 15 Poſſunt tamen citari in eccleſia & ſi citati non comparuerint per ſe vel procuratorem ſaltem, procedetur contra eos ad primum & ſecundum decretum. Vide Jaſonem *in l. vinum. num.* 6. *ff. ſi cert. petat.* & ibi Decium. Boërium *decif.* 109. *cum ſeq.* Guid Papæ *quæſt.* 121. Alciatum *de præſumpt. Reg* 33. Coraſ. *lib.* 5. *miſcellan. cap.* 23. Mod. Confugæ ſunt, qui ad eccleſias confugiunt. *l* 22 §. 1. *S. de Epiſc. & Clericis.* 16 Videbatur enim æquum, locum dari clarigationi, & repreſaliis. 17 Nuda cogitatio, nudusque tractatus interdum punitur vid. quæ not ad *l.* 18 *ff. de pæn.* quod in Gallia præciſe locum non habet, ut ſcripſi *ad l.* 5 *S de epiſcop. & cleric.* 18 Eccleſiæ immunitatem violans, jure civili ſummo ſupplicio punitur, *ut hic.* Jure canonico, pœna arbitraria *c. non minus.* 4. *c. adverſus.* 7. *extr. de immunitate eccleſ* 19 Victus verbo quid contineatur, vid quæ not. ad *l.* 43. *ff. de verb ſign.* adde Michaelem Griſſum, *l. ſent.* §. *legatum quæſt* 22. ubi inter cætera de alimentis hoc tradit ex communi opinione, Pharmaca alimentorum vocabulo comprehendi: alimentorum legatarium non cogi ad habitandum cum herede: non teneri eidem obſequium domeſticum præſtare. 20 Hoc verbo tectum intelligunt. His enim tribus vita ſuſtinetur, victu, veſtitu, & tecto. 21 Quo commodius actus exerceri poteſt, eo melius. 22 Id eſt, citatus in civili judicio. Citari ſeu vocari in Eccleſia quis poteſt, at non extrahi aut rapi. Vis aſyli hæc eſt, ut inde inviti non extrahantur. Sic invitus nemo domo extrahitur. *l.* 18. *l.* 21. *ff. de in jus.* Si quis tamen aditum ad ſe præbuerit, aut [illegible] publico conſpectus fuerit, in jus vocari poterit. *l.* 19. *d. tit.* 23 In criminali [illegible] *pen.* §. *ult. ff. de publ. jud.* 24 Vid. *l.* 26. *J. de procurat.* 25 De hac ſolennitate, vid. *Inſtit. de ſatisd.* 26 Diſcuſſis primo mobilibus, *l.* 15. § 2. *ff. de re jud.* qui tamen ordo apud Gallos non ſervatur, apud quos creditor ab immobilibus inchoare poteſt, ex ſtatuto Curiæ & edicto regis Franciſci I. anno 1539. vid Guid. Pap. *decif* 218 niſi de re minoris vigintiquinque annis agatur: adeo ut omiſſa illa diſcuſſione, prædium minoris pluris licitanti ſolennibus programmatis propoſitis addictum, ſenatusconſulto ſit ablatum. Lucius 7. *Placit.* 2. *num.* 3. 27 Plura enim requiruntur, vid. *l.* 68. *ff. de jud.* adde Cujac. 20. *obſ.* 11. 28 Olim, fiebat miſſio in univerſa bona: hodie, pro rata debiti. *Nov.* 53. *c.* 4. *in fin.* 29 Vid. tamen *Nov.* 17 *c.* 7. §. 1. Edictum Juſtiniani 13. *c. ult.* §. 3. 30 Eſt enim iniquum alterius incommodo, & jactura quem locupletari. 31 Sola ſuſpicio contrectationis rei alienæ ſufficiens eſſe poteſt, ut quis cogatur jurare. 32 De ſua quisque conſcientia jurare, juſta de cauſa, cogi poteſt, *l.* 6. *J. de proc. l.* 3. *J. de reb. credit. l.* 21. *verſ. ſin autem dicat. J. de fid. inſtrum. l.* 26. *in fin. J. de uſur. l. ult.* §. 10. *J. de jur. delib. l. ult. in fin. J. de bon. auth. l.* 4. §. 3 *ff. de edend.* 33 Jurare ſi perſonæ extraneæ reo principali coguntur, multo magis rei fidejuſſor, mandator, familiaris, ſocius, ejusque particeps. 34 Aſyli jure non tantum privatus, ſed & publicus debitor frui poteſt? (& ita jus illud ad cujuscunque conditionis homines pertinet, *in pr. S. h. t.*) nec eorum nomine epiſcopi convenientur, §. *eod.* qua in re allegatur lex, 1. *C. Theod. eod* in cauſa tamen tributorum aliud omnino eſt, nec ſervatur jus aſyli. Tenetur etiam œconomus & epiſcopus, ſi confugas non exhibuerit, *Nov.* 17. *c.* 7. §. 1. & *edicto Juſtin* 10. *c* 1 & *edict.* 13. In criminalibus cauſis non ſervatur jus aſyli *d. Novell.* 17 *c.* 7. *in pr* 37. *verſ. Carthaginienſis.* 117 *c. ult.* §. *Quia vero.* Imo ex altari extrahi poſſunt confugæ. *Conſtant. in Nov.* περὶ φονευόντων μετὰ ξίφους. Fuerunt aſyla apud Judæos, ſed iis tantum proderant, qui nolentes ac præter voluntatem ſanguinem alienum effuderant. *Exod.* 21. *v.* 13. *Num.* 35. *v.* 11. *Deuter.* 4. *v.* 41. & *cap.* 19. *v.* 2. *Joſ* 19. *v.* 2. 3. *Reg.* 1. *v* 2. 35 Familiaris, *l* 20. *J. qui accuſare*, *l.* 25 §. 2. *ff. de ædil l.* 1 §. 18 *ff. de vi & vi armata*, id eſt, ſervus. Hi enim antiquitus familiares: ut domini ipſi, patresfamilias, Seneca 6. *epiſt.* 47. Macrob. 1. *Saturn* 11. i. e. ſuſcepti, Petrus Pith. *in notis Moſaic. c.* 9. de ſuſceptis alibi dixi. 36 Domeſticæ perſonæ cenſentur ſervi, coloni, adſcriptitii, familiares, liberti. qui domeſtici, vid. *l.* 24 *ff de teſtibus. l.* 11. §. 1. *ff. de pœnis. l.* 3. *J. de teſtib.* 37 Convaſatis, Contius *in editione Pariſienſi.* Aſyli jure fures inſignes non fruuntur, & ita intellige *c. reum.* 9. *cauſ.* 17. *quæſt* 4. Sane quoque interpretari oportet capitulum *inter alias.* 6. *extr. de immun. eccl.* quo ex Eccleſia prohibetur extrahi quilibet reus, quantacunque gravia maleficia perpetraverit. Paulo poſt enim Innocentius excipit publicos latrones, & nocturnos agrorum populatores. 38 Id eſt, fugitivus. *l.* 1. *J. de fugitivis.* 39 Vid. quæ not. ad *Novell.* 117. *c.* 14. 123. *c.* 35. 5. *c.* 2. 40 Clerici interdum jurare coguntur. 41 Reſtituendis. 42 Confugas expenſis Eccleſiæ alendos hic locus oſtendit. 43 Bona Eccleſiæ, bona pauperum, *l.* 2. *in pr. S. de Epiſcop. & Cler.* 44 Jus enim variatur pro ratione circumſtantiarum. vid. *l.* 16. §. 1. *ff. de pœnis.* 45 Interpretatio Contii. 46 Vid. *l.* 5. *ſupr. h. t.* 47 Interpretatio Contii. 48 Vid. *l.* 5. *ſupr. h. t.*

TIT. XIII.

DE [1] HIS QUI IN ECCLESIIS [2] MANUMITTUNTUR.

Dominus coram antistite & plebe potest servum suum manumittere, scriptura interveniente. Salic.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Protogenem Episcopum.

Jamdudum [3] placuit, ut in Ecclesia [4] Catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis [5] adsistentibus Christianorum Antistibus id faciant: ut [6] propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent: unde a vobis quoque ipsis non immerito dandæ & relinquendæ sunt libertates, quo quisque vestrum pacto voluerit, dummodo vestræ voluntatis evidens appareat testimonium. Dat. 6. Id. Jun. SABINO & RUFINO CONSS. 316.

Clericis permittitur inter vivos, & in ultima voluntate servos suos manumittere, & plenam libertatem consequuntur. Salic.

2. Idem A. Osio.

Qui [7] religiosa mente in Ecclesiæ gremio servis suis meritam concesserint libertatem, eandem eo [8] jure donasse videantur, quo civitas Romana solennitatibus decursis dari consuevit. Sed hoc duntaxat his, qui sub aspectu Antistitum dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut cum suis [9] famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu Ecclesiæ ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verumetiam cum postremo judicio dederint libertates, seu quibuslibet [10] verbis dari præceperint; ita ut ex die publicatæ voluntatis sine aliquo juris teste, vel interprete competat directa libertas. Dat. Kalend. [11] Maji, CRISPO C. II. & CONSTANTINO C. II. CONSS. 322.

TIT. XIV.

DE LEGIBUS [12], ET CONSTITUTIONIBUS [13] PRINCIPUM [14], ET EDICTIS.

De interpretatione inter æquitatem & jus.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Basso, Præfecto Urbi.

Inter [15] æquitatem, jusque [16] interpositam interpretationem nobis solis [17] & oportet & licet inspicere. Dat. 3. Non. Decemb. SABINO & RUFINO CONSS. 316.

De privilegiis.

2. Impp. THEOD. & VALENT. C. ad Senatum.

Quæ ex [18] relationibus [19] vel suggestionibus Judicantium, vel consultatione in commune florentissimorum sacri nostri palatii procerum auditorum introducto negotio statuimus, vel quibuslibet Corporibus, aut Legatis, aut Provinciæ, vel civitati, aut Curiæ donavimus: nec [20] generalia jura sint, sed leges [21] faciant his [22] duntaxat negotiis atque personis, pro quibus fuerint promulgata, nec ab aliquo retractentur [23]: notam infamiæ subituro eo, qui vel astute [24] ea interpretari voluerit, vel impetrato impugnare rescripto, nec habituro fructum per surreptionem [25] eliciti, & Judice, si dissimulaverit, vel ulterius litigantem audierit, vel aliquid allegandum admiserit, & sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit [26], triginta librarum auri condemnatione plectendo. Dat. 8. Id. Novemb. THEODOSIO A. XI. & VALENTINIANO Cæsare CONSS. 425.

Species Constitutionum.

3. Iidem AA. ad Senatum.

Leges [27] ut [28] generales ab [29] omnibus æquabiliter in posterum observentur, quæ [30] vel missæ a nobis ad venerabilem cœtum [31] Oratione conduntur, vel [32] inserto *Edicti* [33] vocabulo nuncupantur: sive eas nobis spontaneus [34] motus ingesserit, sive [35] precatio, sive relatio, vel lis mota legis occasionem postulaverit. Nam satis est *Edicti* eas nuncupatione censeri vel per omnes populos judicum programmatibus divulgari: vel expressius continere, *Quod Principes censuerint ea, quæ in certis negotiis statuta sunt, similium quoque causarum fata* [36] *componere*. † Sed & si *Generalis lex* vocata est, vel *ad omnes* jussa est *pertinere*, vim obtineat Edicti: interlocutionibus, quas in uno negotio judicantes protulimus, vel postea proferemus, non in commune præjudicantibus: nec his, quæ specialiter quibusdam concessa sunt Civitatibus, vel Provinciis, vel Corporibus, ad generalitatis observantiam pertinentibus. Dat. 8. Id. Nov. *Ravennæ*, THEOD. A. XII. & VALENTINIANO A. II. CONSS. 426.

De Principe soluto legibus.

4. Iidem AA. ad Volusianum P. P.

Digna [37] vox est majestate Regnantis, *legibus alligatum* [38] *se* Principem profiteri [39]. † Adeo de [40] auctoritate juris nostra pendet auctoritas. Et revera majus [41] Imperio est, submittere legibus Principatum. Et oraculo [42] præsentis edicti, quod nobis licere non patimur, [aliis [43]] indicamus [44]. Dat. 3. Id. Jun. *Ravennæ*, FLORENTIO & DIONYSIO CONSS. 429.

De eo, quod est contra legem, vel in fraudem legis.

5. Iidem AA. Florentio P. P.

Non [45] dubium est, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem [46]. Nec pœnas insertas legibus evitabit, qui se contra juris sententiam sæva [47] prærogativa verborum fraudulenter excusat. † Nullum [48] enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente. Quod ad omnes etiam legum interpretationes tam veteres, quam novellas trahi generaliter imperamus: ut legislatori quod fieri non vult, tantum prohibuisse [49] sufficiat: cætera [que] quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere: hoc est, ut ea, quæ lege fieri prohibentur [50], si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur: licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit *inutile esse debere quod factum est*: Sed & si quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente lege factum est, illud quoque cassum [51] atque inutile [52] esse præcipimus. §. 1. Secundum itaque prædictam regulam, qua ubicunque [non] servari factum [53] lege prohibente censuimus, certum est nec stipulationem hujusmodi tenere, nec mandatum ullius esse momenti, nec sacramentum [54] admitti. Dat. 7. Id. April. *Constantinop.* THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

1 De manumissionibus in Ecclesia, *C. Theod. lib. 4. tit. 7.* adde Ulpian. *tit. 1. §. 8. l. 1. in fin. l. 2. J. comm. de manumiss.* & Gajum 1. *Inst.* 1. § 2. *Concilium Africanum* 1. Theoph. *Instit. de libertinis* 1. Harm. 18. §. 9. Livium 2. Plutarchum *in Poplicola*. 2 4. *C. Th. 7.* Gajus 1. *Instit.* 1. §. 2. 3 Hoc tamen genus manumissionis tribuitur Constantino patri Constantii 1. *histor. tripar.* 9. 7. Nicephor. 16. 4 Civitas Romana, nonnisi solennibus decursis conferebatur, vel in comitiis Romanis vel in templo Feroniæ Deæ, in quo servi capite raso, pileum libertatis insigne accipiebant. Servius ad Virgilium 8. *Æneidos*. Id autem valde molestum erat. 1. *Harm.* 18. 5 Et antistitis. *l. unic. C. Theod. h. t.* manumissionis hoc genus constat successisse in locum ejus, quæ per censum fiebat. adde *l. 2. J. h. t. §. 1. Inst. de libert.* adde Ulpian. 1. §. 8. 6 Sensus est, plena & justa libertas in Ecclesiis conferri potest, teste populo & signatore episcopo. De servorum in Ecclesia manumissione, vid. Forn. 1. *select.* 4. 7 *l. 1. C. Theod. h. t.* 8 Civitas Romana, quo jure olim certis solennitatibus decursis deferebatur, eodem hodie deferri potest in Ecclesia. 9 Clerici servos habere possunt, nec enim pugnat cum libertate Christiana, quæ est spiritus, servitus corporalis. vid. *epist. ad Philemonem.* 10 Clericorum servi quibuscunque verbis, quacunque scriptura, quocunque loco etiam absente Episcopo cives fieri possunt. 11 14. *Kalend. C. Theod.*

12 1. *D.* 3. 1. *C. Theod.* 1. *Harm.* 1. 13 1. *D.* 4. *περὶ διατάξεων*, 2. *Ecl.* 20. *de novis constitutionibus*, adde *Nov.* 17. & 66. Constitutionum vocabulo intellige rescripta, subscriptiones, adnotationes pragmaticas, decreta, mandata, interlocutiones, edicta. 14 De constitutionibus pontificum vid. 1. *Decret.* 2. 1. *sext.* 2. *dist.* 15. de Apostolorum canonibus *dist.* 16. de generalibus conciliis *dist.* 17. de conciliis episcopalibus *dist.* 18. de epistolis decretalibus *dist.* 18. 19. 20. 15 Vid. *l. 9. infr. h. t.* 16 Strictum scil. 17 Nec decreto opus est. Arist. 5. *Ethic* 19. sensus est, ubi lex negotium quæsitum palam definit, judex eam sequi debet, quantumvis dura sit: solius Principis est eam mitigare, *ut hic. l. 9. 11. 12. J. h. t. Nov. 43. in pr. & l. 12. §. 1. in fin. D. qui & a quibus manum.* verbis edicti inservire tutius est *l. 1. §. licet autem 20. ff. de exercitoria.* ubi vero lex scripta palam negotium non definit, judex potest ex duarum vel diversarum legum sententia, & collectione, una scil. stricti juris, altera æquitatis plena, argumentum ad facti controversi decisionem ducere, & hanc illi præferre. Huc etiam refer, quod de juris & constitutionum differentia utiliter Cujacius scripsit 7. *obs.* 20. 18 *Ἀναφορὰν μήνυσιν, καὶ κινουμένην δίκην* vocat autor Synopseos Basil. 2. *tit.* 6. *cap.* 7. relationem, suggestionem, motam litem. vid. *l. 3. infr. h. t.* precatio, relatio, lis mota. 19 Id est, appellationibus, vid. *J. in pr. de relationib.* 20 Personales, aut unius negotii constitutiones non sunt generales. Atqui leges Codicis sunt hujusmodi, ergo ad omnes non pertinent? solve: Hujusmodi rescripta legem generalem facere possunt, si animus principalis fuit, *τὸ κριθὲν ποιεῖν νομοθέτημα*, vel si legem edicti nomine nuncupavit. *l. 3. J. h. t.* 21 Privilegia sunt leges speciales. 22 Personalia tamen individuum non egrediuntur § 6. *Instit. de jure natural.* *l. 1. §. 2. D. de constitut. princ. l. 45. D. de recept. qui arbitr. l. 7. D. de exceptionibus l. 12. l. 13. D. soluto matrim.* 23 Privilegia semel concessa Princeps retractare non potest. 24 Privilegia Principum benigne interpretanda *l. 43. in pr. D. de vulg.* 25 Privilegium priori contrarium, præsumitur obreptitium, nec a judice audiendum. 26 Judex non impune colorat, id est, gratiosa relatione apud Principem utitur. 27 Quarum sit immediate mentio. 28 Etiam in personam Principis locum habent *οἱ γενικοὶ ἤγουν οἱ καθολικοὶ νόμοι. Synops. h. t. c. 9.* 1. Harm. 1. §. 39. 29 Nota ex hac lege vim, effectum, & notas legum generalium. 30 Leges generales esse his signis deprehenduntur, si ad Senatum missæ ut confirmentur: si edicti vocabulo nuncupatæ: si jussæ divulgari: si ad omnes similes causas jussæ extendi: si generales nuncupatæ: adde si in corpus juris relatæ. vid. Bald. *hic.* 31 Id est, Senatum. Senatus venerabilis cœtus, ut hic, gloriosissimus. *l. 8. in pr. infr. h. t.* 32 Id est, si legem edicti vocabulo nuncupavit. 33 *Edictum* 12. *cap.* 1. 34 Motus spontaneus Principis, qui hic dicitur Theophilo *ἐξ οἰκείας φύσεως Inst. de jure naturali*, recentioribus motus proprius, vid. *l. 23. §. similiter. J. de nuptiis. l. ult. J. de crimine sacrilegii, l. 1. J. de petit. bon. subl. l. ult. J. de cohort. princ.* 35 Vid. quæ scripsi *ad l. 1. supr. h. t.* 36 Facta. Haloand. quam lectionem probat Cujac. 16. *obs.* 9. 37 Proprium Imperatoris legibus vivere, *l. 3. J. de testament.* principem decet leges servare, *l. 23. D. de legatis* 3. adde quæ scripsi ad *l. 4. J. ad l. Falc. & Novell.* 105. *cap.* 2. §. 4. *in fin.* 38 Hinc illud Symmachi ad Imperatorem, Plus apud vos justitia quam licentia valet, Symmachus *in orat. pro veteri deorum cultu.* Illud certe multo elegantius, Principem legibus solutum non esse, sed videri. *l. 23. D. de leg.* 3. nam quod legimus legibus solutum, *l. 31. ff. de legib.* *τῶν νόμων ἐπάνω* Chrysost. *κατὰ νόμους οὐκ ἀνυπεύθυνον.* Plato. *Nov.* 105. de pœnis intellige: *ἁμαρτήσας γὰρ οὐ κολάζεται.* 1. Harm. 1. §. 48. vid. Cujac. 15. *obs.* 30. 39 Quæro igitur ad hæc: an possit Princeps revocare indultum alicui privilegium: an quando, & quatenus Princeps legibus subjectus sit: & quid dicendum sit de privilegio a principe concesso non subdito? quærenti autem respondent ad hæc plenissime Alb. de Rosat. ad hanc ipsam legem. Abbas & alii *ad c. novit. de Jud.* Baldus *in l. nupta. ff. de senat.* Felinus *in c. quæ in Eccles.* 2. *col. de constit.* & *in c. 1. 4. fallent. ib.* Ferrandus denique *lib. 2. explicat. c.* 3. Mod. 40 Principis autoritas a jure dependet, ideoque si quid Princeps statuerit, justa causa moveri præsumitur. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 8. 41 Non est Princeps supra leges, sed leges supra Principem. Plin. *in Paneg. ad Trajan.* 42 Oraculum vocat sententiam hanc auro dignam & cedro. ut apud Plin. 18. c. 6. 43 An successoribus, ut putat Accursius? An & aliis etiam non successoribus, qualescunque illi sint? quod & æquum est. 44 Honeste. Putemus tamen hoc sequentibus esse exemplo & præcepto. Vice versa, jus regium cujus fit mentio 1. *Samuel* 8. *vers.* 11 bonis regibus, nec præcepto nec exemplo, illic enim ostenditur, quid acturi sint reges reprobi, quid vitaturi sint boni. Greg. 1. *reg.* 10. *exposit.* 4. 45 Hæc lex sumpta est & interpolata ex Novella Theodosii, *ne curialis prædium alterius conducat, aut fidejussor conductoris existat*, 4. *in princip.* adde *cap.* 88. *de regul. jur. in 6.* 46 Pars legis præcipua ejus voluntas: qui contra hanc nititur, in illam committit: voluntas sententia *l. 29. D. h. t. l. 6. in fin. D. de verb. sign. διάνοια. l. 30. D. h. t.* Goth. Ad pleniam hujus legis intelligentiam præter Gothofredum videat, qui volet, Jasonem *in additionibus ad Port. Instit. quibus ex caus. manumit. non licet.* 2. *col. & in §. præterea Instit. quibus mod. jus patr. potest. solvitur.* item *ad l. 2. §. 1. num. 25. ff. solut. matr. & ad l. 1. num. 10. ff. de liber. & posthum. & ad l. 1. num. 38. de summa. trinit. ad Auth. Sacramenta puberum. col. 8. in princ. vers. quarto dicunt. si adversa. tend.* Alexandr. *in Authen. Ex causa col. 2. de lib. præter.* Socinum jun. *consil.* 47. *n. 6. vol.* 3. Mod. 47 *Ῥητὸν* scriptum *d. l. 30.* verba *d. l. 29. d. l. 6.* sæva verborum prærogativa. 48 Pacisci, convenire aut contrahere lege prohibente non possumus. *Goth.* Factum contra legem prohibitoriam ipso jure nullum est. *h. l.* Aliud tamen est in matrimonio nisi adjectum sit decretum irritans. Dec. *in cap. 2. extr. de testib. num.* 2. Zanch. *de matrimon. lib. 3. disput.* 32. Si tamen lex aliam specialem pœnam addit aut imponit, non inducetur nullitas. *l. sanctio. 41. ff. de pœnis.* Ans. 49 Is speciem fieri velle non videtur, qui genus prohibuit. Lex multa fieri non vult, quæ expressim non vetuit. Fraus fit legi, ubi id fit, quod lex non vetuit: noluit tamen *d. l. 30.* Fraus fit a re ad aliam, *l. 3. §. 3. in fin. l. 7. §. 3. D. de SC. Macedon.* a persona ad aliam, *l. 5. D. de don. inter vir. & uxor. l. 26. in fin. infr. de usuris. l. 5. §. 3. D. de autorit. tutorum. Novell. 22. cap. 27. Nov. 123. cap. 2. circa fin. l. 1. 3. infr. de pactis pignorum.* a contractu ad alium, *d. l. 5. §. 5. l. 22. l. ult. §. 1. infr. mandati.* a modo ad alium, *l. 8. §. 14. D. ad SC. Vellej.* de nomine ad aliud nomen, *l. ut. in pr. infr. de assessoribus.* de tempore ad aliud tempus, *l. 3. §. 1. D. de minor. l. 59. D. soluto* de quantitate ad aliam quantitatem; *l. 4. §. 2. D. de his, qui notant. l. 16. D. de jure patron. l. 26. §. 1. vers. Si quis autem J. de usuris.* 50 Prohibita si fiant, inutilia & pro infectis habenda; *l. 102. ff. de reg. jur.* 51 Cassum & inutile est ipso jure, quod fit lege interdicente. 52 Minus quam perfecta lex est, quæ id, quod vetat, non rescindit: ut quondam lex Cincia. Ulpian. *tit.* 1. Hodie quælibet lex est perfecta, ut *hic.* vid. Cujac. 19. *obs.* 30. adde *c. quæ contra jus.* 64. *de reg. juris in 6.* adde *Nov. 14. c. 1. in fin. ext. de lenociniis.* 53 Facere, stipulari, mandare & jurare lege prohibente, non possumus. 54 *l. 7. §. 16. ff. de pactis.* Jure Canonico mulier jurejurando renuncians exceptioni dotis alienatæ non auditur, *c. cum contingat. 28. extr. de jurejur. in 6.*

De interpretatione constitutionis favorabilis.

6. Iidem AA. Florentio P. P.

QUod favore [1] quorundam constitutum [2] est, quibusdam casibus ad læsionem eorum nolumus inventum videri. Dat. Kalend. Aug. THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De negotiis præteritis & futuris.

7. Iidem AA. Cyro P. P. & Consuli designato.

LEges [3] & constitutiones futuris [4] certum [5] est dare formam negotiis, non ad facta præterita revocari: nisi [6] nominatim, & de præterito tempore, & adhuc pendentibus [7] negotiis cautum sit. Dat. Non. April. *Const.* VALENTINIANO A. V. & ANATOLIO CONSS. 440.

Quæ observanda sunt in lege condenda.

8. Iidem AA. ad Senatum.

HUmanum esse probamus, si quid de cætero in publica privatave causa emerserit necessarium, quod formam generalem, & antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus nostri palatii, quam gloriosissimo [8] cœtu vestro, patres conscripti, tractari [9]: & si universis tam judicibus, quam vobis placuerit, tunc legata [10] dictari: & sic ea denuo collectis omnibus recenseri: & cum omnes consenserint, tunc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari: ut universorum [11] consensus nostræ serenitatis auctoritate firmetur [12]. Scitote igitur, patres [13] conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supradicta forma fuerit observata. Bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id [14] ad beatitudinem nostri imperii, & ad nostram gloriam redundare. Dat. 16. Kal. Nov. AËTIO III. & SYMMACHO CONSS. 446.

De scientia, interpretatione & emendatione legum.

9. Impp. VALENTINIAN. & MARTIANUS AA. ad Palladium P. P.

LEges [15] sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi [16] ab omnibus debent [17], ut universi præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Si quid vero in iisdem legibus latum fortassis obscurius [18] fuerit, oportet id [ab] imperatoria interpretatione patefieri, duritiamque legum nostræ humanitati incongruam emendari. Dat. 6. [19] Id. Febr. ANTHEMIO [20] CONS.

Qui tenentur legibus.

10. [21].

OMnes legibus regantur, etiam si ad divinam domum pertineant. Dat. 8. Idib. Febr. ANTHEMIO A. II. CONS. 455.

Si de novo jure dubitetur.

11. Impp. LEO & ZENO AA.

CUm de novo [22] jure, quod inveterato usu non [23] adhuc stabilitum est, dubitatio emergat: necessaria est tam suggestio [24] judicantis, quam sententiæ principalis auctoritas. Dat. 10. Kal. Maji, LEONE Juniore A. CONS. 474.

De sententia Imperatoris. 1. *De legum interpretatione & legislatione.*

12. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SI [25] imperialis majestas causam cognitionaliter examinaverit, & partibus [26] cominus constitutis [27] sententiam dixerit: omnes omnino judices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc [28] esse legem non solum illi causæ, pro qua producta est, sed & omnibus similibus [29]. Quid enim majus [30], quid sanctius [31] imperiali est majestate? vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat [32]: cum & veteris juris conditores, constitutiones, quæ ex imperiali decreto processerunt, legis vim obtinere, aperte dilucideque definiant?

§. 1. Cum igitur & hoc in veteribus legibus invenimus dubitatum, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat hujusmodi regiam interpretationem obtinere: eorum quidem vanam subtilitatem [33] tam risimus, quam corrigendam esse censuimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationem [34], sive in precibus, sive in judiciis, sive alio quocunque modo factam, ratam & indubitatam haberi: Si enim in præsenti leges condere soli [35] Imperatori concessum [36] est: & [37] leges interpretari solo dignum imperio esse oportet. Cur [38] autem ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurratur? & quare [39] omnes ambiguitates judicum, quas ex legibus oriri evenit, aures accipiunt nostræ, si non a nobis interpretatio mera [40] procedit? vel quis legum [41] ænigmata solvere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem esse concessum est? Explosis itaque his ridiculosis ambiguitatibus, tam [42] conditor, quam interpres legum solus Imperator jure existimabitur: nihil hac lege derogante veteris juris conditoribus: quia & eis hoc majestas imperialis permisit. Dat. 6. Kal. Nov. DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. XV.

DE [43] MANDATIS [44] PRINCIPUM.

An mandata non scripta valeant.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Fusignium P. P.

SI [45] quis [46] adferat cum mandatis [47] nostris secretis se venisse; omnes sciant, nemini quicquam nisi [48] quod scriptis [49] probaverit esse credendum: nec ullius dignitate terreri, sive [50] ille Tribuni, sive Notarii [51], sive Comitis [52] proferat dignitatem: sed sacras nostras literas esse quærendas. Dat. 16. Kal. Jul. *Heraclea* [53], MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. [383.]

2. Impp. [54] JUSTINUS [55] & JUSTINIANUS AA.

SAncimus [56], ne quis clarissimorum nostrorum magistratuum maximorum, vel mediorum in suis sententiis adscribat, nos divino verbo [57] *jussisse aliquem in jus duci aut exhiberi, aut aliquid diversum judicari ab iis quæ apud ipsos fiunt*: nisi [58] si de judicis adsessoris datione quæstio sit, aut de recte ferenda sententia. *Id* si acciderit, volumus ut judices in suis sententiis mentionem faciant, *se non de scripto, sed ore tantum illa aut a nobis accepisse, aut a gloriosissimo Quæstore nostri palatii, aut aliquo spectabilium referendariorum.* His tantum casibus sine scripto aliquo jussioni nostræ fidem adhiberi volumus [59].

TIT. XVI.

DE SENATUSCONSULTIS [60].

Senatusconsulta sunt servanda, & contra ea rescripta non valent, & impetrator punitur. Salyc.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Senatum.

QUamvis Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris legibus etiam idem prosequimur: adjicientes ut si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentaverit, ut tranire ei formam liceat statutorum, tertia patrimonii parte multetur, & damnatus ambitus crimine, maneat infamis. Dat. 7. Kal. Aug. *Heraclea*, RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

TIT. XVII.

DE VETERI JURE ENUCLEANDO, ET DE AUCTORITATE [61] JURIS PRUDENTIUM [62], QUI IN DIGESTIS [63] REFERUNTUR [64].

Præfatio. 1. *De compositione Codicis.* 2. *De conceptione Digestor.* 3. *De compositoribus.* 4. *Quid, & ex quibus libris colligendum est in Pandectarum compositione.* 5. *Divisio, & ordo Pandectarum.* *De autoritate Jurisconsultorum, & eorum libris emendandis.* 8. *Ut nullæ sint antinomiæ,* 9. *Vel similitudines.* 10. *De legibus, quæ in desuetudinem abierunt, prætermittendis.* 11. *De libris juris.* 12. *Nomina hujus operis.* *De commentariis, paratitlis, indicibus.* 13. *Quomodo libri juris scribi debent.* 14. *Epilogus.*

1 *l.* 25. *ff. h. t. c. indultum.* 17. *c. quod a jure.* 28. *c. quod ob gratiam.* 16. *de reg. jur. in* 6. adde quæ not. *l.* 2. *ff. de lege commiss. l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de Carb. edict.* vid. *l.* 19. *in fin.* J. *de fide instrum.* vid. Dynum *ad d. c.* 61. 2 Vel lege, vel privilegio, vel contractu. 3 Omnia constituta non præteritis calumniam faciunt, sed futuris regulam imponunt, *l.* 3. *C. Theod. de const. pr. lib.* 1. 4 Vid. *l.* 27. J. *de usur. l.* 12. J. *de suis & legitim. l.* 23. §. 3. J. *mandati.* adde *species huic legi ex Nov.* 73. *c.* 9. 115. *c.* 1. 158. *c.* 1. *l. ult. in fin.* J. *de curatore furiosi, l. unic.* §. 15. J. *de caducis tollend.* 2. *Feud.* 55. *vers. nos autem.* 5. *Feud.* 19. Cic. 3. *Verrina. Nov.* 39. 5 Id est, ea legum natura est, in dubio id legibus inesse creditur. 6 Lex nominatim de præterito potest disponere. vid. *l. unic.* §. *fin.* J. *de contract. jud.* 7 Princeps potest etiam pendenti negotio novam legem dare. *l.* 21. *in fin.* J. *de sacros. eccles.* vid. *Novell.* 19. *circ. medium pr.* 8 Vid. *l.* 3. J. *h. t.* 9 Lex primum examinatur, dein scribitur, tertio recitatur, ut hic 10 Legem dictari. 11 Adde *l.* 2. *D. de decret. ab ord.* 12 Leges a Principe confirmandæ sunt. 13 Hac formula plerumque ipsi Principes edictis suis Senatum alloquebantur, ut in *Nov. Theod.* 8. Principium vero rescripti plerumque ita inchoabat, si ex ipso exercitu mittebatur: *si vos liberique vestri valetis bene est · nos exercitusque noster valemus.* Finis vero: *Manu divina. Optamus vos felicissimos ac florentissimos nostrique amantissimos, per multos annos bene valere, sanctissimi ordinis P. C.* Ad hunc modum M. Lepidus Imperator ad Senatum rescribit apud Cicer. 10. *famil.* 34. *Si vos liberique vestri valetis bene est: ego quoque valeo. Deos hominesque testor,* P. C. &c. *Goth.* Ad intellectum hujus legis & §. *scitote.* & quando legis requiratur expressa derogatio, vel actus gestus contra legem teneat, vid. Sarmient. *lib.* 3. *select. c.* 14. *num.* 4. Ans. 14 Senatus est imperii beatitudo & Principis gloria. 15 Hæc lex erat præfatio Novellæ Martiani *de matrimoniis Senatorum*: quæ hodie extat integra in libro Novellarum Martiani, & in breviario Alarici. 16 *l.* 12. J. *de jur. & fact. ignor. l.* 1. §. 2. *ff. de ædil.* vid. Corralium 4. *Misc.* 10, 17 Ideoque præsumuntur ab omnibus sciri. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 31. v. *Nov. Leonis* 77. Goth. quomodo & quatenus docebunt te Aret. *ad* §. *suspectus. Inst. de suspect. tut.* Alex. *ad l.* 1. §. *si quis ita. num.* 9. *ff. de verb. oblig.* Jason. *ad l. quod te. num.* 35. *ff. si cert. pet.* Bartol. *ad l. de quibus. ff. de legibus.* Rip. *ad c. sæpe. num.* 92. *ext. de restit. spol. & ad d. l.* §. *si quis ita* Abbas *ad cap.* 1. *num.* 9. *extr. locati.* Vide etiam Corasium *lib.* 4. *Miscell. cap.* 17 & Benedictum Capram *in Regul. conclus.* 3. 4. & 14. §. 9. Mod. 18 Obscuram legem Princeps solet interpretari. 19 *Prid. Non. April. Constantinop. Aetio & Studio Coss.* Ita in ipsis Novellis 1. A Dat. 454. 20 Hanc subscriptionem Cujac. non probat, 12. *obs.* 31. 21 Hanc legem Cujac. restituit, 12. *obs.* 31. 22 Novum est jus contra rationem juris communis introductum, *l.* 14. 15. *D. h. t.* 23 Jus singulare usu inveterato præscribi potest. 24 *l.* 27. *ff. de fideicommiss. libert.* 25 Principis sententia (ἀπόφασις dicitur Græcis) inter duos lata, in similibus vim habet, *Synops. Basilicon,* 2. *tit.* 6. *c.* 20. 26 Duabus scilicet actore & reo. vid. *l.* 5. §. 5. J. *de temp. appell.* Princeps igitur non poterit sententiam ferre contra partem non auditam: eo quoque pertinet, quod a quibusdam dicitur, constitutionem Principis justitiam denegantem nullam esse, vid. Antonium Corsetum *in verbo Princeps.* 27 Alias non valent Principis sententiæ, etiam in notoriis sine citatione. Wurmser. 1. *pract.* 22. *num.* 13. adde Oldendorp. *cap.* 30. *de re judic.* 28 Sententia Principis jus dubium declarans, jus facit etiam quoad omnes. 29 *l.* 3. *supr. l.* 12. *l.* 13. *D. h. t.* 30 Nihil majus aut sanctius imperio. 31 Sancti Principes. 32 Notum est enim illud τὸν βασιλέα τιμᾶτε, 1. *Petr.* 2. *vers.* 17. adde *Rom.* 13. 1. *ad Timoth.* 2. *vers.* 2. vid. *Canones Apostol. in fin.* 33 Subtilitas vana repudianda, *l.* 47. §. 1. *D. de negot. gest. l.* 8. §. 16 *ff. quib. mod. pign. l.* 7. *in fin.* J. *de instit. & substit. l.* 7. J. *de SC. Trebell.* 34 Raræ sunt & indubitatæ legum interpretationes ab Imperatoribus factæ. 35 Soli Imperatori leges condere permissum. Non igitur, Duci, Comiti, Marchioni perpetuam dignitatem & jurisdictionem habenti? Rolandus a Valle licere putat, eorumque decreta jus civile nuncupari posse. 1. *consil.* 86. *num.* 11. 36 Conjunge *l. omnes. ff. de Justit. & Jur.* §. *Jus autem civile. Instit. de jur. nat. gent. l. non ambigitur. ff. de legibus* ad illa autem quæ paulo ante præcedunt, *si imperialis sensus legem interpretatus est,* vide Menochium *de arbitr. Jud. lib.* 1. *quæst.* 7. *a n.* 45. Mod. 37 Legis interpretatio ei tantum est permissa, cui soli jus condendæ legis est. 38 Frustra consulitur is cui consilium dare non licet. 39 Argumentum a facto ad jus observa: Fit, ergo jus est. 40 Mera interpretatio, id est, jus interpretandi. 41 Hinc illud Juvenalis, Satyr. 8. *Veniet de plebe togata, Qui juris nodos & legum ænigmata solvat.* 42 Princeps conditor & interpres legum unicus.

43 1. *C. Theod.* 3. 44 *Nov.* 17. Mandata Principum sunt præcepta, sive monita, quæ certis personis dantur a principe, veluti præfectis & procuratoribus, Dionysius 2. ἐντολὰς vocat, Græci etiam παραγγέλματα & ὑποθήκας, & *Nov.* 26. ἀποκρίσεις, & *Novell.* 25. 45 *l. un. C. Theod. de mandatis Principum.* 46 Nuntius & quidem absente Principe. 47 Puta privilegii, dignitatis, delegationis. 48 Pro Jurisdictione delegata a Principe (aliud in privato Bald. *hic.*) non præsumitur, nisi probetur. 49 Mandatum Principis scriptura probandum, *l.* 5. J. *de jure fisci.* Fides non habetur mandatis, quæ secreta quis se habere adfirmat ex ore Principis sine scripto. 50 Hi extra ordinem in provincias mittebantur, vid. Cujac. *Nov.* 17. 51 Notariatus dignitas est: unde colligunt, infamem notarium esse non posse. *arg. l.* 1. J. *de dignitatibus.* Præcipuum notarii munus est, fidem publicam facere: quod infamis vix faciet. 52 Consistoriani, vid. *l.* 25. J. *de procuratorib.* Cujac. *ad Novell.* 17. & 71. 53 Accepta prid. Kal. Aug. *C. Theod.* 54 Hanc legem Cujac. ex Basilic. restituit, 12. *obs.* 31. & *Nov.* 124. *c.* 4. 55 *Nov.* 124. *c.* 4. 56 Latina interpretatio. 57 Id est, ore sine scripto. 58 Mandata Principis quibus judex aut collega judici dantur, aut acta celeriter edi, & litem finiri Princeps jubet, non requirunt scripturam. 59 In quibusdam editionibus, addita est huic titulo *Novella* 17. sed male: cum ea sit emissa post editionem Codicis, Belisario Consule.

60 1. *D.* 3. quæ fieri vetat *Novella Leonis* 78.

61 Æquali scilicet: ut alter altero non sit potior, & ita abrogatur lex 1. *C. Theod. de responsis prudentium.* 62 Adde *d. l.* 1. 63 Digesta sic dicuntur ut Græcis πανδέκται, vel ut ipse Justinianus ait, διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις. Digesta etiam dicuntur, quæ œconomiam habent. Cur digesta in hunc modum ff veteres pinxerunt, frustra quæritur ab Alciato 3. *dispunct.* 16. notariorum enim inventum est, quod plerumque nullam habet rationem, Cujac. 12. *obs. ult.* 64 In ipsarum legum non tantum inscriptionibus, sed & qui in ipso legum contextu a recentioribus laudantur, id est, allegantur.

1. Imp.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Triboniano viro eminentissimo Quæstori sacri palatii [1].

DEo [2] auctore nostrum gubernante Imperium, quod nobis a cœlesti Majestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum Reipublicæ sustentamus: & ita nostros animos ad Dei Omnipotentis erigimus adjutorium; ut neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summæ providentiam Trinitatis, unde & mundi totius elementa processerunt, & eorum [3] dispositio in orbem terrarum producta est. §. 1. Cum itaque * nihil tam studiosum [4] in omnibus rebus invenitur, quam [5] Legum auctoritas, quæ & divinas, & [6] humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit; reperimus autem omnem Legum tramitem, qui ab urbe Roma condita, & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut [in] infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur, primum nobis fuit studium a Sacratissimis retro Principibus initium sumere, & eorum Constitutiones emendare, & viæ dilucidæ tradere: quatenus in unum Codicem congregatæ & omni supervacua similitudine, & iniquissima discordia absolutæ, universis hominibus promptum suæ sinceritatis præbeant præsidium. §. 2. Hocque opere consummato, in uno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato, cum ex paucis & tenuioribus relevati ad summam, & plenissimam juris emendationem pervenire properaremus, & omnem Romanam sanctionem & colligere & emendare, & tot auctorum dispersa volumina uno Codice [7] indita ostendere; quod nemo alius neque sperare, neque optare ausus est, res quidem nobis difficillima, imo magis impossibilis videbatur, sed manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio invocato, eam quoque curam nostris reposuimus animis, Deo freti, qui & res penitus desperatas donare, & consummare suæ virtutis magnitudine potest. §. 3. Et ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministerium: tibique primo & hoc opus commisimus, ingenii tui documentis, ex nostri Codicis ordinatione acceptis: & jussimus, quos probaveris tam ex facundissimis antecessoribus, quam ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, & in nostrum palatium introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamen, ut tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. §. 4. Jubemus igitur, vobis antiquorum prudentium [8], quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi Principes præbuerunt, libros ad jus Romanum pertinentes & legere, & elimare: ut ex his omnis materia colligatur, nulla, (secundum quod possibile est,) neque similitudine, neque discordia derelicta: sed ex his hoc colligi, quod unum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alii libros ad jus pertinentes scripserunt: quorum scripturæ a nullis auctoribus receptæ, nec usitatæ sunt, neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem. §. 5. Cumque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum justitiæ consecrare: & in libros quinquaginta, & certos titulos totum [jus] digerere, tam secundum Codicis nostri constitutionem, quam Edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius esse patuerit: ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum: sed his quinquaginta libris totum jus antiquum per mille & [9] quadringentos pene annos confusum, & a nobis purgatum quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus auctoribus juris æqua [10] dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogativa servanda: quia non omnes in omnia; sed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inveniuntur. §. 6. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, judicatote, cum possit unius [forsitan] & deterioris sententia & multas & majores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ antea in notis Æmilii Papiniani ex Ulpiano, & Paulo, nec non Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis; & hoc ponere legis vicem obtinens non moremini, ut omnes qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus Constitutionibus profecta, & a nostro divino fuerint ore profusa: omnia enim merito nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas: nam qui [non] subtiliter factum emendat, laudabilior est eo, qui primus invenit. §. 7. Sed & hoc studiosum vobis esse volumus: ut si quid in veteribus non bene positum libris inveniatis, vel aliquid superfluum, vel minus perfectum, [supervacua] longitudine semota, & quod imperfectum est, repleatis, & omne opus moderatum, & quam pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus observando: ut, si aliquid in veteribus legibus, vel Constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non recte scriptum inveniatis; & hoc [11] reformetis, & ordini moderato tradatis, ut hoc videatur esse verum, & optimum, & quasi ab initio scriptum, quod a vobis electum, & ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ *Regia* [12] nuncupabatur, omne jus omnisque potestas populi Romani in [13] imperatoriam translata sunt potestatem: nos vero sanctionem omnem non dividimus in alias, & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere; ut, & si [14] aliter fuerint apud Veteres conscripta, in contrarium autem in positione [15] inveniantur, nullum crimen scripturæ imputetur, sed nostræ electioni hoc adscribatur. §. 8. Nulla [16] itaque in omnibus prædicti Codicis membris antinomia (sic enim a vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locum, sed sit una concordia, una consequentia, adversario nemine constituto. §. 9. Sed & similitudinem, (secundum quod dictum est,) ab hujusmodi consummatione volumus exulare, & ea quæ sacratissimis constitutionibus quas in Codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex veteri jure non concedimus, cum divalium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem: nisi forte vel propter divisionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit, & hoc tamen perraro, ne ex continuatione hujusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum.

§. 10. Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ, jam in desuetudinem abierunt: nullo modo vobis easdem ponere permittimus; cum hæc tantummodo obtinere velimus, quæ vel judiciorum frequentissimus ordo exercuit [17], vel longa consuetudo hujus almæ urbis comprobavit, secundum Salvii Juliani scripturam, quæ indicat debere omnes civitates consuetudinem Romæ sequi, & leges, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias civitates. Romam autem intelligimus non solum veterem, sed etiam regiam [18] nostram quæ Deo propitio cum melioribus condita est [19] auguriis. §. 11. Ideo jubemus duobus istis Codicibus omnia gubernari: uno constitutionum: altero juris enucleati, & in futurum Codicem compositi, vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum institutionum vicem obtinens; ut [20] rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. §. 12. Nostram autem consummationem, quæ a nobis Deo adnuente componetur, Digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus, nullis juris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare, & verbositate sua supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus temporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum jus pene conturbatum est: sed sufficiat per indices [21] tantummodo & titulorum subtilitatem, [quæ παράτιτλα nuncupantur] quædam admonitoria ejus facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. §. 13. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: jubemus non per siglorum [22] captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum vitium [23] antinomias [24] induxerunt, ejusdem Codicis textum conscribi, etiamsi numerus librorum significetur, aut aliud quicquam; nec enim per specialia signa numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus.

§. 14. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia una cum aliis facundissimis viris studeat; & tam subtili, quam celerrimo fini tradere: ut Codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prudentiæ [25] argumentum, nostrique imperii vestrique ministerii gloriam. Dat. 18. Kal. Januariis, LAMPADIO & ORESTE viris clarissimis CONSS. 530.

FELICITER.

De bellicis Justiniani facinoribus, & juris compositione. 1. *De compositione Codicis, & pandectar.* 2. *De Prima.* 3. *De Secunda.* 4. *Tertia.* 5. *Quarta.* 6. *Quinta.* 7. *Sexta.* 8. *Septima parte Digestor.* 9. *De compositor. pandect.* 10. *De nominibus Jurisconsultorum, eorumque libror. & veter. leg. emendat.* 11. *De compositione Institutionum.* 12. *Deo gratiæ redduntur. De utilitate compositionis Justinianeæ.* 13. *De legibus simil.* 15. *De contrariis.* 16. *De prætermissis.* 17. *Collatio juris antiqui, & juris Justinian. De libris ex quibus pandectæ collectæ sunt.* 18. *De rebus novis constituendis.* 19. *De gratiis Deo agendis. De legibus Justiniani observandis.* 20. *De catalogo librorum ex quibus Digesta composita sunt, & de autoritate Jurisconsultorum.* 21. *De interpretationibus juris.* 22. *Quomodo libri juris scribi debent.* 23. *De legibus Justinianeis observandis, & manifestandis.*

2. Imp. Cæs. FLAV. JUSTINIAN. A. ad Senatum, & omnes populos.

TAnta circa nos divinæ humanitatis est providentia, ut semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, immo magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociatam: & leges antiquas jam senio prægravatas, per nostram vigilantiam præbuit in novam pulchritudinem, & moderatum pervenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium unquam speravit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimavit: erat enim mirabile, Romanam sanctionem ab urbe condita usque ad nostri Imperii tempora, quæ pene in mille [26] & quadringentos annos concurrunt, intestinis præliis vacillantem, hocque & in imperiales constitutiones extendentem, in unam reducere consonantiam: ut nihil neque contrarium, neque idem, neque simile in ea inveniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ usquam appareant: namque hoc cœlestis quidem providentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, & summo numine invocato, Deum auctorem & totius operis præsulem fieri optavimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, & exquæstore sacri nostri palatii, & exconsule credidimus, eique omne ministerium hujuscemodi ordinationis imposuimus, ut ipse una cum aliis illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret: nostra quoque majestas semper investigando, & perscrutando ea, quæ ab his componebantur; quicquid dubium & incertum inveniebatur, hoc numine cœlesti erecta emendabat, & in competentem formam redigebat. §. 1. Omnia igitur confecta sunt, Domino & Deo nostro Jesu Christo possibilitatem tam nobis quam nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem Constitutiones duodecim libris digestas, jam ante in Codicem [27] nostro nomine præfulgentem contulimus.

1 Al. *quæstori suo. Salutem.* 2 *l.* 1. *C. de veteri jure.* 3 Al. rerum. 4 Id est, expetendum. 5 Adde *l.* 1. *l.* 2. *D. de legib. Novell.* 164. *in pr. & Leonis* 36. 6 *l.* 10. *in fin. D. de justit. & jur.* olim legum interpretandarum scientia ad collegium Pontificum pertinebat, *l.* 2. §. 6. *in fin. D. de orig. jur.* ad quos de divinis omnibus & humanis etiam referebatur, Cicer. 3. *de Orat.* 7 Al. uni Codici. *S. L.* 8 *l.* 2. §. 47. *vers. & ut obiter. D. de orig. jur.* 9 Atqui Justiniani Imperium incipit ab anno 1280. urbis, vid. *const. ad senat. in princ.* 10 Et sic abrogata *l.* 1. *C. Theod. de resp. prudentum.* Cujac. 11 Livor Græculus gloriæ Romanæ ac juri plus detrimenti attulit, quam Gotthorum incendia & vastationes. *Salomonius.* 12 Lex Regia de imperio Principis. §. 6. *Instit. de jure naturali.* Goth. Dicitur lex Imperii. *l.* 3. *C. de testam.* De lege Regia, vid. Hottomann. *in indic. leg. Roman.* S. L. 13 Vide *l.* 1. §. *sed & hoc* [illegible] §. *vers. & nemo. Cod. de veteri jure.* 14 Crucis nomen, de quo apud Paulum 5. *sent.* 17. §. 2. *& tit.* 22. §. 1. Tribonianus in furcæ vocabulum sic commutavit. *l.* 28. §. 19. *l.* 38. §. 2 *ff. de pæn.* 15 *Al.* compositione. 16 Post Molinæum Cujacius 8. *ad Africanum*, *fol.* 176. notat *legem* 11. *&* 14. *ff. de reb. credit.* nulla ratione conciliari posse cum *l.* 34. *ff. mandati*, idem refert, 5. *obs.* 38. *in fin.* errore Triboniani conflatum esse ἐναντίωμα inexplicabile inter legem 7. *in fin. D. de ædil. edict. l.* 7. *ff. de probat. & præs.* 17 Adde *l.* 34. *l.* 35. *& seq. D. de leg.* 18 Constantinopolim, quæ alibi urbs æterna appellatur, *l.* 5. *in pr. C. de diversis. præd. urb. lib.* 11. *tit.* 69. 19 Remi necem subinnuit. Hoc si Zosimo credimus Constantinus Romulo non erit probior ob uxoris & filii necem. 20 Institutionum scopus. 21 Per indicem. §. *ult. Inst. de publ. Judic.* διὰ συντόμως Theoph. *ibi.* v. Cujac. 5. *obs.* 25. 22 Al. signorum. al. siglorum. de siglis vid. *constit. ad antecessores.* §. *hæc autem.* al. singulorum. 23 Ex eo fonte vitium in *l.* 57. *in fin. ff. de judiciis*, promanare tradit Petrus Faber 1 *Semest.* 13. *in fin.* 24 Et obscuritates in contractibus & testamentis. vid. *quæ not. ad Novell.* 47. *c.* 2. *in fin.* 25 *Al.* providentiæ. 26 Vid. *constit. ad Tribon.* §. 5. Goth. *Al.* mille & trecentos. S. L. 27 Codex.

Postea vero maximum opus aggredientes, ipsa vetustatis [1] studiosissima opera, jam pene confusa & dissoluta, eidem viro excelso permisimus tam colligere, quam certo moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur, a præfato viro excelso suggestum est duo pene millia librorum esse conscripta, & plus quam [2] trecenties decem millia versuum a veteribus effusa: quæ necesse [esset] omnia & legere & perscrutari, & ex his si quid optimum fuisset, eligere. † Quod cœlesti fulgore & summæ Trinitatis favore confectum est, secundum nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod utilissimum erat, collectum est: & omnes ambiguitates decisæ, nullo seditioso relicto, nomenque libris imposuimus Digestorum, seu Pandectarum, quod [3] omnes disputationes, & decisiones in se habeant legitimas. Nam quod undique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, in centum quinquaginta pene millia [4] versuum totum opus consummantes, & in septem partes eos digessimus non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam & artem respicientes, & consentaneam eis divisionem partium conficientes. §. 2. Igitur prima quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est. §. 3. Secundus autem articulus [5] septem libros habet qui de judiciis appellatur. §. 4. In tertia vero congregatione omnia quæ de rebus nominantur, contulimus [6], octo libris eis [7] deputatis. §. 5. Quartus autem locus, qui & totius compositionis quasi quoddam invenitur umbilicum, octo libros suscepit: in quibus omnia quæ ad hypothecam [8] pertinent, reposita sunt, ut non a pignoratitia actione in libris de rebus posita multum distarent. Alio [9] libro eodem inserto volumine, qui ædilitium Edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ de evictionibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum, & venditionum consentanea sunt: & prædictæ actiones, quasi pedissequæ illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidem Edicti ordinatione in loca devia, & multo distantia devagantes: per nostram autem providentiam his congregatæ: cum oportuerat ea, quæ de eodem pene loquuntur, in confinio ponere. Alius denique [10] liber post duos primos nobis excogitatus est de usuris, & trajectitiis pecuniis, & de instrumentis & testibus, & probationibus, [nec non præsumptionibus,] & memorati tres singulares libri juxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus, vel nuptiis, vel dotibus legibus dicta sunt, reposuimus, tribus [11] librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem, & curationibus geminos [12] libros conscripsimus. Et memoratam ordinationem octo librorum, mediam totius operis reposuimus, omnia undique tam utilissima quam pulcherrima jura continentem. §. 6. Quintus autem exoritur [nobis] Digestorum articulus, in quem de testamentis [& [13]] codicillis tam privatorum quam militum, omne quidquid antiquis dictum inveniat quis depositum, qui de testamentis appellatur. De legatis autem & fideicommissis quinque [14] librorum numerus adgregatus est. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quam (ut) legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommissis autem Senatusconsulti Trebelliani, singulis libris [15] utrique eorum applicatis tota pars quinta in novem libros coadunata est. Solum autem Senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimavimus: captiosas etenim, & ipsis veteribus odiosas Pegasiani Senatusconsulti ambages, & utriusque Senatusconsulti inter se tam supervacuas quam scrupulosas diversitates respuentes, totum jus super his positum Trebelliano Senatusconsulto adjudicavimus. Sed in [16] his nihil de caducis a nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prospere gestis, & tristibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, nostris remaneat temporibus, quæ favor cœlestis, & pacis vigor firmavit, & [super] omnes gentes in bellicis [victori] periculis superposuit [17]: ne luctuosum monumentum læta sæcula inumbrare concedatur. §. 7. Sexta deinde pars Digestorum exoritur; in qua omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt: ut & jus omne quod de gradibus & adfinitatibus descendit, legitimæque hereditates, & omnis ab intestato successio: & Tertyllianum, & Orphitianum Senatusconsultum, ex quibus mater & filii invicem sibi heredes existunt, in geminos [18] libros contulimus: bonorum possessionum multitudinem in compendiosum, & manifestissimum ordinem concludentes. † Post hæc ea quæ de operis novi nunciationibus, damnique infecti, & pro ædificiis dirutis, & eorum insidiis, & quæ de aqua pluvia arcenda veteribus auctoribus placita sunt: necnon de publicanis, & donationibus tam inter vivos, quam mortis causa conficiendis, cauta legibus invenimus, in librum singularem [19] deduximus. † De manumissionibus autem, & de liberali causa alius [20] liber respondit: quemadmodum, & de adquisitione tam dominii, quam possessionis, & titulis, qui eam inducunt, multæ & variæ lectiones [21] uni sunt insertæ volumini: alio [22] libro deputato his, qui judicati, vel in jure confessi sunt: & de bonorum detentionibus, & venditionibus, & ut ne quid in fraudem creditorum fiat. Postque hæc omnia interdicta glomerata [23] sunt: & deinceps exceptiones, & de temporum prolixitatibus: & de obligationibus, & actionibus, liber [24] iterum singularis extenditur: ut præfata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiatur. §. 8. Septimus autem & novissimus articulus Digestorum duobus libris formatus est: in quo de stipulationibus [seu] verborum obligationibus, & fidejussoribus & mandatoribus, necnon novationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de Prætoriis stipulationibus, omne quod jus invenitur [25] gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hæc duo [26] terribiles libri positi sunt de delictis privatis, & extraordinariis necnon publicis criminibus, qui omnem continent severitatem, pœnarumque atrocitatem. Quibus permixta sunt & ea, quæ de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis quæ condemnatis infliguntur, vel conceduntur: necnon de eorum substantiis. Liber autem [27] singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias, tam civiles quam criminales causas finientes. Cætera autem omnia quæ ad *municipales* [28], vel de decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diversis cognitionibus [& censibus], vel significatione verborum a veteribus inventa sunt, quæque regulariter definita, in sese recipit [29], quinquagesimus totius consummationis perfectus. §. 9. Quæ omnia confecta sunt per [30] virum excelsum necnon prudentissimum magistrum, exquæstore & exconsule *Tribonianum*, qui similiter eloquentiæ, & legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit; nihilque majus nec carius nostris unquam jussionibus duxit, necnon per alios viros magnificos, & studiosissimos perfecta sunt, id est, *Constantinum* virum illustrem, Comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum; qui semper nobis ex bona opi nione & gloria sese commendavit: necnon *Theophilum* virum illustrem, magistrum jurisque peritum in hac splendidissima civitate [31] laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: & *Dorotheum* [virum] illustrem & facundissimum quæstorium, quem in Berutiensium splendidissima civitate leges discipulis [32] tradentem propter ejus optimam opinionem, & gloriam ad nos deduximus, participemque hujus operis fecimus: sed & *Anatolium* virum illustrem magistrum, qui & ipse apud Berutienses juris interpres constitutus, ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens, cum & pater ejus Leontius, & avus Eudoxius, [qui post Patricium inclytæ recordationis quæstorium, & antecessorem & Leontium virum gloriosissimum prætorium, consularem, atque Patricium filium ejus,] optimam sui memoriam in legibus reliquerunt, necnon *Cratinum* virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum, & optimum antecessorem hujus almæ Urbis constitutum. Qui omnes ad prædictum opus electi sunt, una cum *Stephano*, *Menna*, *Prosdocio*, *Eutbolmio*, *Timotheo*, *Leonide*, *Leontio*, *Platone*, *Jacobo*, *Constantino*, *Johanne*, viris prudentissimis. Qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem præfecturæ quæ Orientalibus prætoriis præsidet. Omne autem suæ virtutis testimonium undique accipientes, & a nobis ad tanti operis consummationem electi sunt: & cum omnes in unum convenerunt, gubernatione Triboniani viri excelsi, ut tantum opus nobis auctoribus possint conficere, Deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est. §. 10. Tanta autem a nobis antiquitati habita est reverentia, ut [33] nomina prudentium taciturnitati [34] tradere nullo patiamur modo: sed unusquisque eorum qui auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantummodo a nobis effecto: ut si quid in legibus eorum vel supervacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum est: vel adjectionem, vel deminutionem necessariam accipiat, & rectissimis tradatur regulis, sed & in multis similibus, vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est, unaque omnibus auctoritate indulta: ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, & quæ nostra auctoritas introduxit: quia multa & maxima sunt, quæ propter utilitatem rerum transformata sunt; adeo ut etsi principalis Constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus: sed & hoc corrigendum esse putavimus: & in melius restaurandum: nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus servavimus: & propter hanc causam, & si quid inter eos dubitabatur, hoc jam in tutissimam pervenit quietem, nullo titubante relicto. §. 11. Sed cum prospeximus quod ad portandam tantæ sapientiæ molem non sunt idonei homines rudes, & qui in primis [35] legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant: & aliam [36] mediocrem emendationem præparandam esse censuimus, ut sub ea colorati, & quasi primitiis omnium imbuti, possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniventibus oculis aspicere [37]. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, necnon Theophilo, & Dorotheo, viris illustribus & facundissimis antecessoribus accersitis, mandavimus, quatenus libris quos veteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebant, *& Institutiones* vocabantur, separatim collectis, quidquid ex his utile & aptissimum, & undique sit elimatum, & rebus quæ in præsenti ævo in usu vertuntur, consentaneum inveniatur, hoc & capere studeant, & quatuor libris reponere, *& totius* [38] *eruditionis prima fundamenta, atque elementa ponere: quibus juvenes suffulti possint graviora & perfectiora legum scita sustentare.* Admonuimus autem eos, ut memores etiam nostrarum fiant Constitutionum, quas pro emendatione juris promulgavimus, & in confectione institutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur: ut si manifestum, & quid antea vacillabat, & quid postea in stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum, ut nobis oblatum & relectum est, & prono suscepimus animo, & nostris sensibus non indignum esse judicavimus: & prædictos *libros Constitutionum* vicem habere jussimus: quod & in oratione nostra, quam eisdem libris præposuimus, apertius declaratur. §. 12. Omni igitur Romani juris dispositione composita, & in tribus voluminibus, [id est, Institutionum, & Digestorum, seu Pandectarum, necnon Constitutionum,] perfecta, & [39] in tribus annis consummata; quæ ut primum separari cœpit, neque in totum decennium compleri sperabatur: omnipotenti Deo & hanc operam ad hominum sustentationem piis obtulimus animis, uberesque gratias maximæ Deitati reddidimus, quæ nobis præstitit, & bella feliciter agere, & honesta pace perpotiri, & non tantum nostro, sed etiam omni ævo, tam instanti quam posteriori leges optimas ponere.

§. 13. Omnibus itaque hominibus eandem Sanctionem manifestam facere, necessarium [esse] perspeximus: ut sit eis cognitum, quanta confusione & infinitate absoluti, in quam moderationem & legitimam veritatem pervenerint; legesque in posterum habeant, tam directas, quam compendiosas, omnibusque in promptu positas, & ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole divitiarum expensa possint homines supervacuæ legum multitudinis adipisci volumina [40], sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quam tenuioribus,

1 Pandectæ. 2 Vid. §. 1. *infr. const. ad magn. Senatum.* 3 *Al.* quia. 4 Hic locus ostendit versuum vocabulo leges & paragraphos intelligi non posse, sed potius lineas, vid. Contium 1. *lect.* 8. Duar. 2. *disp.* 6. 5 *Al.* 5. *ad finem* 11. 6 Qui a 12. incipientes in 19. finiunt. 7 *Al. et.* 8 De qua lib. 20. 9 Nempe 21. 10 Liber sc. 22. 11 Nempe 23. 24. 25. 12 26. 27. 13 Continens lib. 28. *&* 29. 14 Nempe 30. 31. 32. 33. 34. 15 35. scilic. & 36 quanquam trigesimus quintus initium ducat non a Tractatu legis Falcid. sed a tit. de cond. & demonst. 16 Contra quam in Codice qui hodie extat. 17 *Al.* posuit. 18 *L.* 37. 38. 19 *L.* 39. 20 *L.* 40. 21 *L.* 41. 22 *L.* 42. 23 Lib. 43. & 44. a Tit. 1. ad finem 6. 24 Imo non liber sed Titulus 7. *lib.* 44. 25 *L.* 45. 46. 26 *L.* 47. 48. 27 *L.* 49. 28 Vid. Cujac. 9. *obs.* 37. 29 *L.* 50.

30 Nota de septemdecim viris, electis ad compositionem Digestorum. 31 Constantinopoli. 32 Eundem antecessorem vocavit, §. 2. *circa pr. const. ad antecessores.* ut & Theophilum, legum doctorem. §. 9. *infr. const. ad magn. Senat.* 33 Quæ ubique prætendit, & ea quidem nonnunquam sola, licet ex eorum mente sermoneve subsequatur nihil, *Cujac.* & contraria his quæ aliquando scripserunt posteritati tradat. vide Contium 1. *lect.* 9. 34 Vid. quæ scripsi *ad l.* 5. §. 2. *ff. de præs. verb.* 35 De Institutionibus compositis a Justiniano. 36 Institutionum usus. 37 *Alii:* accipere. 38 Institutionum definitio. 39 Facit ea res, ut merito suspectum Triboniani opus videatur. 40 Eodem modo Flavius laudem meretur, quod cum mysteria Juris a Pontificibus tanquam ortus a Chaldæis peti oporteret: jus in penetralibus Pontificum abditum evulgavit. Cicer. pro Murena. *Liv.* 9. *Val.* 2. *Plin.* 21.

minimo pretio magna prudentia reparanda. §. 14. Si quid autem in tanta legum compositione quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan raro inveniatur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primum quidem imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest; hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, divinitatis magis quam mortalitatis est: quod & a majoribus dictum est: deinde sciat quod similitudo in quibusdam & his brevissimis adsumpta non inutilis est: & nec citra nostrum propositum hoc subsequutum: aut enim ita lex necessaria erat, ut diversis titulis propter rerum cognationem applicari eam oporteat: aut cum fuerat aliis diversis permixta, impossibile erat [eam] per partes detrahi, ne totum confundatur, & in his partibus in quibus perfectissimæ visiones [1] expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc dividere ac separare penitus erat incivile: ne tam sensus, quam aures legentium ex hoc perturbentur. Similique modo, si quid principalibus Constitutionibus cautum est, hoc in Digestorum volumine poni nullo concessimus modo: quasi Constitutionum recitatione sufficiente, nisi & hoc raro ex iisdem causis quibus similitudo adsumpta est. §. 15. Contrarium [2] autem aliquid in hoc Codice positum nullum [3] sibi locum vindicabit, nec invenitur: si quis subtili animo diversitatis rationes excutiat, sed est aliquod novum inventum [4], vel occulte positum, quod dissonantiæ querelam dissolvit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem. §. 16. Sed & si quid forsitan prætermissum [5] est, quod in tantis millibus quasi in profundo positum latitabat, & cum idoneum fuerat poni, obscuritate involutum necessario derelictum est: quis hoc reprehendere recto animo poiiit? primo quidem propter ingenii mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam sui ad eruendum præbuit copiam: dein [6] quod multo utilius est, pauca idonea effugere, quam multis inutilibus homines prægravare. §. 17. Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quod *multitudo antiqua præsente brevitate paucior invenitur:* homines etenim, qui antea lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscitiam, & [7] voluntate judicum magis, quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum e tantis leges collectæ sunt voluminibus, quorum & nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec unquam audiebant, quæ omnia collecta sunt substantia amplissima congregata, ut egena quidem antiqua multitudo inveniatur, opulentissima autem brevitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maxime Tribonianus vir excellentissimus præbuit: in quibus multi fuerant, & ipsis eruditissimis hominibus [8] incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram compositionem pervenit. Sed hujus operis conditores non solum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiam alia multa, quæ isti, nihil vel utile, vel novum in eis invenientes, quod exceptum nostris Digestis applicarent, optimo animo respuerunt.

§. 18. *Sed quia *divinæ quidem res perfectissimæ sunt, humani vero juris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea, quod stare perpetuo possit: multas enim formas edere natura novas deproperat:* non desperamus, quædam postea emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innodata [9]: si quid igitur tale contigerit, augustum imploretur remedium: quia ideo imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, ut possit omnia, quæ noviter contingunt, & emendare, & modis & regulis competentibus tradere: & hoc non primum a nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum & ipse *Julianus* legum & Edicti perpetui subtilissimus conditor, in suis libris hoc retulerit: ut si quid imperfectum inveniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur, & non ipse solus, sed & Divus Hadrianus in compositione Edicti, & Senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertissime definivit, *ut, si quid in edicto positum non inveniatur* [10], *hoc ad ejus regulas ejusque conjecturas & imitationes possit nova instruere auctoritas.*

§. 19. Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, & omnes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite summæ divinitati, quæ vestris temporibus, tam saluberimum opus servavit: quo enim antiquitas digna divino non est visa judicio, hoc vestris temporibus indultum est. Hasce itaque leges adorate [11] & observate omnibus antiquioribus quiescentibus, nemoque vestrum audeat, vel comparare eas prioribus, vel si quid dissonans in utroque est, requirere: quia omne quod hic positum est, hoc unicum & solum observari sancimus. Nec in judicio, nec in alio certamine, ubi leges necessariæ sunt, ex aliis libris, nisi ab iisdem institutionibus nostrisque Digestis, & constitutionibus a nobis compositis, vel promulgatis aliquid, vel recitare, vel ostendere conetur: nisi temerator velit falsitatis [12] crimini subjectus una cum judice, qui [13] eorum audientiam patiatur [14], pœnis gravissimis laborare.

§. 20. Ne autem incognitum vobis fiat, ex [15] quibus veterum libris hæc consummatio ordinata est, jussimus, & hoc in primordiis Digestorum nostrorum inscribi; ut manifestissimum sit, ex quibus legislatoribus quibusque libris eorum, & quot millibus hoc justitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem, vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores piissimi Principes admittere non sunt indignati: omnibus uno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquam aliquam [16] prærogativam vindicante: cum enim Constitutionum vicem, & has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur: cum una dignitas, una potestas omnibus est indulta? §. 21. Hoc autem, quod & ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri Deo adjuvante mandabamus, tempestivum nobis videtur, & in præsenti sancire, ut nemo neque eorum qui in præsenti juris peritiam habent, neque (qui) postea fuerint, audeat commentarios [17] hisdem legibus adnectere: nisi tantum si velint eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, eademque consequentia, sub qua & voce Romana positæ sunt: hoc quod Græci [18] κατὰ πόδα dicunt, & si quid forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ Paratitla nuncupantur componere, alias autem legum interpretationes, immo magis perversiones, eos jactare non concedimus: ne verbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus: quod & in antiquis Edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderate confectum, huc atque illuc in diversas sententias producentes (contrahentes) in infinitum distraxerunt, ut pene omnem Romanam sanctionem esse confusam (cerneres.) Quos si passi non sumus, quemadmodum posteritatis admittatur vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnimodo [19] corrumpentur. Si quid vero, ut supra dictum est, ambiguum fuerit visum: hoc ad imperiale culmen per judices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui [20] soli [21] concessum est leges, & condere & interpretari.

§. 22. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus, & adversus eos, qui in posterum leges nostras per siglorum [22] obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim, id est, & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros per consequentias literarum volumus, non per [23] sigla manifestari: ita ut, qui talem librum sibi paraverit, in quo sigla posita sunt, in qualemcunque locum libri, vel voluminis, sciat inutilis se esse Codicis dominum: neque enim licentiam aperimus ex tali Codice in judicium aliquid recitare, qui in quacunque sua parte siglorum habet malitias. Ipse autem librarius qui eas inscribere ausus fuerit, non solum criminali [24] pœna, secundum quod dictum est, plectetur: sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum, vel comparaverit, vel confici curaverit: quod & antea a nobis dispositum est, & in Latina Constitutione, & in Græca, quam ad legum professores dimisimus. §. 23. Leges autem nostras, quæ in his Codicibus, id est, Institutionum seu Elementorum, & Digestorum, vel Pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Januarias, in omne ævum valituras, & una cum nostris Constitutionibus pollentes: & suum vigorem in judiciis ostendentes in omnibus causis, sive [25] quæ postea emerserint, sive quæ in judiciis adhuc pendent, nec eas judicialis, vel amicalis forma compescuit: quæ enim jam vel judiciali sententia finita sunt, vel amicali pacto sopita, hæc [26] resuscitari nullo volumus modo. Bene autem properavimus in tertium nostrum consulatum, & has leges edere: quia maximi Dei & Domini nostri Jesu Christi auxilium felicissimum eum nostræ Reipublicæ donavit: cum in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcrevit. Post Europam enim, & Asiam, & tota Libya nostro imperio adjuncta est, & tanto operi legum caput impositum est: & omnia cœlestia dona nostro tertio consulatui indulta.

§. 24. Omnes itaque judices nostri pro sua jurisdictione easdem leges suspiciant [27], & tam in suis judiciis quam in hac regia Urbe habeant, & proponant, & præcipue vir excelsus hujus almæ Urbis præfectus: curæ autem erit tribus excelsis præfectis prætoriis, tam Orientalibus, quam Illyricis, necnon Libycis, per suas auctoritates omnibus, qui suæ jurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Dat. 17. Kal. Jan. JUSTINIANO Domino nostro ter consule. FELICITER 533.

3. IN [28] NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI JESU CHRISTI.

Imperator Cæsar. Flav. Justinianus, Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclitus, victor, triumphator, semper colendus Augustus: ad magnum Senatum & populum, & omnes orbis nostri civitates.

DEdit nobis [29] Deus post pacem cum [30] Persis initam, post Vandalica trophæa, & totam Libyæ adquisitionem, postque nominatissimam Carthaginem nostro iterum Imperio [31] sociatam, ut veterum legum renovationis opus ad optatum finem perduceremus: quod nemo Principum ante nostrum imperium, aut in mentem induci posse, aut humano ingenio possibile esse existimavit. Erat enim mirabile; omnem Romanam sanctionem a condita vetere Roma usque ad nostri imperii tempora, quæ [32] pene in mille & trecentos annos concurrunt, non solum secum in variis suis partibus, sed in imperialibus quoque præsertim sanctionibus inter omnem nutare consonantiam pariter ac discordiam: non tamen id solum quod secum pugnabat, tollere; sed etiam quod idem, aut simile reperiebatur, expellere, variamque ipsius pulchritudinis ideam tribuere, ita ut pro singulis rebus singulæ leges constitutæ viderentur. Quod proculdubio superioris numinis & fluentis inde benignitatis fuit, non humanæ cogitationis, aut incepti, aut potestatis. Nos itaque, more solito manibus ad Deum erectis, eoque, ut nos complecti dignaretur, invocato, & rem aggressi sumus, & omnia tandem confecimus, Triboniano gloriosissimo magistro, & exquæstore sacri nostri palatii, & exconsule ad omne ministerium usi; necnon aliis quibusdam illustribus, & prudentibus viris, inquirentes semper ea quæ ab eis componebantur: & id quod erat dubium perscrutantes, omnibus quoque secundum datam nobis a Domino Deo & Salvatore nostro Jesu Christo scientiam & intellectus vigorem imponentes competentem formam. §. 1. Et piissimas igitur constitutiones jam ante in duodecim libris comprehensas, Codicem nostræ pietatis co-

1 Theoriæ §. 13. J. *const. prox.* vid *l.* 23. §. 15. *ff. de petit. hered.* al. jussiones. 2 De Antinomiis. 3 Vid §. 8 J. *const. ad Tribonianum* 4 Cujacius tradit, leges permultas in concordiam reduci posse si aliæ ad jus constitutionum benignum, aliæ ad leges veteres, & jus severum referantur. 7. *observ.* 19. eaque dissolvendi lege, idem 5. *obs.* 5. utitur Huic affine est quod extat in *l.* 26. *ff. de leg.* *l. ult. ff. de const. pr.* & §. 19. J. *ad magnum Senatum.* 5 De Prætermissis. 6 *Al.* Deinde. 7 Adde *l.* 2. §. 3. §. 6 *ff. de orig. jur.* 8 Huc facere potest quod Ammian. *l.* 30. de advocatis loquens, scribit. Hi, inquit, ut altius jura callere videantur, Trebatium loquuntur, & Cæsellium & Alfenum, & Auruncanorum, Sicanorumque jam diu leges ignotas, cum Evandri matre ab hinc seculis obrutas multis 9 *Fors. al.* id est, innovata. 10 Adde *l.* 12. *ff. de legib.* *l.* 7. §. 2. *in fin. ff. de jurisdict.* v. *l.* 11. *ff. de præscr. verbis.* 11 Ad laudem scientiæ juris facit *l.* 1. §. 5. *ff. de extraord. cogn.* 12 §. 19. J. *constit. ad magnum Senatum.* 13 *Al.* eis. 14 Accommodavit. 15 Quibus ex libris Pandect. excerptæ sunt.

16 Adde *constit. ad Tribon.* J. §. 3. 17 De commentariis legum §. 21. J. *const. prox.* *18 Juxta pedem, perinde ac si diceret, ea lege, ut iisdem vestigiis insistant, & pedetentim subsequantur hoc opus. vid. Alciat. 11. *Parerg.* 6. 19 Adde *l.* 4. §. 1. *in fin. ff. famil. ercisc.* 20 Vid. *quæ not. ad l.* 1. *C. de legib.* 21 Atqui Senatus jus facere potest, *l.* 9. *ff. de legib.* 22 Leges siglis non esse scribendas observa. 23 Vid. *const. ad magn. Senat.* J. §. *illud autem.* 21. 24 *Falsi* §. 21. J. *const. ad magn. Senatum. arg. l. ult. ff. ad l. Corn. de falsis.* 25 Adde *l.* 7. *C. de legib.* 26 *l.* 16. *C. de transact.* 27 *Al.* suscipiant.

28 Hæc constitutio Latina facta est ab Antonio Contio. 29 Ad hanc leg. vid. Cont. 1. *lect. subcesiv.* 7. Augustin. *lib.* 2. *Emend. cap.* 1. Govean. *lib.* 1. *var. lect. cap.* 29. Anton. Rosc. *lib.* 3. *memorab. cap.* 9. S. L. 30 Vid. Procop. de bello Persico. adde §. *pen.* J. *hic.* 31 Kalendis Decemb. mensis superioris. Procop. *de bell. Vandalico*, Cedrenus, Paulus Aquilegiensis. 32 Hic numerus annorum emendat §. 5. J. *constit. ad Trib.*

gnomine fulgentem compoſuimus: nunc vero omnium veterum juris conditorum ſententia ex multitudine, quæ ad duo millia pene librorum, & trecentas [1] myriadas verſuum pertingebat, in moderatum & perſpicuum collegimus compendium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi nunc ſumus cœleſti favore, colligentes omne id quod erat utile, & omnes ambiguitates decidentes, nullo ſeditioſo relicto. Quos libros Digeſta ſeu Pandectas appellavimus, ex [2] eo, quod legum habeant diviſiones [3] & deciſiones; itemque ex eo, quod omne in unum congregatum receperint, hanc eis appellationem imponentes: nec ultra quindecim myriadum verſuum numerum eis dantes: & in ſeptem eos diſponentes tractatus: idque non perperam, neque ſine ratione, ſed ad numerorum naturam & harmoniam reſpicientes. §. 2. Ea igitur quæ apud omnes πρῶτα, id eſt, primordia [4], nuncupantur, in [5] quatuor libros ſepoſuimus. §. 3. Deinceps [6] ea quæ de judiciis tractant, in alios ſeptem [7] libros. §. 4. Item ea quæ de [8] rebus, non in plures quam octo [9] libros. §. 5. Sequentem vero operis partem, quæ quarta [10] & media μέσον ἐςὶ τῦ παντὸς eſt totius operis, in aliis [11] octo libris depoſuimus, in quibus eſt quidem [12] hypothecaria, non longe admodum a pignoratitia actione diſtans: eſt & Ædilitium [13] edictum, & de evictionibus ſtipulatio: quæ duo acceſſoria, & conſequentia conſtituta venditionum [14], longe tamen admodum in veteri juris ordinatione ab his devagantia congregavimus propius propter mutuam inter ſe cognationem; ne, quæ de eodem pene loquuntur, longe a ſe diſtarent. Poſt hæc introduximus poſt duos illos libros ea, quæ ſunt ſcripta de uſuris tam terreſtribus, quam trajectitiis ſeu maritimis, & de probationibus, atque præſumptionibus in unum librum [15]: his autem tribus monobiblis, [ſingularibus libris] poſt tractatum de rebus ſibi invicem proximis depoſitis, & rurſum ea quæ de ſponſalibus, & nuptiis, & de dote legibus dicta ſunt congregantes, his etiam [16] tria habere in hac ordinatione volumina conceſſimus. De tutoribus autem minoris ætatis [17] geminos libros, eos, inquam, qui de tutelis apud omnes nominantur, & hic etiam in compendium concidimus memoratam octo librorum ordinationem, & mediam (ut dictum eſt) hanc partem totius operis confecimus, pulcherrima & utiliſſima jura in his deſcribentes. §. 6. De teſtamentis [18] autem, & legatis, & fideicommiſſis omnia congregavimus in novem librorum numerum: quorum principatum obtinent ea, quæ ſunt de teſtamentis, & codicillis, cum omnium, tum etiam militum qui ea, ut volunt, faciunt [19], duobus libris ordinata, & de teſtamentis inſcripta; quinque [20] autem ſequentibus continentur ea, quæ de legatis & fideicommiſſis, & omni eorum ambiguitate diſputata ſunt: & quoniam Falcidiæ narratio continens, & conſentanea erat legatorum & fideicommiſſorum proprio tractatui: propterea & ipſam continuo legatorum ſuppoſuimus tractationi, libro integro rei applicato, cum brevi quadam adjectione: & rurſum quia ad Falcidiæ [21] imitationem (introductum) erat Trebellianum [22] Senatusconſultum in fideicommiſſis: & huic ultimum hujus ordinationis tribuimus locum, totum jus ſuper his poſitum, Trebelliano Senatusconſulto attribuentes, & ſupervacuam eſſe Pegaſiani Senatusconſulti poſitionem invenientes, & abſurdas horum Senatusconſultorum inter ſe differentias, & communiones: quas ſane & veteres peroſi, captioſas & damnoſas appellarunt: ſimpliciore quadam narratione, omne hoc ſchema congregantes, & ad unius Senatusconſulti Trebelliani ordinationem applicantes, & hanc quintam partem totius ordinationis novem his perfecimus libris: in quibus novem libris nihil de quondam [23] caducis dictum a nobis eſt: quia propter uſum quendam non proſperum cum increbuiſſent in republica, & luctuoſum monumentum bellorum civilium eſſent: non oportebat in his manere temporibus, in quibus & Deus dedit pacem agere domi & foris, &, cum oportuit bellum gerere, facile cum ipſius favore hoſtes ſuperare & capere. §. 7. Sequitur deinde & exoritur nobis & ſexta [24] pars totius compoſitionis, octo concluſa libris. Pulchre autem incipit ab his, quæ poſſeſſiones nominantur, quas non ſimiliter, ut cætera diligenter conſiderantes, tam eas quæ ad ingenuos, quam quæ ad libertinos pertinent, ex multa anteriorum temporum confuſione & obſcuritate in purum deduximus compendium, geminorum [25] illis librorum numerum ſufficere arbitrantes. Adplicavimus autem ipſis, & omnes ab inteſtato appellatas ſucceſſiones, & ipſos generum ordines, eorum gradibus etiam libro inſcriptis, & circa omnium finem, Tertyllianum & Orficianum compoſuimus ſenatusconſultum, ex quibus matres & liberi invicem ſucceſſores fiunt. Procedit autem poſt hæc alius liber [26], qui de ædificiorum operibus, & de ea quæ ob ruinoſa & diruta ædificia (datur) ſatisdatione, & his qui in his aliquid inſidiarum aut fraudis admiſerint, & de his qui ex aquarum impetu vicinos læſerint, & de publicorum vectigalium coactoribus, atque inſuper de donationibus tam indefinitis [ſeu ſimplicibus] quam in cogitationem mortis relatis leges ac jura ordinat. Rurſum autem quicquid de quacunque manumiſſione extat, vel de his, quæ ſuper ipſa agitantur cauſis, & hoc uni [27] traditum eſt libro. Amplius autem, & ea quæ de poſſeſſione, & per ipſam adquiſitione, & de cauſis eam introducentibus ſunt, in [28] unum ſepoſuimus tractatum [ſeu librum.] Et quidquid etiam de judiciariis extat ſententiis, & his qui in his aliqua contra ſeipſos confeſſi ſunt, & de bonorum ceſſione, & creditorum detentione, & venditione, & de bonorum ſeparatione & curatione, & ne quid patiantur creditores fraudis, & id in [29] unum ſimiliter collatum eſt librum. Sed & interdictorum modum non pluribus, quam [30] uni dedimus libro. Inde [31] autem & ad præſcriptiones [ſeu exceptiones] & in his ordinata tempora venimus. Et obligationum quidem, & actionum ſepoſuimus modos, & coëgimus omnem hanc partem, cui præſunt poſſeſſiones (ut dictum eſt) octo librorum numero deſcriptam, ſextam hanc partem totius voluminis ſeponentes. §. 8. Totius autem extrema pars, quæ & ſeptima [32] eſt totius tractationis, ſex librorum numero demandata eſt, incipiens quidem [33] a ſtipulationibus, procedens vero ad ea quæ ſcripta ſunt de fidejuſſione, & debitorum numeratione, ſolutione & liberatione ipſorum, & de introductis ex Prætorum juriſdictione ſtipulationibus: quæ omnia duobus a nobis contracta ſunt libris: cum apud veteres nec dici poſſet, quot eſſent libri [ea de re.] Procedit & deinceps [34] ad delictorum narrationem: & omnia recenſet quæ ad majora delicta pertinent, quæ vocant privata, & item quæ ad ea quæ necdum ordinaria appellant, ſed ipſis extraordinariorum appellationem imponunt: deſcendit etiam & ad publica crimina quæ atrociſſima ſunt: & magnam ſibi advocant pœnam. Duo [35] autem & hic ſunt libri qui illa quidem, quæ ad delicta & crimina pertinent, complectuntur: quibus permixta ſunt, & ea quæ de reis criminum, qui ſe celare tamen conantur, ſcripta ſunt, & de eorum bonis, & de ea quæ infligitur condemnatis pœna, vel indulgentia. Initium autem nobis alterius rurſum [36] libri fit narratio de appellationibus, quæ communis eſt profecto ad reſcindendas tam pecuniarias [ſeu civiles] ſententias quam criminales. Quæcumque autem [37] de civibus [ſeu municipibus,] & de decurionibus, & muneribus, & publicis operibus, & nundinis, & reditum pollicitationibus, & variis cognitionibus [ſeu interrogationibus,] & publica deſcriptione, veteribus inventa ſunt, & quæcunque de verborum extant ſignificatione, & de his quæ pro regulis apud veteres dicta ſunt: hæc omnia in ſeſe recipit ultimus liber. Hujus igitur compoſitionis, cujus initium eſt a ſtipulationibus, hic liber eſt ſextus quidem, ſi ad proprium principium comparetur: ſed eſt quinquageſimus, ſi conferatur ad totam conſummationis perfectionem, [ſeu harmoniam.] §. 9. Quæ omnia compoſita ſunt, & elaborata peroptime, & ut noſtra juſſione dignum fuit, per [38] Tribonianum [39] illuſtriſſimum, necnon prudentiſſimum magiſtrum, & exquæſtorem noſtrorum palatiorum, & exconſulem, virum & in ipſis rerum experimentis, & in eloquentia, & in legibus ſcribendis ſatis ſpectatum, & qui nihil unquam noſtrarum juſſionum contempſit: necnon per alios [viros] qui ſub ipſo nobis hoc opus elaborarunt, id eſt Conſtantinum [40] magnificentiſſimum comitem ſacrarum largitionum, & antigrapharium [ſeu magiſtrum] ſacri ſcrinii, & ſacrorum libellorum & cognitionum imperialium, qui nobis bonam de ſe opinionem in omnibus præbuit: necnon Theophilum [41] magnificentiſſimum magiſtrum, & leges [ſeu jura] in regia hac urbe laudabiliter [42], & cum ſummis vigiliis, & ut magiſteria ſedulitate dignum eſt, docentem: & Dorotheum [43] magnificentiſſimum quæſtorem, & Doctorem in legum civitate deſignatum: dicimus autem verendam & ſplendidam Berytienſium metropolim, quem de ipſo optima opinio & gloria, & ad nos deduxit ipſum, & ut hujus operis participem faceremus, hortata eſt: ſed & Anatolium [44] magnificentiſſimum magiſtrum, qui & ipſe apud Berytienſes ea quæ ex legibus [proficiſcuntur,] pulchre docet, vir ex tertia ſtirpe laudabili juris apud Phœnices interpretum deſcendens: (refert enim [genus] ad Leontium, & Eudoxium, homines in legibus optimæ memoriæ poſt Patricium inclytæ recordationis, quæſtorium & anticenſorem, & Leontium glorioſiſſimum, expræfecto, & exconſule, atque Patricium ejus filios ſummæ admirationis viros) & Cratinum [45] magnificentiſſimum atque prudentiſſimum comitem ſacrarum largitionum, (& optimus quoque eſt is legum enarrator in regia hac urbe:) & præter hos etiam Stephanum, Mennam, Proſdocium, Eutolmium, Timotheum, Leonidem, Leontium, Platonem, Jacobum, Conſtantinum, Joannem, viros prudentiſſimos, qui univerſi Rhetores [46] quidem ſunt glorioſiſſimorum præfectorum ſacrorum noſtrorum Prætoriorum, gloriam autem ſeu laudem apud omnes prudentiæ juſte habent, & a nobis merito judicati ſunt digni, ut eligerentur tanti certaminis participes. Hæc igitur nobis circa Digeſtorum elaborata ſunt conſcriptionem per jam dictos glorioſiſſimos viros. §. 10. Tanta autem nobis reverentia antiquitatis fuit, ut neque mutari nomina veterum Juriſconſultorum ſuſtinuerimus, ſed uniuſcujuſque illorum appellationem legibus inſcripſimus, mutantes quidem, ſi quid jam habere viſum eſt non recte, partes vero illas nunc tollentes, has nunc addentes, ex multis denique optimum eligentes, & unam [47] [atque parem] [48] omnibus præbentes poteſtatis vim, [ſeu robur:] ita ut quicquid ſcriptum eſt in eo libro, id noſtra ſit ſententia: nemine audente comparare ea quæ nunc facta ſunt his quæ prius erant: quia multa & numeratu non facilia transpoſuimus in melius, etiamſi quid imperiali aliqua antiquorum imperatorum conſtitutione in aliam dictum fuerat formam. nam nomina quidem veteribus ſervavimus, legum autem veritatem noſtram fecimus. itaque ſi quid erat in illis ſeditioſum, (multa autem talia erant ibi repoſita) hoc deciſum eſt & definitum, & in perſpicuum finem deducta eſt quæque lex.

§. 11. Sed cum oportebat, & aliquam [49] mediocrem [50] iſagogem facere in eorum gratiam, qui recenter leges attingunt, nec majorem doctrinam portare poſſunt: neque hoc extra noſtram providentiam reliquimus, ſcilicet Triboniano glorioſiſſimo, qui & ad totius operis legitimi gubernationem electus eſt, necnon Theophilo, & Dorotheo magnificentiſſimis & prudentiſſimis anticenſoribus accerſitis mandavimus: ut ſeligerent ex his, quæ apud veteres erant iſagogarum modo compoſita, ea, quæ eſſent aptiſſima, & in ipſis rerum argumentis obtinentia; utque colligerent, & nobis offerrent, & ut mentionem etiam facerent noſtrarum Conſtitutionum, quas pro emendatione veteris juris promulgavimus: & ita componerent libros quatuor futuros prima elementa totius iſagoges, quas vocari Inſtituta viſum eſt, quam ſane legitimi operis partem compoſitam nobis obtulerunt, & nos eam totam conſideratam a nobis, & perpenſam, recteque habere viſam noſtris ſenſibus non indignam eſſe judicavimus, & [51] pro noſtris haberi Conſtitutionibus, & noſtrarum Conſtitutionum robur habere juſſimus: quod & ex his, quæ in *proœmiis* ejuſdem voluminis diſſeruimus, omnibus manifeſtum fecimus. §. 12. Sic itaque omni Romani juris diſpoſitione ordinata, & in tribus integris & voluminibus, & annis tanto opere perfecto: (quod nobis ab initio omnem ſpem excedere: circa finem autem, cum jam penetrabilem eſſe rem docuimus, ne

1 Tricies centena, §. *& antea. conſt. ad Anteceſſores.* Trecenties decem millia verſuum. §. 1. *verſ. ſed cum omnia.* 2. *conſt. ad ſenatum.* Pandectarum ἔτυμον. 3 Διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις. 4 Prima pars Pandectarum. 5 *Lib.* 4. 6 Pars ſecunda de judiciis. 7 A 5. ad finem 11. 8 Pars tertia de rebus. 9 A 12. ad finem 19. 10 Pars quarta quæ & hypothecaria. 11 A 20. ad finem 27 12 Lib. 20. 13 Lib. 21. 14 Propter tamen hunc ordinem ſequi, *l.* 2. *in fin. ff. de ſtatu hominum.* 15 *L.* 22 16 *L.* 23 24. 25. 17 *L.* 26. 27 18 Pars quinta de teſtamentis. 19 *L.* 28. 29. 20 *L.* 30. 31. 32 33. 34. 21 Trigeſimus quintus tamen liber initium non ducit a tractatu legis Falcidiæ, ſed a Titulo de cond. & demonſt. 22 i. e. 36. 23 Cur in Codice potius, quam in Digeſtis caducorum mentionem fecit? 24 Pars ſexta. 25 *L.* 37. 38. 26 *L.* 39. 27 *L.* 40 28 *L.* 41. 29 *L.* 42. 30 *L.* 43. 31 *Lib.* 44. 32 Pars ſeptima 33 i. e. *Lib.* 45 46. 34 *Lib.* 47.

35 *Lib.* 47. 48. 36 *Lib.* 49. 37 *Lib.* 50. 38 Pandectarum compoſitores. 39 Tribonianus. 40 Conſtantinus. 41 Theophilus. 42 Anteceſſoris munus. 43 Dorotheus. 44 Anatolius. 45 Cratinus. 46 Ῥήτορες vertendum fuit advocati: nam apud Præfectum P. Illyrici advocatos 150. fuiſſe conſtat, *l.* 17. *in pr. C. de advoc. div. judicior.* ut & apud Præfect. Urb. 150. *l.* 8. *l.* 11. *C. eod.* ut apud Præfectum Syriæ 30 *l.* 5. *C. de advocat. diverſ. jud.* 2. apud Præfectos urb. 80. *l.* 7. *in pr. C. eod.* 47 Vid. §. *cumque. in fin.* 3 *conſt. ad Trib.* 48 De autoritate Juriſprudentum. 49 De Inſtitutionibus compoſitis. 50 Inſtitutionum uſus. Inſtitutiones, μετρία εἰσαγωγή, ut *hic*, prima elementa legitimæ ſcientiæ, *proœm. Inſt.* §. 4. prima legum incunabula, prima fundamenta atque elementa, §. 11. *verſ. & ideo Triboniano* 3. *conſtit. ad Senat. & omn. popu.* 51 Paulo aliter Theophilus, § *pen. proœm Inſtit.* ἐπέγνω δεῖν αὐταῖς διατάξεσι τὴν ἰσχὺν φιλοτιμήσασθαι.

in

in decem quidem annis totum abſolvi poſſe videbatur) tanta ergo trium [1] annorum celeritate conſummato opere, & hac opera Domino Deo oblata, qui dedit & pacem agere, & bella feliciter dirigere, & leges ponere præterito, præſenti, & futuro tempori: juſtum eſſe putavimus, omnibus hominibus facere manifeſtum noſtrum in his rebus ſtudium ſimul & providentiam: quomodo nempe priore ſoluti perturbatione, & confuſione, & nullum finem habente juris poſitione, uſuri ſint poſthac legibus rectis, compendioſis, & omnibus ad manum promptis, & litium compendium adferentibus, & paratis, atque expoſitis omnibus [volentibus] ad [2] facilem adquiſitionem, nec amplius egentibus multis pecuniis, ut illorum inutilium librorum congerant multitudinem: ſed viliſſima pecunia, tam ditioribus, quam ex tenuiore profectis patrimonio, copiam ſui comparandi præbentibus. §. 13. Si quid autem ex multitudine ea, quæ nunc congeſta eſt, & ex tantis myriadibus collecta, videbitur eſſe ſimile [& geminatum [3],] (hoc autem putamus rarum eſſe) attamen humanæ naturæ [imbecillitatem] conſiderantibus, non extra juſtam apologiam ne hoc quidem videbitur eſſe: in nullo enim aberrare, [ſeu in omnibus inreprehenſibilem ſeu inemendabilem eſſe,] divinæ utique ſolius, non autem mortalis eſt conſtantiæ, [ſeu roboris,] quemadmodum & a majoribus dictum eſt: deinde eſt, ubi & ſimilium adſumpſimus poſitionem: vel rebus ſubjectis id exigentibus, ut oporteret idem pluribus applicari titulis: vel quia cum extraneo loco eſſet commixtum id, quod ſimile ſuperiori videbatur, impoſſibile fuit eam ſimilitudinem detrahi: vel etiam quia ſæpe cuſtodienda fuit integra totius theoriæ [4] [ſeu viſionis] continentia, nec [ſeparanda, aut] divellenda mens & intellectus [legentium] per eorum, quæ jam ſcripta fuerant, ademptionem, quin & hoc ſicubi adſumptum eſt propter rei neceſſitatem: tamen id breve eſt, nec ullum fere ſui ſenſum præbens. §. 14. Hoc etiam ipſum, & in Conſtitutionibus jam inter imperiales Conſtitutiones relatis, & jure, quod ex his reſultat, obſervavimus: nam quæ in illis jam cauta erant, ea nec in hoc volumine poni conceſſimus, niſi ob aliquam interdum circumſtantiam ſimilitudinis aliqua cauſa relicta eſt. §. 15. Contrariam [5] autem aliis legibus legem ex his, quæ in hoc volumine poſitæ ſunt, non facile quis repererit, ſi modo ad omnes contrarietatis fines animum intendere feſtinet. ſed [6] ineſt aliquid diverſum: quod adſumptum alterius generis forte hanc & illam legis poſitionem apparere faciat.

§. 16. Sed & ſi quid forte prætermiſſum [7] eſt eorum, quæ poni debebant, (forte enim & aliquid tale contigit propter humanæ imbecillitatem naturæ) multo ſane melius eſt noſtris ſubditis multis inutilibus liberari [legibus] dum privantur forte paucis quibuſdam, quæ videbantur idonea, myriadibus prope infinitis defoſſa & depoſita, & nemini forte mortalium animadverſa. §. 17. Hanc enim ob cauſam tot libris [8] (quos antea ſcribi oportebat,) deſtituti judices, facilius ex pauciſſimis juris auctoribus, & libris ad finem litium perveniebant, & judicia decidebant, vel propter inopiam librorum, vel quia non ſufficiebant multis laboribus ad invenienda multa utilia neceſſariis, & viribus erant impares. In præſenti autem conſummatione maximus legum obtinentium congeſtus eſt numerus ex libris raris, & qui vix inveniri poterant, & quorum nec nomina nec eruditiſſimi quidem in legibus complures homines noverant. Quorum ſane copiam [ſeu materiam] nobis uberrimam dictus glorioſiſſimus Tribonianus præbuit, multorum librorum, & qui vix numerari poſſunt, ſuppeditata multitudine: quibus omnibus perfecte lectis, congeſta ſunt hæc volumina; ſed ex horum multis & variis hi, qui a nobis ad hoc congregati erant, cum nihil inveniſſent idoneum, aut novum ab his quæ jam congregata erant, illationem ex his in hoc opere faciendam optimo animo reſpuerunt.

§. 18. Si vero poſtea aliquid novi [9] controvertetur, quod non apparebit legibus his inſcriptum: (*multa [10] enim novare novit natura) ſed Imperium Deus propter hoc impoſuit hominibus, ut emergentia & legis egentia lege definiat, & humanæ naturæ incertum repleat, & certis concludat legibus ac regulis: neque hoc noſtrum nunc dicimus: ſed jam omnium juris conditorum, qui olim claruerunt, prudentiſſimus Julianus hoc ipſum videtur dixiſſe, qui & ab imperiali auctoritate implorat fieri legum repletionem in emergentibus ambiguitatibus & quæſtionibus: ſed & D. Adrianus piæ memoriæ; quando ea, quæ a prætoribus quotannis edicta fuerant, brevi complexus eſt libello, adſumpto ad id optimo Juliano; in oratione, quam in commune habuit in ſeniore Roma, hoc ipſum quoque ait: ut, ſi quid præter id, quod jam ordinatum eſt, emerſerit: conveniens eſt, eos qui in Magiſtratu ſunt, illud conari decidere, & remedium imponere ſecundum eorum, quæ jam ordinata ſunt, conſequentiam [imitationem.] §. 19. Hæc igitur omnes (dicimus autem vos, magni Senatus & omnes noſtræ reipublicæ homines) cognoſcentes, gratiam quidem confitemini Deo, qui noſtris temporibus tantum bonum ſervavit: utimini vero noſtris legibus; nulli [11] earum, quæ veteribus libris inſcriptæ ſunt, attendentes; neque ad ea quæ nunc poſita ſunt, illas comparantes, quia etſi videantur quædam invicem non conſonare, tamen prius [12] illud & vetuſtius nobis ut imperfectum diſplicuit, nunc autem hoc viſum eſt debere obtinere. Nam prohibemus, illis in poſterum uti: hæc autem ſola obſervari in republica, & obtinere concedimus & ſancimus: ita ut qui conatus fuerit ex prioribus libris, & non ex his duobus ſolis, & Conſtitutionum [libro] a nobis compoſitis, vel factis, uti quibuſdam legibus vel eas in judiciis legere, vel ſi quis judicaverit ex his, apud ſe recitari eas paſſus: falſi [13] reus erit, & publicorum criminum judicatus, & pœnæ addictus: quod etſi non diceremus, vel ex hoc ipſo manifeſtum eſſet. §. 20. Sed & hoc optimum fore judicavimus, præponere Digeſtorum volumini, & veteres juris conditores, & illorum volumina [14], & unde collectio facta ſit legum nunc a nobis congeſtarum: quod & fieri juſſimus: & factum eſt: & ſimul ea, quæ de his rebus conſcripta ſunt, ſupponi huic divinæ noſtræ Conſtitutioni præcepimus: ut omnibus fiat manifeſtum, & quid prioris inexperientiæ ſimul, & incertitudinis eſſet, & quid a nobis ſit adinventum. Legislatores autem ſeu legum interpretes illos congeſſimus, qui apud omnes probati & recepti erant, & prioribus Imperatoribus placuerant, & qui ab his nominari meruerunt. Si enim aliquis nondum veteribus Legislatoribus cognitus eſt: nos & huic interdiximus hujus voluminis communicationem. Omnibus ſane his poſitis unum ordinem & dignitatem parem dedimus: nulli cuipiam majore, quam cæteris, data prærogativa. Si enim his, quæ ab illis ſcripta ſunt omnibus imperialium Conſtitutionum [14] dedimus robur: quid eſt, quod in his amplius, quodque minus haberi debeat? §. 21. Illud autem quod ſtatim, cum hanc compoſitionem legum congregari mandaremus, juſſimus: iterum & nunc ſancimus illud confirmando: omnibus ſimiliter interdicimus, ne quis audeat hominum qui ſunt nunc, aut in poſterum erunt, commentarios [16] ſcribere harum legum: præterquam ſi velit quis in Græcam linguam hæc transferre, quem etiam volumus ſola ſecundum pedem ſeu κατὰ [17] πόδα nuncupata uti legum interpretatione: & ſi quid ſecundum nominatorum paratitlorum (ut conveniens eſt) adſcribere voluerint uſum: aliud autem nihil omnino ne tantillum quidem circa ea facere, nec rurſum dare ſeditionis, & dubitationis, aut infinitæ multitudinis legibus occaſionem: id [18] quod antea in antiqui edicti factum eſt ordinatione: ita ut illud breviſſimum conſtitutum ex differentium commentariorum differentia ſeu diverſitate in infinitam extenderetur multitudinem. Si quid enim forte ambiguum fuerit viſum, vel litium certatoribus, vel his qui rebus judicandis præſunt: hoc Imperator interpretabitur recte: nam hæc facultas illi ſoli [19] a legibus permiſſa eſt. Itaque quiſquis auſus fuerit ad hanc noſtram legum compoſitionem commentarium aliquod adjicere, aliter atque noſtræ hujus juſſionis forma præſcribit: is ſciat, quod & ipſi falſi reo legibus futuro, & quod compoſuerit, eripietur, & modis omnibus corrumpetur.

§. 22. Eadem pœna impoſita & adverſus eos, qui notis [20] (ſeu ſignis) quibuſdam in ſcriptura utentur, (quæ ſigna ſinglas [21] vocant) & qui per ea conturbare ſcripturam tentaverint, nec per totam conſequentiam litterarum numeros, & nomina veterum prudentum, & totam legum poſitionem ſcripſerint. Sciant etiam librorum ita ſcriptorum comparatores ſe inutilis fore libri dominos: neque enim damus licentiam talibus libris in judiciis uti, & aliquid agere: etiamſi contingat librum in ea ipſa parte quæ recitatur, nullum habere tale ſignum [aut notam] ſed in alia quacunque ſui parte, quamvis ſemel tantum id admiſſum ſit. Itaque ipſe quidem eum librum pro non ſcripto prorſus habebit. Is autem, qui eum ſcripſerit, & ignoranti emptori dederit: duplum ſolvet ejus æſtimationis ei, qui ita in quantitate damnum paſſus fuerit, nihilominus infligenda criminali [22] pœna. Hoc etenim, & in aliis conſtitutionibus ea de re poſitis ſcripſimus, tam his quæ Latina proceſſerunt voce, quam ea quæ Græcorum lingua, quam quidem ad legum profeſſores reſcripſimus. §. 23. Hæc igitur volumina (Inſtitutorum & Digeſtorum dicimus) ex fine tertii noſtri feliciſſimi conſulatus ſuum robur obtinere ſancimus, id eſt, ex ante tertium Kalendarum Januariarum præſentis duodecimæ Indictionis, in omne ævum valitura, & una cum imperialibus conſtitutionibus vigorem, & locum habitura tam in his quæ poſtea [23] emerſerint, quam in his quæ in judiciis adhuc pendent, necdum amicalibus tradita ſunt transactionibus: * quodcunque enim hactenus, vel judicatum vel transactum eſt, retractari non ſuſtinemus. Quem quidem conſulatum tertium nobis nominatiſſimum dedit Deus: quando & ſub ipſo [24] pax cum Perſis confirmata eſt, & hoc tantum legum volumen repoſitum eſt: quod a nemine majorum unquam excogitatum fuit: atque ad hæc tertia pars mundi (dicimus autem totam [25] Libyam) noſtris adjuncta eſt ſceptris: omnia hæc a ſummo Deo & Servatore noſtro Jeſu Chriſto dona tertio noſtro conſulatu indulta. §. 24. Omnes itaque laudatiſſimi noſtræ Reipublicæ Magiſtratus divinam hanc noſtram ſuſcipientes conſtitutionem, ut utantur prædictis noſtris legibus, unusquiſque in ſuo procurabit judicio. Præponet autem eam in maxima & regia hac urbe, & ejus glorioſiſſimus Præfectus. Curæ autem erit excellentiſſimo & laudatiſſimo noſtro magiſtro, & glorioſiſſimis atque beatiſſimis præfectis ſacrorum noſtrorum Prætoriorum; tam in his quæ ad ſolem orientem; quam his quæ in Illyride: necnon his etiam quæ in Libya ſunt; per ſua edicta his qui ſub ipſis ordinati ſunt, iſta facere manifeſta, ad omnium noſtrorum ſubditorum inexcuſabilem notitiam. Data 17. Kal. Jan. Domino noſtro JUSTINIANO perpetuo Auguſto III. CONS. 533.

TIT. XVIII.
DE JURIS [26] ET FACTI IGNORANTIA.

De milite.

1. Imp. ANTONINUS A. Maximo Militi [27].

QUamvis, cum cauſam tuam ageres [28], ignorantia [29] juris propter ſimplicitatem [30] armatæ [31] militiæ allegationes [32] competentes

1 De triennio felici Juſtin. 2 §. 13. ℨ. *conſt. ad Senatum, & omnes populos.* 3 De ſimilibus. 4 Viſiones. § 14. ℨ. *conſt. prox.* 5 De Antinomiis. 6 Vid. §. 15. *conſt. ad Senatum.* Sed Goveanus legem 9. *in pr. ff. de Juriſd.* cum lege 32. *in pr. ff. ad l. Aqu.* non poteſt aliter conciliare, quam ſi dicat in *d. l.* 9. aliter vel male ſcriptum fuiſſe. 7 De prætermiſſis. 8 De libris veterum Juriſconſultorum. 9 De novis ac futuris quæſtionibus, & conſtitutionibus. 10 *Novell.* 7. *c.* 2. 11 De abrogatis veterum Imperatorum legibus. 12 Vid. §. 19. ℨ. *conſt. ad Senatum.* 13 *Arg. l. ult. ff. ad leg. Corn. de falſis.* 14 Quænam volumina a veteribus Juriſperitis compoſita. 15 Ut §. 11. ℨ. *h. t.* 16 Quales legum commentarios eſſe oporteat. §. 21. ℨ. *conſt. prox.* 17 Κατὰ πόδα videtur idem ſignificare hoc loco quod περιφραστικῶς. 18 Quod vitium videtur Cajus ſummo ſtudio fugere velle, *l. 1. ff. de orig. jur.* 19 Imo & Senatui, *l. 9. ff. de legib.* & ſubditis atque judicibus, *l. 12. l. 13. l. 37. 38. ff. de legib.* & epiſcopis, *l. 6. Cod. de Sacroſ. eccleſ.* & populo, *l. 9. circa pr. ff. de juſtitia & jure.* 20 Libros legum notis non eſſe deſcribendos. 21 Vid. §. 8. *conſt. ad Anteceſſores.* 22 Falſi, §. 22. ℨ. *conſt. ad Senatum.* 23 Vid. *l.* 7. *C. de legib.* 24 Procopius, *de bello Perſico.* 25 Procopius *de bello Vandalico.*

26 *Lib.* 22. *D.* 6. νόμων 3. *Syn. Baſil.* 4. 1. *Harmenopul.* 1. *c.* περὶ ἀγνοίας νόμου &c. Legis vocabulo intellige conſtitutiones Principum, Senatusconſulta, reſponſa prudentum & ſimilia. *Goth.* Extant ad hunc titulum commentarii neſcio cujus Antonii Menſii. præter quem vide & Conſtantium Landum *enarrationum in titul. de Juſtit. & Jur. cap.* 4. & 7. quod autem mox dicetur ignorantiam juris non excuſare: verum eſt, niſi dubium aliquod juris probabile inciderit: hic enim talis error, de quo probabiliter & non ſine cauſa dubitatur, æquiparatur errori facti: qua de re videantur Franc. de Aret. *in l. qui in rerum §. fin. de leg.* 1. & Felinus *in cap. nam concupiſcentiam* 2. *colum. de conſtitut.* Mod. 27 Idem dicendum in ruſtico, ſi non potuit conſulere peritiores *l.* 9. § 3. *D. h. t.* Goth. Scripſit ad hanc legem Coraſius: præter quem vide etiam Mercerium *lib.* 2. *opin. c.* 10. Mod. 28 Agit etiam, qui excipit. *l.* 1. *D. de except.* vid. Oldend. *de jure ſingulari*, *c.* 11. *n.* 2. 29 Pro milite hæc tria faciunt, quod in ea exceptionem omiſerit, quod certet de damno evitando, quod reus ſit. Duo contra faciunt, res judicata & juris ignorantia. 30 Id eſt, ignorantiam, qua deſtituitur, ſi peritiores conſuluit, aut ſi ipſe peritus juris habetur. Bald. *hic*, vid. *l. 3. ℨ. de teſtam. milit.* 31 Non idem in militia togata, vix eſt enim, ut in advocato juris ignorantia excuſetur. vid. *l.* 11. § 1. ℨ. *de advoc. diverſ. judicior.* 32 Puta exceptionem peremptoriam, veluti doli, rei judicatæ, pacti de non petendo, §. 9. *Inſtit. de except.* quod eſt contra jus commune *l. 2. ℨ. ſentent. reſcind. non poſſe.*

omiſeris;

omiseris: tamen si[1] nondum satisfecisti, permitto[2] tibi, si cœperis ex sententia conveniri, defensionibus tuis[3] uti. Dat. 7. Kalend. Maji, duobus ASPERIS CONSS. 213.

De renunciatione hereditatis.

2. Imp. GORDIANUS A. Juvenali.

CUm ignorantia[4] juris facile excusari non possis, si major[5] annis [vigintiquinque] hereditati matris tuæ renunciasti, sera[6] prece subveniri tibi desideras. Dat. 13. Kal. Maji, ARIANO & PAPO CONSS. 244.

De bonorum possessione omissa.

3. Imp. PHILIPPUS A. Marcellæ.

SI[7] emancipata[8] a patre, intra annum bonorum possessionem petere cessasti[9]: prætendere juris ignorantiam nullis rationibus potes. Dat. 16. Kal. Jul. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De divisione & testamenti vitio.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. Julianæ.

SI post divisionem[10] factam, testamenti vitium in lucem emerserit: ex his quæ per ignorantiam confecta sunt, præjudicium tibi non comparabitur. Ostende[11] igitur hoc apud Correctorem[12] Virum Clarissimum amicum[13] nostrum, testamentum, vel fide veri[14] deficere, vel juris[15] ratione stare non posse: ut infirmata scriptura, quæ testamenti[16] vice prolata est, solidam successionem obtineas. Dat. 8. Id. Jul. DIOCLETIANO IV. & MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

De falsa responsione.

5. Iidem AA. & CONSTANTINUS & MAXIMIAN. Nobilissimi Cæss. Martiali.

CUm falsa[17] demonstratione mutari substantia veritatis minime possit: respondendo[18] id, quod paternum erat, *ex maternis esse bonis*, nihil[19] egisti. Dat. Prid. Kal. Jan. DIOCLETIANO V. & MAXIMIANO IV. AA. CONSS. 293.

De promissione indebiti pro parte.

6. Iidem AA. & CC. Tauro & Pollioni.

SI non transactionis[20] causa, sed indebitam, errore facti, olei materiam[21] vos Archantico stipulanti spopondisse[22] Rector provinciæ animadverterit, reddito[23] quod debetis, residui[24] liberationem condicentes audiet. Dat. 5. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

De causa decisa vel non.

7. Iidem AA. & CC. Zoæ.

ERror[25] facti[26], necdum[27] finito[28] negotio, nemini nocet: Nam causa decisa velamento tali[29] non instauratur[30]. Dat. 6. Non. Jul. CC. III. CONSS. 300.

De testamentis.

8. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

CUm testamentum nullo jure[31] constiterit: ex ejus qui ab intestato successit, professione[32] sola, veluti ex testamento libertos per errorem profitentis, orcini[33] vel proprii[34] liberti, si non ipsius accessit judicium (cum errantis[35] voluntas nulla sit) effici non potuerunt. Dat. 5. Kalend. Septemb. CC. IV. CONSS. 302.

De liberali causa.

9. Iidem AA. & CC. Cajo & Anthemio.

NOn idcirco minus, quod a vobis veluti[36] a liberis debitam accepisse pecuniam Sanius dicitur (cum nullus[37] sit errantis consensus) movere status quæstionem prohibentur ejus heredes. Dat. 6. Id. Decemb. CC. V. CONSS. 305.

De solutione indebiti.

10. Iidem AA. & CC. Araphiæ.

CUm quis[38] jus ignorans, indebitam pecuniam solverit: cessat repetitio[39]. Per ignorantiam enim facti tantum repetitionem indebiti soluti competere tibi notum est. Dat. 5. Kal. Jan. CC. VI. CONSS. 306.

De sexu & ætate.

11. Imp. CONSTANTINUS A. Valeriano agenti Vicariam præfecturam.

QUamvis[40] in lucro[41] nec fœminis[42] jus ignorantibus subveniri soleat: attamen contra ætatem adhuc imperfectam[43] locum hoc non habere, retro Principum statuta declarant. Dat. 3.[44] Kalend. Maji, GALLICANO & SYMMACHO CONSS. 330.

De constitutionibus Principum.

12. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Flaviano PF. Illyrici & Italiæ.

COnstitutiones[45] Principum nec ignorare[46] quemquam, nec dissimulare permittimus. Dat. 6. Kal. Jun. *Vincentiæ*, TATIANO & SYMMACHO CONSS. 391.

De mulieribus.

13. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Erythrio P. P.

NE passim liceat mulieribus omnes suos contractus retractare, in his quæ prætermiserint vel ignoraverint: statuimus, si per ignorantiam juris damnum[47] aliquod circa jus vel substantiam suam patiantur, in his tantum[48] casibus, in quibus præteritarum legum auctoritas eis suffragatur, subveniri. Dat. Kal. Julii, MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

TIT. XIX.

DE PRECIBUS[49] IMPERATORI OFFERENDIS: ET DE QUIBUS REBUS SUPPLICARE LICEAT, VEL NON.

De precibus a servis oblatis.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Firminæ.

LIcet servilis conditio deferendæ precis facile capax non[50] sit: tamen admissi sceleris atrocitas & laudabilis fidei exemplum super vindicanda[51] cæde domini tui, nobis hortamento fuit, ut præfecto prætorio juxta annotationis[52] nostræ decretum demandaremus (quem adire cura) ut auditis his quæ in libello contulisti, & reos investigare, & severissimam vindictam juxta legum censuram exigere curet. Dat. 8. Id. Octob. DIOCLETIAN. IV. & MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

De exceptionibus.

2. Imp. CONSTANTINUS A. Severo PF. V.[53]

QUoties[54] rescripto nostro moratoria[55] præscriptio permittitur[56], aditus supplicanti pandatur. Quod autem totius negotii cognitionem tollit, & vires principalis negotii exhaurit: sine gravi partis alterius dispendio convelli non potest. Nec[57] præscriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petatur. Dat. 10. Kal. Jun. *Nicææ*[58], PAULINO & JULIANO CONSS. 325.

De damnosis fisco. De juri contrariis.

3. Idem A. ad populum.

NEc[59] damnosa[60] fisco, nec juri[61] contraria postulari oportet. Dat. Prid. Kal. Octob. CONSTANTIO A. VII. & CONSTANTINO Cæs. IV. CONSS. 354.

De dilatione solutionis.

4. Imppp. GRATIANUS, VALENT. & THEOD. AAA. Floriano P. P.

1 Exceptio, quæ non excluditur per sententiam, excluditur per executionem sententiæ. 2 Vid. Socin. *reg.* 132. 3 Id est, allegare juris ignorantiam. *Goth.* Vid. A. Padill. Duaren. & Coras. *hic.* Mercer. *lib.* 2. *opin. cap.* 10. Vigl. *de mil. test.* §. *illis autem, num.* 3. Everhard. *consil.* 2. Ans. 4 Tria faciunt contra Juvenalem (de quo hac lege) quod major renunciaverit; quod jus ignoraverit; quod de lucro certet. 5 Minori vigintiquinque annis juris ignorantia prodest. vid. *l.* 2. *D. h. t.* 6 Seræ non sunt preces, quæ fiunt intra annum. *l.* 6. *in fin. D. ad SC. Tertyll.* quo jure? non stricto, sed ex æquo & bono. Bald. *hic.* 7 Tria quoque hic Marcellæ obstant, quod major intra tempus non petierit, quod de lucro certet, quod jus ignoret. 8 Aliud in non emancipata, quia tunc intra triennium. vid. *l. ult. J. de repud. vel abstin. hered.* 9 Cessatio annua petendæ bonorum possessionis commissa ab emancipato tacitam renunciationem inducit. 10 Adversus erroneam divisionem datur restitutio errorem probanti. *Goth.* Quando errorem intervenisse allegatur, eo detecto, judex veritatem sequi debet, *l.* 67. §. 3. *ff. de condict. indeb. l.* 29. *in fin. ff. de probat.* Pinell. *ad l.* 2. *Cod. de rescind. vend. part* 3. *cap.* 3. *num.* 32. An *l.* 2. *Cod. de rescind. vend.* locum habeat in divisione bonorum, vid. Caspar. Roderic. *de redit. ann. lib.* 1. *quæst.* 11. *num.* 33. Anton. Merend. *contr. jur. lib.* 1. *cap.* 37. Ans. 11 Præsumitur pro scriptura testamenti. Præterea negationem adseveranti ad scripturam impugnandam, incumbit onus probationis. 12 Rectorem. 13 Hinc illa forte Gallorum regis clausula ad judices, *à nostre amé & feal.* 14 Probata rei veritate facti error ostenditur. 15 Alias testamentum præsumitur solenne. 16 Id est, quæ pro testamento. 17 *l.* 9. *J. h. t. l.* 15. *J. de liberal. caus.* Rerum veritatem gestorum; (ita legit Hotomanus non *gestarum*, 15 *illustr. fol.* 169.) error non vitiat, *l.* 6. §. 1. *D. de off. præsid.* adde Cujac. 12 *obs.* 19. 18 Responsio quæ justa causa destituitur, non officit respondenti. vel ita: Qui falsam qualitatem rei per errorem attribuit, sibi non nocet. 19 Hinc Molinæus *de usur. num.* 209. Simplex recognitio in feudum vel emphyteusim, licet non semper disponat, tamen inducit probationem non tantum quoad illum actum vel præteritam solutionem, sed etiam in futurum, donec contrarium probetur. 20 Secus si non animo transigendi, *l.* 2. *J. de cond. indeb.* 21 Id est, quantitatem. 22 Sponsio per errorem facta spondenti non officit. 23 Soluto, *ut in l. ult. J. ne fiscus vel Respubl. procur.* 24 Quatenus erratum est in promittendo, eatenus promissio revocari potest, adde *l.* 7. 8. *D. de leg.* 2. *l.* 54. *in fin. D. ad SC. Trebell. l.* 21. *ff. de verb. oblig.* 25 Adde *l.* 9. *J. ad leg. Falc.* 26 Demus minorem absque tutore in judicio delictum aliquod confessum esse, potestne adversus confessionem ante latam sententiam restitui? posse ait Rolandus a Valle 1. *consil.* 51. *num.* 39. 27 Finitur vero per transactionem, *l.* 6. §. *h. t.* & rem judicatam & ejus executionem, *l.* 1. *supr. h. t.* 28 Error facti negotiis decisis non prodest. *Syn. Basil.* 2. *tit.* 6. *c.* 16. 29 Id est, erroris. 30 Ad hunc locum monent Doct. quod in revocatione erroneæ confessionis sive propriæ sive procuratorum necesse est probare errorem, quod in revocatione confessionis erroneæ advocati aliter se habet; v. *cap. fin. de confess.* & *c. cum causam. de probat.* ubi idem not. etiam Hostiens. in consule & Bellum *in tit. de confess n.* 60. & *seq.* Mod. 31 Utpote destitutum solennibus. 32 Qui profitetur Titium testamento manumissum, videtur testamentum agnoscere. Id ita est, si testamentum alias solenne fuit. Alias talis professio, ea, quæ testamento desunt, non supplet.

33 Orcini liberti defuncti: proprii vero heredis. 34 Id est, per errorem confitentis. 35 Vid. *l.* 9. *J. h. t. l.* 15. *ff. de jurisdict.* 36 Qui velut a liberis pecuniam accepit, liberos quidem fatetur: si tamen vere non sunt liberi, movere eis status quæstionem potest, nocet ei tamen tantisper confessio, donec constet de errore. Molinæus *de usur. quæst.* 20. *num.* 209. 37 *l.* 8. *J. h. t. l. un. J. de errore calcul. l.* 2. *J. de errore advoc. l.* 13. *J. de prob.* §. 33. *in pr. Inst. de act. l.* 37. *ff. de auro. argent. l.* 57. *ff. de obl. & act. l.* 116. §. 2. *ff. de reg. jur.* 38 Non minor tamen, *l.* 29. *ff. de cond. indeb.* non mulier. vid. *l.* 13. *J. h. t.* 39 Imo non cessat. *l.* 54. *ff. de condict. indeb.* sed dicendum eam legem loqui non tam de solutione facta errore juris, quam ex causa ipso jure nulla, vel quæ effectum non habuit. quo tamen posito adhuc obstabunt huic legi nostræ *l.* 7. & *l.* 8. *ff. hoc tit.* ubi respondendum, illas cum generales sunt, accipi debere in alia specie quam in condictione indebiti, de qua agitur in hac lege, ad quam vide Corasium eam explicantem plurib. Joan. Robertum *lib.* 1. *Sentent. jur. c.* 6. 7. & 8. & Vitalem *variar. lect. l.* 2. *c.* 22. Mod. 40 *l.* 3. *C. Th. de sponsalib. & ante nuptias donat.* 41 Ut si ei accepto latum, aliud in damno. *l.* 9. *supr. h. t. l.* 7. 8. *ff. h. t. l.* 6. *J. qui admitti, l.* 110. *in fin. ff. de reg. jur.* vid. Cujac. 14. *observ.* 39. 42 De majoribus vigintiquinque annis scilicet. 43 Id est, contra minorem. 44 Vid. *C. Theod.* 45 *Synops. h. t. d. c.* 21. 1. Har. 1. §. 54. *l.* 2. *C. Th. de constit. Principum, lib.* 1. 46 Legum ignorantia non excusat, *l.* 9. *supr. de legib.* præsertim in delictis. vid. Clar. 5. *sentent.* §. *ult. q.* 60. 47 *l.* 11. *supr. h. t.* 48 Aliud in lucro, *d. l.* 11.

49 2. *Synops. Basilic. c.* περὶ αἰτήσεων βασιλεῖ προσφερομένων, καὶ περὶ τῶν αἰτούντων ἄρχειν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ. De precibus Imperatori offerendis, & de iis, qui administrationem in sua provincia petunt, eas solent subsequi rescripta, subscriptiones, adnotationes. 50 Est hodie *l.* 6. *infr. h. t.* 51 Indicandæ, Cujac. 12. *observ.* 22. & ita legendum esse ait *in l.* 1. *infr. pro quib. causis serv.* adde *l.* 3. §. 13. & 14. *D. de SC. Silaniano*, *l.* 41 *in princ. ff. de bon. libert. l.* 197 *ff. de verb. sign.* 52 De annotation. vid. Duar. 1. *disp.* 8. 53 PF. P. *C. Th.* 54 *l.* 3. *C. Theod. de divers. rescript. l.* 1. 55 Moratoria præscriptio, dilatoria exceptio. Paponius hanc legem refert ad litteras, quas Galli vocant *lettres de souffrance.* 3. *not.* 7. *c. de lettres de souffrance.* Ibi, *si le Roy peut, & quand par ses lettres de souffrance arrester la saisie de seigneurs feodaux.* An moratoriæ exceptionis vocabulo intelligere hic etiam possumus inducias biennii aut quinquennii, quæ solent tribui egenis debitoribus, quarum fit mentio in *l.* 4. *J. h. t.* Cujac. 2 *obs.* 10 negat. qui hoc verbo *moratoria*, intelligit pacti conventi exceptionem: puta ne intra quinquennium petatur; cui opponitur peremptoria, ne unquam petatur. Prior creditori a Principe relaxari potest, posterior non potest. Cujac. *ibid.* Goth. vid. Marc. Anton. Euch. *de morator. præscr.* & Gloss. *hic.* Ans. 56 *Al.* petitur. 57 Omnis illegitima renunciatur exceptio. 2. *Syn. Basil.* 6. *c.* 9. *J.* 1. Harm. 1. §. 40. 58 *Nicæa. C. Th.* 59 Nemo quid fisco vel juri damnosum postulet, *Syn. Basil. h. t.* 6. περὶ αἰτήσεων &c. 60 Vid. *l. ult. J. si contra jus vel utilit.* vid. Old. *c.* 9. *except. n.* 3. *ad* 25. *q.* 2. *can. nec damnosa.* 14. 61 *l.* 6. *in pr. J. de oper. public.* Goth. Facit *cap.* 14. *caus.* 25. *q.* 2. Ans.

Universa

UNiversa [1] rescripta, quæ in debitorum [2] causis super præstandis dilationibus [3] promulgantur; non aliter valeant, nisi [4] fidejussio idonea super debiti solutione præbeatur. Dat. 8. [5] Kal. Mart. *Constantinop.* ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

De sententiis præfectorum prætorio.

5. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Volusianum P. P.

SI quis adversus Præfectorum Prætorio sententias duxerit supplicandum [6], victusque defuerit [7]: nullam habebit licentiam iterum [8] super eadem causa supplicandi. Dat. 15. Kalend. Octob. *Romæ*, VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

In AUTHENT. Ut sponsal. larg. §. aliud. collat. 9. tit. 2. seu Novell. 119. cap. 5.

QUæ supplicatio gloriosissimis Præfectis, vel eorum consiliariis, vel causas [9] introducentibus intra decem dies post sententiam offerenda est. Quo subsecuto, sententia non aliter executioni mandabitur, nisi victrix pars dignam fidejussionem præbuerit tantum restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resolvatur. Nisi sub hac forma supplicatio porrigatur: executio causæ sine fidejussione procedet: retractationis jure illi servando, qui se gravatum putaverit, ut intra biennium [10] supplicare possit imperatori.

De eo, per quem preces offeruntur.

6. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Isidoro P. P. [11].

UNiversis simul hanc observantiam remittimus: ut a quocunque liberæ conditionis constituto, vel servo [12] supplicante impetratum fuerit rescriptum, minime requiratur, per quem [13] preces oblatæ sint. Dat. 3. Id. Nov. THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 416.

De contrariis Juri.

7. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Senatum.

REscripta [14] contra [15] jus elicita [16], ab omnibus judicibus refutari [17] præcipimus: nisi forte sit aliquid, quod non [18] lædat alium, & prosit petenti, vel [19] crimen [20] supplicantibus indulgeat. Dat. 8. [21] Id. Novemb. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De instrumentis. Superflua non debent inseri supplicationi.

8. Iidem AA. Florentio P. P.

INstrumentorum exempla non [22] prosit precibus adjunxisse: sed necesse sit eorum in supplicatione vim [23] exprimi, ut responsuro Principi vera precatio rem aperiat cognoscendam: [his] solis (cum necessitas exegerit) verbis precibus inserendis, quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit, ut etiam merito nostrum expectetur judicium. Dat. 6. Kal. April. *Constantin.* FLORENTIO & DIONYSIO CONSS. 429.

TIT. XX.

QUANDO [24] LIBELLUS [25] PRINCIPI DATUS LITIS CONTESTATIONEM FACIAT [26].

Rescriptum Principis non solum habetur pro libello, sed pro contestat. lit. & transit ad heredem. Bald.

1. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. Remigio P. P. [27].

DUbium [28] non est, contestationem [litis] [29] intelligi [30], etiam si nostræ [31] fuerint tranquillitati preces [32] oblatæ: easque adversus heredem quoque ejus, in quem porrectæ sunt, vel ab herede ejus, qui meruerit, exerceri. Dat. 3. Kal. April. CP. ARCADIO IV. & HONORIO AA. III. CONSS. 396.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

TEmporales [33] actiones, quæ per oblationem precum & ad eas rescriptionem perpetuantur, definire necessarium esse duximus, ne quis putet ad alias etiam, quæ certis taxantur temporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodo per oblationem precum, & ad [34] eas rescripta perpetuari, quæ a Prætore constitutæ annali tempore coartatæ sunt. Dat. Kal. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. XXI.

UT LITE PENDENTE [35], VEL POST PROVOCATIONEM, AUT DEFINITIVAM SENTENTIAM, NULLI LICEAT IMPERATORI SUPPLICARE

De sententia non retractanda.

1. Imp. ALEXANDER A. Caperio.

LIcet postquam supplicasti, prius [36] quam rescriptum impetrares, Præses provinciæ vir clarissimus pronunciaverit: cum tamen a sententia non provocaveris, rescriptum quod postea [37] secutum esse suggeris, ad retrahenda ea quæ decreto terminata sunt, non patrocinatur. Dat. Kal. Mart. LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

De causa pendente vel terminata.

2. Imp. CONSTANTIN. A. Probiano suo salutem.

SUpplicare [38], causa pendente non licet, nisi [39] vel actorum [40] communium vel pronunciationis editio denegetur. Qui autem terminatam [41] rescripto, vel consultatione quæstionem, exquisito suffragio, refricare conabitur: in [42] omnem litis æstimationem adversario suo protinus condemnetur: omni venia deneganda, si quis contra hæc supplicare tentaverit. Dat. Id. August. *Arelate*: PP. Id. Octob. *Thebeste*, SABINO & RUFFINO CONSS. 316.

De provocatione omissa.

3. Idem A. ad universos Provinciales.

QUi [43] licitam provocationem omiserit [44], perpetuo silere debebit: nec a nobis impudens petere per supplicationem auxilium: Quod si fecerit, desiderio suo carebit, & ignominiæ [45] pœna notabitur. Dat. Kalend. August. PP. Kal. Sept. BASSO & ABLABIO CONSS. 331.

TIT. XXII.

SI CONTRA JUS [46] VEL UTILITATEM PUBLICAM, VEL PER MENDACIUM FUERIT ALIQUID POSTULATUM VEL IMPETRATUM.

De omissione.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Gregorio.

NOn idcirco minus is, cui ex nostro rescripto cognitio delata est [47], judicare potest, quod ex gestis quædam [48] in precibus omissa proponis. Dat. 5. Non. Maji, DIOCLETIANO IV. & MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

De mendacio.

2. Iidem AA. & CONSTANTIUS & MAXIM. CC. Statiæ.

PRæscriptione [49] mendaciorum [50] opposita: sive [51] in juris narratione mendacium reperiatur, sive in facti, sive in tacendi [52] frau-

1 *l. 6. C. Theod. de divers. rescriptis.* 2 Dilatio, de qua hic agitur, non habet locum (ut notat Papon. 10. *Arrest. 9*) in debitis post dilationem datam contractis vel privilegiatis, sed nec in summa ex senatusconsulto vel sententia, a qua non est appellatum, debita, vel ex reliquatione rationum, emptione fundi & pensionibus, locum habet in debito ex alimentis præstitis contracto. Papon. *ib. num. 6. & seq.* 3 Biennii puta, vel quinquennii. *l. 8. in pr. infr. qui bon. cedere*, vid. Papon 10 *Arrest. 9. des respits & quinquennelles* & 3. *Notar. 50. des lettres de respit & quinquennelles*: Rebuff. *t. 2 in tractatu de literis dilatoriis, annalibus, quinquennalibus &c.* Cujac. 2. *obs.* 10. ex Cassiodoro 2. *variar*, testatur idem observatum a Theodorico Italiæ & Gothorum rege. adde Warnkser *ob. 1. tract. 28. n. 9.* alias nemo excusari potest a dolo, *l. ult. §. 1. ff. de manumiss. testament.* 4 Hoc non servatur in Gallia, in dilatione annua, vel biennii reus auditur dans fidejussorem qualemcunque, si id non potest, juratoriæ cautioni committitur. Jure olim cogebatur ad pignus dandum. *arg. l. cum debitor... ff. de judic. 7. in verb. pignorum.* hoc etiam non servatur in Gallia. Papon. 10. *arrest. 9 ibi. Debteur impetrant de respit ne doit garnir.* Adde Rebuff. *in proœmio Const. gl. 5. n. 42.* alias rescripta fere semper supplicanti esse inutilia. 5 *l. 7. C. Theod.* 6 Supplicatur adversus sententiam præfecti prætorio, non appellatur. Non appellatur διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀρχῆς, ut ait Theodorus Hermopolites. Et ita supplicatio subsidium est appellationis. Hujusmodi supplicationem διδασκαλικὸν Græci appellant, *Nov. 119. c. 5.* adde *l. unic. ff. de sentent. præf. præt.* de remed. supplicationis, vid. Oldendorp. *in tract. de re jud.* ubi tractatur de remediis adversus iniquam sententiam: *ibi, tertium remedium*: Rebuff. *tom. 1. tractat de supplicationibus seu errorum propositionibus.* 7 De uno fuerit &c. Hal. 8 Semel supplicari potest. 9 Id est, referendariis. 10 In Gallia intra annum. Rebuff. *in proœm. const. gl. 5. n. 41.* 11 Al. *P. V.* 12 Et ita pars legis primæ hoc tit videtur abrogata. 13 Utrum per liberum hominem vel servum. 14 *l. 3 [illegible] Syn Basil. 2. tit. 5. c. 71.* Harm. 1. §. 36. 25 *qu. 2. c. rescripta 15.* 15 Vid. *l. ult. infr. si contra jus vel utilitatem.* adde Papon. 3. *Notar. 5. cap Quand, & comment peut le Prince deroger au droict.* 16 Puta si quis impetret rescriptum per mendacium, & causa non aperiatur ut decet, Gloss. hic. fac. *c. 15. caus. 22. q. 22.* Ans. 17 *l. 10. supr. de sacros. Eccles. l. ult. infr. si contra jus vel utilit. l. 4. infr. de emancip. liber.* 18 Princeps an Ecclesiam onerare possit, vid. Papon. 5 *Notar. 8 cap. Des lettres pour soldats en religion & d'œconomat.* 19 Ἢ ἄνευ ἐγκλήματος χαρίζεται παραχώρησιν, *Syn. d. loco*, id est, quoties citra criminis accusationem veniam indulget. Harmenopulus vero *d. loco ita legit*, ἐὰν ἐγκλήματος χαρίζεται παρὰ χρῆσιν, id est, si præter consuetudinem criminis gratiam facit. 20 Durum est tamen dici, homicidium dedita opera factum remitti posse, sed ea de re plenius alibi dicetur. 21 *7. C Theod.* 22 Sic interpretor: non nocet supplicanti, si integra verba instrumenti (quod impugnare non vult, vel non potest,) & eorum tenorem supplicationi non inseruerit: ei namque sufficit ejus articuli, (de quo litigare cupit,) vim & summam libello suo complecti. 23 Id est, ea, quæ in se dubitationem habent. *infr. h. t.*

24 Adi eruditissimum Barnabam Brissonium *select. Antiq. lib. 3. c. 7.* Mod. 25 Libellis etiam, qui præsentes erant, interpellabant Imperatorem veteri more, ut hic, & *l. 33 ff. de re judic.* Tacit. 4. Suet. *in Augusto 55. & in Domitiano 17.* Martial. [illegible] 8. Hinc libellus Principi datur. *l. 15. ff de in jus vocando. l. 15. § 29 ff de injur. l. 5 ff ad SC. Turpill. l. 7. §. 18. ff. de interdict. & relegat.* His libellis vel ipse Imperator subscribebat, vel aliis subscribendos dabat, id vim legis habebat, *l. 1. §. 1. ff. de constit. princip. l. 32. §. 14. ff de recept. qui arbitr. recep.* Aliis inquam, puta Jurisc. Hinc Papinianus libellos egisse dicitur, *l. 12. in pr. ff. de distract. pign.* Hinc Aurelius Arcadius, magister libellorum dicitur in inscriptione legis 1. *ff. de off. præf. præt.* Porro hæc formula libellorum erat. Factum narrabant supplicaturi: rogabant deinde Imperatorem, ut supplicationi annueret. Princeps supplicationi annuens adscribebat, *fieri placet.* Postremo qui præerat libellis promagister tenebatur, se tali die, tali Consule subscripsisse. de quo vid. plura apud Brissonium 3. *select.* [illegible] 26 *Nov. 82. Nov. 113.* Bugnonius *in tractat legum abrogatarum*, [illegible] hunc tit. [illegible] non usitatum in Gallia. 27 Præfecto [illegible] *l. Theod.* 28 [illegible] *de resc.* 29 Etiam criminalis, Bartol per *l. mariti. 11. §. sexaginta. 6. ff. ad L. Jul. de adulter.* Contrarium putat Bald. hic, quem vide. 30 Quod ad evitandam præscriptionem attinet, *l. 24. D. de liberali caus.* & quidem annalem, non alias, vid. *l. 2. ff. h. t.* non accusationem, *l. 5. ff ad SC Turpill.* 31 Non [illegible] si oblatæ fuerint Præfecto Prætorio, *l. 1. ff. de off. præf. præt.* [illegible] ceditur jus contestationis, *l. 33. infr. de donat.* 33 Verbi gratia annales & similes. 34 Libellus Principi datus litis contestationem tantum facit in actionibus prætoriis annalibus non civilibus.

35 Bugnonius d. l. negat hunc tit. in Gallia servari, in Gallia namque regi supplicari, ubicumque subest æquitas [illegible] procedens. Rescriptum autem [illegible] forma concipi: *Non obstant l'estat [illegible], ouche en droict & [illegible] de droict, us & coustumes du pays.* 36 Nota hic tria tempora, supplicationis, sententiæ latæ, rescripti ad supplicationem. 37 Quid ante sententiam potestne utiliter rescriptum impetrari? potest non ad impediendum cursum litis jam contestatæ; sed nondum contestatæ. Potest etiam rescriptum pendente lite impetrari, quo mandatur judici, ut ex æquo & vitatis dilationibus & moris judicet, vid. Papon. 3. *Notar 5 cap. Des lettres [illegible] en general, in fin.* Dicendum plerumque etiam lite pendente cognitionem [illegible]: humanum enim esse dilationem accipi, cognitionemque ad aliquem [illegible], *l. 36. in pr. ff de jud.* Itaque militia, morbo, legatione, & ætatis imbecillitate occupatis id conceditur. Galli hujusmodi literas vocant, *lettres d'estat*, quia causa in eodem statu quo relinquitur quiescere, & ut ita dicatur, dormire solet. Impetratæ sortiuntur effectum demonstrato elogio Ducis, Medici, Principis, libris [illegible], de quibus vide Papon. 3. *Notar. 8. cap. Des lettres d'estat.* 38 *l. 6. C. Theod. de app.* [illegible] 39 *Novell. 113. cap. 2.* 40 Vid *l. 6. infr. de edendo.* 41 *l. 3 ff de error. advocat. l. ult. ff. quomodo & quando judex, l. ult ff sentent. rescind.* 42 Pœnam supplicantis adversus litem sententia terminatam observa. 43 *l. 17. C. Theod. de appellation. lib. 11.* 44 Vid. *l. 1. ff. de his, qui propt. met. jud. l. 3. ff sentent rescind.* 45 Rebuffus negat se vidisse hoc in Gallia servari, *in proœmio constit. gloss. 1. n. 45.*

46 Naturale gentium & civile. Idem dicendum, si contra solennitatem juris. vid. Papon. 3. *Notar. 5. cap Quand, & comment peut le Prince deroger au droict.* Oldendorp. *in tract. de re jud. cap. si contra jus, & seq. ubi de nullitatibus sententiarum tractat*, adde eundem c. 58. *de exceptionib. n. 4. & seq.* Interdum tamen contra jus potest judicari; ut si a Principe lex nominatim edatur cum hac clausula, *Tali lege non obstante*, *c 1. de const. princ.* Bart. *Nov 107. n. 107.* 47 Vide hic Menochium *de arbit. Jud. l. 1. q. 37.* & Benedictum Capram *in Regul. conclus 46. & 47.* Mod. 48 Quæ alias expressa fuissent a Principe concessa. 49 Id est, exceptione. Non appellatur a concessione rescripti, *l. 2. l. 15. ff. de appellat & consultat.* sed ab ejus executione. vid. Rebuff. *tom. 2. in tract. de rescriptis in præfatione [illegible]* adde Papon 3. *Notar. 5 cap Comme l'on peut appeller des rescripts* Oldendorp. *cap 9. de except. ibi exceptiones adversus rescriptum.* Wurmserum 1 *pract 8. obs 8.* 50 Mendaci mendacium non prodest, *l 5. infr. h. t* adde *l. 29. ff. ad leg Corn. de falsis. l. 1. ff de natalibus restituend* 51 Supplicans aut verum dicit, aut falsum: si falsum, aut in jure, aut in facto. In facto dupliciter id accidit, nempe dum factum id esse asserit, quod factum non est, vel e contra: huc res redit, per obreptionem impetrata rescripta nullius esse momenti, vid. Roland. a Vall. 1. *Consil. 34. n. 5.* adde Papon 3 *notar. 5. cap. Des lettres non recevables.* 52 Mentiri non tantum dicitur, qui falsum asserit, sed qui verum reticet, qui omittit, *l. 1. ff. h. t.* Mendacium denique est aut in narrando, aut in tacendo.

de pro tenore veritatis non deprecantis affirmatione datum judicem cognoſcere debere, & ſecundum hoc de cauſa convenit ferre ſententiam. Dat. Kal. Decembr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Si precum falſitas arguatur.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad Baſſum P. P.

PUniri [1] jubemus decem librarum auri multa judices, qui vetuerint precum [2] argui falſitatem. Dat. Kal. Oct. CONSTANTINO A. III. & LICINIO C. III. CONSS. 314.

De eo, cui executio mandatur.

4. Idem A. ad Pompeianum [3] Conſularem Campaniæ.

ET [4] ſi non cognitio [5], ſed executio mandatur, de veritate precum inquiri oportet [6]: ut, ſi fraus intervenerit, de omni negotio cognoſcatur. Dat. 3. Id. Novembr. *Aquis*, DALMATIO & ZENOPHILO CONSS. 333.

De mendacio.

5. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. ad Senatum.

ET ſi legibus [7] conſentaneum ſacrum oraculum mendax [8] precator attulerit, careat penitus impetratis: & ſi nimia mentientis inveniatur improbitas, etiam [9] ſeveritati ſubjaceat judicantis. Dat. 7. Id. Novembr. THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De his, quæ juri vel utilitati publicæ adverſantur.

6. Imp. ANASTASIUS A. Matroniano P. P.

OMnes cujuscunque majoris vel minoris adminiſtrationis univerſæ noſtræ Reipublicæ judices monemus: ut [10] nullum reſcriptum, nullam pragmaticam [11] ſanctionem, nullam ſacram adnotationem [12], quæ generali juri vel utilitati publicæ adverſa eſſe videatur, in diſceptationem cujuslibet litigii patiantur proferri: ſed generales [13] ſacras conſtitutiones modis omnibus non dubitent obſervandas. Dat. Kal. Jul. *Conſtan.* *

TIT. XXIII.

DE DIVERSIS [14] RESCRIPTIS [15] ET PRAGMATICIS [16] SANCTIONIBUS.

De cauſa communi.

1. Imp. ALEXANDER A. Supero.

SI [17] libellum de communi cauſa, tu fraterve tuus dediſtis: quamvis reſcriptum ad unius [18] perſonam directum ſit, utrique [19] tamen proſpectum eſt [20]. Datum Id. Jul. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De duratione reſcripti.

2. Imp. CLAUDIUS A. Epagato.

FAlſo [21] adſeveratur [22], auctoritatem reſcriptorum devoluto [23] ſpatio anni obtinere firmitatem ſuam non oportere: cum ea, quæ ad jus reſcribuntur, perennia eſſe debeant [24]: ſi modo tempus, in quo allegari vel audiri debent, non ſit comprehenſum. Dat. 7. Kalend. Novembr. ANTIOCHIANO & ORPHITO CONSS. 271.

De originalibus & exemplis.

3. Impp. DIOCL. & MAXIM. AA. Criſpino Præſidi Provinc. Phœniciæ.

SAncimus, ut authentica [25] ipſa atque originalia [26] reſcripta, & noſtra etiam manu ſubſcripta [27], non [28] exempla eorum inſinuentur. Dat. Prid. Kal. April. ANNIBALIANO & ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

De beneficiis perſonalibus ſine die & Conſule.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Lyſitanos.

SI [29] qua beneficia perſonalia ſine [30] die & Conſule fuerint deprehenſa, auctoritate careant. Dat. 5. [31] Kal. Auguſt. *Samariæ* [32], PROBIANO & JULIANO VV. CC. CONSS. 322.

De adminiſtrationibus & dignitatibus.

5. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCADIUS AAA. ad Nicentium præfectum annonæ.

SAcrilegii [33] inſtar eſt, ſuper quibuscumque adminiſtrationibus vel dignitatibus [34] promulgandis [35], divinis obviare [36] beneficiis [37]. Dat. Kalend. Febr. *Mediolani*, ARCADIO A. & BAUTONE CONSS. 385.

De ſacro encauſto.

6. Imp. LEO, A. Hilariano magiſtro officiorum [38] & Patricio.

SAcri affatus, quoscumque noſtræ manſuetudinis in quacumque parte paginarum ſcripſerit auctoritas, non alio vultu penitus, aut colore [39], niſi purpurea tantummodo inſcriptione luſtrentur: ſcilicet ut cocti muricis & triti conchilii [40] ardore ſignentur: Eaque tantummodo fas ſit proferri vel dici Reſcripta in quibuscumque judiciis, quæ in chartis ſive membranis ſubnotatio noſtræ ſubſcriptionis impreſſerit. Hanc autem ſacri encauſti [41] confectionem nulli [42] ſit licitum aut conceſſum habere, aut quærere, aut a quocunque ſperare: eo videlicet, qui hoc aggreſſus fuerit Tyrannico ſpiritu, poſt proſcriptionem bonorum omnium capitali non immerito pœna plectendo. Dat. 6. Kal. April. JORDANE & SEVERO CONSS. 470.

De clauſula, Si preces veritate nitantur. 1. *De pragmaticis ſanctionibus.*

7. Imp. ZENO A. Sebaſtiano P. P.

UNiverſa reſcripta, ſive in perſonam precantium, ſive ad quemlibet Judicem manaverint; quæ vel adnotatio, vel quævis pragmatica ſanctio nominentur; ſub ea conditione proferri præcipimus [43], *Si* [44] *preces veritate nitantur*: Nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati, licet in judicio adſerat veritatem, niſi quæſtio fidei precum imperiali beneficio monſtretur inſerta. Nam & vir magnificus Quæſtor, & viri ſpectabiles Magiſtri ſcriniorum, qui ſine præfata adjectione qualecunque divinum reſponſum dictaverint: & judices qui ſuſceperint, reprehenſionem ſubibunt: Et qui illicite dictata ſcribere auſi fuerint, cujuscunque ſcrinii memoriales, ſeu pragmaticarii, vel adjutores primicerii, amiſſione cinguli feriantur. §. 1. Pragmaticas præterea ſanctiones non [45] ad ſingulorum preces ſuper privatis negotiis proferri: ſed ſi quando corpus, aut ſchola, vel officium, vel curia, vel civitas, vel provincia, vel quædam univerſitas hominum ob cauſam publicam fuderit preces, manare decernimus: ut in his etiam veritatis [46] quæſtio reſervetur. Dat. 10. Kal. Jan. *Conſtant.* poſt conſulatum BASILISCI II. & ARMATII. 477.

De ſubſcriptione Quæſtoris.

In AUTHENT. Ut divinæ juſſiones ſubſcriptionem habeant glorioſiſſ. quæſt. col. 8. tit. 15. al. 10. Novell. 114. cap. 1.

GLorioſiſſimi quoque quæſtoris ſubſcriptio eſt neceſſaria; in qua contineatur & inter quos, ad quem judicem, & per quem ſacrum dirigatur oraculum: alioquin a nullo judice ſuſcipiatur: & qui contra fecerit, xx. lib. auri plectatur, & ejus officium ſimili pœna percellatur.

TIT. XXIV.

DE [47] STATUIS [48], ET IMAGINIBUS.

De Judicibus.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro P. P.

SI quis Judicum accepiſſe æneas, vel argenteas, vel marmoreas ſtatuas [49], extra Imperiale beneficium, in adminiſtratione poſitus, detegetur: emolumenta, quæ accepit in ea poſitus dignitate, quam polluit, cum extortis titulis, vel præſumptis in quadruplum fiſco noſtro inferat: ſimulque noverit exiſtimationis [50] ſuæ pœnam ſe ſubiturum. † Nec eos ſane a periculo pudoris [51] haberi volumus immunes, qui adulandi ſtudio, aut metu inconſtantis ignaviæ

1 Pœna judicis non admittentis exceptionem adverſus ſubreptitium reſcriptum. 2 Preces etiam ſubſignatæ ab imperatore mendacii ſeu obreptionis argui poſſunt: nec fit injuria Principi: ut qui falſum jurare nolle præſumatur. 3 Barbarum Pompeianum. 4 *l. 4. C. Theod. de reſcr. lib.* 1. 5 Puta evocatio. 6 A quo? ab ipſo judice executionis, qui non tantum facti executor, ſed juris. *Bald.* 7 Conjunge *l. 7. ſupr. de precib. Imperat. offerendis*: ita enim faciendum & inſcriptionum & ſubſcriptionum ſimilitudo oſtendit. *Mod.* 8 *l. 2. ſupr. h. t.* 9 Pœna mendacii nimii, id eſt, impudentis. adde *l. 29. D. ad. leg. Corn. de falſ.* adde Paul. 1. *ſent.* 12. §. *penult.* 10 Omne reſcriptum cujuscujusmodi ſit, ad quemcunque judicem irritum eſto, ſi juri generali vel utilitati publicæ nocet. *Syn. Baſil.* 2. *tit.* 5. *c.* 19. *Nov.* 113. *c.* 1. 11 Pragmatica ſanctio fit de conſilii ſententia, *l. ult. verſ. Sed in præſenti. infr. de prox. ſacror. ſcrin.* 12 Adnotatio ſacra fit ad libellum breviter adnotato nomine Principis. 13 Conſtitutiones generales reſcriptis potiores.

14 Reſcripta alia jus faciunt, alia non faciunt: ſuntque vel perſonalia, generalia; perpetua, temporaria: alia valent, alia non valent: alia adnotationes & ſubſcriptiones ad libellum breves, alia pragmaticæ ſanctiones. 15 Περὶ βασιλικῶν ἀντιγραφῶν; 2. *Ecl.* 5. 1. *C. Th.* 2. adde ex jure Canonico 1. *decret.* 3. 1. *ſext.* 3. 1. *Clem.* 2. Papon. 3. *Notar.* 5. *fol.* 316. 318. & *ſeq.* Reb. *tom. 2. tract. de reſcript. ſeu literis regiis.* 16 *l. 7. in princ. infr. h. t.* Princeps in iis adhibito conſilio & tractatu, fuſius reſpondet ad preces, relationem vel ſuggeſtionem judicum, vel aliorum: & aliis quidem reſcriptis preces inſeruntur non pragmaticis. Auguſt. *in collat. tertiæ diei cum Donatiſtis*, vid. Cujac. *hic.* 17 Adde *l. 1. infr. ſi unus ex pluribus appellaverit.* 18 Reſcriptum communiter impetratum præſumitur utrique conceſſum. Beneficium collatum uni conſortium ad alium etiam pertinet. 19 *l. 41. ff. de reg. jur.* 20 Cur ita? præſumuntur in ſubſequentibus repetita, quæ in eorum præfationibus dicuntur, *l. lecta.* 40. *ff. de R. C. ſi certum. l. Titia.* 134 §. *idem. D. de verb. oblig.* 21 Reſcripta Principum perpetua ſunt, niſi certum tempus in eis ſpecialiter ſit definitum, *Synopſ. Baſilic.* 2. *tit.* 5. *c.* 21. 22 Jure civili ſcilicet, non Canonico, *cap. Si autem aliquis. de reſcript.* & *Gallico*, Guido *deciſione* 135. Rebuffus tamen *in proœmio conſtitutionum*, *gloſſ.* 5. *num.* 44 addit literas prehenſionis non tolli anno, unde vulgo dicitur, *prinſe de corps ne ſuranne jamais* 23 Id eſt, exacto. Executio reſcripti perpetua eſt in dubio ut hic. An & ſententiæ executio? vid. Concenatium 1 *quæſt.* 6 24 De qua re late Guido Papæ *quæſt* 135 Felinus *ad cap licet undique. co.* 2. *de offic. deleg.* Socinus Jun. *conſ.* 89 *ad fin. volum.* 1. Aret. *ad* § *præterea num.* 10 *Inſt. de except.* rurſum Felinus *ad c. cum acceſſiſſent num.* 26. *de Conſtit.* Jacobum Menochium denique *de arbitr. Judic. l* 2. *cent.* 3. *caſ* 204. *n.* 2. & *caſ* 202. *n.* 77. Mod. 25 Per authentica, non per exempla reſcriptum probatur. Authentica in multis aliis cauſis requiruntur, *l. 8. ff famil. erciſc. l ult. ff quemadm. teſtam. l. 2. ff. de fide inſtrum. l. 48 ff. de act empt.* penes quem eſſe debeant, ſuccefforem aut heredem, vid. *l.* 4 §. 3. *l.* 5. *ff. famil.* creditorem, vid. *l. 15. in princ. ff. de reb. autorit. judic.* Quid ſi authentica aut chirographa pupillorum ſunt amiſſa, aut exuſta? debitores ex inventario conveniri poſſunt, *l. 57. in pr. ff. de admin. & peric. tutor.* 26 Αὐθεντικά. *Synopſ. h. t. c.* 22. 27 *l. 6. infr. h. t. c. dicenti. verſ. Sancimus.* 25. *q.* 2. 28 Exempla τὰ ἴσα. *Synopſ. h. t dict. c.* 22. unde dicitur exempla inſtrumentorum non probare, niſi citata parte, & judicis commiſſione petita ſint. Caſtrenſ. *hic.* 29 *l. 1. C. Theod. de conſtitut. principum.* 30 Non valent reſcripta ſine die & conſule, *c. dicenti* 16. *verſ. Si qua.* 25. *q.* 2. niſi relata ſint in corpus juris. *Conſtit. de novo Codic.* §. 2. & *Conſtit. de Juſtinianeo Codice confirmando* §. 3. Hinc Auguſtinus, *in collatione tertiæ diei cum Donatiſtis.* Evidentiſſime legibus definitum eſt, imperialia conſtituta etiamſi conſules non legantur, in dubium non vocari, vid. Cujac. *hic*: his adde Papon. 3. *Notar.* 5. *cap. De la datte des reſcripts.* Sic dies & conſul in accuſatione & teſtamento inſeruntur, non in editione, vid. quæ not. ad *l. 3. ff. de accuſ.* 31 7. *C. Theod.* 32 Sabariæ, *C. Theod.* Recte. 33 Sacrilegii inſtar reſcriptis Principum adverſari, *Synopſ. Baſil. h. t. cap.* 34. adde *l. 3. infr. de crimine ſacrilegii.* 34 Puta tribunatu militari, centurionatu & ſimilibus: quæ Cicero, Suetonius & Lampridius vocant beneficia ad ærarium delata: & Hygenus adſcripta in libris beneficiorum, vid. Cujac. *hic.* 35 Id eſt, a nobis conceſſis. 36 Vid. *Novell.* 114. ſi judex eas contemnat. 37 Beneficia appellat adminiſtrationes & dignitates a Principe conceſſas. 38 Sub quo ſcrinia: quibus reſervatus Encauſti uſus. *l. 3. C. Theod. ad leg. Corn. de falſis.* 39 Et hic color *encautum* appellatur. *infr. h. t.* Cauteria legimus ad pictoris inſtrumentum pertinere. *l. 17. in pr. ff. de inſtruct. vel inſtrum. leg.* 40 Ita legitur apud Plinium 25. *cap.* 11. Nota formam *encauti* componendi. Sic Palæologus Imperator Conſtantinop. Romæ, in æde Spiritus ſancti, Eccleſiæ Romanæ ſubjectionem jurans Syngrapham, conchylii ſanguine a ſe ſubſcriptam teſtatam relinquit. Epitome Chronicorum Werveronis Leodienſis monachi apud Briſſonium. 41 Encauſtri. *Haloand.* Encauti *Cuj.* Encauti fit mentio in *l. 4. C. Th. de extraord. muner. l. 1. §. 1. in pr. infr. de colleg. l. 9. infr. de agric. & cenſit.* Rhodig. 7. *c.* 11. Encautum ἐγκεκαυμένον. Græci etiam appellant σεβασμίαις κεραίαις, σεβασμίαις καὶ θεοειδέσι κεραίαις. *Goth.* Encauſti ſunt litteræ, ſeu ſigna, quæ reſcriptis Imperatorum imprimuntur. Padill. *h. l. num.* 8. Adde Panciroll. *Memorab. tit. de Encauſto*: qui dicit encauſtum eſſe atramenti genus quod ex purpura conficitur. Hoc ſoli Impp. privilegiis, & litteris ſubſcribendis utebantur. *Anſ.* 42 Facit *l. 3. C. Theod. ad l. Cornel. de falſis lib.* 9. 43 Innocentius vult hanc clauſulam, *Si preces veritate nitantur*, etiam ſubintelligi, quamvis non ſit expreſſa *c. ex parte.* 2. *extr. de reſcript.* vid. And. Gailium 1. *obſerv.* 14. 44 Ἐὰν τὰ ἀληθῆ ἐδίδαξεν, *Synopſ. Baſil. h. t. cap.* 20. adde *l. 4.* §. *ſi contra jus vel utilit. Novellam* 138. *in fin. Novellam* 158. *c. 1. in pr. l. 5. in fin. infr. ſi quis alteri vel ſibi.* 45 Πραγματικὸς θεῖος τύπος, *Synopſ. Baſil. h. t. c.* 27. ſacra pragmatica forma non ad ſingulorum, ſed ad corporis, collegii, civitatis & provinciæ preces profertur. 46 Τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τούτων σκοπουμένης, *Synopſis ibid.* fit tamen ut in his quoque ſpectetur veritas.

47 De imaginibus Imperialibus, Cod. Theodoſiano *lib.* 15. *tit.* 4. 48 15. *C. Theod.* 4. 49 *l. 2. ff. de loco publ. fruendo.* 50 Fit infamis. 51 Id eſt, infamiæ

tranſi-

transire, quæ sunt interdicta, tentaverint. Dat. 12. Kalend. Januar. *Mediolani*, HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

Quæ servantur in statuis, vel imaginibus Principibus erigendis.

2. Impp. THEOD. A. & VALENT. C. Aëtio P. P.

SI [1] quando [2] nostræ statuæ, vel imagines eriguntur; sive diebus [ut adsolet] festis, sive communibus, adsit Judex sine adorationis [3] ambitioso fastidio: ut ornamentum diei & loco, & nostræ recordationi sui probet accessisse præsentiam. Dat. 3. Non. Maji, THEODOS. A. XI. & VALENTINIANO Cæsare CONSS. 425.

De privata collatione.

3. Iidem AA. & C. Florentio P. P.

IN nostræ Serenitatis imaginibus, ac statuis erigendis privatæ collationis [4] injuriam propulsari præcipimus, ne quid in eis suum collator cognoscat. Dat. 3. Non. Aprilis THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De sumptibus.

4. Iidem AA. & C. ad Nonum [5] Comitem, & Magistrum officiorum.

ET virtutum præmia [6] tribui merentibus convenit, & aliorum honores aliis [7] damnorum occasionem fieri non oportet. Idcirco, quoties vel judicibus nostris, vel cuilibet alii statua fuerit a quocunque collegio, seu officio, vel in hac sacratissima civitate, vel in provinciis postulata: nequaquam ex descriptione sumptus colligi patimur; sed ejus [8], cujus ad honorem petitur, expensis propriis statuam collocari præcipimus. Dat. 5. Kal. April. THEODOS. A. XVIII. & ALBINO CONSS. 444.

TIT. XXV.
DE HIS QUI AD STATUAS [9] CONFUGIUNT.

Qui confugerunt ad statuas Principis ab omni violentia debent esse tuti. Salic.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

QUi [10] ad statuas, [vel] vitandi metus [11], vel creandæ invidiæ [12] causa, confugerint, si certas habuerint causas, quibus confugere ad Imperatoria simulachra debuerint: jure ac legibus vindicentur [13]. Sin vero probati fuerint artibus suis invidiam inimicis creare voluisse: ultrix in eos sententia proferatur. Dat. Prid. Non. Jul. *Constantinop.* HONORIO N. P. & EVODIO CONSS. 386.

TIT. XXVI.
DE OFFICIO [14] PRÆFECTI [15] PRÆTORIO [16] ORIENTIS, ET ILLYRICI.

De libelli datione.

1. Imp. ALEXANDER A. Theodoro.

LIbellus Præfecto Prætorio datus, pro litis contestatione haberi non potest. Dat. Prid. Kalend. Octobris, AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De formis P. P.

2. Idem A. Restituto.

FOrmam [18] a Præfecto Prætorio datam, etsi generalis sit, minime legibus vel constitutionibus contraria; si nihil postea ex auctoritate mea innovatum est; servari æquum est. Dat. Idib. August. SEVERO & QUINTIANO CONSS. 236.

De judicibus mutandis, & furibus puniendis, & relatione ad Principem.

3. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

SI quos Judices, vel [19] propter adversam & longinquam corporis valetudinem, vel propter negligentiam [20], aut furtum, vel simile aliquod vitium Sublimitas Tua [21] inutiles esse repererit: his ab administratione remotis, & vice eorum aliis subrogatis: furibusque pœnis legitimis subactis, ad nostræ Mansuetudinis sententiam non crimina sed vindicta referatur. Dat. 5. Id. Decemb. *Cap.* ARCAD. & BAUTONE CONSS. 385.

Cognitio de Judice ordinario.

4. Iidem AA. Addeo Comiti & Magistro utriusque militiæ.

DE ordinario judice semper illustris est cognitio Præfecturæ: licet militari viro ab eo facta fuerit injuria. Dat. Prid. Kal. Jan. *Constantin.* THEOD. A. III. & HABUNDANTIO CONSS. 393.

De rescriptis.

5. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Anthemio P. P.

SI qui posthac velut indebitis oneribus gravati, ad preces crediderint convolandum, sive de naviculariis rationibus, sive transvectionibus: rescripta, quæ de omnibus his atque hujusmodi ordinationibus emitti contigerit, ad Sedem sublimitatis tuæ rescribantur. Dat. Idib. Decembr. STILICONE II. & ANTHEMIO CONSS. 405.

Quidam libri notant hic desiderari Græcam constitutionem. Ejus epitomen ex Ecl. Basilicon putat Leunclavius hanc esse.

6.

PRæfectorum [22] prima sit ante universos sedes: post eos Senatorum.

TIT. XXVII.
DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO AFRICÆ, ET DE OMNI EJUSDEM DIŒCESEOS STATU.

De judicibus civilium administrationum & officiis eorum.

In nomine Domini Jesu Christi.

Imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alamanicus, Gotthicus, Germanicus, Francicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Archelao Præfecto prætorio Africæ.

QUas gratias, aut quas laudes Domino Deo nostro Jesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem & antea a Deo meruimus largitates, & innumerablia circa nos ejus beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus: Præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude, & pro suo nomine demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in seculo contigerunt, ut Africa [23], per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque [24] annos a Vandalis captivata: qui animarum fuerant simul hostes, & corporum: nam animas quidem diversa tormenta atque supplicia non ferentes, rebaptizando [25] ad suam perfidiam transferebant: corpora vero liberis natalibus clara, jugo barbarico durissime subjugabant: Ipsas quoque Dei sacrosanctas Ecclesias suis perfidiis maculabant: aliquas vero ex eis stabula [26] fecerunt. Vidimus [27] venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis suas pœnas miserabiliter loquebantur: Alii vero post diversa tormenta per diversas dispersi provincias vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere valeamus, qui per me ultimum servum suum [28], Ecclesiæ suæ injurias vindicare dignatus est, & tantarum provinciarum populos a jugo servitutis eripere? Quod beneficium Dei antecessores nostri non meruerunt: quibus non solum Africam liberare non licuit, sed & ipsam [29] Romam viderunt ab eisdem Vandalis captam, & omnia imperialia ornamenta in Africam exinde translata: Nunc vero Deus per suam misericordiam non solum Africam, & omnes ejus provincias nobis tradidit, sed & ipsa imperialia ornamenta, quæ capta Roma fuerant ablata, nobis restituit. Ergo post tanta beneficia quæ nobis divinitas contulit, hoc de Domini Dei nostri misericordia postulamus, ut provincias quas nobis restituere dignatus est, firmas & illæsas custodiat: & faciat nos eas secundum voluntatem suam ac placitum gubernare: ut universa Africa sentiat [omnipotentis] Dei misericordiam: & cognoscant ejus habitatores a quam durissima captivitate & jugo barbarico liberati, in quanta libertate sub felicissimo nostro imperio degere meruerunt. Hoc etiam deprecantes exoramus sanctæ & gloriosæ semper virginis & Dei genitricis Mariæ precibus: ut, quicquid minus est reipublicæ nostræ, per nos ultimos servos suos restituat in suo nomine Deus, & dignos nos faciat servitium ejus adimplere. §. 1. Deo itaque auxiliante pro felicitate reipublicæ nostræ per hanc divinam legem sancimus, ut omnis Africa, quam nobis Deus præstitit, per ipsius misericordiam optimum suscipiat ordinem, & propriam [30] habeat præfecturam: ut sicut Oriens, atque Illyricum: ita & Africa, prætoriana maxima potestate specialiter a nostra clementia decoretur. Cujus sedem jubemus esse Carthaginem [31], & in præfatione publicarum chartarum præfecturis aliis ejus nomen adjungi: quam nunc tuam ex-

1 *l. unic. Cod. Theod. h. t.* 2 15. *C. Th.* 4. *l. un.* 3 Principis statuæ non sunt adorandæ Ambros. 6. *Hexamer.* Hinc Tiberius, *auctore Suetonio*, statuas inter ornamenta domorum, non inter simulachra deorum poni voluit. 4 Collectionis, *Haloand.* 5 Numum, *ut in corpore De limitib.* & Novella inter *Theodosianas* 31. & 32. 6 Præmia bene meritis tribuenda. 7 Honor unius alterius damno esse non debet. 8 Sed ei, cujus.

9 9. *C. Theod.* 44. statuæ initio meritissimis positæ, tyrannicidis Harmodio & Aristogitoni apud Athenienses 34. *Plinius* 4. *Arrianus* 7. apud Græcos iis qui olympico certamine vicissent. Excepta deinde res a toto orbe terrarum: nec hominibus modo, sed & Diis in templis, & mulieribus quoque publicæ positæ, 34. *Plin.* 4. 5. 6. Religio porro divinis statuis attributa, Plaut. *in Rudente.* Just. 20. *in* 3. *l.* 3. §. 2. *in fin.* §. *de his qui ad ecclesias.* ut & Principum statuis, Phil. 1. *de vita Apollonii.* 10 *l. unic. C. Theod. h. t.* 11 *l. 2. vers. ideoque cognosce. ff. de his, qui sunt sui.* 12 Vid. *l. 5. ff. de extraord. criminibus*, *l.* 28. §. 7. *ff. de pœnis.* 13 *Subaudi*, ab injuria. Cicero 1. *de finibus.* Sapientia sola nos a libidinum impetu, & formidinum terrore vendicat.

14 De origine, officio, potentia & insignibus Præfectorum Prætorio, vid. Petrum Fabrum 1. *Sem.* 1. 2. 3. eorum potestas dicitur ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα a Zosimo, secunda ab Imperatore. 15 Rolandus a Valle 1. *consil.* 70. refert *num.* 16. Præfectis Prætorio exæquari senatus & parlamenta. Forcatulus vero Conestabilem, *cap.* 17. *Penus juris civilis*, *num.* 1. Sed Paponius censet conferri cum eo quem nunc Cancellarium vocamus. 3. *notar.* 7. *fol.* 495. & male. Præfecti namque Prætorio ad eos magis accedunt, quos olim Galli indigitarunt, *Maistres du Palais*, quorum dignitas temporibus Merovingiorum magna fuit. Si fas est comparare veterem summamque illam dignitatem cum præsenti aliqua: Præfecti Prætorio vicem sustinere hodie videntur, qui ab Hispano rege regnis aliquot Præfecti delegantur: quales denique possis dicere, Vice reges provinciarum Hispanicæ ditionis, Lusitanicos, Neapolitanos, Siculos, Mediolanenses, Belgicos, Indicos & his similes. 16 Duo in urbe fuerunt tempore Justiniani Præfecti Prætorio Orientis, *l.* 54. *vers. sin autem*, §. *de Episc. & Cler.* & sub eorum cura diœceses quinque Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, Thracia: & cujusque diœceseos provinciæ variæ, quibus præsidentes dabantur. Fuit & alius Præfectus Prætorio Illyrici, sub cujus dispositione diœceses duæ fuerunt Macedonia & Dacia. Fuit etiam quodam tempore sub Justiniano Præfectus Prætorio Italiæ, de quo *Nov.* 69. *cap.* 4. *vers. Gloriosissimi & 79. c.* 2. 17 Aliud si Principi. *l.* 1. *supr. quando libellus Principi.*

18 Formas Præfectorum Prætorio Græci vocant ἐπαρχικὰ, de quibus vid. Cujac. 6. *obs.* 10. adde *l.* 16. *J. de jud. l.* 27. *in pr.* J. *de fidejuss. & mandator.* 19 Ob adversam valetudinem, negligentiam vel furtum, judex removeri potest. 20 Ergo potest negligens judex repelli ab officio, & petente parte alteri debet causa committi. Jasonem vide *ad l. 2. supr. ut lite pendente.* porro an etiam appellari possit a tali judice, vide quæ *ad d. l. 2.* scribant idem Jason & Baldus, quæque affert Bart. *ad l. fin. ff. de extraord. cognit.* Mod. Adde *l.* 14. *in fin. ff. de offic. præsid* 21 *l.* 38. *infr. de decur.* 22 Interpretatio Leunclavii: extat autem hæc constitutio apud autorem Synopseos *Basilic l.* 6. *tit.* 1. *c.* 12.

23 Africa de Vandalis recepta a Justiniano. 24 Quot annis a Vandalis Africa fuerit occupata. 25 Anabaptismo Vandali polluti hoc forte didicerant a Donatistis 26 Ecclesias in stabula vertere, & ex Ecclesiis stabula facere ausi sunt *Vandali*, ut & Donatistæ, vide Optatum *contra Donatistas.* 27 Nota Justinianum vidisse Christianos, quibus *Vandali* linguam exciderant, nec tamen eis loquendi facultatem ademerant. Hac sævitia Honoricus usus est adversus Catholicos, cum ab iis impetrare non posset, ut Arii doctrinam sequerentur. Legimus quoque mutum quendam ita natum post abscissam linguam statim loquutum refutasse Arianorum hæresim, & de fide Christiana veras voces emisisse, quod & se vidisse Marcellus Comes retulit. Idem se vidisse in multis refert Æneas Gazeus in Theophrasto, idem visum fuisse Constantinopoli refert Procopius *libro de bello Vandalico*, & ex his duos cum se scortis miscuissent, loqui desiisse. His adde Victorem Uticensem *libro de persecutionibus Africæ*, & Paulum Diaconum *in Odoarc.* vid. Cujac. 19. *observ.* 6. Forcatulus *in Cupidine jurisperito cap. ult. in fin.* hoc quoque de Argonavi refert ex Valerio Flacco: venturos, inquit, canit errores, canit & Jovis iras vocibus humanis, stellati conscia cœli. Nam quod de asina Balaami huc profertur *Num. cap.* 22. non magis huc pertinet, quam illud Livii, Bovem in Capitolio locutum. *Goth.* Leo III. in Romana sede sublimatus. Cujus sublimationem propinqui ægre ferentes, cum lætanias majores ageret, contra populo concitato, insurgentes oculos ei eruerunt, & linguam præsciderunt. Sed Deus sibi miraculose linguam, & visum restituit. Joan. a Leyd. Carmelit. *Chronic. Belg. l.* 4. *c.* 15. Baron. *ad an.* 799. Cæterum, quod Justin. hic refert de Christianorum evulsa lingua, nec amissis verbis, confirmat Cujac. *l.* 19. *observ. cap.* 6 Evagr. *histor. Eccles. lib.* 4. *cap.* 14. Ans. 28 Magistratus servus Dei. 29 Roma a Vandalis capta. 30 Africa tempore Justiniani proprium habuit Præfectum Prætorio. 31 Hæc est illa Carthago Romani imperii æmula, Strabo *lib.* 17. *in fin.* condita a Didone & colonis Tyriis, Virgil. 1. *Æneidos vers.* 15. 16. Tertull. *lib. de Monogamia*, & *Apologetico adversus gentes*, Strabo *lib.* 17. *in fin.* septuaginta duobus annis ante Romam, ut ex Trogo refert Justinus *lib.* 18. *aut* 112. ut vult Josephus 1. *contra Apionem*: eversa a Scipione 2. *Flor.* 5. restaurata ab Augusto. Strabo *lib. ult.* Pomponius Mela *lib.* 1. *cap. de Africa.* Plin. *lib.* 5. Plutarch. *in Jul. Cæsare*: capta a Vandalis. Procop. 1. *de bello Vandalico.* recuperata a Belisario Justiniani præfecto. Procop. *ibidem.* Princeps olim Africæ, Tertull. *lib. de pallio in princ.* hodie vicus mediocris. Leo 5. *Afric.*

cellentiam gubernare decernimus. §. 2. Et ab ea (auxiliante Deo ſeptem provinciæ cum ſuis judicibus diſponantur: quarum Tingi [1] & quæ proconſularis antea vocabatur, Carthago & Byzacium [2] ac Tripolis rectores habeant conſulares: reliquæ vero, id eſt, Numidia & Mauritania, & Sardinia a præſidibus cum Dei auxilio gubernentur.

§. 3. Et in officio quidem tuæ magnitudinis, nec non pro tempore viri magnifici præfecti prætorio Africæ trecentos nonaginta ſex viros per diverſa ſcrinia & officia militare decernimus. In officiis vero Conſularium ac præſidum quinquaginta homines per ſingula officia eſſe ſancimus. §. 4. Quæ vero emolumenta, ſive magnificentia tua, ſive Conſulares, & præſides, & quod unusquisque ex officio eorum de publico conſequi debeat, notitia ſubter annexa declarat. §. 5. Optamus ergo, ut omnes judices noſtri ſecundum voluntatem & timorem Dei, & noſtram electionem atque ordinationem ſic ſuas adminiſtrationes gubernare ſtudeant; ut nullus eorum, aut cupiditati ſit deditus, aut violentias aliquas vel ipſe inferat, vel judicibus aut officiis eorum, aut quibuscunque aliis collatoribus inferre permittat. Licet enim per omnes provincias noſtras (Deo juvante) feſtinemus, ut illæſos habeant collatores; maxime tamen tributariis diœceſeos Africanæ conſulimus, qui poſt tantorum temporum captivitatem meruerunt, (Deo juvante,) per nos lumen libertatis adſpicere. Ergo jubemus omnes violentias & omnem avaritiam ceſſare, & juſtitiam atque veritatem circa omnes noſtros tributarios reſervari. Sic enim & Deus placabitur: & ipſi poſſunt celerius, ſicut collatores alii noſtræ reipublicæ relevari, atque florere.

§. 6. Sportulas [3] etiam ab officio, tam viri magnifici, præfecti [prætorio] Africani, quam reliquorum judicum ſic exigi jubemus, quomodo in noſtris legibus eſt diſpoſitum; & ab omni republica noſtra cuſtoditur: ut nullus audeat quocumque tempore, vel quocumque modo earum excedere quantitatem. §. 7. Hoc etiam præſenti ſanctione credimus ordinandum, ut non multa diſpendia pro completione chartarum, vel codicillorum, vel in noſtro laterculo, vel in ſcriniis præfecti prætorio per Africam judices ſuſtinere videantur: quia, ſi ipſi diſpendiis læſi non fuerint, nullam habebunt neceſſitatem ejusdem noſtræ Africæ tributarios prægravandi. Jubemus ergo, ut judices diœceſeos [4] Africanæ tam civiles, quam militares in noſtro laterculo pro codicillorum atque chartularum promotionis ſuæ conſuetudinibus nihil ultra ſex ſolidos præbeant: at vero in ſcrinio præfectorum non ultra duodecim ſolidos cogantur inferre. Quem modum ſi quis exceſſerit, ipſe quidem judex triginta librarum auri diſpendio ſubjacebit: officium vero ejus non ſolum ſimile diſpendium, ſed & capitale periculum ſuſtinebit. Nam ſi aliquis ex quacumque parte auſus fuerit juſſiones noſtras excedere, & non feſtinaverit cum Dei timore eas ſervare: non ſolum dignitatis aut ſubſtantiæ periculum ſuſtinebit, ſed etiam ultimo ſupplicio ſubjacebit. §. 8. Et eſt notitia [5] Deo auxiliante. Pro annonis & capitu [6] pro tempore præfecto prætorio per totam Africam, auri libras centum. Pro annonis Conſularium [7], auri libras XX. Pro annonis Cancellariorum [8] auri libras VII. † Item officiis ejus ita. In ſcrinio primo hominibus decem pro annonis XVIII. pro capit. ſol. XII. Fiunt ſol. CXLVIII. Item numerario, pro annonis ſolid. V. & pro capit. ſol. IIII. Fiunt ſol. XLVI. Secundo pro an. III. annuos ſol. V. & pro capit. VII. cap. ſol. V. & pro capit. II. cap. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XVI. III. vero & IV. ad ann. L. ann. ſolid. V. & ad cap. L. capit. ſolid. IV. Fiunt XXIV. Reliquis III. ad ann. L. ann. ſolid. V. & ad capit. L. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXVIII. In ſcrinio ſecundo, ut ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio tertio, ut ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio quarto [9], ut ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio primi ſcrinii, quod eſt *ſubadjuvæ* [10] hominibus X. ann. XIV. cap. XII. Fiunt ſolid. CXVI. ſcilicet. Ita primi ſcrinio pro ann. III. ann. ſolid. V. & pro cap. II. capitu ſolid. IV. Fiunt ſolidi XXIII. Secundo pro ann. II. ann. ſolidi, ut ſupra ſcriptum eſt, & pro cap. capit. ſolid. ut ſupra ſcriptum eſt, & fiunt ſolidi XVI. Tertio & quarto pro ann. I. annona ſolidorum, ut ſupra ſcriptum eſt, & pro cap. I. cap. ſolidorum, ut ſupra ſcriptum eſt. Fiunt ſol. XXIII. Reliquis hominibus VI. ad ann. I. annona ſolidi V. & pro capitu capit. ſolid. IV. Fiunt ſolidi LVIII. In ſcrinio *commentarienſis* [11] hominibus XII. ann. XVII. cap. IV. Fiunt ſolidi CLIII. Primo commentarienſi, ann. III. ſolid. V. pro capit. II. capit. ſol. IV. Fiunt ſolidi XXIII. Sequentes homines III. ad ann. II. ann. ſolid. V. pro cap. II. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolidi XLVIII. Reliqui homines VIII. ad ann. I. ann. ſolid. V. & cap. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXVII. In ſcrinio *ab actis* hominibus X. ann. XIV. cap. XII. ſolid. CXVIII. Ita primo ann. III. pro ann. I. ſolid. VI. cap. II. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXIII. Secundo & tertio ad an. II. ann. ſolid. V. & ad capit. II. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXXII. Reliquis XVII. ad ann. I. ſolid. V. ad capit. I. capit. ſolid. VIII. Fiunt ſolid. LXIV. † In ſcrinio *libellorum* [12] hominibus VII. ann. VI. cap. VI. Fiunt ſolidi V. pro cap. II. cap. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XVI. Secundo II. pro ann. ſolid. X. pro capit. I. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XII. Reliquis hominibus IV. ad ann. I. ann. ſol. V. & ad cap. I. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXXVI. † In ſchola *exceptorum* [13] hominibus LX. ann. LXXIV. capit. LXII. ſolid. DCXVIII. Ita primo & ſecundo ann. III. pro anno ſolid. V. & ad cap. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XLVI. Aliis hominibus VI. ad ann. II. ann. ſolid. V. ad cap. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolidi CXVI. Reliquis hominibus X. ad ann. I. ann. ſolid. V. & ad capit. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. CXV. Reliquis hominibus XLIV. ad ann. I. ſolid. V. & ad capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. CCCLXXXVI. † In ſchola *ſingularium* [14] hominibus L. ann. III. capit. I. ſolid. CCCCLXXIII. Ita I. ann. II. ſolid. V. capit. I. capit. ſolid. III. Fiunt ſolid. XXXIV. Secundo, tertio & quarto ad ann. V. ann. ſolid. V. & ad capit. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXXIV. S. Reliquis XLVI. ad ann. I. ſolid. V. & cap. I. cap. ſolid. IV. Fiunt ſol. CCCCXVIII. † In ſchola *mittendariorum* [15] hominibus L. ann. LII. S. capit. L. ſolid. CCCCXLII. Ita primo ann. II. ann. ſol. V. & ad capit. I. cap. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XIV. Secundo, tertio & quarto ad ann. I. ann. ſolid. V. & ad cap. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXXIV. S. Reliquis hominibus XLVI. ad ann. I. ann. ſol. V. & ad cap. I. cap. ſolid. IV. Fiunt ſolidi CCCXXIV. † In ſchola [16] *curſorum* hominibus XXX. ann. XXII. S. cap. XXX. CCXXXII. Ita primo anno ann. ſolid. V. cap. I. cap. ſol. IV. Fiunt ſolidi XVII. Secundo, tertio & quarto ad ann. I. S. ann. ſolid. V. & ad capit. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXXIV. S. Reliquis hominibus XXVI. ad ann. I. ann. ſolid. V. & ad cap. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolidi CCXXXIV. † In ſchola *nomenculatorum* [17] hominibus XXII. ann. ſolidi V. capitu XII. ſolid. IV. Fiunt ſolidi CXV. Ita primo anno ann. ſolid. V. capit. I. S. capit. ſolidos IV. Fiunt ſolid. XVI. Reliquis hominibus XI. ad ann. I. ann. ſolid. V. & ad capit. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XCIX. † In ſchola *ſtratorum* [18] hominibus VI. ann. VII. capit. VI. ſolid. LIX. Ita primo anno, ann. ſolid. V. cap. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolidi XIV. Reliquis hominibus V. ad ann. I. ann. ſolid. V. & ad cap. I. capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XLV. † In ſchola *prætorianorum* [19] hominibus decem ann. XII. capit. XI. ſolid. XCVII. Ita primo annonæ pro ann. II. ſolid. V. pro capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XVI. Reliquis hominibus IX. ad ann. I. pro ann. ſolid. V. capit. I. pro capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. LXXI. † In ſchola *draconariorum* [20] hominibus X. ann. II. cap. X. S. ſolid. CCVI. Ita primo ann. pro ann. ſolid. XIV. capit. I. pro capit. I. ſolid. IV. Fiunt ſolidi XVI. Reliquis hominibus IX. ad ann. I. pro ann. ſolid. V. cap. I. pro capit. ſolid. IV. Fiunt ſol. LXXX. † In ſcrinio *operum* [21] hominibus XX. ann. XXIV. cap. XXI. ſolid. CCXXIV. Ita primo ann. III. pro ann. ſolid. V. cap. II. pro capit. ſolid. VIII. Fiunt ſolid. XXIV. Reliquis hominibus III. ad ann. II. pro ann. ſolid. V. & ad capit. I. pro capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. LXII. Reliquis aliis hominibus VI. ad ann. I. pro ann. ſolid. V. & ad capit. I. pro capit. ſolid. IV. Fiunt ſol. XC. † In ſcrinio *arcæ* [22] hominibus XX. ann. XXVIII. capit. XXI. ſolid. CCXIV. Ita primo anno III. pro ann. ſolid. V. capit. II. pro cap. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XXIII. Reliquis hominibus IV. ad ann. II. pro ann. ſol. V. & ad capit. I. pro cap. ſol. IV. Fiunt ſolid. XLII. Reliquis aliis hominibus VI. ad ann. II. ſolid. V. & ad cap. I. pro cap. ſol. IV. Fiunt ſolid. LXVIII. Reliquis aliis hominibus CX. ad ann. I. pro ann. ſol. V. & ad capit. I. pro cap. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XC. † In ſchola [23] *chartulariorum* [24] hominibus L. ann. LVIII. cap. II. pro capit. ſol. IV. Fiunt ſol. XXIV. Ita primo anno III. pro ann. ſolid. V. cap. II. pro cap. ſolid. IV. Fiunt ſol. XXIII. Reliquis hominibus III. ad ann. II. pro ann. ſol. V. & ad capit. I. pro cap. ſolid. IV. Fiunt ſolid. XLVIII. Reliquis aliis hominibus VI. ad ann. I. pro ann. ſolid. V. & ad capit. I. pro capit. ſol. IV. Fiunt ſol. XLIX. Reliquis hominibus XL. ad annum primum pro ann. ſol. V. & ad cap. I. pro capit. ſolid. IV. Fiunt ſolid. CCLX. Fiunt homines CCCXCVI. anno CCCCXCIX. ſolid. II. CCCCXC. capit. CCCCXX. Fiunt ſolid. IV. LXXIII. III. DCLXXXII. Item pro anno & cap. cenſualium ſolid. CCCCXLVIII. Officiorum ejus ſolid. CLX. poteſt medi hominibus V. ann. XLVIII. capit. XVIII. ſolid. CCCCXVIII. Ita primo ann. pro ann. XV. capit. V. ſol. V. Secundo pro ann. X. capit. V. ſolid. LXX. Reliquis hominibus III. ad ann. VIII. & ad cap. II. ſolid. CL. † *Grammaticis* [25] hominibus II. ad ann. X. & ad cap. II. ad ſolid. LXX. fortitas. † *Oratoribus* [26] hominibus II. ad ann. X. cap. V. ad ſolid. LXX. §. 9. Hæc igitur, quæ pro diſpendiis, civilibus Judicibus Africæ, eorumque officiis, id eſt, tam ſcriniariis [27] ampliſſimæ ejus Præfecturæ, quam cohortalibus [28], per hanc divinam conſtitutionem ſtatuimus; tua magnitudo cognoſcens, ex Kal. Septemb. futuræ tertiædecimæ Indictionis effectui mancipari, obſervarique procuret, atque edictis publicis omnibus innoteſcat: His ſcilicet, qui ordinati fuerint a tua ſublimitate ſecundum præſentem divinam conſtitutionem, firmitatem ſui ſtatus in perpetuo habituris. Nam Deo juvante de militaribus Judicibus, & de officiis eorum, & de alio noſtro exercitu per aliam ſanctionem ſtatuemus. Dat. *Conſtant.* Domino noſtro Juſtiniano P. P.

De Judicibus militaribus, & officiis eorum.

2. Idem A. Beliſario Magiſtro militum per Orientem.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti ad omnia conſilia omnesque actus ſemper progredimur: per ipſum [29] enim jura Imperii ſuſcepi-

1 Zeugia a qua Zeugitana. 2 A qua Byzacene provincia. *l.* 2. §. 19. *verſ. Item viro.* §. 23. *circa fin. infr. h. t.* dux Byzacenæ. *l.* 2. §. 1. *infr. h. t.* male Byzancium: corruptius Hieratium apud Sextum Ruffum. 3 *l. ult. infr. de annonis civilibus.* 4 Diœceſis multarum provinciarum adminiſtratio atque complexus. 5 Notitia eſt brevis, aut libellus, in quo deſcriptio ſtatus, adminiſtrationis & diœceſeos alicujus continetur. *l.* 3. §. 3. *l.* 5. §. 3. *J. de advoc. diverſ. judicum. l.* 1. & 2. *J. de excuſat. artific. l. penult.* & *l. ult. J. de diverſ. off. & apparit.* Hinc de ſtatu imperii ſub imperatoribus Conſtantinopolitanis agens liber, Notitia imperii Romani inſcribitur: adde & aliam Notitiam quæ extat *in l.* 2. §. 2. *J. h. t. in l.* 7. *J. de pal. ſacr. larg. Nov.* 8. *c.* 1. §. 1. 6. Vid. *infr. l. un. de annonis & cap.* 7 Conſiliariorum. 8 Cancellarii judicum ſecretarii. vid. *l.* 3. *l.* 5. *J. de aſſeſſoribus & domeſt. & cancell. jud.* 9 Scrinia quatuor hæc erant, memoriæ, libellorum, epiſtolarum, diſpoſitionum. *l.* 20. *J. de fide inſtrumentorum. l. ult. verſ. Viri etiam J. de decurionib. l.* 3 *J. de off. quæſt. l.* 3. 4 *c.* 11. *J. de proxim. ſacror. ſcrin. l.* 2. *in pr. J. de priv. eorum, qui in ſacro:* interdum ſcriniuum diſpoſitionum omittitur. *l.* 5. 6. 10. *J. de proxim. ſacr. ſcrin. l.* 1. *J. de privileg. eor. qui in ſacr. palat.* Erant & ſcrinia exceptorum, tabulariorum, canonum, numerariorum, mittendariorum. *l. ult. J. de veſtibus holoberis, l.* 7. §. 1. *J. de palatinis ſacr. larg. l.* 10. *infr. de murileg. & gynæciariis.* Fabricarum, barbaricariorum. *l.* 1. *in pr. infr. de præpoſ. agent. in rebus.* auri ad reſponſ. *dict. l.* 7. *verſ. Scrinii auri ad.* hinc ſcriniarii. *l.* 16. *infr. de teſtam. milit. l. ult. infr. de caſtrenſ. pecul. l.* 10. *in pr. infr. de numerar. actuar. l. ult. J. de appar. præf. prætor.* Scrinii magiſter Lampridius. 10 Subadjuva, id eſt, adjutoris adjutor, *l. ult. verſ. hujus autem. infr. de agentibus in rebus.* cujus munus τῷ βοηθῷ βοηθεῖν. Syneſius *epiſt. ad Heruncianum:* Suidas *l.* 3. *C. Theod. de agentibus in rebus.* Ea forma dicitur ſubcurator, *l.* 30. *D. de negot. geſt.* & ſubdoctor ab Auſonio ad Victorinum ſubdoctorem. Hic Græcis πρόχολος ordinarii doctoris Vicarius, morum κοσμητής. Joſ. Scalig. *lib.* 1. *lect. Auſonianarum c.* 15. 11 Commentarienſis, cujus manu acta ſubnotantur. *l.* 45. §. 7. *ff. de jure fiſci.* 12 Nota de ſcrinio libellorum. 13 *l.* 5. *l.* 12. *infr. de prox. ſacrorum ſcrin. l.* 5. *l.* 7. §. 1. *in pr. l. ult. infr. de Palat. ſacrar. largit. l. ult.* §. 3. *infr. de re milit. l. ult. infr. de caſtr. pec. l.* 5. *infr. de numerariis, actuar.* 14 Singulares ſive ſingularii, qui per ſingula ſive ſingla, id eſt, abbreviaturas ſcribebant. Sic ſingula, ſingla, ſigla, & tandem vigla. Notæ diſtant a ſinglis vel ſiglis. Sigla, vel ſiglæ ſunt ſingulares literæ: notæ, non ſunt literæ. A ſiglis ſingularii, ut a notis notarii dicti ſunt. vid. Cujac. 12. *obſerv. ult.* 15 *l.* 3. *l.* 7. §. 1. *verſ. Scrinii mittendariorum. l.* 8. *infr. de Palat. ſacr. largit.* 16 Nota de ſchola curſorum. 17 Alio ſenſu accipitur hic, quam in *l.* 7. §. 5. *ff. de oper. libert.* 18 Stratorum. vid. *infr. de ſtratoribus.* 19 Prætoriani milites præfectorum prætorio Græcis δορυφόροι. vide Petrum Fabrum 1. *ſemeſtr.* 3. 20 Draconarii ferebant ad prælium Draconem ſignum militare cohortis. Primum ſignum totius legionis aquila. Vide Vegetium 2 *cap.* 13. vide elegans exemplum apud Ammianum 20. ubi de Juliano loquitur a militibus in Imperatorem electo. 21 Nota de ſcrinio operum. 22 Hinc arcarii, præpoſiti his ſuſcipiendis, quæ in arcam Præfecti Prætorio inferuntur. vid. *infr. de ſuſceptoribus, præpoſ. & arc. lib.* 10. *tit.* 70. 23 Schola, corpus & collegium militantium. Quidam interpretantur locum, in quo militant: meo tamen judicio male. 24 De quibus dicam *infr. de numerariis, actuariis & chartulariis, lib.* 12. *tit.* 50. 25 Adde *l.* 2. *l. ult. infr. de profeſſor & medic.* 26 *d. l.* 2. *d. l. ult. in pr.* 27 Σκρινιάριος ὁ χαρτοφύλαξ, autor etymologici χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου. Suidas: memorialis Præfecti Prætorio, magiſtri militum, comitis utriusque ærarii. Proconſul Aſiæ & Caſtrenſis ac Palatii ſuos habuere ſcriniarios. vid. *infr. de numer. act. char. adjutorib. ſcriniariis* 28 Cohortales, officiales præſidum, conſularium correctorum. vid. *infr. de cohortalibus princip.* 29 Ἀναφορὰ figura dictionis, cum in principio multarum orationum idem verbum repetitur. *Goth.* Ad hanc leg. vid. Cujac. *lib.* 3. *obſerv. cap.* 24. S. L.

mus.

mus: Per ipſum pacem cum Perſis in æternum confirmavimus: per ipſum acerbiſſimos hoſtes, & fortiſſimos Tyrannos dejecimus: per ipſum multas difficultates ſuperavimus: per ipſum Africam defendere, & ſub noſtrum imperium redigere, nobis conceſſum eſt: per ipſum quoque, ut noſtro moderamine recte gubernetur, & firme cuſtodiatur, confidimus. Unde per ejus gratiam etiam civilium adminiſtrationum Judices, & officia ſingulis Africanis provinciis conſtituimus: attribuentes quidem emolumentum, quod unusquisque percipere debeat. Ad ejus igitur providentiam etiamnum animum noſtrum referentes, & armatas militias, & duces militum ordinare diſponimus. §. 1. Sancimus itaque, ut *Dux* militum *Tripolitanæ* [1] provinciæ in Leptimagnenſi [2] civitate [3] ſedes interim habeat. Dux vero *Byzacenæ* [4] provinciæ [&] in Capſa, & altera [5] Lepte civitatibus interim ſedeat. Dux vero *Numidiæ* [6] provinciæ in Conſtantinenſi [7] civitate ſedes interim habeat. Dux autem *Mauritaniæ* [8] provinciæ in Cæſarienſi [9] civitate interim ſedeat. §. 2. Jubemus etiam: ut in trajectu [10], qui eſt contra Hiſpaniam, qui *Septa* dicitur, quantos provideris tua magnitudo, de militibus una cum Tribuno ſuo homine prudente, & devotionem ſervante Reipublicæ noſtræ, per omnia conſtituas, qui poſſint & ipſum trajectum ſemper ſervare, & omnia, quæcunque in partibus Hiſpaniæ, vel Galliæ, *ſeu Francorum* [11] aguntur, viro ſpectabili Duci denunciare, ut ipſe tuæ magnitudini referat. In quo trajectu etiam dromones [12], quantos provideris, ordinari facias. §. 3. In *Sardinia* [13] autem jubemus Ducem ordinari: & eum juxta montes, ubi Barbaricæ gentes videntur ſedere, habentem milites pro cuſtodia locorum, quantos & ibi tua magnitudo providerit. §. 4. Et omnes diligenter pro commiſſis ſuæ cuſtodiæ provinciis invigilent, & ab omni hoſtium incurſione ſubjectos noſtros tueantur illæſos: & feſtinent die nocteque [14] Dei invocando auxilium, & diligenter laborando, usque ad illos fines provincias Africanas extendere, ubi ante invaſionem Vandalorum, & Maurorum Reſpublica Romana fines habuerat, & ubi cuſtodes antiqui ſervabant: ſicut ex clauſuris [15] & burgis [16] oſtenditur: maxime autem civitates, quæ prope clauſuras & fines antea tenebantur, cum eſſent ſub Romano imperio conſtitutæ, auxiliante divina miſericordia cum hoſtes per partes expelluntur, feſtinent comprehendere, atque munire: & in illis duces & milites per partes accedant, ubi antea fines [17] & clauſuræ provinciarum erant, quando integræ Africanæ ſervabantur ſub Romano imperio provinciæ, quod Deo annuente (cujus auxilio nobis reſtitutæ ſunt) ſperamus cito noſtris provenire temporibus; & ut in ſecuritate & pace provinciæ cum antiquis finibus integre ſerventur, & vigiliis ac laboribus devotiſſimorum militum, & cura ſpectabilium pro tempore Ducum cuſtodiantur illæſæ: quoniam ita convenit, ut ſemper cuſtodes fines provinciæ ſervent: nec detur hoſtibus licentia incurrendi aut devaſtandi loca, quæ noſtri ſubjecti poſſident. §. 5. Quantos autem milites, ſive pedites, ſive equites, per unumquemque limitem collocari oportet ad cuſtodiendas Provincias & civitates, tua magnitudo, prout conſideraverit ordinet, & nobis referat: ut ſi præviderimus ſufficientem eſſe ordinationem, confirmemus eam: ſin autem perſpexerimus, & aliquid amplius fieri, ut eam augmentemus.

§. 6. Quid autem Dux [18] ſtipendiorum nomine pro ſe ſuisque hominibus, & quid ejus officium conſequetur; hoc in ſubdita declaratur notitia. §. 7. Sicut ergo prædictum eſt, interim nunc [19] Duces ac milites ſecundum noſtram diſpoſitionem in locis, ſeu civitatibus, in quibus juſſimus, ſedeant, donec Deo auxiliante nobis ac Reipublicæ noſtræ per labores noſtros in illis locis conſtitui poſſint, in quibus uniuscujusque provinciæ antiquus limes conſtitutus erat, quando florente Romana republica memoratæ provinciæ integræ tenebantur.

§. 8. Pro *limitaneis* vero ordinandis neceſſarium nobis eſſe videtur, ut extra Comitatenſes milites, qui [20] per caſtra ſunt, milites limitanei conſtituantur, qui poſſint, & caſtra, & civitatis limites defendere, & terras colere: & ut alii provinciales videntes eos per partes [21], ad illa loca ſe conferant. Et exemplum [22] fecimus unius numeri limitaneorum: ut ſecundum exemplum, quod nos miſimus, per caſtra & loca, quæ providerit tua magnitudo, eos ad ſimilitudinem noſtri exempli ordinet: ſic tamen, ut ſi inveneris de provinciis idonea corpora, aut de illis, quos antea milites habebant; limitaneorum conſtituas in numero, in unoquoque limite: ut ſi aliqua forſitan commotio fuerit, poſſint ipſi limitanei [23] ſine Comitatenſibus militibus, una cum Ducibus ſuis adjuvare loca, ubi diſpoſiti fuerint non longe limitem exeuntes, nec ipſi limitanei, nec duces eorum; ut nullum etiam diſpendium a Ducibus [24], vel ducianis prædicti limitanei ſuſtineant, nec aliquas [25] ſibi conſuetudines de eorum ſtipendiis per fraudem ad ſuum lucrum convertant. Hæc autem non ſolum in limitaneos volumus obſervari, ſed etiam in Comitatenſes milites. §. 9. Et unumquemque Ducem & Tribunos eorundem militum jubemus, ut ſemper milites ad exercitationem [26] armorum teneant, & non concedant eos divagari, ut, ſi quando neceſſitas contigerit, poſſint inimicis reſiſtere, & nullum audeant Duces aut Tribuni commeatalem [27] de ipſis dimittere: ne dum ſibi lucrum ſtudent conficere, incuſtoditas noſtras relinquant provincias. Nam ſi uſurpaverint memorati Duces, vel officia eorum, ſeu Tribuni, commeatalem de militibus relinquere; aut aliquod lucrum de eorum emolumentis ſibi acquirere: hoc non ſolum in quadruplum jubemus publico rependere, ſed etiam dignitate eos privari. Magis enim debent, & Duces & Tribuni ſupra deputata ſibi emolumenta ſecundum labores ſuos de noſtra largitate remunerationem ſperare, & non de commeatis [28] militum, aut eorum ſtipendiis lucrum ſibi acquirere: quoniam ideo ordinati ſunt milites, ut per ipſos provinciæ vindicentur: præcipue cum ſufficienter & ipſis Ducibus, & eorum officiis emolumenta præſtitimus, & ſemper providimus unumquemque ſecundum labores ſuos ad meliores gradus, & ad majores dignitates perducere. §. 10. Poſtquam vero Deo placuerit, & [29] per tuam magnitudinem limes omnis in antiquum ſtatum pervenerit, & bene ordinatus fuerit; tunc ubicunque neceſſitas emerſerit, viri ſpectabiles Duces invicem ſibi, quando uſus exegerit, auxilium præbeant: ut provinciæ, ſeu limites eorum vigiliis & laboribus (Deo juvante) illæſi cuſtodiantur.

§. 11. Sicut autem jubemus audaces & feroces contra inimicos judices ac milites noſtros eſſe: ſic volumus eos mites & benevolos circa collatores [30] noſtros exiſtere, & nullum damnum, nullamque læſionem in eos efficere. Sin autem quisquam de militibus auſus fuerit, quamcumque læſionem tributariis [31] noſtris inferre: periculo viri ſpectabilis Ducis, ſeu Tribuni & Principis digna vindicta afficiatur, ut indemnes tributarii noſtri cuſtodiantur. §. 12. Si vero pro quibusdam cauſis interpellatio apud noſtros Judices facta fuerit: jubemus non amplius ſportularum nomine, quam noſtris legibus definitum eſt, executores accipere, pœnam eisdem legibus inſertam ex transgreſſione formidantes. §. 13. Cum autem Deo annuente Africanæ noſtræ provinciæ per tuam magnitudinem [32], ſecundum noſtram diſpoſitionem ordinatæ, & limites in antiquum ſtatum reducti; & omnis Africa ſic detenta fuerit, ſicut erat: cum ergo hæc omnia (Deo juvante) præſente tua magnitudine, diſpoſita & perfecta fuerint, & per labores tuos [33], [antiquos] fines omnes Africa receperit; & docuerit nos de omni ordinatione totius Africanæ diœceſeos: id eſt, quanti & qui milites, in quibus locis, vel civitatibus conſtituti ſunt, & quanti limitanei, & in quibus locis & militiis collocati ſunt: tunc jubemus tuam magnitudinem ad noſtram clementiam remeare. §. 14. Interea vero ſi aliquas civitates, ſeu caſtella [34] per limites conſtituta providerit tua magnitudo nimiæ eſſe magnitudinis, & propter hoc non poſſe bene cuſtodiri: ad talem modum ea conſtrui diſponat, ut poſſint per paucos bene ſervari. §. 15. Cum autem magnitudo tua, omnibus diſpoſitis, ad nos remeare juſſa fuerit; tunc Duces uniuscujusque limitis; quotiens pro componendis civitatibus, aut caſtris [35], & pro ſtipendiis ſuis, aut pro annonis aliquod opus habuerint, celerius ad virum magnificum Præfectum per Africam ſignificent: ut ipſe, quæ neceſſaria fuerint, feſtinet facere, ne aliqua protractio provinciis noceat.

§. 16. Ea vero, quæ ipſe fecerit, vel quæ adhuc neceſſario procuranda ſunt poſtea, & memoratus vir magnificus Præfectus [prætorio] Africæ, & viri ſpectabiles Duces, & de aliis omnibus, quæ ibi aguntur, frequenter ad nos referant: ut benefacta confirmemus, & quæ opportunius debent fieri, ex noſtra diſpoſitione peragantur.

§. 17. Hoc etiam decernimus, ut judices, qui ordinandi ſunt per Africanos limites, nihil amplius in ſacratiſſimo Palatio [36] cuilibet perſonæ, aut dignitati, vel in Prætorio [37] per Africam Præfecturæ & Magiſteriæ [38] poteſtati præbeant, niſi quantum ſubter annexa declarat notitia [39]: nam ſi quis amplius, quam in ſubdita notitia taxatum eſt, uſurpaverit, ſeu acceperit, triginta libras auri multæ dependat nomine, cum quo & periculo indignationis noſtræ [ſerenitatis] ſubjacebit, nulla alia qualibet perſona, aut dignitate, aut officio accipiente aliquid ab eis, præter illos quorum nomina in ſubjecta notitia continentur. §. 18. Ad hoc jubemus, ut (Deo juvante) unusquisque Dux ſeu eorum officia [40], ſecundum quod notitia ſubterannexa continet, emolumenta ſua ex tributis Africanæ Provinciæ ex Kal. Septembris inſtantis feliciſſimæ tertiæ decimæ Indictionis percipiant. §. 19. Et hæc notitia [41], Deo vo-

1 Quæ Oroſio & Aëthico Subventana & Arzugum. hodie forte Garegare. vide Ortelium. Quæ hodie Africæ Tripolis nominatur, nova eſt, ab Africanis extructa circa veterem deſtructam a Mauris. vide Leon. 5. *in Africa.* 2 Lepti magnæ. Leptis magna hodie Lebida. 3 Magna eſt in his & ſimilibus lectionum varietas, in qua cum momenta rerum poſita non exiſtimem, tacitus eas prætereo, & curioſiori alicui relinquo examinandas accuratius. hic tamen non diſplicet quod affertur ex libris manu exaratis: *In Leptis magne civitate*, quod ut iidem recte monent, civitas hæc ſit Tripolitanæ provinciæ, cujus mentio eſt apud Solinum & Plinium itemque *in l. ult. ff. de cenſibus.* Mod. 4 Vide *l.* 1. §. 2. ℥. *h. t.* 5 Id eſt, parva, quæ hodie Afri[illegible] nuncupatur 6 Quæ hodie Biledulgerid. Joann. Leo *in Africa.* 7 Conſtantina hæc fuit a Romanis ædificata: de qua vide Leonem *lib.* 5. *Africa.* 8 Mauritaniæ. *Hal.* Mauritania (Hebræis *Phut.*) duplex Tingitana, quæ etiam Bogudiana, Mauritania, Sitifenſis, Hiſpania Transfretana, Hiſpania Tingitana, inferior Mauritania. Hodie regnum Marrochi nuncupatur, ſi Cælio Sec. Curioni, regnum Fezzæ, ſi Nigro credimus. Altera Cæſarienſis, quæ Maſſilia & Maſſæſylia: hodie regnum Tremeſſenum. 9 Hanc hodie nuncupari Cabo Figato, refert Pinetus. vid. Procopium *lib.* 8. *de ædificiis Juſtiniani.* 10 Hic trajectus hodie dicitur, *Eſtroit de Gibraltar & de Marroch.* Thevetus dicit ab Æthiopibus Gebethon, Gebetthar t & Zuchat nuncupari: quæ nomina valde mihi una cum autore ſuſpecta 11 Franci tempore Juſtiniani Gallias occupabant: nec iis imperabat Juſtinianus: ut hic liquet: & ſe tamen Francicum appellat multis locis, & inſcriptionibus: forte quod dux quidam Francorum a Narſete Juſtiniani exercitus duce prope Tarentum fuerat ſuperatus: cum duobus & viginti antea annis Franci Theodeberto rege duos inſtructiſſimos exercitus Juſtiniani, & Gotthorum (qui in procinctu erant, ut inter ſe dimicarent de Mediolani poſſeſſione) fudiſſent. vid. Procop. *l.* 1. *de bello Gothor.* 12 Dromones, navigii longioris, & ad curſum expediti genus. Iſid. 19. *Etymolog. tar.* 1. Caſſiodor. 5. *variar.* Dromoni contrarius maſculus, curtum navigii genus. Zonar. *tom.* 3. *in Mauricio, & Juſtinian. Rhinotmeto.* A Dromone, Dromonarii. Caſſiodor. 2. & 4. *variar.* 13 §. 23. §. 19. *in fin.* J. *h. t.* 14 Hinc colligunt doctores eum, qui tenetur ad cuſtodiam, teneri etiam ad nocturnam cuſtodiam. vide Bart. & Alex. *ad l. ſi quis non dicam.* ℥. *de Epiſc. & cler.* Mod. 15 Clauſuræ quid? vid. *l.* 4. J. *de offic. magiſt. off.* 16 Burgus a Græca voce πύργος deducitur. Vegetius *lib.* 4. Caſtellum parvum burgum vocat Paulus Oroſius in Valentiniano, crebra per limitem habitacula conſtituta Burgos vulgo appellat. Eadem vox reperitur in lege penultima J. *de fundis rei privatæ, lib.* 11. *tit.* 65. vide Cujac. 3. *obſerv.* 24. A burgis dicti Burgarii, hoc eſt, burgorum, qui in limitibus erant, cuſtodes. De burgariis Hiſpaniæ, vid. *l. unic. Cod. Theod. de Burgariis. lib.* 7. *tit.* 14. Idque ſatis oſtenditur ſequentibus titulis 15. 16. 17. quorum hæc eſt inſcriptio, De terris limitaneis, De littorum & itinerum cuſtodia, De luſoriis Danubii. Dictos Burgundiones a Burgis Paulus Luitprandus, & Iſidorus exiſtimant. vid. Pithœum 1. *Adverſ.* 14. 17 Imperatores Romani habuerunt in limitibus τὰ ὀχυρώματα, quæ ipſi *clauſuras* appellant. id ab Hadriano videtur inſtitutum. *Spartian.* Per ea tempora, & alia frequenter in plurimis locis, in quibus Barbari non fluminibus, ſed limitibus dividuntur, ſtipitibus magnis in modum muralis ſepis funditus jactis atque connexis Barbaros ſeparavit. *Hæc ille.* Harum clauſarum vel cluſorum vel clauſurarum propugnacula caſtella (unde caſtellani milites) & burgi. De ea re alibi dicam. vid. Pithœum *d. loco.* 18 Ducis vocabulum hic nomen dignitatis: hinc dux militum Tripolitanæ provinciæ, Byzacenæ, Numidiæ, Mauritaniæ. §. 1. *ſupr. h. t.* Sardiniæ, §. 3. *ſupr. h. t.* 19 Nec enim omnes Comitatenſes in caſtris: ſed in aula & comitatu Principis *l.* 2. J. *de privileg. eor. qui in ſacr. Palat. l.* 13. §. 1. J. *de re milit.* 20 Limitanei milites unde di[illegible], & eorum munus. 21 Per partes, id eſt, interdum: aut diſpoſitos in illis partibus. *Partes* enim pro regione uſurpavit ſuperius, §. 2. 22 Exemplum poſſis Gallice interpretari *un eſtat.* 23 Limitanei a Comitatenſibus differunt [illegible] proprium munus eſt, in limite tuendo verſari: horum extra ordinem, § *hoc* [illegible] *per caſtra ſunt.* A Comitatenſibus Comitatenſibus legiones, *l.* 7. *in princ.* J. *de Palat. ſacr. larg.* Comitatenſes numeri, *l.* 14. J. *de re milit.* 24 Nota de ducibus vel ducianis limitaneorum militum. 25 Aliqua ſibi conſuetudine d. eorum &c. 26 Vid. Veget. *de exercend. tyron.* 1. *de re milit.* 9. *& ſeq.* [illegible] 27 Commeatalis miles eſt, cui in ſtipendii p[illegible]rtem dantur alimenta ex commeatu, ac alimento publico. 28 Alii legunt *commeatiis.* Commeatus militum vel commeata, ſunt cibaria, & alimenta exercitus. 29 Beliſarius limitem omnem imperii reſtituit recteque [illegible] 30 Collatores, qui poſtea dicuntur tributarii, conferentes tributa. vid. *Nov. de collatoribus* 128. 31 Qui tributa conferunt. 32 Ex his ſatis apparet, commentum eſſe quod Petr. Crinit. de honeſta diſciplina *lib.* 9. *cap.* 5. tradit, Beliſarium ab Imp. Juſtiniano ex livore occæcatum cumque ſtipen[illegible] a viatoribus petiiſſe his verbis: *Obolum viator Beliſario concede, quem livor, non error affixit.* vid. Alciat. *parerg. lib.* 4. *cap.* 24. Anſ. 33 [illegible] recuperata a Vandalis Africa, duce Beliſario. 34 Vid. § 4. *ſupr. h.t.* 35 Civitates & caſtra hic junguntur, ut ſuperius civitates & caſtella, § 14. *ſupr. h. t.* 36 Scrinio ſacri laterculi, ſive Palatii. Sacro laterculo pro codicillis ſuarum dignitatum inferebant Duces, de quibus §. 8. *ſupr. h. t.* 37 Scriniis & officiis Præfecti Prætorio pro codicillis ſuarum dignitatum præſides inferebant. 38 Militaris ſcil. Duces militares inferebant pro codicillis ſuarum dignitatum ſcriniis magiſtri militum. 39 Notitia quid ſit, vid. *l.* 1. §. 8. *ſupr. h. t.* Galli *Eſtat.* Idem quod exemplum *d.* §. 8. *ſupr. h. t.* 40 Id eſt, horum homines. 41 Vid. *l.* 1. §. 8. *ſupr. h. t.*

lente, debet delegari Ducibus, & eorum officiis in Africa conſtitutis pro annonis, & capitu per ſingulos annos præbendis. Ita Clariſſimo *viro Duci Tripolitanæ* provinciæ, & hominibus ejus ſingulis ſol. v. cap. CLIX. ſingulis cap. ſol. DCCLXXXIII. Adſeſſori Ducis, & officio ac hominibus ejus, XL. ann. XCVI. S. ſing. ann. cap. ſol. VI. Simul fiunt pro ann. & cap. ſol. DCLXXIV. Dividuntur ſic, Adſeſſori in ann. VIII. cap. IV. Primicerio [1] in ann. VIII. cap. II. Ducenariis III. ad ann. VI. ſol. fiunt. ann. capitis fiunt capitum. cap. Centenariis [2] VI. ann. V. ſunt. Fiunt ann. IV. & ad cap. I. fiunt ann. XVI. & ad cap. III. fiunt cap. VIII. Circitoribus [3] IX. ſemis. Aliis XI. ad ann. I. S. fiunt ann. XIV. ſunt. & ad cap. III. fiunt cap. XI. † Item viro clariſſimo *Duci Byzacenæ* Provinciæ, & hominibus ejus ann. CXC. ſingulis in ann. ſol. V. cap. CLVIII. ſingulis cap. ſol. X. Simul fiunt pro ann. cap. ſol. DCLXX. omnes dividuntur ſic, Adſeſſori in ann. VII. cap. IV. Primicerio in ann. V. cap. II. Numerario in ann. VI. cap. III. Ducenario IV. ad ann. III. fiunt cap. III. Centenariis VI. ann. * ann. XV. & cap. I. fiunt cap. VII. Circitoribus IX. ad ann. * fiunt ann. XIII. & ad cap. III. fiunt c. VII. Circitoribus IX. ad ann. II. fiunt XVIII. & ad cap. fiunt an. * XIII. * cap. IX. ſemis. Alii XI. ad ann. III. * fiunt an. XIII. S. & ad cap. XI. † Item viro clariſſimo *Duci Numidiæ* Provinciæ, & hominibus ejus ann. CXC. ſingul. ann. ſol. VIII. cap. CLVIII. ſingulis cap. ſol. IX. Simul fiunt pro ann. & cap. ſol. CCCLI. XXXIV. Adſeſſori ducis & officio ejus hominibus XL. ann. & cap. ſol. V. cap. XLIX. ſinguli cap. ſol. V. cap. XLVII. II. ſingulis cap. ſol. III. Simul fiunt pro ann. & cap. ſolid. CLXIV. S. Dividuntur ſic, Adſeſſori in ann. XIII. cap. VI. Primicerio * ann. cap. III. Numerario [4] in annum IV. * Fiunt ad ann. XVI. & ad cap. V. centenariis ad ann. XI. S. Fiunt duodecim. & ad cap. capita VI. Biarchis VIII. Circitoribus [5] IX. ad ann. II. fiunt ann. CXXVII. & ad cap. III. fiunt cap. VIII. ſemis. Aliis XI. ad ann. II. fiunt ann. XVI. ſunt XV. & ad cap. III. fiunt cap. XI. † Item viro clariſſimo *Duci Mauritaniæ* Provinciæ & hominibus ejus an. CXC. ſingulis an. ſolid. V. cap. ſolid. CC. CLX. XXXV. Adſeſſori Ducis, & officio ejus hominibus XL. an. XCVI. S * III. S. fiunt ſimul pro ann. & cap. ſol. DCLXX. III. S. Dividuntur ſic: Adſeſſori in ann. IX. cap. IV. Primicerio in ann. V. cap. I. Numerario in ann. cap. III. Ducenariis III. ad ann. III. S. fiunt ann. * & cap. III. fiunt cap. II. Centenariis III. ad ann. III. S. fiunt ann. * & cap. III. fiunt cap. II. * [Centenariis IX. ad ann. X. & ad cap. III. fiunt cap. V.] Biarchis [6] VIII. Circitoribus ad ann. VIII. fiunt ann. XVIII. & ad cap. III. fiunt capit. III. fiunt cap. XI. † Item viro clariſſimo *Duci* [7] *Sardiniæ* inſulæ, & hominibus ejus ann. CXC. ſingulis ann. ſolidi CCLXXXII. Adſeſſori Ducis, & officio ejus hominibus XL. ann. XCVI. S. ſingulis ann. ſolid. * cap. XLVIII. ſingulis cap. ſolid. IX. Simul fiunt pro ann. & cap. CL. CLXXXVI. Dividuntur ſic, Adſeſſori ann. IX. & cap. III. Primicerio in an. II. cap. III. Numerario in an. cap. III. Ducenariis [8] IV. ann. III. ſunt ann. XVI. & cap. III. ſunt & cap. IX. Circitoribus IX. an. III. Fiunt an. XXIX. & cap. III. fiunt cap. IX. Circitoribus IX. ann. III. fiunt ann. IV. cap. IX. ſemis. Aliis XI. ad ann. XVI. ſunt & ad capit. III. fiunt cap. XI. §. 20. Notitia conſuetudinum, quas in ſacro laterculo, & in prætorio ampliſſimæ Præfecturæ per Africam, & in officio Magiſtri militum, pro tempore Dux præbere debet uniuſcujuſque militis [9], ſic: In ſacro laterculo ſol. VI. In officio Magiſteriæ militum poteſtatis pro inſinuandis adminiſtrationis ſuæ divinis noſtræ Serenitatis adfatibus ſolid. XII. In officio ampliſſimæ Præfecturæ per Africam pro inſinuandis ejuſdem chartis, ſolid. XII. §. 21. Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticam ſanctionem noſtra ſtatuit æternitas, effectui ea mancipari obſervarique præcipiat. §. 22. Emiſſa lex Idib. Aprilis CP. D. N. Juſtiniano P. P. A. IV. & Paulino V. C. Conſſ. [10]. §. 23. Et hæc notitia, Deo volente, debet delegari Judicibus, & eorum officiis in Africa conſtitutis pro annonis, & capitu per ſingulos annos præbendis. Item viro clariſſimo *Duci Tripolitanæ* provinciæ, & hominibus ejus anno * nonageſimo ſingula annona ſolidos quinque capit. centum quinquaginta novem ſingulis cap. ſolidos ducentos octoginta duos: adſeſſori ducis, & officio ac hominibus ejus quadraginta annis nonaginta & ſeptem. Item viro clariſſimo *Duci Byzacenæ*, & hominibus ejus ſimiliter. Item viro clariſſimo *Duci Numidiæ*, & hominibus ejus ſimiliter. Item viro clariſſimo *Duci Mauritaniæ* provinciæ & hominibus ejus ſimiliter. Item *Duci Sardiniæ*, & hominibus ejus ſimiliter.

§. 24. Item notitia conſuetudinum, quas in ſacro [11] laterculo, & in prætorio ampliſſimæ Præfecturæ per Africam, & in officio Magiſtri militum pro tempore Dux præbere ſolet uniuſcujuſque limitis, ſic: In ſacro laterculo ſex ſolidos. In officiis Magiſteriæ militum poteſtatis pro inſinuandis divinis adminiſtrationibus, ſeu divinæ ſerenitatis affatibus, ſolidos duodecim: pro officio ampliſſimæ Præfecturæ per Africam pro inſinuandis ejus chartis ſolidos duodecim. §. 25. Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticam ſanctionem noſtram ſtatuuntur, æternitatis effectui mancipari obſervarique præcipiat.

TIT. XXVIII.
DE OFFICIO PRÆFECTI URBI [12].

De cura annonæ.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Voluſianum Præfectum Urbis.

STudentibus nobis ſtatum Urbis, & annonariam rationem aliquando firmare: in animum ſubiit, ejuſdem annonæ curam non omnibus deferri poteſtatibus. Et ne Præfectura Urbis abrogatum ſibi aliquid putaret, ſi totum ad officium [13] annonarium redundaſſet: eidem [14] Præfecturæ ſollicitudinis neceſſitatem mandamus: ſed non ita ut lateat officium Annonariæ [15] Præfecturæ: ſed ut ambæ poteſtates, in quantum [16] ſibi negotii eſt, tueantur civilem annonam: ſitque ſocietas muneris: ita ut inferior gradus meritum ſuperioris agnoſcat; atque ita ſuperior poteſtas ſe exerat, ut ſciat ex ipſo nomine, quid præfecto debeatur annonæ.

De perſonis advocandis, vel non.
Præfectus urbis in provinciis agentes non evocat, niſi duabus ex cauſis.

2. Iidem AA. ad Ampelium Præfectum Urbi.

QUod promulgatis ſanctionibus tua Sinceritas reſcriptum eſſe non neſcit, etiam ex præcepto noſtro competenter obſervet: nec quasdam perſonas de provincia exiſtimet advocandas, niſi [17] tantummodo ſuos officiales, & homines populares [18] hujus almæ urbis ſeditioni obnoxios.

Collatio præfecturæ urbis, & aliarum dignitatum.

3. Imppp. VALENS, GRATIANUS & VALENTIN. AAA. ad Rufinum Præfectum Urbi.

PRæfectura *urbis* [19] cunctis [20], quæ intra urbem ſunt, antecellat dignitatibus, tantum [ex omni [21] parte derivatis,] quantum ſine omni injuria ac detrimento honoris alieni [22] uſurpat. Dat. 6. Kal. Jul. VALENTE A. V. & VALENTINIANO Jun. CONSS. 376.

Qui ſubjiciuntur præfecto urbi.

4. Imppp. THEOD. VALENTINIANUS, & ARCAD. AAA. Severino. Comiti [23] ſacrarum largitionum.

OMnia Corporatorum [24] genera, quæ in Conſtantinopolitana civitate verſantur, univerſos quoque cives, ac populares [25] Præfecturæ urbanæ regi moderamine cognoſcas.

De primicerio.

5. Imp. THEOD. A. Conſtantino Præfecto Urbis.

PRimicerius [26] adjutor tuæ ſedis officii per biennium, quod in eodem gradu ex conſuetudine priſcæ ordinationis [27] meruit, curam inſuper perſonarum [28], uſurpatione omni, atque ambitione ceſſante, ſuſcipiat: hoc etiam adjecto: ut, ſi quis ex memorato ordine, vel conditionis humanæ fine præventus, vel alia quacumque ratione, militiæ gradum propriæ amiſiſſe monſtrabitur, ſolitæ ambitionis injuria vacante, locum is, qui juxta [matriculæ] [29] veritatem ſequitur, obtineat.

TIT. XXIX.
DE OFFICIO MAGISTRI MILITUM [30].

De provincialibus. De præfectura.

1. Imppp. VALENT. GRATIAN. & THEOD. AAA. ad Enſignium P. P.

VIri Illuſtres Comites, & Magiſtri peditum, & equitum, in [31] provinciales nullam penitus habeant poteſtatem: nec ampliſſima præfectura in militares viros.

De apparitoribus.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. ad Hypatium Magiſtrum militum per Orientem.

APparitores per Orientem ſtatutos officii [32] tui ad aliud judicium trahi minime oportebit. Sciat igitur illuſtris magnificentia tua, ſub te, ſive civiliter, ſive criminaliter appetantur, eos litigare debere.

De his, qui ultra ſtatutos militant. De tributariis collationibus.

3. Imp. ZENO A. Sebaſtiano P. P.

EOs, qui [33] ultra ſtatutos in officio Magiſteriæ per Orientem poteſtatis militant, civilium quoque judicum ſententiis ſuper quolibet negotio ſubjacere [præcipimus:] ipſis quinetiam ſtatutis in tributariis collationibus civilium quoque judicum diſpoſitionibus proculdubio parituris.

De translatione militum.

4. Imp. ANASTASIUS A. Joan. Magiſtro militum per Illyricum.

MIlites de locis, in quibus conſiſtunt, ad [34] alia loca ſine ſpeciali noſtræ Serenitatis auctoritate nullatenus transferri, præcipimus: ne eorum expenſæ in locis, in quibus conſiſtunt, minuantur. † Sed ſi forte quædam urgens & neceſſaria cauſa emerſerit, utilitati ac ſecuritati publicæ, tam ampliſſimam Prætorianam præfecturam, quam tuam ſedem ſine ulla procraſtinatione proſpicere protinus oportet, & ſuggeſtiones ad noſtras aures deſtinare, indicantes tam loca, de quibus milites transferendi ſunt, quam ea, ad quæ pervenire eos oportet: nominaque fortiſſimorum numerorum [35], in quibus iidem milites referuntur: nec non quantitatem annonarum; & ante omnia cauſam,

1 Primicerium Græci definiunt, τὸν πρῶτον τῆς τάξεως, vid. J. *de primicerio & ſecundicer.* 2 *l.* 1. J. *de lucris advoc. l.* 4. J. *de agentibus in reb. l.* 1. J. *de exact. tribut.* Olim centuriones dicebantur, 2. *Veget.* 13. Centena, ordo & dignitas promotionis. *l.* 1. *C. Theod. de Cæſarianis. l.* 1. *C. Theod. de murilegulis & Gynecıar. lib.* 5. *C. Th. de decur.* 3 Vid. J. *verſ. Item viro.* 4 Hi tabulariorum munere fungebantur. vid. J. *de numerariis, actuar.* 5 Circitores vigilias circumibant, & ſi qua emerſiſſet culpa, renunciabant. 3. *Veget.* 8. 6 Biarchi officiales ſunt, victui præfecti, quorum meminit Hieronymus ad *Pammachium*: hinc Biarchia, *l.* 1. J. *de off. magiſtri off.* 7 De quo §. 3. *ſupr. hic.* 8 Ducenarii qui ducentis ſcholaribus præſunt *l.* 3. J. *de agentib. in rebus*, *l.* 1. J. *de lucris advoc. l.* 1. J. *de exact. trib. l.* 9. *C. Theod. de exact. tribut.* Cyprianus 1. *epiſt.* 4. Ducenarius potius quam Epiſcopus. Meminit hujus muneris Nicephorus 6. *cap.* 30. Ducenarius eſt Vegetio, qui ducentos homines ducebat, 2. *c.* 8. Hinc ducenaria, *l.* 1. J. *de off. magiſt. off.* 9 Al. limitis. vide *l.* 4. J. *de offic. militar. jud.* S. L. 10 Id eſt, anno Chriſti 534. 11 De ſacro laterculo alibi dicam.

12 *L.* 1. *ff.* 12. περὶ ἐπάρχου πόλεως κὴ τάξεως, κὴ προνομίας αὐτοῦ, *Synopſ. Baſil.* 6. *tit.* 4. Hic magiſtratus (Præfectus urbi ſcilicet) inſtitutus ab Auguſto, teſtibus Suetonio & Aurelio Victore. 13 Id eſt, ad munus præfecti annonæ, J. *h. t.* 14 Adde *l.* 1. §. 11. *ff. h. t.* 15 Eadem annonaria poteſtas, *l.* 22. *C. Theod. de piſtoribus.* 16 Vide ad hæc late Grammaticum *deciſ.* 30. *a num.* 2. ubi examinat, utrum juriſdictio competens inferiori dicatur competere privative ad ſuperiorem, an cumulative. *Mod.* 17 Hinc colligunt, Certis caſibus citationem extra territorium permitti. vid. quæ not. ad *l.* 33. §. 5. *ſupr. de Epiſcop. & Cleric.* 18 Hanc vocem Cujac. *hic*, & 8. *obſ.* 28. refert ad factiones agitatorum quatuor, quæ in urbe erant: Venetam, Praſinam, Albutam, Ruſſatam, quas Græci δήμους vocant. *Nov.* 13. & 17. & *lib.* 5. *Epigramm.* hinc factionarii, *l.* 1. *C. Theod. de equis cur.* adde quæ not. ad *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis.* 19 Etiam Conſtantinopolitanæ, 6. *Synopſ. Baſil.* 4. *c.* 11. adde 6. Harm. 1. §. 7. 20 *Nov.* 27. *c.* 2. *in fin. Nov.* 62. §. 2. Caſſiodorus *in formula præfecturæ urbanæ*, Confidens ſupra omnes conſulares ſententiam primus dicit. 21 *Tantum ex omnium parte derivans.* 22 Ea de cauſa Capitolin. *in Pertinace* dicit, Præfectum urbi cum omnibus participaſſe ſermonem. 23 Comiti R. privat. *l. ult. C. Th. ad L. Jul. rep.* Comiti & Caſtrenſi, *l.* 12. *C. Theod. de Palat. ſacr. larg.* 24 Corporati a corporibus. Corpora σωμάτια, 6. *Synopſ. Baſil. c.* 12. 25 Πολῖται dicuntur apud autorem Synopſeos, *h. t. cap.* 12. 26 Id eſt, primus, prior, antiquus adjutor. 27 Non intelligit legem 7. J. *de adv. diverſ. judicum.* quæ ſcripta eſt de advocatis Præfecturæ prætorianæ non urbicariæ, ſed aliam quandam. vid. Cujac. 13. *obſ.* 1. 28 Curam epiſtolarum, Cujac. *ibid.* nam hæc cura numeratur inter officia præfecti urbi, & dicitur a Caſſiodoro, Cura canonicarum epiſtolarum, *lib.* 12. 29 Alii legunt *materculæ.* De matricula alias dixi.

30 Primus Conſtantinus (auctore Zoſimo) diſciplinam militarem tranſtulit in magiſtros militum a Præfectis Prætorio. 31 Vid. *l.* 2. J. *de off. milit. jud. Edict. Juſtiniani* 4. *c.* 2. §. 2. 32 Vid. *l.* 72. *ff. de furtis.* 33 *l.* 5. J. *de apparitoribus magiſt. milit.* 34 *l.* 15 J. *de re milit.* 35 *Virorum.* Quidam ita legunt: non recte meo judicio, nec enim milites referuntur in viris, ſed in numeris, intellige ergo numeros militares. Numerus eſt catalogus militum ſeu breviculum, quo nomina militum continentur, *l.* 4. *l.* 38. §. 1. *l.* 42. *ff. l.* 16. *C. de teſtam. milit.* Numeri fortiſſimi, *Vieilles bandes*,

ob

ob quam iidem milites transferendi sunt: ut post talem suggestionem, a nostra auctoritate competentia procedant.

De Armenia & Ponto Polemoniaco, & gentibus.

5. Imp. JUSTINIANUS A. Zetæ Viro Illustri, Magistro militum per Armeniam, & Pontum Polemoniacum, & [cæteras] gentes.

CUm propitia divinitate Romanum nobis sit delatum imperium: sollicita cura, cauta diligentia pertractantes perspeximus oportere etiam partibus Armeniæ [1], & Ponto Polemoniaco [2] & gentibus proprium Magistrum militum per hanc legem constituere: tuamque magnitudinem, quæ nobis ex ante gestis optime commendata est, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes elegimus: certasque Provincias, id est, magnam Armeniam, quæ interior dicebatur, & gentes Anzitenam [3] videlicet, Ingilenam, [A]styanenam [4], Sophenam [5], Sophonenam [6], in qua est Martyropolis [7], Belabitenam [8], & primam [9] & secundam [10] Armeniam, & Pontum Polemoniacum tuæ curæ cum suis Ducibus commisimus, comite Armeniæ penitus sublato: cunctosque subdimus numeros, non modo quos in præsenti novos constituimus, sed etiam de præsentalibus [11], & Orientalibus, & aliis agminibus segregatos, non tamen eorum quantitatem agminum minuentes: sed quia plures eis addidimus sine Reipublicæ gravamine; & sine augmento sumptuum, aliquantos subtraximus: ita tamen, ut post hanc subtractionem ampliores remanserint, quam usque ad nostra felicia fuerant tempora.

TIT. XXX.
DE OFFICIO QUÆSTORIS [12].

De minoris laterculi cura.

1. Imp. THEODOS. A. Salustio Quæstori.

TOtius minoris [13] laterculi [14] curam scias ad tuæ Sublimitatis sollicitudinem pertinere: ita ut tuo arbitratu, & [15] scrinio memoriæ totius minoris laterculi dignitates, hoc [16] est, Præfecturæ, omnes Tribunatus, & Præposituræ castrorum, juxta consuetudinem priscam Clementiæ meæ auctoritate deinceps mittantur. Dat. 6. Kal. Maji, *Const.* CASTINO & VICTORE CONSS. 424.

2. Idem A. Helioni Comiti & Magistro officiorum.

OMnes minoris laterculi dignitates; quæ sub cura quidem ac sollicitudine viri illustris Quæstoris esse antea videbantur, postea [17] vero, vel universæ, vel mediæ ad Magistrorum militum potestatem, dispositionemque transierant; placuit nunc Clementiæ meæ, vetusti temporis more revocato, ad prisca deinceps jura revocare. Dat. 3. Kal. Maji suprascriptis CONSS. 424.

De officiis & conditionibus non usurpandis.

3. Imp. ANASTASIUS A. Eusebio Magistro officiorum.

OFficia & conditiones, quæ pertinent ad viros devotos in sacro scrinio memoriæ militantes, nemini liceat sub quacunque occasione sine ulla divinæ subscriptionis liberalitate peragere: eo, quicunque in hoc fuerit postea facinore convictus, publicatione bonorum suorum multando: Officio quoque rectoris Provinciæ, in qua non allegato super gerenda sollicitudine sacro rescripto aliquis ausus fuerit eandem curam sibimet usurpare, trium librarum auri dispendio feriendo. Dat. Kal. Mart. *Const.* ANASTASIO A. & RUFINO CONSS. 492.

TIT. XXXI.
DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORUM [18].

De privilegiis servandis. De creationibus.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Agentes in rebus.

PRivilegiis dudum scholæ vestræ indultis, [&] integris reservatis, ad ducenariam [19], centenariam [20], & biarchiam [21] nemo suffragio, sed labore unusquisque perveniat: Principatum vero adipiscatur matricula [22] decurrente: ita ut ad curas agendas, & cursum illi exeant, quos ordo militiæ vocat [23], & ejus laborum adjutor. Præterea in [24] quo totius scholæ status, & magistri securitas constituta est, idoneus [25] probitate morum ac bonis artibus præditus, nostris per Magistrum obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio. PP. *Romæ* in foro Trajani.

De ordine militiæ servando.

2. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Patricium Magistrum officiorum.

NEmo agentium in rebus ordinem [26] militiæ, atque stipendia prævertat, etiamsi nostri nominis per obreptionem detulerit indultum; ac si quis formam admissi istiusmodi docebitur obtulisse: in locum, ex quo indecenter emerserat, revertatur: ut is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. PP. *Hadrumeti.*

De senatoribus & ducenariis.

3. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Pleitio [27] Comiti, & Magistro officiorum.

SCholarium nostrorum devotio probata a nostris parentibus, circa maximæ serenitatis nostræ affectionem enituit: Unde quidquid ad fovenda servandaque eorum privilegia postulatur, statim credidimus admittendum. Ideoque suggestionem tui culminis approbantes, viris spectabilibus Comitibus scholarum verberandi, degradandive [28] Senatores & Ducenarios licentiam denegamus: Ea namque, quæ tali commotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis volumus referri notitiam.

De militum numero, castrorumque & clausurarum cura.

4. Iidem AA. Nomo [29] Magistro officiorum.

CUræ tui [perpetui] culminis credimus injungendum: ut super omni limite sub tua jurisdictione constituto, quemadmodum se militum numerus habeat, castrorumque ac clausurarum [30] cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret. Dat. 2. Id. Sept. *Constant.* MAXIMO II. & PATERIO CONSS. 443.

De creandis, 1. Vel subrogandis scholaribus. 2. De quadrimenstruis brevibus conscribendis.

5. Impp. JUSTIN. & JUSTINIAN. AA. Tatiano Magistro officiorum.

JUbemus eum ad militiam devotissimorum scholarium de cætero pervenire, qui nostrum meruit judicium: nec licere pro tempore tui culminis administrationem habenti, sine hujusmodi probatoria [31] aliquem inter eosdem viros devotos scholares [32] suis referre præceptionibus: sed sciat is, qui sine sacro rescripto ad eandem pervenire militiam ausus fuerit, non solum ea se privari, verum etiam pœnæ viginti librarum auri subjici. §. 1. Illud etiam observari de cætero volumus: ut si quis locus statusve Scholarium in quacunque schola vacaverit, ille subrogetur, quem nostra pietas per sacrum rescriptum vacantem subire locum præceperit. §. 2. Ad hæc quadrimenstruos [33] breves eorundem Scholarium curæ tuæ Sublimitatis, & pro tempore viri excellentissimi Magistri officiorum conscribi volumus, & eos sacro scrinio laterculi præstari, ibi deponendos: ut semper notitia eorundem Scholarium certa sit, neque publico damnum aliquod infligatur. Dat. 10. Kal. Maji, *Constantinop.* MAVORTIO V. C. COS. 523.

TIT. XXXII.
DE OFFICIO COMITIS [34] SACRARUM LARGITIONUM [35].

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Limenio [36] Comiti.

PAlatinis hæc cura debet esse præcipua, ut, periculo proprio Notariis destinatis, super negligentia Judicum (si ita res exegerit) conquerantur, ne eorum sit impunita desidia. §. 1. Judices quoque de eorum nominibus referre convenit, quos commodis propriis magis, quam utilitatibus publicis studere providerint: Breves etiam quadrimenstruos [37] ad officium palatinum noverint dirigendos: aurumque exactum ad sacras [38] largitiones

1 Vid. *Novell.* 31. de descriptione quatuor præsidum Armeniæ. 2 De quo vide *Novell.* 28. 3 Anzethenam, *Nov.* 31. *c.* 1. §. 3. 4 Asteaneam, *dict. cap.* 1. §. 3. 5 Ophenam, *dict. cap.* 1. §. 3. 6 Σοφανήν, *Arrian.* 7 *dict. cap.* 1. 8 Balabithenam, *dict. cap.* 1. 9 Armenia prima, quæ & minor Leucosyria Græcis, Hebræis Ararat: hodie Anaduole, si credimus Gyravæ. Pegian, si fides adhibenda Castaldo. 10 Armenia secunda, quæ & major, Hebræis Aram, teste Aria Montano, hodie Turcomania dicitur Mercatori & Gyravæ: Thevetus scribit a Mesopotamiis, & Persis Thoura Aremnoe, id est, montes Armeniæ: & a Nestorianis Zelbicdibes, id est, montes a lupis habitatos appellari. Verum mihi suspectus ille semper autor est. 11 Præsentales militum magistri, qui in præsenti erant, *en estat, quartier ou service:* hoc est, Comitatui Principis juncti. *l. ult.* §. 1. 7. 8. ℐ. *de re milit. l.* 4. ℐ. *de apparitoribus magist. milit.* Sic præsentales domestici, *l.* 6. §. 3. ℐ. *de advoc. divers. judicum. l. ult.* ℐ. *de domest. & protectoribus.* Id est obsequio Principis diurno deputati, *l.* 13. ℐ. *de re milit.* Sic præsentales milites, præsentales numeri, *l. ult. in fin.* ℐ. *de re milit.* & præsentes ordines apud Nicephor. 17. *Histor.* 1. & præsentalis curiosus cursus publici, in Notitia Imperii Romani: & στρατηγὸς τῶν πραισεντάλιων, *in Edict.* 13. *Justiniani.* vid. *Brissonium.*

12 ℐ. *lib.* 12. *tit.* 6. 1. *D.* 13. *Nov.* 80. 6. *Eclog.* 6. adde *Nov.* 41. 13 Laterculo minori continebatur notitia minorum dignitatum: in majori majorum. Illi quæstor: huic primicerius notariorum & tribunorum præerat. Per quæstorem igitur Principes largiebantur minores dignitates. Per eundem etiam interdum princeps pecunias suas largiebatur & majores dignitates. Cassiodorus *in formulis.* Quemadmodum & Quæstori non hoc tantum munus fuit: per eum etiam in Senatu orationes, epistolæ & libelli Principis recitabantur, & quia sæpe ex plebe (aliorum litteratorum penuria) assumebatur, honor & titulus Quæstoris ei deferebatur, ut ingredi senatum posset: lapsu temporis consiliis Principum quæstores adfuerunt, & ad preces responderunt, leges dictarunt: unde a Symmacho quæstor dicitur precum arbiter, & legum conditor: & a Cassiodoro 12. Principis imago, vox & custos legum: & in Novell. Valent. *de homicid. casu factis.* Justitiæ & legum custos, thesaurus famæ publicæ, armarium legum. Idem postea μέγας λογοθέτης: novissime Cancellarius, Nicetas 7. *Annal.* Quæstor ipse a Cassiodoro, dignitas literarum dicitur, quod literatis tantum deferretur. vid. Cujac. *hic.* de cancellario vid. Lucium 3. *placit.* 7. Papon. 3. *Notar.* 5. *fol.* 523. *& sequent.* & 4. *Arrest.* 8. 14 Laterculum dicitur, ducto nomine a quadrata figura: quasi πλινθίς. Galli, *le petit roole.* vid. Cujac. *hic.* 15 Exque scrinio. 16 Nota dignitates ad curam minoris laterculi pertinentes. 17 Munus laterculorum aliquando commissum fuit magistro militum: hodie quæstori.

18 *l.* 2. *l.* 3. *in pr.* ℐ. *ubi senat. l.* 38. ℐ. *de appellationibus l.* 2. *vers. Sin autem.* ℐ. *de tempor. & reparat. appell. l. ult.* ℐ. *de his, qui per metum. l.* 7. 8. 9. 10. 11. 12. 14. 15. *in Epigraphe. infr. de proxim. sacror. scrin. l.* 1. 2. 3. 4. *in Epigraphe infr. de agentibus in rebus. l.* 1. 2. *& in Epigraphe. infr. de præpos. agentium in reb. l.* 4. 6. *& in Epigraphe.* ℐ. *de princ. agentium in reb. l. ult. & in Epigraphe.* ℐ. *de curiosis. l.* 3. *l.* 4. *in Epigraphe.* ℐ. *de castrensianis.* Ammian. 20. Ambros. 7. *epist.* 53. Nicephorus 10. *& aliis infinitis locis:* aulicorum scilicet τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων. Suidas in Theodosio: ἡγέμενος τῶν βασιλείων, *Theodoret.* id est, ministrorum Principis, quorum moribus præerat: ministri Principis, ministeriani, cubicularii, silentiarii, decani: & breviter, disciplina morum ad eum in Palatio pertinebat. Senatores etiam in consistorium Principis inducebat, unde a Cassiodoro, donator aulici consistorii, quasi alter lucifer appellatur. Curam præterea gerebat cursus publici. *l.* 9. ℐ. *de cursu publico.* & fabricæ armorum, fabricensium limitaneorum militum, militum supernumerariorum. vid. Cujac. *hic, &* Petrum Fabrum 1. *Semestr.* 5. si ita est, is solus plurium Gallicorum magistratuum munus sustinuit. 19 Vid. *l.* 1. ℐ. *de exact. tribut.* 20 Vid. *l.* 2. §. 19. *supr. de off. præf. præt. Afr.* 21 *dict.* §. 19. *vers. Item viro.* 22 Matercula, *Hal. l. ult. in fin. supr. de off. præf. urb.* 23 *Al.* vocat, & labor. Adjutor præterea &c. Cujac. *ad l.* 5. ℐ. *de principibus agentium in rebus: ut in l.* 20. *C. Theod. de agentibus in rebus.* qui militiæ labore atque ordine decursis, *l.* 4. *C. Theod. de curiosis* quatenus labore atque ordine ad cursum diriguntur. 24 Securitas scholæ in probis scholaribus consistit. 25 *l.* 6. ℐ. *ad legem Jul. repetund. Nov.* 8. *c.* 10. §. 2. *vers. Quapropter. Nov.* 161. *c.* 1. *in princ.* Quis? adjutor. 26 Vid. *l.* 7. ℐ. *de proxim. sacr. scrin.* 27 Al. *Phylegetro.* 28 Regradandi, *Hal. l.* 1. *in pr.* ℐ. *de privileg. schol.* 29 Nonio, Cujac. 3. *observ.* 24. Quanquam *in Novella Theod.* 31. & 32. editum Nomo. 30 Ex hoc verbo Cujac. 3. *obs.* 24. emendat legem 4. ℐ. *de off. milit. jud. l. ult.* ℐ. *de off. mag. mil.* clausuræ, clusuræ, clisuræ, κλεισοῦραι, ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων, Suidas. Procopius 3. *de ædif. Just.* Anna Imperatoris Alexii, *lib.* 10. Cassiodor. 2. *variar.* Vopiscus *in Bonoso.* Clausæ, clusæ, interpositiones. Luitprandus 1. *cap.* 2. 5. Ado, Sigebertus, τὰ ἐπικείμενα στρατόπεδα ταῖς ὄχθαις τῶν ποταμῶν. *Herodian.* Burgi, castra, castella, *l.* 2. §. 4. *supr. de off. præfect. præt. Afr.* Vallum, Cassiodor. *in Chronico.* Præventuræ, *Ammian.* 14. his adfines lusoriæ naves prohibendis barbarorum incursionibus idoneæ. *C. Theod. de lusoriis Danubii.* vid. Petrum Pithœum 1. *Advers.* 14. 31 De probatoria dicam ad *l.* 9. ℐ. *de divers. offic. & apparit.* 32 De scholaribus dicam ℐ. *de privil. scholarum.* 33 De quibus vid. *l.* 1. *vers. Hoc etiam.* ℐ. *de apochis public.*

34 Comes sacrarum largitionum olim præfectus ærario dicebatur. Sed vox Comitis omnibus postea magistratibus data, qui Principis comitatum observarent, & tandem ad omnes præpositos. 35 Comes sacrarum largitionum, Comes Thesaurorum Principis. Largitionum dicitur, quod ex thesauris quisque liberalitatem Principis expectet, quod ad exercendam liberalitatem destinati esse debeant. Huic Comiti suberant speciales comites largitionum, diffusi per provincias, comites metallorum, rationales summarum, præpositi thesaurorum, procuratores monetarum, procuratores Gynecæorum, id est, textrinorum sacrorum, & similes. vid. Cujac. *hic.* ab eo præbebantur pondera auri, argenti, æris. *Novell.* 128. *cap.* 15. 36 *Limenius* hic idem postea PP. Galliarum fuisse videtur: cujus meminit Rosinus *lib.* 5. *pag.* 808. I. G. Eidem inscribitur *l.* 10. ℐ. *de off. Rector. prov.* 37 Vid. *l.* 1. *vers. Hoc etiam.* ℐ. *de apochis publ.* 38 Vid. *l.* 1. ℐ. *de canone largitionalium.*

sine

ſine ulla dilatione eſſe mittendum. Dat. 3. Kal. Maji, HONORIO VII. & THEODOS. II. AA. CONSS. 407.

TIT. XXXIII.
DE OFFICIO COMITIS [1] RERUM PRIVATARUM [2].

De actis ad officium rei privatæ transmittendis.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Honoratum Conſularem Byzantii.

SI quid negotiorum actitatum fuerit, in quibus aliquid commodi fiſcalis appareat, ad Officium rei privatæ tua Gravitas acta tranſmittat: ut inſtructione percepta, quid ſibimet juris auxilio debeatur, agnoſcat. Dat. 6. Kal. Jan. VALENTIN. & VALENTE AA. II. CONSS. 368.

De theſauro. 1. De cautione præſtanda. 2. De rebus nunciatis ante ſententiam ex ſcripto latam.

Lex hæc Græca a Cujacio primum edita ex lib. 60. Baſil. & a Contio ſub hoc titulo ita reſtituta.

NEque [3] Comes privati patrimonii, neque quivis alius eorum Magiſtratuum, qui vel in urbe Conſtantinopolitana, vel in provinciis ſunt, eum qui ſuper [4] theſauro aliquem defert, admittat.

§. 1. Sed ſi ſuper alio fiſcali jure nuntiationem quis faciat, ſub fidejuſſione mox non minus quinque librarum [auri] id fiat.

§. 2. Et ne quod ſigillum, vel deſcriptio, vel alia ulla innovatio interveniat ſuper rebus nuntiatis ante ſententiam ex ſcripto latam.

TIT. XXXIV.
[DE OFFICIO COMITIS SACRI PALATII] [5].

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Minervio Comiti rerum privat.

AD Palatinorum curam, & Rationalium officia, omnium rerum noſtrarum, & totius perpetuarii [6], hoc eſt, emphyteuticarii juris exactio revertatur. Dat. Kalendis Januarii, *Mediolani*, CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

2. Iidem AA. Urſatio Comiti rer. privat.

SI quis Judicum vir illuſtris, vel Præfectus Urbi cognitionem Comitivæ rerum privatarum examini debitam, ſibimet vindicandam cenſuerit, vel tuitionem contra ejuſdem ſtatuta ſedis præſtiterit: ad quinquaginta librarum auri illationem pœnæ nomine officium ejus teneatur, quam decet in articulo [7] exigi, manſuetudinis noſtræ ærario ſociandam. Dat. 6. Idib. Aug. *Ravennæ*, CONSTANTIO, & CONSTANTINO [8] CONSS. 414.

TIT. XXXV.
DE OFFICIO [9] PROCONSULIS [10], ET LEGATI [11].

1. Imp. CONSTANT. A. Ælio proconſuli Africæ.

LEgati non ſolum civiles, ſed [12] etiam criminales cauſas audiant [13]: ita, ut, ſi ſententiam in reos ferendam providerint, ad Proconſules eos tranſmittere non morentur.

[DE OFFICIO COMITIS SACRI PATRIMONII [14].]

1. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Simplicio Proconſuli Aſiæ.

OFficium Helleſponti Conſularis, æternæ recordationis patrem Serenitatis noſtræ adiit: & expoſitis ſuis incommodis, quibus a Vicarianis [15] apparitoribus urgebatur, oravit ſub tuæ Sublimitatis agere poteſtate, cujus allegationes humanæ proclivius pium Principem commoverunt: quod & nos obtinere cenſemus.

TIT. XXXVI.
DE OFFICIO COMITIS ORIENTIS [16].

1. Imp. LEO A. Uſeo [17] P. P.

TItulos qui Alytarchiæ, & [18] Syriarchiæ [19] muneribus in prima Syria deputati ſunt, per officia tam viri ſpectabilis Comitis Orientis, quam viri clariſſimi Rectoris provinciæ flagitari præcipimus: Alytarchiæ quidem ludi, cura viri ſpectabilis Comitis Orientis, & ejus officio: Syriarchiæ vero, ſollicitudine viri clariſſimi moderantis provinciam [20], ejuſque apparitoris exerceantur: Nullique penitus curialium, nec ſi voluerint, idem munus vel honorem ſubeundi licentia permittatur.

TIT. XXXVII.
DE [21] OFFICIO PRÆFECTI [22] AUGUSTALIS [23].

De tributis.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Florentio Præfecto Auguſtali.

OMnia tributa per Ægyptiacam diœceſim [24] cura, & providentia Claritatis tuæ a moderatoribus provinciarum exigi jubemus. Si qui tamen ex poſſeſſoribus, ſive militaribus, ſive non militaribus, ad inferenda quæ debentur, audaces extiterint, eos per militare etiam auxilium (ſi opus exegerit) ad ſolutionem compelli ſancimus [25].

De judicibus ordinariis.

2. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

PRæfectus [26] prætorio Auguſtali Ordinariorum ſub ſe Judicum examinandi flagitia, & ſuper his referendi [27], non amovendi, vel puniendi habeat poteſtatem.

TIT. XXXVIII.
DE OFFICIO VICARII [28].

Collatio vicariorum & comitum. De dignitate.

1. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIANUS, AAA. Antonio P. P.

IN [29] civilibus cauſis Vicarios [30] Comitibus militum convenit anteferri: in militaribus negotiis Comites Vicariis anteponi. Quotiens ſocietas in judicando contigerit: priore loco Vicarius ponetur, Comes adjunctus accedat. Siquidem Præfecturæ meritum cæteris dignitatibus antiſtet: & Vicaria dignitas ipſo nomine ejus ſe trahere judicet [31] portionem, & ſacræ cognitionis habeat poteſtatem, & judicationis noſtræ ſoleat repræſentare reverentiam.

De relationibus.

2. Iidem AAA. ad Heſperium P. P.

REIationes [32] Vicariorum, ſi quando uſus attulerit, ad noſtram manſuetudinem referantur: Relationes enim Judicum libenter audimus: ne adminiſtratorum decreſcere videatur auctoritas, ſi eorum conſulta veluti profanorum preces a noſtris adytis repellamus.

TIT. XXXIX.
DE [33] OFFICIO PRÆTORUM [34].

De juriſdictione.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Senatum.

PRætori [35] defertur hæc juriſdictio, ſancientibus nobis, ut liberale negotium ipſe diſceptator examinet. Sane [36] interponi ab eo decreta [37] convenit; ut ſive in integrum reſtitutio referenda eſt, probatis duntaxat cauſis, ab eodem [etiam] interponatur decretum: [ſeu] tutoris dandi, ſeu ordinandi curatoris, impleatur ab eo interpoſitio decretorum: quippe cum apud [38] eum [39] quoque adipiſci debeat patronorum judicio ſedula ſervitus libertatem. Nec ſane debita filiorum votis patrum vota ceſſabunt, ut patenti [40] copia liberos ſuos exuant poteſtate, magis propriis obſequiis mancipatos: cum ſeſe intelligant his obſequii plus debere, [a] quibus ſe meminerint ſacris vinculis exutos. Dat. [41] 6. Kalend. Januar. EUSEBIO & HYPATIO CONSS. 359.

1 Comes rerum privatarum videtur ſucceſſiſſe in locum procuratoris rei privatæ ſeu patrimonii, de quo dixi in *l. 39 in fin. ff. de legatis* 1. Porro fit mentio hujus Comitis in *l. ult. §. 2. verſ. Si quis. J. de adſeſſ. l. un. J. de petit. bonor. ſub. tit. l. 3 J. de bonis vacantibus. l. 1. J. de advocatis diverſ. judicam. l. 64. J. de decurionibus. Novell. 128. cap. 25. Nov. 117. cap. 13. verſ. Porro: circa med. Nov. 123. cap. 43 in fin. Novell. 124. cap. 3. verſ. ipſum vero.* 2 Additur in editione Haloandri, Sacri palatii, ſacrique patrimonii. Sacri patrimonii fit mentio in *l. 13. in pr. J. de vectigalibus.* Res privatæ Principis, ſuntne ſeparatæ εἰς τὰς ἰδίας χρείας τοῦ βασιλέως, ut volunt interpretes Græci lib. 6. βασιλικῶν? Suntne, quæ dicuntur ἀδέσποτα, id eſt, res vacantes, ut vult Strabo? Suntne res omnes, quando ita eſt, omnia cenſeri vel dici Principis, *l. 3. J. de quadrienni præſc.* Rem ita quidam explicant, Tres fuiſſe Principis περιουσίας, Proprias & privatas Principis, *ut hic*: quaſi proprias, ut fiſcales, (quibus præerat Comes, cujus facta eſt mentio titulo ſuperiore: fiſcales tamen pertinent ad hunc titulum, *l. 1. J. h. t. Novell. 60. cap. 2. §. 1. circa fin.*) deſtinatas ad epulas aulicas: hinc Comes ſacri patrimonii. Puto id adumbrari quodammodo poſſe: ſi dixerimus Comitem, quo de hic agitur, a Gallis appellari, *le Threſorier & receveur du domaine*: eum de quo agitur titulo ſuperiori, *Threſorier de l'Eſpargne*: eum vero cujus fit mentio, *J. tit. prox. Threſorier de la maiſon du Roy.* 3 Lex reſtituta a Cujacio *lib. 60. Baſilic.* extat apud autorem Synopſeos Baſil. 6. *tit. 1. cap.* περὶ καταμηνυόντων *&c.* 4 *l. 7. J. de delatoribus.*

5 In editione Haloandri non diſtinguitur hic titulus a titulo ſuperiori. Cujacius legit de Officio Comitis ſacri patrimonii. Ait tamen hunc titulum nullam habere legem Latinam, Græcam quidem habuiſſe, ſed quæ deſideretur. 6 *Al.* perpetuarii vel emphyteuticarii. Cujac. *ad l. J. de locatione præd.* 7 Vid. quæ not. ad *l. 127. ff. de reg. jur.* 8 Et Conſtante.

9 *L. 1. D. 16. 6. Eclog. 2.* adde *Nov.* 30. 103. Poſt illuſtres, de quibus ſuperius egit, ad ſpectabiles deſcendit. 10 Proconſules mittebantur in provincias cum imperio conſulari. *Salic.* 7. Proconſul, quantum ad nomen, proconſol: quantum ad potentiam conſul 11 Legatus proconſulis habetne propriam juriſdictionem? Cujacius ait, 7. *obſ.* 21. 12 Idque ordinatione Auguſti, *Suetonius, Strabo.* 13 Imo audire non poſſunt, *l. 2. in fin. ff. h. t. l. 1. §. 4. ff. de ſuſpectis tutoribus.* 14 Hic titulus deeſt in editione Haloandri: improbatur etiam a Cujacio. 15 Vicarianus a Vicario. Vicarii provinciarum, vices præfectorum prætorio in diœceſibus gerebant. In Oriente tres erant, Aſianæ, Ponticæ (de quo hic) & Thraciæ: Potuerunt eſſe & alii in Occidente, variis temporibus, ut Romæ, Africæ, & Hiſpaniarum: qua de re alibi dicam in edicto de Vicario Ponticæ. adde *l. 1. & 2. J. de off. vicarii, l. ult. verſ. Et eſt notitia J. de diverſ. off. & apparitor.*

16 Sub Orientis Comite erant quindecim provinciæ, Palæſtinæ tres, Syriæ duæ, (Optat. tres facit) Ciliciæ duæ, Phœniciæ duæ, Cyprus, Euphratenſis, Oſroena, Meſopotamia, Iſauria, Arabia, *Novell.* 8. 17 Urſeo, *Hal.* Puſeo, Cujac. 2. *obſ.* 23. *al.* Leo. 18 Liminarchiæ, Cotta *in memorabilibus in voce Liminarcha.* Lyciarchiæ. *Hal.* & male, Quia Lycia (ut ex Notitia conſtat) non Orientis ſed Aſianæ erat diœceſeos. Neque interim dicas non fuiſſe Lyciarchem: quum vel ex Strabone lib. 14 conſtet a Lyciæ civitatibus eligi ſolitum: quo loco perperam Xylander vertit *Lyciæ Principem.* Porro Alytarcha fuit ſacerdos Antiochiæ in Syria: ita dictus, quod in ludis, (qui in honorem deorum fiebant, *J. h. t.*) τοῖς ἀλυταῖς, id eſt, Maſtigophoris præeſſet. vid. Cujac. 2. *obſ.* 13. Alytarchæ fit mentio, *l. ult. J. de cupreſſis. l. 12. C. Theod. de jure fiſci l. ult. C. Theod. de expenſ. lud.* 19 *l. 1. J. de naturalibus. l. 6. §. 14. ff. de excuſat. tut.* 20 Syriæ ſalutaris ſcil. Alytarchia ad Syriæ primæ, ſeu Antiochiæ præſidem, cujus metropolis Antiochia, Theopolis poſtea vocata a Juſtiniano, *Novell. 7. cap. 8. verſ. Simili.* 109. *in pr. verſ. Hæreticos.* 124. Syriarchia vero ad Salutaris Syriæ præſidem. vid. Cujac. 8. *obſerv.* 21. adde *eundem ad Novell.* 8. & *lib. 2. obſ.* 13. & *ad l. 6. ff. de excuſ.*

21 *L. 1. D. 17.* 22 Ne dicas proconſulis. Trebellius enim Pollio refert, Faſces conſulares Alexandriam (fuit ea ſedes præfecti Auguſtalis) ingredi non licuiſſe. 23 Id eſt, ab Auguſto primum conſtituti in Ægypto, provincia facta, *l. 1 J. de poſtulando. l. 35. §. 3. ff. ex quibus cauſis major.* Tacit. 12. Dion. 52. Arrian. 3. *de expedit. Alex.* Ægyptii annos etiam numerabant ex ſuo Auguſtali, ut ex Chronicis Alexandrinis Cujacius probat *hoc tit.* 24 Sub cura Auguſtalis præfecti fuerunt ſex Provinciæ: Libyæ duæ, Thebais, Ægyptus, Arcadia, Auguſtannia. 25 Vid. *l. 6. in fin. J. de exact. trib.* 26 Præfectus Auguſtalis ordinariorum &c. vid. Cujac. 8. *obſ.* 21. 27 Suidas tamen de hoc prætore tradit, habuiſſe eum τὴν τοῦ βασιλέως τάξιν: Tacitus regis loco fuiſſe: adde Ammian. 22. & *l. 59. de decurionibus.*

28 Vicarius pro Præfecto Prætorio mittebatur in tractum, vel diœceſim aliquam aliquot in ſe Provincias continentem. Diœceſis Thraciæ ſex. Pontica undecim vel duodecim. Aſiana undecim (teſte Theodoreto quinque, ſed tamen Notitia imperii octo tantum adſcribit.) Fuit etiam Macedoniæ, Romæ, Italiæ (ſub eo erant decem Provinciæ) Aſiæ, Britanniæ (ſingulis ſuberant quinque Provinciæ) Galliæ, Hiſpaniarum (ſingulis ſuberant ſeptem Provinciæ.) Reliqua vide apud Cujacium *hoc tit.* His adde quæ ſcripſi ad *l. un. ſupr. de off. Com. ſacr. patrim.* Goth. Vide Alciat. *paradox. lib. 2. cap.* 12. Anſ. Adde Corraſ. *Miſcellan. lib. 3. c. 19.* S. L. 29 Vicarii & Comitis militum notio quæ. 30 Hos τοποτηρητὰς Græci appellant *Synopſ. Baſilic. 2. 6. tit.* 18. 31 Judicat. *Hal.* 32 Vice ſacra vicarii judices dicuntur, *ut hic.* & tamen ab his appellatur, non appellatur autem a Præfectis Prætorio. vid. Cujac. 16. *obſ.* 2. ubi probat ab his, qui vice ſacra judicant, appellari poſſe.

33 Adde *tit. C. Th. de Prætorib. lib. 6. tit.* 4. 34 *lib. 12. tit. 2. J. L. 1. ff.* 14. Cujac legit, *Prætoris* adde *Nov.* 13. 25. 26. 29. 104. Cujac. putat hic initium duci magiſtratuum clariſſimorum. 35 *L. 16. C. Theod.* 36 *l. 4 J. de vindicta libertat.* 37 Obſerva cauſas, de quibus olim prætor cognoſcebat. 38 Decretorum interpoſitio proprie pertinet ad Conſtantinianum prætorem, de quo vide quæ dicam J. adde Cujac. 7. *obſ.* 23. 39 *Ulpian.* 1. §. 7. 40 Patente 41 3. C. *Theod.*

De

De creatione. De ſumptibus.

2. Impp. VALENT. & MART. AA. Tatiano P. P.

TRes [1] tantummodo Prætores electæ opinionis in hac urbe [2] per ſingulos annos judicio Senatus [3] præcipimus ordinari : qui competentes cauſas , & debitos actus integre diſceptare atque tractare debebunt : ut hi tantum tres ex his , qui proprium larem in [4] hac alma urbe habeant , non ex provinciis eligantur. Nec ſi quis forte propter alias cauſas ad hanc urbem de provinciis venerit , ad Præturæ munus efferatur , ſed hi tantummodo (ut dictum eſt) qui hic domicilium fovent : ita tamen , ut nec ipſi ſumptus [5] quosdam inferre cogantur inviti [6] , ſed habeant ſpontaneum liberalitatis arbitrium. Dat. 15. Kal. Jan. *Conſtant.* VALENTINIANO VII. & AVIENO CONSS. 450.

TIT. XL.
DE [7] OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

De cauſa falſi , & de proprietate.

1. Imp. ALEXAND. A. Juliano.

POteſt de falſo [8] cauſam cognoſcens Præſes provinciæ, incidentem [9] proprietatis quæſtionem dirimere. Dat. 6. Kal. April. MAXIMO II. & URBANO CONSS. 225.

De potentiorum inſolentia.

2. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximianum Præſid. provinc. [10].

PRæſides provinciarum oportet , ſi quis potentiorum extiterit inſolentior , & ipſi vindicare non [11] poſſunt , aut examinare, aut pronunciare nequeunt ; de ejus nomine ad nos , aut certe ad Prætorianæ Præfecturæ ſcientiam referre : quo provideatur , qualiter publicæ diſciplinæ, & læſis tenuioribus conſulatur. Dat. 5. Kal. Maji, PROBIANO & JULIANO CONSS. 322.

De acclamationibus, & accuſationibus judicum.

3. Idem A. ad provinciales.

JUſtiſſimos & vigilantiſſimos Judices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus poteſtatem , ut honoris eis auctiores proferamus proceſſus [12] : & e contrario injuſtos, & maleficos querelarum vocibus accuſandi , ut cenſuræ noſtræ vigor eos abſumat. Nam ſi veræ voces ſint , nec ad libidinem per clientelas effuſæ , diligenter inveſtigabimus: Præfectis prætorio , & Comitibus , qui per provincias conſtituti ſunt, provincialium noſtrorum voces ad noſtram ſcientiam referentibus. Dat. Kalend. Novemb. *Conſtantinop.* BASSO & ABLAVIO CONSS. 331.

De officialibus præfectorum.

4. Idem A. ad Periclem Præſidem.

IN officiales Præfectorum curſum [13] publicum laniantes , vel prava contra utilitatem publicam molientes , vindicandi tibi dedimus poteſtatem : ita ut Præfectos de eorum culpa facias certiores. Dat. 10. Kal. Novemb. *Nicopoli,* CONSTANTIO & ALBINO CONSS. 335.

De majoribus & minoribus judicibus.

5. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Apronianum Præf. urbi.

POtioris gradus judicibus ab inferioribus competens reverentia [14] tribuatur. Sed ubi publica tractatur utilitas, etſi [15] minor Judex veritatem inveſtigaverit , nulla majori irrogatur injuria. Sane qui inſignia dignitatis ad hoc exercet , ut indignis injuriis exiſtimet adficiendos eos, qui officia cum poteſtate moderantur , non declinabit noſtræ indignationis aculeos. Dat. 5. Kal. Jun. ARINTHEO & MODESTO CONSS. 372.

De hyematione.

6. Imppp. VALENT. GRAT. & THEOD. AAA. Cynegio P. P.

CIvitas Phodiorum [16] injuriam ſuam non tam decenter, quam ſero conqueſta eſt : Unde inviolabili obſervatione ſancimus , ut quoniam tempore hyemis [17] navigatio ſæpe periculoſa eſt , [&] ſemper incerta : in illis quinque [18] urbibus , quæ [19] potiores eſſe cæteris aſſeruntur , viciſſim hyemandum ſibi Judices recognoſcant. Quod ſi cuiquam tale exiſtat ingenium , ut præcepta noſtra contemnat , quinquaginta ab eo argenti libræ, centum ab ejus Officio , ſi aliter factum fuerit , fiſci noſtri juribus inferantur.

De eo , qui ex venturæ delegationis titulis profligavit.

7. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

QUi ordinariam [20] geſſerit dignitatem , quicquid ex venturæ delegationis titulis profligaverit : cum diſpendio pudoris atque fortunæ de propriis facultatibus intra provinciam poſitus inferre debebit. Dat. 7. Kalend. Jun. *Conſtantinopoli* , HONORIO nobiliſſ. puero & EVODIO CONSS. 386.

De interceſſore ſive executore tribuendo , vel non.

8. Iidem AAA. Cynegio P. P.

NE quis Judicum in provincia ſua Præfectianum [21] , vel Palatinum , vel militem , vel ex his etiam omnibus , qui antea in hujusmodi officiis fuerint commorati , interceſſorem [22] , id eſt, executorem cujusquam litigatoris petitione in quolibet ſeu privato , ſeu publico negotio putet eſſe tribuendum : Nam peccantem contra conſulta cœleſtia cum officio ſuo non ſolum detrimentum famæ , ſed etiam patrimoniorum damna comitentur. Dat. Non. Aug. *Conſtant.* HONORIO N. P. & EVODIO COSS. 386.

De Auguſtiſſ. urbe injuſſu Principis non adeunda.

9. Iidem AAA. Polemio P. P. Illyrici.

NUllus provinciæ moderator auguſtiſſimam Urbem [23] ſine juſſione noſtra adire audeat. Nam ſi patuerit quem contra decreti noſtri præcepta veniſſe , is congrua condemnatione plectetur. Dat. 10. Kal. Jan. *Mediolani* , poſt Conſulatum TIMASII & PROMOTI. 390.

Ut non palatini , ſed judices exigant a provincialibus.

10. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Limenio Comiti ſacrarum largitionum.

NUllum palatinis tibi obſecundantibus cum provincialibus volumus eſſe commercium : ſed judices ſcire debent , hoc ſibi præcipue eſſe commiſſum , ut ipſi a provincialibus exigant , & conſueta depoſcant : palatinum vero poſſeſſor non horreat , qui [24] non ſibi , ſed judicibus atque officiis præceptus eſt imminere. Dat. 6. Kal. April. *

De potentum procuratoribus.

11. Imppp. [ARCAD.] HONOR. & THEOD. AAA. Theodoro P. P.

MOderatores [25] provinciarum curam gerere jubemus , ne quid potentum [26] procuratores perperam injuſteque committant. Dat. 6. Kal. Decemb. *Ravennæ* , BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

De apparitoribus.

12. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monachio P. P.

OMnes provinciarum apparitores pro inveterata auctoritate juxta motum [27] judicis nudatos , verberibus (ſi ita res tulerit) ſubjacere præcipimus : ut & facilis executio rerum publicarum ſit , & Officiorum inſolentia comprimatur , & Judicum ſeveritati competens reddatur auctoritas. Dat. 6. Kalend. Januar. HONOR. IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

De cohortalibus.

13. Imp. LEO A. Conſtantino P. P.

SI quis cohortalibus [28] adhuc obſequiis obligatus, regimen provinciæ, vel cingulum cujuslibet militiæ dignitatisve quoquo modo meruerit : contra licitum uſurpatis impetratisve careat : etiam ſi ultronee a noſtra liberalitate jus regendæ provinciæ, vel militiæ, ſeu dignitatis cujuſpiam ſibi jactaverit delatum fuiſſe. Dat. 7. Idib. Auguſt. LEONE A. IV. & PROBIANO CONSS. 471.

Ubi rectores provinciarum habitare debent.

14. Idem A. eidem P. P.

NUlli judicum qui provincias regunt, in civitatibus , in quibus ſacra palatia , aut prætoria [29] ſunt liceat his relictis privatorum [30] ſibi domos ad habitandum veluti prætoria vindicare : ſed ſacratiſſima modis omnibus inhabitare palatia , ſeu prætoria [cogantur] ut hac neceſſitate compellantur eorum reparationi providere. Ubi autem & palatium eſt , & prætorium : palatium quidem habitationi præſidis, prætorium vel ſuſcipiendis [31] conſervandiſque ſpeciebus publicis horreorum vice , vel alii neceſſariæ rei deputetur. Quod ſi quis aliquando diſſimulare tentaverit : protinus eum atque officium ejus quinquaginta librarum auri multam ad reparandum ſacrum , quod neglexerit , Palatium ſolvere ſancimus. Dat. 6. Idib. Febr. CLEMENTINO & PROBO COSS.*

TIT. XLI.
UT NULLI [32], PATRIÆ SUÆ ADMINISTRATIO [33] SINE [34] SPECIALI PERMISSU PRINCIPIS PERMITTATUR [35].

1 *L. tres tantummodo* , *l.* 3. *ℨ. de epiſc. aud.* pars legis 1. *ℨ. de prætor.* Flavialis , Conſtantinianus. *l. ult. ℨ. de præd. min* triumphalis , *l.* 5. *l* 13. *l.* 25. *C Th. de Prætor. l.* 6. interdum habuit quatuor , interdum quinque , interdum octo , Conſtantinianum , Conſtantianum , Theodoſium , Arcadium , Triumphalem , Auguſtalem , Romanum , Laureatum. *l.* 25. *C. Th. o. t.* In antiqua Roma primis temporibus fuerunt octodecim , *l.* 2. §. 34. *ff. de orig. juris.* adde quæ ſcripſi ad *Theoph.* §. 29. *Inſt de leg.* 2 Conſtantinopolitana ſcil. 3 Olim prætoris deſignatio , & nominatio Senatoribus erat conceſſa , *l* 13. 26. 27. *C. Th. h. t.* ſed hanc legem abrogavit Leo , *Novell.* 47. 4 Extranei ad dignitates non ſunt promovendi. vide tamen quæ dicam *ℨ ut nulli patriæ ſuæ.* 5 *l.* 2. *ℨ. de prætorib* Olim prætores cogebantur ad certos ſumptus faciendos , vel in urbis fabricas , vel in populi voluptatem. *l.* 5 §. 10. *ff. commodati.* Plutarchus *in Bruto* : adde Lipſium *lib. de glad. cap.* 9. 6 Ad hoc olim etiam tenti quæſtores. Lamprid. *in Alex Severo* , Quæſtores candidatos ex ſua pecunia juſſit munera populo dare. Vid Lipſium *d. l. fol* 35.

7 *Lib.* 1. *C. Th.* 6. *L.* 1. *D* 18. adde *Novell.* 24. 25. 29. 104. 111. Rectores unius provinciæ erant , vel præſides , vel correctores , vel conſulares , erant ſub cura eorum , quibus plures provinciæ demandabantur, ut Proconſulis, Comitis Orientis, Præfecti Auguſtalis. Ordinarii & publici judices etiam appellantur , & a Græcis ἐμπαθρεοί, *Novell.* 20. *c* 3. *&* 112. *cap* 3. *in pr. verſ jubemus.* & fratres interdum ab imperatoribus in ſubſcriptionibus conſtitutionum ad eos directarum vid. Cujac. *hic.* 8 Puta inſtrumento. 9 *l.* 1 *ℨ. de ordine jud. l.* 26. *ℨ. ad Leg Jul de adult. alias* reponendum. 10 Malim *Præf. Prat.* 11 Præſidis provinciæ vires interdum ſeditioſis non ſunt pares , exemplum vide apud Ammian. *l.* 6. Brachium , ut ita loquamur , Præfecti Prætorio præſes : Præfectus Prætorio Principis invocat. adde *l. qui reſtituere* 68. *ff. de rei vindic.* 12 Prodeuntibus rectoribus provinciarum licuit acclamare. 13 Vid. *ℨ. de curſu publico.* 14 Vide *l.* 2. 3. *ℨ de off. diverſ. judic.* 15 Majoribus judicibus officio ſuo non fungentibus minores partibus eorum poſſunt ſe immiſcere. 16 Rhodiorum , *Hal* Is error natus eſt ex Græca littera P. accepta pro Latina R. ut in illo Lucilii verſu apud Terentianum Maurum. Apes apes Græci ut faciunt : Martialis 9 *epigr.* 12. loquens de Græcis , *&* *quos* ἄρες ἄρες *decet ſonare.* Vide Cujac. 16. *obſ.* 6. Simili errore , *Arzone* pro *Apzone* legitur *in Novell.* 78. *in fin.* 17 De menſe Januario ita præcepit Aratus , μὴ κείνῳ ἐνὶ μηνὶ, περικλύζοιο θαλάσσης Πεπταμένῳ πελάγει κεχρημένος. & Cicero , *Hoc cave te Ponto ſtudeas committere menſe.* Et Feſtus Avienus , *Non tum mihi longa phaſellis Æquora tententur, non tum freta turbida ponti , Quis petat.* 18 Cujacius *dicto loco* hoc refert ad quinque metropoles quinque provinciarum , quibus præerat Quæſtor exercitus : ut ſit ſenſus , Quæſtores exercitus uno anno hybernare in Rhodo , ibique audire cauſas appellationum , alio in Cypro , & ſic deinceps in aliis , quod tamen aliter definitur *Novella* 41. adde *Nov.* 50. 19 *l.* 1. *ℨ. ut omnes judices, tam civiles,* id eſt, quæ ſunt metropoles : Potiores enim urbium cum dicit , metropoles oſtendit. *l.* 4. §. 9. *ff. de damno infect.* 20 Puta Præſidis, conſularis , correctoris. 21 Præfectianus , Præfecti Prætorio apparitor. vid. *l.* 2. *l.* 3. *ℨ. de apparitoribus Præfecti Prætorio* : adde *l. unic. C. Theod.* Ne præfectianus exactoris , vel curioſi vel horreorum cuſtodis fungatur officio , *l.* 12. *tit* 10 22 Miles interceſſoris , id eſt , executoris munere fungi non poteſt , *l.* 5. *ℨ. de juriſdiction. omn.* de interceſſore dixi ad *l* 7. *ℨ. quæ res pign* 23 *Synopſ. Baſil. tit.* 6. *cap.* 80. Conſtantinopolim. 24 Palatinus , domeſticus Principis , Conan. 4. *c.* 15. *num.* 4. & male Pertinet enim ad Comitem ſacrarum largitionum , vel rerum privatarum , *ut hic.* Ejus partes erant urgere , inſtare , movere , ne quid adverſus chartularios attentaretur. Cujac. *ad l* 2. 3. *ℨ. de canon. largition. tribut* 25 *l. ult. C. Th. h. t.* 26 Potentium *C Theod.* 1. *tit* 6 *l ult.* 27 Id eſt , indignationem *ut l.* 14. *infr. de tutib l.* 20 *ff. communi dividundo* : vide Cujac. 13. *obſ* 29. 28 *l.* 12. *l.* 13. 14. *ℨ de cohortalibus princip.* 29 Prætoria non ſunt villæ , ut putat Rhenanus apud Tertullianum *lib. ad Scapulam* , ſed domus magnificæ Præſidum , Judicumque cauſa in urbibus extructæ. *l.* 33 *in pr ſupr. de epiſcop l* 4. *ℨ. de op. publ. l.* 3 *ℨ. de metat & epidemet l. ult Cod. Theodoſian de off. omn. jud Novell* 24. *in princ.* Vopiſcus in *Aureliano* , Forum nominis ſui in Oſtienſi ad mare fundare cœpit , in quo poſtea prætorium publicum conſtitutum. *Prætorium* etiam veteres appellarunt partem villæ latius ædificatam, & patrifamilias habitationi relictam, *l.* 12 *ff de uſu* , *l.* 2. *ff. de ſervit. ruſt.* Vide *l.* 198. *ff. de verb. ſignif.* 30 *l.* 3. *ℨ. de metat. & epidemet.* 31 Vide *ℨ. de conditis in publ. horr.*

32 Si quis provincialis a Principe petierit adminiſtrationis officium in ſua provincia, ſacrilegii tenetur : niſi ultro Princeps eum magiſtratum fecerit. *Synopſ. Baſil.* 2. περὶ ἀρχόντων &c adde *l.* 14. *ℨ. tit. prox. l. ult. ℨ. de crimine ſacrileg. & ibi not.* 33 Etiam fiſcalis & adſeſſoria. *l.* 10. *ℨ. de adſeſſorib. & domeſt. l.* 1. *C. Th. h. t. l.* 3. *ℨ. de diverſ. off. & appar.* adde *l.* 3. *ff. de off. adſeſſ.* 34 *l.* 38. *ff. ex quib. cauſ. major.* ſic legimus Caſſiodorum patriæ ſuæ Lucaniæ & Brutiorum correctorem fuiſſe. Caſſiodor. 1. *Var.* 35 Ne aut gratioſus , aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur.

* *Græca constitutio Anastasii*[1] *Imper. ut scribit Jac. Cujac. ad Paul.* lib. 5. sent. tit. 12. *qui tamen putat esse const. ult. tit. De offic. rectoris provinciæ: at nos aliter sentimus, moti & auctoritate librorum veterum, qui novam Rubricam minio scriptam post illum titul. descriptam habent, & Græcorum interpretum consensu, qui ad* leg. ult. inf. de crim. sacrileg. *hunc titul. numerant* 41. *lib.* 1. Cod. *In eadem est etiam nobiscum sententia præstantissimus Ant. Aug. Cæterum crediderim, idem hac constitutione fuisse cautum, quod supra dicta* ult. constit. tit. de crim. sacrileg. *continetur.*

TIT. XLII.

DE[2] QUADRIMENSTRUIS[3] BREVIBUS[4].

* *Græca constitutio deest.*

Hunc titulum diserte ita scriptum in veteribus libris, & a nemine adhuc recentiorum animadversum intrepide restitui, ut qui & hoc loco opportune sit insertus. Putat quidem Jacobus Cujac. vir doctissimus, eum fuisse additum tit. De apochis lib. 10. quia & quadrimenstruorum brevium l. 1. illius tit. mentio fit, sed idcirco non fuit additus, quia hic jam proprio fuerat loco collocatus. Extat similis tit. lib. 11. C. Theodosiani tit. 25. De quadrimenst. brevib. & sub eo constit. singul. Theodosii, Arcadii, & Honorii AAA. Cont.

TIT. XLIII.

DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILUM[5].

1. Impp. THEOD. & ARCAD. AA. Nepthidio Præfecto urbis.

PRæfecti Vigilum hujus urbis nihil de capitalibus causis[6] sua auctoritate statuere debent: sed si quid hujusmodi evenerit, Culmini tuæ potestatis referre: ut de memoratis causis celsiore sententia judicetur.

TIT. XLIV.

DE OFFICIO PRÆFECTI[7] ANNONÆ[8].

Græca constitutio sub hoc tit. miniato deesse notatur in manuscriptis. Hoc igitur pacto restitutis quinque tit. in hoc primo lib. C. qui antea deerant (id est, tit. De offic. Comitis sacri patrimon. tit. De offic. Vicarii, qui in omnibus manuscriptis extat. tit. Ut nulli patriæ suæ administratio &c. tit. De quadrimenst. brevib. & tit. De offic. præf. annon.) perpulchre numerus tit. hujus lib. per omnia convenit cum numero Græcorum: quos duos numeros conciliare anxie studuit Ant. Aug. nec tamen præstare potuit. Cont.

TIT. XLV.

DE[9] OFFICIO CIVILIUM[10] JUDICUM.

De honoratis litigantibus.

1. Imppp. ARCAD. THEOD. & HONOR. AAA. Curtio P. P.

HOnorati[11] qui litem habere noscuntur, his horis [vel temporibus[12]] quibus causarum, vel merita, vel fata[13] panduntur[14], residendi[15] cum Judicibus non habeant facultatem. Dat. 3.[16] Non. Febr. *Ravennæ*[17], BASSO & PHILIP. COSS. 408.

De publicis functionibus.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

SI quis pro publicis functionibus, quæ flagitantur, aliquo se defendere tentet munimine: adeat Judicem, & promat, quæ duxerit adferenda. Quem si Judex (quod non[18] arbitramur) minus audire maluerit[19], ipse quidem administrator triginta librarum auri, apparitor vero ejus quinquaginta feriatur dispendio. Dat. 13. Kal. August. *Constantinop.* HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. COSS. 409.

TIT. XLVI.

DE OFFICIO MILITARIUM JUDICUM[20].

De negotiis privatorum.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Magistris & Comitibus utriusque[21] militiæ.

NUnquam[22] omnino in[23] negotiis privatorum[24] vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. Dat. Prid. Id. Febr. *Constantinop.* THEOD. A. III. & HABUNDANTIO COSS. 393.

De foro competente.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monachio P. P.

PRæcipimus, ne[25] quando curiales[26] vel privatæ conditionis homines ad militare exhibeantur judicium[27], vel contra se agentium actiones excipiant, vel litigare in eo cogantur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri adversus Comitianum[28] officium proponi decernimus, si quid contra hoc aliquando tentaverit. Dat. 6. Kal. Sept. THEOD. A. VII. & PALLADIO COSS. 416.

De his, qui in virorum spectabilium ducum officiis militaverunt.

3. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Anatolio magistro militum.

NEmo de his qui in virorum spectabilium ducum officiis militaverit, scholæ agentium in rebus quacunque subreptione post completam militiam societur, nec agendi vices viri clarissimi Principis accipiat facultatem. Si quis autem adversus hæc nostræ perennitatis decreta venire conetur: militia spoliatus, proscriptionis pœna pro parte bonorum tertia constringatur. Dat. 5. Kalend. Februarias, *Constantinopoli*, MAXIMO II. & PATERIO COSS. 443.

De ducibus militum.

4. Iidem AA. Nomo[29] magistro officiorum.

DUces militum[30] & præcipue, quibus gentes[31], quæ maxime cavendæ sunt, appropinquant, in ipsis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum imminentibus magisteriis potestatibus, diuturnisque eorum exercitationibus inhærere præcipimus. Castrorum quinetiam refectionis [lustrationisque[32]] curam habeant. Quibus cum Principibus castrorum præpositis, pro laborum vicissitudine, limitaneorum militum duodecimam annonarum partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriæ[33] potestatis arbitrio, deputamus. Dat. 2. Id. Septemb. *Constantinop.* MAXIMO II. & PATERIO COSS. 443.

TIT. XLVII.

NE REI MILITARIS COMITIBUS[34] VEL TRIBUNIS LAVACRA PRÆSTENTUR.

1. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Anthemio P. P.

OMnem inquietudinem a curiis & civitatibus præcipimus prohiberi, nec ulla privata ab his succendi balnea ad Tribunorum, vel ducum, aliorumve[35] militarium comitum usus: nec adærationem aliquam pro hac causa profligari. Illustribus enim tantummodo viris comitibus ac magistris militum (si tamen id voluerint) hoc ministerium indulgemus: dupli pœna violatoribus hujus sanctionis imminente. Dat. 5. Kal. Decembr. ARCADIO A. VI. & PROBO COSS. 406.

TIT. XLVIII.

DE OFFICIO DIVERSORUM[36] JUDICUM.

De mulieribus.

1. Imp. CONST. A. ad Domitium Celsum Vicarium.

NEmo[37] judex [aliquem] officialem ad eam domum, in qua materfamilias[38] degit[39], cum aliquo præcepto existimet esse mittendum, ut eandem in publicum protrahat: cum certum sit debita ejus, quæ intra domum considerato sexu semet contineat, domus ejus vel cujuscunque rei habita distractione, publicis[40] necessitatibus posse servari. Quod si quis in publicum matremfamilias posthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra ullam indulgentiam capitali pœna plectetur. Dat. 4. Id. August. SABINO & RUFFINO COSS. 316.

In AUTHENT. ut nulli jud. §. necessarium. col. 9. tit. 17. al. 9. seu Novell. 134. cap. 9.

Paul. 5. *sent.* 12. §. 5. Idem constitutum fuerat a Philippo Pulchro anno 1302. & Carolo V. an. 1366. Gallorum regibus: adeo ut ex eorum Constitutione, multi privarentur senatorio munere, quod Parisienses essent. Vid. Papon. 3. *notar.* 8. *cap. des provisions d'office, fol.* 604. id tamen hodie non observatur, videtur autem niti *l.* 17. § 4. *ff. ad municipal.* quæ vult in dignitatibus conferendis originarium præferri. Cæterum extraneus dignitatis non est capax, *l. ult.* ℑ. *de offic. præt.* Hoc ita est, si modo omnino extraneus sit: quales utique non sunt, qui eidem Principi sunt subjecti.

1 Ante Anastasium vetustissima lex reperitur Antonini apud Xiphilinum, *μηδένα ἐν τῷ ἔθνει ὅθεν τὸ ἀρχαῖον ἐστὶν ἄρχειν.*

2 Adde *l. unic. C. Theod. de privil. domus Augustæ lib.* 10. *tit.* 25. 3 *l.* 1. *vers. Hoc etiam* ℑ. *de apochis public.* Vide *l.* 1. ℑ. *de off. com. sacrar. larg. l. pen. C. de canon. larg. tribut.* Quadrimenstrui dicuntur, quod quarto quoque mense conficiuntur. Tribus enim pensionibus anni cujusque indictiones solvebantur. *l. ult. infr. de annonis & tribut. l.* 15. *l.* 16. *C. Theod. h. t. tit.* Cassiodorus, ut trina illatione devotus possessor suam compleat functionem. Idem 12. *variar.* Expensarum fidelem notitiam quatuor mensibus comprehensam. Hi breves a chartulariis conficiebantur, & ad officia Palatini, aut Præfecti Prætorio transmittebantur. vid. Cujac. *de apochis.* 4 Breves, brebia, *βρέβια*, brevicula. Zonar. *in concil. Carthag.* Anna Alexand. 6. Julianus *epist. ad commun. Judæorum. l. ult.* ℑ. *de conveniendis fisci debitoribus*, *l.* 1. ℑ. *de apochis publ.* sunt chartulæ breves.

5 *Lib.* 1. *ff.* 15. *περὶ τῶν πραιτώρων τοῦ δήμου ἤτοι νυκτεπάρχων*, *Nov.* 13. *περὶ νυκτεπάρχου ἤτοι πραίτωρος δήμου.* 6. *Ecl.* 5. Ideo dicitur obscurus judex, arbiter silentiosus, incendiariorum & furum indagator. Eleganter Cassiodorus 7. *variarum* 7. de præfecto vigilum, Furta eum facere in furibus, dum illos noctu circumvenit.
6 Gravioribus scilicet & in liberos. vid. *Novell.* 13.

7 Præfectus annonæ extra ordinem pro tempore & necessitate exigente constituebatur. 8 Præfectus annonæ inter cætera per officinas pistorum discurrebat, pensumque & munditiam panis exigebat. Cassiodorus 6. *variar.* 18. Cognoscebat etiam criminaliter de his quæ ad annonam pertinebant. vide Cujac. *in hunc tit.*

9 Extat Cod. Theod. 1. *tit.* 7. 10 Civiles judices opponuntur militaribus: de quibus ℑ. *tit. prox.* adde *l.* 1. *C. Th. h. t.* 11 *l.* 1. *C. Th. h. t.* 12 Nec enim omnibus temporibus judices adiri poterant, puta meridianis horis, *l. un. C. Th. h. t.* Idem autem constituerant Valens, Gratianus, & Valentinianus, *ibid.* Ne quis domum judicis ordinarii postmeridiano tempore ex occasione secreti ingredi familiariter affectet. Hujusmodi leges judiciarias Augustus tulit, quas *edicta* Macrobius vocat 1. *Saturn.* 10. in iis inter cætera cautum erat, ne reus vel accusator domum judicis ingrederetur. Idem observatum fuisse in actore Cujacius existimat 6. *observ.* 34. ubi tractat de legibus judiciariis. 13 Facta. vide Cujac. 16. *obs.* 9. 14 Penduntur. *l. unic. C. Theod. h. t.* 15 Vide quæ dicam ad *l.* 3. *ibid.* Sedendi quoque in alia secretarii parte ℑ. *ubi senatores, vel clariss.* 16 4. *C. Theod.* 17 Romæ *Cod. Th.* rectius.
18 Præsumitur pro judicis fide: de qua præsumptione, v. Alciat. 3. *præs.* 9.
19 Nota non præsumi aliquem facere aliter quam deberet, quod & *l. incredibilem. de pœnis* attestatur. Atque ita voluntas principis talis esse præsumitur, qualis esse debet: Baldus *ad rubricam ff. in verb. l. Augustus & ad l. omnes populi in vers. alterius ff. de Justit. & Jur.* Paris *in tractat. de Synd.* Item quando aliquid factum est, præsumitur ab eo factum, qui id facere debebat. Bartolus *ad l. nominat.* ℑ. *arbitr. tutel.* Baldus *in l.* 1. ℑ. *de aliment. præst.* Rursus si non appareat, uter ex duobus præcesserit, is præsumitur præcessisse, qui præcedere debuit. Felinus *ad cap. si ut ora n.* 4. *colu. vers. ad impetrationem ext. de rescript.* Denique cum quis accipit pecuniam expendendam in re necessaria, præsumitur in eam illam expendisse. Bartolus & alii ad *l. fin.* ℑ. *de pignor. & ad l. fin.* ℑ. *ad SC. Macedonian.* Mod.

20 1. *C. Th.* 8. Militares judices opponuntur civilibus, de quibus dictum est tit. superiore. 21 *l. un. Cod. Theod. h. t.* videtur intelligere comites militum Orientis: quorum unus in Ægypto, alter per Isauriam. *l.* 1. ℑ. *de off. vicar. l.* 6. ℑ. *de a[illegible] & domest. & tit. prox.* ℑ. *ne rei milit. comitib.* 22 *l. un. C. Th. h. t.* 23 *l.* 2. ℑ. *h. t. l.* 8. ℑ. *de offic. rect. provin.* 1 Harmen. 4. 24 Vide *pragmaticam Justiniani cap.* 23. *l.* 2. ℑ. *si a non competente judice.* 25 Id est, ne unquam omnino, *l. unic. C. Th. h. t.* 26 Id est, adscripti curiis civitatum. 27 Id est, forum, ut sit sensus: Paganum non cogi in foro militari litigare. *l.* 1. ℑ. *h. t. l.* 1. ℑ. *de off. magist. milit. l.* 42. ℑ. *de decur. Novell.* 145. 28 Comitianum officium hic, id est, comites militum, de quibus dixi in epigraphe *l.* 1. ℑ. *h. t.* [illegible] 29 Nomo vid. *l.* 4. ℑ. *de off. magist. off.* 30 [illegible] limitum, ut in *l.* 2. & 20. ℑ. *de offic. præf. præt. Afric. pro limitis legitur* militis. 31 Ut Sophonenæ, Balitenæ, & [illegible] de quibus vid. *l. ult.* ℑ. *de offic. magist. milit.* 32 Quidam legunt *[illegible]*, *lustrarum*: Cujacius vero 3. *obs.* 24. *lusoriarum* ex *l.* 4. ℑ. *de offic. magist. officior.* Goth. *Lusoriarum* censet legendum Salmasius, teste Grot. *Flor. Spars.* hic. S. L. 33 *l.* 6. ℑ. *de jurisd. l. ult.* ℑ. *ubi quis de curiali l.* 3. *in pr.* ℑ. *ubi senatores vel clariss. l.* 20. ℑ. *de fide instrum. l.* 33. *l.* 38. ℑ. *de appellat.* Goth. Adde *l.* 2. § 17. & § 24. ℑ. *de offic. præf. præt. Afric. l.* 19. ℑ. *de agricol. & censit. l.* 17. 18. ℑ. *de re milita[illegible] & l.* 57. *ff. de verb. signif.* S. L. Magisterium militare, *l.* 25. ℑ. *de procuratorib.* Suid. *μαγιστερίαν ἀρχήν.* 34 Dixi ad epigraphen legis 1. ℑ. *tit. de offic. milit. jud.* 35 Aliorumve comitum &c. *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vid. Cujac. *hic.*

36 Id est, & civilium & militarium omnium, 1. *C. Theod.* 9. 37 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 38 Vide ad hunc locum Socinum *reg.* 259. Mares carcerem patiuntur. Mulieres invitæ ab apparitore domo abstrahi, & in publicum educi non possunt. In causa criminali fidejussoribus committuntur, vel juratoriæ cautioni: vel si gravius crimen intentetur, custodiæ mulierum. vid. *Novell.* 134. *cap.* 9. & *ibi* Cujac. Ad hæc, e sua patria non trahendæ in sacrum comitatum. vid. *l. un.* ℑ. *quando Imperator* hoc hodie desuetum. 39 Ad plenum hujus legis & sequentis Authenticæ intellectum, limitationem, & declarationem vide Jasonem *ad l. ad egregias. num.* 9. *ff. de jurejur. & ad l. plerique. ff. de in jus vocand.* Hipp. *[illegible]* 245. & 279. Philipp. Franc. *ad c. mulieres. de Jud. lib.* 6. Socinum *in Reg.* 229. [illegible] Decium *in reg. fœmina. n.* 72. *ff. de reg. jur.* Alexand. *in apost. ad Bartolum. ad Aut. matri & aviæ* ℑ. *quando mulier tutor. offic. fung. pot.* Mod. 40 Quid si fisco debeat. vide *Authenticam proximam* ℑ.

Sed hodie novo jure pro fiscalibus vel privatis debitis nulla mulier debet includi: sed ad judicem veniet per se vel per procuratorem suum: vel mittat unum vel alterum, quatenus negotium legitime exequantur. Si contra factum fuerit, majores judices viginti libris auri, minores decem puniantur. Obedientes autem eis cingulo spoliabuntur, & pœnis subjacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur.

De honore viris celsioribus deferendo.

2. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Principium P. V.

Singuli quique judices sciant, celsioribus viris, & his quorum nonnunquam judicio provehuntur, honorificentiam [1] debitam esse præstandam, nec in proscriptionibus suis [2] fratres audeant nominare: apparitione multanda, cujus hæc est cura. Dat. Id. Feb. RICHOMERE & CLEARCHO COSS. 384.

3. Iidem AAA. Constantino [3] P. P. Galliarum.

Sciant principes, & cornicularii [4] & primates [5] officiorum, & judices etiam, ternas libras auri a suis facultatibus eruendas, si honoratis [6] viris (quibus etiam consistorium [7] nostrum ingrediendi facultas præbetur) secretarii judicum non patuerit ingressus, aut reverentia [8] non fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum judice societas denegata. Dat. 5. Id. Novemb. *Tyberiade* [9], TIMASIO & PROMOTO COSS. 389.

TIT. XLIX.

UT [10] OMNES JUDICES TAM CIVILES QUAM MILITARES POST ADMINISTRATIONEM [11] DEPOSITAM QUINQUAGINTA DIES IN CIVITATIBUS [12] VEL CERTIS LOCIS [13] PERMANEANT.

1. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

Nemo ex viris clarissimis Præsidibus provinciarum, vel Consularibus, aut Correctoribus, vel qui administrationis majoris infulas [14] meruerint [15], id est, Viri Spectabiles [16] Proconsules, aut Præfectus Augustalis, aut Comes Orientis, aut cujuslibet tractus Vicarius, aut quicunque Dux, vel Comes cujuslibet [17] militis, vel divinarum [18] Comes domorum, postquam sibi successum fuerit, audeat excedere de locis, quos rexisse noscitur, antequam quinquaginta dierum constitutus numerus finiatur: Sed per id tempus Præsides quidem, & Consulares, nec non Correctores [19] in metropoli: Spectabiles vero judices tam civiles quam militares in civitatibus administratæ diœceseos illustrioribus [20], publice, non domi, vel intra sacrosanctos [21] terminos, vel regiones, aut potentes domos latitantes, sed in celeberrimis locis ante omnium, quos nuper gubernaverant, ora versentur: ut pateat omnibus facultas libera super furtis, aut criminibus querimoniam commovendi: ita ut ab omni defensus injuria, provisione post eum administrantis, ac periculo Officii, nec minus curialium, & defensoris civitatis, juratoriæ tantum cautioni commissus, postquam fuerit in querimoniam devocatus, pulsare volentibus (ut dictum est) pro legum ratione respondeat. Nec ullam ante præfinitum tempus de provincia discedendi excusationem ei tribuat vel divinæ [22] vocis copia, vel codicilli alterius administrationis oblati, vel præceptum Amplissimæ tuæ Sedis, ut alterius provinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptum præfatæ, vel alterius civilis vel militaris cujuscunque potestatis, ut quandocunque sollicitudinem publicam gerat, aut exhibeatur, vel deducatur, aut postremo cujuslibet artis astutia, cujuscunque occasionis excogitata calliditas excludatur: ut modis omnibus, quæ pro universarum provinciarum salute sancimus, fortiantur effectum. Quod si quis temeritate punienda saluberrimam legem circumscribendam vel violandam crediderit, licet & majestatis reus non immerito judicetur, attamen quinquaginta librarum auri multam publicis calculis inferre cogetur: Simili pœna plectendo [eo,] qui post eum administratione suscepta minime eum curaverit honeste retinendum, aut super ejus fuga protinus referendum.

§. 1. Administrationem autem deponere non volumus decessorem, antequam [23] successor ad provinciæ fines pervenerit: licet literis ad eum, seu programmate, vel Edicto ad Officium, & provinciales usus fuerit. §. 2. Ipse autem, qui præsentem fugiens [24] non observaverit legem, ubicunque repertus fuerit, licet in hac florentissima civitate, ad provinciam sine ullo penitus obstaculo, præceptione tui Culminis, cura etiam viri clarissimi Rectoris provinciæ, in qua repertus fuerit, deducetur, per sex [25] mensium curricula ibidem moraturus: quatenus interea minime possint crimina vel furta celari. Officium etiam, quod eum, debito tamen honore servato, non prohibuerit contra legis tenorem discedere, triginta librarum auri dispendio feriatur. §. 3. Quod si intra quinquaginta dierum numerum fuerit forte pulsatus, & præfato tempore elapso necdum finita lis fuerit, civiliter quidem super furtorum sceleribus pulsatus, dato procuratore instructo, post quinquaginta dies protinus habeat licentiam discedendi: accusatione vero super criminibus facta, per inscriptionum laqueos irretitus, usque ad terminum causæ ibidem necessario perdurabit. §. 4. Sciant autem universi Judices, apud quos vel administrationis jure, vel ex præcepto amplissimæ tuæ Sedis, hujusmodi controversiæ civiliter vel criminaliter ventilantur, intra viginti dierum spatium debere se præfata litigia, postquam orta fuerint, terminare: Nam si supersederint, ipsos quidem decem [26] librarum auri condemnationem subire censemus: accusationem vero seu civilem intentionem semel in judicium deductam præfato modo legitime terminari. Dat. 5. Id. Octob. *Constantinop.* ZENONE A. II. COS. 479.

In AUTHENT. ut judices sine quoquo suff. §. necessitatem, col. 2. tit. 2. seu Novell. 8. cap. 9.

Si vero, antequam compleantur quinquaginta dies, fugiens capiatur, detineatur a provincialibus, & omne quod datum fuit ea occasione, furti actione exigatur: præsente tamen Deo amabili Episcopo, & causam ex non scripto examinante.

TIT. L.

DE OFFICIO EJUS QUI VICEM [27] ALICUJUS JUDICIS VEL PRÆSIDIS OBTINET [28].

De causis ad Rempublicam spectantibus.

1. Imp. GORDIANUS A. Domitio P. P.

In causa, quæ spectat ad utilitatem Reipublicæ, eum qui vice Præsidis provinciam administrat, potuisse cognoscere, in dubium non venit. Sane si in aliquo captum est jus Reipublicæ: juxta scita divorum Principum, defensores Reipublicæ si modo adesse fiduciam negotio putant, restitutionis auxilium possunt flagitare. Dat. 3. Non. Novemb. SABINO II. & VENUSTO COSS. 241.

De Jurisdictione.

2. Mandata Impp. THEOD. & VALENT. AA. missa Antiocho, cæterisque P. P. per referendarium [29]: quæ sic habent.

Suggerente magnificentia vestra, docta imperialis æternitas, debere eos qui [30] præceptione principali [31] seu vestræ Sedis amplissimæ tueri locum Rectorum provinciarum noscuntur, auctoritatem habere tutores [32] seu curatores petentibus dare, decretum etiam interponere [33] ad alienandas minorum similiumque eis personarum seu Curialium [34] facultates, & emancipationes quoque legibus [35] celebrare, & omnia, quæ ad jurisdictionem Rectoris provinciæ pertinent, actitare, præcipere dignata est pro dispositione vestræ Celsitudinis præfatas hujusmodi sollicitudines peragendi habere licentiam. Dat. Prid. Id. Oct. *Constantinop.* HIERIO & ARDABURIO COSS. 427.

TIT. LI.

DE [36] ADSESSORIBUS [37], [ET] DOMESTICIS, ET CANCELLARIIS [38] JUDICUM [39].

Ut consiliorum participes spe præmiorum provocentur, non metu cogantur.

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Paulino.

Studiorum [40] labor meretur, ut hi, qui in publicis administrationibus constituti sociari sibi consiliorum [41] participes cupiunt, spe præmiorum [42] atque honorificentia sua provocent eos, quorum prudentiam sibi putant esse necessariam, non metu terribili, & necessitate incongrua libertati. Dat. Prid. Idib. Jul. TIBERIO & MAXIMO [43] COSS. 291.

De subscriptionibus.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. V.

Præsides non [44] per adsessores, sed per se [45] subscribant libellis. Quod si quis adsessori subscriptionem inconsultis nobis permiserit:

1 *l.* 3. *J. h. t. l.* 5. *S. de offic. rector. provinc.* 2 Superscriptionibus. 3 Constantiano *in Cod. Theodos. l.* 8. *de infirm. h.* 9. *sub tyr.* & 4. *de legit. hered.* At Constantio *in l.* 5. *de proximis*, unde desumpta. 4 Græcis ὑπαρωιςαὶ, *Synops. Basil.* 6. *tit.* 1. *c.* 115. officiales qui adsunt cornibus secretarii, vide *l.* 2. *J. de prox. sacr. scrinior.* 5 Οἱ τῆς τάξεως πρῶτοι, *Synops. Basil. ibid.* 6 Hi ἀξιωματικοὶ, *Synops. Basil. ibid.* 7 Honorati consistorium Principis ingrediuntur. Porro consistorium ad συνέδριον Principis refertur, ab eo autem dicuntur Consistoriani, *l.* 1. *J. de comitibus consistor.* Consistoriani, id est, comites consistorii. 8 Vid. *l.* 2. *supr. h. t.* 9 *Triveris, ut C. Theod.*

10 Idem lege Julia repetundarum cautum esse refert Cicero. 11 Ἐπειδὰν καταθοιντο τὴν ζώνην, postquam cingulum deposuerint, *Synops. Basil.* 6. *tit.* 1. *ex tit.* 3. adde *Nov.* 8. *cap.* 9. 12 Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, *Syn. Basil: ibid.* id est, in provincia. 13 Ἐν τῷ θέματι, Eustathius *lib. de temporibus c.* περὶ μηνῶν ἐξ §. ἐὰν ὁ ἄρχων &c. Provinciam igitur θέμα vocat: & ita Zonaras *in Heraclio*, ἐκ τῶν θεμάτων, id est, ex Provinciis. Theodor. Hermopolites 6. *c.* 1. εἰς τὰς ἐπαρχίας ἤγουν εἰς τὰ θεμάτια, & alio loco, δικαιοδοσίαν ἔχει ἐν τοῖς θέμασι, inde apud Harmenopulum 1. *tit.* 4. θεματικοὶ κριταὶ καὶ θεματικοὶ ἄρχοντες, verti dicique debuerunt judices provinciales, non pedanei, aut delegati. vid. Cujac. *c.* 88. *de præscr.* 14 Insulas, *Hal.* & male: *Insulas mereri* est honorem adipisci. 15 *Mereri* hic, ut & veteribus non est labore vel opera vel merito adquirere, sed aliquid adeptum esse & obtinuisse simpliciter. 16 Spectabiles qui sint observa. 17 Cujuslibet limitis. 18 Comes divinarum domorum. 19 Quibus pars provinciarum demandata. *l.* 10. *ff. de off. præf.* 20 Civitates illustriores metropoles. vid. *l.* 6. *S. de offic. rector. provinc.* 21 *Subint. Ecclesiæ.* Ita judex in his locis sedem constituere jubetur, in quibus portet omnibus præsto esse rectorem, nec diverticula religiosa sectari. *l.* 4. *C. Th. de officio rectoris provinciæ.* 22 Divina, revocatoria, vel codicillis alterius administrationis &c. *Hal.* quam lectionem probat Cujac. *Nov.* 8. 23 *l.* 10. *ff. de offic. procons. l. un. ff. de offic. Præfect. Aug. l.* 2. *ff. ad l. Jul. majest. Novell.* 95. *c.* 1. *in fin.* 24 Φεύγων non est fugitivus, sed reus: sensus est autem, ut præses, qui finito magistratu contra præcepta legum ante dies quinquaginta provincia excesserit, reducatur, & in provincia remaneat per sex menses provincialium actiones excepturus. 25 De sex mensibus, vid. Cujac. *c.* 18. *de præscript.* 26 Librarum decem auri pœna.

27 Hic incidit illa quæstio de viceregibus nostri temporis; de qua vide late Felinum *in cap. cum olim. de offic. delegat.* & alioqui Bellonum *l.* 1. *supputat. c.* 12. Mod. 28 Vicem præsidis obtinet quis? qui vicem præsidis obtinet, ad tempus scil. idque jussu Principis vel præfecti prætorio. *l.* 2. *J. h. t.* judice vel præside defuncto: vel quia ad tempus ei provincia commissa est. Hoc munere nonnunquam fungebantur procuratores Cæsaris, *l.* 1. *J. de pedan. judic. l.* 3. *J. ubi causæ fiscales, l.* 2. *J. de pæn.* Sic Pontius Pilatus procurator Cæsaris erat, in Syria vice præsidis. Cujac. *hic*, & 19. *obs.* 15. quod a Roberto non probatur. 1. *animad.* 21. *in fin.* probatur vero ab Antonio Mercatore, 1. *Notar.* 21. Cujac. ad *Nov.* 8. putat derogatum huic titul. vetito præside τοποτηρητὰς, seu vicarios in civitatibus (se absente) constituere: utpote eo munere ad defensorem civitatis translato. Paucis sic sentio. Eum de quo hic agitur, vicem judicis vel præsidis obtinuisse, *ut hic:* vice præsidis provinciæ administrasse. *l.* 1. *J. h. t.* locum rectoris provinciarum tuitum, jussu Principis vel ipsius præsidis. *l.* 2. *J. h. t.* Unde constat, huic vicario, defuncto tantum præside, locum non fuisse *l.* 1. *J. h. t.* τοποτηρηταὶ, *Nov.* 8. *c.* 4. Videtur autem hic fuisse locorum tantum quorundam, non integræ provinciæ defensor, ut res eo redeat: a Præsidibus mandari potuisse integræ provinciæ administrationem, sed & jurisdictionem, non tamen ab eo potuisse certis locis ac civitatibus defensores dari, *l.* 1. *ff. de tutor. datis.* Cæterum vicem præsidis obtinens, hic est diversus a vicario, de quo *S. tit.* 38. & legato, eove cui mandata est a præs. de jurisdictio. 29 Referendarius est, qui recitat Principi supplicum desideria, & mandata Principis Judicibus insinuat. *Novell.* 10. *in princ. Novell.* 113. *in princ. Novell* 124. *cap.* 4. *in pr.* Procop. *de bello Persico:* Ammian. 4. *c.* 41. Formulam Referendariorum vide apud Cassiodorum, 6. *Variar.* 17. 30 Vicem judicis vel præsidis quis obtinebat, jussu Principis vel præfecti prætorio. *Goth.* Vide ad hanc legem Bellon. *Supputat. lib.* 1. *cap.* 2. Ans. 31 *l.* 1. *supr. de mandatis Princip. l.* 1. §. 4. *ff. ac leg.* 3. 32 *l.* 1. *ff. de tutorib. datis.* 33 Imo, eam facultatem mandare præses potest, *l.* 2. *in fin. ff. de offic. ejus, cui mandata.* 34 Hinc & ex verbo, *Decretum S. h. t.* colligunt, Non valere venditionem prædiorum curialium, nisi fiat causa probata apud acta præsidis. vide Cujac. *ad l.* 1. *J. de præd. curial.* poterit etiam fieri apud acta vicarii, de quo hic agitur. 35 Hinc colligunt, Vicarios constitui, ut ea, quæ legibus specialiter Præsidibus data sunt, exequantur: vid. Cujac. *ad Novell.* 8.

36 *L.* 1. *ff.* 22. & 7. *Eclog.* 1. 37 Vide *l.* 14. *J. h. t.* adsessores etiam vocantur 1. *C. Theod.* 11. 38 Vid. *l.* 3. *l.* 8. *J. h. t.* 39 Omnium judicum, *l.* 6. 11. 12. *J. h. t.* 40 Jurisprudentia requiritur in adsessore, *ut hic*, & *l.* 1. *J. h. t. Novell.* 82. *in pr. vers. Non enim.* At non in eo, cui adsidetur: ideoque adsessori imputatur imprudentia, non magistratui. *l.* 2. *ff. quod quisque juris.* 41 Ii sunt jurisprudentes ἀρχόντων σύμπαροι, 7. *Eclog.* 1. *cap.* 1 Βοηθοί. Macarius *Homil.* 15. consiliarii, *l.* 3. 7. 11. 12. 13. *J. h. t.* adsessores. *C. Theod. h. t.* ubi quidam legunt *adsertores.* Ut differant a judicibus, vide *l.* 2. & 13. *J. h. t.* 42 Alexander Severus adsessoribus salaria instituit: sæpe dicens, ad rempublicam esse promovendos, qui per se rempublicam gerere possent, non per adsessores, Spartian. *in Alexand. Sever.* 43 Al. *Tiberiano & Dione.* 44 Adsessores non sunt judices, nec enim possunt libellis subscribere. *Nov.* 60. *cap.* 2. 45 Non per adsessorem. An cum adsessore potest? *l.* 13. *J. h. t.*

mox adſeſſor, qui ſubſcripſit, exilio puniatur: Præſidis vero nomen ad nos referri jubemus, ut in eum ſeverius vindicetur. Dat. 15. Kal. Septemb. CONSTANTINO A. VIII. & CONSTANTINO C. IV. COSS. 329.

Ut conſiliarii, & cancellarii & domeſtici poſt depoſitam adminiſtrationem quinquaginta dies in provincia reſideant.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Meſſalæ P. P.

COnſiliarios judicum, & Cancellarios, & eos qui domeſticorum [1] funguntur officio, poſt depoſitam adminiſtrationem quinquaginta [2] dies in provinciis reſidere præcipimus. Pro confeſſo autem tenebitur, qui accuſatus hujusmodi perſonam ſubtraxerit: Eaque in quadruplum reſtitui [3] jubemus, quæ docebuntur ablata: ut duplum ſpoliatus accipiat, & [4] duplum noſter fiſcus adquirat. Dat. 6. Kalend. Jan. *Mediolani*, THEODOSIO & RUMORIDIO COSS. 403.

De domeſtico judicis a publicis actibus arcendo.

4. Iidem & THEOD. AAA. ad Cæcilianum Vicarium.

DOmeſticus [5] Judicis a publicis actibus arceatur. Quod ſi neceſſitatibus publicis ſeſe convictus fuerit miſcuiſſe; ſtatim eum ad majoris poteſtatis examen deduci oportet, ut competens in eum vindicta promatur. Dat. 6. Idib. April. HONOR. A. VI. & ARISTENETO COSS. 404.

De miniſteriis non iterandis.

5. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Seleuco P. P.

NEmo in provinciis, qui ſemel domeſtici vel cancellarii [6] miniſterium geſſerit, ad [7] eandem obſervationem aliqua ambitione iterum remeare concedatur. Dat. 3. Id. Decembr. *Raven.* AA. X. & VI. COSS. 415.

6. Iidem AA. Vitaliano Duci Libyæ.

NEmo de Domeſticis [8] Ducum vel Comitum militarium, officiis eorum connumeratus, poſt completum ſui temporis actum ad [9] eandem rurſum ſollicitudinem audeat adſpirare; decem librarum auri condemnatione propoſita, ſi quis hanc violare voluerit ſanctionem, eadem pœna officio quoque ejus coercendo, ſi per ambitionem, vel avaritiam ex his aliquid temerarie conſenſerit. Dat. 8. Kal. Novembr. HONORIO A. XI. & CONSTANTIO II. COSS. 417.

De peculio quaſi caſtrenſi.

7. Iidem AA. Euſtachio P. P.

VElut [10] caſtrenſe peculium filiifam. adſeſſores etiam poſt patris obitum vindicent, qui conſiliis propriis adminiſtratores juvare conſueverunt, ſi quid licitis honeſtisque lucris coadunare potuerint. Dat. Kal. April. *Conſtantinop.* HONOR. XIII. & THEOD. X. AA. COSS. 422.

De electione & accuſatione domeſticorum, vel cancellariorum, & de quæſtionibus.

8. Iidem AA. Aſclepiodoto P. P.

NUllus [11] judicum ad provinciam ſibi commiſſam quemquam ſecum ducere audeat, cui domeſtici, vel cancellarii [12] nomen imponat; nec profectum ad ſe undecumque ſuſcipiat, ne famæ nota cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim Primatum Officii cancellarios ſub fide geſtorum ex eodem officio electos judicibus applicari jubemus: ita ut poſt depoſitam adminiſtrationem, nec militiam deſerant, & provincialibus præſentiam ſui exhibeant, quo volentibus ſit accuſandi eos facultas. Si enim idonea cauſa exegerit: ad detegenda judicis flagitia, quæſtioni eos ſubdi oportet. Dat. Prid. Kal. Jul. ASCLEPIODOTO & MARINIANO COSS. 423.

De domeſticis exhibendis.

9. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Taurum [13].

SI poſt depoſitam adminiſtrationem judicum, præſentiam, vel exhibitionem domeſticorum [14], querimonia provincialium aut curialium, vel aliqua publica neceſſitas poſtulaverit: per eosdem adminiſtratores, quorum domeſtici fuerunt, judicio legibusque tradantur. Dat. 5. Non. Jul *Conſtantinop.* THEODOSIO A. XIV. & MAXIMO COSS. 433.

De eo, qui ultra quatuor menſes aſſedit in ſua provincia.

10. Iidem AA. Florentio P. P.

IN [15] conſiliariis obſervari cenſemus, ut in eum, qui in ſua provincia ultra [16] quatuor menſes moderatoribus adſederit adverſus leges antiquas, & divorum retro [17] Principum ſcita, proſcriptio bonorum & accuſatio publici [18] criminis immineat, niſi per cœleſte oraculum, vel ampliſſimæ tuæ ſedis præceptionem ſeſe defendat. Dat. 13. Kalend. Februar. THEODOS. XVII. & FESTO COSS. 439.

De onere indictionis.

11. Iidem AA. Zoilo P. P. Orientis.

NOn minus adſeſſoribus Majorum Magiſtratuum, quam ipſis judicibus noſtræ benevolentiæ liberalitas tribuenda eſt. Ideoque conſiliarios virorum illuſtrium Præfectorum tam prætoriorum, quam hujus inclytæ urbis, eminentiſſimorumque magiſtrorum militum, nec non etiam viri illuſtris Magiſtri officiorum, ſive prædicto officio jam functi ſunt, ſeu fungentur in poſterum, poſt depoſitum etiam officium ab [19] omni indictionis onere ſeu civilium ſeu militarium judicum prorſus immunes eſſe præcipimus: ut nec ab Ampliſſima quidem Sede tui culminis eis ulla moleſtia ſuper ſuſcipiendo quolibet gravamine penitus injungatur: quinquaginta librarum auri Officio tui culminis condemnatione multando, ſi quid adverſus ſtatuta Clementiæ noſtræ innovari conceſſerit. Datum 5. Kalend. Mart. THEODOSIO A. XVIII. & ALBINO CONSS. 444.

De iisdem conſiliariis ſæpius adjungendis.

12. Impp. VALENT. & MART. AA. Palladio P. P.

LIceat omnibus judicibus illuſtri præditis poteſtate, conſiliarios ſibi eosdem ſecundo, ac tertio, & ſæpius adjungere: quia qui ſemel [20] recte cognitus eſt, non debet ob hoc ſolum, quod jam probatus eſt, improbari. Dat. VAL. A. ***.

De jure dicendo.

13. [21].

NUnquam [22] ſine [23] judicibus conſiliarii, eorum nomina ponentes, jus dicant.

Ne quis eodem tempore advocatus & adſeſſor ſit: neve duorum magiſtratuum adſeſſor ſit. 2. Sanctio.

14. Imp. JUSTINIANUS A. Demoſtheni P. P.

NEmo [24] ex his, qui advocati cauſarum conſtituti ſunt, vel fuerint etiam in hac Regia Urbe, in quocunque judicio deputati, & in aliis omnibus provinciis noſtro ſubjectis imperio, audeat in uno [25] eodemque tempore tam advocatione uti, quam conſiliarii cujuscunque Magiſtratus, quibus respub. gerenda committitur, curam arripere: cum ſatis abundeque ſufficiat, vel per advocationem cauſis perfectiſſime patrocinari, vel adſeſſoris officio fungi: ne, cum ad utrumque feſtinat, neutrum bene peragat [26]: ſed ſive advocatus eſſe maluerit, hoc cum debita ſolertia implere poſſit: vel, ſi adſeſſionem elegerit, in ea videlicet permaneat: Ita tamen, ut poſt conſiliarii ſolicitudinem depoſitam, liceat ei ad munus advocationis reverti. §. 1. Nec ſit conceſſum cuiquam duobus Magiſtratibus adſidere, & utriusque judicii curam peragere, (neque enim facile credendum eſt etiam duabus [27] neceſſariis rebus unum ſufficere: nam cum uni judicio adfuerit, alteri abſtrahi neceſſe eſt: ſicque nulli eorum idoneum in totum inveniri) ſed altera adſeſſione penitus ſemota, unius Magiſtratus eſſe contentum judicio. §. 2. Nec callidis machinationibus, hujusmodi legem putet quis eſſe circumſcribendam, etſi non conſiliarii ſignum [28], quod ſolitum eſt, chartis imponat, ſed alias quasdam literas excogitatas adſimulaverit, exiſtimans ei licere fungi quidem memorato officio, ſub hujusmodi tamen umbra latere: cum in legem committant [&] hi qui vigorem ejus ſcrupuloſis, & excogitatis artibus eludere feſtinant. Neque ſibi blandiri quemquam oportet, quod præſentis [etiam] legis aculeos poſſit evadere, quemadmodum & anteriores leges ſuper hac re poſitas deludebat: ſi quis etenim in tali commiſſo fuerit inventus, ſciat ſe de matriculis [29] advocatorum penitus eſſe delendum, & decem [30] librarum auri multam noſtris privatis largitionibus illaturum per virum illuſtrem comitem rerum privatarum exigendam, & aliam majorem Regalis Culminis ſubiturum offenſam: cum nec ipſe judex, qui hoc fieri paſſus eſt, & ſciens prudensque hoc commiſerit, ſine imperiali commotione remanebit. Eidem pœnæ quidem ſubjiciendo etiam eo, vel eis, qui in his cauſis, quarum patrocinium adepti ſunt, quibusque advocationem ſuam præſtiterunt, adſeſſiones cujuscunque magiſtratus colore audeat, vel audeant vindicare, ne affectionis ſuæ [vel] advocationis memor incorrupti judicis non poſſit nomen perferre. Dat. 5. Kalend. Octob. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. LII.

DE ANNONIS [31] ET CAPITATIONE [32] ADMINISTRANTIUM, ET EORUM ADSESSORUM, ALIORUMVE PUBLICAS SOLLICITUDINES GERENTIUM, VEL EORUM QUI ALIQUAS CONSECUTI SUNT DIGNITATES.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

OMnibus [33] tam viris ſpectabilibus, quam viris clariſſimis judicibus, qui per provincias ſive militarem ſive civilem adminiſtrationem gerunt, necnon comiti [34] commerciorum, magiſtro æris, ſive privatæ rei rationali per Ponticam atque Aſianam diœceſim, item & adſeſſoribus judicum ſingulorum in præbendis ſolatiis annonarum hic fixus ac ſtabilis ſervabitur modus, ut ea pro annonis & capite dignitati

1 Nota qui ſint domeſtici judicum. De domeſtico, adde l. 4. 5. 6. 8. J. h. t. adde l. 1. J. ad l. Jul. repet. 2 l. un. ſupr. ut omnes judices. 3 l. 1. J. ad leg. Jul. repet. ceterum τρίτον hic eſt: dixi ad l. 3. C. Th. ad l. Jul. repet. 4 Senſus eſt: Quadruplum hic dividitur inter fiſcum & ſpoliatum. 5 Vid. l. 3. ſupr. h. t. 6 Vid. l. 8. J. h. t. 7 Vid. l. 6. J. h. t. 8 Vid. l. 3. ſupr. h. t. 9 l. 5. J. h. t. l. un. J. ad l. Jul. de ambitu l. 1. in fin. J. de caſtrenſianis, l. 18. ff. ad munic. l. 14. in fin. ff. de munerib. & honor. 10 Quod ex lucro legitimo adſeſſionis filius famil. adquiſivit, caſtrenſis pe[illegible] privilegiis [illegible] C. Th. [illegible] advocat. diverſ. judicior. l. 1. §. 16. ff. de collat. [illegible] 11 l. 2. C. Th. [illegible] Novel. 16. [illegible] Cancellarii a ſecretis judicum dabant operam ſcribendis & [illegible] epiſtolis, juſſionibus, edictis, relationibus, reſponſis, & ſententiis in loco quodam ut conſiſtorio proximo, reticulis ſive cancellis clauſo, [illegible] etiam hodie in Curia. Per eosdem fiebat ad judicem admiſſio: dictos ait Agathias lib. 1. ἐκ τῶν κιγκλίδων. videntur etiam vocari [illegible] Principales, l. 5. §. 2. J. de temp. & repar. appell. Cæterum hoc erant judicibus, quod Principibus tribuni & notarii. 13 P. P. 14 Vide l. 3. J. h. t. 15 Vid. Briſſon. 1. ſelect. 12. 16 Adſidere præſidi nemo in ſua provincia poteſt ultra menſes quatuor, ut hic, quod ideo conſtitutum, ut ne quid [illegible], vel per calumniam in ſuos admittat, l. 37. l. 38. ff. [illegible] De quatuor menſibus, vid. Cujac. [illegible] 17 Marci Antonini & Commodi [illegible] hujus legis, teſte Zonar. [illegible] vel Peſcennini Nigri, teſte Spart. 18 Vid. [illegible] 19 Immunitas eorum, qui adſident majoribus magiſtratibus. 20 Semel bene probata non ſunt improbanda. 21 Hæc lex ſumpta eſt ex 7. Synopſeos Baſil. [illegible] 1. cap. 1. 22 Leunclavii interpretatio. 23 Poſſunt ergo cum judicibus, vid. l. 2. ſupr. Novell. 60. c. 2. 24 Adſeſſor pariter eſſe, & advocati munere fungi nemo poteſt, ut nec duobus magiſtratibus eodem tempore operam ſuam præſtare, id ſi quis fecerit ab advocatorum ordine ſubmovebitur, auri decem libras ut [illegible] autem Synopſeos d. l. c. 2. legitur, una auri libra) largitionibus inferet, indignationem Principis ſubiturus. 25 l. 5. ff. h. t. 26 Plerumque enim, qui duos ſectatur lepores, neutrum capit, & nemo poteſt duobus dominis ſimul apte inſervire [illegible] 16 q. 1. Baldus [illegible] Mod. 27 [illegible] 28 Adſeſſores chartis judicialibus [illegible] Verum [illegible] aliquod novum chartis judicialibus adſcribebant, [illegible] 29 Ἐκβαλλέσθω τῶν συνηγόρων. 30 Καὶ λίτρας μιᾶς, Synopſ. Baſil. 7. tit. 1. cap. 1.

31 Annonæ ſunt, quibus vitam noſtram toleramus. 32 Et capitu. Hal. l. 1. §. 8. ſupr. de off. præf. præt. Afr. capita ſunt pabula equorum & jumentorum. Heſych. κάπητον παράδημα ἀλόγων, pabula jumentorum, quæ vulgo dictitant capita, Ammian. 22. ad equos capitum deſtinatam C. [illegible] τὰ πεντήκοντα κάπητα Euſeb. [illegible] 13. c. 3. 33 Ad legis hujus limitationem vide [illegible] 278 & [illegible] principalibus. ff. ſi cert. pet. Mod. 34 Comiti commerciorum curæ fuit, ne commercia illicite exercerentur. Eidem ſoli a Barbaris comparandi ſerici [illegible] Principis jus poteſtasque fuit & ſine eo cum barbaris ultra fines conſtitutos negotiari non licuit. l. 2. J. quæ res venire non poſſunt.

ſuæ

ſuæ debitis pretia conſequantur, quæ particularibus delegationibus [1] ſolent contineri. Dat. 3. Kal. Jun. *Conſtantinop.* THEOD. XVII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. LIII.

DE [2] CONTRACTIBUS JUDICUM [3] VEL EORUM QUI SUNT CIRCA EOS [4], ET INHIBENDIS DONATIONIBUS IN EOS FACIENDIS: ET NE ADMINISTRATIONIS TEMPORE PROPRIAS ÆDES ÆDIFICENT [SINE SANCTIONE PRAGMATICA].

Prætores & provinciarum rectores non poſſunt per ſe vel per alios contrahere in loco ſibi commiſſo, niſi pro neceſſitate victus & veſtitus. Salic.

1. Imp. JUSTIN. A. Mennæ P. P.

QUicunque [5] adminiſtrationem in [6] hac florentiſſima urbe gerunt, emere [7] quidem mobiles res vel immobiles, vel domos extruere non aliter poſſunt, niſi [8] ſpecialem noſtri numinis hoc eis permittentem divinam reſcriptionem meruerint. §. 1. Donationes [9] vero omnimodo recuſent: ſcientes non eſſe validas eas, in quibuscunque rebus, & quacunque æſtimatione, niſi poſt adminiſtrationem depoſitam, vel ſpecialiter in ſcriptis donator eandem donationem ratam habuerit, vel tempus quinquennale præterierit, in quo nulla querela ſuper iiſdem donationibus, vel ab ipſo donatore, vel ab ejus ſucceſſoribus facta ſit. §. 2. Provincias [10] vero moderantibus, non ſolum donationes, ſed [11] etiam emptiones quarumcumque mobilium vel immobilium rerum (præter eas, quæ ad alimoniam vel veſtes pertinent) & ædificationes, licet [12] ſacri apices aliquid eorum permiſerint, penitus interdicimus. Nec ratum ſit, quod his donatione, vel venditione datum eſt, licet [13] quinquennale tempus poſt depoſitam adminiſtrationem exceſſerit, vel [14] conſenſus donatoris, vel venditoris poſt eandem adminiſtrationem adjectus ſit. §. 3. Hæc [15] autem etiam ad domeſticos [16] & conſiliarios [17] eorum trahi neceſſarium duximus: illud etiam adjicientes, ut nec per [18] interpoſitam perſonam aliquid eorum ſine periculo poſſit perpetrari. §. 4. [Quæ etiam ad præterita [19] negotia referri ſancimus, niſi [20] transactionibus, vel judicationibus ſopita ſint]. Dat. 5. Idib. Decembr. *Conſtantinop.* D. N. JUSTINIANO A. II. COS.

TIT. LIV.

DE [21] MODO [22] MULTARUM, QUÆ A JUDICIBUS [23] INFLIGUNTUR.

De fama.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Firmo.

MUlta damnum famæ [24] non irrogat. Dat. 5. Idus Aprilis, ANTONINO A. & GETA utrisque II. COSS. 206.

De procuratore Cæſaris vel rationali.

2. Imp. ALEXAND. A. Decimio P. P.

PRocuratores meos, vel [25] rationales, multæ indicendæ jus non habere [26] ſæpe reſcriptum eſt. Dat. 14. Kal. Septemb. MODESTO & PROBO COSS. 229.

De curatore reipublicæ.

3. Imp. GORD. A. Celeri P. P.

CUrator [27] Reipublicæ (qui Græco vocabulo logiſta [28] nuncupatur) multandi jus non habet. Dat. Id. Septemb. GORDIANO A. & AVIOLA COSS. 240.

De præfectis prætorio.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutrop. P. P.

ILluſtres viros præfectos prætoriis usque ad quinquaginta [29] librarum auri multam, cum peccatum graviſſimum erit, pervenire ſinimus. Dat. 8. Id. Jan. GRATIANO V. & THEODOS. AA. COSS. 380.

Cui quæritur multa.

5. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Prætextatum P. P.

MUltarum ſevera compendia ærario noſtro protinus eſſe quærenda nullus ignoret: niſi [30] ipſe judex id, quod ad pœnam admiſſi facinoris exſculpitur, vel publicis operibus, vel curſui publico, vel aliis neceſſariis cauſis ſpecialiter deputaverit. Dat. 5. Idib. Septembr. *Aquileiæ*, RICHOMERE & CLEARCHO COSS. 384.

De modo multarum.

6. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Meſſalæ P. P.

EOs qui ordinario [31] provincias jure moderantur, erga eorum perſonas, quos culpa reddit obnoxios, ultra [32] duarum unciarum auri ſummam condemnare non patimur [33]. §. 1. Proconſularem vero poteſtatem, ſi multandi neceſſitas imminebit, ſenarum unciarum auri ſumma cohibebit: in qua [34] forma etiam Comes orientis, atque præfectus Auguſtalis erit. §. 2. Cæteri vero ſpectabiles judices, & qui vice [35] noſtra adminiſtrationis gubernacula ſuſceperint, ultra tres auri uncias ſibi intelligant licentiam denegatam. §. 3. Id quoque obſervandum a moderatore eſſe cenſemus, ut in unius correptione perſonæ (ſi ad id continuatio peccati impulerit trinæ [36] tantummodo in anno [37] condemnationis ſub præſtituta ſumma ſeveritas exerceatur. §. 4. Quod ſi quis prædictum modum [38] exceſſerit, hujus auctor admiſſi condemnato [39] ad dupli reſtitutionem: fiſco vero noſtro ad inferendam eam quantitatem, quam multæ nomine inflixerit, tenebitur. §. 5. Nec [40] tamen ad hujus legis moderationem pertinere ſe credant, qui in peculatibus aut manubiis, id eſt, deprædationibus aut concuſſionibus, furtis, aliisque flagitiis, quæ coërceri ſeverius convenit, fuerint deprehenſi: ſcilicet ut ſcripta [41] per judices memoratos, in cujuslibet fuerit dirigenda diſpendium, ſententia proferatur. §. 6. Nec putent factu facile eſſe [42], ut aut præcipiti perſuaſione condemnent, quem culpa non ingravet, aut erubeſcenda [43] varietate judicii pro arbitrio proprio immutandum eſſe, quod juſſerint: niſi [44] paupertas condemnati hoc perſuaſerit. Dat. 12. Kal. Sept. THEOD. A. II. & CYNEGIO COSS. 388.

TIT. LV.

DE [45] DEFENSORIBUS [46] CIVITATUM [47].

De quibus cauſis defenſores cognoſcunt.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. Senecæ Defenſori.

SI quis de tenuioribus [48], ac minuſculariis [49] rebus interpellandum te eſſe crediderit, in minoribus cauſis, id eſt, usque ad quinquaginta [50] ſolidorum ſummam, acta judicialia conficiat: ſcilicet, ut, ſi quando quis vel debitum juſtum, vel ſervum, qui per fugam fuerat [51] elapſus, vel quod ultra delegationem dederat, poſtulaverit, vel quodlibet hujusmodi tua diſceptatione reſtituas. Cæteras vero, quæ dignæ forenſi magnitudine videbuntur, Ordinario inſinuato Rectori. Dat. 15. Kal. Jan. *Terici* [52], VALENTINIANO & VALENTE AA. COSS. 365.

Ex quibus eligendi defenſores.

2. Iidem AA. ad Probum P. P.

DEfenſores civitatum, non ex decurionum ſeu cohortalium [53] corpore, ſed ex aliis idoneis [54] perſonis huic officio deputentur. Dat. 3. Non. Novemb. iiſdem CONSS. 365.

1 Delegationes quæ & delegatoriæ, Notitiæ ſunt quæ ſingulis adminiſtratoribus & officiis delegantur: quibus annonæ eis debitæ taxantur, & capita, & pretia eorum: quæ ſumunt vel ex tributis, vel ex publicis horreis. Sunt & aliæ delegationes his contrariæ, quarum meminit *l. 1. 2. infr. de indictionibus, & Novell. 128. cap. 3.*

2 Vid. *ad hunc tit.* Cujac. 16. *obſerv.* 13. Cæterum hic titulus non ſervatur in Gallia, ſed nec apud eas gentes, apud quas perpetui magiſtratus ſunt. Guid. Pap. *dec.* 195. Quin Leo *Nov.* 84. permittit urbanis judicibus negotiari, ædificare & munera capere: vetantur tamen ab eo præſides, *Nov.* 23 in provinciis domeſtica ſponſalia contrahere. 3 Et urbanorum & provincialium. 4 Vid. *l. 1. §. 3. infr. h. t. l. 33. ff. de reb. cred.* 5 *Synopſ. Baſil.* 9. *tit.* 1. *ex tit.* 3. & 19. *tit.* 1. & *lib.* 10. *tit.* 2. *c.* 33. *l.* 11. *infr. de his, quæ vi metusque cauſa.* 3. Harm. 3. §. 11. 6 6 *Eclog.* 5. *fol.* 45. 7 Vide Cujac. 16. *obſ.* 13. 8 Melior eſt urbanorum in eo conditio, quam provincialium, §. 2. *J. h. t.* Quid ſi paterna eorum bona a fiſco diſtrahantur? utique emere poſſunt, *l. 62. in pr. ff. de contr. empt.* 9 Etiam ex teſtamento, extranei tamen, ut ex Theophilo refert Anaſtaſius Bibliothecarius, vid. Cujac. *hoc tit.* 10 *l. 46. ff. de contr. empt. l. 8. ff. ad leg. Jul. repet. l. 46. §. 2. ff. de jure fiſci.* Goth. Adde *l. 16. C. ſi certum petatur, l. 33. ff. de reb. cred. & ibi Gloſſ.* & Zaſ. *l. 62. ff. de contrah. empt.* Anſ. 11 *d. l. 8 §. 1* 12 In eo durius agitur cum provincialibus, quam cum urbanis, *pr. ſupr. h. t.* & merito. Major eſt enim in provinciis graſſandi copia. 13 Abrogatur, *l. 5. C. Theod. de his, qui adminiſt. vel off. publ.* 14 Cur ita? collige *ex l. 29. D. de reg. jur.* 15 An quæ dicuntur initio hujus legis, an quod §. 2. *ſupr. h. t.* continetur? 16 Sunt enim judicibus ſuppoſitæ perſonæ, *l. 3. infr. ſi certum, l. un. infr. ſi rector provinc.* 17 Quos Græci συμπόνους, παρέδρους, συνέδρους, συγκαθέδρους, συμβούλους, Latini conſiliatores, Lactant. 2. Plin 4. *epiſt.* conſiliarios, *l. 12. C. Theod. de legat* participes, *l. un J. ſi rector provinc.* conſiliares, *l. 5. ff. de off. adſeſſ* adde Cujac. *Not.* 119 *cap.* 5. 18 *l* 13. *infr de re milit. l. 3. infr de reb cred.* 19 Leges trahuntur etiam ad præterita, ſi hoc nominatim ſit expreſſum. *l. 7. ſupr de legibus. l. ult. infr. de pact. pignor. Nov.* 113. *cap.* 2 *Nov.* 66. *cap.* 1. *Nov.* 115. *cap.* 1. 20 *l* 22. §. 1. *ſupr de ſacr. Eccleſ.* adde *Novell.* 115. *cap.* 1. *in fin.*

21 Περὶ προστίμων &c. 43. *Eclog.* 7. 22 Nec enim licet in infinitum, *l. ult. J. h. t. l. 5. infr. quando provoc. non eſt.* 23 De quibus ſuperioribus titulis dictum eſt, exceptis procuratore Cæſaris, & curatore Reip. *l. 2. l. 3. J. h. t.* & defenſore plebis, *l. 5. J. tit. prox.* dixi plenius ea de re, & ad quos pertineat jus multæ dicendæ in *l. 131. ff. de verb. ſign.* adde *l. 2. in fin. ff. de judic.* 24 Multa damnum pecuniæ irrogat, non famæ, ut differat a pœna. vid. *l. 131. §. 1. ff. de verb. ſign.* 25 Meos id eſt, rationales: quidam ita legunt. 26 Cur ita? vid. *l. 2. in fin. ff. de judic.* 27 De quo *l. un. ff. de off. adſeſſ. l. 37. ff. de pact* adde *l. 46. §. 1. ff. de adminiſt & pericul. tutor.* 28 Curator Reipublicæ, id eſt, cenſor rerum ad civitatem pertinentium. Idem κριτὴς δοκιμαστὴς: prædia publica & vectigalia locat, pecuniam publicam tractat, opera & loca publica curat. *l. 46. ff. de damno infect. l. 3. §. 4. l. 5. §. 10. ff quod vi aut clam. l. 2. l 3. ff. de adminiſt. rer.* cauſas reipublicæ agit, ex decurionibus legebatur. Idem pater civitatis appellabatur, *l. ult. circa fin. infr. publicæ lætitiæ.* vid. Cujac. *ad l. 3. C. de his, qui ſponte munera.* curator operum, curator civitatis, ἀγυνόμος. vid. Cujac. 12. *obſ* 30. *in fin* curator emendi frumenti. *l. 21. in pr. ff. ad municipal. l. ult. §. 5. ff. de muner. & honor. l. ult. §. 6. ff. de adminiſtr. rer.* ut crearetur. vid. *l. ult. infr. ut nemini liceat in coempt.* collectæ tributorum pecuniæ ad eum deferebantur *l. ult. in fin. C. publicæ lætitiæ, Novell.* 128. *cap.* 16. Briſſonius tamen 3. *ſelect.* 18. hæc de procuratore Cæſaris accipit. 29 43. *Eclog.* 7. *c.* 3 Ea ſuprema multa eſt præfecto prætorio conceſſa. Caſſiodorus 6. *variar.* 3. magna quantitate multas errantes 30 44. *Eclog.* 7. *cap.* 3. omnis multa plerumque accedit fiſco. poteſt tamen a judice ſpecialiter deputari publicis operibus, vel curſui publico, vel aliis neceſſariis cauſis, *ut hic. & l. 2. in fin. infr. de aleat.* vel pauperibus, *l. 2 ſupr. de Epiſcop aud l 20. C. Theod. quorum appell. non recip.* Caſſiod. 8. quod & Parlamenta Galliæ ſæpius uſurpant. 31 Præſides intelligit: & eos quidem qui ſunt in actu, ἐμπρακτοὺς Græci, *Eclog. d. l* adde *l* 33. *in pr. ſupr. de Epiſcop. aud. l. 2. infr. de prox. ſacr ſcrin. Novell.* 20. *c* 3. 31 103. & 112. *c* 2. §. 1. *c.* 3. *pr. verſ. Juvenius,* quaſi infimi ordinis. Sic ordinarii milites, gregales & manipularii, ἐμβαθμοὶ etiam dicuntur. vid. Cujac. *ad l. 4. infr. de annonis & tribut. & ad tit de off. rector. provinc. ſupr. h. l.* 32 Judex multam hic definitam excedere non poteſt. vid. Socin. *reg.* 48. 33 Hodie tamen de conſuetudine judices excedunt modum hac lege contentum; vide Jaſonem *in l. 1. §. quod prætor. in fin. ff ne quis eum.* & cæt. Socinum *in Regul* 305. Rainaldum Corſum *lib.* 1. *Indag. cap.* 7. Ægidium Boſſium denique *in ſuis tract. tit. de multis.* Mod. 34 *Eclog. d. l.* 35 Καὶ οἱ ἐν τάξει τῶν ὑπάρχων ὄντες, *Eclog. d. loc. cap.* 3. id eſt, & qui vicem præfectorum gerunt. 36 *Eclog. dict. loc. cap* 4. 37 Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν, id eſt, in eodem anno. *Ecl. ibid.* 38 Multarum judicialium modus certus eſſe debet, *ut hic.* quid in ſtipulationibus & pactis? poſſumusne pœnam infinitam ſtipulari? vid. Cujac. 16. *obſ.* 4. adde *l. pœnam.* 44. *ff. de uſur.* Hæc interea regula notanda eſt, Neminem poſſe pœnam ſtipulari, ultra legitimam uſuræ quantitatem. *l. 15. infr. de uſur* 44. *Eclog.* 7. *ex l.* 23. *tit.* 3. *c.* 58. 39 Condemnatæ: quidam ita legunt: Græci rem totam expreſſerunt, τὸ δὲ διπλάσιον ἀποδώσει τῷ προστιμηθέντι: vel ut ibidem alter legit, προσιμηθέντι, ut ſit ſenſus · Eum qui modum in indicenda multa exceſſerit, teneri duabus pœnis, & ipſi condemnato ad dupli reſtitutionem, & fiſco ad parem multam quam indixit 40 *l* 1. *infr. de ſentent ex periculo.* 41 Sibi ſcil. Nam ſuperior judex pœnam poteſt remittere. 42 Senſus eſt, modum multarum, de quo hoc titulo agitur, non pertinere ad ſacrilegos, fures & hujusmodi graviorum delictorum reos. 43. *Eclog.* 7. *cap.* 4 Hos enim gravius multari poſſe. 43 Varietas in judice erubeſcenda. vid. *l. 14. ff de re judic.* 44 Judex contrario judicio multam moderari, & remittere poteſt in parte vel abſolute, ſed ex juſta cauſa: verbi gratia propter inopiam rei, 6. *in fin ff. de off præſid.* Plin. 4 *epiſt* Prætor Senatori multam dixit, egit ille in Senatu cauſam ſuam, ut deprecaretur, remiſſa eſt multa. Interdum pœna pecuniaria mutatur in corporalem, *l. 4. verſ. quod ſi infr. de ſervis fugit l. 1. in fin ff. de pœn.* 2. *Feud.* 55 §. *qui vero.*

45 Extat *tit.* 1 *C. Theod.* 10 46 1 *C. Theod.* 10. *Novell* 15. περὶ τῶν ἐκδίκων. 47 Defenſores. Hi defenſores erant civitatum ſingularum · ſimiles erant tribunis plebis urbis Romæ. Inde ii locorum defenſores, *l. 3 infr. h. t.* parentes plebis, *l. 4.* defenſores plebis, *l. un. in pr. infr de off. juridici.* defenſores diſciplinæ, *l. 6 infr. h. t.* vid. *l. 4. 5. infr. h. t.* adde Alciat 3. *diſpunct* 3. 48 Majores enim remittuntur ad Præſidem, *l. 7 infr. h. t.* 49 Munuſculariis, *Hal.* 50 Paupertatis hæc ſumma definitur, *l. 10. ff. de accuſ & inſcript.* Hodie eſt trecentorum, ex Novella 15. *cap.* 3. §. 2. 51 *l. 5. infr. de ſerv fugit.* 52 Treviris. 53 Id eſt, ex plebe. 54 Quin ne quidem illuſtres & milites hoc munus declinare poſſunt: *Nov.* 15. *c.* 1.

De rusticis.

3. Iidem & GRATIANUS AAA. ad Senatum.

UTili ratione perspectum est, ut innocens [1], & quieta rusticitas peculiaris patrocinii, id est, defensoris locorum beneficio perfruatur, & apud eum in pecuniariis caussis litigandi habeat facultatem. Dat. 4. Id. August. *Hierapoli*, VALENTINIANO & VALENTE AA. utrisque II. [2] COSS. 368.

De officio defensorum.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Theodoro defensori.

IN defensoribus [3] universarum provinciarum erit administrationis hæc forma [4], & tempus quinquennii [5] spatii metiendum: scilicet ut in primis parentis vicem plebi exhibeas: descriptionibus rusticos urbanosque non patiaris adfligi: officialium insolentiæ, & Judicum procacitati (salva reverentia pudoris) occurras: ingrediendi, cum voles, ad Judicem liberam habeas facultatem: superexigendi damna, vel spolia plus petentium ab his, quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris quicquam ultra delegationem solitam ab his exigi, quos certum est, nisi tali remedio, non posse reparari. Dat. II. Non. [6] Jan. *Constantinop.* ARCADIO & BAUTONE CONSS. 385.

5. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Potamio præfecto Augustali.

DEfensores [7] nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis [8] sui tantum fungantur officio. Nullas infligant multas: Sæviores non exerceant quæstiones [9]: Plebem vel decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate tueantur: ut id tantum, quod esse dicuntur, esse non desinant. Dat. 3. Non. Mart. *Constantinop.* ARCADIO A. II. & RUFINO COSS. 392.

6. Iidem AAA. Tatiano P. P.

PEr [10] omnes regiones, in quibus fera & periculi sui nescia [11] latronum fervet insania, probatissimi quique & districtissimi defensores adsint disciplinæ, & quotidianis actibus præsint, qui non sinant crimina impunita [12] coalescere [13]: removeant [14] patrocinia, quæ favorem reis, & auxilium scelerosis impartiendo, maturari scelera fecerunt. Dat. 5. [15] Id. April. ARCADIO A. II. & RUFINO COSS. 392.

7. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Cæciliano P. P.

DEfensores [16] civitatum oblatos sibi reos in ipso latrocinio [17], vel congressu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut stupro, vel raptu, vel adulterio deprehensos & actis [18] publicis sibi traditos, expresso crimine cum his, a quibus fuerint accusati, mox sub idonea persecutione [19] ad Judicium dirigant. Dat. Prid. Kalend. Januar. *Mediolani*, STILICONE II. & ANTHEMIO CONSS. 405.

De ordinatione. 1. *De eo, quod fit in læsionem possessorum.*

8. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæcilio [20] P. P.

DEfensores ita præcipimus ordinari, ut sacris [21] orthodoxæ religionis imbuti mysteriis, reverendissimorum Episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, ac possessorum, & curialium [22] decreto constituantur: de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam Prætorianam potestatem: ut literis [23] ejusdem magnificæ sedis eorum solidetur auctoritas. §. 1. Quod si quid a qualibet persona contra publicam disciplinam in læsionem possessorum fieri cognoverint defensores, referendi habeant potestatem ad illustres, & magnificos viros Præfectos prætoriis, & illustres viros Magistros equitum & peditum, Magistros etiam officiorum, & Comites, tam sacrarum largitionum, quam rerum privatarum. Dat. 15. [24] Kal. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

De fraude susceptorum coercenda. 1. *De actorum confectione injurias suas contestari cupientibus non deneganda.*

9. Iidem AA. Cæcilio P. P.

JUbemus [25] cura ac solertia defensorum minime possessores majoribus [26] mensuris [27] & ponderibus a susceptoribus prægravari: sed eos deprehensos ad judicium dirigi cum ipso commissæ fraudis indicio [28]. §. 1. Illud etiam fieri permittimus: ut, si provincialibus nostris contestari injurias, seu læsiones suas cupientibus [29], actorum [30] confectio a defensoribus denegetur, licentia eis tribuatur querelæ propriæ libellum conscriptum, eo tempore, quo fuerat contestandum in frequentioribus [31] civitatum locis proponendi [32], conveniendique scribas, tabularios, & cætera officia publica commonendi, per quæ libellum colligi oportebit, atque invitis supra memoratis personis, sub actorum confectione ingerendi, quorum quæstione fides possit inquiri: qua probata, in eos quos gestorum petitam confectionem negasse constiterit, vigor judiciarius exeratur [33]. Dat. II. Kal. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. COSS. 409.

De abdicatione.

10. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro P. P.

NUlli [34] defensorum licere decernimus, si de publica sollicitudine se voluerit liberare, nisi divinos affatus intimaverit tuæ Sublimitatis judicio: triginta librarum auri pœnam, tam moderatoribus provinciarum, quam cæteris judicibus, vel temeratoribus sacri nostri oraculi, subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. Dat. 15. Kal. Septembr. *Constantinop.* CYRO V. C. CONS. 441.

TIT. LVI.

[DE MAGISTRATIBUS MUNICIPALIBUS [35]].

De nominatione & excusationibus.

1. CONSTANTINUS A. ad Florentium P. P.

DEcuriones [36] ad Magistratum, vel actionem annonarum ante [37] tres menses, vel amplius nominari debent, ut, si querimonia eorum justa videatur, sine impedimento in absolvendi locum alius subrogetur. Dat. Id. April. *Constant.* SEVERO & RUFINO COSS. 323.

De actis conficiendis.

2. Impp. VALENTINIANUS & VALENS AA. ad Germanianum.

MAgistratus [38] conficiendorum actorum [39] habeant potestatem. Dat. 13. Kal. Jan. GRATIANO N. P. & DAGALAIPHO COSS. 366.

TIT. LVII.

DE OFFICIO JURIDICI [40] ALEXANDRIÆ.

1. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Alexandro Duci & Præfect. Augustali.

JUbemus apud Alexandrinæ duntaxat clarissimæ civitatis Juridicum licitum & concessum esse, singulis quibuscumque volentibus donationis conscriptæ solenniter instrumenta referare, eisdemque robur adjiciat gestorum series apud eundem confecta, tanquam si apud virum clarissimum Moderatorem [41] provinciæ, vel Magistratus [42], vel Defensores [43] plebis habita fuisse dicerentur.

1 Rusticitas innocens & quieta patrocinio indiget. v. Renatum Choppinum *tractat. de privilegiis rusticorum.* 2 Reponendum puto III. id est, A. D. 370. 3 Defensoribus singularum civitatum, *quidam ita legunt*, & *recte.* 4 Forma defensoris civitatum, adde aliam ex Cassiodoro 7. *var.* 11. 5 Hodie biennii, *Nov.* 15. *cap.* 1. §. 1. 6 Error hic. 7 *l.* 2. *C Theod. h. t. in.* 1. 8 Nomini suo respondere magistratum laus est, *ut hic*, & *l.* 2. *C. Th h. t.* Cassiod. 7. *variar.* 11. *seu in formula defensoris*, nihil venale, nihil improbum facere velis, qui tali nomine nuncuparis. 9 Jus etiam prehensionis habuerunt, sicuti tribuni plebis *l.* 22. *in pr.* ℥ *de Episc. aud.* *Nov.* 15. *c.* 6. §. 1. quæ illis denegata erat. *l.* 5. *C. Theod. de exhib. reis.* vid. Cujac 9. *de præscript.* 10 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* 11 Latronum vita periculi sui nescia *ut hic.* & *l.* 3. *C. Theod. l* 1. *tit.* 10. 12 Impunitate, *l.* 3. *C. Th. h. t.* 13 Id est, convalescere, vel ut quidam legunt, *colescere.* 14 Hinc colligunt, Ob delicti qualitatem hæreticis denegari delinquentibus advocatum. Quidam negant hoc in Gallia servari. Rebuff. *in proœm. const. gl* 5. *n* 45. negare videtur: nec enim moris est in Gallia delinquentibus advocatum dari: ut qui ore proprio respondere teneantur, quod omnia criminalia extraordinarie expediantur. 15 Vid. *C. Th.* 16 *l.* 5. *C. Theod. de exhibendis, vel transmittendis reis, l.* 9. *tit.* 2. 17 *l.* 6. ℥. *h. t. l.* 8. §. 1. ℐ. *eod. Nov.* 15. *c.* 6. §. 1. 18 Apud defensores acta edebantur, etiam adversus potentiores, *l* 9. ℐ. *h. t.* qua de caussa & archivum habebant, sive scrinium & scriniarium unum, & exceptorem & officiales duos. Apud eos nemo emancipabatur, aut manumittebatur: hæc enim judices exigunt, apud quos sit legis actio. Ideoque de his acta non conficiebant. vide Cujac. *ad Novell.* 15. *in fin.* 19 *Prosecutione C. Theod.* & recte. Inde prosecutores. *l.* 7. *ff. de custod.* idonea prosecutione mittere: *Faire conduire le criminel avec seure & bonne garde.* 20 Cæciliano. 21 Vid. *l.* 18. ℥. *de Judæis*: adde *Nov.* 15. *c.* 1. *l.* 19. ℥. *de episc. aud. l.* 9. *infr. de div. off.* & *apparit.* 22 *l.* 19. *in fin.* ℥. *de episc. aud.* 23 De literis prætoriæ sedis, vide Cujacium *ad Novell.* 18. 24 XII. reponendum. 25 *l. ult. C Theod.* 11 *tit.* 8 de superexactionibus. 26 Defensoris inter cætera fuit, commerciis civitatum providere, ut hoc ex loco potest colligi, sed apertius ex formula ejusdem defensoris, quæ extat apud Cassiodorum 7. *Variarum* 11. Commercia, inquit, civibus secundum temporum qualitatem æquali moderatione dispone: quia non est labor vendendi summas includere, nisi statuta pretia castissime custodieris. 27 Vid. *l.* 9. ℐ. *de susceptor. præposit.* &c. 28 Id est, cum ipsis ponderibus & mensuris. 29 *Nov.* 15. *cap.* 3. §. 1. 30 Vide quæ notavi *l.* 8. ℥. *h. t.* adde *l.* 30. ℐ. *de donat.* 31 Proscriptio fit de futura auctione, propositis libellis in celeberrimis locis. Cicero *pro Quintio.* Theophil. ἐν τοῖς περιφάνεσι τῆς πόλεως μέρεσι, *l. ult.* §. 5. ℐ. *de delator.* 32 Adfingendi. *l ult. C. Theod.* 11. *tit* 8 *Novell* 120. *c.* 6. §. 2. 33 Exerceatur. 34 Defensor civitatis abdicare publicam sollicitudinem non potest, sine imperiali permissione. adde *l.* 20. *ff. de off. præsid.* adde *l.* 2. *infr. quando tutores esse desinant.*

35 Magistratus municipales ut plurimum erant Duumviri similes duobus consulibus populi Romani. Sumebantur duumviri ex ordine decurionum: dixi plura in *l.* 4. §. 4. *ff. de damno infect.* 36 *l.* 8. *C. Theod. de decurionib. lib.* 12. *tit.* 1. 37 *l.* 8. *C. Theod.* 12. *tit.* 1. 38 Municipales scilicet, quibuscum hoc commune habent etiam defensores civitatum. *l.* 9. §. 1. *supr. tit. prox.* 39 De actis adde *l. un.* ℐ. *tit. proxim.* & *l.* 2. *infr. de edendo.*

40 *Lib.* 1. *ff.* 20. 41 Id est, rectorem provinciæ, *l.* 30. *infr. de donat.* 42 *l. ult. supr. tit. prox.* 43 *l.* 9. §. 1. *supr. de defensoribus civitatum.*

D. JUSTI-

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS,
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER SECUNDUS.

TIT. I. [1]
DE EDENDO [2].

De deposito. De reo rationes exhibere cogendo.

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. Æmilio [3].

IPse dispice [4], quemadmodum [5] pecuniam, quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes [6]. Nam quod desideras, ut rationes suas adversaria [7] tua exhibeat: id ex [8] causa ad [9] Judicis officium pertinere solet. PP. 4. Kal. Octob. SABIN. II. & SEVERO CONSS. 156.

De actis publicis edendis.

2. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Fausto.

IS [10], apud quem res agitur, acta publica [11], tam civilia quam criminalia [12] exhiberi [13] inspicienda [14] ad [15] investigandam veritatis fidem jubebit. PP. Non. Julii, SEVERO A. & ALBINO COSS. 195.

De emendatione vel mutatione actionis.

3. Iidem AA. Valenti.

EDita actio speciem [16] futuræ [17] litis demonstrat [18]: quam emendari [19], vel mutari licet, prout Edicti [20] Perpetui monet auctoritas, vel [21] jus reddentis decernit æquitas. Dat. 2. Kal. Septemb. SEVERO III. [22] & ANTONINO AA. COSS. 203.

De onere probationis. An reus edere cogatur.

4. Imp. ANTONINUS A. Epaphrodito.

QUi [23] accusare [24] volunt, probationes habere debent [25]: cum neque juris, neque æquitatis ratio permittat, ut [26] alienorum [27] instrumentorum inspiciendorum potestas fieri debeat. Actore enim non [28] probante: qui convenitur, etsi nihil ipse præstat, obtinebit [29]. PP. 5. Idib. Mart. DUOBUS & ASPRIS COSS. 213.

De rationibus privati creditoris.

5. Imp. ALEXAND. A. Valentinianæ.

NOn [30] est novum, eum [31] a [32] quo petitur pecunia, implorare rationes creditoris [33]; ut fides veri constare possit. PP. 7. Id. Mart. MAXIMO II. & ÆLIANO COSS. 224.

De rationibus publicis edendis.

6. Idem A. Uranio.

JUstum est desiderium ejus, a quo pecunia petitur, licet [34] nomine [35] publico, ut rationibus publicis exhibitis constet, quantum [sub] nomine suo solutum sit. PP. 16. Kal. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO COSS. 224.

De instrumentis privatis communibus cum fisco.

7. Idem A. Valenti.

PRocurator privatæ rationis, instrumentorum, quæ communia [36] tibi esse cum fisco dicis, describendorum [37] facultatem secundum morem fieri jubebit: & si quando res exegerit, ad fidem petitionis tuæ apud alium judicem probandam aliquod [38] eorum proferri, desiderante eo qui convenitur, [ut id fiat, præcipiet.] PP. 10. Kal. Mart. FUSCO [39] & DEXTRO CONSS. 226.

Si in aliquo documento alterius documenti mentio fiat.

In AUTHENT. ut sponsalitiæ largitates §. & hoc insuper, coll. 9. tit. 2. seu Novell. 119. cap. 3.

SI quis in aliquo documento mentionem [40] faciat alterius documenti, nulla [41] ex hac memoria fiat exactio: nisi [42] aliud documentum [43], cujus memoria in secundo facta est, proferatur [44], aut alia secundum leges quantitatis debitæ probatio exhibeatur: quia & quantitas, cujus memoria facta est, pro veritate debeatur: Hoc enim & in veteribus legibus invenitur.

1 Vide Alciatum, Ripam, Cagnolum & Ferrettum in lecturis. Rainaldum Corsum *lib. 1. indagat. jur. c. 2. & l. 3. c. 6.* Mod. 2 *L. 2. D. 13.* *περὶ ἐκδόσεων* *7. E. 18. fol. 86.* De libello oblato 2. *extra* 3. id est, de editione actionis. Quid sit edere, vid. *l. 3. infr. h. t. & l. 1. §. 1. ff. h. t.* 3 Manilio. 4 Ad intellectum *h. l.* vid. Bellon. *Supput. lib. 2. c. 11.* Purpurat. Fachin. *lib. 11. cap. 85.* Leunin. *emendat. lib. 5. cap. 8.* Ans. 5 Id est, quo genere probationum, alio tamen ab editione rationum. 6 Deponenti depositi incumbit probatio. 7 Id est, pars tibi adversa, *ἐπὶ τοὺς λόγους τοὺς ἰδίους, ὁ ἀντίδικος παράγοι σοι.* & post, *τὰ τῆς ἀντιδίκου σου βιβλία.* id est, adversariæ tuæ brevia, Synopsis Basil. *7. tit. 18. c. 14.* Adversarium suum ad album producere *in l. 1. §. 1. ff. h. t.* non id significat rationes tumultuarie confectas in mundum redigere, ut ibidem notavi Alciatum sentire. Possumus domi, absente & ignorante adversario, id facere, nec tamen ei edere. Nec omnis rationum transcriptio est editio. Producere ad album est *ἐπιδεῖξαι ἀπὸ τοῦ χάρτου* (quidam legunt *χαρτίῳ τὴν ἀγωγὴν*) *7. Ecl. 18. c. 1. p. 68.* id est, digito demonstrare ex albo Prætoris, qua actione sis usurus. 8 Reus non sine causa ad editionem rationum cogendus est. Causæ ex æquo & bono petuntur a judice. Editionum causæ in æquitate fundantur. vid. Menochium *2. de arbitr. casu 175. num. 5.* 9 Editio fit adversario judicis officio nobili non jure actionis. Qua de re vide Bellon. *2. Supputat. 11.* 10 Acta facta in uno judicio, in alio fidem non faciunt: vide tamen Socin. *reg. 4.* Goth Vide Purpurat. & Alciat. *hic.* Bellon. *Supput. lib. 2. c. 12.* Ans. 11 Confecta apud publicas personas, quales sunt ipsi judices, actuarii, notarii 12 Non modo apud se edita in alio judicio, ut vult Zoanetus, sed etiam apud judicem primæ instantiæ. 13 Cui? reo: qualiacunque etiam sint instrumenta. vid. Clar. *5. sent. §. ult. q. 49.* ubi tractat de publicatione processus criminalis: & ipsi actori, etiam criminalia: sed ab actuario, notario & similibus personis, non ab ipso reo. Reus enim actori non tenetur edere acta, sive sint civilia, sive criminalia: Civilia non, *l. 4. J. h. t.* nisi justa causa sit, *l. 1. supr. h. t.* Criminalia non, ne alioquin cogatur cum poëta dicere, *Heu patior telis vulnera facta meis.* At enim dices, delatorem cogi, adversario petente, mandatorem edere, *l. 2. §. 5. l. 24. ff. de jure fisci?* Et merito. Nam delator partes accusatoris sustinet: ideoque lex illa reo edi, non actori jubet. 14 Nobis enim actuarii, aut notarii, *l. 40. in pr. ff. de testam. milit.* verbis non est credendum. Scriptura tabellionis & instrumenti præterea requiritur, aut sit nihil. vid. Papon *3. Notar. 2. cap. la partie principale de tout notaire, est l'escript.* 15 Vid. Socin. *reg. 113.* 16 Spem, *Hal.* & male. Species, id est, genus actionis, *l. unic. infr. de lit. contest.* Libellum sine conclusione non valere hinc colligunt. vid. Socin. *reg. 231.* 17 *Editio*, litis indicium est, ut contestatio ejusdem initium. De ordine judiciorum dicam *infr. de litis contestatione.* Hic tantum addo: Editionem extrajudicialem, vocationem in jus antecedere, *l. 13. ff. de serv. præd. urban.* judicialem subsequi. Fit enim incivile & animi ad lites propensi indicium ignorantem & non præmonitum in jus vocare: qui aliquin (edita sibi actione) potuisset sponte actori satisfacere, & ita regulariter ab apparitoribus reo dici solet: *Solve diem, alioquin tibi dico, vel in jus te duco.* Præsenti in judicio reo iterum editur actio: In civilibus causis libelli summarias causas petendi continent. Quod ita verum esse Cæpolla notat *cautela 34.* ut reus (eo ordine neglecto) in judicio ultro debitum confessus, ad expensas condemnari non possit. 18 Unde conficitur libellum sine conclusione regulariter non valere: Doctor. late hic, *& ad c. examinata. de judiciis.* sed vide *fallent. 7.* apud Socinum *in Reg. 231. & 232.* quod autem sequitur libellum ante litem contestatam emendari & corrigi posse, id an & quatenus ita sit, vide eundem Socinum *Reg. 235.* porro adi etiam ad pleniorem intellectum hujus textus Vaconium *lib. 1. declarat. 26. & lib. 6. declar. 87. cum dd. ab. seq.* Menochium *de arbitr. Jud. cas. 176.* Afflict. *decis. 44. num. 3.* Cravettam *cons. 273. num. 7.* Tiraquell. *de utroque retract. prima part. §. 8. gloss. 7. num. 14.* Rævardum *in tribunalium cap. 9.* alios denique ab aliis hic allegatos. *Mod.* 19 Libellus emendari, aut mutari potest ab actore §. 34. *Inst. de actionibus.* *Emendatio* ejus ad partem: *Mutatio* ad totum refertur. Fit emendatio adjiciendo vel detrahendo: hinc illa clausula libellis inseri solita, *Salvo jure addendi.* An alterutrum actori, reo invito, licet impune? Non licet, *l. 23. ff. de judiciis. l. 3. §. 1. ff. de accusationibus & inscript.* qua de re vide apud Ferrariensem *tit. de forma libelli in actione reali 2. num. 29. ibi, Salvo jure addendi.* alias si libellus ineptus sit, reo justa exceptio competit de qua vide Oldendorp. *in tit. de exceptionib. cap. 21. & in tractatu de forma libelli.* Libellum ante litem contestatam emendare quis potest. vid. Socin. *reg. 235.* post contestatam non potest. vid. Socin. *reg. 236.* 20 Id est, quemadmodum Edictis prætorum licet. 21 Ubi jus scriptum deest, judex ex æquo supplere solet. 22 IV. 23 Synops. Basil. *eod. c. 17.* Theoph. §. 3. *Inst. de act. l. ult. infr. de rei vind.* vide ad hunc locum Socin. *reg. 112.* 24 Vel agere: Accusatori, & actori probatio incumbit, *l. 8. infr. de probationibus.* 25 Vide Menochium *de arbit. Jud. lib. 2. cas. 98.* Decium *cons. 37. col. 2. in §. actore. c. fin. de jurejur. c. 1. ut ecclesiast. benefic.* Hippolyt. *ad l. unius. §. in ea causa. ff. de quæst.* Mod. 26 Nemo ex alienis instrumentis, aut probationibus juvari debet litemve suam instruere. 1. Harmen. 2. §. 4. vid. *cap. 1. extr. de probat.* 27 Id est, eorum, qui ad id speciali jure non coguntur. Quilibet fisco edere tenetur, *l. 3. ff. h. t.* Argentarii privato etiam coguntur edere; *l. 10. §. 1. ff. h. t.* Quin reus cogitur exhibere, respondere & interdum jurare, & ita causam adversario edere, *l. 13. infr. de reb. cred.* In criminalibus etiam causis reus quæstioni subjectus cogitur verum adversus se evulgare, *infr. de quæst.* Magna videtur absurditas: Reum non cogi instrumenta adversario prodere; & tamen compelli respondere, exhibere, jurare, verum fateri, & quod eo occultius est, animi secreta in seipsum evulgare, sed ea de re *alibi* dicetur commodius. 28 *l. 9. infr. de obl. & act. l. 2. infr. de probat. l. 9. infr. de except.* Fallit in casu *l. ult. C. de fideicomm. & §. fin. Inst. h. t.* Ans. 29 Id est, absolvetur definitive vel non definitive: an & ab observatione judicii? vid. Hippolyt. *sing. 169.* & Matthesilanum *sing. 17.* nisi quod limitatur hoc, ut per eundem Hippol. de Marsil. *in singul. 170.* præter quos adi & consule Curtium Jun. *ad l. unic. in fin. de sent. quæ sine certa quantitate.* Speculatorem *in tit. de probat. §. probare. num. 9. & seq.* Rot. *decis. 15.* Rip. *ad l. admonendi. n. 65.* Cottam *in memoral. in verb. Actore.* Jas. *ad §. omnium. n. 111. Instit. de action.* Alexandrum *ad l. properandum. §. & si quidem. infr. de judiciis.* Mod. 30 *Syn. Basil. 7. tit. 18. c. 17. in fin.* 31 Is a quo petitur, reus: vid. *l. 6. J. h. t.* 32 Actor suas rationes edere reo tenetur. Expunctarum enim rationum qualitas a reo petitur injuste: nihil itaque reo nocet amissio securitatis, cum solutionis fides ei servari possit ex creditorum rationibus. Cæterum cum dico *creditorem*, fiscum etiam intelligo vid. *l. 9. infr. h. t.* 33 De libris argentariorum & mercatorum quam fidem habeant, vide Menochium *de arbitr. Jud. l. 2. cas. 91. 92. & 93.* Mod. 34 *l. 4. infr. de fide instr. l. 1. infr. de collat. æris:* adde *Nov. 128. c. 4.* 35 Sive sit debitum *πολιτικὸν* sive *δημόσιον* civitatis vel fiscale. *Syn. eod. c. 18.* 36 Instrumenta rerum earum, quas cum fisco communes habemus, apud fiscum esse debent: ut & regulariter apud digniorem, puta majoris partis heredem, *l. 4. §. 3. ff. famil. ercisc. l. ult. ff. de fide instr.* penes heredem, non fideicommissarium, *l. 24. infr. de fideicom.* penes heredem venditorem, non emptorem, *l. 48. ff. de act. empt.* penes eum, quem digniorem creditores duxerint, *l. 15. ff. de reb. auct. judic.* 37 Ut scil. privatus habeat exemplum authenticum, *d. l. 4. in fin.* 38 Authenticum scil. & originale. *l. 24. infr. de fideicomm. l. 43. ff. de pign. act. l. 48. in fin. ff. de act. empt.* vide ad hunc locum elegans Arrestum Parisiense apud Lucium *9. placitor. 1. num. 1.* 39 Rufo. 40 Clausula *motus proprii* inducit probationem, ut etiam aientia verba in rescripto probent. *Albericus.* 41 Exemplum non probat: vide tamen Socinum *reg. 136.* *Goth.* Vide Purpurat. & Alciat. *h. l.* Fachin. *lib. 12. cap. 3.* Bellon. *Supput. lib. 3. cap. 17.* Ans. 42 Exemplo instrumenti non creditur, sed authentico. Cur ita? In iis tantum notario creditur, de quibus rogatus est: ut & in iis solis quæ tempore instrumenti contecti gesta sunt. Ad hæc, quæ ad aliud referuntur, ex eo ad quod referuntur sunt probanda. Potest etiam falsum argui ex ipsius authentici scriptura & signis. Quid si originale sit amissum, ut quæ exemplo legitime confecto credi poterit? *l. 37. §. 5. ff. de leg. 3.* & ita chirographo debitorum pupilli amisso, creditores ex inventario possunt conveniri, *l. 57. ff. de admin. & peri. tut.* ad le *Novell. 127. cap. 2. l. 6. in fin. l. 7. ff. de edendo.* ut hinc colligas, exemplo interdum credi: Exemplum instrumenti etiam probare. *ut l. 45. §. 5. §. 6. ff. de jur. fisc.* nisi promptum sit, ac descriptum parte non citata, vel citra judicis jussum, *l. 3. §. de divers. rescript.* 43 Vid. omnino ad explicationem, extensionem, & limitationem hujus authenticæ Alex. *ad l. stipulatio. 2. col. ff. de verb. oblig.* & ibid. Bart. *in oppositionem. l. 2. ff. de fide instrum. l. 3. de divers. rescript.* Bartolum rursus *ad l. 1. num. 26. ff. si cert. petat.* Afflict. *dec. 72. n. 7.* Mod. 44 Fallit, quando in documento exhibito fit alterius documenti mentio cum certa designatione & perfecta declaratione. per Mascard. *de probat. vol. 2. conclus. 923. num. 5. 6. & ibi DD.* Ans.

Actor reo, non reus actori edit.

8. Idem Aug. Floro.

ET [1] quæ a D. Antonino [2] patre meo, & quæ a [3] me reſcripta ſunt, cum juris & æquitatis rationibus congruunt: Nec enim diverſa ſunt, vel diſcrepantia: quod multum intereſt, an ex parte ejus qui aliquid petit, quique doli exceptione ſubmoveri ab intentione petitionis ſuæ poteſt, rationes promi reus [4] deſideret, quibus ſe poſſe inſtruere [5] contendit, quod utique ipſa rei æquitas ſuadet: an vero ab eo, a quo aliquid petitur, actor deſideret rationes exhiberi: quando hoc caſu non [6] oportet originem petitionis ex inſtrumentis ejus, qui [7] convenitur, fundari. PP. Kalend. Octob. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

TIT. II.
DE [8] IN JUS [9] VOCANDO [10].

De uxore patroni.

1. Imp. ALEXAND. A. Throphinio.

SIcut bonis moribus convenit, reverentiam [11] manumiſſoris uxori [12] præberi: ita re exigente, in jus eam ſine permiſſu Prætoris vocari prohibitum eſt. PP. 4. Kalend. Aprilis, AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De Patrono, patrona, eorumque liberis, parentibus & heredibus, abſque venia non vocandis.

2. Imp. GORDIANUS A. Nocturno.

VEnia [13] Edicti non [14] petita patronum, ſeu patronam, eorumque parentes, & liberos, heredes inſuper, etſi extranei ſint, a libertis, ſeu liberis [15] eorum non debere in jus vocari, jus certiſſimum eſt: Nec in [16] ea re ruſticitati venia præbeatur, cum [17] naturali ratione honor hujuſmodi perſonis debeatur. Cum igitur confitearis patroni tui filium ſine permiſſu Præſidis te in jus vocaſſe; pœnam Edicto perpetuo præſtitutam, reſcripto [18] tibi concedi temere deſideras. PP. 8. Id. Novemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De parentibus abſque venia non vocandis.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Roſanæ.

QUi in poteſtate patrum agunt, adverſus eos [19] experiri non poſſunt. Si igitur emancipata es, venia [20] Edicti petita, hoc facere non prohiberis. Quod & in Matris [21] perſona obſervandum eſt. PP. 8. Id. Nov. DIOCLETIANO II. [22] & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

Ne in jus vocatus ad aliud judicium vocetur, & de fori præſcriptione.

4. [23]

QUi [24] ſemel in jus vocavit aliquem in Regia Urbe, vel in provinciis poſt libellum ei oblatum, amplius eundem reum ex ſcripto, vel ſine ſcripto ne peragat: hoc eſt, ne judicem ſine ſcripto adverſus eundem adeat, ſed apud [25] primum judicem permaneat. §. 1. Qui libellum accepit, etiamſi in aliud officium translatus ſit, miles forte, vel clericus factus, reſpondeat omnino in primo foro, quod ſecundum primam ejus conditionem cenſetur competens, nullam habens fori præſcriptionem. §. 2. Qui ſemel in jus vocavit, ſi poſt admonitionem [26] reo oblatam eum ad alium [27] judicem ob eaſdem cauſas vocaverit, & eum [28] indemnem [29] præſtet, & cauſa cadat, etſi juſtam habuit actionem.

TIT. III.
DE PACTIS [30].

De fideicommiſſo conditionali.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Philino.

COnditionis [31] incertum [32] inter fratres non iniquis rationibus [33] conventione finitum eſt. Cum igitur verbis fideicommiſſi petitum a patre tuo [34] profitearis, *Ut, ſi vita ſine liberis decederet, hereditatem Licinio Frontoni reſtitueret*: pactum eo tempore *de ſextante* [35] *[Licinio] Frontoni dando: cum* [36] *liberos Philinus* [37] *non ſuſtulerit*, interpoſitum, non idcirco poteſt iniquum videri [38]: quod facta (ſicut placuit) diviſione diem ſuum, te [39] filio ejus ſuperſtite, functus eſſet. PP. 7. Kal. Decemb. SEVERO A. III. & VICTORINO CONSS. 201.

Si actum ſit adverſus emptores hereditatis.

2. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Claudio.

POſt venditionem hereditatis a te factam, ſi creditores contra emptores [40] actiones ſuas moviſſe probare poteris, eoſque eas ſponte nea [41] voluntate ſuſcepiſſe: exceptione [42] taciti pacti [43] non inutiliter [44] defenderis [45]. PP. Prid. Id. Februar. SEVERO III. [46] & ANTONINO AA. CONSS. 203.

De ſervo.

3. Iidem AA. Reſtituto.

SErvus creditoris meliorem [47] cauſam domini facere poteſt: in deterius autem reformare novo pacto non poteſt obligationem recte conſtitutam. P. P. 8. Kalend. April. SEVERO III. & ANTONINO AA. CONSS. 203.

De litis renunciatione.

4. Iidem AA. Valeriæ.

POſtquam [48] liti de prædio motæ [49] renunciaſti [50], cauſam finitam inſtaurari [poſſe] nulla ratio permittit [51]. PP. 4. Id. Febr. ALBINO & ÆMILIANO CONSS. 207.

De ſolutione partis, & pacto de parte non petenda.

5. Imp. ANTONINUS A. Demagoræ.

CReditori tuo ſi partem pecuniæ exolviſti, de parte vero non petenda inter te & eum convenit ob cauſas negotiaque ejus tuo patrocinio fideque defenſa: ea obligatione partim civili jure [52], partim honorario [53], liberatus es. Nam exceptio perpetua [54] pacti conventi [55], vel doli [56], reſidui petitionem repellit: cum & ſolutum [57] per ignorantiam repeti potuiſſet. PP. 8. Kalend. Aug. *Romæ*, ANT. A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De pactis contra jus, vel bonos mores.

6. Idem A. Baſiliæ.

PActa [58] quæ contra [59] leges conſtitutioneſque, vel contra bonos [60] mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris eſt. P. P. Kal. Aug. iiſdem CONSS. 214.

1 Vide Synopſ. Baſil. 7. *tit.* 8. *cap.* 20. 2 *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *ſupr. h. t.* 3 *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. Ӯ. *h. t.* 4 Reus juſte deſiderat, ut actor (quem doli mox exceptione ſubmoturus eſt) rationes edat, *l.* 6. Ӯ. *h. t* ut craſſius loquar: Originem exceptionis ſuæ reus in ipſis inſtrumentis actoris fundare poteſt. In quibus cauſis libellus ne eſſario non requiratur, vide Oldendorpium *in tract. de forma libelli.* 5 Vide *l.* 1. *ff. de fide inſtrum.* 6 Originem petitionis ex adverſarii inſtrumentis adverſarius poſtulare non debet, *cap.* 1. *extr. de probat.* 7 Actor originem petitionis ex inſtrumentis rei fundare non debet, *l.* 1. 4. *ſupr. h. t.* Goth. Sed an ad replicationem fundandam reus exhibere actori inſtrumenta teneatur. Aff. DD. *h. l.* Sed tamen videtur quod non. Vide Treutler. *vol.* 2. *diſput.* 5. *theſ.* 4. *litt. a.* Anſ.

8 *L.* 11. *D.* 4. §. 3. *Inſt. de pœna temere litig.* i. e. de his, qui in jus vocari poſſunt, 7. *Eclog.* 8. Vid. Cujac. 10. *obſerv.* 10. Sed liceat nunc illud diſquirere, Citatio in quocunque actu neceſſaria ſit, necne? Myuſingerus ex communi ſententia doctorum 2. *obſ.* 91. negat, quemquam cogi ad eum citandum, qui ſit præſens, cui nulla competat defenſio, qui doloſe latitet, qui abſens ſit quidem, ſed qui actum impedire non poſſet, ſi præſens eſſet: ubi de tributis, collectis & functionibus fiſcalibus agitur: vel ubi quis ſuſpectus eſt de fuga: ſi periculum in mora: ſi pro abſente pronuncietur in cauſa criminali: in omnibus actibus, in quibus figura judicii non requiritur, qui expediuntur apud judicem ante citationem partis, in cauſa principali: qui ſoli judici concludunt: aut expediuntur ſecundum ſolam conſcientiam: ſi pactum ſit de capiendo debitore, ejuſve bonis: Item in relatione agrimenſorum: in juramento deferendo ſuper taxatione vel liquidatione rerum vi raptarum: ſi de abſuturis teſtibus interrogandis agitur: ſi prodigo interdicitur bonorum adminiſtratione: ſi actus alium tangit per nudam conſequentiam, non principaliter: ideoque negat citandum fidejuſſorem, ſi ferenda ſententia ſit adverſus principalem. De citationibus adde Andream Gailium 1. *obſerv.* 48. *ad fin.* 60. de requiſitis libelli vide eundem *ibid. obſerv.* 61. *ad fin.* 69. 9 Scripſit ad hunc titulum Cujacius quædam *obſervat. lib.* 13. *cap.* 11. ex profeſſo vero Alciatus. *Mod.* 10 Gravius eſt in *jus vocare*, quam actionem edere: hoc extra judicium: illud in judicio fit.
11 E contrario, Maritus injuriam patitur, uxore injuria affecta, §. 2. *Inſtit. de injuriis.*
12 *l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* ergo nec maritus patronæ vocari poterit ſine venia? non poterit, ut quem patrona colit, colat etiam libertus ac revereatur. Accurſius aliud eſſe putat *ex l.* 6. *ff. de oper. libert.* quæ de operis loquitur, non de honore. v. Cuj. 10. *obſ.* 10.
13 Gratia edicti *Hal.* adde *l.* 3. *infr. h. t. l.* 10. §. 4. *l. ult. ff. h. t.* Macrobius 7. *Saturnal.* 5. Gratiam edicti facit, qui id permittit, quod Edictum vetat. 14 Aliud ſi impetratur. 15 Filius liberti patrono paterno acceptam ferre ingenuitatem debet, *l. ult. infr. de libert. & eorum.* vide *Novell.* 22. *cap.* 21. 16 Ruſticitati alias ſolet ignoſci, vid. Socin. *reg.* 348. 17 *Ruſticitas* non excuſatur adverſus naturam, eave quæ jure naturæ prohibentur. 18 Jus alteri, puta patrono, adquiſitum, reſcripto Principis remitti non poteſt. Ideoque male hinc colligunt, Principem generaliter poſſe remittere omnes pœnas. vide Papon. 2. *Notar.* 7. *fol.* 464. 465. Clar. 5. *ſent.* §. *ult. quæſt.* 59. 19 *l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* §. 3. *Inſt. de pœna temere litigant.* 20 Vid. *l.* 2. Ӯ. *h. t.* 21 Et merito, nec enim ex jure poteſtatis, quod jure civili introductum eſt, hoc jus deſcendit: ſed ex jure naturali & reverentia, quæ debetur parentibus ex æquo. adde Cuj. 10. *obſ.* 10. 22 III. 23 Hanc legem reſtituit Cujacius 13. *obſerv.* 11. ejus etiam facit mentionem 10. *obſ.* 10. *in fin.* 24 Latina interpretatio.
25 Quia poſt litis conteſtationem judex recuſari non debet. *Novell.* 53. *cap.* 3. *in pr. verſ. Quidam vero.* 26 Hanc citationem ὑπόμνησιν Græci appellant. *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 8. *cap.* 18. 27 Εἰς ἕτερον δικαστήριον, ad aliud forum. *Synopſ.* 28 Id eſt, accuſatum. 29 *d. Novell.* 53. *c.* 1.

30 *Lib.* 2. *ff.* 14. 2. *C. Theod.* 9. 1. *Paul. ſent.* 1. 11. *Synopſ. Baſil.* 1. §. 3. *Inſtit. de except.* 1. *extr.* 35. 1. *Sext.* 18. 1 *Harm.* 9. Goth. Ad hunc quoque tit. ſcripſit Alciatus, Ferrettus, Cagnolus. & Donellus. *Mod.* 31 Conditio hæc fuit, *Si ſine liberis deceſſeris, hereditatem fratri reſtituito*: Renunciari alias juri futuro ſimpliciter non poteſt. vide Socin. *reg.* 338. Goth. Adde Goedd. *de contrah. ſtipul. cap.* 6. *num.* 15. 16. 17. Purpurat. *h. l.* 15. Anſ. 32 Eſt enim valde incertum, aliquos liberos quis ſit habiturus necne. 33 Hæc vide late a Ripa explicata, & adi præterea Coraſium *lib.* 2. *Miſcell. cap.* 19. Socinum *Reg.* 280. Barbar. *ad l. cum acutiſſimi*, Ӯ. *de fideicomm. n.* 186. 194. & 202. Forcatul. *in Necyomant. jur. dialog.* 51. *num.* 1. Baldum *ad l. pacta quæ contra.* Ӯ. *h. t.* & *ad l. quamvis.* Ӯ *de fideicommiſſ.* rurſus Socinum *Reg.* 338. Mod. 34 Fingamus, avum meum a patre meo petiiſſe, *ut ſi ſine liberis decederet, Titio patruo meo hereditatem reſtitueret.* 35 Id eſt, duabus unciis, perinde ac ſi gravatus heres fideicommiſſario dixiſſet, *Si morior ſine liberis*, cogor quidem ex teſtamento paterno hereditatem tibi reſtituere: ſin minus, non cogor: quin, ut conditio eveniat, poſſum uſque ad quadrantis quantitatem retinere, vel alienare. Si tamen illi ſpei futuræ renunciare volueris, duas uncias ex ſupradicta hereditate repræſentabo, ut in reliquis portionibus mihi ſit libera alienandi facultas, utcunque ſine liberis moriar. De hoc inter fratres (patrem videlicet patruumque meum) convenit. Quæritur quid juris ſit? Philinus ego Philini filius, patre meo mortuo, pactum id reſcindi poſtulans admitti audirive non debebo. 36 Id eſt, utcunque.
37 Parens meus ſcil. cujus nomen itidem fero. 38 Mihi ſcil. id eſt, Conventionem ſuperiorem factam a patre cum meo patruo non poſſum improbare. 39 Hinc dubitandi ratio ſumitur. Nam & antiquo jure, Rogatis invicem ſibi, ſi *ſine liberis deceſſiſſent*, hereditatem reſtituere, altero decedente ſine liberis, hereditas ad eum perveniebat, qui ſupervixiſſet, nec de eo paciſci poterant contra voluntatem teſtatoris. Paul. 4. *ſentent.* 1. §. 13. Idem in hac ſpecie dicendum videbatur. Præterea: videtur Licinius Fronto paciſci cum fratre vivente de ejus ſucceſſione, quod prohibitum dicitur, *l. ultim.* Ӯ. *h. t.*
40 Creditor hereditatis, ea vendita, in ejus emptorem experiri poteſt. *l.* 2. §. 9. *ff. de hered. vel action. vend.* Quæritur, an ſi neglecto venditore, in emptorem egerit, tacite videatur heredi pactum feciſſe de non petendo. 41 Hinc ratio decidendi ſumitur, & ex *l.* 14. §. 9. *ff. de ædilitio edict.* 42 An ipſo jure qui noſtro nomine judicium excipit, nos liberat, quemadmodum is, qui noſtro nomine ſolvit, *l.* 5. Ӯ. *h. t.* non ipſo jure. Nec enim emptor hereditatis actiones creditoris excipit venditoris nomine, ſed proprio. vide Donellum *hic.* 43 Atqui nullum pactum interceſſit? Dic, tacitum interveniſſe. Unde id colligitur? ex ipſa actione mota in emptorem hereditatis, neglecto ejus venditore: in qua nec ipſe emptor autorem ſuum laudavit, nec creditor ullam in agendo venditoris mentionem fecit. Sponte creditor actiones ſuas moverit in emptorem, emptor ſponte eas ſuſcepit: utique ſcire debuit venditorem teneri: ſi id neglexit, facilitati ſuæ acceptum ferre debet. Demus pactum: negari tamen poſſe adhuc videtur pacto creditoris, & emptoris exceptionem venditori adquiri, *l.* 1. *in fin.* Ӯ. *per quas perſonas.*
44 Vide Curtium Jun. *conſ.* 97. *ad fin. num.* 7. Jacobum de Alber. *in repetit. ad Rubr. ff. de verb. oblig. num.* 83. & *ſeq.* Mod. 45 Etiam ſi emptores non ſint ſolvendo. Atqui tacita minus nocent quam expreſſa? ſi ignoranti creditori facta fuiſſet expreſſa delegatio, delegato debitore non ſolvendo in debitorem priorem daretur ei regreſſus, *argum. l.* 41. §. 3. *ff. de jure dot.* Ergo & hoc caſu multo magis, cum creditor erraſſe deprehendatur. 46 IV. 47 Vide quæ notavi ad *l.* 133. *ff. de reg. jur.* 48 Poſtquam ſemel liti motæ renunciatum eſt, nulla ratio permittit eam ex pœnitentia inſtaurari, *Synopſ. Baſilic.* 11. *tit.* 1. *c.* 41. *in fin.* 49 Lis nulla eſt, niſi mota ſit: mota cenſetur etiam ſi ſolus actor egerit: conteſtatur ex actoris intentione, & rei depulſione. Quid liti conteſtatæ poteſtne renunciari? Aliud eſt enim liti renunciare, & rei in litem deductæ, ſeu cauſæ. Cauſa a lite ſejuncta eſt. 50 Expreſſo vel tacito pacto, ut ſit ſenſus: Non tantum re judicata, jurejurando & transactione litem finiri, *l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tertyll.* ſed & pacto. hujuſmodi renunciationes fiebant apud acta, *l.* 3. Ӯ. *de repudianda vel abſtinend. l.* 18. Ӯ. *de donat l.* 11. Ӯ. *ad l. Cornel. de falſis.* 51 Qui renunciat liti motæ, renunciare videtur tam inſtantiæ, quam juri in illud judicium deducto. Capel. Tholoſ. *deciſ.* 1. Luchi de Curt. *conſ.* 111. *n* 18. *inter conſ. diverſ.* Ripa *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. num.* 107. *ff. de acquir. poſſeſſ* Tiraq. *ad l. ſi unquam. num.* 203. in verb. *donatione.* Ӯ. *de revocandis donat.* Baldus poſtremo *hic* & *ad l.* 1 Ӯ. *ut lite pend.* Mod.
52 Quia partem pecuniæ re ipſa ſolviſti. 53 Quia pactum tibi factum eſt de non petenda altera parte. Pactum autem jure honorario, id eſt, a prætore defenditur. *l.* 7. §. 7. *ff. h. t.* 54 Perpetua exceptio perpetuam tollit actionem. 55 De non petendo.
56 Quæ facti ſubſidiaria eſt. 57 Scilicet quod remiſſum erat. Vid. Zanger *de except. part.* 3. *cap.* 15. *num.* 20. Anſ. 58 *Synopſ. Baſil. eod. cap.* 45. 1. Harmen. 5. §. 27. & ſtipulationes, *l.* 4. Ӯ. *de inutilibus ſtipulat.* 59 *l.* 7. §. 7. *ff. h. t.* Paul. 1. *ſent.* 1. §. 4. *l.* 30. Ӯ. *h. t. l. un.* §. 16 *C. de rei uxor. act.* 60 *Dict.* §. 4. *l.* 4. Ӯ. *de inutilibus ſtipulat. l.* 1. §. 7. *ff. depoſiti*, *l.* 14. §. 1. *ff. ſolut. matrim. l.* 26. *ff. de verb. oblig.* vid. *cap.* 58. *de regulis in* 6.

De creditore, qui successit debitori.

7. Idem A. Julio Maximo.

DEbitori tuo si [1] heres extitisti, actio, quam contra eum habuisti, adita hereditate confusa est. Sed si eam hereditatem, posteaquam in judicio obtinuisti, ei [2] tradidisti, quem sententia superaveras: ea conditione pactoque, *ut tam cæteris creditoribus* [3], *quam tibi* [4] *in eo, quod tibi deberetur, si* [5] *eam hereditatem non adisses, satisfaceret*, pacti conventionisque fides servanda est. quæ si non servatur, ex stipulatu [6], si modo pacto subjecta est, dabitur actio: [vel præscriptis [7] verbis, si stipulatio non intervenit.] PP. 3. Kalend. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De pecoribus partiariis.

8. Idem A. Mucatraulio [8].

SI pascenda [9] pecora partiaria [10] (id est, *ut fœtus eorum portionibus, quibus placuit, inter dominum & pastorem dividantur*) Apollinarem suscepisse probabitur: fidem pacto præstare per judicem compelletur [11]. PP. 4. Kalend. Octob. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De dolo.

9. Imp. ALEXAND. A. Dionysio.

CUm, posteaquam adversarius matris tuæ victus esset [12], matrem tuam circumvenerit [13], ut ei caveret *nullam se controversiam de servis moturam*, id pactum mala fide factum, irritum est: & cum ex ea conventione cum [14] matre tua agi cœperit, judex eam liberabit. PP. Prid. Idib. Sept. ALEXAND. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De dote, differentia legis, & pacti nudi.

10. Idem A. Nicæ.

LEgem [15], quam dixisti, cum dotem pro alumna dares, servari oportet. Nec obesse tibi poterit, quod dici solet, *ex* [16] *pacto actionem non nasci*: tunc [17] enim hoc jure utimur, cum pactum nudum est: alioquin cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea convenit: utilis est condictio. PP. 3. Kalend. Mart. ALBINO [18] & MAXIMO CONSS. 228.

De dote.

11. Idem A. Capitoni.

EX [19] conventione quidem, qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret [20], *Ut creditoribus, quibus fuerant prædia obligata, usuras solveret* [21]: actio tibi adversus eam competere non potest, etsi pactum in stipulationem deductum probetur. Sed si fundus æstimatus (ita ut pars instrumenti significat) in dotem datus est: ex vendito [22] actio, ut placitis stetur, competit [23]. PP. Non. Decemb. ipso A. III. & DIONE II. CONSS. 230.

De prioribus & posterioribus pactis.

12. Idem A. Flacillæ.

PActa [24] *novissima* [25] servari oportere, tam juris quam ipsius rei æquitas postulat. Quapropter si conventione, quæ præcessit, diversa pars usuram se non esse consensit, & maxime [26] si (ut proponis) id etiam apud acta Præsidis adseveravit: actionem, quæ super prima conventione fuerat, exercere non prohiberis. PP. 3. Kalend. Martii, AGRICOLA & CLEMENT. [27] CONSS. 231.

De contractibus bonæ fidei.

13. Imp. MAXIMINUS A. Mario.

IN bonæ fidei contractibus [28] ita demum ex pacto actio [29] competit [30], si [31] in continenti [32] fiat: Nam quod postea [33] placuit, id non petitionem, sed exceptionem parit. PP. 5. Idib. Januar. MAXIMINO A. & AFRICANO CONSS. 237.

De pacto pœnali & stipulatione subjecta.

14. Imp. GORDIANUS A. Cælio militi.

SI [34] pacto [35], quo pœnam adversarium tuum promisisse proponis, *si placito non stetisset* [36], stipulatio subjecta [37] est; ex stipulatu agens, vel [38] id, quod in conventionem devenerat, ut fiat, consequeris: vel pœnam stipulatione comprehensam more [39] judiciorum exiges: nam bona [40] adversarii tui in te transferri citra [41] solemnem ordinem frustra deprecaris. PP. Kalend. April. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De futura successione.

15. Impp. VALENT. [42] & GALLIEN. AA. & VALERIANUS Nobiliss. Cæs. Pactumeio.

PActum [43] quod dotali instrumento [44] comprehensum est, *Ut, si pater vita fungeretur, ex æqua* [45] *portione ea, quæ nubebat, cum fratre heres patris sui esset*: neque ullam [46] obligationem contrahere, neque libertatem [47] testamenti faciendi mulieris patri potuit auferre. PP. 10. Kalend. Martii, ÆMILIANO & BASSO CONSS. 267.

De precaria substitutione.

16. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Diaphanto.

CUm proponas, filios testamento scriptos heredes rogatos esse, *Ut* [48], *qui primus rebus humanis eximeretur, alteri portionem hereditatis restitueret*: quoniam precariam [49] substitutionem fratrum consensu [50] remissam adseris, fideicommissi persecutio cessat. PP. 4. Id. Feb. MAXIMO II. & AQUILIANO CONSS. 286.

De Scriptura.

17. Iidem AA. Deximacho.

PActum [51], quod bona fide interpositum docebitur, etsi scriptura [52]

---

1 *l.* 5. J. *de hered. action.* vid. *l.* 95. §. 2. *ff. de solutionibus.* 2 Id est, tertio alicui, puta heredi defuncti ab intestato & legitimo: qui forte testamentum injustum, aut falsum, aut inofficiosum dicebat. 3 Hereditariis scilicet. 4 Qui ejusdem hereditatis erat creditor. 5 i. e. Perinde ac si. Sit hæc hypothesis: solve quod ex hereditate Titii defuncti mihi debetur *Actio* Si quæ tibi actio competit, ea sublata est, siquidem semel defuncto successisti ex ejus testamento. aditione ejusmodi tuum debitum sublatum, confusione extinctum est, *l.* 95. §. 2. *ff. de solution Exceptio.* Hoc ita est, sed eandem hereditatem tibi restitui ea lege, ut mihi satisfaceres. *Replicatio.* Pacti fides servanda. *Decisio* Quæ actio eo nomine actori competat? dic *ut* J. *h. t.* 6 *l.* 14. J. *h. t.* 7 Stipulatio impedit præscriptis verbis actionem: quia stipulatio ipsa novatio est. 8 Mucatraulo. Cujac. adde *l.* 4. J. *de jure fisci.* 9 *l.* 13. §. 1. *ff. de præscript. verb.* 10 *Partiaria pecora* sunt, de quorum fœtu inter dominum, & pastorem certis portionibus dividendo convenit, *l.* 25. §. 6. *ff. locati.* Sed Hotomanus hic legit *Partiario* adverbialiter. 11 Ratio dubitandi hinc orta est, quod saltem non ex locatione teneretur, cum locationis merces regulariter in pecunia numerata consistat, *l.* 1. §. 9. *ff. depositi*, *l.* 5. §. 2. *ff. de præscript. verb.* sed neque ex societate, quia nulla hic pecoris societas est ratione dominii, *l.* 13. §. 1. *ff. de præscript. verb.* non etiam ex pacto, quod pactum nullam pariat actionem, *l.* 27. J. *de locato.* Quid juris? Donellus hic nudum esse pactum negat, cum sit adjunctum traditioni: Ait, hanc conventionem esse societatis. Hotomanus præscriptis verbis actionem dari putat *hic.* 12 Idque ipse sciret. 13 Ei persuadens nondum eam judicio vicisse: & nondum in ejus favorem rem judicatam fuisse. 14 Hic fingere sive constituere debemus, servos (de quibus agebatur) in potestate mulieris. 15 Sensus est: Rebus certa lege datis ex ea lege actionem dari. Vid. Cujac. 11. *observ.* 17. *in fin.* 16 Vide ad hanc sententiam Socin. *reg.* 9. 17 *l.* 7. §. 4. *ff. h. t. l.* 27. *in fin. infr. de locato*, *l.* 1. *infr. de pactis convent.* *l.* 5. *infr. de contrah. stipulat.* Paul. 2 *sent.* 14. *in fin.* 18 Balbino. 19 Hæc lex extat in *l.* 1. *infr. sine censu vel reliquis.* Goth. Hæc lex, ut & Gothofredus monet, iisdem fere verbis repetitur *infr. in l.* 1. *sine censu vel reliq.* sed est in eo diversitas: quod hæc lex loquitur de pactione facta de re privata, illa vero de re publica: nempe de tributis. Nota autem hic simulatus contractus quo pacto probetur, & Bartolum *hic.* Petrum de Anchor. *consil.* 2. & *consil.* 258. Bald. *consil* 118. 1. *col.* Feder. de Sen. *consil. ult.* Paulum de Castro *consil.* 19. Rom. *consil.* 202. Mod. 20 Tuo patri scilicet. 21 Ipsa noverca scil. Sit autem hæc hypothesis: Meus pater, idemque tuus maritus usuras a te debitas multis annis tuis creditoribus solvit: refunde: hæc *Actio.* Fundum ei dotalem dedi obstrictum supradictis usuris. Ad eum fructus ejus fundi pertinuerunt, onus itaque ejus sustinere debuit, *l.* 13. *ff. de impensis in res dotal.* hæc *Exceptio*, at *Replicatio.* Fundum dedisti quidem, sed æstimatum. Quæ dantur æstimata, dominium in accipientem transferunt: æstimatio namque locum venditionis obtinet, *l.* 3. *ff. locati*, *l.* 10. *in princ. ff. de jure dot.* Si quos itaque fructus ex eo percepit, ejus fuerunt, non tui. Ex re enim sua non tua percepit. Proinde cum usuras tuis creditoribus solverit, tuum negotium gessit, quo nomine teneri te æquum est, eo magis quod cum dictum fundum patri meo venderes, ita conventum est, ut debiti tui usuræ solverentur: nam venditor id præstare debet, quod in venditione se præstiturum promisit, *l.* 2. *l.* 6. §. *penult* *l.* 11. §. 1. *ff de act. empt. Replicatio.* Notum est jam quid judicari debeat. 22 Ex empto, Hotoman. *l.* 13. §. 19. *ff. de act. empt.* 23 Non competit, *l.* 1. *in fin* J. *sine censu vel reliq.* & male. 24 Ut & legata, *l.* 6. §. 2 *in fin. ff. de jure codic.* *l.* 12. §. 3. *ff. de legat.* 1. fideicommissa, *l.* 19 *infr. de fideicomm.* heredum institutiones. *l.* 16. *ff. de vulgar & pupill.* constitutiones Principum, *l. ult ff de const Princip* leges. unde illud XII. tabularum, Ut quodcunque postremum populus jussit, id jus ratumque sit. Liv. 7. & 9. vide *Hotoman.* 25 Id est, ultima: adde *l.* 3. *ff. de rescind. vendit.* adde *l.* 13. J. *de donat.* 26 Quod apud acta fit, violentius obligat quam quod privatim. Hinc colligunt Testamentum, quod alias septem testes exigit, donationem causa mortis, quæ alias quinque testes requirit, valere coram duobus apud Judicem, si apud acta insinuetur. Præsumi namque omnem metum & dolum abesse, ubi judex suum decretum interposuit. Vide Wurmserum 1. *pract.* 1. *obs.* 11. 27 Clementino. 28 De quibus vide §. 28. *Instit. de actionibus.* An idem est in stricti juris judiciis? Accurs. ait, *arg. l.* 27. *l.* 28. J. *h. t. l.* 40. *vers. Dicebam, ff. de reb. credit.* Idem confirmat Cujac. 10. *observ.* 34. Donellus vero negat pacta stricti juris judiciis (puta stipulatione & mutuo) adjecta parere actionem sive ante, sive post, sive in continenti, seu in ipsa traditione facta sint. Movetur, quod supra quam datum sit, re contrahi obligatio non possit. *l.* 17. *ff. h. t.* adde *l.* 9 J. *de non numerata pecunia.* quod pro omisso sit habendum, quidquid in stipulatione verbis expressum non est, *l.* 99. *in princ. ff. de verb. oblig.* Hinc sequi, pacta sui natura contractus stricti juris non ingredi, multo minus eos pacto informari. Si jus spectarum, posteriorem hanc sententiam veram puto: sin usum, sublata utpote hodie differentia contractuum stricti juris & bonæ fidei, prior vera dici potest. 29 Non propria: sed actio empti, si junctum est pactum emptioni: locati vero, si locationi: idem dicatur in similibus. 30 Id est, pactum in continenti adjectum format actionem. *l.* 7. §. 5. *ff. h. t.* 31 Adde 1. *Harm.* 9. §. 21. 32 Ex continenti, *l.* 7. §. 5. *vers. Sed hoc. ff. h. t.* seu tempore contractus, *l. pen.* J. *de pactis inter empt.* statim, *l.* 27. J. *h. t.* in ingressu contractus, *d.* §. 5. *vers. Idem Marcellus.* ἐν ἀρχῇ, 11. *Eclog.* 1. *cap.* 5. initio contractus, *l.* 5. J. *de pact. inter empt.* Id est, antequam contractus perficeretur, id est, nondum contractu perfecto, non post contractum jam perfectum cum nondum lex contractui data esset. 33 Pacta ex intervallo pariunt exceptionem. *Ex intervallo* fieri, est contractum subsequi, fieri μετὰ χρόνον, *Eclog dict loc.* re jam contracta, post contractum jam perfectum. 34 Si pacto subjecta sit pœnæ stipulatio, optio stipulatori datur, ut aut stipulatione utatur aut exceptione, si modo accepto ferat pœnam, deque ea non petenda cautionem interponat. 1. Harm. 9. §. 16. adde *eundem ibid* §. 10. 35 Pacto pœna promitti potest: at, peti non potest, nisi stipulatio sit subjecta. 36 Ad hujus legis declarationem vide Præpositum Sen. *in suis quæstionibus* 4 *casu* 5. *quæst.* Decium *ad l. legem. hoc tit* Alciatum *ad Rubr. de verbor oblig. n* 14. Dynum *ad Reg. Non est in mora. de Reg. jur. in* 6 Socin. Jun *ad l. Ita stipul. n.* 187. *ff. de verb oblig.* Mod. 37 Stipulatione pacto subjecta, non ex pacto quod antecessit stipulationem, sed ex stipulatione quæ subsecuta est agitur, *l.* 27. J. *h. t.* 38 Et res debita, & pœna ejus loco simul peti non potest. 39 *Mos judiciorum* quid? qui receptus in ipsis judiciis nec improbatus legibus 40 Quo jure nitebatur actor ad id postulandum? puto conventione pœnali, de qua hic agitur: Ut merito possis hinc colligere, neque pacto neque stipulatione fieri posse, ut creditor propria autoritate bona debitoris in se transferat, citra solemnem juris observationem, idque ea de causa constitutum, ne via fœneratoribus pateat. In hac quæstione lex hæc tota prorsus occupata est. 41 Id est, non servato juris ordine, cum nulla sententia præcesserit, *l.* 58. *ff. de re judicata.* 42 Γε. *Valerianus.* 43 Adde *l. pactum dotal.* 4. *infr. de pact. convent.* *l.* 3. *infr. de collat.* *l. ult. ff. de suis & legitim.* 44 Pactum hoc vestitum est litteris. 45 Huc res redit: An quis hereditatem suam contractu inter vivos, puta dotis vel societatis omnium bonorum, in aliquem, præsertim in liberos, deferre possit? vel ita: An successiones pactis vel stipulationibus possint obstringi? Negatur *ut hic.* & *l.* 5. J. *de pactis conventis.* *l.* 4. *infr. de inutil. stip.* Contrarium extat in *l. ult.* J. *h. t. ibi. nisi ipse forte.* Idem quoque negat Leonis *const.* 19. sed & praxis teste Masuerio: & ita judicatum fuisse in Senatu Tholozano & Parisiensi Paponius retulit 20. *Arrest.* 2. *Arrest.* 1. Atqui hoc admisso licita bonorum omnium donatio fuerit, & ea concessa, libertas testandi tolletur, quam tolli jus non patitur. J. *h. t.*? Respondeo, libertatem non tolli, sed restringi: ut mox dicetur plenius. 46 Hoc non servatur, ut paulo ante diximus. 47 Donatio omnium bonorum, puta præsentium & futurorum, non valere hinc colligunt. *arg. l. stipulatio hoc modo concepta.* 61. *ff. de verb. oblig.* sive testamento fiat hujusmodi donatio, sive contractu. vide Clarum 4. *sent.* §. *donatio.* & Socinum *regula* 108. Non idem est si quis donavit bona sua, vel omnia bona sua mobilia & immobilia. His enim casibus tenet donatio, quia libertatem de bonis futuris testandi sibi non abstulit, sed ea sibi excepisse præsumitur: Quid si alieno meam hereditatem donavi? non valet donatio: hoc enim genere testandi facultatem mihi abstuli, quod jus non patitur. Bart. *l. ult.* J. *h. t.* Clarus *d. loco.* Quid si donavi tibi omnia mea bona, & usumfructum eorum mihi excepi, ut de eo non possim testari? Non valet donatio. Nam ut donatio omnium bonorum valeat, oportet ut quod donator sibi reservat, ejus conditionis sit, ut de eo testari possit. de quo Clarus 4. *sent.* §. *donatio. q.* 19. Et hæc regula ita vera est, ut donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum non possit confirmari juramento. Roland. a Vall. 1. *cons.* 39. *num.* 1. 2. Goth. Negat Chassan. *Rubric.* 7. §. 12. *verb. s'il ne luy c'est expressement, num.* 5. *usque ad num.* 11. Tholosan. *decis.* 454. & 455. adde Alciat. *h. l.* Ans. 48 Adde *l.* 1. J. *h. t.* 49 Precaria substitutio mutuo consensu remitti potest. *l.* 11. J. *h. t.* potest etiam remitti, non mutuo, *l.* 1. J. *h. t* & breviter: Spes futuræ successionis, sci. fideicommissum sub conditione relictum, pendente conditione pacto remitti potest, si causa subsit. 50 Solemni tamen. vix enim in Jurisconsultorum libris ulla renunciatio hereditatis reperietur, nisi formalibus & dis[illegible] verbis expressa, *ut hic*, & *l.* 2. 3. & 4 J. *de transact.* vide Hotom. *consil.* 8 51 *Synops. Basil. h. t c.* 58. 52 Pactum non requirit scripturam ut hic 1. *Harm.* 9 §. 8 ut & divisio hereditatis, *l.* 21. J. *h. t l.* 5. J. *de transf.* vide *l.* 9. J. *de fide instr* pignus vide *l.* 4. *infr. de fide instr.* venditio *l.* 10. *infr. de fide inst* *l.* 3. *infr. de fide & jure hastæ.* locatio. *l.* 24 J. *de locato.* nuptiæ. *l.* 9 J. *de nuptiis.* emancipatio. *l.* 11 *infr. de fide inst.* pignus, hypotheca. *l.* 4. *ff. de pignorib.* *l.* 4. J. *de fide inst.* Usurarum stipulatio *l.* 1. J. *de usuris.* societas. *l.* 4. J. *pro socio.* & generaliter, Scriptura in nullo actu requiritur. *Nov* 73. *c.* 8. Eos tamen excipe, in quibus scriptura more ac solennitate, vel partium conventione necessario requiritur. vide *l.* 17 J. *de fid. inst.* velut in testamento scripto. *l.* 21. J. *de testamentis.* emphyteusi, *l.* 1. J. *de jure emphyteutico.* literarum obligatione: sententia definitiva. *l.* 2. J. *de sent. ex periculo.* in legitimandis per matrimonium liberis in concubinatu susceptis. *l.* 10. 11.

non existente: tamen, si aliis probationibus rei [1] gestæ veritas comprobari potest, Præses provinciæ secundum jus custodiri efficiet. PP. 9. Kalend. Jul. iisdem Conss. quibus supra 286.

De parte accepta ab uno ex correis debendi.

18. Iidem AA. Julio & Æmilio.

SI creditores vestros ex parte debiti admisisse quemquam vestrum pro [2] sua persona solventem probaveritis: aditus Rector provinciæ, pro sua gravitate, ne alter pro altero exigatur, providebit. PP. 7. Idib. Jan. DIOCLETIANO III. & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

De futura successione.

19. Iidem AA. Victoriano militi.

LIcet [3] inter privatos [4] hujusmodi scriptum, quo comprehenditur, *Ut is qui supervixerit* [5], *alterius rebus potiatur*, ne donationis quidem mortis causa gestæ efficaciter speciem ostendat: tamen cum voluntas militum, quæ super ultimo vitæ spiritu, deque familiaris rei decreto quoquomodo contemplatione mortis in scripturam deducitur, vim postremi judicii obtineat: proponasque te ac fratrem tuum ad [6] discrimen prælii pergentes ob communem mortis fortunam invicem [7] esse pactos, *ut ad eum, qui superstes fuisset, res ejus, cui casus finem vitæ attulisset, pertinerent*: existente conditione intelligitur [8] ex fratris tui judicio, (quod principalium constitutionum prompto favore firmatur) etiam rerum ejus compendium ad te delatum esse. PP. 15. Kal. Decemb. *Sirmii*, ipsis XV. & III. AA. CONSS. [9].

De rerum dominio.

20. Iidem AA. & CC. Martiali.

TRaditionibus [10] & usucapionibus [11] dominia [12] rerum, non [13] nudis [14] pactis transferuntur [15]. PP. Kalend. Januar. ipsis V. & IV. AA. CC. CONSS. 293.

De divisione & transactione.

21. Iidem AA. & CC. Eusebio.

CUm proponas, inter vos sine [16] scriptura placuisse *fratrum tuorum successiones æquis ex partibus dividi*, & transactionis causa probari possit hanc intercessisse conventionem: exceptione [17] te tueri potes, si possides: Quod si adversarius tuus teneat [18]: ex hoc placito nullam actionem natam esse [19], si tibi stipulatione non prospexisti, debes intelligere: nec adversario tuo transactione uti [20] concedendum est, nisi [21] ea quæ placita sunt [22], adimplere paratus sit. PP. Kal. Maji, FAUSTO II. & GALLO CONSS. 298.

De tutoribus & curatoribus.

22. Iidem AA. & CC. Archelao.

PActum curatoris [23] *recipere minorem quantitatem* paciscentis, adultæ ætatis suffragium, ne noceat, efficiet: tutores [24] enim & curatores exigentes pupillis & adultis debitum, non etiam remittentes [25] præstant obligationis liberationem. PP. 18. Kal. Decemb. *Sirmii*, ipsis VII. & VI. AA. CONSS. 299.

De filio.

23. Iidem AA. & CC. Honorato.

FIlius [26] paciscendo [27], aut debitum accipiendo: nihil detrahit patris obligationi. PP. 17. Kal. Dec. *Sirmii*, ipsis VII. & VI. AA. CONSS. 299.

An pactum cum quibusdam factum aliis prosit.

24. Iidem AA. & CC. Dominæ.

SI actionem legati, vel fideicommissi, quam adversus heredes mariti [28] quondam tui habuisti, te adfectione [29] heredum aliis remisisse probetur, exceptionem pacti contra debitores [30] instituenti actiones, nocere tibi minime posse intelligis [31]. PP. 18. Kalend. Januar. *Sirmii*, CC. III. CONSS. 300.

De pactionibus debitorum.

25. Iidem AA. & CC. Euhemero.

DEbitorum pactionibus [32], creditorum petitio nec tolli, nec mutari potest. S. 4. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. III. CONSS. 300.

De pacto successorum debitoris.

26. Iidem AA. & CC. Corneliæ.

PActo successorum debitoris ex lege [33] duodecim tabularum æs alienum hereditarium pro portionibus quæsitis singulis ipso jure divisum, in solidum unum obligare creditori non potest: Quod & in honorario succedentibus jure locum habet. De chirographis itaque communibus exhibendis coheredem, vel non perfectis in divisione placitis convenire, quanti tua interest, potes. PP. III. Id. Octob. *Variani*, CC. CONSS. *

De stipulatione pactum confirmante.

27. Iidem AA. & CC. Aurelio Chresimo.

PEtens ex stipulatione, quæ placiti servandi causa secuta [34] est: seu antecessit [35] pactum [36], seu post statim interpositum sit, recte secundum se ferri sententiam postulat. S. 6. Idib. Novemb. *Heraclea*, CC. CONSS. *

vers. Sufficiat. infr. de natural. liber. in nuptiis Senatorum & honestiorum personarum. *Nov.* 74. *c.* 4. idem in hypotheca mutui, ad emendæ militiæ casum, *Nov.* 97. *c.* 4. vel si jus πρωτοπραξίας, seu prior in hypotheca esse affectat. *Novell.* 136. *c.* 3. *l. scriptura.* 11. *infr. qui potiores*: in arbitrii homologatione. *l.* 4. *in fin. l.* 6. *J. de arb.* in contestatione non numeratæ pecuniæ. *l.* 14. §. 4. *J. de non num. Novell.* 100. *c.* 1. §. 1. *vers. Contestationem.* in emancipatione. *l.* 2. *l. ult. J. de emancip.* in adoptione. *l. ult. J. de adopt.* vide Speculatorem *tit. de inst. edit.* §. *restat autem. vers. Azo vero*; Ferrariensem *in forma productionis testamenti* 13 *in verbo, coram.*

1 Τοῦ πράτου, *Synopsis*, id est, venditoris aut rei venditæ. 2 Si uni ex correis debendi sit pro sua persona liberatio, tacite videtur creditor cum eo pactus, *ne pro suorum correorum personis conveniatur*: futurum alioqui, ut si non ea formula liberatus sit, ob reliquos possit conveniri. *l.* 2. 3. *J. de duobus reis.* Goth. Si alter ex duobus reis portionem suam solvat, an & quatenus inde obligationis divisio inducatur, ita ut is pro rata alterius amplius conveniri non possit: Vid. Donell. Gilken. Pac. Purpurat. Thoming. *decis.* 47. Hartmann Pistor *quæst.* 9. Ronchegal in *l. ubi duo. ff. de duob. reis.* Leonin. *emendat. lib.* 5. *c.* 1. *num* 8. Ans. 3 *Synops. Basil. n. t. c.* 60. 1. Harm. 9. §. 30. & 1. *tit.* 16. §. 6. 4 Puta paganos, non milites. 5 Adi Socinum Jun. *cons.* 143. *n.* 46. *lib.* 1. Forcatulum *Necyomant. dialog.* 55. *n.* 6. & Sarmientum *lib.* 2. *select. c.* 5. Mod. 6 Ἐπὶ παράταξιν, ubi in aciem prodeunt. *Synops. Harmenop.* 7 Non valet conventio inter duos facta de mutua successione. *l.* 4. *J. de inutilibus stip.* (eam Græci vocant ἀλληλοκληρονομίαν) vide 1. *Harm.* 9. περὶ ἀλληλοκληρονομίας. nisi inter commilitones. *ut hic. &* *l.* 4. *J. de inutil. stipul.* in ipso procinctu, ἐπὶ παράταξιν ἐξιόντας, 21. *Eclog.* 1. *c.* 60. Harm. *d. loco.* non valet inter virum & uxorem. vide Cujac. 16. *obs.* 39. & *ad l.* 20. *ff. de verb. obl.* Valebit ergo hujusmodi conventio inter solos milites? Papinius 20. *Arrest.* 2. *Arrest.* 1. ait, usu hodie receptum esse in Gallia, præsertim inter nobiles, ut in societate omnium bonorum alter alterum heredem possit instituere: Hotomanus *consil.* 1. scribit, hujusmodi donationes inter vivos reciproce factas valere: præsertim, ut familiæ conserventur, vel si inter cognatos & agnatos fiunt. *fol.* 7. & *fol.* 48. & *seq.* Idem ex communi opinione refert, hanc legem ad paganos extendi communi omnium gentium usu. Hujusmodi confraternitatem in Germania initam & contractam ann. 1373. inter Ducem Saxoniæ & Landgravium Hassiæ: & alium diverso tempore inter Ducem Saxoniæ & Marchionem Brandenburgensem: & in Gallia quoque talem donationem initam inter Dominos d'Alegre: in Italia inter Dominos de Molza, & breviter passim valere hujusmodi conventiones refert Cynus, Bald. Castrens. Salicet. ad *l. si pater* 5. *J. de inoff.* Hippolytus *singulari* 150. & 333. Tiraquell. ad *l. si unquam. num.* 10. 11. *J. de revocandis donat.* Mynsinger. 2. *obs.* 33. Dixi ad *l.* 5. *J. de pactis conventis.* 8 Imo pactum mutuæ successionis non valet. *l.* 70. *ff. de hered. instit.* 9 Γρ. ipsis IV. & III. AA. Coss. id est, A. D. 290. 10 Subint. factis a domino ex justa causa: idque jure gentium. *l.* 2. *J. de crimine stellionatus, l.* 7. *in fin. ff. pro emptore.* 11. *Ecl.* 1. *c.* 61. Ulp. 7. *l.* 9. *J. de donationibus inter virum & uxorem*, *l.* 13. *J. de distract. pign.* id est, traditione eaque non nuda. Nuda non est quæ causam habet ac titulum non quemvis, sed alienationis causam continentem. *l.* 31. *ff. de adquir. rer. dom.* E contrario, solus titulus dominium non transfert, nisi sequatur traditio, *l.* 15. *J. de rei vindicat.* Ad hæc, Traditio non fit cujusvis rei. *l.* 70. *ff. de contr. empt. l.* 83. §. 5. *ff. de verb. obl. l.* 182. *ff. de reg.* §. 8. *Inst. de rer. divis.* a quavis persona. *l.* 1. *ff. de fundo dotali. l.* 22. *J. de admin. tut. Novell. de non alienandis reb. Ecclesiast.* 7. *c.* 1. & 120. *c.* 7. §. 1. adde *casum legis* 3. *S. h. t.* aut quavis forma, de qua dicam ad *l.* 2. *J. de acquir. & retin. poss.* Effectus traditionis est, In adquirendo dominio tempus traditionis magis considerari quam titulos: qua de re dicetur ad *l.* 15. *J. de rei vindic.* Illud interim adjiciendum, quibusdam casibus dominium transferri & ad nos redire sine traditione: qua de re quoque dicetur *ad l.* 6. *J. quando dies leg.* 11 Si traditio facta sit a non domino, idque fit jure civili. vide *l.* 3. *ff. de usurpat. & usucap.* de quibus dicam *infr. de usucapion. transformanda.* Hinc colligunt, Directum dominium præscriptione non transferri, sed utile tantum dominium de quo vide Socinum *reg.* 97. 12 *Dominium*, est jus de re corporali perfecte disponendi, nisi lex obstet: estque unicum numero & substantia. *l.* 14. §. 2. *ff. de except. rei jud.* habet tamen qualitates diversas. hinc directum, utile, vel quasi dominium. Utile interdum concurrit cum directo ut in Emphyteuta, aut ei repugnat, vide Ferrariensem *in forma libelli actionis realis*, 2. *in verbo jure dominii vel q.* 9. 13 Οὐ μὴν διὰ ψιλῶν συμφώνων, i. e. non nudo pacto, *Synopsis d. c.* 60. οὐ μόνον ψιλοῖς συμφώνοις. *ibid. c.* περὶ ψιλῆς ἐπαγγελίας, *c.* 69. id est, non nudis tantum pactis. 14 *Nuda pacta* hic intellige quæ traditione destituuntur: nuda. ut in *l.* 1. *ff. de pign. act.* §. 44. *Inst. de rer. divis. l.* 8. *J. de action. empt.* Pacta an obligationes dixeris, nihil interest. *l.* 3. *ff. de obligat. & action.* Goth. Quia usus legis hujus latissime patet, ne pigeat ut plenius eam intelligas, adire Duarenum *commentario de pactis* [illegible] 38. Contium *lib.* 1. *disput. cap.* 8. Zonnettum *rerum quotidianarum cap.* 1. Gomesium *tom.* 2. *variar. resolut. c.* 2. *num.* 5. *in fin.* Decium *ad l. legem. hoc tit.* Tiraquell. *in tract. de utroque retract.* 2. *part.* §. 1. *gloss.* 7. *num.* 6. & 12. Jasonem *ad l. civitas. num.* 6. *ff. si certum pet. & ad l. quotiens. J. de rei vind.* Corn. *cons.* 237. *num.* 2. 3. & 9. *vol.* 1. Socin. *Reg.* 97. Bartolum postremo *ad l.* 1. & *ad l.* 3. *ex contrario. ff. de acquir. possess.* & *ad l. a Titio ff. de furt.* itemque *ad l. si tibi homo.* §. *cum servus. ff. de leg.* 3. Mod.

15 Transferuntur etiam aliis modis. Sunt enim alii modi transferendi dominii, quam traditio & usucapio. vid. *l. ult. infr. quando dies legat.* sed hi modi, de quibus hac constitutione traditur, usitatiores sunt aliis. Verum quæri potest, cur non dominia pactis transferuntur? Dic, quia rerum dominia a naturali possessione cœperunt. vide Cujac. *ad l.* 1. *infr. de usucap.* adde *l. obligationum.* 3. *ff. de oblig. & action.* 16 Vide *l.* 17. *S. h. t. l.* 9. *infr. de fide instrum.* Divisio fit interdum instrumentis interpositis. *l.* 35. *ff. h. t.* 17 Possidenti ex causa transactionis justa competit exceptio. 18 *l.* 36. *J. famil. ercisc.* 19 Nullum enim intervenit præter conventionem negotium, ex quo actio dari possit: quod tamen intervenit *in l. cum mota. infr. de Trans.* unde constat leges has contrarias non esse. *Mod.* 20 Cur ita? vid. *l.* 45. *ff. h. t.* 21 Cum effectu fuil *l.* 28. *infr. de transact.* Nemo mihi imputare potest, sibi promissum non servari, quando primus ipse promissum non servat. vide *c.* 75. *de reg. in* 6. Adversario fidem contractus servare non cogimur, si eam ipsemet non servavit: fides frangenti non servatur: sed nec juramentum, (cui inest tacita conditio, *si ipse fidem servaverit*) quia pœna non committitur ei, qui hac de causa recusavit contractum servare. vide *l. ult. infr. de non numerata pecunia*, *l.* 14. *ff. pro socio.* Quin quod magis est, ad pœnam contra adversarium potest agere. Plura vide apud Rolandum a Valle 1. *consil.* 57. *num.* 19 *ad* 24. Socinum *regula* 149. Fidem frangenti fides frangatur eidem. 22 Vide *l. si convenerit. ff. pro soc.* & *c. pervenit. de jurejur. c. infidelis.* 26. *q.* 2. fallit tamen hoc, ut per Socinum *Reg.* 293. adi & Tiraq. *in legibus connubialibus part.* 13. *n.* 42. Mod. 23 Idem in patre, qui in præjudicium filii renunciare successioni & hereditati 1200. aureorum, pro summa mille aureorum non potest. *l.* 11. *infr. de jure deliberandi. l.* 26. *infr. de fideicomm. l.* 10. *ff. de transactionib.* vide Hotom. *consilio* 8. 24 Tutoribus pupilli debitum exigere concessum est: at non remittere. *l.* 28. §. 1. *ff. h. t.* donare, diminuendi causa transigere *l.* 46. *in fin. ff. l.* 28. §. 5. *infr. de admin. tut.* pupillum spoliare, *l.* 7. §. 3. *ff. pro emptore*: deteriorem ejus conditionem facere, *l.* 15. 28. §. 1. *ff. hoc tit.* 25 Imo remittere possunt: sunt enim dominorum vice *l.* 56. §. 4. *ff. de furtis.* & *l.* 157. *ff. de reg. jur.* Solve: Sunt domini loco, cum pupillum non spoliant. dicta autem lex 56. agit de transactione litis dubiæ, cujus eventus dubius ac incertus pupillo oneri esse poterat. 26 Adde *l.* 4. *infr. si aliena res pignori*, *l.* 30. *ff. h. t. l.* 22. *ff. de solut. & liber.* Idem in affini vel quasi sine mandato. vide Bald. *hic.* 27 Id est, pactum debitoris patris faciens de non petendo. Quid si alimentorum, vel etiam valetudinis causa, vel ut studiis liberalibus erudiretur, vel ut legatione fungeretur, mutuum accepit, num illis casibus pater obligabitur? Sic sane. Hoc ex pietate paterna colligimus. vide *l.* 5. *infr. ad SC. Macedonianum*, & ipsa necessitate. Nemo enim vento vivere potuisse intelligitur. *l.* 2. *in fin. J. de aliment. pupill.* 28 Maritus uxori legare & fideicommittere potest. 29 Id est, si probaveris te legata remisisse aliis quam veris heredibus, vel si cum tibi mens ea fuisset legata remittendi veris heredibus, tu opinatis ac falsis remiseris: tale pactum veris heredibus non proderit. Cur ita? quia speciali quadam priorum affectione potuisti legatum remittere veris heredibus tibi ignotis, nullaque affectione tibi conjunctis, aut forte inimicis. 30 Id est, contra veros heredes 31 Unde? superius dixi. 32 Quantumvis debitores inter se paciscantur, creditori nihil deperit. *l.* 39. *ff. de negot. gest.* 33 Sensus est: Lege 12. tabularum singuli heredes pro portionibus, quæ eis sunt quæsitæ, *l.* 1. *in fin. infr. si cert. pet.* tenentur. Quid si coheredi suo alicui reliqui coheredes onus æris alieni dissolvendi injunxerint, ea lege, ut vicissim nomina hereditaria (chirographis ei traditis) exigat? possunt inter se quidem ita pacisci: non tamen in creditorum necem & fraudem. *l.* 3. *ff. familiæ ercisc.* Quid si heres ille creditoribus non solvit? coheredes in eum agent, partim de chirographis communibus exhibendis, partim in id, quod sua interest. 34 Hic agitur de stipulatione pactum subsequente: ideoque male hinc colligunt, pactum ex continenti adjectum stipulationi inesse ex parte actoris. Hotom. tamen hic legit *facta.* 35 Id est, si in instrumento (*pactum* enim hic sumi oportet pro instrumento pactum continente) pacti narratio stipulationem subsequitur, vel pactum. Quod ut intelligatur, sciendum est eam esse naturam stipulationis & pacti, ut pactum stipulationem interdum subsequatur. Stipulatio pacto adjecta obligat, at non e converso. At si scripturæ seu instrumenti ordinem intuebimur, pacti narratio, & antecedere, & subsequi stipulationis narrationem poterit. Natura igitur pactum stipulationem non potest subsequi, sed scriptura. vid. Donellum *hic* & Cujac. 10. *observ.* 24. In eo tamen sunt diversi, quemadmodum & Hotom. Cujacius *d. loco in medio & fine.* pactum stipulationi adjici posse in continenti tantum ait: idque in solam utilitatem rei, non actoris: Hotomanus vero *q. Illustr.* 34. *fol.* 243. scribit, pactum confestim adpositum contractui stricti juris in adminiculis inesse ex parte actoris, ex intervallo ex parte rei. Donell. vero, utrovis modo, id est, sive ante, sive post adjici inutiliter pro actore existimat *ad l.* 13. *supr. h. t. n.* 33. 36 Alciatus *l.* 5. *paradox. c.* 2. Forcatulus *dialog. necyomant.* 90. *num.* 5. Torn. *ad rubr. de verb. obl. num.* 34. & 51. Fern. *ad l. pacta conventa. ff. de contrah. empt.* 2. *c. num.* 30. Mod.

Si certis annis quod convenerat, datum fuerit.

28. Iidem AA. & CC. Leontio.

SI certis [1] annis, quod [2] nudo [3] pacto convenerat, datum fuerit; ad præſtandum in poſterum indebitum ſolutum obligare non potuit eum, qui pactum fecit [4], niſi placitis ſtipulatio interceſſerit. S. 3. Non. Decemb. *Burtodixi*, ipſis VIII. & VII. AA. CONSS. 303.

De fori præſcriptione, & juris ſui renunciatione.

29. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis in [5] conſcribendo inſtrumento ſeſe confeſſus fuerit, *non* [6] *uſurum fori* [7] *præſcriptione* [8] *propter* [9] *cingulum militiæ* [10] *ſuæ, vel dignitatis* [11], *vel etiam ſacerdotii* [12] *prærogativam*, licet antea dubitabatur [13], ſi [14] oporteret eandem ſcripturam tenere: & eum, qui hoc pactus eſt, non debere adverſus ſuam conventionem venire: vel licentiam ei præſtare, diſcedere quidem ab ſcriptura, ſuo autem jure uti: ſancimus [15], Nemini licere adverſus pacta ſua venire, & contrahentes decipere: Si [16] enim & ipſo Prætoris Edicto [17], *Pacta conventa, quæ neque contra leges, neque dolo malo inita ſunt, omnimodo obſervanda ſunt:* quare & in hac [18] cauſa pacta non [19] valeant: cum [20] alia ſit regula [21] juris antiqui, *omnes* [22] *licentiam habere, his, quæ pro ſe introducta ſunt, renunciare?* Omnes [23] itaque Judices noſtri hoc in litibus obſervent: & hujusmodi obſervatio, & ad pedaneos [24] judices, & ad compromiſſarios, & arbitros electos perveniat: ſcituri, quod ſi neglexerint, etiam litem [25] ſuam facere intelligantur. Dat. Kal. Septemb. *Conſtantinop.* Poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

Pactum de hereditate viventis.

30. Idem A. Joanni P. P.

DE quæſtione tali a Cæſarienſi [26] advocatione interrogati ſumus: Duabus vel pluribus perſonis ſpes alienæ hereditatis fuerat ex cognatione forte ad eos devolvendæ: pactaque inter eos initia ſunt pro [27] adventura hereditate, quibus ſpecialiter declarabatur, *Si ille mortuus fuerit, & hereditas ad eos pervenerit, certos modos in eadem hereditate obſervari:* vel, *ſi forte ad quoſdam ex his hereditatis commodum pervenerit, certas pactiones evenire.* Et dubitabatur, ſi [28] hujusmodi pacta ſervari oporteret. Faciebat autem eis quæſtionem, quia adhuc ſuperſtite eo, de cujus hereditate ſperabatur, hujusmodi pactio proceſſit: & quia non ſunt ita confecta, quaſi omnimodo hereditate ad eos perventura, ſed ſub duabus conditionibus compoſita ſunt, *ſi ille mortuus fuerit, & ſi ad hereditatem vocentur hi, qui hujusmodi pactionem fecerunt.* Sed nobis omnes hujusmodi pactiones odioſæ eſſe videntur [29], & plenæ triſtiſſimi & periculoſi eventus: Quare enim, quodam vivente [30] & ignorante de rebus ejus quidam paciſcentes conveniunt? Secundum veteres [31] itaque regulas ſancimus, *Omnimodo hujusmodi pacta, quæ contra bonos* [32] *mores inita ſunt, repelli*, & nihil ex his pactionibus obſervari: niſi ipſe forte, de cujus hereditate pactum eſt, voluntatem [33] ſuam eis accommodaverit, & in ea usque ad extremum vitæ ſuæ ſpatium perſeveraverit: tunc etenim ſublata acerbiſſima ſpe, licebit eis illo ſciente [34] & jubente hujusmodi pactiones ſervare: Quod etiam anterioribus [legibus &] conſtitutionibus [35] non erat incognitum, licet a nobis clarius eſt introductum. † Jubemus etenim, neque donationes talium rerum, neque hypothecas penitus eſſe admittendas, neque alium quemquam contractum: cum in alienis [36] rebus contra domini voluntatem aliquid fieri, vel paciſci, ſecta temporum noſtrorum non patiatur. Dat. Kal. Novemb. *Conſtantinopoli*, poſt Conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. IV.

DE TRANSACTIONIBUS [37].

De pactione vel transactione facta cum quibusdam ex tutoribus vel curatoribus.

1. Imp. ANTONINUS A. Celerio.

NEque pactio, neque transactio cum quibusdam ex curatoribus [38] ſive tutoribus facta, auxilio cæteris eſt in his, quæ ſeparatim communiterve geſſerunt, vel gerere [39] debuerunt. Cum igitur tres curatores habueris, & cum duobus [40] ex his transegeris: tertium convenire non [41] prohiberis. Dat. Kal. Maji, GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

De metu litis.

2. Idem A. Luctatio.

CUm te proponas cum ſorore tua de hereditate tranſegiſſe, & ideo *certam pecuniam ei te debere* caviſſe: etſi [42] nulla [43] fuiſſet quæſtio hereditatis, tamen propter timorem [44] litis transactione interpoſita, pecunia [45] recte cauta intelligitur: ex qua cauſa ſi fiſco ſolviſſes [46], repetere [47] non poſſes: & ſi non [48] ſolviſſes, tamen jure convenireris. PP. 3. Id. Aug. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De actione adminiſtratæ curæ.

3. Imp. ALEXAND. A. Tulliæ.

AGe cum Geminiano [49], quod pater ejus curator tibi datus negotia tua geſſerit: & ſi apud judicem negabit ſe hac actione teneri, quoniam [50] transactio & [51] Aquiliana ſtipulatio [52] interpoſita eſt: judex contemplatione [53] judicii quod bonæ [54] fidei eſt, quæret, de quanta pecunia nominatim transactum ſit; &, ſi apparuerit de minore transactum [55], quantam pecuniam reliquam ex adminiſtratione curæ deberi probatum fuerit, ſolvere eum jubebit [56], quod non in ſtipulationem Aquilianam obligationis jure tantum deductum eſt, quanta erat quantitas pecuniæ, quæ debebatur. Dat. Prid. Idib. Auguſt. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

4. Idem A. Numidio.

ACtione adminiſtratæ curæ ab eo, qui legitimæ ætatis annos complevit, in Aquilianam ſtipulationem deducta, & per [57] acceptilationem extincta, nullam [58] aliam ſupereſſe [59], niſi de dolo intra [60] conceſſa tempora [61]

1 Non, ſi quis quid præſtat ſæpius, ideo conſentire intelligitur, ſeque in id obligare, ut idem in perpetuum præſtet deinceps. *Donel.* vel ita: Onus perpetuæ præſtationis pacto vel ſtipulatione aliquot annorum præſtatione acquiri non poteſt, ſed ſtipulatione, *l. 7. infr. de uſuris. l. 31. ff. de oper. libert.* vel ita, Rei indebitæ per aliquot annos præſtatio non obligat ad perpetuam præſtationem, niſi præſtatio uniformiter continuata eſt, ut debita (quod hic ceſſat) & tempore immemoriali: quo caſu non eſt neceſſe allegare, vel probare aliam cauſam, quia tanti temporis obſervatio habet vim conſtituti: ubi conſtat de præſtatione cauſali, ſufficiunt decem continuorum annorum præſtationes, & ita intellige *l. 6. ff. de uſuris:* ne alioquin cum hac diſſideat. adde *l. 1. infr. de agricolis & cenſitis* vid. Molinæum *in tract. de uſuris, quæſt. 19. n. 200. infr. quæſt. 20. n. 205.* Triennii tamen tempus in caſu *l. 1. infr. de fideicommiſſis.* ſufficit: ut & in reliquis præſtationibus quæ cauſam evidentem habent. 2 Puta quinquaginta aureos. *Synopſ. Baſil. 11. tit. 1. c.* περὶ ψιλῆς ἐπαγγελίας *76.* 3 Χωρὶς ἐπερωτήσεως, ſine ſtipulatione, *Synopſ. Baſil. eod.* 4 Adi præter cæteros Coraſium *lib. 3. miſcell. c. 15.* Molinæum *ad conſuet. Pariſ. tit. 1. §. 7. gl. 1. num.* 19. Pileum *q. 21. & 84.* Berojum *q. 14.* Mod. 5 Id eſt, ſi quis in ipſo contractu, aut in continenti contractus. Ex cujusmodi pacto jure civili naſcitur actio: jure prætorio exceptio & replicatio. 6 Vide ad hunc locum Socinum *reg.* 339. Goth. Quatenus quis renunciare poſſit favori ſuo, & legi prohibitoriæ, docebunt te Tiraquellus *in tract. le mort ſaiſit le vif. 7. part. 1. declar. num. 1. & 4.* Chaſſaneus *in Cat. glor. mund. 7. part. 13. conſid.* Marſilius *ſing.* 361. Felinus *ad cap. cæterum. num 10 cum ſeq. de Reſcript. & ad cap. cum acceſſiſſent. num. 4. de conſt.* Socinus Jun. *conſ. 17. col. 2. num. 1.* Guterius 1. *part. reſol. c. 28. num.* 8. Mod. 7 Foro quisque in ſuo conveniendus. Forum peculiare ſortimur ratione militiæ, dignitatis, ſacerdotii. Si alio loco convenimur, competit nobis exceptio. De exceptionibus declinatoriis adverſus jurisdictionem, vide Oldendorp. *c. 6. Enchiridii. except. 7.* 8 Id eſt, exceptione. Porro fori præſcriptioni renunciat, qui hoc adverſario largitur, ubi conventus ab eo fuerit, ſe ad ſuum forum vel judicem ſuum litem non revocaturum: majus eſt expreſſe conſentire in quemvis judicem, quam ſimpliciter polliceri, ſe ad eum judicem non iturum, ad quem jure poſſit revocare. Priore caſu in quemvis judicem conſentitur: poſteriore, non conſentitur, ſed in eos tantum, quos judices jure communi haberes, ſi miles non eſſes. Itaque in hac hypotheſi, tametſi miles non poſſit revocare adverſarium ad judices privilegio datos, non ad quosvis tamen trahetur ab adverſario, ſed ad eos tantum, quorum eſſet jurisdictio, ſi donatus privilegio non fuiſſet. 9 Id eſt, occaſione militum &c. Fori præſcriptio, ſeu exceptio tribus ex cauſis hic competit, propter militiam, dignitatem, ſacerdotium: igitur militi, magiſtratui, & ſacerdoti competit. 10 Milites apud magiſtrum militum. *l. pen. infr. de jurisd. omnium jud.* Clerici apud Præſidem in provinciis, apud P. prætorio in urbe conveniri poſſunt. *l. 31. C. de epiſc. audient.* 11 Vid. *l. 7. C. de jurisd.* 12 *l. 51. C. de epiſcopis & cleric. Nov. 136. c. 1.* 13 Forte ex *l. ſi convenerit. 18. ff. de jurisd.* Verum ibi licuit ante aditum judicem pœnitere. Alias aditione fit competens. 14 Græca locutio, *Si*, pro *An*, ut *l. 30. infr.* 15 Pacto renunciare foro poſſumus. 16 Prima decidendi ratio. 17 Quod proponitur in *l. 7. §. 7. ff. de pactis.* 18 Foro poſſumus renunciare. 19 Imo valere debet, præſertim re integra. *l. 18. ff. de jurisd.* Solve: *dicta l. 18.* negat pactum nudum ad fori renunciationem ſufficere. Aliud eſt autem in pacto veſtito cohærentia contractus, *ut hic.* 20 Secunda decidendi ratio ſatis infirma, multis enim caſibus renunciare non licet juri ſuo: puta dotis privilegio, *l. 2. ff. de pactis dotalib.* alimentis. *l. 8. in pr. ff. de tranſ.* cautioni uſusfructus. *l. 1. infr. de uſufr.* Verum dici poteſt, quemque juri pro ſe introducto poſſe renunciare, lege nominatim id permittente, vel ſi publica utilitas in eo non vertatur. 21 Eodem pacto ex regulis juris jus a ſe introductum confirmat Juſtinian. *l. 30. infr. h. t.* 22 *l. 7. §. 14. l. 31. l. 43. l. 46. in fin. ff. h. t. l. 4. §. 4. ff. ſi quis cautiou. l. 41. ff. de minorib. l. 24. §. 8. ff. de damno infect. l. 21. 27. ff. de reg. jur.* 23 Nota genera judicum, qui ſequuntur: Pedanei, compromiſſarii, arbitri electi. 24 Judicum alii pedanei, compromiſſarii, arbitri. 25 *Litem ſuam facere* quid, vide in *l. ult. ff. de extraord. cogn.* 26 Ne dicas Cæſaris advocatum cum Accurſio, ſed urbis Cæſareæ Palæſtinæ advocatos, unde Palæſtina advocatio dicitur, *l. 12. infr. de legitimis heredibus. l. 27. in pr. C. de fidejuſſ.* 27 Corvina conventio eſt paciſci de viventis hereditate, eo ignorante, *l. 2. §. 2. ff. de vulgar. & pupillar. l. 1. §. 21. ff. de collat. bonor.* Goth. De pacto futuræ ſucceſſionis vide Teſſaur. *deciſ.* 225. Alciat. & Purpurat. *h. l.* & ſi fiat inſcio eo, de cujus bonis agitur, Merend. *l. 1. controv. c. 17. 18. 19.* Anſ. 28 Id eſt, an; ut *l. 29. C. h. t.* 29 Quomodo & quatenus, diſce ex Alexand. *conſil. 28. num. 3.* Socino Juniore *conſil. 94. lib. 2.* Steph. Forcatulo *necyomant. jur. dialog. 55. num. 4.* Doct. *in l. 1. C. h. t.* ubi vide Jaſonem *num. 13.* Decium *num. 17. in fin.* Curt. Jun. *num. 24.* Marſil. *ſingul.* 333. Cagnol. qui in hanc legem ex profeſſo ſcripſit. Covarr. *l. 3. variar. reſol. cap. 12.* Aurpach. *lib. 3. epiſt. cap. 2.* Pil. denique *q. 67.* Mod. 30 Viventis non eſt hereditas. Ideoque ſi quis ita emerit, *pro ſe ſuisque filiis & heredibus:* vel ſi quis ita conceſſerit, *mihi, & filiis, & heredibus:* vel ita heredem inſtituerit, *me, liberos meos, & heredes,* liberi mecum non concurrunt, quia me vivo heredes non ſunt. Aliud erit ſi quis *me, & filios heredes* inſtituerit. v. Graſſ. *lib. ſent. §. her. quæſt. 4.* 31 Ita veteribus regulis ſuas deciſiones confirmat Juſtinianus, *l. 29. C. h. t.* 32 *l. 6. C. h. t.* 33 *l. 46. ff. de her. inſt.* 34 Eo, de cujus ſucceſſione agitur, ſciente, jubente, adde, & ne quidem in mortis articulo revocante, de ejus hereditate, licet viventis paciſci poſſumus. Imo non poſſumus, eo etiam permittente; confirmatur enim ſpes paciſcentium, qui nihil non auſuri ſunt in eum, ex cujus morte ſperant aliquid. Ad hæc, is de cujus ſucceſſione quis paciſcitur, de ſua hereditate transferenda paciſcens non obligatur, *l. 15. C. h. t. l. 5. C. de pact. convent. l. 4. infr. de inutil. ſtipul.* Ergo nec paciſcentibus conſentire. Solve: hoc noſtro caſu, qui conſentit hereditatem ſuam, non promittit abſolute, cum ante mortem ſuam voluntatem mutare poſſit. 35 *l. 2. C. Th. fam. ercisc.* 36 *l. 1. ff. de pign. & hypoth. l. 38. §. 4. ff. de verb. obl.* Rem alterius donare non poſſumus.

37 *L. 2. ff. 15. 2. C. Th. 9. C. Gregoriano & Hermogeniano. tit. de pactis. & tranſ.* περὶ διαλύσεων. 11. *Ecl.* 2. 1. Har. 10. 1. *Extra.* 36. Tranſigere eſt cauſam ſeu litem, *l. 16. infr. h. t. l. 1. ff. h. t.* controverſiam. *l. 14. ff. h. t.* vel futuram, *l. 2. C. h. t.* vel pendentem, aut motam, *l. ult. infr. h. t.* dubiam tamen, *l. 12. infr. h. t.* incertam, nondum finitam, *d. l. 1. ff.* conſenſu, *l. 13. l. 41. infr. h. t.* certa conditione. *l. 25. infr. h. t.* certa lege, *l. 14. ff. h. t.* id eſt, aliquo dato, *l. 6. l. 38. infr. h. t. l. 65. §. 1. ff. de cond. indeb.* retento, *l. 21. l. 38. C. h. t.* vel accepto, *l. 24. infr. h. t.* vel promiſſo, *l. 2. l. 37. 38. infr. h. t.* finire, *l. 10. l. 16. l. 29. infr. h. t. l. 1. ff. h. t.* ac decidere. *l. 7. l. 17. C. h. t.* 38 Idem ſi cum uno fidejuſſore. Pactum enim ab altero ex duobus fidejuſſoribus factum nihil prodeſt. *l. 15. §. 1. ff. de fidejuſſ. & mandator.* 39 Curatores & Tutores non modo tenentur ex male geſtis, ſed ex his quoque, quæ debent gerere. Quamquam is etiam *male gerere* dicatur, qui quæ gerere debeat, omittit. 40 Qui tranſigit cum duobus ſibi obnoxiis, tertium tacite liberaſſe non cenſetur. *l. 15. ff. de tut. & rationib. l. 3. ff. h. t. l. 3. infr. res inter alios acta.* 41 Cur non prohiberis, cum obligentur plures tutores in ſolidum & in eo ſint correi. *l. 38. l. 55. in pr. ff. de adm. & pericul. tutor. l. 5. infr. arb. tutel.* & pactum unius correi alteri proſit. *l. 25. ff. de pactis, l. 3. §. 2. ff. de lib. leg.* Pactum fuit perſonale, quod alteri non prodeſt. *l. 25. §. 1. ff. de pactis.* 42 De lite nondum mota poſſumus tranſigere. *l. ult. infr. h. t.* 43 Imo non eſt transactio, niſi rei dubiæ, *l. 1. ff. h. t. l. 22. ff. de in jus vocando, l. 2. ff. ſi quis caut.* 44 Propter litis metum transactioni locus eſt. Satis eſt ad transactionem litis metus, Hoc ipſum quod a lite diſceditur, cauſa videtur eſſe tranſigendi. *l. 65. §. 1. ff. de cond. indeb.* 45 Pecunia transactionis nomine cauta jure peti poteſt. 46 Quid? quam ſummam, num dicemus viceſimam hereditatis, quæ fiſco ſolvebatur, ut vult Cujac. 9. *obſ.* 24. Aut vero id quod Luctatius ex transactione dare debuit ſorori ſuæ, cui fiſcus jam ſucceſſerat, ut vult Accurſ. & Hot. aut certe qui ſorori ſucceſſiſſet, ut vult Donellus? 47 *l. 23. infr. h. t.* Solutum transactionis cauſa non repetitur. 48 Promiſſum transactionis cauſa condici non poteſt. 49 Herede tui curatoris ſcil. 50 Prima dubitandi ratio hinc ſumitur. Nam lis per transactionem finita prætextu minoris quantitatis inſtaurari non poteſt. *l. 78. in fin. ff. ad SC. Treb.* 51 Altera dubitandi ratio hinc ſumitur. Nam Aquiliana ſtipulatio actionem perimit. *l. 4. ff. h. t.* 52 Id eſt, acceptilatio. Solet enim Aquilianæ ſtipulationis verbo acceptilatio, quæ illam ſequitur, intelligi *l. 5. l. 15. ff. h. t.* & e contra. vide Cujac. 5. *obſerv.* 36. 53 Decidendi ratio. 54 Negotiorum geſtorum actionem intelligit §. 28. *Inſt. de act. l. 7. ff. de negotiis geſt. l. 5. ff. de obl. & act.* 55 Transactum eſſe quantitatem pecuniæ, quam ex adminiſtratione &c. *Hal.* 56 Cur ita? vide *l. 5. ff. h. t.* 57 Actio per acceptilationem extingui ſolet. Extincta ſemel actio reſuſcitari non poteſt altero invito. Atqui dixeris, eum qui accepto tulit, deceptum fuiſſe? Antiqua ei non reſtituetur, ſed ejus loco dabitur de dolo actio, niſi tranſigendo dolum quoque remiſerit adverſario. 58 Cur non tutelæ & curæ? quia ſubtilitate juris Aquiliana ſtipulatio, licet dolo malo facta, tutelæ adminiſtrationi interpoſita, ipſius tutelæ actionem extinxit. *l. 9. §. 2. ff. h. t. l. 36. ff. de verb. obl.* 59 Doli actio ſubſidiaria eſt ei, qui dolo inductus reo debitori accepto tulit debitum, *ut hic, & l. 1. §. ſi quis. ff. de dolo:* quemadmodum & metus cauſa actio ei datur, cui acceptilatio metu extorta: *l. 21. §. ſi metu. 4. ff. quod metus cauſa.* 60 Doli actio olim annua: jure novo, biennalis eſt. *l. ult. infr. de dolo.* 61 Biennium. *l. ult. infr. de dolo.*

non ambigitur: nisi specialiter etiam [1] de dolo transactum sit. PP. 2. Non. Mart. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De transactione cum herede tutoris sine scriptura.

5. Idem A. Evocato.

CUm te transegisse cum herede [2] quondam tutoris tui profitearis, si id post legitimam [3] ætatem fecisti, frustra desideras, ut a placitis recedatur: licet enim (ut proponis) nullum [4] instrumentum intercesserit, tamen si de fide contractus confessione [5] tua constet: scriptura quæ [6] probationem rei gestæ continere solet, necessaria non est. PP. Kal. Mart. ALBINO & ÆMILIANO CONSS. * 7.

De Querela inofficiosi, de actione ex stipulatu, vel præscriptis verbis.

6. Idem A. Pomponiis.

CUm mota inofficiosi querela [8] matrem vestram cum diversa parte transegisse, ita [9], *Ut* [10] *partem bonorum susciperet* [11], *& a lite discederet*, proponatis: instaurari quidem semel omissam [12] querelam per [13] vos, qui matri heredes extitistis, juris ratio non [14] finit: Verum, si fides placitis præstita non est, in [15] id quod interest, diversam partem recte convenietis: Aut [16] enim stipulatio conventioni subdita est, & ex stipulatu actio competit: aut, si omissa verborum obligatio est, utilis actio, quæ præscriptis verbis rem gestam [17] demonstrat, danda est. PP. 8. Idib. Jan. AGRICOLA & CLEMENTE CONSS. 231.

De procuratore.

7. Imp. GORD. A. Junio militi.

TRansactionis [18] placitum ab eo interpositum, cui *causæ actionem* [19], non [20] *decisionem litis* mandasti, nihil [21] petitioni tuæ derogavit. PP. 14. Kal. Jan. GORDIANO & AVIOLA CONSS. 240.

De alimentis.

8. Idem A. Licinio.

DE alimentis [22] præteritis [23], si quæstio deferatur, transigi potest: De futuris autem sine [24] Prætore, seu Præside interposita transactio nulla auctoritate juris censetur. PP. 10. Kal. Jan. PIO [25] & PONTIANO CONSS. 239.

De possessione.

9. Idem A. Agrippino.

SI super [26] possessione, quæ tibi quæsita est, cum quæstionem patereris a fratre uxoris tuæ, pactum conventum, & stipulatio inter vos (ut allegas) interposita est, *Ut, si* [27] *intra diem certum idem adversarius tuus decem aureos tibi numerasset, possessione ei cederes: vel* [28] *, si eum inferre quantitatem non curasset, ulterius quæstionem non patereris*: & is, qui ita spopondit, promisso satis non fecit: consequens est, te, ad quem res pertinet, vim [29] ab eo pati non debere: Cujus [30] rei gratia, Vir Clarissimus præses [31] provinciæ interpellatus [32], vim [fieri] prohibebit [33]: præcipue cum, etiam si in [34] rem diversæ parti actio competeret, hujusmodi pactione [35] propter utilem exceptionem posset submoveri. PP. 6. Id. April. GORDIANO Aug. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De lite non revocanda.

10. Imp. PHILIPPUS A. Apollophaniæ.

FRatris tui filiis de paterna successione, ac statu etiam nunc contra [36] fidem sanguinis, itemque placitorum [37], quæstionem inferre parum probe postulas: nullus etenim erit litium [38] finis, si a transactionibus bona fide interpositis cœperit facile discedi. PP. Prid. Kal. Apr. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De fideicommisso reciproco.

11. Impp. VALERIANUS [GALLIENUS] AA. & VALERIANUS *Nobilis Cæsar* Cajano militi.

DE fideicommisso a patre inter te, & fratrem tuum vicissim [39] dato, *si alter vestrum sine liberis excessisset vita*, interposita transactio rata [40] est: cum fratrum concordia [41] remoto captandæ mortis alterius [42] voto improbabili retinetur: & non potest eo casu rescindi, tanquam circumventus sis: cum pacto tali consenseris: neque eam [43], cui subveniri solet, ætatem agere te proponas [44]: nec, si ageres, iisdem illis de [45] causis in integrum restitutionis auxilium impetrare deberes. PP. 15. Kal. Decemb. VALERIANO & GALLIENO AA. utrisque II. CONSS. 256.

De administratoribus civitatis.

12. Iidem AA. Primo.

PRæses provinciæ examinabit, utrum de [46] dubia [47] lite transactio inter te & civitatis [48] tuæ administratores facta sit: an ambitiose [49] id, quod indubitate deberi posset, remissum sit: nam priore [50] casu ratam manere transactionem jubebit: posteriore vero casu, nocere civitati gratiam [51] non sinet. PP. 16. Kal. Mart. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

De metu & dolo. De domino & servo.

13. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Probæ.

INterpositas [52] *metus causa transactiones*, *ratas non haberi* Edicto [53] perpetuo continetur [54]. Nec tamen quilibet metus ad rescindendum ea, quæ consensu terminata sunt, sufficit: sed talem metum probari oportet, qui salutis [55] periculum, vel corporis cruciatum [56] contineat. † Ad vim tamen, vel dolum arguendum qualitas causæ principalis non [57] sufficit: Unde, si nihil tale probari potest, consensu quæstiones terminatas minime instaurari oportet. Sed quoniam eum, cum quo te transegisse commemoras, ex ancilla [tua] natum, servum tuum esse adseveras: si [58] vera sunt, quæ precibus complexus es, alia ratio pactum reformat: nec enim dubii juris est, dominos cum [59] servis suis paciscentes, ex placitis teneri atque obligari non [60] posse. S. 4. Non. April. *Byzantii*, ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Si a transactione recedatur.

14. Iidem AA. Sopatræ.

SI diversa [61] pars contra placitum agere nititur [62], æquitatis ratio suadet [63], refusa [64] pecunia (cum & [65] tu hoc desideras) causam ex integro agi. PP. 4. Non. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De Aquiliana stipulatione, & acceptilatione.

15. Iidem AA. Pontio.

UT [66] responsum congruens accipere possis, insere [67] pacti exemplum: ita enim intelligemus, utrum sola conventio fuerit, an etiam Aquiliana stipulatio, nec non & acceptilatio secuta fuerit: quæ si subdita esse illuxerit, nullam [68] adversariæ tuæ petitionem hereditatis, vel in rem specialem competere palam est. PP. 15. Kal. Aug. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De lite non resuscitanda.

16. Iidem AA. & CC. Cæcilio.

CAusas [69] vel lites transactionibus legitimis finitas, Imperiali rescripto [70] resuscitari non [71] oportet. S. 5. Id. Mart. ipsis V. & IV. AA. CONSS. 293.

1 Si de dolo transigendum, specialiter dolum remitti oportet. 2 Heredes tutorum tutelæ tenentur. 3 Transactio legitime facta a majore 25. annis non rescinditur. 4 De eo dixi ad *l.* 17. *supr. tit. prox.* adde *l.* 17. Ĵ. *de fid. instr.* 5 Confessione adversarii nulla melior & efficacior haberi potest probatio. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 21. *n.* 2. Idem præstat & operatur confessio, quod publicum instrumentum. *Bald.* 6 Instrumenta sunt in id inventa, ut probent. 7 Id est, A. D. 207. Quod si ita est, neque error est in Consulibus, tribuenda hæc lex non Alexandro, verum Severo. Atque ita fuerit hæc lex a Triboniano prima omnium hoc titulo constituenda. 8 Conjungenda est *l. si instituta. ff. de inoffic. testam.* & advertendum eam loqui de simplici renunciatione, quæ est nuda pactio vel transactio: in qua scilicet nullum intervenit negotium, ex quo præscriptis verbis actio daretur: ut in hac lege. difficilis autem inprimis hæc lex habetur: quare vide de ea cum cura scribentes ad *rubr. ff. de verb. oblig.* & ibi ante alios Crot. *in prima lect. num.* 40. *col.* 9. *in fin.* & Aret. *num.* 33. Hispa. *ad §. sic itaque. num.* 6. *Instit. de Act.* Fernan. *ad l. pacta conventa.* 3. *cap. num.* 75. *ff. de contrah. empt.* Mod. 9 Solet enim transactio interponi dato aliquo vel retento. *l.* 38. Ĵ. *h. t.* 10 Negotium hic quodnam gestum est? Do ut des. Nam actor hic remittit actionem, ut ei pars hereditatis detur. 11 Conciliationem *h. l.* 6. *cum l.* 27. *ff. de inoffic. test.* vide apud Fachin. *lib.* 1. *controv. cap.* 10. Ans. 12 De querela inofficiosi potest transigi. 13 Justam defuncti transactionem heredes rescindere non possunt. 14 Imo finit: quoniam transactio inofficiosi querelam integram relinquit. *l.* 27. *in pr. ff. de inoffic. testam.* Dic aliud esse in filio, qui querelam instituit, aliud in ejus herede. *l.* 15. §. 1. *l.* 5. *in fin. cum l. seq. de inoffic. testam.* Cur aliud? quia heredi alia actione succurritur: æquum fuit gravem actionem inofficiosi non concedi. Defuncti enim existimationem lædit instituta inofficiosi actio. *l.* 2. *l.* 5. *ff. h. t.* Quod si quæris, quæ sint illæ actiones, quibus heredi succurritur, dic. *ut in vers. verum. infr. eod.* 15 Qui injustam transactionem impugnat, tenetur in id quod interest. 16 Ob non servatam nobis fidem transactionis, id quod interest petimus, vel ex stipulatu (si stipulatio transactioni intervenit) aut præscriptis verbis, si stipulatio omissa. 17 Præscriptis verbis actio rem gestam, id est, ipsum factum demonstrare solet. *l.* 2. Ĵ. *de revoc. iis, quæ in fraud.* vide quæ notavi *ff. de præsc. verb.* hinc etiam colligunt, Transactionem contractum esse innominatum, cum detur ex ea præscriptis verbis actio. 18 *l.* 2. *C. Gregor. h. t.* 19 Actionis executor, litisve procurator transigere, decidere, solutionem acceptare non potest. *l.* 13. *ff. de pactis. l.* 86. Ĵ. *de solut.* 20 Actionem causæ habentis procuratoris, & decisionem litis habentis differentia. Hic, non ille transigere potest. 21 Imo derogare videtur. Nam post litem contestatam, procurator efficitur rei dominus. *l.* 11. *ff. de doli mali except.* Solve, procurator, de quo hic agitur, procurator ad negotia gerenda; non ad litis decisionem fuit. 22 De alimentorum transactione hoc paucis notandum: De alimentis testamento, codicillis aut mortis causa donatione relictis, transigere non possumus. *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* nisi præterita sint, *ut hic.* Atqui de futuris etiam pacisci possumus. vide *hic* Donellum *n.* 8. ergo & transigere? proniores sunt homines ad transigendum, quam ad paciscendum. Paciscentes donant. *l.* 1. *ff. h. t.* transigentes etiam aliquod modicum præsens accipiunt vel retinent. *l.* 35. Ĵ. *h. t.* 23 Cur de præteritis alimentis transigere licet, de futuris non licet? Nemo in præteritum vivit, licet jam vixerit, ea tamen nunquam ad præteritam vitam a defuncto fuerunt destinata, ideoque hoc casu contra testatoris voluntatem recte non transigitur. 24 Cur de alimentis testamento relictis transigere vetatur: non ut non egeat legatarius (id enim falleret in divite, ac præterea alimenta legata potest quis gratis remittere) non ut honos præcise habeatur voluntati defuncti: nunquam enim transactio permitteretur. Dicendum ergo est, prohiberi non præcise, sed causa cognita. 25 Ulpio. 26 De. *Hal.* 27 Transactio fieri potest sub conditione. 28 Quin etiam possidendi causam nobis stipulari possumus. 29 Is, cui transactione libera fundi possessio cessa est, vim pati non debet. 30 Minas aut vim inferentem repellit Prætor officio suo: vel potius interdicto Uti possidetis. *l.* 1. *ff. uti possidetis.* 31 *l. ult. D. quod metus causa. l.* 1. *D. uti possidetis.* 32 Judex Officium suum non impertitur nisi rogatus. Vide tamen hic Decium. 33 *l. ult. D. quod metus caus.* 34 Ex hac pactione exceptio datur adversus actionem in rem, *ut hic*, recte: duplex enim retinendæ possessionis via est, aut exceptio, aut interdictum. *l.* 1. §. 3. *D. uti possidetis.* 35 Transactio potest fieri sola promissione, hoc est, etiamsi nihil datum sit. 36 Patrui nepotibus ex fratre contra fidem sanguinis quæstionem status, & successionis paternæ movent. 37 De statu & successione transigere licet. 38 *l.* 16. Ĵ. *h. t.* 39 Vid. *l.* 16. Ĵ. *de pact.* & *l.* 1. *h. t.* 40 Et ita abrogatur sententia apud Paul. 4. *sent.* 1. §. 13. 41 Quæ, cum rata sit, summopere retinenda. 42 Votum mortis alterius improbandum. 43 Id est, non es minor. 44 Minor non restituitur adversus transactionem. 45 In reciproca remissione minor non restituitur: quia ubi par conventio est, lædi nemo intelligitur. 46 In eo transactio differt a pacto, *l.* 1. *ff. h. t.* 1. Harm. 10. §. 14. 47 Dubietas, nota causaque transactionis. *l.* 1. *ff. h. t.* 48 Dubitandi ratio elicitur hoc ex loco: quoniam hic administrator plerumque tutor appellatur, & sicut tutor aut curator domini locum obtinet. *l.* 27. *ff. de admin. & pericul. tutor.* 49 Id est, gratiose. *infr. h. t. l.* 4. *in pr. ff. de decretis ab ordin. faciend.* quodcunque sit gratiose in perniciem Reipub. nullius est momenti. 50 Transigere administrator Remp. vel civitatis potest: at non donare. Aliud est enim donatio & administratio. *l.* 7. *ff. de donat. l.* 7. §. *si tutor.* 3. *ff. pro emptore. l.* 2. §. *jus reipublicæ* 8. *ff. de admin. rerum.* 51 Civitatis administrator transigere potest de re civitatis, at non debitum liquidum remittere. 52 10. *Eclog.* 2. *ex lib.* 11. *tit.* 2. *c.* 21. 53 *l. ult. ff. h. t. l.* 1. *ff. quod met. caus.* 54 In genere, at indefinite: videtur hinc Edictum ad quemcumque metum pertinere. 55 Vide *l.* 8. Ĵ. *de rescindend. vendit.* hinc videtur metus reverentialis excludi; ut sit sensus, Transactionem inter patrem & filium habitam valere, nec rescindi metus reverentialis prætextu: cum is tantum metus transactionem sit contrarius, qui salutis periculum &c. inferat: quod in filiabus verum esse negat Hotomanus *consil.* [illegible] 56 Τιμωρίας, *Synops. Basil. d. loco.* 57 Imo qualitas facti sufficit. *l.* 10. Ĵ. *de rescind. vendit.* Solve: facti qualitas, id est, atrocitas sufficit. *l.* 9. Ĵ. *de his, quæ vi.* Causa, id est, personarum qualitas non sufficit. *l.* 6. *d. tit. l. ult. ff. quod met. caus.* Qualitas personarum, puta si patronus, *ut hic.* 58 Nec enim falsis precibus Principes indulgent. 59 Transactio inter dominum & servum non consistit. *l.* 6. Ĵ. *an servus pro suo. l.* 36. Ĵ. *de liberali causa. l.* 4. *ff. de judiciis.* An idem in adscriptitio? vide Cujac. 12. *observ.* 35. 60 Teneri posse videbatur, nam pacto naturalis obligatio constituitur. *l.* 95. § *naturalis. l.* 4. *ff. de solut.* Est vero servus naturalis obligationis capax. *l.* 13. *l.* 64. *ff. de cond. ind. l.* 14. *ff. de obl. & act.* 61 Id est, adversa, quæ transactionis causa aliquid acceperat. 62 Adde, & sic ipsam non impedias, quominus, transactione irrita, causa ad priorem statum redeat. 63 Imo dissuadet: Nam cum jus transactionis edicto sit confirmatum, publicum videtur: jus autem publicum pacto mutari non potest, *l. jus publicum.* 38. *ff. de pactis.* Dic, pacisci nos non posse adversus Edictum jubens, ut prohibens. *l.* 7. § *ait prat.* 7. *ff. de pactis.* posse, si Edictum permittat. *l.* 41. *ff. de minorib.* 64 Transactione rescissa mutuo partium consensu, quidquid aut ab uno, aut hinc & inde datum & acceptum fuit, restitui oportet, *l.* 17. Ĵ. *h. t.* adde *l.* 40. Ĵ. *h. t. l.* 96. § 1. *ff. de solut.* 65 Adversus transactionem utroque consentiente instaurari lis potest. 66 Transactio ipso jure tollitur per acceptilationem ei subjunctam. *l.* 2. *l.* 3. Ĵ. *de acceptilat. l.* 4. *l.* 32. *hoc tit.* Quid si non sit subjecta? per exceptionem tolletur: idque Prætoris beneficio *l.* 28. Ĵ. *h. t.* Idem in re judicata est. *l.* 11. *ff. de except. rei judic.* alias transactione, ut re judicata, finiri lites dicuntur, *l.* 20. Ĵ. *h. t. l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tertull.* 67 Jus ex facto oritur. 68 Acceptilatio perimit omnem transactionem. *l.* 4. Ĵ. *h. t. l.* 32. Ĵ. *h. t. l.* 3. Ĵ. *de acceptilationib. l.* 10. 13. Ĵ. *h. t.* 69 *Synops. Basil.* 11. *tit.* 2. *cap.* 24. 1. Harmen. 10. §. 10. 70 V. Papon. *Notar.* 15. *cap. Des rescripts contre transactions.* 71 Cur non oportet, cum capite damnatos restituat, *l.* 27. *ff. de pœnis. l.* 6. §. *pen. ff. de injusto, rupt. & irrit.* Rescriptum illo casu nemini damnosum est, alias non admitteretur. *l.* 3. *l.* 7. *supr. de precibus, l.* 2. §. *merito.* 10. *ff. ne quid in loco publico. l.* 12. *in pr. ff. de religios. l. penult. ff. de hered. inst.* Imo transactiones rescindit princeps, *l.* 1. *in fin. infr. de abolit.*

Si

Si is, qui quid transactionis causa accipit, de conventione resiliat.

17. Iidem AA. & CC. Marcello.

CUm proponas, ab ea, contra quam supplicas, litem, quam tecum habuit, transactione decisam: eamque acceptis [1] his, quæ negotii dirimendi causa placuerat dari, nunc de conventione resiluisse; ac petas, vel pacto stari, vel [2] data restitui: perspicis, siquidem de his reddendis *manente* [3] *transactionis placito*, statim stipulatione, *si contra feceris*, prospexisti, & vigintiquinque annis major fuerit: quod exceptionem [4] pacti [5], & [6] actionem [7] datorum habeas: Quod si nihil tale convenit: exceptio tibi [8], non etiam eorum, quæ dedisti, repetitio competit, parta securitate. PP. 5. Id. Jun. ipsis AA. v. & IV. CONSS. 293.

De publicis criminibus.

18. Iidem AA. & CC. Valenti.

TRansigere [9] vel pacisci de crimine [10] capitali, excepto [11] adulterio [12], prohibitum non est: in aliis [13] autem publicis criminibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, transigere non licet, citra [14] falsi [15] accusationem. S. 3. Kal. Septemb. AA. CONSS. 293.

De instrumentis post transactionem repertis.

19. Iidem AA. & CC. Irenæo.

SUb [16] prætextu instrumenti post reperti transactionem bona fide finitam rescindi, jura non patiuntur [17]. † Sane si per se, vel [18] per alium subtractis instrumentis, quibus veritas argui potuit, decisionem litis extorsisse probetur; siquidem actio superest, replicationis auxilio doli mali, pacti exceptio removetur: si vero jam perempta est, intra constitutum tempus tantum actionem de dolo potes exercere. Dat. 4. Kal. Octobr. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De vi transactionis. De nocte.

20. Iidem AA. & CC. Antistiæ.

NOn [19] minorem [20] auctoritatem transactionum, quam rerum judicatarum esse, recta ratione placuit: si quidem, *Nihil ita fidei* [21] *congruit humanæ, quam ea quæ placuerant, custodiri*: Nec [22] enim ad rescindendum pactum sufficit, quod hoc secunda [23] hora noctis intercessisse proponas: cum nullum tempus sanæ [24] mentis majoris vigintiquinque annis consensum repudiet. S. 4. Kal. Octob. ipsis AA. CONSS. 293.

De simulata emptione.

21. Iidem AA. & CC. Geminiano.

CUm ea, quæ transactionis causa dari [25] aut retineri convenit, velut [26] emptorem eum, quem accipere placuerat, obtinere præscribitur: his, quæ simulate [27] geruntur, pro infectis habitis, frustra ficti [28] pretii postulatur numeratio. S. 5. Non. Octob. ipsis AA. CONSS. 293.

De doli contestatione.

22. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI [29] major transegisti, ad rescindendam transactionem de dolo contestatio [30] non sufficit. S. Kal. Decemb. ipsis AA. CONSS. 293.

De condictione indebiti.

23. Iidem AA. & CC. Tatiano.

NEc intentio [31] creditorum Archimedori [32], cui alios successisse profiteris, si obligatus pro eo non fuisti, tenere te [33] potest: sed hoc integro [34] negotio tractari convenerat: nam cum jam quæstionem transactione decisam, & a te dari placitam, numeratam pecuniam proponas: hujus indebiti soluti prætextu, improbe tibi petitionem decerni postulas: cum [35] etsi tantum in stipulationem fuisset deducta, indebiti promissi velamento defendi non posses. Dat. 8. Mart. CC. CONSS. 294.

De solutione partis.

24. Iidem AA. & CC. Victorino.

SI [36] quidem ex causa transactionis acceptis [his], quæ instrumento continentur, *nihil* [37] *amplius peti*, convenit, adversariam tuam exceptionis auxilio defendi perspicis. † Sin vero certam quantitatem, quasi [38] solam ab ea debitam, reddere se debere, sine litis decisione confessa est: tam eam, quam residuam debiti partem petere minime prohiberis. S. 5. Non. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De transactione vel donatione ob spem futuræ successionis facta.

25. Iidem AA. & CC. Marcellæ & Quirillæ.

SI majores viginti quinque annis cum patruo sive avunculo vestro transegistis, vel ei debita donationis causa sine aliqua conditione [39] remisistis: non idcirco [40], quod [41] hoc ejus hereditatis captandæ [42] causa, id est, spe [43] futuræ [44] successionis, vos fecisse proponatis, aliis ei succedentibus instaurari finita debent. S. 2. Id. April. CC. CONSS. 294.

An transactio matris noceat liberis.

26. Iidem AA. & CC. Dionysiadæ.

TRansactione matris, filios ejus non [45] posse servos [46] fieri, notissimi [47] juris est. S. Id. Apr. CC. CONSS. 294.

De ægroto.

27. Iidem AA. & CC. Catoni.

SAnum [48] mente [49], licet [50] ægrum corpore, recte transigere, manifestum est: nec postulare debueras improbo desiderio, placita

1 *l.* 24. J. *h. t.* 2 Alternativæ petitionis genus observa, vel pacto stari, vel datum restitui; adde *l.* 14. §. *h. t.* 3 Possumus hanc clausulam transactioni adjicere, *ut quid contra hanc transactionem feceris, neque audieris, & eo amplius quod a me transactionis causa acceperis, restitues*, *l.* 16. *ff. h. t. Synopf. eod. cap.* 27. 4 Ex stipulatione actio: ex clausula exceptio competit. 5 Si adversus transactionem quid molitur. 6 Imo alterutrum tantum competere videtur: quoniam qui a transactione recedit, commodum ex ea percipere non debet: hæc enim repugnant, actum oppugnare, & ex eo commodum quærere. *l.* 8. §. *meminisse*. 14. *ff de inoffic. testam. l.* 13. § [illegible] *ff. de [illegible]*. Denique transactione resoluta, datum ejus causa condicitur, *l.* 23. *in pr. ff. de condict. indebiti.* Præterea qui a transactione recedit, fidem & naturalem æquitatem violare videtur, *l.* 1. *ff. de pactis.* 7 Id est, repetitionem. 8 Nolenti scilicet a transactione recedi. Sic itaque distinguendum: Indulges adversario restitutionem? restituere a te pecuniam acceptam tenetur. *l.* 14. §. *eod. l.* 40. *infr. h. t.* Non vis transactionem rescindi? dupliciter tibi consultum: habes enim vel exceptionem & datorum repetitionem, si ejus repetitionem stipulatus sis, rata manente transactione: aut si id non sis stipulatus, solam exceptionem *l.* 23 § *penult. in fin. ff. de condict. indeb.* Illud amplius est, juratam transactionem oppugnantem infamia notari, *l.* 41. *infr. h. t.* privari dignitate. *l.* 17 J. *de dignitatibus* stellionatus teneri, ideoque puniri exilio, aut ejus loco pœna pecuniaria, arbitrio judicis. vid. Ferrar. *in forma, ut pacta serventur.* 36. *In verbo Transact.* 7. *n.* 13. *in fin.* 9 *Synopf. h. t. c.* 26. 1. Harm. 10 §. 3. 10 Non capitali. Hotomanus 21. *Illustr. fol.* 141. 11 Hæc verba desunt in C. Gregor. Cujac. 6. *obs.* 11. Azo putat maritis hodie permissum transigere, & pacisci cum suis uxoribus adulterii nomine. *Novel.* 134 c. 10. Goth. Hæc verba ab imperito interprete addita putat Ant. Fab. *conject.* 2. *cap.* 20. vid. Alciat. & Purpurat. *h. l.* Ans. 12 Tribus quæstionibus res tota definiri potest. Primo, Num adulterii crimen capitale semper fuerit apud Romanos. de quo vid. quæ notavi *ad l.* 30. *in fin.* J. *ad l. Jul. de adult.* Deinde, An de adulteria pacisci liceat. Postremo, An de eodem liceat transigere: De utraque quæstione dicam *ad l.* 10 J. *ad Leg. Jul. de adult.* 13 Publicorum criminum alia sanguinis pœnam ingerunt, alia non ingerunt. In illis, pacisci licet: in his, non licet. Cur tam varie? Licet cuique reo quovis modo sanguinem suum redimere. *l.* 1. *ff de bonis eor.* licet etiam accusatori desistere: quia si non probaverit, puniendus est eadem pœna, qua reus. *l. ult.* J. *de accus. & inscript.* punitur tamen v[illegible] pœna peculiaria. *l.* 3. *in fin. ff. de prævaric.* sed & a quovis potest accusari, *l.* 5. [illegible] *de vi public.* Harm. 1. *Pract.* 20. *obs.* Aliud omnino dicendum videtur (& sic admitti hujusmodi transactionem) si justam accusator desistendi occasionem habuerit; potuerunt enim probationes ei deesse; sin justam neglexit, puniri *l.* 2. *infr. de abolitionibus.* v. Alciat. 5. *paradox.* 11. 14 Id est, nisi de falso. 11. *Eclog.* 2. c. 26 & 1. Harm. 10. Accurs. *hic.* Bartol. *hic. n.* 4. Bald. *hic in pr.* Salic. Alex. *hic.* Cujac. 6. *obs.* 11. & 19. *obs.* 39. Delrio *hic n.* 141. Alii aliter interpretantur, hac nimirum sententia, Neminem de criminibus, quæ pœnam capitalem non ingerunt, posse transigere, quin falsum committat. Alciat. *hic.* quin in falsi accusationem incidit. Donel. *hic n.* 51. 56. *& seq.* nisi falsi accusationem subire velit, sine falsi crimine. Hotoman. 21. *Illustr. fol.* 142. *Sans commettre fausseté*, Imbertus *in Enchiridio*, *En quel cas est permis de transiger*, Sans soy sousmettre & estre accusé de faux, Papon 1. *Notar.* 6. [illegible] *fol.* 418. Citra, pro Sine, usurpatur in [illegible] *l.* 7. *ff. de servis exportandis. l.* 8. §. 6. 17. 20. *ff. de transact.* Posterioris notare hoc etiam servari in Gallia, ubi de falso transigere non licet. At forte de jure licuit transigere de falso. Prioris sententiæ interpretes hoc voluerunt: posteriores negant. qua de re dicam suo loco *ad l.* 7. *infr. ad leg. Corn. de falsis.* Quid? pacisci licuitne de falso? Ibidem dicam. Cur potius falsi hic tenetur, qui transigit de crimine non capitali, quam capitali? quia revera falsum committit. Quod falsum [illegible] falsi speciem? num veram dissimulat, prævaricatur: dum desistit ab accusatione, tergiversatur. *l.* 1. *in pr.* J. *ad SC. Turp.* & hoc quidem Azo animadvertit *hic*, & Accursius in *l. de crim.* 10. J. *ad L. Jul. de adult.* cujus sententiam video a Donello *hic* [illegible] 65. 69. 15 Num omne falsi crimen capitale est? vid. quæ dicam *ad l.* 7. & 16. J. *ad Leg. Corn. de falsis.* 16 *Syn. Basil.* 11. *tit.* 2. *c.* 27. & 1. Harm. 10. §. 14. 17 *l.* 15. §. 3. §. *de re judic.* ubi Goth. *l. Lucius* §. *ult. ff. ad SC. Treb.* [illegible] *l.* 2. *ff. de jurejur. l.* 20. J. [illegible] Pro hiss. allegatur *l.* 3. § 1. *ff de transact. l.* 36 *ff.* [illegible] *C. de don. l.* 65. §. 1 *ff. de condict. indeb.* nec obst. h. l. per ea quæ tradit Zanger. *de except. part.* 3 *cap.* 15 *num.* 27. vid. Alciat. *h. l.* Ans. 18 Qui per se vel per alium instrumenta adversarii subtraxit, ut cum eo transigeret utilius, transactione non juvatur, *ut hic.* An aliud, si uterque justa ignoratione ductus, vel neuter in [illegible] videtur *lex* 29. *infr. h. t.* & ita forte est intelligenda *l.* 78. *in fin. ff. ad SC. Treb.* quæ negat dari restitutionem adversus transactiones factas cum herede (cujus justa erat ignorantia) gravato fideicommissi restitutione: utcunque quadrupli læsio ea contineatur. Imo, ut sit neuter in dolo, si tamen transactum est ex testamento, ac postea reperti sint codicilli, competet actio ei, qui læsus erit. *l.* 3. §. 1. *ff hoc tit.* Ad hæc, qui sic transegit, de suo jure non visis veris instrumentis decidit. Nulla est autem transactio non visis neque cognitis verbis testamenti. *l.* 6. *ff. h. t. l.* 1. §. 1. *in fin. ff. testamenta quemadm.* Solve: inter ignorantes transactio inita tenet, testamentariis causis exceptis, *ut* §. reip. *l.* 35 *ff. de re jud.* & pupilli *l.* 3. *infr. de jure reip.* Ecclesiæ. Bald. *hic.* Idem in jurejurando a judice inopia probationum delato *l.* 31. *ff. de jurejurando*: in quibus propter instrumenta reperta litis a finitione receditur. 19 Imo minor est: Nam ex re judicata in factum, & ex jurejurando datur actio, *l.* 8. *infr. de reb. cred.* non ex transactione *l.* 27 & *l. seq. D. de jurejur.* 20 An idem si transactio jurejurando firmata? Cujus ait *in d. l.* 31. *in fin.* Rolandus a Valle refert, contrariam sententiam veriorem communi interpretum opinione esse, 1. *consil.* 13. *n.* 27. huc refer Fornerium, 2. *select.* 9. quod ex utraque nascitur exceptio, *l.* 28. J. *h. t. l.* 1. J. *de exception.* Harmenop. ait, transactionis majorem autoritatem esse. 1. *tit.* 10. 21 *l.* 1. *D. de pactis.* Goth. Vide Alciat. *h. l.* Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 18. *num.* 49. Mynsing. *cent.* 1. *obs.* 3. And. Gail. *lib.* 2. *observ.* 70. Arium Pinell. *part.* 1. *cap.* 4. *num.* 12. Ans. 22 Noctu pacta, transactiones, stipulationes fieri possunt, *ut hic.* An & actus civiles, legitimi & legis actiones? Hoc quidam negant, ideoque noctu testamentum fieri non posse, licet noctu signari possit, *l.* 22. *in fin. D. qui testam.* quod non probo. Nam si nocte testamentum signari & subscribi potest, *Synopf. Basil.* 25. *tit.* 1. *cap.* 25. 5. Harm. 1. §. 10. igitur & fieri nocte testamentum potest: uno enim & eodem actu testamentum fieri debet. *l.* 28 *C. de testamentis.* 23 Secunda noctis est nobis septima post meridiem. Quæ nobis hora septima post meridiem, ea Romanis secunda hora noctis: huc refer *l.* 8. *D. de feriis, l.* 1. *D. de manumiss. l.* 3. *D de op. libert. l.* 5. *in fin. D. qui test. l.* 2. *D. de annuis legat. l.* 7. *D. de usuc. l.* 2. *in fin. D. de verb. sign.* Transactio noctu fieri potest, si testamentum noctu signari potest. *l.* 22. §. 6. *D. de testam.* Potest etiam arbitrium ferri. An sententia? Oldend. negat, *arg. l.* 2. §. 3. J. *de orig. jur. l.* 1. §. 8. *D. quando appellandum.* adde Soc. *reg.* 359 *Nov.* 82. *c.* 3. v. Oldend. *d. c.* 22. *de re jud.* v. Ripam *tractatu de nocturno tempore.* 24 Hora quavis sanæ mentis hominibus licet transigere. Tempus igitur transactioni non officit, sed mentis imbecillitas. 25 Transactio fieri solet, re aliqua data vel retenta. *l.* 38. J. *h t.* 26 Sensus est: Quoties in aliquo instrumento, dicis causa, scribitur reum transactionis causa debere, emptionis nomine pretium ab eo peti non potest, quia fictæ, id est, simulatæ pretii, vel simulatæ venditionis nulla petitio est, & ita veritas transactionis prævalet fictæ venditioni. *l.* 55. *D. de contr. empt. l.* 54. *D. de obl. l.* 16. *D. de reg. jur.* Igitur ex transactione cui venditionis nomen accommodatur, venditi actio non competet. 27 Simulata pro infectis habentur. v. J. *plus valere quod agitur.* 28 *l.* 9. *in fin.* J. *de contrah. empt.* 29 *Synopf. Basil.* 11. *tit.* 2. *cap.* 30. & 1. Harm. 10. §. 15. 30 *Eclog.* 2. *c.* 30. id est, protestatio facta extrajudicialiter paulo ante vel paulo post cum amicis vel vicinis, absente eo, quo cum transigitur, *leg.* 19. J. *de his, quæ vi.* (paulo post ἅμα τῷ γένεσθαι τὴν διάλυσιν. *Ecl. ibid.* 1. Harm. 10. *in fin.*) transactioni factæ non obest. 31 Exceptio, non sum heres, opposita creditoribus hereditariis, est exceptio intentionis. Bald. *hic.* intentionis dicitur, quæ in facto versatur. Ea juris exceptioni opponitur, juris exceptio est, quoties æquitas stricto juri opponitur. v. Oldend. *c.* 3. *de except. n.* 5. 32 Artemidori. *Hal.* 33 *Te non potest*, quidam ita legunt, & male: sensus est, non heredem non teneri pacto defuncti, nisi vel pro eo obligatus fuerit: vel nisi ut heres solverit. 34 Id est, nulla quantitate creditoribus defuncti a te numerata. 35 Argumentum observa: cui denegatur indebiti promissi exceptio, multo magis ei denegabitur indebiti soluti repetitio. *l.* 65. §. 1. *ff. de cond. indeb.* adde *l.* 3. *ff de confess. l.* 53 *ff. de reg. jur.* 36 Non præsumitur igitur facta hæc confessio animo transigendi. 37 Cui facta est promissio, *nihil amplius peti*, is debere desinit: debere, inquam, ejus rei nomine, de qua agebatur: non aliarum. *l.* 31 J. *h. t.* igitur partis confessio reliquam debiti partem non extinguit: neque transactionis vim obtinet, ut hic. sic partis solutio in reliquam debiti partem litem non extinguit dixi, *l.* 7 J. *de except. l.* 6 J. *de solut.* 38 Sit hoc argumentum. Quinquaginta aureos debes, solve, *hæc actio.* Atqui vel chirographum vel mea confessio, qua niteris, nihil aliud arguit, quam me quinque redditurum, *hæc exceptio.* Tua confessio qualitates alias non excludit, *hæc replicatio.* Rei veritas, non opinio debitoris spectanda: *hæc decisio.* 39 Expressa *l.* 7 J. *de cond. ob caus.* 40 Regulariter enim ob causam datam, causa non secuta, condicitur. *l.* 1. *ff de cond. caus. data.* 41 Hinc illud interpretum, propositum in mente retentum nihil operatur. *l.* 7. J. *de cond. ob causam dator.* adde 1. Harm. 10. *in fin.* 42 *l.* 11. J. *de test. milit.* 43 Spei alicujus causa datum, spe non secuta, non condicitur. *l.* 3 § *sed si servus.* 7. *ff. de cond. causa data*, *l.* 12. J. *de donat. ante nupt.* 44 Spes hæc inhonesta. *l. pen. supr. de pact.* 45 Posse videbatur: quia mater ad liberalem causam exercendam admittitur. *l.* 3. §. 2. *ff de liberali causa.* 46 *l.* 1. J. *inter alios acta*, *l.* 13. J. *de prob. l.* 6. *l.* 10. *infr. de liber. caus.* aut spurios. *l.* 29. *in fin. ff. de prob.* 47 Cur notissimi? jus libertatis pacto mutari non potest. *l.* 6. *l.* 10. J. *de liberali causa.* Mater liberorum suorum libertatem transigendo minuere non potest. 48 Adde *l.* 3. J. *l.* 2. *ff. qui testam.* 49 Alias mente non sana consentire non potest, qui sentire non posse dicitur. *l.* 8. *ff. de optione legata.* 50 Alias corpore affecto mens affecta minus sana est. *l.* 1. §. *apud Vivianum. l.* 4. §. 1. *ff. de adilitio edict. l.* 2. *ff. qui testam.*

rescindi valetudinis corporis adversæ velamento. S. ✱ Idus Maji, CC. CONSS. 294.

De actis & scriptura.

28. Iidem AA. & CC. Sapparitæ.

SIve [1] apud acta Rectoris provinciæ, sive sine [2] actis scriptura intercedente vel non [3], transactio interposita est: hanc servari convenit. † Sed quoniam, *Ut* [4] *certum quid accipias*, convenisse te, licet sine [5] scriptura, proponis, nec hujus rei causa stipulationem secutam esse: quamvis ex pacto non potuit nasci actio, tamen rerum vindicatione [6] pendente, si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali vel in factum replicatione usa, poteris ad obsequium placitorum adversarium tuum urgere. Dat. 3. Non. Jul. CC. CONSS. 294.

De Speciebus post transactionem repertis: & de Errore.

29. Iidem AA. & CC. Martiæ.

SUb [7] prætextu specierum [8] post repertarum: generali [9] transactione finita, rescindi prohibent jura. Error autem circa proprietatem [10] rei apud alium extra personas transigentium tempore transactionis constitutæ, nihil potest nocere. S. 4. Kal. Octob. CC. CONSS. 294.

De dolo.

30. Iidem AA. & CC. Antonino.

TRansactione finita: cum [11] ex partibus tuis magis dolum intercessisse, quam eorum contra quos preces fundis, confitearis, instaurari grave, nec non criminosum tibi est [12]. S. 5. Idus Octob. *Crebro* CC. CONSS.

De clausula, Nihil amplius peti.

31. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI de certa [13] re pacto transactionis interposito hoc comprehensum erat, *nihil* [14] *amplius peti*: etsi [15] non additum fuerat, *eo nomine*, de cæteris tamen quæstionibus integra permaneat [16] actio [17]. PP. 4. Idus Octobris, *Byzantii*, CC. CONSS. 294.

De re judicata.

32. Iidem AA. & CC. Cyrillo.

SI [18] causa cognita prolata sententia, sicut jure traditum est, appellationis vel in integrum restitutionis solennitate suspensa [19] non est, super [20] judicato frustra transigi, non est opinionis incertæ: Proinde [21] si non Aquiliana stipulatione & acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem peremisti, Præses provinciæ usitato more legum rebus pridem judicatis effectum adhibere curabit. S. 8. Kal. Nov. CC. CONSS. 294.

De evictione.

33. Iidem AA. & CC. Euchrusio.

SI pro fundo quem petebas, *prædium certis finibus liberum* [22] *dari* transactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis vigintiquinque fuisti, licet [23] hoc prædium obligatum post, vel [24] alienum pro parte fuerit probatum: instaurari decisam litem prohibent jura [25]. Ex stipulatione sane, *si placita servari*, secuta est: vel, si non intercesserit, præscriptis [26] verbis actione civili subdita apud Rectorem provinciæ agere potes. Si [27] tamen res ipsas apud, te constitutas, ob quarum quæstionem litis intercessit decisio, fiscus vel alius a te vindicavit: nihil petere potes. S. 5. Id. Novemb. *Melantiadæ*, CC. CONSS. 294.

De administratæ tutelæ obligatione. De hereditatis pollicitatione.

34. Iidem AA. & CC. Cyrillo & Ptolomaidi.

CUm donationis, seu [28] transactionis causa administratæ tutelæ debiti scientes vos obligationem fratri vestro remisisse proponatis, nec unquam volentibus [29] dolus inferatur: frustra de dolo querimini: Nec ad implendum promissum hereditatis propriæ pollicitatione [30] quisquam adstringitur. PP. 6. Idus Novemb. CC. CONSS. 294.

De præsentia amicorum & de metu.

35. Iidem AA. & CC. Hammoni.

TRansactionem, quæ dominii translatione vel actione peracta [31] seu perempta, finem accipit: cum ea amicis [32] etiam intervenientibus [33] re vera ostenditur processisse, metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem. S. 9. Kalend. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

Si quid convenit, nec datum sit, nec offeratur.

36. Iidem AA. & CC. Achillæ.

SI major annis vigintiquinque transegisti, quamvis dari tibi placita repræsentata [34] necdum probentur, nec offerant hi qui conveniuntur: ne [35] quid amplius ab his exigi possit, exceptionis proficit æquitas. S. 6. Id. Decemb. CC. CONSS. 294.

De stipulatione pœnali.

37. Iidem AA. & CC. Basilicæ.

PRomissis [36] transactionis causa non impletis, pœnam [37] in stipulationem deductam, si contra factum fuerit, exigi posse constat. S. 12. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

Quomodo transigitur.

38. Iidem AA. & CC. Theodotioni.

TRansactio [38] nullo [39] dato, vel retento [40], seu promisso minime procedit. S. 8. Kalend. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De pœnitentia.

39. Iidem AA. & CC. Martianæ.

QUamvis [41] eum, qui pactus est, statim [42] pœniteat [43], transactio [tamen] rescindi, & lis instaurari non [44] potest: & qui tibi suasit, intra certum tempus licere a transactione recedere, falsum adseveravit. S. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De scriptura. De Aquiliana stipulatione, & acceptilatione. De pœna.

40. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

UBi pactum [45] vel transactio scripta est, atque Aquilianæ stipulationis, & acceptilationis vinculis firmitas juris innexa est: aut subsecutis secundum leges accommodandus est consensus, aut pœna [46] una cum his, quæ data [47] probantur, ante cognitionem causæ (si adversarius hoc maluerit) inferenda est. Dat. 3. Non. Jun. *Constantinop.* EUCHERIO & SYAGRIO CONSS. 381.

De jurejurando.

41. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Rufino P. P.

SI [48] quis major [49] annis [vigintiquinque] adversus pacta vel transactiones nullo cogente imperio [50], sed libero arbitrio, & voluntate confectas putaverit esse veniendum, vel [51] interpellando Judicem, vel supplicando Principibus, vel non implendo promissa: eas autem, *invocato* [52] *Dei omnipotentis nomine*, eo auctore solidaverit:

1 Καὶ ἐν ὑπομνήμασιν καὶ χωρὶς ὑπομνημάτων καὶ ἐγγράφως, καὶ ἀγράφως, id est, & apud acta, & sine actis: & scriptura, & sine scriptura transactio facta stabilis est, *Synops. Basil.* 11. *tit.* 2. *c.* 36. & 1. Harm. 10. §. 2. 2 Transactio extra judicium fieri potest. 11. *Ecl.* 2. *c.* 36. 3 Transactio scripturam non requirit. *l.* 5. *in fin.* ʒ. *h. t.* quæ scripturam non exigant, dixi *in l.* 17. *supr. de pact.* 4 Hoc sæpe evenit in transactionibus. *l.* 37. ʒ. *h. t.* 5 Transactio scriptura munita ex stipulatu actionem parit. 6 Casus, Præsta quod transactione te mihi dare oportet, *actio.* Tibi non teneor, pactum enim nudum intercessit, quod actionem non parit. *Exceptio:* Atqui parum te juvat ista exceptio, cum dolo facias fidem non adimplens, *replicatio:* Promissor tenetur. *Decisio:* adde *l.* 21. ʒ. *de pact. l.* 27. *ff. de inoff. testam. l.* 33. ʒ. *h. t.* 7 *Synops. Basil. h. t. c.* 30. 8 i. e. Instrumentorum. 9 Generalis transactio propter instrumenta de novo reperta non rescinditur. Generalis est, quoties rerum omnium nomine debitori fit acceptilatio: aliud erit, si acceptilatio fit rei certæ ac specialis. *l.* 1. *in fin.* ʒ. *de reb. cred.* aut si coactus a judice tibi accepto tuli. *l.* 31. *ff. de jurejur. l. ult.* ʒ. *de reb. cred.* aut si instrumenta mihi subtraxisti. *l.* 19. *supr. h. t.* aut si ex falsis instrumentis sit transactum. *l. pen.* ʒ. *h. t.* alios casus addidi *ad l.* 19. hoc addendum, quamvis transactionem justa de causa a Principe rescindi posse. *l.* 27. *ff. de pœn.* adde *l.* 16. ʒ. *h. t.* 10 *l.* 18. ʒ. *de rei vind.* 11. *Ecl.* 2. *c.* 36. 11 Qui dolum commisit, transactionis rescissionem petere non debet. *l.* 20. *ff. h. t. l.* 2. §. 3. *ff. ad SC. Velleian. l.* 134. *in fin. ff. de reg. jur.* vid. *l.* 4. ʒ. *de revoc. don.* 12 Turpe enim est allegare turpitudinem suam. Bartolus *ad l. jusjurandum* §. *procurator. num.* 3. *ff. de jurejur.* & ibidem Jason *num.* 31. *cum seq.* Grammaticus *consil.* 45. Tiraquel. *de utroque retract. tit.* 1. § 1. *gloss.* 9. *num.* 67. & *latiss. gloss.* 18. *num.* 20. 24. 25. & 27. & *gloss.* 14. *n.* 46. Decius *cons.* 14. *col. final* & *consil.* 587. *num.* 10. Cravetta *cons.* 125. *num.* 6. Mod. 13 Περὶ μιᾶς αἰτίας. 14 Id est, de una re, *Synops. h. t. c.* 39. & 2. Harm. 10. §. 20. ut certum sit hic idem quod unum. *dixi ad l.* 24. *supr. h. t.* 15 11. *Ecl.* 2. *c.* 30. 16 Transactio generalis non extenditur ad ea, de quibus verisimiliter non est transactum, *ut hic*, quid enim si quis de deposito transegit, mutui autem actionem habebat. v. 1. Har. 10. §. *ult.* 17 Notant hic Doctor. clausulam generalem trahi ad specificata. Afflictus *decis.* 285. Alexand. *consil.* 117. *lib.* 1. Jason. *ad l. qui Romæ.* §. *duo fratres. ff. de verbor. obligat. num.* 47. Curtius Jun. *consil.* 101. *n.* 2. Mod. 18 *Syn. Bas. h. t. c.* 40. & 1. Har. 10. §. 4. *l.* 4. *C. Greg. h. t.* 19 *l.* 7. *in pr. ff. h. t.* aut ignoretur an sit judicatum. *l.* 11. *ff. h. t.* 20 Super judicato non subsequuta appellatione frustra transigi, non est opinionis incertæ. *l.* 3. *C. Greg. h. t.* judicatum est res certa. Transigitur autem de re dubia: ideoque super judicato non potest transigi. 11. *Ecl.* 2. *c.* 40. & *l.* 23. §. 1. *ff. de cond. indeb.* potest tamen res adjudicata donari. Paul. 1. *sent.* 1. §. *ult.* 21 Id est, quia, Donellus *hic n.* 27. 28. & *seq.* 22 Id est, non pignoratum 23 Id est, licet is fundus sit evictus: hinc collige, ratione evictionis non rescindi transactionem, dari tamen actionem præscriptis verbis. adde *l.* 28. *supr. h. t.* vid. omnino Jos. Ludovicum *decis.* 101. 24 Duæ quæstiones hinc nascuntur: an si prædium, (quod transactionis causa datum est) vel obligatum vel alienum fuerit, resolvi possit transactio, eo petente, cui talis fundus datus fuerit transactionis causa. 25 Adi Alexand. *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. ff. de acq. possess.* Cremens *singul.* 131. Cœpol. *cons.* 133. *num.* 81. 1. *part.* Alciatum *lib.* 5. *parad. cap.* 7. Corasium *lib.* 2. *Miscell. cap.* 10. porro quod opponitur huic nostræ legi *l. naturalis.* §. *quod si. ff. de præscript. verbis* ad hoc respondetur: Aut ex facto meo tibi aliquid abest, & tunc datur actio præscriptis verbis: Aut nihil tibi abest, & tunc datur de dolo actio. *Mod.* 26 Quia pro fundo quem petebas, fundus tibi promissus evictus est. Est autem contracta hic permutatio. 27 Sensus est, Si fundus, quem a Titio petebas, re ipsa tibi restitutus, & is postmodum ab alio sit evictus, nullum habes regressum adversus eum, qui restituit. 28 Liberatio fit interdum donatione, interdum transactione. 29 Sciens & volens non decipitur: ideoque nec de dolo potest conqueri. *l.* 1. *in fin. ff. de action. empt. l.* 3. §. 5. *ff. de homine libero.* vid. *l.* 109. *l.* 145. *ff. de reg. jur.* hinc colligunt, venditori scienti verum rei suæ pretium non competere remedium *l.* 2. ʒ. *de rescind. vendit.* qua de re vide plura apud Rolandum a Valle 1. *consil.* 59. *num.* 10. & *seq.* 30 Pollicitatione hereditatis nemo adstringitur. vid. *l.* 30. ʒ. *de pact.* adde *l.* 61. *ff. de verb. obl.* adde *l.* 25. ʒ. *h. t.* vento pascit creditorem, qui hereditatem suam ei pollicetur. 31 Pacta. *Hal.* 32 Non præsumitur decipi, qui præsentibus amicis transegit, ὅπου φιλία ἐστὶν οὐ βία πρακτάζεται. 1. *Harmen.* 10. §. 13. Amicorum præsentia, securitatis, consilii ac judicii testimonium est. De hac præsumptione, vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 61. plane si unus tantum intervenerit amicus, aliud esse dicendum existimat Tiraquellus, *in l. si unquam* 8. *in verb. Susceperit liberos.* ʒ. *de Revoc. don. n.* 238. 33 Hippolytus de Marsil. intelligit hoc locum habere, ubi non agitur de commodo eorum, sed alterius tertii. Bartolus *ad l. viduæ. C. de nupt.* Cotta *in Memorab. in verb. contractus.* Tiraquel *post leges connub. gloss.* 5. *num.* 37. & *seq.* porro idem quod amicorum, operatur præsentia honestorum virorum, & decretum judicis: Castrensis hic & confirmatio superioris supplet defectum formæ, solennitatis, personæ, & alios defectus secundum Baldum *ad l. fin. ff. de test. tut.* Hippol *sing.* 75. Mod. 34 Id est, oblata, *Syn. Basil. h. t. c.* 44. & 1. Harm. 10. §. 7. 35 In contractum transactionis, tanquam stricti juris, non veniunt usuræ a tempore moræ. *l.* 13. ʒ. *l.* 32. § 2. *ff. de usur.* 11. *Syn. Basil.* 2. *c.* 44. 1. Harm. 10. 36 *Synops. Basil. h. t. c.* 45. *in pr.* 37 Reo transactionis promissum non implente, pœna promissa potest ab eo exigi. Quid si pœna non fuit promissa? aliud. *l.* 6. ʒ. *h. t. l.* 6. ʒ. *de contr. stip.* 38 *Syn. Basil.* 10. *c.* 45. *in fin.* & 1. Harm. 10. §. 1. 39 *l.* 21. ʒ. *h. t. l.* 1. *in fin. ff. h. t.* adde *l.* 3. *in fin.* ʒ. *de repud. vel abstin.* dixi *supr. in Epigraphe:* adde 11. *Ecl.* 2. *c.* 45. *in fin.* 1. Harm. 10. *in pr.* 40 Utrumque; unde colligunt transactionem esse contractum nominatum, adde quæ scripsi *l.* 39. ʒ. *h. t.* 41 *Syn. h. t. c.* 27. 42 Adde *l.* 5. ʒ. *de ob.* & *act. l.* 12. *in fin.* ʒ. *de contr. empt.* 43 11. *Syn. Basil.* 2. *c.* 47. 1. Har. 10. *in fin.* adde *l.* 3. ʒ. *de resc. vend.* 44 Transactionem contractum esse nominatum hinc colligitur: qui si innominatus esset, revocari posset, *l. dedi.* 3. *ff. de condict. causa data, l. si quis.* 49. *ff. de pact.* adde *l.* 38. *supr. h. t.* Bartolus hoc esse verum existimat: verum speciale liberationis minuendarumque litium favore esse subjicit. Alii dicunt reum pœnitentem admitti re adhuc integra, *l. sicut.* 5. ʒ. *de ob.* & *act.* adde Coras. 1. *Miscell.* 25. 45 Vid. ad legis hujus intelligentiam Molinæum *in labyrintho de divid.* & *individ. part.* 2. *n.* 579. & Menochium *de arbitr. jud. l.* 1. *q.* 16. Mod. 46 *Debita ex stipulatione. l.* 37. *supr. h. t.* 11. *Ecl.* 2. *c.* 48. 47 *l.* 14. ʒ. *h. t. l.* 41. ʒ. *eod. l.* 16. *ff. h. t. l.* 23. *in fin. ff. de cond. indeb.* Paul. 1. *sent.* 1. §. 3. 48 *l.* 8. *C. Theod. de pact.* & *transf. l.* 2. 1. Harmen. 11. §. 11. *Syn. Basil.* 11. *tit.* 2. *c.* 49. hanc legem nimis duram esse refert Rol. a Valle 1. *cons.* 57. *n.* 46. 47. Ideoque vix usu vel praxi obtinere, aut saltem locum non habere, nisi concurrant & verificentur omnia, quæ hic continentur. Requiritur autem ut contraveniens sit major, ut qualitas ætatis allegetur, ut contractus nullo cogente imperio sit initus, ut juratus sit, ut de rei circumventione & dolo constet. 49 Hac voce etiam comprehenduntur minores. Tiraquell. *de retract. gentilitio* §. 1. *gloss.* 9. *n.* 213. Idem tamen *in l. si unquam.* 8. *in verb. Revertatur. n.* 239. ʒ. *de revoc.* tradit hanc legem locum adversus tertium non obtinere, si unus transigentium rem vendiderit. 50 Adi, quia multum hæc aliaque hujus legis controversa sunt, Decium *cons.* 452. Alex. in *consil.* 131. *lib.* 4. Curt. Sen. *consil.* 43. *num.* 1. Cephal. *consil.* 192. *num.* 17. & *consil.* 265. *num.* 2. Bolog. *consil.* 28. *num.* 3. Plot. *ad l. si quando. num.* 543. *unde* & Jasonem *consil.* 118. Cravettam *cons.* 182. *num.* 16. Cornel. *consil.* 266. Cagnolum *tom.* 1. Portium *lib.* 2. *regul. conclus.* 10. Contium *ad leg. Jul. Majest. pag.* 28. Guterium 1. *part.* 2. *resol. cap.* 61. *num.* 31. & *seq.* Rainaldum Corsum *lib.* 3. *indag. cap.* 9. materiam autem perjurii habes tractatam a Julio Claro §. *perjurium.* Mod. 51 Nota modos, quibus quis peccat in non implenda transactione. 52 Eo nomine datur exceptio jurisjurandi. vid. Olden. *c.* 38. *de except.* juramento excludi facultatem moræ purgandæ hinc colligitur: aliud tamen esse jure canonico. *gloss.* 22. *q.* 1. *c.* 2. Romanus *singular.* 546.

non

non[1] solum notetur infamia[2], verumetiam actione privatus[3] restituta pœna[4], quæ pactis probatur inserta, & rerum proprietate careat, & emolumento, quod ex pactione vel transactione illa fuerit consecutus: Itaque omnia eorum mox commodo deputabuntur, qui intemerata pacti jura servaverint. † Eos etiam hujus legis vel jactura[5] dignos esse jubemus, vel munere[6], qui nomina nostra placitis inserentes, *salutem*[7] *Principum*, confirmationem initarum juraverint esse pactionum. Dat. 5. Idus Octobr. *Constantinop.* OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

De falso. De jurejurando.

42. Impp. LEO & ANTHEM. AA. Acrochirio P. P.

SI[8] ex falsis instrumentis transactiones vel pactiones[9] initæ fuerint, quamvis[10] jusjurandum[11] [de] his interpositum sit, etiam civiliter falso revelato, eas retractari præcipimus: ita demum, ut, si[12] de pluribus causis vel capitulis eædem pactiones seu transactiones initæ fuerint, illa[13] tantummodo[14] causa vel pars retractetur, quæ [ex] falso instrumento composito[15] convicta fuerit: aliis[16] capitulis firmis manentibus[17]: nisi forte etiam de[18] eo, quod falsum dicitur, controversia orta decisa sopiatur. Dat. Kalend. Jul. *Constantinop.* MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

De quæstione super servili vel adscriptitia conditione.

43. Imp. ANASTASIUS A. Thomæ PF. P. per Illyricum.

JUbemus in omnibus litigiis jam motis & pendentibus, seu postea super servili vel adscriptitia[19] conditione movendis, transactiones celebrandas, vel jam celebratas (si non alio juri cognito modo eas vacillare contigerit) vires suas obtinere: nec ob hoc videri tenorem earum titubare, quod pro conditione servili vel adscriptitia confectæ sunt. Dat. 15. Kalend. Decemb. PATRICIO & HYPATIO CONSS. 503.

TIT. V.
DE[20] ERRORE CALCULI[21].

1. Impp. DIOCL. & MAXIM. AA. & CC. Aureliano Quarto.

ERrorem calculi[22], sive ex uno contractu, sive ex pluribus emerserit, veritati non afferre præjudicium, sæpe constitutum est: unde rationes etiam sæpe computatas denuo[23] tractari posse, si res judicatæ[24] non sunt, vel transactio[25] non intervenit, explorati juris est. Sed & si[26] per errorem calculi velut debitam quantitatem, cum esset indebita, promisisti, condictio liberationis tibi competit. Dat. 6. Kal. Mart. AA. CONSS. 287.

TIT. VI.
DE POSTULANDO[27].

De prohibitione judicis.

1. Imp. ANTONINUS A. Artemidoro.

CUm a præfecto Ægypti perpetuo[28] causas agere prohibitus non appellaveris, placitis obtempera. PP. 3. Kalend. Aug. SABINO II. & ANULINO CONSS. 217.

De libertis.

2. Imp. ALEXANDER A. Polydoro.

NEc cæterorum liberti[29], nedum mei quidem; si ita sunt literis eruditi[30], ut patrocinia desiderantibus præstare possint, prohibentur id facere. PP. Non. Mart. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Si causa, ob quam promissum est, non sequatur.

3. Imp. GORDIANUS A. Flaviano.

SI[31] sub specie honorarii[32], quod advocato usque ad certum[33] modum deberi potuisset, eam quantitatem, quam desiderio tuo complecteris, te daturum cavisti: & quasi mutuam pecuniam accepisses, eam te redditurum promisisti, nec temporis spatio, gesto negotio consensum ac fidem accommodasti: competenti exceptione non numeratæ pecuniæ tutus es, & ex hac causa cautionem interpositam, usitato more potes condicere. PP. 5. Id. Jun. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

De absentia patroni.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Theodotioni.

VElamento absentis[34] patroni causæ rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur. S. 4. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

Pactum de quota litis.

5. Imp. CONSTANT. A. Helladio.

SI qui advocatorum, existimationi[35] suæ immensa atque illicita compendia prætulisse sub nomine honorariorum ex[36] ipsis negotiis, quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ[37] partis cum gravi damno litigatoris & deprædatione poscentes fuerint inventi: placuit ut omnes, qui in hujusmodi sævitate[38] permanserint, ab hac professione penitus arceantur. Dat. 3. Kal. April. PAULINO & JULIANO CONSS. 325.

De officio advocati.

6. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Olybrium Præf. urb.

QUisquis[39] vult esse causidicus, non idem in eodem negotio sit advocatus[40] & judex: quoniam aliquem inter arbitros & patronos oportet esse delectum. §. 1. Ante omnia autem universi advocati ita præbeant patrocinia jurgantibus: ut non ultra quam litium poscit utilitas, in licentiam conviciandi[41], & maledicendi temeritatem prorumpant: agant, quod causa desiderat: temperent se ab injuria. Nam si quis adeo procax fuerit, ut non ratione[42] sed probris putet esse certandum, opinionis suæ imminutionem patietur, nec enim conniventia commodanda est, ut quisquam negotio derelicto in adversarii [sui] contumeliam aut palam pergat, aut subdole. §. 2. Præterea nullum[43] cum[44] eo litigatore contractum, quem in propriam recipit fidem, ineat advocatus: nullam conferat pactionem. §. 3. Nemo ex his, quos licebit accipere, vel decebit, aspernanter habeat, quod sibi semel officii gratia libero arbitrio obtulerit litigator. §. 4. Apud urbem autem Romanam etiam honoratis, qui hoc officium putaverint eligendum, eo usque liceat orare, quousque maluerint, videlicet ut non ad turpe compendium stipemque deformem hæc arripiatur occasio, sed laudis per eam augmenta quærantur. Nam si lucro[46] pecuniaque capiantur: veluti abjecti atque degeneres inter vilissimos numerabuntur. §. 6. Quisquis igitur ex his, quos agere permisimus, vult esse causidicus: eam solam quam sumet tempore agendi, sibi sciat esse personam quousque causidicus est: Nec[47] putet quisquam honori suo aliquid esse detractum, cum ipse necessitatem elegerit standi[48], & contempserit jus sedendi. PP. 10. Kalend. Septemb. VALENTINIANO & VALENTE AA. II. CONSS. 368.

De æquitate in advocatis concedendis servanda.

7. Iidem & GRATIANUS AAA. ad Olybrium Præf. urbi.

PRovidendum est, ne[49] hi, quos in foro aut meritum nobilissimos[50] fecerit, aut vetustas, in una parte consistant, aliam a rudibus atque tyronibus necesse sit sustineri: atque ideo si in uno auditorio duo tantum præ cæteris fuerint, vel plures, quorum fama sit hilarior: in judicantis officio sit, ut par causidicorum distributio[51] fiat: & exæquetur partibus auxilium singulorum: & æqua divisio procedat. Si quis vero monitus a judice, ea excusatione, quæ nequeat comprobari, cuicunque parti

1 Nota recedentem a transactione jurata quatuor pœnis subjici: fieri infamem, actionem amittere, pœnam promissam luere, & accepta restituere. 2 A transactione jurata recedens notatur infamia. 1. *Ecl.* 2. *c.* 49. & 1. Harm. 10. & 2. *C. Th.* 9. 3 Vid. *l.* 1. §. 2. J. *de assertione tollenda.* 4 Vid. *l.* 40. ꝟ. *h. t.* 5 Hoc respicit perjurum ipsum. 6 Hoc referendum ad eum, cui pœna & multa ejus, qui pejeravit, lucro cedit. 7 *Per salutem Principum* veteres jurabant, etiam Christiani, nunquam vero per *Principis genium.* Tertullianus *c.* 32. *Apologetici*, sicut non juramus per genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ augustior est omnibus geniis. Ita Polycarpum jussum a proconsule per Genium Cæsaris jurare legimus. Euseb. 3. *hist. Eccl.* 14. jurasse quoque veteres per Principum venerationem constat, ex *l.* 2. J. *de reb. cred.* 8 Adde J. *Si ex falsis instrumentis.* 9 Cujacius *lib.* 6. *observat. cap.* 11. Menochius *de arbitr. Jud. l.* 2. *casu* 15. Joann. Aurpachus *l.* 1. *ep. c.* 11. Mod. 10 Transactio ex falsis instrumentis interposito jurejurando confirmari non potest, *ut hic*: adde *l. ult. infr. de non numerata pecunia.* 11 11. *Syn. Basil.* 2. *c.* 2. *vel* 50. 12 Transigere de pluribus causis & capitulis simul possumus. 13 Vid. *l.* 5. *in fin.* ꝟ. *de leg. Novell.* 51. *in princ.* 14 Utile per inutile non semper vitiatur. vid. *l.* 20. *ff. de usuris.* 15 A nonnullis codicibus hæc vox abest. 16 Jurata transactio eatenus rescinditur, quatenus prætextu falsorum instrumentorum facta est. 17 Utile per inutile non vitiatur, vid. quæ scripsi ad *l.* 12. J. *de testam.* 18 Hic casus est diversus a superiori, aliud est enim ex falso instrumento transigere, aliud de eo quod falsum dicitur. vid. Cujac. 6. *observ.* 31. 19 Hinc tamen colligit Cujac. 6. *obs.* 11. & 19. *obs.* 39. de falso, jure transigi posse, *l.* 18. *supr. h. t.* Hotomanus vero 11. *Illustr.* admittere id videtur, si criminaliter agitur, non si civiliter, *l.* 7. *supr. h. t. l.* 15. *l.* 16. *l. pen. l. ult. infr. ad leg. Corn. de falsis.* de ea re dicam ad *l.* 7. *infr. ad leg. Corn. de falsis.* vid. plura apud Cujac. 12. *obs.* 35. adde *l.* 3. *in fin. supr. h. t.*

20 11. *Eclog.* 2. *c.* 52. & 53. *tit.* 3. & *lib.* 11. *tit.* 2. *c.* 52. vid. *edict.* 9. *c.* 2. *in fin.* 21 *Syn. Basil.* 11. *tit.* 2. *cap.* 52. 22 Id est, computationis, quæ sæpissime in transigendo accidit. 23 Sæpe computatæ rationes denuo tractari possunt, etiam inter mercatores, quamvis peritos numerandi, quantumvis res sit minima: ut enim rescindatur calculus, non est quærenda læsio ultra dimidium, nisi judicatum sit aut transactum. vid. Molinæum *de usur. quæst.* 14 *num.* 182. Roland. a Vall. 1. *cons.* 49. *num.* 49. alias rationi & calculo stari debet, nisi de errore probetur. Ferrar. *in forma, ut pacta serv.* 36. *ibi, discuss.* 2. *num.* 4. 24 Nec sententia, nec transactio revocatur ob errorem calculi. Imo res judicata revocatur, *l.* 1. §. 1. *ff. quæ sent. sine appell.* Solve: si error calculi in sententia non exprimitur, non potest revocari. vid. Oldendorp. *cap.* 26. *de sententia & re judicata.* vid. *hic* Bald. 25 Imo error impedit transactionis effectum, *l. obligationum.* 3. §. 1. *ff. de oblig. & act.* & ita Raguerius putat. Alii valere transactionem errore factam censent: etiamsi error exprimatur: *arg. l. sed & si quis.* 4. *in princ. ff. si quis cautionib. l. si quis postquam.* 37. *ff. de fidejuss. & mandat. & ita* Petrus Burig. & Bart. 26 *Synopsis h. t. cap.* 52.

27 *L.* 3. *D.* 1. 2. *C. Th.* 17. 1. *Extr.* 37. adde 8. *Synops. Basil.* & Lucium 5. *placit.* 1. 28 *l.* 1. §. 13. *ff. de off. præf. urb. l.* 9. *in princ. ff. de pœnis.* 29 Liberti postulare possunt, ut hic, sive Principis, sive privatorum: at non servi. 30 In patrono requiritur eruditio, *l.* 7. *infr. de profess. & medicis*: adsessore *l.* 2. *ff. de off. adsess.* At in judice, vid. *l.* 1. *supr. de off. adsess.* vid. quæ dicam *ad l. pen.* J. *de judic.* huc pertinet illud Ammiani 30. Adversus imperitos advocatos: *E quibus*, inquit, *ita sunt rudes aliqui, ut nunquam se Codicem habuisse meminerint, & si in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut eduli peregrinum nomen arbitrantur.* 31 Qui advocaturo sibi, de iis, quæ advocationis nomine debiturus est, quasi ex mutui causa caverit, non numeratæ pecuniæ exceptione utatur, nisi tempus præterierit, & cautionem suam condicat, *Synops. Basil.* 10. *cap.* 13. 32 Libros a typographo ipsorum auctori pro corollario deberi, hinc Hotomanus colligit *consil.* 3. 33 Id est, centum aureos, vid. *l.* 1. §. 12. *in fin. ff. de extraord. cognit.* vid. Lucium 5. *Placitor.* 1. *arrest. ult.* 34 Absentia advocati non vitiat sententiam. dixi ad *l.* 1. J. *de repud. bon. poss.* adde *speciem l.* 6. J. *de revocand. donat.* 35 Existimatio, id est, honor compendio pecuniario præfertur. 36 Τῆς δίκης μοίραν, hoc est, de accipienda post victoriam certa parte litis. *Synops. h. t. c.* 11. Hi non jure causæ, sed fundorum, pecorum & mancipiorum qualitate, ratione tractata, clientum præcipua poscere dicuntur coacta pactione, *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 37 Advocato, *ut hic*, *l.* 53. *ff. de pact. l.* 1. §. 12. *ff. de extraordin. cognit.* 8. *Eclog.* 1. *cap.* 15. *l.* 6. §. 2. J. *h. t.* procuratori, *l.* 53. *ff. de pact.* de quota litis pacisci non licet: sunt enim conscelerata hujusmodi pactiones, *l.* 1. *C. Theod. h. t.* De hujusmodi ergolabis litium, vid. Cujac. 8. *obs.* 31. 38 Sævitate. 39 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* 40 In eodem negotio meo advocatus & judex, *l.* 14. ꝟ. *de adsessor. & domest. l.* 5. *ff. de off. adsess. l.* 17. *ff. de jurisdict.* quod olim prohibitum non fuit, Plin. 3. *epist.* Possis & hoc addere, advocatum meum mihi testem esse non posse vide Wurmserum 1. *pract.* 4. *obs.* 1. *Synops. Basil. h. t. cap.* 17. 41 Huc illud Ammiani 30. cum ad inopiam venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine ob assidua in personas honorabiles probra diebus dictis sunt damnati. 42 Ratione, non probris certandum. 43 Nullum neque pactum, neque contractum de lite aut mercede. *Synops. Bas.* 1. *cap.* 18. 44 Μετὰ τοῦ οἰκείου πρόσφυγος, cum confugiente ad suum patrocinium 8. *Syn.* 1. *d. c.* 18. *ut & c.* 15. 45 De his Ammianus 30. per morborum simulationem consulto cessantes, utque pervulgati juris proferatur lectio una, septem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. *Moratores dicebantur.* vid. Cujac. 4. *obs.* 40. 46 Αἰσχροκέρδεια in advocato turpis, ut & alias in Episcopo, 1. *Timoth.* 3. *vers.* 3. *ad Titum* 1. *vers.* 7. in philosopho, *l.* 8. §. 4. *ff. de vacat. mun. l.* 1. §. 5. *ff. de extr. cognit.* 47 Judex honori suo nihil detrahit, cum postulat, & advocati munere apud aliquem judicem fungitur. 48 Stat advocatus, sedet judex, vid. *l.* 3. *infr. ubi senatores vel clariss.* Tam est honesta causidicina, ut ea fungi judici non sit inhonestum. 49 Judex causidicos ex æquo partibus tribuat, ut non in una parte eruditi, in altera rudes & inexercitati reperiantur, *Synops. h. t. c.* 22. 50 Advocatos esse nobiles hinc quidam colligunt, quod hic non dicitur. Alii colligunt, scientiæ vetustatem homines nobilitare. Sed verius est has particulas, nobilissimos, præstantissimos, excellentes & primos significare, & ita nobilis & nobilissimus dicitur apud Ciceronem, 1 & 2 *de Oratore.* 2. *de fin. & pro Cluentio*: Macrob. 7. *Saturn.* 15. sic nobiles scelere. Cicero *pro Roscio Amerino*: virgo nobilis, Horat. 4. *Carm.* Nobiles agri, Ovid. 3. *Amor.* 2. Nobiles feræ, Claud. 3. *panegyr.* Nobilissima prædia, Cicer. *pro Roscio Amerin.* equulei argentei nobiles, Cicer. 6. *in Verrem.* bellum nobile, Horat. adde Tiraquell. *cap.* 2. *de nobilitate.* 51 *l.* 1. §. 4. *ff. h. t.*

parti patrocinium denegaverit, careat [1] foro [2]: sciat etiam nunquam sibi ad agendum copiam posse restitui. Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit separatim tractasse [3] cum plurimis, & adversario suo tali fraude subtraxisse paris defensionis copiam: ostendet proculdubio iniquam a se litem foveri, & auctoritatem judiciariam a se delusam experietur. Dat. Kal. Mart. *Treveris*, VALENTINIANO & VALENTE AA. utrisque III. CONSS. 370.

De eo, qui non est sacrosanctis Catholicæ religionis imbutus mysteriis.

8. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

NEmo [4] vel in foro Magnitudinis tuæ, vel in provinciali judicio, vel apud quemquam judicem accedat ad Togatorum consortium, nisi [5] sacrosanctis Catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis. Sin autem aliquid quoquo modo vel quadam machinatione factum, vel attentatum fuerit: Officium quidem Sublimitatis tuæ centum librarum auri jacturam pro condemnatione sustineat: idem vero, quicumque ausus fuerit contra providum Nostræ Serenitatis decretum officium advocationis per subreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit, ab advocationis officio remotus, stylum proscriptionis atque perpetui exilii specialiter sustinebit: scituris etiam provinciarum Rectoribus, quod is, sub cujus administratione aliquid hujusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionem, & pœnam exilii per quinquennium sustinebit. Dat. Prid. Kal. April. *Constantinop.* ANTHEMIO A. II. COS. 468.

TIT. VII.

DE ADVOCATIS [6] DIVERSORUM JUDICIORUM.

De prævaricatione.

1. Imp. ANTONINUS A. Doloni.

SI patronum causæ prævaricatum [7] putas, & impleveris accusationem, non deerit adversus eum pro temeritate [8] commissi sententia: atque ita de principali causa denuo quæretur. Quod si non docueris prævaricatum: & calumnia notaberis, & rebus judicatis, a quibus non est provocatum [9], stabitur. PP. 3. Kal. Octobr. ANTONINO A. IV. & ALBINO [10] CONSS. 214.

De decurionibus.

2. Imppp. VALENS, GRATIANUS & VALENTIN. AAA. ad Antonium P. P.

QUi necessario patriæ [11] suæ debent municipio functiones, eos decurionibus aggregatos nolumus evagari [12]: permittentes, ut in negotiis causidicorum fungantur officiis, & in civitatibus propriis subeant munera curialium; ita tamen [13], ut non [14] contra Rempublicam civitatis, in qua honorem hunc consecuti sunt, eis adesse permittatur. Dat. 15. Kal. Septemb. *Ravennæ*, VALENTE VI. & VALENTINIANO III. AA. CONSS. 378.

De provincialibus functionibus.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Africanum P. P.

NE [15] quis ex corpore Togatorum [16] [minime curialibus nexibus illigatus] provinciales [17] suscipiat functiones: scilicet ut ambientibus claudatur ingressus, & invitis necessitas auferatur. Dat. 3. Non. August. *Constantinop.* ARCAD. IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De peculio quasi castrensi.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Eustathio P. P.

FOri [18] tui Culminis, & universorum judiciorum advocati quicquid ex hujusmodi professione, vel ipsius occasione quæsierint, id [etiam] post patris obitum, præcipuum, veluti [19] peculium castrense, ad exemplum militum, proprio domino valeant vindicare. Dat. 10. Kalend. April. *Constantinop.* DD. NN. HONORIO XIII. & THEODOSIO X. AA. CONSS. 424.

De muneribus necnon privilegiis, & immunitatibus.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Cyro Præf. urbi.

QUicquid animi largitate, & munificentia principali præstitimus Togatis per Orientem eminentissimæ præfecturæ reverentia [20] studiorum: id sibi præsenti sanctione præstitum esse cognoscant patroni causarum illustris Urbicariæ præfecturæ. Dat. 7. Kal. Jan. *Constantinop.* THEODOS. XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

6. Iidem AA. ad Florentium P. P.

SAncimus [21], ut advocatis, qui apud tuam Magnificentiam causas acturi sunt, a nullo judice, nec ab ipsa eminentissima præfectura sollicitudo ulla penitus injungatur: Sed nec advocatis provinciarum vel spectabilium judicum quisquam existimet aliquid injungendum. Nulla igitur Togatis inspectio, nulla peræquatio ingeratur, nulla operis constructio, nulla discussio [22], nullum ratiocinium imponatur, nullum denique aliud [23] eis mandetur, præter arbitrium [24] in [25] eodem dumtaxat loco, ubi advocationis exercent officium: quinquaginta [26] librarum auri [pœna] officio feriendo, si legis istius regulas temerare tentaverit. Dat. 8. Kalend. Mart. *Constantinop.* THEOD. A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

7. Iidem AA. Thalassio P. P. per Illyricum.

ISdem privilegiis, iisdemque immunitatibus potiri togam [27] illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga per Orientem Prætorianæ sedis excelsæ, decernimus. Dat. 7. Id. Septemb. *Constantinop.* THEOD. A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De numero advocatorum. De curiali vel alia viliori conditione. De quasi castrensi peculio.

8. Iidem AA. Cyro P. P. Consuli designato.

CUm advocatio prætoriana centum quinquaginta [28] numero togatis minime vel minuendo, vel augendo concludatur, jubemus eos, qui ex his ad fisci patronatum pervenerint, a cohortis [29] vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandocumque [30] genitis liberos custodiri: postque tale officium depositum, annumque [31] completum, advocatorum consortio abscedere cum Comitiva consistoriana: omneque, quod togatis fori Celsitudinis tuæ quolibet casu, quolibet adquiritur titulo, quasi [32] castrense sibimet vindicare: nec patribus, nec avis paternis earum rerum commodum acquirere, legis istius auctoritate decernimus. His omnibus etiam ad Urbicariæ præfecturæ advocationem trahendis. Dat. 3. Kal. Januar. VALENTINIANO A. V. & ANATOLIO CONSS. 440.

De advocato, qui administrationem aliquam peregit.

9. Iidem AA. Apollonio P. P.

SI quis de togatis fori Celsitud. tuæ, vel Illyricanæ, seu urbicariæ præfecturæ, sive de his, qui in provincialibus judiciis causarum patrocinium profitentur, electione tuæ Sedis regendæ provinciæ munus potestatemque susceperit: post peractam integre ac sine ulla opinionis labe administrationem, & ad illud officium, unde abstractus est, & unde sibi vitæ subsidia comparabat, remeandi [33] habeat facultatem: nec causas orare denuo quadam prohibeatur invidia. Dat. 12. Kalend. Septemb. *Constantinop.* EUDOXIO & DIOSCORO CONSS. 442.

De patronis fisci.

10. Impp. VALENTIN. & MARTIANUS AA. Palladio P. P.

BInos [34], qui priores [35] in tui Culminis sede inveniuntur ad patronatum fisci singulis quibuscunque annis accedere, paribus [36] dignitatis & privilegiorum insignibus ambiendos [esse] præcipimus, quibus ante hac utebatur is, qui solus fisci creabatur patronus. Dat. 14. Kal. Jul. *Constantin.* HERCULANO & ASPORATIO CONSS. 452.

De numero & filiis advocatorum. 1. Quales & quomodo creandi advocati.

11. Imp. LEO A. Viviano P. P.

NEmini licere sancimus aliquem sub [37] addendi colore statutis centum quinquaginta [38] advocatis, quos sibi eminentissima præfectura in consilium assumpserit aggregare. §. 1. Non aliter vero consortio advocatorum tuæ Sedis aliquis societur, nisi [39] prius in examine viri clarissimi Rectoris provinciæ, ex qua oriundus est, præsentibus cohortalibus gesta conficiant, quibus aperte pateat cohortali [40] vitæ ac fortunæ eundem minime subjacere. [Atque hæc fieri volumus] si præsens vir clarissimus Rector provinciæ fuerit in ejus examine: si vero absfuerit, apud defensorem sui oppidi gesta conficiant. Jurisperitos [41] etiam eorum doctores jubemus juratos [42] sub gestorum testificatione depromere, *esse eum, qui posthac subrogari voluerit, peritia juris instructum* [43]. Filios [44] autem togatorum Excellentiæ tuæ, qui vel nunc causas agunt, vel futuris temporibus actitaverint, cæteris supernumerariis anteferri. §. 2. Illud insuper decernimus, ut etiam his qui ultra centum quinquaginta advocatos Eminentissimæ tuæ Sedis reperiuntur, liceat & apud Virum spectabilem Proconsulem, vel præfectum Augustalem, vel Comitem Orientis, apud viros etiam spectabiles Vicarios, & apud Rectores provinciarum negotia perorare. Dat. Kal. Febr. *Constantinop.* MAGNO & APOLLONIO CONSS. 460.

De patrono fisci.

12. Idem A. Eusebio P. P. Illyrici.

SAncimus patronum fisci judicio Celsitudinis tuæ, non jam quotannis [45], sed biennio pro vetere consuetudine finem officii sui sortiri: salvis eidem consortio privilegiis omnibus quæ a retro Principibus meruit, manentibus. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* BASILIO & VIVIANO CONSS. 463.

De advocatis Alexandriæ, & de advocato fisci.

13. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Alexandro Duci Ægyptiaci limitis, & Præfecto Augustali.

PEtitionem virorum disertissimorum advocatorum Alexandrinæ splendidissimæ civitatis, quam de fori sui matricula, & fisci patrono obtulerunt, merito admittentes, hac sanctione decernimus, quinquaginta statutos haberi: eorumque nomina pro tempore matriculæ [46] conficiendæ inscribi: & eos advocationis officium in judicio tam viri spectabilis Præfecti Augustalis, quam viri spectabilis Ducis Ægyptiaci

1 Potest quis etiam sub pœna muneris & officii amittendi cogi ad patrocinium præstandum, vid. quæ notavi ad l. 156. in pr. ff. de reg. jur. adde Nov. 17. c. 14. 2 De hoc pœnæ genere, ut quis foro abstineat, vid. l. 9. §. 4. ff. de pæn. Mynsing. 4. obs. 32. 3 Paul. 5. sent. 25. §. 7. l. 38. §. 8. 9. ff. de pæn. 4 Hæc lex cum l. 15. §. de Episc. aud. est eadem. 5 Hæreticus advocatus esse non potest, l. 15. §. de Episc. aud. Nov. 144. c. 2. vers. Præterea. ut & aliæ permultæ personæ. vid. l. 9. J. de divers. off. & apparit.

6 Advocatus est, qui in consilium advocatur: patronus, qui causam agit. Ascon. Hodie patroni & advocati causidici etiam dicuntur, & oratores Tacit. lib. de oratorib. sed rhetores & togati: munus eorum causidicina, Ammiano, & l. 18. C. Theod. de decur. ea forma qua juridicina a Tertulliano in lib. de Pallio & indicina ab Apuleio 7. adde Cujac. 4. obs. 40. 7 S. Synop. Basil. 1. cap. 24. l. 11. infr. de accusat. l. 3. §. 13. ff. de term. liber. l. 3. ff. ad SC Turp. adde l. 18. §. 1. ff. de muneribus. 8 Advocatus prævaricator extraordinarie punitur. vid. Cujac. 6. obs. ult. 9 Prævaricatum, quidam ita legunt. 10 Balbino 11 Adde l. 116. C. Theod. de decur. lib. 12. 12 Statuti advocati suo foro nunquam excedunt: supernumerarii oberrant per fora omnia. vid. Cujac. hic. 13 Et merito. est enim indignum, ut qui magistratum & salarium a Republica accipit, contra rempublicam patrocinio fungatur, l. 1. J. de advocat. fisci. 14 Imo, contra rempublicam possunt, l. 6. l. penult. ff. de postul. Solve: possunt pro affine & cognato vel conjuncta persona: pro aliis non possunt. vid. l. 13. infr. h. t. 15 l. 52. C. Theod. de decurionibus, lib. 12. 16 Id est, advocatorum. 17 Advocatum nedum cogi, sed ne volentem quidem admitti ad vectigalia exigenda hinc colligunt. 18 Sumpta ex l. 2. C. Theod. de postulando l. 2. 19 Quæsita ab advocatis filiisfamilias ad instar quasi castrensis peculii redacta. l. 7. §. de adsessor. & domest. 20 Reverentia literarum contemplatione literatæ militiæ Nov. Valent. de postulando. 21 Hæc lex desumpta ex Theod. & Valent. Nov. de postulando & perpetuanda advocatione, quam P. Pithœus integram edidit. 22 Imo sollicitudo potest injungi, l. 3. J. de discuss. 23 Bald. his verbis etiam innui putat advocatos immunes esse ab excubiis faciendis. 24 Advocati arbitri dari possunt. In Gallia absfuturi præfecti ac judices, regii judicandi munus digniori vel antiquiori advocato solent, imo si nulli consiliarii sint, debent delegare. 25 Extra forum suum advocatus patrocinio fungi cogi non debet. 26 Pœnam observa eorum, qui violant advocatorum privilegia. 27 Id est, togati seu advocati 28 In unoquoque foro certus erat advocatorum numerus, certaque matricula: adde l. 11. & ult. J. h. t. 29 l. ult. J. h. t. l. 2. J. tit. proxim. hinc cohortalis, id est, vilis. 30 Vid. l. 66. J. de decur. 31 Advocati non erant olim perpetui. Paucitas eorum fecit postea, ut perpetui fierent: qua de re vid. Cujac. 16. observ. 22. Annus etiam de quo hic agitur, in biennium mutatus est, l. 12. J. h. t. 32 l. 4. §. h. t. 33 Advocatus sua officium aliquod assumitur, eo finito potest ad advocationis officium redire ac reverti 34 Duo enim sunt advocati. 35 Fisci advocatio prioribus advocatis decernenda. 36 Quando una dignitas duobus confertur, in solidum confertur. 37 Vetitus consilium dare, adsessor esse non potest. 38 l. 8. §. h. t. 39 Adde l. 7. J. de profess. & medic. 40 Adde d. l. 8. 41 Id est, professores. De Jurisconsultorum appellatione dus varias, vid. Cujac. 7. obs. 25. 42 Asserit doctoris statur de peritia discipuli Bald. 43 Advocatum læsum juris imperitia non restitui hinc colligunt. 44 Togatorum filii non togatorum filiis præferendi, l. 13. J. h. t. 45 Ut olim, l. 8. §. h. t. l. 3. in princ. infr. tit. proxim. 46 Erat certa advocatorum matricula, l. ult. §. 2. vers. Si quis. in med. supr. de adsessoribus & domest.

limitis

limitis petentibus adhibere: cæteros vero ultra memoratum numerum conſtitutos, apud alios judices ejusdem Alexandrinæ civitatis perorare: Filiis [1] ſcilicet ſtatutorum in loco deficientium ſupernumerariis anteponendis. Egredientem autem poſt biennium fiſci patronum, contemplatione laborum, exconſularis moderatoris provinciæ dignitate decorari: licentia facultateque ei non deneganda, cum uſus exegerit, tam pro [2] ſe, quam pro filiis, parentibus, & uxoribus, nec non etiam perſonis ex transverſo latere usque ad quartum gradum conſtitutis patrocinium ſuum adhibere. Quando autem fiſci patronum mori contigerit, gradu eum ſequentem ſine ulla dilatione in locum ejus ſubrogari: heredibus defuncti nihil exinde [3] ſibi commodi acquiri poſſe ſperaturis: cunctis privilegiis, quæ hactenus habuiſſe noſcuntur, nec non his, quæ ſuggeſtio tuæ Magnitudinis continet, etiam in poſterum intactis inviolatisque ſervandis: quatenus hujusmodi delato eis liberalitate noſtræ Serenitatis honore poſſint in otio, & tranquillitate reliquum vitæ ſuæ tempus peragere, nulla eis invitis ingerenda ſollicitudine.

Collatio advocatorum & militum.

14. Iidem AA. Callicrati P. P. Illyrici.

ADvocati [4], qui dirimunt ambigua [5] fata cauſarum [6], ſuæque defenſionis viribus in rebus ſæpe publicis ac privatis lapſa erigunt, fatigata reparant, non [7] minus provident humano generi, quam ſi præliis atque vulneribus patriam parentesque ſalvarent. Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus [8] illos, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam advocatos: Militant [9] namque [10] cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam, & poſteros [11] defendunt. Dat. 5. Kal. April. *Conſtantinop.* ZENONE & MARTIANO CONSS. 469.

De privilegiis. 1. *De ſalario.*

15. Imp. LEO A. Dioſcoro P. P.

POſt duos [12] fiſci patronos, qui ex anterioribus conſtitutionibus iisdem beneficiis muniuntur, ſexaginta quatuor [13] togatos, qui in præſenti ſunt, a primo usque ad ſexageſimum quartum imperialibus beneficiis perfrui cenſemus, quibus fiſci patroni liberique eorum honorati ſunt. §. 1. His quoque illud adjiciendum eſſe ſtatuimus: ut, ſi quis patroni fiſci adeptus gradum, fatalem diem obierit, univerſa [14] totius anni ſolatia, ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad heredes ſeu ſucceſſores, ſive liberi, ſive extranei fuerint, transmittendi tam ex teſtamento, quam ab inteſtato liberam habeat facultatem. Dat. 17. Kalend. Januar. *Conſtantinop.* FESTO & MARTIANO CONSS. 472.

De privilegiis.

16. Impp. LEO JUNIOR & ZENO AA. Juſtiniano Præf. urbi.

AD ſimilitudinem ſexaginta quatuor [15] advocatorum fori ampliſſimæ prætorianæ præfecturæ, quindecim tantum ex foro tuæ Magnitudinis; qui in præſenti gradus primos obtinent, poſt fiſci videlicet patronum, eisdem privilegiis noſtræ Manſuetudinis beneficio perfruantur, quibus fiſci patroni liberique eorum muniuntur. Dat. 17. Kalend. April. *Conſtantinop.* LEONE JUNIORE A. CONS. 474.

De advocatis præfecturæ per Illyricum, 1. *& eorum privilegiis.*

17. Imp. ZENO A. Paulo P. P. per Illyricum.

JUbemus advocationem fori tui Culminis centum quinquaginta [16] (ſicut antea conſtitutum fuerat) advocatis concludi: eundemque numerum, quoties vel profeſſionis fine [17], vel morte, vel quocumque fuerit caſu imminutus, electione magnificæ tuæ Sedis impleri; ita ut in præſenti quidem, & hinc usque ad biennium [18] ad impletionem ſupra definiti numeri ſubrogandi, ſine ulla cohortalis [19] aut cujuslibet deterioris conditionis quæſtione ſuccedant: ſalva videlicet adverſus eos apparitoribus, ſi qua competit, actione, quam certum eſt, poſtquam fiſci patronatum officio impleto exegerint, evaneſcere: poſt lapſum vero biennium, foro tuæ magnificæ poteſtatis inſeri poſtulantes, non aliter, niſi ſub geſtorum confectione minime eos cohortali conditioni ſubjacere patefactum fuerit, admittantur.

§. 1. Cuncta ſane privilegia, quæ magnificæ per Orientem præfecturæ advocatis ex divinis retro Principum, ſeu inclytæ recordationis Leonis, vel noſtris ſanctionibus indulta ſunt, tuæ [20] quoque glorioſiſſimæ Sedis cauſidicis absque ulla diſcretione competere, per hanc in æternum valituram legem ſancimus. Dat. 6. Kal. Jan. *Conſtantinop.* DECIO & LONGINO CONSS. 486.

De multis.

18. [21].

NUllus [22] multæ dictionem habeat in eos advocatos, qui intra fori Prætoriani ſtatutum [23] numerum ſunt, præter ipſum Præf. præt.

De lite non protrahenda.

19. [24].

NE [25] ideo lis protrahatur, quod in ea non reperiantur advocati [26] tres, cum duo ſufficiant.

TIT. VIII.

DE [27] ADVOCATIS DIVERSORUM JUDICUM.

De dignitate ejus, qui depoſuit officium advocationis.

1. Imp. ANASTASIUS A. Euſebio Magiſtro officiorum.

SUggeſtionem viri Illuſtris Comitis rerum privatarum [28], & Proconſulis Aſiæ duximus admittendam: per quam noſtræ Serenitatis auribus intimavit, fori ſui advocatos communi petitione magnopere poſtulaſſe, ut, poſtquam advocationis depoſuerint officium, dignitate quadam, noſtra liberalitate, potiantur. Jubeamus itaque poſt depoſitum (ut dictum eſt) præfatum officium, unumquemque eorum, qui in præſenti ſunt, vel poſtea matriculis eorum pro tempore fuerint inſerti, Clariſſimi primi ordinis comitis perfrui dignitate: quatenus & tempore quietis fructum [29] præteritorum laborum conſequantur: proque fide atque induſtria erga clientes ſuos comprobata [a] privatæ conditionis hominum multitudine ſegregati, Clariſſimis merito connumerentur. Dat. 2. Kal. Jan. *Conſtantinop.* ANASTASIO A. II. CONS. 499.

De cohortali, vel deteriore conditione.

2. Idem A. Thomæ P. P. per Illyricum.

ADvocatos [ampliſſimæ] tuæ Sedis, qui pro tempore ad fiſci patroni gradum & officium provehuntur, una cum liberis jam natis, vel poſtea procreandis ab omni cohortalis [30], ſeu cujuslibet deterioris conditionis vinculo immunes ac liberos cum patrimonio ſuo conſervari decernimus: [Cum] conſtet hoc jam pridem tam advocatis ampliſſimæ prætorianæ per [31] Orientem, quam magnificæ Urbicariæ [32] [Præfecturæ] ſacris conſtitutionibus eſſe indultum: & non dubium ſit, non tantum eas, ſed etiam ſublimiſſimæ tuæ Sedis germanas [33] eſſe poteſtates. Dat. 12. Kal. Decemb. PATRICIO & HYPATIO CONSS. 501.

De privilegiis patronorum fori Comitis Orientis & fiſci.

3. Idem A. Conſtantino P. P.

JUbemus pro tempore primatem [34] advocatorum fori viri illuſtris Comitis Orientis per biennium [35] fiſci patroni fungi Officio, & ſolatia ſibi communi conſenſu deputata per idem biennium conſequi: hoc quoque transacto, profeſſionem advocationis deponere: conſortio videlicet eorundem advocatorum ad quadraginta tantum viros redigendo: ita ut, ſi qui ſuperflui ſunt, jam eidem conſortio ſociati, de advocationis officio minime rejiciantur: nemine alio eis adjiciendo: ne quadraginta virorum numerum advocatorum conſortium excedere contingat. §. 1. Ad hæc eos, qui (prout ſtatutum eſt) fiſci patroni depoſuerint officium, poſtea quoque non prohiberi ſingulos tam pro [36] ſe, quam pro jugali [37] ſua, & ſocero, & ſocru, nec non genero & nuru, liberisque propriis, colonis, & ſervis ad ſe pertinentibus advocationis fungi officio. §. 2. Nec ædiculas eorum *metatorum* [38] onere moleſtari, ſi tamen in una tantummodo ſuaque domo ſinguli talem prærogativam ſibi vindicare maluerint. §. 3. Pro *ſportulis* præterea modum, quem notitia [39] nobis porrecta declarat, tam pro his, quam pro colonis & eorum ſervis cuſtodiri: neminique præberi licentiam eundem modum circa ſportularum exactionem contra eos excedendi. §. 4. Nec de cætero quenquam, antequam per ſtatuta [40] tempora legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe, ſupradicto conſortio ſociari. §. 5. Et filios advocatorum, vel adhuc in tali conſtitutorum officio, vel eorum, qui fiſci patronatum depoſuerint, ſuperſtitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eique gratis, & ſine ſumptibus ſociari, & ſi ipſi (prout depoſitum eſt) ſolito tempore legum doctrinam meruerint.

§. 6. Ut autem his, qui fiſci patroni officium adepti ſunt, vel fuerint, non tantum ſuperſtitibus, ſed etiam morte præventis proſpiciatur: tam ad heredes fiſci patroni, qui ſemel ad talem gradum vocatus ſit, ſolatia [41] ejus tranſire, hisque ſervari: quam ipſos, qui fiſci patronatum jam depoſuerunt, vel poſtea depoſuerint, minime cujuslibet actus publici ſollicitudinem nolentes ſubire compelli, nec exhibitionis ſeu deductionis onere (niſi ſpeciali auctoritate noſtra) moleſtari: & in provincia incuſandos per ſententiam viri ſpectabilis Comitis Orientis, utpote competentis judicis, conveniri atque litigare decernimus. Dat. Kal. Jul. *Conſtantinop.* SABINIANO & THEODORO CONSS. 505.

De privilegiis patronorum fiſci.

4. Idem A. Euſtathio P. P.

LAudabile [42] vitæque hominum neceſſarium advocationis officium, maxime Principalibus præmiis oportet remunerari. §. 1. Ideoque jubemus, viros clariſſimos fiſci [43] pro tempore patronos fori tuæ Celſitudinis, ſolenni die [44] feſtivitatis Kalendarum Januariarum ipſius tantummodo anni, per quem tale peragunt officium, inter ſpectabiles

1 *l.* 11. §. 1. *ſupr. h. t.* 2 Adde *l.* 6. *l. penult. ff. de poſtul.* Sanguinis ratione multa permittuntur, quæ alias non permitterentur: qua de re vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 46. *num.* 46. & ita advocatus fiſci, ſe ſuosque fiſco præferre poteſt: ut privata caritas publica hoc caſu videatur potior. Hinc etiam colligunt, neminem præſumi advocatione ſuſcepta, polliceri officium ſuum adverſus liberos. adde *l.* 3. §. 1. *l.* 5. §. 1. J. *tit. proxim.* adde quæ ſcripſi *ad l.* 8. *infr. de locato.* 3 Id eſt, nihil præter ſalarium illius anni, in quo decedit, *l.* 15. *in fin.* J. *h. t.* 4 De militiæ caſtrenſis & quaſi caſtrenſis comparatione vid. Cicer. *Orat. pro Murena.* 5 Facta. *Hal.* utrumque recte, ſunt enim & incidunt in cauſas fata quædam & dies, qui appellantur fatales. Iſocrates adverſus Callimachum: πολλὰ παρὰ γνώμην ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀποβαίνειν, καὶ ὅτι τύχῃ μᾶλλον ἢ τῷ δικαστηρίῳ κρίνεται. fortunæ judicio, *l.* 13. *ff. de ſtatu hom.* Latinus Pacatus: Nolo miſerorum vel factum onerare vel fatum. Cujac. 16. *obſ.* 9. Huc refer illud Ammiani 30. Id habet cauſidicina cum cæteris metuendum, quod accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum, & omnes certum exitum iisdem ſoleant adſignare, & non liti rerum &c. & *l.* 41. *C. Th. de appell.* diſceptationis fata. Adde quæ de fatalibus ſcripſi ad *Nov.* 49. *cap.* 1. 6 Ferrandus *lib.* 2. *explicat. c.* 6. Hugo Cynus *in conſ. pro filia ſenat.* vide & Ciceronem *pro Murena.* Mod. 7 Advocati non minus proſunt reipublicæ, quam milites. 8 Vide Lapum ad hanc legem *alleg.* 101. *col.* 1. & *c. paratus. in fin. c. noli. c. militare.* 33. *q.* 1. Mod. 9 Non ſoli milites, ſed etiam advocati militant. Nihil tam ſimile bello eſt, quam lis & judicium. 10 In quibus rebus conſiſtat advocatorum militia. 11 Adi ſi lubet Baldum *ad l. ſi tuis nummis.* J. *de oper. lib.* Jaſ. *in l. ut vim,* 5. *col. in gloſ. ibi ſed quid. ff. de juſtitia & jure.* Mod. 12 *l.* 10. §. *h. t.* 13 *l.* 16. J. *h. t.* 14 Adde *l.* 13. *in fin.* §. *h. t.* Advocatus fiſci ante annum completum decedens ad heredem transmittit ſalaria anni integri: facit *l.* 4. *ff. de off. adſeſſor. l.* 19. *in fin. ff. locati.* 15 *l.* 15. *ſupr. h. t.* 16 *l.* 8. *l.* 11 §. *h. t.* 17 Advocatorum finis aliquis legitimus. vid. Cujac. 16. *obſ.* 22. 18 Vid. *l.* 12. §. *h. t.* 19 *l.* 8. §. *h. t.* 20 *l.* 7. §. *h. t.* 21 Latina interpretatio. 22 Cujac. 13. *obſerv.* 2. 23 *l.* 8. *in princ. l.* 11. *in pr.* §. 24 Latina interpretatio. 25 Cujac. 13. *obſerv.* 2. 26 Plures advocatos ſibi advocare licet, *l.* 7 *in pr. ſupr. de poſtulando.* Ex frequentia advocationis deprehendebatur, quam quisque gratioſus eſſet: vid. exempla apud Tullium *Oratione pro Quintio & pro Cæcinna.* Curtium *lib.* 6. ubi de Philota; Cæſarem 1. *Commentar.* ubi de Orgentorige. Hæc advocatio Græcis dicebatur παράκλησις, ut παράκλητοι, advocati. vid. Polletum 1. *de hiſtoria fori Romani* 1.

27 Hujus tituli inſcriptio in multis codicibus deeſt. 28 De quo vid. §. *de off. comit. rer. privat.* 29 Finis legitimus advocatorum, frui quibusdam privilegiis. vid. Cujac. 16. *obſ.* 22. 30 *l.* 8. *l.* 17. §. *tit. prox.* 31 *d. l.* 17. *in fin.* 32 *d. l.* 8. *in fin.* 33 Præfectura prætoris Orientis, Illyrici, Urbicaria, germanæ poteſtates. 34 Inter advocatos diſcrimen fuit. Nam cum hic *primatis* fiat mentio, diſtinctum primatem a cæteris fuiſſe colligi poteſt. 35 *l.* 12. §. *tit. prox.* 36 Vid. §. *tit. prox.* 37 Id eſt, uxore. 38 *Metatum* quid. vid. J. *de metatis & epidem.* 39 *Notitia* quid, diximus alibi. 40 *l.* 5. §. 4. J. *hic.* olim quadriennium conſtitutum erat, hodie quinquennium. *Conſt. ad antecеſſores.* §. 1. *in fin.* vid. Cujac. 12. *obſ. ult. in princ.* 41 *l.* 5. *in fin.* J. *h. t. l.* 15. *in fin.* §. *tit. prox.* 42 Advocationis officium commendatur, & ipſa honeſtate & neceſſitate. 43 Sic reſtituo, *patronos fori tuæ c. ſ. d. f. Kal. Jan. pro tempore ipſius tantummodo anni.* 44 Kalendarum Januariarum dies ſolennis & feſtivus. Is etiam dies, largitionum dies fuit. 10. Niceph. 23. vid. Cujac. J. *de canone largition. tit.* 2.

facri noftri confiftorii Comites divina noftræ Serenitatis manu [1] punĉti [2] confequi folatia. §. 2. Et poftquam tale depofuerint officium, fi quidem filios ingenuos habeant, eos clariffimorum Notariorum inferi confortio, Tribunorum facras folitas epiftolas fine [3] quadam fuffragii folutione percepturos. §. 3. Et fi quis per fententiam Sublimitatis tuæ monitus, fuper agnito debito vel agnita caufa, quæ ingeritur ei, confeffionem exponere paratus fit; eam non arbitro [4] delegato, fed tunc temporis fifci patronis, vel alterutri eorum, fi alter adeffe non poffit, pro more tamen folito fub actorum teftificatione intimari. §. 4. Quotiesque de nuptiis [quis] fine [5] dotalibus inftrumentis mutuo contrahendi matrimonium [6] animo celebratis, fuper affectu fuo liberis ex hujusmodi conjugio jam extantibus vel necdum procreatis, legitimis allegationibus uti maluerit, eas apud eosdem pro tempore fifci patronos, vel alterutrum eorum (ut dictum eft) geftis intervenientibus commendari, ita videlicet, ut juri cognitæ allegationes abfentibus perfonis, fi quæ competunt, ferventur intactæ.

§. 5. His infuper, quicunque apud viros gloriofos pro tempore confules [7] mancipia fua libertate donare voluerint: antelatos fifci patronos ad easdem libertates peragendas propriam advocationis vocem accommodare. §. 6. Aliis nihilominus privilegiis, quæ jam pridem memoratis vel fifci patronis, vel adhuc advocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diverfis modis indulta funt, ex hac etiam fanctione noftra in fua ftabilitate duraturis. Dat. 12. Kal. Decemb. *Conftantinop.* ARIOVINIO, & MESSALA CONSS. 506.

De privilegiis patronorum fori Præfidialis fecundæ Syriæ & fifci.

5. Idem A. Sergio P. P.

PEtitiones virorum difertiffimorum fori Præfidialis fecundæ Syriæ provinciæ advocatorum cum competenti moderatione cenfuimus admittendas; & jubemus, pro tempore primatem eorum per biennium fifci patroni fungi officio, & folatia [8] fibi communi confenfu deputata per idem biennium confequi: hocque transacto profeffionem advocationis deponere, confortio videlicet eorundem advocatorum ad triginta tantummodo viros redigendo: ita ut fi qui fuperflui funt, jam eidem confortio fociati, de advocationis officio minime rejiciantur: nemine alio eis adjiciendo, ne triginta virorum numerum advocatorum excedere confortium contingat. §. 1. Ad hæc [eos,] qui (prout ftatutum eft) fifci patroni depofuerint officium, poftea quoque non prohiberi fingulos tam pro [9] fe, quam pro jugali [10] fua, & focero & focru, necnon genero & nuru, liberisque propriis, colonis & fervis ad fe pertinentibus advocationis fungi officio. §. 2. Nec ædiculas [11] eorum, *metatorum* onere moleftari: fi tamen in una tantummodo fuaque domo finguli talem prærogativam fibi vindicare maluerint. §. 3. Pro *fportulis* præterea modum, quem notitia [12] nobis porrecta declarat, tam pro his, quam pro colonis, & eorum fervis cuftodiri: neminique præbere licentiam eundem modum circa fportularum exactionem contra eos excedendi. §. 4. Nec de cætero quemquam, antequam per ftatuta [13] tempora legum eruditioni nofcatur inhæfiffe, fupradicto confortio fociari. §. 5. Et filios advocatorum, vel adhuc in tali conftitutorum officio, vel eorum, qui fifci patronatum depofuerint, fuperftitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eique gratis [14] & fine fumptibus fociari, fi & ipfi (prout difpofitum eft) folito tempore legum doctrinam meruerint. §. 6. Ut autem his, qui fifci patroni officium adepti funt, vel fuerint, non tantum fuperftitibus, fed etiam morte præventis profpiciatur: tam ad [15] heredes fifci patroni, qui femel ad talem gradum vocatus fit, folatia ejus tranfire, hisque fervari: quam ipfos, qui fifci patronatum jam depofuerunt, vel poftea depofuerint, minime cujuslibet actus publici follicitudinem nolentes fubire compelli, nec exhibitionis feu deductionis onere (nifi fpeciali auctoritate noftra) moleftari: & in provincia incufandos per fententiam viri clariffimi provinciam, in qua degunt, moderantis, utpote competentis judicis, conveniri atque litigare decernimus. Dat. Kalend. Decemb. ANATOLIO & AGAPITO CONSS. 508.

De privilegiis patronorum fifci.

6. Imp. JUSTIN. A. Marino P. P.

REftituenda funt clariffimis eloquentiæ luminibus fexaginta auri libræ, quas fub imperio Zenonis divæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris, nec non fidejufforum [16] vires æftimantibus, tamen auferendas credidit præparca pofterioris fubtilitas Principis, ut jam liberalitate noftri numinis, viri clariffimi fifci patroni præfatam auri fummam fine fraude [17] annis fingulis confequantur, ab ampliffima tua Sede pari lance in utrumque dividendam. Nam univerfis [18] redditur, quod pro voto omnium primatibus indulgetur. §. 1. Sacras infuper epiftolas [19], quibus approbantur viri clariffimi Tribuni prætoriani & Notarii, non unius tantum nomine, fed alterius quoque utrius præftandas perfpicimus, five fuos filios, five alios quosdam duxerint illuftrandos. §. 2. Ad hæc, altiore beneficio codicillos, quibus illuftris honoratur dignitas, confequantur: quos unius folum nomine eisdem viris facundiffimis daturos nos pollicemur, profuturos fcilicet alteri eorum altero concedente: feu qui ex provinciis fuis, vel ex amicis voluerint, in provinciis tamen degentibus. §. 3. Licentiam eis prætérea facimus binos homines fingulis annis itidem offerendi, noftram [20] adoraturos purpuram, ftatutis inferendos præfentialibus [21] domefticis, unum equitum, alterum fcholæ peditum, in vacantem eorum locum, qui diem functi funt: nullo, dum fupererunt, de militia venundanda [22] pacto cum eis interpofito, quorum ejusmodi conventiones interfunt: ita tamen, ut iidem viri facundiffimi, cum offerendos eosdem crediderint homines, bina folidorum pro fingulis millia, nihiique amplius, noverint dependenda viris magnificis Comitibus dicatiffimorum [23] domefticorum: id eft, equitum quidem pro eo, qui inter equites meritus eft: peditum autem, pro eo, qui inter pedites inferendus eft: folitis videlicet ftatim ftipendiis, nec non etiam cæteris folatiis iisdem tyronibus deputandis fine quolibet alio difpendio. §. 4. Aliis etiam privilegiis potiantur, quæ diverfis temporibus confecuti funt, five per Auguftos apices, five per difpofitiones & fententias Ampliffimæ tuæ Sedis: nam qui nobis digni judicati funt, hi multo magis in anterioribus quoque funt adjuvandi. Dat. Kal. Decembr. *Conftantinop.* ipfo A. & EUTHERICO CONSS. 521.

De numero advocatorum. 1. *De temporis ordine fervando.* 2. *ubi degendum.* 3. *Sanctio.* 4. *De fexcentis aureis.* 5. *De privilegiis olim indultis.* 6. *De fportulis, & fumptibus litis.*

7. Idem A. Theodoro P. P. [24]

PEr hanc legem decernimus, ne antequam in octoginta tantum virorum numerum, fori tui culminis Togatorum collegium deductum fuerit, afpirare quis qualibet arte concedatur, aut poffit: nifi vel eorum filii, qui triginta priorum [25] obtinent numerum, facundiæ ftudiis eruditi, gratis [26] videlicet, & fine ullo fuffragio, aut fortaffe exteri non ultra duos per annos fingulos facundia & ipfi confpicui, taxati fuerint: nullo deinceps, poftquam in octoginta virorum numerum redacti fuerint, fuperare qualibet rurfus ambitione vel aftutia quantitatem aufuro. §. 1. Interdicenda quoque cunctis licentia prævertendi [27] progreffus feriem, quam ipfius temporis ordo fuppeditat: &, ut in mercatorum contractibus, loca permutandi: & adhuc tyrones jam intereffe veteribus. §. 2. Hoc etiam pronunciandum cenfemus, ne quis ex his in aliis degat regionibus, relicta obfervatione glorificæ tuæ Sedis. Noverint etenim, qui, poft nomen impetratum patroni litium, ultra trium [28] annorum fpatium ex facratiffima hac urbe morandum duxerint, nec nuncupationem togati, nec privilegia virorum hujusmodi concedenda fibi: ut ne repetitis [29] ex induftria prædictæ Sedis auctoritatibus protrahantur, aut multiplicentur peregrinationis excurfus. §. 3. Quorum omnium fi quid vel minimum quocunque tempore fuerit violatum: viginti primates ejusdem ordinis, & qui pro tempore follicitudinem ab actis [30] in Amplitudinis tuæ gerent officio, adjutores etiam eorum denis finguli libris auri refientur, quod adverfus imperialia confulta Serenitatis noftræ tendentibus non ftatim objecerint interceffionem legis præfentis, aut non reftiterint, & omnino non prohibuerint, ne quid tentaretur contrarium, cum nec in adminiftratores fublimiffimæ tuæ Sedis, fi non intente cuftodierint difpofita falutaria, &, ut non temerentur, profpexerint, pœna deerit [31] decem auri librarum. §. 4. Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fifci patronis fori tuæ Celfitudinis, ad exemplum priorum temporum ex arca tui judicii confulatur: ne poft decurfum [32] celerem [33] advocationis, & labores gloriofos egeint exeant: non (ut fæpe contingit) incerto die præftentur, fed cum [ad] medium [34] iter pervenerint patrocinii rerum fifcalium: id eft, Kalendis [35] Octobribus per annos fingulos fine cunctatione folventur. §. 5. Quidquid infuper privilegiorum retro Principum facris affatibus vel auctoritate tribunalis [36], cujus intereft, huic eidem [37] ordini datum oftenditur, inviolatum fervari. §. 6. Cumque lite quisquam eorum pulfatus fuerit, feu civilis caufæ certamine, aut criminalis quæftionis obtentu, hic, vel in provinciis: cum per conceffum tempus eorum adeffe quenquam evenit, nullas executores fportulas adfequi, nec qui controverfiis movendis inferviunt, aut excipiendo, feu præparando, vel officio quolibet alio, quocumque nomine fumptum exigendum cenfemus. Dat. Id. Februar. *Conftantinop.* JUSTINO A. II. & OPILIONE CONSS. 526.

De privilegiis patronorum fifci.

8. Idem A. Archelao P. P.

NEmo, excepta Menandri fifci patroni perfona, fperet de cætero [38] permutationum faltibus [39] fuperiore gradu captato fruiturum fe beneficiis, quæ patronis ærarii, feu dum officium exhibent caufis fifcalibus, aut poft impletum agmen [40] impertita monftrantur. Dat. 12. Kalend. Septemb. JUSTINO A. II. & OPILIONE CONSS. 526.

Productio §. 2. l. 7. ad advocatos Illyricanos.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

DE conftitutione [41] divinæ recordationis Juftini patris noftri fuper togatis ampliffimæ tuæ Sedis prolata, Illyricani advocati poftulaverunt a nobis, [eis] clarum fieri, fi [42] locum etiam circa eos poffit habere, five cum commeatu, five fine commeatu judicio ejusdem Sublimitatis [tuæ] abfuerint. Sancimus itaque, [talem] legem generaliter etiam in perfona eorum valere, ut fi quis fine commeatu ultra continuum biennium [43] abfuerit, vel cum com-

1 Id eft, noftra liberalitate. 2 Alii legunt, *puncta folatii.* Alii, *puncta confequi folatia.* Cujac. 13. *obferv.* 2. monet legi poffe, *pacti folatium,* aut *pacta folatia.* Punctum folatii ferre, poffumus interpretari, *punctum* feu mercedem honoris: D. G. verum *Puncti* hic rectum effe, alibi probabo. J. G. 3 Filii ftatutorum nihil impendunt pro introitu, adde *l. 6. infr. eodem.* Doctorum, id eft, Profefforum filios gratis promovendos hic colligunt. 4 *Al.* arbitrio. 5 Hinc colligit Cujac. 13. *obf.* 4. per nuptias filios naturales fuos, & legitimos fieri poffe, etiam fine dotalibus inftrumentis, quod repugnat alias §. *ult. Inftit. de nupt. Novell.* 12. *cap.* 4. 6 Matrimonii. 7 Vid. *l. ult.* ʃ. *de vindicta manum.* 8 *l. 3. in princ. fupr. h. t.* 9 *l. 3. §. 1. ʃ. h. t.* 10 Jugalis conjux. 11 *d. l. 3. §. 2.* 12 Quid notitia, vid. *l. 1. §. 8. fupr. de off. præf. Afr.* 13 Quinquennium fcil. *d. l. 3. §. 4.* 14 Id eft, nihil impendunt pro introitu. 15 *d. l. 3. §. ult.* 16 Arbitri olim dabantur ad fidejuffores probandos, *l. 9. ff. qui fatisdare l. ult. ff. a quibus appellare non licet. l. 7. §. 3. ff. de minoribus 25. ann.* 17 Id eft, fine diminutione. 18 Univerfis reddi intelligitur, quod eorum primatibus indulgetur: de primatibus advocatorum adde *l. 3. in pr. fupr. h. t.* ubi dixi. 19 *l. 4. §. 2. fupr. h. t. l. 45. C. Theod. de decur.* Epiftolæ facræ, de quibus hic, dicuntur inftrumenta, *l. 7. ʃ. de fide inftrum.* Teftimoniales miffionis, honorariæ epiftolæ, *l. 15. C. Theod. de profeff.* Veget. 2. contubernalibus completis ftipendiis per teftimoniales promovere dimiffum. vide Cujac. *ad l. ult. infr. de profefforib. & medic.* 20 Adorabatur purpura Principis: de qua adoratione purpuræ imperialis, *alibi* dicam. Quin & Præfectus Prætorio ingreffus palatium, confuetudine imperatoris adorabatur. Caffiodorus 6 *Variar.* 3. 21 Præfentibus, *l. ult. ʃ. de domefticis, & protectoribus, lib. 12. tit. 17.* adde *Edictum Juftin.* 13. *c.* 2. 22 Militiæ domefticorum vendi poffunt, quædam etiam vend. non poffunt. *l. ult. infr. de pign. & hypoth.* Vide quæ not. ad *l. 5. infr. qui milit. poffunt vel non.* adde *Nov.* 53 *cap.* 5. *& ibi* Cujac. 23 Domeftici epitheton nota: hic enim *dicatiffimus* appellatur. 24 Præfecto urbi. Cujac. 13. *obf.* 1. 25 Priores advocatorum funt primicerii & primates, §. 3. *infr. h. t. & hac l. in fin. pr. & l. 3. in pr. fupr. h. t.* 26 *l. 5. §. 5. fupr. h. t.* 27 Ordine fuo dignitates adipifcendæ, *l. 8. infr. h. t.* 28 Vide Cujac. *d. loco* 29 Petitis. 30 Notitia imperii Romani inter officia Præfecti urbi hunc etiam qui dicitur *ab actis* numerat. 31 Decernetur. 32 Difcurfum 33 *Al.* celebrem. 34 Salarium folvi doctoribus, & advocatis in medio anni Bald. hinc colligit. Quid penfio domus locatæ? in fine anni, nifi aliter dictum fit, *l. 1. §. 4. ff. de migrando. l. 42. ff. de verb. oblig. l. 9. ff. de reg. jur.* 35 October, medius olim anni menfis: anno ab *Aprili* incipiente, de quo aliquando dicam. 36 Tribunali. 37 Eidem ordinatum oftenditur &c. 38 Id eft, in pofterum. 39 Saltibus fuperiores gradus non captandi. Qui per faltum promovetur, non fruitur privilegio. vid. *c. unicum. de clerico per faltum promoto.* 40 Ne dicas officium, cum Accurfio. *Agmen*, hic fignificat numerum 41 *l. 7. fupr. h. t.* 42 Id eft, an. 43 Vid. Cujac. 13. *obf.* 1.

meatu

meatu ultra quinquennium, de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum suum vindicare, nec iterum viris disertissimis Togatis ejusdem Sedis adsistere. Perfruantur igitur advocati ejusdem Sublimitatis hac nostra generali sanctione.

TIT. IX.
DE ADVOCATIS FISCI [1].

An contra fiscum patrocinium præstari possit.

1. Imp. ANTONINUS A. Claudio.

CUm te fisci causam agitasse proponas, quamvis [2] te salarium percepisse neges, tamen placitis acquiesce. Eos enim, qui causam fisci egissent, prohibitum [3] est adversus fiscum patrocinium præstare. PP. 13. Kal. Januar. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Qui in una causa fisco præstitit patrocinium, in alia potest contra fiscum postulare. Bald.

2. Impp. VALERIANUS & GALLIEN. AA. Frequentio.

POtes auctoribus nobis adversus [4] fiscum quoque patrocinium exhibere privatis: dum eam scilicet causam, quam tu, cum fisci advocatus fueras, forte tractasti, suscipere declines. PP. 6. Kal. Mart. VALERIAN. & GALLIENO AA. CONSS. 255.

De commodis fiscalibus non occultandis. De calumniis non movendis.

3. Imp. CONSTANTIN. A. Æliano Proconsuli Africæ, post alia.

FIsci advocatus pœnas metuens, caveat [5], ne fiscalia commoda occultet, neve ullo negotio existente, fisci nomine privatis audeat calumnias [6] commovere. Dat. 6. Id. Novemb. *Triumvir.* [7] CONSTANT. A. IV. & LICINIO CÆSAR. IV. CONSS. 315.

De Rationalibus, & Præfectis ærario.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Ammianum Comitem rerum privatarum.

RAtionales [8], privatæ rei causis, vel sacris ærariis [9] præsidentes, examen præsente fisci advocato [10] suscipiant. PP. 17. Kal. Januar. MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

TIT. X.
DE [11] ERRORE ADVOCATORUM, VEL LIBELLOS SEU PRECES CONCIPIENTIUM.

De præsentia principalis litigatoris.

1. Imp. ALEXAND. A. Aureliæ.

EA [12], quæ advocati præsentibus [13] his, quorum causæ aguntur, allegant, perinde habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur. PP. Kal. Mart. ALBINO [14] & MAXIMO CONSS. 228.

De errore scripturæ.

2. Imp. GORDIANUS A. Rogato militi.

ERrores [15] eorum, qui desideria, id est, preces scribunt [16], veritati præjudicium afferre non posse, manifestum est. Et ideo si condemnationem, cujus mentionem libello insertam esse proponis, manifeste probare potes non intercessisse: allegationes tuas lædi non oportere, is qui super negotio disceptaturus est, non ignorabit. PP. 10. Kal. Jul. PIO [17] & PONTIANO CONSS. 239.

De præsentia litigatoris, & de sententia lata.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Ulpiæ.

SEntentiis [18] finita negotia, rescriptis revocari non oportet. Nec enim quæ constituta sunt, [id est,] *ut advocatorum error litigatoribus non noceat*, tibi etiam opitulari possunt: cum te præsente [19], neque causæ palam ex continenti [20], id [21] est triduo [22] proximo contradixisse, neque post [23] sententiam appellationis remedio (si tibi hæc displicebant) usam esse proponas. Dat. 6. Kalend. Septembr. *Viminacii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XI.
UT QUÆ DESUNT ADVOCATIS [24] PARTIUM, JUDEX SUPPLEAT [25].

Judex ex officio supplere potest in jure, non in facto. Alex.

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. ad Honoratum.

NOn dubitandum [26] est, Judicem, si quid a litigatoribus, vel ab his, qui [27] negotiis adsistunt, minus fuerit dictum, id supplere [28], & proferre [29] quod sciat [30] legibus, & juri publico convenire. S. 16. Kalend. Mart. DIOCLETIANO V. & MAXIMIANO IV. AA. CONSS. 293.

TIT. XII.
EX [31] QUIBUS CAUSIS INFAMIA [32] IRROGATUR [33].

De carcere, & vinculis.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Manilio.

INfamiæ detrimentum minime tibi affertur ob id solum, quod in carcerem [34] conjectus es, vel vincula tibi jussu legitimi Judicis injecta sunt. PP. sine die & consule.

De eo, qui plus debito exegit.

2. Iidem AA. Venerio.

NEque furti, neque vi bonorum raptorum, neque peculatus damnatus intelligi potest, qui, cum plus debito nomine debitorum [35] exegisset, in duplum a Præside condemnatus est. PP. 5. Id. Januar. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De eo, qui ad tempus ordine motus est.

3. Iidem AA. ad Metrodorum.

ET si severior [36] sententia dici debuit, tamen [37] cum Proconsul vir clarissimus certis rationibus [38] motus [39] mitiorem [40] sententiam dixerit, & *ordine decurionum* te *biennio abstinere* jusserit, transacto [41] tempore non esse te in numero infamium palam est: eo [42] quod post biennium remisisse tibi prohibitionem decurionatus Judex videtur. PP. 10. Kal. Januar. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De exilio temporali.

4. Iidem AA. Venustiano.

SI Posidonium in [43] tempus anni relegatum, sententiam non excessisse Proconsulis probaveris, quinque annis exilio temporali damnandum inter infames haberi non oportet: quoniam sententiæ severitas [44] cum cæteris damnis transigere videtur. PP. 6. Kal. Mart. SATURNINO & GALLO CONSS. 199.

De fustibus & injuriis.

5. Iidem AA. Ambrosio.

DEcuriones quidem, item filios decurionum fustibus [45] castigari prohibitum est. Verum si *injuriam* [46] *te fecisse* Proconsul vir clarissimus pronunciaverit, ignominia notatus es. PP. Kal. Jul. SATURNINO & GALLO CONSS. 199.

De condemnatione in opus publicum ad tempus.

6. Iidem AA. Justo.

AD tempus in opus publicum damnati pristinum quidem statum [47] retinent: sed damno infamiæ post [48] impletum tempus subjiciuntur. PP. 7. Id. Decemb. GETA & PLAUTIANO CONSS. 204.

1 Adde *L.* 49. *ff.* 14. De officio advocatorum fisci. Cæterum hoc notandum est: Fisco suum ac proprium patronum fuisse a M. Antonino primum institutum, si Capitolino credendum. Aderat hic fiscalibus causis, *l. ult.* J. *h. t. l. ult. ff. de jure fisci.* ac liberalibus, quæ eo non interveniente in integrum restituebantur, *l.* 3. §. 9. *in fin. l.* 7. *ff. de jure fisci.* Porro ex advocatione cujusque sedis cre[illegible]ntur singuli vel [illegible], & interdum biennii munere fungebantur, pro varia cujusque fori consuetudine. Bini in præfectura prætorio Orientis & Illyrici, *l.* 10. *supr. de advocat. divers. judic.* biennales erant in Præfectura Illyrici, *l.* 7. *supr. de advocat. divers. judicior.* Hi [illegible] in liberis, posterisque liberabantur omni viliore conditione & comitiva, [illegible], aliisque honoribus ornabantur, *l.* 7. *l.* 8. *l.* 11. *supr. de advocat. divers. judicior.* [illegible] 6. *supr. de advocat. div. judicum.* utrobique sexaginta quatuor primores advocati, patronorum fisci privilegiis fruebantur, *l.* 15. *supr. de advocat. divers. judicior.* Unicus fisci patronus erat, & quidem biennalis Alexandriæ. Ex[illegible] dignitate decoratus, *l.* 13. *supr. de advocat. div. judicior. vers. Execumentum.* Erat etiam unicus & biennalis in foro Præsidiali Syriæ, *d. l.* 13. & in foro Comitis Orientis, *l.* 3. *supr. de advocat. divers. judicum.* adde Brisson. 3. *select.* 13. 2 Prætextu salarii non soluti, advocati causam fiscalem deserere non debent. 3 *l.* 2. J. *h. t. l.* 2. *supr. de advocat. divers. judicior.* Excipe casus *l.* 13. *S. de advocat. divers. judicior. l.* 3. §. 1. *l.* 5. §. 1. *supr. de advocat. divers. judicum. l.* 2. J. *h. t.* 4 Dixi *supr. ad l.* 1. 5 Nota quæ sint cavenda fisci advocatis.
6 Vid. *l.* 6. *supr. de postuland.* 7 Fg. Treveris. 8 De his vide *l. ult. in fin.* J. *ad leg. Jul. Majest.* Procurator Cæsaris, absentibus advocatis fisci, causas rei privatæ, vel ærarii sacri disceptare non debet, *l.* 41. *C. Th. de appell. lib.* 11. 9 Advocati fisci, patroni ærarii, *l. pen. supr. tit. prox.* Philostratus in Cyrino, fisci advocationem vocat, τὴν τοῦ ταμείου γλῶτταν, & *Basil.* συνήγορον τοῦ ταμείου, id est, qui intervenit pro fisco in aula apud Comitem thesaurorum, sacrarum largitionum: in provinciis apud procuratorem Cæsaris: in urbe, apud Præfectum ærarii. vid. Cujac. *hic.*
10 Advocatione, *d. l.* 41. *C. Th.*
11 *L.* 2. *C. Theod.* 11. *l.* 8. 12 7. *Synops. Basil.* 1. *c.* 45. 13 Et tacentibus, *l.* 3. J. *h. t. l.* 79. *ff. de verb. oblig.* 14 *Balbino.* 15 *l. unic. C. Theod. h. t. l.* 9. *supr. de jur. & facti ignor. l.* 92. *ff. de reg. jur.* 16 Scriptores precum sunt libelliones, pragmatici, *l.* 9. §. 4. 5. *ff. de pœn.* diversi ab advocatis. Hi agunt, illi scribunt. 17 *Ulpio.* 18 *L.* 2. *supr. ut lit. pend.* vid. *l. ult.* J. *sent. rescind.*
19 Præsentem. *Hal.* adde *l.* 1. *supr. h. t.* 20 Nota. *Ex continenti*, id est, triduo. adde *l. ult. vers. Si autem.* J. *de judic.* 21 Hæc verba, *id est, triduo proximo*, desunt apud autorem Synopseos Basil. 8. *tit.* 1. *ex lib.* 51. *tit.* 4. *c.* 47. 22 Sic [illegible] legenda intra triduum, *l.* 1. *ff. de quando appell.* [illegible] *l.* 9. §. 1. *in fin. ff. ad exhib.* adde casum *l. ult. infr. de judic.* vid. Cujac. *cap.* 5. *de præscript.* 23 Ante sententiam licet errorem corrigere, *l.* 4. *in fin. ff. de noxal. act.* [illegible] *Si quis aliud.* 35. *Inst. de act.*
24 Quidam legunt *advocationi.* 25 Judicem judicare non secundum acta, sed ex conscientia hinc colligunt, de qua quæstione vid. *l.* 6. §. 1. *& ibi DD. ff. de offic. præsid.* Cujac. 11. *obs.* 19. Hotom. 25. *illustr.* Paulus Harmenopulus 1. *tit.* 4. definit, Omissas rationes juris ab advocato a judice suppleri: at non facti[illegible] tamen seu negotium. 26 Dubitandum videbatur, quia judex supplendo, patrocinari videtur non judicare, 13. Gel. 2. 27 Hi Συνήγοροι hoc sensu, Quæcunque vel a litigantibus vel ab advocatis omittuntur, a judicibus suppleantur. *Synops. Basil.* 6. *ex lib.* 8. *tit.* 1. *cap.* 48. &
1. Harm. 4. §. 18. 28 *l. ult. in fin. pr.* J. *de appell.* 29 Atqui judex non interponit suum officium nisi imploratus, *l.* 4. §. *hoc autem judicium. ff. de damno infect.* verum est regulariter: sed vide exceptiones 35. apud Socin. *in reg.* 245. incipit: *judex potest.* & ad Benedictum Capram *in regul. conclusione* 17. Mod. 30 Judex rogatus suum interponit officium, non alias. vid. tamen Socin. *reg.* 197.
31 Commode hic titulus subsequitur titulum *de advocatis.* Infames enim postulare prohibentur. Paul. 1. *sentent.* 2. §. 1. 32 Adde *Librum* 10. *infr.* 57. 3. *ff.* 2. & 21. *Syn. Basil* 2. 6. Harmen. 15. Infamia ab Augustino *diffamia* dicitur *in quæstionibus veteris testamenti.* adde Lamprid. *in Alexand.* Porro *infamia* est læsio dignitatis, status, & damnum famæ: duplex constituitur, juris vel facti. 33 Non irrogatur, ita concipitur titulus in Basilicis, περὶ αἰτιῶν δι' ὧν ἀτιμία τινὶ οὐ προσγίνεται. Cujac. *hic.* Affirmative tamen concipitur in Ecloga. 34 *Carcer*, seu sola vincula, non infamant, *ut hic:* Servis tamen, qui ob delictum pœnæ causa vincti fuissent, vincula nocebant ex lege Ælia Sentia, ut nec Latini, nec cives Romani manumissione fierent, sed deditiorum numero: qui vilis propemodum, abjectus & infamis numerus erat. Plura vide apud Cujac. 15. *obs.* 7. 35 Tributorum, *Hal.* Sed nil opus: *Debitorum* appellatio pro debitis publicis seu tributis proprie: Sensus, publicanum non ideo fieri infamem, quod in duplum fuerit condemnatus injustæ exactionis causa. *Goth. Debitorem*, emendat Salmasius. Sed Grot. *Flor. Spars. hic:* putat scriptum fuisse, *plus debito nomina exegisset*, ut nomina dicta sint pro ipsis debitoribus, &, *debitorum*, glossema fuerit. *S. L.*
36 Græci hanc legem ita exponunt, *apud autorem Synopseos* 11. *tit.* 3. *c.* 3. Condemnatio gravior irrogata, ultra pœnam a lege definitam, relevationem infamiæ largitur.
37 Adde quæ dixi *ad l.* 11. *ff. de pœn.* 38 Quid? amicitia, justane [illegible] causa sive ratio est, ut in amicum mitiorem sententiam ferat? Ficaquellus ita censet *tract. de pœnis, causa* 16. & 17. sive amicitia ipsius rei ductus id faciat, sive amicorum ejus.
39 *l.* 31. *ff. de pœnis.* 40 Ex duabus forte legibus. Quid? potestne severiorem sententiam dicere? vid. *l.* 13. §. 7. *ff. h. t. l.* 11. *ff. de pœn.* Ex his colligunt, Judicem in ordinariis criminibus pœnam minuere aut augere non posse: in extraordinariis posse: idque pro qualitate rerum, factorum, personarum. vid. Gandinum *tract. de maleficiis, rubr. utrum pœna possit augeri.* 41 Sententia temporalis habet effectum temporalem, *l.* 8. *ff. de postul. l.* 1. J. *de his, qui in exilium.* Imo & ultra tempus vim suam exerit. *l.* 6. J. *h. t.* Hinc etiam collige, infamiam ad tempus irrogari posse. *Goth.* Infamia non durat ultra tempus *l.* 4. *h. t. l.* 8. *ff. de postul. l.* 5. *l.* [illegible] *leg.* 54. *ff. de decurion. l.* 13. §. 1. *ff. ad Leg. Corn. de fals.* Ans. 42 Biennii prohibitio sequentium annorum indulgentia est. 43 *Exilium* temporale non infamat. 44 Nec severioris legis sententia infamat, *ut hic*, & *l.* 10. *in fin. ff. de pœn.* nec mitioris, *l.* 3. *supr. h. t.* vid. Cujac. 20. *obs.* 38. 45 *l.* 9. J. *l.* 9. §. 12. *ff. de pœn.* 46 Injuriæ nominatim damnatus fit infamis, *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* & 2. *Inst. de pœna temere litigantium.* adde *l.* 19. J. *h. t.* 47 Id est, libertatem & civitatem. Damnati vero in perpetuum opus, civitatem tantum amittunt, non libertatem, *l.* 17. *in fin. ff. de pœn.* vid. Cujac. 15. *obs.* 12. *in fin.* 48 Damnatio in opus publicum, relegatione in opus gravior. Hæc, tempore finito, non infamat, *l.* 4. *supr. h. t.* illa infamat, *ut hic.* Goth. Distingue inter factum quod ipso jure famosum est, in quo infamia etiam post tempus durat, *ut hic* & *l.* 15. *ff. ad Municipalem*; & inter delictum punitionis arbitrariæ, in quo non durat post tempus: *ut l.* 3. 4. *h. t.* Ans.

De eo, qui bonis paternis abstinuit.

7. Iidem AA. Demetrio.

NEmo ob id quod bonis paternis se abstinuit [1], infamis est. P. P. 5. Id. Januar. ANTONINO A. & GETA II. utrisque CONSS. 206.

De furto, & de eo, apud quem res furtiva inventa est.

8. Iidem AA. Ulpiæ.

SI furti condemnata es, citra verbera quoque [2] fustium, infamiæ damnum subiisti. Quod si res furtiva, quam alter surripuit, apud te ignorantem comperta est: non læsit existimationem tuam durior sententia. P. P. 10. Kal. Mart. ANTONINO A. & GETA utrisque II. CONSS. 206.

De publicis negotiis defensis.

9. Iidem AA. Læto.

NEminem sequitur infamia ob [3] defensa publica negotia patriæ suæ. P. P. 12. Kal. Mart. ANTONINO A. & GETA utrisque III. CONSS. 209.

De injuriis.

10. Iidem AA. Severo.

INjuriarum ex [4] persona quoque servi damnatus, infamia notatur. P. P. 4. Kal. Aug. *iisdem* CONSS. 209.

De cessione & venditione bonorum.

11. Imp. ALEX. A. Herennio.

[DEbitores] qui bonis cesserint [5] licet ex ea causa bona eorum venierint, infames non fiunt. PP. 10. Kalend. Majas, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De expilata hereditate.

12. Idem A. Donato.

SI te expilasse [6] hereditatem, sententia Præsidis constiterit, non ex eo, quod non & alia pœna tibi irrogata est, furti improbioris [7] infamiam evitasti. PP. Kalend. Jul. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De his, quæ pater in testamento, filios increpans scripsit.

13. Idem A. Juventio.

EA quæ pater testamento suo filios increpans [8] scripsit, infames quidem filios jure non faciunt, sed apud bonos & graves opinionem ejus, qui patri displicuit, onerant. 13. Kal. Novemb. *ipso* A. III. & DIONYSIO [9] CONSS. 230.

De fustibus. De quæstione.

14. Imp. GORDIANUS A. Jovino.

NUllam [10] existimationis infamiam avunculus tuus pertimescat ictibus fustium subjectus [ob [11] crimen quæstione habita,] si sententia non præcessit, ignominiæ maculam irrogans. Dat. Kal. Sept. PIO [12] & PONTIANO CONSS. 239.

De luctu.

15. Idem A. Sulpitiæ.

DEcreto Amplissimi Ordinis luctu [13] fœminarum deminuto [14], tristior [15] habitus cæteraque hoc genus insignia mulieribus remittuntur [16]: non etiam intra tempus [17], quo his elugere maritum moris est, matrimonium contrahere permittitur: cum etiam, si nuptias alias intra hoc tempus secuta est, tam ea, quam is qui sciens eam duxit uxorem, etiam si miles sit, perpetuo Edicto labem pudoris contrahat [18]. PP. 17. Kal. Jul. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De fustibus cæso, & super dicto ἐσυκοφάντησας.

16. Idem A. Domitiano.

FUstibus cæsum, cui per præconem [19] ita dictum est, ἐσυκοφάντησας [20] [id est, *calumniatus es*,] ut calumniatorem videri notatum, ideoque esse famosum, manifestum est. PP. 3. Kal. Aug. SABINO & VENUSTO CONSS. 241.

De interlocutione Judicis sine causæ cognitione.

17. Idem A. ad Magnum.

VErbum precibus insertum potius verecundiam onerare, quam ullam existimationis maculam videtur aspergere. Etenim cum non [21] causa cognita dictum est ἐσυκοφάντησας [22], sed ad postulatum patroni, interlocutione Judicis responsum sit: nequaquam hoc infamiam irrogat. PP. 8. Kal. Octob. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

De injuriis, de pacto, transactione, jurejurando.

18. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Antiocho.

NOn [23] damnatos quidem duntaxat injuriæ, sed pactos [24] quoque Perpetuum Edictum infamat. Verum *pactos* eos demum, qui ullos adversariis nummos pro mala conscientia ex transactione numerassent, in hac causa placuit intelligi. Cæterum simplex [25] ejus [rei] gratia integram pacti existimationem illibatamque conservat. Quod si jurejurando [26] decisa contentio sit: nemo dubitaverit, quin religionem absolutio judicantis sequatur. PP. 14. Kal. Jan. SECULARE II. & DONATO CONSS. 261.

De interlocutione Præsidis.

19. Impp. CARINUS & NUMERIAN. AA. Aristocrati.

INterlocutio [27] Præsidis, quæ indicta [28] est, infamem eum, de quo quæris, fecisse non videtur, cum non specialiter ob injuriam, vel admissam vim condemnatus sit, sed ita Præsidis verbis gravatus & admonitus, *ut ad melioris vitæ frugem se reformet*. PP. 17. Kal. Febr. CARINO II. & NUMERIANO AA. CONSS. 284.

De fœneratoribus.

20. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Fortunato.

IMprobum [29] fœnus [30] exercentibus, & usuras [31] usurarum illicite exigentibus infamiæ [32] macula irroganda [33] est. S. 17. Kalend. Mart. ipsis AA. CONSS. 287.

De minore, qui artem ludicram exercuit.

21. Iidem AA. & CC. Statio.

SI fratres tui minores [34] dumtaxat ætate [in] ludicræ [35] artis ostentatione spectaculum sui populo præbuerunt, inviolatam existimationem obtinent. Dat. 5. Kal. Septembr. *ipsis* AA. CONSS. 287.

Pro socio.

22. Iidem AA. & CC. Domitiano.

FIdem rumpens [36] societatis, cum infamiæ periculo, suo nomine pro socio conventus, ad faciendum satis urgetur. Dat. 6. Id. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 287.

TIT. XIII.

DE PROCURATORIBUS [37].

Cautio de rato.

1. Divus ANTONINUS PIUS A. Severo.

CAutio ratihabitionis [38] tunc [39] exigitur a procuratore, quoties [40] incertum [41] est, an ei negotium mandatum sit. PP. 4. Id. Octobr. GALLICANO & VENUSTO CONSS. 151.

De causa appellationis pecuniariæ.

2. Divi FRATRES Sextiliæ.

1 Abstinere a bonis paternis infamiam abstinenti non infert. 2 Et furti damnatus, *l. 63. ff. de furtis, & l. 1. vers. qui furti. ff. hoc tit.* & fustigatus sit infamis. vid. *l. 16. J. h. t.* 3 Ob non defensa. *Hal.* & male, Sensus aperte colligi potest ex *l. 4. infr. de delatorib. l. 2. in pr. ff. de jure fisci.* 4 Sensus est, Condemnatum injuriæ factæ etiam vili personæ, notari adde *l. 5. supr. h. t.* 5 Bonorum cessio, eorumque venditio infamiam non infert *l. 2. l. ult. J. qui bonis cedere.* Id jure quidem verum est: nihilominus tamen bonorum cessio species est quædam ignominiæ. *Nov. 3.4. 135. in princ.* adde Hotom. 24. *Illustr. in fin.* præsertim si fiat cessio bon s decoctis. Hotom. *ibid.* Cujac. *ad Novell.* 135. 6 Expilatæ hereditatis damnatus fit infamis. 7 Furtum simplex est quid improbum: expilata hereditas, quid improbius. *l. 1. §. 1. ff. de effractoribus.* Baldus adjicit, rapinam esse improbissimum quid. vid. Cujac. 6. *obs.* 2. 8 Non ideo infames liberi, quod a patre suo in testamento sunt notati *l. 3. in pr. ff. de lib. & posthum. l. 29. §. 1. ff. de probat.* vel exheredati: licet exheredatio species sit quædam injuriæ & notæ. *l. 8. in pr. ff. de inoff. testam. l. 132. ff. de verb. oblig. l. 10. infr. de test. milit.* vide Cujac. *ad Novell.* 18 *fol.* 367. *in fin.* 9 Dione. 10 *Sumpta ex Codice Gregoriano tit. de postul.* 11 *Fustigatio* non infamat, sed causa. *l. 22. ff. h. t.* nisi publice facta sit. *l. 16. infr. h. t.* & inter cædendum præco ita dixerit, *Ne sis adeo vi..s, ut sine justa causa accusationem instituas.* 12 Ulpio. 13 *l. 1. vers. qui eam. l. 8. in fin. l. 11. ff. h. t.* 14 De luctu (ut Philosophus) ita loquitur Seneca *epist.* 64. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant: Lachrymandum est, non plorandum. Duram tibi videor legem ponere, cum Poetarum Græcorum maximus jus flendi dederit in unum duntaxat diem: cum dixerit, etiam Niobem de cibo cogitasse. Per lachrymas argumenta desiderii quærimus, & dolorem non sequimur, sed ostendimus adde Paulum 1. *ad Thess.* 3. *vers.* 4. 15 Abstinere a conviviis, ornamentis & alba veste. Paul. 1. *sent.* 21. §. 3. hæc enim lugubria. Dixi *ad l. 8. ff. h. t.* 16 Olim consistebat luctus mulierum etiam in habitu. 17 Tempus luctui mulieribus præstitutum olim erant menses X. nam & hoc fuit legitimum pariendi tempus. Hodie præstituti sunt menses XII. non ob confusionem modo sanguinis, sed ob reverentiam mariti: quandoquidem etiamsi intra annum peperit, annum luctus peragere debet, nisi hoc a Principe vel Senatu impetraverit, ut sibi intra legitimum tempus nubere liceret. Quid si maritus hostis sit patriæ? quid si non mortuus, ab ea tamen divertit? Cum primum peperit, potest nubere: *l. 11. §. 1. ff. h. t.* 4. Harm. 6. ubi tract. de adulterio. Post partum mulier ἐν τῷ πένθει alii non potest nubere: ἐν τῷ πενθίμῳ potest: πένθος est virorum luctu dignorum; πένθιμος, indignorum. 4 Harm. 6. *cap. περὶ μοιχείας. Nov.* 22. *c.* 40 vid Cujac. *c.* 20. *de præscr.* Eadem distinctione idem utitur 6. *obs.* 32. adde 21. *Eclog.* 2. *c.* 5. *& seq.* 18 Nisi infamiam Princeps remiserit vid *l. 4. in pr. J. ad SC. Tertull.* Sunt & aliæ pœnæ nubentis intra tempus luctus Nihil capere potest ex omnis prioris mariti: nihil ex donatione propter nuptias *l. 2. infr. de sec. nupt.* nihil ab extraneo potest capere nullo titulo potest in secundum maritum ultra tertiam bonorum transferre, non existentibus liberis. Existentibus non potest ultra virilem, *l. 6. J. de secund. nupt.* non succedit cognatis, nisi usque ad tertium gradum. *l. 1. in fin. J. de secund. nupt.* Sunt & aliæ pœnæ, de quibus vid Cujac. *ad Nov.* 22. 19 Mos antiquus & a Platone probatus *in leg. lib.* 11 vid *l. 13. in fin. ff. de jurejur.* Ad rem redeo: quod hic dicitur, *Per Præconem*, idem est quod præconis voce Lamprid. *in Alexandro*, Turinum necari jussit, præcone dicente, *Fumo punitur, qui fumum vendidit.* Spartianus *in Severo.* Fustibus eum sub elogio præconis occidit, *Legatum pop. Rom homo plebeius temere amplecti noli* Alia quædam repetita ex antiquitatis flore, vid. apud Cujac. 8. *obs.* 7. ex Zonara *in Valentiniano*, ex Xiphilino *in Jul. & Severo.* ad hæc ex more Vasconum: sed & alia ejusmodi refert, 13 *obs.* 3. *in fin.* ex Ambrosii *serm.* 90 Petronio: Suida *in Pisistrato*: Josepho *in Machabæis*: Arriano 3. ἀναβάσεως, Niceta. 20 *l. 17. infr. h. t.* Συκοφαντεῖς ita legendum monet Cujac. 13. *obs.* 3. 21 *l. 19. J. h. t. l. 13. §. 6. ff. h. t.* 22 Συκοφαντεῖς, *Hal.* Cujac. 13. *obs.* 3. Forcatulus *in Sphæra legali, fol.* 17. hinc ex *l. 16. supr. h. t. l. 13. in fin. ff. de jurejur. l. 9. §. 8. ff. de pœn.* colligit Romæ Græcis verbis permultas sententias latas fuisse. Cæterum qui jocos hic, & risus audire volet, legat Accursium hanc particulam explicantem. 23 Injuriæ damnatus, aut injuriæ sibi illatæ nomine pecunia data transigens fit infamis. Eam enim ob causam pecuniam dare videtur, quod sibi conscius sit: secus fuerit, si simpliciter & absolute sine pecunia pactus fuero, & injuria adfectus in me injuriarum non egerit: ex hujusmodi namque pacto remissa mihi injuria, infamis non ero, 21. *Synops.* 2. *ex tit.* 3. *c.* 16. & 6. Harm. 15. §. 8. Quid, damnatus injuriæ, an semper infamis est? non fit infamis, si modica sit injuria. vid. Gail. 2. *obs.* 302. 24 Qui paciscitur, pretio accepto scil. J. *h. t.* de injuria sibi illata, fit infamis. *l. 6. §. 3. ff. h. t.* 1. Harm. 10. Transigendi verbo utitur idem Harm. 6. *tit.* 15. 25 Gratis possum injuria liberari, at non pretio dato. 26 *l. 6. §. 4. ff. h. t.* 27 *l. 17. supr. h. t. l. 13. §. 6. ff. h. t.* puta generalis. 28 Dicta est. *Hal.* 29 Vid. quædam ad hunc locum apud Cujac. 9. *obs.* 28. 30 21. *Eclog.* 1. *c.* 18. 3. Harm. 7. ubi tractat de usura ecclesiastica, & 6. *tit.* 15. §. 6. 31 Usuras usurarum exigere non licet. vid. *l. 28. infr. de usur.* 32 Negat Accursius hic, & Molinæus *n.* 46. *de usur.* eam infamiam ipso jure fœneratori inuri, nisi usuræ simul cum principali legitimum usurarum modum excedant (licet contra sentiant multi hic, & Geminianus *cons.* 77. Covarr 3. *resolut.* 3. Clarus 5. *sent.* 5. § *usura.*) Apertius *ibid. n.* 614. fatetur ipso jure fœnus improbum infamare. Quæri potest, An usurarius criminaliter sit puniendus? Clarus 5. §. *usuræ.* 20. *versic. sed quæro*, puniri extra ordinem censet: sed Molinæus *d. l. n.* 156. rejecta Baldi opinione, amplectitur Bulgari, Cornei, Decii, Angeli, Socini opinionem, & criminaliter puniri, & torqueri posse refert, licet id jure non sit cautum: & ita se in Senatu Parisiensi vi.isse ait. Idem refert Paponius, 2. *Arrest.* 7. *num.* 24. Movetur *l. 9. §. 5. in fin. ff. de publican.* ubi qui exigunt aliquid illicitum, extra ordinem puniuntur. 33 Quid. dominium usurarum perceptarum num transit in usurarium? Negant Theologi & Canonistæ, *Summa Sylvestris, in §. usura, quæst.* 6. Covarr 3. *resolut.* 3. Clarus *d. l.* Potestne usurarius testari, vel mortis causa donare? Negat Clarus *d. l.* nisi præstita cautione de usuris restituendis. Oldendorp. etiam *c. 4. de testib. n. 9. 11. & c. 66. de except. num.* 10. 11. 12. 13. negat testem esse posse. *arg. l. 3. §. 5. l. 21. §. 2. ff. de test.* 34 Aliud, si majores. 35 *l. 2. in fin. ff. h. t.* adde 6. Harm. 15. 36 Condemnatus actione pro socio fit infamis. *l. 1. vers. qui pro socio. ff. h. t. §. 2. Inst. de pœna temere litig.* 6. Harm. 15. *in fin.* 21. *Syn. Basil.* 1. *c.* 20. 37 *L.* 3. *D.* 3. & 2. *C. Th.* 12. Paul. 1. *sent.* 3. 8. *Syn. Basil.* 2. *ex lib.* 15. *t.* 4. 1. *extra.* 38. 1. *Sexto* 10. & 1. *Clem.* 10. Lucius 5. *Placit.* 2. Papon. 6. *Arrest.* 4. & 5. & *l.* 2. *Notar.* 2. *c. des procureurs.* 38 Rati cautione procurator fit legitimus. 39 Negatio rem dubiam facit. vid. tamen Socin. *regul.* 275. 40 *l. 39. §. 1. ff. h. t. l. 2. J. de consortib. ejusd. lit. §. 3. Inst. de satisd.* Alios casus, vid. apud Socin. *reg.* 318. 41 Ergo a contrario, si certum fuerit, de eo non cavebit. vid. Socin. *reg.* 318.

Cum

CUm rem pecuniariam esse dicas, potes per [1] maritum tuum solemnibus impletis, appellationi adversariæ tuæ respondere: cum appellationes pecuniariæ [2] etiam per [3] procuratores exerceri ab utraque parte litigantium possint. Accepta 8. Kal. Aug. ipsis II. & III. AA. CONSS. 163.

De fideicommisso.

3. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Pomponio.

EUm, qui res agit heredum, a quibus tibi deberi fideicommissum dicis, evoca [4] ad Prætorem [5] virum clarissimum: qui aut tibi respondere [6] cogetur, aut ab [7] administratione negotiorum secundum formam jurisdictionis prohibebitur. † Deliberabit [8] autem Prætor, si non defendantur heredes, an mittere te in possessionem [9] debeat, secuturus jurisdictionem, quæ exerceri adversus [10] indefensos solet. PP. 10. Kal. Septemb. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De absente. De mulieribus.

4. Iidem AA. Saturnino.

QUia absente te judicatum dicis: æquum est, tibi restitui [11] causæ defensionem. † Nec oberit tibi, quod uxor [12] tua interfuit judicio: aut etiam acquievit sententiæ: cum aliena [13] negotia per mulieres non aliter agi possint, nisi [14] in rem suam, & proprium lucrum mandatæ sint eis actiones. PP. Prid. Non. Jan. APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De reconventione.

5. Imp. ANTONINUS A. Pancratiæ.

ACtionem ei, qui absentis nomine agere vult, si [15] non eum defendat, denegari oportere, jam Edicto Perpetuo expressum est. 4. Kal. Mart. DUOB. & ASPRIS CONSS. 213.

De reo criminis.

6. Imp. ALEXAND. A. Martiano.

REum [16] criminis constitutum, defensionem causæ suscipere non [17] posse, antequam [18] purget innocentiam suam, incognitum non est. 6. Kal. Mart. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De milite.

7. Idem A. Macrino.

MIlitem [19] nec [20] pro patre, vel matre, vel etiam uxore, nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri oportet: cum neque defensionem alienam suscipere, vel redimere negotia, vel quasi suffragatorem accedere, utilitate publica permittatur. PP. 8. Id. Mart. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

An procurator procuratorem facere possit.

8. Idem A. Mansueto.

QUod quis sibi debitum exigere tibi mandavit, ante [21] litis contestationem, tu alii [22] petendum mandare non potes. PP. 8. Kal. Septembr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De militibus.

9. Idem A. Aufidio.

QUi stipendia merentur, suis negotiis superesse, inoffensa disciplina [23], possunt. Nec potest dici eum, qui honesta & verecunda præcedente causa mandatas [24] sibi actiones exercuerit, alieno negotio fungi: cum, licet contentio ex persona alterius bona fide sumatur, hunc tamen rem suam gerere non ambigatur. Quod militibus meis interdici non modo absurdum, verum etiam iniquum est. *Sine die & consule.*

De finibus mandati. De fraude, vel dolo.

10. Idem A. Castiæ.

SI procurator ad [25] unam [26] speciem constitutus, officium mandati egressus [27] est, id, quod gessit, nullum domino præjudicium facere potuit. † Quod si plenam [28] potestatem agendi habuit, rem judicatam rescindi non oportet [29]: cum si quid fraude, vel dolo egerit, convenire eum more judiciorum non prohibearis [30]. PP. 3. Kalend. Mart. ALBINO [31] & MAXIMO CONSS. 228.

De pupillis, adultis, & eorum tutoribus, vel curatoribus.

11. Idem A. Sebastiano.

NEque tutores, neque curatores ex sua persona in rem pupilli, vel adolescentis procuratorem facere possunt, sed [32] actorem [33] constituere debent. † Pupillus autem, vel pupilla, adultus, vel adulta tam ad agendum quam ad defendendum, tutore seu curatore interveniente, procuratorem ordinare possunt. Ipsi etiam tutores & curatores post [34] litis contestationem a se factam, ad exemplum [35] procuratorum, qui litem contestati sunt, dare procuratores non prohibentur. PP. Prid. Id. Maji, ALEX. A. III. & DIONE CONSS. 230.

Qui sine mandato admittuntur. De ætate.

12. Idem A. Frontoni.

EXigendi a filio tuo [36] mandati, qui se defensioni tuæ offerebat, duplici ratione necessitas non fuit; aut quod defendere [37] quis, sive libertus, sive extraneus sit, sine mandato potest, satisdatione [38] tamen pro defensione præstita, & alia proculdubio observatione subjecta: aut quod filius [39] etiamsi ultro actionem patris nomine dirigat, mandatum probare non cogitur. † Sane, quod nec [40] dum legitimam [41] ætatem idem filius tuus compleverit, ob hoc quidem depellere a procurationis officio eum judex non injuste potuit: sed multo justius [42] fuit, hujusmodi [43] defensorem audire, quam te absentem quasi contumacem & indefensum gravi condemnatione afficere. 5. Kal. Octobr. AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De præscriptione militiæ.

13. Imp. GORDIANUS A. Luciano militi.

ITa demum super lite persequenda, quam tibi mater mandavit [44], actionem intentare potes, si, cum primum litem contestareris, non est tibi eo nomine opposita præscriptio [45] militiæ [46]: quod nec cum [47] appellatio agitur, tibi objici potest. Nam si integra res est, ratio Perpetui Edicti [48] acceptam tibi non permittit alieno nomine actionem intendere. 3. Idib. Jan. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De minore vigintiquinque annis.

14. Idem A. Sabiniano.

NOn eo minus sententia adversus te lata, juris ratione subsistit, quod adversaria tua minor [49] vigintiquinque annis constituta, causam suam marito [50] sine curatore agendam mandavit. Minoribus [51] enim [52] ætas in damnis subvenire: non in rebus prospere gestis obesse consuevit. PP. 3. Non. Octobr. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CC. CONSS. 242.

De redemptione litis.

15. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIM. AA. & CC. Cornificio.

LItem [53] te redemisse [54] contra bonos mores precibus manifeste professus es: cum procurationem quidem suscipere (quod officium gratuitum [55] esse debet) non sit res illicita: hujusmodi autem officia non sine reprehensione suscipiuntur. S. 3. Non. April. CC. CONSS. 294.

De venditione.

16. Iidem AA. & CC. Paconiæ.

PRocuratorem [56], vel actorem prædii [57], si non specialiter distrahendi mandatum accepit, jus rerum dominii vendendi non habere, certum ac manifestum est. Unde, si non ex voluntate domini vendentibus his fundum comparasti, pervides improbum tuum desiderium esse, dominium ex hujusmodi emptione tibi concedi desiderantis. S. Non. April. *Byzantii*, CC. CONSS. 294.

1 Maritus potest esse uxoris procurator ad litem; adde *l. 2. J. qui dare tutores.* 2 *d. §. 3. l. unic. J. de satisdando. l. 21. ff. ratam rem.* At in criminalibus non datur procurator, sed defensor. *l. 33. §. 2. ff. h. t.* Paul. 5. *sent.* 16. §. 11. 3 Hinc colligunt, Causam initium posse sumere a citatione administratoris, tutoris, curatoris, & similium. adde *l. 25. §. 1. J. de episc. & cleric.* vid. *l. 1. §. 2. ff. de admin. & peric. tut. l. 3. ff. de alim. vel cibar. leg.* 4 *l. 3. J. quorum appellationes.* 5 Porro quando ex contumacia procuratoris teneatur dominus, vide Socinum *reg.* 394. Felinum *ad c. 1. extr. ut lite non contest.* Michaelem Vulturnum *ad l. si finita. § Julianus. ff. de damno infect. num.* 67. Mod. 6 Procurator cogitur respondere. 7 Suspectus administrator, vel tutor ob contumaciam potest removeri. 8 Missio ex primo decreto, non fit sine causæ cognitione. 9 Domini scilicet. Ob contumaciam procuratoris fit missio contra dominum, & tamen hinc colligitur, Procuratoris contumaciam regulariter domino non nocere, vid. Socin. *reg.* 321. 10 Reo indefenso, actor in ejus bonorum possessionem mittitur. *l. 2. in fin. J. ubi in rem actio. l. 8. in fin. J. quomodo & quando judex, l. 2. ff. quibus ex causis in poss.* 11 Non legitime defensus totam ad causam restituitur. 12 Absens non legitime defenditur per uxorem. 13 Nota regulam. 14 Adde *l. 55. ff. h. t.* Mulier in rem suam potest esse procuratrix ex cessione mariti. 15 Non admittitur ad agendum absentis nomine, qui eum defendere recusat. *l. 15. in fin. l. 43. §. 4. ff. h. t.* Datus ad agendum, defendere tenetur: at non e contra: Datus ad defendendum, non cogitur agere. *cap. constitutus.* 12. *extr. de procur.* 16 Accusatus de crimine capitali, non potest esse alterius procurator. Imo potest *l. 21. ff. de accusat.* Solve: potest, si ejus crimen suspensum est. 17 *Synops. Basil.* 8. περὶ διεκδικητῶν, *c.* 79. 18 Vid. quæ notavi *ad l. 6. §. 4. J. de his, qui ad eccl.* 19 Nemo militantium fiat susceptor defensorve causarum: nec ad cognitionem alieni jurgii suffragator accedat. *l. 6. C. Th.* ubi interpres: Militantes non permittuntur legibus lites suscipere alienas, nec Procuratores fieri possunt. *l. 6. C. Theod. h. t.* Goth. *Hic & l. 9. J. h. t.* nisi in rem suam, aut nomine cohortis. *l. 8. §. 2. ff. h. t.* Ans. 20 Filius idemque miles, patris procurator esse non potest, etiam ex rescripto principali. *l. 9. J. h. t. l. 8. § 2. D. h. t. §. ult. Inst. de except.* 21 Ante litem contestatam procurator ad litem alium suo nomine non potest substituere. *l. 11. l. 23. J. h. t. l. 8. § 3. D. mand. l. 4. in fin. D. de appell. & relat.* nisi speciale substituendi ante litem mandatum habeat. v. Wurmf. 1 *pract.* 5. *obs.* 14. Aliud in procuratore ad negotia. *d. §. 3.* & in rem suam. *l. 33. J. de donat.* Wurmf. *d. loc. obs.* 1. & 19. Verum *d. l.* 33. loquitur de procuratore in rem suam. 22 Procurator regulariter alium procuratorem suo loco substituere non potest. vid. tamen Socinum *reg.* 319. 23 Sine offensa disciplinæ: *Hal.* militaris scil. 24 Qui mandatas actiones exercet, alieno negotio non fungitur. *l. 13. J. h. t. l. 8. §. 2. l. 55. D. h. t.* 25 Huic mox opponitur procurator plenam potestatem agendi habens. 26 Potest enim ad unam tantum constitui. *l. 1. §. 1. D. h. t.* 27 Procurator fines mandati egressus domino non præjudicat. 28 Vel liberam administrationem. *l. 7. §. 1. in fin. D. de peculio:* vel ita si datus est, ut id omne agere possit, quod præsens dominus faceret. *l. 1. D. de off. procur. Cæsar. l. 60. in fin. D. mandati.* 29 In hujusmodi tamen libero mandato non includitur potestas donandi *l. 7. J. de don.* & delegandi. *l. 6. § 2. D. de cond. indeb. l. 2. D. de his quæ in fraud. credit.* Paponius 2. *Not.* 2. *c. des procureurs, fol* 109 *ad* 118. vigintiquatuor casus enumerat, quos negat censeri permissos procuratori cum libera. 30 Quid si procurator non sit solvendo? non dabitur actio interim, nisi is cum procuratore colluserit. *l. 3. §. 1. ff. de eo, per quem, l. 7. §. 9. ff. de dolo:* aut si quid procuratori subtraxerit. *l. 12. §. 2. ff. de furtis.* Hinc constat nullo jure, procuratore non existente solvendo, dominum restitui adversus eum, qui bona fide cum procuratore contraxit, quod tamen non observari refert Gailius 22. *obs.* 45. 31 Balbino. 32 Actoris & Procuratoris differentia. 33 *§. ult. Inst. de curatorib. l. 13. ff. de tutelis, l. 9. ff. ratam rem.* 34 Dixi *ad l. 8. J. h. t.* Cur ita? quia tunc domini litis facti sunt. 35 *l. 23. in fin. J. h. t.* 36 Amplia hoc etiam procedere, & servari in usu, in valde amico, Jason *ad l. Titia. num.* 14. *ff. de verb. oblig.* Ægid. *decis.* 143. *in titul. de procur.* Fortun. Garzia *ad l. 1. ff. de Justit. & jure n* 50. Cotta *in Memorab. in vers. conjuncta persona.* quod limita tamen ut in vera non spirituali conjunctione procedat. Felinus *ad c. edoceri. n.* 10. *de Rescript.* Mod. 37 Possumus alium defendere sine mandato. 38 Adde *Nov* 128. *c.* 10. 39 Filius etiam sine mandato, patris nomine ultro agere potest. Satisdare tamen debet, judicatum solvi. *l. 35. ff. h. t. l. 3. §. 3. ff. judic. solvi.* 40 Minor vigintiquinque annis, εἰς φροντίδα οὐ καλεῖται, in rerum alienarum curam non vocatur. 1. Harm. 12. §. 41. 41 Minor vigintiquinque annis, procurator non facile admittendus. *l. 51. ff. h. t.* Goth. Legitima ætas ad procedendum in publicum est 17. annorum. *l. 1. §. 3. ff. de postulando.* Vide Cujac. 22. *observ.* 16. *in fin.* in aliis 25. annorum est. *l. fin. J. de his qui ven. ætat l. 4 J. de Transact.* Ans. 42 E duobus malis minus eligendum. 43 Id est, minorem vigintiquinque annis. 44 *l. 9. J. h. t. l. 8. §. 2. ff. h. t.* 45 Id est, exceptio. 46 Vide Joan. Baptist. Ferrettum *consilio* 23. *num.* 8. & amplia hunc textum etiam procedere in religioso. Mathes. *in notab.* 98. Paris. *ad c. pastoralis. n.* 52. *ext. de except.* Felin. *ad c. ad audientiam. extr. de rescriptis.* Benedict. Capra *in regul. conclus.* 57. Mod. 47 Id est, exceptio declinatoria omissa in causa principali, non potest opponi in causa appellationis. *Bald.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 8. *observ.* 10. 48 Al. *Exceptio perpetui edicti.* quæ lectio etsi nullis libris manu exaratis & paulo antiquioribus notæque melioris comprobetur, ideo tamen quibusdam non displicet, quia militi agere volenti opponebatur exceptio, quam Justinianus dilatoriam appellat. *Instit. tit. de except. §. ult.* Mod. 49 Sententia pro minore etiam indefenso valet. *ut hic:* ita & pro fisco indefenso. *Gl. l. 3. §. Divus. 9. ff. de jure fisci.* Plateus, *l. si præses.* 6. *C. quomodo & quando judex.* ita & pro Ecclesia. *Doctores hic. & d. l. si præses,* Panorm. *in causam de judiciis:* v. Everardum, *loco a minoribus ad fiscum* 64. 50 Minor potest causæ victoriam obtinere, etiam per procuratorem minus legitime constitutum, nec eo prætextu damnatus causam restitui recte postulat. Ex contrario, si procuratorem illegitimum habet, non potest damnari, *l. 45. §. 2. ff. de re judic.* 51 *Synops. Basil.* 10. *ex lib.* 8. *tit.* 2. *cap.* 88. 52 Nota regulam. 53 Nemo litem alterius redimat, gratis quidem procurator fiat, qui volet, nec data pecunia actionem suscipiat: ita Græci hunc locum accipiunt apud autorem *Synops. Bas.* 8. *cap.* περὶ ἐντολέων 89. 54 *l. 20. J. mandati, l. 53. ff. de pact. l. 7. in pr. ff. mandati, l. 5. J. de postulando.* vid. Cujac. 8. *observ.* 31. 55 Hinc colligere potes, vetus procuratoris officium longe diversum fuisse ab eo, quod nostro tempore procuratores exercent, quorum oculatæ manus nihil credunt, nisi quod tenent. 56 Vid. *l. 19. J. h. t.* Generalis procurator nisi liberam potestatem habeat, res domini immobiles vendere non potest, *l. 58. l. 63. ff. h. t.* 57 Generalem scil. vide quæ not. ad *l. 9. §. 4. ff. de adquir. rer. dom.*

De invito.

17. Iidem AA. & CC. Mardonio.

INvitus [1] procurationem [2] suscipere nemo cogitur [3] : nec eandem ultra, nisi provocationis [4] causa, extendere. Sed nec defensionem absentis subire compellitur : cum fidem susceptam implere sufficiat. PP. Non. Jun. *Philippopoli*, DIOCLET. V. & MAX. AA. CONSS. 293.

De fœminis.

18. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

ALienam [5] suscipere defensionem [6], virile [7] est officium, & ultra sexum muliebrem esse constat. Filio itaque tuo, si pupillus est, tutorem pete. S. 14. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Si actor pretium in rem domini verterit.

19. Iidem AA. & CC. Firmo.

SI pretium quidem actoribus alienum fundum [8], vel servum citra [9] mandatum domini tibi distrahentibus dedisti, & neque præcessisse, neque secuta contractum domini declaretur voluntas, in rem [10] autem ejus idem pretium processisse, provinciæ Præses causa cognita perspexerit, hoc tibi restitui jubebit [11]. Prid. Idus Mart. CC. CONSS. 294.

De negotii transitu ad personam procuratoris.

20. Iidem AA. ad Verinum Præsidem Syriæ.

NIhil arbitramur interesse [12], utrum ab initio, an cœpta jam lite negotium ad personam procuratoris transitum fecerit. Dat. 10. Kal. Octobr. *Demesso* [13] CC. CONSS. *

De fœminis & de maritis.

21. Imp. CONSTANTINUS A. ad Concilium provinciæ Africæ.

MAritus citra mandatum [14] in rebus uxoris cum [15] solemni satisdatione, & alia observatione intercedendi liberam habeat facultatem : ne fœminæ, persequendæ litis obtentu in contumeliam matronalis pudoris [16] irreverenter irruant, & conventibus virorum, vel judiciis interesse [17] cogantur. † Sin autem mandatum susceperit [18], licet maritus sit [19], id solum [20] exequi debet, quod procuratio emissa præscripserit. Dat. 4. Id. Mart. *Adrumeti*, CONSTANTINO A. & LICINIO CÆSARE utrisque II. CONSS. 312.

De litis translatione.

22. Idem A. ad Bassum P. Urbi.

PRocuratoribus [21] institutis, & post contestatam litem dominis [22] effectis, hi, qui mandaverant, non habeant facultatem negotia persequendi, nisi capitales [23] inimicitiæ, vel morbus [24], vel alia [25] necessaria causa intercesserit : tunc enim etiam invitis his, transferri lis potest. Dat. 13. Kal. Jul. CONSTANTIN. A. & LICINIO Cæs. V. utrisque CONSS. 319.

De jure procuratoris effecti domini litis.

23. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

NUlla [26] dubitatio est, post [27] causam in judicio agitatam, utpote dominum [28] litis procuratorem effectum, etiam post excessum [29] ejus, qui agendam, vel defendendam litem mandaverat, posse inchoatam causam jurgiumque finire : quippe cum & procuratorem posse [30] eum instituere, veteris juris voluerint conditores. Lect. 2. Non. Febr. JULIANO A. IV. & SALLUSTIO CONSS. 363.

De exceptione procuratoria.

24. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Pancratio Præfect. Urb.

LIcet [31] in principio [32] quæstionis persona [33] debeat inquiri procuratoris, an ad agendum negotium, mandatum a domino litis habeat si tamen falsus [34] procurator inveniatur, nec [35] dici *controversiæ* solent, nec potest esse judicium [36]. Dat. 2. Kal. April. *Constantinop.* ANTONINO & SYAGRIO CONSS. 382.

De his, qui per se litigare non possunt.

25. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

QUicunque Prætorianæ [37] vel Urbanæ Præfecturæ sublime fastigium, vel Magisterium militare, vel consistorianæ Comitivæ [38] insignia meruerit dignitatis, vel Proconsulare jus dixerit, aut Vicarii fuerit administratione suffultus : si quod ab eo vel infertur jurgium [39], vel refertur, procuratoris personam in negotii sui jura substituat. † Quod si quis sanctionis hujus statuta transgressus, judiciis sese jurgaturus ingesserit, careat ejus litis sorte, cujus non per procuratorem expectavit eventum : Judex nihilo minus, qui contra fecerit, noverit a se viginti libras auri, [item] ab Officio quoque suo tantundem ponderis exigendum. Dat. 18. Kal. Octobr. ARCAD. A. II. & RUFINO CONSS. 392.

In AUTHENT. ut ab illustr. coll. 5. tit. 26. al. 18. seu Novell. 71. cap. 1. §. 1.

H*Oc jus stabit usque ad illustres solos : cæteri enim commune jus amplectuntur.*

De causis pecuniariis.

26. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Anthemio P. P.

IN [40] pecuniariis controversiis, etsi specialiter hoc præcepti, vel sententiæ minime designat auctoritas, passim unicuique [41] (si [42] tamen ita maluerit) per procuratorem respondendi tribuimus facultatem : nisi forte quosdam, justiores nonnunquam ob causas vehementiores [43], maximi judicis vocabit auctoritas. Dat. Prid. Id. Octob. *

Ne [44] quis in duobus foris procurator sit.

περὶ μετεντάλματος.

27. Imp. ZENO A.

COnstitutio [45] prohibet duorum judiciorum unum [46] eundemque publicum procuratorem esse : sed alios quidem esse in maximis judiciis gloriosissimorum magistratuum procuratores, alios vero qui eloquentissimis judicibus pedaneis ministrent in litibus : ac neque eum qui litem inchoavit procuratorem apud Diætetam, seu pedaneum, eundem ipsum terminare ipsam litem apud gloriosissimum magistratum, sed nec *metentalma*, id est, translationem mandati fieri ab ipso ad alium procuratorem, qui apud gloriosissimum magistratum adsideat : nulla impensa pro permutatione procuratoris facienda in hoc metentalmate exigenda, sed & judicatum solvi satisdationem, & de ratihabitione cautionem ita ab initio concipi, ut comprehendantur in his & expensæ hujus metentalmatis, ut is a quo exigitur, alterutra harum satisdationum stipuletur, *Quia spondeo me & hunc apud Diætetam procuratorem pro judicatorum solutione aut satisdatione confirmaturum, & si contingat ex relatione diætetæ, aut ex appellatione data contra ipsius sententiam transferri causam ad maximum [49] judicium, cui subest diæteta : etiam tum ex metentalmate futurum procuratorem in maximo judicio simili modo confirmaturum me spondeo.* Si non hæc omnia observata fuerint, si quidem circa maximum judicium lex hæc transilita fuerit, competenti scrinio quinque auri libras persolvet pœnam: Si vero circa diætetas hæc lex prætermissa fuerit, is, qui litem adimplet, qui apparet eloquentissimo Diætetæ, unius auri libræ exigetur pœnam. Alii vero duo qui ex officio segregati sunt, & attributi diætetæ sive ex scholis, duarum auri librarum exigentur multam : ipse vero procurator, a quo quid peccatum contra hanc legem fuerit, plagis castigetur a magistratu aut Diæteta, interdictus in posterum procuratoris officio fungi in judicio.

De fidejussore. 1. Si moriatur, aut alias non appareat procurator.

28. Constitutionis argumentum ex lib. Eustathii,

περὶ χρονικῶν διαστημάτων.

SI [50] fidejussor procuratoris non definierit tempus, & dixerit forte, *Ego fidejubeo pro ipso*, & si mortuus fuerit, aut amplius non appareat, idque contigerit intra viginti dies, alius fidejussor dandus erit.

§. 1. Si moriatur aut alias non inveniatur is, qui ad litem ab aliquo datus est procurator, post vicesimum diem a judiciali decreto super alterius procuratoris datione interposito, sex mensium accessionem seu terminum habebit principalis reus peregre degens in remota provincia, ad alium procuratorem dandum, vel ad veniendum per se in judicium : si enim in proxima, non autem in longinqua provincia absit, tunc judicis arbitrio terminus, sive dilatio definietur.

1 *l.* 8. §. 1. *l.* 35. §. 2. *in fin. ff. h. t. l.* 156. *ff. de reg. jur.* 2 Id est, agendi potestatem : potest tamen interdum cogi defendere, *l.* 5. *§. h. t.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 5. *obs.* 6. 3 Nisi pauperum causa. vid. Mynsing. 4. *obs.* 32. 4 *l.* 8. §. 8. *ff. mandati.* Cogiturne eam in judicio appellationis prosequi ? non tenetur, si ad unam tantum causam datus est. vide Wurmser. 1. *pract.* 5. *obs.* 9. Potestne appellari ab executione ? non potest sine speciali mandato, etiamsi permissum fuerit, appellare ab omni sententia, vel interlocutoria, vel definitiva. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 43. *num.* 11. 5 Nullo pacto fœminæ, aut amplius quam sibi competit agere, aut pro aliis possunt intervenire personis, *l.* 5. *C. Theod. h. t. l.* 2. 6 Id est, tutelam. Itaque lex hæc fugitiva est. 7 Ideoque non cadit in fœminam, *l.* 2. *ff. de reg. jur.* adde *l.* 4. *§. l.* 21. *J. h. t.* at forte cadit speciali jure *in matrem?* ne id quidem : vel ea pupillo curatorem tenetur petere. vide Bald. *hic.* 8 Servus qui res domini administrat, nec rem mobilem, nec immobilem, quæ est in bonis domini, alienare potest, citra domini voluntatem. Si vero in rem domini pretium processit, emptori pretium restituitur. *Synopsis Basil.* 7. *tit.* 6. ex *lib.* 8. *tit.* 2. *cap.* 93. 9 Hinc oritur ratio dubitandi *l.* 16. *§. h. t.* 10 Decidendi ratio. 11 Vel actione de in rem verso, vel negotiorum actione, vel condictione sine causa, vel officio judicis. 12 Quod ad dand. t.adltatem. 13 An *Damasco?* an *Edessæ?* 14 Quando hoc procedat, & quando non, docebunt te scribentes hic, & *ad l. fin. de pact. convent.* Socin. Jun. *consil.* 105. *num.* 11. *lib* 1. Tiraquell. *post leges connubial. gloss.* 5. *n.* 212. item an locum habeat in sponso de futuro, Roland. a Valle *in tractatu de lucro dotis quæst.* 12. *num.* 9. Roman. *consilio* 417. & *in c. constitutus. de procurat.* Mod. 15 Imo non cogitur satisdare. *l. ult. J. de pactis conventis.* Solve : Agitur hic de bonis uxoris, viro non traditis, non de dote, aut paraphernalibus. *Bart. Bald.* 16 Pudoris habendæ ratio. 17 *l ult. J. de recept. arbitris.* 18 Inclusio unius alterius est exclusio. Rip. *lib.* 2 *Respons* .. 3. Mod 19 Id est, quantumvis sit conjuncta persona. 20 *l.* 10. *§. h t.* Imo, & ultra potest. *l.* 56. *l.* 62. *ff. h. t.* Solve : Potest, sed quod necessario cohæreat mandato. 21 Μετὰ προκαταρξιν ἐντολεὺς &c. Procurator post litem contestatam (perperam Leunclavius ita vertit, *Qui post litem contestatam procurator institutus est* : neque enim hic agitur de procuratore instituto post litem contestatam, sed simpliciter de procuratoris jure post litem contestatam) a domino litis ne removeatur, nisi capitalis inimicitia, vel morbus, vel alia necessaria causa intercesserit. *Synops. Basil.* 8. περὶ ἐντολέως, *cap.* 95. 22 Procurator lite contestata, litis, non ipsius rei dominus efficitur. *l.* 23. *J. h. t.* 23 *l.* 8. §. 3. *l.* 14. *l.* 21. *ff. h. t.* vid. *l.* 6. §. 17. *ff. de excus. tut.* 24 *l.* 20. *ff. h. t.* 25 *l.* 10. *l.* 23. *ff. h. t.* adde, nisi procuratori consentiatur, ab ipso domino, Bart. *hic.* 26 *l.* 1. *C. Th. h. t.* 27 *l.* 11, *l.* 22. *§. h. t.* 28 *d. l.* 22. 29 Id est, mortem, obitum. Symmachus 1. *epist.* Successit aliud, ut obitu Marcianæ clarissimæ fœminæ, mandatum diceretur extinctum, sed contra venerabilis Juliani sanctio stare jussit procuratorum officia, causarum dominis viventibus inchoata. vide Cujac. 2. *observ.* 31. adde quæ notavi ad *l.* 59. *in fin. ff. de re judic. c.* 1. §. 1. *extr. hoc tit.* Sed jam obtinuit, mortuo domino ejus heredes ad causam reassumendam seu continuandam citandos esse. vide Mynsing. 6. *resp.* 51. *num.* 20. *& seq.* 30 Vide *l.* 11. *§. h. t.* 31 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* interpolata. 32 Quacunque in re quærendum est primo de personis. *l.* 4. *ff. qui testamenta, l.* 4. *ff. de jure codicill. & Instit. de jure person. in princ.* 33 Quid enim si mandato careat ? quid si mandati seu procurationis incapax, si causæ præsenti, aut certe a constituente non potuit dari ? Quid si non cavit de rato ? De exceptionibus adversus procuratores, vide Bart. *hic* : Oldendorpium *cap.* 3 *de except.* Harum quædam ante & post litem contestatam proponi possunt. Ante, ut, *Non cavisti de rato, Tu miles, tu minor, tu mulier* : Post vero, *non habes mandatum, tu furiosus, infans, servus.* vid. Wurmser. 1. *pract* 8 *observ.* 9. Si quid horum fuerit, illegitimi procuratoris processus efficitur nullus, vide Roland. a Valle 1. *cons.* 71. *num.* 4. 34 *l.* 1 *J. quibus res judicata non nocet* : vid. *l.* 19 *J. de furtis.* *Falsus* dicitur, qui non habet mandatum, aut si habet a non idonea persona, aut revocatum. *Bald.* Goth. Quis dicatur falsus procurator, disputat Joan. de Anan *cons.* 96. *consil.* 104. item Alexander *hic* Mod. 35 Utcunque falsus procurator facto ipso sit admissus, jure non nocet. *Bald* non valet lata sententia : vid Oldendorpium *c.* 28 *de sent. & re judic.* 36 Judicio nullo non præcluditur via exceptioni declinatoriæ. *Bald.* 37 Hæc lex corrigitur per *Novell* 71. *cap.* 1. 38 De comitibus vid. *l.* 1. *§ de mandat. princ.* 39 Pecuniarium : aliud tamen in criminali, vid. *l.* 3. *infr. ubi senatores vel clariss.* 40 Litigare per se in judicio pecuniario nemo regulariter cogitur : in criminali vero, secus. ut *hic & c. pastoralis* 14. *extr. de jud.* Fallit tamen in quibusdam personis, quæ per alium possunt : ut est magistratus, *l. non solum.* 34. *ff. de procurat.* episcopus, 5. *q.* 3. *can. quia episcopus* 3. universitas, *l* 6. *ff. quod cujusque univers.* illustris, *arg. hujus legis* pupillus, furiosus, prodigus & similes, Butr. *in c. pastor. de jud* excommunicatus, *c. Intelleximus.* 7. *extr. de judic.* qui custodia publica detinetur, Bald. *in l. eos* 6. §. *super his.* 3. *infr de appell & consult.* adde Soc. *reg.* 245. 41 Vid. *l.* 3. *ff. quibus ex caus. in poss. l.* 6. §. 3. *§. de his qui ad Eccl.* 42 Hinc colligunt in citatione simpliciter facta alterutrum tacite intelligi, ut citatus per se, vel per alium compareat. 43 Negotia gravia quis per se, non per procuratorem tractare debet. *cap. Si pro debilitate. extr. de offic deleg.* 44 Hæc lex restituta a Cujacio 13. *obs.* 5. 45 Contii interpretatio. Adde *l.* 9. *ff. h. t. l.* 14. *§. de adsessorib. & domest. l.* 5. §. 2. *ff. de aut tut l.* 9. *ff. de pact.* 47 Μετέντάλμα, est translatio negotii sive mandati. 48 Satisdatio judicati solvi, vulgaris & solita : non qua forma dicitur in *l.* 5. *ff. de verb obligat.* aut *in l.* 1. *ff de prætor. stipul.* sed qua, in *l.* 4. *ff. de separationibus*, quod sit vulgaris, & frequens. 49 *Maximum judicium* dicitur, cui adhæret judex pedaneus. Singulis enim judiciis certi addicti erant judices pedanei. Cujac. 13. *observ.* 5. *in fin. Novell.* 82 *cap* 1. Ii non utebantur propria jurisdictione, nec sententias exequebantur, sed ad eas exequendas sumebant ex cohortalibus, & scholis vel scriniis. vide Cujac. 12. *observ.* 1. *in fin.* 50 Interpretatio Contii.

TIT.

TIT. XIV.

NE [1] LICEAT POTENTIORIBUS [2] PATROCINIUM [3] LITIGANTIBUS PRÆSTARE, VEL ACTIONES [4] IN SE TRANSFERRE [5].

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Aristobulo salutem.

DIvine admodum constituit D. Claudius [6] consultissimus Princeps, parens noster, ut [7] jactura causæ afficerentur hi qui sibi potentiorum patrocinium [8] advocassent: ut, hoc proposito metu, judiciariæ lites potius suo [9] marte discurrerent, quam potentiorum domorum opibus niterentur. † Quem [10] palam est in tantum provincialium quæstionibus esse commotum, ut hujus sanctionis Rectores provinciarum custodes, & contemptæ hujus rei vindices fecerit: scilicet, ut in actores seu procuratores in subsidia negotiorum vel usurpatos gratia, vel redemptos [11], severa sententia vindicarent. Quare cum intersit in universum omnium, & præcipue tenuiorum, qui sæpe importunis potentium intercessionibus opprimuntur: inter litigatores audientiam tuam impertiri debebis. † Nec metuas, ne præjudices Clarissimis viris: cum [12] D. Claudius hujus rei Rectorem provinciæ disceptatorem, &, si res postularet, ultorem specialiter fecerit. Dat. 4. Id. Septembr. AA. III. & II. CONSS. 287.

2. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Joanni P.P.

SI [13] cujuscunque modi actiones [14] ad potentiorum fuerint delatæ personas [15], debiti creditores jactura [16] multentur. Aperta enim credentium videtur esse voracitas [17], qui alios actionum suarum redimunt exactores. Dat. 5. Id. Jul. HONOR. VII. & THEODOS. II. AA. CONSS. 407.

TIT. XV.

DE [18] HIS QUI POTENTIORUM NOMINE [19] TITULOS PRÆDIIS AFFIGUNT, VEL EORUM NOMINA IN LITEM PRÆTENDUNT [20].

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P.

ANimadvertimus [21] plurimos injustarum desperatione causarum, potentium [22] titulos [23], & clarissimæ privilegia dignitatis, his a [24] quibus in jus vocantur, opponere. At ne in fraudem legum adversariorumque terrorem his nominibus abutantur [25], & titulis: qui hujusmodi dolo scientes conniverint [26], afficiendi sunt publicæ sententiæ nota. Quod si nullum hac in parte consensum præbuerint, ut libelli aut tituli eorum nominibus, [vel] ædibus affigerentur [27] alienis, eatenus in eos qui fecerint, vindicetur, ut affecti [28] plumbo perpetuis metallorum suppliciis deputentur. † Quisquis igitur lite pulsatus, (cum ipse & rei sit possessor & juris, & titulum illatæ solenniter pulsationis exceperit) contradictoriis [29] libellis, aut titulis alterius nomen crediderit ingerendum: ejus possessionis [30], aut causæ, quam sub hac fraude aut retinere, aut evitare tentaverit, amissione multetur [31]: nec repetendæ actionis, etiam [32] si ei probabilis negotii merita suffragantur, habeat facultatem. Eos sane, qui se sponte alienis litibus inferi patiuntur, cum his neque possessio neque proprietas competat: veluti famæ suæ prodigos, & calumniarum [33] redemptores, notari oportebit. Dat. 15. Kalend. Decembr. *Med.* STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

TIT. XVI.

UT NEMO PRIVATUS TITULOS PRÆDIIS SUIS, VEL ALIENIS IMPONAT, VEL VELA REGIA [34] SUSPENDAT.

Qui titulum Principis rei suæ imponit, illam perdit: & juris publici illam facit. Bald.

1. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Flaviano P. P.

REgiæ majestatis est, ut nostræ tantum domus & patrimonia titulorum inscriptione legantur. Omnes igitur intelligant, publico juri esse deputandum id [35], cui nomen dominicum præscribitur. Dat. 3. Kalend. Decembr. *Ravennæ*, BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

Imponens titulum, vel vela regia rebus ab alio juste, vel injuste possessis, si plebeius est, ultimo supplicio punitur: si nobilis, deportatur.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Florentium P. P.

NE quis vela regia suspendere, vel titulum audeat, sine præceptione Judicis competentis, alienis rebus imponere, quas quocunque modo qualiscunque persona possideat: licet non dominus, licet injustus possessor, vel temerarius invasor, qui possidet, doceatur. † Eum autem, qui hoc facere ausus fuerit, si plebeius est, ultimo subdi supplicio: si Clarissimus, vel curialis, vel miles, vel clericus, proscribendum deportandumque, non solum civitate Romana, sed etiam libertate privari censemus: executoresque hujus legis omnes Judices esse oportere. † Deponendi autem, vel frangendi [36] titulos, & conscindendi vela, non solum eis, ad quorum præjudicium tale aliquid contra fas contraque leges committitur: sed omnibus tam liberis, quam servis sine metu calumniæ, vel accusatione [37] criminis licentiam ministramus: decernentes, judices eorumque officia tricenis libris auri multari, si talem accusationem vel [38] admittant, vel depositam scribi concedant. Dat. 15. Kal. Jul. THEOD. A. XII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. XVII.

UT [39] NEMINI LICEAT SINE JUDICIS AUCTORITATE SIGNA [40] REBUS IMPONERE ALIENIS [41].

Insignia imposita rei meæ sine judicis auctoritate licet mihi propria auctoritate removere. Salic.

1. Imp. PROBUS A. Octavio.

SÆpe rescriptum est, ante sententiam signa rebus quas aliquis tenebat [42], imprimi non oportere. Et ideo ea rebus, aut fructibus apud te constitutis illicite imposita, poteris ipse licite detrahere [43]: ut amotis his, causa, quæ ex officio tibi infertur, terminetur. Dat. 4. Kal. Jul. PROBO A. II. & LUPO CONSS. 278.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Craugasio.

REbus, quas alius detinet [44], imprimere signa nemini licet, etiamsi suas vel obligatas sibi eas esse aliquis affirmet [45].

TIT. XVIII.

NE FISCUS [46], VEL RESPUBLICA PROCURATIONEM ALICUI PATROCINII CAUSA IN LITE PRÆSTET.

De prætextu debiti.

1. Imp. GORD. A. Legitimo & aliis.

REipublicæ juribus adjuvari te sub obtentu [47] quantitatis, quam eidem Reipublicæ debes, contra juris rationem desideras. 3. Id. Januar. GORDIANO A. II. & POMPEJANO CONSS. 242.

De donatione partis rerum vel actionum.

2. Idem A. Tertull.

CUm allegas, partem [48] rerum vel actionum dimidiam fisco quo magis ejus juribus protegaris, velle te donare [49]: hujusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur. Unde jus tuum si quod tibi competit, citra invidiam [50] fisci mei tueri solenniter cura. S. 6. Non. Aug. GORDIANO A. II. & POMPEJANO CONSS. 242.

---

1 Titulus Synops. Basilic. ita conceptus est περὶ τῶν προσφευγόντων εἰς προστασίαν τινῶν δυνατῶν 7. *tit.* 9. 2 Potentiores sunt, qui opibus & gratia valent. Pindarus: χαλεπὰ δ' ἔρις ἀνθρώποισιν ὁμιλεῖν κρεισσόνων. Hesiod. ἄφρων δ' ὅς καὶ ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν. vide Cujac. *hic.* cum hujusmodi hominibus litigare periculosum est. Porro hinc colligitur, argumento per contrarium ducto, cessionem regulariter permitti. de quo vide Socin. *regula* 48. 3 De patrocinio, vide *l.* 1. J. *h. t.* Novell 17. *cap.* 13. Porro in eo differt hic titulus a *titulo de alienatione judicii mutandi.* Illo enim titulo agitur de re in potentiorem translata, in hoc autem agitur de lite tantum in aliquem translata. 4 *l.* 2. J. *h. t.* 5 De ergolabis, & redemptoribus litium, vid. Cujac. 8. *observ.* 31. 6 Secundus scil. qui M. Aurelius Claudius: cujus & a Zonara recitatur alia constitutio. De petitionibus bonorum sublatis. vid. Cujac. *d. l.* 7 Ad patrocinium potentioris litis causa confugiens causa cadit. *Synopsis* 7. *tit.* 9. *cap.* 1. & 2. *Harmen.* 10. §. 5. 8 Id est, procurationem, non advocationem. *arg. l.* 6. §. 1. *supr. de postul.* quia procuratores magis instant causæ, quam advocati. 9 *Marte suo discurrere*, aut *decurrere* lites dicuntur, cum via solenni, & usitata expediuntur.
10 Qui in patrocinium potens litis causa alium suscipit, κἂν συγκλητικός ἐστιν, etiamsi senator sit, ἔξω τῶν διατεταγμένων τιμωρείσθω, extra ordinem punitur. *Synopsis & Harmen. ibid.* 11 Potentiores suscipiunt alienas lites, accepta interdum pecunia, *ut hic:* interdum data. *l.* 15. J. *tit. prox.* Prius ita fit, veluti si mercedem acceperis, ob litem alienam agendam quasi tuam sub pactione tertiæ, vel dimidiæ aut quotæ partis quod leges vetant. Idem dicendum, si mercedem acceperis ut bona aliena, aut agricolas defenderes. vid. Cujac. *d. loco.* 12 Ut hujus constitutionis ac legis disceptatores, & ultores sint provinciarum præsides. *Synopsis ibi.* Atque ita Præses punit sibi æqualem, id est, Clarissimum dignitate, imparem tamen in administratione.
13 *l. unic. C. Th.* de actionibus ad potentes translatis *lib.* 2. 14 Cautiones *d. l. unic.* ut sit sensus, Eum qui mutuum dat, vel alio modo contrahit, si suo nomine recusaverit, ἀσφάλειαν, γραμματεῖον ἢ ἄλλο συμβόλαιον, cautionem, nomen aut aliud instrumentum accipere, & ea in potentem aliquem transtulerit, qui id fecerit, ἐκπίπτειν τοῦ τοιούτου χρέους, tali debito excidere, *Syn. ibid. c.* 2. Harm. *ibid.* §. 6. 15 An & quatenus possit in potentiorem fieri cessio, vide Jasonem *ad l. si ita quis.* §. *ea lege. num.* 13 *ff. de verb. obligat.* Rot. Rom *decis.* 177. Socin. *in Regul.* 48. Petr. Reb. *ad l. unic. de sentent. quæ pro eo quod interest. num.* 341. & 347. Tiraquel. *ad l. si unquam. in præfat. num.* 53. *infr. de revocand. donat.* Abb. *ad c.* 2. *extr. de feud. in ult. notab.* Mod
16 Pœnam observa debitum in potentiorem transferentis. 17 Vorare debitorem velle is videtur, qui suas in eum actiones potentiori cedit, *l.* 22. J. *mandat.*
18 Hujus tituli inscriptio est inversa. Sic enim conceptus est Titulus C. Theod. *De his, qui potentiorum nomina in litem prætendunt aut titulos prædiis affigunt.* Cæterum adde huic titulo *Novell.* 17. *c.* 15. & Cassiodorum 5. *variarum* 18. 19 Solius est fisci titulos alienis prædiis imponere. adde Cassiodorum 5. *variar.* 6. Titulos sive signa Græci σήμαντρα. *Edict. Tiber. cap.* 1. *autor Synops. Basil.* 7. *tit.* 10. & *tit.* 11. appellat τίτλους & σφραγίδας. Huc illud Augustini referri potest ex *Psalm.* 21. Ne domos ipsius invadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor & frontem domus suæ de titulo alieno muniri, ut cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat se ab invasione. vide Cujac. *ad l.* 3. J. *de bon. vac.* 20 Prætendere nomina in litem est ἐπιφημίζειν. 21 *l. unic. C. Theod. h. t. lib.* 2. 22 Puta senatorum. 23 Qui & δόγματα, characteres, *constit. Tib. de div. domib. in c.* 1. 24 Pertinet hæc lex ad reos, qui potentiorum nomine, aut titulo adjuncto actores terrent: & rem cujus nomine conveniuntur, simulant alterius potentioris esse. Horum pœna hæc est, ut affecti plumbo, perpetuis metallorum suppliciis deputentur. hac lege. *Synops. Basil. d. l.* 25 *Nov.* 17. *c.* 15. *Nov.* 164. *cap.* 1. 26 Connivent *d. l.* 1. 27 Adfigantur *d. l.* 1. 28 Ἵνα μολίβδῳ πανταχόθεν περισφιγγόμενος τουτέστι κλοιοφόρων ἢ πλουμβατιζόμενος διηνεκῶς εἰς τὸ μέταλλον ἐκπέμπηται. *Synops. Basil. d. l.* id est, ut undique plumbo constricti, hoc est, metallum gestantes vel plumbati in metallum perpetuo dentur. 29 Ἀντιῤῥήτοις λιβέλλοις, contradictoriis possessionibus aut titulis. *d. l.* 1. contradictoris possessoris titulis, quidam etiam ita legunt. 30 Τῆς κτίσεως αὐτὸν καὶ τῆς διοικήσεως ἐκπίπτειν. *Synops.* possessione ipsa, & administratione seu actu ejus excidere. 31 Nota pœnam titulum alienum prætendentis. Hinc illud Augustini *in serm. l.* 9. In ipsis deprecationibus suis titulum Christi hæretici posuerunt: ut prædæ ipsorum defenderentur per titulum potentis. Quid facit Christus? ejicit prædatorem, titulum non deponit, sed possidet domum, quia ibi invenit titulum suum. 32 Id est, quamvis in eam justas quasdam allegationes habeant. 33 Ἐργολάβους συκοφαντίας. *Synops.*
34 Vela regalia *Hal.* Ambrosius ea etiam appellat cortinas regias 3. *epist.* 33. Publici tituli ab Athalarico apud Cassiodorum: tituli fisci a Theodorico apud eundem Cassiodorum: fiscales tituli, *l.* 2. J. *de aqueduct. lib.* 11. *tit.* 42. dicuntur, quæ duo postrema pertinere possunt ad *tit.* 18. J. *h. t.* Gregorius ad Constantiam Augustam 4. *Epist.* queritur de Stephano quodam chartulario, quod nomine fisci, loca singulorum invaderet, & titulos imponeret indicta causa. *Goth.* Quæ sint vela Regia, vid. Ræward. *Var. lect. lib.* 5. *c.* 11. & 15. Ans. 35 Huc refer illud Augustini, de quo superius diximus. Hinc interea colligere possis, Urbem imperialem censeri, in cujus portis aut ædificiis publicis, insignia imperatoris longissimo tempore suspensa fuerint, nemine ea evertente. 36 Jure meo refringere possum tabulas, quas alter vi aut clam fixerit ad mearum ædium januas. *l.* 1. J. *tit. prox. l.* 22. §. 2. *ff quod vi aut clam. Nov* 28. *c.* 5. *Edict. Tiber. c.* 4. 37 Hoc igitur crimen capitale est, extremique supplicii. v. *Nov.* 164. *in fin.* 38 Adversus eos, qui ejusmodi vela conciderint.
39 Vid. *Nov.* 60. *c.* 1. *in pr.* 40 Propria scil. *de regiis* dictum est *tit.* 16. *de potentiorum* titulis dictum est *tit.* 15. J. *h. lib.* 41 Alii, imprimere, quas alius detinet: quod ex nigro, & antiquis exemplaribus probat Ræward *Var. lect. lib* 5. *cap.* 16. Ans. 42 Forte ut sibi debitam vel obligatam, *l.* 2. J. *h. t.* 43 *l. ult. supr. tit. proxim.* 44 Jure forte pignoris, J. *h. t.* adde *l.* 22. §. 2. *ff. quod vi aut clam.* 45 Nisi velit suis omnibus rebus quasi publicatis titulos fiscales apponi. *Novell.* 17. *cap.* 15. *Novell.* 28. *c.* 5. Imo, & extremum supplicium pati. *Novell.* 164. *in fin.* vide Cujac. *hic.*
46 Nec potens privatus *tit.* 14. 15. nec fiscus, nec respublica patrocinium litis alienæ suscipere debet, *ut hic. l.* 22. §. 2. *ff. de jure fisci.* 47 *l.* 3. J. *h. t.* 48 *d.* §. 2. 49 Donationem litis suscipiendæ causa fiscus non admittit. 50 *l. ult.* J. *h. t. l.* 91. *ff. de hered. instit.* Paul. 5. *sentent.* 12. §. 7. 8. adde *l.* 1. J. *qui militare poss.*

De

De prætextu debiti.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Amphioni.

ABhorret a ſeculo noſtro, ſub prætextu [1] debiti procurationem contra privatos fiſcum præſtare. Dat. 8. Kal. Jan. *Philippopoli*, CC. CONSS. 294.

4. Iidem AA. & CC. Achilli.

AD fraudem [2] creditoribus faciendam, invidiam [3] fiſcalium contra ſeculi noſtri tranquillitatem implorari non decet. Redde [4] itaque quod fiſco noſtro debes: &, ſi conventus velut a creditore fueris, quem tibi numeraſſe pecuniam negas, exceptione non numeratæ pecuniæ ſecundum leges uti potes. Dat. 16. Kalend. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XIX.
DE NEGOTIIS [5] GESTIS.

De ſumptibus factis affectione materna, vel domeſtica.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Sopatræ.

CUm tutores filiorum tuorum ſuſpectos faceres, eiſdemque tutores [ſeu curatores] peteres, munere [6] pietatis fungebaris: quæ cauſa non admittit negotiorum geſtorum actionem, ut [7] ſumptus, quos in ea lite feciſti, repetere poſſis: cum, etiam ſi quis pro affectione domeſtica [8] aliquos ſumptus fecerit, nulla ratione eos repetere poſſit. PP. 3. Non. Octobr. DEXTRO & PRISCO CONSS. 197.

De pupillo.

2. Iidem AA. Rufinæ.

COntra impuberes quoque, ſi negotia eorum urgentibus neceſſitatis rationibus utiliter gerantur: in quantum locupletiores [9] facti ſunt, dandam actionem, ex utilitate ipſorum receptum eſt. Quæ tibi quoque jure decernitur, quod ſumptus in pupillum, quem Romam tutorum petendorum gratia duxiſti, feciſſe te allegas: ſi [10] non matertera [11] ejuſdem ſe facere paratam propriis impendiis oſtenderit. PP. 10. Kal. Februar. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De ſoluto pro coherede.

3. Iidem AA. Hadriano.

SI pro fratre coherede [12] pecuniam ſolviſti, negotiorum geſtorum actione experiri potes: ſive pignoris liberandi [13] gratia debitum univerſum ſolvere coactus es, actionem eandem habebis, vel judicio familiæ erciſcundæ, ſi non eſt inter vos redditum, eam quantitatem aſſequeris. PP. 8. Kalend. Febr. ANULINO & FRONTONE CONSS. 200.

De pupillæ negotiis tutoris mandato geſtis.

4. Iidem AA. Claudio.

QUi pupillæ negotia tutoris mandato [14] ſuſcepit, pro tutore negotia non [15] videtur geſſiſſe, ſed negotiorum geſtorum actione pupillæ tenebitur. PP. 3. Nonas Decemb. FABIANO & MUTIANO CONSS. 202.

De liberto.

5. Iidem AA. Tryphonio.

OFficio [16] nec minus obſequio liberti [17] functus, negotiorum geſtorum actionem contra patroni filias pupillas habere non poteſt. PP. 13. Kal. Jul. GETA & PLAUTIANO CONSS. 204.

De curatore dato patris teſtamento.

6. Iidem AA. Gallo.

CUratorem tibi quidem patris teſtamento [18] datum dicis, quod [19] non poteſt videri jure factum: Quod ſi (ut proponis) adminiſtrationi ſe immiſcuit: negotiorum geſtorum [20] actio tam adverſus eum quam contra [21] heredes ejus tibi competit. PP. * APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De aditione hereditatis ex parte.

7. Imp. ANTONINUS A. Euphratæ.

SI ab eo qui negotia tua geſſit [22], heres ex duabus unciis inſtitutus es [23]: etiamſi adeas hereditatem, in reliquis [24] decem unciis adverſus [25] coheredem competit tibi petitio, ſi quam adverſus defunctum habuiſti actionem. PP. 6. Id. Mart. *Romæ*, SABINO & ANULINO CONSS. 217.

De temporis præſcriptione.

8. Idem A. & C. Severo.

ADverſus eos, qui negotia tua geſſerunt, negotiorum geſtorum judicio civiliter conſiſte: nec tibi oberit, ſi propter occupationes [26] militares eam litem tardius fueris executus: cum hoc genus actionis longi [27] temporis præſcriptione excludi non poſſit. 6. Kal. Aug. ANTONINO & [28] ADVENTO CONSS. 219.

De ratihabitione.

9. Idem A. Salluſtio.

SI pecuniam [tuam] a debitore tuo Julianus exegit [29], eamque ſolutionem ratam habuiſti: habes adverſus eum negotiorum geſtorum actionem. PP. 8. Kalend. Mart. PRÆSENTE & EXTRICATO CONSS. 218.

De eo, qui ſervum ægrum curavit.

10. Imp. ALEXAND. A. Secundo & aliis.

SI ſervum alienum non inutilem domino conſtitutum, ægrum [30] curaſtis: negotium utiliter geſſiſtis & competenti vobis actione ſumptus recuperare poteſtis. PP. 12. Kalend. Decembr. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De impenſis a matre factis.

11. Idem A. Herenniæ.

ALimenta quidem, quæ filiis [31] tuis præſtitiſti, tibi reddi non juſta ratione poſtulas: cum id exigente materna [32] pietate feceris. Si quid autem [33] in rebus eorum utiliter, & probabili [34] more impendiſti: ſi non & hoc materna liberalitate, ſed [35] recipiendi animo feciſſe te oſtenderis; id negotiorum geſtorum actione conſequi potes. PP. 12. Kal. Februar. ALBINO & MAXIMO CONSS. 228.

Si filius pro patre ſolverit.

12. Idem A. Theophilo.

SI filius pro patre ſuo debitum ſolverit, nullam actionem ob eam ſolutionem habet: ſive in poteſtate patris, cum ſolveret, fuerit, ſive ſui juris conſtitutus: ſi [36] donandi animo pecuniam dedit. Si igitur pater tuus ſui juris conſtitutus, pro patre ſuo negotia gerens, non præcedente mandato debitum ejus ſolvit: negotiorum geſtorum agere cum patruis tuis [potes]. PP. Kalend. Auguſt. AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De impenſis in uxorem ægram, vel in funus ejus.

13. Idem A. Aquiliæ.

QUod in uxorem tuam ægram [37] erogaſti, non a ſocero repetere, ſed affectioni [38] tuæ [debes] expendere. † In funus [39] ſane ejus, ſi quid eo nomine quaſi recepturus erogaſti: patrem, ad quem dos [40] rediit, jure convenis. PP. 8. Kalend. Novemb. AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De negotiis mariti, & uxoris, mandato mariti geſtis.

14. Idem A. Mutiano Rufo.

SI mandatum ſolius mariti ſecutus, tam ipſius quam uxoris ejus negotia geſſiſti, tam tibi, quam mulieri invicem negotiorum geſtorum competit actio. Ipſi ſane qui mandavit, adverſus te mandati actio eſt: ſed [41] & tibi adverſus eum contraria, ſi quid forte ſupererogaſti. PP. 10. Kalend. Mart. MAXIMO II. & URBANO CONSS. 235.

De eo quod vitricus in privignas impendit.

15. Imp. GORD. A. Eutychiano.

SI paterno affectu [42] privignas [43] tuas aluiſti, ſeu mercedes pro his aliquas magiſtris [44] expendiſti: ejus erogationis tibi nulla repetitio eſt. Quod ſi [ut] [45] repetiturus ea, quæ in ſumptum miſiſti, aliquid erogaſti: negotiorum geſtorum tibi intentanda eſt actio. PP. 6. Id. Jul. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De tributis pro ſorore ſolutis.

16. Impp. GALLUS & VOLUSIAN. AA. Eutychiano.

SI negotium ſororis [46] tuæ gerens pro ea tributa ſolviſti, vel mandante ea, vel rogante id feciſti: negotiorum geſtorum actione, vel mandati id quod ſolviſſe te conſtiterit, repetere poteris. PP. 11. Kal. Maji, GALLO & VOLUSIANO CONSS. 253.

1 *l.* 1. ℑ. *h. t.* 2 Fraus nulli inferenda, ne quidem a fiſco. 3 *l.* 2. *in fin.* ℑ. *hic.* 4 Id eſt, ſolve, *ut l.* 6. ℑ. *de juris & facti ignor.*

5 *L.* 3. *D.* 5. Paul. 1. *ſent.* 4. 5. Harm. 11. *cap.* περὶ διοικητῶν. adde 8. *Eclog.* 2. *ex lib.* 17. *tit.* 1. Negotiorum geſtores ſunt procuratores voluntarii ſine mandato. 6 Sumptus factus ab eo, qui pietatem paternam vel ſimilem debet, in dubio præſumitur factus animo non repetendi, *l.* 15. ℑ. *h. t. l.* 27. *in fin. ff. h. t. l.* 32. §. 2. *ff. de cond. indeb.* ideoque geſtor contrarium probare tenetur. *l.* 34. *ff. h. t.* contrarium autem colligi poteſt in dubio, ex quantitate impenſarum. *l.* 47. *ff. de donat. int. vir.* ex contraria proteſtatione gerentis, & facultatibus ejus, cujus negotium geritur. 7 Hæc eſt contraria actio, negotii geſtori competens *l.* 2. 10. 20. *ff. hic.* 8 Aut amici, *l.* 44. *ff. h. t.* aut maritali, *l.* 13. ℑ. *h. t.* 9 Pupillus factus locupletior obligatur. *l.* 6. *l.* 21. §. 1. *l.* 34. *in fin. l.* 37. *ff. h. t.* 10 Pupillus non tenetur de negotio geſto, ſi idem negotium alius gratis facturus erat: Non cuivis tamen id affirmanti temere credi oportet: poteſt enim id pupilli gratia quivis ad id conductus ementiri, in damnum bonæ fidei geſtoris. adde *l.* 6. *in fin. ff. h. t.* 11 Matertera admittitur ad defenſionem negotii. *Bald.* 12 *l.* 31. *in fin. ff. h. t.* vide *l.* 18. *in fin.* ℑ. *familiæ erciſc.* 13 Solutio voluntaria parit negotiorum geſtorum actionem, *ut hic:* neceſſaria parit actionem ex illa cauſa, ex qua deſcendit. ℑ. *h. t.* vel utile negotiorum geſtorum judicium. *l.* 3. §. 10. *ff. h. t.* 14 Subſtitutus a tutore tenetur ei mandati: pupillo negotiorum geſtorum. Et ita tutor ad negotia facit procuratorem proprio nomine. *Bald.* Quid ſi nullo mandato tutoris geſſit, ſed ne tutor tutelæ teneretur? negotiorum tenebitur. *l.* 6. *ff. h. t.* 15 Quia nec ignorans, nec ſciens ſe tutorem dicit. *l.* 1. §. 2. *ff. de eo, qui pro tut.* Paul. 1. *ſentent.* 4. §. *ult.* ſed ſimpliciter mandato tutoris geſſit. 16 Officium (unde inofficioſum. *l.* 1. *ff. de jure patron.*) libertus patrono præſtat, ut homini: obſequium, ut patrono. *Bald.* 17 Libertus præſtans officium & obſequium liberis patroni, negotiorum geſtorum actione eos non obligat. 18 Curator teſtamento non datur: datus tamen confirmari ſolet. *l.* 16. *ff. de excuſ. tut.* §. 1. *Inſtit. de cur. l.* 1. *in fin. ff. de confirm. tut.* Si quid ante eam confirmationem geſſerit, negotiorum geſtorum actione id ſervabit. 19 Curatorem pater non poteſt liberis ſuis teſtamento relinquere, *ut hic.* adde 5. Harmen. 11. §. 33. 20 Dixi ad *l.* 4. *in fin.* ℑ. *qui dare tut.* 21 *l.* 7. *l.* 17. ℑ. *h. t. l.* 3. §. 7. *ff. h. t.* Quique eo nomine tibi tenebatur. 23 Confuſio facta videtur tui crediti cum eo quod tibi debebatur. 24 Senſus eſt, hereditatis aditionem non confundere debitum, niſi pro hereditaria portione. 25 Heredem tui debitoris, *l.* 6. ℑ. *h. t.* 26 Negotiorum geſtoris: is tacite non videtur debitum remittere, qui propter occupationes militares reum convenire non potuit. 27 Ratio adminiſtrationis exigi poteſt usque ad triginta annos. *Bald.* Actio negotiorum perpetua eſt. 28 Vid. Cujac. 15. *obſ.* 3. 29 Debiti exactio ſine domini mandato facta ejus ratihabitione confirmari poteſt. 30 *l.* 10. *in fin. ff. h. t.* vid. *l.* 2. *ff. de impenſ. in res.* excipe caſus *l.* 27. §. 17 *ff. ad leg. Aquil.* Alexander ipſe ſumptus reſtituit in ſimili. vid. *ipſ. d.* 31 Mater ſi quos ſumptus fecit in alendis liberis, ut hic, uſve redimendis. *l.* 17. *in fin.* ℑ. *de captiv. & poſtlimin. reverſ.* in dubio videtur donaſſe. vide quæ not. ad *l.* 1. ℑ. *h. t.* 32 *l.* 1. ℑ. *h. t.* idem in patre *l.* 15. *infr. h. t.* 33 Parens ſumptus factos in rebus liberorum, ut hic, aut in rebus eis emendis. Bald *hic* · non videtur donare, ut hic, in dubio tamen ſi eos aluerit, intelligitur eis donaſſe alimenta. ℑ. *h. t.* ut & expenſas factas in petendo eis curatore vel tutore, *l.* 1. ℑ. *h. t.* Et ita favorabilior eſt expenſa in perſona, quam in rebus. De expenſis ſtudiorum, & dote alibi dicemus. *Goth.* Rationem v. in *l. fin.* §. 5. *infr. de bon. quæ liber. l.* 1. §. 3. *ff. de juſtit. & jure l.* 15. *infr. h. t.* Anſ. 34 Mos ille vel ex quantitate ſumptus, aut perſonis definitur. 35 Vide quæ notavi ad *l.* 14 §. 7. *ff. de relig. & ſumpt.* Donandi animus non præſumitur. 36 *l.* 4. *ff. h. t. l.* 2. *in fin. infr. de rei vindic. l.* 33 *in fin. ff. de leg.* 3. In dubio quid dicendum? quantitas ſolutæ pecuniæ ſpectanda 37 Puta furioſam. vid. *l.* 22. §. 8. *ff. ſoluto matrim.* 38 Maritali: qua nulla major eſſe poteſt. 39 Maritus expenſas factas in funere uxoris repetere poteſt, adde *l.* 14. §. 7. *ff. de relig. & ſumpt.* 40 Et merito: Nam impenſa funeris æs alienum dotis eſt. *l.* 16. *ff. de relig. & ſumpt.* Hinc etiam collige, maritum impenſas uxoris nomine factas ab eo repetere, ad quem dos uxoris rediit. Quid ſi dos nulla? heredes ab inteſtato conveniri poſſunt. Quid ſi nulli ſint? pater defunctæ conveniri poteſt, funeris nomine *l.* 28. *ff de relig. & ſumpt.* Quid ſi pater non ſit ſolvendo? maritus ſumptus a ſe factos ſibi imputabit. *d. l.* 28. Quid ſi tertius funeravit? maritus in quantum facere poterit conveniendus. *d l.* 28. Interim hoc mirum videri poſſit, onus funerandæ filiæ patri magis incumbere, quam marito. 41 Idem actus reſpectu diverſarum actionum diverſi generis actiones poteſt parere. 42 Qui in hujusmodi perſonis præſumitur, cum eis privigni & privignæ, nec non filii eorum ſint liberorum loco. *l.* 40. *ff. de ritu nupt.* vide Cujac. 9. *obſerv.* 18. adde quæ notavi ad *l.* 4. *ff. de gradibus.* Nec tamen tenetur vitricus onera privigni alias ſuſcipere. *l.* 3. §. 7. *ff. de muneribus & honor.* 43 De vitrico, adde *l.* 1. *infr. ubi pupill. educari l. ult. infr. de contr. jud. tut.* 44 Hujusmodi expenſæ ceſſante affectu vitrici præſumpto repetuntur. de quibus vide quæ notavi ad *l.* 79. *ff. de verb. ſign.* 45 Adde *l.* 34. *ff. h. t* 46 Dictum eſt de expenſis factis a matre. *l.* 1. *l.* 11. *filio, l.* 12. *marito, l.* 13 *l* 14. *vitrico, l.* 15. *liberto, l.* 5. *coherede, l.* 3. ℑ. *h. t.* Nunc tractat de iis, quæ factæ ſunt a fratre. Id autem definit ſolventem tributa pro alio (etiam ſi ſit frater) repetere poſſe. *Alex.*

De successoribus curatoris.

17. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Claudiæ:

CUratoris etiam successores [1] negotiorum gestorum utili [2] conventos actione tam dolum [3], quam latam culpam præstare debere, nec ad eos officium [4] administrationis transire [5], ideoque [6] nullam alienandi eos res adultæ potestatem habere convenit. Dat. 13. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS. 287.

De bona fide, de gestis ex necessitate.

18. Iidem AA. & CC. Pomponio.

OB [7] negotium alienum gestum, sumptuum factorum usuras [8] præstari bona [9] fides suasit: Quo jure contra eos etiam [10], quorum te necessitate compulsum negotium gessisse proponis, per [11] judicium negotiorum gestorum uteris. Dat. 9. Kal. Januar. AA. CONSS. 287.

De re communi.

19. Iidem AA. & CC. Alexandro.

AB uno herede pro solido re veluti communi [12] venundata, de pretio [13] coheres venditoris negotiorum gestorum [actione] ratam [14] faciens venditionem, agere potest. Dat. Id. Feb. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Collatio tutoris vel curatoris & negotiorum gestoris; de dolo, & culpa: de his, quæ negotiorum gestor exegerit, vel non.

20. Iidem AA. & CC. Octavianæ.

TUtori, vel curatori similis non habetur, qui citra mandatum, negotium alienum sponte gerit: quippe superioribus [15] quidem necessitas muneris administrationis finem: huic autem propria voluntas facit: ac satis [16] abundeque sufficit [17], si cui vel in paucis amici labore consultur. Secundum quæ super his quidem, quæ nec tutor nec curator constitutus, ultro [18] quis administravit, cum non [19] tantum dolum, & latam culpam, sed & levem præstare necesse habeat: a te conveniri potest, & ea, quæ tibi ab eo deberi patuerit, cum usuris [20] compelletur reddere. De cæteris vero, quæ ab aliis tui constituta juris detenta exacta non sunt, ab hoc, qui nec [21] agendi quidem propter exceptionis [22] obstaculum facultatem habere potuit, exigi non potest. & idcirco adversus eos, quos res tuas tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. Dat. 8. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De manumissione.

21. Iidem AA. & CC. Michræ.

SI cognati tui servos suos manumiserunt: hoc, quod administrasse eos rem tuam contendis, impedimento [23] eorum libertati fieri non potuit. Quin autem ex actu præcedenti, post manumissionem [24], si utriusque temporis administratio non connexa, sed separata sit: conveniri non posse, proculdubio est. Dat. 6. Kal. Octob. *Viminacii*, CC. CONSS. 294.

De casu fortuito.

22. Iidem AA. & CC. Eulogio.

NEgotium gerentes alienum non interveniente speciali pacto, casum [25] fortuitum præstare non compelluntur. Dat. 11. Kalend. Decemb. CC. CONSS. 294.

Utrum hæc actio sit in rem, an in personam.

23. Iidem AA. & CC. Theodoro.

NEgotiis gestis, non in rem [26], sed in personam est actio. Dat. 12. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De prohibitione domini.

24. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis, nolente, & specialiter [27] prohibente [28] domino rerum, administrationi earum sese immiscuit: apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis, quæ circa res factæ sunt, talis negotiorum gestorum habeat aliquam adversus dominum actionem. Quam quibusdam [29] pollicentibus directam, vel utilem: aliis negantibus (in quibus & Salvius Julianus fuit) hoc decidentes sancimus, si contradixerit [30] dominus, & eum res suas administrare prohibuerit, secundum Juliani sententiam, nullam esse adversus eum [vel directam, vel utilem] contrariam actionem, scilicet post denunciationem, quam ei dominus transmiserit, non concedens ei res ejus attingere: licet [31] res bene ab eo gestæ sint. Quid deinde, si dominus aspexerit ab administratore multas expensas utiliter factas, & tunc dolosa adsimulatione habita eum prohibuerit, ut neque anteriores expensas præstet? Quod nullo modo patimur: sed ex [32] quo [ea] testatio ad eum facta est, vel [33] in scriptis, vel sine scriptis sub testificatione aliarum tamen personarum: ex eo die pro faciendis meliorationibus nullam [34] ei competere actionem: super anterioribus autem, si utiliter factæ sunt, habere eum actionem contra dominum concedimus sua natura currentem. Dat. 14. Kal. Decemb. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. XX.

DE HIS, QUÆ VI [35], METUSVE [36] CAUSA GESTA SUNT [37].

De rei interitu.

1. Imp. ALEX. A. Felici.

PErsecutionem eorum, quæ vi vel furto ablata sunt, etiamsi postea interciderent [38], integram esse, jure responsum [39] est. PP. 10. Kal. Dec. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De eo, qui cavit, deinde solvit.

2. Idem A. Alexandro.

CUm te non solum cavisse, verum etiam solvisse pecuniam confitearis: qua ratione ut vim passus restitui [40], quod illatum est, postules, perspici non potest: quando verisimile [41] non sit, ad solutionem te properasse omissa querela de chirographo, utpote per vim extorto, nisi & in solvendo vim te passum dicas. PP. 6. Kal. Jul. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De venditione, de herede, de actione in rem, de longa possessionis præscriptione.

3. Imp. GORD. A. Cajo.

SI vi vel metu fundum avus tuus distrahere coactus est, etiamsi maxime emptor eum alii [42] vendidit: si tamen tu avo tuo heres [43] extitisti, ut tibi reddito [44] a te pretio restituatur, postquam placuit in rem [45] quoque dari actionem secundum formam Perpetui Edicti, adito Præside provinciæ poteris postulare, si [46] modo qui secundo loco comparavit, longæ possessionis præscriptione non fuerit munitus. PP. 6. Id. Aug. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De venditione, de anno, de causæ cognitione, quid veniat in hanc actionem.

4. Idem A. Primo & Euthydico.

SI [47] per vim vel metum mortis, aut cruciatus corporis venditio a vobis extorta est, & non postea eam consensu [48] corroborastis: juxta Perpetui formam Edicti, intra annum quidem agentes, (quo experiundi potestas est) si res non restituatur, quadrupli condemnationem referetis: scilicet reddito [49] a vobis pretio: post annum vero causa cognita, eadem actio in simplum permittitur: Quæ causæ cognitio eo pertinet, ut ita demum decernatur, si [50] alia actio non sit. PP. 3. Non. August. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De venditione, de persona, a qua vis est adhibita.

5. Idem A. Rufo militi.

NOn interest, a quo vis adhibita sit patri & patruo tuo, utrum ab emptore, an vero sciente [51] emptore ab alio, ut vi metuve possessionem vendere cogerentur. Nam si adhibita vi compulsi sunt possessiones suas, quæ majore valebant, minimo [52] distrahere: jurisdictionis tenore, ut id, quod improbe factum est, in [53] priorem statum revolvatur, impetrabunt. PP. 6. Kal. Jan. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

1 Successor gestoris tenetur negotiorum gestorum actione *l. 6. ℥ h. t. l. 1. & 2. J. de* [illegible] Quid? qui pro tutore vel curatore gessit? etiam negotiorum gestorum actione tenetur. [illegible] *dare tutores*, Paul. [illegible] qui pro tutore negotia gerit propria actione, id est, pro tutele tenetur, quæ diversa est ab actione negotiorum gestorum [illegible] *si quis quasi. 6. ff. de eo, qui pro tutore.* [illegible] *ff. de tut. & ration. distrahend.* 2 Nam ipse etiam [illegible] utili negotiorum gestorum actione tenetur. vide Cujacium *ad §. ult.* Paul. 1. *sentent. 4.* 3 Dolus & culpa de[illegible] purgantur in persona heredis. 4 Non officium, sed obligatio tutoris in heredes [illegible]: officium, inquam, quod industriale sit aliquid, & in qua ejus industria consistat. 5 Morte finitur officium. *l. 1. J. si quis ignorans rem min. esse.* 6 Qui autoritatem tutoris non habet, alienare non potest. 7 *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *ex lib.* 17. *tit.* 2. *cap.* 18. & 5. Harmen 11. §. 19. 8 *l.* 19. §. 4. *ff. h. t. l.* 37. *ff. de usuris.* 9 Vid. quæ notavi ad *l.* 1. *ff. de oblig. & action.* 10 Id est, multo magis, ut sit sensus, si quis ultro negotia gessit, sumptuum a se factorum usuras potest petere, & is multo magis, qui ex necessitate gessit. 11 Si apud provinciæ præsidem cum eis actione negotiorum gestorum experieris. *Synops. d. loco.* 12 Adde *l.* 31. *in fin. l.* 40. *ff. h. t. l.* 25. §. 16. [illegible] 13 Adde *l.* 1. *in fin. J. de rebus alienis non.* 14 Post ratihabitionem, negotiorum gestorum actio competit. *l.* 9. *in fin. ff. h. t.* 15 Tutor, curator, extraneus, aliorum negotium gerunt. Hic ultro: illi, necessitate. 16 *l.* 39. § 2 *in fin.* [illegible] *& peric. tut.* vid. *l.* 88. §. 5 *ff. de leg.* 2. [illegible] *ne uxor pro marito* 17 Imo non sufficit; tenetur enim si quædam non gesserit. *l.* 6. *in fin. ff. h. t.* 18 Spontaneus gestor tenetur de dolo, lata & levi culpa. *l.* 11. *ff. h. t.* vid. *l.* 23. *ff. de reg. jur.* interdum de casu. [illegible] 22 *vers. Sed ita. ff. h. t.* interdum, de dolo tantum. *l.* 3. § 9 [illegible] 19 Negotiorum gestor bonam fidem, & exactam diligentiam rebus eius pro quo intervenit, præstare debet Paul. 2. *sent.* 4 §. 1 dolum & omnem culpam, h. e. non tantum latam culpam, sed & levem, *ut hic.* Interdum tamen præstat dolum [illegible] *l.* 3 § *interdum.* 9 *ff. h. t.* interdum etiam casum *l.* [illegible] 11. *ff. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 3 § 9 *ff. de negotiis gest.* 20 Pecuniæ quam apud se habuit vide *l.* 23. *in fin. ff. de usuris* 21 Cujus actiones movere non potest, ideoque usuras non præstat eorum, quæ non exegit. *l.* 6. *in fin. ff. h. t.* [illegible] 31 §. 4. *in fin. ff. de hered. pet.* 22 Inutilis est actio, quam elidit exceptio 23 Non est humanum ob rei pecuniariæ quæstionem, libertati moram fieri *l.* 37 *in pr.* [illegible] *de fideicomm. libert.* 24 Sensus est, Servus ex negotio in servitute gesto liber factus, non tenetur. *d. l.* 37. *circa fin.* [illegible] vid [illegible] nisi negotium etiam post libertatem continuaverit *d. l.* 17. adde *l.* 13 *ff. de tut. & ratio. distr.* 25 Gestor casus non præstat [illegible] 22, [illegible] *de pign. act.* nisi hoc fuerit conventum. *l.* 1 *J. de commodato*, [illegible] 39 *ff. mandati* 26 Licet ex re dicatur negotiorum actio & rem respiciat, hinc ratio dubitandi sumitur. vid. *hic Accurs.* 27 *Nolo* dicere, quippe aliter [illegible] vid quæ not. ad *l.* 3. *ff. de reg. jur.* 28 *l.* 40. *ff. mandati* [illegible] Socin. *reg.* 137. 29 Nota conflictum opinionum. 30 Post dominii [illegible] denunciationem factos sumptus gestor non repetit. Cur ita? quia in alieno sciens sumptus fecit: aliud si in suo quod suum existimabat. *l.* 13. *ff. pro empt.* De vi protestationis, dixi ad *l.* 14. §. 7 *ff. de Relig. & sumpt. fun.* Goth. Vide Goedd. *de verb. sign.* [illegible] 29. *num.* 6. Ans. Adde Socin. *reg.* 137. Menoch. *de arbitr.* [illegible] 69. [illegible] 31 Imo, eo casu malæ fidei possessor, & prædo sumptus repetit: adde *l.* 38. *ff. de rei vind.*. Quid juris? repetit ex æquo, ut [illegible] dixi. Dominus autem non censetur locupletior, si sumptus fuit negotium ejus attinens. *l.* 38. *ff. de rei vind.* & breviter: Malæ fidei posse sor necessarias impensas repetit. *l.* 5. *J. de rei vind.* & utiles *l.* 38. *ff. de hered. pet.* Voluptuarias ita demum, si tolli possunt, alias non recuperat *arg. l.* 38. *ff. de rei vind.* his adde Cujac 10. *obs.* 2 & 13. *obs.* 26. *in pr.* 32 Denunciationis ac prohibitionis effectus vires tantum capit a suo initio. Protestatio non trahitur retro. *Bald.* Sed tamen videtur repugnare *l.* 5. *J. de adific. priv.* Alios casus, in quibus expensæ etiam contra voluntatem domini factæ, reputantur, vide apud Corsetum singulari *Expensæ*, ubi quinque casus adfert: adde Socin. *reg. Expensæ* 137. ubi sex casus ponit. 33 Protestatio quemadmodum fieri debeat. 34 Id ut intelligendum, dixi superius.

35 1. *Extr.* 40. & 1. *Sext.* 20. περὶ βιᾶς. 10. *Eclog.* 2. &c. περὶ φόβου. Περὶ ἀνάγκης καὶ βιᾶς. 1. Harm. 11. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *de force & violence*: Paul. 1. *sentent* 7. 36 4 *D.* 2. 41. *D.* 4. vide Papon 3 *Notar.* 9 *de crainte.* 37 *Restitutio* [illegible] incipit tractatus. Restitutiones autem dantur ob eas causas: si qua in re [illegible] metu, *ut hic*: dolo. *tit.* 21. ætate. *tit.* 22. *ad fin.* 46. simplicitate militiæ armatæ *tit.* 51. aut alia quavis causa quæ restitutionem mereatur. 54. translatione judicii in alium. 55. vide Paul. 1. *sentent.* 14. §. 2. 38 Etiam sine dolo furis. *l.* 14. §. 11. *ff. h. t.* ut sit sensus: Interitus periculum furem spectare. 39 A Jurisconsulto, cujus in libello Principi oblato mentio facta. 40 Qui solvit (ut & qui ratum habet *l.* 4. *J. h. t.*) quod ex cautione debet, non præsumitur metu solvisse *l.* 23. *ff. h. t.* [illegible] 8 *ff. de cond. ob turp.* 41 Gestum præsumitur spontaneo factum, non metu. vide Alciat. 3 *præsumpt.* 7. 42 Actio quod metus causa est in rem scripta, & singularem successorem sequitur. 43 Actio quod metus causa, datur heredi *l.* 14 §. 2. *in fin. ff. h. t.* 44 Spoliatus non est restituendus, nisi restituat pretium *l.* 4. *J. h. t.* 45 Spoliato datur in rem actio utilis. *l.* 9 § 4. § 6 *ff. h. t.* Paul. 1. *sent.* 7. § 4. Utilis in rem actio concurrit cum actione quod metus causa. vide Cujac. 16. *observ.* 13. 46 Res metu vendita, a secundo auctore præscribi potest. 47 *Syn. Basil.* 10. *tit.* 1. *ex tit.* 7. *c.* 20. 48 Etiam tacito, puta solutione *l* 2 *J. h. t.* Ratihabitio actus antecedentem actum, metu gestum non fuisse demonstrat & arguit. Consensus geminatio tollit metus præsumptionem. 49 Dixi ad *l.* 3 §. *h. t.* 50 *l.* 14. §. 2. *ff. h. t.* 51 Vim adhibuisse is præsumitur, quo sciente vis illata est, vel qui eam submisit. *l.* 9. §. 1. *l.* 14 §. 3. *ff. h. t. l.* 15. *in fin.* [illegible] *l.* 9. 12. *ff. de* [illegible] 52 Vid. *l.* 8. *J. de rescindenda vendit.* 53 Restitutione res in priorem statum resolvitur. *l.* 24. §. 4. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 1. *J. de sent. pass.*

De dignitate Senatoria.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Polliæ.

AD invidiam alicui nocere nullam [1] dignitatem oportet: Unde intelligis, quod ad metum arguendum, per quem dicis initum esse contractum, Senatoria [2] dignitas adversarii tui sola non est idonea. PP. 3. Kal. Maji, *Heracliæ*, CC. CONSS. 294.

De metu mortis, cruciatu corporis, capitalibus minis.

7. Iidem AA. & CC. Cotui [3].

SI donationis [4], vel transactionis, vel stipulationis, vel cujuscunque alterius contractus obligationis confectum instrumentum, metu mortis, vel cruciatu corporis extortum, vel capitales [5] minas pertimescendo, adito Præside provinciæ probare poteris: hoc ratum haberi secundum Edicti [6] formam non patietur. Dat. 2. Non. Jan. AA. CONSS. 299.

De spe recipiendi, de metu civilium munerum.

8. Iidem AA. & CC. Tryphonio.

CUm te domus & horti venditionem fecisse, sub spe recipiendi, quod de frumento feceras, instrumentum, vel timore ne ad [7] civilia munera nominareris, proponas, & rescindi venditionem, veluti metus causa factam, desideres: intelligis, ad ratum non habendum contractum, metum hujusmodi [8] prodesse non posse. Dat. 11. Kal. Sept. *Viminacii*, CC. CONSS. 300.

De jactatione, contestatione, atrocitate facti.

9. Iidem AA. & CC. Hymnodæ.

MEtum, non jactationibus [9] tantum, vel contestationibus [10], sed atrocitate [11] facti probari convenit. Dat. Kal. Decembr. CC. CONSS. 300.

De metu accusationis.

10. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

ACcusationis institutæ [12] vel futuræ metu [13] alienationem seu promissionem factam rescindi postulantis, improbum est desiderium. Dat. 6. Kal. Febr. CC. CONSS. 302.

De eo qui est in officio: de eo qui conjugis vel amici nomine abutitur.

11. Imp. CONSTANTINUS [14] A. ad Euagrium P. P.

SI per impressionem quis aliquem metuens saltem in mediocri [15] officio constitutum, rei suæ in eadem Provincia vel loco, ubi tale officium peragit, sub venditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit reddatur, & nihilo [16] minus etiam pecunia retineatur: simili pœna servanda, si qui vel *conjugis* vel [17] *amici* [18] nominibus abutentes, prædam tamen sibi acquirant. 10. Kalend. Octob. *Aquileiæ*, CONSTANTIO A. VII. & CONSTANTINO [19] Cæs. CONSS. 353.

De extortis per potentiam.

12. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. ad populum.

VEnditiones [20], donationes [21], transactiones [22], quæ per potentiam [23] extortæ sunt, præcipimus infirmari. Dat. 13. Kal. Mart. *ipsis* AA. VIII. & III. CONSS. 409.

TIT. XXI.
DE DOLO [24] MALO.

Si fidejussor a creditore pignora emerit.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Clementinæ.

SI [25] fidejussor a [26] creditore pignora emerit [27]: oblata [28] quantitate sortis & usurarum [29], tibi dominium cum [30] fructibus, quos bona fide percepit, consultius restituet, ne fidei [31] ruptæ gratia de dolo possit actio exerceri. Accepta Dat. 3. Id. Maji, PLAUTIANO & GETA CONSS. 204.

Si alia actio detur vel non. De causæ cognitione.

2. Imp. ANTONINUS A. Agrippæ.

DE dolo actio, cum [32] alia nulla competit, causa cognita permittitur. Dat. Non. Novemb. GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

De absentia Reip. causa.

3. Imp. GORDIANUS A. Aquilino.

NOn possunt obesse tibi tempora [33], quæ in actione de dolo solent computari, quibus Reipublicæ [34] causa (ut allegas) occuparis: sed exinde tibi incipiet tempus cedere, ex quo muneribus liberatus, facultatem agendi intra præstituta tempora cœperis obtinere. PP. Idib. August. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

De contractu, facio ut des.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Manandræ.

CUm proponas, inter te, & eum quem in contubernio [35] ancillam tuam sibi conjunxisse memorasti, placuisse, *Ut* [36] *tibi pro eadem daret mancipium*: intelligis, quod si manumisisti, vel ei tradidisti, & ille manumisit, revocandæ [37] libertatis potestatem non habes, sed solum, si necdum statutum tempus excesserit, & fidem placiti rumpat, desiderare debes, de [38] dolo tibi decerni actionem. Quod si penes te dominium ejus remansit: adito Præside provinciæ, cum natis ejus hanc potes recuperare, si nulla moveatur status quæstio. Dat. 3. Kalend. Maji, *Heracliæ*, CC. CONSS. 294.

De transactione inter filiam emancipatam & patrem qui tutelam ejus gessit.

5. Iidem AA. & CC. Amphidrosæ.

SI superstite patre per [39] emancipationem tui juris effecta, matri successisti, rebusque tuis per legitimum [40] tutorem patrem eundemque [41] manumissorem administratis, postea transegisti [42] cum eo bona fide: perspicis, quod si pactum [43] tantum factum sit, petitio tua per exceptionem [44] submovetur: Si vero novatio [45] legitimo modo intercessit, & acceptilatio [46] subsecuta est: nullam [47] tibi jam superesse actionem. † Sane, si læsa es immodice [48] liberatione solenniter per novationem, atque acceptilationem tributa: non de dolo propter [49] paternam verecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda est. Dat. Id. Jun. CC. CONSS. 294.

De indiciis.

6. Iidem AA. & CC. Hymnodæ.

DOlum ex indiciis [51] perspicuis [52] probari convenit [53]. Dat. Kal. Decemb. CC. CONSS. 294.

De repudiatione hereditatis.

7. Iidem AA. & CC. Sebastiano.

SI major quinque & viginti annis hereditatem fratris tui repudiasti: nulla tibi facultas ejus adeundæ relinquitur. Sane, si ejus uxoris tibi substitutæ dolo [54] factum est, actionem de dolo contra eam exercere potes. Dat. 16. Kalend. Maji, CC. CONSS. 294.

De tempore hujus actionis.

8. Imp. CONSTANT. A. ad Symmachum Vicarium.

OPtimum [55] duximus, non ex eo die, quo se quisque admissum dolum didicisse commemoraverit, neque intra anni utilis tempus, sed potius ex eo die, quo adseritur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionem moveri: sive abfuerit, sive præsto sit is, qui dolum se passum esse conqueritur. † Omnes igitur sciant, neque [56] incipiendæ post biennium [57], neque ante completum biennium cœptæ, post biennium [vero] finiendæ doli actionis [esse] concessam licentiam. Dat. 8. Kalend. Aug. *Nesso* [58], CONSTANTINO A. V. & LICINIO CÆSARE CONSS. 319.

TIT. XXII.
DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE MINORUM [59] [VIGINTIQUINQUE ANNIS].

De querela inofficiosi.

1. Imp. ALEXANDER A. Plotianæ.

ILlud inspiciendum est, num inofficiosi querelæ vel palam vel tacita [60] dissimulatione sit renunciatum. Nec hoc autem in tuam personam cadere posse auxilium, quod ætati impertitur, ostendit. Dat. 5. Id. Jul. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

1 Etiam imperatoriam & publicam. *l. 2. in fin. supr. ne fiscus, vel Respub. procur.* 2 Ex sola dignitate Senatoria non præsumitur metus illatus, *ut hic*: multo minus Senatori præsumitur metus in urbe illatus. *l. ult. in pr. ff. h. t.* Quid reverentia paterna? estne metus species? non est justa. *l. 26. §. 1. in fin. ff. de pignor. & hypoth. l. 22. ff. de rit. nupt.* Quid mariti? & ea quoque non est in dubio justa. Bald. *hic*: quid patroni? vid. *l. 1. §. 5. ff. quarum rerum actio.* 3 al. *Cocivio.* 4 Ἐὰν πράσεως ἢ ἐπερωτήσεως &c. id est, si venditionis, vel stipulationis, 10. *Synops. Basil.* περὶ φόβου, *cap.* 29. Hinc colligitur, donationem esse contractum. *l. 8. J. de præscript. 30. vel 40. annorum.* adde quæ not. ad *l. 19. J. de verb. sign.* & Bellon. 2. *supput.* 2. 5 Minæ capitales justum metum inducunt. *l. 8. §. 1. 2. 3. ff. h. t.* Quando minæ illatæ censeantur, vide *l. 9. J. h. t.* 6 Τοῦ νομικοῦ διατάγματος, *Syn. Basil.* legalis edicti. 7 Metus ne quis vocetur ad munera, non inducit actionem quod metus causa. 8 Cur ita? vid. *l. 9. J. h. t.* 9 Jactationes metus inferendi ad futurum pertinent: metus autem est vis præsentis. *l. 9. ff. h. t.* 10 *l. 13. l. 22. supr. de transact.* 11 Vid. quæ dixi ad *l. 13. S. de transact.* 12 Qui quid metuens facit, ne sibi damnum adferat accusatio instituta vel instituenda, metum sibi infert potius quam ab alio accipit. Metus spontaneus non attenditur. 13 Id est, cum metuerem ne me accusaret, vel ne ab accusatione incepta desisteret. *Syn. Basil. h. t. c. 32.* adde *l. 9. J. de contrahend. & committ. stipul.* 14. Γρ. Constantius. 15 Vid. *l. unic. S. de contract. judic. Synops. Basil.* 19. *tit.* 1. *ex lib.* 10. *tit.* 2. *c.* 33. multo magis in majori. *l. 3. §. 1. l. ult. in fin. ff. h. t.* 16 V. *l. pen. J. de resc. vend.* v. Cujac. 16. *obs.* 13. ubi tractat de his, quæ administrantibus vel officium publicum gerentibus vendita sunt. 17 Fraudem facimus legi, quoties non ipsi, sed per interpositas personas legis mentem violamus. dixi ad *l. 5. supr. de legibus.* 18 Amici nomine abuti non oportet, *ut hic.* Imo possumus abuti. *l. 14 J. de contrah. & committ stipul.* 19 Γρ. Constantio. 20 *l. ult. C. Theod. de contrahenda emptione. lib. 3. tit. 1. l. 23. §. 1. ff. h. t. l. 6. ff. de off. præsid.* 21 *l. 7 supr. h. t.* 22 *d. l. 7.* Adde & quoscunque contractus. *d. l. 7.* 23 *l. 3. §. 1. ff. h t. d. l. 6.*

24 *L. 4. D. 3. & 1.* Paul. *sent. 8. & 2. C. Theod. h. t. l. 15. & 10. Eclog. 3.* περὶ δόλου. *& 1.* Harm. 3. *c* περὶ δόλου. *& 2. Decret. 14. & 2. sext. 6. & 1. Clement. 4. & 2. extravag.* 3. vid. Papon. 3. *Notar. 9. cap. de dol & fraude, de simulatione.* vid. *J. plus valere, quod agitur.* 25 Vide omnino ad hanc legem Cujac. 3. *obs.* 37. 26 Fidejussor pignora a creditore potest emere, non tamen debitor jus dominii amittit, ut cui competat jus pretii offerendi. Ponamus obtulisse? pignus reddendum. An & fructus quoque percepti? utique si pignus simplex erat, non usurarium. & ita hanc legem intellige, cum Molinæo *quæst. 49. n 349. de usuris. l. 59. §. 1. ff. mandati. l. 5. in fin l. 6. ff. de distract. pign. l. 59. ff de fidejuss. & mandat* 27 Pignus debitoris fidejussor a creditore potest emere, *ut hic*, at non in præjudicium secundi alterius creditoris. *l. 2. ff. de distract. pign.* 28 Id est, si offeras fidejussori tuo sortem & usuras: vicissim tibi pignoris dominium & fructus restituet. 29 Easdem usuras secundus creditor rei principalis, pignus a fidejussore revocans, fidejussori offerre debet. *d. l. 2.* 30 Sorti mutui opponitur dominium pignoris: sortis usuris fructus pignoris. *l. 2. J. de usuris. l. 5. J. de act. empt.* 31 Fidem rumpit debitori, qui cum simpliciter pro eo fidejusserit, pignus ejus eo inscio emit, nec debitum offerendo cum usuris restituit: vel pignus quidem offert pretium & usuras offerenti debitori, fructus tamen pignoris sibi retinere vult. 32 *l. 1. §. 1. ff. h. t.* doli actio cum nulla alia concurrit. 33 De quibus vide *l. ult. J. h. t.* 34 Tempus movendæ actionis de dolo præteritum absenti Reipublicæ causa non nocet. 35 Contubernium quid sit, vid. *l. 3. J. de incest. & inutil.* 36 Nota contractum, facio, ut des. 37 Data semel libertas revocari non potest. 38 *l. 5. §. 3. ff. de præscr. verb.* v. Forcatulum *c. 3. Cupid. n. 5.* 39 Emancipatione jus patriæ potestatis solvitur. *§. 6. Inst. quib. mod. jus pat. potest.* 40 Vid. *Instit. de legit. parent. tutela. l. 1. §. 1. 2. ff. si quis a parent. manumiss.* 41 Idem pater esse potest & manumissor. vid. *ff. si quis a parente manumiss.* 42 Emancipatus cum patre suo potest transigere. 43 De non petendo scilicet. 44 Pactum enim valet ad exceptionem. *l. 27. §. 2. ff. de pact.* 45 Novatio quid sit, vid. *l. 1. ff. de novationib.* 46 Acceptilatio quid sit, vid. *l. 1. ff. de acceptilationib.* 47 Quia acceptilatio perimitur ipso jure. *d. §. 2.* 48 Ob immodicam læsionem transactio rescindi potest. & ita *lex 2. & 8 J de rescind. vendit.* pertinet ad transactionem. adde *l. 3. J. comm. utr. judic.* 49 Adde *l. 30. ff. de operis libertorum. l. 11. §. 1. & l. 12. ff. de dolo. & l. 1. §. 43. ff. de vi & vi.* 1. Harmen. 2. *c.* τί ἐστι χρηματικὸν &c. 50 An id abrogatum, vid. *l. ult. J. qui & adversus quos.* 51 Ex insidiis, Cujac. 11. *obs.* 11. *in fin.* ἀπὸ ἐπιβουλῶν, 10. *Eclog. 3. c. 46.* & ita *in l. 8. in pr. J. de rescind. vendit.* 52 Atqui dolus interdum præsumitur. *l. 41. ff. ad leg. Falcid.* 53 Nec enim vagari oportet in dolo objiciendo. *l. 19. ff. h. t. l. 6. ff. de probat.* 54 Et persuasione. *l. 9. §. 1. ff. h. t. l. 4. §. 28. ff. de doli mali & metus except.* 55 *l un. C. Th. h. t.* ex qua hæc interpolata. 56 Actio de dolo neque incipit a biennio post dolum commissum, neque finitur a biennio actionis de dolo institutæ, sed inchoatur & finitur prorsus intra continuum biennium. *Synops. Basil. 10. tit. 1. c. 42.* 57 Biennii: olim erat annalis: vid. Cujac. 21. *de præscript.* silentio perit actio de dolo *ut hic. Eclog. c. 43. h. t.* at non perit exceptio: est enim perpetua, 1. Harm. 3. *c.* περὶ δόλου, §. 70. & 71. Quin etsi post biennium non competit actio de dolo, actio tamen in factum de eo quod ad reum pervenit, competit. *l. 28. in fin. l. 29. ff. h. t.* videri autem potest huic legi derogari, & actionem de dolo quadriennio præscribi, *l. ult. J. de temporibus in integrum restit.* 58 Naisso.

59 *L 4. D. 4.* Paul. 1. *sent. 9. & 2. C. Theod. 16. & 10. Eclog. 4. & 1.* Harm. 12. Papon. 3. *Notar. 9. cap. de restitution de mineur.* An ut minor, ita fiscus & Ecclesia in restitutionibus restituitur? sic sane: dixi *J. de jure fisci.* 60 *l. 8. §. 1. l. 15. §. 1. ff. de inoff. testam.* hinc colligit Cujac. 17. *obs.* 17. querelam inofficiosi imitari actionem injuriarum.

De

De bonorum possessione, & numero liberorum.

2. Imp. GORDIANUS A. Alexandro.

EO tempore, quo soror tua auxilio ætatis juvabatur, si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit, licet quinque [1] filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad Edicti prærogativam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. PP. 8. Id. Aug. ULPIO (PIO) & PONTIANO CONSS. 239.

De contractu minoris habentis vel non habentis curatorem.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIM. AA. & CC. Attiano.

SI [2] curatorem habens minor quinque & viginti annis post pupillarem ætatem res vendidisti, hunc contractum servari [3] non oportet [4]: cum non absimilis [5] ei habeatur minor [6] curatorem habens, cui a Prætore curatore dato, bonis interdictum est. † Si vero sine curatore constitutus contractum fecisti: implorare in integrum restitutionem [7], si necdum tempora præfinita excesserint, causa cognita non prohiberis [8]. Dat. 14. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

De probatione minoris ætatis: & tempora restitutionis excessisse.

4. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI minorem te quinque & viginti annis fuisse, cum contraheres, ostenderis [9]: & tempora [10] restitutionis præstituta excessisse, ab adversario tuo comprobatum non fuerit: Præses [11] provinciæ in integrum restitutionis dare tibi auxilium debet. Dat. 6. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

Si dolus adversarii non probetur: si ante impletum 25. annum restitutio petatur.

5. Iidem AA. & CC. Rufo.

MInoribus in integrum restitutio, in quibus se captos [12] probare [13] possunt, etsi dolus adversarii non probetur, competit. §. 1. Ante [14] impletum etiam quintum & vicesimum annum, de his, in quibus se captos existimant minores, posse in integrum restitutionem implorare, certissimi juris est. Dat. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

De morte adversarii.

6. Iidem AA. & CC. Sententiæ.

SI intra ætatem, cui succurri solet, in integrum restitutionis [auxilio] lis [15] inchoata [16] est, nec ei a te renunciatum est, mors ejus, contra quem hæc fuerit impl rata, fraudi tibi esse non potest. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De tutore falso ætate probata liberato.

7. Iidem AA. & CC. Severæ.

DE tutela avunculi ejusdemque tutoris, cui [17] falso ætate probata præstitisti liberationem, quem ignarum ætatis [18] tuæ non fuisse tam officium [19] tutelæ quam sanguinis proximitas arguit [20], si necdum statutum tempus excessit, ex causa in integrum restitutionis heredes ejus convenire potes. Dat. 11. Kal. August. CC. CONSS. 294.

De prætermissis vel ignoratis.

8. Impp. HONOR. & THEOD. AA. JULIANO Proconsuli Africæ.

MInoribus in his, quæ vel prætermiserunt [21], vel ignoraverunt, innumeris auctoritatibus constat esse consultum. Dat. Non. Maji, CONSTANTIO V. C. CONS. 420.

De eo qui usus est jure communi.

9. Imp. ZENO A. Æliano P. P.

NOn [22] videtur circumscriptus esse minor, qui jure sit usus communi [23]. Dat. Kal. Jan. BASILIO V. C. CONS. 480.

TIT. XXIII.
DE FILIOFAMILIAS MINORE [24].

De fidejussione.

1. Imp. GORDIANUS A. Gaudiano militi.

FIliusfamilias, si minor vigintiquinque annis pro extraneo fidejussit [25], in integrum restitutionem implorare non prohibetur. Sed & si [26] pro patre suo fidejussor extitit, eique diem suum functo non [27] successit: in integrum restitutionem postulare potest. Dat. Kal. Jul. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 240.

De mutuo.

2. Idem A. Tryphoni militi.

SI frater tuus, cum mutuam [28] pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec jussu ejus, nec contra Senatusconsultum contractum est: propter lubricum ætatis, adversus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare. PP. 3. Non. Octob. ULPIO & PONTIANO CONSS. 239.

TIT. XXIV.
DE FIDEJUSSORIBUS MINORUM.

Restitutio concessa minori non prodest fidejussori. Alex.

De evictione.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Mironi.

POstquam [29] in integrum ætatis beneficio restitutus es, periculum evictionis emptori, cui prædium ex bonis paternis vendidisti, præstare non cogeris. Sed ea res fidejussores, qui pro te intervenerunt, excusare non [30] potest. Quare mandati judicio, si pecuniam solverint, aut condemnati fuerint, convenieris: modo si eo quoque nomine restitutionis auxilio non [31] juvaberis. 6. Kalend. Octob. SEVERO A. & ALBINO CONSS. 195.

De obligatione fidejussoris ob venditionem & de dolo.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Curioni.

SI ea, quæ tibi vendidit possessiones interposito decreto præsidis, ætatis tantummodo auxilio juvatur, non est dubium fidejussorem ex [32] persona sua obnoxium esse contractui: Verum si dolo malo apparuerit contractum interpositum esse: manifesti juris est, utrique personæ, tam venditricis, quam fidejussoris consulendum esse. S. 6. Kal. Maji, DIOCLETIANO III. & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

TIT. XXV.
SI TUTOR VEL CURATOR INTERVENERIT [33].

De aditione hereditatis.

1. Imp. ANTONINUS A. Martianæ & aliis.

SI jam puberes utriusque sexus parentum hereditatem adiistis; si etiam nunc in ea ætate estis, ut, eo quod paternæ hereditati vos obligastis, in integrum restitutionis auxilium accipere debeatis: per [34] procuratores vestros adite præsidem provinciæ. Quod si legitimam ætatem implestis, idque tempus [35] quo in integrum restitui potestis, excessistis, curatores vestros, si adversus eos nondum experti estis, judicio secundum formam juris convenite. PP. 2. Non. April. LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

De gestis in judicio vel extra judicium.

2. Imp. ALEX. A. Martianæ.

MInoribus [36] annis vigintiquinque etiam in [37] his, quæ præsentibus tutoribus, vel curatoribus, in judicio, vel extra judicium gesta fuerint, in integrum restitutionis auxilium superesse, si circumventi sunt, placuit. PP. 3. Non. Mart. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De male gestis a tutore vel curatore, & de concurrentibus remediis.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Nicomedi.

ETiam in his quæ minorum tutores vel curatores male gessisse probari possunt [38]: licet personali actione a tutore vel curatore [jus] suum consequi possint, in integrum tamen restitutionis auxilium eisdem minoribus dari jampridem placuit. Dat. 4. Non. Maji, MAXIMO & AQUILINO CONSS. 286.

De contractu cum curatoribus.

4. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI creditor non vestram [39] personam [40], sed curatorum secutus, cum ipsis contractum habuit, & ab ipsis stipulatus est: nullam ei prorsus adversus vos actionem competere manifestum est. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

1 Vid. *l.* 12. J. *de administr. tut.* 2 Si absque curatoris sui consensu mi-
nor quidquam alienaverit, nihil videtur facere, 1. Harmen. 12. §. 37. 3 De quo
vide Jasonem *ad l. videamus. num.* 17. *ff. de in litem jur.* sed an possit donare causa mor-
tis sine curatore, tractat Tiraquel. *post leges connubial. gl.* 5. *n.* 72. & 83. Mod.
4 Atqui possunt ex stipulatu obligari. *l.* 101. *ff. de verb. oblig.* 5 Minor habens cu-
ratorem ei est similis, cui bonis interdictum, id est, prodigo comparatur. Neuter sua
potest alienare. An eo tantum casu similis est? Robertus negat, 1. *animadvers.* 12.
Antonius Mercator ait 1. *Nat.* 12. 6 Legendum videtur major, ut minori curato-
rem habenti comparetur major bonis interdictus, & ideo curatorem habens. 7 Quæ
datur, quoties constat de læsione: & ita contractus adulti non est ipso jure nullus. Nam
si nullus esset, non daretur restitutio. Hæc enim ad ea tantum refertur, quæ antea te-
nuerunt. *l.* 7. *in fin ff. de exceptionibus.* 8 Imo videtur non prohiberi, *l.* 101. J. *de verb.*
oblig. 9 Qui ætatem allegat, eam probare tenetur. *l.* 9. J. *de probat.* nec enim præsu-
mitur quis minor. vid. Alciatum 2. *præsumpt.* 14. nisi quid aliud aspectus demonstret.
l. 32. *ff. de minorib.* 25. *ann.* 10 Vid. J. *de temp. in integrum.* adde *l.* 1. J. *si tutor vel*
curat. interven. Novell. 115. *cap.* 1. *vers. Propter causas.* 11 In Gallia rex solus resti-
tuit, ideoque minor non auditur in Gallia sine literis regiis. Rebuff. *in proœm. const. gloss.*
5. *num.* 18. 12 Graviter scil. & ita non in omnibus. *l. ult.* J. *h. t. l.* 44. *ff. de minori-*
bus 25. *ann.* 13 An minori incumbat onus probandæ læsionis, vid. *l.* 16. *vers. emptor*
autem. J. *de prædiis, & aliis rebus minorum. l.* 13. §. 2. *ff. de Publician. in rem act.* adde
l. 9. §. 4. *ff. de jurejur.* 14 *l.* 1. *in fin.* J. *si minor se majorem.* 15 Instantia restitutionis
in integrum transit ad heredem. 16 Restitutione postulata nihil innovandum, nec
executio impedienda, *ut hic:* nisi sententia lata sit a Principe vel judici appareat resti-
tutio in fraudem petita. *c. suscitata. extr. de in integrum restitut.* vide Socin. *reg.* 346.
17 Id est, cui, cum falso te majorem esse probavisset, liberationem fecisti. adde *l. ult.*
J. *si minor se major.* 18 Ætas testibus probari potest. 19 *l.* 2. §. 2. J. *de jurejur.*
propter calumn. 20 Conjuncti sanguine præsumuntur scire ætatem cognatorum. *l.* 9.
in fin. ff. unde cognati, l. 37. J. *de liberali causa.* Ea præsumptio tam efficax est, ut onus
probandi transferat. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 19. adde *l.* 9. J. *de nupt.* alias ignoran-
tia præsumitur. *l.* 6. J. *qui militare poss.* 21 *l.* 44. *ff. de minorib.* 25. *ann.* vid. *tit.* J.
si ut omiss. 22 *Synops. Basil.* 10. *tit.* 4. *c.* 58. & 1. Harm. 12. §. 61. 23 Seu
publico. *l.* 11. §. 3. *in fin. ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 51. §. 4. *in fin. ff. de fidejuss.* &
mandat. l. 47. *in fin. ff. de solutionibus. l.* 116. §. 1. *ff. de reg. jur.* vid. Molin. *quæst.* 13.
de usur. num. 164. Cujac. 16. *obs.* 14.

24 Restituendo scil. *l.* 3. §. 4. *l.* 38. *in fin. ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 8. §. 6. *infr. de bon.*
qua lib. 25 Si adversus fidejussionem. *l.* 7. §. 3. *ff. de minor.* 25. *ann.* 26 *l.* 8.
infr. de fidejuss. & mandat. 27 Filius, qua filius est, pro patre non tenetur, sed
qua heres. *l.* 3. *l.* 4. *infr. ne filius pro patre. l.* 12. *infr. de oblig. & action.* 28 Vid. *l.* 1.
infr. si advers. credit.

29 In integrum restitutis minoribus, tenentur nihilominus, qui eorum nomine fide-
jusserunt. 1. Harm. 12. §. 64. 30 Minore restituto ejus fidejussores non restituun-
tur. *l.* 2. *infr. l.* 13. *ff. de minor.* 25. *ann.* Imo restituuntur. *l.* 51. *ff. de procur.* 31 Id
est, nolis uti. 32 Minore restituto non restituitur ejus fidejussor: eoque respectu,
restitutio beneficium personale dicitur, quoties autem ad heredes descendit, dicitur
reale. vid. Wurmser. 1. *pract.* 25. *obs.* 3. hocne perpetuo verum est, restituto minore
fidejussorem non restitui? restitui constat in *l.* 51. *ff. de procur.* Imo non restituitur *hoc*
tit. l. 35. *ff. de recept. qui arbitr.* Sic sentio: si dolus intercessit in fidejussione, fidejus-
sor juvatur; ut hic. *l.* 7. §. 1. *ff. de exceptionib.* quemadmodum si nihil creditori minoris
deperit. *l.* 89. *ff. de adq. vel omitt. hered.* si ignoravit minorem. *l.* 48. §. 1. *ff. de fidejuss*
& mandat. si minori successit. *l.* 95. §. 3. *ff. de solut.* Si hæc desint, non juvatur. *l.* 13.
ff de minorib. 25. *ann. l.* 25. *ff. de fidejussor. & mandat.* Rei cohærentes exceptiones etiam
fidejussori competunt. *l.* 7. §. 1. *ff. de except.*

33 An restituendus minor? dic ut *infr. h. t.* 34 Per curatores vestros. Cujac. *ad*
l. illud 25. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann.* 35 *l.* 4. *supr. de in integrum restit.* 36 Mi-
nores, qui sub tutela vel sub curatione sunt, in iis in quibus circumscripti fuerunt etiam
præsentibus tutoribus vel curatoribus restituuntur. *Syn. Basil.* 10. *tit.* 10. *cap.* 7. & 1.
Harm. 12. §. 34. 37 Minor circumventus in judicio vel extra, præsente etiam tu-
tore vel curatore, restituitur. *l.* 4. *vers. Nam si. infr. si advers rem judic. l. ult. ff. de in*
integr. l. 29. *l.* 47. *ff. de minorib.* 25. *ann.* 38 Personalis actio ordinaria: restitutio
extraordinaria, utraque competit minori adversus tutores & curatores. 39 Id est,
minoris. 40 Tutor spondens sui pupilli nomine, non ut tutor, sed ut quivis spon-
sione sua non obligat pupillum.

De concurrentibus remediis.

5. Iidem AA. & CC. Valentino.

ETiam tutoribus vel curatoribus distrahentibus, vel [1] aliis contrahentibus, minores tam restitui rebus propriis, quam tutorum vel curatorum damna sequi, nullo eis præjudicio per electionem [2] generando, placuit. 6. Id. Decemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XXVI.

SI [IN] COMMUNI EADEMQUE CAUSA IN INTEGRUM RESTITUTIO POSTULETUR.

Pactum sororis fratri non præjudicat, ut nec restitutio sororis fratri patrocinatur.

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Aphobio & aliis.

NEc si major vigintiquinque annis soror vestra fuit, vobis non mandantibus [3], nec ratam [4] transactionem habentibus, de jure vestro quicquam minuere potuit. Nam si cognitis, quæ gessit [5], his consensum post vigintiquinque annos [ætatis] commodastis: quamvis illa [6] minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare possit: vobis tamen, ad communicandum Edicti perpetui beneficium, ejus ætas patrocinari non [7] potest [8]. S. 3. Idus August. CC. CONSS. 294.

TIT. XXVII.

SI [9] ADVERSUS REM JUDICATAM [10] [RESTITUTIO [11] POSTULETUR].

De judicio tutelæ.

1. Imp. ALEXAND. A. Viliis.

MInus ex tutelæ judicio consecuti, de superfluo [12] habere actionem ita potestis, si tempore judicii minores annis fuistis, & nunc beneficium ætatis vobis largitur: Cæterum, si post legitimam ætatem sententia prolata est, iterato [13] eandem actionem de eisdem speciebus inferre non potestis. PP. 5. Kal. Febr. POMPEJANO & PELIGNO CONSS.

De patria potestate.

2. Imp. GORD. A. Serenæ.

SI cum pater tuus te in sua potestate esse, minimeque emancipationem [14] a se factam valere diceret, Proconsul super causa cognoscens, te ejus potestati subjectam pronunciaverit: cum adversus eam sententiam in integrum restitui postules: is, qui provinciam regit, in impertienda cognitione suas partes secundum leges exhibebit. PP. 15. Kalend. Decemb. ULP. & PONTIANO CONSS. 239.

De sententia ejus, qui vice Principis judicavit.

3. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS Cæs. Ælianæ.

ADversus sententiam ejus, qui nunc vice [15] Principis [16] judicavit, in integrum restitutionis auxilium apud Prætorem seu Præsidem provinciæ Clarissimum Virum flagitare nequaquam poteris: Nam adversus ejus sententiam, qui vice Principis cognovit, solus [17] Princeps restituet. PP. 18. Kal. Novemb. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De minoribus defensis vel indefensis.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Urbinio & aliis.

CUm & minores vos esse affirmetis, & indefensos [18], nullum vobis præjudicium fieri Præses provinciæ pro sua gravitate curabit. Nam si justa defensione tutorum, vel curatorum vobis assistente [19], aliquid statutum est: intelligitis in integrum restitutionis auxilium vobis esse necessarium: eodem [20] obtinente, etiamsi per procuratorem vestrum legitime [21] ordinatum lis agitata est. Dat. 16. Kalend. Maji, MAXIMO & AQUIL. CONSS. 286.

De sententia lata contra tutores vel curatores.

5. Iidem AA. & CC. Martiano.

IN rem [22] pupilli, vel adulti contra tutores seu curatores a Præside lata sententia, restitutionis auxilium non [23] minus, quam si quid adversus eos fuisset statutum, implorare minores posse constat. Dat. 10. Kal. Novemb. AA. CONSS. 293.

TIT. XXVIII.

SI ADVERSUS VENDITIONEM [24].

De jurejurando.

1. Imp. ALEX. A. Florentio Militi.

SI [25] minor annis vigintiquinque emptori prædii cavisti *nullam de cætero te esse controversiam facturum*, idque etiam jurejurando [26] corporaliter [27] præstito servare confirmasti; neque [28] perfidiæ [29], neque perjurii [30] me auctorem [tibi] futurum sperare debuisti. Dat. 6. Kal. Septemb. *

Nova constitutio FRIDERICI [31].

SAcramenta puberum [32] sponte facta super contractibus rerum suarum [33] non retractandis inviolabiliter custodiantur [34]. † Per vim [35] autem, vel per justum metum extorta etiam a majoribus, (maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) nullius esse momenti jubemus.

De commentitiis venditionibus, vel curatorum insidiis.

2. Imppp. CONSTANT. [CONSTANTIUS [36] & CONSTANS, AAA.] ad populum.

IN [37] integrum restitutione minoribus adversus commentitias [38] venditiones, & adversus tutorum [seu curatorum] insidias, sanctionum præsidio cautum esse non dubium est. Dat. Idib. August. *Sirmii*, CONSTANTIO II. [39] & CONSTANTE CC. CONSS. 340.

TIT. XXIX.

SI ADVERSUS VENDITIONEM PIGNORUM [40].

Si res minoris est vendita jure creditoris minor non restituitur, nisi ob enorme damnum. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Sabinæ & aliis.

ETiam [41] adversus venditiones pignorum [42], quæ a [43] creditoribus fiunt, minoribus subveniri, (si tamen magno detrimento afficiantur) jampridem placuit: Si igitur pignori captis prædiis, ac distractis, enorme damnum ex hujusmodi venditione passos vos ostenderitis, præsertim cum hodie minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. Dat. 10. Kal. Decembr. *Sirmii*, ipsis AA. CONSS. 293.

2. Iidem AA. & CC. Severæ & Clementinæ.

REm [44], quam a [45] patre vestro quondam creditor ejus obligatam sibi distraxit, per ætatem vestram postulantium revocari desiderium non habet rationem: Quod juris est, etiamsi extraneo successistis: Nam si creditor non bona fide versatus est: ipsum magis, vel tutores, sive curatores vestros, qui hanc venundari passi sunt, convenite. Dat. 13. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XXX.

SI ADVERSUS DONATIONEM [46].

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Theodoræ.

SI [47] quæ res [48] ante nuptias congruenti [49] moderatione a minore annis vigintiquinque marito sponsaliorum tempore, etiam curatore præsente, tibi donatæ sunt: obtentu ætatis non revocabuntur. S. 3. Non. Novemb. DIOCLETIANO & ARISTOBOLO CONSS. 285.

1 Hanc colligunt differentiam inter distractum & contractum. 2 Minor restitui potest adversus electionem.

3 Gestum ab aliquo, fit nostrum mandato, vel ratihabitione. 4 Ratam qui habet venditionem rei suæ, sibi præjudicat, *ut hic.* Imo non præjudicat. *l. 9. ff. de negotiis gest.* 5 In minori ætate. Imo initium actus inspicitur. *l. 3. §. Sejo. 2. ff. de minorib. 25. ann.* 6 Factum unius ex fratribus non nocet alteri. *l. 1. J. de comm. rerum alienat. l. 1. J. quibus res judicata.* 7 Restitutio minori concessa non prodest majori, quamvis minoris consorti & socio. vide *l. 47. §. 1. ff. de minorib. 25. ann.* Imo prodest in individuis, puta servitutibus. *l. 4. §. 3 vers. Itaque. ff. si servitus vindicetur. l. 1 J. si unus ex pluribus appell. l. 10. in pr. ff. quemadm. servitutes.* vid. *ibi* Bart. 8 Vide Alexandrum *consil.* 55. *num.* 17. *lib.* 5. Ruinum *consil.* 77. *lib.* 4. Afflictum *decis.* 213. Mon.

9 Minores condemnati restituuntur, ut litem rursus movere possint. *Synops. Basil. lib. 10. tit. 7. tit. 9.* Etiam adversus rem judicatam minoribus datur in integrum restitutio. 1. Harmen. 12. §. 47. 10 *l. 18. ff. de minorib.* Restitui minor etiam potest, si provocationem omisit. *l. 7. §. 11. ff. de minorib.* vel allegationem. *l. 36. dict. tit.* si contumax fuit. *l. 53. 54. ff. de re judic.* adversus sententiam cujusque judicis, etiam Principis. *l. 3. J. h. t. l. 18. §. 1. ff. de minorib.* etiamsi de causa status agatur. *l. 2. J. h. t.* utcunque a tutoribus defensus fuerit. *l. ult. J. h. t. l. 29. l. 47. ff. de minorib. 25. ann.* 11 Remedia adversus sententiam, restitutio. *ut hic:* appellatio. *infr. de appellation. & consult.* supplicatio adversus sententiam Principis & Præfecti Prætorio. *l. 5. & Auth. sequent. J. de precibus imper. offer. l. unic. J. de sentent. præf. prat.* querela falsi. *J. si ex falsis instrument.* nullitatis propositio. de qua vide Oldendorp. *c. 57. de exception. & in tract. de sentent. & re judic.* Papon. 2. *Notar. cap. Des exceptions.* 12 Minor etiam adversus partem sententiæ potest restitui. *l. 29. §. 1. ff. de minorib. 25. ann.* 13 Minor (aliud in majore) potest restitui adversus sententiam. *l. 18. §. 1. l. 40. ff. de minorib. 25 ann* 14 *l. 5. in fin. ff. de probationib.* 15 *l. 18. §. 3. §. 4. ff. de minorib 25. ann.* vide quæ ad hunc locum Cujac. 16. *observ.* 2. 16 Vel Præfecti Prætorio. *l. 16. in fin. l. 17. ff. de minorib. 25. ann.* Quid si lis in Principis auditorio judicata? iterum judicari potest. *l. 18. §. 1. ff. de minorib. 25. ann.* 17 *d. §. 1.* 18 Sententia lata contra minores indefensos, est ipso jure nulla: e contrario, ubi legitime defensi, valet judicium & sententia. *l. 2. J. in quibus causis in integrum restit.* 19 Vide *l. 2. J. si tutor vel curator interv.* 20 Idem præstat atque efficit procurator legitimus, quod tutor & curator. Poteritne autoritatem pupillo præstare? Bald. putat posse. 21 Vel a minore cum autoritate tutoris. *l. 23. in fin. ff. de minorib. 25. ann.* 22 Id est, contra commodum minorum. 23 Sententia lata contra tutorem in causa pupillari, dicitur lata contra pupillum: ideo pupillus potest restitutionem petere.

24 Quid? adversus emptionem potestne restitui? potest non modo, si eum emptionis contractæ pœniteat. *l. 11. §. 4. l. 27. §. 1. ff. de minorib. 25. ann.* sed si eam affectet. *l. 35. 38. ff. de minorib. 25. ann.* Potest etiam restitui adversus permutationem. *l. 4. J. de prædiis & aliis rebus minorum.* est enim emptioni vicina. *l. 2. J. de rerum permut.* & ejusque quasi mater, *l. 1. in pr. ff. de contrah. empt.* Plura de restitutionibus adversus emptionem, vid. in *l. 1. §. 13. ff. si quid in fraud. patron.* 25 Minor restituitur adversus venditionem propriam, etiam si jusjurandum interposuerit. *Synops. Basil. 10. tit. 10. & 12 & 1.* Harm. 12. §. 65. *l. 27. §. 1. vers. Item ex diverso ff. de minorib. 25 ann. l. 11. J. de prædiis & aliis rebus minorum* 26 Minor jurejurando potest sibi auferre restitutionis beneficium. Minores restituuntur adversus venditionem propriam, etiamsi jusjurandum interposuerint. 10. *Eclog.* 10. & 12. adde *l. ult. J. de non numer. pecun.* 27 *l. 3. in fin. J. si minor se majorem.* id est, tactis Sacrosanct. Evangeliis, vel manu sublata, quod Balsamo vocat σωματικὸν ὅρκον. vid. Cujac. *ad Nov.* 51. adde *l. 9. §. 4. ff. de jurejur.* 28 Dic tamen ut in authentica proxima. 29 His verbis Imperator denegat jurisjurandi veniam. 30 His verbis denegat Imperator restitutionem in integrum. 31 2. *Feudor.* 53. §. 3. 32 In hanc authent. vid. Joann. Yanez. *rer. quotid. lib. 2. cap. 4. per tot.* & Montan. *de tutel. cap* 33. *num* 57. & *seq.* Philipp. Corneum *in repetit. solenni* Idem Jure Canonico, *can. 14 part. 1* & *c. seq. 22 quæst. 5.* Ant. Merend. *lib. 1 controv. cap. 1.* Alexand Sperell. *decis. for. eccles* 47 Ant. Adde Matth. de Afflict. *decis.* 322. & 339. Mantic. *de tacit. & ambig. lib* 23. *cap.* 5. Fachin. *lib* 3. *controv. cap.* 10. & 11. S. L. 33 Juramentum præstitum a pubere super contractu alioqui nullo facit, ut is valeat. Doct. hic communiter, & latissime: sed an hoc locum habeat in pupillo doli capace: & an talis jurans possit ultra quadriennium dicere se enormiter læsum, docebit te Afflictus *decis.* 322. item an hæc dispositio locum etiam habeat in donatione. Decius *consil.* 181. idem Afflictus *decis.* 393. *num.* 11. Hippolyt. *singul.* 299. Tiraquell. *de legibus connubial. gloss.* 5. *n.* 49. An in donatione juris patronatus. Decius *cons.* 639. An in donationibus remuneratoriis. Curtius *cons.* 65. Decius *dict. consil.* 639. Alexander *consil.* 125. *lib.* 1. Mod. 34 Hoc non servatur in Gallia. *Minor* enim gratiam sive dispensationem jurisjurandi petit ab episcopo, vel ejus vicario: quæ non solet ei denegari. postea vero literas impetrat a rege vel ejus cancellario: & ita servatur in Curiis omnibus etiam in restitutione minorum. Rebuff. *in proœmio const. gloss* 5. *n.* 50. Idem *tit* 2 *tract. de restit. & ibi et at.* 35 Vid. Cuj. 2. *feud. tit. hac edictali* §. 53. §. *item Sacramenta* 3. 36 Inducenda sunt hæc nomina *Constantius & Constans*. tribuenda quippe hæc lex Constantino M. 37 *l. 1. C. Theod. de in integrum restitutione lib* 2. 38 *l. 7. §. 8. ff. de minorib.* 39 Ipso Aug. VII. & Constantino C. IV. id est, A. D. 326.

40 10. *Eclog.* 11. 41 Minores restituuntur adversus venditionem pignorum suorum factam a suis creditoribus, si in ea magno detrimento sint affecti. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 1. 42 *l. 9. l. 38. ff. de minorib.* 43 Adde *l. 4. J. de rebus alienis non alienand. l. 2. in fin. J. de præd. & aliis rebus minorum.* 44 Restituuntur minores adversus venditiones pignorum a creditoribus factas: nisi forte eorum pater pignori ea obligavit creditoribus, non ipsi minores. 1. Harm. 12. §. 49. 45 Minor adversus distractiones eorum pignorum & fiduciarum, quas pater obligaverat (si non ita ut oportet distractæ sint) restitui in integrum potest. Paul. 1. *sentent.* 9. §. *ult.* adde *l. 1. §. 2. l. 5. §. 3. ff. de rebus eorum qui sub tutel.* & ita pignus hereditarium, id est, successione ad minorem delatum, potest a creditoribus distrahi, Conventionale, id est, a minore constitutum non potest.

46 10. *Eclog.* 12. 47 *Synops. Basil.* 10. *tit.* 12. & 1. Harm. 12. §. 45. 48 Mobiles. Nam immobiles non potest sine decreto alienare. *l. 8. J. de præd. & aliis rebus minorum.* 49 Minor potest uxori moderate nuptiarum causa donare, curatore præsente: aliud si nimium ei donaverit. *l. 4. J. de præd. & aliis rebus minor. l. 12. §. 3. ff. de admin. & peric. tutor.*

Pater

Pater non potest alienare res donatas filiis emancipatis.

2. Iidem AA. & CC. Medeæ.

SI in te ac fratrem tuum emancipatos [1] pater vester donationem fecit: in alium postea transferendo portionem ejus, nihil vobis abstulit: Nec si frater tuus [sibi] quæsiti prædii rustici partem donanti patri consensit, dominium ab eo discedere potuit propter Senatusconsulti auctoritatem: nec auxilium in integrum restitutionis hac in re necessarium est. In aliis vero rebus quæ etiam sine decreti recitatione alienari possunt: si, postquam sibi donatæ fuerint, postea alii donanti eandem patri voluntatem [2] in minori ætate commodavit, nec præstituta tempora restitutionis excessit: hoc auxilium implorare potest. Dat. 8. Kal. Jan. AA. CONSS. 293.

TIT. XXXI.

SI ADVERSUS LIBERTATEM [3].

De sententia.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Hamniæ.

SI post decretum prætoris viri clarissimi, qui *fideicommissariam libertatem deberi pronunciaverit*, Secundus, (quem conditioni non paruisse conquereis) manumissus non est, ætas tua litis instaurationem admittit. Quod si [4] libertatem (quamvis indebitam) dedisti, non posse eam revocari intelligis: sed damnum [5], quod ob eam causam illatum est judicio negotiorum gestorum a curatoribus tuis esse farciendum. PP. 2. Kal. Jul. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De manumisso vindicta.

2. Imp. GORD. A. Solanoæ.

ETsi [6] minor viginti annis, ut allegas, constituta, servum tuum ab eo circumscripta, in consilio [7] manumisisti; tamen vindictæ [8] impositio, qua libertas justa munitur, nec obtentu quidem ætatis rescindi potest, indemnitati [9] vero tuæ a manumisso, scilicet farciendæ, ab eo, cujus jurisdictio est,quatenus juris ratio permittit, consuli debet. PP. 6. Id. Mart. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

Si vindicta vel alio modo manumissio facta sit: & de fraude curatoris.

3. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Marthonæ & Sabinillæ.

QUos retrahi in servitutem postulatis, si non [10] in concilio causa cognita, cum minores annis viginti fuissetis, manumisistis, non [11] per in integrum restitutionem, sed ipso [12] jure persequi potestis. Quod si probata causa, libertas præstita est: restitutio in integrum contra libertatem locum habere non potest. Si tamen in ea re, culpa seu fraude liberti, ejusdemque curatoris ratio vestra læsa sit: farciri [13] damnum ab eo, qui hoc intulit, Præses provinciæ curabit, non dubitaturus etiam graviorem executionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. PP. 8. Kal. Octob. SECULARE II. & DONATO CONSS. 261.

De sententia.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Tatiano.

IN [14] judicio de liberali causa sententiam pro libertate latam, ne quidem prærogativa minoris ætatis sine appellatione [15] posse rescindi, ambigi non potest. Dat. 6. Id. Jan. ipsis AA. V. & IV. CONSS. 293.

TIT. XXXII.

SI ADVERSUS TRANSACTIONEM [16] VEL DIVISIONEM [17] (IN INTEGRUM MINOR RESTITUI VELIT.)

Minore restituto contra transactionem vel divisionem, restituitur adversarius ad veterem actionem. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Antonio.

CUm in integrum pupilla restituta, rescindi transactionem [18] vel divisionem [19] placuit: tu quoque actionibus, quas pridem habuisti, uteris. PP. 15. Kal. April. *Sirmii*, AA. CONSS. 203.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Hymnodæ.

SI ex persona minorum in integrum restitutio adversus transactum propter ætatis auxilium imploretur: tibi quoque agenti ex integro vel replicatione contra exceptionem pacti, vel si peremptam esse constet, pristinam obligationem ex instauratione negotii tributa [20] [tibi] actione consulendum est. Dat. Kal. Decemb. AA. CONSS. 303.

TIT. XXXIII.

SI ADVERSUS SOLUTIONEM [21] A TUTORE VEL A SE FACTAM.

Minor causa cognita restituitur adversus solutionem factam ejus curatori. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Soticeæ.

EXemplo cæterorum debitorum tutores etiam, quæ ex administratione tutelæ debent, curatoribus solventes liberantur: sed ante tempus in integrum restitutionis præstitutum edicto perpetuo permissum [22] beneficium implorari, & an sit tribuendum, per causæ [23] cognitionem æstimari potest. Dat. 6. Id. Febr. CC. CONSS. 294.

2. Iidem AA. & CC. Laurinæ.

INdebito [24] legato, licet per errorem juris a minore soluto repetitionem ei decerni: si necdum tempus, quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit, rationis est. Dat. 15. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XXXIV.

SI ADVERSUS DOTEM [25].

Minor circumscripta in datione dotis viro tanta dote indigno, non tantum ipsa restituitur, sed etiam heres ejus.

1. Imp. ALEX. A. Valenti.

QUoniam circumventam [26] dicis sororem tuam [27] omnia [28] bona in dotem dedisse: an veritas allegationi [tuæ] adsistat; si [29] ad te hereditas sororis tuæ, vel bonorum possessio pertinuit, & tempora [30] nondum præterierint, intra quæ legibus conceditur ex persona defuncti postulare in integrum restitutionem; præses provinciæ, præsente adversa parte [31], examinabit. Dat. 6. Id. Jul. MAXIMO & PATERNO CONSS. 234.

TIT. XXXV.

SI ADVERSUS DELICTUM.

Regula & exceptio.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Longino.

IN criminibus [32] quidem ætatis suffragio minores non juvantur: etenim malorum mores infirmitas [33] animi non excusat. Si tamen delictum non [34] ex animo, sed [35] extra venit: noxia non committitur, etiam si pœnæ causa pecuniæ damnum irrogetur: & ideo minoribus in hac causa in integrum restitutionis auxilium competit. Dat. Id. Octob. SEVERO A. II. & VICTORINO CONSS. 201.

De petitione tutoris omissa.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Proculæ.

LIcet in delictis ætate [36] neminem excusari constet: matri tamen, quæ filiis tutorem ætatis lubrico lapsa non petiit, eorum minime denegari successionem convenit: cum hoc in majoribus matribus tantum obtineat [37]. 5. Nonas Mart. CC. * 294.

TIT. XXXVI.

SI ADVERSUS USUCAPIONEM.

Contra usucapionis damnum minor restituitur.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Isidoræ.

COntra eos, qui res [38] minorum tenent, si usucapione [39] dominium acquisierint, restitutionis auxilium eis decerni debet. Dat. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XXXVII.

SI [40] ADVERSUS FISCUM [41].

De venditione.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Longino.

SI Probus in minore ætate constitutus, circumventus a Rufino dispensatore [42] nostro, venditionem [43] rei, præcipiti animo, pretio longe minore [44] contrahere festinavit: juris publici [45] fiscus noster in integrum restitutionis jure sequetur auctoritatem [46]. Dat. * SEVERO A. II. & VICTORINO CONSS. 201.

---

1 Pater non potest res donatas filiis emancipatis alienare: vel ita, Donatum a patre minori emancipato, nequit alteri pater donare. *Syn. Bas. d. c.* 10. ne quidem minore ipso consentiente 1. Harm. 12. §. 26. 2 Qui alienare non potest, non potest alienationi consentire. *l.* 160. *ff. de reg jur.*

3 10. *Eclog.* 13. 4 Minor adversus jam collatam libertatem restitui non potest: adversus competituram potest. *l.* 11. §. 1. *l.* 33. *ff. de minor.* 25. *ann.* 5 *l.* 2. 3. *J. h. t. l.* 11. *l.* 48. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann.* 6 Etsi minor circumscriptus servum in concilio manumiserit, non restituitur: sed a manumisso indemnitati ejus consulitur: si sine concilio manumiserit, restituitur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 13. 7 Ἐν συνεδρίῳ. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 13. vid. *J. de vindicta libertate, & apud concilium manumissione* 50. *Eclog* 13. 8 Dixi ad *Ulp.* 1. §. 7. 9 Vid. *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* 10 *Eclog d. loco.* 11 Cur ita? quia quod est nullum, rescindi non potest. 12 V. *l.* 2. *J. in quibus causis restitutio* 13 Vid. *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* 14 Sententia pro libertate lata ne quidem prærogativa minoris ætatis rescindi potest. *Synops. Basil.* 10. *περὶ ἐλευθεριῶν. ex tit.* 3. *cap.* 4. 15 *l.* 9. *ff. de appellationib.*

16 Transactione læsus minor restituitur, 10. *Eclog.* 14. 17 Divisione læsus minor restituitur. adde *l.* 17. *J. de præd. & aliis rebus minorum.* 18 *l.* 96. §. 1. *ff. de solutionib.* minor tametsi transegerit, restituitur *Synops. Basil* 10. *tit.* 14. 19 *l. penult. J comm. divid. l.* 17 *J. de præd. & aliis reb minor. l* 1. §. 2. *in fin. ff. de reb. cur.* 20 Tributa actione rescissoria. Cujacius *ad l.* 28. *ff. de minorib.* 25 *ann.*

21 Solutione tutoris vel curatoris læsus minor restituitur. *l.* 98. §. 2. *ff. de solutionib.* vid. Socin *reg* 263. 22 Promissum, Cujac. 17. *obs* 6. 23 *l.* 11. §. 3 *l.* 24. §. 1. *l.* 44 *ff. de minorib.* 25. *ann.* 24 *l* 25. *ff. de minor.* adde *Synops. Basil.* 10. *tit.* 15.

25 10. *Eclog.* 4. 16. 26 Dotem omnium bonorum constituendo mulier circumscripta restituitur, *ut hic.* adde *Syn. Basil.* 10. *tit.* 16. Eadem ratione in dotis æstimatione decepta restituitur. 1. Harmen. 12. §. 50. 27 Sunt, qui putent pugnare cum hac lege *l.* 63. *ff. de jure dot.* sed frustra putant: illa enim lex loquitur non de dote data, sed tantum de promissione facta ultra facultates mulieris. *Mod.* 28 *l.* 3. §. 5. *l.* 9. §. 1. *ff. de minorib.* Idem dicendum si supra vires patrimonii. *l.* 43. §. 1. *ff. de admin. & pericul. tut.* 29 Heres minoris mulieris deceptæ in dote constituenda restitutionem petere potest. Restitutio transit ad heredem. *l.* 18. § 5. *ff. de minorib.* 25. *ann. l* 6. *J. solut. matrimon.* 30 *l.* 3. *l.* 4. *J. de in integr. restit. l.* 6 *ff. de in integr. restit.* 31 Id est, marito: ut hinc colligas, dotem profectitiam penes maritum manere. vid. quæ scripsi ad *l.* 4. *J. soluto matrim l.* 6. *ff. de jur. dot l.* 40. *ff. soluto matrim*

32 *l.* 2. *infr. h. t. l* 9. §. 2. *l.* 37. §. 1. *in princ. ff. de minorib.* 25. *ann.* 1. Paul *sent.* 9. §. 1. *l.*36. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 14. *in fin. ff. de SC Silan.* 33 Infirmitas non excusat peccantem. 34 Hanc negativam Haloander non legit. 35 Sed ex contractu, *Hal.* id est, ex reipsa tantum. Græci ita legunt: ἀλλ᾽ ὅτι τὸ ἁμάρτημα μὴ ἀπὸ ψυχῆς πονηρᾶς, ἀλλ᾽ ἀπὸ συναλλάγματος ἔρχεται: sed ita *Synops. Basil.* 10. *tit.* 17. εἰ μὴ ἐκ πονηρᾶς προαιρέσεως γένηται τὸ ἁμάρτημα. Harmen. 1. *tit.* 12. §. 25. ita: εἰ μὴ ἐκ πονηρᾶς ψυχῆς καὶ προαιρέσεως γένηται τὸ ἁμάρτημα. Contractu, inquam, eoque involuntario. vid. Cujac. *hic.* 36 Ætas non excusat a delicto: nisi tam imbecillis sit, ut non sit capax delicti. vid. Molin. *de usur. quæst* 13. *num.* 164. 37 Aliam rationem adfert, ne & filium & hereditatem ejus simul amittat

38 Confuse satis loquitur Imp. nec enim distinguit mobiles an immobiles. 39 Sic statuo, Res pupilli mobiles, viles præsertim & tempore perituras, legitime a tutore distrahi. *l.* 22. *circa fin. J. de admin. tut.* easque usucapi. sed & immobiles legis præscripto, & sine ulla læsione alienatas in eadem causa fieri. *J. si advers. vend.* Si alterutræ illegitime venditæ sint, non usucapi, *ut hic. l.* 45. *ff de minorib.* 25. *ann. l.* 48. *in princ. ff. de adq rer. dom.* adde *l ult. J. in quibus caus. in integr. l.* 3. *in fin. J. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann. &* 10 *Ecl.* 4. *tit.* 18

40 Etiam adversus fiscum restituitur minor. adde 1. Harm. 12. §. 46. *& Syn. Basil. tit.* 19. 41 *Eclog.* 16. *c.* 19. 42 Dispensator Principis, qui ejus pecunias administrat. *C Theod de his, qui cum administratore contraxerunt* 10. *tit.* 24. adde *l.* 4. *J. de fide instrum.* & quæ scripsi ad Varronem *in fine lib.* 4. Nonium 3. *num.* 18 Fest. *in dispensator.* Theophil. §. *recte. Inst. de mandat. l.* 51. 62. *ff. de solution.* 43 Vel locationem *l.* 45. § 14. *ff. de jure fisci.* 44 *l.* 2. 8. *J. de rescind. vendit.* 45 Id est, communis. Minor restituitur etiam contra fiscum, sicut adversus privatum. 46 Atqui non videtur restituendus, cum ei decepto competat ordinarium beneficium. *l.* 2. *J. de rescind vend.* Restitutio utilior est minori, quia non cogitur probare se deceptum ultra dimidium justi pretii. *Bald.*

De judice competenti, & de causa cognitione.

2. Imp. ALEXAND. A. Antiocho & aliis.

SI adversus privatos in integrum restitutionem, tam tu quam fratres tui desideratis: Præsidis provinciæ, Viri Clarissimi notio est: isque cognita causa æstimabit, an auxilium, quod imploratis, conferri vobis debeat. Quod si [1] adversus fiscum id postulatis, intelligitis, Procuratorem meum, una cum Præside, præsente fisci patrono, adire vos debere. Dat. Kal. Aug. ALEXAND. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De judice competenti.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Laurentio.

EDicto [2] quidem D. Marci [3] parentis [4] nostri res minorum exceptæ [5]; nihil tuum adjuvant desiderium: siquidem debiti [6] causa patris minoris, vel etiam ipsius prædia venundata quinquennii [7] præscriptionis nullam admittunt quæstionem. Sed quoniam per collusionem sive fraudem, tunc temporis Procuratoris nostri nimis exiguo [8] pretio [9] fundum tuum cum mancipiis venundatum asseveras: si aditus Rationalis [10] noster tuis adesse fidem allegationibus, nec [11] servatam solemnitatem hastarum animadverterit: fisco te satisfaciente, revocata venditione fundum tibi restitui jubebit. Dat. Id. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XXXVIII.

SI ADVERSUS CREDITOREM [12].

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. Prunico.

CUm & ipse profitearis, cum Zenodora minore viginti quinque annis [te] contraxisse, nec [13] doceri potuisse Prætorem Virum Clarissimum ex eo contractu locupletiorem [eam esse] factam: intelligis eam merito in integrum restitutam. Dat. 6. Non. Aug. LARGO & MESSALINO CONSS. 148.

2. Imp. GORD. A. Cajano.

SI (ut allegas) minor annis pecuniam fœnori accepisti, nec [14] ea in rem tuam versa est, adversus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxilium potes solemniter postulare. PP. 3. Non. Febr. GORD. A. II. CONS. 242.

TIT. XXXIX.

SI MINOR [15] AB HEREDITATE SE ABSTINEAT.

1. Impp. SEVER. & ANTONIN. AA. Florentio & aliis.

SI [16] vos paternæ hereditati non immiscuistis: ob eam rem testificatio [17] necessaria non fuit, cum fides [18] veritatis verborum adminicula non desideret. Quod si pro [19] herede gessistis, vel bonorum possessionem accepistis; propter ætatem, cui subveniri solet, in integrum restitutionis auxilium accipere debetis. PP. 6. Nonas Maji, SATURNINO & GALLO CONSS. 199.

In AUTHENT. ut spon. larg. §. ad hæc quoque. coll. 9. tit. 2. seu Novell. 119. cap. 6.

SI omnes creditores [20] præsentes sunt, ubi restitutio postulatur, a judice vocentur: ut intersint [21], cum minor se abstineat: Sed si omnes absint [22], vel quidam, solemniter a judice citentur [23]: quibus intra tres menses non apparentibus, minor sine periculo ab hereditate discedat: judice providente [24], ubi & qualiter res hereditariæ debeant custodiri, quantitate earum in actis [25] manifestanda.

2. Imp. GORD. A. Herodotæ.

SI, cum avi tui testamento te heredem [26] reliquissent, hereditates eorum non adiisti [27]: liberum tibi est, repudiata [28] paterna successione, per in integrum restitutionis auxilium (quo te ætatis jure dicis esse munitam) hereditatem parentum tuorum (licet antea non adiisti) nunc obtinere. PP. 3. Nonas Febr. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

TIT. XL.

SI UT [29] OMISSAM HEREDITATEM VEL BONORUM POSSESSIONEM, VEL QUID ALIUD ACQUIRAT.

1. Imp. GORDIANUS A. Protæ.

MInores vigintiquinque annis non tantum in his, quæ ex bonis propriis amiserunt, verum etiam si hereditatem sibi delatam non [30] adierint, posse in integrum restitutionis auxilium postulare, jamdudum placuit. PP. Id. Octob. ULPIO & PONTIANO CONSS. 239.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Sarapiadi.

AD bonorum possessionem [31] in paternis rebus omissam minores in integrum restitutionis admitti beneficio jampridem placuit. Restituti autem decreto, bona quæ habuerunt mortis [32] tempore patris, debent conferre [fratribus.] Dat. 16. Kal. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XLI.

IN QUIBUS CAUSIS IN INTEGRUM RESTITUTIO NECESSARIA [33] NON EST.

De morte defuncti non defensa.

1. Imp. ALEXAND. A. Mutato.

MInoribus vigintiquinque annis (præsertim qui per tutores & curatores non defenduntur) non obesse, si [34] mortem defuncti parentis non ulciscantur, innumeris Divorum Parentum meorum ac meis rescriptis continetur. 5. Idus Maji, ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

De querela inofficiosi.

2. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Theodoræ.

ADolescentiæ tempus non imputari in id quinquennium liberis, cujus præscriptio [35] feram inofficiosi [36] quæstionem moventibus opponi solet, manifeste ante descripsimus. Impleta igitur ætate legitima, non est in integrum restitutio necessaria: quia non redintegratio [37] amissæ causæ his datur, sed integra ipsa causa servatur [38]. PP. 2. Id. Aug. TUSCO & BASSO CONSS. 259.

De mora.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Decimo.

IN minorum persona [39] re ipsa, [&] ex solo tempore tardæ pretii solutionis [40], recepto [41] jure moram fieri creditum est: in his videlicet, quæ moram desiderant, id est, in bonæ fidei contractibus, & fideicommissis [42], & legatis [43].

De sententia lata contra tutorem, qui pro officio tutelari non caverat.

4. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI tutor tuus, qui pro tutelari officio non [44] caverat, judicio expertus est; contra eum lata sententia, juri tuo officere non potuit: nec ea quæ ab eo gesta sunt, ullam firmitatem obtinent. Frustra ergo in integrum restitutionis auxilium desideras: quando ea, quæ ab eo gesta sunt, qui legitimi administratoris personam sustinere non potuit, ipso jure irrita sunt. S. 18. Kal. Novemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De præscriptionibus.

5. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SAncimus [45] favore imperfectæ [46] ætatis exceptionem non numeratæ [47] pecuniæ ab initio [48] minoribus [49] non currere [50]; ne, dum in integrum restitutionem expectamus [vel] aliquod emergat obstaculum, per quod hujusmodi beneficio minor uti non possit, vel [51] substantia ejus subvertatur. Sed humanius est, latius eandem legis interpretationem extendere, in omnibus casibus, in quibus vetera [52] jura currere quidem temporales præscriptiones adversus minores con-

1 De minore restituendo adversus fiscum cognoscit procurator Cæsaris cum Præside, præsente fisci patrono: adversus privatum solus præses. 2 Quo emens a fisco, post quinquennium securus est adversus agentem. 3 §. *ult. Instit. de usurpat. & usucap.* dixi ad Theoph. *ibid.* Harm. 3. *tit.* 3. §. 95. *addit Commodi.* 4 Imperatores solent prædecessores suos (ne quidem agnatione aut stirpe conjunctos) parentes appellare, *ut hic: & l. un. supr. ne liceat potentiorib. l. ult. supr. de edendo. l. 1. J. in quibus causis restit. l. 2. J. de reb. cred. l. 5. J. de repudiis. l. 5. J. de magistratib. conven. l. 1. J. divort. facto. l. 6. J. de test. milit. l. 4. J. ad SC. Trebell. l. 2. J. si pendente appell. l. 4. J. qui bonis cedere. l. 1. l. ult. circa fin. J. qui non possunt ad libert. l. 11. J. de accusat. l. 6. J. ad l. Jul. de adult. l. 2. J. ad l. Corn. de falsis. l. 6. J. de servo pignori dato. l. 4. J. de re milit. l. 2. J. de impub. l. penult. J. de his, qui numero liberorum. l. unic. J. de reis postulatis. l. unic. J. de periculo eorum, l. 11. tit. 34. l. 1. J. de omni agro. l. 17. C. Theod. de pratorib. l. 4. C. Theod. de repar.* 5 Exemptæ, *Hal.* 6 Res pupilli, debiti causa potest a fisco alienari legitime: eo secuto, minor non restituitur. Si tamen talis venditio gratiose facta in necem minoris fuerit, venditio rescindi poterit, minore tamen debitum fisco persolvente. *l. 6. in fin. J. de fide & jure hastæ.* 7 Hodie quadriennii. vide Cujac. *J. de quadriennii præscript.* 8 *l. 3. J. si vendito pignore.* 9 Alii pro, *nimis* reponebant *nominis* vel *numinis* & totum hoc ita legebant: *Tunc temporis procuratoris nostri numinis, exiguo pretio fundum tuum cum mancipiis.* sed nequicquam, cum *nimis* ei quod immediate sequitur *exiguo* jungendum recte statuerit Charondas. *Mod.* 10 Id est, procurator Cæsaris. *l. 3. J. de jure fisci.* 11 Res immobiles minorum decursis hastis alienari debent. *l. 2. J. si vend. pign. arg. l. 7. §. 8. ff. de minoribus.*

12 Id est, si adversus mutuum: Minoribus etiam cum mutuum sumant, & id male consumunt, succurritur. *Synops Basil* 10. *tit.* 20. 13 Minor non factus locupletior ex mutuo, vel simplici vel usurario, creditori solutionem denegare potest: id ut faciat, prius in integrum restituendus. *l. 2. J. h. t. l. 2. J. de filiofam. minor l. 24. §. 4. l. 27. §. 1. ff. de minor.* nec interest extraneus an ipse tutor mutuum dederit. vid. Molin. *de usur. quæst.* 37. *n.* 274. 280 14 Vid. *l. 1. supr. h. t.*

15 Si ut se ab hereditate abstineat, *vulg.* si se abstinuit hereditate. Hal *Eclog. dict. loco cap.* 21. 22. adde *l. 3. §. 2. ff. de minorib. 25. ann.* 16 Minor restituitur, si non commodo suo hereditati se immiscuerit, vel eam adierit vel e contrario. *Syn. Basil.* 10. *tit.* 21. 17 In filio non est necessaria verbalis hereditatis paternæ repudiatio.
18 Ubi de veritate constat, verbis non est opus. Interdum tamen verba requiruntur ut in stipulatione. *l. 1. in princ. ff. de verb. oblig* in novatione. *l. 1 in fin. J. de novationib.* in testamento nuncupativo. *l. 29. in princ. J. de testam.* 19 *l. 7. §. 5 ff. de minoribus 25. ann.* 20 Creditores citandi, quoties neglecti lædi possunt. *l. 39. ff. de adopt. l. 47. ff. de re judic.* 21 Vide omnino *in hunc textum* Rot. *decis.* 9. & Guidonem Papæ *decis.* 141. & 143. Mod. 22 Præsens in judicio, non est citandus.
23 Restitutio adversus hereditatem conceditur post tres menses, si citandi citati non compareant. vide Guidonem Papæ *decis.* 141. 143. Rotam *dec.* 19. 24 Judex ex officio suo potest, parte non petente, providere atque prospicere, ne bona pereant minoris vel absentis. 25 Inventarium tutoris apud acta conficiendum. Ita confectum dicitur insinuatum. *Bald.* 26 Patre suo forte vel exheredato, vel mortuo. 27 Id est, repudiasti, vel anno tacuisti. *l. 1. J. quando non petentium.* 28 Minor potest paternam hereditatem repudiare, & avitam antea non aditam amplecti.

29 Minor sive omiserit hereditatem vel bonorum possessionem, restituitur, *ut hic.* Omittere est non adquirere. Superiori titulo, de hereditate male, hoc est, cum incommodo minoris adquisita, dictum est. adde *l. 4. J. arb. tutelæ.* 30 Omissam hereditatem minor adire potest. *l. 7. §. 7. ff. de min. 25. ann. l. 8. §. 6. J. de bon. quæ liber*
31 Ad bonorum possessionem omissam, minores admitti possunt. 32 *l. 6. J. de coll.*
33 Id est, non habet locum. 34 Pœna multæ mortis defuncti non habet locum in heredibus minoribus. Mortem defuncti non vindicasse, minoribus non nocet, aliis nocet. vid. *l. 6. infr. de his, quib. ut indign. Syn. Basil.* 10. *tit.* 23. 35 Quinquennii, *l. 8. §. 17. ff. de inoff. testam.* 36 Tempus movendæ querelæ de inofficioso ipso jure non currit minoribus. vel ita, Inofficiosi testamenti querela legitimam ætatem adsequuta, intra quinquennium perimitur. Minoribus autem nisi 25. annum impleverunt, quinquennii tempus non currit. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 13. adde *l. 1. J. de in integrum restitut.* 37 i. e. in integrum restitutio: ita definitur a Paulo 1 *sent* 7. §. 1. 38 Quid hinc sequitur? minores non proposita querela inofficiosi intra quinquennium, ipso jure defendi: Eorum silentio adversarius nihil adquiri. Plus est integram causam servari quam restitui. Hujusmodi silentium nullum est. si valuisset ad tempus, necessaria esset restitutio, non valuit: & tamen minor juvatur. manet igitur illi causa integra. 39 Favore minoris, re ipsa & sine tempore, sine interpellatione ulla (ut & in bonæ fidei contractibus, & in testamentis) mora contrahitur: ideoque debitor minori præstat usuras. *l. 5. J. de act. empt. l. 5. ff. de minorib. 25. ann. l. 1. §. ut. ff. de usur. l. 26. §. 1. ff. de fidejuss.* Hujusmodi mora a Molinæo irregularis mora nuncupatur, 40. *de usur. n.* 205. vel ita, Debitores minoris, si debitum legatum aut fideicommissum ultro ei non solverint, moram ei committunt. Denique, Mora fit minori re ipsa sine interpellatione, *ut hic, & l. 87. §. 1. J. de leg.* 2. ut & Fisco, *Gloss. l. cum quidam.* 17. *§. fiscus.* 5. *in verb. Inferunt. ff. de usuris.* Baldus & Jason *l. 1. Cod. de his, quibus ut indignis.* & Ecclesiæ piæve causæ, *Gloss. §. item mixta. ubi* Jas. *Instit. de act.* vid. Everardum *loco a minoribus ad fiscum* 64. 40 In bonæ fidei contractibus, & quibusdam stricti juris judiciis, usuræ debentur ipso jure. 41 Recipi dicuntur, quæ moribus & consuetudine, seu illiterato suffragio admittuntur. 42 Testamenta sunt stricti juris & tamen hic petuntur usuræ ex mora. Privilegium ætatis quam propriæ actionis naturam magis spectari hinc colligunt *l. 3. §. 2. ff. de adimendis vel transfer. legatis.*
43 Confer *l. 47. ff. de legat.* 1. & *l. 34. ff. de usur.* Ans. 44 Tutor (excipe testamentarium) qui rem pupilli salvam fore non cavit, rerum pupillarium administrationem non habet. *J. de tutore, qui satis non dedit.* Lata sententia contra eum, qui administrationem tutelæ non habet, nulla est, ideoque minori talis sententia non nocet.
45 Sancimus, *Duar.* 46 Minor ætas imperfecta. 47 Exceptio non numeratæ pecuniæ, minoribus non currit. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 3. *in fin.* 48 Id est, antehac. 49 Aliud in non minoribus. *l. 3. J. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum. l. 3. J. quibus non objicitur.* 50 Quando præscriptio currat contra pupillum & adultum, vide plene Bald. *in tract. præscript. prima part.* 6. *part. principalis.* 23. *cas.* ubi reducit ad ordinem omnium aliorum dicta. consule etiam Decium *cons.* 556. & Balb. *decis.* 319. Mod.
51 Alias ne. 52 Olim currebat quidem præscriptio adversus minores, sed adversus eam restituebantur. Hodie præscriptiones minores annis triginta minoribus non currunt: ut sit sensus, Hodie non modo exceptionem pecuniæ non numeratæ, opponi per minores, universo minoris ætatis tempore & quadriennio post, sed & alias exceptiones, quæ tempore solent præscribi.

cesse-

ceſſerunt, per in integrum autem reſtitutionem eis ſubveniebant, eas ipſo jure non currere: *Melius etenim eſt intacta* [1] *eorum jura ſervari, quam poſt cauſam vulneratam remedium quærere*: videlicet exceptionibus triginta, vel quadraginta annorum in ſuo [2] ſtatu remanentibus. Dat. Kal. Nov. *Conſtantinop.* poſt LAMPADIUM & ORESTEM VV. CC. CONSS. 531.

TIT. XLII.

QUI ET ADVERSUS QUOS IN INTEGRUM RESTITUI NON POSSUNT.

Si adoleſcens diligens, & induſtrius eſſe dicatur; ſi decurio ſit; ſi liberos ſuſceperit.

1. Imp. ALEXANDER A. Cononidi.

IN conſilio quidem cognoſcentis de reſtitutione in integrum eſſe oportet, num is, qui ſe minorem annis læſum eſſe dicit, diligens [3] paterfamilias fuerit, actibusque publicis induſtrium [4] ſe docuerit, ut lapſum eum per ætatem veriſimile non ſit. Verum ſi [5] cauſa cognita circumventus deprehendatur: propter hoc ſolum velut præſcriptione a ſolito auxilio removeri non debet, ſcilicet quod urgentibus patriæ neceſſitatibus decurio [6] minor annis creatus ſit, vel propagandæ [7] ſoboli liberorum educatione proſpexerit. PP. 10. Kal. Octob. LUPO & MAXIMO COSS. 233.

An contra parentes, vel patronos detur reſtitutio.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm [8] apud veteres dubitabatur, an liberi [9] parentes ſuos, vel liberti patronos in querimoniam deducere poſſent, quaſi non [10] rite in eos verſatos: Quidam exiſtimabant, nullam eſſe contra hujusmodi perſonas in integrum reſtitutionem, pondere naturali, vel patronali reverentia hujusmodi petulantia refragante; niſi vel [11] ex magna cauſa, vel adverſus turpem eorum perſonam: Alii autem perſonarum quidem, vel cauſæ diſtinctionem reſpuendam [eſſe] cenſuerunt; tunc autem tantummodo dandam eſſe reſtitutionem putaverunt, cum minor ex ſua ſimplicitate ſe deceptum, non ex dolo patris, vel patroni circumſcriptum eſſe diceret. Sed ut maneat [12] in omnibus honor parentibus, [&] patrono vel patronæ illibatus, atque intactus: ſancimus, nullo modo, neque adverſus parentes utriusque ſexus, neque adverſus patronum, vel patronam dari reſtitutionem [13]: nam perſonarum reverentia omnem eis excludit [14] reſtitutionem: cum proculdubio ſit, etiam ipſas perſonas cavere, ne quid ſuæ opinioni contrarium exiſtat. Dat. Kal. Sept. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLIII.

SI [15] MINOR SE MAJOREM DIXERIT, VEL [MAJOR] PROBATUS FUERIT.

De errore.

1. Imp. ALEXANDER A. Maximianæ.

SI cum minor annis vigintiquinque eſſes, tabulis [16] quæ ſunt tuarum profeſſionum [17], oblatis tibi, ætatem quaſi major annis vigintiquinque decepta [18] probaſti, in integrum reſtitutionem intra ſtatutum legibus tempus, etiam poſt impletam ætatem, de omnibus [19] intra [eam] ætatem adverſus te geſtis, poſtulare apud eum, cui de ea re juriſdictio eſt, potes. PP. 12. Kal. April. MAXIMO & PATERNO CONSS. 234.

De dolo & fallacia minoris.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Vitaliano.

SI is, qui minorem nunc ſe [eſſe] adſeverat, fallaci majoris ætatis mendacio te deceperit, cum juxta ſtatuta juris errantibus [20] non etiam fallentibus minoribus publica jura ſubveniant, in integrum reſtitui non debet [21]. Dat. 3. Kal. Decemb. DIOCLETIANO II. [22] & MAXIMIANO AA. CONSS. 293.

De dolo minoris; de injuria & circumventione adverſarii; de jurejurando.

3. Iidem AA. & CC. Theodoræ.

SI alterius circumveniendi cauſa, minor ætate majorem te probare aſpectu [23] laboraveris, cum malitia [24] ſuppleat ætatem, reſtitutionis auxilium, tam ſacris conſtitutionibus, quam reſcriptorum auctoritate denegari ſtatutum eſt [25]. Quod ſi per injuriam, vel circumventionem adverſarii hoc fuerit factum: durabit beneficium, quo minoribus cauſa cognita ſubveniri ſolet. Aditus itaque Præſes provinciæ, probationis ætatis examinata cauſa; ſi tuum dolum non repererit interceſſiſſe, ac te minorem [tunc] fuiſſe probaveris; cauſa cognita in integrum reſtitui providebit. Si [26] tamen in inſtrumento, per ſacramenti [27] religionem, majorem te eſſe adſeveraſti: non ignorare debes, excluſum [28] tibi eſſe in integrum reſtitutionis beneficium: niſi palam & evidenter ex [29] inſtrumentorum probatione [30], non per teſtium depoſitiones, te fuiſſe minorem oſtenderis. Hujusmodi autem ſacramento corporaliter [31] præſtito nullum tibi ſupereſſe auxilium, perſpicui juris eſt. Dat. 13. Kal. Octob. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De errore.

4. Iidem AA. & CC. Labio.

CUm circa probandum annorum numerum, apud Rectorem provinciæ erratum eſſe proponas, & in hujusmodi cauſis etiam filiisfamilias minoribus ſubveniri admiſſum ſit: ea, quæ in prece [32] contuliſti, Præſidem provinciæ examinare convenit: qui, ſi æſtimata ætate tua majorem annis falſa [33] opinione te præſumpſiſſe ex probationum luce cognoverit, erga minoris perſonam fidem veri ſequetur. Dat. 6. Idus Decemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XLIV.

SI SÆPIUS [34] IN INTEGRUM RESTITUTIO POSTULETUR.

De re judicata.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Romano, & aliis.

[SI] poſt ſententiam Proconſulis contra vos latam deſideraſtis in integrum reſtitui, nec obtinuiſtis: fruſtra rurſus, ut ea [35] quæſtio [in integrum reſtitutionis] agitetur, deſideratis; appellare [36] enim debuiſtis ſi vobis ſententia diſplicebat: Sed [37] ſi adhuc in ea ætate eſtis, cui ſubveniri ſolet, appellandi jus vobis reſtituimus. PP. 5. Kal. Auguſt. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De novis cauſis.

2. Imp. ALEXANDER A. Juſto militi.

QUanquam curatores [38] pupillæ victi ſunt, cum in integrum reſtitui pupillam deſiderabant: cum tamen novis [39] defenſionibus cauſam inſtrui poſſe dicas, adeant curatores uxoris tuæ judicem, & petant, ut cauſas in integrum reſtitutionis agant. PP. 5. Kal. Aug. ALEXAND. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

3. Imp. PHILIPPUS A. Anitiæ.

IN una eademque cauſa iteratum [40] in integrum reſtitutionis auxilium non jure, niſi novæ [41] defenſiones prætendantur, poſci, ſæpe reſcriptum eſt. PP. 2. Kal. Jul. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

TIT. XLV.

DE HIS [42] QUI VENIAM ÆTATIS IMPETRAVERUNT [43].

De reſtitutione deneganda.

1. Imp. AURELIANUS A. Agathocli.

EOs qui veniam ætatis [a principali Clementia] impetraverunt, etiamſi minus idonee rem ſuam adminiſtrare videantur, in integrum reſtitutionis auxilium impetrare non poſſe, manifeſtiſſimum eſt: ne hi, qui cum eis contrahunt, Principali [44] auctoritate circumſcripti eſſe videantur. PP. Kal. Jul. AURELIANO A. & CAPITOLINO CONSS. 275.

De venia ætatis concedenda.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Verinum P. P. [45].

OMnes [46] adoleſcentes, qui [47] honeſtate morum præditi paternam frugem, vel avorum patrimonia gubernare cupiunt, & ſuper hoc Imperiali auxilio indigere cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare [48] audeant, cum [49] viceſimi [50] anni metas impleverint [51]: ita ut

1 *l. 2. in fin. ſupr. h. t.* Morbo præſtat occurrere, quam præſentem depellere. adde Terentium *Eunucho act. 4. ſcena 6. & l. 1. J. quando liceat unicuique ſine judice ſe vindic.* 2 Quis ſtatus earum exceptionum adverſus minores? An ut currant adverſus minores mox reſtituendos, ut vult Accurſius? aut non reſtituendos, ut vult apud eundem Aldricus? An vero, ut non currant pupillis, ſed adultis, ut vult Baldus? vid. Bart. *hic n.* 11.
3 *l. 11. §. 3. l. 44. ff. de minorib. 25. ann. Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 24. 1. Harm. 12. §. 66. 4 Præſumitur pro induſtrio. 5 Veritatis gratia receditur a veriſimili, eove quod tantum veriſimile eſt. 6 *l. 16. J. de prædiis, & aliis rebus minor.* 7 Vid. *l. 12. J. de adminiſtr. tut.* 8 Minor adverſus patrem patronumve querelam movens non reſtituitur. *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 24. *in fin.* 9 *l. 27. in fin. ff. de minorib.* 25. *ann.* 10 *l. 11. §. 1. ff. de dolo. l. 4. §. 16. ff. de doli mali & metus except. l. 7. ff. de obſeq. parent.* 11 *Novell.* 155. *cap.* 1. 12 *Novell.* 155. *cap.* 1. 13 Datur tamen in factum actio. *l. 5. in fin. ſupr. l. 11. in fin. ff. de dolo.* 14 Imo non excludit. *l. 2. ſupr. ſi adverſus rem jud. l. 2. ſupr. ſi adverſ. donationem. l. ult. §. 1. verſ. nolente, & §. 6. J. de bonis, quæ liberis.*
15 10. *Eclog.* 4. *tit.* 25. 16 Adde *l. 2. §. 2. J. tit. 45. & l. 12. l. 16. ff. de probat. l. 2. §. 1. ff. de excuſ. tut.* Ætas liberorum probari ex libro paterno poteſt. vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 31. *num.* 2. 3. 17 Si minor errore lapſus, ſeſe majorem dixerit, nihilominus reſtituitur. 1. Harm. 11. §. 53. 18 Hujus generis ſunt cenſuales libri. *l. 3. ff. de cenſibus.* & παιδογράφια, libri ætatum, quos parentes ſolent memoriæ cauſa conſcribere. 19 *l. 6. in fin. ff. de in integr. reſtit.* 20 *l. 37. §. 1. ff. de minorib.* 25. *ann. l. 2. §. 3. ff. ad SC. Velleian.* 21 Alius caſus, quo denegatur minori in integrum reſtitutio, eſt in *l. 24. §. 2. ff. de minorib.* 25. *ann. & l. 11. §. 3. ff. h. t.* Anſ. Non reſtituuntur ergo qui dolum admiſerunt. Vide Oddo, *de reſtit. in integr. quæſt.* 24. Andr. Gail. *l. 2. obſerv.* 65. Argent. *ad Conſuetud. Britann. artic.* 471. *num.* 3. S. L. 22 Vel III vel IV. 23 Διὰ τῆς οἰκείας θέας, *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 25. *in fin.* 1. Harmen. 12. §. 54. id eſt, per proprium adſpectum. *l. 32. ff. de minorib.* 25. *ann.* vid. quæ dicam ad *l. 3. J. quando tutores vel curat. eſſe.* 24 Malitia minoris ætatem juſtam repræſentat ac ſupplet: vel ſic, Malitiæ non ſuccurritur. *l. 38. ff. de rei vindic. l. 110. in fin. ff. de reg. jur.* 25 An autem competat exceptio nullitatis, vide Pariſ. *conſil.* 97. *lib.* 1. Ruinum *conſil.* 103. *lib.* 4. Socin. Jun. *conſil.* 3. *lib.* 2. Curt. Jun. *conſil.* 119. Cremenſem *ſingul.* 163. Rot. Rom. *deciſ.* 137. Jaſonem *ad Authen. Sacramenta puber. ſupr. ſi adverſus vend.* Rim. *ad* §. 2. *num.* 30. *Inſtit. quib. alien. licet vel non.* Rom. *conſ.* 12. *num.* 4. *cum ſeq.* Mod. 26 Si minor ſe majorem dixerit, aut probaverit apud Præſidem, aut per ſacramenti religionem in inſtrumento adſeveraverit, aut corporaliter juraverit, aliquando reſtituitur, aliquando non reſtituitur. *Syn. Baſil.* 25. *tit.* 25. *in princ.* 27 An minor adverſus juramentum reſtituatur, vid. *l. 1. ſupr. ſi adverſ. vend. l. 9. §. 4. ff. de jurejur.* 28 Imo non videtur excludendus. *l. 5. in fin. ſupr. de leg. & conſt.* Solve: Plus eſt corporaliter jurare, quam inſtrumento aut nuda voce. Corporaliter jurare, eſt tactis ſacroſanctis Evangeliis vel altaribus. vid. *l. 1. ſupr. ſi adverſ. vend.* adde 10. *Eclog.* 4. *tit.* 25. *cap.* 4. 29 Scriptum ſcripto plerumque refutari hinc colligit Cujacius *ad Novell.* 90. 30 Prolatione. *Hal.* ſic Græci συμβολαίων παρὰ τῶν φερομένων. 31 Σωματικῶς *Synopſ. Baſil. d. c.* 25. σωματικῶς αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ, corporaliter & ipſa veritate. 1. Harm. 12. §. 55. porro corporaliter jurare, quid ſit, dixi ad *l. 1. ſupr. ſi adverſ. vend.* 32 Preces. 33 *l. 7. ſupr. de in integrum reſtitut.*
34 1. Paul. *ſent.* 7. §. 3. *Eclog. d. l. tit.* 26. 35 Id eſt, eadem. 36 Exceptionis genus obſerva, *Tibi imputa, ſi non appellaſti.* 37 Adverſus ſententiam judicis reſtitutio minoribus datur. *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 26. 1. Harmenop. 12. §. 47. 38 Qui ſolent pupillo dari ad lites. 39 Nova defenſio novam cauſam facit. 40 Ἐκ δευτέρου, *Synopſ. Baſil.* 40. *tit.* 26. & 1. Harmen. 12. §. 48. 41 Denegata ſemel reſtitutio non eſt amplius petenda: niſi petatur ad aliud, vel ad idem ex nova cauſa, *ut hic.*
42 1. *C. Theod.* 17. 10. *Eclog.* 4. *tit.* 27. 43 Puta a Principe. huc refert Papon. 3. *Notar.* 9. *c. des lettres de juſtice.* Leonis conſtitutione, ætatis venia ſolet impetrari a judicibus, *Nov. Leon.* 28. *in fin.* Goth. Vid. Tiraquell. *de legib. connub. cap.* 9. Menoch. *lib.* 5. *Conſil.* 478. Montan. *de tutel. c.* 37. *reg.* 2. *num.* 32. & *ſeq. uſque ad* 61. S. L. 44 Principis auctoritate nemo debet decipi: ideoque pretium juſtum cenſendum, quod Princeps majorve magiſtratus taxaverit. vid. ad hunc locum Molinæum *de uſuris quæſt.* 59. *n.* 404. 45 Malim *Præfecto urbi.* 46 *l. un. C. Theod.* de his, qui veniam ætatis impetrarunt, *lib.* 2. *tit.* 17. 47 Princeps id raro ſolet concedere. *l. 3. ff. de minorib.* 25. *ann.* 48 Nota, quibus veniam ætatis Princeps indulgere ſoleat. 49 Ætatis veniam maſculus impletis annis viginti, fœmina impletis octodecim annis a Principe poteſt impetrare *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 27. vid. 2. Harm. 12. §. 22. Leonis vero conſtitutione, etiam ante viceſimum ætatis annum, veniam ætatis impetrant. *Novell. Leonis* 28. *in fin.* 50 In fœminis octodecim, §. 1. *J. hic. dict. Novell. Leonis.* Porro hanc ætatem Conſtantinus *in dicta lege unica C. Th.* inter plenam, perfectamque adoleſcentiam & robuſtiſſimam juventutem mediam locat, & firmatam appellat: ætatibus ita diſtributis, ut prima ætas ſit pueritiæ: ſequens adoleſcentiæ: tertia, firmata: quarta, legitima: quinta, ſenectus. His addatur ætatum diſtinctio Servio Tullio conſtituta, cujus ex 1. Tuberonis hiſtoriarum meminit Gellius 10. c. 28. Servius enim Tullius cum quinque claſſes juniorum, cenſus faciendi gratia, inſtitueret, pueros eſſe exiſtimavit, qui minores eſſent annis ſeptemdecim, atque inde ab anno 17. quos idoneos jam eſſe Reip. arbitrabatur, milites ſcripſit, eosque ad annum 47. juniores: ſupraque eum annum ſeniores cenſuit. 51 Annus in venia ætatis completus requiritur, non inceptus.

poſt impetratam ætatis veniam iidem ipſi per ſe [1] Principale beneficium allegantes, non ſolum per [2] ſcripturam annorum numerum probent, ſed etiam teſtibus [3] idoneis advocatis, morum ſuorum inſtituta, probitatemque animi, & teſtimonium vitæ honeſtioris edoceant.

§. 1. Fœminas quoque, quas morum honeſtas mentisque ſolertia commendat, cum octavum & decimum annum egreſſæ fuerint, veniam ætatis impetrare ſancimus. Sed eas, propter pudorem [4] ac verecundiam fœminarum, cœtui publico demonſtrari non cogimus: ſed percepta ætatis venia annos tantum [ætatis] probari [poſſe] teſtibus [quinque [5],] vel inſtrumentis [6] miſſo procuratore [7] concedimus: ut ipſæ etiam in omnibus negotiis tale jus habeant, quales & mares habere præſcripſimus; ita tamen, ut prædia ſine [8] decreto non alienent.

§. 2. Sed Senatores [9] quidem Clariſſimi viri in hac Regia urbe commorantes apud Sublimitatem tuam: cæteri vero apud Prætorem [10], in provinciis autem omnes apud earum rectores de ſuis moribus & honeſtate perdoceant [11]. §. 3. Hi vero, qui contra [12] memoratam diſpoſitionem veniam ætatis a Principali Clementia impetraverint, ſciant eam nullas vires obtinere. Dat. 3. Kalend. Jul. *Romæ* CRISPO II. & CONSTANTINO Cæſ. II. CONSS. 321.

De rerum obligatione vel alienatione.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

EOs qui veniam ætatis a [13] Principali Clementia impetraverunt, vel impetraverint [14], non [15] ſolum alienationem, ſed etiam hypothecam [16] minime poſſe ſine [17] decreti interpoſitione rerum ſuarum immobilium facere jubemus, in quarum alienatione vel hypotheca decretum [18] illis neceſſarium eſt, qui necdum veniam ætatis meruerunt: ut ſimilis [19] ſit in ea parte conditio minorum omnium, ſive petita ſit, ſive non, ætatis venia. Dat. 8. Idib. April. DECIO V. C. CONS. 529.

Quæ ſit legitima *vel* perfecta *ætas.*

4. Idem A. ad Senatum.

SI quis aliquid dari vel fieri voluerit, & *legitimæ ætatis* fecerit mentionem, vel [ſi ſe] abſolute dixerit *perfectæ* [20] *ætatis*; illam tantummodo ætatem intellectam eſſe videri volumus, quæ & vigintiquinque annorum curriculis completur, non quæ [21] ab Imperiali beneficio ſuppletur: & præcipue [22] quidem in ſubſtitutionibus vel reſtitutionibus hoc intelligi ſancimus; nihilominus tamen & in aliis: niſi ſpecialiter quisquam addiderit, *ex venia ætatis velle aliquid procedere.* Dat. 9. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XLVI.

SI [23] MAJOR FACTUS RATUM HABUERIT [24].

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Eutychiano.

SI inter minores quinque & viginti annis vel ſcriptura interpoſita, vel ſine [25] ſcriptura facta ſine dolo diviſio eſt, eamque poſt [26] legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere convenit. S. 8. Kal. Maji, AA. & CONSS. 293.

2. Iidem AA. & CC. Sortiri [27].

QUi [28] poſt [29] vigeſimumquintum annum ætatis ea, quæ in minore ætate geſta ſunt, rata habuerint: fruſtra reſciſſionem eorum poſtulant. Dat. Id. Feb. CC. CONSS. 294.

TIT. XLVII.

UBI [30] ET APUD QUEM COGNITIO IN INTEGRUM RESTITUTIONIS AGITANDA SIT.

De ſententia Procuratoris Cæſaris.

1. Imp. ANTONINUS A. Severo.

SI quid a Procuratore [31] meo judicatum eſt, id per in integrum reſtitutionem Præſidis ſententia non poteſt reſcindi: Princeps enim ſolus [32] contra ſententiam Procuratorum ſuorum in integrum reſtituere ſolet. PP. 6. Kalend. Decemb. LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

De repetitione dati ex cauſa tranſactionis.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Aquilinæ.

QUoniam ea [33], quæ in tranſactione dari placuerat, te tradidiſſe proponis: conſequens eſt, ſi de his repetendis per [in integrum] reſtitutionem, vel quamcumque aliam cauſam putaveris agendum: ejus adire te provinciæ Præſidem, in [34] qua domicilium habent quos convenis. Dat. 3. Kalend. Sept. Cap. poſt [35] tertium Conſulatum LAMPADII & ORESTIS. 531.

De his qui propriam, vel mandatam jurisdictionem habent, & de arbitris.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni PP.

CUm ſcimus eſſe dubitatum de reſtitutionibus, quæ in integrum poſtulantur; ſive tantummodo apud judicem, cui aliqua jurisdictio eſt, examinari eas oportet, ſive apud pedaneos judices: ſive eas minores vigintiquinque annis petierunt, ſive majores, ſecundum quod anterioribus ſanctionibus, vel Veteris Juris, vel noſtris declaratum eſt: ſancimus, non ſolum apud judices pro [36] tribunali hujusmodi cauſæ cognitionem proponi, ſed etiam apud eos judices, quos Auguſtalis dederit Majeſtas, aut noſtræ Reip. Adminiſtratores, vel in hac Regia Urbe, vel in provinciis: ut videatur ipſe qui judicem deſtinaverit, utpote pro tribunali cognoſcens, in integrum dare reſtitutionem, & cauſas ejus examinare: ſic etenim non difficilis erit cauſarum examinatio. † Sed ne quis ita effuſe intellectum noſtræ conſtitutionis audeat eſſe trahendum, ut etiam apud compromiſſarios [37] judices, vel arbitros ex communi ſententia electos, vel apud eos qui dantur a judicibus, qui propriam jurisdictionem non habent, ſed tantummodo judicandi facultatem, putet hujusmodi extendi ſanctionem: hos tantum generaliter volumus tales cauſas dirimere, qui vel certæ adminiſtrationi, cui & jurisdictio adhæret [38], præpoſiti ſunt, vel ab his fuerint dati: & multo magis ſi a noſtra Majeſtate delegata eis ſit cauſarum audientia [39]. † Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum eſſe cenſemus, ut his tantum [40], quos ſupra enumeravimus, liceat de in integrum reſtitutione diſceptare, ſive hoc ſpecialiter eis fuerit mandatum (quod & Veteribus non fuerat incognitum) vel ſi generaliter dati ſunt judices, vel in aliis ſpeciebus inciderit quædam quæſtio reſtitutionis. Dat. 3. Kal. Septembr. poſt conſulat. LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLVIII.

DE REPUTATIONIBUS [41] QUÆ FIUNT IN JUDICIO IN INTEGRUM RESTITUTIONIS.

Reſtitutio conceſſa minori omnia in priſtinum ſtatum reſtituit, tam pro, quam contra.

1. Imp. ANTONINUS A. Tatiano.

QUi reſtituitur in integrum, ſicut [42] in damno morari non debet, ita nec [43] in lucro: & ideo quicquid ad eum pervenit, vel ex emptione, vel ex venditione, vel ex alio contractu: hoc debet reſtituere. §. 1. Sed & ſi interceſſor [44] minor vigintiquinque annis intervenerit, in veterem debitorem debet reſtitui actio.

§. 2. Sed & cum minor adiit [45] hereditatem, & reſtituitur: mox quicquid ad eum ex hereditate pervenit, debet præſtare: verum & ſi quid dolo [46] ejus factum eſt, hoc eum præſtare convenit. *Sine die & conſule.*

TIT. XLIX.

ETIAM PER PROCURATOREM [47] CAUSAM IN INTEGRUM RESTITUTIONIS AGI POSSE.

1. Imp. ALEX. A. Licinio.

CAuſam in integrum reſtitutionis, ſi qua competit, etiam per procuratorem [48] agi poſſe placet. Dat. 13. Kalend. Octob. POMPEJANO & PELIGNO CONSS. 232.

TIT. L.

IN INTEGRUM RESTITUTIONE POSTULATA, NE QUID NOVI FIAT.

1. Imp. GORD. A. Secundino militi.

POſtulata [49] in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu [50] eſſe debere, donec res finiatur, perſpicui juris eſt: Idque curabit is, ad cujus partes ea res pertinet. PP. 12. Kal. Jul. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

1 Ubi perſonæ examinatio exigitur, procurator non admittitur. 2 Probatur ætas per ſcripturam. adde l. 3. ſ. pr. *ſi minor ſe majorem.* 3 Ætas ſcriptura & teſtibus probari poteſt conſanguineis. *l. 7. ſ. de in integrum reſtitution. l. 3. §. 5. ff. de Carboniano edict. l. 13. ff. de probationibus. l. 2. §. 1. ff. de excuſat.* hic certe non tantum ſcriptura, ſed & teſtibus idoneis probanda. 4 Pudor interdum cauſa eſt privilegii. 5 Nota caſum in quo probatio quinque teſtium requiritur. 6 l. 1. ſupr. *ſi minor ſe maj.* 7 A perſonæ comparatione fœminæ excuſantur, *l. ult. ſ. de rece. arbitris.* 8 Ætatis venia non confert poteſtatem alienandi immobilia. 9 Non continuo pro majore habetur, qui ſenatoriam dignitatem adeptus eſt. adde *l. 1. in fin. ſupr. qui & adverſus quos.* 10 Olim apud Præfectum vigilum. *l. 1. Cod. Theodoſian. de his, qui veniam ætatis.* Ea res facit, ut hoc vocabulo *Prætorem* Cujacius intelligat Prætorem *plebis*; ex *Novell.* 13. 11 Petens beneficium, cauſam ejus impetrandi tenetur exprimere. 12 Privilegia contra leges impetrata nullius ſunt momenti. 13 A Judicibus *Nov. Leonis* 28 *in fin.* 14 Perperam hic duplicari verbum, *impetraverint*, putat Leonin. *emendat. lib. 1. cap. 17. num.* 1 Anſ. 15 Ætatis veniam conſecuti, ſine decreto alienare immobilia ſua non poſſunt. 16 Minor, impetrata ætatis venia, immobilia ſua non poteſt alienare, aut obligare. 17 Ἄνευ ἐγγράφου ψηφίσματος, & χωρὶς ἀποφάσεως κριτοῦ, *Synopſ.* 10. *tit.* 27 & *tit.* 28. *tit.* 2. *c.* 2. χωρὶς δικαστοῦ, dixi Harm. *d. loco.* 18 Immobilia minorum non poſſunt alienari, aut obligari ſine decreto. vi. *infr. de præd. & aliis rebus minorum.* 19 Nota caſum in quo minoribus ſimiles ſunt ii, qui veniam ætatis impetrarunt. 20 In caſu, perfecta ætas intelligitur ætas 25. annorum naturaliter impleta, non beneficio Principis, aut fictione induita. *l. 50. in fin. ff. de leg. 3. l. ult. ff. de cond. & demonſtr.* 21 Baldus hic colligit, Emphyteuſim datam alicui pro ſe & liberis, ad legitimatos liberos non extendi. 22 In teſtamentis, verba naturaliter & proprie ſunt intelligenda.

23 Adde *infr. lib. 5. tit.* 74. & 10. *Eclog. tit. 4. ex lib.* 28. 24 Id quod minor ipſe geſſerit, non reſtituetur. *l. 1. l. 2. infr. h. t.* & ita abrogatur *l. 3. §. 2. ff. de minoribus 25. ann.* 25 Diviſio hereditatis poteſt fieri ſine ſcriptura. *l. 21. ſ. de pact. l. 9. ſ. de fide inſtrum.* 26 *l. 3. ſ. h. t. l. 3. §. 1. l. 30. ff. de minorib. 25. ann.* 27 Soteri. 28 *Synopſ. Baſil.* 10 *tit.* 20. 1. Harm. 12. §. 32. 29 Ratihabitio facta a majori ſeu in majori ætate, contractum in minori ætate habitum, reconciliat.

30 *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 29. adde *l. 2. in fin. ſupr. de his, qui veniam ætatis.* 31 Vide quæ ſcripſi de Procuratore Cæſaris *ad tit. de officio Procuratoris Cæſaris.* 32 Adde *l. 3. ſ. ſi adverſ. rem jud.* 33 Tranſactionis nomine ſoluta minor repetit & recipit. *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 29. *in fin.* 34 Agens ad diſtractum tenetur ſequi forum rei, & ita reſtitutio non petitur in loco contractus habiti, ſed in domicilio foroque rei. 35 Hæc verba ſpuria ſunt, & ab hac l. aliena. 36 Cognitio reſtitutionis in integrum tribunal exigit. *Goth.* Ubi reſtitutio in integrum petenda, vid. Joann. a Sande *lib.* 1. *tit.* 15. *defin.* [illegible] Adde Menoch. *lib. 6. conſil.* 509 *cap. ſuſcitata, & cap. ex literis extr. de in integrum reſtitutione.* ubi Abbatem: & quæ noviſſime *cenſura Forenſi noſtra* l. 4. c. 38. S. L. 37 De cauſa reſtitutionis in integrum non poteſt in arbitrum compromitti aut compromiſſum fieri, nec de ea arbiter poteſt cognoſcere. vid. Wurmſer. 1. *Pract.* 5. *obſ.* 3. 38 Jurisdictio ordinaria & contentioſa territorio inhæret. limites jurisdictionis ſunt limites territorii. *Bald.* 39 Delegatus Principis ad audiendum, delegatus cenſetur ad definiendum: multo magis ad incidentia, quorum conceſſionem ſpecialem requiri negat. *Bald.* 40 Hinc etiam colligunt, caſum reſtitutionis non poſſe compromitti. adde *l. 44. in fin. ff. de minoribus 25. ann.*

41 10 *Synopſ.* 4. *ex tit.* 30. id eſt, de his quæ adoleſcenti petenti reſtitutionem in integrum imputantur, ut ea vel reddat, vel compenſet. *Goth.* Materiam hujus tituli vide apud Vaſq. *illuſtr. controverſ. lib. 3. c.* 66. S. L. 42 Omnis reſtitutio in integrum eſt reciproca ac æquiſſima, ſi ex uno tantum latere conſiſtat. *l. 24. §. 4. ff. de minorib. 25. ann.* [illegible] *ſupr. de his, quæ vi metusve cauſa* adde Mo[illegible] *de uſur. quæſt.* 11. *num.* 157. 43 Imo in lucro. *l. 7. §. 8. ff. de minorib. 25. ann.* 44 *l. 48. in princ. l. ult. ff. de minor. 25. ann.* 45 Minor reſtitui poteſt adverſus aditam hereditatem. *ſupr. ſi minor ab hereditate.* 46 Dolus enim rem repræſentat. 47 *l. 25. §. 1. ff. de minorib. 25. ann. Eclog. d. loco.* 31. 1. Harmen. 12. §. 67. excipe caſum, *l. 2. in pr. ſ. de his, qui veniam.* 48 Mandatum ſpeciale habentem. An hoc perpetuum eſt? negat Baldus dominum præciſe cogi ita conſtituere: Conſtituo te procuratorem ad petendam reſtitutionem in tali cauſa adverſus N. Putat itaque ſufficere, ſi generaliter ad petendam reſtitutionem datus ſit. vid. Wurmſer 1. *pract.* 25. *obſ.* 3. 49 *l. 3. infr. de appell. & conſult.* 50 Ideoque qui lucrum ſentit ex contractu vel ſententia, non poteſt contractum vel ſententiam exequi adverſus eum, cui conceſſa eſt reſtitutio. Item rem alienare minime poteſt. Vis eſt ea reſtitutionis, ut negotii vires ſuſpendat. *l. 32. ſupr. de tranſact.* Goth. Vide Robert. Lancellot. *tract. de attentatis part.* 2. *cap.* 18. *n.* 14. & *ſq.* Fachin. *l.* 12. *contr. cap.* 17. 19. Odd. *de reſtit. in integr. quæſt.* 42. 43. Ant. Fab. *inc.* & Joann. a Sand. *deciſ. Friſic. lib. 1. tit. 8. defin.* 4. S. L.

TIT.

TIT. LI.
DE RESTITUTIONIBUS MILITUM [1], ET EORUM QUI REIPUB. CAUSA ABSUNT.

De bonorum possessione.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Chiloni [2].

SI Valerianus Centurio cohortis duodecimæ Alpinorum ante vita decessit, quam [bonorum] possessionem acciperet, heres [3] ejus ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum [4] utilem ita recte implorabit, si [5] Valerianus post exactos dies, quibus bonorum possessio defertur, in militia defunctus est. P. P. Kalend. Novembr. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De bonorum deminutione, de actione amissa.

2. Imp. ALEXAND. A. Petronio Centurioni.

SI quid de bonis eorum, qui Reipubl. [6] causa absentes sunt, deminutum est, actioneve qua competente eis, aliquis liberatus fuit, in integrum restitutio perpetua jurisdictione intra annum [7] utilem permittitur. PP. 13. Kal. Nov. ALEX. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De usucapione.

3. Idem A. Flavio Aristodemo militi.

QUod tempore militiæ [8] de bonis alicujus possessum ab aliquo est, posteaquam is Reipub. causa abesse desiit, intra annum [9] utilem amota præscriptione temporis medii possessionem vindicare permissum est: ultra autem jus possessoris lædere contra eum institutum non oportet. PP. Non. Jan. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De possessione & distractione bonorum.

4. Imp. GORD. A. Mastriano.

IGnorare non debes, eorum qui Reipub. causa sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu non defenduntur, bona tantum possideri [10]: venditionem [11] autem in id tempus differri, quo Reipubl. causa abesse desierint. Dat. 12. Kal. Jan. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De quadriennii præscriptione.

5. Idem A. Secundino militi.

NEque Reipublicæ causa absentibus, neque aliis majoribus ad *titulum* in integrum restitutionis pertinentibus, præscriptionem quadriennii [12] post factum a fisco venditionem obesse [posse] manifestum est. PP. 6. Id. Maji, SABINO & VENUSTO CONSS. 241.

De distractione hypothecæ.

6. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Germano Centurioni.

SI, cum militaribus laboribus operam dares, creditoris tui heredes possessiones sibi obligatas distraxerunt, poteris adito Præside provinciæ in integrum restitutionem impetrare, retractataque [13] venditione, recipies possessiones, oblato ante [debito, vel] pretio [14], si minus debito fuisset. PP. 4. Non. April. VALERIANO & GALLIENO AA. CONSS. 255.

De gestis a patre.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Marinæ.

[EA] quæ [15] a patre geruntur, non decet pro disciplina militari a filiis ad irritum revocari: præsertim, cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem affirmes conquestum fuisse super hujusmodi contractu. Dat. Non. Febr. CC. CONSS. 294.

De tempore expeditionis aliove.

8. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SAncimus, his solis, qui in [16] expeditionibus [17] occupati sunt, ea tantummodo tempora, quæ in eadem expeditione percurrunt, tam in exceptionibus declinandis, quam in petendis in integrum restitutionibus, eis opitulari: illis temporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in aliis locis, vel in suis ædibus [18] degunt, minime eos ad vindicanda memorata privilegia adjuvantibus. Dat. 6. Id. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. LII.
DE UXORIBUS MILITUM ET EORUM QUI REIPUBLICÆ CAUSA ABSUNT.

1. Imp. ALEXAND. A. Secundinæ.

TEmporalibus actionibus exclusis mulieribus, quæ cum maritis Reipublicæ causa absentibus peregrinatæ [19] sunt, ad exemplum militum subveniri solere non est ignotum. PP. 3. Non. Decembr. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Quintiliano.

EI quæ diutissime fuit cum marito, qui militiæ operam dabat, non officit præscriptio longi temporis: sed quia hujusmodi diutinæ absentiæ commenta callide adhibita, atque composita obesse omnino non debent: decernimus, ut si talis mulier domum ad se pertinere monstraverit, quæ in absentia ejus vendita est, refuso [20] pretio, quod revera solutum est, eandem recipiat. Dat. 8. Kal. Decembr. ipsis AA. & CONSS. 293.

TIT. LIII.
DE TEMPORIBUS [21] IN INTEGRUM RESTITUTIONIS, TAM MINORUM, ET ALIARUM PERSONARUM, QUÆ RESTITUI POSSUNT, QUAM ETIAM HEREDUM EORUM.

De militibus, & eorum successoribus.

1. Imp. GORD. A. Pudenti militi.

IN his, in quibus læsus es, cum minor annis vigintiquinque esses; toto militaris expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes: tempus etenim post impletam minorem ætatem præstitutum, ex die [22] missionis juxta rationem juris computari debet. PP. 3. Non. Octob. PIO (ULPIO) & PONTIANO CONSS. 239.

Si minor succedit majori causa militiæ absenti, toto tempore minoris ætatis tempus petendæ restitutionis non currit. Bald.

2. Idem A. Secundino militi.

SI intra legitimam ætatem, vel ea impleta nondum exacto tempore præstituto, pater tuus in fata concessit, tuque ei heres [23] extitisti, & intra vigintiquinque annos, vel post eam ætatem intra id tempus, quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: Præses provinciæ, causa cognita, per in integrum restitutionem ex persona defuncti subveniri tibi providebit. Dat. 11. Kal. Nov. PIO (ULPIO) & PONTIANO CONSS. 239.

3. Idem A. Mutiano militi.

SI intra annos, quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur, constitutus es, vel eo tempore nomen militiæ dedisti, & expeditione occupatus es, continuatum [24] beneficium restitutionis, per usucapionem, licet ante militiam suppleta sit, non patitur te dispendio rei familiaris affligi. Dat. Kal. Novemb. PIO (ULPIO) & PONTIANO CONSS. 239.

4. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Dionysio.

EX persona fratrum, si tibi eorum quæsita est successio [25], potes contra quem supplicas, agere: non ignorans quod si minores vigintiquinque annis militaverint fratres tui, atque in militia diem functi sunt: in integrum restitutionis tempus eis non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. S. 8. Kalend. Januar. *Philippopoli*, CC. CONSS. 294.

De venia ætatis impetrata. 1. Si minor minori, 2. majorive, 3. aut major minori successerit.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. P.

EA [26] quæ de temporibus in integrum restitutionum [27] legibus cavat sunt, custodiri convenit: & si forte quis beneficio nostro ætatis [28] veniam fuerit consequutus: ex eo die, quo indulgentia nostra in judicio competenti fuerit intimata, eique administratio rei propriæ permissa, ad persequendas in integrum restitutionum [29], finiendasque causas jure tempus habeat præstitutum: [ita tamen, ut nunquam minoribus vigintiquinque annis constitutis, de his, quæ ante impetratam veniam ætatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.] §. 1. Si quando sane in [30] minoris jura successerit minor: minime prohibeatur, cum quintum & vicesimum suæ ætatis annum transierit, in integrum restitutionis beneficio uti tempore illibato. §. 2. Quod si majoris fuerit minor jura nactus; quantum ad eas pertinet causas, quas ex persona majoris fuerit consecutus; tantum temporis ad exponendas in integrum restitutiones decidendasque causas accipere debebit, quantum defuncto, cujus heres aut bonorum possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat. §. 3. Cum vero major successionem fuerit adeptus minoris: si quidem civili jure ab intestato, vel ex testamento successerit, mox cum fuerit adita [31] hereditas: si vero honorario jure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando [ac terminando] in integrum restitutionis negotio, solida sine ulla diminutione tempora supputentur. Dat. Non. Octobr. *Romæ*, CONSTANTINO A. & LICINIO Cæs. utrisque II. CONSS. 312.

De dote cauta non numerata.

In AUTHENT. de temp. non solut. pecuniæ super dote. §. generaliter. coll. 8. tit. 1. al. col. 7. tit. 10. seu Nov. 100. cap. 2.

SI minor vigintiquinque annis de dote cauta non numerata statim non queritur; restituitur eatenus, ut non transcendat a tempore nuptiarum duodecimum annum. Eo quoque mortuo intra prædictum tempus, indulgetur annus heredi ejus. Sed si heres sit minor majoris, seu minoris defuncti, quinque annorum gaudeat spatio, non expectato exitu ætatis ejus.

De dilationibus.

6. Idem A. ad Julianum Præfectum urbi.

PEtendæ in integrum restitutionis temporibus observatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis valet artari: eandem

---

1 10. *Synops. Basil. l. 4. & tit.* 33. *Lib.* 4. *ff.* 6. adde Papon. 3. *Notar.* 9. *fol.* 740. 2 P. V. Nam & P. U. restituit, *l.* 16. *in fin. ff. de minor.* 25. *ann.* 3 Heres ex persona defuncti restitutionis beneficium potest petere. 4 Hodie intra quadriennium continuum, *l. ult. in pr. J. de temp. in integr.* 5 Heres restituitur ex persona defuncti, dummodo beneficium restitutionis originem ex minoris persona sumpserit. 6 *l. 1. ff. ex quibus causis major.* 7 Hodie intra quadriennium continuum, *l. ult. in pr. J. de temporib. in integr.* 8 *l. 40. ff. ex quib. caus. major.* 9 Hodie intra quadriennium. *d. l. ult.* 10 Et eorum bonis curatores dari, quin etiam possideri quidem militis bona, donec in castris esset, aliquando edixit consul Romanus, ut Livius scribit *lib.* 2. sed extra ordinem, nam ex ordine possideri possunt. vid. Cujac. *observ.* 31. ubi tractat de causis possessionis bonorum rei servandæ causa. 11 *l.* 6. §. 1. *ff. quib. ex caus. in poss. l. ult.* §. 1. *ff. de rebus auctorit.* 12 Olim quinquennii ex Edicto D. Marci. Rebus alienis citra debiti causam a fisco venditis, earum domini intra quadriennium fisco litem movere possunt: post quadriennium non possunt. §. *ult. Inst. de usuca.*, nisi reipublicæ causa abfuerint. *ut inc. Ecl. d. loco.* 5. 13 Retractaque *Hal.* 14 Putarem has duas voces, *vel pretio*, dispungendas esse: & post, *si minus debitum fuisset.* 15 Privilegium successoris legitimum factum prædecessoris non rescindit. *Bald.* 16 Vide *l. penult. J. de testam. milit.* 17 Aliud, si milite præsente quid statutum. *l.* 15. §. 2. *ff. ex quibus causis major.* aut ejus procuratore. *l.* 39. *d. tit.* 18 Sedibus. *Hal.* ἐν τοῖς οἴκοις Græci: vide *l.* 18. *C. de episcopali audientia.*

19 Quibus officium publicum damno esse non debet, ut nec eorum uxoribus. 20 *l. 6. supr. tit. prox.*

21 10. *Eclog.* 4. *tit.* 34. vide *l. ult. J. h. t.* 22 Ordinem temporis observa: Minoris ætatis, petendæ restitutionis ætatis causa, missionis a militia. unde possumus colligere, Tempus restitutionis petendæ, quod alias effluxit, si ætatis privilegium spectemus, retineri, propter novum privilegium ejusdem personæ, puta militiæ. Privilegium ætatis continuari cum alio privilegio. *l.* 3. *J. h. t.* 23 *Dic ut in l.* 5. §. 1. 2. 3. *C. h. t.* 24 Dixi ad *l.* 1. *C. h. t.* 25 Beneficium restitutionis ex quacunque causa competens successori competit. *Salicet.* 26 Pars legis 2. *C. Th. de in integr. restit. l.* 2. *Synops. Basil.* 4. *ex tit.* 34. 27 Ad hanc legem notant illud imprimis Doctores adversus hereditatem jacentem præscriptionem non currere. vide Dynum *ad reg. Sine possessione. de Reg. Jur. in* 6. Et ibi Boerium *in verb. hereditatem.* Mod. 28 Vide *C. de his, qui veniam ætatis.* 29 Restitutiones. 30 Si major majori succedit, heredi idem tempus competit, quod defuncto: si minor, ab adita hereditate, §. *ult. J. h. t.* quadriennium ex persona defuncti. *l.* 4. *C. h. t. l.* 19. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Si minor minori succedit, heres ex sua persona restituitur, nec defuncti tempus numeratur, *ut hic.* Paul. 1. *sent.* 9. §. 4. quod interdum etiam quadriennium potest excedere, ut in hypothesi, *l.* 1. *C. h. t.* Si majori, post suam legitimam ætatem tantum temporis habet, quantum defuncto supererat. §. 2. *J. h. t. l.* 19. *ff. de minorib.* 25. *ann. l. ult. in fin. J. si major fact. alienat. fact. sine decret.* 31 Creta. *d. l.* 2. *C. Th.* Verum hæc vox sublata est a compositoribus, propter cretiones sublatas.

quocunque flagitante, causis cognitis tribui oportebit. Sin vero ejusmodi postulantur curricula, quæ intra spatium receptum angustari nequeunt: (quippe si in confinio legitimi temporis petantur, & ejus terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari conveniet: in ejus enim arbitrio [1] fuerat tunc inferre litigium, cum petitæ dilationis mora superstite spatio posset includi. §. 1. Quod si defensio rei dilationis suffragium postulaverit: eandem afferta causa citra obstaculum temporis differri sancimus: quia nequaquam steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. Dari igitur debet, etsi [2] impetrata dimensio sese ultra temporis definitionem proferat: Qua dilatione, si a reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus uti minime prohibebitur. Dat. 14. Kal. August. *Romæ*, CONSTANTINO Cæs. & MAXIMO CONSS. 328.

De anno utili in quadriennium continuum transfuso. 1. Quæ tempora excipiuntur in restitutionibus.

7. Imp. JUSTIN. A. Joanni P. P.

SUpervacuam differentiam utilis anni in integrum restitutionis a nostra republica separantes, sancimus, & in antiqua Roma, & in hac alma urbe, & in Italia, & in aliis provinciis quadriennium [3] continuum [4] tantummodo numerari, ex die, ex quo annus utilis currebat, & id tempus totius loci esse commune: Ex differentia enim locorum aliquod induci discrimen, satis nobis absurdum visum est. Quod non solum in minorum restitutionibus, (quibus utilis annus incipit currere, ex quo vicesimi sexti anni dies illuxerit) sed etiam in majorum [5] hoc idem adhiberi sancimus; ut & hic pro utili anno memorata continuatio temporis observetur ad interponendam contestationem, finiendamque litem. §. 1. Et quemadmodum omnis minor ætas excipitur in minorum restitutionibus; ita & in majorum tempus, in quo Reipublicæ causa abfuerint, vel aliis legitimis causis, quæ veteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiatur: & non absimilis sit in hac parte minorum & majorum restitutio. Dat. Kalend. Septemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. CONSS. 531.

TIT. LIV.

QUIBUS EX CAUSIS MAJORES [6] IN INTEGRUM RESTITUANTUR.

De officio legationis.

1. Imp. ANTONINUS A. Æmiliano.

SI propter officium *Legationis* [7] ad me bona fide factæ, absens & indefensus condemnatus es, instaurationem judicii jure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris: nam eos quoque qui legationis officio funguntur, in eo [8] privilegio esse, in quo sunt, qui Reipub. causa absunt, receptum est. PP. 5. Non. Mart. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De Custodia *militari.*

2. Idem A. Dionysio.

SI idcirco apud arbitrum præsentiam tui facere non potuisti, quod sub *Custodia* [9] militari jussu Præsidis detinebaris, idque in veritate esse Præsidi provinciæ probaveris [10]: accipies causæ instaurationem. PP. 13. Kalend. Octob. LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

Causa cognita *majoribus subveniri.*

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Proculo decurioni.

IN contractibus [11], qui bonæ fidei [12] sunt, etiam [13] majoribus officio judicis *causa* [14] *cognita* publica jura subveniunt. Dat. Non. August. DIOCLETIANO & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De Republica.

4. Iidem AA. Prisciano.

R*Espublica* [15] minorum jure uti solet [16]: ideoque auxilium restitutionis implorare potest. Dat. 2. Id. Novemb. DIOCLETIANO & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De reverso ab hostibus.

5. Iidem AA. Liciniano.

SI ab [17] *hostibus* cum patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ beneficio reversus, successiones eorum quæsisti: exemplo utilis actionis, quæ in integrum restitutis datur, cum exceptionis annuæ (quæ huic objici solet) objectu res vindicare non prohiberis. Dat. 16. Kalend. Maji, CC. CONSS. 294.

TIT. LV.

DE ALIENATIONE [18] JUDICII [19] MUTANDI CAUSA FACTA.

Facta alienatione ratione mutandi judicii, possessor potest conveniri rei vindicatione, quam possessio parit. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Attalo.

CUm in [20] rem actionem possessio pariat adversario; alienatione etiam judicii mutandi causa celebrata, in integrum restitutio Edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, venumdedit, & emptori tradidit: quem elegeris, conveniendi tibi tributam esse jure facultatem. Dat. 6. Kal. Decemb. *Viminacii*, CC. CONSS. 294.

TIT. LVI.

DE RECEPTIS [21] ARBITRIS [22].

De appellatione. De judicati actione. De pœna, si intra diem compromisso comprehensum judicetur.

1. Imp. ANTONINUS A. Nepotianæ.

EX sententia arbitri ex compromisso jure perfecto aditi [23] appellari non [24] posse [25], sæpe rescriptum est: quia nec judicati [26] actio inde præstari potest: & ob hoc invicem pœna [27] promittitur, ut metu ejus a placitis non recedatur. Sed si ultra [28] diem compromisso comprehensum, judicatum est, sententia nulla est, nec ullam pœnam committit, qui ei non paruerit. PP. 9. Kal. Aug. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De eo, qui præsentiam sui facere detrectat.

2. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA. Clementi.

SI contra compromissum adversarius tuus apud electum arbitrum præsentiam [29] sui facere detrectavit, placitæ pœnæ videtur obnoxius. PP. 8. Kal. Januar. CARO & CARINO CONSS. 283.

De doli except. De doli clausula.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Petroniæ.

ARbitrorum ex compromisso sententiæ non obtemperans, si sordes [30] vel evidens gratia eorum, qui arbitrati sunt, intercessit; adversus filiam [31] tuam agentem ex stipulatu, exceptione [32] doli mali uti poteris: sed ex doli mali clausula, quæ compromissi stipulationi subjici solet, filiam tuam convenire non vetaberis. PP. 3. Id. Januar. ipsis AA. CONSS. 293.

De jurejurando. 6. De verborum subtilitate negligenda.

4. Imp. [33] JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

NE in arbitris cum sacramenti religione eligendis perjurium committatur, & detur licentia [34] perfidis hominibus passim definitiones Judicum eludere: sanctissimo [35] arbitrio & hujusmodi rem censemus esse componendam. §. 1. Si igitur inter actorem & reum, nec non ipsum Judicem fuerit consensum [36], ut cum sacramenti religione lis procedat, & [37] ipsi quidem litigatores [in scriptis] hoc suis manibus [38] vel per publicas personas [scripserint,] vel apud ipsum arbitrum in actis propria voce deposuerint, quod sacramentis præstitis arbiter electus est, hoc etiam addito, *quod & ipse* [39] *arbiter juramentum præstiterit super lite cum omni veritate dirimenda*: ejus definitionem validam [40] omnimodo custodiri censemus; & [neque] reum, neque actorem posse discedere, sed tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur. §. 2. Sin autem de [41] arbitro qui-

1 Vide *l.* 42. *ff. de reg. jur.* 2 Plures dilationes dantur reo, quam actori. vid. quæ not. ad *l.* 125. *ff. de reg. jur.* 3 *l. ult.* J. *de repud. vel abstin. hered.* & ita intra XXIX. annum ætatis restitutionem major petere tenetur. Apud Gallos ex Edicto Francisci I. potest intra XXXV. annum. v. Rebuff. *tom.* 22. *tract. de restit. gl.* 2. 4 Continuus annus dicitur: quod computentur in eo etiam dies feriati. V. Wurmf. 1. *pract.* 25. *obs. ult.* ubi formam quoque libelli pro impetranda restitutione subjicit. Plenius de hujusmodi libellis, vid. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 8. ubi de libello restitutionis minorum tractat. ut & 9. majorum 10. quod metus causa. 11. doli mali. adde Ferrar. *in forma libelli super petitione restitutionis in integr.* Goth. Ad intellectum hujus legis & intra quantum tempus postulanda sit restitutio, vid. Afflict *decis.* 177. Yanez. *lib.* 2. *rer. quotid. cap.* 11. & Boër. *decis.* 39. Ans. Adi Innoc. Abbat. alios *ad cap. in literis. de restitut. spoliat.* Curt. jun. *consil.* 110. *n.* 14. Decium *cons.* 36. *n.* 9. Ægid. *decis.* 653. *in tit. de in integrum restitut.* Jason. *ad* §. *rursus. Instit. de action. n.* 74. Boer. *decis.* 39. Socin. jun. *consil.* 128 *num.* 164 *cum seqq. lib.* 1. Bart. *ad. l. cum filius* §. 1 *ff. de verb. oblig.* Dyn. *in Regul. Cum quod in jure. de reg. jur. in* 6. Mod. 5 Id est, si cum abessent reipublicæ causa, læsi fuerint, intra quadriennium a suo reditu restitutionem postulant. Demus majorem in rationum computatione deceptum? Error calculi quadriennio non præscribitur. *l.* 8. *ff. de administr. rer. l.* 13. *ff. de diversis & temporal. præscr.* quin actio de dolo suum biennium retinet. *l. ult. supr. de dolo.*

6 *L.* 4. *D.* 6. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *fol.* 657. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 9. 7 *l.* 8. *l.* 25. *l.* 28. §. 1. *l.* 32. *ff. h. t. l.* 19. *ff. de testib. l.* 14. *ff. de legation.* 8 Legati civitatum habentur pro præsentibus Republ. causa. 9 *l.* 1. §. 1. *l.* 9. *l.* 15. *l.* 23. *ff. h. t. l.* 2. §. 1. *& seq. l.* 4. §. 1 *ff. si quis cautionib.* 10 Vid. *l.* 19 §. 1. *ff. de probat.* 11 *l.* 1. *in fin. l.* 26. § 9. *l.* 28. §. 2. *ff h. t.* adde *l.* 3. J. *comm. utriusque l.* 2. J. *de rescind. vendit. l.* 7. *ff. de in integrum.* adde Cujac. 13. *observ.* 24. 12 An & in str[illegible] juris? utique. *l.* 4. J. *de dolo.* dicam plenius ad *l.* 2. J. *de rescind. vendit.* 13 Vid. *l.* 3. J. *comm. utriusque judicii.* 14 Restitutionem non petunt, sed officio judicis eis subvenitur. *Synops. Basil.* 10 *tit.* 1. *ex tit.* 36. *cap.* 3. 15 *l.* 22. *in fin. ff. h. t. l.* 3. J. *de jure reipub. l.* 9. *ff. de appellat. & relat.* An idem est in rege & fisco? negat Cynus hic. sed Guido Papæ *decis.* 302. refert, Carolum regem Franciæ restitutum fuisse sententia judicis adversus remissionem Comitatus Valentini quam Lud. Pictaviensi fecerat. 16 Atque ita res pupilli & ecclesiæ æquiparantur. Abbas *in cap. auditis. de in integr. restit.* Cœpolla *caut.* 139. quod autem hic quærere solent glossographi, an castrum vel villa debeat in integrum restitui, item quando civitas vel universitas in integrum restituatur: de eo vide Socinum *consil.* 299. Jasonem *ad* §. *rursus n.* 35. *Institut. de act.* Corn. *consil.* 148. *lib.* 1. *n.* 10. Decium *consil.* 42. *in fin. n.* 13. iterum Jasonem *consil.* 118. *l.* 1 Marsil. *sing.* 699. ubi agit de communi. *Mod.* 17 *l.* 23. §. 1. *ff. h. t.* adde Paul. 3. *sent* 4. §. 8.

18 *L.* 4. *D.* 7. & 1. *Decret.* 42. Vide formulam hujus actionis apud Oldendorp. *class.* 1. *act.* 11. 19 Titulus hic proprie ad reum pertinet, qui rem ad alium transtulit mutandi judicii causa: ideoque diversus est a *tit.* 14. J. *h. lib.* Mod. 20 Possessio parit in rem actionem. *l.* 17. *ff. de pign. & hypoth.* In rem actio possessorem tenet. *l.* 1. J. *ubi in rem actio.* ex possessione est. *l.* 24. §. 2. *ff. de judiciis.* Goth. Ad intellectum hujus legis vide Bellon. *Supputat. lib.* 1. *cap.* 19. Ans.

21 *Recepti arbitri*, judices sunt compromissarii, non ordinarii *l. pen.* §. 2. J. *h. t.* Receptum enim est compromissum. *l.* 14. §. 1. J. *de jud.* adeuntur autem vel ex pacto nudo, vel constipulatione, vel ex jurejurando, *l.* 4. J. *h. t.* sublato a Justiniano *Nov.* 82. al as dantur a judicibus. *Goth.* De Arbitris, & Arbitratoribus vid. Berlich *part.* 1. *conclus.* 4. Emeric. a Rosbach. *process. judiciar. civ. tit.* 6. & Andr. Gail. *lib.* 1. *observ.* 150. S. L. 22 Arbitris, *Hal.* adde *L.* 4. *ff.* 8. & 1. *Decr.* 43 1. *sext.* 22. 7. *Ecl.* 2. & 1. Harm. 4. c. περὶ αἱρετῶν κριτῶν. Formulam hujus actionis, vid. apud Ferrariens. *in forma compromissi* 28. adde Oldend. *in tit. except. cap.* 5. ubi tractat de exceptionibus adversus arbitros: adde Rebuff. *tom.* 3 *tract. de arbitris, & arbitratoribus, & quomodo illorum sententiæ reformari debeant.* 23 Lege, *additis*, per ea quæ not. ad *l.* 16 J. *fam. ercisc.* & *l.* 80. *ff. de judic.* S. L. 24 A sententia arbitri non appellatur, *l.* 32. §. 14 *ff. h. t.* *Carthaginensis synodus c.* 98. & 123. Ea est arbitrii natura ac ratio vera, quam & Græcorum lex comprobat apud Demosthenem, ἐν τῷ κατὰ μειδίου, & Lucianus *in abdicato.* Imo appellatur. *l.* 9. *ff. qui satisd. l. ult. in fin.* J. *de jud.* adde *l.* 14. *in fin. ff. hoc tit.* Solve: Ab arbitris datis a judice appellatur, non a compromissariis. vid. Baronem *ad l.* 3. Cujac. 9. *observ.* 23. Quid? nunquam a compromissario appellatur? appellatur, sed eo casu quo ex ejus sententia actio orietur. Bart. *hic num.* 3. *adversus gloss.* quemadmodum si de jure pronunciare debuit, nec formam juris servavit. Id etiam locum habet in arbitro, in quem consanguinei ex statuto coguntur compromittere: nam ab eo potest appellari. Wurmser. 1. *pract.* 24. *obs.* 16. Cujac. scribit, moribus Galliæ a compromissario appellari, *ad Novell.* 82. *in fin. & consult.* 12. vid. Socin. *reg.* 17. 25 Quando & quatenus hoc verum sit, vide præter Gothofredum, hic Socin. *in reg.* 17. *vers. non appellare* Felin. *ad cap. super his. n.* 7. *extr. de accusat.* Boër. *decis.* 284. *n.* 16. Annibalem Troysium *ad l. nemo potest de leg.* 1. *n.* 437 Duennam *reg.* 57. *Arbitri* Ludov. Vitalem denique *lib.* 6. *variar. lect. c.* 6. Mod. 26 Ex sententia arbitri non oritur judicialis actio. 27 Utilitatem pœnæ debitæ ex compromisso observa 28 Quid? Potestne compromissarius terminum prorogare? potest utique, si ei data facultas fuerit: non poterit tamen in infinitum, quantumvis liberam potestatem habeat, sed ad duas aut tres vices ad summum. Jas. *ad l. ult.* J. *de sacros. eccles.* Wurmser. 1. *pract.* 3. *observ.* 2. 29 Vid. *l.* 27. §. 4. *ff. h. t.* 30 Sordes ῥυπαρίαι *Synops. Basil.* 7. 2. *cap.* 55. 31 Compromitti potest inter patrem & filiam. 32 *l.* 32. §. 14. *in fin. ff. h. t.* 33 Hanc legem a Basilicis abesse Cujac. notat *h. tit.* 34 Perjuria vitanda. 35 Abrogatur, vide *Nov.* 82. *c.* 11. §. 1. 36 Paria sunt jurare, & consentire, ut cum sacramenti religione lis procedat: modo de consensu appareat. 37 Nota formam jurandi in arbitrum. vid. tamen *auth. prox.* J. *h. t.* 38 Idem operatur scriptura propria ac manu tabellionis facta. *Bald.* 39 Nota de compromisso jurejurando, partium, & ipsius arbitri. delato & recepto. vide tamen *auth. prox.* J. *h. t.* 40 Ab arbitri sententia jurejurando electi non appellatur. vid. tamen *auth. prox.* J. *h. t.* 41 Nota de arbitrio solo partium juramento delato. vide tamen *auth.* J. *h. t.*

dem

dem nihil tale fuerit vel compositum, vel scriptum, ipsæ autem partes literis hoc manifestaverint, quod juramenti nexibus se illigaverint, ut arbitri sententiæ stetur, & in præsenti casu omnimodo definitionem arbitri immutatam servari, literis videlicet eorum similem vim obtinentibus; sive ab initio hoc fuerit ab his scriptum, vel præfato modo depositum, dum arbiter eligebatur, sive post definitivam sententiam hoc scriptum inveniatur, *Quod [cum] sacramenti religione ejus audientiam amplexi sunt:* vel, *Quod ea, quæ statuta sunt, adimplere juraverint.* §. 3. Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus, vel scriptis, vel depositionibus (ut dictum est) manifestum facientibus, præstiterit juramentum, *Quod cum omni veritate liti libramenta imponat:* similem esse [etiam] in præsenti casu prioribus ejus definitionem, & eam omnimodo legibus esse vallatam. §. 4. Et in his omnibus casibus liceat vel in factum, vel condictionem ex lege, vel in rem utilem instituere actionem, secundum quod facti qualitas postulaverit. §. 5. Sin autem in scriptura quidem aut depositione nihil [1] tale apparuerit [2]: una autem pars dicat *juramentum esse præstitum*, quatenus arbitrali stetur sententiæ: hujusmodi litigatorum, vel solius [3] arbitri sermones minime esse credendos: cum & si quis juramentum datum esse non judice supposito, nec hoc scriptura partium testante, concesserit: incerti certaminis compositio (quæ inter homines imperitos sæpe accidit) non aliquid vigoris rebus judicatis inferat, sed in hujusmodi casu hæc obtineant, quæ Veteres super arbitris eligendis sanxerunt.

In AUTHENT. de judicibus. §. quia vero multæ. col. 6. tit. 11. al. 10. seu Novell. 82. cap. 11.

D*Ecernit jus novum, nullum sic* [4] *fieri posse arbitrum*, ut cum sacramenti religione judicet: *sed pœnam statuat, qua præstita liceat a judicatis recedere. Si contra hoc judicatum fuerit, judex qui male judicat, si dolo facit, pœnam a Deo expectet: si ignorantia, nihil præter sacramentum ei erit, neque litigatores rursus damno afficientur.*

§. 6. Si quis autem post [5] arbitri definitionem subscripserit [6] ἐμμένειν (id est, *permanere*) vel πληροφορεῖν [7], (id est, *implere*) vel διδόναι id est, *dare*: (Græcis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem utilius visum est) & si [8] non adjecerit ὁμολογῶ [9], id est, *spondeo*: & sic omnimodo per actionem in factum eum compelli ea facere, quibus consensit: Qualis enim differentia est, si hujusmodi verbis etiam ὁμολογῶ adjiciatur, vel hujusmodi vocabulum omnino omittatur; si enim verba consueta stipulationum, & subtilis, imo magis supervacua [10] observatio ab [11] aula concessit; & nos quidem nuper legibus a nobis scriptis multa vitia stipulationum, multasque ambages, scrupulososque circuitus correximus: cur non & hujusmodi scriptura totam formidinem Veteris juris amputamus; ut si quis hæc scripserit, vel unum ex his, acquiescere eis compellatur, & ea ad effectum omnimodo perducere? Cum non sit verisimile, hæc propter hoc scripsisse, ut tantum non contradicat, sed ut etiam ea impleat, adversus quæ obviam ire non potest. Dat. 3. Kal. Nov. DECIO V. C. CONS. 529.

De exceptione, & actione. 1. *De temporis interruptione.* 2. *ut his quæ apud compromissarios facta sunt, in ordinariis judiciis uti liceat.*

5. Idem A. Juliano P. P.

CUm antea sancitum fuerat in arbitris eligendis; quos neque [12] pœna compromissi vallabat, neque [13] Judex dederat, sed nulla sententia præcedente communis electio, *ut illorum sententiæ staretur* [14], procreabat; si quidem pro parte pulsata forma arbitralis procederet, exceptionem ei veluti pacti generari: sin autem pro actore calculus poneretur, nihil ex eo procedere ei præsidii: sancimus in eos arbitros, quos prædiximus, & quos talis consensus elegerit, sub eo pacto [vel] in scriptis, vel non in scriptis habito, ut eorum definitioni stetur: siquidem subscripserint [15], postquam definitio processerit, *Quod non displiceat ambabus partibus eorum sententia:* non solum [reo] exceptionem [16] veluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine in factum actionem, quatenus possit sententia ejus executioni mandári, in hac quidem Regia civitate ab officio eminentissimæ Præfecturæ, vel ejus cujus [17] forum pars persequitur fugientis: in provinciis autem tam per Moderatores, quam per apparitores eorum, vel per Judices, quorum regimen [pars] pertimescit pulsata. Sin autem post sententiam minime quidem subscripserint [Se] *arbitri formam amplecti*, sed silentio [18] eam roborave-rint, & non intra decem [19] dies proximos attestatio [20] missa fuerit vel judici vel adversario ab alterutra parte, per quam manifestum fiat definitionem non esse amplectendam: tunc silentio partium sententiam roboratam esse, & fugienti exceptionem, & agenti memoratam actionem competere. Altera autem parte recusante secundum præfatum modum, & implere statuta minime cupiente: nihil fieri præjudicii, neque parari vel exceptionem reo, vel actori actionem: exceptis videlicet arbitris, qui cum sacramenti religione electi sunt, secundum novellam [21] nostri numinis constitutionem: tunc etenim ea omnia servari [oportet], quæ lege nostra super hujusmodi audientia definita sunt. §. 1. Licet non ignoremus Julii Pauli opinionem, & aliorum certorum prudentium, qui tetigerunt [quidem] hujusmodi quæstionem, quam in præsenti aggredimur, non autem peritissime peregerunt, sed usque ad quasdam actiones temporales standum esse existimaverunt: plenius tamen, & generaliter definimus, conventum in scriptis apud compromissarium judicem factum ita temporis [22] interruptionem inducere, quasi in ordinario judicio lis fuisset inchoata. §. 2. Ad hæc generaliter sancimus, in his quæ apud compromissarios facta sunt; si aliquid in factum respiciens vel professum est, vel attestatum, posse eo & [23] in ordinariis uti judiciis. Dat. 6. Kal. * LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De mulieribus.

6. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus mulieres [24] suæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permisit, & a quibus eas jussit abstinere, licet summæ atque optimæ opinionis constitutæ in se arbitrium susceperint, vel, si fuerint patronæ, etiamsi inter libertos suam interposuerint audientiam, ab omni judiciali [25] agmine separari, ut ex earum electione nulla pœna, nulla pacti exceptio adversus justos earum contemptores habeatur. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. LVII. DE SATISDANDO [26].

Procurator actoris factus apud acta non tenetur satisdare de rato, sed de defendendo. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

NOn est incerti juris, eum qui apud acta [27] factus est agentis procurator, non compelli *ratam rem dominum habiturum* satisdare: hoc enim casu velut præsentis [28] procuratorem intervenire intelligendum est. Itaque etsi postea mutata [29] voluntate procuratorem esse [30] noluerit, tamen judicium, quo quasi procurator expertus est, Judex ratum habere debebit. Sin autem ei ab adversario suo opposita [31] fuerit in ipso litis exordio defensionis allegatio: etiam ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite præstare cogitur: qua non præcedente, lis, quæ ei data est, ulterius procedere a judice non conceditur. Rei autem procurator vel defensor, etiam sub gestorum testificatione factus, in ipso litis limine *judicatum* [32] *solvi* satisdationem in omnibus causis præstare cogitur. Dat. 9. Kal. Novemb. CC. CONSS. 294.

TIT. LVIII. DE FORMULIS [33] ET IMPETRATIONIBUS [34] ACTIONUM [35] SUBLATIS.

De formulis.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Marcellino Præsidi Phœniciæ.

JUris formulæ [36] aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputentur. Dat. 10. Kal. Febr. CONSTANTIO III. & CONSTANTE II. AA. CONSS. 342.

De Impetratione *actionis.*

2. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Hiero P. P.

NUlli prorsus non [37] impetratæ actionis in majore vel minore judicio agenti opponatur exceptio, si aptam rei, & proposito negotio competentem eam esse constiterit. Dat. 10. Kal. Maji, FELICE & TAURO CONSS. 428.

TIT. LIX. DE JUREJURANDO PROPTER [38] CALUMNIAM DANDO [39].

De probationibus. 1. *De quæstionibus.*

1. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

1 Nota de arbitrio nudo consensu partium delato. 2 Non præsumitur juratum, nisi probetur jur tum. 3 Judex de actis & gestis in causa testificari non potest. vide Socinum reg. 199. 4 Hodie arbitri non sunt eligendi cum juramento. Quid si eleeti? Poterit ab illorum arbitrio recedi. Novell. 82. c. 11 not. ibi Cujac. 5 Scripturam requiri ab arbitrii homologatione hinc colligitur. 6 Subscripserit ἢ μὴ ἀντιλέγω τὰ διαιρεθέντα διδόναι, Hal. 7 Cujacius videtur legisse πληρῶν. 17. obs. 16. 8 Causa dubitandi ex eo videtur oriri: quod infinitivi: ἐμμένειν, πληροφορεῖν, διδόναι, & similes nullam animi inclinationem ostendant. Infinitivi namque ea est natura, ut omnes ipse sequatur modos, atque cum ipsis ad significandum coalescat. Itaque Græci recte ἀπαρέμφατον appel arunt, quippe quod nihil indicet aut finiat: suus non est, sed aliorum vid. Scal. c. 114. de caus. linguæ Latinæ. Quod cum ita sit, hujusmodi infinitivi destituti alterius modi verbo nihil significare videntur, & consequenter non obligare iis utentem. Ratio vero decidendi in eo est, repeti verbum ἀπὸ κοινοῦ. Eodem modo testamentum non minus valet, quod in nuncupando herede omissum sit verbum [illegible] tum Esto. l. 7. J. de testam. l. 9. §. ff. de her inst. Idem dicendum in fideicommisso, si omissum sit verbum Volo. l. 10. J. de fideicomm. Sic omissum verbum Dare non vitiat legatum. l. 106. ff. de leg. 1. si constat de voluntate, debetur legatum, licet minus scriptum sit. l. 70. §. 9. ff de leg. 3. 9 Inde homologatio & homologandi verbum practicis usitatum: ejus loco Barbari Emologare dicunt. 10 Subtiles & nimis onerosæ verborum formulæ in judiciis, arbitriis & stipulationibus desiere vid. tit. 58 J. [illegible] 11 Ab aula concessit, id est, non est in usu. 12 Quoties sine pœna compromissum est, sententia arbitri est inutilis nisi taciturnitate vel subscriptione confirmata sit vid. Oldend. c. 8. de except. num. 9. 13 Arbitri vel mutuo partium consensu accipiuntur, vel a judice dantur. 14 Adi modo dictum Annibalem ad d. [illegible] nemo potest. n. 430. 437. 441. & 443. Marant. de ordin. judic. Zuccar. ad rubric. de pact. § post n. 81. Decium consil. 60. col. fin. Alexand. consil. 131. lib 2 Nota autem legem hanc loqui de arbitris, non de arbitratoribus Barcol. ad l. si societatem. §. arbitrorum. n. 16. ff. pro soc. Imolen. ad l. si convenerit. ff. de rejud. J son. ad l. Julianus. n. 23. ff. de condict. indeb. quot vero sint genera arbitrorum vid. apud eundem Jasonem ad §. omnium Instit. de act. & consule porro etiam Hippol singul. 467. itemque Socinum in reg. 5. M. d [illegible] 15 Ex [illegible] tri electi nudo pacto cum pœna & illa clausula, rato manente pacto, a cepta [illegible] expresse vel tacite a p rtibus oritur actio & exceptio Quid si vel nudo pacto vel stip [illegible] nali citra superiorem clausulam compromissum esse dicetur? ad pœnam a [illegible] Qui si nulla stipulatione? ad interesse sive id, quod interest. Bar. hic [illegible] Wurmser. [illegible] 22 obs. 8. 16 De exceptione compromissariæ pronunciationis vid Oldend. [illegible] 40. de except. Interim notandum est, acta coram arbitro non val re [illegible] vid Socin. reg. 5. 17 Sententia arbitri executioni mandatur per judicem rei, [illegible] 18 Exemplum vid in l. 5. J. de re jud 19 Decem dierum [illegible] 20 Clandestina attestatio non infirmat arbitri sententiam. 21 Nov. 82. c. 11. 22 Citatio facta coram arbitro interrumpit præscriptionem. 23 Confessiones & attestationes coram arbitro valent, etiam finito compromisso 24 Mulier non potest esse arbiter. Ante hanc constitutionem Cujac. 13. obs. 22 putat mulieribus integræ famæ id licuisse. Nam & Homeri 8. Odyss. Areta uxor Alcinoi dicitur etiam inter viros lites discepta sse, & moribus Gallicæ mulier inter beneficiarios, aut subditos suos ordinariam jurisdictionem habere potest, qui mores confirmantur cap. dilecti. 4. extr. de arbitr. 25 l. 21. §. de procur. l. 2. § 1 §. de his, qui veniam ætatis, adde l. 4. J. de curat. furiosi, l. 2. ff. de reg. jur 26 4. Inst. 11. L. 2. D. 8. 9. 11. & 7. D. 9. & 39. D. 1. 2. 3. & 46. D. 6. 7 & Paul. 1. sent. 11. Satisdant actor, reus, eorumque procuratores: actor de lite persequenda & expensis litis, & decima litis, si succubuerit, id ut observaretur in Gallia, ostendi in Authentica generaliter. l. 25. §. de Episc. & Cler. Reus præsens satisdat judicio sisti §. 2 Inst. de satisd. vid. Wurmf. 1. pract. 10. observ. 1. Procurator actoris & rei satisdat quoque, ut J. dicetur. 27 Procurator datus ab actore apud acta, non satisdat ratam rem dominum habiturum, sed si datus ab absente, & de ejus mandato dubitatur, l. 1. §. de procur. §. 3. Inst. de satisd. satisdabit rem ratam. vid. Oldend. class. 1. act. 7. de satisdatione procuratoris actoris, vid. Wurmser. 1. pract. 10. observ. 1. 28 Procurator præsentis non cavet de rato. 29 Mutatio procuratoris clandestina nocet adversario. 30 Al. esse, dominus noluerit: sed recte subauditur. Russard. Charond. 31 Procurator actoris tenetur cavere de defendendo in causa reconventionis, l. 15. in fin. ff. de procur. Bart. & merito, cum in ea partes rei sustineat. 32 Procurator rei satisdat de judicato solvendo. l. 46. §. 2. ff. de procur. De cujus actionis formula vid. Oldendorp. class. 1. act. 7. & ff. judicatum solvi. §. 4. §. 5. Inst. de satisdat. De satisdatione procuratoris rei, vid. Wurmser. 1. pract. 3.

33 l. 1. J. h. t. vid. autorem ad Herennium lib. 1. Causa cadebat, qui non, quemadmodum oportet, egisset. Erant autem formulæ omnium rerum apud veteres. Cic. Pro Roscio Comœdo. 34 l. 2. J. h. t 35 Id est, de formulis in actionibus usitatis sublatis. Sunt etiam scrupulosæ hujusmodi solennitates in stipulationibus, §. 1. Instit. de verb. oblig. donationibus, l. ult. J. de donat. & arbitriis, l. 4. in fin. §. de arbitr. testamentis. l. quoniam. 15. & l. 17. J. de testam. bonorum possessionibus, l. ult. J. de bon. possess. denunciationibus, l. si quis. C Theod. de denunciationib. interdictis, l. ult. J. de interdict. adoptionibus, l. 2. in fin. J. de adopt. & emancipationibus, l. ult. J. de emancip. sublatæ. 36 Non tamen actiones sunt sublatæ. l. 2. J. h. t. Aliud enim actio, aliud actionis formula. Illa ad agendi substantiam, hæc ad formam, & quidem verbalem, eamque scrupulosam nimis refertur. 37 Ita ut hodie actiones ex legibus & edictis nobis ipso jure competant, etiam si non postulentur.

38 De hoc jurejurando calumniæ v. Soc. reg. 208. 209. Dixi plura in praxi civili, tit. de juretur. 39 Nec remittendo, l. 2. J. h. t. c. cæterum. 5. extr. de juram. calumn. & c. 1. § 1. de juram. calumn. in 6. & 22. Ecclog. 6. Novell. 49. Nov. Leonis 97. 107. vid. Wurmser. 1. pract. 14. Hoc non servatur in Gallia, quia non solent Galli uti calumnia. Hodie tamen hoc observari esset utile, vid. Rebuff. in proœm. constit. gloss. 5. num. 50. Non servatur etiam jure Feuditico. 2. Feud. 33. §. 1.

IN omnibus causis, sive propter literas fuerit apud te certatum, sive propter instrumenta, sive propter quicquam aliud, in quo necessitas probationis incumbit: sancimus non [1] aliter easdem probationes præstare compelli, nisi prius qui eas exposcit, juramentum de calumnia præstiterit, *Quod non causa differendi hujusmodi proposuit allegationes:* nam sacramenti timore [2] contentiosa [3] litigantium [4] instantia compescitur. §. 1. Ne autem perperam in quæstionem [5] servorum quidam venientes, sui animi crudelitatem exerceant, non aliter concedi eis, qui quæstionem servorum exposcunt, ad hoc venire, vel a judicibus audiri, nisi prius tactis [6] sacrosanctis scripturis deponant, *quod non odio servorum, vel propter offensas coheredum ad hoc venerunt: sed quia aliter* [7] *rerum hereditariarum veritatem exquirere vel ostendere non possunt.* Dat. 12. Kal. Octob. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

In AUTHENT. de his qui ingred. ad ap. §. fin. col. 5. tit. 4. al. tit. 11. seu Nov. 49. cap. 3.

H*Oc sacramentum hodie remittitur, cum in initio juret nihil se calumniose in toto negotio exigere.*

De litigatoribus & patronis causarum. Quid *jurandum.* 1. *Ubi jurandum.* 2. *De administrantibus res alienas.* Quid *jurandum. De aliis juramentis.* 3. *De absente.* 4. *De sacramento non remittendo.* 5. *Si mandatum esse non constet.* 6. *Si actor,* 7. *Vel reus jurare noluerit.* 8. *De utilitate & usu hujus legis.* 9. *De litibus tempore hujus legis latæ pendentibus vel futuris.*

2. Idem A. Joanni P. P.

CUm [&] judices [8] non [9] aliter causas dirimere concesserimus, nisi sacrosanctis [10] Evangeliis propositis & patronos [11] causarum in omni orbe terrarum (qui [12] Romano imperio suppositus est) prius jurare, & ita perferre causas disposuerimus: necessarium duximus præsentem legem ponere, per quam sancimus in omnibus litibus, quæ fuerint post [13] præsentem legem inchoatæ, non aliter neque [14] actorem neque fugientem [15] in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationem [16] & responsionem [17], antequam utriusque partis advocati sacramentum legitimum præstent, ipsæ principales personæ subeant jusjurandum: Et actor quidem juret, *Non calumniandi animo [litem se] movisse, sed existimando bonam causam habere:* Reus autem non aliter suis allegationibus utatur, nisi prius & ipse juraverit, *Quod putans* [18] *se bona instantia uti, ad reluctandum pervenerit:* & postea [19] utriusque partis viros disertissimos advocatos ([secundum] quod jam dispositum est a nobis) juramentum præstare, sacrosanctis [20] videlicet Evangeliis ante judicem positis. §. 1. Sin autem vel dignitas vel sexus personæ non concesserit eam ad judicem pervenire, in domo [21] litigatoris sacramentum procedere, altera videlicet parte vel procuratore ejus præsente.

Quid *jurandum.*

In AUTHENT. De his qui ingred. ad appel. §. fin. col. 5. tit. 4. al. 11. seu Novell. 49. cap. 3.

I*N isto juramento adjiciendum est,* Nullam in tota lite exacturum probationem, nisi quam pro veritate putat quis necessario esse exhibendam: *ne sæpius juretur in causa.*

Ubi & coram quibus jurandum.

In AUTHENT. ut litigantes jurent. §. 1. col. 9. tit. 7. al. 5. seu Novell. 124. cap. 1.

P*Rincipales personæ vel illæ, ad quas negotium in medio migraverit, coram judicibus jurent,* Quod nihil penitus causa patrocinii judicibus vel alii cuicunque personæ pro hac causa dederint, vel promiserint, vel postea dabunt, vel per se, vel per aliam mediam personam: *exceptis his, quæ propriis advocatis pro patrocinio præstant, aliisque personis, quibus nostræ leges dari disponunt.* §. 1. *Sed si in sacro consistorio lites vel consultationes intromittantur, sub præsentia sacri Senatus prædictum jusjurandum præstetur.* §. 2. *Sed si qui litigantium ad judicem venire nequeunt: prædictum jusjurandum præstent coram officiis ab administrantibus directis ad eos cum adversa parte.* §. 3. *Mulier honestæ vitæ absente adversario juret coram officialibus.* §. 4. *Sed si partes in aliis locis abesse contingat, vel una earum absens fuerit, juret sub gestis monumentorum apud judicem provinciæ vel apud defensorem locorum.* §. 5. *Si quis autem litigantium prædictum jusjurandum præstare noluerit: per sententiam judicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat.* §. 6. *Tutores & curatores in causis, quas agunt, prædictum jusjurandum præstabunt.*

§. 2. Quod observari oportet, & si [22] tutores, vel curatores, vel aliæ [23] quædam sint personæ, quæ administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Convenit enim & ipsos jurejurando affici [24]: *Quia ipsi causam scientes, ita ad eam perveniunt:* neque enim pupillus [25], neque adultus, vel aliæ hujusmodi personæ: sed ipsi, qui pro eis tutelam, vel curam, vel aliam legitimam gerunt administrationem, scire [26] possunt causam, & ita ad judicium pervenire: eo quod ex animi sui scientia [27] jurent [28]. Et licet veræ causæ natura alia forsitan est: tamen quod [29] quisque credit, & existimat, hoc est jurandum. Omnibus aliis juramentis, quæ vel ex præteritis descendunt legibus, vel a nobis disposita sunt, in sua firmitate duraturis.

§. 3. Sin autem abfuerit [30] alterutra pars, & per procuratorem causa ejus agitetur: non ante licentiam habeat actor litem exercendam suo procuratori mandare, nisi prius actis intervenientibus in [31] provincia, in qua degit, sacramentum calumniæ subeat. Similique modo si reus abfuerit, & forsitan per *judicatum solvi* stipulationem procuratorem ordinaverit, vel defensor [32] pro eo intervenerit: & ipse vel præsente actore per se, vel per [33] instructum procuratorem [34], vel etiam absente eo (si hoc judex perspexerit) inter acta juramentum præstet, quod reum dare antea dispositum est. §. 4. Sed quia veremur, ne forsitan quidam collusione aliqua utentes, remittere [35] videantur inter se hujusmodi sacramentum, & ex prædicta dissimulatione nostram sanctionem deludant: sancimus, omnes judices, licet ex compromisso [36] cognoscant, vigorem suum exercentes (quia non pro commodo privatorum, sed pro [37] communi utilitate præsentem legem posuimus) minime [38] pati tale sacramentum remitti; sed omnimodo hoc & ab actore, & a fugiente exigi: ne paulatim videatur hujusmodi res defraudari, & sacramentum vel principalium personarum, vel advocatorum ex quacumque parte mutilari. §. 5. Hoc etiam huic legi addendum esse censemus: ut si quis pro alio litem movere [39] voluerit, & nullo mandato prolato, sed per fidejussionem ratam rem dominum habiturum, suam personam firmaverit: ne vel ex hac machinatione lex circumscribi videatur, sancimus, si quid tale in posterum emerserit (sive pro una persona quis litem movere voluerit, sive pro aliquo corpore [40], vel vico vel alia universitate) fidejussionem quidem [41] solidam præstare: litem autem ulterius [42] minime procedere, nisi intra a judice statuendum tempus faciat personas principales [43] sacramentum subire, vel præsente adversario, si hoc maluerit, vel alio pro eo agente, vel [44] penitus altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorum hujusmodi sacramentum [calumniæ], vel ab ipso pro quo agitur, vel [a] plurima [45] parte vel idonea universitatis procedat.

§. 6. Quod si actor noluerit sacramentum calumniæ subire, & hoc legitime fuerit approbatum [46]: non liceat ei penitus ad litem pervenire, sed [47] cedat ab instituta actione, quasi [48] improbus litigator, & tristitia [49] judicum ei cum summa interminatione occurrat, & a judicio eum quam longissime expellat. §. 7. Sin autem reus hoc sacramentum subire recusaverit, in his capitulis quæ narratione comprehensa sunt, pro [50] confesso habeatur, & liceat judici sententiam proferre, quemadmodum ei ipsa rei qualitas suggesserit. §. 8. Sic enim non lites solum, sed etiam calumniatores minuentur: sic pro judiciis putabunt sese homines in sacrariis [51] sisti. Si enim & ipsæ principales litigantium partes per juramentum lites exerceant, & causarum patroni præbeant sacramentum, & ipsi [52] judices propositis sacrosanctis scripturis tam totius causæ faciant examinationem, quam suum proferant arbitrium: quid aliud, nisi pro hominibus Deum in omnibus causis judicem esse credendum est? Antiqua itaque calumnia [53] quiescente, & ejus ambagibus, constitutio nostra dilucida & compendiosa in terris clareat omnibus, & sit maximum dirimendarum [54] causarum remedium. §. 9. Sed prædictum sacramentum in litibus quidem, quæ necdum sunt inchoatæ, præstari volumus in ipso [55] litis primordio. Sin autem causæ adhuc pendentes inveniantur: vel post litem contestatam, & post solitas judiciales cautelas

1 *l.* 9. *C. de reb. cred. l. ult. C. de fideicommissis. l.* 34. §. 7. *l.* 37. *ff. de jurejur. l.* 11. §. *pen. ff. rer. amot.* 2 Cur inventum juramentum calumniæ. 3 Hinc colligunt in causis voluntariæ jurisdictionis, puta cum agitur de impetrando privilegio, vel impetranda dispensatione hoc juramentum locum non habere. 4 Demus judicem ex officio aliquid facere, num (quasi litigans) jurabit de calumnia? non jurabit: Cur? cum inquirit ex officio non litigat. *Bald.* 5 Qui servos in quæstionem petit, jurat de calumnia: sed & aliis se probationibus destitui. *Tormenta* probationum reliquarum subsidia sunt. *C. h. t. l. ult. C. de quæstionib.* 6 Qui ita jurat, corporaliter jurat. 7 Quæstio non exposcitur, nisi desperatis aliis probationibus. 8 Judices non admittunt litigatorum causas, nisi prius litigatores juraverint. 9 *Nov.* 90. *c. ult. in fin.* 10 *l.* 13. §. 4. *C. tit. prox.* 7. *Eclog.* 8. *ex tit.* 14. 16. 11 Advocatus munere suo fungi non potest, antequam juret. 12 Leges imperatoriæ non obligant extraneos, dixi *l.* 1. *C. de summa Trin.* 13 Leges dant formam futuris negotiis. *l.* 7. *C. de legibus.* 14 Jurare de calumnia principales ipsæ personæ tenentur v. Soc. *reg.* 207. 15 Id est, reum, qui ut sæpius judicium solet defugere. *l.* 5. *C. de recept. arbitris* ob id fugiens dictus. 16 Petitio actoris, reique responsum, præcedere solet exactionem juramenti. Quid hujusmodi omissio vitiatne processum? vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 71. *n.* 7. 8. 32. Potest remitti? parentibus & patronis remitti potest. vid. Forner. 2. *select.* 4. Cujac. 9. *obs.* 37. *l.* 34. §. 4. *ff. de jurejur.* Aliis ita remitti non potest, quin judices ex officio possint exigere. Bald. *hic.* vid. §. 4. *L. hic.* 17 Id est, litis contestationem. 18 Confessio de credulitate æque præjudicat, ac confessio de veritate, vid. Socin. *reg.* 68. 19 Nota ordinem jurandi. Priore loco actor, secundo reus, tertio advocati jurant. 20 *In pr. C. h. t.* 21 *Nov.* 123. *c.* 7. 124. *c.* 1. *vers. Si autem.* De denunciationibus ad domum, vid. Cujac. 7. *obs.* 15. vid. *Nov.* 124. *c.* 1. *l.* 15. *ff. de jurejur.* 22 *Nov.* 124. *c.* 2. *vers. In causis.* Legitimi administratores jurare debent de calumnia. 23 Etiam procuratores ex officio dati & fisci. Gail. 1. *obs.* 55. & 89. 24 Sic Suetonius in Caligula, *cap.* 13. *circa med.* ut omnibus juramentis adhicerentur: ubi tamen vulgo legitur *adjiceretur.* 25 Pupilli justa ignorantia præsumitur. Sciens non præsumitur pejerare aut fallere. *l.* 26. *ff. de jurejur.* Nihil posse scire intelligitur. *l. ult. ff. de jur. & fact. ignor.* Hinc colligit Bald. Personam in qua nulla est discretio juris & facti, non jurare de calumnia: & tamen admitti ad testimonium, quod in eo ferendo non exigatur scientia juris, sed facti, quæ sensu corporali illi innotescit. 26 *l.* 7. *C. de in integ. restit.* 27 Sui sententia, Cujac. 1. *obs.* 21. & ita sunt locuti Veteres. Livius 22. Cicer. *in Acad.* & 3. *offic.* Gell. 4. *cap. ult. l.* 3. §. 2. *in fin. ff. de testib.* 28 Certum non est arbitrarium legendum hic, *ex animi sui sententia jurent.* erat enim hæc vetus formula in jurejurando: hic enim & Quintilianus (auctores a Gothofredo antegestes libens hic prætereo) *lib.* 8. *c.* 5. *Sententiam veteres, quod animo sensissent, vocaverunt. Id quod est, cum apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu cottidiano quasdam reliquias habet. Nam & juraturi ex animi nostri sententia, & gratulantes ex sententia dicimus.* Petronius in *Satyr. Tabulas fœderis signat, quibus hæc formula erat. Ex tui animi sententia ut tu Tryphæna, neque injuriam tibi factam a Gytone quereris &c.* Ac statim *item Lica, ex tui animi sententia, ut tu Encolpon nec verbo contumeliose insequaris, nec vultu.* Censoresque adeo Romæ olim in exigendo jurejurando utebantur hac interrogatione: *Ex animi tui sententia, tu uxorem habes?* atque pro eodem erat apud Athenienses teste Polluce σὺν γνώμῃ δικαιοτάτῃ. Mod. 29 Et ita qui jurat potest excusari a perjurio, si id juraverit, quod crediderit. Juramentum de calumnia est credulitatis: de quo & ejus forma usitata in quibusdam Germaniæ locis, vide Wurmser. 1. *pract.* 14. *obs.* 8. 30 *Nov.* 124. *cap.* 1. 31 Jurari alibi potest de calumnia, quam in foro, in quo litigat reus, id est, actor de calumnia jurare potest eo loco sui domicilii, non in foro judicis apud quem experitur. 32 Quid si sit conjuncta persona? quid si ignoretur, ubi reus vivat? curator bonis dabitur juraturus de calumnia. *Facit l.* 15. *ff. ... quibus causis major.* vide Bald. *hic.* 33 Dixi superius de hac re. 34 An jurare de calumnia domini procurator possit, vide quæ notavi *l.* 34. §. 3. *ff. de jurejurand.* Utique jurare posse hic ostenditur, & est exemplum apud Livium 31. Demus principalem seu dominum jurasse de calumnia, an iterum procurator de calumnia jurare cogitur? hoc interpretes volunt: eo tamen casu tantum, quo procuratoris confessio & contumacia noceret domino vid. Wurmser 1. *pract.* 5. *obs.* 8. Quid? heredi potestne deferri juramentum calumniæ? vid. *l.* 12. *in princ. C. de reb. credit.* 35 Juramentum calumniæ utrum remitti possit, vid. Gail. 1. *obs.* 84. 36 Coram compromissario judice juratur de calumnia. 37 Quod ad communem utilitatem immediate pertinet ac refertur, pactis privatorum remitti non potest. 38 Juramentum de calumnia non est remittendum, dixi superius de hac quæstione. adde Forner. 2. *select.* 4. Ferrariensis tamen putat remitti, & partem allegare, hoc est dicere posse se simplici dicto adversarii stare velle. Ferrariens. *in forma libelli de opposit. contra testes* 2. *in verbis, & non jurat.* 9. 39 Id est, agere. 40 Procurator admittitur ad jurandum de rato in causa privatorum, sed & in causa corporum, vicorum, universitatum. 41 Id est, de rato. 42 Id est, ultra litis contestationem. 43 §. 3. *C. hic.* 44 Actor jurare potest de calumnia: vel reo præsente vel absente: ut & absente vel præsente ejus procuratore, vel apud acta. 45 Et in privatorum & in universitatum causis jurandum est de calumnia vid. *l. ultim. ff. ad municipal.* 46 Juramentum calumniæ non committi ipso jure hinc colligunt vide Gailum 5. *observ.* 86. 47 Pœnam actoris nolentis jurare de calumnia observa. 48 Actor nolens jurare de calumnia, præsumitur improbus litigator. 49 Id est, severitas. 50 Reus juramentum calumniæ recusans, habetur pro confesso. *l.* 38. *ff. de jurejurand.* & §. 1. *Instit. de pœna temere litigant.* 51 Judicia cum recte procedunt, æquitatis delubra: cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ. Ammian. 30. 52 *In princip. supr. h. t.* 53 Id est, calumniæ actionem: de qua *Instit. de pœna temere litigantium.* §. *utriusque.* 54 Juramentum remedium maximum expediendarum litium. *l.* 1. *ff. de jurejur.* Paul. 2. *sent.* 1. §. 1. 55 Juramentum de calumnia in ipso litis primordio præstandum.

jam præstitas: si quidem præsto fuerit utraque persona, & in eadem civitate vel in territorio ejus moratur: & in his litibus sacramentum locum habere, & in primo post hanc legem ingressu eum compelli jusjurandum præstare. † Sin autem una pars abfuerit, ne videatur propter absentiam personæ lis differri, & aliquod contrarium eveniat nostro proposito, & quod pro [1] compendio litium introductum est [protinus] hoc in adversariam figuram transformetur: jubemus præsentem quidem personam omnimodo dare sacramentum, absenti [2] autem in pendentibus dumtaxat litibus (secundum quod prædictum est) hoc concedi. Sin autem utraque principalis persona abfuerit, ne diutius lites protelentur, etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite. PP. 4. Kalend. Aug. JUSTINIANO A. IV. & PAULINO V. C. CONSS. 534.

3. Idem *

PAteat omnibus nostram rempublicam procurantibus, conventiculam seu conspirationem jurisjurandi religione, vel quoquo modo compositam, a nostra majestate prohiberi & detestari: Unde hujus rei fautores & socios ab omni publico honore sibi commisso infamiæ n. ta privamus: non habentibus autem, ad ullum publici honoris gradum accedendi licentiam penitus amputamus.

1 Ut litium compendia sunt quærenda, ita eorum fugienda est comperendinatio, sive dilatio. 2 Vid. quæ scripsi ad *l. 15. ff. de jurejur.*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS,

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER TERTIUS.

TIT. I.

DE JUDICIIS [1].

De stipulatione usurarum.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Clementi.

JUdicio cœpto [2], usurarum [3] stipulatio non est perempta: Superest igitur, ut debitorem ejus temporis, quod [4] non est in judicium deductum, convenire possis. PP. Kalend. April. ANTONINO II. & GETA II. CONSS. 206.

Si sæpius tutelæ agatur.

2. Iidem AA. Valerio.

LIcet judice accepto [5], cum tutore tuo egisti, ipso [tamen] jure actio tutelæ sublata non est: & ideo si rursus eundem [6] judicem petieris, contra [7] utilem exceptionem rei judicatæ, si de specie [8], de qua agis, in judicio priore tractatum non esse allegas, non inutiliter replicatione doli mali uteris [9]. PP. VI. Kal. Jan. FAUSTINO & RUFO (RUFINIANO) CONSS. 211.

Si quæstio status bonorum disceptationi concurrat.

3. Imp. ALEXAND. A. Faustinæ.

QUoties quæstio status [10] bonorum disceptationi concurrit; nihil prohibet, quo [11] magis apud [12] eum quoque, qui alioquin [13] super causa status cognoscere non possit, disceptatio terminetur. PP. 6. Id. Febr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De quæstione evictionis omissæ.

4. Idem A. Popilio.

SI cum tibi pretium prædiorum a procuratoribus comparatorum reputaretur [14], & instrumenta emptionis traderentur [15], quæstionem omissæ evictionis [16] non movisti: intelligis semel finitam litem instaurari non posse. PP. Kal. Aug. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

De Judice delegato.

5. Imp. GORD. A. Marcello.

A Judice [17] judex delegatus [18], judicis dandi potestatem non habet [19]: cum ipse judiciario munere fungatur [20]: nisi a Principe judex datus fuerit. PP. 4. Non. Septemb. ULPIO & PONTIANO CONSS. 239.

Quid sit judici per se, vel per Consiliarios expediendum.

In AUTHENT. ut defun. seu fun. eor. non injur. a cred. §. illud. col. 5. tit. 15. al. 13. seu Novell. 60. cap. 2.

AD hæc, si administrator sit, & publicis occupationibus impediatur, litem apud se agitandam saltem in contestatione audiat: & rursus in medio semel, & in fine omnia etiam quæ sunt examinata, consequenter audiat, & sic ferat sententiam & appellationem, si fiat, suscipiat: cætera licet expediri per consiliarios [21]. Item judex appellationis rem per se audiat. Delegatus autem omnino per se litem una cum consiliariis examinet. Sed si contra hoc factum fuerit, graves pœnæ sequentur: nam Administratores & delegati viginti librarum auri multam præstabunt: Consiliarii, si quidem advocati sint, ab advocatione expellentur: si vero non sint, sed cingulum habeant: cingulo privabuntur, & decem libras auri præstabunt.

De servis.

6. Idem A. Juniæ.

SErvus [22] in judicio interesse [23] non [24] potest [25]: nec si condemnatio aliqua in personam ejus facta sit, quod statutum est, subsistit. Dat. 15. Kal. Septemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Contra servum detentorem rei pignori obligatæ non potest agi ex persona domini sui defuncti, sed missio in bonorum possessionem petenda est.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Hyrinæ.

CUm [26] debitoris tui servum tibi pignoris jure obligatum, bona domini sui quondam rebus humanis exempti tenere profitearis, adversus eum dari tibi actiones contra jus postulas: si quidem inter [27]

1 Seu cognitionibus judicum datorum a magistratu vel Principe, *L. 5. ff. 1. & 1. C. Theod. 18. & 7 Synops. Basil. 1. & 2. Decret. 1. & 2. Sext. 1. & 2. Clem. 1. & 2. Extrav. agant.* 2 Stricti juris sc. finge usuras stipulatu promissas: & ita concilia hanc *l. cum l. 13. in fin. J. de usur.* Cæterum judicium cœptum dicitur interdum lite contestata, interdum sola citatione. 3 Lite contestata usuræ currunt. *l. 35. ff. de usur.* Sortis obligatione (adde & præteritarum usurarum) in judicium deducta, pœna crescit. *l. 99. ff. de verb. oblig.* 4 Petitio sortis non impedit cursum usurarum pendente judicio. *Bald.* Usuræ quæ pendente judicio emergunt, si non eodem judicio vel a principio litis petitæ sint, alio judicio sunt petendæ. 5 Judex acceptus delegatus ab ordinario. *l. 5. J. h. t. l. 15. ff. de re judic. Zas.* non ordinarius, ut vult Odofredus. 6 Causæ continentia non est dividenda. *l. 16. J. h. t.* Quæri potest, quemadmodum hic ad eundem judicem sit eundum, cum constet judicasse, atque ita officio suo jam functum esse. *l. 42. ff. de re judic.* Aliter hic species nobis est fingenda: Datus enim hic judex fuit generaliter ad finiendam tutelæ actionem: unicam autem tantum ejus speciem hic definit ac decidit, ideoque officium ejus non extinctum. *l. 43. ff de recept. qui arbitr.* 7 Contra utilem exceptionem datur replicatio doli. 8 Si petitio generalis, prosecutio specialis sit, & postea sententia generaliter feratur, ea utique restringitur ad prosecuta & allegata tantum, non ad ea quæ in judicium non deducta fuerint. adde *l. 3. §. de transact. l. 43 ff. de recept. qui arbitr.* 9 Nisi cum generaliter petiisses, de una tantum specie probaveris. *l. 29. §. de transact.* nisi id quod nunc petis continebatur principali, ut sunt fructus, usuræ, & evictiones. *l. 4. J. h. t.* 10 Si quæstio status in controversiam motam inciderit, neglecta principali causa status priori loco cognoscitur. *l. 6. J. de ord. cogn.* 11 Id est, quo minus. *Azo & Gloss. interlinearis*, Cujac. *ad l. 7. §. 2. ff. pro emptore.* 12 Qui de re aliqua principaliter non potest cognoscere, si incidenter ea movebitur, de ea cognoscet 13 A contrario collige, eundem judicem quæstionis principalis judicem esse causæ & emergentis seu incidentis. *Bald.* 14 Dum illi rationem tutelæ tibi redderent: possunt enim tutores & curatores contrario judicio tutelæ pupillis suis reputare, quod eorum nomine impenderint. *l. 1 § 4. ff de contrar. tut.* 15 Sensus est, pupillum curatori suo litem movisse, curatorem ei reputasse pretium fundi comparati, eamque emptionem ut probaret, instrumenta emptionis in judicium protulisse: mox Popilium sententia judicis damnatum, eam impensam curatoris agnoscere, curatorem emptionis instrumenta Popilio tradidisse: finita mox lite, Popilio fundum evictum fuisse; venditore non solvendo, mox adversus curatorem egisse, eo scil. nomine, quod cum supradictum fundum emeret, cautionem omisisset evictionis: Curator hujusmodi negligentiam nunquam sibi reputatam fuisse a Popilio, vel in ipso judicio, vel cum ei instrumenta emptionis traderentur, negat. Contendit itaque hoc negotium & sententia munitum, & spontaneo Popilii consensu finitum: semel finitam litem non instaurari. Quo jure pro curatore judicatum est. Quo jure, inquies, tum minor adversus rem judicatam restituatur, si se deceptum læsumve probaverit. § *si adversus rem judicatam* & minores juris ignoratione decepti restituuntur. *l. 2. §. de jur. & fact. ignor.* Zasium res ea movit *hic. num. 4* ut diceret, minorem esse restituendam: cui non illibenter accedo, nisi dicas, Popilium jam majorem vigintiquinque annis curatoribus judicium dictasse. 16 Evictio est de appendicibus & appendix venditionis. Qui de principali egit omisso accessorio, si postea in sententia nulla accessorii fiet mentio, accessorium intelligitur remissum, & ita finitum, ut postea ejus nomine quæstio moveri non possit. 17 Jurisdictionem habente, id est, magistratu. *L. un. 3. & J. de jurisdict.* 18 Pedaneus judex delegatus a judice non a Principe, judicem dare non potest. *l. ult. ff de off. ejus, cui mandata. l. 5. ff. de jurisd.* Cur tam varie? Principis delegatus habet apparitores, executores proprios, & adsessores, ad instar magistratus: quod cæteri delegati non habent. vide *Nov. 60. c. 2.* Cujac. 12. *observ.* 1. adde Hartmannum 2. *pract.* 1. *obs.* 8. 19 Imo habet, ut legatus proconsulis *l. 12. §. 1. ff. h. t. l. 12. ff. de off. procons.* solve, Speciale est in proconsule. Accurs. Bald. Zas. *hic.* An perpetuo verum est a delegato judice non subdelegari? Zasius *ait hic n. 15.* idque ita verum esse, ut ne quidem in causis necessarii impedimenti, vel post litis contestationem vel partium consensu subdelegare possit. 20 Loco alterius scil. non proprio. *l. 3. ff. de off. ejus, cui mandat.* Quod proprium non habemus, dare alteri non possumus. At proconsulis legatus nihil proprii habet, *l. 13. ff. de off. procons.* & tamen subdelegat *l. 12. d. tit.* solve, In legato proconsulis vestigia quædam sunt magistratus, ex quo lex ita censuit ac voluit, ut mandare suam jurisdictionem & subdelegare possit. Ideoque proconsul dicitur propriam jurisdictionem legatis dare. *l. 4. ff. de off. ejus, cui mandat.* lex illa conciliari ita potest cum *l. 13. ff. de off. procons.* ut sit sensus: Legatus proconsulis subdelegare potest: quia jurisdictionem habet, qua uti potest quasi jure proprio: quod non ex autoritate ipsius proconsulis, *d. l. 13.* sed legis id ita statuentis ac volentis dependet. Itaque propriam non habet, si conditionem proconsulis spectaveris: habet propriam, si legis vim ac potestatem consideraveris, cui id ita constituere licet. Deinde cum dicimus: Propriam jurisdictionem a proconsule legato conferri, ne intelligas eam conferri in individuo, quam habet proconsul (alioquin ea data nihil apud eum remaneret) sed eandem in specie: ut semper sit ea propria legati: eaque quasi jure proprio uti possit, non voluntate ipsius proconsulis, sed vi ac potestate legis id ita statuentis. 21 Notatur hic facilius permitti judici ordinario delegare causas integraliter, quam delegare reservata sententia, cum contrarium videatur de directo probari *in l. placet. de Pedan. judic.* secundum Bartoli intellectum ibi. Vide Vacon. *l. 6. declarat. cap.* 236. cui conjunge Joan. Baptist. Ferret. *in consil.* 116. Joann. Longo *ad l. imperium. n. 37. & 39. ff. de jurisdict. omnium judic.* Mod. 22 Servus non litigat, nec facta in eum condemnatio subsistit. *Synops. Basil. 7. tit. 6. cap.* περὶ δούλων 6. & 5. Harmen. 14. § 7. 23 Sisti tamen potest judicio. *l. 81. ff. de verb. oblig.* 24 *l. 13. ff. si quis cautionibus. l. 107. ff. de regul. jur.* 25 Nisi ex quibusdam causis. *l. ult. J. ubi caus. fisc. l. 1. J. si per vim vel alio modo l. vix. 53. ff. de judic.* Mod. 26 Si bona debitoris tui defuncti ab ejusdem servo occupantur, non debes illum servum convenire, *ut hic & l. 6. §. h. t.* sed heredes defuncti, aut quemvis hominem causam hereditatis defendentem. Quod si neque heres sit, neque curator aliquis bonorum, potes a judice petere, ut te ex officio suo in possessionem bonorum defuncti immittat. unde colligunt possessionem ex primo decreto peti posse, & obtineri sine aliqua citatione contra hereditatem jacentem, vel bona vacantia: ex secundo vero decreto quo jus dominii constituitur, non posse, nisi curatore bonis dato. *ff. de curat. bon. dando.* 27 *l. ult. J. de noxalib. act.*

ſervum & liberum conſiſtere nullum [poſſit] judicium. Ad poſſeſſionem itaque pignorum magis officio judicis venire te convenit, quam illicita poſtulare. S. 14. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De æquitate & ſtricto jure.

8. Impp. CONSTANT. & LICIN. AA. ad Dionyſium.

PLacuit [1], in omnibus [2] rebus præcipuam [3] eſſe [4] juſtitiæ [5] æquitatiſque [6], quam [7] ſtricti [8] juris [9] rationem. Dat. Id. Maji, VOLUSIANO, & ANNIANO CONSS. 314.

De re plene inquirenda, & de partibus interrogandis.

9. Imp. CONST. A. ad Maximum.

JUdices [10] oportet imprimis rei qualitatem plena [11] inquiſitione diſcutere [12], & tunc utramque partem ſæpius interrogare [13], *Nunquid novi addere deſideret* : cum hoc ipſum ad alterutram partem proficiat, ſive definienda cauſa per judicem, ſive ad majorem poteſtatem referenda ſit. Dat. 2. Id. Jan. *Sirmii*, LICINIO V. & CRISPO CONSS. 318.

De allegationibus & dilationibus.

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. ſed & hoc. col. 8. tit. 16. al. 11. ſeu Nov. 116. cap. 2.

J*Ubemus : ut, ſi quando una pars allegationibus ſuis renunciaverit, alia vero pars ſe habere aliquid quod proponat, dixerit, Judex negotii modis omnibus eam partem, quæ utitur dilatione, compellat intra triginta dies, poſtquam altera pars allegationibus renunciaverit, quicquid velit ſine aliqua intermiſſione proponere. Quod ſi non fecerit, tunc ad ejus malitiam ſuperandam alius menſis indulgeatur a judice. Si vero adhuc diſtulerit, alterius menſis dilatio ei præbeatur : Ita ut ſi uſque ad prædictos tres menſes ſuas non propoſuerit allegationes, cauſæ cognitor non amplius expectans, ſententiam omnibus modis legibus & moribus conſonantem proferat : vel, ſi noluerit, referat : ne litigatoribus male tractantibus liceat cauſarum exitus ultra protrahere.*

De cauſæ continentia non dividenda.

10. Idem A. ad Severum Præfectum urbi.

NUlli [14] prorſus audientia præbeatur [15], qui cauſæ continentiam [16] dividit [17], & ex beneficii prærogativa [18] id quod in uno eodemque judicio poterat terminari, apud diverſos judices voluerit ventilare, pœna ex officio Judicis imminente ei; qui contra hanc ſupplicaverit functionem; atque alium ſuper poſſeſſione [19], alium ſuper principali [20] quæſtione Judicem poſtulaverit. Dat. 3. Kal. Aug. PAULINO & JULIANO CONSS. 325.

Ut Judex leges non verba Principis attendat.

11. [21] Græcæ hujus conſtitutionis argumentum ex indice Baſilicorum & Theod. Hermopolita.

SUbtilitatem [22] legum judex curæ [23] habeat : non autem, his quæ præter jus dicta, vel prolata ſunt ab Imperatore attendens.

De dilationibus. §. De recuſatione judicis.

12. [24] Imp. ZENO. *

OMnes [25] magiſtratus & divini judices compendioſe lites decidant : & ſi quis litigantium crebro competentem judicem adiens, ſine juſta cauſa differatur, adeat principem, auxilium ab eo expectans.

§. 1. Sin recuſet quis judicem bona fide ante litis conteſtationem, judex alius ei ex divina aditione dabitur : Quod ſi & juſte recuſare [26] videbitur, poſt conteſtationem judex alius aut conjudex ne [27] petatur; apud unum enim judicem omne moveatur cauſæ negotium : & ſi incompetens ille ſuper aliquo videatur cauſæ capitulo : ex propria ſententia ad competentem judicem illud capitulum remittatur. Secundo enim aut ſæpius conventus ſeu expertus quis, & ex ſecunda cauſa in duplum reponet damnum, & ſine fidejuſſoribus, aut ejeratione ex ſecunda conventione apud primum intendet judicem.

De litibus triennio finiendis, de eremodicio, & de ſumptibus litis.

13. Imp. JUSTIN. A. Juliano P. P.

PRoperandum [28] nobis viſum eſt, ne lites fiant pene [29] immortales [30], & vitæ hominum modum excedant, cum criminales quidem cauſas jam noſtra lex [31] biennio concluſit : & pecuniariæ cauſæ frequentiores [32] ſunt, & ſæpe ipſæ materiam [33] criminibus creare noſcuntur) præſentem legem ſuper his per orbem terrarum, nullis locorum vel temporum anguſtiis coarctandam ponere. §. 1. Cenſemus itaque omnes lites ſuper pecuniis, quantæcunque quantitatis, ſive ſuper conditionibus, ſive ſuper jure civitatum, ſive privatorum fuerint illatæ, ſive ſuper poſſeſſione, vel dominio, vel hypotheca, ſeu ſuper ſervitutibus, vel pro aliis quibuſdam cauſis, pro quibus hominibus inter ſe litigandum eſt, (exceptus tantummodo cauſis quæ ad jus fiſcale [34] pertinent, vel quæ ad publicas reſpiciunt functiones) non ultra triennii [35] metas poſt litem conteſtatam eſſe protrahendas : ſed omnes judices ſive in hac alma Urbe, ſive in provinciis majorem ſeu minorem peragant adminiſtrationem, ſive in Magiſtratibus poſiti vel ex aula noſtra dati, vel a noſtris proceribus delegati : non eſſe eis concedendum ulterius lites, quam triennii ſpatio, extendere. Hoc etenim judicialis magis eſſe poteſtatis, nemo eſt qui ignoret : Nam ſi ipſi noluerint, nullus tam audax invenitur, qui poſſit invito [36] Judice, litem protelare. §. 2. Et ſi quidem pars actoris ceſſaverit, quatenus multiplici dilatione reus fatigetur, & triennii metæ poſt [37] litem conteſtatam jam prope [38] finem veniant, ut ſemeſtre tempus tantum ei ſuperſit : licentia erit judici [39] per executores negotii actorem requirere, parte fugiente [40] ex una [41] parte actoris abſentiam incuſante [42], & judicibus omnimodo ſuas aures hujuſmodi quæſtionibus referantibus : & ſi per [43] tres vices hoc fuerit ſubſecutum, decem [44] dierum ſpatio per unumquemque [45] introitum [46] deſtinato, & nec ita pars

1 7. *Eclog.* 3. *ex tit.* 6. *cap.* 8. Goth. Ad intellectum hujus legis vid. Anton. Auguſtin. l. 4. *emend. cap.* 8. Duaren. *lib.* 2. *diſputat. cap.* 18. Fachin *lib.* 1. *controv. cap.* 3. Andr. Gail. *lib.* 2. *obſerv.* 23. *num.* 26. S. L. 2 Imo non in omnibus : non in ſtegatis. *l.* 69. *ff. de leg.* 3. non in contractibus. *l.* 1. §. 20. *verſ. Sed ſi ſciente. ff. de exercitoria.* non in cauſis libertatis, (utcumque ſint favorabiles) *l.* 12. §. 1. *ff. qui & a quibus.* non in ſententiis aut judiciis. *l.* 1. *J. de legibus.* Nullo igitur caſu. In omnibus, ſed quæ lege palam non ſunt definita. 3 Hinc æquitas vocatur ſumma ratio *in l.* 43. *in fin. ff. de relig. & ſumpt.* 4 Cui? num judicibus : ſi judicibus, an omnibus? dixi ad *l.* 1. *ſupr. de legibus.* 5 De ſcriptura recta hujus legis vide Duarenum *l.* 2. *diſput. cap.* 18. & Ant. Auguſtin. *lib.* 4. *Emend. cap.* 8. de materia vero conſule Moder. Anton. *in tract. de mercat. in tit. quomodo in caſu mercatur. procedendum ſit* 1. *part. n.* 4. Fornan. Garziam *ad l.* 1. *ff. de juſt. & jure. n.* 49. Mod. 6 *l.* 57. *J. de Epiſc. & Cleric. l.* 90. *ff. de reg. jur.* Æquitas juſtitia, *ut hic*, verum jus, germana juſtitia. Cicer. bona fides. *l.* 29. §. 4. *ff. mandat.* naturalis juſtitia. *l.* 13. §. 7. *ff. de excuſ. tutorum.* humanitas, benignitas, æquum, bonum, bonum & æquum. *l.* 1. *ff. de juſtit. & jur. l.* 91. §. 3. *ff. de verb. obl.* δίκαιον, *Synopſ. d. loco.* utilitas communis. *l.* 51. §. 2. *ff. ad l. Aquil.* τὸ ἐπιεικές, juſtum quidem, ſed non ſemper ſcriptum & ita opponitur juſto legitimo ab Ariſtot. 5. *Ethic.* 10. Æquitas rationem perſonarum habet. *l.* 14. §. 6. *ff. de relig. & ſumpt.* educitur ex ipſarum rerum natura. *l.* 14. §. 13. *ff. de relig. & ſumpt.* judici ante oculos eſſe debet. *l.* 4. *in fin. ff. de eo, quod certo loc.* unde religio judicantis dicitur. *l.* 13. *ff. de teſtib.* juris ſcripti duritiem & aſperitatem, habita ratione circumſtantiarum, mitigat. Qua via? veluti ſi deprehendens, neque plus aut minus in facto eſſe quam in lege ſcripta dixeris, ſcriptam legem facto controverſo proprie convenire : ſi tamen legiſlatoris mentem, ipſamque facti controverſiam attentius ſpectaveris, legem facto conſentire negaveris. Huc utique ſpectat ars boni & æqui. *l.* 1. *in princ. ff. de juſtit. & jur.* vera philoſophia non ſimulata, quæ ſui ſtudioſos ſacerdotes facit. *ibi* §. 1. De æquitate alibi etiam dixi ad *l.* 21. *ff. de interrogat. in jure fac.* obiter interea notandum eſt, originem æqui oriri ex univerſali lege : quippe legiſlatores non omnes caſus definiunt, ſed eos, qui plerumque accidunt. Ariſtot. 5. *Ethic.* 8. Deciſio caſus omiſſi in lege univerſali petenda, non ex ipſa lege, ſed ex eo, quod bonum & æquum diximus, ut æquitatem ipſam poſſumus appellare, ſcriptæ legis ſupplementum. 7 Æquitas δίκαιον : jus ſtrictum, ἀκρίβεια. *Synopſ. Baſil* 7. *tit.* 3. *ex tit.* 6. *cap.* 8. 8 Jus ſtrictum *hic*, non eſt jus ſcriptum, ſed juris ſcripti prædura & ab humanitatis regula aliena interpretatio : ſtricta ratio. *l.* 43. *in fin. ff. de relig. & ſumpt.* jus ſummum Ciceroni, apices juris. *l.* 29. §. 4. *ff. mandati* : mera cognitio. *l.* 14. §. 13. *ff. de relig. & ſumpt* ſubtilitas verborum. *l.* 20. *in fin. ff. de reb. cred.* Opponitur æquitati (de qua ſupra dixi) ut homini politico & humano barbarus. ut ſpiritui littera. dicitur & ſcrupuloſitas, nimiaque ſubtilitas. *l.* 12. *ff. de injuſto, rupto.* cavillatio, ſubtilitas juris. *l.* 17. *ff. de injuſto, rupto.* autoritas juris ſcientiæ. *l.* 91. §. 3. *ff. de verb. obl.* ratio diſputandi. *l.* 51. §. 2. *ff. ad leg. Aquil.* ἀκρίβεια, *Synopſ. d. loco.* ſummum jus ſumma injuria. Terent. *Heautontimor.* ſummum jus, ſumma crux. *Columella* 1. Eam ob cauſam Coriolanus in exilium miſſus, ut nimius exactor legum, *Halicarnaſſ.* 8. jus nimis ſcrupuloſum, & ideo non admittendum. *l.* 33. *ff. de excuſ. tutor.* ſubtilis ratio. *l.* 51. *in fin. ff. ad leg. Aquil.* ſubtilis regula & humanitas opponuntur in *l.* 13. *ff. de liber. & poſthum.* 9 Imo ſtricti magis quam æquitatis *d. l.* 29. *d. l.* 20. *d. l.* 12. *d. l.* 17. dixi ſuperius & *ad legem primam.* 10 Hæc lex interpolata ex *l.* 1. *C. Theod. h. t. lib.* 2. *tit.* 18. 11 Hoc locum non habet in rebus minimi momenti, & aliis cauſis, quæ moram non admittunt, ut alimentorum & ſimilium. de quibus vide Rebuff. *tom.* 1. *tract. de ſentent. præjudicialibus ſeu proviſionalibus.* 12 Id eſt, cuncta rimari. *l. judicantem.* 1. *C. Theod. lib.* 2. *tit.* 18. *quam vide, & can. judicantem ult. cauſ.* 30. *quæſt.* 5. 13 Ex officio, parte etiam non petente. vid. *l.* 21. *ff. de interrogat.* 14 *l.* 2. *C. Theod. de judiciis. l.* 2. *tit.* 18. 15 Ad explicationem hujus legis & confirmationem eorum, quæ ad eam notavit Gothofredus, vide Afflict. *deciſ.* 354. *n.* 4. Alciat. *l.* 1. *parerg. cap.* 9. & *cap.* 61. Joan Ign. *in repet. l. neceſſarios* §. *non alias. ff. ad SC. Silan. in* 2. *part.* 30 *limit.* Bald. *ad l.* 1. *col.* 1. *verſ. contra. de ſentent. quæ ſine certa quant.* Socin. jun. *conſ.* 136. *n.* 6. *lib.* 2. Jac. Menoch. *de arbitr. lib.* 2. *cent.* 4. *caſ.* 371. *n.* 4. Mod. Adde Alciatum *paradox. lib.* 2. *cap.* 5. Cujac. *lib.* 9. *obſ. cap.* 10. S. L. 16 *l.* 2. *J. h. t.* Ubi cœptum judicium, ibi finem accipere debet. *l.* 3. *ff. h. t.* neque hodie in hujus, cras in alterius foro lis finienda. vide quæ notavi ad *l.* 5. *infr. arbitrium tutelæ.* 17 *l.* 2. *ſupr. h. t.* cur id fieri non oporteat, dixi ad *l.* 1. *ff. de quib. reb. ad eundem judic.* 18 Id eſt, momenti beneficio, ut recte interpretatur Anianus C. T. interpres, quod ideo ſic appellatur, quia reſtitutio poſſeſſionis per vim aut alia aliqua ratione ereptæ, confeſtim & ſine ulla mora facienda eſt atque illius magna eſt prærogativa. *l. unic. J. ſi de moment. poſſeſſ.* Mod. 19 Alia eſt enim proprietatis, alia poſſeſſionis cauſa, ut hic : in hac de erepta poſſeſſione : in illa de proprietate agitur : utraque in uno eodemque judicio debet cognoſci. Greg. 7 *epiſt.* 100. & hæc prius quam illa. An & ſimul? Symmachus 1. *epiſt.* refert id ab imperatoribus conſtitutum, judices ad id non cogi : ſed tamen, ſi velint de poſſeſſione cognoſcentes poſſe etiam continuo, ſi caſus tulerit, de proprietate cognoſcere. qua de re plenius vide Cujac. 2. *obſerv.* 35. Superiori quæſtioni ſubcontraria eſt ea, an pendente judicio petitorio agi poſſeſſorio liceat, & a rei vindicatione ad poſſeſſionis cauſam progredi? de qua vid. [illegible] 13 *J. de rei vind. l.* 37. *ff. de judiciis.* Hotom. *quæſt.* 29. 20 Cauſa principalis, id eſt, proprietatis. *l.* 1. *C. Theod. unde vi*, quæ & negotium principale. *l.* 7. *in fin. J. ad leg. Jul. de vi.* Caſſiodor. 4. *variar.* Si in cauſa momentanea (id eſt, poſſeſſionis) vel principali juſtitiam adeſſe cognoſcet. vid. Cujac. 5. *obſ.* 19 *in fin.* 21 Cujacius hanc legem reſtituit 9. *obſerv.* 20. 22 Interpretatio Contii : ſententia [illegible] eſt, judices ſequi jus ſtrictum legum debere, at non ea, quæ plerumque a Principe dicta prolatave παρανόμως, *præter jus*, [illegible] 7. *tit.* 6. [illegible] 11 vid. *l. ſi vindicari.* 20. *J. de pœnis* 23 *l.* 3. *J. de ſentent.* [illegible] *l.* 20. *J. de pœnis* 24 Cujacius hanc legem reſtituit 9. *obſ.* 20. extat 7 [illegible] *Baſil.* 6. *cap.* 12 25 Interpretatio Contii. 26 *Cap.* 6. *de off. deleg. in* 6. *Nov.* 53. *c.* 3. 27 [illegible] *jus voc.* 28 Cauſæ criminales biennio finiendæ; pecuniariæ vero cujuſcunque fuerint quantitatis, a quacunque perſona, in quacunque cauſa excepta duntaxat [illegible] publicarum [illegible] triennio ab omnibus judicibus [illegible] *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 6. [illegible] Vide Cujac. *obſ.* [illegible] 22 [illegible] 29 [illegible] Gothofredi diligentia hic nihil aliud reliqui fecit, tantum moneo conſulas ad [illegible], quiſquis es lector, [illegible] *Neapolit. deciſ.* 346. Cottam in *Memora.* [illegible] Bald. [illegible] 392. Alexand. *conſ.* 50. *n.* 7. *vol.* 2. Decium *conſ.* [illegible] Nicolaum Vallam *de rebus dubiis tract.* 13. [illegible] 3. *cap.* 5. Mod. 30 Litium immortalitas vitanda. *l.* 4. [illegible] *de alien. jud. mutand. cauſ. l.* 21. *in fin. ff. de reb. cred. l.* 1. § 10. *ff. de operis novi nunciat.* adde *l. ſtatut. de pœna temere litigant.* 31 Inſtantia cauſarum criminalium non durat ultra biennium. *l.* 2. 3. *J. ut intra cert. tempus crim. quæſt. lib.* 9. *t.* 44. 32 Pecuniariæ cauſæ criminalibus frequentiores. 33 Pecuniariæ lites ſæpe in criminales generant. 34 Cauſæ fiſcales & pertinentes ad publica munera [illegible] a lite conteſtata finiendæ. vid. *l. ult. J. de jure fiſci.* 35 Lites civiles, quæ tamen non pertinent ad fiſcum, & publicas functiones, [illegible] & ad legata, fideicommiſſa, & libertates : ſunt enim tales cauſæ intra annum finiendæ *Nov.* [illegible] vide Cujacium, triennio finiendæ, ut hic, quod & Manuelis Comneni Novella quadam confirmatum eſt. De triennio vide Cujac. [illegible] 22. *de præſcript.* Hoc tempus [illegible] appellatur *in l.* 32. *in fin. ff. h. t.* Ubique gentium inveterato ab omnibus ſeculis morbo, lites diutius vivunt. Illud interim notandum, in Gallia ſic inſtantiam perimi triennii ſpatio computando a die ultimi termini, *de la derniere procedure*, ut ab eo tempore nemo ſine literis regiis litem poſſit proſequi. vid. Rebuff. *in proœm. conſtitut. gloſſ. num.* 51. 36 Invito judice neutra pars litigantium litem prorogare poteſt. An judex poſt triennium ſententiam ferre poteſt? non poteſt. Cur ita? triennio perimitur inſtantia, ea perempta ceſſat citatio. Si jus diceretur, hoc fieret ſine citatione. Eſt autem ſine citatione ſententia nulla. Poſt peremptam igitur inſtantiam ſententia nulla eſt. vid. Oldendorp. *cap.* 8. *de ſent. & re judic.* 37 Tempus inſtantiæ incipit currere poſt litem conteſtatam. 38 Prope triennium eſſe dicitur, quod a triennio ſolo ſemeſtri diſtat. Proximitas temporis hic ſemeſtri definitur. vide Cujac. 17. *obſ.* 4. *in fin.* 39 Vide Jafredum *deciſ.* 333. 40 Uno litigatorum abſente, litis perſecutio continuanda ad alterius præſentis petitionem. 41 Μονομερῶς, vide Cujac. *Nov.* 9. 42 Hinc colligunt, judicem nunquam niſi ad inſtantiam partium procedere : quod nimis ſane generale : judex enim plerumque ex officio procedit. Hinc etiam colligunt abſentem non prius contumacem cenſeri, quam ejus abſentia ab adverſario præſente fuerit accuſata. 43 Vid. *l.* 8. *J. quomodo & quando judex.* 44 *l.* 69. *ff. h. t.* hodie triginta dierum ex *Nov.* 112. *cap.* 3. *in pr. verſ. Si vero.* 45 Mos hic erat judiciorum, ut ſi litem cœptam pars una deſeruiſſet, altera judicium ingrederetur ac poſtularet adverſus abſentem Edictum primum : quod impetratum denunciabatur abſenti, dato ei termino decem dierum. Eo non comparente, ſecundum Edictum poſtulabatur, quod mox eidem abſenti denunciabatur, additis rurſus aliis decem diebus. Eo rurſus non comparente tertium Edictum poſtulabatur dari, quod abſenti denuo denunciabatur (trinæ enim denunciationes fiebant *J. h. t. ibi, per tres vices addito decendio.*) Eo non comparente, poſtulabatur Edictum quartum & peremptorium. Interdum tamen omiſſo quarto Edicto abſens condemnabatur, *l.* 2. *l.* 9. *J. quomodo & quando judex.* & ita reddebatur Lis ἔρημος, ſive μονομερὴς δίκη. vid. Cujac. 9. *obſerv.* 22. 46 *Introitus eſt*, quo præſens adverſarius abſentem accuſat, & de ſumptibus litis quos interim fecit, conqueritur, atque deplorat, qui tertio fieri ſolebat. vid. Cujac. *d. loco.*

actoris

actoris fuerit inventa, & neque per se, neque per [1] procuratorem instructum pervenerit: tunc judicem negotii acta [2] apud se confecta conspicere [censemus]. Et si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino causæ certa fieri conjectura, volumus non solum partem fugientem [3] ab observatione judicii relaxare, sed etiam in omnes expensas, quæ consueto modo circa lites expenduntur, eum condemnare, vera quantitate earum sacramento fugientis manifestanda, & omni cautela quam super lite reus exposuit, reddenda: quæ & si remanserit, viribus evacuabitur. Sin autem ex gestis apud se habitis [4], parte actoris minime inventa, possit invenire viam, qua manifestum ei fiat, quid statuendum sit, etiam absente [5] actore, si eum meliorem causam habere perspexerit, pro eo ferre sententiam non moretur, & præsentem [6] reum absenti actori condemnare, expensis tantummodo litis, quas reus legitime se expendisse juraverit, condemnatione excipiendis, quia hanc pœnam [7] actori, & meliorem causam habenti propter solam absentiæ contumaciam [8] imponimus: nullo penitus ei regressu ad eandem litem conservando. Sed actor contumax cadat omnino de lite, si reus absolvatur. Sin vero aliqua condemnatio contra reum pro absente actore proferatur, quam forsitan non sufficientem sibi actor putaverit fugitivus [9], nullo modo iterum eandem litem resuscitare [10] concedimus. Et hæc quidem pœna actori fiat imposita. §. 3. Sin autem *reus* abfuerit, & similis [11] ejus processerit requisitio [12], quemadmodum pro persona actoris diximus, etiam absente eo eremodicium [13] contrahatur, & judex (secundum quod veteribus legibus cautum est) ex una [14] parte cum omni subtilitate causam requirat: & si obnoxius fuerit inventus, etiam [15] contra absentem promere condemnationem non cesset, quæ ad effectum [16] perducatur; & per res [17] & facultates fugientis victori satisfiat: sive ipse judex ex sua jurisdictione hoc facere potest [18], sive per relationem [19] ad majorem judicem hoc referatur, & ex eo legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licentia ei, vel alii [20] personam ejus solam prætendenti concedenda contradicendi, cum in [21] possessionem ex hujusmodi causa actor mittitur: nec [22] si reversus ipse fuerit, & voluerit fidejussores dare, & possessionem recuperare, audiatur: in hujusmodi etenim casibus omnem ei contradictionem excludimus.

§. 4. Cum autem eremodicium ventilatur, sive [23] pro actore, sive pro reo: examinatio causæ sine ullo obstaculo celebretur. Cum enim terribiles [24] in medio proponuntur scripturæ, litigatoris absentia Dei præsentia repleatur [25]: nec pertimescat judex appellationis [26] obstaculum, cum ei qui contumaciter [27] abesse noscitur, nulla sit provocationis licentia: quod & in veteribus legibus esse statutum, manifestissimi juris est. §. 5. Hujusmodi autem sententia prope finem triennii [28] proferatur, pro quo & præsentem legem induximus. Si enim in anteriori tempore, in quo larga temporis superest dilatio, & spes absenti relicta fuerit revertendi, alterutra pars cessaverit; in sola expensarum datione, & absolutione forsitan præstetur pœnalis sententia: non autem tunc mors [29] litis, & condemnatio in absentem introducatur, quæ in his tantummodo casibus accidunt, in quibus triennii effluentis imminet formido. §. 6. Sive autem alterutra [30] parte absente sive utraque præsente lis fuerit decisa: omnes judices, qui sub imperio nostro constituti sunt, sciant [victum] in [31] expensarum causa victori esse condemnandum, quantum pro solitis expensis litium juraverit: non ignorantes, quod, si hoc prætermiserint [32], ipsi de proprio hujusmodi pœnæ subjacebunt, & reddere eam parti læsæ coartabuntur. §. 7. Et hæc de alterutra parte litigantium contumaciter absente nobis statuere visum est, ad æquitatis rationem omnia corrigentibus. §. 8. Sin autem utraque parte imminente, & litem peragere cupiente, judex eam accipere noluerit, vel [33] propter amicitias, [vel inimicitias [34]], vel turpissimi lucri gratia, vel propter aliud quodpiam vitium, quod miserrimis animis hujusmodi judicum innasci potest, litem ipse ausus fuerit protelare [35], & propter hoc triennium fuerit transactum: judex, si quidem in magistratu positus est, vel in majori dignitate usque ad illustratus gradum, decem [36] libras auri privatis nostris largitionibus inferre per scholam [37] Palatinam compelletur: Sin autem judex minor fuerit, trium librarum auri multa plectetur per eandem [38] scholam exigenda, & nostro ærario applicanda: & eo removendo, alter judex in locum ejus subrogabitur [39] sub similis pœnæ formidine: his omnibus locum habentibus, cum unus judex unam causam ab initio peragit. † Sin autem in medio [triennii], vel morte [40] judicis, vel alia irrecusabili occasione judicium fuerit mutatum; tunc, si quidem ex triennio annale tempus, vel amplius residet, in quo alius judex [ei] causæ imponitur, intra reliquum tempus causa finiatur. Sin autem minus, quam annale sit; tunc omne quod deest, repleatur, ut non in minore [quam] perfecti anni tempore litem possit subrogatus judex tam discutere, quam terminare.

§. 9. Illo proculdubio observando, ut si neque per alterutram litigantium partem, nec per judicem steterit, quominus lis suo marte decurrat, sed per patronos causarum; licentia detur judici, & eos [41] duarum librarum auri pœna afficere per scholam [42] Palatinam exigenda, & similiter publicis rationibus aggreganda: ipso videlicet judice in sua sententia hoc ipsum manifestante, *Quod per patronos causarum, vel fugientis, vel agentis dilatio facta est, vel per omnes, vel per quosdam ex his:* Necessitate advocatis imponenda, ex quo litem peragendam susceperint, eam usque ad terminum, (nisi lex vel justa [43] causa impediat) implere, ne ex eorum recusatione fiat causæ dilatio: honorariis [44] scilicet a clientibus, qui dare possunt, disertissimis togatis omnimodo præstandis: & si cessaverint, per [45] executores negotiorum exigendis, ne per hujusmodi machinationem causæ merita protrahantur: nisi ipse litigator alium pro alio patronum eligere maluerit. §. 10. Hæc autem omnia in his omnibus a nobis cauta sunt, quibus perfectæ ætatis constitutis arbitrium suum pro omnibus causis sufficit. §. 11. Sin vero causæ, vel pupillorum, vel adultorum sint, vel aliorum sub cura agentium, masculorum, vel fœminarum: ut per tutores, vel curatores, vel actores, vel eorum procuratores agantur: & eorum desidia [46] triennium fuerit elapsum, & causa ceciderint, litem quidem nihilo [47] minus [48] suum habere vigorem: omnem autem jacturam, quæ ex hac causa oritur, ad tutores & curatores, aut eorum fidejussores, heredesque, & res [49] eorum, & ad omnes quorum in hac causa legitime interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis, vel minoribus eorum substantia, tunc [50] in id, in quo fuerint detrimentum perpessi, placuit in integrum restitutionis auxilium eis superesse. Dat. 6. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De jurejurando a Judice, 1. vel ab advocatis præstando: & si advocatus jurare, vel patrocinari noluerit.

14. Idem A. Juliano PF. P.

REm non [51] novam, neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legislatoribus placitam: cum vero contempta [52] sit, non leve detrimentum causis inferentem: Cui enim non est cognitum, antiquos [53] judices non aliter judicialem calculum [54] accepisse, nisi prius sacramentum præstitissent, *Omnimodo sese cum veritate, & legum observatione judicium esse disposituros?* Cum igitur, & viam non inusitatam invenimus ambulandam: & anteriores leges nostræ, quæ de juramentis positæ sunt, non minimam suæ utilitatis experientiam litigantibus præbuerunt, & ideo ab omnibus merito collaudantur: ad hanc in perpetuum valituram legem pervenimus, per quam sancimus, Omnes [55] judices, sive majores, sive minores, qui in administrationibus positi sunt, vel in hac Regia civitate, vel in orbe terrarum, qui nostris gubernaculis regitur, sive eos quibus nos audientiam committimus, vel qui a majoribus judicibus dantur, vel qui ex jurisdictione sua judicandi habent facultatem, vel qui ex recepto, id est, compromisso [56] (quod judicium imitatur) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate sententiarum, & partium consensu electi sunt, & generaliter omnes [57] omnino judices Romani juris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem judicialem sacrosanctæ deponantur scripturæ: & hæ permaneant non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus, usque ad ipsum terminum, & definitivæ sententiæ recitationem. Sic etenim attendentes ad sacrosanctas scripturas, & Dei præsentia consecrati, ex majore præsidio lites diriment, scituri, quod non [58] magis alios judicant, quam ipsi judicantur, cum etiam ipsis magis, quam partibus terribile judicium est: siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore [59] adhibito causas proferunt trutinandas. Et hoc quidem jusjurandum judiciale omnibus notum sit, & Romanis

1 Absens non est, qui per procuratorem comparet. 2 Judex ex actis & allegatis judicare debet. An ex conscientia? dico in *l. illicitas.* 6. §. *veritas.* 1. *ff. de off. præsid.* 3 Pars fugiens, reus. Græcis ita φεύγων dicitur. Hinc Alcibiades, teste Æliano 13. dicebat, stultum esse reum, qui licet injuste accusatus sit, non fugiat, cum possit fugere. Item cuidam interroganti, cur judicio patris diffideret? imo & matris inquit: fieri enim potest nonnunquam, ut errore inducta nigrum calculum pro albo inferat. 4 Sensum hujus vers. vid. apud Fachin. *l.* 1. *controv. cap.* 40. Ans. 5 Actor præsens absente reo interdum (puta quando actoris libellus est ineptus, aut non sunt sufficientes ejus probationes) condemnari potest. Idque judicis officio, ut hic, & ita judex absentem potest non tantum absolvere ab observatione judicii, sed & præsentem condemnare in expensas. Expensas, inquam, quas reus se fecisse juraverit. Porro quando absolutoria ab observatione judicii fieri debeat, vide Wurmserum 1. *pract.* 22. *observ.* 15. & *tit.* 24. *observ.* 14. 6 Præsens reus interdum absenti condemnatur: id est, interdum causa potior est absentis, quam præsentis. Absens per contumaciam, si bonam causam habuerit, non ideo minus vincit. *l.* 73. *ff. h. t.* 7 Pœnam absentis actoris observa. Quantumvis contingat secundum eum judicari, non tamen reus ei condemnatur in expensas: quinimo expensas factas a reo solvere tenetur: & ita hoc casu victor victo damnatur: & viatica sumptusque litis exsolvit. 8 In quam non incidit, qui culpa levi non dolo non comparuit: puta quia dum veniret ad judicem, passus est interea se a ludentibus detineri, forte non male, quia animum judicii contemnendi non habuit. Infredus *decis.* 333. 9 Actor fugitivus, id est, absens & contumax. 10 Absenti contumaci nulla redintegrandæ sententiæ per appellationem ratio est. 11 Similis modus attenditur in reo, qui in actore. 12 Id est, trina denunciatio, per quam quis fit contumax. *l.* 8. *J. quomodo & quando judex.* 13 Eremodicium litis desertio. §. 4. *J. hic. l.* 13. *in princ. ff. judicatum solvi.* 14 In eremodiciis agitur causa μονομερῶς. 15 Absens indefensus, (si malam causam habeat,) præsenti condemnandus. 16 Vana est sententia, quæ executione destituitur. 17 Sententia condemnatoria in bonis condemnati executioni mandari debet. 18 Demus res fugientis ac contumacis sitas esse extra territorium judicis. 19 Si id evenerit, ut res victi, id est, judicio condemnati extra territorium judiciale sitæ sint, minor ad majorem (idem dicendum in æquali) referre sententiam solet: & ab eo petere, ut sententiam exequi velit. vide quæ not. ad *l. ult. ff. de jurisdict.* vide *l.* 15. §. 1. *ff. de re judic. l.* 12. §. 1. *ff. de reb. auct. jud. possid.* 20 Tertium excipe opponentem de suo jure, ac de suis hypothecis agentem. vide *l.* 2. *J. ne uxor pro marito.* 21 Victor in victi contumacis bonorum possessionem mitti solet. Latitantis bona possideri solent. *l.* 2. §. 1. *ff. quibus ex causis in possess.* 22 Privatus possessione bonorum ex contumacia ea non recuperat oblatione fidejussoris & sumptuum, sed sola satisfactione: Quid si in ipsum rem facta est executio? nunquam auditur. vid. Bald. *hic.* 23 Litis desertio fit tam ab actore quam a reo. 24 Id est, sacra scriptura. *l.* 14. §. 1. *J. h. t.* 25 Litigatoris absentia Dei & judicis præsentia suppletur. 26 *l.* 40. §. 1. *ff. de pactis*, qui Græcis uno vocabulo ἐφετης appellatur, unde ἐφετικὸν δικαστήριον judicium appellationis. 27 Verus contumax non appellat. Quid si appellaverit? Judex appellationis de contumacia ipsa ejusque veritate cognoscet. 28 Hodie anni. *Nov.* 112. *in fin.* 29 Lis moritur, cum legitimis temporibus transactis perit: cum intra legitima tempora neglecta desertaque prorsus fuerit. *l.* 18. §. 4. *ff. de dolo malo. l.* 3. §. 1. *ff. quæ in fraud. l.* 2. *ff. judic. solvi.* e contrario lis vivere dicitur. *l. pen. in fin. J. de fide instrum.* Goth. Et vivere actio dicitur. *l.* 3. *J. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann. l.* 3. *J. de tempor. & reparat. appellat.* S. L. 30 Μονομερῶς, §. 3. *J. hic.* 31 Victus victori expensas debet. vide *l.* 4. *J. de fructibus & lit. expens. l.* 78. §. 2. *ff. de legat.* 2. 32 Judex qui hoc casu non condemnat victum in expensas, earum nomine victori tenetur. 33 Ultra judicium. 34 Vide Harmenopulum *initio operis. can. quatuor.* 78. *dist.* 3. 35 Pœnam judicis observa litem ultra biennium malitiose producentis sive protrahentis. 36 In pœnis pecuniariis, gravius puniuntur potentiores: in corporalibus mitius. *l.* 4. §. 1. *ff. de incendio, ruina.* 37 §. 9. *J. hic.* de schola Palatinorum alibi dicam. 38 Id est, Palatinorum, de quibus alio dicemus loco. 39 Subrogatus iisdem conditionibus subrogari intelligitur, quæ principali sive antecessori præscriptæ præfinitæque erant. 40 *l.* 60. *ff. h. t.* 41 Pœnam advocati observa, cujus mora fit, quominus lis definiatur. 42 §. 8. *J. hic.* 43 *l.* 8. §. 3. *ff. de procuratoribus.* 44 Si propter salarium non solutum lis retardatur, judicis officio pars solvere compellitur. 45 Litigatores cogi possunt ad honorarium advocato præstandum. 46 Cujac. 12. *obs.* 21. notat ex hoc paragrapho, Plus petitionem tutoris & curatoris pupillis non nocere. 47 Hinc colligit Bald. bona tutoris & curatoris ad litem, tacite obligari. Tacitum itaque genus hypothecæ observa. 48 Id est, nullo modo. Cujac. *ad l.* 7. §. 2. *ff. pro emptore.* adde quæ scripsi ad *l.* 2. §. 1. *ff. vi bonorum raptorum.* 49 Judicii tempora minoribus currunt, regressu in tutores & curatores suos dato. Iis non solvendo existentibus, restitui possunt. 50 In subsidium, minores possunt restitui in integrum. 51 7. *Synops. Basil.* 6. *cap.* 14. & *tit.* 24. *cap.* 16. adde *l.* 2. *J. de jurejur. propter calumn.* Accursius notat, Bulgarum hic derisum fuisse a suis auditoribus, quod cum pridie viduam duxisset, mane consequente, hanc legem, *Rem non novam*, cœpisset auditoribus suis publice legere. 52 Desuetæ leges, si sint optimæ, in usum revocandæ. 53 Id est, ante Caji Cæsaris tempora, qui forte eligebantur, in singulis causis jusjurandum præstabant. vid. *Asconium & Ciceronem.* 54 *Calculus judicialis* est sententia definitiva. 55 Ut omnes judices, quicunque tandem fuerint ab ipsius litis primordiis usque ad sententiam, & in ipsa sententiæ recitatione, collocatis ante se S. Evangeliis, jurent, *Syn. d. loco.* 56 Compromissa, judicia imitantur, *l.* 1. *l.* 32. §. 9. *in fin. ff. de recept. qui arbitr.* 57 Judices (qualescunque illi sint) jurant propositis sacros. Scripturis, *se litem dirempturos cum veritate:* jurant *in leges.* 58 Huc referri potest illud Senecæ *in Thyeste actu* 3. Quidquid a vobis minor expavescit, major hoc vobis dominus minatur. adde *Evang. Luc. c.* 6. *vers.* 37. 59 Sic agendum cum homine, quasi Deus videat: Sic cum Deo loquendum, quasi homines videant. Seneca 10. *ep.* 10. 2. *Paralipom.* 19. *vers.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. Epict. Hesiod. *ubi de Justitia.* Demosth. *orat. contra Aristogitonem, ubi de Judicibus in se oculos defigentibus loquitur.* Plautus *in Rudente, ubi de falso judicantibus.* Phurnutus *lib.* περὶ τῶν θεῶν φύσεως. Pind. *in Olymp.* Harmen. *præfat. operis.* adde ex *anthologia Græcorum poetarum distichon Luciani.*

legibus

legibus optimum a nobis accedat incrementum, & ab omnibus judicibus observandum: &, si prætereatur, contemptoribus periculosum sit.

In AUTHENT. de defens. Civit. §. Jusjurandum. col. 3. tit. 2. seu Nov. 15. cap. 1. & in authent. Jusjurandum quod præst. ab his. §. pen. col. 2. tit. 3. Seu in jurejurando subjecto Novellæ 8.

Hodie jurant se facturos, secundum quod eis visum fuerit justius & melius, *exceptis defensoribus civitatum qui jurant*, Omnia secundum leges, & jura se facturos.

§. 1. Patroni [1] autem causarum, qui utrique parti suum præstantes auxilium ingrediuntur, cum lis fuerit contestata, post narrationem propositam, & contradictionem objectam [2], in qualicunque judicio majore, vel minore, vel apud arbitros, sive ex compromisso, sive aliter datos, vel electos, sacrosanctis evangeliis tactis juramentum præstent, *Quod* [3] *omni quidem virtute sua omnique ope, quod verum & justum existimaverint, clientibus suis inferre procurabunt: nihil studii relinquentes, quod sibi possibile est: non autem credita sibi causa cognita, quod improba sit, vel penitus desperata, & ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinabuntur: sed & si certamine procedente aliquid tale sibi cognitum fuerit, a causa recedent* [4], *ab hujusmodi communione sese penitus separantes.* † Hocque subsecuto, nulla licentia concedatur spreto litigatori ad alterius advocati patrocinium convolare: ne melioribus [5] contemptis, improba advocatio subrogetur. † Sin autem pluribus patronis adhibitis, & juramento ab omnibus præstito, quidam ex his causa procedente patrocinandum esse crediderint, quidam recusaverint: exeant quidem recusantes, volentes autem remaneant: causæ etenim terminus manifestare poterit, qui timidius, quique audacius judicium, vel reliquerunt, vel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus audiendis licentia alios pro recusantibus subrogare. Dat. 4. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si contumax postea appareat, & de impensis.

15. Idem A. Juliano P. P.

Sancimus, omnes judices (sive in hac florentissima civitate, sive in provinciis) si quando absens persona citata postea apparuerit, non aliter ei judicialem aditum revelare, sed omnem claudere ei judiciorum copiam, nisi [6] prius omnia damna restituat ex hujusmodi vitio adversariis ejus inflicta, sive circa ingressus litis, sive circa honoraria advocatorum, vel alias causas, quæ in judicio versantur: æstimatione judicis [7] quantitate eorum definienda, postquam juratum ab eo fuerit, qui fecit expensas: executoribus negotiorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus: Scituris judicibus nostris [& executoribus], quod si hoc prætermiserint, ex sua substantia hujusmodi detrimentum læsis resarcire compellentur. † Quod & in pedaneis judicibus observari censemus, licet non citati, sed requisiti litigatores mala conscientia abfuerint. Dat. 10. Kal. Maji, LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

In AUTHENT. de Judic. §. oportet. col. 6. tit. 11. seu Nov. 82. cap. 10.

Post jusjurandum delatum & præstitum non licet judici amplius taxare. Sed & si hodie prius judex taxaverit, & ita secundum quantitatem a judice taxatam juratum fuerit: non habeat licentiam judex minus, quam juratum fuerit, condemnare. Sed si viderit judex neutrum litigatorum subdi debere rationi sumptuum propter negotii varietatem, sua sententia hoc declaret.

De recusatione judicis & de appellatione.

16. Idem A. Juliano P. P.

Apertissimi [8] juris est, licere litigatoribus judices [9] delegatos [10], antequam lis inchoetur, recusare [11]: cum etiam ex generalibus formis [12] Sublimissimæ tuæ sedis statutum sit, necessitatem imponi judice recusato, partibus ad eligendos arbitros venire, & sub audientia eorum sua jura proponere. Licet enim ex imperiali numine judex delegatus est, tamen, quia sine [13] suspicione omnes lites procedere nobis cordi est, liceat ei qui suspectum [14] judicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, ut ad alium curratur, libello [15] recusationis ei [16] porrecto: cum post litem contestatam neque appellari [17] posse ante definitivam sententiam, jam statuerimus, neque recusari posse, ne [18] lites in infinitum extendantur: eodem [19] scilicet executore necessitatem [20] partibus per ordinarium judicem, & omne civile auxilium imponente, & arbitros eligere, & ad eos venire: & sic litem apptere [21], quasi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati. Quod, & si ab imperiali majestate judex delegatus non sit, sed ab alio culmine, obtinere censemus. Dat. 5. Kal. Maji, *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De Episcopo judici suspecto adjungendo.

AUTHENT. ex Nov. 86. c. 2.

In AUTHENT. ut differentes judices audi. Interpellan. allegatio. §. si vero contigerit, col. 6. tit. 15. al. Col. 9. tit. 10. seu Nov. 86. cap. 2.

Si vero contigerit, aliquem subjectorum nostrorum in dubitationem habere judicem: jubemus sanctissimum Archiepiscopum, vel Episcopum locorum audire causam una cum clarissimo judice [22]*; ut ambo, aut per amicabilem* [23] *compositionem dissolvant, quæ dubia sunt, aut per annotationem in scriptis factam, aut cognitionaliter judicent inter litigantes: ne provinciales recedentes a patria, ad longinqua trahantur examina. Si autem judex Episcopo parere noluerit: Principi scribat, qui de eo judice sumet vindictam.*

De militaribus hominibus.

17. Idem A. Joanni PF. P.

Certi juris est, quod concessa [24] est etiam militaribus hominibus judicandi facultas. Quid enim obstaculi est, homines, qui alicujus rei peritiam habent, de ea re judicare? cum sciamus, & militares magistratus, & omnes tales homines per usum [25] quotidianum jam esse approbatos: ut & audiant lites, easque dirimant, & pro sui [26], & legis scientia hujusmodi altercationibus finem imponant. Dat. Kalend. Novemb. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De recusatione judicis.

18. Idem A. Joanni P. P.

Cum specialis judex, sive ab Augusta fortuna, sive judiciali culmine in aliqua provincia, in qua incusatus degit, datus est: & una pars suspectum [27] eum sibi esse dicit [28]: ne forte absente persona judicis, & in alia civitate ejusdem provinciæ commorante, compellatur longo itinere emenso recusationis libellum ei [29] incusatus offerre: sancimus, si quidem præsto est Præses provinciæ in illa civitate, ubi de ea re dubitatur, licere ei qui suspectum sibi judicem esse dicit, ipsum Præsidem adire, & hoc facere in actis manifestum. Si autem non est moderator provinciæ in præfato loco: hæc eadem apud Defensorem locorum, vel Duumviros municipales gestis [30] apud eos habitis & celebrare, & judicem quidem eum recusare: illico [31] autem, [id est] intra triduum proximum, sine ulla dilatione, compelli [32] arbitrum, vel [33] arbitros eligere, & apud eos litigare: ne & datus judex removeatur, & alter non eligatur: electione videlicet arbitri, si variatum [34] inter partes fuerit, simili modo, vel Præsidis provinciæ, si adest, vel defensoris locorum, vel magistratuum municipii arbitrio dirimenda: & executore negotii, cui mandata est hujusmodi causæ examinatio [35], imminente: & statuta ab arbitris effectui mancipante, nisi fuerit provocatum [36]: tunc enim ipse, qui judicem antea dedit, qui suspectus visus est, appellatione trutinata, formam causæ imponat legitimam. Dat. Id. Novemb. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. II.

DE SPORTULIS [37], ET SUMPTIBUS IN DIVERSIS JUDICIIS FACIENDIS, ET DE EXECUTORIBUS LITIUM.

Ut exhibitus ab apparitore, cui traditus fuit, observetur.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Potitum Vicarium.

Quisquis fuerit exhibitus [38] usque ad negotii terminum ab eo apparitore, cui primum traditus fuit, observari eum decernimus: Si qua præsumptione fuerit hæc mansuetudinis nostræ posthabita præceptio, primiscrinio, qui jussa temeraverit [39], quinque librarum auri condemnatione multando. Dat. Kal. Jul. *Mediolani*, AUSONIO & OLYBRIO CONSS. 379.

1 Ut utriusque partis advocati in ipsa litis contestatione per sancta Evangelia jurent: *se in clientis sui causa, nullam operam nullumque studium intermissuros. & causam bonam existimare, nec falsi patrocinii sibi conscios esse. Quod si interim dum cognoscitur causa, causam improbaverint, ab ea desistant* nec licentiam litigator habeat alterum patronum invitandi *Syn. Basil. h. t. cap.* 14. adde §. 1. *Instit. de pœna temere litigantium.* 2 Vid. *l.* 1. *in fin.* ℑ. *de lit. contestat.* 3 Patroni causarum jurant de fide perferenda & omni integritate. adde *l.* 2. ℑ. *de jurejur. propter calumn* §. 1. *vers. utriusque. Inst de pœna temere litigantium.* 4 Quandocunque advocatus dicit se læsam habere conscientiam ex litis improbitate, potest a patrocinio desistere. *Bald.* 5 Melioribus contemptis, ad improbos non est refugiendum. 6 Reus e latibulis vel e fuga emergens integris omnibus, id est, bonis non venditis non recipitur aliter, quam si omnia damna actori restituerit, ac præterea satisdederit judicio sisti, cum de lite disceptatur plenissime. Nam summaria cognitio rem non definivit, litem non consumpsit. *Nov.* 53 *c.* 4. *in fin.* ubi vide Cujac. 7 Hodie actor. *Nov.* 82. *c.* 10. 8 Recusari potest judex ante litis contestationem: si absque ratione quis & injuste recusaverit, hoc est, post contestationem litis repelletur. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 3. *ex tit.* 6. *c.* 2. adde *l.* 4. ℑ. *de jurisd.* 9 Etiam a principe ex justa causa suspicionis: quo casu coguntur partes arbitros recipere, qui officio delegati fungantur. Staffi. *de lit. grati. & justi. in mat. recusat.* Lanfranc. *in tract. recusat.* 4. *vol. fol.* 146. Barb. *in tract. de Cardinal. legat. a late.* 3. 4. Bas. *n.* 14. Jac. Menoch. *in tract de arbitr. judic. lib.* 1. *quæst.* 74. *n.* 51. Bartol. *in l. quia poterat. ff. ad Senatuscons. Trebell.* Petr. de Anchor. *in c. judex. de offic. jud. deleg. in* 6. Item *consil.* 63. & *consil.* 251. Abb. *in c. si quis contra.* 3. *col. ext. de foro competenti.* Mod. 10 Aliud in ordinariis. Usus apud Gallos diversum obtinet. Possunt enim ordinarii recusari, vitata tamen calumnia: id enim multa pecuniaria & honoraria puniri solet apud eosdem Gallos, constitutione Francisci I. & Caroli IX. vid Papon 2. *Not.* 2. *c. des procureurs. ibi. dix septiesme.* 11 Recusari potest judex delegatus ante litis contestationem: postea, non potest. Litem enim contestantes, judicem adprobamus *l. ult.* ℑ. *de exceptionibus.* vide Hartmann. 2. *pract.* 1. *obs.* 11. vid *Ecl.* 3. *fol.* 62. & *ib. tit* 8. *fol.* 86. 12 Vid. *l* 2. ℑ *de off. præf. prat Orient.* 13 *l* 47. *ff h. t.* 14 Recusari judex suspectus potest. De exceptionibus recusatoriis adversus judices, vid. Oldendorp. *cap.* 7. *Enchiridii exceptionis* 1 Hartmannus tamen unicam tantum esse causam recusationis ait, quæ varias causas habeat: *dicto loco obs* 9. quod interpretatione indiget: Obscurum est enim illud, *unica est causa ex variis causis insurgens* De refutatione judicum vide plura apud Cujac. 9. *obs.* 10 & 23. Hoc adde, causas recusationis attendi vel ex persona solius judicis, vel judicis ac unius litigatorum simul, vel ratione territorii, vel ratione causæ: de quibus vide Papon. 2 *Not in princip.* 15 Recusatur judex libello, *ut hic.* vel apud acta. *l ult.* ℑ. *h. t* libello recusationis vel actis inserta causa. *l.* 9. *in fin. princip. ff de liberali causa.* eaque legitima, non levi. vide Hartmann. *d. l. obs* 11. Specialiter etiam causas exprimi usus obtinuit, *cap. Suspicionis. cap. cum speciali. extr. ut lite non contestat.* Quid si recusatus sententiam dixit? nulla censebitur vide Oldendorp. *c.* 5. *de sententiis, & re jud.* Hartmann. 1. *pract.* 1. *obs.* 10. 16 Non ut de causis recusationis cognoscat, sed ut judiciali munere abstineat: non enim ipse de causis ipsius recusationis suæ cognoscit, legitimæ sint necne, sed arbiter. vide Hartmann. 2. *observ.* 1. *observat.* 13. adde *l. ult.* ℑ. *h. t.* 17 *l.* 4. ℑ. *de jurisdict.* vid. *l. ult.* ℑ. *de sent. interloc.* 18 Nota rationem quare ab interlocutoria non appellatur. 19 In eo scilicet. *Hal.* 20 Recusatus delegatus, potest per se vel per ordinarium imminere, ut eligantur arbitri. 21 *Al.* apparentes, ab apparendo, unde apparitores ab apparere, *al.* apparare, *id est*, ordinare. 22 i. e. præside. 23 Transactionis species est, arbitramentum, ut vocant. 24 *l.* 6. ℑ. *de jurisd. omn. jud.* & ℑ. *de off. milit. jud.* Milites possunt esse judices: ergo imperiti juris munere judicandi fungi possunt, dixi ad *l.* 1. ℑ. *de adsess.* & *domest. l.* 1. ℑ. *de postulando.* adde Hotom. 26. *Illustr.* 25 Peritia usu & praxi comparatur. 26 Magis tamen ex legis conscientia quam sua judicare debet: legis conscientia secundum acta & probata, *l.* 13. §. 2. *vers.* & *si per.* ℑ. *h. t. l.* 6. §. 1. *ff. de off. præsid.* vid. ad hunc locum Hotom. 26. *Illustr.* 27 Dixi ad *l.* 16. *supr. h. t.* 28 Adi Jasonem *ad* §. *omnium. n.* 9. *Institut. de act.* Alexand. *ad rubr. ff. de offic. ejus, cui mandat. col.* 3. & *ad l. A divo Pio. in princ. ff. de re jud.* Ruinum *hic.* Menochium *in tract. de arbitr. jud. l.* 1. *q.* 74. *n.* 50. Mod. 29 Judicis recusatio fit coram ipso judice, qui recusatur: aut eo absente, coram judice ad quem, aut eo absente, coram municipali. adde 1. Wurmser. 1. *obs.* 5. 30 Suspectus judex recusatur per libellum, vel apud acta. adde Cujac. 9. *observ.* 23. 31 Fit *illico*, quod fit intra triduum. vid. *l.* 3. ℑ. *de errore advoc.* De triduo. v. Cuj. *c.* 5. *de præscr.* 32 Recusatione oblata, coguntur litigatores optare arbitros. Hujus generis arbitri, *juris arbitri* dicuntur: quo loco notandum est, Tres casus in jure expressos, quibus eliguntur juris arbitri. Primus casus est, *ut hic.* & *cap. suspicion.* 39. *extr. de officio delegat. cum speciali* 61. *extr. de appellat.* Secundus, quoties ambigitur de revocatione literarum *c. pastoralis.* 53. *extr. de appell.* Tertius de quo 11. *quæst.* 1. *c. clericum.* 3. adde *Gl. in c. statutum.* 11. *de rescriptis. in sexto*, v. Schenckium 1. *Conclus.* 49. 33 Differt in eo jus civile a canonico. Canonico namque jure coguntur, partes eligere arbitros præcise, id est, sine alternatione, *c. secundo requires.* 41. *c. cum speciali.* 61. *extr. de appellat. c. licet. extr. de foro competente.* 34 Si variatur inter partes de eligendo arbitro, judex arbitrum dare potest. *l.* 17. §. 6. *ff. de recept qui arbitr.* 35 Exactio. *Hal.* ἐκβίβασμος. vide Cujac. *cap.* 9. *observ.* 23. *in fin.* 36 Ad quem? si princeps vel prætor judicem recusatum dedit, recusati loco arbiter datur: a cujus sententia, Princeps vel prætor, id est, qui dedit, appellabitur: potest enim ab arbitrio appellari. *l.* 9. *ff. qui satisd. cog.*

37 Id est, salariis, quæ conventus reus dat executoribus. Cur hæc salaria ita appellentur, vid. Budæum *ad l. si mulier.* 5. *ff. de donat. inter vir.* Alciatum 3. *disp.* 17. Cujac. *hic.* & *l.* 17. *obs. cap.* 12 *l.* 6. §. 1. *ff. de decurionib.* 7. *Synops. Basil.* 4. Ab iis præstandis fiscus est immunis; fiscus enim semper litigat gratis. Julian *ad Nov.* 17. *cap* 3. & Episcopi. *Nov.* 123. *cap.* 28. & personæ tenuiores. *l. ult.* ℑ. *de fruct. & lit expens. Nov.* 17. *c* 3. 38 Id est, ductus ad judicium. 39 Id est, qui alium ἐκβιβαστὴν, seu executorem dederit, *Synops. Basil.* 7. *tit.* 4. *c.* περὶ ταξεωτῶν 17.

De

De his qui edicta perferunt in provincias.

2. [1].

QUi [2] sacra pragmatica, aut edicta perferunt eorum, qui gesturi sunt magistratum civilem, aut militarem, quindecim [3] solos aureos ex provincia referunto, & nihil amplius: quod si plus recipiant, quadruplum reddant, non valentes ad sui defensionem proponere, quod a volentibus id quod amplius est, acceperunt. Sed huc usque generalis est constitutio: Postea vero propriam definit pœnam contra Ducem Thebaidos, ad quem rescripta est, & eos qui post hanc eundem adipiscentur magistratum, nisi a transgressoribus legis definitam exegerint pœnam.

De executoribus removendis & puniendis.

3. Iidem AA. Juliano P. P.

[OMnibus] judicibus licentiam præstamus, (sive his, quibus a nostro numine lites mandantur, Illustribus vel Spectabilibus, vel Clarissimis, vel togatis fori cujuscunque Præfecturæ, vel aliis quibusque: vel his, qui ex nostris judicibus delegandas lites accipiunt) executores [4] si cessaverint, causas eis instructas offerre, & removere [5] ab executione eos, & alios idoneos supponere, vel etiam multis afficere: si quidem illustres sint judices, usque [6] ad sex solidorum summam: sin autem alii, usque ad tres tantummodo aureos: & ad judices, quorum interest, referre, quatenus militia exuti pœnas luant corporales. Nostris autem amplissimis judicibus licentia sit, & majores pœnas, & corporales [7] maculas executoribus imponere, si male fuerint circa lites versati: ut sciant, non esse causas a se deludendas, nec lucri gratia aliquod eis vitium imponendum. Dat. 5. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

De insinuatione. De edendo. 1. De cautione, judicio sisti. 2. De solatio ob editionem accipiendo.

4. [8] Imp. JUSTINIANUS *.

IS [9] cui commissæ sunt publicæ aut privatæ commoditates (sententiæ, aut jussiones forte hoc loco) a principe, vel aliquo illustrissimorum magistratuum, conveniat quidem reum, & priusquam insinuet illi hujusmodi jussiones, (interdum enim oportet eas ignorari) neque consuetas sportulas accipiat ab ipso, neque exigat ipsum, nisi exemplum divinæ, aut maximæ jussionis ediderit ipse, ex qua commonuit ipsum. † Si vero alterius cujuspiam magistratus publicam aut privatam præceptionem habet, aut Præsidis ejus loci, ne exigat conventum, neque consueta accipiat: nisi insinuaverit prius Præsidi provinciæ, ut inde possint assumere exemplum hi qui conventi sunt, & libellus eis edatur, aut inscriptio, in criminalibus. Si vero non observatis his conventionem obtulerit, aut consueta exegerit executor, liceat convento repellere eum. §. 1. Neque vero prætextu fidejussionum sine causa damno adficiantur provinciales ab exactoribus, vel pro constitutione procuratoris: sed si quidem immobilem possessionem habent, juratoriam emittant scripturam, si vero non habent, fidejussorem usque ad quinquaginta auri libras præstent indemnitatis gratia. † Controversia autem orta de persona fidejussoris, vel de tenore juratoriæ cautionis: apud Episcopum civitatis, & Patrem & Ecdicum, seu defensorem, ea dirimatur, necessitatem habente exactore accipere idoneum ab illis judicatum fidejussorem, aut cautionem acceptam. Si vero ex divina jussione, aut maxima præceptione moneatur omnimodo ipsam personam abducere, nec ipsam fidejussori credere, tunc liceat ipsi non accipere fidejussorem, sed ducere personam sine damno, & cum omni moderatione. † Deo vero amabilis locorum Episcopus, si permiserit conculcari legem, aut non minatus fuerit adversus transgressorem, & Dei offensionem incurrat, & imperialem experietur animi motum. Similiter vero & Præses provinciæ si negligat legem, & carebit magistratu, & publicatus in perpetuum relegabitur. §. 2. Ne accipiant autem exactores, qui edunt libellos, aut inscriptiones & conventiones, aut instrumenta ultra quam sequente constitutione permissum est solatii loco, aut, si transgressi fuerint, subjaceant ejus pœnis. V. ***. Dat. Kal. Jun. CP. DN. JUSTINIANO perp. A. III. CONS. 533.

TIT. III.
DE PEDANEIS [10] JUDICIBUS [11].

De Procuratore Cæsaris.

1. Imp. GORDIANUS A. Vicariis.

PRocuratori nostro non [12] vice Præsidis agenti, dandi judices inter privatas personas non competere facultatem, manifestum est: & ideo si (ut allegastis) inter privatas personas is, cujus meministis, arbitros dandos putavit; sententia ab eis prolata, nullo [13] jure subsistit. PP. Kal. Febr. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

In quibus causis possunt Præsides judices dare.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Vicariis.

PLacet nobis, Præsides de his causis, in quibus, quod ipsi non possent cognoscere, antehac pedaneos judices dabant; notionis suæ examen adhibere: ita tamen, ut, si vel propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem omnia hujusmodi negotia non potuerint cognoscere, judices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi convenit, ut in his etiam causis, in quibus solebant ex officio suo cognoscere [14], dandi judices licentia eis permissa credatur. Quod usque adeo in Præsidum cognitione retinendum est, ut eorum judicia non diminuta videantur: dum tamen, & de ingenuitate [15], super qua poterant [16] etiam ante [17] cognoscere, & de libertinitate Præsides ipsi dijudicent [18]. Datum 15. Kal. August. CC. CONSS. 294.

Ut judex datus cognoscat, non ad judicium præsidale remittat. De appellatione.

3. Exemplum sacrarum literarum, eorundem AA. & CC. ad Serapionem [19].

PLacet, ut judicibus, (si quos Gravitas tua disceptatores dederit) insinues, ut delegata sibi negotia lata sententia terminent: nec [20] in his causis, in quibus pronunciare debent, & possunt, facultatem sibi patere remittendi ad judicium Præsidale, cognoscant: maxime cum, & si judicatio alicui litigatorum parti injusta videatur, interponendæ provocationis potestas a sententia ex omni causa prolata libera litigatoribus tribuatur. Dat. 8. Kal. April. *Antiochiæ*, CC. CONSS. 294.

De judice subrogando.

4. Iidem AA. & CC. Firmino.

PLacuit, quotiens pedanei judices dati, post litem contestatam, vel ad aliud judicium necessario [21] diriguntur, vel publicæ utilitatis ratione in alias provincias proficiscuntur, vel diem [22] obierunt, atque his rationibus negotiis cœptis finis non potuit adhiberi; alium in locum eorum judicem tribui, qui negotium examinet: ne, hujusmodi casibus intervenientibus, impedimentum aliquod in persequendis litibus afferatur. Dat. 10. Kal. TIBERIO [23] & MAXIMO CONSS.

In quibus causis Præsides possunt judices dare.

5. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

QUædam sunt negotia, in quibus superfluum est, Moderatorem expectare provinciæ: ideoque pedaneos judices (hoc est, qui [24] negotia humiliora [25] disceptant) constituendi damus Præsidibus potestatem. Dat. 5. Kal. August. *Antiochiæ*, MAMERTINO & NEVITA CONSS. 364.

Constitutio Græca Zenonis de pedaneis judicibus, qua certum numerum pedaneorum judicum introducebat, quos diætetas *vocabat, id est, (ut Latino vocabulo exprimam) arbitros. Sed non valde deploranda est ejus jactura, ut quam Justinianus in universum sustulerit, aliis duodecim pedaneis judicibus in Zenonianorum locum institutis.* Novell. 82. de judicibus. cap. 1. vetus. *Antonius Contius.*

TIT. IV.
QUI PRO SUA JURISDICTIONE JUDICES DARE, DARIVE [26] POSSUNT.

Non potest delegari causa, quæ ad jurisdictionem delegantis non pertinet: & ille, cui delegatur, debet esse de jurisdictione delegantis. Bald.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Cyro P. P.

IN causarum delegationibus illud consultissime præcipimus observari, ut ita valeant, si [27] ad jurisdictionem pertineant delegantis. Quod si quis alienæ jurisdictionis [28] causam crediderit delegandam, nec præcepto cognitorem datum patientiam [29] accommodare censemus. Et si contra leges obtemperaverit deleganti; omnia, quæ ab ea delegatione geruntur, ita pro [30] infectis haberi præcipimus, ac si ipsi, qui delegaverant, alienæ jurisdictionis judices resedissent: ut ne [31] appellandi quidem necessitas victis adversus eas sententias imponatur. [Hæc teneant,] nisi judices a [32] nobis specialiter delegantibus dati, aliis causas delegaverint judicandas: nam his delegantibus, nullo personarum causarumve habito tractatu, appellationum ad eos jure judicia remeabunt. Dat. 13. Kal. Januar. VALENTINIANO A. & ANATOLIO CONSS. 440.

---

1 Hæc constitutio ex Basilicis restituta a Cujac. 12. *obs.* 22. 2 Latina interpretatio. 3 Nota quantitatem sportularum. Cum hac constitutione convenit constitutio Attalarici apud Cassiodorum *lib.* 9. 4 Executores duo singulis judicibus attributi erant. vide Cujac. *ad Nov.* 82. *c.* 7. 5 Executor, ob negligentiam, officio suo potest privari. 6 Multæ dicendæ jus usque ad sex & tres solidos. 7 Executor delinquens, in officio corporali multa puniri a majore judice potest. 8 Hanc legem ex basilicis restituit Cujac. 12. *obs.* 22. 9 Latina interpretatio. 10 *Pedanei judices* quasi plano pede aut stantes judicabant, non pro tribunali aut sedentes: imo collatitio aut fortuito scamno vel cespite. *Novell.* 71. *cap.* 1. unde & a Græcis *χαμαιδικασταὶ* dicuntur, & *διαιτηταὶ κληρωτοί.* Vide *Nov.* 82. *& ib.* Cujac. Pedaneis singulæ causæ cognoscendæ a magistratibus delegabantur: cognitionem habuerunt, non jurisdictionem: *l. ult. supr. ubi & apud quem cognit. restit.* adde *l.* 5. *in pr. ff. de re judicata. l.* 99 *ff. de verb. sign.* humiliores causas disceptabant. *l. ult. J. h. t.* 11 Vide si operæ est, Alciat. *l.* 1. *parerg. c.* 43. Crinit. *de honesta disciplina c.* 7. *lib.* 15. Coras. *epist. quæst. c.* 2. Rainald. Cors. *liv.* 2. *indagat. cap.* 21. Aul. Gellium sive Agellium *noct. Attic. lib.* 3. *cap.* 18. Brisson. *select. antiquit. lib.* 3 *c.* 18. Mod. 12 Vid. *l.* 23. §. 1. *ff. de appell.* 13 Sententia ejus qui delegatus est ab incompetenti judice, ipso jure nulla est: facit *lex ult. in fin. ff. de jurisd.* 14 Eadem plane sententia accipiendum videtur, quod hic dicitur: *ex officio suo*, qua in stipulationum divisione JC. dixit; *a mero prætoris officio, in l.* 5. *ff. de verb. oblig.* id est, quod ipsius proprium est, atque jure magistratus ei competit: quod etiam jus dicentis officium appellatur *in l.* 1. *ff. de jurisdict.* & distinguitur ab officio judicis *in d. l.* 5. nec enim ea, quæ *in d. l.* 1. enumerantur, ad pedanei judicis officium pertinent, quorum nihil ille potest. Cæterum totam hanc legem ex professo enarrat Corasius: præter quem vide ad ejusdem explicationem Alciat. *lib.* 2. *paradox. cap.* 2. Charondam *de jurisdict. pag.* 51. Vandum *lib.* 1. *quæst. jur. c.* 10. Vaconium denique *lib.* 2. *declar.* 82. Mod. 15 Adde *l.* 32. §. 7. *ff. de recept. qui arbitr.* 16 *l.* 2. *infr. de libertis & eorum lib. l.* 6. *infr. de reb. cred.* 17 Vid. Plinium *l.* 10. *epist. ad Trajan.* 18 Non pedanei: Ut hinc possis colligere, Pedaneos judices humiliorum litium esse judices. *l. ult. infr. h. t.* vid. tamen *l.* 6. *infr. de reb. cred. l.* 2. *infr. de libertis & eorum liber.* 19 Præsidem. 20 Delegati causas sibi delegatas debent judicare, nec eas ad delegantem remittere. 21 Revocatione delegati non finitur instantia. 22 Morte delegati delegatio non finitur, sed ex eisdem actis per subrogatum judicatur. 23 Hos Consules non reperio in Fastis. 24 Facit *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* 25 Humiliora negotia, puta trecentorum aureorum, eaque Justinianus vult eos disceptare, *ἐν σχήματι παρασημειώσεως, παρασημείωσις*, comprehendit præcipua capita eorum, quæ dicuntur *ὡς ἐν συνόψει καὶ δι' ὀλίγων.* nec cognoscunt plene, cognitionaliter, actis accurate diligenterque confectis, sed per annotationem tantum. vid. *Nov.* 82. *c.* 5. & Cujac. *ibid.* Goth. Confer. *l. un.* §. *sed non potest. ff. de off. consul.* Jure Canonico indistincte, omnes causæ etiam majores trecentorum aureorum delegari possunt. *cap. pastoralis.* 28. *extr. de offic. & potest. jud. deleg.* Ans.

26 Infamis potestne judex dari? non potest. *l.* 2. *ff. de senatorib. l.* 12. §. 2. *ff. de judiciis. cap.*, *per eo. extr. de electione.* potest tamen esse arbiter vid. Wurmser. 1 *pract.* 1. *obs.* 14. Goth. Ad hunc titulum vid Menoch. *de arbitrar. jud. lib.* 1. *quæst.* 54. *num.* 17. *& seq. & quæst.* 37. *num.* 33. Cujac *lib* 1. *observ. cap.* 6. Marant *de Ordin. judic.* 4. *part.* 5. *distinct. n.* 27. S. L. 27 Delegare quis ea tantum potest, quæ in sua jurisdictione habet. 28 Marantha *de ordine judiciorum* 4 *part.* 5. *distinct. n* 27. Dd. *ad leg.* 1. *ff. de officio ejus, cui mand.* ubi post Alexandrum J son *n* 63 *vers* 3 *principaliter.* Decius *n.* 54 Bonon *num* 136. & 137. Sebast Sapia *n* 86 Caspar Valas *ad l imperium.* 3. *ff. de jurisdict. n* 212. ubi Longovallius *n* 28 Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 37. *num.* 33. *& quæst.* 54. *n.* 17 Vaconius denique *lib* 6 *declar* 84. & Bened. Capra *in reg observ* 76 Mod. 29 Patientiam Cujac. 1. *obs.* 6. Patientiam accommodare est obtemperare: & ita locutus est Cassiodor. 7. *formularum*, patientiam commodare, & Gellius 1. c 13. culpa impatientiæ. 30 Delegatio facta ab incompetenti judice, est ipso jure nulla. 31 Et merito: appellationes enim remedia sunt adversus injustam sententiam. Sententia nulla, non est sententia. 32 Delegati a Principe possunt subdelegare. vid. *l.* 5. *infr. de judiciis.*

TIT. V.
NE QUIS IN SUA[1] CAUSA JUDICET, VEL JUS SIBI DICAT[2].

Nemo eſt judex in propria cauſa. Bald.

1. Imppp. VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AAA. ad Gracchum Præfectum urbi.

GEnerali[3] lege decernimus, neminem ſibi eſſe judicem[4], vel jus ſibi[5] dicere debere: In re enim propria iniquum admodum eſt, alicui licentiam tribuere ſententiæ. Dat. Kalend. Decemb. VALENTE VI. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 378.

TIT. VI.
QUI LEGITIMAM PERSONAM [STANDI] IN JUDICIIS HABEANT, VEL NON.

De Pupillo.

1. Imp. GORDIANUS A. Candidæ.

SI, cum eſſes pupillaris[6] ætatis, ſine tutoris auctoritate cum adverſario tuo conſiſtens, Præſes provinciæ adverſus te pronunciaverit: minime auctoritate judicati nititur quod ſtatutum eſt. Dat. Id. Decemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De Pupillo *&* Adulto.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Gemachæ.

IN rebus, quæ privati judicii quæſtionem habent, ſicut pupillus tutore auctore & agere[7] & conveniri poteſt, ita & adultus curatore conſentiente litem, & intendere, & excipere debet. Datum 9. Kal. Jan. CC. CONSS. 294.

De momentanea poſſeſſione.

3. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Juliano Proconſuli Africæ.

MOmentaneæ[8] poſſeſſionis[9] actio exerceri poteſt per quamcumque[10] perſonam: Sub colore autem adipiſcendæ poſſeſſionis obreptitia[11] petitio[12] alteri obeſſe non debet: maxime, cum abſque conventione perſonæ legitimæ initiatum jurgium[13] videatur. Nihil autem opitulatur conventio[14] circa minorem habita, cum id[15] rectius circa[16] curatorem debuerit cuſtodiri. Dat. 2. Non. Martii, *Ravennæ*, CONSTANTIO & CONSTANTINO CONSS. 414.

TIT. VII.
UT NEMO INVITUS AGERE[17] VEL ACCUSARE COGATUR.

1. Imp. DIOCLET. A. Camerio.

INvitus[18] agere[19], vel accuſare[20] nemo cogatur[21]. Dat. Id. Octobris, CARINO II. & NUMERIANO CONSS. 284.

TIT. VIII.
DE ORDINE[22] JUDICIORUM.

Si teſtamentum ruptum dicatur, & de cauſa ſtatus.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Marcellinæ, & aliis.

ADite Præſidem[23] provinciæ, & ruptum eſſe teſtamentum Fabii Præſentis, agnatione[24] filii docete: neque enim impedit notionem ejus[25], quod[26] ſtatus quæſtio in cognitionem vertitur, etſi ſuper ſtatus cauſa cognoſcere non poſſit[27]: pertinet enim ad officium judicis[28], qui de hereditate cognoſcit, univerſam[29] incidentem[30] quæſtionem, quæ in judicium devocatur, examinare[31]: quoniam non de ea, ſed de hereditate pronunciat. Dat. 13. Kal. Decemb. GETA & PLAUTIANO CONSS. 204.

De quæſtione generis & familiæ erciſcundæ.

2. Imp. ANTONINUS A. Magnillæ.

SI quæſtio tibi generis ab his, quos fratres patrueles[32] eſſe dicis, non fiat, adito Præſide [provinciæ], & accepto familiæ erciſcundæ judicio[33], experire. Quod ſi de ea re[34] quæſtio erit; prius[35] de nativitatis[36] veritate ſecundum juris formam quæri, idem Vir clariſſimus curæ habebit. PP. 10. Kal. Auguſt. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De cauſa civili & criminali.

3. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Demetrio.

CUm civili diſceptationi principaliter motæ quæſtio criminis incidit, vel crimini prius inſtituto civilis cauſa adjungitur: poteſt[37] judex eodem tempore utramque[38] diſceptationem ſua ſententia dirimere. PP. Nonas * GAL. A. V. & FAUSTINO CONSS. 263.

Prius de crimine eſt pronunciandum, quam de civili cauſa cognoſcatur. Bald.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Calphurnium.

QUoniam civili diſceptatione intermiſſa, ſæpe[39] fit, ut prius de crimine judicetur; quod, utpote majus[40], merito minori præfertur, ex quo criminalis quæſtio quocunque modo ceſſaverit, propter civilem cauſam[41] velut ex integro in judicium deductam diſtingui: ut finis criminalis negotii ex eo die, quo inter partes fuerit lata ſententia, initium civili quæſtioni tribuat. Dat. Id. Mart. NEPOTIANO & FACUNDO CONSS. 336.

TIT. IX.
DE[42] LITIS CONTESTATIONE[43].

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Valenti.

REs in judicium deducta non[44] videtur, ſi tantum poſtulatio[45] ſimplex celebrata ſit, vel actionis ſpecies ante judicium reo cognita[46]. Inter[47] *litem* enim *conteſtatam & editam actionem* permultum intereſt. *Lis* enim tunc *conteſtata* videtur, cum judex per narrationem[48]

1 *C. Theod. h. t. lib.* 2. v. 1. Harm. 4. §. 2. 3. *Syn. Baſil.* 7. *tit.* 3. *c.* 32. *l.* 10. *ff. de juriſdict. l.* 13. *ff. quod met. cauſ. l. pen. ff. de receptis arbitris. l.* 17. *ff. de judiciis. l.* 1. §. 2. *ff. quod legat.* vel ſuorum. *l.* 5. §. 6. *ff. de injuriis.* vid. Oldendorp. *c.* 6. *de ſentent. & de re jud.* Ecquid igitur conſilii ſubditis, aut civibus dabitur litigantibus adverſus dominum, Rempublicam, Principem, Regem, Imperatorem? utique, poteſt qui ſuperiorem non recognoſcit, jus ſibi dicere. *l.* 41. *ff. de hered. inſtit. l.* 3. *ff. de his, quæ in teſt. delent.* Bart. *hic: num.* 1. Roland. a Valle 1. *conſ.* 29. *n.* 21. In Germania Princeps imperii ſubditum convenire debet in Camera imperiali, non coram ſuis conſiliariis: & e contrario, in eadem Camera a ſuis ſubditis conveniri poteſt: niſi probaverit hoc jus vel conſuetudine, vel uſu ſe habere, ut coram ſuis conſiliariis convenire debeat. Mynſing. 5. *obſ.* 1. Jure Gallico, rex ſibi jus non dicit, ſed jus ei dicitur a Parlamentis. & ita nonnunquam cauſa cadit. Indulgentiæ nonnunquam ab eo indultæ rejiciuntur: Qua in re tantum abeſt, ut ejus majeſtati quidquam detrahatur, ut eo nomine ſecuriorem eam faciat. vid. Papon. 2. *Not. c. diviſion de l'ordre de plaider. fol.* 23. Reliqui nobiles adverſus ſuos vaſallos litigant in auditorio ſuo per procuratorem. Volunt etiam interpretes, quemlibet poſſe ſibi jus dicere in defectum judicis. *l.* 54. *infr. de decurionib. l.* 10. §. 16. *ff. quæ in fraud.* vid. Hartmann. 2. *pract.* 1. *obſ.* 1. Demus de re ipſa in ipſo juris loco injuriam illatam judici, poteſtne jus in ſua cauſa ſibi dicere? poſſe putant eo caſu. *l.* 15. §. 38. 39. *l.* 33. *ff. de injuriis.* alias reus ad alios judices remittendus. de quibus vid. Papon. 2. *Not. c. diviſion de l'ordre de plaider. fol.* 23. 2 Vel teſtimonium præbeat. *l.* 10. *infr. de teſtib.* vid. ad hanc legem Socin. *reg.* 195. 3 *l. unic. C. Theod. h. t.* 4 An poſſit eſſe in cauſa propria quis judex, vide late Socin. *in reg.* 195. Felin. *ad c. cum veniſſent. in fin. extr. de judic.* Jaſon. *ad l. qui juriſdict.* 10. *ff. de juriſdict. & ad Auth. jubemus. C. de judic. n.* 11. *& ad l. patre furioſo.* 8. *ff. de his, qui ſunt ſui vel alien. jur.* Hippolit. *ſingul.* 405. Balh. *deciſ.* 107. Forcatul. *in Necyomant. jur. dialog.* 96. *n.* 5. quod autem poſſit aliquis eſſe judex in propria cauſa, adi §. *fin. Inſtit. de vulgar. ſubſtit. l. ſi quis forte.* §. *ſi quos. ff. de pœnis. & l. ſi quis ex aliena.* 5. *ff. de judiciis.* Mod. 5 *l. ult.* §. 2. *in fin. infr. ubi ſenatores vel clariſſ.* atqui filius patri poteſt eſſe judex. *l.* 77. *ff. de judiciis.*

6 Sententia lata contra pupillum indefenſum, ipſo jure non tenet. *l.* 6. §. 5. *ff. de confeſſis.* 7 Alias, ſi pupillus aut minor verſabitur in judicio ſine autoritate tutoris, aut curatoris, poterit adverſus ejus perſonam excipi. vid. Oldendorp. *c.* 12. *Enchiridii exceptionum.* ubi tractat de exceptionibus adverſus actorem. *Goth.* Jure Canonico minor in cauſis beneficialibus & matrimonialibus ſine tutoris aut curatoris autoritate agere poteſt. *cap. ult. de judic. in* 6. *& cap.* 14. *ex parte. extr. de reſtit. ſpoliator.* Anſ. Conſ. Viv. *lib.* 2. *Commun. opin.* 105. S. L. 8 Momentariæ, *Hal.* momenti actio. *l. ult.* 4. *C. Theod. unde vi.* 21. Cur ita dicitur? vide *l.* 8. *infr. unde vi.* his adde *l.* 1. *in fin. infr. ſi per vim vel alio modo.* 9 Aliud in cauſa proprietatis. Cur tam varie? favetur poſſeſſioni. 10 His verbis includuntur etiam inhabiles perſonæ. *Bald.* & ita *minor* legitimam perſonam ſtandi in judicio habet in cauſa momentaneæ poſſeſſionis. An id locum habet, ſi de recuperanda vel retinenda tantum, non de adipiſcenda poſſeſſione egerit? Accurſius ita putat. Cujus opinionem Imbertus non exiſtimat receptam eſſe in parlamentis Galliæ. Imbert. *in Enchirid. in verbo, un mineur n'eſt point relevé.* 11 Puto id his obſcuris & male contextis verbis innui, Non ſi adverſus minorem, abſente ejus tutore adipiſci poſſeſſionem poſſumus, continuo nobis licebit proprietatis quæſtionem ei movere. Nam ſi ſummo jure, aut exactius rem totam volueris conſiderare, reperies cauſam etiam poſſeſſionis adverſus illegitimam perſonam a ſe motam fuiſſe: puta adverſus minorem indefenſum. Nihil igitur proderit ita argumentari: Poſſeſſionem adverſus minorem tutore deſtitutum potuiſti adipiſci: ergo & proprietatem. Nam utcunque poſſeſſionis cauſa momentanea ſit, nec dilationem requirat, ejusque favor id elicere videtur, ut tibi liceat adverſus minorem ſine tutore agere, rectius tamen eam minori moviſſes, præſente curatore. 12 Id eſt, proprietatis actio. Cujac. *hic.* 13 Poſſeſſionis ſcil. 14 Id eſt, adeptio poſſeſſionis. 15 Interdictum de poſſeſſione motum. 16 Id eſt, adhibito, vocato, præſente minoris curatore.

17 *Invitus* nemo civiliter, vel criminaliter agere cogitur. *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 18. *ex tit.* 19. *cap.* 4. vide tamen *l. diffamari.* 5. *infr. de ingen. manum.* 18 Vid. quæ de *invito* ſcripſi ad *l.* 69. *l.* 156. *ff. de reg. jur.* 19 *l.* 4. *infr. de uſur. pupill. l.* 20. *infr. de pignor. & hypoth. l.* 5. *in fin. ff. de doli mali & metus except.* agere tamen cogimur in caſu legis 11. *infr. mandati. l.* 2. *infr. quando tut. l.* 18. *l.* 24. *infr. de admin. tut. l.* 2. *infr. de his, quib. ut indig. l.* 10. *infr. de leg. hered. l.* 5. *infr. de ingenuis. & Nov.* 112. *cap.* 3. *l.* 8. *ff. de negot. geſt.* 20 *l.* 19. *ff. de accuſat.* 21 De quo prolixe & luculenter Angelus *ad rubr. Inſtit. de action.* Boerius *deciſ.* 255. Paris de Put. *in tract. Syndic. in verb. accuſatus. n.* 8. Mod.

22 Adde 7. *lib.* 19. *infr.* adde 2. *Decret.* 12. *de cauſa poſſeſſionis & proprietatis.* 23 Sic lege, *Præſidis provinciæ delegatum, ruptumque eſſe teſtamentum &c.* Hujus lectionis rationem mox reddam. *Goth.* Ad hunc tit. vid. Hotomann. *lib.* 5. *obſerv.* 27. Anſ. Adde Robert. *ſentent. lib.* 2. *cap.* 12. Menoch. *de arbitr. jud. caſ.* 167. *&* 168. *& lib.* 1. *quæſt.* 91. *num.* 10. S. L. 24 Agnatione poſthumi teſtamentum rumpitur. *l.* 1. *ff. de injuſto rupto.* 25 Cujus? ne dicas Præſidis, ad eum enim pertinet cognitio cauſarum liberalium. vid. *l.* 5. *infr. de ordin. cognition.* quod hic negatur. Si dixeris *delegati præſidis*, nulla ejus facta eſt in editione vulgari mentio, & tamen ad eum lex hæc tota pertinet. Itaque fruſtra non videor ſuperius emendaſſe, *præſidis provinciæ delegatum.* Sit hic itaque ſenſus, Cum actor de hereditate apud pedaneum ageret, ſtatus ei controverſia a reo mota eſt. Reus eadem opera cauſam, utpote liberalem & ſtatus remitti ad præſidem poſtulat, negans pedaneum judicem de ſtatus cauſa poſſe cognoſcere. Quid juris? reſpondent Imperatores adeundum ipſum delegatum: cauſam rupti apud eum agendam: ſtatus quæſtionem incidentem ab eo ſummarie examinandam: non ut de ea aperte pronunciet, ſed ſi forte repererit rei intentionem non probari, hereditatem actori (cujus agnatione teſtamentum defuncti ruptum eſſe probatur) reſtitui a reo jubeat. v. *ad hanc leg.* Hotomann. 6. *obſerv.* 6. 26 Ratio dubitandi hinc ſumitur. 27 Male hæc verba retulerunt interpretes ad Præſidem. vid. *l.* 5. *infr. de ordin. cogn.* vid. Hotomann. 5. *obſerv.* 17. 28 Id eſt, delegati. 29 Id eſt, qualemcunque, etiam ſtatus, *ut hic.* 30 Incidens quæſtio eſt, quæ extra formulam prioris actionis exoritur. *l.* 1. *ſupr. de off. rect. provinc.* 31 Decidendi ratio. 32 *Fratres patrueles* ſunt, ex duobus fratribus geniti. *l.* 1. §. 6. *ff. de gradib. & affin.* 33 Judice. 34 Id eſt, de genere, nativitate, origine, ſtirpe. 35 Status quæſtio ante hereditatis quæſtionem decidenda, *infr. de ordin. cogn.* 36 Id eſt, generis. *ſupr. h. t.* 37 Judex datus de cauſa criminali incidenter poteſt cognoſcere, ſed certe præſtat, ut verbo, *Judex*, intelligamus magiſtratum. *ut l.* 1. *ſupr. de offic. rect. provinc. l.* 11. *infr. & l.* 31. *ff. ad leg. Corn. de falſis.* 38 In arbitrio judicis eſt cumulare civilem & criminalem quæſtionem, ut ex Symmachi *epiſtolis* didicimus. In quibusdam cauſis etiam jubetur civilem anteponere criminali. *l.* 26. *infr. ad L. Jul. de adult. l.* 8. *infr. ad leg. Fab. de plag. l.* 2. *C. Theod. ad leg. Cornel. de falſis.* 39 Hæc verba regulam hic proponi oſtendunt. Nam regulæ juris ex his, quæ ſæpius fiunt, conſtituuntur. Aliud eſt autem, *Sæpe* fieri, aliud *Semper*. Nec enim ſemper criminalis actio præfertur civili. vid. Cujac. 20. *obſ.* 25. 40 Majus minori præfertur. 41 Quod ex hac lege colligitur, prius de criminali pronunciandum, quam de civili cauſa cognoſcatur, hoc ita intellige verum eſſe, quando civilis intentatur ab uno, criminalis ab alio: Decius *ad l. edita. num.* 65. *C. de edendo.* Fab. Acoramb. *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. num.* 108. *ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* Mod.

42 Vide quædam ad hunc locum apud Socin. *reg.* 239. 240. 241. 242. 243. 43 2. *Decret.* 5. 2. *Sext.* 3. v. Cujac. 9. *obſ.* 21. vid. Feſtum *in Conteſtari.* De effectibus litis conteſtatæ vide Rebuffum *tom.* 4. *fol.* 335. Hotom. 3. *obſ.* 28. Wurmſ. 1. *pract.* 13. adde utilem ad hunc titulum quæſtionem ex Gail. 1. *obſ.* 73. *ad fin.* 78. Goth. Adde Parlador. *rer. quotid. cap.* 14. S. L. 44 Litem conteſtandi animus non præſumitur. *cap.* 1. *extr. h. t.* vid. tamen Socin. *reg.* 241. 45 Simplex poſtulatio non facit litis conteſtationem. 46 Lite conteſtata, poſſuntne teſtes admitti? non poſſunt. vid. tamen Socin. *reg.* 242. 47 Editio litem futuram demonſtrat. *l.* 3. *ff. de edend.* Conteſtatio ejus initium. Plus eſt, litem initium jam habere, quam futuram eſſe. Edita reo actione extra judicium, idem in jus vocatur, mox editur ei coram judice actio: ſi negat, lis conteſtata dicitur. vid. Cujac. *d. loco.* adde, ſi reus tacuerit, neque refutaverit judicem, tunc fit litis conteſtatio. *Novell.* 53. *c.* 3. §. 2. Sed Vigel. *in ſuo de litis conteſtat. libell.* litem conteſtatam eſſe putat tunc, cum acta judici referuntur jamjam dicturo ſententiam. Gall. *lors que le procez eſt inſtruit & preſt à juger.* Vel conſtitutionem ſtatus cauſæ. Gloſſæ, litis conteſtatæ αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντικαθεστώτων. 48 Narratio conſtat petitione actoris & rei reſponſione. *l.* 2. *in pr. ſupr. de jurejur. propter calumn. c. unic. de lit. conteſt.* contradictione. *l.* 14. §. 1. *in pr. ſupr. de jud.* id eſt, negatione. Quintil. 3. *Inſt.* 7. ſi negat reus, faciet ſtatum qui negat. Quid ſi reus fateatur & diſtinguendo reſpondeat? Vigel. *d. loc.* putat litem nondum conteſtatam niſi actor aliquid reſpondeat: Illud ſingulare eſt ex Rudolpho Agric. 2. *de invent.* 12. Quamdiu conſentanea dicuntur, certum eſt, quæſtionem eſſe non poſſe: ubi cœperint reſiſtere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæſtio erit. Plura vide apud Vigel. *ibid.*

negotii

negotii [1] causam [2] audire [3] cœperit. Dat. Kal. Septembr. SEVERO III. [4] & ANTONINO AA. CONSS. 203.

In AUTHENT. de exhib. & introd. reis. §. Sancimus. col. 5. tit. 8. al. 9. seu Novell. 53. cap. 3.

O*Fferatur* [5] *ei* [6] *qui vocatur ad judicium* [7] *libellus: & exinde præbitis sportulis* [8], *& data fidejussione* [9], *viginti* [10] *dierum gaudeat inductis: quibus delliberet* [11], *cedatne an contendat: aut judicine alium adsociari* [12] *petat, vel recuset eum: nisi ille sit is, quem ipse alio recusato jam petierit* [13]. † *Denique præsens interrogetur* [14], an [15] hoc tempus litis transierit: *quod non modo ex ipsius responsione, sed etiam ex libelli subscriptione* [16] *manifestetur: quam in initio facere debet. Litis ergo contestatio contra hoc indultum habita, pro nihilo* [17] *habenda est.*

In AUTHENT. de executoribus. §. 1. col. 7. tit. 8. al. 2. seu Novell. 96. cap. 1.

L*Ibellum vero non alias actor dirigat, nisi prius & in ipsum, quem dixi obnoxium, & in negotii executorem* [18] *exponat cautionem,* se *scilicet* vel intra [19] duos menses litem contestaturum, vel omne damnum ei qui convenitur, contingens restitututurum in duplum, *cautione tamen non transcendente triginta sex aureos.*

TIT. X.
DE [20] PLUS PETITIONIBUS [21].

1. Imp. [22] ZENO. *

OMnis actor [23] sive masculus, sive fœmina ante definitam dilationem debiti agens, & per hoc reum damno afficiens, aliud tantum expectet tempus, nullam usuram in medio accipiens, quantum ipse prævenire definitum solutioni diem conatus est: & hoc vero tempore elapso, non aliter agat, quam si impendia primæ instantiæ circa litis præmonitionem facta adversario solvat. §. 1. Si vero tutores, aut curatores tempore, aut quantitate in plus enisi fuerint exigere, eorum qui suæ curæ commissi sunt debitores in nullo lædantur, ut qui sub aliorum tutela & cura sint: sed ipsi tutores & curatores agnoscant subinde contingens damnum. §. 2. Qui vero hereditarias res petunt, aut rationes tutelæ, aut curæ exigunt, & qui contra minores, aut majores de negotiis gestis, (seu de gesta) intendunt, aut deposita ab aliis data exigunt, ut eorum qui deposuerunt, successores facti, nihil ex plus petitione damnificentur, veluti qui justam habeant ignorantiæ causam. † Tunc vero is, qui plus petit, damnificetur, quando manifeste convictus fuerit per avaritiam delinquere. §. 3. Si vero quis minus quam revera sit, taxaverit suam litem, nec ad hoc respiciat judex, sed in veram quantitatem calculum ferat.

2. JUSTINIANUS A. *.

ZEnonis Divæ memoriæ vestigiis insistentes, præsenti lege decernimus; ut quicumque ante tempus debitum exegerit, tanto [24] tempore ultra constitutum tempus manifesta plus petitione sine usurarum acceptione expectet: nec tunc agere ante potest, quam omnia damna parti diversæ restituat. Tutores vel curatores talia perpetrantes, ipsi damnabuntur: exceptis his, qui res hereditarias petunt, aut rationes tutelæ, vel curæ, sive negotiorum gestorum agunt contra minores, seu majores, vel qui depositum repetunt, quasi ex successione. §. 1. Qui autem *minus* [25] petit in judicio, in nullo læditur. §. 2. Si quis vero majorem, quam sibi debetur, quantitatem in libello conventionis inseruerit, in triplum [26] parti adversæ restituere compellatur, quicquid ex hac causa sportularum nomine executoribus amplius dedit.

Superioris constitutionis epitome ex Basilicis [27].

SI quis [28] actor in misso a se libello majore quantitate inserta, majoris damni causa fuerit ei, quem in jus provocat: in triplum reddat damnum quod propter eum passus fuerit adversarius. Vera autem quantitas actionis intelligatur, in quam judex tulerit sententiam.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

ODiosas contrahentium calliditates amputare properantes, censemus: Ut si quis, certa quantitate sibimet debita, super ampliore [29] pecunia per dolum & machinationem cautionem exegerit, & ad judicium debitorem vocaverit: si quidem [30] ante inchoatam litem calliditatis eum pœniteat [31], & debiti veram quantitatem confessus fuerit, nullo eum dispendio prægravari: sin autem liti præbuit exordium, & in certaminibus negotii permanens arguatur de adjecta falsa quantitate; non solum ea, sed etiam toto debito [32] eum fraudari: transactionibus [33] scilicet & secundis confessionibus sive insinuatæ sint, sive non, etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatem: talibus enim cautionibus hoc objicere non oportet [34]. Dat. 15. Kal. Novembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XI.
DE DILATIONIBUS [35].

De causa & spatio.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. dicunt.

QUoniam plerumque evenit, ut judex instrumentorum [36] vel personarum gratia dilationem dare rerum necessitate cogatur; spatium instructionis exhibendæ postulatum dari convenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum: ut, si ex ea [37] provincia, ubi lis agitur, vel persona, vel instrumenta poscantur, non amplius quam tres [38] menses indulgeantur: si vero ex continentibus provinciis: sex [39] menses custodiri, justitiæ est. In transmarina [40] autem dilatione, novem [41] menses computari oportebit. † Quod ita constitutum judicantes sentire debebunt, ut hac ratione non sibi concessum intelligant dandæ dilationis arbitrium [42], sed eandem dilationem, si rerum urgentissima [43] ratio flagitaverit, & necessitas desideratæ instructionis exegerit, non facile [44] amplius quam semel, nec ulla trahendi [45] arte sciant esse tribuendam. Dat. 15. Kalend. April. CC. CONSS. 494.

De rescripto, quo quis ad extraordinarium Judicem trahitur.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Ursum Vicarium.

SI [46] quando quis rescriptum [47] ad extraordinarium [48] judicem reportaverit: dilatio ei penitus deneganda est. Illi [49] autem, qui [50] in judicium vocatur, danda est, ad improbanda precum mendacia, vel proferenda aliqua instrumenta, vel testes: quoniam instructus esse non potuit, qui præter spem ad alienum judicium trahitur. Dat. 2. Non. Mart. VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

De satisdatione ab actore præstanda. Si actor reo non occurrat.

In AUTHENT. de exhib. & introd. reis. §. 1. col. 5. tit. 8. al. 6. Novell. 53. cap. 1.

Q*Uod fieri non debet, nisi* [51] *actor satisdederit* [52], *certam promittens quantitatem se daturum, si litem non exequatur: aut exequens non vincat causam. Si igitur post tempus a se constitutum intra decem dies reo præsente non occurrat: dimittatur* [53] *reus, exacto eo, quod promissum est, & si quid circa litem plus impendisse cum taxatione judicis juraverit.*

De cessatione officii Judicis. De feriis.

3. Idem A. Profuturo Præfecto Pannoniæ [54].

SIve pars, sive integra dilatio fuerit data: eo usque judicis officium conquiescat [55], donec petiti temporis defluxerint curricula. Feriæ

1 Utriusque litigatoris. *Goth.* Confer. *l. 2. supr. de jurejurand. propt. calumn.* Cujac. *lib. 9. observ.* 21. Ans. 2 Casum *Hal.* id est, id in quo lis atque causa versatur. 3 Id est, nosse, & is quidem scopus est litis contestationis, ut judex statum causæ cognoscat, atque ita judicet. Forma contestationis in petitione, & responsione versatur: materia, controversia ipsa: origo prima, jus naturale; secunda, jus Romanum. vid. Oldendorp. *in præfat. classium. c. de litis contest.* Potestne judicari sine litis contestatione? Roland. a Valle ait: idque summariis in causis. 1. *consil.* 71. *n.* 35. 36. Sic sentio, Vel voce vel scripto petitionem concipiendam in causis quæ dilationem non requirunt, non exspectata responsione uberiore partis, secundum actorem judicari, & tamen causæ uberiorem cognitionem in aliud tempus rejici. Re ita constituta, judices nunquam judicare posse, quin lis sit re ipsa contestata, aut pro contestata habeatur: quod accidit in contumace, quem pro confesso habemus. 4 Γε. IV. 5 Libellus estne necessarius in omnibus causis? non est: potest enim sine scripto procedi, præsertim summariis in causis. Roland. *d. loc. n.* 37. 38. dixi plenius *ad l. ult. in fin. J. de privil. scholar.* adde alias exceptiones ex Socin. *reg.* 233. Requiritur tamen in omni judicio saltem verbalis petitio. Alterutra tam est necessaria in judiciis, ut nullo modo possit remitti consensu partium. Quid si remissa sit, judicium cessat, nec ullo petente, nullo contradicente sententia ferri potest. 6 Aut ei qui vocatus defenditur. 7 Aut ad arbitrium. *Bald.* 8 De quibus vid. *supr. de sport. & sumptib.* 9 Reus cavere tenetur judicio sisti; nec tamen ea satisdatione in judicem consentit: est enim necessaria; ideoque consensum non inducit. Bald. *hic.* 10 In causis civilibus: in criminalibus aliud tempus datur. *l. 2. J. de reis.* Quid? ea dilatio potestne a judice minui? non potest, datur enim a lege: si minueretur contra jus diceretur sententia. *supr. si contra jus vel util.* Potest autem ea dilatio minui, quæ ab officio judicis dependet. 11 Reo terminus ad deliberandum datur. 12 Nota formam agendi: Peto non procedi sine judice adsociato vel adjuncto. Lex non adsociat vel adsciscit, nisi petatur. *Bald.* 13 Qui aliquem judicem petit, eum postea recusare non potest. 14 De lapsu termini potest constare partis confessione. 15 Judex de lite non cognoscit intra tempus dilationis datum reo. 16 *Confiteri* intelligitur etiam is qui subscripsit, *ut hic.* adde *l. 26. §. 1. ff. de pignor. & hypothec.* Possumus quoque hæc verba referre ad subscriptionem actuarii. 17 Forma requisita omissa actus sit nullus. Invalida contestatio nihil operatur: Wurmser. 1. *pract.* 13. *observ.* 2. 18 Per publicum officialem alteri quæritur actio in eo, quod pertinet ad ejus officium. §. 3. *Inst. de adopt.* 19 Intra duos menses litis contestandæ.

20 Plus qui petebant, olim causa cadebant: Cic. 1. *de Oratore, & pro Roscio Comœdo.* Idem, *pro Roscio Amerino.* Hic tu si amplius HS. nummo petiisti, quam tibi debitum esset, causam perdidisti. Sueton. *in Claudio, c.* 14. His qui apud privatos judices plus petendo formula excidissent, restituit actiones. Paul. 3. *sent. ult.* Quoties de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus æstimatis quarta facienda est, quæ apud heredem remaneat. Idem 2. *sent.* 5. si totum petit, plus petendo causa cadet. Hoc etiam plus petitionis periculum a Majoriano *in Novellis* perstringitur: cujus exstant quoque exempla. *l. 1. ff. de interrogat. in jure faciend. l. 36. ff. de solut. §. si quis agens.* 33. *Inst. de act. apud* Paul. 1. *sentent.* 10. *l. 1. & 2. C. Hermog. de calumn.* Emissenum *homilia de Paschate.* 21 Paul. 1. *sent.* 10. & 2. *Decret.* 11. §. 33. *Instit. de act.* Goth. Vid. ad hunc tit. Cujac. *lib.* 12. *obs. c.* 21. & *l.* 7. *c.* 27. Pecc. *de jure sistendi. c.* 47. S. L. 22 Hæc lex a Cujacio restituta fuit, 12. *obs.* 21. extat vero 7. *Synops. Basil. c.* περὶ χρεῶν ἀπαιτήσεως *c.* 22. 23 Latina interpretatio. 24 Omnes qui agunt, sive masculi, sive fœminæ sint, si ante definitum debiti tempus petierint, & hoc ipso damnum reo dederint, tantum temporis expectent (usuras interea nullas accipientes) quanto ipsi præstitutum tempus anticipare conati sunt. Quod si tempus etiam hoc præterlabatur; aliter litem ne suscipiant, nisi sumptus primæ aditionis in litem factos, adversario refuderint. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. ubi scholiastes excipit eum, qui debet inopi fisci debitori, ut a quo possit fiscus etiam ante tempus debitum exigere. *l. 1. J. de condict. ex lege.* adde J. *de conveniendis fisci debitorib. lib.* 10. *t.* 2. 25 Pœnam plus petentis tempore observa. §. 33. *in fin. Inst. de actionib.* 26 Plus petere in judicio non licet: minus licet. §. 34. *Inst. de act.* 27 Pœnam plus petentis quantitate nota. §. 33. *in fin. Inst. de act.* 28 Restituta a Cujac. 12. *obs.* 21. 29 Latina interpretatio. 30 Quatuor concurrere necesse est, ut hujus legis pœna locum habeat. Primo, necesse est, ut cautio sit exacta majoris summæ. Secundo, ut per dolum. Tertio, ut reus sit vocatus in judicium & lis contestata. Quarto, quod convincatur. *Synops. Basil. 7. tit. 6. cap. 22. & lib. 9. tit. 4. ex lib. 7. tit. 6. cap.* 23. 31 Nota quibus modis hujus legis pœna evitetur. 32 Qui per dolum plus petit, litem contestando debitum perdit; etiam de jure Canonico, ut *in c.* 1. ubi per Dd. *extr. de plus petit.* Soc. *in reg.* 44. Bellon. *consil.* 23. *n.* 15. Bartol. *ad l. edita 3. col. ad fin. C. de edend.* Jason. *ad §. ex maleficiis. n. 27. Instit. de action.* Mod. 33 Hujc potentiæ locus non est jure Canonico. vid. Socin. *regul.* 44. 34 Transactio facta bona fide (licet super cautione dolo exorta) valet. *Bart.*

35 *Dilatio* est prolatio diei. huc refer *L. 2. D. 12. 2. C. Theod.* 7. περὶ ὑπερθέσεως. 7. *Eclog.* 17. *cap.* 7. & 7. *cap.* περὶ προθεσμιῶν τῶν διδομένων τοῖς δικαζομένοις παρὰ τῶν δικαστῶν. de iis spatiis, quæ litigantibus a judicibus dantur. adde 2. *decret.* 8. 2. *Extravagant.* 2. §. 10. 11. *Instit. de except.* vid. Rebuffum *tom.* 2. *tract. de dilationib.* Andream Gail. 1. *observ.* 91. & *seq.* Hartmann. 2. *obs.* 12. Oldendorp. *in Enchirid. except. cap.* 4. *n.* 13. *fol.* 304. Rebuff. *in proœm. constit. gloss.* 5. *n.* 52. refert stylo communi, & consuetudine curiarum, non observari in regno Franciæ dilationes juris: sed ex stylo, vel curiæ arbitrio dari. 36 *Synops. Basil.* 7. *tit.* 17. *ex cap.* 11. *ad* 18. 37 Dilatio ex causa datur instrumento, ut personæ exhibendæ gratia. adde *l. 32. ff. ex quib. caus. major.* 38 Dilationes moderandæ sunt secundum locorum distantiam. 39 Dilatio testium vel instrumentorum ex eadem provincia exhibendorum causa, non plus quam ad tres usque menses proroganda, quæ tribus mensibus perfici oporteat. vid. Cujac. *c.* 14. *de præscript.* De sex mensibus vid. Cujac. *cap.* 19. *de præscript.* 40 *l. 7. J. h. t.* 41 De novem mensibus vide Cujac. *cap.* 19. *de præscript.* 42 Summum scilicet, ac plene voluntarium. Causa cognita, dilationem dari oportet. 43 *l. 10. J. de feriis.* 44 *l. ult. ff. de feriis.* aliud si justa causa sit. *l. 7. ff. de feriis & dilat. l. 45. ff. de judic.* adde alias exceptiones ex Socino *reg.* 312. Goth. Confer. *cap. quoad consult. extr. de sent. & re judic. cap. in causis. cap. significaverunt. extr. de testam.* vid. Mynsing. *cent.* 1. *obs.* 71. & *seq.* Ans. Adde Andr. Gail. *lib.* 1. *obs* 91. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 52. S. L. 45 Dilationibus nimiis causæ non trahendæ: 46 *l. 2. C. Theod. h. t. Synops. d. loco.* 47 Puta Principis. Impetrato rescripto, non datur dilatio ad illud exhibendum. Actor venire debet instructior, quam reus. 48 Id est; delegatum. Extraordinarius judex delegatus. Jurisdictio delegata extraordinaria, *can. induciæ.* 3. *caus.* 3. *q.* 3. 49 Dilationes plures dantur reo quam actori. vid. *l. 125. ff. de reg. jur.* 50 Melior est causa excipientis. *l. 42. in fin. ff. de reg. jur.* 51 Hæc forma consuetudine non servatur. *Bald.* 52 *l. ult. ff. de stipul. præt.* 53 Reo absoluto ab observatione judicii, actor in expensis condemnatur. 54 Al. *annona* & rectius. vid. *l. 2. C. Theod. de relation.* 55 Pendente dilatione nihil innovandum. adde *l. unic. ff. nihil innovari appellatione interposita.* vid Socin. *reg.* 93.

autem five repentinæ [1], five folennes [2], fint, dilationum temporibus non excipiantur, fed his connumerentur. Dat. 7. Febr. *Sirmii*, LICINIO V. & CRISPO CONSS. 318.

De judice procedente vel confidente.

4. Idem A. ad Catullianum Proconfulem Africæ.

A Procedente [3] Judice dilationem non convenit poftulari, etiam fi utraque parte præfente tribuatur: cum non alias, nifi caufa cognita, indulgeri queat: & cognitio caufæ non interpellatione plenaria [4], fed confidente [5] magis Judice legitime colligatur: ut, fi forte dilationis petitio fuerit improbata, fufcepta quæftio per fententiam judicis dirimatur. Dat. 5. Id. Febr. *Sirmii*, LICINIO V. & CRISPO CONSS. 318.

De refcripto Principis. Quando deneganda dilatio.

5. Idem A. ad Maximum Præfectum urbi.

CUm a nobis fuerit ad appellationem confultationemve refcriptum: five fit primo judicio petita dilatio, & ea tributa non fit: five ne petita quidem: eam dare cuiquam non licebit, eadem ratione, qua ne in judiciis [6] quidem cognitionum noftrarum dilatio tribui folet. PP. *Romæ*, 8. Kal. April. PROBIANO & JULIANO CONSS. 322.

De lite inter privatos & fifcum.

6. Imppp. CONSTANTINUS, CONSTANTIUS & CONSTANS AAA. ad Petronium Vicarium Africæ.

INter [7] privatos & fifcum fi aliqua lis mota fuerit: utrique [8] parti petendæ dilationis per defenfores fuos copia deneganda non eft, fi hoc commoditatis ratio poftulaverit. Dat. 5. Id. April. *Aquileiæ*, ACYNDINO & PROCULO CONSS. 340.

De fpatio.

7. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Meffalæ PP.

NEc [9] de ftatu ac patrimonio litigantibus in transmarina [10] etiam dilatione menfium novem [11] fpatia egredi concedatur. Dat. 6. Kal. Decemb. EUTROPIO & THEODORO CONSS. 399.

TIT. XII.

DE FERIIS [12].

De Appellationibus.

1. Impp. CONSTANTIUS & MAXIMIAN. AA. SEVERUS & MAXIMIAN. Nobb. CC. Verino.

QUoniam confulis, an fimilis obfervantia a nobis adjiciendarum feriarum, quæ rebus [13] feliciter geftis proveniunt, ad appellationum quoque tempora porrigenda fit, Verine Clariffime, refcribi placuit experientiæ tuæ, ut [14] in caufis provocationum jugiter [15], & fine additamento hujuscemodi dierum tempora fcias fervari debere, & fupradictorum dierum [obfervationi] in appellationum caufis minime fieri adjectionem [16].

Enumeratio feriarum folennium.

2. Imp. THEOD. A. Viceno.

UT [17] in die Dominico [18] emancipare [19] ac manumittere [20] liceat, reliquæ caufæ, vel lites [21] quiefcant: & a die octavo Kalendarum Julii [22] usque in Kalendas Augufti meffis feria concedatur: & a Kalend. Augufti usque in decimum Kalendarum Septembris agendarum caufarum tribuatur licentia. A decimo autem Kalendarum Sept. usque in Idus Octobris vindemialis feria concedatur. Sanctum quoque diem Pafchæ [23], & diem Natalis [24] Domini, & Epiphaniæ, feptem qui præcedunt, & feptem qui fequuntur, fine ftrepitu volumus obfervari. Et quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur.

De die Dominico.

3. Imp. CONSTANT. A. Elpidio.

OMnes judices, urbanæque plebes, & cunctarum artium officia venerabili die Solis [25] quiefcant. Ruri tamen pofiti agrorum culturæ libere licenterque inferviant [26]: quoniam frequenter evenit, ut [27] non aptius alio die frumenta fulcis, aut vineæ fcrobibus mandentur, ne occafione momenti [28] pereat commoditas cœlefti provifione conceffa. Dat. Nonis Mart. CRISPO II. & CONSTANTINO II. CONSS. 321.

Qui *poffit ferias* indicere.

4. Idem A. Severo.

A Nullo judice præfumi [debet], ut auctoritate fua ferias alias [29] condat. Nec enim Imperiales [30] ferias vocari oportet, quas [31] adminiftrator edixerit: ac per hoc, fi nomine eximuntur, etiam fructu carebunt. Dat. Id. April. *Sirmii* *.

De caufis publicis ac Fifcalibus. 1. *De caufis* Piftoriis.

5. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Olybrium.

PUblicas [32] ac fifcales caufas tua fnceritas etiam feriatis geminis [33] menfibus, hoc eft, fine aliqua intermiffione, diftinguat.

§. 1. Piftoriis [34] quoque caufis iisdem diebus ratum in futurum examen adhibebit. Dat. 4. Nonas Maji, *Tiberiade*, VALENTINIANO N. P. CONS. 368.

De tempore Quadragefimæ.

6. Iidem AAA. Luciano Vicario Macedoniæ.

QUadraginta [35] diebus, qui aufpicio ceremoniarum Pafchale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeatur [36] criminalium quæftionum. Dat. Kal. Aprilis, *Theffalonicæ* *.

Enumeratio *feriarum folennium.*

7. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Albino Præfect. [urb.]

OMnes [37] dies jubemus effe juridicos [38]. Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis [39] menfibus ad requiem [40] laboris indulgentior annus excepit: æftivos [41] fervoribus mitigandis: & autumnos [42] fructibus decerpendis, Kalendarum quoque Januariarum confuetos dies otio [43] mancipamus. His adjicimus Natalitios [44] dies urbium maximarum Romæ [45], atque Conftantinopolis: in quibus debent jura differri [46], quia & ab ipfis nata funt. Sacros [47] quoque Pafchæ [48] dies, qui fepteno [49] numero vel præcedunt, vel fequuntur. Dies etiam Natalis, atque Epiphaniarum [50] Chrifti, & [51] quo tempore commemoratio Apoftolicæ paffionis totius Chriftianitatis magiftræ [52] a cunctis jure celebratur: in quibus etiam prædictis fanctiffimis diebus neque fpectaculorum [53] copiam referamus. † In eadem obfervatione numeramus & dies Solis [54] (quos *Dominicos* rite dixere majores) qui repetito in fefe calculo revolvuntur: in quibus parem neceffe eft habere reverentiam: ut nec apud ipfos arbitros [55], vel a judicibus flagitatos, vel fponte electos, ulla fit cognitio jurgiorum. Noftris etiam diebus, qui vel lucis [56] aufpicia, vel ortus [57] imperii protulerunt. In quindecim [58] autem Pafchali-

1 Hujusmodi feriæ res ob bene geftas, a folo Imperatore indicuntur: ob id *imperiales* dictæ. v. *l.* 4. *J. tit. prox.* extra ordinem indictæ: *l.* 26. §. 7. *ff. ex quibus caufis majores.* 2 *l.* 26. §. 7. *ff. ex quibus caufis majores.* ut dies divino cultui dedicati, ut meffes & vindemiæ. *l.* 5. *J. tit. prox.* 3 3. *quæft.* 3. *c. induciæ.* 4. *verf. a judice.* Cur ita? qui procedit, vix eft ut caufam recte dijudicare poffit hic autem requiritur caufæ cognitio. alii volunt a procedente judice fententiam proferri non poffe: quod fententia judice ftante lata, nulla fit, *infr. h. t.* ibi, *fed confidente.* vide Oldendorpium *cap.* 9. *de fent. & re judic.* Non idem in manumiffionibus eft, quæ magiftratu in balneum vel theatrum eunte, poffunt perfici. §. 2. *Inft. de libert.* manumiffio in tranfitu fieri poteft, nec requirit tribunal. *l.* 7. 8. *ff. de manumiff. vindict.* 4 Planaria. *Hal.* Planaria cognitio, quæ fit de plano, citra tribunal. 5 Pro tribunali fc. Tribunal, fedile judicis. 6 In confiftorio Principis dilationes non dantur. Cur ita? quia imparati ad cognitionem Principis, necdum inftructi bene non admittuntur. *l.* 1. *infr. de relationibus.* 7 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 8 Id eft, & privato & fifco. 9 *l.* 4. *C. Theod. h. t. Synopf. h. t. in fin.* 10 *l.* 1. *in fin. S. h. t.* 11 *l. unic. C. Theod. h. t. l.* 3. *C. Theod. de jure fifci. l.* 41. *C. Theod. de appellat. l. ult. C. Theod. de reparat. appellat.*

12 *L.* 2. *D.* 12. & 7. *Eclog.* 17. & 2. *C. Theod.* 8. & 2. *Decret.* 9. *Novell. Leon.* 54. vid. conftitutionem 2. Emanuelis Comneni *de feriis.* ubi recenfentur dies feriati apud Græcos: & tom. 1. *des ordonnances Royaux tit.* 16. *du temps des vacations.* ubi de feriis agitur apud Gallos receptis. Oldendorp. *c.* 31. *de exceptionibus.* ubi tractat de exceptione feriarum, & feriis Auguftæ conftitutis a Carolo V. anno 1548. adde Wurmfer. 1. *pract.* 31. Feriæ porro dies quieti a litibus induciæ litium funt: Quæ feriis agere liceat, vide apud Macrob. 1. *Saturnal.* 16. & Virgil. *Georg.* 1. 13 Hujusmodi feriæ *repentinæ* dicuntur. *l.* 3. *fupr. tit. prox.* 14 Tempore feriarum appellatio poteft interponi. 15 Feriato die ad aliquem actum judiciarium procedi non poteft: fallit tamen in appellatione, quæ die feriato poteft interponi, *ut hic:* plures exceptiones vide apud Socinum *reg.* 92. 16 Actionem. *Hal.* 17 Contius *hic* negat hanc conftitutionem in vetufto Codice extare, & ab Hundaricho hic infertam ex breviario Alarici: non effe Theodorici regis Francorum, ut quidam putant: reperiri apud Sozomenum 1. *cap.* 9. extat tamen fragmentum *in l.* 1. *in fin. C. Theod. h. t.* 18 Vid. *l. ult.* §. 1. *J.* qui & Solis, *l.* 3. *l.* 7. *verf. In eadem infr. h. t. l.* 1. *C. Theod. h. t.* 19 *l.* 8. *infr. h. t.* 20 *dict. l.* 8. Goth. Hanc legem fuppofititiam putat effe Alciat. *lib.* 6 *parerg. cap.* 9. Anf. Pro intellectu hujus legis & materiæ, vid. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 1. *quæft.* 30. *per tot.* & maxime *num.* 4. S. L. 21 Sententia lata die feriato nulla eft. vid. Oldendorp. *cap.* 13. *de fentent & re judic.* 22 Plin. 8. *epift.* 21. Julio menfe, quo maxime lites interquiefcunt. 23 *l.* 6. 7. *verf. Sacros. l.* 8. *infr. h. t.* 24 Vid. *l.* 7. *verf. Dies etiam. infr. h. t.* 25 Ἐν τῇ κυριακῇ, id eft, dominico. *l.* 2. *S. h. t. l. ult.* §. 1. *infr. h. t.* 26 7. *Eclog.* 17. *cap.* 2. & 1. Harmen. 4. Leonis *Novella* 54. jubet etiam Agricolam die dominico vacare. Illud notandum, pacta & transactiones in eo fieri permitti: at non Circenfe certamen aut venationem ferarum, etiamfi in eum diem incidat natale Principis. 7. *Eclog.* 17. *cap.* 17. Goth. Ita quæ ad militiam pertinent die Dominico poffunt peragi, item ea quæ ad feriarum tuitionem. *l.* 3. *l. penult. ff. h. t.* & generaliter omnia ea quæ, fi prætermiffa, nocerent, *Luc.* 14. *verf.* 5. *Actor.* 20. *verf.* 9. adde M. del Rio *difquif. mag. l.* 5. *fect.* 9. *verf. Octavo loco.* Anf.

27 Hoc eft, dies dominicus plerumque reperitur aptior πρὸς ἀροτρίωσιν, ἢ πρὸς τὴν τῶν ἀμπέλων γεωργίαν, ad arandum, vel ad culturam vitium, *Synopfis Bafil.* 7. *tit.* 17. *cap.* 9. 1. Harmenopul. 4. §. 6. 28 Momenti occafione perit commoditas fructuum: unde in ipfis colligendis fructibus vel momenti habetur ratio. 29 Repentinas fcil. Poffunt tamen judices ftatas & folennes indicere, *l.* 4. *D. h. t. l.* 7. *D. de off. proconful.* In regno Franciæ foli Regi competit jus feriarum, ac nundinarum fubditis indulgere: quod uti fiat, vid. Paponem 3. *Notar.* 8. *cap. des lettres de foires & marchez.* 30 Id eft, repentinas. *l.* 1. *fupr. h. t.* dixi etiam ad *l.* 3. *fupr. tit. prox.* Imperiales appellantur, mutato nomine imperativarum, Macrob. 1. *Saturnal.* 16. quæ a Confulibus aut Prætoribus imperabantur. *l.* 26. §. 7. *ff. ex quibus caufis major.* 31 Quod imperatoris adminiftrator, id eft, magiftratus conftituit, imperiale non eft: nifi juffus aut confenfus Principis accedat. 32 Publicæ & fifcales caufæ non admittunt ferias. 33 Vid. *l.* 7. *infr. h. t.* 34 Vide Cujac. in hunc locum, *cap.* 13. *de præfcript.* ubi tractat de mancipibus feu curatoribus piftrinorum, qui *Nov.* 80. dicuntur προεστῶτες τῶν ἀρτοποιῶν ἐργαστηρίων. 35 7. *Synopf. Bafilic.* 17. *cap.* 12. 1. Harmen. 4. De quadraginta diebus, vid. Cujac. *c.* 11. *de præfcript.* cæterum ferva, ceremonias hic effe jejunium. 36 Ufus hanc legem antiquavit. 37 *Eclog. ibid. c.* 13. *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vide ad hanc legem Briffonium *in repetitione legis dominic. C. Theod. de fpectacul. fub finem.* Qui ferias allegat, eas tenetur probare. Jurisdictio eft rerum pecmillarum; quovis tempore licita, nifi probetur excepta. 38 Dies juridicus, ἔμπρακτος, 7. *Eclog.* 17. *c.* 13. 39 *l.* 5. *fupr. h. t.* 40 Theod. ad Senatum. *Novell. de decurionibus*, Otio vos frui quodam tempore patimur, ne labore videamini defatigari continuo. 41 Æftivis fervoribus, *l.* 2. *C. Theod. h. t.* hæ funt meffium, & vindemiarum. 42 Autumnos fœtibus decerpendis, *l.* 1. *C. Theod. h. t.* fic Afclepiades, ex autumnali redolet vindemia fœtu. Hæ funt vindemiarum feriæ. Minut. Felix *in Octavio*, Sane & ad vindemiam feriæ judiciariæ curam relaxaverunt. 43 Dies otio mancipati, ἄπρακτοι, ἀργαὶ ἡμέραι, σχολάζουσαι τὸ δικαστήριον. *Novell.* 8. 44 Γενεθλιακὸς, *Synopf. ibid.* Natalitia urbium fuarum celebrabant veteres, Cic. 4. *ad Att.* 1. ut & coloniarum deductarum, *ibid.* & ædium dedicatarum, *ibid.* Porro feftus dies natalis Romæ Palilia vel Parilia. v. Plutarch. *in Romulo.* Ciceron. 2. *de divinatione.* Feftum *in Parilibus, & in Popularia facra.* Cæterum Natalium (ut opinor privatorum) facra, pulte fitilla confici folita refert Plin. 8. *c.* 18. die natali merum Genio fundebant, non autem ulla hoftia faciebant: hoc ideo, quod (ut Varro in libro cui titulus eft *Atticus*), cum munus annale Genio fuo folvebant, & manum cæde ac fanguine abftinebant, ne die qua ipfi lucem accepiffent, aliis demerent. Inde Deli ad Apollinis genitoris aram, ut Timæus auctor eft, nemo hoftiam cædebat. Cenforinus *cap.* 3. *de die natali.* ubi refert moris fuiffe, quemque fuos tantummodo proprios coluiffe natales. adde Martianum Capellam 2. *Philologiæ*, ubi de genio fpeciali & populari. 45 Parilia. 46 Deferre, *l.* 2. *C. Theod. h. t.* & male. Græc. ἀργεῖν, ut fit fenfus, Æquum effe diebus natalitiis utriusque Romæ jura differri ac quiefcere, quoniam ab hifce duabus urbibus jura funt inventa, *Eclog. dict. cap.* 4. 47 Notitiam facrarum feriarum vide in *Novell.* 1. Manuelis Comneni, & *cap.* 158. *legum Francicarum.* 48 Vid. *l.* 2. *fupr. h. t.* 49 De feptem diebus vid. Cujac. *cap.* 6. *de præfcript.* De numero feptenario, vide Forcatulum *in fphæra legali*, *fol.* 120. 50 *l.* 2. *fupr. h. t.* ἐπιφανιῶν, *Eclog. d. loco.* qui & τῶν φώτων dicuntur. vid. Cujac. *cap.* 3. *de præfcript.* Ammianus de Juliano apoftata illiciente populi favorem fpecie Chriftianæ profeffionis loquens, *lib.* 21. Ut interim (inquit) hæc celarentur, feriarum die, quem celebrantes menfe Januario Chriftiani Epiphaniam dictitant, progreffus in eorum Ecclefiam folenniter numine orato difceffit. 51 Feftos dies Apoftolorum memoriæ dicatos (ut opinor) intelligit: quibus apoftolorum παθήματα & mortem præcipue commemorabant Chriftiani. 52 Apoftolorum paffio, Chriftianitatis totius magiftra: Apoftoli hinc magiftri nationum a Tertulliano *lib. de refurrect.* & martyrii. Idem in *Scorpiaco.* Sanguis etiam martyrum dicitur ferere & rigare ecclefiam. 53 7. *Eclog.* 17. *cap.* 13. *cap.* 17. vid. *l. ult.* § 1. *infr. h. t.* 54 *l.* 3. *fupr. h. t.* Dies folis dies Dominicus, *ut hic:* & *l.* 3. *C. Theod. de executorib. & exact. lib.* 8. *tit.* 8. *l.* 13. *C. Theod. de exactionib.* 11. *tit.* 17. Græci κυριακὴν ἡμέραν vocant. 7. *Eclog.* 17. *cap.* 13. cujus fit mentio *Apoc.* 1. *verf.* 10. Eundem diem μίαν σαββάτων, id eft, primam, Paulus Apoftolus vocat 1. *Corinth.* 16. *verf.* 2. 55 Vid. *l. ult.* §. 1. *infr. h. t.* 56 *l.* 2. *in fin. C. Theod.* ἡμέρα γενεθλιακὴ τοῦ βασιλέως. 7. *Eclog.* 17. *c.* 13. *in fin.* & *c.* 17. *in fin.* 57 *d. l.* 2. *d. c.* 13. & 17. Dies ortus imperii, quo quis imperator fuit renunciatus. vid. quæ not. ad *l.* 233. §. 1. *ff. de verb. fignificat.* 58 *l.* 8. *infr. h. t.*

bus diebus compulsio annonariæ [1] functionis, & omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio. Dat. 11. Idib. Aug. *Romæ*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

De quindecim diebus Paschalibus.

8. Iidem AAA. Tatiano P. P.

ACtus [2] omnes, seu publici sunt, seu privati, diebus quindecim [3] Paschalibus conquiescant. † In [4] his tamen & emancipandi [5], & manumittendi [6] cuncti licentiam habeant: & super his acta non prohibeantur. Dat. Kalend. Jan. ARCADIO A. II. & RUFINO CONSS. 392.

9. * Græca constitutio.

Ejus epitomen restituit Ant. Augustinus. Quia tamen is putat eam potius esse epitomen l. 3. Latinæ supra de episcopali audientia, *& nos idem arbitramur, ideo eam prætermisimus.*

De Latronibus & Isauris.

10. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

PRovinciarum [7] præsides moneantur, ut in quæstionibus latronum [8], & maxime Isaurorum [9], nullum quadragesimæ [tempus] nec venerabilem Paschæ diem existiment excipiendum [10]: ne differatur sceleratorum proditio [11] consiliorum, quæ per latronum tormenta [12] quærenda est: cum [13] facillime, & in hoc summi numinis speretur venia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur. Dat. 5. Kalend. Mart. BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

De diebus festis. 1. *De die* Dominico.

11. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Armasio P. P.

DIes festos majestati [14] altissimæ dedicatos [15], nullis volumus voluptatibus occupari, nec ullis exactionum [16] vexationibus profanari. §. 1. Dominicum [17] itaque diem ita semper honorabilem decernimus, & venerandum, ut a cunctis executionibus [18] excusetur: nulla quemquam urgeat admonitio: nulla fidejussionis flagitetur exactio, taceat apparitio: advocatio delitescat: sit ille dies a cognitionibus alienus: præconis horrida [19] vox silescat: respirent a controversiis litigantes, & habeant fœderis intervallum: ad sese simul veniant adversarii non timentes, subeat animos vicaria [20] pœnitudo: pacta conferant, transactiones loquantur. Nec hujus tamen religiosi diei otia relaxantes, obscœnis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vindicet scena [21] theatralis, aut Circense [22] certamen, aut ferarum [23] lachrymosa spectacula: &, si in nostrum ortum [24], aut natalem celebranda solennitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, proscriptionemque patrimonii sustinebit, si quis unquam hoc die festo spectaculis [25] interesse, vel cujuscunque judicis apparitor [26] prætextu negotii publici, seu privati, hæc, quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda. Dat. Id. Decemb. *Constantinop.* ZENONE & MARTIANO CONSS. 469.

TIT. XIII.

DE JURISDICTIONE [27] OMNIUM JUDICUM, ET DE FORO COMPETENTI [28].

De consensu litigatorum.

1. Imp. ANTONINUS A. Severo, & aliis.

NOn quidem fuit competens judex Procurator [29] noster in lite privatorum: sed, cum ipsi eum judicem elegeritis [30], & is consentientibus adversariis sententiam tulerit, intelligitis, vos acquiescere [31] debere [32] rei ex consensu vestro judicatæ [33]: cum & Procurator judicandi potestatem inter certas habeat personas: & vos incongruum eum esse vobis judicem scientes, tamen audientiam ejus elegistis. Quod & in aliis similibus judicibus, tam in actionem proponentis, quam in exceptionem opponentis persona locum habebit. Dat. 2. Id. Januar. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

Ut actor forum rei sequatur.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Alexandro.

JUris ordinem converti postulas, ut non actor [34] rei forum [35], sed reus actoris sequatur: nam ubi domicilium reus habet, vel tempore contractus [36] habuit, licet hoc postea transtulerit, ibi tantum [37] eum conveniri oportet. Dat. 6. Id. Octob. *

De consensu privatorum.

3. Iidem AA. Judeæ.

PRivatorum [38] consensus judicem non facit eum, qui [39] nulli præest judicio: nec, quod is statuit [40], rei judicatæ continet auctoritatem. Dat. 6. Kal. Januar. AA. CONSS. 293.

Ne post litem contestatam ordinariæ sedis declinetur examen.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad universos provinciales.

NEmo [41] post [42] litem contestatam Ordinariæ [43] sedis declinet examen: nec [prius] Præfecti prætorio, aut Comitis Orientis, vel alterius Spectabilis judicis imploret auxilium: sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium veniat. Dat. Kal. Octob. BASSO & ABLABIO CONSS. 331.

De negotio criminali. 1. Si quis in vetito vocet examine.

5. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. Vincentio Præfecto prætorio Galliarum.

IN criminali [44] negotio rei [45] forum accusator sequatur [46]. §. 1. Is [47] vero, qui suam causam, sive criminalem, sive civilem, sine [48] cœlesti oraculo, in [49] vetito vocavit examine, aut executionem poposcit militarem [50]; actor quidem propositi negotii actione multetur [51]: reus vero pro condemnato habeatur: & Tribuni sive Vicarii [52] capitalem sibi animadversionem subeundam esse cognoscant, si vel suam vel militum executionem interdictam præbuerint. Dat. 5. Kal. Jan. *Mediolani*, CÆSARIO & ATTICO COSS. 397.

De magistris militum.

6. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

MAgisteriæ [53] potestati, inter militares viros, vel privatum actorem, & reum militarem, etiam civilium quæstionum audiendi concedimus facultatem: præsertim cum id ipsum [de] more litigantium esse videatur, constetque militarem reum, nisi a suo Judice, nec exhiberi posse, nec, si in culpa fuerit, coërceri. Dat. 5. Kalend. Maji, LUCIO V. C. COS. 412.

De his, qui professiones aliquas seu negotiationes exercent.

7. Imp. ANASTASIUS A. Constantino P. P.

PErinìquum & temerarium esse perspicimus, eos qui professiones aliquas seu negotiationes exercere noscuntur, Judicum, ad quos earum professionum seu negotiationum [54] cura pertinet, jurisdictionem & præceptionem declinare conari. Quapropter jubemus, hujusmodi hominibus nec cujuslibet militiæ, seu cinguli, vel dignitatis prærogativam in hac parte suppetere: sed eos, qui statutis in quacunque

1 Adde casus *l. 5. §. 1. ℥. h. t.* 2 *Syn. Basil. 7. tit. 17. c. 14.* 3 *l. 7. in fin. ℥. eod.* 4 *l. 8. C. Theod. h. t.* 5 *l. 2. supr. eod.* 6 *d. l. 2.* possunt etiam tutores dari. *l. 3. §. 3. ff. de tutel.* Paul. 2. *sent.* 25. §. 3. *l. 1. C. Theod. hoc tit.* 7. *Eclog.* 17. *cap.* 14. & ita actus voluntariæ jurisdictionis possunt explicari quolibet die, etiam feriato. 7 *l. ult. C. Theod. de quæstionib. lib. 9. tit. 35.* 8 *l. 3. supr. de episc. aud. l. ... infr. de accus.* vid. Duar. *disp.* 12. 9 *l. 7. 9. C. Theod. l. 35. l. 10. ℥. ad l. Jul. de vi publ.* 7. *Eclog.* 17. *cap.* 15. 1. Harm. 4. §. 9. ubi in margine dicuntur φωσῖς & χοσιαρίοι: apud Nicet. κυρσιαρίοι: sunt piratæ quos vocat Zonaras ἔθνος κάκισον. De Isauris plenius vide apud Dion. 35. Ammian. 14. Vopisc. *in Probo*: Strabon. 12. Marcell. *lib.* 14. Alciat. 3. *disp.* 20. Duaren. 3. *disp.* 12. vide etiam Forcatuli Necyomant. *dialog.* 92. *num.* 12. Porro Isauros, latrones a gente appellari verisimile est: ut dissoluti, Ambrones Cimbri, latrones: Osci opici seu Obscæni, *Fest.* 10 Quid? licetne debitorem fugientem die dominico, manu injecta sistere? vid. *l. 54. infr. de decurionibus.* 11 Socius criminis adversus socium ejusdem criminis auditur hoc casu, *l. 6. ℥. de custodia reorum.* 12 *l. pen. ff. h. t.* 13 De venia speranda, ubi multorum salus & incolumitas procuratur 14 Εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, 7. *Eclog.* 17. *cap.* 17. 15 Extant in hanc legem hominis cujusdam doctissimi commentarii titulo divinarum & humanarum observationum, cusi Parisiis ante non ita multos annos: in quibus etsi prolixe singula ejus capita examinantur, vide tamen ad usum forensem etiam Menochium *de arbitr. judic. lib.* 1. *quæst.* 28. Jason. *ad l. vinum. num. 3. ff. de R. C. & si cert. petat.* Guidonem Papæ *decis.* 215. rursus Jason. *ad l. 1. n. 71. de offic. ejus, cui mandat.* Balb. *decis.* 2. Socin. *Reg.* 78. Ruinum *ad l. 1. num. 169. ff. de novi oper. nunciat.* facitque huc aliquatenus etiam *l. aut prætor. §. fin. ff. de his, quæ in fraud. cred.* Mod. 16 *l. 1. l. 3. C. Theod. de executorib. & exact. lib. 8. tit. 8. l. 10. C. Theod. de exactionib. 11. tit. 7.* 17 Nota quæ diebus dominicis fieri vetita. 18 Die dominica nulla executio, admonitio, fidejussionis exactio, apparitio, advocatio, cognitio, subhastatio, controversiæ disceptatio fieri debet, *ut hic*. Igitur die dominico nulla fiet executio. vide Guidonem Papæ *decis.* 210. De debitore fugiente, & an die dominico possit capi: vid. Socin. *reg.* 78. An & propria autoritate sine apparitore possit capi, collige ex *l. 54. ℥. de decurionib. l. 10. §. 16. ff. de his, quæ in fraud. cred.* Huc referenda lex vetus Francica e *cap.* 133. *legum Francicarum.* ut mercatus die dominica in nullo loco habeatur. *Goth.* Confer Socin *fallent. Reg. 3. incip. debet fugitivus.* Menoch. *de arbitr. lib. 1. quæst.* 28. Andr. Gail. *lib. 1. observat.* 53. Peck. *de jure sistendi cap.* 10. S. L. 19 Subhastationes opinor vetari, quæ fiebant præconis voce: quæ quia nexis & debitoribus molesta, horrida vox præconis hic dicitur, vel quia præcones ut sæpius eliguntur homines stentorea & horrida voce præditi: vocalissimi denique. 20 Vicariam pœnitudinem videtur vocare, quod per vices redire debeat. Per vices, hoc est, per dies dominicos: vel, vicaria est pœnitudo, quam ab alio vicissim expectas. 21 *l. ult. C. Thead.* de spectaculis, *lib. 15. tit. 5.* 22 Ἱππικὸν, *Eclog. ibid.* equorum certamina. 23 Κυνήγιον, *Eclog. ibid.* venatio ferarum. 24 *l. 7. in fin. supr. h. t.* Dignum attrahit ad se minus dignum 25 Die dominico spectaculis interesse vetitum. De detestatione munerum & ludi gladiatorii, vid. Tertullianum *noris de spectaculis*, Cyprianum *Epist.* 1. 1 Lipsium *cap.* 12. *Saturn.* 26 Citatio facta die feriato non valet, sed nec ad diem feriatum, sed & si fiat, ut quis se sistat ad diem non feriatum, non valet. vid. Wurmser. 1. *obs.* 6. *obs.* 4.

27 *L. 2. D. 1. & 2. C. Theod. 1. & 7. Eclog. 1. & 2. Dec. 2. 2. Sext. 2. & 2. Clem. 2.* Luc. 11. *Placit.* 4. Goth. vid. ad hunc titulum Vultej. *tr. de jurisd.* Ans. Adde Brisson. *select. l. 3. c.* 18. S. L. 28 Id est, ubi quis conveniri debet. *C. Theod. h. t.* Competens forus (dicitur etiam forus ab Isidoro, Lucillio, Pomponio Atellanario, & Mario Victorino) proprius, congruens, incompetens, incongruus, alienus. De exceptionibus declinatoriis adversus jurisdictionem, vid. Oldendorpium *cap. 6. exceptionum.* 29 Cæsaris Procurator non judicat inter solos privatos, sed inter privatos & fiscum, *l. 1. ℥. si adv. fisc.* 30 Incompetens judex (habens tamen jurisdictionem) partium consensu fit competens. *l. 14. ff. h. t. l. 3. in fin. l. 4. ff. de recept. qui arbitr. l. 1. ff. de judiciis. l. 13. §. 4. ff. ad SC. Treb. l. 28. ff. ad municipalem.* 31 Vid. *l. 29. supr. de pact.* 32 Imo potest pœnitere is, qui consensit, aut se subjecit incompetenti judici. *l. si convenerit.* 18. *ff. de jurisd.* Dic, pœnitere posse, quia non plene se subjecit: non plene, si nondum eum adiit aut litem apud eum contestatus est. *d. l.* 18. aut in continenti contractus alicujus se interposita etiam scriptura, subjecit: *d. l.* 29. 33 Privatorum consensus judicem quamvis incompetentem & incongruum, competentem facit, si modo eum adierint. Hujusmodi aditione, vel facto desiuit esse nuda adeundi judicis conventio. 34 Actor rei forum sequitur. *l. 5. ℥. h. t.* 1. Harm. 2. §. 1. §. 2. §. 3. *ubi* vid. *l. 4. C. Theod. de Jurisd. lib. 2. l. 3. infr. ubi in rem act. l. un. infr. ubi de heredit. l. 2. ℥. ubi de crimin. l. 3. ℥. ubi causa status. Synops. Basil. 7. tit. 5. cap. 82. & tit. 3. cap. 38. & tit. 3. ex tit. 5. c.* 87. 1. Harm. 2. Fallit regula in evocationibus. vide *l. 5. §. 1. ℥. h. t.* vid. alias exceptiones apud Socinum *reg.* 10. Illud notandum, in regno Franciæ tria esse sigilla, quæ obligationi ac instrumento juncta, reum pertrahunt ad forum actoris. Sunt autem hæc, Parisiense, Montispessulanum parvum & Nundinarum Briæ & Campaniæ: vid. Rebuffum *tom. 1. tract. de literis obligatoriis gl.* 6. Ad hæc, Privilegia scholasticis Parisiensibus data sunt ea, tantaque ut ad suum & Parisiense forum reos suos pertrahant. vid. *Tom. 4. des ordonnances. tit.* 11. Papon. *tit. notar. c. Des juges conservateurs*: adde Soc. *reg.* 339. 35 Quemadmodum quis forum sortiatur pluribus modis, & pluribus de causis, vide Hippolytum de Marsil. *sing.* 404. & *sing.* 408. itemque Tiraquellum *post leges Connubial. gloss. 5. n.* 8. Socinum *Reg.* 15. Abbat. *ad c. si quis cler. 1. notab. extr. de foro compet.* Mod. 36 Forum in loco contractus regulariter quis sortitur, vid Socinum *reg.* 160. 37 Fallit hæc regula, quoties fori privilegio reus renunciat. *l. 51. supr. de Episc. & Clericis. l. 29 supr. de pact.* 38 Sic Augustinus *in quæstionib. veteris testamenti.* Præfectus (inquit) potest agere vicem præfecti, & prætor prætoris, non tamen Princeps potest agere vicem alicujus. Quæ sententia Augustini adeo vera est, ut neque sua autoritate, neque consensu privatorum id possit. Potest enim alioqui ex mandato Prætoris vel alterius potestatis, vice ejus fungi privatus, *l. ult. ff. de officio ejus, cui mandata.* 39 Privatus consensu partium non fit judex. *l. 1. ff. de judiciis.* 40 Nulla est sententia, quam privatus protulit vid. Oldend. *c. de sentent. & re judic.* 41 Nec post litis contestationem licitum est judicem aliquem alicui recusare, nec ante sententiam appellare. *Synops. Basil. 7. tit. 8. ex lib. 9. tit. 1. cap.* 78. 42 Ordinaria jurisdictio non potest declinari post litem contestatam, *l. 16 supr. de judiciis, l. 13 ℥. de exceptionib. l. 52. ff. de judiciis. Nov.* 53 *c.* 3. 43 *Ordinariam* autem *sedem* quidam hic interpretantur præsidalem, id est, fori ordinarii, non judicis. vid. Cujac. *ad Nov.* 53. 44 Idem in civili, *l. 2. supr. h. t.* 45 Vide *l. 29. ℥. de episc. aud.* 46 Ad declarationem hujus legis, vide Ludov. Borg. *ad l. si se subjiciat. num.* 118. *ff. de judic.* Socin. *Regul.* 360. Rom. *sing.* 2. & quæ ibi ad eum not. Rip. *ad c. sæpe. extr. de restit. spoliat. num.* 99. Balb. *decis.* 229 Cott. *in verb. verbum futuri temporis.* Cremens. *sing.* 70. Matthes. *not.* 111. & 114. Mod. 47 *l. 9. C. Theod. h. t.* 48 Evocari rescripto Principis causa ad incompetentem judicem potest *l. 2. supr. de delationib. Nov.* 53 *cap.* 1. 49 Evocantis seu trahentis aliquem ad forum incompetentem pœnam observa *l. 13. §. 2. supr. de juris & facti ignor.* 50 Milites non debent fungi officio executoris. adde *l. 6. supr. de offic. rectoris provinc.* 51 Verbum futuri temporis non intelligitur ipso jure: nisi addantur hæc *cassentur & irritentur*. Bald. Romanus *sing.* 1. Idem in verbo *privetur, & careat*, si a testatore proferatur. Bald. *ad l. 1. ℥. de his, quæ pœna. c. ad omnes. extr. de rescript.* v. plura apud Socin. *reg.* 360. Mathesilan *sing.* 112. Cremensem *sing.* 7. Tribuni. 52 Ad hunc Vicarium refer *l. ult ℥. de erog. milit annona, l. 1. ℥. de commeatu. ubi* vid. Cujac. adde *Veget.* 4. 53 Vid. *supr. de off. magist milit. tit. 29. lib.* 1. adde *l. 17. supr. de judiciis, l. 1. infr. de exhib. l. 9. ff. de custodia, l. 4. §. 5. ff. de re milit.* 54 Collegia possunt habere proprios judices, *ut hic*, & *l. 1. ℥. de monopoliis*: quos si habuerint, eorum jurisdictio declinari a collegiato non poterit.

militia connumerati sunt, vel fuerint, [vel] qui dignitatem aliquam prætendunt, sine aliqua fori præscriptione his Judicibus tam in publicis, quam in privatis causis obedire compelli, ad quorum sollicitudinem professionis seu negotiationis, quam præter militiam (ut dictum est) exercent, gubernatio videtur respicere: ita tamen, ut ipsis nihilominus judicibus, sub quorum jurisdictione militia, sive dignitas eorum constituta est, proculdubio respondeant, his videlicet, qui contra hujus tenorem legis venire tentaverint, militiæ cingulo seu dignitatis honore pro tali conamine spoliandis.

TIT. XIV.

QUANDO IMPERATOR INTER PUPILLOS [1] VEL VIDUAS, VEL (ALIAS) MISERABILES [2] PERSONAS COGNOSCAT: ET NE EXHIBEANTUR [3].

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Andronicum.

SI [4] contra [5] pupillos, vel viduas, vel [diuturno [6]] morbo fatigatos & debiles impetratum fuerit lenitatis nostræ judicium, memorati a nullo nostrorum judicum compellantur [7] comitatui nostro sui copiam facere: quinimo intra provinciam, in qua litigator, & testes vel instrumenta sunt, experiantur jurgandi fortunam: atque omnis cautela servetur, ne terminos provinciarum suarum cogantur excedere. † Quod si [8] pupilli, vel viduæ, aliique fortunæ injuria miserabiles, judicium nostræ serenitatis oraverint, præsertim cum alicujus potentiam perhorrescunt: cogantur eorum adversarii examini nostro sui copiam facere. Dat. [15.] Kal. Jul. *Constantinop.* OPTATO & PAULINO CONSS. 334.

TIT. XV.

UBI [9] DE CRIMINIBUS [10] AGI OPORTEAT.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Laurinæ.

QUæstiones eorum criminum, quæ legibus, aut [11] extra ordinem coërcentur, ubi [12] commissa [13], vel inchoata sunt [14], vel ubi [15] reperiuntur, qui rei esse perhibentur criminis, perfici debere satis notum est [16]. PP. 4. Non. Octobr. DEXTRO & PRISCO CONSS. 197.

De plagio cognoscitur apud quemlibet judicem competentem. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Niceæ.

SCiens liberum [17] venundando, plagii crimen committit. Ab eo itaque qui super hoc queri potest, aditus competens judex, si is, quem puerum ingenuum vendidisse proponis, ibi degit, ibi [18] causam cognoscet. Dat. 2. Non. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

In AUTHENT. ut omnes obed. judici provinc. §. hæc considerantes, col. 5. tit. 24. al. 20. Nov. 69. cap. 1.

QUa in provincia quis deliquit, aut [19] in qua pecuniarum, aut criminum reus sit: sive de terra, sive de terminis, sive de possessione, sive de proprietate, sive de hypotheca, aut de alia qualibet occasione, vel de qualibet re fuerit reus, illic etiam juri subjaceat: quod jus perpetuum est. Si ergo ambo & actor, & reus sint in provincia: illic, omni privilegio cessante, res expediatur. † Eo autem absente, ex cujus domo iniquum quid patior, ipsum qui id admisit, vel ejus curatorem conveniam, cui datis induciis [20] licet denunciare domino causæ: qui si neque per se veniat, neque mittat, is qui primo conventus est, præsentatus condemnetur, in quo sit obnoxius: insuper & is, qui mittere noluit, si tamen omnino appareat obnoxius: nam & de rebus ejus satisfiet, si [21] is, qui præsens est, non sit solvendo. Sed si nec ipse, qui dominum præsentare debuit compareat: præconia voce vocatus: condemnetur, quia contumacia ejus pro præsentia est. Quod si desit actor cum reus venerit, sive miserit: absolvendus est: ut & damna ei resarciantur. † Excipitur hic, si forma pragmatica occasione publicæ causæ procedens præceperit, Quenquam principali comitatui exhiberi, *aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus. † Induciarum vero tempus nova constitutione varium præfinitum est ex diversitate locorum: quatuor scilicet mensium, si vicina est provincia, in qua hoc agitur, una aut duabus mansionibus in medio provinciarum constitutis: si vero majus sit spatium, sex. Si vero ex Palæstina, aut Ægypto, aut gentium longinquarum, octo menses sufficiant: Si vero ex Hesperiis gentibus, aut Septentrionalibus, aut Lybia, sufficiens visum est tempus novem mensium.*

TIT. XVI.

UBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Festum Proconsulem Africæ.

UBi [22] aut vis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est, ibi loci judicem adversus eum, qui possessionem turbavit, convenit judicare. Dat. 8. Kal. Jun. GRATIANO & DAGALAIPHO, CONSS. 366.

TIT. XVII.

UBI FIDEICOMMISSUM PETI OPORTEAT.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Demetrio.

FIdeicommissum ibi petendum esse, ubi hereditas [23] relicta est, dubitari non oportet. PP. 8. Kal. Septemb. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

TIT. XVIII.

UBI CONVENIATUR, QUI CERTO [24] LOCO DARE PROMISIT.

1. Imp. ALEXAND. A. Heraclidæ.

QUi *certo loco sese soluturum pecuniam* obligat, si solutioni satis non fecerit: arbitraria [25] actione, & in alio [26] loco potest conveniri: in qua venit æstimatio, quod [27] alterutrius [28] interfuit suo loco prius, quam in eo, in quo petitur solvi. Dat. 6. Id. Mart. FUSCO & DEXTRO CONSS. [226.]

TIT. XIX.

UBI IN REM ACTIO EXERCERI DEBEAT.

De eo, qui rem emit, & de ejus auctore.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Pancratio.

IN rem actio non contra venditorem [29], sed contra [30] possidentem [31] competit. Frustra itaque desideras, non tecum [32] congredi, sed cum auctore [33] tuo dominum vindicantem, cum te possidere contendas. Nam si denunciasti [34] ei, qui tibi vendidit, intelligis evictionis illi periculum imminere. Nec enim jurisdictionis forma in [35] eadem provincia constitutis tam petitore, quam possessore, ob auctoris personam, quem in alia provincia dicis consistere, debet immutari. Dat. Id. April. AA. CONSS. 293.

Si quis alterius nomine possideat.

2. Imp. CONSTANTIN. A. ad universos provinciales.

SI quis alterius [36] nomine quolibet modo possidens [37] immobilem rem, litem ab aliquo per in rem [38] actionem sustineat, debet statim in judicio dominum nominare [39]: ut sive in eadem civitate degat, sive in agro, sive in alia provincia sit; certo [40] dierum spatio a judice definiendo, eoque ad notionem [41] ejus perducendo, vel ipse in loca, in quibus prædium situm est, perveniens, vel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. † Si vero post hujusmodi indultum tempus minime hoc quod dispositum est, facere maluerit: tanquam lite, quæ ei ingeritur, ex eo die, quo possessor ad judicium vocatus est ad interrumpendam [42] longi temporis præscriptionem, contestata: judex, utpote domino possessionis, nec post hujusmodi humanitatem sui præsentiam faciente, edictis [43] legitimis proponendis eum citare curabit: & tunc in eadem voluntate eo permanente, negotium summatim [44] discutiens in possessionem [45] rerum actorem mitti non differet: omni allegatione absenti de principali [46] quæstione servata. Dat. 10. Kal. August. BASSO & ABLABIO CONSS. 331.

Ut actor sequatur forum rei.

3. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

1 Sensus est, apud quem judicem pupilli, viduæ, & hujusmodi personæ conveniendæ. 2 Puta, debiles, valetudinarios, *l. 1. infr. h. t.* 3 Id est, ne invitæ trahantur ad Principis auditorium extra suam provinciam. *Goth.* Ad hanc materiam vid. Leonin. *consil.* 33. Tessaur. *decis.* 177. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 66. *num.* 27. Sande *decis. Frisic. lib.* 1. *c.* 2. Ans. 4 *l. 2. C. Theod. de officiis judicium omnium lib.* 2.
5 Casus prior legis: Pupilli, viduæ, miserabiles personæ, rescripto Principis evocari non possunt. *in fin. infr. h. t.* Est enim absurdum hujusmodi personas [illegible] ταῖς ὁδοῖς, adde *l. 2. §. de offic. divers. jud. lib. 2. C. Theod. de offic. jud. omn.* 6 Diuturnus morbus, sonticus. 7 Vide Afflict. *decis.* 257. Felin. *ad c. significantibus. extr. de offic. jud. delegat.* Didac. Covarruviam *lib. pract. quæst. c.* 7. Roland. a Valle *in tract. de lucro dot. quæst.* 12. *num.* 8. Jac. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 1. *cas.* 66. *n.* 4. Mod.
8 Casus posterior legis: Personis (quarum hic fit mentio) licet adversarios suos, impetrato rescripto, *evocare* in aulam, sive comitatum Principis. Cujus rei exemplum est in Epist. Theodorici regis apud Cass. 4. *variar.* 9. Innocentiæ professio est nostram elegisse præsentiam: ubi nec violentiæ locus datur, nec avaritiæ vitia formidantur: ubi & innocentia profugium, & calumniatores jus possunt invenire districtum.
9 Adde *l. 11. l. 12. C. Theod. de jurisd.* 10 Clarus hunc titulum multis explicat 5. *sent. §. ult. quæst.* 35. 36. ubi inter cætera quærit, quis judex sit futurus Papæ, Principis, Cardinalis, Episcopi, Clerici delinquentis: adde eundem *quæst.* 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. & 45. ubi quærit, an pœna loci, originis, domicilii vel delicti, reo sit imponenda. An etiam litis contestatæ, vid. Gandinum de maleficiis, *rubr. ubi puniatur delinquens.*
11 Crimina legibus, aut extra ordinem coërcentur. *l. 13. ff. de pœnis.* 12 Ultra provinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur: ut illic criminum judicia agitentur, ubi facinus dicetur admissum peregrinis judiciis prohibitis: *l. 10. l. 6. C. Theod. de accusat. lib.* 9. 13 Omissa. *Hal.* 14 Remissio in causis regulariter locum non habet. *ut hic.* vid. tamen Socin. *reg.* 336. 15 *l. 1. ubi senatores vel clariss. l. 11. §. ad leg. Jul. de adulteriis, l. 7. in fin. ff. de accus. & inscript. l. 7. ff. de custodia & exhibit.*
16 Hinc notant interpretes in criminibus regulariter non habere locum remissionem. Bartol. *hic.* Salycet. *consil.* 167. 3. *vol.* vide tamen sex exceptiones apud Socin. *in Reg.* 415. & tres alias *in Reg.* 417. ubi regulariter in contractibus non habet locum remissio, sicut in delictis. quibus adde Grammaticum *decis.* 26. Mod. 17 *l. 15. infr. ad leg. Fab. de plagiariis.* 18 *l. 5. §. de jurisdict. omn. jud.* Remissio etiam locum habet in delictis, vid. Socinum *reg.* 337. 19 Reus delicti tres in se judices sortitur; delicti, *l. 1. supr. h. t. l. 3. ff. de off. præsid.* domicilii, & litis contestatæ: *d. l. 1.* 20 Dilatio datur ad denunciandum absenti. 21 Bona præsentis prius excuti debent, quam absentis.
22 *l. ult. in fin. infr. ubi in rem act.* Goth. vid. Vult. *de jurisd. hic.* Zanger. *de except. part* 1. *cap* 2. *num.* 349. Ans.
23 *l. 38. ff. de jud. l. 47. l. 108. in princ. ff. de legat.* 1. vel pars ejus major, *l. 50. l. 52. §. 3 ff. de jud.* vel ubi fideicommissarius domicilium habet, vid. Cujac. *hic.* nisi testator alibi præstari voluit. *d. l. 47. d. l. 108. d. l. 50.* nisi per fraudem heres alio rem transtulit, *d. l. 38. hic.* adde Hotom. 3. *obs.* 7.
24 Adde *lib.* 13. *ff.* 4. 25 *l. ult. ff. de eo, quod certo loco.* 26 Debitor ob moram solvendi promisso loco, ubivis conveniri potest. 27 Nota formulam actionis creditori competentis adversus debitorem promisso loco non solventem, *l. 2. l. 8. ff. de eo, quod certo loco.* 28 *l. 2. ff. de eo, quod certo loco.*
29 Sub. *rei alienæ*, *Syn. Basil.* 7. *tit.* 5. *cap.* 81. Goth. In rem actio: tam de civili, quam prætoria accipiendum, & quid appellatione rei hic veniat, vid. Zang. *de except. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 267. & 270. Ans. 30 Rei vindicatio contra possidentem datur, *l. ult. §. h. t. l. 24. l. 36. l. ult. ff. de rei vindic.* 31 Puta emptorem, *Synops. ibid.* 32 Qui possides se. 33 Id est, venditore, a quo rem emisti. 34 Emptor conventus a vero rei domino denunciare venditori & auctori suo actionem debet, ut ita evictionis teneatur. Quid si non denunciavit? vide quæ not. ad *l. 2. §. de pactis.*
35 Sensus est, venditorem sequi forum rei venditæ. *l. ult. infr. de præscript. longi temporis* 10. *vel* 20. *ann.* vel ita, venditor emptoris judicem sequi solet. *l. 49. ff. de judiciis. l. 19. ff. de rei vindic.* 36 Possumus alterius nomine rem possidere, verbi gratia, velut coloni, depositarii *l. 7. §. 11. ff. comm. divid.* procuratores, actores, custodes. 37 Quid autem si conventus reali actione dixit se possidere, & postea in termino conclusionis dicit, quod alieno nomine possidet, an ipse sit condemnandus? vide decisionem Jasonis *cons.* 126. cui adde Decium *cons.* 62. & Moder. Senens. *cons.* 46. *lib.* 1. Afflictum *decis.* 217. Utrum vero conventus in causa possessorii recuper. possit in judicio nominare dominum; consule Ludov. Bologn. *ad l. si finita. §. Julianus. ff. de damn. infect. num.* 184. Jason. *in §. omnium. Instit. de action. n.* 100. & *n.* 103. Menoch. *in tract. de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 74. *n.* 34. Mod. 38 Possessor rei alienæ conveniri potest rei vindicatione.
39 Nominare auctorem suum debet rei alienæ possessor. Possessor rei alienæ conventus non tantum potest, sed etiam tenetur rei dominum nominare. *Novell.* 69. *cap.* 2. ut & proprio nomine conventus auctorem suum laudare. De differentia & vi utriusque laudationis & nominationis, an & quando ante litem contestatam fieri debeant, & in quibus rebus & actionibus locum habeant, vid. Marantam *in praxi, parte* 6. *membro* 5. & 6. De ea laudatione autoris dixi *l. 7. infr. de evict.* 40 *dict. l. 2. l. 1. l. ult. §. de dilationibus. l. 3. C. Theod. de jure fisci. l. 41. C. Theod. de appellat.* Goth. Adde Matth. de Afflict. *decis.* 217. & Menoch. *tract. de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 74. *num.* 34. S. L. 41 Possessor rei alienæ dilationem petere potest ad nominandum seu vocandum autorem, puta venditorem a quo causam habet. dixi ad *Nov.* 69. *cap.* 2. 42 Non comparens habetur pro contestato, ideoque interrumpitur ejus præscriptio. 43 *l. 8. infr. quomodo & quando judex. l. 73. ff. de judic.* 44 *Nov.* 53. *cap.* 3. *in princ.* 45 *l. 3. §. de procuratoribus.* Porro hic in Glossa interlineari, possessio accipitur pro proprietate.
46 Contumax privatus possessione postea comparens eam non recuperat: auditur tamen de principali quæstione, id est, de dominio actionem instituens, & sic contumaciæ suæ causa ex reo fit actor.

ACtor [1] rei [2] forum [3], ſive [4] in rem, ſive in perſonam ſit actio, ſequitur. † Sed & in locis in quibus res [5], propter quas contenditur, conſtitutæ ſunt, jubemus in rem actionem adverſus [6] poſſidentem moveri. Datum 10. Kal. Jul. ARCADIO & BAUTONE CONSS. 385.

TIT. XX.

UBI DE HEREDITATE AGATUR, VEL UBI HEREDES SCRIPTI IN POSSESSIONEM MITTI POSTULARE DEBEANT.

1. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Meſſalæ [7].

ILlic, ubi res hereditarias eſſe proponis, heredes in poſſeſſionem rerum hereditariarum mitti poſtulandum eſt. Ubi autem domicilium habet, qui convenitur, vel [8] ſi [ibi] ubi res hereditariæ ſitæ ſunt, degit: hereditatis erit controverſia terminanda. Dat. 7. Kal. Maji, SECULARI & DONATO CONSS. 261.

TIT. XXI.

UBI DE RATIOCINIIS, TAM [9] PUBLICIS QUAM PRIVATIS AGI OPORTET.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Gerontio.

EUm [10], qui aliena negotia ſive ex tutela [11], ſive ex quocunque alio titulo adminiſtravit: ubi [12] hæc geſſit, rationem oportet reddere. Dat. 7. Kal. Aug. ANNIBALIONE & ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

Ibi reddi debet ratio publicæ adminiſtrationis, ubi adminiſtratio geſta eſt. Bald.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Maced. Magiſtro militum.

NEmo poſt [13] depoſitum cingulum [ſuæ] privatæ [14] vitæ redditus ob negotium, quod militiæ cauſa eſt ei exortum, præſtandi ratiocinii gratia ejus Numeri, in quo militavit, vel quem ipſe geſſit, a quocunque pulſatus, fori præſcriptionibus utatur: Unumquemque enim ſuper hujuſcemodi cauſis publicis, quas dum militaret, exercuit [15], vel ſuper ratiociniis militaribus, per quæ ſuos contubernales afflixiſſe aſſeritur, in militari oportet judicio reſpondere: in quo & inſtructio [16] ſufficiens, & nota teſtimonia, & veriſſima poſſunt documenta præſtari. Dat. 2. Id. Jun. * CONSS. *

TIT. XXII.

UBI CAUSA STATUS AGI [17] DEBEAT.

De fugitiva.

1. Imp. ALEXANDER A. Aurelio Ariſtocrati.

EA quæ a te, cum tibi ſerviret, fugit [18], & in aliam provinciam ſe contulit, libertatem ſibi vindicans, non injuria eo loco litigare compellenda eſt, unde [19] quaſi fugitiva receſſit. Ideoque remittere eam in provinciam, in qua ſervivit, Præſes provinciæ, qui in eo loco jus repræſentat, curæ habebit: ſed non ubi deprehenſa, audiri debet. PP. 13. Kal. Sept. POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 232.

De procuratore Cæſaris.

2. Imp. DECIUS A. Felici.

PRocuratores [20] noſtros ſtatus cauſas examinare non poſſe, omnibus notum eſt. PP. Kal. Decemb. DECIO A. II. & GRATO CONSS. 251.

De ea, quæ in poſſeſſione libertatis conſtituta eſt.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Zenoniæ.

SI in poſſeſſione libertatis conſtituta es, cum in [21] ſtatus etiam quæſtione actor [22] rei [23] forum ſequi debeat: ibi cauſam liberalem agi oportet, ubi conſiſtit, quæ ancilla dicitur, licet [24] Senatoria dignitate actor decoretur. Dat. 2. Id. Maji, AA. CONSS. 290.

De eo, qui eſt in poſſeſſione ſervitutis.

4. Iidem AA. & CC. Siſinniæ.

SI ex poſſeſſione [25] ſervitutis in libertatem quis proclamet, ibi agi oportere ſtatus cauſam, ubi domicilium [26] conſtitutum habet, qui ſe dominum dicit; non eſt ambigui juris. Dat. 2. Nonas Martias, *Byzantii.* CC. CONSS. 294.

De cauſis, quæ in provinciis moventur.

5. Iidem AA. & CC. Diogeni Præſidi inſularum.

JAmdudum a nobis ſtatutum eſt: Ut, ſi quæ cauſæ libertinitatis [27], & ſervitutis in provinciis inter fiſcum [28] & privatos exorirentur, ad Rationalem [29] vel Magiſtrum [30] rei privatæ, hoc eſt, unde motæ eſſent quæſtiones, remitterentur: ſi quæ vero ingenuitatis eſſent, a Rectore [31] provinciæ examinarentur. Dat. 4. Non. AA. CC. CONSS. 294.

De quinquennii præſcriptione ſublata, de cauſis, quæ in provinciis, vel in urbe Conſtantinopolitana oriuntur. De perſonis clariſſimis.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN litibus, in quibus, *utrum ingenuus an libertinus ſit aliquis*, quæritur, quinquennii [32] præſcriptionem (poſt quod divino adjutorio opus eſſe veteres [33] leges præcipiebant) in poſterum ceſſare [34] ſancimus: & hujuſmodi lites etiam poſt memoratum tempus, ad exemplum cæterarum, vel in provinciis apud earum moderatores, vel in hac alma urbe apud competentes maximos judices [35] examinari. Quod, etiam ſi clariſſima perſona ſuper tali conditione vel etiam ſervili quæſtionem patiatur, tenere cenſemus. Dat. 3. Non. Auguſt. *

TIT. XXIII.

UBI QUIS DE CURIALI [36] VEL COHORTALI ALIAVE [37] CONDITIONE CONVENIATUR.

1. Impp. ARCAD. & HONORIUS AA. Floro PF. P.

SI quis vel curiæ, vel officiis judicum, aut aliis quibuscunque corporibus obnoxius, intra provinciam ab his erit, quos aufugit, comprehenſus [38]: non expectata ejuſdem judicis notione, ſub quo per ambitum cœperat militare, penituſque emendicati honoris præſcriptione ſubmota, a judice, qui [39] in locis aditus fuerit, audiatur: manifeſtarumque rerum probatione convictus, eorum ſocietati, quos declinaverat, aggregetur. Dat. 12. Kal. Auguſt. *Mediolani*, CÆSARIO & ATTICO CONSS. 399.

Homines, qui pro exactionibus, vel concuſſionibus conveniuntur, non poſſunt fori præſcriptionem opponere.

2. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Cyro P. P.

HAc perpetua lege ſancimus, provincialibus judiciis non poſſe fori præſcriptionem opponere eos, qui ad curias vocantur, vel cohortalibus deberi dicuntur officiis, vel aliis corporibus [40] obnoxii ſunt: Eos etiam, qui ſuperexactiones, vel concuſſiones perpetraſſe firmentur: exceptis videlicet his, qui armata militia præditi ſunt, vel alias ſpeciali beneficio Principali ſeſe defendunt: ita tamen, ut cui ex militaribus viris curiæ nomen, vel cohortalis officii quæſtio ingeratur, Rector provinciæ ſuper ejus nomine, tam [41] ad Sedem tuæ magnificentiæ, quam ad Magiſteriam, vel competentem referat poteſtatem; ut hi qui velut debiti poſtulentur, provinciali judicio deſtinati, ibi eventum judicii expectent, ubi jura moveri præcipiunt hujuſmodi quæſtiones.

† Super publicis [42] autem functionibus & debitis nemini liceat fori præſcriptionem opponere, præter eos, qui ſpecialiter excepti ſunt. Cæteros [43] Excelſæ tuæ ſedis, & Rectorum provinciarum in quolibet negotio declinare minime poſſe judicium decernimus: ita ut qui tam ſaluberrimam legem pertinaciter violare tentaverint, ſciant a moderatoribus provinciarum adverſus ſe tanquam contumaces [44] ſententiam proferendam. Dat. 12. Kalend. Octob. CYRO V. C. CONS. 441.

TIT. XXIV.

UBI SENATORES, VEL CLARISSIMI CIVILITER VEL CRIMINALITER CONVENIANTUR.

De cauſis criminalibus.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Octavianum Comitem Hiſpan.

QUicunque [45] non illuſtri, ſed Clariſſima dignitate tantum præditus, virginem rapuerit, vel fines aliquos invaſerit, vel in aliqua culpa, ſeu crimine fuerit deprehenſus: intra provinciam, in qua facinus perpetravit [46], publicis legibus ſubjugetur, nec fori præſcriptione utatur. Omnem enim hujuſmodi [47] honorem reatus excludit. Dat. 2. Non. Decemb. GALLICANO & BASSO CONSS. 317.

De cauſis pecuniariis.

2. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENT. AAA. ad Senatum.

SEnatores in pecuniariis cauſis, ſive in hac [alma] urbe, ſive in ſuburbanis degunt, in judicio tam Prætorianæ [48] quam Urbicariæ [49]

1 *Synopſ. Baſil. 7. tit. 5. c. 82. &* 1. Harm. 2. §. 1. 2. 3. 2 *l. 2.* ℨ. *de juriſdict.* 3 Cum autem plures ſunt idonei judices, ubi conveniri quis debeat, & cujus ſit electio, vide Ludov. *conſil.* 412. Abb. *in c. cum ſit. in* 1. *not. extr. de for. compet.* Baldum *hic.* Mod. 4 *l. 38. in fin. ff. de jud.* 5 *l. unic. ſupr. Ubi de poſſ. agi oport. arg. l. un. Cod. Ubi de hered. agat* Diſſent. Cujac. *parat. ibid.* vid. Treutler. *diſput. 3. part. 1. theſ. 8. litt.* g. Pro intellectu legis vid. Decher. *lib. 2. diſſert. 10. num. 15.* Zanger. *de Except. part. 1. cap. 2. num. 347.* Anſ. 6 *l. 1. ſupr. h. t.* adde *l. unic.* ℨ. *ubi de poſſeſſ. agi.*
7 Meſſiæ, Cujac. 5. *obſ.* 19. 8 Senſus eſt poſſeſſorium hereditatis proponitur, ubi res ſitæ. *l. 2.* ℨ. *de interdictis.* Petitorium vero in domicilio conventi. *l. 2.* ℨ. *de juriſdict.* Salic. Goth. Verb. *vel ſi*, hic non ponitur conditionaliter, ſed pro, *quamvis*, aut *ſive etiam.* Zanger. *de Except. part. 2. cap. 1. num. 288. 299. &* 350. Anſ.
9 Ratiociniis obnoxii ſunt tutores, negotiorum geſtores, procuratores, ſocii.
10 In eum, qui de adminiſtratione convenitur, in iis locis agitur, ubi res ipſas adminiſtravit, *Synopſ. Baſil. 7. tit. 5. c.* 84. Goth vid. Zanger. *de Except. part. 2 c. 1. num.* 149. Anſ. 11 *l. 54. in fin. ff. de proc. l. 2. §. 3. 4. l. 19. §. 2. l. 36. in fin. l. 45. ff. de judic. Novell.* 69. *c.* 1. 12 Ubi geſta adminiſtratio, ibi ratio reddenda eſt. *l. 18. l. 19. §. 1. ff. de judic. Novell.* 151. *c. 1. in fin.* Goth. vid. *DD. ad l. 19. §. 1. ff. de judic.* In actionibus enim in perſonam ex quaſi contractu actor ſequitur forum rei. *l. 2. C. de juriſdict. l. 3. ſupr. Ubi in rem actio. cap. cum ſit. extr. de foro comp.* præſertim quando reus in foro ſuo facile conveniri poteſt: ratio eſt in *l. fin. C. h. t.* Anſ. 13 Quid ſi in jus vocatus, poſtea miles factus eſt, aut alterius cujuſpiam fori? non poteſt de eadem cauſa ad proprium forum appellare. 1. Harm. 2. §. 5. *l. ſi quis poſteaquam. 7. ff. de judic.* 14 Ratio dubitandi hinc ſumitur. Iniquum enim videtur eum, qui jam ſit defunctus militia, cogi rationes apud judicem militarem reddere. 15 Contractus negotia & delicta militaria fori præſcriptionibus leges ſubtrahunt. Miles eo loci cogitur rationes reddere, ubi eas exercuit, etiamſi alterius fori factus ſit. 16 Ubi ſuppetit totius rei inſtructio, amplior ibi reddenda ratio.
17 Id eſt, libertatis præjudicialis. 18 Refugit. *Hal.* 19 Servus fugitivus ad eum judicem revocandus eſt, e cujus foro fugiſſe dicitur. 20 Vid. *l. 5. infr. h. t.*
21 Status quæſtio, περὶ τύχης δίκη, *Syn. Baſil. 7. tit. 5. cap.* 87. 22 Vid. *l. 2.* ℨ. *de juriſdict. omn. jud.* 23 Reus in cauſa ſtatus eſt is, qui in ſervitutem vel libertinitatem petitur, vel etiam adverſus quem ex ſervitute in libertatem, vel ex libertinitate in ingenuitatem ſit proclamatio. 24 Quilibet actor etiam Senator in cauſa ſtatus forum rei ſortitur. 25 *l. 21.* ℨ. *de liberali cauſa.* 26 Qui proclamat in libertatem, forum ejus ſortitur, qui ſe dominum dicit. 27 Libertatis. Cujacius ita emendat, *hoc tit.* 28 Alias ſimplex Procurator Cæſaris non cognoſcit de cauſis ſtatus. *l. 2.* ℨ. *h. t.* 29 Ad procuratorem Cæſaris, in urbe vero ad Conſulem. *l. 27. ff. de liberali cauſ. l. 4. ff. ſi ingen. eſſe.* vel prætorem liberalem. *d. l. 4. l. 36. in fin. ff. de fideicomm. libert.* 30 *Magiſter rei privatæ*, id eſt, procurator fiſci. *l. 1.* ℨ. *de annonis, & cap. l. dudum C. Th. de jure fiſci.* vid Cujac. *ad l. 5. infr. de jure fiſci.* vid. quæ ſcripſi ad *tit. Digeſtorum de offic. procur. Cæſaris.* 31 Id eſt, præſide. *l. 1. in fin.* ℨ *de pedan judicib.* adde quæ not. ad *l. 1.* ℨ. *de ordine judic.* 32 Quinquennii dimenſionem *Hal.* 33 Adde *l. 2 ff ſi ingenuus eſſe dicatur.* 34 Et ita abrogatur *l. 2. §. 1. ff ſi ingen. eſſe.*
35 Cauſæ ſtatus exigunt maximos judices. *l. 32 §. 7. ff de recept. qui arbitr.* adeo ut nec pedaneis delegari poſſint, nec compromiſſariis, quin vel præſidum olim de ſtatu non fuit cognitio, *l. 1* ℨ. *de ordine judic.* Cujac. *hic.* vid. tamen quæ ſcripſi ad *d. l.* 1. Qui de libertate olim judicarent, vid. apud Forner. 2. *ſelect.* 230.
36 *Curiales*, curiæ muneribus adſcripti: *cohortales*, ex cohorte præſidis apparitores, officiales. *l. 34. ff. de reb. credit.* 37 Puta corporis alieni, veluti naviculariorum, piſtorum. 38 Hinc colligunt, Licere propria auctoritate fugitivum capere. 39 Fugitivus ubicunque invenitur, ibi judicari poteſt. 40 Corporibus quibuſdam civitatum obnoxii conveniendi ſunt coram Præſide. 41 Obnoxius militiæ & civitatis alicujus corpori, duos habet judices, Præſidem & Magiſtrum militum: ad hunc tamen per illum remittitur. vid. *Bald.* 42 Ubi de functionibus publicis agitur, nemini datur fori præſcriptio. 43 Præſes judex eſt generalis totius provinciæ. 44 Qui declinat juriſdictionem competentis judicis, pro contumace punitur.
45 *l. 1. C. Theod. de accuſat. lib.* 9. 46 Delinquens enim etiam in alieno territorio ibi punitur, non quidem ſecundum loci ſtatuta, ſed ſecundum jus commune, licet contra tendat Anc. *ad c. poſtulatis. col. 29. verſ. tertio quæro. extr. de for. comp.* vide Jaſon. *ad l. 1. n. 30.* ℨ. *de ſumma trin.* Bartol. *ad l. præſes. 2. ff. de offic. Præſid.* Cæterum ſi clericus litiget in foro ſeculari, cum actor forum rei ſequatur, utrum jus Civile an Canonicum ſequendum ſit, vide apud Abb. *ad c. quod clericis. n. 6. extr. de foro compet.* Mod.
47 Honor non ſervatur indigno: *l. 47. ff. de ritu nupt.* 48 Id eſt, Præfecti Prætorio. 49 Adde *l. 8.* ℨ. *de incolis. l. pen. ff. de ſenatorib. l. 22. §. 5. 6. ff. ad municip.*

præfe-

præfecturæ, necnon Magiſtri officiorum (quoties tamen ad eum noſtræ pietatis emanaverit juſſio): in provinciis vero, ubi larem [1] fovent, aut ubi majorem bonorum partem poſſident, & aſſidue verſantur, reſpondebunt. Dat. Kalend. Mart. VALENTINIANO A. & NEOTERIO CONSS. 390.

De cauſis criminalibus.

3. Imp. ZENO A. Arcadio P. P.

QUotiens viro forte Patricio, vel Expatricio [2], vel ei, quem Prætorianæ, vel Urbicariæ ampliſſimæ ſedis adminiſtratio illuſtravit, vel Conſulari viro, quem [3] tam ordinaria profeſſio, quam ſacra noſtræ pietatis pariter ſublimavit oratio, quive Magiſteriæ [4] poteſtatis ſudoribus clarus factus eſt, vel ei, qui Magiſtri [5] officiorum vel Quæſtoris [6] officio functus, aut ſacro [7] noſtræ pietatis cubiculo Præpoſitus, poſt depoſitam adminiſtrationem ſenatorio [8] ordini ſociatus eſt, aut [9] cui noſtra ſerenitas Domeſticorum ſcholam regendam mandavit, cuive [10] ſacros noſtri numinis Theſauros [11], aut [12] res privatas noſtræ pietatis vel ſereniſſimæ Auguſtæ noſtræ conjugis gubernandas injunxit: poſt [13] depoſitam videlicet adminiſtrationem, crimen publicum privatumve, cui tamen non [14] per procuratorem reſpondere liceat, in hac alma [15] urbe, vel in provinciis commoranti ingeratur: nullius [16] alterius judicis, niſi noſtræ pietatis hujusmodi eſſe cognitionem, vel ſacri tantummodo cognitoris, cui noſtra ſerenitas hujusmodi negotii audientiam vice ſua ſacris apicibus mittendis mandaverit: ita tamen, ut apud talem judicem nullius officii vel ſcholæ intercedente miniſterio, more atque habitu ſacrarum conſultationum, absque ulla videlicet obſervatione [17] dierum fatalium introductæ cauſæ, viris devotiſſimis ſacri noſtri ſcrinii libellenſibus [18] ſolennia implentibus audiantur: eo, qui in crimen vocatus erit, (ne quas ante [19] probationes injurias patiatur) ſedendi [20] quoque in aliqua ſecretarii [21] parte, quæ judicibus inferior [22], altercantibus [23] vero ſuperior eſſe videatur, habituro licentiam.

§. 1. Adeo autem tantarum honores dignitatum duximus augendos, ut ne ſacro quidem cognitori [24] noſtro, poſtquam crimen fuerit patefactum, contra hujusmodi viros vel eorum ſubſtantias ſtatuendi aliquid concedamus facultatem, ſed hoc ſolummodo in hujusmodi viros vice quoque Principis auditori licebit; ut intentatum apud ſe crimen, ſi patefactum fuerit, ad Principalem referat notionem: ultionis autem tantis inferendæ dignitatibus modus nonniſi in Principis reſidebit arbitrio [25]: Cum ſit certum oportere accuſatoris calumniam, reo videlicet protinus abſolvendo, inconſulta [26] quoque noſtra ſerenitate, prout leges ſanciunt, coërceri: niſi forte accuſator quoque non minoris quam reus ſit dignitatis: in hoc namque caſu ſuper coërcenda hujusmodi accuſatoris calumnia non immerito conſulenda [27] erit Principalis auctoritas. §. 2. Viros autem Illuſtres in hac inclyta Urbe degentes, qui ſine [28] adminiſtratione honorariis decorati fuerint codicillis, licet talem prærogativam noſtræ juſſionis meruerint, ut, quod non egerint, videantur [29] egiſſe; in criminalibus cauſis magnificæ tuæ ſedis, & illuſtriſſimæ Urbicariæ præfecturæ, necnon etiam viri magnifici Magiſtri officiorum, (quoties tamen ad ejus judicium ſpecialis noſtræ pietatis emanaverit juſſio) ſententiis reſpondere decernimus: ita ut hujusmodi viri ſedendi quidem in cognitionibus dicendis minime ſibi vindicent facultatem: ſciant autem ipſi quoque nec de ſe, nec de ſuis facultatibus judicaturos aliquid, nec probatis criminibus (niſi prius ad noſtram pietatem retulerint) poſſe ſtatuere. §. 3. Quotiens autem viri illuſtres in provinciis conſtituti, non hi tamen, quorum cognitio ad noſtram majeſtatem, vel ad judicem vice [30] noſtri numinis auditurum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vocati: & ſedendi, cum celebratur cognitio, in ſecretariis [31] judicantium jus conſequantur: & judices, patefactis quoque criminibus ferendis contra hujusmodi viros [illuſtres] vel facultates eorum ſententiis abſtineant, dum noſtræ pietatis ad ſuas meruerint relationes reſponſum: ſupplicio videlicet, quod accuſatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum eſt, nec apud provinciales judices, ſi non ſic, ut ſuperius dictum eſt, ſimilem dignitatem habeant, differendo. Dat. *Conſtantinop.* *

TIT. XXV.

IN QUIBUS CAUSIS MILITANTES FORI [32] PRÆSCRIPTIONE UTI NON POSSUNT.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

OMnes [33] omnino domeſticos [& [34]] agentes [35] in rebus, & quæcunque alia prætenditur militia vel dignitas, ſub Moderatoribus provinciarum pro [36] functionibus publicis reſpondere, nulla fori præſcriptione valitura, ſancimus: ſi hac, qui exiguntur publica debita, uti tentaverint. Immo & in aliis privatis actionibus occupatos volumus reſpondere, qui vel per provincias ſociantur [37], vel conductorum vocabulis, cum non armata militia præditi ſint, defenduntur: ſive domorum divinarum, ſive virorum potentium, ſeu cujuslibet conditionis ſint conductores [38]: niſi [ſi] forte commeatum [39] ad [40] rem propriam componendam unius anni inducias oſtenderint ſe accepiſſe: Eadem forma ſervanda in his etiam qui mercandi [41] vel [42] militandi ſacra beneficia meruerint; ut & ipſi Rectoribus provinciarum reſpondeant. Dat. 3. Kal. *Conſtantinop.* THEOD. A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. XXVI.

UBI CAUSÆ FISCALES [43] VEL DIVINÆ [44] DOMUS, HOMINUMQUE [45] EJUS AGANTUR.

De morte non defenſa.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Dioſcoro.

NOn defenſæ [46] mortis quæſtionem apud procuratores noſtros non oportere tractari: nec bona [a] fiſco peti poſſe [47], priusquam de crimine conſtiterit apud eum [48], cui convictis pœnam irrogare licet, quis ignorat? Plane defunctis homicidii reis apud procuratores [49] quoque cauſam [50] agendam eſſe ratio permittit [51]. PP. 7. Idus Maji, LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

Si quis mortem ſibi conſciviſſe dicatur.

2. Iidem AA. Ariſtæ.

NOn animadvertimus, cur cauſas ad [52] officium procuratorum noſtrorum pertinentes, ad proconſulis notionem advocare velis: Nam cum hoc quæratur, *an pater tuus mortem ſibi conſciverit metu alicujus pœnæ*, ac propterea bona a fiſco vindicari debeant, jam non de crimine, aut pœna mortui, ſed de bonis quærendum eſt. Dat. 12. Kalend. Octobr. APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De accuſatione deſerta.

3. Imp. ANTONINUS A. Heliodoro.

PRocurator meus, qui vice præſidis provinciæ non [53] fungitur, ſicut exigere [54] pœnam deſertæ accuſationis non poteſt: ita judicare, *ut ea inferatur*, ſententia ſua non poteſt. Dat. 10. Kal. Septemb. LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

De eo, qui emit a procuratore Cæſaris, mandato alterius.

4. Imp. ALEXANDER A. Maximæ.

CUm vendente [55] procuratore meo emiſſe te prædia dicas: pretium eorum neceſſario [56] ſolvere debes. Cum his vero, quibus mandantibus eadem prædia emiſſe te & tradidiſſe dicis, agente te, procurator meus (ſi ejus audientiam elegeris) cognoſcet, ut pecuniam quæ pretii nomine tibi debetur, & uſuras, quæ fiſco ſolvendæ ſunt, conſequi poſſis. PP. 4. Id. Octob. MAXIMO & PATERNO CONSS. 234.

De cauſis fiſcalibus.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Urſum.

1 Id eſt, domicilium, Græci, ἢ ὅπου διάγουσιν, ubi conſiſtunt. *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 3. *ex tit.* 5. *c.* 90. Domicilium, pars major bonorum, & aſſidua loci alicujus frequentatio, fori jus tribuit. 2 Ἀπὸ πατρικίων, ἢ ἀπὸ ἐπάρχων πραιτορίων, ἢ ἀπὸ ἐπάρχων πόλεως: expatricius, expræfectus prætorio, expræfectus urbi. *Syn. ibid. c.* 91. 3 Ὑπατικὸν ἔμπρακτον vocat autor *Synopſ. d. l.* Conſularem in actu conſtitutum & ordinarium. Ibidem tamen apud Scholiaſt. ita legitur hic locus, ὑπατικὸς ἔμπρακτος ἢ νόμον τῇ ἀξίᾳ τετιμημένος, conſularis in actu conſtitutus, vel dignitate tantum honoratus, ut hi ſint, qui hic dicuntur in ordinaria profeſſione & ſacra imperatoriæ pietatis ſublimati oratione. 4 Στρατηλάτης, *Synopſ. ibid.* 5 Μάγιστρος τῶν θείων ὀφφικίων, magiſter ſacrorum officiorum. *Syn. Baſil.* 6 Ἡ κοίαιστωρ τοῦ θείου παλατίου, quæſtor ſacri palatii. *Synopſ. Baſil. ibid.* 7 Πραιπόσιτος, tantum dicitur apud autorem *Synopſ. ibid.* 8 Vid. *l.* 1. *infr. de quæſtorib.* 9 Ὁ ἄρχας τῶν δομεστίκων σχολῆς. *Synopſ. ibid.* 10 Κόμης παραχῶν, comes largitionum. *Synopſ. Baſil. ibid.* 11 Vid. Cujac. *ad l.* 9. *infr. de jure fiſci.* 12 Κόμης τῶν ἰδικῶν τοῦ δεσπότου ἢ δεσποίνης. *Syn. Baſil. ibid.* Comes rerum privatarum Principis vel Auguſtæ. 13 Vid. quæ not. ad *l.* 48. *ff. de judic.* 14 Aliud in criminalibus cauſis: *l.* 25. *ff. de procuratoribus*: excepta criminali injuriarum cauſa. vide *l. ult.* J. *de injuriis.* 15 Ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, in urbe regia ſeu imperatoria, *Synopſ. eod. l.* 16 Juriſdictioni hujusmodi negativis verbis attributæ renuntiari non poteſt, adde *l.* 4. *infr. de Caſtrenſianis. lib.* 12. *tit.* 26. 17 Magnum privilegium eſt, ſi alicui tempora fatalia non currant. 18 Libellenſes hic, & *l.* 32. §. 4. J. *de appell. & conſult.* eadem forma dicuntur, qua Theſaurenſes: *l.* 2. J. *de palatin. ſacr. largit.* Comitatenſes: *l.* 7. *in pr. d. t.* Fabricenſes: J. *de hered. decur.* Pſeudo-Comitatenſes: *l.* 14. J. *de re militari.* 19 Accuſatus ante probatum crimen injuriam pati non debet. 20 Illuſtribus ordinarie competit hoc privilegium, ut in criminalibus cauſis habeant jus ſedendi in ſecretariis judicum inferiori parte, tam in urbe, quam in provinciis: honorariis vero, in provinciis tantum. Hinc colligunt Clariſſimis perſonis accuſatis eum honorem deferri, ut ſedentes etiam reſpondeant. 21 §. *ult. infr. hic.* Secretarium, aula in quam judices conveniunt: eadem forma & ſignificatione, qua auditorium, *l.* 40. *ff. de reb. cred.* Græce hic ἐν τινὶ μέρει τοῦ δικαστηρίου, *Synopſ. Baſil. ib.* 22 Τῶν δικαζομένων, litigantibus. *Synopſ. Baſil.* 23 Erant in auditoriis judicum tres veluti gradus: unus judicum; altius illuſtrium: poſtremus altercantium, *ut hic.* Symmachus 1. *epiſt.* in uno ſubſelliorum capite regulariter litigatores ſtant, *l.* 1. J. *de offic. civil. jud.* & cauſidici: *l.* 6. *in fin.* J. *de poſtulando.* Plin. 1. *epiſt.* in tribunatu abſtinui cauſis agendis, quod deforme arbitrabar, cui loco cedere omnes oporteret hunc omnibus ſedentibus ſtare: & ingens utrinque advocatorum univerſa ſubſellia præſtantium corona. vid. Cujac. *ad Nov.* 71. *in fin.* Huc referri poteſt, quod Lucius ſcripſit de ordine ſedendi in curia Pariſienſi 4. *Placit.* 6. 24 *Cognitor ſacer*, id eſt, Principis delegatus, vice Principis auditurus *infr. h. t.* cui audientia in vice Principis ſacris apicibus mittendis mandata *in princ. ſupr. eodem.* judex vice numinis Imperatoris auditurus. §. *ult. infr. eodem.* 25 Omnis pœna, ſi a Principe indicitur, arbitraria eſt. 26 Cognitor ſacer illuſtres perſonas condemnare non poteſt, & tamen poteſt abſolvere. Imo poſſe videtur: *l.* 37. *ff. de reg. jur.* ille caſus eſt ſpecialis. 27 Senſus eſt, vir illuſtris ſive reus ſit, ſive actor, a nullo judice condemnari poteſt, ideoque Princeps eo caſu conſulendus eſt. facit *l.* 9. §. 11. *l.* 27. §. 1. & 2. *ff. de pœn.* 28 Nota apud Romanos moris fuiſſe quosdam decorari honorariis codicillis ſine adminiſtratione. 29 Minor eſt dignitas proveniens ex fictione, quam ex veritate. 30 Dixi §. 1. J. *hic.* 31 Dixi J. *h. t. in fin. pr.*

32 Militum alii armatæ militiæ, alii togatæ. 33 Hæc lex integra extat inter Novellas Theodoſii editas a Pithæo: adde *l.* 2. *l.* 3. *C. Theod. de juriſdict.* 34 *d. l.* 3. *C. Theod.* 35 Scholares magiſtri officiorum veluti agentes in rebus. Iidem magiſteriani. 36 Militantes in curia Principis fori præſcriptione non utuntur, quoties agitur de publicis functionibus: earumque præſidis eſt notio. adde *l.* 1. J. *de privig. ſcholar. lib.* 12. *tit.* 30. *l. ult.* J. *de caſt. & miniſt. lib.* 12. *tit.* 26. 37 Negotiantur, & recte, *ut hic.* De tribus caſibus agitur, ſi privatis negotiis occupantur, ſi negotiantur, ſi conductoris vocabulo defendunt, & ita Baſilica, εἰς ἰδιωτικὰς φροντίδας ἀσχολούμενοι ἢ ἐμπορευόμενοι ἢ μισθούμενοι. vid. Cujac. *hic.* 38 Militans fori, ſeu in foro aliquo, prædii alieni conductor eſſe poteſt, ut hic. (Aliud in armato milite, *l.* 15. J. *de re militari.*) eo tamen caſu non fruitur privilegio militari. 39 Milites ultra annum commeatus accepti privilegio militari non fruuntur. 40 Militi commeatus dari poteſt ad res proprias componendas: de commeatu, vid. plura J. *de commeatu lib.* 12. *tit.* 43. 41 Fornerius 2. *ſelect.* 3. hinc colligit, Mercaturæ deditos privari militia. Quo nomine reprehenditur a Cujacio 9. *obſ.* 37. *fol.* 257. *in fin.* quem hoc voluiſſe exiſtimo, nimis hoc generaliter dici, cum ſit falſum in militia non armata. *Bald.* vero colligit, milites negotiatores in cauſa negotiationis conventos non habere privilegium militare. 42 Et militandi. Milites fori negotiandi licentiam a Principe poſſunt impetrare. Regulariter enim mercatores ſimul & milites eſſe non poſſunt: *l.* 1. J. *negot. ne mil.* [illegible] *lib.* 12. *tit.* 35.

43 *Cauſæ fiſcales* ſunt, in quibus agitur de bonis, pœnis aut juribus fiſco delatis. 44 Domus divinæ pertinent ad prædia Tamiaca, quæ erant in Cappadocia ſub diſpoſitione & cura præpoſiti ſacri cubiculi, & Comitis domorum vide Cujacium hic. Erant enim in Pontica diœceſi præcipuæ: in Cappadocia domus & poſſeſſiones plures, propriæ patrimonii Principis: & in eis coloni ac inquilini. Equitia ejusdem juris. Ii omnes ſub cura Comitis domorum, *l. ult.* J. *h. t. Novell.* 20. Poſtea munus id tranſlatum ad Proconſules Cappadociæ *Nov.* 30. [illegible] vid. Cujac. adde *eundem ad tit. de præpoſit. ſacri cubic.* & 8. *obſerv.* 40. 45 *Homines fiſcales*, actores, procuratores, conductores, coloni, inquilini, ſervi rei privatæ. 46 Id eſt, non vindicatæ, neglectæ, deſertæ. *l.* 1. *infr. de his, quibus ut indign.* 47 Hoc [illegible] 48 Id eſt, præſidem provinciæ. Præſes cognoſcit de homicidio & crimine: procurator vero de bonis, non de crimine: neuter vero poteſt ſervum in caput domini interrogare. Paul. 5. *ſent.* 16. §. 5. 49 Cæſaris. Hi cognoſcunt de cauſis fiſcalibus, inter fiſcum & privatos. 50 Neglectæ mortis [illegible] 51 Ut ei qui mortem defuncti non vindicaverit, hereditas auferatur. 52 *l.* 5. *infr. h. t.* 53 Procurator Cæſaris fungens vice Præſidis, poteſt cognoſcere de cauſis criminalibus: *l.* 1. *ſupr. de pedaneis*, *l.* 1. J. *de pœn.* *l.* 4. *infr. ad l. Fab.* *l. ult. ff. de off. procurat. Cæſaris* *l.* 23. §. 1. *ff. de appellat.* adde Cujac. 19. *obſerv.* 13. Robert. 1. *animad.* 12. Anton. Mercat. *Notat.* 22. 54 Vi [illegible] Exactio pœnæ irrogatæ a Præſide, ad rationalem pertinet, non irrogatio. 55 In venditione bonorum fiſcalium, procuratoris Cæſaris interventus neceſſarius. 56 *l.* 5. *in fin. ff. de jur. fiſci*, nec enim poteſt procurator Cæſaris fidem habere de pretio. Quid privati procurator? vide *l.* 1. *ff. de except. rei vendit.*

Ad

AD fiscum [1] pertinentes causas rationalis decidat, omnibus concussionibus prohibendis. Dat. Non. Febr. *Constantinop.* FELICIANO & TITIANO CONSS. 337.

De conductore Cæsaris.

6. Idem A. ad Valicum.

SI quis adversus conductorem [2] nostrum aliquid agendum crediderit, viro illustri Comiti rerum privatarum referri oportet: ne & judici existimationis, & officio ejus salutis discrimen immineat. Dat. Kal. Febr. * CONSS.

De dominicis colonis & patrimonialibus.

7. Idem A. ad Bulephorum rationalem summæ [3] rei.

DOminicis colonis & patrimonialibus gravitatem tuam censemus disceptatricem esse debere. Duces enim & Præpositos militum [4], & castrorum, & Rectores provinciarum evocandis & arcessendis colonis abstinere oportet. Dat. 16. Kal. Mart. LICINIO * CONSS. 318.

De colono aut servo Principis.

8. Imp. CONSTANTINUS A. ad Taurum P. P.

CUm aliquid colonus [5] aut servus rei privatæ nostræ contra disciplinam publicam adseratur perpetrare, ad judicium Rectoris provinciæ venire cogendus est: sic videlicet, ut præsente Rationali vel Procuratore domus nostræ, inter eum & accusatorem causa tractetur: &, si facinus fuerit approbatum, juris severitas exeratur. Dat. 5. Non. Mart. *Sirmii*, ARBITIONE & LOLLIANO CONSS. 355.

De actore rerum privatarum seu Procuratore Cæsaris.

9. Impp. VALENT. [6] & VALENS AA. ad Philip. Virum clariss. [7].

[UNiversi fiduciam gerant, ut,] si [8] quis eorum ab [9] actore rerum privatarum nostrarum, sive a procuratore vexatus fuerit [injuriis,] super ejus contumeliis vel deprædationibus deferri querimoniam [sinceritati tuæ, vel Rectori provinciæ] non dubitet, [& ad publicæ sententiam vindictæ sine aliqua trepidatione convolare:] quæ res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus, [& edicimus,] ut si in provincialem hanc audaciam quisquam moliri ausus fuerit, publice vivus concremetur [10]. Dat. 3. Non. Jul. *Heracliæ*, VALENTINIANO [11] & VALENTE AA. CONSS. 368.

De officialibus rationalis.

10. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Polemium P. P.

NUllum ex officio Rationalis qui exactioni vel chartis [12] inserviat, in aliud judicium adduci oportet: nisi forte cujuspiam caput accusatio legibus instituta pulsaverit. Dat. 3. Kal. Maji, ARCAD. & BAUTONE CONSS. 385.

De conductore aut servo Cæsaris.

11. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Artaxi Præposito sacri cubiculi.

HAc lege sancimus: ut, sive agat domorum nostrarum colonus [13], inquilinusve aut servus, sive pulsetur ab aliquo super criminali seu civili negotio, non alterius, quam tui culminis ac viri spectabilis Comitis [14] domorum petatur examen: nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. 5. Id. Aprilis. *

TIT. XXVII.

QUANDO [15] LICEAT UNICUIQUE SINE [16] JUDICE SE VINDICARE [17], VEL PUBLICAM [18] DEVOTIONEM.

De nocturnis depopulatoribus & aggressoribus itinerum.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Provinciales.

LIberam [19] resistendi [20] cunctis tribuimus facultatem; ut quicunque militum vel privatorum ad agros [21] nocturnus populator intraverit, aut itinera frequentata insidiis aggressionis obsederit, permissa cuicunque licentia digno illico supplicio subjugetur: ac mortem quam minabatur, excipiat, & id quod intendebat, incurrat. Melius [22] enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio, subjugamus edicto, ut nullus parcat militi, cui obviare telo oporteat, ut latroni. Dat. Kalend. Jul. TATIANO & SYMMACHO CONSS. 391.

De desertoribus. De latronibus publicis.

2. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Hadriano P. P.

OPprimendorum [23] desertorum [24] facultatem provincialibus jure permittimus. Qui si resistere ausi fuerint, in his velox ubique jubemus esse supplicium. Cuncti [25] etenim adversus latrones publicos, desertoresque militiæ, jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum. Dat. 5. Non. Octob. THEODOSIO A. & RUMORIDIO CONSS. 403.

TIT. XXVIII.

DE [26] INOFFICIOSO [27] TESTAMENTO [28].

De fideicommissario.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Victorino.

CUm de inofficioso matris suæ testamento filius dicere velit adversus [29] eum, qui ex causa fideicommissi hereditatem tenet [30]: non est iniquum hoc ei accommodari [31], ut perinde [32] fideicommissarius teneatur, ac si pro herede, aut pro possessore possideret. PP. 5. Kalend. Jul. FALCONE & CLARO CONSS. 194.

De bonorum possessione litis ordinandæ gratia.

2. Iidem AA. Lucretio.

QUamvis de inofficioso testamento acturum [33] te, bonorum possessionem [34] accepisse proponas, tamen scriptis heredibus auferri possessionem incivile est. Dat. 4. Kalend. Decemb. DEXTRO & PRISCO CONSS. 197.

De Posthumo præterito a matre.

3. Iidem AA. Januario.

SI mater filiis duobus heredibus institutis, tertio post [35] testamentum suscepto [36], cum mutare idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset: merito utpote non justis rationibus neglectus [37], de inofficioso querelam instituere poterit. Sed cum eam in puerperio [38] vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per conjecturam maternæ pietatis emendanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde virilem [39] portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios heredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei erant; tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. PP. 8. Kal. Jul. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De libertate fideicommissa.

4. Iidem AA. Soterico & aliis.

CUm ex causa fideicommissi secundum Prætoris decretum in libertate [40] morati sitis, filios etiam susceperitis: quamvis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum, agente filio: non est æquum, fieri vobis libertatis quæstionem. PP. 6. Id. Mart. ANTONINO II. & GETA II. CONSS. 206.

An querela transmittatur ad heredem.

5. Imp. ANTONINUS A. Helio.

SI pater tuus post litem contestatam, vel postquam propositum habuisset inofficiosum fratris testamentum dicere, te herede relicto decessit: causam cœptam [41] vel quocunque modo illi placitam exequi non prohiberis. PP. 2. Non. Octob. GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

De legitima portione.

6. Idem A. Ingenuo.

1 *l.* 2. *supr. h. t.* 2 Adde *l.* 8. *infr. h. t.* 3 *Rationalem summarum* quidam ita legunt, moti ex *l.* 7. *C. Theod. de jure fisci*, & Notitia imperii Romani, & Suetonio in *Domitian.* ubi fit mentio auctoris summarum: reprehensi a Cujac. 8. *obs.* 31. & recte. Nam in lege 3. ff. *si propter publ. pensitat.* procurator Cæsaris, procurator *summæ rei* appellatur, & in rescripto Gallieni apud Eusebium, *l.* 7. *c.* 13. ὁ τῆς μεγίστης πράγματος προεστεὼς, & antiqua inscriptio. Val. Honoratus V.P. Rat. S.R. Tacitus 5. neminem summæ rei imponere poterant. 4. Al. limitum. sed & ita in Basilicis legitur: τῶν ἀπὸ πολεμίων ἀγρῶν ἀποσπασθέντων. vide Cujacium 13. *obs.* 35. 5 Vid. *l. ult.* ff. *h. t.* 6 Tribuendi hæc lex Constantino 7 Virorum, & ita habet *Cod. Theod. l.* 1. *de act. & procur.* 8 *l.* 1. *C. Theod. de actoris lib.* 10. *tit.* 4. 9 *l.* 1. *C. Theod. de actor. & procur. & conductorib. rei privatæ, l.* 10. *tit.* 4 10 V. *l. unic.* ff. *de conductor & procurat siv. actor. præd. fiscal. l.* 11. *tit.* 71. De vivicomburio, vid. *l. un. infr de Nili aggeribus non rump.* 11 Constantino A. III. & Licinio Conss 313. 12 Chartularius chartis inservit, easque tractat. 13 *l.* 6. *l.* 8. *supr. h. t.* 14 De quo dixi ad epigraphen hujus tituli.

15 Hic titulus est exceptio tituli 5. ff. *h. t. Ne quis in sua causa.* 16 Vide Damhouderum *c.* 13. & 14. *praxis civilis.*, De quo dixi in praxi civili, *titulo de justitia & jure.* 17 Id est, ulcisci, ac sibi quodammodo jus dicere. 18 *Publica devotio*, id est publice devoti, ut milites. Dicuntur enim devotissimi *l.* 17. ff. *de erogat mil. et ann. lib.* 12. *tit.* 38. sacramento militiæ obstricti. Miles desertor publicæ devotionis a quovis obsideri, prehendi, & si se telo defenderit, occidi potest. 19 *l.* 2. *C. Theod. infr. ad l. Cornel. de sicariis.* 20 Hoc etiam jure naturali permittitur: *l.* 3. *ff. de justit. & jur.* adde *l. ult. vers. neque.* ff. *de discussorib. l.* 10. *tit.* 30. 21 Quid in urbe? legibus 12. tabul. id permissum fuit. Quasi diceret: Olim licuit furem nocturnum quoquo modo occidere, cum in agro tum in urbe: hodie vero in agris tantum id permissum est quoquomodo, sive ei parcere non potueris sine vitæ periculo, sive potueris, qua de re vide hic Cujacium, 14. *obs.* 15. 22 *l. ult in fin. supr. in quib. caus. in integ.* 23 Transfugas, id est, qui a Romanis ad hostes transfugiunt, eos tanquam hostes licet cuique citra periculum occidere. 5. Harm. 8. §. 5. 24 *L.* 2. ff. *de desertorib. & occultat. l.* 12. *t.* 46. 6. Harm. 8. adde *Novell. Theod.* 44. *de tyranib & desertorib.* 25 Tertullian. *in Apologetico:* In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est, & ita est, cuique his casibus reum capiendi eumque interficiendi jus permittitur.

26 *L.* 2. *Inst.* 18. 5. *ff.* 2. & 2. *C. Th.* 19. *de inofficiosi querela.* Paul. 4. *sent.* 5. περὶ τῆς κατὰ διαθήκης μέμψεως, id est, de querela adversus testamentum, quando & a quibus ea possit institui, vel non possit 39. *Ecl.* 1. vide formulam hujus actionis apud Oldendorpium *class.* 5 *act.* 2. Goth. Vid. ad hunc tit. Ferdin. Vasq. *de Successions. resolut. l.* 3. & Anton. Govean. *lect. l.* 1. *c.* 5. Ans. 27 Quo jure introducta est hæc querela? non a Prætore, sed lege Glicia. Cujac. 2 *obs.* 21. Movetur autem inscriptione *l.* 4. *ff. hoc tit.* 28 *Inofficiosum est* testamentum, in quo parens, filius, vel frater sui officii obliti, in quo liberi vel parentes, vel fratres germani immerito exheredati, præteriti, vel ita instituti, ut pro exheredatis habeantur, *Novell.* 1. *in pr.* §. 2. De formula hujus actionis dicam ad *l.* 22 ff. *h. t.* An hodie locum habeat, dixi ad *l.* 1. *ff. h. t.* Interim quæ sint hodie mutata circa hanc querelam vid. Oldendorp. *class.* 5. *act.* 1. *num.* 17. 29 Querela adversus fideicommissarium moveri potest. 30 Id est, possidet. Atqui in querela agitur de hereditate: petitio autem hereditatis non datur contra titulo possidentem. *l.* 4. ff. *in quib. causis cessat longi temp.* fideicommissarius vero titulo possidet? Dicam ff. *h. t.* de vera sententia hujus legis. 31 *Accommodandi verbum observa: Accommodari* dicuntur ea, quæ proprie ac vere non competunt. 32 *Ut exinde.* Salycetus, Faber, Castrensis ita hanc legem emendant: eo tenore: Querelam primo, subsequenter vero petitiones hereditatis moveri. Gulielmus vetus interpres putat, proponentem querelam proponere hereditatis petitionem. Goveanus 1. *lect.* 5. nullam sibi videri in toto Codice obscuriorem constitutionem adserit: nec tamen superiores sententias probat. Putat ergo hic agi de petitione hereditatis, non inofficiosi querela: filium porro laudandum esse, qui hac neglecta illam proponat. Nec enim hereditatis petitione honorem parentum sugillari. Eo nomine justum esse tam modesto filio petitionem hereditatis accommodari. Si ita est, debuit hæc constitutio in titulum sequentem rejici. Existimo hujus legis sententiam hanc esse, querelam inofficiosi dari adversus heredem, & eum qui pro herede aut pro possessore possidet: in alios vero non dari: *arg. l.* 12. ff. *h. t. l.* 7. § 2. *l.* 9. *ff de hered. pet. l.* 20. *in fin princ ff. de bon. poss. contra tab.* Cæterum fideicommissarium proprie non esse hereditatis dominum (nam ex causis fideicommissi dominia non transferuntur, *l.* 3. *in fin. ff. si usufruct. pet.*) pro herede quoque non possideris, qui non putat se heredem, quique scit se alium esse ab herede, *l.* 11. *ff. de hered. pet.* pro possessore non est etiam: nec enim est prædo, *d. l.* 11. *in fin.* Ex his sequitur subtili jure filios hic excludi. Verum subtilitas hæc negligenda nobis est. Fideicommissarius enim effectu est heres, æquum est igitur filiis actionem in fideicommissarium accommodari. Quid? querela inofficiosi & petitio hereditatis, possuntne una & eadem actione uno ve judicio proponi? Angelus negat, Zasius ait. Vide quæ notavi ad *l.* 20 *ff h. t.* idque ita sensit Cujacius *hic.* Olim tamen non fuit necessitatis, nam inofficiosi querela moveri separatim poterat. Paul. 4. *sent.* 5. §. 4. hodie potest simul & consecutive. Ferrariensis ex communi opinione *in form. restitutionis in integr.* 41. *vers. ad amittendum* 15. *num.* 2. 33 Id est, quamvis, cum esses acturus, litis ordinandæ gratia bonorum possessionem acceperis. *l.* 8. *in pr. ff h. t.* 34 Hæc bonorum possessio gratia litis ordinandæ dicitur in *l. Papinianus* 8. *in pr. ff. h. t.* Goth. De qua vid. an p... præ... Vinnium *in comment. in eun lem tit. Instit.* Mod. 35 Post matris testamentum natus præteritus (a matre præteritus habetur pro exheredato) querelam recte instituit. vid. Paul. 4. *sent.* 5. §. 2. 36 Adi Gomes *tom.* 1. *variar. resol. c.* 5. Menchacam *illustrium q. est. c.* 66. Gilbertum Regium *lib.* ἐναντιοφανῶν 2. *c.* 20. Mod. 37 Id est, præteritus. Præteritus a matre habetur pro exheredato. 38 Quæ in puerperio decessit, testamenti mutandi facultatem non habuisse præsumitur. 39 Sensus hujus legis hic est. Posthumus præteritus a matre, quæ mutandi testamenti facultatem non habuit (quod in puerperio decesserit) videtur cum aliis fratribus viriliter institutus: ideoque testamentum non rumpit. Quid si extranei fuerint instituti? rumpetur testamentum. 40 Rescisso testamento per querelam libertates non revocantur. 41 Querela præparata transmittitur ad heredem.

CUm [1] quæritur, an filii de inofficioso patris testamento possint dicere, si [2] quartam bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur. PP. 7. Kal. Jul. *Romæ*, DUOBUS ASPRIS CONSS. 213.

In AUTHENT. de triente & semisse. §. 1. coll. 3. tit. 5. Nov. 18. cap. 1. Authent. ex Novell. 18. cap. 1.

NOvissima [3] *lege cautum est, ut si quatuor sint filii vel pauciores, ex substantia* [4] *deficientis triens* [5] *: si plures sint, semis debeatur eis quoquo* [6] *relicti titulo, ex æquo* [7] *scilicet inter eos dividendus: cujus portionis nec* [8] *ususfructu defraudari liberi à parentibus possunt.*

In AUTHENT. de immensis donati. §. 1. coll. 7. tit. 4. al. 3. Novell. 92. cap. 1.

UNde & si parens in quendam liberorum, vel in quosdam donationem [9] *immensam fecerit: quisque tantum feret ex hereditate nomine Falcidiæ* [10]*, quantum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei, qui largitatem* [11] *meruit, abstinere ab hereditate, dummodo suppleat ex donatione (si opus sit) cæterorum portionem.*

De nepte ex filio emancipato.

7. Idem A. Secundo.

NEptem [12] defuncti actione de inofficioso testamento, quamvis pater ejus emancipatus fuerit defunctus, experiri posse, ignorare non debes. PP. 6. Kal. Jul. *Romæ*, LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

De hereditate à patre inter filios divisa. 1. *De eo, qui agnovit judicium defuncti.*

8. Imp. ALEXAND. A. Florentino.

PArentibus arbitrium [13] dividendæ hereditatis inter liberos adimendum non est: dummodo [14] non minus is qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex judicio parentis obtineat. §. 1. Qui [15] autem agnovit judicium defuncti, eo [16] quod debitum paternum pro hereditaria parte persolvit [17], vel alio legitimo modo satisfecit: etiamsi minus quam ei debebatur, relictum est, si is major vigintiquinque annis est, accusare ut inofficiosam voluntatem patris, quam [18] probavit, non potest. PP. 7. Id. Febr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De testamento militis.

9. Idem A. Romanæ.

DE inofficioso testamento militis [19], vel jure militari vel civili facto, vel Centurionis, vel Tribuni numeri, nec filios posse queri jus certum est. PP. Idus Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De fisco.

10. Idem A. Quintiniano.

SI heredum Quintiniani, quem patrem tuum esse dicis, adversus quos de inofficioso testamento acturus eras, jure successionis bona ad fiscum pertinent, vel ipsius Quintiniani bona, utpote vacantia, fiscus [20] tenet: causam apud Procuratorem nostrum agere potes. PP. 4. Id. August. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De arenariis.

11. Idem A. Ingenuo.

IN arenam non damnato, sed sua sponte arenario constituto, legitimæ successiones integræ sunt, sicuti civitas & libertas manet. Sed si testamentum parens ejus fecit: neque de inofficioso testamento accusatio, neque bonorum possessio ei competit: nam talem filium merito quis indignum [21] [sua] successione judicat: nisi [22] & ipse similis conditionis [23] sit. PP. 4. Kal. Jan. JUL. & CRISPINO CONSS. 225.

De fideicommisso.

12. Idem A. Liciniano & Diogeni.

SI pater puellæ (cujus vos curatores esse dicitis) filio ex semisse, ipsa autem ex triente, & uxore ex reliquo sextante scriptis heredibus, fidei filiorum commisit, *ut si* [24] *quis eorum intra vigintiquinque annos ætatis decederet, superstitibus portionem [suam] restitueret:* præterea uxori, *ut id, quod ex causa hereditatis ad eam pervenisset, filiis post mortem suam restitueret*, fideicommisit: calumniosam inofficiosi actionem adversus justum judicium testatoris instituere non debetis: cum [25] ex hujusmodi fideicommissaria restitutione tam matris quam fratris ejus portio ad eam poterat pervenire. PP. Non. Decemb. ALEXAND. A. III. & DIONE CONSS. 230.

De testamento rescisso pro parte.

13. Imp. GORDIANUS A. Prisciano.

CUm duobus heredibus institutis, uno ex quinque, altero ex septem unciis, adversus eum, qui ex septem unciis heres scriptus fuerat, justa querela contendisse, ab altero autem victum [26] te fuisse alleges: pro ea parte, qua resolutum est testamentum; cum jure intestati, qui obtinuit, succedat, neque [27] legata, neque fideicommissa debentur: quamvis libertates, & directæ competant, & fideicommissariæ præstari debeant. PP. 3. Kal. Februar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De falsi accusatione.

14. Idem A. Prisco.

EUm [28] qui inofficiosi querelam delatam non tenuit [29], a falsi accusatione non submoveri placuit. Idem observatur, & si [30] e contrario falsi crimine instituto victus, postea de inofficioso actionem exercere maluerit. PP. 6. Kal. Decemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De filia præterita a matre.

15. Imp. PHILIPPUS A. Aphrodisiæ.

FIliam [31] præteritam [32] a matre, ad successionem ejus citra [33] inofficiosi querelam adspirare non posse, explorati juris est. PP. 5. Kal. Aug. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

Si testamentum non jure factum dicatur.

16. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. VALERIAN. N. CÆS. Theodoræ.

COntra majores vigintiquinque annis duplicem [34] actionem inferentes, primam, quasi testamentum non sit jure perfectum, alteram, quasi inofficiosum, licet [35] jure perfectum; præscriptio ex prioris [36] judicii mora quinquennalis [37] temporis non nascitur [38], quæ officere non [39] cessantibus non potest. PP. Id. Aug. TUSCO & BASSO CONSS. 259.

De matre a filio præterita.

17. Impp. CARINUS & NUMERIANUS AA. Floræ.

CUm [40] filium [41] tuum, te præterita, sororem heredem instituisse proponas: inofficiosi querelam apud Præsidem provinciæ persequi potes. PP. Id. Febr. CARINO II. & NUMERIANO AA. CONSS. 284.

De exheredata a viro divertere nolente.

18. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Faustinæ.

CUm te pietatis [42] religionem non violasse, sed mariti conjugium, quod fueras sortita [43], distrahere noluisse, ac propterea [44] offensum [45] atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis. S. Kal. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De filia turpiter vivente.

19. Iidem AA. Apollinari.

SI filiam tuam, eo quod turpiter [46], & cum flagitiosa fœditate vivit, a successione tua excludendam putes: si non inconsulto [47] calore, sed ex meritis [48] ejus ad id odium incitatus es, postremi judicii liberum arbitrium habebis [49]. Dat. 15. Kal. Jul. *Sirmii*, ipsis AA. CONSS. 293.

In AUTHENT. ut cum de ap. cog. §. Si vero usque ad vigintiquinque. col. 8. tit. 16. al. 12. Nov. 115. cap. 3.

1 Potest filius adversus patris testamentum, vel donationem ab eo factam querelam instituere, nisi quod ei relictum est, omnino ad explendum trientem satis sit. *Syn. Basil.* 41 *tit.* 4. *c.* 17. *&* 5. Harm. 9. §. 24. 2 Habens legitimam, querelam movere non potest. *l.* 30. *infr. h. t. l.* 8. §. 8. *ff. h. t.* Paulus 4. *sent.* 5. §. 6. 3 Nota quantitatem legitimæ liberis relinquendæ. adde *Nov.* 22. *c.* 48. *Novell.* 39. *c.* 1. 4 Ære alieno deducto scil. *d. l.* 8. §. 9. 5 Id est, quatuor uncias. *Goth.* Legitima, si filii sint quatuor vel pauciores, est tertia pars totius assis; si vero sunt plures, est dimidia inter eos æqualiter dividenda. ubi tamen vide limitationes positas per Socinum *in reg.* 152. & consule de cætero Bartolum *hic.* Paris. *cons.* 53. *lib.* 3. *n.* 70. *& seq. & consil.* 55. *n.* 13 *& seq. eod. lib.* Corn. *consil.* 48. *in fin. l.* 2. Socin. jun. *cons.* 25. *l.* 1. Joan. Cephal. *cons.* 245. *n.* 23 Mod. 6 Legitima liberis quoquo relicti titulo relinqui potest, ut hic: imo non potest quoquo titulo relinqui, jure namque institutionis relinqui debet. *Novell.* 115. *c.* 3 vid. Socin. *reg.* 152. Grassum *in* *sent.* §. *legitima q.* 32. *& testa. q.* 35. 7 In legitima bonorum singulis liberis virilis portio competit. 8 Legitima liberorum gravari non potest, etiam in usufructu. adde *l.* 30. *J. h. t.* 9 Immensa donatio in unum ex liberis collata, per alios ad legitimam usque revocatur: non ultra. 10 Id est, legitimæ, ut *in l.* 31. *infr. h. t. & in l. jubemus.* 6. *J. ad SC. Trebell. & J. h. t. l. quæ nuper.* Mod. 11 Filius donatione a patre inter vivos accepta, ejus hereditate potest abstinere. Quid si illa donatio legitimam reliquorum liberorum exhaurit? Hujusmodi donatio legitimæ reliquorum fraudi esse non debet, ideoque ex bonis donatione acceptis fratribus legitima supplebitur. 12 Neptis ex filio (etiam emancipato) querelam inofficiosi potest movere adversus testamentum avi. 13 Pater hereditatem inter filios dividere potest, dum tamen ei (quem minus diligit) legitimam relinquat. *l.* 10. *J. fam.* 14 *l.* 35. §. 1. *J. h. t.* 15 Querelam inofficiosi movere adversus patris testamentum non potest, qui testamentum ejus agnovit, ut hic. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 4. *c.* 17. 5. Harmenop. 6. §. 24. 16 Tacite agnoscere & approbare testamentum defuncti censetur, qui ex eo testamento debita solvit. *l.* 35. §. 1. *infr. h. t.* adde *l.* 23. §. 1. *ff. h. t. l.* 43. *ff. de hered. pet.* & ita testamentum non tantum expresse, sed tacite approbari potest, vel admitti. 17 Vid. *l.* 2. *infr. de Jure delib.* 18 Qui testamentum defuncti semel probavit, querelam inofficiosi amittit. vid. *l.* 20. *ff. de option. legat.* 19 Querela inofficiosi locum non habet in militis testamento: vide tamen *Nov.* 123. *c.* 19. *& l.* 34. *Auth. presbyteros. in fin. supr. de Episcop. & Clericis.* 20 Querela inofficiosi institui potest adversus fiscum occupantem bona defuncti. 21 *Nov.* 115. *c.* 3. §. 10 parens filium arenarium aut mimum potest exheredare, nisi ipse ejusdem conditionis sit 22 Mores quos quis in se approbat, in liberis reprobare non potest 23 Hic illud quæritur, an quemadmodum pater arenarius filium arenarium exheredare non potest, idem fit in meretricaria matre filiam meretricem exheredante; qua de re multa Tiraquellus *in legib. connubial. gl.* 1. 1. *parte n.* 45. *circa fin.* Mod. 24 Plena & pura esse debet legitima portio. Pura, inquam, ab omni onere fideicommissi, legati & ususfructus. *Auth. novissima.* S. *h. t.* Quid si facta est mutua & reciproca substitutio? onerosa non censetur. Æquitas suspicionem fraudis tollit. *infr. hic, ibi. quo ex hujusmodi.* Itaque neuter querelam habiturus est, quia neuter in legitima est gravatus, mater etiam potest vulgariter substituere filio, etiam in legitima: *l.* 33. *ff. de vulgar. & pupillar.* An pupillariter? Negat Bart. *d. l.* 33. 25 Æquitas omnem fraudis suspicionem tollit. *ff. quod quisque juris.* 26 Varietas personarum & meritorum efficit, ut actor in uno jure vincat, vincatur autem in altero: *l.* 15. *in fin. l.* 24. *ff. h. t. l.* 76. *in pr. ff. de leg.* 2. ut idem testamentum pro parte rescindatur, pro parte confirmetur. Idque a judice statui ex communi opinione Hotomannus refert *cons.* 2 *fol* 51. adde Cujac. 10. *observ.* 20. *in fin.* 27 Id est, heredes ab intestato succedunt. 28 Querelam inofficiosi testamenti movere potest, qui falsi testamentum accusavit nec obtinuit: & e contra. *Synops. Basil.* 39. *tit.* 1. *c.* 37. 29 Id est, non obtinuit: *l. ult. ff. de except. rei jud.* sensus est, Is etiam potest testamentum falsum dicere, qui inofficiosum non probavit, *ut hic, & l.* 3. *in fine. J. de pet. hered.* adde casus, *l.* 47. *in fin. ff de hered. pet* 30 Vide *l.* 47. *ff. de pet. hered.* 31 Querelam inofficiosi recte instituit filia a matre præterita, *ut hic. Synops.* 10. *c.* 38. 32 Liberi a matre præteriti, habentur pro exheredatis. 33 Querela inofficiosi, remedium est adversus præteritionem factam a matre. Nec enim præteritis a matre datur bonorum possessio contra tabulas. adde *l.* 4. §. 2. *ff. de B. P. contra tabulas.* 34 Alia est causa injusti, alia inofficiosi testamenti. 35 Inofficiosum testamentum jus civile non tam facit, quam natura, querela inofficiosi non impugnat solennitatem, sed inordinatam & cæcam defuncti voluntatem: personam, non juris solennia respicit. 36 Victus in injusti testamenti actione, inofficiosi querelam non amittit: *l.* 8. §. 12. *ff. h. t.* 37 Post quinquennium querela inofficiosi moveri non potest, *ut hic*, adde 5. Harmen. 9. §. 24. hoc enim temporis decursu patris testamentum confirmasse liberi videntur. *Synops. Bas.* 41. *tit.* 4. *c.* 17. 38 Id est, non currit quinquennii præscriptio, quæ querelam inofficiosi testamenti excludere solet. *l.* 2. *J. in quib. caus. in integr. restit. non est necess.* Mod. 39 Non cessanti præscriptio non nocet. Non cessat in querela proponenda, qui in injusti testamenti probatione occupatus est: & merito. Quoties enim competunt duo auxilia, qui in uno vigilat, alterum non amittit. 40 Querelam inofficiosi adversus filii testamentum, mater instituere potest, tametsi defunctus sororem suam instituerit. *Synops. h. t. c.* 42. 41 Frater sororem instituere non potest, matre præterita. 42 Uxoris summa pietas est a marito suo non divelli. 43 Patre volente: *arg. l.* 20. *J. h. t.* 44 Parentibus in quibusdam citra mentem vitiumve ingratitudinis non obtemperamus. Filia non divertens a marito, parentis jussu, non meretur exheredari: adde *Novell.* 115. *c.* 3. *l.* 5. *J. de repud.* 45 *l.* 23. *infr. h. t.* 46 Liberi ob turpem vitam possunt exheredari. Turpis liberorum vita exheredationem meretur: *Novell.* 115. *c.* 3. §. 4. *&* 10. sed & dotis & alimentorum privationem. Pœnitentibus tamen serio ac constanter ignoscendum. vide Wurms. 1. *pract.* 37. *obs.* 8. 47 Quod fit sæpe. 48 *l.* 22. §. 1. *ff. h. t. l.* 3. §. 5. *ff. de B. P. contr. tab. l.* 7. *in pr. ff. de bon. damn.* Olim non erat necesse certas exheredationis causas adscribi. Incertæ & positæ erant in judicio Centum virorum. Hodie, certæ adscribendæ. *Nov.* 115. *c.* 3. vide Cujac. *ad Novell.* 18. 49 Quid si ad bonam frugem conversa? ignoscendum esse tradit Tiraquellus *tract. de pœnis, causa* 28.

SEd ſi [1] *poſt vigintiquinque annos te differente filiam marito copulare, ea in ſuum corpus peccaverit, vel ſine conſenſu tuo, marito ſe, libero tamen, copulaverit, eam exheredare non potes* [2].

De filia nolente divertere.

20. Iidem AA. & CC. Saviano.

FIlia in orbitate patris relicta, cum marito, cui matre volente [3] nupſit, colens concordiam [4], juſtas [5] offenſionis poſt ejusdem matris [6] pœnitentiam cauſas non præſtat: nec ex momentariis [7] voluntatibus matris nupta atque vidua jure eſſe compellitur. Dat. Non. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De transverſalibus.

21. Iidem AA. & CC. Alexandro.

FRatris [8], vel ſororis filii, patrui vel avunculi, amitæ etiam & materteræ teſtementum inofficioſum fruſtra dicunt: cum nemo [9] eorum, qui ex transverſa linea veniunt, exceptis *fratre & ſorore* [10], ad inofficioſi querelam admittatur. † De falſo ſane per accuſationem criminis queri non prohibentur. Dat. * CC. CONSS. 294.

De filia exheredata, de effectu reſciſſionis.

22. Iidem AA. & CC. Tantillæ.

SI maritus tuus facto teſtamento te quidem ex aſſe ſcripſit heredem: filia autem, quam habuit in poteſtate, exheredata [jure] facta minime perhibetur: nihilque ei relictum eſt, neque *juſtas* [11] *offenſæ cauſas præſtitiſſe* [expreſſe] convincitur: eam de inofficioſo teſtamento patris querentem totam hereditatem obtinere poſſe non ambigitur. Quod ſi jam obtinuit, vel poſtea vindicat [12]: quodcunque maritus mortis ſuæ tempore debuiſſe [13] tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet. Dat. Idib. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De eo, qui impedit teſtari.

23. Iidem AA. & CC. Philippo, & aliis.

TEſtamenti factione per teſtationem vos interdixiſſe [14] matri profitentes, juſtam [15] cauſam offenſæ manifeſte teſtamini. Dat. 5. Id. Sept. CC. CONSS. 294.

De teſtamento militis.

24. Iidem AA. & CC. Succeſſo.

TEſtamentum militis [16] filiifam. in caſtrenſi peculio factum, neque a patre, neque a liberis ejus per inofficioſi querelam reſcindi poteſt. Dat. 3. Non. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De filiis a matre inſtituendis ſub hac conditione, ſi a patre emancipati fuerint.

25. Iidem AA. & CC. Menedoto.

FIliis [17] matrem, quæ de mariti moribus ſecus [18] ſuſpicatur, ita poſſe conſulere [19] jure compertum eſt, ut eos ſub hac conditione [20] inſtituat heredes, *ſi a patre emancipati fuerint*, atque eo pacto ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem patrem cum re [21] accipere non videri, qui conditioni minime obtemperaverit: neque ei nomine filiorum inofficioſi [22] eo modo actionem poſſe competere, quibus nullam injuriam fecerit mater, ſed potius putaverit providendum, & ideo reſtituere debet. Dat. 4. Non. Jul. *Antiochiæ*, TITIANO & NEPOTIANO CONSS. 301.

De filio impubere.

26. Iidem AA. & CC. Serapioni ſuo ſalutem dic.

EX [23] tribus unciis herede inſtituto filio, intra [24] pubertatis annos directam non [25] inutiliter a patre fieri ſubſtitutionem certum eſt. Dat. 5. Kal. Septemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 302.

De fratribus & ſororibus.

27. Imp. CONSTANT. A. Verino.

FRatres [26], vel ſorores uterini [27] ab inofficioſi actione contra teſtamentum fratris, vel ſororis penitus [28] arceantur: conſanguinei [29] autem, durante agnatione, [vel non] contra teſtamentum fratris ſui, vel ſororis de inofficioſo quæſtionem movere poſſunt, ſi [30] ſcripti heredes infamiæ [31], vel [32] turpitudinis, vel [33] levis notæ macula adſpergantur: vel [34] liberti, qui [35] perperam, & non bene merentes, maximisque beneficiis ſuum patronum adſecuti, inſtituti ſunt: excepto [36] ſervo [37] neceſſario herede inſtituto [38]. Dat. Id. Aug. *Sirmii*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO Cæſ. CONSS. 319.

De onere probandi, & de cauſis exheredationis.

28. Idem A. ad Claudium Præſidem provinciæ Daciæ.

LIberi [39] de inofficioſo querelam contra teſtamentum parentum moventes probationem debent [40] præſtare: *Quod obſequium debitum jugiter* [41], *prout ipſius naturæ* [42] *religio flagitabat, parentibus adhibuerint*: niſi ſcripti heredes oſtendere maluerint [43] *ingratos liberos contra parentes extitiſſe*. Sin autem mater contra filii teſtamentum inofficioſi actionem inſtituat, inquiri diligenter jubemus, utrum filius nulla ex juſta cauſa læſus matrem [in] noviſſima læſerit voluntate, [eo quod] neque luctuoſam [44] ei & legitimam reliquerit portionem: ut teſtamento reſciſſo, matri ſucceſſio deferatur. † Si tamen mater inhoneſtis factis, atque indecentibus machinationibus filium forte obſedit, inſidiiſque [45] eum vel clandeſtinis vel manifeſtis appetiit, vel inimicis [46] ejus ſuas amicitias copulavit [47], atque in aliis ſic verſata eſt, ut inimica ejus potius quam mater crederetur, hoc probato, etiam invita acquieſcat filii voluntati. Dat. 3. Id. Febr. CRISPO II. & CONSTANTINO Cæſ. I. CONSS. 321.

De dote & donatione ante nuptias.

29. Imp. ZENO A. Sebaſtiano præf. præt.

QUoniam [48] novella conſtitutio divi Leonis [49] *ante* [50] *nuptias donationem a filio conferri ad ſimilitudinem* [51] *dotis, quæ a filia confertur* [52], *præcepit*: etiam ante nuptias donationem filio in [53] quartam præcipimus imputari. Eodemque modo cum pater, vel mater pro filia dotem, vel pro filio ante nuptias donationem, vel avus [54] paternus aut maternus, vel avia paterna aut materna pro ſua nepte, aut pro ſuo nepote, vel proavus itidem paternus aut maternus, vel proavia paterna aut materna pro ſua pronepte, vel pro ſuo pronepote dederit: non tantum eandem dotem vel donationem conferri, verum etiam in quartam partem ad excludendam inofficioſi querelam, tam dotem datam, quam ante nuptias donationem præfato modo volumus imputari, ſi ex [55] ſubſtantia ejus profecta ſit, de cujus hereditate agitur. Dat. Kal. Maji, ipſo A. II. CONS. 481.

De his, quibus aliquid, 1. *vel nihil relictum eſt.* 2. *De militiis in legitimam portionem imputandis.*

30. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ.

OMnimodo [56] teſtatorum voluntatibus proſpicientes [57], magnam & innumerabilem occaſionem ſubvertendæ eorum diſpoſitionis amputare cenſemus: & in certis caſibus, in quibus de inofficioſis defunctorum teſtamentis, vel alio [58] modo ſubvertendis moveri ſolebat actio, certa & ſtatuta lege tam mortuis conſulere, quam liberis eorum vel aliis perſonis, quibus eadem actio competere poterat: ut, ſive adjiciatur in teſtamento de adimplenda legitima portione, ſive non, firmum quidem ſit teſtamentum, liceat vero his perſonis, quæ teſtamentum quaſi inofficioſum, vel alio modo ſubvertendum queri poterant, id quod minus portione legitima ſibi relictum eſt, ad implendam [59] eam ſine [60] ullo gravamine, vel mora exigere: ſi tamen non ingrati [61] legitimis modis arguantur [62], cum eos ſcilicet *ingratos circa ſe fuiſſe* teſtator dixerit: Nam ſi nullam eorum *quaſi ingratorum* fecerit mentionem, non licebit ejus heredibus ingratos eos nominare, & hujusmodi quæſtionem introducere. † Et hæc quidem de his perſonis ſtatuimus, quarum mentionem teſtantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hereditate, vel legato [63], vel fideicommiſſo, licet minorem legitima portione, reliquerint. §. 1. Sin vero vel præterierint [64] aliquam eorum perſonam jam natam, vel

1 Pater peccandi occaſionem filiæ præſtare intelligitur, ſi eam viro intra vigeſimum quintum annum ætatis non elocat. 2 Merito. Nemo enim id punire poteſt, cujus ipſe admittendi fuit occaſio. 3 In filia nuptura matris, *ut hic*: & patris. *l.* 18. ℥. *h. t.* conſenſus requiritur. An ob eam cauſam exheredari poſſunt liberi? Abbas negat. Wurmſ. 1. *pract.* 39. *obſ.* 19. dixi ad *l.* 25. *ff. de ritu nuptiar.* 4 De concordia & religione maritali adde *l.* 18. *ſupr. h. t. l.* 5. *infr. de inſtit. & ſubſtit.* 5 *l.* 21. *infr. h. t.* 6 *l.* 4. *infr. de repud.* 7 Alciatus hinc colligit, Virum muliere conſtantiorem præſumi. 1. *præſumpt.* 47. 8 *Synopſ. Baſil.* 39. *tit.* 3. *c.* 33. 9 Nota regulam. 10 Idque etiam non præciſe, ſed turpibus perſonis inſtitutis. §. 1. *Inſt. h. t.* quin non omnis frater ad querelam inofficioſi admittitur, ſed utrinque tantum conjunctus. vide *l.* 27. ℥. *h. t.* 11 In hoc inofficioſi judicio hæ plerunque formulæ ſententiæ dicendæ fuerunt, juſtas cauſas offenſæ: *l.* 18. *l.* 20. *ſupr. h. t. l.* 23. *l.* 28. *infr. h. t. ut & in epiſtolis Plinii* 1. *epiſt.* 5. Juſtas iraſcendi cauſas patrem habuiſſe videri, aut non videri. 12 Al. *vincat* 13 Reſciſſa aditione hereditatis per querelam, reviviſcunt actiones per aditionem confuſæ. Ceſſante cauſa confuſionis, ceſſat confuſio. 14 Qui parentem teſtari prohibet, juſte poteſt exheredari. Quid ſi a patre non exheredatus ſit? hereditas velut indigno aufertur. vide *l.* 2. ℥. *ſi quis aliquem teſtari.* 15 *l.* 22. ℥. *h. t.* 16 *l.* 9. ℥. *h. t.* 17 Vid. Cujac. *in hanc l.* 4. *obſ.* 24. 18 *Secus ſuſpicari*, eſt male ſuſpicari. 19 Liberi de matre conqueri non poſſunt, ſi nullam mater eis facit injuriam, ſed providet. Hinc collige, Poſſe bona mente conditionem, & diem adjici teſtamento. Eadem ratione excuſabitur ſubſtitutio pupillaris. *l.* 26. ℥. *h. t.* alias defendi vel excuſari non poterit, *l.* 36. ℥. *h. t.* 20 Vide *l. ult. ff. de hered. pet.* 21 Id eſt, hereditate, vide quæ ſcripſi ad *l.* 8. *ff. ſi tab. teſtam. nul.* 22 Ulp. *in fragm. tit. de bon. poſſ.* Ambroſ. 75. *Epiſt.* 23 Ex 4. unciis impuberi filio heredi inſtituto pater ſubſtituere directo poteſt: nec id eſſe detractio videtur. Ita Græci hunc locum legunt, 41. *Syn.* 5. *ex lib.* 39. *tit.* 1. *c.* 46. 24 Dixi ad *l.* 25. ℥. *h. t.* Conſtitutio favorabilis inſtituto filio, locum inofficioſi querelæ non facit. 25 Aliud dicendum videbatur: quia filius hic ſubſtitutionem patitur, in legitima, quæ pura eſſe debet ab omni onere legati & fideicommiſſi. *Auth noviſſima, ſupr. h. t.* 26 *l.* 1. *C. Theod. de inoff. teſtam. l.* 2. *Synopſ.* 19. *tit.* 1. *c.* 47. *Thalelæi Scholion.* 27 Fratres uterini tantum, non habent querelam inofficioſi, Thalelæus tamen ad *d. c.* 47. *Syn.* differentiam non facit inter Uterinos & Germanos. Illi: ὁμομήτριοι. Illi ὁμοπάτριοι: *eodem autore.* 28 Etiam infami perſona inſtituta 29 Germani: *l.* 1. *C. Th. h. t.* Fratres ex eodem patre, vel utrinque conjuncti querelam inofficioſi movere poſſunt tribus caſibus, *infr. h. t.* eoque caſu conſanguineis magis favetur, quam uterinis: adgnationi quam cognationi ſimplici. 30 Hic primus caſus pertinet ad infamiam juris. 31 Adde *l.* 3. *ff. ſi a parente quis manumiſſus.* 32 Infamia, turpitudo, levis nota, ingratitudo, hic conjunguntur. 33 Hic ſecundus caſus pertinet ad infamiam facti: hinc colligitur, Infamiam quatuor ſortiri effectus: Repellit enim a dignitate, teſtimonio & querela: quin inducit querelam, vid. Bald. *hic.* 34 Tertius hic caſus: libertus ingratus patrono, habetur pro vili perſona. 35 Ingrati inter perſonas notatas hic recenſentur. 36 Querela inofficioſi fratres experiuntur adverſus fratris teſtamentum, perſona infami, turpi, notata, vel liberto ingrato heredibus inſtitutis. ℥. *hic.* Quid ſi a defuncto ſervus heres inſtitutus fuerit? ceſſabit querela: *ut hic. Syn. d. c.* 47. adde *l. ult.* ℥. *de neceſſariis hered. l.* 3. *C. Th. de inofficioſ. querel.* 37 Dominus vilitatem ſervi purgat, cum eum heredem inſtituit: eo ſcil. caſu, quo ſuum heredem non ſolvendo eſſe videt: & ita hanc legem intellige. Alias ſi frater præteritus fuerit a fratre, in bonis teſtati fratris præfertur liberto heredi inſtituto, niſi patronum, qui eum inſtituit, maximis beneficiis adſecutus ſit: & præferri eum quoque erit æquius liberto orcino, niſi agatur de conſervanda fama & exiſtimatione defuncti fratris. vid. Cujac. 17. *obſ. ult.* 38 Puta propter ſuſpectam hereditatem. *Goth.* Item niſi laboret eadem infamia frater qua inſtitutus. *l.* 11. ℥. *h. t.* aut ex aliqua ingratitudinis cauſa ex *Nov.* 22. *c.* 47. §. *fin.* Anſ. Ad explicationem extremi hujus verſus adde Cujac. *lib.* 17. *obſerv.* 40. S. L. 39 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* 40 Exheredatus olim præſumebatur ingratus defuncto, niſi merentem ſe probaverit, & ita præſumitur pro judicio defuncti. *l.* 5. *ff. h. t.* hodie heredibus incumbit probatio. *l.* 30. ℥. *h. t.* 41 Continuis obſequiis meritum probatur. 42 Natura debetur parentibus obſequium. 43 Id hodie non eſt poſitum in eorum arbitrio: coguntur enim probare juſte exheredatos. *d. l.* 30. 44 Vid. *l. ult. verſ. Si enim. infr. de inſtit. & ſubſtit.* vid. ad hunc locum elegantem præſcriptionem apud Cujac. 8. *obſ.* 23. 45 Dolus inſidiis ita probatur. *l.* 6. ℥. *de dolo mal.* 46 Amicus inimici mei, inimicus meus præſumitur. *l.* 1. §. 10. *ff. de off. præf. urb. l.* 3. *ff. de teſtib.* vid. tamen *l.* 47. *in fin. ff. de reg. jur.* adde 2. *Feudor.* 57. vid. Senecam 5. *controverſ.* 2. *c. repellitur* 7. *extra de accuſat.* 47 Vide Dd. *ad c. cum oportet. extr. de accuſat.* Saly. & Bart *hic.* Andr. de Iſernia §. *porro. in tit. q. e fuit prima cauſa beneficii amittendi.* Mod. 48 Vide ad legem hanc Socinum *in conſ.* 246. *verſ. ex quibus circa fin. in* 2. *vol.* Socin. *in regul.* 350. Mod. 49 *l.* 17. *infr. de collationibus.* 50 Donatio ante nuptias conferenda. 51 Donatio propter nuptias dotem imitatur. 52 Dos a filia conferenda. 53 Quod filius a patre accepit donationis ante nuptias cauſa, id in ſuam quartam tenetur imputare. 54 Collationi locus non eſt, præterquam in ſola adſcendentium ſucceſſione 55 Conferuntur ea tantum bona, quæ ab eo aſcendente (de cujus ſucceſſione agitur) ſunt accepta 56 De conditione ex hac lege, & *l.* 36. ℥. *h. t.* qua agitur ad ſupplementum, vid. Oldendorp. *claſſ.* 5. *act.* 3. 57 Ad legem hanc copioſe ſcripſit Molinæus *in Labyrintho de inofficioſo teſtamento.* præter quem vide Jul. Clarum. §. *teſtamentum quaſi* 38. Pariſ. *conſ.* 36. *n.* 38. *lib.* 2. *& conſ.* 58. *n.* 19. *eod. vol.* Cravett. *conſil.* 109. *cum ſeq. & conſ.* 141. Fernand. Vaſquium *in tract. de ſucceſſ. creat.* §. 18. *n.* 57. *&* §. 30. *n.* 110. Socin. *conſ.* 97. *vol.* 3. Decium *conſ.* 69. Rot. Rom. *deciſ.* 333. Balb. *in tract. præſc.* 4. *part.* 4 *part. princ. quæſt.* 23. Mod. 58 Olim filius habens minus legitima, querela inofficioſi utebatur ad teſtamenti reſciſſionem: hodie non reſcindit, ſed tantum agit ad legitimam, aut ad ejus ſupplementum, *ut hic.* Goth. V. in hanc L. Vaſq. *de ſuc. l.* 30. §. 30. *limit.* 34. Jo. a Sande *deciſ. Friſic. l.* 4. *tit.* 7. *defin.* 2. Anſ. 59 Qui minus legitima conſecutus eſt, agit ad illius ſupplementum. *Nov.* 115. *c.* 5. *in pr.* 60 Legitima plena, & ſine ullo onere relinquenda. *Auth. noviſſ.* ℥. *h. t.* 61 Ingratus non agit ad ſupplementum legitimæ. 62 Et merito. Præſumuntur enim injuſte liberi a parentibus exheredati, cum natura ad amandos liberos feramur. vid. Alciat. 1. *præſumpt.* 16. 63 *l.* 36. *infr. h. t.* Paganus teſtamento patris legatum accipiens non cenſetur exheredatus, aliud in milite. vid. *l.* 10. ℥. *de teſt. milit.* 64 Liberi præteriti agere poſſunt ad teſtamenti reſciſſionem: quo ſublato ab inteſtato ſuccedunt. *Nov.* 115. *c.* 3. non pro modo legitimæ, ſed in univerſum. v. Wurmſ. 1. *pract.* 39. *obſ.* 14.

ante testamentum quidem conceptam, adhuc vero in ventre constitutam; vel exheredatione, vel alia eorum mentione facta, nihil eis penitus reliquerint: tunc vetera jura locum habere sancimus, nullam ex præsente promulgatione novationem, vel permutationem acceptura.

§. 2. Imputari vero filiis aliisque personis, quæ dudum ad inofficiosi testamenti querelam vocabantur, in legitimam portionem & illa volumus, quæ occasione [1] militiæ ex [2] pecuniis mortui eisdem personis acquisita, posse lucrari eas manifestum est: eo quod talis [3] sit militia, ut vendatur, vel mortuo militante certa [4] pecunia ad ejus heredes [5] perveniat: ita tamen, ut ille gradus ejusdem militiæ inspiciatur, quem in morte testatoris militans obtinet: ut tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quantam dari constitutum est, si in eo gradu mortuus esset is, qui militiam ex pecuniis testatoris adeptus est: exceptis solis Viris Spectabilibus Silentiariis [6] sacri nostri palatii, quibus præstita jam specialia beneficia [7] tam de aliis capitulis, quam de pecuniis super memorata militia a parentibus eorum datis, ne in legitimam portionem eis computentur, rata esse præcipimus: in cæteris vero personis prædictam observationem tenere volumus. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

Productio superioris legis ad testamenta nuncupativa.

31. Idem A. Mennæ P. P.

QUæ nuper ad testamenta conservanda, nec facile retractanda sancivimus, ut ratione Falcidiæ minime illis personis derelictæ, quæ ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus, non periclitentur [8] testamenta, sed quod deest [9] legitimæ portioni, id est [10], quartæ parti scil. ab intestato successionis, tantum repleatur; exceptis [11] illis, quibus nihil in testamento derelictum sit, in quibus prisca jura illibata servamus: etiam ad testamenta sine [12] scriptis facienda locum habere sancimus. Dat. 2. Id. Decemb. D.N. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De gravamine tollendo.

32. Idem A. Mennæ P. P.

QUoniam in prioribus sanctionibus illud statuimus, ut, si quid minus legitima portione his derelictum sit, qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento actionem movere poterant, hoc repleatur [13], ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur: hoc in præsenti addendum esse censemus: Ut, si conditionibus [14] quibusdam, vel dilationibus, aut aliqua dispositione moram, vel modum, vel aliud gravamen [15] introducente, eorum jura, qui ad memoratam actionem vocabantur, imminuta esse videantur; ipsa conditio, vel dilatio, vel alia dispositio moram, vel quodcumque onus introducens, tollatur [16]: & ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additum esset. Dat. 2. Kal. April. DECIO V. C. CONS. 529.

Pœna heredis nolentis legitimam filio relictam solvere. 1. *De infante, ne quis ex persona alterius ingratus dicatur.*

33. Idem A. Demostheni P. P.

SI quis suo testamento maximam quidem portionem libero [17] relinquat, minusculam autem alii, vel aliis de stirpe [sua] progenitis, ipsam tamen legitimam, sive in hereditate, sive in legato, vel fideicommisso, ut non possit locus inofficiosi testamenti querelæ fieri, & ille quidem, qui ex parvulo genitoris sui consequitur substantiam, eam suscipere maluerit; qui autem ex majore parte eam amplexus est (sive unus, sive plures sint) non statim, & sine contentioso proposito, vel ulla mora eam restituere voluerit, sed expectato judiciorum strepitu, & multis variisque certaminibus habitis, post longum tempus ex sententia judicis vix eam reddiderit; crudelitatem ejus competenti pœna aggredimur: ut, si hæc fuerint subsecuta, non [18] tantum in id, quod testator voluit eum restituere [19], condemnetur; [sed etiam aliam tertiam] partem quantitatis quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnibus reddere cogatur: ut avaritia [20] ejus legitimis ictibus feriatur: Aliis omnibus, quæ in eodem testamento, vel elogio scripta sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis. §. 1. Legis autem veteris iniquitatem tollentes, ut non diutius erubescat lex posita, (quam Julius Paulus in suis scripsit quæstionibus) hanc pessimam aggredimur sanctionem: Cum enim infantem [21] suum non posse ingratum a matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab ultimæ suæ matris hereditate repelli, nisi hoc odio [22] fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est: hoc iniquum judicantes, ut alieno [23] odio alius prægravetur, penitus delendum esse sancimus: & hujusmodi causam [24] liberis non tantum infantibus, sed etiam quamcumque ætatem agentibus opponi minime concedimus: cum possit sub [25] conditione emancipationis hereditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & juri filii sui minime nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, eum, qui [26] non sentit, ingratum existimari. Dat. 12. Kal. Octob. DECIO V. C. CONS. 529.

An querela transmittatur ad heredem.

34. Idem A. Joanni P. P.

SI quis [27] filium suum [28] exheredatum fecerit, alio scripto herede; reliquerit autem ex eo nepotem [vel] vivum, vel [29] in ventre nurus suæ constitutum; deliberante vero scripto herede filius [exheredatus] decesserit, nulla hereditatis petitione ex [30] nomine de inofficioso constituta, vel præparata, omne adjutorium nepotem dereliquit [31]: neque enim pater nepoti aliquod jus, cum decesserit, contra patris sui testamentum dereliquit: quia postea & adita est ab extraneo hereditas, & supervixit avo pater ejus: ut neque ex lege Velleia [32] possit in locum patris sui succedere, & rescindere testamentum. Et hoc nonnulli Jurisconsulti [33] in medium proponentes inhumane reliquerunt. Sed nos (qui omnes subjectos nostros & filios & nepotes habere existimamus [34] affectione paterna & imitatione) secundum quod possibile est, omnium commodis prospicientes, jubemus, in tali [35] specie eadem jura nepoti dari, quæ filius habebat: etsi præparatio facta non est ad inofficiosi querelam instituendam, tamen posse nepotem eandem causam proponere: & si non heres [36] apertissimis probationibus ostenderit ingratum patrem nepotis circa testatorem fuisse; testamento remoto [37], ab intestato eum vocari, nisi [38] certa quantitas patri ejus minor parte legitima relicta est: tunc etenim, secundum novellam [39] nostri numinis constitutionem, repletio quartæ partis nepoti superest, si qua patri ejus competebat; ut perfruatur nostro beneficio a vetustate [40] quidem neglectus, a nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes [41], vel repudiavit querelam, vel quinquennio tacuit [42], scilicet post aditam hereditatem. Dat. 3. Kal August. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

De libera *testamenti factione concessa.* 1. *De pactis & transactionibus.* 2. *De eo, qui simpliciter agnovit, quod sibi datum vel relictum est pro legitima.*

35. Idem A. Juliano P. P.

SI quando talis concessio [43] Imperialis processerit [44], per quam *libera testamenti factio* conceditur [45], nihil aliud videri [46] Principem concedere, nisi, ut habeat legitimam, & consuetam testamenti factionem: neque enim credendum [47] est, Romanum Principem qui jura tuetur [48], hujusmodi verbo totam observationem testamentorum multis [49] vigiliis excogitatam atque inventam velle everti. §. 1. Illud etiam sancimus: Ut si [50] quis a patre certas res vel pecunias accepisset, & pactus [51] fuisset, *quatenus de inofficioso querela adversus testamentum paternum minime ab eo moveretur;* & post [52] obitum patris filius, cognito paterno testamento, non agnoverit ejus judicium, sed oppugnandum putaverit, vetere jurgio exploso, hujusmodi pacto filium minime gravari, secundum [53] Papiniani responsum, in quo definivit,

1 Filius in suam legitimam imputat quæcunque a patre occasione militiæ (alterius quam silentiariorum. J. h. t. & l. 5. J. *qui militare*) accepit, id est, sortem & ejus reditus vid. Papon. 1. *Not.* 7. *c. de nullit.* 2 Legitimæ non alia imputantur, quam quæ fuerunt in bonis defuncti. 3 Militiarum aliæ vendi poterant, aliæ non poterant. 4 Id scholæ placitum vel militum casus dicitur in *Nov.* 97. *c.* 6. 5 *l.* 7. *L.* 11. *infr. de prox. sacr. scrin.* 6 Dixi *supr. h. t.* 7 *l. ult. infr. de silentiariis. l.* 12. *tit.* 16. 8 *l.* 30. *in pr. supr. h. t.* 9 *d. l.* 30. 10 Nota de quarta ab intestato successionis *l.* 8 *supr. h. t.* Est ea legitimæ (omnibus liberis debitæ) pars. §. 3. *Inst. h. t.* debitæ portionis quarta. *l.* 8. §. 8. *ff. h. t.* 11 *d. l.* 30. §. 1. 12 Quæ de institutione & supplemento quartæ dicta sunt, habent locum in quovis testamento, sive scripto. *l.* 30. sive non scripto. *ut hic.* 13 Actione ad supplementum legitimæ: & ita pater filium legitima privare non potest, *ut hic*, & *l.* 35. §. 1. *infr. h. t.* vide tamen Socinum *reg.* 28. 14 Legitima liberorum (dic idem in legitima patronis debita. *l.* 21. §. 1. 2. *ff. de jur. patron.*) gravari non potest conditione, dilatione moræ, modo aut alio quovis gravamine. vid. *authent. novissima. supr. h. t.* Potest tamen gravari quod est supra legitimam. vid. Papon. 20. *Arrest.* 3. *n.* 3. Pura igitur esse debet legitima a die & conditione *ut hic* & *l.* 30. J. *h. t.* nisi peculiari quadam ratione testator alterutrum adjecerit. vid. *l.* 25 J. *h. t.* 15 Hoc breviter dicit, filium non posse gravari in sua legitima. Socin. *cons.* 97. *vol.* 3. Ripa *ad l. qui Romæ.* 122 §. *duo fratres.* 6. *n.* 42 *ff. de verb. oblig.* & *ad l. in quartam.* 91. *ad leg. Falcid.* Corn. *cons.* 106. *lib.* 2. Paris. *cons.* 36. *num.* 35. *lib.* 2. Decium *cons.* 456. *n.* 7. Dd. *ad l. ex his.* 26 *ff. h. t.* Limitatur tamen hoc fere duobus modis: Quando onus legitimæ est adjectum in favorem filii. 2. quando est adjectum toti hereditati. Fernand. Vasquius *in tract. de success. creat.* §. 10. *n.* 199. & 400. & §. 30 *n.* 246 *cum seq.* Benedict. C[aprain] *in regul.* [illegible] Zoannettus *rerum quotidianarum c.* 14. & qui hanc legem solenniter repetiit Rodericus Xuares. *Mod.* 16 Vide ad hunc locum jus novum apud Harm. 5. *tit.* 9 §. 8. ubi refert, extraneo quidem herede scripto, filium puram habere Falcidiam, id est, non diminutam, alio filio instituto, Falcidiam suam partiri cum fratre instituto. 17 Id est, filio. vid. quæ scripsi ad *l.* 34. *ff. de pactis* Goth. Vid. F. Vasq. *de successión. resolut. lib.* 3. Ans. 18 Pœnam nota heredis nolentis legitimam filio relictam solvere. 19 Vid. quæ notavi ad *l.* 5. J. *de his, quib. ut indignis.* 20 Pœna avari. 21 Infans ingratus dici non potest, *ut hic* [et] alibi, in parvulo nulla deprehenditur culpa. *l.* 55. *in fin. ff. de fideicommiss. libert.* Innocentia consilii eum [tuetur] *l.* 12 J. *ad leg. Corn. de sicariis.* 22 Merito hæc Pauli sententia est explosa. Est enim iniquum [ob odium] patris filium prægravari. *l.* 26 *ff. de pœn.* 23 *l.* 22 *infr. de pœn. l.* 74. *ff. de reg. jur. c.* 22. *de regulis in* 6. 24 Ingratus esse qui non potest, exheredari non potest: ideoque nec infans exheredari potest. Et hodie quoque legitimæ causæ esse debent ingratitudinis. *Novell.* 115. *c.* 3. § 4. quæ nullæ sunt in infante. 25 Mater sub conditione emancipationis potest filium instituere. vid. *l.* 25. *supr. h. t.* 26 *Consentire* ita non videtur, qui ne sentire quidem potest *l.* 8. § 2 *ff. de option. legat.* nec injuriam fecisse dici potest, qui sensu caret. *Inst. si quadrup. pauperiem. in fin. pr.* Ingratitudo scientiam & sensum præsumit atque exigit. 27 Quando transmissio querelæ, quæ competit beneficio hujus legis, locum habeat aut non habeat, vide apud Jason. *ad l. cum mot.* [illegible] & 19 J. *de transact.* Ant. Rub. *ad l. pater filium n.* 96. *ff. eod. tit.* Diazium *in Regul.* 635. Gozad. *ad l. qui se patris. col.* 4. *infr. unde liberi. n.* 205 & *seq. usque ad n.* 217. Vide etiam Socin. *jun. cons.* 64. *n.* 12. *lib.* 2. Menoch. *in tract. de arbitr. jud. lib.* 2. *centur.* 2. *cas.* 163. *n.* 4. Mod. 28 Ad intellectum hujus text. vid. Vasq. *lib.* 3. *de success. resolut.* Ans. 29 *l.* 9. §. 2. *ff. de liberis & posthum. l.* 6 *ff. de injusto, rupto.* 30 Id est, ex causa de inofficioso &c. 31 *l.* 6. § 2 *l.* 7 *ff.* [illegible] hinc infra emendatur. 32 Vid. *l. Gallus.* 29. *ff. de lib. & posthum.* 33 Ut Papinianus. *l.* 7. *ff. unde liberi.* 34 Patres non soli, sed & avi ac omnes ascendentes ex se plus descendentes liberos diligere præsumuntur. 35 Utcunque pater meus ab avo meo exheredatus querelam inofficiosi adversus ejus testamentum non præparaverit, & in ea negligentia decesserit, mihi tamen nepoti querela inofficiosi competit. *l. pen. in fin.* J. *h. t.* 36 Heredis scripti est probare liberos juste exheredatos. 37 Vis est ea querelæ inofficiosi, ut qui ea vicerit, non succedat ex testamento, sed ab intestato. Multum autem interest, an hoc vel illo modo succedatur. Nec enim ab intestato ulli debentur legata. 38 Nepoti non competit querela adversus avi testamentum, si patri minus legitima sit relictum: tunc enim agit ad supplementum legitimæ: proinde non tantum liberis prioris gradus, sed & ulterioris actio ad supplementum legitimæ competit. 39 *l.* 30. J. *h. t.* 40 Id est, veteribus jurisconsultis. 41 Parente querelam inofficiosi repudiante, vel quinquennio tacente (adde de ea transigente, *l.* 6. J. *de transact.*) nullum jus querelæ nepoti competit. Hinc constat quinquennio jus querelæ inofficiosi testamenti, *ut hic*, & inofficiosæ donationis, *l. ult.* J. *tit. prox.* præscribi. An & jus legitimæ vel supplementum quartæ? *Bart.* ait. *Bald.* negat: quem interpretes pene sequuntur omnes, negantes hujusmodi jura tolli minori quam triginta annorum spatio, cum ea petantur actione personali, cui triginta tantum annis præscribitur. *facit l.* 8. J. *de jur. deliber.* Doctores Ang. *in l. Papinianus* §. [illegible] 10 *ff. de inoff. test.* Alex. 1. *cons.* 18. & 3. *cons.* 8. Aretin. *in princ. Inst. de inoffic. testam.* ubi dicunt communem opinionem esse. Et ita Camera Spirensis judicavit non tantum pro supplemento legitimæ, sed etiam pro ipsa legitima jure naturæ debita. [illegible] 2. *observ.* 72. vid. Grassum *lib. sent.* §. *leg. quæst.* 47. vid. Bald. [illegible] 4 *parte* 4 *quæst.* 23. 42 *l.* 8. §. 1. *l.* 15. §. 1 *ff. h. t.* 43 Vide quæ scripsi *ad* [illegible] 9. J. *de test. ordin.* 44 Quomodo intelligatur illa concessio Imperialis condendi testamenta, declarat Bart. *ad l.* 1. J. *de sacros. eccles.* quem refert & sequitur Jason. *ibi n.* 20. & *ad l. fin. n.* 35. *ff. de constit. pecun.* Felin. *ad c. causam, quæ n.* 10. *extr. de rescript.* Menoch. *de arbitr. jud. l.* 1 *q.* 7. *n.* 40. Mod. 45 Puta libertino, ut is sensus sit, Principe dante libertino liberam testamenti factionem, remittere ei tantum videri legem Papiam & edictum Prætoris de operis libertorum. *l.* 3. §. 2. *ff. de bon. libert.* non autem immunitatem servandi juris communis. Non enim omnia uno verbo solennia juris remitti. vide Cujac. 8. *observ.* 32. 46 Princeps verbis generalibus non præsumitur id concedere, quod est iniquum. vide *l. pen.* J. *de mandat. princ.* adde *l.* 2. §. *si quis.* 16. *ff. ne quid in loco publico.* 47 Princeps jura tueri præsumitur. 48 Princeps juris custos. 49 Quæ multis vigiliis excogitata sunt, retinenda. 50 Falcidia vivis adhuc parentibus dari non potest, neque pactione aut stipulatione ulla tenetur filius ad hujusmodi conventionem habitam servandam. vide 5. Harmenop. 9. §. 1. 51 Parens a filio efficaciter pacisci non potest, ne unquam de inofficioso conqueratur. *l.* 8. J. *h. t.* Paul. 4. *sent.* 5. §. 8. adde Cujac. *ad l.* 26. *ff. de verb. oblig.* Quid si filia renunciavit jurejurando interposito hereditati paternæ? Succedere eam non posse jure Canonico statutum est. *c. quamvis. de pactis in* 6. vid. tamen Socin. *reg.* 150. dixi *ad l.* 3. *infr. de collat.* 52 Renuncians bonis paternis tacite hoc promittere intelligitur, si se vivo successio delata fuerit. *l.* 3. *infr. de collat.* 53 Nota rationem decidendi.

meritis

Meritis [1] *magis filios ad paterna obsequia provocandos, quam pactionibus* [2] *adstringendos.* Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones [3] ad heredes paternos filius celebraverit, in quibus apertissime judicium patris agnoverit. §. 2. Et generaliter definimus: quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit, vel mortis causa donatione, vel inter vivos, sub [4] ea conditione, *ut hæc inter vivos donatio in quartam ei computetur* [5]: si filius post [7] obitum patris hoc, quod relictum vel donatum est, simpliciter agnoverit, forte & securitatem heredibus fecerit [8], *quod ei relictum vel datum est, accepisse*, non adjiciens, *nullam sibi superesse de repletione quæstionem*: nullum sibi filium facere præjudicium, sed legitimam partem repleri: nisi hoc specialiter sive in apocha, sive in transactione scripserit, vel pactus fuerit, *quod contentus relicta vel data parte, de eo quod* [9] *deest, nullam habeat quæstionem*; tunc enim, omni exclusa querela, paternum amplecti compelletur judicium. §. 3. Quæ omnis sanctio suas radices extendat non solum ad filium vel filiam, sed etiam ad omnes [10] personas, quæ de inofficioso querelam contra mortuorum ultima elogia possunt movere. Dat. Kal. Septemb. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

De legitima ab initio, vel ex post facto supplenda. 1. De fideicommisso conditionali vel in diem. 2. De tempore hujus actionis, & adeundæ vel repudiandæ hereditatis: an querela transmittatur ad heredes.

36. Idem A. Joanni P. P.

SCimus antea constitutionem [11] relatam fuisse, qua cautum est; *Si pater minorem debita portione filio suo reliquisset, omnimodo, etsi* [12] *non adjiciatur, viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipso* [13] *jure inesse eandem repletionem.* Quærebatur itaque, si quis rem donatam, vel inter vivos, vel mortis causa, [vel in legatis, [14]] vel in testamento relictam agnoverit, & pro parte sua habuerit: deinde eadem res evicta, vel tota, vel pro parte fuerit; an debeat ex nostra constitutione pars legitima post evictionem suppleri: vel si ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicommissa, vel mortis causa donationes, debeat tamen ex hoc casu supplementum introduci: ne, dum totam Falcidiam accipere heres nititur, etiam totum commodum hereditatis amittat? Sancimus itaque in omnibus istis casibus, sive in totum evictio [15] subsequatur, sive in partem, emendare vitium, [&] vel aliam rem, vel pecunias restitui, vel repletionem fieri, nulla Falcidia [16] interveniente: ut sive ab initio minus fuerit derelictum, sive extrinsecus qualiscunque causa interveniens aliquod gravamen [17] imponat, vel in quantitate [18], vel in tempore: hoc modis omnibus repleri, & nostrum juvamen purum filiis inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia [19] patris, non si quid ex aliis [20] causis filius lucratus est, vel ex substitutione, vel ex jure accrescendi, [ut] puta ususfructus: Humanitatis etenim gratia sancimus, ea quidem omnia quasi [21] jure adventitio [eum] lucrari: repletionem autem ex rebus substantiæ [patris] fieri. §. 1. Cum autem quis, extraneo herede instituto, *restituere eum filio suo hereditatem jussam, cum moriatur*, disposuerit, vel in tempus certum restitutionem distulerit: quia nostra constitutio [22], quæ antea composita est, omnem dilationem, omnemque moram censuit esse subtrahendam, ut quarta pars pura [23] mox filio restituatur, in hujusmodi specie, quid faciendum sit [24], dubitatur. Sancimus itaque quartæ quidem partis restitutionem jam nunc celebrari, non expectata nec morte heredis, nec temporis intervallo: reliquum autem, quod post [25] legitimam portionem restat, tunc restitui, quando [26] testator disposuit. Sic etenim filius suam habebit portionem integram, & qualem leges, & nostra constitutio definivit: & [illegible] tus heres commodum, quod ei testator dereliquit, cum legitimo [illegible] ramine sentiet. §. 2. Illud præterea sancimus, ut tempora [illegible] ciosi querelæ ab [27] adita hereditate secundum Ulpiani opinionem currant, Herennii Modestini sententia recusata, qui a morte testatoris illico cursum de inofficioso querelæ temporibus dabat: ut non liceat heredi, quando voluerit adire: ne per hujusmodi tramitem interim filius defraudetur debito [28] naturali. Sancimus itaque, ubi testator decesserit alio scripto herede, & speratur de inofficioso querela: necessitatem [29] habere scriptum heredem, si quidem præsto est in eadem commanens provincia intra sex mensium spatium: sin autem seorsum utraque pars in diversis provinciis degit, tunc intra annale tantummodo spatium simili modo per continuum a morte testatoris numerandum, omnimodo adire hujusmodi hereditatem, vel manifestare suam sententiam, *quod hereditatem minime admittat*: expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam movere querelam. Sin vero scriptus heres intra statuta tempora minime adierit: per officium quidem judicis heredem scriptum compelli hoc facere: in medio tamen tempore, id est, a morte quidem testatoris, sed ante aditam hereditatem, si decesserit filius, hujusmodi querelam (licet se non præparaverit [30]) ad suam posteritatem transmittet: ad extraneos vero heredes tunc tantummodo, quando antiquis libris [31] insertam faciet præparationem. Dat Kal. Sept. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De quasi castrensi peculio.

37. Idem A. Joanni P. P.

CUm antiquis legibus declaratum est, *Ut militaria* [32] *testamenta de inofficioso querelam evadant*: multi alii casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrensibus etenim peculiis introducta est & alia subdivisio, & peculii triplex [33] invenitur causa. Vel enim paganum est peculium, vel castrense, vel quod medietatem inter utrumque obtinet: quod quasi castrense nuncupatur.

† In tali igitur peculio, quod *quasi castrense* appellatur, quibusdam [34] personis licentia conceditur condere quidem testamenta, sed non quasi militibus quo [35] voluerint modo, sed communi & licito & consueto ordine observando, quemadmodum constitutum fuerat in Proconsulibus, & [36] Præfectis legionum, & Præsidibus provinciarum, & omnibus [37] generaliter, qui in diversis dignitatibus, vel administrationibus positi a nostra consequuntur manu, vel ex publicis salariis quasdam largitates. † Sed hæ quidem personæ testamenti faciendi habent potestatem in [38] ipsi tantummodo peculiis, quæ jam enumerata sunt, id est, quasi castrensibus. † Sed & Veterani, qui tempore quidem militiæ sibi peculium acquisierunt, militiam autem deposuerunt; testari, licito tamen modo, non prohibentur. In his itaque omnibus quasi castrensibus peculiis dubitabatur, si [39] contra hujusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oporteret: Sed prior quæstio erat, si omnes, qui quasi castrense peculium habeant, testari in hoc possint: quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc privilegii loco concessum est: quia militibus [40] quidem & veteranis testamenta facere in castrensi peculio undique concessum fuerat: sed militibus quidem in [41] expeditione constitutis jure suo, veteranis autem jure communi: de aliis autem personis omnibus, quæ non per speciale privilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat: ut puta [42] viris disertissimis patronis causarum [43], virisque devotissimis Memorialibus, & Agentibus in rebus, necnon Magistris studiorum liberalium, Archiatris [44] quoque & [aliis] omnibus omnino, qui salaria vel stipendia percipiunt publica. §. 1. In his itaque omnibus sancimus, (quia ad imitationem peculii castrensis quasi castrense peculium supervenit) omnes, qui tale peculium possident, super ipsis tantummodo rebus, quæ quasi castrensis peculii sunt, ultima condere (secundum [45] leges tamen) posse elogia: hoc nihilominus eis addito privilegio, ut neque [46] eorum testamenta inofficiosi querela expugnentur. Si [47] enim patronus [48] adversus res, quas libertus ejus ex castris acquisivit, sui juris indubitanter constitutus, etsi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra hujusmodi peculium contra tabulas bonorum possessionem non habet secundum veterum legum sanctionem: quemadmodum oportet præfata peculia, quæ ad instar castrensis peculii introducta sunt, de inofficioso querelæ esse supposita. §. 2. Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentum suo-

1 Meritis & beneficiis filii, non pactionibus ad paterna obsequia adstringendi. Est enim mereri, benefacere, ut in illo versu Virgilii, *quique sui memores alios fecere merendo.* 2 Facit *l. 3. C. de collat. ibi. l. ult. D. de suis & legitim.* 3 Filius, patre mortuo, heredibus paternis jus quod per querelam inofficiosi consequi potuisset, transactione potest remittere. *C. h. t.* 4 Donare liberis pater eo nomine non præsumitur, ut res donatas in legitimam imputent. vid. tamen Socin. *reg.* 287. 5 Quænam in quartam imputentur, vid. Grassum *lib. sent. §. legitima. quæst.* 19. 6 Quid si vivo patre id fiat, patre præsente? vid. *l. ult. C. de pact.* 7 Qui simpliciter suum aut aliquam paternæ hereditatis agnoscit, alias sibi debitis tacite non renunciat. Olim qualiscunque agnitio nocebat. *l. 8. in fin. C. l. 12. §. 2. D. h. t.* 8 In generali renunciatione, quam facit filius de bonis paternis, non censetur renunciare supplemento legitimæ, de quo tamen quatenus verum sit, vide Rip. *ad l. 1. n. 69. de vulg. & pupill. su. tit.* Socin. *Reg.* 286. Diaz. *Reg.* 212. Cagn. *ad l. jure sanguinis. n. 6. D. de reg. jur.* Decium *cons.* 300 [illegible] *& cons.* 304 *n. 9 & cons.* 505. *n. 3.* item *cons.* 525. *n. 4.* Socin. jun. *cons.* 122. *col. fin.* & latissime Paris *cons. 9. n. 5. l. 3. & cons. 43. n. 31. h. t. l. 3.* Mod. 9 Quod legitimæ deest, pacto & transactione remittere possumus. 10 Descendentes, ascendentes. *l. 1. D. h. t.* & collaterales certis gradibus. vid. Grassum *lib. sent. §. legit. quæst.* 39. 11 *l. 30. in princ. C. h. t.* 12 *§. 3. Inst. h. t. C. Theod. 19. l. 4.* 13 Supplementum legitimæ fit ipso jure, *ut hic.* Ejus tamen adquisitio non fit nisi per agnitionem. *Bald.* [illegible] quummodo filius supplementi beneficio velit uti. *Accurs.* 14 *l. 30. in fin. pr. C. h. t.* 15 Legitima si per evictionem deminuitur, ad ejus supplementum potest agi. 16 Falcidia non minuit legitimam, id est, Falcidia non potest detrahi ex eo quod est relictum pro legitima. Hæc illa potentior est. Hæc liberis magis debetur, quam illa heredi. Grass. *lib. sent. §. legit. quæst.* 6. 17 Legitima gravari nullo modo potest. *Auth. Novissima. C. l. 30. C. h. t.* vid. Grass. *lib. sent. § legit. q.* 18. pacto etiam tolli non potest, *l. 35. §. 1. supr. h. t.* At consuetudine, vel statuto forte potest minui vel tolli? Augeri potest vid. Grass. 16. *quæst.* 42. *num.* 5. non potest tolli. Minui potest, sed tamen moderate. Eamque sententiam velut communiorem admisit Spirensis senatus. Andr. Gail. 2. *obs.* 122. *num.* 11. Quin, quamvis statuto possit feudum ad agnatos deferri, licet tamen eo casu filiabus agere ad alimenta & dotem, quæ liberis, jure naturæ incommutabili, debentur. vid. Wurmser. 1. *pract.* 39. *c.* 10. & breviter, Statutum est iniquum, quod ita legitimam liberorum minuit, ut quod ejus sit legitimæ vice non relinquat. Gail. *d. l. n.* 13. *& seq.* Quid si liberi aliunde quam ex bonis paternis habent, unde vivere & se alere possint? Joannes Cyriensis, Covarruvias, Vasquius, & Grassus *lib. sent. §. legit. q.* 42. *num.* 2. ajunt, eo casu statuto posse omnimodo legitimam tolli: quod tamen minus probandum videtur. Vix est enim ut statutum, & sic jus civile, dici mereatur, per quod jus naturæ impugnatur. Quid? potestne parens actu inter vivos legitima liberos defraudare? Donatione non potest. vid. *C. de inoff. donation. l. 8. C. de revocandis donationibus.* nec delicto *l. 7. in fin. princ. ff. de bonis damn.* nisi certis casibus. vid. *l. 5. C. ad l. Jul. majest.* Potestne lusu? sic sentio, & ludentis animum & ludi qualitatem & modum substantiæ deperditæ spectari oportere. Potest esse patri animus liberis nocendi: potest esse & alicubi ludus, non improbatus: potest una alea universa patris substantia disperdi atque everti. Quid contractu? utique: nisi manifestam in liberorum fraudem, cum tertio colludente, initus a patre fit contractus. Quid si cum legitimo emptore contractum est? venditio jure revocari non poterit, ne quidem ad legitimam usque: sed tamen ex æquo & bono dicendum aliud videtur *in l. non usque. 2. ff. si a parente quis.* Claro 4. *sent. §. donation. quæst. 24. vers. & hæc quidem:* & Grasso *lib. sent. §. legitima. quæst. 14. num. 4.* ubi uterque refert, hunc casum Cæsarea decisione indigere. Æquo igitur jure consuetudo Parisiensis alienationem bonorum ab ascendentibus acceptorum a parentibus factam liberorum causa rescindit. 18 Quomodo aut quando id fiet? Gravamen quantitatis tollitur per suppletionem: temporis, per repræsentationem. 19 *l. 8. §. 11. D. h. t.* id est, patrimonio, rebus hereditariis. 20 Duobus modis hæc sententia potest intelligi: Primo, Bona *patri relicta* ea lege ut ad substitutum filium deferrentur, non cogi filium imputare in suam legitimam. Idem dicendum, si *ususfructus* patri legatus; proprietas enim filio accrescens non imputatur in ejus legitimam. Altero. Bona, in quibus filius a patre substitutus est, aut quæ jure accrescendi accepit a coheredibus suis paternis, ei non imputari in legitimam: sed hujusmodi bona eum quasi jure adventitio lucrari. Quæ adventitio jure filius adquirit, ea in ejus legitimam non imputantur. 21 Id est, aliunde quam ex paternis bonis. 22 Vid. *l. 32. C. h. t.* 23 Legitima liberorum pura esse debet. Purum est, quod sine die, sive conditione debetur: qua de re vid. Grass. *lib. sent. §. leg. quæst.* 35. 24 Querelæ inofficiosi movendæ tempus quinquennio tollitur: idque non a morte testatoris currit, [illegible] adita hereditate per scriptum heredem. *Synops. Basil. 39. tit. 1. cap. 53. & 5.* [illegible] 25 Non ultra: ut sit sensus: Quantumvis conjunctum heredem, coheredi non præstare legata supra portionem legitimam. 26 Sensus est: De fideicommisso universali relicto filio sub conditione, vel in diem usque ad legitimam sibi delatam detrahi conditionem vel tempus: ab inde conditionem & tempus expectari. 27 Non ante. *l. 8. §. 10 D. h. t.* & ita tempus querelæ incipit currere ab adita hereditate. 28 Observa diligentissime, legitimam esse aliquam, quæ jure naturæ debita sit. Quidam enim negant in toto jure civili fieri mentionem legitimæ jure naturali debitæ. adde *Novell. 1. in pr. §. 2.* 29 Tempus scripto heredi statutum ad adeundam hereditatem defuncti, hoc est, ut si in eadem sit provincia, hereditatem adire debeat intra sex menses: si in alia, intra annum continuum a morte testatoris. Quod si intra id spatium non adeat, adire cogatur officio judicis *Synops. Basil. d. c. 53. in fin.* 30 Querela etiam non præparata transmittitur ad heredes suos. 31 Vid. *l. 7. D. h. t.* 32 *l. 9. l. 24. C. h. t. l. 50. C. de Episcop. & Cleric.* 33 Peculii triplex causa. Aliud paganum, aliud castrense, aliud quasi castrense. 34 *l. ult. C. qui testam. fac. poss. Inst. de milit. test.* 35 Milites possunt testari, quo voluerint modo vid. *l. 15. C. de test. milit. Inst. de milit. testam.* 36 Et præsidum legatis *Contius* Proconsulum legatis. Cujac. *in Notis ad Inst. de milit. testam.* Movetur non esse hic legendum, *præfectis legionum*, ex eo quod præfecti legionum militent *l. 2. in pr. ff. qui notant.* ac proinde nihil cautum sit, ut eis jus quasi castrense tribuatur. Placent, qui ita legunt, *Consulibus, Proconsulibus, Legatis & Præsidibus &c.* 37 Quasi castrensis peculii jus quibus datum sit observa. 38 De quasi castrensi peculio [illegible] testari possunt, *l. ult. C. qui testam.* 39 Id est, an. 40 Testari de castrensi peculio militibus, & veteranis licet. 41 Militari privilegio testantur milites in expeditione. 42 Quasi castrense peculium patronis, memorialibus, agentibus in rebus, magistris studiorum liberalium, archiatris & aliis qui salaria vel stipendia percipiunt publica, datum est. 43 Theoph. *§. ult. Inst. de mil. test.* 44 De Archiatris dixi in *l. 9. & 10. C. de professor. & medicis, lib. 10. tit. 52.* 45 Vid. *l. 35. C. h. t.* 46 Adde *l. 9. l. 24. C. h. t.* 47 Vide Everardum *in Topicis, in loco, a legitima patroni, ad legitimam filii 72.* 48 Vid. ad hunc locum Cujac. 8. *observ.* 32. adde *l. 3. §. 6. D. de bon. libert.*

rum constituti sunt hi, qui quasi castrense peculium possident: Si [1] enim sui juris efficiantur [2]: proculdubio est, eorum testamenta, & pro ipsis rebus, quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere: cum neque nomen [3] *peculii* permanet, sed aliis rebus confunditur, & similem fortunam recipit, quemadmodum & cæteræ res eorum, quæ in unum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. anno secundo 532.

TIT. XXIX.
DE INOFFICIOSIS [4] DONATIONIBUS.

Si mater filiis, vel extraneis donaverit.

1. Imp. PHILIPPUS A. Nicanori & Papianæ.

SI (ut allegatis) mater vestra ad eludendam [5] inofficiosi querelam, pene [6] universas facultates suas, dum [7] ageret in rebus humanis, factis donationibus [8], sive in quosdam liberos, sive in extraneos [10] exhausit: ac postea vos ex duabus unciis fecit heredes, easque legatis & fideicommissis exinanire [11] gestivit: non injuria juxta formam de inofficioso testamento constitutam subveniri vobis, utpote quartam partem non habentibus, desideratis. PP. 14. Kalend. Septembr. PHILIPP. A. & TITIANO CONSS. 246.

Si pater filio in potestate, vel emancipato donaverit.

2. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Acriæ.

SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immensæ liberalitatis in filium effudit, aut [12] in potestate [ejus] is permansit: & arbitri familiæ erciscundæ officio congruit, ut tibi quartam [13] [partem] debitæ ab intestato portionis præstet incolumem: aut si emancipatus [14] is fuit, [&] quia donatio non [15] indiget alieno adminiculo, sed suis viribus nititur juxta constitutiones, is, qui provinciam regit, ad similitudinem [16] inofficiosi testamenti querelæ, auxilium tibi æquitatis impertiet. PP. 6. Kal. Aug. MAXIMO II. & GLABRIONE CONSS. 257.

De testato, vel intestato.

3. Iidem AA. Æliano.

PRecibus quidem tuis proposita rescripta eos parentes denotant, qui [cum] testamento facto vivi patrimonium suum immensis donationibus exinanissent, inane [17] nomen heredum liberis reliquerunt: sed [18] ad intestatos [19] quoque eadem ratio æquitatis extenditur. PP. 10. Kal. Novembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 258.

Si sit locus restitutioni in integrum.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Aristinæ.

SI filius [20] tuus immoderatæ liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit: Præsidis [21] provinciæ auxilio uteris: qui discussa fide veri, si [22] in integrum restitutionem ex filii persona tibi competere ob improbabilem donationis enormitatem animadverterit; in removendis his, quæ perperam gesta sunt, tibi subveniet: ideoque non est tibi necessarium [23] adversus immodicas donationes auxilium ad [24] instar inofficiosi testamenti. Dat. 6. Id. Febr. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De donatione in filios emancipatos collata, & de liberis supervenientibus.

5. Iidem AA. Cottabeo.

SI totas facultates tuas per donationes vacuas fecisti, quas in emancipatos [25] filios contulisti: id [26], quod ad submovendam inofficiosi testamenti querelam [27] non ingratis [28] liberis relinqui necesse est: ex factis donationibus detractum, ut filii, vel nepotes [29] postea ex quocunque [30] legitimo matrimonio nati, debitum [31] bonorum subsidium consequantur, ad patrimonium tuum revertetur. Dat. 2. Kal. Mart. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De eo, qui voluntatem agnovit. De restitutione in integrum. De legitima portione.

6. Iidem AA. Demetrianæ.

CUm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui exhaustas esse, eundemque patrem vestrum ea, quæ superfuerant, codicillis inter vos divisisse proponas, si [32] voluntatem ejus non agnovisti, nec beneficio ætatis adversus hæc juvari poteris, nec tantum dos a patre data, & fideicommissum continent, quantum ad summovendam querelam sufficiat: de enormitate donationum ad [33] exemplum inofficiosi testamenti Præses provinciæ jurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Kal. Maji, CONSS. ut supra 286.

Quatenus donatio revocatur.

7. Iidem AA. Ammiano.

SI mater tua patrimonium suum ita profunda liberalitate in fratrem tuum eviseeratis [34] opibus suis exhausit, ut quartæ partis dimidium [35], quod ad excludendam inofficiosi testamenti querelam adversus te sufficeret, in his donationibus, quas tibi largita est, non habeas [36]: quod immoderate gestum est, revocabitur. PP. 5. Id. Maji, Conss. ut supra 286.

De eo, quod uxor a marito sibi donatum filio communi donavit.

8. Iidem AA. Auxanoni.

SI liqueat, matrem tuam intervertendæ quæstionis inofficiosi causa patrimonium suum donationibus in unum filium collatis exhausisse, cum adversus eorum cogitationes, qui consiliis supremum judicium anticipare [37] contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio deposcat: quod donatum est, pro [38] ratione quartæ ad instar inofficiosi testamenti convicti diminuetur. §. 1. Nam quod uxor a marito in se matrimonii [39] tempore donationis causa [40] collatum, emancipato filio communi, consentiente domino [41] donavit, velut [42] ex bonis patris (de cujus substantia prohibente matrimonio [43] non potuit exire) datum accipi, rationis est: in cujus bonis, si idem consilium & eventus comprehendatur, lex, quam de patrimonio matris ediximus, observabitur. PP. 3. Id. Sept. CC. CONSS. 294.

De tempore querelæ.

9. Impp. CONSTANTIUS A. & JULIANUS Cæs. Olybrio.

NOn [44] convenit dubitari, quod immodicarum donationum omnibus querela ad [45] similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: ut sit in hoc actionis utriusque vel una [46] causa, vel similis existimanda, vel idem [&] temporibus [47] & moribus [48]. Dat. 14. Kalend. Jul. TAURO & FLORENTINO CONSS. 361.

TIT. XXX.
DE INOFFICIOSIS DOTIBUS [49].

1. Imp. CONSTANTIUS A. ad Maximum Præsidem Ciliciæ.

CUm [50] omnia [51] bona a matre tua in dotem dicantur exhausta, [leges] legibus concordare promptum est: ut ad [52] exem-

1 *Peculium* proprie dicitur is habere, qui sui juris non est: itaque sui juris factus quod antea peculium erat castrense, vel quasi, peculium esse desinit: adde quæ scripsi ad *l.* 1. § 22 *D de collat.* 2 Mutato statu personæ, rei statum mutari convenit. 3 Cessante nomine, cessat privilegium nominis.

4 *Novell.* 92. *&* 41. *Synops. Basil.* 5. *&* 2. *C. Th.* 20. vid. Cujac. 5. *observ.* 14. Ad hujus Tituli leges prope singulas vide Anton. Fab. 3. *Conjectur.* 17. 5 Qui universas pene facultates donat, inofficiose (respectu liberorum) donat. 6 Ad intervertendam inofficiosi querelam parens suum patrimonium exinanire cuivis donando non potest. *l.* 87. §. 3. *D. de leg.* 2. adde *l.* 16. *in fin. D. de jure patron.* 7 In eo differt hic titulus a superiore. 8 Quando detur querela inofficiosæ donationis vide per Jasonem *ad l. emancipata in fin.* ff. *qui admitt. & ad l. cum mota. n.* 14. ff. *de transact* porro an possit pater pro libito disponere de bonis suis; & majorem dotem uni filiæ assignare quam alteri, quæque alia sunt his similia, de iis vide Dec. *conf.* 26. 89. 277. 279. 392. *&* 547. Alexand. *conf.* 33. *l.* 4. Baldum Novellum *in tract. de Dote in* 6. *part. vers. prædicta conferunt. in* 17. *privil.* Mod. 9 *l.* 2. *infr. h. t.* vid. Clar. 4. *sent.* §. *donatio. q.* 24. 10 Immensa donatio inter vivos, a quovis parente cuivis facta revocari potest a donatoris liberis. 11 *d.* §. 3. 12 Donatio facta a patre filio in potestate, non valet, vid. tamen Socin. *reg.* 103. Valebit igitur facta filio emancipato, vel a matre facta, vel filio naturali, vel filio conjugis, si loci consuetudine conjuges pro emancipatis habeantur: valet præterea donatio si confirmetur morte. vid. Covar. 2. *variar. resol.* 4. 13 Quartam portionis debitæ ab intestato observa, quæ est alia a portione debita omnibus liberis ab intestato. Hæc, ut ita dicam, stirpis & descendentium simul conjunctorum est: illa singulorum capitum sive singularum personarum vel singulorum liberorum est. 14 Nihil refert, donatio inofficiosa a parente facta fuerit extraneo, vel uni ex suis in potestate posito, vel emancipato. *l.* 5. ff. *h. t.* 15 Vid. Cujac. 13. *obs.* 33. 16 Donatio inter vivos immensa revocatur, ad similitudinem inofficiosi testamenti, *ut hic.* 17 Inane nomen heredis habetur, cum hereditas relinquitur immensis donationibus exhausta. 18 Testati causa ad intestati causam ex æquo & bono producitur. 19 Sive parens mortuus sit testatus sive intestatus, revocari potest ejus immensa donatio. 20 Parentibus licet revocare immensas donationes a liberis factas. 21 Adversus donationem immensam, Præsides solent restituere, non ipsi principes. 22 Querela inofficiosæ donationis non competit adversus inofficiosam donationem, si adversus eam donationem restitutio in integrum impetrari potest, atque ita restitutionis in integrum subsidiaria hæc erit actio. 23 Neque possibile. *Accurs. Bald.* 24 Sensus est; Ut ad revocandum inofficiosum testamentum, sic & ad donationes inofficiosas a Præside restitui sufficit. 25 *l.* 2. ff. *h. t.* 26 Inofficiosa donatio propter liberos revocatur, non in universum, sed ad finem legitimæ liberis debitæ, *ut hic* Cur non in solidum? Quod licet patri per testamentum, hoc eidem licet per contractum. Testamento autem plus legitima relinquere non cogitur. Quid? ipse pater poteritne a donatario eatenus donationem revocare? Quidam ita putant: Baldus negat: ne alioqui tempore plus petatur: proinde a donatoris liberis donationem eatenus revocari: ejusque partis dominium ad ipsius donatoris patrimonium reverti, *ut hic.* 27 Hinc in eo disputant interpretes, totane donatio supervenientibus liberis revocetur, an usque ad legitimam tantum? de quo vide late Bartol. *ad l. Titia.* §. *Imperator num.* 6. *de legat.* 2. Jasonem *ad Auth. si qua mulier. num.* 6. ff. *de sacros. eccles* Decium *ad l.* 3. *n* 4 ff. *de pact* Rip *ad l si unquam. quæst.* 49. ff. *de revocand donat* Ant. Rub *ad d. l. Titia* §. *Imperator. num.* 106 *&* 156. Didacum Covarruviam *lib.* 1. *variar. resol. c.* 19. Molinæum *in tract. de inoff.* & Rainaldum Corsum *lib.* 2. *indagat c.* 26. Mod. 28 Parens immensam donationem a se factam propter liberos revocare potest. Liberi tamen non censentur, qui sunt ingrati. Possis etiam colligere, Ingratis liberis non permitti donationem a patre factam revocare. 29 *Subaudi*, patre eorum mortuo. propter natum nepotem, parens inofficiosam donationem revocare potest. Possis etiam colligere: Suis, etiam secundi gradus & ulterius jus revocandæ immensæ patrum donationis competere. 30 Propter illegitimos liberos parens donationem factam revocare non potest. Possis etiam colligere, Illegitimis liberis jus revocandæ donationis paternæ non competere. 31 Legitima portio debitum bonorum subsidium, *ut hic*: debitum *Novell.* 18. νόμιμον μέρος, λάχος προσηκόμενον. Subsidium dicitur, quia judicium patris lex supplet: Debitum vero subsidium, quia vel jure naturæ debetur. *l.* 36. §. 2. *supr. de inoffic. testam.* Hinc etiam colligunt, Donationes inofficiosas, non in solidum, sed ad finem tantum modumque legitimæ revocari: idque etiam innui *l.* 2. *l.* 8. *hoc titulo.* Imo totum, quidquid largitus est parens, id revocare potest, & ad ejus patrimonium revertitur. *l.* 8. ff. *de revocandis donation.* Solve, Multum interest pater extraneis donaverit, an filiis quibusdam. Multum etiam refert, donaverit ante liberos susceptos, vel post. Dicta lex octava locum habet in donatione ante liberos susceptos, & extraneis facta. Hæc lex & lex 8. ff. *h. t.* & lex 87. §. 3. *D. de legat.* 2. agunt de donatione propriis liberis facta, & fortassis in defecta seu decrepita prorsus ætate. Licet autem superiores leges ita possint conciliari; vide tamen Cujac. *Novell.* 92. Papon. 1. *Notar.* 6. *cap. des donations*, *fol.* 357. 358. Notabis interim, inofficiosas donationes in eo differre ab inofficioso testamento: quod in hoc donata revocentur in solidum: In illis autem id tantum rescindatur & revocetur, quo portio debita liberis minuitur. 32 Qui judicium defuncti post mortem ejus comprobavit, qui divisioni bonorum a patre factæ minor consensit, qui tantum in dote aut fideicommisso habet, quantum valet legitima, donationes a patre cuivis factas non revocat. Hanc igitur querelam excludit agnitio seu comprobatio voluntatis defuncti, alia actio, legitimæ adeptio, *ut hic.* Quid si legatum agnovit? Non excluditur hac querela, nisi renunciandi vel compensandi animo agnoverit, vel si querela excludi dixeris, poteris addere, jure ad supplementum agendi non excludi *Bald.* 33 *l.* 2. *in fin.* ff. *h. t.* 34 Ex hoc loco legem 87 §. 3. *in fin. D. de leg.* 2. expone. 35 Collatas donationes in liberos liberi postea suscepti non revocant in solidum: sed pro ratione Falcidiæ tantum. *d.* §. 3. *l.* 5. ff. *l.* 8. ff. *h. t.* 36 Donatio inofficiosa revocatur quatenus, aut ea tantum parte, qua inofficiosa est. 37 Donatio inofficiosa in fraudem ejus, quod in testamento liberis coguntur parentes relinquere, fieri non debet. 38 Vid. *l.* 9. ff. *h. t. l. un.* ff. *tit. prox.* 39 Constante matrimonio vir uxori donare non potest. 40 Dominium rei a marito uxori donatæ constante matrimonio ab ipso marito non discedit. *l* 6 ff. *de don int. vir.* 41 Uxores maritos solebant appellare *dominos.* Potest etiam dominus appellari, rei respectu, *ut infr. dicam.* 42 Si uxor rem acceptam a marito constante matrimonio alicui donaverit, non tam ipsa, quam ipse maritus donasse intelligitur. Atque ita, non donat is modo, qui verbis donat, sed qui consentit Unde colligas, in hujus generis donationis insinuatione non loquentis, seu consentientis præsentiam & nomen requiri. 43 Male quidam legunt, *patrimonio.* 44 *d. l un. C Th. h. t. lib.* 2. *tit.* 20. 21. 45 Argumentum seu extensio inofficiosi testamenti ad inofficiosam donationem: inofficiosi testamenti, & inofficiosæ donationis similitudo hæc est, ut adversus ea competat querela 46 *C. Theod.* 2. *tit.* 20. 21. 47 Querela inofficiosi quinquennio expirat *l.* 34. *in fin. l.* 36. §. 2. ff. *de inoffic. testam.* ergo & inofficiosæ donationis, quæ ei exæquata, *ut hic.* 48 Id est, conditione. Quid? Inofficiosum testamentum revocari posse certum est a fratribus defuncti certis casibus, *l.* 21. ff. *tit. prox.* Poteritne ergo iisdem casibus revocari inofficiosa inter vivos donatio a fratre facta? Puto id esse æquius, qua de re *alibi* dicam plenius

49 *L.* 2. *C. Theod.* 21 adde quæ not. ad *tit. Si adversus dotem* ff. Dos inofficiosa quando dicatur, vid. apud Campegium *tract. de dote parte* 1. *quæst.* 55. 50 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 51 Dos omnium bonorum propter liberos postea natos aut legitimatos adde *l.* 29. §. 1. *D. de inofficios testam.* revocari potest non in solidum, sed pro ratione legitimæ. *in fin. infr. h t* Nam quæ jam liberos habet, non potest, nisi certa quantitate, dotem secundo marito constituere. *l.* 6. ff. *de secund nupt.* 52 Dotis inofficiosæ, & testamenti inofficiosi, *ut hic*: & inofficiosæ donationis similitudo. *ut l. ult.* ff. *tit. prox.*

plum

plum inofficiosi testamenti adversus dotem immodicam exercendæ actionis copia tribuatur, & filiis conquerentibus emolumenta debita [1] conferantur [2]. Dat. 4. Id. Junii, TATIANO & CEREALE CONSS. 358.

TIT. XXXI.
DE PETITIONE HEREDITATIS [3].

De fisco & privatis. 1. De usuris & fructibus.

1. Imp. M. ÆLIUS ANT. A. Augurino Proconsuli Africæ.

SEnatusconsultum [4] auctore Divo Hadriano avo meo factum, quo cautum est, quid & ex quo tempore evicta [5] hereditate restitui debeat, non solum ad fisci causas [6], sed etiam ad privatos hereditatis petitores pertinet. §. 1. Usuras [7] vero pecuniarum ante litis contestationem ex die venditionis [8] hereditariarum rerum ab eo factæ, qui antea possidebat, collectas, nec non etiam fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores [9] extiterint. Post [10] litem autem contestatam, tam fructus [non] venditarum rerum, non solum quos perceperunt, sed [11] etiam quos percipere poterant, quam usuras pretii rerum ante litis contestationem venditarum, ex die contestationis [12] computandas, omnimodo reddere compellantur. PP. 6. Kal. Febr. CLARO & CETHEGO CONSS. 171.

De emptore hereditatis & fructibus.

2. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Marcello militi.

SI post motam controversiam Menecratis bonorum partem dimidiam Musæus ab herede scripto quæstionis illatæ [13] non ignarus comparavit: tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam heredes [14] ejus fructus restituere coguntur. Si vero venditionem lite [15] antiquiorem [16] esse, liquido probetur, ex eo die fructus [17] restituantur, ex quo [18] lis in judicium deducta est. Fructibus [19] enim augetur hereditas, cum ab eo possidetur, a [20] quo peti potest. Emptor autem, qui proprio [21] titulo possessionis munitus est, etiam [22] singularum rerum jure convenitur. Dat. Kalend. Jul. SEVERO A. II. & VICTORINO CONSS. 201.

De exceptione rei judicatæ.

3. Iidem AA. Epictesidi [P.]

HEreditas materteræ petita non [23] infringit alterius hereditatis petitionem, quæ venit ex [24] alia successione. Sed & si quæstionis titulus prior inofficiosi [25] testamenti causam habuisset: judicatæ rei præscriptio non obstaret eandem hereditatem ex alia causa vindicanti. PP. 5. Id. Aug. GETA & PLAUTIANO CONSS. 204.

De compensatione.

4. Imp. ANTON. A. Vitaliano.

IN restituenda hereditate compensatio ejus habebitur, quod te in mortui infirmitatem [26], inque sumptum funeris [27] bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaveris. PP. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

5. Idem A. Posthumianæ.

DE [28] hereditate quam bona fide possidebas, si contra te pronunciatum est: in restitutione ejus detrahetur, quod creditoribus ejusdem hereditatis exolvisse [29] te bona fide probaveris: nam repeti a creditoribus, qui suum [30] receperunt, non potest. PP. 6. Kal. Junii, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De avo nomine nepotis hereditatem petente a tutoribus, quos non jure datos esse contendit.

6. Imp. ALEX. A. Firmino.

SI putas [31] non jure tutores datos nepotibus tuis, eo quod eos dicas in tua esse potestate: petere ab his hereditatem filii tui emancipati [32] non moreris, cujus commodum ad te pertinere dicis, judice statuturo, an a Præsidalibus actis discedendum sit, qui eis tutores dedit, cum in tua potestate negarentur esse. PP. 10. Kal. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De usucapione, & longi temporis præscriptione.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Restitutæ.

HEreditatis petitionem, quæ [33] adversus [34] pro herede, vel [pro] possessore possidentes exerceri potest, præscriptione [35] longi temporis non summoveri, nemini incognitum est: cum mixtæ personalis actionis ratio [36] hoc respondere compellat. A cæteris autem tantum specialibus in rem actionibus, vindicare posse manifestum est, si non agentis intentio per usucapionem, vel longum tempus explosa sit. PP. 11. Kalend. August. CC. CONSS. 294.

De statu testatoris inquirendo.

8. Iidem AA. & CC. Hasterio.

LIber necne fuerit testator [37], ante [38] omnia disquiri debet cum [39] hereditas petitur. Dat. 4. Kalend. April. CC. CONSS. 300.

Si scripti heredes repudiaverint.

9. Iidem AA. & CC. Demophiliæ.

SI scripti heredes delatam sibi successionem cognati [tui] repudiaverunt [40], & hanc honorario, vel civili jure quæsisti: res hereditarias, quæ in eadem causa durant, hereditatis petitione vindicare potes. Dat. 3. Kal. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 300.

Si filiusfam. hereditatem per longum tempus detinuit.

10. Iidem AA. & CC. Theodosiano.

SI filiusfamilias delatam sibi hereditatem per longum [41] tempus detinuit: eo ipso (utpote [42] agnita hereditate) patri suo ejus commodum acquisisse videtur [43]. Dat. 13. Kal. Jan. CC. CONSS. 300.

An possessor cogatur titulum suæ possessionis dicere.

11. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Æternali proconsuli Asiæ.

COgi [44] possessorem ab eo, qui expetit, titulum suæ possessionis dicere, incivile est, præter [45] eum [scilicet,] qui dicere cogitur, *utrum pro possessore, an pro herede possideat.* Dat. 12. Kal. April. ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De præjudicio. 3. De bona fide.

12. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

CUm hereditatis petitioni locus fuerat, exceptio adsumebatur, quæ tuebatur hereditatis petitionem, ne fieret ei præjudicium. Magnitudo [46] etenim & auctoritas centumviralis [47] judicii non patiebatur, per alios tramites viam hereditatis petitionis infringi. Cumque multæ varietates & controversiæ veterum exortæ sint, eas certo fine concludentes, sancimus [48]: Si quis hereditatis petitionem [vel susceperit [49]] vel suscipere sperat, vel movere: alius autem superveniens, vel ex deposito, vel ex commodato, vel ex legato, vel ex fideicommisso, vel ex aliis causis inquietare, vel reum, vel agentem ex persona defuncti crediderit sibi esse necessarium: si quidem pro legato, vel fideicommisso hoc faciat, rem expeditæ quæstionis esse, cum possit scriptus heres cautione [50] interposita non differre hanc repetitionem, sed recte exigi, vel legatum, vel fideicommissum sub ea cautela, vel satisdatione pro qualitate personarum. Quod si [51] non obtinuerit ejus jura, restituit legatarius, vel fideicommissarius ei datam pecuniam cum usuris ex quarta [52] centesimæ parte currentibus, vel agrum cum fructibus quos percepit [53], vel domum cum pensionibus: scilicet in utroque eorum expensis antea necessariis [54] & utilibus deductis: vel, si ipse [55] maluerit litem quidem contestari, expectare autem hereditatis petitionis eventum, hoc ei liceat facere, ut restitutio, si competeret, cum legitimis augmentis [56] legatario, vel fideicommissario accedat.

1 Id est, Falcidia, quarta, legitima. *ut l. 5. supr. tit. prox. ibi. debitum bonorum subsidium.* 2 An filius gravatus in legitima possit agere querela inofficiosæ dotis constante matrimonio. vide Afflictum *decis.* 86. Socin. *consil.* 16. Anton. Rub. *ad l. Titia.* §. *Imperator. num.* 22. *D. de leg.* 2. Mod.

3 *L.* 5. *D.* 3. 2. *C. Theod.* 22. vid. Oldendorp. *class.* 5. *act.* 5. Ea est generalis patrimonii vindicatio, quæ datur heredi scripto, & ab intestato, adversus eum, qui pro herede vel possessore possidet. 4 Nota de SC. Hadriani. *l.* 17. *l.* 20. §. 6. *l.* 25. §. 19. *D. h. t.* 5 *d. l.* 17. 6 *d. l.* 20. §. 9. Fiscus & privatus interdum eodem jure utuntur. *l.* 1. §. 1. *D. quod cujuscunque univ. nomine.* In dubio, utitur jure communi fiscus. Martinus Laudensis *tract. de fisc. num.* 14 interdum minus quam communi, ut cedat privato. *l.* 10. *D. de jure fisci.* 7 Hereditariarum rerum usuras possessor bonæ fidei non præstat ante litis contestationem: sed nec fructus, nisi locupletior factus sit. Post litem vero contestatam fructus rerum hereditariarum non venditarum præstat, non modo eos quos percepit, sed & quos percipere potuit: usuras vero rerum venditarum ex die contestationis litis. *Synops. Basil.* 35 *tit.* 20 *ex lib.* 42 *tit.* 1. *cap.* 51. 8 Sensus est, eum qui hereditatem bona fide vendidit, non teneri ad fructus & usuras perceptas ex pretio venditionis earundem rerum hereditariarum a se factas ante litem contestatam, nisi quatenus est locupletior. Post litem vero contestatam teneri fructus restituere, quos percepit, quosque potuit percipere, sed & usuras proferre rerum hereditariarum a se venditarum, computandas tamen, non a die venditæ ei hereditatis, sed ejus ei evictæ. 9 Quomodo id dijudicabitur? puto computandos fructus ab eo perceptos cum usuris pecuniæ emptionis causa numeratæ. Quando id spectandum? tempore rei judicandæ. *l.* 36. §. 4. *D. h. t.* 10 *l.* 22. *J. de rei vindic.* 11 *l.* 25. §. 4. *D. h. t. l.* 78 *D. de reg. jur.* 12 Nota effectum contestationis emptoribus factæ. *l.* 20. §. 11. *l.* 25 § 7. *D. h. t.* 13 Qui hereditatem litigiosam sciens comparat, cum ipse, tum ejus heres fructus ex ea perceptos restituit. *l.* 13. §. 2. *D. h. t. l.* 2. §. 17. *D. pro empt. l.* 38. §. 7. *in fin. D. de usur. l.* 8. *D. de re judic.* 14 *l.* 13 §. 3. *D. h. t.* vid. Cujac. 9. *obs.* 25. 15 Hereditatem nondum litigiosam ignari possumus emere. 16 Quod petitio hereditatis non intentatur contra titulo possidentem tradunt Dd *hic*, & imprimis Castrensis *in l. pro herede. & in l. nec ullam. D. h. t.* contra quod axioma vide exceptiones aliquot apud Socin. *Regul.* 364. Mod. 17 An usuræ? Cujac. negat 14. *obs.* 22. 18 Bonæ fidei possessor fructus a lite contestata restituere tenetur. 19 Fructibus augetur hereditas respectu malæ fidei possessoris *l.* 20. §. 3. *in fin. D. h. t.* 20 Id est, a malæ fidei possessore. 21 Id est, singulari. 22 An is sensus est, emptorem singularum rerum hereditatis hac actione & rei vindicatione teneri? An, eum ad instar emptoris universitatis fructuum teneri? An, emptorem hereditatis vel universitatis, rerum singularum nomine etiam conveniri? An, Petitionem hereditatis non dari adversus titulo possidentem? Postremum verum putant interpretes. De qua sententia vid. Socin. *reg.* 296. 23 Adde *l.* 8. *D. h. t.* 24 Una & eadem hereditas nobis deferri potest, diversis successionibus. 25 Exclusus ab hereditate vindicanda per querelam inofficiosi, non prohibetur eandem alia ex causa vindicare. *l.* 15. §. 2. *D. de inoff.* 26 Nota de expensis circa infirmum factis. *Goth.* Confer *l. pen. D. de religios. & sumpt. fun.* Ans. 27 Adde *l.* 50. §. 1. *D. h. t.* adde *l.* 27. *D. de religios. & sumpt. fun.* 28 Vid. Cujac. 8. *obs.* 9. 29 *l.* 31. *in pr. D. h. t.* 30 Qui suum recepit, id alteri non restituit.

31 Ratione dubitationis agere possumus cum legitimo tutore. 32 Vid. Cujac. 9. *obs.* 13. 33 *Κινεῖται κατὰ τῶν ὡς κληρονόμων ἢ ὡς μὴ ἀγαθὴν διακατοχὴν νεμομένων* &c. id est, adversus eos, qui quasi heredes, vel eos qui quasi non bona fide possident, rerum hereditariarum petitio exercetur: nec ei præscriptio 10. vel 20. annorum obstat. Personales actiones decennio, aut vicennio non tolluntur. Qui vere nec quasi heredes, nec ut prædones possident, rerum hereditariarum petitionem non habent, sed tantum in rem actionem specialem, si nec usu ceperunt, nec longi temporis exceptionem adquisiverunt. *Synops. d. l. c.* 57. 5. Harm. 8. 9. 44. 45. 34 *l.* 9. 10. 11. *D. h. t.* 35 Petitio hereditatis præscribitur triginta annis. 36 Adi Bellonum *l.* 2. *supputat. c.* 3. Vitalem *l.* 1. *variar. lect. c.* 18. Paladorium *rerum quotidian. c.* 1. §. 11. Mod. 37 *l.* 4. *J. comm. de successionibus. l.* 16. *l.* 19. *D. qui testament.* 38 Nota de exceptione nullitatis testamenti. 39 Id est, antequam hereditas ejus petatur. 40 Scripto herede repudiante, succeditur ab intestato. *l.* 1. §. 1. *D. quis ordo in bonor. possess.* 41 Quod filiusfamilias longo tempore possedit, præsumitur id sciente & jubente patre possedisse: & ideo ei adquisivisse: adde *l.* 6. §. 3. *D. de adquir. vel omittend. hered.* 42 Hereditatem agnovisse intelligitur, qui eam per longum tempus detinuit. 43 Ex diutina enim possessione solennitas extrinseca præsumitur Jason. *ad l. sciendum. n.* 16 *de verb. oblig.* & ibid. Alexand. *col* 5 & *cons.* 12. *col pen.* & *cons.* 17. *n.* 8. *lib* 4. Diazium *Regul.* 310. iterum Jason. *ad l.* 1. *col.* 4. & 5. *infr. qui admitt.* Hippol. *singul.* 323. Decius *consil.* 331. *col.* 6 & *cons.* 558. *col* 2. *n.* 5. Cravett *in tract. de antiq. temp.* 2. *part. num.* 11. & 3. *part. n.* 13. Felin. *ad c. sicut. n.* 26. *cum seq. extr. de re judic.* Guid. Papæ *decis.* 13. Socin. jun. *cons.* 56. *n.* 6. *lib.* 1. Joan. Cephal. *cons.* 148. *n* 18. *l.* 1. Crot. *cons.* 5. *ad fin.* Gozad *cons.* 73. Mod. 44 Eadem lex exstat in *l.* 12. *C. Theod. de fide testium. l.* 11. *tit* 39. & apud autorem *Synops. d. l. c.* 41. Interim serva hanc sententiam, ut & ejus exceptionem. *J. h. t. l.* 2. *l.* 23. *J. de probat.* adde alias exceptiones ex Socin. *reg.* 430. 45 Conventus petitione hereditatis, cogitur titulum suæ possessionis dicere. *l.* 12. *D. h. t. l.* 36. *D. de rei vindic. l.* 4. *l.* 20. *D. de interrog. in jur. faciend.* vid. Cujac. 10. *observ.* 1. ubi tractat de differentiis petitionis hereditatis, & rei vindicationis vid. Wurmser. 1. *pract.* 26. *v.* 1. 46 Centumviralis judicii forma magnifica fuit, ut quæ magis ad publicorum quam privatorum formam accederet. vid. Plin. 6. *epist* 5. Quintil. 10. dixi ad *l.* 17. *D. de inoffic. testam.* vid. Rævardum *lib. Protribunalium.* 47 De centumviralibus judiciis vid. Cujac. 10. *observ.* 20. adde *l.* 17. *in fin. pr. D. de inoffic. testam. l.* 30. *D. de liberat. leg.* ubi dixi. 48 Hæc tertia est decisio ex 50. decisionibus Imperatoris Justiniani: vid. Inglois *tract. ad has decision.* Ans. 49 Male Haloander hæc verba fulcit Nam Græci legunt, *ἢ ὑπεδέξατο.* Et alioqui, sive susceperit, sive suscipere speret, utroque casu differre cætera judicia solebat. *l.* 7. *D. h. t.* vid. Cujac. *d. oco.* & *lib.* 9. *obs.* 27 *in princ.* 50 Hereditate controversa, legatarii possunt agere contra heredem scriptum, & consequi legata, præstita cautione. *l.* 1. § 10. *D. si quis omiss.* vid. quæ scripsi ad *l.* 9. *J. de leg.* 51 Cautionis & satisdationis latior hæc explicatio est. 52 Ea est quadrans usuræ. 53 Non quos percipere potuit: quia bona fide accepit. 54 Possessor hereditatis necessarias & utiles expensas deducit. *l.* 4 § *h. t.* 55 Hac via & præstandæ satisdationis onere legatarius levabitur, & ei a tempore litis contestatæ secundum testamentum dicta sententia, usuræ & fructus legatorum debebuntur. Cujac. *d. loco.* 56 Id est, omni accessione.

§. 1. Sin

§. 1. Sin autem ex contractibus defuncti agatur contra possessorem hereditatis, vel ejus rei de qua agitur: si quidem res sint, vel depositæ, vel commodatæ, vel pignori datæ, vel aliæ, quæ extant: non [1] differri sub prætextu hereditatis petitionis memoratum judicium: quemadmodum si pro fœnerata pecunia, vel alia personali actione agatur contra possessorem, vel petitorem, non debet judicium differri, sed exitum suum accipere. Postquam enim hereditatis petitionis judicium finem accipiat: tunc inter petitorem hereditatis, & possessorem rationibus contractis, non aliter possessor, si victus fuerit, hereditatem restituere compellitur, nisi pro omnibus, quæ rite ab eo gesta sunt, petitor ei satisfaciat [2]. Quod si petitor victus fuerit, simili modo a possessore [3] judicis officio ei satisfiat, vel, si hoc fuerit prætermissum, negotiorum [4] gestorum, vel ex lege condictione [5]. §. 2. Sin autem libertates, vel a possessore, vel a petitore fideicommissariæ petantur, vel directæ ipso jure dicantur competere: annale [6] tantummodo spatium exspectetur a morte testatoris numerandum. Et si quidem hereditatis petitionis judicium intra id spatium terminum accipiat, secundum eventum judicii & libertates, vel effectum habeant, vel evanescant. Sin autem tempus annale emanaverit, tunc libertatis favore & humanitatis intuitu competant [7] quidem directæ libertates: ex fideicommissariis autem in libertatem servi eripiantur [8]: ita tamen, si non [9] falsum [10] testamentum approbetur; sub [11] ea scilicet conditione, ut, si actores sint, vel alias ratiociniis suppositi, etiam postquam perveniant in libertatem, necessitas eis imponatur res hereditarias & rationes reddere: jure patronatus videlicet competente ei [12] qui ex legibus ad id possit vocari. §. 3. Illo (ne in posterum dubitetur) observando, ut [&] ipsa hereditatis petitio omnimodo bonæ [13] fidei judiciis connumeretur. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. XXXII.
DE REI [14] VINDICATIONE.

De mancipiis bona, 1. vel mala fide possessis.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Cæciliæ.

ETiam per alienum servum bona [15] fide possessum, ex re ejus qui eum possidet, vel ex operis servi acquiri dominium, vel obligationem placuit. Quare si tu quoque bona fide possedisti eundem servum, & ex nummis tuis mancipia eo tempore comparavit, potes secundum juris formam uti defensionibus tuis. §. 1. Mancipium autem alienum mala [16] fide possidenti nihil potest acquirere: sed qui tenet, non tantum ipsum, sed etiam operas ejus, necnon ancillarum partus [17], & animalium fœtus reddere cogitur. PP. 3. Non. Maji, *Eboraci* [18], FAUSTINO & RUFO CONSS. 211.

De ædificio.

2. Imp. ANTONINUS A. Aristæneto.

SI [19] inferiorem [20] partem ædificii, quæ solum contingit, ad te pertinere probare potes, eam quam vicinus [tuus] imposuit, accessisse dominio tuo non ambigitur. Sed & id [21], quod in solo [22] tuo ædificatum est, quoad in eadem causa manet, jure ad te pertinet [23]. Si vero fuerit dissolutum [24], ejus materia ad pristinum dominum redit: sive bona fide, sive mala [25] ædificium extructum sit: si [26] non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. PP. 12. Kal. Nov. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De venditione rei alienæ.

3. Imp. ALEXANDER A. Dominiæ.

MAter tua, vel maritus fundum tuum [27] invita, vel ignorante te vendere jure non [28] potuit: sed rem tuam a possessore vindicare etiam [29] non oblato pretio poteris. Sin autem postea [30] de [31] ea venditione consensisti, vel alio modo proprietatem ejus amisisti: adversus emptorem quidem nullam habes actionem: adversus [32] venditorem vero de pretio negotiorum gestorum actionem exercere non prohiberis. PP. 3. Kal. Nov. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

4. Imp. GORDIANUS A. Muniano militi Africæ.

ADversus eos, qui a malæ fidei possessoribus fundum bona fide comparaverunt, ita tibi actio competit, si prius [33] quam usucapionem [34] implerent, vel longæ possessionis præscriptionem adipiscerentur, dominium ad [35] te pervenerit. PP. 12. Kal. Novemb. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De malæ fidei possessore.

5. Idem A. Herasiano.

DOmum [36] quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis; Præses provinciæ cum [37] pensionibus, quas percepit, aut percipere [38] poterat, & omni causa damni dati restitui jubebit. Ejus [39] autem, quod impendit, rationem haberi non [40] posse merito rescriptum est, cum malæ fidei possessores, ejus, quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes quorum res est, nullam habeant repetitionem, nisi [41] necessarios sumptus fecerint. Sin autem utiles: licentia eis permittitur sine [42] læsione prioris status rei eos auferre. PP. 2. Id. Feb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De rebus emptis ex pecunia deposita.

6. Idem A. Ustronio.

SI [ex] ea [43] pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt, tibi vel omnes tradi, vel quasdam ex his compensationis causa ab invito eo in te transferri, injuriosum est. PP. 5. Id. Julii, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De partu ancillæ.

7. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS N. Cæs. Antonio.

PArtum [44] ancillæ matris sequi conditionem, nec statum patris in hac specie considerari, explorati juris est. PP. 13. Kal. Nov. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De re empta ex pecunia militis.

8. Idem A. & C. Philippo militi.

SI (ut proponis) pars adversa pecunia tua quædam nomine suo comparavit, Præses provinciæ utilem vindicationem obtentu militiæ [45] tibi eo nomine impertiri desideranti, partes æquitatis non negabit. Idem mandati quoque, seu negotiorum gestorum actionem inferenti tibi jurisdictionem præbebit. PP. 2. Non. Mart. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De re dotali.

9. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS AAA. Antonio.

DOce ancillam, de qua supplicas, dotalem [46] fuisse [47], in notione Præsidis [48]: Quo patefacto, dubium non erit vindicari ab uxore tua nequivisse. PP. 3. Kal. Mart. CARO & CARINO AA. CONSS. 283.

De servis, & de probationibus.

10. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Januario.

CUm super vernis mancipiis nulla instrumenta te habere adseveres, in judicio, in quo negotium cœptum esse proponitur, id, quod in precem contulisti, postulare debuisti. Judex enim non ignorat servorum dominia [49] etiam citra instrumentorum exhibitionem aliis probationibus, vel ipsorum interrogatione posse ostendi. PP. G. 2. Id. Februar. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De satis, de plantis.

11. Iidem AA. & CC. Gallano.

SI quis sciens alienum agrum sevit [50], vel plantas [51] imposuit: postquam [hæ] radicibus terram fuerint amplexæ, solo cedere rationis est. Domini enim magis segetem, vel plantas, quam per hujusmodi factum, solum suum facit. Sane eum, qui bona fide possidens, hoc fecerit, per doli [52]

1 De exceptione, *ne fiat hereditati præjudicium,* vid. Rebuff. *tract. de except. n.* 585. 2 *l.* 4. *supr. h. t. l.* 39. §. 1. *ff. de damn. infect.* 3 Si de eo petitor possessorve judicem admonuerit. 4 Si judicem non admonuerit, & hereditario nomine solverit de suo: quia verum heredem liberavit. 5 Si suo nomine solverit, quia etsi verum heredem ipso jure non liberavit, exceptione tamen is potest se tueri adversus creditores. *l. si quid.* 31. *ff. h.t.* 6 Cur etiam legata non differuntur in annum? legatorum, quam libertatum facilior est repetitio. Tarde concedenda, quæ data non adimuntur. *Tacit.* 13. 7 Libertates directæ competunt: fideicommissariæ, debentur & præstantur. *l.* 36. *in fin. ff. ad leg. Falcid.* legata etsi directa plerumque præstantur, non competunt. *l. qui fundum.* 87. §. *si tu.* 3. *ff. ad l. Falcid.* 8 Eripi dicuntur in libertatem, quibus lex libertatem, quæ præstari debuit, repræsentat. 9 Quæ ex falso testamento repræsentata vel præstita est libertas, non revocatur. *l.* 47. *ff. de manumiss. testam.* sed non videtur legere præsentata ex testamento falso, quod nunquam fuit. 10 Cur non excipit etiam inofficiosum? secundum *l. Papinian. in fin. ff. de inoffic. testam.* petitio hereditatis de inofficioso hoc titulo non continetur, quæ proprium jus habet, quia rescissoria. 11 Lex in repræsentanda libertate hanc injicit conditionem. 12 Id est, ei qui ex testamento, vel ab intestato præstare libertatem debuit, si secundum eum pronunciatum sit. Cujac. *d. loco.* 13 Petitio hereditatis a Justiniano fit bonæ fidei. §. 28. *Inst. de act.* vid. Cujac. 3. *obs.* 17. id proprium est constitutionum. Idem 17. *obs.* 4.

14 *L.* 6. *D.* 1. 2. *C. Theod.* 23. Papon 8. *Arrest.* 13. Oldendorp. *class.* 3. *act.* 2 Datur autem rei vindicatio domino directo, vel utili adversus possessorem. 15 *l.* 10. *l.* 23. *ff. de adquir. rer. dom. l.* 1. §. 6 *ff. de adquir. vel amitt. poss. Instit. per quas personas cuique. in princ.* §. 1. *Inst. per quas person. nob.* 16 *l.* 22. *ff. de adquir. rer. dom. l.* 1. §. 6. *ff. de adquir. vel amitt. poss. l.* 14. *l.* 34. *in fin. D. de stip. serv.* 17 *l.* 20 §. 3. *D. h. t.* 18 Hoc anno Severus, autor hujus legis, vallum crebris turribus munitum in Britannia per centum triginta duo millia passuum de mari ad mare perduxit, ut partem provinciæ gravissimis prælus receptam securiorem faceret. Et hinc primum leguntur inscriptiones, quibus Severus appellatur *Britannicus* Max. Trib. Pontif. 18. & Antoninus Britannicus & P. Sept. Geta Pius Augustus Britannicus, ex uno latere, & altera parte victoriæ Britannicæ. Cassiodor. *in Chronico.* Beda *Hist. Ecclesiast.* 1. *c.* 5. Paulus diaconus 8. *c.* 1. Spart. Herodian. Dion. *in Severo.* 19 *Syn. Basil.* 15. *tit.* 1. *c.* 84. 2. Harm. §. §. 54 & 55. 20 Pars superior ædificii cedit inferiori. vid. *l.* 28. *D. de adquir. rer. dom.* 21 Ædificium solo cedit. vid. tamen exceptiones apud Socin. *reg.* 111. 22 Et re immobili. *l.* 2. *in fin.* J. *de servitutib.* Ædificium cedit solo. §. 29. *Instit. de rer. divis.* 23 An expensas deducit qui ædificavit? ita judicatum a senatu Parisiensi refert Lucius 11. *Placit.* 16. *Arrest.* 2. & Bugnon. *in legib. abrogatis.* 24 Soluto ædificio, materia redit ad priorem dominum. *d.* §. 29 25 Imo diruto ædificio non fit ejus materia. *l.* 7. § 12. *D. de adq. rer. dom.* vid. quæ not. *ad l.* 38. *D. de her. pet.* adde Molin. *in consuet. Paris. tit.* 1. *gl.* 5. *n.* 101. *ad* 110 Cujac. 10. *obs.* 1. 13. *obs.* 6. 26 Id non præsumitur, nisi probetur. adde *l.* 14 *ff. de donat.* 27 Vid. *tit.* J. *de reb. alien. non alien.* 28 *l.* 11. *ff. de reg. jur. l.* 4 J. *de reb. alien. non alien.* 29 *l.* 23. J. *h. t.* 30 Venditio nulla ratihabitione fit utilis. adde *l.* 7. *in fin. ff. quod cum eo.* 31 Id est, in eam venditionem consensisti. 32 *l.* 1. J. *de reb. alien. non alien.* 33 Res aliena a bonæ fidei emptore potest usucapi, vid. *l.* 2. J. *de præscript. longi temp.* 34 Usucapere potest, qui a malæ fidei possessore bona fide rem comparavit, *ut hic* & *Inst. de usucap. in princ.* & *ibi:* & §. 7. *quod autem ad eas res.* Synops. *Basil.* 15. *tit.* 1. *cap.* 84. 3. Harm. 3. §. 45. 35 Id est, ante omissum non fuerit. 36 Malæ fidei possessor domus, eam cum pensionibus & omni causa restituere debet. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *c.* 85. Goth. De interpret. hujus legis vid. Sarmient. *l.* 1. *c.* 10. Wamez. *centur.* 2. *cons.* 28. *n.* 32. Ans. Adde Ludovicum Roman. *consil.* 454. & Copum, *de fructib. lib.* 7. *tit.* 3. *cap.* 9. S. L. 37 *l.* 12. J. *l.* 17. §. 1. *vers. Quod,* ff. *l.* 19 *in fin. princ. ff. de usuris.* 38 *l.* 78. *ff. de reg. jur. l.* 1. *in fin.* J. *de pet. hered.* 39 Impensas in alieno factas malæ fidei possessor non recipit, nisi necessarias: utiles tamen recipit, si sine læsione pristini status auferre potest. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *cap.* 85. 2. Harmen. 18. 45. & 12. 40 Imo potest, *l.* 38. *ff. de hered. petit.* d. *l. ult.* J. *h. t.* 41 Malæ fidei possessores necessariarum impensarum retentionem habent. vid. Cujac. 10. *obs.* 1. 42 *l.* 38. *in fin. ff. h. t. l.* 32. §. 5. *ff. de adm.* & *peric. tut.* 43 Res empta ex pecunia deposita non est deponentis: non si de deposito apud argentarium agatur, & ita res non succedit loco pecuniæ. vid. *l.* 8. J. *si quis alteri vel sibi.* *l.* 8. *in fin. ff. de impens. in rem dot. l.* 8. J. *h. t.* Itaque prædia ipsa ex pecunia nummisque depositis comparata actori restituere non cogitur, sed nummos ipsos. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *cap.* 86. hoc est tantundem. 44 Partus ventris conditionem sequitur, quod ad ingenuitatem attinet. *l. ult.* J. *de liberali caus.* vel servitutem, *ut hic:* Synops. [illegible] *cap.* 87. C. *Gregoriano l.* 3. *tit. de rei vindic.* quod ad honores, & alia quædam onera, patrem sequitur. *l. ult.* J. *de sagittar. l.* 22. 36. 44. J. *de decurion.* vid. *l. ult.* J. *de muril. &* Gynæc. Haeretet *l.* 19. *ff. de statu hom.* adde casum *l.* 5. §. 2. *ff. de rei vindic. l.* 52. §. 20 *ff. de furtis.* [illegible] §. 7. *ff. locati.* vid. *l. ult. ff. de adquir. rer. dom.* 45 Emptum pecunia militis, idem est in minore. *l.* 52 *vers. Plane. ff. de peculio.* adde quæ notavi ad *l.* 5 §. 17. *ff. de trib. act. l.* 3. J. *arbitrium tutelæ;* ejus est, speciali favore, *ut hic.* regulariter secus *l.* 6. J. *h. t.* An idem in re empta pecunia dotali? vid. *l.* 12 J. *de jure dot. l.* 55. *in fin. ff. de donat. inter vir.* Porro de privilegiis militum vid. Oldendorp. *cap.* 12. *de jure singulari.* 46 Res dotales constante matrimonio, in dominio sunt mariti. vid. *l.* 7. §. 3. *ff. de jure dot.* adde *l.* 13. §. 10. *ff. de hered. petit.* sed vid. *l. in rebus.* 30 J. *de jure dot.* ideoque constante matrimonio, rem dotalem uxor vindicare non potest. Quid? num idem in rebus paraphernalibus? vid. *l. ult.* J. *de pact. convent.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 37. *c.* 7. 47 Forte ita legendum, *fuisse: in notione præsidis, quo patefacto.* Verum nil opus, si, ut jam fecimus, sic interpungatur: *Doce in Notione Præsidis.* 48 Adi Corasium *lib.* 5. *miscellan. cap.* 14. Guibertum *de dote pag.* 44. Quæsadam *l.* 1. *quæst. jur. c.* 14. Vandum *l.* 2. *quæst. variarum c.* 4. Mod. 49 Dominium potest probari per testes, vel per instrumenta, interdum per tormenta. *l.* 4. J. *de probat.* & interrogationes. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *cap.* 90. 50 Sata & plantata solo cedunt. *l.* 53. *ff. h. t. l.* 9. *ff. de adquir. rer. dom.* §. 31. 32. *Inst. de rer. divis.* Amittuntur autem ab eo, qui mala fide sevit vel plantavit: ab eo vero qui bona fide, servantur exceptione doli mali. *Synops. Basil. d. loc. c.* 9. 51 *d.* §. 31. *d. l.* 9. *l.* 5. §. 3. *ff. h. t.* 52 *l.* 27. §. 5. *l.* 48. *ff. h. t.*

mali

mali exceptionem contra vindicantem dominium servate sumptus, juris auctoritate significatum est. Dat. Kal. Mart. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De ancilla [illegible]ndita, & partu ejus.

12. Iidem AA. & CC. Alexandro.

INcivile [1] atque inusitatum est, quod p[illegible]stulas, ut mancipium, quod tradidisti, & eo [2] modo dominium ejus [illegible]anstulisti, invito eo, ex nostro rescripto [3] tibi assignetur [4]: Unde [illegible]elligis, ancillæ semel emptoris factæ filios etiam postea natos, ejus [5] dominium sequi, cujus mater eorum eo tempore fuerit. Sane de pretio [6], si non hoc ante probatum fuerit te recepisse, conveni adversarium tuum. G. Id. April. AA. CONSS. 293.

De judicio possessorio & petitorio.

13. Iidem AA. & CC. Cytichio.

ORdinarii juris est, ut mancipiorum orta quæstione, prius exhibitis mancipiis [7] de [8] possessione judicetur, ac tunc demum proprietatis causa ab eodem judice decidatur. Dat. Id. April. AA. CONSS. 293.

De domo filii empta a matre.

14. Iidem AA. & CC. Septianæ.

CUm [9] a matre domum filii, te sciente, comparasse proponas, adversus eum dominium vindicantem, si matri non [10] successit [11], nulla te exceptione tueri potes. Quod si venditricis obtinet hereditatem, doli mali exceptione, pro [12] qua portione ad eum hereditas pertinet, uti non prohiberis. Dat. 3. Kal. Jul. AA. CONSS. 293.

De duobus emptoribus in solidum.

15. Iidem AA. & CC. Aureliæ Philoxenæ.

QUotiens [13] duobus in solidum prædium jure distrahitur: manifesti juris est, eum, cui priori traditum est, in detinendo dominio esse potiorem [14]. Si igitur antecedente [15] tempore te possessionem emisse, ac pretium exolvisse apud Præsidem provinciæ probaveris: obtentu [16] non datorum instrumentorum expelli te [a] possessione non patietur. Erit sane in arbitrio [17] tuo, pretium, quod dedisti, cum usuris recipere: ita tamen, ut perceptorum fructuum ac sumptuum ratio habeatur: cum, & si ex causa donationis [18] utrique dominium rei vindicetis; eum cui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem conveniat. Dat. 2. Kal. Octob. AA. CONSS. 293.

De ædificato in area communi.

16. Iidem AA. & CC. Januario.

SI in area communi [19] domum aliquis extruxit, hanc vobis communem juris fecit ratio: cujus portionem ab eo, qui bona fide possidens ædificavit, si velis vindicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoveri. Dat. Id. Novemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De eo, cui a domino denunciatum est, ne emeret.

17. Iidem AA. & CC. Sabino, & aliis.

SI [20] fundum vestrum, vobis per denunciationem [21] admonentibus volentem ad emptionem accedere, quod distrahentis non fuerit, non recte is, contra quem preces funditis, comparavit, vel alio modo mala fide contraxit, tam fundum vestrum constitutum probantibus, quam fructus [22], quos eum mala fide percepisse [23] fuerit probatum, aditus Præses provinciæ restitui jubebit. Dat. 12. Kal. Dec. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De errore.

18. Iidem AA. & CC. Claro.

RE [24] tua apud alium manente, proprietatis error [25] nihil tibi nocere potuit: nisi alia contra te causa intervenerit. G. 3. Kal. Jan. AA. CONSS. 293.

De probationibus.

19. Iidem AA. & CC. Callistrato.

INdicia [26] certa [27], quæ jure non respuuntur, non minorem probationis, quam instrumenta, continent fidem [28]: Quo jure, si de proprietate domus ambigis, negotiumque integrum est, uti non prohiberis. G. 2. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si servus detineat.

20. Iidem AA. & CC. Quartillæ.

NOn servum [29], quem res tuas detinere adseveras, sed ejus dominum [30] de rebus repetendis conveniendum esse perspicis. G. Kal. Mart. CC. CONSS. 293.

De in litem jurando.

21. Iidem AA. & CC. Hierocli.

A Possidentibus vindicata mancipia, quorum dominium ad vos pertinere intenditis, si [31], posteaquam impleveritis intentionem, hæc non restituantur, jurisjurandi [32] solennitate secuta, condemnatio procedere debet. Petita, 6. Id. Octob. CC. CONSS. 294.

De fructibus.

22. Iidem AA. & CC. Diodotæ.

CErtum est, malæ fidei possessores omnes [33] fructus solere cum ipsa re præstare: bonæ fidei vero, extantes [34]: post autem litis contestationem, universos. Dat. 3. Kal. Novemb. CC. CONSS. 294.

1 *Syn. Basil.* 15. *tit.* 1. *c.* 92. 2 Traditione dominium transfertur. *l.* 20. *C. de pactis.* vid. *l.* 9. §. 3. *ff. de adquir. rer. dom.* 3 Vid. *l.* 35. *infr. de donat.* Alienatio seu res vendita non revocatur ex rescripto, licet agi possit ad pretium solutum. *Syn. Basil. ibid.* 4 Molinæus *ad rubr. de verb. oblig. cap.* 58. Mod. 5 Vid. *l.* 7. *supr. h. t. l. ult. ff. de adquir. rer. dom.* 6 Nondum tibi numerato, ut quia emptori fidem habuisti de pretio. vid. *l.* 19. *ff. de contrahend. empt.* §. 41. *Inst. de rer. divis.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 31. c. 3. 7 De quo Vaconius *l.* 2. *declarat.* 44. Menochius *de arbitr. jud. cas.* 371. Berojus *quæst.* 23. Mod. 8 Possessorium præfertur petitorio. vid. *l.* 3. *infr. de interdict.* 9 Rem alienam comparans rei vindicatione tenetur. Quod si rei dominus venditori successit? pro qua parte heres est, ratam venditionem habere cogitur. *Synops. h. t. c.* 94. Harm. 3. *tit.* 3. §. 99.
10 Fundi dominus, ejusdem venditori succedens, facto ejus obligatur: aliud si non succedit. *l.* 3. *infr. de rei. altern. non alienand. l.* 14. *infr. de evictionib. l.* 15. *l.* 24. *infr. de donat. l.* 73. *ff. de evictionib. l.* 1. §. 1. *ff. de except. rei vend. l.* 149. *ff. de reg. jur.* & ita heres factum defuncti improbare non potest. 2. *Feud.* 58. §. 2. 11 Filius non potest venire contra factum defuncti. Cravetta *consil.* 200. Jason. *ad l. fin.* §. *in computatione n.* 9. *cum sequent. infr. de jure deliberandi.* Curtius Senens. *consil.* 1. *col. fin. in fin.* Grammaticus *decis.* 93. *num.* 8. Bartolus *ad l.* 2. *infr. si in fraud. patr.* Parisiensis *cons.* 33. *n.* 95. *cum seq. l.* 3. Dec. *ad l. si debitori.* 1. *limit. supr. de pactis.* Ari. Pinell. *in repetit. ad l.* 1. *infr. de bon. matern. in* 3. *part. n.* 81. *& seq.* Socinus junior *consil.* 112. *n.* 11. *l.* 2. Tiraquellus *de utroque retractu tit.* 1. §. 1. *gloss.* 9. *n.* 47. *& seq. & n.* 57. Mod.
12 Vide quæ not. ad *l.* 56. §. 1. *ff. de verb. oblig.* 13 *l.* 4. *C. Gregor. h. t.* Prior in traditione emptor vel donatarius, potior est in dominio rei: etsi neque pretium solvit, neque instrumenta rei consecutus est. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. περὶ πραθέντος εἰς δύο πρόσωπα ἀγροῦ, id est, de prædio duobus vendito, *c.* 95. 3. Harm. 3. §. 93. Paul 5. *sentent.* 11. §. 4 Goth. Idem in Emphyteusi & feudo. Valasc. *de jure Emphyteut. quæst.* 14. *n.* 7. Exceptio est in iis casibus, ubi dominium sine ulla traditione acquiritur. Ut si quid prius Ecclesiæ vendatur, & postea alteri idem simul vendatur & tradatur, præfertur Ecclesia. Idem in civitate. *l. ult. supr. de Sacrosanct. Eccles.* Covarruv. 2. *resolut.* 19. *n.* 1. *cum seqq.* Gail. *lib.* 2. *obs.* 55. Idem jure Canonico in beneficiis constitutum. *cap. Tibi. de rescript. in* 6. *cap. Si tibi absenti. de prabend. & dign. in* 6. Et Principis concessio prima præfertur posteriori. *l. prædia. infr. de locat. præd. civil. l.* 11. *t.* 70. Ans. 14 Ad confirmationem & extensionem eorum, quæ ad hanc legem adnotavit Gothofredus, vide Gomesium *variar. resolut. cap.* 20. *tom.* 2. *cap.* 2. *num.* 20. Guterium 1. *part. resolution. cap.* 20. Joan. Aurpachum *lib.* 2. *epist. Jurid. cap.* 8. Pileum *quæst.* 22. Socin. *reg.* 118. Guidon. Pap. *decis.* 22. *& decis.* 509. Decium *ad Reg. Contractus. n.* 18. *de reg. jur. & consil.* 247. Aretin. *ad* §. *actionum. coll.* 11. *Instit. de action.* Paris. *consil.* 1. *num.* 106. *lib.* 1. Jasonem *ad l. fin. num.* 29. *& seqq. supr. de sacros. eccles.* Hippolytum *singul.* 82. Alexandrum *consil.* 122. *num.* 3. *lib.* 5. Baldum *consil.* 39. Socin. jun. *consil.* 93. *& seq. lib.* 2. Antonium Negusantium *in tract. de pignor. & hypothec.* 1. *membr.* 5. *part. num.* 46. *in* 9. *vol.* Covarruviam *in tract. variar. resol. lib.* 2. *cap.* 19. *num.* 1. *cum seqq. & ad cap. quamvis. de pact. lib.* 6. *part.* 1. §. 4. *n.* 2. Cephal. *consil.* 97. *num.* 2. 1. *part. & cons.* 147. *num.* 11. & 18. Emanuel. Soaren. *in thesauro recept. sentent. sub lit. I. n.* 154. *cum seqq.* Mod. 15 Aurelia Philoxena prior rem emerat, pretium solverat, traditione fundum acceperat, nondum tamen instrumentum fundi receperat. Quid juris in re sibi vendita habeat quæri potest? Erit in ejus arbitrio fundum retinere: vel pretium quod dedit cum usuris recipere, & fructus cum sumptibus compensare. Recte dixi, retinere. Nam is, cui prior tradita est possessio, potior est.
16 Duobus si res simul vendita est, vel ab uno, duobusve non dominis *l.* 9. §. 4. *ff. de Public. in rem.* cui tamen opponitur lex 14. *ff. qui potiores l.* 31. *in fin. ff. de act. empt.*) vel a vero rei domino, in ejus rei dominio præferendus is erit, cui res prius erit tradita, *supr. h. t.* adde *l.* 98. *ff. de reg. jur.* Sin diversis temporibus, qui prior traditione fuerit, licet emptione posterior, is erit jure potior. *l.* 6. *infr. de hered. vel action. vendit.* Nec interest eo casu, verus dominus rei distrahat, an non dominus. *l.* 9. §. 4. *ff. de Public. in rem.* Quid si duobus simul vendita est, sed tamen res uni tradita, alteri vero ejus instrumentum, quis potior? An is, qui rem accepit, an qui instrumentum? Utique is qui rem accepit: & hic sensus genuinus videtur hujus legis, quem & Græci confirmant. *Synops.* & Harm. *d. loco.* Quod etiam ostensum legis hujusce princ[illegible] nisi & speciem ponas, ut paulo ante subjeci. Alium tamen vid. apud Cujac. 18. *obs.* 31. Caussa dubitandi nascitur ex *l.* 1. *infr. de donat.* in qua tradito instrumento, res ipsa censetur tradita. Quid si Titius nondum rei dominus rem tibi tradidit: Factus postea dominus, eandem alteri vendidit? Tune illo potior, ut in transferendo dominio magis traditio tibi facta a venditore, quam dominium rei venditæ competens ei spectetur? Utique tu potior es. *l.* 72. *ff. h. t.* Quid si mihi a non domino res sit vendita & tradita: tibi a domino eadem vendita sit nec tradita? tu potior. *l.* 31. *in fin. ff. de act. empt.* Quid si duobus donata? *ut supr. h. t.* Quid si duobus locata? vid. quæ scripsi ad *l.* 9. *infr. de locato.* Quid si duobus pignorata? Contrarium jus est: semper enim potior est is in pignore, cum quo primum de pignore convenit. Nec habetur ratio traditionis prioris factæ vel creditori vel emptori. *l.* 12. *in fin. l.* 14. *ff. qui potiores.* Cur tam varie? Pignus solo consensu contrahitur. *l.* 4. *ff. de pignoribus & hypoth.* dominia vero non consensu, sed traditionibus transferuntur. *l.* 20. *supr. de pactis.* Ideoque in pignoribus consensus, non traditionis: in dominiis vero, traditionis, non conventionis tempus spectatur. *l.* 3. *infr. qui potiores.* Estne perpetuo verum in dominii caussa, eum cui res prius tradita est, potiorem esse? non est verum. Quid enim si scivit rem esse jam venditam? Roland. a Valle 1. *cons.* 9. *num.* 27. Quid si res primo emptori vendita fuerit cum hypotheca sine traditione? Tiraquellus *de retractu conventional.* §. 3. *num.* 5. Quid si priori jus quæsitum est a Notario? hoc enim casu volunt interpretes adquiri priori actionem ipso jure, sine cessione. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 19. *num.* 16. *& seq.* Idem dicendum, si res vendita sit Ecclesiæ. *l. ult. supr. de sacros. Eccles.* Alias exceptiones adde ex Socino *reg.* 118. Limita quoque hanc regulam in feudis, in persona Ecclesiastica vendente: Item, quoties venditor prioris emptoris nomine constituit se precario possidere, vel si res vendita sit personæ privilegiatæ: quales Ecclesiam esse, & ecclesiasticam personam, & Christi pauperes, notat Marsilius *singulari* 82. 17 Re duobus vendita, in ejus cui ea tradita est, arbitrio positum est, eam vel retinere vel restituere. Postremo casu: ut pretium, ejusque usuras, & sumptus potest petere: ita fructus ex re perceptos venditori restituit. 18 Vid. Paul. 5. *sentent.* 11. §. 4. *l. penult. Cod. Gregorian. de donationib.* Cujac. *ibi.* & *ad l.* 6. *ff. de divers. tempor. præscript.* 9. *ad Afr. in fin.*
19 Quod in communi fundo socius ædificat, commune facit: sumptus tamen partem a socio potest repetere. vid. *l.* 4. *infr. de ædific. privat.* 20 Emens fundum a non domino, ipso domino denunciante ne emeret, fundum una cum fructibus restituere cogitur. *Synops. h. t. cap.* 97. 21 Vid. *l.* 10. §. 3. *ff. quæ in fraud. creditor.* 22 *l.* 5. *supr. h. t.* 23 Et de his etiam tenetur, quos percipere potuit. *l.* 1. *in fin. infr. de fide & jure hastæ.* 24 Dominium rei cum apud aliquem manet, error nihil obest. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. περὶ πλάνης. *cap.* 64. 25 Qui rem suam ignorans conducit, vel pignori accipit, ejus dominium non abjurat. *l.* 29. *in fin. supr. de transact. l.* 2. *infr. comm. divid. l.* 20. *l.* 23. *in fin. infr. de locato. l.* 7. *in fin. ff. de rescind. vendit. l.* 35. *ff. de adquir. rer. dom.* 26 Indicium, (probationis est species a judice admittenda) dominium probat. An qualecunque? Minime, sed si certum indicium fuerit, *ut hic*: ad probationem indubitatum. *l. ult. infr. de probat.* argumentum liquidum. *l.* 2. *in fin. infr. de in litem jurando.* 27 Cæteraque quæ jure &c. *Hal.* Potest etiam tolerari hæc lectio. *l.* 1. *infr. de fide instrum.* 28 In hac materia vide diligenter Parisiens. *consil.* 104. *num.* 102. *lib.* 1. & prius etiam *consil* 17. Bald. *ad l. sive possidetis. de probat.* Salycet. plenissime *ad l. fin. num.* 6. *cum seqq. de quæstionib.* Innocent. *ad c. sicut. extr. de simonia.* Bald. & Imol. *ad l. fin. ff. de heredib. instituend. & ad l. fin. de probat.* Rom. *cons.* 451. Castrens. 97. Cæpoll *cons.* 27. & 38. Alexand. *cons.* 40. Mod.
29 Servus detinens res alienas, non ipse convenitur: sed ejus dominus, *Synops. h. t. cap.* 100. 30 Servus rem meam detinens non convenitur: sed ejus dominus.
31 *l.* 2. *infr. de probat.* 32 Adversus eum, qui rem vindicatam non restituit, jurat dominus in litem. *l.* 1. 2. *ff. & infr. de in litem jurando.* 33 Puta naturales, industriales. *l.* 48. *ff. de adquir. rer.* pendentes. *l.* 44. *ff. de rei vind.* extantes. *l.* 22. §. 2. *ff. de pignorat. action.* perceptos, sive sint, sive non sint consumpti. §. 35. *Inst. de rer. divis.* quos percipere potuit. *l.* 1. *in fin. infr. de fide & jure hastæ.* §. 2. *Inst. de off. jud.* ante & post litem contestatam. *l.* 1. *in fin. supr. de petit. hered.* omnes denique. *l.* 25. *ff. de usuris.* Sed tamen expensæ in colligendis fructibus factæ ei restituuntur, ut & omnes sumptus, quibus res ipsa facta est melior, vid. quæ scripsi ad *l.* 38. *ff. de petit. hered.*
34 Lex est difficilis, si quæ hoc titulo alia. Contrarias sententias ita conciliabo paucis. Bonæ fidei possessor fructus extantes, *ut hic* · [illegible]stantes, *l.* 27. *in princ. ff. de usufruct. & quemadmod.* pendentes, *l.* 44. *ff. de rei vindic.* restituit. vid. quæ notavi ad *l.* 8. *in fin. ff. de annuis & menstr.* at non eos quos percipere potuit. §. 2 *Instit. de offic. jud.* hoc sit dictum generaliter. Si magis specialia quærimus: Naturales jam consumptos suos facit, & ita *l.* 48. *ff. de adquir. rer. dom.* accipe, quæ ait bonæ fidei possessorem suos facere, non modo artificiales, sed omnes (eam tamen vocem nota a quibusdam referri ad fructus ab alio satos alterius opera provenientes, sed cum Jurisconsultus particulam *omnes* opponat industrialibus, necesse est ea intelligi naturales · Naturales enim artificialibus opponuntur non [illegible], nisi locupletior factus sit · & huc etiam refer *legem* 1. §. 1. *supr. de petit. hered.* Naturales vero perceptos tantum, nondum tamen consumptos, suos non facit: ad hunc casum refer *legem* 45. *in fin. ff. de usur.* Quid artificiales quos cultura & cura, §. 35. *Inst. de rer. divis.* diligentia & opera, *l.* 48. *ff. de acquir. rer. dom.* factoque suo percepit, *l.* 45. *in fin. ff. de usur.* eos lucratur: etiam simul atque a solo separati sunt. *l.* 78. *ff. h. t. l.* 48. *ff. de adquir. rer. dom.* neque refert, a quo separati sint. Satis est enim, ut quoquo modo fuerint a solo separati. *l.* 25. §. 1. *in fin. ff. de usur.* Quid si a solo separavit fructus ab aliquo tertio satos? idem dicendum fuerit. *l.* 25. §. 1. *ff. de usuris.* Et hæc quidem de fructibus perceptis ante litis contestationem. Post litis vero contestationem perceptos universos restituit, *ut hic*; *l.* 1. *in fin. supr. de petit. hered.* Quid? superiori sententia dum intelligimus fructus dotis mariti fieri, simul atque percepti sunt? Minime. Dividuntur enim soluto matrimonio inter maritum & uxorem, ejusve heredes pro rata temporis, quo matrimonium constitit. *l.* 7. §. 1. *ff. soluto matrim.*

Si emptor conveniatur.

23. Iidem AA. & CC. Magnifero.

SI [1] mancipium tuum per vim, vel furtum ablatum, alii ex nulla justa causa distraxerunt, vindicanti tibi dominium, solvendi [2] pretii nulla necessitas irrogetur. 10. Kal. Decemb. CC. CONSS. 294.

De possessione sine justo titulo.

24. Iidem AA. & CC. Juliano.

NUllo [3] justo titulo præcedente possidentes, ratio juris quærere dominium prohibet. Idcirco cum etiam usucapio [4] cesset, intentio dominii nunquam absumitur: Unde hoc casu postliminio [5] reversò citra beneficium actionis [6] rescissoriæ directa permanet integra vindicatio. Dat. 10. Kal. Decemb. CC. CONSS. 294.

De pensionibus rei pro alio solutis.

25. Iidem AA. & CC. Eugnomio.

SOlennibus [7] pensionibus rei pro alio satisfacientem, non interveniente venditione, solutionis [8] causa minime dominum facit. Dat. 16. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De litis contestatione.

26. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

MOræ litis causam possessoris non instruunt ad inducendam longæ possessionis præscriptionem [9], quæ [10] post litem contestatam in [11] præteritum æstimatur. Dat. Idib. Decemb. CC. CONSS. 294.

De emptore.

27. Iidem AA. & CC. Philadelpho.

SErvum emptor non traditum sibi præsentem [12] vindicare non potest [13]. G. 12. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De probatione.

28. Iidem AA. & CC. Sopatro.

REs alienas possidens, licet justam tenendi causam nullam habeat, non [14] nisi suam intentionem impleri restituere cogitur [15]. Dat. 8. Kal. Jan. CC. CONSS. 294.

TIT. XXXIII.

DE USUFRUCTU [16] ET HABITATIONE [17], ET MINISTERIO SERVORUM [18].

De usufructu. De cautione ab usufructuario præstanda.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Posidonio.

SI usufructus omnium bonorum testamento uxoris marito relictus est: quamvis cautionem [19] a te prohiberit [20] exigi, [tamen] non aliter a debitoribus solutam pecuniam accipere poteris, quam oblata secundum formam Senatusconsulti cautione. PP. G. Kalend. Octob. ANULINO & FRONTONE CONSS. 200.

De obligatione proprietatis.

2. Iidem AA. Felici.

VErbis testamenti, quæ precibus inseruisti, usumfructum legatum tibi animadvertimus. Quæ res non impedit proprietatis [21] dominum obligare creditori proprietatem, manente scilicet integro usufructu tui juris. PP. 6. Id. Maji, ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De morte usufructuarii, 1. vel proprietarii.

3. Imp. ANTONINUS A. Antoniano.

SI patri [22] tuo usufructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet, cum morte [23] ejus, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat. §. 1. Usufructuario autem superstite, licet [24] dominus proprietatis rebus humanis eximatur, jus utendi fruendi non tollitur. PP. 3. Kal. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De cautione ab usufructuario præstanda.

4. Imp. ALEXANDER A. Verbicio.

USufructu constituto, consequens est, ut satisdatio boni [25] viri arbitratu præbeatur ab eo, ad quem id commodum pervenit, *quod nullam læsionem ex usu proprietati adferat.* Nec [26] interest, sive [27] ex testamento, sive ex voluntario contractu usufructus constitutus est. PP. G. Id. Mart. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De fructibus post finitum usumfructum perceptis.

5. Idem A. Evocato & aliis.

SI pater usumfructum prædiorum in [28] tempus vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito usufructu postquam vos adolevistis, posterioris temporis fructus perceptos ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de [29] alieno percepit. PP. Kal. April. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De marito oppignorante.

6. Idem A. Stratonicæ.

INterest, usumfructum solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas quidem doti data sit, verum pactum intercessit, *ut moriente eo tibi eadem possessio* [30] *redderetur:* nam [31] usufructuarius quidem proprietatem pignorare [32] non potuit: qui autem proprietatem æstimatam [33] in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit: quoniam soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio ejus fuit. PP. Kal. Jul. AGRICOLA, & CLEMENTINO CONSS. 231.

De impensis.

7. Imp. GORDIANUS A. Ulpiano militi.

EUm, ad quem usufructus pertinet, sarta [34] tecta [35] suis sumptibus præstare debere, explorati juris est. Proinde si [36] quid ultra [37] quam impendi debeat, erogatum potes docere, solenniter reposces [38]. PP. Kal. Febr. ARIANO & PAPO CONSS. 244.

De temporis præscriptione.

8. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Etheroni.

NEque fructuarium [39] ad obtinendam proprietatem rerum, quarum usumfructum habet, neque successores ejus, ulla temporis ex ea causa tenentes præscriptio munit. 6. Kal. Jul. AA. CONSS. 293.

De jure alienandi vel manumittendi. De ministerio servorum relicto.

9. Iidem AA. & CC. Auxanusæ.

USufructu matri tuæ prædiorum, & mancipiorum relicto, tam alienatio [40] quam manumissio [41] interdicta est. Sane mancipia, quorum testamento ministerium [42] matri relictum est, cum in his dominium non habeat, nec tradendo cuiquam, nec manumittendo ad testatoris heredem pertinentia, quicquam facit. Dat. Kal. Dec. AA. CONSS. 293.

De morte ejus, quæ usumfructum conduxit.

10. Iidem AA. & CC. Pomponio.

SI domina proprietatis uxori tuæ usumfructum locavit sub certa annua præstatione: morte [43] conductricis, ei quæ locavit, etiam utendi fruendi causa non est deneganda. 13. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

1 Vindicare rem suam vi vel furto ablatam dominus potest etiam pretio rei possessori non restituto, *ut hic*, adde *Synops. Basilic.* 15. *tit.* 1. *cap.* 103. 2 Qui rem vindicat, pretium possidenti non restituit. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 2. *infr. de furtis. l.* 2. *infr. ne rei dom. l.* 1. *in fin. infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.* adde *speciem legis* 32. §. 4. *D. de admin. & peric. tut.* vide tamen exceptiones apud Socinum *reg.* 439. 3 Titulus injustus usucapiendi conditionem vel dominium non confert. Injusto titulo nec usucapimus, nec dominium adquirimus, *l.* 7. *infr. de adquir. & retin. possess. l. ult. infr. ne de statu defunct.* 4 Prohibita usucapio dominium rei non absumit. 5 Cujacius hinc adversus Goveanum colligit, absentibus Reipublicæ causa actionem rescissoriam dari. 7. *obs.* 31. 6 Vid. *l.* 18. *infr. de postliminio revers.* Actio rescissoria, directæ subsidiaria, hæc ubi competit, illa non est necessaria. 7 Dominium rei non hoc solo adquirimus, quod pro re aut rei nomine pensiones publicas solvimus: sed tum demum, cum res nobis erit vendita. *ut hic. Synopsis h. t. cap.* 105. Atque ita, qui pro re aliena pensiones publicas solvit, non interveniente venditione dominium non adquirit. 8 Qui ab aliquo pensionem vel censum, rei alicujus nomine percipit, non continuo eum facit rei dominum esse. 9 Contra hoc, quod hinc vulgo communiter colligitur, præsumptionem longi temporis per litis contestationem interrumpi, vide Socinum *reg.* 304. Annibal. de Cano *ad l. naturaliter. D. de usucap. n.* 260. Mod. 10 Litis contestatio præscriptionem futuram impedit, non præteritam. adde *l.* 10. *in fin. infr. de adquir & retin. possess.* vide ad hunc locum Socinum *reg.* 304. 11 *l.* 10. *in fin* Ĵ. *de præscript. longi temporis.* 12 Non si res præsens tibi vendita est, ideo tibi censetur tradita. Aliud est enim rem tibi præsentem tempore venditionis esse, aliud rem ipsam tibi tradi. Rei traditio dominium transfert, non sola rei præsentia. adde *l.* 8. Ĵ. *de act. empt.* ergo sola traditio, non usucapio dominium transferet? Minime. *l.* 20. S̄. *de pactis.* Num id in causa traditionis requiritur semper, ut realis traditio facta sit? ne id quidem. dixi ad *l.* 15. S̄. *h. t.* adde quæ notavi ad *l.* 1. §. 21. *l.* 3. §. 1. *D. de adquir. vel amitt. possess.* 13 Quod & in aliis omnibus rebus obtinet. Emptor enim fit dominus, non per conventionem, sed traditionem. *Synops. Basil.* 15. *tit* 8. *cap.* 107. 3. Harmen. 3. §. 18 adde *l.* 50. *D. h. t. l.* 40. *D. de act. empt.* 14 Non quod meum non est, statim tuum est: nec id ut tuum potes vindicare. *l.* 4. *supr. de edend. Theod.* §. 2. *de act.* Harmen. 2. §. 49. Nam adversus extraneos etiam vitiosa possessio prodesse solet. *l. ult. D. de adquir. vel amitt. possess.* §. 4. *Inst. de interdictis.* 15 Nisi pœnæ causa, ut in specie *l.* 1. *infr. uti possidetis. l.* 5. §. 1. *D. ut legator seu fideicomm. l.* 2. *in fin. D. de collat. l.* 6. *in fin. D. de Carboniano edict. Novell.* 18. *c.* 10.

16 *L.* 7. *D.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 9. & 2. *Inst.* 4. Oldend. *Class.* 3. *act.* 6. 17 *L.* 7. *D.* 8. & 2. *Inst.* 5. *l.* 11. *l.* 13. *infr. h. t.* 18 *L.* 7. *D.* 7. adde *l.* 9. *infr. h. t.* 19 Testator non potest remittere legatario usufructus cautionem de utendo fruendo ex bona fide. *l.* 4. *infr. h. t. l.* 7. Ĵ. *ut in possess. legat. l.* 12. *D. usufruct. quemadm. cav.* Eamque opinionem communem esse refert Clarus 3. *sentent.* §. *testam. quæst.* 64. idque favore heredis receptum, ne legatariis utendi male præbeatur occasio, & consequenter delinquendi. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 92. *num.* 1. 2. Quod etiam locum habere, non modo in immobilium, sed & mobilium usufructu adversus Petrum & Guidonem Papæ, *cons.* 6. 3. Clarus refert *d. loco*, nullum juris textum allegat, quem tamen offendes, *in l.* 1. §. 1. *D. usufruct. quemadmod. cav. l.* 6. *D. ut in possess. legat.* Aliud erit, si quis omnia bona reservato usufructu donaverit. Eo enim casu donatarius ad cautionem præstandam non cogitur. Aliud etiam fuerit in vasallo, quem dominus de usufructu investivit aliquo, & hos duos casus excipi Mynsingerus ait 5. *observ.* 38. Idem dicendum, si certum sit proprietatem ad fructuarium certo redituram: veluti si testator potestatem ei fecerit res fructuarias non restituendi. vid. Josephum Ludovicum 2. *decis.* 61. *num.* 33. Quid? heres hujusmodi cautionem potestne remittere? posse videtur, *arg. l.* 71. *D. ad leg. Falcid. in fin.* Quæritur amplius, num testator remittere usufructuario confectionem inventarii possit? Joannes Ancharanus non posse existimat. 3. *quæst.* 22. *num.* 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. *l.* 1. § 4. *D. usufr. quemadm. cav.* Roland. a Valle 1. *cons.* 92. *num.* 5. & tamen inventarii remitti necessitas potest tutori. vid. quæ scripsi ad *l. ult. in fin.* Ĵ. *arbitrium tutelæ. & l.* 55. *D. de legat.* 1. ubi plura dixi de his, quæ a testatore prohiberi possunt, vel non possunt.
20 Usufructuario cautionem remittere testator etiam non potest, *ut hic.* Quod in cautione, *de utendo fruendo arbitrio boni viri*, satis manifestum: cum enim eam cautionem remittit testator, videtur ipsum fructuarium ad male utendum malamque fidem pellicere, velut ante dictum est: majoris sane quæstionis est, an idem sit in cautione *rerum ipsarum restituendarum, post finitum usumfructum.* 21 Proprietarius proprietatem potest obligare, salvo usufructu alteri debito. 22 Patris usufructus non transit ad filium, quantumvis patris sui heredem. 23 *l.* 10. 12. 16. Ĵ. & *l.* 3. *in fin. D. h. t.* vid. *l.* 3. *in fin. D. quib. mod. usufruct. vel usus amitt. l.* 8. *D. de annuis & menstr. legat. l.* 22. *l.* 29. *D. de usu & usufruct. leg.* §. 3. *Inst. de usufruct.* 24 In usufructu amittendo mors non debitoris, sed ejus, cui debetur, spectatur. adde *l.* 8. *in fin. D. de pericul. & comm.* 25 Dixi *ad l.* 1. S̄. *h. t. l.* 13. *D. h. t.* adde Paul. 1. *sentent.* 11. §. *ult l.* 1. *D. usufr. quemadm. caveat.* 26 Vid. *l.* 13. *in fin. D. h. t. l.* 1. §. 2. *D. usufr. quemadm. caveat. l.* 3. *D. h. t.* 27 Usufructus constitui vel testamento, vel contractu potest. *l.* 8 *in fin. D. de peric. & comm.* 28 Usufructus ad certum tempus constitui potest. *l.* 12. *vers. Sin autem talis. infr. h. t. l.* 3. *D. quib. mod. usufruct.* 29 Qui finito usufructu fructus percipit, alieno non suo nomine fruitur. 30 Ejusdem æstimatio. Cujac. *ad l.* 9. *D. de fundo dotali.* 9. *ad Afric. fol.* 204. 31 Id est, priore casu. 32 Usufructuarius proprietatem pignorare non potest. 33 Proprietatem vendere, vel eam æstimatam dare, paria. Qui alterutro titulo rem accipit, eam pignorare potest. 34 Vid. *l.* 7. §. 2. *D. de usufr. & quemadm.* 35 Τὰ καταχέραμα ὀφείλει ποιεῖν τῆς οἰκίας, *ita Synopsis Basil.* 16. *tit.* 8. *c.* 15. 2. Harm. 10. §. 8. *Glossis* καταχέραμα, *strata tecta*: nisi malis *sacra tecta* legere. 36 *l.* 10. *in fin. D. de damn. infect.* 37 Non continuo, qui in alieno ædificat, impensas donare videtur. *l.* 2. *in fin.* S̄. *h. t.* 38 Alias *deposces*, id est, retinebis opposita domino soli rem vindicanti doli mali exceptione, juxta *l. Paulus. D. de doli mali & metus except.* vel si per errorem possessionem restitueris, repetens condictione incerti. *l. si uxor. in fin. D. de donat. inter vir & uxor.* Mod. Vid. *l.* 38. *in fin. D. de hered. pet.* multo magis retentione uteris. *l.* 14. *D. de doli mali except.* Goth.
39 Fructuarius, ejusque heres usucapere non potest. Cur ita? vid. §. 4. *vers. Fructuarius. Inst. per quas personas cuique. l.* 10. *in fin. D. de adquir. rer. dom.* 40 Sensus est, rei fructuariæ proprietatem usufructuarius alienare non potest. *l.* 6. *supr. h. t.* Alienat, qui manumittit. *l.* 1. *vers. Sin autem usufructuarius. infr. comm. de manumiss.* 41 *l.* 4. *infr. de his, qui a non domino.* 42 Aliud est, ministerium servi consequi: aliud ejus dominium. 43 Nudæ proprietatis dominus usumfructum locare non potest. *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* Plenæ proprietatis dominus potest. *ut hic.* Quid si moritur is, qui ab eo conduxit? usufructus ad locatorem redibit, *ut hic.* Quid si qui locavit? non finitur: & ita legitur a quibusdam hic: *conductrici, morte ejus qui locavit.* Quid si fructuarius locavit? (id enim potest. §. 1. *in fin. Inst. de usu & habit.* ut & alienare. *l.* 67. *D. de usufr.*) Si jus sibi competens locavit, conductoris heres fruetur: sin minus, jus speciale sumendum ex verbis locationis.

De

De habitatione. De morte.

11. Iidem AA. & CC. Theodoro.

HAbitatio morte [1] finitur nec proprietatem, qui habitationem habuit, legando, domini vindicationem excludit. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post [2] consultum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

De usufructu relicto sub certo tempore, in quod quis pervenerit.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

AMbiguitatem [3] antiqui juris decidentes [4], sancimus, sive quis uxori suæ, sive alii cuicunque usumfructum reliquerit *sub* [5] *certo* [6] *tempore, in quod vel filius ejus, vel quisquam alius pervenerit*, stare usumfructum in [7] annos [singulos], in quos testator statuit: sive persona, de cujus ætate compositum est, ad eam pervenerit, sive non. Neque enim ad [8] vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: nisi [9] ipse, cui usufructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus: tunc etenim ad posteritatem ejus usumfructum transmitti non est [penitus] possibile: cum morte [10] usumfructum penitus extingui, juris indubitati sit. §. 1. Sin autem talis fuerit inserta conditio [11], *Donec in furore filius, vel alius quisquam remanserit:* vel in aliis similibus casibus, quorum eventus in [12] incerto sit; siquidem resipuerit filius, vel alius, pro quo hoc dictum est, vel conditio extiterit, usumfructum finiri: Sin autem adhuc is in furore constitutus decesserit, tunc quasi in usufructuarii vitam eo relicto, manere usumfructum apud eum. Cum enim possibile erat usque ad omne vitæ tempus usufructuarii non ad suam mentem venire furentem, vel conditionem impleri: humanissimum est, ad vitam eorum usumfructum extendi. Quemadmodum etenim si decesserit usufructuarius ante impletam conditionem, vel furorem finitum, extinguitur [13] usufructus: ita humanum est extendi eum in usufructuarii vitam, etsi antea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Dat. Kal. Aug. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De habitatione. De jure locandi.

13. Idem A. Juliano P. P.

CUm [14] antiquitas [15] dubitabat, *usufructu habitationis* legato [16], & primo quidem, cui similis esset, utrumne usui, vel usufructui, an neutri eorum, sed jus proprium, & specialem naturam sortita esset habitatio; postea autem, si posset is cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium sibi vindicare: auctorum jurgium decidentes [17], compendioso responso omnem hujusmodi dubitationem resecamus. † Et, si quidem *habitationem* [18] [quis] reliquerit, ad humaniorem declinare sententiam nobis visum est, & dare legatario etiam locationis [19] licentiam. Quid [20] enim distat [21] sive ipse legatarius maneat, sive alii cedat, ut mercedem accipiat? Et multo [22] magis, *si habitationis usumfructum* reliquerit: cum [23] & nimiæ subtilitati satisfactum videatur, etiam nomine usufructus addito. In tantum [24] etenim valere *habitationem* volumus, ut non antecellat usumfructum: nec [25] dominium habitationis speret legatarius, nisi [26] specialiter evidentissimis [27] probationibus ipse legatarius possit ostendere, & dominium ejus domus [sibi] esse relictum: tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est. † Quam decisionem locum habere censemus in omnibus locis, quibus habitatio constitui potest. Dat. 18. Kal. Octob. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De usufructu. De nuda proprietate legata.

14. Idem A. Juliano P. P.

ANtiquitas [28] dubitabat, si quis fundum [29] vel aliam rem cuidam testamento relinqueret, *quatenus usufructus apud heredem maneret*, si hujusmodi constaret legatum? Et quidam inutile legatum esse existimabant: quia usufructus nunquam ad suam rediret proprietatem, sed semper apud heredem remaneret [30]: [& [31] forsitan hoc existimabant, quia & secundus heres & deinceps successores unius esse videantur:] nec possit hujusmodi usufructus secundum veterem distinctionem solitis modis extingui. Alii autem hujusmodi legatum non esse respuendum existimaverunt. Tales altercationes decidentes, sancimus & hujusmodi legatum firmum esse, & talem [32] usumfructum una cum herede finiri; & illo moriente, vel aliis legitimis modis eum amittente, expirare. Quare enim iste usufructus sibi tale vindicet privilegium, ut [a] generali interemptione usufructus ipse solus excipiatur? quod ex nulla induci rationabili sententia manifestissimum est. Et propter hoc, & usumfructum finiri, & ad proprietatem suam redire, & utile esse legatum sancientes, hujusmodi paucissimis verbis totam eorum ambiguitatem delevimus. Dat. 15. Kal. Octob. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si pars servi, per quem usufructus acquisitus est, alienetur.

15. Idem A. eidem Juliano P. P.

INter antiquam [33] prudentiam dissensio incidit; si [34] per servum usufructus domino fuerit acquisitus, & ex quibusdam casibus (multi [35] enim [casus] rebus incidunt mortalium) pars hujus servi ad alium perveniat: utrum omnis usufructus, qui antea per servum ad aliquem pervenerit, apud eum remaneat, an totus tollatur, vel ex parte diminuatur, ex parte autem apud eum resideat. Et super hujusmodi dubitatione tres [36] sententiæ vertebantur. Una [37], quæ dicebat, ex particulari alienatione servi totum [usumfructum] diminui. Alia [38], in tantum usumfructum diminui, in quantum & servus alienaretur. Tertia [39], quæ definiebat partem [quidem] servi posse alienari: totum autem usumfructum apud eum remanere, qui antea servum in solidum habebat. Et in novissima sententia summum auctorem juris scientiæ Salvium Julianum esse invenimus. Nobis autem hæc decidentibus placuit, Salvii Juliani admitti sententiam, & aliorum, qui in eadem fuerunt opinione, quibus humanius visum est, non interemptionem usufructus studiosam [40] esse, sed magis retentionem: quatenus, etsi pars servi alienetur, tamen neque pars usufructus depereat, sed maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus: & quemadmodum ab initio fixus est, ita & conservetur, ex hujusmodi casu nullo deterioratus modo. Datum 10. Kalend. Octob. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Quibus modis usufructus vel actio de usufructu tollitur.

16. Idem A. Juliano P. P.

COrruptionem [41] usufructus multiplicem esse veteribus placuit, vel morte [42] usufructuarii, vel capitis [43] diminutione, vel non [44] utendo, vel aliis [45] quibusdam non ignoratis modis. Sed de usufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de personali autem actione, quæ super usufructu nascitur, sive in stipulationem usufructus deductus sit, sive [46] ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidem usufructuarii, & capitis diminutione eam tolli omnibus concedentibus: non utendo autem, si per annum vel biennium forsitan [eundem] usumfructum non petierit usufructuarius, si personalis actio tollatur, altercantibus? §. 1. Sed [47] nos hoc decidentes sancimus, non solum actionem, quæ de usufructu nascitur, sed nec ipsum usumfructum non utendo cadere, nisi tantummodo morte usufructuarii, & ipsius rei interitu: sed usumfructum, quem sibi aliquis

1 *l.* 10. *ff. de capite minut. l.* 10. §. 3. *ff. de usu & habitat.* 2 Subscriptio hæc non convenit inscriptioni. 3 Ambiguitas ex eo nascitur: Usufructu in tempus pubertatis filii relicto, filii pubertate usumfructum extingui: in tempus vero, quo furor ejus cessaverit, furore per mortem filii cessante non extingui. Verum decidendi ratio consistit in eo: priore casu usumfructum relictum esse in tempus seu curriculum aliquod vitæ (quod cum sit, relinquitur sane usufructus in tempus certum: est enim curriculum pubertatis lege certum) posteriore vero in vitam fructuarii. Nam qui alicui usumfructum in tempus furoris in filio finiti legat, in tempus vitæ fructuarii legasse intelligitur: quia incerta furoris cessatio est. 4 Hæc quarta est decisio ex 50. novis Justinianeis, ut videre est apud Inglois *tract. ad has decision.* Ans. 5 Constituatur *ὡς κατὰ πόδας* hæc species. Usufructus Titio relictus est *in certum tempus, puta pubertatis filii vel Sempronii.* Dic, filio vel Sempronio puberibus factis usumfructum extingui, *ibi stare.* Quid si filius ante pubertatem vel certum illud tempus mortuus sit? Non perit usufructus ante eum diem, quo filius pubes, si viveret, fieret: *ibi; sive persona.* Atqui usufructu ad hominis vitam relicto, vita finita, usufructus interit? Interit sane. Verum hic usufructus, non tam ad vitam alterius relictus est, quam ad certum curriculum vitæ vel ætatis: ut in hac specie curriculum illud expectari oporteat: neque intereat usufructus, antequam curriculum illud certe venerit. *ibi, neque enim.* Quid si filio nondum pubere, & illud certum tempus non assecuto fructuarius mortuus sit? interit usufructus, neque ad heredem ejus transmittitur: licet curriculum ætatis, in quod usufructus relictus est, nondum præterierit. Cur tam varie? nempe quod juris indubitati sit, morte fructuarii usumfructum extingui. *ibi, nisi ipse.* Et hæc obtinent, quoties ad certum tempus usufructus relinquitur. Quid si ad incertum: & Titio usufructus ita relictus est: *Donec filius vel alius in furore remanserit?* Furore earum personarum finito, alio quam per mortem casu, usufructus finietur. *vers. Sin autem talis.* Quid si per mortem furor in illis personis cessaverit, & personæ illæ in furore decesserint? nondum interisse usumfructum dicendum est: cum hoc casu in ipsam ipsius usufructuarii vitam, usufructus relictus videatur. Fructuario igitur tunc vivo supererit usufructus, cum in ejus vitam relictus intelligatur. *vers. Sin autem adhuc.* Diversitatis ratio. Dic primum fieri potuisse, filius ut per omnem usufructuarii vitam furiosus esset. Igitur humanissimum esse, ut in ipsius fructuarii vitam usufructus eo casu extendatur. Dices denique hanc humaniorem sententiam esse, ut fructuario ad ejus vitam relictus usufructus videatur, non simpliciter ad vitam furiosi: ut non, quid furioso acciderit, sed quid ei accidere potuerit, inspiciamus. *vers. Cum enim possibile.* Id alia quoque ratione colligitur. Quemadmodum enim superius diximus, usufructuario ante impletam furoris conditionem seu furoris cessationem decedente extingui usumfructum. *vers. Quemadmodum.* Ita humanum est usumfructum extendi in vitam fructuarii, licet antea furiosus decesserit. *vers. Ita humanum est.* Hac speciei distributione puto vel ipsi Justiniano satisfactum plenissime esse. 6 *l.* 5. ℑ. *h. t. l.* 4. *ff. de usufruct.* 7 *l.* 37. *ff. de usufruct. l.* 3. *ff. quibus modis usufruct.* 8 Usufructus non ad vitam hominis relictus, sed ad certa curricula morte non finitur: sed curriculo tantum elapso. 9 Titio usufructus relictus in tempus pubertatis filii: Titius ante pubertatem filii mortuus est, quæritur quid juris sit? interit usufructus, neque ad ejus heredem transmittitur, *ut hic.* Cur non ad ipsum impuberem? cum ejus contemplatione ejusque alendi in ipsa impuberi ætate usufructus relictus videatur: quod sane colligas ex ipsa formula relicti usufructus, in qua fieri ideo pubertatis filii mentio videatur, ut sciat pater ideo sibi relinqui usumfructum, ut ad pubertatem usque filium aleret. 10 Vid. *l.* 3. *supr. h. t.* 11 *l.* 5. ℑ. *h. t.* 12 Eventus resipiscentiæ in furioso incertus. 13 Recte, si personam fructuarii spectes. Possis tamen quærere, cur non usufructus ipse ad furiosum superstitem usque porrigatur, cujus contemplatione usufructus ejus patri relictus videtur: ut furiosum filium, quamdiu in furore esset, aleret? usumfructum in persona filii furiosi manere humanius videtur. *arg. l. ult. in fin.* ℑ. *h. t.* 14 Habitationis usufructus; neque usus simplex est, nec usufructus, sed jus proprium. 15 Nota veterum controversias circa jus habitationis motas. 16 Ad plenum hujus legis intellectum juvabit te Cœpoll. *in suo tract. de servit. urban. præd. c.* 60. & Afflict. *decis.* 401. *n.* 7. Mod. 17 Nota jus novum in jure habitationis receptum. *Goth.* Hæc quinta est decisio ex novis Justinian. vide Inglois. *Ans.* 18 *Χρῆσιν οἰκήσεως*, usum habitationis. *Synops.* 16. *tit.* 8. *cap.* 30. vel ei opponatur usufructus habitationis. *vers. Et multo magis.* ℑ. *h. t.* 19 Habitatio cui relicta est, eam locare potest. §. 5. *in fin. Inst. de usu & habit.* 20 Paria sunt, quoties de habitationis jure quæritur, per se uti habitatione, & per alium eadem uti, exque ea pensiones recipere. 21 Actor non auditur, si ejus non interest. 22 Plus enim licet usumfructum habitationis, quam ejus nudum usum habenti. 23 Usufructu habitationis relicto, quæritur an legatarius possit eum usumfructum locare: posse locare, certius est. Dixeris habitationis jus esse personale. Possis quoque respondere, in hac specie non simpliciter habitationem, sed usumfructum habitationis esse. Qui usufructuarium posuerit, eundem locare posse idem quoque fatebitur. Quoties enim fit usufructus mentio, locationem legatario permissam consequenter esse, intelligere debemus. Et tamen utcunque ponas habitationis usum relictum alicui fuisse, legatarium eum usum locare posse, verius fuerit. *vers. Et si quidem.* ℑ. *h. t.* 24 Idem effectus est habitationis domus & ejus usufructus, *ut hic.* vel usus. *l.* 32. *in fin. ff. de usufruct. l.* 10. *ff. de usu & habitat.* 25 Habitationis legatarius, non est ejus dominus. 26 Habitatione legata non censetur rei dominium legatum: nisi probetur testatorem proprietatem legasse, *ut hic.* Exinde colligas, habitationis verbo plerumque ipsam proprietatem contineri posse. 27 A consueta actus conditione tacite possumus recedere. Tacita voluntas probatur evidentissimis probationibus. 28 Usufructu deducto, legatis ædibus, quæritur quid juris sit penes heredem, quidve penes legatarium? Quidam putabant ædium usumfructum perpetuo fieri heredis ejusve successorum. Alii putabant id genus legati, legatario non esse utile. Justinianus decidit: legatis ædibus deducto usufructu, legatarium vivo herede nudam proprietatem ædium consequi: eo mortuo usumfructum earum ad eum redire. *Goth.* Hæc est sexta decisio ex 50. Justinian. vid. Inglois. *Ans.* 29 Deducto scilicet usufructu. *l.* 6. *ff. de usufruct. l.* 4. *ff. si usufruct. petat.* §. 1. *Inst. de usufruct.* Id nisi suppleveris, vix hanc legem bene noveris. 30 Appellatio heredis relata ad id, quod de sui natura non est transmissibile ad heredes, in persona primi heredis finitur. Tiraquell. *in tract. le mort saisit le vif. declar.* 4. *part.* 4. Jason. *ad l. in annalib. infra de legat.* Crot. *ad l.* 4. §. *Cato. num.* 131. *& seq. ff. de verb. oblig.* Bartol. *ad l. Gallus.* §. *etiam si parente. vers. quaro istis casibus. n.* 7. *de liber. & posthum.* & ibi Alexander, Ruinus, alii que plurimi. *Mod.* 31 Inclusa desunt in quibusdam manuscriptis. 32 Id est, quoties relictus est fundus deducto usufructu: ut sit sensus, Si fundus legatur deducto usufructu, legatarius nudam habet proprietatem, heres usumfructum. §. 1. *Instit. de usufruct.* Hujusmodi usufructus una cum herede finitur. ℑ. *h. t.* 33 Hæc lex 19. *junct. l.* 16. faciunt septimam decisionem Justinianeam ex 50. vid. Inglois. *Ans.* 34 Quæstio. 35 Vid. *l. ult. infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum.* 36 Usufructu per servum adquisito, servus pro parte alienatus est, quæritur quid juris sit? Alii solidum interiisse usumfructum putabant. *vers. Una.* Alii pro parte. *vers. Alia.* Alii nullo modo interire, sed solidum servari, & in hac sententia Juliani Justinianus adquiescit hac lege. *vers. Tertia. vers. Et in novissima.* 37 Prima veterum opinio. 38 Secunda veterum opinio. 39 Tertia veterum opinio, quæ est Juliani & Justiniani. 40 Id est, expetendam aut admittendam, sic alibi in prœmio Digestorum, nihil tam studiosum. 41 §. 3. *Inst. de usufr. & D. quibus modis usufr. vel usus amitt.* 42 *l.* 3. ℑ. *h. t.* 43 *l.* 1. *D. quib. mod. usufr.* 44 *d.* §. 3. *l.* 25. *l.* 28. *ff. quib. mod. usufr.* 45 Vid. *d.* §. 3. *vers. item.* Paul. 3. *sent.* 6. §. 28 *& seq.* 46 Constituitur enim usufructus vel testamento, vel contractu. *l.* 4. *in fin. supr. h. t.* §. 1. *Instit. l.* 3. *ff. de usufruct.* 47 Usufructus, ejusque nomine actio morte perit: non utendo non perit, *ut hic.* Cur ita? vid. *vers. cum multa.* ℑ. *h. t.*

adquisivit, hunc habeat dum vivit, intactum: cum [1] multæ, & innumerabiles causæ rebus incidant mortalium, per quas homines jugiter retinere, quod habent, non possunt: & est satis durum, per hujusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi [2] talis exceptio usufructuario opponatur; quæ, etiamsi dominium vindicaret, posset eum præsentem vel absentem excludere [3]. §. 2. Sed neque per omnem [4] capitis deminutionem hujusmodi detrimentum imminere nostris patimur subjectis. Quare enim si filiusfamilias fuerit is, qui usumfructum habet, forte ex castrensi peculio, ubi [5] nec patri ususfructus acquiritur, ei possessum, per emancipationem [6] eum amittat? sed secundum quod definitum est, tunc eum tantummodo desinere, cum usufructuarius, vel res pereat, & tantummodo eum cum anima [7] vel rei substantia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamaverit: excepta videlicet tali capitis deminutione, quæ vel [8] libertatem vel civitatem Romanam possit adimere: tunc etenim ususfructus omnimodo ereptus, ad suam revertatur proprietatem. Dat. Kal. Octob. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De usufructu filiofamilias vel servo relicto.

17. Idem A. Johanni P. P.

EX libris Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, Si ususfructus per servum acquisitus, vel per filiumfamilias, capitis diminutione [9] filii magna, vel media, vel morte, vel emancipatione, vel servi quacunque alienatione, vel morte, vel manumissione possit adhuc remanere? Et ideo sancimus [10] in hujusmodi casibus, neque si servus vel filiusfamilias in præfatos casus inciderit, interrumpi patri, vel domino usumfructum, qui per eos acquisitus est, sed manere intactum. Neque si pater magnam capitis diminutionem vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, usumfructum perire: sed apud filium remanere, etiamsi heres a patre non relinquatur: Usumfructum enim per eum acquisitum, apud eum remanere etiam post patris calamitatem oportet: cum plerumque verisimile [11] sit testatorem contemplatione [magis] filii, quam patris, usumfructum ei reliquisse. Dat. 15. Kal. Nov. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXIV.
DE SERVITUTIBUS [12] ET AQUA [13].

De eo, qui ædificando luminibus officit. De longi temporis consuetudine.

1. Imp. ANTONINUS A. Calphurniæ.

SI [14] quas actiones adversus eum, qui ædificium contra veterem [15] formam extruxit, ut luminibus [16] tuis officeret, competere tibi existimas; more solito [per judicem] exercere non prohiberis: Is, qui judex erit, *longi temporis* [17] *consuetudinem*, *vicem* [18] *servitutis obtinere sciet*: modo si is, qui pulsatur, nec vi nec clam, nec precario possidet. PP. 3. Id. Novemb. GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

De eo, qui sciente domino aquam duxit.

2. Idem A. Martiali.

SI [19] aquam [20] per [21] possessionem [22] Martialis eo sciente [23] duxisti: servitutem exemplo rerum immobilium [24] tempore [25] quæsisti. Quod si ante id spatium ejus usus tibi interdictus est, frustra [26] sumptus in ea re factos præstari tibi pos[tul]as: cum in aliena possessione [27] operis [28] facti dominium quoad in eadem causa manet [29], ad eum pertineat, cujus est [po]ssessio. PP. Kalend. Jul. LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

D[e] prædio provinciali.

3. I[mp]. ALEXAND. A. Ricanæ.

ET in provinciali [30] prædio constitui servitus aquæductus, vel aliæ servitutes possunt: si ea præcesserint, quæ servitutes constituunt; tueri enim placita inter contrahentes debent. Quare non ignorabis, si [31] priores possessores aquam duci per prædia prohibere jure non potuerint, cum eodem [32] onere perferendæ servitutis transire ad emptores [33] eadem prædia posse. PP. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De aqua invito domino non ducenda.

4. Idem A. Corneliano.

AQuam [34], quæ in alieno loco oritur, sine [35] voluntate ejus, ad quem usus ejusdem aquæ pertinet, Prætoris edictum non permittit ducere. PP. Idib. Aug. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De eo, quod contra servitutem debitam extructum est.

5. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Luciano militi.

SI quid pars adversa contra servitutem ædibus tuis debitam injuriose extruxit: Præses provinciæ revocare [36] ad pristinam formam, damni etiam ratione habita pro sua gravitate curabit. PP. Kalend. Febr. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De aqua invito domino non ducenda.

6. Imp. CLAUDIUS A. Prisco.

PRæses provinciæ usu aquæ, quam ex fonte juris tui profluere allegas, contra statutam [37] consuetudinis formam carere te non permittet: cum sit durum [38] & crudelitati proximum, ex tuis prædiis aquæ agmen ortum sitientibus [39] agris tuis ad aliorum usum vicinorum injuria propagari. PP. 7. Kal. Maji, CLAUDIO A. & PATERNO CONSS. 270.

De vetere consuetudine.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Juliano [P. P.]

SI manifeste doceri possit, jus aquæ ex vetere [40] more atque observatione [41] per certa loca profluentis utilitatem certis fundis [42] irrigandi causa exhibere: Procurator noster, ne quid contra veterem [formam] atque solennem morem innovetur, providebit. PP. 4. Non. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De ædificio altius sublato: de fenestra in pariete vicini facta.

8. Iidem AA. & CC. Aniceto.

ALtius quidem ædificia tollere [43], si [44] domus servitutem non debeat, dominus ejus minime prohibetur [45]. In pariete vero tuo, si

1 Ratio decidendi. 2 Ususfructus ejusve actio sola morte usufructuarii, & rei interitu perit. An & non utendo? non perit, nisi longi temporis spatio, *ut hic*, & *l.* 13. *J. tit. prox.* adde Paul. 3. *sent.* 6. §. 28. & 30. 3 Sunt, inquit Charondas, qui recte hanc legem accipiant de actione in rem, de qua agitur in §. *aquæ. Instit. de action.* aliud de actione personali statuentes; nempe longissimi temporis spatium requiri. *l.* 2. *J. de const. pecun.* & *l.* 3. *J. de præscript.* 30. *vel* 40. *annor.* explicuit autem eandem hanc legem pulchre in novis intellectibus suis Molinæus. *Mod.* 4 Sed per mediam & maximam, non minimam. §. 1. *in fin. Inst. de adquis. per adrog.* 5 Usumfructum in castrensi peculio filii pater non habet. 6 Est enim emancipatio capitis diminutionis species. 7 Ususfructus extinguitur morte fructuarii, re perempta, & ea capitis deminutione, qua vel libertas vel civitas amittitur. 8 Minima capitis deminutione familiam tantum: media familiam & civitatem: maxima familiam, civitatem, & quod majus est, libertatem amittimus. *l. ult. ff. de cap. min.* 9 Vid. Paul. 3. *sent.* 6. §. 29. 10 Ususfructus quæsitus per servum vel filium, servi vel filii capitis minutione non extinguitur, *ut hic.* Quid si pater servus aut peregrinus factus fuerit, aut mortuus sit? Apud filium talis ususfructus manet, etiamsi heres a patre relictus non fuerit. *vers. Neque si.* Cur ita? vid. *vers. Cum plerumque.* 11 In dubio contemplatione filii relictum præsumitur.

12 Paul. 1. *sent.* 17. 2. *Instit.* 3. & *L.* 8. *D.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. περὶ δουλειῶν. 58. *Ecl.* 1. & 2. Harmen. περὶ δουλείας. De actione in rem confessoria pro servitutibus, vid. Ferrariensem *in forma libelli actionis confessoriæ pro servitutib.* 30. Oldendorp. *class.* 3. *act.* 3. De negatoria vid. Ferrariensem *in forma libelli in actione negatoria* 31. Oldend. *class.* 3. *act.* 5. De utraque vid. §. 2. *Inst. de act.* & ibi interpretes. 13 Ne dicas, *arcenda*, ut *tit. ff. de aqua & aq. pluv.* sed de servitutibus aquæductus, aquæ haustus. Cujac. notat hic & προθύστερον legendum esse, *De aqua & aliis servit. ut l.* 3. *J. h. t.* Goth. Ad hunc titulum & singulas leges vid. Anton. de Padill. *Ans.* 14 Legem hanc copiosissime explicat Gothofredus: quare tantum monebo, ut ad eam etiam plenius intelligendam consulas hinc Rævardum civem meum *ad legem Scriboniam cap.* 5. & Corasium *ad l. Servitutes.* 4. *in princ. n.* 46. *ff. de servit.* illinc Alexandr. *consil.* 104. *in* 4. *vol.* & *ad l. de quibus. ff. de legib.* Mod. 15 Hanc legem difficilem & utilem sic interpretor: Ubi neque servitus expressim, vel tacite adquisita est, nobis licet tollendo ædes vicini obscurare: nec eo nomine ulla competit ei actio. *l.* 8. *l.* 9. *J.* & *l.* 9. *ff. de servitut.* adde *l.* 26. *ff. de damn. infect.* vid. Cujac. 1. *observ.* 7. Idem dicendum, si in area ædificem, eo tamen casu legitimum spatium a vicina insula servandum est. *l.* 14. *ff. de servit. urb.* Ubi vero servitus luminis expressim adquisita, non licet in eam quidquam committere. *l.* 5. *l.* 9. *infr. h. t.* (Lumen est autem, ut cœlum videatur. *l.* 16. *ff. de serv. urb.*) Quid si tacite: vetus enim ædificiorum forma vicem servitutis obtinet, *ut hic*: jubet Imperator veterem formam servari. *ut hic. l.* 7. *J. h. t. l.* 12. §. 1. *infr. de ædific. privat. l.* 11. *ff. de servit. urb.* vetat tollendo luminibus vicini offici: dat enim damnum, qui tollendo officit. *l.* 25. *ff. de damn. infect.* Hinc consequitur, cuivis tollere permitti, dum vicino non officiat. Cæterum officiat necne, non ex actoris opinione vel æstimatione corrupta, sed ex æquo bonoque dijudicabitur. Ac primum quidem ex civitatum statutis. His deficientibus res erit finienda judicis officio, qui rem in præsentem se conferet. Id cum accidet, res dijudicari vix poterit melius, quam si vicinarum ædium altitudinem, spatia, intervalla, ac fundamenta diligenter judex inspexerit. *l.* 12. §. 2. *J. de ædific privat.* 16 Nam quo magis distabit noster a vicino paries, eo liberior ædificandi in eo facultas fuerit: & in eo ædificantes minus luminibus vicini officiemus. Possunt & ædes ipsius vicini spectari, cui vicinus injuriam tollendo non facit, si tantum luminis ei relinquit, quantum ipse sibi sua reliquisse in area repertus fuerit. Est enim periniquum, vicinus ut a vicino lumen uberius exigat, quam ipse sibi suo in ædificio & area interiore reliquit. Potest etiam cognitio hæc a forma vicinorum, vel reliquorum urbis ædificiorum educi: ut & publicarum viarum intercapedine vel altitudine: ut quo spatio, quave altitudine cæteris ædificare communiter ante licuit, vel cuivis & hoc volenti tollere, scilicet sit concessum. Sine invidia cuique facere licet in suo, quod aliis sit permissum. Favent enim leges cujuscunque fundi libertatibus & reis. Ideoque negans servitutem deberi, suam intentionem fundatam in jure communi habere præsumitur. Quælibet enim res jure naturali libera præsumitur. *l.* 4. *ff. de just. & jure.* Nec etiam sequitur, ut qui per centum annos domum suam depressam habuerit, non possit eam vicinis invitis tollere: quod in ejus potestate semper fuerit eam tollere, vel non tollere: & jure suo citra serviendi animum usus fuerit. Tempus quoque non est modus inducendæ obligationis in futurum. *l.* 44. §. 1. *ff. de oblig. & act.* sed ulterius prohibitio requiritur: sine qua non currit hic præscriptio. vid. Mynsing. *resp.* 81. *num.* 11. adde alia quæ dicam, *l.* 9. *J. h. t.* De prospectu dicam proxime. Quid? prospectui vicini possumne officere? Domus circumquaque vicinis adimi prospectum maris, hortorum, plantarum, publicæ scripturæ, picturæ, montium. vide 2. Harmen. 4. horologii: quin & liberum antehac cœlum, quo maxime domus astrologi commendatur. vide Cujac. 17. *observ.* 35. Posse verius est, nisi jus servitutis obstabit. Nam ubi non obstabit, qui jure quid in suo fecerit, licet cum vicini damno. vid. quæ notavi ad *l.* 26. *ff. de damno infect.* & *ad l.* 3. §. 7. *ff. de incendio, ruina.* 17 Cujus non est memoria. 18 *l.* 1. *in fin. l.* 2. *D. de aqua & aquæ pluv.* id ut intelligendum sit, dixi *supr. h. t.* 19 *l.* 10. *D. si servit. vindicet.* 20 Hanc legem pertinere ad provincialia, non ad Italica prædia, notat Cujac. ad *l.* 2. *D. de usurpat. & usucap.* 21 Servitutem aquæ ducendæ per triennium consentiente domino aquam ducentes, adquirimus: ante triennium perfectum ducere a domino prohiberi possumus: neque sumptus in eam rem factos ab eo petimus. *Synops. Basil.* 58. *tit.* 7. *c.* 2. & 2. Harm. 4. §. 118. 22 Id est, fundum. 23 Atque ita non clam. *l.* 10. *D. si servit. vindicet. l.* 5. §. *sed &.* 3. *D. quod vi.* 24 Græci legunt *mobilium.* Sed melius forte legemus, *immobilium.* 58. *Ecl.* 1. *c.* 14. ut immobilibus servitutes comparemus potius quam mobilibus, ut & panes civiles. *Novell.* 7. vid. Cujac. *cap.* 22. *de divers. temp. præscript. & de access.* adde eund. 2. *Feud.* 1. *fol.* 504. Etsi Panormitanus eos faciat, neque mobiles, neque immobiles. Sed præstat immobilibus adnumerari, adhærent enim immobilibus. vid. Gail. 2. *obs.* 11. *n.* 11. 25 Triennii, ut volunt Græci, *Synops. d. loco* teste Cujac. *c.* 22. *de præscr.* decennii inter præsentes, vicennii inter absentes: quia sic est in immobilibus, *l.* 1. *J. de usuc. transfor. ubi Accurs.* nisi ex publico flumine ducatur. Nec enim nisi tempore cujus non extat memoria, præscribitur, *l.* 3. §. 4. *D. de aqua quotid. & æstiv.* Quid si ex prædio Ecclesiæ? annorum 40. præscriptio requiretur. Bald. *hic.* adde Wurmser. 1. *pract.* 27. *obs.* 7. 26 Vide tamen quæ dixi ad *l.* 38. *D. de hered. pet.* 27 Id est, fundo alieno. 28 Id est, ædificii, canalium & similium. 29 Id est, quoad jus non est diversum. v. *l.* 2. *J. de rei vind.* 30 Id est, non solum in Italico. vid. Cujac. 7. *observ.* 3. provincialia prædia, tributaria, stipendiaria: unde & ratio decidendi sumitur. Videtur enim constituta servitute tributi deterior causa fieri adde Cujac. *ad l.* 4. *in fin. D. de usuc. in fin* 31 Quod auctor non potuit prohibere, successor prohibere non potest. 32 *l.* 23. §. 2. *D. de serv. præd. rust.* v. quæ notavi *ad l.* 20. §. 1. *D. de adquir. rer. dom.* 33 Adde *l.* 10 *in fin. D. si serv. vind. l.* 1. § 25 *D. de aqua quotidia .a.* 34 Aquam nemo ducere potest ex alieno fonte citra voluntatem ejus, qui fundi dominus est. *Synopsis h. t. c.* 4. 35 Vid. *l* 8. *ff. de aqua & aquæ pluv.* 36 Et tollere, *l.* 9. *J. h. t. l.* 14. 15. *in fin. D. si servit. vind* 37 *l* 1. *supr. h. t.* 38 Hanc colligit Alciatus 1. *præs.* 52. Quemlibet præsumi rem suam primum curare, deinde alienam, & sic ordinatam charitatem incipere a seipsa. *Bald.* 39 Sic aures sitire Cicero 2. *ad Atticum* 14. fontes sitire. Idem 3. *epist. ad Quintum fratrem.* herbæ sitiunt. Virgil. *Ecl.* 7. & 4. *Georg.* prata bibunt. Virgil *Ecl.* 3. *in fin.* apud Anacreontem, πάντα διψᾷ. 40 *d. l.* 1. 41 Consuetudo quomodo probetur, in eo, quod hic dicitur antiquam consuetudinem servari, v. Bald. *ad l.* 1. *J. ad SC. Vellejan. n.* 5. *vers. sed hic quæro.* Parisiens. *consil.* 13. *præcipue num.* 32. & 34. *vol.* 1. Decium *ad l.* 1. *n.* 18. *supr. de edendo.* Afflict. *decis.* 192. *num.* 4. Habes & alia ad consuetudinem pertinentia apud Alexand. *cons* 5. *col.* 2. *vol.* 5. Cottam *in Memorabilibus in vers. consuetudo.* Rom. *singul.* 19. Cremens. *sing.* 150. Mod. 42 Mynsingerus tamen respondit privatum posse vivarium urbi vicinæ aliquo modo utile in agrum frumentarium vel similem mutare. *Resp.* 81. An præoccupare aquam fluminis vel molendini in flumine, ut præjudicium fiat inferioribus, v. Ferrar. *in for. libell. servit. confess.* 30. *ibi. Servitus aquæd.* 6. 43 Ne quidem fiscus servitutem, quæ semel est constituta, tollere potest. *Syn. Basil.* 58. *tit.* 7. *c.* 5. & obscurare vicina. *l.* 9. *J. h. t. l.* 9. *D. de servit. præd. urban.* dixi *J.* ad *l.* 1. *l.* 24. 26. *ff de damn infect* 44 Alias exceptiones, vid. apud Socin. *reg.* 102. 45 Cur ita? res præsumitur ab origine sua esse libera. vid. Alciat. 2 *præsumpt* 3. Nec enim servitutes habent causas naturales, sed conventas vel præscriptas, & quisque in suo ad cœlum usque (si ita licet dicere) ædificare potest. *l.* 1. *in fin. pr. l.* 24. *ff de serv. præd. urb. l ult* §. 4. *ff. quod vi aut clam.* Hinc etiam inferunt rem præsumi liberam allodialem non feudalem. Feudum enim speciem servitutis esse, quæ regulariter præsumenda non sit, nisi probetur: probari tamen intelligi rem feudalem esse, si semel talis fuerit. vid. Gail. 2. *obs.* 69. *n.* 2. 3. 4. 5. 6.

fenestram

fenestram Julianus vi vel clam fecisse convincatur: sumptibus suis opus tollere [1], & integrum parietem restituere compellitur. Dat. Kalend. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De ædificio altius sublato.

9. Iidem AA. & CC. Zosimo.

SI in ædibus vicini tibi debita servitute, parietem altius ædificavit Heraclius: novum opus suis sumptibus per Præsidem provinciæ tollere [2] compelletur. Sed si te servitutem habere non probetur, tollendi altius ædificium vicino non [3] est interdictum. PP. 5. Kal. Julii, *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si servitus aquæ ducendæ deberi negetur.

10. Iidem AA. & CC. Nymphidio.

SI tibi servitutem aquæ [4] [ducendæ] deberi Præses animadverterit, nec hac te non utentem spatio [5] temporis amisisse perspexerit, uti te iterum jure proprio providebit. Nam si hoc minime probetur, loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquam, & facere [6], quo minus ager tuus irrigari possit, non prohibetur. PP. 11. Kalend. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De itinere, actu, via.

11. Iidem AA. & CC. Aureliano.

PEr agrum quidem alienum, qui servitutem non debet, ire vel agere [7] vicino minime licet: Uti autem via publica [8] nemo recte prohibetur. Dat. 11. Kalend. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De termino aquæ ducendæ.

12. Iidem AA. & CC. Valeriæ.

NOn [9] modus [10] prædiorum [11], sed servitus aquæ ducendæ [12] terminum [13] facit. PP. 3. Kal. Jan. CC. CONSS. 294.

An servitus non utendo amittatur.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SIcut usumfructum [14], qui non [15] utendo per biennium in soli rebus, per annale autem [tempus] in mobilibus vel se [16] moventibus diminuebatur, non passi sumus hujusmodi sustinere compendiosum interitum, sed ei decennii [17] vel viginti annorum dedimus spatium: ita [18] & in cæteris servitutibus obtinendum esse censuimus, ut omnes servitutes non utendo amittantur, non biennio, (quia tantummodo soli rebus annexæ sunt) sed decennio contra præsentes, vel viginti spatio annorum contra absentes [19]: ut sit in omnibus hujusmodi rebus causa similis, differentiis explosis. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS, VV. CC. CONSS. 531.

Ne ita ædificetur ut accessus venti ad aream, 1. & conculcatio fructuum impediatur.

14. Idem A. Johanni P. P.

CUm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur: quidam enim pactus erat cum vicino suo, *Ut [20] liceret ei, vel per se, vel per suos homines per agrum vicini transitum facere, iterque habere uno [21] tantummodo die per quinquennium, quatenus [22] ei licentia esset in suam sylvam inde transire, & arbores excidere, vel facere, quidquid [necessarium] ei visum fuisset*: & quæreretur, quando hujusmodi servitus non utendo amitteretur? Et quidam putarent, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem servitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non utendo deperdita, singulo die quinquennii pro anno numerando. Aliis [autem] aliam sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere [23], ut, quia jam per legem [24] latam a nobis prospectum est, ne servitutes per biennium non utendo depereant, sed per decem vel viginti annorum curricula, & in proposita specie si per quatuor [25] quinquennia, nec uno die vel ipse, vel homines ejus eadem servitute usi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. Qui enim in tam longo prolixoque spatio suum jus minime consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam servitutem reverti desiderat. §. 1. Cum autem apertissimi juris est, fructus aridos [26] conculcatione, quæ in area [27] fit, suam [28] naturam, & [29] utilitatem ostendere, aliquis vicinum suum vetabat, *ita ædificium extollere juxta aream suam, ut ventus excluderetur, & paleæ ex hujusmodi obstaculis secerni a frugibus non possent*, quasi vetito vento suam vim per omnem locum inferre ex hujusmodi ædificatione, cum secundum situm regionis, [&] auxilium venti aream accedit: Sancimus itaque nemini licere sic ædificare, vel alio modo versari, ut idoneum [30] ventum & sufficientem ad præfatum opus infringat, & inutilem domino aream, & fructuum inutilitatem faciat. Dat. 11. Kal. Novemb. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS, VV. CC. 531.

TIT. XXXV.

DE LEGE AQUILIA [31].

De sylva combusta vel excisa.

1. Imp. ALEXANDER A. Glyconidi.

DAmnum per injuriam [32] datum immisso [33] in sylvam igne, vel excisa ea [34], si probare potes: actione [35] legis Aquiliæ utere. PP. 7. Id. Nov. ALEX. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De domo deposita vel concremata. De aqua alio derivata.

2. Imp. GORD. A. Mutiano.

LEgis Aquiliæ actione expertus adversus eum, quem domum tuam deposuisse [36], vel incendio concremasse [37], damnoque te affixisse proponis, ut id damnum farciatur, competentis Judicis auctoritate consequeris. † Quinetiam, si aqua per injuriam alio [38] derivata sit, ut in priorem statum restituatur, ejusdem judicis cura impetrabis. PP. 8. Id. Novemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De ancilla occisa.

3. Idem A. Dolenti.

EX morte ancillæ, quam cæsam conquestus es, tam legis Aquiliæ damni [39] farciendi gratia actionem, quam criminalem [40] accusationem adversus obnoxium competere [tibi] posse non ambigitur. PP. 5. Kal. April. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

Pœna inficiantis.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Zoilo.

COntra negantem [41], ex lege Aquilia, si damnum per injuriam dedisse probetur, dupli [42] procedit condemnatio. Dat. 15. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

De pecoribus inclusis & fame necatis, vel interfectis.

5. Iidem AA. & CC. Claudio.

DE pecoribus [43] tuis, quæ per injuriam inclusa [44] fame necata sunt, vel interfecta, legis Aquiliæ actione in duplum agere potes. Dat. 15. Kalend. Nov. AA. CONSS. 293.

De pastu.

6. Iidem AA. & CC. Plenio.

DE his quæ per injuriam depasta [45] contendis, ex sententia [46] legis Aquiliæ agere minime prohiberis [47]. PP. 5. Kal. Novemb. CC. CONSS. 294.

Goth. Quam verum sit, quod vulgo fertur, domum suam usque ad cœlum elevare quemlibet posse, vide Doctores hic. Jason. *ad l quo minus. n* 23 *ff. de flumin.* Veron. *in tract. de servit. urban. præd cap* 39. *n.* 2. & consule præterea Socin. *reg.* 101. Cæpol. *in tit. de servit. urban. præd.* Hippolyt. *singul* 154. Angelum *ad l. si is qui. ff. de usufructu.* rursus Jasonem *ad l. de pupillo. §. meminisse. ff. de novi oper. nunt.* Zasium *lib.* 1. *respons. cap.* 10 Decium *ad l. domum. ff de reg. jur* Cagnol. *ad l. nullus videtur. n.* 3. *de eisdem regul. jur* Vivi. *lib.* 1. *commun opin. in verb. feudatis.* Duen. *reg.* 22. Mod. Ad intellectum hujus legis vid. Bartol. Cæpoll *ad tit. de servit. præd. urb. rubr. de Servitut. altius tollend.* Parlador. *rer. quotidian. cap.* 15. S. L.

1 *l.* 1. *supr. h. t.* 2 *l.* 5. *l.* 8. *supr. h. t.* 3 Dixi *ad l.* 8. 4 Aquæductus, ut & stillicidii servitus, cum primum est constituta, quasi continua est. Continuatur enim facto naturæ citra factum hominis. Tigni & oneris ferendi, continua: ut quidem continuo naturæ facto citra factum hominis. Iter, actus, via & similes servitutes, discontinuæ: in his enim requiritur factum hominis: non tamen perpetuum. vid. Wurmser. 1. *pract.* 27. *obs.* 1. 5 Quo? vid. *l.* 13. 14. *infr. h. t.* 6 Vid. *l.* 6. *supr. h t.* vid. *l.* 30. *ff. de damn. infect.* 7 Ut & aucupari. *l.* 16. *ff. de serv. præd. rustic.* piscari, ingredi. *l.* 13. *in fin. ff. de injuriis.* 8 Alia exempla vid. *in d. l.* 13. *& l* 2 §. 9. *ff. ne quid in loco publico.* 9 Legis hujus declarationem pleniorem, & etiam limitationes pete a Cephal. *consil.* 273. *n.* 15. item extensionem: quid scilicet in dote dicendum sit, an perinde quemadmodum prædiis auctis, quibus debetur servitus, non tamen augetur modus aquæ ducendæ, si filia dotata sit in centum, & postea augeantur bona paterna, debeat ex eo augeri etiam dos, vide Jasonem *ad Auth res quæ. infr. commun. de legat. n.* 27. *vers.* 6. item quid de fidejussore, vide Abbat. *ad cap. constitutum. n.* 7. *de fidejussor.* Mod. Aquæ concessæ modum eam ducendo excedere non debemus. *Synops. Basil.* 58. *tit.* 7. *cap.* 10. Goth. 10 Id est, quantitas, spatium quantitas agri. *ff. si mensor falsum modum. l.* 40. *ff. de contrah. empt. l.* 4. *in fin. ff. de act. empt. l.* 64. §. 1. *ff. de evict.* 11 De novo adquisitorum, post constitutam uni fundo servitutem. 12 Ab initio scil. constituta. 13 Id est, limitat jus aquæ ducendæ: ut sit sensus: Non, si meus fundus novis emptionibus auctus est, ideo amplioris aquæ modum alia parte in agros de novo comparatos ducere per agrum vicini licebit. *l.* 24. *ff. de serv. præd. rust. l.* 1. §. 15. *ff. de aqua quot.* nec enim possumus servitutem deteriorem facere. 14 Nota jus vetus de præscriptione ususfructus. 15 *l.* 16. *supr. tit. prox.* vid. Paul. 3. *sent.* 6. §. 30. 16 Vid. *l.* 93. *ff. de verb. sign.* 17 Ususfructus & servitutes urbanæ & rusticæ decennio inter præsentes, vicennio inter absentes non utendo amittuntur, ut hic, *& l.* 14. *infr. h. t. l.* 16. §. 1. *in fin. supr. tit. prox.* §. 3. *Inst. de usufr.* Quid, si servitus discontinua sit? Idem dicendum fuerit, modo constituta sit sine aliquo temporis, mensium vel annorum intervallo: Secus si intervalla annorum, mensium & temporum habuerit. *l.* 14. *in pr. infr. h. t. l.* 7. *ff. quemadm. serv. amitt.* Eo casu interpretes *ex d. l.* 14. volunt tam inter præsentes quam inter absentes hujusmodi servitutes viginti annis præscribi. vid. Ferrar. *in forma libelli, servitutes confessoriæ* 30. *in ver. servitus aquæductus.* 6. *n.* 27. Wurmser. 91. *pract. n.* 27. *obs.* 3. Schneidvin. §. *fin. n.* 27. *Inst. de servit.* Cuj. *ad l.* 4. *ff. de usucap. fol.* 269. distinctionem adhibet inter servitutes urbanas & rusticas, atque, rusticas non utendo amitti usucapione libertatis: In urbanis opus esse facto ejus, qui servit, in rusticis ejus, cui servitur, cessationem sufficere. *l.* 6. *ff. de serv. præd. urb. l.* 18. *in fin. ff. quemadm. servit. amitt.* 18 Exæquatio Justinianea hæc servitutum & ususfructus, ut ususfructus & servitutes non utendo decennio inter præsentes, vicennio inter absentes amittantur: rejecta biennali utriusque servitutis præscriptione, *ut hic.* adde *Synops.* 7. *cap.* 10. & 2. Harm. 4. §. 137. 19 Id est, vel eo maxime, ut nullam aliam rationem adferamus, hæc tamen sufficiat, ut non minore spatio amittantur. 20 Pactus cum vicino suo, *ut ei liceat in sylvam suam per agrum vicini semel tantum per quinquennium transire*: si neque per seipsum, neque per homines suos ea servitute 20. continuis annis usus est, jus amittit, *ut hic. Synops. Basil.* 58. *tit.* 7. *c.* 11. 21 Hujusmodi servitus discontinuam causam temporis habet. 22 Sylvas quoque quinquennio cædi solitas hic locus indicio est. 23 Hæc est octava decisio ex 50. novis. Ut ex Inglois. *Ans.* 24 *l.* 13. *supr. h. t.* 25 Id est, vicennio, de quo dixi ad *l.* 13. *supr. h. t. in verbo decennii. l.* 7. *ff. quemadm. servit. amitt.* 26 Vid. *l. ult. ff. de jure fisci.* 27 De area, adde *l.* 14. *in fin. ff. de aliment. & cibar. legat.* Goth. Non pugnat hæc l. cum *l.* 2. *ff. de servit. præd. urban.* Hic area, pro loco accipitur, in quo frumentum excutitur, estque servitus Rustica: in *l.* 2. sumitur pro loco in ædibus vacuo, & tunc urbana est servitus. Donell. *lib.* 11. *comm.* 4. Arum. *Exercit.* 5. *thes.* 3. Ans. 28 Hoc est, aridi fructus trituratione exprimuntur ex spicis: ut eruti naturam suam, vim & utilitatem hominibus exhibeant. 29 Inutilitatem. Cujac. *ad l.* 2. *C. de fide & jure hastæ. &* 16. *observ.* 29. & ita quoque extat *in l.* 1. §. 4. *in fin. ff. deposit.* eo nomine a Roberto reprehenditur 1. *recept.* 31. 2. *animadvers.* 26. Defenditur tamen ab Antonio Mercatore 2. *not.* 26. Verbum *inutilitatis* reperitur apud Ciceronem, Cassiodorum, & Lucretium. 30 Ventum areæ vicini sui auferre vicinus jure non potest, & eam inutilem reddere. Ventus necessarius & solitus ad triturationem frumenti tolli non potest. Nemo denique sic ædificare debet, ut eo ventum in aream vicini tendentem impediat. *Syn. Basil.* 58. *tit.* *περὶ καινοτομιῶν, ex tit.* 7. *cap.* 11. *in fin.* 2. Harmen. 4. §. 26. *in fin.* Idem dicendum de Sole. vid. Joannem Ancharanum 3. *quæst.* 23. ubi notat in prædio rustico non posse ædificari in damnum vicini, propter fructuum ipsorum utilitatem.

31 4. *Inst.* 3. *L.* 9. *ff.* 2. *Eclog.* 19. *tit.* 10. *cap.* *περὶ ζημιούντων ἀνθρώπων* &c. *l.* 28. §. 12. *ff. de pœnis.* 6. Harm. 1. *περὶ ζημίας. & in Gregor.* 6. *tit.* 5. *&* 5. *Extra.* 36. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 12. 32 Ne dicas affectam: hujusmodi namque injuriam qui dedit, ut incendiarius punitur. Injuria est, incuria. Paul. 5. *sent.* 3. §. *ult.* potest enim accidere, ut per incuriam ignem in sylvam vicini immittamus. *Deuteron.* 22. eamque incendamus. 33 *l.* 2 *infr. h. t l* 27. §. 7. 8. 9. 10. 11. *l.* 30 §. 3. *ff. h. t.* 6. Harmen. 12. 34 *l.* 27. §. 25. 26. *ff. h. t.* 35 Lege vero Mosis, æstimatione. *Deuteron.* 22. *cap* 11. *Collat. leg. Mosaic.* i. e ad duplum, Paul. *ibid* quæ actio civilis est. *l* 28. §. 12. *ff. de pœn* quæ & incensarum ædium (ob incensas ædes, actio. *l.* 7. §. 13. *ff de pact.* 36 Diruisse. *l.* 27. § 31. *in fin. ff. h. t.* devolvisse. *l.* 50 *ff. h. t.* Nunquam igitur licebit impune domum alterius demoliri, deponere? imo certis casibus licet impune. vid. *l.* 3. §. 7. *ff. de incendio, ruina.* 37 Vid. *l.* 1. *S. h. t.* An conductor domus de incendio teneatur, dixi ad *l.* 11. *in fin. ff. de peric. & comm.* An vicinus vicino de incendio teneatur? Tenetur: si incendium ipsius vel domesticorum culpa accidit. vid. Gail. 2. *observ.* 22. 38 Aquam vicini alio derivare non licet. adde *l.* 27. §. 32 *ff. h. t.* 39 Nota actionem eo tendentem, ut damnum farciatur. adde *l.* 2. *S. h. t.* 40 *l.* 23. §. 9. *ff. h. t.* §. 11. *Inst. h. t.* 41 Imbertus negat, hanc legem servari in Gallia, *in Enchir. in verbis, peines pecuniaires.* Abrogari etiam videtur per *Novell.* 18. *cap.* 8. 42 V. *l.* 2. §. 1 *ff h t* ad le Paul. 1. *sent.* 19. §. 1. *Novell.* 18. *cap.* 8. 43 *l.* 14. *in fin. ff. de præscr. verbis* dixi ad *leges* 12. *Tabul. tit. de pastu.* 44 §. 16. *Inst. h. t. l.* 9. § *si quis hominem.* 2 *l.* 29. § *pen. l.* 39. §. 1. *ubi dixi. ff. h. t.* 45 §. 16. *Inst. h. t. l.* 9. §. 2. *l.* 29. §. 7. *ff. h. t.* adde *l.* 4. *ff. de agnoscend & alend. l* 2. §. 20. *in fin. ff. ut bonor* 6. Harm. 14. *περὶ χρήσεως ἵππου.* Hic interea notandum est, Corpori a non corpore noceri: quo nomine utilis Aquilia: si corpori a corpore, directa, si neque a corpore, neque in corpus damnum datum sit, in factum actio competit, §. *ult Instit. h. t l.* 27 §. 21. *ff. h. t.* 46 Quia verba legis Aquiliæ concepta sunt de his quæ per injuriam nobis sunt illata. 47 Actio de pastu pecoris. vid. Paul. 1. *sent.* 15. §. 1. *l.* 14. *in fin. ff. de præscript. verb.*

TIT. XXXVI.
FAMILIÆ ERCISCUNDÆ[1].

Si non omnis paterna hereditas divisa est. De sententia. De transactione.

1. Impp. SEVER. & ANTONIN. AA. Martiano.

SI non [2] omnem paternam hereditatem ex consensu divisisti, nec super ea re sententia dicta, vel transactio subsecuta est: judicio familiæ erciscundæ experiri potes. PP. 8. Kalend. Octobr. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De dote.

2. Imp. ANTONINUS A. Vitiano.

UXor tua, si mortuo patre tuo, cui dotem numeraverat, cum heres ei extiteris, adhuc in matrimonio tuo fuerit: familiæ erciscundæ actionem ad exequendam[3] dotem secundum juris [pridem] placitum, adversus coheredes tuos nactus es: eamque retines, etiamsi postea, dum tibi nupta est, decesserit. PP. 2. Id. Februar.*

De rebus a coherede sublatis.

3. Idem A. Rufo.

ADversus coheredes tuos dividendæ [4] hereditatis judicio secundum juris formam experire: Judex datus, si quid a coherede etiam tuæ portionis ex hereditate sublatum [5] fuerit probatum, factis adjudicationibus secundum juris formam eum tibi condemnabit. Expilatæ enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur, cum [6] judicio familiæ erciscundæ indemnitati ejus prospiciatur.

De castrensi peculio.

4. Imp. ALEXANDER A. Antonio.

SI [7] filiusfamilias fuisti; & res mobiles vel se [8] moventes, quæ castrensis [9] peculii esse possunt, donatæ tibi a patre sunt, eas quoque in cætero peculio castrensi non communes cum fratribus tuis habes. † Prædia [10] autem licet eunti [11] tibi in castra filio pater donaverit, peculii [tamen] castrensis non sunt. † Diverso [12] jure ea prædia habentur, quæ ex occasione militiæ filiusfamilias obveniunt: hæc enim castrensi peculio cedunt.

De mutatione ultimæ voluntatis.

5. Idem A. Statiliæ.

IN [13] ipsius mariti tui fuit potestate mutare quod in servos suos iratus [14] testamento caverat, *Ut unus quidem in perpetuis vinculis* [15] *moreretur, alter vero exportandus venundaretur.* Proinde si offensam istam clementia flexit; (quod licet scriptura [16] non probetur, aliis tamen rationibus doceri nihil impedit, præsertim [17] cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, ut ira domini potuerit mitigari,) novissimam ejus voluntatem arbiter familiæ erciscundæ sequetur.

De nominibus.

6. Imp. GORDIANUS A. Pomponio militi.

EA [18], quæ in nominibus sunt, non [19] recipiunt divisionem: cum ipso [20] jure in portiones hereditarias ex Lege duodecim tabularum divisa sint.

De fideicommissis.

7. Idem A. Æliano.

SI qua fideicommissorum [21] petitio inter coheredes consistat: Prætor vel Præses provinciæ ejus rei disceptator constitutus, vel Judex familiæ erciscundæ judicio aditus, ut voluntas testatricis servetur, suas partes accommodare debet.

De bonis paternis vel maternis.

8. Idem A. Telesphoro.

BOna, quæcunque [22] tibi sunt communia cum fratre tuo ex hereditaria successione patris vel matris, cum eodem familiæ erciscundæ judicio experiens, ut dividantur, impetrabis.

De bona fide. De fructibus.

9. Idem A. Verino.

NOn est ambiguum, cum familiæ erciscundæ titulus inter bonæ [23] fidei judicia numeretur, portionem hereditatis, si qua ad te pertinet, incremento fructuum [24] augeri.

De divisione a testatore facta.

10. Idem A. Telesphoro.

QUotiens inter omnes heredes testator successionem [suam] dividit [25]: ac *singulos certis possessionibus cum mancipiis, quæ in eisdem sunt constituta, jubet esse contentos*, voluntati [26] ejus (salva legis Falcidiæ auctoritate) obtemperandum esse, manifestum est. Nec mutat, quod in sequentibus verbis mancipia sua universa, nulla facta eorum discretione, commendanda putaverit heredibus, cum utique his ea videatur insinuasse, quibus etiam testamento relinquenda esse decrevit.

De bonis parentum intestatorum.

11. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Antonio.

INter filios & filias bona intestatorum parentum pro virilibus portionibus æquo jure [27] dividi oportere, explorati juris est.

De divisione sine scriptura.

12. Impp. GALLIENUS & VALERIANUS AA. Rufo.

NOn ideo divisio inter te, & fratrem tuum (ut proponis) facta, irrita habenda est, quod eam scriptura [28] secuta non est: cum fides rei gestæ ratam divisionem satis affirmet.

De peculio.

13. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Saturnino.

CErtum est [29], liberorum peculia [30] post mortem patris in hereditatem dividendam ad communionem esse revocanda. Frater autem & coheres tuus, ob contractus, quibus vivente patre etiam ignorante ipso obligatus fuit, convenire te & alterum fratrem tuum coheredem vestrum ultra [31] non potest [32], quam [33] ut de peculio suo recipiat tantam quantitatem, in quantam condemnatus est his, cum quibus ipse contraxit.

De evictione.

14. Iidem AA. Hermiano.

SI [34] familiæ erciscundæ judicio, quo bona paterna inter te ac fratrem tuum æquo [35] jure divisa sunt, nihil super evictione rerum singulis adjudicatarum specialiter inter vos convenit, id est, *ut unusquisque eventum rei suscipiat*: recte possessionis evictæ detrimentum fratrem [36] & coheredem tuum pro parte agnoscere, Præses provinciæ per actionem præscriptis verbis [37] compellet. Dat. 8. Kal. Sept. AA. CONSS. 293.

De conventione, quam possessio secuta est, & de pacto nudo.

15. Iidem AA. Theophilo.

SI divisionem conventione [38] factam etiam possessio [39] consensu secuta, pro solido dominium rerum, quas pertinere ad patrem tuum placuit, [ei firmavit:] earum vindicationem habere potes, si patri tuo successisti. Si vero placitum divisionis usque [40] ad [41] pactum stetit: arbiter [42] familiæ erciscundæ judicio vobis datus, communionem inter vos finiri providebit.

De voluntate patris defuncti servanda.

16. Iidem AA. Heraclio.

FIlii patris testamentum [43] rescindendi, si hoc inofficiosum probare non possunt, nullam habent facultatem. Sed & si tam circa testamentum, quam etiam codicillos judicium ejus deficiat [44], verum quibuscunque [45] verbis voluntas ejus declarata sit: licet ab intestato [46] ei fuerit successum, ex SC. retentionis [47] modo servato, familiæ erciscundæ judicio aditum [48] judicem sequi voluntatem [49] [patris] oportere, juris auctoritate significatur.

De absente.

17. Iidem AA. & CC. Commodiano.

COheredibus divisionem inter se facientibus [50], juri absentis [51], & ignorantis minime derogari, ac pro indiviso portionem eam, quæ initio ipsius fuit, in omnibus rebus eum retinere, certissimum est. Unde portionem tuam cum reditibus [52] arbitrio familiæ erciscundæ

1 §. 20. *Inst. de act.* §. 4. *Inst. de offic. jud.* L. 10. *D.* 2. 1. Paul. *sent.* 18. 2. *C. Theod.* 24. *de famil. ercisc.* adde Oldendorp. *class.* 5. *act.* 8. Datur hæc actio coheredi volenti a communione discedere. *l.* 2. *D. h. t.* 2 Ob res indivisas agitur hac actione. *l.* 20. §. 4. *D. h. t.* 3 Id est, repetendam. *l.* 1. §. 10. *infr. de rei uxor.* vid. *l.* 20. §. 2. *l.* 46. *l.* 51. *D. h. t.* *l.* 65. §. 16. *D. pro socio.* *l.* 85. *D. ad leg. Falcidiam.* 4 Huc enim spectat hæc actio. *l.* 2. *D. h. t.* 5 *l.* 19. *infr. h. t.* §. 4. *Inst. de offic. jud.* 6 Vid. *l. ult. infr. de crimin. expil. hered.* 7 Donata a patre filiofamilias militatum abeunti mobilia castrensis peculii sunt, neque fratribus conferuntur. *Synopsis Basil.* 31. *tit.* 20. *c.* 57. Quid si immobilia sint? dic *ut infr. h. t.* 8 Vid. *l.* 93. *D. de verb. sign.* 9 *l.* 1. *in fin. infr.* v. *l.* 3. & *l.* 4. *D. de castrens. pecul.* 10 Immobilia donata a patre filiofamilias militatum abeunti, castrensia non sunt. 11 Castrense peculium est, quod in castris adquiritur: vel quod, proficiscenti in militiam, datur. Paul. 3. *sentent.* 4. §. 3. 12 Immobilia aliunde quam a patre quæsita filiofamilias occasione militiæ castrensia sunt. 13 Huic similis altera ejusdem Alexandri. *l.* 2. *ff. ad leg. Jul. majest.* & *l.* 2. *infr. de reb. cred.* 14 Testator potest suo testamento purgare officium servorum. vid. *l.* 2. *D. de SC. Silaniano.* Hinc colligunt, dicto morientis credi oportere: & merito, agitur enim de liberandis servis. Aliud futurum, si de iis onerandis ageretur vid. *l.* 3. §. 1. *D. de SC. Silanian.* Quid? confessio facta in testamento de debito solvendo, potestne tanquam per errorem facta, vel ad instar legati, per testatorem revocari? Potest, nisi talis confessio fuerit jurata, vel fuerit facta notario stipulante, vel præsenti, & acceptanti. vid. Johannem Ancharanum 1. *quæst.* 58. *num.* 2. idem refert, librum seu codicem defuncti etiam privati fidem facere pro scribente, juramento tamen interposito in iis, quæ sunt verisimilia. *quæst.* 35. maxime si defunctus honestus vitæque laudatæ ac famæ fuerit: tunc enim præsumptionem facit & probat, adjutus aliis adminiculis. adde Gail. 2. *observ.* 40. *num.* 4. *ibi.* liber mortui hominis quando probet. adde *l.* 6. *infr. de testament.* *Nov.* 48. 15 *l.* 18. §. 2. *D. h. t.* *l.* 17. §. 19. *D. de ædil. edict.* 16 Maleficium scriptura non probatur: Fallit in falso & mandato delinquendi. 17 Alias olim amicus, hodie inimicus præsumitur. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 11. 18 Τὰ κληρονομιαῖα χρέα &c. hereditaria nomina in judicium communi dividundo non deducuntur: nam ipso jure *l.* 12. *tabul.* in portiones hereditarias dividuntur. *Syn. Basil.* *h. t. c.* 58. adde *l.* 25. §. 9. §. 13. *D. h. t.* *l.* 1. *infr. de except.* *l. ult. infr. de hered. vel act.* dixi *ad l.* 12. *tabul. hoc tit.* 19 Nomina individua. 20 Nomina ipso jure inter heredes divisa. *l.* 51. *in fin. D. h. t.* *l.* 11. *l. ult. D. de distr. pign.* 21 Judex dividendæ hereditatis de prælegatis cognoscit. adde *l.* 89. §. 4. *D. de leg.* 2. 22 Vid. *l.* 1. *supr. h. t.* 23 §. 28. *Inst. de act.* 24 Fructus augent hereditatem. *l.* 17. *infr. h. t.* *l.* 56. *D. h. t.* *l.* 2. *ff. de pet. hered.* hinc colligunt: heredem scriptum teneri restituere liberis defuncti legitimam, ejusque fructus a tempore mortis testatoris.

25 Id enim potest. *l.* 8. *supr. de inoffic. testament.* 26 Vid. *l.* 16. *in fin. infr. h. t.* 27 Jure Romano liberi ab intestato parentibus succedunt æqualibus portionibus. *l.* 21. *infr.* *l.* 32. *D. h. t.* *l.* 3. *infr. comm. utriusque jud.* *l. ult.* §. *Sin autem.* 1. *infr. ad SC. Tertyll.* *Nov.* 118. *c.* 3. *in fin.* 35. *Eclog.* 20. *ex tit.* 3. *c.* 72. *l.* 1. *infr. comm. de success.* feudalis consuetudo aliud admittit. 28 Divisio hereditatis non requirit scripturam. dixi *ad l.* 17. *supr. de pact.* 29 Familiæ erciscundæ judicio peculia paganica liberorum cum bonis paternis communicantur seu conferuntur (Græcis καταφέρεται). Quid si unus liberorum patre vivente & ignorante quid debuit, & conventus eo nomine damnatus fuerit? Tantum ex peculio a suis coheredibus accipere debet, in quantum condemnatus est dare iis, cum quibus contraxit. *Syn. Basil.* 35. *tit.* 20. *c.* 65. 30 Profectitia non castrensia. *l.* 4. *supr. h. t.* *l.* 12. *in fin. infr. de collationibus.* 31 Nisi fuerit in rem patris versum, aut ejus jussu contractum: tunc enim solidum ex patris substantia præstandum. *l.* 20. §. 1. *D. h. t.* 32 Potest tamen peculio tenus. *l.* 18. §. 5. *D. h. t.* 33 Frater a fratribus coheredibus suis tantum judicio familiæ erciscundæ recuperat, quantum ab his creditor actione de peculio consequi potuisset. *l.* 38. *D. de condict. indeb.* 34 Judicio familiæ erciscundæ omissa evictionis stipulatio præstatur heredi a coherede. *Syn. Basil. h. t. cap.* 66. 35 *l.* 11. *supr. h. t.* 36 Coheres coheredi suo tenetur de evictione partis hereditariæ. *l.* 25. §. 21. *D. h. t.* *l.* 35. *Eclog.* 20. *ex tit.* 3. *c.* 66. nisi specialiter in divisione convenerit, ut unusquisque eventum rei in se reciperet. 37 Cur præscriptis verbis? quia divisio est permutationis species. *l.* 20. §. 3. *D. h. t.* 38 *l.* 20. *ff. de pact.* 39 Traditio, παράδοσις. *Eclog. d. loc. cap.* 66. 40 Nuda pactio divisionis rerum divisarum non transfert dominium. 41 Usque ad pactum stare placitum divisionis dicitur, cum nulla traditio secuta est divisionem. *Synops. d. loco.* 42 Familiæ dividendæ causa arbiter dari solitus. 43 Testamentum patris solenne rescindi potest per querelam inofficiosi. 44 Id est, si minus solenniter testamentum fecit, aut codicillos. 45 De solennibus testamenti inter liberos, dicam in *l. ult. infr. h. t.* 46 Ne hinc colligas, ex minus solenni testamento patri succedi ab intestato: quia quælibet voluntas patris inter liberos servanda. Sententia hujus legis petenda est ex *l.* 21. *infr. h. t.* adde *l.* 32. *D. eodem.* 47 *l.* 21. *infr. h. t.* 48 Ita etiam habet *l.* 7. *supr. h. t.* quod idem est quod addictus, ut & alios manuscriptos habere, atque ita emendari vult Brisson. *de Verb. Signific. in verb. Addici.* Confer text. & not. in *l.* 80. *D. de judic.* S. L. 49 Divisionem bonorum a patre qualitercunque, & minus solenniter factam inter liberos arbiter familiæ sequi debet. adde *l.* 10. *supr. h. t.* *l. ult. infr. h. t.* *l.* 21. §. 1. *infr. de testament.* *l.* 8. *supr. de inoffic. testam.* 50 *l.* 2. §. 4. *l.* 43. *D. h. t.* *l.* 8. *in princ. D. comm. divid.* id enim licet. 51 Præsentium divisio absentibus & ignorantibus non nocet. vid. *l.* 74. *D. de reg. jur.* 52 *l.* 9. *supr. h. t.*

per-

percipere potes, ex facta inter coheredes diviſione nullum præjudicium timens. Dat. 7. Kal. Decemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De his, quæ pater tutius filiæ nomine comparavit.

De ſumptibus.

18. Iidem AA. & CC. Dominæ.

FIliæ [1] cujus nomine pater res comparavit, ſi non poſtea contrarium ejus judicium probetur, per arbitrium dividundæ hereditatis præcipuas [2] adjudicari ſæpe reſcriptum eſt. Hinc itaque, ſi patri ſucceſſiſti, quem nomine tuo quædam comparaſſe dicis, adverſus ſororem tuam apud Præſidem provinciæ, ſi res integra [3] eſt, uti potes.

§. 1. In communi autem hereditate quin ſumptus [4] ab uno facti bona fide, familiæ erciſcundæ judicio, vel negotiorum [5] geſtorum actione ſervari poſſint, non eſt ambiguum.

De rebus abſumptis vel deterioratis.

19. Iidem AA. & CC. Lyſicrati.

INcerti juris non eſt, in familiæ erciſcundæ judicio earum rerum quas ex coheredibus quidam de communibus abſumpſerunt, vel deteriores [6] fecerunt, rationem [eſſe] habendam, ejusque rei cæteris præſtandam indemnitatem. Dat. 18. Kal. Jan. AA. CONSS. 293.

De re diſtracta.

20. Iidem AA. & CC. Pactuelæ.

IN familiæ erciſcundæ judicio ab uno pro ſolido rei veluti communis [7] venundatæ pretium non venit: ſed mandati, ſi præceſſit, coheres venditoris agere poteſt: vel negotiorum geſtorum, ſi ratam fecerit venditionem. Nam ſi velut propriam [8] unus diſtraxerit, ac pretium poſſideat, hereditas ab eo petenda eſt. * 3. * Febr. CC. CONSS. 294.

De voluntate patris defuncti ſervanda.

21. Iidem AA. & CC. Fortunato.

SI [9], cogitatione futuræ ſucceſſionis, officium arbitri dividendæ hereditatis præveniendo [10], pater communis judicio ſuo, qualicunque indicio [11] ſuam declaraverit voluntatem: inter eos, qui ei ſucceſſerunt, exemplo Falcidiæ [12] retentionis [13] habita ratione, familiæ dividendæ cauſa datus arbiter: pro virili [14] præterea portione eorum, quæ nulli generaliter [15], vel ſpecialiter [16] adſignavit, facta diviſione, inadjudicando patris ſequetur voluntatem.

De errore coheredum.

22. Iidem AA. & CC. Dionyſio.

SErvum communem non conſentientibus coheredibus, ſed per errorem [17] ad eum, qui poſſidet, pertinere credentibus [18], tenens; cum omnis verus titulus [19] deficiat, ſuum non facit: ſed in eo portiones hereditarias adſignatas penes ſingulos ſucceſſores remanere manifeſtum eſt. PP. 5. Nonas Jan.

De pacto diviſionis & ſtipulatione.

23. Iidem AA. & CC. Hermogeni.

LIcet pacto [20] diviſionis adverſus ſingulos actio pro hereditariis portionibus creditori parata mutari non poſſit: tamen ad exhibendam fidem his quæ convenerant, ſtipulationis & juris adhibito remedio, qui placitum excedit, urgeri poteſt: cum & hoc omiſſo, ſi non conveniſſe probaretur, præſcriptis [21] verbis conveniri potuiſſet.

De hereditate reſtituenda, & de his, quæ imputantur in quartam.

24. Iidem AA. & CC. Socrati.

FIlium [22] quem [23] habentem fundum portionem hereditatis [24] fratribus, & quibusdam aliis [25] ſub conditione verbis precariis reſtituere ſanxit teſtator; poſt ejus [conditionis] eventum [26], hereditaria parte prædii in quartæ [27] ratione retenta, compenſato [28] præterea quod a coheredibus vice mutua percepit, [&] ſi quid deeſt, in ſupplementum deducto; quod a ceteris in eo fundo ſolvitur, ſupra [29] quartam habens, reddere compellitur [30]. Dat. 5. Non. Jan. CC. CONSS. 294.

De collatione.

25. Iidem AA. & CC. Diocli.

EX cauſa donationis, vel aliunde tibi [31] quæſita, ſi avi ſucceſſionem reſpueris, conferre fratribus compelli non potes. Dat. Id. April. TUSCO & ANULINO CONSS. * 295.

De voluntate defuncti, quamvis non ſolenni; ſervanda inter liberos, non quoad extraneos.

26. Imp. CONSTANTINUS A. ad Baſſum P. P.

INter omnes duntaxat heredes ſuos [32], qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares videntur eſſe, vel emancipatos, quos Prætor ad ſucceſſionem vocat: ſive [33] cœptum neque [34] impletum teſtamentum, vel codicillus, ſeu epiſtola parentis eſſe memoretur, ſive quocunque alio [35] modo ſcripturæ quibuscunque verbis, vel indiciis [36] inveniantur relictæ: judicio familiæ erciſcundæ (licet ab inteſtato ad ſucceſſionem liberi vocentur) ſervato SC. auxilio, defuncti diſpoſitio cuſtodiatur, etiam ſi ſolennitate [37] legum hujusmodi diſpoſitio fuerit deſtituta. Si vero in hujusmodi voluntate deſignatis liberis alia ſit mixta perſona [38]: certum eſt, eam voluntatem quantum ad illam duntaxat perſonam permixtam, pro nulla haberi. Dat. *Romæ*, Kal. * CRISPO II. & CONSTANTINO Cæſ. II. CONSS. 321.

In AUTHENT. de trient. & ſemiſſ. §. & quod ſæpe, col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. 7.

SI modo ſubjiciatur huic ſcripturæ, vel ipſius parentis, vel omnium, inter quos ſit partitio, liberorum ſubſcriptio.

TIT. XXXVII.

COMMUNI [39] DIVIDUNDO.

De eo, qui partem ſuam diſtraxit.

1. Imp. ANTONINUS A. Lucano.

FRater tuus ſi ſolam [40] portionem prædii ad ſe pertinentem diſtraxit, venditionem revocari non [41] oportet: ſed adverſus eum, cum quo tibi idem prædium commune eſſe cœpit [42], communi dividundo judicio conſiſte: & [43] ea actione aut [44] univerſum prædium, ſi licitatione [45] viceris, exſoluta ſocio parte pretii obtinebis: aut pretii portionem, ſi meliorem alius conditionem obtulerit, conſequeris: Quod ſi diviſio prædii ſine cujusquam injuria commode fieri potuerit, portionem ſuis finibus tibi adjudicatam poſſidebis. Hoc videlicet cuſtodiendo, ut poſt [46] litis conteſtationem nemo [47] nec partem ſuam, cæteris ejusdem rei dominis non conſentientibus, alienare [48] poſſit. PP. Kal. Mart. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De eo, qui rem communem pignoraverit.

2. Imp. ALEXANDER A. Avito militi.

SI probatum fuerit Præſidi provinciæ, fratrem tuum vineas communes pignori dediſſe, cum partem tuam, quam in vineis habes, creditori obligare [49] non potuerit: Præſes provinciæ reſtitui tibi eam jubebit cum fructibus, quos creditor de parte tua perceperit. Idem Præſes provinciæ de diviſione vinearum inter te [50] & creditorem fratris tui cognoſcet, & jubebit eum [51] accepta pecunia, quanti [52] ſtatuerit partem fratris tui valere, eam partem, quam de fratre tuo accepit, tibi reſtituere: aut æſtimata tua parte, ad creditorem fratris

1 In non emancipata tantum hoc locum habere putat Cujac. 13. *obſ.* 33. 2 Quaſi diceret, quod filio emancipato a patre donatum fuerit, ſtatim valet, nec indiget confirmatione. *l. 2. ſupr. de inoffic. donat.* nec tenetur conferre reliquis fratribus: ſi tamen abſtinuerit hereditate. *l. penult. infr. h. t.* At quod nomine non emancipati pater comparavit, eique tradidit, nec moriens revocavit, mortuo patre donatarii erit, ſi modo hereditate patris abſtineat. Quid ſi pater traditum revocavit? donatarii præcipuum eſſe definit, *ut hic*, & ita intellige *l. 13. infr. de collat.* quæ ita accepta cum hac non pugnabit. Aliam ſolutionem vid. *in l. 13. infr. de collat.* 3 I. e. ſi nondum res ſint diviſæ, nec tranſactum. *l. 1. ſupr. h. t.* Poſſumus etiam intelligere, ſi nondum res donatario traditæ. 4 *l. 18. §. 3. l. 25. §. 19. l. 39. l. 44. §. 7. 8. ff. h. t.* 5 *l. 3. ſupr. de negot. geſt. l. 31. ff. de procur.* 6 *l. 3. ſupr. h. t. §. 4. Inſt. de offic. jud.*
7 Re hereditaria, velut communi, vendita, pretii partem coheres petit actione mandati (ſi mandavit) vel negotiorum geſtorum, ſi venditionem ratam habuit. *l. 31. ff. de procur.* 8 Coheres, nomine proprio rem hereditariam diſtrahens, coheredi tenetur petitione hereditatis, *ut hic*: vel familiæ erciſcundæ. *l. 44. §. 2. in fin. ff. h. t.*
9 Si pater quasdam res ex rebus ſuis inter liberos diviſerit, quasdam non diviſerit, & ita vel ab inteſtato, vel teſtamento facto mortuus fuerit, familiæ erciſcundæ arbiter res quidem diviſas, ſicut eas diviſit pater, liberis diſtribuet: indiviſas vero pro legitimarum partium ratione. *Synopſ. Baſil. 35. tit. 20. cap. 72.* 10 Vid. *l. 8. ſupr. de inoffic. teſtam.* 11 Id eſt, quibuscunque verbis. *l. 16. ſupr. h. t.* quibuscunque indiciis. *l. ult. infr. h. t.* apud Haloandrum legitur male, *judicio.* idem error accidit aliis legibus, puta *l. 7. infr. de repud. l. 2. infr. ut in poſſeſſ. l. 16. J. de collation.* adde *l. 77. in fin. ff. de cond. & demonſtr.* vid. Cujac. *ad Nov. 22.* 12 *l. 10. ſupr. h. t.*
13 *l. 16. in fin. ſupr. h. t.* 14 *l. 11. ſupr. h. t.* 15 *l. 32. ff. h. t.*
16 Hinc colligunt, Patrem poſſe rem unam eligere, de qua vel in qua teſtetur: nec eam liberos eligere poſſe legitimæ loco, ſi modo in aliis rebus legitimam ſuam ſervare potuerint. vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 12. *num.* 1. Aliud puto futurum, ſi pater eum fundum eamve domum elegerit, quam ſtatutum primogenito deſtinat vel addicit. *l. 55. ff. de leg. 1.* 17 *l. 18. ſupr. de rei vendicat.* 18 *l. ult. ff. pro dote.* 19 Socius rem communem poſſidendo eam ſuam non facit. *l. 3. in fin. J. in quib. cauſis ceſſat.*
20 Coheredum pactiones creditoribus non nocent. *l. 25. ſupr. de pactis. l. 40. §. 2. ff. de pact.* 21 *l. 20. §. 3. verſ. Plane. ff. h. t.* 22 Cujacius hanc legem ex Ferrario interpretatur *ad l. 78. in fin. ff. de hered. inſtit.* 23 *Filium quem:* pro, filius quem. Σύλληψις. de qua vide quæ dixi ad *l. 17. infr. ſolut.* 24 Quam ut heres conſecutus eſt. 25 Extraneis [ſc.]. 26 Eventu conditio vires capit.
27 Lex eſt obſcura, quam paucis ſic explico: Ad filium (oneratum portionis reſtitutione, certa conditione exiſtente, eaque lege, ut aliquid viciſſim ab iis, quibus hereditatem reſtituit, accipiat) quatuor referuntur termini, Retinere, Compenſare, Deducere, Reddere. Fundum reſtituere tenetur, ſed ex eo quartam deducit. *ibi, Retinere:* ſi tantum a fideicommiſſariis accepit, quantum ſatis eſt ad quartam, id in eam imputabit. *ibi, Compenſato:* ſin minus, ex fundo fideicommiſſario deducit quantum ſatis ad ſupplendam quartam fuerit. *ibi, In ſupplementum deducto:* ſin plus, reddere compellitur. *ibi, Reddere.* Poſſis ex hac poſtrema ſententia neceſſario colligere, jure civili, filium oneratum fideicommiſſo unam tantum quartam retinuiſſe. vid. Cujac. 8. *obſ.* 3. 4. Verum huic poſtremæ ſententiæ objicitur *l. 19. ff. ad leg. Falcid.* 28 Hinc colligunt (juncto verbo, *deducto. infr. h. t.*) aliud eſſe compenſationem, aliud deductionem. Compenſationem ipſo jure fieri: deductionem vero exceptione tantum oppoſita. *l. 15. ff. ratam rem hab.* vid. Cujac. 8. *obſerv.* 3. *in fin.* 15. *obſerv.* 12. 29 Hoc innuitur, Quod a coherede legati titulo accipimus, in quartam Trebellianicam id imputamus, *ut hic, & J. h. t. ibi compenſato.* Imo non imputamus: quia extra quartam eſt, quod ab herede accipimus. *l. 91. ff. ad leg. Falcid.* Aliud in Falcidia: aliud in Trebellianica: cauſam dixi *d. l. 91.* Imo non aliud. Nam quod heres titulo prælegati a coherede accipit, id non reſtituit. *l. 18. in fin. D. ad SC. Trebell.* Dic, non reſtitui, niſi ſupra quartam fuerit. vid. *hanc legem.* 30 Portionem nempe hereditatis, quam rogatus eſt reſtituere, ut hic recte adnotavit Fulgoſius (ait Charondas) & judicio quidem familiæ erciſcundæ *l. ita tamen. §. ſi ex Trebelliano. D. ad Senatusconſ. Trebell.* porro vide ad hanc legem ſcribentem ex profeſſo Ferretum, & copioſius etiam Coraſium. obiter autem Alciatum *l. 6. paradox. cap. 5.* Charondam *lib. 2.* πιθανῶν *pag.* 86. Vacconium *lib. 5. declarat.* 59. Berengarium Fernandum *ad l. in quartam. c. 3. n. 40. & ſq. D. ad l. Falcid.* Mod. 31 Emancipato ſc. Id enim Græci ad hanc legem ſupplent. vid. Cujac. 13. *obſ.* 33. qua de re dixi *ad l. 18. ſupr. h. t.* 32 Et emancipatos. *infr. h. t.* & quoscunque. vid. *Novell.* 107. *c.* 1. 33 Videtur hæc lex interpolata *ex l. 1. C. Theod. h. t.* 34 *l. 21. §. 1. infr. de teſtam.*
35 Teſtamentum notis factum a parente pagano inter liberos valet, *ut hic: & l. 1. C. Theod. h. t.* reſpectu extranei non valet. *l. 40. in pr. D. de teſtam. milit.* adde *l. 6. §. 2. D. de bon. poſſ.* Hodie jure novo, patris voluntas ultima, licet inter liberos, ὁλογράμματος eſſe debet. *Novell.* 107. *cap.* 1. vid. Cujac. 3. *obſ.* 3. 36 Id eſt, notis. Notas Græci σημεῖα appellant. vid. Cujac. 1. *conſult.* 37 Teſtamentum patris non ſubſignatum nec ſubſcriptum a teſtibus valet inter liberos. vid. *l. 6. D. ad leg. Cornel. de falſ.* An etiam ſine teſtibus? Cujac. negat valere *d. loco.* Certe hic agitur de teſtamento minus ſolenni. Teſtes pertinent ad ſolennia teſtamenti. Poſſit id colligi ex §. 3. *Inſt. de teſtam. ord. & l. 20. §. 7. §. 8. D. qui teſt.* Cujac. tamen 2. *ad Afric. fol. 14. in fin.* negat teſtes pertinere ad teſtamenti ſolennia. 38 Teſtamentum minus ſolenne valet inter ſolos liberos. Igitur legata, fideicommiſſa, libertates non debentur reliquis perſonis extraneis in eo comprehenſis. Sed tamen Cujac. *ad Nov.* 107. excipit uxorem, propinquos, alumnam, & ſimiles. *arg. l. 38. D. de fideicomm. libert.*
39 *§. 20. Inſt. de act. §. 5. Inſt. de offic. jud. L. 10. D. 3. & 2. Cod. Theod. 25. & 12. Ecl. 2.* Oldendorp. *claſſ. 4. act.* 22. 40 Socius ſolam portionem alienat. *ut hic.* & obligat. *l. 3. in fin. D. qui potior.* 41 Quid ſi convenerit, rem communem vel nondum vel nunquam dividi? vid. *l. 14. §. 2. §. 3. D. h. t. l. 16. in fin. D. pro ſocio.*
42 In quemcunque ſocium inciderimus, communi dividundo poſſumus experiri. *l. 3. J. h. t.* 43 Si res dividi nequeunt, uni καθ' ὑπερθεματισμὸν, per licitationem adjudicantur: ſin alter litigantium ob inopiam licitatione vincere (id Græcis ὑπερθεματίζειν. 3. Harm. 3. §. 108. & deinceps.) nequeat, extraneus admittitur, qui licitationem faciat. *l. 3. infr. h. t. Syn. Baſ. 12. tit. 2. c. 34.* 3. Harm. 10. §. 14. 44 Si res communis dividi non poteſt, diſtrahenda eſt, ejusque pretium inter ſocios pro rata portionum dividendum eſt. Si vero res poteſt dividi, partem ſuam quisque poſſidebit. 45 Vincit in licitatione qui plus offert. 46 *l. ult. D. de alienat. judic. mutandi.* niſi ex cauſa neceſſaria. *l. 13. l. 14. D. famil. erciſc.* 47 Duæ negationes non ſemper affirmant; ſed negant magis, *ut hic*: Interdum duo abnutiva magis negant, ut, Nemine nihil faciente. *l. 24. in princ. D. de damn. infect.* Nihil neminem habere. *Lucil.* 6. Non miſeret neminis. *Cato.* vide Cujac. 10. *obſerv.* 26. 48 Nec donare. *l. 12. infr. de donat.*
49 Partem communem fratris, eo ignorante, non poſſumus obligare. *l. un. J. ſi comm. res pign. oblig. l. 3. in fin. D. qui potior.* 50 Adverſus fratris ſucceſſores datur communi dividundo actio. 51 In arbitrio judicis eſt, vel ipſi venditoris fratri, vel emptori rem totam adjudicare. Is tamen cui res adjudicatur, pretium partis ſocio præſtat.
52 Arbiter communi dividundo pretium rei adjudicatæ ſtatuere poteſt. *l. 10. in fin. ff. h. t.*

tui

tui data pecunia, quanti eam æstimaverit, transferre. PP. 2. Id. Septemb. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De his, quæ communia manent, vel alienata sunt. 6. De rebus quæ commode dividi non possunt.

3. Idem A. Verecundiano.

AD officium arbitri, qui inter te & fratrem tuum [pro] dividendis bonis datus fuerit, ea sola pertinent, quæ manent [1] communia tibi & illi. Nam ea, quorum partem is vendidit, cum [2] emptoribus tibi communia sunt, & adversus singulos [3] arbitrum petere debes, si ab illorum quoque societate discedi placeat. † Cum [4] autem regionibus [5] dividi [commode] aliquis ager inter socios non potest, vel ex pluribus singuli: æstimatione [6] justa facta, unicuique sociorum adjudicantur, compensatione pretii invicem facta, eoque cui res majoris pretii obvenit cæteris condemnato: ad licitationem nonnunquam etiam [7] extraneo [8] emptore admisso, maxime si se non sufficere ad justa pretia alter ex sociis sua pecunia vincere vilius [9] licitantem profiteatur. PP. 5. Non. Maji, JULIANO & CRISPINO CONSS. 225.

De divisione facta inter fratres.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Herodæ.

SI major quinque & viginti annis soror tua tecum res communes divisit: quamvis non [10] instrumentis [11], sed aliis probationibus earum direptam [12] communionem esse probetur, stari tamen finitis convenit. Quod si minor fuit, nec [13] tempus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excessit, an in integrum propter divisionem [14] restitui debeat, causa cognita [15] Præses [16] provinciæ æstimabit. † Idem eorum etiam, quæ vobis permanent [17] communia, fieri divisionem providebit: tam sumptuum [18], (si quis de vobis in res communes fecit) quam fructuum. Item doli [19], & culpæ (cum in communi dividundo judicio hæc omnia venire non ambigatur) rationem, ut in omnibus æquabilitas [20] servetur, habiturus. Dat. 8. Febr. CC. CONSS. 294.

De nolente in communione manere.

5. Iidem AA. & CC. Secundino Militi.

IN communione vel societate nemo compellitur invitus [21] detineri [22]: quapropter aditus præses provinciæ, ea quæ communia tibi cum sorore perspexerit, dividi providebit. Dat. 8. Kal. Septemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XXXVIII.

COMMUNIA UTRIUSQUE JUDICII TAM FAMILIÆ ERCISCUNDÆ, QUAM COMMUNI DIVIDUNDO.

Collatio divisionis & emptionis.

1. Imp. ANTONINUS A. Marco.

DIvisionem prædiorum, vicem [23] emptionis obtinere placuit. PP. 6. Kal. Decemb. GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

Si litigantes divisionem a non competenti judice factam probaverint.

2. Imp. ALEXANDER A. Euphratæ.

ETiamsi is divisioni arbitrum dedit, cui dandi jus non fuit; tamen [24] si socii quondam divisioni consensum dederint; quod quisque eorum secundum placita possidet, pro parte socii dominium nactus est. PP. 16. Kal. Dec. ALEXAND. A. III. & DIONE CONSS. 230.

De divisione per fraudem, vel dolum, vel perperam facta.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Aureliæ Septimiæ [25].

MAjoribus [26] etiam, per fraudem vel dolum vel perperam [27] sine [28] judicio factis divisionibus, solet subveniri [29]: quia in [30] bonæ fidei judiciis [31], quod inæqualiter [32] factum esse constiterit, in melius reformabitur. PP. 16. Kal. Jul. ipsis AA. [& CONSTANT. III.] CONSS. 293.

De re empta ex pecunia communi.

4. Iidem AA. & CC. ad Maximianum.

SI patruus tuus ex [33] communibus [34] bonis res comparavit, sibi [35] negotium gerens [36], non [37] omnium bonorum socius constitutus, pro competentium portionum modo indemnitati tuæ consuli oportet: & ideo rem emptam communicare [38] eum contra juris formam postulas. PP. 16. Kal. Nov. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De instrumentis communibus.

5. Iidem AA. & CC. Frontino & Gasirioni.

DE instrumentis quæ communia fratrem vestrum tenere proponitis, Rector provinciæ aditus, apud [39] quem hæc collocari debeant, existimabit. PP. 6. Idibus Febr. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De conditione jurisjurandi.

6. Iidem AA. & CC. Thesidianæ, & aliis.

SI cum patruo vestro hac conditione divisionem fecistis, ut *se nullum dolum malum adhibuisse* juraret [40], nec fidem placitis exhibuit: quominus res indivisas requiratis, eorum placitum, quæ in divisionem venerunt, nihil vobis nocere potest. Dat. 5. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De evictione.

7. Iidem AA. & CC. Severiano & Flaviano.

SI fratres vestri pro indiviso commune prædium citra [41] vestram voluntatem obligaverunt; & hoc ad vos secundum pactum divisionis, nulla pignoris facta mentione, pervenit: evictis partibus, quæ ante divisionem sociorum fuerunt, in quibus obligatio tantum consistit; ex stipulatu, si intercessit: alioquin, quanti interest, præscriptis verbis contra fratres agere potestis: nam si fundi, scientes obligationem, dominium suscepistis: tantum evictionis [42] promissionem solennitate verborum, vel [43] pacto promissam probantes, eos conveniendi facultatem habebitis. Dat. 2. Non. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De possessione relicta, vel translata.

8. Iidem AA. & CC. Nicomacho & aliis.

SI inter vos majores annis viginti quinque rerum communium divisio, relicta [44], vel translata possessione, finem accepit, instaurari mutuo bona fide terminata consensu minime possunt. Dat. Non. Decemb. CC. CONSS. 294.

Si corpora maneant communia, vel non.

9. Iidem AA. & CC. Demetriano.

FAmiliæ erciscundæ, vel communi dividundo judicio ita [45] demum, si corpora maneant communia, agi potest. Dat. 6. Id. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

Si in testamento omnia esse divisa scriptum sit.

10. Iidem AA. & CC. Gallicano.

SCriptura testamenti [46], qua [47] specialiter omnia divisa continentur; quominus res, quarum [48] testator non fecit mentionem, heredes inquirere possint, nihil impedit. Sine die & consule.

De familiis non separandis.

11. Imp. CONSTANTINUS A. Cærulo Rationali trium provinciarum.

POssessionum [49] divisiones ita fieri oportet, ut integra apud successorem unumquemque servorum, vel colonorum adscriptitiæ conditionis, seu inquilinorum proximorum agnatio, vel affinitas permaneat. Quis enim ferat liberos [50] a parentibus, a fratribus sorores, a viris conjuges segregari? [Igitur] si qui [sic sociata] in jus diversum mancipia [vel colonos] distraxerint, in unum eadem redigere cogantur. Dat. 3. Kalend. Maji, PROCULO [51] & PAULINO CONSS. 334.

De dote, & donatione propter nuptias.

12. Imp. JUSTINIANUS A. ad Senatum.

ILlud æquitatis fovere rationibus, bene nobis apparuit: Si quis etenim pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit, vel dederit, vel pro filia sua dotem, & hoc quod dedit, iterum ad eum revertatur,

---

1 Judex delegatus ad res communes dividendas, de rebus aliis, *ut hic*: & personis non cognoscit. adde *l. 31. in fin. ff. de usu & usufr. legat.* 2 *l. 1. l. 2. supr. h. t.* 3 Quot socii, tot libellis, opus est. 4 Vid. quæ scripsi ad *l. 1. supr. h. t.* & huc refer quæ ex Græcis adscripsi. 5 *l. 7. §. 10. ff. h. t. l. 1. infr. finium regund. l. 8. ff. de rei vind. l. 6. ff. quemadm. serv. l. 13. §. 17. ff. de act. empt. l. 64. §. 4. ff. de evict. l. 31. ff. de usu & usufr. leg. l. 29. ff. de adquir. rer. dom. §. ult. Inst. de offic. jud.* 6 Æstimationis præstatio vicem rei sustinet, remque repræsentat. 7 *l. 1. supr. h. t.* 8 Minus enim favendum extraneo, quam propinquo: facit *l. 19. in princ. ff. de testam. tut.* 9 *l. 22. §. 1. l. 55. ff. famil. erciscund.* 10 *l. 21. supr. de pact.* 11 Hinc colligunt glossographi ex diuturna possessione præsumi divisionem factam: quæ est communis opinio. Rip. *ad c. supr. n. 2. de restitut. spoliat.* Felin. *ad cap. sicut. extr. de sent. & re judic.* vide tamen *Pract.* Papiens. *in for. libell. pro hered. vel re singul. divid. in gloss. communiter. vers. sed pro declaratione prædictorum. n. 5.* Jason. *ad l. 1. J. qui admitt.* Alexand. *cons. 92. vol. 2.* Decium *cons. 79.* rursus Jasonem *ad l. sciendum. n. 18. ff. de verb. obligat.* Innocent. *ad cap. cum ecclesia. de causa possess. & propr.* Marf. *singul. 192. 323. & 436.* Mod. 12 Diremptam. *Hal.* quam lectionem probat Cujac. *13. observ. 35.* 13 Restitutio intra certa tantum tempora conceditur. vid. *supr. de temp. in integr.* 14 Vid. *l. 1. supr. si advers. transact.* 15 *l. 3. supr. de in integr. rest.* 16 In Gallia restitutiones non a judicibus, sed a Principe conceduntur: de quo alias dixi 17 *l. 3. supr. h. t.* 18 In actione communi dividundo sumptuum & fructuum habetur ratio. *l. 3. l. 11. l. 14. §. 1. ff. h. t.* 19 *l. 23. ff. de reg. jur.* 20 Æquitas inter fratres servanda. *l. 17. J. de collat. l. 6. §. 2. J. de bon. quæ liberis.* ut & in judiciis inter actorem & reum. *l. si ex persona. 2. supr. si advers. transact.* inter maritum & uxorem. *l. non tantum. 20. ff. de re judic.* 21 *l. 1. ff. famil. ercisc. l. 26. §. 4. ff. de cond. indeb. l. 1. l. 35. l. 70. ff. pro socio.* adde quæ notavi ad *l. 69. l. 156. ff. de reg. jur.* vid. Roland. a Valle 1. *cons. 80. & cons. 84. num. 1.* vid. *Novell. Leon. 102.* 22 Extende ut extendit & ampliat Hippol. *sing. 9.* & limita non procedere in feudis: Nam non potest unus solus provocare ad divisionem, si sunt ultra duos, nisi alii consentiant. Jason. *in l. si non sortem. §. si centum. ff. de condict. indeb.* Mod.

23 Divisio quasi emptio, *ut hic. l. 20. §. 3. ff. famil. ercisc.* 24 Arbitri illegitimi divisio ratihabitione confirmari potest. An idem in sententia & processu nullo? Wurmser. ita probat 1. *pract. 12. c. 6.* 25 *Al.* Severæ: *ut in fragmento C. Theod.* 26 Lex hæc sumpta *ex lib. 3. C. Gregorian.* uti constat ex veteris cujusdam consultationis fragmento, quæ una cum Cod. Theodosiano hodie impressa, exstat quoque in incertis legibus C. Gregor. plenior. *Goth.* Ex hac lege vult Everhard. *loco 79. n. 78. l. 2. C. de rescind. vend.* extendi ad omnes contractus. Cæterum novum hujus leg. intellectum vid. apud Joan. Dekher. *lib. 2. dissert. 2. num. 42.* Ans. 27 Major etiam restituitur adversus inæqualem divisionem vid. Papon. 3. *Notar. 9. cap. Des restitutions contre privileges, fol. 664.* 28 Non dabitur igitur restitutio adversus divisionem in judicio factam. Cæterum, hæc verba *sine judicio*, non sunt in C. Gregoriano: ut a Triboniano censeamus addita, sed & *sine judicio*, idem videri, quod sine consilio. 29 Adi Joan. Plot. *ad l. si quando. J. unde vi. n. 321. & seqq.* Baldum *hic.* Jason. *ad l. 1. ff. si cert. petat. col. 4. num. 39.* Guidonem Papæ *quæst. 289.* Cottam *in memor. in verb. fortis.* Modern. Anco. *in tract. de mercat. in tit. de spons. 4. part. vers. quæro igitur. n. 8.* Mod. 30 *l. 3. S. ex quibus causis major. l. 6. in fin. ff. de jure dot.* vid. Cujac. *13. obs. 24.* 31 Ut est locatio. *l. 14. J. de usur.* & venditio. *l. 2. J. de rescind. vendit.* 32 Id est, ultra dimidiam. Cur ita? divisio vicem emptionis sustinet. *l. 1. supr. h. t.* In emptione restitutio non datur, nisi de deceptione ultra dimidium justi pretii constiterit *l. 2. J. de rescind. vendit.* hoc ita quoque sentit Accursius, quod Galliæ Curiis non probatur. Datur enim restitutio deceptis, vel ad quadrantem pretii Papon. *d. loco.* Imbert. *in Enchirid. in verbo, Divisio.* & ita servatur in Gallia. 33 Vid. *J. si quis alteri vel sibi.* Molin. *de usur. q. 83. n. 628* 34 *l. 8. J. si quis alteri vel sibi.* 35 Id est, suo nomine, non communi: extra causam societatis & communionis. vid. Ferrar *in forma libelli in causa venditionis. 37. in verbo Vendidit. 3. in fin.* 36 Vide Andr. de Bellet *in repetit. ad l. 1. num. 238. S. de sacrosanct. eccles.* Decium *consil. 255. num. 3. ad finem.* Joan. Baptist. Ferretum *consil. 166.* Mod. 37 Socius omnium bonorum quod acquirit, communicare cogitur. vid. quæ notavi ad *l. 81. ff. pro socio.* 38 Imo communicat. *l. 74. ff. pro socio.* 39 Apud quem instrumenta esse oporteat, vid. quæ scripsi *ad l. 5. ff. famil. ercisc.* 40 Perjurus & fraudator divisione, quantumvis juramento confirmata, non juvantur. Ideoque ad res nondum cum eo divisas, agi poterit. 41 Vid. *l. un. infr. si commun. res pign. l. 3. in fin. ff. qui potior.* 42 *l. 27. J. de evict.* 43 Pacta non fiunt solennibus verbis. 44 Vid. *l. 15. S. famil. ercisc. l. 45. ff. de pact.* καταλεφθείσης ἢ μετενεχθείσης τῆς νομῆς, *Syn. 12. tit. 3. cap. 8.* 3. Harm. 10. §. 15. ubi interpretes vertunt, omissa aut translata: & relicta vel delata possessione. 45 Ubi non est communio, ibi nec cadit divisio *in fin. l. 1. ff. comm. divid.* 46 Scriptura testamenti non probat adversus tertium. vid. quæ notavi ad *l. 5. supr. fam. ercisc. ad l. 1. infr. arbitr. tut.* Nihil officit veritati, quod defunctus modum patrimonii sui declaravit. vid. *Nov. 48. de eo, qui moriens juravit quantum haberet in bonis.* 47 Id est, quæ continet omnia divisa esse. hoc sensu, scriptura testamenti, quæ continet, quod omnia divisa sint, nihil impedit quominus non divisarum in testamento rerum divisio fiat. *Synops. Basil. 11. tit. 1. ex lib. 12. tit. 3. cap. 10.* 48 Id est, quas non divisit unus ex sociis, communia judex æstimare debet *Synops. Basil. 12. tit. 3. cap. 5.* 49 *l. un. C. Theod. comm. divid.* 50 Vid. quæ notavi ad *l. 41. §. 1. §. 2. ff. de legat. 3. l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pignor. & hypoth.* Matrem & fratres in amore pares esse hinc nonnulli colligere possent: sed ordo litteræ demonstrat, matrem in amore primam esse: ac proinde pupillos apud matrem suam potius quam apud eorum fratres adultos alendos esse hinc colligit Menochius *l. 2. de arbitrariis. casu 168. num. 8.* 51 Publio Optato.

vel

vel ſtipulatione [1], vel lege [2] hoc faciente: vel [& ſi] alio dotem, vel ante nuptias donationem dante, ſtipulationis paternæ tenor [3], vel forte legis hoc induxerit: ille autem teſtamento condito, vel filios ſuos, vel extraneos ſcripſerit heredes, & nihil de hujusmodi rebus, quæ ad eum reverſæ ſunt, vel pervenerunt, diſpoſuerit, inveniantur autem alii liberi ejus res a paterna ſubſtantia lucrati, vel per ante nuptias donationem, vel dotes, vel militiæ cauſa, quas (utpote teſtamento [4] exiſtente) non coguntur conferre: tunc filius vel filia easdem res, quæ ad patrem reverſæ ſunt, vel pervenerunt, habeant præcipuas, ad ſimile tamen lucrum computandas, ut in præſenti caſu tantum [5] habeat ipſe vel ipſa, quantum ejus fratres a patre ſunt conſecuti, ſecundum eos modos, quos ſupra diximus, & quos conferre propter teſtamentum non coarctantur. Sin autem nihil tale penitus in fratres eorum a patre collatum eſt, neque ipſos ſibi præcipue hanc partem vindicare, ſed quaſi paternæ facta ſubſtantiæ [6] ſit, inter omnes ſecundum inſtitutionis tenorem dividi: Et hæc quidem, ſi inter fratres patris elogium compoſitum ſit. † Sin autem extranei [7] ſint ſcripti heredes, & nihil in teſtamento ſuo, neque in hac parte teſtator dixerit: tunc omnimodo præcipuum habeat filius vel filia, quod ad patrem revertitur, vel pervenit. Si tamen minus in fratres collatum eſt, amplius autem ex hujusmodi cauſa ad patrem pervenit: illud, quod ad ſimilem [8] quantitatem concurrit, excepto, cætera quaſi paternæ ſubſtantiæ facta ſecundum modum inſtitutionum dividantur. Illo procul dubio obſervando, quod ſi minus ſit id, quod pater ex hujusmodi cauſa habuit, ea quantitate, quæ in fratres collata eſt; tota [9] hujusmodi portio ad eas perſonas perveniat, quarum occaſione res ad patrem revertitur. Ea igitur, quæ in paterna perſona diximus, obtinere volumus etiam in avo, & proavo paterno vel materno, & in matre & in avia, & proavia paterna vel materna. Dat. 11. Kal. Aug. *Conſtantinop.* LAMPAD. & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXXIX.
FINIUM [10] REGUNDORUM [11].

De venditione.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Nicephoro.

Regionem certam fundi [12], propriis finibus ejus mutatis [13], dominus ejus diſtrahere ac reſiduum retinere non prohibetur. Nec amplius emptor, quam quod ratione [14] ſecundum venditionis fidem ad ſe pervenit, vindicare poteſt prætextu terminorum temporis antecedentis [15] venditionem. Dat. Id. Decemb. *Nicomediæ*, AA. CONSS. 293.

De ſucceſſionum varietate, & vicinorum novo conſenſu.

2. Iidem AA. & CC. Tatiano.

Succeſſionum [16] varietas, & vicinorum novi [17] conſenſus, additis vel detractis agris alterutro, determinationis veteris monumenta ſæpe [18] permutant. Dat. 9. Kal. Jan. *Nicomediæ*, AA. CONSS. 293.

De proprietate & poſſeſſione. De agrimenſore adhibendo.

3. Imp. CONSTANTIN. A. ad Tertullianum [19] V. P. Comitem diœceſeos Alanæ.

Si [20] quis ſuper ſui juris locis prior [de finibus] detulerit querimoniam, quæ proprietatis [21] controverſiæ cohæret: prius [22] poſſeſſionis [23] quæſtio finiatur, & tunc [24] agrimenſor ire præcipiatur ad loca [25]; ut patefacta veritate hujusmodi litigium terminetur. Quod ſi altera pars, ne hujusmodi quæſtio terminetur, ſe ſubtraxerit, nihilominus agrimenſor [26] in ipſis locis juſſione Rectoris provinciæ una cum obſervante [27] parte hoc ipſum faciens [28] perveniet. Dat. 16. Kal. Mart. *Veronæ*, GALLICANO, & SYMMACHO CONSS. 330.

De eo, qui judicio pendente occupat de alieno.

4. Idem A. ad Baſſum Præfectum urbi.

Si [29] conſtiterit eum, qui finalem detulerit quæſtionem, priusquam aliquid ſententia determinetur, rem ſibi alienam uſurpare voluiſſe: non ſolum id quod male petebat, amittat [30], ſed (quo magis unusquisque contentus ſuo rem non expetat [31] juris alieni) qui irreptor agrorum fuerit in lite ſuperatus, tantum [32] agri modum, quantum adimere tentavit, amittat. Lecta apud acta. 13. Kal. Jul. GALLICANO & SYMMACHO CONSS. 330.

De quinque pedum præſcriptione.

5. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Neotherio P. P.

Quinque [33] pedum præſcriptione [34] ſummota, finalis jurgii, vel [35] locorum [36] libera [37] peragitur intentio. PP. 7. Kal. Jul. Aug. ARCAD. A. II. & RUFINO CONSS. 392.

De temporis præſcriptione.

6. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

Cunctis molitionibus [38] & machinationibus amputatis, decernimus, in finali quæſtione non longi temporis, ſed triginta [39] tantummodo annorum præſcriptionem locum habere. Dat. 2. Non. Nov. ARCAD. A. II. & RUFINO CONSS. 392.

TIT. XL.
DE [40] CONSORTIBUS [41] EJUSDEM LITIS.

1. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

Exploſis [42] atque rejectis præſcriptionibus quas litigatores ſub [43] obtentu conſortium, ſtudio protrahendæ diſceptationis, excogitare conſueverunt: ſive unius fori omnes ſint, ſive in diverſis provinciis verſentur, nec adjuncta præſentia conſortis, vel conſortium, agendi, vel reſpondendi jurgantibus licentia pro [44] parte pandatur. Dat. 3. Non. Septemb. MAMERTINO, & NEVITA CONSS. 362.

2. Impp. VALENT. & VALENS AA. Saluſtio P. P.

Commune [45] negotium poſt litem legitime ordinatam etiam quibusdam abſentibus [in ſolidum] agi [46] ſine [47] mandato poteſt, ſi præſentes *rem* [48] *ratam dominum habiturum* cavere parati ſint, vel ſi quid ab his petitur, *judicatum ſolvi* ſatisdatione firmaverint. PP. 6. Id. Decemb. *Divo* JOVIANO [A.] & VARRONIANO CONSS. 364.

TIT. XLI.
DE [49] NOXALIBUS ACTIONIBUS.

De furto.

1. Imp. ALEXAND. A. Marcello.

Si extat corpus nummorum, quos ablatos ex patris tui hereditate, ab eo quem liberum eſſe conſtiterit, allegas: vindicare eos, vel ad exhibendum agere non prohiberis: Nam quamvis alias *noxa* [50] *caput ſequatur*, & manumiſſus furti actione teneatur, quæ in heredem non competit: cum tamen ſervus [51] a domino aliquid aufert, quamvis furtum committat, furti tamen actio non eſt nata: neque adverſus ipſum, ſi [52] poſtea manumiſſus eſt, locum habet, niſi furtivas res, & poſt manumiſſionem contrectet. PP. 13. Kal. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

1 Id evenit, quoties pater filiam emancipatam elocat. 2 Id accidit, quando filia eſt in poteſtate, qua de re dicam plenius ad *l. 4. J. ſoluto matrim.* 3 Vid. *l. 34. ff. de reg. jur.* 4 Hoc hodie mutatum *Nov. 18. c. 6.* 5 Partem dotis a te acceptæ, & ad patrem reverſæ nobiscum divide. *Actio:* Aut ea petitione abſtinete, aut veſtras viciſſim dotes aut donationes propter nuptias conferte. *Exceptio:* Parens nobis eas præcipuas teſtamento dedit. vel ſic, Nulla nobis neque dos data, neque donatio propter nuptias a patre facta. *Replicatio:* Quid hic ſtatui oportet? Dos, de qua hic agitur, hiſce talibus inter liberos æqualiter dividenda. *verſ. Sin autem. ibi, dividi. J. h. t.* Quid ſi caſus ſuperiores deficiunt? Vidua dotem percipiet, *ut hic.* Quid ſi major vel forte minor ſit fratrum coheredum dote, vel donatione propter nuptias? ſi minor, ferat id patienter. *verſ. Illo proculdubio. ibi, quod ſi minus. J. h. t.* Si major, quanta dos eſt, aut donatio propter nuptias coheredum, tantam quantitatem ex ipſa dote, de qua hic agitur, percipiet. Superfluum vero æqualiter inter eam ejusque coheredes dividetur, pro modo inſtitutionum. *verſ. Si tamen minus. ibi, Amplius autem &c. J. h. t.* 6 Dos profectitia ad patrem reverſa paternæ ſit ſubſtantiæ (dic idem in dote profectitia revertente ad matrem, ad avum, proavum paternum vel maternum. *in fin. J. h. t.*) ideoque dos hujusmodi, vel ab inteſtato, vel teſtamento æqualiter liberis inſtitutis, inter eos dividitur. 7 Extraneus heres inſtitutus, agere volens judicio familiæ erciſcundæ adverſus filiam teſtatoris coheredem, dotem ad defunctum reverſam dividi petit: eſtne audiendus? non eſt, cum ea ſit filiæ defunctæ. 8 Ei ſcil. quam habent reliqui coheredes. 9 Puto legendum, *ſola:* idque hypotheſis a me ſuperius allata evidenter innuit.

10 §. 20. *Inſt. de act.* §. 6. *Inſt. de off. jud. L. 10. D. 1. 2. C. Th. 26.* Paul. 1. *ſent.* 16. adde 8 *Eclog* 9 1. Harmen. 3. *c.* περὶ ὅρων. Oldend. *claſſ. 4. act.* 14. 11 Dicitur etiam viæ erciſcundæ ab Apulejo. 12 Fundi propriı. Cujac. 13. *obſ.* 33. 13 Arbitrio venditoris & poſſeſſoris fines poſſunt permutari. *l. 2. J. h. t. l. 11. 12. ff. h. t.* 8. *Eclog. 9. c. 14. l. 24. § 2. ff. de leg. 1. l. 86. §. 1. in fin. ff. de leg. 2.* facit *l. ult. in fin. J. de temporib. & reparat. l. 43. ff. de pact. l. 23. 27. ff. de regulis.* 14 Traditione. Cujac. *ibid. arg. l. 3. § 2. ff. de act. empt.* 15 Statur antiquis terminis, niſi novi probentur: probantur autem, ſi alii in venditione deſignati fuerint. 16 *l. 11. ff. h. t.* Harm. *d. loco.* 17 Novus conſenſus novos fines poteſt inducere. *l. 12. in fin. ff. h. t.* 18 Mutatio finium, ſeu terminorum non præſumitur. vide Alciat. 2. *præſumpt.* 3. Menoch 6. *præſumpt.* 43. & *l. 11. in fin. ff. finium regund.* 19 Hæc integra conſtitutio Julii Frontini libris de limitibus agrorum reperitur inſerta: hic tamen nonnihil a Juſtiniano interpolata eſt. 20 Si quis ſuper invaſis ſui juris locis &c. *l. 1. C. Theod. eod.* Goth. Explicationem hujus legis vid. apud Joann. Zanger. *de except. cap. 1. num* 30. Anſ. 21 In cauſa finali de proprietate contenditur. Apul. 6. *Metam. l. 1. J. de appell.* 22 Nunquam de proprietate quæſtio eſt, aut finibus, quin etiam de poſſeſſione quæratur. *l. 13. ff. de rei vind.* Cauſa finium vindicationi cohæret. Cujac. notat 5. *obſ.* 21. tres arbitros ſumi ſolitos in hac quæſtione ex legibus 12. tabularum. 23 Hoc innuit, Ad agrimenſorum diſciplinam non pertinere quæſtionem poſſeſſionis, ſed finium. vide Cujac. 10. *obſ.* 2. Plaut. *prolog. Pœnuli.* Ejus nunc regiones, limites, confinia determinabo Si rei ego ſum factus finitor. Aſtronomia & multa diſcuntur ad ſcientiam ſolam. Agrimenſori vero finium lis orta committitur, ut contentionum protervitas abſcindatur. Judex eſt artis ſuæ: Forum ipſius, agri deſerti ſunt. More vaſtiſſimi fluminis, aliis ſpatia tollit, aliis rura concedit. Caſſiod 3. *Variar.* 52. 24 *l. 8. in fin. D. h. t.* v. Cujac. 19. *obſ.* 16. 25 Solus, una parte latitante. μονομερῶς *l. 13. §. 3. ff. de judic.* 26 Pars obſervans hic, eſt pars præſens ſeu is litigator qui præſens eſt, cujus adverſarius eſt abſens. 27 Plenior exſtat *in d. l. 1. C. Theod. h. t.* 28 *l. 1. C. Th. h. t.* vide *l. 5. J. unde vi.* 29 *l. 12. 13. D. de his quæ met. cauſ.* Anſ. 30 *l. 8. D. h. t.*
31 Tantum ſpatii. *Interpres d. l. 1.* 58. *Ecl. 9. c. 18.* 6. Harmenop. *c. 7.* περὶ τῶν ὅρων μετατιθέντων. 32 Hic interpolata lex *C. Theod. h. t.* Quænam eſſet hæc quinque pedum præſcriptio, Petrus Baylardus (qui ſanum cujusque legis intellectum ætate ſua jactitabat) hic dixit, Neſcio. Accurſ. *hic.* Male Iſidor. *c. 25.* putat non permiſſum fuiſſe apud veteres litigium, quinque pedum, propter rei vilitatem. Nam & rerum modicarum fuit apud veteres quæſtio §. 16 *Inſt. de rerum diviſ.* Crinitus 25. *de honeſta diſciplina.* 4. putat ſumptum hoc fuiſſe Solonis ex legibus. Movetur *l. 13. ff. h. t.* & Plutarchi loco *in Solone.* ubi tamen quidam legunt δύο, non πέντε. Cic. 1. *de legibus.* hujus præſcriptionis ita meminit: Uſucapionem duodecim tabulæ intra quinque pedes eſſe noluerunt. ſed hic quoque locus indiget interprete. Sciendum eſt ergo legibus duodecim tabularum cautum fuiſſe, *ut inter vicinorum prædia conſtitutis finibus, quinque pedum* (qui fines finium dici potuerunt, *l.*) *iter relinqueretur, ut eo ſpatio ire, agere uterque dominus poſſet.* Itaque *ut circumverti aratrum facto eatenus ſulco poſſet,* (Hinc Varro 4. *de lingua.* Fines agrorum termini, quod hæ partes propter limitare iter maxime teruntur) *id ſpatium uſucapi lex vetat.* Servitus itineris, hoc eſt, iter ad culturam uſucapi poteſt. Iter limitaneum ſeu limitare, ut Varro ait, non poteſt. Lex Manilia, de qua dixi *ad leges 12. t ibb.* deinde lata eſt, qua cautum fuit, ut quoties de his quinque pedibus controverſia moveretur, agrimenſor eligeretur, qui fines eos regeret. Ultra quinque pedes, lis non erat finalis, ſed proprietatis: ideoque non agrimenſor, ſed prætor adeundus erat. Idem oſtendit Aggenus Urbicus, & Junius Nyphius: reliqua vide apud Alciatum *lib. de quinque pedum præſcript.* Goth. Hæc lex non pertinet ad ſpeciem *l. ult. ff. h. t.* Leonin. *emendat lib. 2 cap. 8. num.* 13. Charond. *veriſimil. lib. 3. cap.* 16. Alciat. *hic.* Anſ. 33 Quinque vel ſex pedum latitudo lege Manilia præſcribitur. Intra latitudinem eam non erat uſucapio, neque præſcriptio, id eſt, diuturna adquiſitio. vid. quæ ſcripſi ad *l. ult. ff. de termin. mot.* 34 Alia eſt quæſtio de fine: alia de loco. Prior eſt de fine intra quinque pedes: Poſterior, ultra: cum de loco in confinio vel in medio agri, quam ad partem pertineat, quæritur. Finis uſucapi non poteſt, locus poteſt. Utraque controverſia eſt de latitudine. *l. ult. ff. de pignorat. action.* Eſt & alia quæſtio de modo: de qua vide Cujac. 10. *obſ.* 2. 35 *l. 4. ff. h. t.* 36 Quænam ſervitus olim in hac præſcriptione fuit, quæ hodie libertas? non obſervatur longi temporis præſcriptio, cujus fit mentio in *l. ult. C. Th. h. t.* Sed hac ſola præſcriptione actor hodie repellitur, *Si veteribus finem cum ſignis limes incluſus congruum erudita arte præſtiterit. d. l. ult.* vel ut in Concilio Spalenſi II. *Si veteribus ſignis limes præfixus monſtraverit reo jus eſſe retentionis.* vide Cujac. *hic.* 37 Reliqua hujusce legis vide apud *Aggenum.* 38 *Al.* motionibus. *l. 5. C. Th. h. t.* 39 Finalis quæſtio triginta tantum annis præſcribitur. 58. *Eclog. 9. c. 20.* & 1. Harm. 3. *c.* περὶ ὅρων.

40 Περὶ κοινωνίας τῆς αὐτῆς δίκης. *Baſ.* 41 Conſortes ejusdem litis ſunt, ſocii inter quos communis eſt res, & de qua litem ſimul omnes conteſtantur, vel unus eorum tantum. 42 *l. un. C. Th. de domino rei quæ poſcitur.* 43 Habens conſortem ratione partis ſuæ poteſt agere & conveniri. Olim, ſi egiſſet, hanc exceptionem audiebat, *Quod ageret non adjuncta perſona conſortis.* Si conveniebatur, hac exceptione tueri ſe poterat, *Quod haberet conſortes.* Sidonius 4. *epiſt.* Nec eſt cur dicere incipias, habeo conſortes, necdum celebrata diviſio eſt: quod creditoribus malis dicitur bene. vide Cujac. *hic.* 44 *l. 4. in fin. l. 85. §. 4. ff. de verb. obl.* 45 *l. 2. C. Th. de cognitoribus ac procuratorib. 2. tit. 12.* 46 Adde *c. inſinuante de off. jud. deleg.* & vide Alex. *in l. naturaliter §. nihil commune. ff. de acquir. vel amitt. poſſ.* Abb. & Felin *ad c. cum M. de conſtit.* eundem Abb. *ad c. cum dilectus 5. col. vers. ſed circa. de ord. cog.* Mod. 47 Communi nomine ſine mandato agere (oblata cautione de rato. *l. 1. ff. de procurat.*) & conveniri (oblata cautione judicatum ſolvi) poſſumus. *l. 2. C. Th. de cognitorib. lib. 2.* 48 *d. l.* 1

49 4. *Inſtit.* 8. & *L. 9. D. 4.* & 18. *Eclog. 3. ex lib. 60. tit.* 5. 50 §. 5. *Inſt. h. t.* dixi *ad l. 1. in fin. ff. de privat. delict.* 51 §. 6. *Inſt. h. t.* vid. *l. 16. ff. de furt.* 52 Dixi ad *l. 1. §. 1. ff. ſi is qui teſtam. lib.*

De arboribus furtim cæsis, & de ignorantia, & prohibitione domini.

2. Imp. GORD. A. Quintiliano & aliis.

SI servi vestri, nescientibus vobis, vel etiam prohibentibus, furtim arbores ceciderunt, quibus etiam propria pœna juxta legem saltui datam [1] fuerat præstituta: frustra veremini, ne ex persona eorum ultra [2] noxæ deditionem sitis obstricti: cum ex delictis servorum domini ignorantes vel prohibentes, si noxali actione conveniantur, ita condemnari debeant, ut aut noxæ dedere, aut condemnationem [3] sufferre habeant in sua potestate. PP. 3. Non. Junii, GORDIANO & AVIOLA CONSS. 240.

De plagio.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Eutychio.

SIve servum plagii paras accusare solenniter, Præsidem provinciæ adire non prohiberis: sive dominum ejus sollicitati servi noxali judicio, sive furti malueris convenire, suam tibi notionem Præses [provinciæ] commodabit: non ignorans, quod si dominum elegeris, & [4] eo non consentiente, quod intendis, commissum probaveris, vel noxæ dedendæ, vel damni sarciendi, ac pœnæ præstandæ habeat facultatem. PP. 5. Non. Octob. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De rapina. De scientia, vel ignorantia domini. De judicio publico.

4. Iidem AA. & CC. Sosio.

SI servus ignorante domino, vel sciente & prohibere nequeunte [5], res tuas vi rapuerit, dominum ejus apud Præsidem provinciæ, si necdum utilis annus excessit, quadrupli: quod si hoc effluxit tempus, simplici [6] noxali judicio convenire potes: Qui, si noxæ maluerit servum dedere: nihilominus cum ipso, quantum ad eum pervenit, experiri non prohiberis. † Nam si eo conscio, & prohibere valente: detracta noxæ deditione conventus, ad [7] summam condemnationis solvendam omnino compellendus est. † Sane, si criminis publici [8] accusationem propter uxorem tuam a servo raptam, intendendam putaveris: non [9] contra dominum, sed contra eum servum, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes. PP. 18. Kal. Septemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De furto, & ope consilioque domini.

5. Iidem AA. & CC. Menophilo.

SI tibi per furtum nec manifestum ancillam servus ope [10] consilioque domini cum aliis rebus subtraxerit, cum inter servum & liberum civile judicium consistere non possit, eum ob hoc delictum dupli pœnali actione, & de rebus propriis vindicatione, vel [11] condictione convenire potes. S. 5. Kal. April. CC. CONSS. 294.

TIT. XLII.
AD EXHIBENDUM [12].

De vindicaturo ancillam.

1. Imp. ALEXANDER A. Crescenti militi.

SI dominium [13] ancillæ, de qua agis, ad matrem tuam pertinuit, nec jure a patre tuo venundata est, ejusque proprietatem tibi vindicare paratus es: Præses provinciæ exhiberi eam jubebit, ut apud judicem [14] de rei veritate quæratur. PP. Kal. Maji, ALEXANDRO A. CONS. 227.

De servo reo criminis.

2. Idem A. Syro.

SI criminis [15] alicujus reus servus postulatur, per ad exhibendum actionem produci a domino, non celari debet. PP. 11. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. CONS. 227.

De exceptione rei judicatæ.

3. Idem A. Felicissimæ.

NEque ad exhibendum actio, neque proprietatis vindicatio, si nunc competit, propterea perempta est, quod [16] aliquando adversus te ad exhibendum actione aliter pronunciatum est: quia commutatione litis alia res esse incipit. PP. Kal. Septemb. MAXIMO II. & ÆLIANO [17] CONSS. 224.

De instrumentis, & de in litem jurando.

4. Idem A. Flacillæ.

NOn ignorabit judex, si instrumenta [18] tui juris [19], quæ penes diversam partem fuisse probaveris, ab eisdem non exhiberi, jurisjurandi [20] in litem facultatem deferri tibi oportere. PP. 3. Kal. Mart. AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De possessore, & eo qui dolo desiit possidere.

5. Imp. GORD. A. Sabiniano militi.

AD exhibendum actione non [21] tantum eum, qui possidet, sed etiam eum teneri, qui [22] dolo fecit, quominus exhiberet, merito tibi a non contemnendæ auctoritatis Jurisconsulto Modestino [23] responsum est. PP. 2. Id. Februar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De instrumentis.

6. Imp. PHILIPPUS [24] A. Palemonidi.

INstrumenta [25] ad jus tuum pertinentia, partem diversam invasisse adseverans, si quidem crimen [26] intendis, solennibus accusationibus [27] impletis, fidem adseverationi tuæ facito: sin vero ad exhibendum intendis, judiciorum more experire. PP. 2. Id. Mart. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De culpa, & dolo, & re deteriorata.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Vitalianis.

EXhibitionis necessitate tenetur, qui facultatem habens, culpam vel dolum [28], in explendo præcepto committit: ita ut si rem deteriorem [29] exhibuit; æquitas [30] exhibitionis perficiat, ut quamvis ad exhibendum agi non possit: in factum tamen actio contra eum detur. PP. 16. Kal. Junii, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De commodato & deposito.

8. Iidem AA. & CC. Photino.

SI res tuas commodavit [31], aut deposuit is, cujus in precibus meministi, adversus tenentem ad exhibendum, vel vindicatione [32] uti potes. Quod si pactus [33] sit, ut tibi restituantur: si quidem ei, qui deposuit, successisti jure hereditario, depositi actione uti non prohiberis: si vero nec civili, nec honorario jure ad te hereditas ejus pertinet: intelligis nullam te ex ejus pacto, contra quem supplicas, actionem stricto [34] jure habere: utilis [35] autem tibi propter æquitatis rationem dabitur depositi actio. S. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

De chirographis & instrumentis ad debitum solutum pertinentibus.

9. Iidem AA. & CC. Faustino.

SI ex [36] quocunque contractu apud Præsidem provinciæ jure debitum, cui oportuerat, te reddidisse probaveris: chirographa tua, ex quibus jam nihil [37] peti potest, & instrumenta ad eum contractum pertinentia, tibi naturaliter [38] liberationem consecuto exhiberi ac reddi jubebit. S. 8. Kal. Septemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XLIII.
DE [39] ALEATORIBUS [40], ET ALEARUM LUSU.

1. Const. argumentum ex βασιλικῶν lib. 60. tit. 8. de aleatoribus, Jacobo Cujacio interprete.

COnstitutio prohibet ludos, exceptis quinque: definit etiam multam in aleatores, permittens Præfecto Urbi, & Præsidibus provinciarum, & Episcopis ea inquirere & prohibere, & in iis habitos contractus rescindere. Dat & actionem ex quinque concessis ludis, & repetitionem eorum, quæ ex ea causa debentur, & statuit decem librarum multam in eos, qui constitutionem violari permiserint.

Aliud argumentum ex Nomocanone.

1. Imp. [41] JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

VIctum in aleæ lusu, non posse conveniri [42]: & si solverit, habere repetitionem [43], tam ipsum, quam heredes ejus adversus victorem, & ejus heredes, idque perpetuo, & etiam post triginta annos [44]. Quod si vel ipse, vel ejus heredes repetere neglexerint: liceat cuicunque volenti, & præcipue civitatis, in qua id factum est, Primati, vel defensori [45], repetere, & in opera civitatis id expendere. Data autem super aleæ lusu cautio [46] sit irrita, & condici possit.

† Sed & si quis sub specie alearum victus sit lupinis [47], vel aliqua quavis materia, cesset etiam adversus eum omnis exactio. † Data licentia Episcopis hæc inquirendi: debentibus etiam Præsidibus, & primatibus & defensoribus civitatum eos hac in re adjuvare. † Duntaxat autem ludere liceat μονόβολον [48], liceat item ludere κοντομονόβολον [49], κυντανὸν κόντακα, & item liceat ludere [50] χωρὶς τῆς πόρπης, id est, ludere vibratione Quintiana [51], absque spiculo, sive aculeo, aut ferro, a quodam Quinto ita nominata hac lusus specie. Liceat item ludere περιχυτὴν, id est, exerceri lucta [52]: liceat vero etiam exerceri hippice [53], id est, equorum cursu, seu hippodromo, absque dolo & circumventione. Et liceat quidem ditioribus ad singulas commissiones, seu ad singulos congressus, aut vices unum assem, seu numisma, seu solidum deponere & ludere, cæteris autem longe minori

1 Statutum disponens super eo, super quo disponit jus commune, interpretationem accipit secundum jus commune, & restringitur, ne quid sequatur absurdi. Alex. *ad l. inter cætera num. 5. de liber. & posthum.* Paul. de Castr. *ad l. fin. §. in computatione. in fin. J. de jure deliber.* Jas. *ad l. 1. n. 22. de leg. 1.* Mod. 2 §. 2. *in fin. Inst. h. t.* vid. *l. 2. ff. h. t. l. 7. §. 1. D. de damn. infect. l. 1. §. 15. D. de vi & vi arm.* 3 *l. 17. §. 18. D. de ædilitio edict.* 4 Et non eo consentiente. Cujac. hunc locum ita restituit ex Græcis. 5. *obs. ult.* & recte. Gravior est enim in consentiente, quam in ignorante actio. 5 Adde *l. 2. D. h. t.* adde *l. 45. D. ad l. Aquil.* 6 Id est, in simplum, hoc est, ut servus noxæ dedatur, & dominus ejus in id teneatur, quod ad eum pervenit: ita Græci. *Synops. Basil. h. t. c. 42.* 7 In id quod interest, seu in quadruplum. *Synopsis d. loco.* 8 Raptus crimen publicum. vid. §. 8. *Instit. de publicis judiciis.* 9 Ex servi delicto dominus non obligatur. 10 Vid. *l. 50. §. 1. D. de furtis, l. 53. in fin. D. de verb. sign.* vide Cujac. 6. *obs. 2. ubi tractat de variis furum generibus.*
11 Vide *l. 7. D. de cond. furt.*

12 §. 3. *Inst. de offic. jud.* & 10. *D. 4.* περὶ παραστάσεως ἤτοι ἐπιδείξεως πραγμάτων, 15. *Ecl. 4.* Oldendorp. *class. 3. act. 1.* Quid sit exhibere, vid. *l. 2. D. h. t. l. 3. §. 8. D. de hom. lib. exhib. l. 22. l. 246. D. de verb. sign.* 13 Ad exhibendum actio vindicationis præparatoria vid. *l. 1. l. 3. §. 3. D. h. t. l. 3. §. 1. ff. de liberis exhibend. l. 1. ff. de privat. delict.* Datur vindicaturo, interdicturo utrubi, optaturo & noxali judicio acturo. vide Cujac. 9. *obs. 7.* 14 Militarem. 15 Ratione criminis persona exhibenda adde *l. ult. ff. h. t.* 16 Liberatus, quia non possidebat, non liberatur, si de novo possidet. *l. 12. §. 1. ff. h. t.* 17 Paterno. 18 Vid. *l. 6. J. h. t.* 19 Quando editio scripturæ petitur officio judicis, necesse est scripturam esse penes eum, a quo petitur tempore litis contestatæ, *l. fin. J. de fide instrum.* sed si adversarius se perdidisse diceret, an sufficiat juramenti dictio. vide Alexand. *cons. 199. vol. 2.* adde etiam Paul. de Castr. *ad l. publicatis. in fin. de testib.* & Aret. *cons. 219.* Mod.
20 Ob rem non exhibitam juratur in litem. *l. pen. D. de in lit. jurand. l. 21. J. de rei vind.* 7. *Synops. 18. ex lib. 15. tit. 4. c. 24.* 21 Ad exhibendum actio datur adversus possidentem, & eum qui dolo desiit possidere. *Synopsis d. loco.* 22 *l. 7. J. l. 9. in pr. & §. 2. D. h. t.* 23 Modestinus non contemnendæ auctoritatis Jurisconsultus sub Gordiano. 24 An Gordianus? 25 *l. 4. J. h. t. l. 3. §. 14. D. h. t. l. 52. in princ. D. de act. empt. l. 3. §. 5. ff. de tab. exhib.* 26 Invasor instrumentorum criminaliter accusari potest, & civiliter ad exhibendum cogi. 27 Accusationis. Cujac. 13. *obs. 35.* 28 *l. 5. J. h. t.* 29 *l. 9. §. 3. ff. h. t.* 30 *l. 3. §. 14. ff. h. t.* 31 Exhibitio rerum commodatarum, aut depositarum peti potest. 32 *l. 13. infr. de oblig. & act.* 33 Depositarius, deponenti utiliter pacisci potest. adde quæ notavi ad *l. 53. in fin. ff. de act. empt.* 34 Aliud ex æquo. 35 Utilis actio non stricto jure, sed ex æquo datur. 36 Ad exhibendum agit debitor solutis iis quæ debebat: agit, inquam, ad chirographum & instrumenta cætera quæ ad contractum pertinent. 7. *Synops. Basil. 6. ex lib. 15. tit. 3. c. 28.* 37 Naturaliter liberatus instrumentum potest condicere. vide *l. 2. J. de cond. ex lege, l. 18. ff. h. t.* 38 Puta solutione. *dict. l. 18. leg. 2. J. de cond. ex lege.*
39 *L. 11. D. 5. & 3. Eclog. 2.* 40 *L. 11. D. 5.* Legem de alea latam fuisse testatur Cicero *Philip. 2.* Aleæ nomen omnem fortunæ lusum complectitur, non tantum talorum vel tesserarum ex pyxide, id est, fritillo vel phimo, quam pyxidem appellari opinor illo versu *Juvenal. 13.* partos gladio vel pyxide nummos. vide Cujac. *hic.* 41 Interpretatio Latina. 42 Habet enim exceptionem adversus agentem. *l. 19. in fin. ff. de prob. l. ult. §. 1. ff. quar. rer. act.* 43 Olim in quadruplum, hodie in simplum. An autem famosa? Cujac. putat *hic.* Aleatorum enim nomen infame: unde & tesserarios se appellari malebant. *Amm. Marcell. 28.* ut latrones πορισὰς se vocari: Lenticulam aleæ damnatum quasi infamem notat Cic. 2. *Philipp.* Differunt autem aleatores a tesserariis: quantum fures a latronibus. 44 Vel quinquaginta, ut est apud Eustath. libro de temporibus, titulo περὶ χρόνων. 5. Anatolius 13. *Nomocan.* 24. 29. Cujac. *c. 32. de divers. temp.*
45 Olim ædili. Martialis 4. *epigram.* 85. Ædilem rogat unus aleator: & 14. *Epigr.* 1. Nec timet ædilem moto spectare fritillo & Seneca *c. 7. de brevitate vitæ*, loca ædilem metuentia, popinæ, ubi plerunque alea luditur. 46 Excipe casus infra scriptos, & *l. 3. J. h. t.* 47 Θερμίοις. Lupini, argentum comicum in vicem pecuniæ veræ postea persolvendæ victori. 48 Id est, singulari saltu. 49 Saltu conto suffulto.
50 Alii legunt, κατ' ἄμφω, vel Catampo, vel Gatabo, quod genus ludi est Festo.
51 Ab inventore sic dicta. 52 Seu colluctatione. 53 Ἱππικὴ, Troja sive Pyrrhica, curriculum equorum, cui similes sunt κυνζῶθρα, & τόρνι ludi explicati a Nicephoro Gregora *lib. 10.* Porro Troja sive Pyrrhica simulachrum est pugnæ

pecunia.

pecunia. Quod si plus lusum fuerit, neque repetitio detur, & solutum repetatur. Curent vero ista Præsides, decem librarum pœna imposita, si hanc legem contempserint, vel contemni permiserint.

2. Const. argumentum βασιλικῶν lib. 60. tit. 8. de aleatoribus, Jacobo Cujacio interprete.

Constitutio prohibet ea, quæ dicuntur ξύλινα ἱππικὰ [1] *periculi repetitione proposita in lusores, & publicatione domorum, in quibus hujusmodi lusus peracti sunt. Datur & repetitio ei, qui superatus est, & solvit: quod si nolit repetere, id placet in opera publica ejus civitatis erogari.*

Aliud argumentum ex Nomocanone.

β. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A. Ἰωάννῃ P. P.

Ἡ διάταξις κωλύει τὰ παίγνια, καὶ πέντε ὑπεξαιρεμένων, ὁρίζει καί τινα ἐπιτίμια κατὰ τῶν κυβευόντων, ἐπιτρέπουσα καὶ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως, καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῖς ἐπισκόποις, ζητεῖν καὶ κωλύειν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα πράγματα ἀποτρέπειν· δίδωσι δὲ ἀγωγὰς ἐκ τῶν ἐπιτετραμμένων παιγνίων, καὶ ἀπαίτησιν τῶν ἐντεῦθεν χρεωστηθέντων, δέκα λιτρῶν ἐπιτίμιον ὁρίζουσα κατὰ τῶν συγχωρούντων παραβῆναι τὴν διάταξιν.

Aliud argumentum Latine.

Non licere ludere his, qui vocantur equi lignei [2], *neque ulla quavis aleæ specie, exceptis ludis, quos in anteriore constitutione præmisimus. Loca vero, in quibus hujusmodi equis ligneis lusum fuerit, publicentur: & soluta* [3] *hujus ludi occasione repetantur: vel si repetere nolent, qui perdiderunt, repetitio fiet per Præfectum & Præsides provinciarum: & applicabitur* [4] *hujusmodi pecunia publicis operibus. Prohibeant etiam cætera, quæ in hujusmodi ludis fiunt illicita, ut blasphemias* [5], *& si quæ talia. Balsamon notat* de equi lignei *significatione incidisse apud imperatorem gravem quondam disputationem, quibusdam asserentibus illum ludum significari, quo pueri extra circum aurigando pro equis utuntur hominibus, aliis vero contra contendentibus ligneam esse fabricam per scalas ligneas exaltatam, habentem in medio diversa foramina: nam qui hoc genere ludebant, quatuor globulos diversorum colorum superjiciebant ex superiori parte, & qui primus globulorum per foramina ex ultimo foramine egrediebatur, hic victoriam dabat ei, qui projecerat. Nunc veterem harum legum translationem a nobis quoad fieri potuit, ex libris manuscriptis emendatam subjiciemus.* Cont.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Alearum usus antiqua [6] res est [7], & extra [8] operas pugnatorias [concessa,] verum pro tempore abiit in lachrymas, multa millia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim [nec] ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione [9] tantum proprias substantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare [10] [Deum] conantur, & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subjectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, Ut nulli [11] liceat in publicis, vel privatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in specie, & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solutum [12] reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum heredibus, aut his negligentibus, a Patre aut Defensoribus illius civitatis: vel recipiat fiscus, non obstante nisi quinquaginta [13] annorum præscriptione: Episcopis vero locorum hoc providentibus, & Præsidum auxilio utentibus.

† Deinceps vero ordinet quinque ludos, Monobolon, Contomonobolon, Quintanum contacem sine fibula [14], & perichyten [15], & hippicem [16], quibus sine dolo atque callidis machinationibus ludere permittimus. † Sed nec permittimus etiam in his ludere ultra unum solidum [17], si multum dives sit: ut si quem vinci contigerit, casum gravem non sustineat. Non enim solum bella bene ordinamus, sed [18] & res [sacras] ludicras [19]. Sed istam interminantes pœnam transgressoribus, potestatem dando episcopis [20] hoc inquirendi, & Præsidum auxilio sedandi. † Prohibemus etiam, ne sint equi [seu equestres] lignei [21], & ut si quis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet domibus eorum publicatis [22], ubi hæc reperiuntur. † Si autem noluerit recipere is, qui dedit, procurator noster hoc inquirat, & in opus [23] publicum convertat. Similiter & Judices prohibeant, ut a blasphemiis, & [24] perjuriis, quæ ipsorum inhibitionibus debent comprimi, omnes homines penitus conquiescant.

TIT. XLIV.
DE [25] RELIGIOSIS [26] ET SUMPTIBUS FUNERUM [27].

De Translatione *reliquiarum.*

1. Imp. ANTONINUS A. Doritæ.

Si vi [28] fluminis reliquiæ filii tui continguntur, vel alia justa & necessaria causa intervenit: existimatione Rectoris provinciæ transferre [29] eas in alium locum poteris [30]. PP. 8. Kal. Novemb. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De illatione in locum alienum. De alienatione, & obligatione.

2. Idem A. Hilariano.

Invito, vel ignorante te ab alio illatum corpus in puram [31] possessionem tuam, vel lapidem, locum religiosum facere non potest. Sin [32] autem voluntate tua mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur: Quo facto, monumentum neque venire [33], neque obligari a quoquam prohibente juris religione posse, in dubium non venit. PP. Kal. Maji, AQUILINO II. & ANULINO CONSS. 217.

De legato, & sumptu funeris.

3. Imp. ALEXAND. A. Rimo.

Legatum a defuncto tibi relictum, & [34] quod in funus vel morbum ejus erogasse te boni viri arbitratu probaveris, Præses provinciæ solvi tibi jubebit. PP. 5. Non. Jul. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De dominio, vindicatione, divisione.

4. Idem A. Luciano.

Si sepulchrum *monumenti* [35] appellatione significas, scire debes, jure dominii id nullum vindicare posse: sed si familiare [36] fuit, jus ejus ad omnes heredes pertinere, nec divisione ad unum heredem redigi potuisse. Profana tamen loca, quæ circa [37] id sunt, si semper vicinis ædificiis usui hominum destinatis cesserint, ejus sunt cui illa, quorum partes esse visæ sunt, ex divisione obtigerunt. PP. 6. Non. Novemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De voluntate defuncti servanda.

5. Idem A. Cassio militi.

Militis voluntatem quam *circa monumentum sibi faciendum* testamento expressit, & pater & mater ejus heredes negligere non debent. Nam etsi delatio hoc nomine præteritis [38] constitutionibus amota est: invidiam tamen & conscientiam circa omissum supremum ejusmodi officium, & contemptum judicium defuncti, evitare non possunt. PP. 8. Kal. Maji, JULIANO & CRISPINO CONSS. 225.

De inscriptionibus monumentorum. De longi temporis præscriptione.

6. Idem A. Primitivo & aliis.

Monumentorum inscriptiones [39] neque sepulchrorum jura [40], neque dominium loci puri ad libertos transferent [41]. Præscriptio [42] autem longi temporis, si justam causam initio habuit, vobis proficiet. PP. 8. Kal. Jul. JULIANO & CRISPINO CONSS. 225.

De statuis & ornamentis.

7. Imp. GORDIANUS A. Claudio.

Statuas sepulchro superimponere, vel monumento quod [a te] extructum profiteris, *ornamenta* quæ putas, superaddere non prohiberis: cum jure suo eorum, quæ [43] minus prohibita sunt, unicuique facultas libera non denegetur. PP. 3. Kal. Aug. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De jure familiarium sepulchrorum.

8. Imp. PHILIPPUS A. Juliæ.

Jus familiarium [44] sepulchrorum ad affines, seu proximos cognatos non heredes institutos minime pertinet. PP. 16. Kal. Jul. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

equestris, quæ πρύλις & ἱππασία Dioni, idque ex Suetonii libro de lusibus puerorum Servius & Donatus scribunt *in* 5. *Æneid.* Sed transit etiam usus Pyrrhicæ in pedestris pugnæ simulachrum, adhibitis numeris & concentu musico. Marius Plotius libro de Metris, Pyrrhichius pes a Pyrrhica lusus genere nomen accepit, quia hoc sono milites usi sub armis per ludum ciunt simulachra pugnæ; ipsa tamen Pyrrhica dicta est a Pyrrho Cydoneo, qui primus Cretenses sub armis saltare ad hujus pedis sonum instituit. Alii a Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris sui armatum honoris gratia saltavisse dicunt: Aristoteles autem ait Achillem hujus lusus inventorem fuisse. Quibusdam placet, ab ardore, id est, a velocitate sui soni nomen accepisse hunc pedem: cognatus enim sensus ardoris, & velocitatis est; unde instant ardentes Tyrii, id est, festinantes. Et, ardet abire fuga. Hæc Plotius nondum excusus apud Cujac. 13. *obs.* 10. cui in eo quod scribit de Pyrrho Cydoneo, consentit Nicolaus apud Stobæum.

1 Cadit enim iste lusus magis in aleæ quam virtutis speciem, *de quo* vid. J. *h. t. ibi* Balsamon *notat* Est autem alea vitiosa: hinc Seneca, vel Publius mimus, Aleator quanto in arte est melior, tanto est nequior. 2 Τὰ παίγνια. 3 Solutum ludi vetiti occasione condicitur. *l. ult.* J. *h. t.* 4 Multæ interdum solent applicari publicis operibus *l. ult.* J. *h. t.* 5 *l. ult.* §. 1. J. *de episc. aud.* 6 Facit *l.* 16. §. 8. *ff de pœn.* 7 Consule Alciatum *l.* 1. *prætermissorum.* Cujac. *l.* 11. *observ. c.* 20. Menochium *de arbitr. jud. cas.* 399 & 400. Raineld. Corsum *l.* 3. *indag. c.* 11. Constantium Landum *enarrat. in tit. de justit & jure c.* 6. Jul. Clar. §. *ludus* Benedict. Capram *in regul. conclus.* 86. Pium *in Annotat. posterioreb c* 12. Turnebum denique *adversar. l.* 27. *c.* 33. Mod 8 Alea militibus olim permissa in castris, ne torperent otio, *ut hic.* Acron *ad Horat* 2. *Carminum* 16. *Periculosæ plenum opus aleæ tractas.* Non impune tamen milites etiam in ludo arma amittunt. *arg. l.* 3. § 13. *ff. de re milit.* vid. Forcatul 20. *Cupid. num.* 7. Erat & permissa Decembre mense & Saturnalibus. 14. *Mart. & ibi interpretes.* 9 Juven. *Sat.* 1. neque enim loculis comitantibus itur, Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca. 10 *l. ult.* §. 1 J. *de episc. aud.* 11 Etiam clerico, *Nov. Leon.* 87: vid. *l.* 34. §. 1. J. *de episc. aud.* 12 *l.* 1. & 2. J *h. t.* 13 Alea amissi repetitio est intra annos quinquaginta: ut ex Anatolio refert Eustathius libro περὶ χρονικῶν διαστημάτων, neque tollitur triennio Epitome quæ extat 13. *Nomocan.* 29. licet Thalelæus triennio tolli putet, quod in contextu Basilicῶν non est adjectum. Eustathius *d. loco.* Hoc tamen non servatur in Gallia, teste Rebuff. *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 56. 14 Spiculo χωρὶς τῆς πόρπης. *l.* 1. J. *h. t.* 15 Colluctationem. *d. l.* 1. J. *h. t.* 16 Id est, Trojam, Pyrrhicam. *d. leg.* 1. J. *h. t.* 17 Id est, aureum. 18 Ludicras res ordinare vel ipsi Principes non dedignantur. vide Cassiodor. 3. *Variar.* 51. *in fin.* 7. *Variar.* 11. 19 Res etiam ludicræ a Magistratu curantur. 20 Facit *l. ult.* J *de episc. aud.* 21 Quid sint, vid. *l.* 2. J. *h. t.* 22 Alias pœnas vid. *in l.* 1. *ff. h. t.* 23 *l.* 2. J. *h. t.* 24 *Novell.* 77. *c.* 1.

25 Adde *tit. Cod. Theod. de sepulchris violat. l.* 9. *tit.* 17. 26 *L.* 11. *ff.* 7. περὶ μνημείων, id est, de monumentis, 59. *Eclog.* 3. 27 Καὶ δαπάνης ταφῆς. *Eclog. ibid.* adde 3. *Decret.* 28. *de sepulturis &* 3. *Sext.* 12. & 3. *Clement.* 7. & 3. *Extrav.* 6. & 13. *q.* 2. *c. ubicunque* 6. & *seq.* adde Paul. 1. *sent.* 21. *de sepulchris & lugendis.* De actione funeraria vid. Oldendorp. *class.* 5. *act. ult.* 28 Ob incursum fluminis, vel metum, corpus jam perpetuæ sepulturæ traditum, solennibus redditis sacrificiis, per noctem in alium locum transferri potest, vid. Paul. 1. *sent.* 21. §. 1. 29 Transferebantur autem corpora per noctem. Paul. *d. loco.* efferebantur interdiu: quo referenda est Juliani constitutio *l.* 5. *Cod. Th. de sepulchro violato.* Efferri, inquit, cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam, & per maximam insistentium densitatem: quod quidem oculos hominum infaustis incestat aspectibus. Qui enim dies bene auspicatus a funere, aut quomodo ad deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exequiis secretum amat, & diem functis nihil interest utrum per noctes an per dies efferantur, liberati convenit populi totius aspectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exequiarum, nec ostentatio videatur. Hæc Julianus *d. loc.* gentili more: quæ miror a Theod. in Codicem relata fuisse. 30 In hujusmodi translatione reddenda erant solennia sacrificia. 1. Paul *sent* 21. §. 1. Gentiles enim pro mortuis sacrificabant Anniversaria quoque eam in rem sacrificia erant, quæ χοαὶ a Græcis dicebantur. vide Plut. *in Antonio.* 31 Pura possessio, purus locus, qui neque sacer, neque religiosus, sed profanus. *l.* 4. J. *h. t. l.* 2. §. 4. *ff. h. t.* 32 *l.* 2. *ff. h. t.* §. 9. *Inst. de rer. divis. l.* 6. §. 4. *ff. de divis. rer.* 33 Monumentum vendi aut obligari non potest. *l* 9 J. *h. t.* neque legari. *l.* 14 J *de legatis.* An idem in re sacra? v Ripensem *ad l.* 6. 7. 8. 9. *ff de pign & hypoth. n.* 47. & *seq.* 34 Legatario legatum licet petere, & expensas quas in personam fecit defuncti. *l* 1. *l.* 2. §. 2 *ff. h. t.* 35 *l* 2. §. 6. *ff. h. t.* & 59 *Ecl.* 1. *c* 2. 36 Vid. *l* 5. *ff h. t.* 37 *l.* 9 J. *h. t. l.* 2 §. 5. *ff. h. t.* 38 *l* 5. J. *de his, quibus ut indign* vid Paul. 3. *sent.* 5. §. 10. *ubi* vid. Cujac. & *Novell.* 1 *in pr.* 39 *l.* 6. *ff. h t* adde *l.* 10. *ff. de probat* Publice incisa in æs, vel in marmor, vel in lapides, non probare, finem non facere, ex hujusmodi sculptionibus jus nulli competere hinc nonnulli colligunt: quod falsum puto. Agitur enim hic specialiter de monumentorum inscriptionibus: alias hujusmodi inscriptiones probationem inducunt *l.* 10. *D de prob. l.* 27 *D. de cond. & dem l* 11 *in fin. D fin. regund.* Antiquis in factis scripturam privatam fidem facere hinc colligunt. Mynsing. 5. *obs* 79. & scripturam privatam repertam, & productam ex archivo publico fidem facere. *Authent. ad hæc.* J. *de fid. instrum.* adde hic Socin. *reg* 118. 40 Decius *cons* 146 *col.* 6 *num.* 14 Scribentes *ad c. cum causam. extr. de probat.* Forcatulus *in Necyomant jur. dialog* 1. *n.* 39. Cravettam *de antiquit. tempor. fo* 72. *n.* 12. Mod. 41 Inscriptio monumenti a defuncto facta, jus aut dominium sepulchri eo vivo, qui inscripsit vel inscribi jussit, non transfert, *ut hic*, sed eo præmoriente: ut ita vim habeat ultimæ voluntatis: & ita hunc locum accipit Forcatulus 1. *Dialogo Necyomantiæ, num.* 34 42 *l* 4. *D de mortuo inferend.* In sepulchris longa possessio non prodest ei qui nullum jus habet *Syn. Basil.* 59. *tit* 2. *c.* 4. 43 Prohibita quæ non sunt, concessa intelliguntur. *Inst. de his, qui sunt sui.* adde *l.* 4. J. *de jure dotium*, *l.* 27. J. *de testam. l.* 25. *in fin. D. ad municip.* 44 *l.* 5. *l.* 6. *vers liberis. D. h. t.*

De venditione.

9. Idem A. & Philippus C. Faustinæ.

LOcum quidem religiosum distrahi [1] non posse manifestum est: verum agrum purum [2] monumento cohærentem [3] profani juris esse: ideoque efficaciter venundari, non est opinionis incertæ. PP. 6. Kal. Decemb. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De translatione corporis.

10. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Aquilianæ.

SI necdum perpetuæ [4] sepulturæ corpus traditum est: translationem [5] ejus facere non [6] prohiberis. PP. 8. Id. Feb. DIOCLETIANO IV. & MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

De supplicio affectis.

11. Iidem AA. & CC. Gaudentio.

OBnoxios [7] criminum digno supplicio subjectos sepulturæ tradi non vetamus. PP. 8. Id. April. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Ne reliquiæ intra civitatem condantur.

12. Iidem AA. & CC. Victorino.

MOrtuorum reliquias [8], ne sanctum [9] municipiorum jus polluatur, intra [10] civitatem condi, jam pridem vetitum est. PP. 3. Kal. Octob. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Collatio sepulchri familiaris, & hereditarii.

13. Iidem AA. & CC. Dionysio.

JUs sepulchri tam familiaris [11], quam hereditarii [12], ad extraneos etiam heredes: familiaris autem ad familiam, etiam si nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quemquam, qui non est heres, pertinere potest. S. 3. Id. Novemb. Sirmii, CC. CONSS. 294.

De translatione reliquiarum.

14. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

NEmo humanum [13] corpus ad alium [14] locum [sine Augusti [15] affatibus] transferat. Dat. 3. Kal. Mart. *Constantinop.* HONORIO NOBILI PUERO & EVODIO CONSS. 386.

In solo Aurelani libro manusf. notatur hic deesse Græcam constitutionem, quam ex Basilicis edidit Cujac. lib. 11. observ. cap. 21.

15. [16].

IN nullo quopiam loco vectigal [17] ab aliqua persona pro corporibus ex uno in alium locum translatis præstetur.

1 *l. 2. in fin. J. h. t.* 2 Purus ager quid sit, vid. *l. 2. §. 4. ff. h. t.* adde Cujac. 10. *obs.* 37. 3 *l. 4. in fin. J. h. t.* 4 Seu æternæ sedi. *l. 40. ff. h. t.* 5 *d. l. 40. l. 1. l. 2. ff. de cadaver pun.* 6 Excipe casum legis 1. *supr. h. t.* ex loco Pauli a me citato. 7 *l. 1. l. 3. ff. de cadaver punit.* nisi damnatos majestatis. *d. l. 1.* Jure Gallico hæc lex servatur, teste Rebuff. *in proœm const glos. num.* 54. 55. 8 Reliquiæ mortuorum *hic* corpus. Paul. 1. *sent.* 21. § 2. Græci λείψανα, *l. 3. supr. de sacr.* ossa, *l. 8. ff. h. t.* cineres. *d. l. 1. in fin.* Reliquæ etiam dicuntur. *l. 42. l. 44. in fin. ff. hoc tit.* ut & reliquiæ. *l. 30. ff famil. ercisc. l. 27. ff de cond inst.* Animalia bruta habent etiam sua λείψανα, *l. 53. §. 5. ff de leg.* 1. Neutra significatione. Reliquiæ sunt simulachra. De ossuario dixi *ad l. 2. ff. de sepulch. violat* 9 Corpus in civitatem inferri non licet, ne sacra civitatis funestentur: qui contra fecerit, extra ordinem punitur. Paul. 1. *sent.* 21. §. 2. *l. 6. C. Theod. de sepulchr violat.* Virgilius 11. *vers.* 205. *&c.* & corpora partim Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt. Cic. *de legib.* hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito. Idem vetuit Antoninus Pius, *teste Spartiano.* Idem servatum apud Athenienses, ut refert Sulpitius *apud* Cic. 4. *epist de M Marcello loquens* Eadem pene de causa Plato 12. *de legib.* vetuit sepulchra in loco fœcundo & ad culturam apto poni. Nobis Christianis non in urbibus modo, sed & in templis jus etiam sepulturæ est. 10 Paul *d. loco.* 11 *l. 5 ff. h. t.* 12 *l. 5. 6. ff. h. t.* 13 Humatum. *l 7. C. Theod. de sepulcr. violat.* 14 *l. 10. supr. h. t* 15 Vel pontificum *l. 8. ff. h. t.* hæc autem inclusa desunt in *l ult. C. Theod de sepulchris violatis:* ex qua hæc lex sumpta est 16 Latina interpretatio. 17 Vectigal pro corporibus ex uno loco in alium translatis observa. Hujus vectigalis meminit lex 37. *ff. h. t.*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE REBUS CREDITIS [1], ET JUREJURANDO [2].

An causa retractari possit perjurii prætextu.

1. Imp. ANTONINUS A. Herculiano.

CAusa [3] jurejurando ex consensu [4] utriusque partis, vel adversario inferente, delato & præstito, vel remisso [5] decisa: nec perjurii [6] prætextu retractari potest: nisi [7] specialiter [8] hoc lege excipiatur [9]. PP. 15. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 213.

Perjurio pœna quando imponatur.

2. Imp. ALEXANDER [10] A. Felici.

JUrisjurandi [11] contempta religio satis [12] Deum ultorem habet [13]. Periculum autem corporis [14], vel majestatis crimen secundum constituta [15] Divorum Parentum [16] meorum, etsi, *per* [17] *Principis venerationem* [18] quodam calore [19] fuerit pejeratum, inferri non placet. PP. 6. Kal. April. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De inopia probationum.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Severæ.

IN bonæ [20] fidei contractibus, nec non [etiam] in cæteris causis, inopia [21] probationum, per [22] judicem jurejurando causa cognita res decidi oportet. PP. 10. Kal. Sept. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De Tutelæ actione.

4. Iidem AA. & CC. Maximæ.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus [23] jusjurandum tutori detulerit, postea eandem litem exercere non prohibetur. PP. Kal. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

1 Hæc tituli particula generalis est ad sequentes aliquot, nec tamen hic tractat de rebus creditis, sed de jurejurando, nisi dixeris, jusjurandum crediti speciem esse. *arg. l. 2. in fin. ff. de rebus creditis.* & ita conceptus est *Tit. 1. lib. 2. apud* Paul. *sentent.* 2 Jurejurando lites deciduntur, tam in actionibus in rem quam personam. Paul. *dict. loco §. 4. Instit. de except. L. 12. D. 2. & 22. Eclog. 5. & 1.* Harmenop. 7. & 2. *Decret.* 24. & 2. *Sext.* 11. & 2. *Clement.* 9. & 22. *quæst.* 1. Ferrar. *in forma juramenti quod præstatur a parte parti* 16. Oldendorp. *class.* 1. *act.* 9. Jusjurandum quid est? fidei atque religionis exhibitio. *l. ult. J. de fidecomm. libert.* Deum testem & vindicem perjurii vocare. Juramentum an semper servandum sit, vid. apud Socin. *reg.* 206. *l. ult J. de non numerata pecunia.* de observata custoditaque apud Romanos jurisjurandi sanctimonia vid. Gell. 7. c. 18. 3 *Synops. Basil* 22. *tit.* 5. *c.* 40. 4 22. *Eclog.* 5. *c* 40. 5 Remissum jusjurandum pro præstito habetur. Paul. 2. *sent.* 1. §. 3. 6 *l* 21. *ff. de dolo mal.* 1. Harm. 7. 7 Quid si statuto caveatur juramento alicujus stari? valere juramentum quidam putant: sed tamen probationes in contrarium admitti: verum ea de re videndus est Socinus *reg.* 380. 8 Puta favore ultimæ voluntatis. *l. ult. J. h. t.* Idem dicendum, si juratum fuit solo judice deferente, adversario non petente. *l. 31. ff. h. t.* adde quæ scripsi *ad l. 17. J. de contrah. empt.* 9 *Sub.* ut retractetur. Igitur juramenti gratiam lex facere potest. adde *l. ult. ff. qui satisd. l. 38. in pr. ff. ad municip.* 10 Similis Alexandri ejusdem *lex* 8. *famil. ercisc. & l. 2. J. ad leg. Jul. de adult.* 11 Per Deum scil. concepti, non per salutem Principis, ut dicam J. Goth. Vid. Cujac. *lib.* 2. *observ.* 19. Duaren. *ad tit. de rebus credit. cap. fin. & ad tit. de jurejurand. cap. fin.* Fachin. *lib.* 1. *controv. cap.* 14. Ans. Adde Joann. Robert. *lib.* 2. *Supputat cap.* 20. Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2 *cap.* 319. S. L. 12 1. Harmen. 7. Imo non satis, *l. ult. ff. stellionatus.* solve: ibi stellionatui pœna imponitur, non perjurio. Vid. Cujac. 2. *obs.* 19. 13 Harm. *ibi.* Hinc Tiberius apud Tacit. *lib.* 1. *Annalium:* Deorum injurias diis curæ esse. 14 Satis disertim legem hanc explicat Gothofredus: præter quem vide Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 319. *n.* 13. 21. 23. & 28. Torell. de Prat. *cons.* 41. *n.* 2. *inter consil. crim. vol.* 1. Joan. Robert. *lib.* 2. *sent. jur. cap.* 20. Mod. 15 *l. 13. §. ult. ff. de jurejur.* 16 Severi & Caracallæ. 17 Κατὰ βασιλέως, Harmen. *ibid.* per genium Principis. *l. 13. in fin. ff. de jurejur.* Jurabant per Genium Principis Gentiles. *l. si duo.* 13. *in fin. ff. de jurejur.* Tertull. *ad Scapulam & 28. Apologet.* aut quod tantundem τύχην τῦ καίσαρος. Dion. 44. Arrian. Epictet. *lib.* 4. *cap.* 1. Joseph. 16. *antiq.* 16. Christiani per salutem Principum, at non per genium. 3. Euseb. *hist.* 14. quod salus augustior sit genio. Tertull. *Apologet. cap.* 32. adde *l. si quis major.* 41. *J. de transact.* sane qui pejerasset, jurans per genium Principis, Tiberio crimen non fuit. *Dion.* 57. Contra crimini Cajo fuit, non jurasse per genium Principis. Sueton. *in ejus vita, cap.* 27. qui & autor fuit, ut omnibus juramentis hoc adderetur: Neque me liberosque meos cariores habeo, quam Cajum & sorores ejus. Sueton. *in Cajo, cap.* 13. Dion. 18. Salutem + scriptum fuisse videtur *Genium*, idque mutavit Tribon. 19 Calori ignovit, & alio adhuc rescripto idem Alex. *l. 4. J. ad leg. Jul. de adult.* Calor, est inconsultus animi motus. *l. 9. in princ ff. de publican. & vect. l. 22. in fin. ff ad l. Jul. de adult. l. 7. in fin. ff. ad l. Jul repetund l 1. § 5. ff. ad SC. Turpillian* ut hic fersus: Si per Deum juratum est, Deus ipse vindex est: si per Principem, Princeps ipse. Quid si consulto consilio per Principem sit juratum? qui pejeravit, tenetur majestatis: Majestatis, inquam, non absolvisse, sed quodammodo tantum: ideoque pœna reorum majestatis ei non infligitur, sed fustigatio. *d. l.* 13. Et hinc tamen constat, gravius eum puniri, qui per Cæsaris genium juravit, quam qui per Deum. Tertullian *cap.* 15. *Apologet. in fin.* Citius (inquit) apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur. Minucius Felix, *in Octavio:* Tutius eis est per Jovis *Genium* pejerare, quam Regis. Illud interim notandum, Eum, qui per Deum juraverit, & pejeraverit, fieri infamem; dixi ad *Leges* 12. *Tabular.* & aliis pœnis civilibus subjici. *l. 41. J. de transact. l. 2. in fin. J de indict. vidut. lib.* 1. *ll. veterum Francicarum, cap.* 61. perjurus neque in sua, neque in alterius causa jurare potest. Qua lege & illud cavetur præterea, eos, qui rationabilis ætatis non sunt (rationabilem appellat eam in quam rationis, seu ratiocinandi usus aliquis cadit) non cogendos esse jurare. Item, ut qui in sanctis (opinor scripturis vel Templis) jurant, jurent jejuni. Idem esse jurare per charitatem & veritatem ac per Deum: cum Deus sit charitas & veritas. Juramentum Pharisaicum esse, jurare per aurum & altare templi. Huc refer Gell. 7. *Noct* 18. ubi tractat de observata custoditaque apud Romanos jurisjurandi sanctimonia. adde Cujac. 8. *observ.* 7. Forcatul. 18. *Cupid. num.* 2. 3. Clarum *sentent.* 5. §. *perjurium.* ubi refert perjurum removeri ab agendo, testimonio dicendo, jurando. Excusari a pœna civili, si sine dolo pejeravit. *l. ult. ff. de in litem jur.* si propter impedimenta justa juramento satisfacere non potuit, si perjurium nulli noceat: si interrogatus super crimine, pejeravit, si delatum ab adversario in judicio fuerit. 20 Vid. *l. 5. ff. de in litem jurand.* 21 22. *Synops Basil.* 2. *cap* 42. vid. 1. Harm. 1. *cap.* ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις. 22. *Eclog.* 5 *cap.* 28. 22 *l. 31. ff. de jurejur.* Tale juramentum necessarium est. In Gallia quæ consuetudinibus seu statutis quibusdam propriis utitur, judices inopia probationum, & ubi semiplene tantum probatum est, juramentum actori non deferunt, nisi a rege jussi sint. Rebuff. *in princ. const. gloss.* 5. *num.* 55. Semiplena probatio est, si unicus tantum testis producitur, nempe quia duo plenam faciunt, si reus fugit, si scriptura tantum domestica profertur vid. Accurs. *hic.* Putarem, ne id quidem jure fieri, nisi causa bene cognita. *ut hic. J. h. t.* De juramento suppletorio, vid. Socinum *reg.* 104. Dicam plenius in praxi civili *titul. de jurejurando.* 23 Sine tutore. *l. 17. §. 1. ff. de jurejur.* 22. *Eclog.* 5. *c.* 29 Pupillo non defertur juramentum. Idem etiam non defert, nec gratiam jurisjurandi facit. *d. §.* 1 *Eclog. ibid.* Harmen. 7. περὶ ὀρκῶν.

De

De Fideicommisso.

5. Iidem AA. & CC. Juliano.

CUm etiam a [1] pupillorum tutoribus, velut ab ipsis pupillis relicta fideicommissa videantur [2], super fideicommissis Præses [3] provinciæ cognoscet: &, si id tibi relictum esse constiterit, reddi tibi efficiet. Idem, si inficietur, ad jusjurandum (ut desideras) tutorem adiget [4]. PP. 4. Kal. Decemb. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De generis & ingenuitatis quæstione.

6. Iidem AA. & CC. [illegible]ssio.

CUm proponas partibus placuisse, jurisjurandi religione, generis [5] & ingenuitatis quæstionem decidi: Præses provinciæ juxta decretum arbitri [6] ad voluntatis vestræ placitum amitæ tuæ filiis consulet. PP. 5. Id. Februar. TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

Ne alteri per alterum præjudicetur.

7. Iidem AA. & CC. Eutychianæ.

NEc filius [7], nec quisquam alius [8], nec litigando, nec pacifcendo, sed neque jusjurandum citra voluntatem dominæ rei deferendo, præjudicium ei facere potest. Unde si citra mandatum tuum aliquid erga rem tuam filius tuus gessit, nec hoc ratum habuisti, nihil tibi oberit. S. Idib. Novemb. AA. CONSS. 293.

De actione & jurejurando actoris.

8. Iidem AA. & CC. Alexandro.

ACtori [9] delato, vel relato jurejurando, si juraverit, vel ei remissum sit sacramentum, ad similitudinem [10] judicati in [11] factum actio competit. S. 12. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

De conditione jurisjurandi reo delata.

9. Iidem AA. & CC. Martiano.

DElata [12] conditione jurisjurandi, reus (si [13] non per actorem, quominus de calumnia juret, steterit) per judicem solvere [14], vel jurare, nisi [15] referat jusjurandum, necesse habet. S. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, AA. CONSS. 299.

De deposito.

10. Iidem AA. & CC. Protogeni.

IN actione etiam depositi [16], quæ super rebus quasi sine scriptis datis movetur, jusjurandum ad exemplum cæterorum bonæ [17] fidei judiciorum deferri potest. S. 5. Kal. Decemb. CC. CONSS. 300.

De revocatione jurisjurandi.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Demosth. P. P.

SI quis jusjurandum intulerit, &, necdum eo præstito, postea (utpote sibi allegationibus abundantibus) hoc revocaverit: sancimus [18] nemini licere penitus iterum ad sacramentum recurrere, (satis enim absurdum est redire [19] ad hoc, cui renunciandum putavit, & cum [20] desperavit aliam probationem, tunc denuo ad religionem convolare) & judices nullo modo [eos] audire ad tales iniquitates venientes. † Si quis autem sacramentum intulerit, & [hoc] revocare maluerit, licere quidem [ei] hoc facere, & alias probationes, si voluerit, præstare: ita [21] tamen, ut hujusmodi licentia usque [22] ad litis tantummodo terminum ei præstetur. Post definitivam autem sententiam, quæ provocatione suspensa non sit, vel quæ, postquam fuit appellatum, corroborata fuerit: nullo modo revocare juramentum, & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis [23] negotii alterius causæ fiat exordium. Dat. 15. Kal. Octob. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

Jusjurandum ad decisionem litis quando præstandum. 1. De jurejurando præstando, vel referendo. 2. De procuratione; si quis jurare noluerit. 4. De absentibus. 5. De loco & forma jurandi. 6. De priorum legum confirmatione.

12. Idem A. Demosthenі P. P.

GEneraliter de omnibus juramentis, quæ in litibus offeruntur vel [24] a judice vel a partibus, definiendum est. Cum enim jam increbuit judices in plenissima definitione sacramentum imponere: evenit, ut provocatione lite suspensa [25], hi quidem, qui jusjurandum præstare jussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur, probationes autem rerum cadant [26]: cum [27] multum [28] discrepet juramentum hereditarium [29] a principali [30] sacramento. Necessitate itaque rerum coacti, & probationibus pinguius subvenientes, ad hujusmodi venimus sanctionem. Omne igitur juramentum, sive a judicibus, sive a partibus illatum, vel in principio litis, vel in medio, vel in ipsa definitiva sententia, sub ipso judice [31] detur, non expectata vel ultima definitione, vel provocationis formidine. §. 1. Sed juramento illato, cum hoc a partibus factum fuerit, & a judice approbatum [32], vel ex auctoritate judicis cuicunque parti illatum: si quidem is cui imponitur sacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus, hoc præstetur, vel referatur: necessitate ei imponenda, cui jure refertur, relationis sacramentum subire: vel si hoc recusaverit, quasi illato sacramento præstito, causa [33] vel capitulum [34] decidatur, nullo loco provocationi relinquendo. Quis enim ferendus est ad appellationis veniens auxilium in his quæ ipse facienda procuravit? §. 2. Sin autem is, cui sacramentum est illatum, vel a parte, vel a judice, hoc subire minime voluerit, licentiam quidem habeat sacramentum recusare; judex autem, si hoc omnimodo præstandum existimaverit [35], sic causam dirimat, quasi volente eo sacramentum sit recusatum: & ita cætera sive capitula, sive totius negotii summa examinentur, & lis suo marte percurrat, nullo ei obstaculo obviante. Ipse autem qui sacramentum sibi illatum dare recusaverit: vel hoc attestetur, vel, si forte non audeat, habeat [36] sibi in ultima [37] provocatione repositum auxilium, & si judex appellationi præsidens, *bene quidem illatum jusjurandum, non rite autem recusatum* pronunciaverit: res secundum quod judicatum est, permanebit. Sin autem *non rite quidem illatum, recte autem recusatum sacramentum* pronunciaverit: tunc ei licebit emendare [38] sententiam judicis, quæ quasi ex recusato sacramento processit, & nihil penitus nec præjudicii, nec injusti dispendii [39] cuicunque incurret: sed & causæ cursus ab initio usque ad novissimum terminum non impedietur, & lis æqua lance trutinabitur. §. 3. Sive autem illatum juramentum præstitum fuerit, sive recusatum, ipsi parti, quæ hoc intulit, nullum [40] provocationis remedium in hoc reservabitur: cum nimis crudele est, parti quæ hoc detulit, propter hoc ipsum, quod judex ejus petitionem secutus est, superesse provocationem. §. 4. His de præsentibus [41] personis statutis, nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subjugamus: & si persona præsens non inveniatur, cui sacramentum illatum est, lite forte per procuratorem ventilata, necesse est, vel ipsam principalem personam datis certis induciis [42] ad judicem venire, ut ea quæ de sacramentis statuta sunt, impleat; vel (si judex existimaverit) in provincia [43] ubi degit, sub actorum testificatione juramentum ab ea vel dari, vel referri, vel recusari, hoc procedere: ut singulis casibus eventus jam definitus imponatur: licentia danda etiam parti alteri, vel per se, vel per procuratorem super hoc ipsum ordinatum, adesse his quæ de juramento aguntur: vel si neutrum facere maluerit, & ex una parte [44], sub fide tamen gestorum, juramentum præstari, vel referri, vel recusari: expensis propter hujusmodi causam præstandis, officio [45] judicis trutinandis, an ab utraque parte, an ab altera oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando: sed, donec ea procedunt, aliis vel capitulis, vel litis membris a judice examinandis: & postquam fuerint ei intimata [46] gesta super juramento subsecuta, tunc iterum ad [47] hoc capitulum judice redeunte, & eo adimpleto ad cetera perveniente: omnibus aliis quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte observandis.

§. 5. In omnibus autem casibus in quibus sacramenta præstantur, observationem judicialem permanere censemus secundum personarum qualitatem [48], sive sub [49] ipso judice præstari oportet juramentum, sive in domibus [50], sive sacris scripturis tactis [51], sive in sacrosanctis oratoriis [52]. §. 6. Similique modo in sua firmitate manere, quæ de calumniæ jurejurando, vel relato sacramento legibus cauta sunt, vel a nobis, vel a retro divis principibus introducta: non enim, ut aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc prolata sunt: sed ut, si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. Recitata septies [53] in novo consistorio Palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novemb. DECIO V. C. CONS. 529.

1 Relictum a tutore, relictum videtur a pupillo, de quo si dubitatur, tutori defertur juramentum, & ita tutor jurat in causa pupillo mota, *l.* 20 C. *de fideicommiss. l.* 69. §. 2. *ff. de leg* 2. adde Cujac. 3. *obs.* 27. 2 Cum eadem mox verba repetantur *in l.* 20. *infr. de fideicommiss.* videtur hic ex eadem scribendum & reponendum: *Relicta fideicommissa debeantur.* Mod. 3 Fideicommissa in provinciis apud Præsidem, ut Romæ apud Consulem, vel prætorem fideicommissarium petebantur. Ulpian. 25. §. 12. 4 Imo non adiget *l.* 4. *ff. de in litem jurand.* Sed ibi de juramento in litem affectionis, hic de veritate agitur. Wesenb. *ad tit. ff. de in litem jur. n.* 4. Ans. 5 Super causa status potest jusjurandum deferri. 6 Id est, judicis dati. vid. *l.* 2. *supr. de judic. l.* 2. *in fin.* C. *de pedaneis jud.* v. *l.* 2. C. *de libertis & eorum.* 7 Vid. *l.* 4. C. *si aliena res pign.* Goth. Explicationem hujus legis vid. apud Leoninum *emendat. lib.* 3. *c.* 12. *n.* 2. Ans. 8 Vid. *l.* 3. §. 3. *in fin. ff. de jurejur.* 9 Jurejurando delato, reus debet vel jurare, vel solvere, vel jusjurandum referre. *Syn. Basil.* 22. *tit.* 5. *c.* 48. Quod si ipse actor de calumnia prior jurare nolit, reus jurare non cogitur. *l.* 9. C. *h. t.* quippe is, qui jusjurandum defert, prius jurare de calumnia hac formula cogitur, *ὅτι οὐχ ὡς συκοφαντῶν βούλομαι λαβεῖν παρά σου τὸν ὅρκον, ἀλλ' ὡς νομίζων δικαίως ἐπάγειν* hoc est, juro me non calumniose jusjurandum exigere, sed quod jure me putem experiri. *Syn. Basil.* 22. *tit.* 5. *c.* 48. 1. Harm. 7. §. 6. unde apud Paul. legimus 2. *sent* 1. §. 2: Jusjurandum deferre prior actor potest, contrarium autem de calumnia jusjurandum reo competit. adde *l.* 34. §. *qui jusjurandum.* 4. & *l. si non fuerit.* 37. *ff. de jurejur.* 10 Quin jusjurandum majus quiddam est, quam res judicata 22. *Ecl.* 5. *c.* 1. 11 Ex juramento nascitur actio in factum; de qua vid. Oldendorp. *class.* 1. *act.* 9. nisi super aliquo facto nominatim est juratum, puta vendito; tunc enim competet utilis venditi. *l.* 13. §. 3. *ff. de jurejur.* Goth. vid. in hanc leg. Joan. Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 5. *num.* 96. Ans. 12 Dixi *ad l.* 1. C. *h. t.* ex Paul. 3. *sent.* 1. §. 2. 13 Qui defert jusjurandum, prius de calumnia jurat. *l.* 34. §. 4. *l.* 37. *ff. h. t. l. ult.* C. *de fideicommiss.* d. 6. 2. vid. *l.* 1. *supr. de jurejurando propt. calum. l.* 11. §. 1. & 2. *ff. rer. amotar.* Remittitur tamen quibusdam personis, puta patrono, non liberto: & in causis feudalibus tam vasallo, quam domino. vid. Cujac. 4. *feud.* 36. *fol.* 548. 2. *feud.* 33. §. 1. 14 *l.* 34. §. 6. *ff. de jurejur.* 15 Cui defertur juramentum, tenetur jurare, vel referre. 16 Adde *l.* 4. C. *ad exhib.* 17 *l.* 3. C. *h. t.* 18 Jusjurandum inopia probationum tibi detuli: nactus alias probationes, delationem jurisjurandi a te nondum præstiti, revocavi, quæritur an secundo non liceat ad jurisjurandi delationem confugere? non licet. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 5. *cap.* 50. 1. Harm. 7. §. 7. 19 Vide *l.* 75. *ff. de reg. jur.* 20 Iniquum est hoc casu *ἀποτυχίᾳ τῶν ἄλλων ἀποδείξεων πάλιν εἰς τὸν ὅρκον ἀποτρέχειν*, ob desperatas alias probationes, ad jurisjurandi religionem denuo confugere. *Synops. Basil. h. t. c.* 50. 21 Jusjurandum delatum, necdum præstitum, is qui detulit revocare potest *ἕως ὅτε ἀπόφασις ἐξέλθῃ ἐπιτρέπουσα δοθῆναι τὸν ὅρκον*, quousque sententia lata fuerit, quæ jusjurandum præstare jubeat. Igitur non post sententiam a qua non appellavit, non denique post sententiam ab appellationis judice confirmatam. *Synops. d. l.* 22 Delatum juramentum, antequam sit juratum vel pronunciatum, revocari potest. *Goth.* Vid. Borcholt. *de jurejur. c.* 6. *n.* 2. Vincent Caroc. *de juram. lit. decis. q.* 5. *pr. n.* 39. & *q.* 10. *pr.* 1 *n.* 1. Ita & jurisconsultis licet quandoque ex mutatione circumstantiarum facti responsum mutare. Cujac. *lib.* 2. *observ.* 36. & *ad African. tract.* 4. Natt. *cons.* 194 *num.* 13. *lib.* 1. Ans. 23 Id est, finis primi negotii secundæ litis exordium faciat *Synops. ibid.* 24 Juramentum defertur, vel a judice vel a parte. 25 Appellatione suspenditur sententia. 26 Probationum viæ non sunt coarctandæ. *l. quoniam.* C. *de heret. ics:* unde colligit Accursius *in Nov. li* 94. *arg. Novellæ de testibus*, debitorem pacto vel conventione cogi non posse, ad unum tantum probationis speciem, ut ita possit debitor quovis genere probationis, sive per testes, sive per instrumenta, sive per jusjurandum, debiti solutionem probare, neque se ad unum tantum genus probationis astringere. 27 Juramentum heredis multum differt a defuncti juramento *l.* 11. §. 2. *ff. rerum amotar.* 28 2. *Feud.* 58. §. *cum datur.* Coguntur tamen heredes interdum jurare, dummodo verisimiliter possunt jurare: videlicet nota eis veritate facti defuncti, quam liberi, tacita quadam præsumptione, nosse intelliguntur. vide ad hunc locum Rolandum a Valle 1. *cons.* 52. adde Ancharanum 1. *quæst.* 55. *num.* 8. Mynsing. 1. *observ.* 13. 29 De procuratore vide *l.* 2. § 1. § 2. C. *de jurejurand. propt. calumn.* 30 Hoc est, defuncti. 31 Potest jurari etiam appellatione pendente. *Salic.* 32 Delatio juramenti parti non concludit, nisi per judicem approbata sit. 33 De qua agitur sc. unde colligunt: Contumacem in uno capite, non haberi pro confesso in alio. 34 Id est, articulus ille litis. 35 Contumax non habetur ipso jure pro confesso: cum ejus contumacia judicis arbitrio sit definienda. 36 Intentio non allegata in causa principali, potest in causa appellationis allegari. *Bald.* 37 In appellatione a definitiva, discutiendum gravamen interlocutoriæ. 38 Hinc illa usitata formula judicandi in curiis, & apud judices ad quos appellatur. *En émendant le jugement &c.* 39 Sententia emendata non parit dispendium, potest tamen arbitrio judicis condemnari in expensas primi judicii, qui in priore causa vicerit. 40 Delator juramenti non appellat. An idem in eo qui refert? Idem, omnis enim juramenti relator, est delator. *Accurs.* 41 Quasi diceret, Et hæc de juramento delato, & relato inter ipsas partes præsentes. 42 Absenti certus comparendi terminus præstandus. 43 Jurari potest extra provinciam judicis, apud quem litigatur. 44 *Μονομερῶς.* 45 Officio judicis expensæ trutinantur. 46 Significata. 47 Delatio pendens super uno capite, non impedit processum super alio, diverso tamen. *Bald.* 48 Juramentum ei deferendum, qui rei veritatem magis perspectam habet. vid. Mynsing. 1 *obs.* 13. 49 Jurari potest, vel in judicio, vel domi. 50 Acta ex causa possunt fieri in domo privata: hinc colligit Baldus, ægroti donantis aliquid in domo sua coram judice, donationem pro insinuata censeri. 51 Corporaliter ita juratur. 52 In Ecclesia jurari potest. vid. quæ notavi *ad l.* 2. C. *de sacrosanct. Eccles.* 53 Septimo Cujac. 20. *obs.* 3. hoc quid sit, dixi ad *l.* 22 *in fin.* C. *de sacrosanctis Eccles.*

De legatis & fideicommissis.

13. Idem A. Joanni PF. P.

CUm quis legatum, vel fideicommissum, utpote sibi relictum exigeret, & testamento forte non apparente pro eo sacramentum ei ab herede delatum esset, & is religionem suam præstasset, affirmans sibi legatum, vel fideicommissum derelictum esse, & ex hujusmodi testamento id, quod petebat, consecutus esset; postea autem manifestum esset factum, nihil [1] ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, utrum jurejurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset: vel, si re vera ei derelictum fuisset legatum, vel fideicommissum; an daremus licentiam heredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere. Nobis itaque melius visum est, repeti [2] ab eo legatum, vel fideicommissum, nullumque ex hujusmodi perjurio lucrum ei accedere: sed si verum fuerit inventum; quartæ detentionem introduci, si tamen locum habeat: ne cui ex delicto [3] impium sibi lucrum [afferre] nostris legibus concedatur. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADIS & ORESTIS VV. CC. 532.

TIT. II.

SI CERTUM PETATUR [4].

De Ære *alieno hereditario.*

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Modestino.

NEque æquam, neque usitatam rem desideras; ut æs alienum patris tui non [5] pro portionibus hereditariis exolvatis tu & frater coheres tuus, sed pro æstimatione rerum prælegatarum [6]: cum sit explorati juris, hereditaria onera ad [7] scriptos heredes pro [8] portionibus hereditariis, non pro modo emolumenti pertinere. Quod nec tu ipse ignorare videris: cum creditoribus secundum formam [veteris [9]] juris pro portione tua caveris. Dat. Kal. Jul. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De eo, qui nummos alienos credidit, & stipulatus est.

2. Imp. ANTONINUS A. Hermogeni.

QUamvis pecuniam tuam [10] Asclepiades suo nomine crediderit: stipulando tamen, sibi [11] jus obligationis quæsivit: quam pecuniam ut possis petere, mandatis tibi ab eo actionibus consequeris. PP. 7. Kal. Maji, MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De his, qui officia administrant.

3. Imp. GORDIANUS A. Sempronio.

EOs [12], qui officia administrant, neque per se, neque per suppositas personas, tempore officii sui in provincia fœnus [13] agitare posse, sæpe rescriptum est. PP. 8. Kal. Septemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De pecunia absentis nomine ejus credita.

4. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS Cæs. Maximo.

SI absentis pecuniam, nomine ejus fœnori dedisti, ac reprobato nomine [14], mandatis actionibus experiris, præses provinciæ jurisdictionem suam præbebit. §. 1. Idem si cessare mandatum animadverterit, utilem tibi adversus debitorem actionem eo nomine competere non negabit [15]. Propos. 15. Kal. Mart. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De instrumento.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Aristodemo & Proculo.

SI non singuli [16] in [17] solidum accepta mutua quantitate, vel stipulanti creditori sponte vos obligastis (licet uni [18] numerata sit pecunia) vel intercessionis nomine hanc pro reo suscepistis obligationem: Frustra veremini, ne ejus pecuniæ nomine vos convenire possit, quam alii mutuo dedit, si intra præstitutum [19] tempus rei gestæ quæstionem detulistis. † Ac multo magis inanem timorem geritis, si [20] pecunia numerata, *oleum susceptum* instrumento sit collatum: cum, si *reddendi* stipulatio nulla subjecta est, & hujus rei est habita solennis contestatio, in suo statu remanente eo, quod vere factum intercessit, ex olei accepti scriptura nihil deberi manifestum est. S. 5. Non. Maji, AA. CONSS. 293.

De novatione, de instrumento simulato, de usuris.

6. Iidem AA. & CC. Nicandro.

SI ex pretio [21] debitæ quantitatis, facta novatione, per stipulationem usuras licitas ab eo contra quem supplicas, stipulatus es: falsa [22] mutuo datæ quantitatis demonstratio præmissa, cum obligationis substantia non defecerit, quominus usque ad modum placitum usuræ possint exigi, nihil nocet. † Si vero, citra vinculum stipulationis tantum mutuam pecuniam datam conscriptum est, & ejus præstari fœnus convenit: simulatis pro infectis habitis, hujusmodi placitum nihil de præcedenti mutavit obligatione. S. 15. Kalend. Decemb. AA. CONSS. 293.

De origine pecuniæ creditæ, de persona cujus nomine creditum est spectanda.

7. Iidem AA. & CC. Pactumeio.

NOn unde [23] originem pecunia, quæ mutuo datur, habeat; sed qui contraxit, si ut propriam numeravit; in hujusmodi obligationibus requiritur. S. 5. Non. Oct. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De re æstimata data mutui causa, de stipulatione usuræ illegitimæ, de pignore non idoneo.

8. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI pro [24] mutua pecunia quam a creditore poscebas, argentum, vel jumentum, vel alias species utriusque consensu æstimatas [25] accepisti, dato auro pignori, licet ultra usuram centesimam usuras stipulanti spopondisti: tamen [26] sors, quæ æstimatione placito partium definita est, & usurarum titulo legitima [27] [summa] tantum recte petitur. Nec quicquam tibi prodesse potest, quod minoris [28] esse pretii pignus quod dedisti, proponis, quo [29] minus hujusmodi quantitatis solutioni pareas. S. 17. Kalend. Januar. AA. CONSS. 293.

Si duo simul crediderint.

9. Iidem AA. & CC. Alexandro.

CUm te in Gallia cum Syntropho certum auri pondus, itemque numeratam pecuniam mutuo dedisse, ut Romæ solveretur, precibus adseveras: aditus competens Judex si duos reos stipulandi [30], vel re pro solido tibi quæsitam actionem, sive ab heredibus Syntrophi procuratorem [31] te factum animadverterit; totum debitum; alioqui, quod dedisti, solum restitui tibi jubebit. S. 15. Kal. Januar. AA. CONSS. 293.

De uno instrumento plurium obligationum, de stipulatione mutuo adjecta, de pœnitentia.

10. Iidem AA. & CC. Crispino.

EO quod a multis [32] proprii debiti singulorum obligationis uno [33] tantum instrumento probatio continetur: exactio non interpellatur. Nam si pro pecunia quam mutuo dedisti, tibi vinum stipulanti [34], qui debuerant, spoponderunt: negotii gesti pœnitentia contractum recte habitum, non constituit irritum. S. 2. Non. Febr. *Sirmii*, AA. CONSS. 299.

De incendio.

11. Iidem AA. & CC. Maximiano.

INcendium [35] ære alieno non [36] exuit debitorem [37]. S. 2. Id. Febr. *Sirmii*, AA. CONSS. 299.

De his, qui in rem communem mutuati sunt.

12. Iidem AA. & CC. Theophanio.

SI in rem communem cum Ione mutuam sumpsisti pecuniam, nec re, nec solennitate verborum vos obligastis in solidum: & si eam post integram solvisti [38]: de restituenda tibi parte contra Ionem experiri, ut debitum poscens, judice cognoscente potes. S. 15. Kal. Sept. CC. CONSS. 300.

1 Negativam interdum probari hinc colligunt; qua de re dicetur ad *l.* 23. *J. de probat.* 2 Obstat *l.* 1. *S. h. t.* quam vide & Forcatulum 18. *Cup. num.* 7. Paucis interim traditur, restitutionem adversus ea, quæ juramento non voluntario sunt decisa, dari propter species de novo repertas, *l.* 31. *ff. h. t. l.* 29. *S. de transact.* Goth. Hæc est 9. decisio ex 50. novis Justinianeis, ut videre est apud Inglois. *Ans.* 3 Lucrum ex delictis sperare, impium.

4 Petatur de chirographis. *Cod. Th. l.* 2. *tit.* 27. *L.* 12. *ff.* 1. id est, de mutuo, περὶ δανείου. 3. Harm. 5. *Inst. quib. modis re contrah. in pr.* Formulam actionis vide apud Oldendorp. *class.* 4. *act.* 17. Ferrariensem *in formula actionis hypothecariæ* 43. *ubi Mutuo.* 2. 5 Heredes tenentur ad onera hereditaria pro hereditariis portionibus, etiamsi in prælegatis sit inæqualitas. *l.* 26. *S. de pact. l.* 6. *l.* 13. *S. famil. ercisc. l.* 2. *J. de hered. actionib. l.* 2. *J. si unus ex pluribus. l.* 1. *infr. de except. l.* 10. *J. de jure deliber. l.* 35. §. 1. *ff. de hered. inst. l.* 85. §. 1. *in. fin. ff. de verb. obl. l.* 2. *in fin. ff. de stipul. præt.* 6 Obligatio personalis non sequitur fundum & prælegatum, ut *ff. ad SC. Trebellian. l.* 1. §. *si heres.* nec transit etiam instantia contra successorem. *cap. quia vero. de judic.* licet sint casus, ubi contrarium locum obtinet. de quibus Socinus *Regul.* 300. Mod. 7 Personalis obligatio & instantia ad heredes non transit: vid. Socin. *reg.* 177. 8 Hinc ratio dubitandi sumebatur. Videbatur enim dicendum ex inæquali prælegatorum quantitate, eos inæqualiter etiam teneri. *l.* 1. *J. de except. l.* 20. *J. de jur. delib.* 9 12 Tabularum. 10 Qui pecuniam alienam suo nomine credit, sibi stipulando jus quærit, quod tamen cedere tenetur. *l.* 1. *J. de reb. alienis non alien* adde *l.* 41. *vers. quod si stipulatus. ff. h. t. l.* 6. § 2. *ff. ad SC. Trebell.* 11 Vide *l* 16. *J. de pignoribus.* 12 Ὁ ἀρχὴν ἢ ὀφφίκιον ἐν ἐπαρχίᾳ πράττων, qui magistratum vel officium in provincia gerit, neque per se neque per mediam personam (διὰ μέσου προσώπου) magistratus sui tempore fœnus exercere potest. *Synops. Basil.* 6. *tit* 1. *ex lib.* 23. *tit.* 1. *cap.* 45. 13 *l.* 33. *ff. h. t Synops. d. loco.* vid. *l.* 1. *S. de contract. judic.* 14 Nomen est ipsa obligatio, ipse contractus initus. 15 Cur ita? collige ex *l.* 32. *in fin. ff h. t.* vid. Cujac. 5. *obs.* 29 16 Hæc lex non tantum locum habet in simplici mutuo, sed & in usurario. Gaspar Roderic *de ann. redditib lib.* 2. *quæst.* 5. *num.* 4. Ans. 17 Numeratio in persona unius non obligat alios: nisi constituerint se reos debendi in solidum, re vel verbis, vel chirographo, vel biennium sit elapsum, vel invicem fidejusserint. vid. Molinæum *quæst.* 7. *de usur. num.* 132. *& sequent.* 18 *l.* 3. *J. de inutil. stipul.* 19 Biennium scil. *vers. multum. Inst. de lit. oblig.* 20 Is, cui pecunia re vera mutuata est, non tenetur ad oleum instrumento comprehensum: Talis enim mutui contractus est usurarius, & naturam mutui excedit, nisi in stipulationem oleum deductum fuerit. *ut hic. l.* 6. *infr. h. t.* est & in emptione & solutione aliud utrobique, namque aliud pro alio solvitur volenti. *l.* 17. *J. de solut.* 21 Ad hanc legem vid. Goed *de contrah stipul. c.* 3. *num.* 78. *& cap.* 8. *num.* 71. *& seq.* Guid. Pap. *hoc loco.* Leouin. *emendat lib.* 3 *cap.* 16. *n.* 1. Ans. 22 Nicander majorem summam stipulatus a suo debitore, quam ei mutuasset, paulo post ab eodem ex eadem summa usuras licitas stipulatur. Primus contractus usurarius est. vid. *l.* 11. §. 1. *ff. h. t. l. si tibi decem.* 17. *ff. de pact.* at non secundus, nisi pro ea parte quæ debitori vere numerata non fuit. Quid si usuræ pacto tantum fuerint promissæ, non ex solenni stipulatione? usuræ non debentur. *l.* 34. *ff. mandati. l.* 1. *l.* 3. *infr. de usur.* quam nove huc attulit interpretationem Papon. non magni facio: eam tamen vide apud eundem 3. *Not.* 9. *c. de restitution de majeur, fol.* 678. 23 Potest enim esse aliena, sed & adquisita ex turpi quæstu. vid. *l.* 11. *ff. solut. matrim.* 24 Species potest æstimari & exinde converti in causam mutui, puta pecuniæ: & ita usura exigi. *l.* 11. *ff. h. t. l.* 12. 23. 25. *infr. de usur.* adde Molin. *de usur. q.* 23. *n.* 229. *q.* 85. *n.* 559. 561. *& seq.* Et ita supellex loco pretii dari potest, & in pecuniam converti, & pro alia re quam pecunia numerata facti hujusmodi conversione (legitime tamen, cui contraria est illegitima) usuras legitimas stipulari possumus. *Goth.* Hanc leg. explicat Roderic. *de reditib. lib.* 1. *q.* 13. *n.* 25. Ans. 25 Legitime tamen & justo pretio, citra fraudem & affectum usurarium, utriusque consensu probata. *J. h. t.* alias id genus mutui contrahi a Gallis dicitur, *a perte de finance.* 26 Utilis stipulatio usuræ per inutilem non vitiatur. *l.* 29. *ff. de usuris.* nec sors. *l.* 20. *ff. de usur. l.* 26. §. 1. *vers. Si quis autem. J. de usuris.* 27 Centesima. *S. h. t. l.* 40. *in pr. ff. h. t.* Paul. 2. *sent.* 14. §. 2. Est autem legitima usura centesima. *S. h. t. ibi, licet ultra usuram centesimam.* & hic, *legitima.* 28 Puto legendum esse *non minoris* vel *majoris.* ut sit sensus, debitorem non ideo legitimas usuras creditori denegare, quod ei non minoris pretii pignus dederit, quam summa ab eo accepta valeat. adde *edict. Justin.* 9. *c.* 4. nisi speciem ita aperte exponamus. Mutuum proprie in pecunia numerata consistit. Loco pecuniæ jumentum utriusque consensu justo pretio æstimatum datum est. Id pretium conversum est in causam mutui & majores centesimis usuræ promissæ. Securitatis causa creditori debitor aurum dignum forte decem pignori dedit Quæritur quid juris sit? creditor pactam sortem recte petit: at non illegitimas usuras, sed legitimas tantum. Neque juvat debitorem, quod pignus dignum decem tantum dederit, ut inde colligat, se non in majorem quantitatem, quam pignus valeat obligari. Nam ut non idoneum pignus dederit creditori, superest tamen ei adversus debitorem in id, quod superest, actio, *ut hic. l.* 3. *l.* 5. *l.* 6. *infr. de distr. pign. l.* 8. *in fin ff. de distr. pign l.* 28. *ff. de reb. cred l.* 10. *J. de oblig. & action.* 29 Vid. *l.* 3. *infr de distract pignor.* 30 Duo rei credendi in solidum verbis, aut rei vera numeratione constituuntur. 31 Libello in eodem potest quis agere partim suo nomine, partim alieno. *l.* 3. *ff. famil ercisc.* 32 Uno contractu possunt plurium personarum obligationes contineri. 33 Una subscriptio, unumque sigillum tabellionis potest plures contractus præcedentes, authenticos reddere. 34 Pro pecunia quam mutuam tibi dedi, potes vinum mihi stipulanti promittere, & sic aliud solvere quam accepisti. *l.* 17. *J. de solut.* 35 Adde *l* 7. *J. de condit. insert.* 36 Et merito. Debitor enim mutui, genus debet, quod nunquam perit. Quod in genere debetur, perire non potest. § 2. *in versic. Et is quidem. Instit quib. modis re. l.* 1. §. 4. *ff. de oblig. & action.* adde Molin. *quæst.* 8. *de usur n.* 114. Cur? Genera materiale aliquid non sunt, sed intellectuale quid, quod passionem & sic interitum non recipit. *Goth.* Vid. Ant. Fabr *de re nummar. cap.* 2. *num* 30. Guid Pap. *hoc loco* Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 2. *num.* 130. 166. Ans. 37 Excipe *l.* 5. *ff. de naut.* alias exceptiones, vid. *hic* apud Bald. 38 Qui pro alio solvit, etiam si sit ejus correus, potest ab eo repetere.

De eo, qui mutuatus est in res alienas.

13. Iidem AA. & CC. Frontoni.

EUm, qui mutuam sumpsit pecuniam, licet [1] in res alienas, creditore non contemplatione [2] domini rerum eam fœnori dante; principaliter obligatum, obnoxium remanere oportet. [3]. S. 17. Kal. Novemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 300.

De eo qui instrumento subscripsit.

14. Iidem AA. & CC. Hadriano.

MUtuæ pecuniæ quam aliis dedit creditor, extra solennitatem verborum subscribentem [4] instrumento [te] non habet obligatum. Sine die, AA. CONSS. *

Si mutuatus credidit.

15. Iidem AA. & CC. Charidemo.

NOn adversus te creditores, qui mutuam sumpsisti pecuniam, sed ejus, cui [5] hanc credideras, heredes experiri, contra juris formam evidenter postulas. S. 5. Kal. Decemb. CC. CONSS. *

De eo, qui judici, vel honorem ambienti mutuavit.

16. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Theodoro P. P.

QUisquis Judici fœnebrem pecuniam mutuaverit [6], si in provincia fuerit versatus, quasi [7] emptor legum atque provinciæ, vel si quis collectarius [8] honoris pretium dederit ambienti: exilii pœna una cum ipso judice plectetur. Dat. 17. Kal. Novemb. BASSO & PHILIPPO CONSS. 410.

De chirographis.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SUper chirographariis [9] instrumentis hæc pro communi utilitate sancienda duximus: Ut, si quis pecunias credere supra [10] quinquaginta libras auri voluerit, vel super reddito debito securitatem accipere, cum amplius sit memorata quantitate; sciat non aliter debere chirographum a debitore, vel creditore recipere, quam si testimonium trium [11] testium probatæ opinionis per eorum subscriptiones [idem] chirographum capiat. Nam si contra hujusmodi observationem chirographum super pecuniis memoratam auri quantitatem excedentibus proferatur: minime hoc admitti a judicantibus oportet. Quod & in futuris creditis, vel debitorum solutionibus locum habere oportet. Dat. 10. Kalend. Junii, *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de instrument. caus. & fide §. oportet vero. col. 6. tit. 2. al. 3. seu Novell. 73. cap. 8.

SEd novo jure quinque testes adhibendi sunt, si fiat ab imperito literarum contractus in scriptis, & in civitate [12], & excedat libram auri: nam si quis facere quemlibet contractum ex non scripto voluerit: manifestum est, quia aut per testes, aut per jusjurandum litem percipiet, actore quidem testes deducente, pulsato autem jurante, aut referente, sicut judex disposuerit. In agris autem, quæ hactenus valuerunt apud eos, & nunc sint firma.

TIT. III.

DE SUFFRAGIO [13].

1. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P.P.

SI [14] qui desideria [15] explicare cupientes, ferri sibi a quoquam suffragium postulaverint [16], & ob referendam vicem se sponsione constrinxerint: promissa restituant [17]; cum ea, quæ optaverint, consequantur: si artibus moras nectant, ad solutionem debiti coartandi sunt. §. 1. Et si quid eo nomine in auro, vel argento, vel cæteris [rebus] mobilibus datum fuerit: traditio sola sufficiet, & contractus habebit perpetuam firmitatem: quoniam collatio rei mobilis [18] inita, integra fide ac ratione cumulatur. §. 2. Quod si prædia rustica, vel urbana placitum continebit: scriptura, quæ ea in alium transferat, emittatur: sequatur [&] traditio corporalis, & rem fuisse completam gesta testentur: aliter enim ad novum dominum transire non possunt, neque de vetere jure discedere. §. 3. Quod si quis, dum solo commonitorio [19] suffragio nititur, bona duxerit occupanda: reus temeritatis ac violentiæ retinebitur, ac in statum pristinum possessio reducetur, eo a petitione excluso, qui non dubitavit invadere, quod petere debuisset. Dat. 3. Non. Mart. ARCADIO III. & HONORIO II. AA. CONSS. 394.

TIT. IV.

DE PROHIBITA [20] SEQUESTRATIONE [21] PECUNIÆ.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

QUotiens [22] ex quolibet contractu pecunia postulatur, sequestrationis necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primo [23] convinci, & sic deinde ad solutionem pulsari: Quam rem non tantum juris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet, ut probationes secum adferat, debitoremque convincat pecuniam petiturus. Dat. 6. Id. Julii, *Ravennæ*, HONORIO XIII. & THEODOSIO X. AA. CONSS. 422.

TIT. V.

DE CONDICTIONE INDEBITI [24].

De causa judicati, de herede, de usuris.

1. Imp. ANTON. A. Mutiano.

PEcuniæ indebitæ, per errorem, non ex causa judicati [25] solutæ, esse repetitionem jure condictionis, non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori suo persolvisse, repetere potes. Usuras [26] autem ejus summæ præstari tibi frustra desideras: actione enim condictionis ea sola [27] quantitas repetitur, quæ indebita soluta est. PP. 3. Kal. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De delegatione.

2. Idem A. Secundinæ.

SI citra ullam transactionem [28] pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata [29] es, adversus eam, quæ te delegavit, condictionem habere potes. PP. 14. Kalend. Januar. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De quantitate, de cautione.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Pamphilo.

CUm & soluta indebita quantitas ab ignorante repeti possit: multo [30] facilius quantitatis indebitæ interpositæ scripturæ [31] condictio competit, vel doli [32] exceptio [33] agenti opponitur. S. 3. Non. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 293.

De his, quæ per inficiationem in lite crescunt.

4. Iidem AA. & CC. Heraclio.

EA, quæ per inficiationem in lite crescunt [34], ab ignorante etiam [35] indebita soluta repeti non [36] posse, certissimi juris est. Sed & si cautio indebitæ pecuniæ ex eadem causa interponatur: condictioni locum non esse constat. S. 5. Id. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 293.

De herede.

5. Iidem AA. & CC. Attalo.

SI a patre emancipatus ei non intra tempora præstituta [37] jure honorario [38] successisti, quidquid indebitum postea per errorem [39] (utpote [40]

1 Εἰ καὶ εἰς οἰκοδομὴν ἑτέρου προσώπου, licet in utilitatem alterius personæ. *Schol. Synops. Basil. 7. tit. 6. §. ex lib. 25. tit. 1. c. 55.* 2 *l. 6. §. 1. ff. de negot. gest.* sensus est, in mutui obligatione considerari, quid contrahentes inter se egerint, non quid debitor cum tertio egerit. 3 Μὴ περιεργαζομένων ἡμῶν τὴν αἰτίαν, nobis non anxie aut curiose negotium inquirentibus. Hæc verba addit *Synops. Basil. h. t.* & 3. Harmen. 5. § 68. ut sit sententia, eum qui mutuam pecuniam sumpserit, teneri: licet in res alienas sumpserit. Nec enim curiose hoc inquirendum esse, in quas aut cujus utilitates sumpserit, sed quis sumpserit. 4 Subscribens tantum ut testis non obligatur ex mutuo. *l. 11. §. de obligat. & action. l. 15. §. de admin. tut.* vid. *l. 6. §. de fidejussor. & mandat.* adde *l. 12. ff. de evict.* 5 Creditor non cogitur crediti nomine relicto debitore experiri adversus debitorem debitoris sui. *l. 13. §. de oblig. & action. l. 49. ff. de condict. indeb.* 6 Hoc est, recepturus ab eo pecuniam, cum in provinciam, cui præest, venerit. ut sit sensus: is, qui præsidi provinciæ fœnebrem pecuniam mutuaverit, recepturus ab eodem. ἐὰν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἧς ἄρχει παραγένηται, si vel cum in eam provinciam, cui præest, ipse creditor venerit, exilio multatur: ἐπειδὴ πρόξενος αὐτῷ γίνεται κλοπῆς ὡς ἀγοραστὴς τῶν νόμων· quod furti auctor ei fiat, quasi emptor legum. ita hunc locum Græci accipiunt. *Synops. Basil. h. t. c. 58.* Quid si δανείσει τὴν δόσιν τῆς ἀρχῆς, id est, mutuum dederit nondum præsidi, sed futuro præsidi, ut pecunia accepta magistratum emeret? tam ipse, quam præses exilio multatur. *Synops. d. loco.* 7 Vide quædam ad hunc locum apud Cujac. *Novell. 8.* 8 *Ibid. Eclog. 6. ex lib. 23. c. 85. fol. 74.* Collectarii verbo utitur Cicero *lib. de Oratore*, estque ἀργυραμοιβὸς τραπεζίτης. Alciat. 4. *dispunct.* 22. vertit argentarium & campsorem, & *lib. 4. de verb. signific.* Collectarios eos actores esse putat, quibus pro more erat in auctionibus reliqua publicanorum emere, quæ illi vel ob graviores curas, vel ob debitorum procrastinationem nequiverant expungere. Coactorum autem meminisse Horatium, Sueton. in Vespasiano & Senecam adde eundem 1. *Parerg.* 24 Cujac. 10. *obs.* 14. ex Donato & Acrone, nummularios coactores, collectarios, facit minores argentariis & majores ministris & mercenariis: per eos namque pecunias coëgisse: & quas acceperant, per partes occupasse fœnori, vel qua alia ratione erogasse. Partes κέρματα. 9 Nota de actione si certum petatur ex chirographis. 1. *C. Theod.* 57. 10 Chirographo aut apochæ continenti summam quinquaginta libras auri excedentem non creditur, nisi tres testes adfuerint, & ei subscripserint. vid. *Novell. 73. cap. 8. & ibid.* Cujac. vid. ad hunc locum diligentissime Harmen. 1. *cap. 5.* 11 Vid. *l. 11. §. qui potiores.* vid. Harm. *d. loco. Novell. 73. c. 1. Novell. 90. & ibid.* Cujac. *l. 11. in fin. §. qui potiores.* Novo jure quinque testes adhibendi. *Authent. prox. §. h. t.* 12 Major in contractu solennitas requiritur in urbibus, quam ruri, *ut hic.* idem jus est in testamentis. *l. ult. §. de testam.*

13 *Si certum petatur de suffragiis* 2. *C. Theod.* 29. Id innuitur. Hac constitutione suffragium in aula unicuique eblandiri & pecunia elicere, & suffragium (modo non sit fumosum) vendere permitti, ideoque promissorem eo nomine teneri. Aliud jus ante hanc constitutionem fuit, cum soluti suffragii repetitio daretur, ut & alia constitutione Juliani. *l. 2. C. Theod. h. t.* Nec fuit soluti repetitio, nec petitio non soluti. Ammianus 22. etiam refert Julianum tulisse legem, ne liceret quidquam dare suffragatoribus; sicque quod hic permittitur, Justinianus vetuit, *Novell. 8. de magistratibus non vendendis*, καὶ οὕτω διδόντες, οὔτε προφάσει τῶν καλουμένων *suffragiorum.* Tiberius post vetuit, *Novell.* 16 vid Cujac. *hic: &* Duaren. 2. *disput.* 12. Robert. 2. *sentent.* 21. 14 *l. 2. C. Theod. h. t.* 15 Necessitates, interpres *ad l. 2. C. Theod.* 16 Vid. Alciat. *lib. 1. parerg. c. 26. & paradox. lib. 2. cap. 14.* Mod. 17 Hoc est, præstent. 18 Suffragii causa in auro, argento, & in re mobili promissum firmum est sine ulla scriptura, *ut hic:* quia res mobiles in suffragiis non requiruntur, sed sola traditione firmantur. Interpres *l. 2. C. Theod. h. t.* ubi tamen vereor ne legendum sit, *sola conventione.* In immobilium promissis scriptura necessaria est & traditio. 19 Id est, sola adnotatione & scriptura conventionis: Vincentius Lirinensis adversus prophanas. O livionis meæ gratia commonitorium mihimet parasse sufficiet. Eodem verbo utitur Augustinus *epist. 129. & 158.* Commonitorii formula extat apud Cassiodorum 7. *variar.* Symmachus pro eodem Monitorium usurpat: video tamen interpretem *d. l. 2. C. Theod. h. t.* solum commonitorium suffragium interpretari suffragium sine scriptura promissum seu non scriptum.

20 Sequestrationem ne hinc colligas omnino prohiberi: certis enim casibus puta si populationis sive dissipationis vel rixarum imminet periculum, permittitur sequestratio. *l. 5. infr. quor. appellat. l. 7. in fin. ff. qui satisdare. l. fin. in fin. ff. de appellationib.* Alias præterea novem exceptiones adfert Ferrariensis, quas vid. *in forma sequestri seu laxamenti 9. vers. Sapiens vir.* adde alias ex Socino *reg.* 371. 21 2. *C. Theod.* 28. *& 2. Decret. 17. & 2. Clement. 6. De sequestratione possessionis & fructuum*, vide Ferrariensem *in forma sequestri seu laxamenti* 9. adde Rebuffum *tom. 3. tract. de sequestris seu commissariis rei captæ & saisitæ deputatis.* Papon. 8. *arrest.* 10. *de sequestre & restablissement. & 5. Notar. 8. cap. d'interdicts & actions possessoires* ibi, *la question du sequestre* [illegible] *conduite, & sequentibus.* Oldendorp. *cap. 50. de except.* ubi tractat de exceptione sequestri. Sequestrare est seorsim ponere. Sequestratio possessionis rei litigiosæ in tertium translatio. *l. 9. §. 3. ff. de dolo malo.* Sequester est is apud quem res litigiosa deponitur. vid. *l. 110. ff. de verb. signific.* qui & a veteribus, Sculna dicebatur 20. *Gell.* 10. 22 *l. unic. C. Theod. h. t.* Goth. Vid. Goedd. *de sequestrat. c. 1. n. 92.* & Guid Pap. *h. l.* Ans. 23 Possessio reo competens non est ei auferenda, nisi convicto. Decem exceptiones vide apud Ferrariensem *d. loco.*

24 *§. 1. Instit. quib. modis re* & 12. *D.* 6. & 52. *Eclog.* 3 Formulam hujus actionis vide apud Oldendorp. *class. 6. act.* 6. Goth. Vid. ad hunc titul. & singulas leges Guid. Pap. *Ans.* 25 Indebiti per errorem, non ex causa judicati soluti, repetitio est. *Syn. Basil.* 52. *tit. 3. ex lib. 24. tit. 1. cap. 17. l. 29. § 5. ff. mandati.* Sententia tacit, ut indebitum debeatur, nec condici possit. de quo vid. Molinæum 16. *de usu quæst.* 186. 26 Promutui usuræ non debentur. vid. Cujac. 8. *observ.* 34. Indebitum solutum promutuum est. Promutuum quasi mutuum. *Goth.* Excipe, nisi is cui indebitum solutum est, pecunias ad interesse dedit aliis, & sic cum iis lucratus sit. Mart. *dig. noviss. tom. 3. tit. Interesse. c. 14.* Barbos. & Gloss. *hic.* Ans. 27 Nota quid hac actione petatur. 28 Indebitum transactionis causa datum non repetitur. *l. 65. §. 1. ff. h. t. l. 6. §. de juris & facti ignorant. l. 1. supr. de pact. l. 16. l. 25. supr. de transactionib. l. 78. in fin. ff. ad SC. Trebell.* 29 Solvit qui delegat, ideoque ut indebiti soluti, ita indebite delegati condictio est. 30 Argumentum a majori ad minus observa. Cui soluti repetitio est, ejus multo magis tantum cauti condictio est, aut petiti exceptio *l. 31. ff. h. t.* 31 Cautiones & chirographa indebita condici possunt. excipe *l. 4. in fin. infr. h. t.* 32 *l. 5. in fin. ff. de act. empt.* 33 Faventur magis exceptioni, quam actioni. *l. 125. ff. de reg.* 34 Ut ea, quæ duplicantur. vide Paul. 1. *sent. 19. § ult.* 35 Cur indebita vocant? nempe quia per inficiationem debiti pœnæ loco debentur. Ea igitur quæ per inficiationem duplantur, licet indebita soluta fuerint, non repetuntur. *Synops. Basil. ibid. cap.* 20. 36 *§. ult. Inst. de oblig. quæ quasi ex contractu.* 37 Scilicet intra annum, qui filio emancipato ad agnoscendam bonorum possessionem tribuitur. *l. 1. §. sed videndum & §. largius. ff. de success. edict. & l. 1. §. qui admitt. ad bonor.* Mod. 38 Honorarium jus prætorium est. *§. 7. Inst. de jure natur.* 39 Debitum hereditarium per errorem a non succedente solutum repetitur. 40 Legendum est, *ut patris:* quasi dicat; Quod quis (quasi ipsum ob successionem deberet) solvit, repetere potest. *l. 65. in fin. ff. h. t.* Et vere Græci hunc locum ita exprimunt. Qui non est heres, si tanquam heres solverit, repetere solutum potest, sicut & legata revertuntur & repetuntur. *Synops. ibid. c. 20.* adde *l. 7. §. h. t.*

patris

patris successor) dedisti, ejus condictionem tibi competere, non est incerti juris. S. 14. Kal. Maji, AA. CONSS. 293.

De solutione pro alio.

6. Iidem AA. & CC. Mnaseæ.

SI per ignorantiam facti non debitam quantitatem pro alio solvisti [1]; & hoc, adito Rectore provinciæ fuerit probatum, hanc ei [2], cujus nomine soluta est, restitui eo agente providebit. S. 6. Id. August. AA. CONSS. 293.

De fideicommisso, vel legato.

7. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

FIdeicommissum [3] vel legatum indebitum per errorem facti [4] solutum, repeti posse [5], explorati juris est. S. 5. Idus Septemb. AA. CONSS. 293.

De falso procuratore.

8. Iidem AA. & CC. Zyparo.

CReditoris falso [6] procuratori solventi, adversus eum indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit. S. Petit. 15. Kalend. Novemb. AA. CONSS. 293.

De eo, qui indebitum sciens solvit. 1. de re a non domino distracta.

9. Iidem AA. & CC. Gratianæ.

INdebitum solutum sciens [7], non [recte] repetit. §. 1. Citra mandatum autem ab alio re distracta: dominus evicta re, vel ob præcedens vitium satis [8] emptori faciens, non indebitum prætendere [potest,] sed per hujusmodi factum ratum contractum habuisse probans, a se debitum ostendit esse solutum. S. 4. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

De debitore rei alternatæ, qui utrumque solvit.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SI quis servum certi nominis, aut [9] quandam solidorum quantitatem [10], vel aliam rem promiserit; & cum licentia [ei] fuerat unum ex his solvendo liberari, utrumque per ignorantiam dependerit: dubitabatur, cujus rei daretur a legibus ei repetitio, utrumne servi, an pecuniæ: & utrum stipulator, an promissor habeat hujus rei facultatem? Et Ulpianus [11] quidem electionem ei præstat, qui utrumque accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit, & tam Marcellum, quam Celsum sibi consonantes refert. Papinianus autem ipsi, qui utrumque persolvit, electionem donat: qui & antequam dependat, ipsam habet electionem, quod velit præstare. & hujus sententiæ sublimissimum testem adducit Salvium Julianum [12] summæ auctoritatis hominem, & prætorii edicti [perpetui] ordinatorem. Nobis hæc decidentibus, Juliani & Papiniani [13] sententia placet, ut ipse [habeat] electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Dat. Kal. August. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De eo, qui mente titubante & ancipiti solvit.

11. Idem A. Juliano P. P.

PRo dubietate [14] eorum, qui mente [15] titubante indebitam solverint pecuniam, certamen legumlatoribus incidit; id ne, quod ancipiti animo persolverint, possint repetere, an non. Quod nos decidentes, sancimus, omnibus, qui incerto [16] animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam speciem persolverint, repetitionem non denegari, & præsumptionem [17] transactionis non contra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Dat. Kal. Octob. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. VI.

DE CONDICTIONE OB CAUSAM [18] DATORUM.

De causa dotis.

1. Imp. ANTONINUS A. Callisthenidi.

PEcuniam, quam te *ob dotem* accepisse pacto interposito (ut fieri, quum jure matrimonium contrahitur, adsolet) proponis, impediente [19] quocunque modo juris auctoritate matrimonium [constare, nullam [20] de dote actionem habes: & propterea pecuniam, quam eo nomine accepisti,] jure condictionis restituere debes [21]: & pactum, quod ita interpositum est, perinde ac si interpositum non esset, haberi oportet. PP. 6. Kal. Aug. LÆTO II. & CERBALE CONSS. 216.

De donatione.

2. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

SI (ut proponis) pater tuus ea lege sorori tuæ prædia, cæteraque, quorum meministi, donavit, *ut creditoribus ipsa satisfaceret*, ac, si placita observata non essent, donatio resolveretur [22], eaque contra fidem negotii gesti versata est, non est iniquum, actionem condictionis ad repetitionem rerum donatarum tibi, qui patri successisti, decerni. PP. 14. Kal. Decemb. ALBINO & MAXIMO CONSS. 228.

3. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Aurelio & Alexandræ.

EA lege in vos collata donatio, *Ut neutri alienandæ* [23] *suæ portionis facultas ulla competeret*, id efficit, ne alteruter vestrum dominium prorsus alienet: vel ut donatori, vel ejus heredi condictio, si non fuerit conditio servata, quæratur. PP. Kal. April. VALERIANO IV. & GALLIENO III. AA. CONSS. 258.

De condictione liberationis.

4. Iidem AA. & VALERIANUS C. Æmiliæ.

SI cum exiguam pecuniam revera susciperes, longe majorem [24] te accepisse cavisti, *eo quod tibi patrocinium* [25] *adversarius repromitteret*: cum dicas fidem promissi non secutam [26]: ut libereris obligatione ejus, quod non acceptum propter speratum patrocinium spopondisti, per condictionem consequeris. PP. 5. Kal. Maji, ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

De milite dato procuratore.

5. Impp. D[illegible] & MAXIM. AA. & CC. Martiali.

SI militem [27] ad negotium [tuum] procuratorem fecisti, cum hoc legibus interdictum sit, ac propter hoc pecuniam ei numerasti, quicquid ob causam datum est, causa non secuta restitui tibi competens Judex curæ habebit. PP. 10. Kalend. Octob. ipsis IV. & III. CONSS. 290.

De ancilla data, ut manumittatur.

6. Iidem AA. Cyrioni & Plotioni.

CUm ancillam patrem vestrum ei, contra quem supplicatis, dedisse proponatis: interest multum, utrumne donandi animo dederit, an ob manumittendam filiam, quam [28] ancillam existimabat: cum perfecta quidem donatio revocari non [29] possit, causa vero donandi non secuta [30], repetitio competat. S. 2. Idus Maji, AA. CONSS. 293.

De donatione.

7. Iidem AA. & CC. Gerontio.

SI repetendi [31], quod donabas uxori ejus, quem ad proficiscendum tecum hujusmodi liberalitate provocare proposueras [32], nullam addidisti conditionem, remanet integra donatio: cum levitati perfectam [33] donationem revocare cupientium jure occurratur. S. 7. Kal. Sept. AA. CONSS. 293.

8. Iidem AA. & CC. Flaviano.

DIctam legem donationi, si non [34] impossibilem contineat causam, ab eo, qui hanc suscepit, non impletam, condictioni facere locum, juris dictat disciplina. Quapropter si titulo liberalitatis res tuas in sponsam conferendo, certam dixisti legem; nec huic illa, cum [35] posset paruit, successores ipsius de repetendis, quæ dederas, si hoc tibi placuerit, convenire non prohiberis. S. 3. Idus Febr. AA. CONSS. 293.

De eo, qui accepit, ut manumitteret.

9. Iidem AA. & CC. Bibulo.

SI liber constitutus, *ut filiæ tuæ manumittantur*, aliquid dedisti, causa non secuta, de hoc [tibi] restituendo condictio competit: nam si quid servus de peculio domino dederit, contra eum [quidem] nullam actionem habere potest: sed dominum, qui semel accipere pecuniam pro libertate passus est, aditus provinciæ Rector hortabitur [36], salva [37] reverentia, favore scilicet libertatis, placito suo stare. S. 3. Id. Februar. *Sirmii*, AA. CONSS. 299.

De culpa & casu fortuito.

10. Iidem AA. & CC. Canonianæ.

PEcuniam a te datam; si hæc causa, pro qua data est, non culpa accipientis [38] sed fortuito casu [39] non est secuta, minime repeti posse certum est. S. 3. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 300.

1 Vel ex ejusdem pecunia. *l.* 46. *ff. h. t.* vel per errorem facti tibi demandati. 2 Ideoque debitor non auditur si dixerit, male se conveniri ab eo cujus nomine facta fuerit indebiti solutio: alias distinctiones vid. apud Cujac. 8. *obs.* 9. 3 Dixi ad *l.* 4. *C. h. t.* 4 Non juris. *l.* 10. *C. de juris & facti. l.* 9. *C. ad leg. Falc. l.* 9. §. 5. *ff. de juris & facti.* 5 Imo non potest. vid. 24. *Ulpian. ult.* 6 Quod solvit debitor falso procuratori, solventem non liberat. Id tamen potest condicere. 7 Qui sciens indebitum solvit, non repetit. *Syn. h. t. c.* 25. 3. Harm. 5. §. 73. vid. *l. ult. C. h. t. l.* 1. *l.* 50. *ff. h. t. l.* 21. §. 1. *ff. de inoff. testam. l.* 6. *ff. de cond. ob caus. l.* 43. *ff. de admin. & peric. tut. l.* 29. *ff. de donat. l.* 53. *ff. de reg. jur.* Aliud si animo condicendi. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 14. *C. de solut.* 8 Dominus solvens ex contractu falsi procuratoris, contractum ejus probasse præsumitur. 9 Debitor obligatus alternative ad duo solvenda, solvens utrumque, electionem repetendi quod eorum voluerit habet: sicut habebat antequam solveret. *Salicet.* Goth. Hæc est 10. decisio ex 50. novis Justinian. vid. Inglois, & Guid. Pap. *h. l.* Ans. 10 Molinæus *de dividuis & individuis part.* 2. *n.* 136. Mod. 11 *l.* 26. §. 13. *ff. h. t.* 12 Cujus sententiæ vestigium extat *l.* 32. *ff. h. t.* 13 Et ita pro Juliano & Papiniano adversus Ulpiani, Marcelli, & Celsi sententias respondet Imperator. De Juliani, & Celsi dissensione, vid. Cujac. 8. *obs.* 15. 14 Hæc est 11. ex 50. novis Justinian. decisionibus, vide Inglois. *Ans.* 15 Dubitans medius est inter scientem & ignorantem: Negat quidem, sed erranter & inscienter. *l. si quis testamentum.* 41. *ff. ad leg. Aquil.* Ideoque pro errante & ignorante habetur. *ut hic. & l.* 2. *in princ. ff. quis ordo in bonorum possess.* non habetur pro inficiatore. 16 Dubitans non præsumitur donare vel transigere, sicut nec errans. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 14. *ff. de solut.* 73 Præsumi transactio vel donatio non solet nisi probetur.

18 Honestam, scil. (ut hic titulus differat a titulo 7. *C. h. lib.*) nec tamen secutam. 12. *D.* 4. Donatio ob causam causa non secuta revocari potest. vid. Clar. 4. *sent.* §. *donatio. quæst. ult.* adde Oldendorp. *class.* 6. *act.* 4. Goth. Vid. ad hunc tit. & singul. leges, Guid. Pap. *Ans.* 19 Deficiente causa ad effectum producendum necessaria, deficit effectus. 20 Soluto matrimonio, mulieri competit, dotis nomine, actio de dote: Impedito vero matrimonio propter juris auctoritatem, condictio ob causam. 21 Imo non debes auctori restituere, *ut hic.* sed fisco. *l.* 4. *C. de incest. & inutil. nupt.* 22 Pacto resoluto, oriuntur condictiones ob causam dati. 23 Donator recte paciscitur, ne donatarius rem alienet. Vid. quæ not. ad *l.* 122. §. 3. *ff. de verb. oblig.* Quid si donatarius alienaverit? Cujacius refert ex Græcorum opinione, stari alienationi: sed tamen donatarium in id quod interest: vel condictione ob rem datam teneri. vid. reliqua apud eundem ad *d.* §. 3. Accursius idem quoque existimat, quem multi sequuntur. Forcatulus autem 13. *Cupid.* 5. condictionem domino ideo competere ait, quod eam elegerit, qua in re multa possunt objici. Cur enim dicemus stari alienationi? cum tali pactione id hic effici dicatur, *ne dominium prorsus alienetur*. Si vis est hæc pacti, quomodo donatori dominium abscessurum dicemus? Si non abscesserit, qui jure domino rei vindicatio denegabitur? *l.* 9. *in fin. ff. de rei vindic.* vel cur ei non licebit rem emptori auferre. [illegible] *ff. de contrah. empt.* eo magis quod cuique sit permissum tradendo rei suæ legem dicere? *l.* 48. *ff. de pactis.* & lege ita dicta, facto tertii res aliter quam cum sua causa alienari non possit. vid. *l.* 67. *ff. de contrah. empt. l.* 36. *ff. de statulib. l.* 13. §. 1. *ff. de acquir. vel amittend. possess.* Cur hic quoque jus aliud erit, quam si vel a lege, *l.* 10. *C. de sacrosanct. eccles.* vel testamento prohibita sit rei alienatio? vid. *Novell.* 39. *cap.* 1. Pactum autem ut ne rem tuam alienes an valeat, vid. *l. ult. C. de reb. alienis non alienand. l. penult. ff. de pact.* 24 Cautio potest eatenus condici, quatenus pecunia non est numerata. *l.* 1. *l.* 3. *ff. de condict. sine causa.* 25 *l.* 3. *C. de postuland. l.* 3. *C. de transact.* 26 *l.* 4. *ff. de cond. causa data, causa non sec. l.* 1. §. 10. *ff. de extraord. cognit.* 27 Adde *l.* 7. *C. & l.* 8. §. 2. *ff. de procurat.* 28 Ancilla data, ut dantis filia manumittatur, si non manumittitur, repetitur. 29 Nota regulam *l.* 7. *in fin. C. h. t.* Goth. Imo potest. *l.* 13. §. 1. *l.* 30. *ff. de donat. caus. mort.* Ans. 30 Id est, quo casu ancilla donata fuerit, ut manumitteretur. *l.* 1. §. 1. *ff. de condict. caus. dat. caus. non secut.* 31 *l.* 12. *C. de donat. ante nuptias.* 32 Propositum in mente retentum nihil operatur: sicuti nec animus aut intentio intrinseca condicendi. *l.* 25. *supr. de transact. l.* 50. *ff. de cond. indeb.* 33 *l.* 6. *C. h. t.* 34 Datum ob causam non impossibilem, causa non sequuta condicitur. Possibilis causæ defectus parit condictionem. *Bald.* adde 10. *Synops. Basil.* 2. περὶ τῶν δεδομένων *&c. ex lib.* 24. *tit.* 1. *cap.* 34. An datum sub conditione impossibili semper possit repeti, vide *hic* Accursium. 35 Datum ob causam, cui recipiens non paruit cum posset, repetitur per condictionem ob causam, *l. pen. l. ult. C. h. t.* 36 Sic in *l.* 8. *C. de liberal. causa.* 37 Vide Cujac. 2. *Feud.* 22. *in fin.* 38 *l.* 8. *C. h. t. l. ult. C. h. t. l.* 5. *ff. de cond. caus. data.* 39 *Synops. Basil. d. loc. c.* 36.

De

De advocationis causa.

11. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

ADvocationis causa datam pecuniam, si per [1] eos, qui acceperant, quo minus susceptam fidem impleant, stetisse probetur [2], restituendam esse convenit. S. 17. Kal. Jan. CC. CONSS. 300.

TIT. VII.

DE CONDICTIONE [3] OB TURPEM [4] CAUSAM.

De cautione ob turpem causam interposita.

1. Imp. ANTONINUS A. Ingenuo.

SI ex cautione tua conveniri cœperis: nullam pecuniam te accepisse, sed ob turpem [5] causam, & quam fieri prohibitum est, interpositam [cautionem,] ei, qui super ea re cogniturus est, probandum est; & eo impleto absolutio [6] sequetur. Sine die & consule.

De dato propter turpem causam.

2. Idem A. Longino.

CUm te propter turpem causam, contra disciplinam temporum meorum, domum adversariæ dedisse profitearis, frustra [7] eam tibi restitui desideras: cum in pari [8] causa possessoris conditio melior habeatur. PP. 15. Kal. Decemb. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De dato evitandi tyrocinii causa.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Dizonti militi.

QUod evitandi [9] tyrocinii causa dedisse te, apud competentem Judicem, ei, de quo quereris, indubia probationis luce constiterit, instantia ejus recipies [10]. Qui memor censuræ publicæ, post restitutionem pecuniæ, etiam concussionis crimen inultum esse non patietur. PP. 3. Kal. Aug. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De turpi causa accipientis tantum. De usuris.

4. Iidem AA. & CC. Rufino.

QUoties [11] accipientis, non etiam dantis turpis invenitur causa: licet hæc secuta fuerit, datum condici [12] tantum, non etiam usuræ peti possunt [13]. S. 7. Id. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De lenocinio mariti.

5. Iidem AA. & CC. Bichoporo.

MErcalem [14] te habuisse uxorem proponis: Unde intelligis, & confessionem [15] lenocinii preces tuas continere, & cautæ [16] quantitatis ob turpem causam exactioni locum non esse. Quamvis [17] enim utriusque [18] turpitudo versatur, ac solutæ quantitatis cessat repetitio, tamen ex hujusmodi stipulatione [19] contra bonos mores interposita denegandas esse actiones juris auctoritate demonstratur. S. 6. Id. Maji, CC. CONSS. 294.

De furto.

6. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

OB [20] restituenda [ea] quæ subtraxerat, accipientem pecuniam, cum ejus [21] tantum interveniat turpitudo, condictione conventum hanc restituere debere convenit. Dat. 15. Kal. Jun. CC. CONSS. 294.

De pecoribus abactis.

7. Iidem AA. & CC. Zenoni.

EUm qui ob [22] restituenda, quæ [23] abegerat, pecora, pecuniam accepit: tam hanc, quam ea, quæ per hoc commissum tenuit, restituere debere convenit: licet mortua, vel alio fortuito casu periisse [24] dicantur: cum hoc casu in rem [25] mora fiat. Dat. 5. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, AA. CONSS. 299.

TIT. VIII.

DE CONDICTIONE FURTIVA [26].

De pluribus delinquentibus.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Hermogeni.

PRæses provinciæ sciens furti quidem actione singulos [27] quosque in solidum teneri [28], condictionis vero nummorum furtim subtractorum electionem esse; ac tum demum, si ab uno satisfactum fuerit, cæteros liberari [29], jure proferre sententiam curabit. Dat. Kal. Majis, CC. CONSS. 294.

De rei interitu.

2. Iidem AA. & CC. Aristæneto.

ANte oblationem interemptæ [30] rei furtivæ damnum ad furem pertinere, certissimi juris est. Dat. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

TIT. IX.

DE CONDICTIONE EX LEGE [31] ET SINE [32] CAUSA VEL INJUSTA [33] CAUSA.

De fisco.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Ulpio.

LIcet ante [34] tempus debita exigi non possint, tamen si te ex primipilo [35] debitorem constitutum fisci, ac patrimonium tuum exhaustum Præses provinciæ compererit, ut ad solutionis securitatem solum fœnebris pecuniæ subsidium superesse videatur: commonebit debitorem [36] tuum, si saltem ipse sit solvendo, ut ante definitum tempus debita repræsentet: ut fisco, cujus ob [37] necessitates publicas causam potiorem esse oportet, debita pecunia exolvatur. S. 13. Kal. Aug. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De instrumento quantitatis solutæ.

2. Iidem Augusti & CC. Sculatio.

DIssolutæ [38] quantitatis retentum instrumentum, inefficax penes creditorem remanere, & ideo per condictionem reddi oportere, non est ambigui juris. S. 3. Non. April. CC. CONSS. 300.

De malæ fidei possessore, & de fructibus.

3. Iidem AA. & CC. Galatiæ.

MAla fide possidens, de proprietate victus, [de] extantibus [39] fructibus [rei] vindicatione, [de] consumptis [40] vero condictione conventus, eorum restitutioni parere compellitur. Dat. Id. Febr. CC. CONSS. 302.

De cautione non numeratæ pecuniæ.

4. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI non [41] est numeratum, quod velut accepturum te sumpsisse mutuo scripsisti: & necdum transiisse tempus statutum, vel intra hunc diem habitam contestationem monstrando, reddi [42] tibi cautionem Præsidali notione postulare potes. Dat. 17. Kal. Jan. CC. CONSS. 302.

TIT. X.

DE OBLIGATIONIBUS [43], ET ACTIONIBUS [44].

De actionibus ei, qui pro alio solvit, mandatis.

1. Imp. GORDIANUS A. Valeriæ.

DAta certæ [45] pecuniæ quantitate ei cujus meministi [46], in vicem [47] debiti [48], actionem [49] tibi adversus debitorem, pro quo solvisti, dicis esse mandatam: & antequam eo nomine litem [50] contestareris, sine [51] herede creditorem fati munus implesse proponis [52]: Quæ si ita sunt, utilis [53] actio tibi competit. PP. 5. Kal. Maji, ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

De nominibus in dotem datis.

2. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Celso.

NOminibus [54] in dotem datis, quamvis nec delegatio præcesserit, nec litis contestatio subsecuta sit: utilem [55] tamen marito actionem ad [56] similitudinem ejus [57], qui nomen emerit, dari oportere, sæpe rescriptum est. PP. 14. Kal. Februar. SECULARI & DONATO CONSS. 261.

De colonis ob debita locatoris non conveniendis.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Rusticiano.

OB [58] causam proprii debiti [59] locatoris conveniri colonos pensioni-

1 l. 8. 9. Ꞩ. h. t. 2 Alias secus. vid. l. 1. §. 13. ff. de extraord. cognit. Ans.

3 10. *Synops. Basil. cap.* περὶ τῶν δεδομένων, ἢ δεομένων, *fol.* 126. Goth. Vid. Guid. Pap. ad hunc tit. & singulas leges. *Ans.* 4 Vel injustam. *L.* 12. *D.* 5. adde Oldendorpium *Class.* 6. *act.* 7. 5 Vide *l.* 27. *ff. de verb. oblig.* 6 Promissum turpi ex causa peti non potest. *dict. l.* 27. 7 Par cum est causa dantis & accipientis, turpiter datum non repetitur. *l.* 3. *l.* 4. §. 3. *l.* 8. *ff. h. t. Eclog. dict. loc. ex tit.* 2. *cap.* 2. *cap.* 5. *cap.* 8. *l. ult. in princ. ff. de condict. sine causa.* 8 *l.* 5. §. 1. *ff. de calumniatoribus. l.* 128. *ff. de reg. jur.* 9 Vid. *l.* 12. §. 1. *ff. de pollicitat.* 10 Quia in accipientis tantum causa turpitudo versatur. *l.* 4. Ꞩ. *h. t. dict. l.* 5. §. 1. 11 Ut *l.* 3. Ꞩ. *h. t. Synops. Basil. dict. tit.* 2. *c.* 10. *l.* 6. 7. *h. t. l.* 1. *in fin. l.* 2. *ff. h. t.* 12 Excipe *l.* 5. Ꞩ. *h. t.* 13 Sicut in fure, qui pecuniam accepit ob ea restituenda, quæ subtraxerat, vel in eo, qui abegerat pecora, *Synops. Basil. ibid. cap.* 10. quæ species est *l.* 6. & *ult.* Ꞩ. *h. t.* 14 Mercalis uxor est, quæ scortatur: id Synopseos autor *dict. loc. c.* 11. ita reddit, Qui scit uxorem suam scortari & tacet, lenocinium facit. 15 Allegans turpitudinem non auditur. 16 *l.* 1. *supr. h. t. l.* 26. 27. *ff. de verb. oblig.* 17 Turpi ex causa dantis promissa non petuntur, nec repetuntur, hoc est, ea si soluta sint, non possunt repeti; si non sunt soluta, peti non possunt. 18 *l.* 4. *supr. h. t.* 19 §. 24. *Instit. de inutilib. stipul.* 20 Turpitudo accipientis non etiam dantis in hac hypothesi versatur: ideo restituitur. *l.* 4. *supr. h. t. Synops. eod. cap.* 12. 21 Datum furi, ut rem subreptam restituat, turpiter ab eo accipitur: ideoque condici potest. adde *l. ult. infr. h. t.* 22 *l.* 6. *supr. h. t.* 23 Turpitudo quoque solius accipientis hac parte continetur. Dixi ad *l.* 4. Ꞩ. *h. t.* 24 Fur tenetur de re furtiva ea etiam extincta. *l.* 1. Ꞩ. *de his, quæ vi metusve caus. l.* 2. Ꞩ. *tit. prox. l.* 9. Ꞩ. *de furt. l.* 8. *ff. de cond. furt. l.* 1. §. 34. *l.* 19. *ff. de vi & vi arm. l.* 46. *ff. de furtis.* 25 Mora in rem facta quid sit observa. *l.* 8. §. 1. *l. ult. ff. de condict. furt.*

26 Vid. *L.* 13. *D.* 1. 27 Vid. *l.* 1. *in fin. ff. si is, qui testam. lib.* 28 Recte hic notant Græci, ex furti actione in singulos agi posse, quod ad pœnam attinet, ex ea regula, quæ dicit: *Quoties plures ad pœnam tenentur, uno eorum convento & solvente, alium non liberari.* atque ex hujus legis distinctione alias leges, quæ in Pandectis indistincte loquantur, intelligendas esse. *Mod.* 29 Solutio rei facta ab uno fure cæteros liberat a condictione furtiva, non a pœna furti. 30 *l.* 3. *ff. h. t.* dixi ad *l. ult. supr. de condict. ob turp.*

31 *L.* 13. *D.* 2. 32 *L.* 12. *D.* 7. vide Oldendorpium *Class.* 6. *act.* 5. 33 *L.* 12. *D.* 5. vid. Oldendorp. *Class.* 6. *act.* 7. 34 Ante tempus debitum exigi non potest: plus enim etiam vel solo tempore petitur, *l.* 22. *ff. mandati.* 35 Id est, causa militaris annonæ. Nam ita Synopsis Basil 7. *tit.* 6. *ex l.* 24. *tit.* 3. *cap.* 1. & ibidem Scholiastes, ὁ διατροφὰς στρατιώταις τῷ δημοσίῳ χρεωστῶν &c. Qui alimenta militum fisco debet, si reperiatur inops: debitores ejus (tametsi pro ipsis faciat conditio ante præstitutum tempus conveniendi sunt: ut ea, quæ debent, exigantur. Neque obstat, quod institutionibus de actionibus & aliis libris dicitur, Eum, qui ante diem agat, alterum tantum tempus expectare debere, quando prævenire sit ausus. Ait enim ἡ ἀνάγκη τῆς διατροφῆς τῶν στρατιωτῶν &c. necessitas alimentorum militarium facit, ut ante diem exigatur. Est & eodem *lib. tit.* 6. *c.* περὶ χρέους &c. Scholiastes citans nominatim hanc legem, ubi notat fiscum posse ante tempus exigere inopis sui debitoris debitorem. *Goth.* Emanuel Costa *lib.* 2. *selectarum c.* 15. Waltherus *l.* 2. *miscellan. cap.* 37. Mod. 36 Ob inopiam debitoris fisci ejus debitor in diem ante tempus potest conveniri a quo? ab ipso debitore fisci. adde Ꞩ. *quando fiscus vel privat.* 37 Propter utilitatem publicam, ante tempus agi potest. 38 Soluto debito, cautio est apud creditorem sine causa: ideoque hac conditione repetitur. vide *l. ult. supr. ad exhib. l. ult.* Ꞩ. *de solution.* adde *l.* 52. *ff. de act. empt.* 39 Vid. *l.* 22. Ꞩ. *de rei vind. l.* 22. §. 2. *ff. de pignorat. act.* 40 *d.* §. 2. Consumpti fructus condicuntur: extantes vindicantur. 41 Non numeratæ pecuniæ chirographum condicitur. vid. *infr. de non numer. pecun.* 42 *l.* 7. *infr. de non numer. pecun.*

43 *L.* 44. *D.* 7. & 3. *Instit.* 14. & 52. *Ecl.* 1. Goth. Ad tit. & singulas leges vid. Guid. Pap. *Ans.* 44 *L.* 4. *Inst.* 6. 45 *Al.* certe, & ita videtur legisse Azo *in summa.* 46 Id est, creditori Titii: Nec tamen colligas, Mulierem hic pro debitore obligatam fuisse. Quæ hic solvit mulier non fidejussoris nomine, sed ut quævis solvit. Obligatis mulieribus, non pro alio solventibus, Velleianum opitulatur. vide *l.* 4. *in fin. l.* 9. *infr. ad SC. Vellejan.* 47 Non tam solutionis nomine, quam quasi pretii loco. *l.* 2. *infr. h. t.* 48 *Al.* debiti actiones mandatas. ita *Haloand.* 49 Vid. *l.* 9. Ꞩ. *de procur.* Accurs. *in l.* 1. Ꞩ. *ne liceat potentioribus patrocinium litigantib. præstare.* 50 *l.* 23. *supr. de procurat. l.* 6. *ff. de transact.* 51 *l. pen. in fin. infr. ad SC. Trebell.* 52 Vi hujus mandati, emptrix est in rem suam procuratrix. Quæritur autem, An mandatum sit finitum? distingue: Si mandator actionis, idemque venditor, heredem habet, mandatario competit actio directa ex cessione. Fidem enim venditionis, ab herede mandatoris impleri oportet, si heredem non habet (aliud est si habet. Nam morte mandatarii in rem suam mandatum non finitur. *l.* 33. *infr. de donat.*) finitur quidem mandatum, sed tamen mandatario competit utilis mandati actio, & hæc locum habent in procuratoribus in rem suam, puta emptoribus & donatariis. In procuratore negotiorum, aliud. Mortuo enim mandatore, re integra mandatum finitur. vid. Cujac. 2. *observ.* 31. adde & ad *Novell.* 134. Zas. 2. *Resp.* 5. 53 Utilis actio quid? & a directa utrum differat: & quomodo, vid. *in l.* 47. *ff. de negot. gest. l.* 6. *supr. de transact.* Accurs. *in l.* 17. *in verb. actione. supr. de negot. gest.* & *l.* 6. *supr. ad exhibend.* Forcatulum *Dialog.* 65. *Necyom.* 54 Nomen in dotem dari potest. *ut hic.* & *l.* 41. §. 3. *ff. de jure dot. l.* 44. §. 1. *ff. solut. matrim.* 55 Cur ita? collige ex his, quæ dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.* 56 *l.* 19. *ff. h. t.* 57 *l.* 1. *supr. h. t. l.* 5. Ꞩ. *quando fisc. vel priv. l.* 7. *l.* 8. Ꞩ. *de hered. vel action. vend.* 58 Speciem ita ponit autor *Synops.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 3. *c.* 7. debitor fundum locat, & a colono pensiones accipit. Debitoris creditores a colono pensiones ita solutas exigere non possunt. 59 Hinc etiam colligunt, Vasallum non cogi ad exsolvenda patroni debita: sed nec ob æs Principis alienum subditum ejus sisti: quam sententiam confirmare lex videtur 7. §. 1. *ff. quod cujusque.* jus tamen repressaliarum hæc non admittit, de quo dicam ad *Novell.* 52, adde Peckium *cap.* 4. *de jure sistend. num.* 17. addi potest,

bus [1] ex placito satisfacientes, perquam injuriosum est [2]. PP. Prid. Kal. Jan. *Tyberiade*, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De bona fide.

4. Iidem AA. & CC. Liciniæ.

BOnam fidem in [3] contractibus [4] considerari [5] æquum est. 3. Non. Octob. AA. CONSS. 287.

De obligatione contrahenda, vel dissolvenda.

5. Iidem AA. & CC. Camerino & Martiano.

SIcut [6] initio libera [7] potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus; ita renunciare [8] semel constitutæ obligationi [9], adversario non consentiente [10], nemo potest [11]. Quapropter intelligere debetis, voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non consentiente altera parte, cujus precibus fecistis mentionem, minime posse discedere. Dat. Non. April. *Byzantii*, AA. & CC. CONSS. 290.

De nomine dato in solutum, & de pignoribus.

6. Iidem AA. & CC. Mauricio.

SI [12] in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit: pignora quæ [13] specialiter, vel generaliter habes obligata, persequere [14]. Quod si ab his quibus fuerant obligata, cum potiores [15] erant [16], distracta probentur, emptoribus avocari non posse perspicis. Dat. 9. Kal. Jul. *Sirmii*, AA. COSS. 293.

De emptione nominis, & de pignoribus.

7. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SI a creditore nomen [17] comparasti, ea pignora quæ venditor nominis persequi posset, apud Præsidem provinciæ vindica [18]: nam si debitum ex ejus persona res [tibi] obligatas tenentes non transferant, jure communi pignora distrahere non prohiberis. Sane, si creditoribus in ordine pignorum antecedentibus [19] venundantibus, qui possident, comparaverunt, vel longi temporis præscriptione muniti perhibentur: pignorum distrahendorum [20] facultatem te non habere perspicis. Subscript. 3. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De donatione. De mandato. De mutuo.

8. Iidem AA. & CC. Crescentio.

SI quidem donationis causa ei, quem adfectione [21] patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti, & hanc tuam liberalitatem [ille] remunerans [22] te a procuratore suo aliam pecuniam sumere præcepit [23], rebusque humanis [24] ante perceptionem fuit exemptus [25]; nec quod dederas, recuperare, cum perfectam [26] habuit donationem; nec [27] quod [tibi] dari mandavit, necdum tibi traditum petere potes a procuratore. † Quod si mutuo dedisti, nec a [28] delegato dari novandi causa stipulatus es, successores ejus solutioni parere compellantur. Dat. 13. Kal. Febr. CC. CONSS. 294.

De exactione.

9. Iidem AA. & CC. Glyconi.

NEgantes debitores [29], non oportet armata vi [30] terreri, sed petitore quidem non [31] implente suam intentionem, vel exceptione summoto, absolvi: convictos autem condemnari, ac juris remediis ad solutionem urgeri convenit. Dat. Id. Febr. CC. CONSS. 294.

De pignore.

10. Iidem AA. & CC. Ruffino.

ADversus [32] debitorem electis [33] pignoribus [personalis] actio non tollitur: sed eo, quod de pretio servari potuit, in debitum computato, de residuo [34] manet integra. Dat. 3. Non. Aprilis, CC. CONSS. 294.

An dominus ex persona coloni teneatur.

11. Iidem AA. & CC. Paulæ.

NImia [35] credulitate [36] circumventa es, cum quod colonis in rem suam mutuo dedisti, a domino prædii postulare te posse credidisti [37]: Nec ad eum obligandum actorum [38] ipsius adjuvat te præsentia [39]. Dat. 8. Kal. Aug. CC. CONSS. 294.

Ne quis ob æs alienum servire cogatur.

12. Iidem AA. & CC. Jovino.

OB æs [40] alienum servire [41] liberos [42] creditoribus, jura compelli non patiuntur [43]. Dat. 13. Kal. Novembr. CC. CONSS. 294.

In AUTHENT. ut nulli jud. lice. habere lo. Servat. §. quia vero. collat. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 7.

I*Mo a debito creditor cadit, tantundem dando, vel retento, vel ejus parentibus: ipso quoque creditore corporalibus pœnis subdendo.*

De mutuo.

13. Iidem AA. & CC. Barsumio.

EUm, cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem urgere competenti debes actione: nam adversus negotiatores [44], quos ex mercibus pecunias abstulisse tuo debitori proponis, nullam habes actionem. Dat. 11. Kal. April. CC. CONSS. 300.

De concurrentibus actionibus.

14. Iidem AA. & CC. Hermodoro & Nicomacho.

ESt [45] in arbitrio vestro, personali debitoris heredes actione, an eum, qui ab his distracta sibique tradita pignora tenet, in rem Serviana, si non [46] longi temporis præscriptione munitus sit, an utrosque conveniatis. Dat. 5. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 300.

In AUTHENT. de fidejus. §. sed neque ad res. coll. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 3.

S*Ed hodie novo jure prius* [47] *conveniendi sunt omnes fidejussores* [48], *& mandatores, & sponsores, quam ad pignorum perveniatur possessores.*

TIT. XI.

UT [49] ACTIONES [50] ET AB HEREDIBUS ET CONTRA HEREDES INCIPIANT.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm stipulationes [51], & legata [52], & alios contractus, post mortem compositos, antiquitas quidem respuebat, nos autem pro communi hominum utilitate recipimus: consentaneum erat etiam illam regulam [53], qua vetustas utebatur, more humano emendare: *Ab heredibus* enim *incipere actiones*, *vel contra heredes*, veteres non concedebant, contemplatione stipulationum, cæterarumque causarum post mortem conceptarum. Sed nobis necesse est, ne prioris vitii materiam relinquamus, & ipsam regulam de medio tollere: *Ut liceat & ab heredibus, & contra heredes incipere actiones* [*& obligationes:* [54]] ne propter nimiam subtilitatem verborum latitudo voluntatis contrahentium impediatur. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* Post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

de jure sistend. num. 17. addi potest, colonum & inquilinum ad constituendas cogi posse vias publicas: sed eo casu computare dispendium in mercedem. *l.* 1. §. 3. *in fin. ff. de via public. & itin.* Evenit etiam persæpe, ut patronos captivos vasalli cogantur redimere: sed & pro eo præstent plivium, id est, dent obsides. Plivium, *Pleige.* vid. Cujac. 8. *observ.* 14.

1 Τοῖς κανόσι καὶ τῷ συναιρέσεως μισθώματι &c. *Synops. ibid.* id est, pensionibus & legi locationis satisfacientes. 2 Et e contra *l.* 11. J. *h. t.* 3 *l.* 31. *in pr. ff. depositi.* Possis hinc colligere, Non ita magni momenti videri differentiam contractuum stricti juris & bonæ fidei. 4 An & in donationibus & testamentis? adde *l.* 22. *ff. de don. l.* 16. *ff. de cond. & demonstr.* 5 Ζητεῖν χρέ. *Syn. Basil.* 11. *tit.* 1. *ex lib.* 24. *tit.* 1. *c.* 8. 6 *Synops. ibid.* vid. *Gloss.* Accurs. *ad l.* 3. *ff. de reg. jur.* & ad *l.* 10. *supr. si certum pet.* 7 Nemo compellitur contrahere. vid. *l.* 16. *infr. de jure delib.* vid. *l.* 6. *infr. de donat.* 8 Vid. *l.* 58. *ff. de pactis & tit. infr. quando liceat ab empt.* 9 Proinde a sequestro semel suscepto non licebit recedere. *l.* 5. *in fin. ff. depositi.* excipe *l.* 14. §. *si convenerit.* 2. *ff. comm. divid. l.* 4. *ff. de pignorat. action. l.* 12. *ff. de precario l.* 2. *infr. de inutil. stipul.* ubi licet adversus contractum venire: adde casus quos Accursius notat *in l. si quis in conscrivendo.* 29. *supr. de pact.* 10 Aliud si consentiat, *ut hic.* aliud si in re integra. §. 11. *Inst. de mand. l.* 36. *ff. de pact.* aliud etiam interdum adversario invito, ut in deposito. *l.* 1. §. 46. *ff. depositi.* precario. *l.* 12. *ff. de precario:* & locato, certis casibus. *l.* 3. *infr. de locato*: & dato ob causam. qua de re dixi ad *l.* 5. *ff. de condict. causa data.* 11 Contractus ab initio voluntatis est, ex post facto necessitatis. *l.* 8. *infr. h. t. l.* 39. *supr. de transact l.* 12. *in fin. infr. de contrah. empt. l.* 3. *l.* 7. *infr. de rescind. vend. l.* 35. §. *pen. infr. de don. l.* 1. §. 1. *ff. nautæ, caup. l.* 36. *in fin. ff. de jud. l.* 17. §. 3. *ff. commodati. l.* 22. *in fin. ff. mandati. l.* 9. *in pr. ff. de curat. furios.* adde *l.* 22. *in fin. infr. ad SC. Velles. c. quod semel placuit* 21. *de reg. in* 6. & *v. ib. Dynum.* 12 Creditor qui in solutum accipit a debitore suo nomen alterius cujusdam ipsi debentis, habet & hypothecarias actiones, si vero priores creditores hypothecas, quas habebant, distraxerunt, emptoribus eæ res non adimuntur. *Syn. ibi. c.* 10. 13 Etiam tacite: volunt enim interpretes, Cessa personali actione, etiam hypothecariam, & ejus accessoriam, cessam intelligi. 14 Nomine empto in emptorem transfertur jus pignoris, hypothecæ & vindicandi & distrahendi. v. *l.* 6. *ff. de hered. vel act. vend.* 15 *l.* 7. *infr. h. t l. ult. infr. quando fiscus vel priv. l.* 1. *infr. si antiq. cred. pig. vend.* 16 Potior jure creditor pignus debitoris sui jure si vendidit, posterior id emptori avocare non potest. 17 Nomen vendi potest, *ut hic*, ut & in dotem dari. *l.* 2. *supr. h. t.* 18 *l.* 6. *supr. h. t.* 19 *d. l.* 6. 20 Aut revocandorum. 21 Donatio ex affectione præsumitur. *l.* 58. §. 1. *ff. de heredibus instit.* 22 Mandatum remunerandi, re integra, morte mandantis finitur. *l.* 15. *infr. mandati.* 23 *l.* 2. §. 6. *l.* 6. *ff. de donat.* 24 Mandatum morte finitur. vid. *l.* 26. *ff. mandati.* Accurs. *in l.* 35. *in verb. portionibus. ff. de donat.* 25 *l.* 6. *supr. de cond. ob causam.* 26 Donatio perfecta revocari non potest. *l.* 7. *supr. de condict. ob caus.* 27 Hoc videtur abrogari *per l.* 33. J. *de donat.* 28 *l.* 1. *infr. de donat.* 29 *Attestatio*, ut vocant, regulariter prohibita: nisi lex vel consuetudo permittat. vid. Accurs. *in l.* 4. *supr. de edendo. l. extat.* 13. *ff. quod metus causa. l. si quis in tantam.* 7. *infr. unde vi.* 30 Vid. *l.* 13 *ff. quod met. caus.* 31 *l.* 4 *supr. de edendo. l.* 2. *infr. de probationib. l.* 9. *infr. de except. seu præscript.* 32 Personalis adversus debitorem actio non tollitur, etiamsi pignora creditor eligat: sed pretium pignoris in debitum computatur, & residuum actione personali petitur. *Synops. h. t. c.* 14. quemadmodum & in eundem personalis actio competit, ita & de hereditate, legatis, venditione, locatione, societate &c. *Scholiastes ibidem.* 33 Electio unius, non est alterius repudiatio: qui pignoratitiam eligit, non renunciat personali actioni. 34 *l.* 3. *l.* 9. *infr. de distract. pign. l.* 3. §. 4. *infr. de jure dominii. l.* 26. *ff. de solution.* 35 Colonis quod mutuum datur, ab eorum dominis non potest exigi, etiamsi ipsis dominis præsentibus mutuum datum sit. *Syn. h. t. c.* 13. *l.* 4. *vers. sane. infr. de agricolis & censitis.* 36 Creduli nimis facile decipiuntur. vid. Accurs. *l.* 14. *supr. si cert petat.* 37 Et e contra, *l.* 3. *supr. h. t.* 38 Id est, etiamsi actores ejus præsentes fuerint. Synopsis vero Basilicon *ibid.* ita habet, etiam si præsente domino. 39 Dixi ad *l.* 14. *supr. si cert. petat.* 40 Æs alienum est, quod quis debet: qui in ære alieno ἄποροι χρεῶσται Græcis dicuntur. *Synops. Basil. h. t. c.* 15. & 3. Harm. 3. §. 70. Igitur qui solvendo non sunt, creditoribus suis servire non coguntur. Neminem enim ingenuorum lex ea facere vult, quæ sunt servilia. *Syn. & Scholiastes ibid.* unde colligunt, hoc jure, debiti causa neminem manu injecta capi posse, nisi aliud expresse sit conventum. vid. Soc. *reg.* 174. 41 Hinc colligunt, Neminem posse ad præcisam servitutem se obligare: & obligationem ad carceres non valere, nisi consuetudo id permittat. vid. Molin. *de usur. q.* 36. *n.* 27. 42 *Nov.* 134. *c.* 7. Ambrosius *lib.* 3. *de Tobia.* Vidi, inquit, miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in actionem deduci, id est, auctionem. & Basilius *Ps.* 14. εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὸ χρεῶν πατρῴων ἑλκομένους εἰς τὸ πρατήριον. vid. Cujac. *ad Novell.* 134. adde 7. *Ecl.* 6. *ex lib.* 23. *tit.* 2. *c.* 2. *fol.* 76. Verum autor Synopseos *d. loco*, liberorum appellatione hac lege non intelligit filios aut filias, sed ἐλευθέρους, id est, ingenuos. Quemadmodum eidem autori & Harmen. *d. loco* æs alienum non æs a patre contractum, sed a se ipso. 43 Vide Rævard. *lib.* 2 *varior. cap.* 18. & *ad leg.* 12. *tabul. c.* 8. Rodericum Xuares *supr. titul. de los gouernos.* A. Gellium *noct. Att. l.* 2. *c.* 1. Mod. 44 Id est, mercatores, ad quos pecunia propter mercimonia pervenit. adde *l.* 15. J. *si cert. pet. l.* 8. J. *depositi:* adde *l.* 44. 49. *ff. de cond indebit.* 45 *l.* 14. J. *de pign. & hypothec.* Hodie non est *Nov.* 4 *c.* 3. *Auth. prox.* J. *h. t.* & merito. Nam fiscus hanc electionem sibi non adrogabat. *l.* 1. J. *de conven. fisc debitor. l.* 47. *ff. de jure fisci.* 46 Et ita restringuntur multæ leges, quæ nimis generaliter tradunt, Usucapione jus pignoris non perimi. adde *l.* 7. *in fin.* J. *h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de pign. & hypothec. l* 12 *ff. pro empt. l.* 2. *ff. pro her. l.* 7. J. *de pign. & hypoth.* 47 Primum conveniendus est reus, tum intercessor, deinde possessor hypothecarius: & hoc beneficium discussionis appellatur, fidejussoribus utile. Aliud etiam habent, quod & divisionis ex epistola divi Hadriani nuncupant. de quo vid. *l. ult.* J. *de constitut. pecun.* Vix ullus contractus apud Notarios perficitur, in quo fidejussores utrique beneficio non renuncient. Et ita frequentes ob hujusmodi renunciationes, hæc authentica parum utilis, de qua vid. Oldend *tract. de jure sing. c.* 6. ibi *de priv. fidejuss.* 48 Tertius possessor hypothecaria conveniri non potest, nisi discusso principali, & ejus fidejussoribus. v. Negusantium *tract. de pign. parte* 8. *membro* 1. *n.* 1.

49 Vetus regula abrogatur, qua cavebatur actionem, quæ adversus nos non cœpisset, neque adversus heredes nostros transire. *hac l.* Cujus regulæ meminit etiam Theophil. §. 35. *Instit. de leg.* adde 1. *Feud.* 3. 50 Quæ non cœperunt a defuncto scilicet vel contra defunctum. *Goth.* Vid. Cujac. *l.* 3. *obs. cap.* 34. S. L. 51 Vid. *l.* 11. J. *de contrah. stipulat.* 52 *d.* §. 35. 53 Hæc constitutio & regula contraria est veteri regulæ, de qua *l. dubium* 7. *C. Theod. de divers. rescript.* & Theoph. *in* §. *post mortem* 35. *de leg.* tollitque veterum differentiam verborum: *Cum moriar, cum mortuus fuero, post mortem meam dari, vel pridie quam moriar. ut l.* 11. J. *de contr. stipul.* 54 Per pactum hereditas post mortem dari potest. vid. Guidonem Papæ *sing.* 342.

TIT. XII.
NE UXOR PRO MARITO [1], VEL MARITUS PRO UXORE, VEL MATER PRO FILIO CONVENIATUR.

Ne uxor pro marito ex contractu.

1. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Asclepiodotæ.

FRustra disputas de Contractibus cum Marito tuo habitis, utrumne jure steterint, an minime: cum tibi sufficiat, si proprio [2] nomine nullum contractum habuisti, quominus pro marito tuo conveniri possis: Quod nec si sponte pro eo intercessisses, quicquam a te propter Senatusconsultum [3] exigi jure potuisset. Dat. Prid. Id. Aprilis, DIOCLET. III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

Ex Delicto.

2. Iidem AA. Terentiæ.

OB Maritorum [4] culpam uxores inquietari [5] leges vetant. Proinde Rationalis [6] [noster] si res quæ a fisco occupatæ sunt, dominii tui [7] esse probaveris, jus publicum sequetur [8]. Dat. 3. Non. Septemb. DIOCLETIANO & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

Ne socer pro genero, ne mater pro filia, ne maritus pro uxore.

3. Iidem AA. & CC. Carpophoro [9].

CUm [10] te possessiones non in dotem pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam [11] eam extra dotis causam filiæ tuæ prædia adsignasse proponas: civilium [12] munerum vel onerum municipalium [13] obtentu, ex persona mariti ejus, quomodo matres ex persona [14] filiorum, interpellari non [15] possunt: cum neque [16] maritum pro uxoris obligatione conveniri posse constet, nisi [17] ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est, ex alterius contractu neminem obligari. 3. Id. Septemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Ne Mater pro filio.

4. Iidem AA. & CC. Philothetæ.

CUm te ideo ex persona [18] filii tui commemores conveniri, quod pro debitis ejus aliquid [19] intulisse videaris: defensionibus tuis uti apud eum, cujus super ea re notio est, minime prohiberis, ut is ad solutionem alieni debiti urgeri te non patiatur. Dat. 10. Kalend. Septemb. TITIANO, & NEPOTIANO CONSS. 301.

Pœna exigentis alium pro alio.

In AUTHENT. ut non fiant pign. pro aliis. §. 1. Col. 5. tit. 7. al. Novell. 52. cap. 1.

SEd *omnino qui alium pro* [20] *alio secundum formam pignorationis exigit, totum idipsum, quidquid sit, in quadruplum* [21] *vim passo reddet: necnon & ab actione, pro qua talia præsumit, cadet.*

TIT. XIII.
NE FILIUS PRO [22] PATRE, VEL PATER [23] PRO FILIO EMANCIPATO, VEL LIBERTUS [24] PRO PATRONO, VEL SERVUS PRO DOMINO CONVENIATUR.

Ne pater pro filio.

1. Imp. GORDIANUS A. Candido Militi.

NEque ex ejus filii persona, qui cum sui juris esset, mutuam pecuniam accepit, pater ejus, si non fidem suam obstrinxit, conveniri potest: neque ex ejus, quem in potestate habet, si sine jussu ejus contractum est: neque, [si] contra [25] SC. Macedonianum mutua [pecunia] data est, amplius [26] [quam] de peculio actionem sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia a creditore fratris tui extorta est, ad quam reddendam non tenebatur, Præsidis provinciæ auctoritate eam recuperabit. PP. 3. Non. Octobr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Ne filius pro patre.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Neoterio & Eutolmi.

NE contra juris auctoritatem ab eo, qui patrem vestrum, a quo emancipatos [27] vos dicitis, ad munus [28] civile devocaverat, inquietemini [29], Præses provinciæ providebit. Dat. 8. Kal. Feb. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

Ne pater pro filio.

3. Iidem AA. & CC. Theogeni.

SI [30] filiusfamilias invito patre Decurio [31] creatus sit, pro eo patrem inquietari non posse, jure manifestissimo cautum est. G. 10. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

Ne filius pro patre.

4. Iidem AA. & CC. Achivæ.

PAtris [32] nomine superstitis filium, nec munerum [33] civilium, nec debiti causa, personali posse conveniri actione constat. S. 12. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS. 300.

Ne libertus pro patrono. Ne servus pro domino.

5. Iidem AA. & CC. Lampetio.

EX patroni, vel domini [34] contractu liberti, vel servi conveniri non possunt. Dat. Id. April. CC. CONSS. 300.

De Scholaribus.

Nova constitutio Friderici.

H*Abita* [35] *quidem super hoc diligenti Inquisitione Episcoporum, Abbatum, Ducum, omnium Judicum, & aliorum Procerum sacri nostri Palatii examinatione, omnibus, qui causa* [36] *studiorum peregrinantur, Scholaribus, & maxime divinarum, atque sacrarum legum professoribus, hoc nostræ pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus literarum exercentur studia, tam ipsi, quam eorum nuncii* [37], *veniant & in eis secure* [38] *habitent.* † *Dignum namque existimamus, ut cum omnes bona facientes, nostram laudem & protectionem omnimodo mereantur* [39]: *quorum* [40] *scientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo & nobis ejus ministris, vita subjectorum informatur; quadam speciali dilectione eos ab omni injuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiæ exules facti, de divitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, vitam suam multis periculis exponunt, & a vilissimis sæpe hominibus (quod graviter ferendum est) corporales injurias sine causa perferunt.* † *Hac igitur generali, & in perpetuum valitura lege decernimus, Ut nullus de cætero tam audax inveniatur, qui aliquam Scholaribus injuriam inferre præsumat, nec* [41] *ob alterius cujuscunque provinciæ delictum, sive debitum (quod aliquando ex perversa consuetudine factum audivimus) aliquod damnum eis inferat: scituris hujusmodi sacræ constitutionis temeratoribus, & etiam ipsis locorum Rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notaque infamiæ eis ipso jure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum.* † *Verum tamen si litem eis quispiam super aliquo negotio movere voluerit: hujus rei optione* [42] *data Scholaribus, eos coram* [43] *domino, vel magistro suo, vel ipsius civitatis Episcopo, (quibus hanc jurisdictionem dedimus) conveniat. Qui vero ad alium judicem eos trahere tentaverit, etiamsi causa justissima fuerit, a tali conamine cadat.* † *Hanc autem legem inter imperiales constitutiones, scilicet sub titulo, Ne filius pro patre &c. inseri jussimus. Dat. apud Roncalias* [44], *anno Domini* M. C. LVIII. *mense Novembri.*

TIT. XIV.
AN [45] SERVUS PRO SUO FACTO POST [46] MANUMISSIONEM TENEATUR.

De contractu cum statulibero.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Juventiano.

QUamvis cum statulibero contraxeris, tamen ex ante [47] gesto te non habere cum eo, post impletam conditionem libertatis, actionem, scire debes. PP. 4. Idus Decembr. DEXTRO II. & PRISCO CONSS. 197.

De legato.

2. Imp. ANTONINUS A. Bexico.

CReditoribus [48] tuis, qui tibi in servitute [mutuam] pecuniam crediderunt, nulla adversus te actio competit: maxime cum [49] peculium [50] tibi non esse legatum proponas. PP. 3. Kalend. Sept. LÆTO & CEREALE CONSS. 216.

1 Mariti contractu delictove. *l. 1. l. 2. infr. h. t.* 2 Id est, ad utilitatem tuam. *l. 24. infr. de locato.* 3 Vellejanum. 4 Confiscatis mariti bonis, res uxoris ejus confiscare non intelliguntur. *Syn. Basil. 7. tit. 6. ex lib. 24. tit. 4. c. 2. l. 24. infr. de donat. int. vir. l. 1. infr. ad l. Jul. de vi publ. l. 22. infr. de pœnis*: uno tamen casu dos uxoris retinetur. *l. 4. infr. in quib. caus. pign. tacit. l. 3. inf. de primipilo.* non alia ejus bona. *l. 1. infr. de priv. fisci.* Sic maritus ob culpam uxoris interdum tenetur. *l. 4. §. 2. ff. de off. proconf.* 5 In bonis suis. 6 Rationalis, procurator Cæsaris. 7 Non dotales, *d. l. 1.* 8 Et ita auditur tertius opponens, de quo dixi ad *l. 13. §. 3. supr. de judic.* 9 Τὰ ἐξώπροικα τῆς γυναικὸς &c. *Extradotalia* mulieris pro viri oneribus onerata non sunt: nec matres pro filiis nec uxor pro marito *Synops. Basil. 50. ex lib. 24. tit. 4. c. 3.* 10 *Al.* Carpophoræ: ut sit hypothesis in matre. 11 Res traditæ filiæ ad eam sustentandam, hoc est alendam non præsumuntur dotales. 12 Adde *l. 11. infr. de decurionibus.* 13 Vid. *l. 9. ff. de mun. & honor.* 14 *l. 4. infr. h. t.* 15 *l. 11. ff. de damn. infect.* 16 Fallit certis casibus. vide Gailium 2. *obs.* 90. 17 Maritus pro uxore potest fidejubere, at non vice versa. *l. 1. supr. h. t.* 18 Vid. *l. 3. supr. h. t.* 19 *Partem* debitorum filii si mater solvit, residuam partem solvere non cogitur. *ut hic. Synops. Bas. 7. tit. 6. ex l. 24. c. 4. 4.* Harm. 9. §. 25. 26. adde *l. 7. §. 15. ff. ad SC. Maced. l. 28. supr. de pact. l. 7. infr. de usuris.* vid. tamen *l. 1. infr. de fideic. Nov. 1. c. 3. l. 6. ff. de in rem verso, l. 18. infr. de agric. & censit.* Cur ita? collige ex *l. 88. §. 5. ff. de leg. 2. l. 20. supr. de negot. gest.* 20 Qua actione teneatur, qui personam aut res alterius indebite arrestari fecit; vid. Peckium *c. 18. de jure sistend.* De repressaliis vid. *hic* Bald. *Goth.* Adde Andr. Gail. *de arrest. Imp. c. 2. n. 3.* Mindan. *de process. l. 1. c. 39. n. 11.* Math. Coler. *de process. execut. part. 2. cap. 3. n. 40.* S L. 21 Imo actionem tantum amittit. *l. extat. 13. ff. quod metus causa*: Imo & pœnam corporalem sustinet *Novell. 53. c. 1.*

22 *l. 2. 4 infr. h. t.* adde *l. 7. in fin. l. 9. ff. de senat. l. 8. in fin. ff. de in jus vocando. l. 26. ff. de pœn.* 23 *l. 1. l. 3. infr. h. t.* vid. tamen *lib. 10. tit. 60.* 24 *l. 5. infr. h. t.* 25 Ut quia credita pecunia est. *l. 6. infr. ad SC. Maced.* 26 *l. 57. ff. de judic. §. 10. Inst. de act.* 27 *l. 3. infr. qui bonis cedere.* 28 *l. 4. J. h. t.* 29 Ob ejus debitum. *l. 5. §. 16. ff. de agnoscend. & alend.* idque vivo patre. *l. 4. infr. h. t. l. 1. supr. de filiofam. minor.* 30 Pater pro filii oneribus non tenetur. *Synops. Basil. 52. tit. 1. ex lib. 24. tit. 4. cap. 7. 4.* Harm. 9. §. 26. 31 *l. 5. infr. de decurionibus. l. 1. infr. de filiisfamil. & quemadmod. l. quoties. 2. ff. ad municip.* 32 Filii pro patris oneribus non tenentur. *Synopsis &* Harmen. *dict. loco.* 33 *l. 2. supr. h. t.* 34 *l. 7. supr. de judic. l. 1. l. ult. supr. de noxalib. l. 14. ff. de obligat. & action. l. tutelas. 7. §. 2. ff. de capit. minut. Synopsis dict. tit. 4. c. 9.* Harmen. *dict. loco.* 35 Ad Authenticæ hujus declarationem & ampliationem vide Decium *ad c. in præsentia. num. 173. extr. de probat.* Jason. *ad l. edita. num. 27. supr. de edend.* rursus Decium *ad c. 1. extr. de Rescript. n. 59. & ad c. cum ordinem n. 18. ext. de Rescript.* Abb. *ad c. si diligenti. col. pen. num. 25. & 28. de for. compet.* Aldob. *ad §. item Romæ. n. 4. Instit. de excus. tutor.* Mod. 36 De privilegiis quæ bonarum literarum professoribus & studiosis data sunt, vide Oldend. *in tractatu de jure singulari, cap. 10.* Idem hanc Authenticam repetiit latissime, *tom. 1. fol. 580.* Rebuffus hanc repetiit etiam latius, *tit. 3. de privileg. scholasticorum.* Eorundem privilegia ad centum usque Horatius Lucius enumerat, *tractat. de privileg. scholast.* Rebuff. vero centum octoginta, *dicto loco.* Quando & in quibus cesset hoc privilegium, & an ei possit renunciari: vid. Oldendorpium *dict. loco num. 1. & sequentibus.* Goth. Adde Petr. Heig. *part. 2. quæst.* 11. Ans. 37 Nuncii & consequenter Bidelli fruuntur studiosorum privilegiis. 38 Id est, sint exempti a vectigalibus portoriis, & aliis oneribus, alias non tantum studiosis, sed & omnibus secure vivendi, & habitandi datur potestas: & hoc primum caput privilegii scholastici est. 39 Meritis præmia & honores debentur. *l. 1. supr. de adsessorib. & domest.* Honor, præmium virtutis. Aristoteles 4. *Ethic.* 3. Cicero 1. *Officior. & 3. de Republica* 5. Lactant. 19. 40 Laus studiosorum. 41 Secundum caput hujus privilegii est, Ne possint capi jure repressaliarum. 42 Tertium cap. privilegii studiosis hic dati, ut eis sit optio, utrum apud præceptorem suum, an apud episcopum loci conveniantur. Possunt etiam & tertium eligere *§. 10. in fin. constit. ad Antecessores.* 43 Forum sortimur ratione studii. vid. Accursium *in l. heres. 19. §. proinde. 3. in verb. debebit. ff. de judiciis.* 44 Roncalia, *hic: & 2. Feudorum 33. §. 1. tit. 40. tit. 52.* sive Roncaliæ, campi supra Padum non procul a Placentia, in quibus solebant olim imperatores conventum agere solennem. Roncaliæ meminit Abbas Urspergensis, & Guntherus 2. *Liguri.*

45 *Synops. Basil. 7. tit. 6. ex lib. 24. tit. 5. & 52. tit. 1. ex lib. 24. tit. 5.* adde Accursium *ad l. 15. in verb. ab initio. in fin. & l. eam actum. 17. in verb. reddere. ff. de negotiis gest.* 46 *l. 146. ff. de reg. jur.* 47 *l. 2. l. 5. infr. h. t. l. 21. supr. de negot. gest. l. 4. infr. de testam. manumiss. l. 17. ff. de negot. l. 28. §. 7. in fin. ff. de auro. legat.* 48 *Synops. dict. tit. 5. c. 2.* 49 Vid. *l. un. infr. de peculio ejus, qui libertatem meruit.* 50 An libertus possit conveniri ex contractu in servitute facto, peculio ei legato, vid. *l. 1. §. 10. ff. de dote præleg.*

De pecunia ob libertatem promissa.

3. Imp. ALEXANDER A. Herodi.

PRomissæ [1] tibi pecuniæ a servo tuo [2], *Ut eum manumitteres*, si posteaquam manumisisti stipulatus [3] ab eo non es, adversus eum petitionem per in factum actionem habes [4]. PP. Id. Sept. ALEXANDRO A. CONS. 227.

De furto.

4. Imp. GORDIAN. A. Hieroni.

LIcet [5] servitutis tempore [ea,] quæ pecuniam matris tuæ surripuisse [6] dicitur, ob hujusmodi admissum conveniri non poterat: ad [7] libertatem tamen perducta, (nam caput [8] noxa [9] sequitur) furti actione tenetur [10]. PP. Id. Sept. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De eo, qui fundos domini coluit.

5. Idem A. Chresto.

SI (ut allegas) antequam a domino manumittereris, fundos ejus coluisti [11], posteaque adempto peculio, libertate donatus es; ob reliqua, si qua pridem [12] contracta sunt, res bonorum, quas postea propriis laboribus quæsisti, inquietari minime possunt. PP. 16. Kalend. Decembr. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

De delicto in dominum commisso.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Feliciano.

SIve servi sint hi, quorum precibus fecisti mentionem, domi eos conveni: quia inter [13] dominos ac servos judicium constare nullum potest: sive post delictum [14] manumissi sint: ex antecedentibus post datam libertatem eos nulla ratio juris a dominis quondam conveniri patitur [15]. † Sane si post [16] manumissionem quid illicite commiserint, hoc apud Præsidem provinciæ argue: accepturus ex jure sententiam. Dat. 2. Idib. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 287.

TIT. XV.

QUANDO FISCUS, VEL PRIVATUS DEBITORIS SUI [17] DEBITORES CONVENIRE POSSIT, VEL DEBEAT.

De ære alieno pupilli.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Valeriano.

PRopter [18] æs alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis ejus tenet, pignori capi non oportet. PP. 11. Kalend. Junii, LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

Si condemnatus non est solvendo.

2. Imp. ANTONINUS A. Marco.

SI in causa judicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est, quod sine [19] quæstione [20] pignoris [21] loco capi, & distrahi possit: debitores ejus conventi, ad solutionem auctoritate Præsidis provinciæ compelluntur.

Si debitor debitoris fisci fateatur, vel neget.

3. Imp. GORD. A. Primanio.

SI debitum non [22] inficiantur hi, quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis: potest videri non esse iniquum quod desideras, ut ad solutionem per officium Procuratoris [23] compellantur: Nam si quæstio aliqua refertur, id concedi non oportere [etiam] ipse perspicis. PP. 6. Kalend. Febr. SABINO, & VENUSTO CONSS. 241.

Si principalis debitor fisci solvendo sit, vel non.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Zosimo.

NOn [24] prius ad eos, qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionem fiscalem extendi oportere, nisi patuerit principales reos idoneos non esse, certissimi juris est. S. 12. Kal. Maji, AA. CONSS. 293.

De nomine in solutum dato.

5. Iidem AA. & CC. Nanidæ.

IN [25] solutum nomine dato, non aliter nisi mandatis actionibus ex persona sui debitoris adversus ejus debitores creditor experiri potest: suo autem nomine, utili [26] actione recte utetur. Dat. Kal. Jan. CC. CONSS. 294.

TIT. XVI.

DE HEREDITARIIS [27] ACTIONIBUS.

De creditore, qui ex parte successit debitori.

1. Imp. GORD. A. Hermeroti.

PEcuniam, quam tibi a matre debitam fuisse dicis, ab heredibus ejus, coheredibus [28] tuis, pro parte tibi competente petere debes. Sed & res, si quæ tibi ob idem debitum obligatæ sunt, persequi non prohiberis. PP. 11. Kalend. Mart. GORDIANO A. II. & POMPEJANO CONSS. 242.

De oneribus dividendis pro hereditariis partibus, de pign. & hypoth.

2. Imp. DECIUS A. Thelemachæ.

PRo [29] hereditariis partibus heredes onera hereditaria agnoscere etiam in fisci rationibus placuit: nisi [30] intercedat pignus, vel hypotheca, tunc enim possessor obligatæ rei conveniendus est. PP. 14. Kal. Nov. ÆMILIANO, & AQUILINO COSS. 250.

De exactione dotis.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. [& CC.] Maximæ.

HEredem [31] mariti quondam tui de [32] dote tibi reddenda conveni, personalem [enim] actionem contra debitores hereditarios tibi decerni frustra postulas. PP. 14. Kal. Maji, AA. CONSS. 293.

De pupillo herede.

4. Iidem AA. & CC. Crispo.

SUb [33] prætextu [34] ætatis pupilli debitoris hereditarii creditorum exactionem differri non posse, nimis evidens est. Unde, cum te tutorem proponas, quemadmodum a pupillis creditoribus satisfiat, eniti [35] debes. Dat. 10. Kal. Decemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si creditor debitori successerit.

5. Iidem AA. & CC. Julio.

UT debitum tibi ante [36] aditam hereditatem solvatur; ac tunc, si ad te pertineret [hereditas] quæri jubeamus, præpostera [37] petitio est. Etenim cum tibi soceri successionem quæsitam patuerit, debiti petitionem extingui per confusionem [38] non ambigitur. Dat. Prid. Non. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De adulta quæ debitori successit ex parte.

6. Iidem AA. & CC. Domno.

SI adulta, cujus curam geris, pro triente patruo suo, quem etiam tutelam [ejus] administrasse proponis, heres extitit [39], nec ab eo quicquam exigere prohibita [40] est: debitum a coheredibus ejus pro besse petere non prohibetur [41]; cum ultra [42] eam portionem qua successit, petitio non confundatur. Nam adversus [43] adultam tuam rescindi postulas testamentum, si quidem coheredes ejus adeuntes [44] hereditatem se etiam obligant, & si non solvendo constituti probentur, postulata separatione [45], nullum ei damnum Præses provinciæ fieri patietur. Dat. Kalend. Decemb. AA. CONSS. 299.

Qui conveniendi sunt, vel non.

7. Iidem AA. & CC. Apolausto.

CReditores [46] hereditarii adversus legatarios [47] non habere personalem actionem convenit: quippe cum evidentissime Lex [48] duodecim tabularum heredes huic rei [49] faciat obnoxios. Dat. 6. Id. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 300.

TIT. XVII.

EX [50] DELICTIS [51] DEFUNCTORUM IN QUANTUM HEREDES CONVENIANTUR.

Actiones ex delicto post litem contestatam transeunt ad heredes. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Macedoni.

1 *Synops. Basil. dict. tit.* 5. *c.* 3. 2 Id est, cum esset servus. *l.* 77. *ff. de solutionib.* Pecunia ob libertatem promissa, petitur per actionem in factum. 3 *l.* 1. §. 4. *ff. quar. rer. act.* adde *l.* 104. *ff. de verb. oblig.* 4 Imo, non habes. *l.* 117. *ff. de negot. gest.* 5 Ex contractibus in servitute gestis, post manumissionem nemo tenetur. Ob delicta tamen convenitur, propter regulam, Caput noxa sequitur. *Synops. dict. tit.* 5. *c.* 4. 1. Harm. 18. §. 19. 6 *l.* 14. *ff. de oblig. & action.* 7 Servi delictum quod non parit actionem in servitute, parit in libertate. 8 *l.* 1. *in fin. ff. de privatis delict.* §. 5. *Inst. de noxal. act.* 9 Id est, noxalis actio. *dict.* §. 5. 10 Imo non tenetur. *l. ult.* C. *h. t.* 11 Servus, qui coluit prædia dominica, liber factus, non tenetur. 12 *l.* 1. C. *h. t.* 13 Vid. *l.* 13. *in fin.* C. *de transact.* 14 Ex delicto in dominum commisso servus non tenetur liber factus. 15 Imo patitur. *l.* 4. *supr. h. t.* 16 *l.* 17. §. 1. *vers. Planc. ff. de furt.*

17 Fiscus utiles actiones in debitorem sui debitoris habet. adde *l.* 1. C. *de cond. ex lege.* 18 Cur ita? vid. *Nov.* 52. *cap.* 1. possunt tamen propter contumaciam propriam res tutoris capi *l.* 1. §. 2. *ff. si quis jus dicenti.* 19 Quod non est controversum, solet prius capi. *l.* 15. §. 4. *in fin. ff. de re judic.* idque etiam creditori utilius. 20 Vid. Accurs. *in l.* 5. C. *de execut. rei judicatæ.* 21 In subsidium pignorum, devenitur ad nomina debitorum debitoris. 22 Hujus legis sensus petendus est *ex l.* 4. C. *h. t.* 23 Fisci scil. 24 Fiscus a debitoris sui debitoribus nihil petit, nisi quum principalis reus solvendo non esse deprehenditur. *Synopsis Basilic.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 6. *c.* 65. Causam hanc adfert Scholiastes *Synopseos illo loco,* quod fiscus erubescat alienum quid petere. *l.* 3. C. *h. t. l.* 3. §. 8. *ff. de jure fisci.* Et ita exactor publicorum tributorum excutit & exigit: excutit prius principalem, quia fiscus electionem non habet. *l.* 1. C. *de conveniend. fisci debit. l.* 47. *ff. de jure fisci.* Exigit debitorem debitoris fiscalis, quia habet tacitam hypothecam. *l.* 1. C. *de condict. ex lege.* 25 Vid. *l.* 6. C. *de obligation. & action.* 26 Vid. *l.* 7. C. *de hered. vel act. vendit.*

27 Id est, quæ cœperunt ex persona, vel in personam defuncti, & transierunt ad heredem. 28 Creditor succedens pro parte debitori, omne debitum non amittit, sed pro ea parte tantum qua succedit: alteram a suis coheredibus repetit. *l.* 6. 7. C. *l.* 14. C. *ad leg. Falcid. l.* 7. C. *de bon. autor. judic. possid. l.* 3. §. 3. *ff. de fideicommiss. her. petit.* 29 Etiam cum fisco debetur; actio quidem personalis adversus omnes heredes debitoris competit: hypothecaria vero adversus eum, qui pignora detinet. *Synops. Basil.* 24. *cap.* 1. vid. *l.* 1. C. *si certum petat.* 30 Sensus est, hereditariis actionibus personalibus, ne funeraria quidem excepta. *l.* 22. 23. *ff. de religios. & sumpt.* heredes tenentur pro sua parte: realibus ipsi non tenentur, sed ipsarum rerum possessores. *l.* 2. C. *si unus ex plurib. l.* 55. *ff. de rei vindicat. l.* 5. 8. 12. *in fin. ff. ad exhibend. l.* 35. *ff. de hered. inst. l.* 2. §. 2. *vers. Sed si unus. ff. de prætor. stipulat.* Quid si, quæ proponitur, personalis actio sit individua? tunc quilibet heredum tenetur in solidum. *l.* 85. §. 2. *in fin. ff. de verb. obligat.* Idem dicendum, si res restituenda, ab uno heredum, teneatur in solidum. *l.* 3. §. 3. *ff. commodati. l.* 22. *ff. depositi.* si agitur de pollicitatione facta reipublicæ. *l.* 9. *ff. de pollicitat.* de alimentis. *l.* 3. *ff. de aliment. & cibar.* de eo quod ab uno tantum herede relictum. *l.* 53. *ff. de legat.* 2. 31 *l.* 9. C. *solut. matrim.* 32 De dote actio contra heredes mariti, non contra debitores ejus dirigitur: Imo, contra debitores, cum omnia bona mariti sint tacite pro dote obligata. *l. un.* §. 1. C. *de rei uxor. act.* solve, Datur contra debitores hypothecaria, non personalis. 33 Heres tametsi pupillus sit, hereditaria debita solvere cogitur, neque ætatem causari, aut prætexere debet, ad dilationem solutionis debitorum. *Synops. Basilic. & ibi Scholiastes dict. lib.* 24. *tit.* 7. *cap.* 4. & 3. Harmenop 5 § 80. 34 Ætas minor debitoris non aufert jus agendi creditori. *l.* 8 *in fin.* C. *de non numer pecun l* 8. C *mandati.* vid. *l.* 34 *in fin ff de negot. gest l.* 3. *in fin. princ. ff. quib. ex causis in possess.* prorogat tamen & suspendit in causa status. *l.* 6. §. 3 *ff de Carbonian. edict.* 35 *l.* 5. §. 9 *ff. de reb eorum qui sub.* 36 Heres ante aditam, vel repudiatam hereditatem, non potest conveniri. 37 Præpostera petitio non admittitur. *l* 16. *l.* 18. *l* 20. C. *de excusat* præpostera tamen scriptio non nocet in testamentis & contractibus *l.* 25. C. *de testamentis.* Interim nota de exceptione præposterationis. 38 Confusione debiti petitio extinguitur. *l.* 7. *supr. de pactis. l.* 50. *ff. de fidejussorib.* 39 Id est, si creditrix successit debitori. 40 *l.* 7. C. *de bonis autor. judic. possid. l.* 12. *ff. ad leg. Falcid.* adde *l.* 19. *in fin. ff. de reg. jur.* 41 Quænam hic ratio fuit dubitandi? Hæc scilicet: Testatorem in dubio, animo compensandi debiti legasse intelligi: sed non ita est. *l.* 85. *ff. de legat.* 2. 42 Confusio ultra portionem hereditariam non fit. *l.* 3. C. *de negot. gest l.* 3. C. *de contrar. jud. l.* 14. C. *ad leg. Falcid. l.* 7. C. *de bon. autor. jud.* 43 Id est, adversus utilitatem ejus. vid. *l. Pollà.* 2. C. *de his, quibus ut indignis.* 44 Heres adeundo se obligat. 45 Vid. *l.* 2. C. *de bon. aut. judic. & ff. de separation.* 46 Heredes debitorum nomine tenentur, non legatarii. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 7. *cap.* 7. 3. Harm. 5. §. 85. *l.* 1. §. 16. *ff. ad SC. Trebell. l.* 15. C. *de donat l. ult. in fin. ff. de contrah. empt.* 47 Creditor adversus debitores hereditarios agere personali actione non potest. *l.* 3. *in fin.* C. *h. t.* sed nec adversus legatarios, *ut hic*, ergo hypothecaria potest: licet ipsi legatarii creditorum loco sint. *l.* 40. *ff. de obligat. & action.* 48 *l.* 26. *supr. de pactis. l.* 6. *supr. familiæ ercisc.* 49 Id est, personalibus actionibus. *l.* 3. *supr. h. t.*

50 Pœna ex delicto adversus heredem non transit. *hoc tit.* Vide quinque exceptiones apud Socinum, *regula* 291. 51 *l.* 20. *ff. de accusationibus.* Huc refer quod Clarus ait, *l.* 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 86. alium pro alio: dominum pro delicto famuli, vel familiæ, patrem pro filio non puniri corporaliter. Statuto tamen posse fieri, ut quis pro alio, vel infamia, vel amissione omnium bonorum: *l.* 5. *C. ad leg. Jul. Majestatis.* vel certa quantitate (puta legitimæ) puniatur. Eodem modo fieri posse, ut civitas teneatur pro maleficio commisso in ejus territorio.

Post

POſt [1] litis conteſtationem, eo, qui [2] vim fecit, vel concuſſionem [3] intulit, vel aliquid deliquit, defuncto, ſucceſſores ejus in ſolidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris abſolutiſſimi eſt: ne alieno [4] ſcelere ditentur. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XVIII.

DE [5] CONSTITUTA [6] PECUNIA.

De eo, qui conſtituit, & de ejus heredibus.

1. Imp. GORDIANUS A. Felici.

SI [7] pro alieno debito te ſoluturum conſtituiſti: pecuniæ conſtitutæ actio non ſolum adverſus te, ſed [8] etiam adverſus heredes tuos perpetuo competit. Dat. 7. Kal. Julias, *Sirmii*, CC. CONSS. *

In AUTHENT. ut, cum de appellat. cog. §. ad hoc, aliud. Coll. 8. Tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 6.

SI quando quis pro ſe, vel pro alia perſona pecuniam ſe ſolvere conſtituerit, vel ſpoponderit: ſic dicens, Satisfaciam [9] tibi, *tenetur pro quantitate, quam promiſit.* † *Sin autem ſic dixerit,* Satisfiet a me, & ab illo, & illo: *illis quidem, quos nominavit, non* [10] *conſentientibus, ſolus pro* [11] *rata tantum portione perſolvet.* † *Sin autem dixerit,* Satisfiet [12], *verbo imperſonaliter* [13] *prolato, non tenebitur.* † *Sin autem ſic dixerit,* Erit tibi ſatisfactum, aut a me, aut ab illo: *illo quem nominavit non conſentiente, ſolus in ſolidum* [14] *tenebitur.*

De receptitia actione in de conſtituta pecunia actionem transfuſa. Quæ res conſtitui poſſunt. De tempore actionis. Pro quo debito conſtituatur, & de indebito. De omnibus caſibus qui per ſtipulationem explicari poſſunt. 1. *De nomine* pecuniæ. 2. *De argentariis, & aliis negotiatoribus.*

In quacunque re debita tenet conſtitutum, non in indebita. Bald.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

REceptitia [15] actione ceſſante, quæ ſolennibus verbis [16] compoſita inuſitato receſſit veſtigio, neceſſarium nobis viſum eſt magis pecuniæ conſtitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata pecuniæ conſtitutæ actio in his tantummodo caſibus a veteribus concluſa eſt, ut [17] exigeret res quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt, in aliis [18] autem rebus nullam haberet communionem; & neque [19] in omnibus caſibus longæva eſſet conſtituta, ſed in ſpeciebus certis annali ſpatio concluderetur, & dubitaretur, an pro debito ſub conditione, vel in diem conſtituto eam poſſibile eſſet fieri, & an pure conſtituta pecunia contracta valeret: hac apertiſſima lege definimus, ut liceat omnibus [conſtituere] non [20] ſolum res, quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt, ſed etiam alias omnes, ſive mobiles, ſive immobiles, ſive ſeſe moventes, ſive inſtrumenta, vel alias quaſcunque res, quas [21] in ſtipulationem poſſunt homines deducere: neque ſit in quocunque caſu annalis: ſed ſive pro ſe quis conſtituat, ſive pro alio, ſit [&] ipſa in tali vitæ menſura, in qua omnes [22] perſonales actiones poſitæ ſunt, id eſt, [in] annorum metis triginta [23]: & liceat pro debito pure, vel [24] in diem, vel ſub conditione conſtitui: & non abſimilem [25] penitus ſtipulationi habeat dignitatem, ſuis tamen naturalibus [26] privilegiis minime defraudata ſit: ſed [&] heredibus, & [27] contra heredes competat: ut neque receptitiæ actionis, neque alio indigeat reſpublica in hujusmodi caſibus adminiculo, ſed ſit pecuniæ conſtitutæ actio per noſtram conſtitutionem ſibi in omnia ſufficiens: Ita tamen, ut hoc ei inhæreat, ut [28] pro [jam] debito fiat conſtitutum: cum ſecundum antiquam receptitiam actionem res [29] exigebatur, etiam ſi quid non fuerat debitum: cum ſatis abſurdum [30], & tam noſtris temporibus quam juſtis legibus contrarium ſit, permittere per actionem receptitiam res indebitas conſequi, & iterum multas proponere condictiones, quæ & pecunias indebitas, & promiſſiones corrumpi & reſtitui definiunt. Ut non erubeſcat igitur tale legum jurgium, hoc tantummodo conſtituatur, quod [31] debitum eſt: & omnia, quæ de receptitia in diverſis libris legumlatorum poſita ſunt, aboleantur, & ſit pecuniæ conſtitutæ actio omnes caſus complectens, qui [32] & per ſtipulationem poſſunt explicari. §. 1. Et neminem moveat, quod ſub nomine *pecunia* etiam omnes res exigi definiamus: cum & in antiquis libris prudentium, licet conſtituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, ſed omnes res, quæ pondere, numero, menſura conſtitutæ erant: Sed & poſſibile eſt omnes res in [33] pecuniam converti: ſi enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expreſſa eſt, in conſtituendis rebus ponatur: quid diſtat a nomine ipſius pecuniæ? Sed ut ſubtilitati eorum ſatisfiat, qui non ſenſum, ſed vana [34] nominum vocabula amplecti deſiderant: ita omnes [35] res veniant in conſtitutam [actionem,] tanquam ſi fuiſſet ipſa pecunia conſtituta: cum etiam veteres *pecuniæ* [36] appellatione omnes res [37] ſignificari definiant, & hujusmodi vocabulum, & in libris juris auctorum, & in alia antiqua prudentia manifeſtiſſime inventum ſit. §. 2. His videlicet, quæ argenti [38] diſtractores, & alii negotiatoras indefenſe conſtituerint [39], in ſua firmitate ſecundum morem usque adhuc obtinentem durantibus. Dat. 10. Kalend. Mart. poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De beneficio diviſionis.

3. Idem A. Joanni P. P.

DIvi Hadriani epiſtolam [40], quæ de periculo dividendo [41] inter mandatores, & fidejuſſores loquitur, locum [42] habere, in his etiam qui pecunias [43] pro aliis ſimul conſtituunt, neceſſarium eſt: Æquitatis enim ratio diverſas ſpecies [44] actionis excludere nullo modo debet. Dat. Kal. Nov. poſt LAMPADII & ORESTIS VV. CC. CONSUL. 531.

TIT. XIX.

DE PROBATIONIBUS [45].

Creditum actor, Solutionem reus probat.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Fauſtino.

UT creditor, qui pecuniam petit numeratam, implere [46] cogitur, ita rurſum debitor, qui *ſolutam* [47] affirmat, ejus rei probationem præſtare debet. PP. Prid. Kalend. Julii, DEXTRO II. & PRISCO CONSS. 197.

Pro poſſeſſore præſumptio petitorem onerat probatione.

2. Imp. ANTON. A. Aulizano.

POſſeſſiones, quas ad te pertinere [48] dicis, more judiciorum perſequere: Non enim poſſeſſori incumbit neceſſitas probandi eas ad ſe pertinere: cum te in probatione ceſſante [49] dominium apud eum remaneat. PP. 15. Kal. Decemb. LÆTO & CEREALE CONSS. 216.

De Collegis quod ſolvendo fuerint.

3. Imp. ALEXAND. A. Leænæ & Lupo.

EX perſona collegæ avi veſtri conveniri non debetis, ſi eundem collegam tempore [50] depoſiti officii [ſolvendo [51]] fuiſſe oſtenderitis. PP. 5. Kalend. Januar. POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 232. [52].

Dominium ut probetur.

4. Idem A. Vito.

PRoprietatis [53] dominium, non tantum inſtrumento emptionis, ſed & quibuscunque aliis legitimis probationibus oſtenditur. PP. Kal. Novemb. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

Domeſticæ & privatæ ſcripturæ ſolæ ſine adminiculis non probant.

5. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Sertorio.

1 Defuncto, qui deliquit, poſt litem adverſus eum conteſtatam mortuo, in heredes ejus in ſolidum actio transmittitur: Ante litem conteſtatam mortuo, heredes ejus conveniuntur in id duntaxat quod ad eos pervenit. Nec enim æquum eſt, heredem alieno ſcelere ditari. *Synopſ. Baſil.* 24. *tit.* 7. *cap.* 7. §. 1. *verſ. Pœnales. Inſt. de perpet. & tempor. l.* 33. *l.* 58. *ff. de obligat. & action. l.* 1 *ff. de privat. delict.* 2 Non rapinam. *l.* 1. *l.* 2. *ff. de concuſſionibus.* 3 Non metum: Cujacius *ad l.* 16. *in fin. ff. de eo, quod metus cauſ.* ubi refert, hanc legem ſumptam eſſe ex reſcripto quodam Codicis Hermogeniani, quod integrum apud eundem vide. 4 Nemo ex dolo auctoris lucrum debet facere. *d. l.* 33. *l.* 16. *in fin. ff. quod met. l.* 38. 44. *ff. de reg. jur.*

5 §. 9. *Inſtit. de actionibus.* Paul. 2. *ſentent.* 2. & *L.* 13. *D.* 5. περὶ ἀντιφωνητῶν. 26. *Eclog. tit.* 3. περὶ ἀντιφωνήσεως. 1. Harmenopul. 3. §. 47. adde & eundem 3. *tit.* 6. §. 5. Oldendorp. *Claſſ.* 4. *act.* 8. 16. Gell. 6. 6 Conſtitui hac formula ſolet, τὸ ἱκανόν σοι ποιῶ, ἱκανόν σοι γενήσεται, ſatisfiet tibi, γενήσεταί σοι τὸ ἱκανὸν παρ' ἐμοῦ καὶ παρὰ τοῦδε. Satisfiet tibi a me, & ab hoc, & ab illo. *Eclog. dict. loco.* ἀντιφωνηταὶ, Galli vocant *Reſpondans.* D. Paulus ita ſe conſtituit debitorem pro Philemone. Si quo læſit te, aut debet, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει. Extat & hæc formula *l.* 26. *ff. h. t.* Habes penes me. 7 1. Harmen. 3. *dict. cap.* περὶ ἀντιφωνητῶν. Idem 3. *tit.* 6. *Eclog. d. loco tit.* 3. 8 Conſtitutæ pecuniæ actio (quæ Græcis ἐπὶ τῇ ἀντιφωνήσει ἀγωγή.) etiam in heredes perpetuo competit. *Syn. Baſil.* 26. *tit.* 3. *cap.* 1. & Harmen. 3. §. 47. & 3. *tit.* 6. §. *ult.* 9 Τὸ ἱκανόν σοι ποιῶ ſumptum ex *Novell.* 115. *cap.* 6. *Synopſ. Baſil.* 26. *tit* 2. *cap.* 3. 10 Non omnis nominatus in inſtrumento eſt obligatus, ſed is tantum qui conſenſit. 11 Cur non in ſolidum? quia *Et* particula, obligationem in viriles partes diſtribuit. *l.* 11. §. 1. *ff de duob reis.* 12 Qui hoc dicit, *Satisfiet*, certam perſonam non exprimit: ideoque neminem obligat. 13 Imperſonalitas vitiat. *Goth.* Licet imperſonalitas ex parte promittentis vitiet obligationem, non vitiat tamen ex parte ſtipulantis. Bartol. *in l. ſtipulatio iſta.* §. *ſi quis ita. ff. de verb. oblig.* Decius *conſ.* 83. & *conſ.* 94. Alciat. *lib.* 2. *parerg. cap.* 26. Mod. 14 Cur in ſolidum? Particula *Aut*, cuilibet nominatim obligationem in ſolidum attribuit, ſi poteſt: ſin minus, ei qui poteſt obligari. 15 Hæc competebat τραπεζίτῃ ἀντιφωνήσαντι, cum argentarius conſtituebat: & in eo differebat receptitia ab actione de conſtituta pecunia ratione perſonarum: quod priore tenerentur ſoli argentarii: poſteriore reliqui omnes. Theophil. §. 8. *Inſt. de actionib.* Ideo dicebatur *receptitia*, quod argentarius contrahentibus apud ſuam menſam reciperet ſoluturum ſe, quod hic vel ille caviſſet In quibus rebus fieret, vid. J. *h. t.* 16 Poteſt tamen hodie conſtitutum contrahi per epiſtolam. vide Pauli *epiſt. ad Philemon. l.* 26. *ff. hoc tit.* 17 Receptitia actio a conſtitutæ pecuniæ actione olim in eo quoque differebat: quod actioni de conſtituta pecunia locus erat, conſtitutis iis, quæ numero, pondere, vel menſura conſtarent: receptitia etiam immobilibus conſtitutis, dum tamen argentarius conſtituiſſet. Theophil. *dict.* §. 8. 18 *Sub.* immobilibus. 19 Actio de conſtituta pecunia olim incerto tempore finiebatur, certis caſibus perpetua, aliis annalis erat. 20 Res omnes conſtitui poſſunt. *ut hic:* quod olim non erat. J. *h. t.* ibi, *Res quæ pondere.* 21 Quod in ſtipulationem deduci poteſt, poteſt conſtitui. vel, ut Baldus ait: Quicquid eſt ſtipulabile, eſt conſtituibile. 22 Actiones perſonales annis triginta extinguuntur. *ut hic:* & *l.* 26. *infr. de uſuris.* 23 Actio conſtituti durat triginta annis. *ut hic:* olim erat annalis. J. *h. t. ibi, annalis.* 24 Conſtitui poteſt pure, in diem, ſub conditione, *ut hic:* qua de re olim dubitabatur, J. *h. t. ibi, & dubitaretur.* 25 Conſtituti actio ſtipulationi non abſimilis. *in fin. infr. h. t.* 26 Naturalia privilegia actionum, ſunt earum formæ, & effectus eis attributi a lege, hinc etiam colligunt; Ratione novi privilegii, antiquum non tolli. 27 Conſtituti actio datur heredibus & in heredes. *l.* 27. §. 3. *ff. ad SC. Trebell.* Hæc fortaſſis fuit ratio, ut hic Titulus jungeretur ſuperioribus, in quibus agitur de actionibus hereditariis, *tit.* 16. 17. 28 Conſtitutum non eſt, niſi antecedentis debiti. *in fin.* J. *hic. l.* 5. §. 2. *ff. h. t.* Et merito, quia ut conſtitutum obliget, naturalem & civilem rationem exigit. 29 Recipi olim poterat res, etſi non debita. 30 Abſurdum, omnibus temporibus tale. 31 Dixi *ſupr. h. t. ibi, ut pro jam debito.* 32 Dixi J. *h. t. ibi, quas in ſtipulationem.* 33 Res in pecuniam converti poſſunt. 34 Senſum, non vana vocabula, amplecti oportet. 35 Dixi J. *h. t. ibi, non ſolum res.* 36 Pecuniæ tamen nomen ſtrictius eſt, quam rei. *l.* 5. *ff de verb ſign.* 37 Corporales. *l.* 178. *d. tit.* adde *l.* 2. §. 3. *ff. de reb. cred. l.* 1. *ff. de SC. Maced. l.* 90. *ff. de leg.* 1. 38 De argentariorum officio vide Cujacium *ad Novell.* 136. 39 Id eſt, promiſerint, & male: hinc tamen colligit Bald. Mercatores & artifices poſſe facere inter ſe ſtatuta, eaque confirmari jure communi. 40 De qua vid. §. 4. *Inſt. l.* 26. *ff de fidejuſſoribus.* 41 Paul. 1. *ſent.* 20. §. *un.* Epiſtola D. Hadriani, quod datum eſt beneficium diviſionis fidejuſſoribus, id renuncianti non prodeſt. Nunquam igitur hodie prodeſt, vix enim ullus contractus apud notarios habetur, in quo Epiſtolæ D. Hadriani non renuncietur. 42 Mandamus credi, etiam abſentes: fidejubemus quidem præſentes tantum, ſed tamen verbis. *l.* 12. J. *de fidejuſſorib. l.* 32. *ff. mandati. l.* 3. *in fin. ff. de adminiſtr. rer. ad civitat.* Conſtituimus nudo conſenſu, eoque ad actionem producendam ſufficiente. §. 9. *Inſt. de act.* Et ita differunt mandator, fidejuſſor, & is qui conſtituit. In eo conveniunt, quod pro alio hi omnes interveniunt. 43 Id eſt, res quaſcunque. *l.* 2. *ſupr. h. t.* 44 *l.* 7. *ff. de fidejuſſ. tutor.*

45 Vid. *L.* 22. *D.* 3. adde 1. Harmenop. 2. & 2. *Clement.* 7. 46 Id eſt, probare. Petenti mutuum onus probandi incumbit. *l.* 2. *ff. h. t. Eclog d. loco c.* 2 47 *l.* 2 *ff. h. t. l. ult.* J. *de ſolut.* Reus ſuam exceptionem probare cogitur, merito, cum excipiendo fiat actor. *l.* 1. *ff. de except. Eclog. dict. loc cap.* 17. 48 Petitori poſſeſſionis, non ei, qui poſſidet, onus probandi incumbit, idque veteris juris definitione hac regula continetur. *l.* 1. *C. de fide inſtrum.* adde *l.* 24. *in fin ff. de rei vind. l.* 21 *ſupr. de rei vindic.* 49 *l.* 4. *ſupr. de edendo. l* 9. *in pr. ſupr. de oblig. & act. l.* 9 *infr de except.* 50 Qui (ne conveniatur, excipit, collegam fuiſſe ſolvendo, probare tenetur eum idoneum fuiſſe tempore depoſiti officii. Et ita ex perſona contutoris, qui erat ſolvendo tempore finiti officii, nemo poteſt conveniri. Parum ad rem Accurſius & Baldus hic colligunt, ex præſenti ſtatu præſumi in præteritum: Paulo melius Alciat. 2. *præſumpt.* 25. præſumi de præterito ad præſens. Dic melius, qui debitorem non convenit, quo eum tempore potuit convenire, ſibi præjudicat. *l.* 11. *ff. h. t. l.* 1. §. 12. 15. *ff de tut. & rationib. l.* 1. §. 12. *ff. de mag. conven. l.* 11. *ff. ad municip. l. ult.* J. *in quibus caſ tut. habenti. l.* 1. J. *de divid. tut.* vel ita: tutor vel officialis ex perſona collegæ conveniri poteſt, niſi probaverit tempore finiti officii collegam fuiſſe ſolvendo: adde *l.* 51. §. 1. *ff. de fidejuſſor.* 51 *l.* 1. §. 10. §. 12. *ff. de tut. & rat. diſtr.* 52 Hæc lex tranſpoſita eſt, ut ex hac ſubſcriptione apparet. Ideoque quarta hujus tituli in editione Haloandri recte collocatur: id quod ſæpe in hac editione accidiſſe video. 53 Dominium probari poteſt inſtrumentis & teſtibus. *l.* 10. *in fin. ſupr. de rei vind.*

INstrumenta [1] domestica [2], seu privata [3] testatio, seu adnotatio [4], si non aliis quoque adminiculis adjuventur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. 7. Idib. April. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De rationibus defuncti, & ultima voluntate.

6. Iidem A. & C. Romulo.

RAtiones defuncti [5], quæ in bonis ejus inveniuntur, ad probationem sibi debitæ quantitatis solas sufficere non posse, sæpe rescriptum est. † Ejusdem juris est, & si in ultima voluntate [6] defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas sibi [7] deberi significaverit [8]. PP. Idib. Martii, PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

In AUTHENT. de jurejurando a moriente præstito. §. ult. coll. 5. tit. 3. al. 2. Nov. 48. cap. 1.

QUod [9] obtinet omnimodo, si testator non juraverit [10]: alioquin heredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minime fruentur his quæ relicta sunt: Sed creditoribus nihil ex hoc præjudicii comparabitur.

Scriptura creditoris non probat debitum.

7. Imp. GALLIENUS A. Sabino.

EXemplo [11] perniciosum est, ut ei scripturæ credatur, qua unusquisque sibi adnotatione [12] propria debitorem constituit. Unde neque [13] fiscum, neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem præbere [posse] oportet. PP. 3. Non. Mart. GALLIENO A. VII. & SABINILLO CONSS. 267.

Actor, non reus, probare cogitur.

8. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Publicio & Optato.

FRustra veremini, ne ab [14] eo qui lite pulsatur, probatio exigatur. PP. 14. Kal. * BASSO & QUINTIANO CONSS. 289.

Ætatem minorem qui allegat, is probare debet.

9. Iidem AA. & CC. Martianæ.

CUm te minorem [15] quinque & viginti annis esse proponas, adire Præsidem provinciæ debes, & de [ea] ætate probare. Dat. Idib. April. AA. CONSS. 293.

Ingenuitas ut probetur.

10. Iidem AA. & CC. Isidoro.

NEque natales [16] tui, licet ingenuum te probare possis, neque [17] honores, quibus te functum esse commemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continent [18]: cum [19] nihil prohibeat, & te ingenuum, & eam ancillam esse. Dat. 18. Kal. Maji, AA. CONSS. 293.

Nullitatem testamenti quis probare debeat.

11. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

SI scriptum heredem ab amita tua, vel [de] testamenti vitio [20], vel quacunque alia ratione non posse obtinere hereditatem, probari a te posse confidis, de hac hereditate apud [21] Rectorem Provinciæ agere potes. S. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. & CC. CONSS. 294.

Dominium ut probetur.

12. Iidem AA. & CC. Chroniæ.

CUm res non instrumentis gerantur, sed in hæc rei gestæ testimonium [22] conferatur, factam emptionem [23]; & in vacuam [24] possessionem inductum patrem tuum, pretiumque numeratum, quibus [25] potes, jure proditis probationibus docere debes. Dat. 5. Non. Octob. AA. & CONSS. 299.

Consanguinitas, id est fraternitas ut probetur.

13. Iidem AA. & CC. Justino.

NOn [26] Epistolis [27] necessitudo consanguinitatis [28], sed Natalibus [29], vel Adoptionis solennitate conjungitur: Nec adversus absentem hereditatis dividendæ gratia velut contra fratrem pro ancilla petitus arbiter, substantiam [30] perimit veritatis. Sive itaque quasi [31] ad sororem, quam ancillam te posse probare confidis, epistolam emisisti; sive familiæ erciscundæ quasi pro coherede petitus arbiter doceatur, fraternitatis quæstio per hæc tolli non potuit. Dat. Kal. Decemb. AA. CONSS. 299.

Filius esse quis ut probetur.

14. Iidem AA. & CC. Municiano.

NOn nudis adseverationibus [32], nec ementita professione [33], (licet utrique consentiant) sed matrimonio [34] legitimo concepti, vel adoptione [35] solenni filii [36] civili jure patri constituuntur. Si itaque hunc, contra quem supplicas, alienum esse [probare] confidis: per te, vel per procuratorem adfirmationem ejus falsam detege. Dat. Kal. Decemb. AA. CONSS. 299.

De violenta possessione.

15. Iidem AA. & CC. Antonio.

VIs ejus qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis servo minime prodest. Cum igitur aufugisse [37] te de domo Severi profitearis, verum nec ab illo justo initio: sed per violentiam adseveras [te] esse detentum, inquisito prius, an in possessione libertatis sine dolo malo constitutus sis, tunc etiam onus probationis quis debeat subire, per hujusmodi eventum declarabitur. Dat. 6. Kal. Jan. AA. CONSS. 299.

De bonis paternis.

16. Iidem AA. & CC. Philippo, & Sebastiano.

SIve possidetis prædia, quæ a patre communi sibi fratres emancipati donata contendentes vindicant: ipsis incumbit facti probationis necessitas: sive ipsis ea prædia quasi a patre vestro sibi donata tenentibus, vos coheredes constituti patris petitis: ut intentionem vestram non constitisse detegant, unde [38] domini facti sunt, emergente quæstione, docere compelluntur. Dat. 10. Kalend. Febr. AA. CONSS. 299.

De ingenuitate.

17. Iidem AA. & CC. Paulinæ.

MAtrem tuam consecutam libertatem, ac te post [39] editam, ut ingenua probari possis, ostendi convenit. Quod enim fratribus [40] tuis nulla moveatur quæstio [41], ad defensionem tuam nihil prodesse potest. Dat. 5. Id. Febr. AA. CONSS. 299.

De instrumento donationis.

18. Iidem AA. & CC. Violantillæ.

CUm precibus tuis significes, ignorante [42] te prædium eum, cujus meministi, sibi velut a te donatum instrumentis inseri fecisse: si vera sunt, [quæ] precibus indidisti, nec [43] ad nomen factæ donationis fundus iste pervenit: unde adito judice competenti, probare [44] te oportet contra voluntatem tuam hunc fundum instrumento adversarium tuum sibi adscribi laborasse: ut secundum tenorem Rescripti nostri possis consequi sententiam. Dat. 12. Idus April. *Byzantii*, CC. CONSS. 300.

De exceptione dilatoria.

19. Iidem AA. & CC. Menandro.

EXceptionem dilatoriam [45] opponi quidem initio [46], probari vero, postquam [47] actor monstraverit, quod adseverat, oportet. Dat. 13. Kalend. Aprilis, *Nicomediæ*, CONSS. 300.

De testibus.

In AUTHENT. de testib. §. quia vero multi. col. 7. tit. 2. Nov. 90. cap. 4.

AT [48] qui semel produxerit testes, aut bis [49], aut ter [50]: & testificata tractaverit, aut ab adversario hoc faciente disputationem

---

1 Puta rationes. *l.* 6. *J. h. t.* 2 Id est, quæ domi ac privatim non adscito tabellione testibus aut adversario, quisque sibi facit. *l.* 3. *ff. de jure fisci.* 3 Ἡ τῆ ἑαυτῆ ὑπόμνησις. 1. Harm. 8. §. 8. propria subnotatio. *l.* 7. *J. h. t.* 4 *l.* 7. *J. h. t.* vel professio, adseveratio. *l.* 5. *J. de testib.* Brevis *l. ult. J. de conven. fisci debitor.* 5 Vid. *l.* 3. *S. h. t.* 6 Id est, testamento: hoc ut verum esset, dixi ad *l.* 5. *S. familiæ ercisc. & l.* 10. *S. comm. utriusque.* adde *l.* 37. §. 5. *in fin. ff. de legat.* 3. 7 Se debere: ita legendum existimo, idque demonstrat hæc hypothesis, diversa a superiore, quæ extat hujus initio: Id etiam satis innuit Authentica proxime sequens, qua dicitur, Heredes cogi stare testatoris religioni: Quæ verba ostendunt testatorem certarum rerum debitum confessum fuisse, non autem sibi ei res certas debitas: alioquin dicendum fuisset, debitores cogi stare religioni defuncti. Ratio autem decidendi hic est manifesta. *l.* 11. §. 1. *ff. de interrog. in jur. faciend.* 8 Potest tamen eo casu debitori deferri jusjurandum. *d.* §. 5. adde Cujac. *Nov.* 48. *cap.* 1. *in fin.* 9 Sic restitue, Quod non obtinet omnimodo, nisi testator &c. ut sit sensus: Non continuo obligari heredes ex confessione testatoris, nisi juraverit: non ex quavis ejus confessione, sed tantum jurata teneri. 10 Defuncti juramento heredes obligantur. 11 Et falsi facilitati. Cæterum hinc colligas, rem mali exempli vitandam. *l.* 47. *ff. de judiciis.* 12 Subaudi ὑπόμνησις, ὑποσημειώσεις. 2. Harm. 8. §. 8. §. 9. vid. *l.* 5. 6. *S. h. t.* 13 *l. ult. J. de conveniendis fisci debitoribus.* 14 A reo probationes non exiguntur, sed ab actore. *l.* 2. *ff. h. t.* Probationibus reus non oneratur. *Syn. Basil.* 22. *tit.* 1. *c.* 41. 15 Ætatem qui allegat, & de ætate excipit, eam cogitur probare. *l.* 4. *S. de in integr. l.* 32. *l.* 39. *ff. de minorib.* 25. *ann.* 16 *Natales*, aut honores patris liberos ejus ingenuos esse non probant. 17 Non necessario ingenua præsumitur, cujus pater ingenuus aut honore functus est, *ut hic.* præsumitur tamen adde *l.* 22. *J. de liberali causa.* 18 Honoribus enim non funguntur, neque ad honores admittuntur servi. *l. Barbarius.* 3. *ff. de off. prætorum.* adde *l.* 1. *J. tit. de dignitatibus lib.* 12. 19 Id est, cum sæpe id accidat. Interim observa argumentum a communiter accidentibus. vid. Roland. a Valle 1. *consil.* 52. *n.* 12. 13. 20 Vitium qui testamenti impugnat, vitium tenetur probare: alias præsumitur pro testamento. 21 Nota apud quem agatur de hereditate. 22 Angel. *in l. nunquam. J. de donat.* Lanfran. *in repetit. c. quoniam. extr. de probat. in verb. testes vers. venit proband.* Paul. Castrens. *cons.* 941. & Alex. *cons.* 11. *vol.* 4. Mod. 23 Emptio, possessionis apprehensio, pecuniæ numeratio, testibus, citra instrumenta probari potest. adde quæ scripsi ad *l.* 17. *S. de pactis.* 24 Vacua possessio quid sit, vid. *l.* 2. *in fin. ff. de act. empt.* 25 *l.* 1. *J. de fide instrum.* 26 Consanguinitas non necessario probatur epistolis, aut actu nudo judicii familiæ erciscundæ accepto. Interim tamen præsumitur tibi soror, quam scripta epistola sororem vocasti: cum qua denique judicium familiæ erciscundæ velut cum sorore tua & filia defuncti accepisti, ut onus eo casu consanguinitatis impugnandæ tibi incumbat *ibi*, *te posse probare confidis.* 27 Tantum scilicet. vide *l.* 15. *l.* 29. *ff. h. t.* nec transactione matris. *l.* 26. *S. de transact.* 28 Consanguinitas quomodo probetur, vide Hartmannum 2. *pract.* 13. *obs.* 2. v. *l.* 10. *C. h. t.* 29 Probatur consanguinitas natalibus & adoptione, hoc est, vel matrimonio vel adoptione. *l.* 14. *J. h. t.* Imo natalibus non probatur. *l.* 83. *ff. de cond. & demonst.* 30 Substantiæ perimit veritatem. Hal. *l.* 9. *supr. de juris & facti ignor.* 31 Sorores enim interdum appellamus, nuda amicitia citra jus ullum sanguinis conjunctas. adde *l.* 41. *infr. de liberal. caus.* 32 Non sufficit ad probationem filiationis, ut te quis filium nuncupet, nisi ut filium quoque habeat. vid. *l.* 5. *infr. de testament.* 33 *l.* 5. *infr. de testam.* adde quæ scripsi de professione ad *l.* 7. *infr. de fide instrum.* 34 Id est, natalibus. *l.* 13. *S. h. t. l.* 6. *ff. de his, qui sunt sui.* 35 *Inst. de adopt.* 36 Dictum est de ingenuitatis, *l.* 10. consanguinitatis ac fraternitatis probatione. *l.* 13. *S. h. t.* nunc transit ad filiationem: quæ ut probetur, vide hanc legem. adde *l.* 5. *J. de testam. l.* 26. *S. de transact.* adde quæ dixi ad *l.* 13. *ff. hoc titulo. & l.* 3. *ff. de censibus.* Filiatio quoque ut probetur, vid. Hartmannum 2. *pract.* 15. *observ.* 1. 37 Antonius de fuga confitetur, sed de injusta servitute Severi excipit. Interea dum de libertate judicatur, non cogitur ad Severum reverti, & de sua ingenuitate probare: cum primum constiterit judici Antonium per vim a Severo, in servitutem addictum, Antonius in possessione libertatis constituendus. Si hoc non constiterit, ob fugam præsumitur esse in dolo. *Nov.* 53. *c.* 4. *Novell.* 161. *c.* 1. Socinus *regula* 163. ideoque tenetur ingenuum se probare. adde *l.* 20. *ff. h. t.* adde *l.* 22. *infr. de liberal. caus.* & ita, violenta possessione probata, possessori: ea non probata, actori & petitori onus probandi incumbit. hinc colligunt, Eum qui dominus olim fuerit, hodie quoque dominum præsumi. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 20. olim possessores hodie possidere: Idem 2. *præsumpt.* 21. olim divitem, hodie divitem: Idem 2. *præsumpt.* 27. An olim pauper, hodie talis sit præsumendus, vid. *l.* 10. *infr. arbitr. tut.* 38 Bona a defuncto relicta, non præsumuntur alterius esse, aut ab eo donata, nisi de donatione constiterit. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 10. Dominium enim præsumitur continuatum in filium heredem: non in donatarium. Donatarius itaque sive agat, sive ab eo petatur, donationem probare tenetur. 39 Non si mater libera, mox ejus filii liberi: potuerunt enim ante matris libertatem nasci. *l.* 10. *in fin. S. h. t. l.* 22. *J. h. t.* 40 Non si fratribus tuis nulla movetur status quæstio, ideo liber censeris. Potest enim eadem mater nondum libera, te: libera facta, fratres tuos peperisse. *l.* 17. *J. de liberal. caus.* 41 *Sub.* libertatis. *l.* 17. *J. de liberal. caus.* 42 *l. ult. infr. arbitr. tutelæ.* 43 *l.* 10. *infr. de don.* 44 Præsumitur pro instrumento, nisi contrarium probetur, *l.* 14. *in fin. infr. de contrah. stip. l.* 16. *infr. de donat. inter virum & uxorem.* Adversus instrumentum admitti possunt probationes contrariæ. 45 *l.* 12. *J. de except. seu præscript.* Dilatoriæ ad personas judicis, actoris, procuratoris pertinent: peremptoriæ ad ipsas causas. Non mirum itaque, si illæ ante litem contestatam opponendæ sint: Peremptoriæ vero post eam contestatam possunt opponi. Est & illud sciendum, Dilatorias quoque ex pacto temporario posse competere. *l.* 27. §. 1. *ff. de pactis*: qua de re vid. Cuj. 9. *obs.* 13. 46 Id est, ante litem contestatam. 47 Id est, post litem contestatam: Non sunt igitur eadem, *opponere, & probare.* Dilatoria ante, non post litem contestatam, opponitur. Post non ante probatur. 48 Qui tertio testes produxit post editas exceptiones amplius testes producere non potest. Quid si non excepit nec per se ipse, aut per proprium patronum testimoniis interfuit? cum potest ante editas exceptiones, & quarto testes proferre; si tamen jurarit, non se dolo quartam testium productionem quærere. 1. Harm. 6. §. 36. 49 Sensus est, Eum, qui semel vel iterum, vel tertio testes produxit, & post tertiam productionem, productioni renunciavit, non admitti ad aliam productionem, si & priorum testimonia, vel adversarii exceptiones non cognoverit. Sin minus, admitti: dummodo juraverit se priora testimonia cognita non habere. 50 Tres productiones testium permissæ. *Goth.* Ad confirmationem, declarationem, & ampliationem eorum, quæ ad hanc

acceperit,

acceperit, & ex hoc testificata [1] *didicerit, non habebit licentiam ulterius uti productione testium, ex divina etiam jussione: Si vero hoc non egerit, tunc danda est quarta* [2] *productio testium: sacramento* [3] *ab eo prius dando*, Quod neque subtraxerit, neque percontatus est ipse testificationes, vel aliquis advocatorum ejus, vel alius pro eo agens: nec per dolum, nec per machinationem, vel artem, quartam productionem testium petat fieri.

Si ea, quæ de statu suo litigat, instrumenta subtraxisse dicatur.

20. Iidem AA. & CC. Phron[...]æ.

SI de possessione servitutis, emptionis [4] instrumentis subtractis, in libertatem proclamat Eutychia, cum petitori [5] probationis onus incumbat, intentione sua defecta, his juvari minime potest: Nam si in servitutem petatur, ad emptionis probationem non est indiciis aliis opus, sed instrumentorum furtum [6] monstrare sufficit. 4. Non. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 300.

De rei vindicatione.

21. Iidem AA. & CC. Crispo.

AD probationem dominii, aliena subtrahentes [7] instrumenta, his uti minime [8] possunt: quippe cum horum lectio [9] non recitantem, sed quem tenor scripturæ designat, adjuvet. Cum itaque nec cætera probationum indicia [10] reprobentur, jure competenti, prædiorum quæ in quæstionem veniunt, dominium ad te ostende pertinere: nam res vindicantem, ab emptore [11] suos numeratos nummos adseverantem, erga probationem laborare non convenit: si quidem hujusmodi, licet probetur factum, [tamen] intentioni nullum præbet adminiculum. S. 6. Id. Decemb. *Singiduni*, AA. CONSS. 305.

De causa status.

Per media impertinentia non fit probatio. Bald.

22. Iidem AA. & CC. Agathocleæ.

AD probationem servitutis Glyconis, matrem ejus ac fratrem [12] servilia fecisse ministeria non sufficit: cum [13] neque ingenuorum conniventia conjunctis necessitudine præjudicet: neque de servis ex eadem matre natis libertatem unus adipisci prohibeatur. Dat. 9. Kal. Januar. ipsis CC. CONSS. 304.

De actore & reo.

23. Iidem AA. & CC. Menelao.

ACtor, quod adseverat, probare se non posse profitendo, reum [14] necessitate monstrandi contrarium non adstringit: cum *per rerum naturam factum negantis* [15] *probatio nulla* [16] *sit*. Dat. 8. Kal. Jan. CC. & CONSS. 304.

De scriptura suspecta.

24. Imppp. VALENS, GRATIANUS, VALENTINIANUS AAA. ad Antonium præfectum prætorio, post alia.

JUbemus [17] omnes, qui scripturas suspectas [18] comminiscuntur [19], cum quid in judicio prompserint [20], nisi ipsi adstruxerint [21] veritatem, ut nefariæ [22] scripturæ reos [23], & quasi falsarios esse detinendos. Dat. Prid. Id. Jan. *Tiberiade*, VALENTE V. & VALENTINIANO Jun. CONSS. 376.

De judiciis criminalibus.

25. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS, & THEODOSIUS, AAA. Floro P. P.

SCiant cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit [24] idoneis [testibus, vel] instructa apertissimis documentis, vel indiciis [25] ad probationem indubitatis & luce [26] clarioribus expedita.

TIT. XX.
DE TESTIBUS [27].

De scripta testatione, & nuda voce.

H*Anc legem restituit ex Basilicis Cujacius* lib. 13. observat. cap. 38. *quam Antonini esse existimat: illius autem ea est sententia: Ne testes recipiantur adversus tabulas vel instrumenta, quæ etiam testium subscriptionem habent: & eam expressit Harmenopulus his verbis*, lib. 1. tit. 6. *ἄγραφος μαρτυρία κατ' ἐγγράφου μαρτυρίας ἰσχύειν οὐ δύναται.*

1. * 28.

COntra scriptum testimonium non scriptum testimonium non fertur [29].

De ingenuitate.

2. Imp. ALEXANDER A. Carpo.

SI tibi controversia ingenuitatis fiat, defende causam [tuam instrumentis [30] & argumentis, quibus potes: Soli [31] enim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. PP. 10. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De testimonio domestico.

3. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Rosæ.

ETiam jure civili domestici [32] testimonii fides [33] improbatur [34]. PP. 3. Kal. Septemb. VALERIANO III. & GALLIENO II. AA. CONSS. 256.

De testatione sola.

4. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS, AAA. Valerio.

SOla [35] testatione prolatam, nec aliis legitimis [36] adminiculis cau-

legem adnotat Gothofredus, lege Rainaldum Corsum *lib. 2. indag. cap. 6.* Joan. Aurpachum *lib. 2. allegat. singul. cap. 4.* Felin. *ad cap. per tuas & ad c. fraternitatis. de testib.* ubi Paris. *n.* 22. 57. & 65. Socinum *Reg.* 403. Cottam *in Memoral. in verb. testis regulariter.* Decium *ad l. juris ignorantia.* 2. *lect. num.* 14. *J. qui admitt.* Alexandr. *ad c. attestationes. in fin. extr. de desponsat. impub.* Ripam *ad l. 4. §. hoc autem jud. num. 76. ff. de damn. infect.* Guidonem Papæ *quæst.* 72. & 124. rursus Alexandr. *consil.* 238. *num.* 4. *lib.* 6. Abb. *ad c. in præsentia. num. 75. de probationib.* Port. Imol. *l.* 1. *conclus.* 39. ubi ponit 7. ampliationes & 70. limitationes. *Mod.*

1 Didicisse testificata productionem testium impedit. 2 Quarta productio testium requirit solennitatem. 3 Juramento probatur animi qualitas. 4 Non continuo qui in libertatem proclamat ex instrumentis suæ emptionis (id est, quibus constat suam libertatem quondam vendidisse) quæ penes se habet, præsumitur liber, præsumitur potius ea subtraxisse: nisi a domino reddita, animo manumittendi, probaverit. Diversum erit, si in libertatem ultro non proclamet, sed eum in servitutem dominus asserat, tunc enim sola productione instrumenti præsumitur liber, nisi subtractum probetur. vid. 12. *Ecl.* 1. *t. περὶ ἀναφωνούντων &c. ex tit.* 9. 20. 21. Interim nota veteris moris vestigium, quo in usu fuit manumissis instrumenta servitutis reddi. 5 *l. 2. ff. h. t.* 6 *l. 5. l. 13. infr. de fid. instr.* 7 Furi non prodest instrumentum subtractum. 8 Vide Zasium 2. *Respons.* 12. 9 Instrumentum nihil aliud probat, quam quod in eo continetur: non juvat recitantem, sed eum, quem tenor scripturæ designat. *l. 4. in fin. J. si quis alteri vel sibi.* 10 Indicia valent ad probationem. vid. *l. ult. J. h. t.* 11 Non ideo si ex mea pecunia fundum emisti, fundus meus est. vid. *l. 1. J. si quis alteri, vel sibi.* At habeo penes me emptionis istius instrumenta, ut hinc possit præsumi emptionem meo nomine factam? non est efficax hæc præsumptio. Quid juris? ejus erit fundus, cujus nomine fundum emptum fuisse instrumentum demonstrabit. 12 Non si mater, aut frater servilia fecit ministeria, ideo filii aut fratres servi præsumuntur. 13 Facit *l. 17. J. h. t.* 14 *l. 11. J. de pet. hered.* 15 Negativa facti probari non potest. *l. 10. in fin. J. de non numer. pec.* juris potest. *l. 5. in fin. ff. h. t.* sed & ea quæ tempus, & locum habet adjunctum, veluti si te vel adversarium abfuisse probaveris. *l. 14. in fin. J. de contrah. stip. §. item verborum.* 12. *Inst. de inutil. stipul.* Hujusmodi negatio non est pura vel simplex. adde *l. 5. J. de codicillis.* Martinum de Fano, & Franciscum Herculem Perachinum *tract. de negativa probanda.* & Lanfrancum de Oriano *in c. quoniam de probat. n.* 3. 16 An & quatenus verum sit, quod regulariter dicitur, negativam probari non posse, docebit te Bartol. *hic & ad l. si constante. num. 7. ff. solut. matr.* Decius *ad l. si emancipati. num. 2. in fin. J. de Collat.* Afflictus *decis.* 400. *num.* 9. Cravetta *cons.* 1. Aret. *cons.* 83. Bar. *cons.* 81. latissime Rip. *ad l. in illa. ff. de verb. obligat. & ad c. Ecclesia Sutrina. n. 72. & seq. ext. de caus. possess. & propr.* Cagnolus *ad l. si emancipati. n. 35. J. de collat.* Mod. 17 *l. 3. C. Theod. de fide testium & instrumentorum.* ubi Scholiastes & interpres hanc sententiam proponit: Eos qui scripturam in audientiam protulerint, veritatem ejus probare juberi: quod in omnibus causis hoc statutum sit, ut scripturam probator affirmet. Nam si is qui scripturam protulit, ejus non adstruxit veritatem, ut falsitatis reus retinebitur. Æque obscure autor Synopseos 22. *tit.* 1. *c.* 57. refert, eum qui scripturam protulerit, ipsum eam veram esse probare cogi: ac nisi id doceat, falsi judicium sustinere. Itaque ut lucem his autoribus adferamus, proferre scripturam aut (ut hic legitur) *scripturam suspectam comminisci*, & promere in judicio, nihil aliud est, quam scripturam adversarii commentitiam, suspectam, & falsam accusare. 18 In crimine falsi suspicio habetur pro veritate. Alexand. *cons.* 77. 1. *vol.* Decius *cons.* 189. 1. *col.* Joan. de Anan. *cons.* 48. Franc. Curt. *cons.* 55. porro vide præterea ad hujus legis intellectum Decium *ad c. porrecta. notab. ext. de confirmat. util. vel inutil.* Socin. Jun. *cons.* 61. *num.* 11. *lib.* 2. & *cons.* 45. *num.* 11. *vol.* 3. Fortunium Garziam *cons.* 123. *n.* 24. *inter cons. crimin. vol.* 1. Bart. *cons.* 28. *col.* 5. Alexandrum *ad l. 1. in princ. in ultim. col. ff. de novi oper. nunciat.* Baldum *ad legem presbyteri. J. de epis. & cleric. in fin.* & Lanfrancum *in c. quoniam. in verb. testis. de probat.* Mod. 19 Id est, qui ajunt falsam scripturam productam. 20 *Al.* promiserint. 21 Adstruxerint. *Hal.* 22 Nefariæ. *Hal. C. Theod.* 12. 39. 7. 23 Qui accusat instrumentum de falso, nec probat: punitur tanquam falsarius. adde *l. 2. J. de fide inst. l. 22. J. ad leg. Corn. de falsis. l. 3. §. 4. ff. de suspect. tutor.* merito: nec enim de suspicionibus judicandum. *l. 16. J. de pœn.* 24 Recte hoc additur: non enim omnis testis est idoneus. 25 Præcipuæ ac plenæ probationum species sunt, instrumenta publica, testes duo vel plures, facti evidentia, confessio judicialis, justa & urgens præsumptio, indicia. *l. 21. J. h. t.* indubitata, luce clariora, *ut hic*: certa. *l. 19. J. de rei vind.* jure prodita. *l. 15. J. de jure dot.* apertissima rerum argumenta. *l. 3. §. 4. ff. de suspect. tutor.* evidentia *l. 34. J. ad leg. Jul. de adulteriis.* liquida. *l. 2. J. de in litem jurando.* evidentissimæ. *l. 34. §. 3. ff. de legat.* 1. liquidæ & manifestæ probationes. *l. 14. in fin. J. de contrahenda stipulatione.* manifestissimæ rationes. *l. 17. in fin. ff. de manumiss. testam.* probationem faciunt. Jusjurandum estne per se ac solum legitimæ probationis genus? Oldendorpius putat *in Topicis cap. 3. de plena & semiplena probatione.* Cujacius negat *hoc titulo.* Sed admittit tantum esse adminiculum infirmæ probationis. *Edicto Justiniani septimo.* 26 Hyperbole: Sic continue fieri dicitur, quod tamen explicari potest aliquo actu interposito. *l. 137. ff. de verb. oblig.* sic adoranda æternitas Imperatoris. *l. 2. J. de fabricensib.* Imperator totius mundi dominus. *l. 9. ff. ad l. Rhodiam de jact.* Sunt & aliæ similes in jure non infrequentes.

27 Paulus 5. *sentent.* 15. & 22. *ff.* 5. *Novell.* 90. & 21. *Ecl.* 1. Harm. 6. 3. *quæst.* 4. 5. 9. & 14. *quæst.* 2. & 2. *Decret.* 20. & 2. *Sext.* 10. & 2. *Clem.* 8. vide Oldendorp. *in tract. de testib.* Rebuff. *tom. 3. tract. de testib.* 28 Latina interpretatio. 29 Sic distingue, Aut de testimoniis adversus tabularum fidem admittendis agitur, aut de tabularum ex postfacto inutilitate. Quod ad postremum attinet, Tabulæ, cautiones syngraphæ testibus munitæ, nudis testibus potiores videntur, ut in illas nudi testes non audiantur. Quid si quinque testes adhibiti rogatique solutionem esse factam respondeant? audientur. *l. 18. J. h. t. Novell.* 90. *c.* 4. alias chirographum, apocha vel alio scripto tantum refellitur, non testibus. *l. 25. in fin. ff. de probat.* Videamus de priori specie, quoties scil. de fide tabularum dubitatur. Instrumenti falsitas testibus probari potest. Paulus 5. *sent.* 15. §. 4. adde *l. 14. in fin. J. de contrahend. stipul.* Sed iidem (possunt etiam alii in casu *l. 14. in fin. J. de contrah. stipulat.*) testes qui in instrumento interfuerant, ejus falsitatem possunt arguere. Paulus 5 *sent.* 15. §. 4. eoque casu viva vox (quam tamen vult munitam esse jurejurando Justinianus *Novell.* 73. *cap.* 3. Harmenop. 1. *tit. 6. cap. περὶ ἀγράφου*) præfertur scripturæ. Quid si testes omnes non consentiant? majoris partis depositione stabitur. Quid si sint æquales? ex eorum depositione, quæ instrumenti narrationi conformis fuerit, judicandum erit. Quod diximus de tabulis & chirographis, an idem obtinet in testamentis? testamentum alio testamento estne præcise revocandum, an potius revocatio testibus probari poterit? Sic sane *l. 27. J. de testam.* Qua in specie si quæsieris, quot testes requirantur, verius dixeris tres sufficere, si de decennali testamento agetur. *l. 27. J. de testam.* hoc cessante, totidem requiri testes, quot in testamento faciendo requiruntur. adde Cujac. 13. *observ.* 38. & 16. *observat.* 25. 30 Acta ordinatoria judicii coram arbitro facta, coram judice fidem non facere hinc colligunt. de quo vide Socinum *reg.* 8. 31 Ne dicas ingenuitatem testibus solis probari non posse, sed potius, non tantum testibus, sed & instrumentis & argumentis probari. *l. 6. J. de fide inst. l. 16. de liberal. caus. l. 10. J. tit. prox.* Soli testes non sufficiunt, id est, non solummodo: adde *l. 10. 13. l. 17. J. tit. proximo.* Porro videbatur dicendum, Testibus ingenuitatem probari non posse. Nam ingenui ætas, ut nascitur, conscribi solet. *l. 2. ff. de excus. tut. l. 3. ff. de censib.* Videri exinde ad probationem ingenuitatis scripturam præcise requiri, quæ ab ejus nativitate sit exacta. Alia ratio sumi potest ex causa sanguinis. *l. 3. §. 3. ff. h. t.* 32 Domestica testimonia. κυριακαὶ μαρτυρίαι. 21. *Ecl.* 1. *c.* 24. testis de domo. *l. 24. ff. h. t.* puta pater, filius. vid. *l. 6. J. h. t.* uxor, servi & similes personæ: de quibus vide quæ notavi ad *d. l.* 24. & *l. 4. 5. dicto tit.* mercenarius. *l. 11. §. 1. ff. de pœnis*: hoc addendum, domesticum tempore testimonii dicendi spectari, nisi is in quem agitur data opera testem emerit: & ita servum suum fecerit, ne testimonium ejus audiretur: aut eum alteri vendiderit: ut venditionis occasione adversus tertium eo uteretur. *l. 1. §. 12. ff. de quæstionib.* vide Oldendorp. *c. 4. de testib. n.* 5. 33 De domesticis testimoniis adde ea, quæ adnotavit hic Gothofredus late disputata a Marsil. *sing.* 5. Tiraquel. *in tract. cessant. caus. prim. part. num.* 101. Guidone Papæ *quæstion.* 45. Diazio *Regul.* 746. Franc. Turz. *ad Regul.* 75. Bartolo *ad l. servos. J. de quæstion.* & Baldo *ad l. qui testamenta. §. quicunque. ff. de testam.* Mod. 34 Adversus tertium scil. & ubi testium *domino, vel patri* aliquid adquiritur. 1. Harmen. 6. *c. περὶ κεκωλυμένων μαρτύρων. l. 9 ff. de testib.* Quid si tertius ultro petierit domesticos interrogari? Accursius putat forte cogendos: distingue melius: nam parentes, & liberi, etiam inviti non coguntur alii in alios testimonium ferre. *l. 4. l. 5. ff. h. t.* Servi certis casibus coguntur. *l. 1. infr. de quæst. l. 10. §. 4. ff. de quæst.* 21. *Ecl.* 1. *c.* 27. *in fin.* reliquæ personæ non ita conjunctæ etiam admittuntur: si sint honestæ. vide Joan Anch. 2. *q.* 69. *num.* 7. Lego apud Paponem duos infantulos adversus parentem suum interrogatos & parentem eorum indicio pene sublatum 24. *Arrestor.* 9. *num.* 7. Quin & de nece domini adversus tertium servi interrogantur. *l. 1. ff. de SC. Silaniano.* Quid si de injuria alicui illata agatur, *domesticis* estne fides adhibenda adversus tertium? potest adhiberi, si modo cessent aliæ probationes, & testes inter se constent. Nam *ex probata domesticorum constantia & simplicitate efficitur suspicio.* 35 Solam. *vulgat.* Quæri potest, quid hic sit *sola testatio.* Ne dicas, Testimonium non valere sine juramento, seu non interposito jurejurando (potest enim remitti juramentum) *l. 6. l. 37. l. 41. ff. de jurejur.* aut sine judicis præsentia (id enim non generale est. *l. 15. ff. de jurejur.*) aut sine sententia (id enim Bartolo merito displicet.) Ne dicas, nihil conferre testationem apud extraneas personas illegitime factam. *l. 13. J. de fide instrument.* (hæc enim interpretatio sequentem ad titulum magis pertinere videtur.) Ne dicas solam testationem sine publicatione, fidem non facere apud alium judicem (hoc enim non perpetuo verum est) aut sine ratione testimonium non valere (nam ne hoc quoque perpetuum est. *c. sicut de re jud.* unde ex hoc loco notat Socin. *reg.* 401. 402. Testem testimonii sui causam non reddentem recte testari: ejusque testimonium valere casibus illis exceptis, in quibus causam reddere tenetur) Loriotus putat, Totum judiciale negotium a citatione ad executionem usque ex solis testationibus sine alio titulo substantiam capere non posse, ut quemadmodum ex scriptura contractus non nascitur. *l. Publia.* 26. §. 2. *ff. deposit.* ita ex sola testatione nasci non possit. *l. 2. ff. de doli except.* quamvis vere facta sit, non tamen judicis sententiam confirmat, si falsa sit sententiæ causa. Quare nihil agetur, si sententia nullam aliam causam, quam testationem testium continebit, cum hoc præterea scire judex debeat, quo titulo reus debeat. 36 Testis legitimis adminiculis causam non approbat, qui dicti sui causam non reddit. Quæ sit ita testatio, sola est & nuda, id est, qui ita testatur, non probat: qua de re vide Oldendorp. *c. 5. de testib. num.* 4. Wurms. 1. *pract.* 2. *observ.* 1. potest tamen interrogari denuo. Idem *obs.* 2.

sam

sam approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. 8. Kal. Dec. CARO & CARINO AA. CONSS. 283.

De qualitate testium.

5. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Candido.

EOs testes ad veritatem juvandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ [1] & potentatui [2] fidem religioni judiciariæ debitam possint præponere. PP. 5. Kal. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De parentibus & liberis.

6. Iidem AA. & CC. Tertullo.

PArentes [3] & [4] liberi [5] invicem adversus [6] se nec volentes [7] ad testimonium admittendi sunt [8]. PP. 4. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De exhibitione.

7. Iidem AA. & CC. Diogeni & Ingenuæ.

NImis [9] grave est, quod petitis, urgeri partem diversam ad exhibitionem [10] eorum [11], per quos sibi [12] negotium fiat: unde intelligitis, quod intentionis [13] vestræ proprias afferre debetis probationes, non adversus se ab adversariis adduci. Dat. 6. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

De servo.

8. Iidem AA. & CC. Deruloni.

SErvos pro domino, quemadmodum [14] adversus eum, interrogari non posse: pro facto autem suo [15] interrogari posse, non ambigitur. Datum Kal. Novemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De jurejurando, de qualitate testium. 1. *De uno teste.*

9. Imp. CONSTANTINUS A. ad Julianum Præsidem.

JUrisjurandi [16] religione testes, prius [17] quam perhibeant testimonium, jamdudum arctari præcipimus: & ut honestioribus potius testibus fides adhibeatur. §. 1. Simili modo sanximus, Ut unius [18] testimonium [19] nemo Judicum in quacumque [20] causa facile patiatur admitti. Et nunc manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio [21] non audiatur, etiamsi præclaræ [22] Curiæ honore præfulgeat. Dat. 8. Kalend. Septembr. *Naisso*, OPTATO & PAULINO CONSS. 334.

De re propria.

10. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA. ad Gracchum P. Urbi.

OMnibus in re propria [23] dicendi testimonii [24] facultatem jura submoverunt [25]. Dat. 5. Kalend. Decemb. VALENTE V. & VALENTINIANO Jun. CONSS. 376.

De statu testium, ut socii vel participes criminis non sint: de sumptibus.

11. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæciliano P. P.

QUoniam liberi [26] testes ad causas postulantur alienas, si socii & participes [27] criminis non dicantur, sed fides ab his notitiæ [28] postuletur, in exhibitione [29] necessariarum [30] personarum, hoc est testium; talis debet esse cautio [31] judicantis, ut his venturis ad judicium per accusatorem, vel ab his, per quos fuerunt postulati [32], sumptus [33] competentes dari præcipiat. † Idem juris est, & si in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt. Dat. 13. Kalend. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

De statu testis.

In AUTHENT. de testib. §. si vero [illegible]catur, col. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 6.

SI testis productus dicatur, servilis [34] esse fortunæ, & testari voluerit, ipse vero se liberum esse affirmet, si quidem ex nativitate, impleatur testimonium ejus: ut, si is habita disputatione servus esse apparuerit, respuatur ejus testimonium. Si vero libertinum se dixerit: prius instrumentum suæ manumissionis ostendat, quam testificetur: nisi juraverit se alibi probationes habere: quo facto, testificatio quidem scribatur: sed nisi instrumentum monstraverit, respuatur testimonium ejus. Si vero dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit: non ante audiatur, quam de crimine judicetur. Si vero ex lite pecuniaria, vel aliter est odiosus, procedat quidem testatio, tempore [35] vero disputationum serventur hujusmodi quæstiones.

De libertis.

12. Iidem AA. Georgiæ.

LIbertorum adversus [36] patronos illicitas atque improbas voces pœnæ objectione præcludimus: atque ita, ut non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne vocati quidem in judicium venire cogantur. Dat. 4. Idus August. *Ravennæ*, MARINIANO, & ASCLEPIODOTO CONSS. 423.

De falsis testibus.

13. [37] Imp. ZENO.

QUi [38] falsa in testimonio protulerit, primum quidem de perjurio [39], deinde falsi crimine convenitur. Quod si eum in ipso testimonii tempore mentiri suspicio sit, verberatur [40]. Quod si is, qui ex falso testimonio damnatus est, civiliter [41] agere contra testem voluerit: quidquid damni fecit ab eo recipiet, ac præterea falsus ille testis definitam legibus pœnam sustinebit. Quod si etiam in ipsa lite principali convictus mendacii fuerit, officium judicis esto, ut eum, vel in totam litem, quæ illi mota est, contra quem testimonium dixit, vel in minus condemnet, vel etiam pœnis subjiciat: servatis omnibus, quæ jam statuta sunt de his, qui falsum testimonium perhibent.

14. Imp. ZENO A. Arcadio P. P.

NUllum [42] penitus, cum semel ad judicem quemlibet [43], licet non suum, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus, armatam forte militiam, vel quamlibet aliam fori præscriptionem ad evadendum judicis motum [44] quem vel testimonii verborum improbitas [45], vel rei qualitas flagitaverit, posse prætendere præcipimus: sed omnes qui in civili scilicet causa suum præbent testimonium, separato, & tanquam [ante] judicium interim deposito exceptionis fori [46] privilegio, hujusmodi præsidio denudatos, ita [ad] judicantis intrare secretum [47], ut quicunque aures ejus offenderint, non dubitent sibimet formidandum: data cunctis judicibus absque ullo præscriptionis obstaculo (sicut sæpe dictum est) [in testes], quorum voces falsitate, vel fraude non carere perspexerint, pro qualitate, videlicet delicti, animadvertendi licentia. Dat. 12. Kal. Jun. DECIO & LONGINO CONSS. 486.

1. *De cognatione & genere.* 2. *De fori præscriptione.*

15. Imp. ZENO.

HAnc [48] *legem restituit ex Basilicis Cujacius* libro decimotertio observationum capite trigesimo octavo, *& illius argumentum his*

1 Suspecti gratiæ testes non audiuntur. 5. Paul. *sent.* 15. §. 1. Amicus, gratiosus testis, *l.* 3. *in princ. ff. h. t.* quibus probetur amicitia *dicam alibi*, adde & amici socios non admitti. 1. Harmen. *d. cap.* 1. §. 6. 2 Potentatus δυναστεία. 21. *Ecl.* 1. *cap.* 26. Potentatus, vis species. Estque mariti in uxorem (vide Oldendorp. *c.* 4. *de testib. n.* 3. ubi probat, uxorem pro marito testem esse non posse: quia sunt una caro, & una domus, nisi in majestatis crimine. 1. Harmen. 6. *cap.* περὶ κεκωλυμένων &c.) patris in filium. *l.* 9. *ff. h. t.* domini in servum. *l.* 7. *ff. h. t.* patroni in libertum. *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* civitatis in vasallum, subditum, civem. qua de re vide Oldend. *c.* 4. *de testib. n.* 7. locupletioris in pauperem: judicis in provincialem, quidam enim potentatus est, imperium. *l.* 6. *ff. h. t.* In his tamen omnibus judex potest rationem personarum aut testium habere, ut pro earum qualitate persuaderi sibi patiatur, & ad fidem moveatur. 3 Parentum vocabulo ascendentes, cum masculos, tum fœminas intellige. *Ecl. d. l.* 4 *l.* 9. *ff. h. t.* 5. Paul. *sent.* 15. §. 3. 21. *Ecl.* 1. *c.* 29. vide Oldendorp. 4. *de testib. n.* 1. & *c.* 66. *de except. n.* 12. 5 An laicus adversus clericum testis esse potest? vide Socinum *regula* 409. 6 Secus adversus alios. *l.* 17. *ff. h. t. l.* 11. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* Imo liberi adversus parentes e quibusdam auditi, ut dixi *l.* 3. *C. h. t.* 7 *Ecl. d. loco.* Renunciare igitur huic beneficio non possunt. Sunt & talia pleraque, quæ jure prohibita fieri vel geri non possunt, etiamsi maxime ea velimus ac permittamus. *l.* 7. *ff. de postulando. l. filiusfamilias.* 8. §. *veterani.* 2. *ff. de procurat.* 8 Nisi forte in rebus momenti levioris. Zasius *l.* 4. *respons. c.* 11. atque hoc in ascendentibus & descendentibus verum est: sed quid de fratre pro fratre: socero & socru pro genero & nuru; marito pro uxore; vel e contra? adi Baldum & Salycetum *hic.* Alciat. *regul.* 1. *præsumpt.* 23. *num.* 2. Thomam Grammaticum *cons.* 12. *num.* 6. & *num.* 8. & *consil.* 45. *num.* 3. 5. & 15. *cum sequent.* Socin. *cons.* 17. *lib.* 1. Duarenum *lib.* 1. *disputat. capitul.* 28. Menochium *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 100. 101. 102. & 104. Mod. 9 *l.* 10. §. 4. *ff. de quæstionib. l.* 4. *C. de edend.* 10 Ne dicas, ad eos alendos, *ut l.* 11. *C. h. t.* sed ad producendos. unde Græci speciem hujus legis ita exponunt, Neminem cogi testes in seipsum προαγαγεῖν. *Synops.* 21. *tit.* 1. *cap.* 27. *vel* παραγεῖν, id est, producere, 1. Harmen. 6. §. 57. & hujus legis alioqui finis hanc interpretationem admittit. 11 Testium scilicet. 12 Nemo adversus se testes producere cogitur. *dict.* §. 4. Harmen. *dict. loco.* 13 Ὡς βούλεται. Græci illo loco. Actor arbitratu suo probationes suas instituere debet. 14 *d.* §. 4. Paul. 1. *sent.* 12. §. 4. & 5. *sent.* 16. §. 5. 15 In se scilicet. *l.* 15. *C. de quæstion.* Paul. 2 *sent.* 17. §. 13. *in fin.* & 5. *sent.* 15. §. 1. *l.* 7. *ff. de probat.* 16 *l.* 19. *C. h. t.* Quid jurant? de veritate dicenda, non modo super articulis datis, sed & in iis omnibus quæ ad causam faciunt. vide Wurmserum 1. *pract.* 18. *observ.* 9. alias eorum testimonium nullum. vid. Oldendorp. *c.* 5. *de testib. n.* 2. Juratur autem parte adversa citata & præsente. vid. *l.* 18. *C. de fide instrum.* alias eorum testimonia carent fide vid. Oldendorp. *ibid n.* 3. Goth. Ad. de Marant *de testib. product. n.* 2. Ans. 17 Testis injuratus fidem non facit: vide tamen Socin. *reg.* 424. unde notant testium depositionem duobus constare, ipso testimonio & juramento, quorum alterum sine altero non valeat, *c. fraternitatis* 17. *extr. de testib. & attestat.* 18 Unus testis, nullus testis. Unius testimonium non admittitur. Vox unius vox nullius est. Harmen. 6. *dict. cap.* adde *l.* 20. *ff. de quæstionib.* adde quæ dixi ad *l.* 14. *ff. de dote præleg. l.* 1. *in fin. ff. de verb. oblig. l.* 1. §. 4. *l.* 20. *ff. de quæstionib.* adde Ægid. Boss. *in tract. opposit. contra testes, n.* 70. & *seq.* vid. Socin. *reg.* 423. 19 Circa hanc materiam vide Marsil. *sing.* 214. Jason. *ad legem primam n.* 66. *C. de summa trinitate. ad l. nec in col.* 1 *de acquir. heredit. ad l. admonendi. n.* 105. *de jurejur. ad l.* 1. §. *si quis absens. n.* 9. *si ex noxal. caus.* Hieron. Grat. *cons.* 152. *n.* 5. *lib* 2. Cravett. *cons.* 178. *n.* 7. Cott. *in memor. in vers. testis.* Alex. *cons.* 72. *lib.* 1. Felin. *ad c. per tuas. de testib.* Mod. 20 Sic depositio unius testis confirmata etiam sigillo, non admittitur Harmen. *dict. cap.* idem tamen ait, solum tabellionem sufficere ad ferendum testimonium super comparatione eorum instrumentorum, quæ proferuntur. *l.* 21. *in fin. C. ad leg. Corn. de falsis.* idem esse in nummulariorum rationibus, & in emphyteusibus, ut unus testis illis casibus sufficiat. 21 Excipe *l.* 3. *C. de reb. credit.* ubi creditur juramento debitoris. Adde nisi testator ita voluerit *l.* 14. *ff. de dote.* Item, si dubitatur de instrumento an sit publicum, solus tabellio facit fidem. *l.* 21. *in fin. C. ad leg. Corn. de falsis. Novell.* 73. *cap.* 1. Statur etiam juramento creditoris super residuo pretii pignoris venditi. *l. ult.* §. 5. *versic. sin autem. C. de jure domini impetr.* in terminis fundo appositis statur depositioni venditoris. *l.* 12. *ff. fin. regund.* Unus testis negans sigillum suum inducit præsumptionem, & facit instrumentum dubium. *l.* 2. *in fin. C. quemadm. testam. aper.* Consentire quoque possumus in nudum juramentum adversarii. *l. ult. C. de fideicommiss. l. ult. C. de sent. pass.* milici ab hostibus reverso creditur suffragantibus vitæ prioris meritis. *l.* 5. §. 6. *ff. de re milit.* Creditur etiam uni extra judicium, seu tanquam socio, ubi nullius agitur præjudicium. 22. *quæst.* 4. *can. Innocens* 23. Uni etiam creditur cum fama. Spec. *tit. de teste* §. 11. *vers.* 11. 22 Etiam si sit senator Harm. *d. loco. Synops. Basil.* 21. *tit.* 1. *cap.* 30. More majorum hoc comparatum scribit Cicero *pro Roscio Amerino.* 23 *l.* 10. *ff. h. t.* 1. Harm. 6. *d. cap.* adde Oldendorp. *cap.* 6. *de except. n.* 22. 23. & 4. *de test. n.* 20. 24 Adde & ferendæ sententiæ. *C. ne quis in sua causa.* 25 Tam dicendi testimonii, quam ferendæ sententiæ; sed quid hic dicendum de procuratore & judice? quid de advocato, uxore, marito &c. adi Marsil. *sing.* 516. Guid. Papæ *quæst.* 46. Gandin. *in tract. mal. in Rub. de testibus, & qui repelluntur a testimonio.* iterum Hippol. de Marsil. *in pract. sua n.* 10. §. *principaliter.* Capel. Tolos. *decis.* 3. Mod. 26 Id est, ingenui. 11. C. Th. 14 *l.* 7. Servus testis esse non potest, δοῦλος οὐ μαρτυρεῖ. 1. Harm. 6. *d. cap. l.* 20. §. 7. *ff. qui testam.* 27 Vide quæ notavi ad *l.* 16. *in fin. ff. de quæstion.* adde *l. ult. infr. de accusat.* 28 Testis deponere non debet nisi de eo, quod sibi notum est. 29 Id est, alimentis; exhibere enim interdum significat alere. adde *l.* 7. *C. h. t.* 30 Hic non agitur de cognatorum, aut adhorum depositione, ut apud Paul. 5. *sent.* 15. §. 2. Oldend. *cap.* 4. *de testib. num* 2. & *ibi cap.* 66. *de except n.* 3. Sed id tantum innuitur, Testes censeri necessarios, ut sæpius in quavis lite. 31 Id est, consideratio. 32 Testes debent produci & rogari: alias, dictum eorum nullius est momenti: adde Wurms. 1. *pract.* 18. *obs.* 13. 33 Impendia: *l.* 3. § 4 *ff. hic. l* 6. § 2. *C. de appell. l.* 11. §. 1. *ff. ad exhib.* 21 *Eclog* 1. *c.* 3. *in fin.* 1. Harm 6 *dict. cap* An operarum amissarum a teste habenda sit ratio, sumptus ut eo nomine ei adjudicentur aliqui, vide apud Gail. 1. *obs.* 99. 34 Vide Socin. *reg* 129. 35 Id est, dicto testimonio consideravit apud se judex, an fides adhibenda sit testationi. 36 Libertus in patronum nec volens, nec invitus testimonium dicit. *l.* 4. *in fin. ff. h. t. Synopsis dict. loc. capit* 33. 1. Harmenopulus 6. *dict. capit.* 9. *Cod. Theod.* 6. *l* 4 Paul. 5 *sentent.* 15. § 3. *in fin.* 37 Hæc lex sumpta est ex *lib.* 3. *Synops.* 1. *ex lib.* 21. *tit.* 1. *cap.* 34. *fol.* 304. restituta est etiam a Cujac. 13. *obs.* 38. 38 Interpretatio Leunclavii. 39 Non enim audiuntur, nisi jurati. *l.* 9 *C. h. t.* De aliis pœnis testis perjuri, vide omnino Wurmser. 1. *pract.* 18. *observ.* 17. 40 Βασάνοις ὑπόκειται, id est, tormentis subjicitur, nec enim audiuntur hujusmodi personæ sine tormentis, si suspectæ fidei sint. *l.* 21. § 2. *ff. h. t.* & *Nov.* 90. *cap.* 1 §. 1 41 Potest etiam criminaliter agere. *l.* 5. 9. 11. 16. 17 *penult.* & *ult. C. ad leg. Corn. de falsis. l.* 1. *C. quando civilis actio criminal. præjud.* 42 *l.* 21. *C. ad leg. Corn. de falsis.* 43 De materia hac & quæ ad eam adjungi solent, vide Afflictum *decis.* 230 Didacum *lib. pract. quæst. c.* 18. *n.* 8. Jacob. Menochium *de arbitr jud. l.* 1. *quæst.* 91. Benedict. Capram *in reg. conclus.* 74. Joan. Aurpachum *l.* 1. *sing. allegat. c.* 29. Socin. *cons.* 230. Petr de Anchor. *in c. ea quidem. de reg jur. in* 6. Feder. de Senis *cons.* 88. Jo'n. And. *ad c utrum.* 7. *extr. de for. compet.* Angel *ad l si vacantia. C. de bon. vacant.* Rom. *ad l* 2. *ff. de jurisdict. omn. jud.* Socin. *reg* 520. Mod. 44 Id est, indignationem. *l.* 20. *ff. comm. divid.* 45 Id est, vacillatio. *l.* 2. *in fin. l.* 16 *ff. h. t.* & 1. Harm. 6. *dict. cap. in fin.* ut si dicat se nescire, mox scire. *Bald.* Quid si dubitet? potest tempus & spatium deliberandi ac respondendi a judice petere: qua de re vide Wurmserum 1. *pract.* 18. *obs.* 3. 46 Falsus testis non juvatur fori præscriptione. 47 Testis nunquam interrogandus præsentibus partibus. 48 Aliam interpretationem Contii vide *in nova editione Parisiensi.*

fere

fere verbis explicat : xv. Græca, quæ dat in primis pedaneis judicibus testes falsos corrigendi, & tormentis subjiciendi, si plebeii sint, jus potestatemque, adhibito Præfecto vigilum. Quod si testes decuriones sint, vel in aliqua dignitate positi, ut non possit in eos judex pedaneus animadvertere, debet [r]em omnem ad magistratum, a quo datus est, referre, ita ut pro insinuatione relationis nihil inferatur, & si res aperta sit, sententiam a magistratu ferri de testium fide suscipienda vel rejicienda oporteat: sin autem majori indagatione indigere videatur, rursus ejus rei cognitionem judici delegari, non obstante ulla præscriptione fori, ullove privilegio. Nam cum ultro testimonium dixerint, suo privilegio testes renunciasse videntur. §. 1. Qui falso negavit adversarium suum esse cognatum, exegitque ab eo probationes generis aut gentis, quam is se habere dicebat: non habeat jus vindicandorum bonorum intestati, (ejus scilicet quem suum esse cognatum negavit, cum intestatus decesserit.) Sed non audiatur qui ab adversario probationes generis exigit, nisi prius ipse juret de calumnia, & jurato conservetur jus legitimæ successionis. Requiruntur [1] vero ad generis probationem testes quinque, si desint instrumenta, vel tres, si illis instrumenta suffragentur. Quod si hujusmodi sint instrumenta, quæ omnium probationum vice esse possint, illa etiam sine testibus sufficiunt. † Ultimum [2] autem hujus constitutionis caput illud est, ut qui instrumento testis adfuit. & qui deposuit tanquam testis, quæ sciebat, post, lite mota, non possit defugere testimonium, & uti præscriptione fori.

De testibus cogendis testimonium perhibere vel non. 1. De sumptibus.

16. [3] Imp. JUSTINIANUS.

CONstitutio [4] jubet non solum in criminalibus judiciis, sed etiam in pecuniariis [5] unumquemque [6] cogi testimonium perhibere de his, quæ novit [7], cum sacramenti præstatione, vel jurare, *se nihil compertum habere* (exceptis [8] tamen personis quæ legibus [9] prohibentur ad testimonium cogi, & etiam illustribus, & his qui supra illustres sunt, nisi sacra forma interveniat) & si quidem in Regia urbe testes habitent, cogit eos propria [10] voce testimonium ferre: si vero non adfuerint, mitti ad eos jubet procuratores partium, ut apud eos deponant, quæ [11] noverint, vel dejerent, quæ ignorant. Eodem proculdubio observando, & in testimonio quod in gestis fit, nempe ut eædem personæ ab ejus necessitate excipiantur. §. 1. Omnibus autem testibus sine damno & impendio [12] suo vult factas de his interlocutiones [13] & productiones procedere.

Si adversus eum qui testibus usus fuerit, iidem testes in alia lite producantur.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis testibus usus [14] fuerit, iidemque testes adversus eum in alia lite producantur: non [15] licebit ei personas eorum excipere [16]: nisi ostenderit [17], inimicitias [18] inter se & illos postea emersisse, ex quibus testes repelli [19] leges præcipiunt: non adimenda scilicet ei licentia, ex [20] ipsis depositionibus testimonium eorum arguere. † Sed & si liquidis probationibus datione [21] vel promissione [22] pecuniarum [23] eos corruptos esse ostenderit, etiam eam allegationem integram ei servari præcipimus. Dat. 7. Kal. Jun. D. N. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De solutione.

18. Idem A. Mennæ P. P.

TEstium facilitatem [24], per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est, resecantes: omnibus prædicimus, [ut] qui [25] in scriptis a se debita retulerint, non [26] facile audiantur, si dicant, *Omnis debiti vel partis solutionem sine scriptis se fecisse*, velintque viles & forsitan redemptos [27] testes super hujusmodi solutione producere: nisi quinque [28] testes idonei, & summæ atque integræ opinionis præsto fuerint solutioni celebratæ, hique cum sacramenti [29] religione deposuerint sub [30] præsentia sua debitum esse solutum: ut scientes omnes ita ea statuta esse, non aliter debitum, vel partem ejus persolvant, nisi vel securitatem in scriptis capiant vel observaverint præfatam testium probationem: His scilicet qui jam [31] sine scriptis debitum vel partem ejus solverint, [a] præsenti sanctione minime excipiendis. † Sin vero facta quidem [per scripturam] securitas [fortuito] autem casu vel incendii vel naufragii, vel alterius infortunii perempta [32], tunc liceat his qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, etiam [debiti] solutionem per testem [33] probare, damnumque ex amissione instrumenti effugere. Dat. Kal. Jun. D. N. JUSTIN. A. II. CONS. 528.

Ut testes rogati adhibeantur.

In AUTHENT. de testibus. §. & licet. collat. 7. tit. 2. Novell. 90. c. 2.

R*Ogati* [34], *ut in testamentis, non fortuiti vel transeuntes* [35] *veniant* [36]. † *Idem est, si post solutionem rogati intersint confessioni creditoris, dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.*

De testibus cogendis testimonium perhibere, & intra quindecim dies interrogandis.

19. Idem A. Juliano P. P.

SI quando invitos [37] testes in pecuniariis causis ex nostra [38] lege aliquis trahere maluerit, si quidem sua sponte fidejussionem suæ personæ sine damno præstare velint, hoc fieri: sin autem noluerint, non [39] carcerali custodia detrudi, sed sacramento eos committi censemus [40]. Si enim pro toto litis certamine jurijurando testium credendum esse putaverint hi, qui eos produxerint: multo magis præsentiam suam testibus sacramento eorum credere debent † Sed cum minime oporteat testes in hujusmodi casibus protelari, & pro alienis commodis suas invenire difficultates: disponimus, non amplius testes observare compelli judices, postquam fuerint admoniti, nisi tantum quindecim [41] dies: intra quos judices provideant, quatenus cognitionem suscipiant, in qua testes necessarii visi fuerint: ut omnino licentia eis concedatur, & alterutra parte [42] cessante, & minime eos observare volente, si per executores admoniti [43] venire noluerint, testes accipere, & alterutra parte præsente [44] quæ eos introducit, testimonia eorum capere. † His autem diebus effluentibus, liceat quidem testibus discedere [a] judice nullam habente licentiam eos, postquam absuerint, iterum retrahere. † Ipsum autem judicem, si per eum steterit, quominus testimonium præstetur, parti læsæ omnem [45] jacturam pro hujusmodi causa illatam ex suis facultatibus resarcire [disponimus]. Dat. 12. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

An testium productio fieri debeat præsente adversario.

In AUTHENT. de testibus. §. & hoc vero quia multoties. col. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 9.

S*Ed & si quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, aut aliter læsus, aut damnum patiens, & testes apud judicem producere* [46] *voluerit, & eorum testimonia publicare* [47]*: adversarius moneatur a judice, & sic eo præsente judex attestationes recipiat. Quod si venire noluerit, etiam eo absente attestationes recipiat: & perinde valebunt, ac si eo præsente receptæ fuissent: nec opponere poterit*, quod ex una parte datæ sunt.

De testibus apud compromissarios judices productis.

20. Idem A. Juliano P. P.

CUm apud compromissarios judices testes fuissent producti [48], variatum erat, utrum deberet eorum depositionibus in judicio litigator uti, an non esset audiendus? Sancimus igitur, siquidem in compromissis aliquid pro [49] hujusmodi causa statutum [50] est, hoc observari. † Sin autem nihil conventum est in hujusmodi casibus: siquidem supersint testes [51], licentiam habere eum contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusaverit [52], concedere [53] testes iterum adduci, & non [54] opponi eis quod jam testimonium suum dederint: Vel si hoc concedere minime maluerit, depositiones eorum quasi factas accipere: omni jure legitimo quod ei competit adversus eas servato. † Sin autem ab hac luce omnes subtracti [55] sint, tunc necessita-

1 Probari genus ubi nulla sunt instrumenta, quinque testibus potest: ubi adsunt instrumenta privata, tres testes sufficiunt; ubi instrumentum publicum, nulli requiruntur testes. *Syn. Basil.* 21. *tit.* 1. *c.* 36. 2 Testis instrumentarius cogitur de instrumento, quoties rogatus eo nomine fuerit, testimonium dicere. *Synops. h. t.* 3 Hanc legem Cujacius restituit 13. *obs.* 38. ejusdem facit mentionem 8. *obs.* 13. extat autem apud autorem *Synops.* 21. *tit.* 1. *c.* 37. 4 Interpretatio Contii. 5 Adde Novell. 90. cap. 8. 6 Id fallit in personis legibus exceptis. 7 Id est, quæ percepit sensu aliquo. Estne testis audiendus deponens de actu mentali, seu præsumpto, puta de voluntate alicujus? audiri potest, hujusmodi tamen testimonium minus firmum est. vide Wurmser 13. *pract.* 18. *obs.* 1. And turne testis de credulitate deponens? audi[t]ur, dummodo credulitas sit conjuncta sensui, & munita ratione. v. Wurmser. *dict. loco, observ.* 16 & Socin. *reg.* 429. Ea nosse quis non dicitur, quæ duntaxat per transennam ut iter faciens audivit. vid. 1. Harmenop. *dict. cap.* 8 Testimonium inviti dicere qui non coguntur. 9 *l.* 9. *supr. h. t.* vid. *l.* 4 *ff. h. t.* 10 Quid in scriptis non deponent? possiint deponere. J. *n t ibi, deponant*. nisi præcise judex uti eorum præsentia velit, quæ ad veritatem explorandam potissimum requiritur. *l.* 3. §. 1. 2. 3. *ff. h. t.* 11 Dixi S. *h. t.* 12 Ἀζημίους εἶναι. dixi ad *l.* 11. *in fin.* S. *h. t.* 13 Διαλαλίας καὶ τὰς παραγωγάς. *Synops. dict. loco.* 14 3. *quæst.* 3. *c. si quis testibus.* 15 Recusare testes non possum, quibus antea usus sum: quorum fidem iis utendo semel probavi: hinc etiam colligunt, non recte recusari ut judicem, quem quis semel ut testem & advocatum probaverit. adde *l.* 20. *in fin. ff. de opt. legat.* vide exemplum elegans apud Ciceron. *pro Roscio Comœdo in fine.* 16 Subaudi, ὡς εὐτελεῖς ἤ τι τοιοῦτον, id est, quod viles, aut quid tale. *Syn. Basil. ibid. cap.* 28. 1. Harm. 6. §. 35. adde Nov. 90. 17 Alias non præsumitur inimicitia, nisi probetur. 18 Ob inimicitias supervenientes testes possumus excipere *ut hic: & l.* 3. *ff. h. t.* sed & procuratorem. *l.* 21. *ff. de procur.* & tutorem. *l.* 6. §. 17. *ff. de excusat.* judicem. *l.* 13. §. 8. *in princ.* 16. *C. de judic.* arbitrum. *l.* 32. §. 14. *ff. de recept. qui arbitr.* accusatorem. *c. repellantur.* 7. *de accusat.* adde Clar. 5. *sent.* §. *ult.* q. 14. *vers. ulterius dixi.* 19 Inimicum lex repellit a testimonio, *ut hic.* inimicum, inquam, non levem, sed capitalem. vid. *l.* 3. *ff. h. t.* Quid si testis inimicitia ab eo ipso, in quem testis producitur, orta est? Bartolus putat eo casu testem admitti posse *l.* 1. §. *cum quis.* 26. *ff. de quæstionib.* adde Wurmser. 1. *pract.* 18 *obs.* 12. 20 Testis ex sua depositione potest argui, ut si sit varius, contrarius, perjurus, vacillans, repugnantia deponens, singularis, non juratus, si in facto proprio testetur: si nullam testimonii rationem reddit, si publicatis testimoniis receptus. vid. Ferrariensem *formula opposita contra testes* 10. 21 Satis est ad elevandam testis fidem, si probetur ei data vel promissa pecunia. adde *l.* 2. *ff. de concussione* 1. *quæst.* 1. *c. concussionis.* 128. *l.* 1. §. 2. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* addunt nonnulli preces eo sensu, corruptos testes pecunia, vel precibus, vel promissione fidem amittere, etiamsi suis in testimoniis non mentiantur. vid. Oldend. *c.* 66. *except. n.* 26. Galli concepta formula ita recusant testem quasi corruptum *par dons, promesses ou argent.* idem dicendum de testibus instructis ab ipso litigatore, procuratore, aut ejus advocato. Oldendorp. *c.* 4. *de testib. n.* 18. adde Hartm. 2 *pract.* 15. *obs.* 16. ubi tamen scribit, testibus pecuniam impune dari posse, verum ut fateantur: cuique enim permitti parare sibi probationes, quod non probo. vid. *l.* 2. *in fin. ff. de cond. ob turpem causam.* 22 *l.* 1. §. 1. *ff ad leg. Corn. de falsis.* 23 Pecuniæ vocabulum late patet. vid. *l.* 2. §. 1. S. *de pecun. const.* 24 Faciles ad testimonium ferendum, facile mentiuntur, videntur enim operis suas ultro ingerere, atque ita suspecti *l.* 25. *ff. de procurat. l.* 21. *in fin. ff. de tut. vel curat. datis.* 25 Testibus quinque idoneis & juratis probare solutionem chirographi solidam, ejusve partem possumus. Alias scripto obligatus de scripto solutionem a se factam, probare non cogitur. Præsentes autem testes esse debent τῇ καταβολῇ ἢ τῇ καταθέσει eo tempore quo solutio creditori facta est: aut quo ipse creditor confessus fuit sibi satisfactum. Quid si debitori facta fuit ἀπόδειξις ἔγγραφος: hoc est: per scripturam liberatio aut recepti confessio, eaque scriptura casu fortuito velut incendio perierit? Debitor solutionis a se factæ ἀσφάλειαν, id est, quitantiam scriptam sibi periisse casu fortuito probare poterit. *Synops. Basil. ibid. c.* 39. adde 1. Harm. 6. §. 3 *Goth.* Vid ad hanc legem Mirant. *part.* 6. *de repuls. testium. num.* 10. & Joann. a Sande *decis. Frisicar. l.* 1. *tit.* 10. *defin.* 1. Ans. Adde Cujac. *l.* 8. *obs.* 38. S. L. Conf. Bald. *in l.* 1. *ff. de ventre insp.* Socin. *reg.* 521. Franc. de Aret. *cons.* 37. *& cons.* 45. Alex. *consil.* 24. *&* 97. 2. *vol.* Bart. *ad l.* 2. §. *Labeo. D. de aq. plu. arc.* Canonistas plenissime *in c. quoties. de testibus.* Mod. 26 *Nov.* 90. *c.* 2. Cautionis scriptæ dissolutio per apocham probanda est. 27 Redempti testes. de quibus vid. *l.* 17. S. *h. t.* 28 Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.* adde, quinque testes habere vim scripturæ. Hac lege permotus Senatus Spirensis censuit, Quinque testibus rem quamlibet probari posse, quantumvis statutum prohibeat, probationes nisi scriptæ sint admitti. vid. Mynsing. 1. *obs.* 5. adde Cujac. 13. *obs.* 38. 29 1. Harmen. 6. *in fin.* 30 Ita ut sensu perceperint. *l.* 20. §. *pen. ff. qui testam. fac.* testes tenentur deponere de sua præsentia in actu. *Bald.* 31 *l.* 7. *supr. de leg. & const.* 32 Apocha deperdita, fortuito vel casu, duobus testibus probare possumus solutam creditori fuisse pecuniam. 33 Duos *l. ubi.* 12. *ff. h. t.* 34 Testis an præsumatur rogatus vid. Mantic. 2. *de conject.* 21. 52. 35 Vana aut per transennam, ἐκ τοῦ παρήκοντος sumpta testimonia non valent, vid. 2. Harm. 6. §. 37. *Nov.* 90. *c.* 2. 36 Subaudi, quoties debitor scripto obligatus satisfacit creditori. 37 Invitus quis cogitur etiam in pecuniaria causa testimonium dicere. 38 *l.* 16. *supr. h. t.* 39 Testis in custodiam non conjicitur: sed ei juramentum de exhibendo se in judicio defertur. 40 De hac lege, quam singularem dicunt, vid. Lanfranc. *ad c. quoniam contra. in verb. testium in* 6. *quæst. de probat.* Raphael. Fulgos. *in l.* 1. J. *quomodo & quando jud.* Socin. *reg.* 523. Hippolyt. *sing.* 24. Thom. Fer. *caut.* 12. Angel. *cons.* 267 Mod. 41 Testes quindecim duntaxat dierum spatio judicio, ubi causæ civiles sunt, assistere coguntur. 1. Harmen. 5. §. 34 de quindecim dierum præscriptione, vid. Cujacium *c.* S. *de tempor.* 42 *Novell.* 90. *c.* 9. 43 Citanda pars est, quoties testium depositiones recipiuntur. vid. Socin. *reg.* 406. 44 Testium productio non fit μονομερῶς, nisi altera pars ad sit, *d. c.* 9. pars præsens testes interrogari petere potest, non tamen præsens est interrogationi: cum in secreto fieri debeat interrogatio. *l.* 14. *supr. h. t.* 44 Judex negligens parti ad omnem jacturam actionis tenetur, nam ex quasi maleficio litem suam facit. *pr. Inst. de obl. ex quasi delict. l. ult. ff. de extr. cognit.* 46 Quando producendi testes, vide Oldendorp. *c.* 3. *de testib.* 47 Publicatio testium quomodo fiat. 48 Testes examinati & publicati coram arbitris non faciunt fidem in quacunque instantia, quia debent iterum per judicem examinari; Lanfrancus *in tract. de arbitr. quæst.* 33. Socinus *reg.* 8. Menoch. *de a. arbitr. jud. l.* 2. *cent.* 2 *c.* 109 *n.* 9 Mod. 49 Id est, ut stetur testium depositioni compromissariæ etiam in ipso judicio. 50 Conventiones compromissariæ servandæ. 51 *Sub.* omnes. 52 Nemo tenetur stare depositioni testium factæ coram arbitro, nisi sint mortui. J. *h. t. ibi: ab hac luce subtracti:* adde *l.* 5. *in fin.* S. *de recept. arbitr.* 53 Id est, petere. 54 Testium igitur depositio facta in compromisso invito eo, qui testimonio oneratur, fidem in judicio non facit, nisi conventum ita fuerit expresse, ut etiam in judicio fidem faceret: item nisi omnes mortui sint. Quid si qui mortui sint, alii non mortui? adversus superstitum personas & testimonia excipi poterit: adversus autem mortuorum personas non poterit; sed adversus eorum testimonia tantum. 55 Dixi *supr. h. t.*

tem ei imponi, fide scripturæ approbata, in qua depositiones eorum referuntur, eas quasi factas accipere. † Si vero res permixtæ fuerint, & quidam ex his mortui, alii viventes: tunc in superstitum quidem testimoniis eandem electionem servari litigatori adversus quem testimonia proferuntur: in morientium autem personas depositiones eorum non esse respuendas: omni (secundum quod jam prædiximus) adversus eas & testes legitimo jure quod ei competit adversus quem proferuntur, integro reservato. Dat. 6. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. XXI.

DE FIDE [1] INSTRUMENTORUM, ET AMISSIONE [2] EORUM, [ET DE APOCHIS] ET [3] ANTAPOCHIS FACIENDIS, ET DE HIS, QUÆ [4] SINE SCRIPTURA FIERI POSSUNT.

De amissione instrumentorum.

1. Imp. ANTONINUS A. Septimiæ Martiæ.

DEbitores [5] tuos quibuscunque rationibus [6] debere tibi pecuniam si probaveris, ad solutionem compellet aditus præses provinciæ: Nec oberit tibi amissio [7] instrumentorum, si modo manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP. 5. Idus Septemb. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Si quis utatur instrumento, de quo alius accusatus falsi victus est.

2. Imp. ALEXANDER A. Mabiliano.

SI uteris instrumento, de quo alius accusatus falsi [8] victus est, & paratus est (si ita visum fuerit) a quo pecuniam petis, ejusdem [9] criminis te reum facere, & discrimen [10] periculi [pœnæ] legis Corneliæ subire, non oberit sententia, a qua nec is contra quem data est, appellavit: nec tu, qui tunc crimini non eras subjectus, appellare [11] debuisti. PP. 3. Kal. Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De eo, qui non usurum se instrumento contestatus est.

3. Idem A. Æliano.

SI adversarius tuus apud acta præsidis provinciæ, cum fides instrumenti quod proferebat, in dubium revocaretur, non [12] usurum se contestatus est, vereri non debes, ne ex ea scriptura, quam non esse veram etiam professione ejus constitit, negotium denuo repetatur. PP. 3. Non. Decembr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De amissione instrumenti.

4. Imp. GORDIANUS A. Martiano.

ILlatæ dispensatori [13] pecuniæ, si ob amissorum instrumentorum casum probatione defeceris, inspectio rationum [14] fiscalium [fidem] demonstrabit. Dat. 2. Id. Febr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Qui allegat instrumentum casu perditum debet probare: & nisi probet casum, non patrocinatur ei allegatio casus. Bald.

5. Idem A. Prisco & Marco militibus.

SIcut iniquum est, instrumentis vi [15] ignis consumptis, debitores quantitatum debitarum renuere solutionem: ita non [16] statim casum conquerentibus facile credendum est: intelligere itaque debetis, non existentibus instrumentis, vel aliis argumentis probare debere [fidem] precibus vestris adesse. PP. 3. Kal. Jun. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

Licet sit perditum instrumentum manumissionis, potest tamen probari manumissio per testes. Paul. de Castr.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Lucido.

STatum tuum, natali [17] professione [18] perdita, mutilatum non esse, certi juris est. Dat. 13. Kal. Febr. *Nicomediæ*, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

Aliquem esse militia perfunctum, & per consequens habere privilegia veteranorum, amissis instrumentis, vel inde non confectis, potest probari per testes.

7. Iidem AA. & CC. Zinimæ.

SI solennibus stipendiis honeste sacramento [19] solutus es, licet super hujusmodi re instrumenta [20] (ut dicis) facta perdita sint, tamen si aliis evidentibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorum [21] privilegia etiam te usurpare posse, dubium non est. Dat. 15. Kal. Jun. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

Licet dominus perdat instrumentum proprietatis, propter hoc nihil accrescit usufructuario. Bald.

8. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI constiterit proprietatem possessionis, de qua agitur, apud vos esse; providebit Judex ex persona fructuarii [22] nullum præjudicium dominio vestro comparari, propter amissionem instrumentorum. Dat. 15. Kal. Mart. DIOCLET. III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

De divisione.

9. Iidem AA. & CC. Aristenæto.

INstrumentis etiam non [23] intervenientibus, semel divisio [24] recte facta, non habetur irrita.

De venditione.

10. Iidem AA. & CC. Victorino.

CUm instrumentis etiam non intervenientibus venditio [25] facta rata maneat: consequenter amissis etiam, quæ intercesserant, non tolli substantiam veritatis placuit. Dat. 8. Kal. Novemb. *Retinassi*, AA. CONSS. *

De emancipatione.

11. Iidem AA. & CC. Theagenæ.

EMancipatione facta, etsi [26] actorum tenor non existat, si tamen aliis indubiis probationibus, vel ex personis, vel ex instrumentorum incorrupta fide factam esse emancipationem probari possit: actorum interitu veritas convelli non solet. Dat. 3. Id. Novemb. AA. CONSS. *

De inductione in vacuam possessionem donationis causa.

12. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

NOn idcirco minus in vacuam [27] inductus prædii possessionem donationis causa, quod ejus facti prætermissum instrumentum adseveratur, hanc obtinere potes. Dat. Id. Decemb. *Nicomediæ*, AA. CONSS. *

De testatione amissorum instrumentorum.

13. Iidem AA. & CC. Leontio.

APud eos [28], qui rem gestam [29] ignoraverunt, amissorum instrumentorum habita testatio [30] nihil ad probationem veritatis prodesse potest. Dat. 16. Kal. Jan. *Nicomediæ*, AA. CONSS. *

De contrariis scripturis.

14. Iidem [31] AA. & CC. ad Severum Comitem Hispaniarum.

SCripturæ diversæ [32] fidem sibi invicem derogantes, [33] ab una eademque parte prolatæ, nihil [34] firmitatis habere poterunt. Dat. 4. [35] Kal. Maji, *Viminacii*, CC. CONSS. *

Collatio instrumentorum & testium.

15. Imp. CONSTANTINUS A. ad populum.

IN [36] exercendis litibus [37] eandem [38] vim obtinent [39] tam fides instrumentorum, quam depositiones testium. Dat. *Romæ*, 12. Kal. Aug. GALLICANO & BASSO CONSS. 317.

De his qui scripturam suam inficiantur.

16. [40].

SI [41] conventus [42] quis negaverit [43] manum propriam prolatam in libello [44] aut alia charta, si quidem ex comparatione is convincatur, hoc est, alia ejus prolata manu, & comparata cum ea quæ est in libello, det is pœnæ nomine actori pro mendacio solidos vigintiquatuor. Si vero aut tabellio productus fuerit, apud quem instrumentum scriptum est, aut alii quidem testes pro veritate deponentes, tunc ipse præter pœnam viginti quatuor aureorum non possit habere licentiam objiciendæ exceptionis pecuniæ non numeratæ, ut dicat, quamvis instrumentum factum fuerit, ea tamen quæ in eo scripta sunt non fuisse data: sed omnimodo condemnetur, etiamsi nihil ipsi revera solutum est. §. 1. Hæc quidem obtineant, si conveniatur quis ex proprio contractu. Si vero tutor est, aut curator unius earum, quæ sub cura

1 *L.* 22. *ff.* 4. & 11. *C. Theodos.* 14. *Nov.* 73. & 2. *Ecl.* 2. 3. & 1. Harmen. 8. & 2. *Decret.* 22. Quid? ignotis literis & sigillis, estne fides statim adhibenda? est, si cum his plura concurrant cujus sententiæ vide exceptiones apud Socinum, *reg.* 374. 2 [illegible] 4. 5. 6. 7. 8. 13. [illegible] 3 Apocha, quitantia: Antapocha, *contrescript. le.* *leg.* 14. [illegible] Prior debitori, posterior creditori est utilis. 4 *l.* 9. 10. 11. 12. 5 [illegible] *Gregorian tit. si amisit, vel debitori [illegible], creditum petatur.* 6 Et [illegible] *l.* 19. *de rei vind.* 7 Amissione [illegible] debitum non perit creditori. adde *l.* 5. *de pign. & hypothec.* 8 *l.* 1. [illegible] *l.* 4. *quibus res judicata non nocet.* 9 *l.* 24. *supr. de probat.* 10 Vide quæ notavi ad *l.* 7. *ff. de accus. & inscript.* 11 *l.* 5. *ff. de appell. & relation.* 12 Qui contestatur se non usurum instrumento, tacite confitetur instrumentum falsum esse, vel inutile. 13 Vide *l.* 1. *supr. si adversus fiscum.* 14 *l.* 5. *supr. de edend. l.* 2. *de discussorib.* 15 *l.* 1. *supr. h. t.* 16 *l.* 13. *h. t. l.* 18. *in fin.* *tit. prox.* 17 Naturali professione perdita, status non amittitur. vid. *l.* 5. *de testam. l.* 2. *ff. de excus. tut.* 18 Professionum duæ species apud Jurisconsultos, natales scilicet & censuales libri. Natales, quibus natos sibi liberos apud acta parentes profitebantur. *l.* 13. *de probat.* Apulejus *Apolog.* 1. cujusmodi acta tabularia vocat Virgil. 2. *Georg.* libros actorum. Juvenal. *satyr.* 9. Reponebantur ea in templo Saturni, quod φυλακτήριον τῶν συμβολαίων dicebatur, teste Plutarcho. Censuales vero libri sunt, quibus census, patrimonium & ætates apud censores & censitores profitebantur antiqui. *l.* 3. *l. ult. sine censu vel reliq.* [illegible] *ff. de censibus. l.* 15. *l.* 22. *l.* 39. *de liber. caus. l.* 16. *l.* 29. §. 1. *ff. de probat. l.* 7. *de donat.* *l. ult.* §. 16. *ff. de munerib.* Siculus Flaccus *lib. de condit. agror.* Higenus *de limit. agror.* *ut & apud ærarium.* Varro 4. *de ling. in fin.* Macrob. 1. *Saturn.* 8. Festus *in ærarii.* 19 Sacramentum militare intelligit de quo vide Veget. 2. *de re milit.* 20 Quæ testimoniales literæ etiam dicuntur. Veget. 2. vid. Cujac. *ad l.* 11. *de professoribus & medicis.* 21 Instrumento missionis honorariæ amisso, miles non amittit jus veterani. 22 Sensus est, non si proprietarius instrumentum proprietatis amisit, ideo proprietas usufructuario adcrescit: adde *l.* 6. *h. t. l.* 10. *h. t. l.* 7. *de præscript. longi tempor.* 10. [illegible] 20. 23 *l.* 25. *de adeun. causa.* 24 *l.* 17. *de pact. l.* 1. *si major factus ratum.* 25 Dixi *ad l.* 17. *de pact.* adde *l.* 3. *de fide & jure hastæ.* 2. Paul. 11. §. 14. *l.* 2. *in fin. ff. de contr. empt. l.* 12. *de probat.* 26 Emancipatio scripturam non requirit. adde quæ scripsi *ad l.* 17. *de pact.* 27 Vacua possessionis traditio probari potest testibus. *l.* 15. *de rei vind. l.* 12. *de contrahend. empt.* [illegible] *vel amittend. possess. l.* 25. *de donat.* 28 Puta testes, vicinos judices, [illegible] negotium non pertinet. 29 Id est, negotium quod mihi cum alio intervenit. 30 [illegible] 22. *supr. de transact. l.* 9. *supr. de his, quæ vi metusve.* 31 Constantinus II. *C. Theod.* 14. *l.* 1. 32 Nemo potest proferre de una eademque re diversas sententias: unam condemnatoriam, absolutoriam alteram: vel unum instrumentum pure concipere, alterum sub conditione, vel contraxisse Kalend. Januar. Romæ, & eadem die Carthagini: licet eisdem Kalend. & Romæ possit contrahi & decimo ab ea milliario. Sunt & hæc diversa, eundem fundum mihi soli emptum, & mihi & uxori. 33 Ab altera parte prolatæ &c. *C. Theod. h. t.* 34 Neutra scriptura fidem facit. 35 3. Non. Maji, Constant. Dalmatio & Zenofilo Conss. ita scriptum extat in *C. Theod. d. tit.* si ita est, hæc lex lata est anno 333. 36 Vid. Zas. 2. *Responsorum* 23. ubi notat, quibus fundamentis instrumenta firmentur & infirmentur. 37 Id est, ad justam probationem. 38 Id est, ubi præcise non requiritur scriptura, nihil interest quid proferatur testibus aut scripto. Eadem enim est, & testium & instrumentorum autoritas. Quid si inter se pugnent? distingue, nam ei instrumento ad quod testes fuerunt admissi, testes præferuntur, vide *Nov.* 73. *c.* 3. autoritas enim instrumenti & fides magis a testibus, quam a nudo perscriptore dependet. Quid si instrumentum testium subscriptione sit munitum? testibus puto non permitti factum id reprobare, cui semel subscripserint. *l.* 13. *in pr. de non numer. pecunia.* vide *l.* 75. *ff. de reg. jur.* nisi se deceptum in subscribendo docuerit. *l. ult. plus valere quod agitur*, *l.* 2. *de reb. alien. non alienand.* quid si impugnandum sit instrumentum per alios testes, quam qui ei interfuerunt? Mynsingerus putat testibus [illegible] pluribus præferri, merito. Præsumitur enim in pari causa & pro actus validitate, & pro ipso reo. Quid si testes variant numero? distingue, aut enim agitur de his impugnandis, quæ continentur in instrumento, aut de ipsa instrumenti falsitate. Priore casu, testes qui instrumento non interfuerunt, non admittuntur. *l.* 18. *supr. de testib. ibi, sub præsentia.* & ita accipe *l.* 1. *supr. de testib.* facit *l.* 13. *in fin. de non numer. pecun.* nisi post instrumentum perfectum, contrahentes de contractu jam habito, ejusque sententia inter se colloquentes plenissime audierint. Altero possunt audiri. *l.* 14. *in fin.* *de contrah. stipul.* quemadmodum & de solutione facta, dixi *ad l.* 1. *supr. de testib.* Quid testes suntne potiores censualibus libris & monumentis. dixi ad *l.* 10. *ff. de probat.* & dicam ad *l.* 1. *infr. de censibus.* Goth. Satis copiose hæc enarrat pro modulo legis Gothofredus; præter quem vide Zuccar. *ad l.* [illegible] *n.* 129. *infr. de exact. tribut.* [illegible] Rumum *cons.* 35. & 36. *l.* 5. Paul. de Castr. *ad l.* [illegible] *de testib.* Cæpol. *caut.* 253. Hippol. *sing.* 157. Bald. *ad l.* 1. *ff. qui testam.* Zasium *l.* 2. *sing. c.* 23. Mod. 39 Imo non obtinet. *d. l.* 10. 40 Hanc legem Cujacius restituit 10. *obs.* 8. 41 Interpretatio Latina *d. l.* 10. 42 Ἐὰν ἐναγόμενος, si reus. *Synops. Bas.* 22. *tit.* 1. *c.* 73. Agitur enim [illegible] de pœna rei ex proprio vel alieno contractu conventi, manum propriam negantis [illegible] 1. Item de pœna actoris negantis [illegible] *h. t.* 43 Pœna negantis propriam scripturam. 44 Ἐν [illegible], ἢ ἑτέρῳ χάρτῃ &c. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 1. *c.* 73. in cautione, dote aut alia charta.

est

esse solent personarum, masculus aut fœmina secundum constitutiones tutelam gerens propriorum liberorum, & manum propriam prolatam in contractu eorum, qui sub tutela aut cura sunt, inficiatus fuerit, tunc si quidem ex sola comparatione [1] convincantur mentiri, præstent ipsi viginti quatuor aureos. Si vero ex productione tabellionis, aut testium; pecuniæ quidem non numeratæ exceptio ne adimatur his, qui sub tutela vel cura sunt (neque enim peccarunt illi) sed ipsi tutores aut curatores alios viginti quatuor aureos pœnæ nomine dent actori, habentibus his, qui sub tutela aut cura sunt, salvam sibi pecuniæ non numeratæ exceptionem. Neque enim æquum est ipsos ex alienis peccatis damno adfici. §. 2. Hæc de reis conveniens ubi dixit constitutio, transitum fecit & ad agentium personam. Jubens ut si actor manum propriam inficietur positam in charta contra ipsum prolata, forte in ea quæ de suscepta dicitur confessione, & ipse similiter, siquidem ex sola comparatione convincatur, præstet viginti quatuor aureos: si vero ex productione tabellionis aut testium, tunc modis omnibus imputet, & agnoscat contenta in illa charta, etiamsi revera non sunt accepta ab ipso. Hæc si proprio nomine agat. Si vero tutor est aut curator, dat quidem duplam pœnam viginti quatuor aureorum. Is vero qui sub tutela aut cura est, possit objicere probationi exceptionem non numeratæ pecuniæ.

Si contractum vel transactionem in scriptis fieri placuit. De arrhis.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

CONtractus venditionum vel permutationum, vel donationum, quas intimari [non] est necessarium [2], dationis etiam arrharum [3], vel alterius cujuscunque causæ, [quas tamen] in scriptis fieri placuit: transactionum [4] etiam, quas in instrumento recipi convenit, non [5] aliter vires habere sancimus, nisi instrumenta in mundum [6] recepta, subscriptionibusque partium [7] confirmata; & si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, & postremo a partibus absoluta sint: ut nulli liceat prius quam hæc ita præcesserint, vel a scheda [8] conscripta (licet literas unius partis vel ambarum habeat) vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum vel absolutum, aliquod jus sibi ex eodem contractu vel transactione vindicare: adeo ut nec illud in hujusmodi venditionibus liceat dicere, quod pretio statuto [9] necessitas venditori imponatur, vel contractum venditionis perficere, vel [10] id quod emptoris interest, ei persolvere. Quæ tam in postea conficiendis instrumentis, quam in his quæ jam scripta, nondum [11] autem absoluta sunt, locum habere præcipimus: nisi jam super his transactum sit [12], vel judicatum, quæ retractari non possunt, exceptis emptionalibus tantum instrumentis jam vel in scheda, vel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed prisca jura in his tenere concedimus. Illud etiam adjicientes, ut in posterum si quæ arrhæ super facienda emptione cujuscunque rei datæ sunt, sive in scriptis, sive sine scriptis: licet non sit specialiter adjectum quid super iisdem arrhis non procedente contractu fieri oporteat, tamen & qui vendere pollicitus est, venditionem recusans in duplum [13] eas reddere cogatur, & qui emere pactus est, ab emptione recedens, datis a se arrhis cadat, repetitione earum deneganda. Dat. Kalend. Junii, Domino nostro JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De testium vel instrumentorum receptione committenda judici alterius territorii.

18. Idem A. Mennæ P. P.

JUdices, sive in hac inclyta urbe, sive in provinciis, [secundum] ea quæ disposuimus [14], ut possint si hoc perspexerint, occasione testium in aliis [15] locis degentium litigantes vel procuratores eorum ibi destinare, ut depositionibus [16] sub utriusque [17] partis præsentia factis, res ad eos referatur [18]: etiam in illis servare volumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur: ut si poposcerint, in aliis locis id eis facere permittatur: & hoc si juste peti judex invenerit, similis proferatur sententia: ut postquam in locis opportunis fides instrumento data vel minus data fuerit, referatur negotium ad priorem judicem. Dat. 8. Id. Aprilis, DECIO V. C. CONS. 529.

In AUTHENT. de testibus. §. & quoniam. vers. hæc omnia, collat. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 5.

APud eloquentissimum aliquem judicem vel defensorem civitatis, sive a provincia in provinciam [19], vel ab urbe in urbem, sive ab urbe in provinciam hæc petantur: sed hoc in civilibus tantummodo causis: nam in criminalibus testes apud [20] judices repræsentandi sunt, & cum res exegerit, tormentis [21] subjiciendi.

De apochis & antapochis.

19. Idem A. Demostheni P. P.

PLures apochis, vel redituum, vel usurarum perceptis, si quando super his fuerit dubitatio exorta: eas habere [se] negando, jus agentium faciunt vacillare [22], cum coloni adversus dominum certantes, & sibi iniquam forte libertatem [23] vindicantes, vel debitores creditoribus suis temporalem præscriptionem opponere cupientes, ad easdem inficiationes perveniunt. Quod resecantes, jubemus, ut in præfatis casibus, vel aliis privatis similibus si voluerit is, qui apocham [24] conscripsit, vel exemplar, cum subscriptione ejus, qui apocham suscepit, ab eo accipere, [vel antapocham [25] suscipere] omnis ei licentia hoc facere concedatur, necessitate [26] imponenda apochæ susceptori antapocham reddere: ita tamen, ut si hoc is, qui apocham conscripserit, facere neglexerit, vel non curaverit: nullum ei præjudicium ex eo quod antapocham non recepit, generetur, cum hoc quod pro quibusdam introductum [27] est, inferre eis jacturam minime rationi conveniat æquitatis. Dat. 12. Kalend. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

De comparatione literarum.

20. Idem A. Juliano P. P.

COmparationes [28] literarum ex chirographis fieri, & aliis instrumentis quæ [29] non sunt publice confecta [30], satis abundeque occasionem criminis falsitatis dare, & in judiciis, & in contractibus manifestum est. Ideoque sancimus, non licere [31] comparationes literarum ex chirographis [32] fieri, nisi trium [33] testium habuerint subscriptiones, ut prius [34] literis [35] eorum fides imponatur [36], vel [ex] ipsis hoc [37] deponentibus, sive cunctis, sive omnimodo duobus [38] ex his [39] sine comparatione literarum testium procedente: & tunc ex hujusmodi chartula jam probata comparatio fiat, aliter [40] etenim fieri comparationem nullo concedimus modo, licet in semetipsum [41] aliquis [42] chartam [43] conscriptam proferat: sed tantummodo ex forensibus [44], vel publicis instrumentis, vel hujusmodi chirographis quæ enumeravimus, comparationem trutinandam. Omnes [autem] comparationes non aliter fieri concedimus, nisi [45] juramento antea præstito ab his [46] qui comparationem faciunt [47], fuerit affirmatum, *Quod neque lucri* [48] *causa, neque inimicitiis, neque gratia tenti, hujusmodi faciunt comparationem*: & hoc observari tam in omnibus sacris nostris scriniis, quam in apparitione omnis Sublimissimæ Præfecturæ, necnon Magisteriæ potestatis, cæterisque omnibus Judiciis quæ in orbe nostro constituta sunt, his omnibus in posterum observandis. Comparationes enim jam antea factas retractari, extra periculum minime est. Dat. 14. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE CONS. 530.

In AUTHENT. de his qui ingrediuntur ad appell. §. illud etiam judicavimus. coll. 5. tit. 4. al. 11. Novell. 49. cap. 2.

AD hæc, ex his literis quibus adversarius tuus utitur [49], *& profert: recte petis examinationem fieri. Item & charta quæ profertur ex archivo* [50] *publico, testimonium publicum habet.*

In AUTHENT. de instrumentor. cautela & fide. §. oportet vero. §. seq. coll. 6. tit. 3. al. 2. Novell. 73. cap. 8. & 9.

AT si contractus fiat in civitate [51], *& unam libram auri excesserit: omnimodo collationi adsit argumentum quodlibet, nec credatur ei soli.*

1 Vid. *l.* 20. J. *h. t.* 2 Id est, de quibus in scripturam redigendis convenit, alias quilibet actus sine scriptura perfici potest: nec requiritur in ullo contractu insinuatio. dixi ad *l.* 17. ℔. *de pact.* nisi lex vel jus commune nominatim scripturam exigat. *cap.* 1. *de censibus.* vel conventio contrahentium. J. *h. t. ibi: placuit, convenit.* 3 V Marant. *de ord. jud.* 4. *part.* 9. *distinct. n.* 97. Zasius *lib.* 2 *respons. c.* 24. Rimin. *Inst. de donat. in rubr. n.* 63. *&* 73. *& ibidem* §. 1. *n.* 57. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 187. Mod. 4 Vide *l.* 17. ℔. *de pact. l.* 5. ℔. *de transact.* 5 Ex contractu scripto non oritur jus, nisi scriptura in mundum sit recepta & subscripta &c. *l.* 15. *in fin.* J. *de contr. empt.* 6 Id est, χάρτην καθαρὸν, *Nov.* 44. *c.* 2. id est, chartam puram. Hieronymus adversum Rufinum, Schedulis nondum emendatis, nondum ad purum digestis. 7 Quid si partes contrahentes scribendi sint ignaræ? quidam ex *Nov.* 73. *c.* 8. colligunt duos notarios exigi, qui pro imperito literarum subscribant. vid. Alciat. 6. *&* 8. *parerg.* sed unus sufficit. *Nov.* 44. *in pr.* 8 Res ita habet, solent tabelliones primum contractum referre extra ordinem in schedam, (scheda dicitur ἀπὸ τῦ σχίζειν a scindendo,) deinde eum redigunt in mundum. 9 Id est, convento. 10 Agentes ex empto præstari rem venditam petimus, aut eo deficiente id quod nostra interest. adde *l.* 11. §. 1. *& seq. ff. de act. empt.* 11 Lex trahitur ad actus præteritos, nondum plene perfectos. 12 Transacta, judicata non retractantur. vide *l.* 229. *l.* 230. *ff. de verb. sign. l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tertyll.* 13 Non impleto contractu culpa venditoris venditor restituit duplum: culpa emptoris, emptor arrhas amittit, idem in locatione, quæ ἀντίστροφος est emptionis, lege *Rhodia cap* 19. & in sponsalibus, in quibus sponsus venditoris locum obtinet, sponsa emptoris vicem tenente. *l ult.* J. *de sponsalib. & arrhis.* (apud Thurios aliter observatum, teste Theophrasto *in lib. de legibus apud Stobæum*; apud quos venditor plectebatur exactione tantæ pecuniæ, quanta rem vendiderat) Ergo dispar emptoris & venditoris conditio sive pœna? non est. Quia venditor de suo dat tantumdem, alterum vero non dat, sed reddit. Quæro amplius, An arrhæ imputentur venditori in pretii partem? Imputantur, si in nummis sint, adeo ut qui eas accepit, eas non reddat ad instar pignoris, sed desideret plenitudinem. Isidor. *l. ult. ff. de lege commiss.* plura vide apud Cujacium 11. *obs.* 17. 14 *l.* 16. *supr. tit. prox.* 15 Examinatio testium absentium potest committi judici illius territorii, in quo testes degunt, id est, requirendus est vicinus judex, ut testes in suo territorio degentes interroget. adde *l.* 7 *ff. testamenta quemadmodum.* Fallit in causis criminalibus. *Auth. proxima.* 16 Hujusmodi depositiones Græci ὑπομνήματα & καταθέσεις vocant. 17 Testes jurant præsente parte adversa vide Wurmserum 1 *pract.* 18. *observ.* 19. & ad eorum examinationem pars citanda. Hartmann 2. *pract.* 18. *obs.* 6. 18 Judex cui examinatio committitur, non publicare, sed remittere allegationes clausas debet. 19 Vide Alexan. *ad l. hac consultissima.* §. *fin.* J. *de testam.* & Jo. And. *ad c. cum causam. extr. de testibus.* Mod. 20 Ut remissio examinationis testium fieri non debeat. 21 Testis torqueri potest *l* 13 ℔ *de testib.* An id perpetuo verum est? non est verum in civilibus causis & in criminalibus, nisi certis tantum casibus, puta si vacillet *l* 15 *ff. de quæstionibus* si negotio aut delicto interfuisse dicatur *l.* 18. §. 3 *ff. de quæst.* Hartm 3 *pract. c.* 8. *obs.* 9. addit, si sponte dicendum ad testimonium movetur. *Novell.* 90. *c.* 1. §. 1. non bene: nec enim [illegible], quam qui [illegible] & corrumpere veritatem festinantes torqueri possunt. Idem dicit de arenario & similibus personis. *l.* 21 § 2. *ff. de testibus.* 22 Adi Alciatum *lib.* 1. *prætermiss. col.* 1. Rip. *ad l. admonendi. n.* 95. *ff. de jurejur.* Afflict. *decis.* 181. 23 Canonem: vel sic, usuras solve, Actio: neutrum tibi debetur: hunc enim fundum triennio mihi possedi, vel sic. Agitur de mutua pecunia post triennium. Exceptio. Res ita est, sed eo temporis intervallo tu fundi canonem: ille usuras mutui persolvit. Solutione usurarum, vel pensionum præscriptio interrupta parum te, tuamque possessionem juvare potest. *l. penult.* §. *ultim.* J. *de præscript.* 30. *vel* 40. *annor.* Replicatio. si ita est, doce pensionis & usurarum solutionem. Duplicatio, quid juris? Utriusque solutio per antapocham commode probari potest. vel hinc potes colligere, antapochas dominis & creditoribus necessarias. 24 Apocha, professio est pecuniæ solutæ, quæ datur debitori a creditore. 25 Antapocha est instrumentum solutionis censuale probans debitum in futurum. Molinæus *de usur. quæstion.* 20. *num.* 208. vel sic, est professio pecuniæ solutæ, quæ datur creditori a debitore, Antapochæ vicem sustinet exemplar apochæ subscriptæ datum creditori. Formula antapochæ potest ita concipi, Lucius Titius fateor C. Seio aut illi die illa tot solvisse annui reditus nomine, quem ei debeo ob fundum vel possessionem illam, vel tot usurarum nomine ob creditam mihi pecuniam. vide Cujacium *hic.* 26 Apocham (quitantiam vocant) solutæ pecuniæ mihi fieri postulo, Actio. Non recuso si tu vicissim antapocham mihi dederis, exceptio. Quid juris? justa est exceptio. 27 *l.* 6. ℔. *de legibus. l.* 5. *in fin.* J. *de secund. nupt. l.* 25. *ff. de testibus. l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de Carbon. edict.* 28 Ad comparationes istas decurritur, quoties accidit debitorem syngrapham suam denegare. *Goth.* Comparatio litterarum in Apocha non admittitur. Decian. *resp.* 11. *vol.* 1. *num.* 125. Vide Fachin. *lib.* 11. *c.* 35. Ans. Adde Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 1 *quæst.* 58 *n.* 5. *& cent.* 2. *cas.* 114. Grammat. *decis.* 35 *num.* 15. Boer. *decis.* 282. S. L. 29 Quid in ea scriptura, quam quis in judicio jussu judicis scripsit? Bartolus ait, non fieri ex ea comparationem: Baldus ait fieri. Sed Bartolum defendit Zasius 2 *Respons.* 25. 30 Quando & quomodo procedat hic textus, vide Aret. *consil.* 64. *col.* 3 *& seq.* Gozad. *cons.* 3. *num.* 16. Bartol. *ad l. admonendi. n.* 30. *de jurejur.* & ibi Jason *n.* 139. Rip. *n.* 1[illegible]. Zasium *lib.* 2. *respons. c.* 25. Alexand. *cons.* 239. *n.* 2. Grammat. *decis.* 34 *a n.* 15. Dec. *cons.* 219. *in fin.* Mod. 31 Actor postulat adversus reum. 32 Alius scil. ipsius debitoris ἐκ ἰδιοχείρων 1. Harm. 8. §. 10. 33 Aliorum scilicet. 34 Sic puto legendum: ut non prius literis eorum fides imponatur, quam ipsis hoc deponentibus &c. 35 Literas testium vocat chirographum ab eis subscriptum. 36 Sic lego, *quam ipsis hoc deponentibus &c.* 37 Quid, se subscripsisse id chirographum ex cujus comparatione arguitur chirographum controversum in debitorem conscriptum. 38 Autor chirographi (cui plures testes interfuerunt) probari potest, vel per duos eorum tantum. Inde colligunt, Testamenti solennitatem probari duobus testibus, licet in ejus confectione septem requirantur: adde quæ dicam ad *l. ult.* J. *de B. P. secund. tabul.* 39 Sic lego, *ex his, & tunc comprobatione literarum testium procedente ex hujusmodi chartula jam probata comparatio fiat &c.* 40 Ideoque mortuis testibus non fiet comparatio. 41 Utilem vero reo. 42 Id est, actor. 43 Puta antapocham. 44 Ex τῶν ἀγοραίων. Harmenop. *d. loco.* Forensia & publica instrumenta ἀγόραια dicuntur. *Novell.* 40. 52. *c.* 2. 73. *c.* 5. 117. *c.* 2. 142. *c.* 2. diversa ab ἰδιοχείροις, quorum fit mentio in *l.* 11. J. *qui potior.* 45 Comparatio literarum seu scripturarum fieri debet jurejurando prius præstito. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 1. *c.* 73. *in fin.* adde *Nov.* 49. *c.* 2. *in fin.* 46 Id est, actoribus imponatur. 47 Idque fieri desiderant ac postulant. 48 Jurare arbiter seu judex comparandarum literarum debet, se judicaturum non lucri, aut inimicitiæ, aut gratiæ causa. 49 Fit etiam comparatio scripturæ judicialiter productæ ab adversario. *ut hic* & desumptæ ex archivo publico. J. *h. t.* 50 De archivo alias dixi. 51 Dicam ad *Nov.* 73. *c.* 8. *&* 9.

De instrumento iterum producendo.

21. Idem A. Juliano P. P.

CUm quidam [1] instrumentum protulerit, vel aliam chartulam, eique fidem imposuerit [2], postea autem persona [3] contra quam ista chartula vel instrumentum prolatum est, quasi falsum hoc constitutum redarguere nitatur; ne diutius dubitetur, utrum necessitatem ei qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat fides jam approbata: sancimus, si quid tale eveniat, eum [4] qui petit iterum eam chartam proferri, prius sacramentum [5] præstare, *Quod existimans se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad hujusmodi veniat petitionem.* Quid enim, si [6] cum nosset deperditam esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo diminutam, hanc requiri adsimulans, & ad difficultatem productionis respiciens, hujusmodi faciat petitionem? † Et postquam hoc ab actore vel petitore fuerit juratum & inscriptionum pagina apud competentem judicem deposita [7]: tunc necessitatem [8] imponi ei qui protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud judicem criminis [9] proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. *Sin autem dicat, non esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus hujus copia ei abrepta sit:* tunc [10] subeat sacramentum, *Quod nec habeat eandem chartulam, nec alii eam dederit, nec apud alium voluntate ejus constituta sit, nec dolo malo fecerit quominus appareat [ea], sed re [vera] ipsa chartula sine omni dolo sit deperdita, & productio ejus sibi impossibilis sit*, & si tale subeat sacramentum ab hujusmodi necessitate relaxetur. † Quod si prædictum jusjurandum subire minime maluerit [11]: tunc quasi falsa chartula nullas habeat vires adversus eum contra quem prolata est, sed sit penitus evacuata. Neque enim ulterius pœnam produci contra eos qui non juraverint, volumus: cum forsitan quidam subtili [12] reverentia tenti, nec verum sacramentum præstare patiuntur. † Eandem autem copiam ei præstamus, donec [13] causa apud judicem ventilatur. Si enim jam plenissimum finem accepit, & neque per appellationem [14] suspensa est, neque per solitam retractationem [15] adhuc lis vivere speratur: tunc satis durum est hujusmodi querelas indulgeri, ne in infinitum [16] causæ retractentur, & sopita jam negotia per hujusmodi viam iterum aperiantur, & contrarium aliquid nostro eveniat proposito. Dat. 5. Kal. Mart. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De edendo.

22. Imp. [17] JUSTINIANUS. *

SI [18] postuletur ab aliquo in judicio, ut instrumentum non [19] adversus seipsum, sed alium quendam producat, quod alteri prosit, idque producere recuset, ut qui damnum inde metuat; verum is qui exhiberi chartam petit, nequaquam eum lædendum dicat, sed pecuniam ipsum ab illis accepisse, qui per instrumentum exhibendum coarguendi sunt: vult constitutio, ut is qui habet instrumentum, idipsum proferat, siquidem ex illius prolatione nihil ipse damni sensurus sit. Sin reapse detrimentum ei prolatum instrumentum adferat, nequaquam eum cogi ad proferendum debere: cum ei magis expediet id occultare, quam publicare. Quod si affirmat is, cui opus est instrumento, nihil ei fraudis ex eo futurum; duntaxat jusjurandum præstet, *Quod existimando se fidei suæ detrimentum puti propter instrumenti exhibitionem, eam ipsam ob causam proferre chartam recuset:* Et quoniam sibi damno id fore putat, curiosius sacramentum præstet atque dicat, *Se non quia pecuniam acceperit, vel quid aliud non proferendæ chartæ causa, vel quod muneris promissionem habeat, nec metu illius, contra quem instrumentum requiratur, nec ejusdem amore, chartæ exhibitionem recusare, sed quia magnum ex eo circa facultates suas detrimentum capiet.* Nam quemadmodum is, qui quadam in causa verum scire putatur, invitus [20] quoque testimonium dicere cogitur, neque [21] si pecuniam promissam habet ob non perhibendum testimonium, neque si [22] adversus amicos testimonium dicturus venit, recusare testimonium potest: ita nec is recusare potest, a quo instrumenti exhibitio desideratur, vel propterea quod aliquid acceperit, aut accepturum se speret, vel ob amicitiam cum illo, cui damno futurum est instrumentum. † Sed si quis juret *se instrumentum, quod desideratur, non habere;* prorsus id proferre, quod non habet, haud [23] cogitur: sin ejusmodi sacramentum præstare non sustinet, omnino cogitur desideratum instrumentum exhibere: Quod si semet occultaverit, quasi qui nec jurare, nec instrumentum edere velit: omne damnum, quod hinc emerget, ei, cui opus est instrumento, de suo compenset: Iisdem obtinentibus etiam in argentariorum aliorumque brevibus. † Cæterum illi codices, vel instrumenta proferre coguntur, qui [24] & testimonium dicere adversus aliquem coguntur. Nam in quas personas invitus quis testimonium non dicit, adversus easdem nec codices, vel instrumenta, vel quid aliud tale proferre cogitur. Notissimi sunt autem ex legibus, qui [25] adversus aliquos inviti testimonium dicere non coguntur, sicut & ii, contra quos aliqui testimonium perhibere non coguntur. † Nec ulli licet aliter cogere ut exhibeantur instrumenta, nisi eodem [26] in judicio, in quo causa agitur. † Idque sumptibus [27] ejus, qui codicis, aut instrumentorum exhibitionem fieri desiderat. † Oportet autem semel duntaxat eorum ostensionem fieri: ac si prolato semel instrumento, desideret is, cui opus est, exhiberi denuo, siquidem rationi consentaneum visum fuerit judici, ut iterum quoque charta proferatur, ille vero qui eam jam protulit, secundam exhibitionem recuset [28], quod se dicat *chartam perdidisse, vel alioqui non habere facultatem ejus exhibendi:* juramento tantum fidem facito, nec amplius ad proferendum cogitor: Iisdem obtinentibus non in urbe duntaxat imperatrice, verumetiam in universa republica.

TIT. XXII.

PLUS VALERE, QUOD AGITUR, QUAM QUOD SIMULATE [29] CONCIPITUR [30].

1. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Ruffino.

IN contractibus rei [31] veritas [32] potius, quam scriptura [33] perspici debet.

Cum objicitur simulatio, debet inquiri veritas facti. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Soteriæ.

ACta simulata, velut non ipse, sed [34] ejus uxor comparaverit, veritatis substantiam mutare non possunt. Quæstio itaque facti [35] per judicem, [vel] Præsidem provinciæ examinabitur. Dat. 10. Kal. Maji, CC. CONSS. 293.

3. Iidem AA. & CC. Maximæ.

EMptione pignoris [36] causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur [37]. Dat. Kal. Maji. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

4. Iidem AA. & CC. Decio.

SI quis gestum a se, alium [38] egisse scribi fecerit, plus actum, quam scriptum valet. Dat. 8. Kal. Decemb. CC. CONSS. 293.

5. Iidem AA. & CC. Victori.

SI falsum instrumentum emptionis conscriptum tibi velut [39] locationis, quam fieri mandaveras, subscribere non relegentem, sed fidem habentem, suasit: neutrum contractum (in utroque alterutrius consensu deficiente) constitisse proculdubio est. Dat. 13. Kal. Januar. CC. CONSS. 294.

TIT. XXIII.

DE COMMODATO [40].

De vi majore & casu fortuito.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Sciolæ.

EA quidem, quæ vi [41] majore auferuntur, detrimento eorum, quibus res commodantur, imputari non solent. Sed cum is, qui a te commodari sibi bovem postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis, ac fortunam futuri damni in [42] se suscepisse [43] proponatur: Præses provinciæ, si probaveris eum indemnitatem tibi promisisse, placitum conventionis implere eum compellet. Dat. 6. Kal. Jun. ipsis AA. CONSS. 287.

De ancilla.

2. Iidem AA. Aulizano.

CUm eum, qui temporalis [44] ministerii causa suscepit ancillam, ad restitutionem [45] ejus bona [46] fides urgeat: consequens est,

1 Puta actor. 2 Id est, idque verum esse, neque confictum in judicio semel probaverit. *Goth.* v. Molinæus *ad consuetu. Parisien. tit.* 1. §. 5. *gloss.* 1. *n.* 45. Socin. *cons.* 330. Mod. 3 Id est, reus. 4 In omni instrumento primum ab eo, qui protulerit, *ut hic.* deinde vero ab eo, qui falsum arguit, probationes exigimus. *versic. & postquam.* J. 1. Harmen. 8. § 4 5 Vide *l.* 1. *S. de jurejur. propter calum.* 6 Reus scilicet. 7 Depositum, id est, juratum 8 Si quis pro se instrumentum in judicio produxerit, & exemplar apud acta reliquerit, licet illud exemplar fidem faciat: si tamen pars altera velit Authenticum falsi accusare, pars quæ semel Authenticum produxerit, tenetur Authenticum iterum proferre. vel sic Quando quis produxit instrumentum solenniter publicatum, ad exhibendum authenticum non cogitur, nisi petitor id ex inspectione velit falsi redarguere. vide Rolandum a Valle 1. *cons.* 44. *num.* 3. 9 Apud quem de falsi crimine agitur. 10 Vide quæ notavi ad *l.* 6 §. 4. *S. de* [illegible] *ad Eccles.* 11 Pœna nolentis jurare. 12 Id est, metu divini numinis ad superstitionem usque. *l.* 8. *in pr. ff. de condit. instit.* Sunt his alii contrarii qui contemptu religionis jurant facile. *dict. l.* 8. 13 Hanc restrictionem diligenter observa. 14 Appellatio suspendit sententiam. 15 De qua *l. ult.* J. *de temp. & repar. appell* 16 Litium infinitas vitanda *l* 13. *S. de judic.* 17 Hanc legem Cujacius restituit 10 *observ.* 8. Ejus etiam meminit Justinianus *edicto nono & Synops. Basil* 18 ex lib 22. *tit.* 1. *c.* 7. 18 Interpretatio Leunclavii. 19 Adde *l.* 7 *supr. de testib.* 20 Vid. *quæ notavi ad l.* 156. *ff. de reg. jur.* 21 Testimonium etiam invitus dicit is, qui pecunia corruptus fuit, ne testimonium diceret. 22 Testimonium etiam adversus amicum inviti dicere cogimur. 23 *l.* 21. *supr. h. t.* 24 In quem testimonium dicere possumus, in eum possumus codicem proferre. 25 *l.* 4. 5. 19. *ff. de testibus.* 26 *d. l. pen. in fin. S. h. t.* 27 Sumptibus petitoris editur instrumentum, *ut hic*, & testimonium dicitur. *l.* 11. *in fin. l.* 16. *in fin. S. de testib.* 28 *d. l. pen. in pr.*

29 De exceptione simulationis vid. Oldendorp. *c.* 60. *de except.* Papon. 3. *Notar.* 9. *c. de simulation.* Non valent istæ simulationes, cum donatio fit sub prætextu venditionis. *l.* 9. J. *de contr. empt.* pignus sub colore emptionis. *l.* 3. J. *h. t.* dotis datio sub conventione depositi, *l.* 27. *ff. depositi.* venditio sub specie investituræ. *tit. de prohibit. feudor. alienat.* §. *callidis.* illicita pactio sub specie mutui. *l.* 3. *supr. de postul.* adde quæ alibi scripsi de simulatione ad *l.* 5. *S. de legib. l.* 21. *S. de transact. l.* 7. J. *de contrah. empt.* adde *l.* 54. *ff. de obl. & action.* 30 In instrumento scil. 31 Η τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, rerum veritas. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 1. *c.* 79. & 1. Harm. 8. §. 2. 32 Res gesta. *l.* 6. J. *si quis alteri vel sibi.* veritatis substantia. *l.* 2. J. *h. t. l.* 17. *in fin.* J. *ad SC. Velleian.* veritas rerum. *l.* 6. §. 1. *ff. de officio præsid.* fides facti, intercedente veritate. *l.* 54. *ff. de oblig.* 33 In qua potest esse error. *l.* 92. *ff. de reg. jur.* Goth. Confer. *l.* 54. *ff. de manumiss. testam.* 34 Simulatio ab una persona ad aliam non valet. Prohibitus quid facere per uxorem, id etiam ipse facere non potest. *l.* 6. J. *si quis alteri vel sibi.* nec enim uxoris nomine abuti oportet. *l.* 11. *in fin. supr. de his, quæ vi metusve* vel interposita uti persona, ad id efficiendum quod legibus est prohibitum. *l.* 1. *in fin* S. *de contract. judic. l.* 46 *ff. de contrah. empt. l.* 5. §. 3. 4. 5. *ff. de auct. tut.* 35 Ex facto jus oritur. *l.* 52. §. 1. *ff. ad l. Aquil.* 36 Simulatio ab uno contractu ad alium non valet. Interim ne dicas cum Baldo, pignoris causa emptionem fieri, quoties creditoris gratia res ei vendita in instrumento refertur, quæ tantummodo ei pignorata est, ut emptionis prætextu creditor fructus rei lucretur, ut ille putat. Est enim hic contractus ἀντιχρήσεως & quidem licitus. *l.* 11. §. 1. *ff. de pign. & hypothec.* Ne dicas cum Bartolo, non præsumi veram venditionem, cui est appositum pactum de retrovendendo. Id enim expressam nec illicitam formam continet, cui stari oportet. Ne dicas cum Accursio, id pertinere ad legem commissoriam pignoris, ex *l.* 1 2. 3. J. *de pact pign.* quia nondum lex ea fuerat. Exemplum tituli emptionis, pete ex *l* 5. *in fin.* [illegible] 6 *ff de distract. pign.* adde Cujac. 16. *obs.* 26. vid. tamen *l.* 3. *l.* 9 *in fin.* J. *de contr empt.* Pignoris autem causa emptio fit, quoties re ipsa pignus accipimus simulate emimus: sic in *d. l.* 3. & *d. l.* 9. donationis causa fit venditio cum re ipsa donatur, simulate vero res venditur sic in *l.* 23. J. *mand.* aut re ipsa venditur, pro parte vero donatio simulate fit. 37 Hoc quatenus verum sit, docebit te Decius *cons.* 167. Doct. *ad l. nemo potest. de leg.* 1. Jas. *n.* 44. Rip *n.* 65. *cum seq.* Paul. Castr. *ad l. si quis pro eo. col.* 6. *de fidejuss.* iterum Jason *ad* § *fuerat. n* 86. *Inst de action.* & *ad l. non dubium. S. de legibus.* Cœpol *in tract. de simulat contr. præs.* 7. & 26. Hippol *sing.* 474 Parisien. *cons.* 86. *in fin. lib.* 3. & *cons.* 111. *lib.* 4. *n.* 12. Gozad *cons.* 69. *n* 11 & *cons* 28 *n.* 6. & 15. Afflict. *decis.* 60. Socinus Jun. *cons.* 50 *lib.* 1. Grammat. *decis.* 45. & 89. Rim *cons.* 154. *lib.* 4. Tiraquell. *de Retract tit* 1. § [illegible] 2 § 1. *n.* 12 [illegible] *in memorabi. in verb. Contractus, anni* [illegible] Bartol. *cons* 65. Rot. Rom. *decis.* 484 [illegible] *decis.* 716. *in tit de donat* Cagnol *ad l. imaginaria venditio. de reg. jur.* rursum Afflict. *decis.* 381. *n.* 8. Guid. Papæ *q.* 414 Corn. *cons* 112. *l.* 4. Abb. *ad c. cum contingat. col* 2 *de jurejur.* Mod. 38 Simulatio ab una persona ad aliam non valet. Eo casu solent inspici personæ quæ re ipsa contrahunt, & quibus prodest contractus, non ea, cujus nomen simulationis causa commodatur. 39 Sit hæc hypothesis, Procurator cum tuo mandato domum locare posset, vendidit. Instrumento venditionis (cum putares locationis esse instrumentum) ignarus fraudis, subscripsisti. Quid juris? negatur actus subsistere. Non est venditio, quia locare voluisti: non est locatio, quia accipiens emere voluit. Et sic erronea subscriptio vitiat actum, nec obligat scribentem, & actus ab ipso subscribente interdum falsi potest argui.

40 2. Paul. *sent.* 4. & 13. *D.* 6. & 13. *Ecl.* 1. & 2. Harm. 10. Oldend. *class.* 4. *act.* 15. 41 Casus regulariter non præstatur a commodatario. *l.* 5. §. 4. *ff. h. t.* vide Paulum 2. *sent.* 4. §. 2. 3. 42 Casus interdum præstatur ob conventionem. *ut hic* & 2. Harm. 10. §. 1. *l.* 23. *ff de reg. jur.* adde *l.* 1. §. 35. *ff. depositi*, *l* 22. *S. de negot. gest. l.* 6 *in fin ff de pign. act. l* 7. §. 15 *ff. de pact. l.* 5. § 2. *ff. commodati. l* 39. *ff. mandati* ob moram. *l.* 3. *in fin. ff. de act. empt.* ob culpam. *d. l.* 3. §. 7. & *l.* 18. *ff. h. tit. l.* 22. *supr. de negot. gest. l.* 4. §. 8 *ff. de dolo mali & metus exception.* § 2. *Inst. quib. mod. re contrah.* 43 Atqui hæc a nullo præstantur. *l.* 23. *in fin. ff. de reg. jur.* 44 Ut ad tempus ministret. Finito utendi tempore, commodatum finitum intelligitur *l.* 17. §. 3. *ff. h. t.* 45 Commodatum non est alienatio. *l.* 9. *ff. h. t.* tenetur enim commodatarius de re quam accepit restituenda. 46 Commodatum contractus est bonæ fidei. §. 28. *Inst. de act.* adde *l.* 23. *ff. de reg. jur.* §. 2. *Inst. quib. mod. re contr. oblig.*

socerum

forerum tuum hujus rei causa tradidisse ancillam, adito Præside provinciæ, probare: ut fidem [1] susceptam is, adversus quem supplicas, compellatur agnoscere. Dat. Prid. Non. Novembr. ipsis AA. CONSS. 287.

De rebus datis ad pignorandum.

3. Iidem AA. Soteriæ.

DE restituendis rebus, quas [marito] obligandas [2] pro se dederas, postquam debitum fuerit extenuatum, commodati actionem etiam adversus heredes ejus exercere potes. Dat. 3. Idib. April. *Sirmii*, ipsis & CONSS. 287.

De compensatione.

4. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

PRætextu [3] debiti [4] restitutio commodati [5] non probabiliter recusatur. Dat. 12. Kal. Decemb. ipsis AA. CONSS. 293.

TIT. XXIV.

DE PIGNERATITIA [6] ACTIONE.

De fructibus pignoris.

1. Impp. [7] SEVERUS & ANTONINUS AA. ad Metrodorum.

EX [8] pignore percepti fructus imputantur [9] in debitum: qui si sufficiunt ad totum debitum, solvitur actio, & redditur pignus. Si debitum excedunt, qui supererunt, redduntur [10], videlicet mota actione pigneratitia. PP. Idib. Octobr. APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De operis ancillæ, & de pensionibus domus.

2. Imp. ALEXAND. A. Demetrio.

QUod ex operis [11] ancillæ, vel ex pensionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum est: debiti quantitatem relevabit [12]. Dat. Kalend. Octob. ANTONINO IV. & ALEXAND. CONSS. 223.

3. Idem A. Victorino.

CReditor [13], qui prædium pignori nexum detinuit, fructus [14], quos percepit, vel percipere [15] debuit, in rationem exonerandi debiti computare necesse habet: & si agrum deteriorem [16] constituit, eo quoque nomine pigneratitia actione obligatur. PP. 6. Idib. Decemb. ANTONINO IV. & ALEXANDRO CONSS. 223.

Pactum de venditione Pignoris.

4. Idem A. Hermeo & Maximillæ.

PActum vulgare [17], quod proposuistis, *Ut, si intra certum tempus pecunia soluta non fuisset, prædia pignori vel hypothecæ data vendere liceret*: non adimit debitori adversus creditorem pigneratitiam actionem [18]. PP. 12. Kalend. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De casu fortuito, de culpa, de probatione.

5. Idem A. Dioscoridæ.

SI [19] creditor sine [20] vitio suo argentum pignori datum perdiderit, restituere id non cogitur: sed si culpæ reus deprehenditur, vel non probat manifestis rationibus se perdidisse: quanti debitoris interest, condemnari debet. PP. 13. Kalend. Maji, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De casu fortuito.

6. Idem A. Trophimæ.

QUæ [21] fortuitis [22] casibus accidunt, cum prævideri non potuerint, (in quibus etiam aggressura [23] latronum est) nullo [24] bonæ fidei judicio præstantur: & ideo creditor pignora, quæ hujusmodi casu interierint, præstare non compellitur: nec [25] a petitione debiti [26] submovetur: nisi [27] inter contrahentes placuerit, *Ut amissio pignorum liberet debitorem*. PP. Idib. April. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

De deterioratione & sumptibus.

7. Imp. GORDIAN. A. Juliano.

CReditor [28], qui fundos & domos pignori, vel hypothecæ accepit, damnum [29] in decidendis arboribus domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rem suppositam [30] deteriorem fecerit: eo quoque nomine pigneratitia actione tenebitur, ut talem [31] restituat, qualis fuerat tempore obligationis: Creditor autem necessarios [32] sumptus, quos circa res pigneratitias fecit, exigere non prohibetur. PP. 13. Kal. Aug. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De amissione pignoris vera, vel simulata.

8. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Saturnino.

SI nulla [33] culpa seu segnitia creditori imputari potest: pignorum amissorum dispendium ad periculum ejus minime pertinet. † Sane si simulata [34] amissione etiamnum eadem pignora (ut adseveras) a parte diversa possidentur: adversus eum experiri potes. PP. 8. Kalend. Mart. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De dominio, & periculo pignoris.

9. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Georgio.

PIgnus in [35] bonis debitoris permanere, ideoque ipsi [36] perire in dubium non venit. Cum igitur adseveras in horreis [37] pignora deposita, consequens est, secundum jus perpetuum [38] pignoribus debitori pereuntibus (si tamen in horreis, quibus & alii solebant [39] publice uti, res depositæ sint) personalem actionem debiti reposcendi causa integram te habere. PP. 6. Non. Maji, *Mediolani*, AA. CONSS. 293.

De longi temporis præscriptione. De probatione & luitione pignoris.

10. Iidem AA. & CC. Apollodoræ.

NEc creditores, nec qui his successerunt [40], adversus debitores pignori quondam res nexas petentes, reddita [41] jure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata [42] & consignata & deposita: longi temporis præscriptione muniri possunt: Unde intelligis, quod, si originem rei probare potes, adversario tenente vindicare dominium debes. Ut autem creditor pignoris defensione [43] se tueri possit, extorquetur ei necessitas probandi debiti: vel si tu teneas, per vindicationem [44] pignoris, hoc idem inducitur: & tibi non erit difficilis, vel solutione, vel oblatione atque solemni depositione pignoris liberatio. Dat. Non. Maji, ipsis CC. & CONSS. 294.

De pigneratitia competente soluto debito.

11. Iidem AA. & CC. Ammiano.

PIgnoris causa res obligatas, soluto [45] debito restitui debere, pigneratitiæ actionis natura declarat: Quo jure, si titulo pignoris obligasti mancipia, per eandem actionem uti potes: nec creditor citra [46] conventionem, vel Præsidalem jussionem debiti causa, res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. 5. Kal. Jan. *Sirmii*, ipsis CC. & CONSS. 294.

De longi temporis præscriptione.

12. Iidem AA. & CC. Herisco.

QUo minus fructuum [47], quos creditor ex rebus obligatis accepit, habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factum fuerit, quo minus solveretur, [oblato [48], & consignato, & deposito,] pignora quæ in eadem causa durant, restituat debitori: nullo spatio longi temporis defenditur. Dat. 12. Kal. Decemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XXV.

DE INSTITORIA [49] ET EXERCITORIA [50] ACTIONE.

De mutuo.

1. Imp. ANTONINUS A. Hermeti.

SErvus [51] tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligavit, si cum eum officio alicui, vel negotiationi exercendæ præponeres, etiam ut id faceret [52], ei permissum a te probetur. Quod si hæc actio locum non habeat: si quid in rem tuam versum [53] probabitur, actione in eam rem proposita, cogeris exolvere. PP. 8. Kal. Septembr. DUOB. ASPRIS CONSS. 213.

1 Fidem susceptam cogimur agnoscere. 2 *l.* 5. §. 12. *ff. h. t.* 3 *l.* 18. *in fin. ff. h. t.* Quid si expensæ in rem commodatam factæ sint? *l.* 18. §. 2. *ff. h. t.* retentioni locus esse potest. adde *l.* 18. *in fin. ff. h. t. l.* 20. *in fin. ff. de adq. vel amitt. possess. l.* 15. *in fin. ff. de furtis.* Goth. Vid. Johann. Zanger. *de Exceptionib. part.* 3. *c.* 8. *n.* 120. Ans. 4 Non liquidi scil. alioquin pugnat cum *l. in rebus.* §. *ult. ff. hoc tit & l. ultim in princ. ℑ. de compensat.* vide Cujac. *in notis ad recept. sentent. Julii Pauli lib.* 2. *c.* 12. & *observat. lib.* 9. *c.* 37. Forner. *lib.* 2. *select. cap.* 14. Mercer. *lib.* 1. *opinion. c.* 14. Gilbert. Regium *lib.* 1. *ἐναντιοφανῶν. cap.* 8. Mod. 5 Commendati. Cujac. *apud* Paul. 2. *sentent.* 12. §. *ult.* reprehensus a Fornerio 2. *select.* 14. a seipso defensus 9. *obs.* 37.

6 §. *ult. Inst. quib. mod. re &* 13. *D.* 7. *&* 3. Harmen. 5. Hic titulus tantum differt a titulo *de pignorib. & hypoth. ℑ.* quantum rei traditio a conventione rei traditæ. §. *Item Serviana.* 7. *Inst. de act.* dixi ad *tit. ff. de pignorib. & hypoth.* De actione pigneratitia directa, vid. Oldendorp. *Class.* 3. *act.* 12. contraria *act.* 13. 7 Hanc legem Cujacius restituit 11. *obs.* 31. 8 Interpretatio Latina. 9 Pignoris fructus in debitum suum creditor imputare cogitur. *ut hic. l.* 11. *ℑ. de usur.* Quid si creditor, occasione creditæ pecuniæ, laboris operæque multum sustinuit? contemplatione operarum fructus eum lucrari tradit Hostiensis *in summa titul. de usuris.* §. *in aliquo. vers.* 12. Joann. Andr. *in c. conquestus. de usur, cap ad nostram. de rebus Ecclesiæ non alien.* Panormitanus *in dict. cap. conquestus* Romanus *singulari* 538. 10 Vide *l.* 4. *ℑ. h. t.* 11 Operæ ex pignorato servo perceptæ a creditore, creditum minuunt. 3. Harm. 5. §. 4. vid. *l.* 2. *ℑ. de part. pignor.* vid. Paul. 2. *sent.* 13. §. 2. Hinc colligunt, extra sortem nihil accipi jure posse, & usuras esse quidquid præter sortem capitur. vid. tamen Socin. *reg.* 3. 12 Id est, minuet. 13 3. Harm. 8. §. 5. 14 Fructus pignoris percepti a creditore, mutuum minuunt vid. *l.* 2. *ℑ. de part. pign.* 15 Creditor de fructibus perceptis & iis quos percipere debuit, tenetur. 16 *l.* 7. *ℑ. h. t.* 17 Vulgare dicitur, quod vulgo solet adjici. ut in *l.* 1. *ℑ. de pact. pign.* §. 1. *Instit. quib. alien.* & ita pactum vulgare dicitur in alio casu *l.* 30. *ff. de pact. dotal.* vide Cujac. 4. *observat.* 34. 18 Nam si pignus plus debito sit venditum, creditori lucro non cedet, sed debitori. *l.* 1. *ℑ. h. t. l.* 6. §. 1. *l.* 7. *ff. h. t.* 19 3. Harm. 8. §. 23. 20 Creditor non tenetur de pignore perdito sine sua culpa, vitio rei. *l.* 13. *ff. h. t. l.* 6. *ff. de naut. fœnor.* Et ita creditor debitum non prohibetur petere, etiamsi pignus non reddat. §. *ult. in fin. Inst. quibus modis re.* 21 Pignori quod casu fortuito accidit, debitoris, hoc est, domini, periculo est; non creditoris: itaque si quid tale pignori acciderit, neque pignus debitori creditor præstabit: neque a petitione debiti submovebitur. 3. Harm. 5. §. 21.
22 Fortuiti casus dicuntur, qui prævideri non possunt, ideoque nec pertinent ad creditorem, sed ad debitorem. *l.* 9. *ℑ. h. t. d.* §. *ult. in fin. l.* 21. §. 2. *ff. de pignorib. l.* 23. *ff. de reg jur.* adde *l.* 13. *ℑ. mandati l.* 5. §. 4. *ff. commod. l.* 1. §. 35. *in fin. ff. depositi. l.* 41. *ff. locat. l.* 12. *in pr. ff. de custod. & exhibit. l.* 2. §. 7 *ff. de admin. rer. l.* 135. *in fin. ff. de verb. sign.* 23 Latronum aggressura fortuitis casibus annumeratur. 24 Casus ipso jure nullo bonæ fidei judicio præstantur. 25 §. *ult. Inst. quib. mod. re.* 26 Cum nemine personalis actio ei competit. *Syn. Basil.* 25. *tit.* 1. *c.* 42. 3. Harm. 5. §. 28. 27 Pacto conveniri potest, ut pignoris amissi nomine creditor præstet: & pignore amisso liberetur debitor, atque ita jure conventionis casus præstari potest fortuitus adde *l.* 1. *ℑ. commod l.* 23. *ff. de reg. jur.* 28 In pignore dolum, culpam & custodiam creditor præstare cogitur. 3. Harm. 5. §. 22. §. 2. *Inst. quib. mod. re. d. l.* 23. *ff. de reg. jur.* 29 *l.* 3. *in fin. ℑ. h. t.* 30 Obligatam, pignoratam. 31 Is est effectus restitutionis. vid. *l.* 38. §. 4. *ff. de usur.* 32 *l.* 8. *in pr. ff. h. t. l.* 6. *ℑ. de pign & hypoth.* non tamen immoderatos. *l.* 25. *ff. h. t.* 33 *l.* 4. §. 8. *ff. de doli mali except.* 34 Facit *l.* 10. *ℑ. de distract. pign.* 35 *l.* 35. *in fin. ff. h. t. l.* 6. *ff. de naut. fœnor.* §. 1. *Inst. quib alien. l.* 12. *in pr. ff. de distract. pign. l.* 17. §. 11. *ff. de ædil. edict.* 36 Dixi ad *l.* 6. *ℑ. h. t. l.* 6. *ff. de naut. fœnor. l.* 29. *ff. qui & a quib. manumiss.* 37 Vide quæ de horreis scripsi ad *l.* 7. *ff. de instruct vel instrum. leg. l.* 21. §. 6. *ff. de furt.* 38 Id est, usitatum. 39 Atqui si res pignorata in tutiorem locum fuisset delata, non periisset: tenetur itaque creditor. *arg l.* 28. *in fin. ff de admin & peric. tut. l.* 34. *in fin ff. de damn. infect.* Solve, Qui facit quod fieri consuetum est, non peccat. Exemplum & consuetudo in non delictis excusat. 40 Pignoratitia datur in heredem. *l.* 19 *ff de petit. hered.* Paul. 2. *sent.* 13. § 6. 41 Vid. *l.* 3. *ℑ. de luit pignor.* 42 Nota horum trium ordinem, oblationis, consignationis, & depositionis. vide *l ult. ℑ. l. ult. ff. h t.* adde *l.* 19. *ℑ de usur l.* 20. *ℑ. de pignor. & hypoth. l.* 3. *ℑ de luit pign. l.* 9. *ℑ. de solution. l.* 6. §. 1. *ff. de pign. act. l.* 11. *in fin. ff. qui potior. l.* 28. *in fin. ff. de admin. & peric. tutor.* 43 Puta retentione. 44 Creditor vindicat pignus actione quasi Serviana. §. 7 *Instit de actionib.* 45 Pignus soluto debito restitui debet 46 Extra, *Hal.* vid *l.* 3. *ℑ de pignoribus.* adde *l.* 6 §. 2. *ff. de re judic* vid *l.* 7. *ℑ de distr. pign* Goth. De modo procedendi ex pacto executivo, vid Andr. Gail *lib* 2. *observ.* 45. *n.* 8. *& de Pace public. cap.* 2. *n.* 25. Heig. *part.* 2. *quæst.* 7. *n.* 41. Tessaur. *decis* 26. *n.* 6. Anton, Fab. *ad Cod. l.* 4. *tit.* 42. *defin.* 57. Jacob. Cancer. *var. resolut. tom* 2 *cap.* 3. *n.* 3. 4. 5. Adde Edmund. Merill. *l.* 1. *observ. c.* 7. Ans. 47 *l.* 2. *ℑ. h. t. l.* 2. *ℑ. de part. pignor.* 48 *l.* 10. *supr. h. t.*
49 §. 2. *Inst. quod cum eo.* 14. *D.* 3. *&* 2. Paul. *sent.* 8. *&* 8. *Eclog.* 2. vid. Oldendorpium *Class.* 4. *act.* 5. 50 §. 2. *Inst. quod cum eo.* 14. *ff.* 1. 2. Paul. *sentent.* 6. *Synops. Basil.* 1. adde Harmenop. 2. *tit.* 11. *c. περὶ ναυτικῶν.* adde Oldendorp. *Class.* 4. *act* 4. Exercitor, navis dominus, qui ab eo præponitur navi, cuique navis custodia committitur, magister navis dicitur. *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.* πιστικός. Harmen. *d. loco.* Potest etiam dici maritimus institor. 51 Servus negotiationi præpositus a domino, ex mutuo dominum obligat, id ei si permiserit dominus, ut mutuum acciperet: si non apparet id permissum, de peculio, & in rem domini verso quæritur. *Synops. Basil.* 18. *tit.* 1. *cap.* 13. 52 Institor quod ex suo facit officio, dominum obligat: quod ultra, non obligat, nisi in rem & utilitatem domini verterit. §. 2. *Inst. quod cum eo.* 53 *l.* 2. *ℑ. h. t.*

De contractibus ſervorum.

2. Imp. ALEXANDER A. Calliſto.

EX contractibus ſervorum, quamvis de peculio [1] duntaxat domini teneantur, de eo tamen, quod in rem eorum verſum [2] eſt, vel cum inſtitore ex cauſa cui præpoſitus fuit, contractum eſt: etiam in ſolidum conveniri poſſe dubium non eſt. PP. Kalend. Maji, ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De depoſito.

3. Idem A. Martiæ.

INſtitoria tibi adverſus eum actio competit, a quo ſervum menſæ præpoſitum dicis, ſi ejus negotii cauſa quod per eum exercebatur, depoſitam [3] pecuniam, nec redditam, poteſt probari. PP. Nonis Maji, AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De muliere.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Antigonæ.

ET [4] ſi a muliere [5] magiſter [6] navi præpoſitus fuerit, ex contractibus ejus ea exercitoria actione ad [7] ſimilitudinem inſtitoriæ tenetur. PP. 13. Kal. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

Mandatum de mutua pecunia accipienda.

5. Iidem AA. & CC. Caio.

SI mutuam pecuniam accipere a [te] Demetriano Domitianus mandavit, & hoc poſſe probare confidis, ad [8] exemplum inſtitoriæ eundem [Domitianum] apud competentem judicem potes convenire. Dat. 4. Kal. Novemb. ipſis CC. CONSS. 294.

De voluntate domini.

6. Iidem AA. & CC. Oneſimæ.

QUi ſecutus domini voluntatem, cum ſervo ipſius habuit contractum: ad inſtar [actionis] inſtitoriæ recte in ſolidum [9] dominum convenit. Dat. 14. Kal. Decemb. CC. CONSS. 293.

TIT. XXVI.

QUOD CUM [10] EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICETUR; VEL DE PECULIO [11], SIVE QUOD JUSSU [12], AUT DE IN REM VERSO [13].

De filiofam. tutore, vel curatore.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Ælio.

CUm filiusfamilias tutor [14] aut curator datur [15], pater tutelæ vel negotiorum geſtorum judicio de peculio & de in rem verſo conveniendus eſt. Quod ſi voluntate [16] ejus filius decurio ſit creatus, & a magiſtratibus tutor conſtitutus, pater in ſolidum [17] ſatisfacere cogitur: cum id onus exemplo cæterorum munerum civilium introductum intelligatur. Dat. 7. Idib. Novemb. DEXTRO II. & PRISCO CONSS. 197.

De filio, qui abſtinuit hereditate paterna.

2. Iidem AA. Annio.

EJus rei nomine, de qua cum filiofamilias contractum eſt, ſive ſua voluntate, ſive ejus, in cujus poteſtate fuit, ſive in peculium ipſius, ſive in rem patris ea pecunia redacta eſt; ſi paterna hereditate abſtinuit, actionem, niſi in [18] id, quod facere poſſit, non dari perpetui Edicti [19] interpretatione declaratum eſt. PP. 8. Kal. Decemb. DEXTRO II. & PRISCO CONSS. 197.

De mutuo.

3. Imp. ANTONINUS A. Artemoni.

ETiam ſi non mandante [20], neque jubente, neque ſubſcribente [21] domina pecuniam mutuam ſervo Priſcæ dediſti, tamen ea quantitas ſi in rem dominæ ejus juſtis erogationibus verſa eſt, de in rem verſo apud ſuum judicem eam conveni: conſecuturus ſecundum juris formam id quod tibi deberi apparuerit. Dat. 3. Kal. Jul. LÆTO & CEREALE CONSS. 216.

De filio, qui abſtinuit hereditate paterna.

4. Idem A. Lucio.

SI ex contractu patris juſſu [22] ejus mutuam pecuniam accepiſti, teque ejus hereditate abſtines, fruſtra vereris, ne a creditoribus ejus conveniaris. Dat. 5. Kal. Jan. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De fidejuſſione.

5. Imp. ALEXANDER A. Aſclepiadi.

NUlla res prohibet filiosfamilias [23], ſi pro aliis [24] majores viginti quinque annis fidejuſſerint, actione competenti adverſus eos teneri. Sed ſi duntaxat de peculio tecum agatur, defenſionibus, ſi quæ tibi competunt, uteris. PP. 6. Id. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De habitatione a ſervo mutuum accipiente conceſſa.

6. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Matrono.

SI ſervus tuus ſine permiſſu tuo accepta pecunia mutua, *in* [25] *uſurarum vicem habitandi facultatem* [creditori] conceſſit: nullo jure adverſarius tuus hoſpitium [26] ex hac cauſa ſibi vindicat: cum te ſervi factum non obligaverit, & ingrediens [27] rem tuam, contra vim ejus, auctoritate competentis judicis protegeris. Dat. 12. Kal. Jul. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

De mutuo.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Creſcenti.

EI [28] qui ſervo alieno dat pecuniam mutuam, quamdiu ſupereſt [29] ſervus, item poſt mortem [ejus] intra annum de peculio in dominum competere actionem: vel [30], ſi in [31] rem domini verſa ſit hæc quantitas, poſt annum etiam eſſe honorariam actionem, non eſt ambigui juris. Quapropter ſi quidem in rem domini pecunia verſa eſt: heredes [32] ejus convenire potes de ea ſumma, quæ in rem ipſius proceſſit. Si vero hoc probari non poterit: conſequens eſt, ut ſuperſtite quidem ſervo dominum de peculio convenias: vel ſi jam ſervus rebus humanis exemptus eſt, vel diſtractus, ſeu manumiſſus, nec annus exceſſit; de peculio quondam adverſus eum experiri poſſis.

§. 1. Alioquin [33], ſi cum libero res ejus agente, cujus precibus meminiſti, contractum habuiſti, & [34] ejus [35] perſonam elegiſti: pervides contra dominum nullam te habuiſſe actionem, niſi vel in rem ejus pecunia proceſſit, vel hunc contractum ratum [36] habuit. Dat. Non. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 287.

Si pater mandavit, vel juſſit, vel fidejuſſit.

8. Iidem AA. & CC. Diogeni [37].

SI mandator [38] pro filio tuo extitiſti, vel juſſu tuo cum eo, quem in poteſtate tunc habuiſti, contractum eſt: intelligis & ſorti & uſuris te parere oportere, ſi te his omnibus obligaſti, ut res, quæ pignoris jure detinentur, liberari poſſint. Quod ſi fidejuſſor creditæ pecuniæ interceſſiſti: teneri te ex ea obligatione, explorati juris eſt. Dat. 3. Kal. Maji, CC. CONSS. 293.

De contractu filiifam.

9. Iidem AA. & CC. Iſidoro.

SI ex [39] alio contractu, non ex illicita mutui datione debitor extitiſti, vel quod patrem [40] tuum in fidem ſuſcepiſti: tam in patris poſitus poteſtate jure teneris, quam etiam morte genitoris tui juris effectus. Et ſi quidem patri heres extitiſti, in ſolidum: alioquin, in quantum facere potes, ſecundum Edicti formam. Sed & ſi per emancipationem [41] tui [42] juris effectus es: ſimiliter conveniri te poſſe, debes intelligere. Dat. 6. Idus April. *Byzantii*, CC. CONSS. 293.

De venditione.

10. Iidem AA. & CC. Diogeni & Aphrodiſio.

SI [43] liberam [44] peculii adminiſtrationem habentes, equas de peculio cum fœtu ſervi vendiderunt, reprobandi contractum dominus nullam habet facultatem. Quod ſi non habentes liberam peculii adminiſtrationem, rem dominicam eo ignorante diſtraxerunt: neque dominium, quod [45] non habent, in alium transferre poſſunt, neque conditionem eorum ſervilem ſcientibus [emptoribus] poſſeſſionis juſtum afferunt initium. Unde non immerito, nec longi temporis præſcriptionem hujusmodi poſſeſſoribus prodeſſe manifeſtum eſt.

† Ideoque res mobiles ementes [a ſervo] etiam furti [46] actione tenentur. Dat. 5. Non. Octobr. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De contractu cum ancilla.

11. Iidem AA. & CC. Attalo.

CUm ancilla [47] contrahenti (quam jure non obligari [poſſe] conſtat) adverſus dominum in quantum locupletius [48] ejus peculium factum eſt, ea ſuperſtite, ac poſt mortem [ejus] intra utilem annum dandam actionem non ambigitur. Dat. Prid. Kal. Decemb. CC. CONSS. 293.

1 Peculio tenus domini obligantur ex ſervorum contractu. 2 *l.* 1. *C.* *h. t.* 3 Ex depoſito facto apud inſtitorem, tenetur inſtitoris dominus. 4 *Synop. Baſil.* 53. *tit.* 1. *cap.* 39. Cum exercitor aut magiſter (ναύκληρος Græcis) a muliere navi præpoſitus fuerit, ſi quid is deliquerit, tenetur ipſe, non mulier. 2. Harm. 1. §. 8 ex contractu vero magiſtri, mulier teneri poteſt. *ut hic.* quia in res mulieris hic contrahit. *Scholiaſtes Synopſ. Baſil.* 18. *tit.* 1. *cap.* 13. 5 *l.* 1. §. 16. *ff. de exercitoria.* 6 Προνοητὴς τῶν πραγμάτων αὐτῆς, curator rerum ipſius mulieris. *Synopſ. d. loco.* 7 Quippe ſi inſtitorem mulier præponat, inſtitoria tenetur. *Synopſ. ibid.* 8 *l.* 19. *in princ. ff. de inſtitoria.* 9 Vid. *l.* 2. *in fin.* *C. eod.*

10 *L.* 4. *Inſtit.* 7. & 14. *D.* 5. adde Oldendorp. *Claſſ.* 4. *act.* 7. 11 §. 4. *Inſtit. quod cum eo.* & *L.* 15. *D.* 1. 2. 12 §. 1. *Inſtit. quod cum eo.* 15. *D.* 4. 13 §. *ult. Inſtit. quod cum eo.* 15. *D.* 3. & 18. *Eclog.* 7. 14 Et decurio. *l.* 1. *C. ne filius pro patre.* 15 V. Molinæus *ad l.* 1. *in princ. n.* 35. *ff. de verb. oblig.* Vitalis *lib.* 2. *variar. lect. c.* 26. Mod. 16 Secus ſi invito. *d. l.* 1. 17 Imo de peculio tantum, & de in rem verſo. *l.* 3. §. *ult. ff. de pecul. l.* 1. *in fin. ff. de magiſtr. conven. l.* 2. §. *penult. ff. ad municip.* Sed hic tacite rem pupilli ſalvam fore; ibi Rempublicam ſalvam fore tantum promiſit. vide in hanc ἀντινομίαν Cujac. 13. *obſervat.* 34. 18 *l.* 2. *ff. h. t. l.* 49 *ff. de re judicata.* 19 *d. l.* 2. 20 Paria ſunt mandare, jubere, & ſubſcribere. His enim perinde pariterque obligamur, paria ſunt effectu; diverſa, nomine. 21 Subſcriptio vim habet mandati. *l.* 1. §. 4. *ff. quod juſſu.* 22 Nudus miniſter ac nuncius, gerendo non obligatur. 23 Filiusfamilias major fidejubere poteſt pro alio. *l.* 3. §. 5. §. 9. *ff. de peculio.* facit *l.* 39. *ff. de obligat.* 24 Quid ſi pro patre? vid. *l.* 8. *C. de fidejuſſoribus.* 25 De antichreſi vid. *l.* 11. *l.* 14. *l.* 17. *C. de uſuris. l.* 33. *ff. de pign. act. l.* 11. §. 1. *ff. de pign. & hypoth.* Cujac. 3. *obſ.* 35. Goth. Antichreſis jure civili permiſſa eſt, etiamſi fructus legitimum uſurarum modum excedant, ſi modo incertus ſit fructuum eventus. *l.* 17. *C. de uſur.* alias ſorti imputandum, quod legitimum uſurarum modum excedit. *arg. l.* 14. *C. de uſur.* vid. Mornac. *ad l.* 14. *C.* & *l.* 36. *ff. eodem.* Ann Robert *rer. judicat. lib.* 2. *c.* 8. Joann. a Sande, *lib.* 3. *tit.* 12. *defin.* 10. S. L. Jure Canonico prohibita eſt. *cap. ad noſtram.* 7. *extr. de jurejur. cap.* 1. *plures. cap.* 8. *conqueſtus. de uſuris.* Teſſaur. *deciſ.* 78. Coſtal. *ad d. l.* 33. *ff. de pignor. act.* Borcholten *de uſur cap.* 6 Anſ. 26 Servus in præjudicium domini, non transfert poſſeſſionem rei dominicæ. 27 Miſſum in poſſeſſionem facto ſerv. poteſt autoritate ſua dominus expellere 28 Qui ſervo alieno mutuum dat, ſuperſtite quidem ſervo perpetuo: poſt mortem ſervi, intra annum de peculio actionem habet. Quid ſi ſervus mutuum in rem domini vertit? perpetuo, hoc eſt etiam poſt mortem ſervi aget creditor. *Synopſ. Baſil.* 18. *tit.* 2. *cap.* 11. 29 Id eſt, quamdiu vivit, διηνεκῶς, id eſt, perpetuo. *Synopſ Baſil.* 18 *tit.* 2. *cap.* 11. 30 Actio de peculio interdum annalis, interdum annum excedit, eſt perpetua quamdiu ſervus vivit mortuo vero, alienato, vel manumiſſo, eſt annalis. adde *l.* 5. *C. ad SC. Macedonian.* 31 *l.* 41. *in fin. ff. de pecul.* 32 Heredes tenentur de in rem verſo. 33 Pars enim prior hujus legis de mutuo per ſervum accepto tractat. 34 Καὶ τῇ περὶ αὐτὸν τὸν Φροντιστὴν διαθέσει δανείσας. & adfectione erga ipſum procuratorem mutuum dediſti. *Synopſ. ibid.* 35 In rem verſione, & ratihabitione, mutuum noſtro nomine factum conciliatur. *l.* 1. §. 6. *ff. quod juſſu.* 36 Ratihabitione factum alienum noſtrum facimus. *l.* 3. *C. de rei vind. l.* 7. *C. ad SC. Macedon. l.* 4. *C. de uſucap. pro empt. l.* 1. *C. de evict.* vid. *l.* 12. *in fin. ff. de ſolutionibus.* 37 Patri. 38 *l.* 1. §. 3. *ff. quod juſſu.* 39 Filiusfamilias licite mutuatus vel fidejuſſione pro patre præſtita, tam in poteſtate poſitus in ſolidum tenetur, quam poſt mortem patris. Quod ſi heres ſcriptus eſt, rurſus in ſolidum: ſin minus, in quantum facere poteſt, tenetur. *Synopſ. Baſil.* 18. *tit.* 2 *cap.* 13. 40 *l.* 8. *C. l.* 10. §. 1. *ff. de fidejuſſor. & mand.* 41 Vid. *l.* 2. *C. h. t.* 42 Liberi per emancipationem fiunt ſui juris. vid. *l. ult. C. de emancipation.* 43 Liberam peculii adminiſtrationem ſervus qui habet, rem peculii vendere poteſt: ſecus eſt in eo qui non habet: quippe is ne juſtum quidem poſſeſſionis initium adfert ei, qui in publico loco emit. Quod ſi res mobilis erat, etiam furti in duplum actio adverſus emptorem competit. ita Græci hanc legem reddunt. *Syn. Baſil.* 7. *tit.* 6. περὶ δούλων. *ex lib.* 18. *tit.* 2. *c.* 15. 44 Adde *l.* 18. *in fin. ff. de pignor. act.* 45 Res peculiaris res domini eſt, poteſt enim per dominum adimi. *l.* 40. *in fin. ff. de peculio.* vid. Cujac. 5. *obſ.* 18. 46 *l.* 56. §. 3. *ff. de furtis.* 47 *l.* 5. §. 2. *ff. de tributor. l.* 1. §. 3. *l.* 27. *ff. de peculio.* 48 Id eſt, eo detracto quod domino debetur. *l.* 12. *C. h. t.*

An & quatenus dominus per servum obligetur.

12. Iidem AA. & CC. Victori.

DOminum [1] per servum obligari non posse, ac tantum [2] de peculio (deducto scilicet quod naturaliter servus domino debet) ejus, creditoribus dari actionem, vel si quid in rem ejus versum probetur, de in rem verso, Edicto perpetuo declaratur. Dat. 13. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

Quod jussu.

13. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

DOminos [3] ita constringi manifestum est actione prætoria [4], quæ appellatur, *Quod jussu*, si certam numerari præceperint servo, actorive pecuniam. Igitur [hac] in perpetuum edictali lege sancimus: Ut qui servo, colono [5], conductori, procuratori [actori] ve possessionis, pecuniam mutuam dat; sciat dominos possessionum, cultoresve terrarum obligari non posse. Neque familiares epistolas, quibus homines plerumque commendant [6] absentem, in id trahere convenit, ut pecuniam, quam rogatus non fuerat, impendisse pro prædiis mentiatur: cum nisi specialiter, *Ut pecuniam præstet*, a domino fuerit postulatus; idem dominus teneri non possit: Creditaque quantitate multari volumus creditores, si hujusmodi personis non jubente domino, nec fidejussoribus specialiter acceptis, fuerit credita pecunia. † Sane creditori damus licentiam: ut si liber [a] rationibus, quas gerebat, fuerit inventus actor servus procuratorve prædiorum; utilis actio pateat de peculio. Dat. 5. Idib. Jun. *Ravennæ*, HONORIO X. & THEODOSIO VI. AA. CONSS. 415.

TIT. XXVII.
PER [7] QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRATUR.

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Marcellæ.

EXcepta [8] possessionis [9] causa, per [10] liberam personam, quæ alterius juri non est subdita, nihil acquiri posse, indubitati [11] juris est. Si igitur procurator non sibi, sed ei, cujus negotia administrabat, redintegratæ rei [12] vindicationem pactus est, idque pactum etiam stipulatio insequuta est, nulla domino obligatio acquisita est. Servis autem res traditæ, dominis acquiruntur. Dat. Kal. Jul. ipsis & CONSS.

Quæsita per sonam sine cessione, similiter quæritur hypothecaria. Bald.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

CUm per liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata [13], acquiratur [quidem] ei [14], cujus nomine pecunia credita est, per hujusmodi numerationem condictio; non autem hypotheca, vel pignus eorum, quæ procuratori data, vel supposita sunt, dominis contractus acquiritur: talem differentiam expellentes sancimus & condictionem [15], & hypothecariam actionem, vel pignus ipso [16] jure, & sine aliqua cessione ad dominum contractus pervenire. † Si enim procuratori [17] necessitas legibus imposita est, domino contractus cedere actionem, quare quemadmodum ab initio in personali actione cessio supervacua videbatur, non etiam in pignoribus, & hypothecis simili modo dominus contractus habeat hypothecariam actionem, seu pignoris vinculum, vel retentionem sibi acquisitam? Dat. Kal. Novemb. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

3. Idem A. Juliano P. P.

SI [18] duo, vel plures communem servum habeant, & unus ex his jusserit, *Ut suo nomine servus ab aliquo stipuletur decem* (puta) *aureos, velaliam rem*: ipse autem servus non ejus, qui jussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquam sapientiam quærebatur, cui acquiratur actio, vel lucrum, quod ex hac causa accidit? utrum ei, qui jussit, an ei, cujus servus fecit mentionem, an ambobus? Cumque ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatum: nobis verior eorum sententia videtur; qui domino, qui jussit [19], afferunt stipulationem, & ei tantummodo acquiri dixerunt; quam aliorum, qui in alias opiniones deferuntur: neque enim [20] malignitati servorum indulgendum est, ut liceat eis, domini jussione contempta, sua libidine facere stipulationem, & ad alium dominum, qui eum forsitan corrupit, alienum lucrum transferre: quod neque ferendum est; si servus impius domino quidem, qui jussit, minime obediendum existimaverit, alii autem, qui forsitan ignorat, & nescit, repentinum adducat solatium. Quod enim sæpe apud antiquos dicebatur, *jussionem* [21] *domini non esse absimilem nominationi*, tunc debet obtinere, cum servus jussus ab uno ex dominis stipulationem facere, sine nomine stipulatus est, tunc enim ei soli acquirit, qui jussit. Sin autem expresserit alium dominum: soli illi necesse est acquisitionem celebrari: multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quam herilem * jussionem. Dat. 15. Kal. Decemb. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530. * al. sterilem.

TIT. XXVIII.
AD SENATUSCONSULTUM MACEDONIANUM [22].

De eo qui se patremfam. dixit.

1. Imp. ÆLIUS PERTINAX [23] A. Atilio.

SI filius [familias] cum in potestate patris esset, mutuam a te pecuniam accepit, cum se [24] patremfamilias diceret, ejusque affirmationi credidisse te justa ratione edocere potes; exceptio [25] ei denegabitur. PP. 10. Kal. April. FALCONE & CLARO CONSS. 194.

Quibus casibus non est locus Senatusconsulto.

2. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Sophiæ.

ZEnodorus si, cum [26] sui juris esse publice videretur, aut patris voluntate [27] contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, vel suæ potestatis constitutus novatione facta fidem suam obligavit, vel alias agnovit debitum: non esse locum decreto amplissimi ordinis, rationis est. PP. 5. Kal. Mart. SATURNINO & GALLO CONSS. 199.

De emptione & promissione pretii cum usuris.

3. Iidem AA. Macrino.

SI [28] filiusfamilias aliquid mercatus, pretium stipulanti venditori cum usurarum accessione spondeat: non esse locum Senatusconsulto, quo fœnerare filiisfamil. est prohibitum, nemini dubium est: Origo [29] enim potius obligationis, quam titulus actionis considerandus est. PP. Id. Mart. SATURNINO & GALLO CONSS. 199.

De consensu patris de pignore.

4. Iidem AA. Cyrillæ.

SI, permittente [30] patre, filiofamilias pecuniam mutuam dedisti: Senatusconsulti potestas non intervenit, & ideo persecutio pignoris, quod in bonis patris fuit, non denegabitur: præsertim cum & eidem filius heres extiterit: modo si nullus alius jure conventionis, [vel] ratione temporis, & ordinis potior apparuerit. PP. 12. Kal. Maji, FABIANO & MUTIANO CONSS. 202.

De legationis, vel studiorum causa, de jussu patris.

5. Imp. ALEXAND. A. Septimiæ Musæ.

MAcedoniani Senatusconsulti auctoritas petitionem ejus pecuniæ non impedit, quæ filiofam. studiorum [31], vel legationis causa alibi degenti, ad necessarios sumptus, quos patris pietas [32] non recusaret, credita est. Sed ex contractu filii post mortem ejus de peculio actio in patrem competere ita demum poterit, si anni utilis spatium petitionem non impedit. † Sane si jussu [33] patris datum mutuum probetur: nec in quos usus versa sit pecunia disquiri necesse est, sed perpetua [34] in patrem etiam mortuo filio, est actio. PP. prid. Kalend. Mart. AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De peculio. 1. De nepotibus & pronep.

6. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Theopompo.

SI filius tuus in potestate tua agens, contra [35] Senatusconsultum Macedonianum mutuam sumpsit pecuniam: actio de peculio adversus te eo nomine efficaciter dirigi nequaquam potest. §. 1. Quod Senatusconsulti auxilium, licet *filiifamilias* meminerit, & ad nepotes [36], & pronepotes porrigitur. PP. 6. Non. Mart. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De ratihabitione patris. 1. De filiofam. milite.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SI filiusfamilias citra [37] patris jussionem, vel mandatum, vel voluntatem, pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit: Veterum ambiguitatem decidentes, sancimus, quemadmodum, si ab initio voluntate patris, vel mandatu filiusfamilias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur; ita & si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse hujusmodi contractum: cum testimonium [38] paternum respuere satis iniquum sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, vel principali [39] mandato patris, vel consensui non esse absimilem: cum nostra novella lege generaliter omnis ratihabitio [40] prorsus retrotrahatur [41], & confirmet ea, quæ ab initio subsecuta sunt. Et hæc quidem de privatis hominibus sancienda sunt. §. 1. Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit, sive sine mandato, sive consensu, vel voluntate, vel ratihabitione patris, stare oportet contractum: nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniæ creditæ, vel ubi consumptæ sint? In pluribus [42] enim juris articulis filiifamilias milites non

1 Dominus suo nomine non obligatur, quum servus contraxit, sed actione de peculio tenetur, deducto scil. eo, quod naturaliter ei servus debebat: deque in rem verso. *Syn. Basil.* 18. *tit.* 2. *cap.* 17. 2 *l.* 1. *in fin. ff. de pecul* §. 10. *Inst. de act.* 3 Tunc dominus ex contractu servi tenetur, quum specialiter quantitatem definierit, quæ vel servo, vel conductori sive colono, vel actori fundi (διοικητῇ τοῦ ἀγροῦ) mutuo dari debeat. Quippe non datur in eam actio, si per epistolam creditori servum suum vel conductorem, vel actorem fundi commendavit *Synops. Basil.* 18. *tit* 2. *cap.* 17. adde & quæ *ibi Scholiast.* annotavit. 4 Actio quod jussu, prætoria 5 Dominus non obligatur per colonum in iis quæ non pendent ex mandato domini. 6 Commendatitiæ literæ, in dubio non præsumuntur emissæ animo obligandi, sed commendandi tantum: de commendatione adde *l.* 43. *ff. de contrahend. emptione. l.* 11. §. *si ita quis.* 2. *ff. de legat.* 3.

7 2. *Instit.* 9. & 3. *Inst.* 29. 8 Vide *l.* 11. §. 6. *ff. de pign. action. l.* 20. *in fin. ff. de acquirend. rer.* §. 5. *Inst. per quas personas cuique.* 9 Possessionis causa estne dominium, ut Azo (& post eum alii) existimavit? An plus, hoc ostenditur, νομὴν μόνην possessionem solam nobis per liberam personam quæ sui juris sit, adquiri? ut Græci hoc caput reddunt *apud aut Syn.* 16. *tit.* 9. *cap.* 12. 10 Paul. 5. *sent.* 2. §. 2. 11 Si strictum jus spectemus, non æquum: competit enim utilis. An & directa? vid. Hotoman. 3. *obs.* 31. 12 Id est, de litis redintegratione pactus est. καὶ συμφωνήσει πρὸς τὸν ἀγοραστὴν ἄνωθεν περὶ τούτου τοῦ πράγματος δικάζεσθαι. *Synops. Basil. d. cap.* 12. Procurator igitur litis redintegrationem domino non adquirit per stipulationem: licet per traditionem rei dominium adquirat domino. 13 *l.* 9. § 8 *ff. de reb. cred.* 14 *l.* 2. *in fin. d.* §. 8. *ff. de reb. cred. l.* 126 §. 2 *ff. de verbor. obligat.* 15 Per liberam personam condictio, hypothecaria actio, & pignus nobis adquiritur ipso jure, sine cessione. 16 Id est, directo, sine cessione. 17 Procurator cogitur cedere actiones domino. 18 Servus communis adquirit omnia dominis suis pro dominicis portionibus exceptis iis, quæ alterius ex domini jussu stipulatur. *Syn. Basil.* 16. *tit.* 9. *c.* 13. Goth. Hæc est duodecima decisio ex 50. Justinian. vid. Inglois. *Ans.* 19 Servus communis adquirit ei qui jussit contrahi, non ei, cujus nomine adquisivit, & ita jussus prævalet nominationi. vid. *l.* 5. *ff. de stipul. serv.* 20 Malitiis non est indulgendum. *l.* 38. *ff. de rei vind. c. avaritiæ.* 5. *de elect. in* 6. 21 Jussio non absimilis est nominationi: Hoc est, cum unus dominorum servum communem jubet suo, id est, jubentis nomine stipulari, plus non valet jussio, quam nomen: hoc est, servus, si alteri domino qui non jussit stipuletur, ei adquirit, non ei qui jussit: ut plus valeat nominis dominici mentio, quam sterilis jussio, *ut hic in fin.* plus valere nomen quam jussionem. Quid si simpliciter servus, nullo dominorum nominato stipulatus est? tunc ei soli adquirit qui jussit, *ut ic.* Quidam tamen aliter hunc locum accipiunt: hoc sensu, cum unus dominorum servum communem jubet suo, hoc est, jubentis nomine stipulari, plus valet jussio quam nomen. Cum jubet simpliciter stipulari, plus valet nomen quam jussio: & ita post *Azonem* hunc locum interpretantur.

22 § 7. *Inst. quod cum eo. L.* 14. *D.* 6. 23 Duæ tantum exstant Imperatoris Pertinacis constitutiones, quarum hæc una, altera in *l.* 1. *C. de necessar. serv* In ff vero aliarum constitutionum fit mentio, ut in *l.* 5. §. 2. & § *fin ff de jure immunit. l.* 12. §. 2. *ff. de fideic. libert* & § *pen. Inst quib. mod testam. infirm.* Ans 24 Qui se sui juris affirmat, non juvatur Macedoniano *l.* 3. *l.* 19. *ff. h. t.* 25 De exceptione Macedoniani, v. Oldend. c. 49. *de except.* 26 *l.* 3. *ff. h. t.* 27 *l.* 4 *ff. h. t.* 28 Senatusconsultum Macedonianum locum habet in mutuo filiisfamilias dato: igitur non in emptione per eos contracta: non denique si quid mercati, vel in pretium cum usuris stipulanti promiserint: quidquid enim eo nomine promissum erit, recte ab iis lem petetur *Syn Basil.* & *ib. Theod Scholiastes* 18. *tit* 4 *c* 16. 29 *l.* 3. § 3 *ff. h. t.*

30 Adde *l.* 2 3. *h t l* 5. *vers Sane si jussu ff h. t.* 31 Ἐλευθερίων σπουδασμάτων, id est, liberalium studiorum *Synops d tit c* 13. *l* 7. § 13 *ff. h. t. l.* 47. *in fin ff de solut.* 32 Et merito id receptum, nec enim vento vivitur. vid. *l ult ff. de agnosc. & alend. liber. ac parent.* De expensis factis in eruditionem puerorum, vid. *l.* 15. *ff de negot gest. l.* 27. § *ult. vers. Sed si l.* 28 29. 38. *ff de rei vindic. l* 25 *ff. de pign act* vide plenius quæ notavi ad *l.* 79. §. 1. *ff. de verb signif.* Goth. Confer *l* 50. *ff. famil. ercisc.* Ans. 33 *l.* 2. & 4. 8. *h. t. l* 7 *ff* [illegible] 34 *l* 1 §. 1. 2 *ff. quando de peculio.* 35 *l* 1 *ff. h. t. l* 1. [illegible] *pro patre.* 36 *l.* 14. *ff. h. t.* vid. *l* 84. *ff de verb. sign.* 37 *l.* 7 § 11. *ff h t* Goth Hæc est decima tertia ex 50. novis Justinian. *Ans.* 38 Testimonium paternum non potest nisi inique respui. dixi *l* 7 §. [illegible] *ff. de curat. fur.* 39 Vid. [illegible] *in fin ff quod cum eo. l.* 1. §. 14. *ff. de vi & vi armat.* 40 Ratihabitio patris Macedonianum excludit 41 Ratihabitio retro trahitur *l* 25. *in fin ff. de donat. inter vir.* de hac regula dixi: & alias dictum [illegible] *l* 16 § 1. *ff.* [illegible] *& hypothec* *l.* 44. §. 1 [illegible] *de usurpat & usucap. c. ratihabitionem. de reg.* [illegible] 42 In Macedoniano: *ut hic.* & *l.* 1. *in fin. l.* 2. *ff. h. t.* in testamento. *l. ult. ff. de test.* [illegible]

ablini ea

absimiles videntur hominibus, qui sui juris sunt: & ex præsumptione [1] omnis miles [2] non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, nisi in causas castrenses. Dat. 12. Kal. August. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXIX.

AD SENATUSCONSULTUM VELLEJANUM [3].

De solvente pro alio.

1. Imp. ANTONINUS A. Lucillæ.

MUlieribus [quidem,] quæ alienam obligationem suscipiunt, vel in se transferunt, si id contrahentes [4] non ignorent, Senatusconsulto subvenitur: Sed si pro aliis, cum obligatæ non essent, pecuniam exolverint [5]: intercessione cessante, repetitio nulla est. PP. Non. Dec. GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

De Principaliter debitrice.

2. Idem A. Nepotianæ.

FRustra [6] Senatusconsulti exceptione, quod [7] de intercessionibus fœminarum factum est, uti tentasti: quoniam principaliter [8] ipsa debitrix fuisti: ejus enim Senatusconsulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorem ejus intercessit. Sin autem pro creditore suo alii se obligaverit, vel ab eo se, vel debitorem suum delegari passa est; hujus Senatusconsulti auxilium non habet. PP. 3. Idib. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De matre intercedente pro filio.

3. Idem A. Servato.

SI [9] cum ipse mutuam pecuniam acciperes, mater [10] tua contra amplissimi ordinis consultum, fidem suam interposuit: exceptione se tueri potest. PP. 3. Idib. Aug. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De obligatione, vel solutione pro alio.

4. Imp. ALEXANDER A. Alexandræ.

SEnatusconsultum locum habet; sive eam obligationem, quæ in alterius persona constitit, mulier in se transtulit [11], vel participavit; sive, cum alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio ream constituit: quod in rerum earum [habitis] pro aliis obligationibus admissum est. † Sed si [12] prædia tua annis major vigintiquinque vendidisti [13], & pro [14] marito pecuniam solvisti [15]: deficit [16] auxilium Senatusconsulti. PP. 6. Kalend. Januar. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De marito res uxoris oppignorante.

5. Idem A. Popiliæ.

SI sine voluntate tua res tuæ a marito tuo pignori datæ sunt, non tenentur. Quod si consensisti [17] obligationi, sciente [18] creditrice: auxilio Senatusconsulti uti potes. Quod si patientiam [19] præstitisti, [ut] quasi suas res maritus obligaret, decipere [20] voluisti mutuam pecuniam dantem, & ideo tibi non succurretur Senatusconsulto; quo infirmitati, non [21] calliditati mulierum consultum est. Dat. 15. Kalend. Julii, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De matre, quæ tutoribus filiorum promisit indemnitatem.

6. Idem A. Torquato.

SI mater, cum filiorum suorum patrimonium gereret, tutoribus [22] eorum *securitatem* promiserit, & fidejussorem præstiterit, vel pignora dederit: quoniam quodammodo suum [23] negotium gessisse videtur, Senatusconsulti auxilio, neque ipsa [24], neque fidejussor ab ea præstitus, neque res ejus pignoratæ adjuvantur. §. 1. Sin autem tutore se excusare volente, ipsa se interposuit [25] *indemnitatem* ei repromittens, auxilio Senatusconsulti uti minime prohibetur.

§. 2. Si vero tutores petiit, & sponte periculum suscepit: quominus teneatur, auctoritas [26] eam juris tuetur. PP. 6. Idus Octob. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

Si maritus fundum uxoris obligaverit.

7. Imp. GORD. A. Viviano.

SI sciens [27] creditor a marito propter [28] proprium debitum obligari fundum mulieris, licet ea consentiente [29] eum pignori acceperit: propter Senatusconsulti auxilium vendendo eum, dominium [30] mulieri auferre nequivit: nec tibi necesse est, (præstito [31] pretio emptori) vindicare, si matri heres extitisti. PP. 12. Kal. Octob. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Si paternam obligationem filii & filiæ in se receperunt.

8. Idem A. Triphoni.

SI [32] paternam obligationem non tantum masculini sexus [filii] verum etiam filiæ emancipatæ in se receperunt: quamvis filiæ virilibus [33] obligationibus eximantur, propter exceptionem, quæ ex Senatusconsulto Vellejano descendit; tamen [34] filios in id quod se obligaverunt, teneri, filiarumque subducta persona patrem in id conveniri posse, in quo conveniretur, si filiæ non intercessissent, dubium non est. Pignora tamen patris etsi in posteriore [35] obligatione accepta sunt: sine [36] dubio tenentur. Sed & si in priore fuerint obligatione, quatenus ad patrem per restitutoriam [37] actionem redit, eatenus tenebuntur. PP. Non. Octob. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De Solutione facta ab ignorante beneficium SC.

9. Idem A. Proculo.

QUamvis mulier pro alio solvere [38] possit, tamen, si præcedente [39] obligatione, quam Senatusconsultum [40] de intercessionibus efficacem [41] esse non sinit, solutionem fecerit, ejus Senatusconsulti beneficio munitam se ignorans; locum habet repetitio. PP. Nonis Julii, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De Conductione.

10. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Triphonæ.

SI adversarius tuus non cum marito tuo, sed tecum [42] negotium gessit: reliqua conductionis, quæ dicis esse contracta, obtentu hujusmodi obligationum non potes recusare. Enimvero si cum eosdem fundos non tibi, sed marito [43] tuo locaret, personam tuam ut idoneam secutus est: beneficio amplissimi ordinis, quod factum est de intercessionibus fœminarum, te tueri potes. PP. 18. Kal. Septemb. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De jure hypothecario, seu pignoris remissione.

11. Idem A. Heboræ.

ETiam constante matrimonio jus hypothecarum, seu pignorum [44] marito [45] remitti posse, explorati juris est. PP. 8. Kal. Octob. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De Matre res suas obligante pro dote filiæ.

12. Impp. VALERIANUS & GALLIEN. AA. Sepidutæ.

SI dotare [46] filiam volens, genero res tuas obligasti, pertinere ad te beneficium Senatusconsulti falso putas. Hanc enim causam ab eo beneficio esse removendam prudentes viri putaverunt. PP. 9. Kal. Martii, TUSCO & BASSO CONSS. 259.

De fœnore.

13. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Condianæ.

SI fœnebris pecunia juxta fidem veri [47] a creditore tibi data est: sive tota quantitas fœnoris, sive pars ejus in usum mariti processisse proponatur, decreto patrum non adjuvaris: licet [48] creditor causam contractus non ignoraverit. Dat. 3. Kal. Sept. ipsis AA. CONSS.

1 Non absimilis præsumptio est in *l.* 22. *J. ad SC. Velleian.* 2 Hinc colligunt, Maritum præsumi mutuum accipere in rem, utilitatem, commodum, & augmentum societatis seu communionis. Molinæus *de usur. quæst.* 38. *n.* 291. 292.
3 *Lib.* 16. *D.* 1. & 2. Paul. *sentent.* 11. & 1. Harmen. 13. Oldendorp. *cap.* 48. *de except.* Papon. 12. *Arrest.* 5. Moribus Galliæ, mulier potest pro marito mutuum accipiente, vel aliter se obligante, cum ejus autoritate, etiam heredia sua antiqua hypothecæ subjicere. Num inde Velleianum in Gallia desuetum? dixeris: Molinæus negat: sed id in Gallia receptum ideo esse, quod inter virum & uxorem plerumque omnium bonorum communio sit. Hinc præsumi maritum obligari, & mutuum accipere in communis societatis augmentum. Aliud fore, si inter eos communio pactis quibusdam matrimonialibus, vel dotalibus non fuerit, vel si jam facta bonorum separatio sit; vel si mulier obligari pro tertio voluerit; vel si pro viro intercesserit non societatis causa, sed in rem mariti eorumve qui marito sunt conjuncti, vel in aleam profusura. Velleiano mulier etiam non juvatur, si mutuum maritus acceperit pro negotio uxoris gerendo, verbi gratia, pro ejus heredibus exonerandis, vel a commisso liberandis, & similibus. Et ita Velleianum retineri servarique in Gallia *Molin.* censet. quem vid. *tractatu de usur. quæst.* 38. *num.* 292. adde Papon. 12. *Arrest.* 9. *num.* 4. Goth. De Exceptionibus Senat. Velleian. vid. Joann. Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 11. Ans. 4 Id est, qui contrahunt cum muliere. 5 Mulier solvens non juvatur Velleiano. *l.* 4. *in fin. J. h. t. l.* 4. 5. *l.* 8. §. 5. *ff. h. t.* 6 1. Harm. 13. §. 13. 7 Velleianum pertinet ad intercessiones mulierum. *l.* 2. §. 1. *l.* 29. *ff. h. t.* Mulier pro alio intercedens juvatur Velleiano. 8 Mulier in rem suam obligata, non juvatur Velleiano. *l.* 6. *l.* 10. 13. *infr. h. t. l.* 4. 11. 17. 24. 27. *ff. h. t.* In rem suam obligata est πρωτοτύπως principaliter, id est cum primaria est debitrix, neque alterius nomine in se obligationem suscepit. Alterius porro nomine non obligatur, quæ pro suo creditore se alii obligavit: ejusque nomine se vel debitorem suum delegari patitur. Harmen. *dict.* §. 13.
9 Etiam cum pro filio mulier fidejubet, exceptione Senatusconsulti Velleiani uti potest. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 19. *ex lib.* 26. *tit.* 7. *cap.* 67. 1. Harmen. 13. §. 32. 10 Mater pro filio quoque fidejubens, Velleiano utitur, *ut hic.* nisi matris jussu mutuum filio datum sit. vid. *Arrest.* apud Papon. *d. loc. num.* 3. *in fin.* 11 *l.* 14. *J. h. t. l.* 1. *ff. h. t.*
12 Vid. Papon *d. loc. n.* 4. *ibi*, *Quinto. le pareil seroit:* & *ibi*, *Octavo. femme comme peut vendre son immeuble pour la debte de son mari.* 13 Quid si se, suasve res obligavit pro marito: ut eum carcere custodiave publica redimeret? Papon *ibi n.* 8. refert, mulieri Velleiano consultum. Plus est igitur vendidisse & solvisse, quam se obligasse. Contrarium refert Harmen. 1. *tit.* 13. §. 14. ubi refert, mulieerem quæ acceptum ab aliquo argentum dederit, ut e custodia virum liberaret, obligari, neque ei subveniri, quamvis causetur se intercessisse, vel in patris potestate fuisse. Hæc eo sententia defenditur: quod eam ob causam mulier dotem alienare possit. *l. sed & si.* 21. *ff. solut. matrim.*
14 Si propter viri obligationem mulier in alieni contractus vinculum se conjecerit, propriisque facultatibus maritum obligatione liberare studuerit, si quidem pollicita non solverit, ne solvere quidem cogetur: quod si solverit, solutum condicere non poterit: præsertim si absolutæ legitimæque sit ætatis. 1. Harm. 13. §. 17. 15 *l.* 1. *supr. h. t.*
16 Imo non deficit. *l.* 32. §. 2. *ff. h. t.* solve: mulier ibi solicitavit emptores, non hic. adde Papon. *d. loco. n.* 2. *ibi*, *Femme qui est occasion du prest n'a l'exception du Velleien;* & *num.* 3. *ibi*, *Femme ayant prié le creancier de prester, n'a l'exception du Velleien.* Potest etiam hæc lex referri ad mulierem, quæ fundum tanquam suos in usus vendidit.
17 *l.* 7. *infr. h. t. l.* 8. *ff. h. t.* 18 Non ignorante res esse mulieris quæ pignori darentur. *l.* 8. §. 8. *ff. h. t.* 19 Res invitæ uxoris pignorari non possunt. *supr. ibi*, *si sine voluntate:* nec volentis. *ibi*, *si consensisti.* 20 Mulier decipiens non juvatur Velleiano. vid. *l.* 18. *infr. h. t.* 21 Calliditati mulierum non succurritur, sed infirmitati. vid Papon. *d. loc. n.* 11. 22 *l.* 8. §. 1. *ff. h. t.* 23 Mulier suum negotium gerens non juvatur Velleiano. vid. *l.* 2. *supr. h. t.* Suum gerit negotium, cum res alterius administrat, veluti, si res liberorum gerat, & eorum tutoribus securitatem promittat, & fidejussorem det. 24 Mulier cum effectu, id est, utiliter & cum suo commodo obligata, fidejussorem, resque ejus recte obligat. 25 Aliud est matrem filiorum tutoribus excusare se tutela volentibus indemnitatem promittere, *ut hic.* aliud ipsorum pupillorum negotia administrare, & eorum tutoribus securitatem promittere, *supr. h. t.* Priore casu, mulier Velleiano juvatur: altero non juvatur. Hinc collige, corrigendum esse §. 2. apud Paul. 2. *sentent.* 11. 26 Auctoritate juris tenetur. Cujac. ad *l.* 17. *ff. de injust. rupto irrito.* ut verbum, *tueatur*, accipiatur passive. 27 Et ita malæ fidei. 28 Ratio decidendi. 29 *l.* 5. *S. h. t.*
30 Ex inutili alienatione, dominium non transfertur. 31 Emptori rem alienam scienti pretium non restituitur. 32 *l.* 8 *infr. de fidejussor.* 33 Inter eos qui nominatim obligantur, dividitur in viriles partes obligatio. 34 Quoties masculi & fœminæ permixtim obligantur, obligatio pro parte fœminarum non valet. Et ita contractus interdum pro parte tantum tenet. 35 Novante. 36 Dubium ex eo nascitur, quod in obligatione posteriore ac novante pignus datum reperiatur pro accedente obligatione inutili. Quæ igitur ratio decidendi est? Hujusmodi pignus magis ad cautionem quam ad titulum obligationis referendum esse. 37 Rescissoriam, ut in *l.* 16. *infr. h. t.* 38 Mulier pro alio solvens, non juvatur, *ut hic.* quemadmodum & si donat. *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* 39 Id est, ob præcedentem obligationem. *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* 40 *l.* 2. *supr. h. t.* 41 Solvens ob non efficacem obligationem mulier, juvatur Velleiano. 42 Si contrahitur principaliter cum muliere, negotium ad eam spectat, ideoque non juvatur. 43 Mulier conducens prædia, obligatur: pro marito conducente fidejubens, non obligatur. 44 Quod mulieri competit in rebus mariti. *l.* 8. *in princ. ff. h. t. l.* 11. *ff. quibus mod. pign. l.* 1. §. *penult. J. de rei uxor. act.* 45 Mulier potest remittere marito jus hypothecæ. Hoc aliud est quam fidejubere. 46 Mater se obligans pro dote filiæ, non juvatur Velleiano. Dotis favor Velleianum excludit. *l. ult. infr. h. t. l.* 41. *ff. de jure dot.* Mulier dotem pollicita non juvatur Velleiano, sed eam præstare cogitur. 1. Harmen 13. §. 21. & 32. *Synops. Basil.* 6. *tit.* 36. *ex lib.* 26. *tit.* 7. *cap.* 87. 47 Aliud si conlusorie, ut qui non obligatam sibi mulierem fore spondendo sciebat, mutuum dando eam obligaret. *l.* 11. *l.* 29. *ff. h. t.* vid. Papon. 12. *Arrest.* 5. *num.* 4. *ibi*, *Septimo.* 48 Vid. Molinæum *de usur. quæst.* 30. *num.* 203. & *l.* 19. §. 5. *ff. h. t.*

De

De muliere & ejus fidejussore.

14. Iidem AA. & CC. Basilissæ.

MUlierem contra Senatusconsulti Vellejani auctoritatem non posse intercedere, eademque exceptione fidejussorem [1] ejus uti posse juris auctoritas probat. Unde si mater tua marito quondam suo heres non extitit, satis idoneæ exceptionis remedio tuta est. PP. 8. Kal. April. *Byzantii*, CC. CONSS.

De eo, qui mandato mulieris promisit.

15. Iidem AA. & CC. Agrippino.

SI uxor pro marito contra Senatusconsultum intercessura, te rogavit [2] mandatario nomine, ut pro ea tuam fidem obstringeres: initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit securitas, qua conventus defendi potes. PP. 18. Kal. Junii, *Sirmii*, CC. CONSS.

De novatione.

16. Iidem AA. & CC. Rufino.

SI mulier alienam suscepit obligationem: cum ei per exceptionem Vellejani Senatusconsulti succurratur, creditori contra priores [3] debitores rescissoria actio datur. PP. 17. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

De simulate gestis.

17. Iidem AA. & CC. Alexandro & aliis.

SI cum pater vester a Callistrato mutuam sumpsisset pecuniam, velut [4] hanc ejus uxor accepisset, instrumentum conscriptum est: nec ad exceptionis tractatum ex Senatusconsulto venientem pervenire necesse est: cum eam veritatis [5] substantia constituta potius quam simulata gesta tueatur. 3. Idus Martii, CC. CONSS.

De muliere decipiente.

18. Iidem AA. & CC. Zotico.

FOeminis alienas [vel] veteres [6], vel novas obligationes aliqua ratione suscipientibus subvenitur: nisi creditor aliqua ratione per mulierem deceptus [7] sit: nam tunc replicatione doli, Senatusconsulti exceptionem removeri, constitutum est. Dat. 5. Id. Nov. *Antiochiæ*, CC. CONSS.

De obligatione, quæ ex persona mulieris initium sumpsit.

19. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

CUm ad eas etiam obligationes, quæ ex mulieris persona calliditate [8] creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum, quod de intercessione fœminarum factum est, pertinere Edicto perpetuo declaratur: Si [tamen] creditor, qui contrahere cum alio proposuerat, mulieris [9] personam elegit: exceptione contra petitores [10] secundum ea quæ asseveras, defendi potes. Dat. 18. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De heredibus.

20. Iidem AA. & CC. Theodotiano.

HEredes quoque mulieris adversus creditores [eadem] exceptione, quæ ex Senatusconsulto introducta est, uti posse dubium non est. Dat. 9. Kal. Jan. ipsis CC. CONSS.

De jure hypothecarum remisso.

21. Imp. ANASTASIUS A. Celeri Magistro officiorum.

JUbemus [11], licere mulieribus & pro uno contractu, vel certis contractibus, seu, pro una vel certis personis seu rebus juri hypothecarum sibi competenti per consensum proprium renunciare [12]: quodque ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmum illibatumque custodiri; ita tamen ut [&] si generaliter [13] tali renunciatione pro uno (ut dictum est) contractu, seu certis contractibus, vel ad unam, vel ad certas res, seu personas consensum proprium accommodantes usæ sunt, vel fuerint: eadem renunciatio ad [14] illos contractus, & illas res seu personas, quibus consensum [suum] proprium accommodaverunt, vel accommodaverint, coarctetur, nec aliis quibusdam contractibus, quibus minime mulieres consenserunt, vel consenserint, prætendentibus eam, opponendi licentia præbeatur. His scilicet omnibus, quæ in præsenti per hanc consultissimam legem statuimus, ad præteritos [15] nihilominus contractus pro negotiis & controversiis, necdum [16] transactionibus, vel definitivis sententiis, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Kal. April. ANATOLIO & AGAPITO CONSS. 508.

De donatione propter nuptias. 1. De dote.

In AUTHENT. ut immobilia ante nuptial. donat. §. Si quis igitur. coll. 5. tit. 16. al. 14. Novell. 61. cap. 1.

SIve a me, sive ab alio pro me fiat donatio [17] propter nuptias: quod ea ex causa est immobile, neque [18] alienare valeo neque obligare: In hoc ergo contractu mulieris consensus nihil proficit, quo minus demus mulieri in rem actionem in sponsalitia largitate soluto matrimonio: nisi & secundo [19] post biennium profiteatur, & aliæ res viro sint, ex quibus et consuli possit. Absque his enim neque si frequenter consentiat, lædetur: vir tamen obligabitur in aliis rebus suis hujus obligationis seu alienationis occasione: quæ, quantum ad mulierem, pro non dicta, & pro non scripta habetur. §. 1. Et multo [20] magis idem in dotibus locum habet, ut non aliquid immobile pro ea alienetur, vel obligetur: omnibus tamen privilegiis doti datis, in sua firmitate durantibus, sive agat mulier, sive nomine ejus alius.

De secunda intercessione.

22. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SI mulier perfectæ ætatis [constituta,] post intercessionem, vel cautionem conscripserit, vel pignus, aut intercessorem præstiterit: sancimus, antiqua legum varietate cessante, si quidem intra biennale juge tempus post priorem cautionem numerandum, pro [21] eadem causa fecerit cautionem, vel pignus aut intercessorem dederit: nihil sibi præjudicare, quod adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secundam jacturam inciderit. Sin autem post biennium hæc fecerit: sibi [22] imputet, si, quod sæpius cogitare poterat & evitare, non fecit, sed ultro firmavit: videtur [23] etenim ex hujusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua causa aliquid agere, & tam ex secunda [24] cautione sese obnoxiam facere, [in quantum hoc fecit] quam pignus aut intercessorem utiliter dare.

De muliere, quæ proprio viro consensit.

In AUTHENT. ut nulli jud. lic. hab. loci servat. §. & illud. coll. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 8.

SI [25] qua mulier crediti instrumento consentiat proprio [26] viro, aut scribat, & propriam substantiam, aut seipsam obligatam faciat, jubemus, hoc nullatenus valere, sive semel, sive [27] multoties hujusmodi aliquid pro eadem re fiat: sive privatum, sive publicum sit debitum: sed ita esse, ac si neque factum quicquam, neque scriptum esset: nisi [28] manifeste probetur [29], quod pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sint.

Si mulier aliquid accepisse dicatur, ut intercederet.

23. Idem A. Juliano P. P.

ANtiquæ jurisdictionis retia, & difficillimos nodos resolventes, & supervacuas distinctiones exulare cupientes, sancimus, mulierem, si intercesserit, sive ab initio, sive postea aliquid [30] accipiens, ut sese interponat: omnimodo teneri, & non posse Senatusconsulti Vellejani uti auxilio: sive sine scriptis, sive per scripturam sese interposuerit. Sed si quidem in ipso instrumento intercessionis dixerit *sese aliquid accepisse, & sic ad intercessionem venisse*, & hoc instrumentum publice [31] confectum inveniatur, & [32] a tribus [33] testibus consignatum: omnimodo [34] esse credendum, eam pecunias, vel res accepisse, & non esse ei ad Senatusconsulti Vellejani auxilium regressum. † Sin autem sine scriptis intercesserit, vel instrumento non sic confecto, tunc, si possit stipulator ostendere [35] eam accepisse pecunias, vel res, & sic [36] subiisse obligationem; repelli eam a SC. juvamine. † Sin vero hoc minime fuerit ab eo approbatum: tunc mulieri superesse auxilium, & antiquam actionem adversus eum servari, pro quo mulier intercessit, vel ei actionem parari. §. 1. Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis pecunias, vel res dederit, ut pro eo sese obligaret: mulieri quidem, quæ revera hæc accepit, nullus pateat aditus ad Senatusconsulti auctoritatem, creditori autem

1 Velleiani exceptione fidejussor juvatur. *l.* 6. *l.* 30. *in fin. ff. h. t.* nisi successerit Principali. 2 Mulier mandans fidejuberi, non tenetur ex mandato. Quid qui promisit? ne is quidem tenetur. *ut hic.* 3 Adde *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* 4 Si nomen uxoris simulate instrumento insertum pro mariti nomine fuerit, obligatio ipso jure nulla est, simulationis gratia, ideoque locus non est Velleiano, sed nullitati. 5 Vide *l.* 1. C. *plus valere quod agitur.* 6 *l.* 2. §. 4. *ff. h. t.* 7 *l.* 5. C. *h. t. l.* 2. §. 3. *l.* 23. *l.* 30. *ff. h. t. l.* 11. J. *de distract. pign. l.* 110. *in fin. ff. de reg. jur.* 8 Adversus calliditatem creditoris, mulieri subvenitur. 9 *l.* 8. §. 14. *l.* 12. *l.* 28. *in fin. l.* 29. *ff. h. t.* 10 Petitorem. 11 Hujus legis fit mentio in lege unica. §. 15. *vers. licet enim.* J. *de rei uxoriæ.* 12 Renunciare Velleiano mulier potest. *l.* 11. C. *h. t. l.* 23. §. 2. J. *h. t. l.* 32. §. 4. *ff. h. t.* 13 Renunciari generaliter potest Velleiano a muliere, fuerit tamen melius vim & naturam Velleiani mulieri a notario indicari. vid. Papon. 12. *Arrest.* 5. *num.* 1. *ibi, Renonciations au Velleien sans declaration suffit.* 14 Renunciatio generalis non extenditur ad extraneas personas: atque ita, filia renuncians paternæ successioni, non censetur renunciare fraternis hereditatibus: videlicet; ut ne vis & effectus renunciationis unius, & quidem odiosæ ad alium casum extendatur, quam qui expressus sit. *arg. l. si domus.* 21. *ff. de servit. præd. urban. l. suum.* 13. J. *de jure deliber. l.* 1. §. *sed videndum.* 11. *ff. de successorio edicto. l. si ita stipulatus.* 126. §. *Chrysogonus.* 2. *ff. de verb. oblig. l. ad probationem servitutis.* 22. C. *de probat.* Capella Tholozana *decis.* 45. Ludovicus Romanus *consilio* 168. 15 Lex ad præteritos casus referri potest, si legislator expressim hoc voluerit. 16 Et ita lex ad imperfecta negotia tacite refertur. 17 Vide Rip. *ad l.* 2. *n.* 103. *cum seq. ff. solut. matr.* Bal. Novel. *in tract. de dote in* 7. *part. princ. privil.* 1. Abb. *ad c. pervenit. extr de empt. & vendit.* Afflict. *decis.* 311. *& decis.* 349. *n.* 4. Rim. *Instit. quib. alien. licet vel non. in princ. n.* 88. *&* 202. Cephal. *cons.* 51. *n.* 26. *vol.* 1. Mod. 18 Res immobilis donata propter nuptias, alienari non potest, neque obligari, etiam muliere consentiente, nisi &c. J. *h. t. ibi, nisi &c.* Goth. Vide omnino Rittershus. *in exposit. Nov. part.* 2. *cap.* 4. *& part.* 5. *cap.* 9. Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 11. *num.* 66. Ans. 19 Dicam ad *l.* 22. *in fin.* J. *h. t.* 20 Argumentum a minori ad majus observa: & sic a donatione propter nuptias ad dotem. Donatio propter nuptias privilegiata, multo magis & dos. Quidam hæc verba referunt ad alienationem dotis, quasi nullo jure possit dos alienari, & male *Novell.* 61. *cap.* 1. Hoc tantum lex demonstrat, majorem esse causam prohibendæ alienationis dotis, quam propter nuptias donationis: Alias, differunt in privilegio dos, & donatio propter nuptias. vide Cujac. *ad Novell.* 61. *in fin.* 21 Secunda intercessio mulieris, post biennium facta (pro extraneo scil. *Authentica, si qua mulier.* J. *h. t.*) aufert mulieri beneficium Velleiani. *Novell.* 61. *c.* 1. §. 2. *Novell.* 134. *cap* 8. adde Papon. 12. *Arrest.* 5. *num.* 7. *ibi, le Velleien n'a lieu contre responſe geminée.* Excipe *authent. proximam* J. *h. t.* 22 Error committenti imputatur. 23 Hæc præsumptio juris est & de jure, contra quam non admittitur exceptio. *l. ult.* C. *ad SC. Macedon. l. ult.* J. *arbit. tut. l.* 15. §. 3. *ff. de re jud.* 24 Dixi C. *h. t.* Geminatus actus evidentem consensum inducit. 25 Hæc authentica notariis est frequentissima in usu. Est vero sententia hæc: Mulierem pro marito, vel sæpius intercedentem, non obligari: pro extraneo obligari, si primam obligationem post biennium confirmaverit. adde *l.* 21. *l.* 22. *supr. h. t.* 26 Hæc authentica proprie pertinet ad obligatas mulieres maritorum causa. 27 Aliud est in causa extranei. *l.* 22. *supr. h. t.* 28 Nota exceptionem, quæ locis in illis fallit, in quibus mulier communionem bonorum cum marito suo habet: tunc enim si quid uxor cum marito acceperit, præsumitur in rem suam vertisse, aut saltem vertere debuisse. Hujusmodi vehementi præsumptione munitus creditor potest utiliter mulieri credere: inique vero eum decipere mulier non debet. Quid si mulier vel uxor sponsionem suam jurejurando firmavit? *c. ex rescripto.* 9. *de jurejur.* mulier intercessione jurata pro aliquo facta, non juvatur Velleiano, sicuti nec minor auditur, si juraverit. *Auth. sacramenta puberum.* C. *si advers. vend.* aliud tamen receptum apud Gallos. Papon. 9. *Arrest.* 6. *n.* 23. *&* 12. *Arrest.* 5. *num.* 9. *ibi, Velleien receuable, non obstant le serment.* quod tamen refero ad uxores ætate minores, ut solæ adversus juramentum restituantur. 29 Mulier intercedens cum marito vel extraneo, non præsumitur fieri locupletior. Præsumitur pro marito, & extraneo potius intercedere quam suo nomine. Quod ad maritum attinet, cessat ea præsumptio in iis locis & contractibus, in quibus uxor communionem bonorum habet cum marito: tunc enim vel solus maritus mutuum accipiens obligat uxorem in communibus bonis, & in eorum utilitatem præsumitur mutuum accipere, multo magis valebit ea præsumptio, cum ipsa uxor mutuum accipit. An & in aliis bonis uxorem suam maritus obligabit? non obligabit mulierem si solus contraxit. obligabit, si cum ea contraxit, merito. Potest enim mulier mutuum accipere & obligari in solidum, ad ea bona conservanda, quæ cum marito communia habet. Hujusmodi bona uxoris dici possunt. Nam quod est commune, nostrum dicere merito possumus. His casibus æquum est mulierem in solidum obligari posse, rei communis servandæ causa. vid. Molinæum *de usur. quæst.* 38. *num.* 291. licet ea invita & ignorante maritus communionis dominus censeatur, resque communes in solidum alienare possit contra societatum vulgarium naturam. *l.* 68. *ff. pro socio.* quod tamen Parisiensi consuetudine receptum est. 30 Sensus est, Mulierem mercede acceptâ nec gratis fidejubentem Velleiano non juvari. *l.* 6. §. 7. *ff. mandati.* Goth. Vide Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 11. *num.* 133. ubi hanc leg. in muliere quæ pro extraneo intercedit tantum, obtinere vult, secus si pro marito. Adde Joann. a Sande, *decis. Frisicar. l.* 3. *tit.* 11. *defin.* 5. Ans. 31 Instrumento publice confecto creditur. 32 *Vel a tribus &c. & male* §. 2. *infr.* Nam instrumentum publicum quod ad hanc causam specialiter attinet, requirit subsignationem trium testium: verum hæc solennitas in Gallia non servatur. vid. Bugnionem *in legibus abrogatis.* 33 Instrumento a tribus testibus subsignato creditur. adde *l. scripturas.* 11. J. *qui potiores.* 34 Probatio contra præsumptionem juris, & de jure non admittitur: vid. tamen Socinum *reg.* 314. 35 Aliis legitimis probationibus. 36 Id est, non gratis, sed pretio accepto. Pecunia accepta fidejubens mulier, Velleiano non juvatur: quæ tamen gratis fidejubens, juvatur.

liceat adversus eam venire: &, quod [1] potest, ab ea exigere, & in reliquum, antiquum debitorem aggredi, vel in partem, si aliquid a muliere possit accipere: vel in totum, si ea penitus inopia fatigetur.

§. 2. Ne autem mulieres perperam sese pro aliis interponant, sancimus, non [2] aliter eas in tali contractu posse pro aliis se obligare, nisi instrumento publice confecto, & [3] a tribus testibus subsignato, accipiant homines a muliere pro aliis confessionem [4]: tunc enim tantummodo eas obligari, & sic omnia tractari, quæ de intercessionibus fœminarum, vel veteribus legibus cauta, vel [ab] imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem observationem mulieres acceperint intercedentes: pro [5] nihilo habeatur hujusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus scripta: [ut] nec SC. auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto.

De intercessione pro libertate.

24. Idem A. Juliano P.P.

VEterum ambiguitatem decidentes, sancimus, Si quis ut servo [6] suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facientem, si in libertatem servum perduxerit, sive principaliter mulier sese obligavit, sive pro servo hoc fecit, teneri eam recte omnimodo, Senatusconsultum Vellejanum in hoc casu tacere imperantes. Satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominum servi, qui credidit mulieri, sive soli, sive post servi promissionem, & libertatem servo imponere, & suum famulum perdere, & ea minime accipere, quibus fretus ad hujusmodi venit liberalitatem.

De dote.

25. Idem A. ad populum urbis Constantinopolitanæ, & universos provinciales.

GEneraliter sancimus: ut [7], si quis major vigintiquinque annis, sive masculus, sive fœmina [8], dotem [9] pollicitus sit, vel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est, omnimodo compellatur [10] suam confessionem adimplere: neque enim ferendum est, quasi casu fortuito [11] interveniente mulierem fieri indotatam, & sic a viro forsitan repelli [12], & distrahi matrimonium. Cum enim scimus, favore [13] dotium & antiquos juris conditores severitatem legis sæpius mollire: merito & nos ad hujusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit, necesse est eum, vel eam suis promissionibus satisfacere: ut quod ab initio [14] sponte scriptum, aut in pollicitatione deductum est, hoc ab invitis postea compleatur: omni auctoritate Velleiani Senatusconsulti in hac causa cessante.

TIT. XXX.

DE NON [15] NUMERATA PECUNIA.

De Pignore convento, vel dato, & de probatione pignoris dati.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Hilario.

SI pecuniam tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris, & *Pignus* [16] datum probaturus es; in rem experiri potes: nam intentio dati pignoris nec numeratæ [17] pecuniæ, non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit.

† Eademque ratione veritas servetur, si te possidente pignus adversarius tuus agere cœperit. [PP. Kalend. Septemb. LATERANO & RUFINO CONSS.] 198.

De Parte non numerata.

2. Imp. ANTONINUS A. Maturio.

MInorem pecuniam te accepisse, & majorem [18] cautionem interposuisse, si apud eum, qui super ea re cogniturus est, constiterit: nihil ultra quam accepisti cum usuris in stipulatum deductis restituere te jubebit.

De hypotheca.

3. Idem A. Demetrio.

SI ex cautione tua, licet [19] *Hypotheca* data [20], conveniri cœperis: exceptione opposita, seu doli, seu non numeratæ pecuniæ, compellitur [21] petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur.

De Solutione facta juxta cautionem.

4. Idem A. Basso.

CUm fidem cautionis agnoscens, etiam [22] *Solutionem* portionis debiti, vel usurarum feceris; intelligis te de non numerata pecunia nimium tarde querelam deferre.

De eo, qui scripturam propriam, vel numerationem negat.

In AUTHENT. de trient. & semiss. §. studium. collat. 3. titul. 5. Novell. 18. cap. 8.

COntra, qui propriam scripturam, qua convenitur, abnegat, vel numerationem inficiatur: convictus in duplum [23] *condemnetur: nisi sacramento illato confiteatur: tunc enim non punitur, nisi in expensas circa probationes factas, actoris juramento declarandas. At* [24] *si post numerationis inficiationem prætendat solutionem: omnino solidum exigitur, nec prodest jam facta solutio. † Contra si actor literas suas a reo prolatas abneget, eadem sit & pœna & jurisjurandi forma. † Hac pœna curatori infligenda, si de suis literis quæstionem referat in causa ejus quem curat.*

De Causa debiti præcedente.

5. Imp. ALEXANDER A. Haustiano.

ADversus petitiones adversarii si quid juris habes, uti eo potes. Ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, ubi quasi [25] credita pecunia petitur. Cum autem ex præcedente *Causa* debiti [26] in chirographum quantitas redigitur, non requiritur, an tunc, cum cavebatur, numerata sit: sed an justa causa debiti præcesserit.

De eo, qui obligationem alterius suscepit.

6. Idem A. Justino.

FRustra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te esse munitum, quando (ut fateris [27]) in ejus vicem, qui erat obligatus, *substitueris* te debitorem.

De Condictione & exceptione.

7. Idem A. Juliano, & Ammiano.

SI quasi accepturi mutuam pecuniam adversario cavistis, quæ numerata non est, per *Condictionem* [28] obligationem repetere: [&] si actor non petat, vel *Exceptione* non numeratæ pecuniæ adversus agentem uti potestis.

Heredibus, & in heredes quando competat.

8. Idem A. Materno.

SI intra legibus definitum [29] tempus, qui cautionem exposuit nulla querimonia usus, defunctus est: residuum tempus ejus *Heres* [30] habebit tam adversus creditorem, quam adversus [ejus] *heredem*.

† Sin autem questus [31] est, exceptio non numeratæ pecuniæ heredi, & adversus [32] heredem ejus perpetuo competit. † Sin vero legitimum tempus excessit, in querimoniam creditore minime deducto, omnimodo heres ejus, etiam si pupillus [33] sit, debitum solvere compellitur.

De Parte non numerata.

9. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Zoilo.

CUm ultra [34] hoc, quod accepit, re obligari neminem posse constet, [&] si stipulatione interposita, placita creditor non dederit: in factum [esse] dandam exceptionem convenit. Si [35] necdum tempus intra quod hujus rei querela deferri debet, transiit; vel [36] si intra hoc in testando juri paritum sit: nihil ultra hoc, quod accepisti, sortis a te nomine [aditus Rector vel] Præses provinciæ exigi patietur.

De probatione, & de longi temporis præscriptione.

10. Iidem AA. Mezantio.

ASseveratio *debitum* [37] *solutum* contendentis, temporis diuturnitate non excluditur: Nec huic obloquitur, quod exceptio non numeratæ pecuniæ certa die [38] non delata querela prius evanescat: cum inter eum, qui factum adseverans [39], onus subiit probationis, & negantem numerationem, (cujus naturali ratione probatio [40] nulla est) & ob hoc [41] ad petitorem ejus rei necessitatem transferentem, magna sit differentia.

1 Delegata mulier si non solvendo sit, creditor superfluum ab antiquo debitore potest petere. 2 Si Velleiano, ejus beneficii seu auxilii non admonita, mulier renunciaverit, Velleiano juvabitur: neque ei obstabit renunciatio. vid. tamen Socinum *reg.* 271. 3 Dixi *supr. h. t.* 4 Id est, cautionem, ὁμολογίαν. 5 Instrumentum factum contra solennitatem legis, ipso jure nullum est. 6 Mulier intercedens pro servo, ut consequatur libertatem, non juvatur hoc senatusconsulto. *Goth.* Hæc est decima quarta ex 50. novis decisionibus Justinian Inglois. *Ans.* 7 *Synopsis Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 28. *tit.* 7. *cap.* 84. 4. Harmen. 8. §. 22. 8 Vid. Bald. Novellum *in tract. de dote* 6. *part. princ. privil.* 12. Rim. *Instit. de donat. in rubr. n.* 39. & 42. 9 Vid. *l.* 12. *S. h. t.* 10 Velleianum cessat sex casibus favore dotis. *ut hic.* libertatis. *l.* 24. *supr.* si mulier renunciet Velleiano. *l.* 21. *supr. h. t.* aut pretium fidejussionis causa accepit. *l.* 23. *S. h. t.* si secundo cavit. *l.* 22. *S. h. t.* si decipit. *l.* 5. *in fin. l.* 18. *supr. h. t.* 11 Dotem promissam omnimodo promissor præstare cogitur: neque casu fortuito deminutis facultatibus, ab ea præstanda liberatur: ne fiat alioquin indotata mulier, & a viro repudium, dotis non solutæ, aut deperditæ nomine patiatur: aut potius color alius ad eam rem quæratur. 12 Hodie non fit divortium ob non solutam dotem. *l.* 11. §. 1. *J. de repudiis & judic. de morib. sublat. Novell.* 22. *cap.* 18. Goth. Hinc colligunt indotatam mulierem a viro expelli posse. Præpos. Alex. *ad c. per vestras. col.* 1. *in fin. extr. de don. inter vir. & ux.* Jo. Campeg. *in tract. de dote part.* 2. *quæst.* 54. Rom. *cons.* 517. *in princ.* Bal. *ad l. si donaturus.* §. 1. *ff. de condict. ob caus. & ad l. divisionem ff. solut. matrim.* Bartol. *ad l. si donaturus.* v. Socinum *reg.* 258. & 315. Mod. 13 *l.* 70. *ff. de jure dot.* vid. *l.* 85. *ff. de reg. jur. & ibid.* Decium. 14 Contractus ab initio voluntatis: ex postfacto, necessitatis. *l.* 5. *supr. de obligationib. & act.*

15 *Instit. de liter. obligat.* §. 2 *Instit. de except. l.* 4. *ff. de doli mali & met. except.* περὶ ἀναργυρίας. 23. *Syn. Basil.* 1. 2. Harm. 2. Oldendorp. 52. *de exceptionibus.* vide omnino Rebuffum *tom.* 1. *tract. de chirographis, & schedularum recognit. articul.* 1. *fol.* 128. *num.* 10. & *sequentib. ad* 73. *eundem tom.* 2. *tract. de resciss. contr. art. unico, gloss.* 19. *num.* 26. Huc referre possis titul. *de dote cauta non numerata lib.* 5. *tit.* 15. *infr.* & titulum, *Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non sit, lib.* 8. *tit.* 33. & *Nov* 100. *de non numerata dote.* In Gallia ut hæc exceptio servetur, & in ea cui onus probandi incumbat, dicam ad *l.* 14. *infr. h. t.* 16 Vid. *l.* 1. & 2. *infr. si pignor. conventionem num.* 17 Γρ. nec numerata pecunia. 18 Sive nulla, sive minor pecuniæ quantitas sit numerata, potest ἀναργυρία opponi. *Synops. Basil. h. t. cap.* 60 §. 2. 19 Exceptionem pecuniæ non numeratæ objicere debitor potest, etiam si pignora jam vel hypothecas creditori suo dederit. *Synops. h. t. cap.* 62. imo etsi juraverit *l. ult infr. h. t.* 20 Commentatus est in hanc legem copiosissime Emanuel Costa: præter quem vide & Forcatulum *Necyomant. jur. dialog.* 75. Mod. 21 *l.* 10. *in fin. J. l.* 13. *J. h. t.* interim Cujac. *Nov.* 100. colligit, contestatione transferri onus probandi in actorem. Quidam etiam cautionis vocabulo hic intelligunt instrumentum privatum vel publicum, in quo mentio fit receptæ pecuniæ, non tamen numeratæ. 22 Exceptioni τῆς ἀναργυρίας renunciat, qui cœpit usuras vel partem sortis solvere. *Synops. h. t. cap.* 63. 2. Harmen. 1. §. 3. vide Molin. q. 20. *de usur. num.* 208. *ibi, sexto solvens ex intervallo.* 23 Pœna falso negantis propriam scripturam, vel numerationem. 24 Pœnam mentientis & inficiantis observa. Si quis mutuum se accepisse inficiatus convictus sit, hanc pœnam patitur, ut universum debitum exsolvere cogatur, licet cautiones quasdam proferat solutionis a se in partem debiti factæ. 3. Harmen. 5. §. 65. Eo etiam pertinere potest, quod apud eundem Harmen. 5. *Scholiastes* 2. *tit.* 2. §. 10. scribit eum qui partem debiti inficiatur, quod alteram solutam esse excipiat, onus probationis sustinere: aliter quam si totum debitum fuisset inficiatus. 25 Id est, ubi vere credita pecunia petitur: ut hinc colligere possis, hanc exceptionem locum tantum habere in mutuo: & sunt tamen quædam non absimiles exceptiones in pignore & dote. 26 Puta venditionis. 27 Suscipiens alterius in se obligationem, exceptionem opponere non numeratæ pecuniæ non potest. *l.* 4. *infr de duobus reis stipul.* 28 Cautio dati chirographi condici potest, si ex eo numerata non sit pecunia, & ita actio, non tantum exceptio competit ei, cui non est numerata pecunia. *l.* 3. *S. de cond. indeb. & l ult. S. de condict. ex lege.* ex *l.* 15. *J. de fidejussoribus. l. ult. J. de solutionib. l.* 3 *ff de condict sine causa. l.* 9 *S. ad exhibendum l.* 1. *l.* 2. *C. Gregoriano. tit. si debito persoluto.* 29 Vid. *l.* 14. *J. h. t.* 30 Ad heredem exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur, nisi tempus sit finitum. 31 Contestatio locum facit perpetuæ petitioni *l.* 87. *l.* 139 *ff. de reg jur* 32 In heredem exceptio non numeratæ pecuniæ datur. 33 Heres etiam pupillus tenetur debito paterno dixi ad *l.* 4. *S. de hered. action* 34 Gratuitum hinc colligunt mutuum esse, & mutui debitorem non obligari ultra id quod accepit. *l.* 17 *ff de pactis. l.* 11 § 1 *ff de reb cred.* idem in pecuniam constituente pro alio. *l* 11 *in fin ff de pecun const.* idem in fidejussore. *l.* 8. §. 7. *ff. de fidejussor* An idem in pactis & stipulationibus? vid. quæ dixi ad *l* 13. *S. de pact.* An idem in traditionibus rerum? vid. *l.* 48. *ff de pactis.* 35 *l.* 14. *infr. h. t.* 36 Negans numeratam sibi pecuniam exceptione pecuniæ non numeratæ intra biennium uti potest. Imo & post biennium, si modo intra illud tempus διεμαρτύρατο: id est, protestationem interposuit. *Synopsis & ibi Scholiastes* 23. *tit.* 1. *cap.* 67. & 68. 2. Harmen. 2. §. 4. protestatione igitur perpetuatur jus exceptionis ἀναργυρίας. 37 Exceptio non numeratæ pecuniæ, biennalis, [illegible] lutæ perpetua. 38 Id est, biennio *l.* 14. *princ. J. h. t.* 39 Qui factum adseverat, probare tenetur: qui factum negat, non tenetur. *l.* 23. *supr. de probat.* 40 Dixi ad *l.* 23. *in fin. supr. de probat.* 41 *l.* 3. *supr. h. t.* vid. *l.* 13. *infr. h. t.*

De

De transactione.

11. Iidem AA. Eutychiano.

SI transactionis [1] causa dare Palladio pecuniam stipulanti spopondisti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes.

De mandatore & fidejussore.

12. Iidem AA. Severiano.

TAm mandatori [2] quam fidejussori non numeratæ pecuniæ exceptio exemplo rei principalis competit.

De causæ probatione, & de confessione debitoris.

13. Imp. JUSTINUS A. Theodoro P. P. [3].

GEneraliter sancimus: Ut, si quid scriptis cautum fuerit, pro quibuscunque pecuniis ex antecedente [4] causa descendentibus, eamque causam specialiter promissor edixerit, non jam ei licentia sit causæ probationem stipulatorem exigere, cum suis [5] confessionibus acquiescere debeat [6]: nisi certe ipse e contrario per apertissima [7] rerum argumenta scriptis inserta, religionem judicis possit instruere, quod in alium quemquam modum, & non in eum, quem cautio perhibet, negotium subsecutum sit. Nimis enim indignum [8] esse judicamus, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioque proprio resistere.

De tempore hujus exceptionis proponendæ. 1. De deposito, de securitatibus publicarum functionum, vel dotis, 2. & cæteris. 3. de Jurejurando. 4. quæ observanda sunt in hac querela proponenda.

14. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN contractibus, in quibus [9] pecuniæ, vel aliæ res numeratæ, vel datæ esse conscribuntur, non intra quinquennium [10] (quod antea constitutum erat) non numeratæ pecuniæ exceptionem objicere possit, qui accepisse pecunias, vel alias res scriptus sit, vel successor ejus: sed [11] intra solum biennium [12] continuum: ut eo elapso nullo modo querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his scilicet, qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adjuvabantur, etiam in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio potituris.

§. 1. Sed quoniam securitatibus, & instrumentis depositarum rerum, vel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur, justum esse perspeximus, hujusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in aliis vero brevi tempore concludere. Ideoque sancimus instrumento [13] quidem depositionis [14] certarum rerum, vel certæ pecuniæ, securitatibusque publicarum [15] functionum, sive in solidum sive ex parte soluta esse conscribantur, illis etiam securitatibus, quæ post confectionem dotalium [16] instrumentorum de soluta dote ex parte, vel in solidum exponuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi. §. 2. Super [17] cæteris [18] vero securitatibus quæ super privatis debitis a creditore [19] conscribuntur, *partem debiti sortis, vel usurarum nomine solutam esse* significantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes, vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneratitii promittentes, vel si qua alterius cujuscunque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit, depensas esse pecunias, vel alias res, vel partem earum significantes: intra triginta [20] tantummodo dies post hujusmodi securitatis expositionem connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse objici: ut si hi transacti fuerint, eadem securitas a judicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat, qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum [triginta] dierum non esse sibi solutas pecunias vel alias res dicere. §. 3. Illo [21] videlicet [semper] observando [22]: ut, in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel post taxatum tempus elapsum: in his [23] nec jusjurandum offerre liceat [24]. §. 4. In [25] omni vero tempore, quod memoratæ exceptioni taxatum est, ei licebit, cui talis exceptio competit, vel denunciationibus scripto missis querelam non numeratæ pecuniæ manifestare [ei] qui numerasse eam, vel alias res dedisse instrumento scriptus est: vel si [26] abesse eum his locis, in quibus contractus factus est, contigerit, in hac quidem alma urbe apud quemlibet ordinarium judicem, in provinciis vero apud viros clarissimos rectores earum, vel defensores locorum eandem querelam manifestare, eoque modo perpetuam sibi exceptionem efficere. Sed si præsens quidem sit, qui pecunias numerasse, vel alias res dedisse scriptus est, aliquam vero administrationem in hac alma urbe, vel in provinciis gerat, ut difficile esse videatur denunciationem ei mittere: licentiam damus ei, qui memorata exceptione uti velit, alios judices adire, vel in hac alma urbe, vel in provinciis, & per eos manifestare, cui exceptionem hujusmodi objicit, factam a se super non numerata pecunia querelam esse. † Quod si in provinciis [vel] non sit alius administrator civilis, vel militaris, vel propter aliquam causam difficile sit ei, qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea quæ dicta sunt, facere: licentiam ei damus per virum reverendissimum Episcopum [27] eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere. † Quæ etiam in exceptione non numeratæ dotis [28] locum habere certum est. Dat. Kal. Jul. *Constantinop.* D. N. JUST. A. II. COS. 528.

In AUTHENT. de temp. non sol. pec. super dot. §. fin autem. coll. 8. tit. 1. al. coll. 7. tit. 11. Nov. 100. cap. 1.

HAnc autem querelam in scriptis fieri oportet, & si quis eam in judicio faciat: oportet eam mulieri, vel omnimodo ei qui dotem conscripsit, innotescere.

Qui possunt hac exceptione uti.

15. Idem A. Mennæ P. P.

SI cui non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio: etiam eo supersedente tali auxilio uti, vel præsente, vel absente, creditores ejus (sive ipsi conveniantur, utpote res ejus detinentes ab his, qui debita ejus exigunt, cui competit hujusmodi exceptio, vel dotis, vel alterius causæ nomine: sive contra alios possidentes aliquam actionem ipsi moveant) [possint] in examinando negotio suis adversariis eandem non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere: nec [29] eo prohibeantur, quod principalis debitor ea nunquam usus sit: ita tamen, ut neque principali debitori, neque fidejussori ejus aliquod præjudicium generetur, si is qui eam exceptionem opposuerit, victus fuerit: sed possint illi postea si conveniantur, intra statuta scilicet tempora, eadem se exceptione tueri.

De jurejurando.

16. Idem A. Joanni P. P.

INdubitati juris est, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere, & in talibus nominibus, [vel] fœneratitiis, vel aliis cautionibus [30], quæ etiam [31] sacramenti habent mentionem [32]. † Quæ enim differentia est in hujusmodi exceptione, sive jusjurandum positum est, sive non, tam in fœneratitiis cautionibus, quam in aliis instrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt.

TIT. XXXI.
DE COMPENSATIONIBUS [33].

Fisco petenti ex eadem non ex aliena statione fit compensatio.

1. Imp. ANTONINUS A. Dianensi.

ET Senatus censuit, & sæpe rescriptum est, compensationi in causa fiscali, ita demum locum esse, si eadem [34] statio [35] quid debeat quæ petit. Atque hoc juris propter confusionem diversorum officiorum tenaciter servandum est. Si quid autem tibi ex ea statione, cujus mentionem fecisti, deberi constiterit: quamprimum recipies.

1 Petenti ex transactione non objicitur exceptio ἀναργυρίας. *Synops. h. t. c. 69.*

2 Reus principalis mandator & fidejussor ἀναργυρίαν possunt objicere. 3 Præfecto urbi. Cuj. 3. *obs.* 3. 4 Cavi me centum tibi debere ex antecedente causa aliqua, verbi gratia emptionis, & hoc specialiter edixi, id est scripsi? probationem a te exigere non possum. Cur? confessionibus meis acquiescere debeo. Tu non cogendus es probare te mihi aliquid vendidisse, vel te centum illa mihi numerasse: sed ipse probare debeo, nihil te olim mihi vendidisse: Hoc, inquam, probare debeo non perfunctorie, sed per apertissima tantum rerum argumenta scriptis inserta. Tantisper dum id probavero, confessioni meæ præscriptæ stabitur, *ut hic.* adde §. *ult. Inst. de fidejussorib. l.* 30. *ff. de verb. obl. l.* 2. *in fin.* J. *de quadrienn præscr. l.* 25. *ff. de probat.* ex reo partes actoris sustinet. *l.* 1. *ff. de except. præscript. & præjud.* adde autorem *Syn. h. t. c.* 71. & 3. Harm. 5. §. 74. Cujacium *ad Novell.* 100. 5 Suæ confessioni quisque debet acquiescere, confessionem legitime factam nemo potest revocare. vid. Dynum *ad c.* 21. *de reg. in* 6. vid. etiam diligenter Molin. *q.* 29. *de usur n.* 208. *in pr.* 6 Vide Joan. de Imol. *ad l. a Titio. ff. de verb. oblig.* Rostredum *in libellis ad Rubr. certi condictio.* Joan. Andr. *in addit. ad* Specul. *tit. de consensu.* § *nunc videndum. vers. quæ est ratio.* Paul. Castr. *in l. si divort. ff. de verbor. obligat.* Lud Rom. *ad l. generaliter. ff. h. t.* Bart. *ad l. cum quis decedens.* §. *codicillis. vers. ad quæst. ff. de leg.* 2. Jason. *ad l. admonendi ff. de jurejur. & ad l. cum te transegisse. supr. de transact.* Felin. *in c. cum c* [illegible] *de fid. instrum. & c. at si cleric.* 6. *col. extr. de judiciis.* Bald. *in l.* 3. *infr. de repud. hered* Cyn. *l.* 1. *infr. de confess.* Alex. *cons.* 13. *vol.* 1. Socin. *cons.* 178. & *cons.* 228. Mod. 7 Falsitas instrumenti testibus potest argui. vid. *l.* 3. *in fin.* §. *si min. se major.* 8 Quibusdam casibus hoc non est indignum. vid. Mynsing. 4. *obs.* 51.

9 Id est, non aliis quam in mutuo. 10 Aliud hic jure civili, aliud jure canonico statuitur: Jason. *ad l. qui pecuniam.* 30. *n.* 7. & 8. *ff. si cert. petat.* Hippol. *sing.* 463. & *sing.* 622 Felin. *ad c. si cautio. de fid. instr.* Diaz. *Reg.* 249. Duen. *reg.* 261. Mod.

11 Διαμαρτυρία τῆς ἀναργυρίας protestatio seu exceptio non numeratæ pecuniæ intra biennium continuum opponi debet: olim quinquennio, hodie biennio continuo extinguitur: exceptis iis quibus jure speciali olim concessum erat, etiam post quinquennium eam exceptionem opponere, *ut hic. Synops. h. t. cap.* 72. 2. Harmen. 2. *c.* 8. 12 *Inst. de literarum obligat.* §. 2. *Inst. de except.* Hodie semper in Gallia auditur excipiens non numeratam pecuniam, sed ei incumbit onus probandi. Rebuff. *tom.* 1. *constit. in proœm. n.* 59. Goth. Quod cum Jure Canonico convenit, quo non numeratæ pecuniæ exceptio etiam post biennium opponi potest in vim exceptionis doli mali. vid. Dyn. *ad cap. locupletari, de reg. jur. in* 6. Panorm. *cap. ult. extr. de solut.* Felin. *cap. si cautio. n.* 60. *de fide instrum.* Ans. 13 Non numeratæ pecuniæ exceptionem nemo opponit adversus apocham seu instrumentum, quo confessus est se depositum accepisse: sed nec adversus securitatem (ἀπόδειξιν Græci vocant) δημοσίων, id est, de rebus fisci vel publicis functionibus & tributis, ἢ κατὰ ὁμολογίας ἀπολυτικῆς ἐπὶ προικί: hoc est, adversus cautionem scriptam receptoriam de dote seu dotis receptæ. *Synops. &* Harm. *d. loco.* 14 In deposito confesso vel (ut loquuntur interpretes) confessionato, non admittitur exceptio non depositæ pecuniæ. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 17. *n.* 7. 15 Vid. *l. ult.* J. *de apoch. publ.* adde *l.* 2. *in fin. infr. de quadrienn. præscript.* 16 Exceptioni non numeratæ dotis locus non est, si præter instrumentum dotis etiam apocha caverit maritus se dotem accepisse. vid. Cujac. *ad Nov.* 102. *in fin.* 17 Exceptionem non numeratæ pecuniæ intra dies triginta potest opponere creditor adversus ἀπόδειξιν seu apocham solutæ sibi pecuniæ a se debitori factam, alio nomine, quam depositi tributorum, & dotis: atque ita differt spatium triginta dierum a biennio, de quo supra, quod datur, quum quis habet chirographum tanquam crediturus, & alter postea dicit se nihil accepisse. Triginta vero dierum, cum creditor securitatem fecerit, veluti qui solidum vel partem acceperit. *Synops. & Scholiastes ibid.* Dic apertius, biennii exceptio competit reo seu debitori: triginta dierum creditori. 18 In quibus non agitur de deposito, de tributis, de dote, *ut* §. §. 1. 19 Spe futuræ solutionis, si creditor apocham debitori tradidit, dabitur etiam ei exceptio non numeratæ. 20 Vide quæ notavi ad *l.* 7. *in fin. ff. de public. & vectig.* 21 In quibus causis pecuniæ non numeratæ exceptio opponi non potest, aut intra triginta dies duntaxat potest, nec jusjurandum defertur. 2. Harm. 2. §. 9. *Synops. dict. loc.* 22 Vide Jasonem *ad l. manifestæ* 38. *ff. de jurejur.* Mod. 23 Excipere cui non licet, jusjurandum deferre non potest: vide *l.* 35. *in fin. ff. de jurejur.* 24 Vid. tamen *Novell.* 136. *cap.* 6. 25 Exceptionem pecuniæ non numeratæ qui habet, nec eam opponere propter metum adversarii sui potest, protestatione (Græcis διαμαρτυρία) apud præsidem vel apud Episcopum interposita tempus interrumpit. *Scholiast. Synops. dict. loc.* 26 *l.* 14. J. *de contr. stipulat.* 27 *l.* 21. §. *de Episcop. aud.* 28 Vid. J. *de dote caut. non numer.* 29 Adde *l.* 15. *ff. de fidejuss.* 30 An contra instrumentum guarentigiatum, aut confessatum non numeratæ pecuniæ exceptio opponi possit, vid. Groeneweg. *hic:* & Censur. Forens. nostram *lib.* 4. *cap.* 18. S. L. 31 Vid. *l. ult. ff. ad municip.* adde speciem *l. penult.* §. *de transact.* & ita, non obstante juramento potest excipi de non numerata pecunia, h. e. exceptio non numeratæ pecuniæ locum habet etiam in jurata cautione. *Syn. Basil. d. l. t.* 76. jurata porro cautio Græcis ἐνώμοτος ὁμολογία. De gratia jurisjurandi dixi ad *d. l. ult.* a quo sit petenda. v. Roland. a Valle 1. *consil.* 6.

32 Exceptio non numeratæ pecuniæ competit etiam apposito juramento, & juramentum intelligitur secundum naturam actus, super quo interponitur. Tiraquell. *de constit.* 3. *part.* 7. *lim. n.* 34. Jacob. de Nig. *ad rub. ff. de verbor. oblig. n.* 182. Fortun. Garzia. *ad l. si unus.* §. *pactus ne peteret. num.* 68. *ff. de pact.* Decius *consil.* 240. & 351. *num.* 8. Didacus Covarruvias *ad rubr. extr. de testibus* 2. *part. n.* 12. Guterius *part.* 1. *resolut. c.* 37. Mod.

33 §. 39. *Inst. de actionibus,* & 16. *D.* 2. adde Paul. 2. *sentent.* 5. §. 3. Oldendorp. *de except. compensat. cap.* 47. *de except.* In Gallia consuetudinaria compensatio apud judicem sine literis regiis non admittitur: quod ad compendium sigilli Regis excogitatum refert Rebuffus *tom.* 1. *in proœm. constit. gl.* 5. *num.* 57. Goth. Ad hunc tit. vid. Cujac. *lib.* 6. *observat. cap.* 16. & *lib.* 15. *cap.* 12. & *tom.* 3. *comment. ad jus civil.* S. L. 34 Si unus fisci stationarius mihi debet, alii sum debitor, petere non possum compensationem. adde *l.* 12. *ff. h. t.* 35 Στατίων. Fiscus in diversis provinciis quosdam habuit, qui res ipsius curarent. Curatio quælibet appellatur stat o. 7. *Synops.* 6. *ex lib.* 24 *tit.* 10. *cap.* 25. & *ibid. Scholiastes* stationis fiscalis fit alibi mentio in *l.* 1 J. *ne fiscus rem quam vendid. lib.* 10. *tit.* 5. *l.* 9. *infr. de susceptorib. lib* 10. *tit.* 70. *l.* 2. J. *de solut. & liberationibus.* Curationem hic voco, non locum stationis. vid. Cujac. 24. *observ.* 37. non ipsas mansiones, in quibus officia fiscalia consistunt. vide Cujac. *ad l.* 1. J *ne fiscus rem.* non officium stationarii, sed ipsum stationarium & curatorem fiscalem. His ita cognitis dicamus, fisco agenti compensationem objici posse: sed tunc tantum, cum eadem ex statione debet non alia. Nam cujusque stationis ratio separata est, verbi gratia καθολικὸς seu generalis Alexandriæ debitum fiscale petit. Reus seu debitor contra, sibi tantundem a fisco Antiochiæ deberi ait? quum alia statio sit, exceptionem non habebit: si aliter compensationes petuntur, συγχέονται αἱ φροντίδες καὶ οἱ λόγοι τῶν καθολικῶν, cautiones ipsæ & rationes generalium confunduntur. *Synopsis Basilic. & ibid. Scholiastes* 7. *tit.* 6. *extr.* 10. *c.* 105.

Judicatæ rei solvendæ non solutæ compensatio recte petitur.

2. Idem A. Asclepiadæ.

EX [1] causa quidem judicati [si debitum] solutum repeti [2] non potest, ea [3] propter nec compensatio [4] ejus admitti potest. † Eum vero, qui judicati convenitur [5], compensationem pecuniæ sibi debitæ implorare posse nemini dubium est.

Reipublicæ debitor certis casibus compensationem non objicit.

3. Imp. ALEXAND. A. Capitoni.

IN ea, quæ Reipublicæ te debere fateris, compensari ea quæ [invicem] ab [6] eadem tibi debentur, is cujus de ea re notio est, jubebit: si [7] neque ex Kalendario, neque ex vectigalibus [8], neque ex frumenti, vel olei publici pecunia, neque tributorum, neque alimentorum, neque ejus qui statutis sumptibus servit, neque fideicommissi civitatis debitor sis.

Quantitatis & pecuniæ compensatio ipso jure fit, & ad concurrentem quantitatem usuræ sistuntur.

4. Idem A. Luciano.

SI constat pecuniam invicem [9] deberi [10]: ipso [11] jure pro soluto [12] compensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab utraque parte debetur, utique quoad concurrentes quantitates, ejusque solius quod amplius apud alterum est, usuræ debentur, si modo petitio earum subsistit [13].

Ex testamento debitum ita compensari potest, ut ejus usuræ non debeantur, quod compensari potest.

5. Idem A. Honoratæ.

ETiamsi fideicommissum [14] tibi ex ejus bonis deberi constat, cui debuisse te minorem quantitatem dicis, æquitas [15] compensationis usurarum excludit computationem: petitio autem ejus quod amplius [16] tibi deberi probaveris, sola relinquitur.

Ut pecuniæ cautæ non numeratæ, non est necesse compensationem opponi, ita rerum amotarum nomine recte petitur compensatio.

6. Idem A. Pollidenti.

NEque scriptura [17], qua cautum est accepta, quæ [18] negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit: & compensationis æquitatem jure postulas. Non enim prius exsolvi, quod debere te constiterit, æquum est, quam petitioni mutuæ [19] responsum fuerit: eo magis, quod ea te persequi dicis, quæ a muliere divortii causa amota quereris. PP. Dat. Kal. Decemb. ALEX. A. III. & DIONE CONSS. 230.

Venditor privatus pretium petens compensationem patitur, non fiscus.

7. Idem A. Euzosio.

SI ex venditione pretium venditori debetur: compensationis ratio opponitur. Adversus fiscum [20] enim solummodo emptores petitioni pretii compensationem objicere prohibentur.

De fructibus perceptis, & de legato.

8. Imp. GORDIANUS A. Emerito.

SI propter fructus [21] ex possessione tua perceptos vitricus tuus debitor tibi constitutus est: cum id quod a matre tua ei legatum est, a te petere cœperit; mutuo [22] debitæ quantitatis apud eum, qui super ea re judicaturus est, compensationem non immerito objicies.

Alteri quod debes non mihi, compensare mihi non cogeris.

9. Idem A. Eumenidi.

EJus, quod non ei [23] debetur, qui convenitur, sed alii, compensatio fieri non potest.

De indebito soluto.

10. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Nicandro.

QUoniam liberum [24] fundum distractum tibi proponis: post vero, veluti præcedente emptionem obligatione certum quid solvisse [25], si debitum a te apud Præsidem provinciæ petatur: compensationem ejus quod indebite [26] solvisti potes opponere.

De nominatoribus tutorum.

11. Iidem AA. Juliano & Paulo.

SI tutores [27] pupillis officio magistratus urgente nominastis [28], ac pro his [29] propter onus primipili [30] pecuniam solvistis, superstitiosam geritis solicitudinem, ne ab ipsis conventi [31] hanc eis imputare [32] minime possitis, vel a vobis quicquam amplius exigatur, si tantum [33] quantum eis tutores debuerunt, vel vos nomine ipsorum majorem [34] quantitatem dedisse probetur.

De parte compensata, & de pignoribus.

12. Iidem AA. & CC. Corneliano.

INvicem [35] debiti compensatione habita, si quid amplius [36] debeas, solvens, vel accipere creditore nolente offerens [37], & consignatum deponens, de pignoribus agere potes.

De publicis pensitationibus.

13. Iidem AA. & CC. Basso.

SI velut in id debitum, quod solennium [38] publicarum pensitationum nomine [debueras] compensaturo tibi, nihil te petiturum postea Mutiano [39] scripsisti: redditis [40] his quæ venerant in compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

De actionibus in rem, vel in personam. 1. De debito liquido vel non liquido. De deposito. 2. De possessione occupata.

14. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

COmpensationes [41] ex omnibus [42] actionibus ipso [43] jure fieri sancimus, nulla differentia in rem [44], vel personalibus actionibus inter se observanda. §. 1. Ita tamen compensationes objici jubemus, si causa, ex qua compensatur, liquida sit [45], & non multis ambagibus innodata, sed possit judici facilem exitum sui præstare: satis enim miserabile est post multa forte variaque certamina, cum res jam fuerit approbata, tunc ex altera parte, quæ jam pene convicta est, opponi compensationem jam certo & indubitato debito, & moratoriis ambagibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque judices observent, & non procliviores ad admittendas compensationes existant: nec molli animo eas suscipiant: sed [46] jure stricto utentes, si invenerint eas majorem & ampliorem exposcere indaginem, eas quidem alii judicio reservent; litem autem pristinam jam pene expeditam, sententia terminali [47] componant: excepta actione depositi [48] secundum nostram sanctionem, in qua nec compensation. locum esse disposuimus. §. 2. Possessionem autem alienam [49] perperam occupantibus compensatio non datur.

TIT. XXXII.
DE USURIS [50].

Stipulatio parit usuras, nec scripturam exigit.

1. Imp. ANTON. PIUS A. Evocato.

SI [51] interrogatione præcedente promissio usurarum recte facta probetur: licet instrumento conscripta [52] non sit, tamen optimo jure debentur.

Mora emptoris parit usuras venditori.

2. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Lucio.

USuras emptor, cui possessio rei tradita [53] est, si pretium venditori non obtulerit [54]: quamvis pecuniam obsignatam in [55] depositi causam habuerit, æquitatis ratione præstare cogitur.

1 Judicati ex causa qui convenitur, compensare potest: qui tamen si ex eadem causa jam solvit, quamvis iniqua sententia sit, neque solutum repetit, neque in compensationem alterius debiti: ejus nomine conventus, opponit se indebitum aliquod ante solvisse, ut hic, εἰ μὴ προστεθείσῃ χρήσεως ἀνάδειν τὰ τῆς δίκης γυμνασθῆ, id est, nisi usus accessione, lis jam antea quoque fuerit exercita. Synopsis, & ibid. *Scholiastes cap.* 26. 2 Solutum judicati causa non repetitur, nec compensatur, licet judicatum iniquum fuerit. 3 Compensari non potest, quod solutum repeti non potest. 4 Compensationis exceptio potest in executione sententiæ opponi. 5 Id est, sententia mandatur executioni. 6 *l. ult. ff. h. t. l.* 46. §. 5. *ff. de jure fisci.* 7 Reipubl. potest objici compensatio. *Goth.* Vide Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 8. *num.* 19. Ans. 8 Compensatio fisco objici non potest petenti tributa, *ut hic* adde *l. aufertur.* 46. §. *ut debitorib.* 5. *ff. de jure fisci.* Quid? decimas petentibus compensatio num recte potest objici? negat objici posse Roman. *sing.* 547. *argum. hujus legis.* eo magis quod decimæ Deo debeantur, *cap. tua nobis* 26 *de decimis.* Idem notat *gloss.* 16. *quæst.* 1. *cap. decima* 66. 9 *l.* 10. §. 2. *ff. h. t.* 10 Vide de compensatione Socinum reg. 61. Roman. *cons.* 204. *col.* 2. *n.* 9. Angel. *cons.* 132. Afflictum *decis.* 163. Vivi. *lib.* 1. *commun. opin. in vers. compensatio.* 43. *opin.* Mod. 11 *l.* 5. *infr. h. t. l.* 4. *ff. h. t. l.* 7. *J. de solut.* Goth. Vid. Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 8. *num.* 121. 131. Ans. 12 Compensationis vis hæc est, ut solutionis similitudinem habeat: id est, ut qui compensare possit, solvisse videatur. Proinde qui totius debiti compensationem habet, integrum debitum: qui partis, eam partem solvisse, & ejusdem partis usuras legitime debitas sustulisse intelligitur. *Synopsis Basil. & ibi Scholiastes* 7. *titul.* 6. *ex tit.* 10. *cap.* 27. Solvit qui compensat. vide *l. si debitor.* 4. *in fin. ff. qui potiores.* 13 Quando subsistat, vide *l.* 88. *ff. de reg. jur. & ibi* Decium. 14 Debitum ex testamento potest compensari. 15 §. 39. *Inst. de act.* Hoc quid est? ipso jure fit compensatio. *l.* 4. *supr. h. t.* 16 Partis admittitur compensatio, at non solutio. *l.* 12. *infr. h. t.* vid. Negusantium *tract. de pignor. memb.* 5. *part.* 3. *num.* 24. 17 *l.* 13. *J. de sol.* 18 Nuda mutui cautio destituta numeratione non obligat. 19 *l.* 8. *J. h. t.* 20 Venditor nisi sit fiscus, petens pretium patitur compensationem. *l.* 46. §. 5. *ff. de jure fisci. Synops. Basil. h. t. cap.* 31. 21 Fructuum consumptorum debitor compensationem patitur. 22 *l.* 6. *supr. h. t.* 23 Creditor compensare non cogitur, quod alii, quam debitori suo debet. *l.* 16. *ibi, ab alio. l.* 18. *ff. h. t.* vide tamen *l.* 5. *ff. h. t.* An procurator in rem suam compensare possit, quod actor domino debet, vid. apud Cujac. 24. *observ.* 37. 24 Venditor tenetur fundum luere & tradere liberum, non solum a servitutibus, sed etiam a creditoribus. 25 Emptor quod solvit, empti fundi liberandi causa, imputare potest in id pretium quod debet venditori. 26 Quantum ad te: debite, quantum ad venditorem attinet. 27 Vid. in hanc legem Zanger. *de except. part.* 3. *c.* 8. *n.* 66. Ans. 28 Magistratus potest onus nominandi tutoris alicui mandare. 29 Pupilli scilicet absentibus tutoribus, quos nominastis. 30 Vide *l.* 4. *J. de primipilo. lib.* 12. *tit.* 63. 31 Qui tutorem nominavit, a pupillo potest conveniri. 32 Principalis quod imputare potuit, id ejus successor ac subsidiarius imputat. 33 Qui tutorem nominavit ejus in subsidium in eam quantitatem quam is debuit, tenetur. 34 Si tutor plus impendit, quam accepit, pupillo imputat, ergo & is, qui tutoris loco quid impendit, id imputabit.

35 *l.* 2. *supr. h. t.* 36 *l.* 5. *supr. h. t.* 37 Partis qui compensationem petit, residuum offerre, consignare & deponere tenetur. *l.* 10. *in fin. l.* 12. *supr. de pignor. action. l.* 3. *J. de luitione pignor.* 38 Quod solennium ac publicarum pensitationum nomine debeo, compensare non possum cum eo, quod mihi a curatore Reipub. privatim debetur. 39 Curatori Reipublicæ. 40 Id est, solutis: ut sit sensus, dicis te debitorem publicarum functionum coactum fuisse a novo Reipublicæ curatore solvere, quod antea cum Mutiano ejus decessore, (privati ejus, non fiscalis debiti causa) compensaveras: & quæris, num a novo illo curatore solutum possis repetere? non potes. potes tamen a Mutiani herede id, quod tibi debitum est, exigere. 41 Nihil novum induci hac constitutione notat Cujacius 8. *observ.* 16. 42 Compensationes ex omnibus actionibus ipso jure fiunt, ut hic, ex omni contractu naturali vel civili. *l.* 4. *ff. h. t.* naturali tantum. *l.* 6. *ff. h. t.* testamento. *l.* 5. *J. h. t.* contestatione judiciali *l.* 8 *J. h. t.* actionibus in rem & in personam. *J. h. t.* at non in facti obligationibus: est enim inter artifices longa differentia. *l.* 31. *ff. de solutionib.* nec facta functionem solutionis recipiunt *l.* 2. §. 7. *ff. de eo quod certo* De aliis exceptionibus dicetur alibi. His interim adde quæ scripsi ad *l.* 36. *ff. de administ. & peric. tut.* nempe compensationem, quæ fit ipso jure, solas ad usuras usurarum odio restringi. Accurs. *in l.* 10 *ff. h. t.* 43 §. 30. *Instit. de actionib. l.* 4. *supr. & l.* 4. *l.* 10. *ff. h. t.* 44 *dict.* § 30. vid Cujac. 15. *observ.* 12. 45 Non liquidi ad liquidum non fit compensatio. Compensatio denique non fit nisi debiti liquidi, confessi, præsentis, non controversi, non incerti, quod & ante Justinianum fuit, *l.* 22. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de tut. & rat. distrah.* Adde huic loco Socin *reg.* 61. 46 Non hoc dicit, compensationes jure stricto niti. sed hoc potius, judicium in compensationibus admittendis vel non admittendis magnam potest tem esse. 47 Terminalis sententia est, quæ causæ terminum adfert. sic terminalis lapis, qui agrum finit. Ammianus Marcellin. 38. *qui & finalis apud autores de limitibus agrorum* 48 Res deposita non potest prætextu compensationis retineri: id est, ubi depositum repetitur, non admittitur petitio compensationis. *l.* 11. *ff. depositi* hoc etiam ante Justinianum fuit. Paul. 2. *sent. tit. de deposito.* 12. §. 3. 49 Spoliato non objicitur compensatio. Spoliatus ante omnia restituendus est, non obstante compensationis exceptione. vide Forner 2 *select.* 14. vel ita, in actione momenti compensationi locus non est: quod olim quoque obtinuit. Nam momentanea impediri possunt.

50 *L.* 22. *D.* 1. & 2. *C. Theod.* 33. & 2. Paul. *sent.* 14. & 23. *Eclog.* 3. & 3. Harmen. 7. & 5. *extr.* 39. vid. Papon. 12. *Arrest.* 7. *des contraits usuraires &c.* adde *de usuris rei judicatæ lib.* 7. *tit.* 54. *infr. de naut. fœn.* 22. *ff.* 2. *Novell.* 121. Molin. *in tract. de usur. De usur. pupill.* vid. *l.* 5. *tit.* 56. An licitum sit aliquid extra sortem accipere, dixi ad *l.* 2. *J. de pign. act.* & omnium maxime ad *l. placuit.* 29. *ff. de usur.* 51 Usuræ ex promissione non debentur, nisi stipulanti sint promissæ. 52 Usurarum stipulatio scripturam non requirit. Stipulatio ἄγραφος, id est, non scripta usurarum valet. 3. Harmen. 7. §. 2. dixi ad *l.* 17. *supr. de pact.* 53 Emptor usuras debet pretii a die traditionis rei factæ. *l.* 5. *infr. & l.* 13. §. 20. *ff. de act. empt.* 54 Et eatenus fuerit in mora. Mora emptoris in pretio solvendo parit usuras, id est, usuris eum subjicit. 55 Sola destinatio & voluntas deponendi emptorem, cui res jam tradita est, non excusat ab usuris. Differunt hæc deposuisse & deponere voluisse.

Nuda

Nuda conventio parit interdum usuras, si vel solutæ sint, vel pignus in eas datum.

3. Iidem AA. Juliano.

QUamvis usuræ fœnebris pecuniæ citra [1] vinculum stipulationis peti non possint: tamen ex pacti conventione solutæ, neque ut indebitæ repetuntur [2], neque in sortem accepto ferendæ sunt.

Pignus obligatum pro minoribus usuris, non potest retineri pro majoribus ex posteriori contractu nascentibus. Bald.

4. Iidem AA. Honorio.

PEr retentionem [3] pignoris usuras servari posse, de quibus præstandis convenit, licet [4] stipulatio interposita non sit, merito constitutum est, & rationem habet: cum [5] pignora conventione [6] pacti etiam usuris obstricta sint. † Sed [7] enim in causa de qua agis, hæc ratio cessat, siquidem tempore contractus de minoribus usuris petendis convenit, postea [8] autem cum se debitor præstaturum majores repromisit, non potest videri rata pignoris retentio: quando eo tempore, quo instrumenta [9] emittebantur, non convenit, ut pignus etiam ad hanc adjectionem [10] teneatur.

Remittit majores usuras, qui minores certis annis exegit.

5. Iidem AA. & CC. Sabino & aliis.

ADversus creditorem usuras majores ex stipulatu petentem, si probetur per [11] certos annos minores [12] postea consecutus, utilis est pacti exceptio: secundum quod tueri causam potestis etiam adversus [13] defensores civitatis majores petentes ex cautione, si probaveritis semper [14] quincunces [15] amitam pupillorum vestrorum, quæ majores caverat, dependisse.

Oblatio, obsignatio, depositioque sortis & usurarum ut facienda sit, & quam vim habeat.

6. Imp. ANTON. A. Antiæneo.

SI creditrici [16], quæ ex causa pignoris obligatam sibi rem tenuit, pecuniam debitam cum usuris testibus præsentibus [17] obtulisti; eaque non accipiente obsignatam eam deposuisti [18], usuras ex eo tempore, quo obtulisti [19], præstare non cogeris: absente [20] vero creditrice, præsidem super hoc interpellare debueras.

Præstitæ aliquando usuræ perpetuam obligationem usurarum non pariunt.

7. Idem A. Aristeo.

CReditor instrumentis suis probare debet, quæ intendit [21], & usuras se stipulatum, si potest. Nec enim si aliquando [22] ex consensu præstitæ sunt, obligationem [23] constituunt.

Remittit majores usuras, qui minores sciens postea exegit.

8. Idem A. Theophoro.

QUamvis Bassa, cum pecuniam mutuam acciperet, minores usuras Menophani [24] spopondit; *& nisi intra certum tempus eas solvisset, ampliores* [25] (licitas [26] tamen) promisit [tamen,] si post tempus cautioni præfinitum creditor easdem [27] accepit, nec majores sibi dari postulavit, ac per [28] hoc non recessisse eum a minorum præstatione probari potest: eas usuras computari oportet, quarum in exactione creditor perseveravit.

Oblatio debiti facta tutori creditoris liberat a majoribus usuris: depositio vero ab omnibus.

9. Idem A. Probo.

SI per te non stat, quominus intra tempora præfinita pecuniam minorem solveres [usurarum [29],] sed per [30] tutores filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idque apud judicem datum probaveris, ejus temporis, quo per te non stetisse apparuerit, usuræ majores non exigentur. † Quod si etiam sortem deposuisti, exinde ex quo id factum apparuerit in usuras [31] non convenieris.

De dupli computatione.

10. Idem A. Donato.

USuræ per [32] tempora solutæ [33] non proficiunt reo ad dupli [34] computationem. Tunc enim, ultra sortis summam usuræ [35] non exiguntur, quoties tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem.

Post oblatum sibi debitum fructus pignoris percipiens creditor eos in sortem imputare cogitur.

11. Idem A. Popilio.

EX prædiis pignori obligatis creditor post oblatam [36] sibi [37] jure pecuniam quam non suscepit, si fructus [38] accepit, exonerari [39] sortis debitum certum est [40].

De nudo pacto.

12. Imp. ALEXAND. A. Tyranno.

FRumenti [41], vel hordei mutuo dati accessio, etiam ex nudo [42] pacto præstanda est.

De judiciis bonæ fidei. De re judicata.

13. Idem A. Eustachiæ.

IN bonæ fidei judiciis [43] (quale est negotiorum [44] [etiam] gestorum) usurarum rationem haberi certum est. † Sed si finitum est judicium sententia, quamvis minoris condemnatio facta est, non [45] adjectis usuris, nec provocatio secuta est, finita retractanda non sunt: nec [46] ejus temporis, quod post rem judicatam fluxerit, usuræ ullo jure postulantur, nisi ex causis judicati.

De antichresi.

14. Idem A. Aurelio.

SI ex pactione uxor tua mutuam pecuniam dedit, *Ut* [47] *vice* [48] *usurarum [domum] inhabitaret*, pactoque ita, ut convenit, usa est, non etiam locando domum pensionem redegit: referri quæstionem, quasi plus domus redigeret, si locaretur, quam usurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. † Licet enim uberiore sorte potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vilius [49] conducta habitatio videtur.

De pœna inserta in contractu mutui.

15. Imp. GORD. A. Claudio.

CUm allegas uxorem tuam ea conditione mille aureorum [numero] quantitatem sumpsisse, *Ut si intra diem certum debito satis non fecisset, cum* [50] *pœna quadrupli redderet, quod accepit:* juris forma

1 Paul. 2. *sent.* 14. §. 1. excipe *l.* 4. J. *h. t.* usuræ ex pacto (hoc est, sine stipulatione promissæ) solutæ repeti non possunt: nec in sortem a creditore computentur. *Synops. Basil. c.* 47. 3. Harm. 7. §. 14. Quæ verba intelligenda sunt de legitimis usuris: nam illicitæ usuræ in sortem computantur. *Scholiastes Syn. d. c.* 47. *l.* 26. §. 1. *in fin.* J. *h. t.* 2 Nuda conventio parit usurarum solutarum retentionem, & ad usuras solutas retinendas sufficit. *l.* 26. *ff. de cond. indeb.* 3 Non modo sortis, sed usurarum causa pignus potest retineri. Retinere pignus possum mihi traditum in usuras nudo pacto mihi promissas. 4 Ratio dubitandi sumpta ex *l.* 1. *l.* 3. *supr. h. t.* 5 Ratio decidendi. *l.* 22. J. *h. t.* 6 Pactum de usuris traditioni pignoris adjunctum, ad usuras petendas valet. *l.* 48. *ff. de pactis.* Conventione nuda promissæ usuræ non exiguntur. *l.* 3. J. *h. t.* promissis nudo pacto, & eo nomine pignore dato seu obligato, pignus usurarum ita promissarum nomine retineri potest, etiam si pignus debito vilius sit. *Synops. h. t. c.* 47. *& ibi* Anatolius *Scholiastes, l.* 11. §. 3. *ff. de pign. act.* adde *l. ult. infr. debitorem venditionem pignoris.* atque ita multa possunt per retentionem servari, quæ peti non possunt. Alex. *ad l. non solum.* 8. §. *morte.* 6. *ff. de novi operis nunciat.* Garzias *ad l. idem.* 25. §. 2. *ff. de pact.* 7 Casus diversus a superiore. 8 Id est, post tempus contractus. 9 Id est, cum pignus contraheretur in sortem duntaxat. Agitur enim hic de chirographariis usuris. Usuræ chirographariæ sunt, cum pignus contractum est in sortem duntaxat. Hæc taxatio si defuerit, pignus datum ὑπὸ κεφάλαιον sortis ratione (capitale Itali vocant, quod Galli *le sort principal*) tacite quoque usuris subjicitur. Harmenopul. *apud* Cujacium 5. *observat.* 28. 10 Usura, sortis adjectio, ut hic, incrementum. *l.* 28. *in fin.* J. *h. t.* Hujusmodi augmentum non ex ipsa pecuniæ substantia (sicut fœtus ovium, aut partus ancillæ) sed ex usu rei oritur. vid. *l.* 34. *ff. h. t.* Ædificii urbani, & mobilium rerum merces usura dici potest, sed hujusmodi tamen ut sorti rei locatæ semper aliquid depereat: in mutuo vero non idem. 11 Minimas usuras qui per certos annos sciens accepit, tacite fatetur majores sibi non deberi. Imo non fatetur. *l.* 16. *ff. de in rem verso.* 12 Vide *l.* 8. J. *h. t. l.* 13. *ff. h. t.* 13 Et ita remissio tacita aliquando valet, ut hic: quæ alias tacita non valeret: *ut l.* 37. *ff. de pact.* nec ad præstandas majores obligatur. *l.* 102. *in fin. ff. de solut. & liberat.* 14 Id est, spatio triennii. *argum. l.* 1. J. *de fideicommiss.* vult enim Bald. hanc particulam veram esse in triennio, vel saltem in decennio vel vicennio. Harm. ita hanc legem exponit 3. *tit.* 7. §. 9. Qui ex liberalitate longo tempore (ἐπὶ πολὺν χρόνον) usuras non petiit, non recte superioris temporis usuras exigit: adde 2. *Feud.* 2. §. 1. *l.* 1. J. *de fideicommiss.* 15 Quincunx usura. *l.* 17. *ff. h. t. Cinq pour cent.* estque ducentesima quadragesima pars sortis: unde sorti exæquatur in 240. mensibus, sive viginti annis. vid. Molin. *in tract. de usur. n.* 53. 16 Vide Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 105. Ans. 17 Alias nudum propositum offerendi non excusat. *l.* 2. J. *h. t.* 18 In publico, vel æde sacra. *l.* 19. J. *h. t.* plus est deponere quam offerre. Est enim ordine hoc prius tempore: illud posterius. Porro non hic agitur de oblatione verbali, quæ non est ad petendas usuras efficax: nec de reali, nuda tamen, sed de ea quæ duo habet adjuncta: puta quæ facta fuit coram testibus & re ipsa, & quam secuta sit in publicum vel ædem sacram depositio. Aliter Molin. hæc explicat *quæst.* 39. *de usur. num.* 297. 19 Hoc scil. modo, de quo hic agitur, quemque superius explicavi. 20 Nota cautionem debitori utilem ad evitandas usuras. 21 Hoc est, καὶ τὸ χρέος, καὶ τὴν τόκων ἐπερώτησιν, & sortem & usurarum stipulationem. *Synops. h. t. c.* 51. 3. Harm. 7. §. 15. 22 Ἐπὶ τινα χρόνον, per aliquod tempus. Harmen. *ibid.* Quod aliquando factum est, in perpetuam non trahitur necessitatem. *l.* 28. J. *de pactis.* Quod longo tempore factum est. *l.* 6. *ff. h. t.* aut per multos annos. *l.* 13. *ff. h. t.* trahitur, & quidem adversus fiscum. *l.* 5. J. *h. t. ibi, secundum quod.* Et ita non continuo usuras promisisse intelligitur, qui eas aliquando solvit. Nec a solutione brevis temporis, ad perpetuam promissionem & obligationem infertur. Minimum tempus non est modus adquirendæ obligationis. *l.* 44. §. 1. *ff. de obl. & act.* 23 Οὐ ποιεῖ πρόκριμα τῷ χρεώστῃ, nullum faciunt debitori præjudicium. *Syn. & Harm. d. loco.* 24 Creditori. 25 *l.* 40. *ff. de rebus cred. Syn. d. c.* 47. 26 *l.* 1. §. 3. *ff. de pign. & hypoth. l.* 17. *ff. h. t.* 27 I. e. Minores. 28 Puto legendum *ac per hoc recessisse eum a majorum præstatione*, ut sit sensus, qui ex eodem contractu minores vel majores usuræ debentur, si minores eligit, majores tacite remisisse intelligitur; si non ita legendum est, saltem legis sententia huc refertur. 29 Hanc particulam legit Haloander: legerunt & veteres optimo sensu, si debitor minores usuras tempore congruo obtulit, cursum majorum evitat. 30 Mora tutoris pupillo nocet. 31 Id est, in nullas usuras, sive minores dicas, sive majores. *l.* 7. §. 2. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Goth. Confer. *l.* 6. *& l.* 19. *hoc tit.* Zanger. *de exception. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 154. Ans. 32 Id est, per partes, diversis temporibus, per intervalla temporum. *l.* 29. *l.* 30. J. *h. t.* 33 Id est, non concurrunt, nec in duplum computantur. Hodie imputantur. *Novell.* 121. *&* 138. Cætera ad hanc legem vid. apud Alciat. 1. *parerg.* 33. Molin. *n.* 46. 47. *de usur.* Hot. 2. *de usur.* 16. 34 Lex vetus fuit, etiam Ægyptiorum, *teste Diodor.* 2. ne creditor κεφάλαιον, id est, caput aut sortem, majorem faceret duplo. Idem Romani vetuerunt exigi usuras ultra duplum, in quo (duplo scil.) simplum inerat, ita ut cum usuræ semel ad quantitatem sortis ascendissent, non exigerentur. Hinc illud Harmen. 3. *tit.* 7. §. 6. τῶν τόκων τὸ κεφάλαιον διπλασιαζόντων ὁ τόκος παύεται. Usurarum sortem duplicantium usura cessat. vid. Molin. *d. l. n.* 43. Et ita duplum illud est alterum tantum sorte amplius. *l.* 26. §. 1. *ff. de cond. indeb. l.* 4. *in fin. ff. de naut. fœn.* Eadem. 9. *l.* 27. *in fin. l. pen. l. ult.* J. *h. t. l. ult.* J. *de fidejuss. & mand.* idque licitum vocatur *in l.* 19. *infr. de mandat.* adde Cujac. *ad Novell.* 121. Eo pacto Romani moderati sunt usuras, nec permiserunt passim centesimas, indultis levioribus. vid. Molin. *ibid.* ita quoque iidem id quod interest moderati. *l. unic. infr. de sententiis, quæ pro eo quod interest.* 35 *Usuræ exiguntur*, in vulgatis ita legebatur. 36 A debitore scil. de oblatione vid. *l.* 9. *infr. de solut.* 37 *Sibi in jure*, quidam ita legunt. 38 Ἀντίχρησις solvitur oblatione debiti, hoc est, debitor sortem & usuras creditori offerendo efficit, ut creditor jus suum ἀντιχρήσεως amittat: hoc est, ut ne fructus pignoris suos faciat. Quid si eos percepit? exonerabitur sortis debitum. de antichresi adde *l.* 14. *l.* 17. *infr. h. t. l.* 11. §. 1. *ff. de pign. & hypoth. l.* 6. *supr. quod cum eo. l.* 33. *ff. de pign. act.* 39 Ἀντίχρησιν sola oblatio solvit, ut hic: non usuras. *l.* 6. J. *h. t.* vid. *l.* 2. J. *de pact. pign.* 40 Cur ita? quia post non acceptam debiti solutionem, bona fide prædii alieni fructus suos facere non potest. 41 Pro fructibus aridis usuras pacisci licet, sed & pro liquidis. *l.* 23. *infr. h. t.* quin & pro veste. *l.* 25. J. *h. t.* Et breviter pro fructibus mutuo datis etiam usura potest ex pacto peti. *Synops. h. t. c.* 54. Harm. *h. t. c.* 23. 42 Atqui pecuniæ usuræ non debentur, nisi ex stipulatione. *l.* 3. J. *h. t.* suo jure id receptum? διὰ τὸ ἄδηλον τῶν καρπῶν. *Synops. Basil. h. t. cap.* 66. 3. Harm. 7. §. 24. ob incertum & inconstans frugum pretium. *l.* 17. *infr. h. t.* quod etiam efficit, ut majores stipulemur usuras in frugibus, quam in pecunia. vid. *l.* 23. J. *h. t.* 43 *l.* 32. §. 2. *ff. de usur.* veluti locati. *l.* 54. *ff. locati.* 44 Negotiorum gestorum actio bonæ fidei est: ideoque in ea usuræ exiguntur. *l.* 24. J. *h. t. l.* 19. §. 4. *l.* 31. §. 3. *l.* 37. §. 1. *ff. de negot.* 45 Vid. *l.* 3. *vers. si enim novatur.* J. *de usur. rei jud.* 46 *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. h. t.* adde *l.* 1. J. *de sent. quæ sine certa quantitate.* 47 Est ea ἀντίχρησις; de qua vid. *l.* 17. J. *h. t. l.* 11. §. 1. *ff. de pign. & hypoth.* 3. Harm. 5. *c.* ἀντιχρήσεως. Antichresis, estne idem quod emptio redituum: cujus fit mentio *in c.* 1. *&* 2. *ext. de empt.* Hot. 2. *obs.* 1. negat. movetur, quod ibi creditor fundum pro domino possidet, ejusque periculo sit, hic non sit. 48 Vice usurarum permissum est mihi abs te tuas ædes habitare. Sed ablocavi, & plus redegi ex mercede quam legitimus modus usurarum ferret, quid juris? quod amplius erit, sorti imputabo, ut hic, sumpto argumento a contrario sensu. adde 3. Harm. 5. *c.* περὶ ἀντιχρήσεως. Quid si habitavi? servatur conventio, etiamsi pluris ea habitatio censeatur, quam modus legitimus usurarum fuerit, & vilius mihi conducta domus potius, quam illicitum fœnus contractum videbitur. *infr. h. t. ibi, licet enim.* adde Cujac. 8. *obs.* 17. vid. tamen *l.* 11. §. 1. *ff. de pign. & hypoth.* 49 Quid si deceptio sit ultra dimidium justæ mercedis? Accursius putat debitori competere remedium legis 2. J. *de resc. vend.* Idem sentit Papon. 3. *Not.* 9. *c. de restit. contre louages & conductions.* adde *l.* 3. J. *comm. utriusque jud.* facit *l.* 16. *in fin. ff. de minor.* 25. *ann. l.* 2. *l.* 22. *in fin. ff. locati. d. c.* de quo tamen dubitari potest propter incertam spem mercedum, quæ solent decrescere: moveor *l.* 17. *&* 23. J. *h. t.* adde glossam Accursii, ubi scripsi in *l.* 14. J. *de locato.* 50 Vid. quæ notavi ad *l.* 98. §. 5. *ff. de solut. & liber.* adde *l.* 44. *ff. hoc tit. l.* 13. §. 26. *ff. de act. empt.*

non patitur, legem contractus istius ultra [1] pœnam legitimarum usurarum posse procedere.

De pecunia data, ut triticum reddatur.

16. Idem A. Sulpitio.

CUm non frumentum, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, *Ut [2] certa modiatio [3] tritici præstaretur; ac, nisi is modius sua die fuisset oblatus, mensurarum additamentis [4] in [5] fraudem legitimarum usurarum gravatum* te esse contendas: potes adversus improbam petitionem competenti uti defensione.

De agricolis.

In AUTHENT. nullum credentem agricolæ tenere. §. Sancimus itaque. coll. 4. tit. 13. al. 5. Nov. 34. c. 1.

AD hæc, qui fructus aridos [6] credidit agricolæ, vel pecuniam in unoquoque anno pro [7] modio [8] octavam partem modii, pro solido [9] siliquam unam [10] usurarum nomine accipiens: terram, sive aliquid aliud, quod pignori accepit: omnimodo reddat. Si aliquid præter hoc commiserit: ab actione cadat omnimodo.

De fructibus.

17. Imp. PHILIPPUS A. Euxeno.

SI [11] ea lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligavit, *Ut fructus [12] in vicem usurarum consequeretur*, obtentu [13] majoris percepti emolumenti propter [14] incertum [15] fructuum proventum rescindi placita non possunt.

De solutione indebiti.

18. Idem A. Castori.

INdebitas usuras, etiamsi ante sortem solutæ non fuerint, ac [16] propterea minuere eam non potuerint, licet post sortem redditam creditori fuerint datæ [17], exclusa [veteris] juris varietate repeti posse, perpensa ratione firmatum est.

De oblatione debiti & consignatione & depositione.

19. Idem A. Hyreniæ.

ACceptam mutuo sortem cum usuris licitis creditoribus post contestationem offeras: at si non suscipiant, consignatam in publico depone [18], ut cursus legitimarum usurarum inhibeatur: in hoc autem casu publicum [19] intelligi oportet, vel sacratissimas ædes [20], vel ubi competens [21] judex super ea re aditus deponi eas disposuerit: Quo subsecuto, etiam [22] periculo debitor liberabitur, & jus pignorum tolletur: cum Serviana [23] etiam actio manifeste declaret, pignoris inhiberi persecutionem, vel solutis pecuniis, vel si per creditorem steterit, quominus solvantur. † Quod etiam in trajectitiis [24] servari oportet. † Creditori scilicet actione utili ad exactionem earum, non adversus debitorem, nisi forte eas receperit, sed contra depositarium, vel ipsas competente pecunias.

De mandatoribus & fidejussoribus.

20. Idem A. Ælio.

COnstitutionibus [25] sacris, quæ ultra certum modum usuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent, mandatoribus [26] etiam vel fidejussoribus subventum est: quibus quasi mandator vel fidejussor conventus uti potes.

De soluto simpliciter.

21. Idem A. Chresimo.

SI usuras præstari pignore dato convenerat; & in continenti numeratione facta, postea vel ante [27], propter quod debitum solutionem feceras, non [28] designasti, habuit [29] creditor in usuras tibi accepto ferendæ solutæ quantitatis facultatem.

De pignoribus.

22. Idem A. Carino.

PIgnoribus quidem intervenientibus, usuræ, quæ sine [30] stipulatione peti non poterant, pacto [31] retineri [32] possunt [33]. † Verum hoc jure constituto, cum hujusmodi nullo interposito pacto tantummodo certæ summæ præstari pœnam convenisse proponas: nec peti, nec retineri quicquam amplius potest, & ad pignoris solutionem urgeri te disciplina juris perspicis.

De oleo & quibuscunque fructibus.

23. Idem A. Jasoni.

OLeo [34] quidem, vel quibuscunque fructibus mutuo datis incerti [35] pretii ratio, additamenta [36] usurarum ejusdem materiæ suasit admitti.

De negotiis gestis.

24. Idem A. Glauciæ.

SI mater [37] tua major annis constituta, negotia [38], quæ ad te pertinent, gesserit: cum omnem [39] diligentiam [40] præstare debeat, usuras [41] pecuniæ tuæ, quam administrasse fuerit comprobata, præstare compelli potest.

De auro, argento, veste.

25. Imp. CONSTANT. A. ad populum.

PRo [42] auro & argento & veste facto chirographo licitas solvi, vel promitti usuras jussimus.

De præscriptione triginta, vel quadraginta annorum.

1. De modo usurarum.

26. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P.P.

EOs [43], qui principali actione per exceptionem triginta [44], vel quadraginta annorum, sive personali, sive hypothecaria ceciderunt, [jubemus] non posse super usuris, vel fructibus præteriti [45] temporis aliquam movere quæstionem, dicendo ex iisdem temporibus eas velle sibi persolvi, quæ non ad triginta, vel quadraginta præteritos annos referuntur, asserendo singulis annis earum actiones nasci: principali [46] enim actione non subsistente, satis supervacuum est super usuris, vel fructibus adhuc Judicem cognoscere. §. 1. Super usurarum vero quantitate etiam generalem sanctionem facere necessarium [47] esse duximus, veterem duram, & gravissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoque [48] jubemus, Illustribus [49] quidem personis, sive eas præcedentibus, minime licere ultra tertiam [50] partem centesimæ usurarum nomine in quocunque contractu vili, vel

1 Pœnam ultra legitimum usurarum modum stipulari non licet. 2 Nota de
reditu specierum in vino, frumento & similibus data pecunia constituto. Quæritur, qua
proportione talis reditus sit emendus? dic ut in proxima Authentica. 3 Id est,
certus modiorum numerus. 4 *l. 23. infr. h. t.* id est, majorem moderationem.
l. 44. ff. h. t. 5 Sive usura consistat in nummis, sive in fructibus, ut hic, utrobi-
que ad legitimum modum reducetur. vid. Molin. *q. 2. de usur. n. 68. & q. 21. n. 215.*
Papon 12. *Arrest. 17. n. 17.* 6 Fructus aridi, ut messes. *l. 1. C. Theod. h. t. l. ult.*
in fin. ff. de jure fisci. l. 15. C. Theod. de suscept. lib. 10. tit. 70. An idem in liquidis? idem
d. l. 1. l. 23. infr. h. t. Goth. Vid. hic Rittershus. in *Expos. Novell. part. 3. cap.* 10. Ans.
7 Nota proportionem, ad quam redigenda est emptio reditus frumentarii. Hodie puto
considerandam esse rationem usurarum receptarum in singulis provinciis. Exemplum
sumam a Gallis, apud quos regiis constitutionibus reditus constituitur ad aliis analogiam,
au denier douze. Itaque modio valente decem aureos, reditus modii emendus erit 120.
Quid si modii valor augeatur? Molinæus 21. *q. de usuris, num.* 122. Papon. 12. *Arrest.*
17. *c.* 17. refert debitori electionem permitti usuras ut solvat in pecunia, refertque ita
judicatum in Curia. Admitto equidem favendum esse reo debitori: sed si ita est, æqui-
tas etiam postulabit, ut decrescente modii pretio, creditori justa merces suppleatur a de-
bitore, ne alioquin claudicet contractus. Sed ea de re dicam *l. seq. infr. h. t.*
8 Modio mutuo dato debitori usuræ vice, octavam modii partem, id est, duos sextarios,
possum ab eo stipulari, eaque usura est centesima, ut constat ex *Nov. 130. c. 4. 6.*
9 Id est, pro singulis solidis 72. solidi libram auri efficiunt. 3. Harm. Zonar. *c. 17. Sy-*
nod. Nicenæ. 10 Triens est usura, unam siliquam pro solido dari: tertia centesi-
ma, quæ trecentis mensibus aut vigintiquinque annis sorti exæquatur, paritque annua-
tim quatuor in centum, *quatre pour cent.* de qua vid. *Novell. Leon.* 83. Cujac. tamen ad
Nov. 32. refert, ob centenos aureos recte stipulari solidos quatuor, & siliquas quatuor:
successisse postea majorem usuram, quæ reddat solidos sedecim, semissem & quatuor sili-
quas, id est, in libram auri solidos duodenos, & Nicephorum usuræ nomine exegisse in
singulas auri libras duodecim solidos, id est, in singulos solidos quatuor siliquas ad ra-
tionem scil. centesimæ 11 *l. 11. §. 1. ff. de pign. & hypoth.* 12 Dixi ad
l. 14. supr. h. t. 13 Id est, prætextu. Ratio dubitandi pro debitore hinc sumitur.
14 Ratio decidendi hinc sumitur pro creditore. Et tamen aliter judicatum fuisse a Sena-
tu Parisiensi ostendi ad *l. 16 supr. h. t.* Sic sentio in omni venditione (ergo & reditus
annui de quo hic agitur) spectandam esse quantitatem justi pretii, quod est tempore ven-
ditionis *l. 8. in fin. C. de rescind. vendit.* eoque admisso non esse quærendum, an res empta
creverit, an decreverit: cum certo jure periculum & detrimentum rei ad emptorem per-
tineat. 15 *l. 23 infr. h t.* Goth Casum *h. l.* non esse usurarium probat Joann.
Aurpach. *l. 1. epist. juridic.* 10. Ans. Adde Cujac. *lib. 3. observ. cap. 35. & quæ not. supr.*
l. 6. h. t. S. L. 16 Usuræ indebitæ solutæ ante sortem, sortem minuunt. Quid si
post sortem solutam depensæ fuerint? stricto jure, sortem minuere non possunt (quia
sors soluta hic proponitur) ex æquo tamen repeti possunt; nam sorte soluta nihil superest
in quod imputentur. *Synops. h. t. c.* 61. 3. Harm. 7. §. 6. 17 Olim plerisque vi-
sum fuit: Usurarum indebitarum condictionem non esse, licet omnes imputationem ad-
mitterent. Hodie & imputatio admittitur, & indebitæ solutæ condicuntur, *l. 26. §. 1.*
ff. de cond. indeb. 18 Molinæus *numer. 296. 297. de usur.* negat hanc depositionem
requiri. Movetur lege 122. *§. 5 in fin. ibi, jure. ff. de verb oblig.* de qua quæstione ibi
dixi: *ut & in l. 6. C. h. t.* quo nomine reprehenditur a Cujacio ad *d. §. 5.* Eandem sen-
tentiam probat etiam Rolandus a Valle 1 *cons. 33. num. 34. & seq. & lib cons. 63 num.*
24 *& seq.* Sunt & alii loci juris apertissimi in *l. 2 l. 6. supr. h. t. l. 7. l. 18. in fin. ff. h t.*
l. 10. C. de pign. act. l. 9. C. de solutionib. l. 28. in fin. ff. de adminis. & peric. tut. l. 82 ff.
de cond. & demonstr. Aliter Cujacius *d. loco*, distinguit usuras ex mora oblatione sisti,
non eas quæ ex stipulatione debentur. 19 In publico deponere, est in æde sacra,
vel ubi judex, super ea re aditus, deponi jussit. 20 Antiquum fuit, res commu-
nes, *l. 4. in fin. ff. famil. ercisc.* vel alterius, *ut hic.* vel proprias in æde sacra deponere.
hinc *Euclio* in Aulularia act. 4. *Tu modo cave, cuiquam indicassis aurum meum esse istic*
fides. & post: *Fides etiam atque etiam, nunc salvam ut aulam abs te auferam. Tuæ fidei con-*
credidi aurum, in tuo loco & fano modo est situm. 21 Publicus locus fit etiam judicis
dispositione: publicus, id est, tutus. vid. *l. 9. C. de pignor. action.* 22 Depositione
legitima sortis & usurarum facta, debitor usurarum cursum sistit: periculum rerum a
se depositarum in creditorem suum transfert: & pignoratitiam adquirit. *ut hic.* antichre-
sim liberat. *l. 11. C. h. t.* Goth. De depositionis solennitate & effectu vid. Censur. Forens.

nostram *lib. 4. c.* 35. S. L. 23 De qua vide §. 7. *Instit. de act.* 24 Id est,
nauticis. 25 Usuris modus jure injectus est. vide quæ scripsi ad *l. 1. §. 3. in fin.*
ff. de pign. & hypoth. 26 Beneficia debitoribus usurariis concessa ad eorum man-
datores & fidejussores pertinent. 27 Hinc colligit Cuj. 13. *obs.* 31. ante gestum
negotium autoritatem interpositam tutoris valere. 28. Vide *l. 1. infr. & l. 5. §. 2.*
ff. de solut. & liber. 29 Sortem & usuras debens, si quas quantitates creditori solvit,
nulla facta mentione, quo nomine solveret, facultatem habet creditor, si velit, in usuras
duntaxat acceptam facere solutionem. *Synops. h. t.* 1. *c.* 64. ubi tamen Scholiastes speciem
hanc ponit, sortem & usuras debentem, si libras sexaginta solvat: pro rata quadraginta
quidem in sortem; viginti vero in usuras dedisse videri. 30 Usuræ sine stipulatio-
ne ex nudo pacto non petuntur, nisi & pignora in usuras ex pacto dandas detineantur:
Tunc enim & sine stipulatione petuntur, *ut hic.* Scholiastes *Synops. Basil. 7. tit. 6. ex*
lib. 26. tit. 5. cap. 1. l. 3. l. 4. C. h. t. l. 17. §. 4. ff. h. t. l. 24. ff. de præscript. verb.
31 *l. 4. C. h. t.* vide Cujac. 8. *obs. 17. in fin.* 32 Per exceptionem doli. *l. 2. C. de*
fiscal. usur. lib. 10. tit. 8. 33 Modo legitimæ sint. *l. 27. in fin. infr. h. t.*
34 Id est, re liquida, idem in aridis, dixi ad *l. 12. C. h. t.* 35 Fructibus mutuo
datis, licet & majores usuras stipulari, διὰ τὸ ἄδηλον τῶν καρπῶν, propter incerti-
tudinem fructuum. *Synops. Basil. h. t. c.* 66. 3 Harm. 7. §. 24. Quippe nonnunquam
accidit, ut mutuans centum modios, pactus sim usuræ nomine modium unum in singu-
los menses, quod usura est centesima: sed fortasse quum mutuo darem centum illos mo-
dios, uno aureo modii sex veniebant: verum fertilitate sequuta quum debitor menstruum
mihi modium solvit, non centesimam, sed bessem mihi centesimæ præbet. Hoc enim facit
æstimatio modii, propter insequutam annonæ copiam. Ita Scholiast. *Synops. illo loco.* dixi
ad *l. 17. C. h. t.* 36 *l. 16. C. h. t.* Cujacius hinc colligit fruges recepisse immodicas
usuras, adde *Novell.* 32. vel supra legitimum modum, idque confirmat Græcorum auto-
ritate, 3. *obs.* 35. sed ea de re dixi ad *l. 17. supr. h. t.* 37 Paul. 1. *sent.* 4. §. 4.
38 Vide *l. 13. supr. h. t.* Paul. *ibid.* §. 3. §. 4. 39 Paul. 1. *sent.* 4. §. 4. dixi ad
l. 3. §. 9. ff. de negot. gest. 40 Paul. *ibid.* §. 1. 41 *d. l. 13. d. §. 3. l. 37.*
§. 1. ff. h. t. 42 Omne debitum rei fungibilis sive mutuabilis, nudo pacto, vel
consensu, sive in continenti, sive ex quocunque intervallo, mutuum fieri, seu in mu-
tuum converti potest. Molin. *de usur. quæst. 85. num. 660. l. 12. supr. h. t. l. 8. C. si cert.*
43 Sors (ut & omnis actio personalis) tricennio præscribitur. An & sortis usuræ?
ὁ ἥρως πατρίκιος, id est, heros Patricius, putabat non præscribi tricennio, quum
usuræ singulis annis nascantur. Nam triginta annis sortis ratione elapsis, inveniuntur usu-
rarum nomine anni primi, decurrisse anni 29. secundi anni, 28. atque ita deinceps. Idem
in fructibus censebat Patricius: verum hæc sententia reprobatur hac constitutione: cum sit
absurdum, causa principali sortis sublata, de usuris & fructibus contendere *Syn. Bas. h. t. c.* 69.
44 Triginta vel quadraginta annis personales, & hypothecariæ actiones intereunt. *l. 2.*
C. de pecunia constituta. 45 *l. 28. infr. h. t.* 46 Dixi ad *l. 129. in fin. ff. de*
reg. jur. actione sublata iniquum est de usuris, & fructibus contendere. 47 Fue-
rat enim incertus usurarum modus ante Justinianum: vide Molin. *de usuris, n.* 42 aut
saltem gravis & durus. idem *n.* 54. 48 Usurarum ratio ex hoc loco ex Scholiaste
Synopseos 23. *tit.* 32. *c. 47. & 69.* & Harm. 3. *tit.* 7. §. 25. hæc est a Justiniano definita:
In illustribus τρίτον ἑκατοστῆς triens centesimæ, id est nummi quatuor ἐπὶ τῶν τρα-
πεζιτῶν καὶ τῶν ἄλλων πραγματευτῶν (qui ἀργυροπράται, καὶ ἔμποροι Harmeno-
pulo *d. loco.*) id est, in nummulariis cæterisque negotiatoribus δίμοιρον ἑκατοστῆς, bes
centesimæ, hoc est, nummi octo. Legitima vero usura eorum qui διαποντίως τοκίζου-
σι ἤτοι ἐπικινδύνως: usuram trajectitiam nauticam, periculo suo capiunt ἑκατοστιαῖος,
est centesima: hoc est, nummi duodecim: In aliis hominibus ἡμιεκατοστιαῖος centesi-
mæ semis, id est, nummi sex. Quid Ecclesiæ & venerabilis domus? quadrantem cen-
tesimæ, id est, nummos tres accipiunt. Scholiastes *d. loco*, & præstant. Harm. *d. loco.*
49 Illustribus personis trientes usuræ permissæ. *ut hic, & C. h. t. ibi, ultra tertiam par-*
tem, & sic minores. Sic; trientarium fœnus etiam Alexander exercuit, *teste Lampri-*
dio: quod tamen legis modo non dicitur. Fiscus enim medias stipulatur, semisses *lib.*
l. ult. C. de fiscalib. usuris. lib. 10. tit. 8. Civitatum quoque usuræ sunt semisses. *l. 10. ff.*
de pollic. Ecclesiasticæ vero quadrantes. vide *Novell.* 7. 50 Tertia pars centesimæ,
triens usura, *Quatre pour cent, l. 3. §. 1. ff. de contraria tutela.*

maximo ſtipulari. † Illos vero, qui ergaſteriis[1] præſunt[2], vel aliquam licitam[3] negotiationem gerunt, usque ad beſſem[4] centeſimæ [uſurarum nomine in quocunque contractu] ſuam ſtipulationem moderari. † In trajectitiis[5] autem contractibus, vel ſpecierum fœnori dationibus, usque ad centeſimam[6] tantummodo licere ſtipulari, nec eam excedere; licet veteribus legibus hoc erat conceſſum. † Cæteros[7] autem [omnes] homines dimidiam[8] tantummodo centeſimæ uſurarum [nomine] poſſe ſtipulari[9]: & eam quantitatem uſurarum etiam in aliis omnibus caſibus nullo modo ampliari, in quibus citra[10] ſtipulationem[11] exigi uſuræ ſolent. Nec[12] liceat judici memoratam augere taxationem[13], occaſione conſuetudinis[14], in regione obtinentis. † Si quis autem aliquid contra modum hujus fecerit conſtitutionis, nullam penitus de[15] ſuperfluo habeat actionem: ſed & ſi acceperit, in[16] ſortem hoc imputare compelletur. † Interdicta[17] licentia creditoribus ex pecuniis fœnori dandis aliquid detrahere, vel retinere ſiliquarum[18] nomine, vel ſportularum[19], vel alterius cujuscunque cauſæ gratia. Nam ſi quid hujusmodi factum fuerit, principale debitum ab initio ea quantitate minuetur[20], ut tam ipſa minuenda pars, quam uſuræ ejus exigi prohibeantur. † Machinationes etiam creditorum, qui ex hac lege prohibiti majores uſuras ſtipulari alios medios[21] ſubjiciunt, quibus hoc non ita interdictum eſt, reſecantes jubemus[22], ſi quid tale fuerit attentatum, ita uſuras computari, ut neceſſe eſſet, tanquam ſi ipſe, qui alium interpoſuit, fuiſſet ſtipulatus: in quo caſu ſacramenti[23] etiam illationem locum habere ſancimus[24]. Dat. *Conſtantinop.* JUSTINIANO CONS.

Ne uſuræ ultra duplum currant.

27. Idem A. Mennæ P. P.

DE uſuris, quarum modum jam[25] ſtatuimus, pravam[26] quorundam interpretationem penitus removentes, jubemus, etiam eos, qui ante eandem ſanctionem ampliores quam ſtatutæ ſunt, uſuras ſtipulati ſunt, ad modum eadem ſanctione taxatum ex[27] tempore lationis ejus ſuas moderari actiones: ſcilicet illius temporis, quod ante eam defluxit legem, pro tenore ſtipulationis uſuras exacturos.

§. 1. Curſum inſuper uſurarum ultra[28] duplum minime procedere concedimus: nec ſi pignora[29] quædam pro debito creditori data ſint, quorum occaſione quædam veteres leges & ultra duplum uſuras exigi permittebant. Quod [&] in bonæ fidei judiciis, cæteriſque omnibus caſibus, in quibus uſuræ exiguntur, ſervari cenſemus.

Ne uſuræ in ſortem convertantur, & ne uſuræ uſurarum exigantur.

28. Idem A. Demoſtheni P. P.

UT nullo modo *uſuræ*[30] *uſurarum* a debitoribus exigantur, & veteribus quidem legibus conſtitutum fuerat, ſed non perfectiſſime cautum: ſi enim uſuras in ſortem redigere fuerat conceſſum, & totius ſummæ uſuras ſtipulari: quæ differentia erat debitoribus, a quibus revera uſurarum uſuræ exigebantur? hoc certe erat *non rebus*[31], *ſed verbis tantummodo legem ponere.* Quapropter hac apertiſſima lege definimus, nullo[32] modo licere cuiquam uſuras præteriti temporis, vel[33] futuri[34] in ſortem redigere, & earum iterum uſuras ſtipulari. Sed & ſi hoc fuerit ſubſecutum: uſuras quidem ſemper uſuras manere, & nullum uſurarum aliarum incrementum ſentire: ſorti autem antiquæ tantummodo incrementum uſurarum accedere.

De duplo.

29. [35].

USuræ[36] minutim[37] & per[38] intervallum ſolutæ cum duplo compenſantur, etiam ſi non univerſæ ſimul[39] ſolutæ fuerint.

30. [40].

PRæſens[41] conſtitutio declarat, uſuras particulatim[42] ſolutas, duplum debitæ ſortis non excedere. Verum excipitur id quod poſitum eſt in 160. *Nov. de uſuris pecuniæ municipalis*[43].

TIT. XXXIII.

DE[44] NAUTICO[45] FOENORE.

Pro tempore, quo creditor ſuſcepit periculum trajectitiæ pecuniæ, uſura centeſima debetur: pro tempore ſequenti, communis. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Honorato.

TRajectitiam[46] pecuniam, quæ periculo[47] creditoris datur, tamdiu[48] liberam eſſe ab obſervatione communium uſurarum, quamdiu navis ad portum adpulerit, manifeſtum eſt.

Pecuniæ nauticæ debitoris eſt periculum, niſi aliud fuerit conventum. Salic.

2. Iidem AA. Choſimaniæ.

CUm dicas te pecuniam ea lege dediſſe, *Ut in ſacra*[49] *urbe tibi reſtitueretur*, nec[50] incertum periculum, quod ex navigatione maris metui ſolet, ad te[51] pertinuiſſe[52] profitearis, non eſt dubium, pecuniæ creditæ ultra licitum[53] [modum] te uſuras exigere non poſſe.

Qui ſuſcepit in ſe periculum navigationis, intelligitur in ſe ſuſcipere periculum fortunæ, non culpæ debitoris. Bald.

3. Iidem AA. Juniæ.

CUm proponas te nauticum fœnus ea conditione dediſſe, *Ut poſt navigium, quod in Africam dirigi debitor adſeverabat, in Salonitanorum*[54] *portum nave delata, fænebris pecunia tibi redderetur*, ita ut navigii duntaxat, quod in Africam deſtinabatur, periculum ſuſciperes; perque vitium debitoris, nec loco quidem navigii ſervato, illicitis[55] comparatis mercibus, quæ navis continebat, fiſcum occupaſſe; amiſſarum[56] mercium detrimentum, quod non ex marinæ tempeſtatis diſcrimine, ſed ex præcipiti avaritia, & incivili debitoris audacia, accidiſſe adſeveratur, adſcribi [tibi] juris publici ratio non permittit.

Debitor generis liberatur per interitum, ſi creditor ſuſcipit in ſe periculum; alias non. Bald.

4. Iidem AA. Euchariſto.

TRajectitiæ quidem pecuniæ, quæ[57] periculo creditoris mutuo datur, caſus, antequam ad deſtinatum locum navis perveniat, ad debitorem non pertinet. [Sine] hujusmodi vero conventione, infortunio naufragii debitor non liberabitur.

TIT. XXXIV.

DEPOSITI[58]; VEL CONTRA.

De rei interitu, de concurrentibus actionibus.

1. Imp. ALEXANDER A. Meſteno.

SI[59] incurſu latronum, vel alio fortuito caſu ornamenta depoſita apud interfectum perierint: detrimentum ad heredem ejus, qui de-

1 Ergaſterium, eſt negotiatio. Præſunt ergaſterio trapezitæ, argentarii, & cæteri inſtitores, *l. 2. C. de epiſc. l. 9. C. de operibus publ. l. 2. C. de met.* Eſt & locus, ubi opus fit, officina. 2 Juſtis negotiatoribus terrenis, mediterraneis aut terreſtribus, beſſes, uſuræ permiſſæ. *C. ibi, ad beſſem.* Argentariis licet ſtipulari beſſes uſuras. Inter negotiatores uſura legitima bes eſt. Quin argentariis beſſes debentur, licet eas non fuerint ſtipulati. *Novell.* 136. *c.* 4. Quid ſi negotiari deſinant, aut nomen alteri cedant? beſſes uſuræ deberi deſinunt. Molin. *ibid. num.* 60. 61. 3 Licita eſt negotiatio, vel ea quæ vere fœneratitia eſt, qua funguntur ii, qui nullam etiam aliam exercent. 4 Bes uſura eſt ad centeſimam, quod bes ad aſſem. Beſſes uſuræ ſunt duæ partes centeſimæ, 150 partem ſortis quolibet menſe pendens, integram vero ſortem 12 annis & 6 menſibus. Annuatim ſolvuntur 8 in 100 *huit pour cent.* Id fœnus Antoninus Pius exercuit. Jul. Capitol *in ejus vita.* 5 Uſura centeſima, non major, maritimis & navigantibus permiſſa. An centeſima dicitur anni ratione, an vero certi duntaxat itineris, quod anno poteſt eſſe brevius? prius ait Molinæus *n.* 91. *de uſur.* 6 Centeſima uſura, *douze pour cent*, quæ centeſimo menſe ſortis quantitatem parit, & reddit. Solebant enim veteres in menſes, non in annos fœnerari. Plut. *in libell.* περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Æſchines *adverſus Cteſiphontem.* Horat. *Epod. oda* 2. *omnem relegit Idibus pecuniam, quærit Kalendis ponere.* Inde uſura menſtrua Ciceroni 6. *ad Atticum.* De duplici centeſima, vide *l. nihil intereſt.* 4. §. 1. *ff. de nautico fœnore.* 7 Non illuſtres, quique non ſequuntur, mercaturam terreſtrem, vel maritimam, dimidias centeſimæ poſſunt ſtipulari. Ergo & ruſtici? Poſſe videntur, cum hic non excipiantur, quamvis & hi ſolas trientes poſſint promittere. *Novell.* 32. Quadrantes quoque excipiuntur ab Eccleſia. Scholiaſt. 27. *Eclog.* 3. 3. Harmenop. 7. *c.* περὶ χρεῶν. 8 *l. 2. in fin. C. de uſuris rei jud.* Dimidia centeſimæ ſeu ſemis uſura parit annuatim ſex in centum. *Six pour cent.* Senos aureos parit quotannis in centenos. *Theod.* 4. *de act.* 9 Et ita qualitas fœnoris ex qualitate fœnerantis metienda: ut mercator eo pacto poſſit beſſes ſtipulari & capere ab illuſtri: illuſtris non poſſit capere ultra trientes a mercatore. 10 Citra ſtipulationem & pactum exiguntur uſuræ quæ exiguntur propter moram. *l. 32. §. 2. ff. h. t.* 11 Stipulationis verbo, Molinæus intelligit omnem conventionem. *ibi, num.* 56. Verum hunc locum autor Synopſeos *d. c.* 69. ita accipit, uſuras majores accipi non poſſe ne quidem per retentionem pignorum. *l. 4. princ. verſ. nec pignora. ff. de nautico fœnore.* Alias uſuræ legitimæ non tantum ſtipulatione interpoſita promiſſæ ſervantur, ſed pignoris quoque retentione, licet nudo pacto & citra vinculum ſtipulationis promiſſæ. *l. 4. C. h. t.* 12 In uſuras majores legitimis judex reum condemnare non poteſt prætextu conſuetudinis locorum: hoc eſt etiamſi conſuetudo loci ſit uſuras majores legitimis præſtare. *Syn. d. loco,* 13 Quæ ſcilicet pertinet ad uſuras debitas ex mora, non ad illas, quæ deberi poſſunt ex ſuperiorum ſtipulationum aliqua. 14 Senſus eſt, prætextu conſuetudinis uſuras ex nuda mora debitas, ſemiſſes eſſe. Tres caſus excipe, pupillares. vid. *l. 1. C. de uſur. pupill.* ſociorum. vid. *l. 4. C. de adific privat.* rei judicatæ. *l. 3. C. de uſur. rei jud.* 15 Habet tamen citra ſuperfluum, & ita utile per inutile non vitiatur. *l. 15 C. h. t. l. 20. ff. h. t. l. 8. ſupr. ſi certum. l. 26. in pr. ff. de cond. indeb. l. 102. in fin. ff. de ſolut. & liberat.* Molinæus addit, nullum caſum in jure reperiri, in quo propter exceſſum, vel adminiſtrationem illicitam, fœnus totum vitietur, excepto caſu ſingulari. *Novell. 32. de fœnor agric.* vide tamen eundem *q. 10. de uſur. n.* 139. 16 Uſuræ legitimis majores acceptæ, in ſortem imputandæ. 17 Creditori non licet a debitore aliquid accipere nomine ſiliquarum, aut conſuetudinis: ſi quid autem acceperit, id in ſortem computabit. 18 Κερατίων ἢ συνηθειῶν, 23. *Ecl.* 3. *c.* 69. Siliqua vigeſimaquarta pars ſolidi. 19 Quas creditores forte ſtipulabantur dare executoribus pro pecunia exigenda, vel tabellionibus, pro cautione ſcribenda. 20 Vide Molin. *de uſur. quæſt.* 13. *num.* 164. 21 Illuſtris, cui trientes tantum ſtipulari permittitur, per argentarium, cui licitæ ſunt beſſes: id eſt, majores, ſtipulari non poteſt. hinc collige, Peccari etiam per intercedentem ſeu interpoſitam perſonam. dixi ad *l. 5. ſupr. de legibus.* atque ita, majores uſuras ſtipulari non poſſumus διὰ μέσου προσώπου per mediam perſonam. *Synopſ. d. l.* 22 Hinc colligunt quæſtionem, cauſas & leges uſurarum non eſſe fori (ut vocant) eccleſiaſtici, ſed imperialis. qua de re vide Molin. *quæſt. de uſur. num.* 70. 71. 23 Vide quæ not. ad *l. 6. §. 4. C. de his, qui ad eccleſ.* 24 Hoc apud autor. Synopſ. additur. Illos qui tabernis præſunt, vel aliquam negotiationem licitam (quoniam qui illicitam exercent, ut tincturam purpuræ & monetas, etiam puniri debent) exercent ad beſſem usque, centeſimæ, ſtipulationem ſuam moderari. 25 i. e. *l. 26. ſupr. h. t.* 26 Ad majores ante hanc legem conſtitutas, ac promiſſas uſuras, fœneratores non putabant hanc legem pertinere; vult igitur majores ante hanc conſtitutionem promiſſas ad modum hac lege præfinitum revocari. 27 Vide Molin. *q. 10. de uſur. num.* 142. 153. & *quæſt.* 16. *num.* 188. Papon. 12. *Arreſt.* 7. *num.* 16. adde *Novell.* 73. *c.* 9. & 115. *c.* 1. 28 *Nov. 121. Nov. 138. Nov. 160. l. 19. C. mandati. l. 26. §. 1. ff. de cond. indeb. l. 4. §. 1. ff. de naut. fœnore.* 29 In uſurarum cauſis aliquid jure pignoris, & retentionis toleratur, ſed intra legitimum modum: vetitis uſuris ultra duplum, etiamſi creditor pignoribus acceptis ſibi caverit, vide Molin. *de uſur. n.* 47. 107. 108. 30 *l. 20. ſupr. ex quib. cauſ. inf am. l. 26. §. 1. D. de cond. indeb. l. 2. §. 5. ff. de adminiſt. rer. ad civit.* Non eſt acceſſio acceſſionis: ut uſus ſeu uſura uſus, *ut hic:* pecuniæ uſus. *l. ult. ff. de magiſt. conv. l. 1. infr. de fiſcalib. uſur. lib. 10. tit.* 8. fructuum uſura, *l. 15. ff. hoc tit.* 31 Rebus, non verbis lex imponenda. vid. Molin. *d. loco, n.* 236. Cicero pro *Cæcinna:* Non ex verbis jus pendet, ſed verba ſerviunt hominum conſiliis, & autoritatibus. 32 Nec pro futuri temporis uſuris, nec pro uſuris annorum, qui præterierunt, ullo modo paciſci uſuras quis poteſt: ne quidem, ſi juxta formam veteribus uſitatam fiat. *Synopſ. Baſil. h. t. cap.* 71. 33 Et ſic omnis Anatociſmus ſublatus. Molin. *ibid. num.* 44. Eſt autem Anatociſmus, quoties uſura ſorti conjuncta alias uſuras parit. *l. 7. §. 12. l. 58. §. 1. §. 4. ff. de admin. & peric. tut.* nec eſt ſimplex renovatio, aut continuatio uſurarum, quam Plutarchus ἐν ἑλληνικοῖς παλιντοκίαν, Cicer. 3. *ad Atticum* 20. ἀνατοκίαν nuncupat. Puto Anatociſmum, de quo hic agitur, odio fœneratorum interdici, alias, ſi novam ſortem debitori numerare licet, & ab eo novas alias uſuras ſtipulari, cur non, acceptas ab eodem uſuras brevi manu, eidem renumerare ſortis inſtar licebit? ut ex ea pecunia novas uſuras præſtet. *d. §. 3. d. §. 1. & 4.* Hoc adjiciendum: Novella Leonis in univerſum uſuras vetari. 34 Licet uſuras in futurum accipere. *l. 57. ff. de pactis. l. 2. §. 6. ff de doli mali & metus except. l. 122. in pr. ff. de verb. oblig.* at eas acceptas in ſortem redigere, & iis redactis uſuras exigere non licet. 35 *Synopſis d. loco cap.* 72. 36 Leunclavii interpretatio. 37 Κατὰ μικρὸν, adde *Novell.* 121. 38 Καὶ κατὰ χρόνον, hoc eſt, diverſo tempore ſolutæ. 39 Καθάπαξ, & ὑφ᾽ ἕν. 40 *Synopſ. d. l. c.* 73. 41 Interpretatio Leunclavii. 42 Κατὰ μέρος. 43 Uſuræ in univerſum currunt in debitis ad municipia pertinentibus, & uſuris publicis. Scholiaſtes *Synopſeos d. c.* 73. id eſt, ultra duplum currunt.

44 *L. 22. D. 2. Novell.* 106. 110. 45 Seu maritimo. 46 Id eſt, quæ trans mare vehitur. *l. 1. ff. h. t.* διαπόντια χρήματα dicuntur Græcis. *Synopſis Baſil. c. 7. tit. 7. ex lib. 53. tit. 5. cap. 1. & paſſim* 3. Harmen. 7. §. 20. erat autem fœnus nauticum centeſima: ut & ſi quis fructus credidiſſet. *d. §. 20. Synopſ. h. t. c.* 15. 47 *l. 4. ff. h. t.* aliud in terrena. 48 Non ulterius: diſcuſſo periculo maris, die, aut conditione ceſſis, inter negotiatores bes uſura debiti incipit & ceſſat centeſima. vide Molin. *de uſuris, num.* 91. Cujac. *d. Nov.* 106. 49 Sacra urbs non eſt Hieroſolyma, ut quidam putant, ſed, vel Conſtantinopolis vel Roma. *arg. l. 2. C. quæ res exportar.* 50 Creditor ad quem periculum navigationis non pertinet, uſuras majores non accipit. *Synopſ. Baſil. h. t. c.* 18. 51 Creditorem. 52 Ob pactum contrarium ſcil. 53 Aliis perſonis ſc. ab his quæ mari negotiantur. 54 Σάλων, ſeu Salona, navale Dalmatiæ Straboni 7. nec enim ad Salonem mediterraneam Bithyniæ hic locus referendus, unde Salonites caſeus dictus: vide *Strabonem* 2. 55 Illicitæ merces confiſcantur. 56 Si vitio debitoris pecunia nautica confiſcata eſt, creditori non perit in debitorem actio: & merito. Nam etſi maris periculum in ſe ſuſcepit, caſus ſupervenientes culpa debitoris non recepit. 57 Trajectitiæ ſeu nauticæ pecuniæ periculo creditoris mutuo dabantur.

58 Vide *L. 16. D. 3.* adde Oldend. *claſſ.* 4. *act.* 23. 3 Harm. 9. 59 Depoſitarius dolum duntaxat: & latam culpam præſtat: at non fortuitum caſum, niſi aliter convenit. *Synopſ. 13. tit. 2. c.* 35. 3. Harm. 9. §. 15. *Syn. 13. tit. 2. c.* 35.

poſitum

poſitum accepit, qui dolum [1] ſolum & latam [2] culpam (ſi [3] non aliud ſpecialiter convenit) præſtare debuit, non pertinet. Quod ſi prætextu latrocinii commiſſi, vel alterius fortuiti caſus, res, quæ in poteſtate heredis ſunt, vel quas dolo deſiit poſſidere, non reſtituuntur; tam depoſiti, quam [4] ad exhibendum actio, ſed & in rem vindicatio competit.

De uſuris.

2. Imp. GORDIANUS A. Celſo.

USuræ in depoſiti [5] actione, ſicut in cæteris bonæ fidei judiciis [6], ex mora [7] venire ſolent.

De uſuris & de furti actione.

3. Idem A. Auſtero.

SI depoſiti experiaris, non immerito [etiam] uſuras [8] tibi reſtitui flagitabis: cum tibi debeat gratulari, quod furti [9] eum actione non facias obnoxium. Si quidem qui rem depoſitam invito domino ſciens prudensque in uſus [10] ſuos converterit, etiam furti delicto ſuccedit.

De uſuris.

4. Idem A. Timocrati.

SI [11] depoſita pecunia is qui eam ſuſcepit, uſus [12] eſt, non dubium eſt, etiam uſuras [13] debere præſtare [14]. Sed ſi cum depoſiti actione expertus es, tantummodo [15] ſortis facta condemnatio eſt: ultra non potes propter uſuras experiri. Non [16] enim duæ ſunt actiones, alia ſortis, alia uſurarum, ſed una: ex qua condemnatione facta, iterata actio rei judicatæ exceptione [17] repellitur.

De ſequeſtro.

5. Impp. VALER. & GALLIENUS AA. & VALERIANUS C. Claudiano.

PRopter inſtrumenta quidem, quæ te depoſuiſſe cum adverſario tuo dicis, *Ut [18] reſidua pecunia, quæ ex conductione debebatur [19] ſoluta, ea reciperes:* ſi [20] id quod placuerat impleſti, ſequeſtrum [21] potes convenire: Quamvis [22] autem hæc reddita non fuerint: tamen adverſus eum, a quo fundum conduxeras, ſi omne, quod ex contractu debebatur, reddidiſti; ipſis ſolutionibus [23] tutus es.

Sequeſter inſtrumentorum tenetur ea reddere in caſu reddendi. Bald.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Alexandro.

IS [24], penes [25] quem utramque [26] partem tranſactionis, vel alia inſtrumenta commendaſſe [27] dicis, legem qua hæc ſuſcepit, ſervare [28] neceſſe habet [29].

De pecunia depoſita, & a depoſitario credita.

7. Iidem AA. Attico.

DEſiderium tuum cum rationibus juris non congruit: nam [30] ſi cuſtodiam [31] pecuniæ ſuſcepiſti, quam aliis a te [mutuo] datam [32], conſcriptum inſtrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, arguit [33]: ſolutionem ejus competentem improbe recuſas [34].

Actio depoſiti perſonalis debitoris non ſequitur debitorem. Bald.

8. Iidem AA. Alexandro.

SI is qui depoſitam a te pecuniam accepit, eam ſuo nomine, vel cujuslibet alterius mutuo dedit: tam ipſum de implenda ſuſcepta fide, quam ejus ſucceſſores [35] teneri tibi certiſſimum eſt. Adverſus eum autem, qui [36] accepit, nulla actio tibi competit, niſi nummi extent: tunc enim, contra poſſidentem uti [rei] vindicatione [37] potes.

De rebus commendatis a ſervo hereditario.

9. Iidem AA. Menophilo, & cæteris.

CUm [38] hereditas perſonam [39] domini ſuſtineat, ab hereditario [40] ſervo, priusquam patri veſtro ſucceſſeritis, res commendatas, ſecundum bonam fidem ab ejus qui ſuſcepit, ſucceſſoribus [41] apud Rectorem provinciæ petere poteſtis.

De infamia & condemnatione.

10. Iidem AA. & CC. Septimæ.

QUi depoſitum non reſtituit, ſuo nomine conventus & condemnatus, ad ejus reſtitutionem cum infamiæ [42] periculo urgetur. Scripta Id. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De compenſatione, deductione, doli exceptione. 1. De atteſtatione depoſitario ab alio facta, ne depoſitum reddat.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Demoſtheni P. P.

SI quis [43] vel pecunias, vel res quaſdam per depoſitionis acceperit titulum [44]: eas volenti ei qui depoſuit, reddere illico [45] modis omnibus compellatur: nullamque [46] compenſationem [47], vel deductionem [48], vel doli exceptionem opponat: quaſi & ipſe quaſdam contra eum, qui depoſuit, actiones [49] perſonales, vel in rem, vel hypothecariam prætendens: cum non ſub hoc modo depoſitum acceperit, *Ut non conceſſa ei retentio generetur, & contractus, qui [50] ex bona fide oritur, ad [51] perfidiam retrahatur.* Sed & ſi ex utraque parte aliquid fuerit depoſitum: nec in hoc caſu compenſationis præpeditio oriatur: ſed depoſitæ quidem res, vel pecuniæ ab utraque parte quam celerrime [52] ſine aliquo obſtaculo reſtituantur, ei videlicet primum, qui primus [53] hoc voluerit, & poſtea legitimæ actiones integræ quoque ei reſerventur. Quod obtinere (ſicut jam dictum eſt) oportet, & ſi ex una parte depoſitio celebrata eſt, ex altera autem compenſatio fuerit oppoſita: ut integra omni legitima ratione ſervata, depoſitæ res vel pecuniæ prima [54] fronte reſtituantur. §. 1. Quod ſi in ſcriptis atteſtatio [55] non per dolum, vel fraudem fuerit ei qui depoſitum ſuſcepit, ab alio tranſmiſſa, ut minime depoſitum reſtituat; hocque per jusjurandum affirmaverit, liceat ei, qui depoſuit, ſub defenſionis cautela idonea præſtita res depoſitas, quam [56] ocyſſime recuperare.

In AUTHENT. de depoſito, & denunciation. inquilinorum. §. 1. col. 6. tit. fin. Nov. 88. cap. 1.

SEd jam cautum eſt, ne quis extrinſecus depoſitario interdicat depoſiti reſtitutionem: *qua ſubſecuta, depoſitor poſſidens pulſari poterit ab eo, qui interdixit. † Si contra factum fuerit, damnum quodcunque acciderit ei qui vim paſſus eſt, præſtabitur ab eo qui interdixit, necnon & tertia centeſimæ uſurarum nomine, ex quo facta eſt hujusmodi conteſtatio. † Quibus pœnis ſubjacet, qui vel inquilino [57] dationem penſionum vel publicæ perſonæ pœnis interdicit adminiſtrationem.*

De heredibus.

12. Idem A. Joanni P. P.

SUpervacuam veterum differentiam [58] e medio tollentes, ſi quis certum pondus auri vel argenti confecti, vel in maſſa conſtituti depoſuerit, & plures ſcripſerit heredes; & unus [59] ex his contingentem ſibi portionem a depoſitario acceperit, alter ſuperſederit, vel alias fortuito caſu impeditus hoc facere non potuerit; & poſtea depoſitarius in adverſam inciderit fortunam, vel ſine [60] dolo depoſitum perdiderit: ſancimus, non eſſe coheredi ejus licentiam venire contra eum coheredem ſuum, & ex ejus parte avellere, quod ipſe ex ſua parte conſequi minime potuit, quaſi eo quod coheres accepit, communi conſtituto: cum ſi certæ pecuniæ depoſitæ fuerint, & ſuam partem unus ex heredibus accepit, nemini veniat in dubium bene [61] eum accepiſſe partem ſuam, & non debere aliam partem attingere: nobis etenim non videtur eſſe homo [62] obnoxius, neque in maſſa, neque in ſpecie, neque in pecunia numerata, qui ſuam partem ſuſcepit, ne induſtria [63] pœnas deſidiæ ſolvat: ſi enim & alius heres tempora opportuna, quemadmodum coheres ejus, obſervaſſet: & ſuam uterque reciperet, & ſequentibus altercationibus minime locus relinqueretur.

1 *l.* 20. *ff. h. t.* 13. *Syn.* 2. *c.* 35. 5. Harm. 9. *c.* περὶ τυχηρᾶς περιστάσεως.
2 Non levem, alias culpæ, id eſt, deſidiæ aut negligentiæ non tenetur. §. 3. *Inſt. quib. mod. re contrah.* Solius doli nomine tenetur. *l.* 23. *ff. de reg. jur.* 3 *d.* §. 3. *d. l.* 23. *l.* 1. §. 6. *l.* 20. *ff. hoc tit. l.* 7. §. 14. *l.* 27. §. 3. *ff. de pactis.* 4 *l.* 1. §. 32. *ff. h. t.* καὶ τῇ περὶ ἀποκρυβέντων πραγμάτων ἀγωγῇ κατέχεται. id eſt, actione rerum celatarum: amotarum. *Synopſ. Baſil. h. t.* Dixi in Nomenclatore meo ad Harmenopulum 1. *tit.* 3. §. 3. in voce ἀποκρυβεὶς ὅρκος. 5 Ex mora depoſiti uſuræ, *l.* 24. *in fin. ff. h. t.* & fructus debentur. Paul. 2. *ſent.* 12. §. 2. 6 *l.* 28. *in fin. ff. h. t. l.* 32. §. 2. *ff. de uſur.* puta, locati *l.* 54. *ff. locati* pro ſocio *l.* 60. *ff. pro ſocio.* negotiorum geſtorum actione. *l.* 38. *ff. de negot. geſt.* & aliis, quorum fit mentio, *in* §. 28. *Inſtit. de act.* 7 Idem dicendum ſi depoſitarius re depoſita fuerit uſus. vide *l.* 3. *l.* 4. *J. h. t.* 8 Humanitatis eſt deteriore uti actione. 9 Concurſus actionis furti admittitur cum actione depoſiti. *l.* 29. *ff. h. t.* pro ſocio. *l.* 45. *l.* 46. *ff. pro ſocio.* & mandato. *l.* 22. §. 7. *ff. mand.* vid. Cujac. 17. *obſ.* 12. 10 *l.* 4. *J. h. t. l.* 28. *in fin. l.* 25. §. 1. *l.* 29. *ff. h. t.* adde *l.* 1. §. 1. *ff. de uſur.* 11 Depoſitarius, ſive ex depoſito uſuras accepit: ſive ipſo depoſito ſit uſus, uſuras præſtat. 3. Harm. 9. §. 4. 12 Vid. *l.* 3. *S. h. t. l.* 8. *S. ad exhib.* Goth. Interpretatio hujus legis vid. apud Joann. Zang. *de except. part.* 3. *c.* 5. *num.* 89. Anſ. 13 Non tenetur etiam lucrum ex depoſito factum reſtituere: poteſt enim fieri, ut lucrum ex pecunia depoſita fecerit: Teneri videtur, cum iniquum ſit ex re mea fieri locupletiorem, cum gratuitam, integram & abſtinentem ab omni lucro fidem debeat, *l.* 38. *circa fin. ff. de negot. geſt.* & cum dolo faciat, qui id quod ad ſe pervenit, non reddat. *l.* 1. *in fin. ff. h. t.* Sed non ita eſt: nec enim ſtatim meum eſt, quod ex mea pecunia comparatur. *l.* 1. *J. ſi quis ſibi vel alteri.* Quin ſcholaſtici negant uſurarium ad reſtituendum lucrum ex uſuris acceptis factum, teneri: ſed ad eas tantum pecunias, quas illicite exegit. qua de re vid. plenius apud Molin. *de uſur. q.* 83. *p.* 627. 628. lucrum hujusmodi ſuperlucrum appellant. 14 Etiamſi mea ſit mora.
15 Adde *l.* 3. *verſ. & ideo. J. de uſuris rei judic. l.* 49. *in fin. ff. de act. empt.* 16 Imo duæ ſunt. *l.* 8. *verſ. ibi enim duæ. ff. de eo quod certo.* Solve: Uſurarum promiſſarum ex ſtipulatione, duæ ſunt obligationes: uſurarum ex mora unica obligatio. Hæ peti non poſſunt, priores poſſunt. *l.* 23. *ff. de except. rei jud.* 17 *l.* 5. *l.* 6. *ff. de except. rei jud.* 18 Sequeſter is eſt, apud quem plures in ſolidum rem depoſuerunt certa conditione cuſtodiendam & reddendam. *l.* 14. *Eclog.* 2. *c.* περὶ μεσεγγυητῶν, id eſt, de ſequeſtris. adde *l.* 6. *infr. l.* 12. §. 1. & 2. *l.* 17. §. 1. *ff. depoſiti. l.* 110. *ff. de reg. jur.*
19 A te ſcil. 20 Ante conditionem ſequeſtri impletam, agi non poteſt, *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. depoſit.* 21 Quid ſequeſter *S.* dixi. 22 *l.* 4. 19. 23. *J. de ſolut. & liberat.* Ratio dubitandi hic ſumitur, nondum enim plene liberatus videbatur, cui obligationis inſtrumentum nondum erat redditum. ſed non ita eſt: conſtat enim e contrario, non continuo cenſeri reum liberatum, etiamſi penes eum ſit obligationis inſtrumentum. vid. *l.* 20. *ſupr. de probat.* 23 Cur? ſolutione extinguitur obligatio. *Inſt. quib. mod. toll. obl. l.* 107. *ff. de ſolut. & liberat.* 24 Id eſt, ſequeſter. *l.* 5. *S. h. t.* 25 Qui ab utraque parte, vel tranſactionis, vel cujusvis alterius contractus inſtrumenta depoſiti nomine accepit, neceſſe habet pactis ſtare, quibus ea ſuſcepit. 3. Harm. 9. §. 20.
26 Id eſt, actorem & reum. 27 Id eſt, depoſuiſſe. 28 *l.* 9. §. 3. *ff. de dol. mal.* 29 Niſi ſponſio ſit inhoneſta. *l.* 17. *in fin. ff. de præſc. verb.* 30 Qui rem apud ſe depoſitam apud alium quempiam adhibita ſcriptura depoſuit, haud recte quæ accepit, reſtituere recuſat cautionem proferens, qua ſeſe oſtendit apud alium depoſuiſſe. 3. Harm. 9. §. 2. 31 Depoſitarius cuſtos. 32 Nugatur, qui hac voce intelligit depoſitum. Reus hic cogitur ad ſolutionem. *in fin. J. hic ibi. ſolut.* Depoſitarius non ſolvit, ſed reſtituit. 33 Forte quia in eo adſcriptum erat, pecuniam Titii Seio creditam fuiſſe ab Attico depoſitario. 34 Et ita qui depoſuit ſi nullam depoſiti cautionem habet, poteſt in ſubſidium probationes quærere etiam ex inſtrumento depoſitarii cum alio facto. Quod hic legimus depoſitarium conveniri, an ideo excluditur actio adverſus eum, qui meam pecuniam a depoſitario mutuo accepit? vid. *l.* 8. *in fin. J. h. t.*
35 *l.* 9. *in fin. J. h. t. l.* 12. §. 2. *l.* 25. *ff. h. t.* 36 Dixi ad *l.* 13. *ſupr. de obl. & action.* 37 Vid. *l.* 9. *in fin. ff. de rei vind.* 38 Depoſitum ab hereditario ſervo heres actione conſequi & vindicare poteſt. 3. Harm. 9. §. 10. 39 Vid. *l.* 31. *ff. de her. inſt.* 40 *l.* 1. §. 29. *ff. h. t. l.* 16. *ff. de oblig. & action.* 41 *l.* 8. *ſupr. h. t.*
42 *l.* 1. *l.* 6. §. 6. *ff. de his, qui notant.* 43 Ad intellectum hujus legis vide Bellon. *lib.* 4. *ſupputat. cap.* 6. & an poſterior pars ſit abrogata per *Novell.* 88. vid. Rittershuſ. *expoſit. Novell. part.* 3. *c.* 1. *n.* 10. Anſ. Adde Boër. *deciſ.* 395. *num.* 7. Cagnol. *ad l. contractus* 23. *ff. de reg. jur. num.* 16. S. L. 44 Id eſt, de quibus depoſitum conſtat aliquo inſtrumento. Quæritur autem, an id locum habeat in depoſito confeſſato? locum habere oſtendit Roland. a Valle 1. *conſ.* 17. *n.* 2. 3. 4. 5. *& ſeq. quod conſilium omnino vide; eſt enim & pereleganti & varia doctrina refertum.* 45 Quam celerrime. *verſ. ſed & ſi. J. h. t.* prima fronte. *quod obtinere. in fin.* quam ocyſſime. *in fin.* hinc colligunt, Inſtrumentum depoſiti habere executionem paratam. vid. Roland. a Valle *d. conſ. n.* 2.
46 Depoſitarius deponenti ſuum depoſitum repetenti objicere hæc non poteſt, compenſationem, deductionem, doli exceptionem, actionem perſonalem, in rem hypothecariam. 47 Compenſationi locus non eſt in cauſa depoſiti. Paul. 2. *ſent.* 12. §. 3. *l.* 14. *in fin. ſupr. de compenſat. Novell.* 88. *cap.* 1. §. 30. *verſ. ſed noſtra. Inſt. de act.* 3. Harm. 9. §. 22. §. *in bonæ fidei. Inſt. de act.* 48 Deductio eſt partis: compenſatio totius interdum & partis. 49 *d. l.* 14. *in pr.* 50 Hæc verba ſignificant, bonæ fidei acceſſionem eſſe. vid. Cujac. 17 *obſerv.* 4. 51 Quod bonæ fidei eſt, ad perfidiam non eſt trahendum. 52 Prima fronte, id eſt, illico. *in pr. ſupr. h. t. & infr. h. t.* quam ocyſſime. 53 Facit *l.* 29. *ff. de judiciis.* 54 Illico. *ſupr. h. t.*
55 Proteſtatio tertii facta depoſitario non poteſt remorari, vel impedire depoſiti mei reſtitutionem. 56 Illico. vid. *ſupr. hic.* 57 In aliis cauſis poteſt debitori fieri denunciatio, ne ſolvat creditori. vid. *l.* 8. *ff. de leg. commiſſor.* 58 Differentia videtur in eo fuiſſe: Pecuniam numeratam depoſitam pro parte hereditaria reſtitui uni heredum deponentis poſſe quidam exiſtimabant: neque eo nomine coheredem a reliquis coheredibus conveniri poſſe, aliis partibus pecuniæ, caſu fortuito, apud depoſitarium peremtis, ſibi denique recte partem ſuam accepiſſe, & in ea accipienda vigilaſſe. Maſſam vero auri, argenti facti, vel infecti, maſſam inquam, vel ſpeciem argenti depoſitam recte quidem reſtitui pro parte hereditaria heredi putabant; verum ſi partes reliquæ caſu fortuito periiſſent apud depoſitarium, cenſebant eum heredem qui partem ſuam in ſpecie, vel maſſa ita accepiſſet, recte conveniri a coheredibus. Hanc differentiam tollit Juſtinianus, hoc conſtituto, ut ne qui heres ſibi vigilaverit in parte ſua depoſiti recipienda, eo nomine a coheredibus conveniatur aliis partibus caſu peremptis apud depoſitarium: ſive pars reſtituta depoſiti in pecunia, ſive in maſſa, ſive in ſpecie conſiſtat, non hoc magis, quam illo modo, heredem coheredibus ſuis obnoxium eſſe.
59 *l.* 1. §. 36. *ff. h. t.* 60 Vid. *l.* 1. *ſupr. h. t.* 61 Suum qui recepit, coheredi aut ſocio non obligatur *l.* 38. *ff. familiæ erciſc. l.* 62. *ff. pro ſocio. l.* 31. *ff. locati.* excipe *l.* 22. *ff. familiæ erciſc.* 62 Quid ſi legamus, *heres.* Eſt enim ſpecies hujus conſtitutionis in herede partem ſuam depoſiti recipiente. 63 Induſtrii pœnas negligentium non ſolvunt.

TIT. XXXV.

MANDATI VEL CONTRA[1].

De sumptibus & de salario.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Leonidæ.

ADversus[3] eum cujus negotia gesta sunt, de pecunia, quam de propriis opibus, vel ab aliis[4] mutuo acceptam erogasti, mandati actione pro sorte & usuris[5] potes experiri. De salario[6] autem quod promisit, apud Præsidem provinciæ cognitio præbebitur.

De sumptibus & de pignoribus.

2. Iidem AA. Marcello.

CUm ex causa fidejussionis pecuniam patrem tuum exsolvisse[7] proponas; habes[8] mandati actionem: qua non solum pecuniam, sed etiam pignora[9] in obligationem deducta, potes consequi.

Si is, qui actionem mandavit, egerit.

3. Iidem AA. Germano.

SI pater tuus tibi sui juris constituto actionem adversus debitores suos mandavit: potuit & ipse præsens adversus eos re[10] integra experiri. Si quid itaque ab eo apud judicem actum est, rescindi nulla ratio patitur.

De sumptibus.

4. Imp. ALEX. A. Vulnerato.

ETiam[11] si contrariam sententiam reportaverunt, qui te ad exercendas causas appellationis procuratorem constituerunt: si tamen nihil culpa tua factum est, sumptus[12] quos in litem probabili[13] ratione feceras, contraria[14] mandati actione petere potes.

De bonorum possessione a procuratore neglecta.

5. Idem A. Guliano.

SI maritus sororis tuæ tibi procurans petere bonorum possessionem noluerit, cum ipso tibi congrediendum est: quam querelam ita cum effectu habes, si mandasse te, ut peteretur bonorum possessio, eumque neglexisse[15] arguas.

De tacito mandato.

6. Imp. GORDIAN. A. Sosibio.

SI fidejussor pro reo patiente[16] fidem suam adstrinxerit, mandati[17] cum eo post exolutam pecuniam, vel factam condemnationem, potest actionem exercere.

De pecunia credita.

7. Idem A. Aureliano.

SI literas ejus secutus[18], qui pecuniæ actor[19] fuerit, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti: tam condictio adversus eum, qui a te mutuam sumpsit pecuniam, quam adversus eum, cujus mandatum secutus es, mandati actio tibi competit[20].

De pecunia credita, & de pignoribus.

8. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Lucio.

SI tibi pupillorum pater, ut pecuniam in rem suam servis ejus crederes, mandavit[21], & in hanc rem [æque] ipso præcipiente pignora[22] sunt obligata: & mandati actione pupillos[23] post mortem patris convenire, & exequi[24] jus obligationis pignorum poteris, si in solutione cessabitur.

De causa per procuratorem læsa.

9. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Marcello.

CUm per procuratorem causam tuam læsam[25] esse dicas, mandati actio adversus eum tibi competit.

An intercessor, qui nondum solvit, mandati agere possit.

10. Iidem AA. Papio.

SI pro ea contra quam supplicas, fidejussor seu mandator intercessisti; & neque condemnatus[26] es, neque bona [sua] eam dilapidare [postea] cœpisse comprobare possis, ut [tibi] justam[27] metuendi causam præbeat, neque ab initio ita te obligationem suscepisse, ut eam possis & ante[28] solutionem convenire: nulla juris ratione, antequam satis creditori pro ea feceris, eam ad solutionem urgeri certum est. Fidejussorem vero seu mandatorem exceptione munitum, & injuria[29] Judicis damnatum, & appellatione[30] contra bonam fidem minime usum, non posse mandati[31] agere manifestum est.

De gestis, vel non gestis, de dolo, & culpa, de sumptibus.

11. Iidem AA. Cajo.

PRocuratorem non tantum pro his, quæ gessit, sed etiam pro his quæ gerenda suscepit[32], & tam propter exactam ex mandato pecuniam quam non[33] exactam, tam dolum[34], quam culpam sumptuum[35] ratione bona[36] fide habita, præstare necesse est.

De tenore mandati servando.

12. Iidem AA. Firmo.

CUm mandati negotii contractum certam[37] accepisse legem adseveres: eam integram secundum bonam[38] fidem custodiri convenit. Unde si contra mandati tenorem procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem postea ratam[39] habuisti: dominium tibi auferre non potuit.

De dolo, culpa, casu.

13. Iidem AA. Zosimo.

A Procuratore dolum[40] & omnem[41] culpam, non etiam improvisum[42] casum præstandum esse, juris autoritate manifeste declaratur.

De eo, quod duorum voluntate uni eorum datum est.

14. Iidem AA. Hermiano.

SI secundum mandatum Triphonis & Felicis equos tua pecunia comparatos, vel in solutum a proprio debitore tibi traditos, uni[43] de his utriusque voluntate dedisti: ad parendum placitis eos mandati judicio conventos bona fides urget.

De morte domini.

15. Iidem AA. Precatio.

MAndatum re integra domini morte[44] finitur[45].

Si mandatarius fidem rumpat.

16. Iidem AA. Uranio.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta, quanti[46] interest mandatoris, tenetur.

De salario.

17. Iidem AA. Gorgonio.

SAlarium[47] incertæ pollicitationis peti non potest.

De eo, pro quo intercessum est, & de ejus successoribus.
De mora, & de usuris.

18. Iidem AA. Tusciano.

POst solutionem a se factam, qui dari mutuo mandavit, ab eo pro quo intercessit, vel successoribus ejus, quod solutum est, etiam cum usuris[48] post moram recte postulat.

De usuris & pignoribus.

19. Iidem AA. Eugenio.

PRetii rerum distractarum, quas venales præcedente mandato acceperas, ultra licitum[49] usuras ex stipulatione, vel mora præstare (licet pignora data probentur) compelli non potes.

De eo, qui incertum litis redemit. 1. *De sumptibus.*

20. Iidem AA. Epagatho.

SI contra licitum, litis[50] incertum redemisti: interdictæ conventionis tibi fidem impleri frustra petis. §. 1. Quod si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumptus[51] recte postulas.

De pecunia, fama & culpa.

21. Imp. CONSTANTINUS A. Volusiano PF. P.

IN re mandata non pecuniæ solum, cujus est certissimum mandati judicium, verumetiam existimationis[52] periculum est. Nam suæ quidem quisque rei moderator[53] atque arbiter, non omnia negotia, sed pleraque ex proprio animo facit: aliena vero negotia exacto[54] officio geruntur: nec quicquam in eorum administratione neglectum[55] ac declinatum culpa vacuum est.

---

1 Vid. L. 17. D. 1. adde 14. *Ecl.* 1. Oldend. *class.* 4. *act.* 24. 2 Mandati directa competit ei, qui mandavit: Contraria ei, cui mandatum est. vide *l.* 4. J. *h. t.* 3 Contraria mandati datur in mandatorem. 4 Procurator potest a tertio quodam mutuam pecuniam accipere, explicandi mandati negotii causa. 5 *l.* 12. §. 9. *ff. h. t.* Paul. 2. *sent.* 15. §. 2. 6 *l.* 17. J. *h. t. l.* 7. *ff. h. t.* Goth. Adde *l.* 1. §. *in honorariis. ff. de extr. cogn. & l.* 1. C. *de suffrag.* Ans. 7 Fidejussor pro reo potest solvere. 8 Heredibus fidejussoris competit contraria adversus reum principalem. 9 Id est, detrimentum aut damnum datum pignoribus, quæ creditori dederas, debitoris principalis causa. 10 Id est, ante litem contestatam. *l.* 16. *ff. de procur.* 11 Ratio dubitandi hæc fuit *in l.* 56. *ff. h. t. l.* 10. §. 1. *ff. de negot. gest.* 12 *d. l.* 56. *in fin. l.* 46. §. 6. *ff. de procur.* 13 *l.* 27. §. 4. *ff. h. t. l.* 38. *ff. de rei vind. l.* 3. *ff. de contr. tut.* 14 *l.* 1. C. *h. t. l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9 *ff. h. t. l.* 46. §. 5. *ff. de procur.* 15 Mandatarius, si quid in rem domini necessarium, aut jam cœptum neglexit, tenetur. *l.* 11. J. *h. t. l.* 5. 6. §. 1. *in fin. l.* 8. §. 4. § 10. *l.* 22. *in fin. l.* 27 §. 2. *ff. h. t. l.* 17. §. 3. *ff. commodati.* 16 Qui patitur pro se fidejubere, videtur mandare *l.* 6 §. 2. *ff. h. t.* patientia mandati species est. 17 *l.* 2 C. *h. t.* 18 Qui mandavit credi. *l.* 8. J. *h. t. l.* 27. *in fin ff. h. t. l.* 5 C. *de instit. l.* 13. *ff. de fidejussor.* qui simpliciter commendavit. *l.* 12. §. 12. *ff. h. t l. ult.* C. *quod cum eo. l.* 65. *ff. de adqu. rer. dom.* 19 Id est, dispensator. 20 Ordine tamen servato discussionis & divisionis. *Nov.* 4. c. 1. 21 *l.* 7. *supr. h. t.* 22 Ut *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* 23 Heredes scil. *l.* 4. *in fin. ff. de fidejussoribus.* dixi ad *l.* 4. *supr. de hereditar. action.* 24 Vide *l.* 17. J. *de fidejussoribus.* 25 *l.* 8. §. 1. *ff. h. t. l.* 10. *supr. de procur.* 26 Fidejussor non agit actione mandati, nisi condemnatus sit, aut reus bona sua dilapidet & evertat. *l.* 38. *in fin. ff. h. t. l.* 45. *ff. de fidejussor.* 27 Fidejussionis longæ pertæsus ab ea se liberari recte potest petere: & eo nomine adversus eum cujus causa fidejussit, agere: ut fidejussionis onere liberetur. vide Socin. *reg.* 147. *l. Lucius.* 38. *ff. mandati.* Goth. An quando ante solutionem ad liberationem agere possit fidejussor, vide Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 41. *l.* 2. *centur.* 1. Christin. *decis.* 138. *vol.* 1. Guidon. Pap. *decis.* 117. Ans. Adde Valentin. Franc. *de fidejuss. cap.* 5. *num.* 559 *& seq.* Matth. Coler. *de processib. executiv. part.* 1. *c.* 10. *num.* 310. *& seq.* Andr. Gail. *l.* 2. *observ.* 29. *num.* 3. *& seq.* Joann. a Sande *l.* 3. *tit.* 10. *defin.* 7. S. L. 28 Vide Socinum *reg.* 148.

29 *l.* 67. *ff. de fidejussoribus.* 30 Fidejussor condemnatus appellare debet: alias, si citra appellationem oppositam solverit, non repetet. *l.* 8. §. 8. *l.* 29. *in pr. l.* 48. *ff. h. t.* 31 Mandati agimus adversus eum, cujus nomine fidejussimus. 32 Adde, nec gessit. 33 Vide *l.* 5. *in fin.* C. *l.* 21. *in fin.* J. *h. t.* 34 *l.* 13. J. *h. t.* 35 Vide *l.* 4. C. *l.* 14. J. *l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9. *l.* 27. §. 4. *ff. h. t.* 36 Vide *l.* 20. J. *h. t.* 37 Id est, aliam a vulgari & communi. 38 *l.* 11. C. *h. t l.* 16. *l.* 59. §. 1. *in fin. ff. h. t.* 39 Ratihabitione confirmatur alias inutilis venditio. 40 *l.* 11. C. *h. t.* 41 Etiam levem. dixi ad *l.* 23. *ff. de reg. jur.* 42 Casus a nemine præstatur. Hoc ut verum sit, dixi ad *l.* 6. *supr. de pignorat. & l.* 15. §. 2. *ff. locati.* 43 Quod uni socio traditur alterius voluntate, etiam alteri illi videtur traditum. *Salic.* 44 Morte finitur mandatum re integra dixi ad *l.* 26. *in pr. l.* 27. §. 3. *ff. h. t. l.* 8. C. *de oblig. & action. l. ult. ff. de solut. & liberat.* § *item si adhuc. Inst. de mandato.* aliis etiam causis finitur. 45 Fallit inpia causa *arg. l. si ego.* 9. §. 1. *ff. de jure dotium.* si mandator tenebatur id facere, quod mandavit. *Glossa in l. fundi venditor.* 33. *ff. de adquir. vel amitt. poss. c. si super gratia.* 9. *de offic. jud. deleg. in* 6. fallit quoque favore pacis: unde Marsilius notat *sing.* 44. Procuratorem, ejus qui vulneratus fuit, constitutum ad pactum ineundum, vulnerato postea mortuo, cum adversario defuncti recte transigere & pacisci posse. Bald. *in addit.* Speculat. *tit. de homicidio.* 46 *l.* 8. §. 6. *ff. h. t.* 47 Vid. *l.* 1. *in fin. supr. l.* 56. §. 3. *ff. h. t.* 48 *d. l.* 1. 49 Pura duplum. vide *l.* 27. §. 1. C. *de usur.* 50 Ὁ ἐργολαβήσας τὴν ἀλλοτρίαν δίκην &c. Qui alienam litem redemit, impleti promissa in hac causa recte non petit: nec enim mandati actionem habet. Qui vero mandati nomine litem alicujus suscepit, sumptus factos repetere potest. *Synops. Basil.* 14. περὶ ἐργολάβων, ubi ἐργολάβον definit, eum qui pecuniam præstat, ut alienæ actionis in se fiat cessio, quod & Harmenopulus confirmat. *l.* 6. *t. de verborum signific.* §. 30. vide *l.* 15. *supr. de procur.* vide *supr. tit. ne liceat potentiorib. patrocin.* adde Cujac. 8. *observ.* 31. 51 Vide *l.* 11. C. *h. t.* 52 *l.* 1. *l.* 6. §. 5. *ff. de his, qui notant.* 53 Vide *l.* 9. C. *de Judæis.* Ciceronem *pro Balbo, & Roscio Amerino:* vide Rolandum a Valle, 1. *cons.* 21. *num.* 9. 54 Id est, cum omni diligentia. 55 Dixi *l.* 1. *supr. h. t.*

De redemptoribus.

22. Imp. ANASTASIUS A. Euſtachio P.P.

PEr diverſas interpellationes [1] ad nos factas, comperimus quoſdam alienis rebus fortuniſque inhiantes [2], ceſſiones aliis competentium actionum in ſemet exponi properare [3]: hocque modo diverſis perſonas litigatorum vexationibus afficere: cum certum ſit, pro indubitatis obligationibus eos magis, quibus antea ſuppetebant, [jura] ſua vindicare, quam ad alios ea transferre velle. Per hanc itaque legem jubemus, in poſterum hujuſmodi conamen inhiberi: nec enim dubium eſt redemptores [4] litium alienarum videri eos eſſe, qui tales ceſſiones in ſe confici cupiunt: ita tamen, ut ſi quis datis pecuniis hujuſmodi ſubierit ceſſionem, usque [5] ad ipſam tantummodo ſolutarum pecuniarum quantitatem, & uſurarum ejus actiones exercere permittatur: licet [6] inſtrumento ceſſionis, venditionis [7] nomen inſertum ſit: exceptis [8] ſcilicet ceſſionibus, quas inter coheredes pro actionibus hereditariis fieri contingit: & his quaſcunque, vel creditor, vel is qui res aliquas poſſidet, pro debito, ſeu [9] rerum apud ſe conſtitutarum munimine ac tuitione accepit: nec [10] non his quas inter legatarios, ſeu fideicommiſſarios, quibus debita, vel actiones ſeu res aliæ relictæ ſunt, pro his fieri neceſſe ſit. Nulla etenim tali ratione intercedente redemptor ſicuti ſuperius declaratum eſt) magis exiſtit, qui alienas pecuniis præſtitis ſubiit actiones. Si autem per donationem [11] ceſſio facta eſt: ſciant omnes hujuſmodi legi locum non eſſe: ſed antiqua jura eſſe ſervanda: ut ceſſiones, tam pro exceptis & ſpecialiter enumeratis, quam aliis cauſis factæ ſeu faciendæ ſecundum actionum, quæcunque ceſſæ ſunt, vel fuerint, tenorem, ſine quadam imminutione obtineant.

23. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P.P.

AB Anaſtaſio divæ memoriæ principe juſtiſſima conſtitutio [12] conſcripta eſt tam humanitatis quam benevolentiæ plena: Ut ne quis alienum ſubeat debitum ceſſione in eum facta, & ne [13] amplius a debitore conſequatur his, quæ præſtitit ceſſionis auctori, exceptis quibuſdam caſibus, qui ſpecialiter illa ſanctione continentur. Sed cum hi qui circa lites morantur, eandem piam diſpoſitionem in ſua natura remanere minime conceſſerint, invenientes machinationem, ut partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem [14] per coloratam cedant donationem: generaliter Anaſtaſianæ conſtitutioni ſubvenientes, ſancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis, [&] venditione actionum habita; partem autem donationis titulo videri transferre: ſed ſi voluerit debitum totum [15] pure donare, & per donationem actiones transferre: non occulte, nec per artes clandeſtinas pecunias ſuſcipere, publice autem ſimulatam donationem celebrare, ſed undique puram, & non diſſimulatam facere donationem: hujuſmodi enim ceſſionibus non adverſamur. §. 1. Si quis autem occulte aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit particulatim actiones, partem autem donare ſimulat, vel ipſi qui emptionem actionis [partem] ſubit, vel forſitan alii per [16] ſuppoſitam perſonam, (quia & hoc ſæpius perpetratum eſſe didicimus) hujuſmodi machinationem penitus amputamus, ut nihil amplius accipiat, quam ipſe vero contractu re ipſa perſolvit: ſed omne, quod ſuperfluum [17] eſt, & per figuratam [18] donationem translatum, inutile [19] eſſe ex utraque [20] parte cenſemus: & neque ei qui ceſſit actiones, neque ei qui eas ſuſcipere curavit, aliquid lucri, vel fieri, vel remanere, vel aliquam contra debitorem, vel res ad eum pertinentes eſſe utrique eorum actionem. §. 2. Sed & ſi quis donationem quidem omnis debiti facere adſimulaverit, ut videatur eſſe tota donatio: aliquid [21] autem occulte ſuſceperit: & [in] hoc caſu tantummodo exactionem ſortiri [ejus] quod datum eſſe comprobetur, & ſi hoc a debitore perſolvatur, nulla contra eum vel ſubſtantiam ejus ex diſſimulata donatione oriatur moleſtia.

§. 3. Et juſtum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anaſtaſianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex data eſt, quam homines aſtute lacerandam eſſe exiſtimaverunt. Sed ne videamur in tanta temporum noſtrorum benevolentia liquid acerbius admittere: in futuris [22] poſt præſentem legem caſibus [hæc] obſervari cenſemus: ut omne quod contra legem Anaſtaſianam excogitatum eſt, hoc in poſterum noſtro perfruatur remedio.

24.

PRæſens [23] conſtitutio mentionem facit conſtitutionis Anaſtaſii divæ memoriæ, quæ facta eſt de ceſſionibus, quæque vult, ei, qui pecunias dederit, actiones cedi: nihil tamen amplius exigi permitti quam quod re ipſa dederit. Inveniens autem in ea quaſdam perſonas exceptas, præcipit, & in iiſdem perſonis [24] hanc legem obſervari, neque ſuperioris legis exceptione uti, ſed ut emptor pecunias recipiat aut uſuras. Quod ſi donatio ſimpliciter actionum fiat, lex jubet ceſſionem donationum cauſa factam valere, niſi forte circumveniendi animo facta ſit.

TIT. XXXVI.

SI SERVUS [25] EXTERO SE EMI MANDAVERIT.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Dionyſiæ.

SI ſervus [26] extero ſe mandaverit emendum, quamvis [27] nec ex [perſona] ſervi (quia hoc liber mandare non poteſt) nec ex domini perſona (quoniam qui mandat ut a ſe res comparetur, inutiliter mandat) conſiſtere credebatur actio: tamen optima ratione, quia non id agitur, ut ex ipſo mandato, ſed propter mandatum ex alio contractu naſcatur actio, domino quæri placuit obligationem. Si itaque domino ignorante emi te mandaſti, ac te nummos ſubminiſtrante [28] peculiares ſoluti ſunt, emptori minime liberatio per hujuſmodi factum potuit pervenire. Nec tamen ſi tradita, nec manumiſſa es: etiam mandati de ancilla, & empti de pretio conſequendo contrarias [29] actiones ei exercere concedi placuit. Sane in illius arbitrio relictum eſt, utrumne mancipium an pretium conſequi velit, cum ex peculio, quod ejus fuit, ſolutio celebrata obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit.

TIT. XXXVII.

PRO SOCIO [30].

Si unus pecuniam, alius operam conferat.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Aurelio.

SOcietatem, uno [31] pecuniam conferente, alio operam, poſſe contrahi magis obtinuit.

De prædio communiter empto.

2. Iidem AA. & CC. Pantonio.

CUm proponas, te prædium, conjuncto dominio cum patrono [32] tuo comparaſſe, in poſſeſſionemque tam te quam ipſum inductum [33], juris ratio efficit, ut dominium fundi ad utrumque pertineat. Sane, quia pretium a te ſolo numeratum, & ſolennibus penſitationibus, ceſſante ſocio, ſatisfactum eſſe dicis: judicio ſocietatis id quod eo nomine præſtari oportuerit, conſequeris.

De bona fide. De herede.

3. Iidem AA. & CC. Victorino.

CUm in ſocietatis contractibus fides [34] exuberet, conveniatque æquitatis rationibus etiam compendia [35] æqualiter inter ſocios dividi: Præſes provinciæ, ſi patrem tuum ſalinarum [36] ſocietatem participaſſe, & non recepta communis compendii portione rebus humanis exemptum eſſe perſpexerit, commodum ſocietatis, quod deberi juxta fidem veri conſtiterit, reſtitui tibi [37] præcipiet.

De cauſa teſtati, vel inteſtati.

4. Iidem AA. & CC. Celeri.

SI ſocietatis jure, vel transactionis ſtipulatione ſubdita bonorum omnium æquis partibus inter te, & Faviam diviſionem recte fieri placuit: quominus hæc rata ſerventur, nihil [38] intereſt, utrum teſtatus, qui fuerit obligatus, an inteſtatus, rebus ſit humanis exemptus.

De conſenſu.

5. Iidem AA. & CC. Theodoro.

TAmdiu ſocietas durat, quamdiu [39] conſenſus partium integer perſeverat. Proinde ſi jam tibi pro ſocio nata eſt actio, eam inferre apud eum, cujus ſuper ea re notio eſt, non prohiberis.

De conditionibus.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P.P.

DE ſocietate apud veteres dubitatum [40] eſt, ſi ſub conditione contrahi poteſt: puta *Si ille Conſul fuerit*, ſocietatem eſſe contractam? Sed ne ſimili modo apud poſteritatem, ſicut apud antiquitatem hujuſmodi cauſa ventiletur: ſancimus ſocietatem contrahi poſſe non ſolum pure, ſed etiam ſub [41] conditione [42]: voluntates etenim legitime contrahentium omnimodo conſervandæ ſunt.

1 Ad interpretationem hujus & ſeq. leg. vid. omnino Joann. a Sande de actionum ceſſione *cap.* 11. Anſ. 2 Et quaſi vorantes. vide *l.* 2. *§. ne liceat potentioribus.* 3 Præparare. vide Cujacium 16. *obſer.* 24. 4 Redemptores litium ſunt, qui lites alienas ſibi cedi faciunt. Res litigioſa vendi non poteſt. vide Cujacium 8. *obſ.* 31. 5 Ceſſione empti nominis nemo ulterius uti poteſt, quam ad quantitatem ſoluti pretii. hoc eſt, Redemptor, ſive is in quem alienæ litis facta ceſſio eſt, amplius recipere, quam pro pecuniarum præſtitarum, & uſurarum competentium quantitate, non poteſt *Synopſis Baſil. eod. cap.* 83. In Gallia hæc conſtitutio locum non habet, ubi ceſſionarius integrum debitum poteſt petere. Imbertus *in Enchiridio in verb. ſecuritates* adde Cujac. 10. *obſ.* 3. 6 Ceſſio juris non valet, niſi in inſtrumento cauſa ceſſionis adjiciatur: puta venditionis, *ut hic.* hoc tamen locum habere negat Marſilius, *ſingulari* 45. quoties debitor, adverſus quem jus cedo, præſens eſt, nec contradicit, ut eo caſu non poſſit ſimulationis exceptionem objicere adverſus hujuſmodi ceſſionem: *atque ita retuliſſe* Baldum *in l. cum eſſent.* 33 *in fin. ff. de ſervit ruſtic. prædiorum.* 7 De hujuſmodi fraudibus, dixi ad *l.* 5. *§. de legibus, & ad l.* 26 *ſupr. de uſuris.* Venditio præſumitur fraudulenta, ſi de re litigioſa facta fuerit. hinc colligunt, Non ſtari confeſſioni partium cauſa prohibitionis, & ſuſpicionis manente. vide Molin. *de uſur. num.* 34. 8 Nota primam exceptionem regulæ: cujus ſenſus hic eſt: Res litigioſa inter coheredes poteſt dividi. 9 Secunda exceptio ad pignora pertinet, hic ſenſu: Res [illegible] poſſe & in ſolutum dari. 10 Tertia exceptio: cujus hæc ſententia eſt: Poſſeſſori rei alienæ inferenti æſtimationem litis, dominum cedere actionibus ſuis poſſe: ut *l.* 63. *ff. de rei vind.* vide Cujac. 16. *obſ.* 16. 11 Quarta exceptio, cujus hæc ſententia: Res litigioſa donari poteſt. Tres alias exceptiones enumerat Paponius 1. *Notar.* 2. *c. des ventes fol.* 87. quæ meo judicio in ſuperiores incidunt. 12 *l.* 22. *ſupr. h. t.* 13 Id ut obſervetur in Gallia, dixi ad *l.* 22. *§. h. t.* 14 Colorata donatio, non confirmat inutilem venditionem. 15 Res litigioſa in totum donari poteſt, pro parte vendi non poteſt; hoc ante Juſtinianum licuit. 16 Alia perſona abuti in fraudem legis non poſſumus. 17 Utile per inutile non vitiatur. *l.* 8. *§. ſi certum. l.* 20. *l.* 29 *ff. de uſuris.* 18 Figurata donatio, *ut hic.* colorata. *ſupr. h. t.* 19 In Gallia non eſt inutile, ut dixi *§. ad l. penult.* addit Paponius 1. *Notar.* 2. *cap. des ventes fol.* 86. *& ſeq.* hujuſmodi ceſſiones in Gallia in quoſvis permitti, dummodo non ſint potentiores, quod in nobilibus, ſcholaſticis, officialibus regiis, quibus fori privilegium competit, maxime apparet. 20 Juſtinianus hoc addidit conſtitutioni Anaſtaſianæ. Ea enim ſuperfluum juſti pretii numerati ex re litigioſa, auferebat emptori, non venditori. 21 Pretii ſcilicet, aut pecuniæ. 22 Dixi ad *l.* 7. *ſupr. de legibus.* 23 Hanc conſtitutionem reſtituit Cujac. 16. *obſ.* 16. 24 Latina interpretatio.

25 *l.* 54. *ff. mandati.* 26 *d. l.* 54. 27 Hoc eſt, τῇ μὲν ἀκριβείᾳ οὐκ ἔχει ὁ δεσπότης τὴν ἀγωγὴν &c. hoc eſt, ſtricta quidem ratione dominus actionem non habet, quia ſervus alii mandavit emendum a domino, & emancipandum: verum quia propter mandatum alius contractus naſcitur, idcirco emptor domino ſolvens pretium ex ſervi peculio, ex empti actione non liberatur, quum ſervus de ſuo ſolverit. Sed in arbitrio domini eſt, utrumne mancipium recipere velit, an pretium petere. *Syn. Baſil.* 7. *tit.* 6. *c.* [illegible] 14 *tit* 1. *c.* 84. 28 *l.* 7 *infr. de act. empt.* 29 De exceptione inepte cumulationis vide Oldendorpium *cap.* 22 *de except.*

30 Dixi *l.* 17 *D.* [illegible] adde Oldendorp. *claſſ.* 4. *act.* 21. Papon. 15. *Arreſt.* 2. *de communauté & ſocieté.* Eundem *Notar.* 2. *cap. de ſocieté.* Pro ſocio agere hic dicitur, non qui defendit ſocium, ſed qui ex cauſa ſocietatis in ſocium agit. 31 § 2. *verſ. nam & ita. Inſtit. eod. l.* 29. §. 1. *ff. h. t.* 32 Adi Bartolum *hic*: & adde quod emens rem nomine ſuo & alterius, præſumitur emiſſe propria pecunia, ideoque qui partem rei conſequi vult, tenetur partem pretii reddere, niſi aliud probet. Boer. *deciſ.* 23. Berojus *q.* 46 *num.* 3 Rom *conſ.* 274. Dec. *conſ.* 348. *n.* 4. *& conſ.* 442 *n.* 38. Alex. *conſ.* 78. *n.* 5 *vo.* 2 *& conſ.* 77 *vol.* 6 *& conſ.* 134. *vol.* 5. Cravetta *conſ.* 129. Mod. 33 Qui prædium ſimul emunt, quique in illud ſimul inducuntur, tacitam inter ſe communionem habent. *l.* 31. *ff. h. t.* Quid ſi eorum unus pretium numeravit? quid ſi ſolus fundi penſitationes præſtitit? partem ſocio condicet. 34 *l.* 78. *in fin. ff. h. t.* 35 *l.* 52. §. 4. *in fin. ff. h. t.* 36 *l.* 63. §. 8. *ff. h. t.* 37 Heredi ſcilicet. Actio pro ſocio datur etiam heredi, & in heredem. *d.* §. 8. 38 Senſus eſt: Societatem non deſiderare ſcripturam, aut verborum proprietatem, id eſt, propriam ſolemnemque formulam. *l.* 2. *ff. de oblig. & act.* quanquam & res & verba intervenire nihil vetat. 39 §. 4. *Inſt. l.* 4. *l.* 63. *in fin. ff. h. t.* 40 Cur de eo dubitabatur? Societati mancipatio ineſt, ut & emptioni mancipatio, id eſt, imaginaria venditio. Ulp. 19 § 2. nec recipiebat conditionem. vide quæ dixi ad *l.* 77 *ff. de reg. jur.* Hodie imaginaria venditio ſublata. *l.* 54. *ff. de obl. & act.* & conſequenter placet ſocietatem ſub conditione contrahi, *ut hic.* ut & emptionem. §. 4. *Inſt. de empt. &* locationem. *l.* 20. *ff. locati*: & transactionem. *l.* 9. *ſupr. de transact.* 41 *l.* 1. *ff. h. t.* 42 Sub conditione ſocietas poteſt contrahi, *ut hic.* ut ex tempore & ad tempus. 3. Harmen. 10. §. 1. *l.* 1. *ff. h. t. Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 1. *cap.* 10.

De

De curatore furiosi.

7. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, veterum dubitatione semota, licentiam habere furiosi curatorem [1] dissolvere, [si maluerit] societatem furiosi, & sociis licere ei renunciare [2]. Et quemadmodum in omnibus contractibus aliis legitimam auctoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi providere. Dat. CP. post Consulat. LAMPAD. & OREST. 531.

TIT. XXXVIII.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE [3], ET VENDITIONE.

De loco.

1. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Paulo.

VEnditiones, etsi in alio [4] loco [5], quam [in] quo possessiones constitutæ sunt, [fiant,] non ideo irritæ esse creduntur.

De consensu, & de furiosis.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Avito.

EMptionem, & venditionem consensum [6] desiderare; nec furiosi ullum [7] esse consensum manifestum est. Intermissionis [8] autem tempore furiosos majores vigintiquinque annis venditiones [9], & alios [10] quoslibet contractus [11] posse facere non ambigitur.

De simulatione.

3. Iidem AA. Valeriæ.

SI donationis [12] causa, venditionis simulatus contractus est; emptio [in [13]] sui deficit substantia [14]. Sane si in possessionem rei, sub specie venditionis, causa donationis, *Ut te aleret*, induxisti: sicut perfecta donatio facile rescindi non potest; ita legi [15], quam tuis rebus donans dixisti, parere convenit.

De emptione rei propriæ, vel sibi donatæ.

4. Iidem AA. Luciano.

CUm res tibi donatas ab herede donatricis [tibi] distractas [esse] proponas, intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis non [16] potuisse, sed ex donatione & traditione dominum [17] factum [te] frustra emisse: cum rei propriæ [18] emptio non possit consistere. At tunc demum tibi profuit [19], si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur [20]. † Sane quoniam *omnia* [21] *bona* tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & a filio facta venditio rerum maternarum afferre perfecta etiam donatione [22] poterit defensionem, ne vel exemplo [23] inofficiosi testamenti possit hæc avocare.

De tutore, & ejus uxore.

5. Iidem AA. Gratiæ.

CUm ipse tutor nihil ex bonis pupilli, quæ distrahi possunt, comparare palam, & bona fide [24] prohibetur: multo [25] magis uxor ejus hoc facere potest.

Si emptrix venditori nupserit.

6. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudentius in matrem tuam titulo venditionis [26], sine quadam fraude dominium mancipii transtulit: non [27] idcirco, quod postea inter eos matrimonium, & divortium secutum dicitur, juri ejus quicquam derogatum est: quod vindicare, te matri tuæ successisse probans, minime prohiberis.

De simulatione.

7. Iidem AA. Pisoni.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione a secundo [28] marito postea [29] se simulavit accepisse: tituli falsi [30] figmentum, [donationis] dominium ei duplicare, vel auferre non potuit.

Si pretium solutum non sit.

8. Iidem AA. Diogeni.

SI non donationis [31] causa, sed vere vineas distraxisti, nec pretium numeratum est: actio tibi pretii [32], non eorum, quæ dedisti, repetitio [33] competit.

De pretio.

9. Iidem AA. Severo.

EMpti [34] fides, ac venditi, sine quantitate [35] nulla est. Placito [36] autem pretio, non [37] numerato, sed solum tradita possessione, istiusmodi contractus non habetur irritus: nec idcirco is, qui comparavit, minus recte possidet, quod soluta [38] summa, quam dari convenerat, negatur. Sed [&] si donationis [39] gratia prædii factam venditionem traditio sequatur: actione pretii nulla competente, perficitur [40] donatio.

De emptione simulata rei propriæ.

10. Iidem AA. Georgio.

SI mater tua velut ex patris [tui] bonis prædium suum comparavit: cum rei [41] propriæ [42] non consistat emptio, & hanc simulatam proponas, hujusmodi placitum mutare substantiam [43] veritatis, & ei nocere non potuit.

De invito.

11. Iidem AA. Paterio.

INvitum comparare, vel distrahere [44] postulantis desiderium, justam causam non continet [45].

De fidejussore, de instrumento, de petitione pretii, de pœnitentia.

12. Iidem AA. Paterno.

NOn idcirco minus emptio perfecta est, quod emptor fidejussorem [46] non accepit, vel instrumentum testationis vacuæ possessionis amissum est: nam secundum consensum auctoris in possessionem ingressus, recte possidet: pretium sane, si eo nomine satisfactum [47] non probetur, peti potest: nec enim, licet [48] in continenti facta, pœnitentiæ [49] contestatio consensu finita rescindit.

De conditione collata in arbitrium contrahentis.

13. Iidem AA. Juliano.

IN vendentis [50], vel ementis voluntatem collata conditione comparandi, quia non [51] astringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est [52]: Idcirco dominus invitus [53] ex hujusmodi conventione rem propriam, vel quilibet alius distrahere non compellitur.

An cuivis personæ vendi possit.

14. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Fabiano, P. P. Illyrici & Italiæ.

1 Adde *l.* 65. §. 7. *ff. h. t.* 2 Ἀπαγόρευσις πολλάκις παρὰ τῷ νόμῳ καλεῖται ἡ τῆς κοινωνίας διάλυσις. Renunciatio sæpius in jure dicitur societatis dissolutio. 3. Harm. 10. §. 16.

3 Vide *L.* 18. *D.* 1. & 3. *C. Theod.* 3. Oldendorp. *class.* 4. *act.* 1. 2. 3. 4 *l.* 15. C. *de præscript. longi temporis.* ut & donatio. *l.* 27. *in fin. l.* 30. *in pr.* C. *de donat.* Huc res redit, inter absentes contrahi posse venditionem *l. ult.* C. *si quis alteri vel sibi.* non est idem in oblatione rei furtivæ a fure facienda: fur enim non liberatur, nisi rem præsentem offerat. *l. fin. ff. de condict. furt* etiamsi absentis gratia possit fieri novatio. *l.* 17. *ff. de condict. furt.* 5 Vide Baldum *hic*, Bartolum *ad l. cunctos populos.* C. *de summa Trinit.* & Tiraquellum *in tract. de utroque retractu tit.* 1. §. 1. *gloss.* 2. *num.* 46. *cum seq.* Mod. 6 *l.* 1. §. 2. *l.* 9. *ff. h. t.* 7 Proprie sumptum. *l.* 5. *l.* 40. *ff. de reg. jur.* tacite tamen consentire dicitur. *l.* 2. §. 2. *in fin. ff. soluto:* de furioso dixi plenius ad *l.* 13. §. 1. *ff. de officio præsid.* 8 Intermissio furiosi, inumbrata ejus quies. 9 *l.* 7. §. 1. *ff. de Publiciana.* 10 Verbi gratia, matrimonium. *l.* 16. *in fin. ff. de ritu nupt.* testamentum. *l.* 17. *ff. qui testam.* 11 Et testamenta. *l.* 9. *infr. qui testam.*
12 Donationis causa vel gratia emptio, *hic.* & *l.* 9. *in fin.* C. perficitur, quoties re ipsa donandi animus est, venditionis tamen color & nomen quæritur: quoties, inquam, id videri volumus vendidisse aut emisse, quod donamus ipsi, vel donatione ab aliis accipimus. *l.* 55. *ff. h. t. l.* 3. C. *plus valere quod agitur quam quod simulate concipitur. l. ab Anastasio.* 23. *supr. mandati.* 13 Ἀνυπόστατος ἄκυρός ἐστιν, irrita est. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 5. *cap.* 12. 3. Harm. 3. §. 36. hoc sensu: Donationis causa facta venditio, irrita est, si quis autem fundum ea lege vendidit, ut pretii loco emptor alimenta sibi præberet, recte cogit eum pactis conventis stare. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 5. *cap.* 12. idem dicendum, si remisisti pretium, vel rem minoris vendidisti. *l.* 9. *infr. h. t.* 14 *l.* 36. *ff. h. t.* valebitne donatio? valebit. *l.* 9. *in fin. infr. h. t.* & ita, si non valet quod ago, ut ago, valet ut valere potest. Non valet ut venditio, valet ut donatio: inspicitur voluntas contrahentium, quibus animus fuit donare: ita ut verus contractus donationis prævaleat simulatæ venditioni. adde quæ dixi *supr. plus valere.* 15 Donatarius implere cogitur modum vel conditionem donationi adjectam. *l.* 22. *in fin. infr. de donat.*
16 Id est proprietatis. vide *l.* 78. *ff. de verb. sign.* nam ex pluribus causis possidere possumus. *l.* 3. §. 4. *ff. de acquir. vel amitt. possess. l.* 159. *ff. de reg. jur.* 17 Vide *l.* 48 *ff. de pactis.* 18 *l.* 10 C. *h. t. l.* 16. *ff. h. t. l.* 40. *ff. de pign. act. l.* 37. *ff de condict. indeb. l.* 28. *ff. de acquir. vel amitt. possess. l.* 45. *ff. de reg. jur.* potest tamen emi possessio rei suæ, vel jus in eam competens alteri. *l.* 32. *l.* 34. §. 4 *ff h. t.* potest etiam emi sub conditione. *l.* 41. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l.* 98. *ff. de cond. & demonst.* 19 Emptio scilicet. 20 Fingamus rem fuisse tibi donatam ab uxore. *l.* 1. *ff. de donat. int. vir. & uxor.* & ab ea revocatam. *l.* 25. *in fin. infr. de donat. inter virum & uxor.* 21 Donatio hæc bonorum omnium est immensa. 22 Inofficiosa scilicet, ut sit sensus: Quod per inofficiosæ donationis querelam nobis avocari potest, id emere possumus.
23 Vide *l.* 1. *in fin. l.* 6. *in fin. supr. de inoffic. donat.* 24 Alterius tutoris autoritate, causa cognita, & judicis decreto interveniente. *l* 54. *ff. de administr. & peric. tutor. l.* 5. §. 2. *ff. de aut. tut. l.* 1 §. 2. *ff de reb. cor.* Gutierez *de Tutelis part.* 2. *cap.* 15. *num.* 6. & 8. Ans. 25 Tutor si res pupillares palam potest emere, multo magis ejus uxor: Si jure non potest rem pupillarem emere, nec per uxorem id ei facere licitum fuerit. vide *l.* 5. § 3. *ff. de auct. tut.* vide *l.* 5. *supr de legib* dixi ad *Authent Quibuscunque* 14. *supr. de sacros. eccles.* vide *l. ult. infr. de rescind. vendit.* 26 Vel donationis. *l.* 24. *ff. de donat. int. vir. & uxor.* 27 Donatio perfecta non vitiatur, licet pervenat ad casum a quo non posset oriri. *d. l.* 24. 28 Idem si a primo. 29 Fraudulenter admodum donat, qui rem propriam ab eo cui donare studet, sibi donatam confitetur. 30 Vide *l.* 1. *supr. plus valere.* 31 Venditio non ideo rescinditur, quod pretium solutum non sit (nisi ab initio donationis causa facta sit) *Synops. Basil.* 19. *tit.* 5. *cap.* 16. & 3. Harmen. 3. §. 38. non enim rem repetere debet venditor, sed ad pretium agere. *Schol. Syn. ibi.* vide *l.* 3. *supr. h. t.* adde *l.* 9. *in fin.* C. *h. t.* 32 *l.* 12. *in fin. supr. de rei vind. l.* 14. *infr. de rescind. vend.* 33 Retentio tamen potest competere. *l.* 19. *ff. h. t.* 34 Ἡ τῆς ἀγοράσίας πίστις. *Synops h. t. cap.* 16. Harm *eod.* §. 39. 35 Id est, sine pretio *l.* 2. § 1. *ff. h. t. Inst eod in fin. princ.* Recte notat Cujacius 8. *ad Afric. fol.* 192. ex Galeno 11. *de differentiis puls.* Nummum esse σύμβολον ὠνῆς καὶ πράσεως. & ex Platone 13. *de repub.* σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς. Non idem in locatione, quæ certa ponderatione aut modiatione fieri potest. Plin 9. *epist. non nummo, sed partibus locavi.* 36 Venditor emptori rei possessionem tradidit; de pretio inter contrahentes convenit; pretium venditori emptor non numeravit: potestne emptor irritam habere venditionem, invito adversario, eoque invito ab emptione discedere? Imo potestne creditor ejus rem ab emptore avocare, quasi nondum plene perfecta venditione? non potest. *hac l. in princ.* Quin emptor, malæ fidei possessor eo casu non videtur, etiamsi pretium non solvit. *vers. nec idcirco.* Quid si donationis gratia seu donandi animo speciem vendidisti, & rem tradidisti? qui ita tradidit, ad pretium, quasi venditor experiri non potest; cum re ipsa ab initio non vendiderit, sed donaverit. adde *Synops. h. t. d. cap.* 6. Harmen. *d.* §. 39. 37 Nec numerato, puto commodius ita legi. 38 Solutio pretii non facit venditionem, sed consensus, potest enim fides haberi de pretio. *l.* 19. *ff h. t.* adde *l.* 8. *ff. de periculo & commod.*
39 Dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.* 40 Valet. *l. ult. ff. pro donato l.* 21. *in fin.* C. *de transact.*
41 Nemo rem propriam emere potest: adeo ut, quamvis εἰκαστικῶς, id est, imaginarie videatur emere, nullum tamen præjudicium patiatur. *Synops. h. t. d. c.* 16.
42 Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.* 43 *l.* 2. *supr. plus valere.* 44 Sensus est, ne rescripto quidem Principis posse impetrari, ut quis invitus cogatur rem emere vel vendere. facit *l.* 13. *in fin. l.* 14. *infr. h. t.* ideo coacta venditio rescindi solet. vide *l.* 1. *infr. de rescind. vendit.* potest tamen quis testamento damnari vendere. *l.* 66. *ff. de leg.* 1. vel ad id ratione communionis cogi. *l.* 13. §. 17. *ff. de act. empt.* vel ut fami publicæ consulatur. *l.* 1. §. 8. *ff. de off. præf. urbi.* sed & ratione sævitiæ §. *ult. Inst. de his, qui sunt sui. l.* 2. *ff. de his, qui sunt sui* vel favore quodam speciali rei abalienatæ. *l.* 2 *infr. de patribus qui fil. suos distrax.* adde quæ dixi de invito ad *l.* 69 *l.* 156 *ff de reg. jur* Hæc quidem dicimus, non tamen intelligimus res suas quenquam cogi injusto pretio distrahere. *l. ult. ff. ad l. Jul. de annona.* 45 *l.* 5. *supr. de obligat. & act. l* 16. *infr. de jure delib.* Adde Husan. *de propr. hominib. quæst.* 5. *n.* 40. & *seqq* Anton. Merend. *l* 1. *controvers. cap.* 30. Ubi multos proponunt casus, quibus quis favore religionis & utilitatis publicæ cogi potest, ut justo pretio rem suam vendat. *Ans.* Add. Gomesius *tom.* 2. *var. resolut c.* 2. *num.* 51. Covarruv. *lib.* 8. *var. resolut. cap.* 41. Mod. 46 Fidejussor & instrumentum traditæ possessionis ad substantiam emptionis non pertinent: ut hæc non sint, potest ea subsistere. vide *l.* 12. *supr. de fide instrum. l.* 17. *supr. de pact.* Aliud est in venditionibus, quas de scripto fieri convenit, in his enim scriptura requiritur. *Inst. h. t. in pr. l.* 17. *supr. de fide instrum.* Venditio in scriptis non est, hoc ipso solo quod scripta sit, ut hodie fere omnes scriptura muniuntur: sed quas scripto fieri conventum est, aut in quibus lex scripturam requirit. vide Ferrariens. *in forma libelli in causa venditionis* 37. *in verb. vendidit.* 3. *num.* 2. 47 Vide *d. l.* 12. 48 *l.* 19. *in fin. ff. h. t.* 49 Dixi ad *l.* 5. *in fin. supr. de oblig. & act. l.* 39. *supr. de transact.* 50 *l.* 7. *ff. h. t.*
51 Obligationis vis est in astringendo seu vinciendo. *l. obligationem.* 44. *ff. de oblig. & action.* unde obligatio juris vinculum. *pr. Inst. de oblig. l. quidquid adstringendæ.* 99. *ff. de verb. oblig.* ut hinc colligas obligationem impropriam esse quæ non astringit necessitate.
52 Hoc dicit breviter: Contractus collatus in arbitrium alterius ex contrahentibus non valet. quod an sit verum & æquitati consentaneum, docebunt te Canon. Socin. & Alex. *ad l.* 1. *ff. solut. matr.* & *ad. l. ita stipulatus. ff. de verb. oblig.* Afflictus *decis.* 337. *n.* 10. quid item in dote hic dicendum, vide *l. cum post.* §. *genere. ff. de jure dot.* Jasonem *ad l. post dotem. n.* 40. *ff. solut. matr.* & *ad l. si quis arbitratu. n.* 2. *ff. de verb. oblig.* Socin. Jun. *ad d. l. ita stipulatus. n.* 138. & *n.* 142. Mod. 53 Dixi ad *l.* 11. *supr. h. t.*

DUdum [1] proximis consortibusque [2] concessum [3] erat, ut extraneos [4] ab emptione [5] removerent, neque homines suo arbitratu vendenda distraherent: sed quia gravis hæc videtur injuria, quæ inani honestatis colore velatur, ut homines de rebus suis facere aliquid cogantur inviti [6]: superiore lege cassata, Unusquisque suo arbitratu quærere, vel probare possit emptorem: [nisi [7] lex [8] specialiter quasdam [9] personas [10] hoc facere prohibuerit.] Dat. 6. Kal. Junii, *Vincentiæ*, TATIANO & SYMMACHO CONSS. 391.

De quantitate pretii collata in arbitrium, vel declarationem tertii.

15. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

SUper rebus venundandis [11], si quis rem ita comparaverit, *Ut res vendita esset, quanti* [12] *Titius* [13] *æstimaverit*, magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudentiæ cultoribus [14]: quam decidentes sancimus [15], cum hujusmodi conventio super venditione procedat, *quanti ille æstimaverit*, sub hac conditione stare venditionem, ut, si quidem ipse qui nominatus est, pretium definierit, omnimodo secundum ejus æstimationem, & pretia persolvi, & venditionem ad effectum pervenire, sive in scriptis [16], sive sine [17] scriptis contractus celebretur: scilicet si hujusmodi pactum, cum [in] scriptis fuerit redactum, secundum nostræ [18] legis definitionem per omnia completum [19], & absolutum sit: Sin autem, vel ipse noluerit [20], vel non potuerit pretium definire: tunc [21] pro nihilo esse venditionem, quasi nullo pretio statuto: nulla conjectura (imo magis divinatione) in posterum servanda, utrum in personam certam, an in boni viri arbitrium respicientes, contrahentes ad hæc pacta venerint: quia hoc penitus impossibile esse credentes, per hujusmodi sanctionem expellimus. Quod etiam in hujusmodi locatione [22] locum habere censemus.

TIT. XXXIX.

DE [23] HEREDITATE [24], VEL ACTIONE VENDITA.

De hereditate.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Geminio.

ÆS alienum, hereditate nomine fisci vendita, ad onus emptoris [25] bonorum pertinere, nec [26] fiscum creditoribus hereditariis respondere, certum & absolutum est.

Venditor hereditatis debet conveniri a creditoribus hereditariis, non autem emptor, etiamsi fuit actum inter ipsum & venditorem, ut deberet illis solvere, vel satisfacere. Paul. de Castr.

2. Imp. ANTONINUS A. Floriano.

RAtio juris [27] postulat, ut creditoribus hereditariis & legatariis seu fideicommissariis te convenire volentibus, tu respondeas: & cum eo cui hereditatem venundedisti, tu experiaris suo [28] ordine. Nam *ut satis tibi detur*, sero [29] desideras: quoniam eo tempore, quo venundabatur hereditas, hoc non est comprehensum. Quamvis enim ea lege emerit: *Ut creditoribus hereditariis satisfaciat*: excipere tamen actiones hereditarias invitus cogi non potest [30].

De actione.

3. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

NOminis [31] venditio, etiam ignorante [32], vel invito eo, adversus quem actiones mandantur, contrahi solet. PP. 5. Id. Febr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De hereditate.

4. Idem A. Diogeni.

QUi nondum certus de quantitate hereditatis, persuadente [33] emptore, quasi exiguam quantitatem eam vendidit: bonæ fidei judicio conveniri ut res tradat, vel actiones mandet, non compellitur: [nam] suo quoque jure eorum persecutionem habet.

Emptor hereditatis mandatis actionibus habet directas, quas concipit in personam mandantis. Bald.

5. Idem A. Onesimo.

EMptor hereditatis, actionibus mandatis, eo jure [34] uti debet, quo is, cujus persona fungitur, quamvis utiles etiam adversus debitores hereditarios actiones emptori tribui placuit.

Posterior in titulo, sed prior in possessione, priori in dominio præfertur. Bald.

6. Idem A. Pomponio.

QUi tibi hereditatem [35] vendidit, antequam [36] res hereditarias traderet, dominus earum perseveravit, & ideo vendendo [37] eas aliis, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit, ex empto actione conventus, quanti [38] tua interest, præstare cogetur.

De actione.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Manassæ.

POstquam eo decursum est, ut cautiones [39] quoque debitorum pignori dentur: ordinarium visum est, post nominis venditionem utiles [40] emptori (sicut responsum est) vel ipsi creditori postulanti dandas actiones.

Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitæ: sed agit ad illam actione personali. Bald.

8. Iidem AA. & CC. Juliano.

EX nominis emptione dominium rerum obligatarum ad emptorem non transit, sed vel in rem suam procuratore facto vel utilis [41], secundum ea quæ pridem constituta sunt, exemplo creditoris persecutio tribuitur.

Sicut potest vendi actio in personam, ita actio in rem. Bald.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CErti & indubitati juris est, ad similitudinem ejus qui personalem redemerit actionem, & utiliter eam movere suo nomine conceditur, etiam eum qui in rem actionem comparaverit, eadem uti posse facultate. Cum enim *actionis* [42] nomen generale sit omnium, sive in rem, sive in personam actionum, & apud omnes veteris juris conditores hoc nomen in omnibus pateat: nihil est tale, quod differentiam in hujusmodi utilibus actionibus possit introducere.

TIT. XL.

QUÆ RES VENIRE [43] NON POSSUNT: ET QUI [44] VENDERE VEL EMERE VETANTUR.

De purpura.

1. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS & THEODOSIUS AAA. Fausto Comiti sacrarum largitionum.

FUcandæ [45] atque distrahendæ [46] purpuræ, vel [47] in serico, vel in lana, quæ blatta [48] vel oxyblatta [49] atque hyacinthina [50] dicitur,

1 *L. 6. C. Th. de contrah. empt. lib.* 3. id est, olim nemo poterat rem immobilem extraneæ personæ vendere: extraneæ, id est, non proximo, non consorti: quod hac lege abrogatur: postea tamen jus antiquum revocatum in feudis. 2. *Feud.* 13. saltem excogitatum jus προτιμήσεως seu retractus, de quo dicam ad constitutionem Friderici, inscriptam de jure προτιμήσεως. adde Novellam Romani senioris *c.* 3. 2 Consortes dicti qui eundem agrum sortiti, eundem postea regionibus diviserunt. dixi ad 3. *Verrinam*, & 5. *Feud.* 13. Dicam & mox nonnulla alia. 3 Interest nostra, res majorum nostrorum non nobis eripi. *l.* 22. *infr. de administr. tut.* 4 Præsumitur enim affectio in conjunctis pro retinenda possessione adfini, & gentilitia, quæ fuit majorum, adfinium vel gentilium sive agnatorum. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 20. adde *l.* 35. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Interim non puto hac lege derogari *l.* 3. *J. de jure emphyt.* qua dominus præfertur extraneo in emendis emponematis coloni: quemadmodum non puto quidquam derogari titulo, non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre. *J. lib.* 11. *tit.* 55. 5 Sic potior est propinquus extraneo in emphyteusi, conductione & rerum soli antichresi ex Novel. Cæsaris Romani & Manuelis. 3. Harm. 3. §. 118. *ad* §. 122. 6 Dixi ad *l.* 11. *S. h. t.* 7 Vendendi libertas lege civili coërceri potest: ut ne cuique quisque possit pro animi sui sententia res vendere. Testator etiam potest prohibere, ne heres alienet. *l.* 69. §. 3. *l.* 88. §. 15. *ff. de legat.* 2. Judex quoque potest prodigo interdicere alienatione. *l.* 18. *ff. qui testam.* 8 Adde *l. unic. J. non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneos transferre. lib.* 11. *tit.* 55. adde quæ scripsi ad *l.* 1. *S. de rebus creditis.* 9 Novella Romani (cujus fit mentio 3. Harmen. 3. §. 118.) & Constantini Porphyrogennetæ, cognato rem immobilem vendente, ad eam comparandam primo ordine vocantur συγγενεῖς ἀναμὶξ κείμενοι ἢ συγκείμενοι, ἤτοι ἔχοντες μεμιγμένην κοινότητα &c. id est, cognati promiscue conjuncti, habentes inter se rem (hoc refero ad rem ipsam de qua agitur) communem. Post cognatos admittuntur alii ἔχοντες κοινότητα καὶ συμπεπλεγμένοι κοινωνοὶ, qui rem communem habent seu consortes. Post hos οἱ μόνοι ἀναμεμιγμένοι, οἱ καὶ ξένοι, id est, qui tantum permixti (*ceux qui ont leurs terres enclavées dedans & parmy celle qui se vend*) licet extranei sint. Post hos rursus (hac parte durior est Harmenopuli locus quam Novella 1. Constantini, quæ ea parte lacunam habet) οἱ συμπεπλεγμένοι ἢ συμπαρακειμένοι ὁμοτελεῖς, id est, simul conjuncti, consortes. Post hos denique οἱ ἁπλῶς ἔν τινι μέρει συναπτῶς ἠνωμένοι, id est, qui simpliciter aliqua ex parte rei alienandæ, uniti sunt & vicini (ὁμοτελεῖς autem illo loco iidem Græci interpretantur, omnes quotquot sub eodem censitore, qui ὑποτεταγμένος, descripti, licet diversis in locis tributa sua solvant.) Et hoc quidem ordine, & gradu ad rem venditoris privati admittuntur hæ personæ: multo magis ἐπὶ τῆς ὁμάδος τῶν καλουμένων χωρίων ἢ ἀγριδίων, ubi agitur de venditione fundi alicujus, certi corporis seu certæ universitatis: hoc enim casu οἱ κτήτορες αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους προτιμῶνται. Illorum possessores aliis (ita interpretor hunc locum) præferuntur: forte (ut opinor) quod eorum intersit, prædia suæ universitatis suique corporis ad alterius universitatis homines transferri. Et hæc ratio veteribus illis fuit κατὰ τάξιν προτιμήσεως, hoc est, prærogativæ suæ gradu, & ordine inter venditores, & emptores rerum immobilium servandæ. Hodie moribus quibusdam Gallorum, proximi adgnati, & cognati admittuntur intra certum tempus ad bona proximorum immobilia alienata, retrahenda: de quo jure inter cæteros Tiraquellus plenissime scripsit, libro de utroque retractu. Est enim alius a lignagerio, id est, lineari gentilitio seu cognatitio, retractus pactitius seu conventionalis. 10 Ut quibusdam casibus cogimur emere & vendere. vide quæ scripsi ad *l.* 11. *S. h. t.* ita certis casibus cogimur non alienare, inviti non alienamus: nisi lex vetet alienari. *l.* 1. *S. ne Christian. mancip.* potest etiam consistere prohibitio rerum ipsarum intuitu, puta alienarum. *l. ult. J. de reb. alien.* communium post litem contestatam. *l.* 1. *in fin. supr. communi divid. l.* 13. *ff. famil. ercisc.* 11 Emptionis pretium in alterius arbitrium conferri potest, ut & locationis. §. 1. *Instit. de locatione. l.* 25. *ff. locat.* sic in alterius arbitrium conferri potest rei restitutio. *l.* 43. *ff. de verb. oblig.* matrimonium. *c. super eo.* 5. *de condition. apposit.* divisio. *l.* 75. *ff. pro socio* 12 §. 1. *vers. sed nostra decisio. Inst. h. t.* 13 Extraneus scil. non emptor, non venditor. *l.* 13. *supr. h. t.* 14 Qui & prudentes. *l.* 2. §. 5. *ff. de orig. jur.* 15 Nota regulam. *Goth.* Hæc 15. decisio est ex 50. novis Justiniani decisionibus, habetque locum in omni contractu, per ea quæ Inglois. *Ans.* 16 Id accidit, quoties vel lege, vel partium consensu scriptura requiritur, ut non alias venditio valeat, nisi fiat scriptura. *l.* 17. *supr. de fide instrum.* 17 Hæc testibus probatur, nunquam igitur scripto? Imo & scripto: potest enim citra necessitatem contrahendæ venditionis scriptura, ad nudam venditionis probationem adhiberi. *l.* 4. *ff. de pign. & hypoth.* Sunt enim diversa, scripturam requiri ad substantiam actus, & ad ejus probationem. vid. Ferr. *in form. libelli venditionis* 37. *in verb. vendidit.* 3. *num.* 2. 18 Vide *l.* 17. *supr. de fide instr.* 19 *d. l.* 17. 20 *l.* 75. *ff. pro socio.* 21 Vide ad hunc locum Hotom. 5. *obs.* 10. 22 §. 1. *Inst. de emptione & venditione, l.* 25. *ff. locati.* & alius, ut hujusce legis initio dixi. 23 Dixi ad *Lib.* 18. *ff.* 4. 24 Hereditas, actio, & ita jus vendi potest. 25 Hoc speciale est in fisco. *l.* 41. *ff. de jure fisc.* secus in aliis. *l.* 2. *J. h. t.* De jure & privilegiis fisci, vide *J. Tit. de privilegio fisci* & Bald. *hic.* 26 *l.* 2. *J. de quadriennii præscr.* 27 Explicationem hujus legis vid. apud Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 9. *numer.* 28. Ans. 28 Creditores hereditarii venditorem ipsum hereditatis potius convenire debent: nam ad emptorem invitum non veniunt, *ut hic, & l.* 2. *S. de pact. l.* 94. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l. ult.* §. 5. *J. de jure delib.* præterquam si a fisco vendita hereditas fuerit. *l.* 1. *S. h. t.* tunc enim creditores hereditarii non fiscum, sed emptorem hereditatis convenire debent. 29 Quia fidejussorem posuit. *l.* 6. *ff. de damn. infect.* quem invenire difficile est. *l.* 2. §. 6. *ff. de jud.* aliud esset, si nuda cautio peteretur. *l.* 41. *d. tit.* merito nam quoties futurum damnum metuitur, satisdatio potest exigi. *l.* 27. *in fin. l.* 38. *ff. pro soc.* nam omissa? etiam omissa. Causa cognita etiam ex integro aliæ cautiones exiguntur. *l.* 8. §. 3. *l.* 10. *in fin. ff. qui satisdare. l.* 4. *ff. ut in poss. l.* 20. §. 14. 15. *ff. de oper. novi.* Dicamus brevius, venditorem hereditatis non de evictione, sed de facto suo tantum cavere. *l.* 2. *ff. h. t.* 30 Volens tamen potest. 31 Omne jus, omnisque actio cedi potest, invito etiam eo in quem ceditur, *ut hic. Syn. Bas.* 19. *tit.* 4. *c.* 25. *l.* 7. *J.* [illegible] *l.* 1. *in fin. J. de novat.* 32 V. *l.* 1. *in fin. J. de novat.* 33 V. *l.* 9. *in pr. ff. de dolo mal.* 34 *l.* 2. *ff. h. t. l.* 156. §. 3. *ff. de reg. jur.* 35 Idem in re quavis vendita. Nam si duo rem eandem seorsim in solidum emerint, qui prior eam acceperit, potior fuerit: etsi neque pretium solvit, neque instrumentum rei venditæ obtinuit. *l. quoties duobus.* 15. *supr. de rei vindicat.* 3. Harm. 3. §. 94. 36 Venditor, re tradita, dominium amittit. adde *l.* 21. *ff. h. t.* vid. *l.* 11. *J. de act. empt.* 37 *d. l.* 21. 38 Si venditor rem emptori non potest tradere, præstando ei quod interest, liberatur. vide *l.* 4. *supr. de act. empt.* 39 Nomen potest pignorari & vendi. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 4. *infr. quæ res pignori.* 40 *l.* 8. *J. h. t. l.* 1. *supr. de oblig. l.* 5. *supr. quando fiscus. l.* 16. *ff. de pact.* 41 *l.* 7. *supr. h. t.* 42 §. 1. *Inst. de act. l.* 25. 27. 28. *ff. de oblig. & action. l.* 178. §. 2. *ff. de verb. signific.* 43 Venire. *Haloand.* 44 Et quæ. Cujacius *hic.* de rebus enim, non de personis est hic titulus. 45 Quidam legunt, *tingendæ.* 46 Μηδεὶς καπηλευέτω, nemo cauponetur. *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 1. *cap.* 71. Goth. De purpuræ tinctura, vid. Panciroll. *rer. memorabil. tit. de purpura.* Ans. 47 Hoc innuitur, nulli privato permitti sericum, lanam, vel blattam, vel oxyblattam, vel hyacinthinam tingere atque distrahere, aut potius, Nemini permitti cauponari, aut distrahere purpuram, μήτε ἐν μετάξῃ μήτε ἐν ἐρίῳ. vel in serico vel in lana. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 1. *c.* 71. 48 Βλαττία διβέλεα καὶ τριβέλεα νήματα χρυσυφῆ. *Nicetas.* Lampridius in Heliogabalo: *Paraverat funes blatta, & serico, & cocco intortos.* Eutropius in Nerone: *Retibus aureis* (lege *auratis*) *piscabatur, quæ blatteis funibus extrahebat.* adde *Suet.* Hinc blattearii in *l.* 2. *C. Th. de excusat. artific. lib.* 13. *titul.* 4. & blatta serica. *l.* 1. *C. Th. de murileg. lib.* 10. *tit.* 20. & pallium blattosericum apud Vopiscum *in Aureliano*: sericoblatta. *l.* 10. *infr. de murileg. lib.* 11. *tit.* 7. 49 Oxobapta, id est, rubro tincta: ὀξὺ enim Suidæ ἐξυφαντὸν τὸ ἀπὸ τῶν Φοινίκων. Oxobapta diversa ab Ianthina, de qua *J. h. t.* 50 Ianthina. & recte, ut sit purpura violacei coloris, quæ ideo Rhodina dicitur in *l.* 3. *J. de vestib. hol. lib.* 11. *tit.* 8. & expressis verbis, purpura Ianthina in *l.* 70. *in fin. ff. de leg.* 3.

faculta-

facultatem nullus poſſit habere privatus. Sin autem aliquis ſupradicti muricis [1] vellus vendiderit, fortunarum [2] ſuarum & capitis ſciat ſe ſubiturum eſſe diſcrimen.

De Serico.

2. Iidem AAA. Toriobando Duci Meſopotamiæ.

COmparandi ſerici [3] a Barbaris facultatem omnibus (ſicut jam præceptum eſt), præter Comitem commerciorum [4], etiamnum jubemus auferri.

De Frumento publici Canonis.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Senatum & Populum.

QUia nonnumquam in diverſis [5] littoribus diſtrahi publici canonis [6] frumenta dicuntur, vendentes & ementes ſciant capitali pœnæ [ſe] eſſe ſubdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

De frumento exercitui miſſo.

4. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Fauſto P.P.

NE frumentum quod devotiſſimo exercitui mittitur, in prædam lucrumque vertatur, hac ſanctione decernimus; ut quicunque hoc fuerint forte mercati, honeſtiores quidem ſtylum proſcriptionis, [& omnium bonorum amiſſionem] incurrant: inferiores autem vilioreſque perſonæ capitali [7] ſupplicio ſubjaceant.

TIT. XLI.
QUÆ RES EXPORTARI [8] NON DEBEANT.

1. Impp. VALENS & GRAT. ad Theodorum Magiſtrum militum.

AD [9] Barbaricum transferendi vini, olei, & liquaminis [10] nullam quiſquam habeat facultatem: nec guſtus [11] quidem cauſa, aut [12] uſus commerciorum.

Non licet vendere arma hoſtibus pop. Rom. nec eorum legatis. Sal.

2. Imp. MARCIANUS A. Aulo P.P.

NEmo alienigenis Barbaris [13] cujuſcunque gentis ad hanc urbem ſacratiſſimam [14] ſub legationis ſpecie, vel ſub quocunque alio colore venientibus, aut in diverſis aliis civitatibus vel locis, loricas [15], ſcuta, & arcus, ſagittas, & ſpathas, & gladios, vel alterius cujuſcunque generis arma [16] audeat venundare: Nulla prorſus iisdem tela, nihil penitus ferri vel facti jam, vel adhuc infecti, ab aliquo diſtrahatur. Perniciofum namque Romano imperio, & proditioni proximum eſt, Barbaros, quos indigere convenit, telis eos, ut validiores reddantur, inſtruere. Si quis autem aliquod armorum genus quarumcumque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis noſtræ interdicta ubicunque vendiderit: bona [17] ejus univerſa protinus fiſco addici, ipſum quoque capitalem pœnam ſubire decernimus.

TIT. XLII.
DE EUNUCHIS [18].

Tanquam homicida punitur ille, qui caſtrat aliquem. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Aurelio Duci Meſopotamiæ.

SI quis poſt hanc ſanctionem in Orbe Romano eunuchos fecerit, capite [19] puniatur: mancipio tali, nec non etiam loco, ubi hoc commiſſum fuerit, domino ſciente & diſſimulante, confiſcando [20].

2. Imp. LEO A. Viviano P. P.

ROmanæ [21] gentis homines, ſive in [22] Barbaro, ſive in Romano ſolo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominium cujusquam transferri jubemus: pœna graviſſima ſtatuenda adverſus eos qui hoc perpetrare auſi fuerint: tabellione [23] videlicet, qui hujusmodi emptionis ſive cujuslibet alterius alienationis inſtrumenta conſcripſerit, & eo [24], qui octavam vel aliquid vectigalis cauſa pro his ſuſceperit, eidem pœnæ ſubjiciendo. † Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca noſtro imperio ſubjecta factos, cunctis negotiatoribus [25], vel quibuscunque aliis emendi in commerciis, & vendendi, ubi voluerint, tribuimus facultatem.

TIT. XLIII.
DE [26] PATRIBUS, QUI FILIOS SUOS DISTRAXERUNT.

Parentes non poſſunt liberos alienare quoquo titulo, etiam donationis vel pignoris.

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Papinianæ.

LIberos [27] a parentibus neque venditionis [28], neque donationis titulo, neque pignoris [29] jure, aut alio [30] quolibet modo, nec ſub prætextu [31] ignorantiæ accipientis in alium transferri poſſe, manifeſtiſſimi juris eſt.

Propter nimiam paupertatem egeſtatemque pater vendere poteſt & pignorare filium ſeu filiam.

2. Imp. CONST. A. Provincialibus ſalutem.

SI [32] quis propter nimiam paupertatem egeſtatemque victus [33] cauſa, filium filiamve ſanguinolentos [34] vendiderit [35], venditione in [36] hoc tantummodo caſu valente, emptor obtinendi ejus ſervitii habeat facultatem: Liceat autem ipſi qui vendidit, vel qui alienatus eſt, aut cuilibet alii ad ingenuitatem eum propriam repetere: modo [37] ſi aut pretium offerat, quod poteſt valere, aut mancipium pro ejusmodi præſtet.

TIT. XLIV.
DE RESCINDENDA [38] VENDITIONE.

De vi extorta.

1. Imp. ALEXAND. A. Maronæ.

SI [39] pater tuus per vim [40] coactus domum vendidit: ratum non habebitur, quod non bona fide geſtum eſt: malæ fidei [41] enim emptio irrita eſt. Aditus itaque nomine tuo Præſes provinciæ auctoritatem ſuam interponet: maxime cum paratum te proponas id, quod pretii nomine illatum eſt, emptori refundere.

---

1 Murex, piſcis genus tingendis veſtibus utile, inde murileguli dicti. Ꝧ. *de murileg. lib.* 11. *tit.* 7. Iſidorus 12. *cap.* 16. cochleæ aut conchæ genus fuit. vide 1. Caſſiodor. 2. adde quæ ſcripſi ad Accurſ. *l.* 9. *infr. de murileg lib.* 11. *tit.* 7. 2 Δημεύσται καὶ κεφαλικῶς τιμωρεῖται, proſcribitur & capitaliter punitur *Synopſ. ibid.* 3 Hinc colligunt Gratiani tempore conficiendi ſerici rationem Romanis incognitam fuiſſe. Sericum ſane, res pretioſa æſtimata eſt. *l.* 37. §. 1. *ff. de excitimio.* adeo ut Vopiſcus referat libram auri, libram ſerici fuiſſe. Et lex Rhodia ὁλοσηρικὰ ὁμοῖα τῷ χρυσίῳ. quod de his tantum dicitur, pro quibus aurum dependitur ad ſacoma. vid. Cujac *hic.* Sericum etiam numeratur inter ſpecies pertinentes ad vectigal. *l.* 16. §. 7. *ff. de publ. & vectigal.* Sericum autem quid fuerit dubitatur, a populis Orientis qui Seres dici conſtat ſericum. Alciatus 6. *Parerg.* 25. putat ſeres vermiculos fuiſſe, quorum ſemen ovis piſcium ſimile in Græciam fuerit allatum a monachis ex Serinda Indiæ civitate, ſub Juſtiniano, ut tradit Procopius. cui rei Pollux aſſentitur *lib.* 7. *cap.* 17. ait enim ſe audiviſſe, ex certis animalibus Seras telas ſuas collegiſſe eſt enim σὴρ, Pauſaniæ, vermis. Sidonio vero, populus Aſſyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus. Auſonius *in monoſyllabis*, in pelago volitat mercator veſtifluus Ser. Conſtat ex Solino *cap* 53 Seras vellera ex arboribus aquæ adminiculo carpſiſſe. Huc illud Virgilii pertinet, 2. Georgic. *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.* & illud Senecæ in Hippolyto: *Quæ fila ramis ultimi Seres legunt* Sed operæ pretium eſt ea de re Plinium adire 6. *cap.* 17. Seres, inquit, lanicio ſylvarum nobiles perfuſa aqua depectentes frondium canitiem. unde geminus fœminis noſtris labor redordiendi fila, rurſusque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publicum matrona transluceat. An eſt lana, quæ de ligno dicitur, quamque ἐριόξυλον appellant. *l.* 70. §. 9. *ff. de leg.* 3. Minime: ut ibi dicemus. A ſerico, veſtes ſericæ, oloſericæ, vel oloberæ, nam ſerica veteres dixere βήρεις. ſubſericæ, de quibus dicam *infr. de veſtibus holoberis. lib.* 11. *tit.* 8. vide interim Petr. Fabrum 1. *Semeſt.* 15. Sericum autem album fuiſſe ex Caſſiodoro poteſt colligi: crines enim lacteos & albentes comas ſerici appellat, & muricis rubicundis fontibus bis terque ſolitas ſatiari, ut pulcherrima ebrietate ruberent; adjicit etiam colorem illum regnantem diſcreviſſe & conſpicuum feciſſe, præſtitiſſeque humano generi, ne de aſpectu Principis poſſet errari 1. *Caſſiodor.* 2. 4 De quo dixi ad *l.* 1. *ſupr. de annon. & capit.* adde *l.* 4. *& ult. infr. de commerc. & mercat* 5 *l.* 7. *infr. de naviculariis ſeu naucleris. lib.* 11. *tit.* 1.
6 Qui ex canone publico frumentum emit aut vendit, capitaliter punitur. *Synopſis Baſilic. d. cap.* 71. 7 Et ita durius punitur vilis, quam nobilis: durius in pœnis corporalibus, mitius in pecuniariis.

8 Id eſt, transferri extra fines Romani Imperii. 9 Εἰς τὸ βαρβαρικὸν. 19. *Synopſ.* 1 *cap.* 73. *ad barbaricum l.* 3. *infr. de ſervis fugit.* adde *l.* 2. *infr. de commerc & mercat.* ad nationes barbaras. *l. unic. infr. de litorum & itinerum cuſtod. l.* 12. *tit* 45. ad ſolum barbarum. *l.* 2. *infr. de Eunuch.* Ammian. 18. *Viſus in Barbarico miles.* Feſtus, *Barbari antiquitus omnes gentes exceptis Græcis.* unde Plautus Nævium Poëtam Latinum, barbarum dixit. Ita Paulus Græcos & barbaros opponit, *epiſt. ad Rom. c.* 1. *verſ.* 14. Idem Feſtus, *Barbaricum, clamor eſt exercitus, quod eo genere Barbari utuntur.* Goth Declarationem hujus tit. vid. apud Leonin. *Conſil* 56. *num. fi* & Alciat *diſp lib.* 4. *c.* 11. Anſ.
10 Liquamen, γάρον 19. *Eclog.* 1. *cap.* 73. Gari fit mentio in *l* 3 §. 1. *D. de pen. leg.* Cælius Aurelian 2 Chronic. *Garum quod appellamus liquamen ex piſce ſiluro confectum.* & paulo poſt: *Ex garo quod vulgo liquamen appellant.* Caſſiodorus in calce Geoponicon λεικάμεν. Vopiſcus *in Aureliano*, liquaminis ſextarium unum. Liquamen Syrorum lingua Muria dicitur, *Acron.* Oxygarum, liquamen acetoſum, *Apitius* vid Cujac. 9. *obſerv.* 9. *in fin.* Garum autem dictum, a garo piſce ex quo primum fieri cœptum: licet poſtea fieri cœpit ex infinito genere piſcium. Liquamen autem dictum, quod ſoluti in ſalſamento piſciculi eundem humorem liquant, cujus liquor appellatur ſalſugo & muria. Muria autem aqua ſale commixta, effectaque guſtu in modum aquæ maris 20. *Iſid.* 3. A garo γαρεψαι ſalſamentari. 3. Harm. 4. §. 13. 11 Ne alioquin deguſtationis cauſa illecti promptius invadant fines Romanorum. Hoc enim modo Longobardos legimus a Narſete in Italiam pellectos: & Gallos ab Etruſcis. *Liv.* 5. adde Alciat. 5. *diſp.* 11.
12 Μηδὲ ἐπὶ τῇ χρήσει αὐτῶν τῶν ἐμπόρων, id eſt, ne quidem ad uſum ipſorum mercatorum: qui commercii cauſa ad barbaros proficiſcuntur. *Synopſ. d. c.* 73.
13 Barbari qui ſint, dixi paulo ante & ad *l.* 6. *in fin. ff. de bon. damnat.* 14 Conſtantinopolim intelligit, quam & ſacram appellat in *l.* 2. Ꝧ. *de naut. fœnor.* 15 Vid. *l.* 4. *ff. ad leg. Jul. Majeſt.* Procop. 1. *de bello Perſ.* 16 Adde & aurum. *l.* 2. *infr. de commerc. & mercat.* 17 Arma vel ferrum barbaris vendens proſcribitur, & capitali ſupplicio punitur, *ut hic, & Synopſ. d. cap.* 73.

18 *Nov.* 142. *Nov. Leon.* 60. 19 *l.* 3. §. 4. *ff. ad leg. Corn. de ſicar. Nov.* 142. *c.* 1.
20 Hodie fit liber. *Nov. Leon.* 60. *verſ. Bona.* 21 Caſtretur ut ne quis Romanus, vetat hæc conſtitutio, ne quidem extra ſolum Romanum, neve quis ullum Romanum caſtratum emat: ſed ut emptor, venditor, tabellio, qui id genus emptionis conſcripſit; & publicanus, qui pro eo vectigal ſuſcepit, puniantur. *Syn. Baſil.* 19. *tit.* 1. περὶ εὐνούχων *c.* 74. §. 2. 22 Barbarum ſolum non Romanum. In barbaro ſolo, eſt, ἔξω τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἐδάφους, extra ſolum Romanum. *Synopſ. Baſil.* 19. *tit.* 1. περὶ εὐνούχων.
23 Tabellio publicorum contractuum ſcriptor. *l.* 17. Ꝧ. *de fide inſtrum. l.* 24. Ꝧ. *de teſtam. l.* 1. Ꝧ. *ut nemo ad ſuum patrocinium lib.* 11. *tit.* 53. συμβολαιογράφον appellat autor *Synopſ. d.* §. 2. 24 Octavam hanc τελώνην vocat autor *Synopſ. d.* §. 2. vectigal enim hoc impoſitum erat venditioni eunuchorum. *l.* 16. §. 7. *ff. de publicanis & vectigal.* Octavarii dicebantur hi publicani ab octavis exigendis. 25 Adde *l.* 16. §. 7. *ff. de public. & vectigal.*

26 *l.* 3. *C. Theod. h. t. tit.* 3. Paul. 5. *ſent.* 1. §. 1. 27 Romanis quondam licuit liberos ſuos ter vendere. Halicarn. 2. vinctos ad opus ruſticum mittere, interficere. *l.* 10. Ꝧ *de patria poteſtate.* ſed ea poteſtas tandem in imaginariam venditionem degeneravit Hodie apud Moſcovitas, ſi verum eſt quod refertur a Sigiſmundo Libero B. ab Herb. filii vendi poſſunt, nec fiunt liberi niſi poſt quartam venditionem. 28 *l.* 1. *l.* 37. Ꝧ *de liberal. cauſ. l.* 10. Ꝧ. *de patria poteſtate.* 29 Vid. *l. ult.* Ꝧ. *quæ res pign.* adde *l.* 6. 7. 8 *ff. de pign. & hypoth.* 30 Vid. *l.* 12. Ꝧ *de oblig. & act.* 31 *l.* 39. §. 3. *ff de evict.* vid. Cujac. 16. *obſ.* 29. 32 *Synopſ. Baſil.* 19. *tit.* 1. *cap.* 5. 3. Harm. 3. § 100. 33 Victus pueri cauſa ſcilicet non patris. 34 Sanguinolentis Hal. & male, Sanguinolenti ſunt recens nati. *l.* 1. *in fin. C. Th. de expoſit. lib.* 5. *tit.* 7. 6. Lactant. 20. infantes a ſanguine. *l.* 1. *C. Th. de his qui ſanguinolentos emptos vel nutriendos acceperint. lib.* 3. *tit.* 8. ἐξ ὠδίνων τῶν μητρώων, 2. Ælian. 7. a matre rubentes. Juvenal. *Sat.* 7. a matre ſanguinolenti. Donat. *in Andream.* Sanguinolentorum etiam meminit Prudentius *adverſ Symmachum.* Jul. Capitolinus *in Albino.* Exemptus utero quod contra conſuetudinem puerorum qui naſcuntur, & ſolent rubere, eſſet candidus, Albinus dictus eſt, *Hæc ille.* Qui puer ita exponebatur ἀπεριόντ☉ς, 1. Harm. *ult.* quaſi neglectus. vid. apud Cujac. 5. Paul. *ſent.* 1. §. 1. veterem formulam de infante ſanguinolento a matricnlariis (Gall. *Marguilliers*) invento. adde de expoſitis *l.* 4. *ff. de agnoſcend. & a end.*
35 Poteſtne pater egeſtatis cauſa filium pignorare? poſſe videtur *arg. l.* 9. *in fin. ff. de pign. & hypothec. l.* 2. *C. Th. de alim. quæ inopibus parentibus de publico.* alias neutrum poteſt. *l.* 1. Ꝧ. *h. t. l.* 12. Ꝧ. *de obl & act.* Goth. De hoc vide Alciat. *lib.* 2 *ac vero ſign.* Doctores *ad l. eum qui.* §. *an pater. in verb. palam eſt. ff. de fur.* Marſil. *ſing.* 101. Boer. *in addit. ad* Dyn. *in reg. in argumentum. in lit. A de reg. jur. in* 6. Tiraquel. *in tract. de utroque retractu. tit.* 1. §. 26. *gl. n.* 21. *& ſeq.* Socin. *reg.* 174. *homo liber.* Cagnolum *ad l. non debet. n.* 4. *de reg. jur.* Oroſcium *ad l.* 12. *ff. de legib.* Covarr. *lib.* 3. *var. reſol. c.* 14. Gilbertum Regium *lib.* 1. ἐναντιοφανῶν *c.* 21. porro quod hic quæri ſolet, an homo liber poſſit dari obſes, de eo. quæ neceſſitatis cauſa permittantur alioqui vetita, Azo *in ſum. de teſt.* Socin. *reg.* 218. *& reg.* 414. Pet. de Anch. *conſ.* 84. Rom. *conſ.* 228. Bald. *conſ.* 70. *lib.* 3. Mod. 36 Vendi liber homo regulariter non poteſt, ut hic, nec obſes dari: niſi pro publica cauſa. alias exceptiones vid. apud Felin. *cap. ex reſcripto.* 9. *extr. de jurejur.* Socin. *reg. homo lib.* 174. *&* 267. 37 *l.* 1. *C. Th. hoc tit.* negat renumerationem (hic legendum eſt potius quam remunerationem) pretii expoſcendam, alii volunt reddi pretium cum adjectione quintæ. *Nov. Valent. de patribus qui filios diſtraxerint.* ſed hanc legem Conſtantini Juſtinian. prætulit.

38 Dixi *L.* 18. *D.* 5. 39 Qui per vim coactus vendidit, poteſt, reſtituto pretio quod accepit, venditionem per vim factam reſcindere: nec id tantum ipſe, verum etiam ipſius heredes. *Syn. Baſil.* 19 *tit.* 10. *c.* 57 3. Harm. 4. § 79 40 *l.* 6. *ff. de o. ſ. prad. ſid. l.* 8. *infr. h. t l.* 11. *ſupr. de contrah. empt.* 3. Harm. 3. *l.* 10. *infr. de diſtract pign.*
41 Malæ fidei emptio non eſt emptio *l.* 6. *infr. de præſcript. longi tempor.* aliud in ſtipulatione: nam malæ fidei ſtipulatio eſt ſtipulatio, nec niſi per exceptionem excluditur. *l.* 36. *ff. de verb. obligat.* vid. Cujac. 8. *obſ.* 10. ſummo itaque jure valet ſtipulatio: ex æquo tamen & bono exceptione oppoſita eliditur.

Pretii veri dimidio non soluto.

2. [1] Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Lupo.

REm [2] majoris pretii [3], si tu [4] vel pater [5] tuus minoris [6] distraxerit [7]: humanum [8] est, ut vel [9] pretium [10] te restituente emptoribus, fundum [11] venundatum recipias [12], auctoritate [13] Judicis intercedente [14]: vel si emptor [15] elegerit [16], quod deest justo [17] pretio, recipias. *Minus* autem *pretium* esse videtur, si nec [18] dimidia pars [veri] pretii soluta sit.

De alterutro contrahentium invito, & de fisco.

3. Iidem AA. Martianæ.

DE contractu venditionis & emptionis jure perfecto, alterutro invito [19] nullo recedi tempore bona fides patitur: nec ex rescripto [20] nostro: Quo [21] jure fiscum nostrum uti, sæpe constitutum est.

De fundo magno pretio comparato, postea minoris distracto.

4. Iidem AA. Eudoxio.

AD rescindendam venditionem, & malæ fidei probationem, hoc solum non sufficit, quod [22] magno pretio fundum comparatum, minoris distractum esse commemoras.

De dolo, bona fide, & de majore 25. annis.

5. Iidem AA. Rufo.

SI dolo [23] adversarii deceptum venditionem prædii te fecisse Præses provinciæ aditus animadverterit: sciens contrarium [24] esse dolum bonæ fidei, (quæ in [25] hujusmodi maxime contractibus exigitur) rescindi venditionem jubebit. Quod si jure perfecta venditio est a majore [26] vigintiquinque annis, intelligere debes, consensu mutuo perfectam venditionem resolvi [27] non posse.

De venditore duplum pretii offerente.

6. Iidem AA. Gratiano.

NOn [28] est probabilis causa, propter quam rescindi consensu factam venditionem desideras. Quamvis enim [29] duplum offeras pretium emptori: tamen invitus ad rescindendam venditionem urgeri non debet.

De milite venditore.

7. Iidem AA. Muracolo [30], & aliis militibus.

RAtas [31] manere semper factas jure venditiones, vestra etiam interest [32]: nam si oblato pretio rescindere venditionem facile permittatur: eveniet, ut [&] si quid vos [de] laboribus vestris a fisco [33] nostro vel a privato comparaveritis, eadem [34] lege conveniamini quam vobis tribui postulatis.

De dolo, metu, & quantitate pretii.

8. Iidem AA. Euodiæ.

SI voluntate tua fundum [35] tuum filius tuus venundedit, dolus ex calliditate atque insidiis [36] emptoris argui debet, vel metus mortis vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum, quod paulo [37] minore pretio fundum venditum significas, ad rescindendam venditionem invalidum est. Quod si videlicet contractus emptionis atque venditionis cogitasses substantiam [38], & quod emptor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi votum [39] gerentes, ad hunc contractum accedant, vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic, quod obtulerat, addente, ad certum consentiant pretium: profecto perspiceres, neque bonam [40] fidem quæ emptionis atque venditionis conventionem tuetur, pati, neque ullam rationem concedere, rescindi propter hoc consensu finitum contractum, vel statim, vel post pretii quantitatis disceptationem: nisi [41] minus dimidia justi [42] pretii, quod fuerat tempore [43] venditionis, datum esset, electione [44] [jam] emptori præstita servanda. Dat. Kal. Decembr. CC. CONSS.

De pecoribus pro pecunia in solutum datis.

9. Iidem AA. Domitio.

PRetii causa non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus [45] in solutum consentienti datis, contractus non constituitur irritus.

De dolo.

10. Iidem AA. Severo.

DOlus emptoris qualitate [46] facti, non quantitate [47] pretii æstimatur [48]. Quem si fuerit intercessisse probatum: non adversus eum, in quem emptor dominium transtulit, rei vindicatio venditori, sed contra illum, cum quo contraxerat, in integrum restitutio competit.

De pretio non soluto, de compensatione per errorem facta.

11. Iidem AA. Magnæ.

VEnditor [49] factum emptoris, quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit [50] quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest. Igitur cum patrem tuum, ut majus comprehenderetur instrumento pretium, quam rei quæ distrahebatur, esse convenerat, consensisse profitearis, propter hoc solum de circumscriptione frustra queritur. §. 1. Sane, si placitum pretium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti per errorem facti compensari cautum fuerit: hoc reddi recte postulatur.

De eo qui urgente debito distraxit.

12. Iidem AA. Antiocho.

1 Huic legi conjunge leg. 8. J. h. t. *Novellam Romani.* Harmen. 3. *tit.* 3. 2 An mobilem? dicam ad *l.* 8. J. *h. t.* 3 Quod quidem tempore venditionis spectatur. *l.* 8. *in fin.* J. *h. t.* 4 Major annis sc. vel minor, cum decreto tamen. *l.* 11. *infr. de præd. min.* 5 Beneficium hujus legis secundæ competit heredibus. 6 Ita ut nec dimidia pars veri pretii accepta sit. 7 Beneficium hujus legis secundæ competit venditori, ut hic. An etiam emptori? dixi ad *l.* 1. §. *sed si emerit.* 13 *ff. si quid in fraud. patron.* Cujac. certe negat beneficium hujus legis ad emptorem porrigi. 16. *obs.* 18. Quo nomine reprehensus a Roberto 2. *Animad.* 13. defensus ab Anton. Mercator. 2. *not.* 13. Quæstio potest ita concipi. Datur hoc beneficium in omnibus bonæ fidei contractibus. *l.* 3. *in fin.* J. *communia utriusque judicii.* datur ei, qui rem æstimatam accepit. vid. *l.* 6. *infr. solut. matrim.* Ergo & emptori. *d.* §. 13. *l.* 46. *in fin. ff. de solut. & liberat.* An & ei qui permutavit? *d.* §. 13. an locatori? dixi ad *l.* 14. J. *de usur.* An conductori? dixi ad *d.* §. 13. An transigenti? dicam *infr. hic.* An ei, qui fundum nimis æstimatum in solutum accepit? datur: vide quæ not. ad *l.* 6. *infr. solut. matrim.* An in omnibus bonæ fidei contractibus? datur. *l.* 3. *in fin.* J. *comm. utriusque jud.* An dividenti? vid. *l.* 3. *supr. comm. utriusque.* An aliis etiam casibus? vid. Molin. *quæst.* 14. *de usur.* An & in feudi concessione vel emphyteusi, & adjudicatione facta creditori? Minime. Socin. *reg.* 2. *C. de rescind. vend.* *An & quando locum non habet* 226. *& regula, venditio ultra dimidiam justi pretii regulariter non valet* 436. Goth. Vide Anton. de Paydilla *h. l.* Et an in omnibus contractibus sit admittenda, vid. Ant. Merend. *lib.* 1. *controv. p.* 34. 35. 36. 37. Caspar. Roderic. *de Redditibus, quæst.* 11. *n.* 15. *& seqq.* Ans. Adde Pinell. *ad h. l. part.* 2. *c.* 3. *n.* 1. *& seq.* Christin. *vol.* 2. *decis.* 288. *& vol.* 3. *decis.* 66. *& seq.* Joann. a Sande *decis. Frisic. lib.* 3. *tit.* 4. *defin.* 11. 12. Berlich. *part.* 2. *conclus.* 42. *n.* 5. *& seq. & decis.* 126. S. L. 8 Aliud enim dicendum stricto jure videtur, propterea quod venditor semper nosse verum pretium rei suæ præsumitur. *l.* 15. *infr. h. t.* verum humanitas repugnat. *l.* 18. *in fin. ff. solut. matrim.* Quid? num id perpetuo verum est, ut ob inæqualem dimidii rationem rescindatur venditio? negatur perpetuum. Ideoque dicitur non admitti rescissio, quotiescunque alienatio facta fuerit decreto judicis. *l.* 1. *infr. de prædiis decurion. l.* 2. J. *de fide instrum.* non admitti quoque post annos triginta. Sed tamen Harm. *ex Novell. Romani Cæsaris* 3. *tit.* 3. §. 80 *&* 83. refert actionem ex hac lege intra quadriennium instituendam esse: item non admitti propter auctum (a tempore venditionis) rei valorem *l.* 8. *in fin. infr. h. t.* Mynsing. 2. *respons.* 12 *n.* 30. vel si res justi testatoris sit vendita. vid. quæ scripsi ad *l.* 49. §. 8. *ff. de leg.* 1. Tiraquell. *de retract.* §. 4. *gloss.* 1. *n.* 4. si transactione res alienata. idem *ibid. gloss.* 9. *n.* 107. *idem* Socin. *reg.* 226. *&* 436. adde *l.* 65. *ff. de cond. indeb. l.* 15. §. 3. *ff. de re judicata.* quod ultimum non probat Speculator *lib.* 4. *part.* 3. *rubr. de rescind. vend. n.* 14. Movetur autem quod in transactionibus receptum sit, ut pro modico magnum amittamus. *arg. l.* 8. *ff. de transact.* hoc etiam improbatur ab Imberto in enchiridio. Movetur *l.* 26. *in fin. ff. de verb. oblig.* adde *l.* 5. J. *de dol. mal.* Tiraquelli sententiæ, usus Galliæ & Edictum Caroli IX. accedit latum ann. 1563. teste Papone 2. *Not. cap. de except. fol.* 628. Volunt etiam non competere beneficium hujus legis ei, qui rem alienavit cum juramento de re nunquam revocanda. *l.* 8. §. 3. *ff. de condit. instit.* Roland. a Valle 1. *cons.* 59. *n.* 5. *& n.* 18. Socin. *d. loco.* sed nec ei, qui sciens verum rei suæ valorem deceptus sit ultra dimidium justi pretii. Cur id ita receptum? vide eundem *ibid. n.* 10. *& seq.* sed nec ei, qui donavit emptori residuum pretii (Galli appellant *la plus value*) idem si ad publicum incantum, hoc est, publice & decursis hastis res vendita sit. *l.* 6. *l.* 8. *infr. de remiss. pign.* si per judicem res debitoris creditori adjudicata. *l.* 15. §. 3. *ff. de re judic.* si ab alio quam ipso rei domino, res ipsa vendita est. item esse, si venditor renunciavit beneficio hujus constitutionis. *arg. l.* 14. *in fin. ff. de ædil. edict. l. si quis in conscribendo.* 29. *supr. de pactis.* Socin. *d. reg.* 226. *&* 436. 9 Alternativum libellum & alternativam petitionem observa, venditionem rescindi postulantis. 10 Acceptum. 11 Hæc particula, ut & *l.* 8. J. *h. t.* innuit, Non quarumvis rerum venditionem ob inæqualitatem pretii rescindi, sed immobilium; an & mobilium? Cujacius negat 16. *obs.* 18. *in fin.* Molin. §. 22. *n.* 47. *consuet.* hanc legem ait admitti in rebus mobilibus pretiosis duntaxat, non aliis. Quam sententiam usu Galliæ receptam, etiam adversus minores, defendit Mercator elegantissime, *Notat.* 12. *in fin.* Robertus 2. *animadv.* 12. in omnibus rebus mobilibus locum habere ait. Fateor tamen propter rem vel summam minimam, restitutionem non concedi. *l.* 4. *ff. de restit. in integ. l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *ff. de dol. mal. l.* 54. *ff. de contrah. empt.* 12 Quid si chasmate fundus periit, aut deterior casu factus: non liberatur debitor: sed aget emptor, si volet, ad supplementum justi pretii. Abbas Sicul. *in c. cum dilecti.* 3. *extr. de empt.* Cremensis *singul.* 84. 13 Non proprio venditoris arbitrio, nec ipso jure rescinditur iniqua emptio, sed autoritate judicis intercedente. 14 Hanc legem, cujus usus maximus & quotidianus est, repetiverunt accuratissime Cagnolus, Pinellus, & Menesius. præter quos vide Rim. *Instit. quib. alien. licet vel non. in princ. n.* 142. & Aret. *ad* §. *actionum. n.* 7. *Instit. de act.* Crav. *cons.* 7. Gozad. *cons.* 44. *n.* 15. Decium *ad l. fin. n.* 18. *ad fin.* J. *de pact. & ad l. quatenus. ff. de reg. jur.* rursus *cons.* 181. *n.* 4. *& cons.* 210. 309. *&* 583. Socin. Jun. *cons.* 50. *col.* 2. *lib.* 1. *& cons.* 50. *n.* 15. *lib.* 2. Ant. Negusan *in tract. de pign. & hypoth.* 5. *part* 1. *memb. n.* 42. Alex. *cons.* 118 *n.* 6. *cum seq. vol.* 7. Tiraq. *de retract.* §. 1. *gloss.* 18. *n.* 64. *&* 66. *& ad l. si unquam. in præf. n.* 127. J. *de revoc. donat.* Bald. *in tract. de præscript.* 26. *q.* 4. *part. princ. n.* 1. 8. *vol.* Socin. *reg.* 226 Boer. *decis.* 235 *n.* 4. Jo. de Anan. *cons.* 33. *n.* 4. Jo. de Nevizan. *cons.* 59. *n.* 2 Jo. Crot. *cons.* 12 & *cons.* 120. *n.* 35 & *cons.* 145. *n.* 4. Joan. Cephal. *cons.* 210 *n.* 70 *usque ad n.* 77 *vol.* 2. Mod. 15 Idem in ejus liberis. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 10. *c.* 58. 3. Harm. 3. § 80. 16 Datur electio emptori, ut vel fundum comparatum restituat, recepto pretio quod numeravit, vel venditori id, quod deest justo pretio, refundat: & ita electio emptori auferri non debet a venditore, quantumvis rei suæ recuperandæ cupido. *l.* 8. *in fin.* J. *h. t.* 17 Justum pretium reducendum est ad tempus venditionis. *l.* 8. *in fin.* J. *h. t.* justum pretium rei non est ejus dimidium, sed integrum & verum. adde quæ dixi ad *l.* 50. *ff. de furt.* vid. Forner. 2 *select.* 19. Quod deest justo pretio hic supplendum est, ideoque non audiendus est emptor dimidium justi pretii offerens. At objicies illa: Harm. *d. loco.* ἀντιςρέφει, loquitur de emptore, τὸ περισσότερον τῆ ἡμίσεως: id est, quod deest dimidio, & ita judicatum refert Masuerius apud Ferrariensem *in forma libelli in causa venditionis* 37. *summa* 4. *in verbis, quæ & qualit. fol.* 317. ab ea sententia videtur non abludere Robertus *d. loco cap.* 13. Mercator *d.* 13. notat mendum esse apud Harmen. legendum esse ex Novell. Rom. τὸ περισσότερον τῆ τιμήματος, hac proportione, ut si res digna viginti, vendita fuit octo; non satis sit duo restitui, ut decem compleantur, id est, dimidia efficiatur, sed duodecim, ut verum pretium, id est, summam viginti efficias. An eadem proportio in emptore? vid. Scholiastem Harmenopuli *d. loco.* vid. Mynsingerum 4. *observ.* 73. 18 Ob non dimidiam justi pretii contractus rescinditur: nec tamen satis est id, quod dimidio deest, suppleri, ut superius dixi. 19 *l.* 7. J. *h. t. l.* 5. J. *de oblig. & action.* 20 *l.* 12. J. *de rei vindicat. l.* 35. J. *de donat.* 21 Princeps subdito invito a contractu cum eo inito recedere non potest. adde *l.* 7. J. *h. t.* 22 Non, si rem magno pretio comparavi, vili distraxi, ideo rescissioni locus dabitur. 23 *l.* 8. J. *h. t.* 10. *in fin.* J. *de distract. pign.* Goth. Vid. Goed. *de contrah. stipulat. cap.* 3. *num.* 120. Ans. 24 Dolus contrarius bonæ fidei. 25 Bona fides in emptione exigitur. 26 Quid si a minore? distinguendum est, an ipse, an cum decreto vendiderit. 27 Symmach. 2. *epist.* 85 *Vox juris & legum est, bonæ fidei contractum non rescindi.* 28 *Synops. eod. cap.* 62. Harmen. *eod.* §. 85. 29 Harmen. 3. adde *l.* 63. *ff. ad leg. Falcid.* id est, pretium conventum & tantundem. 30 Mucatraulo. vid. Cujac. *ad l.* 4. J. *de jure fisci.* 31 *l.* 3. J. *h. t. l.* 54. *ff. de contrah. empt.* 32 Propter metum talionis. 33 Vid. *l.* 3. J. *h. t.* 34 Vid. *ff. quod quisque juris. l.* 41. *ff. de reg. jur.* 35 Dixi superius hanc legem pertinere ad res mobiles pretiosas, quales sunt margaritæ, bona mobilia per aversionem vendita, emptio sectionis nemorum. vid. Molin. 3. *consuet.* 22. *num.* 47. 36 Dolus ex insidiis probari debet: ex insidiis. *l.* 6. J. *de dol. mal.* ἀπὸ ἐπιβουλῶν. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 3. *cap.* 46. qualitate facti. *l.* 10. *infr. h. t.* adde *l.* 4. *supr. h. t.* adde *l.* 10. 11. J. *h. t.* vid. *l.* 13. *supr. de transact. l.* 5. *supr. de his, quæ vi metusve.* 37 Substantia contractuum est, sine qua non consistunt. vid. *l.* 54. *ff. de contrahend. empt.* 38 Circumscribere alius alium in emptione & venditione κατὰ φύσιν natura & jure potest. *l.* 16. §. 4. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 22. *in fin. ff. locati.* non tamen ultra dimidium justi pretii, & hoc in majoribus: minor enim deceptus infra dimidium justi pretii restituitur. 3. Harmenop. 3. §. 81. 82. *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 10. *c.* 64. Circumscriptio porro hujusmodi non est dolus, sed prudentia quædam œconomica in adquirendo consistens. 39 Votum venditoris & emptoris observa. 40 Bona fides emptionem & venditionem tuetur. 41 Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.* Deceptio ad dimidium usque justi pretii inter majores permissa: cum minore non permissa, ut supra dixi. Interdum tamen dominum deceptum in sexta parte pretii, sufficit: vel si per procuratorem vendidit. vid. Socin. *reg.* 226. 436. Bart. *in l. Societatem.* 76. *vers. Arbitrorum. l. unde.* 79. *ff. pro socio.* vid. *l.* 3. J. *commun. utriusque judicii.* 42 De justo pretio, vid. *l.* 50. *ff. de furtis.* 43 Augmentum rei venditæ post tempus venditionis emergens, restitutioni sive rescissioni venditionis locum non facit. His adde quæ dixi ad *l.* 16. *l.* 23. J. *de usur.* facit etiam ad quæstionem augmenti & detrimenti monetarum, quoties de mutuo reddendo, vel reditu annuo præstando in pecunia vel frumento agitur. adde Roland. a Valle 1. *cons.* 49. 44 Dixi ad *l.* 2. J. *h. t.* 45 Vid. *l.* 17. J. *de solut. & liberat.* 46 Vid. *l.* 8. J. *h. t.* 47 Id est, vilitate pretii. 48 Imo æstimatur. vid. *l.* 13. J. *de transact.* 49 Venditor de dolo emptoris tum queri potest, quum dolum tempore contractus ignoravit; quippe si dolum sciens contraxit, non amplius ei succurri potest: si vero pretium, de quo convenit, non solutum probetur, vel cautum fuerit, ut in quantitatem debiti per errorem facti compensaretur, recte hoc reddi postulatur, *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 10. *cap.* 67. Goth. Vide hic Leonin. *emendat. lib.* 7. *cap.* 2. *num.* 2. Ans. 50 Scienti & consentienti non infertur injuria. *l.* 145. *ff. de reg. jur.*

Non

NOn idcirco minus venditio fundi, quod [1] hunc,[2] ad munus ſumptibus neceſſariis [3] urgentibus, non viliore pretio, vel urgente [4] debito diſtraxiſſe contendis, rata manere debet. [Ab] illicitis itaque petitionibus abſtinendo, ac pretium, ſi non integrum ſolutum eſt, petendo, facies conſultius.

Si ſocer venditoris ementi denunciaverit, ne compararet.

13. Iidem AA. & CC. Nicæ.

SI major [5] annis vigintiquinque fundum diſtraxiſti: propter hoc ſolum, quod ementi, ne compararet, ſocer tuus denunciavit [6], emptionem [factam] a te reſcindi bona fides non patitur.

Si emptor pacto non ſatisfecit.

14. Iidem AA. & CC. Baſilicæ.

EA conditione diſtractis prædiis, ut quod Reipubl. debebatur, qui comparavit reſtitueret: venditor a ſe [7] celebrata ſolutione, quanti intereſt, experiri poteſt: non [8] ex eo, quod emptor non ſatis conventioni fecit, contractus irritus conſtituitur.

De quantitate pretii.

15. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Hypatium P. P.

QUiſquis major [9] ætate [10] prædia etiam [11] procul poſita diſtraxerit, paulo [12] vilioris pretii nomine, repetitionis rei venditæ copiam minime conſequatur: Neque [enim] inanibus immorari ſinatur objectis, ut vires locorum ſibimet cauſetur incognitas [13], qui familiaris [14] rei ſcire vires vel merita [15] atque emolumenta [ante] debuerat. Dat. 6. Kalend. Maj. MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

De ſubhaſtatione ob publicæ rationis neceſſitatem.

16. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Margillum [16] Vicarium Africæ.

SI [17] quos debitorum [18] mole [19] depreſſos neceſſitas publicæ rationis adſtringat proprias diſtrahere facultates, rei qualitas, & redituum [20] quantitas æſtimetur: nec ſub [21] nomine ſubhaſtationis publicæ locus fraudibus relinquatur, ut poſſeſſionibus viliore [pretio] diſtractis, plus exactor [22] ex gratia [23], quam debitor ex pretio conſequatur [24]. Hi poſtremo, ſub empti titulo, perpetuo dominii jure potiantur, qui tantum adnumeraverint fiſco, quantum [25] exegerit utilitas privatorum. Etenim periniquum eſt, ut alienis bonis ſub gratioſa [26] auctione diſtractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori. Dat. 13. Kal. Jul. *Aquil.* Acc. Idus Januar. *Hadrumeti*, poſt Conſulat. TATIANI & SYMMACHI VV. CC. 391.

De his qui munera fuga deſtituunt, vel contractus furtim ineunt.

17. Impp. ARCAD. [27] & HONOR. AA. Meſſalæ.

HI [28] qui impoſita munera [29] civitatum [30] fuga [31] deſtituunt, vel ineundos furtim [32] exiſtimant eſſe contractus: intelligant, ſibi [33] nihil hæc profutura eſſe commenta, & pretio [34] emptorem [fugæ conſcium] multandum eſſe quod dederit. Dat. 12. Kal. Sept. THEODORO V. C. CONS. 399.

De Palatinis.

18. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Neſtorio Comiti rerum privatarum.

VEſtium, auri & argenti, ſeu mancipiorum coëmendorum, ſi quando a privatis noſtris ea contigerit venundari, Palatini [35] ſciant ſibi copiam denegatam: pœna in eos amiſſionis pretii exercenda.

TIT. XLV.

QUANDO [36] LICEAT AB EMPTIONE DISCEDERE [37].

Re integra contrario conſenſu ab emptione diſceditur: re vero non integra, actus priori ſimilis requiritur. Sal.

1. Imp. GORD. A. Rufino.

RE quidem integra [38] ab emptione & venditione utriusque partis conſenſu recedi poteſt. Etenim quod [39] conſenſu contractum eſt, contrariæ voluntatis adminiculo diſſolvitur [40]. At enim poſt traditionem [41] interpoſitam nuda voluntas non reſolvit emptionem: ſi non actus quoque priori ſimilis [42] retro agens venditionem interceſſerit.

Per dationem arrharum res non deſinit eſſe integra, ſed per ſolutionem pretii deſinit eſſe integra. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Felici.

PErfectam [43] emptionem atque venditionem re integra tantum pacto & conſenſu [44] poſſe diſſolvi conſtat. Ergo ſi [45] quidem arrhæ [46] nomine aurum datum ſit, poteſt hoc ſolum ſecundum fidem pacti recuperare [47]. Sin vero partem pretii perſolviſti ad ea [48], quæ venditorem ex venditione oportet præſtare, magis actionem, quam ad pretii quantitatem [49], quam te dediſſe ſignificas, habes.

TIT. XLVI.

SI PROPTER PUBLICAS PENSITATIONES [50] VENDITIO FUERIT CELEBRATA.

Venditio ſolenniter facta ob tributa non ſoluta non revocatur, licet a debitore vel creditore tributum poſtea offeratur. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Materno.

VEnditionem ob [51] tributorum ceſſationem [52] factam revocari non [53] oportet, neque priore domino [54] pretium offerente, neque creditore ejus jura hypothecæ ſive pignoris [prætendente [55]]. Potior [56] eſt enim cauſa tributorum [57], quibus priore loco omnia bona ceſſantis obligata ſunt.

Venditio legitime facta non retractatur.

2. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Plotio.

SI [58] deſerta prædia, ob ceſſationem collationum, vel reliqua tributorum, ex permiſſu Præſidis ab his, quibus periculum exactionis tributorum imminet, diſtracta ſincera fide juſto pretio ſolenniter comparaſti: venditio ob ſolennes præſtationes neceſſitate facta convelli [59] non debet. Sin autem venditio nulla [60] autoritate Præſidis præcedente facta eſt, hanc ratam haberi jura non concedunt. Id itaque quod fruſtra geſtum eſt, revocari oportet: ita ut indemnitati tributorum omnibus modis conſulatur. Quæ omnia tractari convenit præſente [61] eo quem emptorem extitiſſe proponis.

Convento debitore, ac convicto ob publicas penſitationes non ſolutas, debet ſolennis celebrari venditio. Bald.

3. Imp. CONSTANTINUS A. Fauſtino [62] Præſidi Bæticæ.

SI [63] quis fundum, vel mancipium, [aliamve rem] ob ceſſationem tributorum, vel etiam ob veſtium, auri, argentique debitum, quæ annua exactione ſolvuntur, occupata, convento debitore, & apud

1 Ὅτι χρέων ἢ λειτουργιῶν ἐπικειμένων πέπρακε: hoc eſt, non poteſt venditor hoc prætextu irritam facere venditionem, ſi dicat, ſe debitis aut oneribus functionum publicarum urgentibus vendidiſſe. *Synopſ. h. t. cap.* 68. 2 Ita legerem hunc locum: quod hunc non viliore pretio, ſed ad munus ſumptibus neceſſariis urgentibus vel urgente debito: ut muneris voce, λειτουργίαν intelligamus, debiti voce χρέος. 3 Venditio facta viliore pretio propter munus publicum, vel urgens debitum, non reſcinditur: ea tamen eſt cauſa, propter quam ſolet reſtitutio indulgeri. *l.* 16. J. *h. t. l.* 1. J. *de præd. decur. l.* 2. J. *ſine cenſu vel reliquis.* vide Cujac. 16. *obſervat.* 18. 4 *l.* 4. *infr. de pignor. & hypothec.* 5 *l.* 5. S. *h. t.* 6 Denunciatio ejus, cujus non intereſt rem vendi, venditioni non officit. 7 Venditio non reſcinditur ex eo, quod emptor non ſolvit tributum uti convenit. 8 Vide quæ notavi ad *l.* 1. *in fin. ff. h. t. & l.* 8. S. *de contrah. empt.* imo irritus conſtituitur. *l.* 6. *infr. de pactis inter empt.* 9 Quid ſi minor? reſtituitur in integrum, ut minor deceptus etiam infra dimidium. 10 Atque adminiſtrandis familiarum ſuarum curis idoneus comprobatus *l.* 4. *C. Theod. de contrah. empt.* & ibi interpres. 11 Vid. *l.* 1. *ſupr. de contrah. empt.* 12 Venditio facta paulo viliori pretio non reſcinditur. *l.* 1. J. *de præſcript.* 30. *vel* 40. *ann.* 13 Interdum tamen vires facultatum ſuarum quis ignorat. §. 3. *verſ. Prævaluiſſe. Inſtit. quib. ex cauſ. manumittere.* 14 Bonus paterfamilias rerum ſuarum noſſe pretia debet, etiam procul ſitarum, neque ferendus eſt, ſi dicat earum rerum æſtimationem ignoraſſe, cum eas venderet: ſuarum, inquam, quas ſcilicet diu poſſedit, diu tractavit, non de recenti habuit, vel adquiſivit. *arg. l.* 4. S. *de hereditar. act. l.* 10. *ff. qui & a quib. manumiſſi.* 15 Quatenus verum ſit quod hinc colligitur, ignorantiam virium ſui patrimonii non eſſe probabilem, vide Port. & Jaſon. *in addit. ad eum ad* §. *in fraudem col.* 2 *Inſt. quib. ex cauſ. manum. non licet.* Socin. Jun. *conſ.* 73. *col. fi. lt.* 2. Decium *conſ* 583 Mod. 16 Ad Magnillum *l.* 10. *C. Theod. de fide & jure haſtæ. lib.* 10. *tit.* 17. 17 *l.* 3. *C Theod. de fide & jure haſtæ. lib.* 10. *tit.* 17. 18 Qui debitorum mole oppreſſus diſtrahit, ſolo prætextu coactæ venditionis non juvatur. *l.* 12. S. *h. t.* juvatur tamen, ſi res ejus iniquo pretio venditæ ſunt. 19 Μεγέθει, magnitudine. *Synopſ. h. t. c.* 72. 20 Redituum ex quantitate quantitas veri pretii dignoſcitur. Id autem ex juſta & æquabili proportione fieri facile poteſt. vid. Molin. *de uſur. n.* 115. Ita rei reditus nota eſt ejus pretii. 21 Reſtitutio adverſus ſubhaſtationem iniquam, & fraudulenter initam datur. 22 Ὁ ἀγοραστής, emptor. *Synopſis h. t. c.* 72. 23 *l.* 3. J. *de jure fiſci lib.* 10. *tit.* 1. ex gratioſa emptione, *l.* 2. J. *de fide & jure haſtæ lib.* 10. *tit.* 3. gratioſa, inquam, i. e. iniqua. 24 Itaque quum æris alieni venditio publica ſit, verum pretium venditori præſtari oportet. *Synopſ. d. cap.* 72. 25 Id eſt, quantum res ipſa valuerit. 26 Gratioſa auctio, ut hic, gratioſa emptio. *d. l.* 2. gratia. *d. l.* 3. 27 Gratianus, Valentinianus, & Theodoſ. *l.* 8. *C. Theod. de contrah. empt.* 28 *l.* 8. *C. Theod. h. t.* 29 Munera civitatum, debita curiæ ſervitia & patriæ, Scholiaſtes *d. l.* 8. *C. Th.* interpretatur. 30 Civitatum, provinciarumque deſtituunt. *l.* 8. *C. Theod. de contrahend. emption.* 31 *l.* 51. J. *de decur. l.* 1. J. *ſi curial. rel. civit. lib.* 10. *t.* 37. 32 *l.* 15. *ff. de donat.* vid. *l.* 7. §. 2. *ff. de bon. damn.* & ita furtiva alienatio facta a curiali, refugiente onera ſuæ patriæ, revocatur. 33 Et ſe ad debita ſervitia revocandos. *d. Scholiaſtes.* 34 Caſum obſerva, in quo emptor cogitur rem emptam reſtituere, etiamſi pretium rei non reddatur. Idem fit in *l.* 11. S. *de his, quæ vi metusve.* vid. Cujac. 16. *obſ.* 13. 35 Palatini rem privatam Principis ſub Comite rerum privatarum adminiſtrant. S. *hic. in epigraphe.* ideoque Comites res Principis diſtrahere, Palatini Comitis res emere vetantur. Emere, inquam, citra auctionem. *l. ult.* J. *de fide & jure haſtæ. lib.* 10. *t.* 3. Sic tutor ex auctione pupilli res emere poteſt. *l.* 2. §. 8. *ff. pro empt. l.* 5. *ſupr. de contrah. empt.*

36 *L.* 18. *ff.* 5. & 3. Harm. 3. *c.* περὶ συμφωνίας. 37 Re integra utriusque conſenſu ſcil. 38 *l.* 2. J. *h. t. l.* 2. *ff. de reſcind. vendit.* integris omnibus. *l.* 58. *ff. de pact.* re nondum ſecuta *l.* 7. §. 6 *ff. de pactis.* nondum tradita. Fidejuſſoris datio impeditne quominus res ſit integra? non impedit. *l.* 95. §. 12. *ff. de ſolut.* ex contrario contractus eſſe poteſt ſine fidejuſſore. *l.* 12. S. *de contrah. empt.* Quid arrha? vide *l.* 2. J. *h. t.* 39 Vid. *l.* 80. *in fin. ff. de ſolut. & liberat.* 40 Nuptias excipe. *l.* 8. J. *de repud. & judicio.* 41 Vel poſt pretium ſolutum. *l.* 2. *ff. de reſcind. vendit.* 42 Rei interventu quæ contrahuntur, re debent reſolvi. Rei traditio reſolvit traditionem, nuda verba non reſolvunt. vid. *l.* 35. *ff. de reg. jur.* Conſenſus conſenſu tollitur, ut & verba verbis contrariis tolluntur. 43 Perfecta venditio & emptio intelligitur, ſimul atque de pretio convenitur. *Inſt. de empt. in pr. l.* 9. *ſupr. de contrah. empt.* 44 Mutuo ſc. non unius: cogitur enim venditor rem præſtare etiam invitus. *l.* 11. §. 2. *ff. de act. empt.* 45 *Synopſ. Baſilic.* 19. *tit.* 5. *c.* 22. 46 Quid? arrhæ datio num rem deintegrat, vel efficit, ut res non ſit integra? diſtinguendum eſt, Si datur, ut pars pretii, res non eſt integra. Eſt integra, ſi ut ſymbolum venditionis. vid. quæ not. ad *l.* 35. *ff. de contrah. empt.* ut pars pretii intelligitur dari, ſi aurum ſeu pecunia numerata arrhæ nomine detur. *l ult. ff. de lege commiſſ.* Arrha non ut pars pretii datur, ſi aurum detur, ut hic, vel annulus. *l.* 5. §. 15. *ff. de inſt. act. l.* 11. §. 6. *ff. de act. empt.* Nec enim annulus in id eſt inventus, ut res ad inſtar pecuniæ reſtituat, cum id quoque poſſit accidere, majoris ut pretii annulus detur arrhæ nomine, quam res empta valeat. adde quæ not. ad *l.* 17. *ſupr. de fide inſtrum.* 47 Arrhæ condicuntur condictione ſine cauſa. *d.* §. 6. *l.* 3. J. *de act. empt.* adde *l.* 3. J. *de ſponſ.* 48 De quibus vide *l.* 11. *ff. de act. empt.* 49 Condicendam ſcil. emptor poſt illatam pretii partem eam condicere non debet: ſed agere ex empto. *d. l.* 11.

50 Penſitationes publicæ ſunt, quæ fiunt ob ceſſationem tributorum. *l.* 1. J. collationum. *l.* 2. J. *h. t.* veſtium, auri argentique debitum. *l.* 3. J. *h. t.* διὰ δημόσιον χρέος. 19. *Synopſ.* 13. *c.* 1. *l.* 52. *ff. de act. empt. & lib.* 10. *tit.* 21. J. *de capiendis & diſtrahendis pignorib. tribut. cauſ.* 51 Διὰ δημόσια χρέα. *Synopſ. Baſil.* 19. *tit.* 13. *cap.* 1. διὰ δημόσιον χρέος. 3 Harm. 3. §. 95. ob debitum vel debita fiſcalia. 52 Num biennii ad inſtar Eccleſiæ? *Novell.* 7. *c.* 3. §. 2. cui fiſcus comparatur. *Novell.* 6. num arbitrariam, cum dies non definiatur a lege? *l.* 21. *ff. de judic. l.* 1. *in fin. ff. de jure delib.* An ſex menſium, ex *l.* 10. J. *de annonis & tribut. lib.* 10. *tit.* 16. An triginta dierum, ut *l.* 5. J. *de erogat. milit annon. l.* 7. *in fin. ff. de publican. & vectigal.* placet ſecunda ſententia. 53 *l.* 8. J. *de remiſſ. pign.* oratione tamen D. Marci & Commodi intra quinquennium poteſt dominus vindicare. Harmen *d loco.* Theoph. §. 14. *Inſt. de uſucap. Syn. Baſ.* 19. *tit.* 13. *ex lib.* 10. *tit.* 19. *cap.* 2. ubi tamen Scholiaſtes quadriennium tantum dari notat. Verum nova Zenonis conſtitutione, emptor ſtatim ſecuritatem conſequitur, nec rei nomine convenitur amplius, niſi per colluſionem & fraudem emerit. *Synopſ. ibid. l.* 2. *infr. de quadrienn. præſcr. l.* 3. J. *de jure fiſci.* ideoque Zenonis conſtitutio tanquam poſterior valere debet. Scholiaſt. *ibid.* 54 *l.* 2. J. *ſi antiquior creditor.* 55 Aliud erit, ſi ante rem venditam debitum fiſco obtulerit, & in ejus locum ſubſtitutus & ſubrogatus fuerit. *l.* 2. J. *de his, qui in prior. credit.* 56 Προτιμότερος ἐστιν ὁ δημόσιος, omnibus potior eſt fiſcus. *Synopſ. &* Harm. *d. loco.* 57 In ipſis bonis ſcil. tributariis. An in aliis? non puto, niſi debitor ante fuerit fiſco obligatus. J. *h. t. l.* 2. J. *de privil. fiſc.* & ita intellige *l.* 1. J. *ſi antiquior creditor.* 58 Si quis res occupatas ejus, qui in tributorum ſolutionibus ceſſat, & apud judicem eo nomine interpellatus fuerit, publice comparaverit, firmiter eas retinet. *Synopſ. Baſil. h. t. c.* 3. 59 *l.* 8. *in fin infr. de remiſſ. pign.* Goth. Hinc collige reſtitutioni locum non eſſe adverſus ſolennes ſubhaſtationes. *l. quæcunque.* J *de jure & fide haſt. fiſcal. l.* 10. *t.* 3. Anſ. Adde *l.* 7. §. 5. *l.* 24. §. 1. *ff. de minorib.* & late Berlich. *deciſ. aur. deciſ.* 126. & *DD. ibid. num.* 5. & quæ not. Cenſur. Forenſ. noſtra, *l.* 4. *cap.* 44. *num.* 3. S. L. 60 Bona debitoris fiſci vendi non debent, ſine autoritate præſidis, alias res vendita revocatur. *l.* 2. J. *ſi vendito pign.* 61 In præjudicium poſſidentis nudo facto citra jus nihil agi poteſt, niſi eo præſente. Poſſeſſio etiam injuſta nemini auferenda ſine cauſæ cognitione. 62 Ad Egnatium Fauſtinum. *l.* 2. *C. Theod. de diſtrah. pignorib. lib.* 11. 63 *l.* 2. *C. Theod. de diſtrah. pignoribus.*

Judicem

Judicem interpellatione celebrata, cum solutio cessaverit, sub hasta distracta comparaverit: perpetuam emptionis accipiat firmitatem. Sin autem minoris [1] forte persona fuerit inserta: necesse [2] sit legitimæ defensionis venditioni personam adesse: nihilque intersit, utrumne officium summæ rei [3] Procuratoris, an certe Rectoris [4] provinciæ id, quod debitum fuerit, proposuerit [5]. Dat. Pridie Idus Decemb. FELICIANO & TITIANO CONSS. 337.

TIT. XLVII.

SINE [6] CENSU [7] VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARARI NON POSSE.

Promittens solvere tributa rei in dotem datæ, non tenetur ex promissione re ad dotatorem reversa. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Capitoni.

EX conventione [8] quidem, qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis cum fundum in dotem daret, *Ut* [9] *ipsa* [10] *tributa agnosceret*, actio tibi adversus eam competere non potest, etiam si pactum in stipulationem deductum probetur. Sed & si fundus æstimatus, ita ut pars instrumenti significat, in dotem datus est, ex vendito [11] actio, ut placitis stetur, non [12] competit. PP. Non. Decemb. ipso A. III. & DIONE CONSS. 230.

Comparans fundum ea lege, Ne solvat censum vel tributum, tali pacto non excusatur, quin solvere compellatur, quod pro ipsa possessione debetur. Bald.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Marcellum.

REi [13] annonariæ emolumenta tractantes [14], cognovimus hanc esse causam maxime reliquorum, quod nonnulli captantes [15] aliquorum [16] momentarias [17] necessitates, sub hac conditione fundos [18] comparant [19], *Ut* [20] *nec reliqua eorum fisco inferant, & immunes eos possideant.* Ideoque placuit; ut si quem constiterit hujusmodi habuisse contractum, atque hac lege [21] possessionem esse mercatum; tam pro solitis censibus fundi comparati, quam pro reliquis universis [22] ejusdem possessionis obnoxius teneatur: cum [23] necesse sit eum qui comparavit, censum rei comparatæ agnoscere, nec [24] liceat cuiquam rem sine censu comparare vel vendere. Dat. Kal. Jul. *Agrippinæ*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

In AUTHENT. de mandat. princ. §. non permittas itaque. coll. 3. tit. 4. Nov. 17. cap. 8.

S*Ed & periculum in se recipere potest* [25], *si examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inventus fuerit: tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium tributorum.*

3. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

OMnes [26] pro his agris, quos possident, publicas [27] pensitationes agnoscant: nec pactionibus [28] contrariis adjuventur, si venditor aut donator apud se collationis sarcinam pactione illicita voluerit retinere: & si necdum translata sit professio [29] censualis, sed apud priorem fundi dominum forte permaneat, dissimulantibus ipsis, ut non possidentes pro possidentibus exigantur. Dat. [illegible] Kal. Mart. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. & SALLUST[illegible] CONSS. 363.

TIT. XLVIII.

DE [30] PERICULO [31] ET COMMODO REI VENDITÆ.

De eo quod contigit post venditionem perfectam.

1. Imp. ALEXAND. A. Apollonio.

POst perfectam venditionem omne commodum, & incommodum, quod rei venditæ contingit, ad [32] emptorem pertinet. Auctor [33] enim ex his tantum causis [34] suo ordine tenetur, quæ ex præcedente [35] tempore causam evictionis [36] parant: & ita [37], si ei denunciatum est, ut causæ agendæ adesset, & non absente emptore contra eum pronunciatum est.

De emptione per singulas mensuras, vel per aversionem.

2. Idem A. Juliano.

CUm convenit, *ut singulæ* [38] *amphoræ vini certo pretio veneant:* antequam tradantur, imperfecta etiam tunc venditione, periculum vini mutati emptoris, qui moram [39] mensuræ faciendæ non interposuit, non fuit [40]. Cum autem *universum, quod in horreis* [41] *erat positum*, venisse sine mensura, & claves [42] emptoribus traditas alleges post perfectam venditionem, quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. † Hæc omnia locum habent, non solum si vinum, sed etiam si oleum, vel frumentum, vel his similia venierint, & ea aut deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

De dolo auctoris.

3. Idem A. Diaphaniæ.

DOlum auctoris [43] bonæ fidei emptori [44] non nocere [45] certi [46] juris est.

De emptione perfecta & de mora.

4. Imp. GORDIAN. A. Siluro.

CUm [47] inter emptorem & venditorem [48], [contractu sine scriptis inito,] de pretio convenit, moraque [49] venditoris in traditione non intercessit: periculo emptoris rem distractam esse in dubium non venit.

De incendio.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Leontio.

CUm speciem venditam per violentiam ignis [50] absumptam dicas: si venditionem nulla conditio [51] suspenderat, amissæ rei periculum te [52] non adstringit.

De morte ancillæ distractæ.

6. Iidem AA. Cerulo.

MOrtis casus ancillæ distractæ etiam ante [53] traditionem sine mora venditoris dilatam, non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet: & hac non ex præterito [54] vitio rebus humanis exempta, solutionem pretii emptor non recte recusat.

1 Adversus infantes & minores ita agi solet. Infans citari non potest, sed ejus curator. *l.* 1. §. 2. *ff. de administ. & pericu. tutor.* supra infantiam & septimum annum constitutus citari potest, sed cum tutore, si habet. *dict.* §. 2. *in fin.* si non habet, actor compellit adolescentem ad petendos sibi curatores. *l.* 7. §. 2. *ff. de minorib.* 25. *ann.* aut potius judex interpellandus, ut det curatorem, nisi ipse jam ex officio dederit. vid. quæ notavi ad *l.* 4 § 6. *ff. de damn. infect.* ne alioquin pro absente habeatur. *l.* 10. *ff. quib. ex caus.* vel peremptorium impetratum nullius sit momenti. *l.* 54. *ff. de re judic.* ideoque dispungendam negationem in *l.* 5. *ff. de rebus autor. judic.* existimo: eo sensu, Bona pupilli præsente defensore, & quidem a judice dato possunt distrahi. 2 Hastæ fiscalis vis est hæc & fides, ut si recte facta sit, nec rescripto Principis, nec beneficio ætatis, aut nulla alia ratione convelli possit. *l.* 8. J. *de remiss. pign.* nisi minor sit indefensus, & ita restringe *l.* 5. *infr. de fide & jure hastæ. lib.* 10. *tit.* 3. 3 Summæ rei procurator, Cæsaris procurator, ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προεστηκὼς, dixi ad *l.* 7. J. *ubi causæ fiscal.* 4 Rector *d. l.* 2. *C. Theod.* 5 Deleget, si etiam in hac debitores forte cessaverint conditione juris expressa. *d. l.* 2.

6 *l.* 11. *C. Th.* 3. de fundo vendito sine censu. ἄνευ τέλους. 19. *Ecl.* 14. 7 Census est tributum; vectigal, publica pensitatio, onus agrorum non personarum. *l.* 3. *infr. de annon. & tribut. tit.* 16. *lib.* 10. *l.* 7. *ff. de publican.* adde quæ dicam *infr. de censib.* vid. Ferrariensem *in forma libelli ad facti præstationem, in verbo factum.* 8 Interpretationem hujus legis vid. apud Leonin. *emendat.* *l.* 1. *c.* 8. 9. 10. Ans. 9 Eadem pene verba exstant in *l.* 11. *supr. de pact.* sed in illa sic legitur, ut creditoribus, quibus fuerunt prædia obligata, usuras solverent. Differt itaque casus d. legis 11. ab hac lege: dicta lex 11. refertur ad usuras creditoribus privatis præstandas: hæc lex ad tributa fisco persolvenda. 10 Venditoris effici pactione non potest, ne emptor tributa fundi agnoscat. *l.* 42. *ff. de pact.* *l.* 3. *infr. h. t.* *l. ult. infr. de fundis rei priv.* *l.* 5. J. *de divers. præd.* 11 Ex empto, Hotomann. ad *l.* 11. *supr. de pact.* 12 Hanc negationem expunge, ex *d. l.* 11. *in fin.* vid. Hotom. *ibid.* 13 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 14 Hic interpolatur integra pene sententia. *l.* 1. *C. Theod. sine censu lib.* 11. *tit.* 3. 15 Captant. *d. l.* 1. *C. Theod.* 16 Aliquorum nomen *d. l.* 1. *C. Theod.* 17 Nam venditor plerumque necessitate rei familiaris compellitur vendere pretio minore. *l.* 2. *l.* 12. *l.* 16. *supr. de rescind. vend.* *l.* 1. *infr. de præd. decur.* Salvianus 5. *de provid.* inopiam penes venditorem esse eamque ob causam volunt beneficium *l.* 2. J. *de rescind. vendit.* ad solos venditores pertinere, non ad emptores: qua de re ibid. dixi ad Cujac. 16. *obs.* 18. 18 Fundos optimos *d. l.* 1. *C. Theod.* 19 Comparant & electos. *d. l.* 1. *C. Theod.* 20 Vid. *l.* 1. *supr. h. t.* 21 Hoc genere. *d. l.* 1. *C. Th.* 22 Etiam præteritis eo sensu, emptorem fundi fisco obnoxium esse tributorum etiam præteritorum causa. *l.* 7. *ff. de public. & vectigal.* 23 Hæc quæ sequuntur, desunt *d. l.* 1. *C. Theod.* desumpta sunt tamen ex *l.* 2. *C. Theod. de contr. empt. lib.* 3. *tit.* 1. *in pr.* 24 Nota regulam. 25 Id est, debet eo sensu, conveniri primo loco emptorem fundi tributarii, tanquam possessorem: secundo venditorem, quasi fidejussorem & ita absque fisci privilegio collatores inferunt, quæ diu præstiterunt. 26 *l.* 3. *C. Theod. hoc tit.* 27 Τὰ δημόσια τελέσματα. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 14. 28 *l.* 42. *l.* 52. §. 2. *ff. de pact.* 29 De professione censuali, dixi ad *l.* 6. *supr. de fide instrum.*

30 Dixi ad *L.* 18. *D.* 6. 31 Periculi appellatione in homine mors intelligitur. *l. ult. infr. h. t.* *l.* 18. *ff. h. t.* fuga. §. 3. *Inst. de empt.* vulnus. *d.* §. 3. furtum. *l.* 35. §. 4. *ff. de contrah. empt.* in agro, chasma, inundatio *l.* 10. *in fin. ff. h. t.* alluvio, seu potius deluvio. *l.* 7. *ff. h. t.* arborum dejectio *l.* 9. *ff. h. t.* in vino, acor & mucor. *l.* 1. *l.* 6. *ff. h. t.* *l.* 12. *infr. tit. prox.* in ædibus incendium. *l.* 5. *infr. eod.* *l.* 11. *ff. h. t.* 32 Εἰς κέρδος καὶ ζημίαν τοῦ ἀγοραστοῦ, ad lucrum & damnum emptoris. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 16. §. 12 & 3 Harm. 3. § 17. *l.* 5. *infr. h. t.* *l.* 5. *l.* 7. *l.* 8. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de empt.* *l.* 12. *infr. tit. prox.* 33 ὁ Πράτης, id est, venditor. *Synops.* & Harmen. *d. loco.* ut *l.* 3. *infr. h. t.* 34 Id est, postquam res empta alterius esse, quam venditoris pronunciata fuerit, & hoc beneficium ordinis venditori competens diligenter notandum. 35 *l. ult. infr. h. t.* *l.* 3. *infr. de ædil. act.* venditor enim de evictione ex causa præcedente, ut hic, non subsequente, tenetur. Hujus generis est evictio facta Principis auctoritate. *l.* 11. *ff. de evict.* 36 Vid. *tit. de evict.* 37 Denunciare venditori, *sommer à garent son vendeur.* Nota [illegible] cautio emptoribus, cujus etiam fit mentio in *l.* [illegible] *infr. de evict.* & locis aliis, de quibus ibid. dictum. 38 Venditionis pretium interdum constituitur in singulas amphoras, in singulas metretas & in singulas libras, in singulos modios. *l.* 35. §. 5. *ff. de contrah. empt.* in singula dolia. *l.* 1. §. 1. *in fin. ff. hoc tit.* cui venditionis speciei contraria est venditio, quæ fit uno pretio. *d.* §. 5. quæ non fit ad mensuram. *infr. h. t. & d.* §. 1. quæ fit universim. *in fin. h. t.* quæ fit aversione. *l.* 4. §. 1. & 2. *ff. h. t.* *l.* 62. *in fin. ff. de contrahend. empt.* aversione vendere, *vendre en gros, en bloc.* Est autem hujus rei notanda differentia, ut infra dicemus. 39 *l.* 14. *ff. h. t.* 40 Cur ita? quia hujusmodi venditio videtur sub hac conditione fieri, ut in singulas metretas, aut singulos modios, quos quasve admensus fueris, aut in singulas libras, quas appenderis, aut in singula corpora, quæ adnumeraveris, pretium solvas. *dict.* §. 5. id est, videtur ita conventum, non prius perfectam esse venditionem, quam admensio, ponderatio, vel numeratio facta fuerit. 41 De horreis, & eorum usu apud veteres dixi in *l.* 7. *ff. de instruct. vel instrum. legat.* 42 Cellæ vinariæ. adde *l.* 1. *infr. de crimine expilatæ.* *l.* 74. *ff. de contrah. empt.* Res ita habet: Vini in singula dolia venditi periculum acoris & mucoris pertinet statim ad emptorem post degustationem & approbationem, cujus nota est consignatio. *l.* 1. §. 2. *l.* 14. *in fin. ff. h. t.* nisi venditor de bonitate vini adfirmavit, cujus tamen bonitatem sciebat paucos intra dies mutatum iri. Eo casu, ni emptorem vitii admonuerit, venditoris erit periculum. *l.* 15. *ff. h. t.* quam speciem non invitus extenderem ad debitorem, qui, sciens edicto publico monetam sublatum iri, paulo ante edicti promulgationem creditori suo solutionis causa eam obtulit, ut ita restringas *l.* 102. *ff. de solutionib. & liberat.* Periculum etiam eo casu effusionis, furti & similium ad emptorem pertinet, nisi venditor in se custodiam ad certum usque tempus receperit. *l.* 1. *ff. h. t.* post tempus non tenetur. *dict. l.* 1. §. 3. *& seq.* Quid si custodiam simpliciter & indefinite receperit, nullo tempore adjecto? in infinitum eam non præstabit *l.* 4. §. 2. *ff. h. t.* Ideoque post testationem & denunciationem tollendi factam emptori, venditor nihil præstabit. *l.* 1. §. 4. *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* Ergo perpetuo ante admensurationem & degustationem periculum ad venditorem pertinebit? mucoris pertinebit omnimodo: quinetiam substantiæ vini, nisi tale damnum vi magna acciderit *l.* 2. *in fin. ff. h. t.* *l.* 31. *ff. de act. empt.* *l.* 14. *ff. de furtis.* vel emptori denunciaverit, ut admetiretur. vis magnæ appellatione, intellige vim latronum. Fatale sane damnum est, si cella vinaria chasmate perit, si in eam ignis ab aliquo injectus sit, si extraordinaria vi aquarum aut tempestate vini navigium in portu fuerit submersum: His casibus vinum venditori non peribit, nisi moram degustationi fecerit. *l.* 4. *ff. h. t.* Quid si dies admetiendi condicta emptoris mora præterierit? mucoris periculum ad emptorem pertinebit. *supr. h. t.* *l.* 5. *ff. h. t.* Quid si vinum universum, quod in cella vinaria erat, venditum fuit? periculum vini ad emptorem pertinebit statim post traditas ei claves cellæ vinariæ, ut hic. *l.* 74. *ff. de contrah. empt.* Quid si vinum e navi sit venditum? vice traditionis clavium custodiæ appositio sufficit. *l.* 51. *in fin. ff. de acquir. vel amitt. possess.* aut quid simile. 43 Τοῦ πράτου *Synops.* 19. *tit.* 6. *cap.* 13. 3. Harm. 3. §. 48. id est, venditoris. ut *l.* 1. J. *h. t.* & *l.* 2. *in fin.* *l.* 5. *l.* 16. *in fin. ff. h. t.* *l.* 37. *ff. de act. empt.* *l.* 4. §. 27. §. 31. *ff. de doli mali & metus except.* §. 3. *vers. Quidquid. Inst. de empt.* 44 Nisi rem dolus respiciat: veluti, si res sit furtiva, vel vi possessa, emptor eam non usucapiet. §. 2. *Inst. de usucap.* Aliud fuerit, si dolus rem non respiciet, sed ipsum tantummodo contractum, & ita accipe *l.* 13. *in fin. ff. de Publician. in rem action.* *l.* 21. §. 2. *ff. de pecul.* *l.* 5. *ff. de divers. temp. præscript.* 45 Potest enim emptor agere ex contractu habito cum fraudulento venditore, ut vel stetur venditioni, vel ab ea discedatur. *l.* 13. §. 27. *ff. de act. empt.* agit etiam ad rei traditionem. *l.* 34. §. 3. *in fin. ff. de contr. empt.* & quando pluris emit. *d. l.* 13. §. 4. ut & ad interesse, & ad omnia detrimenta. *d. l.* 13. *in pr.* *l.* 15. *in fin. ff. hoc tit.* *l.* 30. §. 1. *ff. de act. empt.* 46 Cur? emens a quocunque, quem esse rei dominum putat, bona fide emit. Scholiastes *d. cap.* 13. 47 Rei venditæ periculum ad emptorem pertinet, nisi venditor in mora rei tradendæ fuit. *Synops. Basil. ibid. cap.* 14. & 3 Harm. 3. §. 17. *in fin.* 48 Inclusa desunt in quibusdam, desumpta forte ex *l.* 17 *supr. de fide instrum.* 49 Moram committit venditor in tradendo, si die traditionis, signationis, mensurationis, ponderationis & similium non dicta, emptorem ad eas res peragendas non vocavit. *l.* 1. §. 3. *l.* 4. *in fin.* *l.* 14. *ff. h. t.* Hujusmodi denunciatione venditor moram excludit, & in eam incurrit emptor. *d. l.* 2. J. *h. t.* 50 Incendium rei emptæ spectat ad emptorem: nisi incendium lata culpa vel dolo venditoris acciderit. *l.* 11 *ff. h. t.* 51 Si ante conditionis eventum res sub conditione vendita perit, venditori perit, nisi hoc ipsum convenit, ut res periculo emptoris servaretur. *l.* 10. *ff. h. t.* 52 Venditorem scil. 53 Ancilla vendita, si necdum tradita moritur sine culpa venditoris, aut non ex vitio aliquo ante venditionem contracto, emptori perit, ejusque pretium a venditore emptori condicitur. § 3. *Inst. de empt.* *Synops. Basil. h. t. cap* 16. & 3. Harm. 3. §. 19. 54 Vitia rei venditionem præcedentia præstantur a venditore. *l.* 1. J. *h. t.*

TIT.

TIT. XLIX.
DE [1] ACTIONIBUS EMPTI [2] ET VENDITI [3].

Utrum agendum sit in rem, an in personam.

1. Imp. ANTONINUS A. Delianæ.

ADversus [4] eum cui agrum vendidisti judicio [5] venditi consiste. Nec enim tibi in rem [6] actio cum emptore, qui personaliter tibi obligatus, competit [7].

De residuo pretii, vel compensatione erronea, & de fructibus.

2. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Domitiano.

VEnditi actionem ad recipiendum residuum [8] pretium intendere adversario tuo poteris. Nec quod in compensationem [9] venerit, quasi & tu invicem deberes, id obesse tibi poterit, si in bonæ fidei contractu (in quo majores [10] etiam vigintiquinque annis officio judicis in his, quæ dolo commissa sunt, adjuvantur) justo [11] errore te ductum, vel fraude [12] adversarii captum, quasi debitum id esset, quod revera [13] non debebatur, pepigisse monstraveris.

† Fructus quoque perceptos ante [14] venditionem contractam, quos, cum venditioni non [15] accessissent, eundem emptorem invasisse proponis, eodem judicio reposces.

De arrhali pacto.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Serpodoro.

EX arrhali [16] pacto [17] personalis [18] duntaxat actio paciscentibus præparatur [19].

Si venditor rem non tradat.

4. Iidem AA. Mutiano.

SI traditio rei venditæ juxta emptionis contractum procacia [20] venditoris non fiat: quanti interesse [21] compleri emptionem fuerit arbitratus Præses provinciæ, tantum in condemnationis taxationem [22] deducere curabit.

De emptore qui ante totum pretium solutum fructus percepit.

5. Iidem AA. Decimæ.

CUrabit Præses provinciæ, compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii, quam penes se habet, cum [23] usuris restituere [24]: quas & perceptorum [25] fructuum ratio, & minoris [26] ætatis favor (licet nulla [27] mora intercesserit), generavit.

Quid veniat in actionem venditi.

6. Iidem AA. Neratio.

VEnditi actio, si non ab initio aliud convenit, non facile ad [28] rescindendam perfectam venditionem, sed ad pretium exigendum competit.

De nummis venditoris ei solutis.

7. Iidem AA. Diodoro.

SI servos distraxisti, ac pretium de peculio [29] eorum quod ad te pertinebat, nesciens unde solveretur, accepisti: consequens est, integram te habere actionem pretii: cum [30] proprii [31] venditoris nummi soluti non præstent emptori liberationem.

Si emptor re non tradita se pro domino gesserit.

8. Iidem AA. Eusebio.

SI pater tuus venundedit portionem suam, nec [32] induxit [33] in vacuam [34] possessionem prædii: jus omne penes se cum retinuisse certum est. Neque enim velut traditionis factæ vectigal [35] exolutum, si simulatum [36] factum intercessit, veritatem mutare potuit. Quapropter aditus Præses provinciæ, si animadverterit in vacuam [37] possessionem neque patrem [38] tuum, neque successores ejus emptorem [39] vel heredes ipsius quocunque loco factos induxisse, non dubitabit nihil [40] esse translatum [41] pronunciare. Et si te [42] ex empto ad inducendum [eum] in vacuam possessionem prædii perspexerit conveniri: existimabit [43], an pretium sit solutum: ac, si repererit non esse pretio satisfactum, hoc [44] restitui tibi providebit.

De onere prædii venditi.

9. Iidem AA. Antipatræ.

SI minor a venditore sive sciente sive ignorante dicebatur [45] capitatio [46] prædii venditi, & major inventa sit: in tantum convenitur, in quantum si [47] scisset emptor ab initio, minus [48] daret pretii. Sin vero hujusmodi onus & gravamen functionis cognovisset [49], nullam adversus venditorem habet actionem [50].

De carne tempore placito non tradita.

10. Iidem AA. Attalo.

CUm venditorem carnis, fide conventionis rupta, tempore placito hanc non exhibuisse proponas, ex empto actione, eum, quanti [51] interfit [52] tua si tunc tibi præstita fuisset, apud Præsidem provinciæ convenire potes.

De ancilla a venditore manumissa.

11. Iidem AA. Bucarpiæ.

SI ancillam tibi ex causa venditionis traditam venditor manumisit: libertatem alienæ factæ præstare non [53] potuit. Quod si [54] post venditionem ante traditionem manumisit, pleno jure dominus constitutus, Civem Romanam facere non prohibetur: tibi personali propter [55] ruptam fidem contra venditorem actione competente.

De vino.

12. Iidem AA. Crispino.

SIcut [56] periculum vini mutati, quod certum [57] fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum [58] aucti pretii pertinet. Utque hoc verum est, si certæ qualitatis [59] ac mensuræ distracto vino, fidem placiti servandam esse convenit. Quo non restituto, non pretii quantitatis, sed quanti interest [60] emptoris, competit actio.

De fructibus & onere functionis. De pretio & usuris.

13. Iidem AA. Alexandro.

FRuctus [61] post perfectum jure contractum, emptoris spectare personam convenit, ad quem & functionum [62] gravamen pertinet. Venditor quoque pretium tantum, ac [63] si mora intercessisse probetur, usuras [64] officio Judicis exigere potest.

De servis.

14. Iidem AA. Rufoni.

EMptor [65] servorum certe de his tradendis [66], & de eorum *fuga* [67], itemque *sanitate* [68], *erronesque* [69] *non esse*, [aut *noxa* [70] *solutos*,] repromitti sibi recte postulat.

De tritico.

15. Iidem AA. Antonio.

ULtra modum tritici distracti citra pactum, in solutione mora [71] non facta, nihil emptor exigere potest.

De pecoribus.

16. Iidem AA. Cyrillo.

1 Dixi ad *Lib.* 19. *ff.* 1. 2 Vide *l.* 11. *ff. h. t.* 3 Vid. *l.* 11. *J. h. t.* 4 Venditor adversus emptorem actionem de pretio habet. Nam in rem actionem post rem emptori traditam habere non potest. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 8. *c.* 30 & 3. Harm. 3. 49. an saltem hypothecariam in rem ipsam venditam adhuc extantem habet? an vere non vincatur. 5 Id est, actione venditi. de qua vid *l.* 2 & 6. *J. h. t.* *l.* 13. §. 9. *ff. h. t.* 6 Venditam scil. *l.* 8. *supr. de contrah. empt.* 7 Sed ad pretium. Venditor rem traditam non vindicet, sed ejus pretium *l.* 6 *J. h. t. d. l.* 8 & 9. *in fin. d. tit.* 8 Venditor agit ad pretium. *l.* 1. §. *h. t.* ergo & ad ejus residuum, quo nomine permittitur rei retentio. *l.* 13. §. 8. *ff. h. t.* adde *l.* 21 *in fin.* *J. de pactis.* *l.* 85. §. 6. *ff. de verb. oblig.* Roland. a Valle 1. *conf.* 53. *num* 17. & *seq* 9 Compensatio per errorem approbata non nocet venditori residuum pretii petenti. 10 Majoribus dolo deceptis subvenitur. *ff. ex quib. causis major.* 11 Justus error excusat. 12 Fraus adversario non prodest. 13 Indebiti liberatio non tenetur. *l.* 51. *ff. de pact.* 14 Potest id evenire fructibus tempore venditionis sat... sed separatis necdum collectis a venditore. 15 Hujusmodi enim fructus venditioni non accedunt, ut nec ruta & cæsa. *l.* 17. §. 6. *ff. h. t.* 16 Seu arrabonico. 17 Id est, contractu. Pactum arrhale quod datione arrharum sumpsit effectum. 18 Arrhæ repetuntur condictione sine causa. *l.* 11 § 6. *ff. h. t.* vid. *l. ult. supr. quando liceat ab empt.* Arrhæ ratio nobis etiam præparat personalem actionem, ut hic. 19 Aliud est præparare, aliud parare: hoc illo majus est. vid. Cujac. 10. *observ.* 24. Goth. Adde Edmund Merill. *lib.* 1. *observ. cap.* 38. Ans. 20 Id est, contumacia. 21 *l.* 10. 12. *J. h. t.* *l.* 1. *ff. h. t.* *l.* 62. *in fin. ff. de contrah. empt.* 22 Adde quæ notavi ad *l.* 6. *ff. ut legatorum.* 23 Emptor a tempore rei sibi traditæ usuras pretii debet. *Synops. Basil. h. t. cap.* 54. 3. Harm. 3. §. 60 *l.* 2. *supr. de usur.* 24 Vide ad legem hanc Cagnolum, qui ex professo ad eam scripsit, Zoannettum *rer. quotid. c.* 9. Covarruviam *lib.* 3 *var. resol. c.* 4 Afflictum *d. cis.* 20. *n.* 5. Alexand. *conf.* 147. *col* 1 *lib.* 5. & *ad l. de divisione. n.* 12. *ff. solut. matr.* Gomel. *ad §. actionum n.* 19. *Instit. de act.* Socin. *conf.* 133. *lib* 1 & *conf* 88 *lib.* 4 Paris. *conf* 75. *n.* 17. *lib.* 4. Decium *conf* 183 *ad fin.* Corn. *conf.* 250. *n.* 4. *vol.* 2. Vivien. *lib.* 1. *com. opin.* 25 Emptor percipiens fructus rei, tenetur venditori ad usuras pretii. *l.* 13. §. 20 *ff. h. t.* *l.* 2 *supr. de usur.* Goth. Atque ita non ratione capitalis pecuniæ, sed pro quantitate perceptorum fructuum vid. A. Gabriel. *conclus. lib.* 3. *conclus.* 4. *num.* 18. J. Baptista C...te, *de quota & rata, quæst* 91 Ans. 26 *l.* 3. *supr. in quib. caus. in int.* 27 Debentur usuræ eo casu recepto jure. *d. l.* 3. 28 Venditi actione (si id conventum est: puta pacto seu lege commissoria, vel additionis in diem, vel si judicis id officio jubeatur. *l.* 2. *J. de rescind.*) agere possumus ad venditionem rescindendam. 29 Et ita de sua pecunia pretium receperit, *l. unic. vers. Si itaque. supr. si servus extero.* 30 Pretium rei non videtur accepisse, qui pecuniam suam ac propriam ignorans ab emptore accipit: ideoque hujusmodi solutio non aufert venditori actionem ad pretium emptori condicendum. adde *Synops. Basil. h. t. c.* 55. 31 Nota regulam, Debitor venditori vel creditori solvens ex eorum pecunia debito non liberatur. *dict. vers. Si itaque.* *l.* 8. §. 5. *l.* 22. §. 8. *in fin.* *l.* 54 *ff. mandati.* merito: cum emptor nummos venditoris facere cogatur. *l.* 11. §. 2 *in fin. ff. h. t.* quod est emptoris, ejus amplius fieri non potest. adde *l.* 4. §. 1. *ff. de manumiss.* 32 *l.* 50. *ff. de rei vindicat.* 33 Libellus actionis ex empto, formatur ad possessionem vacuam tradendam. 34 Hoc quid sit, vid. *l.* 2. *in fin. ff. h. t.* *l.* 52 *in fin. ff. de verb. oblig.* 35 Non ideo quis rem suam facit, aut suam esse asserit, quod eam in censum deduxerit. *l.* 25. *supr. de rei vind.* vid. *l.* 4. *J. de donat.* *l.* 64. *ff. de adquir. rer. dom.* id est, quod ejus nomine tributum solverit: potuit enim rei nomine census solvere, & tamen alieno nomine. 36 Simulatio veritatem mutare non potest. *l.* 15. *J. de liberali caus.* Sicuti nec error. *l.* 6. §. 1. *ff. de offic. præsid.* nec falsitas. *l.* 5. *J. de juris & facti ignor.* 37 In vacuam possessionem inductus dominus. 38 Venditorem scil. 39 Singularis successor non potest propria auctoritate possessionem ingredi, aliud est in herede universali. vid. Bald. *hic.* 40 Hinc colligunt sententiam proferri posse verbis negativis. 41 Venditor emptorem in vacuam possessionem inducens transfert dominium. 42 Heredem scil. Datur enim empti actio adversus heredem venditoris. 43 Judex actorem, se induci in possessionem postulantem, ex officio condemnare potest, ut reo pretium exsolvat. *l.* 13. §. 8. *ff. h. t.* *l.* 31 *in fin. ff. de rebus credit.* Judex enim emptionis id omne facit quod emptioni est annexum. 44 Id est, residuum pretii. 45 Hinc illa clausula contractibus emptionis adponi solita, *Et sera tenu ledict acquereur payer le cens a tel seigneur, montant par chascun an à N.* 46 Venditor sive sciens, sive ignorans ignoranti minorem fundi συντέλειαν, hoc est, capitationem dixit, quam debeatur, in tantum ab emptore, qui ignorans ita emit, convenitur, quanto rem minoris empturus erat, si modum scisset τῆς συντελείας, id est, capitationis: sin autem minorem modum dici a venditore scivit, & tamen emit, nullam actionem habet. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 2. *cap.* 58. 47 Nota finem actionis, Quanto minoris, de qua vide *l.* 39. *ff. h. t.* 48 Id est, tenetur actione, Quanto minoris. 49 Finge dominum colono quondam suo prædia vendidisse. Solent locationes prædiorum persæpe fieri ea lege, ut colonus tributa, & census persolvat, eo casu colonus non præsumitur talium censuum ignarus fuisse emptionis tempore. 50 Cur ita? fraus non fit scienti. *l.* 145. *ff. de reg. juris.* Certiorari non debuit, qui non ignoravit. *l.* 1. *in fin. ff. h. t.* 51 Vid. *l.* 4. *supr. h. t.* 52 Emisse alias carnes ab alio scil. Alias, in hoc interesse, de quo hic agitur, lucrum non venit, quod emptor ex carne facere potuit: non veniet etiam damnum, seu æstimatio servorum fame mortuorum ob non traditas carnes, sed illa tantum omnis utilitas quæ circa rem consistit. *l.* 21. §. 3. *ff. h. t.* 53 *l.* 5. *J. de his, qui a non domin.* 54 *l.* 6. *supr. de hered. vel action. vend.* Venditor ancillam quam nondum emptori tradidit, potest utiliter manumittere. Tenetur tamen emptori in quod ejus interest. *l.* 2. 3. *J. de his, qui a non domin.* Quid eo casu ejus quod interest appellatione contineatur, vide *l.* 23 *ff. h. t.* 55 *d. l.* 6. 56 Vide *l.* 1. *supr. de periculo & commod.* 57 Vide *l.* 2. *supr. de peric. & commod.* 58 Commodum aucti pretii ad emptorem vini pertinet. 59 Eadem quantitate, & mensura vinum tradi oportet, qua venditum est. 60 Vide *l.* 4. *supr.* quo nomine non id venit, quod emptor lucrari potuit, si vinum ei fuisset traditum. *l.* 21. §. 3. *ff. h. t.* sed damnum quod emptor incurrit, vinum ob id majore pretio ab alio emendo. vide *l.* 10. *supr. h. t.* 61 Fructus pendentes, etiam maturi cedunt emptori. *l.* 3. §. 1. *l.* 13. §. 10. *ff. h. t.* *l.* 38. § 2. *ff. de usur.* non separati a solo etiamsi necdum evecti sint. *l.* 66. *in fin. ff. de contr. empt.* quos si emptor perceperit, restituere venditori cogitur. *l.* 2. *in fin supr. h. t.* Quid pensiones, cui cedunt? dixi ad *l. ult. ff. de jure fisci.* & hæc de emptione. Fingamus fundum deberi ex stipulatu, ceduntne stipulatori fundi fructus pendentes? dixi ad *l.* 78. *in fin. ff. de verb. oblig.* 62 Cujus est functio, ejusdem est & fructus 63 Et sic lego, *pretium tantum, nisi mora intercessisse probetur, tunc enim usuras officio &c.* 64 Re tradita, emptor illico, & ipso jure, usuras pretii venditori debet *l.* 5. *supr. h. t.* *l.* 13 § 20 *ff. h. t.* *l. ult. ff. de peric. & commod.* *l.* 18. *in fin. ff. de usur.* Paul. 2 *sent.* 17. §. 9. vide Molin *de usur n.* 225 65 Emptori servorum quid venditor præstare debeat. 66 *l.* 11. §. 3 § 4. *ff. h. t.* 67 Id est, fugitivos non esse *d. l.* 11. §. 7. *l.* 17 §. 20 *ff. de ædil. edict.* 68 *d. l.* 11. §. 4. *ff. h. t.* 69 *d. l.* 17. §. 14 70 *d. l.* 11. §. 8. 71 Mora efficit, ut plus emptori tribuatur, quam sit ei venditum.

POst perfectam venditionem fœtus [1] quidem pecorum emptori, venditori vero sumptus [2], si quos bona fide fecerit, restitui debere notissimum est.

De emptore expulso a tertio.

17. Iidem AA. Hermiano & Lupo.

EXpulsos [3] vos de fundo per violentiam a Nerone, quem habere jus in eo negatis, profitentes, nullam [4] vobis adversus eum ex cujus venditione fundum possidetis, actionem competere probatis. Igitur ad instar interdicti [5] seu actionis [6] permissæ experiendum esse perspicitis.

TIT. L.

SI [7] QUIS ALTERI, VEL SIBI SUB ALTERIUS NOMINE [8], VEL ALIENA [9] PECUNIA EMERIT.

De re pecunia mariti, nomine uxoris empta.

1. Imp. ANTON. A. Secundino.

SI pecunia patris fundus mancipiaque comparata sunt: tamen cum emptiones *matris* [10] *tuæ nomine* [11] *factas esse* proponas, ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuisse constitutam. Plane, si pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem pretii existimas, civiliter [12] contende.

Si pater nomine filiorum emerit.

2. Imp. ALEXAND. A. Septimæ & aliis.

SI emancipatis [13] vobis fundos, quos *nomine vestro*, cum in potestate ageretis, pater emerat, tradidit, vel in [14] possessione eorum voluntate patris fuistis, dominium acquisistis.

Si mater pro filiis pecuniam numeraverit.

3. Idem A. Patrimo.

MAncipia, quorum meministi, si (ut proponis) *nomine tuo*, itemque *fratris tui*, cui successisti, empta, vobis tradita sunt: licet instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse [15] contineatur, persequi ea more judiciorum non prohiberis.

De simulatione.

4. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Cyrillo.

QUamvis instrumento emptionis *socrus nomen inscripseris* [16]: tamen, si [17] possessionem tenens dominus effectus es, ob eam rem frustra calumniam mulieris, quamvis ipsa [18] contractus tabulas habeat, reformidas.

De viro & uxore.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Vero.

CUm propria pecunia tua te comparante possessionem, quondam uxoris [19] tuæ nomen tantummodo accommodasse [dicas], eandemque occasione custodiæ suæ commissorum instrumentorum contra bonam fidem proprietatem ejusdem fundi usurpasse dicas: Rector provinciæ pro sua exercitatione cognitum habens, donationem a non [20] domina uxore tua in filiam suam collatam, nullum præjudicium dominio tuo attulisse, docenti tibi veritatem [21] precibus tuis adsistere, restituere eandem possessionem habita etiam fructuum [22] taxatione [23], curabit.

6. Iidem AA. Dionysio.

MUltum interest, utrumne uxore tua comparante pecuniam numerasti [24], eique possessio tradita est: an contractu emptionis a te nomine tuo habito, tantum uxoris nomen post instrumentis inscribi feceris. Nam si quidem uxor tua *nomine suo emit, eique res traditæ sunt*, nec in te quicquam de his proce[illegible] non nisi de pretio adversus eam, in quantum tu pauperior [25], & illa locupletior facta est, habes actionem. † Quod si [26] tu quidem emisti, & tibi tradita est possessio, tantum autem nomen uxoris quondam tuæ instrumento inscriptum est, res [27] gesta potior quam scriptura habetur. Si vero ab initio [28] negotium uxoris gerens comparasti nomine ipsius, empti actionem nec illi, nec tibi quæsisti, dum [quæ] tibi non vis, nec illi potes.

† Quare in dominii quæstione ille potior [29] habetur, cui possessio a domino tradita est.

Si emptor pretio suscepto fidem ruperit.

7. Iidem AA. Gerontio.

CUm per eos qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparasse, contractusque fidem pretio suscepto rupisse venditorem proponas: si quidem ex empto, his qui juri tuo subjecti fuerant, contrahentibus: tibi quæsita est actio, vel per te, [vel per eum] cui mandaveris: sin [30] vero sui juris constituti, secundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt, ac sibi empti quæsierunt actionem; per eos vel quibus [31] illi dederint mandatum, adi competentem judicem: qui secundum bonam fidem [32] quæ in hujusmodi contractibus observari solet, satisfieri providebit.

De eo, qui pecunia aliena vel communi emit.

8. Iidem AA. Valentinæ.

QUi aliena pecunia comparat, non ei cujus nummi fuerant, sed [33] sibi tam actionem empti, quam dominium, si ei fuerit tradita possessio, quærit. Cum itaque de rebus communibus [34] fratrem patruelem tuum quædam comparasse contendas: de tua pecunia hunc conveniendo, facies consultius. Nam in rem de rebus ab eo comparatis tibi contra eum petitio non competit.

De dominio in non numerantem transferendo, & de absentibus.

9. Iidem AA. Rufinæ.

NIhil prohibet, altero pecuniam numerante, in alium vel utriusque contrahentis consensu, vel certe venditore tantummodo volente dominium transferri, eo etiam manifeste constituto, ut inter absentes [35] per mediam personam, veluti per nuntium [36] vel per epistolam, talis contractus perfici possit.

TIT. LI.

DE REBUS ALIENIS [37] NON ALIENANDIS [38], ET DE PROHIBITA RERUM ALIENATIONE, VEL HYPOTHECA.

De re aliena vendita.

1. Imp. ALEXAND. A. Cantiano.

SI [39] Præsidi provinciæ probatum fuerit, Julianum nullo jure munitum servos tuos scientibus [40] vendidisse: restituere tibi emptores servos jubebit. Quod [41] si ignoraverint, & eorum facti sunt, pretium [42] eorum Julianum tibi solvere jubebit.

Si marito rem uxoris distrahente, ea instrumentum signaverit.

2. Imp. GORD. A. Græciæ.

DIstrahente [43] marito rem tui juris, si consensum ei non accommodasti: licet [44] sigillo [45] tuo venditionis instrumentum traude [46] conquisita signaveris, hujusmodi tamen commentum emptori usucapione [47] non subsecuta, vel longi [48] temporis præscriptione minime munito, nullam præstitisse securitatem potest.

De herede.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Valeriano.

VEnditrici succedenti [49] hereditario jure perfectam recte venditionem rescindere, ac dominium revocare non licet. † Sed & si hæc

1 Paul. 2 *sent* 17. §. 9. de fructibus alias dixi. adde *l.* 13. §. 10. §. 18. *ff. h. t. l.* 31. §. 6 *ff. de ædil. edict.* 2 *l.* 13. §. 22. *l.* 38. §. 1. *ff. h. t. l.* 40. §. 1. *ff. de cond. & demonst.* 3 Et re vobis violenter ablata *Synops. h. t cap.* 65. & 3. Harmen. 9. *cap* 64. 4 De vi emptori illati venditor non tenetur: hoc est, emptor cui per vim res ablata est, nullam eo nomine adversus venditorem actionem habet *Synops &* Harm. *d. l.* sicuti, nec de injuria ei illata *l.* 51. *ff. de evictionib* nec de casu, aut vi regia, *du fact de Prince. l.* 11. *ff. de evictionib* sed nec de eo quod e ablatum alio quam per sententiam m do *l.* 57. *ff d tit.* 5 Possessionem repetimus per interdictum unde vi. 6 Actionis promissæ Cujac. 17 *observ.* 6. actionis, inquam. *l.* 1. §. 4. *in fin. ff. uti possid.* forte in factum. *l.* 4. §. 2. *ff. de damn. infect. l.* 3. §. 2. *ff. ne vis fiat.* vel incerti. Utriusque enim & interdicti & actionis, idem effectus, licet formula diversa. v. Cujac. 5. *obs.* 17.

7 10. *Synops.* 15. 8 Puta uxoris. *l.* 1. *l.* 5. filiorum in potestate. *l* 2. defuncti. *l* 3. sororis. *l.* 4. mariti. *l.* 6. *J. h. t.* 9 Puta communi. *l.* 8. *J. l.* 4. *C. commun. utriusque.* mandatoris. *l.* 5. *J.* 10 Et ita uxoris ementis. *l.* 5. *J.* 11 Res ejus esse videtur, non cujus pecunia, sed cujus nomine empta est. Paul. 2. *sent* 17. §. 15. cujus nomen in instrument emptionis continetur. *l.* 21. *C. de probat.* vide 8. *J.* 12 Accursius videtur legisse *similiter.* Similiter (inquit) negotiorum gestorum actione, si gesta negotia, mandati, si ex mandato &c 13 Parens frustra aliquid comparat filio in potestate posito, ut ei adquirat dominium: nam quod filio in potestate posito adquiritur, patri adquiritur Sed tamen ini tilis illa emptio convalescit, si rem emptam filio jam emancipato tradiderit adde *l.* 16 *supr de probat.* 14 Vide *l.* 2. *J de adquir & reten poss.* 15 Non ei, qui numeraverit pretium, sed ei, cujus nomine res empta est, rei dominium adquiritur id est, ministro numerationis pretii res empta non adquiritur a suo domino 16 Simulate scil. 17 Recte hoc additum est Nec enim præsumitur simulatio, nisi probetur Proinde cum duæ res hic pro pupilli matre faciant: puta, quod fundus ejus nomine emptus reperitur, & emptionis titulo penes se habeat, filius non præsumatur rei dominus, nisi simulationem contractus probaverit. 18 Tenor instrumenti non juvat recitantem, vel tabellarium, sed eum tantum quem tenor scripturæ designat. *l.* 21. *supr de probat.* 19 Si vir nomen uxoris emptioni accommodaverit. 20 Is cujus nomen simulatæ emptionis instrumento adscriptum est, rem emptam alteri donare non potest. 21 Inest tacite hæc conditio omnibus rescriptis *l* 7 *C. de divers. rescript.* 22 Fructus veniunt in actionem rei vindicationis. 23 De taxatione vide quæ notavi ad *l.* 6. *ff. ut legat.* 24 Res ejus continuo non est, qui pecuniam numeravit. Notandus est hic casus. Uxor emit suo nomine, vir pecuniam numerat, res traditur uxori. Cujus est res? uxoris. Marito tamen tenetur de pretio, *ut hic. Synops. Basil.* 19. *tit.* 15. *cap.* 6. 25 Qui quid suo nomine ex alterius pecunia comparat, & quantum ex ea re locupletior factus est, & id quo alter pauperior factus est, restituere debet. 26 Maritus rem emit, res marito traditur, contractus emptionis, uxoris nomine concipitur. Cujus est res? mariti. Cur ita? quia constat ab initio maritum proprium negotium gerere voluisse. 27 Veritas rei scriptura potior. 28 Maritus rem ab initio comparat uxoris nomine: cui res quæritur? ne dicas marito: quia uxoris nomine adsumpto contraxit; ne dicas uxori, quia alteri nemo stipulari potest. Cuinam igitur? ei cui prius possessio a domino tradita fuerit: uxori vel marito sc. 29 In dominii quæstione ille potior habetur, cui possessio tradita est a vero domino. 30 Non tantum sui juris constituti, *ut hic*: sed in potestate constituti, ut liberi, procuratorio munere fungi possunt. *C. h. t. ibi, qui juri tuo subiecti.* adde *l.* 8. *in fin princ. ff. de procuratorib* Procurator mandatoris potestati subjectus, mandatori non [illegible] actionem adquirit [illegible] procurator sibi actionem adquirit: per eum tamen [illegible] dominus [illegible], & rem petere potest. 31 Procurator alium suo loco [illegible] 32 Est enim emptio contractus bonæ fidei. 33 Aliena pecunia [illegible] fit comparantis, non ejus cujus fuit pecunia. facit *l.* 1. *C. h. t. l.* 9. *J* Paul 2 *sent.* 17. §. 15. *l* 21 *supr de probat* vide Socinum *reg* 141. Fallit id in pecunia [illegible] *l.* 8. *C de rei vindicat.* minoris. *l.* 3. *J. arbit. tut.* uxoris seu dotali. vide *l.* 54 [illegible] 34 Res emptæ communi pecunia non fiunt communes. *l* 4. [illegible] 35 *l.* 1. *in fin. supr. de contrah. empt. l.* 2. §. 2. *ff. de obligat & action* 36 Absentes emimus, vel per epistolam, vel per nuntium: nullam enim [illegible] tius. *l.* 15. *ff. de constit. pecun.* fungiturque epistolæ vice, [illegible] est nuntius. Inde volunt, nuntium in personam domini verba concipere, procuratorem vero in personam suam domino nominato Bald ad *l.* 1 *supr h t*

37 *l.* 3. *supr. de rei vindicat. l* 5. *J. de adquir. & reten. poss.* [illegible] *l* 28 *ff de contrah empt. l.* 11. *ff de reg jur.* 38 Vide libros duos singulares P[illegible] *alien. distractione.* Mod. 39 Alienam rem qui sciens emit, [illegible] dominus: sin ignoraus emit, ipse quidem usucapit, verum is qui rem vendidit, domino tenetur. *Synops Basil.* 19. *tit.* 8. *c.* 66. & 3. Harmenop. 3. § 29 [illegible] *bona fide.* 4. *ff. pro emptore.* 40 Sciens rem alienam, eam non adquirit 41 Scienter emens rem alienam, eam non usucapit, quin restituere eam domino cogitur: ignoranter emens, usucapit. Consultum est tamen domino adversus venditorem pretii nomine. 42 Re præscripta, pretium a venditore condicitur: ut quod succedat loco rei. Bald. *l.* 19. *supr. de negot. gest l.* 3. *in fin. C. de rei vindic. l. ult ff de negot. gest.* vide Wurms. 1. *pract.* 31. *cap.* 7. 43 Maritus rem uxoris (*μὴ προικιμαῖον, ἀδιατίμητον*, hoc est, non dotalem, inæstimatam. Scholiastes *Synops* 19. *tit.* 8. *c.* 68.) vendidit: uxor decepta a marito venditionis instrumentum signavit, quæritur utrum sibi præjudicet mulier? non præjudicat: nam adhuc (soluto scil. matrimonio, vel marito ad inopiam redacto. *d. Scholiastes.*) emptori vel usucapione (si res mobilis vendita sit. *d. Scholiastes*) vel longi temporis præscriptione (si res sit immobilis, *d Scholiastes.*) opus est. *Synops ibid* adde 3. Harmen. 3. *cap.* 65. Quid si consensum præstitit mulier? rata est venditio: nisi fundus fuerit dotalis. Porro mulier a marito ita decipi potuit, si mulieri [illegible] pro alia subsignandam obtulit. *d. Scholiastes* 44 Consentire videtur [illegible] instrumento, qui sigillum suum ei adponit. 45 Vide *l* 126 § 2. *ff de verb. obligat* Signans igitur per errorem actum vel instrumentum, id confirmare non intelligitur: alias præsumitur instrumentum confirmare, qui signum ei apponit. *l.* 26. §. 1. *ff. de pignor. & hypoth.* quin signo nonnunquam ipsam possessionem adprehendimus. *l. quod si.* 14. § 1 *ff. de periculo.* 46 Vide exemplum *l. ult. supr. plus valere quod agitur.* 47 Vide *l.* 3. *J. de præscr. longi tempor.* 48 Vide *l.* 19. *J. de evictionibus.* 49 Filius factum patris mutare non potest: vel ita, heres non potest revocare factum defuncti, si vult esse heres. *l.* 14. *C. de rei vindic. l.* 7. *J. de liberal caus. l.* 73. *ff. de evictionib.* Eodem modo heres necess. habet stare ei investituræ quam pater fecerit *l* 7. *Cod. Longobard de ult volunt* 4. *Feud.* 70. Quid si pater legitimæ filii onus imposuit? Filius non cogitur onus illud sustinere. *Authent. Novissima*, & *l. omnimodo* 30. *supr de inoffic. testam Novell.* 17. *cap.* 1. cum legitima filiis debeatur legis, non solius parentis voluntate, eamque ut sibi debitam a patre accipere videtur, non titulo penitus lucrativo, ut superior regula sit vera in eo, qui hereditatem a defuncto percepit sibi non debitam.

ex

ex persona sua vindicet, vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris tueri, vel evicta re, defensione monstrata uti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri.

De matre, quæ rem filii in solutum dedit.

4. Iidem AA. Assabili.

MAncipia patris, qui fundum a Philippo conduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis [1] in solutum mater tua dando, nihil [2] tibi auferre potuit. Ideoque si tu major vigintiquinque annis effectus ab ea negotium gestum non fecisti ratum [3]: oblato debito, si [4] non hæc locator jure pignoris sibi obligata vendidit, petere poteris.

Si pater fundum filii emancipati vendiderit.

5. Iidem AA. Ægro.

SI fundum tuum pater post emancipationem te non consentiente venundedit, neque ei successisti [5], neque possidens longi [6] temporis præscriptione munitus est: tibi agenti eum Rector provinciæ reddi efficiet.

De re aliena vendita.

6. Iidem AA. Rufo.

NEmo res ad te pertinentes, non obligatas [7] sibi, nec ex officio [8] vendendi potestatem habens, distrahendo quicquam tibi nocere potuit.

De prohibita alienatione.

7. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

SAncimus, sive [9] lex [10] alienationem inhibuerit, sive testator [11] hoc fecerit, sive pactio [12] contrahentium hoc admiserit, non solum dominii [13] alienationem [14], vel mancipiorum manumissionem [15] esse prohibendam, sed etiam usufructus dationem, vel hypothecam, vel pignoris [16] nexum penitus prohiberi. Similique modo, & servitutes [17] minime imponi, nec emphyteuseos [18] contractum, nisi in his tantummodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas, vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiserit.

TIT. LII.

DE COMMUNIUM [19] RERUM ALIENATIONE.

Ratione communionis potest fiscus totam rem efficaciter vendere: secus in privato, etiamsi pretium in fisci utilitatem convertat. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Apollodoro.

SI [20] nulla usucapionis prærogativa, vel diuturni silentii præscriptio emptorem possessionis, quam a coheredibus [21] patrui tui distractam suggeris, pro portione tua munit: in rem actio incolumis perseverat. At si receptum jus [22] securitatem emptori præstiterit, arbitrium est tibi liberum conveniendi eos, qui pro portione tua satis illicitam venditionem celebraverunt.

Qui vendit rem communem, non præjudicat consorti, nisi secuta usucapione, vel præscriptione. Bald.

2. Idem A. Terentiano.

MUltum interest, utrum coheredes tui possessionem communem distraxerunt; an vero fiscus [23], cum partis dominus esset, soliditatem juxta proprium [24] privilegium vendidit. Etenim si a fisco facta sit venditio: fidem ejus infringi, minime rationis est. Si vero coheredes [25] soliditatem vendiderunt: licet [26] emptor ab his delegatus, partem pretii fisco solverit, alteramque in cautionem deduxerit, tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus ut singulis, unusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. Bald.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Eusebio.

FAlso tibi persuasum est, communis prædii portionem pro indiviso [27], antequam communi dividundo judicium dictetur, tantum socio, non etiam extraneo posse distrahi.

Alienatio pro parte non valet. Bald.

4. Iidem AA. Ulpiano militi.

POrtionem quidem tuam militantis [28] frater tuus alienare non potuit: ejus autem partem pretio soluto tibi restitui postulare nec militari gravitati convenit.

Ubi res pro parte evincitur, pro parte debetur evictio. Bald.

5. Iidem AA. & CC. Olympiano.

SI major annis vigintiquinque veluti [29] propria nescienti [30] communia fratribus tuis prædia distraxisti, licet nullum instrumentum intercesserit, neque quicquam specialiter convenerit [31]: alienæ portionis evictione secuta, quanti interest, emptori solves.

TIT. LIII.

REM ALIENAM GERENTIBUS NON INTERDICI RERUM SUARUM ALIENATIONE.

Ratione officii male gesti non interdicitur venditio: sed cum sua causa res transfertur. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Publicæ.

NOn est interdictum tutoribus vel curatoribus, etsi ex eo titulo judicati debitores sunt constituti, cum sua [32] causa res suas alienare [33]. Potuit ergo [34] curator tuus fundum suum cum suo onere obligare fisco nostro: nam [35] & privato potuisset.

TIT. LIV.

DE PACTIS [36] INTER EMPTOREM ET VENDITOREM COMPOSITIS.

Propter moram ex pacto emptor arrhas perdit, & rem traditam restituere tenetur. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Diotimæ.

SI ea lege [37] prædium vendidisti, *Ut, nisi intra certum tempus pretium fuisset exolutum, emptrix arrhas* [38] *perderet, & dominium ad te pertineret*: fides contractus servanda est.

De re retrovendenda.

2. Imp. ALEXANDER A. Charisio.

SI fundum parentes tui ea lege vendiderunt [39]; [*Ut*] [40] *sive ipsi, sive heredes* [41] *eorum emptori pretium quandocumque* [42], *vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur*; teque parato satisfacere, conditioni dictæ, heres emptoris non paret; ut contractus fides servetur, actio præscriptis [43] verbis, vel [44] ex vendito [45] tibi dabitur: habita ratione eorum, quæ post oblatam ex pacto quantitatem ex eo fundo ad adversarium pervenerunt.

1 Id est, pro mercede debita fundi conducti. 2 *l. 3. supr. de rei vindic. l. 11. ff. de reg. jur.* 3 Ratihabitio inutiliter gesta conciliat. vide *l. 60. in fin. ff. de reg. jur.* 4 Creditor mancipia jure pignoris sibi obligata vendere potest *l. 1. l. 2. J. si adversus vend. pign. l. 1. l. 2. l. 3. J. si antiquior creditor pignus vendiderit. & J. de distr. pignorum. l. 4. ff. de pignorat. action. §. 1. Inst. quib. alienare licet* 5 Dominus rem succedenti potest alienare. alias filius potest patris facto contradicere, jure proprio, non hereditario. 6 *l. 3. J. de præscript. longi tempor.* 7 Res nobis obligatas ex pacto possumus alienare. *l. ult. §. 1. J. de jure domin. d. l. 4.* 8 Officii jure rem alienam vendere quis potest: veluti tutor, curator. *l. 56. §. 4. ff. de furtis.* executor judicii. *l. 50. ff. de eviction.* procurator specialis *l. 63. ff. de procuratorib.* creditor. *l. 5. in fin. ff. de censib.* at non maritus *princ. Inst. quibus alienare.* quia lex Julia fundum dotalem alienari vetat. 9 Lege, testatoris jussu, vel conventione partium, res inalienabilis effici potest. 10 Veluti favore ecclesiæ. *l. 14. J. de Sacros. Eccles. Novell. 7. c. 1. vers. Alienationis.* dotis. *pr. Inst. quibus alien. non licet.* minoris *l. 1. ff. de rebus eorum.* 11 Testator rei alienationem prohibere potest *l. 7. J. de administr. tut. l. 4. J. de fideicommiss. l. 7. J. de testam. manumiss. l. 2. J. qui non possunt ad libertatem pervenire. l. 77. §. 27. ff. de leg. 2. Nov. 119. c. 11. Nov. 120. c. 9.* Prohibitio hujusmodi num effectum in infinitum tempus obtinet? Non obtinet: sed ad quartum tantum gradum ejus, qui alienare prohibitus est. *Novell. 159. c. 2. vers. Quod autem in verbis: Post quatuor.* Prohibitio autem alienationis fit, aut ratione personæ, aut rei respectu. 12 Vide *l. si mancipium ita fuerit alienat. ut manumitt. vel contra.* ad le *l. 61. ff. de pact.* 13 Alienare non tantum is intelligitur, qui dominium alienat, sed etiam qui manumittit, qui dat in usumfructum, qui dat hypothecæ vel pignori, qui servitutem imponit, qui dat in emphyteusim.
14 Vide Rip. *ad l. filiusfam. §. divi ff. de leg. 1.* Tiraq. *post leges connub. in gl. 5.* Jason. *ad l. non stipulatus col. 10. in fin. n. 17. ff. de V. O.* Fab. de Monte *in tractat. de empt. & vend. tit. 22. q. 4. p. 8. n. 11.* Mod. 15 Manumissio est alienatio. *l. 9. §. 1. ff. de auctor. tutor.* 16 Argumentum observa: Qui non potest alienare, idem nec pignori dare potest. Et tamen, qui emere prohibetur, pignori accipere non prohibetur. *l. 24. ff. de pignoratitia.* Goth. Hypothecæ constitutio, & pignoris datio alienationis appellatione continentur. *arg.* Facit quod jus in re alteri constituatur *l. 1. ff. de pign. act. l. 17. §. 1. D. de pactis. l. 1. l. 18. ff. de pignor. & hypothec.* vide etiam *l. 28. D. de V. Sign. l. ex hac. §. 2. ff. de alienat. jud. mutand. caus. fact. l. 1. 2. 3. ff. de reb. eor. l. 67. ff. de V. Sign.* Ans. 17 Fit enim servitutis constitutione deterior fundus. 18 Sed nec in feudum dare. vid. Cujac. 2. *Feud. tit.* 4.

19 De communi, *Hal.* Communes sunt res, quas cum cohæredibus, sociis, fratribus & similibus communes habemus. in quibus cohæres, socius, frater vel similis partem aliquam habet. 20 Socius rem communem, totam prorsus, non recte vendit. Itaque socius alter, si emptor, necdum dominus factus sit usucapione vel præscriptione, in rem agere poterit *Synopsis Basilic. 19. tit. 4. cap. 73.* 21 Vendens rem communem non præjudicat socio, quin partem suam possit vindicare, nisi si res sit usucapta vel præscripta: tunc enim potest contra socium agere ad pretium. *Salicet.* adde quæ notavi ad *l. ult. ff. pro dote* 22 Id est, usucapio vel præscriptio. 23 Fiscus si rem communem vendiderit, emptorem in solidum dominum facit, quamvis enim prorsus rem alienam vendiderit, (ut ex Institutionibus disci potest, *§. ult. Inst. de usucap.*) dominum facit emptorem: tenetur tamen ei qui jus domini, vel hypothecæ in illa re habere se dicit, & quidem intra quadriennium. Quod autem alienæ rei pretium ad fiscum pervenerit, id venditionem firmam ratamque facit. Tunc enim hoc privilegium fiscus habet, cum speciali privilegio rem ipsemet vendidit *Synops. Basil. ibid. c. 74.*
24 Ut a privato res aliena solida vendi non potest, ita nec pars ejus, id est, communis. Potest tamen fiscus singulari privilegio rem communem vendere, eo scilicet effectu, ut qui ab eo rem communem emerit, statim securus fiat. vide *l. uni. J. de vendit. rer. fiscal. lib. 10. tit. 4.* 25 Privati scil. 26 Fiscus rem communem potest vendere, privatus non potest. Quid si privatus vendiderit, & pretium fisco per emptorem solverit? Idemne hic erit dicendum in fisco pretium rei communis percipiente, quod superius dictum est de fisco rem communem alienante, ejusque pretium accipiente? non idem est. 27 Indivisa res non tantum socio, sed & extraneo vend. potest vide *l. 12. J. de donat. l. 1. supr. comm. divid.* potest & in dotem dari *l. 2. Fe. dot. 58. §. 2.* donari *d. l. 12.* legari. *l. 5. §. 1. J. de legat. 1.* obligari. *l. 1. supr. h. t.* merito. Nam quod mihi cum alio commune est, quasi meum est. *l. 36. ff. de ritu nupt. l. 5. §. 1. ff. de legat. 1.* 28 Socius partem socii alienare non potest: multo minus & socii militis partem alienare poterit: ut hæc in milites fieri non possunt, ita miles socii partem alienatam, pretio qui numeravit oblato, retrahere non potest. Vel ita: Socius communem rem totam si alienaverit, socius alter partem suam tantum recte vindicabit: at non eam quæ venditoris fuit: etiamsi socius miles sit, & partem socii venditam retrahere velit. *Synops. h. t. cap. 76.*
29 Prædia ut propria atque tua, quæ communia erant, ignoranti vendidisti, pars emptori evicta est: teneris emptori pro parte, in quod interest. 30 Aliud si sciens rem communem emit. vide *l. 27. J. de evictionibus.* 31 De evictione, & ita evictionis nomine agitur, licet evictio non sit promissa. vide *l. 6. J. de evictionibus.*

32 Seu onere *l. 67. ff. de contrah. empt.* 33 Et de his etiam testari. *l. 17. J. de administr. tutor.* 34 Argumentum a venditione permissa, ad pignoris constitutionem observa. Qui potest alienare, potest pignorare. *l. 18. in fin. ff. de pignoratitia. l. 9. §. 1. ff. de pignor. & hypoth.* Valetne argumentum a contrario sensu, Non potest alienare, ergo nec pignorare? non valet. Conditio emphyteuseos vendi non potest, domino non denunciante. *l. ult. J. de jure emphyteut.* pignorari tamen potest *l. 16. in fin. ff. de pignorat.* vide Cujac. 5. *Feudor. cap. Imperialem.* 35 Argumentum a privato ad fiscum, ut quod inter privatos jure liceat, id cum fisco facere sit permissum.

36 Adde *L. 18. D. 2. de in diem addictione*, (quo pertinet *l. 7. J. h. t.*) & *tit. 3. de lege commissoria.* quo pertinet *l. 1. l. 3. J. h. t.* 37 Vide Leonin. *emendat. lib. 4. c. 16. n. 1.* Ans. 38 Pactum observa, Ut emptor arrhas amittat, si pretium intra certum tempus non solverit *l. 8. ff. de leg. commissor.* 39 Hanc quoque legem repetit Cagnolius. cæterum vide & Corasium *miscell. lib. 3. c. 9.* Covarruviam *var. resol. lib. 1. c. 9. & c. 15.* Raynaldum Corsum *lib. 2. indagat. c. 10.* Zoannettum *rerum quotid. c. 45.* Tiraq. *de utroque retractu tit. 2.* Jason. *ad l. nemo potest. n. 12. de leg. 1.* Angel. *cons. 199.* Crav. *cons. 156.* rursus Jason. *ad l. si ita quis promiserat. §. Seja. n. 10. ff. de verb. oblig.* Fab. de Monte *in tract. de empt. & vend. in 7. quæst. princ. n. 1.* Socin. *ad l. 1. §. sed quoties ad SC. Trebell.* Aret. *ad §. præterea. n. 24. Instit. de Except.* Mod. 40 Pacisci possumus, ut res nobis retrovendantur: seu ut eodem pretio nobis transcribantur *l. 12. ff. de præscript. verb.* Goth. Vide Donell. *de præscript. verb. cap. 2. n. 2.* Zanger. *de Except. part. 2. c. 2. num. 114.* Ans. 41 Retrovenditionis pactum ad heredes extendi potest. 42 Indefinita vox satis ostendit, pactum de retrovendendo certo tempore non circumscribi. 43 *Dict. l. 12.* vide ad hunc locum Forcatulum *Dialog. Necyomant.*
44 Duas actiones dari observa ex hoc pacto in continenti apposito. *l. 6. J. de rerum permutat. l. 9. J. de donat.* 45 In quod interest.

De lege commissoria.

3. Idem A. Felici militi.

QUi ea lege prædium vendidit [1], *Ut nisi reliquum* [2] *pretium intra certum tempus restitutum esset, ad se reverteretur:* si non precariam [3] possessionem tradidit, rei vindicationem non habet, sed actionem ex vendito.

Qui elegit viam contractus, non potest reassumere viam pœnitentiæ & distractus. Bald.

4. Idem A. Juliano.

COmmissoriæ venditionis legem exercere non potest [4], qui [5] post præstitutum pretii solvendi diem, non vendicationem rei eligere, sed usurarum pretii petitionem sequi maluit.

De usuris.

5. Imp. GORDIANUS A. Longino.

INitio [6] venditionis si pactus es, *Ut is, cui vendidisti possessionem, pretii tardius exoluti [tibi] usuras pensitaret:* non immerito existimas etiam eas tibi, adito Præside [provinciæ], ab emptore præstari debere. Nam si initio [7] contractus non es pactus, si cœperis experiri, deberi ex mora duntaxat [8] usuras, tam ab ipso debitore, quam ab eo [9], qui in omnem causam empti suam fidem adstrinxit, de jure postulabis.

Si pactum non servetur.

6. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA. Rimulo.

CUm te fundum tuum certæ [10] rei contemplatione inter vos habita, exiguo pretio in alium transtulisse commemores, poterit tibi ea res non esse fraudi: quando non impleta [11] promissi fide, domini tui jus in suam causam reverti [12] conveniat. Et ideo aditus competens judex, fundum cujus mentionem facis, restitui tibi cum [13] fructibus suis, sine ulla ludificatione, sua auctoritate perficiet: præcipue cum & adversa pars receptis [14] nummis suis, nullam passa videri possit injuriam.

De pacto, Ut intra certum tempus restituto pretio sit res inempta.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Musæo.

SI a te comparavit is, cujus meministi, & convenit, *Ut si* [15] *intra certum tempus soluta fuerit data quantitas, sit res inempta*, remitti [16] hanc conventionem rescripto nostro non jure petis. Sed si se subtrahat [17], ut jure dominii eandem rem retineat: denunciationis [18] & obsignationis depositionisque remedio contra fraudem potes juri tuo consulere.

De conventione servanda: de posteriore pacto.

8. Iidem AA. & CC. Auxanoni.

TEmpore contractus inter emptorem & venditorem habitam conventionem, integram servari, si ab ea posteriore [19] pacto non recedatur; certum est [20].

De pacto, Ne liceat novo domino rem humano juri eximere.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis ita pacificatur in venditionis, vel alienationis contractu, *Ut* [21] *novo domino nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso, monumentum extruere, vel alio modo humano juri eum eximere:* Sancimus, licet hoc apud veteres [22] dubitabatur [23], tale pactum ex nostra lege esse fovendum, & immutilatum permanere. Forsitan enim multum ejus intererat, ne ei vicinus [24], non solum quem nollet, aggregaretur, sed [etiam] pro quo specialiter interdictum est. Cum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege jus suum transferre passus est, nisi tali fretus conventione: quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

TIT. LV.

SI SERVUS EXPORTANDUS [25] VENEAT.

De manus injectione.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Petroniæ.

LEge venditionis exportata mancipia *sub denunciatione* [26] *manus injiciendæ*, libertatem ab emptore [27], vel qui successit in locum ejus, antequam fides rumpatur, accipere possunt. Quæ tamen a fisco [28] post manumissionem vindicantur, & in perpetuam servitutem eadem lege veniunt, cum in his civitatibus conversantur, quas contrahentes exceperunt: Ante manumissionem vero injiciendæ manus facultas non denegatur, atque ideo non petuntur in publicum.

Pœna conventionali debet quis esse contentus: nam legalis applicatur fisco. Bald.

2. Iidem AA. Nedieno.

SI, *ut* [29] *manus injectionem haberes*, cavisti tibi: jure tuo uti potes. Quod si hoc omisisti, & pœnam stipulatus es: homo quidem fisco commissus est, tu vero nactus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamen quæritur, an [30] domini voluntate in locum prohibitum venerit.

De manumissione.

3. Imp. ALEXAND. A. Nonio.

ANcilla, quæ exportanda veniit, nec exportata est, sed ab emptore in eadem civitate morante empta, & manumissa est; adversus [31] legem venditionis libera fieri non potuit: & ideo aditus a te Procurator meus partibus suis fungetur.

Si quis a servis suis se venditum fuisse dicat.

4. Idem A. Papiæ.

MOveor, quod te a [32] servis tuis dominum eorum veniisse affirmas, sub ea lege, *Ne in patria moreris*, & ab eo, cui te emptor prior vendiderat, manumissum esse dicis: Quare competens Judex adversus eum quem præsentem esse dicis, cognitionem suam præbebit: & si veritas accusationis aderit, execrabile [33] delictum in exemplum capitali pœna vindicabit. Sed quoad usque [34] probaveris, quæ intendis, status tuus esse [is] videtur, qui in te post manumissionem deprehenditur.

De pacti interpretatione.

5. Idem A. Seraphiano.

QUi exportandus a domino de civitate sua venit, nec [35] in urbe Roma morari debet. Qui autem de provincia certa, nec [36] in Italia. Si itaque contra legem constitutam factum probare potes, utere jure quod propterea tibi competit.

TIT. LVI.

SI MANCIPIUM ITA VENIERIT, NE [37] PROSTITUATUR.

Vendita ne prostituatur, si contra fit, redit ad venditorem, nisi consenserit eam prostitui. Bald.

1. Imp. ALEXANDER A. Socrati.

PRæfectus urbi [38] amicus noster, eam quæ ita veniit, *Ut, si prostituta fuisset, abducendi* [39] *potestas esset*, ei cui secundum constitutionem divi Hadriani id competit, abducendi impertiet facultatem. Quod si [40] eum patientiam [41] accommodasse contra legem quam ipse dixerat, ut in turpi quæstu mulier haberetur, animadverterit: libertate competente secundum interpretationem ejusdem Principis, perduci eam ad Prætorem, cujus de liberali causa jurisdictio est, ut [ibi] lis ordinetur, jubebit. Nec enim tenor legis quam semel comprehendit, intermittitur, quod dominium per [42] plures emptorum [43] personas ad primum, qui prostituit, sine lege simili pervenit.

2. Idem A. Severo P. P.

MUlierem, quam ita veniisse allegas, *Ne prostitueretur, aut si prostituta fuerit, libera esset:* per officium [44] militare exhiberi apud Tribunal oportet: ut si controversia referatur [de] pacto, (quod tamen si verum est, libertas mulieri existente conditione competit) agatur causa apud eum cujus de ea re notio est. Hæc autem lex & [45] nisi tabulis venditionis inserta sit, quamvis [46] epistola, vel [47] sine scriptis facta ostenditur, valet.

3. Idem A. Aurelio.

EAm quæ ita venit, *Ne corpore quæstum faceret:* nec [48] in caupona sub specie ministrandi prostitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportere.

1 Et tradidit scil. 2 Pactum valet ut res ad venditorem revertatur, si residuum pretium non solvatur. *Bald.* 3 Fundum tibi vendidi, & tradidi ea lege, ut eum precario a me possideres, quoad certa die solvisses residuum pretii. Residuum non est solutum? rem possum vindicare, quia precario a me possedisti. *l.* 15. §. 4. *D. de precar.* Quid si precarii clausula non fuit adjecta? mihi competet actio ex vendito. Ј. *h. t.* vide Cuj. 16. *obs.* 29. 4 Adi Cravettam *cons.* 151. *n.* 8. Paul. de Castro *ad l.* 1. *D. de donat.* Alexan. *cons.* 10. *vol.* 1. Curtium *cons.* 12. Salycet. *ad l. ea lege. de condict. ob caus.* Angel. *cons.* 199. Socin. *cons.* 253. Bart. *ad l. in diem. D. de aqua pluv. arc.* Petr. de Anchor. *cons.* 332. Mod. 5 Qui rei pretium, & pretii usuras maluit sequi, pacto legis commissoriæ uti non potest. *l.* 6 *in fin. l.* 7. *D. de leg. commissor. l.* 38. *vers. Dicebam. D. de minorib.* 25. *ann.* 6 Vide *l.* 13. Ѕ. *de pact.* 7 Usuræ in continenti contractus alicujus, non fœnebris. *l.* 1. *supr. de usur.* promissæ, debentur ex natura ejusdem contractus. *l.* 13. Ѕ. *de pactis. l.* 26. §. 1. *D. deposit.* Post contractum promissæ non ex pacto, sed officio judicis debentur. 8 Cum nec fructus perceperit. *l.* 16. *in fin. D. de usur.* 9 Id est, quam a fidejussore. *l.* 24. §. 1. *D. de usuris. l.* 18. Ѕ. *mandati.* 10 Si substantiale pactum contractus non servatur, contractus rescinditur. Substantiale autem est, quod causam dedit contractui. *Bald.* 11 Vide Roland. a Valle 1. *cons.* 59. *num.* 7 12 Imo non revertitur. *l.* 14. Ѕ. *de rescind. vendit.* 13 *l.* 8. *in fin. princ. D. de pericul. & commod.* 14 Emptor receptis nummis suis nullam patitur injuriam a venditore. 15 Potest res ita vendi, ut refuso pretio intra certum tempus res vendita restituatur. *l.* 2. Ѕ. *h. t. l.* 1. Ј. *quando decreto opus non est.* Hujusmodi pactum Galli vocant, *Pact de remeré, ou Faculté de reachapt.* 16 Id est, prorogari. Pactum redimendi, (de quo *l.* 2 Ѕ. *h. t*) intra certum tempus venditori competit: neque Principis rescripto prorogari potest. 17 Emptor scil. 18 Venditor cui pactum redimendi intra certum tempus competit, emptori fugienti denunciando jus redimendi, obsignando & deponendo pretium, rem recuperat. *l* 2. *in fin* Ј *de jure emphyt.* 19 Pactum pacto contrario tollitur. vide *l.* 3. Ѕ. *de rescind vendit.* 20 Ratio dubitandi sumitur ex *l* 48 *D. de pact.* 21 Nota genus pacti 22 Pomponium intelligit autorem *l.* 61. *D de pact.* 23 Ea dubitatio hic sublata, & abrogatur *l. pen D. de pact.* 24 Vide que de vicino dixi ad *Novellam* 63. *cap.* 1.

25 Dixi ad titul. *de servis exportandis*, *L.* 18. *D.* 7. Solent plerumque domini ita vendere mancipia, vel quod ipsi venditores eadem lege servos emerint. *l.* 7. *D. h. t.* vel servorum odio, quorum conspectum ferre non possunt. Exportandus venit, qui ita venit ut ex loco venditionis amoveatur. Ea lege vendere Græcis est ἐπ' ἐξαγωγῇ. Demosthen. *in Timocratem:* Ælianus *in epist.* Dion. 54. id est, ἔξω τῆς πόλεως. Ulpian. Sic pœnæ causa servi ex orbe in villam ablegantur a dominis. *l.* 35. §. 3. *ff. de hered. instit.* adde *l.* 4. §. 9. *ff. de manumiss.* 26 Nota pactum, de quo *in l.* 2. *in princ.* Ј. *h. t.* 27 Emptor servum exportandum manumittere potest Manumissus servus, si in locum emptionis reducitur, libertatem amittit, & fisco cedit. 28 Omne delictum fiscum habet ultorem. *Bald.* 29 Manus injectionem pacisci possumus, hoc est, ut ni pareatur legi contractus, rei a nobis venditæ manum injicere liceat. *l.* 1. *in princ. & in fin.* Ѕ. *h. t. l.* 9. *ff. h. t. l.* 1. Ј. *tit. prox. l.* 20. §. 2. *ff. de manumiss. l.* 7. *ff. qui sine manumiss. l.* 10. §. 1. *ff. de in jus vocand.* 30 *l.* 1. *ff. h. t. l.* 16. §. 4. *ff. de public. & vectig* 31 Contra pactum ancilla non potest manumitti. 32 Servi, qui dominum suum vendiderunt, capite plecti jubentur, *ut hic. Synopsis Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 19. *tit.* 7. *c.* 14. 33 Execrabile delictum est, si dominus a servis suis venditus fuerit, & proinde qui id fecerint, capite plecti jubentur. 7. *Ecl.* 6. *ex lib.* 19. *tit.* 7. (*etiam* 17.) *cap.* 4. 34 Nemo præsumitur a suis venditus, nisi venditionem probaverit: non præsumitur atrox delictum nisi probetur. *l.* 51. *ff. pro socio.* 35 *l.* 5. *ff. h. t.* 36 Quæ ratio urbis Romæ ad cæteras: ea Italiæ est ad reliquas provincias. Interdicta civitate, interdicitur Roma: Interdicta certa provincia, interdicta quoque Italia censetur.

37 *l.* 1. §. 8. *ff. de off. præf. urb. l.* 10. §. 1. *ff. de in jus vocand. l.* 7. *ff. de jure patron. l.* 6. *in fin. ff. qui sine manumiss. l.* 1. §. *similique modo.* 4. Ј. *de Latina libertate. l. si quis.* 56. *ff. de contr. empt. l. si venditor.* 6. *ff. de servis export.* 38 *d.* §. 8. 39 *l.* 2. *supr. tit. prox.* 40 Nemo potest remittere pactum, ubi remissio pacti continet delictum. *l.* 10. §. 1. *ff. de in jus vocand.* 41 Patientia sola plerumque delinquitur. Tenetur enim, qui ancillam prostitutioni eximere potuit, nec exemit. *l.* 7. *ff. qui sine manumiss.* 42 Per quascunque manus res ambulat, suam tamen conditionem servat. vid. *l* 15. *ff. de minorib* 25. *ann. l.* 25. §. *si operas. D. de usufr. l.* 25. §. *perinde.* 8. *D. de hered. pet.* 43 *l.* 7. *D. de jure patron.* 44 Judicis officium est, inquirere in delicta, etiamsi nullus sit accusator. 45 Id est, etiamsi non tabulis &c. unde colligunt, hanc pactionem valere interpositam ex intervallo. 46 Quamvis sine epistola *Accurs* 47 Quamvis epistola non sine scriptis. ita videtur legendum ex interpretatione Azonis. 48 *l.* 4. §. 2. *D. de his, qui notantur.* Prohibitum una via, altera non debet admitti. *l.* 21. §. 1. *D. de tutorib. & curat. datis. l.* 8. §. 5. *D. de cond. instit.*

TIT. LVII.

SI MANCIPIUM ITA FUERIT ALIENATUM, UT [1] MANUMITTATUR, VEL [2] CONTRA [3].

De pacto, Ut manumittatur.

1. Imp. ALEXAND. A. Patricensi.

SI Patroclus posteaquam te Hermiæ donationis [4] causa dedit lege dicta, *Ut si quindecim annis continuis servisses, ad libertatem perduceretis, ita ut civis Romanus esses tempore peracto*: si modo Patroclus non [5] contrariæ voluntatis fuerit, aut [etiamsi] si jam decesserat, ad libertatem pervenisti: quoniam placuit non solum ad venditos, sed etiam [6] ad donatos eam legem, ut manumitterentur, pertinere. Nec [7] te potuit, semel translato dominio in Hermiam, postea alii Patroclus vendere: & ideo non de præstanda tibi libertate, quam ex constitutione jam fueras adeptus, litigare debuisti: sed libertatem quam obtinueras, defendere.

2. Idem A. Eutychiano liberto.

SI ea lege Crestes servum suum, sed naturalem [8] filium venumdedit, *Ut emptor eum manumitteret*, quamvis [9] non est manumissus, ex Constitutione [10] divorum Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, liber est.

De manumissione inutili.

3. Idem A. Fulginio.

SI Justa Saturnino puellam nomine Firmam, agentem tunc annos septem, hac lege vendiderit, *Ut, cum haberet annos vigintiquinque, libera esset*: quamvis factum ab emptore præstandæ libertatis pacto non sit insertum; sed ut libera esset, expressum: tamen constitutioni [11] Divorum Marci & Commodi in semestribus [scriptæ] locus est: ideoque impleto vicesimoquinto anno Firma libera facta est: Nec obest ei, quod vicesimoseptimo anno manumissa est, quæ jam ex constitutione libera erat. Et is quem post [12] vicesimumquintum annum ex te conceptum enixa est, ingenuus est.

De mora.

4. Imp. GORDIANUS A. Jocundæ.

SI is qui pretium pro [13] te acceperat, *Ut statuto tempore [te] libertate donaret*, moram repromissæ libertati præstitit: ex [eo] tempore [te] liberam [14] esse effectam manifestum est, ex quo, cum [15] posset dari libertas, non est præstita: & ideo ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis est.

De pacto, Ne ad libertatem perducatur.

5. Idem A. Martino.

EA quidem mancipia quorum venditio eam legem accepit, *Ne* [16] *ad libertatem perducantur*, etiamsi manumittantur, nanscisci libertatem non possunt. Neque enim conditio quæ personæ ejus cohæsit, immutari [17] facto ejus qui ea lege comparavit, potest. Nec tamen pœnæ exactio, si qua addita est conditioni non servatæ, justam exigendi tribuit causam. Qua igitur ratione te poterit revocare ad officium Procuratoris [18], qui eam legem venditioni dedit, perspici non potest: cum nec [19] in privatorum contractibus fiscus se interponere debeat, & literæ ad te missæ, personæ factum, (si non ipse manumiseris,) non contineant.

De pacto manumittendi non servato.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Rufinæ.

SI puellam ea lege vendidisti, *Ut* [20] *manumitteretur: & si manumissa non esset, centum* [21] *aurei* [22] *præstarentur*: non [23] servata fide, nihilominus eam raptam ex [24] vestigio servitutis ad libertatem, quæ præstari potuit, constitit: nec pecunia quasi rupta fide suscepta, recte petetur: cum, non [25] mutata venditoris voluntate, conditionis potestatem [26], post manumittentis factum [27] repræsentari, optima ratione placuit.

TIT. LVIII.

DE ÆDILITIIS [28] ACTIONIBUS.

1. Imp. ANTONINUS A. Decensio.

SI [29] non simpliciter, sed consilio fraudis servum tibi nescienti fugitivum [30], vel alio modo vitiosum quis vendidit, isque [idem] fugitivus abest, non solum in pretium servi venditorem conveniri, sed etiam damnum [31] quod per eum tibi accidit, competens judex (ut jampridem placuit) præstari jubebit.

2. Imp. GORDIANUS A. Penthilio.

CUm [32] proponas servum quem pridem comparasti, post anni tempus fugisse: qua ratione eo nomine cum venditore ejusdem congredi quæras, non possum animadvertere. Etenim redhibitoriam [33] actionem sex [34] mensium temporibus, vel quanto minoris, anno concludi, manifesti juris est.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Mutiano.

SI [35] apud priorem dominum fugisse mancipium non doceatur: fuga post [36] venditionem [interveniens] ad damnum emptoris pertinet. Sin autem venditor *non vitiosum* [37] *etiam in posterum fieri servum* temere [38] promiserit: quamvis hoc impossibile [39] esse videatur, tamen secundum fidem antecedentis [40], vel in continenti secuti pacti experiri posse non ambigitur. Posteriores [41] enim casus non venditoris, sed emptoris periculum expectant. Verum cum servum, quem comparaveras, ad eum [42] qui distraxerat, rediisse contendis, competens judex perspectis omnibus, pro repertæ rei qualitate proferre curabit sententiam.

4. Iidem AA. Falso.

SI prædium quis sub ea lege comparavit, *Ut* [43], *si displicuerit, inemptum sit*, id, utpote sub conditione venditum, resolvi, & redhibitoriam actionem adversus venditorem competere, palam est.

† Idem observatur, & si pestilis [44] fundus (id est, pestibiles [45] herbas [46], vel letiferas habens) ignorante emptore distractus sit: nam & in hoc [etiam] casu per eandem actionem, eum quoque redhibendum esse [constat.]

In redhibitoria actione debet probare emptor servum fugitivum esse. Saluc.

5. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. Nebridio P. V.

HAbito [47] semel bonæ [48] fidei contractu, mancipioque suscepto, & pretio soluto, ita demum repetendi pretii potestas est ei, qui mancipium comparavit, largienda; si [49] illud quod dixerit fugitivum, poterit exhibere. Hoc enim non solum in Barbaris, sed etiam [in] provincialibus servis jure præscriptum est. Dat. 3. Kal. Jul. CP. HONOR. & EVODIO V. C. CONSS. 388. sive 386.

TIT. LIX.

DE [50] MONOPOLIIS [51] ET CONVENTU [52] NEGOTIATORUM ILLICITO, VEL [53] ARTIFICIO [54] ERGOLABORUM [55], NECNON BALNEATORUM, PROHIBITIS, ET PACTIONIBUS ILLICITIS.

1. Imp. ZENO A. Constantino P. P.

JUbemus [56], ne quis cujuscunque vestis, vel piscis, vel pectinum [57] forte, aut echini [58], vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad quemcumque usum pertinentis speciei, vel cujuslibet materiæ, pro sua autoritate, vel sacro jam elicito, aut in posterum eliciendo rescripto [59], aut pragmatica sanctione, vel sacra nostræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habitis conventionibus [60] conjuret, aut paciscatur, *Ut* [61] *species diversorum corporum negotiationis, non minoris quam inter se statuerint venundentur.* † Ædificiorum quoque artifices, vel ergolabi [62], aliorumque diversorum operum [63] professores & balneatores penitus arceantur pacta inter se componere, *Ut ne* [64] *quis, quod alteri commissum sit*,

1 *l. 3. ff. de servis export.* adde 19. *Eclog.* 17. & Cujac. 1. *obs.* 29. 2 Suetonius *in Augusto c.* 21. Barbaros crebrius, aut perfidiosius rebellantes non graviore unquam multatus est pœna, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent, neve intra trigesimum annum liberarentur. 3 *l. 5. infr. h. t.* 4 Cujac. *d. loco. l. 8. ff. qui sine manumiss.* 5 Vide *l. 6. in fin. J. h. t. & d. l. 8.* 6 Vide Cujac. *d. loco.* Et ita constitutio favore libertatis disponens in venditione, trahitur ex interpretatione ad donationem. 7 *l. 56. ff. de contrah. empt.* 8 Vide quæ scripsi ad *Novell.* 78. *c. 4. ad l. 5. ff. de præscr. verb.* 9 Quod non fit per hominem, lex interdum pro facto habet. *l. ult. J. h. t. l. 10. ff. de in jus vocand. l. 3. §. 2 ff. de legit. tutor. l. 84. §. 1. ff. de hered. instit. l. 8. in fin. ff. de jure patronatus. l. 3. ff. qui sine manumiss.* 10 Cujus meminit *l. 3. J. l. 7. §. 8. ff. de donat. int. vir. l. 3. ff. qui sine manumiss.* 11 De qua vide *l. 2. S.* 12 Quod ex ea quæ post annum vicesimum quintum manumitti debet, nascitur, ingenuum est: adde quædam ex Cujac. 10. *observ.* 21. *in fine.* 13 Vide *l. 38. ff. de liberali caus.* vide Cujac. *d. loco.* 14 Qui post tempus libertatis matri necessario conferendæ nascitur, liber est. 15 Id quando committatur, vide *l. ult. ff. qui sine manumiss.* 16 *l. 7. J. de testament. manumiss. l. 44. §. 7. ff. de legat. 1. l. 9 §. 2. ff. qui & a quibus manumiss.* Theoph. §. 1. *Inst. de his, qui sunt sui.* adde *l. ult. supr. de rebus alien. non alien.* 17 Emptor legem rei venditæ impositam mutare non potest. 18 Fisci scil. 19 Procurator fisci cognoscit de causis inter fiscum & privatum. 20 Ἐπὶ ἐλευθερωθῆναι ἐμπροθέσμως, ut ad constitutum diem manumitteretur. *Synops.* 19. *tit.* 17. *cap.* 21. 21 *l. 20. §. 2. ff. de manumiss.* 22 Πρόστιμον, pœnam. *Synops. ibid.* 23 Si quis puellam vendiderit, ut ad constitutum diem manumitteretur, & si manumissa non esset, pœnam stipulatus fuerit, die cedente puella quidem manumittetur, pœna vero peti nequit: cum pacti vis præstandam a venditore manumissionem importat. *Synopsis d. loco.* 24 Evestigio. 25 *l. 3. ff. de serv. export.* 26 Potestate manumittentis &c. Cujac. 16. *observ.* 24. 27 Lex interdum repræsentat quod ab actore fieri debet. dixi ad *l. 2. S. h. t.* adde quæ dixi ad *Nov.* 1. *c.* 1.

28 3. *C. Theod.* 4. dixi ad *L. 21. ff.* 1. adde Cujac. 9. *observ.* 3. *ubi de ædilitiis actionibus.* 29 Si quis servum fugitivum prius vendiderit, tam in pretium quam in damnum extrinsecus accidens convenitur: ut si mancipium aliud sollicitavit, aut re quadam subrepta aufugit. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 10. *c.* 52. 30 *l. 13. §. 1. ff. de act. empt. l. 16. §. 2. ff. de evict.* 31 *l. 23. §. 1. ff. de ædil. edict.* 32 *d. l. 54. ff. h. t.* 33 Redhibitoria (Græci ἡ ἀναστρέφουσα τὸ πραθὲν ἀγωγή) sex mensium spatio, vel quanti minoris (ἡ μειοῦσα καὶ ἐλαττοῦσα τὸ τίμημα) anno excluditur. *Synops. illo loco.* 3. Harm. 3. §. 68. Currunt autem emptori sex menses, ex quo rei vitium cognovit, aut cognoscere debuit. Harmen. *ibid.* §. 69. 34 *l. 19. in fin. l. 55. ff. h. t.* 35 *l. 54. ff. h. t.* Magna in servo præsumptio est integritatis, si apud priorem dominum non fugit. 36 Fuga post venditionem interveniens ad emptorem pertinet, nisi venditor nunquam fugitivum fore servum repromittit, *ut hic*: vel nisi ante venditionem fugisse probetur. *Synopsis Basil.* 19. *tit.* 10. *cap.* 54. 37 Servus fugitivus, vitiosus. 38 Temere quod quis promittit, suæ temeritati imputare debet. 39 Qui promittit servum fugitivum non fore, rem pene impossibilem promittere intelligitur promittit enim factum alienum: hinc ratio dubitandi sumitur in hac lege ex §. 3. *Inst. de inut. stip.* Ratio decidendi potest adferri in eo, Dominum sc. factum servi promittentem, [illegible] ri, æque ac si proprium factum promisisset. 40 Pacta contractum antecedere, & subsequi possunt. Vide *l. 27. ff. de pactis.* 41 Vide *l. 1. & l. ult. supr. de pericul. & commod.* 42 Id est, ad venditionem. Si servus venditus ad venditorem revertitur, restituendus est. 43 *l. 31. §. 22. ff. h. t. l. 3. ff. de contrah. empt.* a lde Rolan [illegible] Vol. 2. *cons.* 62. *in fin.* Goth. Et si ædilitium edictum locum habet in immobilibus. *l. 4. & l. 49. ff. h. t.* Donell. *h. t. cap.* 2. Ans. 44 *l. 49. ff. h. t.* Cujacius legit, 16. *obs.* 24. pestilis fundus. Pestilis, id est, pestibulas, vel herbas lethiferas habens [illegible] bulæ, natricum serpentumque pestes, ut loquitur Columella: conficto nomine [illegible], ut nautibuli, ex navi, auctore Festo. Odore solo fit pestilis locus. Vide quæ [illegible] ad *l. 2. §. 29. ff. ne quid in loco publico.* & ita Columell. 18. Serpentis odorem pestilentem esse. Ita pestilens ager Salapinorum, Cicero 2. *Agraria*, quæ vide. 45 [illegible] las. Cujac. *d. loco*, *ut supr. h. t.* 46 *l. 19. §. 1. ff. locati.* 47 *Lege un.* [illegible] *eod. h. t. Synops. h. t. cap.* 6. 48 Quid si venditio non bona fide facta sit: & venditor sciens prudens servum fugitivum vendiderit? emptor a venditore pretium quidem recipit: præstare tamen cautionem duntaxat debet, ut si servum invenerit, eum reddat. Scholiastes *Synops. d. c.* 56. *l. 21. in fin. ff. de ædil. edict.* 49 Redhibitoria agens emptor, fugitivum exhibere & restituere debet.

50 Sensus apud Synopseos autorem hic est: De negotiatoribus, qui annonæ insidiantur, dum emunt & supprimunt merces, aut falsis ponderibus utuntur: & quod non liceat inter se pacisci de speciebus, ne minoris vendant, quam inter se statuerunt, & ne fiant monopolia. 19 *Eclog.* 18. 51 *Monopolis* verbo utitur, & quidem Græco & deficiente Latino. Ita Suetonius *c.* 71. scribit, Tiberium in Senatu abstinuisse sermone Græco, adeo ut *monopolium* nominaturus, prius veniam postularet, quod sibi verbo peregrino utendum esset. Cæterum monopolium est, jus vendendæ certæ mercis, quod unus certive homines sibi vindicant permissu Principis, sub vectigalis onere. *Goth.* vid. Strach. *de mercatura, part.* 4. Jacob Bornit. *de ærar. redit. lib.* 2. *cap.* 3. Ans. Adde Cujac. *lib.* 16 *obs. c.* 23 *& lib* 10. *observ. cap* 19. S. L. 52 Pars secunda tituli de conventionibus, id est, conventionibus, & pactis negotiatorum illicitis. 53 Pars tertia tituli. 54 Vel artificum ergolaborumque. Cujac. *hic.* artificum ergolaborum. *Hal.* 55 Qui opus conducunt faciendum. 56 *Syn. Bas.* 19. *tit.* 18. *cap.* 1. 57 Ἢ κτενίων. *Ecl. d. loco.* Pectinum quibus uniuntur vel deducuntur capilli. Cujac. *hic.* Alii pectinis vocabulo piscis genus intelligunt, de quo Horat. 2. *serm.* 4. *Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum*: quod mihi fit verisimilius. 58 Ἢ χοίνων. *Eclog. d. loco.* Cujac. hic videtur legisse *herinaces*, quorum cute vestes poliri notat, & in iis fraudem, & monopolium magnum lucrum invenisse, Plinius scribit *l.* 8. *c.* 37. 59 Monopolii jus privatus a Principe impetrare non potest. 60 Pars secunda tituli. 61 Monopolii forma hæc est 62 Ἐργολάβοι, *Synops. ibid. c.* περὶ τεχνιτῶν ἢ ἐργολάβων. Eosdem Græci ἐργολήπτας. [illegible] ἐργολαβοῦντες quibus contrarii ἐκδιδόντες. Gloss. ἐργολάβος redemptor, ut ex *l.* 39 *ff. de rei vind.* 63 Ἐργοδιδάσκαλοι, *Ecl. d. loco.* 64 *l.* 14. *§.* 8. *infr. de ædificiis privatis.*

opus impleat, aut *injunctam alteri solicitudinem alter intercipiat*: data licentia unicuique ab altero inchoatum & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendii implere, omniaque hujusmodi facinora denunciandi sine ulla formidine, & sine judiciariis sumptibus. † Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis [1] propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii. † Cæterarum præterea professionum [2] primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis, aut super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint convenientes hujusmodi sese pactis constringere, quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus: officio tuæ sedis quinquaginta librarum auri condemnatione multando, si in prohibitis monopoliis, & interdictis corporum actionibus commissas forte (si hoc evenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executum.

TIT. LX.
DE NUNDINIS [3] ET [4] MERCATIONIBUS.

1. Impp. VALENS & VALENT. AA. ad Probum P. P.

QUi exercendorum mercatuum, aut nundinarum licentiam, vel veterum [5] indulto, vel nostra autoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, ut nullum in mercatibus atque nundinis ex negotiatorum mercibus conveniant, vel in venalitiis [6] aut locorum temporali quæstu & commodo privata exactione sectentur, vel sub prætextu privati [7] debiti aliquam ibidem [8] concurrentibus molestiam [9] possint inferre.

TIT. LXI.
DE VECTIGALIBUS [10] ET COMMISSIS [11].

De manumissione.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Victorino.

SI [12] jure manumissus es, ante [13] quæstionem commissi motam; statum tuum vectigalis nomine convelli non est æquum.

De quinquennio elapso, de re non existente.

2. Iidem AA. Linuo.

NEque commissum, quod ante quinquennium [14] factum dicitur, si lite res anticipata [15] non est, vindicari potest: neque pro re quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo supprimatur, pretium peti potest [16].

De militibus.

3. Iidem AA. Ingenuo militi.

OMnibus militibus [17] nostris prospeximus, ne ob omissas professiones pœna commissi tenerentur. Proinde deposito hoc metu, si qua portoria debere te apparuerit, exsolve.

De licitatione.

4. Imp. CONSTANT. A. ad Rufum.

PEnes [18] illum vectigalia manere oportet, qui superior [19] in licitatione exstiterit: ita ut non minus quam triennii fine [20] licitatio concludatur, nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præstitutum. Quo peracto tempore, licitationum jura conductionumque recreari [21] oportet, ac simili modo aliis collocari. Dat. 10. Kal. Jul. CRISPO Cæs. II. & CONSTANTINO CONSS. 321.

Pro quibus rebus vectigal solvitur, vel non.

5. Idem A. Menandro.

UNiversi provinciales pro his rebus quas [22] ad usum [23] proprium vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia revehunt, nullum vectigal a stationariis exigantur. Ea vero quæ extra prædictas causas, vel negotiationis gratia portantur, solitæ [præstationi vel] pensitationi subjugamus: capitali [24] pœna proposita stationariis [25], & [urbanis] militibus, & cæteris personis, quorum avaritia id tentari firmatur.

De æqualitate in publicis functionibus [ferenda], de navicolariis.

6. Impp. VALENS & VALENT. AA. ad Florentinum Comitem sacrarum largitionum.

OMnium [26] rerum [27] ac personarum quæ privatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio. Hoc ideo dicimus, quia nonnulli privatorum elicitas [28] suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia, vel cætera hujusmodi, quæ inferri fisco moris est, sibi adserant esse concessa. Si quis ergo privatorum hujusmodi rescriptione nitatur, cassa eadem sit: Vectigalium enim non parva functio est, quæ debet ab omnibus, qui negotiationis seu transferendarum [29] mercium habent curam, æqua ratione dependi: [exceptis navicolariis, cum sibi gerere rem probabuntur.] Dat. 10. Kal. Mart. VALENTINIAN. & VALENT. AA. COSS. 368.

De octava vectigalium nomine solvenda.

7. Iidem AA. & GRATIANUS A. ad Archelaum Comitem Orientis.

EX præstatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octavas [30] more solito constitutas omne hominum genus, quod commerciis voluerit interesse, dependat: nulla super hoc militarium [31] personarum exceptione facienda.

De legatis.

8. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Palladio Comiti sacrar. largit.

A Legatis gentium [32] devotarum, ex his tantum speciebus quas de locis [33] propriis unde conveniunt, huc deportant, octavarii [34] vectigal accipiant: quas vero ex Romano solo, quæ sunt tamen lege concessæ, ad propria deferunt, has habeant a præstatione immunes ac liberas.

De vectigali alabarchiæ per Ægyptum, & Augustanicam.

9. Iidem AAA. eidem Comiti sacrarum largitionum.

USurpationem totius licentiæ summovemus circa vectigal Arabarchiæ [35] per Ægyptum atque Augustaneam [36] constitutum, nihilque super traductione animalium (quæ sine prohibitione [37] solita minime permittenda est) temerarie per licentiam vindicari concedimus.

De vectigalibus ad angustiarum solatia quæsitis.

10. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Rufino P. P.

VEctigalia quæcunque quælibet civitates sibi ac suis curiis ad angustiarum [38] suarum solatia quæsierunt, sive illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, sive quibuscunque aliis earundem civitatum usibus designantur: firma his atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque ullam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.

De salibus.

11. Iidem AA. Lampadio P. P.

SI quis sine [39] persona mancipum [40] (id est, salinarum conductorum) sales emerit, vendereve tentaverit, sive propria audacia, sive nostro munitus oraculo: sales ipsi [una] cum eorum pretio mancipibus addicantur.

De rescriptis.

12. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Gusoni Comiti sacrar. largit.

QUicquid contra vectigales largitionalium [titulorum], vel pragmaticis, vel sacris adnotationibus fuerit elicitum [41], effectu & viribus carere censemus.

Quibus vectigal penditur, & de jure locandi.

13. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Flaviano P. P.

EXceptis his vectigalibus quæ ad sacrum patrimonium nostrum quocunque tempore pervenerunt, cætera [42] reipublicæ civitatum atque ordinum, æstimatis dispendiis, quæ [pro] publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reserventur: cum duas [43] portiones ærario nostro

1 Monopolium exercentis pœna. 2 Professionum primates, *les maistres jurez*, quasi collegii judices. *l. ult. supr. de jurisdict. omnium judicum.*
3 *Nundinæ* quid, dixi ad *lib.* 50. *ff.* 11. 4 Nundinæ, celebriores mercatus: Mercationes, seu mercatus, parvæ nundinæ, *Assemblées* vetitæ celebrari die dominico. 1. *legum Francicarum* 139. 5 Nundinæ πανηγύρεις, statis temporibus fiunt eis locis in quibus eas habendi jus datum est, longa consuetudine, vel beneficio Principis, vel senatus, vel consulum: vel (ut est in Novella Valentiniani & Martian. *de siliquarum actionib.*) decreto ordinum, honoratorum, & civium præsente moderatore provinciæ. Ex his notari potest, quibus potestas jus nundinarum concedendi competat. quibus adde *l. 1. ff. h. t.* 6 Venalibus. sensus est, Ne quid exigatur ex mercibus, aut venalibus servis & ex quæstu temporali locorum, in quibus exponuntur merces. 7 Nundinæ publicam habent securitatem vide Molin. *de usuris, quæst.* 3. *n.* 92. ut qui earum causa conveniunt, non interpellentur privati debiti causa. *l. 3. in fin. ff. de feriis.* publici tamen debiti causa possunt interpellari. *d. l.* 3. ut & banniti. *arg. l.* 4. *ff. de pœnis*. etiam injuste. Bald. *hic*. sed & rei criminum. *Novell* 17. *c.* 7 adde *l.* 2. *vers. Et vero. in fin. J. de exhib. & transm.* 8 Et intra dies nundinarum, quos plures fuisse indicat *l.* 138. *ff. de verb. obl.* 9 Repræsaliarum seu clarigationis jus cessat nundinarum tempore. Bald. *hic*.
10 11. *C. Theod.* 11. & 56 *Ecl* 4. &c. κλεπτοτελωνήματος. 12 Harmenop. 3. *c.* περὶ λειτουργιῶν τελῶν καὶ κομμερκίου. dixi ad *l.* 39. *ff.* 4. Vectigal quid sit, vid. *l.* 6. *J. h. t.* 11 Commissum, casus mercium improfessarum apud publicanum. Pœna omissæ professionis, publicatio mercium aut venalium improfessarum. *Got.* Adde Bossium *tit. de vectigalibus fol.* 395. *cum* 7. *& seq.* Fornerium *lib.* 1. *select. c.* 20. Med. 12 Qui suis ex mercibus aliquid celare voluerit, ne vectigal pendat, & deprehensus fuerit, merces amittit. Similiter si servum celavit, dominium amittit. Sed si quis celatum servum manumisit, postquam libertas semel competere cœpit, non amplius eum fiscus vindicare potest. *Synops. Basil.* 56. περὶ κλεπτοτελωνήματος. *tit.* 4. *cap.* 1. 13 Servus improfessus manumitti potest ante quæstionem commissi motam. 14 Pœna commissi præscriptione quinquennii tollitur, seu elapso quinquennio fiscus vectigal commissum vindicare non potest vel commercium. Immo nec ante quinquennium si res non exstat, nec dolo supprimitur, sed forte periit. *Syn. ibid. c.* 2. 15 Id est, contestata. 16 Etiam intra quinquennium. vide Cujac. *c.* 24. *de præscr.* 17 Militibus remittitur pœna commissi: non tamen ipsum portorium. *l.* 7. *in fin J. h. t.* 18 4. *C. Th.* 11. *l. unic.* 19 *l* 9 *ff. h. t.* 20 Locantur vectigalia in triennium: olim in quinquennium, ut scribit Varro 4. *de lingua.* 21 Retractari, renovari. 22 Nota, quarum rerum nomine vectigal non debeatur. 23 Imo eas profiteri oportet. *l.* 16. §. 3. §. 9. *ff. h. t. l.* 203. *ff. de verb. sign.* Solve: aliud est profiteri, aliud vectigal solvere. Cogimur etiam profiteri ea, quæ vectigal non pendunt, alias (ut est in veteri inscriptione,) Quod usurarium invehitur, ansarium non debet. vide Cujac. 14. *obs* 3. 24 Capitale est, exegisse a provincialibus vectigalium causa plus quam statutum est, *l. un. in fin. C. Theod. h. t.* 25 Stationarii & urbani milites, portitoribus & octavariis adsident, ut Dion. declarat 54. de quibus accipienda est lex 34. *in fin. ff. ex quib. causis major.* 26 *l.* 3. *C. Theod. de immun. concess. lib.* 11. 27 Πάντα τὰ ἰδιωτικὰ πράγματα τελωνείσθωσαν &c. Omnium rerum privatarum nomine vectigalia exigantur, nec quisquam ullo patrocinii modo sanctionem proferat, quæ ipsum a vectigali liberet: sed sive negotiator est, sive merces transferet (& ita distinguitur ἔμπορος καὶ ὁ μεταφέρων φορτίον) vectigal dependat, exceptis navicolariis. Nam hi, quum [illegible] negotientur, a præstatione vectigalis [illegible] *Synops.* 56 *tit.* 4. περὶ κομμερκίου. *cap.* 6. 28 Immunitates vectigalium neque [illegible] principis concedantur. vel ita, Nullus est immunis a vectigali [illegible] nisi immunitate [illegible] principis rescriptum: [illegible] *l.* 7. *J. h. t.* 29 Vectigal proprie onus est mercium, quæ transferantur, sive sint provinciales, sive peregrinæ. *l. ult.* [illegible] sive in provinciam deferantur, sive ad peregrinos: mercium, inquam, onus est, non mercatorum, nam & qui mercatores non sunt, si quid mercis vendant, vectigal solvunt. [illegible] 21 *J. de don.* [illegible] plerumque in transitu pontis. *l.* 60 §. 8 [illegible] In quibus [illegible] transitu [illegible] Seneca *in [illegible]* Gallis appellatur [illegible] vectigal *portorage*. 30 Octava vectigalis exigitur per stationarios & urbanos milites, qui portitoribus & octavariis adsident [illegible]. Inde octavarium vectigal *l.* 8. *J. h. t.* Gallice *le huitiéme*. adde quædam ex Cujac. de vectigalibus centesimæ, quadragesimæ. 6. *obs.* 28. 31 *leg.* 3 *J. h. t.* 32 Τῶν ἀλλοφίλων ἐθνῶν. 56. *Synops. tit.* 4. περὶ κομμερκίου. *c.* 8 & 2. Harmenop. 5. *c.* περὶ πρεσβευτῶν. id est, exterarum gentium. 33 Ἀπὸ τοῦ ἔθνους αὐτῶν. *Eclog. d. loco.* Harm. *d. l.* 34 Vid. *l.* 7. *supr. h. t.* 35 Alabarchiæ, ita emendat Cujac. 8. *obs.* 37. sic in edicto Justinian. 11. τῷ κατὰ καιρὸν ἀλαβάρχῃ. *c.* 2. & paulo post, *c.* 3. προεστῶτες ἀλαβαρχίαν. Joseph. 17. δεῖται τοῦ ἀλαβάρχου. & *lib.* 20 παῖς τοῦ καὶ ἀλαβαρχήσαντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, & Juvenal. *Satyr.* 1. inter quos ausus habere Nescio quis titulos Ægyptius aut Alabarches. & ita Pompejus (Cujacius ut refert ad Antonium, [illegible] Cicerone 2 *ad Attic.* 17. Alabarches dicitur (non Arabarches, quasi Arabiæ partem subegisset, ut putat *ibid.* Manutius) eo quod gloriaretur se vectigalia populi Romani adauxisse. ἀλάβα enim Hesychio: τὸ μέλαν ᾧ γράφομεν. Alabarches magister est scripturæ. scripsi ad Varronem *lib. de aratione*, quæ fiebat pascendi pecoris causa. Siquidem pastores in saltibus publicis pecora pascentes numerum capitum sui pecoris apud publicanos profitebantur [illegible] de Simonem Bossium 2. *ad Attic.* 17. Sed tamen Cujacius ἀλαβαρχίαν interpretatur vectigal, quod pro transductione pecorum inferebatur: cui lex hæc mirum ad modum favet. Idem adjicit, Arabarchiæ vocabulum pro Alabarchia usurpari, ut ἀργάλεον, ἀλγάλεον: φραγγέλιον, φλαγγέλιον. 36 Augustanicam. 37 Præbitione. Præbitio solita, id est, vectigal Alabarchiæ. 38 Civitas quælibet vectigalia sibi necessarias ad utilitates imponere potest. 39 Sal emere a conductoribus salinarum singuli cogebantur. Unde & in libris feudorum, inter regalia, salinarum reditus computantur *tit. quæ sunt regalia.* Salinas publicas intellige, nam privatis etiam salinas possidere licuit. vid. *l.* 4. §. 7. *ff. de censibus.* adde Cujacium 3. *obs.* 31 40 Publicani maximas familias in salinis habebant. *l.* 59. §. 1. *ff. de hered. instit. l* 13. *ff. de publicanis l* [illegible] *in fin ff. de verb. sign.* vide Cujac. 7. *observ.* 4. *in fin.* Damnabantur etiam nonnulli ad salinas. *l.* 8. §. 8. *ff. de pœnis.* 41 *l.* 3. *J. tit. prox.* 42 Cæterarum. 43 Vectigalis soli duas partes habet fiscus, tertiam civitas seu municipium, nisi sit vectigal Principi reservatum. *Salic.*

conferri

conferri prisca instituti [illegible]sposuerat: atque hanc tertiam jubemus adeo in ditione urbium municip[illegible]que consistere, ut proprii compendii curam non in alieno potius quam in suo arbitrio noverint constitutam. Designatæ igitur consortium portionis eatenus juri ordinum civitatumque obnoxium maneat, ut etiam locandi, quanti sua interest, licentiam sibi noverint contributam.

TIT. LXII.

VECTIGALIA NOVA INSTITUI NON POSSE [1].

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Victorino.

NOn quidem temere [2] permittenda est novorum vectigalium exactio, sed si adeo tenuis est patria tua, ut extraordinario auxilio juvari debeat, allega Præsidi provinciæ, quæ in libellum contulisti: qui re diligenter inspecta, utilitatem communem intuitus, scribet nobis quæ compererit: Et an habenda sit ratio vestri, & quatenus, existimabimus.

2. Iidem AA. Callistiano.

VEctigalia nova nec decreto civitatum institui possunt.

3. Impp. GALLIEN. & VALERIAN. AA. Tusco & aliis.

NOn solent nova vectigalia inconsultis Principibus [3] institui. Ergo & exigi [4] aliquid quod illicite poscatur, competens judex vetabit, & id quod exactum videtur, si contra rationem juris extortum est, restitui jubebit.

4. Imp. CONSTANT. A. ad Felicem P. P.

SI [5] provincialium nostrorum querela de conductorum aviditate extiterit, & probatum fuerit ultra antiquam [6] consuetudinem, & nostræ [7] terminos jussionis aliquid eos profligasse, rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus autem tuis vel eorum, qui tuæ gravitati succedunt [8], licitationis cura servetur.

5.

ILlorum [9], qui publica sive fiscalia debent, omnia bona sunt obligata.

TIT. LXIII.

DE COMMERCIIS [10], ET MERCATORIBUS.

De debitis pensionibus agnoscendis.

1. Impp. VALENS & VALENT. AA. ad Julianum Comitem Orientis.

NEgotiatores, si qui [11] ad domum nostram pertinent, potentiorum quoque homines [12] necessitatem debitam pensionum (ut honestas postulat) agnoscere moneantur: ut per cunctos qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ devotionis effectus. Dat. 15. Kalend. Maji, *Constantinopoli*, DIVO JOVIANO & VARRONIANO CONSS. 364.

De barbaris.

2. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEODOS. AAA. Tatiano Comiti sacr. larg.

NOn [13] solum Barbaris aurum minime præbeatur: [sed] etiamsi apud eos inventum fuerit, subtili auferatur ingenio. Sed [14] si ulterius aurum pro mancipiis, vel quibuscunque speciebus ad Barbaricum [15] fuerit translatum a mercatoribus, non jam damnis, sed suppliciis subjugentur. Et si id Judex repertum non vindicat; tegere, ut conscius [16] criminosa festinat.

De nobilioribus & de ditioribus.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Theodoro P. P.

NObiliores [17] natalibus [18], & honorum luce conspicuos [19], & patrimonio ditiores, perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium.

De Persis.

4. Iidem AA. Anthemio P. P.

MErcatores tam imperio nostro, quam Persarum Regi subjectos, ultra [20] ea loca, in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis convenit, nundinas exercere minime oportet: ne alieni regni (quod non convenit) scrutentur arcana. † Nullus igitur posthac imperio nostro subjectus, ultra Nisibin [21], Callinicum [22] & Artaxatam [23] emendi, seu vendendi specie causa proficisci audeat: nec præter memoratas civitates cum Persa merces existimet commutandas. Sciente utroque, qui contrahit, & species quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, sacro ærario nostro vindicandas: & præter earum rerum ac pretii amissionem, quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilii se pœnæ sempiternæ subdendum. Non desutura contra judices, eorumque apparitores, per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus, vel Persa commeaverint. † Exceptis videlicet [his,] qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram Clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis [& legationis [24]] intuitu extra præfinita [etiam] loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie [25] legationis diutius [26] in qualibet provincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enim mercaturæ insistentes, non immerito una cum his cum quibus contraxerint, seu resederint, pœna hujus sanctionis persequetur.

De numero collegiatorum, & substituendo aliquem in locum defuncti.

5. Iidem AA. Aëtio P. P.

CEssante omni ambitione, omni licentia, quingentorum [sexaginta trium] collegiatorum [27] numerus maneat, nullique his addendi, mutandive, vel in defuncti locum substituendi pateat copia: ita, ut judicio tuæ sedis sub ipsorum præsentia corporatorum, in eorum locum quos humani subtraxerint casus, ex [28] eodem quo illi fuerant, corpore, subrogentur: nulla alii corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

De civitates vetustis legibus inclytas transgredientibus, vel peregrinos negotiatores suscipientibus.

6. Iidem AA. Maximo Comiti sacrar. largit.

SI qui inclytas nominatim vetustis legibus civitates [29] transgredientes ipsi, vel peregrinos negotiatores sine Comite commerciorum suscipientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilii ulterius evadent. Ergo omnes pariter, sive privati, sive cujuspiam dignitatis, sive in militia constituti, sciant sibi, aut ab hujusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeundum.

TIT. LXIV.

DE RERUM PERMUTATIONE [30], ET PRÆSCRIPTIS [31] VERBIS.

De evictione.

1. Imp. GORD. A. Therasæ.

SI cum patruus tuus venalem possessionem haberet, pater tuus pretii nomine (licet non taxata quantitate [32]) aliam possessionem dedit; idque [quod] comparavit, non injuria judicis, nec patris tui culpa evictum est: ad exemplum ex empto actionis non immerito id quod tua interest, si in patris jura successisti, consequi desideras. At enim si cum venalis possessio non esset, permutatio facta est, idque quod ab adversario præstitum est, evictum [33] est; quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui [34] postulabis.

Collatio emptionis & permutationis.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Primitivæ.

PErmutationem [35], utpote [re ipsa] bonæ fidei constitutam, sicut commemoras, vicem [36] emptionis obtinere, non est juris incogniti.

De actione.

3. Iidem AA. & CC. Leontio.

EX placito [37] permutationis, nulla re secuta, constat nemini actionem competere [38]: nisi [39] stipulatio subjecta ex verborum obligatione quæsierit partibus actionem.

Si is, qui fundum ex causa permutationis accepit, eum vendiderit.

4. Iidem AA. & CC. eidem Leontio.

CUm precibus tuis expresseris, placitum inter te, & alium permutationis intercessisse, eumque fundum a te datum vendidisse, contra emptorem quidem te nullam habere actionem perspicis, cum ab eo susceperit dominium, cui te tradidisse titulo permutationis non negas. Sed si secundum fidem placiti stipulatio subjecta est: successores

1 l. 10. ff. de publicanis. l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi public. Nov. 43. cap. 1. §. 1. 2 Id est, consulto Principe. l. 4. infr. & d. l. 10. 56. Eclog. 1. cap. 9. 3 d. l. 10. in monarchica gubernatione, scil. in democratica vero, citra populi consensum. 4 l. ult. supr. tit. prox. 5 Περισσοπράκτησας τελώνης &c. Publicanus qui amplius quam par sit, exegerit, exilio perpetuo punitur: & alius pro eo constituitur: licitatione (quæ Græcis ὑπερθεματισμὸς) vectigalis in conspectibus præsidis facta. Synops. Basil. 56. tit. 4. cap. 16. 6 l. 4. in fin. l. 9. §. 6. ff. de publicanis. 7 l. 3. supr. h. t. 8 Hi ἄρχοντες præsides Synops. d. loco. 9 Interpretatio Leunclavii. Est autem hæc lex desumpta ex 56. Eclog. 4. cap. 17.

10 Commercium quid, vide apud Ulpi[an.] 19. §. 5. Theoph. §. 2. Inst. de inut. stipul. 11 l. 5. C. Theod. de lustrali collatione. l. 13. tit. 1. l. 1. supr. de episc. aud. 12 Hominum vocabulo in jure nonnunquam intelliguntur procuratores, actores, custodes, conductores, emphyteuticarii, chartularii, vasalli. vide l. 2. § 1. supr. de episc. & cleric. l. 1. l. 4. J. de dignitatib. l. 1. J. de conductoribus & procuratoribus sive actoribus. l. 11. tit. 71. vid. Cujac. 8. observ. 14. 13 Adde quædam ex oratione Ciceronis pro L. Flacco. 14 Negotiatores pro mercibus quas emunt ἐν τῷ βαρβαρικῷ, in Barbarico, non persolvant aurum, sed alias species reddant: qui secus faxit, plectendus: Judex qui id facientem non punierit, tanquam conscius punietur. Quippe Barbaris aurum non solum non præbendum, sed etiam quidquid apud eos auri est, auferendum. Synops. Basil. 56. tit. 12. περὶ κεκωλυμένων εἰδῶν c. 20. Nobis itaque cum Barbaris (finge Turcis & similibus) permissa videtur tantum permutatio, non emptio. 15 Negotiatores, pro mercibus quas emunt in Barbarico, non persolvunt aurum, sed alias species reddunt. 56. Ecl. περὶ κεκωλυμένων εἰδῶν. adde l. 2. supr. quæ res exportari. 16 Judex sceleris conscius punitur. v. le Benovis. 2. pract. 6. num. 40. 17 Nobiliores arcentur a mercatura, non quod mercatura sit res illicita, (est enim contractus juris gentium), sed quia plebeiorum [illegible] est commercium cum nobili. Molinæus de usur. numer. 59. Quo quisque honestior est, eo minus decet eum negotiari & fœnerari. 18 Mercatura tribus hominum generibus interdici videtur, nobilibus, magistratu fungentibus aut functis, ditioribus: nempe ut facilius sit emendi vendendique commercium, μεταξὺ τῶ ἰδιώτῃ καὶ πραγματευτῇ, inter plebeios & negotiatores. ut etc. Synops. Basil. 19. tit. 1. ex lib. 56. tit. 1. cap. 21. quod postea sublatum videtur aut certe desuetum. Nam teste Harmenopulo 2. tit. 5. §. 19. ὅτι πάντες ὀφείλουσι κομμερκεύειν, omnibus commercia exercendi potestas est. Goth. Vid. l. 6. J. de dignitat. An exercitia mercaturæ [illegible] dignitatibus, vid. Tiraquell. de nobilit. c. 33. Guid. Papæ quæst. 196. Mynsinger. cent. 6. obs. 54. Ans. 19 Vide Fornerium lib. 2. select. c. 3. Tiraquellus vero multa in hac re disputat de nobilit. c. 13. a n. 19. infinitasque more suo auctoritates accumulat, ut modo exercitio mercaturæ imminui nobilitatem & amitti, modo non amitti probet. eodemque pertinent eleganter admodum tradita ad hujus legis explicationem a [illegible] Mondella cons. 43. Mod. 20 l. ult. infr. h. t. 21 Nisibis quæ Philoni Nasabis & columnas significat. Ouranio Nesibis, quæ vox Phœnicum lingua significat lapidum comportatorum cumulum. Stephanus de urb. 22 Gallinicus dicitur Ammiano lib. 23. id est, munimentum robustum, commercandi opimitate gratissimum. 23 Artaxata Armeniæ urbs est. Strabo 11. ab Artaxia rege Armeniæ sic dicta. Stephanus lib. de urb. 24 Legatis eorumque comitibus multa indulgentur. 25 Legationis privilegio neminem abuti oportet. 26 Frequenti delicto pœnam augeri hinc colligitur. qua de re vide Bellovis. 3. pract. 16. n. 7. 27 Vide infr. de collegiatis. Collegiati hic sunt copiatæ. l. 1. C. Theod. de lustrali collatione. 28 Vide Forner. 2. select. 21. 29 l. 4. supr. h. t.

30 Dixi ad Lib. 19. D. 4. & 10. Synops. 3. Græcis ἀντάλλαγη & ἀνάλλαγη dicitur d. tit. 3. 31 Dixi ad Lib. 19. D. 5. 32 Vid. Molinæus ad consuet. Parisiens. §. 55. gloss. 1. n. 107. Vaconius lib. 1. declarat. 27. Vandus lib. 1. variar. quæst. 25. Mod. 33 Permutata res si evincitur, in factum competit actio, cui res evincitur. l. 1. [illegible] ff. de rerum permut. l. 5. §. 2. in fin. ff. de præscr. verb. in quod interest. l. 29. J. de evictionib. 34 Vid. Pap. 3. notar. 9. de restitut. [illegible] 35 Permutatio bona fide contracta venditioni & emptioni assimilatur. Synops. d. tit. 3. cap. 4. 36 Permutatio vicina emptioni l. 2. ff. de rer. permut. instar emptionis. Nov. Valent. vers. Ita fit. de conf. [illegible] quam emptio. l. 62. ff. de jur. dot. Qui permutat, emptor [illegible] l. ult. ff. quib. ex caus. in possess. & 19. Eclog. 3. c. 4. non tamen idem. l. 1. ff. de rerum permut. Permutatio fit rebus d. l. 1. non emptio. l. pen. J. h. t. Item dum pe[cunia] cum facto permutatur. l. ult. ff. de condict. causa data. veluti si quis pecuniam [ac]cipiat, ut manumittat. Hujusmodi species non est emptio, sed vel permutatio vel locatio. l. 5. §. 2. ff. de præscr. verb. 37 Vid. Cujac. 11. obs. 17. 38 Differt in eo permutatio ab emptione. Hæc, nudo consensu: illa, re perficitur. l. 1. §. 2. ff. h. t. 39 Stipulatio adnexa contractui innominato, facit ut non sit locus pœnitentiæ. l. 5. J. de contrahend. stipul.

ejusdem, cum quo contractum habuisti, convenire non prohiberis. Si vero nulla stipulatio intercessit, *præscriptis verbis actio est*, *ut* [1] *vel fides placiti tibi servetur*, vel quod alterius accipiendi fundi gratia dedisti, causa [2] non secuta restituatur.

De fundo dato, ut accipiam domum.

5. Iidem AA. & CC. Theodolanæ.

QUoniam adseveras, patrem tuum ei contra quem preces fundis, hac conditione dedisse fundum, *ut invicem domum certam acciperet*: aditus Præses provinciæ placitis eum parere, vel si causam [3] propter quam fundus datus est, sequi non perspexerit, conditionis ratione datum [a te] restituere, sicut postulas, jubebit.

De lege traditionis.

6. Iidem AA. & CC. Protogeni.

REbus certa lege traditis, si huic non pareatur, præscriptis [4] verbis incertam civilem dandam actionem, juris autoritas demonstrat.

De frumenti datione ut accipiat oleum.

7. Iidem AA. & CC. Timotheo.

EMptionem rebus [5] fieri non [6] posse, pridem placuit. Igitur cum frumenti certam modiationem Callimacho & Acamato te dedisse, ut tibi repræsentent olei designatum pondus, adseveres: si placitis citra stipulationis solennitatem non exhibeant fidem, quantum dedisti, causa [7] non secuta condicere pro desiderio tuo potes.

De lege donationis.

8. Iidem AA. & CC. Paulinæ.

EA lege [8] rebus donatis Candido, *Ut quod placuerat, menstruum seu annuum tibi præstaret*, cum hujusmodi conventio non nudi pacti nomine censeatur, sed rebus propriis dictæ legis substantia muniatur: ad implendum [tibi] placitum (sicut postulas) præscriptis verbis [9] competit actio.

TIT. LXV.

DE [10] LOCATO [11] ET CONDUCTO.

De rei interitu.

1. Imp. ANTONINUS A. Agrippino.

DOminus horreorum periculum vis ma[illegible] [12], vel effracturam [13] latronum, conductori præstare n[illegible] cogitur [14]. His cessantibus, si quid extrinsecus [15] ex depositis rebus, illæsis horreis perierit, damnum depositarum rerum [ei] resarcire debet.

De ædificiis extruendis.

2. Idem A. Epicleto.

ADversus eos, a quibus exstruenda ædificia conduxisti [16], ex conducto actione contendens, eo judicio, quod est bonæ [17] fidei, debitum cum [18] usuris solitis consequeris.

An inquilinus expelli possit.

3. Idem A. Callimorphoniæ.

ÆDe [19] quam te conductam [20] habere dicis, si [21] pensionem [22] domino in solidum [23] solvisti [24], invitam [25] te expelli [26] non oportet [27]: nisi [28] propriis [29] usibus dominus eam necessariam [30] esse probaverit, aut [31] corrigere [32] domum maluerit [33], aut [34] tu male [35] in re locata versata es [36].

De horreis effractis.

4. Imp. ALEXAND. A. Sabino.

EX Divi Antonini Pii literis certa forma est, ut domini horreorum effractorum, ejusmodi querelas deferentibus custodes exhibere necesse habeant, nec ultra periculo subjecti sunt. Quod vos quoque adito Præside provinciæ impetrabitis. Qui si majorem animadversionem exigere rem deprehenderit; ad Domitium Ulpianum Præfectum prætorio [37], & parentem [38] meum, reos remittere curabit. Sed quia domini horreorum [39] nominatim [etiam ipsi] custodiam repromiserint, eidem exhibere debent.

De rebus a colono inductis.

5. Idem A. Petromæ.

CErti juris est, ea quæ voluntate [40] dominorum coloni in fundum conductum induxerint, pignoris jure dominis prædiorum teneri. Quando autem domus [41] locatur, non est necessaria in rebus [42] inductis, vel illatis scientia domini: nam ea quoque pignoris jure tenentur.

Si conductor rem fruendam alii locet.

6. Idem A. Victorino.

1 *l.* 5. *in fin.* J. *h. t.* 2 *l.* 7. *in fin.* J. *h. t. l.* 1. *in fin. ff. de rer. permut.* 3 *l.* 4. *in f[illegible] pr. h. t.* 4 *l. ult. in fin.* J. *h. t. l.* 18. *ff. de præscr. verb.* vide *l.* 2. *supr. de pact. int. empt.* 5 Sed pecunia numerata. *l.* 1. §. 1. *ff. de contrah. empt.* §. 2. *Inst. de empt.* 6 Imo emptio priscis temporibus etiam sine nummo fuit. *l.* 1. *ff. de contr. empt.* Ubi versibus Homericis probatur rebus facta emptio. sic apud Virgil. 1. *Georgic.* emendi verbum est sine nummo, illo versu: *Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.* Et alioquin Romæ primo pretium pendebant in trutina, & per trutinam solvebatur (cujus vestigium trutina in æde Saturni) unde Ennius: *Pœni stipendia pendant.* Hinc libripens in emptionibus. Varro 4. *de lingua*: §. 1. *Inst. de testament.* Per contrarium permutatio cum pecunia signata esse potest. *l. cum hi.* 8. §. *si cui.* 24. *ff. de transact. l. ita constante.* 26. *ff. de jure dot. l. si mulier.* 21. *ff. de pactis dotal.* §. *constituitur.* 2. *Inst. de usufr.* Plinius 31. *c.* 8. vide Forcatulum *Necyomantiæ c.* 48. & 49. *l.* 4. *in fin. supr. h. t.* 7 Rebus certa lege datis, ex ea lege datur actio. *l.* 10. *supr. de pactis. l.* 1. J. *de pactis conventis.* non datur autem ex nudo pacto, ut hinc constet, pactum datione in contractum transire, seu potius, contractum esse cui inest pactum: cum nihil referat, præcedat an sequatur pactum. *l.* 3. *supr. de adilit actionib.* vide Cujac. 11. *obs.* 17. *in fin.* 8 Pactum datione munitur, & transit in contractus nomen. vid. Cujac. 11. *obs.* 17. *in fin.* & 14. *obs.* 28. *in fin.* 9 *l.* 6. *supr. h. t.*

10 Dixi *ad L.* 19. *D.* 2. 11 Locator non is est semper qui mercedem accipit, nam qui locat alterius operas, dat mercedem. Dici potest generalius, Locatorem esse eum, qui dat utendum vel faciendum aliquid: Conductorem esse, qui quid accipit utendum vel faciendum: ut *locare* nihil aliud sit, quam utendum vel faciendum aliquid dare, conducere, accipere. vid. Cujac. 2. *obs.* 28. 12 *l.* 33. *in fin. ff. h. t.* 13 Aggressuram. *l.* 12. *infr. h. t. l.* 34. *l.* 55. *ff. h. t.* 14 Nisi custodiam in se receperit. *d. l.* 55. 15 Locator vim, & casum non præstat, sed culpam. 16 Conductor ædificii extruendi hic ipse opifex est, & architectus qui mercedem accipit: qui locat ædificium extruendum, pecuniam numerat: & si conductori pecuniam tardius quam par sit, numeret, usuras præstat. Harum vocum vim ignorarunt cum Accursio veteres. 17 *l.* 17. *infr. h. t.* 18 In locato veniunt usuræ ex mora. *Salic.* Faber qui præstitit operam nec recepit mercedem, eam petit cum usuris. Bald. *l.* 17. J. *h. t.* 19 *Synops. Basil.* 20. *tit.* 1. περὶ ἐνοίκων. *cap.* 54. & 3. Harm. 8. §. 36. Insula: quidam ita legunt apud Accursium, quibus accedit *lex* 30. *ff. h. t.* utut sit, hypothesis hujus legis adaptari potest ad prædia rustica. vide Cujac. 12. *observ.* 38. quibus casibus colonus male versatur in re conducta, vide Imbertum *in Enchiridio, in verbo, Le fermier.* 20 Conductor casibus hac lege comprehensis a locatore potest expelli. Quid emphyteuta: num iisdem ex causis expelli poterit? non poterit: tametsi inter emptionem & emphyteusim magna similitudo sit. *l.* 1. *infr. de jure emphyt.* Idque post Joann. And. & Jasonem notat Hippolytus Marsil. *singular.* 94. 21 Inquilinus, quamdiu pensionem solvit, a domino expelli non potest: nisi vel ad proprium usum, eumque necessarium domo egeat, eamve reficere velit, vel inquilinus ea male sit usus. 23. *Eclog* 1. *c.* περὶ ἐνοίκων. 54. & 3. Harm. 8. *cap.* περὶ κνάφεων. 22 Partis enim solutio non sufficit. *l.* 41. §. 1. *in fin. ff. de usur.* 23 Vel paratus sis solvere: Offerens enim danti proximus est. *Novell.* 91. *cap.* 2. *in fin.* Aliud ergo fuerit, mora commissa in solvendo. Quid: eo casu cujus temporis mora spectabitur? dic, triennii moram requiri in emphyteuta rei privatæ: in ecclesiasticæ emphyteuta, biennium. *l.* 2. J. *de jure emphyteutico.* in conductionibus biennii moram requiri, si conductor non apparebit. *l.* 56. *ff. h. t.* aut si præsens sit & pactum ei de non expellendo factum sit. *l.* 54. §. 1. *ff. h. t.* His cessantibus moram statim prima pensione committi. Alii *dictam legem* 56. & *leg.* 54. referunt ad eum, qui in lustrum conduxit, Cyrus & Baldus *hic.* Cuj. *Novell* 7. *fol.* 352. utramque legem refert ad quemlibet conductorem, hac sententia, Quemlibet conductorem expelli posse post biennii cessationem: & huc refert illud Martialis 12. *Epigramm.* 32. *Vidi, Vacerra, sarcinas tuas vidi, quas non retentas pensiones pro bima portabat uxor.* 24 Primus casus quo locator conductorem jure potest expellere, is est, Si mercedem vel pensionem non solvit: etiamsi pactum factum sit de non expellendo. vide Ferrariensem *in forma libelli, quo agitur ad facti præstationem* 42. *in verbo Investivit. n.* 7. 25 Conductorem ergo a contrario, invito locatore conductor ante tempus migrare non potest, quod perpetuo verum non est. dixi ad *l.* 17. §. 1. *l.* 55. *in fin. ff. h. t.* addam etiam quædam alia ad *l.* 33. *infr. h. t.* 26 Jure civili licitum forte locatori, facto ipso conductorem expellere. Jure Gallico expellitur officio judicis. Imbertus *d. loco.* Papon 10. *Arrest.* 3. *num.* 6. *in fin.* Paponius refert, Senatusconsulto (quod tamen Imbertus dicto loco videtur negare) comprobatum fuisse factum ejus qui conductorem, finito conductionis tempore excedere nolentem, vi expulerat. 1. *Arrest.* 3. *num.* 6. 27 Eo nomine actio competitne in id quod interest? vide *l.* 15. J. *h. t.* 28 Secundus casus quo locator conductorem expellere potest. Propter inopinatos casus licitum est domino recedere a conventis *Bald.* 29 Propria commoda alienis anteponere licet. Propria intellige, sua, suorumve, puta uxoris, liberorum; hoc enim videtur tacite excipi, & porrigi ad liberos & uxorem, propter summam ejusmodi personarum inter se conjunctionem. Quædam enim laxius ex æquo & bono intelliguntur, quod in usu relicto uxori, vel marito perspicitur. *l.* 2. 3. 4. 5. *ff. de usu & habit.* Huc etiam facit, quod propter supervenientes liberos donatio revocari possit. *l.* 8. J. *de revocand. donat.* ergo & locatio: neque fit injuria conductori, cum idem eidem in pari causa sit permissum. Debuit quoque id intelligere, a parente nunquam locationem ita fieri, quin tacite liberorum necessitates excipiat. Huc aptari potest, quod scripsi ad *l.* 13. *in verb. Tam pro se quam pro filio. supr. de advoc. divers. judic.* 1. 30 Necessitas facit aliquid esse licitum. Hujus necessitatis exemplum elegans vid. apud Paponem 10. *Arrest.* 3. *num.* 3. 31 Tertius casus quo conductor expelli potest. 32 Necessario, sc. *l.* 35. *ff. h. t.* (Græcis ἐπισκευάσαι. 3. Harmen. 8. §. 36.) tunc dominus prædii pro rata temporis deducere ex mercede tenetur. Quod si dominus insulæ citra necessitatem demolitus quid fuerit, ut melius tamen reponeret? præstare tenebitur quanti conductori interfuerit non migrare *l.* 30. *ff. h. t.* Hoc tamen semper verum non videtur. Nam si quid transversarium dominus reficit, idque conductor. [illegible] incommodo, nihil locator conductori ex mercede deducet. Aliud omnino futurum est, si necessariam cœnaculi partem aperuerit. *l.* 27. *ff. h. t.* 33 Pone hoc casu, domum esse refectam, & eo nomine inquilinum expulsum: quæri potest, utrum domo refecta possit inquilinus se in veterem locationem restitui jure postulare? Inquilinum id jure petere posse notat Accursius *in l. si duo.* 3. §. 3. *in verb. dominum. ff. uti possidetis.* quod Bartolo notatu dignum videtur *ibidem*, ut & Romano *singulari* 234. & Cremensi *singulari* 71. Quid? in integrum tempus conventæ conductionis restituetur ne conductor, initio tantum facto a domo refecta, an potius ab eo tempore quo conductione expulsus est? hoc verius videtur. Lege enim permittente factum a locatore, pœnam ei inferre non debet. *l.* 26. *ff. de damn. infect. l.* 55. *l.* 129. *ff. de reg. jur.* ut id damni conductoris quam locatoris esse periculo sit æquius, emptionis exemplo, a qua perfecta transit illico periculum in emptorem. *l.* 1. & [illegible], *ff.* & *C. de periculo, & commodo rei venditæ.* Rursus quæri potest, quam pensionem præstare inquilinus debeat, an quæ initio conventa est, an ampliorem, habita ratione domus refectæ, & in commodiores forte usus mutatæ? Id æquius esse videtur: ne cum alterius jactura locupletetur. *l.* 6. §. 3. *ff. de negot. gest.* & alioqui constet, conductori mercedis deductionem fieri, si incommodior ejus habitatio refectione reddatur. *l.* 27. *ff. h. t.* ut ex contrario debeat augeri merito, si commodior sit effecta. 34 Quartus casus quo conductor a locatore expelli potest. 35 *Novell.* 120. *c.* 8. Symmachus *in epist.* Conductor ædibus ita abusus est, ut parvo licet tempore iisdem locis labem consulto intulisse dicatur: & *post*, geminum beneficium a vobis expostulat: primum, ut improbissimus inquilinus locorum intentione depellatur. Deinde, ut habita deterioratæ rei æstimatione justæ sumptus instaurationis agnoscat. 36 Suntne aliæ causæ præter [illegible]? Certe sufficiens non est causa conductoris expellendi, quod alius uberiorem pensionem offerat. *l.* 21. J. Cujac. 12. *obs.* 38. adjicit, conductorem malos ob mores, vel ob existimationem malam, vel si conventu difficilis sit, aut si nullum cum eo negotium agitur, quin cum eo lis sit aliqua, expelli posse: quod ad mulieres illaudatæ famæ & vitæ, veluti meretrices & lenones extendunt leges. *Nov.* 14. *cap.* 1. *l.* 4. J. *de spectacul. l.* 11. *tit.* 40. vid. Papon. 22. *Arrest.* 9. *n.* 14. *ibi*, *Putain peut estre contraint de vuider d'une maison*, & *num.* 25. *ibi*, *Putain n'est receue en ferme de maison.* Zasius *in l.* 1. *ff. soluto matrim. n.* 39. 40. post Alexandrum, Ancharanum, Imolam, Speculatorem, hoc videtur etiam referre ad fabros, & id genus artifices, quorum nimis violento artificio auditorii, vel templi quies turbari potest: & ad eos studiosos, qui fistulando, cantando vel altiori voce legendo, vicinis studiosis sunt molesti: idque utilitati publicæ deberi putat. An conductor possit expelli ante tempus ab emptore fundi, vide *l.* 9. *infr. h. t.* An ab heredibus locatoris: An conductore mortuo ejus heres expelli possit, vide *l.* 10. J. *h. t.* An quia rem alteri locaverit, vide *l.* 6. J. *h. t.* Quid si prænumeravit integræ locationis universam pensionem? non potest expelli. vide Ferrariensem *form.* 42. §. 2. *n.* 9. Quid si usufructuarius fructuarium fundum locavit plures in annos, isque sit mortuus? Proprietarius non cogitur stare locationi. *l.* 9. §. 1. *ff. h. t.* Quid si tacita reconductio secuta est? vid. *l.* 16. J. *h. t.* Quid si observandæ conductionis causa, jus hypothecæ in rem conductam conductor habuerit? dicam ad *l.* 9. J. *h. t.* Quid si plures in annos facta fuit locatio, verbi gratia in decem annos? Paponius notat, SC. Parisiensi vetitum, ne hujusmodi conductorem liceret expellere, cum ei utile dominium competat, & ob naturalem possessionem interdictum possessorium. *l.* 1. *ff. si ager vectigalis.* Gloss. *l. Si, ut certo.* 5. §. *si duobus.* 15. *ff. commodati. l. si quis ante.* 10. *ff. de adquir. vel amitt. possess.* vid Papon 10. *Arrest* 3. *num.* 2. 37 Ut & alibi ad Præfectum urbi. *l.* 1. §. 3. *ff. de off. præfect. urbi.* 38 Dixi ad *l.* 2. §. 5. *ff. qui petant tutores.* expressa. ut *l.* 1. *supr. de sacros. eccles. l.* 4. *ff. de adim. vel transf. leg.* non tacita. *l. Pomponius.* 5. *ff. in quibus causis pign.* ut in ea re differat prædium rusticum ab urbano: & illata in rusticum prædium nunquam tacite obligantur, etiamsi dominus sciverit (hoc adversus Accursium & receptam opinionem defendit Forcatulus 17. *Necyomantia*) illata in ædes tacite sint obligata. *l.* 2. *ff. in quib. caus. pign. vel hypoth.* Rationem differentiæ eam esse, quod in ædibus & urbano ædificio nihil aliud sit conductoris quod locatori obligetur: in rustico, etiamsi illata non sint, pignori fructus sunt. *l. eo jure.* 4. *l. prædiis.* 7. *ff. in quib. caus. pign.* & breviter illata in rusticum prædium non aliter esse pignori, quam si expresse pignorata sint, *arg. l.* 1. §. *ult. ff. de Salviano.* idque in Serviana, & quasi Serviana & Salviano interdicto esse. §. *item Serviana.* 7. ubi Theoph. *l. debitor.* 59. *ff. ad SC. Trebell.* §. *sequens.* 2. *Inst. de interdict. l.* 1. §. *hoc interdictum.* 1. *ff. de migrando.* Deinde hic non quæri an invecta in rusticum prædium indistincte sint pignori locatori: sed an invecta a colono seu servo alicujus sint conductori pignorata. Hoc tandem definiri: invecta a servo, non esse pignori, nisi dominus ipse expresse consenserit. 39 Horrearius custodiam effracti horrei non debet, nisi specialem custodiam repromiserit. *l.* 55. *l.* 60. *in fin. ff. h. t.* & vim. *l.* 15. §. 1. *ff. h. t.* 40 Id est, si expressim & nominatim conventum, ut illata essent pignori locatori. vid. *l.* 11. §. 2. *ff. qui potior.* 41 Inducta, invecta, illata in urbanum prædium, tacite obligantur domino, etiam ignoranti, ut *hic. l.* 4. *ff. de pactis. l.* 4. *ff. in quib. caus. pign.* in rusticum, scienti tantum. [illegible] §. 7. *Inst. de action.* id est, ei qui id stipulatus fuerit. *l.* 11. §. 2. *ff. qui potior.* Cujus rei differentiam Cujacius ad solos populi Romani mores refert. vid. quædam alia apud Forcatulum *dialogo* 23. *Necyomant.* Cæterum id privilegium tacitæ hypothecæ mutari alia conductoris qualitate non potest. vid. Paponem 10. *Arrest.* 3. *num.* 4. 5. 42 Quo vocabulo, communi opinione, interpretes negant, intelligi merces. *arg. l.* 32. §. 2. *ff. de usufr. leg.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 30. *c.* 1. 20. *Ecl.* 1. *c.* 66. *l.* 7. *t.* 18. *l.* 60. *ff.* [illegible]

Nemo

NEmo prohibetur [illegible] [1] quam conduxit, fruendam alii [2] locare : ſi nihil aliud conve[illegible]

De vectigalibus.

7. Idem A. [T]erentiano.

SI [4], cum Hermes vectigal octavarum [5] in quinquennium conduceret, fidem tuam obligaſti ; poſteaque [6] ſpatio ejus temporis expleto, cum idem Hermes in conductione, ut idoneus detineretur, non conſenſiſti, ſed cautionem tibi reddi poſtulaſti : non oportere te de poſterioris temporis periculo adſtringi, competens Judex non ignorabit.

De lue, tempeſtate, vel alio cœli vitio.

8. Idem A. Higinio.

LIcet certis annis quantitatibus fundum conduxeris : *ſi tamen expreſſum non eſt in locatione*, (ut mos [7] regionis poſtulabat,) *ut, ſi qua lue* [8] *tempeſtatis, vel alio cœli vitio damna accidiſſent, ad onus tuum pertinerent ;* & quæ evenerunt ſterilitates [9], ubertate aliorum annorum repenſatæ non probabuntur : rationem tui juxta bonam fidem haberi recte poſtulabis : eamque formam, qui ex appellatione cognoſcet, ſequetur.

De emptore fundi locati.

9. Idem A. Fuſco.

EMptorem [10] quidem [11] fundi neceſſe non [12] eſt ſtare colono, cui prior dominus locavit : niſi [13] ea lege emit. Verum ſi probetur aliquo pacto conſenſiſſe, *ut in eadem conductione maneat*, quamvis ſine [14] ſcripto, bonæ fidei judicio, [ei] quod placuit parere cogetur.

De heredibus.

10. Imp. GORDIANUS A. Pomponio.

VIam veritatis ignoras, in conductionibus non ſuccedere heredes [15] conductoris exiſtimans : cum ſive perpetua conductio eſt, etiam ad heredes transmittatur : ſive temporalis, intra tempora locationis heredi quoque onus [16] contractus incumbat.

De invito in conductione non retinendo.

11. Imp. PHILIPPUS A. Theodoro.

INvitos [17] conductores ſeu heredes eorum poſt [18] tempora locationis impleta non [19] eſſe retinendos, ſæpe reſcriptum eſt.

De aggreſſura latronum.

12. Idem A. Nicæ.

DAmnum quod per aggreſſuram [20] latronum in poſſeſſionibus locatis rei tuæ illatum eſſe proponis, a domina earundem poſſeſſionum, quam nullius [21] criminis ream facere te dicis, reſarciri tibi nulla ratione deſideras.

De pluribus conductoribus.

13. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. C. Heraclidæ.

SI diviſa [22] conductio fuit, & in ſingulis pro partibus facta : alieno nomine conveniri vos non oportet. Si autem omnes qui conducebant, in [23] ſolidum locatori ſunt obligati : jus ei competens conveniendi quem velit, non debet auferri. Habetis ſane vos facultatem locatori offerendi [24] debitum : & ut transferantur [25] in vos ea, quæ ob hanc conductionem ab his quorum nomine inquietamini, obligata ſunt, poſtulandi.

De annona.

14. Iidem AA. & CC. Juliano & aliis.

SI hi qui a vobis redemerant [26] frumentum, & hordeum annonæ [27] inferendum, accepta pecunia fidem fefellerunt : ex locato agere cum eis poteſtis.

De conductrice expulſa.

15. Iidem AA. & CC. Euphroſynæ.

SI de fundo a locatore expulſa [28] es, [cum eo] agere ex [29] conducto potes : pœnamque [a locatore,] quam præſtari rupta conventionis fide placuit, exigere, ac retinere potes.

De lege conductionis ſervanda, de tacita renovatione.

16. Iidem AA. & CC. Timotheo.

LEgem [30] quidem conductionis ſervari oportet, nec penſionum nomine amplius quam convenit, repoſci. Sin autem tempus in quo locatus fundus [31] fuerat, ſit exactum, & [in] eadem [locatione] conductor permanſerit : tacito [32] conſenſu eandem locationem una [33] cum vinculo pignoris renovare videtur.

De bona fide. De uſuris.

17. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Hoſalio.

PRæſes provinciæ ea quæ ex locatione debentur, exſolvi ſine mora curabit : non ignarus ex locato & conducto actionem, cum ſit bonæ [34] fidei, poſt moram [35] uſuras legitimas admittere.

De ſterilitate.

18. Iidem AA. Amno.

1 Τὸν ἀγρὸν fundum. *Synopſ. Baſil.* 20. *tit.* 1. *c.* 66. 2 Perſonæ ſc. idoneæ, *l.* 7. *ff. de uſu & habit. arg. Novell.* 14. *c.* 1. *l.* 27. §. 1. *ff. de uſur. l.* 19. *ſupr. de epiſc. & cler.* 3 Conveniri poteſt, ne conductor rem conductam alii locet. 4 Qui conduxit ad certum tempus, ſi temporis expleto ſpatio permanſerit, videtur in alium annum conducere. Verum fidejuſſor ipſius eo, quod remiſſum ſit tempus conductionis, non amplius adſtringitur, niſi de integro conduxerit. *Synopſ. Baſil. ibi c.* 67. 5 Octavarium. *Hal.* vid. *l.* 7. *l.* 8. *ſupr. de vectigal. & commiſſ.* Octavarium, vel octavarum vectigal obſerva. 6 Fidejuſſor conductoris vectigalium finito tempore non tenetur : licet is pro quo fidejuſſerit, de novo reconduxerit. Salic. *l.* 13. §. 11. *verſ. Sed hoc ita verum eſt. verſ. Eadem cauſa erit. ff. h. t.* 7 Sterilitas quæ vitio cœli accidit, non eſt periculo coloni, niſi vel aliud convenit, vel mos regionis id poſtulet. Ad priorum tamen annorum ubertates ſterilitatem quæ accidit, repenſari convenit : atque ita in ſubſequendo reſiduo damno, poſt fertiles annos, coloni rationem haberi. *Synopſ.* 20. *tit.* 1. *c.* 68. 8 Lues aut vis tempeſtatis calamitoſæ, ſed & ea quæ aliquo cœli vitio accidit, aut incurſu hoſtium, aut uredine, aut ſolis fervore non adſueto, aut laſcivia exercitus prætereuntis, aut terræ motu, vel chaſmate, vel vi cui reſiſti non poſſit, puta fluminum, graculorum, ſturnorum, aut incendio : idem eſt ſi labes omnes fructus tulerit. *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.* conductori remiſſionem parit : niſi ut in quibusdam regionibus fieri ſolet, *ſupr. ibi : ut mos regionis poſtulabat.* adde *l.* 19. *infr. h. t.* conductor caſus in ſe receperit. *ſupr. h. t. ibi : ſi tamen expreſſum non eſt &c.* Hoc obiter notant caſibus in ſe receptis, caſus inſolitos non intelligi : etiamſi conductor cum juramento caſus in ſe receperit : volunt enim quidam præciſe & nominatim caſus inſolitos recipi oportere. *l.* 78. *in fin ff. de contrah. empt.* vide Gail. 2. *obſerv.* 23. *num.* 18. eamque communem eſſe opinionem, refert Joannes Ancharanus 3. *quaſt.* 36. *num.* 4. quod notandum, ſi verum : quis enim caſus niſi inſolitus? *facit l.* 78. *in fin. ff. de contrah. empt.* Poſſis tamen dicere inter caſus alios aliis uſitatiores vel frequentiores eſſe, niſi etiam ſterilitas ex hujusmodi lue aut cœli vitio naſcens ubertatibus aliorum annorum repenſata ſit. *ſupr. h. t. ibi : ubertate aliorum annorum repenſatæ. l.* 15. §. 4. *ff. h. t.* ceſſat igitur compenſatio in locationibus ad annum tantum vel ad biennium factis, in quibus ſuperiores ob cauſas ſit remiſſio pro rata percepti reditus, cum in novennalibus detur tantum dilatio & ſolvendi terminus prorogetur. Molinæus §. 40. *conſuetud. num.* 8. niſi colonus agat de fructuum a ſolo ſeparatorum conſumptione, perit enim res ſuo domino, id eſt, conductori. *l.* 61. §. 8. *ff. de furt.* niſi colonus ſit partiarius, partem enim damni ſuſtinere debet, ut & lucri. *l.* 25. §. 6. *in fin. ff. h. t.* niſi ſterilitas aut damnum vitio negligentiave colendi vel culpa coloni evenerit : veluti ſi ſciens, belli tempore fundum aliquem conduxit. Id enim imputandum conductori, qui conditionem rerum & tempus novit, nec ſibi proſpexit vel cavit. Cotta *in memorabilibus in verbo conductor. ibi : Secundo adde :* niſi agatur de modico damno, non intolerabili, *l.* 25. §. 6. *ff. h. t.* niſi conductor ex lege locationis debuit fructus quicunque perciperentur. vid. *l.* 18. *J. h. t.* An idem in emphyteuta & eo qui ad longum tempus conduxit? vid. *l.* 1. *J. de jure emphyteut.* Quid de eo dicendum eſt, qui metu belli, aut peſtis domo fugit, quamvis neutrum ſit ſecutum : Cotta *d. loco*, putat remiſſionem penſionis faciendam eſſe pro rata temporis ; cum ſint paria fieri aliquid propter metum, vel propter probabilem ſuſpicionem metus. *l.* 7. §. 1. *ff. quod fal. ô tutore.* Superioribus adde, quod idem Cotta ibi ex Alberico refert, propter grandines & tempeſtates nunquam remitti penſionem his in locis, ſi grando fructus ſemper verberare ſolita fuerit. *l.* 15. §. 2. *verſ. ſi vero nihil extra conſuetudinem acciderit. ff. h. t.* 9 Sterilitas quibusdam videtur eſſe, quoties ſemen in terram projectum non colligitur. Alias vero quoties ſumptibus deductis conductor decipitur ultra dimidiam juſtæ mercedis. Alii judicis arbitrio id committunt. Gail. 2. *obſerv.* 23. 10 Res paulo laxius interpretanda : ſucceſſor univerſalis (aliud in particulari, ut hic.) cogitur ſtare locationi a defuncto factæ. *l.* 59. *ff. de reg. jur.* ſed & minor locationibus a tutore factis. *arg. l.* 8. *ff. de admin. & peric. tut.* ut & creditor miſſus in poſſeſſionem crediti ſervandi cauſa ſtare cogitur locationi a debitore ſuo, citra fraudem tamen, factæ. *l.* 8. §. 1 *ff. de reb. auctor. judic.* aliud eſt in proprietario qui non cogitur ſtare locationi fundi ab uſufructuario factæ. *l.* 9. §. 1. *ff. h. t.* aliud etiam in uxore, quæ præciſe non cogitur ſtare locationi a marito factæ. vid. quæ dixi ad *l.* 25. *in fin. ff ſolut. matrim.* 11 Si quis fundum vendiderit, cum in eo colonum haberet, non cogitur emptor colono poteſtatem ejus fruendi & colendi facere, niſi forte fundum ea lege emit. *Synopſ. Baſil ibid. cap* 69. 3 Harm. 8. §. 39. 12 Niſi conductori jus in rem adquiſitum ſit, verbi gratia, ſuperficies. *l.* 1. §. 1. *in fin.* §. 6. *ff. de ſuperficie ;* emphyteuſis. *l.* 1 §. 1 *in fin. ff. ſi ager vectigalis.* pignus. Idem dicendum ſi conductoris ad ſecuritatem, bona ſua locator obligavit. Bart. *hic.* Imol. *conſil.* 118. Jaſ. *ad l.* 15. *J. de rei vind.* bona, inquam, non tantum univerſa, ſed rem ipſam locatam ſpecialiter. Nec enim generalis hic hypotheca ſufficeret. & ita a Senatu Pariſienſi multoties judicatum. vide Paponem 10. *Arreſt.* 3. *n.* 1. Idem 1. *Not.* 2. *c. de louage :* Imbertus *in enchiridio in verbo, acheptear n'eſt tenu.* Quid ſi conductori locator, aut etiam emptor quanti ejus interſit, offerat, eſtne audiendus? audiendus videtur. Nam qui pignoris jure rem perſequitur, a re. venditione removetur, ſi qualiscunque poſſeſſor debitum offerat. *l.* 13. *in fin. ff. quib. modis pign.* vide Rolandum a Valle hanc quæſtionem explicantem 1. *conſ.* 6. *n.* 10. *& ſeqq.* Quæ tamen ſententia diſplicet Gulielmo Onciato *quaſt. Acad.* 10. *n.* 22. Diſplicet etiam Socino. Verum contraria opinio communior eſt, de qua vide Neguſantium *tract. de pignor. & hypothec.* ubi de differentia generalis & ſpecialis hypothecæ tractat, facit etiam *l.* 5. *ff. de diſtract. pignor.* Cur? in id quod intereſt obligatio ſuccedit in locum facti obligationis & patientiæ. Quid ſi locator juravit conductorem expulſum non iri? Rol. *d. loco n.* 29. putat locatorem expreſſe obligari ad factum & patientiam fruendi præſtandam : quod juramentum ſervari debeat in forma (velut loquuntur) ſpecifica, cum non recipiat æquivalens ſeu tantundem. Alexand. *in l. ſtipulationes non dividuntur. l.* 72. *ff. de verbor obligat.* Jaſ. *in l. ſi pecuniam* 5. *ff. de condict. cauſa data.* Quid ſi locationis continuatio promiſſa fuerit? idem, quod de prima locatione dicendum eſt. Quid ſi locator promiſit ſe domum locatam non alienaturum, inque eam rem domum ipſam obligavit? Jus retentionis conductori competere eo caſu putant. *arg. l.* 7. *in fin. J. de diſtr. pign.* de quo vid. Neguſ. *tract. de pign. in pr.* Quid in emphyteuſi? aliud : cogitur enim emptor proprietatis ſtare emphyteutæ. Soc. *reg.* 387. Quid ſi colonus impenſas fecit, & eas repetit? ante receptas impenſas eum expelli poſſe negat Soc. *d. loc. arg. l. colonus.* 12. *ff. de vi, & de vi arm.* Quid ſi in longum tempus conduxit? idem quoque. *l.* 1. *ff. de ſuperf. & ibi* Bart. Bald. *hac l.* Soc. *ibid.* ſucceſſor enim ſingularis vel emptor expellere te non poſſunt, cui in longum tempus fundus locatus eſt. Emens etiam fundum a fiſco, colonum ejus expellere non poſſum. *l. cognovimus.* 3. *infr. de mancipiis & colonis. l.* 11. *tit.* 62. ut nec colonum municipii vel Reipublicæ, licet ad modicum tempus conduxerit. *l.* 1. *ubi Gloſſ. &* Bart. *ff. de loco publico fruendo.* Quid ſi colonus partiarius ſit? idem in eo dixeris. Nam hic quaſi ſocius eſt. *l ſi merces.* 25. §. *vis major.* 6. *ff. h. t. l.* 63. §. *in heredem.* 8. *ff. pro ſocio.* Quid ſi emptor ſit fructuum? idem plane. Bald. *in d. l. emptorem.* Quid ſi duobus res locata eſt? volunt primum præferri ſecundo, etiamſi ſecundo conductori facta ſit traditio. *Jaſ.* adde *l.* 15. *J. de rei vindic.* Quod tamen legi valde repugnat : mihique magis ea placet opinio Alexandri & Socini *conſ.* 29. & ita quoque Papiæ judicatum fuiſſe, refert Cotta in *Memoral. in verb. locatio.* 13 Quod plerumque ſolet fieri : ne alioquin locator, qui domum ſuam vendidit, teneatur conductori. *l.* 25. §. 1. *ff. h. t.* Locatorem cum dico, fiſcum excipe venditorem. *l. ult. ff. de jure fiſci.* 14 *l.* 24. *J. h. t. l.* 14. *ff. h. t.* 15 Morte conductoris non expirat conductio. §. *ult Inſt. h. t. l.* 19. §. 8. *l.* 60. §. 1. *ff. h. t. l.* 18. *J. de jure dot.* §. 36. *in fin. Inſt. de rer. diviſ.* Morte uſufructuarii perit uſusfructus : ut hinc conſtet, fructuarii aliam in eo eſſe conditionem quam conductoris. §. 36. *Inſt. de rer. diviſ.* 16 Heres tenetur ex contractu patris. 17 Vide quæ notavi de invito ad *l.* 11. *ſupr. de contrah. empt. l.* 69. *l.* 156. *ff de reg. jur.* 18 Igitur hæc lex locum non habet in his, qui perpetuo agris ſunt addicti. *l.* 23. §. 1. *J. de agric. & cenſit. l.* 11. *tit.* 47. 19 Imo ſunt retinendi. vid. *l.* 11. *in fin. ff. de publican. & vect.* 20 Vid. *l.* 1. *ſupr. h. t.* 21 Aliud dicendum, ſi propter ejus inimicitias id ab aliquo commiſſum fuerit. *l.* 25. §. 4. *ff. h. t. l.* 66. *ff. ſolut. matrim.* 22 Diviſio contractus inducit diviſionem obligationis. 23 Duo enim rei locationis in ſolidum eſſe poſſunt. *l.* 13. §. 9. *l.* 47. *ff. h. t. l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. commod. l.* 9. *ff. de duob. reis.* 24 Correus debendi partem correi nomine creditori offerre poteſt. 25 Beneficium hoc cedendarum actionum vocant. 26 Locans operas aut vecturam, puta plauſtrarius vel ciſiarius antequam mercedem acceperit, operas præſtare non cogitur, fidem fallere non ante præſumitur. 27 Publicæ ſcil. 28 *l.* 3. *J. h. t.* 29 *l.* 15. *ff. h. t.* An & in quod intereſt? Quid ſi conductor a locatore ex ſecunda cauſa legis 2. *ſupr. h. t.* expulſus ſit ob eandem cauſam conductorem ſuum expellere cogitur, num tenebitur conductori in quod intereſt? Paponius 10. *Arreſt* 3. *num.* 3. refert non teneri, quia neceſſitate expellit, jure id permittente. 30 Canonem augere dominus nequit, aut colonum expellere, quamdiu tempus conductionis durat. Verum exacto tempore poteſt hoc facere, niſi vel nominatim, vel tacite locatio redintegrata ſit *Synopſis Baſil.* 20. *titul.* 1. *c.* 75. *l.* 25. §. 3. *ff h t* 31 Tacita reconductio in ruſticis etiam prædiis locum habet, ut hic, & in urbanis quoque diverſo tamen jure. Nam in ruſticis præſumitur conductori tacite indulgere annalis conductio : in urbanis, prout quisque tantum habitavit. *l.* 13. *in fin. ff. h. t.* Cur ita? quia fructus ex ruſtico prædio annuatim tantum percipiuntur : in urbano, quot diebus. vide Ferrarienſem *in formula libelli, quo agitur ad facti præſtationem, in verb. inveſtivit.* 2. *num.* 8. Paponem 1. *Notar.* 2. *c. du louage.* Petrum Ancharanum 1. *qu.* 62. Apud Pariſienſes, locator prædia urbana tacite locare videtur ad trimeſtre tantum. Cur? dies penſionum ibi quater in anno cedunt. Papon. *d. loco.* ubi quædam alia vide, de tacita ſtagni reconductione. 32 *l.* 13. §. 11. *l.* 14. *ff. h. t.* cur ita ſit? non præſumitur mutata voluntas. Alciat. 2. *præſumpt.* 17. Quid ſi locatio in ſcriptis præciſe habita fuerit? Locatoris patientia non confert conductori tacitum jus reconductionis. *l.* 13. *in fin. ff. h. t.* Tunc enim mens contrahentium fuiſſe videtur, ut non aliter quam ſcriptura renovaretur locatio : eaque perfecta. Alciat. *d. loco.* Petr. Anchar. *d. loco num.* 6. 33 Tacitis in reconductionibus ut ipſa conductio commodo conductoris convaleſcit, ita lex pignorum qua tenebatur locatori, reviviſcit : & breviter, Relocatio cenſetur fieri repetita locationis lege, id eſt, repetita qualitate quæ erat in priori. Alciat. *d. loco.* 34 Locatio contractus bonæ fidei. *l.* 2. *J. h. t.* 35 Conductor poſt moram uſuras debet. *d. l.* 2. *l.* 54. *ff. h. t. l.* 17. §. 4. *ff. de uſur.*

EXcepto [1] tempore, quod edaci locustarum [2] pernicie sterilitatis vitium intercessit, sequentis temporis fructus quos tibi juxta præteritam consuetudinem [3] deberi constiterit, reddi tibi Præses provinciæ jubebit.

De fide servanda & consuetudine.

19. Iidem AA. Valerio.

CIrca locationes atque conductiones maxime fides [4] contractus servanda est, si [5] nihil specialiter exprimatur contra consuetudinem [6] regionis. Quod si [7] alii remiserint contra legem contractus atque regionis consuetudinem pensiones: [hoc] aliis præjudicium afferre non potest.

De conductione rei propriæ.

20. Iidem AA. Carpophoro.

QUi rem propriam [8] conduxit, existimans alienam, dominium non [9] transfert, sed inefficacem contractum facit.

Si alius majorem pensionem offerat.

21. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

SI [10] olei certa [11] ponderatione fructus anni locasti [12]: de contractu bona fide habito, propter hoc solum, quod alter majorem [13] obtulit ponderationem, recedi non oportet.

De operis.

22. Iidem AA. & CC. Papiniano.

SI hi contra quos supplicas, facta locatione certi temporis, suas tibi locaverint [14] operas: quatenus bona fides patitur, causa cognita, competens judex conventionem servari jubebit.

Si conductor rem suam esse dicat.

23. Iidem AA. & CC. Prisco.

AD probationem [15] rei propriæ sive defensionem non sufficit locatio ei facta, qui post de dominio cœperit contendere: cum inscientia [16] domini proprii, & errantis nullum habeat consensum: sed ex eventu [17], si victus fuerit, contractus locationis non constitisse magis declaratur: nemo enim sibi [18] jure possessionem mutare potest.

De instrumentis, de heredibus, & de vidua conductoris.

24. Iidem AA. & CC. Antonino.

COntractus locationis conductionisque, non [19] intervenientibus etiam instrumentis, ratus habeatur: Secundum quod heredes [20] conductoris, etsi non intervenerint instrumenta, non uxorem [21] convenire debes. Sane de posteriore tempore, quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete.

De judicio petitorio & possessorio.

25. Iidem AA. & CC. Epagatho.

SI quis conductionis titulo agrum, vel aliam quamcunque rem accepit: possessionem prius [22] restituere debet, & tunc de proprietate litigare.

De conductionis fide impleta.

26. Iidem AA. & CC. Opioni & Hermogeni.

SI conductionis implestis fidem, ejusdem rei gratia factum instrumentum [23] evanuit. Quod si quid vestrum in fundo fuit, vel vi [24] direptum est, hoc restitui vobis Præses provinciæ jubebit.

De mercede prorogata.

27. Iidem AA. & CC. Neroni.

SI tibi, quæ pro colonis conducti prædii prærogasti [25], dominus fundi stipulanti dare spopondit, competens Judex reddi tibi jubebit: Nam si [26] conventio placiti fine fuit: ex nudo [27] pacto, perspicis actionem jure nostro nasci non posse.

De dolo, custodia, & casu.

28. Iidem AA. & CC. eidem Neroni.

IN judicio tam locati quam conducti, dolum [28], & custodiam, non etiam casum [29], cui [30] resisti non potest, venire constat.

De ædificiis a conductore destructis.

29. Iidem AA. & CC. Juliano.

CUm conductorem ædificia, quæ suscepit integra destruxisse [31] proponis, hæc etiam heredes [32] ejus Præses Provinciæ instaurare, ædificiorum inter vos habita ratione jubebit.

De curialibus.

30. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

CUrialis [33], neque procurator [34] neque conductor [35] alienarum [36] rerum, nec fidejussor, aut mandator conductoris existat: alioquin nullam obligationem neque locatori, neque conductori ex hujusmodi contractu competere sancimus.

De militibus.

31. Imp. LEO A. Aspari Magistro militum.

MIlites [37] nostros alienarum rerum conductores, seu procuratores [38], aut fidejussores [39], vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne, omisso armorum usu, ad opus rurestre [40] se conferant, & vicinis graves præsumptione cinguli militaris existant. Armis [41] autem, non privatis negotiis occupentur: ut numeris, & [42] signis suis jugiter inhærentes Rempublicam, a [43] qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant.

Dominus, finita locatione prioris, potest locare rem alteri, nec potest primus secundo conductori molestiam, vel litem inferre. Salic.

32. Imp. ZENO A. Adamantio P. P.

NE cui liceat, qui aliquam domum alienam, vel locum, aut ergasterium [44] nomine conductionis accepit, alteri qui post eum domini voluntate ad eandem conductionem accessit, litem inferre, quasi rem illicitam, aut agenti damnosam tentaverit: sed patere facultatem [45] dominis domos [suas] vel ergasteria, vel loca cui voluerint locandi: ipsis nihilominus qui conduxerint, ab omni super hoc molestia liberis conservandis: nisi [46] forte pacta per scripturam specialiter inita cum dominis, vel his qui postea conduxerint, legibus videlicet cognita, agentis intentionibus suffragentur. † Quod si quis hujusmodi controversiam sacris jussionibus [47] interdictam, crediderit commovendam: si privatus est, acriter cæsus exilii subeat pœnam: si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

33. [48].

HÆc [49] constitutio permittit utrique, tam locatori quam conductori, ut liceat intra [50] annum conductionem solvere, tam in Italia, quam in omnibus provinciis: ac ne pœnam quidem velut ex transgressione præstare: nisi contractus initio specialiter huic legi valedixerint, aut citra scripturam renunciarint.

De re aliena.

34. Idem A. Sebastiano P. P.

COnductores [51] alienarum rerum seu alienam cujuslibet rei possessionem precario detinentes, seu heredes [52] eorum, si non eam

1 Id est, deducto. Ponamus primo anno fertilitatem, secundo sterilitatem, tertio parem fertilitatem fuisse. 2 Remissio pensionis fit propter edacitatem vermium; ut & graculorum, sturnorum. *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.* Ad locustas illud Arnobii 1. *adversus gentes* pertinet: a locustis & muribus arroditur omne genus frugum, & Orpheus de corallio loquens vim habente servandæ segetis ἐκ ταμιῶν ἀγέλας ἐκ τῆς ἀκρίδος ἄπλετον ἔθνος. vide Cujacium 15. *obs.* 28. De locustis placet hoc ex Plinii 11. *c.* 19. addere. Deorum, inquit, iræ, pestis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur: solemque obumbrant, solicite suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquam parum sit maria transiisse, immensos tractus permeant, diraque messibus contegunt nube multa contactu adurentes: omnia vero morsu erodentes & fores quoque tectorum, Italiam ex Africa maxime coortæ infestant, sæpe populo ad Sibyllina remedia confugere coacto inopiæ metu: in Cyrenaica regione lex etiam est, ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, deinde fœtum, postremo adultas, desertoris pœna constituta in eum qui cessaverit. Et in Lemno insula, certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referunt. Graculos quoque ob id colunt, adverso volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria, militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Idem autor 8. *c.* 29. Nec minus, inquit, clara exitii documenta sunt, etiam ex contemnendis animalibus. ut Varro autor est, a cuniculis suffossum in Hispania oppidum: a Talpis, in Thessalia: ab ranis civitatem in Gallia pulsam: ab locustis in Attica: ex Gyaro insula, incolas a muribus fugatos: in Italia Amyclas a serpentibus deletas. Citra Cynamogos Æthiopas, late deserta regio est a scorpionibus & solpugis gente sublata: & a scolopendris abactos Trerienses autor est Theophrastus.
3 Consuetudo in pensionibus servanda. 4 Id est, lex contractus. *l.* 25. §. 3. *ff. h. t.*
5 Alias ex consuetudine sumeretur præsumptio & in tacitis semper statutum videtur inesse. *l.* 31. §. 20. *ff. de ædilit. edict.* Cujacius tamen ex Græcis hic legit affirmative, si specialiter, εἰ μὲν ἰδικῶς &c. Robertus vulgatam defendit 1. *animad.* 14. Græcorum lectio nisi fallor, ut genuina & proba defendi potest, ut sit sensus: Id etiam servandum, quod inter contrahentes convenit, etiamsi vulgo aliter contrahi moris sit, possunt ea quæ sunt consuetudinis omitti. *infr. h. t. l.* 8. *supr. h. t.* 6 Id est, adversus ea quæ vulgo fieri licet. *l.* 8. *supr. h. t.* alias adversus statuta contrahere non licet. *l.* 7. §. 7. *ff. de pact. & infr. ne fidejussores dotium dentur.* 7 Non si quidam locatores pensionem colonis uno anno ultro remiserint: id cæteros locatores obligabit. facit *l.* 1. *supr. Res inter alios acta.* 8 *l.* 28. *ff. de adquir. vel amittend. possess.* vide *l.* 45. *ff. de regul. juris.* 9 Sicuti e contrario, locatio necessario facit dominium rei locatæ spectare ad locatorem. *l.* 23. *infr. h. t.* 10 Non potest aliquis propterea duntaxat expellere conductorem, quod alius venerit, qui majorem pensionem præstaturum se polliceatur. *Syn. Bas.* 20. *tit.* 1. *c.* 85. 11 Nummis semper non fit locatio, merces locationis consistere potest in his, quæ pondere constant. 12 Proprie hoc verbum intellige cum Cujacio 8. *ad Afric. fol.* 192. & Cortasio 2. *Miscellan.* 11. non translatitie cum Accursio, pro in usum concessisti. 13 *l.* 23. *ff. h. t.* 14 Adde *l.* 14. *supr. h. t.* 15 Adde *l.* 18. *supr. de rei vind.* 16 Inscientia & error nullum habet consensum. *l.* 15. *ff. de jurisdict. l.* 2. *ff. de judiciis.* 17 Ex eventu multa judicantur. *l.* 16. §. 8. *ff. de pœnis.* 18 Sibi ipse. Cujac. *ad l.* 33. §. 1. *ff de usurp.* facit *l.* 3. §. 19. *ff. de adq. vel amitt possess. d. l.* 33. §. 1. 19 *l.* 9. *supr. h. t. l.* 14. *ff. h. t.* 20 *l.* 10. *supr. l.* 29. *l.* 34. *infr. h. t. l.* 19. §. 8. *ff. h. t.* 21 Mariti ex conductione non tenetur uxor. vide *l.* 1. *supr. ne uxor pro marito.* 22 *l.* 11. §. 3. *ff. h. t.* 23 Solutione creditori facta, debiti instrumentum ipso jure nullum, ideoque condici potest. *l.* 5. *in fin. supr. depositi. l. ult. supr. ad exhib. l.* 2. *supr. de cond. ex lege.* 24 *l.* 12. *supr. h. t. l.* 25. §. 4. §. 5. *ff. h. t.* 25 Prærogasti: Græci vocant τὸ δοθεῖσαν πρὸ χρείαν τοῖς γεωργοῖς. hoc sensu: si fundi dominus ea quæ fundi conductor colonis prærogavit, illi stipulanti dare spopondit, tenetur, sed si nudo tantum pacto promiserit, non tenetur. *Syn. Basil.* 11. *tit.* 1. *ex lib.* 20. *tit.* 1. *c* 87.
26 *l.* 10 *supr. de pact.* Paul. 2. *sent.* 14 §. 1. *in fin.* 27 *l.* 7. §. 4. *ff. de pact.*
28 Vide *l.* 23. *ff. de reg. jur.* 29 §. 5 *Inst h. t.* 30 *l.* 25. §. 6. *ff. h. t.*
31 Destructa per conductorem debent per eundem restitui. *Salic.* 32 Vide *l.* 24. *supr. h. t.* 33 *Decurio. ex Nov. Th. ne curialis.* 34 *l.* 34. *J. de decur.*
35 *l.* 4. *ff. de decur.* 36 Etiam publicarum. *l.* 6. §. 2. *ff. de decur. l.* 97. *C. Th. de decur. l.* 2. §. 1. *ff. de admin. rerum ad civit.* quod Adrianum constituisse Xiphilinus scribit. 37 Miles neque conductor, neque conductoris procurator (διοικητὴς est Græcis) fidejussor vel mandator fieri potest: ne & ipse circa hæc occupetur: ac vicinis ob cinguli, id est, militiæ privilegium gravis existat. *Syn. Basil.* 20. *tit.* 1. *c.* 90. adde 1. Harm. 61. §. 3. *l. ult. infr. l.* 50. *ff. h. t.* 20. *Syn. Basil.* 1. *c* 90. *l.* 13. 15. & 16. *infr. de re milit Nov.* 116. 2. *Tim.* 2. *vers.* 4. Ambros. 1. *off.* 36. Sidon. 1. *epist.* 18. Vegetius militibus privata negotia non mandantur. Flor. 11. L. Posthum. consularis, quoniam cum exercitui suo præesset, opera quorundam militum usus esset, damnatus est. Idem de fœderatis constituitur. *l. ult. J. h. t.* lege Gallica, nobiles conductores esse fundorum vetantur. 38 *l.* 8. §. 2. *ff. de procur.* Ambros. 1. *off.* 36. Si is qui imperatori militat a susceptionibus litium ac negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus, quanto magis qui fidei exerces militiam? Sidon. 1. *epist.* 8. Negotiatores militant, milites negotiantur, student pilæ senes, aleæ juvenes. adde *l. unic. infr. negotiatores ne militent. lib.* 12. *tit.* 35. 39 *l.* 8. §. 1. *ff. qui satisdare.*
40 Huc refer constitutionem Francisci I. *anni* 1540. *Que les Gentils-hommes & gens d'ordonnance, ne peuvent prendre ne tenir aucune ferme. tom.* 3. *ordin. Gall.* 5. 41 Armorum peritos milites esse magis oportet, quam negotiationis, *ut hic.* vel legum. *l.* 1. *supr. de jur. & fact. ignor.* 42 Ad quos remittantur. *Nov.* 116. *c.* 1. 43 Ali a repub. milites æquum est. 44 Id est, officinam. 45 Nemo invitus res suas uni semper & eidem locare cogitur. *Goth.* Fallit tamen tribus casibus quos recenset Gomez *tom.* 2. *resolut. c.* 3. *num* 5. & Mynsing. *cent.* 1. *obs.* 23. & contrarium obtinet jure Canonico, si primus conductor sit scholaris. *cap.* 1. *extr. de locat. & conduct.* Ans.
46 Stipulatio hæc permissa est, ne locatori liceat fundum alteri relocare quam conductori: quin stipulari possum, ne tuum fundum vendas alteri quam mihi. *l.* 75. *ff. de contrahend empt l.* 21. §. 5. *ff. de act. empt. l.* 122. §. 3. *ff. de verb oblig.* ut quomodo coërceri libertas alienandi. vide *d.* §. 3. eodem & locandi possit 47 Rescripto Principis jus privati mutari non potest. 48 Hanc constitutionem ex Basilicis restituit Cujac. 12. *obs.* 38. extat autem apud autorem *Synopsis Basil.* 20. *tit.* 1. *cap.* 93.
49 Interpretatio Leunclavii 20. *Eclog.* 1. *cap.* 93. 50 Ex hoc loco Cujacius probat ædilitium edictum pertinere ad locationes. 12. *observ.* 38. quod tamen negat Ulpianus in *l.* 63. *ff. de ædil. edict.* 51 Qui rem conduxerunt, & post finitum conductionis tempus eam non restituunt ante condemnationem, sed usque ad definitivam sententiam expectant, & rem ipsam reddere & æstimationem præterea rei præstare tenentur. *Synops. h. t. c.* 92. 52 *l.* 24. *supr. h. t.*

dominis

dominis recuperare vo[...]tibus reſtituerint, ſed litem uſque ad definitivam ſententiam expecta[...]nt: non ſolum rem locatam, ſed etiam æſtimationem ejus victrici parti ad ſimilitudinem invaſoris[1] alienæ poſſeſſionis præbere compellantur.

De militibus.

35. Imp. JUSTIN. A. ad Senatum.

LIcet retro Principes multa de militibus[2] qui alienas poſſeſſiones, vel domos conductionis titulo procurandas ſuſcipiunt, ſanxiſſe manifeſtum eſt: tamen quia res ſic eſt contempta, ut neque interminationis ſacratiſſimæ conſtitutionis milites memores, ad hujuſmodi ſordida[3] audeant venire miniſteria, & relictis ſtudiis[4] publicis, ſignisque victricibus, ad conductiones alienarum rerum proſilire, & armorum atrocitatem non in hoſtes oſtendere, ſed[5] contra vicinos, & forſitan etiam adverſus ipſos miſeros colonos quos procurandos ſuſceperint, convertere: neceſſarium duximus ad hanc ſacratiſſimam venire conſtitutionem, altius, & plenius hujuſmodi cauſam corrigentes. Jubemus itaque omnes omnino, qui ſub armis militant, ſive majores, ſive minores (*Milites*[6] autem appellamus tam eos qui ſub excelſis Magiſtris militum tolerare noſcuntur militiam, quam qui in undecim[7] devotiſſimis ſcholis[8] taxati ſunt, nec non eos qui ſub diverſis optionibus[9] Fœderatorum[10] nomine ſunt decorati) ſaltem in poſterum ab omni conductione alienarum rerum temperare: ſcituros, quod ex ipſo contractu ab initio ſine aliquo facto, vel aliqua ſententia cadant[11] militia, & non ſit regreſſus eis ad priſtinum gradum, neque beneficio Imperiali, neque conſenſu, vel permiſſu judicis, ſub quo tolerandam ſortiti ſunt militiam: ne, dum alienas res conductionis titulo eſſe gubernandas exiſtimant, ſuas militias ſuamque opinionem amittant, ex[12] militibus pagani, ex decoratis infames[13] conſtituti: & quod poſt hujuſmodi conductionem, (quam penitus interdicimus) a publico ſuſceperint, & hoc ſine aliqua mora, vel procraſtinatione, reddere compellantur. Scituris & ipſis, qui ſuas facultates poſt hanc legem eis ad conductionem permiſerint, noſtra lege eorum conamine violata, quod nulla eis exactio contra eas concedatur: [ut] qui[14] alieni appetens conſtitutus militem procuratorem[15] elegerit, & [a ſuis] cadat reditibus. † Pateat autem omnibus hujuſmodi copia apud competentes Judices accuſationis, ut qui in hac cauſa delator exiſtat, laudandus magis quam vituperandus intelligatur: pœna, quam contra milites noſtrorum præceptorum contemptores, & ipſos qui eis conductiones rerum ad ſe pertinentium permiſerint, ſtatuimus, in futuris cauſis obtinente.

TIT. LXVI.

DE[16] JURE EMPHYTEUTICO[17].

Contractus emphyteuticus propriam habet naturam, atque figuram, exigitque ſcripturam, & propter particulare damnum emphyteuta non liberatur a canone. Bald.

1. Imp. ZENO A. Sebaſtiano P. P.

JUs[18] emphyteuticarium[19] neque[20] conductionis, neque alienationis eſſe titulis adjiciendum, ſed hoc jus tertium eſſe conſtituimus[21], ab utriuſque memoratorum contractuum ſocietate ſeu ſimilitudine ſeparatum: conceptionem [item] definitionemque habere propriam, & juſtum eſſe validumque contractum[22]: in quo cuncta quæ inter utraſque contrahentium partes ſuper omnibus vel etiam fortuitis caſibus, pactionibus, ſcriptura[23] interveniente habitis, placuerint, firma illibataque perpetua ſtabilitate modis omnibus debeant cuſtodiri: ita ut ſi interdum ea quæ fortuitis caſibus eveniunt, pactorum non fuerint conventione concepta, ſi quidem tanta[24] emerſerit clades quæ prorſus etiam ipſius rei quæ per emphyteuſin data eſt, faciat interitum: hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permanſit, ſed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. Sin vero particulare[25], vel aliud leve contigerit damnum[26], ex quo non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia: hoc emphyteuticarius ſuis partibus non dubitet adſcribendum.

Pacta emphyteutica ſervanda ſunt: quibus ceſſantibus, ſervanda eſt natura contractus. Bald.

2. Imp. JUSTINIAN. A. Demoſtheni P. P.

IN emphyteuticariis contractibus ſancimus, ſiquidem aliquæ pactiones[27] in emphyteuticis inſtrumentis fuerint conſcriptæ: eaſdem & in omnibus aliis capitulis obſervari, & de rejectione ejus qui emphyteuſin ſuſcepit, ſi ſolitam penſionem, vel publicarum functionum[28] apochas non præſtiterit. † Sin autem nihil ſuper hoc capitulo fuerit pactum, ſed per totum triennium[29] neque pecunias ſolverit[30], neque apochas domino tributorum[31] reddiderit: volenti ei licere eum a prædiis emphyteuticariis repellere, nulla ei in poſterum allegatione nomine meliorationis[32], vel eorum quæ *emponemata* dicuntur, vel pœna opponenda: ſed omnimodo eo (ſi[33] dominus voluerit) repellendo[34], neque prætendente quod non eſt ſuper hac cauſa inquietatus: cum neminem oporteat conventionem, vel admonitionem expectare, ſed ultro ſeſe offerre, & debitum ſpontanea voluntate perſolvere, ſecundum quod & anteriore lege noſtri numinis generaliter cautum eſt. † Ne autem ex hac cauſa dominis facultas oriatur emphyteutas ſuos repellere, & reditum[35] minime[36] velle ſuſcipere, ut ex hujuſmodi machinatione triennio elapſo, ſuo jure is qui emphyteuſin ſuſcepit, cadat[37]: licentiam ei concedimus, atteſtatione præmiſſa, pecunias offerre[38], hiſque obſignatis, & ſecundum legem depoſitis, minime dejectionis timere periculum.

Emphyteuta poteſt jus ſuum vendere vel non, ſecundum tenorem pactorum, ceſſante autem ſuper hoc pacto, dominus eſt requirendus, an velit emere pro tali pretio, quod ab alio invenitur, & expectandus eſt per duos menſes. Bald.

3. Idem A. Juliano P. P.

CUm dubitabatur, utrum emphyteuta debeat cum domini voluntate ſuas meliorationes, quæ Græco vocabulo ἐμπονήματα dicuntur, alienare, vel jus emphyteuticum in alium transferre, an ejus expectare conſenſum? Sancimus, ſi quidem emphyteuticum inſtrumentum ſuper hoc [caſu] aliquas pactiones habeat, eas obſervari. † Sin autem nullo [modo hujuſmodi] pactio interpoſita eſt, vel forte inſtrumentum emphyteuſeos deperditum eſt: minime licere emphyteutæ ſine

1 *l. 10. in pr. J. unde vi.* 2 *l. 31. Š. h. t.* 3 Militibus ſordida eſt poſſeſſionum alienarum conductio. 4 Militia ſtudium publicum. 5 Armorum atrocitas non oſtendenda in vicinos, ſed in hoſtes. 6 Milites qui. 7 Scholæ ſunt undecim, videlicet ſcutariorum tres, agentium in rebus, armaturarum ſeniorum, armaturarum juniorum, Gentilium ſeniorum, Gentilium juniorum: Scutariorum ſagittariorum, Scutariorum clibanariorum: Fabricenſium. *Notitia imperii.* 8 Scholares ſub primiceriis ſcholarum. 9 Auxilia fœderatorum optiones. 10 Fœderati ſunt ſub optionibus vide *Nov. 116.* 11 Pœna militis conducentis alienam poſſeſſionem. 12 Ex milite paganum fieri, ex decorato infamem nota eſt. 13 De facto ſcil. 14 Pœna delicto ſimilis. 15 *l. 31. ſupr. h. t.*

16 §. 3. *Inſt. de locat.* 20. *Eclog.* 2. *c.* περὶ ἐμφυτεύσεως. 3. Harm. 3. *c.* περὶ ἐμφυτεύσεως *& tit.* 1 Clar. *lib.* 4. §. *emphyt.* Papon. 1. *Notar.* 2. *c. d'emphyteuſe albergation, benevis, & baux perpetuels.* 17 Ἐμφύτευσις, ἐκ τοῦ ἐμφυτεύειν, ab inſitione. Inde *Nov. Valent. de prædiis piſt.* inſitionis nomine hunc contractum ſignificat. Eſt ergo emphyteuſis contractus, quo dominus fundi ſui deſerti forte & ſqualidi, uſum & fructum pleniſſimum, & quaſi dominium alteri concedit ea lege, ut inſerendo, plantando, arando, poliendo, colendo meliorem faciat: proque eo pendat pretium ſeu vectigal annuum. Cujac. *hic.* ut a libellaria & contractu colonario ſeu παροικικῷ differat, dixi ad *l. 24. §. 1. Š. de ſacroſ. Eccl. & ad Novell.* 7. Hoc addendum in libellaria, in introitu contractus offerri ſummam quandam pecuniæ quæ a Gallis *entrage.* vide Papon. *in d. loco in pr.* Ut ad emphyteuſim revertar, ejus ſpecies ſunt variæ. Nova eſt, quæ habet originem in ejus perſona, quæ vult de ea diſponere. Antiqua quæ ab aliquo aſcendente. Hereditaria quam quis ſtipulatus eſt pro ſe & heredibus quibuſcunque vel pro ſe & heredibus, ſi tamen eſt accepta a privato. Non hereditaria quam aliquis ſtipulatus eſt pro ſe & deſcendentibus nulla facta mentione heredum. vide Clar. *ibid. q.* 16. 18 Cenſualis contractus quid eſt? Differt ab emphyteuſi, ideoque cenſus debitor, etiamſi non ſolvat cenſum per biennium, imo per centum annos, jure ſuo vel re cenſuali non excidit, *text. cum gl. in c. conſtitutus.* 6. *extr. de relig. domib.* Bald. *in l. 2. §. 1. ff. de Publician. in rem action. & tit. de pace Conſtantiæ, in verb. perſolvere fictum. & in Auth. & qui. J. de bon. aut. jud.* Imol. *in c. propter.* 3. *extr. de locato.* Jaſ. *lib. 2. hoc tit.* quibus addendum eum, qui ſingulis annis certam frumenti modiationem præſtare teneatur, in dubio cenſuarium, non emphyteutam cenſeri, ut ea ratione biennii mora jure ſuo non excidat. Alberic. *l. 2. hoc tit. arg. d. c. conſtitutus.* Hippol. de Marſ. *ſing.* 94. de cenſuario contractu, vide Everard. *in loco ab Emphyt. ad cenſum* 31. 19 Ἐμφύτευσις neque conductio eſt, neque alienatio, ſed jus proprium. *Syn. Baſil.* 20. *tit.* 2. *c.* 1. 20 Definitio κατὰ ἀφαίρεσιν τῆς ἐναντίας. 21 Pro emphyteuſi condictio ex lege competit. Cur? emphyteuſis non fuit contractus peræque potens, ut actionem vi ſua pareret: niſi lex acceſſiſſet. vide Clar. *ib. q.* 47. 22 Et quidem nominatim Clar. *d. loco. q.* 2. *ex communi opinione.* 23 Scriptura in contractu emphyteutico neceſſario ab initio requiritur: alias non valet. Clar. *d. l. q.* 4. *ex communi opinione.* quod in aliis multis contractibus non requiritur. vide *l. 17. Š. de pact.* contrarium tamen putat Molinæus ad conſuetudines Pariſienſes §. 33. *num.* 38. 24 Hoc volunt interpretes, ob quamcunque ſterilitatem emphyteuticarium non excuſari a canone, ob chaſma, labem & inundationem integræ rei, non ob labem partis. *J. h. t. tit. ex quo non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia.* Judex tamen æquus poterit eo caſu penſionis quantitatem cum fructibus, qui ex reſidua parte rei emphyteuticariæ colliguntur, conferre: & ita penſionis ſolutionem moderari. Ceſſantem vero belli cauſa canonem ſolvere, excuſari quidem a caducitate emphyteuſeos, at non a penſionis præſtatione, præſertim ſi penſio exigua ſit. Clar. *d. qu.* adde Gail. 2. *obſ.* 23. *n.* 23. Quid ſi domus & aliquot jugera agri in emphyteuſim dentur, ſitque domus incendio conſumpta? Emphyteuta domum reficere cogitur, & penſionem ſolvere, quia adhuc durat emphyteuſis per aream remanentem, quæ eſt maxima rei pars, niſi penſio magna debeatur, eaque propter fructus ſolvatur, non autem modica propter utile dominium. vide Petr. Anchar. 3. *q.* 78. *num.* 12. Finge me dediſſe Eccleſiæ domum ut me aleret: eandem domum exuſtam vel alio caſu fortuito deſtructam? tametſi cauſa deſinat, ob quam Eccleſia me alere debeat, alere tamen adhuc tenetur: quia tranſlato dominio periculum eſt donatarii ſeu accipientis. *l. Lucius. 11. ff. de evict. l. neceſſario. 8. ff. de pericu. & commod. l. ſi pecuniam. 5. §. 1. ff. de cond. cauſa data.* aliud igitur eſt in emphyteuſi, ut in qua res non tranſeat in accipientis dominium. Cremenſis *ſing.* 1. clades (Græcis βλάβη) totius rei emphyteuticariæ ad dominum rei ὡς ἐπὶ πράσεως, ſicut in venditione fit. *Syn. h. t. c.* 1. igitur ad emphyteutam non pertinet. 25 Μερικὴ βλάβη, cui opponitur κατὰ παντὸς τοῦ πράγματος; ut ſit ſenſus: emphyteuticarii periculo accidere particulare damnum. eleganter autor Synopſeos *d. c.* 1. adjicit, ὡς ἐπὶ μισθώσεως, ſicut in locatione: ut in ſuperiore caſu totius rei interitus ὡς ἐπὶ πράσεως, niſi aliæ conventiones ſpeciales de rei damno intervenerint. *d. c.* 1. 26 Quid ſi rei emphyteuticariæ per alluvionem aliquid acceſſerit? non augebitur penſio. Nam cum ad emphyteutam damnum pertineat, ad eundem deferri commoda oportet. vide Clar. *d. l. q.* 41. 27 Pactiones in emphyteuſi ſervandæ, ſive ad ipſam emphyteuſin, ſive ad ipſum emphyteutam ejuſve rejectionem pertineant. Quid ſi nihil de eo rejiciendo nominatim dictum ſit? ſi per triennium canonem emphyteuticum non ſolvit, neque domino dederit τῶν δημοσίων ἀποχάς, publicorum tributorum apochas, nulla meliorationis vel emponematum quæ dicuntur, ratione habita, omnibus modis, id eſt, omnimodo rem ipſam amittit. Neque proferre ad ſui defenſionem poterit, quod verbi gratia, propter emphyteuma non fuerit inquietatus. Nam hoc ipſum voluntate ſpontanea non ex inquietatione præſtitum oportuit. *Syn. ibi c.* 2. 28 Τῶν δημοσίων ἀποχάς. vide *J. h. t.* quid ſi theſaurus ſit repertus? eſt enim fortunæ, ut loquuntur, donum. *l. 63. §. 1. ff. de adq. rer. dom.* vel potius Dei beneficium. *l. un. J. de Theſauris.* Quidam putant emphyteutæ fieri. *Doctores in §. theſauros.* 39. *Inſt. de rer. diviſ.* Choppin. 2. *de domanio* 5. *n.* 20. Sed æquius eſt, ut emphyteutæ tantum cedat pro dimidia parte, ac ſi in fundo dotali fuiſſet repertus. *l. 7. §. 12. ff. ſolut. matrim.* 29 *l. 32. in fin. Š. de epiſc. aud.* olim biennium ut in conductione. *l. 56. ff. locati.* Cujac. *Nov.* 7. quod in emphyteuſi Eccleſiaſtica obtinet. *Nov. 7. c. 3. §. 2. Nov. 120. c. 8. c. Potuit. extr. de locato.* Emphyteuta ceſſans in ſolutione canonis per triennium cadit ab Emphyteuſi privati hominis: Eccleſiæ vero per biennium. vide Clar. *d. loco. q.* 8. *ex comm. opinione.* per triennium dixi, non antea: etiamſi emphyteuticarius juraverit ſe annuatim ſoluturum. Clar. *ib. contra comm.* Triennio vero elapſo ſemper privari poteſt, etiamſi penſio inferenda minimi ſit pretii, cum eo caſu, non tam de lucro vel commodo, quam de recognitione utilis dominii agatur. Clar. *ib. ex comm. opinione.* idem dicendum, ſi ſciens, non ſi ignorans, puta ſi ſucceſſit defuncto, tunc enim juvandus eſt. *l. 1. ibi. ſi qua mihi juſta cauſa. ff. ex quib. cauſ. major. l. ult. in fin. ff. de leg.* 2. adde Gail. 2. *obſ.* 48. *n.* 4. nec paupertatis prætextu, minus dimidia penſione intulit, tunc enim ab univerſa emphyteuſi cadere dicitur. Clar. *ib.* Non idem dicendum eſt ſi aliud convenerit, aut ſi tantundem emphyteutæ debeat dominus, quam penſionis ſit quantitas, tunc enim æquo jure admittitur compenſatio. Soc. *reg.* 114. 30 Ipſe vel ejus procurator. *l. 57. ff. de ſolut. & liberat.* Quid ſi re ipſa obtulit & conſignavit? ſatisfeciſſe intelligitur. *Novell. 91. c. 2. in fin.* Quid ſi unus heredum tantum partem ſuam obtulit? omnes jure ſuo cadunt: alioquin præſtatio emphyteuſeos confunderetur. *l. 7. ff. comm. præd.* ad eundem modum ceſſatio parentis nocet ſucceſſoribus, ſi in eorum quoque gratiam emphyteuſis data ſit: niſi ſtatim ſeu modico poſt triennium intervallo obtulerit, idque æquius videtur. *in fin. infr. h. t. & c. Potuit. extr. de locato.* quod tamen Afflictus non admittit *deciſ.* 74. 31 Τῶν δημοσίων ἀποχάς. 20. *Ecl. 1. cap.* 3. περὶ ἐμφυτεύσεως. hinc conſtat emphyteutam ad ſolutionem vectigalis ratione prædii emphyteutici teneri. *l. 2. ff. ſi ager vectigalis.* vide Clar. *ibi. q.* 4. An & ad refectionem ædium emphyteuticarii? tenetur Petr. Anchar. 3. *quæſt.* 78. *num.* 2. 32 Finita emphyteuſi culpa emphyteutæ, ipſe emphyteuta ἐμπονήματα ſeu meliorationes amittit: ſin minus, non amittit: ejuſque heredibus eo nomine actio competit. Clar. *ibid. quæſt.* 45. Wurmſer. 1. *pract.* 34. *obſerv.* 2. & ita differunt emphyteuticarii a colonis. *l. 61. ff. locati.* Quid ſi domum ædificavit: in electione domini poſitum eſt ædificii æſtimationem ſolvere, vel ut ædificium tollatur pati. vide Clar. *l. 4. §. feud. quæſt.* 88. 33 Communi opinione dicitur, eo caſu ſufficere nudam voluntatem directi domini de ejiciendo emphyteuta, adeo ut emphyteuta ſtatim ipſo jure cadat, neque ulla requiratur judicis ſententia. Clar. *d. loco. quæſt.* 9. 34 Officio tamen judicis, non privata autoritate; & ita communiter ab omnibus tenetur Clar. *quæſt.* 11. Wurmſer. 1. *pract.* 34. *obſerv.* 1. 35 Qui ſolet communiter præſtari in fine anni. *arg. l. 42. ff. de verb. oblig. l. 9. l. 17. ff. de reg. jur.* Speculator *d. loco.* Clar. *ex comm. opin. quæſt.* 12. 36 Quid ſi emphyteuta trium annorum penſionem prærogare velit? dominus eam recipere cogi non poteſt, nec etiam debet, cum invito beneficium non detur. *l. 69. ff. de reg. jur.* facit *l. 38. §. 16. l. 122. ff. de verb. oblig.* 37 Emphyteuta ſtatim, a triennio moram canonis non ſoluti purgans, auditur. *c. Potuit. extr. de locato: Novell. 91. c. 2. in fin. l. 7. Š. de pact. int. empt. l. 32. Š. de Epiſc. aud.* cur? ſi oblatio emphyteutam purgat, purgabit multo magis ipſa canonis acceptilatio, ut in dubio cenſeatur caducitas ei remiſſa, cum de injuria ſibi facta dominus proteſtatus non fuerit. *§. ult. Inſt. de injur.* proniores enim ſumus ad reum liberandum. *l. 47. ff. de obl. & act.* vide tamen Clar. *quæſt.* 10. 38 Emphyteuſis finitur culpa emphyteutæ, *ut hic.* adde & tempore (ad quod data eſt) finito, ut & extincta generatione, in cujus favorem conceſſa eſt. vide Clar. *quæſt.* 42.

consensu domini meliorationes suas aliis vendere, vel jus [1] emphyteuticum transferre [2]. † Sed ne hac occasione accepta, domini minime concedant emphyteutas suos accipere pretia meliorationum quæ invenerunt, sed eos deludant, & ex hoc commodum emphyteutæ depereat: disponimus [3], attestationem [4] domino transmitti, & prædicere, quantum pretium ab alio [revera] accipi potest. Et si quidem dominus hoc dare maluerit [5], & tantam præstare quantitatem, quantam ipse revera emphyteuta ab alio recipere potest, ipsum dominum omnimodo hæc comparare. Sin autem duorum mensium spatium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur, ubi voluerit, & sine consensu domini meliorationes suas vendere: his tamen personis [6], quæ non solent in emphyteuticis contractibus vetari ad hujusmodi venire emptionem. † Necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundum præfatum modum vendita sit, accipere emphyteutam: vel si jus emphyteuticum ad personas non prohibitas, sed concessas & idoneas ad solvendum emphyteuticum canonem transponere emphyteuta maluerit [7]: non [8] contradicere, sed novum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem vel per procuratorem, sed ipsos dominos per se, vel per literas suas, vel (si hoc non potuerint vel noluerint) per depositionem in hac quidem civitate apud virum clarissimum magistrum censuum, vel præsentibus tabulariis per attestationem, in provinciis autem per præsides vel defensores celebrandam. † Et ne avaritia tenti domini magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent: (quod usque ad præsens tempus perpetrari cognovimus) non amplius eis liceat pro subscriptione [sua] vel depositione nisi quinquagesimam [9] partem pretii, vel æstimationis loci qui ad aliam personam transfertur, accipere. Sin autem novum emphyteutam vel emptorem meliorationis suscipere minime dominus maluerit [10], & attestatione facta intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutæ etiam non consentientibus [11] dominis ad alios suum jus, vel emphyteumata [12] transferre. Sin autem aliter fuerit versatus, quam nostra constitutio disposuit, jure emphyteutico cadat.

1 Emphyteuta jus emphyteuticarium alienans sine consensu domini, jure suo cadit, nec in eum sententia requiritur: sed tamen ante realem traditionem non dicitur perfecta alienatio: hoc est, nondum censetur emphyteusim alienasse. Wurmſ. 1. *pract.* 34. *obſ. ult. ex comm. opin.* (nisi clausula constituti vel precarii sit adposita: idque stricto jure, non ex æquo; quod Delphinates sequuntur. Guid. *decis.* 101.) idem dici volunt, si facta sit traditio sub hac protestatione *salvo & reservato consensu domini & non aliter.* (nisi forte res emphyteutica magni sit momenti: ut castrum, & traditio facta sit potentioribus. vide Cæpollam *cautela* 22.) idem etiam dici volunt, si emphyteusim quis pro se acceperit, & pro his quibus dederit. Idem si emphyteuta prohibitus sit alienare in potentiorem. nam prohibitio in quibusdam inducit tacitum consensum in reliquis: tunc enim volunt irrequisito domino alienare vel cedere posse emphyteusim inferioribus & æqualibus. Idem quoque dicendum erit, si alienandæ emphyteuseos jus habuit pacto in eam rem nominatim cum ipso domino directo inito. Rom. *sing.* 471. Idem esse existimatur, si ignorans vendidit. *arg.* 2. *Feud. de controv. int. dom.* 42. *l. ult.* §. *sin autem.* 3. *Auth. res quæ. C. com. de legat. l. ult. in fin.* & ibi *Gl. &* Bart. *ff. de legat.* 2. quemadmodum per contrarium directus dominus per ignorantiam, canonem recipiens post commissam emphyteusim, non remittit jus commissæ emphyteuseos. Soc. *reg.* 115. idem censetur, si alienatio non solennis: hoc est, si solennitas statuto vel consuetudine requisita, in ea servata non fuerit. Soc. *ib.* plures exceptiones apud eundem, vide *in reg. Vasallus* 434. Quid si partem tantum alienavit? emphyteutam cadere tantum parte alienata judicatum fuit in consilio Neapolitano. Quid si integram emphyteusim alienatam emphyteuta recuperavit? pœnam caduci non evitat. Putant itaque colonum a tali injuria pœnitentia sua, nocentem esse non desinere fac.t *l.* 1. §. 25 *ff. deposit. l.* 4 §. 10 *ff. de usurpat & usucap. l* 65. *ff. de furtis.* idque communis probat opinio, de qua vide Clar. *d. loco quæst.* 13. a qua Mynsingerus dissentit, 3. *respons.* 38. *num.* 27. 28. 2 Dic, *ut infr. h. t.* 3 Emphyteuta jus emphyteuseos (agitur tamen hic de meliorationibus) vendere volens tenetur διαμαρτυρίαν πέμπειν τῇ πρωτοτύπῳ δεσποτείᾳ, attestationem transmittere primario domino, eumque de pretio certiorem facere. Qui si emere noluerit, liberum est emphyteutæ jus suum elapso bimestri spatio transferre. Quin & emptorem cogitur admittere dominus, ubi primum duo menses expleti fuerint. 3. Harm. 3. §. 117. 4 Nota & adde *l.* 32. *C. de episc. audient.* 5 Datur domino directo intra bimestre tempus jus προτιμήσεως (de quo dicam ad constitutionem Friderici de jure προτιμήσεως.) vide interea Papon. 1. *Notar.* 2. *c. d'emphyteuse*, ibi *droict de retenue au Seigneur direct*, & ibi: *Le Prince n'a droict de retenue fors qu'en certain cas.* Jure feudali intra annum 2. *Feud.* 9. ubi vide *Cuj.* 6 Potentioribus aut vetitis capere. *l.* 135. §. 3. *ff. de verb. oblig.* 7 Emphyteuta jus emphyteuseos (domino tamen prius requisito) alienare potest, id est, non potest jus emphyteuticum simpliciter alienare, sed prohibetur, nisi adhibeatur solemnitas. de qua vide Roland. a Valle 1. *conf.* 3. *num.* 85. Possunt tamen emphyteutæ plures rem emphyteuticam inter se dividere etiam irrequisito domino. Clar. *ib. q.* 14. *idem q.* 17. Sunt enim in solidum emphyteutæ, nec de hujusmodi divisione directus dominus potest conqueri, cum ejus non intersit penes quem sit res emphyteutica, nec ulla recognitio nomine rei debeatur. Clar. *ibid. qu.* 14. Potest etiam emphyteuta, nisi specialis consuetudo obstet, irrequisito domino, jus emphyteuticum extraneo capaci, non potentiori donare. vide Forn. 2. *qu.* 22. *select.* 30. vel legare: salvo tamen jure directi domini. Eo casu donatarius vel legatarius sine consensu domini possessionem apprehendere potest; & præterea eidem domino (dominum intellige etiam usufructuarium. Clar. *ib. q.* 23.) novus emphyteuta laudimia seu εἰσδεκτικὰ solvere tenetur pro nova investitura. Clar. *q.* 15. Laudimia, inquam, id est, quinquagesimam partem pretii. *infr. h. t. vers. & ne avaritia.* quod onus locum etiam habet in rebus donatis, quarum solvenda est eo nomine æstimatio: etiamsi emphyteutæ licuerit emphyteusim alienare. Clar. *q.* 23. permutare (cui tamen rei strictum jus repugnare videtur. Clar *q.* 17.) pignori dare, vel hypothecæ dare. idem *q.* 18. *l.* 16. *in fin. ff. de pignoratitia.* locare ad modicum tempus *q.* 19. Econtrario non potest eandem rem in emphyteusim dare, est enim datio emphyteuseos alienationis species. *q.* 20. aut in ea servitutem constituere in præjudicium domini. *q.* 11. licet in sui præjudicium possit, ut tantisper dum emphyteusis durabit, teneatur eam servitutem pati. *arg. l.* 1. §. *pen. in fin. ff. de superficiebus. & arg.* §. *quid ergo. De investitura de re aliena facta. lib.* 2. *t.* 8. *l. Statius Florus.* 48. *ff. de jure fisci.* Capella Tholosana *& ibid.* Aufrerius *decis.* 461. intervertere possessionem, *ejusdem. q.* 25. aut rem deteriorem facere. *arg. Nov.* 7. *c.* 3. §. 1. *Nov.* 120. *c.* 8. *Auth. qui rem.* 14. *C. de sacrosanct Eccles.* quibus casibus emphyteuta cadit jure suo. Clar. *ib q.* 26. ut & arbores excidendo, vel formam rei mutando. Gail. 2. *pract.* 67. *n.* 12. Restat dispicere, num emphyteuta possit jure testati, vel intestati emphyteusim transferre. Quod ad testati casum attinet, potest emphyteuta novam emphyteusim, id est, a se adquisitam pro se & quibus dederit, vel pro se filiis & heredibus jure suo in quemcunque voluerit filiorum: quin in extraneum dispositione testamentaria conferre. Antiquam autem, id est, ab ascendentibus acceptam emphyteusim: acceptam, inquam, sub ea formula *pro adquirente ejusque liberis*, parens tenetur filiis relinquere. Clarus *ibi quæst.* 16. superest causa intestati: Emphyteusis indefinite accepta ad filios adquirentis defertur; ad certam generationem accepta, generationem conventam non excedit. Ad certum tempus accepta potest ad extraneos etiam heredes, id est, ad non legitimos transferri: ad conventum tamen tempus duntaxat. In perpetuum vero tempus collata, si ita concepta fuit, *Teneat pro se & filiis*, ad solos descendentes defertur: si ita, *pro se & heredibus extraneis*, etiam ad extraneos: si ita, *pro se & heredibus*, in extraneum quemcumque deferetur, nisi sit emphyteusis Ecclesiastica. *Novell.* 7. *c.* 3. *in princ. vers. Alter.* Imo etiam si Ecclesiastica, si modo solenniter facta fuerit, ut communiter major pars interpretum scribit. qua de re vide Roland. a Valle 1. *conf.* 96. *n.* 20. quod ultimum Clar. *d. loco quæst.* 28. *vers. Et quinque tamen disputando.* non admittit, nisi expresse facta sit pro extraneis heredibus, aut in ipsa investitura talia verba sint adjecta, quæ tantundem præstent, puta pro se & quibus dederit, vel pro se & heredibus quibuscunque. Extraneos cum dico, fiscum etiam intellige. Nam si emphyteusis ejus conditionis fuerit, ut ad extraneum transiret, delicti causa jus emphyteuticum ad fiscum deferetur. *l.* 4. *infr. de fundis patrim. lib.* 11. *tit.* 61 nisi emphyteusis sit Ecclesiastica, idque favore religionis. *l.* 17. *ff. de usufruct.* Clar. *ibid. quæst.* 29. Quod de fisco dictum est, ad correos accipiendæ emphyteuseos Clarus negat pertinere, inter quos jus adcrescendi non est, *quæst.* 39. sed nec ad Ecclesiam extendi. Ideoque tametsi emphyteuta monasterium ingrediatur, jus tamen emphyteuticum ad Ecclesiam non transfertur. Merito, nulla namque spes caducitatis esset. vid. Clar. *d. loc. quæst.* 33. Dictum est superius, filios interdum succedere in jus emphyteuseos. An naturales? si emphyteusis sit privata, naturales succedent. Clar. *quæst.* 30. ut & legitimati (nihil enim differunt a legitimis. *Novell* 89. *c.* 3. Clar. *d. loc. quæst.* 31.) & fœminæ, nisi emphyteusis accepta pro filiis. *l.* 22. *ff. de verb. sign.* aut statuto repellantur fœminæ a successione stantibus masculis. Quid nepotes ex filia? si emphyteusis accepta pro se & filiis & nepotibus masculis, vel pro descendentibus suis virilis sexus non succedent, secus si accepta in tertiam generationem. Clar. *quæst.* 36. Quid filii abstinentes patris hereditate? succedent, si emphyteusis accepta pro se, filiis & heredibus vide Clar. *d. loc. quæst.* 37. Gail. 2. *pract.* 128. *n.* 18. *& obs.* 154. *num.* 17. An emphyteusis transeat ad institutum in re certa, vide eundem ibi *quæst.* 38. 8 Quid si emphyteusis sit finita citra culpam emphyteutæ isque desideret renovari contractum emphyteuticarium? Clarus ex communi opinione refert, injuria affici, nisi renovetur ei emphyteusis: eoque nomine ad superiores appellari posse. *d. loc. quæst.* 43. Gail. 2. *obs.* 148. *num.* 23. 9 Laudimia a novo emphyteuta quæ debeantur domino directo observa. *Goth.* Laudimium est quinquagesima pars pretii *h. l.* cessante puta pacto, statuto, vel consuetudine, Alexand. *vol.* 5. *consil.* 5. *n.* 8. Bursat. *vol.* 2. *consil.* 137. *n.* 39. Proinde debetur ad ratum pretii, non valoris rei, etsi major sit pretio. Alexand. *d. loco.* & Cravett. *consil.* 389. Potest tamen dominus probare contrarium, puta quod majus sit pretium, & detecta fraude circa pretium rei, commissa in præjudicium laudemii, fit locus devolutioni, & res incidit in commissum. Papon. *decis.* 171. *num.* 5. Boër. *consil.* 52. *in fin.* Amod. de Pont. *tract. de laudem. quæst.* 1. 4. & 8. Maur. Burg. *d. tract. part.* 1. *inspect.* 10. Ans. 10 De hoc jure προτιμήσεως supra dictum est. 11 i. e. Invitis. 12 Ἐμπονήματα, *supr. h. t.* meliorationes. *supr. h. t.*

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER QUINTUS.

TIT. I.
DE[1] SPONSALIBUS[2], ET ARRHIS[3] SPONSALITIIS, ET PROXENETICIS[4].

Diſſolutis ſponſalibus de futuro, licitum eſt alii nubere. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Annonariæ[5].

ALii deſponſatæ[6] renunciare conditioni, & nubere alii non prohibentur.

Sponſa ſponſum abſentem tenetur per biennium expectare: quo elapſo, alteri nubit impune. Bald.

2. Impp. CONSTANTIUS A. & CONSTANS C. ad Pacatianum P.[7] P.

SI is qui puellam ſuis nuptiis pactus eſt, intra[8] biennium exequi nuptias in eadem provincia degens ſuperſederit, ejusque ſpatii fine decurſo, in alterius poſtea conjunctionem puella pervenerit, nihil fraudis ei ſit, quæ nuptias maturando, vota ſua diutius eludi non paſſa eſt. [Dat. Prid. Idib. April. *Martianopoli*, PACATIANO & HILARIANO CONSS.] 332.

Obligationem purificatam ſequentis caſus occurſio non reſolvit: ſecus in obligatione purificanda. Bald.

3. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS & THEODOSIUS AAA. Eutropio P. P.

ARrhis[9] ſponſaliorum[10] nomine datis, ſi interea[11] ſponſus, vel ſponſa deceſſerit, quæ data ſunt, jubemus reſtitui, niſi cauſam[12], ut nuptiæ non celebrarentur, defuncta perſona jam præbuit. Dat. 15. Kal. Jul. *Theſſ.* GRATIANO A. V. & THEODOS. A. I. CONSS. 380.

Tutor vel curator non poterit diſſolvere ſponſalia contracta per patrem puellæ. Salic.

4. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. ad Marianum P. P.

SI[13] pater pactum de filiæ nuptiis inierit, & humana ſorte conſumptus ad vota non[14] potuerit pervenire, id inter ſponſum & ſponſam firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur deſtinatum[15]: nihilque permittatur habere momenti, quod cum defenſore[16], ad quem minoris commoda pertinebant, docebitur fuiſſe transactum. Periniquum eſt enim, ut contra[17] paternam voluntatem, redempti forſitan tutoris, aut curatoris admittatur arbitrium: cum plerumque etiam ipſius fœminæ[18] adverſus commoda propria inveniatur laborare conſilium. Dat. 4. Non. Novemb. HONOR. XIII. & THEOD. X. AA. CONSS. 422.

Qui contraxit ſponſalia, & ea non vult exequi: ſi eſt ætatis legitimæ, arrhas quas recepit, reſtituet duplicatas: ſi minor, ſolum quas recepit. Bald.

5. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Erythrio P.P.

MUlier[19] juris ſui conſtituta[20] arrharum[21] ſponſalium nomine usque[22] ad duplum[23] teneatur, id eſt[24], in id quod accepit, & aliud tantundem, nec amplius ſi[25] poſt completum viceſimumquintum annum, vel[26] poſt impetratam veniam ætatis, atque in competenti judicio comprobatum, hujusmodi arrhas ſuſcepit. In ſimplum autem, id eſt, tantummodo [in id] quod accepit, ſi minoris ætatis eſt: ſive virgo ſive vidua ſit, ſive per ſe, ſive per tutorem, aut curatorem, vel aliam perſonam easdem arrhas acceperit. † Patrem[27] vero, vel matrem legitimæ ætatis conſtitutos, ſive ſimul ſive ſeparatim arrhas pro filia ſuſceperint: avum etiam, vel proavum, ſi pro nepte vel pronepte, in duplum tantummodo convenit teneri. Quæ ita cuſtodiri cenſemus, ſi[28] non propter perſonam, vel conditionem, vel aliam cauſam legibus, vel generalibus conſtitutionibus interdictam, futurum matrimonium conſtare prohibetur: Tunc enim quaſi nullo facto, utpote ſine cauſa easdem arrhas præſtitas, tantummodo reddi conſequens eſſe præcipimus. † His [illud] quoque adjicimus: ut etiamſi[29] legibus prohibitæ non ſint ſperatæ nuptiæ, poſt arrhas autem ſponſalitias ſponſa conjugium ſponſi propter[30] turpem, [vel prodigam,]

1 Tractat de Sponſalibus ante Nuptias: ut quas præcedant ſponſalia, arrharum dationes & proxenetica. De Antenuptialibus quædam dicenda ſunt obiter ad quarundam etiam legum faciliorem intellectum. Nuptiarum dies legitimi tres erant. *l.* 66. §. 1. *ibi; ante diem tertium. ff. de donat. inter vir.* Primus dicebatur a Græcis προαύλια, id eſt, deſponſalia. Ea fiebant auſpicato. Cicer. 1. *de divinat.* Valerius 2. *cap.* 1. optime a turture & cornice, ſi par integrum apparuiſſet, quia utrumque animal adeo ſit conjugis ſtudioſum, ut eo mortuo ſuperſtes nullius præterea conjunctionem appetat. Poſt auſpicia ſacra faciebant. Secundus ἀπαύλια, decubatio, eoque deducebatur ſponſus in domum ſoceri a Paranympho, quem nonnulli νυμφευτὴν, alii παράοχον vocabant, ſi futura uxor virgo fuiſſet: ſi vidua, mulier ad ſponſum deducebatur a Nymphagogo, ſeu προμνηστρία, id eſt, pronuba. In limine ignis, & aqua ponebatur, utrumque ſponſus & ſponſa manu tangebat: ipſa nupta ejusdem aſperſione luſtrabatur (eo pertinet lex 66. *in fin. ff. de donationibus inter virum.*) Interdum recta via virgo in domum mariti (ſi forte per nuntium nubebat) deducebatur. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *ff. de ritu.* Sub veſperam, vel etiam noctu celebrabantur nuptiæ, faces accendebantur, virginis facies operiebatur (hinc nuptiæ) velo, quod Græcis ἑανὸς, & κάλυπτρα, ſeu flammeum: lutei coloris erat, ne pudor virginis proderetur, ferreus annulus ei a viro dabatur. Sponſa vero tres aſſes: quorum primum in manu, alterum in pede, tertium in ſacciperio ferebat. Primum ſponſo dabat, quaſi eum ſibi illo pretio coëmptum eſſet habitura: alterum in foro diis laribus deponebat. Tertium in vicino compito fodiebat. Nonius *c.* 12. *in Nubentes.* Inde convivium apparabatur, mox Hymenæus ducebatur cum choreis. Poſt hæc, pronuba ſponſam ad genialem lectum deducebat, hanc antecedebant δᾳδοφόροι, id eſt, faciferi, duoque colum cum lana & fuſis ferentes. alii mundum muliebrem, & alia quæ ob id παράφερνα. Sponſa ita deducta, a ſponſo detegebatur, quo nomine dona accipiebat, quæ ob id ἀνακαλυπτήρια, & quod ab eo primum videretur ὀπτήρια, & quod eam alloqueretur προσφθεγκτήρια. adde Cujac. 2. *feud.* 9. His ita peractis, pronuba unam ex facibus accendebat, pervigilem futuram: cæteras extinguebat, mox ſponſæ duobus digitis cingulum ſolvebat, quod Dianæ, ob eam cauſam λυσιζώνη, a Latinis Cinxiæ cognomento, dicabatur. Feſtus *in voce Cinxia*, dixi *libro* 1. *ad Leges* 12. *Tabular.* Cingulum illud erat ex ovilla lana contextum nodo qui Herculeus vocabatur, propterea quod Hercules fœcundiſſimus creditus ſit. Ubi omnes diſceſſiſſent, ſponſus clauſa janua diſponebat cuſtodias foris, quarum opera muliercularum importuna vel pietas, vel ſimulatio a foribus arceretur, ſi qua commoveretur virginis clamore. Interea juventus nuces cum ſtrepitu ſpargebat. Feſtus *in Nuces.* & hæc de ſecundo nuptiarum die. Tertius dies nuptiarum ἐπαύλια, quaſi nuptiarum appendix: Latinis Repotia. In eo ſponſi affines convivium inſtaurabant: eoque uxor in domum mariti deducebatur. Egrediens domo paterna nupta pedem tollebat, ne limen attingeret, idque ne pharmacis magicis lædi poſſet, quæ ſub limine ad deſtruendum conjugium vel concordiam, vel vim genitalem ſolent a veneficis poni. Plutarchus *in Romanis quæſtionibus* 29 Claves mox ei dabantur, vel ut illa intelligeret, quod jus in familia mariti eſſet habitura, vel ad ſignificandam partus facilitatem. Feſtus *in voce Clavium* adde quæ ſcripſi ad *l.* 2. *ff. de divort. & repud.* Plura vide apud Coſtanum Titulo de matrimonio, de ritu nuptiarum. Julium Scaligerum 3. *Poëtices* 101. 2 *l.* 1. *l.* 2. ℐ. *h. t.* dixi ad *Lib.* 23. *D.* 1. *L.* 3. *C. Theod.* 5. 3 Vid. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. ℐ. *h. t.* 4 *Al.* proxenetriis. Alciat. 1. *diſpunct.* 22. vid *l* 6 ℐ. 5 Bianori. 6 Deſponſata alii, renunciare ſponſalibus poteſt & alii nubere *Synopſ. Baſil.* 28 *tit.* 2. *cap.* 15. & Harmen. 1. §. 9. *l.* 2. *in fin* ℐ *de repud & judic. de mor. l* 2. §. 2. *ff. de divort. & repud.* Quid ſi ſponſalia degenerent, ſintque contracta per verba de præſenti? aliud dicendum fuerit. adde *l.* 15. *ff. de cond. & demonſtr. l.* 30. *ff. de reg. jur.* adde Wurmser. 1. *pract.* 35. *obſerv.* 1. 7 Conſtantinus ad Pacatianum P. U. *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 8 Si ſponſus præſens eſt, & in eadem provincia, nec intra biennium exequitur nuptias, poteſt puella impune alii nubere, *ut hic. l.* 4. *C. Theod. de ſponſalibus.* Dion. 54. Sueton. *in August.* 25. *Synopſ. Baſil.* 1. *c.* 18. 4. Harmen. 1. §. 18. abſens exſpectatur per triennium. *l.* 2. ℐ *de repud. & judic. de mor.* olim quadriennium: & ulterius. *l.* 17. *ff. de ſponſalib.* adde Cujac. 16 *obſerv.* 35. 9 *l.* 6. *C. Theod. h. t.* 10 Arrharum datio ſolet antecedere ſponſalia, *ut hic:* ut & emptionem & conductionem. *l.* 17. *in fin.* ℑ. *de fide inſtrum* 11 Sponſus (dic idem in ſponſa) moriens ante nuptias, *ut hic:* arrhas non amittit, licet eo moriente dimidia pars donationis ante nuptias ab eo factæ, ad ejus ſponſam (ſi tamen oſculum ei datum eſt) pertineat. *l.* 16. ℐ. *de donationibus ante nuptias.* Idem dicendum eſt in donatione ſponſi a ſponſa facta ante nuptias. *d. l.* 16. *in fin.* Quid ſi dos marito ante nuptias data? ſi nuda præceſſerunt ſponſalia, ſtatutum vel pactum de lucranda dote non pertinet ad maritum. Sin per verba de præſenti contractum ſit, pertinebit: etiamſi mulier, neque cognita, neque in domum mariti deducta ſit. *arg. l.* 7. *ff. de ritu nupt.* ſin minus, heredes uxoris datam condicent. *l.* 10. *ff. de condict. cauſa data.* eamque diſtinctionem, ut veriorem & communiter receptam, Gailius probat 2. *obſ* 80. *n.* 3. Statutum ſcil. de lucro dotis locum habere in ſponſa. adde quæ dixi ad *l.* 1. *ff h. t.* idque etiam uſurpari in dote dicta ſeu promiſſa Nihil enim intereſſe inter dotem datam & promiſſam: cum ex ſola promiſſione dos conſtituatur vid. *l.* 4. ℐ *de collat.* De doario quid dicendum? Cujacius negat doarium, ſeu ὑπόβολον deberi uxori, niſi in mariti concubitum venerit, & hoc eſſe quod dicitur: *Au coucher gagne la femme ſon douaire*, 2. *feud.* 9. *fol.* 515 *in fin.* 12 Ut ſi in culpa fuit, ne contrahi poſſet conjugium. 4. Harm. 1. §. 3. 13 *l* 7 *C Theod. h. t.* Sæpenumero pater ſuſceptis pro filia ſponſaliorum arrhis, vita defungitur, necdum contractis nuptiis. Deinde poſt ejus mortem, aut tutor, aut curator efficere conatur, ut dirimantur ſponſalia, cavetur itaque hac conſtitutione infringi & labefactari nequaquam oportere, quæ ſuperſtite patre probata & conventa ſunt. 4. Harmen. 42. §. 4. 14 Poſt ſponſalia mora injicitur nuptiis, vel expreſſe. *l.* 1. ℑ. vel neutro modo: puta, morte, vel ſponſi, vel ſponſæ. *l.* 3. ℑ. *h. t.* eorumve parentis, *ut hic. & l.* 17. *ff. h. t.* 15 Definitum. *l.* 7. *C. Theod. h. t.* Solebant enim parentes uxores liberis deſtinare. vide quæ dixi ad *l.* 66. *ff. de ritu nuptiar.* & ita patris deſtinatio poſt mortem ejus effectum ſortitur. 16 Quid ſi pater eidem filiam deſtinaverit? poteſt utique eam ducere. *l.* 36. *ff. de ritu nupt.* 17 In elocanda filia patris defuncti arbitrium judices ſequi debent. 18 Familiæ. *d. l.* 7. *C. Theod. h. t.* & male. Hoc innuit, fœminas plerumque laborare adverſus proprium commodum. 19 Ὁ ἀῤῥαβὼν φύσιν ἔχει τοιαύτην &c. Arrha ſponſalitia eam vim & naturam habet, ut is quidem qui eam accepit, ſi ſponſalium fidem non impleat, duplum ejus quod accepit præſtet; qui vero dedit, arrhis excidat. 4. Harm. 2. §. 1. 20 Addunt Græci τελείαν ἄγουσα τὴν ἡλικίαν, ætatem perfectam agens *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 2. 4. Harmenop. 2. §. 6. 21 Jam datarum ſcil. non promiſſarum tantum. Tiraquellus *de retract. conventionali, ad fin. tit. n* 36. ut hæc conſtitutio non pertineat ad arrhas promiſſas tantum. vid. Rol. a Valle 1. *conſ.* 37. *n.* 4. 22 Διπλοῦς ἀῤῥαβῶνας duplatas arrhas. *Synopſ. ibid.* 23 Pœnam ſponſæ nuptias ſine cauſa detrectantis obſerva. Mulier ſui juris conſtituta minor vigintiquinque annis arrhas acceptas tantum reſtituit. ℐ. *h t. ibid. in ſimplum autem.* Major vigintiquinque aut minor vigintiquinque poſt impetratam tamen ætatis veniam arrhas & tantundem præterea reſtituit, *ut hic:* quemadmodum, ſi ὑπεξούσιος, ſeu in parentis poteſtate poſita ſit. ℐ. *h. t. verſ. Patrem, ibi, duplum tantummodo:* & ita hanc legem intellige, quantumvis diverſa ſit Græcorum interpretatio. 28. *Eclog.* 2. *cap.* 1. 24 Duplum in legibus eſt res ipſa principalis: & tantundem, quod in pœnis, *ut hic. Inſt. de oblig. (ex delict.* uſuris. *l.* 10. ℑ. *de uſuris.* & eo quod intereſt, notandum. *l. unic. C. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt.* 25 Arrhas ſibi datas, mulier ſui juris conſtituta & ætatis perfectæ, nuptias recuſans duplatas reſtituit, *ut hic.* Quid ſi minoris ætatis cum eſſet, veniam ætatis impetravit & arrhas accepit? rurſus duplas reſtituet, ſi recuſet nuptias, *ibi*, vel poſt impetratam. Quid ſi minor veniam ætatis non impetravit? ſimplas tantum reſtituet. *verſ. in ſimplum. Synopſ. d. tit.* 2. *c.* 2. Harm. *ibid.* 26 Ætatis autem veniam viri a vigeſimo, fœminæ a decimo octavo ætatis anno impetrant a Principe, qua impetratione curatorum poteſtate eximuntur: & perinde ac ſi ſui juris eſſent, res ſuas adminiſtrant: hoc excepto, quod ſine decreto nihil ex ſuis rebus alienare poſſint. Harmenop. *ibid.* §. 7. *l.* 2. *l.* 3. *ſupr. de his, qui veniam ætatis impetrarunt.* 27 Arrhas pro filia, vel nepte accipiens pater, mater vel avus, ſi matrimonium puellæ impediverint, duplatas arrhas præſtant, *ut hic.* Quid ſi matrimonium non impediant, ſed matrimonium aliter conſtare non poſſit? ipſas tantum arrhas reſtituunt. *verſ. Quæ ita. Synopſ. ibid.* Quid ſi ante contracta ſponſalia matrimonium juſta de cauſa contrahi non poſſe ſciverunt, & tamen arrhas receperunt? duplas arrhas quoque reſtituent. Eſt enim quod ſibi imputent, qui ſcientes prudentes arrhas receperint ejus matrimonii nomine, quod contrahi non poſſe ſciebant: ſecus enim, ſi ignorabant. *verſ. His illud. Synopſ. ibid.* Harmenop. *ibid.* §. 8. 28 Lege jubente quæ dirimuntur ſponſalia, pœnam non merentur. 29 Hæc verba extant in *l.* 16. ℑ. *de Epiſc. aud.* 30 Repudii cauſas nota. adde *Novell.* 22. *c.* 15. & ita corporis, bonorum & animi ratione repudio locus eſt. Corporis, ut quia turpis ſponſus, *ut hic. l.* 12. *in fin. ff. h. t.* Bonorum, quia prodigus. Animi, quia impudicus, & improbatæ ſectæ.

vel impudicam converſationem, aut religionis [1], vel ſectæ diverſitatem recuſaverit, vel eo quod quaſi vir coitum [2] (ex quo ſpes ſobolis oritur) facere non potuerit, vel ob aliam [3] juſtam excuſationis cauſam: ſi quidem probatum fuerit ante datas easdem arrhas ſponſalitias hoc idem mulierem [4], vel parentes ejus cognoviſſe; ſibi debeant imputare. Sin vero horum ignari ſponſalitias arrhas ſuſceperint, vel poſt arrhas datas aliqua juſta cauſa pœnitentiæ interceſſerit: eiſdem tantummodo redditis, ſuper alterius ſimpli pœna liberi cuſtodiantur. † Quæ [5] omnia ſimili modo [6] etiam [7] de ſponſis ſuper recipiendis necne, arrhis præſtitis cuſtodiri cenſemus: quadrupli [8] videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita erat, in [9] qua & arrharum quantitas imputabatur, ceſſante: niſi [10] ſpecialiter aliud ex communi conſenſu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit. † Extra definitionem [autem] hujus legis, ſi cautio pœnam ſtipulationis continens fuerit interpoſita, ex utraque parte nullas vires habebit: cum in contrahendis nuptiis libera [11] poteſtas eſſe debeat. Dat. Kal. Jul. MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

De proxeneticis.

Hujus legis epitomen retulerat ex Harmenopulo [12] Contius, ſed eam integram ex Baſilicis edidit Cujac. *lib.* XI. *obſ. cap.* 18.

6.

CONſtitutio [13] vult, ne [14] proxeneta, ſeu conciliator [15] nuptiarum quidquam capiat. Si tamen omnino ſuſtineat aliquid accipere, ſi quidem nihil de ea re convenerit, nihil omnino conſequatur: ſin pactum interceſſerit, non ultra viceſimam partem dotis, & ante nuptias donationis exigat, ſi dos ad ducentas usque libras auri pertingit: minus autem, ſi quidem volet, ut accipiat; liberum ei facit. † Sin vero cujuscunque [majoris] quantitatis dos fuerit, ultra decem [16] libras auri proxenetam accipere non permittit, neque ſi perfecta eſt dos, vel ante nuptias donatio. † Quod ſi præter hæc aliquis pactus ſit, ne exigatur, ſed & ſolutum reddatur, ſive pecuniam accepit, ſive res, datave eſt ei confeſſio debiti, aut omnino accepit aliquid mobile, vel immobile, vel ſe movens: intentatis actionibus non ſolum contra accipientem, ſed etiam contra ejus heredes: nec ſolum ab eo qui dedit, ſed etiam ab ejus heredibus: pœna decem librarum auri definita adverſus eos, qui præter hæc [aliquid] agere tentaverint.

TIT. II.

SI RECTOR [17] PROVINCIÆ, VEL AD EUM PERTINENTES SPONSALITIA [18] DEDERINT.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

SI [19] quis in poteſtate publica poſitus, [illegible] honore adminiſtrandarum provinciarum, qui parentibus, aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipſis quæ matrimonium contracturæ ſunt, poteſt eſſe terribilis [20], arrhas ſponſalitias dederit, jubemus [21]: ut deinceps, ſive parentes, ſive eædem mutaverint voluntatem: non modo juris laqueis liberentur, pœnæque [ſtatutæ] expertes ſint: ſed extrinſecus data pignora lucrativa [22] habeant [23], ſi ea non putent eſſe reddenda. Quod ita late patere volumus, ut non [24] ſolum circa adminiſtrantes, ſed etiam circa adminiſtrantium filios [25], nepotes ac propinquos: [&] participes [26] [id eſt, conſiliarios,] domeſticosque locum habeat: quibus tamen adminiſtrator operam dederit. † Impleri autem id poſtea matrimonium non vetamus, quod tempore poteſtatis ob eas perſonas de quibus locuti ſumus, arrhis fuerat obligatum, ſi ſponſarum conſenſus accedat. Dat. 15. Kal. Jul. *Theſſalonicæ*, DD. NN. GRATIANO A. V. & THEOD. A. CONSS. 380.

TIT. III.

DE DONATIONIBUS [27] ANTE [28] NUPTIAS, VEL PROPTER [29] NUPTIAS, ET SPONSALITIIS.

De muneribus ſponſalitiis, ſi ea, quæ donat vir futurus, tradiderit uxori, vel donandi animo dotem auxerit.

1. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Metrodoro.

MUltum intereſt, ſi ea quæ donat vir futurus, tradiderit [30] uxori [31], & poſtea [32] in dotem acceperit: an vero donandi animo dotem auxerit, ut videatur accepiſſe, quod non accepit: priore enim caſu donatio non impeditur, & res quæ in ea cauſa ſunt dotis effectæ, judicio de dote peti poſſunt: poſteriore [autem caſu] nihil actum eſt donatione: & quod in dotem datum non eſt, repeti non poteſt.

De nuptiis non ſecutis.

2. Imp. ALEXAND. A. Attalo.

SI [33] Præſidi provinciæ probaveris, ut [34] Eutychiam uxorem duceres, munera [35] te parentibus ejus dediſſe: niſi Eutychia tibi nupſerit, [tibi] reſtitui, quod dediſti jubebit.

De dolo.

3. Idem A. Marcellæ.

POllicitatione a fratre quondam tuo ſponſalium [36] cauſa facta, etſi [37] in ſtipulationem deducta ſit, ideo præſtanda non fuit, quoniam in dote uxor maritum fefellit [38]: Exceptionem [39] [itaque doli] adverſus actionem ex ſtipulatu recte objicies.

1 *d. l.* 16. vid. *l.* 15. *C. de Judæis. Novell. Leonis* 93. Goth. De Jure Canonico licet cum hæreticis ſive ſectariis committere conjugia. *c.* 16. 28. *quæſt.* 1. *c.* 14. *de hæreticis. in* 6. Anſ. 2 Adde *l.* 14. §. 7. *ff. de adilit. edict. Novell.* 117. *c.* 12. 3 Puta abſentiam biennii, vel triennii. *l.* 2. *C. h. t.* lepram, niſi ſponſalia ſint de præſenti, *extra. de conjugio leproſor.* vid. Wurmſ. 1. *pract.* 35. *obſ.* 2. vel quia virgo putabatur, quæ tamen mulier deſpondit. *arg. l.* 11. *in fin. ff. de act. empt.* 4 Arrhas etiam dari a ſponſa ſponſo hic locus innuit, quod & Accurſius notavit *C. verſ. Quæ omnia.* Id tamen Cujac. 4. *obſerv.* 26. negat: atque in ſponſalibus ſponſum, non ſponſam arrhas dare. 5 Arrhas acceptas ſponſus quemadmodum reſtituat. 6 Sciens prudens quæ cum turpi, cum prodigo, cum hæretico, cum impotente vel ſimili ſponſalia contrahit, & arrhas ei dat, etiamſi juſtam repudii cauſam habeat, arrhas tamen non repetit, *ut hic: & dict. l.* 16. *C. de epiſc. aud.* Sic creditores qui ſcientes inopem heredem paſſi ſunt in hereditate morari, ab eo ſatisdationem non exigunt. *l.* 31. §. 2. *ff. de reb. aut. judic.* Sic in emptionibus, ſcienti vitium non ſuccurritur. *l.* 1. *in fin. ff. de act. empt.* Prudens emiſti vitioſum, dicta tibi eſt lex. *Horat.* Huic vicinum eſt, quod Jaſon ad *l.* 24. *ff. ſolut. matrim.* negat conſtante matrimonio, uxorem dotem repetere poſſe, quæ ſcienter cum viro inope, vel prodigo, vel obærato contraxit, aut mox non idoneo futuro: eamque opinionem Gailius probat, 2. *obſ.* 84. *arg. l.* 145. *ff. de reg. jur. c. ſcienti* 27. *de reg. in* 6. *l.* 34. *C. de tranſact.* Idem dicendum eſſe de creditoribus minus idoneos fidejuſſores probantibus, vid. *l.* 10. *in fin. ff. qui ſatisd. l.* 3. *in fin. ff. ut in poſſeſſ.* ſed & eo qui ſciens luminibus effoſſis hominem emit. *l.* 43. §. 1. *ff. de contrahend. empt.* quod ad uxorem attinet, ſuperiora vix probare poſſum, Bartolum & Ripenſem in eo ſecutus: qua de re vide quæ dixi ad *d. l.* 24. 7 Quæ de ſponſo dicta ſunt, ad ſponſam accommodantur. 8 *l.* 6. *C. Theod. h. t. l. unic. C. Theod. ſi provinciæ rector. l. unic. C. Theod. ſi nuptiæ.* 9 Quadruplum regulariter ipſum principale, rem ipſam principalem in pœnis continet. 10 Atqui pœnis legum contenti eſſe debemus. *l.* 19. *ff. de verb. oblig.* Solve: Quadruplum hic licet ſtipulari, quia jure vetere, etiam in hanc rem legitima fuit pœna quadrupli *d. l.* 6. *d. l. unic. C. Theod. ſi provinciæ. d. l. unic. C. Theod. ſi nuptiæ.* Quadrupli pœna hodie tantum ex conventione valet. vid. Cujac. 16. *obſerv.* 34. & 4. *obſerv.* 22. & 11. *obſerv.* 17. 11 Liberæ nuptiæ eſſe debent. *l.* 12. 14. *C. de nupt.* Quid? Metus ſummo pudore patri exhibitus (reverentialem metum quidam appellant) vitiatne nuptias? non vitiat. Talis enim metus non cadit in virum conſtantem, niſi cauſa cognita conſtet ob nimiam reverentiam parentum, liberos [illegible] vid. Gailium 2. *obſerv.* 39. Quid? hujusmodi matrimonium poteſtne convaleſcere? Wurmſer. 1. *pract.* 36. *obſerv.* 1. ait, ſpontanea cohabitatione & copula matrimonium convaleſcere: eoque caſu judicem quantitatem moræ, & amorem conjugum inter ſe conſiderare. *c. ad id, quod.* 21. *x. de ſponſalibus. c. diſcretionem.* 6. *x. de eo qui cog. conſang.* Hujusmodi ſubſequente copula novum conſenſum induci, metum tolli. *l.* 2. *ſupr. de his, quæ vi metuve.* Idque maxime in eo perſpici, qui a parentibus puellæ deprehenſus, coactus eſt cum puella matrimonium contrahere. Gailius *d. loco.* 12 4. *tit.* 3. §. *ult.* extat eadem conſtitutio apud autorem *Synopſ. Baſil.* 54. *tit.* 13. περὶ προξενητῶν, *c.* 4. 13 Interpretatio Leunclavii. 14 Τὸν προξενοῦντα γάμον. 15 Quid proxeneta, vid. *l.* 3. *ff. de proxenet.* 16 Id eſt, ſeptingentos viginti aureos & ita certus hic modus proxeneticis nuptialibus datur, ut & advocato plerumque centum aurei. *l.* 1. §. 12. *in fin. ff. de extraord. cognit.* Interdicuntur omnino proxenetica præpoſitis eccleſiaſticis. *Novell.* 123. *c.* 16.

17 Ἄρχων præſes, 4. Harm. 2. §. 10. Idem in quocunque magiſtratu, & adminiſtrante officium. *l. unic. infr. ſi quacunque præditus poteſtate. l.* 38. *ff. de ritu. Syn. Baſil.* 28. *tit.* 5. *cap.* 39. 42. & *tit.* 4. *c.* 19. 18 Sponſalia. *C. Theod. h. t. lib.* 3. *tit.* 6. ſponſalitias dederint arrhas. *Hal.* Sponſalitia, *ut hic*, & *l. ult. infr. de ingenuis manumiſſis.* pignora. *l.* 6. *in fin. C. Theod. de ſponſal. & antenupt.* arrharum nomine data. *l.* 1. *C. ſi nuptiæ ex reſcripto.* Græci μνηστρα. Hieronymus in virginitatis laude. *Humanorum ſponſaliorum pignoribus ſubarrhantur.* Arrhæ in ſponſalibus non erant nummi, ſed vel annulus pronubus vel monilia, ut in Maximino juniore apud Capitolinum & apud Heſychium, inde κάτοχμα καὶ ἔνοχμα, περιθέματα ἀρραβωνικά. vid. Cujac. 11. *obſerv.* 17. 19 *l. unic. C. Theod. h. t.* 20 Φοβερός. 4. Harmen. 2. §. 13. 21 *l.* 38. *l.* 63. *ff. de ritu nupt. l. un. C. ſi quacunque præd. poteſtat.* 22 Καὶ κερδαίνειν τὰς ἀρραβῶνας. 28. *Eclog.* 1. *c.* 20. 23 Imo non lucratur. *l.* 38. *ff. de ritu.* Quidam abrogari putant dictam *legem* 38. Cyrillus Græcus interpres *legem* 38. refert ad nuptias ab officiali præſidum contractas, qui ut præſidibus lege inferior nuptias contrahendo levius peccare præſumitur. Hanc vero legem refert ad ipſos præſides, eorum filios, nepotes, propinquos, domeſticos, participes ejus, ſeu adſeſſores, quibus ipſe præſes conſtituendis nuptiis operam navaverit. Alia hic etiam adferunt emplaſtra, quæ Cujacius refutat *hic*, & 4. *obſerv.* 21. 24 Sponſalia in ſua provincia præſes contrahere non poteſt: quod ſi contraxerit, liberum eſt puellæ, ejus parentibus, tutoribus & curatoribus, nuptias recuſare, & acceptas arrhas lucrari. Quid filii, nepotes, cognati, domeſtici, conſiliarii ipſius præſidis? eadem ratione in eadem provincia ſponſalia contrahere vetantur, *ut hic.* 4. Harmen. 2. §. 10. & 11. Quid dicendum de præſidum filiabus? Idem ex conſtitutione Leonis 23. Harm. *ibid.* §. 14. Quid ſi præſes ipſe poteſtate exiit, & puella nuptias ejus detrectet? ſtabile conjugium ejus fuerit. *verſ. Impleri. C. h. t.* Harmen. *ibid.* §. 12. 25 *Novell. Leon.* 23. addit filias. 4. Harm. 2. §. 14. 26 Συγκαθέδρους. Græci *Eclog. d. loco.* id eſt, adſeſſoris pertinentes. Cujacius hic, qui Græcis προσήκοντες. adde *l. unic.* §. 3. *C. de contractibus judicum. l.* 3. *C. ſi certum petat.*

27 Donatio propter nuptias hodie eſt contractus ſpecialis. *Novell.* 119. *cap.* 1. 28 §. 3. *Inſtit. de donationibus.* 3. *C. Theod.* 5. περὶ μνηστείας δωρεῶν. 8. *Eclog. tit.* 4. 29 Donatio ante nuptias vel propter nuptias, idem. Fit enim propter nuptias: plerunque, ante nuptias: interdum poſt nuptias. §. *pen. Inſt. de donationibus.* Quod ita donatur a marito uxori in vicem dotis ἀντιφέρνη. *l. ult. C. h. t.* Ejusdem juris eſt hæc donatio, cujus & dos, eadem pacta recipit, eandem quantitatem. *Novell.* 97. *cap.* 2. *verſ. Primum.* Eandem, quoniam ſupra dotem, mortuo marito uxori redditur ὑπόβολον, id eſt, dotis incrementum. Demetrius Chartophylax, *quæſt.* 55. & 4. Harmenopul. 10. Eſt enim Græcis ὑποβάλλειν, adjicere. Dotalitium dicitur *in cap. plerumque* 4. *extr. de donat. inter vir. can.* 10. *ſi autem.* 36. *quæſt.* 2. & Roberto *in Chronico*, Willelmus, inquit, Rex Siciliæ fecit chartam Johanni reginæ de dotalitio ſuo: In conſtitutionibus Neapolitanis dotarium, a Longobardis Morgangheba. vid. Cujac. 2. *Feudor.* 9. a Gallis *Douaire*, quod tamen Cujacius plene non probat. 5. *obſerv.* 4. *in fin.* Ex Græcis alii reddidere dimidiam, alii tertiam, niſi aliud contractum fuiſſet. 4. Harmenop. 10. Moribus Tholozanis redditur dimidia: more Longobardorum, quarta pars bonorum mariti. *l.* 11. *C. Longobard. de his, quæ a viro.* Romano jure, tertia dotis. 2. *Feudor.* 8. §. 2. Conſtitutionibus Neapolitanis tertia bonorum mariti. *lib.* 3. *tit.* 13. 15. 16. & conſuetudine Normanniæ. Gothorum jure, decima bonorum mariti. Porro, ὑπόβολον non debebatur uxori, niſi in cubiculum mariti veniſſet, & hoc eſt quod dicitur, *Au coucher gagne la femme ſon douaire.* Virgini, ut Harmenopulus 4. *tit.* 10. docet, non dicitur ὑπόβολον. quod erat tertia pars dotis: ſed θεώρετρον, quod erat duodecima. Id Græci quoque dixere ἀνακαλυπτήριον. vid. Cujac. 2. *Feudor.* 9. Apud Gallos doarium aliud eſt conſuetudinarium, ſive ſtatutarium, aliud conventionale ſeu præfixum. Hoc legem accipit a contrahentibus. Illud a lege vel ſtatuto, utrumque tamen plerumque conjungitur, daturque alterutrius uxori electio. His adde Clar. 3. *ſent.* §. *donatio. qu.* 11. 30 Dotem non acceptam poteſt maritus interdum utiliter in dotem convertere, veluti ſi ante nuptias contractas mille uxori donavit, eaque etiam tradidit, maritus poterit eam ſummam a ſe ita profectam, ab uxore dotis nomine rurſus accipere: & dotis judicio utiliter obligari. Quid ſi tantum ſcripſit, animo dotis augendæ, ſe mille ab uxore accepiſſe, cum vel nihil, vel centum tantum accepiſſet? Donatio hæc impeditur: nihil, inquam, actum eſt ea donatione. Itaque hoc caſu, id tantum quod re ipſa in dotem datum fuerit, repetetur: quod datum non fuerit, non repetetur hac lege. *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 3. *cap.* 1. & 4. Harmen. 3. §. 1. Quid, ſi quidem non tradidit, ſed conſcripſit mille, citra animum augendæ dotis, ſed ut revera donaret, deinde eadem mille cautione comprehenſa, mulier viro in dotem attulerit, una cum cæteris chirographis & nominibus & vir ſciens prudens, inter cætera dotis eam cautione mille continentem dotis nomine ſe accepiſſe conſcripſerit? Puto idem fore, ac ſi eadem mille re ipſa tradidiſſet. Novo enim jure promiſſæ animo donandi, res neceſſitatem traditionis continent. *l. ſi quis argentum.* 35. *infr. de donationibus* huic legi intelligendæ omnino adde Conſtantinum Rogerium *tractatu de dote, cap. Quanto oportet videre.* 31 Id eſt, ſponſæ, nam quod uxori quis largitur, cum donationis nomine tradiderit, debet maritus in eadem voluntate ad mortem usque permanere. Scholiaſt. Harmen. 3. *tit.* 3. §. 4. 32 Hæc donatio contractus eſt ſpecialis. *Novell.* 119. *cap.* 1. *in princ.* idque ita colliges, donatio propter nuptias comparatur doti. §. *penult. Inſtit. de donat.* Dos autem eſt contractus. *l.* 65. *ff. de judiciis. l.* 23. *ff. de reg. jur.* 33 Donationum ante nuptias dominia ab ipſo quidem initio donationis recte conſtituuntur ſeu adquiruntur: ſub conditione tamen revocantur, ſi non ſubſecutæ fuerint nuptiæ. Harm. *ibid.* §. 2. 34 Res tantum promiſſas a ſuo ſponſo ſponſa in ſuam dotem redigere non poteſt. Papon. 1. *Notar.* 4. *c. de contract de mariage.* Cur ita? vid. *l.* 4. *C. h. t.* ſibi donatas & traditas poteſt. *l.* 5. *C. de ſecund. nupt.* ad ſe miſſas citra donationis animum, (qui in dubio non præſumitur) non poteſt, cum eas accepiſſe præſumatur, ut ornatior ad virum accederet: non ut dotem ſuam augeret. Clar. 3. *ſent.* §. *donatio quæſt.* 10. Conſtante vero matrimonio quæ ornamenta a marito uſus [illegible] mulier acceperit marito mortuo, in dubio, ea lucratur. Clar. *ibid.* Andr. Gail. 2. *obſ.* 91. niſi contraria ſit conſuetudo. Roland. a Valle 1. *conſ.* 10. *n.* 12. 35 Donata ſponſæ parentibus a ſponſo, ut nuptiæ fiant, nuptiis non ſecutis, ea recte repetuntur. *Synopſ. ibid. cap.* 2. Harmenop. *ibid.* §. 7. 36 Datum ob cauſam matrimonii futuri cauſa non ſecuta, condicitur. Sponſalia. *l.* 8. *C. de præd. & aliis reb. minor. Novell. Valentin. verſ. Opportunum duximus, de epiſcop. jud.* ſeu ἀντιφέρνη, ſeu ſponſalitia [illegible] *l.* 4. *C. de ſecund. nupt.* dotis eſt ἀντιστάθμησις. Scholiaſt. *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 1. περὶ γαμικῶν [illegible], levamentum atque [illegible]. 37 Stipulatio juſtam pollicitationem non doloſam firmat. 38 Sponſalitia largitas, amplæ dotis contemplatione facta condicitur, ſi dos eſt minor, quam promiſſa. 39 Doli exceptio actorem repellit. *l.* 36. *ff. de verb. obl.*

De

De donatione collata in tempus nuptiarum.

4. Imp. GORDIAN. A. Marcello.

QUod ſponſæ ea lege [1] donatur, *Ut [tunc [2]] dominium ejus adipiſcatur, cum nuptiæ fuerint ſecutæ*, ſine effectu eſt [3].

Si nuptiæ ſequi non poſſunt.

5. Impp. VALENTIN. & GALLIEN. AA. Theodoræ.

EA quæ tibi ut ſponſæ daturum ſe promiſit is, qui te ficto [4] cœlibatu, cum aliam matremfamilias domi reliquiſſet, ſollicitavit ad nuptias, petere cum effectu non potes: cum tu ſponſa, uxore domi poſita, non [5] fuiſti.

De donatione die nuptiarum facta.

6. Imp. AURELIANUS A. Donatæ.

CUm [6] in te ſimplicem donationem dicas factam eſſe die [7] nuptiarum & in ambiguum poſſit venire, utrum a ſponſo, an a marito donatum ſit: ſic diſtinguendum eſt, ut, ſi in tua [8] domo donum acceptum eſt, ante nuptias videatur facta eſſe donatio: Quod ſi penes [9] ſe dedit ſponſus, retrahi poſſit: uxor enim fuiſti [10].

De verbo remanere.

7. Imppp. CARUS, CARIN. & NUMER. AAA. Lucianæ.

SI, cum ante nuptias munera darentur, ita conventum eſt, atque hujusmodi conſcripta eſt pactio, *Ut ſi qua ſors extitiſſet contra voluntatem ejus, & matrimonium diſtraxiſſet, tunc quæ data erant, apud eum qui dediſſet, heredemve ejus remanerent* [11]: poteſt, qui hereditatem ejus accepit, cui pacta puella munera lege prædicta ſuſceperat, eadem jure poſtulare.

De jure alienandi.

8. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Euphroſynæ.

SI ante matrimonium major quinque & viginti annis conſtitutus, ſponſæ ſuæ, licet ante ſponſalia, fundum donavit, eamque in vacuam induxit [12] poſſeſſionem: poſtea nullo titulo ſuperſtitem, vel teſtamento eundem relinquentem, alienare potuiſſe certi ac manifeſti juris eſt.

De reſcriptis.

9. Iidem AA. & CC. Juliano.

CUm te ſponſæ [13] filii tui quædam donaſſe confitearis: perfectam donationem reſcindi, nec noſtro oportet reſcripto [14], quam tua voluntas jurisque auctoritas fecit ratam.

De nuptiis non ſecutis.

10. Iidem AA. & CC. Dionyſio.

SI [15] filiæ tuæ ſponſus, ei mancipium donavit, ac tu in eum jumenta liberalitatis ratione contuliſti, nec nuptiis ſecutis, contra juris rationem, quod dederat, abſtulit [16]: non invicem datorum reſtitutio, ſed ejus quod illicite rapuit, repetitio competit [17].

De morte ſponſi, qui donavit.

11. Iidem AA. & CC. Neæ.

SI tibi res proprias liberalitatis cauſa ſponſus tuus tradidit, eo quod ab hoſtibus poſtea interfectus [18] eſt, irrita donatio fieri non poteſt.

De divortio.

12. Iidem AA. & CC. Timotheæ & Cleotimæ.

SI [19] mater veſtra filiæ ſuæ ſponſo, vel marito prædia ſine [20] ulla repetendi lege donavit, & eum in vacuam poſſeſſionem induxit: nuptiis divortio ſolutis, perfecta non diſſolvitur donatio.

De creditoribus donatoris.

13. Iidem AA. & CC. Alexandro.

DE rebus in ſponſam donationis gratia collatis, creditores [21] mariti facti, ſi non prius obligatas eas ſibi probent, eam convenire minime poſſunt.

Mater conſentiens donationi rei ſuæ, venire contra non poteſt, etiam pecuniam rei offerendo. Bald.

14. Iidem AA. & CC. Aureliæ.

SI conſentiente [22] matre ſua ſponſus filiæ tuæ mancipia donavit: &, his acceptis in dotem non æſtimatis, in matrimonio poſt deceſſit: mater eademque heres [23] ejus pretium offerens, reſtitutionem eorum improbe recuſat.

Donatio inter ſponſos præſumitur eſſe largitas ſponſaliorum, & matrimonio non ſecuto, donatum redditur donatori, niſi per ipſum donatorem ſtetit quod matrimonium non ſequatur. Bald.

15. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum Præfectum urbi.

CUm [24] veterum ſententia diſpliceat, quæ donationes [25] in ſponſam nuptiis quoque non ſecutis decrevit valere; ea, quæ largiendi animo inter ſponſos, & ſponſas jure celebrantur, redigi ad hujusmodi conditiones jubemus: ut ſive [adfinitatis coeundæ cauſa, ſive non ita, vel] in poteſtate patris degentes, vel ullo modo proprii juris conſtituti, tanquam futuri cauſa matrimonii aliquid ſibi ipſi, vel conſenſu parentum mutuo largiantur: ſi quidem ſponſus, [vel] parentes ejus [ſortiri] filium [noluerint] uxorem: id quod ab eo donatum fuerit, nec [26] repetatur traditum: & ſi quid apud donatorem reſedit, ad ſponſam, [& heredes ejus] ſummotis ambagibus transferatur. Quod ſi ſponſa, vel is, in cujus agit poteſtate, cauſam non contrahendi matrimonii præbuerit: tunc ſponſo ejusque heredibus ſine aliqua deminutione [per condictionem, aut per utilem actionem in rem] redhibeantur. Quæ ſimiliter obſervari oportet, & ſi ex parte ſponſæ in ſponſum donatio facta ſit. Dat. 16. Kal. Novemb. PP. 16. Kal. Sept. *Romæ*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO CONSS. 319.

Quando ſponſus donavit ſponſæ, & non intervenit oſculum, repetitur omne datum: ſed ſi intervenerit oſculum, repetitur dimidia pars: aliam lucratur ſponſa ratione oſculi. Bald.

16. Idem A. ad Tiberianum Vicarium Hiſpaniarum.

SI a ſponſo rebus ſponſæ donatis interveniente [27] oſculo [28] ante nuptias hunc, vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad ſuperſtitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti, vel defunctæ heredes, cujuslibet gradus ſint, & quocunque jure ſucceſſerint: ut donatio ſtare [pro] parte dimidia, & reſolvi pro parte dimidia videatur. Oſculo vero non interveniente, ſive ſponſus, ſive ſponſa obierit, totam infirmari donationem, & donatori ſponſo, vel heredibus ejus reſtitui. Quod ſi ſponſa interveniente, vel non in-

1 Id eſt, in tempus matrimonii. *l.* 32. §. 22. *ff. de donat. int. vir. & uxor. l.* 97. §. 2. *ff. de verb. oblig.* Donaturus aliquid uxori futuræ, dominii translationem in tempus nuptiarum rejicere non debet. & ita non inſpicitur initium promiſſionis, ſed tempus effectus & executionis. Bald. *hic.* 2 Paria ſunt, aliquid fieri tempore prohibito, vel conferri in tempus prohibitum, *ut hic.* Ratio igitur conſtitutionis hujus hæc eſt: quod donatio referatur ad tempus matrimonii, quo tempore ratæ non ſunt donationes inter conjuges factæ: multum igitur intereſt, quis ut ſponſæ donet, an ut uxori. 4. Harmen. 3. §. 5. *l.* 5. J. *h. t.* Retro: paria ſunt, aliquid fieri tempore permiſſo, & conferri in tempus permiſſum. *l. in tempus.* 62. *ff. de hered. inſt.* 3 Cur ita? Ante matrimonium non tranſiit dominium, quia non fuit res tradita. *l.* 2. ȷ. *h. t.* Poſt matrimonium, etiam non tranſiit, quia, licet tradit, transferre etiam non potuit. vid. *l.* 8. J. *de donat. inter vir.* Quoties enim transferri dominium non poteſt, ex eo non oritur obligatio. 4 Qui uxorem habens fingit ſe cœlibem atque ita aliam deſpondens quid promiſit, ex ea promiſſione conveniri non poteſt: ſi quid tamen dederit, non poterit repetere. 28. *Eclog.* 4. *c.* 5. 5 Poteſt enim nemo ſimul & uxorem domi habere, & alibi ſponſam. vide quæ dixi ad *l.* 7. *in fin.* ȷ. *de Judæis.* 6 Donare ſponſæ ſuæ quis poteſt, nuptæ non poteſt. Quid ſi ipſo die nuptiarum donaverit? quæri poteſt, an ea donatio tanquam in ſponſam collata valeat, an potius tanquam in uxorem facta non valeat? In hoc ſcrupulo perveſtigandum eſt, ubinam mulier fuerit, cum in eam donatio eſt collata. Nam ſi mulier tunc in ſua domo erat, in ſponſam videtur collata donatio: ſin vero erat in domo viri, tanquam in nuptam cenſetur facta donatio. Jam enim ab eo tempore nupta, & non ultra ſponſa fuiſſe videtur, *ut hic.* 4. Harmen. 3. §. 9. *Synopſ. Baſil. l.* 8. *tit.* 3. *c.* 6. 7 Valet donatio facta uxori die nuptiarum, Cum in ſua domo eſſet: ſecus, ſi cum eſſet in mariti domo. 8 Quod mulieri in ejus domo die nuptiarum donatur, nondum uxori donatur, ſed ſponſæ, *ut hic.* 28. *Ecl.* 4. *c.* 6. 9 Domus viri domicilium eſt matrimonii. *l.* 5. *in fin. ff. de rit. nupt.* In ea abſenti mulier nubere poteſt, per nuntium ſc. in ſua non poteſt. vid. Paul. 2. *ſent.* 19. §. 5. 10 Uxor cenſetur, quæ in domum viri deducta, *ut hic.* licet virgo *l.* 7. *ff. de ritu nupt. l.* 8. J. *de inceſtis & inutilib. nupt.* 11 Verbum *remanerent*, hic ſumitur pro reſtituantur & ita mentem magis, quam verba ſpectamus. 12 Perfecta donatio revocari non poteſt etiam teſtamento. *Novell.* 61. *cap.* 1. *in pr.* 13 Quod ſocer nurui dedit, reſcripto Principis revocare non poteſt, *ut hic.* 28. *Synopſ.* 4. *c.* 9. & ita donatio cedit in nurus commodum; niſi conſtet ipſum ſocerum, vel conſanguineos mariti alio animo donaſſe, quam ut nurui adquireretur. *l.* 12. J. *h. t.* Alias in dubio res donatæ uxori a conſanguineis mariti, ſunt mariti, cum ejus contemplatione donata ſint. vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 10. *n.* 10. Bart. *arg. l.* 10. §. 6. *ff. de vulgar. & pupill. ſubſt.* vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 10. *n.* 10. 11. *& paſſim eod. conſ. n* 8. 9. Clar. 4. *ſent.* §. *donatio.* q. 10. *verſ. Sed nunquid.* quod Alciat. non probat 2. *præſumpt.* 18: Movetur, quod donata per avum nepoti, patri non adquirantur, licet patris contemplatione donentur. *Doctores in l.* 91. *ff. de leg.* 1. Movetur etiam, quod donata reipublicæ legatis, donentur occaſione reipublicæ. *Doctores in l.* 64. §. 5. *ff ſoluto matrim.* Movetur quoque, quod donatio facta uxori a conſanguineis mariti, marito non quæratur, ut cui nulla facta ſit promiſſio, nulla traditio. *l.* 20. ȷ. *de pact.* Movetur etiam *l.* 12. J. *l.* 7 ȷ. *de condict. ob cauſ.* in qua, quod ſimpliciter donatur alicujus uxori, ſimpliciter donatum valet, neque præſumitur datum occaſione mariti: alias ſeptem objectiones vide apud Roland. a Valle 1. *conſ.* 10. *n* 89. Donatum adrogato ab adrogatoris amico vel cognato, ipſe adrogatus beneficio ipſius adrogatoris habere intelligitur, ideoque hujusmodi res donatæ ad eum, quem adrogato ſuo adrogator ſubſtituerit, pertinebunt. *l.* 10. §. 6. *ff. de vulgar & pupil ſubſt.* ſic donatum vel promiſſum viro a cognato, vel ab alio, uxoris juſſu, non fit mariti. *l.* 7. *ff. de condict. ob cauſ.* Donatum a viro ſervis uxoris, non fit uxoris aut ſervorum ejus. *l. pen.* §. 1. *ff. ſoluto matrim.* ſic donatum ſponſæ, vel uxori ut cultior eſſet, repeti poteſt. *l.* 5. §. 10. *ff. commodat.* Datum ſervo, non ut ſemper, ſed ad certum uſum certis temporibus utatur, non eſt peculii. *l. ad veſtimentum.* 25. *ff. de pecul.* ſic veſtimentum ex lana viri mulieri confectum, ipſius etiam mulieris cura, viri eſt. *l. ſed ſi vir.* 31. *ff. de donat. inter virum.* 14 Vid. *l.* 5. J. *de revocandis donat.* Neque enim decet Principem in alicujus detrimentum vana, & inania conferre beneficia. 4. Harm. 3. §. 10. 15 Sponſus ſponſæ quædam donavit: viciſſim quædam a patre ſuæ ſponſæ accepit: Nuptiis non ſequutis, ſponſus res a ſe donatas abſtulit: quæritur an ſponſæ pater eo nomine donationem a ſe factam revocare poſſit? non poteſt: ſed rapta a ſponſo filiæ ſuæ, quem generum fore ſibi exiſtimabat, repetere, *ut hic. Syn.* 28. *tit.* 3. *c.* 10. 4. Harm. 3. §. 12. 16 De facto. 17 27. *Eclog.* 4. *c.* 10. Imo non competit. *l.* 15. J. *h. t.* 18 Morte ſponſi donatio propter nuptias non fit irrita. 19 Donare genero ſuo ſocrus poteſt, adeo, ut etſi matrimonium ſolutum fuerit cum donatricis filia, donatario non poſſint condici res donatæ. *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 3. *c.* 12.

20 *l.* 23. *infr. de donat. inter vir.* Quod ſimpliciter donatur, ſimpliciter valet. *l.* 7. *ſupr. de condict. ob cauſ.* Ideoque donata uxori a conſanguineis mariti, uxoris fieri debent. dixi ad *l.* 9. ȷ. *h. t.* 21 Creditores vel hypothecarii antiquiores res ſponſæ donatas avocare poſſunt. *Synopſ. d. loco, c.* 11. *l.* 2. J. *de revocand. his quæ in fraud.* E contrario, res donatas ſponſæ maritus alteri obligare non poteſt. Bald. *hic.* vel ita: Donatum ſponſæ a ſponſo, anteriores ſponſi creditores conferre non poſſunt, niſi hypothecam habeant: & ut Harm. 4. *tit.* 3. §. 13. notat, niſi ſpecialiter res ita donatas obligatas habuerint. Neque tamen hinc collige mulierem in rebus ita donatione acceptis (ὑπόβολον Græci vocant) jus tacitæ hypothecæ habere. Scholiaſt Harmen. *ibid.* §. 14. nec enim habet. *l. aſſiduis.* 12. *in fin.* J. *qui potior. in pign.* 22 Filius res matris donare propter nuptias poteſt, ea conſentiente: res ita donatas mater revocare non poteſt, etiamſi pretium rei donatæ offerat. facit *l.* 41. *ff. de rei vind.* Poteſt enim quædam in re donata eſſe utilitas, quæ pretio deſit: ut eo pacto pretium non ſemper rerum ipſarum vicem ſuſtineat. 23 *l.* 1. §. 1. *ff. de except. rei vend.* 24 *l.* 2. *C. Theod. de ſponſal.* 25 Donationes in ſponſam factæ parentum conſenſu, nuptiis non ſecutis culpa ipſius mulieris, reſtituendæ ſponſo: non ſecutis culpa donatoris, donatarius non modo rem ipſam retinere poteſt, (ſi eam jam habeat) ſed & nondum acceptam, aut ſibi traditam poteſt condicere. adde *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 3. *cap.* 15. 26 Imo repeti poteſt. *l.* 10. *in fin.* ȷ. *h. t.* 27 Oſculi ſponſæ a ſponſo dati vim obſerva. Donavit ſponſus ſponſæ, eamque tempore ſponſaliorum oſculatus eſt? mortuo ſponſo, dimidiam partem rerum donatione acceptarum ſponſa lucratur: alteram reſtituit ſponſi heredibus. Quid ſi eodem caſu; ſponſa præmortua eſt? ſponſæ heredes dimidiam partem rerum donatione acceptarum lucrantur, dimidium reſtituunt ſponſo ſuperſtiti vel ejus heredibus. *hac l. in princ.* Quid ſi oſculum non intervenit? utrinque res donatione acceptæ reſtituuntur. *verſ. Oſculo.* Quid ſi ſponſa ſponſo donavit & alterutrum horum mori contigit? ἀναδίδοται πάντως ἡ δωρεὰ, id eſt omnino reſtituitur donatio: omnino, inquam, id eſt, non quærimus, an oſculum intervenerit necne. *Syn. d. loco. c.* 16. 4. Harm. 4. περὶ Φιλήματος μνηστήρων, de oſculo ſponſorum, §. 11. 28 Oſculi ſponſæ a ſponſo dati vim obſerva. 28. *Eclog.* 4. *c.* 16. Per oſculum & dexteras reſignatur pudor ſpiritu. Tertull. *lib. de velandis virginib.* Ovidius: *Oſcula ſi dederis, fies manifeſtus amator.* *Beguinatum* fuit is error, oſculum mortale eſſe peccatum, ut merito poſtea damnatus is error fuerit. *cap. ult. Clement. de hæreticis.* Illud de oſculo adjiciendum eſt, Solo oſculo non contrahi propinquitatem. *can.* 18. *lex divina* 27. *q.* 2. & jure Longobardico, propter ſolam oſculationem uxoris domini, vaſallum feudum amittere, *tit. quibus mod. feud. amittatur.* Sed hæc omnia locum apud Gallos non obtinent, apud quos oſculo pudicitia delibari non creditur, ne quidem in ſponſa: adeo ut ſponſa Tholoſano ſenatusconſulto anno 1575. Julii 12. ſponſalitia munera reſtituere juſſa ſit. Quod tamen in ſponſalibus per verba de præſenti contractis locum habere non videtur. vide Anton. Guibertum *in tractatu de ſponſalibus, cap. de effectu ſponſal. in fin.* Boſſius *in tit. de extraordinariis crimin n.* 3. refert, quendam capite plexum fuiſſe, quod oſculum per vim nuptæ mulieri rapuiſſet. Benignius eſt tamen pœnam in hujusmodi caſibus arbitrio judicis relinqui, quam tam ſeveram ſententiam imitari. vide Clar 5. *ſent.* § *ult. quæſt.* 85. *verſ. Oſculum inferens.* De oſculo alienæ mulieri dato vindicato, vide etiam Valer. 6. *c.* 1. & vindicando, vide Auguſtin. 21. *de civitat.* 11. de eo præſertim quod Græci καταγλώττισμα (quoties vir) ἐν καιρῷ τῆς συνουσίας τὴν γλῶτταν αὐτοῦ τῷ τῆς γυναικὸς ἐκβάλλει στόματι. hoc eſt, oſculum columbatum. Seneca 20. *epiſt.* 115. Quid ſi quis fœminæ labris columbatur? adde *c.* 4. *nec aliqua.* 27. *quæſt.* 1. De aliis ad oſculum pertinentibus, vide Petrum Gregor. 8. *ſyntagm.* 8. & 36. *ſyntagm.* 12. *in fin.* Petrum Coſtanum in Polyhiſtore, *c.* 4. Addamus & hæc raptim: Moris fuiſſe veterinus dexteram averſam oſculari. 11. Plin. 46. Catoni de provincia decedenti mulieres manum oſculatæ, quod genus honoris Imperatoribus modo: & quidem perpaucis id temporis tribuebatur. Plutarch. *in Catone.* Principes Romani peregre profecturi, vel urbem repetentes, ſenatores oſculo excipiebant, quod a Nerone neglectum. Sueton. *in Nerone, cap.* 10. *in fin.* & Diocletiano, qui pedes oſculandos præbuit. Pomp. Lætus *in Dion.* Oſculum inter Chriſtianos familiare fuiſſe reperio apud veteres, cujus vel abſtinentia, & ſubtractione agnoſcebantur jejunantes Chriſtiani. Tertull. *de Oratione.* Adorantes manum deoſculari ſolitos, colligi poteſt ex illo loco Hieronymi: *Qui adorant,* inquit, *manus ſolent deoſculari, & capita ſubmittere:* quod ſe Job beatus elementis & idolis feciſſe negat.

terve-

terveniente oſculo, donationis titulo (quod raro [1] accidit [2]) fuerit aliquid ſponſo largita, & ante nuptias hunc, vel illam mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem ſponſam, ſive ejus ſucceſſores, donatarum rerum dominium transferatur. Accept. 13. Kal. Maj. *Hiſpali*, NEPOTIANO & PACATO CONSS. 336.

Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate non indiget inſinuatione. Salic.

17. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hierio P. P.

MInoribus [3] ætate fœminis, etiam actorum teſtificatione [4] [in ante nuptias donatione ad eas facta] omiſſa [5], ſi patris auxilio deſtitutæ ſint, juſte conſulitur, ut firma donatio ſit. Dat. 10. Kal. Mart. *Conſtantinop.* TAURO & FELICE CONSS. 428.

Quod ad alterum ex conjugibus revertitur de eo, quod dedit, non tenetur filiis primi matrimonii reſervare. Bald.

18. Imp. ZENO A. Sebaſtiano P. P.

SI liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad ſecundas migraverit nuptias, vel non migraverit: nihil omnino filiis prioris conjugii ex donatione [6] ante nuptias quam ipſe, vel alius pro ipſo uxori quondam ejus matri communium liberorum donaverit, ſervare cogitur: quoniam & mater liberis ex priore matrimonio extantibus, poſt ſecundas nuptias, multoque amplius ſi non fuerit alteri marito ſociata, nihil iiſdem filiis ex dote [7] quam patri eorum ipſa, vel alius pro ea [8] obtulerit, ſervare compellitur.

Conſtante matrimonio dos & donatio propter nuptias poſſunt de novo augeri, & de novo conſtitui, & pacta de novo apponi, vel vetera prorogari. Bald.

19. Imp. JUSTINUS [9] A. Archelao P. P.

SI conſtante matrimonio conſilium augendæ dotis [10] inierit, vel uxor forte, vel ejus nomine quilibet alius: nihilominus marito quoque liceat, ſeu pro marito cuilibet alii, tanto donationem [11] ante nuptias additamento majorem facere, quanto dotis augetur titulus. Nec [12] obſit in hujusmodi munificentiis interdictas eſſe liberalitates [13] tempore nuptiarum: Indulgendum [14] eſt namque conſenſui communi partium: ne, cum negetur augendæ poteſtas donationis, dotis etiam pigrius conſtituatur augmentum. Idemque licere præcipimus, etiam in his matrimoniis, in quibus interdum [15] accidit ante nuptias quidem donationem nullam eſſe, ſolam vero dotem marito mulierem obtuliſſe: ut etiam tunc muliere dotem augente, liceat [16] marito quoque donationem in uxorem ſuam ejusdem [17] quantitatis facere, quantum aucta dos continere dignoſcitur: pactis [18] videlicet de redhibitione, vel retentione auctæ dotis, vel donationis (prout partes conſenſerint) pro jam ſtatuto modo ineundis, ſive injungendis veteribus [19] pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione, & dote principaliter conſtituenda inita ſunt. Jura etiam hypothecarum [20], quæ in augenda dote vel donatione fuerint, ex eo tempore initium accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ ſunt, & non [21] ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tempora referantur. † Sed & ſi e contrario maritus & uxor ad deminuendam dotem, & ante nuptias donationem conſenſerint: licere eis ad ſimilitudinem [22] deminutionis quæ in dote fit, etiam ante nuptias minuere donationem: ut pacta de amborum deminutionibus [23] ineunda, firma & legitima eſſe intelligantur: exceptis videlicet his caſibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad ſecundas migraverit nuptias: aut uxor ſimiliter ex anteriore matrimonio liberis extantibus, ſecundo marito ſe junxerit: in hoc enim ſecundo matrimonio vel a parte mariti, vel a parte mulieris, vel ab utraque (ſi hoc etiam acciderit) interdictam eſſe deminutionem dotis, vel ante nuptias donationis, ne [24] aliquid adverſus filios prioris matrimonii machinari videatur, cenſemus.

In AUTHENT. De æqual. dot. & propter nupt. don. §. aliud. coll. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 2.

S*Ed jam neceſſe eſt, ſi alia pars augmentum præſtat, alteram* [25] *quoque partem incrementum celebrare: & ſi quidem vir alieno ære non impediatur, in rebus quibuslibet procedat augmentum. At ſi debitor ſit, ne fraudis erga creditores ſuſpicio ſubeſſe poſſit, omnino res immobiles incremento dotis proficiant. Si enim mulier immobilis ſubſtantiæ domina res mobiles in augmentum dederit: in hac parte dotis nullo utetur adverſus alios creditores privilegio.*

Donatio ante nuptias, ſeu potius propter nuptias, poteſt fieri conſtante etiam matrimonio.

20. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm multæ nobis interpellationes factæ ſint adverſus maritos qui decipiendo [26] ſuas uxores, faciebant donationes quas *ante nuptias* [27] antiquitas nominavit, inſinuare autem eas actis intervenientibus ſuperſedebant, ut infectæ maneant, & ipſi quidem dotis commoda lucrentur, uxores autem ſine nuptiali remedio relinquantur: Sancimus, nomine [28] prius emendato, ita rem corrigi, & non [29] *ante nuptias donationem* eandem vocari, ſed *propter nuptias* [*donationem* [30].] Quare [31] enim dotem quidem etiam conſtante matrimonio mulieri marito dare conceditur: donationem autem marito, niſi ante nuptias facere non permittatur? & quæ hujus rei differentia rationabilis poteſt inveniri: cum melius erat mulieribus propter fragilitatem [32] ſexus, quam maribus ſubveniri? ſicut enim dos propter [33] nuptias fit, & ſine [34] nuptiis quidem nulla dos intelligitur, ſine [35] dote autem nuptiæ poſſunt celebrari: ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alii, debet eſſe aperta licentia, & conſtante [36] matrimonio talem donationem facere: quia quaſi antipherna [37] hæc poſſunt intelligi, & non ſimplex [38] donatio. Ideo enim & antiqui juris conditores inter [39] donationes etiam dotes connumerant. Si igitur & nomine & ſubſtantia nihil diſtat a dote ante nuptias donatio: quare non etiam ea ſimili modo & matrimonio contracto dabitur? Sancimus itaque omnes licentiam habere [40], ſive prius quam matrimonia contraxerint, ſive poſtea [41], donationes mulieribus dare propter dotis donationem: ut non [42] ſimplices donationes intelligantur, ſed propter dotem, & [43] propter nuptias factæ.

In AUTHENT. ut immobil. ante nupt. donat. §. Et ſancimus. coll. 5. tit. 16. al. 14. Novell. 61. cap. 1.

P*Ermiſſa eſt & in rem* [44] *actio pro tali donatione mulieri adverſus omnes poſſeſſores.*

† Simplices etenim donationes non [45] propter nuptias fiunt, ſed propter nuptias vetitæ ſunt; & propter alias cauſas, & libidines forſitan, vel unius partis egeſtatem, non propter ipſarum nuptiarum affectionem [46] efficiuntur. Si igitur dote jam præſtita, maritus nulla ante nuptias donatione facta donare mulieri res maluerit, ita [47] tamen ut dotis quantitatem non excedant, & hoc ipſum ſignificaverit [48], *Quod non ſimplicem faciat donationem, ſed propter dotem jam conſcriptam, & ipſe ad donationem venerit*, licebit hoc ei facere, & ſupponatur [49] pactis dotalibus hujusmodi donatio: & ſi quidem hoc ſpecialiter fuerit expreſſum, pacta conventa ſervari [50] oportet.

† Sin [autem] donatio quidem talis facta ſit, utpote dotali inſtrumento antecedente, nulla [51] autem pacta tali donationi poſt nuptias inſerantur: re ipſa [52] videatur hoc eſſe pactum, ut ſecundum [53] dotales conventiones intelligantur, & in tali donatione pacta fuiſſe conventa, ut æquis [54] paſſibus utraque ambulet, tam dos, quam donatio: ita tamen, ut Leoniana conſtitutio [55] (quæ ſuper exæquatione pactionum loquitur, non in quantitate, ſed in partibus) maneat in his caſibus intacta, & non ſolum ea immutilata cuſtodiatur, ſed etiam noſtra [56] quam de interpretatione ejus fecimus, ambiguitatem ejus tollentes, diſparibus enim pactionibus factis, majorem lucri partem ad minorem deducendam eſſe cenſemus, ut eodem modo uterque minorem partem lucretur.

In AUTHENT. ut exact. inſtant. dot. §. illud. coll. 7. tit. 3. al. 5. Novell. 91. cap. 2.

D*Os data donationem propter nuptias meretur* [57] *: præterea ſi* [58] *pars mulieris dotem ſolvere ſit parata, cum ex diverſo recuſetur, &*

1 Mulieres raro donant. ſunt enim avaræ. 2 Accidit tamen. *l.* 10. *ff. de condict. cauſa data.* 3 3. *Cod. Theod.* 5. *l.* 8. *in fin.* ℥ *h. t.* 4 Olim donatio propter nuptias erat inſinuanda, niſi collata fuiſſet in matremfamilias minorem, *ut hic. & l. ult.* §. 1. ℑ. *de jure dot. l.* 34. §. 1. ℑ. *de donat.* aliud in dote fuit. vide *l.* 31. §. 1. ℑ. *de jure dot.* Conſtitutionibus Gallicis etiam dos inſinuari debet, ut falſitatis nulla ſit occaſio, quod eſt longe diverſum a Novella Leonis 50. quæ remittit inſinuationem cuivis donationi ſcriptæ. vide quæ dixi ad *Nov.* 127. *c.* 2. 5 Inſinuandi tempus non currit minori, nec filiofamilias, qui patris auxilio deſtituitur. *Bald.* 6 Mater donationem propter nuptias ſervare cogitur liberis primi matrimonii. 7 Mater dotem liberis primi matrimonii ſervare non cogitur: ideoque poteſt ea dote in ſecundo matrimonio fungi, *ut hic*, niſi ex aliis bonis ſuis tantum præſtiterit, aut præſtitura ſit liberis, quantum dotis præſtiterit ſecundo marito. ſed ſi præter eam dotem nihil habet in bonis, virilem tantum ex ea conferre in ſecundum maritum poteſt, & ita accipienda eſt lex 6. *in princ. infr. de ſecund. nupt.* 8 Paria ſunt, fieri pro me & per me. *Bald.* 9 Juſtinianus tamen hanc legem ſe feciſſe profitetur *l. ult.* §. 1. ℑ. *h. t.* ſed jam imperantem cum patre: quo vivo nobiliſſimus Cæſar, & Imperator appellatus eſt. 10 Dotem conſtante matrimonio mulier, vel alius ejus nomine augere, & ampliare poteſt. *Novell.* 97. *cap.* 2. Quid, ſtatuta de dotis lucro, num locum habitura ſunt in hujusmodi dotis augmento facto conſtante matrimonio? ita putat Rolandus a Valle, eamque ſententiam novem rationibus confirmat *tractat. de dote, quaſt.* 100. 11 Auctus quanto fuerit conſtante matrimonio titulus dotis, tanto donatio propter nuptias a marito poteſt augeri. *l.* 20. *verſ. Sancimus. infr. h. t. Novell.* 97. *c.* 2. 12 Remota ratio dubitandi, ſumpta ex *l.* 1. *ff. de donat. inter vir. & ſimilibus.* 13 Id eſt, donationes. 14 Indulgendum eſt communi partium conſenſui. 15 Valet contractus dotis ſine donatione ante nuptias. 16 Muliere dotem ſuam augente, non eſt neceſſe marito donationem propter nuptias augere, *ut hic & Novell.* 22. *c.* 31. Hodie neceſſe eſt, *Novell.* 97. *c.* 2. *verſ. Primum* ibid. *ſed utrumque celebrare omnino augmentum.* adde Authenticam proximam.

17 Non majoris, minoris ſecus. Cur autem major dote donatio propter nuptias fieri non poſſit, hæc eſt ratio, Ne fraus fiat legibus prohibentibus donationes inter virum & uxorem. 18 *l. unic.* §. 6. ℑ. *de rei uxor. act.* 19 Pacta dotis vetera prorogari poſſunt. 20 Mulier poteſt renunciare juri hypothecæ. 21 Pacta in augmento dotis vel donationibus appoſita valent: ſed ab eo tantum tempore quo fuerint interpoſita, non a prima dotis, aut donationis propter nuptias conſtitutione. 22 Argumentum a dote ad donationes propter nuptias obſerva. adde *l.* 20. ℑ. *h. t.* 23 Dos & donatio propter nuptias conſtante primo matrimonio deminui, mutuo conſenſu poteſt: in ſecundo matrimonio liberis exiſtentibus ex primo, deminui non poteſt: ne fraus fiat legibus. ℑ. *de ſecundis nupt.* 24 Vide dictam *l.* 6. 25 Et ita abrogatur pars legis ſuperioris *ibi, liceat marito.* 26 Viri facile decipiunt uxores. 27 Hodie propter nuptias donationes dicuntur. ℑ. *h. t.* 28 Nomine emendato, emendatur vitium quod ex qualitate nominis naſcebatur. 29 Quod olim donatio ante nuptias dicebatur, hodie propter nuptias donatio appellatur. *Nov.* 97. *c.* 1. §. *penult. verſ. Sed nos. Inſtit. de donat.* 30 Et quidem ſpecialem eſſe contractum. *Nov.* 119. *in princ.* 31 Argumentum a dote ad donationem propter nuptias obſerva. Licet dotem conſtituere conſtante matrimonio, licet ergo marito donationem non tantum ante nuptias, ſed poſt nuptias facere. Quod ſi poſt nuptias licet, impropria erit appellatio donationis ante nuptias. adde *l.* 19. ℑ. *h. t.* 32 Mulieribus magis indulgetur propter fragilitatem ſexus quam viris. 33 Dos fit propter nuptias. 34 Dos non poteſt eſſe ſine matrimonio. *l.* 3. *ff. de jure dot.* 35 Matrimonium poteſt eſſe ſine dote, *l.* 11. ℑ. *de repud. & jud. de morib.* & merito. Conſenſus enim nuptias facit, non dos. *d. l.* 11. *Novell.* 22. *c.* 3. Majorianus tamen omnimodo dotem exigit. 36 Conſtante matrimonio maritus donare propter nuptias poteſt. 37 Φέρνη dos: ἀντιφέρνη dotis compenſatio, quaſi contraria dos ex parte mariti, dixi initio hujus tituli. 38 Quæ ſit remunerandi cauſa donatio, non eſt ſimplex donatio. 39 Dos ab antiquis inter donationes numeratur. Non eſt tamen ſimplex donatio, ſed contractus & quidem ſpecialis. *Novell.* 119. *cap.* 1. *in princ.* Cujus diſtinctionis utilitas ſumma eſt: Contractus non inſinuantur, donationes inſinuantur. *L. ſancimus.* 34. ℑ. *de donationibus.* 40 Donatio propter nuptias, ante & poſt nuptias celebrari poteſt. 41 Id eſt, conſtante matrimonio. *l.* 19. ℑ. *h. t.* ut hinc etiam tacite intelligas, donationem propter nuptias non eſſe ſimplicem donationem, quia ſi eſſet ſimpliciter donatio, prohiberetur conſtante matrimonio. 42 Donatio propter nuptias non eſt ſimpliciter donatio, ſed propter dotem & nuptias facta. 43 Donatio propter nuptias, propter dotem datio. 44 Ergo mulieris propria *l.* 1. *ff. de rei vind.* & tamen res donatæ propter nuptias, dicuntur obligatæ mulieri. *l.* 19. *verſ. Jura* ℑ. *h. t.* Suæ vero rei nullum pignus conſiſtit. *l.* 45. *ff. de reg. jur.* Solve: Favore dotis actiones contrariæ admittuntur. 45 Donationes ſimplices cur vetitæ ſunt inter maritum & uxorem, vide *l.* 1. *ff. de donat. inter vir.* 46 *l.* 11. *infr. de natural. liber.*
47 Donatio propter nuptias conſtante matrimonio facta dotis quantitatem excedere non debet. vide *l.* 10. *infr. de pactis conventis.* 48 Alias præſumeretur ſimplex donatio. 49 Adjiciatur. 50 *l.* 7. §. 7. *ff. de pact.* 51 Dotis pactum extenditur ad donationem propter nuptias, hoc eſt, eadem pacta in donatione propter nuptias repetita intelliguntur, quæ in dote conſtituta continentur, *ut hic.* Azo *in* [illegible] *tit. de donat. ante nupt.* 52 Id eſt, tacite ex natura contractus. 53 Pacta dotalia tacite repetita intelliguntur in donatione propter nuptias, niſi aliqua fuerint expreſſa in ipſa donatione. Expreſſum removetur præſentia taciti, tacitum venit in ſuppletive, expreſſum vero ſuppletionem non recipit. 54 Receptum in uno correlativorum extenditur ad aliud, De relativis alibi diximus. 55 *l.* 9. ℑ. *de pactis conventis.* 56 *l.* 10. ℑ. *de pactis conventis.* 57 Dote data ſeu conſtituta mulier poteſt maritum cogere ad conſtituendam donationem æquali quantitate, qualitate & pactis. Quin, multi putant donationem ipſo jure conſtitutam intelligi. *arg. hujus authent.* hac ſimilitudine: ut quemadmodum maritus dotis dominus eſt; ita mulier donationis propter nuptias (licet uſumfructum habeat maritus.) Item ſicut dos ſoluto matrimonio uxori redditur. *l.* 2. *ff. ſolut. matrim.* Ita hæc donatio. *Nov. de æqualitate dotis.* 97. §. 1. Item quantum maritus ex pacto lucrari poteſt ex dote, tantundem uxor lucretur ex dicta donatione, ut æqualitas in omnibus ſervetur, licet nullum pactum in lucro talis donationis intervenerit. *verſ. Sin autem donatio* ℑ. *h. t.* Quæ ſi ita ſunt, parum proſunt pacta de lucranda dote, vel dotis parte. Superioribus tamen hæc addenda ſunt, multis in locis non fieri tales donationes, uti notat Baldus *hac lege.* 58 Si mulier dotem non dederit, ſed tantum promiſerit, eamque poſtea velit dare, maritus vero recuſet: mulier dotem, ſi ea conſiſtit in rebus mobilibus, deponet ac conſignabit: ſin minus, offeret tantum.

mulier hoc conteſtetur : cumque ſit res mobilis [1], ſignaculo impoſito recondat [2], aut ingrediens judicium hoc petat fieri [3], ut parti viri denuncietur : & ſic nequaquam declinanda eſt donationis exactio. At ſi per [4] dilationem dos viro non detur : etiam donatio prorſus denegetur.

§. 1. Similique modo, ſi facta quidem fuerit talis donatio, quæ antea [5] quidem *ante nuptias* vocabatur, nunc autem *propter nuptias*, non autem fuerit actis intervenientibus inſinuata, licebit etiam conſtante matrimonio eam inſinuare, nullo penitus obſtaculo ex nuptiarum interventu faciendo : ſi [6] enim fieri eas poſt nuptias concedatur, multo magis inſinuari. Similique modo, & ea [7] conſtitutio, quam pro augendis tam dotibus, quam ante nuptias donationibus fecimus [8], intacta illibataque conſervetur : Omnibus videlicet, quæ de ſimplicibus donationibus inter maritum, & uxorem conſtante matrimonio, vel a veteribus, vel a nobis ſtatuta ſunt, in ſuo robore duraturis.

In AUTHENT. ut ſpon. lat. in prin. coll. 9. tit. 2. Novell. 119. c. 1. & in Authent. ut frat. filii. §. illud quoque. col. 9. tit. 10. Novell. 127. cap. 2.

EO decurſum eſt, ut ſponſalitia largitas [9] ſpecialis ſit contractus, nec inſinuationem deſideret, etiamſi ab alio detur, licet in viri perſonam donatio fiat, quatenus ipſe in hunc contractum conſcribat : hoc quantum ad mulierem. At ſi vir, vel alius qui dederit eam, non inſinuet, cum ea ſit quantitas, & pacta dotalium concedant parti viri : nullam ſuper eis habeat vir actionem.

PAter donationem propter nuptias quam contulit in uxorem, non cogitur ſervare liberis prioris matrimonii, etſi ad ſecundas nuptias migraverit : Aliud eſt, ſi apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione reſedit. Illud enim ſervare liberis prioris matrimonii debet.

In AUTHENT. de æqualit. dot. §. aliud. coll. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 2.

NUnc [10] inhibetur deminutio, ne fraus fiat liberis prioris matrimonii, quorum unicuique, etiam cui minus datum eſt, dare tantum cogitur, quantum ſecundæ uxori : ita etiam a parte uxoris.

TIT. IV.

DE NUPTIIS [11].

Si inter puellæ tutorem, & matrem, & propinquos non convenit.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Portio.

CUm de nuptiis puellæ [12] quæritur, nec inter tutorem [13] & matrem [14], & propinquos [15] de eligendo futuro marito convenit : arbitrium [16] Præſidis provinciæ neceſſarium eſt [17].

Si pater puellæ inſtrumento non ſubſcripſit.

2. Iidem AA. Trophimæ.

SI nuptiis pater tuus conſenſit : nihil oberit tibi, quod inſtrumento ad matrimonium pertinenti non ſubſcripſit [18].

De liberto.

3. Iidem AA. Valeriæ.

LIbertum [19], qui patronam, ſeu patroni filiam, vel conjugem, vel neptem, vel proneptem uxorem ducere auſus eſt ; apud competentem judicem accuſare poteris [20], moribus temporum meorum congruentem ſententiam daturum : quæ hujusmodi conjunctiones odioſas eſſe merito duxerunt.

Ne liberi concubinas parentum ducant.

4. Imp. ALEX. A. Perpetuo.

LIberi concubinas [21] parentum ſuorum [uxores] ducere non poſſunt : quia minus religioſam & probabilem [22] rem facere videntur. Qui ſi contra hoc fecerint, crimen ſtupri committunt.

De tacito conſenſu patris.

5. Idem A. Maximæ.

SI [23] (ut proponis) pater quondam mariti tui, in cujus fuit poteſtate, cognitis [24] nuptiis veſtris, non [25] contradixit [26], vereri non debes, [ne] nepotem ſuum non agnoſcat.

De matrimonio in provincia contra mandata Principum contracto.

6. Imp. GORDIANUS A. Valeriæ.

ETſi contra [27] mandata Principum contractum ſit in provincia conſentiente muliere matrimonium, tamen poſt depoſitum officium, ſi in eadem voluntate perſeveraverit, juſtæ nuptiæ efficiuntur : & ideo poſtea liberos ſuſceptos [28], natoſque ex juſto matrimonio, legitimos eſſe, reſponſum [29] viri prudentiſſimi Pauli declarat.

Si pater non conſenſerit.

7. Idem A. Apro.

SI (ut proponis) poſt querelam de marito a filia [tua] ad te delatam, diſſolutum eſt matrimonium, nec te conſentiente ad eundem regreſſa [30] eſt : minus legitima conjunctio eſt, ceſſante patris voluntate, in cujus eſt poteſtate : atque ideo non petente [31] filia, petitionem dotis repetere non prohiberis.

Quorum conſenſus requiritur, vel non.

8. Idem A. Romano.

IN copulandis nuptiis, nec curatoris [32], qui ſolam rei familiaris ſuſtinet adminiſtrationem, nec cognatorum vel adfinium ulla auctoritas poteſt [33] intervenire : ſed ſpectanda eſt ejus voluntas, de cujus conjunctione tractatur.

De nuptiis contra mandata contractis.

Quidam ajunt ſe hanc conſtitutionem in quibusdam exemplaribus reperiſſe. Quam tametſi in nullis libris reperi, nec Græci eam habuerint, ne quid deſideretur, adſcripſi.

Idem A. Rationalibus.

MAnifeſtum eſt, nuptiis contra mandata contractis, dotem, quæ data illo tempore, cum traducta eſt, fuerat, juxta ſententiam D. Severi fieri caducam, nec, ſi conſenſu poſtea cœpiſſe videatur matrimonium, in præteritum commiſſo vitio potuit mederi. Dat. Kal. April. *Antiochiæ*, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De tabulis nuptialibus, vel ad filios pertinentibus.

9. Imp. PROBUS A. Fortunato.

SI vicinis [34], vel aliis ſcientibus, uxorem liberorum procreandorum cauſa domi habuiſti, & ex eo matrimonio filia ſuſcepta eſt : quamvis neque nuptiales tabulæ [35], neque ad natam filiam pertinentes [36] factæ ſunt, non ideo minus veritas matrimonii, aut ſuſceptæ filiæ, ſuam habet poteſtatem.

De nuptæ dignitate.

10. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Paulinæ.

CUm te non ex Senatore patre procreatam, ſed ob [37] matrimonium cum Senatore contractum, clariſſimæ [38] fœminæ nomen adeptam dicas : claritas, quæ beneficio mariti tibi parata eſt, ſi ſecundi [39] ordinis virum poſtea ſortita es, redacta ad prioris dignitatis ſtatum depoſita [40] eſt.

De uxore a parentibus retenta.

11. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI invita detinetur [41] uxor tua a parentibus ſuis : interpellatus Rector provinciæ amicus noſter, exhibita [42] muliere, voluntatem ejus ſecutus, deſiderio tuo medebitur.

De filiofamilias.

12. Iidem AA. & CC. Sabino.

NEc filium [43] quidem familias invitum [44] ad uxorem ducendam cogi, legum diſciplina permittit. Igitur, ſicuti deſideras, obſervatis juris præceptis ſociare conjugio tuo quam volueris, non impedieris : ita tamen, ut contrahendis nuptiis patris tui [45] conſenſus accedat.

De inſtrumentis.

13. Iidem AA. & CC. Oneſimo.

NEque ſine [46] nuptiis inſtrumenta facta ad probationem matrimonii ſunt idonea, diverſum veritate continente : neque, non [47] interpoſitis inſtrumentis, jure contractum matrimonium, irritum eſt : cum omiſſa [48] quoque ſcriptura, cætera nuptiarum indicia [49] non ſunt irrita.

De libertate contrahendi, vel diſtrahendi.

14. Iidem AA. & CC. Titio.

NEque ab initio [50] matrimonium contrahere, neque diſſociatum reconciliare [51] quiſquam cogi [52] poteſt : unde intelligis, liberam [53] facultatem contrahendi, atque diſtrahendi [54] matrimonii transferri ad neceſſitatem non oportere.

De liberta.

15. Iidem AA. & CC. Tatiano.

1 Si res ſit immobilis. 2 Id eſt, offerat. Nam immobilium oblatio habetur pro datione. Res mobilis ut offeratur. 3 Mulier differens dotis præſtationem, non meretur propter nuptias donationis præſtationem. *Bald.* 4 *§. penult. Inſtit. de donationibus.* 5 Donatio ex intervallo inſinuatur. valet a tempore donationis non inſinuatæ, quaſi retro factum trahatur ad præſens. vide Hotoman. 11. *conſ. in fin.* 6 Si poſt nuptias donatio poteſt perfici, multo magis inſinuari poterit. 7 *l.* 19. *ſupr. h. t.* 8 *Dict. lex* 19. eſt Juſtinian. de ea re dixi *ib.* 9 Id eſt donatio propter nuptias. 10 Et ita abrogatur *l.* 19. *in fin. ſupr. h. t.* Goth. Vid. Rittershuſ. in *expoſ. Nov. part.* 5. *c.* 10. *Novell. Leonis* 50. Anſ.

11 Dixi ad *Lib.* 23. *D.* 1. 12 Τῆς ἀνήβου καὶ ὀρφανῆς κόρης ἀμφιβάλλοντι, impuberis puellæ & pupillæ diſſentiunt. 4. Harmenop. 4. §. 22. 13 Tutoris arbitrium quæritur in nuptiis puellæ. 14 Matris arbitrium quæritur in eligendo filiæ marito. *l.* 20. *J. h. t.* Auguſtin. *epiſt.* 133. *Rogatus ſum ut confirmarem nuptias puellæ, facerem, inquam : ſed mater puellæ non adeſt : & tu ſcis ad nuptias contrahendas voluntatem ejus neceſſariam.* adde Cujac. 3. *obſ.* 5. dixi ad *l.* 25. *ff. de ritu nupt.* 15 *l.* 18. *l.* 20. *J. h. t.* 16 Facit *l.* 3. *in fin. ff. de adminiſtr. & peric. tut.* 17 Poteſtne parens committere alicujus arbitrio poteſtatem elocandæ filiæ? poteſt. *l.* 14. *ff. de dote præleg.* 18 Conſenſus patris requiritur in nuptiis liberorum : at non ejus ſubſcriptio. Ad tabulas nuptiales patris ſubſcriptio, non ad ſubſtantiam nuptiarum pertinet. 19 Nubere honeſte liberto mariti mulier non poteſt *ut hic.* 4. Harmen. 6. §. 49. *l. quanquam in.* 62 *§. mulier.* 1. *ff. de ritu nupt.* Paul. 2. *ſent.* 19 *§. ult.* 20 Hoc abrogatur *l.* 15. *J. h. t.* 21 Adde *l.* 14. §. 2. *ff. de ritu nupt. l.* 1. §. 3. *ff. de concub.* 22 Et honeſtam. *l.* 1. §. 3. *ff. de concub. Novell.* 115. *c.* 3. §. 6. 23 Nuptiis filii pater qui non adverſatur, conſentire intelligitur : & natum ex eo nepotem alere cogitur. *Synopſ.* 28. *tit.* 4. *cap.* 30. 24 Aliud ſi ignoret. *l.* 11. *ff. de ſtatu homin.* 25 *l.* 7. *in fin. ff. de ſponſ.* 26 Juſſum igitur præcedere non eſt neceſſe : cum ſufficiat poſt cognitas nuptias, non contradicere, hoc eſt, ratum habere. 27 *l.* 38. *l.* 63. *l.* 65. *in fin. ff. de ritu nupt.* 28. *Synopſ.* 4. *c.* 30. 28 *Conceptos*, Contius ita reſtituit, 1. *lect.* 7. ex Thalelæo, & Ulpiani fragmento 5. & *l.* 11. *ff. de ſtatu homin.* Græci legunt συλληφθέντας. Poſſumus itaque non minus interpretari *ſuſceptos*, quam *conceptos*. *l.* 17. §. 5. *ff. ad SC. Trebell.* vide Cuj. 13. *obſ.* 25. 29 *d. l.* 65. Goth. adde Cujac. *lib.* 1. *obſerv.* 11. & Conſt. *lib.* 1. *diſp. c.* 7. S. L. 30 *l.* 18. *ff. de ritu nupt.* 31 Non pœnitente, Contius 1. *lect.* 7. non renitente, Cujac. 13. *obſerv.* 25. non parente, *Auredanus.* 32 *l.* 20. *ff. de ritu nupt.* Goth. Vide Georg. Tholoſan. *Syntagm. jur. lib.* 9. *c.* 3. *n.* 13. & Schneidwin. *ad tit. Inſtit. de nupt. part.* 2. *requiſ.* 4. *num.* 40. & *ad tit. de actionibus.* §. *omnium. num.* 49. 50. S. L. 33 Imo poteſt. *l.* 20. *in fin. J. h. t.* 34 Nati ex ea quæ præſumitur uxor, præſumuntur legitimi. his adde *l.* 6. *ff. de his qui ſui vel.* *l.* 11. §. 9. *ff. ad leg. Jul. de adult.* Gail. 2. *obſerv.* 79. ut hinc etiam colligas, Ignorantiam non præſumi in vicino. *l.* 55. *ff. locati.* alias præſumitur ignorantia. *l.* 6. *J. qui milit. poſſ. vel non.* Quid ſi teſtis interrogatus eam rationem reddit teſtimonii, quod videlicet fuerit vicinus, an fidem faciet. vid. Bald. *in l. conventicula.* 15. *ſupr. de epiſcop. & cler.* Bart. in *l.* 1. *ff. ſi certum petat.* 35 *l.* 13. *l.* 20. *J. h. t. l.* 7. *ff. de ſponſal. l.* 11. *J. de repud. & jud. de morib. Novell.* 22. *Novell.* 74. *Novell.* 117. 36 Nativitatis ſcripturæ ad natos liberos pertinentes, παιδογραφία, de quibus *l.* 2. §. 1. *ff. de excuſ. tut.* 37 Uxor ſenatoris clariſſima. Senatores igitur clariſſimi. *l.* 13. *J. de dignit. Novell.* 22. *c.* 36. vid. *l.* 100. *ff. de verb. ſign. l. fœminæ.* 8. *ff. de ſenat.* 38 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 5. *ff. de curator. furioſ. l.* 8. *ff. de ſenat.* 39 Id eſt, inferioris. *d. c.* 36. *l.* 8. *in fine ff. de ſenatorib.* 40 Quæ iterum nubit, non utitur privilegiis prioris mariti. *d. cap.* 36. *l.* 22. §. 1. *ff. ad municipalem.* 41 Pœna detinentis uxorem alterius : adde *l.* 8. *ff. de divortiis.* 42 De uxore exhibenda & ducenda agi poteſt adverſus ſocerum. *l.* 2. *ff. de liber. exhib.* 43 *l.* 14. *J. h. t. l.* 21. *ff. de ritu nupt.* 44 Matrimonium metu contractum, non ſubſiſtit, & impune diſſolvitur. *l.* 14. *J. h. t.* niſi novo conſenſu confirmetur. vide Wurmſ. 1. *pract.* 36. *cap.* 1. Gailium 2. *pract.* 93. 45 *l.* 20. *J. h. t.* vide *l.* 2. *l.* 25. *ff. de ritu nupt.* 46 Nuptiæ abſque dotalibus inſtrumentis contrahi poſſunt, dum ea ſerventur, quæ leges ſervari præcipiunt. 4. Harm. 4. §. 15. Solæ inſtrumenta dotalia non faciunt nuptias. 47 Matrimonium non requirit inſtrumenta dotalia. Nuptiæ poſſunt eſſe, licet teſtationes in ſcriptis non ſint. *l.* 4. *in fin. ff. de pign. & hypoth.* 48 *Amiſſa* ſic Græci legunt : ἀπολλυμένου τοῦ συμβολαίου. Cujac. 17. *obſ.* 6. utrumque dici poteſt. Omiſſam vel amiſſam ſcripturam non vitiare reliqua indicia nuptiarum. 49 Matrimonium indiciis probari poteſt. 50 De nuptiis nunc primum contractis. 51 De nuptiis reconciliatis & redintegratis, vide *l.* 7. *ff. de divort.* 52 *l.* 12. *J. h. t.* 53 *l.* 12. *in fin. J. h. t. l.* 21. *l.* 28. *ff. de ritu nupt.* *l.* 134. *ff. de verb. oblig.* 54 De nuptiis diſtractis. *l.* 19. *ff. de verb. oblig.*

UXorem libertam suam manumissori, si [1] non sit ex his personis, quæ [2] specialiter prohibentur, ducere non est interdictum, & ex eo matrimonio justos patri filios nasci certissimum est.

In AUTHENT. ut liberti de cætero. §. si quis autem. coll. 6. tit. 7. al. 6. Novell. 78. cap. 3.

SEd novo jure nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi, dotalibus instrumentis confectis.

De filia a patre exposita, & ab alio nutrita.

16. Iidem AA. & CC. Rhodoni.

PAtrem, qui filiam exposuit [3], hanc nunc adultam sumptibus & labore [tuo] factam, matrimonio conjungi filio tuo desiderantis favere voto convenit: qui si renitatur, alimentorum [4] solutioni [in hoc solummodo casu] parere debet.

De cognatis & affinibus.

17. [5] Iidem AA. & CC.

NEmini [6] liceat contrahere matrimonium cum filia [7], nepte, vel pronepte: itemque cum matre [8], avia, vel proavia: & ex latere [9] amita [10], ac matertera [11], sorore [12], sororis filia [13], & ex ea nepte [14]: præterea [15] fratris [tui] filia [16], & ex ea nepte: itemque ex affinibus [17], privigna [18], noverca [19], nuru [20], socru [21], cæterisque quæ jure antiquo prohibentur, a quibus cunctos volumus [se] abstinere. Dat. Kal. Maji, *Damasco*, TUSCO & ANULINO CONSS. 295.

De vidua transeunte ad secundas nuptias.

18. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. ad Senatum.

VIduæ [22] intra [23] quintum & vicesimum annum degentes, etiamsi [24] emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine patris sententia non conveniant. † Quod si in conventionis delectu, mulieris voluntas patris [25] repugnat sententiæ, & propinquorum [26]: placet admodum (ut in virginum [27] conjunctionibus sancitum est) habendo examini auctoritatem quoque judiciariæ cognitionis adjungi: ut si pares [28] sint genere ac moribus competitores, is potior existimetur, quem sibi consulens mulier approbaverit. † Sed ne forte hi qui gradu proximo [29] ad viduarum successionem vocantur, etiam honestas nuptias impediant, si hujus rei suspicio præcesserit, eorum volumus auctoritatem judiciumque succedere, ad quos etiamsi fatalis sors intercesserit, tamen hereditatis commodum pervenire non possit. Dat. 17. Kal. August. GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

De consobrinis.

19. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

CElebrandis inter consobrinos [30] matrimoniis licentia legis hujus salubritate indulta est: ut revocata prisci [31] juris auctoritate, restinctisque calumniarum fomentis, matrimonium inter [32] consobrinos [33] habeatur legitimum: sive ex duobus fratribus, sive ex duabus sororibus, sive ex fratre & sorore nati sunt: & ex eo matrimonio editi, legitimi, & suis patribus successores habeantur. Dat. STILICONE II. & ANTHEMIO CONSS. 405.

De puellis.

20. Impp. HONOR. & THEOD. AA. ad Theodorum P. P.

IN conjunctione filiarum [34] in sacris [35] positarum, patris [36] expectetur arbitrium. Sed si sui juris puella sit intra [37] quintum & vicesimum annum constituta, ipsius quoque adsensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris [38] & propinquorum [39], & ipsius [40] quoque requiratur adultæ judicium. Si [vero] utroque orbata parente, sub curatoris [41] defensione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonii oriatur forte certamen, ut quæratur, cui potissimum puella jungenda sit, si puella cultu verecundiæ [42] propriam noluerit voluntatem depromere, coram positis propinquis, judici [43] deliberare permissum est, cui melius adulta societur.

De militibus.

21. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Basso P. P.

A Caligato [44] milite usque ad Protectoris [45] personam sine aliqua solennitate matrimoniorum, liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahendi conjugii permittimus facultatem.

De donatione ante nuptias. De instrumento dotis. De pompa & celebritate nuptiarum.

22. Iidem AA. Hierio P. P.

SI [46] donationum ante nuptias, vel dotis [47] instrumenta defuerint, pompa [48] etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur: nullus existimet ob id deesse recte alias [49] inito matrimonio firmitatem, vel ex eo natis liberis jura posse legitimorum auferri: inter [50] pares honestate personas nulla lege impediente consortium, quod ipsorum consensu, atque amicorum fide firmatur. Dat. 10. Kalend. Mart. *Constantinop.* FELICE & TAURO CONSS. 428.

De scenicis mulieribus & eorum liberis. 7. De instrumentis dotalibus. 8. De casibus futuris, vel præteritis.

23. Imp. JUSTINIANUS A. Demosthenі P. P.

IMperialis benevolentiæ proprium [51] hoc esse judicantes, ut omni tempore subjectorum commoda tam investigare, quam eis mederi procuremus: lapsus quoque mulierum, per quos indignam honore conversationem imbecillitate sexus elegerint, competenti moderatione sublevandos esse censemus, minimeque eis spem melioris conditionis adimere: ut ad eam respicientes, improvidam, & minus honestam electionem facilius derelinquant. Nam ita credimus Dei benevolentiam, & circa genus humanum nimiam clementiam (quantum nostræ naturæ possibile est) imitari [52], qui quotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, & pœnitentiam suscipere nostram, & ad meliorem eam statum deducere. Quod si circa nostro subjectos imperio nos etiam facere differamus: nulla venia digni esse videbimur.

§. 1. Itaque cum injustum sit, servos quidem libertate donatos posse per divinam indulgentiam natalibus [53] suis restitui, postque hujusmodi Principale beneficium ita [54] degere, quasi nunquam servissent, sed ingenui [nati] essent: mulieres autem quæ scenicis [quidem] ludis sese [ante] immiscuerunt, postea vero spreta mala conditione ad meliorem migravere sententiam, & inhonestam professionem effugerunt, nullam spem principalis habere beneficii quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potuerunt: Præsenti sanctione clementissima principale beneficium eis sub ea lege condonamus, ut, si [55] derelicta mala & inhonesta conversatione commodiorem vitam amplexæ fuerint, honestatique sese dederint, liceat eis nostro supplicare numini, ut divinos affatus sine dubio mereantur, ad matrimonium eas venire permittentes legitimum: his, qui eis conjungendi sunt, nullo timore tenendis: ne scitis præteritarum legum infirmum esse videatur [tale] conjugium, sed ita validum hujusmodi permanere matrimonium confidentibus, quasi nulla præcedente inhonesta vita uxores eas duxerint, sive dignitate præditi sint, sive alio modo scenicas in matrimonium ducere prohibeantur: dum [56] tamen dotalibus [57] omnimodo instrumentis non sine scriptis tale probetur conjugium. Nam omni [58] macula penitus direpta, & quasi suis natalibus hujusmodi mulieribus redditis, neque vocabulum inhonestum eis inhærere de cætero volumus, neque differentiam aliquam eas habere cum his quæ nihil simile peccaverunt. §. 2. Sed & liberos

1 Sublata est hodie hæc distinctio. *Auth. Sed novo. J. h. t.* 2 Generalis permissio non continet casus specialiter prohibitos. 3 Titius pater filiam exposuit, Cajus expositam educavit: Cujus requiritur consensus in exposita elocanda? Naturalis patris. 4 Educator patri filiam suam vindicanti imputat alimenta. Seneca *controvers.* 6. Pete quantumvis pro disciplinis, imputa quantumvis pro alimentis; & educator apud Quintil. *declamat.* 278. Recipere illud, nisi solutis alimentis non potuisti. *& post:* alimenta solvisti, computasti mecum ut expositam reciperes. adde *l. 1. J. de infantib. exposit.* Ergo, quæ misericordiæ causa dantur, interdum repetuntur. *l. 7. in pr. ff. de calumniatorib.* Cujac. 16. *obs.* 36. 5 Integra lex extat apud auctorem collat. leg. Mosaicar. *tit.* 6. 6 Nuptiæ prohibitæ inter ascendentes & descendentes, *ut hic.* etiamsi naturales tantum vel adoptivi sint, quod etiam obtinet dissoluta potestate, pudori enim sit avi appellatio ei, quæ quondam neptis fuerit. 4. Harm. 6. §. 21. adde leg. Salicam antiquam Francorum huic pene similem. *tit.* 14. *c.* 12. 7 Vide *l.* 53. *l.* 68. *ff. de ritu nupt.* vide Ulp. 5. §. 5. vide 6. Harm. 4. 8 §. 1. *Inst. de nupt.* 9 *l.* 68. *ff. de ritu nupt.* 10 *l.* 17. §. 2. *ff. de ritu nupt.* §. 5. *Inst. de nupt.* 11 *d.* §. 5. 12 §. 2. *Inst. de nupt. l.* 35. §. 1. *ff. de verb. oblig.* 13 *l.* 56. *ff. de ritu nupt. l.* 2. *J. si nuptiæ ex rescripto. l. ult. J. de incestis & inutil.* Gaius 1. *Inst.* 4. §. 4. 14 Neptem ex sorore tamen ducere plebiscito quondam permissum fuisse, refert Plutarchus *Problem.* 6. Verum id postea sublatum, adeo ut ne proneptem quidem sororis ducere liceat. *l.* 39. *ff. de ritu nupt.* Alexius Comnenus, *libr. juris orientalis in constitutione Alexii,* περὶ γάμου θείας, ad suggestionem Proedri & Etherarchi, Bardoë Zeri constituit, ut ne amita nuptias contrahat cum fratris filio; fratris filia cum patruo, tametsi sexto gradu ex cognatione conjungantur: quæ constitutio ex Nicolai quoque patriarchæ Constantinopolitani subnotatione recepta est. Sueton. *in Claudio* 26. & Corn. Tacitus *lib.* 5. refert, Claudium Cæsarem illecebris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ per jus osculi & blanditias in amorem pellectum, subornasse primo in senatu, qui censerent, Claudium cogendum ad eam uxorem ducendam, quasi Reipub. interesset, dandamque cæteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. Ac vix uno interposito die Claudium confecisse nuptias: non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam & altero principali. 15 Quæ sequuntur, a Triboniano addita sunt ex Constantini & Constantis lege. 16 §. 3. *Inst. de nupt. l.* 2. *J. si nuptiæ ex rescripto.* 17 Nuptiæ prohibitæ certis casibus inter affines. §. 6. *Inst. de nupt.* Qui affines, vide *l.* 4. §. 3. *ff. de gradibus & affinib.* 18 *d.* §. 6. *l.* 14. *in fin. ff. de ritu nupt. l. ult. in fin. ff. de condict. sine causa. l.* 38. *in pr. ff. ad leg. Jul. de adult.* 19 §. 7. *Inst. de nupt. l.* 14. §. 4. *vers. Quædam novercam. ff. de ritu. Nov.* 115. *c.* 3. §. 6. *& c.* 4. §. 3. *l.* 5. *ff. ad leg. Pomp. de parricid.* 20 *d.* §. 4. *vers. Nurus.* §. 6. *Inst. de nupt.* 21 §. 7. *Inst. de nupt. d.* §. 4. *vers. Itaque socrus. l.* 4. §. 6. *ff. de gradib. & affinib.* 22 3. *C. Theod.* 7. *l.* 1. Olim idem primum obtinuit in pupillis, deinde in virginibus puberibus. *l.* 20. *J. h. t.* 23 Aliud erit, si majores viginiquinque annis. 24 Aliud in filio emancipato. *l.* 25. *ff. de ritu nupt.* 25 *Matris*, ita emendat Cujac. 3. *obs.* 5. 26 *l.* 1. *J. h. t.* 27 Pupillarium. Cujac. *d. loco* ita legit. 28 Pares inter corrivales mulier unum eligere potest. 29 Personæ interdum proximiores in ordine succedendi proximo nocentiores, magisque metuendæ sunt ac suspectæ. facit *l.* 1. *J. ubi pupill. educar.* 30 Duorum fratrum liberi inter se conjungi possunt, *ut hic.* §. 4. *Inst. de nupt. l.* 2. *J. de instit. & substit. l.* 3. *ff. de ritu nupt.* adscripta tamen negatio est apud Theoph. & Cajum 1. *Instit.* 4. §. 7. & ita quoque scriptum reperitur *l.* 1. *C. Theod. de incest. nupt.* Sed & Harmen. 4. *tit.* 6. §. 22. testatur, non licere uxorem ducere τὴν ἐξαδέλφην patruelem suam: id est, filiam patrui, aut amitæ. Poterant tamen conjungi rescripto Principis. *l. unic. C. Theod. si nupt. ex rescript.* Paulus Monach. *in Theod.* Ambrosius 8. *epist. ad Paternum.* Cassiodor. 7. *Variar.* 46. Qua ratione permotus Contius 1. *lection.* 9. scribit hanc legem a Triboniano corruptam. Utut sit, constat inter consobrinos nuptias modo permissas, modo prohibitas fuisse. his adde *Canon.* 18. *apost.* August. 15. *de civitat.* 16. Goth. Jure Canonico quum consobrini sint secundo gradu, matrimonia hæc sunt prohibita. *can.* 20. 35. *q.* 2. *&* 3. *can. ad sedem.* §. *hanc computationem* 35. *q.* 5. Explicationem hujus legis vide apud Joann. a Sande, *lib.* 2. *tit.* 1. *defin.* 3. Ans. Quatenus obtineat, vide Censur. Forens. nostram *lib.* 1. *cap.* 13. *num.* 17. *& seq.* S. L. 31 *Dict. l.* 3. 32 Inter consobrinos matrimonium permissum. 33 Hic advertendæ leges de nubendo in familia & tribu *Num.* 36. *Tobiæ* 7. de nubendo ei qui proximus esset genere, cujusmodi lex Solonis fuit apud Athenienses. Pollux 3. *Onomast.* 3. Hujus legis meminit Terentius in Phormione: *Lex est,* (inquit) *ut orbæ qui sint genere proximi iis nubant, & illos ducere eadem hæc lex jubet.* Idem in Adelphis: *Hæc virgo orba est patre, Hic meus amicus illi genere est proximus. Huic leges cogunt nubere hanc.* Fortunatian. 1. Rhetor. *Lex est, orba proximo nubat, vel si eam noluerit in matrimonium ducere, det decem millia.* Verum, proximitatis nomine circumscriptæ, ac definitæ legibus sunt nuptiæ apud Romanos. vide *l.* 17. *J. h. t.* 34 Adde *l.* 18. *J.* 35 Non sui juris. 36 *Novell.* 115. *cap.* 3. §. 11. 37 *l.* 18. *J. h. t.* 38 *l.* 1. *J. h. t.* 39 *d. l.* 1. *& d. l.* 18. *J. h. t.* 40 Vide *l.* 8. *J. h. t.* 41 *d. l.* 8. *in fin.* 42 Verecundam & consequenter silentem decet esse mulierem. Propter verecundiam naturale est mulierem tacere. *l.* 1. §. 5. *ff. de postulando.* 43 *d. l.* 1. *in fin. J. h. t.* 44 Id est, vile. *l.* 9. *in fin ff. de custod & exhib reor.* 45 *Præfecti cohortatis*, ita legit Prateius in voce Caligatus. De protectoribus *dicam J. ad tit. de domesticis & protectoribus. lib.* 12. *tit.* 17. 46 Donatio propter nuptias ad substantiam matrimonii nihil pertinet. *l.* 3 *C. Theod. de nupt. l.* 8. *C. Theod. de sponsal.* 47 Dotis instrumenta non sunt de substantia matrimonii. dicam plenius *ad Authent Maximis. J. h. t.* 48 Pompa hujusmodi, & nuptiarum celebratio non est de substantia matrimonii. adde quæ dixi ad *Novell. Leon.* 89. 49 Matrimonium consistere potest sine donatione propter nuptias, sine dotis instrumento, sine pompa. 50 Hoc innuit, inter impares honestate personas (veluti si senator scenicam ducat permissu Principis) exigi tabulas nuptiales 51 Proprium Principis, subditorum commodis prospicere 52 Deum imitatur qui ignoscit. 53 Servi natalibus restitui possunt a Principe. 54 Effectus restitutionis natalium. 55 Scenicæ mulieres, vitæ pœnitentes, Principis rescripto cuivis, etiam illustri possunt nubere. Hodie non requiritur rescriptum. *Novell.* 89. *& Novell.* 117. Antiqua porro hujus rescripti formula extat apud Cassiodorum *epist.* 8. Quod de scenica diximus, idem exigebatur in ancilla. Hieronymus *ad Oceanum:* Si ab Imperatore stolam illæ, id est, ancillæ meruerint, inter uxores eas recipere cogentur &c. 56 Probatur conjugium, seu matrimonium dotalibus instrumentis: ut inter quos instrumentum dotis intercessisse probatum erit, inter eosdem matrimonium intercessisse & contractum probetur, *ut hic:* Romanus *sing.* 448. putat dotis instrumento plene, ac perfecte probari, dotis restitutionem faciendam esse: at non plene probari matrimonium, sed semiplene & præsumptive tantum *cap. illud.* 2. *Nov. ut fratrum filii* 127 *Gloss in l. concubinatu* 3. *ff. de concubinis, & in l penult. C de fidejussorib.* 57 Dotalia instrumenta requiruntur in nuptiis scenicæ a Principe restitutæ. 58 Effectus restitutionis natalium. inde colligitur, infamem famæ restitutum a testimonio dicendo non arceri.

ex tali matrimonio procreandos, suos & legitimos patri esse: licet [1] alios ex priore matrimonio legitimos habeat: ut bona ejus tam ab intestato quam ex testamento isti quoque sine ullo impedimento percipere possint. §. 3. Sed & si tales mulieres post divinum rescriptum ad preces earum datum ad matrimonium venire distulerint, salvam eis nihilominus [2] existimationem servare præcipimus, tam in aliis omnibus, quam ad transmittendam, quibus voluerint, suam substantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab aliis relictam, vel ab intestato delatam hereditatem.

In AUTHENT. Scenicas non solum si fidejussores. §. 2. coll. 5. tit. 6. al. 4. Novell. 51.

Quod eis permittetur, etiamsi [3] juraverint in tali professione se perseveraturas: quia legibus expressum est, illicitæ rei jusjurandum servari non oportere: & pœna perjurii, si qua est, in eum convertenda est, qui exigit.

§. 4. Similes vero tale merentibus ab Imperatore beneficium mulieribus illas etiam esse volumus, quæ dignitatem [4] aliquam [habent,] etsi non Serenissimo Principi supplicaverint, ultroneam [5] tamen donationem ante [6] matrimonium meruerint: ex qua dignitate, & aliam etiam omnem maculam per quam certis hominibus legitime conjungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet. §. 5. His illud adjungimus, ut & filiæ hujusmodi mulierum si quidem post [7] expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ sint, non videantur scenicarum esse filiæ, nec subjacere legibus quæ prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. Sin vero ante procreatæ sint, liceat eis preces offerentibus invictissimo Principi sacrum sine obstaculo ullo mereri rescriptum: per quod eis ita nubere permittatur quasi non sint scenicæ matris filiæ: nec jam prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias, vel dignitatis, vel alterius causæ gratia uxores ducere interdicitur: ut tamen omnimodo dotalia inter eos etiam instrumenta conficiantur. §. 6. Sed & si a scenica matre procreata, quæ usque ad mortem suam in eadem professione duraverit, post [8] ejus obitum preces Imperatoriæ Clementiæ obtulerit, & divinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ injuriæ, & nubendi licentiam sibi condonantem: istam quoque posse sine metu priorum legum in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiam uxorem ducere prohibebantur. §. 7. Immo etiam illud removendum esse censemus, quod in priscis legibus (licet obscurius) constitutum est: ut matrimonia inter [9] impares honestate [personas] contrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint: his vero [etiam non] intercedentibus, omnimodo firma sint, sine aliqua distinctione personarum: si modo liberæ sint, & ingenuæ mulieres, nullaque nefariarum, vel incestarum conjunctionum suberit suspicio. Nam nefarios [10], & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos, qui præteritarum legum sanctione specialiter vetiti sunt: exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus: legitimique matrimonii jure muniri præcipimus.

In AUTHENT. ut lic. matr. & aviæ. §. quia vero legem. coll. 8. tit. 18. Novell. 117. cap. 4.

Maximis decorati dignitatibus usque [11] ad illustres, nonnisi dotalibus instrumentis [12] conscriptis, rite contrahunt nuptias: licet ante contractas retineant: exceptis Barbaris reliqui omnes affectu solo recte contrahunt matrimonium.

§. 8. His itaque per hanc generalem legem ita constitutis, & de cætero conservandis, præteritas etiam hujusmodi conjunctiones ex subjecto tempore factas secundum prædictam dispositionem judicari præcipimus: ut si [13] quis talem uxorem ab initio nostri imperii (prout dictum est) jam duxerit, & liberos ab ea procreaverit, justos eos & legitimos, & tam ab intestato quam ex testamento patris successores habeat, legitima in posterum nihilominus ea uxore permanente, procreati quoque liberi legitimi sint.

Verbum nuptiarum *quomodo accipitur.*

24. Idem A. ad Senatum.

Sancimus, si quis *nuptiarum* fecerit mentionem in qualicunque pacto [14], quod ad dandum, vel ad faciendum, vel non dandum, vel non faciendum concipitur, & sive *nuptiarum tempus* dixerit, *sive nuptias* nominaverit: non [15] aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel [non] extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festivitas [16]: & non esse tempus inspiciendum, in quo nuptiarum ætas, vel fœminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post quartum decimum annum completum, sed ex quo vota nuptiarum re ipsa [17] processerint: Sic enim & antiqui juris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrem modum tandem pervenient.

De liberis furiosi, vel mente capti.

25. Idem A. Juliano P.P.

Si furiosi parentis liberi, in cujus potestate constituti sunt, nuptias possint contrahere, apud veteres agitabatur [18]: & quidem filiam [19] furiosi marito posse copulari, omnes pene juris antiqui conditores admiserunt: sufficere enim putaverunt, si pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur: & Ulpianus quidem retulit constitutionem Imperatoris Marci, quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filiis mente [20] capti, sive masculi, sive fœminæ sint, qui nuptias contrahunt: ut hoc facere possint etiam non adito Principe. Et aliam dubitationem ex hoc emergentem, si hoc, quod de mente capto constitutio induxit, etiam in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo mente capti & furiosi filios adjuvantes. His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus, hic repleri, quod Divi Marci constitutioni deesse videtur, ut [21] non [22] solum dementis, sed etiam furiosi liberi cujuscunque sexus [23] possint legitimas contrahere nuptias, tam dote, quam ante nuptias donatione a curatore eorum præstanda, æstimatione [24] tamen in hac regia urbe excellentissimi Præfecti Urbis, in provinciis autem virorum clarissimorum earum Præsidum, vel locorum Antistitum, tam opinione [25] personæ, quam moderatione dotis, & ante nuptias donationis constituenda, præsentibus tam curatoribus dementis, vel furiosi, quam his qui ex genere eorum nobiliores [26] sunt: ita tamen ut nulla ex hac causa oriatur, vel in hac regia urbe, vel in provinciis jactura substantiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis [27] omnia procedant: nè tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægravetur.

De alumna, de suscepta a sacro baptismate.

26. Idem A. Juliano P.P.

Si quis alumnam [28] suam libertate donaverit, & in matrimonio suo collocaverit; dubitabatur apud antiquos, utrumne hujusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non? Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes [29], non esse vetitum matrimonium censemus: si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula expectamus: quare prædictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impius invenitur, ut quam ab initio loco filiæ [30] habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio non ut filiam educavit, & libertate donavit, & dignam esse postea suo putavit matrimonio. † Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, sive alumna sit, sive non, a sacrosancto suscepit baptismate [31]: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & justam nuptiarum prohibitionem, quam hujusmodi nexus per quem Deo mediante animæ eorum copulatæ sunt.

De ætate contrahentium.

27. Idem A. Joanni P.P.

Sancimus [32] nuptias, quæ inter masculos & fœminas majores, vel minores sexagenariis [33], vel quinquagenariis [34], lege Julia, vel Papia prohibitæ sunt, homines volentes contrahere, & ex nullo modo, vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

De nova dignitate mariti, vel soceri.

28. Idem A. Joanni P.P.

Si libertam quis uxorem habeat, deinde [35] inter Senatores scribatur dignitate illustratus: an solvatur matrimonium, apud Ulpianum quærebatur: quia lex Papia inter [36] Senatores & libertas stare connubia non patitur. Nos igitur Dei sequentes judicium, non patimur in uno eodemque connubio mariti felicitatem uxori fieri infortunium: ut quantum vir in altum tollatur, tantum & conjunx ejus decrescat, imo magis penitus depereat; absit itaque a nostro tempore hujusmodi asperitas, & firmum maneat matrimonium, & uxor marito concrescat, & sentiat ejus fulgorem: stabileque maneat matrimonium [ex] hujusmodi superventu minime deminutum. Simili modo, si privati hominis filia ad liberti veniat connubium, & postea [37] pater mulieris ad Senatoris dignitatem fuerit elatus, taceat Papiæ legis crudelissima sanctio: & neque per hunc modum dissolvatur matrimonium inter facti senatoris filiam & libertum, ne soceri prosperitas sine ge-

1 Legitimati succedunt cum legitime natis. 2 Remittitur jusjurandum illegitimum. vide *l. ult. ff. qui satisdare.* 3 i. e. Etiamsi cesset causa finalis privilegii impetrati. 4 Dignitatis nuda adeptio famam interdum restituit. Ratio potest hæc esse, quod concessa dignitate nobili, omne impedimentum famæ sublatum videatur. Inde putat Baldus, Tacite famæ restitui, quem Imperator suos inter consiliarios adscivit. Principis enim comitatum illustrem esse. *l. 1. J. de præpositis laborum. lib. 12. tit.* 18. 5 De proprio motu. *cap. si motu proprio* 23. *in fin. de præbend. & dign. in* 6. Bald. *hic.* 6 Ergo illicitum matrimonium famæ restitutione non confirmatur. 7 Privilegium matris non prodest filiæ ante privilegium natæ. Hinc concludit Baldus, non dici filium regis, qui natus ante ejus coronationem sit. *arg. l. 25. ff. de test. milit. l. 2. §. 2. ff. de decur.* vide Hotom. *Illustrium quæst.* 2. Goth. Adde Joann. Aurpach. *Epist. juridicar. lib. 2. Epist.* 2. Ans. 8 Interdum liberi post mortem parentum possunt legitimari. 9 *l. 22. supr. h. t.* 10 Nefarii coitus damnati: vide *Novell.* 12. 11 Μέχρι καὶ τῶ πρωτοσπαθαρίου. 4. Harm. 4. περὶ ἀξιωματικῶν. *& Synops.* 28. *tit.* 3. *cap.* 16. 12 Olim tabulæ nuptiales requirebantur, ut per nuptias liberi, sui fierent & legitimi. *Novell.* 12. *cap.* 4. *vers. Si enim. Novell.* 18. *cap.* 11. & inter impares honestate personas. *l. 22. J. h. t.* Hodie non exiguntur, nisi illustris uxorem ducat non illustrem: nisi sint barbari. Mitius enim cum Barbaris agitur propter eorum simplicitatem. *Novell.* 117. *cap.* 4. in reliquis nuptiis non exiguntur instrumenta dotalia; sufficit enim ut testatio fiat apud defensorem ecclesiæ, quæ tamen observatio remittitur tenuioribus, & gregariis militibus, & his qui nuptias jurejurando confirmarunt palam in æde sacra, vel tactis divinis scripturis. *Novell.* 74. *cap.* 5. 13 Confirmato matrimonio confirmatur status liberorum, non e contra. 14 Ut si ita pactum sit, Dabis vel facies si nupserit? 15 Adde *l. 39. §. 1. ff. de statulib.* 16 Puta sacra benedictio, dixi ad *Nov. Leon.* 89. adde quæ scripsi ad *l. 66. §. 1. ff. de donat. inter vir.* Hotoman. 13. *Illustr.* 17 Conditio nuptiarum impletur per actum & rem ipsam, non per habitum & potentiam. *Salic.* 18 Hæc est 16. decisio ex quinquaginta novis Justiniani, ut videre est apud Inglois. *Ans.* 19 Vide Theoph. *Inst. de nuptiis.* 20 Vide Festum *in mente captis.* 21 Argumentum a mente capto ad furiosum. 22 Dementis & furiosi filii, cujuscunque sexus sint, nuptias contrahere possunt, dotem constituere, & donare propter nuptias, curatore & judice adhibitis. *l. 28. supr. de episcop. aud.* 23 *Inst. de nupt. in princ.* 24 *l. 43. ff. de legat.* 3. 25 Quo quisque dignioris est familiæ, majorem dotem meretur *l. 28. J. de episcop. aud. l. 60. ff. de jure dot.* 26 Præsumitur pro nobilioribus. *d. l. 28. l. 1. J. de cond. in horr.* 27 Hinc concludunt, Pauperum advocatis nullum deberi honorarium. 28 Alumnam ducere possumus. Collactaneam vertit interpres Basilicon *tit. de nupt.* & collactaneæ exemplum ponit in ancilla patris. Possis & alumnam interpretari eam, quam quis ab alio expositam aluit. vide Festum *in Altellus.* adde de alumno quæ scripsi ad *l. 1. J. quæ res pignori.* 29 Hæc est 17. decisio ex quinquaginta novis Justinianeis, vid. apud Inglois. *Ans.* 30 Adoptio hæc anonyma est: quia nec vere adoptio, nec vere adrogatio est. vide Zasium 2. *Responsorum* 7. ubi de anonymis in jure tractat. 31 Nemo eam ducere potest, quam ex sacro baptismate suscepit. Ratio hic affertur quasi paternitatis, *ut hic. & 28. Synops. Basil.* 5. *c.* 17. *cap.* 53. *Synodus in Trullo, apud* 4. Harmen. 6. περὶ τῶν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Balsamon *ad dict. cap.* 52. Potest hæc etiam adferri, ætatis latum discrimen. Quin Harmenopulus *loco superiore* negat contrahi posse nuptias cum ejusce mulieris matre, aut filia. Demetrius Chomatenus Archiepisc. Bulgariæ, *lib. 3. juris Orient. tit. de Secul. cognat. ubi adfert c. 56. sext. Synod.* Quæ etiam hodie obtinent inter Ruthenos & Moscos. Sigismundus L. B. ab Herb. *in rerum Moscovitarum commentario.* Inter confirmatam, & patrem ejus, qui confirmationi ejus adhibetur, velut sponsor, & pater, cognatio & prohibitio constituitur. *can. si quis filiastrum.* 30. *quæst.* 1. ex concilio Tridentino, 8. *Sess. cap.* 2. Hic etiam locus ostendit pueros & infantes ad sacramentum baptismatis oblatos ab extraneis fuisse. An & a parentibus offerri justum est? vide August. *epist. ad Bonifacium.* An baptismo in continenti post delictum suscepto, pœna delicti minuenda sit? vide apud Tiraquellum *tract. de pœnis causa* 26. 32 Citatur in *l. 12. J. de legitimis heredibus.* 33 Dixi ad Ulpian. 16. §. 3. adde *l. 21. ff. de act. empt.* adde Cujac. 33. *de præscript.* Anton. Mercat. 1. *not.* 1. *in fin.* Anton. Guibert. *in tract. de spons. & matr.* 34 Quinquagenaria mulier nuptias potest contrahere, *ut hic* · quin tali ex muliere partus legitimus est, sublata vetere super ea re dubitatione Cæsariensis advocationis, uti constat ex his quæ scripsi ad *l. 12. J. de hered. inst.* 35 Superveniens marito senatoria dignitas nuptias perfectas non dirimit, quæ alioquin, si maritus antea senator fuisset, non possent contrahi. Res enim jam perfecta non vitiatur, licet veniat ad eum casum a quo non possit incipere. *Salicet.* adde *l. 3. J. tit. proxim.* 36 Lege Papia senator libertam ducere non poterat. adde *l. 27. 28. 29. 30. ff. de ritu nupt.* 37 Quæsita patri dignitas liberorum quidem statum auget, non tamen eorum nuptias dissolvit.

nero inveniatur. Melius enim eſt, legis Papiæ ſeveritatem in utroque caſu compeſcere, quam eam ſequendo hominum matrimonia diſpergere, non ex vitio mulieris & mariti, ſed ex proſpera alterutrius partis fortuna: cum enim ex una radice vitium naſcitur, conſequens eſt ut una lege tollatur.

De ſcenicis mulieribus.

29. Idem A. ubique terrarum conſtitutis Epiſcopis.

SAcram fecimus conſtitutionem [1], nemini permittentes neque invitam mulierem ancillam aut liberam, in ſcenam aut orcheſtram pertrahere, neque converti volentem, prohibere eam ejus fidejuſſores [2], quaſi ſuper hoc ipſo certum auri modum promiſſum repetendo: ſed ſi quid tale factum fuerit, prohiberi hæc & a clariſſimis provinciarum præſidibus & a civitatum religioſiſſimis Epiſcopis conſtituimus, dantes licentiam religioſiſſimis Epiſcopis una cum clariſſimo provinciæ Præſide, etiam invitos trahere ad ſe eos qui compulerint, aut qui mutari ſeu converti ab ea actione prohibuerint, & publicam quidem fieri eorum ſubſtantiam, ipſos vero civitate expelli. Si vero qui provinciam regit, ipſe ſit qui eas compulerit aut a prædicta actione converſionem ſeu reſipiſcentiam prohibuerit, damus licentiam & ſolos religioſiſſimos Epiſcopos adire eam quæ talia patitur, aut ejus fidejuſſorem, hunc vero [Epiſcopum] adverſari magiſtratum habenti, & non permittere injuſte agere, aut ſi minus fuerint ad id conſequendum potentes, indicare id noſtro imperio, ut a nobis competens exerceatur pœna: fidejuſſionibus ſimul liberandis, & fidejuſſoribus [3] indemnibus conſervandis: licentiam dantes converſis hujuſmodi mulieribus liberis & ingenuis exiſtentibus ad matrimonium tranſire legitimum, etiamſi contigerit honeſtiſſimis dignitatibus qui illas duxerint, decorari, non amplius indigentibus imperialibus reſcriptis, ſed ſua poteſtate nuptias celebrantibus, nuptialibus nimirum inſtrumentis omni modo inter ipſos factis, eademque & de filiabus ſcenicarum conſtituentes. §. 1. Hanc autem dictam conſtitutionem, & in quinto libro omnium conſtitutionum hujus ſcilicet noſtræ pietatis cognominis libri ad civiles magiſtratus reſcriptam poſuimus. Quoniam enim oportebat per præſentem ſanctionem, & vobis ubique terrarum poſitis religioſiſſimis Epiſcopis hæc facere manifeſta, propterea congregantes, quæ ad ipſam pertinent expoſitione latiore ſancita, etiam eandem divinam conſtitutionem fecimus etiam ad vos, ut ſacerdotalem conſervantes reverentiam & continentiæ ſtudioſi, hæc cuſtodiatis, tam magni Dei metum, quam imperialem indignationem, ſi quid horum prætermiſeritis, conſiderantes. Dat. Kalend. Novembr. CP. D. N. JUSTIN. IV. & PAULINO CONSS. 534.

TIT. V.

DE INCESTIS [4] ET INUTILIBUS NUPTIIS.

De liberta, quæ a patrono divertit.

1. Imp. ALEXANDER A. Amphigono.

LIberta [5], eademque uxor tua, ſi a te invito [6] diſceſſit [7], connubium cum alio non habeat, ſi modo uxorem eam habere velis.

De polygamia.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Sebaſtianæ.

NEminem, qui ſub ditione ſit Romani nominis, binas [8] uxores habere poſſe, vulgo patet: cum etiam in Edicto Prætoris hujuſmodi viri infamia notati ſint. Quam rem competens judex inultam eſſe non patietur.

De ancillis.

3. Imp. CONSTANTINUS A. Patroclo.

CUm [9] ancillis non [10] poteſt eſſe connubium [11]: nam ex hujuſmodi contubernio ſervi [12] naſcuntur: ideoque præcipimus, ne Decuriones in gremia potentiſſimarum domorum libidine ſervarum ducente confugiant. Si enim Decurio clam actoribus & procuratoribus neſcientibus, alienæ fuerit ſervæ conjunctus: & mulierem in metallum detrudi per [13] ſententiam judicis jubemus: & ipſum Decurionem in inſulam deportari: omnibus bonis ejus civitati, cujus Curialis fuerat mancipandis, ſi patria poteſtate fuerit liberatus, nullosque habeat liberos, vel parentes, vel etiam propinquos, qui ſecundum legum ordinem ad ejus ſucceſſionem vocentur. † Quod ſi actores vel procuratores loci, in quo flagitium admiſſum eſt, fuerint conſcii vel compertum facinus promere noluerint: metallo eos convenit implicari. † Si vero dominus [loci] hoc fieri permiſit, vel poſtea [14] cognitum celavit, ſi quidem in agro id factum eſt, fundus cum mancipiis & pecoribus, cæteriſque [15] rebus quæ cultui ruſtico [illegible]tinentur, fiſci juribus vindicetur. Si vero in civitate id factum [illegible]: dimidiam bonorum omnium partem præcipimus confiſcari: [illegible]iam augentes, quoniam intra [16] domeſticos parietes ſcelus ad[illegible]ſſum eſt; quod noluit mox cognitum publicare [17].

De matrimonio contra legum præcepta, vel contra mandata conſtitutionesque Principum.

4. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Andromachum Comitem rerum privatarum.

QUi contra legum [18] præcepta, vel contra mandata [19] conſtitutionesque [20] Principum nuptias forte contraxerit; nihil [21] ex eodem matrimonio, ſive ante [22] nuptias donatum, ſive deinceps quoquo modo [23] datum fuerit, conſequatur: idque totum quod ab alterius liberalitate in alterum proceſſerit, ut indigno indignæve ſublatum, fiſco [24] vindicari ſancimus: Exceptis tam fœminis, quam viris qui aut errore [25] acerrimo [26], non affectato, inſimulatove, neque ex vili cauſa decepti ſunt, aut ætatis [27] lubrico lapſi: Quos tamen ita demum legis noſtræ laqueis eximi placuit, ſi [28] aut errore comperto, aut ubi ad legitimos pervenerint annos conjunctionem hujuſmodi ſine ulla procraſtinatione diremerint.

De uxore fratris, de ſorore uxoris.

5. Iidem AAA. Cynegio.

FRatris [29] uxorem ducendi vel [30] duabus ſororibus conjungendi penitus licentiam ſummovemus, nec diſſoluto quocunque modo conjugio.

Pœnæ inceſtarum & vetitarum nuptiarum.

6. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

SI quis inceſti [31] vetitique conjugii ſeſe nuptiis funeſtaverit: proprias, quamdiu vixerit, teneat facultates [32]: ſed neque [33] uxorem, neque [34] filios ex ea editos habere credatur. † Nihil prorſus prædictis [35], neque per interpoſitam quidem perſonam, vel donet ſuperſtes, vel moriturus derelinquat: dos [36] ſi qua forte ſolenniter aut data aut promiſſa fuerit, juxta jus [37] antiquum fiſci noſtri commodis credat: teſtamento ſuo extraneis [38] nihil derelinquat: ſed (ſive teſtato, ſive inteſtato) legibus ei & jure ſuccedant, ſi qui forte ex juſto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc eſt, de deſcendentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de aſcendentibus autem pater, mater, avus, avia: de latere, frater, ſoror, patruus, amita. † Teſtandi ſane ita demum habeat facultatem, ut his tantummodo perſonis pro juris ac legum, quod voluerit arbitrio relinquat, quas ſuccedere imperialis præcepti tenore mandavimus: ita [39] tamen, ut [ab] hereditate defuncti penitus arceatur, ſi quis ex his [40], quos memoravimus in contrahendis inceſtis nuptiis conſilium iniiſſe monſtrabitur, ſucceſſuro in locum illius, qui poſt eum gradu proximus invenitur. † Ea ſane quæ de viris cavimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum ſeſe conſortiis commaculaverint, cuſtodiantur.

† Memoratis vero perſonis non extantibus [noſtro] fiſco locus pateat. Dat. 6. Id. Decemb. *Conſtantinop.* ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

In AUTHENT. de inceſtis & nefariis nuptiis. §. 1. col. 2. tit. 7. al. 6. Novell. 12. cap. 1.

INceſtas nuptias [41] contrahentis pœna eſt, confiſcatio [42] bonorum, tam cæterorum, quam dotis: exilium [43] etiam & cinguli (ſi quo potitur) ſpoliatio: verberatio quoque ſi vilis eſt, fœmina quoque talia ſcienter peccante, ſimili pœnæ ſubjuganda. Subſtantia ſic amiſſa [44], liberis hoc ipſo ſui juris effectis, ſi quos habet legitimos applicetur: ut tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus fiſco defertur.

In AUTHENT. quib. mod. naturales effic. ſui. §. fin. col. 7. tit. 1. Novell. 89. cap. ultimo.

EX [45] complexu nefario aut inceſto, ſeu damnato liberi, nec [46] naturales ſunt nominandi, omnis paternæ ſubſtantiæ indigni beneficio, ut nec alantur [47] a patre.

De humilibus & abjectis fœminis, nec non de Senatoribus.

7. Impp. VALENT. & MARTIANUS [48] AA. Palladio P. P.

HUmilem [49] vel abjectam [50] fœminam minime eam judicamus intelligi, quæ licet pauper [51], ab ingenuis tamen parentibus nata ſit. Unde licere ſtatuimus Senatoribus, & quibuscunque ampliſſimis dignitatibus præditis ex [52] ingenuis parentibus natas, quamvis pauperes

1 *l.* 14. *l.* 33. ℭ. *de Epiſcop. aud.* 2 *Novell.* 51. 3 Maleficii fidejuſſor accipi non poteſt. *l.* 70. §. 5. *ff. de fidejuſſor. Novell.* 51.

4 *Lib.* 3. *C. Theod.* 12. Ulp. 5. §. 7. *tit.* 6. *coll. leg. Moſaic.* 28. *Ecl.* 4. *c.* περὶ γάμων ἀθεμίτων. 4. Harmen. 6. *c.* περὶ κεκωλυμένων γάμων. adde Petr. Gregor. 9. *Synt.* 11. Inceſtas nuptias Sozomen. appellat ἀκολάστους καὶ καταβεβλακευμένας μίξεις. 5 *Nov.* 22 *c.* 37. 6 *l.* 10. *l.* 11. *ff. de divort. & repud.* 7 Hinc colligunt uxorem cogi maritum ſequi, niſi pactum contrarium interpoſitum fuerit: qua de re vide Wurmſer. 1. *pract.* 36. *c.* 4. 8 Dixi ad *l.* 7. ℭ. *de Judæis.* adde *Nov.* 18. *c.* 5. *verſ. Sicut enim quis legitimæ uxori conjunctus.* 9 Sumpta eſt ex *l.* 6. *C. Theod. de decurionibus lib.* 12. 10 Plautus *Caſina in prologo*, Quid iſtuc eſt? ſerviles nuptiæ? ſervine uxorem ducent aut poſcent ſibi? Novum attulerunt, quod ſit nusquam gentium. At ego aio hoc fieri in Græcia & Carthagini. Et hic in noſtra terra atque in Apulia, majoreque opera ibi ſerviles nuptiæ, quam liberales etiam curari ſolent. Hodie connubium cum ancilla eſſe poteſt. *Nov* 78. *c.* 1. *Nov.* 117. *c.* 6. Goth. Idem Jure Canonico *cap.* 1. *& tot. tit. extr. de conjug. ſerv.* Anſ. 11 *Nov.* 22. *c.* 10. *l.* 3. ℑ. *ſolut. matrim.* Ulp. 5. §. 1. eſt tamen contubernium. Paul. 2. *ſent.* 19. §. 3. inde uxores ſervorum contubernales. *l.* 12. §. 33. *ff. de inſtruct. vel inſtrum. legat.* 12 Natus ex ancilla & ſervo fit ſervus. *l.* 24. *ff. de ſtatu hom. l.* 1. Gaji 4. §. 10. e contrario, natus ex libera & ſervo fit ingenuus ſpurius. *l.* 3. *in fin.* ℑ. *ſolut. matrim.* 13 Pœna quæcunque ſit, ſententiam judicis exigit. *l.* 12. *ff. de pœn.* 14 Scientiæ ſupervenientis ratione quis punitur, qui ratione ignorantiæ excuſabatur a pœna. 15 Publicatur res ubi ſita eſt. 16 Et ita mitius punitur is, in cujus domo fit aliquid eo patiente, quam ipſe principalis qui deliquit. *l.* 1. ℑ. *de falſa moneta. l.* 9. §. 2. *ff. ad leg. Jul. de adulteriis.* dixi ad *Nov.* 14. §. 1. *Nov.* 42. *c. ult.* §. 2. *Nov.* 68. *verſ. Omnibus. Novell.* 131. *c.* 8. 17 Cogimur delicta graviora publicare & denunciare, non tamen præcipiti feſtinatione, ſed inquiſita veritate facti. *arg. l.* 2. §. 43. *ff. ad SC. Tertull. l.* 137. §. 2. *ff. de verb. obligat. l.* 13. *ff. ſolut. matrim.* 18 *l.* 23. *ff. de ritu nupt.* 19 *l.* 6. ℭ. *de nupt. l.* 2. §. 1. *ff. de his, quæ ut indign.* 28. *Eclog.* 5. *c.* 30. 20 *l.* 5. *l.* 54. ℭ. *de Epiſcop. & Cleric. l.* 26. *verſ. Ea videlicet.* ℭ. *de nupt* & contra Senatusconſultum. *l.* 1. ℑ. *tit. proxim.* 21 De pœnis inceſtarum nuptiarum, vide *l.* 6. ℑ. *h. t.* 22 Ex *l.* 3. *C. Theod. h. t.* inter cæteras pœnas inceſtis nuptiis impoſitas hoc refertur, ut donatio propter nuptias fiat caduca: quemadmodum jure antiquo dos. *l.* 52. *ff. de ritu nupt.* novo non fit. *l.* 1. ℭ. *de cond. ob cauſ* 23 Ergo nec prælegatum conſequi. *l.* 6. *h. t. l.* 27. *ff. de uſufr. leg. l.* 23. *ff. de his quib. ut indign.* Anſ. 24 *l.* 6. ℑ. *h. t. l.* 2. §. 1. *l.* 13. *ff. de his, quæ ut indignis. l.* 27. *ff. de uſufr. legat.* 25 Errori acerrimo ignoſcitur. *l.* 57. *in fin. ff. de ritu nupt. Novell.* 12. *c.* 1. *in fin.* 26 *Acriſſimo* quidam ita legunt, idque probavit Albericus, eadem forma dicitur qua celeriſſimus a Caio Mario apud Priſcianum, & ab Ennio apud Chariſium. vide Cujac. 15. *obſerv.* 13. *in fin.* 27 Ætatis lubrico ſuccurritur. *l.* 57. *in fin. ff. de ritu nupt. l.* 38. §. 4. *ff. ad leg. Jul. de adulteriis.* 28 Pœnitentia admittitur in inceſtu per errorem contracto. vide Hermogen. apud Ruffinum 6. *collation. leg. Moſaic.* 29 Una duobus fratribus jungi non poteſt. *l.* 8. *l.* 9. ℑ. *h. t. l.* 2. *C. Theodoſ. de inceſt. nupt.* 30 Unus duabus ſororibus jungi non poteſt, *ut hic*: ut nec una duobus fratribus. ℭ. *h. t.* vide *Canon.* 18. *Apoſt. epiſt. Baſilii ad Diodorum*, *de eo qui duas ſorores duxit.* Quin Nov. Patriarchæ Siſinii & Xiphilini vetat, ne quis ſororem ſponſæ ſuæ ducat. 3. Harmen. 6. Goth. In ſecundo tamen affinitatis gradu, veluti inter me & eam quam uxoris meæ frater uxorem habuit, nuptiæ prohibitæ non ſunt. Affinitatis enim gradus nulli ſunt, neque affines alii ex aliis naſcuntur. *l.* 4. §. 4. *ff. de gradib. & affinib.* Quod affinitas tantum ſit jus neceſſitudinis contractæ inter conjugem & alterius conjugis cognatos. *d. l.* 4. §. 3. *ff. de gradib. & affinib.* S. L. 31 Cum conſobrina, ſorore fratris filia, ejusve uxore. Hæc enim exempla ponuntur in *l.* 3. *C. Theodoſian. h. t.* unde hæc lex deſumpta eſt. 32 Olim pœna ignium & proſcriptionis erat. *d. l.* 3. 33 Prima pœna inceſtarum nuptiarum. §. 12. *Inſt. de nupt.* 34 Secunda. *d.* §. 12. *verſ. itaque.* 35 Tertia. *Novell.* 143. *verſ. Sancimus.* 36 Quarta. 37 *l.* 4. ℭ. *h. t. l.* 52. *ff. de ritu nupt. l.* 3. *ff. de jure dot.* §. 12. *Inſt. de nupt.* 38 Quinta. 39 Sexta. 40 Perſonis. 41 Conciliat. hujus auth. cum *Novell.* 17. *cap.* 12. Item cum *Novell.* 134. *cap. ult.* vide Rittershuſ. *in explicat. Nov.* 12. *cap.* 2. *part. c.* 2. *num.* 33. Anſ. 42 Vide ℑ. *h. t.* 43 Id eſt, deportatio. facit *l.* 5. *ff. de quæſtionib.* Septima pœna. 44 Octava pœna, bonorum privatio. 45 Spurius jure civili, neque inter vivos, neque ultima voluntate quidquam ex bonis paternis capere poteſt. Cujus ſententiæ ampliationes quatuordecim, exceptiones decem, vide apud Duenazium *reg.* 366. 46 Nona pœna. *Nov.* 74. *c.* 6. alias pœnas vide apud Clarum 5. *ſent.* §. *inceſtus.* 9. 47 Vide *Nov.* 89. *c.* 15. Goth. De jure Canon. debentur alimenta. *cap. cum haberet.* 5. *extr. de eo, qui duxit in matrimon.* quod ſequitur Camer. Imper. Andr. Gail. *lib.* 2. *obſ.* 88. *num.* 12. Anſ. 48 Fit hujus conſtitutionis a Martiano latæ mentio *Nov.* 117. *c.* 6. 49 Pars Novellæ Martiani, *de matrimoniis ſenatorum* §. *humiles.* 50 *d. cap.* 6. 51 Non ideo quis humilis aut abjectus, quia pauper. vide omnino *d. Novellam Martiani.* 52 Ex ingenuis parentibus naſcuntur interdum pauperes liberi.

in

in matrimonium ſibi [illegible]ccipere, nullamque inter ingenuas & opulentiores ex divitiis & op[illegible]entiore fortuna [1] eſſe diſtantiam. Humiles [2] vero abjectaſque perſo[illegible] eas tantummodo mulieres eſſe cenſemus; ancillam, ancillæ filiam, [illegible]ertam [3], libertæ filiam [ſcenicam, ſcenicæ filiam, tabernariam, tabernarii vel] lenonis aut arenarii filiam; aut eam quæ mercimoniis publice præfuit. Ideoque hujusmodi inhibuiſſe nuptias Senatoribus [4] harum fœminarum, quas modo enumeravimus, æquum eſt. Dat. Prid. Non. April. *Conſtantinop.* ARTIO & ASTERIO [5] CONSS. 454.

De uxore fratris.

8. Imp. ZENO A. Epinico P. P.

LIcet quidam Ægyptiorum [6] idcirco mortuorum [7] fratrum ſibi conjuges [8] matrimonio copulaverint, quod [9] poſt illorum mortem manſiſſe virgines dicebantur, arbitrati ſcilicet (quod certis [10] legum conditionibus placuit) cum corpore [11] non convenerint, nuptias non videri [re] eſſe contractas; & hujusmodi connubia tunc temporis celebrata, firmata ſunt, tamen præſenti lege ſancimus, ſi quæ hujusmodi nuptiæ contractæ fuerint, eas earumque contractores, & ex his progenitos, antiquarum legum tenori ſubjacere, nec ad exemplum Ægyptiorum (de quibus ſupradictum eſt) eas videri fuiſſe firmas, vel eſſe firmandas.

Abrogatio reſcriptorum, vel pragmaticarum formarum, aut conſtitutionum, quæ tyrannidis tempore inceſtas nuptias permiſerant.

9. Imp. ANASTASIUS [12] A. Severiano P. P.

AB inceſtis nuptiis univerſi, qui noſtro reguntur imperio noverint temperandum: nam reſcripta [13] quoque omnia, vel pragmaticas formas aut conſtitutiones impias, quæ quibusdam perſonis tyrannidis tempore permiſerunt ſceleſto contubernio matrimonii nomen imponere, ut fratris filiam [14], vel ſororis [15], vel eam quæ cum fratre quondam nuptiali jure habitaverat, uxorem legitimam turpiſſimo conſortio liceret amplecti, aut ut alia hujusmodi committerentur, viribus carere decernimus: ne diſſimulatione culpabili nefanda licentia corroboretur.

TIT. VI.

DE INTERDICTO [16] MATRIMONIO INTER [17] PUPILLAM ET TUTOREM SEU CURATOREM FILIOSQUE EORUM.

De ruſticitate & imperitia.

1. Impp. SEVERUS & ANTONIN. AA. Marino.

SEnatusconſulti [18] auctoritatem, quo inter pupillam & tutoris filium connubium ſaluberrime ſublatum eſt, circumveniri ruſticitatis & imperitiæ velamentis non oportet.

De matre pupillæ.

2. Imp. ALEXAND. A. Byrrho.

MAter pupillæ cum [19] tutore filiæ ſuæ, vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur.

De curatore poſt nuptias dato.

3. Idem A. Rogatiano.

CUm proponas ei, quam matrimonio tuo junctam ſuggeris, poſt liberos ſuſceptos curatorem patrem [20] tuum datum, quem contendis, nec te in poteſtate habuiſſe: cum rite contractum matrimonium ex poſt [21] facto vitiare non potuerit, juſtam interpretationem metuere non debes: ne liberi quos habetis, non ex juſto matrimonio ſuſcepti videantur. Ut autem omnis ſcrupulus [22] auferatur, inſiſtere pater tuus debet, necnon & uxor tua, ut alius loco ejus detur: habebit enim facultatem repetendæ rationis negotiorum geſtorum ab eo qui fuerit ſubſtitutus.

De filio liberti tutoris.

4. Imp. PHILIPPUS A. Higinæ.

LIbertinum, qui filio ſuo naturali [23], quem in ſervitute ſuſceperat, poſtea manumiſſo pupillam ſuam, eandemque patroni ſui filiam in matrimonio collocavit; ad ſententiam Ampliſſimi ordinis qui hujusmodi nuptiis interdicendum putavit, pertinere, dubitari non oportet.

De filia curatoris.

5. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Apuleio.

CUratorem [24] adulto ſuo filiam ſuam nuptui collocare non poſſe, falſo tibi perſuaſum eſt [25].

De filio tutoris.

6. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Lucio.

SI [26] patris tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel poſt redditam nondum exacto quinto & viceſimo anno, necnon utili [27] anno, uxorem duxiſti: nec matrimonium cum ea habuiſſe, nec filium ex hujusmodi conjunctione procreaſſe videri potes. Sane [28], ſi hoc pater puellæ, cum [29] decederet, poſtulavit, & nuptiæ rite contractæ, & filius videtur jure ſuſceptus.

De infamia & dotis condictione.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Paragonio.

SI tutor, vel curator pupillam, vel adultam quondam ſuam ſibi [30], vel filio [31] ſuo, nullo divino impetrato beneficio, in matrimonio collocaverit: manet infamia contra eum, veluti confeſſum de tutela: quia hujusmodi conjunctione fraudem adminiſtrationis tegere laboravit: & dos data per condictionem repeti poteſt.

De eo, qui pro tutore, ſeu curatore, vel negotiorum geſtore adminiſtravit.

8. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Erythrio P. P.

SI quis tutoris vel curatoris nomine uſurpato, id eſt, pro [32] tutore ſeu curatore negotiorumve geſtore res pupillæ adminiſtraverit, eamque ſibi filiove ſuo copulaverit: tales nuptias ſtare, & non ad exemplum tutorum infirmari ſancimus: ne ex hujusmodi ſubtili, vel maligno tractatu matrimonia, ſeu proles ex his progenita vel dos ſuper his data, vel promiſſa, aliquam læſionem, vel calumniam patiantur.

TIT. VII.

SI QUACUNQUE PRÆDITUS POTESTATE, VEL AD EUM PERTINENTES AD SUPPOSITARUM JURISDICTIONI SUÆ ADSPIRARE TENTAVERINT [33] NUPTIAS.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Theodoro P. P.

SI [34] quis ordinaria, vel qualibet præditus poteſtate, circa nuptias invitis ipſis, vel parentibus [earum] contrahendas (ſive pupillæ, ſive apud patrem virgines, ſive viduæ erunt, ſive ſui juris viduæ, denique cujuscunque ſortis) occaſione poteſtatis utatur, & minacem [35] fervorem ſuum invitis his, quorum utilitas agitur, exhibere, aut exhibuiſſe detegatur; hunc, licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine [36] multæ librarum auri decem obnoxium ſtatuimus: & cum honore abierit, peractam dignitatem uſurpare prohibemus, tali ſcilicet pœna, ut ſi circa honorem eum, quo male uſus eſt, vindicandum noſtris ſtatutis parere noluerit: eam provinciam in [37] qua ſibi uſurpaverit, habitare per juge biennium non ſinatur. Illo videlicet adjiciendo, ut & in poteſtate adhuc conſtituto, liceat perſonæ quam hujusmodi ambitu circumvenire tentaverit, confeſtim conteſtatione propoſita, cum ſua ſuorumque domo juriſdictionem ejus evitare: curaturis hoc uniuscujusque civitatis defenſoribus, & ejusdem judicis apparitoribus. Et quidem ſi hæc pravitas Ordinarii [38] judicis erit, univerſa domus ejus ratio, atque omnia, vel civilia, vel criminalia negotia, quamdiu idem in adminiſtratione fuerit, Vicario [39] competant. Sin autem Vicarius, vel ſimilis poteſtatis, vim [in] hujusmodi matrimonio contrahendo molietur: viciſſim [40] Ordinarius judex interceſſor exiſtat. Sin [autem] erunt utrique ſuſpecti, ad illuſtrem Præfecturam ſpecialiter talium domorum, quamdiu ibidem adminiſtraverint, tuitio pertineat. Dat. 15. Kalend. Jul. *Theſſalonicæ*, GRATIANO A. V. & THEOD. A. I. CONSS. 380.

1 Hinc illud Horatii, *lib. Epodon*, 4. *Fortuna mores non mutat genus.* 2 Humiles & abjectæ perſonæ quæ, vide *l.* 1. *J. de natur. liberis.* 3 Id abrogatum *Nov.* 89. *c.* 1. §. 1. 4 *l.* 23. *l.* 44. *ff. de ritu nupt.* id abrogatur *Nov.* 78. *c.* 3. *Nov.* 117. *c.* 6. 5 Studio. 6 Et Judæorum & veterum. *l.* 3. *C. Theod. de inceſt.* Quin ipſi Ægyptii ſorores eodem patre vel eadem matre genitas ducere poterant: Lacedæmenii eadem matre, Athenienſes eodem patre genitas, Philo Judæus *lib. de ſpecialib. legib.* Arnob. 8. *contra gentes:* & huc pertinet quod apud Æmilium Probum in Cimone & proœmio vitarum legitur priſcorum Athenienſium more licitum fuiſſe ſorores ducere. Androcides tamen *oratione contra Alcibiadem*, Athenæus *lib.* 13. & Suidas in verbo Cimon & ὀστρακισμὸς referunt, Cimonem ideo oſtraciſmo a ſua civitate ad tempus relegatum fuiſſe, quod ſororem ſuam Elpinicen duxiſſet. Sane ſororis ducendæ jus Perſarum legibus non fuit. unde Cambyſem legimus apud Herodotum *lib.* 3 cum amore ſororis captus fuiſſet, nec liceret ſororem lege Perſarum ducere, interrogaſſe regios judices, apud quos legum interpretatio & cuſtodia erat, Num lex id permitteret? reſponſum accepiſſe, Nullam legem ſe invenire, qua fratri ſit licitum nubere ſororem, quandam tamen invenire qua liceat Regi Perſarum facere quod lubeat. Sororis nuptias quoque vetitas apud Priſcos teſtis Phocylides in illo verſu, μηδὲ κασιγνήτης εἰς ἀπότροπον ἔλθε μὲν εὐνήν, id eſt, ne ſtratum vetitum geniale ſororis inito. 7 Mortui fratris uxorem frater ſuperſtes ducere ita jubebatur lege Moſis. *Deut.* 25. *verſ.* 5. *Luc.* 20. *verſ.* 28. *Ruth.* 4. *verſ.* 10. 8 His ita eveniebat, ut una duobus fratribus eſſet conjuncta, quod eſt contra legem 5. *ſupr. eod. l.* 9. *J. h. t.* 9 Eam ob cauſam Judæi & Ægyptii ducebant viduas fratrum. 10 Antiquis, quorum ſententia exploſa eſt. 11 Exploſa veterum quorundam opinio exiſtimantium ſolo conſenſu nuptias non contrahi ac nunquam perfici, niſi reipſa ſequuto concubitu: adde *l.* 6. *ſupr. de don. ante nupt. Novell.* 22. *cap.* 3. *l.* 30. *ff. de reg. jur.* 12 Idem A. Sebaſtiano P. P. Cujacius ita reſtituit 8. *obſ.* 28. vultque hanc legem eſſe Zenonis. Eſt etiam ad eundem Sebaſtianum alia Zenonis conſtitutio, qua Baſilici acta reſcinduntur, *l.* 16. *ſupr. de ſacroſ. Eccleſ.* Sebaſtianum hunc moribus præditum Triboniano ſimillimis, Suidas ſcribit in *Zenone.* 13 Dixi ad *d. l.* 16. 14 Ἀδελφιδῆν Græci. Hujusmodi nuptiæ ante Conſtantinum & Conſtantium modo permiſſæ (ut ex Cornelio Tacito 12. conſtat) modo multis conſtitutionibus inhibitæ. *l.* 39. *l.* 57. §. 1. *ff. de ritu nupt.* Xiphilinus *in Nerva.* vide *l. Conſtantini*, & *Conſtantis* apud Cujac. 8. *obſ.* 28. 15 Vide *l. ult. J. ſi nuptiæ ex reſcripto.* adde *Conſt. Dioclet.* quæ extat apud Ruffin. *tit.* 6. *coll. leg. Moſaic.* & Papian *ib.* permiſſum erat matrimonium cum fratris filia. vetitum cum ſororis filia, etiamſi in eodem gradu eſſent. Ulp. 5. §. 6. & ideo in *l.* 39. *l.* 56. *ff. de ritu nupt. l.* 38. §. 1. *ff. ad leg. Jul. de adult.* de ſororis filia, nepte & pronepte loquuntur autores, non de fratris filia, & in *l. ult. ff. de cond. ſine cauſ. l.* 47. §. 1. *ff. de ritu nupt.* de avunculo, non de patruo. Quare, quod Dion ſcribit, Nervam vetuiſſe, Ne quis ἀδελφιδῆν duceret, de ſororis, non de fratris filia intelligit, ne duceretur, cujus mater duci non poterat. Poſtea id immutatum: neque hodie licet tertio gradu ullam ducere. *ut hic. l.* 17. *ſupr. de nupt.* §. 3. *Inſt. de nupt.*

16 Jure canonico hujusmodi matrimonium ſubſiſtit. vide Wurmſer. 1. *pract.* 36. *c.* 2. 17 *l.* 15. *ff. de ſponſalib. l.* 59. *l.* 60. *ff. de ritu nupt. l. ult. ff. de leg.* 1. *l.* 2. §. 1. *ff. de his, quæ ut indig.* 4. Harmen. 6. *cap.* περὶ ἐπιτρόπων 28. *Ecl.* 5. *c.* 13. 18 *d. l.* 59. *l.* 60. §. 1. *l.* 14. *J. de excuſ. tut.* 19 Privigni ſui tutor quis eſſe poteſt. *l. ult. J. de contr. jud. tut.* 20 Socer non prohibetur dari curator nurui. *l.* 17. *J. de excuſ. tut.* 21 Titius Cajam duxit, Titii pater Cajæ datus eſt tutor: eſtne dirimendum matrimonium? non eſt: nam rite contractum matrimonium ex poſt facto non vitiatur. adde *l.* 28. *ſupr. de nuptiis.* 22 Suſpicionem etiam vir bonus cavere debet. ſic Julius Cæſar, *Meos tam ſuſpicione quam crimine judico carere oportere.* Sueton. *in Julio* 74. Sic Livia apud Dionem, *oportet te Auguſte non modo non peccare, ſed ne videri quidem peccaſſe.* 23 Eroti Pamphilus naſcitur. Eros manumiſſus tutor Cajæ filiæ patroni datur. poteſtne Eros Pamphilo ſuo naturali pupillam ſuam elocare? non poteſt. & ſic appellatione filiorum naturales filii continentur. adde *l.* 64. *ff. de ritu nuptiarum.* 24 Curator poteſt adulto ſuo filiam ſuam matrimonio jungere. Filium autem adultæ cujus curam gerit, abſque juſſu Principis non poteſt: alioquin notatur infamia. 4. Harmen. 6. §. 52. adde *l.* 1. *ſupr. h. t.* 25 Poteſt enim adultus ſine ullo metu rationem rei ſuæ ab uxore ſua ejusque heredibus exigere. 26 Etiamſi tutor curatori rationes reddiderit; pupillam tamen cujus tutelam geſſit, non poteſt antequam ea vigeſimum quintum ætatis annum attigerit, & conceſſum reſtitutioni quadriennium effluxerit, uxorem ducere, etſi jam ex altero matrimonio liberos ſuſcepit. 4. Harmen. 6. §. 50. 27 Quod eſt prohibitum tempore minoris ætatis, idem durat tempore utilis anni, & ita reſtringe *legem* 19. *verſ. idemque eſt in minore. ff. de novationib.* 28 Exceptio regulæ ſuperioris. 29 *l.* 36. *ff. de ritu nupt. l.* 28. §. 3. *ff. de lib. & poſthum. l.* 7. *ff. ad leg. Jul. de adult. l.* 1. *in fin. J. ſi nupt. ex reſcripto.* 30 *l.* 36. *ff. de ritu nupt.* 31 *l.* 64. *ff. de ritu nupt.* 32 Prohibitio nuptiarum ad tutorem & curatorem pertinens, non extenditur ad protutorem & procuratorem ſeu geſtorem: alioquin paulatim omnis qui rationibus reddendis eſſet obnoxius, prohibetur ſibi vel filio ſuo conjungere eam cui obligatus eſſet. *l.* 67. §. 5. *ff. de rit. nupt.*

33 Tentaſſe illicitum, crimen eſt, adde 28. *Synopſ.* 5. *cap.* 39. & 3. *Cod. Theod.* 11. 34 Si quis quemcunque magiſtratum gerens, quamcunque puellam invitam, vel invitis parentibus ducere præſumpſerit: decem auri librarum mulcta pro iſto conamine præſtare cogitur. *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 5. *c.* 39. *l. unic. C. Th. h. t. l. un. ſupr. ſi rect. provinc. l.* 38. *l.* 63. *ff. de ritu.* 35 Magiſtratus juſtum metum infert. 36 Conatus punitur. vide *l.* 5. *J. ad leg. Jul. Majeſtat.* & *l.* 20. *J. de furt.* adde Cujac. 15. *obſerv.* 25. 37 V. *ſupr. tit. de interdict. matrim.* 38 Recuſari, ſuſpicionis ob cauſam, judex ordinarius poteſt. 39 Non ſi ordinarius judex eſt, ideo vicarius ejus ſuſpectus poſtulatur. 40 Ordinario ſuſpecto, itur ad ejus vicarium & e contra, *ut hic.* ſi uterque, ad majus tribunal. *verſ. ſin autem. J.*

TIT. VIII.
SI NUPTIÆ EX [1] RESCRIPTO PETANTUR [2].

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Theodoro P. P.

QUidam [3] vetuſti juris ordine prætermiſſo, obreptione [4] precum [5] nuptias quas ſe intelligunt non mereri, a nobis exiſtimant poſtulandas, ſæpe habere [puellæ] conſenſum confingentes: Quapropter tale ſponſalium genus præſentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionem nuptias precum ſubreptione [6] meruerit: amiſſionem bonorum, & pœnam deportationis ſubiturum ſe eſſe non ambigat, & amiſſo jure matrimonii, quod prohibita uſurpatione meruerit, filios ſe ex hac conjunctione ſuſceptos, juſtos non habiturum, nec unquam poſtulatæ indulgentiæ annotationisve indulto efficacem ſe veniæ effectum meruiſſe: exceptis his qui parentum [7] ſponſionem de nuptiis filiarum implere deſiderant, vel ſponſalia [8], hoc eſt arrharum data nomine, reddi ſibi præcepto legum cum ſtatuta pœna depoſcunt. Dat. Kal. Febr. HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

2. Imp. ZENO A. Baſilio P. P.

NEfandiſſimum ſcelus fratris ſororisve filiæ [9] nuptiarum, quod ſacratiſſimis conſtitutionibus ſub graviſſimæ pœnæ interminatione damnatum eſt, iterato præſentis divinæ ſanctionis tenore modis omnibus prohibemus. Precandi quoque in poſterum ſuper tali conjugio (imo potius contagio) cunctis licentiam denegamus: ut unusquisque cognoſcat impetrationem quoque rei cujus eſt denegata petitio, nec ſi per ſubreptionem [10] poſt hanc diem obtinuérit, ſibimet profuturam.

TIT. IX.
DE [11] SECUNDIS [12] NUPTIIS [13].

Pœna nubentis intra tempus luctus.

1. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS, & THEODOSIUS AAA. Eutropio P. P.

SI [14] qua mulier nequaquam luctus [15] religionem priori viro nuptiarum feſtinatione præſtiterit: ex jure quidem notiſſimo ſit [16] infamis [17]: præterea [18] ſecundo viro ultra tertiam partem bonorum in dotem non det, neque ei ex [19] teſtamento plus quam tertiam partem relinquat. Omnium præterea [20] hereditatum, legatorum, fideicommiſſorum, ſuprema voluntate relictorum, mortis cauſa donationum ſit expers: hæc namque omnia ab heredibus, vel coheredibus aut ab inteſtato ſuccedentibus vindicari jubemus: ne [21] in his in quibus correctionem morum induximus, fiſci videamur habere rationem. His etiam [12] amittendis, quæ prior maritus ei ſuprema voluntate reliquerit: quanquam hæc quæ mulieri a priori viro relinquuntur, & per immaturum [23] matrimonium vacuata eſſe cœperunt, primo a decem perſonis Edicto Prætoris enumeratis (id eſt, aſcendentibus, & deſcendentibus, ex latere autem usque ad ſecundum gradum, ſcilicet gradibus [24] ſervatis) deinde [25] præſumi a fiſco jubemus. Eandem quoque mulierem infamem redditam hereditates ab inteſtato [26] vel legitimas, vel honorarias, non ultra tertium gradum ſinimus vindicare. P. P. 15. Kal. Jan. GRATIANO V. & THEOD. AA. CONSS. 380.

In AUTHENT. de nupt. §. ſi autem tutelam. coll. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 40. & 2. pars hujus Authent. habetur collat. 4. tit. 18. al. tit. 16. de reſtit. & ea quæ parit undecimo menſe. §. fin. Novell. 39. c. 2.

E*Iſdem pœnis ſubjicitur etiam ea, quæ* [27] *parit intra* [28] *luctus tempus, ſi modo indubitatum ſit ſobolem hanc defuncto non* [29] *exiſtere: nam & uſufructu antenuptialis donationis privatur. Item* [30] *& ea quæ ſi ſuſcepta liberorum tutela, contra ſacramentum, ſecundo nubit, non prius tutorem petens, & rationem reddens, & exolvens omne quicquid debet. Sed hodie* [31], *ulteriore jure ſacramentum ab ea non exigitur, ſed contractis nuptiis a tutela repellitur.*

2. Iidem AAA. Eutropio P. P.

SI [32] qua ex fœminis perdito marito, intra anni ſpatium alteri feſtinaverit nubere (parvum enim tempus [33] poſt decem [34] menſes [35] ſervandum adjicimus: tametſi id ipſum exiguum putemus) probroſis [36] inuſta notis honeſtioris nobiliſque perſonæ decore, & jure privetur: atque omnia, quæ de prioris mariti bonis, vel jure ſponſalium [37], vel judicio defuncti conjugis conſecuta fuerat, amittat. Dat. 3. Kal. Jun. *Conſtantinop.* EUCHERIO & SYAGRIO CONSS. 381.

De his, quæ reſervanda ſunt liberis primi matrimonii, & de ſucceſſione in bonis eorum, & quibus modis tranſeuntes ad ſecundas nuptias coërcentur.

3. Iidem AAA. Floro P. P.

FOeminæ [38], quæ ſuſceptis ex priore matrimonio filiis, ad ſecundas [poſt tempus luctui ſtatutum] tranſierint nuptias, quicquid ex facultatibus priorum maritórum ſponſalium jure, quicquid etiam nuptiarum ſolennitate perceperint, aut quicquid mortis cauſa donationibus factis, aut teſtamento jure directo, aut fideicommiſſi, vel legati titulo, vel cujuslibet munificæ liberalitatis præmio ex bonis ([ut dictum eſt]) priorum maritorum [39] fuerint adſecutæ: id totum ita ut perceperint, integrum ad filios quos [40] ex præcedente conjugio habuerint, transmittant, vel ad quemlibet ex filiis (dummodo ex his tantum [ſit,] quos tali ſucceſſione digniſſimos judicamus) in quem contemplatione meritorum liberalitatis ſuæ judicium mater crediderit [41] dirigendum. Nec quicquam eædem fœminæ ex iiſdem facultatibus alienandum in quamlibet extraneam perſonam, vel ſucceſſionem ex alterius matrimonii conjunctione ſuſceptam, præſumant: atque habeant poteſtatem poſſidendi tantum [atque fruendi] in diem vitæ, non etiam alienandi [42] facultate conceſſa. Nam ſi quid ex iiſdem rebus in alium quemlibet fuerit ab ea translatum: ex maternis redintegrabitur facultatibus, quo illibata ad eos quos ſtatuimus liberos bona, & incorrupta perveniant. §. 1. Illud etiam addimus [huic] legi, ut ſi aliquis ex iiſdem filiis quos ex priori matrimonio ſuſceptos eſſe conſtabit, forte deceſſerit matre jam ſecundis nuptiis funeſtata [43], aliis etiam ex eodem matrimonio progenitis liberis ſuperſtitibus, id quod per eandem ſucceſſionem ab inteſtato, vel ex teſtamento ſuæ poſteritatis mater videbitur conſecuta, in diem vitæ ſuæ pro ſibi debita portione ſola [44] tantum poſſeſſione delata, omne his qui ſupererunt, ex priore ſuſceptis matrimonio filiis relinquat: nec ſuper iſtiusmodi facultatibus teſtandi in quamlibet extraneam perſonam, vel quicquam alienandi habeat poteſtatem. † Quod ſi nullam ex priore matrimonio habuerit ſucceſſionem [45], vel natus native deceſſerint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis jure obtineat, atque in his nanciſcendi [46] dominii, & teſtandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Dat. 6. Kalend. Jun. *Conſtantinop.* ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

In AUTHENT. de nupt. §. ſi vero expectet. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 23.

I*N donatione propter nuptias, etiamſi alius pro viro dederit, deſerit eam proprietas.*

In AUTHENT. col. conſtitut. & §. quibus ſupra. verſic. venient autem talia. Novell. ead. cap. 25.

1 *L. 3. C. Th.* 10. 28. *Eclog.* 5. *c.* 40. 2 Seu reconcilientur: quod Græcis eſt πραγματεύεσθαι. *Synopſ. Baſil.* 28. *tit.* 5. *c.* 40. 4. Harmenopul. 4. §. 71. 3 *l. unic. C. Th. h. t.* Nuptias ſibi concilians Principis reſcripto proſcribitur, liberi ex ea conjunctione nati liberi non ſunt, etiamſi precibus, συγχωρηθῶσι, id eſt, ut id ſibi indulgeretur, obtinuerit. *d. c.* 40. *& d.* §. 17. 4 Non valet reſcriptum obreptitium, vel illicite impetratum. *l. ult. J. h. t. l. ult.* C. *de diverſ. reſcript.* adde *l.* 29. *ff. ad leg. Corn. de falſ.* 5 *l. ult.* C. *de inceſt. & inutil. nupt.* 6 Subreptionem hic vocat, quam ſuperius, obreptionem: confunduntur tamen ſæpe illa duo inter ſe. vide *l.* 29. *ff. ad leg. Corn. de falſis.* 7 *l.* 6. *in fin.* C. *de interdict. matr.* 8 *l. unic.* C. *ſi rector provinc. vel ad eum pertin.* 9 Dixi ad *l.* 17. C. *de nupt. l. ultim.* C. *de inceſt. & inutil. l.* 39. *ff. de ritu nupt.* §. 3. *Inſt. de nupt.* 10 Vide *l.* 1. *ſupr. h. t.*

11 *L.* 3. *C. Theod.* 3. *&* 28. *Eclog.* 12. *cap.* περὶ τῶν δευτερογαμούντων &c. adde 4. Harmenop. 7. de pœnis ſecundarum nuptiarum, vide *Nov.* 22. *cap.* 20. 23. *& ſeq.* Gail. 2. *obſerv.* 98 Wurmſ. 1. *pract.* 36. *cap.* 5. *c.* 9. de tertiis & quartis, vide *Novell. Leon.* 90. *Conſtantini Porphyrogenneta cap.* 1. *& quæ ibid. dixi.* His illud Hieronymi *ad Pammachium* conjungatur; *Non damno*, inquit, *bigamos, imo nec trigamos, & ſi dici poteſt octigamos, Idem ego* (inquit) *nunc voce proclamo libera, non damnari in eccleſia bigamiam, imo nec trigamiam, & ita licere quinto & ſeptimo & ultra.* Hæc ille, adde 31. *q.* 1. *can. aperiant.* 11. Gratian. 27. *q.* 2. *can. additur.* 13. vide *l.* 4. J. *de bon. quæ lib.* quod eo magis eſt notandum, quod nonnulli ſint, qui ſecundas nuptias honeſtam fornicationem appellent. 31. *quæſt.* 1. *can. hac ratione.* 9. unde Tertullianus *libr. de Monogamia.* Unum matrimonium novimus ſicut unum Deum. ſed & quidam (falſo tamen) putant legatum relictum uxori, ſi honeſte nupſerit, ei non deberi, ſi ſecundo, vel tertio nupſerit, quemadmodum & illi decipiuntur, qui legatum mulieribus elocandis relictum, ad viduarum elocationem pertinere negant. Nam ut recte Phanutius de Phanutio in *commentar. de lucro dotis, Gloſſ.* 6. poſt Decium, Nevizanum, Angelum, Caſtrenſem & Raynerium, ſcribit, pœnæ contra ſecundo nubentes ſunt hodie correctæ ex Apoſtoli autoritate, teſtantis, Conjugium honorabile eſſe inter omnes, ubi inter cætera notat Romæ habitum honorem fuiſſe mulieri, quæ viginti duos viros: & marito, qui viginti mulieres extuliſſet. Hieronym. 3. *epiſt.* 26. Boër. *deciſ.* 186. adde Hieronym. *in can. additur.* 13. *cauſ.* 27. *qu.* 2. adde *l.* 4. J. *de bon. quæ lib.* 12 Secundæ dicuntur, quæ poſt priores ſive proprie ſecundæ ſint, ſive tertiæ, ſive quartæ: ſecundum dici poteſt; quod primum ſequitur quoquo modo, immediate vel mediate; denique quod iteratum. vide Roland. a Valle 1. *conſ.* 72. *num.* 20. *& ſeqq.* 13 Huc ſpectant Pulvæi *libri duo de mulierum luctu, & de ſecundis nuptiis; & tomi duo repetitionum & conſiliorum in materia connubiorum, collecti* a Joanne Nicolai, item quæ ſcripſit Coraſius *lib.* 3. *miſcell. c.* 1. Mod. 14 Eadem verba extant in *l.* 4. J. *ad SC. Tertull.* 15 Dixi ad *l.* 15. C. *ex quibus cauſ. infam.* adde 4. Harmenopul. 6. *c.* περὶ μοιχείας. ubi inter cætera explicatur, quid ſit τὸ πένθος & πένθιμος χρόνος. adde *Novellam* 22. *cap.* 40. 16 Prima pœna mulieris nubentis intra tempus luctus. 17 *d. l.* 15. *d. l.* 4. adde *l.* 2. J. *h. t. l.* 1. *in fin. l.* 8. *& ſeq. ff. de his, qui not.* niſi impetraverit jus nubendi a Principe. *l.* 10. *ff. de his, qui not.* 18 Secunda pœna. 19 Hinc conſtat infames teſtamentum facere poſſe. 20 Tertia pœna. 21 Vide *l.* 1. §. 14. J. *de caduc. tolland.* 22 Quarta pœna. 23 Immaturum, ἄωρον. *Novell.* 2. *c.* 4. Plin. 4. *epiſt.* Nuptias quorum alterum immaturum, alterum ſerum eſt. 24 Quoties lex defert jus diverſis gradibus intelligit ſecundum ordinem graduum. 25 Fiſcus eſt poſt omnes. vide *Novell.* 1. §. 1. *verſ. inordinatum. l.* 4. J. *de bonis vacant.* 26 Quinta pœna. 27 Baldus idem dicendum putat de ea, quæ intra annum luctus cum aliquo rem habuit. 28 De ea, quæ parit undecimo menſe, dixi ad *Nov.* 39. *c.* 2. 29 Negativa filiationis probatur tempore. *l.* 29. *ff. de liber. & poſthum.* 30 Hoc deſumptum eſt ex *Nov.* 22. *c.* 40. 31 *Nov.* 94. *c.* 2. 32 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 33 Duorum ſcil. menſium, & ita duo menſes parvum tempus. *l.* 19. J. *de legat.* 34 Lugendi legitimum tempus annus quidem fuit, & tamen decem menſes, idque ad Theodoſii usque tempora. Ovid. 1. *Faſtor.* Romulus *anno conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo: & per totidem menſes a funere conjugis uxor Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.* Numa quidem auxit annum duobus menſibus, at non annum luctus totidem auxit. Ita decem tantum menſibus matronæ Brutum luxere. Liv. 2. Plin. *de viris illuſtribus*, Senec. 8. *epiſt.* Annum fœminis ad lugendum conſtituere majores. Idem *lib. de conſolatione. Majores decem menſium ſpatium lugentibus viris dederunt.* Haud dubie hoc poſtremo loco annum, priore illo decem menſes intelligens. Poſtea propter Cannenſem cladem & frequentiam lugentium inſtitutum fuit, ut non amplius triginta diebus lugeretur. Feſtus *in Græcia ſacra.* Valerius 1. *cap.* 1. quod ſpatium temporis indubie ad habitum triſtiorem referendum, non ad id ſpatium, quod mulieribus vitandæ ſanguinis perturbationi præſcriptum. lugebatur maritus lugubribus, elugebatur anni ſpatio, etiam ſine lugubribus, ob ſanguinis perturbationem. *l.* 8. *& l.* 11. *ff. de his, qui notantur.* Mortuo marito intra legitimum tempus partum edens mulier maritum lugebat, non elugebat. *d. l.* 11. Lugebantur parentes, non elugebantur. *d. l.* 11. §. 1. de qua differentia lugendi & elugendi ſcripſi ad *d. l.* 11. 35 Olim luctui agendo præfiniti erant decem menſes, per ſupra notata. Tempore legis Juliæ Miſcellæ. *Novell.* 22. *cap.* 43. nondum præfinitus erat annus. Primus Theodoſius annum præfinivit, *ut hic.* quem qui ſecuti ſunt autores, non decem menſium, ſed de annuo luctu loquuntur: & qui ante annum accipiunt pro decem menſibus. Sidonius 4. *epiſt. ſi deceſſiſſet æger tribueret heredibus anni luctus tempus immune.* Apulejus 8. *Si luctu legitimo miſerrima fœmina neceſſarium conceſſiſſet tempus quoad reſiduis menſibus ſpatium reliquum compleatur anni.* vid. Cujacium *cap.* 3. *de præſcription.* 36 Nubens intra tempus luctus infamis eſt, & alias pœnas patitur. *de quibus hic, gloſſ. can. omnis* 7. *quæſt.* 1. niſi mulier conſenſu liberorum prioris matrimonii nubat. vide *Novell. de non eligendo.* 2. *in verb. copulative.* Angel. *in l. mater.* 5. J. *ad SC. Tertyllianum.* vel conſenſu prioris mariti: poteſt enim fieri ut teſtamento ſuo prior maritus uxori eam poteſtatem fecerit. Bald. *in l. filium.* 24. C. *famil. erciſc. & in l.* 1. C. *h. t.* fallit quoque in muliere minore vigintiquinque annis. *Gloſſ. in l.* 2. C. *ſi adverſus delictum. arg. l. pen.* C. *ex quibus cauſ. infam.* fallit quoque hæc ſententia jure canonico. *cap. pen. & ult. extr. de ſecund. nupt. Gloſſ. l.* 1. C. *h. t. & in l. liberorum.* 11. §. *non ſolent autem.* 3. *ff. de his, qui notant. infam.* licet contrarium teneat *Gloſſ. in l. decreto.* 15. C. *ex quib. cauſ. infamia. & c. ult. extr. de ſecund. nupt. & cap. ex parte.* 47. *extr. de appell.* Bald. *in l.* 1. C. *h. t.* Soc. *reg.* 272. 37 Id eſt, donationis propter nuptias. & ita accipitur in Novella Valentiniani *de epiſcopal.* 38 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vide Guid. Pap. *deciſ.* 228. 39 Quid ſi alius pro viro quid mulieri dederit? idem dicendum. *Auth. in donat.* J. *h. t.* 40 Lucrorum nuptialium, hoc eſt, eorum quæ mulier titulo lucrativo conſequitur ex bonis mariti proprietatem, ad ſecundas nuptias tranſiens, tenetur ſervare liberis communibus, alienatione in extraneos penitus prohibita, *ut hic.* Quid ſi mariti contemplatione res variæ uxori donatæ ſint, eaque mortuo marito alteri nubat? Quidam putant hujusmodi quoque lucra ſervanda liberis eſſe primi matrimonii: quia cum mariti contemplatione ejus uxori donata hic conſtituantur, videntur ex bonis ipſius mariti profecta. *l. ſed ſi.* 10. §. *in arrogato.* 6. *ff. de vulgari & pupill. ſubſt. l. aditio.* 45. § 4. *ff. de adq. vel omitt. her. l. cum oportet.* 6 *ubi gloſſ.* J. *de bon. quæ liberis.* Contrarium tamen ſentit Ludovicus Romanus *Conſ.* 493. movetur autem, quod hæc lex ſit pœnalis mulieri ſecundo nubenti: pœna autem in actu ficto locum non habet *l.* 3. §. *hæc verba. ff. de negot. geſt. l.* 1. §. *hoc interdictum. ff. de fonte.* Ad hæc pœnas extendi non debere. vid. Cremenſem *ſingular.* 82. 41 Lucrum hoc æqualiter diſtribuitur inter liberos. *Nov.* 2. *c.* 1 *Novell.* 22. *c.* 25. J *h. t.* 42 *l.* 6. §. 1. J. *h. t. l.* 2. *verſ. quorum.* J *de indicta viduitate Nov.* 22. *c.* 23. *verſ. & generaliter.* 43 Parum honeſte de ſecundis nuptiis id dicitur. 44 Quod mater ex filii prioris matrimonii ſucceſſione lucratur, ejus proprietatem cæteris defuncti fratribus tenetur ſervare: ſi nulli ſint, poteſt id alienare, deque eo teſtari. 45 Id eſt, nullos liberos. 46 *l.* 6. § 2. *l.* 8. §. 3. J. *h. t.* Goth. Ac proinde ultimus ex liberis prioris matrimonii de iis diſponere non poteſt. vid. Joann. a Sand. *deciſ. Friſicar. lib.* 2. *tit.* 3. *defin.* 1. Anſ.

Lucrum hoc æqualit[er] [1] inter liberos lege distribuitur, non arbitrio parentis permittit[ur].

In AUTHENT. de [...] §. hinc nos. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 46. & de non [elig]. secund. nuben. §. cum igitur. coll. 1. tit. 2. Novell. 2. cap. 3.

Ex testamento quidem succedit mater liberis suis, quæ convolavit ad secundas nuptias sicut institutus quilibet. Ab intestato quoque vocatur sive ante mortem filii, sive postea secundas ineat nuptias: Sed ab intestato eorum solum usumfructum percipit, quæ ex [2] paterna substantia ad filium pervenerunt: Quantum vero ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter, ut in residuis: omnino ingratitudine, & hoc contra matrem fratresque inspecta.

In AUTHENT. de non elig. §. hoc autem. col. 1. tit. 2. Nov. 2. cap. 2. & de nupt. collat. 4. tit. 1. §. quoniam autem infirmas. Novell. 22. cap. 26.

Sed & si quis ex his præmoriatur absque progenie, redit ad matrem dominium: quantum acquiritur ex pacto non existentium liberorum: residuum autem conceditur quibuslibet defuncti heredibus: Si quid ergo ex his alienaverit: pro suprascripta portione confirmatur alienatio: quare si sola heres extiterit, in solidum ad ipsam redit, vel alienationem sequitur.

Ex quocunque conjugio suscepti filii a suis parentibus collatas sponsalitias largitates sibi vindicant præcipuas. Bald.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Mariniano P. P.

Cum aliis [3] sanctionibus jusserimus, materna bona integra ad liberos pervenire, quod tamen mulier mariti largitate percepit, [id] ex eo tantum liberi conjugio procreati sibi speciale tanquam paternum noverint [patrimonium] vindicandum. Itaque si habens filios ad secundas nuptias fortasse transierit: sponsalitiam largitatem [4], quam vir secundus contulit in uxorem, tantummodo filii, qui ex secundo matrimonio suscepti sunt, pro soliditate possideant; nec prosit liberis ex priore susceptis matrimonio, quod mulier ad tertia minime vota migraverit. Quod si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit, quidquid ab eo ex sponsalium largitate uxor fuerit consecuta, id sibi jurique suo sciat esse collatum, etiamsi ex priore matrimonio donatorem filios reliquisse doceatur. Ad maternas sane veniens, vel ex hoc, vel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunque suscepta viro, pro debita sibi portione, ut a matre, vel spontanea largitate, vel per testamentum ejus fuerit collata, possideat. Nos enim hac lege id præcipue custodiendum esse decernimus, ut [5] ex quocunque conjugio suscepti filii, patrum suorum sponsalitias retineant facultates. Dat. 3. Non. Nov. *Ravennæ*, HONOR. XIII. & THEOD. X. AA. CONSS. 422.

Ut mater transiens ad secunda vota lucra prioris matrimonii tenetur reservare filiis ejusdem matrimonii, ita vir quoque transiens ad secunda vota tenetur reservare filiis ejusdem matrimonii lucra dotis. Bald.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

Generaliter censemus [6], quocunque casu constitutiones ante hanc legem, mulierem liberis communibus, morte mariti matrimonio dissoluto, quæ de bonis mariti ad eam devoluta sunt, servare sanxerunt: iisdem casibus maritum [7] quoque quæ de bonis mulieris ad eum devoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, communibus [8] liberis servare. Nec interest, si alter pro marito donationem ante nuptias, vel pro muliere dotem crediderit offerendam. Hoc observare præcipimus, licet res ante nuptias donatæ (ut adsolet [9] fieri) in dotem a muliere redigantur. Dominium autem rerum quæ liberis per hujus legis, vel præteritarum constitutionum auctoritatem servantur, ad liberos pertinere decernimus. Itaque defuncto eo, qui eas liberis servabat, extantes ab omni possessore liberi vindicabunt: consumptas [vero] ab heredibus ejus exigent, qui eas servare debuerant. Alienandi sane, vel obligandi suo nomine eas res, quæ liberis servari præceptæ sunt, eis qui reservaturi sunt, adempta licentia est. Negotia vero liberorum [10] patri utiliter administrare concedimus. Dividendi quoque res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, vel eligendi quem voluerint, licentiam [11] non denegamus.

§. 1. In his autem casibus, in quibus res ut paternas mater liberis communibus servare præcepta est, (hoc est, ubi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias pervenerit) vel ubi [res] ut maternas patrem liberis communibus servare censuimus: hoc est, (ubi morte mulieris matrimonio dossoluto vir ad alias nuptias venerit) si hereditatem ejus parentis qui prior mortuus est, non adierint liberi, licebit eis tanquam ejus tantum res fuerint, qui posterior moritur, ea sibimet vindicare, scilicet si ejus, qui posterior moritur, hereditatem crediderint adeundam: ne [12] quod favore liberorum inductum est, quibusdam casibus ad læsionem eorum videatur inventum.

In AUTHENT. de nupt. §. si vero expectet & §. quoniam autem infirmas. & §. deinceps vers. soluto. 1. col. 4. tit. 1. Novell. 22. c. 23. 26. & 20.

Hæ res lucro cedunt liberis, licet heredes non sint patris, aut matris, aut utriusque, nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

§. 2. Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inferendum, ut eo quoque casu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam a marito perveniunt, vel maritus eas quæ ex bonis mulieris ad eum transeunt: hoc est, ubi primum matrimonium alterius morte dissolvitur, nec superstes ad secundas nuptias pervenit, si res, vel maritus, vel uxor, hoc est, qui superstes est, non consumpserit, vel alienaverit, (quod eis ad secundas nuptias non venientibus, quasi rerum dominis [13] concessum esse non dubium est) liberis liceat res a patre profectas, ut paternas, a matre, ut maternas accipere. Dat. 7. Idib. Septemb. CP. THEOD. A. XVIII. [14] & FESTO [15] CONSS. 444.

In AUTHENT. neque virum quod ex dote. §. propterea igitur. coll. 7. tit. 10. al. coll. 8. tit. 1. Novell. 98. c. 1.

Uxore mortua, quod vir ex dote lucratur, filiis communibus omnimodo reservatur quantum ad proprietatem, usufructu patri concesso. Idem est ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalitia largitate. Item si aliter matrimonium solvatur, super iisdem lucris loquitur hæc eadem constitutio.

In AUTHENT. ut fratrum filii. §. quia vero mulieres. coll. 9. tit. 10. al. 7. Novell. 127. cap. 3.

Si tamen abstineat mater a secundis nuptiis, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus a secundis nuptiis abstinentibus.

6. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Erythrio P. P.

Hac [16] edictali [17] lege in perpetuum [18] valitura sancimus, si ex priore matrimonio [19] procreatis liberis pater materve ad secunda, vel tertia, aut ulterius [20] repetiti matrimonii vota migraverit: non sit ei licitum novercæ, vel vitrico, testamento, vel sine scriptura, seu codicillis, hereditatis jure, sive legati, sive fideicommissi titulo plus [21] relinquere, nec dotis, aut ante nuptias donationis nomine, seu mortis causa habita donatione, conferre, nec inter vivos conscribendis donationibus, (quæ etsi constante matrimonio civili jure interdictæ sint, morte tamen donatoris ex certis causis confirmari solent) quam filio, vel filiæ, si unus, vel una extiterit. † Quod si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus minime plus quam ad unumquemque eorum pervenerit, ad eorum liceat vitricum novercamve transferri. Sin autem non ex æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ transierint facultates: tunc quoque non liceat plus [22] eorum novercæ, vel vitrico testamento relinquere, vel donare, seu dotis, vel ante nuptias donationis titulo conferre, quam filius, vel filia habet, cui minor portio ultima voluntate derelicta, vel data fuerit, aut donata: ita tamen, ut quarta pars quæ eisdem liberis debetur ex legibus nullo modo minuatur, nisi ex his causis quæ de inofficioso excludunt querelam. Quam observationem in personis etiam avi, [vel aviæ,] proavi, & proaviæ, nepotum, vel neptium, item pronepotum, vel proneptium, sive in potestate, sive emancipati emancipatæve sint, ex paterna, vel materna linea venientibus, custodiri censemus. † Sin vero plus quam statutum est, [aliquid] novercæ, vel vitrico relictum, vel donatum, aut datum fuerit, id quod plus relictum, vel donatum, aut datum fuerit, tanquam non scriptum, neque derelictum, vel donatum, aut datum sit, ad personas deferri liberorum [23], & inter eas dividi jubemus omni circumscriptione, si qua per interpositam personam, vel alio quocunque modo fuerit excogitata, cessante.

§. 1. His illud adjungimus, ut mulier in his casibus, in quibus ante nuptias donationes, cæteras etiam res a marito ad se devolutas, secundum priorum legum statuta liberis communibus [24], ut paternas, servare compellitur: hoc est, ubi morte [25] mariti matrimonio dissoluto ad alias nuptias venerit immobilium rerum & mancipiorum [26], annonarum quoque civilium [27] usufructu duntaxat vitæ suæ tem-

1 Meritus omnis hic intelligitur, qui non est demeritus. *l.* 24. *l.* 77. §. 25. *ff. de leg.* 2. 2 Origo bonorum consideratur. 3 Quæ non extant 4 Id est, donationem propter nuptias, dixi ad *l.* 3. *supr. de donat. ante nupt.* 5 *Novell.* 22. *c.* 29. *l.* 4 *ff. ad SC Tertull.* 6 Intellectum hujus leg. vid. apud Joan. a Saud. *decis. Frisicar. lib.* 2. *tit.* 3 *defin.* 1. 2. 3. Ans. 7 *Novell.* 2. *c.* 2. *Novell.* 22. *c.* 23. *vers. & hac communis.* 8 Pater lucra dotalia communibus liberis servare tenetur. 9 Donata propter nuptias uxori plerumque a muliere in dotem rediguntur. 10 Pater, bonorum filii legitimus est administrator. 11 *l.* 3. *C. h. t. l.* 8. §. 7. *C. de repud. & judic. de mor.* Hodie adempta licentia est. *Nov.* 2. *c.* 1. *Nov.* 22. *c.* 25. 12 *l.* 19. *in fin. C. de fid. instrum. c.* 61. *de reg. jur. in* 6. 13 Secundas nuptias qui non contrahunt, lucrum nuptialium commodorum in solidum consequuntur, *ut hic*, & *l.* 8. §. 5. *C. h. t.* Hodie pro virili portione. *Nov.* 127. *c.* 3. 14 Fg. 17. id est, A. D. 43. 15 Albino. 16 Hanc legem Justinianus allegat *Novell.* 22. *c.* 8. Goth. Pro intellectu hujus leg. vid. Fachin. *lib.* 3. *controvers. c.* 66. Joann. a Sand. *decis. Frisicar. lib.* 2. *tit.* 3. *defin.* 4. 5. 6. Treutler. *part.* 2. *exercit.* 16. *th.* 6. *litt.* D. & omnino Berlich. *de jure novercar. part.* 2. *art.* 2. *sect.* 8. Ans. Adde Joh. Baptist. *hodiern. practicar. quæst. ad d. l. hac edictali.* S. L. 17 Potestne hæc lex statuto tolli? posse existimat, & probat Roland. a Valle *tract. de lucro nuptiali*, *quæst.* 24. Quæ vera, si statuto cautum fuerit, ut maritus dotem lucretur, existentibus etiam liberis ex eo matrimonio. Quid fiet, si nominatim statuto id expressum non fuerit, sed ex sententia tantum statuti colligi poterit? Idem dicendum putat Rolandus, quod superiore casu dictum est, posse enim non modo expresse, sed & tacite huic legi derogari. *q.* 25. Quid? huic legi tacite num videtur derogatum, si statuto cavebitur, maritum dotem lucrari, uxore præmoriente sine liberis: hoc non addito ex primo, vel secundo matrimonio? Idem autor putat formula superiore non derogari huic legi. *quæst.* 26. Quid? statutum lucrandæ dotis habetne locum in dote constituta secundo marito ab extranea mulieris persona? locum habebit; nec liberis primi matrimonii revocatoria actio ex hac lege competet. Cur? Is qui dotem dat, potest dotis restitutionem stipulari uti velit, & cui velit. *ibid. quæst.* 27. Quid? num præfertur secundus maritus liberis prioris matrimonii, si statuto ita caveatur, ut maritus dotem uxoris omni casu lucretur? præfertur. Idem *quæst.* 28. Idem fuerit, si cautum ita fuerit, ut moriente uxore sine filiis ex eo matrimonio susceptis, maritus dotem lucretur, *quæst.* 29. ut nihil teneatur de dote restituere, *quæst.* 30. ut uxore præmoriente sine liberis communibus, *quæst.* 31. vel sine filiis amborum duorum, dotem lucretur, *quæst.* 32. si permittente ita statuto dotem integram marito dederit & tradiderit: secus, si eo casu neque dederit, neque tradiderit. *quæst.* 34. Quid si statuto lucrum dimidiæ dotis defertur marito uxore sine liberis præmortua, & altero capite statutorum, jubentur statuta stricte intelligi. An hoc posteriore prius interpretandum erit: ut in lucro dotis superstiti marito deferendo, sequamur hanc legem civilem, quæ non vult maritum lucrari dotem extantibus liberis prioris matrimonii? Ita censet Rolandus a Valle *ibid. quæst.* 35. Pone, statutum marito lucrum dotis deferre in præjudicium liberorum prioris matrimonii, quæritur utrum statutum locum habeat adversus dictos filios, in aliena jurisdictione existentes? locum non habet. Idem *quæst.* 36. Idem si maritus promisit dotem restituere in omnem casum & eventum dotis restituendæ. *ibid. quæst.* 37. vel totam & integram dotem. *ibid. quæst.* 38. aut si lucro dotis etiam statutario renuntiaverit, *quæst.* 39. (ita ut hujusmodi renuntiatio lucri dotalis non possit ab ipsis mariti creditoribus revocari ex Edicto. *ff. de iis quæ in fraud. cred. quæst.* 40.) Idem, si maritus de dote testari uxori permiserit (adeo ut hujusmodi permissionem ipse maritus retractare non possit.) *ibid. quæst.* 41. Idem fuerit si lucrum dotis statutarium juramento interposito maritus promiserit restituere in omnem casum, & eventum dotis restituendæ, renuntiando præterea omnibus, juris, & legum auxiliis; hoc enim casu statuto de lucro dotis renuntiasse aperte intelligitur. *ib. quæst.* 42. 18 Corrigitur hæc lex per statuta. vid. Menoch. 6. *præsumpt.* 48. *n.* 31. 19 Aliud si vulgo concepti: hæc enim authentica hac parte locum non habet in filiis vulgo conceptis. Bald. *in l. cum pater.* 77. §. *mater.* 2. *ff. de legat.* 2. Roman. *singul.* 231. Cremensis *singul.* 88. 20 Vide Novellam Constantini Porphyrogennetæ, *cap.* 2. 21 Conjunx transiens ad secunda vota non potest ullo titulo in secundum conjugem transferre plus, quam reliquerit uni ex filiis primi matrimonii, cui minus reliquerit: & quod ultra reliquerit, non valet, sed inter liberos æqualiter dividitur. *Salic.* Pone plus legatum esse marito ab uxore, & bonorum divisionem ex hac lege ad æqualitatem inter vitricum, & privignos redigi: quæritur an in viriles partes inter eos bona defunctæ mulieris dividantur: An vero liberi prioris matrimonii prius detrahere suam legitimam possint, ut ea detracta in eo quod superest, fiat inter eos, & vitricum divisio? Rolandus a Valle *tract. de lucro nupt. quæst.* 17 *n.* 3. censet *arg Novell. de nupt. cap. optime.* 27. liberos prius detrahere legitimam: exinde bona defunctæ inter eos dividi & vitricum. Movetur etiam, quod liberi unum auxilium habeant jure naturæ: alterum, quod mater secundo nubat: ubi plura vide apud eundem: quo loco & hanc sententiam multis confirmat & contrarium evertit. 22 Dixi ad *l.* 18 *supr. de donat. ante nupt.* 23 Pro rata personarum, non pro rata hereditatis Joann. Baptist. Costa *de quota & rata quæst.* 85. Ans. Liberorum scil. prioris matrimonii, non etiam secundi. *Novell.* 22. *cap.* 27. *vers & hoc decernens.* S.L. 24 Liberis prioris matrimonii res ab eorum patre propter nuptias donante acceptas mater servare debet. 25 *Novell.* 68 26 Rusticorum, ut in *l.* 3. *ff. de divers tempor. præscript.* 27 *Annonæ civiles* comparantur rebus immobilibus, *ut hic*: Idem interpretes statuunt in reditibus annuis, nisi ad tempus modicum constituti sint: alias immobilibus comparari volunt, nec alienari sine decreto. vid. Molinæum *de usuris, quæst.* 37. *n.* 173. adde Gail. 2. *observ.* 19.

poribus

poribus potiatur, alienatione earum penitus interdicta. Mobilium vero rerum, juſtis pretiis æſtimatione [1] habita per eos, quos utraque pars elegerit arbitros judicaturos, interpoſito ſacramento, ſimili modo uſumfructum habeat, ſi [2] idoneam fidejuſſionem præbuerit, quod easdem res mobiles, vel earum pretium filiis & filiabus ex eodem matrimonio procreatis vel poſt mortem eorum nepotibus & neptibus ex eisdem liberis procreatis, ſive omnibus, ſive uno unave ſuperſtite mori contigerit, ſecundum legum modum [3] reſtituat: vel certe ſi fidejuſſiones idoneas præſtare diſtulerit, aut nequiverit: prædictæ res mobiles nondum matri a liberis traditæ, apud eosdem manebunt. Solutæ vero eidem matri, vel ab eadem detentæ reſtituentur liberis, ſi tamen ab his fidejuſſio idonea matri fuerit oblata, qua caveri debet, *Quod eidem ſuperſtiti pro uſufructu earundem rerum mobilium, vel pretio quo taxatæ ſunt, uſurarum nomine centeſimæ partem tertiam* [4] *annuis quibuscunque temporibus præſtare non different:* ita [tamen], ut in eadem fidejuſſione hoc quoque caveatur [5], *Quod a filiis filiabusve, vel ex his progenitis liberis, ſi* [6] *ante eandem matrem omnes eos obire contigerit, omnes res prædictæ mobiles ſecundum legum moderationem* [7] *matri, ut ad eandem luctuoſum lucrum redeat, reſtituantur.* † Erit itaque licitum utrilibet parti, quæ fidejuſſionem præbuerit, ſi ſibi commodum eſſe perſpexerit, his rebus mobilibus uti frui, easdemque dare mutuo, vel obligare, vel vendere, ut ex his maxime liberi acquirentes poſſint materno affectui ſine ſuo incommodo deſervire.

† Sin autem utraque pars prædictam fidejuſſionem diſſimulaverit, aut forte offerre nequiverit: eædem res apud [8] mulierem usque in diem vitæ ſuæ manebunt.

In AUTHENT. de non eligend. §. aliud. coll. 1. tit. 2. Novell. 2. cap. 4. & in Authent. de nupt. §. & quia parum. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 45.

SEd ſi aurum fuerit in donatione propter nuptias ſcriptum: cautio uſurarum exponitur, non autem aurum exigitur: niſi forte viri ſubſtantia habeat aurum, & cætera quæ ſcripta fuere.

§. 2. Omnibus videlicet iisdem maritalibus facultatibus, his etiam quas habet habiturave [9] eſt tanquam ſi jure pignoris [10], vel hypothecæ ſuppoſitæ ſint, ſuper eadem ante nuptias donatione, vel rebus aliis ad eam ex mariti ſubſtantia devolutis, ex eo die, quo eædem res ad eam pervenerint, liberis obligatis: ut ſi quis poſt traditas matri, vel detentas ab ea res (ſi ita contigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierit, quæ ſe repetitis nuptiis copulaverit: in vindicandis [11] iisdem ſuppoſitis rebus poſteriores habeantur: liberis qui ex eodem matrimonio procreati ſunt, & nepotibus neptibusque qui ex iisdem liberis geniti ſunt, ſine dubio præponendis. §. 3. Sin vero liberorum ſuorum affectione [12] ſervata, pater, materve ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir his quæ de bonis uxoris ad ſe transeunt, neque mulier rebus quæ ex ſubſtantia mariti ad ſe pervenerunt, pro [13] ſuo arbitrio uti, vel eas vendere, aut quocunque jure, vel modo alienare, vel pignoris jure, ſeu hypothecæ, ſi voluerint, obligare, utpote domini earum prohibebuntur. Extantes autem prædictas res, ſi non fuerint alienatæ, vel conſumptæ, vel ſuppoſitæ, licebit liberis vindicare [14], etiam [15] non adeuntibus hereditatem parentum. Dat. 2. Kal. Mart. MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

Filius tranſmittit ad deſcendentes jus vindicandi lucrum ſibi proveniens propter ſecundas nuptias patris, vel matris, aſcendentibus & collateralibus excluſis: ſed electionem habet in quem volet liberorum ſuorum lucrum illud transferendi. Non eſt igitur hæc lex abrogata Novell. 2. Juſtiniani quæ matri electionem adimit, non autem ejus filio. Char.

7. Imp. ZENO A. Sebaſtiano P. P.

IN quibus caſibus pater dotem, mater ante nuptias donationem [16], vel alias res ad ſe ex altera parte devolutas, filiis utriusque ſexus ſervare præcepti ſunt: ſi quem ex filiis vel filiabus ante patris, vel matris obitum mori contigerit (ſive ante ſecundas nuptias, ſive poſtea) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre ſuo adhuc vivo, vel matre ſuperſtite, derelictis: portionem quæ defuncto filio, vel filiæ debebatur, vel lucrum ex ea, non ad fratres, vel ſorores mortui, ſed ad [17] filios ejus, vel filias, vel nepotes utriusque ſexus, aut [18] pronepotes, avis, vel proavis ſuperſtitibus, pervenire decernimus: eligendi [19] videlicet, quos voluerint ex liberis ſuperſtitibus, non adempta licentia. Dat. Kal. Mart. ELLO V. C. CONS. 478.

8. Imp. JUSTIN. A. Mennæ P. P.

SI quis prioris matrimonii filiorum ante ſecundas nuptias patris, vel matris motuus fuerit, filiis a ſe, vel nepotibus, vel pronepotibus relictis: partem ejus non [20] ad fratres, vel, ſi nullus alius frater, vel ſoror ſit, ad patrem [21], vel matrem ejus pervenire, ſed [22] ad filios, vel nepotes, vel [pronepotes] ejusdem mortui perſonæ, ſancimus: ut ſive unus, ſive plures ſint, eam [23] tantummodo partem vindicare poſſint, quæ mortuo competiit. §. 1. Illud [24] etiam certa ſanctione definire cenſemus, ut ſi quis vel ſi qua ex alio matrimonio filiis procreatis, minime ad ſecundas [25] nuptias venerit, eodem modo liceat quidem genitori [vel genitrici] res ex priore conjugio ſibi acquiſitas, quomodo [26] voluerit, alienare, vel adminiſtrare: Si quæ vero earum minime ſint alienatæ, poſſunt liberi etiam [27] non adeuntes paternam, vel maternam hereditatem eas vindicare. §. 2. Certum eſſe ſancimus, quod etiam illa de cætero videbitur earum fuiſſe rerum alienatio, quæ in [28] teſtamento [29] genitoris, vel genitricis, vel ſpecialiter relinquendo, vel generaliter heredem inſtituendo facta ſit.

In AUTHENT. de nupt. §. deinceps. & §. ſolut. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 20.

NUnc autem, niſi expreſſim [30] *tranſponat in alios, præſumitur ipſis conſervare talia lucra.*

§. 3. Talem vero licentiam [datam] filiis, ut etiam non [31] adeuntes paternam, vel maternam hereditatem, lucra vindicarent, quæ parens eorum ex matrimonio quod ſecundo toro minime mutavit, ſibi adquiſita non alienavit, nullo modo eis concedimus, ſi paternam vel maternam hereditatem ab inteſtato ex parte (ſi forte alii etiam ex anteriore matrimonio morienti parenti filii ſunt) ſibi acquiſierint.

§. 4. In illo etiam veterem ſanctionem adimplentes, præcipimus exemplo [32] matris, cujus res poſt ſecundas nuptias filiis ex priore matrimonio natis [in hypotheca] ſuppoſitæ ſunt, ad conſervanda eis lucra quæ ex priore matrimonio ad eam pervenerunt: patris quoque bona quæ habet habiturusque eſt, filiis ex priore matrimonio natis poſt ſecundas ejus nuptias, ad ea conſervanda, quæ ex eorum matre lucratus eſt, ſuppoſita eſſe. §. 5. Illius etiam patris qui in ſua poteſtate talem liberum [33], vel liberos habens maternam eis ſubſtantiam, vel ex materna linea ad eos devolutam ſervare compellitur: bona iisdem liberis [34] ſuppoſita eſſe ad conſervandas easdem maternas res decernimus: ita tamen, ut occaſione talium hypothecarum, neque patris, neque matris adminiſtrationem filii valeant perſcrutari [35], vel aliquam eis movere ſuper hoc quæſtionem: cum perſpicui ſit juris, etiamſi alienata fuerint eorum bona, quæ extra memorata lucra, vel maternas res ſunt, jus hypothecæ integrum iisdem manere filiis. Dat. 3. Idib. Decemb. D. N. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

Totum quod ultra modum ſecundæ conjugi datur vel relinquitur, tanquam non datum liberis utriusque matrimonii applicatur. Bald.

9. Idem A. Mennæ P. P.

QUoniam præteritæ [36] leges omnia quæ liberis ex priore matrimonio procreatis, mulier quidem ſecundo marito, vir autem ſecundæ uxori dotis, vel ante nuptias donationis nomine vel alio quocunque modo dederit, vel reliquerit, his ampliora quæ uni filio, vel filiæ ex anteriore matrimonio progenitis danda vel relinquenda ſunt, revocata ad ſolos filios, [vel filias] ex anteriore matrimonio natos pervenire conſtituerunt, nullaque in hac parte filiorum ex ſecundo matrimonio natorum mentio facta eſt: hoc quoque corrigentes, omnia quæ memorato modo revocantur, non ſolum ad filios prioris matrimonii, ſed [37] etiam ad eos qui ex ſecundis nuptiis nati fuerint, pertinere, & in capita inter omnes dividenda ſancimus. §. 1. Ad hæc lucra quæ marito, vel uxori ex dote, vel ante nuptias donatione occaſione repudii accedunt, indiſtincte poſt ſecundas eorum nuptias liberis ex priore conjugio procreatis ad ſimilitudinem [38] matrimonii morte diſſoluti ſervari, nec de cætero repudii cauſam requiri, vel aliam in ea [re exquiſitionem] fieri. Dat. Id. April. *Conſtantinop.* DECIO V. C. CONS. 486.

In AUTHENT. de nupt. §. 1. & §. nec illud. & §. optime. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 1. 29. & 27.

AD eos ſolos [39] *etiam nunc pertinet: & ſi quis ex eis præmoritur relicta ſobole, portio ejus ad eam defertur.*

10. Idem A. Demoſtheni P. P.

CUm apertiſſime legibus caveatur, ingratos [40] liberos a majorum ſuorum hereditate merito eſſe repellendos, ſi hoc idem in ſuis elogiis conſcripſerint, & revera hoc fuerit revelatum: reclamare videtur hujusmodi ſanctioni divalis conſtitutio [41] Leonis inclytæ recordationis, quam ſuper filiis ex priore matrimonio procreatis conſcri-

1 Æſtimatio facit venditionem. *l. 1. ff. de æſtim. act. l. 10. ff. de jur. dot.* 2 *Novell. 2. cap. 4. 22. cap. 45.* 3 Secundum legum moderationem. *J. h. t.* 4 Id eſt, uſuras trientes. 5 Vid. Anton. Gabriel. *commun. concluſ. de ſecund. nupt. concluſ. 3. numer.* 29. hæc poſtrema cautio in dubio non exigeretur, ſi liberis hisce de rebus libera diſponendi eſſet facultas. adde Anton. Fab. *Cod. lib. 5. tit. 5. defin.* 16. Anſ. 6 Id eſt, ſatisdabunt ſe redditturos res omnes quas ex cauſis ἀπαιδίας mater lucratur. Cætera tranſmittuntur ad heredes ſuos. 7 *Ut & ſupra ſecundum legum modum.* Hæc verba videntur adjecta a Triboniano propter conſtitutionem Juſtiniani, quæ vult deduci id quod ex caſu mortis liberorum mater lucratur. 8 Mater præfertur filiis in adminiſtratione rerum donatarum propter nuptias. 9 Tacitis hypothecis continentur etiam futura bona. In tacitas hypothecas veniunt etiam futura ſeu adquirenda bona, *ut hic.* An & jura & nomina? veniunt. Cyn. & Bald. *hic.* 10 Lucra nuptialia matres liberis ſervare tenentur: quin pro eorum reſtitutione bona ipſarum matrum præſentia, & futura tacite obligata ſunt. Bona matrum liberis ſunt obligata pro rebus ab eorum patre ad eam translatis. 11 Vide *l. 3. in fin. ſupr. h. t.* 12 Amat liberos quæ ad ſecundas nuptias non tranſit. 13 Secundas ad nuptias qui non tranſit, poteſt pro ſuo arbitrio de lucris nuptialibus diſponere. *Novell.* 22. *c.* 1. non alienata tamen pertinent ad liberos, etiamſi parentum heredes non exiſtant. 14 *l. 3. in fin. ſupr. h. t.* 15 *l. 8. §. 1. J. h. t.* 16 V. Joannem Aurpachum *lib. 2. allegat. c.* 25. Mod. 17 Proprietas rerum donatarum propter nuptias a matre ad liberos transferenda. Quid ſi unus liberorum moritur? ejus liberi patrem repræſentant, & in ea fratres defuncti excludunt. *l. 8. J. h. t.* & ita præmortuis filiis, ſi nepotes exiſtunt, ſuccedunt in lucra nuptialia jure hereditario in ſtirpes. *Nov.* 22 *c* 25. *l. 3. J. de bon. quæ lib.* 18 Lucra nuptialia parentes liberis in infinitum tenentur ſervare: In liberis tamen unum eligere poſſunt & in eum id genus lucri conferre 19 Datur electio filio, ut partem quam habet in donatione propter nuptias matri facta, transferat in quem velit liberorum ſuorum. 20 Sed ad liberos, ut *l. 7. S. h. t.* 21 Rerum propter nuptias matri donatarum proprietas ſpectat ad ejus liberos. Unus liberorum moritur relicto matre & liberis, quid juris? liberi matrem, id eſt, ſuam aviam excludunt in ea parte. 22 *l. 3. J. de bon. quæ lib.* 23 Nepotes ſuccedunt in ſtirpes. 24 Subrogati melioris non ſunt conditionis quam hi ſunt quibus ſubrogantur. 25 Qui non tranſit ad ſecunda vota, poteſt de lucris nuptialibus diſponere. *Bald.* Eſt qui ita interpretatur. Caja ſuſcepit ex Titio liberos, eadem poſtea nupſit Sempronio, a quo res varias donatione propter nuptias accepit. Mortuo Sempronio manſit vidua? Poteſt Caja alienare quo voluerit modo res donatione propter nuptias a Sempronio acceptas, etiamſi liberos ex Titii nuptiis habeat. 26 Etiam per teſtamentum: qua de re vide §. 2. J. 27 *l 6. in fin. S. h. t.* 28 Alienationis verbo etiam intelligitur alienatio per teſtamentum, ſeu teſtamentaria. *l. 69. §. 3. ff. de leg. 2. l. 135. §. 3. ff. de verb. obligat.* vide *l. 1. J. de fund. dotal. l. 28. l. 67. ff. de verb. ſignif.* Imo inſtitutio non continetur. *l. 38. ff. de leg. 3.* 29 Olim parens non tranſiens ad ſecunda vota lucra nuptialia alienare poterat non tantum inter vivos, ſed etiam teſtamento, per legatum aut fideicommiſſum, aut generalem inſtitutionem. §. 1. *ſupr. hic l. 5. in fin. ſupr. eod.* Hodie ſpecialiter tantum, non per generalem inſtitutionem. *Authent. prox. J. h. t.* & ita *hic* §. abrogatur. 30 Alciatus hinc colligit, Parentes alienantes bona generaliter, præſumi reſervaſſe lucra matrimonii filiis ſuis: niſi expreſſim ea alienent. 1. *præſumpt.* 5. 31 Liberi adeuntes pro parte hereditatem paternam vel maternam, lucra nuptialia alienata revocare non poſſunt. 32 Ut bona matris ſecundo nubentis liberis (quibus lucra nuptialia reſervari debent) tacite obligantur. *l. 6. §. 2. S. h. t.* ita & patris, *ut hic.* Hoc tamen ſpeciale eſt, Patrem non cogi ad reddendam liberis rationem ſuperiorum nomine. *J. h. t.* 33 *Liberum* dixit numero unitatis, ut *l. 33. ff. de pactis.* 34 *l. 12. §. 1. verſ. Exceptis J. qui potior.* 35 Nota caſum in quo parens non tenetur ad reddendam rationem. 36 *l. 6. S. h. t.* 37 Abrogatur eo pacto *lex 6. S. h. t.* Verum hæc noſtra lex poſtmodum abrogatur per *Authent. ad eos. J. h. t.* reducto uſu *d. l. 6.* 38 Statuta de lucris nuptialibus ſoluto per mortem matrimonio, locum etiam habent matrimonio per divortium ſoluto. *l. 6. l. ult. J. de repud. & judic. de morib. Nov. 98. c. 1.* 39 Qui injuriam paſſi ſunt. res ita habet: Qui ad ſecundum matrimonium tranſit, non poteſt ad ſecundam conjugem dotis vel ſponſalitiæ donationis, vel quo alio titulo plus transferre, quam in unum ex liberis prioris matrimonii, cui minus reliquerit. Quid, ſi plus datum ſit? Id quod ultra modum erit, revocabitur, pertinebitque non ad liberos prim. & ſecundi matrimonii, ſed ad eos tantum liberos qui offenſi ſunt per tranſitum ad ſecunda vota, id eſt, ad priores liberos. *Bald.* 40 Ingrati liberi merito exheredantur. 41 *l. 6. ſupr. h. t.*

pſit.

pſit. Nam cum neceſſitas eſt patri, vel matri, qui ad ſecunda vota migraverit, tantum præſtare per quamcumque cauſam ſecundo marito, vel novercæ, quantum filio vel filiæ ex anterioribus nuptiis progenitis, qui partem minimam habiturus eſt, reliquerit; maxima iniquitas ex hac ſanctione contra genitores efficiebatur: liberi etenim ſcientes, quod omnimodo aliquid ſibi a genitoribus ſuis etiam nolentibus relinquendum eſt, & tantum, quantum ſecundus maritus, vel noverca acceperit, omni licentia & laſcivia ſuos genitores injuriis adficiebant. Quapropter ſancimus, ingratos [1] revera liberos neque hoc beneficium, quod divalis conſtitutio Leonis Auguſtæ memoriæ eis præſtitit, in poſterum poſſe ſibi vindicare, ſed quaſi ingratos ab omni hujusmodi lucro repelli. † Quam obſervationem in perſonis, etiam avi & aviæ [proavi & proaviæ], nepotum, vel neptium, item pronepotum vel proneptium, ſive in poteſtate, ſive emancipati emancipatæve ſint: ex paterna vel materna linea venientibus cuſtodiri cenſemus. † Sed quemadmodum genitoribus providemus, ita & innocuam [2] poſteritatem nullis affici injuriis patimur: ut non genitores, qui ſeſe ſecundis nuptiis devoverint, irrationabile odium ad priores [3] liberos forſitan habentes, ſine juſta ratione eos ingratos [vocare] concedatur. † Eos etenim liberos hujusmodi beneficio defraudari volumus, qui re [4] ipſa ingrati circa ſuam antiquitatem ab heredibus genitorum liquidis [5], & indubitatis probationibus convicti fuerint, ex ejusmodi caſibus, qui antea priſcis legibus enumerati ſunt. Dat. 15. Kalend. Octob. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONSS. 486.

In 28. lib. βασιλικῶν *fit mentio* XI. *conſtitutionis hujus tituli, quæ ipſius quidem eſt Juſtiniani, ſed ab eo abrogata Novell. 2. in qua etiam illius meminit: illam vero tum ex ipſo* Βασιλ. *libro, tum ex Novella Juſtiniani fuiſſe conſtat de hereditatibus filiorum, quorum matres ad ſecundas venerant nuptias, ſi ipſi ante eas inteſtati deceſſerint. † In eodem* Βασιλ. *libro fit etiam mentio* XIV. *conſtitutionis hujus tituli, quæ ipſius eſt Juſtiniani, eam Cujacius Latinam edidit in Comment. ad Novell. Juſtiniani: quem ſecuti, illam ſic reſtituimus.* Char.

11. Idem A. * 6.

SI filii, quorum parentes ad ſecundas venerant nuptias, ante eos deceſſerint, proprietas lucrorum nuptialium ad filiorum heredes etiam extraneos teſtamento ſcriptos perveniet: deducto eo, quod in caſum [7] orbitatis parentem lucrari convenit, quod etiam pro rata obſervatur uno ex pluribus filiis ante parentem mortuo. Sed ſi parens lucra nuptialia alienaverit, & ad ſecundas nuptias venerit, nec eum liberi heredem inſtituerint, valebit alienatio ad finem ejus, quod in caſum mortis liberorum lucrari parens, qui alienavit, debuit, & reliquum revocabitur ab heredibus defunctorum liberorum. Dat. *

Cum recitat primum hujus legis caput Cujacius, hæc adjicit: quæ tamen potius pro interpretatione accipienda videntur:

Nam pars, quæ ei competebat, tranſit ad heredes ejus, ſive fratres ſint, ſive extranei, deducto tantum eo pro rata quod apud parentem ex caſu orbitatis ſive morte liberorum remanere debet.

Verum Græcam quoque hujus conſtitutionis epitomen ab Ant. Auguſtino editam relinquimus. Char.

Græca conſtitutio. Ejus particulam hanc retulit Ant. Auguſt.

SEcundo nubens, aut uxorem ducens, prioris matrimonii lucra ipſius liberis præmortuis habeat, & vindicet ab his qui habent.

TIT. X.

SI [8] SECUNDO NUPSERIT MULIER, CUI MARITUS USUMFRUCTUM RELIQUIT.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Tatianum P. P.

SI uſumfructum maritus rerum [9] ſuarum decedens uxori reliquerit, eaque in ſecundas nuptias conſortiumque convenerit: uſumfructum, quem ex priore marito conſecuta fuerit, amittat [10]: atque eum filiis ex eo die, quo nupſerit, mature reſtituat. Quod ſi liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiæ, nec muniat [eos] tutoris auxilium, ac per hujusmodi occaſionem mater, quæ relicta fuerant, uſurpaverit: omnia legitime repetantur, [&] cum competentibus fructibus ad liquidum deducta ratione reſtituat. Hæc de uſufructu, quem vir extremam conſtituens voluntatem, de rebus propriis uxori reliquerit. † De uſufructu vero rerum ante nuptias donatarum, ea obſervari, quæ antetiores conſtitutiones decreverunt, ſancimus. Dat. Idib. Martiis, ARCAD. A. II. & RUFINO CONSS. 392.

In AUTHENT. de nupt. §. ſi vero ſolum. coll. 4. tit. 1. ex Nov. 22. c. 32.

H*Oc locum habet, ſi datus vel relictus fuerit ea lege, ut ex ſecundis nuptiis interiret: alioquin perſeverat, ſive relictus eſſet, ſive donatus, quibus caſibus licuit. Sed uſusfructus in dote, ſive ante nuptias donatione lege permiſſus, non poteſt a teſtatore derogari.*

TIT. XI.

DE DOTIS [11] PROMISSIONE [12] ET NUDA POLLICITATIONE [13].

De quantitate omiſſa.

1. Imp. ALEXAND. A. Claudiæ P. [14].

FRuſtra [15] exiſtimas actionem tibi competere, quaſi promiſſa dos tibi, nec præſtita ſit, cum [16] neque ſpecies ulla, neque quantitas promiſſa ſit, ſed [17] hactenus nuptiali inſtrumento adſcriptum, *Quod ea, quæ nubebat, dotem dare promiſerit.* P. P. Kal. Aug. POMPEIANO & PELIGNO [18] CONSS. 232.

De uſuris.

2. Imp. GORD. A. Herodoto P. P.

S*I pro dote promiſſa uſuras* [19] *dare* ſocer tuus ſpopondit: id, quod deberi oſtenderis, competens judex ſolvi tibi præcipiet. P. P. 12. Kal. Septemb. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De quantitate commiſſa in arbitrium ſtipulatoris.

3. Idem A. Claudio [P. P.]

SI quum ea quæ tibi matrimonio copulata eſt, nuberet, is [20], cujus meminiſti, dotem tibi non addita quantitate, *ſed quodcunque* [21] *arbitratus fuiſſet*, pro ea daturum ſe rite promiſit, & interpoſitæ ſtipulationis fidem non exhibet: competentibus actionibus uſus, ad repromiſſi emolumentum jure judiciorum pervenies. Videtur enim boni [22] viri arbitrium ſtipulationi inſertum eſſe. P. P. Kalend. Januar. SABINO & VENUSTO CONSS. 241.

De parte non ſoluta.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Ruſo.

SI voluntate dotantis in dotali inſtrumento plura [23] tibi tradita ſcripſiſti, quam ſuſcepiſti: intelligis, de [24] his, quæ deſunt, petendis, pactum eſſe conſecutum. S. Non. Aprilis, AA. CONSS.

Cui datur actio.

5. Iidem AA. & CC. Daſumianæ.

SI pater marito tuo ſtipulanti promiſerit dotem, non tibi, ſed [25] marito contra ſucceſſores ſoceri competit actio. Dat. 8. Kal. Decemb. AA. CONSS.

De verbis, de ſcriptura, de nudo pacto.

6. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hierio P. P. poſt alia.

AD [26] exactionem dotis, quam ſemel præſtari placuit, qualiacunque ſufficere verba cenſemus, [ſive ſcripta fuerint, ſive non] etiamſi [27] ſtipulatio [28] in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit ſubſecuta. Dat. 10. Kal. Mart. *Conſtantinop.* FELICE & TAURO CONSS. 428.

Ex quibus bonis dotem filiæ dediſſe pater intelligatur.

7. Imp. JUSTINUS A. Joanni P. P.

SI pater dotem pro filia ſimpliciter dederit [29], vel [pro] filio ante nuptias donationem fecerit [30], habeat autem filius, vel in poteſtate conſtitutus, vel forte emancipatus res maternas, vel [ex] alio modo tales, quæ acquiſitionem effugiunt, quarum uſusfructus ſolus apud patrem remanet, vel quocumque modo poterat quasdam actiones contra patrem habere: dubitabatur apud veteres, utrumne videretur pater ex ipſo debito dotis vel ante nuptias donationis feciſſe promiſſionem, vel dationem, ut ſeſe ab hujusmodi nexu liberaret, an debitum quidem remaneret in ſua natura, liberalitas autem paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare ſuggeſſiſſet. Et in tali dubitatione multa pars legumlatorum ſeſe diviſit, alio etiam incremento hujusmodi quæſtioni addito, ſi forte dixerit in inſtrumento dotali, ex rebus paternis & maternis dotem; vel ante nuptias donationem dare: utrum pro dimidia parte videatur datio, vel promiſſio facta eſſe, an pro rata portione utriusque ſubſtantiæ. Utramque igitur dubitationem certo fini tradentes, ſancimus [31], ſi [32] quidam nihil addendum exiſtimaverit, ſed ſimpliciter [33] dotem vel ante nuptias donatio-

1 Ingrati liberi non admittuntur ad lucra nuptialia liberis primi matrimonii a lege data. Ideoque juſte exheredati liberi in ſuperflui partem non veniunt, neque ex parentis bonis tantum quantum vitrico, aut novercæ parens dedit: Imo nihil vindicare poſſunt. Exheredatio enim extinguit omne jus filii, idque adjicitur *l. 6.* *C. h. t.* quæ vetat hoc relinqui minus legitima. hæc vero ne minus quam vitrico aut novercæ, utrumque admittur exheredato. 2 Innocens poſteritas nullis afficienda eſt injuriis. 3 Perſæpe id evenit, ut parentes ſecundi, quam prioris matrimonii liberos magis diligant. 4 Ingratitudo intelligitur cum effectu. *Novell. 22. cap. 27 verſ. Hoc autem.* 5 Ingratum qui dicit, probare tenetur. *Novell 115. cap. 3. §. 14. verſ. Sive.* nec enim ſtatur nudo patris teſtamento. *arg. l. 4. ff. de inofficioſ. teſtam.* 6 Juſtinianus meminit hujus conſtitutionis *Novell. 22. & 68.* 7 Caſus orbitatis ſive mortis liberorum, dotis, vel donationis propter nuptias lucrandæ pro parte vel in totum. Caſus ii ſunt, divortii, mortis, orbitatis, ſive mortis liberorum. Inde caſus abſolute pro lucro nuptiali. *l. ult. C. de jure dot.* ut caſus dotis, caſus militiæ.
8 *l. unic. 3. Cod. Theod. 9.* 9 Uſumfructum rerum ſuarum maritus uxori relinquit, vel rerum ante nuptias donatarum. Priore caſu veteri jure mulier ſecundo nubendo uſumfructum amittit, qui ad filios defuncti revertitur. Poſteriore, non amittit, ſed poſt obitum ejus ad filios ejusdem defuncti redit. Hodie uſumfructum ita demum amittit mulier, ſi ita relictum accepit, ut per ſecundas nuptias eum amitteret. *Autn. prox.*
10 Secundas qui olim nuptias contrahebat, relictum vel conceſſum ſibi a priore conjuge uſumfructum bonorum omnium amittebat, & liberis prioris matrimonii integrum reſtituebat. id quidem abrogatur Authentica proxima.
11 De dotibus 3. *Cod. Theod.* 13. & 4. Harm. 8. Ulp. 6. 12 De dictione dotis, vide Ulp. 6. §. 2. 13 Ex qua naſcitur actio. *l. 4. l. pen. C. h. t. l. 1. §. penult. ff. de collat. dot.* 14 Claudio: ita legendum eſt: ſcribit enim ad maritum Imperator. 15 Vide Antonium Guibertum *de dote p. 39.* Coraſium *ad l. qui liberos. p. 427. de rit. nupt.* Vandum *lib. 2. var. q. c. 4.* Guterium *lib. 1. reſol. c. 64. a n. 13.* Menochium *de arbit. jud. c. 149.* Mod. 16 Dos incerta, re & genere ex pacto nudo peti non poteſt, etiamſi nudum pactum in ſcriptis ſit redactum, cum poſſit mulier vel viliſſima quædam dotis nomine exhibere. vel ita: Dotem promittente muliere non adjecta quantitate, aut re certa expreſſa quæ in dotem detur, inutilis eſt promiſſio, cum poſſit mulier vel viliſſimum quidpiam dotis loco dare. 4. Harm. 8. §. 44. Imo peti poteſt. *l. 3. C. h. t. l. 69. §. 4. ff. de jure dotium.* Harmen. *d. §. 4.* refert ad patrem pro filia dotem pollicentem: hanc legem ad ipſam filiam. Verum hæc ſententia Accurſio diſplicet, & Forcatulo 2. *Cupidin. num. 8. & 9.* putat itaque maritum hac lege indefinitæ dotis promiſſionem ad omnium bonorum dotem extendere (cum id nulla lege prohibeatur. *l. 4. C. de jur. dot.*) voluiſſe: at ſi Imperator diceret, valet promiſſio dotis: ſed fruſtra nimiam dotem tibi eſſe præſtandam opinaris. Al. putant hac lege id innui. Indefinitam dotis promiſſionem nullius fore momenti, niſi privilegio vel beneficio Principis adjuvetur promiſſio: ſed Fajus apud Paponem, 1. *Notar. 4. cap du contract de mariage.* Harmenopuli diſtinctionem tuetur, cujus hanc eſſe rationem putat: intereſſe mulieris quoties ipſa dotem promiſit, dotis promiſſionem ad quantitatem minimam redigere, ut reliqua bona ſint ei paraphernalia. Contrarium eveniret, quoties aliquis dotem mulieris nomine marito promiſit, ne alioquin indotata maneat. Sincerior eſt & æquior, meo judicio Forcatuli ſententia, minus tamen textui videtur reſpondere. 17 Dotem promittere, & dotem dare promittere, ſeu ſolenniter dicere hic diſtinguuntur. adde Forcatulum *in Cupidine Juriſperito*, Coſtanum *tract. de dotib. c. 4. in fin.* 18 Feliciano, ita legi oportet. 19 Uſuras dotis qui promittit, dotem ipſam promittere videtur. *l. 21. §. 1. ff. de donat. inter vir.* 20 *Subint.* extraneus: *ut Theodorus* Græcus interpres notat. 21 Vide *l. 1. C. h. t. l. 69. §. 4. ff. de jure dot.* 22 *l. 22. in fin. ff. de reg. jur.* 23 Plus ex cauſa dotis qui ſe recepiſſe confitetur, quam recepit, ad ſupplementum dotis agere poteſt. vide *Synop. Baſil. 29. tit. 1. c. 38.* & 4. Harm. 8. §. 25. περὶ τῶν εἰς προῖκα δοθέντων. 24 Facit *l. 12. §. 3. in fin. ff. de pactis dotal.* 25 Ex promiſſione dotis agit maritus non mulier, ſecus in legato. *l. 69. §. 2. ff. de legat. 1.* Ex nuda promiſſione dotis petere dotem debet. 4. Harm. 8. §. 13. ex quavis promiſſione petitionem dotis habet, etiamſi ſtipulatio non præcedat. *Synopſ. ib. c. 85.* 26 *l. 3. C. Theod. ad d.* Harm. *d. loco.* 27 Etiamſi dictio vel ſtipulatio &c. *d. l. 3.* Tribonianus verbum *dictio* ſuſtulit propter ſublatam ſolennitatem dotis dicendæ. Idem factum in *l. 1. C. de jure dotium.* Dos autem dicebatur ſolennibus verbis ſine ſtipulatione, vide *l. 48. ff. de jure dot.* veluti ita: decem doti tibi erunt. *l. 59. ff. de jure dot.* aut, quod mihi debes doti tibi erit. *l. 44. §. 1. l. 46. §. 1. l. 57. ff. de jure dot.* dixi ad Ulp. 6. §. 1. & *ſeq.* 28 *l. 35. §. 5. C. de donat.* 29 Intellectum hujus legis vid. apud Afflict. *deciſ.* 179. & Johan. Baptiſt. Coſtam *de quot. & rat. q. 62.* 30 Idem Coraſius *ad d. l. qui liberos. p. 415. & p. 424.* & rurſus *epiſtol. qu. c. 21.* Concenatius *lib. 2. qu. c. 4.* Mod. 31 Hæc eſt 18. deciſio ex quinquaginta novis Juſtinianeis. vid. Inglois *dec. 15.* Anſ. 32 Aliam deciſionem vide in *Novell. Leon. 21.* 33 Pater dotans filium, vel donans propter nuptias,

nem dederit, vel promiserit: ex sua liberalitate hoc fecisse intelligi, debito in sua figura remanente. Neque enim leges incognitæ sunt, quibus cautum est, omnino paternum [1] esse officium, dotem vel ante nuptias donationem pro sua dare progenie. Liberalitas itaque talis remaneat vera & irrevocabilis [2], ut puro nomine & liberalitas & debitum suam sequantur fortunam. † Ubi [3] autem ex rebus tam suis, quam maternis, vel aliis, quæ non acquiruntur: vel ex suis debitis dixerit se fecisse hujusmodi liberalitates: tunc si quidem penitus inopia tentus est, ex illis videri rebus dotem vel ante nuptias donationem esse datam, quæ ad filios vel filias pertinent. Si vero & ipse substantiam idoneam possidet, in hoc casu quasi de suo patrimonio dotem, vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur. Poterat enim secundum suas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare: & consentire filiis suis, quando voluerint partem, vel forte totam suam substantiam, quam habent, paternæ liberalitati pro dote, vel ante nuptias donatione aggregare: ut revera [4] appareat quid ipse velit dare, & quid de substantia filiorum proficiscatur: ne dum effuso sermone sese jactet, in promptum incidat sui periculum. Dat. Kal. Novemb. LAMPADIO & ORESTE, CONSS. 530.

TIT. XII.
DE [5] JURE [6] DOTIUM [7].

De evictione & de dolo.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Nicephoro.

EVicta [8] re, quæ fuerat in dotem data, si pollicitatio [9] vel promissio fuerit interposita: gener contra socerum vel mulierem, seu heredes eorum [10], condictione, vel ex stipulatione agere potest. † Sin autem nulla pollicitatio, vel promissio intercesserit: post evictionem ejus, si quidem res æstimata [11] fuerit, ex empto competit actio. [Sin vero hoc non est factum: si quidem bona [12] fide eadem res in dotem data est, nulla marito competit actio.] Dolo autem dantis interposito, de dolo actio adversus eum locum habebit: nisi a muliere dolus interpositus sit: tunc enim, ne famosa actio adversus eam detur, in factum actio competit. P. P. Data Kalend. August. MUTIANO & FABIANO CONSS. 202.

De eo, qui stipulatus est dotem sibi reddi.

2. Imp. ANTONINUS A. Alluviadi.

SI stipulatio *de restituenda portione dotis datæ* subjecta est, conditioque [13] ejus extitit: habet ex ea actionem is, in cujus personam utiliter concepta commissaque est: Secundum quod si Polla soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem, eo quod mater vestra donandi animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari: metuere [14] non debet doli exceptionem, quod matri suæ, quæ pactum interposuit, heres ex minore quam dimidia portione extitit: nisi liquido probatum fuerit, matrem ejus mutasse [15] dotis pacti voluntatem, contentamque esse [voluisse] filiam [suam] pro portione hereditatis prælegationibus, maritumque suum [16] exactione liberari voluisse. P. P. Dat. 3. Kal. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De manumissione servi dotalis.

3. Imp. ALEXAND. A. Euphemio.

ETsi dotis exactio [17], defuncta in matrimonio filia, potuisset ad patrem pertinere: dotalibus tamen servis maritus [18] testamento directam & fideicommissam libertatem jure dedit, & præstita revocari non debuit: cum & inter vivos manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio, liberam habeat maritus facultatem. P. P. 6. Id. Decemb. ANTONINO & ALEXANDRO CONSS. 223.

De universis bonis mulieris.

4. Idem A. Valenti.

NUlla [19] lege prohibitum [20] est, universa [21] bona in dotem marito fœminam dare. P. P. 4. Id. Jul. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De æstimatione.

5. Idem A. Statiæ.

QUotiens res [22] æstimatæ [23] in dotem dantur: maritus dominium consecutus, summæ veluti pretii debitor efficitur. Si itaque non convenit, *ut soluto matrimonio restituerentur*, & jure æstimatæ sunt: retinebit eas, si pecuniam tibi offerat. Dat. 3. Id. April. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De nudo pacto.

6. Imp. MAXIMINUS A. Sulpitio.

AVia tua eorum, quæ pro filia tua in dotem dedit, etsi verborum obligatio non intercessit, actionem ex fide conventionis ad te, si heres extitisti, transmittere potuit. Nec [24] enim eadem causa est patris & matris paciscentium: quippe matris pactum actionem præscriptis verbis constituit: patris dotis actionem profectitiæ nomine competentem conventione simplici minime creditur innovare. Dat. 3. Id. Febr. MAXIMINO A. & AFRICANO CONSS. 237.

De parente, qui ex intervallo stipulatus est.

7. Imp. GORDIANUS A. Marco.

CUm a socero tuo pro uxore dos tibi daretur, si ea in stipulationem deducta non est sub tempore dationis, sed postea; socer tuus tecum paciscendo, si id non ex voluntate filiæ suæ fecit, conditionem ejus lædere [25] non potuit. Quandoque enim sola de dote experiens, id pactum non debere ad sui dispendium operari, de jure defenditur. P. P. Dat. Kalend. Octobr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De additamentis.

8. Idem A. Agrippinæ.

ETiamsi non dotem reddi sibi mater, sed *ea, quæ in dotem data sunt, ut* [26] *eam sequerentur, vel ad se pertinerent, in matrimonio defuncta filia*, stipulata sit: durante matrimonio filia decedente, actionem ex stipulatu videri quæsitam, æquissimum esse judicamus. Cui consequens est, ut etiam [27] id [28], quod additamenti [29] causa in dotem datum est, eadem actione repetatur. P. P. Kal. Feb. SABINO & VENUSTO CONSS. 241.

Qui potiores creditores habentur.

9. Imp. DECIUS A. & C. Urbicanæ [30].

DOtis tuæ potiorem causam magis esse convenit, quam Reipublicæ cui postea [31] idem maritus obnoxius factus est. P. P. 6. Id. Jun. DECIO A. & GRATO CONSS. 251.

De æstimatione.

10. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Ingenuo.

CUm dotem te æstimatam [32] accepisse profitearis: apparet jure communi per pactum quod doti insertum est, formato [33] contractu, ex [34] empto [35] actionem esse. Quis enim dubitet æstimationem [36] à te mulieri deberi, cum periculo [37] tuo res deteriores fiant, vel augmenta lucro tuo recipiantur. P. P. 12. Kal. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De rebus dotalibus direptis.

11. Iidem AA. & CC. Severæ.

DE his quæ in dotem data ac direpta [38] commemoras, mariti tui esse actionem, nulla est dubitatio. Dat. 10. Kal. Maji, *Heraclia*, AA. CONSS. 287.

De fundo empto ex pecunia dotali.

12. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

EX pecunia dotali fundus a marito tuo comparatus, non tibi quæritur [39], cum neque maritus uxori actionem empti possit acquirere: at dotis tantum actio tibi competit. Unde aditus Præses provinciæ, si non [te] transegisse repererit, sed ex majore parte dotem consecutam, residuum restitui providebit. Dat. 8. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 287.

Si mater res filiæ in dotem dederit.

13. Iidem AA. & CC. Catulæ & Statiæ.

SI a matre vestra superstite aliquid ad [40] vos pertinens, in dotem scienti vitrico vestro datum est: intelligitis nullam firmitatem ju-

suis ex bonis in dubio dotare, aut donare intelligitur, non ex bonis filii, filiæve cui donat, quantumvis ipsi liberi sint locupletes. *l.* 5. §. 12. *ff. de jure dot. &* 4. Harm. 8. *cap.* περὶ τῶν εἰς προῖκα δοθέντων. *Syn. d. l.* 1. Imo non intelligendus est de suo dotare. *l.* 43. §. 1. *ff. de admin. & peric. tut.* sed potius animo compensandi debiti (quod cuivis debitori, etiam patri, solet accidere. *l.* 22. §. 3. *in fin. ff. solut. matrim.*) & nomine curatorio. *l.* 34. *ff. de neg. gest.* An id receptum est ideo, quod præsumatur pater se obligatione naturali voluisse liberare, ut vult Baldus? An potius, quod pater durius obligatur ex officio suo paterno, quod ex lege est, quam ex gestione & administratione bonorum filiæ? ut ita in duriorem casum videatur promittere & solvere. *l.* 4. *l.* 5. *ff. de solut.* ut vult Mynsing. 5. *obs.* 32. An potius quod inter conjunctissimas personas donatio facile præsumitur? An quia dans vel promittens, in dubio intelligitur promisisse de suo, ut vult Menochius *l.* *præsumpt.* 26. Placet summopere definitio Leonis *Novell.* 21. Patrem solum conveniri, quoties solus promiserit: si cum filio, æqualiter teneri, nisi inæqualiter promiserit. Alii notant patrem in dubio præsumi suis ex bonis dotasse filiam, nisi inops sit, nisi filia legitime consentiat, nisi pater gerat negotia filiæ, nisi pater sit naturalis tantum: his enim casibus præsumi, non ex propriis bonis, sed ipsius filiæ, filiam ipsam dotare. adde Campegium *tract. de dot. part.* 1. *quæst.* 16

1 Paternum officium est, dotare filias, vel donationem propter nuptias dare. vid. quæ dixi ad *l.* 19. *in fin. ff. de ritu nupt. l.* 81. *ff. pro socio.* 2 Dos semel data revocari non potest. 3 Pater qui ex suis, & maternis filiæ bonis filiam dotat, dotis causa suo nomine tenetur, nisi sit inops. 4 Vide Hotom. 8. *consil.*

5 Dixi ad *lib.* 23. *ff.* 3. 6 Id est, causa, conditione, natura. 7 De dotium origine, notatione: An dos sit quid universale: An dos promissa, vel soluto matrimonio, vel modica, sit dos: vide Costanum *tract. de dotib. cap.* 12. An dos filiæ tantum naturali debeatur, & inhoneste viventi: An pater filiam locupletem dotare teneatur: An dotanda sit filia, quæ inscio patre nupsit, vel patri ingrata fuit. vide eundem *ibid. c.* 3. Quid res extradotales, seu extra dotem, vel paraphernales? vide *l.* 29. J. *h. t. l.* 9. §. 3. *ff. de jur. dot.* 4. Harm. 4. *Synops. Basil.* 29. *tit.* 1. 8 Vide *l.* 16. *ff. h. t.* ut hinc colligas esse actionem de evictione ex dote, *ut hic*, & *l. un.* §. 1. J. *de rei uxor.* est & ex venditione, permutatione, in solutum datione, adjudicatione, articulo do ut facias, *l.* 52. *ff. de evict.* ex donatione si ἐπ' ἀντιδόσει quis donaverit. *l.* 2. *Longob. de evict.* est & ex investitura. 2. *Feud.* 8. ubi vid. *Cujac.* 9 Dictio: ita scriptum fuisse Cujacius refert ad 6. *Ulp.* causam dixi *l.* 6. *supr. de dot. promiss in fin. l.* 49. *ff. de jure dot.* 10 *l.* 13. J. *h. t.* 11 Sensus legis hic est, Ubi constitutio dotis incipit a promissione, re evicta potest agi de evictione: ubi incipit a traditione, de evictione non agitur, nisi res æstimata data sit, vel dolus dantis, vel tradentis intercessit. 12 *l.* 69. §. 7. *ff. de jure dot.* 13 Conditionis eventu nascitur actio. 14 Vide *l.* 19. *ff. de reg. jur.* 15 Id enim potest, *l.* 72. *in fin. ff. h. t.* 16 Vide *l.* 11. *ff. de dot. prælegata.* 17 Dotis exactio an ad patrem redeat, filia in matrimonio defuncta superstitibus liberis, vide *l. dos a patre.* 4. J. *sol. matrim.* 18 Dotalis servus potest per maritum in testamento, & inter vivos manumitti. *l.* 21. *ff. de manumissionib*, rataque ejusmodi libertas est, etiamsi socero competat dotis exactio, filia in matrimonio defuncta. *Synops. Basil.* 38. *tit* 1. *c.* 89.

19 Permissa intelliguntur, quæ nulla lege prohibita sunt. vide *l.* 7. J. *de religios & sumpt. fun.* proinde facile libertatem præsumimus. 20 Imo, prohibitum minori. *l.* 9. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 1. J. *si advers. dot.* & in fraudem alicujus liberorum .. *unic.* J. *de inoff. dot.* vel prioris matrimonii. *l.* 6. J. *de secund. nupt.* idem dicendum si mulier decepta. *l.* 6. *in fin. l.* 12. §. 1. *in fin. ff. h. t.* adde Forcat. 27. *Necyom.* 21 *l.* 72. *ff. h. t.* etiam immobilia, *l.* 62. *ff. h. t. l. ult. in fin.* J. *si major fact. alien.* non solum præsentia, sed & futura. Bald *hic.* 22 Dotem æstimatam accipiens, non res ipsas, sed earum pretium consequutus intelligitur. Ideoque soluto matrimonio non res ipsas, sed earum æstimationem reddere potest. *Synops. ibid. c.* 92. & 4. Harm. 8. §. 5. si modo nihil de electione conventum fuerit, *ut hic. l.* 10. §. *ult. ff. h. t.* 23 Vid. *l.* 10. J. *h. t.* 24 Pater dotans filiam non potest sibi quærere actionem, nisi per stipulationem: cæteri etiam possunt nudo pacto, *ut hic.* Hodie videtur patri dari actio ex stipulatu, etiamsi nulla interposita sit stipulatio. Nam stipulationes & hypothecæ inesse dotibus intelliguntur. *l. un.* §. 1. §. 6. J. *de rei uxor. act.* 25 Jus filiæ quæsitum facto patris, non potest patris facto ea non consentiente mutari, *ut hic*, & *l.* 28. *ff. h. t. l.* 6. J. *de pact. convent. l.* 7. *ff. de pact. dot.* 26 Hinc colligunt, Sensum magis spectari quam verba. 27 Dotis augmentum eadem dos censetur, non alia & nova: hoc est, eandem dotem esse finit, non aliam efficit: ideoque velut pars dotis iisdem privilegiis fruitur, quibus & ipsa dos; sive lucrum spectes, sive facultatem donandi filiæ, sive hypothecæ tacitæ privilegium, sive jus stipulationis interpositæ pro ea reddenda, ut multis notat Rol. a Valle *tract. de lucro dotis. c.* 100. 28 Dotis stipulatio trahitur ad augmentum dotis, *ut hic*; licet stipulatio stricte intelligi soleat. *l. quidquid adstringendæ.* 99. *ff. de verb. oblig.* 29 Dispositum in principali, in augmento intelligitur tacite repetitum. *Bald.* adde *l.* 26. *in princ.* J. *de usur.* 30 Urbicariæ. 31 Inter fiscum & mulierem prælatio sumitur ex tempore. *Bald.* dicam ad *l.* 2. J. *de privil. fisci.* 32 *l.* 5. J. *h. t.* 33 Pacta dotalia formant contractum. *l.* 1. J. *de pact. convent. l.* 7. §. 5. *ff. de pact. dot.* vide Cujac. 2. *obs.* 15. 34 Dotem æstimato acceptam vir tueri potest actione ex empto: & cur. 35 Æstimata res ubi datur in dotem, tenetur mulier viro actione ex empto. 36 Soluto matrimonio rerum æstimatarum pretium mulieri a marito debetur. 37 Dotis æstimatæ periculum, & commodum maritum sequitur. *l. un.* §. 9. *in fin.* J. *de rei uxor. act. l.* 51. *ff. solut. matrim. l.* 10 *in pr. l.* 42. *ff de jure dot.* 4. Harm. 8 §. 1.
38 Pro rebus dotalibus direptis agit maritus non uxor. *l.* 49. *in fin. ff. de furtis.*
39 Dotalibus nummis comparatum non est in uxoris dominio: sed si partem dotis mulier consequuta fuerit, neque transegerit, de residuo dotis agere poterit. Quippe non debet harum rerum ita emptarum dominium vindicare. *l. ult.* J. *de servo pignor. dato. l.* 55. *in fin. ff. de donat. inter vir & uxor. l.* 49. *in fin. ff. de furtis. Syn. Basil. h. t. cap.* 96. & 4 Harm. 8. §. 29. & 37. Cujac. 5. *obs.* 29. Imo quæritur, fitque dotalis. *l.* 54. *ff. h. t.* & 4. Harm. 8. §. 29. Fit dotalis, si maritus non sit solvendo. dixi ad *d. l.* 54. & sic in subsidium. 40 Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua. *Bald.* denique non potest dotem sibi constituere ex bonis filiorum: licet hoc ἀντίδωρον naturale liberi videantur quodammodo matri debere, ut & alimenta.

ris

tis dationem habere, neque pollicitatio [1], neque stipulatio intercessit. Dat. Prid. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 287.

An de bonis maternis filia dotanda sit.

14. Iidem AA. & CC. Basilissæ.

NEque mater [2] pro filia dotem dare cogitur, nisi ex magna & probabili causa, vel lege specialiter [3] expressa: neque pater [4] de bonis uxoris suæ invitæ ullam dandi habet facultatem. Dat. Non. Novemb. *Philippopoli*, AA. CONSS. 287.

De instrumentis.

15. Iidem AA. & CC. Ulpiano.

CUm citra [5] fidem etiam instrumentorum datam dotem aliunde probanti, post divortium quondam uxoris tuæ secundum bonam fidem restitui debere constet: amissis etiam instrumentis sine dubio cætera probationum indicia [6] jure prodita non habentur irrita. Dat. 8. Kalend. August. *Sirmii*, AA. CONSS. 287.

De re communi.

16. Iidem AA. & CC. Æmilio.

ANte [7] divisionem soror tua intestato patri etiam ipsa succedens, pro indiviso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur. Dat. Non. Julii, *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De proprietate & usufructu.

17. Iidem AA. & CC. Sabino.

REs, quas [8] usufructu sibi deducto socrus [9] in dotem dedit, vendendo auferre [10] tibi non potest. Dat. Nonis Julii, *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

18. Iidem AA. Menestrato.

SI socrus tua fundum deducto usufructu uxori tuæ donavit, tibique in dotem uxor quidem proprietatem [11], socrus autem usumfructum dedit: uxore tua rebus humanis in matrimonio exempta, fundum apud te remansisse secundum [12] placiti inter vos fidem non ambigitur. Nam si acceptura certum quid annuum, filiæ suæ usumfructum locavit: mortua [13] conductrice, usufructus extingui minime potuit. Dat. 14. Kalend. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

An actio filiæ per patrem quæratur.

19. Iidem AA. & CC. Achilli.

CUm patrem pro filia dotem tibi dantem, *si post mortem suam in matrimonio constituta rebus humanis eadem eximatur, partem dimidiam dotis Amniæ reddi*, pactum proponas: post vero testamento facto, cum aliis etiam Amniam heredem scripsisse, nec Amniam quicquam ex stipulatu petere velle sanxisse: si quidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Amniam non probetur, ex [14] alieno pacto non prorsus ei ulla competit actio. Si vero ex ea verborum [15] conceptione sibi Amnia quæsivit obligationem, ac tibi testatorem prospexisse probetur: contra eam ex stipulatu post eventum conditionis petentem, quatenus accepit ex defuncti voluntate, quæ fuit stipulata, exceptione (salva Falcidia) uti potes. Dat. 13. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De fructibus.

20. Iidem AA. & CC. Tiberio.

PRo [16] oneribus matrimonii, mariti lucro fructus totius dotis esse, quos ipse cepit: vel si uxori capere donationis [17] causa permisit, eum, in quantum locupletior [18] facta est, posse agere manifestissimi juris est. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De æstimatione.

21. Iidem AA. & CC. ad Geminium.

SI inter virum & uxorem [19] pactum sit interpositum, *Ut si matrimonium intra quinquennii forte tempora quoquo modo esset dissolutum, species* [20] *æstimatæ doti datæ, pretiis* [21], *quibus æstimatæ sunt, redderentur* [22]: manifestum est non [23] pretia specierum dari, sed ipsas species debere restitui: cum in placitis specierum reddendarum idcirco pretiorum nomen videatur annexum, ne, si species aliqua deminuta fuisset aut perdita, alio pretio, quam quo taxata fuerit, reposceretur. Dat. Nonis August. *Agrippinæ*, CC. CONSS. 293.

De alienatione.

22. Iidem AA. & CC. Libyanæ.

REm quam pater in dotem genero pro filia dedit, nec recepit, alienare [24] non potest. Dat. 5. Kal. Decemb. iisdem CC. CONSS. 293.

23. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI prædium uxor tua dotale [25] venundedit: sponte necne contractum ratum habuerit, nihil interest: cum rei tibi quæsitæ dominium [26] auferre nolenti minime potuerit. Dat. 5. Kal. Octob. *Viminacii*, CC. CONSS. 293.

An dos revertatur ad eum qui dedit.

24. Iidem AA. & CC. Aurelio & Lysimacho.

SI dotem marito libertæ vestræ dedistis, nec eam *reddi soluto matrimonio vobis* in continenti pacto, vel stipulatione prospexistis: hanc, culpa [27] uxoris dissoluto matrimonio penes maritum remansisse constitit: licet eam ingratam circa vos fuisse ostenderitis. Dat. 6. Kalend. Novemb. *Antiochiæ*, CC. CONSS. 293.

Si mulier stipuletur dotem sibi reddi, testandi causa.

25. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

SI mulier dotem a viro dari stipuletur, *Ut* [28] *de ea testari possit*: cum ordinationis testamenti cogitatio, mortis antecedens [29] tempus significet, nec [30] conditionem, sed causam contineat, intestata [31] quoque muliere defuncta, stipulationem committi proficiet. Dat. 3. Id. Novemb. *Antiochiæ*, CC. CONSS.

Si pater dotans stipuletur extraneo.

26. Iidem AA. & CC. Demostheni.

SI genero [32] dotem dando pro filia pater communis [33] *eam reddi tibi extraneo* [34] *constituto* stipulatus est, nec sibi cessante voluntate, nec tibi prohibente jure, quærere potuit [actionem]. Dat. 6. Kal. Jan. ipsis CC. & CONSS. 294.

De oneribus hereditariis.

27. Iidem AA. & CC. Pompejano.

LIcet dos jure penes maritum remanserit: pro rebus tamen hereditariis successores, non maritus [35] quondam, solennibus pensitationibus parere debent. S. 6. Kal. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De muliere minore vigintiquinque annis.

28. Imp. ZENO [36] A. Æliano P. P.

MUlier in minori ætate constituta, dotem marito, consentiente generali [37], vel speciali curatore, recte dare & exigere [38] potest: licet ipse tempore creationis fidejussorem in minorem [39] quam dos est, quantitatem dicitur præstitisse. † Hoc idem observatur, & si minor ante nuptias donationem consentiente (ut dictum est) curatore fecerit. Dat. Kal. Jan. BASILIO II. & ARMATIO [40] CONSS. 476.

De viro vergente ad inopiam.

29. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

UBi [41] adhuc [42] matrimonio constituto [43] maritus ad inopiam [44] sit deductus, & mulier sibi prospicere [45] velit [46], resque sibi suppositas pro dote, & ante nuptias donatione, rebusque extra [47] dotem constitutis tenere, non tantum mariti res ei tenenti [48], & su-

1 *l. 1. C. h. t.* 2 Mater non cogitur filiam dotare, nisi ex causis expressis in jure: *ut hic*: aliud in patre. *l. 19. ff. de ritu nupt.* 3 Dotare filiam mater non cogitur, sed nec ex bonis uxoris filiam dotare pater facultatem habet. 4. Harm. 8. §. 49. Quinimo pater receptam dotem, quam pro filia dederat, in secundas ejus nuptias servare debet. *ibid.* §. 50. *l. 19. ff. de ritu nupt.* 4 Pater dotare filiam non potest de bonis uxoris suæ invitæ. 5 Dos citra scripturam dari potest. Ideoque etsi data fuerit interveniente scriptura, & instrumenta perierint, nihilominus dos petitur, si modo probetur datam fuisse. *Synops. Basil. h. t. c.* 101. 4. Harmenop. 8. §. 17. Amissio instrumentorum dotalium non præjudicat doti. adde *l. un. §. 1. vers. & nemo. C. tit. prox.* 6 *l. ult. supr. de prob.* 7 Communio non impedit partem pro indiviso dari in dotem. *l. 1. supr. comm. divid. l. 14. supr. de contrah. empt. l. 3. supr. de comm. rer. alien. l. ult. C. de litigiosis. l. 11. C. de donat.* 8 Quarum, Accursius, Cujac. 17. *obs.* 6. ut sit σύλληψις, sicut in *l. 24. C. familiæ ercisc. l. 14. C. de fideicomm.* 9 Tua scilicet. 10 Et ita auferendo proprietatem. Hoc innuitur, proprietatem alienari non posse invito proprietario. *l. 11. ff. de reg. jur.* 11 *l. 22. l. 23. C. h. t.* 12 Ejusdem rei proprietas in dotem dari potest ab uxore, ejusdem rei ususfructus ab uxoris matre. 13 Morte conducentis non extinguitur usus formalis. *Salic.* 14 Pater filio emancipato stipulari non potest. Nam alieno ex pacto non datur actio. *l. 26. C. h. t. l. 27. §. 4. in fin. ff. de pactis. l. 1. C. inter alios acta.* Nota textum. adde quæ notavi ad *l. 38. §. 17. ff. de verb. obl.* 15 Stipulatio est verborum conceptio Paul. 2. *sent.* 3. §. *unic.* 16 *l. 21. §. 1. ff. de donat. int. vir.* 17 Fructus dotis a marito uxori donari possunt. Donati tamen possunt repeti, qua facta est uxor locupletior 18 *l. 50. in fin ff. de donat. int. vir.* 19 Pro intellectu hujus legis vide Ant. Fabr. *de re nummaria cap. 2. num.* 17. 18 19. Ans. 20 *l. 5. C. h. t.* 21 *l. ult. ff. de pactis dotal. l. 50. ff. soluto matrim.* 22 Si modo extent. *l. 1. C. soluto matrim.* 23 Æstimatam rem qui restituere sub eadem æstimatione tenetur, de ipsa re, non de æstimatione tenetur: & ita hoc casu, res est in dote, non æstimatio 24 *l. 17. C. h. t. l. 21. C. de donat.* 25 Uxor prædium dotale inæstimatum non potest vendere, nec vendenti marito consentire. *Inst. quib. alienare licet. in pr. l. unica §. 15. C. de rei uxor. act.* 26 Dotis dominium an sit penes uxorem, vel virum, vide *l. 30. C. h. t.* & an res dotales pereant, aut sint periculo mariti vel uxoris, vide Costanum *tract. de dotib. c. 5. d. l.* 17. 27 Dos culpa mulieris amissa non revertitur ad eum, qui dedit, nisi id sibi stipulatus sit. adde *l. 69. §. 6. ff. de jure dot.* 28 Dedit mulier dotem, ut de ea testari posset, non est testata, committitur stipulatio: quia non fuit conditio superioribus verbis apposita, sed causa efficiens, & impulsiva. Defectus causæ impulsivæ jus agendi non impedit. 29 Testamentum mortem antecedit, neque locum habet nisi mortuo testatore. 30 Do tibi aliquid ut de eo testari possis? Datio non est conditionalis, sed causalis. 31 Vide *l. 4. C. de contr. stipul.* 32 Vide Gœdd. *de contr. stip. cap. 10. num. 43. & seqq.* Ans. 33 Titius, nomine Cajæ filiæ, Sempronio genero dotem constituit, eamque reddi Demostheni emancipato stipulatur? non est utilis stipulatio, cum pater non possit stipulari filio emancipato: nam emancipatus patri est extraneus. Extraneo non possumus stipulari. *l. 19. C.* adde *l. 4. l. 7. C. de pactis convent. l. 45. ff. solut. matrim.* 34 Emancipato. 35 Maritus dotem uxoris, pacto lucratus est: mortua uxore, hereditatis ejus nomine pensitationes sunt præstandæ, uxoris heredes conveniendi, non maritus: & ita onera hereditaria spectant ad heredes uxoris, non ad maritum dotem uxoris lucrantem. adde *l. 72. ff. h. t.* 36 Hæc constitutio Zenonis ad Ælianum scripta, discissa a Triboniano fuit in tres partes: quarum una hic continetur: altera in *l. ult. C. de in integr. restit.* tertia in *l. ult. C. de magistratibus conveniendis.* 37 Curator dotis constituendæ causa generalis, vel specialis constitui potest. *l. 61. ff. h. t.* 38 Et exigi: ita legendum esse Cujacius monet 16. *observ.* 14. 39 In eo minor mulier læditur: ut cui cautum non sit in integram dotem. vitium hoc ne dicas accidisse dolo curatoris, sed scribæ. *l. ult. C. de magistratibus conveniendis.* Res ergo ita habet: Minor mulier centum dedit in dotem curatore adhibito & consentiente. Curatoris non vitio, sed scribæ (hoc supplendum ex *d. l. ult.*) fidejussor accipitur a mulieris minoris marito in octoginta & ita minorem in quantitatem. Minor dotem inutiliter datam esse contendit, petitque restitui? non est audienda, cum jure communi usa sit. *l. ult. C. de in integ. restit. l. 51. §. 4. in fin. ff. de fidejussoribus. l. 116. §. 1. ff. de reg. juris.* dotem enim constituit adhibito curatore: & tamen subvenietur data ei actione in scribam, cujus vitio fidejussor in minorem quantitatem acceptus est: Ex his itaque tribus legibus coactis in unam, alia ex alia clarissimam lucem accepit: adde Cujacium 16. *observ.* 14. 40 Male adjungitur Basilio Armatius, quia non cum Basilio, sed cum Basilisco fuit Consul, cujus memoria damnata. *l. 16. supr. de sacros. eccles.* adeo ut solum Armatii nomen in inscriptione ponatur, non Basilisci. Scribe itaque, Dat. Kalend. Jan. CP. Basilio V. C. Cos. Nam is Basilius consul fuit solus. adde Cujac. 16. *observ.* 14. 41 Dotis, donationis ante nuptias, & extradotalium rerum nomine, mulier etiam constante matrimonio, res mariti inopis (hæc causa sive circumstantia maxime hic servanda est) tanquam ex hypotheca tenere potest: Nam sive conveniatur a creditoribus mariti, exceptionem habet: sive agat, vincere debet. Neque ei obstat quod nondum solutum sit matrimonium: nam hoc casu res mariti ita accipere potest, quasi si matrimonium solutum foret, atque ipsi dotis petitio competiisset. Cæterum creditores, si quas actiones habere se putant, iis experiri debent adversus virum, vel res ipsius quas postea forte adquisivit. Mulier nihil interea potest alienare, dum maritus vivit, quippe nullam aliam ob causam res eas mulier consequitur, quam ut fructus earum percipiat, & se cum marito communibusque liberis alat. *Synops. Basil.* 29 *tit.* 1 *c.* 113. & 4. Harmen. 8. §. 38. 42 Ante diem agi non potest. *l. 1. C. de plus petit. cap. unico extr. de plus petit.* fallit si maritus ad inopiam vergat, *ut hac lege*. fallit si debitor fugit. *l. ait prætor. 10. §. si creditorem. 16. ff. de his, quæ in fraudem.* aut suspectus est. *l. si fidejussor. 7. in fin. ff. qui satisdare.* Joan. Andr. *in cap. unic. de plus petitionibus.* 43 Id est, constante. *Novell. 97 cap. 6. in princ. vers. Quia enim.* 44 *l. 30. in fin. C. h. t. l. 24. ff. solut. matrim.* 45 Periculum enim est in mora. 46 Vide Sarmient. *l. 3. selector. c. 12.* Contium *lib. 1. disput. c. 7.* Mod. 47 Paraphernalia intelligit, de quibus vide *l. 8. l. ult. infr. de pactis conventis. l. 9. §. 3. ff. de jure dot.* Dos, donatio propter nuptias & res paraphernales, diversa. 48 Voluntate etiam mariti. *Novell. 22. c. 39.*

per his ad judicium vocatæ, exceptionis [1] præſidium ad expellendum ab hypotheca ſecundum creditorem præſtamus: ſed etiam ſi ipſa contra detentatores rerum ad maritum ſuum pertinentium, ſuper iisdem hypothecis aliquam actionem [2] ſecundum legum diſtinctionem moveat, non [3] obeſſe ei matrimonium adhuc conſtitutum ſancimus, ſed ita eam poſſe [4] easdem res vindicare, vel a creditoribus poſterioribus [5], vel ab aliis qui non potiora jura legibus habere noſcuntur, ut potuiſſet ſi matrimonium eo modo diſſolutum eſſet, quo dotis & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat: ita tamen, ut eadem mulier nullam habeat licentiam eas res alienandi vivente marito, & matrimonio inter eos conſtituto: ſed fructibus earum ad ſuſtentationem, tam ſui [6] quam mariti [7], filiorumque [8], ſi quos habet, abutatur. Creditoribus ſcilicet mariti contra eum ejusque res, ſi quas poſtea forte acquiſierit, integra ſua jura habentibus, ipſis etiam marito & uxore poſt matrimonii diſſolutionem ſuper dote, & ante nuptias donatione pro dotalium inſtrumentorum tenore integro ſuo jure potituris. Dat. [9] 3. Idus Decemb. D. N. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de æqual. dot. §. illud. coll. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 6.

DOnationem quoque propter nuptias in hoc caſu conſtante matrimonio vindicare poteſt [10].

De rei vindicatione & actione hypothecaria.

30. Idem A. Demoſtheni P. P.

IN rebus dotalibus [11] ſive mobilibus, ſive immobilibus [12], ſeu ſe moventibus, [ſi tamen extant [13],] ſive æſtimatæ, ſive inæſtimatæ ſint [14], mulierem in his vindicandis omnem habere poſt diſſolutum matrimonium prærogativam [jubemus], & neminem creditorum mariti, qui anteriores [15] ſunt, poſſe ſibi potiorem cauſam in his [16], per hypothecam vindicare, cum eædem res & ab initio uxoris fuerint, & naturaliter [17] in ejus [18] permanſerint dominio. Non enim, quod legum ſubtilitate [19] tranſitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei [20] veritas deleta vel confuſa eſt. Volumus itaque eam in rem actionem in hujusmodi [21] rebus quaſi propriis habere, & hypothecariam [22] omnibus anteriorem poſſidere: ut ſive ex naturali [23] jure ejusdem mulieris res eſſe intelligantur, ſive ſecundum legum ſubtilitatem ad mariti ſubſtantiam perveniſſe [videantur], per utramque viam, ſive in rem, ſive hypothecariam, ei pleniſſime conſulatur. † Omnis autem temporalis exceptio, ſive per uſucapionem inducta, ſive per decem, ſive per viginti annorum curricula, [ſive per triginta vel quadraginta annorum metas,] ſive ex alio quocunque tempore majore, vel minore ſit introducta: ea mulieribus ex eo [tempore] opponatur, ex [24] quo poſſunt actiones movere, id eſt, opulentis quidem maritis conſtitutis, poſt diſſolutum matrimonium: minus autem idoneis, ex quo hoc infortunium eis illatum eſſe claruerit: cum conſtante etiam matrimonio poſſe mulieres contra maritorum parum [25] idoneorum bona hypothecas ſuas exercere, jam noſtra lege humanitatis intuitu definitum ſit: ficti divortii falſa [26] diſſimulatione in hujusmodi cauſa quam noſtra lex amplexa eſt, ſtirpitus eruenda. Recitata ſepties [27] in novo conſiſtorio Palatii Juſtiniani. Dat. 3. Kal. Novemb. DECIO V. C. CONS. 529.

Cum extraneus, i. e. non habens in poteſtate, dat dotem pro muliere, datio reſpectu viri dicitur donatio ob cauſam, reſpectu mulieris donatio ſimplex: nec indiget inſinuatione: licet olim ſecus. Salic.

De inſinuatione dotis, & donationis ante nuptias.

2. *De mora & de uſuris.*

31. Idem A. Juliano P. P.

CUm quidam dotes pro mulieribus dabant, ſive matres, ſive alii cognati, ſive extranei: recte quidem eas mariti ſine monumentorum obſervatione ſuſcipiebant. Cum autem mulier redhibitionem caſus [28] ſtipulabatur, & hujusmodi fortuitus caſus eveniſſet: ipſa mulier, utpote a ſe non facta donatione, propter hoc quod monumenta deerant, neceſſitatem habebat actiones in hujusmodi caſu ad eum qui dotem dedit, per ceſſionem transferre, vel ipſas res reddere: & ita inveniebatur forſitan poſt prol[ixa] matrimonii annorum curricula, & liberos forte editos infelix [29] mulier indotata. Sancimus itaque in [omnibus hujusmodi caſibus] nullis monumentis [30] rem indigere, ſed in omni perſona ratas eſſe hujusmodi donationes: & mulierem ipſam dotem ſuam habere, (cum fortuitus caſus hoc lucrum ei addiderit) & firmiter hoc apud eam permanere: niſi ipſe qui ab initio dotem dedit, ſibi dari in hujusmodi caſum ſtipulatus ſit: tunc etenim cum neque ab initio ſuſpicio aliqua liberorum concurrit, ſed ſibi omnem [31] rem ille qui dotem dedit, pepigerit, hujusmodi tractatus habere locum non poteſt: atqui in aliis omnibus caſibus in quibus ipſe non eſt ſtipulatus, triſtitiæ ſuæ mulier hoc proprium habeat ſolatium per actionem dotis. §. 1. Simili quoque modo ſi quis extraneorum, (id eſt, qui eum pro quo dat, non in poteſtate habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, & neceſſaria monumenta adhibuerit, cum excedat ſummam legitimam donatio, vel non minor [32] materfamilias nuptura ſit, non ſolum ad eam cui ante nuptias donatio datur monumenta ſuam adhibeant firmitatem, ſed [33] etiam ad illum pro quo dedit: ut ſi lucrum ei ex dotalibus pactis acceſſerit, hoc non cedat donatori, ſed in ſuum lucrum hoc maritus convertat, firmumque & irrevocabile habeat, niſi donator, & hoc [ſibi] reddi hujusmodi caſu fuerit ſtipulatus, ne & in præfato caſu ſimile anteriori vitium oriatur. Sin autem minor quantitas ſit, vel ita res geſta ſit, ut monumentorum ex omni parte nulla ſit utilitas, tunc & donatio ad utramque perſonam valeat, & maritus cauſam lucretur: niſi & hic donator eam ſibi ſtipulatus ſit.

§. 2. Præterea ſancimus, ſi quis in dotem vel prædia, vel certum redituni, vel ædes, vel panes civiles ſpoponderit, vel promiſerit: ſi ex tempore matrimonii biennium [34] transactum ſit, illico redituum, vel penſionum, necnon panis civilis [35] quæſtum [36] eum præſtare, etiamſi non fuerint adhuc res principales traditæ: & ſi tota dos in auro ſit, itidem poſt biennium uſuras [37] usque ad tertiam partem centeſimæ præſtari. Sin autem aliæ res præter immobiles, vel aurum fuerint in dotem datæ, ſive in argento, ſive in muliebribus ornamentis, ſive in veſte, ſive in aliis quibuscunque, ſi quidem æſtimatæ fuerint, ſimili modo poſt biennium, & earum uſuras ex tertia parte centeſimæ currere: æſtimatione earum (quia & hoc apertius declarari oportet) ea intelligenda quæ pro ſingulis ſpeciebus facta eſt, vel pro unoquoque genere dotalium ſpecierum, id eſt, pro argento, vel ornamentis, vel veſte, vel aliis ſpeciebus, & non eſſe expectandam poſt ſingulas æſtimationes unam [38] coadunationem totius calculi: quod ſatis ſcrupuloſum, & per nimiam ſubtilitatem pernicioſum eſt. Sin autem minime res mobiles fuerint æſtimatæ, ea poſt biennium obſervari, quæ leges poſt litem [39] conteſtatam pro omnibus hujusmodi rebus definiunt. † Sin vero res permixtæ fuerint, & partim in auro, partim in aliis rebus mobilibus vel immobilibus, pro jam facta diviſione [40] omnia procedere: licentia minime deneganda marito, quando voluerit, dotem petere. † Nec is qui debet [41]; putet ſibi licentiam eſſe, reditus vel penſiones, vel uſuras, vel alias acceſſiones ſolventi [42], dotis ſolutionem protelare: ſed ſive ante biennium, ſive poſtea voluerit: dotem pars mariti petere queat, & ſecundum leges eam exigere. Dat. 12. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XIII.

DE [43] REI UXORIÆ [44] ACTIONE [45] IN EX STIPULATU ACTIONEM TRANSFUSA [46], ET DE NATURA DOTIBUS PRÆSTITA.

Pro dote bona ſunt tacite obligata. Bald.

1. Imp. JUSTINIANUS A. ad populum urbis Conſtantinopolitanæ, & ad univerſos provinciales.

REm in præſenti [47] non minimam aggredimur, ſed in omni pene corpore juris effuſam, tam ſuper rei uxoriæ actione, quam ex ſtipulatu: earum communiones, & differentias reſecantes, & in unum tramitem ex ſtipulatu actionis totum rei uxoriæ jus quod di-

1 Uxor mariti res tenens, exceptione adverſus agentes mariti creditores juvatur. Poſſidenti datur exceptio, non poſſidenti actio. 2 Dotales res etiam conſtante matrimonio viro ad inopiam redacto mulier actione inſtituta poteſt petere. An directa in rem? ut vult Harm. 4. *tit.* 8. §. 29. An utili? ut Cujac. 5. *obſ.* 29. Hanc rationem Harmenopulus adfert, quod hypothecaria mulier res etiam viri avocet. 3 Ratio dubitandi videbitur hæc eſſe, mulierem agere non poſſe dotis ſuæ nomine conſtante matrimonio. 4 Mulier conſtante matrimonio, viro ejus vergente ad inopiam, non modo contra eum, ſed etiam contra tertios poſſeſſores bonorum mariti poteſt agere, ut conſequatur dotem, donationem propter nuptias & res paraphernales collocet in tuto, ut his omnibus marito, filiis, ac familiæ poſſit prodeſſe, *ut hic. & l.* 24. *ff. ſolut. matrim.* vide Roland. a Valle 1. *conſ.* 9. *n.* 12. Nec cogitur mulier, antequam agat, adverſus creditores poſſeſſores diſcutere mariti bona. Idem *ibid. n.* 20. 21. 22. *& ſeqq.* Quid ſi creditores mulieri dotis æſtimationem offerunt? Idem Rolandus negat (*num.* 39. 40.) creditorem admitti: quin *l.* 1. *J. ſi antiq. credit.* huc non pertinere exiſtimat. 5 Ergo non ab anterioribus expreſſam ſaltem habentibus? dixi ad *Novell.* 109. *cap.* 1. *& in l. aſſiduis.* 12. *J. qui potiores.* 6 Gradus amoris ab uxore præſtandi obſerva: ut ſe, maritum & liberos alat. Charitas bene ordinata incipit a ſeipſa. 7 Sive dos ſit apud virum, ſive apud mulierem, oneribus matrimonii debet inſervire: *Femme ſeparée de biens, eſt tenue de nourrir la famille de ſon mari, ſi elle a dequoy.* 8 Et merito. Nam licet ſeparationem bonorum poſtulet, non renunciat tamen affectui materno: id eſt, alendis liberis. 9 Theodorus vetus interpres in *l.* 1. §. 1. *J. de rei uxor. act.* refert in extremo hujus legis dici, mulierem poſſe renunciare his, quæ ſibi competunt, hypothecis: quo nomine Contius 1. *lect.* 7. monet ſuperiora Theodori verba hic adjicienda. quod Cujacio diſplicet 13. *obſ.* 25. Negat enim a Theodoro conſtitutionem, ut vocat προοιμιμένην intelligi hanc legem, ſed eam ipſam in quam ſcripſit, id eſt, *l. un.* §. 15. *J. de rei uxor. act.* quæ circa finem ex Anaſtaſiana conſtitutione tradit, mulieribus licere renunciare hypothecis, lege introductis propter cauſam dotis. 10 Ut dominus. 11 Vide Bald. Novell. *de dote* 8. *part. princ.* Et quatenus in praxi obtineat hoc dotis privilegium, Cenſur. Forenſ. noſtr. *lib.* 1. *c.*12. *n.* 3. *& ſeqq.* S. L. 12 Vide *l.*93. *ff. de verb. ſign.* 13 Mulier res ſuas extantes vindicat. 14 Vide Coraſium *lib.* 5. *miſcell. c.* 14. *& ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. pag.* 293. *de acq. poſſ.* Zaſium *lib.* 2. *intellect. c.* 5. Jo. Robert. *lib.* 3. *ſent. jur. c.* 18. Quæſad. *lib.* 1. *quæſt. jur. c.* 14. Guterium *part.* 1. *reſol. c.* 3. *num.* 19. Mod. 15 De prærogativa dotis dixi ad *Novell.* 97. *cap.* 6. 16 Rebus ſcil. mulieris extantibus. 17 Id eſt, naturali jure. *J. h. t.* jure gentium. Dotis igitur dominium conſtante matrimonio naturaliter eſt uxoris. 18 *l.* 75. *ff. h. t. l.* 21. §. 4. *ff. ad municipal.* 19 Res dotales inæſtimatæ manent uxoris: æſtimatæ, ſubtili jure ſunt mariti, naturali mulieris, ſi tamen extent, *ut hic.* Imo, jure naturali res hujusmodi ſunt mariti, dominium earum rerum per traditionem adepti. *l.* 20. *J. de pactis.* §. 40. *Inſt. de rer. diviſ.* Si traditionis initium ſpectamus, res ita fuerit; ſi exitum, puta quod res dotales plerumque redeant ad mulierem ſoluto matrimonio morte aut divortio, falſum. vide Cujac. 10. *obſerv.* 32. 20 Fictio & ſubtilitas non mutat rei veritatem. 21 Extantibus ſcil. 22 Si res hujusmodi ſunt mulieris, quæ pignori eidem mulieri eſſe poſſunt? *l.* 45. *ff. de reg. jur.* Favore dotis id receptum dicimus. Nam ſi juris ſubtilitatem ſpectamus, mulier hypothecaria utetur in res ſuas extantes juris ſubtilitate (id eſt, æſtimatione earum) mariti factas: ſi jus naturæ, quo res ejus dotales extantes ejus eſſe dicuntur, vindicatione. & ita diverſo reſpectu diverſis plane actionibus utetur mulier. 23 Naturaliter. *ut ſupr.* 24 Nulla dotis nomine currit præſcriptio, antequam agi poſſit. *l.* 7. §. 4. *in fin. J. de præſcript.* 30 *vel* 40 *annor.* 25 *l.* 9. *J. h. t. l.* 24. *ff. ſolut. matrim.* 26 Eam olim in finem, falſa diſſimulatione divortii utebantur conjuges. 27 Septimo miliario urbis. ut *l.* 22. *in fin. J. de ſacroſ. Eccleſ. l. pen. J. de reb. cred.* vide *l. ult. J. de legit. tut. l.* 19. *J. de jure delib. l.* 30. *J. de fideicomm. l.* 6. *J. de bon. quæ lib. l.* 3. *J. de bon. lib. l.* 20. *in fin. J. de agricol. & cenſit. lib.* 11. *tit.* 47. *l.* 34. *J. de donat.* Eadem forte ratione ſeptimum dicitur, qua decimum ſuburbium Carthaginis, quod autore Procopio ab eadem diſtabat ſtadiis ſeptuaginta. vid. Cujac. 22. *obſerv.* 3. 28 Id eſt, lucrum dotis vel donationis propter nuptias. dixi ad *l.* 11. *J. de ſecund. nupt.* 29 Mulier indotata infelix, ut quæ nec ſe nec liberos poſſit alere. 30 Dos nunquam inſinuatione indiguit: aliud in donatione propter nuptias. *l.* 17. *J. de don. ante nupt. l.* 19. *J. de ſacroſ. Eccleſ.* 31 Quoties extraneus dans dotem ſibi ſtipulatur eam reddi, ex ea ſtipulatione agitur, exiſtentibus etiam liberis ex eo matrimonio. 32 Olim donatio propter nuptias fuit indiſtincte inſinuanda, niſi collata fuiſſet in matremfamilias minorem vigintiquinque annis. *d. l.* 17. 33 Acta voluntariæ juriſdictionis nunquam extenduntur ad eum, cum quo non ſunt celebrata, etiamſi ejus interſit. 34 Promiſſor dotis poſt biennium præſtat ejus reditus, penſionem & uſuras trientes, quæ non ſolent alias ex ſtipulatione deberi, niſi in ſtipulationem ſint deductæ. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *J. de uſuris.* ut nec reditus, niſi poſt litem conteſtatam. 35 Panes civiles ſunt reditus in pane conſtituti conceſſi ad vitam, vide Alciat. *lib.* 8. *c.* 5. Anſ. 36 Id eſt, uſuras. Interdum uſuræ debentur ſine ſtipulatione ex nudo pacto, veluti pecuniæ trajectitiæ. *l.* 5. §. 1. *ff. de nautico fænore. l. etiam.* 30. *ff. de uſur.* pecuniæ civilis. & earum rerum quæ menſura conſtant. *l.* 12. *l.* 23. *J. de uſur.* interdum ſine pacto, αὐτομάτως *ut hic. & l.* 3. §. 2. *ff. de uſur.* & in actione ex teſtamento, quamvis ſit ſtricta. dixi ad *Nov.* 136. *c.* 6. 37 Dotis ſponſor poſt biennium a contracto matrimonio uſuras præſtat ad tertiam usque centeſimæ uſuræ partem. 4. Harm. 4. §. 25. *quatre pour cent.* 38 Coadunatio calculi multarum rerum facit, ut res diverſæ ſeparatim æſtimatæ ſint una tantum res. Diſtincta enim pretia rerum multarum in uno, & eodem inſtrumento res diverſas non conſtituunt. Bald. *hic.* 39 Mora legibus introducta ei comparatur, quæ per litis conteſtationem inducitur. 40 Id eſt, ut de ſingulis ſecundum naturam ſuam judicetur. 41 Id eſt, promiſſor dotis. 42 Solvendo. Debitor non poteſt offerendo annuum reditum rem retinere in tempus futurum invito creditore. *Baldus.*

43 Doti repetendæ tres actiones jure civili comparatæ ſunt: ex ſtipulatu, hypothecaria, & vindicatio. adde Coſtanum *tract. de dote, cap.* 6. 44 Actio rei uxoriæ Græcis ἡ περὶ τῆς ἀναλήψεως προικὸς ἀγωγὴ, de reſtitutione dotis actio: ex ſtipulatu actio, ἡ τὴν προῖκα ἀπαιτοῦσα ἀγωγή. Dotem exigens actio. *Syn. Baſil.* 29. *tit.* 1. *cap.* 117. & 4. Harmen. 8. §. 50. quarum actionum adæquatio fit nova hac lege. 45 §. 29. *Inſtit. de actionib.* ſeu repetitione dotis. 46 Ut rei uxoriæ actio hodie ſit ſublata. *l.* 12. §. 1. *J. qui potior.* 47 Ad intellectum *h. l.* vide Govean. *var. lect. lib.* 2 *cap.* 5. Charond. *veriſimil. lib.* 2. *cap.* 16. ubi hanc *l.* unic. conciliat cum *l.* 7. *ff. ſolut. matrim.* Anſ.

gnum

gnum eſſe valere cenſemus, concludentes. *Rei uxoriæ* itaque actione ſublata [1], ſancimus, omnes [2] dotes per ex ſtipulatu actionem exigi, ſive ſcripta fuerit ſtipulatio, ſive non: ut [3] intelligatur re [4] ipſa ſtipulatio eſſe ſubſecuta. Eodemque modo, & ſi [5] inutiliter [6] facta eſt ſtipulatio: adjuvari enim eam magis quam evaneſcere oportet. Si enim cum una in inſtrumento ſtipulatio valida inveniatur, aliis etiam inutilibus ſuam noſcitur præſtare fortitudinem [7]: quare [8] non ex noſtra lege hujusmodi ſtipulationibus robur accedat legitimum? Eſt enim conſentaneum nobis qui cenſemus, & ubi ſtipulatio ſuppoſita non eſt, intelligi [9] eam fuiſſe adhibitam: & multo [10] magis etiamſi inutilis eſt, validam eam effici. §. 1. Et ut plenius [11] dotibus ſubvehiatur [12]: quemadmodum in adminiſtratione [13] pupillarium rerum, & in aliis multis juris articulis tacitas hypothecas ineſſe accipimus: ita & in hujusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam, ſive ex parte [14] mariti pro reſtitutione dotis, ſive ex parte [15] mulieris pro ipſa dote præſtanda, vel rebus dotalibus evictis [16]: ſive [17] ipſæ principales perſonæ dotes dederint, vel promiſerint, vel ſuſceperint, ſive aliæ pro his perſonæ: & dos ſive adventitia ſive profectitia ſit, ſecundum veteris juris nominationem. Ita enim & imperitia hominum & ruſticitas [18] nihil eis poterit afferre præjudicii: cum nos illis ignorantibus & neſcientibus in hoc caſu noſtram induxerimus providentiam. Sicut enim & ſtipulationes, & hypothecæ ineſſe [19] dotibus intelliguntur; & inutiles [20] ſtipulationes emendantur: ſic & in poſterum cauſa inveniatur valida & perfecta, quaſi omnibus dotalibus inſtrumentis a prudentiſſimis viris confectis. † Et nemo putet nos hoc ſancire in his tantummodo dotibus quæ inſtrumentis receptæ ſunt: Nihil enim prohibet, & ſi ſine [21] ſcriptis dos, vel detur, vel promittatur, vel ſuſcipiatur: ſimili modo intelligi factam ſtipulationem & hypothecam ex utraque parte, quaſi [22] fuerit ſcripta. Et natura [23] quidem ex ſtipulatu actionis hæc intelligatur: re uxoria in poſterum ceſſante [24].

§. 2. Sed etſi non ignoramus ex ſtipulatu actionem ſtricto [25] jure eſſe vallatam, & non ex bona fide deſcendere: tamen quia novam naturam de dote ſtipulatio ſibi invenit, accommodetur ei natura rei uxoriæ, & bonæ [26] fidei beneficium: & omnes quidem eventus quos dos ex ſtipulatu habet, maneat pro ſua natura exercens. Si quid autem optimum [27] ex rei uxoriæ actione invenimus, hoc in præſenti ſpecialiter ei addimus: ut ſit & nova iſta ex ſtipulatu, quam compoſuimus, & non propria tantum, ſed etiam veteris actionis pulchritudine [28] decorata. §. 3. Primum itaque quid naturale ſit ex ſtipulatu actionis, exponatur: ita ſi quid ex actione rei uxoriæ ſupervenerit, addatur. Sciendum itaque eſt Edictum Prætoris, quod de [29] alterutro introductum eſt, in ex ſtipulatu actione ceſſare: ita ut uxor & a marito relicta recipiat, & dotem conſequatur: niſi [30] ſpecialiter pro dote ei maritus ea dereliquit: cum manifeſtiſſimum ſit, teſtatorem qui non hoc addiderit, voluiſſe eam utrumque conſequi [31]. §. 4. Maneat ex ſtipulatu actionis jus ad [32] ſucceſſores, & ſine mora transmiſſionis incorruptum. §. 5. Taceat in ea retentionum verboſitas. Quid enim opus eſt inducere ob [33] mores retentionem, alio auxilio ex conſtitutionibus introducto? vel ex qua cauſa ob [34] res donatas retentio introducatur, cum ſit donatori facultas per actionem in rem directam, vel per utilem, vel per condictionem ſuo juri mederi? Sed nec retentio ob [35] res amotas neceſſaria eſt, cum pateat omnibus maritis rerum amotarum judicium. Sileat ob [36] liberos retentio, cum ipſe naturalis [37] ſtimulus parentes ad liberorum ſuorum educationem hortetur: ne variorum genus culpæ mariti contra uxores excogitent, ut poſſint eadem retentione contra eas uti, cum & jam imperialibus conſtitutionibus ſtatutum ſit, ſi culpa mulieris diſſolutum matrimonium fuerit quid fieri oporteat. Sed nec ob [38] impenſas in res dotis factas retentio nobis ſatis videtur eſſe idonea. Cum enim neceſſariæ [39] quidem expenſæ dotis minuant quantitatem, utiles autem non aliter in rei uxoriæ actione detinebantur, niſi ex voluntate mulieris: non abs re eſt, ſi quidem mulieris voluntas intercedat, mandati [40] actionem a noſtra auctoritate marito contra uxorem indulgeri: quatenus poſſit per hanc, quod utiliter impenſum eſt, adſervari: vel ſi non intercedat mulieris voluntas, utiliter tamen res geſta eſt, negotiorum geſtorum adverſus eam ſufficere actionem. Quod ſi voluptariæ ſint, licet [ex] voluntate ejus expenſæ: deductio [41] operis quod fecit, ſine læſione tamen prioris ſpeciei, marito relinquatur: ut ſit omnium retentionum expeditus tractatus, & ex ſtipulatu actio merito ſecundum ſui naturam nullam accipiat retentionem. §. 6. Illo proculdubio in ex ſtipulatu actione ſervando, ut ſi [42] deceſſerit mulier conſtante matrimonio, dos non in lucrum mariti cedat, niſi ex quibusdam pactionibus, ſed ad mulieris heredes ex ſtipulatu actio ſecundum ſui naturam transmittatur, ſive expreſſa fuerit, ſive ex hac lege ineſſe [43] intelligatur.

§. 7. Cum autem in [44] exactione dotis ex ſtipulatu quidem actio naturaliter reſtitutionem dotis a parte mariti uxori illico [45], & in ſolidum fieri jubebat, rei uxoriæ autem annua, bima, trima die in his quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt, exactionem pollicebatur, & non in ſolidum, ſed in quantum maritus facere poteſt, ſi non dolo malo ſuam deminuerit ſubſtantiam: in hac parte rudem figuram ex ſtipulatu damus actioni: ut ſi matrimonium fuerit diſſolutum, nullo pacto adhibito; in tantum quidem maritus condemnetur, in quantum [46] facere poteſt: quia hoc æquiſſimum eſt, & reverentiæ debitum maritali, ſi [47] non dolo malo verſatus eſt: cautione [48] videlicet ab eo exponenda; *Quod ſi ad meliorem fortunam pervenerit, etiam quod minus perſolvit, hoc reſtituere procuret.* † Exactio [49] autem dotis celebretur non annua, bima, trima die, ſed omnimodo intra [50] annum in rebus mobilibus, vel ſe moventibus [51], vel incorporalibus: cæteris videlicet rebus quæ ſolo continentur, illico reſtituendis: quod commune [52] utriusque fuerat actionis. † Sin autem ſuperſederit res mobiles, vel ſe moventes vel incorporales poſt annale tempus reſtituere, vel cæteras res ſtatim poſt diſſolutum matrimonium: etiam [53] uſuras [54] æſtimationis omnium rerum quæ extra immobiles ſint, usque ad tertiam partem centeſimæ ex bona fide introducendas maritus præſtet: fructibus [55] videlicet immobilium rerum parti mulieris ex tempore diſſoluti matrimonii præſtandis: ſimilique modo penſionibus, vel vecturis navium ſive jumentorum, vel operis ſervorum, vel quæſtu civilium annonarum, & aliis quæ ſunt eis ſimilia, parti mulieris reſtituendis. §. 8. Igitur & in ſequenti capitulo ſua ex ſtipulatu actio utatur natura: ut ſi mulier a marito fuerit heres inſtituta [56], & legis Falcidiæ ratio emerſerit, etiam dotis debitum liceat ei ſicuti alia debita ex ſubſtantia mariti ſubtrahere; & ſic quartam partem deducere.

§. 9. Cumque ex ſtipulatu actio in his caſibus quos enumeravimus propriam naturam habeat: neceſſarium eſt in ſequenti tractatu ea exponere quæ [vel] communia ſunt utriusque actionis, vel quæ in ſolam ex ſtipulatu actionem colligi oportet: vel propria quidem rei uxoriæ actionis, exinde [autem] ex ſtipulatu actioni accommodanda: Itaque partus [57] dotalium ancillarum, id eſt quæ æſtimatæ non ſunt, vel quæ ſervi dotales ex quacunque cauſa (niſi ex re mariti, vel operis ſuis) acquiſierunt: ad mulierem pertinere utraque actio ſimiliter voluit. Fœtus [58] autem jumentorum, & omnia quæ *fructuum* nomine continentur, ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonii, ſive æſtimata, ſive non æſtimata ſint. Sed & noviſſimi [59] anni in quo matrimonium ſolvitur, fructus pro rata temporis portione utrique parti debere adſignari, commune utriusque actionis eſt, in rebus ſcilicet non æſtimatis. Æſtimatarum enim rerum maritus quaſi [60] emptor, & commodum ſentiat, & diſpendium ſubeat, & [61] periculum expectet.

§. 10. Cautione videlicet defenſionis in ſpecie in qua dotem ſuæ [62] uxoris, vel nurus [63], in familiæ erciſcundæ judicio præcipuam [64] filius

1 Rei uxoriæ actio hodie ſublata. 2 Pro dote competit actio ex ſtipulatu. 3 Dos ita in ſtipulatione conſtituitur, ut etiamſi non intervenerit ſtipulatio, fingatur tamen interveniſſe, *ut hic.* Quin nudo pacto & ſimplici pollicitatione promiſſa, exigi poteſt jure ſpeciali. *l. ad exactionem. 6. C. de dot. promiſſ.* 4 Id eſt, ipſo jure. Stipulatio dotibus ineſſe intelligitur. vid. §. 1. J. 5 Ex dotis inutili ſtipulatione agi poteſt: quod omnino ſingulare. 6 Inutilis dotis ſtipulatio habetur pro utili. 7 Inutilis ſtipulatio per utilis ſtipulationis adjectionem confirmatur. 8 Poteſt aliquid ſtipulatio ... ergo & lex. 9 Vide §. 1. *infr. h. t.* 10 Ex inutili magis fieri poteſt quid utile, quam ex eo ipſo quod penitus non eſt; Entis enim ad id quod eſt, tranſitus facillimus eſt. difficilius enim eſt nunc primum aliquid de novo inducere, quam in melius reformare. 11 Dotibus ſubvenitur. 12 Vide Jo. Aurpachum *ad hunc §. lib. 2. allegat. c. 30. ad §. 4. Maneat.* Goveanum *lib. 2. variar. lect. c. 5. ad §. 5. Taceat.* Pileum *quæſt.* 81. M. Vertramum *de jur. liber. cap. 5. ad §. 7. Cum autem.* Gutterium *ad d. part. 1. reſol. cap. 21. num.* 8. Mod. 13 *l. 20. infr. de adminiſtrat. tut.* 14 Bona mariti tacite obligata ſunt uxori pro reſtituenda dote. 15 Bona mulieris tacite marito obligantur pro præſtanda ei dote. 16 Si res dotalis marito evincitur, uxor marito evictionis nomine tenetur. adde *l. 1. ſupr. de jure dot.* 17 Dos a quibus perſonis conſtituatur. 18 Ruſticitati lex ſuccurrit. Proviſio legis facit, ut error atque imprudentia non noceat contractui. Proviſio hominis inutilis non tollit utilem legis proviſionem. *Baldus.* 19 *Verſ. Rei uxoriæ. in princ. verſ. Eſt enim. in princ. ſupr. h. t. § 6. infr. h. t.* 20 *Dict. verſ. Eſt enim. in princ.* 21 Dotis promiſſio, & ſuſceptio dotis ſcripturam non requirit. *l. 6. ſupr. de dot. promiſſ. l. 15. ſupr. de jure dot.* 22 Ficta legitima ſtipulatio vim habet inſtrumenti & ſtipulationis. 23 Natura actionis ex ſtipulatu. 24 Rei uxoriæ actio ſublata. 25 Actio ex ſtipulatu ſtricti juris. 26 Actio ex ſtipulatu pro dote, eſt bonæ fidei. §. 29. *Inſt. de act.* 27 Quod utile erat in actione *rei uxoriæ*, id in actionem *ex ſtipulatu* transfuſum. 28 Vetuſtati decor ſuus ineſt. 29 Edictum Prætoris de alterutro obſerva: hujus Edicti fit mentio in *l. ult. C. Theod. de teſtam. ibi*, Sic mulier in Edicto quod de alterutro eſt: *cum ſuam explanaverit opinionem ne pœnitentia poſſit ad aliud tranſire, etiam ſatisdatione cogitur præcavere, niſi ſi ætatis juvetur auxilio &c.* Hoc autem edicto cavebatur, ut ſi quid maritus uxori hereditatis, vel legati, vel fideicommiſſi titulo reliquiſſet, alterutro contenta eſſet mulier: relicto, ſcil. vel dote, actione ex teſtamento, vel rei uxoriæ actione, qua in re deterior erat mulieris conditio, quam creditorum, quibus quid legatum erat. vide alia quædam apud Cujac. 3. *obſerv.* 16. 30 Vir legans uxori in dubio non intelligitur legare pro dote. Cui mulieri ita legatur, ea non poteſt ex teſtamento, & ex ſtipulatu agere. Pro dote eſt animo dotis compenſandæ legare. *l. 46. ff. ſolut. matrim. l. 53. l. 77. §. 5. ff. de leg. 2.* ideoque in dubio mulier utrumque conſequetur, dotem, ſcil. & relictum. 31 Quia in dubio non intelligitur eſſe onus, ex quo legatum eſt ſimplex. 32 Actio ex ſtipulatu actionem & promiſſionem transmittit in heredes. *l. 6. ſupr. de jure dot. l. 27. ff. ſoluto.* 33 Ob mores retentio, *ut hic: & d.* §. 6. Ulpian. 9. 34 Ob res donatas retentio, *ut hic: & d.* §. 9. 35 Ob res amotas retentio, *ut hic: & d.* §. 9. 36 Ob liberos retentio, *ut hic: & d.* §. 9. & §. 10. 37 *l. 1. §. 3. ff. de juſtit. & jur.* 38 Ob impenſas retentio, *ut hic: & d.* §. 9. *l. 23. ff. ſolut. matrim. l. 1. §. 2. l. 5. l. 15. ff. de impenſis.* Ulpian. 6. §. 9. 14. 15. 16. 17. Theoph. §. 37. *Inſt. de action.* 39 Neceſſariæ impenſæ dotem minuunt. *d. l. 5. d. l. 15.* 40 Utiles impenſas, voluntate mulieris factas, maritus ſervat mandati actione: citra voluntatem mulieris factas actione negotiorum geſtorum adde *l. 7. in fin. l. 8. ff. de impenſ.* 41 Id eſt, ablatio, *l. 9. ff. de impenſis.* 42 Dos ad mulieris heredes revertitur, muliere mortua conſtante matrimonio: niſi ſit aliud conventum, *l. 14. C. de donat. ante nupt. l. 18. C. de jure dot.* 43 Vide §. 1. *ſupr. h. t.*

44 Dotem exigens actio olim & illico, & in ſolidum dotem exigebat. De reſtitutione vero dotis actio (περὶ τῆς ἀναλήψεως προικὸς ἀγωγὴ) non illico, ſed per tres annos petit σταθμώμενα, ἀριθμούμενα, μετρούμενα, non etiam in ſolidum, ſed in quantum facere poterat, adverſus maritum proponebatur. Verum hodie ἡ τὴν προῖκα ἀπαιτοῦσα ἀγωγὴ, dotem exigens actio, ſeu ex ſtipulatu actio ad inſtar rei uxoriæ actionis non in ſolidum movetur, ſed in quantum facere poteſt maritus: hac tamen lege, ut maritus uxori cautionem exponat, futurum, ut ſi quid adquiſierit, ei ſatisfaciat. Exactio vero non per tres annos (ut in reſtitutione dotis, ſeu rei uxoriæ actione) nec illico fit: ſed annuo quidem die ſolvuntur ea, quæ menſura conſtant: cætera vero ſtatim. Quod ſi maritus illico, vel poſt anni decurſum reſtituere ſuperſederit: etiam rerum mobilium uſuras, & immobilium fructus a ſoluti matrimonii tempore, cum penſionibus, navium vecturis (Græci ἐνοίκια, καὶ ναῦλα) & fructibus cæteris præſtat. *Syn. Baſil.* 29. *tit.* 1. *cap.* 117. 4. Harmenop. 8. §. 52. Goth. Viduæ an ſint præſtanda alimenta intra annalis temporis ſpatium, quo dotem in rebus ſoli non conſiſtentem apud ſe retinere poſſint heredes mariti, vide Anton. Merend. *contr. lib.* 2 *cap.* 13 Anſ. 45 Differentiam actionis, *Ex ſtipulatu*, & *rei uxoriæ* obſerva. Priore, maritus cogitur dotem reſtituere illico & in ſolidum: Poſteriore vero, annua, bima, trima die. Galli, *en un, deux & trois payemens*, & in quantum maritus facere poſſit. 46 Actione de dote maritus conventus, in quantum facere poteſt. v. *l. 173. ff. de reg. jur.* niſi mala fide facere poſſe deſierit. 47 Dolus omnem reverentiam tollit. *l. 1. C. ubi ſenatores vel clariſſ. l. 18. §. 1. ff. ſolut. matrim. l. 17. ff. de jure dot.* 48 Etiamſi maritus convenitur in id tantum quod facere poteſt, cavet tamen uxori de integra ſolutione faciendi, quoties ad meliorem fortunam pervenerit. facit *l. 47. §. 2. ff. de peculio.* 49 Vide Socinum *reg.* 389. 50 Mobilia, moventia, incorporalia, intra annum maritus reſtituere cogitur. Res ſoli, ſeu immobiles, illico Quod de anno dictum eſt, locum non habet, ſi dos mulieri legata ſit, dotis enim legatum commodum repræſentationis habet. *l. 1. §. 2. ff. de dote prælegata.* 51 *l. 93. ff. de verb. ſignific.* 52 Similitudo & communio actionis, Ex ſtipulatu & Rei uxoriæ. 53 Pœna mariti res dotales ſuo tempore non reſtituentis. 54 De uſuris dotis præſtandis. *Goth.* Ad hunc verſ. & an fructus rerum mobilium ſeque moventium qui intra annum ad reſtitutionem dotis conceſſum percipiuntur, mulieri ſint reſtituendi, vide Ant. Merend. *controv. jur. lib. 2. cap.* 42. Anſ. 55 De dotis fructibus, penſionibus, uſuris, operis, quæſtu civilium annonarum & ſimilibus. 56 Uxor heres inſtituta a marito legatis onerata, ante omnia dotem deducit, de reſiduo vero ſolvit legata deducta Falcidia. 57 Partus dotalium ancillarum inæſtimatarum dotis ſunt portio. *l. 10. §. 2. l. 69. in fin. ff. de jure dot.* 58 Fœtus dotalium jumentorum ſunt mariti, *ut hic. & l. 10. §. 3. ff. de jure dot.* Partus ancillarum dotalium, non ſunt. *verſ. itaque. C. h. t.* cur tam varie? partus ancillæ non eſt in fructu. *l. 1. ff. de uſur.* 59 Fructus rerum non æſtimatarum percepti, anno dirempti matrimonii, pro rata dividuntur inter maritum & uxorem, ejusque heredes, *l. 7. §. 1. l. 11. ff. ſolut. matrim.* vid. Cujacium 14. *obſerv.* 22. 60 Æſtimatio, quaſi emptio, *l. 1. ff. de æſtimatoria.* Ideo fundus æſtimatus proprie dotalis non eſt, ejusque omnes fructus etiam poſt divortium ad maritum pertinent: redditaque dotis æſtimatione liberatur: ejus etiam commodum, diſpendium & periculum ſuſtinet, velut dominus. 61 *l. 10. l. 12. §. 1. ff. de jure dot. d. l. 1.* 62 Finge patri tuo dotem uxoris tuæ numeratam. ut *l. 2. C. familiæ erciſcund.* 63 Finge patri tuo dotem nurus numeratam. ut *l. 7. ff. de prælegat.* 64 In familiæ paternæ erciſcundæ judicio, dotem uxoris nurusque noſtræ, præcipuam deducimus. *l. 20. §. 2. ff. familiæ erciſc.* vide *l. 2. C. familiæ erciſc.*

defuncti detrahit, ſecundum propriam naturam ex ſtipulatu actionis coheredibus ſuis præſtanda. §. 11. Videamus igitur, quali incremento ei de rei uxoriæ actione accedente, formari decet ex ſtipulatu actionem: Cumque juris certi atque indubitati ſit, ſi [1] parens per virilem ſexum aſcendens, dote pro filia vel nepte præſtita emancipaverit eam, vel ipſe deceſſerit, in rei uxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiamſi fuerit exheredata: (quod non erat in ex ſtipulatu actione: ibi etenim velut aliæ actiones in omnes coheredes actio dividebatur) æquiſſimum nobis viſum eſt, & in ex ſtipulatu actione mulierem [2] dotem ſuam præcipuam accipere, etſi emancipata vel exheredata ſit, vel cum aliis heredibus ſcripta. §. 12. Quo a nobis recepto, & aliæ multæ ſpecies promptum accipient exitum: cum dos [3] poſſit, & de inofficioſo actionem excludere, (maxime ſi ſufficit [4] ad quartam) & in collationem ferri, ſi inteſtatus paterfamilias deceſſerit, & teſtamento facto, quando [5] hoc teſtator dixerit: Quæ omnia ex ſtipulatu actio a rei uxoriæ actione accepit. §. 13. Accedit ei & alia ſpecies ab rei uxoriæ actione, ſi quando etenim extraneus dotem dabat, nulla ſtipulatione, vel pacto pro reſtitutione ejus in ſuam perſonam facto, quisquis is fuerat, mulier habebat rei uxoriæ actionem: quod antea in ex ſtipulatu actione non erat. Stipulatione autem, vel pacto interpoſito, ſtipulator, vel is qui paciſcebatur, habebat vel ex ſtipulatu, vel præſcriptis verbis civilem actionem. In præſenti autem non ſic eſſe volumus, ſed ſi [6] non ſpecialiter extraneus dotem dando in ſuam perſonam dotem ſtipulatus ſit, vel pactum fecerit: tunc præſumatur [7] mulierem ipſam ſtipulationem [8] feciſſe, ut ei dos ex hujusmodi caſu accedat. Neque [enim] in hac ſpecie volumus videri extraneum tacitam ſtipulationem feciſſe: ne [9] quod pro mulieribus introduximus, hoc adverſus mulieres convertatur. † Imo magis in hujusmodi dotibus quæ ab extraneis dantur, [vel promittuntur,] ipſa mulier feciſſe videatur tacitam ſtipulationem: niſi expreſſim [extraneus] *ſibi dotem reddi* pactus fuerit, vel ſtipulatus: cum donaſſe [10] magis mulieri, quam ſibi aliquod jus ſervaſſe extraneus non ſtipulando videatur. † *Extraneum* [11] autem intelligimus omnem, citra parentem per virilem [12] ſexum adſcendentem, & in [13] poteſtate dotatam perſonam [non] habentem: parenti [14] enim tacitam ex ſtipulatu actionem damus. §. 14. Et hoc ex rei uxoriæ actione ſimili modo ex ſtipulatu actioni accommodandum eſt: ſi [15] quando etenim poſt diſſolutum matrimonium dos a patre ejus petebatur: ſiquidem rei uxoriæ fuerat actio, non poterat ſolus pater ſine [16] conſenſu filiæ ſuæ agere: & ſi necdum actione mota ab hac luce fuerat ſubtractus, & [17] ſi lis conteſtata eſſet, ad filiam quaſi proprium [18] patrimonium dos revertebatur: quod non erat in ex ſtipulatu actione: ibi enim & ſolus actionem habebat, conſenſu filiæ non expectato: & ſi decedebat [19], ad ſuos heredes [20] transmittebat: Sed rei uxoriæ jus, & in ex ſtipulatu actionem transponere, ſatis humanum, ſatis pium, ſatis utile patrimoniis eſt.

In AUTHENT. de æqual. dot. §. quia vero jam. col. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 5.

SEd quamvis dos poteſtatis ſive pactionis jure ad patrem redeat, non tamen licet ei, filia denuo nubente, deminuere [21] priorem dotis menſuram, niſi forte ſubſtantia ſua decreſcat aliqua fortuita clade: tunc enim amplius ſecundo marito in dotem præſtare non cogitur, niſi quantum facultates ejus patiuntur.

§. 15. Et cum lex Julia [22] fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri a marito non [23] conſentiente muliere, hypothecam autem nec ſi mulier conſentiebat: interrogati ſumus, ſi oporteat hujusmodi ſanctionem non ſuper Italicis tantummodo fundis, ſed pro omnibus locum habere? Placet itaque nobis eandem obſervationem non tantum in Italicis fundis, ſed [24] etiam in provincialibus extendi. Cum autem hypothecam [25] [ei] etiam ex hac lege donavimus, ſufficiens habet remedium mulier, & ſi maritus fundum alienare voluerit. Sed ne & conſenſu mulieris hypothecæ ejus minuantur, neceſſarium eſt, & in hac parte mulieribus ſubvenire: hoc tantummodo addito, ut fundum dotalem [26] non ſolum hypothecæ titulo dare nec conſentiente muliere maritus poſſit, ſed nec alienare: ne fragilitate [27] naturæ ſuæ in repentinam deducatur inopiam. Licet enim Anaſtaſiana [28] lex de conſentientibus mulieribus vel ſuo juri renunciantibus loquatur; tamen eam intelligi [29] oportet in rebus mariti, vel dotis quidem æſtimatis, in quibus dominium & periculum mariti eſt. In fundo autem non æſtimato, qui & *dotalis* proprie [30] nuncupatur, maneat jus intactum, ex lege quidem Julia imperfectum, ex noſtra autem auctoritate plenum, atque in omnibus terris effuſum, non tantum Italicis, & ſola hypotheca concluſum. §. 16. Illud etiam generaliter præſenti addere ſanctioni neceſſarium eſſe duximus, ut ſi qua pacta [31] interceſſerint, vel pro reſtitutione dotis [vel] pro tempore [32], vel pro uſuris [33], vel pro alia quacunque cauſa, quæ nec contra [34] leges, nec contra conſtitutiones ſunt, ea obſerventur. Sin autem repudio matrimonium fuerit diſſolutum, omnia jura quæ ex Theodoſiana [35], vel noſtra [36] lege deſcendunt, immutilata cuſtodiantur. † Similique modo ea quæ Anaſtaſiana [37] lege pro his quæ *bona gratia* [38] ſeparantur, enumerata ſunt, firma illibataque permaneant. Et generaliter quicquid ſacratiſſimis conſtitutionibus, vel libris prudentium cautum eſt, quod non contrarium huic legi inveniatur, & hoc in ſua maneat firmitate, & ex ſtipulatu actioni aggregetur, licet in re uxoria tractatum eſt. † Quæ omnia in his tantummodo dotibus locum habere cenſemus, quæ poſt hanc legem datæ fuerint, vel promiſſæ, vel etiam ſine ſcriptis habitæ: inſtrumenta [39] enim jam confecta viribus carere non patimur, ſed ſuum expectare eventum. Dat. Kalend. Nov. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. XIV.

DE PACTIS [40] CONVENTIS TAM SUPER DOTE, QUAM SUPER DONATIONE ANTE NUPTIAS, ET PARAPHERNIS.

De lege dotis ſervanda.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Nicæ.

LEgem [41] quam dixiſti, cum dotem pro alumna dares, ſervari oportet, nec [42] obeſſe tibi debet, quod dici ſolet, *ex pacto actionem non naſci*, tunc [43] enim hoc dicimus, cum pactum nudum [44] eſt: alioquin [45] cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea convenit, utilis eſt condictio [46]. PP. 7. Kal. Febr. ALBINO & ÆMILIANO CONSS. 207.

De fructibus.

2. Imp. ANTONINUS A. Theodotæ.

FRuctus prædiorum in dotem datorum, ſi ſecundum pactum [47] ſumptibus tuis tuorumque ſervierunt, repeti non poſſe, ambigere non debes. Dat. 11. Kal. April. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

An pactum patris noceat filiæ.

3. Imp. GORD. A. Torquatæ.

QUamvis [48] pater tuus, cum te nuptui collocaret, pactus ſit, *Ut ſi maritus [49] tuus ſuperſtitibus filiis communibus in matrimonio deceſſiſſet, pars [50] dotis liberorum nomine retineatur;* ejusmodi [51] [tamen] conventio, quominus actionem integræ dotis habeas, proficere non poteſt. Dat. 6. Id. Januar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

An pactum matris proſit filio.

4. Idem A. Agatho.

PActum dotale, quo matrem conveniſſe cum patre tuo proponis, *Ut, ſi in matrimonio deceſſiſſet, tibi & fratribus tuis dos reſtitueretur:* ſi ſtipulatio ex perſona veſtra, cum [52] in poteſtate patris conſtituti non eſſetis, minus legitima interceſſit [53], defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quærere non potuit. [Sed] ſi obligatione verborum rite [54] intercedente, dotis petitionem habere potuiſti, maxime ſi adhuc vinculis poteſtatis patriæ non attingeris, petitionem exequi non prohiberis. PP. 5. Idib. Jun. SABINO & VENUSTO CONSS. 241.

1 Dotem a patre vel avo conſtitutam filia conſequitur, etiamſi ſit exheredata vel emancipata: hoc eſt, dos cum reſtituitur, ad ipſam filiam redit, ſi emancipata ſit: ſi ſub poteſtate patris, & dos a patre data ſit, dos communis ei cum patre, *ut hic.* 4. Harmenop. 8. §. 53. 2 Mulier dotem ſuam præcipuam accipit, etiamſi a patre emancipata vel exheredata ſit, vel cum heredibus ſcripta. 3 Dos de inofficioſo actionem poteſt excludere, ſi ſufficit ad quartam. 4 Dos quæ ad filiam revertitur, imputatur ei in legitimam. 5 Filia heres inſtituta a patre, dotem fratribus non confert, niſi pater ſpecialiter hoc ipſum deſignarit. *l. 7. infr. de collationibus.* 6 Extraneus dans dotem, niſi ſibi redditionem paciſcatur, donare cenſetur, ideoque dotis reſtitutio non ſit extraneo, niſi redditionem ſibi pactus ſit. Injuſte enim id repetitur, quod donatum eſſe præſumitur. *l. 6. l. 31. in princ. verſ. Sancimus.* C. *de jure dot. l. 9. verſ. Quod adeo.* C. *tit. prox. l. 43. verſ. Plane. ff. de jure dot.* 7 Adde *l. ult.* C. *de dot. promiſſ.* 8 Dos ab extraneo data, citra ſtipulationem redditionis, mulieri reddenda; præſumitur enim eo caſu mulier ſibi dotis redditionem ſtipulari, nec videtur extraneus tacite ſtipulari. (Extraneus autem eſt, omnis perſona extra virilis ſexus aſcendentes, & eos qui perſonam dotatam in poteſtate non habent.) Aſcendentes maſculi & in poteſtate dotatam filiam habentes, tacite ſtipulari intelliguntur: cum & olim rei uxoriæ actionem habuerint. *Synopſis ibid. cap.* 117. 9 Gratioſa & favorabilia in diſpendium non vertenda. *l. 6.* C. *de legibus.* vide *cap. 61. de reg. in 6.* 10 Extraneus dotem donare videtur: Pater qui in poteſtate habet, non videtur. 11 Extraneus omnis citra parentem virilis ſexus. 12 Mater ergo extranea eſt. Extraneus non intelligitur ſtipulari C. *eod.* 13 Si eſt in poteſtate filia, pater habet tacitam ex ſtipulatu actionem. tacitam dixi, quam tamen intendere debet filiæ voluntate, quia communis res eſt. *l. 2. §. 1. l. 3. ff. ſolut. matrim. l. 34. §. 6. ff. de ſolut.* ſi eſt emancipata, pater non habet, niſi expreſſam ex ſtipulatu actionem: alioquin ſola emancipata agit. *l. 22. §. 5. l. 34. ff. ſolut. matrim.* 14 Vide *l. 6. ff. de jure dot.* 15 Dotem ſoluto matrimonio mulier ipſa poteſt exigere. *Synopſis Baſil. d. cap.* 117. *in fin.* 16 Vide *l. 2. infr. ſolut. matrim.* 17 Actio de dote, patre mortuo etiam poſt conteſtationem, ad mulierem tota pertinet; igitur lite conteſtata interdum non tranſit actio ad heredes. *l. 2.* C. *ſolut. matrim. l. 29. ff. de oper. libertor.* 18 *l. 30.* C. *de jure dot. l. 3. §. 5. in fin. ff. de minorib. 25. ann.* 19 Poſt litem conteſtatam ſcil. 20 Non ad ſolam filiam. 21 Patri non licet deminuere dotem filiæ ad ſe reverſuram, niſi proprium patris patrimonium fortuito deminutum fuerit. 22 Cujus ſit mentio multis locis *pr. Inſt. quib. alienare licet. l. 1.* C. *de fundo dotal. l. 4. ff. de fundo dotali. l. 16. ff. de milit. teſtam. l. 77. §. 5. ff. de leg. 2. l. 42. ff. de uſurpat.* Paul. 2. *ſentent.* 21. §. 2. lata fuit ab Auguſto. 23 *l. 23.* C. *de jure dot.* 24 Fundus dotalis, ubicunque ſit poſitus, alienari vel obligari a marito conſentiente etiam muliere non poteſt. 25 §. 1. *ſupr. h. t.* 26 Inæſtimatum ſcil. 27 Nam mulier facile a viro ſeducitur. *Nov. 61. cap. 1. §. 2.* 28 Dixi ad *l. 29. in fin.* C. *de jure dot.* adde *l. 21. ſupr. ad SC. Velleian.* 29 Lege Anaſtaſiana mulier juri ſuo renunciare poteſt. *d. l. 21.* ergo & dotis inæſtimatæ alienationi & hypothecæ conſentire? non ita eſt. Eo non pertinet Anaſtaſii conſtitutio, ſed ad dotem tantum æſtimatam, & alias res mariti, quæ mariti periculo ſunt. vide *l. 11. ſupr. ad SC. Vellejanum.* 30 Fundus æſtimatus non proprie dotalis, cujus etiam fructus ad maritum pertinent ſoluto matrimonio. 31 Pacta dotalia, quæ dotis cauſam non minuunt, ſunt ſervanda. *l. 1. infr. de pact. convent.* 32 Puta, ut ante annum reddatur res mobilis. *§. 7. verſ. exactio.* C. *h. t.* 33 Majoribus forte, quo caſu maritus ſua die dotem non reddiderit. 34 Talia enim pacta non valent. *l. 6.* C. *de pactis.* 35 *l. 8.* C. *de repudiis & judic. de morib.* 36 *l. 11.* C. *de repudiis & judic. de morib.* 37 *l. 9.* C. *de repudiis & judic. de morib.* 38 Bona gratia matrimonia diſſolvi dicuntur *hic*, & *Novell. 98. cap. 2. § 2.* communi conſenſu *d. l. 9.* dulciter, ſine querela, ſine libello repudii *μετ' εὐφημίας. Plutarch.* Bona gratia matrimonium ſine cauſa diſſolvi non poteſt. *Novell. 117. cap. 30.* Sunt autem bona gratia diſſolvendi matrimonii certæ cauſæ, ut repudii, certa cauſa ſterilitas. *l. 60. §. 1. in fin. ff. de donat. inter virum.* Lex Auſonia id vetabat. Palladius 2. *Epigramm.* *οὐ δύναμαι δ' ἀλόχου τῆς ἀνδρομάχης ἀναχωρεῖν, εἴργει γὰρ χάρτης, καὶ νόμος Αὐσόνιος.* adde Cujac. *ad Novell.* 22. 39 Lex nova non refertur ad inſtrumenta jam confecta. *l. ult.* C. *de prædiis decurion.* adde *l. 27.* C. *de uſuris.*

40 Vide *L. 23. D. 4.* adde Paul. 2. *ſent.* 22. 41 Vide *l. 10.* C. *de pact. l. ult.* C. *de rerum permut. l. un. in fin. ſupr. de rei uxor. act.* 42 Ratio dubitandi ſumpta ex *l. 7. §. 5. ff. de pact. & ſimilibus.* 43 Pacta quæ de reſtituenda dote fiunt, valent, quippe non nudum hoc pactum eſt, quod de rerum jam datarum reſtitutione fit. *Syn. Baſil. 29. tit. 1. ex tit. 5. c. 30.* 44 Pactum nudum actionem non parit. Nudum eſſe deſinit, quoties datione ſumpſit effectum. 45 *l. 18. ff. h. t. l. 8. ſupr. de rerum permutat.* 46 Hoc innuit, rebus certa lege dari actionem, datio, non conventio facit hunc contractum, pactumque ineſſe dationi vel contractui, non igitur nudum pactum, cum ſit contractus. 47 Paciſci mulier poteſt, ut ex dotis fructibus ſe ſuamque familiam alat. *l. 4. in fin. l. 12. §. 1. ff. h. t. l. 21. in fin. ff. de donat. inter virum.* Id ſi convenerit, fructus a marito condici non poterunt. 48 Pactum cum ſocero initum, ut ſi conſtante matrimonio ſuperſtitibus liberis ſeſe decedere contigerit, dimidia duntaxat dos reſtituatur, inutile eſt. 1. Harmen. 9. §. 35. *Synopſ. 16. cap. 32.* 49 E contrario conveniri poteſt, ut moriente filia pars ejus liberis reſtituatur. *l. 1. §. 1. ff. de dot. prælegat.* 50 Pactum patris non valet, ut filia mortuo ejus marito contenta ſit certa dotis parte, neve integra ad eam revertatur, aut ut pars ejus cedat liberis ex eo matrimonio natis, & ita favor mulieris favori liberorum, quantumvis pacto interpoſito, præfertur. *l. 30. ff. h. t.* 51 *l. 2. l. 16. ff. h. t. l. 1. §. 1. ff. de dote prælegata.* 52 Mater liberis emancipatis ſtipulari non poteſt ſtricto jure (& ita hanc legem accipe) utiliter, ſecus. *l. 7. infr. h. t.* Paulo aliter Baldus id exprimit, matrem non poſſe verbis directis liberis ſtipulari: obliquis poſſe, quoties ſcilicet ſibi ſtipulatur pro filiis. 53 Cur ita? vide quæ dixi ad *l. 38. §. 17. ff. de verb. oblig.* 54 Rite, ut quæ ab eo interponatur, qui ſtipulatur; non ſit rite ab abſente, *l. 1. ff. de verb. oblig.* ſenſus eſt ergo, filiam emancipatam a patre ſtipulari ſibi poſſe dotis maternæ reſtitutionem.

De pacto interposito vice testamenti.

5. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIM. AA. Claudio.

HEreditas extraneis [1] testamento [2] datur. Cum [3] igitur adfirmes dotali instrumento pactum interpositum esse vice testamenti, [*Ut*] *post mortem mulieris bona ejus ad te pertinerent, quæ* [4] *dotis titulo tibi non sunt obligata*: intelligis [5] nulla [te actione] posse convenire heredes seu successores ejus, ut tibi restituantur, quæ nullo modo debentur. P. P. Non. Febr. ipsis AA. & CONSS.

De pacto patris dotantis.

6. Iidem AA. & CC. Rufo.

SI [6] convenit, *Ut in matrimonio uxore defuncta, dos penes maritum remaneret* [7]: profectitiæ dotis repetitionem hujusmodi pactum inhibuisse, explorati juris est: cum deteriorem causam dotis, in [8] quem casum soli patri repetitio competit, pacto posse fieri, auctoritate juris sæpissime sit responsum. Dat. 5. Non. Maji, ipsis AA. CONSS.

An pactum avi prosit nepotibus.

7. Iidem AA. & CC. Phileto.

PAter pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, *nepotibus* [9] pactus *restitui*: licet his actionem quærere non potuit, tamen utilis [10] eis ex æquitate accommodabitur actio. Dat. 14. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De paraphernis.

8. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hormisdæ P. P.

HAc lege decernimus, ut vir in his rebus quas extra dotem mulier habet, quas Græci *parapherna* [11] dicunt, nullam [12] uxore prohibente habeat communionem, nec aliquam ei necessitatem imponat: Quamvis enim bonum erat mulierem, quæ seipsam [13] marito committit, res etiam ejusdem pari arbitrio gubernari, attamen quoniam conditores legum æquitatis [14] convenit esse fautores, nullo modo (ut dictum est) muliere prohibente virum in paraphernis se volumus immiscere. Dat. Idib.

De æqualitate dotis & donationis propter nuptias.

9. Impp. LEO [15] & ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

EX morte cujuscunque personæ, sive mariti, sive mulieris, eandem partem [16], non pecuniæ quantitatem, tam virum ex dote, quam mulierem ex ante nuptias donatione lucrari decernimus: veluti si maritus mille solidorum ante nuptias donationem confecerit, licebit [17] mulieri & minoris & amplioris quantitatis dotem offerre, & marito similiter ante nuptias donationem. † Hoc tamen observandum est, ut quantam partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione, si priorem maritum mori contigerit, tantam & maritus ex dote partem, non pecuniæ quantitatem [18] stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. & si pactum contra vetitum fuerit subsecutum; infirmum atque invalidum hoc esse, ut nulla ex eo procedere possit exactio, præcipimus. Eadem custodiri censemus, sive pater pro filio, sive mater, sive ipse ducturus uxorem sui juris constitutus, sive quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nupturæ dederit, [seu promiserit.] † Similique modo, sive pater pro filio, sive mater, sive ipsa pro se, sui juris videlicet constituta, sive quilibet alius pro ea uxorem ducturo dotem dederit, seu promiserit, quoniam & alio [19] pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se videtur offerre. † Quod adeo verum est, ut [&] ipsa ab alio pro se oblatam dotem in lucrum suum reposcat: nisi forte is qui eam obtulerit, statim [20] (id est, tempore oblationis seu promissionis) stipulatus vel pactus sit, ut sibi dos prædicta reddatur. Dat. 15. Sept. ANTHEMIO A. II. CONSS. 468.

In AUTHENT. de æqual. dot. §. 1. col. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 1.

ÆQualitas [21] *omnimodo servanda est* [22] *in dote & in donatione antenuptiali: non tantum in lucris exinde proventuris, sed etiam in præstatione & constitutione utriusque.* † *Augmentum quoque vel prorsus non fiat, vel ab utraque parte celebretur, pari scilicet quantitate: ne vel eo modo subvertatur æqualitas.*

In AUTHENT. de non elig. secundo nubentes. §. fin. col. 1. tit. 2. Novell. 2. cap. ult.

SEd quæ nihil ex dote conscripta præstitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. † *Item quæ minus quam professa est, dedit: pro quantitate præstita & lucrum sentiat.*

10. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

LEge Leonis [23] divæ memoriæ, pacta lucrorum dotis & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adjiciente quid fieri oporteat, si hoc minime observatum sit, nos omnia clara esse cupientes, præcipimus, disparibus eis factis, majorem lucri partem ad [24] minorem deduci, ut eo modo uterque minorem partem lucretur. Dat. 8. Idus April. *Constantinop.* Decio V. C. CONS. 529.

De paraphernis.

11. Idem A. Joanni P. P.

SI mulier marito suo nomina [25] (id est, fœneratitias cautiones) quæ extra [26] dotem sunt, dederit [27], *ut loco paraphernorum* [28] *apud maritum maneant*, & hoc dotali instrumento fuerit adscriptum: utrumne habeat aliquas ex his actiones maritus, sive directas, sive utiles, an penes uxorem omnes remaneant, & in quem eventum dandæ sint marito actiones, quærebatur? Sancimus itaque, si quid tale evenerit, actiones [29] quidem omnimodo apud uxorem manere, licentiam autem marito [dari] easdem actiones movere apud competentes judices, nulla ratihabitione ab eo exigenda: & usuras [30] quidem eorum circa se & uxorem expendere: pecunias autem fortis, quas exegerit, servare mulieri, vel in causas [ad] quas ipsa [31] voluerit, distribuere: & si quidem in dotali instrumento hypothecæ [pro his] nominatim a marito scriptæ sint, his esse mulierem ad cautelam suam contentam. † Sin autem minime hoc scriptum inveniatur: ex præsenti nostra lege habeat [32] hypothecam contra res mariti, ex quo pecunias ille exegit. Ante enim habeat mulier ipsa facultatem si voluerit, sive per maritum, sive per alias personas easdem movere actiones, & suas pecunias [percipere,] & ipsas cautiones a marito recipere, securitate ei competente facienda. † Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolum & [33] diligentiam maritus circa eas præstare debet, qualem & circa suas res habere invenitur: ne ex ejus malignitate, vel desidia aliqua mulieri accedat jactura. Quod si evenerit, ipse eandem de proprio resarcire compelletur. Dat. Kal. Nov. LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XV.

DE DOTE [34] CAUTA NON NUMERATA [35].

De numeratione & scriptura.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. & CC. Dionysiæ.

DOtem numeratio [36], non scriptura dotalis instrumenti facit: & ideo non ignoras, ita demum te ad petitionem dotis admitti posse, si dotem a te re [37] ipsa datam probatura es. Dat. 13. Kal. Augusti CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De donatione.

2. Imp. ALEXAND. A. Papinianæ.

QUod de suo maritus constante [38] matrimonio donandi animo in dotem adscripsit: si eandem donationem legitime confectam non revocavit [39], qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortem [40] obiit: ab heredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita est, peti potest. PP. Non. Dec. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

De tempore exceptionis.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN dotibus quas datas esse dotalibus instrumentis conscribi moris [41] est, cum adhuc nulla datio, sed pollicitatio tantum subsecuta

---

1 Pactum ut præmortuæ uxori maritus succedat, irritum est. Neque enim pactis hereditas datur. Pactum non est modus jure civili introductus ad quærendas aliorum hereditates: id enim fit tantum, vel testamento, vel lege ab intestato. adde 4. Harmen. 9. §. 34. Extraneum porro hic intelligi omnem qui ab intestato succedit: & nota, sponsum vel maritum hoc casu sponsæ & uxori extraneum censeri. 2 Non pactis. vide *l. 30. supr. de pact. l. 61. ff. de verb. obligat.* adde quæ scripsi ad *l. 15. supr. de pact.* 3 Pactus cum uxore, ut ejus defunctæ heres esset, nihil paciscitur: hoc est, id genus pacti inutile est. Non enim pacto de hereditate nostra disponere possumus: quum extraneus sine testamento nequeat alterius heres esse. *Synops. h. t. cap.* 15. Harmen. *d.* §. 34. 4 Id est, parapherna. *l. 8. infr. h. t.* quasi diceret, pactum non valere, ut vir uxori in paraphernalibus succedat. Aliud est, si idem de dote convenerit. 5 In Gallia illud observari Papon. refert 20. *Arrest* 2. 9. 1. *un*, *& sont journellement tant es pays de droict escrit que des coustumes, futures institutions d'heritier legitimement faites en contracts de mariage, societé de tous biens & autres, & ainsi a esté souvent jugé par arrest de Tholouse & Paris: notamment entre nobles.* abrogata hac lege, & *l. 15. ℥. de pact.* Chassaneus *in consuetud. Burgundiæ, rub.* 4. §. 7. in verbis, *constant leur mariage.* Ita judicatum quoque ab Assessoribus Curiæ Spirensis. Mynsinger. 2. *obs.* 3. adde Cynum, Baldum, Salicetum, Castrensem ad *l. si pater.* 12. *supr. de inofficios. testam.* Masuer. *tit. de societate, num.* 5. & 10. & *tit. de success. n.* 57. Benedictus *in cap. Raynutius.* 16. *n.* 198. *extr. de testamentis.* Tiraquell. *de jure primogenitorum, quæst.* 6. *num.* 8. Mynsing. 5. *Respons.* 49. Hippolyt. de Marsiliis *singul.* 50. & 333. Boerius *in consuet. Bituricens. rub. des coustumes concernans les mariages*, §. 1. valet autem maxime id pactum de succedendo, si factum a patre liberis *Nov.* 19. (abrogata. *l. pactum.* 15. *supr. de pact.*) si juratum. Gabriel. 3. *communium tit. de donation.* si vicissitudinarium mutuum & reciprocum (hæc enim institutio captatoria non est, ubi duorum similis est affectus. *l. captatorias.* 70. *ff. de hered. instit.* vide *Novell. Valentiniani de testam. l.* 1. alioquin mutua donatio aliis privilegiis fruitur: neque insinuatione indiget uti not. Marsilius *d. sing.* 333.) si tabulis nuptialibus adjectum, (atque favore matrimonii & nuptiarum, quartam causa pater etiam filiætamilias donare potest) Item si non omnis hereditas datur, sed pars tantum vel ususfructus. Chassan. *d. loco.* pactum vero de non succedendo, etsi jure civili non valeat *l. si quando.* 35. §. 1. *supr. de inofficios. testam. l. pactum dotali.* 3. ℥. *de collat. l. ult. ff. de suis & legitim.* jure tamen Canonico jurejurando confirmatum utile est. *cap. quamvis.* 2. *de pact. in* 6. 6 Si pactum fuerit, ut priore defuncta uxore dos apud virum permaneat, si modo a patre (hic enim non est extraneus) profectitia dos est, valet pactum & excluditur pater. Nihil enim prohibet pacto deteriorem dotis causam, præsertim ubi ad solum patrem ejus repetitio pertinet, fieri. Harm. 9. §. 35. *l. 9. l. 11. infr. de hered. instit.* 7 Pater potest juri (quod in dote sua profectitia habet) renunciare. 8 Quibus casibus dotis conditio deterior fieri possit. 9 Avus maternus nepotibus dotem restitui utiliter pacisci potest. *l. 45. ff. solut. matrimon.* Goth. vid. Gœdd. *de contrahend. stipul. cap.* 10. *num.* 45. Ans. 10 Non inepta, dixi ad *l. 4. supr. h. t.* 11 Galli peculium vocant. vide *l. 9. §. 3. ff. de jure dot.* 12 Nihil juris marito datur in paraphernis, nisi hactenus quatenus patitur mulier. *l. 5. supr. l. 11. infr. h. t. l. 17. infr. de donat. inter vir.* 13 Vide *l. 2. infr. ne fidejuss. dot.* 14 Legum conditores æquitatis fautores esse convenit. 15 *l. 20. vers. Sin autem.* ibid. *Ita tamen ut Leonina constitutio.* ℥. *de donat. ante nupt. Nov.* 117. *c.* 6. 16 Ut quemadmodum vir tertiam, ita uxor tertiam consequatur. *l. 10. infr. h. t. vers. Sin autem.* 17 Dotis quantitas amplior aut minor esse potuit donationis propter nuptias quantitate: hodie æquales quantitates esse debent. *Novell.* 97. *cap.* 1. *Jul. ibid.* 18 Dos sit 6000. Donatio propter nuptias 2000. aureorum? quantitates inæquales sunt, vir quartam dotis, id est, 1500. uxor quartam donationis propter nuptias, id est, 500. sibi stipulatur. Quotas sibi stipulantur, & tamen inæquales, quia superius lucrum refertur ad principium inæquale, cujus effectus, nisi inæqualis esse potest. *Novell. Justiniani* 97. *cap.* 1. id non probat. Volt ergo, ut quantam vir stipulatus sibi fuerit summam, tantam uxor sibi stipuletur. Tentari potest *dict. Novell.* 97. abrogari. *Novell.* 117. *cap.* 6. reducta hac lege: equidem Baldus negat consuetudine hanc legem, & *dict. Novell.* 97. servari. 19 Quod quis nostro nomine facit, ipsi facere videmur. 20 Qui dotem promisit, redditionem ejus statim sibi stipulari debet, alias non auditur redditionem stipulari volens post dotem jam traditam. *l. unic. §. 13. supr. de rei uxor. act.* 21 Dotis & donationis propter nuptias idem pactum, & eadem in pactis æqualitas esse debet, *ut hic.* Id verum si constante matrimonio factum fuerit: nam alioquin, si inæqualia pacta essent, donatio inter virum & uxorem permitteretur, quod tamen prohibitum est. *l. 1. ff. de donat. inter virum.* alias ante contractum matrimonium, hujusmodi pacta inæqualia valent. Innocent. *in cap. donatio.* 8. *extr. de donat. inter vir. & uxor. & ibi.* Butrigar. Angelus *hic*: Socinus *reg.* 106. 22 Nisi alia sit, ut in Delphinatu patriæ consuetudo, Guido Papias *decis.* 363. vel nisi juvenis senem: nobilis ignobilem ducit: his enim casibus inæquale pactum, & inæqualitas toleratur velut adjecta a muliere ad mariti sui juventutem, vel nobilitatem pensandam, ac velut remunerandam. Guido *dicto loco.* 23 *l. 9. ℥. h. t. l. 20. vers. Sin autem. ibi, ita tamen ut Leonina constitutio. supr. de donat. ante nupt. Novell.* 22. *cap.* 20. 24 Inæqualis lucri portio ad æqualitatem reducitur. 25 Nomina, id est, fœneratitiæ cautiones. 26 Vide *l. 9. supr. de rei vindicat.* 27 V. *l. 8. supr. h. t.* 28 Maritus cui tradidit uxor instrumenta, præsumitur procurator uxoris. Alciat. 1. *præsumpt.* 33. 29 Maritus potest movere actiones paraphernalium bonorum, quorum tradita habet instrumenta, eaque debita exigere citra satisdationem rati. vide tamen *l. 21. supr. de procurat.* 30 Usuras paraphernalium bonorum maritus potest in suam & uxoris utilitatem convertere: sortem vero tenetur uxori servare. 31 Vide *l. 8. supr. h. t.* 32 Pro restituendis paraphernalibus bona mariti tacite uxori obligantur. *l. 29. supr. de jure dotium.* 33 Maritus in paraphernalibus sibi commissis eandem diligentiam quam in rebus suis præstare debet.

34 His adde titulum de pecunia non numerata, & si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non sit. 35 *Novell.* 100. & 23. *Ecl.* 3. & *lib.* 33. *tit.* 3. *cap.* 4. & *lib.* 29. *tit.* 3. *cap.* περὶ ἀναργυρίας προικός. 36 Dos numerata, dos propria ac vera est, non ea quæ tantum cauta est. Igitur ut dos possit repeti, non sufficit cautam, oportet numeratam fuisse. Nuda cautio non obligat, sed numeratio. *l. 1. supr. de donat. ante nupt. l. 9. ℥. de bon. proscript.* 4. Harmen. 8. §. 14. 37 Ἐν αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ ἀποδείξῃς, τοῦτ' ἔστι μὴ ἐν χάρτῃ μόνῳ ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι ἡ προὶξ ἐπεδόθη: hoc est: si dotem a te revera datam probaveris: id est, si non in charta tantum, sed re ipsa dos data fuerit. *Synops. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex tit.* 5. *c.* 41. 38 Quid si post divortium? vide *l. 21. ff. de verb. oblig.* 39 Vide Roland. a Valle 1. *consil.* 90. *num.* 14. 40 Morte confitentis convalescit concessio dotis facta donandi animo. *ut hic.* & *l. 59. ff. de donat. inter virum.* 41 Moris est dotalibus instrumentis conscribi dotes datas esse.

sit, liceat non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere, non solum marito contra uxorem, vel ejus heredes, morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed etiam heredibus mariti cujus morte dissolutum est matrimonium: socero etiam, vel ejus heredibus, si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumentis scriptum sit: omnique personæ quam dotem suscepisse una cum marito conscribitur, & ejus similiter heredibus, ita tamen, ut intra [1] annum tantum continuum a morte mariti, vel mulieris, vel missione repudii computandum, ea licentia detur. Dat. Kal. Jun. DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de temp. non solut. pec. super dote. §. generaliter. col. 8. tit. 1. al. col. 7. tit. 10. Novell. 100. cap. 2.

Quod locum habet, si intra biennium solvatur matrimonium: si autem ultra biennium usque ad decimum annum extendatur: & ipsi marito & heredi ejus intra tres menses querela permittitur. Sed si decennium transcurrerit, omnino querela denegatur, permissa restitutione in integrum præfinita: & specialiter si minor ætas intervenerit.

TIT. XVI.

DE DONATIONIBUS [2] INTER [3] VIRUM ET UXOREM, ET A PARENTIBUS IN LIBEROS FACTIS, ET DE RATIHABITIONE.

De bonis a fisco occupatis.

1. Imp. ANTONINUS A. Triphenæ.

Bona [4] quondam mariti tui fiscus [5], si nemine [ei] successore existente ut vacantia occupaverit, donationes ab eo factæ, si usque [6] ad finem vitæ in eadem voluntate permansit, revocari non possunt. PP. 3. Idus Jan. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De militibus.

2. Idem A. Marco militi.

Si ancillam nummis tuis comparatam esse Præsidi provinciæ probaveris, donationisque causa focariæ [7] tuæ nomine instrumentum emptionis esse conscriptum: eam tibi restitui jubebit. Nam licet cessante jure matrimonii donatio perfici potuerit, milites tamen [meos] a focariis suis hac ratione fictisque adulationibus spoliari nolo. PP. 12. Kalend. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De donatione facta ab uxore aut socero.

3. Idem A. Epicteto.

Donatio mancipiorum, aliarumque rerum quas tibi ab uxore tua donatas dicis: si modo suæ potestatis cum donaret, fuit: vel patris [sui] voluntate id fecit, & in eadem voluntate donationis usque [8] ad ultimum diem vitæ perseveravit: & ex mea & ex D. Severi patris mei constitutione confirmata est. Sin autem post mortem filiæ facta est donatio a quondam socero [9] tuo, etiam inter vivos ea perfici potuit. PP. 4. Non. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De his, in quorum potestate sunt vir & uxor, quive in eorum potestate fieri possunt.

4. Idem A. Claudiano.

Nec [10] inter [11] eas quidem personas, quarum juri subjecti sunt vir & uxor, [qui] [12] quæve in eorum potestate sunt, donationes jure civili fieri possunt. PP. 3. Idus August. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De divortio.

5. Imp. ALEXANDER A. Quintillæ.

Si (ut proponis) pater tuus, in cujus potestate fuisti, marito tuo genero [13] suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, isque matrimonio durante vita functus est, ac postea a marito divertisti: quod gestum est, non valet. PP. Idib. Februar. ALBINO & MAXIMO CONSS. 228.

De morte uxoris donatariæ.

6. Idem A. Nepotiano.

Etiamsi uxoris tuæ nomine [14] res quæ tui juris fuerant, depositæ sunt, causa proprietatis ea ratione mutari non potuit, etsi donasse te uxori res tuas ex hoc quis intelligat, cum donatio in matrimonio facta, prius [15] mortua ea, quæ liberalitatem excepit, irrita sit: nec est ignotum, quod cum probari non possit, unde uxor matrimonii tempore honeste [16] quæsierit, de mariti bonis eam habuisse veteres juris auctores merito crediderint. PP. Non. Decemb. ALEXAND. A. III. & DIONE CONSS. 230.

Si matrimonium valuit, vel non.

7. Idem A. Theodotæ.

Si ex voluntate [17] patris tui filio [18] tutoris nupta es, collata in maritum donatio ipso jure irrita est [19]. Sed si matrimonium jure non [20] valuit; licet ipso jure donatio tenuerit: quia tamen indigna persona ejus fuit, qui nec maritus potest dici, utiles actiones super revocandis [21] his tibi competunt. PP. Kal. Octob. LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

De fructibus.

8. Idem A. Leoni.

Si fructus [22] eorum prædiorum, quæ in dotem accepisti, matrimonii tempore uxorem tuam percipere passus es, eosque uxor tua consumpsit [23]: restitui tibi post divortium oportere, nulla ratione contendis. Sin autem ex his locupletior [24] facta est, in tantum potest conveniri. PP. 5. Kal. Oct. MAXIMO & PATERNO CONSS. 234.

De rebus uxori comparatis ex pecunia mariti.

9. Imp. GORDIAN. A. Origeni.

Etsi de tua [25] pecunia mancipia uxori tuæ comparata sunt: tamen si ei tradita [26] sunt, eorum dominium non ad te, sed ad eam pertinet: pecuniæ autem tantummodo repetitionem habes, sive [27] negotium ejus gerens numerationem fecisti, sive in eam donationem conferens quantitatem pretii largitus es [28]. Etenim vel in solidum [29], vel quatenus locupletior [30] facta est, actione cum ea competenti experiri poteris. PP. 7. Kal. Octob. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De confirmatione donationis ne res donata injuriose auferatur.

10. [31] Idem A. Valeriano.

Si maritus quondam uxoris tuæ, cum sui juris esset, in eam prædia, vel donationis titulo contulit, & in ea voluntate usque ad mortem suam duravit: ex Oratione [32] divi Severi confirmata est donatio. At si eas res pater defuncti injuriose abstulit: per Præsidem provinciæ eas restituere [33] cogetur. Nec enim quasi maleficiis [34] ejus sit maritus extinctus, crimen intendens, sub prætextu [35] accusationis, quæ donata sunt, auferre debuit: cum causa liberalitatis [36] a criminatione separata [37] sit. PP. 7. Kal. Febr. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

De petitione & repetitione.

11. Idem A. Maximo.

Sicut cessat petitio quantitatis, quam de suo maritus uxori in [38] menses singulos, vel annos [39] [singulos] proprii [40] usus ejus gratia promittit: ita [&] ex ea causa nummi soluti erogatique non dari repetitionem manifestum est. PP. 5. Kal. Jul. GORD. A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De obligatione rei donatæ.

12. Idem A. Secundinæ.

Si maritus tuus creditores sortitus, post [41] factam in te donationem, fundum quem ex donatione juri tuo vindicas, iisdem specialiter obligavit: eandem obligationem defensionis tuæ firmitatem interrumpere, intelligere debes: cum sit [42] manifestum, non solum hujusmodi obligatione, sed etiam donatione, vel venditione, vel alio quolibet

1 Cautioni falsæ dotis objicitur præscriptio anni numerandi a soluto matrimonio, quam *Nov.* 100. valde immutavit. Vult enim ut soluto matrimonio exceptio dotis non numeratæ opponatur intra annum, si matrimonium biennium tantum duravit. alioquin intra tres menses tantum certis casibus: alias nullo modo.

2 Infra donationes simpliciter inter virum & uxorem prohibitæ constante ipso matrimonio, ut hoc titulo. Quid mutuæ? hodie valent, ut notavi ad *l.* 5. *supr. de pact. convent.* 3 Dixi *ad lib.* 24. *D.* 1. adde Clar. 4. *sent.* §. *donatio. quæst.* 9. 4 Si quum maritus donasset, ad finem usque vitæ donationi adquieverit, rata fit donatio: quapropter, si fiscus marito successerit, tanquam nullos heredes habenti, donationes factas rescindere non potest. *Synops. Basil.* 30. *tit.* 1. *cap.* 50. & 4. Harmen. 11. §. 4. 5 Confiscatio bonorum mariti non infirmat factas uxori donationes a marito. 6 *l.* 14. *infr. h. t. l.* 32. §. 2. *ff. h. t.* 7 Miles focariæ donare non potest. Focariæ, militum amicæ, quæ focum eis struunt. dixi ad *l.* 12. §. 6. *ff. de instruct. vel instrum.* Paulus 3. *sent.* 6. §. 37. adde quæ scripsi ad *l.* 5. *ff. de donat.* Rolandus a Valle 1. *consil.* 98. id ad clericos extendit: recte, militant enim clerici vel quasi militant. vid. *l.* 10. *C. de Episc. & Cler.* Everard *in Topicis loco a milite armatæ militiæ ad militem cœlestis militiæ* 59. *& a milite ad Ecclesiam* 57. 8 Donatio facta ab uxore, morte ejusdem, aut si ea in potestate erat patris, ejus morte confirmatur. 9 Socer quondam, genero dare potest. *l.* 26. *in fin. ff. h. t.* 10 Nec qui virum & uxorem suæ potestati subjectos habent, nec qui sunt in uxoris, aut viri potestate, sibi donare possunt, hoc est, nec socer consoceri: nec filius viri servo mulieris donare possunt. *Synops. Basil. ibid. cap.* 39. adde 4. Harm. 11. §. 7. 11 Socer consocero donare non potest. *l.* 3. §. 6. *ff. h. t.* 12 *l.* 3. §. 2. *ff. h. t.* 13 Morte soceri non confirmatur donatio genero facta ab eodem socero, si filia supervivat. *Bart.* 14 Vir deponens rem aliquam nomine uxoris, non amittit rei depositæ dominium. *l.* 8. *in fin. supr. de inoffic. donat.* 15 Morte donataria extinguitur donatio, & ad eum res revertitur, qui donavit. *l.* 18. *l.* 20. *in fin. infr. l.* 32. §. 14. *ff. h. t. l.* 8. *ff. de reb. dub.* 16 Præsumitur uxor constante matrimonio quidquid adquisivit de bonis mariti adquisivisse, turpis quæstus evitandi causa, *ut hic. l.* 51. *D. h. t. cap. significavit.* 2. *x. de donat. inter virum.* Plautus *Casina*, Nam peculii probam nihil habere addecet clam viro: & quod habet partum, ei haud commodi est: Quin viro aut subtrahat, aut stupro invenerit. Hoc viri censeo omne, quidquid tuum est. Idem est in rerum Ecclesiasticarum curatore. Hic enim præsumitur omnia parasse ex rebus Ecclesiæ, quæ non patet ei obvenisse jure cognationis. *Novell.* 123. *cap.* 3. Ea quoque ratione gastaldus, id est, actor præsumitur ex re domini parasse, quod adquisivit. *l.* 1. *Legum Longobardic. t.* 3. *de adquir. act. reg.* Quid? tutor qui antea pauper, post administrationem rerum pupillarium, dives factus est? præsumitur tutor vel curator ex sua potius industria dives factus, quam ex bonis pupilli vel adulti. *l.* 10. *C. arbitrium tutelæ.* Præsumitur enim quis ex sua potius industria, quam ex alienis bonis locupletari. Ad eundem modum, quidquid frater adquirit, præsumitur suo labore potius quam ex communibus bonis adquisivisse. dixi ad *l.* 51. *ff. h. t.* adde Cremensem *sing.* 6. Quid qui officio aliquo fungitur? num ex suo officio adquisivisse præsumitur? vide *l. defensionis facultas.* 7. *C. de jure fisci, lib.* 10. *tit.* 1. Quid filia vel filiusfamilias? præsumitur filia patris ex bonis adquisivisse, at non filius: nisi aliæ conjecturæ accedant, ut ex Bartolo refert Masuerius, *tit. de præsumpt.* 19. *num.* 7. Aliud ergo si longe post matrimonium, id est, non intra annum fuctus mulier quæsiverit, (Nam ex his quæ in continenti fiunt, præsumptio colligitur. *l. si ventri.* 24. §. *in bonis.* 2. *ff. de rebus auctoritate judic. l. si quis posthac.* 9. *C. de bonis proscriptorum.*) aliud etiamsi maritus inops fuit, uxor vero dives: major enim præsumptio minorem debet vincere. Aliud autem est in concubina. vide Coras. 3. *Miscell.* 5. idem tamen putat esse in concubina. Baldus *l.* 1. *C. de naturalibus liberis.* Aliud quoque si uxori bona paraphernalia multa fuerint, aut si negotiatrix mulier erat: nam quæ in domo mariti reperiuntur, ejus esse præsumuntur, non uxoris. Cætera quæ ad hanc regulam pertinent, vide apud Alciatum 3. *præsumpt.* 26. Zas. 1. *cons.* 5. *n.* 21. Mynsing. 2. *obs.* 92. ubi inter cætera notat hanc præsumptionem mulieri non tantum a marito ejusve heredibus, sed & ab extraneo posse objici. 17 Et ita juste. 18 Vide *l.* 6. *in fin. l.* 7. *C. de interdict. matrim. l.* 66. *l.* 67. *ff. de ritu nupt.* 19 Quia donatio constante matrimonio facta non valet etiam inter vivos conjuges, ut hoc casu. 20 Donatio inter conjuges putativos, licet teneat ipso jure, non tenet tamen in effectu, potestque revocari. Uxor etiam illicita viro non donat. 21 Adde *l. unic.* §. 12. *in fin. C. de caduc. tollend.* 22 Fructuum etiam donatio non valet inter conjuges, nisi sint consumpti. 23 Fructus uxori donati & consumpti non repetuntur, nisi facta sit locupletior. *l.* 28. §. 3. *ff. h. t.* 24 Eatenus revocatur donatio inter conjuges facta, quatenus recipiens locupletior efficitur. *l.* 28. §. 3. *l.* 32. §. 9. *l.* 50. *in fin. ff. h. t.* 25 Maritus ex sua pecunia rem uxoris potest emere. 26 Traditio transfert dominium. *l.* 20. *C. de pact.* 27 Licet maritus rem uxoris emat propria pecunia, res tamen uxoris est, si ei tradita sit. 28 Rei uxori traditæ pretium maritus condicere potest, vel ut gestor: vel ut donator. 29 Si tradidisti, ut gestor. 30 Si tradidisti, ut donator. *l.* 8. *in fin. supr. h. t.* 31 Alias hæc lex est 11. apud Haloand. recte: ut ex die subscriptionis apparet. 32 *l.* 32. §. 1. *ff. h. t.* 33 Spoliatus ante omnia restituendus est *l.* 1. *C. si per vim. l. si quis ad se fundum.* 7. *C. ad l. Jul. de vi public.* & 3. *quæst.* 1. *can. redintegranda.* 4. & *cap. conquerente* 7. *extr. de restit. spoliat.* 34 Veneficiis. 35 Etiamsi reus qui spoliavit, crimen actori objicere sit paratus, non per id tamen impeditur, quominus actor spoliatus ante omnia restituatur. Causa spoliationis privilegiata est, nec protelari prætextu criminis objecti debet. 36 Separata est causa donationis ab actione criminis. 37 Separatorum separata debet esse ratio. *l. ult. ff. de calumniatorib. l.* 20. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 18. §. 1. *in fin. ff. famil. ercisc.* 38 De menstrui vel annui donatione inter conjuges non agitur: nec soluti repetitio datur. 39 *l.* 28. *in fin. l.* 33. *ff. h. t.* 40 *l.* 31. §. 8. §. 9. *ff. h. t.* 41 Vid. *l.* 32. §. 5. *ff. h. t.* 42 Hodie mutatum hoc est. *Novell.* 162. *cap.* 1. §. 1. quæ negat maritum rem donatam uxori pignori obligando mutasse voluntatem videri.

modo

modo rebus alienatis, revocatam esse a viro in mulierem factam donationem. PP. 3. Kal. Feb. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

Donatio valida facta uxori non præjudicat creditori anteriori, sed sequenti. Sal.

13. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Rufinæ.

SI quidem ante donationem possessionis in te jure (ut dicis) a marito collatam, prædium ab eodem creditori obligatum [1] fuerit: alienationem ejus salvo [2] jure debiti, si tamen juris ratio actionem ejus [creditoris] non excludit, factam esse non dubium est. Quod si donatione [3] jure celebrata, eo quod vel ante nuptias facta est, vel in iisdem casibus in quibus etiam constante matrimonio donatio procedere potest, obligatio insecuta est: factum mariti, quem diem suum obiisse memorasti, juri tuo officere non posse certum est [4]. PP. 12. Kal. Julias, MAXIMO II. & AQUILINO COSS. 286.

De confirmatione donationis facta in testamento.

14. Iidem AA. Octavianæ.

EX verbis quæ in postremis judiciis [5] inseruntur, licet ad fideicommissum, vel legatum utilia sint, non tamen omnino legati vel fideicommissi persecutio datur: sed ita demum, si relinquendi studio hujusmodi verba fuerint adscripta: Unde te voluntatis [6], non juris quæstionem in preces tuas contulisse palam est. Cum igitur testamento lecto animadvertimus maritum tuum ex præcedente donatione dominium tibi reservasse, securitatique tuæ ad obtinendam proprietatem cavisse: inditorum verborum conceptio non fideicommissum relictum ostendit, sed ex Senatusconsulti [7] auctoritate liberalitatem mariti tui, cui custodiendæ etiam moriens prospexerit, quatenus firmare potuit dominium, mortis tempore tibi esse addictam. PP. 3. Non. Octob. ipsis & AA. CONSS. 290.

De venditione simulata, & de fisco creditore mariti donantis.

15. Iidem AA. Justinæ & aliis.

SI [8] non verum contractum pater vester gessit, sed sub [9] specie [10] venditionis donationem [possessionis] in matrem vestram contulit, nec ex bonis, quæ in persona patris vestri permansisse videbantur, ob [11] primipilum indemnitati fiscali [12] satisfieri potuit: licet in eadem donandi voluntate perseveraverit: ex eadem tamen possessione ad supplendam pecuniam, quæ ex bonis ab eo relictis colligi nequiverit, conferendum est. Quod si liberalitatis tenorem mutata voluntate pater tuus interrupit: [13] in hereditate ejus dominium resedisse nulli dubium est. PP. 4. Kal. Febr. TYBERIANO & DIONE CONSS. 291.

De re empta ex pecunia mariti.

16. Iidem AA. Theodoro.

SI filii tui emancipati matris hereditatem sibi acquisierunt: proba [14] apud præsidem provinciæ non donandi animo te nomine uxoris tuæ prædia comparasse, sed nominis duntaxat ejus titulo [15] [usum] per possessionem rerum a venditoribus tibi traditarum [16] dominum esse effectum, ut comprehensa filiorum tuorum injuria, proprietatis jus incolume perseveret. Nam si largiendi [17] proposito id te fecisse constiterit: pecuniæ tibi persecutio competit. PP. Id. Mart. TYBERIANO & DIONE CONSS. 291.

De parapbernis a marito consumptis.

17. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

DE [18] his, quæ [19] extra dotem [in domum] illata a marito erogata commemoras: si [20] quidem te donante consumpta sunt, intelligis adversus heredes non nisi in quantum locupletior fuit, habere te actionem: Si [21] vero contra voluntatem tuam: omnia tibi restitui oportere. PP. 8. Kal. Mart. *Heracliæ*, AA. COSS. 293.

An donatio initio vel ex post facto valeat.

18. Iidem AA. & CC. Maternæ.

A Marito in uxorem donatione collata matrimonii tempore, nec [22] initio dominium transferri potest: nec post [si] divortium intercesserit [23], vel prior persona, quæ [24] liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta, vel ab eo qui donavit fuerit revocata [25], potest convalescere. Dat. 4. Kalend Septemb. AA. CONSS. 293.

Si mater donet filio communi.

19. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

SI [26] constante matrimonio tibi mater [27] domum tradidit: hanc in tuis [28] bonis fecit. Datum Idib. Jul. *Philippopoli*, CC. CONSS. 294.

Si creditor mariti consentientis rem uxori donaverit.

20. Iidem AA. & CC. Claudiæ.

CReditor debito soluto de pignore liberato nihil ad uxorem debitoris quondam transferre potuit. Sed nec consensus ejusdem debitoris accedens per eum, [qui] creditor fuit, imaginariæ [29] factæ venditioni ad dominium transferendum prodesse quicquam potuit: cum tam ea quæ simulate aguntur, quam quæ in uxorem a marito donationis causa tempore matrimonii procedunt, propter juris civilis interdictum [30] (cum proponas uxorem superstite [31] marito rebus humanis exemptam) pro infectis habeantur. Dat. 5. Id. August. *Viminacii*, CC. CONSS. 294.

De uxore expendente pro marito.

21. Iidem AA. & CC. Maucaliæ.

SI propriis habitis contractibus, quam acceperas mutuam pecuniam pro marito donationis causa erogasti: cum hæc ad dignitatem [32] profuerit, nec locupletior sit factus: intelligis nullam tibi contra eum competere actionem. Dat. 3. Id. August. *Viminacii*, CC. CONSS. 294.

De servo manumissionis causa donato.

22. Iidem AA. & CC. Archinoæ.

MAritus [33] manumissionis [34] causa servum mulieri constante matrimonio donare potest. S. Kal. August. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Si socrus nurui donaverit.

23. Iidem AA. & CC. Cæcilianæ.

SI te in vacuam [35] possessionem prædii socrus [36] tua titulo donationis ante matrimonium, vel post induxit: ad rescindendam donationem pœnitentia [37] nihil proficit. S. Kal. Novemb. *Brundusii*, CC. CONSS. 294.

De condemnatione mariti donatoris.

24. Imp. CONSTANT. A. Petronio Probino.

REs [38] uxoris, quæ vel successione qualibet, vel emptione, vel [etiam] largitione viri in eam ante [39] reatum jure pervenerant, damnato [40] [ac mortuo ex pœna marito, vel in servilem conditionem ex pœnæ qualitate deducto,] illibatas esse præcipio, nec alieni [41] criminis infortunio adstringi uxorem: cum paternis maternisve, ac propriis bonis frui eam integro legum statuto religiosum [42] sit: & donatio maritalis ante [43] tempus criminis ac reatus collata in uxorem, quia pudicitiæ [44] præmio cessit, observanda sit, tanquam si maritum ejus natura non pœna subduxerit. Sin autem aqua & igni ei interdictum erit, vel deportatio illata, non tamen mors ex pœna subsecuta: donationes a viro in uxorem collatæ, adhuc in pendenti [45] maneant: quia nec [46] matrimonium in hujusmodi casibus dissolvitur, ita ut si usque ad vitæ suæ tempus maritus eas non revocaverit, ex morte ejus confirmentur: fisco nostro ad easdem res nullam in posterum communionem habituro. Dat. 3. Kal. Mart. *Sardiniæ*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. CONSS. 321.

In AUTHENT. de nupt. §. quod autem, col. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 8.

S*Ed hodie nemo bene natus a principio, ex supplicio fit servus, & ideo matrimonium non dissolvitur.*

De insinuatione & confirmatione donationum.

25. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

DOnationes quas parentes [47] in liberos cujuscunque sexus in potestate sua constitutos conferunt, vel uxor in suum maritum, vel maritus in suam uxorem [48], vel alteruter eorum in aliam personam,

1 Præcedens obligatio non impedit sequentem dominii translationem, obligationem impedit. 2 Res obligata alienari solet salvo jure debiti. 3 Donatio valida non præjudicat creditori anteriori, sed sequenti. 4 Cur ita? vide *l. 2. infr. si aliena res pignori.* 5 Id est, in testamentis: hoc innuit, donatione inter vivos per maritum uxori facta & in ejus testamento confirmata, rem ejusque æstimationem non deberi, sed rem tantum ex donatione morte confirmata, ut confirmatio donationis inter virum & uxorem facta in testamento non intelligatur esse nova dispositio: sed veteris tantum corroboratio, & retrotrahatur. Ideoque si donator mihi legat, quod antea mihi donavit, id confirmationis jure capietur, non legati: ut hinc constet, verbum *Lego*, non semper facere legatum, uti nec verbum *Dono*, donationem. *l. 15. §. 4. ff. locati.* vide Cravettam *in repetitione rubricæ. ff. de legatis.* 6 Voluntatis & juris quæstiones diversæ. 7 *l. 32. ff. h. t.* 8 Donavit uxori maritus, ne tamen donasse videretur, in instrumentum contulit se vendidisse: reapse igitur donatio fuit imaginaria venditio, quæritur an hujusmodi donatio subsistat? sic sane si res donatas ante mortem non revocavit maritus. Pone non revocasse, & cum deberet fisco ex causa primipili mortuum esse: & ad solutionem reliquum ejus patrimonium non sufficere? etiam fiscus id res ita donatas experiri potest. Quid si superstes donationem revocavit? ne quidem rei dominium alienavit, sed illud moriens heredi reliquit, *ut hic. Synops. Basil. 19. tit. 5. ex lib. 30. tit. 1. cap. 69.* 9 *l. 20. infr. h. t. l. 32. §. 5. ff. h. t.* 10 Εἰκονικῶς πιπράσκων ἐδωρήσατο; id est, imaginarie vendens donavit. 11 Ἀπὸ πριμιπίλου. *Synops. ibid.* ubi in ora legitur ἀπὸ δημοσίου, ex causa fiscali ex primipilo. vide *infr. de primipil. lib. 12. tit. 63.* 12 Maritus in fraudem fisci, cui est obligatus, donare uxori non potest, aut donationem venditione simulata adumbrare. 13 Id est, revocavit, revocata donatione, res donatæ revocari in hereditatem donatoris intelliguntur. 14 Præsumitur enim pro instrumento *l. 18. supr. de probat.* 15 Si maritus honoris gratia nomen uxoris adscribi curavit in instrumento emptionis quod fecit, ipsum fundum potest vindicare. *Salicet.* Præsumitur emptio simulata, si titulus in persona uxoris adjectus est, & traditio facta est ipsi marito. vid. *l. 4. l. 5. supr. si quis alteri vel sibi.* Bald. 16 Maritus rem emptam sibi traditam ait: uxor suo nomine rem emptam adfirmat, quis potior in dominio? mulier: etiamsi maritus ex traditione sibi facta se usum duntaxat titulo ac nomine uxoris probare velit. 17 Quod vir uxoris nomine comparavit, eique tradidit, non repetit: sed pretium tantum: nam quoties titulus & traditio in persona uxoris concurrit, adquiritur uxori dominium. 18 *Synops. Basil. 29. tit. 1. ex lib. 30. tit. 1. cap. 30. §. 4.* 4. Harm. 9. §. 22. 19 Paraphernа intelligit, de quibus vide *l. 8. l. 11. supr. de pact. convent. tam. l. 9. §. 3. ff. de jure dot.* quæ Græcis ἐξώπροικα. 20 Paraphernalia uxoris si maritus ea consentiente consumit, præsumitur donatio & repetit uxor quatenus maritus est locupletior. 21 Si maritus consumit uxoris parapherna ea invita, tenetur in solidum. *l. 8. supr. de pact. convent.*

22 Rei donatæ inter conjuges dominium non transfertur. Facit *l. 4. supr. de don. ante nupt. l. 22. ff. de don. inter vir.* 23 Donatio inter virum & uxorem divortio facto tacite evanescit. 24 Res donata inter conjuges donatario præmoriente tacite fit irrita. *l. 6. supr. h. t.* 25 Donatio facta constante matrimonio potest a donatore revocari. Quid si jurata sit donatio? Roland. a Valle negat revocari posse 1 *cons.* 77 *num.* 8. & passim *auct. consil.* 26 Donare filiæ suæ constante ejus matrimonio mater potest. *Synops. Basil. 30. tit. 1. c. 73. & 4.* Harmen. 11. §. 6. 27 Donatum uxori alicujus constante matrimonio ab ejus consanguineis fit uxoris, non mariti. 28 Non mariti. 29 *l. 18. supr. h. t.* 30 *l. 15. S. h. t.* res ita habet: libero meum pignus a meo creditore, eique satisfacio. Postmodum clam adsimulo me pignus creditori vendidisse, ut deinde creditor uxori meæ pignus donet: donatur pignus meæ uxori? talis donatio in fraudem legis excogitata non valet. Nam sicut non possum donare uxori, ita nec alii rem meam donanti colludendo consentire. 31 Vide *l. 6. supr. h. t.* 32 Dixi ad *l. 40. & 42. ff. h. t.* vide Ulpian. 7. §. 1. 33 Donare servum mulieri maritus potest, ut acceptum manumittat. *Synops. Basil. ibid. c. 75.* 34 Patronatus jure non censetur locupletior donatarius factus. *l. 7. in fin. ff. h. t. l. 109. ff. de legat. 1.* locupletior factus non videtur, qui libertum adquisivit. 35 *l. 12. supr. de donat. ante nupt.* 36 Donatio valet inter socrum & nurum. *l. 3. § 7 ff. h. t.* vel ita, donare socrus genero recte potest. *Synopsis Basil. ibid. cap. 76.* vel ita, socrus nurui, & nurus socrui donare non prohibetur: nec enim jus hic potestatis vertitur. 1. Harm. 11. §. 13. 37 In legitima donatione pœnitere non licet. 38 *l. 1. C. Theod. de bonis proscriptorum lib. 9. tit. 42.* 39 *l. 2. supr. ne uxor pro marito.* 40 *l. 13. §. 1. ff. h. t.* 41 Alieni criminis infortunio nemo adstringitur. vide *l. 22. J. de pœnis.* 42 Religiosum est permitti quemque suis bonis frui. *l. 9. supr. de Judæis & cœlicol.* 43 Post contractum crimen capitale vir uxori donare non potest, ante potest; adeo ut si vir donationem ante supplicium non revocaverit, uxor donationem consequatur. adde *l. 15. ff. de donat. l. 48. in fin. ff. de jure fisci.* 44 Donatio viri in uxorem pudicitiæ præmium. 45 Deportatione donatio uxori facta ipso jure ac tacite non censetur revocata; pendet tamen jus donationis ex mariti voluntate. 46 Matrimonium non dissolvitur aquæ & ignis interdictione & deportatione. *Nov. 22. cap 8. & 13. l. 1. J. de repud. & judic. de morib.* Imo dissolvitur. *l. 56. ff. solut. matrim.* Solve: nuptiæ manent jure gentium: non jure Quiritum. Jus gentium in nuptiis potissimum spectatur. *l. 14. §. 2. ff. de ritu nupt.* & ita solvit Cujac. *Novell. 22.* 47 Donationes patris in liberos filiosfamilias convalescebant, si in ea voluntate perseverantes decessissent. Paul. 5. *sent. 11. §. 3.* sola matris morte non confirmabantur. *l. 1. §. 1. ff. pro donato. l. 2. in fin. ff. pro herede.* sed si judicio patris extremo confirmatæ. *l. pen. ff de collat. l. 2. C. Gregorian. familiæ ercisc.* Hodie silencio confirmantur, *ut hic.* Goth. Vide Bellapert. *hic.* & Ant. Merend. *controv. jur. lib. 1. cap. 24.* Ans. 48 Adi Menchacam *controvers. illustr. lib. 1. c. 5.* & Gilbertum Regium *lib. 2.* ἐναντιοφανῶν *c. 15.* Mod.

cui conſtante matrimonio donare non licet, vel aliæ perſonæ in [eam] cui donare non poterant, ita firmas eſſe per ſilentium [1] donatoris, vel donatricis ſancimus, ſi [2] usque ad quantitatem legitimam, vel eam excedentes, actis fuerint intimatæ [3]. Nam amplioris [4] quantitatis donationem minime intimatam, nec per ſilentium [5] ejus qui donavit, confirmari concedimus. Sin vero ſpecialiter eas in ſuprema voluntate donator vel donatrix confirmaverit, ſine ulla diſtinctione ratæ habebuntur: ita tamen, ut ſi quidem ultra lege definitam quantitatem expoſitæ, minime in actis inſinuatæ fuerint: ſpecialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eædem donationes confirmatæ [ſunt]. Si vero vel non amplior ſit donatio, vel cum amplior eſſet, in actis inſinuata ſit: tunc & ſilentium donatoris, vel donatricis, & ſpecialis confirmatio ad [6] illud [7] tempus referatur quo donatio conſcripta ſit: ſicut & alias ratihabitiones [8] negotiorum geſtorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta ſunt. Nec in cæterum ſubtilem diviſionem facti, vel juris [9] introduci poſſe. Dat. Id. Dec. DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De Imperatore vel Auguſta.

26. Idem A. Mennæ P. P.

DOnationes, quas divus Imperator in [10] piiſſimam Reginam ſuam conjugem, vel illa in Sereniſſimum maritum contulerit, illico [11] valere ſancimus, & pleniſſimam habere firmitatem: utpote imperialibus contractibus legis [12] vicem obtinentibus, minimeque opitulatione quadam extrinſecus egentibus. Dat. 8. Idus April. DECIO V. C. CONS. 529.

De captivitate.

27. Idem A. Joanni P. P.

SI unus ex his qui matrimonio fuerant copulati, in alium donatione facta ab [13] hoſtibus captus eſſet, & in ſervitutem deductus, & poſtea ibi [morte] peremptus: *quærebatur*, an hujusmodi liberalitas quam ante fecit, ex hoc roborari videretur, an vacillare? & iterum ſi donator quidem in civitate Romana conſtitutus deceſſiſſet, mortis autem ejus tempore is, qui donationem accepiſſet, in captivitate degeret, & poſt reverſus eſſet, an videretur & tunc donatio rata haberi? Cum itaque in utroque caſu oporteat auguſto remedio cauſam dirimi: cum nihil [14] tam peculiare ſit imperialis majeſtatis, quam humanitas, per quam ſolam Dei ſervatur imitatio [15], in ambobus caſibus firmam eſſe donationem cenſemus. Dat. Kalend. Dec. LAMPAD. & ORESTE VV. CC. CONS. 530.

TIT. XVII.

DE [16] REPUDIIS [17] ET JUDICIO DE MORIBUS [18] SUBLATO.

De deportatione, & aquæ, & ignis interdictione.

1. Imp. ALEXANDER A. Abutinianæ.

MAtrimonium quidem deportatione [19], vel aquæ & ignis interdictione non [20] ſolvitur, ſi caſus in quem maritus incidit, non mutet uxoris adfectionem. Ideoque dotis exactio [21] ipſo [22] jure non competit: ſed indotatam eam eſſe, cujus laudandum propoſitum eſt, nec ratio æquitatis, nec exempla permittunt. PP. Nonis Novembr. ALEXAND. A. III. & DIONE CONSS. 230.

De abſentia ſponſi.

2. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. & VALERIAN. Cæſ. Paulinæ.

LIberum eſt filiæ tuæ, ſi ſponſum ſuum poſt tres [23] peregrinationis annos expectandum ſibi ultra non putet, omiſſa ſpe hujus conjunctionis, matrimonium facere: ne opportunum [24] nubendi tempus amittat: cum poſſet nuntium [25] remittere, etiam ſi præſente illo conſilium mutare voluiſſet. PP. 7. Kal. April. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

De ficto repudio in fraudem [illegible]otantis.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Tu[illegible].

DUbium non eſt omnia om[illegible]o quæ [26] conſilio recte geruntur, jure meritoque effectu & firmitate niti. Quare ſi tu dotem pro muliere dediſti, & ex [27] morte ejus repetitionem ſtipulatus es, circircumſcribendi autem tui cauſa ficto [28] repudio matrimonium brevi [29] tempore reſciſſum eſt: res dotales quas ante nuptias obtuliſti, Præſes provinciæ recipere te non dubitabit. Certum eſt enim daturum operam Moderatorem provinciæ, ut quæ contra fas geſta ſunt, fructum [30] calliditatis obtinere non poſſint: cum nobis hujusmodi commenta diſpliceant. Imaginarios [31] enim nuntios, id eſt, repudia, nullius eſſe momenti, ſive nuptiis fingant ſe renunciaſſe, ſive ſponſalibus, [etiam veteribus] juris auctoribus placuit [32]. Dat. 2. Kal. Septemb. *Tyberiade*, AA. & CC. CONSS.

De poteſtate matris.

4. Iidem AA. & CC. Piſoni.

FIliæ divortium in poteſtate matris [33] non eſt. Dat. 3. Kal. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De poteſtate patris.

5. Iidem AA. & CC. Schyroni.

DIſſentientis patris [34] qui initio conſenſit matrimonio, cum marito concordante [35] uxore filiafamilias [36], ratam non haberi voluntatem, divus Marcus pater noſter, religioſiſſimus Imperator, conſtituit: niſi magna [37], & juſta [38] cauſa interveniente hoc pater fecerit. Invitam [39] autem ad maritum redire, nulla juris præcipit conſtitutio. † Emancipatæ [40] vero filiæ pater divortium in arbitrio ſuo non habet. Dat. 5. Kalend. Septembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

In AUTHENT. de nupt. §. eſt quoque. col. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 19.

E *Contra ſi filiifamilias diſtrahunt parente nolente* [41], *quid juris ſit, exprimit nova conſtitutio de nuptiis, ſcilicet ne matrimonia diſtrahantur in læſionem* [42] *parentum, qui dotem, vel ante nuptias donationem obtulerint, aut ſuſceperint ſoli, aut cum filiis: quia ſicut in contrahendo matrimonio conſenſus parentum exigitur, ita & in diſſolvendo.*

De repudii libello non tradito, vel cognito marito.

6. Iidem AA. & CC. Phœbo.

LIcet repudii libellus non [43] fuerit traditus, vel cognitus marito, diſſolvitur matrimonium. Dat. 18. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

De uxore militis.

7. Imp. CONSTANT. A. Dalmatio.

UXor, quæ in militiam profecto marito, poſt interventum annorum quatuor [44], nullum ſoſpitatis ejus potuit habere indicium [45], atque ideo de nuptiis aliis cogitavit, nec tamen ante nupſit, quam libello Ducem ſuper [hoc ſuo] voto convenit; non videtur nuptias iniiſſe furtivas [46], nec dotis amiſſionem ſuſtinere, nec capitali [47] pœnæ eſſe obnoxia, quæ poſt tam magni temporis jugitatem non temere, nec clanculo [48], ſed publice conteſtatione depoſita nupſiſſe firmatur. Ideoque obſervandum eſt, ut ſi adulterii ſuſpicio nulla ſit, nec conjunctio furtiva detegatur, nullum periculum ab his quorum conjugio erant copulatæ, vereatur: cum, ſi conſcientia maritalis tori furtim eſſet violata, diſciplinæ ratio pœnam congruam flagitaret [49]. Dat. *Neſſo* [50], FELICIANO & TITIANO CONSS. 337.

In AUTHENT. ut lic. mat. & aviæ. §. quod autem a nobis. col. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 11.

H*Odie quantiscunque annis maritus in expeditione manſerit, mulier ſuſtinere debet, licet neque literas, neque reſponſum ab eo accepe-*

1 Donatio in conjuges ſilentio donatoris confirmatur: hoc eſt, ſi eam ſuperſtes non revocavit, *ut hic*. Quid ſi donatio ſit reciproca & mutua: Hippol. Marſilius *ſingul.* 50. notat id genus donationis morte confirmationem non requirere, valere denique ſine traditione: idque ita notatum eſſe a Cyno & Caſtrenſi in *l. ſi pater.* 5. *ſupr. de inoffic. teſtam.* 2 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 27. ȷ. *de donat.* 3 Inſinuationem donationis inter virum & uxorem obſerva. 4 Nota regulam: Quid hujusmodi donatio num prorſus inutilis eſt? An potius ad ſummam quingentorum ſolidorum ſuſtinenda ex *l.* 34. *l.* 36. §. 3. ȷ. *de donat.* Salicetus negat: probat enim in hujusmodi donatione defunctum eſſe in re: quod videlicet inſinuata non fuerit, & in perſona, quod inter conjuges non valeat donatio, ſed tamen Clarus 4. *ſentent.* 4. §. *donatio. quæſt.* 17. *verſ. Sed hic.* notat, Saliceti opinionem communiter reprobari contrariamque opinionem æquiorem eſſe. 5 Suſtinentur hujusmodi donationes jure relicti potius, quam contractus, ideoque ex illis detrahitur Falcidia ſicut de legatis, additur etiam id verum eſſe, quoties ante mortem mariti intervenit traditio vera vel ficta, vel aliquid traditionis vice, veluti conſtitutum & confeſſio recepti. alias, ſi ſola promiſſio intervenit, morte non confirmatur: Clarus id ita communiter intelligi ab omnibus interpretibus notat 4. *ſent.* 4. §. *donatio. quæſt.* 9. *verſ. Scient autem.* 6 *l.* 20. *ff. h. t. l.* 20. *ff. de pign. act. l.* 40. *ff. de mort. cauſa donat.* 7 Idem Clarus *eod.* ex communi opinione refert, hujusmodi donationem morte mariti confirmatam reſpectu dominii non retrotrahi ad tempus factæ donationis: ſed fructuum perceptorum reſpectu. Idem ſentit Bald. *ibi.* 8 Vide *l.* 7. *in fin. princ. l.* 1. ȷ. *ad Senatusconſ. Maced. l.* 16. §. 1. *ff. de pign. & hypothec. l.* 20. *ff. de pign. action. l.* 44. §. 1. *ff. de uſurp. & uſucap.* 9 Quæ juris ſunt, retrotrahuntur, non quæ ſunt facti. *arg. l.* 7. *ff. de jure codicill.* 10 Princeps conſtante matrimonio uxori ſuæ donare poteſt. 11 Ita ut mors Principis non expectetur, quod in cæteris non eſt. 12 Contractus initi cum Imperatore & Auguſta vicem legis obtineat, facit *l.* 7. *infr. de bon. quæ liberis. l. ult. in fin. infr. de quadrien. præſcr.* 13 *l.* 32. § 14. *ff. h. t.* 14 Principis nihil tam peculiare, quam humanitas. 15 Humanitatem obſervantes, Deum imitantur. 16 Dixi ad *lib.* 24. *ff.* 2. *Cod. Theod. h. t. lib.* 3. *tit.* 16. de formulis repudii, vide *l.* 2. *ff. de divort. & repud.* de juſtis cauſis divortii, vide *Novell.* 117. *c.* 8. 9. 17 Repudium divortium eſt ſponſaliorum: Divortium, repudium matrimonii. Interdum tamen confunditur vox utraque *l.* 8. *infr.* Divortium primus Romæ fecit Sp. Carvilius Ruga, quod ejus uxor corporis vitio ei non pareret & apud cenſores juraverat ſe liberorum tollendorum gratia uxorem ducere, anno urbis 523. 4. Gell. 3. ex eo tempore cautiones rei uxoriæ neceſſariæ viſæ, ut ex Ser. Sulpitii *lib. de dotibus.* refert Gellius *d. loco.* Et tamen Plutarchus *in Romanis quæſtionibus* refert Domitianum primum repudia permiſiſſe. De divortio hoc etiam addatur, Flaminicæ, hoc eſt, uxori Flaminis non licuiſſe divortium facere. Feſt. *in Flaminica.* 10. Gell. 15. *ibi*, *Matrim. Flamin. niſi morte dirimi jus non eſt.* 18 Propter mores retentio ex dote fiebat. Ulp. *in fragm. tit.* 6. §. 9. mores inquam, pravos & inhoneſtiſſimos uxoris. de quibus *l.* 11. §. 2. ȷ. *h. t.* verum hoc judicium poſtea ſublatum. *d.* §. 2. *verſ. Judicio.* ut & retentio ob mores. *l. un.* §. 5. ȷ. *de rei uxor. act. verſ. quid enim opus eſt inducere ob mores retentionem?* De morum judicio, adde *l.* 5. *ff. de pactis dotal. l.* 39. & *l.* 47. *ff. ſolut. matrim.* Ulp. 6. *l.* 11. *in fin. ff. ad l. Jul. de adult. l.* 8. *ff. de captiv. & poſtl. reverſ. l.* 1. *Cod. Theod. de dot. l.* 4. *Cod. Theod. de inceſt. nupt.* de cenſoribus morum apud Romanos, vide Aſconium *orat. in Piſonem*; autorem ad Herennium *lib.* 1. Donatum *in Terentium*; Varronem 5. *de lingua*; & Gellium 4. *c.* 20. 19 Deportatione viri vel amiſſione civitatis, matrimonium non ſolvitur: dos tamen ex æquo poteſt repeti. 20 Vide quæ dixi ad *l.* 24. *ſupr. de donat. inter vir.* adde *l.* 5. *ff. de bon. damnat. Novell.* 22. *c.* 13. 13. § 1. *ff. d. donat. inter vir.* 21 Actio *Hal.* 22 Sed ex æquitate. *infr.* Nam actio de dote conſtante matrimonio competit hoc caſu, ut & alio. *l.* 24. *ff. ſolut. matrim.* 23 Præſens ſponſus expectatur per biennium. *l.* 2. ȷ. *de ſponſalib.* abſens per triennium, *ut hic.* 24 Opportunum nubendi tempus puellis non auferendum. 25 Sponſalibus renunciari poteſt. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t. l.* 1. *ſupr. de ſponſal.* 26 Effectus conſilio geſti. 27 Ut *l.* 59. *ff. ſolut. matrim. Novell.* 22. *c.* 19. 28 Fictum repudium non impedit pactum in caſum mortis collatum. 29 Res ita habet: Stipulatus ſum dotem tuæ uxoris mihi reddi in caſum mortis, non divortii. Matrimonium ſolutum eſt divortio, non morte? deficit conditio ſtipulationis: poſtea redintegratum eſt matrimonium: An etiam redintegratur ſtipulatio? ſic ſane, ſi fictum divortium fuit, non verum. *l.* 26. *in fin. ff. de pactis dot.* quia nec tali divortio ſolvitur matrimonium, nec extinguitur ſtipulatio, atque ideo ex morte committitur ſtipulatio, perinde ac ſi nullum divortium interceſſiſſet. adde Cuj. 13. *obſ.* 25. 30 Calliditas fructum non meretur. 31 Imaginarii nuncii ſeu imaginaria repudia nullius ſunt momenti. 32 Cont. 1. *lect.* 7. hoc addendum putat ex Græcis. unde ſi iterum conjuncti fuerint, non poteſt in ſecundis nuptiis locum habere ſtipulatio, quod Cujacio diſplicet 13. *obſerv.* 25. 33 *l.* 20. *ſupr. de inoff. teſtam.* idem in patre. *l.* 5. ȷ. *h. t.* 34 Vide *l.* 32. §. 19. *ff. de don. int. vir.* de matre dictum eſt lege ſuperiore. 35 Parens bene concordans matrimonium liberorum in poteſtate poſitorum diſſolvere non poteſt. *d. l.* 20. *d.* §. 19. *l.* 18. *ſupr. de inoff. l.* 1. *in fin. ff. de lib. exhib.* niſi ſit magna cauſa. ȷ. *h. t.* 36 Ideo recte queritur filia apud Ennium in hunc modum, *apud autorem ad Heren. lib.* 1. *Injuria abs te afficior indigna pater. Nam ſi improbum eſſe Cteſiphontem exiſtimaveras, Cur me huic locabas nuptiis? Sin eſt probus, Cur talem invitum invitam cogis linquere?* & in Plauti *Sticho*, filia ad patrem, *aut olim (niſi tibi placebat) non datum oportuit: Aut nunc, non æquum eſt abduci pater.* adde Cujac. *Nov.* 22. 37 Puta furoris & ſimilium. *l.* 4. *l.* 5. *ff. h. t. Nov.* 22. *c.* 19. *in fin. l.* 22. §. 9. *ff. ſoluto.* 38 Cui multum ſolet a judicibus tribui. *l.* 1. *in fin. l.* 26. §. *ult. ff. ex quibus cauſis major.* 39 Vide *l.* 69. *ff. de reg. jur.* 40 Contractum ab emancipato filio matrimonium pater diſſolvere nullo modo poteſt. 41 Cujus conſenſus requiritur in contrahendo matrimonio, ejus conſenſus etiam requiritur in diſſolvendo. 42 Factum filii patri non nocet. 43 Sufficit repudium mitti per nuncium, vel libellum conjugi datum, miſſumve ad domum ejus. 44 Vide quæ dixi de hujus loci abrogatione, *Novell.* 117. *cap.* 11. 45 Σύμβολον. *Nov.* 22. quidam legebant *Judicium.* 46 Furtivæ nuptiæ. 47 Furtivarum nuptiarum pœna capitalis. 48 Hinc colligere poſſumus, Nuptias palam fieri debere, teſte populo. Apulej. 6. Nuptiæ in villa ſine teſtibus legitimæ non poſſunt videri. In villa, eſt in receſſu & ſecreto. *l.* 8. *ff. de manum. vindict.* In concubinatu idem vitium non notatur, niſi mulier ſit ingenua claraque. *l.* 3. *ff. de concub.* adde quæ ſcripſi *ad Nov. Leonis* 89. Græci nuptias clandeſtinas κλεψιγάμους vocant. 49 *l. un.* §. 16. *ſupr. de rei uxor. act.* 50 *Naiſſo.*

rit.

vit. † Sed si mortuum audierit : non prius nubat, quam per se, vel per alium, eum sub quo militabat, adiens interrogavit, si pro veritate mortuus est : ut apud gesta deponatur cum jurejurando, si mortuus sit : quo subsecuto, post annum nubat. † Si vero præter hæc nupserit : tam ipsa, quam qui eam duxerit, veluti adulteri puniantur. † Sed qui juraverit, si falso jurasse convincatur : militia nudatus, decem libras auri solvet illi, quem mortuum fuisse mentitus est : eo licentiam habente, si voluerit, suam uxorem recipere.

De modo contrahendi ac dissolvendi matrimonium. 1. De causis repudii. 4. Pœna repudiantium sine causa. 8. De pactis.

8. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Hormisdæ P. P.

COnsensu [1] licita matrimonia posse contrahi, contracta [2] non nisi misso repudio dissolvi præcipimus : solutionem [3] etenim matrimonii difficiliorem [4] debere esse, favor [5] imperat liberorum. §. 1. *Causas* autem repudii [6] hac saluberrima lege apertius designamus. Sicut enim sine [7] justa causa dissolvi matrimonia justo limite prohibemus : ita adversa necessitate [8] pressum vel pressam, quamvis infausto [9], attamen necessario auxilio cupimus liberari. §. 2. Si qua [10] igitur maritum suum adulterum [11], aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum invenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris ædibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel latronum susceptorem, vel abactorem, aut plagiarium, vel ad contemptum [sui] domusve suæ ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas [12] exasperat) cœtum ineuntem, si suæ vitæ veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se verberibus [13] (quæ ingenuis aliena sunt) afficientem probaverit, tunc repudii auxilio uti necessario ei permittimus libertatem & causas dissidii legibus comprobare.

In AUTHENT. ut lic. mat. & aviæ. §. causas. col. 8. tit. ult. alias §. quia vero quædam in f. Novell. 117. cap. 9. al. cap. 13.

SEd novo jure vir, qui sine causa hoc fecerit, ex alia substantia sua etiam constante matrimonio tantum dabit uxori, quantum tertia pars facit antenuptialis largitatis : sed matrimonium ob id non solvitur.

§. 3. Vir [14] quoque pari fine claudetur, nec licebit ei sine causis apertius designatis propriam repudiare jugalem [15] : Nec ullo modo expellat nisi [16] adulteram, vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut sepulchrorum dissolutricem, aut extraneorum virorum, se ignorante vel nolente, convivia appetentem ; aut ipso invito sine justa & probabili causa foris scilicet pernoctantem, vel circensibus, vel theatralibus ludis, vel [arenarum] spectaculis [in ipsis] locis, in quibus hæc adsolent celebrari, se prohibente, gaudentem, vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem invenerit, aut manus audaces sibi probaverit ingerentem : tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, & causas dissidii legibus comprobare. §. 4. Hæc nisi vir & mulier observaverint, ultrice providentissimæ legis pœna [17] plectentur. Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse tentaverit, suam dotem, & ante nuptias donationem amittat, nec [18] intra quinquennium nubendi habeat denuo potestatem : æquum est enim eam interim carere connubio, quo se monstravit indignam. Quod si præter hæc nupserit, erit ipsa quidem infamis : *connubium* vero illud nolumus nuncupari. Insuper etiam arguendi hoc ipsum volenti concedimus libertatem. Si vero causam probaverit intentatam : tunc eam & dotem recuperare, & ante nuptias donationem lucro habere, aut legibus vindicare censemus, & nubendi post [19] annum [ei] (ne [20] quis de prole dubitet) permittimus facultatem. §. 5. Virum, etiamsi mulierem interdicta arguerit [21] attentantem ; tam dotem, quam ante nuptias donationem sibi habere seu vindicare, uxoremque (si velit) statim [22] ducere, hac justa definitione sancimus. Sin autem aliter uxori suæ renunciare voluerit, dotem redhibeat, & ante nuptias donationem amittat. §. 6. Servis [23] etiam seu ancillis puberibus, si crimen adulterii [24], vel majestatis [25] ingeritur, tam viri, quam mulieris, ad examinandam causam repudii, quo veritas aut facilius eruatur, aut liquidius detegatur, si tamen alia documenta defecerint, quæstionibus subdendis. Super plagis etiam (ut dictum [26] est) illatis ab alterutro commovendis, easdem probationes (quoniam non facile, quæ [27] domi geruntur, per alienos poterunt confiteri) volumus observari. §. 7. Si vero filio vel filiis, [filia] vel filiabus extantibus repudium missum est, omne, quicquid ex nuptiis lucratum est, filio seu filiis, filiæ seu filiabus post mortem accipientis servari [28] : id est, si pater temere repudium miserit, donationem ante nuptias a matre servari : si mater, dotem ipsam eidem [vel eisdem] filio seu filiæ patre moriente dimitti censemus : patri videlicet vel matri in scribendis filiis heredibus, [si] unum seu unam vel omnes scribere, vel uni ex his donare velit, electione [29] servata : nec ullam alienandi seu supponendi memoratas res permittimus facultatem. Sed si aliquid ex iisdem rebus defuerit, ab heredibus seu earum detentatoribus (si tamen non ipsos heredes scripserit, aut scripti filii non [30] adierint) resarciri præcipimus : ut etiam hoc modo inconsulti animi a repudio mittendo detrimento retrahantur. §. 8. Pactiones [31] sane, si quæ adversus præsentia scita nostræ majestatis fuerint attentatæ, tanquam legibus contrarias nullam habere volumus firmitatem. Dat. 5. Id. Januar. PROTOGENE & ASTERIO CONSS. 449.

De communi consensu.

9. Imp. ANASTASIUS A. Theodoro P. P.

SI constante matrimonio, communi [32] consensu tam viri quam mulieris, repudium sit missum, quo nulla causa continetur, quæ consultissimæ constitutioni divæ memoriæ Theodosii & Valentiniani inserta est : licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post [33] annum ad secundas nuptias convolare. Dat. 15. Kal. Martii, ANASTASIO A. II. CONS. 497.

In AUTHENT. ut lic. mat. & aviæ. §. quia vero ex consensu. coll. 8. tit. ult Novell. 117. cap. 10.

QUod hodie non [34] licet, nisi castitatis concupiscentia hoc fiat : tam dote quam ante nuptias donatione filiis conservatis : Quæ si alias postea nuptias contrahere : vel luxuriose vivere inveniantur, liberis tradendæ sunt earum facultates, delinquentibus earum proprietatem amittentibus : Filiis autem non extantibus fisco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis subjiciantur pœnis.

De impotentia coëundi.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN causis jam dudum specialiter definitis ex quibus recte mittuntur repudia, illam addimus, ut, si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos [35] annos continuos computandos coire [36] minime propter naturalem [37] imbecillitatem valeat, possit mulier vel ejus parentes sine [38] periculo dotis amittendæ repudium marito mittere : ita tamen, ut ante nuptias donatio eidem marito servetur. Dat. 3. Id. Dec. DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de nupt. §. per occasionem. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 6.

SEd hodie non biennium solum, sed triennium enumerari volumus ex ipso tempore copulationis computandum.

De matrimonio sine dote constituto, & judicio de moribus sublato.

11. Idem A. HERMOGENI Magistro officiorum.

JUbemus, ut quicunque mulierem cum voluntate parentum : aut si parentes non habuerit, sua voluntate maritali affectione in matrimonium acceperit : etiam [39] si dotalia instrumenta non intercesserint, nec [40] dos data fuerit : tanquam si [cum] instrumentis dotalibus tale matrimonium processit, firmum conjugium eorum habeatur : non [41] enim dotibus, sed adfectu [42] matrimonia contrahuntur. §. 1. Si quis autem eam, quam [43] sine dote uxorem acceperat, a conjugio suo repellere voluerit : non aliter ei hoc facere liceat, nisi talis culpa intercesserit, quæ nostris legibus condemnatur. Si vero sine culpa [eam] rejecerit, vel ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit : compellatur ei quartam [44] partem propriæ substantiæ pro rata portione persolvere : ut si quidem quadringentarum librarum auri, vel amplius vir substantiam habeat, centum [45] libras auri mulieri præstet, & nihil amplius, etsi quantamcunque substantiam possideat. Si vero minus quadringentis libris auri pura substantia ejus fuerit, tunc

1 Vide *l.* 30. *ff. de reg. jur.* 2 *Novell.* 117. *cap.* 10. & simplici consensu. *Novell.* 140. adde *l.* 35. *ff. de reg. juris.* 3 Plus est igitur repudio dissolvi matrimonium, quam consensu. 4 Nuptias facile dissolvi non permittit favor liberorum. 5 Liberis multum favetur. 6 De repudii causis adde *Novell.* 22. *c.* 15. *Novell.* 117. *c.* 8. & 9. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 2. *c.* 1. & 4. Harmen. 12. §. 13. & *seq.* Zonar. & Balsamo *in can.* 5. *apost.* Goth. Jure Canonico non dissolvitur matrimonium quoad vinculum, sed tantum quoad thorum & mensam ne quidem propter adulterium, adeoque verum divortium non est. *cap.* 1. *extr. de divort.* Ans. 7 Matrimonia dissolvi sine legitima causa non possunt. 8 Interest matrimonium dissolvi, si id necessitas exigat. 9 Divortii infaustum auxilium. 10 Quibus de causis maritus possit repudiari, dixi ad *Nov.* 22. *cap.* 15. §. 1. *Nov.* 117. *c.* 9. 11 Plures hic causæ divortii enumerantur, quam in *l.* 1. *C. Theod. h. t.* ubi uxori licet repudium mittere marito homicidæ, medicamentario, (hoc est, venefico) & sepulchrorum dissolutori : sic ut si præter superiores causas repudium mittat, usque ad acuculam in domo mariti deponere debeat, & in insulam deportari. 12 Nihil est quod æque uxorem exasperet, quam viri impudicitia. 13 Eam ob causam hodie matrimonium non dissolvitur. *Novell.* 117. *cap.* 14. Quæ merito in uxorem sint permissa, vide apud Romanum *sing.* 4. 14 De causis repudii viro permissi, dixi ad *Novell.* 22. *cap.* 15. §. 2. *Novell.* 117. *c.* 8. 15 Id est, uxorem. 16 Pauciores quoque causas in viro enumerat *l.* 1. *C. Th. h. t.* causas nimirum repudii in viro hasce esse, ut vel mœcham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiet. 17 Pœna injusti repudii. Non mittitur repudium nisi justis de causis : alioquin injusti repudii actio est. *Novell.* 117. *cap.* 13. *l.* 38. *ff. solut. matrim.* *l.* 8. *in fin. ff. de captivis & postlim.* 18 Gravior interdum pœna constituitur uxori ἀποστασίας, sive repudium mittenti : Nam in perpetuam monasterii captivitatem conjicitur. *Novell.* 117. *c.* 13. *in pr.* & omnia sua deponit in domo mariti, usque ad aciculam capitis, id est, acum crinalem. *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de repudiis.* 19 *l.* 9. *infr. h. t.* 20 Si mulier intra annum luctus nubit, de prole dubitatur. *l.* 11. §. 1. *ff. de his, qui notant.* Eam ob causam indicitur illi luctus annuus : quin & propter reverentiam & memoriam mariti, quandoquidem etiamsi intra annum peperit, annum luctus peragere debet, nisi hoc a Principe impetraverit. *l.* 10. *ff. de his, qui notant. infam.* id quod prægnanti nunquam concedit Princeps. Tacit. 1. Dion. 48. 58. Plutarch. *in Anton.* E contrario remittitur luctus, si maritus luctu indignus fuerit. *d.* §. 1. adde Cujac. 6. *observ.* 32. *ubi de luctu mulierum, & festinatis nuptiis tractat* & *ad Novell.* 22. & *ad c.* 20. *de præscriptionib.* Quid si divortio, aut bona gratia matrimonium sit solutum ? vide *l.* 9. *in fin. infr. h. t.* 21 Maritus secundam uxorem statim ducere potest, quocunque divortio solutum sit matrimonium. 22 *l.* 11. *in fin. ff. ad leg. Jul. de adulteriis.* 23 Servis & ancillis creditur adversus dominos certis criminibus. *l.* 32. *infr. ad leg. Jul. de adulteriis.* *l.* 1. *infr. de quæstion.* vide quæ dixi ad *Nov. Leon.* 49. 24 *d. l.* 32. *d. l.* 1.

25 *d. l.* 1. 26 Vide §. 2. *supr. h. t.* 27 *Domestici* testes interdum admittuntur : interdum, id est, in *domesticis* factis. dixi ad *Novell.* 90. *c.* 1. adde *l.* 3. *C. de naufragiis. lib.* 11. *tit.* 5. *l.* 6. *C. qui militare. lib.* 12. *tit.* 34. 28 *l.* 11. §. 1. *vers. filiis autem. C. h. t. l.* 9. *in fin. C. de secund. nupt.* 29 Azo & Hugolinus existimant hanc electionem non denegari ex *Novell.* 2. *c.* 1. hoc est, ut lucrum nuptiale quod adquirit per matrimonium morte, vel quasi morte (puta monachismi professione, vel servitute) dissolutum possit superstes conjux in quem voluerit liberorum conferre : sed si inter vivos divortium citra causas superiores acciderit : idque Cujac. probat *Nov.* 2. *c.* 1. & *Nov.* 22. *c.* 25. 30 Alias si adiisset, factum patris non posset reprobare. *l. cum a matre.* 14. *supr. de rei vindic.* 31 *l.* 1. *in fin. supr. de rei uxor. act.* 32 Id abrogatur *Nov.* 117. *cap.* 10. reducitur postea *Novell.* 140. 33 Quid si mulier ante annum luctus peperit, potestne statim nubere ? Cujac. 1. ad *Novell.* 22. & *c.* 20. *de præscriptionibus* & 6. *obs.* 37. putat posse quoties matrimonium dissolvitur inter vivos, puta mutuo consensu, servitute, electione solitariæ vitæ : aliud fore, si morte matrimonium sit dissolutum. 34 Imo licet. *Novell. Justin.* 140. 35 Hodie tres *Novell.* 22. *cap.* 6. *Auth. prox. C.* 36 Dixi ad *Novell.* 22. *cap.* 6. *Novell.* 117. *cap.* 12. adde *l.* 60. §. 1. *l.* 61. *l.* 62. *ff. de donat. inter vir.* 37 Non ergo propter accidentalem. *cap.* 1. *extr. de frig.* & *malef.* Idem etiam marito propter sterilitatem fœminæ. *l.* 60. §. 1. *ff. de donat. int. vir* & *uxor.* Olim tamen in Ecclesia Romana propterea divortio non erat locus, sed si quis cum uxore congredi non poterat, suo, vel uxoris vitio, eam tamen tanquam sororem retinere debebat. *Can. requisisti.* 33. *quæst.* 1. quo respicit *Cap.* 4. *Consultationi extr. de frig.* & *malefic.* & *ibi* Cujac. *Ans.* 38 Causam observa ex qua mulier repudium mittit sine dotis amissione. 39 Dotalia instrumenta ad nuptiarum substantiam nihil pertinent. *l.* 20. *vers. quare. supr. de donat. ante nuptias.* dixi ad *l.* 9. *l.* 13. *l.* 22. *supr. de nupt.* vide tamen *Novell.* 74. *cap.* 4. *Novell.* 117. *cap.* 3. & 4. 40 Matrimonium sine dote esse potest. vide *l. ult. supr. ad SC. Velleian.* adde *Nov.* 22. *cap.* 18. 41 Affectu, non dotibus matrimonia contrahuntur. 42 *Nov.* 74. *cap.* 4. vide *l.* 30. *ff. de reg. juris.* 43 Ob nullam acceptam dotem uxor a marito repudiari non potest. *Nov.* 22. *cap.* 18. Quid si promissam dotem maritus non accepit ? dixi *C. ad l. ult. supr. ad SC. Velleian.* Quid si inopem uxorem maritus expulit, & locupletem postea factam recipere velit. vide quæ scripsi ad *l.* 2. *C. ne fidejuss. dot.* 44 Qui sola affectione indotatam uxorem accepit discordiæque causam dedit, præstet conjugi quartam partem bonorum suorum : ita tamen ut non excedat ea pars centum libras auri. vide *Novell.* 22. *cap.* 18. Idem quadrans debetur conjugi superstiti egeno, vel egenæ morte soluto matrimonio, sive extent liberi, sive non extent. *Nov.* 53. *c.* 6. *Nov.* 74. *c.* 5. 45 Dotis maximæ modus, centum auri libræ, *ut hic. Nov.* 22. *cap.* 18. *vers. Si quid.* qui fuit olim decies centenorum millium nummum. *l.* 6. *in fin. ff. de usur.* Martialis 2. *epigr.* 65. *Centena decies quæ tibi dedit dotis.* Juvenal. *Satyra* 10. *circa fin.* *Et ritu decies centena dabuntur Antiquo.*

quarta [1] pars computatione facta puræ [2] ſubſtantiæ ejus usque ad minimam quantitatem mulieri detur. Eodem modo ſervando & in mulieribus [3], quæ indotatæ conſtitutæ, [ſi] ſine culpa mariti, conſtitutionibus cognita eos repudiaverint, vel ipſæ culpam innocenti marito præbuerint: ut ex [4] utraque parte æqua lance, & æquitas & pœna ſervetur. Hoc lucro quartæ partis, filiis quidem non extantibus, ipſi viro & mulieri competente, & ab his quomodo voluerint, diſponendo: Filiis autem, & deinceps perſonis ex eodem matrimonio intervenientibus, ei ſervando ad [5] ſimilitudinem dotis, & propter nuptias donationis per omnia quæ ſuper his ſtatuta ſunt. §. 2. Inter culpas autem [viri, &] uxoris conſtitutionibus enumeratas & has adjicimus, *ſi forte uxor ſua ope, vel induſtria abortum* [6] *fecerit, vel ita luxurioſa* [7] *eſt, ut commune lavacrum* [8] *[cum] viris libidinis cauſa habere audeat: vel, dum* [9] *eſt in matrimonio, alium maritum ſibi fieri conata fuerit*: & in his enim caſibus locum habere conſtitutiones ſancimus, quæ de culpa tam mariti quam uxoris loquuntur: ut quemadmodum dos, vel donatio propter nuptias perit, ita & mulieres indotatæ in quartam partem, quam & viris & mulieribus ex hac lege deſtinavimus, amiſſionis periculum ſuſtineant: Judicio *de moribus* [10] (quod antea quidem in antiquis legibus poſitum erat, non autem frequentabatur) penitus abolito. Omnibus etenim cauſis requiſitis, & perlectis, quas antiquitas introducebat, nihil validum præter eas quas anteriores conſtitutiones, & præſens diſpoſitio introduxit, invenimus. Dat. 12. Kal. DN. JUSTIN. A. II. CONS. 528.

Ne liberi matrimonium diſtrahant in fraudem parentum.

12. Imp. JUSTINIANUS.

VUlt [11] conſtitutio [12] neque ſub poteſtate conſtitutos, neque ſui juris filios, neque maſculos, neque fœminas poſſe diſtrahere matrimonia in ſuorum læſionem patrum aut matrum, qui dotes, aut antenuptiales donationes obtulerunt, vel ſuſceperunt. Sed ſicut in contractu nuptiarum expectamus patrum [13] conſenſum, ita neque tranſigere [14] matrimonia ſinimus in parentum læſionem citra illorum voluntatem. Sed & ſi mittatur repudium, competere contra eos exactionem pœnarum non ſinimus, ſive ipſi dederint hoc, vel ſuſceperint, ſive etiam cum aliis ſuſceperint, parentem quidem contra voluntatem filii non poſſe tranſigere matrimonium, filiis autem permittere, & in minori ætate conſtitutis, & neque quid utile ſit ſcientibus citra patrum voluntatem ſolvere matrimonium, & ex hoc parentes lædere. Hoc autem bene quidem inchoans philoſophiſſimus [15] ſancivit Marcus: Diocletianus autem hunc ſecutus eſt: nos autem ſimiliter approbavimus.

TIT. XVIII.

SOLUTO [16] MATRIMONIO QUEMADMODUM [17] DOS PETATUR [18].

De ancilla & partu ejus.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Gemillæ.

DUbium non eſt, poſt æſtimationem dotis, pactione vel ſtipulatione interpoſita, *Ut* [19] *ſi ipſæ res diſſoluto matrimonio extarent, uxori reddantur*: & ancillas cum partu ex ſtipulatu judicio reſtitui oportere. PP. 3. Idus Aprilis, LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De patre mulieris, & de fiſco.

2. Iidem AA. Aquiliæ.

SEcundum rationem juris exiſtimas reſtitui debere dotem a fiſco, qui bona damnati [20] patris tui ſuſcepit [21]. Licet enim viro quondam tuo pater tuus heres extiterit, attamen juri tuo hoc derogare non poteſt: cum & ipſe pater ſine [22] voluntate tua, nec exigere, nec accipere dotem poterat. Dat. Prid. Non. April. APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De matrimonio [illegible]inato.

3. Imp. ANTON[illegible]US A. Hoſtiliæ.

SI ignorans [23] ſtatum Erotis, ut liberum duxiſti [24], & dotem dediſti, iſque poſtea ſervus eſt judicatus; dotem ex peculio recipies: & ſi quid præterea eum tibi debuiſſe apparuerit. Filii autem tui, ut ex libera nati, incerto [25] tamen patre, ſpurii [26] ingenui intelliguntur. PP. 3. Kal. Septemb. LÆTO & CEREALE CONSS. 216.

De dote profectitia, & morte mulieris.

4. Imp. ALEXAND. A. Apollonio.

DOs [27] a patre profecta [28], ſi in matrimonio deceſſerit [29] mulier filiafamilias [30], ad [31] patrem redire debet. PP. 18. Kal. Septemb. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

De captivitate uxoris, & morte ejus.

5. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Tauro.

SI quidem vivit apud hoſtes uxor tua: nondum frater ejus quaſi heres dotem repetere poteſt. Si vero diem functa [32] eſt, & hereditatem ejus poſſit vindicare: dotis quoque repetitio ei jure competit, cum [33] in ſtipulatum deducta ſit. PP. 2. Non. Maji, ÆMILIANO, & BASSO CONSS. 260.

Tam marito quam uxori in rei dotalis æſtimatione decepto ſuccurritur. Salic.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Alexandræ & Neroni.

SI circumſcripta matre veſtra, viliore [34] pretio dotales res æſtimatæ ſunt: quid ſuper hujusmodi contractuum vitio ſtatutum ſit, vulgo patet [35]. Proinde ſi doloſis artibus mariti circumventam matrem veſtram, inque ea [æſtimatione circumſcriptam,] apud Præſidem provinciæ evidentibus probationibus oſtenderitis: quando vobis poſſidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis poteſtas opituletur: ſciet quatenus religionem judicationis ſuæ temperare debeat.

† Sin autem etiam maritus [36] in æſtimatione gravatum ſe alleget; veritate examinata, non amplius quam pretium juſtum reſtituere compelletur. Hæc tum locum habent, cum res [37] in natura ſunt: ſi tamen extinctæ ſint, pretium, quod dotali inſtrumento inditum eſt, conſiderabitur. PP. 7. Kal. Nov. ipſis AA. CONSS. 287.

An pater poſſit pecuniam vel dotem adimere.

7. Iidem AA. & CC. Erotio.

FIliæ pecuniam [38] adimere, quam habes in poteſtate, minime prohiberis. Nam ſi pro ea dotem dediſti: hanc conſtante matrimonio, ne [39] conſentiente quidem ipſa: matrimonio autem diſſoluto [eadem] invita repetere non [40] potes. S. 5. Id. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

In quantum maritus, vel ejus heredes conveniantur.

8. Iidem AA. & CC. Saluſtiæ.

NEc maritus, licet poſt divortium, in quantum [41] facere poſſit, condemnandus eſt; poſtea [42] idoneus factus, qui non reddiderat integrum, reſidui probabiliter ſolutionem recuſat. At cum ejus heredes [43] in ſolidum conveniendos non ambigatur, ne cum his ſolvendo factis experiri non poſſis, ſuperſtitioſam geris ſollicitudinem. Datum 13. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De ſucceſſoribus mariti.

9. Iidem AA. & CC. Martiæ.

1 Vide *verſ. Si vero. ſupr. h. t.* 2 Id eſt, ſoluto ære alieno. ut *Nov. 22. cap. 18. verſ. Si vero.* alias, pura ſubſtantia eſt ſoluta tributis. *l. 20. §. 4. infr. de agricolis & cenſitis. lib. 11. tit. 47.* 3 Mulier indotata diſcordiæ cauſam præſtans marito præſtat quadrantem bonorum ſuorum liberis communibus ſervandum. 4 Pœnarum æquitas. 5 *l. 8. §. 7. ſupr. h. t. l. 6. in fin. ſupr. de ſecund. nupt.* 6 De uxore abortum procurante, vide *Nov. Leon. 31. Nov. Juſtin. 22. cap. 16.* 7 Mulier olim etiam poterat repudiari, ſi temetum, id eſt, merum bibiſſet. vide quæ ſcripſi ad *Nov. 22. c. 16.* & ad *l. 12. tab. lib. 2. tit. de nupt. §. 5.* 8 De uxore cum viris libidinis cauſa lavante, vide *Nov. 22 cap. 16.* 9 De muliere quæ vivo marito alios de matrimonio compellat, vide *d. cap. 16.* adde *Nov. Leon. 30.* 10 *Leg.* Ulpian. 6. §. 9. 12. 13. Actio de moribus pœnalis. *l. un. §. 5. verſ. Quid enim opus eſt inducere ob mores retent. ſupr. de rei uxoriæ act. l. 5. ff. de pactis dot. l. 15. §. 1. l. 39. ff. ſolut. matrim. l. de morib. 4. C. Theod. de inceſt. nupt. l. 3. C. Theod. Victum civiliter agere criminaliter poſſe.* Non dabatur heredi, & in heredem. *d. l. 4. d. l. 15. §. 1.* Mores alii erant graviores, alii leviores. Ulpian. *d. loc. §. 12. l. 2. C. Theod. de repud.* 11 Ex veteri interprete alia etiam circumfertur interpretatio. 12 Hujus conſtitutionis meminit Juſtinianus *Nov. 22. c. 18. verſ. Ut non.* Extat autem lib. 28. βασιλικῶν. 13 *Princ. Inſt. de nuptiis.* 14 Filii non poſſunt ſine conſenſu patris matrimonia dirimere. *dict. Novell. 22. cap. 19.* 15 Φιλοσοφώτατος, quem & *religioſiſſimum* poſſis interpretari. *l. 5. ſupr. h. t.*

16 Dixi ad *L. 24. D. 3.* 17 Dos ſoluto matrimonio quo tempore reſtituenda, & quæ in reſtitutionem dotis veniant, vide apud Coſtanum *tractat. de dote cap. 6.* 18 Dotis petitio certis caſibus impeditur: ex pacto. *l. ſi pater. 12. ff. de pactis dotal. l. unic. § Illo procul dubio. 6 ſupr. de rei uxoriæ act* Novell. de Sancti[illegible] *Epiſcop.* 123. c. 39. ſi maritus dotem non accepit. *l maritus 52 ff ſoluto matrim.* ſi matrimonium diſtractum culpa mulieris ipſius. *l Lucius. 38. ff. h t. l ſi dotem. 24 ſupr. de jure dotium. l. conſenſu. 8. ſupr. de repud. & judicio de mor.* quoties ſine cauſa mulier divertit. *d. l. conſenſu 8.* ſi dos evicta ſine culpa & dolo mariti. *l. Mævia. 49. in fin. ff. h. t.* propter adulterium uxoris. *d. l. conſenſu. 8. l. pen. in fin. J. ad leg Jul. de adult. cap. plerumque. extr. de donat. inter vir. l. miles. 11. §. ſocer. 3. ff ad leg. Jul de adult.* Quid? dos hoc ultimo caſu poteſtne retineri ab heredibus mariti? non poſſe cenſet Bartolus, Baldus, Raphael, Imola, Caſtrenſis in *l. rei. 15. §. 1. ff. h. t.* Campegius *de dote part. 3. q. 216.* vide Coſtanum, *d. c. 6. num. 27.* Quid ſi mortuo marito ſtuprum admiſerit mulier? Coſtanus *d. loc.* putat dotem retineri, at non condici poſſe: ducta argumentatione a donatione antenuptiali. *l. cum multæ. 20. ſupr. de donat. ante nupt. l. ult. ſupr. de dotis promiſſ.* Quid? mulier num dotem amittit ob oſculum alteri conceſſum? Baldus ita cenſet, quod eidem Coſtano diſplicet *d. c. 6. in fin.* 19 Titia dedit marito ancillas æſtimatas, ea lege, ut ſi ſoluto matrimonio extent, reddantur. Extant ancillæ, extant & earum partus, debenturne etiam Titiæ partus? debentur. 20 *l. 31. ff. h. t.* 21 Succeſſor omnis mariti, etiam fiſcus, ad dotis reſtitutionem tenetur. 22 *l. 7. infr. l. 34. ff. h. t. l. unic. §. 14. ſupr. de rei uxor. act. l. 14. ff. ad leg. Falcid. l. 34. §. 6. ff. de ſolut.* dixi ad Ulpian. 6. §. 4. 23 *l. 22. in fin. ff. h. t.* 24 Nota ex hac lege quod uxor ducit virum. 25 Spurii ſunt quibus pater eſt incertus. §. 12. *Inſt. de nupt.* Incerta eſt patris conditio, in hoc themate igitur liberi ſpurii. Eſt tamen in voce *Incertum*, manifeſta ὁμωνυμία. 26 Nati ex libera, & ex eo qui liber eſſe exiſtimabatur, ſpurii ingenui. vide *l. 6. infr. de ſuis & legit.* 27 Vide ad hanc legem Coſtanum *tract. de dote, c. 6. n. 3.* Goth. Adde Anton. Teſſaur. *deciſ.* 190. Anſ. 28 An & adventitia? dicant in *l. 5. infr.* 29 Nullis relictis liberis. hanc additionem recepit uſus, ut mox dicam. 30 Idem in matrefamilias (id eſt, filia emancipata) obtinet, ut Theodorus adnotavit. Facit *l. 5. §. 11. ff. de jure dot l. 5. ff de divort. & repud. l. 10. l. 59. ff ſolut matrim.* Quidam etiam hic expungunt vocem *familias.* 31 Soluto morte filiæ matrimonio, profectitia dos ad patrem, qui eam dedit, redire debet. *l. ult. §. comm. utriusque judic. l. 6. ff. de jure dot.* Quid ſi filia relictis liberis mortua? Bulgarus ad patrem, qui dotem dedit, dotem eo caſu reverti putat. Martinus negat: cujus opinio prævaluit, favore liberorum, quorum intereſt alii: de ea quæſtione dixi ad Ulpian. 6. §. 4. His adde Forcatul. 7. *Cupidin.* 2. 3. 4. Quid ſi divortio ſolutum eſt matrimonium? dixi ad Ulpian. *d. loco.* 32 Sed quomodo probabitur defuncta? Bartolus ita diſtinguit. Fundans, inquit, intentionem ſuam ex vita alicujus, debet probare ipſum vivere: nec probare ſufficit, ipſum vivum fuiſſe. Fundans autem intentionem ſuam in alicujus morte, mortem probare cogitur. *l. 2. §. 4. ff. de teſt. & quemadm.* Poſſunt eo caſu produci teſtes, qui dicant ſe vidiſſe eum, de quo agitur, mortuum vel ſepeliri. Poteſt etiam mors probari, ſi tempus annorum centum elapſum fuerit, ex quo non viſus fuerit. *l. 23. ſupr. de ſacroſ. eccleſ.* Poteſt & per famam civitatis vel loci in quo dicitur quis eſſe mortuus, mors ejus probari. *l. 30. §. 3. ff. de adquir. vel omitt. hered.* Plura vide apud Menochium 6. *præſumpt. 49. ubi pleniſſime explicat, quamdiu homo vivere præſumatur.* 33 Aliud ergo ſi in ſtipulatum non ſit deducta & ita dos adventitia, mortua in matrimonio muliere, ſemper penes maritum remanet. *l. 1. ſupr. ſi advers. dot.* Ulpian 6 §. 5. *l. 22. ff. de religioſis & ſumpt fun. l. 23. ff de evict. l. 20. ff de cond. ind. l. 5 ff de bon. damnat.* Cornutus in Perſium: *Dos, inquit, a cive Romano data, non patrio dicta nomine, ſi repudium non intervenit, poſt mortem uxoris ad maritum pertinet, id ipſo jure. l. 15. ff. de fundo dotal.* niſi dos ſpecialiter ſit receptitia Ulpian. *d. loc.* vide Cujac. 9. *obſerv.* 4. 34 Deceptis in æſtimatione dotis mulieribus ſuccurritur. *l. 12. ff de jure dot.* 18. *Eclog. 1. cap. 3.* 35 Datur enim beneficium legis 2. *ſupr. de reſc. vend.* Nam qui rem dat æſtimatam, vendit: & æſtimatio, venditio eſt. *l. 1. ff de æſtimator. l. unic. §. 9. in fin. ſupr. de rei uxor. act.* 36 Beneficium legis 2 *ſupr. de reſcindend. vendit.* datur emptori. *ut hic, & l. 46. in fin. ff. de ſolut. & liberat.* Emptori, inquam, ſeu marito cui dos pluris æſtimata data eſt. Nam qui rem æſtimatam accipit, emptoris loco habendus eſt. *l. 22. ff. de action. rer. amot.* Eſt enim æſtimatio venditioni ſimilis. *l 7. § 1 ff de Publician.* Imo emptio eſt. *l. 10. §. 4. ff. de jure dot.* his adde quæ dixi ad *l 1 § 13. ff ſi quid in fraud. patr.* Sed tamen Cujac. 17. *obſ.* 1. negat, ſimpliciter verum eſſe quod dicitur, Emptori dari beneficium legis 2. Concedit hoc noſtro caſu dari reſtitutionem: in aliis, negat, notatque eo nomine differentiam hanc inter venditionem ſimplicem, & venditionem dotis cauſa; datur enim hoc themate reſtitutio venditrici mulieri & emptori marito non tantum ultra dimidium, ſed etiam modice deceptis. vide eundem 16 *obſ* 18 37 Res in natura eſſe dicitur, quæ extat: alibi in rerum natura. *l. 17. §. 2 ff. de action. rer. amot.* adde *l. 26. ff. de ſtatu homin.* Galli genus hoc etiam loquendi obſervant, *La choſe eſt encore en nature.* 38 Peculium ut in *l. 31. §. 2. ff. de donat.* & ita legit Thalelæus: niſi pecunia ſingulariter hic accipiatur pro peculio. vide Cujac. 17. *obſ.* 6. 39 Dotem profectitiam conſtante matrimonio pater repetere non poteſt etiam conſentiente filia: diſſoluto vero, ea invita. 40 *l. 28. ff. de jure dot. l. 34. §. 6. ff. de ſolut. & liberat.* 41 *l. 12. ff. h. t.* 42 Dotis reſidui nomine convenitur maritus locupletior factus: atque ita novæ facultates marito ſupervenientes efficiunt, ut ad reſiduum dotis denuo conveniri poſſit. *Bald.* adde *l un. §. 7. ſupr. de rei uxor. act.* adde *l. 63 §. 8. ff. pro ſocio.* 43 Exceptio, *Ne quis teneatur ultra quam facere poſſit*, ad heredes non tranſit. *l. 12. 13. ff. h. t. l. 7. ff. de except.*

Dotis

DOtis actione successores [1] mariti super eo, quod ei dotis nomine fuerat datum, convenire debes. Ingrediendi enim possessionem [2] rerum dotalium, heredibus mariti non consentientibus, sine [3] auctoritate competentis judicis, nullam habes facultatem. S. Dat. 8. Kal. Novemb. CC. CONSS. 294.

De dote socero data.

10. Iidem AA. & CC. Epigono.

SI socero [5] filiæ tuæ dotem dedisti: licet in ejus positus potestate gener tuus rebus humanis exemptus sit: tamen non de peculio, sed in solidum a te, consentiente filia, conventum eum satisfacere oportet. S. 7. Id. Nov. *Heracliæ*, CC. CONSS. 294.

De morte mariti.

11. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Mariniano P. P.

SI [6] constante matrimonio maritus fatali fuerit sorte consumptus: dos, quæ data dicitur, vel promissa, ex ejus uxoris facultatibus, ad [7] eandem revertatur: nihilque sibi ex hoc defuncti heres audeat vindicare, quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. Dat. Non. Decemb. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Hic notatur in vet. lib. manuscr. Græcas constitutiones desiderari, quod etiam ex 28. lib. βασιλ. constat: cum vero earum sententia nondum sit nobis satis perspecta, nec etiam ordo, satius est expectare a Cujacio ipsorum quos habet βασιλικῶν librorum editionem, ex quibus illæ, ut aliæ plures, quæ in hoc Codice desunt, peti poterunt.

TIT. XIX.

SI DOS CONSTANTE MATRIMONIO SOLUTA FUERIT.

Dos constante matrimonio non potest uxori restitui: restituta cum fructibus interim perceptis repetitur. Salic.

1. Impp. HONORIUS & THEODOS. AA. Mariniano P. P.

SI [8] constante matrimonio a marito [9] uxori dos [sine [10] causa legitima] refusa est (quod legibus stare non [11] potest, quia [12] donationis instar perspicitur obtinere) eadem uxore defuncta, ab ejus heredibus [13] cum [14] fructibus ex die refusæ dotis marito restituatur: ita ut proprietas ejusdem liberis ex eadem susceptis [competens] alienari contra leges a marito non possit. Datum 5. Non. Novemb. HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

TIT. XX.

NE [15] FIDEJUSSORES [16] [VEL MANDATORES [17]] DOTIUM DENTUR [18].

Satisdatio pro dote conservanda non debet dari: & si est data, non tenet. Bald.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Cynegio P. P.

SIve [19] ex jure [20], sive [ex] consuetudine lex proficiscitur, ut vir uxori fidejussorem servandæ dotis exhibeat: [tamen] eam jubemus aboleri. Datum 8. Nonas Septembr. EUCHERIO & SYAGRIO CONSS. 381.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

GEnerali definitione constitutionem pristinam ampliantes, sancimus nullam esse satisdationem, vel mandatum pro dote exigendum, vel [21] a marito, vel a patre ejus, vel ab omnibus, qui dotem suscipiunt. Si [22] enim credendam [23] mulier sese, suamque dotem patri mariti existimavit, quare fidejussor, vel alius intercessor exigitur, ut causa perfidiæ in connubio eorum generetur? Dat. 10. Kal. Aug. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXI.

RERUM [24] AMOTARUM [25].

Maritus conventus actione de dote pro rebus amotis potest compensationem objicere. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Polydeucæ.

COmpensationis [26] æquitatem jure postulas: non enim prius exolvi quod debere te constiterit, æquum est, quam petitioni tuæ [27] responsum fuerit: eo magis quod ea te persequi dicis, quæ divortii causa amota quereris. Cum igitur apud competentem judicem ex stipulatu conveniaris: apud [28] eundem doce tui juris res ablatas esse. PP. Dat. 5. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

Actio rerum amotarum non competit, nisi soluto matrimonio. Bald.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Sereno.

DIvortii [29] causa rebus uxoris a marito [30] amotis, vel ab uxore mariti, rerum amotarum Edicto perpetuo permittitur [31] actio. Constante [32] etenim matrimonio neutri eorum neque pœnalis [33], neque [34] famosa actio competit, sed de damno [35] in factum datur actio. Dat. 5. Kal. Octob. ipsis AA. CONSS. 287.

Successores mulieris tenentur actione rerum amotarum, quatenus ad eos pervenit. Bald.

3. Iidem AA. & CC. Quartino.

DE rebus, quas divortii causa quondam uxorem tuam abstulisse proponis, rerum amotarum actione contra [36] successores ejus non in solidum, sed in quantum ad eos pervenit; quod si res extent [37], dominii vindicatione uti non prohiberis. Data 5. Non. Decemb. ipsis AA. CONSS.

TIT. XXII.

NE PRO DOTE MULIERIS BONA QUONDAM MARITI ADDICANTUR [38], ID EST, IN SOLUTUM DENTUR.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Apollinariæ.

UT uxori pro dote addicantur bona quondam mariti, jure prohibitum est. Sane si [39] nullo relicto successore non idoneus decessit: secundum juris formam [40], quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuæ consulere non prohiberis. Dat. 5. Non. Decemb. AA. CONSS.

TIT. XXIII.

DE FUNDO [41] DOTALI.

Ubi electio est reservata mulieri, fundus dotalis licet æstimatus non potest alienari. Salic.

1. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Didiæ.

SI æstimata prædia in dotem data sunt, & convenit, *Ut electio* [42] *mulieri servetur*, nihilominus lex Julia [43] locum habet. Est autem *alienatio* [44], omnis actus, per quem dominium transfertur. PP. Dat. 12. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Maritus non provocat ad divisionem fundi dotalis, sed provocatur. Bald.

2. Imp. GORDIANUS A. Domitiæ.

MAriti, qui fundum communem cum alio in dotem inæstimatum acceperunt, ad communi dividundo judicium provocare non possunt [45], licet ipsi possint provocari [46]. PP. 5. Non. Octob. GORDIANO, A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

TIT. XXIV.

DIVORTIO FACTO APUD QUEM LIBERI MORARI, VEL EDUCARI DEBEANT.

In arbitrio judicis est, apud quem alantur liberi facto divortio. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Cælestinæ.

L*Icet* neque nostra, neque Divorum Parentum nostrorum ulla constitutione caveatur, ut per [47] sexum liberorum inter parentes divisio celebretur: competens tamen Judex æstimabit [48], utrum apud patrem, an apud matrem matrimonio separato filii morari, ac nutriri debeant. S. 8. Kal. Jul. *Veronæ*, CC. CONSS. 293.

In AUTHENT. ut liceat matri & aviæ. §. illud. col. 8. Tit. 18. al. 13. Novell. 117. cap. 7.

1 Dixi ad *l.* 3. *supr. de heredit. act.* 2 Soluto matrimonio, dominium rei dotalis revertitur ipso jure, non possessio. 3 Aliud erit, si præsidalis jussio vel conventio accessit. *l.* 11. §. *de pign. action l* 3 *J. de pign. & hypoth.* 4 *l.* 5. *ff. de adquir. vel amitt. possess* vide *l* 6 §. 2 *ff. de re judicat.* 5 Competit de dote actio adversus socerum cui dos data est: competit, inquam, in solidum, non de peculio, *l.* 22 §. 12 *ff. h. t.* 6 *l.* 3. *C. Theod. de dot.* 7 Mortuo marito, dos ad uxorem revertitur.

8 Lex ultima superioris tituli, & lex istius tituli, partes duæ sunt unius ejusdemque constitutionis, ut constat ex *l.* 3. *C. Th. de dot.* Lex superioris tituli est de marito mortuo: hæc de uxore mortua. 9 Vel socero. *l.* 1. §. 9. *ff. de dote prælegat.* 10 Causas legitimas v. in *Nov.* 22. *c.* 39. & *l.* 73. §. 1. *ff. de jure dot. l.* 20. *ff. solut. matrim.* 11 *l.* 1. §. 9. *ff. de dote prælegat.* 12 Manente matrimonio, vir uxori donare non potest, non potest igitur matrimonio constante dotem eidem restituere. Talis enim restitutio, donationis instar obtinet *Nov.* 22. *c* 39. 13 Extraneis scil. ut mulier hoc themate videatur extraneos heredes fecisse liberis relicta portione legitima. Cujac. *hic.* 14 Dos constante matrimonio restituta uxori, cum suis fructibus restituenda est marito. *d. c.* 39.

15 Dotis fidejussorem, cum dotem accepit, maritus dare non cogitur, nisi, antequam sponsalia contraherentur, id convenerit. ad *l. un. C. Theod. de fidejuss. dotium* 16 Vide *C. Th. de fidejuss. dot* adde *l.* 7. *ff. de except.* Hinc illud Macrobii, 1. *Saturn.* 6. Cum a Principe gentis Corneliæ Scipioni in sponsalia poscerentur, asinum cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus. 17 Mandator dotis dicitur cujus mandatu uxor dat viro dotem. 18 Cur ita? vide *l.* 2. *J. h. t.* 19 Fidejussorem dotis servandæ (ἐπὶ τῷ φυλάξαι τὴν προῖκα) maritus dare non cogitur: etiamsi maxime lex, aut consuetudo id fieri permittat. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 29. *tit* 9. *c.* 2. Nulla est hujusmodi satisdatio. *l.* 2. *J. h. t.* Putat tamen Duarenus *tractatu de soluto matrimonio*, *cap.* 4. fidejussorem datum obligari, & hoc titulo dandi fidejussoris necessitatem tantum remitti. Sunt & qui existimant, dotis servandæ fidejussorem non dari, *ut hic.* restituendæ tamen dotis fidejussorem utiliter dari: sed vide certiora apud Baldum Novellum *tractatu de dote*, *parte* 6. *privilegio* 21. & Campegium *tractatu de dote* q. 73. *ad* 83. 20 Sive ex lege. Pet. Faber *Semest.* 24. putat ita legendum esse. 21 Dotis fidejussor vel mandator neque a marito, neque ab ejus patre datur *Synops. ibid.* 22 Argumentum a majori ad minus. vide *l.* 21. *ff. de reg. jur.* 23 Iniquum est, ut cum mulier suum animum suamque vitam marito credat, bona non committat: fidemque magis alieno homini, id est, fidejussori habeat, quam amicitiæ fideique communi *l.* 2. *J.* Eadem ratio adfertur in *l.* 8. *supr. de pactis conventis.* adde Molinæum *de usuris n.* 254. ubi scribit fidejussores dotium propter frequentiam matrimoniorum non admitti: quod his admissis, brevi possit contingere civitatis unius vel provinciæ cives, aut incolas omnes, mutuis fidejussionibus institutos esse: qua ex re lites in immensum dubio procul orirentur.

24 Dixi ad *L.* 25. *D.* 2. adde *l. ult. in fin. J. de furt.* adde *l.* 52. *ff. de furtis.* 25 Hæc actio nascitur ex delicto. *l.* 21. § 5. *ff. h. t. l* 52 *ff. de re judic.* ex divortio, id est, a divortio *l.* 17. *ff. h. t.* 26 Compensationes æquitate nituntur. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 24. §. 6. *ff. soluto matrim.* 27 Mutuæ petitionis objectio compensatio est, & proinde quarum rerum inter se compensatio non est, nec retentio nec mutua petitio est. 28 De mutuis petitionibus apud eundem judicem, vide *l* 11 §. 1. *ff de jurisd. l.* 34. *ff. de procur. l.* 38. *ff. mandati. l.* 15. *ff. de except. rei jud. l.* 1. *in fin ff de extraord. cognitionib. Nov.* 96. 29 Rerum amotarum actio post divortium datur. *l.* 17. *in fin. ff. h. t.* 30 Actio rerum amotarum datur etiam in maritum dixi ad Ulp. 7. §. 2 31 Promittitur. Cujac. ita legit 17. *obs* 6. 32 *l.* 25. *ff. h. t.* 33 Idque in simplum. *l. ult. in fin ff. de serv corrupt.* 34 Vide *l. ult. in fin J de furtis.* 35 Facit *l.* 27. §. 30 *ff. ad leg. Aquil.* 36 In heredem condictio furtiva pœnalis non datur, sed in id tantum quod ad eum pervenit. qua de re Cujac. 7. *obs.* 37. & 13. *observ* 37. Goth Adde Ant. Fabr. 4. *conject.* 1. *circa fin.* Ans. 37 Si non extabunt, condicentur. *l.* 17. §. 2. *l.* 25. *ff. h. t.*

38 *Addicere* verbum est prætoris: ut & do, dico: Addicere bona, est collocare penes alium, eumque bonorum possessorem facere. 39 Addici dotis causa bona mariti mulieri non debent, si relictis heredibus maritus decesserit. Si vero nullo relicto herede decesserit, tunc secundum jus indemnitati mulieris, quantum fieri potest, consuletur. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 28. *tit.* 11. *c.* 28. & 4. Harm. 8. §. 42. dixi de hoc casu ad *l* 6 *J. de bon. aut. jud. poss.* 40 *l.* 12. *ff. de rebus aut. jud.*

41 Dixi ad *L.* 23. *D.* 5. 42 *l.* 11. *ff. h. t. l.* 1. *supr. solut. matrim.* aliud futurum est, si nihil de electione convenit. *l. ult. ff. de pactis dotal* 43 Lex Julia vetat fundum dotalem alienari. *l. unic.* §. 15. *supr. de rei uxoriæ act.* 44 Alienationis verbo omnis actus intelligitur, per quem dominium transfertur, *ut hic.* adde *l.* 28. *l.* 67. *ff. de verb. sign.* quin continetur quoque testamentum. *l.* 8. §. 2. *supr. de secundis nupt.* 45 Id enim fit sponte & ad alienationem eo actu pervenitur. *l.* 18. §. 2. *ff. de castr. pecul.* 46 Id fit necessario. Idem accidet in provocatione communi dividundo, quæ fit pupillarium rerum causa. *l.* 17. *J. de præd. minor. l.* 7. *ff. de reb. eor. qui sub tutela.* vide quædam in hunc locum apud Cujac. 7. *observ.* 23.

47 Per sexum divisionem quidam fieri voluisse hinc videntur, puta ut mares apud maritum, fœminæ apud uxorem alerentur. 48 In arbitrio judicis est, statuere an apud patrem, an apud matrem liberi sint educandi, apud eum tamen esse debebunt semper cujus innocentia probata fuerit. *Novell.* 117. *cap.* 7. & apud matrem interdum satius fuerit liberos educari quam apud patrem. *l.* 1. §. 3. *ff. de liber. exhibend.* vel apud fratrem. dixi ad *l.* 11. *supr. communia utriusque judicii.* De his vide plura apud Menochium *de arbitrar. judic. cas.* 168.

SI [1] pater causam divortii præstiterit, apud matrem ad secundas nuptias non venientem liberi nutriantur patris expensis. Si vero contra, tunc apud patrem, matris locupletis expensis: nisi pater minus idoneus sit: tunc apud matrem locupletem nutriantur. Nam quemadmodum locupletes filii matrem alere coguntur egentem: ita justum decernimus, & a matre filios pasci. † Quod de matre, & filiis indigentibus dictum est, hoc quoque in omnibus ascendentibus, & descendentibus personis utriusque naturæ decernimus observari.

TIT. XXV.

DE ALENDIS [2] LIBERIS, AC PARENTIBUS.

De alendis parentibus.

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. Basso.

PArentum necessitatibus [3] liberos succurrere justum est. Sine die & consule.

2. Divi Fratres & AA. Celeri.

COmpetens judex a [4] filio te ali jubebit, si in ea facultate est, ut tibi alimenta præstare possit. Dat. Id. April. ipsis & CONSS. 162.

De alendis liberis.

3. Iidem AA. Titianæ.

SI competenti judici eum, quem [5] te ex Claudio enixam esse dicis, filium ejus esse probaveris, alimenta ei pro modo facultatum præberi jubebit. Idem, an apud eum educari debeat, æstimabit. P. P. 13. Kal. Mart. *Romæ*, RUSTICO & AQUILINO CONSS.

4. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Sabino.

SI patrem tuum officio debito promerueris [6], paternam pietatem tibi non denegabit. Quod si sponte non fecerit, aditus [competens] judex alimenta [7] pro modo facultatum præstari tibi jubebit. Quod si patrem se negabit: quæstionem istam in primis idem judex examinabit. P. P. Non. Febr. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

TIT. XXVI.

DE CONCUBINIS [8].

Non licet marito concubinam habere, hoc dicit, & in hoc Imperator favet uxoribus. Salic.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum.

NEmini [9] licentia concedatur, constante [10] matrimonio concubinam penes se habere. Dat. 18. Kal. Jul. CONSTANTINIS, patre & filio CONSS. 320. 321. aut 324.

TIT. XXVII.

DE NATURALIBUS [11] LIBERIS, ET MATRIBUS EORUM, ET EX QUIBUS CAUSIS JUSTI [12] EFFICIANTUR.

De his, qui dignitate præditi sunt.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad [13] Gregorium.

SEnatores [14] seu Præfectos [15], vel quos in civitatibus Duumvirilitas, vel Sacerdotii [16], id est Phœniciarchiæ [17] vel Syriarchiæ ornamenta condecorant; placet [18] maculam subire infamiæ & alienos a Romanis legibus fieri, si ex ancilla, vel ancillæ filia, vel liberta, vel libertæ filia, vel scenica [19], vel scenicæ filia, vel tabernaria, vel tabernariæ filia, vel humili, vel abjecta [persona,] vel lenonis, aut arenarii filia, vel quæ mercimoniis publice præfuit, susceptos filios in numero legitimorum habere voluerint, aut proprio judicio, aut nostri prærogativa rescripti [20]: ita ut quicquid talibus liberis pater donaverit (seu illos legitimos, seu naturales dixerit) totum retractum legitimæ soboli reddatur, aut fratri aut sorori, aut patri, aut matri. † Sed & si uxori tali quodcunque datum quolibet genere fuerit, vel emptione collatum: etiam hoc retractum [21] reddi præcipimus: ipsas etiam, quarum venenis [22] inficiuntur animi perditorum ([si] quid quæritur [23], vel commendatum dicitur, quod his reddendum est, quibus jussimus, aut [24] fisco nostro) tormentis [25] subjici jubemus. Sive itaque per ipsum donatum est, qui pater dicitur, vel per alium, sive per interpositam personam, sive ab eo emptum, vel ab alio, sive ipsorum [26] nomine comparatum: statim retractum reddatur, quibus jussimus: aut si non existant, fisci juribus vindicetur. Quod si existant, & in præsentia rerum constituti agere noluerint, pacto vel jurejurando [27] exclusi: totum sine mora fiscus invadat. Quibus tacentibus, & dissimulantibus ad defensionem fiscalem duorum mensium tempora limitentur: intra quæ si non retraxerint, vel propter retrahendum Rectorem provinciæ [non] interpellaverint; quicquid talibus filiis, vel uxoribus liberalitas [28] impura contulerit, fiscus noster invadat, donatas vel commendatas res sub pœna quadrupli severa quæstione perquirens. Dat. 12. Kal. August. *Carthagine*, NEPOTIANO & FACUNDO CONSS. 336.

In AUTHENT. ut lic. mat. & aviæ. §. quia vero legem. col. 8. tit. 18. al. 13. Novell. 117. cap. 4.

SEd novo jure hujusmodi mulieres cum omnibus hominibus contrahere nuptias possunt, etiam cum præditis magnis dignitatibus, dum tamen dotalia instrumenta super hoc conficiantur ab illustribus. Reliqui vero citra eos, qui majoribus decorati sunt dignitatibus, solo adfectu nuptias contrahere possunt, dum tamen liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

Quantum naturalibus liberis, vel eorum genitrici relinqui possit.

2. Impp. ARCAD. & HONORIUS AA. Anthemio P. P.

MAtre, vel legitimis filiis, vel nepotibus, aut pronepotibus, cujuscunque sexus, uno pluribusve existentibus; bonorum suorum unam [29] tantum [30] unciam pater naturalibus filiis seu filiabus, eorumque genitrici: vel si sola sit concubina, semunciam [31] largiendi, vel relinquendi habeat potestatem. Quicquid vero ultra [32] modum concessum relictum sit, legitimis filiis, vel matri, vel cæteris successoribus jure reddatur. Dat. Id. Novemb. STILICHONE II. & ANTHEMIO CONSS. 403.

In AUTHENT. quib. mod. natu. eff. sui. §. ne igitur. col. 7. tit. 1. Novell. 89. cap. 12.

NUnc soli liberi naturales, & legitimi ad hunc modum coarctant: non etiam mater.

De legitimatione per oblationem curiæ.

3. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Apollonium P. P.

SI quis [naturalem [33] duntaxat fœcunditatem sortiatur,] seu liber ipse, seu Curiæ sit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quemve maluerit, ejus civitatis Curiæ [34], unde ipse oritur, & in solidum heredes scribendi liberam ei concedimus facultatem. † Quod si cui non ex urbe, sed [ex] vico vel possessione qualibet oriundo naturales liberi contigerint, eosque velit sub definitione prædicta Curiæ splendore honestare, & hereditatis opibus [35] adjuvare, ejus civitatis adscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille ac possessio censetur [36]. † Quod si alterutram Regalium Civitatum patriam sortiatur [37], sit ei liberum susceptam ex inæquali [38] conjugio sobolem, cujuscunque civitatis decurionibus immiscere: dummodo civitas, quæ eligitur, totius provinciæ teneat principatum. Indignum enim est, ut qui sacratissimæ urbis ubere gloriatur, naturales suos non illustris ordine civitatis illuminet. † Et hoc sive postrema definiat [voluntate,] sive donatione cujuslibet quantitatis in liberos naturales pater conferat. Et quod de subeunda sorte curiali, seu testamento [39], seu actorum fide constituit, ita ratum esse, stabiliterque volumus observari, ut sive abstinendo [ab] hereditatibus, sive abdicando donationes naturales liberi curialem voluerint evitare fortunam, posteaque paternarum opum, vel in solidum, vel ex parte reperti fuerint possessores, licet eas [40] alienaverint, omnimodo ad conditionem, in qua pater eos amplificatis opibus esse voluit, etiam inviti cogantur accedere. † Sed & si filiam [41] naturalem vel filias habuit, & eam vel eas curiali, vel curialibus civitatis, ex qua oriundus est vel sub qua vicus vel possessio, unde oritur, consistit, vel ejus civitatis, quæ [42] principatum totius provinciæ tenet, matrimonio [43] collocavit: hæc eadem in persona ejus, vel earum ad exemplum marium obtinebunt. Quid enim interest [44], utrum per filios, an per generos commoditatibus civitatum consulatur? & utrum novos [45] lex faciat curiales aut foveat, quos invenit? Dat. 16. Kal. Jan. *Constantinop.* EUDOXIO & DIOSCORO CONSS. 442.

4. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Armasio P. P.

QUoniam desideria morientium [ex arbitrio viventium] non sine justa ratione colligimus: & is, qui naturalem filium habens, hortantibus legibus ultro ad instar legitimi filii municipalibus eum voluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalem: manifestavit notumque fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omnium elegisse se adfectione debita successorem: cum certe hujusmodi

1 Adde *Novellam* 98. *c.* 2.

2 Dixi ad *lib.* 25. *D.* 3. *de agnosc. & alend. liber.* 3 Alimentis. *l.* 2. J. *l.* 8. §. 5. J. *de bonis quæ liber. l.* 5. J *de patria potestat.* Est enim iniquissimum patrem indigere, cum filius sit in facultatibus. *l.* 5. §. 13. *ff. h. t. l.* 1. §. 4. *ff. de tutel. & rationib. distrah.* Non cogitur tamen filius æs alienum patris dissolvere. *l.* 5. § 16. *ff. h. t. l.* 2. *l.* 4. J. *ne filius pro patre.* etiamsi pro patre in carcerem conjecto fidejussionem negare impune non possit. *Nov.* 115. *c.* 3 §. 8. An munera nuptialia parentibus pupilli tutores possint mittere, vide *l.* 12. §. 3. *ff. de admin. & peric. tut. l.* 1. §. 5. *ff. de tut & rat.* adde Forc. 2. 4 *l.* 1 *supr. h. t.* 5 Uxor agere potest adversus maritum pro alimentis communi filio præstandis. 6 Pater tenetur alere filium non ingratum. 7 Liberi a parentibus alendi. *l. un.* §. 5. *vers. sileat. supr. de rei uxor. act. l.* 8. §. 5. *infr. de bon. quæ lib.*

8 Dixi ad *lib.* 25. *D.* 7. 9 Hujus constitutionis meminit Sozomenus 1. *histor.* 8. & Martianus *Novell.* 4. *tit.* 4. *de matrimoniis Senatorum.* 10 Concubinatus jure civili licita fuit consuetudo, *ut hic*, & *l.* 5. *in fin.* J. *ad SC. Orfitian.* & *ff. de concubin. l.* 5. J. *de nat. lib.* non tamen constante matrimonio, id est, eo tempore quo quis uxorem habet *l. ult. in fin.* J. *commun. de manumiss.* Paul. 2. *sent.* 20. & *Novell.* 18. *cap.* 5. *vers. Si autem. Novell.* 89. *cap.* 12. §. 5. *l. ult. in fin. ff. de divort. & repud. l.* 121. §. 1. *ff. de verb. oblig.* multo minus duas uxores uno tempore habere licet. *l.* 7. *supr. de Judæis. l.* 2. *supr. de incestis. Leo Novell.* 91. Constantinus Porphyrogeneta apud Harmen. 4. *tit.* 7. *in fin.* præcisius agit: Concubinatum enim penitus damnat & vetat. Quæ cum eo consuescit, qui uxorem habet, pellex dicitur. vide *l.* 144. *ff de verbor. sign. De concubinis* vide Cujac. 5. *obs.* 6.

11 Περὶ παίδων φυσικῶν. 28. *Ecl.* 4. Naturales liberi dicuntur nati ex concubinis. 12 Dixi ad *Novell.* 74. 89. vide 4. *C. Theod.* 6. Papon. 3. *notar.* 6. *cap. des legitimations.* 13 *Nov.* 89. *c.* 15. *vers. unde.* 14 Id remissum senatoribus. *Novell.* 117. *capit.* 4. *Auth. proxim.* J 15 Perfectissimos *Hal.* quam lectionem probat Antonius Augustinus *lib. ad Modestin.* & Cujacius ad 13. *Ulpian.* & ita extat in Novella quadam Martiani, *de matrimoniis senatorum.* Perfectissimos Græci διασημοτάτους. 16 Sacerdotia hæc Gentilium Phœniciarchiæ & Syriarchiæ observa, de quibus alibi diximus. 17 Dixi ad *l. unic.* J. *de offic. Comit. Orient. Nov.* 89. *c. ult.* & adde *l.* 6. §. 14. *ff. de excus. tut. l.* 8. *ff. de vacat. muner.* 18 Quod de Syriarchis & Phœniciarchis dixit superius, postea displicuit Justiniano *Novell.* 89. *c. ult.* 19 *l.* 7. *in fin.* J. *de incest. & inutil.* 20 Rescripto jus non confertur spurios instituendi, nisi forte jus id impetratum fuerit, & princeps adjecerit, se id concedere non obstante lege. 21 De revocandis donationibus in concubinam factis. 22 Id est, illecebris. 23 Præsumitur concubina res suas omnes adquisivisse ex bonis ejus cujus concubina est. Bald. Cremensis *singulari* 6. 24 Spurio quod aufertur, deficientibus quibusdam personis applicatur fisco. 25 Ut rerum expilatarum quantitas adgnoscatur, concubina torqueri potest. 26 De emptionibus factis a patre spurii nomine. 27 Jusjurandum nihil adversus leges potest. *l.* 5. §. 1. *in fin. supr. de legibus.* 28 Liberalitas impura. 29 Qui liberos legitimos habet, non potest liberis naturalibus eorumque matri una plus uncia relinquere, *ut hic.* soli vero concubinæ, semunciam. Idem si solos parentes, nullos vero liberos legitimos habet, *ut hic.* Hodie, deducta portione parentibus aut liberis debita, legitimi liberi eorumque mater reliquum capere possunt. *Novell.* 87. si nullos liberos aut parentes habet olim semissem. *l.* 8. J. *h t.* hodie assem. *Novell.* 89. *cap.* 12. §. 3. 30 Vide Socin. *reg.* 285. 31 Vide *Nov.* 89. *cap.* 12. *in pr. vers. & siquidem.* 32 Relicta ultra modum revocantur. 33 Inclusa videntur esse desumpta (& perperam) ex Novell. Theodosii de bonis decurionum. vide Cujac. ad *Novell.* 74. 34 Legitimantur liberi *curiæ oblatione*: hoc est, si curiæ a patre re ipsa oblati, aut ejus testamento curiæ destinati fuerint. *l.* 9. *in fin. infr. h. t. Nov.* 89. *cap.* 2. & 3. *Instit. de nupt. in fin.* Offerebantur autem Curiæ civitatis, teste populo vel actis intervenientibus. 35 Interest reipublicæ, subditos esse locupletes. 36 Castrum possessio resve civilis probatur alicujus esse territorii per solutionem census, *Baldus.* adde *Novell.* 89. *cap.* 2. §. 2. *l.* 4. §. 2. *ff. de censibus.* 37 Probari solutione census castrum vel villam alicujus esse territorii hinc colligit Baldus. 38 Concubinatus licita consuetudo. *l.* 5. *in fin. infr. ad SC. Orfitian.* quin conjugium est, sed inæquale, *ut hic.* inde concubina ἡμίγαμος Zonaræ dicitur: uxorem imitatur. *Julian.* ad de *Novell.* 18. *c.* 5. & 11. nec superduci potest. *l. unic. supr. tit. prox.* tenetur quoque lege Julia de adulteriis. *l.* 13. *ff ad leg. Jul. de adulteriis.* est & quasi noverca, ejusque conjunctio liberis concubinarii non permissa. *l.* 4. *supr. de nupt.* 39 Testamento curiæ filios destinare pater potest. 40 Præsumitur fraus ex posteriori possessione. 41 Legitimatur filia naturalis, si a patre viro curiali elocetur vel destinetur uxor. 42 Metropolis dicitur quæ principatum totius provinciæ tenet. *l.* 4. §. 5. *ff. de off. proconf.* 43 *Nov.* 89. *c.* 2 §. 3. §. 13. *Instit. de nupt.* 44 Generi nobis sunt liberorum loco: ut & soceri parentum. 45 Civibus novis non minus favendum quam antiquis civibus.

personis

personis adeo sacratissima constitutione subventum sit, ut nec [1] renunciandi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hereditates aut donationes in fraudem Curiæ concedatur facultas: sed muneribus patriæ susceptis, patrimonia subire cogantur: nullam e diverso calumniantium vocem penitus patienter admitti: sed ipsum Philocalum, & paternorum bonorum omnium ab intestato heredem, & nostræ [2] civitatis curiæ principalem injuncta, vel injungenda sibi munera subire, ex eoque genitos, vel nascituros filios similiter paternæ conditioni subjacere præcipimus. Et hujusmodi formam in omnibus causis, quæ similiter in quocunque civitatis ordine curiaque contigerint, in posterum decernimus observari. Dat. Kal. Jan. *Constantinop.* JORDANE & SEVERO CONSS. 470.

De legitimatione per subsequens matrimonium.

5. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

DIvi Constantini (qui veneranda Christianorum fide Romanum munivit [3] imperium) super ingenuis concubinis ducendis uxoribus, filiis quinetiam ex iisdem, vel ante matrimonium, vel postea progenitis, suis ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionem renovantes [4], jubemus eos, qui ante hanc legem ingenuarum mulierum nuptiis minime intercedentibus, electo contubernio, cujuslibet sexus filios procreaverint: quibus nulla videlicet uxor est, nulla ex justo matrimonio legitima proles suscepta: si voluerint [5] eas uxores ducere, quæ antea fuerant concubinæ: tam conjugium legitimum cum hujusmodi mulieribus ingenuis (ut dictum est) posse contrahere, quam filios utriusque sexus ex earundem mulierum priore contubernio procreatos, mox postquam nuptiæ cum matribus eorum fuerint celebratæ, suos patri, & in potestate fieri: & cum his, qui postea ex eodem matrimonio suscepti fuerint, vel solos (si nullus alius deinde nascatur) tam ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere, quam ab intestato petere hereditatem paternam: pactis, quæ [matrimonii tempore super dotibus, vel ante nuptias donationis rebus subsecuta fuerint, etiam [6] ad ipsorum personas pertinentibus: ut una cum fratribus suis postea ex eisdem parentibus forte progenitis, aut soli (si nullus alius sit procreatus) dotis & ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum emolumenta percipiant. † Hi vero, qui tempore hujus sacratissimæ jussionis necdum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarum consortio meruerint, minime hujus legis beneficio perfruantur: cum liceat easdem mulieres sibi prius jure matrimonii copulare, non extantibus legitimis liberis, aut uxoribus, & legitimos filios (utpote nuptiis præcedentibus) procreare: nec audeant quos ex ingenua concubina dilato post hanc legem matrimonio nasci voluerint, ut justi ac legitimi postea videantur, magnopere postulare. Dat. 10. Kal. Mart. BASILIO II. & ARMAS. CONSS. 476.

De arrogatione.

6. Imp. ANASTASIUS [7] A. Sergio P. P.

JUbemus eos, quibus nullis legitimis existentibus liberis, in præsenti aliquæ mulieres uxoris loco habentur, ex his sibi progenitos seu procreandos, suos & in potestate legitimosque habere, propriasque substantias ad eos vel per ultimas voluntates, vel per donationes, seu alios legi cognitos titulos (si voluerint) transferre: Ab intestato quoque ad eorum hereditatem vocandos, nec aliquas quæstiones seu altercationes exercendi sub qualibet astutia subtilique legum vel constitutionum occasione super his, vel agnatis seu cognatis genitoris eorum, vel quibusdam aliis superesse facultatem in posterum. † Nihilominus quisquis hujusmodi mulierem uxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerit, pro ejus sobole similem eandemque formam custodiri: ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos proprium suum patrimonium acquirendi. † Filios insuper & filias jam per divinos adfatus a patribus suis in arrogationem [8] susceptos, vel susceptas, hujus providentissimæ nostræ legis beneficio & juvamine potiri censemus. Dat. Kal. April. ANASTASIO [9] A. IV. & AGAPITO CONSS. 508.

Lex, quæ cassatur, intelligitur cassari quoad futura, non quoad præterita. Bald.

7. Imp. JUSTIN. A. Marino P. P.

LEgem Anastasii [10] divinæ recordationis, quæ super naturalibus filiis emissa est, in [11] his valere tantum casibus concedimus, qui [12] nunc usque subsecuti sunt, pro ejusdem legis tenore in matrimoniis tunc constantibus, vel postea contractis: ita tamen, ut non aliunde progenitis subvenisse credatur, quam non ex nefario [13] nec incesto conjugio. Naturalibus insuper filiis vel filiabus ex cujuslibet mulieris cupidine non incesta, non nefaria procreatis, & in paterna per arrogationem seu per adoptionem sacra susceptis, ex divinis jussionibus, sive antequam eadem lex irrepserit, sive post eandem legem usque ad præsentem diem, non sine ratione duximus suffragandum: ut adoptio seu arrogatio firma permaneat, nullis prorsus improbanda quæstionibus: quasi quod impetrarunt, lege quadam interdictum sit: quoniam & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit, moventе misericordia [14]: quia indigni non sunt, qui alieno laborant vitio. Sint itaque post eandem arrogationem seu adoptionem sui, & in potestate patrum: successionesque tam ab intestato quam ex testamento capiant, prout in arrogatis seu adoptatis constitutum est. In posterum vero sciant omnes legitimis [15] matrimoniis legitimam sibi posteritatem quærendam, ac si prædicta constitutio lata non esset. Injusta [16] namque libidinum desideria nulla de cætero venia defendet: nullum sublevabit novum adminiculum præter anteriorum dispositionum ordinem; non ante lata sanctio, quam ex hoc die resecandam pia suggerit ratio: non arrogationum vel adoptionum prætextus: quæ ulterius [17] minime ferendæ sunt: non astutiæ, sive divinis adfectandæ literis, sive quibusdam illicitis ambiendæ machinationibus: cum nimis sit indignum, nimis item impium, flagitiis [18] præsidia quærere, ut & petulantiæ servire liceat, & jus nomenque *patris*, quod eis denegatum est, id [19] altero legis colore præsumant. Dat. 5. Id. Novembr. JUSTINO A. & EUTHERICO CONSS. 519.

Quantum possint naturales capere.

8. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

HUmanitatis intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, ut liceat eis nulla legitima sobole, vel matre subsistente, naturalem vel naturales filios, matremque eorum, non tantum ex tribus unciis, (quod præteritæ leges permittebant) sed etiam ex duplici portione, id est sex [20] unciis heredes scribere: ut licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem habeant, ex suprema tamen [ejus] voluntate permittatur eis usque ad prædictas sex uncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hereditatem ejus capere: ita tamen ut memoratam sex unciarum quantitatem in omnibus naturalibus filiis & matre eorum minime testator excedat: quam & in legatis, & in fideicommissis eis relinquendis, & dotibus [21]; & donationibus tam aliis, quam ante nuptias usque ad sex unciarum æstimationem liberam [similiter] naturalibus eorum patribus damus potestatem. † Hæc autem in futuris tantummodo testamentis, vel ultimis voluntatibus, vel dotibus, vel donationibus locum habebunt. Dat. Kal. Januar. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. II. CONSS. 528.

In AUTHENT. quib. mod. naturales effic. sui, §. Si vero filios. & §. fi. col. 6. tit. 1. Novell. 89. cap. 12. & cap. 15.

L*Icet patri sine legitima prole seu parente, cui relinqui necesse est, decedenti, naturalibus totam substantiam suam vel inter vivos largiri, vel in testamento transmittere. Quod si parentes duntaxat ei supersint: legitima parte parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittitur. Ab intestato vero cum desit soboles civilis, nec superfit conjunx legitima: si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu conjuncta, in duas paternæ substantiæ uncias succedunt, ut matri inter eos virilis portio (si superest) detur. Hujusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: sive legitimi extant, & succedunt: sive conjuge viva quilibet alii* [22] *sunt heredes. Hi ergo & parentibus parem* [23] *præstent, si opus sit, pietatem. Sed qui ex damnato* [24] *sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur.*

De legitimatis per oblationem curiæ.

9. Idem A. Mennæ P. P.

COmmunium rerum esse utilitatem recte judicantes, lucidis & omni ambiguitate segregatis legibus uti nostro subjectos imperio, ad præsentem sanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata, quæ usque adhuc obtinebat, certissimum facimus, ut quoties naturales filii curiali [25] fortunæ patriæ sui genitoris adsignantur, vel adhuc vivente patre vel post ejus obitum, pro dispositione testamenti ab eo conditi; & eo modo legitima jura in paterna successione adipiscantur; [ut] (quod recte fieri minime dubium est) licet Illustrem dignitatem, ex qua curialis fortunæ liberatio competere non potest; naturales filii antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendentium [26], vel ascendentium [27], vel ex latere agnationis, vel cognationis jure eidem patri conjunctorum (licet ipsi legitimi successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod jus sibi vindicare. † Quod & in his locum habebit, qui jam a naturali patre curiali conditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodem scilicet modo nec illis contra substantiam ejusdem naturalis filii, vel ex eo descendentium [vel [28] ascendentium,] vel a latere conjunctorum, aliquod sibi jus vindicare valentibus. Sed si quidem iste naturalis filius, sive postquam legitimus successor patri effectus sit, sive in antecedente tempore, filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad ejus successionem, sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse præterquam si quarta portio bonorum ejus eidem curiæ debeatur, eo quod nullus forte ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo videlicet observando, ut hi, quos [iste] naturalis filius, postea quam [29] fortunæ curiali datus est, procreaverit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere munia compellantur.

§. 1. Si vero *sine liberis* cujuscunque gradus intestatus decesserit:

1 Acceptans vel admittens onus, commodum & connexum admittere intelligitur. Imo hoc nostro casu emolumentum repudiare non potest: hoc est, filius patris destinatione decurio factus, hereditatem ea conditione relictam repudiare non potest.
2 Bostræ, ita legitur *Novell.* 89. *cap.* 2. §. 1.
3 *Al.* minuit, quæ lectio, velut falsa rejicitur a Castrensi & ita est: Constantinus Christiana fide Romanum imperium munivit.
4 Renovatur lex Constantini per Zenonem.
5 Legitimi & sui fiunt, nati in concubinatu ex ingenua muliere, concubinatu in matrimonium converso. *l.* 6. J. *h. t.* *Instit. de nupt. in fin.* *Novell.* 12. *cap.* 4. *Novell.* 74. *cap.* 1. *Novell.* 89. *c.* 8.
6 Donatio primo filio nascituro ex tali matrimonio facta, valet, *ut hic*: & *l.* 24. *fin. C. de operis libert.* *l.* 24. *ff. de pact. dotalibus.* Imo non valet: quia personæ non existenti donari videtur: & in non absimili casu ususfructus sine persona constitui non potest: ut hinc sequi videatur, donationem sine persona esse non posse. *l.* 26. *ff. de stipulat. servorum.* vide Guidonem Papæ *decis.* 267.
7 Cujus fit mentio *l.* 7. J.
8 Hac lege permissum est naturales liberos arrogando suos & legitimos facere, sed huic constitutioni derogat *l.* 7. J. *h. t.* *Novell.* 89. *cap.* 11. *in fin.* videtur tamen quasi reduci constitutio Anastasiana, permissa per adoptionem legitimatione *Novell.* 117. *cap.* 2.
9 Anatolio.
10 Id est, *l.* 6. S. *h. t.*
11 Abrogatur *l.* 6. S. *h. t*
12 Lex Anastasii in futurum abrogatur. *Novell.* 89. *cap.* 7.
13 Utcumque in præteritum legi Anastasii indulgeatur jus naturales liberos adoptandi, naturalium tamen nomine non intelliguntur nati ex nefario & incestuoso [illegible] 810.
14 *l.* 6. *ff. de decurionibus*
15 *Novell.* 89. *c.* 7. *c.* 12. *in fin.*
16 Injustis desideriis venia denegatur.
17 Vide tamen quæ cix. ad *Novell.* 117. *c.* 2.
18 Flagitiis præsidia non sunt quærenda: nec vitia juvanda.
19 *Cap.* 39. *de reg. jur. in* 6.
20 Dixi ad *l.* 2. S. *h. t.*
21 Dotes naturalium filiorum [illegible] legitimam: adde *l. uxorem.* 41. §. *pater.* 11. *ff. de leg.* 3.
22 Alimenta liberis naturalibus debentur non modo a patre, ejusve liberis legitimis aut legitimatis, sed etiam a patris naturalis successoribus seu heredibus: & quidem ex bonis ipsius testatoris. adde *c. cum haberet* 5. *extra. de eo, qui duxit in matrim. quam pol. per adult.*
23 Pater & filius pari jure tenentur in permissionibus & prohibitionibus; ut quemadmodum pater spurium filium non instituit, ita nec patrem filius.
24 Alimenta jure civili non debentur liberis ex damnato coitu procreatis. adde *auth. ex complexu supr. de incestis & inutil.*
25 *Nov.* 89. *c.* 2. *c.* 3. *c.* 4.
26 Legitimati per matrimonium liberis justis consanguinei sunt, at non ii, qui per oblationem tantum. Cur ita? legitimi sunt, *ut hic*, & *Nov.* 89. Illi omni cognationi omnibusque cognatis legitimi sunt: hi legitimanti tantum, non aliis cognatis: Cur? Prior legitimatio naturam imitatur, at non posterior: unde notat Bart. statuto civitatis legitimatum non haberi pro legitimato in bonis extra territorium positis. Cujus differentiæ vis hæc est: ut priore casu legitimatus, legitimis fratribus succedat, non posteriore casu. Quid si quis legitimatus est Principis rescripto? extra territorium quoque civitatis legitimatus censetur. Cur? propter summam Principis potestatem sive personas ipsas spectes, sive res: hoc est legitimatus habebitur omnibus patris cognatis, & extra territorium quoque suæ civitatis: ut per Principem legitimatio ea parte, legitimationem quæ matrimonio fit, imitetur: & eam superet quæ fit tantum per curiæ oblationem: causam si quæsiveris, hæc adferri poterit, quod potestas Principis non in unius civitatis tantum præturium, sed in totius Principatus fusum sit & extensum.
27 Hæc verba delenda. vide Cujac. 17. *obs.* 6.
28 Hæc verba delenda esse Cujac. monet 17. *observ.* 6. est enim iniquum & falsum, patrem naturalem non succedere ascendentibus naturalibus: hoc est patri suo vel proavo.
29 Hoc jure patre facto curiali, liberi postea suscepti, sunt curiales: ante suscepti non sunt. hodie etiam ante suscepti curiales sunt, *Nov.* 101. *c.* 4.

ſi quidem matre ſuperſtite, tertiam quidem partem bonorum ejus matrem habere, duas vero alias partes curiam, cui a patre datus eſt. Sin autem mater quidem defuncti non ſupereſt, alii vero cognati ex materna linea deſcendentes, vel ex latere venientes ad ejus vocentur ſucceſſionem: tunc ea quidem, quæ a patre naturali ad eum pervenerunt, [eidem] curiæ competere. Si quid vero filio poſtea legitimo ſucceſſori effecto, vel a matre ſua, vel aliunde quocunque legitimo modo acquiſitum ſit, hoc ad proximos maternos ejus cognatos pervenire. Illo videlicet obſervando, ut ſive matre ejus ſuperſtite, ſive ea ante filium mortua, aliquis ex ejus genere ejusdem curiæ fortunam ſubire paratus ſit: liceat [ei] offerenti ſe eidem curiæ, bona mortui, quæ de ſubſtantia patris ad eum pervenerunt, capere, muniaque peragere curialia: quo accidente, mater defuncti (ſi adhuc ſuperſit) non ſolum tertiam partem eorum, quæ extra paternam ſubſtantiam filius ejus aliunde acquiſiverit, ſed etiam omnia ea, vel ipſa ſola, vel cum coheredibus ſuis capiet. §. 2. Ea vero, quæ de ſucceſſione naturalis filii poſt curialem conditionem morientis conſtituimus, non tantum in his locum habere debent, qui poſtea a patre ſuo naturali curiæ dati fuerint: ſed etiam in illis, qui jam dati ſunt, ſi tamen adhuc ſuperſunt. Quod ſi ante præſentem ſanctionem mortui [1] ſunt, minime ad eorum ſucceſſionem eandem noſtram ſanctionem extendimus. §. 3. Et quoniam omnimodo favendum eſt curiis civitatum: illud etiam in hanc partem addendum eſſe cenſemus, ut liceat [2] patribus naturales filios curiæ [3] patriæ ſuæ tradere, non [4] ſolum nulla [5] eis legitima ſobole exiſtente, ſed etiam ſi filios, vel alios liberos ex legitimis matrimoniis procreatos habeant, & eo modo naturales quoque filios ſibi legitimos ſucceſſores efficere: ita tamen, ut [6] minime eisdem patribus liceat per donationem, vel ultimam voluntatem amplius [eidem] filio naturali dare, vel relinquere, quam [7] uni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit, vel reliquerit, cui minima portio data, vel relicta ſit. Dat. Kal. Jun. DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De legitimatione per ſubſequens matrimonium.

10. Idem A. Demoſtheni P. P.

CUm quis a muliere libera, & cujus matrimonium non eſt legibus interdictum, cujusque conſuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minime dotalibus inſtrumentis compoſitis, poſtea autem ex eadem adfectione [8], etiam ad nuptialia pervenerit inſtrumenta, & alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreaverit: ne poſteriores liberi, qui poſt dotem editi ſunt, ſibi omne paternum patrimonium vindicare audeant, quaſi juſti & in poteſtate effecti fratres ſuos, qui ante dotem fuerant nati, ab hereditate paterna repellentes: hujusmodi iniquitatem amputandam cenſemus. Cum enim adfectio prioris ſobolis, & ad dotalia inſtrumenta efficienda, & ad poſteriorem filiorum edendam progeniem præſtiterit occaſionem, quomodo non eſt iniquiſſimum, ipſam ſtirpem ſecundæ poſteritatis [priorem] quaſi injuſtam excludere: cum [9] gratias [10] agere fratribus ſuis poſteriores debeant, quorum beneficio ipſi ſunt juſti filii, & nomen & ordinem conſecuti? Neque enim veriſimile eſt, eum, qui poſtea vel donationem, vel dotem conſcripſerit, ab initio talem adfectionem circa mulierem non habuiſſe, quæ eam dignam eſſe *uxoris* nomine faciebat. Quapropter ſancimus in hujusmodi caſibus omnes [11] liberos, ſive ante dotalia inſtrumenta editi ſint, ſive poſtea, una [12] eademque lance trutinari, & omnes [filios] ſuos in poteſtate ſuis exiſtere genitoribus, ut nec prior, nec junior ullo habeatur diſcrimine: ſed qui ex iisdem matrimoniis procreati ſunt, ſimili perfruantur fortuna. Dat. 15. Kal. Octob. *Chalced.* DECIO V. C. CONS. 529.

Per ſequens matrimonium filii nati ex concubina legitimantur, etiamſi ex eo matrimonio nullus poſtea naſcatur: vel natus vivens non reperiatur tempore mortis patris. Salic.

11. Idem A. Juliano P. P.

NUper legem conſcripſimus, qua juſſimus, ſi [13] quis mulierem in ſuo contubernio collocaverit, non ab initio adfectione [14] maritali (eam tamen, cum qua poterat habere connubium) & ex ea liberos ſuſtulerit, poſtea vero adfectione procedente, etiam nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit, filiosque vel filias habuerit: non ſolum ſecundos liberos, qui poſt dotem editi ſunt, juſtos, & in poteſtate eſſe patribus, ſed etiam anteriores, qui & his qui poſtea nati ſunt, occaſionem legitimi nominis præſtiterunt. Quam legem quidam putaverunt ſic interpretari, ut ſive non [15] progeniti fuerint poſt dotem conſcriptam liberi, ſive jam ab hac luce ſubtracti: non anteriores filios juſtos haberi, niſi utroque tempore viventes, & ſuperſtites liberi inveniantur: quorum ſupervacuam ſubtilitatem penitus inhibendam cenſemus. Sufficiat etenim talem adfectionem habuiſſe, ut poſt liberorum editionem & dotalia efficiant inſtrumenta, & ſpem [16] tollendæ ſobolis habeant: licet enim hoc, quod ſperatum eſt, ad effectum non pervenerit, nihil anterioribus liberis fortuitus [17] caſus derogare concedatur: & multo magis ſi quis mulierem, quam in contubernio ſuo habuerat, prægnantem [18] fecerit, poſtea autem adhuc gravida muliere conſtituta, dotalia fecerit inſtrumenta, & puer vel puella editus vel edita ſit, juſta patri ſoboles naſcatur, & in poteſtate efficiatur, & heres exiſtat morienti ſive ab inteſtato, ſive ex teſtamento. Satis enim abſurdum eſt, ſi filii poſt dotem progeniti anterioribus liberis adjutorium adferant, & ipſum puerum, vel puellam ſibi opitulari non poſſe. Et generaliter definimus, & quod ſuper hujusmodi caſibus variabatur, definitione certa concludimus: ut ſemper in hujusmodi quæſtionibus, in quibus de ſtatu liberorum eſt dubitatio, non [19] conceptionis, ſed partus tempus inſpiciatur: & hoc favore facimus liberorum, ut editionis tempus ſtatuamus eſſe inſpectandum: exceptis his tantummodo caſibus, in quibus conceptionem [20] magis approbari, infantium conditionis utilitas expoſtulat. Dat. 15. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

In AUTHENT. de inceſt. nupt. §. Dubitatum. col. 2. tit. 7. al. Novell. 12. cap. 4.

QUod jus locum habet, & ſi ante hoc conſortium, legitimorum pater ſit ex alia conjuge, a qua ſeparatus ſit legitime, vel ea mortua.

In AUTHENT. de trient. & ſemiſſ. §. penult. col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. ult.

SEd nova conſtitutio non permittit hoc in ancilla, niſi ei, qui ſine legitimis aliis reperitur.

In AUTHENT. ut lib. dec. §. ſi quis autem. col. 6. tit. 7. al. 6. Novell. 78. cap. 3.

NOva alia conſtitutio hoc generaliter inducere videtur & in his, qui ex ancilla ſunt, ut ex ipſa dotis inſcriptione ſimul, & libertas tribuatur, & jus ſuorum.

De legitimatione per Principem.

In AUTHENT. quib. mod. nat. effic. legit. §. 1. vers. Si vero ſolummodo & §. ſed & aliud. col. 6. tit. 3. al. 1. Novell. 74.

PRæterea qui legitimam non habet prolem, ſed ex hujusmodi conſuetudine duntaxat naturalem: poteſt ab eo precibus [21] Principi datis, legitimos [illegible] [illegible], & ſine [22] matrimonio, ſi mulier jam defuncta ſit, vel [illegible], vel occultetur, vel alias ventre prohibeatur, vel quoquo modo matrimonium impediatur, ut ſacerdotio.

De legitimatione ex teſtamento.

In AUTHENT. quib. mod. nat. effic. legit. §. illud autem. col. 6. tit. 3. al. 1. Novell. 74. cap. 2.

ITem ſine legitimis decedens, in teſtamento [23] ſcribens velle ſe naturales filios fore legitimos ſucceſſores, *licentiam habeat, ut poſt mortem ejus filii Principi ſupplicent, teſtamentum oſtendentes, & Principis, & legis dono fiant heredes: ſi tamen filii voluntatem patris amplectantur. Quod generaliter obſervatur: Sed ſi alii quidem volunt legitimi fieri, alii non: volentes fiant, cæteri in jure naturali remaneant.*

De eo, qui in aliquo inſtrumento nominatus eſt filius.

In AUTHENT. ut liceat matri & aviæ. §. Ad hoc autem. col. 8. tit. 18. al. 13. Novell. 117. cap. 2.

SI quis liberos habens naturales ex muliere libera, quæ uxor ei poterat [24] eſſe, dicat [25] in inſtrumento ſive publice, ſive propria manu conſcripto habente ſubſcriptionem trium teſtium fide dignorum, ſive in teſtamento, ſive in geſtis monumentorum, hos ſuos eſſe, *nec adjecerit* naturales, *hujusmodi filii ei legitimi ſucceſſores erunt. † Et ſi uni ex multis filiis teſtimonium quodlibet ex prædictis modis præbuerit, cæteris ex eadem muliere natis ad legitima jura ſufficiet.*

De nepote naturali.

12. Idem A. Joanni P. P.

CUidam, qui juſtum filium habebat [26], nepos acceſſit naturalis. Si nepotis [27] nomen hujusmodi ſoboli legibus accommodandum eſſet, quærebatur. Volebat enim tali [28] naturali nepoti ex ſuo legitimo filio jam defuncto progenito totam [ſuam] ſubſtantiam relinquere, quaſi ſacris conſtitutionibus tantummodo in filiis naturalibus prohibentibus totum patrimonium, ſive quantam partem voluerit, eis relinquere, & certo fine partes eorum concludentibus? Hujusmodi autem dubitatio, & in alia [dubitationis] ſpecie ventilata eſt. Quid enim, ſi ex naturali filio nepotem habeat avus legitimum patri ſuo, vel naturalem? In omnibus itaque talibus dubitationibus, cum nulla legitima conſequentia in hujusmodi perſonis cuſtoditur, ſed interventu ſobolis naturalis nullum [29] jus legitimum ſubeſſe poteſt, ut neceſſitas relinquendi aliquid eis ex legibus immineat: liceat eis, quantum voluerint ſuæ ſubſtantiæ in eos conferre; ſcilicet nulla legitima ſobole ſubſiſtente. Filiis enim naturalibus relinqui conſtitutiones, quantum voluerint, ideo prohibuerunt, quia [30] vitium paternum refrenandum eſſe exiſtimaverunt. In nepotibus autem non eadem obſervatio in præfatis ſpeciebus cuſtodienda eſt, ubi legitima ſoboles minime facit impedimentum. Ea enim ſubſiſtente: veterum conſtitutionum tenorem in naturalibus filiis ſtatutum, & in nepotes extendimus. Sed hoc in his tantummodo ſancimus, in quibus voluntate aliquid conſecuti ſunt. Jura etenim ab inteſtato [31] in avi ſucceſſionem nemini eorum penitus aperimus. Et hæc non ſolum eis accedere cen-

1 Hæc conſtitutio locum non habet in jam mortuis, ſed morituris. 2 *l.* 3. ȷ. . . t. 3 Legitimos habens liberos poteſt filios ſuos naturales, ſi quos habet, curiæ offerre: ſed & eis relinquere & donare, non plus tamen quam uni liberorum cui minus dederit. 4 Legitimare per oblationem curiæ filios naturales pater poteſt, licet alios legitimos jam habeat. 5 *Nov.* 89. *c.* 2. §. 1. 6 Legitimato filio pater plus relinquere non poteſt, quam legitimis & legitime natis. 7 *Nov.* 74 & ita derogatur *Novell. Th. de bon. decur.* 8 *l.* 11. ȷ. *h. t. l.* 20 *verſ. ſancimus. ſupr. de don. ante nupt. Inſt. de nuptiis. in fin. Novell.* 89. *c.* 8 ȷ. Legitimatio per matrimonium, tabulas & ſcripturam requirit jure civili, *ut hic: & Inſtit. de nupt. in fin.* non tamen jure Canonico. *c. tanta.* 6. *extr. qui filii ſint legitimi.* 9 Autor beneficii alteri conferendi ipſo beneficio non eſt arcendus, ſed adjuvandus potius; adde *l. amiciſſimos.* 36. §. *Lucius.* 1. *ff. de excuſ. tut.* 10 Hinc videtur defendi poſſe communis illa opinio, Legitimatum per nuptias non tantum legitimum fieri, ſed jus primogenituræ etiam conſequi adverſus fratres juſtis poſtea nuptiis ſuſceptos. dixi ad *Novell.* 89. *c. ult.* 11 *d.* §. *ult. Inſt. de nupt. in fin. Novell* 19. 12 Legitimati per matrimonium æquali jure cenſentur, & ſuccedunt patri una cum aliis ante & poſt matrimonium legitime ſuſceptis. 13 Legitimatur filius naturalis per ſubſequens matrimonium, *ut hic.* Cujus regulæ extenſiones viginti, exceptiones quatuordecim, vide apud Duenazium *reg.* 350. 14 Affectio maritalis nuptias facit. *ut hic. l.* 10. ȷ. *h. t.* 15 Dixi ad *Novell.* 74. *in pr. & Novell.* 89. *c.* 8. 16 Si ita eſt, qui mortis periculo inſtante, concubinam *uxorem* vocat, liberos ex ea ſuſceptos non legitimabit: ut velle videtur Baldus *in hac lege.* 17 Anterioribus liberis fortuitus poſteriorum caſus nihil derogat: & ita per matrimonium legitimantur liberi, etiamſi poſt alii non naſcantur, vel naſcantur, & moriantur. 18 Ut ſciri poſſit quis legitime natus ſit, non inſpicitur tempus conceptionis, ſed partus. 19 Verbum *procreati* non modo locum habet in natis, ſed etiam in conceptis, & adhuc in utero exiſtentibus, ut concepti & nondum nati poſſint per reſcriptum legitimari, vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 51. *num.* 37. 20 Adde *l.* 7. *l.* 26. *ff. de ſtat. homin.* 21 De legitimatis per reſcriptum 22 Legitimati ſtatuto, vel a Comite (quem Palatinum Comitem interpretes noſtri appellant) liberi naturales ſuccedere parentibus ſuis non poſſunt, exiſtentibus legitimis, *ut hic* niſi forte ipſi legitimi conſentiant legitimationi, ne alioquin ipſis legitimis in jure ſucceſſionis fiat præjudicium. 23 De legitimatis per teſtamentum. 24 Verbum *poterat* habet quatuor ſignificationes. vid. Roder. Suarez. *de matrim. n.* 33. Anſ. 25 Legitimari a patre videtur filius naturalis, ſi inſtrumento publico, vel ſcriptura manu propria perſcripta & ſubſcriptionem trium teſtium fide dignorum habente *filius* nominatur ſeu appellatur, *ut hic.* quam ſententiam quatuor exceptionibus propoſitis coërcet & reſtringit Duenazius *reg.* 348. de trium teſtium ſubſcriptione, ejusque vi & effectu, vide *l. ſcripturas.* 11. ȷ. *qui potiores.* 26 Utrum nepos naturalis avo ſuccedat. 27 Filii appellatione in odioſis nepos non continetur: ſi ratio odii quæ erat in filio, ceſſat in nepote: ut filii certæ qualitatis mentione facta nepos alterius qualitatis non contineatur. 28 Legitimo nepoti ex filio naturali: vel naturali ex legitimo: vel, naturali ex naturali, legitimis non exiſtentibus, poteſt avus univerſa bona relinquere, licet eorum parenti non poſſet niſi ſemiſſem relinquere. *l. humanitatis.* 8. *ſupr. h. t.* forte quod nepos cenſetur jure extranei, vel pro extraneo habeatur: ut quod extraneo, & eidem teſtator poſſit relinquere. 29 Legitima nulla debetur liberis naturalibus: Naturales tantum liberi non agunt de inofficioſo. adde *l.* 1. §. 1. *ff. de bon. poſſeſſ. contra tabul.* 30 *Sub.* incontinentiæ. 31 Nepos cæterique liberi naturales avo vel proavo nullo modo ſuccedunt.

ſemus

femus a fubftantia [illegible] paterni naturalis, fed etiam proavi, vel ejus cognationis: fi quis faltem hujusmodi vocabulum in tam degeneres [1] homines extendere maluerit. Dat. Kal. Novembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXVIII.
DE TESTAMENTARIA [2] TUTELA.

De teftamento patronæ.

1. Impp. SEVER. & ANTON. A. Speratæ.

QUem dicis tibi tutorem in teftamento patronæ [3] datum, fi adminiftrationi fe non [4] immifcuit, nulla actione tibi tenetur: neque enim jure [5] datus tutor fuit. Quod fi adminiftraverit [6] fponte res tuas, experiri adverfus eum actione negotiorum geftorum potes. PP. Kal. Auguft. APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De teftamento & codicillis.

2. Imp. ANTON. A. Sabiniano.

ETfi a patre tuo teftamento jure tibi tutor datus, eo [7] tempore, quo heres extitifti, in rebus humanis fuit: tamen codicillis alius tutor recte datus eft, & uterque [8] propter voluntatem teftatoris tutor erit: nifi teftamento datum pater alium codicillis dando reprobaverit, tunc enim pofterior folus tutor erit. Dat. Id. April. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Si ex pupillis unus in fuam tutelam venerit.

3. Imp. ALEXANDER A. Gordio & aliis.

SI tutores teftamento [9] vobis dati funt, quanquam unus veftrum fuæ [10] ætatis factus fit, id eft pupillarem ætatem exceffcrit, tutela tamen veftra ad eum non pertinet. Dat. 5. Kal. Jan. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De teftamento matris.

4. Idem A. Felicianæ.

MAter [11] teftamento filiis tutores dare non poteft, nifi eos heredes inftituerit. † Quando autem eos heredes [non [12]] inftituerit, folet ex voluntate defunctæ datus tutor a Præfidibus confirmari.

† Nullo vero ex his interveniente, fi res pupillares, qui dati funt, adminiftraverint [13]: pro tutelæ actione tenentur. PP. 7. Kal. Jun. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De fervo alieno.

5. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Daphnæ.

SI pupillorum pater alienum [14] fervum de quo poftulas, & tutorem effe voluerit, & liberum, manente tamen alio tutore pupillis [ante] dato: & redimi, & manumitti hunc apud præfidem provinciæ, & curatorem adjungi oportet. PP. 3. Kal. Mart. SECULARI & DONATO CONSS. 261.

De adminiftratis & neglectis.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Donnæ.

SI tibi pater avunculum teftamento recte tutorem dedit, nec is excufatus eft: eum tutelæ judicio, tam de adminiftratis, quam de neglectis [15] (cum adminiftrari deberent) apud competentem judicem conveni, fecundum bonam fidem tibi fatisfacere juffurum. Subfcripta Non. April. Sirmii, CC. CONSS. 293.

De differentia tutoris & curatoris.

7. Iidem AA. & CC. Triphenæ.

TUtelæ [actione] contra tutorem mota, quem [in] teftamento patris, in cujus fuifti poteftate, datum proponis: reddi tibi, fi quid debetur, competens Judex aditus jubebit. Curatorem [16] enim inutiliter [in] teftamento dari non ambigitur. Dat. 17. Kal. Maji, Sirmii, CC. CONSS. 293.

De verbis Græcis.

8. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

TUtores [17] etiam Græcis [18] verbis licet in teftamentis relinquere: ut ita tutores dati videantur, ac fi legitimis verbis eos teftator dediffet. Dat. Prid. Id. Sept. THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. XXIX.
DE CONFIRMANDO [19] TUTORE.

De teftamento matris.

1. Imp. ALEXANDER A. Prifco.

TEftamento matris [20] tutores dati, excufare [fe] neceffe [21] non habent, nifi decreto fecundum voluntatem defunctæ, & quidem inquifitione [22] habita dati fuerint. PP. 3. Non. Mart. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De epiftola & imperfecto teftamento.

2. Idem A. Valerio.

NEque per epiftolam [23], neque ex imperfecto [24] teftamento tutorem recte dari indubitati juris eft. Sed voluntas patris in conftituendis tutoribus, vel curatoribus in hujusmodi cafibus a Judice, ad cujus officium hæc res pertinet, fervari folet. Secundum quæ vereri non debes, ne tempus antequam [25] confirmareris, tibi cefferit. PP. 7. Id. Auguft. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

Si ante confirmationem alius tutor datus fuerit.

3. Idem A. Soffiano P. P.

SI (ut proponis) pupillo cujus meminifti, pater inutiliter teftamento tutores dedit; & priusquam [26] hi confirmarentur, alii ab eo cujus intereft, dati [27] funt, id quidem quod [28] jure geftum eft [29], revocari non poteft. † An autem qui judicium patris habent, curatores eidem pupillo conftitui [30] debeant, aditus competens Judex perfpectis [31] utilitatibus ejus æftimabit. PP. 3. Idib. April. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

De parentibus naturalibus.

4. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

NAturalibus [32] liberis providentes, damus licentiam patribus eorum in his rebus quas quocunque modo eis dederint, vel reliquerint, ([fcilicet] intra præfinitum noftris legibus modum) & tutorem eis relinquere: qui debet apud competentem Judicem confirmari, & ita res gerere pupillares. Dat. 15. Kal. April. Conftantinop. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

TIT. XXX.
DE LEGITIMA [33] TUTELA.

De avunculis & patruis.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Firminæ.

AD avunculos [34] nec mafculorum tutelæ ex lege duodecim tabularum deferuntur: cum folummodo patruis fi non fe excufaverint, id jus tributum fit. PP. 8. Kal. Jun. ipfis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De agnatorum & cognatorum differentia fublata, de fexu, ætate & gradu.

In AUTHENT. de hered. ab inteft. §. ex his. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 5.

SIcut hereditas agnatione non infpecta proximis defertur: fic & tutelæ onus commutatur emolumentum, fi mafculi & perfectæ fint ætatis, & nulla lege prohibeantur fufcipere. Quod fi plures fint ejusdem gradus, & ad tutelam vocantur: jubemus communiter apud judicem convenientibus unum, vel plures eligi, & eum vel eos adminiftrare: ut magis idoneo, vel idoneis committatur tutela, periculo tutelæ omnibus manente, qui ad tutelam vocantur: & fub hujus certa mutoribus tacite fubjacentibus pro hujusmodi gubernatione.

De capitis deminutione.

2. Iidem AA. & CC. Afclepiodoto.

AD agnatos pupilli jure [35] legitimo follicitudinem tutelæ pertinere, nifi capitis [36] deminutionem fuftinuerint, manifeftiffimum eft. S. 3. Non. April. AA. CONSS. 290.

De fœminis impuberibus.

3. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

COnftitutione divæ memoriæ Conftantini, [37] lege Claudiâ [38] fublata, pro antiqui [39] juris auctoritate, falvo [40] manente agnationis

1 Eft hoc natis ex concubinatu vitium, ut degeneres fint, nothi & obliqui. Lucanus, Obliquo maculat qui fanguine regnum. & Baftardi vulgo a Germanico *Bos art*, id eft, degeneris ingenii. vide Cujac. ad *Novell.* 118.

2 Dixi ad *L.* 26. *D.* 2. Tutela alia legitima, alia dativa, alia teftamentaria, *ut hic*: alia Atiliana utut fit, tutor dari teftamento poteft. An & curator? non datur. *l.* 7. J. *h. t. l.* 1. *in fin. ff. de confirmando tutor.* quia lex 12 tabularum de tutela loquitur, non de curatore, datus tamen confirmatur a prætore *d. l.* 1 adde Cujac. 7. *obferv.* 6. An & adoptio? fic videtur. Velleius Paterculus 2 Eutrop. 7. Sueton. *in Cicer.* Cic. *in Bruto,* Nepos *in Attico.* Imo non recte, propter fuperioris legis 12. tab. rationem. fed tamen confirmatur, dixi ad *l.* 63. § 10 *ff. ad SC. Treb.* An & contractus, dixi ad *l.* 21. *ff. qui teft.* Hoc interim notandum eft, in Gallia neque lege, neque teftamento tutores, fed tantum ex inquifitione dari. vide Lucium 8. *Placit.* 3. *num.* 1. 3 Idem in patrono. *l.* 28. *in fin. ff. h. t.* 4 *l.* 1. *in fin. ff. de eo qui pro tutor.* 5 Ceffatio in, incti per [illegible] neminem obligat. *l.* 5. J. *qui dare tut.* 6 Tutor jure non datus fi fe tutelæ mifcuerit, actione geftorum negotiorum tenetur. 7 Eodem tempore, quo confirmantur, [illegible] videntur *Bald.* nihil prius aut pofterius æftimatur in his, quæ funt eodem tempore. 8 Et ita pater dando pofteriorem tutorem non intelligitur priorem removiffe *Bald.* vel fic, tutor teftamentarius non excluditur per codicillarem, fed ambo fimul tutores funt. *Salic.* adde *l. ultim. in fin. ff. h. t.* 9 *Tutor* teftamento datus legitimum excludit. legitima tutela teftamentariæ cedit. *l.* 9 § 1. *in fin. ff. de tut. & rationib.* 10 Suæ ætatis fieri, eft puberem fieri Dion 53. τὰς ἐν τῇ ἡλικίᾳ. Puberes vocantur, qui nondum pervenerunt ad annum vigefimumquintum ætatis vide Cujac. 6. *obf.* 3. ubi varias ætatis fignificationes explicat. 11 Mater non dat tutorem filio, nifi eum heredem inftituat: datum tamen judex cum inquifitione confirmat. Non confirmatus tenetur pro tutelæ, fi gefferit *l.* 4 *ff. h. t.* 12 Cujacius *ad tit. Inftit. de tutel.* hanc negationem expungendam monet. Nunquam enim tutor datus a matre, nifi inftituto. *d. l.* 4. *l.* 69. § 2 *ff. de leg.* 2. Goth. *Male* vide Gloffam. & *l.* 28. § 2 *ff. h. t.* & *l.* 4 *ff. de confirm. tutor.* J G 13 *l.* 39. § 9. *ff. de adm. tut. & peric. tutor.* 14 Si fervus alienus cum libertate tutor datur, fervus redimendus eft, & ut curator vel tutor alter adjungitur. *Salic.* 15 Tutor negligentiam præftat, & de negligentia tenetur. *l.* 2. J. *fi tutor non gefer. l.* 60 §. 3 *ff. de ritu nupt. l.* 1. §. 1. *ff. de adm. & peric.* 16 Curator teftamento inutiliter datur, licet confirmetur *l.* 1. *in fin. ff. de confirmando tutor. l.* 5. *fupr. de negot. geft.* vid Cujac 7 *obferv.* 6. 17 Novella Theodofii de teftamentis. 18 Tutor Græcis verbis dari poteft, *ut hic.* Quinam actus Græcis verbis fieri poffint, dixi ad *l.* 11. *ff. de leg.* 3.

19 *L.* 26. *D.* 3. 20 Et ita inutiliter. *l.* 2. *ff. h. t.* 21 Tutor inutiliter datus, nifi a die confirmationis fuæ excufatione non indiget. 22 Cur magis inquiritur tutor a matre datus, quam a patre? matris, ut & omnium mulierum confilium fragile eft. *l.* 4. *ff. de teftam. tut.* 23 Per epiftolam dari tutor non poteft, *ut hic,* ut nec hereditas (nam epiftola ne vim quidem codicillorum habet. *l.* 17. *ff. de jur. codicil.*) fic epiftola qua quis fibi coheredem cavit, petitionem non habet *l.* 52 *ff. de poft.* fidejuffor tamen epiftola dari poteft. *l.* 22. J. *de fidejuff.* Qui i epiftolæ nonnunquam vicem inftrumenti obtinent. *l.* 29 *ff. de probat.* 24 Ratio ut [illegible] hæc effe poteft, quod imperfectum patris teftamentum inter liberos valeat *l.* 21. § 1. J. *de teftam.* Goth. Vid. *l.* 3. *ff. h. t.* Sichard ad *l. hac confultiffima* § *ex imperfecto Cod. de Teft.* [illegible] 6. 7. Ans. 25 Excufationis tempus non cedit tutori inutiliter dato, antequam confirmetur *l.* 1. *l.* 3 *ff. h. t. l.* 59 § 2 *ff. de admin. & peric. tut.* 26 Antequam tutor inutiliter a patre datus confirmetur, poteft per judicem alius dari: interim dum tutor confirmetur, poteft per judicem alius dari, tutor confirmandus non impedit quin alius [illegible]. 27 A judice. 28 Legitime facta non revocantur. adde *c.* 73 *de reg. jur. in* 6 *l.* 85 § 1. *ff. de reg. jur.* 29 A judice. 30 Tutor confirmandus [illegible] a judicibus tutori, ut curator adjungi poteft. 31 Confirmatio tutoris in judicis deliberatione confiftit. 32 Pater naturalibus liberis tutorem dare poteft; confirmandum tamen a judice. *l.* 3. J. *quando mu. tut.* Nov. 89 c. 14.

33 Dixi ad *L.* 26. *D.* 4. & 1. *Inft.* 15. & 11. Ulp. 2. 3. *& feq.* 34 Legitimæ tutelæ deferuntur ad agnatos, & ita ad patruos, non ad avunculos. §. 1. *Inft. h. t. l.* 1. *l.* 6. *ff. h. t.* Hodie cognati, fi modo proximiores fint, tutelam obtinent *Auth. prox.* J. *Novell.* 118 *c.* 5. 35 i. e. Lege 12 tab. Nam hic quibus teftamento tutor datus non extat ex lege 12 tab. agnati erant tutores: eaque tutela ideo legitima dicebatur *Inftit. h. t. l.* 1 *l.* 5 *ff. de legitim. tut.* Ulp. 11. § 3. 36 Minima capitis deminutio agnatam excludit a tutela. *l.* 5. *in fin. ff. eod.* §. *h. t. Inftit. h. t.* 37 *l.* 2. *C. Theod. de tutor. & curator. creand.* 38 De qua vide Ulp. 11 §. 8. *in fin.* 39 Vid. Ulp. *d. loc.* 40 Id eft, tantisper dum manet jus cognationis. *l.* 2. *fupr. h. t.*

jure, tam consanguineus, id est, frater, quam patruus [1], cæterique legitimi ad pupillarum fœminarum tutelam vocantur. Dat. Kalend. Jul. MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

De fratre emancipato.

4. Imp. ANASTASIUS A. Polycarpo P. P.

FRater emancipatus [2], qui in germani sui vel sororis successione omnes inferiores seu proliziores gradus, non tantum cognatorum [3], sed etiam agnatorum antecedere a nobis pro nostra dispositione jussus est, etiam ad legitimam fratrum & sororum, necnon liberorum fratrum tutelam, quasi minime patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia juri cognita excusatione munitus sit, vocari: nec sub prætextu capitis deminutionis alienum ab hujusmodi onere semetipsum esse contendere sancimus. Dat. Kalend. April. JOANNE & PAULINO CONSS. 498.

De minore vigintiquinque annis.

5. Imp. JUSTIN. A. Demostheni P. P.

NEmo neque frater, neque alius legitimus in tutelam sive ingenui, sive liberti vocetur, antequam [4] quintum & vicesimum suæ ætatis annum impleat. Immineat enim cuique pro [5] sua tantummodo administratione periculum [6], ne alieno onere alius prægravetur. Sic etenim & pupillis & adultis competens gubernatio inducetur, & naturalis [7] ordo per omnia conservabitur. Cui enim ferendum est eundem [8] esse tutorem, & sub tutela constitui, & iterum eundem esse curatorem, & sub cura agere? Hæc certe & nominum & rerum fœda confusio [9] est. Discretis itaque omnibus, vel dativi, vel legitimi fiant tutores vel curatores hi, qui talis ætatis sunt, cui suarum rerum administratio committitur, quorumque res possunt [10] plenissimo jure hypothecarum [11] teneri. Omnibus [12] quæ de successionibus tam ingenuorum, quam libertorum prioribus legibus disposita sunt, in suo robore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præsentis legis sanctione accepturis: maxime in libertorum [13] successionibus: ne videantur ex eo, quod ad [14] tutelæ gravamen non veniunt, successionis emolumentum amittere. Recitata septies [15] in novo consistorio Palatii Justiniani. Dat. 3. Kalend. Novembr. DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. XXXI.

QUI PETANT [16] TUTORES VEL CURATORES.

De litigaturo cum minore.

1. Imp. ANTONINUS A. Chrysanthæ.

ADmone [17] adolescentem adversus quem consistere vis, ut [18] curatores sibi dari postulet, cum quibus secundum juris formam consistas: qui si in petendis his cessabit, potes tu competentem judicem adire, ut in [19] dandis curatoribus officio suo fungatur [20]. PP. 3. Non. Februar. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De liberto.

2. Idem A. Epaphrodito.

PAtroni [21] tui filii si ejus ætatis sunt, ut res eorum per tutores administrari debeant: cura adire Prætorem, & nomina edere, ex quibus tutores constituantur, ne si cessaveris, obsequii deserti periculum subeas. PP. 3. Non. Jul. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De matre.

3. Idem A. Atalantæ.

IN locum tutoris defuncti [22], vel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filiis [23] tuis idoneum ex eadem [24] provincia a judice competente postula: qui secundum officium suum utilitatibus eorum providebit. PP. 4. Idib. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De creditore.

4. Idem A. Domnino.

SI filiis debitoris [25] tui non sunt necessarii, qui tutores petant, potes & ipse curare, ut accipiant, per quos legitime defendantur. PP. 3. Id. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De amita.

5. Imp. ALEXANDER A. Fusicianæ.

AMita [26] tutores petere filiis fratris [illegible] non prohibetur. PP. 5 Kal. Jul. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De matre.

6. Idem A. Otaciliæ.

MAtris [27] pietas instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes. Sed & observare [28], ne quid secus quam oportet, in re [filii] tui pupilli agatur. † Petendi autem filiis curatores [29] necessitas matribus imposita non est, cum puberes minores annis vigintiquinque ipsi sibi curatores, si res eorum exigit, petere debeant. PP. 10. Kal. Octobr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De tutore.

7. Imp. GORDIANUS A. Dionysio.

ADmone [30] eam, quæ quondam pupilla tua fuit, cum eam non tantum viripotentem esse, sed etiam nuptiis proponas, ut sibi petat curatorem. Quod si ea petere neglexerit: quo maturius possis [31] rationem reddere administrationis adito eo, cujus super ea [re] notio est, petere curatorem non vetaberis. PP. 6. Id. Jan. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De matre.

8. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Musico.

CUm a matribus [32] sedulum petendi tutoris officium exigatur, nec fortuiti [33] casus impedimentis [34] adscribantur, proponas [illegible] pro curatorem [35] qui ad petendum pupillo tutorem a matre fuerat constitutus a latronibus interfectum [36], petitionem ex necessitate demoratum esse: ab hereditatis successione matrem repelli, cujus [37] nullum vitium intercessisse asseris, perquam durum est. PP. 5. Id. Mart. TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

De habente tutorem.

9. Iidem AA. Asclepiodoto.

CUm jure habenti [38] tutorem tutor [39] dari non possit: intelligis [40] matrem [41] non officium pietatis in petendo tutore deseruisse, sed jure munitam merito filio suo tutorem non postulare. S. 3. Non. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 290.

De patruo magno.

10. Iidem AA. & CC. Prisco.

NEpotibus fratris tui [42], si eorum mater in petendis tutoribus debito non fungatur officio, petere tutores solenniter potes. S. prid. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De matre.

11. Imp. ZENO A. Dioscoro P. P.

MAtres naturalibus [43] [etiam] filiis ad similitudinem eorum, qui ex justis ac legitimis nuptiis sunt procreati, petendorum tutorum necessitati subjaceant: nulla [44] eis ignorantia juris ad evitandi legibus, vel sacris constitutionibus definita, si petitionem tutorum minus curaverint, profutura. Dat. Kalend. Sept. *Constantinop.* ZENONE A. II. CONS. 479.

TIT. XXXII.

UBI [45] PETANTUR TUTORES, VEL CURATORES.

1. Imp. ANTONINUS A. Aristobulæ.

MAgistratus ejus civitatis [46], unde filii tui originem per conditionem patris ducunt, vel ubi [47] eorum sunt facultates, tutores vel curatores his quam primum secundum formam perpetuam dare curabunt. Quod si filii tui neque possident quicquam in provincia ubi morantur, neque inde originem ducunt, restituti [48] apud patriam suam, & ubi patrimonium habent, morabuntur, & ibi defensores legitimos sortientur. PP. Kalend. Octobr. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

1 *l. 2. C. Theod. de tut.* ita habet, *In fœminis tutelam legitimam consanguineus patruus non recuset.* 2 Frater emancipatus vocatur ad curam & tutelam fratris, *ut hic*, & *l. 5. ʒ. de curatore furiosi.* quemadmodum & ad legitimam ejus hereditatem ex constitutione Anastasii, §. 1. *Inst. de success. cognator.* §. *ult. in fin. Instit. de servili cognat. l. ult. ʒ. de legitim. hered.* 3 Quo vocabulo proprie intelliguntur fratres sororesque ex eodem patre prognati, prognatæve. vid. Cujac. 11. *obs.* 26. 4 Tutoris aut curatoris munere minor vigintiquinque annis fungi non potest. §. 13. *Instit. de excus. tut.* 5. Harmenop. 11. §. 37. §. *ult. Inst. de fiduciaria tut.* 5 Quisque suæ administrationis causa obligatur. 6 Onere alieno nemo gravatur. 7 Naturalis ordo conservandus. 8 Incivile est eundem esse tutorem & in alterius tutela constitui. *d.* §. 13. 9 Nominum & rerum fœda est confusio: verbi gratia, eundem tutorem vel curatorem esse, & sub tutela vel cura constitui. 10 Hinc colligunt, Bona minoris vigintiquinque annis non obligari, si forte tutelam alterius gesserit. Alii si decreto judicis cesserit, obligari putant: alii eo tantum casu, quo tutelæ gestionem sacramento interposito susceperit. 11 Bona tutoris pupillo tacite obligata. *l. 20. ʒ. de administr. tut.* 12 Tutores majores omnino vigintiquinque annis esse debent, ut etiam res ipsorum obligatæ sint nullo hinc præjudicio successionibus Patronorum aut cognatorum generando. *Synops. Basil.* [illegible] 13 *pr. Inst. de legitima patron. tut.* 14 Ubi onus tutelæ, ibi successionis emolumentum. v. *l.* [illegible] *ff. de reg. jur.* 15 Septimo, dixi ad *l. 30.* [illegible] 16 *L. 26. D. 6.* [illegible] *C. Theod.* [illegible] 17 [illegible] tu creditor pariter; ut *l. 4. ʒ. h. t.* & contra minorem [illegible] debet, [illegible] curatorem ad lites postulet, qui si monitus non petierit, etiam [illegible] eidem [illegible] invito dabitur [illegible] 18 *l. 2* [illegible] 19 Curatores ad litem minores licet inviti accipiunt, *ut hic*, servato tamen hujus legis ordine. 20 Id est, ut etiam invito curator detur. 21 Libertus omittens petere tutores filiis patroni, periculo deserti obsequii subjacet. Salic. *l. 2.* [illegible] *ff.* [illegible] 22 [illegible] *ʒ. de curator. furios.* 23 De matre vide quoque [illegible] *ʒ. qui dare tut.* [illegible] *l. 3. ff. de tut.* [illegible] 25 Creditor in subsidium petit, tutorem pupillo debitoris sui dari. *l. 2.* [illegible] *l. ult.* §. 2. *ʒ. de administr. tut.* 26 *l. 10. ʒ. de legitim. hered.* 27 [illegible] 28 Mater tutores a se petitos filio observare cogitur, at non legitimos aut testamentarios, ut notatur *in l. matres.* 3. [illegible] *ad SC. Tertyll.* [illegible] 29 Mater punitur, si tutorem impuberi non petit, non si curatorem puberi non petit. *l. 2.* §. 29. *ff. ad SC. Tertyll.* & in eo magnum discrimen est tutoris & curatoris. De reliquis differentiis, vid. Cujac. [illegible] 30 *Subaudi*, tu debitor (nam mox sequitur, quo maturius possis rationem reddere) ut *in l. 1.* [illegible] *h. t. creditor.* 31 Tutor vel debitor volens reddere rationem administrationis, potest petere adulto curatorem dari cui reddatur ratio. facit *l. 7.* §. 2. *vers. permittitur etiam. ff. de minorib. 25. ann.* adde *l. 2.* §. 3. [illegible] *qui pet. tutor.* 32 *l. 6. ʒ. h. t.* 33 Fortuiti casus impedimentis non adscribuntur: [illegible] casus fortuitus ei non obest, qui [illegible] negotio [illegible] *l. 2.* §. 1 [illegible] *ff. si quis cautionibus.* 34 Id est, [illegible] inter impedimenta [illegible] censentur: alias fortuiti casus impedimenti [illegible], & quidem excusatione dignum, ut hic casus fortuitus [illegible] procuratoris [illegible] contumacia. 35 Tutor peti potest per procuratorem. adde *l. 2.* [illegible] *ff. de procur.* 36 Impedimentum superveniens, [illegible] ad tutorem petendum misso, matrem excusat. *Salic.* Diligentiam adhibenti [illegible] casus fortuitus non debet obesse Bald. [illegible] §. 43. [illegible] 37 Puniri non debet, qui nullo vitio laborat. [illegible] 38 *l. 1.* [illegible] *ʒ. de tut. vel curat.* [illegible] *ʒ. qui dare tut.* [illegible] *l. 27.* [illegible] *de testam. tut. l. 13.* §. 5. *ff. de excus. tut.* §. 5. *Instit. de curat.* 39 Curator [illegible] potest [illegible] 20 *in fin. ff. de tut. & curat. dat.* 40 Quia petitio adversus juris constitutionem [illegible] 41 Imputari matri non debet, si tutorem filio tutorem jam [illegible] non petat. 42 Negligente matre patruus magnus, potest petere tutorem dari. facit *l. 2. ff. h. t.* mora priorum & proximorum in petendo tutore proximo agnato vel cognato primis & proximus non nocet. *Goth.* Vid. *l. 10. ʒ. de legitim.* [illegible] *ff. ad SC. Tertyll.* Ans. 43 Mater naturalibus liberis sicuti & legitimis tutorem petere debet, aliis eis non succedit. 44 Error juris matrem non excusat, juris scilicet naturalis. [illegible] *de in jus vocando.* 45 *L. 26. D. 6.* 46 De pupillo, qui originem paternam habet in una civitate, in alia domicilium, in alia patrimonium: Si quæras quis judex sit competens [illegible] tutore vel curatore: Sic sentio. Originis & domicilii simul judicem competentem esse, & originis ita hic vocabulum accipio, ut *in l. 17.* §. 4. *ff. ad municip.* [illegible] electi non fortuito delati judicem præferri judici originis: multo magis [illegible] ut ejus administratio ad omnia bona extendatur, & tamen a rerum pupillarium [illegible] bonis dari, ut quot judices rerum pupillarium fuerint, totidem [illegible] ut *l. 27. ff. de tutor. & curatorib. dat. l. 21.* §. 2. *ff. de excus. tut.* ad [illegible] Quid si datus tutor in loco domicilii, puta Romæ [illegible] pupillaribus curator datus fuerit eoque præsente [illegible] facta sit? judicium valet. *l. 5.* §. 12. *ff. de rebus eorum, qui sub tut.* ut hinc etiam [illegible] præsentiam & interventum curatoris bonorum provincialium [illegible] de bonorum provincialium alienatione domicilii [illegible]. Solent autem [illegible] judices urbani literis uti requisitoriis, de quibus dixi ad *l. a divo.* 15. §. 1. *ff. de re judicata.* Cæterum ut decretum de bonis provincialibus distrahendis Romæ fieri potest, nulla tamen solennitatem apud rerum provincialium judicem celebrari oportebit. 47 Domicilium etiam patrimonii ratione pupillus habet. 48 Nota de restituendis patriæ, atque origini defunctorum liberis.

TIT. XXXIII.

DE TUTORIBUS VEL CURATORIBUS ILLUSTRIUM [1], VEL CLARISSIMARUM [2] PERSONARUM.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Proculo Præfecto urbi.

ILlustribus [3] Præfectus urbi [4] adhibitis decem [5] viris e numero Senatus amplissimi, & Prætore [6] clarissimo viro qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores [curatoresve] ex quolibet ordine idoneos faciat retentari, & sane id libero [7] judicio, expertesque damni constituent judicantes. Et [8] si in regendis pupillaribus substantiis singuli creandorum pares esse non possunt, plures [9] ad hoc [secundum veteres leges] conveniet advocari: ut [10] quem cœtus ille administrandis negotiis pupillorum dignissimum judicabit, sola sententia obtineat Præfecturæ, [super cujus nomine, solemnitate servata, postea [11] per Prætorem interponatur decretum:] Itaque hoc modo remoti a metu, qui consilio affuerint, permanebunt: & parvulis adultisque Clarissimis [12] justa defensio sub hac prudentium deliberatione perveniet.

† Quod [13] tamen circa eorum personas censuisse nos palam est, quibus [14] neque testamentarii defensores, neque legitimi, vita, ætate, facultatibus suppetunt: Nam ubi forte hujusmodi homines offeruntur, si nihil ad defensionem suis privilegiis comparabunt, ut teneri possint, jure præscribimus. † Cæterum alia quæ in causis minorum antiquis legibus cauta sunt, manere intemerata decernimus.

† In provinciis [15] autem Curiales in nominandis tutoribus & curatoribus clarissimarum personarum exhibeant debitam cautionem, & discriminis sui memores cognoscant, indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates. Dat. 3. Kal. Januar. *Mediolani*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

Occupati circa majora non vocantur ad minora. Bald.

2. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Aureliano Præfecto urbi.

GEnerali lege prospectum est, ne [16] qui ad illustrium [17] Senatorum tutelam curialibus occupati necessitatibus vocentur. Dat. 8. Kal. August. THEODOSIO A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

TIT. XXXIV.

QUI [18] DARE [19] TUTORES VEL CURATORES POSSUNT, ET QUI DARI [20] NON POSSUNT [21].

Status controversiam passo dari curator potest.

1. Imp. ALEXANDER A. Amphibulo.

CUm tibi in ea ætate constituto, ut si de statu [22] [tuo] constaret, per tutores sive curatores negotia tua administrari deberent, libertatis controversiam fieri alleges: non [ideo] oportuit impediri, quo magis [23] liberali causa ordinata, quia interim pro libero habebaris, curator tibi daretur, per quem defendi causa potest. PP. Kalend. Novemb. ALEXANDRO A. CONS. 223.

Maritus uxori curator non datur.

2. Idem A. Artemisiæ.

MAritus [24], etsi rebus uxoris suæ debet affectionem, tamen curator ei [25] creari non potest [26]. PP. Kal. Jul. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Cæco curator non datur.

3. Imp. PHILIPPUS A. Dolenti.

LUminibus [27] captum curatorem haberi [28] debere falso tibi persuasum est. PP. 13. Kal. August. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

Miles tutor vel curator non datur.

4. Idem A. Emerito.

MIlitiæ [29] armatæ muneribus occupatus, neque si legitimus sit, neque si ex testamento datus fuerit, nec alio modo etsi voluerit, tutor vel curator fieri potest: sed si errore ductus res administraverit: negotiorum [30] gestorum actione convenitur. PP. 10. Kal. August. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

Dantis jurisdictioni non subjectus non recte datur.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Æmilianæ.

NEque a præside alterius [31] provinciæ, neque [a] magistratibus municipalibus tutorem ortum ex alia civitate, nec domicilium, ubi nominatur, habentem, jure dari posse ab eo, cujus jurisdictioni subjectus non est, certissimi juris est. Neque cessatio injuncti perperam [32] officii ad periculum ejus pertinet. S. 12. Kal. Maji, AA. CONSS. 290.

Negligente etiam matre petere tutorem Præses dare debet.

6. Iidem AA. & CC. Leontio.

QUod dicis, matrem [33] filiis tutores nolle petere, super hac re adi præsidem provinciæ: qui si eam neglexisse perspexerit, etiam ipse magistratus dare tutores, vel nomina [34] mittere, ut ab ipso decreto tribui possint, jubere non prohibetur. PP. 2. Kal. Maji, AA. CONSS. 290.

Servus tutor vel curator non datur.

7. Iidem AA. & CC. Rufo.

IN servili [35] conditione constitutum tutorem, [vel curatorem] a præside [36] dari non posse, nullam habet juris dubitationem. S. 2. Non. Jul. *Philippopoli*, AA. CONSS. 290.

De creditore pupilli.

8. Iidem AA. & CC. Euelpisto.

CReditorem [37] debitoribus [38] tutorem datum, non tantum petitionem non amittere, sed etiam ipsum sibi posse solvere [39], non ambigitur. PP. 5. Non. Jul. CC. CONSS. 293.

De creditore vel debitore ejus qui in curatione est.

In AUTHENT. ut hi qui ob. se ha. per. §. sed & si quis. col. 6. tit. 1. al. 2. Nov. 72. cap. 2.

MInoris [40] debitor [41], vel is cui minor tenetur [42], aut qui minoris res tenet, a curatione prohibetur. Nam & ante curator [43], si minoris creditor efficiatur, non sine adjuncto curatore administrabit. Hoc autem ab initio vel probet, vel juret se credere minorem obligatum, vel res ejus habere. Nam si taceat, actionis sustinebit jacturam. Item si debitor taceat: nec redhibitione, nec alia tempore curationis solutione juvabitur. Sed si actionis cessionem [44] adversus minorem suscipiat, nec post curam quidem depositam ea permittitur uti: nec is qui cesserit, agere debet: cum in legem commiserit, licet cessio pro justis causis facta sit, sed minor lucrabitur. His valentibus in omni cura prodigorum forte, aut furiosorum, aut dementium, & omnium quas introducunt leges.

Tutorem habenti tutor non datur.

9. Iidem AA. & CC. Maximiano.

SI sororis tuæ filiis tutore legitimo patruo constituto, nec ullo excusato privilegio, tutor datus es: cum habenti [45] tutorem alium dari jura prohibeant: necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S. 3. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De habente curatorem.

10. Iidem AA. & CC. Florentino [militi] [46].

CUratorem [47] habenti neque adjungi nisi [48] causa cognita, neque in locum ejus alium substitui, nisi ante priore remoto, ambigui

---

1 Huc pertinet *l. 2. J. h. t. l. 7. §. 6. vers. sed si. J. de curatore furiosi. Nov. 22. c. 40. in fin.* 2 Clarissimarum personarum appellatione intelliguntur plerumque tres Senatorum ordines, illustres, spectabiles & clarissimi, ut *l. 2. J. quando mulier tut.* Est enim clarissimorum nomen generale & speciale. dixi *l. 100. D. de verb. sign.* 3 Illustris præt. & ita scriptum in *l. 3. C. Th. de tutor. & curat.* 4 *d. vers. sed si. l. 2. in fin. J. quando mulier tut.* Præfecti urbis Principes erant senatus. Cæterum hoc primo capite legis agitur de tutoribus creandis in urbe, ut & *J. in fin.* in provinciis. 5 His fiebat consilium, *J. ibi:* qui consilio affuerint. de quo dixi ad Ulpian. 1. §. 13. 6 Prætor tutelaris. 7 Liberum judicium hic Baldus interpretatur rationibus reddendis non obnoxium: unde mox sequitur expertes damni & post, remoti a metu. 8 Plures tutores & curatores dari possunt, unus ubi sufficere non potest. 9 Græcis προχειρισθέντες, & πρόχειροι dicuntur, qui ita plures eliguntur. 10 Idem fit in Episcopo creando. *Novell. 123. cap. 1. l. 42. J. de Episcop. & Cler.* Sic & apud Cornel. Tacitum 4. *Annal.* Patricii tres nominabantur, ex quibus unus Flamen dialis eligebatur. adde *l. 23. D. de tut. dat.* 11 Ordo hic in tutore servatur, eligitur, confirmatur, decernitur ei administratio: quem adeo præcise servandum post Accursium putat Baldus, ut is ordo nisi servetur inutilis sit tutoris datio. 12 Hæc lex agit de clarissimis, ut & *l. 2. J. de illustribus.* qui & nobiles. *l. ult. §. 6. vers. Sed si quidem nobilis. J. de curator. furiosi.* 13 Tutores & curatores clarissimis, hoc est, nobilibus in urbe sic constituuntur. Si nulli sint testamentarii vel legitimi, ex quocunque ordine senatorio, vel equestri sumuntur ab illustri præfecto urbi qui est Princeps senatus adhibitis in consilium decem senatoribus & prætore tutelari: plures nominantur: deinde unus idoneus pronunciatur sententia præfecti urbi: ut ille postea solenniter detur, decernatur, prodatur, inauguretur, confirmetur auctore prætore tutelari: atque ita sententia præfecti præcedit decretum prætoris. *l. ult. J. de magistr. conveniend. l. tutoris. 5. D. de confirm. tut.* 14 *l. 5. J. tit. prox.* 15 In provincia clarissimis tutores vel procuratores dantur & nominantur a præsidibus decreto decurionum, & eorum periculo qui adfuerint. 16 Sensus est, ut ii tantum, qui curiæ civitatis suæ obstricti non sunt, tutores dentur illustrium senatorum liberis impuberibus sui juris. 17 De illustrium tutoribus vel curatoribus.

18 Nec enim omnium judicum est tutores dare. vide *Lib. 26. tit. 5. D. de tutoribus & curatoribus datis. l. 7. in fin. D. de confirm. tut.* 19 *Subaudi*, quibuscunque: aliis tamen ab illustribus & clarissimis, de quibus dictum est titulo superiore. ad hanc quæstionem refer *l. 1. l. 11. l. 22. D. hoc titulo.* 20 *d. l. 7. in fin. Novell. 72.* 21 Item cui dari. *l. 1. 3. 5. 9. 10.* 22 Vid. *l. 17. D. de tutorib. datis.* 23 Id est, quominus: Cujacius ita interpretatur, uti scripsi ad *l. 7. D. pro emptore.* 24 De tutela fœminarum dictum est alias in *l. 3. supr. de legitim. tut. & ad Ulpian.* 11. § 11. adde Cujac. 7. *obs.* 11. adde quædam ex *l. 2. supr. de procurat.* 25 *l. 4. J. de excusationibus tutor. §. 19. Instit. de excusat. tutor.* puta furiosæ. *l. 14. D. de curatoribus furioso.* 26 Quia si vir male gereret, tacite mulier ei negligentiam remitteret. 27 Oculo utroque orbatus curator esse non potest. *l. unic. J. qui morbo.* uno potest *l. 9. J. de excusat. tutor.* 28 Est qui restituat, *habere.* Neque enim cæcus curator esse prohibetur, aut tutor, sed si velit tantum excusationem habet. *l. unic. J. qui morbo. & l. post jusiej. tam. 40. ff. de excusat. tutor. l. etiamsi tutor. 16. ff. de auctor. tutor.* ut sit sensus, cæcum non esse in ea causa, ut ei curator dandus sit. Alius hanc emendationem reprehendit. Dicam alibi aliquando. J. G. 29 Miles armatæ militiæ, neque tutor, neque curator dari potest. §. 14. *Instit. de excusationibus.* adde *l. 8. ff. de excus. tutor.* procurator. *l. 31. J. de locato. l. 8. J. de legatis.* 5. Harm. 11. §. 30. Quid si errore ductus res administraverit? negotiorum gestorum actione convenitur. *Synops. Basil. 37. tit. 7. ex tit. 5. cap. 53.*
30 Pro tutore qui negotia gessit, etiam negotiorum gestorum actione conveniri potest. Paul. 1. *sent. 4. §. ult. l. 1. in fin. J. de testam. tut. l. 6. ... l. 3. §. 10. ff. de negot.*
31 In tutore dando, magistratum servare oportet fines territorii & jurisdictionis suæ. *l. 3. ff. de tutorib. dat. l. 3. J. qui petant tutores.* Si tamen defuerint idonei, potest magistratus ex vicinis civitatibus honestissimum quemque inquirere, & nomen præsidi provinciæ mittere, non ipsum dandi arbitrium vindicare. *l. 6. J. h. t. l. 24. ff. de tutorib. & curatorib. dat.* Interdum etiam non municeps dari potest. *l. 10. ff. de tutelis.* Fallit etiam lex nostra in testamentario tutore. Possumus enim alienæ civitatis civem liberis tutorem dare. *l. 32. ff. de testam. tut.* quanquam & eo casu tutori dato competit excusatio. *l. 11. J. de excusat. tutor.* 32 *l. 1. J. de testam. tut. l. 8. ff. de fidejuss. tut.* 33 Dixi ad *l. 3. l. 6. l. 8. J. qui petant tut. l. 2. §. 23. ff. ad SC. Tertull.* 34 Vid. *l. 24. ff. de tutorib. dat.* 35 Servus non potest dari a judice tutor vel curator. *Synops. dict. tit. cap. 33.*
36 Nam a testatore potest. §. 1. *Inst. qui test. dar. tut. poss.* 37 Olim creditor debitori tutor dari poterat, *ut hic. l. 7. J. de excusat. tutor. l. 78. §. 1. ff. de contrah. empt. l. 9. §. 5. ff. de admin. & peric. tut.* ut & is qui litem habebat cum pupillo vel adolescente: nisi lis esset de omnibus bonis vel maxima parte, vel de statu. *l. 6. §. 18. l. 20. l. 21. ff. de excusat. tutor. §. 4. Inst. de excusat. tut.* Hodie hujusmodi personæ non modo excusantur, sed etiam removentur. *Nov. 72. cap. 1.* nisi sit mater vel avia. *Novell. 94.* etiamsi post susceptam administrationem adquirant obligationem adversus pupillum. Quo nomine intellige non permitti tutoribus vel curatoribus cessionis jure obligationes in pupillum adquirere, uti olim licuit. *l. 12. ff. de rebus eorum, qui sub tut. dist. Novell. 72. in princ.* In Gallia creditor vel debitor conditionem suam evulgare non cogitur, si a testatore tutor datus fuerit. & ita judicatum a Gratianopolitano senatu, anno 1461. Februar. 6. refert Bugnonius *in legibus abrogatis.* 38 Debitor potest etiam tutor esse pupilli creditoris. *l. 5. §. 4. ff. de admin. & peric. tut.* 39 *d. l. 9. §. 5.* 40 Creditor minoris, sive ipsum minorem, sive res ejus obligatas habeat, nulla ratione ad ejus res curandas admitti potest, etiamsi legibus vocetur: ne forte vel cautionem aliquam subtrahat, vel aliquo modo eas quæ apud minorem sunt probationes avertat, easque in minoris ipsius fraudem recitet. 5. Harm. 11. §. 39. adde *Novell. 72. cap. 1.* 41 Et ita abrogatur *dict.* §. 4.
42 Et ita abrogatur *d. §. 5. d. l. 7. d. §. 1.* 43 *l. ult. J. de in litem dando.*
44 Abrogata *l. 12. D. de rebus eorum.* Goth. Vid. Rittershus. in *expos. Novell. part. 8. cap. 5.* & omnino Covet *en son recueil. verb. tuteur. cap. 4.* Ans. 45 Habenti tutorem legitimum alius a judice dari non potest. dixi ad *l. 9. supr. qui petant.* 46 Hæc vox delenda. Nam miles ne volens quidem ad tutelam vel curam admittitur. Cujac. 17. *observ.* 6. 47 *Tutorem habenti*, Cujacius ita emendat 17. *observ.* 6. Id etiam suadent quodammodo hæc verba, *Negotiis pupillaribus. eod.* & est præterea falsum curatorem habenti curatorem dari non posse. *l. 20. in fin. D. de tutoribus datis.* 48 ... habenti alius curator adjungi potest causa cognita. *l. 20. in fin. ff. de tutoribus datis.*

juris non eſt: te quoque abſuturum [1], damni, quod medio tempore negotiis pupillaribus contigit, eſſe ſuccedaneum: cum actorem periculo [2] tuo conſtituere debueras: nec jure Magiſtratum in abſentia tua alium creaſſe certum eſt. PP. 3. Kalend. April. CC. CONSS. 294.

De litibus.

11. Impp. CONSTANS [3] A. & CONSTANTIN. C. ad Baſſum Præfectum urbi.

IN univerſis [4] litibus [5] placet non prius puberem juſtam habere perſonam, niſi interpoſito decreto, aut adminiſtrandi patrimonii gratia, aut [6] in litem fuerit curator datus: ut juxta præcedentia noſtræ pietatis ſtatuta legitime initiatæ litis agitata in judiciis controverſia finiatur. Dat. 3. Id. Octob. *Aquilejæ*, CONSTANT. A. & LICINIO CONSS. 311.

12. Imppp. VALENTINIAN. GRATIAN. & THEOD. AAA. Eutropio.

CUrator adoleſcenti ordinatus, poſt inchoatam litem non poteſt ſub [7] prætextu ſpecialis curatoris a ſe nominati, aut litem conteſtatam deſerere, aut ab adminiſtratione ſe ſubtrahere. Dat. 4. Kal. Octob. *Conſtantinop.* EUCHERIO & SYAGRIO CONSS. 381.

De Principis colono aliisque privilegium habentibus.

13. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monaxio Præfecto urbi.

NE magiſtratuum ulterius procedat licentia: plenius deſignamus, ne patrimonialem [8] colonum, ſive alium, qui privilegio [9] ab hac nuncupatione defenditur, tutelæ muneris aſtringat officium. Dat. * HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

TIT. XXXV.

QUANDO [10] MULIER TUTELÆ OFFICIO FUNGI POTEST.

Mulier de jure communi non poteſt tutelæ officio fungi. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Otaciliæ.

TUtelam adminiſtrare virile [11] munus eſt [12], & ultra ſexum fœmineæ infirmitatis tale officium eſt. PP. 10. Kal. Octobr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

2. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

MAtres [13] quæ amiſſis viris tutelam adminiſtrandorum negotiorum in liberos poſtulant, priusquam confirmatio officii talis in eas jure eveniat, fateantur actis [ſacramento præſtito [14]], *ad alias nuptias ſe non venire.* † Sane in optione hujuscemodi nulla cogatur, ſed libera in conditiones quas præſtituimus, voluntate deſcendat: nam ſi malunt alia optare matrimonia, tutelam adminiſtrare non debent. † Sed ne ſit facilis in eas poſt tutelam jure ſuſceptam irruptio, bona ejus primitus qui tutelam gerentis affectaverit nuptias in obligationem [15] venire, & teneri obnoxia rationibus parvulorum præcipimus: ne quid incuria, ne quid fraude depereat. † His illud adjungimus, ut mulier ſi ætate major eſt, tunc demum petendæ tutelæ jus habeat, cum tutor, [vel teſtamentarius vel] legitimus [16] defuerit, vel privilegio a tutela excuſetur, vel ſuſpecti genere ſummoveatur, vel ne ſuis quidem pro animi aut corporis valetudine adminiſtrandis facultatibus idoneus inveniatur. † Quod ſi fœminæ tutelas refugerint, & præoptaverint nuptias: tunc demum Vir Illuſtris Præfectus urbi [17], accito Prætore qui impertiendis tutoribus præſidet, ſive Judices, qui in provinciis jura reſtituunt, de alio ordine per inquiſitionem dari minoribus defenſores jubebunt. Dat. 12. Kal. Februar. *Mediolani*, VALENTINIANO A. IV. & NEOTHERIO CONSS. 390.

In AUTHENT. de hered. ab inteſt. §. ex his. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 5.

M*Atri [18] & aviæ [19] ſecundum [20] ordinem tutelam [21] etiam ante agnatos ſubire permittimus, ſi [22] inter geſta nuptiis aliis, & Senatusconſulti Vellejani auxilio renuntiaverit: ſolis teſtamentariis tutoribus eas præcedentibus, legitimis [23] & dativis poſtpoſitis. Defuncti namque voluntatem præponi volumus. Præter has autem aliis mulieribus interdicimus officium tutelæ ſubire.*

In AUTHENT. ut ſine prohibit. [illegible]at. debit. §. propterea igitur. col. 7. tit. 6. al[illegible] Novell. 94. cap. 2.

S*Acramentum quidem non [24] exigitur, ſed contractis ſecundis nuptiis expelli eam a tutela convenit: ſalva minoribus omni alia (prout juris eſt) cautela.*

In AUTHENT. col. & conſt. ut ſupra.

A*D hæc, & ſi debitum inter ipſam & filios quoquomodo vertitur, tutela materna non ideo minus admittitur debito [25] in ſua natura durante. Poteſt etiam mater naturalium filiorum tutelam agere, omnia [26] agens quæcunque in legitimis definita ſunt filiis.*

3. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SI pater ſecundum noſtram conſtitutionem naturalibus [27] liberis in his rebus, quæ ab eo in eos profectæ ſunt, tutorem non reliquerit, mater autem voluerit eorum (ſive maſculi ſint, ſive fœminæ) ſubire tutelam, ad exemplum legitimæ ſobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis ſub competenti Judice intervenientibus, juramentum antea præſtet, quod ad nuptias non perveniat, ſed pudicitiam ſuam intactam conſervet, & renunciet [28] *ſenatusconſulti Vellejani præſidio, omnique [29] alio legitimo auxilio*, ſuamque ſubſtantiam ſupponat: & ita filiorum ſuorum vel filiarum naturalium tutricem [eam] exiſtere ſancimus. Omnibus quæ pro matribus & liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis, divalibus conſtitutionibus cauta ſunt, in hujusmodi matribus obſervandis. Si enim in filiis juſtis, in quibus & teſtamentariæ & legitimæ ſunt tutelæ, & tamen matribus, his deficientibus, ad providentiam filiorum ſuorum venire conceditur, multo magis in his caſibus ubi legitima tutela evaneſcit, ſaltem alias eis dare humaniſſimum eſt. Dat. 15. Kal. April. *Conſtantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXXVI.

IN [30] QUIBUS [31] CASIBUS [32] TUTOREM [33], VEL CURATOREM [34] HABENTI TUTOR VEL CURATOR DARI POTEST.

De abſentia & reverſione tutoris.

1. Imp. ANTONINUS A. Tiberiano & Rufo.

SI in [35] locum ejus tutoris ad tempus dati eſtis, qui Reipublicæ [36] cauſa aberat, isque jam finito munere quod ei injunctum eſt, abeſſe deſiit [37]: quin ad ejus officium curamque pertineant negotia pupillæ ambigere non debetis. Sed conſultius feceritis, ſi præſidem provinciæ virum clariſſimum adieritis, ut is ad adminiſtrationem tutelæ compellatur. PP. 8. Kal. Aug. ANTONINO A. & BALBINO CONSS. 214.

De curatore dato impuberi.

2. Imp. ALEXANDER A. Valentiniano.

POtuit quidem & debuit competens judex in locum excuſati [38] tutoris, licet pupillus alios quoscunque haberet tutores, curatorem [39] dare. Quamvis autem curator cum aliis in locum excuſati tutoris ſubſtitutus ſis: tamen periculo adminiſtrationis ultra pubertatis [40] tempora non adſtringeris. PP. 5. Id. Jun. MODESTINO & PROBO CONSS. 229.

De curatore tutori adjungendo.

3. Idem A. Hylæ.

PRopter [41] late diffuſum, id eſt, in diverſis locis conſtitutum patrimonium, vel quod ſolus adminiſtrationi non ſufficias, an tibi tutelam adminiſtranti adjungi aliquos curatores oporteat, præſes provinciæ, ſi te non ſufficientem deprehenderit, æſtimabit. PP. 8. Id. Decemb. POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 232.

De tutore ſuſpecto, vel excuſato vel defuncto, vel relegato.

4. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Euplojo.

LIcet tutorem [42] habenti tutor dari non poteſt [43]: tamen certis [44] ex cauſis alius idoneus ſubſtitui ſententia competentis Judicis ſo-

1 Hæc lex intelligenda eſt de abſente ſui negotii, non reipublicæ cauſa. Nam abſens reipublicæ cauſa periculo medii temporis non obſtringitur. *J. ſi tutor vel curator Reipublicæ cauſ. aber.* cum in locum ejus alius tutor detur. *l. 12. ff. de tutelis.* in locum abſentis ex alia cauſa, neque tutor, neque curator datur. *l. 11. ff. de tutorib. & curatorib. datis.* quatenus in ea fuerit, id eſt, abfuerit. vid. Cujac. *d. loc.* 2 *l. un. J. de actore a tutore.* 3 Conſtantinus *l. 1. C. Theod. de tut. & curat. creand.* 4 Excepta momentaria poſſeſſione. *l. ult. ſupr. qui legitimam perſonam.* 5 Minori datur curator ad lites, alioquin legitimam perſonam in judicio ſtandi non ſuſtinet. 6 *l. 4. ſupr. ſi adverſ. rem judic. l. 2. J. qui legitimam perſonam. l. 45. in fin. ff. de re judicata.* 7 Generalis curator a lite deſiſtere propter ſpecialem curatorem datum ad lites non debet. *Bart.* 8 Principis colonus vel alius privilegiatus tutor dari non poteſt, vid. *l. 8. J. de excuſat. tutor.* 9 Ut miles. *l. 4. ſupr. h. t.*

10 *Novell. 94. Novell. 118. cap. 5.* hoc autem adjectum videtur, quoniam ipſæ mulieres olim perpetua tutela aut poteſtate viri continebantur, dixi ad leges 12. tabul. 11 *l. 16 ff. de tut.* 12 Regula eſt generalis quæ exceptiones admittit: olim ita uſitata, ut vel a judice, *l. 21. ff. de tutoribus datis.* vel patris teſtamento matri liberorum tutela inutiliter mandaretur. *l. 26. ff. de teſtam. tut.* 13 *Nov. 94. c. 1.* Hodie extenſum id eſt ad avias. *Authent. Matri & aviæ. J. h. t.* 14 Hodie remiſſum hoc eſt. *Auth. Sacramentum. J.* 15 Mater ſi contra jurisjurandi fidem iterum nubit non redditis rationibus nec petito alio tutore, filii habent tacitam hypothecam, tam in vitrici, quam in matris bonis adde *l. 6. J. in quibus cauſis pign. vel hypoth.* 16 Id hodie abrogatur: præferuntur enim matres & aviæ tutoribus datis & legitimis. *Authent. Matri & aviæ. J. h. t.* 17 *l. 1. ſupr. de tut. illuſt.* 18 Tutelam filiorum matres ſine ullo impedimento gerere poſſunt, verum ſimul atque ad ſecundas nuptias tranſierint, pelluntur a tutela. 5. Harm. 11. §. 54. 19 Ampliatur lex *in pr. ſupr. eodem* ad avias. 20 Mater præfertur aviæ in tutela liberorum adminiſtranda, utpote propinquior. 21 In tutela liberorum gerenda mater præfertur quibuscunque agnatis liberorum. 22 Tutelam liberorum gerere matri, & aviæ licet, dum Senatusconſulto Velleiano, & ſecundis nuptiis renuncient, *ut hic.* 1. Harmen. 1. §. 27. verum novo jure ſecundis nuptiis renunciare non coguntur, cum tacite ipſis ſecundis nuptiis a tutela removeantur. *Authent. prox.* 23 Derogatur legi 2. *verſ. His illud* [illegible] *vel legitimus defuerint. J. eod.* 24 Derogatur legi 2. *in princ.* ibi: *ſacramento præſtito. J. eod. & Novel. 22. c. 40.* Goth. Text. eſt in *l. 22. circa fin. J. de admin. tut.* Rittershuſius *in expoſit. Novell. part. 8. c. 2.* Anſ. 25 Exceptio ad *l. 6. J. tit. prox.* 26 Puta inventarium faciat. *l. 24. J. de admin. tut.* 27 Naturalibus etiam liberis matres poſſunt eſſe tutrices. [illegible] *J. de confirmando tutore Nov. 89. cap. 14.* 28 Mater tutelam liberorum affectans, renunciare Velleiano cogitur *Nov. 118. cap. 5.* In Gallia locum id non habet: & ita placito Senatus Burdegalenſis decretum, anno 1521. Julii 26. uti Bugnonius *in legibus abrogatis* refert. 29 Renunciationem quæ fit omni legum auxilio & juri introducto in favorem ſexus obſerva: ea renunciatione mulieres rediguntur ad jura communia maſculorum, nec habent aliquod beneficium in præjudicium pupillorum. Quid ſi talis renunciatio fuerit omiſſa? Baldus *in Authent. Matri & aviæ. ſupr. eod.* negat valere decretum interpoſitum ſuper tutela matris & aviæ: nec eas præſumi renunciaſſe, ideoque juvari juris ignorantia. *l. ult. ſupr. de juris & facti.* quod paulo videtur durius: Æquiores exiſtimo, quibus id placet, mulieres tutelam ſuſcipiendo tacite videri ſupra [illegible] renunc[illegible] ſed & ea omnia præſtitiſſe, quibus ad tutelam pervenitur. facit *l.* [illegible] *ff. de* [illegible] *hered. l. 30. ff. de verb. oblig.* Addit Rolandus a Valle [illegible] *num. 6.* [illegible] a multis exiſtimari; ex clauſula (qua videlicet renunciamus omni juris legumque auxilio) videri renunciatum *l. 6. & 12. ff. de transact.* de non viſis & cognitis verbis teſtamenti, qua [illegible] tamen opinionem non probat, *num. 26.* ad hæc beneficio juris muniti [illegible] beneficio ne in ſolidum conveniantur, beneficio inventarii, cedendarum, excuſſionis, ordinis, diviſionis, beneficio non abſtrahendi de domo, revocandæ donationis ob non factam inſinuationem, beneficio non incarcerandi, ſimulationis. Ad hæc tolli purgationem moræ, conductori denegari remiſſionem occaſione belli ſupervenientis. Denique his & ſimilibus renunciatum videri. *Goth.* Vid. Zanger. *de except. part. 3. cap. 11. num. 157.* Anſ.

30 Tutorem habenti cur non omnibus caſibus tutor dari poſſit, dicam *J. h. t.* 31 Dic in locum abſentis Reipubl. cauſa, *l. 1. J. h. t.* excuſati, *l. 2. J. h. t.* ſuſpecti, remoti, defuncti, relegati. *l. 4. J. h. t.* 32 Cauſis, tutorem habenti tutor vel curator dari poteſt. ut *l. 4. J. h. t.* 33 *l. 1. l. 2. & l. 4. J. h. t.* [illegible] *J. qui petant tutor. l. 9. ſupr. qui dare tutor.* 34 *l. 3. & l. 5. J. h. t. l. 10. ſupr. qui dare. l. 20. in fin. ff. de tutorib. datis.* 35 In locum abſentis reipublicæ cauſa, licet is tutor eſſe non deſinat, alius tutor dari poteſt. hæc lex exceptio eſt ad *l. 4. J. h. t.* 36 *l. 12. ff. de tut. l. 15. in fin. ff. de tutor. dat. ab his. l. 3. §. 10. ff. de ſuſpectis. l. 45. ff. de excuſationib.* [illegible] *ff. de tut. & ration. diſtrahend.* 37 Curator in locum datus abſentis eo reverſo, ſeu finita abſentia, deponit officium, facit *l. 14. §. 1. ff. de tutelis.* 38 In locum tutoris excuſati poteſt curator dari. *l. 4. in fin. J. h. t. l. 11. §. 1. l. 28. ff. de tut.* Ulpian. 11. §. 23. & hæc vox exceptio eſt ad *l. 4. J. h. t.* 39 Imo tutorem ex Senatusconſulto dari oportuit. *l. ſi quis ſub condition. 11. ff. de teſt. tut.* Dic, curatorem hunc inſtar eſſe tutoris: cum ultra pubertatem non duret hac lege. Unde tutelæ, ſive pro tutelæ eum teneri quidam exiſtimabant *l. 3. J. arbitr. tut.* 40 *l. 1. J. quando tutores vel curatores l. 25. ff. de tutoribus datis. princ. Inſtit. quibus modis tutela finitur.* 41 Propter diffuſum patrimonium tutori curator adjungi poteſt. Hæc lex exceptio eſt ad *l. 4. J. h. t. l. 11. in fin. J. de excuſ. tutor.* 42 *l. 9. ſupr. qui petant tutores l. 9. J. qui dare tutor.* Paul. *4. ſentent. 13. §. 3.* 43 Curatorem habenti poteſt. *l. 20. in fin. ff. de tutor. & curator. datis.* Cur tam varie? An quia datio tutoris eſt ex inquiſitione atque decreto: actus autem legitimi ſemel peraguntur, nec iterantur? An quod pupillus in tutoris poteſtate ſit, & nemo poſſit in duorum poteſtate eſſe: ita ut ſit poteſtas cujusque in ſolidum, niſi pro uno habeantur, ut cum ſunt conjunctim dati duo, pluresve, curatoris autem nulla ſit poteſtas in perſonam? 44 Tutorem habenti certis ex cauſis alius ſubſtitui a judice poteſt; puta in locum abſentis reipublicæ cauſa. *l. 1.* excuſati propter diffuſum patrimonium. *l. 2. 3. ſupr. h. t.* rerum aliarum. *l. 21. in fin. ff. de excuſ. tutor.* in locum ſurdi, muti, furioſi. *l. 17. ff. de tutelis.* adde & caſum *l. 15. ff. de tut.* & alium ex *l. 17. in fin. ff. de appellationibus.*

let in locum suspecti [1], qui convictus ac remotus [2] est, & in locum excusati [3], vel defuncti [4], vel relegati [5] tutoris. PP. Idib. Mart. SECULARI II. & DONATO CONSS. 261.

De curatore tutori adjuncto.

5. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIM. AA. & CC. Zenoni.

CUm ob augmentum [6] facultatum curatores adjungi [7] soleant, non prius dati tutores [ab] administratione eorum liberantur. Sane si is qui administravit, tempore finitæ tutelæ fuit solvendo [8]: securi temporis periculum ad te pertinere non [9] potuisse manifestum est. Dat. 3. Kalend. April. CC. CONSS. 293.

TIT. XXXVII.
DE ADMINISTRATIONE [10] TUTORUM VEL CURATORUM, ET [11] PECUNIA PUPILLARI FOENERANDA, VEL DEPONENDA.

De pecunia pupilli vel minoris.

In AUTHENT. ut hi qui oblig. se hab. §. quoniam. col. 6. tit. 1. al. 2. Novell. 72. cap. 6.

NOvissime [12] cautum est, a curatore pecuniam pupillarem non esse fænerandam: Quod si fecerit, mutui subjacebit periculo: nisi mobilis sit ejus substantia cujus cura administratur: tunc enim curator illud solum mutuare cogetur, quod ad dispensationem sufficiet adolescentis, ejusque rebus: quod vero plus est, caute recondatur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, veluti propter expensas in pupillum faciendas.

Curatorem non teneri pro tutoribus præcedentibus.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Modesto.

FRustra times administrare res adolescentis, cujus curator es, ne ex hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis te recepisse, sed ea quæ agenda putas age: & (quod magis interest [13] omnium partium) insta: ut Judex inter [14] te, & tutores datus [15], quamprimum partibus suis fungatur. PP. 12. Kal. Octob. ALBINO, & ÆMILIANO CONSS. 207.

Curatorem administratione durante a collega non conveniri.

2. Iidem AA. Timoni & Elpidophoro.

ADversus curatorem adolescentis cui collegæ [16] dati estis, quamdiu administratio communis durat, exerceri judicium non potest. PP. 2. Kal. Maji, APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De sumptibus.

3. Imp. ANTONINUS A. Eumoso.

SUmptus [17] in pupillum tuum necessario [18], & ex justis honestisque causis Judici qui super ea re cogniturus est si probabuntur [19] [facti] accepto ferentur: etiamsi [20] Prætoris decretum de dandis eis non sit interpositum. Id namque quod [21] a tutoribus sive curatoribus bona fide erogatur, potius justitia [22] quam aliena auctoritate firmatur. 14. Kal. Septemb. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De liberto tutore.

4. Idem A. Proculæ.

NIsi eam pecuniam, quam constiterit libertum [23] paternum tutorem filiæ tuæ rationi ejus debere, vel deposuerit [24], vel in prædiorum comparationem converterit, remittitur ad Præfectum Urbi, secundum ea quæ constituta sunt arbitrio ejus puniendus. PP. 12. Kalend. Octobr. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De tutoribus condemnatis.

5. Idem A. Rufino.

FRustra tutores quondam adolescentium quorum curam administras, judicatum [facere] detrectant, cum exacta pecunia possit auctoritate Præsidis in depositi [25] causam haberi. PP. Kalend. Jun. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De calumniosis actionibus non intentandis.

6. Imp. ALEXANDER A. Paconio.

NOn est ignotum, tutores vel curatores [adolescentum], si nomine pupillorum vel adultorum scientes calumniosas [26] instituant actiones, eo nomine condemnari oportere: ne sub prætextu [27] nominis eorum propter suas simultates secure [28] lites suas exercere posse existiment [29]. PP. 6. Idib. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De forma alienandi testamento data.

7. Idem A. Valerio.

TUtelam pupillorum tuorum sic administrare debes, ne ædificium quod his relictum est, contra formam [30] alienandi testamento datam vendas. PP. 6. Idib. Jul. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De curatore qui non administravit.

8. Idem A. Aprili.

ETsi scisses [31] te curatorem datum nec administrasses: cæteris curatoribus, & administrationem peragentibus, & sufficientibus [32] damno præstando, contra te actio dari non potest. Sin [33] autem nescisses [34] te curatorem datum, etiamsi solvendo cæteri non sint, damni periculum ad te non redundat. PP. 7. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

De dote constituenda.

9. Idem A. Inclytæ.

SI curatores habes, hique dotare [35] te bonis tuis [36] cessant: adito Præside provinciæ impetrabis, ut quod moderatum [37] est honestæ personæ, præstare cogantur. PP. 17. Kal. Maji, AGRICOLA & CLEMENT. CONSS. 231.

De liberto curatore.

10. Idem A. Rufinæ.

SI liberti [38] ejusdemque curatoris culpa, vel fraude ratio vestra læsa sit: farciri damnum ab eo qui dedit, Præses provinciæ curabit: Non dubitaturus etiam graviorem executionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. PP. 2. Kal. Aug. AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

De tutore qui non appellavit, vel appellationem non prosecutus est.

11. Imp. GORDIANUS A. Cæcilio.

SI bonam [39] causam ea, cujus tutor es, habuit, & adversus latam sententiam non [40] appellasti, seu post appellationem provocationis solennia implere cessaveris, tutelæ judicio indemnitatem pupillæ præstare debes. PP. Id. August. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De fraude tutorum, de negligentia curatorum, de fæmina minore vigintiquinque annis.

12. Idem A. Octavianæ.

DE his, quæ in fraudem administrationis a tutore gesta, vel negligenter acta a curatoribus eorum, quibus successisti, allegas, agere debes: si modo annos legitimæ ætatis implesti. Neque [enim] ignoras non [41] multum patrocinari fœcunditatem liberorum fœminis ad rerum suarum administrationem, si intra ætatem legitimam sint constitutæ. PP. 3. Non. Octob. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

Satisdatio de rato.

13. Idem A. Longino.

TUtores debita pupillaria, seu deposita reposcentes, ad satisdationem [42] compelli non posse, manifestum est. PP. 8. Kal. Maji, ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

De rationibus reddendis.

14. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Clementi.

RAtiones [43] curæ [44] administratæ ante impletum quintum & vicesimum annum durante [45] officio posci jure non posse, manifestum est [46]. PP. Prid. Non. August. PHILIPPO A. II. [47] & TITIANO CONSS. 249.

De eo, qui signavit ut curator.

15. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Licinio.

SI non subscripsisti [48] quasi fidejussor: frustra vereris, ne ex ea intercessione qua signasti ut curator [49], olim liberatus (ut affirmas) sententia Præsidis, ex officio curatoris conveniri possis. PP. Prid. Non. Mart. DIOCLETIANO III. & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

---

1 Vide *l. ult.* §. 10. J. *de curatore furiosi.* 2 *l.* 2. *supr. h. t.* 3 *l.* 11. §. 1. *ff. de testam. tut.* 4 *l.* 3. *supr. qui petant tutores.* 5 Relegatio excusationis species. *d. l.* 3. *l.* 11. *in fin. l.* 3. §. 9. *ff. de leg. tut.* Cujacius emendavit *deportati*, nisi forte vox *Relegati* hic accipienda sit pro *Deportati.* Cujacius ad *l.* 8. 9. & *ff. de excus. tutor.* ab ea tamen emendatione discedit. adde Paul. 2. *sentent.* 25. §. 8. 6 Propter auctas pupilli facultates tutori curator solet adjungi. *l.* 9. *in fin. ff. de administr. & peric. tutor.* 7 Alius licet tutor adjungatur, prior non liberatur. 8 *l.* 39. §. 16. *ff. de administr. & peric. tutor.* 9 Cur ita? collige ex *l.* 1. *in fin.* J. *de dividenda tut.*

10 *L.* 26. *D.* 7. & 3. *C. Theod.* 19. *Novell.* 72. *cap.* 6. & 7. 11 Tutorum administrationis partes sunt hæ: inventarium facere: pecuniam otiosam ad prædiorum rusticorum emptionem deponere: si prædia nulla occurrunt emenda, fœnerari: cæteras res diligenter custodire: in judiciis pupillos suos & adultos defendere. 12 Id est, ex *Novell.* 72. *cap.* 6. Goth. Vid. Rittershus. *in expos. Nov. part.* 8. *cap.* 6. & *not. ad l.* 37. §. 1. *ff. de negot. gest.* Ans. 13 Adde *l. cum Stichus.* 29. *ff. de solution.* 14 Curator adulti pro tutoribus antecedentibus non tenetur, nisi negligentia in exigendo possit ei imputari. vide J. *quando ex facto tutoris.* 15 Datos. 16 Plures cum tutelam gerunt, alter in alterum non agit, ut universalis administrationis ratio reddatur. *l.* 12. *l.* 18. *l.* 32. *in fin. ff. h. t.* Pro universali curatione non potest agi, nisi finito officio. Bald. vide Cujac. 17. *obs.* 7. *in fin.* 17 *l.* 33. *in fin. ff. h. t.* Potestne tutor salarium exigere? potest. *d. l.* 33. *in fin.* vide Wurms. 1. *pract.* 38. *cap.* 11. 18 Puta in alimenta. *l.* 2. J. *de aliment. pupill.* 19 Probare sumptus debet is, qui sumptus se fecisse ait. facit *l. si quis pro redemptione.* 36. *in fin. pr.* J. *de donat. l.* 1. §. 3. *ff. de tutelæ & ration. distrah.* 20 Nam expedit quoquunque non interponi. *d. l.* 2. 21 Naturali justitia quod confirmatur, non eget alia confirmatione. *Bald.* 22 Probat one alia non indigent quæ naturali justitia confirmantur. *l.* 3. §. 7. *ff. de cond. causa data. l.* 13. §. 7. *ff. de excusat. tutor.* 23 *l.* 10. J. *h. t.* 24 Tutor debitor pupilli pecuniam debitam pupillo deponere debet ad prædiorum comparationem. Minus est deposuisse, quam comparasse: alterutrum tamen exigitur, *ut hic:* adde *l.* 5. §. 4. *ff. h. t.* 25 Summa liquida non potest tuto solvi minori propter metum restitutionis. *l.* 1. *supr. si advers. solut.* non tamen eo prætextu potest tutor aut alius debitor pupilli, vel minoris pecuniam penes se retinere. Cogitur enim pecuniam deponere vel consignare. *l.* 5. *l.* 7. §. 7. *ff. h. t. l.* 73. *in fin. ff. de procuratoribus. l.* 56. §. 1. *ff. mandati. l.* 64. *ff. de fidejussoribus.* vide Molinæum *de usur. quæst.* 39. *num.* 298. 26 Tutor calumniosam, vel supervacaneam actionem intendens, proprio nomine obligatur. *l.* 9. §. 6. *in fin. ff. h. t. l.* 78. §. 2. *in fin. ff. de leg.* 2. bonam movere cogitur & appellare. *l.* 11. J. *h. t.* 27 Prætextu officii calumniam committi non oportet. 28 Securi. 29 Existimentur. 30 Contra formam datam a testatore non debet tutor rem pupilli vendere *l. ult. supr. de rebus alienis.* Imo potest vendere, & ea in re patris præceptum negligere *l.* 5. §. 9. *ff. h. t.* 31 Sciens se tutorem, de neglecta tutela tenetur, si gerens solvendo non sit. *l.* 3. J. *de divid. tut. l.* 4. §. 3. *ff. rem pupill. salv.* adde *l.* 19. J. *h. t.* 32 Exceptio excussionis tutori vel curatori qui non gessit, adversus eum qui gessit competit. 33 Ignorans se tutorem, tutelæ non tenetur. 34 Vide *l.* 5. J. *de periculo tut.* 35 Dotem sibi constitui, & eo nomine adversus curatores moram committentes agere adulta: sed & officium super ea re judicis implorare potest. facit *l.* 52. *ff. h. t. l.* 43. *ff. de leg.* 2. 36 Dotare de suis, & propriis bonis curator adultam non cogitur. 37 *d. l.* 43. *l.* 60. *ff. de jure dot. l.* 22. §. 4. *ff. ad SC. Trebell.* 38 Libertus male administrans removetur a tutela, eaque privatur. *l.* 4. J. *h. t.* 39 Cui contraria est calumniosa, & supervacanea. *l.* 6. *supr. h. t.* 40 Tutor in bona causa cogitur appellare, & appellationem prosequi, alioquin litis nomine tenetur. Est enim officium tutoris utilia non prætermittere, inutilia non admittere *l.* 27. J. *de episcop. aud.* 41 Defectus ætatis non suppletur numero liberorum. *l.* 2. *sup. de in integr. restit. l.* 1. *in fin. supr. qui & advers. quos. l.* 2. *ff. de minor.* 42 Tutor agens pupilli nomine non tenetur cavere de rato. *l.* 23. *ff. h. t.* 43 Rationes a curatore antequam 25 annum minor expleverit, non exiguntur tantisper dum curator gerit. S. Harm. 11. §. 35. 44 Curator tenetur ad rationes reddendas, ut & quivis alienam administrationem suscipiens. vid. Rol. a Valle 1. *cons.* 49. 45 *l.* 2. *supr. h. t.* 46 Imo non est manifestum, sed falsum. *l.* 4. *in fin. l.* 16. *in fin. ff. de tut. & ration.* Goth. Vid. *l.* 9. §. 4. *ff. de tut. & rat.* Ans. 47 Te. 1. 48 Vid. quæ dixi ad *l.* 14. *supr. si cert. pet.* 49 De eo quod quis facit ut tutor vel curator, vel procurator, vel gestor alterius, suo nomine conveniri non potest, *l. ult. ff. de inst. act.* vid. Wurms. 1. *pract.* 38. *c.* 10.

De alienatione rerum pupillarium.

16. Iidem AA. & CC. Proculo.

NOn omni [1] titulo res pupilli poteſtatem alienandi [2] tutores habent: ſed adminiſtrationis tantum cauſa diſtrahentes, quæ eis venundare licet, juſtam cauſam [3] poſſidendi comparantibus præſtant. Cum itaque donandi [4] nulla [5] ratione res eorum, quorum adminiſtrant negotia, poteſtatem habeant: vindicare dominium a poſſidentibus non prohiberis. Dat. 10. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 287.

De teſtamenti factione, vel donatione.

17. Iidem AA. & CC. Martiali.

DE ſucceſſione ſua [6] tutores fruſtra timent: cum his qui tutelam adminiſtraverunt, teſtamenti factio non denegetur, nec de bonis ſuis donare aliquid prohibeantur. S. 16. Kal. Novembr. *Sirmii*, AA. CONSS.

De periculo nominum, & de pignoribus.

18. Iidem AA. & CC. Soterico.

DEbitoribus pupillæ pro officii ratione tutorem te conſtitutum adſeverans, ad te nominum [7] periculo pertinente, parere ſolutioni [8] denuntia [9]. Qui ſi ſatis non fecerint: in venditione [10] pignorum uti [communi] jure potes. S. Prid. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De abſente tutore dato.

19. Iidem AA. & CC. Vindiciano.

TUtor licet abſens [11], decreto datus, ſi ſciens [12] ſolenniter ſe non excuſaverit, adminiſtrationi conſtituitur obnoxius. S. 3. Idib. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De tacita hypotheca in bonis tutoris vel curatoris.

20. Imp. CONSTANTINUS A. Euſemianæ.

PRo [13] officio adminiſtrationis tutoris vel curatoris bona, ſi debitores exiſtant, tanquam pignoris [14] titulo obligata, minores ſibimet vindicare minime prohibentur. † Idem eſt, & ſi tutor, vel curator quis conſtitutus, res minorum non [15] adminiſtraverit. Dat. 7. Kal. April. *Treveris*, VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

De donationum conditione neglecta.

21. Idem A. Maximo P. P.

[PUpillorum [16] ſeu] minorum defenſores, ſi per eos donationum conditio [17] neglecta [18] eſt, rei amiſſæ [19] periculum præſtent. Dat. 3. [20] Kal. Februar. *Romæ*, SABINO & RUFINO CONSS. 316.

De alienatione rerum pupillarium.

22. Idem A. ad Populum.

LEx [21], quæ tutores curatoreſque neceſſitate adſtrinxit, ut aurum, argentum, gemmas, veſtes, cæteraque mobilia pretioſa [22], urbana etiam [prædia, &] mancipia, domos, balnea, horrea, atque omnia quæ intra civitatem ſunt, venderent, omniaque ad nummos redigerent, præter [23] prædia & mancipia [24] ruſtica, multum minorum utilitati adverſa eſt. Præcipimus itaque, ut hæc omnia [25] nulli tutorum curatorumve liceat vendere: niſi [26] hac forte neceſſitate & lege, qua ruſticum prædium atque mancipium vendere, vel pignorare, vel [in [27] donationem] propter nuptias [28], vel in dotem dare in præteritum licebat: ſcilicet per [29] inquiſitionem [30] judicis, & probationem cauſæ, interpoſitionemque decreti, ut fraudi locus non ſit. † Ante omnia igitur urbana [31] mancipia, quæ totius ſupellectilis notitiam gerunt, ſemper in hereditate & in domo retineantur: nam boni [32] ſervi fraudem fieri prohibebunt: mali, ſi res exegerit, ſub quæſtione [33] poſiti poterunt prodere veritatem: atque ita omnia obſervabunt, ut nec inventarium [34] minuere, nec mutare, vel ſubtrahere aliquid tutor valeat: Quod in veſte, margaritis, gemmis, & vaſculis, cæteraque ſupellectili neceſſarium eſt. Et tolerabilius [35] eſt (ſi ita contigerit) ſervos mori ſub dominis, quam ſervire extraneis: quorum fuga [36] potius tutori adſcribitur, ſive negligentia diſſolutam eſſe patiatur diſciplinam, ſive duritia, vel inedia, atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur, ſed magis diligunt: ita ut hæc lex per hoc quoque melior antiqua ſit. Tunc enim remota ſervorum cuſtodia etiam vita minorum ſæpius prodebatur. † Nec vero domum [37] vendere liceat in qua defecit pater, minor crevit, in qua majorum [38] imagines aut [non] videre fixas, aut revulſas videre, ſatis eſt lugubre. Ergo & domus, & cetera omnia immobilia [39] in patrimonio minorum permaneant [40]: nullumque [41] ædificii genus, quod integrum hereditas dabat, collapſum tutoris fraude depereat. Sed & ſi parens vel ille cujuscunque heres eſt minor, reliquerit deformatum ædificium: tutor teſtificatione operis ipſius, & multorum fide, id reficere cogatur: ita enim annui reditus plus minoribus conferunt, quam per fraudes pretia diminuta. † Servi [42] etiam qui aliqua ſunt arte prædití, operas ſuas commodo minoris inferant, & reliqui qui in uſu minoris domini eſſe non poterunt, quibusque ars nulla eſt, partim labore ſuo, partim alimoniarum taxatione paſcantur: lex enim non ſolum contra tutores, ſed etiam contra [43] fœminas immoderatas atque intemperantes proſpexit minoribus: quæ plerumque novis maritis non ſolum res filiorum, ſed etiam vitam [44] addicunt. † Huic accedit, quod ipſius *pecuniæ* [45] (in [46] quo robur omne patrimoniorum veteres poſuerunt) fœnerandi [47] uſus vix diuturnus, vix continuus, & ſtabilis eſt: quo ſubſecuto, intercidente ſæpe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. † Jam ergo venditio tutoris nulla ſit ſine [48] interpoſitione decreti. Exceptis his duntaxat veſtibus [49], quæ detritæ uſu, ſeu corruptæ ſervando [50] ſervari non potuerint. † Animalia [51] quoque ſupervacua, quamvis minorum, quin veneant, non vetamus. Dat. Id. Mart. CONSTANT. A. VII. & CONSTANTINO C. CONSS. 326.

De canone non ſoluto.

23. Idem A. Felici.

SI [52] tutoris, vel curatoris culpa, vel dolo, eo quod vectigal [53] prædio emphyteutico impoſitum minime dependere voluiſſent, minoris [prædium] fuerit amiſſum: damnum quod ei contigit, ex ſubſtantia eorum reſarciri neceſſe eſt. Dat. 13. Kalend. Maji, *Conſtantinop.* DALMATIO, & XENOPHILO CONSS. 333.

De Inventario faciendo.

24. Impp. ARCAD. & HONORIUS AA. Eutychiano P. P.

TUtores [54], vel curatores, mox [55] quam [56] fuerint ordinati, ſub [57] præſentia publicarum [58] perſonarum [59] inventarium [60] rerum omnium [61] & inſtrumentorum ſolenniter facere curabunt [62]. Aurum, argentumque, & quicquid vetuſtate [63] temporis non mutatur, ſi in pupilli ſubſtantia reperiatur, in tutiſſima cuſtodia [64] collocent: ita ta-

1 Ergo aliquo: ſunt enim alienationis variæ ſpecies & cauſæ. 2 Hoc innuit, certis cauſis, alienandi facultatem tutoribus permitti: in reliquis alienantes juſtam cauſam poſſidendi non transferre. Male autem alienat, qui donat. *l.* 22. *in fin. l.* 46. *in fin. ff. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. de tut. & rationib.* nonnunquam tamen donare poteſt. *l.* 12. *in fin. ff. h. t.* 3 Tutor juſta de cauſa, hoc eſt, ex cauſis jure permiſſis res pupilli ſui poteſt alienare. 4 Non adminiſtrat, qui donat. 5 Poteſt igitur juſtis de cauſis donare. *d. l.* 12. 6 Tutela non efficit, quominus tutor de ſuis teſtari ſuaque donare poſſit. *l. un. ſupr. rem alienam gerentibus.* 7 Periculum nominum ſpectat ad tutorem. *Goth.* An & quando periculum nominum ad tutorem ſpectet, vid. late Hartman. Piſtor. q. 49. Anſ. Adde *Cenſur. Forenſ. noſtram & DD. ibi allegat. lib.* 1. *c.* 18. *n.* 10. S. L. 8 Vid. *l.* 2. *J. arbitr. tutel.* 9 Officio tutoris incumbit debitoribus pupilli denunciare ut ſolvant. 10 *l.* 14. *J. de diſtr. pign.* 11 Tutor abſens poteſt dari. *Bald.* 12 *l.* 8. *ſupr. h. t. l.* 1. §. 1. *l.* 5. *in fin. ff. h. t.* 13 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 14 Bona tutoris & curatoris tacite pupillo, & adoleſcenti obligantur. *l. un. ſupr. rem alienam gerentib. l. un.* §. 1. *ſupr. de rei uxor. act. l. un. t. verſ. Diſcretis. ſupr. de legitim. tut. Novell.* 118. *c.* 5. *in fin.* vid. Negaſantium 2. *de pignor.* 4. *num.* 5. Quid ſi ipſe minor ſit adhuc annis viginti? vid. *d. verſ. Diſcretis.* 15 Bona tutoris vel curatoris non modo pro male geſtis, ſed etiam pro non penitus geſtis, tacite obligata ſunt pupillo, vel adulto. 16 *l.* 2. *C. Theod. h. t. l.* 1. *verſ. His [illegible] C. Theod. de donat. l.* 25. *J. de donat.* 17 Puta faciendi vel non faciendi. vid. *l.* 25. *J. de donat.* & ita tutor non implens conditionem utilem pupillo, tenetur ei, in quod intereſt. 18 Donationes μονομερῶς non fiunt. dixi ad *l.* 25. *J. de donat.* 19 Id eſt, non quæſitæ *l.* 7. *J. arbitr. tut.* 20 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* habet 4. Kalend. Novembr. S. L. 21 Orationem Severi intelligit, quæ extat in *l.* 1. §. 2. *ff. de reb. eor. qui.* 22 Mobilia pretioſa immobilibus comparantur. 23 V. *l.* 1. §. 2. *ff. de reb. eor.* 24 Vid. *l.* 3. *J. de præd. decur.* 25 Mobilia ſcil. & prædia urbana ac ruſtica. Ruſtica & ſuburbana alienari non poſſunt, quod [illegible] vetatur. vid. quædam ad hunc locum apud Cujac. 7. *obſ.* 23. 26 Tutor vel curator nihil ex rebus minorum vendere poteſt, niſi ex juſta & probabili cauſa. Quin juſta cauſa alienandi non ſufficit. Nec enim res eas ſine decreto judicis alienare poteſt, excepta veſte uſu detrita, & iis quæ ſervando ſervari non poſſunt, exceptis etiam animantibus pupillorum uſui ſupervacuis. *Synopſis Baſil.* 32. *tit.* 11. *ex lib.* 38. *tit.* 9. *c.* 30. & 5. Harm. 41. §. 49. 27 Quibus ex cauſis prædia minorum alienari poſſunt. 28 *l. ult. verſ. cum autem. J. ſi major fact. alienat.* 29 Quibus ſolennitatibus res minorum alienari oporteat. 30 De qua vide *l.* 5. §. 9. *ff. de reb. eor. qui ſub tut.* 31 De urbanis mancipiis non vendendis ſine decreto, *ut hic. & verſ. ut. J. h. t.* deque eorum utilitate. Quid ruſtica? Veram multo minus poſſunt. Hac enim lege Conſtantinus nihil mutat orationem Severi, quæ ruſtica mancipia vetabat alienari. *S. eod. in princ.* facit *l.* 3. *J. de præd. decur.* 32 Boni ſervi utilitas 33 *l.* 34. *ff. h. t.* & ita per familiares & domeſticos probantur ea quæ fiunt in domo, id eſt, domeſtica. vid. *l.* 8. §. 6. *ſupr. de repudiis.* 34 Poſſunt enim res hujusmodi facile ſubtrahi ac mutari. 35 Occurrit objectioni, ut ex duobus malis minus eligatur. *l.* 200. *ff. de regul. jur.* 36 Præſumitur ſervus pupillaris fugiſſe ob negligentiam, vel ſævitiam tutoris. 37 De ædibus paternis pupilli non diſtrahendis a tutore ſine decreto, *ut hic. & verſ. ut. J. hic.* facit *l.* 35. *ff. de minor.* 38 Adde *d. l.* 35. Intereſt noſtra, res majorum nobis ſervari facit *l. dudum.* 14. *ſupr. de contr. empt. l.* 35. *ff. de minor. l.* 36. *in fin. ff. de bonis libertorum. l.* 1. §. 15. *ff. ſi quid in fraudem patron.* 3. *Regum* 21. *ubi de Naboth & ejus vinea.* Plinius 2. epiſt. ad Valerianum: *Me prædia materna parum commode tractant, delectant tamen ut materna.* Idem lib. 7. ad Fabatum: *Maternis [illegible] Corne [illegible] quidem poſſum. Ideo Brutus notatus eſt, quod paterna bona mancipaſſet*, qua de re [illegible] extat Craſſi oppido elegans apud Ciceronem 2. *de Orat. & Oratione pro A. Cluentio.* 6. Quintil. 3. Horat. 1. *ſerm.* 2. *Rem patris oblimare, malum eſt, [illegible]* Idem 1. *epiſt. [illegible] ut rebus maternis atque paternis Fortiter abſumptis, urbanus [illegible] Scurra.* Cicero 6. *in Verrem: Græci turpitudinem ſummam arbitrabantur referri in literas [illegible] pretio parvo ea quæ a majoribus quis accepiſſet vendidiſſe.* Heraclides 1. πολιτειῶν, refert turpe habitum apud Lacedæmonios, terram vendere: ut & apud Locros teſte Ariſtot. 2. *politic.* 5. unde lege Solonis τὰ πατρῷα κατεδηδοκότες, ἄτιμοι, qui bona paterna decoxiſſent, ab adminiſtratione Reip. remoti. Laërtius *in Solone.* his adde Tiraquell. *de retractu, quæſt.* 46. Goth. Vid. etiam Menoch. 3. *præſumpt.* 83. Anſ. 39 De rebus immobilibus pupillorum non alienandis ſine decreto, *ut hic. & verſ. tut. J.* Porro immobilium appellatione, pecunia deſtinata in prædiorum emptionem continetur. vide Romanum, *conſil.* 188. Forcatulum *Necyomantia cap.* 39. *n.* 5. 40 Immobilia minorum ſine decreto tutor alienare non poteſt, *ut hic:* ne quidem conſenſu pupilli ipſius. Quid? adventitia filii poteſtne pater ſine decreto alienare? vide Jaſonem *ad l. ſi ſingularia* 15. *ff. de reb. cred.* Ripam *ad l. obligatione.* 6. *num.* 56. *ff. de pignorib.* 41 Tutor domum pupilli prætextu inſtaurationis, deſtruere non debet, ut [illegible] diſtrahat: niſi indubie ruinam minentur, & inſtauratione indigeant. Quid ſi parens pupilli, vel alius qui hereditatem ſuam ad pupillum transmiſit, quum demoliri vel reficere partem domus cœpiſſet, deceſſit? Χρὴ τὸν ἐπιτρόπον περὶ τούτου διαμαρτυρίᾳ χρήσασθαι, de hoc ipſo atteſtatione uti tutor debet. *Synopſ. baſil. [illegible] cap.* 30. 42 Quemadmodum tutores ſervis pupillaribus uti debeant. 43 Tutorum nomine hac etiam lege intelliguntur matres tutelam filiorum adminiſtrantes. 44 Non tantum liberorum, ſed & ſuam. *l.* 12. *J. qui potiores.* 45 De pecuniæ utilitate dixi *ad Novell. Leonis* 52. 46 Imo in pecudibus robur veteri [illegible] vide peculium & pecunia. *Feſtus. Columella* 6. *Varro. Plinius.* 47 Fœnerandi uſus vix diuturnus, vix continuus, vix ſtabilis. 48 Nulla minorum bona vendi poſſunt ſine decreto, ſive mobilia ſint ſive immobilia: niſi talia dixeris, ut diu commode ſervari non poſſint, ut ſunt veſtes detritæ & ſimiles: ad hæc animalia ſupervacua. *J. h. t.* 49 *l.* 4. *J. quando decr. opus non eſt. l.* 53. *ff. de hered. petit.* 50 Sine decreto judicis, minorem menſam ſuam mercatoriam, id eſt, negotiationem, & ut barbari quidam loquuntur, traficam diſtrahere non poſſe, hinc colligitur: cum negotiatio dicatur earum rerum eſſe, quæ ſervando ſervari poſſint. vide Simoncellum 2. *de decret.* 6. *inſpect.* 4. 51 *l.* 56. *ff. de admin. & peric. tut.* 52 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* Goth. De bonis quæ ſervando ſervari non poſſunt, vid. Math. Coler. *de proceſſibus executiv. part.* 1. *c.* 2. *n.* 155. Anſ. 53 Imputatur tutori, ſi res emphyteutica propter canonem non ſolutum ad dominum redierit. facit *l.* 5. §. 6. *in fin. ff. h. t. l.* 78. §. 2. *in fin. ff. de leg.* 2. 54 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* De inventario a tutoribus, & curatoribus faciendo. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 27. *S. de epiſc. aud. l.* 13. *J. arbit. tut. l.* 7. §. 6. *in fin. J. de curatore furioſ. Nov.* 94. *in epil.* 55 Id eſt, cum primo poterunt. Accurſ. 6. *hic.* εἰσωτέρω μηνῶν μετὰ τὴν τελευτὴν 5. Harm. 11. §. 25. περὶ προτιμήσεως ἐπιτρόπων. Idem tempus heredi præſenti ad inventarium faciendum præſcribitur: abſenti annus. *l. ult.* §. 13. *in fin. J. de jure deliberandi.* Idem ſpatium trium menſium datur a Leone. *Novell.* 110. *in fin.* inventario rerum dotalium faciendo. 56 Quo tempore inventarium rerum minoris a tutoribus & curatoribus inchoandum? Dic, quam primum poteſt fieri. *l. tutor, qui repertorium.* 7. *ff. h. t.* 57 Quibus præſentibus inventarium pupillare fieri oportet, an pluribus notariis præſentibus id fieri neceſſe eſt, an vero uno tantum præſente ſatis ſit? Dic unius præſentiam ſufficere. His addendum, in inventario minoris faciendo creditores non evocari: licet ſecus ſit in inventario quod fit ab herede, ſed & illud obſervandum, inventarium pupillare in judicio fieri oportere, ut notat Accurſ. Bart. & alii, hoc eſt præſente judice: id enim in jure fieri cenſetur. *l.* 11. *in fin. ff. de Juſtitia. l.* 4. *in fin. ff. de interrog. in jure fac.* 58 Id eſt, tabulariorum. *l.* 32. *ſupr. de Epiſc. & Cler.* 59 Ergo plures requiruntur tabelliones? Accurſ. unicum ſufficere ait. In inventario heredis præter tabularium tres requiruntur. *Novell.* 11. 60 Ἀπογραφὴν τῶν πραγμάτων τοῦ τελευτήσαντος. Harmen. *ibid.* deſcriptionem rerum defuncti. adde *l.* 7. *ff. h. t.* 61 Quarum rerum fieri debeat inventarium. 62 Alioquin ut ſuſpecti removentur aliiſque pœnis ſubjacent: niſi teſtator inventarii confectionem ſpecialiter remiſerit. *l. ult.* §. 1. *J. arbit. tutel.* 63 Dixi ad *l.* 22. *in fin. S. h. t.* 64 Pecuniæ pupillares quæ commode ſervari poſſunt, cuſtodiendæ a tutoribus ut prædia idonea comparentur vel fœnori occupentur.

men ut ex mobilibus aut prædia idonea comparentur [1], aut si forte (ut adsolet) idonea non potuerint inveniri, juxta antiqui juris formam usurarum [2] crescat [3] accessio; quarum exactio ad periculum [4] tutorum pertinet. Dat. 7. Kal. Mart. *Constantinop.* ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

Si debitor pupilli solvat.

25. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SAncimus: creatione tutorum & curatorum cum omni procedente cautela, licere debitoribus pupillorum vel adultorum ad eos solutionem facere: ita tamen, ut prius sententia [5] judicialis sine omni damno celebrata hoc permiserit: quo subsecuto, si & judex [hoc] pronunciaverit, & debitor persolverit: sequitur hujusmodi causam plenissima securitas, ut nemo [7] in posterum inquietetur: non enim debet quod rite, & secundum leges ab initio actum est, ex alio eventu resuscitari. † Non autem hanc legem extendimus etiam in his solutionibus, quæ vel ex reditibus [8], vel ex pensionibus, vel aliis hujusmodi causis pupillo, vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex fœneratitia [9] forsitan cautione, vel aliis similibus causis solutionem facere, & se liberare desiderat: tunc enim eam subtilitatem observari censemus. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

Ne auctoritas interposita noceat tutori, vel curatori.

26. Idem A. Joanni P. P.

CUm quædam mulier testamento condito filium suum præteriisset [10], idem autem filius, qui præteritus erat, vel fratris, vel extranei esset tutor, vel curator, qui scriptus a matre tutoris fuerat heres: in præsenti specie manifestissimum erat, ita esse tutorem, vel curatorem in præcipiti [11] loco: sive enim auctoritatem [12] suam, vel [13] consensum [14] de adeunda [15] hereditate præstare pupillo, aut adulto minime voluerit, ne ex hac causa sua jura aliquod patiantur præjudicium (satis enim imminet periculum tutelæ, vel utilis negotiorum [16] gestorum actionis, ne pupillus, vel adultus, utpote ex illius tarditate læsus, litem ei ingerat, sive hujusmodi timore perterritus auctor fuerit pupillo vel adulto, periculum emergebat: dum [17] enim alii consentit, ipse sua jura perdit: videbatur etenim confirmare matris suæ judicium, quod oppugnandum esse existimabat: & multæ aliæ insuper species oriuntur [18], ex quibus verendum est tutori, vel curatori circa suas res præjudicium [parari:] puta in hypothecis, & aliis variis causis. Invenimus autem generaliter definitum, post officium depositum omnes actiones, quas tutor, vel curator ex necessitate [19] officii subierit, in quondam pupillum, vel adultum transferri [20]. Quare tam optimo exemplo argumentari [21], [nec non] & aliis omnibus casibus, in quibus veretur tutor vel curator ne præjudicium ei aliquod fiat, timorem ejus removemus: Damus igitur eis cum summa fiducia res pupillorum, vel adultorum gubernare: scituris, quod lex nostra sua eis jura immutata reservet, nihil [22] ex hujusmodi auctoritate, vel consensu præjudicii subituris. Dat. 10. Kal. Septembr. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

Ad l. 25. sup. h. t. de usuris.

27. Idem A. Joanni P. P.

COnstitutionem, quam nuper fecimus, disponentes, quemadmodum debent solutiones in contractibus minorum fieri sive ex reditibus [24], sive ex pensionibus, sive ex aliis similibus causis, etiam in usuras extendimus: quæ tamen non summatim, neque ex multis annis collectæ jam debentur, biennales metas, & centum solidorum quantitatem minime excedentes. Dat. 10. Kal. Novembr. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De eo, qui in tutela, vel curatione est defendendo 5. & de rerum ejus alienatione

28. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, neminem tutorum vel curatorum pupilli, vel adulti, vel furiosi, aliarumque personarum, quibus tam ex veteribus, quam ex nostris [legibus vel] constitutionibus creantur curatores, defensionem [25], quam pro lite [26] susceperunt, recusare: sed ab initio litis modis omnibus memoratas personas defendere, & litem præparatam secundum leges instruere: scientes, quod hoc munus necessarium [27] est, tam tutelæ, quam curationi. Et si hoc recusaverint, vel subire distulerint: non solum utpote suspecti [28] amoveantur, amissa eorum existimatione, sed etiam ex substantia sua omne detrimentum, quod antelatæ personæ ex recusatione defensionis sustinent, resarcire cogantur. §. 1. Sed & si quis ex quadam interpellatione admonitus pro litis instructione consuetam cautelam exposuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem susceperit, vel demens [29], vel furiosus factus fuerit: sancimus, continuo [30] curatorem ei in competenti judicio [31] ordinari, cura & provisione tam Judicis, sub quo lis vertitur, quam cognatorum & propinquorum, & actoris, si voluerit: ut non ab eo instituta lis diutius protrahatur: necessitatem habente creato curatore defensionem subire, & cætera litis adimplere.

§. 2. Personis [32] etiam, quæ periculo proprio, vel suæ substantiæ tutores, vel curatores petierunt (sive matres [33] [forte] fuerint, sive quidam alii) compellendis eos, quos ordinaverint [34] tutores vel curatores, præparare talem subire defensionem: vel si illi noluerint hoc facere, & propter hujusmodi defensionis recusationem a tutela, vel curatione removeantur; necessitatem imponimus memoratis personis alios tutores, vel curatores ordinare in ipsis gestis, in quibus tutores vel curatores creantur, ex sua confessione declarantes talem subire defensionem. Ne autem tales personæ sine provisione debita relinquantur, vel contra eos agentium jura diutius protelentur, sancimus, continuo, id est, post recusationem defensionis, in casibus videlicet, in quibus (sicut dictum est) hoc fieri possit, creationem aliorum tutorum, vel curatorum celebrari: cognatis [35], aliisque propinquis & adfinibus, vel creditoribus [36], vel aliis quorum [37] interest, adeuntibus, vel admonentibus eos, qui secundum leges jus habent tutores, vel curatores constituere. §. 3. Defensionem autem & nomen ejus in hoc casu apertius declarantes, ne forte putaverint tutores, vel curatores gravamen sibimet imponi, illam decernimus defensionem eos subire, quæ non [38] satisdationem pro eventu litis constituitur, sed ut tantummodo litem secundum legum ordinem pro pupillo, vel adulto aliisque personis instruant, licentiam ex hac nostra auctoritate habentes, sine [39] decreto, res quarum gubernationem gerunt, pro cautela litis subiganre.

§. 4. Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum & adultorum, aliarumque personarum penitus amputantes, sancimus [40], omnes tutores vel curatores non [41] alias creari, nisi prius cum aliis solemnibus verbis, quæ pro gubernatione rerum, tam in gestis, quam in cautionibus ab his conscribuntur, & hoc specialiter expresserint, *quod omnimodo sine ulla dilatione defensionem pro pupillis & adultis aliisque supra memoratis personis subire eos necesse est.* §. 5. Hisque adjicimus, nullam [neque] in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes, tutoribus & omnibus curatoribus licere [42] fructus, sive qui ex substantia personarum, quarum gubernationem habent, inventi fuerint, (id est, vinum, oleum, & frumentum, vel cujuscunque speciei sunt) sine decreto distrahere justo [43] pretio, quod in his [44] locis, in quibus venditio celebratur, tunc temporis noscitur obtinere, & quæ ex venditione eorundem fructuum colliguntur pecuniæ, cum alia pupillorum vel adultorum aliarumque personarum substantia administrentur. Dat. 12. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXVIII.

DE PERICULO [45] TUTORUM ET CURATORUM.

Notitiæ causa datus tutor periculo subjacet.

1. Imp. ALEXANDER A. Quarto.

ET qui notitiæ [46] causa liberis tutores dantur, quamvis sibi administrandorum negotiorum pupillorum sive adultorum facultatem interdum non accipiant, propter tenuitatem sui patrimonii, periculo tamen omnes sunt obligati. sive ea, quæ facere debent, ex utilitate eorum tutores sive curatores dissimulaverint, sive fraudem aliquam adhibuerint, vel cum aliis participaverint, aut cum suspectos facere deberent, vel in officio muneris, vel decreto eo ejus cessaverint. PP. 9. Kal. Februar. ALEXAND. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

In Diversa provincia administrans periculo non subjacet.

2. Idem A. Saturo.

AD eos, qui in alia [47] provincia tutelam administrant, periculum administrationis ex persona tutorum, qui in alia provincia res pupilli gerunt, non porrigitur. PP. Non. Jul. ALEXAND. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

Non servanda, *vel in horreo servanda, si combusta.*

3. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Gratiano.

SI res pupillares, quas [in] horreo conditas habere, aut etiam venundare debuisti [48], in hospitio [49] tuo (ut adleveras, vi ignis ad-

1 De prædiis ex pecunia pupillari comparandis. 2 De pecuniis pupillaribus fœnori occupandis. 3 [illegible] tutores non cogantur pecunias pupillares fœnori dare. [illegible] 4 Quomodo periculum nominum ad tutores pertineat, [illegible] 5 Judicis decreto quævis pecunia solvi potest [illegible] ff. de minoribus. adde [illegible] 6 Caritas? collige ex l. 4. in fin. [illegible] 7 Recte facta non revocantur. [illegible] 8 Debitor sine judicis decreto annuos reditus [illegible] pupillo [illegible] 9 Fœnerati a pecunia pupillis [illegible] 10 Id est, exheredaret. Nam matris præteritio pro exheredatione habetur. [illegible] 11 Res ita habet: Titia Mævium filium, [illegible] in testamento præterit Cajo herede [illegible], quo se vertet hic Mævius? si Cajo [illegible] suam, vel consensum de adeunda hereditate præstiterit, infelix, videbitur propriam exheredationem adprobasse & matris hereditatem abdicasse. Si non præstiterit, verendum est ei, ne Cajo tutelæ judicio utili obstringatur. 12 Hoc dicitur respectu pupilli, ut J. n. t. 13 Vide Anton. Mercator. [illegible] 14 Hoc dicitur respectu puberis. J. h. t. 15 Sine decreto judicis, [illegible] tamen consensu, adultus hereditatem adire potest. hac lege. vide Simoncellum tract. de decre. [illegible] 16 [illegible] 17 l. 12. [illegible] 18 [illegible] hanc sententiam, & [illegible] quando ex facto tutoris. l. ult. [illegible] 19 [illegible] necessitate [illegible] 20 [illegible] 21 Argument [illegible] actiones in pupillum & adultum, Potest itaque pupillus vel adultus a tutore vel curatore, post finitam tutelam conveniri. 22 [illegible] tutor contendat ut tutor, non [illegible] jure proprio l. 14. [illegible] 23 [illegible] 24 [illegible] in fin. 25 [illegible] tutor ut curator, [illegible] tenetur. [illegible] 30. ff. h. t. 26 [illegible] 27 d. l. 30. 28 [illegible] tutoris vel curatoris pupillis, [illegible] 29 Tutoris vel curatoris [illegible] exequatur. 30 [illegible] 31 [illegible] ab ipso [illegible] 32 [illegible] eorum qui tenentur pupillis [illegible] tutoribus pupilli defenduntur: & si fuerint remoti, [illegible] 24. supr. h. t. 33 Matris officio atque muneri incumbit, non tantum tutores petere, sed etiam exequi, ut per eos pupilli recte defendantur. [illegible] Novell. 117. c. 1. 34 [illegible] præstatur a matribus, testamentariis, & legitimis tutoribus [illegible], hoc est, non coguntur matres in id incumbere, vel in id curam [illegible] res ut liberorum omnes tutelam gerant, sed ut si quos [illegible] tutant: ut negligentia petiti a matre tutoris, ad ipsam matrem pertineat, ut non testamentarii aut legitimi tutoris. 35 l. 10. ℥. qui petant tutor. 36 l. 4. supr. qui petant tutor. 37 Vid. l. 7. ℥. qui petant tutor. 38 Tutor defensionem pupilli promittens, satisdare judicatum solvi, vel de rato non cogitur: sed tantum judicio sisti. l. 1. §. 2. ff. h. t. eoque nomine immobilia pupilli sine decreto obligare. 39 Observa casum in quo per tutorem & curatorem possunt immobilia pupilli, & adulti citra decretum obligari. 40 Quænam cautio exigatur a tutoribus creandis. 41 Tutelæ hac nominatim cautione deferri solent, nempe, ut tutor promittat defensionem [illegible] sui ultro & sponte suscipere, ut hic. Quid? hæc cautio estne nominatim instrumento tutelari inserenda? Baldus ita putat. 42 Tutores vel curatores possunt fructus pupillares licet servando possint servari, sed & jumenta & animalia superflua sine decreto distrahere, pretiis tamen forensibus & justis, id est, usitatis eo loco in quo distrahuntur, ut hic. neque cogitur ea parte tutor annonæ caritates expectare vel aucupari, ut eos fructus carius vendat, sed nec tenetur in longinqua, & dissita loca fructus pupillares mittere, ut eos pretio majore distrahat: sufficit enim tutori, ut, quo loco fuerit, eos justo pretio divendat. 43 Adde l. 2. ℥. de rescind. 44 Id est, forensi pretio. l. 63. ff. ad leg. Falcid.

45 *L. 26. D. 7. & Novell.* 118. c. 5. *in fin.* 46 *Notitiæ causa* tutor datus licet non administret, tenetur tamen, si contutores non instruxit, aut suspectos postulavit. *Notitiæ causa* dantur plerumque ii qui actores fuere, ut instruant tutores & curatores de fortunis pupilli. *l.* 32. §. 1. *ff. de testam. tut. l.* 14. §. 1. & 6. *ff. de solutionibus.* 47 Tutor *Provinciæ unius*, non tenetur de facto tutoris alterius provinciæ. *Bald.* Si administratio est divisa a testatore vel a judice, periculum unius non spectat ad alium [illegible] J. *de divid. tut. l.* 4. *l.* 47. *in fin. l.* 51. *ff. de admin. & peric. tut.* 48 Tutor qui servavit non servanda, tenetur de casu, (pone, tutorem distulisse vinum vendere, quod post acuit: quodque ante potuit commode vendere) hoc est, rei pretium præstat, alias non tenetur. *l.* 4. J. *h. t.* 49 Ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ in sua domo. ita Græci legunt, hac sententia: si tutor res eas, quas in horreo conditas aut venundatas esse oportuit, in domo sua servaverit, easque contigerit igni absumi, velut ex culpa segnitiaque sua convenitur. *Synops. Basilic.* 17. *tit.* 7. *cap.* 79. Tutor cogitur res pupilli tuto in loco deponere. *l.* 9. *supr. de pignorat. l.* 27. *ff. de admin. & peric. tutor. l.* 34. *ff. de damno*

sumptæ

sumptæ sunt: culpam seu segnitiem tuam non ad tuum damnum, sed ad pupilli tui spectare dispendium, minus probabili ratione deposcis. PP. 3. Kal. April. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

Casus fortuiti.

4. Iidem AA. & CC. Floro.

TUtoribus vel curatoribus fortuitos [1] casus, adversus quos caveri non potuit, imputari non [2] oportere, sæpe rescriptum est. PP. 12. Kal. Septemb. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

Ignarus *sese tutorem esse, periculo non subjacet.*

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Severo.

SI tutor petitus, vel testamento datus, tutorem te constitutum esse, non ex remissioris negligentiæ vitio, sed justæ [4] ignorationis [5] ratione non didicisti, idque liquidis [6] probationibus ostenderis [7]: periculo ejus temporis [8], quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. 3. Id. Septemb. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Tempus *post tutelam finitam ad tutoris periculum non pertinet.*

6. Iidem AA. & CC. Epicteto.

TEmporis, quod [9] insequitur post tutelæ translationem, administrationis officio finito, ad eos, qui fuerunt, tutores, gerendæ rei non pertinere periculum, rationis est. S. 5. Kal. Decembr. CC. CONSS. 293.

TIT. XXXIX.

QUANDO [10] EX FACTO TUTORIS VEL CURATORIS MINORES AGERE [11] VEL CONVENIRI [12] POSSUNT.

Condemnato *tutore minores conveniuntur.*

1. Imp. ANTONINUS [13] A. Septimio.

JUliana, cujus [tibi] curatores condemnati sunt, si vicesimum quintum annum ætatis egressa est, actio [14] judicati utilis adversus ipsam bonaque ejus [tibi] exercenda est. Nam tutores curatoresque finito [15] officio non esse conveniendos ex administratione pupillorum vel adolescentium: sæpe decretum est. P. P. 8. Kal. Jul. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Credita *a tutore pecunia pupillari agunt.*

2. Imp. ALEXANDER A. Sorarcho.

ET si tutores tui cum pecuniam pupillarem crederent, ipsi stipulati [16] sunt, utilis actio tibi dabitur.

Mutuo *data pecunia tutori &c. in rem minorum conveniuntur.*

3. Imp. GORDIANUS A. Prudentiano.

SI in rem minoris pecunia profecta sit, quæ curatori, vel tutori ejus nomine minoris mutuo [17] data est, merito personalis in eundem minorem actio danda est. P. P. Non. Septembr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Locatis *prædiis pupillaribus a tutore agunt.*

4. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Maximianæ.

SI hi, qui te in pupillari ætate constituta tutores fuerint, postea [18] in administratione perseverantes, vel curatores constituti, tua prædia locaverint [19]: eos competenter conveni: sed [&] ex eorum contractu utilis tibi quæri potuit contra successores conductoris actio. S. 3. Non. Mart. AA. CONSS.

Certis *ex causis tantum pupilli agunt.*

5. Iidem AA. & CC. Onesimæ.

PEr [20] tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis [21] quæri non potest. Dat. Id. Decemb. CC. CONSS.

TIT. XL.

SI [22] EX PLURIBUS [23] TUTORIBUS VEL CURATORIBUS, OMNES, VEL UNUS AGERE PRO MINORE, VEL CONVENIRI POSSINT.

Nolentibus *aliis unus minorem recte defendit.*

1. Imp. ANTONINUS A. Cassio militi.

AA uno [24] ex tutoribus, vel curatoribus causam posse minorum defendi, cum [25] alii tutores, vel curatores eam defendere noluerint, ignorare non debes. PP. Nonis Nov. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

Denunciari *actio his, vel ab his, qui in provincia tutores vel curatores sunt, debet.*

2. Imp. CONSTANTINUS A. & LICINIUS C. ad Symmachum.

SI [26] divisum administrationis periculum per provincias sit: his [27] tantum omnibus insinuari [28] convenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea provincia tutelæ, vel curæ officium sustinent, ne de aliis [29] provinciis defensores minorum ad judicia perducantur. Dat. Prid. Non. Februar. CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

TIT. XLI.

NE [30] TUTOR, VEL CURATOR VECTIGALIA CONDUCAT.

Tutor vel curator prohibetur vectigalia conducere, tutela non finita, vel ratione non reddita, sub pœna falsi. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Sexto.

COmpetens Judex non ignorat [31] non esse admittendos ad vectigalia conducenda [eos] qui pupillorum vel adolescentium tutelam, seu curam administrant, vel qui ejus administrationis rationem nondum reddiderunt. Sed quamvis contra interdictum ad vectigal conducendum accesseris, tamen quoniam ultro [32] me adisti [33], si tam vectigali, quam pupillis satisfeceris, falsi [34] crimine carebis.

† Cum autem fisco te jam obstrictum postea tutorem esse factum dicas: periculo te excusare poteris. PP. 8. Kalend. August. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

TIT. XLII.

DE TUTORE [35] VEL CURATORE [36] QUI SATIS [37] NON DEDIT.

Tutor, vel curator, qui non satisdedit, dum debet, administrare prohibetur, & ad satisdandum compellitur. Salic.

1. Imp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Titio & Flaviano.

SI nondum vobis ætas legitima completa est, satisdationem ab his, quos minus idoneos curatores vobis ab adversario cum Magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate: Prohibentur [38] enim ab administratione, nisi securitati vestræ satisdatione prospexerint. PP. Non. Jul. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

Tutor non satisdans inopia removetur a tutela sine infamiæ nota: secus si fraude. Salic.

2. Iidem AA. & VALERIAN. C. Euplojo.

EUm tutorem, qui superest, si secundum Præsidis præceptum & juris formam satis non dat: removeri [39] a tutela, si inopia [40] hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus Rector provinciæ jubebit: & in [41] locum defunctorum alios idoneos substitui præcipiet: præsertim cum patrimonium pupilli nova hereditate auctum [42] esse proponas. Tutores autem dati [43] ab heredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ deposcent. PP. Idib. Maji, SECULARE & DONATO CONSS. 261.

---

1 De casibus fortuitis tutor non tenetur. *l.* 32. §. 1. *l.* 50. *ff. de admin. & peric. tut.* 2 Excipe casum *l.* 3. *supr. h. t.* 3 *Negligentia remissior*, est supina negligentia, privata denique, hoc est peculiaris & affectata quæ non in alios, aut paucissimos saltem cadit. 4 Justa est ignorantia, quæ cuivis communiter accidere solet. Alias scientia arguitur ex iis quæ communiter fieri solent. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 19. *n.* 38. *ad* 44. 5 Negligentia non adscribitur ignoranti. *l.* 8. *supr. de administr. tut.* 6 Probationes juris & de jure, liquidæ sunt: ut hinc colligas: Probare eum *liquido*, qui negotium vel litem præsumptionibus aut probationibus juris confirmat. adde Jacob. Aretinum *in l. licet.* 74. *ff. de leg.* 1. Probationis liquidissimæ exemplum ponunt interpretes in testimoniis & scripturis, quibus stari lex jubeat. Id enim genus probationis (juris scil. & de jure) certum ac liquidissimum est: si modo vox *stari* in probationum quæstione posita fuerit, non in quæstione dispositiva: hoc enim casu adversus id genus probationis probationem in contrarium admitti: famam ita reprobari, & reprobatam, nullius effectus esse: quod fama reprobata, fama censenda non sit. 7 *Onus probandi* hic injungitur tutori, quod tamen pupillo injungitur in *l.* 6. *ff de admin. & peric. tut.* 8 *Ignoti temporis* periculum non præstatur. 9 Finita tutela finitur periculum administrationis. *l.* 11. *J. arbit. tutelæ.*

10 *L.* 26. *D.* 9. 11 Agere. *l.* 2. 4. *ult.* 12 Conveniri. *l.* 2. 3. 13 Id est, *Antoninus Caracalla*, ut in fastis consularibus observat Ant. Contius. *Ans.* 14 *Condemnato* tutore minoris, minor convenitur judicati actione. *l.* 2. *ff. de administ. & peric. tut.* non ipse tutor. sententia fertur quidem in tutorem: at non in eum fit executio, in eum inquam, hoc est, ejus bona. 15 Finito officio, tutor vel curator ex administratione non convenitur. 16 Ex *stipulatione* tutoris in rem pupillarem, pupillo quæritur utilis actio. Agunt minores actione ex stipulatu de pecunia sua a tutore vel curatore *credita*: sive constante officio, sive post ex officii consequentia vel muneris, ipsi tutores vel curatores stipulati fuerint. 17 *Mutuo* a tutore accepto & in rem pupilli verso, datur in pupillum utilis actio. *l.* 2. *J. de curat. furios. l.* 4 *J. h. t.* adde *certas.* 27. *ff. de reb. cred. l. ult. ff. de exercit. l. si pupilli.* 6. §. 1. *ff. de negot* 18 Officio finito si tutor perseverat in administratione, ipse obligatur. 19 Ex *locatione* agunt minores actione locati, prædiorum suorum a tutore facta. 20 Regulariter pupillo per tutorem non quæritur actio. *l.* 11. §. 6. *ff. de pignorat.* 21 Ex quibus quæritur utilis actio. *l.* 2. *l.* 4 *supr. h. t. l.* 2. *ff. de admin. & peric. tut.*

22 Id est, *An*, εἰ. Genus loquendi Græcanicum. 23 Frustra hoc non dicitur. Nam simul plures tutores dari possunt. *l.* 23. *ff. de tutor. dat. l* 3 *l.* 24. *in fin. ff. de admin. & peric. tut.* Huc referri potest pars extrema epigraphes tituli *de administratione & periculo tutorum D. & l.* 3. *in fin. & 4. dict. tit.* 24 Tutores enim in solidum sunt tutores 25 Indivisa tutela (aliud si divisa. *l* 4. *ff de admin & peric. tut.*) rata causæ pupillaris defensio est, quam cessantibus aliis unus executus est. *d. l.* 3. *in princ l.* 24 *in fin.* ut unius tutoris autoritas pro omnibus sufficiat, dixi ad *l.* 5 *J. de autor. præstanda.*

26 Pars posterior *l.* 1. *C. Theod. de denunciatione vel editione rescript.* Goth. Ubi notanter in inscriptione deest Licinii nomen, qui non fuit Cæsar cum Constantino *S. L.* 27 Si ita est, facto tutoris jus creditorum mutabitur, quod tamen negat. *l* 36 *l* 47. *in fin. ff. de admin. & peric. tut.* Solve. Lex præsens agit de denunciatione apud veteres recepta, nunc explosa: ut mox dicemus & ita Cujac. solvit [illegible] 28 Id est, *denunciari.* Olim qui actionem in personam imperrabat, eam contestim non poterat exercere, sed denunciationem litis solennem præcedere, & eam quidem fieri oportebat apud acta, vel editione rescripti, cum ex rescripto aliquis causam erat introducturus & a denunciatione vel editione rescripti, utrique parti erant constituta tempora certa ad litem exequendam & contestandam. exceptæ erant causæ ecclesiasticæ, & modicæ, id est quæ non excedebant centum aureos, & momentariæ possessionis tutelæ, negotiorum, de chirographis, de querela inofficiosi. *l.* 3. *l.* 5. 6. 7. *C. Theod. d. tit. l.* 1. *C. Theod utrum ex [illegible] C. Theod. de his, quæ administratoribus vel publicum negotium gerentibus distracta sunt* Intra tempora superius constituta qui non egerat: præscriptione temporis submovebatur. post hunc tamen lapsum per indulgentiam Principis dabatur redintegratio denunciationis intra menses quatuor. Post hunc secundum lapsum non erat locus restationi *l.* 2 *C Theod de temp. & repar. denunc.* Symmach *epist. ad Theod.* Hodie omnes causæ agendæ sunt statim remotis denunciationum ambagibus § 15. *Inst. de actionibus. l. ult. J. de interdictis.* vide Cujac. 16. *observ.* 7. & 17. *observ.* 8. 29 *l.* 4. *l.* 47. §. 2. *l.* 51. *ff. de admin. & peric. tutor.*

30 Adde *l. ult. J. qui dare tutores. l.* 49. *ff. locati. l.* 9. *ff. de confirmando tutore. l.* 9. §. 3. *ff. de publicanis. l.* 1. §. 9. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* 31 Hujus prohibitionis duæ fuerunt rationes, una ne pupillus oneretur ex causa fiscali. *d.* § 3. altera ne pupillis prælatis fisci tacitæ hypothecæ amittantur. 32 Pœna minuitur confitenti ultro, necdum convicto. De quo vide plura apud Tiraquellum, *tract de pœnis caus.* 30. 33 Et veniam petiisti. tacit *l.* 15. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* 34 Falsi tenetur tutor & curator qui vectigalia publica conducit: cum duobus in solidum bona sua obligare videatur, quod in tutore & curatore speciale est: Nam in alio crimen stellionatus esset. *l.* 1. & *ult. J. de crimin. stellionat.*

35 Legitimo, vel dato sine inquisitione, quippe satisdatio non exigitur a testamentariis tutoribus, aut confirmatis a prætore: ab aliis exigitur. *l.* 3. *J. h. t.* §. 5. *Inst. de Atiliano. l.* 30 *C de episcop. aud.* 36 1. *Instit.* 24. 37 Rem pupilli salvam fore 38 Vide *l.* 5. *J. h. t.* 39 Atqui nondum administrationem habet? An dicemus removeri, non ab actu administrationis, sed omnimodo? An potius removeri ab administratione futura? 40 Inopiæ succurritur. §. *ult. Inst. de suspect. l.* 8 *ff de suspect.* Inopiæ enim causa non satisdans eoque nomine remotus tutor, non fit infamis: qui ex superioribus causis infamis fieret, si dives remotus esset. 41 In locum defuncti tutoris alius substituendus. 42 *l.* 3. *l. ult. supr in quibus casibus tut. hab.* 43 Substitutus tutor ab heredibus defuncti tutoris rationem exigere debet *l.* 39 §. 16. *ff. de admin. & peric. tut.*

Sest.

Gesta a tutore qui non satisdedit, sunt ipso jure nulla in præjudicium minoris.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Stratonicæ.

IN dubium non venit, tutores, qui testamento [1] dati non sunt, administrandi potestatem, nisi satisdatione emissa salvam [2] tutelam fore, non habere. Si igitur tutor, qui pro tutelari officio non caverat, judicio expertus est: adversus eum lata sententia juri tuo officere non potuit: nec ea, quæ ab eo gesta sunt, ullam firmitatem obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando ea, quæ ab eo gesta sunt, ipso jure [3] irrita [4] sunt. PP. 18. Kal. Januar. *Nicomediæ*, DIOCLET. III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

De pluribus tutoribus, quorum nullus satisdare tenetur, si unus satisdet, ille in administratione præfertur. Salic.

4. Iidem AA. & CC. Tertullo.

NOn omnium tutorum par similisque causa est. Quapropter cum exemplo [5] testamentarii [6] confirmatum a Præside [7], vel datum [8] ex inquisitione, non onerari satisdatione rem pupillorum salvam fore, manifestum sit: pluribus [9] tamen datis ex inquisitione tutoribus, illum qui satis secundum formam Edicti rem pupilli salvam fore dedit, in administratione præferri, jamdudum obtinuit. S. Idib. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

Tutor antequam satisdet, officium non exercet, nisi circa tempore peritura, vel ea, quæ neglecta præjudicium afferre non possunt. Bald.

5. Impp. CONSTANTINUS & MAXIMIANUS AA. [Severo, & Maximo] CC.

TUtor, qui satisdationem, cum satisdare debuit, minime interposuit: nihil [10] omnino ex bonis pupilli alienare potest. Posteaquam autem ad tutelæ administrationem electus [11] est, & bonorum [12] possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse, & cætera [ejus] quæ tempore [13] arctarentur, persequi debuisse, aperte claret. Dat. 11. Kal. Januar. CONSTANTIO & MAXIMIANO AA. CONSS. 305. vel 306.

TIT. XLIII.

DE SUSPECTIS [14] [TUTORIBUS, VEL CURATORIBUS].

De liberto tutore.

1. Imp. ANTONINUS A. Domitiæ.

LIbertum tuum, & tutorem filii tui, si fraudulenter res ejus administrare existimas, suspectum facere potes, modo si officium ejus pubertate pupilli finitum [15] non est. Nam si eo jure tutor esse desiit, [is] judicio tutelæ conveniendus est. PP. Idib. August. *Romæ*, DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De curatoribus cessantibus gerere.

2. Idem A. Longino.

CUratores [16] quidem suo periculo, quanto tardius [17] ad eos tutela transfertur, cessant. Quod [18] si in fraudem id [esse] factum existimas, suspectos eos postula: qui si summoveri meruerint, in locum eorum alios accipies. PP. Id. Januar. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De tutoribus nolentibus gerere.

3. Imp. ALEXANDER A. Fortunatæ.

PRæses provinciæ tutores [19] filiorum tuorum strictioribus remediis [20] adhibitis omnimodo administrationis officium compellet agnoscere. Quod [21] si in eadem contumacia [22] perseveraverint [23]: suspectos [24] postulare, ut alii in locum eorum petantur, non prohiberis. PP. Id. Januar. ALEXAND. A. III. & DIONE CONSS. 230.

Testamentarius *tutor etiam suspectus f. p.*

4. Idem A. Thalidæ.

ETiam testamento [25] patris tutorem datum suspectum postulare potes, si fraudem tutoris argueris. PP. 8. Kal. Jan. MAXIMO II. & PATERNO CONSS. 234.

Quid spectatur in accusatione suspecti.

5. Idem A. Asclepiadi.

IN postulandis suspectis tutoribus seu curatoribus non [26] vires patrimoniorum principaliter, sed an nihil [segniter, nihil] fraudulenter [27] geratur, perpendi oportet. PP. 6. Kalend. Januar. MAXIMO II. & PATERNO CONSS. 234.

De removendo suspecto, & adjungendo curatore pauperi.

6. Imp. GORDIAN. A. Felici.

PIetatis [28] fungeris munere, qui fratris tui filios (ut necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Si igitur tutores, vel curatores eorum non recte administrant, suspectis eis postulatis atque ostensis, ut alii in [29] locum eorum constituantur, facile impetrabis. Quod si nihil in fraudem egerunt, verum ita egeni [30] sunt, ut in eorum administratione fratris tui filiorum substantia periclitetur, an eis adjungendus sit curator, qui idoneus facultatibus sit, Rector provinciæ æstimabit. † Removendi [31] autem licentia non [32] solum parentibus utriusque sexus, sed etiam cognatis, & extraneis, & affinibus, & ipsi, cujus res administrantur, si non impubes [33] sit, arbitrio cognatorum bonæ opinionis constitutorum conceditur. PP. 5. Idus Novembr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De administratione.

7. Idem A. Gorgoniæ.

EUm, quem ut suspectum tutorem vel curatorem accusas, pendente [34] causa cognitionis abstinere ab administratione rerum [tuarum], donec causa finiatur, Præses provinciæ jubebit. Alius tamen interea [35] in locum ejus in administratione rerum ordinandus est. PP. 7. Kalend. Mart. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

De administratione. De contutore.

8. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Proculo.

SI non suspectum contutorem tuum postulare, ac removere ab administratione bonorum pupilli curaveris: admitti nequaquam potest ratio desiderii tui [36], jam nunc postulantis tutelam tibi nomine ejusdem pupilli restitui. PP. 14. Kal. Novemb. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

Infamis *ex dolo remotus tutor.*

9. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Ammiano.

SUspectos [37] tutores ex [38] dolo [39], non etiam eos, qui ob negligentiam remoti sunt, infames fieri manifestum est. S. 8. Kal. Maji, CC. CONSS.

TIT. XLIV.

DE IN [40] LITEM DANDO TUTORE, VEL [41] CURATORE.

Tutor potest agere contra pupillum, alio contutore auctore. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Miltiadi.

SI quas petitiones adversus pupillos tuos habes, dirigere eas potes, adsistentibus causamque defendentibus contutoribus [42] tuis, cum & si alios tutores non haberent, ad hoc genus litis defendendæ curatores accipere deberent. PP. 13. Kal. Aug. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Tutor pupilli, cujus pater vendidit fundum secum communem, consultius faciet, si tutela durante partem suam non vindicet. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Euaresto.

AN tibi partis fundi paterni vindicatio competat, is cujus de ea re notio est, æstimabit. Respicere autem debes officium, in quo te esse tutorem dicis: ne [43] ob ejusmodi petitionem evictione [44] secuta, ultra pretii quantitatem auctoris [45] heredem pupillum tuum oneres, qui laudatus per te defendi debeat: cum aut compensationis [46] rationem habere, aut contrario tutelæ judicio experiri possis. Sed ne tuum jus (si quod habes) impediatur, ad eam rem defendendam, quæ [47] adversus te vindicantem agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. 12. Kal. Maji, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Curator datus certæ rei vel liti, non tenetur de alia gestione. Bald.

3. Imp. GALLIENUS A. Valerio.

AD protegendam [48] causam tutor sive curator datus, conveniri non [49] potest administrationis [50] periculo, cum sola suscepti ne-

1 Testamentarii tutores non satisdant. *l.* 17. *ff. de testam. tut. princ. Inst. de satisdat.* 2 Salvam tutelam fore promittit, qui salvam rem pupilli fore promittit, hæc enim duo paria. adde *l.* 2. §. 2. *ff. de præt. stip.* 3 Quidquid tutor vel curator gerit non præstita satisdatione, ipso jure nullum est. 4 Ob administrationis & exercitii defectum. *l.* 2. *J. de eo qui pro tutore.* 5 Simile nullum idem est, adde *l. quodàNerva.* 32. *ff. depo∫it.* 6 Exemplo testamentarii, confirmatus tutor non satisdat. 7 Confirmatur a judice tutor a patre datus emancipato: confirmatur sine satisdatione, quia patris approbatio pro satisdatione est. 8 Datus, ex inquisitione, non satisdat. *l.* 5. *ff. de confirm. tut. l. ult.* §. 7. *ff. de admin. rer.* 9 *l.* 17. 18. 19. *ff. de testam. tut. l.* 7. *ff. rem pupill. l.* 53. §. 3. *in fin ff. de furtis.* §. 1. *Inst. de satisdat.* Goth. Cujus instituti rationem pete ex *l.* 3. §. 6. *ff. de admin & peric. tut* S. L. 10 *l.* 3. *supr. h. t. l.* 7. §. 2. *ff. de curat. furioso.* 11 Tutor simpliciter electus, id est, etiamsi nondum satisdedit, aut inventarium fecit, si modo scivit se tutorem datum esse, bonorum possessionem pupilli nomine potest agnoscere, *ut hic.* An & transmittere pupilli jus deliberandi? ita putat Bartolus. *arg. l. cum in antiquioribus.* 19. *J. de jure deliberandi. l. sequitur.* 4. §. *si pupilli.* 14. *ff. de usurpat.* Est præterea jus deliberandi, res quæ tempore perire potest: *d. l. cum in antiquioribus. vers. Ideoque.* Sed nec id damnosum pupillo esse potest: ut id facere posse videatur tutor, etiamsi nondum satisdederit rem pupilli salvam fore: vel inventarium fecerit. facit *l. tutor, qui repertorium* 7. *ff. de adm. & peric. tut.* vide Bartolum *in l. qui duos.* 9. *ff. de rebus dubiis.* 12 Tutor etiam non præstita satisdatione, bonorum possessionem nomine pupilli agnoscere debet. 13 Tutor antequam satisdet, non exercet, aut administrat res pupillares, nisi res tempore perituras. *l.* 7. *in fin. princ. ff. de admin. & peric. tut.*

14 Dixi *lib.* 26. *D.* 10. 15 Huic actioni locus est manente, non finita tutela. *l.* 7. *J. h. t. l.* 11. *ff. h. t.* aliter quam tutelæ actioni, cui locus est finita, non manente tutela. *l.* 3. §. 6. *in fin. ff. h. t.* 16 De curatore negligente. 17 Periculum curæ neglectæ spectat ad curatores. 18 *l.* 3. *J. h. t.* 19 De tutore negligente. 20 Pignoribus captis. §. 3. *Inst. de satisdat. tutor. l.* 9. *ff. de muneribus.* 21 *l.* 2. *supr. h. t.* 22 Contumaciter nolens administrare, removetur ut suspectus, quin ut loquitur Baldus, banniri & in carcerem conjici potest, qui officium ac munus necessarium sibi impositum non suscipit. 23 Ex contumacia tantum inchoata tutor non removetur, sed ex continuata & contumaci plane 24 Vide *l.* 4. *in fin. l.* 7. *in fin. ff. h. t.* 25 Etiam testamentarius tutor suspectus postulari potest. *l.* 1. §. 5. *ff. h. t.* §. 2. *Inst. h. t.* 26 Non inopia, sed fraus segnem tutorem suspectum facit. *l.* 8. *ff. h. t.* §. *ult. in fin. Inst. h. t.* 27 Suspectus potest postulari, qui res pupilli fraudulenter administrat. 28 Pietas fratris in filios exercenda. 29 In locum suspecti tutoris alius constituendus. 30 Paupertas non est idonea causa, ut quis removeatur a tutela. Justa tamen causa est, ut inopi alius adjungatur. facit *l.* 5. *supr. h. t. l.* 1. *ibi: propter tenuitatem. supr. de periculo tutorum.* 31 Suspectos tutores removere possunt & ascendentes & cognati, & extranei, & ipsi quorum res administrantur, si non impuberes sint. *Synopsis Basil.* 37. *tit.* 10. *c.* 19. 32 Suspecti actio quasi publica. *v. l.* 1. §. 6. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. h. t.* 33 Impuberibus non permittitur tutores suos suspectos facere. *l.* 7. *ff. l.* 4. *J. h. t.* 34 Tutor pendente causa suspecti, res pupilli jure administrare non potest. Itaque alius ejus loco substituendus est. §. 7. *Instit. h. t. l.* 14. §. 1. *in fin. ff. de solution.* 35 *l.* 4. *supr. in quibus casibus tut. hab.* 36 Tutor durante adhuc tutela, non potest administrationis, id est, tutelæ rationem a collega suo exigere; suspectum tamen eum postulare potest. *l.* 2. *J. de admin. tut. l.* 12. *l.* 32. *in fin. ff. de admin. & peric. tut.* 37 Suspectus tutor accusatus, si ob dolum remotus sit, infamia notatur: sin ob negligentiam, non fit infamis. *Syn. d. tit.* 10. *c.* 22. Goth. Pro intellectu hujus leg. vide Montan. *de tutelis. cap.* 36. *reg.* 8. *num.* 13. 14. Ans. 38 §. 6. *Inst. h. t. l.* 7. §. 1. *ff. h. t.* 39 Quid si tutor ob dolum suum judicis tantum inquisitione, ac nemine eum accusante remotus est? non fit infamis: hoc est, Condemnatus per inquisitionem, non est infamis, etiamsi ex dolo condemnatus sit. *l. un. in fin. J. si tutor vel curator non gesserit. l.* 3. §. *præterea.* 4. *ff. h. t.*

40 *l.* 19. *ff. de aut. tut. &* §. *ult. Instit. de autor. tutor. &* Ulpian. 11. §. 24. 41 Hodie curator datur, non tutor prætorius, ut olim. *dict.* §. 24. 42 Altero tutore auctore cum altero agi potest. Est igitur eo casu supervacuum curatorem litis causa postulari. *l.* 3. §. 2. *ff. de tutelis.* vide *l.* 24. *ff. de testam. tut.* 43 Tutoris hæc esse cura debet, ut ne pupillus in pœnam contractus incidat. 44 Res ita habet, Tuus frater fundum communem vendidit, & duplæ nomine emptori repromisit. Fratre mortuo tutor liberorum ejus, partem tuam emptori evincis. Emptor a te conventus, duplæ sibi promissæ nomine experitur in pupillos quibus defensionem debes? Quid juris? Præstat te compensatione uti, id est, te partem tuam a fratre tuo venditam fratris tui filiis judicio tutelæ imputare, ne alioquin tui pupilli in pœnam dupli incidant. Sin minus curator in litem pupillis tuis eligendus est, qui eos in causa evictionis defendat. 45 Id est, venditoris fratris. 46 *l.* 3. *J. de contrario jud. tut. l.* 1. §. 4. *ff. de contr. tut.* 47 *l.* 5. *J. h. t.* 48 Protegendum: *Vu. g. Hal.* 49 Curator certæ rei vel liti datus, alterius rei litisve nomine non tenetur, quippe certa ac definita fines suos non excedunt. 50 Curator in litem non subjicitur periculo administrationis.

gotii tutela mandata est. Si nihil igitur (ut allegas) præter negotium gessisti, frustra conveniris. PP. Kal. April. VALERIANO & LUCIANO CONSS. 266.

Si curator ad litem expendit aliquid pro utilitate pupilli, debet illud recuperare. Bald.

4. Idem A. Irenæo.

AD litem datus tutor, si quid bona fide erogasti [1], a contutoribus [2], more solito exigere potes. PP. Kal. Novemb. PATERNO & ARCESILAO CONSS. 263.

Ubi tutor testamentarius vel legitimus est cum pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litem facere provideri. Salic.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Tigrani.

SIve ex testamento, sive [ex] jure legitimo, fratris [3] tui filiorum tutelæ onus ad te perveniat: vereri non debes de his quæstionibus quas adversus fratrem tuum quondam tibi fuisse dicis: cum si [4] qua emerserit lis, procuratore dato, & illis curatore ad litem constituto, & solennitati [5] juris (ubi tutor exigitur) & indemnitati utriusque prospici possit. Script. 4. Kal. Maji, CC. CONSS. 293.

TIT. XLV.
DE EO QUI PRO [6] TUTORE NEGOTIA GESSIT.

Mulier quæ tutrix esse non potest, si se gerat ut tutrix, actione pro tutela tenetur.

1. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Marcello.

ETiam mulieres [7] si res pupillares pro tutore administraverint, ad præstandam rationem tenentur. PP. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte judicii.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Marco.

NOn utiliter [8] nominatus tutor pupillorum nomine agendo, licet ex eorum persona injunctas impleat intentiones, exceptione [9] (si tutor non est) summovetur. Dat. Non. Decembr. CC. CONSS.

TIT. XLVI.
SI MATER [10] INDEMNITATEM PROMISIT.

Licet mater petierit tutorem dari filio ejus periculo, non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit judicis decreto. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Brutiæ.

SUo potius periculo Magistratus tutores, quos petisti, dederunt, quam tu contra sexus conditionem alicui ex ea obligatione [11] obstricta es, quod tuo periculo tutores filiis tuis dari postulasti. PP. 3. Idib. Mart. MAXIMO II. [12] & URBANO CONSS. 235

Tutor matri pupilli vel avo administrationem committens, ab eis indemnitatis promissionem recipiens, officio finito convenitur: & ipse ab eis conservabitur indemnis. Salic.

2. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Asclepiadi & Menandro.

QUædam pupillorum vestrorum a matre, itemque avo materno administrata, eorumque nomine indemnitatem vobis promissam adseveratis: Quæ si ita sunt, & iidem pupilli legitimæ ætatis effecti, non adversus matrem suam, neque avum, sed contra vos congredi malunt [13]: non immerito indemnitatem ab his præstari desiderabitis, quos & administrationem suo periculo pridem suscepisse proponitis. PP. 4. Idus Julii, PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Cajano.

OB tutorem non idoneum a matre petitum, frustra vobis eam teneri contenditis, cum non nisi [14] specialiter ejus periculo dari decreto fuerit comprehensum, ex ea obligatione obstricta sit. S. Kal. Dec. AA. CONSS.

TIT. XLVII.
SI CONTRA [15] MATRIS VOLUNTATEM TUTOR DATUS SIT.

Contra matris voluntatem tutor filio dari non potest. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Tertio.

SI [16] contra matris ultimam [17] voluntatem Fuscinium filio communi tutorem datum probaveris: eum sine damno existimationis a tutela removendum Prætor decernet: Quæ rescriptio, si [18] in fraude convictus fuerit, non suffragabitur [19]. PP. 13. Kal. Mart. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

TIT. XLVIII.
UT [20] CAUSÆ POST [21] PUBERTATEM ADSIT TUTOR.

Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur etiam post pupillarem ætatem, si instrumenta curatori non reddiderit. Salic.

1. Imp. PHILIPPUS A. Dextro.

TUtores, qui [22] necdum administrationem ad curatores transtulerunt, defensioni causarum pupillarium adsistere oportere, sæpe rescriptum est. Et ideo si (ut proponis) instrumenta [23] quibus asseri possunt causæ provocationis, etiamnum hi quorum meministi, apud se detinent: aditus Præses provinciæ periculi sui eos admoneri præcipiet. PP. 12. Kalend. Novemb. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

TIT. XLIX.
UBI [24] PUPILLI [25] EDUCARI [26] DEBEANT.

Pupilli educari debent apud matrem, nisi ad secunda vota transierit. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Dionysodoro.

EDucatio pupillorum tuorum nulli magis quam [27] matri eorum, si [28] non vitricum [29] eis induxerit, committenda est. Quando autem inter eam & cognatos & tutores super hoc orta fuerit dubitatio: aditus Præses provinciæ, inspecta personarum qualitate & conjunctione [30], perpendet [31] ubi puer educari debeat. Sin autem æstimaverit apud quem educari debeat, is necessitatem habebit hoc facere, quod Præses jusserit. PP. 7. Id. Febr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Ubi pupillus educetur, est in judicis arbitrio, de eo tamen qui ei succedere debet, est justa suspicio. Salic.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Gratæ.

UTrum nepos tuus ex filia apud te, an apud patruum suum morari debeat, ex singulorum affectione, & qui magis ad suspicionem ex spe [32] successionis propior sit, æstimabitur. S. 18. Kal. Novemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 243.

TIT. L.
DE ALIMENTIS [33] PUPILLO PRÆSTANDIS.

Tutor judicis officio cogitur alimenta præstare pupillo, licet pendeat quæstio de statu suo. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Faustino.

PUpillus, si ei alimenta [34] a tutore suo non præstantur, Præsidem provinciæ adeat: qui, ne in alimentorum præstatione moræ fiat, partibus suis fungetur. † Idem est & si de statu [35] pupilli seu adulti, & de bonis ejus controversia pendeat. PP. 6. Id. Jul. *Romæ*, LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Pupillus præsumitur alimentatus a tutore, & non præsumitur de nihilo vixisse, vel sine sumptibus studuisse. Bald.

2. Imp. ALEXAND. A. Euphido.

QUod plerumque postulatur, ut arbitrio Prætoris alimenta pro modo [36] facultatum pupillis, vel juvenibus constituantur, pro officio suo, qui aliena negotia gerunt, ne apud judicem controversiam habeant, faciunt. Cæterum si bonus vir & innocens tutor arbitrio [37]

---

1 Curator in litem sumptus repetit. 2 *l.* 3. *C. de contr. jud. l.* 30. *ff. de negot.* 3 *l.* 2. *supr. h. t.* 4 *d. l.* 2. *l.* 3. §. 2. *ff. de tutelis.* §. 3. *Inst. de aut tut.* 5 Curator ad litem pupillis, & minoribus constituendus est, tutore vel curatore adversus eos litigante. Dandus, inquam, curator ad litem est jure ordinario. *l.* 19. *ff. de auct. præstand. l.* 17. §. 1. *ff. de appellat.* Jus enim legitimum non vult tutorem, nec simplicem curatorem. Ulpian. 11. §. 24. vide Cujac. 17. *observ.* 7.

6 *Lib.* 27. *D.* 5. 7 *Nov.* 155. *c.* 1. quidam hanc vocem referunt ad mulieres tutelæ gerendæ capaces: ut ea ratione negent non capaces tutelæ, si gesserint, teneri pro tutelæ. *l. cum a matribus.* 8. *supr. qui petant tutores.* verius est tamen omnem qui res pupillares gerit pro tutore, rationibus reddendis obnoxium esse. Tacita hypotheca num eorum in bona competit? vide Gloss. *in l. pro officio.* 20. *supr. de admin. tut. l. dabimusque.* 19 §. 1. *ff. de reb. auctor. judicis possid.* 8 Puta a matre. *l.* 47. §. 3 *ff de admin. & peric. tut* 9 Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte judicii, sicut exceptio falsi procuratoris. adde *l. Paulus.* 221. *ff. de verb. sign.*

10 Paul. 2. *sentent.* 11. §. 2. *l.* 6. §. 4. *supr. & l.* 8. §. 1. *ff. ad SC. Vellejan.* 11 Mater si suo periculo tutores filiis suis dari postulat, fidejubens, ejus intercessio infirmatur Senatusconsulto Vellejano. *l.* 6. §. 1. *C. ad SC. Vellejan.* nisi specialiter decreto comprehensum sit, Periculo matris, quæ tutorem petit, tutorem dari. *l. ult. C. h t.* Aliud futurum est, si, ut reipsa tutelam filiorum administraret, tutoribus filiorum repromisit. *d. l.* 6. *in princ.* 12 Maximo III *Haloander.* & recte. 13 Meus tutor matri meæ, & avo meo materno rerum mearum administrationem permisit, exacta ab eis cautione indemnitatis. Quid dicendum? Est in arbitrio meo agere adversus tutorem, ergo & adversus matrem? sic sane: non tamen ex stipulatu tutoris. *l* 9. *C. arbit. tut.* Qua igitur actione? negotiorum gestorum actione. *l* 24. *C. de usuris.* & ita Paulus intelligendus est 2 *sent.* 1.. §. 2 14 Dixi ad *l.* 1. *supr h. t.*

15 Quemadmodum judex tutorem confirmare solet, quem mater liberis heredibus institutis dederit. *l.* 4. *supr de testam. tut* item reprobare solet quem mater reprobavit, *ut hic.* cui convenit *lex* 21. § 2. *ff. de tutor dat.* 16 Tutor liberis contra matris ultimam voluntatem dari non debet 17 Quid si vivens ac superstes mater tutorem aliquem liberis petiit? Eum qui petitus ita fuerit a matre, cæteris omnibus præferri putat Baldus. magnam enim esse præsumptionem pro matre: cui superstiti ac sanæ merito id permittendum videtur, quod in extremis positæ aut testamento suo facere conceditur: ut nullum sit discrimen, an mater tutorem liberis testamento suo petierit, an vero superstes, vel alio actu quam testamentario. 18 Fraudis in tutela convictus, notatur. *l.* 1. *C. Qui pro. ff de his qui notant. l* 2. *supr. de tut. vel curat. qui non satisd. l. ult. supr. de susp. tut.* 19 Subaudi, ut ne teneatur fraudis admissæ: nam tametsi removeatur citra infamiam, fraudis tamen admissæ teneri merito debet. Removetur, at non liberatur.

20 *l.* 5. §. 6. *ff. de admin. & peric. tut.* 21 Causa dubitandi hæc esse potuit, Tutela pubertate finitur, ideoque post pubertatem causæ adesse tutor non cogitur. 22 Causa decidendi hæc est, Etiamsi tutela pubertate finitur, periculum tamen administrationis non ante finitur, quam si rationes a tutore redditæ sint. Nondum rationes reddidisse intelligitur, qui litis instrumenta retinet. 23 Tutor omnem rationem curatori non restituit, qui litis suo consilio cœptæ instrumenta nondum transtulit. facit *d.* §. 6

24 *L.* 27. *D.* 2. 25 Pupilli dicuntur qui patre orbati. ut hic titulus differat a titulo, *Divortio facto apud quem liberi morari & educari debeant.* Est enim titulus ille de liberis patrem habentibus. 26 Educatio propriam personam ipsius pupilli spectat: qua voce victus, vestiarium, habitatio. *l. ult. ff. de aliment. vel cib.* institutio morum & liberalium artium continetur. *l.* 2. *C. de alimentis.* est enim ingenii quoque educatio. Terent. *bene & pudice doctum, atque educatum ingenium.* 27 *Novell* 22. *c.* 38. Nam ut Menander ait: *ἔστω δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς, ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδε υἱὸν ὃδ' οἴεται. Goth.* Vide tamen *l.* 32. *ff. de adopt. l. ult. C. de contr. jud. tut l.* 15. *supr. de negot. gest.* Ans. 28 Id est, si secundas non contrahit nuptias. *Nov.* 22. *cap.* 38. ut hinc constet, nuptiis secundis matres liberorum apud se educandorum jus amittere. Cui & hoc recte additur, legatum matri relictum quamdiu cum filiis steterit, matrem ipsam nubendo amittere. *l. sed si hoc.* 62. *in fin. ff. de cond. & demonstr.* 29 Et tamen vitrico privigni educatio & tutela permitti potest. *l. ult. C. de contr. jud. tut. l.* 32 *in fin. ff. de adopt.* sic Cajus Octavius apud vitricum educatus. *Dion.* De educatione, Bartolo, Baldo & Speculatori & Wurmsero non convenit. vide Wurms. 1. *pract* 38. *cap.* 4. Cujacius 6. *observ.* 29. contra putat recte argumentum a tutela ad educationem duci. *l.* 1. §. *ult. ibi, exemplo tutoris. ff. ubi pupill.* at non e contra. Nam jure antiquo matri tutela filii non permittebatur, nisi a Principe eam impetrasset: educatio vero permittebatur. Seneca *de consolatione ad Marciam.* Pupillus relictus sub tutoris custodia usque ad XIV. anni fuit sub matris custodia. 30 Quædam dixi ad *l* 18. *supr de nuptiis.* 31 Arbitrarium est decernere, apud quem filius educaretur: quod tamen causa cognita, citatis, ut loquuntur, citandis, fieri debet. *l pen. ff. h. t.* vide Menochium 2. *de arbitrar. jud.* 168. 32 Judex non decernit temere educatorem eum, qui pupilli successionem sperat. *l.* 1. §. 1. *in fin ff. h. t.* licet eadem ratione ad eum redierit tutela legitima.

33 Huc referenda est pars postrema epigraphes tituli, *ubi pupillus educari vel morari debeat & de alimentis ei præstandis.* 34 *l.* 5. *ff. h. t.* §. 9. *Inst. de suspect l* 3. § 14. *ff de suspectis.* 35 Alimenta pupillo decernuntur, etiamsi de statu bonis ve paternis fiat ei controversia. 36 *l.* 3. *in princ.* §. 1. *ff. h. t.* 37 Et ita sine decreto. *l.* 3. *supr. de administ tut.*

sine

ſuo aluit pupillos (quod interdum etiam neceſſe eſt fieri [1], ne ſecreta [2] patrimonii & ſuſpectum æs alienum [pandatur]: quod melius eſt interim taceri, quam cum de modo bonorum quæritur, ultro proferri, & apud acta jus dicentis contra utilitatem pupillorum deſignari) non dubie accepto [3] ferri debebunt ea quæ vir bonus arbitratur merito ad exhibitionem educationis, miniſteria, ſtudiaque erogata eſſe. Nec ferendus eſt juvenis, qui cum præſens eſſet, ſtudiisque eruditus atque alitus eſſet: ſi [4] ea per alium ſe conſecutum non probet, ſumptus recuſet quaſi vento [5] vixerit, aut nullo liberi hominis ſtudio imbui meruerit. PP. Non. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

TIT. LI.

ARBITRIUM [6] TUTELÆ.

De verbis teſtatoris.

1. Imp. ANTONINUS A. Leoni.

CUm tutelæ adminiſtratæ ratio a te peti cœperit: neque veritati [7], neque juſtis probationibus officit, quod (ut [8] dicis) teſtator modum [9] patrimonii ſui verbis teſtamenti ampliavit [10], vel minuit. PP. 5. Kal. Octob. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De nominibus.

2. Idem A. Præſentino.

NOmina [11] paternorum [12] debitorum ſi idonea fuerint initio ſuſceptæ tutelæ, & per latam culpam tutoris minus idonea tempore tutelæ eſſe cœperunt, judex qui ſuper ea re datus fuerit, diſpiciet: & ſi palam dolo tutoris, vel manifeſta [13] negligentia [14] ceſſatum eſt, tutelæ judicio damnum quod ex ceſſatione accidiſſet, pupillo præſtandum eſſe, ſtatuere curabit. PP. Non. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De re empta a curatore ex pecunia minoris.

3. Idem A. Vitalio.

SI curator [15] poſt decretum Præſidis, ſublata [16] pecunia quæ ad comparationem poſſeſſionis fuerat depoſita, ſibi prædium comparavit: elige [17], utrum malis in emptione negotium tibi eum geſſiſſe, an quia in uſus ſuos pecuniæ converſæ ſunt, legitimas [18] uſuras ab eo accipere: ſecundum quæ Judex tutelæ judicio redditus, partem religionis implebit. PP. 3. Kal. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De eo qui bonis paternis abſtentus eſt.

4. Imp. ALEXAND. A. Aglao.

EUm, qui bonis paternis ſecundum Edicti formam abſtentus [19] eſt, hereditariis actionibus conveniri nullâ ratio ſuadet. Nec [20] ad rem facit, quod adverſus curatores vel tutores, ſi non conſulte abstentus ſit, actio ei competat: Nihil quippe in ea [actione], quæ ex officio geſta ſunt vel geri debebunt, veniet: ſed culpa ſolummodo, quantique [21] interfuit ejus non fuiſſe abſtentum, æſtimabitur. Cui conſequens [22] eſt, ut ſi propter eam cauſam tranſegiſti [23] cum tutoribus vel curatoribus, nulla adverſus te creditoribus patris tui petitio competat [24]. PP. 3. Kal. Maji, ALEXANDRO A. CONS. 223.

Ut ad eundem Judicem eatur.

5. Imp. GORDIANUS A. Victorino.

OMnes tutores, ſeu heredes eorum qui adminiſtraverunt tutelam, ad eundem [25] judicem ire debere, jampridem conſtitutum eſt [26]. Cum igitur patrem tuum cum alio tutelam adminiſtraſſe alleges: Præſes provinciæ eundem Judicem adverſus te atque heredes contutorum patris tui dare debebit, quatenus quisque condemnari debeat, examinaturum. PP. 10. Kal. Auguſt. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Si minor contractum approbat.

6. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Cunoni & aliis.

CUm interdictæ [27] venditionis vitium, etiam pretii fraude tutor veſter cumulaſſe [28] proponatur: non dubitabit Præſes provinciæ, quando venditionem [29] confirmare [30] voluiſtis [31], reſiduum pretium cum uſuris venditæ a [32] tutore poſſeſſionis celeriter vobis reſtitui jubere. Quod autem petitis ab heredibus ejus qui vendidit, pretium vobis exolvi, ſuperfluo [33] a nobis deſideratis: quia nec Præſidis experientiam poſſit [hoc] latere, tutores qui geſſerunt, ſive eorum heredes ob ea negotia quæ per eos adminiſtrata ſunt, principali [34] loco conveniri debere: cæteris [35] ob culpæ rationem non ſervati detrimenti periculo ſubſtitutis: vel ſi pariter [36] adminiſtraſſe doceantur, etiam adverſus unum, liberum experiundi arbitrium competere: ita ut actiones quas adverſus alios habetis, ad electum transferantur. PP. 4. Kal. Septemb. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De dolo & culpa tutoris.

7. Iidem AA. & CC. Alexandro.

QUicquid [37] tutoris dolo vel lata [38] culpa [39], aut levi, ſeu curatoris, minores amiſerint [40], vel [41], cum poſſent, non [42] adquiſierint: hoc in tutelæ ſeu negotiorum geſtorum utile judicium venire non eſt incerti juris. S. Prid. Id. April. AA. CONSS.

De longi temporis præſcriptione.

8. Iidem AA. & CC. Dalmatio.

TUtores tutelæ conveniri, longi temporis præſcriptio [43] non prohibet: Unde ſi his transactione, vel novatione [44] aut acceptilatione liberationem non præſtitiſti: apud Rectorem provinciæ, quæcunque tibi debentur, repetere non prohiberis. S. 14. Kal. Maji, AA. CONSS.

Utrum tutor, an heres promittentis indemnitatem, conveniri debeant.

9. Iidem AA. & CC. Juliano.

TUtorem quondam, ut tam rationem, quam ſi quid reliquorum [45] nomine debet, reddat, apud Prætorem convenire potes: quamvis enim matrem tuam ſuſceptis bonis veſtris *indemnitatem* [46] *pro hac adminiſtratione tutori ſe præſtituram promiſiſſe* proponatur: tamen adverſus tutorem tibi tutelæ, non [47] adverſus matris ſucceſſores ex ſtipulatu competit actio. S. Prid. Kal. Januar. AA. CONSS.

Qua actione tutor, vel ejus heredes conveniri debeant.

10. Iidem AA. & CC. Pomponio.

SI defunctus tutelam veſtram adminiſtraverit: non rerum ejus dominium [48] vindicare, vel tenere potes: ſed tutelæ contra ejus ſucceſſores tibi competit actio. † Debitum autem aliis indiciis comprobari oportet: nam quod [49] neque ipſe, neque uxor ejus quicquam ante ad-

1 *d. l. 3.* 2 Intereſt pupilli ſecreta patrimonii ejus, æsque ſuſpectum alienum non evulgari apud acta. *l. 1. verſ. quid enim.* *J. quando & quib. quart. pars.* *l. 14. J. de cont. jud. l. 7. ff. de adm. tut.* [illegible] ſic, qui ſecretum alienum ſibi commiſſum evulgat, injuriæ tenetur. *l. 1. §. 38. ff. depoſiti.* Eo jure ſi lis pupillo ſit cum aliquo, inventarium integrum pupilli adverſario non exhibetur, ſed ea tantum capita quæ in controverſia poſita ſunt. facit *l. ult. ſupr. de precibus imperat.* 3 *d. l. 3. l. 2. ff. u. t.* 4 Præſumitur in dubio pupillus alimenta a tutore percepiſſe: non de nihilo vixiſſe, aut ſine ſumptibus vixiſſe 5 Præſumitur nemo vento vixiſſe. vid. Alciat. 1. *præſumpt.* 50.

6 Id eſt, de actione tutelæ. Cui reſpondet titul. *ff. de tutelæ & rationibus diſtrahendis, & utili curationis cauſa actione lib. 27. tit. 3.* Hanc actionem vocat Arbitrium, quod omnis hujus judicii poteſtas ſit in arbitrio judicantis, qui excuſſis tutelæ rationibus ex bona fide ſtatuit, quæ tutorem pupillo præſtare aut reputare oporteat. Eidem contraria actio opponitur, de qua *J. tit.* 58. 7 Veritati, & heredibus ſuis vel extraneis, nihil officit, quod defunctus modum patrimonii ſui declaraverit. *l. 10. J. communia utriusque judicii. l. 6. J. de probat. l. 6. J. de teſtament. l. 81. §. 4. ff. de leg. 1. l. 77. §. 30. ff. de leg. 2. l. 15. in fin. ff. ad legem Falc.* niſi defunctus juraverit. Deſcriptionem enim defuncti coguntur ſequi, niſi malint hereditate multari. dixi ad *Novell.* 1 *Nov.* 48. Quod de heredibus dictum eſt, ad creditores non pertinet. *d. Novell. 48. c. 1. §. 1* 8 Non ſecundum teſtatoris æſtimationem, ſed ſecundum veritatem, tutor reddere rationem tenetur. 9 Vid. *Nov. 48. de eo qui moriens juraverit quantum haberet in bonis* 10 Voluntates defuncti diſpoſitivæ ſervantur, non enunciativæ. *l. 6. J. de teſtament.* niſi ſit juratum. *d. Nov.* 48. 11 Si debitores pupilli ſolvendo fuerint initio inchoatæ tutelæ, ſeu inchoante adminiſtrationem tutore, poſtea vero lata tutoris negligentia non ſolvendo eſſe cœperint, eorum inopia periculo tutoris eſt. *Synopſ. Baſil. 37. tit. 11. ex lib. 38. tit. 3. cap. 30.* 12 De nominibus paternis. De nominibus contractis a tutore agitur in *l. 18. l. 21. ſupr. de admin. tut. l. 7. §. 2. ff. de adm. & peric. tut.* adde *l. 35. ff. de reb. cred.* 13 Lata culpa eſt quæ excuſari non poteſt: quæ poteſt, minor culpa eſt. 14 In nominibus paternis exigendis tutor tenetur tantum de lata culpa. *l. 57. ff. de admin. & peric. tut.* 15 Quid? daturne directa tutelæ actio in curatorem univerſalem ſaltem protutelæ? Dari videtur, quia tutoris vicem ſuſtinet. Thalelæus hic putat τὸν τοῦ ἀνήβου κουράτωρα τῆς τουτέλας κατέχεσθαι, quod Ulpiani ſententiæ repugnat, *l. 1. §. 7. ff. de eo qui pro tut.* 16 Depoſitam apud alium pupillarem pecuniam ad prædiorum comparationem tutor ab ipſo depoſitario invito repetere poteſt, licet non emat prædia; quod fortaſſis verum eſt, niſi nominatim ea lege ipſi depoſitario data pecunia eſt ut apud eum eſſet, tantiſper dum prædium pupillo emeretur; quod merito notari poteſt & debet, adverſus tutores qui prætextu tutelæ, privatas injurias ulciſci volunt adverſus hujuſmodi depoſitarios. 17 Minoris eſt electio, utrum rem petat emptam ſua pecunia licet non ſuo nomine, an pecuniam ipſam cum uſuris centeſimis. *Salic.* 18 De uſuris pupillaribus, vid. *l. 7. §. 10. ff. de adm. & peric. tut. l. 1. J. de uſur. pupillarib.* 19 Abſtinens hereditate hereditariis actionibus non tenetur *l. 4. ſupr. quod cum eo. l. 3. J. de revoc. his quæ in fraud. cred. l. 18. ff. de tut. & rat. l. 20. §. 4. D. de adq. vel omitt. hered.* 20 Pro herede non gerit, qui actionem exercet adverſus tutores & curatores, quod inconſulte, eorum ductu, patris hereditate abſtinuerit 21 In actionem tutelæ venit id quod intereſt pupilli vel adulti non fuiſſe abſtentum adde *l. 1. l. 2. J. [illegible] omiſſam.* 22 Argumentum recte duci a contractibus ad delicta hinc colligit Bald. ut in *l. omnem. 20. ff. de judic.* 23 Transactionis cauſa quod quis conſequitur a tutore vel curatore, ob inconſultam hereditatis paternæ abſtentionem, non videtur conſequutus nomine hereditario, ideoque conveniri a creditoribus paternis non poteſt Baldus: *Quod filius, inquit, quærit ex contractu, vel quaſi, non eum facit heredem patris. Filius tranſigens de patris nece, non propterea ſe immiſcet* 24 Cur nulla competit? An hoc ideo quod quæ filius patre mortuo, proprio contractu vel quaſi adquirit, ea filium heredem patris non efficiunt: quo jure exiſtimant eum qui de patris morte cum adverſariis tranſegerit, pro herede non gerere: pacem denique (ſic enim noſtri loquuntur) de morte patris facere non eſſe actum hereditarium. Bart. Ang. *in l. ſi filius qui patri. 12. ff. de vulgari.* 25 Eundem ad judicem iri ſolet, ſi plures ſint tutores, *ut hic. & l. 6. §. 1. in fin. ff. de edend. l. 2. ff. de quib. rebus ad eundem.* quemadmodum ſi inter plures agitur familiæ erciſcundæ, communi dividundo, finium regundorum. *l. 1. ff. de quib. rebus ad eundem.* ſi plures correi ejuſdem pecuniæ. *Nov. 96. cap. 2. §. 1.* ſi plures vindicent ſervi dominium. *l. 8. §. 1. l. 9. ff. de [illegible]* ſi mutuæ ſint petitiones. dixi ad *l. 1. J. rer. amot.* & breviter ad eundem judicem remittendi ſunt, qui vel eodem jure, vel ratione ejuſdem officii tenentur. 26 Ne cauſæ continentia dividatur. *l. 1. 2. ff. de quib. reb. ad eundem.* 27 *l. 1. ff. de reb. eor.* 28 Tutor fraudem fraude cumulat, qui non tantum prædia pupilli ſine decreto diſtrahit, ſed etiam iniquo ac minimo pretio ea vendit. 29 Ratam habens venditionem rei alienatæ legibus prohibitæ, non intelligitur ratam habere ejuſdem rei iniquam, ſeu non ſuo dignove pretio venditionem. ut hinc colligas, Pretium quidem venditionis ratum haberi poſſe, licet ejus qualitas rata non habeatur. proinde negotium unum, & idem nonnunquam forma ſua partim comprobari, partim non probari, qua nimirum forma non fuerit ſervata. Hinc conſtat quoque, Actum qui mei contemplatione nullus ſit, ratum haberi & confirmari poſſe adde *l. Julianus 13. §. 27. & 29. ff. de act. empt.* 30 Ratum habere contractum tutoris, & ex eo ejusve nomine experiri pupillus poteſt. 31 In electione minoris poſitum eſt ratam habere venditionem invalidam a tutore factam. 32 Minor ſi venditionem tutoris invalidam confirmavit, poteſt pretium juſte petere ab ipſo tutore. 33 In his quæ jure communi ſunt permiſſa, Principis ſcriptura ſupervacua eſt. ſupervacuo & fruſtra petitur a Principe, quod jure facere conceditur. *l. 1. §. nam in ſuis, verſ. ut ſuperfluum. J. de theſauris. l. 30. ff. de reb. auct. jud. poſſid.* 34 Tutor qui geſſit, ejuſque heredes prius conveniendi ſunt, quam qui non geſſerunt. vid. *J. de divid. tut.* 35 Qui non geſſerunt ſe vid. *l. 1. J. ſi tutor vel cur. non geſſer.* 36 Quemadmodum ſit agendum adverſus eos qui pariter tutelam adminiſtrant, melius explicatur in *l. 1. §. 10. 11. 12. & ſeq. ff. de tut. & rationib. diſtrah.* 37 *Syn. Baſil. 37. tit. 11. ex lib. 38. tit. 3. c. 30.* 38 *l. 2. J. h. t.* 39 *l. 7. ff. de admin. & peric. tut. l. 23. ff. de reg. jur.* 40 *l. 21. J. de admin. tut. l. 4. ff. quando ex facto tut.* 41 Damnum, in amiſſis: in non quæſitis, lucrum conſideratur. utrumque tutor pupillo præſtat, quantum ſc. minori abeſt quantumque lucrari potuit. *l. 13. ff. rat. rem.* licite ſc. non illicite. *arg. auth. noviſſime. J. de admin. tut. diſt. 46. c. ſicut non ſuo 10.* 42 *d. l. 21. l. 15. in fin. l. 16. l. 17. l. 18. ff. locati.* 43 Actio tutelæ non præſcribitur, id eſt, tutelæ actio perpetuatur. *l. 5. in fin. J. quib. non objicitur. l. 3. in fin. ff. de contr. tut.* Hodie præſcribitur annis triginta. *l. 3. in fin. J. de præſcript. 30 vel 40. ann. l. 2. J. de conſtituta.* 44 Διὰ μεταθέσεως καὶ ἀποχῆς. libri Baſil apud Cujac. 17. *obſ. 6. in fin.* Haloander legit *transactione, atque acceptilatione. Synopſ. Baſil. d. tit. 3. c. 30.* διὰ τῆς μεταθέσεως χρέους καὶ ἀποχῆς. Liberandi modos interim ſerva, transactionem, novationem & acceptilationem. 45 Minoribus competit in tutores actio ad rationes & reliqua. vid. *l. 82. in fin. ff. de cond. & demonſt.* 46 Dixi ad *l. 1. J. ſi mater indemnitatem.* 47 Contra tutorem debet pupillus agere; non adverſus eum qui *indemnitatem* promiſit. 48 Tutor quod adquirit ſibi non pupillo ſuaque ex induſtria non ex bonis pupilli adquiſiviſſe præſumitur. 49 Nec hodie nec ſemper recte pauper fuiſſe præſumitur qui olim pauper fuit. vide Alciat. 2. *præſumpt. 27 n. 3.* Ideoque licet pauper bona divitis adminiſtret, non præſumitur tamen ex ejus bonis adquiſiviſſe, ſed ex ſua potius induſtria. quod in tutore, & quovis privati adminiſtratore locum habet: non tamen in publicæ rei adminiſtratore, ut notant in *l. 7. J. de jure fiſci.* An idem dicemus in matre tutrice? Alexander *conſ. 26. vol. 4.* ita putat, Nam ut lex non diſtinguit, ita videtur ad omnes omnino tutores pertinere. Idque evidentius apparet ex his quæ de bonis a vidua poſt mariti mortem quæſitis diximus ad *l. 6. in fin. J. de donat. int. vir.* Corraſius 3. *Miſcell. 5. n. 7.* negat locum habere in ea matre, cui nulla fuit induſtria nullumque patrimonium. Hoc enim caſu honeſtiſſimum eſſe, turpis quæſtus vitandi gratia dicere, eam præſumi ex eorum bonis quorum tutelam adminiſtravit, adquiſiviſſe. Nec obſtare *l. 1. J. ſi quis alteri vel ſibi.* quæ liberis negat vindicationem rei traditione matri quæſitæ, poſt mortem mariti, cum mater eo caſu traditione dominium adquiſierit. Superiorem opinionem confirmari, quod Accurſius ad *l. 6. J. de jure fiſci.* & Baldus in *l. 1. ſupr. de hered. vel act. vend.* ſcribat: Regios officiarios præſumi res ſuas de bonis fiſci quæſiviſſe.

miniſtrationem habuerunt: non idoneum hujus continet indicium [1]. Nec enim pauperibus induſtria [2], vel augmentum patrimonii quod [3] laboribus, & multis caſibus quæritur, interdicendum eſt. S. 10. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De tempore poſt tutelam finitam.

11. Iidem AA. & CC. Chruſiano.

TUtor poſt puberem ætatem puellæ, ſi in adminiſtratione connexa [4] perſeveraverit [5]: tutelæ actione totius temporis rationem præſtare cogitur. Sin autem poſt [6] finitam adminiſtrationem in iisdem rebus minime ſe immiſcuerit: temporis quod inſequitur, periculum ad eum non pertinet. S. Kal. Decemb. *Anchialo*, CC. CONSS. 293.

De ſucceſſoribus.

12. Iidem AA. & CC. Quintillæ.

TUtelæ actio tam heredibus [7] quam [etiam] contra [8] ſucceſſores [9] competit. S. 10. Kalend. Decemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De confeſſione tutoris extra inventarium, & de inventario conficiendo.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

VEteris juris dubitationem decidentes [10], ſancimus; ſi quidem tutor, vel curator pro ſubſtantia pupilli vel adulti [11] aliquid ubicumque [12] dixerit ad majorem quantitatem eam reducens, ſive pro utilitate pupilli, vel adulti, ſive per ſuam ſimplicitatem, ſive per aliam quamcunque cauſam: nihil veritati præjudicare, ſed hoc obtinere quod ipſius rei inducit natura, & menſura pupillaris vel adulti oſtendit ſubſtantiæ. † Sin [13] autem inventario publice facto res pupillares vel adulti inſcripſerit [14], & ipſe per hujusmodi ſcripturam confeſſus fuerit ampliorem quantitatem [15] ſubſtantiæ: non eſſe aliud inſpiciendum, niſi hoc quod inſcripſerit, & ſecundum vires ejusdem ſcripturæ patrimonium pupilli, vel adulti exigi, neque [16] enim ſic homo ſimplex (immo magis ſtultus) invenitur, ut in publico inventario ſcribi contra ſe aliquid [17] patiatur. §. 1. Illo proculdubio obſervando, ut non audeat tutor, vel curator res pupillares, vel adulti aliter attingere, vel ullam ſibi communionem ad eas vindicare, niſi [18] prius inventario publice facto, ſecundum morem ſolitum res ei tradantur: niſi teſtatores qui ſubſtantiam transmittunt, ſpecialiter inventarium conſcribi vetuerint [19]: Sciturís tutoribus & curatoribus, quod ſi inventarium [20] facere [21] neglexerint: & quaſi ſuſpecti [22] [ab] officio removebuntur, & pœnis legitimis [23] quæ contra eos interminatæ ſunt, ſubjacebunt: & poſtea perpetua macula infamiæ [24] notabuntur [25], neque ab Imperiali beneficio abſolutione hujus notæ fruituri. Dat. Idib. Auguſt. *Conſtantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. LII.

DE DIVIDENDA [26] TUTELA, ET PRO QUA PARTE QUISQUE TUTORUM CONVENIATUR.

Si tutor qui tenebatur, tempore officii depoſiti eſt ſolvendo, collega non tenetur. Bald.

1. Imp. GORDIANUS A. Optato.

SI poſt finitum adminiſtrationis officium, collegæ tui indemnitati præſtandæ idonei [27] fuerint, poſteaque dum non conveniuntur, minus idonei effecti ſunt, vitium alienæ [28] ceſſationis ad diſpendium tuum pertinere, juris ratio non patitur. PP. 6. Id. Mart. GORD. A. II. & POMPEJANO CONSS. 242.

2. Impp. CARINUS & NUMERIANUS AA. Primigenio.

SI diviſio adminiſtrationis inter tutores ſive curatores in eodem loco, ſeu provincia conſtitutos facta necdum [29] fuerit, licentiam habet adoleſcens, & unum eorum eligere, & totum debitum exigere: ceſſione [30] videlicet ab eo adverſus cæteros tutores ſeu curatores actionum ei competentium facienda. † In diviſionem autem adminiſtratione deducta, ſive [31] a Præſide, ſive teſtatoris voluntate: unumquemque pro ſua adminiſtratione convenire poteſt: periculum invicem tutoribus [ſeu curatoribus] non [32] ſuſtinentibus: niſi per dolum aut culpam ſuſpectum non removerunt, vel tarde [33] ſuſpicionis rationem [34] moverunt, cum alter eorum non ſolvendo effectus ſit, vel ſuſpicionis cauſam agendo ſua ſponte jura pupilli prodiderunt. Nec prodeſt eis dicentibus, [eum] contutorem ſuum non adminiſtraſſe res pupillares. † Sin vero ipſi [35] inter ſe res adminiſtrationis diviſerunt; non prohibetur adoleſcens unum ex his in ſolidum convenire, ita ut actiones quas adverſus alios habet ad electum transferat. PP. emiſſa 12. Kal. April. CARINO II. & NUMERIANO AA. CONSS. 284.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Zotico.

LIcet tutorum conventione [36] mutuum periculum minime finiatur: tamen eum qui adminiſtravit, ſi ſolvendo ſit, primo [37] loco, ejusque ſucceſſores conveniendos eſſe non ambigitur. S. 4. Kal. Octob. CC. CONSS.

TIT. LIII.

DE IN [38] LITEM JURANDO.

Contra heredem tutoris ob dolum vel latam culpam inſtrumenta non reſtituentem, juratur in litem. Salic.

1. Impp. SEVER. & ANTONIN. AA. Aſclepiodoto.

ADverſus heredes tutoris ad transferendam tutelam judicem accipiens, tempore litis inſtrumenta [39] ad puberem pertinentia reſtitui deſiderabis. Quod ſi dolo non exhibeantur in litem [40] jurandi tibi facultas erit: modo ſi quondam pupillo debitam adfectionem ad vincula [41] quoque religionis extendere volueris. PP. Kal. Auguſt. ANTONINO II. & GETA II. CONSS. 206.

Nemo invitus jurat in litem: & contra heredem tutoris, etiam ſi ſit heres heredis ob dolum vel latam culpam non reſtituentem juratur in litem. Salic.

2. Imp. ANTONINUS A. Severo.

IS, qui rationem tutelæ ſeu curæ repoſcit, invitus [42] in litem jurare compelli non poteſt: ſed volens ita demum audiendus eſt, ſi heres per [43] longam ſucceſſionem tutoris inſtrumenta pupillaria dolo vel circumveniendi pupilli gratia exhibere non vult. Sin vero neque dolus [44], neque lata culpa, neque fraus heredis convincitur, omiſſa jurisjurandi facultate judex de veritate cognoſcet: quæ etiam argumentis liquidis [45] inveſtigari poteſt. PP. 11. Kal. Octob. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Pupillus vel adultus non poteſt liquidum debitum gratis remittere. Bald.

3. Idem A. Priſciano.

SUmma ſententia comprehenſa [46], quam ceſſantibus curatoribus quondam tuis judex ſecutus jurisjurandi a te prolati religionem, in condemnationem deduxit, minui [47] pacto non potuit. PP. Kalend. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

---

1 Non idoneum judicium. 2 Senſus eſt: Quemque præſumi ſua potius induſtria, quam alienis bonis ditari. qua de præſumptione vid. Alciat. 2. *præſumpt.* 27. *n.* 3. adde quæ ſcripſi ad *l.* 6. *C. de don. int. vir. & ad d. l.* 7. 3 Facit *l.* 4 § 1. *ff. de muner.* 4 Adminiſtrata poſt tutelam finitam prioribus connexa, veniunt in actionem tutelæ, *ut hic*: adde *l. unic. C. ut cauſa poſt pubertatem. l.* 17. *ff. de negot. l.* 5. §. 5. *ff. de adm. & peric. tut. l.* 13. *ff. de tut. & rat. diſtrah. l.* 27. *ff. de appell.* 5 Tutor vel curator tenetur perſeverare in connexis ante translationem, non poſt. 6 Vid. *l.* 6. *C. de peric. tut.* 7 *l.* 1. §. 17. *ff de tut. & rat. l.* 2. *J. com. de ſucceſſ.* 8 *l.* 1. §. 16. *l.* 7. *ff. de tut. & rat. l.* 42 §. 5. *in fin. C. de epiſcopis. l.* 3. *J. de hered. tut.* 9 Κατὰ κληρονόμων, contra heredes *Syn. Baſil. d. tit.* 3. *c* 35. & 5. Harm. 11. §. 47. 10 Hæc eſt 19. deciſio ex quinquaginta novis Juſtinianeis, vid. apud Inglois. *Anſ.* 11 Exemplum ponunt in curatore adulti ſui facultates commendante, ut eo facilius ditiorem uxorem reperiret. 12 Confeſſio tutoris profitentis (citra inventarium tamen) majorem quantitatem patrimonii pupilli non præjudicat veritati. non nocet denique ipſi confitenti. Quid ſi in inventario facta hujusmodi confeſſio fuerit? præjudicat tutori confitenti: adeo ut contrarium probare deinceps non poſſit. *verſ. ſin autem.* 13 Confeſſio rerum pupilli in inventario facta a tutore, adeo tutori præjudicat, ut non poſſit contraria probatione uti. 14 Quid ſi res proprias inventario pupilli tutor adſcripſit? Salicetus exiſtimat præſumptionem juris & de jure eſſe, res eas pupilli eſſe aut ſaltem eas tutorem pupillo donaſſe, adeoque tutorem, ſi in inventario deſcripſerit, rem ſibi a patre pupilli legatam, videri legato renunciaſſe, quod Alciato omnimodo non placet: quem vide *part.* 2. *præſumpt. num.* 11. 15 Aliud erit, ſi tutore ignorante tale quid adſcriptum fuerit. 16 Adde quæ ſcripſi ad *l. ult. C. ad SC. Vellejan.* 17 Mobile præſertim: id enim occultari facile poteſt. *l.* 22. *ſupr. de adm. tut.* Quid ſi immobile ſeu prædium aliquod inventario pupillari tutor adſcripſerit, quod pupilli non eſſet? Aretinus putat id pupilli non fieri: negat denique ea re veritati præjudicium fieri, *arg. l. cum falſa.* 5. *ſupr. de jur. & fact. ignor.* quod rationi conſentaneum videtur Baldo. Quid ſi inventario quædam adſcripſit tutor, hac proteſtatione adjecta, ut ſi pupilli non ſint, pro adſcriptis non habeantur? Proteſtatio hæc tutorem non juvabit: niſi poſt cauſa cognita judicis autoritate res ejusmodi in inventario diſpunctæ fuerint. Idem erit ſi dubius, aut cum ita ſe credere diceret, aliquid aliud inventario pupillari adjecerit. Nam cum iſtiusmodi confeſſio apud acta in ipſo judicio fiat, idem præſtat ac reddit *Credendi* verbum, quod pura ac præciſa enunciatio ſeu adfirmatio. ut *not. leg.* 2. §. *quod obſervari.* 2. *ſupr. de jurejur. propt. calum.* Quid ſi teſtibus res ita inventario pupillari adſcriptas, ſuas ac proprias, aut alterius eſſe probare velit? Raynerius Forlivianus putat teſtes non admitti adverſus hoc genus ſcripturæ, juris & legis cautione interpoſitum, non ipſorum contrahentium voluntate. Contra Richardus Salinienſis putat teſtibus locum eſſe. *arg. l. teſtium.* 18. *C. de teſtibus.* atque ita Ven[illegible] judicatum refert Baldus. facit *gl. l. pupillus.* 4. *J. de uſuris pupill.* 18 Tutor [illegible] inventarium rerum pupillarium fecerit, nihil quod pupilli ſit, attingere vel [illegible] poteſt. & breviter: tutoris adminiſtratio tutori decerni non poteſt, niſi inventario ſolenniter facto, eoque præcedente *verſ. niſi. J. h. t.* . 24 *ſupr. de adm. tut. l.* [illegible] §. 6. *in fin. J. de curatore furioſ.* 19 Teſtator poteſt tutori inventarii faciendi neceſſitatem remittere. Idque procedit ſive expreſſe prohibuit, ſive tutori remiſit. [illegible] etiam tantum differentia eſt, utrum quis dicat, *Veto fieri inventarium* vel, *remitto confectionem inventarii.* Bart. ad *l.* 55. *ff. de legat.* 1. & ita communiter ſentiunt interpretes. Clarus § [illegible] *quæſt.* 66. *verſ. quod ad tertium. verſ. ſed hoc quidem.* Quid? [illegible] teſtatoris non obſtante: poteritne judex, ſi minori id expedire deprehenderit, tutorem ad inventarii confectionem cogere? Poterit. Bart. *d. loco* eamque communem eſſe opinionem refert Covarruvias 2. *Variar. reſolut.* 54. *num.* 4. & Clarus *d. loco verſic. ſed ſi quis,* ubi notat ſtatuto Genuenſium aliter receptum. Quid? uſufructuario poteſtne remitti a teſtatore onus inventarii conficiendi? dixi ad *l.* 1. *ſupr. de uſufructu.* Quid heredi poteſtne remitti? Poſſe ait Cujacius ad *Nov.* 1. *obſ.* 1. *in fin.* Clarus paulo aliter diſtinguit: in præjudicium videlicet creditorum non poſſe: In legatariorum, fideicommiſſariorum & coheredum præjudicium, non poſſe, idque pro communi opinione adverſus Baldum Clarus defendit, *d. loco verſic. quod ad primum.* Quid? teſtator poteſtne cuivis tutori inventarii conficiendi neceſſitatem remittere? Cuivis poteſt: etiam legitimo & dativo: niſi aliter cauſa cognita definierit judex. *arg. l. tutores.* 24 *ſupr. de adm. tut. l.* 1. *ſupr. ubi pupilli educar.* Quid ſi ſtatuto neceſſitas inventarii [illegible] tutori mandetur? vel hoc etiam caſu teſtatorem tutori eam neceſſitatem poſſe remittere, cenſet Baldus. 20 Sive expreſſe prohibeat fieri inventarium, ſive remittat inventarii neceſſitatem. 21 *l.* 7. *ff. de adminiſtr. & peric. tut.* 22 Quid ſi factum quidem inventarium eſt, ignorantia tamen quasdam res tutor non adſcripſit? ſi cum primum earum rerum notitiam tutor habuerit, eas adjecerit, non removebitur *arg. l. cum ancillis.* 3. *ſupr. de inceſtis.* 23 Pœna tutoris non conficientis inventarium, hæc eſt, ut removeatur tanquam ſuſpectus, *ut hic* & pœnis legitimis ſubjaceat & infamiæ *J. h. t.* Juratur etiam adverſus eum in litem *d. l.* 7. Wurmſer 1. *pract.* 35 *n.* 5 24 Graviori animadverſioni. *l.* 1. §. 7. *ff. de off. præf. urb.* adde *l.* 3. §. 15. *in fin. ff. de ſuſpect.* in vincula detrudi poſſe Wurmſerus ait *d. loco.* modo conditionis humilis ſit. 25 *d.* §. 7.

26 *l.* 10. *J. de fidejuſſoribus & mandat.* 27 Tutor non tenetur ex facto contutoris, qui ſolvendo tempore finitæ tutelæ fuit. *l.* 3. *ſupr. de probat. l. ult ſupr. in quibus cauſis tutor. habenti. l.* 39. §. 10. *l.* 53. *ff. de adm. & peric. tut. l. tut. ff rem pupill. ſalv.* 28 *l. ult. in fin. ſupr. in quibus cauſis tut. hab. l* 39. § 10 *l* 53 *ff. de admin. & peric. tut.* 29 Diviſione nondum inter tutores facta, poteſt pupillus in ſolidum unum eligere ceſſis actionibus adverſus alios. *l.* 6. *in fin. ſupr. tit. prox* 30 [illegible] *J. de contrar. judi. tutelæ. l.* 1. §. 18. *ff. de tut. & rat.* 31 Si diviſa eſt in partes, ſeu regiones, vel provincias tutelæ adminiſtratio a judice vel teſtatore pro ea quisque parte tantum convenitur, quæ ei attributa eſt, non pro parte collegarum, niſi dolus aut magna culpa arguatur, quod collegam ſuſpectum non fecerit, aut fecerit quidem, ſed vel [illegible] vel everſis jam facultatibus. *Goth* Facit *l.* 55. §. *fin. ff. de adminiſtr. & peric. tutor.* Anſ. 32 Tutor de ea re quæ extra ſuam regionem eſt, in judicium vocari non poteſt *l* 51 *ff de admin. & peric. tut. l.* 2. *ſupr. de periculo tut.* 33 Puta everſis tutoris facultatibus. 34 Id eſt, cur ſuſpectus ſit. 35 Si diviſa ſit tutela, ſola tutorum conventione ſine judice ſinguli tenentur in ſolidum cum hac conditione, ut quem pupillus elegerit, ei cedat actiones ſuas adverſus alios. adde *l.* 5. *J. de magiſtratib. conveniend.* 36 Conventio tutorum non poteſt in fraudem pupilli dividere officium tutelæ, periculumque commune. *l.* 25. *l.* 26. *ſupr. de pact. l.* 1. §. 8. *ff. de admin. rer.* 37 Pacto tutorum non obſtante, prius convenitur gerens, & ejus heredes, quam qui non geſſit *l* 8 *ſupr. de admin. tut. l.* 2. *J. ſi tut. vel cur. non geſſer. l.* 6. *ſupr. tit. prox. l.* 55. *ff. de adm. & peric. tut.*

38 *L.* 12. *D.* 3. περὶ ὅρκου ἐκδικουμένου 22. *Synopſ. Baſil.* 6. *c.* 1. 39 Adde *l.* 1. §. 3. *ff. de tut. & rat.* 40 Contra heredem tutoris jurari in litem poteſt ob non reſtituta inſtrumenta. *l.* 2. *J. h. t. l.* 10. *ff. h. t.* 41 Jusjurandum [illegible] eſt vinculum. 42 Invitus nemo jurat in litem. vid. quæ notavi ad *l.* 155. *ff. de reg. jur.* 43 Contra heredem tutoris, etiamſi ſit heres heredis, jurari poteſt in litem, ſi ſit in dolo vel lata culpa. *l.* 1. *ſupr. h. t.* 44 Adde *l.* 5. §. 3. *ff. h. t.* 45 *l.* 4. §. *pen. ff. h. t.* 46 Et ita debitum liquidum a pupillo vel adulto remitti non poteſt. 47 Minor non poteſt pacto remittere condemnationem latam ex juramento in litem a ſe præſtito.

Contra tutorem etiam propter levem culpam juratur in litem: contra vero tutoris heredem propter dolum & latam culpam tantum. Salic.

4. Imp. GORD. A. Mutiano.

ALio [1] jure est tutor, alio heres ejus: Tutor [2] enim inventarium, cæteraque instrumenta [3] si non proferat, in litem jusjurandum adversus se potest admittere: at [4] enim heres ejus ita demum, si reperta in hereditate dolo malo non exhibeat. Sed cum adversus ipsum tutorem litem [5] contestatam esse dicatis: transferentibus vobis in heredes ejus actionem præses provinciæ partes suas exhibebit: non ignorans, nisi exhibeantur instrumenta, quatenus juxta formam constitutionum partes suas debeat moderari. PP. 7. Kalend. Octobr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Propter dolum defuncti non juratur contra heredes. Bald.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Artemidoro.

LIcet [6] adversus heredes ob non factum inventarium jusjurandum [7] in actione tutelæ prætermitti placuerit, judicem tamen [datum] velut ex dolo tutoris aliis indiciis instructum, adversus eos ferre sententiam convenit. S. 8. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

TIT. LIV.
DE [8] HEREDIBUS [9] TUTORUM VEL CURATORUM.

Heredes tutoris non tenentur ex levi culpa tutoris. Bald.

1. Impp. SEVER. & ANTONIN. AA. Fusciano [10].

HEredes tutorum ob negligentiam quæ non [11] latæ culpæ comparari possit, condemnari non oportet, si non contra tutorem lis inchoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum, aut gratia præstitum sit. PP. 6. Id. Mart. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De non gesto a tutore tenetur ejus heres. Salic.

2. Imp. ANTON. A. Valentino & Materno.

PAter vester tutor vel curator datus si se non excusavit, non ideo vos minus heredes ejus tutelæ vel utili [12] judicio conveniri potestis, quod eum tutelam seu curam non administrasse dicitis: nam & cessationis [13] ratio reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos conveniendos esse, qui administraverunt, sæpe rescriptum est. PP. 11. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Heredes tutoris tenentur de eo, quod defunctus a se vel ab alio non exigit. Salic.

3. Idem A. Vitæ.

ADversus [14] heredes quondam tutoris tui tutelæ actione consiste. In judicium autem veniet etiam id, quod tibi tutor ex [15] causa fidejussionis debuit. PP. 4. Non. Jul. ANTON. A. IV. & BALB. CONSS. 214.

Heredes tenentur ad eos perventa restituere, & de neglectis a defuncto rationem reddere. Salic.

4. Imp. Alexand. A. Frontino.

HEredes eorum, qui tutelam vel curam administraverunt, si quid ad [16] eos ex re pupilli vel adulti pervenerit, restituere coguntur. In eo etiam, quod tutor vel curator administrare debuit [17], nec administravit, rationem reddere eos debere, non est ambigendum. PP. 8. Kalend. Novemb. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

TIT. LV.
SI TUTOR VEL CURATOR NON [18] GESSERIT.

Qui non admittitur ad accusandum, potest esse promotor inquisitionis, & potest implorare officium in locum deficientis accusatoris. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Zotico.

CErtum [19] est non solum eos qui gesserunt, sed [etiam] qui [20] gerere debuerunt, tutelæ teneri etiam in ea quæ a contutoribus servari non potuerunt: si modo cum [eos] suspectos facere deberent, id officium omiserunt. Tu [21] autem etsi contra patronum [22] tuum famosam actionem instituere non potuisti: providere [23] tamen ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum, cujus de ea re jurisdictio fuit, potuisti. PP. 2. Id. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Contutor pro gestis a contutore idoneo non tenetur in subsidium, pro neglectis ab utroque pariter tenetur cum illis. Salic.

2. Idem A. Justo.

QUi se non immiscuerunt tutelæ vel curæ ex persona eorum qui gesserunt, & idonei sunt, non [24] onerantur. Si qua vero sunt, quæ cum geri debuerint, omissa sunt, latæ culpæ ratio [omnes] æqualiter tenet. PP. 8. Kal. Maji, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

TIT. LVI.
DE USURIS [25] PUPILLARIBUS [26].

Si tutor pecuniam pupilli in usus suos convertit, ad usuras tenetur. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Crescentino.

TUtorem vel curatorem pecuniæ, quam [27] in usus suos converterit, legitimas [28] usuras præstare debere, olim placuit. PP. Non. Jun. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Tutor tenetur ad usuras etiam ejus quod a contutore debetur, vel pro contutore debet. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Ampliato.

EJus quod ex causa [29] tutelæ debetur usuras [30] præstari oportere dubium non est: quamvis aliis pro participe [31] muneris necessitas solutionis irrogetur: quia non id alias contingit, quam si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit. PP. 13. Kalend. Jul. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Si tutori non potest culpa imputari, ad usuras non tenetur. Salic.

3. Idem A. Vitalio.

SI pecuniam pupillarem, neque idoneis [32] hominibus [33] credere, neque [34] in emptionem possessionum convertere potuisti: non ignorabit judex usuras ejus a [35] te exigi non oportere. PP. Id. April. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Ditatio & Aurelio.

PUpillus agere vobiscum actione tutelæ compelli non [36] potest. Verum adversus futuram [37] calumniam, ut & si quid ei debetis, cursus inhibeatur usurarum, denuntiationibus [38] frequenter interpositis, ad judicium eum [39] provocare [40]: ac si rem dissimulatione proferat actis apud præsidem provinciæ factis voluntatis vestræ rationem declarare: quo facto, tam vobis ipsis, quam securitati filiorum vestrorum consuletis. † Quod & in curatoribus locum habet. PP. 3. Kal. Septemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

TIT. LVII.
DE FIDEJUSSORIBUS [41] TUTORUM VEL CURATORUM.

Cum tutore & cum fidejussore non potest pupillus in solidum agere. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Felici.

ELigere [42] debes utrum cum ipsis tutoribus vel curatoribus, seu heredibus eorum, an cum his qui pro ipsis se obligaverunt, agere debeas: vel (si ita malis) [dividere] actionem. Nam in [43] solidum & [44] cum reo & cum fidejussoribus agi jure non [45] potest. PP. 10. Kalend. Februar. JUL. II. & CRISPINO CONSS. 225.

1 Heres & defunctus censetur alio jure (unde notant, fœneratoris heredem, codices defuncti fœneratorios habere non præsumi. *Clem. 1. de usuris.*) nisi lis contestata fuit cum defuncto. *l. quæsitum. 8. in fin. ff. de precario.* 2 Tutor qui inventarium non fecit, in litem jurejurando tenetur, similiter & is qui instrumenta non profert. Nam hoc ipsum dolo facere videtur, quum reperta in hereditate instrumenta supprimit. Si vero post litis contestationem tutore defuncto heredes judicium actionis tutelæ non impleverint, & ipsi in litem jurejurando tenentur. *Synops. Basil. 37. tit. 5. ex lib. 38. tit. 25. c. 4.* 3 *l. 1. & 2. C. h. t. l. 10. ff. h. t. l. 4. C. ad exhibendum.* 4 Res ita habet: in tutorem semper, id est, etiam ex levi culpa in litem jurari ob non exhibita instrumenta. In heredem tutoris ob non exhibita instrumenta nunquam jurari in litem, nisi dolo proprio, vel lata culpa, *l. 1. C. de hered. tut. l. 4. §. 1. ff de fidejuss. tut.* instrumenta non exhibeat. Ex dolo defuncti non jurari, nisi lis contestata fuerit cum defuncto. An & ex levi culpa tutoris lite cum eodem contestata in heredem jurabitur? Salic. ait. 5 Effectus litis contestatæ. *l. 1. C. tit. prox.* 6 Tutoris heres ob non factum inventarium, non tenetur ille quidem, sed alio tamen modo convenitur. Nam quia dolo malo tutoris factum videtur, quod nullum conscriptum sit inventarium: velut ex dolo tutoris heres tenetur. *Synops. Basil 37. tit 5. ex lib. 38. tit 3. c 36.* 7 In litem. 8 Vid *l. 1. C. tit. prox* 9 Huc refer partem tituli de fidejussoribus & nominatoribus, & heredibus tutorum vel curatorum *L. 27. ff. 7.* 10 *Pref. urbi*, de quo dicam ad Tertull. *lib ad nationes J. G.* 11 Ἀπὸ μεγάλης ἀμελείας. Basilic. ideoque hanc negativam Cujacius expungit, *hic & 13. observ.* 39. eo sensu, heredem tutoris ex ejusdem levi culpa teneri: & ita a communi opinione dissentit. Movetur quod heres tenetur ex contractu defuncti: ergo & levi culpa, ad hæc, cum receptum sit heredem tutoris negligentiæ propriæ non teneri *l 4. §. 1. ff. de fidejuss. tut. l. 4. ff. de magistr. conven.* satis id indicat propter negligentiam defuncti heredem obligari. 12 Utili non directa, tenetur qui non gessit. *l. 4. § 3. ff rem pupilli salvam fore.* 13 De non gesto a tutore vel curatore tenentur eorum heredes, ut *C. si tut. vel curat. non gesserit.* 14 *l. 1. 2. C. h. t. l ult. C. u. t. l. 1. § 16. ff. de tut & rat. l. 12. supr. arbit. tut.* 15 Heredes tutoris tenentur ex eo, quod defunctus a se vel ab alio non exegit. 16 Heredes defuncti tenentur id, quod ad eos pervenit, restituere. 17 Heres tutoris tenetur de neglectis a defuncto

18 *l. 6. C. arbit tut. l. 2. C ult. in fin C tit. prox.* 19 Tutor qui tutelam non gessit, si quidem is qui eam gessit idoneus est, non convenitur: sin ille solvendo non est, convenitur: propterea quod contutorem ut suspectum non removerit. *Synops. Basil. 37. tit. 11. ex tit. 16. cap 1.* 20 *l. 6. C. arbitr tut. l. 3. § 2. l 39. §. 11. ff. de adm & peric. tut. l. 4 §. 3. ff. rem pupill.* 21 Accusare alium non videtur, qui judicis officium advocat & implorat, ut judex in eum de quo agitur, inquirat. 22 *l. 1. C. de obsequiis. l. 16. ff. de in jus vocando.* 23 Libertus patronum accusare ita non potest, ut patronus infametur, potest tamen recte judicis officium implorare, ut in patronum inquirat. Pone tutorem inquirente judice suspectum repertum esse damnatum ac remotum: eritne infamis? negant interpretes infamem fieri: quod nimirum, oblique postulante liberto, infamis fieret, unde notant infamem non fieri, qui inquirente tantum judice officio tutelæ remotus sit. *Gloss. l. ult. C. de suspect. & l. 3. §. præterea. 4. ff. de suspect.* adde Bart. *in l. infamem. 7. ff. de publ. judic.* 24 Vide *l. 8. C. de admin. tut. & seq.*

25 *l. 3. C. arbitr. tut. l. 7. §. 10. ff. de admin. & peric. tut.* 26 Usuræ pupillares hic sunt, quas tutores pupillis suis præstant, si pecuniam pupillarem suos in usus converterunt. *l. 1. C. h. t. l. 38. ff. de negot.* si quam pecuniam pupillis suis debeant. *l. 2. C. h. t.* & eam a se non exigunt vel solvunt. *l. 4. C. h. t.* si pecuniam pupillarem cum possent idoneis hominibus non crediderunt, vel ex ea non emerunt prædia. *l. 3. C. h. t.* 27 *l. 7. §. 4. ff. de admin. & peric. tut.* 28 Centesimas. Accurs. *arg. l. 38. ff. de negot.* besses vel semisses. Hotom. 1. *de usur.* 7. Cujac. *hic.* Accursii opinionem sequitur Molinæus *de usur. quæst. 76. num.* 588. hic enim agi putat de magnis usuris: nullas autem majores esse centesimis. verum autor Synops. Basilicon 37. *tit.* 11. *ex tit. 7. cap. 1.* νομίμους τόκους, hoc est, legitimas usuras hic interpretatur ἡμισεκατοστιαίους semisses centesimæ, ubi in ora quoque hoc præterea observatur, semisses centesimas præstare eum, qui pecunia pupillari utatur, sed centesimas deberi ostendit *l. 38. ff. de negot.* 29 *l. 34. ff. de usur.* 30 Pro more regionis. 31 Usuras in regione consuetas tutor debet, quoties convenitur ex sua persona vel contutoris. *l. 7. §. 14. ff. de admin. & peric. tut.* 32 Εὐπόροις ἀξιοπίστοις, id est, locupletibus. *l. ult. ff. rem pupill.* vide Cujac. 8. *observ.* 30. & ita legendum apud autorem Synops. Basil. *tit. 37. tit. 11. ex lib. 38. tit. 17. cap. 3.* ubi perperam legitur ἑτέροις pro εὐπόροις, quod & ibidem in ora notatum est. 33 Alii legunt *nominibus*, utrumque rectum est, *Idoneis nominibus & Idoneis hominibus.* 34 *l. 42. §. 7. C. de episcopis.* 35 Pecuniæ otiosæ sunt quas vel idoneis hominibus credere, vel in emptionem prædiorum convertere tutor non potuit, earum pecuniarum usuras non debet. vid. Paul. 2. *sent. 14. §. ult. l. 12. in fin. ff. de admin. & peric. tut.* 36 *l. un. C. ut nemo invit. ager.* adde *l. 2. C. de in lit. jur.* Ad hanc legem vide Mont. *de tutel. cap* 37. *num.* 82. & Zanger. *de except. part. 3. cap. 2. num.* 103. 163. 164. Ans. 37 Testes ad æternam rei memoriam recipi & interrogari petere is potest, qui rationes reddere paratus, morosum & in ea re fugientem habet adversarium. 38 Duobus modis cursus pupillarium usurarum impeditur, oblatione pecuniæ obsignatæ, & depositione. *l. 1. in fin. ff. de usur. l. 28. §. 1. ff. de admin. & peric. tut.* & oblatione quidem per denunciationem facta sæpius, & ad extremum apud acta jus dicentis protestatione facta per debitorem, sed & eo dicente se paratum esse parem rationem facere cum pupillo sine denunciatione & depositione. 39 Molinæus *de usur. d. loco q. 39. & n.* 205. 206. id intelligit de adulto talium denunciationum capace: capace, inquam, ex more regionis, cujus imbecillitatem supplendam esse existimat propinquorum præsentia. 40 Agendi tempus adversario constitui a judice recte postulamus. vide *l. diffamari. 5. C. de ingenuis.*

41 *Lib. 27. D 7* 42 *l. 7. ff h. t.* hodie sublata est electio, cum principalis sit conveniendus. *Novell 4. c. 1.* 43 Cum tutore & cum fidejussore non potest pupillus in solidum agere. 44 Libello uno & eodem reus ejusque fidejussor conveniri non potest. 45 Nisi protesteris te una solutione contentum esse. *arg. l. 1. § quia autem. 4. ff. quod legat.* Quid si fidejussor renunciavit beneficio novæ constitutionis: agi adversus eum potest. *Bald.*

Pro ea parte quam tutor solvit, liberatur fidejussor. Ex Salic.

2. Idem A. Prisco.

NOn est ambigui juris electo [1] reo, & solvente fidejussorem liberari, & ideo si simpliciter [2] acceptus est fidejussor in id, quod tutor seu curator debiturus esset, cum [3] proponas tutorem seu curatorem condemnatum solvisse, quid dubium est fidejussorem liberatum esse? Plane, si stipulatio rem salvam [pupillo] fore interposita est, vel cautum est in id [4], quod a tutore vel a curatore servari non potest, manet fidejussor obligatus ad supplendam tibi indemnitatem [5]. PP. 8. Kalend. August. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

TIT. LVIII.

DE CONTRARIO [6] JUDICIO TUTELÆ.

Actio extincta cedi non potest. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Stratoni.

SI pro contutore judicato pecuniam solvisti [7]: nullum judicium tibi contra pupillum competit, ut delegetur [8] tibi adversus liberatum actio. Quod si nomen emisti: in rem suam procurator datus, heredes judicati poteris convenire. PP. 7. Kalend. Mart. FABIANO & MUTIANO CONSS. 202.

Tutor non ex propria, sed contutoris culpa condemnatus solvens, habet beneficium cessionis, & utilis actionis. Salic.

2. Imp. ANTONINUS A. Primitivo.

SI non ex propria [9] culpa solus pupillæ condemnatus es, sed absens & indefensus acquievisti [10]: cum ex causa judicati satisfacere cœperis, actiones adversus contutores tuos mandari [11] tibi a pupilla desiderabis, vel utili [12] actione uteris. PP. 2. Idib. Octobr. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Pro illa parte ad quam pupillus succedit tutori, extinguitur actio tutelæ. Salic.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Thesidi.

SI pater tuus, quem privigni [13] sui tutelam administrasse proponis, testamento recte facto, pupillo etiam quondam suo herede instituto, decessit: quoniam nonnisi [14] pro portione hereditaria tutelæ petitionem confusione constet extingui, pro residua parte succedentem patri, tutelæ te convenit apud competentem Judicem reddere rationem, qui secundum bonam fidem, eorum etiam quæ patrem tuum in rem ejus erogasse dicis, admissa compensatione, reliqui (si quid amplius debetur) faciet condemnationem. Quod si sciens amplius in rem suam erogatum agendum propterea tutelæ non putaverit: eum contrario judicio convenire potes. S. 18. Kal. Jan. CC. CONSS. 293.

TIT. LIX.

DE AUCTORITATE [15] PRÆSTANDA.

Pupillus potest sibi stipulari sine tutore, sed non actionem remittere. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Antoniano.

NEque tutoris, neque curatoris absentia quicquam stipulationi [16] pro pupillo [vel [17] adulto] habitæ nocet. Sine die. AA. CONSS.

2. Iidem AA. & CC. Serenæ.

NEque actiones sine tutoris auctoritate in ætate pupillari constituta remittendo [18] quicquam amittere poteris. S. 17. Kalend. Maji. CC. CONSS. 293.

Emens a pupillo sine tutore, non præscribit. Salic.

3. Iidem AA. & CC. Cajo.

EUm qui a pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparavit [19], longi temporis spatium non defendet. S. 3. Kalend. Decembr. CC. CONSS. 293.

Minor non potest esse in judicio criminali sine tutoris, vel curatoris auctoritate. Salic.

4. Imp. JUSTIN. A. Joanni P. P.

CLarum posteritati facientes, sancimus, omnino debere, & agentibus, & pulsatis in criminalibus [20] causis minoribus vigintiquinque annis adesse [21] tutores, vel curatores, in quibus [22] casibus [adultos, &] pupillos leges accusari concedunt: cum cautius & melius sit cum suasione [23] perfectissima, & responsa facere minores, litemque inferre, ne ex sua imperitia vel juvenili calore aliquid, vel dicant [24], vel taceant [25], quod si fuisset prolatum, vel non expressum, prodesse eis poterat, & a deteriore calculo eos eripere. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

In omnibus actibus sufficit auctoritas unius tutoris, nisi administratio sit divisa. Bald.

5. Idem A. Joanni P. P.

VEterem dubitationem amputantes, per quam testamentarii quidem vel per inquisitionem dati tutoris & unius auctoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diversis regionibus destinati: legitimi autem, vel simpliciter dati omnes consentire compellebantur: Sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, sive in testamento [26] paterno, sive ex lege [27] vocati, [sive] a judice [28], vel ex inquisitione, vel simpliciter dati, unius [29] tutoris auctoritatem [pro] omnibus tutoribus sufficere, ubi [30] nondum divisa est administratio, vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus: ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus vel regionibus auctoritatem pupillo præstare: quia in hoc casu non [31] absimiles esse testamentariis, & per inquisitionem datis legitimos, & simpliciter datos jubemus: eo quod fidejussionis onere prægravantur, & subsidiariæ [32] actionis adminiculum speratur. † Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si non res quæ agitur, solutionem [33] faciat ipsius tutelæ: ut puta si pupillus in [34] arrogationem se dare desiderat. Etenim absurdum est solvi tutelam non consentiente, sed forsitan ignorante eo, qui tutor fuerat ordinatus: Tunc etenim, sive testamentarii, sive per inquisitionem dati, sive legitimi, sive simpliciter creati sunt: necesse est omnes suam auctoritatem præstare: *Ut quod* [35] *omnes similiter tangit, ab omnibus comprobetur.* † Quæ omnia simili modo, & in curatoribus observari oportet. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. LX.

QUANDO TUTORES VEL CURATORES ESSE DESINANT [36].

Pubertate finitur officium curatoris adjuncti simul cum officio tutoris cui adjungitur.

1. Imp. ANTONINUS A. Hernulæ.

SI curatores tutoribus adjuncti sunt: pubertate [37] pupilli tam tutorum, quam [curatorum adjunctorum [38]] officium finiri: ideoque alios propter ætatis infirmitatem curatores esse dandos, manifestissimum est. PP. 4. Kal. August. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Pupillus non potest cassare tutorem. Salic.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Menippo.

TUtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri certissimum [39] est. S. 13. Kal. Februar. CC. CONSS. 293.

1 An electo tutore fidejussor liberetur. 2 Fidejussor tutoris duobus modis obligari potest, uno modo pure ac simpliciter, *ut hic.* Altero, si non idoneus sit tutor. *vers. plane.* Prior formula pura est: Altera conditionalis: utraque tamen recta est ac legitima. 3 Solvente reo liberatur fidejussor. 4 Duobus modis fidejussor tutoris obligari potest, vel simpliciter, vel in omnem causam. 5 Quid fidejussorem, fietne citra novum judicium executio? sic videtur. Nam qui fidejubet apud acta judicii, fidejussor est, etiamsi voluntaria jurisdictione non contentiosa fidejusserit. Tutius tamen est, ut id recte possit fieri, fidejussorem nominatim obligari non debiti modo, sed etiam judicati nomine, *arg. l. ult. infr. de usur. rei judic.*

6 *Lib.* 27. *D.* 4. De contrariis judiciis, vide Cujac. 9. *observat.* 2. 7 Et ita extincta obligatione. hoc innuit: Extinguendam, non jam extinctam actionem, cedi posse. 8 *l.* 36. *ff. de fidejussor. l.* 76. *ff. de solut.* 9 Tutor ob contutoris culpam condemnatus si solverit, actiones in contutorem, sibi cedi postulare potest. 10 Id est, non appellasti. 11 Id est, cedi. vide *l.* 2. ℥. *de divid. tutela. l.* 20. *in fin. ff. de tut. & rat. l.* 4. ℥. *de in lit. dando.* 12 Tutori adversus contutorem utilis est actio, *ut hic:* & duumviro adversus collegam. *l.* 2. §. 9. *ff. de admin. rer.* 13 Vitricus privigno tutor esse potest. *l.* 2. *supr. de interdict. matr. l.* 32. §. 1. *ff. de adopt.* dixi ad *l.* 1. *supr. ubi pupill.* quod verum Bald. existimat, si ei curator adjungitur. Cur? vide eundem. 14 *l.* 6. *supr. de hered. act.*

15 *De auctoritate tutorum* 1. *Inst.* 21. *de Auctoritate & consensu tutorum Lib.* 26. *D* 8. *περὶ αὐθεντίας ἢ συναινέσεως ἐπιτρόπων.* 37. *Ecl.* 6. Autoritas approbatio tutoris expressa. 16 Pupillus sine tutore sibi stipulari potest. *l.* 9. *ff. h. t. Inst. eod. in pr. l.* 7. ℥. *de contr. stipul.* 17 Hæc negatio deest *l.* 101 *ff. de verb. oblig.* Goth. Vide *ibi notat.* S. L. 18 Pupillus sine tutore actionem remittere non potest. 19 Emens a pupillo suo tutor non præscribit. 20 Minor non potest esse in judicio criminali sine tutoris auctoritate. *Salic.* pupillus tutore; adultus curatore ea in re indiget. Possis quoque dicere in judicio criminali, & ad litem criminalem curatorem pupillo dari. *arg. l. propter* 7. ℥. *ad l. Jul. de adult.* Quid si his instituta contra minorem viginti quinque annis fuerit, nullo prius illi dato curatore? ipso jure nulla fuerit: Bossius *tit. si adversus rem judicatam.* Roland. 1. *cons.* 31. *num.* 1. idque receptum in regnis Hispanicis esse, Piaca retulit 1. *delict.* 32. *num.* 12. In Italia diversum. Ferrariens. *in forma inquisitionis, in verbo*, & in Gallia. Imbert. *in Enchiridio in verbo, Autoritas.* Rebuff *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 71. Moventur Itali & Galli quod in delictis minor vigintiquinque annis, major tamen quatuordecim habeatur in omnibus pro majore, præcipue si delictum committitur. Boss. 1. *de confessis*, *n.* 69. adde *l. un.* ℥. *si advers. delict. l.* 37. §. 1. *ff. de minorib.* Potest tamen ætas ad elevationem pœnæ ei prodesse. Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst* 50. *in prin.* vide tamen quæ mox dicuntur *Goth.* Adde Montan. *de Tutel. cap* 32 *reg.* 9. *num* 73 Ans. 21 Id est, auctoritatem interponere. Jure veteri præsentia vel consensu tutoris sufficiebat pupillo volenti accusare. *l.* 7. ℥ *ad leg. Jul. de adult l.* 2. §. 1 *ff. de accus.* Baud. 5. *sent* 12. §. 4. 22 An hæc sententia est, Accusari non de omni crimine adulti & pupilli possunt? an potius hæc, de quocunque possunt, & in eo ab impuberibus differunt? in criminali causa pupillis tutor: adultis, curator: minoribus tutor & curator datur. *Bald.* 23 Suasio perfectissima hic est auctoritas tutoris vel curatoris: nempe quasi suadeat pupillo suo tutor. Autoritas ergo suasio est. 24 Confessio minoris in judicio criminali sine autoritate curatoris non obligat ipsum minorem. Quid si curatorem non habeat? idem: explosa Petri opinione: qui putabat eo casu valere minoris confessionem, licet restitueretur *l. certum* 6. §. 5. *ff. de confessis.* Itaque minor in judicio sine curatoris autoritate confessione sua obligari non poterit, ut qui neque testes producere, neque alios actus sibi præjudiciales sine curatoris autoritate possit in judicio facere. Quid? eademne est ea in re adulti & pupilli ratio? eadem, explosa quoque Dyni sententia: Nam hic pupillus & adultus comparantur, si non idem sunt. Quid si non de judicii solennitate, sed de veritate pervestiganda agitur: Nicolaus Mathарellus putat hoc posteriore casu citra curatoris autoritatem confessione sua minorem in criminali judicio obligari. *arg. l. si fidejussor.* 29. §. *quædam.* 4. *ff. mandati.* Quid si confessio minoris qua de agitur, non sit voluntaria, sed tormentis elicita? Confessione adulti stari præcedentibus indiciis putat Jacob. Butrigarius, quod non alias verum putat Baldus, quam si præsente curatore causa cognita ante quæstionem fuerit interrogatus. In hac enim specie consequentem quæstionem, executionem quandam antecedentis cognitionis videri. *arg. l. si postulaverit.* 27. §. *quæstioni.* 7. *ff. ad leg. Jul. de adult* Quid si non in se, sed in alium minor in judicio criminali fateatur? non est necessaria curatoris autoritas. *argument. l. ultim.* ℥. *ad SC. Silan.* Quid si extra judicium verisimiliter quid in se minor confessus est? in eadem permanere in judicio cogi potest. *l. quæro.* 55 *in fin ff. de adult. l.* 25. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 1. ℥. *si quis Imperator. l. milites* 8. §. *oportet* ℥. *de quæst.* Quid si confessus sit coram judice incompetenti? Eandem confirmare coram judice competente cogitur, si modo ex tali confessione orta est suspicio vel fama. *c. etsi* 4. *extr. de judic. c. Innocent. c. per inquisitionem.* 26. *extr. de elect. c. cum super. extr. de confess.* 25 Confessus aut pro confesso minor ex contumacia non habetur, nisi interveniat curatoris autoritas, *ut hic.* 26 Tutores testamentarii. 27 Legitimi tutores a lege vocantur. 28 Dantur tutores a judicibus, vel ex inquisitione vel simpliciter. 29 In omnibus causis sufficit unius tutoris vel curatoris autoritas: nisi auctoritas sit divisa, vel actus sit, quo tutela finiatur *l.* 4 *ff. h. t.* Ulp 11. §. 26. *l.* 1. & 2 *supr. si ex pluribus. l.* 3. *l.* 24. § 1. *ff. de adm. & peric. tut. l.* 7. *in fin ff. de cur. fur l.* 5. §. 7. *ff jud. solvi.* adde Cujac. 17. *observ.* 8. 30 Prima exceptio. 31 Olim erant absimiles. vide Ulp. 11. §. 26. 32 In magistratus municipales. 33 Secunda exceptio. 34 *l.* 8. *l.* 17. §. 1. *ff. de adopt l.* 14. *ff de tutel.* §. 1. *Inst. quib. mod. tut. finit.* 5. Gell. 19. 35 Facit *l.* 8. *ff. de aqua & aquæ pluv. c. quod omnes* 29. *de reg. jur. in* 6.

36 Quibus modis tutela finitur. 1. *Inst.* 22. 37 Tutela pubertate finitur, *ut hic. & Inst. h. t. in princ. l.* 2. *supr. in quib. casibus tut. hab. l.* 25. *ff. de tut. dat. l.* 4. *ff. de tut. & rat.* Sed tamen generali quadam locorum consuetudine, præsertim Germaniæ, tutoris & administratoris officium, & per consequens ejus periculum ad legitimam usque ætatem adultorum, puta 25. annum continuatur, cujus consuetudinis rationem vide apud Gail. 2. *pract.* 96. 38 Finito principalis officio finitur officium adminiculi & adjuncti. adde *l. quæsitum.* 12. *ff. de tut.* 39 Certis enim tantum modis usque per legem introductis finitur. facit *l.* 10. *ff. de off. procons.* & inviti tutela continentur.

Pubertas

Pubertas non ex inſpectione, verum ex ætate æſtimanda.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

INdecoram [1] obſervationem in examinanda marium pubertate reſecantes, jubemus quemadmodum fœminæ poſt [impletos] duodecim [2] annos omnimodo pubeſcere judicantur, ita & mares poſt exceſſum quatuordecim [3] [annorum] puberes [4] exiſtimentur: indagatione [5] corporis inhoneſta ceſſante. Dat. 8. Id. April. *Conſtantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. LXI.
DE ACTORE A TUTORE SEU CURATORE DANDO.

Etiam pater tutor filii non conſtituit procuratorem, ſed actorem ante litem conteſtatam. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Alphocrationi.

SI ſui juris conſtituti filii tui, matri ſucceſſerunt: licet [6] te tutorem eorum eſſe probetur, tamen non [7] per procuratorem, ſed actorem [8] decreto conſtitutum a te, res eorum te abſente peti convenit. S. Non. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

TIT. LXII.
DE EXCUSATIONIBUS [9] [TUTORUM ET CURATORUM] ET DE TEMPORIBUS EARUM.

Spado a tutela non excuſatur.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Aviolæ.

FAlſa ſuaſione credis te propterea quod *ſpado* [10] ſis, immunitatem a tutelis habere. PP. Kalend. Maji, CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De rebus provincialibus.

2. Iidem AA. Habentiano [11] & Coſconio.

SI curatores dati eſtis generaliter [12], nec [13] decreto ſignificatum eſt, *Italicarum tantum rerum* vobis munus injunctum: adire debetis competentem judicem, ut vos a provinciali adminiſtratione liberet [14]: Quod ſi factum fuerit, petent ſibi in provincia curatores adoleſcentes. PP. 8. Kalend. Septemb. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

Ingenuus *a tutela libertini excuſatur.* Salic.

3. Iidem AA. Criſpino.

EXcuſationis quidem tuæ, ſi ingenuus [15] libertino tutor datus es, certa cauſa eſt. Sed cum te Præſes provinciæ audiendum non putaverit propter præſcriptionem, quaſi tardius adires, nec a decreto provocaveris: intelligis parendum eſſe ſententiæ. PP. Idib. Mart. ALBINO & ÆLIANO CONSS. 207.

De Marito ignorante.

4. Imp. ANTONINUS A. Agatho [Dæmoni.]

AMpliſſimi ordinis conſulto [16], qui [17] pupillam ſuam uxorem ducit, nuptias contrahere non [18] intelligitur, & tamen infamis [19] conſtituitur. Sed ſi tu Demetriæ [20], cum eam in matrimonio haberes, abſens & ignorans curator conſtitutus es: potes eſſe ſecurus, dum tamen alius ſubſtituatur. Non enim [debet] ignorantiæ maritorum, ampliſſimi ordinis conſulto fraus quæri. PP. 11. Kal. Jul. SABINO & ÆLIANO CONSS. 207.

De libertis.

5. Imp. ALEXAND. A. Baſilio.

LIbertos [21] a tutela vel cura liberorum patroni ſeu patronæ nullam excuſationem impetrare [poſſe,] ampliſſimus ordo, auctore D. Marco, cenſuit. Et ideo nec illud eis prodeſſe debet, quominus curatores etiam inviti patroni ſeu patronæ liberis dentur, quod eorundem tutelam adminiſtraverunt.

De termino, intra quem excuſationes proponi debent.

6. Idem A. Maximiano.

QUinquaginta [22] dies, qui præfiniti ſunt ad profeſſionem excuſationis iis qui tutores ſeu curatores dati ſunt, ex eo die cedere, ex quo decretum Prætoris, aut teſtamentum parentis notum [23] factum fuerit ei qui ad munus vocatus fuerit, ipſa conſtitutio, quæ hoc induxit, ſanxit. Sed ſi quis in ejus temporis computatione ab eo, cujus de ea [re] notio fuerit, injuriam paſſus, non provocavit: acquieſcere [rebus] judicatis debet. PP. 3. Non. Maji, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Creditor *vel* debitor *non excuſatur.*

7. Idem A. Antonino.

NEque a tutela, neque a cura ideo quis excuſatur, quod creditor [24] ſive debitor ejus eſt, cui tutor ſive curator datus eſt: ſed participem in munere habere debet, ut ſi res exegerit, is qui alieno auxilio eget, defendatur. PP. 3. Id. Jul. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Coloni fiſci *non excuſantur.*

8. Idem A. Maximo.

COloni (id eſt conductores prædiorum ad fiſcum [25] pertinentium) hoc nomine [26] excuſationem a muneribus civilibus non [27] habent: ideoque injunctæ [28] tutelæ munere fungi debent. PP. [illegible] Kalend. Februar. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

Oculo amiſſo *a tutela ſuſcepta tutor non excuſatur.*

9. Idem A. Romano.

FRater [tuus] non ideo a tutela, vel cura excuſari debet, quod oculum [29] amiſit: proinde intelligis munus ſuſceptum eum deſerere non poſſe. PP. Kal. Febr. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

Exactores tributorum excuſantur.

10. Idem A. Criſpino.

EXactores [30] tributorum tanto tempore, quanto rationem tributariam tractaverint, non ſolum ab oneribus, ſed etiam a tutelis vacationem habere, dubitare non debuiſti. Dat. Id. Auguſt. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

De bonis exiſtentibus in alia provincia.

11. Idem A. Hylæ.

TEſtamento tutor datus, ut a bonis his excuſareris, quæ pupilli tui in alia [31] provincia, quam unde es, ubique moraris, poſſident: intra quinquageſimum diem poſtulare debuiſti. Quod ſi facere ceſſaſti: excuſatio quidem temporis præſcriptione ſummovetur: ſed propter [32] late diffuſum patrimonium, an tibi adjungi aliquos curatores oporteat, Præſes provinciæ, ſi te inſufficientem deprehenderit, æſtimabit. PP. 8. Id. Dec. POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 232.

De tutela voluntaria.

12. Imp. GORDIANUS A. Valentino.

VOluntariæ [33] tutelæ munera privilegiis [34] nihil derogant [35]. PP. 2. Kal. Nov. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

1 De qua mox dicam. 2 *l.* 13. §. 2. *ff. de tut. dat.* quod quanquam Juſtinianus ſibi tribuat, videtur tamen aliunde ſumpſiſſe Tertullianus *lib. de velandis virginibus*: *Tempus*, inquit, *Ethnici obſervarant, ut ex lege naturæ jura ſua ætatibus reddant. Nam fœminas quidem a duodecim annis, maſculos a duobus amplius annis ad negotia admittunt.* 3 Fuit & id quoque deſumptum aliunde ex Proculi ſcilicet ſchola. Ulp. 11. §. *ult.* Hinc Tertullianus *lib. de anima c.* 20 *Pubertatem*, inquit, *animalem cum carnali dicimus convenit*, pariterque & illam ſuggeſtu ſenſuum, & iſtam proceſſu membrorum exurgere a decimo quarto fere anno, quia Aſclepiades inde ſapientiam ſupputat, nec quia jura civilia abhinc agendis rebus obtemperant: ſed quod & hæc de primordio ratio eſt. Hanc etiam delinitionem ſi [illegible] pubertatis jure receptam Macrobius refert 7. *Saturn.* 7. Idem 1. *in ſomnium* 6. *Poſt annos bis ſeptem ipſa ætas neceſſitate pubeſcit.* Ideo tutela pueris quaſi virile jam robur abſolvitur, de qua tamen fœminæ propter votorum feſtinationem maturius biennio legibus liberantur. 4 Pubertas igitur in maſculo quatuordecim, in fœmina duodecim annis definitur, ut hic, & *l.* 5. *ff. qui teſt. fac. l.* 2. *ff. de vulg.* §. 1. *Inſt. de nupt. Novell.* 115. Ulp. 11. §. *ult.* Tertull. *lib. de anima c.* 20. & *lib. de velandis virgin.* Macrob. 1. *in ſomn.* 6. & 7. *ſaturn.* 7. hujus definitionis cognitio utilis eſt: quippe impubes nuptias contrahere non poteſt, *ut hic.* teſtari, *l.* 4. *J. qui teſtam.* teſtimonium dicere, *l.* 19. *in fin. ff. de teſtib.* torqueri, *l.* 10. *ff. de quæſt.* obligari ſine tutoris autoritate. *l.* 3. *S. de aut.* Plena vero pubertas in maſculo decimo octavo, in fœmina decimo quarto anno finitur, *l.* 40. §. 1. *ff. de adopt. l.* 1. §. 3. *ff. de poſt. l.* 14. §. 1. *ff. de alim. l.* 57. *ff. de re jud.* §. 3. §. *ult. Inſt. quib. ex cauſ. manumitt. Nov.* 115. *c.* 3. *in fin. l.* 19. *C. Th. de decur.* Plena vero ætas in maſculo viginti unius, in fœmina octodecim. *l.* 2. *in princ.* & §. 1. *S. de his, qui veniam ætat. Novell. Leon.* 28. 5 Olim pubertas probabatur ex habitu, Ulp. 11. §. *ult. Inſt. h. t. in pr.* vel aſpectu, *l.* 3. *S. ſi minor ſe major. l.* 32. *ff. de minor.* ex aſpectu, ut Cujacius putat. *d. tit. ſi minor.* neceſſariæ partis, Ariſtophanes: σφηκες παίδων δοκιμαζομένων αἰδοῖα παρεστι θεάσασθαι. Plato 11. legum. τὴν τῦ τῶν γάμων χρόνυ συμμετρίαν τε ἢ ἀμετρίαν ἢ δικαστὴς σκοπῶν κρινέτω γυμνὺς μὲν τῦς ἄῤῥενας, γυμνὰς δὲ ὀμφάλυ μέχρι θεώμενος τὰς θηλείας. Quintil. *declamat.* 279. *Tuſtea nuda tre filium atque in conſpectu judicis conſtitui cogit.* Idem *in inſtit. quæſtionem nanc tentamentum eſſe ait, pubertas annis, an habitu æſtimetur.* Habitum Diocletianus videtur appellare virtoris veſtigium *l.* 4. *J. qui teſtament.* verum Rævardus 4. *variar.* 10 veteribus Romanis indecoram hanc corporis inſpectionem in uſu non fuiſſe putat: & Juſtinianum illo Platonis loco deceptum, quæ de habitu, hoc eſt, diſpoſitione, figura & forma corporis honeſte dicta erant, ad hanc indecoram inſpectionem inepte transtuliſſe. Quo etiam loco notat maſculos anno decimo quarto, etiamſi generare non poſſent, ipſo tamen facto puberes fuiſſe declaratos. ſolebant enim maſculis ad annum uſque decimum quartum comæ nutriri. Martialis 3. *epigr.* 58. *Et pædagogo non jubente parere gaudent villico capillati.* *Eo elapſo ſpatio, comæ inſigne pubertatis præcidebantur.* Porphyrio *in Horatium.* Martialis 6. *Epigr.* 52. *Hic jacet in tumulo raptus puerilibus annis Pantagathus dominæ cura dolorque ſui. Vix tangente vagos ferro reſecare capillos Doctus, & hirſutas excoluiſſe genas.* Perſius *ſatyr.* 3: *quibus inductor, a juventus invigilat ſiliques, & grandi paſta polenti.* Scribit etiam Julius Sabinus *in Virgilium*, artis alicujus Dei detonſas tempore pubertatis comas fuiſſe conſecratas.

6 Tutor propter abſentiam non dat curatorem, ſed actorem. *l.* 10. *in fin. S. qui dare tutor.* qui & adjutor. *l.* 13. §. 1. *ff. de tut.* 7 Tutor poteſt tutelam adminiſtrare per actorem: non per procuratorem. Bart. etiamſi pater tutor filii eſſe proponatur. *hac l.* Bald. 8 Actor appellatur, quia plerumque litis cauſa datur. *l.* 10. *J. de appell. l.* 31. §. 6. *ff. de negot. l.* 24. *ff. de adm. & peric. tut. l.* 6. *ff. quando ex facto tutoris.* §. *ult. Inſt. de curatorib.*

9 Dixi ad *L.* 27. *D. t.* 10 *Eunuchus* tutor datus immunitatem non habet. *Syn. Baſ.* 38. *tit.* 1. *c.* 46. *l.* 15. *ff. h. t.* 11 Adventiano. vide Cujac. 15. *obſ.* 3.
12 Curator generaliter datus intelligitur etiam datus ad bona extra provinciam ſita, ut eorum nomine etiam teneatur, ſed etiam facile ab illis obtinere ſolet liberationem.
13 Atqui videtur neminem poſſe curatorem dare bonis quæ ſita vel poſita ſunt extra provinciam ſuam. *l. pupillo.* 27. *ff. de tut. & curat. dat.* an hic dicemus cum Accurſ. curatorem a Principe datum, vel ab alio ejus mandato, atque ita ab eo qui juriſdictionem quoque in provincia habeat? An potius cum Bartolo, provincialibus etiam bonis curatorem recte dari ab eo, qui juriſdictionem habeat in perſonam adulti. exemplo tutorum, qui, ſi ab eo dati ſint, qui juriſdictionem habeat in perſonam pupilli, dari quoque intelliguntur, ut adminiſtrent bona pupilli in quacunque provincia poſita *l.* 1. *S. ubi pet. tut. l.* 1. *ff. de tut. & curat. dat.* 14 *l.* 19. *l.* 21. *in fin. ff. h. t.* adde *l.* 24. *ff. de admin. & peric. tut.* 15 Ingenuus excuſatur a tutela libertini. *l.* 1. §. 4. *l.* 44. *ff. h. t.* quod ſi rejicitur excuſatio, appellare debet: alias tenetur. *l.* 27. *in fin. ff. de tut. vel curat. dat.*
16 *l.* 1. *S. de interd. matr.* Imo oratione D. Marci. *l.* 15. *ff. de ſponſal. l.* 60. §. 5. *ff. de ritu.* vid. quæ ſcripſi ad *l.* 7. *J. de prædiis minorum.* 17 Vide *S. de interdict. matrim. inter pupill. & tut.* 18 *l.* 7. *ff. ad leg. Jul. de adult.* 19 *l.* 7. *S. de interdicto*
20 Uxori. Si maritus ignorans curator datur uxori, a pœna Senatusconſulti excuſatur: ſi tamen alium ſubſtitui petierit. vide *l.* 2. *S. qui dare tut.* 21 Libertus nullo modo excuſatur a tutela vel cura filiorum patroni, adeo ut quamvis eorum tutor fuerit, ab eorum cura gerenda non excuſetur. *l.* 1. §. 4. *l.* 14. *ff. h. t. l.* 14. *ff. de tut. dat.* vide tamen Paul. 2. *ſent.* 28. §. 2. 22 Quinquaginta dies excuſationum incipiunt cedere, poſteaquam tutor decretum prætoris, aut teſtamentum quo tutor datus eſt, cognoverit. *Synopſ. Baſil. d. tit.* 1. *c.* 50. Igitur ignoranti non currit aut elabitur tempus excuſationibus conſtitutum a lege, *ut hic*, & *l.* 13. §. 1. *ff. o. t.* Eadem ratione Bartolus *in l. quandiu.* 5. *J. qui admitti.* negat, ignoranti tempus juriſjurandi currere. 23 Tempus ſe excuſandi a tutela non currit ignoranti. 24 *l.* 8. *S. qui dare tutores.* Hodie creditores & debitores pupilli excuſantur ab ejus tutela. *Nov.* 72. *c.* 1. 2. 25 *l. ult. S. qui dare tutor.* adde *l. unic. S. ne tutor vel curator vectig.* Aliud in conductore vectigalium civitatis alicujus. *l.* 15. §. 10. *ff. h. t.* 26 Præſertim ſi præſentes negotium exerceant. *l.* 8. §. 1. *ff. de vacat. mun.* in aliis liberantur. *l.* 5. §. 11. *ff. de jure immunit.* Dicamus, muneribus fungi poſſe, ſed tamen ſine damno fiſci, quod ut fieri recte poſſit, præſidis notionem eſſe. *l. ult.* §. 1. *ff. ad municip.* 27 Adde *l. ult. S. qui dare tutores. l.* 1. *J. ne ruſticani ad ullum obſequium. l.* 1. *J. de agricol. & cenſ.* 28 A præſide. *d.* §. 11.
29 Dixi ad *l.* 3. *S. qui dare tutores.* aliud in cæco. *l.* 40. *ff. h. t. l.* 1. *J. qui morbo.*
30 Facit *l.* 22. *in fin. l.* 41. *ff. h. t.* §. 1. *Inſt. h. t.* 31 Tutor teſtamentarius tenetur bona adminiſtrare etiam extra provinciam conſtituta, præterquam ſi ab his ſe excuſaverit: quo nomine curator ei adjungi ſolet. dixi ad *l.* 5. *S. qui dare tut.* 32 *l.* 3. *S. in quibus caſibus tut. vel cur. habent* 33 *Voluntaria*, Hal. 34 *l.* 30. §. 2. *l.* 31. *in fin. ff. h. t.* facit *l.* 7. *S. de uſur. l.* 28. *S. de pact. l. ult. S. ne uxor pro marito.* adde quæ ſcripſi ad *l.* 6. *ff. de uſur. l.* 1. *J. de fidejuſſoribus Novell.* 1. *cap.* 1. *l.* 19. *J. de* [illegible]
35 Privilegium juſve excuſandi ſe ab officio tutelæ vel curæ qui habet: ſi munus ſuſcepit, exinde non poteſt (quantum ad munus ſponte ſuſceptum) ſe excuſare. An & aliis muneribus in futurum? poteſt. vide Wurmſer. 1. *pract.* 38. *obſ.* 6. Per actum uni rei contrarium non amittitur privilegium in aliis.

Libertus, unus senatoris etiam excusatur.

13. Idem A. Apollinari.

NE Senatorum [1] quidem liberti [2], nedum cæterorum, propterea quia patronorum negotia gerunt [3], a muneribus civilibus habent immunitatem: tantummodo etenim unus [4] Senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, a tutela sive cura vacationem habet. PP. 10. Kalend. Februar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De tutore nominato ut injuriam redimat vel litiget.

14. Idem A. Heraclidæ.

SEveriter Præses provinciæ exequetur, si animadverterit avunculum tuum propterea nominari tutorem, ut metu hujusmodi creationis a [5] Magistratibus injuriam redimat [6]. Quinetiam, si aliqua ei excusatio competit, & non alia causa nominatus est, quam ut [7] lite fatigetur: quod in eam rem absumptum fuerit, is qui eum nominavit, juxta formam constitutionum ei reddere cogetur. PP. Idib. Septemb. GORD. A. & AVIOLA CONSS. 240.

Si judicio excusationis pendente tutela finiatur.

15. Idem A. Tauro.

QUanquam in tutela detentus, eo quod excusatio, quam objiciebas, non est admissa [8], provocationis auxilium flagitaveris; & in medio tempore hi, quorum meministi, in adulta ætate agere cœperint [9]: tamen non [10] eo minus causa interpositæ provocationis propter periculum administrationis ejus temporis judiciorum more examinanda est. PP. 8. Kalend. Novemb. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

Lis de hereditate.

16. Imp. PHILIPPUS A. Theodoto.

SI (ut allegas) tutor his datus es, cum quibus disceptationem [11] hereditatis tibi esse proponis, & tempora [12] antiquitus excusationibus præstituta etiam nunc opitulantur: adire Præsidem provinciæ potes, formæ super ea [re] statutorum principalium obtemperari pro sua gravitate jussurum. PP. 10. Kalend. August. PEREGRINO, & ÆMILIANO CONSS. 245.

De dato curatore nurui suæ.

17. Impp. GALLIENUS & VALERIANUS AA. Epagatho.

LIcet Orationis sub D. Marco habitæ verba deficiant: is tamen qui post contractas nuptias nurui [13] suæ curator datur, excusare se debet, ne manifestam sententiam [14] ejus offendat, & labem pudoris contrahat. Dat. 6. Id. Januar. VALERIANO II. & LUCIANO [15] CONSS. 256.

Non appellari sed excusationem proponi, si pupilli pater usumfructum omnium bonorum uxori suæ reliquerit.

18. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Sabino & aliis.

TUtores nominatos appellationem [16] interponere necesse non habere, certissimi juris est. Quapropter licet non appellasti: si quam te excusationem habere confidis, intra tempus quod Divi Marci constitutione præscriptum est, hac apud Præsidem provinciæ uti non prohiberis. Nam quod [17] omnium [18] bonorum patrem pupilli usumfructum reliquisse quondam uxori suæ proponis, ad excusandos vos a tutela non est idoneum. Dat. Non. April. CC. CONSS.

De eo qui matrem pupillæ convenire vult.

19. Iidem AA. & CC. Dionysio.

INusitatam rem desideras, de tutela filiæ te dimitti postulans, quod [19] te posse contrario tutelæ judicio matrem [20] ejus convenire contendis. Sine die & CONSS.

Si is qui tutor fuit, curator detur.

20. Iidem AA. & CC. Cratino.

CUrator adultis nominatus, quorum tutor antea fueras, invitus [21] in administratione teneri non potes [22]. Proinde si dies [23] excusationibus præfinitis nondum excessit, uti competenti defensione potes. S. 10. Kalend. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De communione.

21. Iidem AA. & CC. Parammoni.

QUod res cum uterinis fratribus tibi communes [24] esse profitearis, ad excusationem tutelæ non est idoneum: cum harum divisio curatore dato fieri possit. S. 18. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De excusatione approbata.

22. Iidem AA. & CC. Hermodoro.

SI tutor nominatus decreto Præsidis, habens excusationem absolutus [25] es, ad te non pertinere periculum administrationis, manifestum est. Dat. 13. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De lite quam soror vel filii sororis tutoris habent cum pupillo.

23. Iidem AA. & CC. Neophyto.

HUmanitatis ac religionis ratio non permittit, ut adversus [26] sororem, vel filios sororis actionum necessitates [27] tutelæ occasione suscipias: cum & ipsius etiam pupilli cui tutor datus es, aliud videatur exigere utilitas: scilicet ut eum tutorem potius habeat, qui ad defensionem ejus non inhibeatur affectu [28]. Juxta formam igitur quam consulti dedimus, prætorem adiri oportet: ut & justo tuo desiderio, & pupilli ipsius commodo consulatur. S. 6. Kalend. Februar. *Sirmii*, TUSCO & ANULINO CONSS. 295.

Navicularii excusantur.

24. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Flaviano P. P.

EXcusationem naviculariis [29] tutelæ sive curæ hactenus ipsis tribuimus, ut in hujusmodi officiis, minoribus sui tantum corporis obligentur. Datum 3. Non. Mart. *Mediolani*, AA. CONSS.

Silentiarii excusantur.

25. Imp. ANASTAS. A. Antiocho præposito sacri cubiculi.

VIros clarissimos sacri nostri palatii Silentiarios [30] circa latus nostrum militantes, de tutelis & curationibus excusari sancimus. Dat. Kal. Januar. JOANNE & ASCLEPIONE CONSS. 500.

TIT. LXIII.

SI TUTOR VEL CURATOR FALSIS [31] ALLEGATIONIBUS EXCUSATUS SIT.

1. Imp. ALEXAND. A. Symmacho & Diotimo.

SI absentibus [32] necessariis personis, vel his, qui sua sponte vos defendere volebant; non [33] competentibus allegationibus, qui vobis tutores aut curatores dati erant, liberati esse a munere jussi sunt, ne eis circumvenisse judicis religionem prosit, præses provinciæ audiet vos: & si injustum [34] decretum extorsisse eos apparuerit, exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronunciabit, ex quo dati sunt. PP. 12. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Post sumptam administrationem frustra se quis excusat. Salic.

2. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Aulizano.

TUtores [35] quos postea [36] quam bona pupillorum administraverunt, a præside provinciæ, quasi re integra excusari se impetrasse [37] adseveras, periculum administrationis evitare minime posse manifestum est. PP. 14. Kal. Jun. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

3. Iidem A. & C. Octavio.

SI, ut proponis, pars diversa ab administratione tutelæ seu curæ tuæ, itemque fratris tui ambitione [38] potius quam juris ratione se excusavit: periculo injuncti muneris minime liberata est. Sine die & Consule.

TIT. LXIV.

SI TUTOR VEL CURATOR REIPUBLICÆ [39] CAUSA ABERIT.

1. Imp. GORDIANUS A. Guttio.

QUi tutores vel curatores dati Reipub. [40] causa absuturi sunt, ad tempus se excusare debent a tutela, ne etiam medii [41] temporis periculo obstringantur. Quod quidem si tu fecisti, ejus intervalli quo absuisti, periculum non debes pertimescere. Quod si id prætermisisti, ut priore loco is conveniatur, qui administravit [de] jure postulabis. PP. Id. Mart. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

1 Aliud in liberto uxoris senatoris. Libertus enim non excusatur, quantumvis res uxoris administret. *l.* 15. §. 8. *ff. h. t.* 2 Liberti non excusantur a tutela, quod gerant patronorum suorum negotia: nisi patronus sit senator, & quidem masculus, & tunc unus tantum excusat. Quid si libertus jus aureorum annulorum impetravit? non excusabitur, etiamsi patroni gerat negotium, ut eodem jure censeatur, quo reliqui ingenui. *l.* 43. 44. *in fin. ff. h. t. l.* 17. §. 1. *ff. ad municip.* 3 Idem dicendum, si filiorum patroni tutelam gerant. *l.* 43. *ff. h. t.* 4 Eadem ratio erit, si plurium patronorum gerant negotia. 5 Inquisitores criminales tenentur, si in inquirendo malo more versati sunt. *Bald.* malo more versatur inquisitor, qui ab innocente, innoxio & immerito pecuniam extorquet. 6 Nominans aliquem ad munera eo fine, ut se a nominatione redimat, criminaliter tenetur. *l.* 3. *l.* 4. *ff. de leg. Jul. repetundar.* 7 Nominans aliquem ad tutelam, ut lite fatigetur, ei ad expensas tenetur. 8 Appellari potest, si judex non admittit admittenda. *Bald.* 9 Accessoria litis inceptæ terminanda sunt, etiamsi lis principalis intereat. 10 Vid. *l.* 20. *ff. de adm. & peric. tut.* 11 *l.* 21. *ff. eodem.* §. 4. *Inst. h. t. l.* 7. *supr. h. t.* 12 *l.* 6. *supr. h. t.* 13 Curator nurui datus debet se excusare *l.* 3. *supr. de interdicto.* alias in infamiam incidit. 14 Eadem ubi æquitas est, ibi jus idem esse debet. 15 Lucillo, *Cassiodorus & omnes fastorum autores.* 16 A creatione tutoris non appellatur, sed excusatio proponitur *l.* 13. *ff. h. t.* §. 16. *Instit. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. quando appellandum.* sed tamen Cujacius ad *l.* 4. *ff. h. t.* a datione tutelæ appellari posse putat. Nominato excusatio permittebatur, excusatione non recepta. *d.* §. 1. *l.* 16. *ff. h. t.* appellabatur jure antiquo, hodie excusatio nuda sufficit sine appellatione, aut potius appellationis genere excusatio proponitur. dixi ad *l.* 4. *ff. h. t.* 17 Inopia pupilli non excusat a tutela. *Salic.* 18 Ut hoc pacto filius inops censeatur. Hodie filii legitima ususfructus etiam onere gravari non potest. *Novell.* 18. *cap.* 3. 19 Mater a tutela filii non excusatur, licet filio debeat. 20 Nemo ideo excusatur a tutela, quod matri futuri pupilli pecuniam crediderit. 21 §. 18. *Instit. h. t.* Paul. 2. *sent.* 27. §. *ult.* 22 Fallit hoc in liberto. *l.* 5. *supr. h. t.* 23 *l.* 6. *supr. h. t. l.* 16. *ff. h. t.* 24 Communio non excusat a tutela. facit *l.* 7. J. *h. t. l.* 2. J. *de in litem dand. tut.* & §. *ult. Inst. de auctor. tut.* 25 Periculum tutelæ non spectat ad eum, cujus excusatio fuit approbata. 26 Tutelam vel patrocinium minoris suscipere contra sororem propriam, vel sororis filios nemo cogitur. Ob hanc igitur causam potest quis a tutela se excusare, ne ob tutelæ necessitatem, pro pupillo causas dicere contra personam tanta sibi propinquitate junctam cogatur. *Aut. Synops. Basil.* 38. *tit.* 1. *c.* 67. addit hoc jus esse ξένον καὶ θαυμαστόν, novum & admirabile. Hoc etiam ex loco notant, non præsumi inter fratres odium: imo verosimile esse, alterum ab altero diligi. de qua præsumptione vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 23. 27 Potest tamen quis adversus proximos & cognatos pupillum suum defendere. *versic.* 5. Gell. 13. ut & advocatus fisci pupillos suos defendere adversus fiscum potest. *l. penult. ff. de postuland.* 28 Generali sermone nemo præsumitur quidquam in eorum detrimentum, quos habet consanguineos, constituere. de qua præsumptione, v. Alciat. 1. *præsumpt.* 27. 29 Navicularii a tutelis extraneis, id est, non naviculariorum excusantur: facit *l.* 17. §. 2. *l.* 41. *in fin. ff. h. t.* 30 Silentiarii excusantur a tutelis & curationibus. *Novell.* 53. *c.* 5. *l. ult.* J. *de silent.*

31 §. *ult. Inst. h. t. l.* 60. *ff. de ritu nupt.* 32 *l.* 45. *in fin ff de re judic.* 33 Falsis allegationibus excusatus tutor pupillo obligari non desinit. unde notat *Bart.* jure singulari sententiam ex falsis allegationibus latam adversus minores ipso jure nullam esse, cum in aliis valeat, licet per restitutionem rescindatur. adde *l.* 1. 2. 3. 4. J. *si ex falsis instrum. vel testimon. judicatum sit.* 34 Injuste judicis decreto excusatus tenetur de periculo tutelæ. *l.* 37. *ff. h. t. l.* 11. §. 2. *ff de minor.* 35 Tutores excusatione prius uti debent, quam res administrent: quod si res minorum jam administrare cœperint, non amplius se excusare poterunt, nisi certis ex causis: ut cum Reipub. causa abfuerint. *Synops. Basil.* 38. *tit.* 1 *cap.* 71. 36 Suscepta jam administratione frustra quis se excusat. *l.* 17. §. 5. *ff. de excus.* facit *l.* 3. *supr. tit prox.* excipe *l. ult* J. *l.* 30. *l.* 40. *ff de excus. l.* 11. §. 2. *ff. de minor. l.* 1. *in fin. ff. h. t* §. 19. *Inst. h. t. l.* 2. *supr qui dare.* vid. Wurmser. 1. *pract* 38. *obs.* 7. 37 Sententia contra jus minoris lata minori non præjudicat. *l.* 2 *supr. h. t. l.* 6. *supr. tit. prox.* 38 Ambitiosa excusatio non excusat. adde *l.* 4. *ff. de decr. ab ordine.*

39 §. 2. *Inst. de excus. l.* 3. §. 10. *ff. de suspectis.* 40 Tutela excusatur, qui Reipubl. causa abest. 41 Absens reipub. causa periculo medii temporis non obstringitur, si se excusavit. vid. quæ dixi ad *l.* 10. *supr. qui dare tutor.*

2. Idem

2. Idem A. Reginio.

CErtum est eos, qui Reipub. [causa] abesse desierunt, ab omni nova [1] tutela anno [2] vacare debere. PP. 5. Kal. Mart. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

TIT. LXV.
DE EXCUSATIONIBUS VETERANORUM [3].

1. Imp. ANTONINUS A. Saturnino.

QUi causaria [4] missione sacramento [5] post viginti [6] [annorum] stipendia solvuntur, & integram famam retinent, ad publica privilegia [7] veteranis concessa pertinent. PP. 7. Idib. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

2. Imp. GORDIANUS A. Celeri Veterano.

QUod placuit veteranos [tantummodo] conveterani [8] filiorum seu militum, & quidem unam [9] tutelam seu curam eodem tempore administrare compelli: eo [10] pertinet, ut [11] si aliis dati fuerint, intra solennia tempora causas excusationis ad competentem judicem deferant. PP. 3. Kal. Jul. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

TIT. LXVI.
QUI NUMERO [12] LIBERORUM SE EXCUSANT.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Herodiano.

QUi ad tutelam vel curam vocantur, Romæ quidem trium [13] liberorum incolumium numero, de quorum etiam statu non ambigitur: in Italia vero quatuor, in provinciis autem, quinque, habent excusationem. PP. Non. April. GETA & PLAUTIANO CONSS. 204.

2. Imp. ANTONINUS A. Marcello.

NEque filia amissa [14] numero prodest ad declinanda municipalia munera, neque nepotes numerantur, quorum pater superest: cum suo nomine patri prosint. Dat. Id. Jun. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

TIT. LXVII.
QUI MORBO [15] SE EXCUSANT.

1. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Sabino.

LUminibus captus [16], aut surdus [17], aut mutus, aut furiosus [18], aut perpetua [19] valetudine tentus, tutelæ seu curæ excusationem habet. PP. 13. Kal. April. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

TIT. LXVIII.
QUI ÆTATE [20] SE EXCUSANT.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Severo.

PAter tuus si major est annis septuaginta [21], ad tutelam seu curam evocatus: excusare se solemniter potest. PP. 5. Id. Septemb. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

TIT. LXIX.
QUI NUMERO [22] TUTELARUM.

1. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Pompejano.

SI tres [23] tutelas vel curas eodem tempore non defunctorie [24] susceptas administras: onere [25] quartæ tutelæ, seu curationis pupillorum, seu adolescentium non gravaberis. † Finito [26] autem officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescentium, aliæ substitui possunt: licet nondum ratio tutelæ seu curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectæ [27] diversæ species vacationis, licet permixtæ ad excusationem non proficiunt. † Scire igitur debes eum qui duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusationem non mereri. PP. 4. Id. Octob. ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

TIT. LXX.
DE CURATORE FURIOSI [28] VEL PRODIGI [29].

De ætate prodigi vel furiosi.

1. Imp. ANTONINUS A. Marinianæ.

CUratores impleta [30] legitima ætate prodigis [31] vel furiosis [32] solent tribui. PP. 4. Kalend. August. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De rebus sine decreto non alienandis.

2. Imp. GORDIANUS A. Avitio.

ORationis [33] divi Severi beneficium, quo possessiones rusticas sine decreto præsidis pupillorum seu adolescentium distrahi, vel obligari prohibitum est, non injuria etiam ad agnatum [34] furiosi [35] porrigitur [36]. Si igitur citra decretum Præsidis fundus mente capti etiam ab agnato ejus tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo non consistit: utilem tamen adversus eum personalem actionem, si ob ejus utilitatem [37] pecunia mutua accepta est, poteris habere. PP. Kal. Januar. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De patre mente capto.

3. Idem A. Aureliæ.

SI pater [38] tuus mentis compos non est, pete ei curatores, per quos, si quid gestum est, quod revocari oporteat, causa cognita in pristinum statum restitui possit. PP. 7. Id. April. GORDIANO & AVIOLA CONSS. 240.

De matre furiosa.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Asclepiodoto.

CUm repudiante furiosa [39] sui juris constituta maritum, qui solus repudiare potuit, quædam matrem furiosæ, marito quondam ejus instrumenta confecisse significes: intelligis nihil [40] eam contra furiosam disponere [potuisse,] cum ejus ad eam [41] jure non pertinuerit defensio. S. Id. April. *Byzantii*, AA. CONSS.

De fratre furiosi, vel furiosæ.

5. Imp. ANASTASIUS A. ad Populum.

NE lucrum quidem antea indebitæ successionis emancipato [42], vel emancipatis deputasse, nihil vero de oneribus tutelæ prospexisse videamur: curatores nihilominus eos [43] pro duodecim tabularum lege furiosis fratribus & sororibus utpote legitimos existere, hac legis sanctione decernimus.

De dilucidis intervallis.

6. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

CUm [44] aliis quidem hominibus continuum [45] furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quædam eis intermissio perveniat, & in hoc ipso multa sit differentia, ut quibusdam breves induciæ, aliis majores ab hujusmodi vitio inducantur: antiquitas disputabat, utrumne in mediis furoris intervallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescente finita, iterum morbo adveniente redintegraretur? Nos itaque ejus ambiguitatem decidentes [46], sancimus (cum incertum est in hujusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, sive ex longo, sive ex propinquo spatio, & impossibile est, & in confinio furoris & sanitatis eum sæpius constitui, & post longum tempus sub eadem esse varietate, ut in quibusdam videatur etiam pene furor esse remotus) curatoris creationem non [47] esse finiendam, sed manere quidem eam donec talis furiosus vivit: quia non [48] est pene tempus in quo hujusmodi morbus desperatur [49]: sed per intervalla quæ perfectissima sunt, nihil curatorem agere, sed [50] ipsum posse [51] furiosum, dum sapit & hereditatem adire, & omnia alia facere quæ sanis hominibus competunt. Sin autem furor stimulis suis iterum eum accenderit: curatorem in contractu suo conjungi, ut nomen quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem, quotiens morbus redierit:

1 Absentes reipub. causa reversi, a nova tutela suscipienda, habent anni vacationem. *l. 10. ff. de excus. tut.* 2 *d. l. 10.*

3 *l. 4. supr. qui dare tutor.* Veterani qui sint, vide *l. 8. §. 6. ff. de excus.* vid. *tit. J. de veteranis. l. 9. J. quando provoc. non est necess.* 4 De sacramento militari dixi ad *l. 2. ff. de veteranis.* 5 *l. 2. §. 2. ff. de his, qui notant.* 6 Justum tempus militiæ, viginti annorum scil. præstat munerum excusationem. *d. l. 9. l. 8. §. 2. ff. de excus. l. 3. infr. de his, qui non impl. l. 1. J. de professorib.* vid. quæ scripsi ad *l. 2. J. de re militari.* 7 Vide titulum *ff. de veteranis, seu de privilegiis veteranorum.* 8 Nota genus privilegii veteranis dati. 9 Nota aliud genus privilegii veteranis dati. 10 Invitum non cogendum ex statuto, ita intelligimus, ut non cogendus sit, quoties utitur suis defensionibus: alias cogi potest. 11 Probare privilegium suum debet qui eo nititur, atque ita præsumi non solet privilegium nisi probetur.

12 *l. 2. §. 2. ff. de excus. Instit. de excusat. tut. in pr.* adde quæ notavi ad *l. 7. §. 3. ff. de bon. damn.* 13 *d. §. 2. d. pr. Inst. d. t.* adde *l. 3. J. de his, qui num. lib. vel paup.* 14 Vid. *l. 2. §. 4. ff. de excus. tut. vers. filii autem superstites.*

15 *§. 7. Instit. de excusat.* 16 Dixi ad *l. 3. supr. qui dare tutores. l. 9. supr. l. 40. ff. de excusat. l. 18. ff. de auct. præst.* 17 De surdo, adde *l. 7. §. 1. ff. de decurion.* 18 *l. 10. §. ult. vers. si quis autem in insaniam. l. 12. versic. furor. ff. de excus.* 19 *l. 10. l. 11. & 12. l. pen. §. ult. ff. de excus. §. 7. Inst. de excus. tut.*

20 *§. 13. Inst. de excus. l. 2. ff. h. t. l. 74. §. 1. in fin. ff. ad SC. Treb.* 21 Anni septuaginta excusant a muneribus civilibus. *d. §. 13. d. l. 2. d. §. 1. l. 10. infr. de decurionibus. l. 3. infr. qui ætate vel profess. l. 3. §. 6. §. 12. ff. de munerib. l. 3. ff. de jure immunitat. l. 15. §. 11. ff. de excus.*

22 *§. 5. Inst. & l. 2. in fin. l. 15. §. 15. ff. de excusat.* 23 *d. §. 5. d. l. 2.* 24 Defunctorie est imaginarie, simulate, affectate, in fraudem juris. 25 Recte hoc adjectum. Nec enim quælibet tutela onus est. 26 *d. §. 5.* 27 Diversæ excusationis species imperfectæ nihil proficiunt. vide *l. 15. §. 11. ff. de excus. tut. l. 1. in fin. ff. de vac. mun.* unde notant, imperfecta plura diversi generis & formæ, unum perfectum non constituere. adde *l. ubi fidejussor. 24. D. de solution.* secus si ad eundem finem tendant & colliment. Tunc enim juncta & multa juvant, quæ singula & disjuncta non juvant. *l. instrumenta. 5. supr. de probation.* Quid testes singulares duo pluresve, fidemne faciunt? non faciunt, nisi in genere sint contestes. vid. *l. ob carmen. 21. in fin. D. de testib.* veluti si testis unus dixerit se audivisse Titium dicentem, se in Deum non credere: alius eundem Titium dixisse, se non credere Ecclesiam Catholicam.

28 Dixi ad *l. 27. D. 10. §. 3. Instit. de curatoribus.* Ulpian. 12. §. 2. & 3. *l. 8. in fin. D. de tutorib. datis.* 29 Prodigus qui censeatur, vid. *l. 1. D. h. t.* Ulp. 2. §. 2. §. 3. Cajum 1. *Instit. ult.* 30 Id est, etiam post impletam legitimam ætatem licet majores. *§. 3. Instit. h. t.* 31 *d. l. 1. ff. h. t.* de furoris speciebus dicam ad *l. 6. infr. h. t.* 32 Cui comparant mutum & surdum, quem intellectu carere ob superiora vitia contigerit: alias muto vel surdo curator non datur. *l. 8. in fin. ff. de tut. dat.* vid. Wurmf. 1. *pract.* 38. *observ.* 5. 33 *l. 1. ff. de reb. eor. qui sub tut.* vid. *l. 22. supr. de administr. tut.* 34 Adgnatos. *Hal.* & generaliter ad omnes administratores similium personarum, *ut hic.* ad hospitalarios, & similes. Castrensis *in l. orphanotrophos. 32. supr. de episcopis.* 35 Res furiosi alienari ab ejus adgnato tutore non possunt, sicut nec res pupilli. 36 Argumentum a minore ad furiosum & prodigum observa, & jura in minoribus constituta ad furiosos & prodigos extendi *l. 8. §. 1. l. 11. in fin. ff. de rebus eorum.* vide Oddum *tract. de restitut. parte 1. quæst. 1. art. 4.* adde Everardum *Topicis loco a minoribus ad furiosos &c. 73.* 37 Vid *l. 3. supr. quando ex facto tutoris.* 38 Filius potest petere curatorem patri furioso dari: quin ipse furioso patri dari curator potest. dixi ad *l. 1. in fin. l. 2. in fin. l. 4. ff. h. t.* adde *Novell.* 115. *cap. 3. § 12.* 39 Seneca 3. Contr. *Nullum patri curatorem dari, quod iniquus pater sit & impius: sed quia furiosus.* 40 Qui tutor non est, res pupilli distrahere non potest. *l. 8. ff. de rebus eor.* 41 Matrem scil. Mater jus administrationis bonorum liberis competentium non habet. *l. 88. in fin. ff. de solution.* 42 *l. 4. supr. de legit. tut.* 43 Fratres emancipati vocantur ad successionem fratrum sororumve: & ad tutelam, si minores illi sint, *d. l. 4.* sive majores, furiosi tamen & prodigi. 44 Curator furiosi habentis dilucida seu sana intervalla, eo etiam tempore curator esse intelligitur, quo is de quo agitur, dilucida aut sana intervalla habet, hoc est, quo non est in furore. Quid? ut sit tutor eo tempore, potestne eodem tempore administrare? non potest. Fuerit igitur in hac specie cura ipsa continua: administratio discontinua. Interest autem hoc casu scire, cura cesset necne: nam si furore cessante, cura statim finietur: furore redeunte, novo curatore opus esset, aut certe prior ille curator nova excusatione uti posset: posset & novum inventarium fieri, incerto admodum eventu: & sic cum summo furiosi discrimine extingueretur & restitueretur cura. 45 Furor alius est perpetuus, *ut hic. l. 7. in pr. §. 2. infr. h. t. l. 14. ff. de off. præsid. l. 12. §. 2. ff. de judiciis. l. 22. §. 7. ff. soluto.* alter habet intervalla. *d. §. 7.* dilucida intervalla. *l. 9. vers. Si vero. infr. qui test. fac.* seu intermissionem. *l. 20. §. 4. ff. qui testamenta.* A demente separantur furiosi. *l. 6. ff. h. t. l. ult. §. 1. supr. de adm. tut. l. 27. §. 5. ff. de recept. qui arbitr. l. 2. ff. de inoff. l. 8. §. 1. ff. de tut. dat.* vide quæ de furioso dixi ad *l. 13. §. 1. ff. de offic. præsid.* 46 Hæc lex cum *l. sancimus. infr. qui testam. fac. poss.* faciunt 20. ex novis Justinian. decisionem. vid. Inglois. *Ans.* 47 Dilucido furiosi pupilli intervallo curatoris administratio suspenditur. 48 Morbus ex antiqua causa renascens sanatus esse non intelligitur. facit *l. Martius. 59. ff. locat.* 49 Præsumitur semper furiosus qui semel furiosus fuit. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 18. 50 Curatorem hic habet, & tamen omnia perinde agit, ac si non haberet: hoc ideo, quod curatorem (ut est hæc ὑπόθεσις) habitu tantum habeat, non actu. 51 Tempore dilucidi intervalli, furiosus sanis comparatur: sic interdicti & banni suspensi tempore, qui in eo statu sunt, ea omnia gerere possunt, quæ qui non interdicti.

ne crebra, vel quaſi ludibrioſa [1] fiat curatoris creatio, & frequenter tam naſcatur [2], quam deſinere videatur. Dat. Kal. Septemb. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De furioſo in poteſtate patris conſtituto. 1. De hereditate furioſo adquirenda. De curatore dando, & cautione ab eo præſtanda & inventario conficiendo.

7. Idem A. Juliano P. P.

CUm furioſus quem morbus detinet perpetuus [3], in ſacris [4] parentis [5] ſui conſtitutus eſt: indubitate curatorem habere non poteſt: quia ſufficit ei ad gubernationem rerum quæ ex caſtrenſi [6] peculio, vel aliter ad eum pervenerunt, & vel [ante furorem] ei acquiſitæ ſunt, vel in furore obveniunt, vel in his quorum proprietas ei tantummodo competit, paterna verecundia: Quis enim talis adfectus extraneus inveniatur, ut vincat [7] paternum? vel cui alii credendum eſt res liberorum gubernandas, parentibus derelictis? Licet Tertullianus [8] juris antiqui interpres libro ſingulari, quem *de caſtrenſi* [9] *peculio* condidit, tali tractatu propoſito videatur obſcure eandem attingere ſententiam, nos tamen hoc apertiſſime introduximus. §. 1. Sin autem parentes ab hac luce decedere contigerit: noſtra conſtitutio [10], quam promulgavimus de his quæ in teſtamento furioſo [11] relinquenda ſunt, vel ſubſtitutione [12] eorum in ſuo robore permaneat. §. 2. Sin vero [13] perpetuo furioſus ſui juris ſit: tunc in paterna [14] quidem hereditate quæ quaſi debita [15] ad poſteritatem ſuam devolvitur, nulla eſt juri veterum dubitatio: cum illico [16] appareat, & ſuus [17] heres exiſtat ſuis parentibus. §. 3. Sin autem ex alia quacunque cauſa hereditas ad eum, vel ſucceſſio perveniat: tunc magna & inextricabilis vetuſtiſſimo jure dubitatio exorta eſt: ſive adire hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem petere furioſus poſſit, ſive non, & ſi curator ejus ad bonorum poſſeſſionem petendam admitti debeat, & juris auctores ex utroque latere magnum habuere certamen. Nos itaque utramque auctorum aciem certo fœdere compeſcentes, ſancimus [18] furioſum [19] quidem nullo modo poſſe, vel hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem agnoſcere: curatori autem ejus licentiam damus (immo magis neceſſitatem imponimus) ſi utilem [ei] eſſe ſucceſſionem exiſtimaverit, eam bonorum poſſeſſionem agnoſcere, quæ antea ex decreto dabatur, & ad ſimilitudinem bonorum poſſeſſionis habere: cum [20] petitio bonorum poſſeſſionis Conſtantiniana [21] lege ſublata [22] ſit, & ab eo introducta obſervatio [quæ pro] antiqua ſufficit petitione. §. 4. Sed cum antiquitas in curatore furioſi multas ambages conſtituit, quemadmodum ab eo cautio, vel ſatisdatio detur: vel pro quibus rebus, & quibus perſonis, & ſi omnis curator talem præſtet cautelam: neceſſarium nobis viſum eſt, ut humano generi conſulentes, omnem quidem obſcuritatem & inextricabilem circuitum [23] tollamus, compendioſo autem, & dilucido remedio totum complectamur. Et prius de creatione curatoris, qui furioſis utriusque ſexus datur, ſancientes, tunc & aliis certum finem imponemus. §. 5. Et ſi quidem parens [24] curatorem furioſo, vel furioſæ in ultimo elogio heredibus inſtitutis, vel exheredatis dederit, ubi & fidejuſſionem [25] ceſſare neceſſe eſt, paterno [26] teſtimonio pro [ejus] ſatisdatione ſufficiente: ipſe qui datus eſt, ad curationem perveniat: ita [27] tamen, ut in hac florentiſſima civitate apud Urbicariam Præfecturam deducatur: in provincia autem, apud præſidem ejus, præſente etiam, tam viro religioſiſſimo locorum antiſtite, quam tribus primatibus, & actis intervenientibus, tactis ſacroſanctis Evangeliis, edicat *omnia ſe recte, & cum utilitate furioſi agere, & neque prætermittere ea, quæ utilia furioſo eſſe putaverit, neque admittere quæ inutilia exiſtimaverit.*

In AUTHENT. ut hi qui obligat. §. pen. col. 6. tit. 1. al. 2. Novell. 72. cap. ultim.

QUod nunc generale eſt circa omnes curatores, ut jurent quidem, non tamen a ratiociniis ſint exempti. † Id... eſt in tutore.

[Et] inventario [28] cum omni ſubtilitate publice ſcripto, res ſuſcipiat, & eas ſecundum ſui opinionem diſponat ſub hypotheca rerum ad eum pertinentium ad ſimilitudinem tutorum & curatorum adulti. §. 6. Sin autem teſtamentum quidem parens [ejus] non confecerit, lex [29] autem curatorem utpote agnatum vocaverit, vel eo ceſſante, aut non idoneo forſitan exiſtente, ex judiciali [30] electione curatorem ei dare neceſſe fuerit: tunc ſecundum præfatam diviſionem in hac quidem florentiſſima civitate apud glorioſiſſimam Urbicariam præfecturam creatio procedat. Sed ſi quidem nobilis [31] ſit furioſi perſona: etiam florentiſſimo Senatu [32] convocando, ut ex inquiſitione curator optimæ atque integræ opinionis nominetur. Sin vero non talis perſona ſit: etiam ſolo viro glorioſiſſimo Præfecto Urbi præſidente hoc procedat. Et ſi quidem curator ſubſtantiam idoneam [33] poſſideat, eo ſufficiente ad fidem gubernationis, & ſine aliqua ſatisdatione nominationem ejus procedere. † Sin autem non talis ejus cenſus [34] inveniatur, & tunc fidejuſſio [35], in quantum poſſibile eſt, ab eo exploretur, creatione omnimodo ſacris ſcripturis [36] propoſitis in omni cauſa celebranda: ipſo autem curatote, cujuscunque vel ſubſtantiæ, vel dignitatis eſt, præfatum ſacramentum [37] pro utiliter rebus gerendis præſtante, & inventarium [38] publice conſcribente, quatenus poſſint undique res furioſi utiliter gubernari. † In provinciis etiam his omnibus obſervandis, ut apud Præſidem cujuscunque provinciæ, & virum [39] religioſiſſimum Epiſcopum civitatis, nec non tres primates memorata creatio procedat: eadem obſervatione & pro jurejurando, & pro inventario, & ſatisdatione & hypotheca [40] rerum curatoris modis omnibus adhibenda. §. 7. Tali itaque ordinatione in curatore furioſi diſpoſita, ſi quid poſtea [41] ad furioſum pervenerit, ſive ex hereditate [42], vel ſucceſſione, vel legato, vel fideicommiſſo, vel alio quocunque modo hoc furioſo accedat: & cum alia ejus ſubſtantia manibus curatoris tradatur, inventario etiam ſuper [43] his omnibus rebus [ſcilicet] faciendo: & ſub ejus cura cuſtodiatur, quatenus ſi quidem reſipuerit furioſus, & acquiſitionem admiſerit [44], ipſi reſtituatur. §. 8. Sin autem in furore diem ſuum finierit, vel ad ſuam ſanitatem perveniens eam repudiaverit [45]: ſi quidem [46] ſucceſſio eſt, ad eos referatur (volentes [47] tamen) id eſt, vel ad ſubſtitutum [48], vel ab inteſtato heredes, vel ad noſtrum ærarium [49]: eo ſcilicet obſervando, ut hi veniant ad ſucceſſionem, qui mortis [50] tempore furioſi propinquiores exiſtant ei, ad cujus bona vocabuntur, ſi non in medio eſſet furioſus, omni ſatisdatione, vel cautione quam per inextricabilem [51] circuitum veteris juris auctores induxerunt, radicitus exciſa: legatis [52] autem proculdubio, & fideicommiſſis, cæterisque acquiſitionibus furioſo acquirendis, & ſubſtantiæ ejus aggregandis. §. 9. Sin autem ipſe reſipuerit, & ea admittere noluerit, & aperte hæc reſpuerit, vel heres [53] ejus hoc fecerit: a ſubſtantia ejus illico ſeparandis, quaſi nec fuerint ab initio ad eum devoluta: & per legitimum tramitem ambulantibus, ſubſtantiam furioſi neque prægravantibus, neque adjuvantibus. §. 10. Sin autem curator furioſi ſecundum noſtram legem nominatus deceſſerit: ſub eodem modo, eademque [54] obſervatione alius [55] creabitur: quemadmodum & ſi ſuſpectus [56] reperiatur, alter ſurrogetur: quod & veteribus legibus placuit.

§. 11. Hæc autem omnia, quæ de creationibus curatorum per novam definitionem introducta ſunt, futuris [57] caſibus imponantur: & neque antea facti curatores removeantur, neque aliquid eis novum accedat, ſed antiquo ordine ſtatuti in antiquos (quantum ad creationem) permaneant terminos: cautione videlicet, vel ſatisdatione quæ antiquitus fuerat introducta, ſuper poſtea venientibus ad furioſos ſucceſſionibus minime præſtanda. Dat. Kal. Septemb. *Conſtantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

1 Ludibrio eſt frequens perſonæ mutatio. 2 Perpetuum aliquid interdum conſtituitur, vitandæ nimiæ frequentiæ cauſa. 3 De furore perpetuo dixi ad *l.* 6. *ȝ. h. t.* 4 *Sacris perpetuis parentis*, *Hal.* Filiifam. in ſacris parentum erant. *l. ult.* §. 2. *ȝ. de inoffic. l.* 20. *ȝ. de nuptiis. l.* 3. *verſ. Sin vero. J. de bonis matern. l. ult.* §. 1. *verſ. Sin vero. J. ad SC. Tertyll. l.* 2. *verſ. proſpiciendum. J. de bonis quæ lib. l.* 12. *J. de collat. l. penult.* §. 1. *J. de adopt.* ut & adoptati. 8. *Valer.* 7. at non emancipati. *l.* 31. *infr. de fideicomm. l.* 1. §. 2. *infr. de annali except. l.* 13. *infr. de legitim. hered.* Sacra parentis, patria poteſtas. His adde quæ dixi ad *lib.* 1. 12. *tab. c. de ſacris privatis.* Gloſſis, in ſacris parentum eſſe: eſt ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς εἶναι. 5 Pater filiofamilias furioſo curator legitimus. 6 Caſtrenſe hoc peculium filii pater non adminiſtrat ut pater, & uſumfructum in eo habens, ſed ut curator filii furioſi. 7 Nullus affectus vincit paternum. facit *l.* 27. *ſupr. de epiſcop. aud. l.* 9. *J. de impub. & aliis. l.* 67. §. 1. *in fin. ff. de ritu. l. quidam, cum filium.* 46. *ff. de hered. inſt.* 8 Tertullianus is eſt (qui & Septimius Florens Tertullianus) natione Afer, patria Carthaginienſis, qui de religione Chriſtiana complures libros antiquiſſimus ſcripſit, quemque & exercitatum in legibus Romanis fuiſſe ſcribit Euſebius 2. *hiſtor.* 2. cujus rei ejusdem libri indices clari ſunt, tranſlationibus ex jure ſumptis refertiſſimi. Vixit autem ſub Severo & Antonino: libros quæſtionum octo compoſuit, ut ex indice colligere poſſumus Τερτυλλιανοῦ Quæſtionum βιβλία ὀκτώ. Citatur *quæſtionum* ejus *liber primus* in *l.* 27. *ff. de legibus. l.* 28. *ff. de acquir. vel amitt. poſſ.* quartus in *l.* 30. §. 6. *ff. de acquir. vel omitt. hered.* Citatur etiam liber ejus *de peculio*, mox ut dicetur: Citantur & alii incerti in *l.* 3. §. 2. *ff. de hered. inſtit. l.* 2. §. 44. *ff. ad SC. Tertullian.* Quidam conſulem eum fuiſſe ſcribunt. Fuerunt præter Tertullianum alii Juriſconſulti Chriſtiani, veluti Licinius Rufinus & Aurelius Arcadius, Chariſius. vide Cujacium 7. *obſervat.* 2. *in fin.* Anton. Auguſt. *lib. de nominibus propriis τοῦ πανδέκτου Florentini.* 9 Citatur a noſtris Tertulliani liber ſingularis de caſtrenſi peculio in *l.* 23. *ff. de teſtam. milit. l.* 4. *ff. de caſtrenſ. pecul.* 10 *l.* 9. *infr. de impub. & aliis ſubſtitut.* 11 Pater poteſt furioſo ſubſtituere pupillariter eique curatorem relinquere. 12 Subſtituere exemplariter filio furioſo pater poteſt: ſed & curatorem ei relinquere. 13 Hereditas patris inteſtati defertur ad filios quantumvis furioſos. 14 In extranea non idem. *l.* 63. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* 15 *l. ult.* §. *pen. infr. de codicillis. l.* 1. *infr. de imponend. lucrat. deſcript.* adde *l.* 7. *in pr. ff. de bonis damnat.* 16 *l.* 8. *infr. de jure delib.* 17 Suus heres patre mortuo, filius etiam furioſus cenſetur, *ut hic*: adeo ut curator ei teſtamento a patre relictus curam ejus gerat, neque opus ſit novum a magiſtratu petere, niſi, ut Baldus notat, ſubſtitutum vulgarem, vel coheredem extraneum haberet: cum in pupillo ita ſit. *l.* 1. *ſupr. de teſtam. tut.* Quid? furioſus filius, ut ita patri ſuus ſit heres, tranſmittitne, hoc eſt, poteſtne moriens in furore eam hereditatem tranſmittere? Accurſius negat: putat enim filium furioſum in his ſuum heredem cenſeri, ut curator ejus poſſit adminiſtrare, ſine immixtione: ſic ut neceſſe non habeat bonorum poſſeſſionem nomine furioſi petere; verum Baldus putat furioſum recte hereditatem quoque tranſmittere: *ut in l. a ... §.* ... *de ſuis.* Et tamen idem Baldus in §. *tali. J. h. t.* differentiam facit hereditatis paternæ furioſo delatæ, ab extranei ſucceſſione. Priorem tranſmitti putat, non poſteriorem. Non poſteriorem, inquam, licet legata & fideicommiſſa tranſmittantur. Diverſitatis in eo rationem conſtituit, quod hereditas extranei non adquiratur ipſo jure: legata vero ipſo jure adquirantur: ideoque ubicunque hereditas ipſo jure adquiritur (ut in ſuo) ibi tranſmiſſionem quoque fieri, & hanc communem interpretum opinionem eſſe. 18 Hic § habetur ... deciſione ex quinquaginta Novis Juſtinianeis. Inglois. Pro intellectu vid. ... [illegible] 19 Si hereditas extranei delata eſt furioſo, furioſus non petit bonorum poſſeſſionem: ſed ejus curator. Idem in pupillo. *l.* 9. §. 3. *l.* 11. *ff. de auct. tut.* §. 1. *Inſt. de auct. tut.* 20 Formularis ſcilicet. 21 *l.* 8. *l. ult. J. qui admitti ad bon. poſſeſſ.* §. *ult. Inſt. de bon. poſſeſſ.* 22 V. *d. l.* 8. 23 Circuitus inextricabiles vitandi: fit enim male per plura, quod potuit fieri per pauciora. 24 Parens liberis majoribus vigintiquinque annis furioſis teſtamento curatorem dare poteſt. 25 Curator teſtamentarius furioſi non ſatisdat. *l.* 27. *ſupr. de Epiſcop. aud.* 26 *d. l.* 27. Teſtimonium paternum pro ſatisdatione ſufficit. *Inſt. de ſatisdat. tut. in pr.* non poteſt honeſte a liberis reſpui. *l. ult. ſupr. de SC. Maced.* 27 Quænam ſolennitates obſervandæ a curatore teſtamentario furioſi. 28 Inventarium exactum curator furioſi facere debet. *d. l.* 27. *l.* 7. *ff. de admin. & peric. tut.* 29 Lege 12. Tabularum furioſi ſunt in adgnatorum tutela. *d. l.* 27. *verſ. Sin autem. l.* 14. *ff. de officio præſid.* dixi ad leges 12. Tabul. *lib.* 2. *tit. de tutor. & curat.* 18. *c. de curat. furioſi.* 7. 30 Poſt teſtamentarios. §. 5. *ſupr. h. t.* & legitimos. *ȝ. h. t.* dativi ſuccedunt curatores. 31 V. *l. un. ſupr. de tut. vel curat. illuſtr.* 32 Id ut fiat, vid. *d. l. un. in pr.* 33 Idoneus atque honeſtus non ſatisdat. *l.* 15. *ff. qui ſatisd.* 34 Cenſus pro bonis hic accipitur. 35 Fidejubent dativi curatores quorum non eſt idonea ... locuples perſona. 36 Creatur curator ſacris ſcripturis propoſitis. 37 Curatores jurant de recta adminiſtratione & re pupilli ſalva. 38 Curator furioſi inventarium rerum furioſi publice conſcribere tenetur. *verſ. in provinciis. in fin. J. l.* 27. *in fin. ȝ. de epiſc. aud. l.* 24. *ȝ. de adminiſtr. tut. l.* 13. §. 1. *ȝ. arbit. tut. l.* 7. *ff. de admin. & peric. tut. Novell.* 94 *in fin.* 39 Curatorem furioſo ſine præſentia epiſcopi & privatum hodie recte dari, notat Bartolus, ex §. *furioſi.* 3. *Inſtitut. de curator.* quod liber Inſtitutionum hoc Codice poſterior ſit, hoc amplius adjicit, hac parte præſentem legem conſuetudine non ſervari. *c.* 2. *extra de treuga & pace.* 40 Furioſi in bonis curatorum ſuorum tacitam habent hypothecam. *d. l.* 27. *in fin. l.* 20 *ſupr. de adminiſt. tut.* 41 Vid. Bellonum *l.* 4. *ſupput. c.* 2. Waltherum *lib.* 2. *Miſcell. c.* 24. Mod. 42 Curator delatam furioſo hereditatem poteſt agnoſcere. 43 Curator inventario tenetur addere novas hereditates furioſo delatas. facit *l.* 9. §. *ult. ff. de admin. & peric. tut.* 44 Furioſus ſi reſipuerit, agnitam hereditatem a curatore repudiare vel admittere poteſt *ut hic. &* § 8 *infr.* Quid ſi non admiſerit, ſed antequam admitteret, in furore deceſſerit? dic ut §. 8. *infr. h. t.* 45 §. 7. *ȝ. h. t.* 46 Hereditatem extranei ſibi delatam furioſus non tranſmittit ad heredes. Hic enim hereditas extranei furioſo delata, eo in furore moriente, defertur ad ejus ſubſtitutos: vel ad heredes ab inteſtato extranei defuncti. *ut hic.* Quid legata & fideicommiſſa? tranſmittuntur. *verſ. legatis infr.* Cur tam varie? dixi ad §. 2. *in fin. ȝ. h. t.* Quid ſi hereditas patris furioſo ſuo delata eſt? ibidem dixi. 47 Vide *l.* 16. *J. de jure deliber.* 48 *l.* 51. *ff. de hered. pet.* 49 Vide *l.* 12. *in fin. ff. de bon. poſſeſſ.* 50 Proximus ut quis dicatur, mortis tempus ſpectatur. §. 6. *Inſt. de legitima adgnat.* dixi ad *l.* 12. *tab. tit. de heredit. ab inteſt.* 51 Et ita abrogatur pars *l.* 1. *ff. de bon. poſſ. furioſ. &c.* 52 Furioſus legata ſibi delata recta via ab inteſtato tranſmittit ad heredes. Hereditatem niſi aditam non tranſmittit. Ratio hæc eſſe poteſt: recta via dominium legati adquiritur. *l.* 64. *in fin. ff. de furtis:* in adeunda vero hereditate animo opus eſt. *Inſt. de hered. qualit. in fin.* 53 Heres furioſi res ei delatas repudiare poteſt. 54 In ſubrogato curatore furioſi conſtituendo eadem ſolennitas requiritur, quæ in eo ſervata eſt cui fit ſubſtitutio; quod in ſubrogationum variis generibus (ſunt enim multa & varia) ſumme obſervandum. 55 In locum mortui curatoris furioſi, creatur alius. a ... 3. *ſupr. qui petant tut. l.* 4. *ſupr. in quibus cauſ. tut.* ... *l.* 5. *ff. de ſuſpectis.* 56 *l.* 2. *l.* 3. *Novell.* 158. *c.* 1. 57 Dixi ad *l.* 7. *ſupr. de legibus.* adde *l. penult. ſupr. mandati.*

TIT.

TIT. LXXI.

DE [1] PRÆDIIS [2] ET ALIIS [3] REBUS MINORUM SINE [4] DECRETO NON ALIENANDIS [5], VEL OBLIGANDIS [6].

De distractione pignoris.

1. Imp. ANTONINUS A. Minutiano.

VEnditio quidem prædii, quod jure pignoris [7], vel in causa judicati [8] captum & distractum est, ad Senatusconsultum [9] quod de non alienandis prædiis pupillorum, vel adolescentium, nisi auctore Prætore, vel Præside provinciæ factum est, non pertinet: sed [10] si etiamnum in ea ætate es cui subveniri solet, aditus competens judex, an te in integrum restituere debeat, præsente [11] diversa parte, causa [12] cognita dispiciet. PP. 13. Kal. Decemb. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Si tutor, vel curator sine decreto vendiderit.

2. Imp. GORDIANUS A. Clearcho, & aliis.

NOn est vobis necessaria [13] in integrum restitutio, si tutores [14], vel curatores vestri possessionem, licet pignori nexam, vendiderunt [sine decreto.] Quod si creditores [15] id fecerunt: ita demum juxta formam Edicti beneficium tibi impertietur, si fraudulenta [16] venditione, participante [17] consilio emptoris, damnum tibi inflictum esse doceatur. PP. 3. Kal. Februar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Pater non potest alienare rem filii sine decreto. Bald.

3. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Theodosiano, & aliis.

CUm emancipatis vobis prædium acquisitum foret, alienari a patre [18] eodemque curatore sine Præsidis auctoritate non potuit: maxime si tanquam [suum [19] esset non tanquam] pupillare, vendiderit: itaque illibata vobis persecutio [20] ejus manet. PP. 3. Non. Januar. TUSCO & BASSO CONSS. 259.

De venditione, transactione, permutatione, donatione, & aliis modis alienandi.

4. Iidem AA. Mithridati.

NOn solum [21] per venditionem rustica prædia, vel suburbana pupilli, vel adolescentes alienare prohibentur: sed neque transactionis ratione, neque permutatione, & multo [22] magis donatione [23], vel alio [24] quoquo modo ea transferre sine decreto a dominio suo possunt: Igitur, & tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti, vindicare eum potes: [sed &] si quid invicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuo [25] restituere debes. PP. 15. Kal. Maji, SECULARI II. & DONATO CONSS. 261.

De obreptione.

5. Iidem AA. Sereno.

ET si Præses provinciæ decreverit alienandum, vel obligandum pupilli suburbanum [26], vel rusticum prædium: tamen actionem pupillo, si falsis [27] allegationibus circumventam religionem ejus probare possit, Senatus reservavit: quam exercere tu quoque non vetaberis. PP. 3. Kal. Maji, SECULARI II. & DONATO CONSS. 261.

De causa alienationis probanda.

6. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS AAA. Varo.

MInorum possessionis venditio per procuratorem delato ad Prætorem, vel Præsidem provinciæ libello [28] fieri non potuit: cum ea res confici recte aliter non possit, nisi [29] apud acta causis probatis [30], quæ venditionis necessitatem inferant, decretum solenniter interponatur. S. Non. Maji, CARO & CARINO AA. CONSS. 283.

De resolutione donationis.

7. Iidem AAA. Isidoro.

SI ad resolvendam [31] donationem quam in emancipatum te pater contulerat, minor vigintiquinque annis cautionem [32] ei emisisti: cum hujusmodi scriptura contra Senatusconsulti [33] auctoritatem data sit, non oberit juri tuo. PP. 6. Idib. Decembr. CARO & CARINO AA. CONSS. 283.

De donatione propter nuptias.

8. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Theodotæ.

PRædia rustica quæ contra Senatusconsultum data esse ante [34] nuptias sponsaliorum nomine, precum tuarum confessio ostendit: cum proprietas ad te propter juris interdictum transire non potuerit, in dominio mariti permansisse palam est. PP. 3. Non. Novembr. DIOCLETIANO & ARISTOBOLO CONSS. 285.

Si curator prædium distraxerit, & res suas evictionis nomine obligaverit.

9. Iidem AA. Mutiano.

ETsi is, quem prædium rusticum minoris distraxisse affirmas, curatoris officio functus id fecit: venditio tamen contra Divi Severi [35] Orationem facta, Præsidis sententia non immerito rescissa est. Pignora sane quæ ob evictionis periculum idem curator ex rebus propriis [36] tibi obligavit, non prohiberis persequi. PP. Non. Novembr. DIOCLETIANO & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De rei venditæ vindicatione, & pretii restitutione.

10. Iidem AA. Grato.

PRædiorum, quæ sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti Præses opem feret: apud quem si illuxerit, non universa pretia quæ curatori tuo data sunt, in patrimonium tuum processisse [37], pro [38] ea duntaxat pecuniæ parte [te] conveniri permittet, quam in facultates tuas erogatam esse constiterit [39]. S. 6. Id. August. ipsis AA. CONSS.

De decreto & de pretii quantitate.

11. Iidem AA. Trophimo.

SI quidem sine [40] decreto [41] minor annis patronus tuus rusticum prædium venundedit: supervacuum est de vili pretio tractare, cum Senatusconsulti auctoritas retento dominio alienandi viam obstruxerit. Si vero jure [42] interposito decreto venditionem [43] vili pretio ejus possessionis, cujus vires ignorabat, fecit; juxta perpetui Edicti auctoritatem in integrum restitutio, causa [tamen] cognita, præbetur. S. 12. Kal. Decembr. ipsis AA. CONSS.

De ære alieno.

12. Iidem AA. & CC. Leontio.

OB [44] æs alienum [45] tantum [46] causa cognita Præsidiali decreto prædium rusticum minoris provinciale distrahi permittitur. Dat. 2. Kal. Maji, *Heracliæ*, CC. CONSS.

De prædio vectigali, vel patrimoniali, sive emphyteutico.

13. Iidem AA. & CC. Zenophilæ.

1 *L. 27. D. 9.* 2 Rusticis, suburbanis. *l. 1. ff. h. t.* 3 Puta prædiis urbanis *l. 22. supr. de adm. tut.* mancipiis urbanis & rusticis, mobilibus pretiosis. dixi ad *d. l. 22.* 4 *l. 11. infr. h. t.* 5 *l. 4. J. h. t.* 6 *l. 1. l. 2. infr. h. t.* 7 Contracti a patre. 8 Prohibitio alienationis rerum pupillarium, ad venditiones necessarias non pertinet. *l. 1. §. 2. l. 3. §. 1. ff. h. t. l. 9. ff. de minorib. l. 1. C. si advers. vend. pign.* 9 Cujus fit mentio in *l. 7. infr. h. t. l. 1. §. 1. §. 2. ff. h. t.* 10 Minor patitur etiam secundum decretum, licet adversus id restituatur: vide *l. cum & minores. 4. C. si advers. rem judic.* 11 *l. 13. in fin. princ. ff. de minorib.* 12 *l. 11. §. 3. ff. de minorib.* 13 Quoties ipso jure venditio nulla est, restitutio minori non est necessaria. *l. 11. infr. h. t.* 14 Rem pupilli creditoribus obligatam tutori vel curatori vendere sine decreto non licet. 15 Creditor rem minoris sibi obligatam jure potest vendere. *l. 1. §. 2. l. 7. §. 1. ff. h. t.* vendere, inquam, idque sine decreto, quod tamen tutoribus, & curatoribus non licet. Cur tam varie? An quia res de qua hic agitur, manserat in bonis pupilli, ideo sine decreto a tutoribus alienari non potest: ut putat Vasquius *de successʃ. tit. de testam.* An potius quod tutores & curatores vendunt nomine ipsius minoris: ut quemadmodum ipse minor sine decreto non potuit alienare, ita nec tutor. *arg. l. minor. 51. ff. de procurat.* Creditor vero rem minoris vendendo, eam jure suo distrahit, ut mirum non sit decretum aliud non exigi, cum sufficiat semel, tempore obligationis scil. cum res ei obligaretur, decretum interpositum fuisse. Hæc ratio magis probanda est. Nam si vera Vasquii ratio esset, ne quidem creditor sine decreto rem minoris alienaret hac lege: quam tamen recte distrahit. 16 Aut si citra fraudem multum detrimenti passi sint minores. *l. 1. supr. si advers. vendit. pign. l. 4. C. de rebus alien.* 17 Fraudulenta venditio est, quoties venditor cum emptore colludit. *l. 9. ff. h. t.* vide *l. 46. ff. de fidejussorib.* 18 Curator (etiamsi pater sit) sibi prædia alienare sine decreto non potest. *l. 7. §. 2. ff. h. t.* 19 Curator rem pupilli nomine pupillari sine decreto alienare non potest: multo minus proprio nomine. 20 Vindicatio. *l. 2. J. si quis ignorans rem min.* 21 Alienationis verbo continetur transactio, permutatio, donatio. *l. 16. ff. de fundo dotali.* adde *l. 28. l. 67. D. de verb. sign.* Goth. Interpretat. hujus legis vid. apud Leonin. *emendat. lib. 3. cap. 3. n. 4.* Ans. 22 Cui non licet de prædio transigere, aut permutare, eidem prædium donare non licet. 23 Etiam propter nuptias, dotem, munus sponsalitium. Ob has etiam causas curator alienare non potest sine decreto. *l. ult. infr. si major fact. alien.* 24 Renunciare juri hypothecæ minorem non posse hinc colligitur. 25 *l. unic. C. de reputat.* 26 Quid in urbano? dixi ad *l. 22. supr. de administ. tut.* 27 *l. 1. supr. si tut. vel cur. falsis allegation.* Falsa allegatio, obreptio. *l. 1. §. 2. in fin. l. 5. §. 15. D. h. t.* 28 Procurator non potest constitui ad petendum interponi decretum super alienatione rei minoris. Accursius, Baldus hic, & Rolandus a Valle 1. *cons. 35. n. 21.* facit *l. 9. D. de off. procons.* aliud est in petenda restitutione. *l. 25. in fin. D. de minor.* & excusatione tutoris proponenda. *l. 25. D. de excus. tut.* 29 Alienationis causas proponi coram judice non sufficit: est enim præterea necesse, ut apud acta causæ alienationis probentur. *l. 5. §. 14. D. h. t.* 30 Causa cognita. *d. §. 14. l. 11. D. h. t.* 31 Id est, repudiandam. Quæ minor alienare non potest sine decreto, ea nec repudiare sine decreto potest. Sed verisimilius, imo verius est hic agi de pacto resolutorio donationis: hoc sensu: Filiusfamilias non potest ex intervallo se obligare sine consensu patris ad retro donationem faciendam donatori: quia cum semel jus quæsitum minori fuerit in re immobili, jus aliud a se abdicandi sine decreto amplius non habet. *l. 1. in fin. l. sed si pecunia. 3. §. si jus. 4. l. magis puto. 5. §. fundum. 8. D. de rebus eor.* Goth. Conciliationem hujus legis cum *l. 1. D. h. t.* vid. apud Leonin. *Emendat. lib. 3. cap. 3. num. 2.* Ans. 32 Cautio prædii donati, res immobilis: rei vero mobilis, inter mobilia refertur. Et ita actio, cautio, obligatio & instrumentum, res mobilis, vel immobilis dici potest, ut res est quæ in obligationem, nomen, cautionem vel instrumentum deducta. 33 *l. 1. C. h. t.* Imo id tribuitur orationi D. Severi. *l. 1. ff. h. t.* Senatus auctoritas etsi ab unius dominatu per Julium Cæsarem occupata, valde fracta, & imminuta est, a bonis tamen Principibus interdum servata, quod quæ constituturi essent oratione complexi, de his censendi arbitrium senatui relinquerent: quemadmodum videre possumus in variis Principum orationibus. *l. 8. ff. de transact. l. 1. l. 2. ff. de feriis l. 1. ff. de fugitivis l. 16. ff. de sponsalibus. l. 32. ff. de don. int. vir. l. 1. §. 3. ff. ne de statu defunct. l. 4. ff. si libertus ingenuus esse dic.* Eas orationes senatusconsulta sequebantur. dixi ad *l. 16. D. de ritu.* Hinc fit, ut quod uno loco oratione inductum traditur, id alio loco senatusconsulto introductum dicatur: ut ne quis illis locis ullam ἀντινομίαν putet. Sic oratione & senatusconsulto introductum dicitur, Ne quis sine autoritate prætoris transigat de alimentis testamento relictis. *l. 8. ff. de transʃ. l. 23. §. 2. ff. de cond. indebiti.* Ne res minorum distrahantur, *ut hic. l. 1. l. non fit. 12. ff. h. t.* Ad eum modum oratione constituta, tribuuntur senatusconsulto. Ulpian. 26. §. 7. *l. pen. ff. ad SC. Tert.* & e contra *l. 1. C. de interdict. matrimon. l. 4. supr. de excus. tut. l. senatuscons. 59. l. libert. 64. §. 1. l. si quis tutor. 60. §. quamvis. 5. l. non solum. 67. §. Sed videamus. 3. ff. de ritu.* 34 Immobilia minoris donari non possunt. *l. 4. supr. h. t.* possunt tamen donari propter nuptias cum decreto prætoris. *l. 22. supr. de admin. tut. l. ult. in fin. J. si major fact. alien.* sine decreto non possunt, *ut hic:* adde quæ dixi ad *l. 3. C. de don. propter nupt.* Quid? mobilia possuntne donari propter nuptias sine decreto? possunt: moderate tamen, & ita accipe *l. 1. C. si advers. donat.* Quippe d. lex cum nostra lege, unius constitutionis duæ sunt partes: quarum hæc est de prædiis: altera de rebus mobilibus. His etiam congruit *l. 1. C. Greg. si advers. donat. spont. fac.* Potest & illud addi, Minori vigintiquinque annis permitti donationem ejus, a quo heres institutus est ab hostibus redimendi causa *Novell. 115. cap. 3. §. 13.* adde Cujac. *7. obs. 24.* adde quæ scripsi ad *l. 3. in fin. J. si major factus.* 35 *l. 1. ff. h. t.* 36 Tutor pupilli sine decreto alienans, venditionis nomine res proprias obligat. Pupillus eo casu rem suam recte evincit: nec tamen curatoris obligatio dissolvitur. unde colligunt, Accessorium non sequi suum principale, ubi in accessorio eadem non est ratio. 37 Id est, versam fuisse. 38 Minor vindicans sua prædia non jure alienata, pretium restituere tenetur, quatenus in ejus utilitatem versum probatur. *l. 32. §. 4. ff. de adm. & peric. tut.* 39 Versum fuisse, probare emptor tenetur, non fuisse versum dicere, ipsi minori satis est. adde *l. 16. J. h. t.* Apertius dicendum est: Emptori probationis onus incumbere, si tutori vel curatori, *ut hic:* non si ipsi pupillo pecunia est soluta. *l. 16. J. l. 9. §. 4. ff. de jurejur.* Quod de emptore dictum est, locum non habet in creditore, cui sine distinctione probandi onus incumbit *l. 1. l. 2. C. si advers. cred.* Placet & illud, Si contractus ipso jure nullus fuit, creditoris esse probationem: si jure valuit, minoris, vide Molin. *de usur. qu. 38. num. 284.* 40 Venditio quoties solennitate destituitur, pretii dati utilitas non spectatur: sed ipsius tantum venditionis vitium. vide *l. 2. C. h. t.* Venditorem, priori quam secundo casu restitui utilius est. 41 Solennitate prædii minoris venditio destituitur, quæ fit sine decreto. 42 Aliud est, venditionem jure non fieri: aliud, minore pretio. 43 Minor adversus venditionem restituitur. *l. 27. §. 1. vers. item ex diverso. ff. de minor.* vide *l. 1. l. 2. C. si advers. vendit.* 44 *l. ult. J. h. t. l. 5. §. 9. §. 14. ff. h. t.* 45 *Sub.* & similes casus: de quibus vide Accurs. Nec enim, ut nostri loquuntur interpretes, taxativæ dictiones excludunt casus similes, in quibus par aut major sit ratio. 46 Imo non sufficit, ut sit æs tantum alienum, sed etiam requiritur, ut creditores cum effectu, id est, reipsa solutionem urgeant, ut ulitræ ratio id exigat, ut judici constet, minori non extare res alias ex quibus possit satisfieri. *d. l. 5. §. 9. in fin.* ut res minus damnosæ distrahantur, ne res magni momenti pro exiguo debito vendatur. *l. 7. §. 8. ff. de minorib.* tutoris quoque autoritas requiritur, *l. 2. l. 3. C. de auctor.* causæ cognitio, *l. 6. supr. h. t.* decretum judicis *l. 22. C. de admin. tut.* & ut post decretum interveniant subhastationes. *l. 7. §. 8. ff. de minorib.* legitimo tempore factæ. *argum. Auth. Hoc jus porrectum. supr. de sacrosanct. eccles. l. 4. J. de fide & jure hastæ.* vid. Rol. a Valle 1. *consil. 33.*

ETiam [1] vectigale [2], vel patrimoniale [3] sive emphyteuticum [4] prædium sine decreto Præsidis distrahi non licet. Dat. 8. Kal. Septemb. *Sirmii*, CC. CONSS.

De pretio restituendo.

14. Iidem AA. & CC. Phrominio.

UTere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque, quorum precibus fecisti mentionem, sententiis, ac doli [5] mali exceptionem oppone, pretium ob [6] eorum [7] debitum solutum [8] probans, si sortem [9] cum [10] usuris, quæ fisco deberentur, pupilli non offerentes [11], fundos [provinciales] citra decretum Præsidis venundatos cum fructibus petant. Dat. 9. Kal. Decembr. ipsis CC. CONSS.

De prædio in solutum dato.

15. Iidem AA. & CC. Sabino.

SI minor vigintiquinque annis prædium rusticum, cum aliud [12] deberes, sine decreto in solutum [13] dedisti: dominium a te discedere non permittit Senatusconsulti auctoritas. Dat. 8. Kal. Decemb. CC. CONSS.

De rei vindicatione, vel condictione, & pretii restitutione.

16. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

SI prædium rusticum, vel suburbanum (quod ab urbanis [14] non loco, sed qualitate [15] secernitur) in pupillari ætate constituta, tutore auctore; vel adulta sine decreto Præsidis provinciæ in [16] qua situm est, venundedisti: secundum sententiam Senatusconsulti dominium ejus, sive [17] jus a te discedere non potuit, sed vindicationem ejus, & fructuum [18], vel his non existentibus [19], condictionem competere constitit. Emptor autem si probare [20] potuerit ex cæteris facultatibus [21] obedire te muneribus [22] sive oneribus non potuisse, ad utilitates [23] præterea tuas cessisse pecuniam, quam pretii nomine sumpseras: doli [24] exceptionis auxilio pretium [25] cum usuris quas præstitura esses, & sumptus meliorati prædii servare tantummodo potest. Dat. 6. Id. April. *Anchialo*, CC. CONSS.

De prædio communi.

17. Iidem AA. & CC. Philippo.

INter omnes minores nec commune [26] prædium sine decreto [27] Præsidis sententia Senatusconsulti distrahi patitur [28]: nam ad divisionis [29] causam provocante tantummodo majore socio, ejus alienationem, & sine decreto fieri jampridem obtinuit. Dat. 7. Idus Decembr. CC. CONSS.

De debito fiscali.

18. Impp. CONSTANTIN. A. & CONSTANT. C. ad Senatum [30].

SI minores, vel ex patris nomine, vel ex suo, debitis [duntaxat [31]] fiscalibus [32] urgentibus [33], vel ex privatis contractibus reperiantur obnoxii: decreti interpositio [a] Constantiniano [34] Prætore celebranda est, probatis examinatisque causis: ut patefacta rerum fide, firma venditio perseveret. Dat. 12. Kal. Januar. PROBIANO & JULIANO CONSS. 322.

TIT. LXXII.

QUANDO DECRETO OPUS NON EST.

De voluntate patris, vel testatoris.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Valentino.

SI probare potes, patrem [35] pupilli, cujus tutores convenisti, consensisse, ut reddito tibi prædio pretium reciperet: id, quod convenit, servabitur. Neque enim in ea re auctoritas Præsidis necessaria est, ut tutorum sollicitudini consulatur, si voluntati defuncti pareant. Dat. 6. Kalend. Januar. ANTONINO & GETA CONSS. 206.

De concessione Principis.

2. Impp. AURELIANUS A. [illegible]lchro.

ILlud requirendum est, an adito Principe [36] Saturninus Vir Clarissimus specialiter jus venditionis acceperit: Ad instar enim præsidialis decreti concessio Principalis acce[illegible]. Dat. Id. Januarii *.

De voluntate parentis, vel testatoris.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Stratoniciano.

PRædium rusticum, vel suburbanum a minore vigintiquinque annis alienari sine decreto Præsidis, nisi parentis [37] voluntas, vel testatoris [38], ex cujus bonis ad minorem pervenit, *super alienando eo* aliquid mandasse deprehendatur, nulla ratione potest. Dat. 12. Kal. April. *Nicomediæ*, AA. CONSS.

De vestibus detritis, & animalibus supervacuis.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum.

ET [39] sine interpositione decreti tutores & curatores quarumcunque personarum vestes detritas, & [40] supervacua animalia vendere permittimus. Dat. Id. Mart. CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. IV. CONSS. 326.

TIT. LXXIII.

SI QUIS IGNORANS [41] REM MINORIS ESSE, SINE DECRETO COMPARAVERIT.

De præscriptione.

1. Imp. GORDIANUS A. Felici.

SI ea quæ in jura tutoris, hereditario, vel honorario titulo successit, possessionem tuam vendiderit: si ut pupillarem distraxit; emptor qui sciens [42] a tutoris herede mercatus est, cum officium [43] morte finiatur, alienam rem comparando, de temporis intervallo nullam potuit acquirere defensionem. Si vero ut suam distraxit, ignoransque rem alienam emptor comparavit, neque statim [44] per traditionem [45] possessionis dominus effectus est, sed tantummodo adversus te statuti [46] temporis (cum [47] te legitimæ ætatis esse non diffitearis) potest uti præscriptione. Dat. 5. Idib. Septembr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De vindicatione prædii, & de fructibus.

2. Idem A. Crispinæ.

SI contra amplissimi ordinis decretum possessiones tuæ distractæ sunt, conveni earum possessorem, ut (si ita probaveris gestum) & possessio retrahatur, & fructus [48] universi revocentur, si non bona fide emptorem fuisse, qui emit, constiterit. Dat. 16. Kal. * GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De secundo emptore, & de præscriptione.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Agathæ.

POssessiones [tuæ] rusticæ, vel suburbanæ sine cognitione causæ & interpositione decreti contra Senatusconsultum alienatæ, nec a secundo [49] emptore recte tenentur, nisi statutum [50] temporis spatium intercesserit. Dat. Id. Februar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Si emens a donatario præscripserit.

4. Iidem AA. & CC. Alexandro.

QUoniam [51] adversus emptorem, ad quem ex persona ejus cui contra Senatusconsultum donata [52] res est, justo titulo interveniente ea res de qua lis est, transitum fecit: requirere oportebit, an præsente priore domino, & majore [53] effecto, sine controversia bona fide decennio, vel absente viginti annis, qui quæstionem patitur, possessor fuisse monstretur. Quod si apud Gravitatem tuam manifeste constiterit, sine ulla cunctatione, habita longi temporis præscriptione, petitorem oportebit excludi. Dat. 6. Id. Jun. *Dorostoli*, CC. CONSS.

1 Id est, non modo minorum propria prædia, sed & vectigalia, id est, emphyteutica a civitate, vel a Principe in emphyteusin accepta, vel conducta sine decreto alienari non possunt. 2 Vectigalia prædia, civitatum prædia emphyteutica quæ quis in emphyteusin a civitate aliqua accepit. *l. 1. ff. si ager vectigalis.* 3 Patrimoniales fundi sunt qui ad Principis patrimonium pertinent. *infr. de fund. patr.* quorum alii privatis dantur in emphyteusin, alii locantur. 4 Emphyteuticarii fundi, qui emphyteutico jure privatis dantur a principe, qui tamen patrimoniales sunt & dici possunt, quod ex patrimonio privato principis sint. *l. 12. infr. de fund. patrim.* 5 Doli mali exceptio datur interdum adversus pupillum. *l. 16. in fin. J. h. t.* 6 Si tutor ex pretio fundi pupilli creditoribus satisfecit, fundum alienatum pupillus vindicare non potest, nisi sortem cum usuris emptori restituat. *l. pen. in fin. ff. h. t.* 7 Id est, pupillorum. 8 *l. 13. in fin. ff. h. t.* 9 Quod scilicet pupillo profuit. 10 *l. 16. in fin. J. h. t.* 11 *l. 4. in fin. supr. h. t.* 12 Immobilia pro alio debito non possunt in solutum dari sine decreto. *l. 4. supr. h. t.* 13 Qui solvit, alienat. 14 Prædium rusticum ab urbano, non loco, sed qualitate differt. 15 Qualitas prædii quæ hic dicitur, alibi dicitur materia. vide *l. 198. ff. de verb. sign.* ὕλη *2. Eclog. 2. cap.* 197. genus vide *l. 166. ff. de verb. sign.* obscure: dicendum apertius: Qualitas est, qua quales dicimur: id fit autem non ex qualitatibus omnibus, sed his tantum quæ facile non mutantur. 16 Auctoritas interponenda est per judicem, ubi res sita est: interdum sufficit interposita a judice domicilii. *l. 5. §. 12. ff. h. t.* 17 Non tantum dominii pupillaris, sed & juris, puta servitutis vel emphyteuseos alienatio prohibetur. *l. 3. §. 5. ff. h. t.* idque commune fundus pupillaris habet cum dotali. vide Cujac. *7. obs.* 23. 18 Pupillaris fundus alienatus sine decreto judicis non tantum petitur: sed & fundi fructus. *Goth.* Vid. Johann. Cop. *de fructib. lib. 4. cap. 1.* Ans. 19 Condictio vindicationis subsidiaria. 20 Dixi ad *l. 10. supr. h. t.* cui adde, negativam directo probari non posse. *l. 23. supr. de prob.* 21 Mobilibus. *l. 5. §. 9. ff. h. t.* 22 Adde *l. 1. in fin. supr. qui & advers. quos.* 23 *l. 14. supr. h. t.* 24 *d. l. 1. l. 7. §. 1. ff. de curat. furios.* 25 *d. l. 14.* 26 *l. 1. §. 2. in fin. l. 5. in fin. l. 6. l. 7. ff. h. t.* 27 Sine decreto minor commune etiam prædium distrahere non potest: majore socio provocante, sine decreto dividere potest, *ut hic.* Quod si major ad divisionem non provocet, & interim bona sua profundat? Posse etiam minorem immobilia sua dividere, etiamsi non provocetur a socio annis majore, putat post Cuneum Socinus *reg.* 228. Idem quoque existimat, quoties minor suam conditionem meliorem facit: facere autem meliorem intelligitur, quoties rixosum, vel damnosum habet socium & cum eo nihil quidquam commercii habere vult. *arg. l. si convenerit. 14. ff. pro socio:* Bald. *in l. 1. supr. si advers. trans.* Quid major ipse bonis interdictus, poteritne minorem ad divisionem provocare? non poterit. *l. ex castrensi. 18. §. 2. ff. de castrens. pecul.* Socin. *d. loco.* 28 Passive sumitur hoc verbum. 29 *d. l. 1. §. 2. in fin. d. l. 7. l. 20. ff. de auct. tut.* 30 Ad Sever. *Hal.*

31 *Ut & l. 12. supr. h. t. tantum.* 32 Decreto interveniente res minoris alienari potest propter fiscale debitum, puta propter dacias & collectas. *Bald.* 33 *l. 5. §. 9. in fin. ff. h. t.* 34 De prætoribus Constantinopolitanis, dixi ad *l. 2. supr. de off. præt.* Decretorum interpositio proprie pertinebat ad Constantinianum.

35 Conventione patris fundus hereditarius revendi potest sine decreto. *l. 3. infr. h. t. l. 7. supr. de pact. int. empt. l. 5. §. 6. ff. de reb. eor. qui sub tut.* 36 Speciali principis permissione res pupillaris potest distrahi. Hinc Baldus: *Rescriptum principis,* inquit, *idem operatur, quod decretum inferioris, solenniter enunciatum* & Salicetus, *Concessio principis specialis habet vim decreti.* adde *l. 2. ff. h. t.* 37 *l. 1. supr. h. t.* 38 Valet alienatio sine decreto facta testatoris voluntate. *l. 1. §. 2. ff. de rebus eor. qui.* 39 Pars legis 22. *in fin. supr. de adm. tut.* 40 *d. l. 22.*

41 Quid si sciens? vide speciem apud Harmenopulum 5. *tit.* 11. §. 56. 42 Qui rem minoris tanquam minoris emit, non præscribit: si tanquam majoris & bona fide, quinquennio præscribit. 43 Officium morte finitur. *l. 17. supr. de negot.* quædam tamen hodie consuetudinibus nonnullis hereditaria facta sunt, veluti pincernarum, dapiferorum & his similia officia. 44 Qui rem alienam ignorans comparat, non fit statim dominus. 45 *l. 20. ff. de adq. rer.* 46 *l. 2. infr. tit. prox.* id est, quinquennii. vide *l. 3. infr. tit. prox.* 47 Præsumi quem majorem esse hoc ipso quod minorem se non contendit, ex hoc loco notat Baldus. Est & hoc notandum, veteri etiam jure præscriptiones adversus minores non cucurrisse, nisi majores factos: hoc est, ab initio non cucurrisse: quod & ex hoc loco, & *l. ult. infr. h. t. l. 3. infr. quibus non objicitur longi temporis præscriptio*, probari potest: licet Justinianus hoc sibi tribuat *in l. ult. supr. in quib. causis in integrum restitutio non est necessaria.* ubi post Placentinum refert Accursius Justinianum ea tum scribentem bibisse: neque hujus legis recordatum fuisse. vide plura apud Baldum *6. de præscript. 1. num. 29.* 48 Rem suam sine decreto alienatam, minor cum fructibus vindicat, nisi emptor fuerit bonæ fidei. Is enim fructus lucratur, etiamsi præscriptionis tempus non impleverit. *l. 48. ff. de adq. rer.* 49 Minus legitime alienata vindicat minor etiam a secundo emptore, nisi secundus emptor sit munitus præscriptione. 50 Quinquennii scil. *l. 1. in fin. supr. h. t. l. 2. l. 3. in fin. J. tit. prox.* 51 Minoris res donata est absque sententia judicis: donatarius eam alteri cuidam vendidit? Vult hæc constitutio emptorem rei minoris, cum justum titulum habeat possessionis, eam rem postquam minor major factus fuerit, posse præscribere decennio, si minor ipse sit præsens: vicennio, si absens. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 4. *cap.* 62. 52 Emens qui ab eo comparat, cui minor donavit sine decreto, contra minorem præscribit, a die qua major factus est decennio eo præsente: vicennio, eo absente. *l. 3. in fin. infr. tit. prox.* 53 Vide quæ scripsi ad *l. 1. in fin. supr. h. t.*

TIT

TIT. LXXIV.

SI [1] MAJOR FACTUS ALIENATIONEM [2] FACTAM SINE DECRETO [3] RATAM HABUERIT.

Licet minor factus major ratam habeat alienationem prædii intra dimidium juſti pretii venditi, poteſt nihilominus ipſum vindicare, niſi juſtum pretium ſuppleatur, vel in debito compenſetur. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Liciniæ.

CUm proponas, curatorem patris tui non interpoſito Præſidis decreto prædium ruſticum heredi creditoris, ſeu tutori ejus deſtinaſſe venundare, eamque venditionem [4] deceptum patrem tuum ratam habuiſſe, ſi minore pretio diſtractum eſt prædium, & inconſulto errore lapſum patrem tuum [5] perperam venditioni conſenſum dediſſe conſtiterit, non abs re erit ſuperfluum [6] pretii in compenſationem deduci, quod Præſidis proviſione fieri convenit, cujus ſolertiæ congruum eſt, ſi diverſa pars bonam fidem non amplectatur, in [7] arbitrio ejus ponere, an velit poſſeſſionem cum fructibus reſtituere, ita ut fœnebris pecunia cum competentibus uſuris reſtituatur. Dat. Non. Octobr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

2. Idem A. Alexandro.

SI [8] ſine decreto Præſidis prædia tua a tutore tuo alienata ſunt, nec ſpeciali [9] confirmatione vel (ſi bona fide [10] poſſeſſor fuiſſet) ſtatuti [11] temporis excurſu id quod perperam eſt actum, fuerat ſtabilitum, Præſes provinciæ poſſeſſionem in jus tuum retrahet. Dat. 7. Kalend. Januar. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quando ſine [12] decreto minorum, vel adhuc ſub curatoribus conſtitutorum, vel per veniam ætatis eorum curam excedentium, res alienantur, vel ſupponuntur, & ad perfectam ætatem iidem minores provecti, longo [13] ſilentio [14] querelam hujusmodi tradiderint, ut inutilis alienatio, vel ſuppoſitio diuturno ſilentio roboretur, certum tempus ad talem confirmationem præfinitum eſſe cenſemus. Ideoque præcipimus, ſi per quinque continuos annos poſt impletam minorem ætatem, id eſt, poſt [15] vigintiquinque annos connumerandos, nihil conqueſtus [16] eſt ſuper tali alienatione, vel ſuppoſitione is, qui eam fecit, vel heres ejus, minime poſſe retractari eam occaſione prætermiſſionis decreti, ſed ſic tenere, quaſi ab initio legitimo decreto fuiſſet res alienata vel ſuppoſita. † Cum [17] autem donationes a minoribus necdum decreto celebrari poſſint, ſi minor, vel poſt veniam ætatis rem immobilem donationis titulo in alium (excepta [18] propter nuptias donatione) tranſcripſerit, non [19] aliter hoc firmitatem habebit, niſi poſt vigintiquinque annos impletos, inter præſentes quidem decennium, inter abſentes autem vicennium donatore acquieſcente effluxerit: ut tamen in heredis [20] perſona illud tantummodo tempus accedat, quod poſt ejusdem [21] heredis minoris ætatem ſilentio tranſactum ſit. Dat. Idib. April. DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. LXXV.

DE [22] MAGISTRATIBUS [23] CONVENIENDIS [24].

1. Imp. ANTONINUS A. Mutiano.

SI Magiſtratus a tutoribus ſeu curatoribus quos tibi dederint, ſeu nominaverint, ſtipulati [25] ſunt *ſe eo nomine indemnes* [26] *futuros, & ſi quid præſtitiſſent, repetituros*, inque eam rem fidejuſſores acceperunt: extra rem ſalvam fore ſatisdationem, actio, quam adverſus tutores ſeu curatores tuos inſtituiſti, alienam obligationem non reſolvit. Sed adverſus Magiſtratus qui curatorem dederunt, actio utilis ita [27] demum competit, ſi univerſis bonis excuſſis, revocatisque quæ eum in fraudem alienaſſe conſtiterit, indemnitati tuæ in ſolidum ſatisfieri non potuit. Quam ſi exercueris, mandatis tibi ab eis actionibus adverſus fidejuſſores quos acceperunt, conſiſtere potes, licet utilem actionem ſine [28] ceſſione habeas. Accepta Non. Januar. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

2. Imp. ALEXAND. A. Paterno.

IN heredes [29] magiſtratus, cujus non [30] lata culpa idonee cautum pupillo non eſt, non ſolet actio dari. P. P. 3. Non. Jul. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Magiſtratus qui ſunt ſolvendo habent beneficium diviſionis.

3. Imp. GORDIANUS A. Probiano.

SI tu & collega [31] tuus, cum Magiſtratu fungeremini, minus idoneum tutorem dediſtis, cautionemque idoneam non exegiſtis, nec alias ſervari pupillo indemnitas poteſt, & utrique ſolvendo eſtis, pro [32] virili parte, in vos actionem dari non injuria poſtulabis. Dat. 8. Kal. Novemb. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Contra Magiſtratum agitur in ſubſidium, id eſt, excuſſis tutoribus, collegis & fidejuſſoribus. Salic.

4. Idem A. Aruntiano.

ADverſus nominatorem tutoris, vel curatoris minus idonei non ante perveniri poteſt, quam [33] ſi bonis nominati, itemque fidejuſſoris ejus, necnon collegarum, ad quorum periculum conſortium adminiſtrationis ſpectat, excuſſis, non ſit indemnitati pupilli, vel adulti ſatisfactum. P. P. Id. Martii, ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Sufficit tutores fuiſſe ſolvendo tempore depoſiti officii, ut ad magiſtratum non poſſit perveniri.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Eugeniæ.

IN Magiſtratus municipales [34] tutorum nominatores, ſi adminiſtrationis [35] finito tempore non fuerint ſolvendo, nec ex cautione fidejuſſionis ſolidum exigi poſſit, pupillis quondam in ſubſidium [36] indemnitatis nomine actionem utilem competere ex Senatusconſulto, quod auctore Divo Trajano, Parente noſtro, factum eſt, conſtitit. Dat. 7. Idib. Decemb. ipſis AA. CONSS.

6. Imp. ZENO A. Æliano P. P.

CUm ſit adjecta Prætoris [37] ſententia, generalem curatori adminiſtrationem mandantis, & quod eam pro more ſequitur [38] decretum pariter ſit compoſitum: manifeſtum eſt non curatoris dationem fuiſſe invalidam: ſed in æſtimanda [39] adultæ ſubſtantia, Scribæ [40] vitium, qui tanquam non [41] amplius ducentis libris auri patrimonium valeret, fidejuſſorem acceperat, interceſſiſſe: in quo caſu non [42] curatoris erit ratio reprehendenda, ſi qua læſio rebus minoris illata fuiſſe adverſus legum ordinem comprobetur: ſed ſuper negligentia [43] vel dolo Scribæ, qui veram ſubſtantiæ taxationem paſſus eſt occultari, legibus [44] erit agendum. Dat. 5. Kal. Januar. BASILIO V. C. CONS. 476.

1 Adde *lib.* 2. *tit.* 46. *ſupr.* differunt tamen inter ſe: hic enim titulus eſt, de cauſis quæ ipſo jure nullæ ſunt: ille de his, quæ niſi ratæ habentur, reſcindi poſſunt.
2 Venditionem *Hal.* 3 Et ita hic titulus pertinet ad cauſas quæ ipſo jure nullæ ſunt. 4 Venditoribus competit beneficium *legis* 2. & 8. *ſupr. de reſcind.*
5 Beneficium *d. l.* 2. competit heredibus. 6 Res ita habet: Patris mei curator fundum dignum quadraginta, paterno creditori, cum ei tantum decem deberentur, in ſolutum dedit. Pater major factus, venditionem ratam habuit, mox deceſſit? poſſum eo caſu adverſus creditorem agere, vel ad ſupplementum juſti pretii, vel ut fundus cum fructibus reſtituatur, refuſa ei ſorte fœnebri, ejusque uſuris, & ita patris ratihabitio venditionem ipſo jure nullam confirmare potuit. Patris confirmatio poteſtatem mihi ademit agendi jure minoris, jure majoris non ademit. non dico venditionem omnino nullam, jus illud eſt minoris. Dico patrem deceptum fuiſſe ultra dimidiam juſti pretii: quod cuivis majori licet dicere. 7 Dixi ad *l.* 2. *ſupr. de reſcind.* 8 Si ſine decreto venditio facta eſt, & ne major quidem factus venditionem ratam habuerit minor, neque longo uſu κυρίως proprie, rem comparaverit emptor bonæ fidei, qui emit, cum fructibus eam reſtituit. *Synopſ. ibid. cap.* 64. 9 *Ut l.* 1. *ſupr. h. t.* 10 *l.* 1. *ſupr. tit. prox.* 11 *l.* 1. *l.* 3. *ſupr. tit. prox.* quinquennii *l.* 3. *J. h. t.* 12 Sine decreto alienata res pupilli vel minoris cui vel curator eſt, vel ætatis venia conceſſa eſt, rata eſt, ſi poſt vigeſimum quintum annum ætatis ipſe minor ejusve heres quinque continuis annis nihil conqueſtus fuerit, *ut hic: Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 25. *c.* 4. & 1. *Harm.* 12. §. 32. Goth. Intellectum hujus *l.* vid. apud Montan. *de Tutel. cap* 33. *num.* 551. 557. 567. & *ſeqq.* Anſ. 13 Longum ſilentium, quinque anni, *ut hic.* 14 Tacitus conſenſus ſupplet defectum decreti. 15 Præſcriptio quinquennii minori currit ab anno vigeſimoquinto impleto. 16 Hinc colligunt, ſimplicem querelam coram vicinis ratihabitionem impedire. 17 Donare etiam cum decreto res ſuas minor non poteſt. Quid ſi ætatis venia impetrata rem donavit & poſt vigeſimum quintum ætatis annum decennio, præſens: vicennio abſens tacuerit? donatio confirmatur. Quid ſi antequam id tempus expleretur, deceſſerit? intra reſiduum tempus licet ejus heredi donationem revocare: poſt completum tempus non licet. Quid ſi ipſe minor propter nuptias donaverit? rata vel ab ipſo initio donatio eſt, *hac lege: Synopſ. Baſil.* 10. *tit* 25. *c.* 4. & 1. Harm. 12. §. 33. adde *l.* 16. *ff. de minoribus*: adde *ſupr. tit. Si adverſus donationem*: vide tamen quæ ſcripſi ad *l.* 8. *ſupr. de prædiis minorum.* 18 Prima exceptio regulæ. minor donare propter nuptias poteſt: ut poſſit, dixi ad *l.* 8. *ſupr. de prædiis minor.* An & dotis cauſa minor ſua prædia donare poteſt? dixi ad *l.* 4. *ſupr. de jure dot.*
19 Secunda exceptio, Donatio facta a minore ſilentio longi temporis firmatur, id eſt decennio inter præſentes: vicennio inter abſentes, computatione facta a majori ætate donatoris. 20 Silentium heredis idem operatur quod ſilentium defuncti.
21 *Ejusdem ætatem heredis: minor ſilentio &c.* & ita legit Accurſius: quod ita Græci recte huc interpretantur, ἵνα τὸ λοιπὸν τῦ χρόνυ διάςημα δράμῃ τῦ κληρονόμυ αὐτῦ σιωπῶντ@-. vide Cujacium apud Paul. 1. *ſent.* 9. §. 4.

22 Vide *L.* 27. *D.* 8. 23 *Sub.* municipalibus vel duumviris qui tutores vel curatores dederunt, aut nominaverunt, nec ab his ſatisdationem exegerunt, rem minoris ſalvam fore; ut hinc conſtet, hanc actionem pertinere ad tutores & curatores qui ſatisdare tenentur, ut ſunt legitimi & dati ſine inquiſitione: non ad teſtamentarios, eosve qui inquiſitione dati ſunt. *l. ult. ſupr. de auctor. præſtanda.* Et hæc in provinciis. Nam in urbe alia ratio eſt. dixi ad *l. ult. infr. h. t.* 24 Non eſt hic titulus uſitatus apud Gallos. vide Bugnon. *in legibus abrogat. duobus locis.* 25 Subſidiaria eſt hæc actio, quia priusquam eatur ad Duumviros, diſcuti oportet bona tutoris vel curatoris, & revocari actione Pauliana, ſi quæ tutor vel curator alienavit in fraudem minoris: item excuti bona fidejuſſorum, & collegas tutorum, qui ipſos tutores ſuſpectos non fecerunt, *ut inc.* & *l.* 4 *l.* 5 *J. h. t.* 26 Judicem non corrumpit, qui indemnitatem ei pollicetur: per contrarium, Judex corruptus non cenſetur, qui indemnitatem ſibi præſtari ſtipulatur. adde *l. ſi quis uxori.* 52. §. *ſi fugitivum.* 12 *ff. de furtis. l. cum pro quo.* 17. *ff. de in jus vocando.* 27 Utilem actionem legis cautione habens, directas quoque ſibi mandari recte poteſt petere. *l.* 1. §. 1. *verſ. ſin autem ab alio. ff. de ſuperfic.* 28 Vide quæ notavi ad *l.* 1. *l.* 4. *ff. rem pupill.* 29 *l.* 1. §. 7. *l.* 4. *l.* 6. *ff. h. t.* §. 2. *in fin. Inſt. de ſatisd. tut.* 30 Hanc negativam Cujacius 13. *obſ.* 39. expungit: ut & in *l.* 2. *ſupr. de her. tut.* 31 Collega quid? vid. *l.* 173. *ff. de verb. ſign.* 32 Simul delinquentes collegæ utiliter tenentur, ſi ambo ſint ſolvendo: *vel ita*, Magiſtratus qui ſunt ſolvendo, habent beneficium diviſionis. adde *l.* 1. §. 9. *l.* 7. *in fin. ff. h. t.*
33 Contra magiſtratum agitur in ſubſidium, id eſt, excuſſis tutoribus, collegis & fidejuſſoribus. *l.* 5. *J. h. t.* 34 *l.* 2. *ff. h. t. l.* 2. §. *pen. ff. ad municipalem.*
35 Sufficit tutores fuiſſe ſolvendo tempore depoſiti officii, ut ad magiſtratum non poſſit perveniri: adde *l.* 5. *in fin. ff. de confirm. tut.* 36 *l.* 4. *ſupr. h. t.* 37 *Sub.* tutelaris, de quo vide quæ ſcripſi ad *l.* 1. *ſupr. de tutoribus & curatoribus illuſtrium.* Goth. Intellect. hujus l. vid. apud Leonin. *emendat. lib.* 2. *c.* 14. *n.* 18. Anſ. 38 Præpoſterationem dubitationem facere in hac lege quidam putant, inquit Baldus: quaſi adminiſtratio generalis ante decreta fuerit, quam inventarium factum fuerit, aut datus fidejuſſor. Verum ſciendum eſt hanc legem pertinere ad magiſtratus majores, puta prætores & præſides: in quos tametſi a dato tutore, vel curatore ſatisdationem non exegerint, rem pupilli ſalvam fore, non datur tamen hæc ſubſidiaria actio: ſed in ſcribam qui non idonee ſatis exegerit: & in eo itaque Magiſtratus majores a municipalibus magiſtratibus differunt. 39 Si ſcriba (qui inventarium compoſuit) minorem æſtimationem fecit, & ex ea fidejuſſorem recepit, tenebitur minori actione in factum, neque eo tamen datio curatoris vitiabitur. facit *l.* 1. §. 8. *ff. h. t.* dixi ad *l.* 28. *ſupr. de jure dot.* 40 Præſidis vel prætoris ſc. non cujusvis judicis: clariſſimus enim appellatur in *Nov.* 94. *in epilogo.* & evidentius in Novella Conſtantini Porphyrogennetæ περὶ τῶν συνηθειῶν τῦ σκρίβα. vide Cujac. 16. *obſ.* 14. 41 Inventario rerum minoris æſtimationem earum adjiciendam eſſe ex hoc loco notant. *arg. l. ſi quis intra.* 7. *J. de bonis proſcr.* Sed tamen Baldus æſtimationem præciſe non exigit, ſed earum deſignationem certam tantum, forte quod in rebus minorum æſtimandis ipſi tutores poſſent decipi. 42 Vendens curator rem ſui pupilli, vel adulti, uti ea in inventario publica autoritate (hoc eſt, a perſonis publice ad id deſtinatis, vel a judice datis,) æſtimata eſt, non tenetur, licet eam minoris vendiderit, quam reipſa valeat, *ut hic*; niſi eam æſtimationem injuſtam eſſe, ex publica vicinis & adjacentibus in locis fama conſtare ei potuit. *arg. l. ſi tutor.* 5. *J. de periculo tutor.* 43 Notarius de dolo & imperitia tenetur. 44 Notarius omittens exſcribenda deſcribere, vel in inventarium referre, in quod intereſt parti tenetur.

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER SEXTUS.

TIT. I.
DE SERVIS FUGITIVIS [1], ET LIBERTIS [2] MANCIPIISQUE CIVITATUM, ARTIFICIBUS [3], ET AD DIVERSA OPERA [4] DEPUTATIS, ET AD REM PRIVATAM, VEL DOMINICAM [5] PERTINENTIBUS.

De furto, de usucapione, & longi temporis præscriptione.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Æmiliæ.

SErvum fugitivum sui [6] furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem [7], nec longi temporis præscriptionem, manifestum est: ne servorum fuga dominis suis ex quacunque causa fiat damnosa [8]. S. Id. Decembr. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De fugitivis requirendis.

2. Iidem AA. & CC. Pompejano.

REquirendi fugitivos potestatem fieri dominis, Præsidialis officii est. Dat. Kal. Maji, CC. CONSS.

De servis transeuntibus ad Barbaros.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad Probum.

SI [9] fugitivi servi deprehendantur [10] ad [11] Barbaros [12] transeuntes: aut [13] pede [14] amputato [15] debilitentur, aut metallo dentur, aut qualibet alia [16] pœna afficiantur. Sine die & CONSS.

In AUTHENT. ut nulli Judicum. §. quia vero nos oportet. col. 9. tit. 17. al. 6. Novell. 134. cap. ult.

SEd [17] novo jure si criminis qualitas membri [18] abscissionem exigat, una sola manus [19] abscindetur, sed pro furto nec morietur [20], nec aliquod membrum abscindetur, sed aliter castigabitur. Fures autem vocantur, qui occulte & sine armis hujusmodi delinquunt: Qui autem violenter aggrediuntur aut cum armis, aut sine armis, aut in domibus, aut in itineribus, aut in mari, pœnis legalibus subjiciantur.

De servo fugitivo suscepto.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Valerianum.

QUicunque [21] fugitivum servum in domum, vel in agrum inscio domino susceperit [22], eum [23] cum alio pari vel viginti solidis [24] reddat. Si vero secundo, vel tertio [25] eum susceperit, præter ipsum duos vel tres alios vel prædictam æstimationem pro unoquoque [servo] domino repræsentet. In minorum persona tutoribus vel curatoribus pœna simili imminente. Quod si ad prædictam pœnam solvendam is qui susceperit, minime sufficiat, æstimatione competentis Judicis castigatio [26] in eum procedat. Quod si servus fugitivus ingenuum se esse mentitus, sub [27] mercede [28] apud aliquem fuerit: nihil [29] is qui eum habuit, poterit incusari. Sane mancipium torqueri [30] oportet, ut manifestet, utrum propter lucrum capiendum callide [a domino] ad domum, vel ad agrum ejus qui eum suscepit, immissus sit, an non. Quod si maligne factum esse ex servi interrogatione patuerit, servo etiam suo eum qui hoc fecerit, privari oportet, & ad fiscum pertinere mancipium. Dat. 5. Kal. Jul. GALLICANO & BASSO CONSS. 317.

De mancipiis libertisve artificibus pertinentibus ad Rempub. & ad fugam sollicitatis.

5. Idem A. ad Januarium.

MAncipia [31] diversis artibus prædita, quæ ad Rempublicam pertinent, in iisdem civitatibus placet permanere: ita ut si quis tale mancipium sollicitaverit [32], vel avocandum crediderit, cum servo altero [sollicitatum] restituat, duodecim solidorum summa inferenda Reipublicæ illius civitatis, cujus mancipium abduxerit. Libertis quoque artificibus, si sollicitati fuerint, cum eadem forma civitati reddendis: ita ut pro fugitivo servo, si sollicitudine Defensoris [33] non fuerit requisitus & revocatus, idem Defensor duo vicaria [34] mancipia exigatur: nec beneficio [35] Principali, nec venditione [36] in ejus persona [jam] de cætero valituris. Dat. 16. Kal. Martii, CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

Si repetenti servum fugitivum proprietas opponatur.

6. Idem A. ad Tyberianum Comitem [37] Hispaniarum.

CUm servum quispiam repetit [38] fugitivum, & alius [39] evitandæ legis gratia, quæ in occultantes mancipia certam pœnam statuit, proprietatem opponit, vel in vocem libertatis eum animaverit, illico [40] nequissimus verbero [41], super quo ambigitur, tormentis subjiciatur, ut [42] aperta veritate, disceptationis terminus fiat: Quod non solum utrisque jurgantibus proderit, sed etiam servorum animos a fuga poterit deterrere. Dat. 15. Kal. Septembr. PACATIANO, & HILARIANO CONSS. 332.

De servo fiscali.

7. Imppp. VALENS, VALENTIN. & GRATIAN. AAA. ad Felicem Consularem.

SI quis servum fiscalem [43] putaverit occultandum, non solum eum restituere, sed etiam duodecim [44] libras argenti pœnæ [nomine] fisci juribus dependere compellatur. Dat. 2. Idib. April. GRATIANO II. & PROBO CONSS. 371.

1 *L.* 11. *D.* 4. Fugitivus condemnato comparatur, suique accusator dicitur. *l.* 15. *ff. de probationib. Novell.* 53. *c.* 4. *vers. illum vero. l.* 7. §. 2. *ff. de suspect. l.* 28. *in fin. ff. de bonis libert.* adde *l. ult. ff. de statu.* Goth. Ad hunc titulum & singulas leges vid. Guid. Papon. *Ans.* Et Cujac. *tom.* 3. *comment. ad jus civile.* S. L. 2 *l.* 5. *vers. libertis.* ℑ. *eodem.* 3 *l.* 5. ℑ. *h. t.* 4 *l. ult.* ℑ. *h. t.* 5 Id est, ad dominium Principis sive fiscum. *l.* 7. ℑ. *h. t.* 6 *l.* 60. *ff. de furt.* 7. *Syn. Basil.* 6. *ex lib.* 60. *tit.* 7. *c.* 6. licet aliis in rebus aliud sit fur, aliud res furtiva. Cujac. 17 *obs.* 10. 7 §. 1. *in fin. Inst. de usucap.* 8 Vid. Pulvæum *ad legem Atiniam.* Forcatulum *Aviarii c.* 11. Ræward. nostrum *Triboniani sui pag* 12. Mod. 9 Cæpolla hanc legem ad nauseam usque repetit quem vide. 10 Barbari an hostes? an exteri? *l.* 2. ℭ. *de commerciis. l.* 19. §. 8. *ff. de captiv. l. nulli.* 28. §. *quod si.* 3. ℭ. *de episcopis.* 11 Ἐπὶ τὸ βαρβαρικόν. *Eclog. d. loco c.* 8. ut & in *l.* 1. ℭ. *quæ res exportari.* 12 Pœnam deprehensi in delicto nondum perfecto, etiam patiuntur, *ut hic:* quoties nimirum voluntas certa, vel conjectura delicti perficiendi est. de quo vide quæ scripsi in *l. cogitationis.* 18. *ff. de pœn.* 13 Alternativæ pœnæ constitui possunt a lege, *ut hic:* tres pœnæ alternativæ constituuntur. Quid hoc casu, cujus erit electio an debitoris seu rei, ut minimam possit eligere? an potius judicis? hoc verius. *Cynus: Jacob. de Ravenna. Petr.* Neque distinctio Bartoli placet existimantis judicis esse electionem, si ad eum legis verba pœnam imponentia dirigantur: contra rei, si ad reum: si ad neutrum, in corporalibus pœnis judicis: in pecuniariis, rei, esse electionem. *l.* 1. §. 1. *ff. de effract. l. ult. ff. de injur. l. plerumque.* 10. §. *ult. ff. de jure dot. Gloss. in l. Lucio.* 23. *ff de leg.* 2. Nec Andreas Pisanus placet existimans pœnis pluribus impositis, si pœnis in illis servitus pœnæ reo constituatur: reum, utpote servum pœnæ, non posse eligere: secus posse. Cæpolla aliter distinguit, unam eamque certam pœnam, licet dura sit imposita a lege, judicem imponere cogi: nisi magna admodum causa suadeat remittendam vel minuendam esse. Quid si incerta pœna est? arbitrio suo pœnam judex imponet ex æquo & bono, ex eo quod benignius est, non severius: ut non capitalem faciat, quam ex æquo bono pecuniariam esse sufficit. Quid si plures sint lege impositæ? si utræque pecuniariæ sunt & verba referuntur ad judicem, judicis: si ad reum vel neutrum, rei erit electio: si utræque corporales, vel una corporalis, altera pecuniaria, judicis erit electio. 14 Unico non duobus. sic falsario manus amputatur. *Nov.* 17. *Nov.* 42 Nec enim quis ita damnari potest, ut utraque manus, vel pes uterque ei abscindatur. *Nov.* 134. *c.* 13. 15 Qua parte quis peccavit, eadem quoad ejus fieri potest, multari & puniri debet: Fugitivo pes hic ita amputatur: ut alibi, manus falsario, blasphemo lingua. 16 Simili vel extraordinaria: capitali etiam interdum. *l.* 3. *in fin. ff. ad l. Corn. de sicariis. l* 38. § 1. *ff de pœnis. l.* 3. §. 10. *D. de re milit.* Cur ita? in atrocissimis motus ad delictum habetur pro confecto. *l.* 5. *supr. de episc. & cler. l.* 7. ℭ. *ad l. Corn de sicariis.* vide tamen *Novell. Leon.* 67. 17 Vide ad hanc authenticam Bartholomæi Cæpollæ repetitionem. 18 Membri appellatione manus continetur, *ut hoc loco.* 19 Pœna manus amputationis imposita, quæri solet quæ manus amputari debeat: an qua reus minus potest, puta sinistra, ut vult Accursius, Bartolus, Baldus, Cæpolla? An qua plus potest? *arg. l. quæritur.* 10. *D. de statu:* An qua deliquit, ut Odofredus? Prima verior. *arg. l. si præses.* 32 *l. interpretatione.* 42. *D. de pœnis.* etiamsi ea prorsus sit debilis, aut manui non similis. Castrensis, Angelus, Cæpolla, rejecta Baldi opinione. Quid si reo nulla sit manus? in alia parte corporis puniendum esse censet Baldus. Quid si vulneranti pœna manus imposita, reus autem duo vulnera intulit? manus unius amputatio sufficiet: quia vulnera simul sunt illata, ideoque unicum tantum delictum censetur. Quid si ex uno delicto, manus amputationem meretur, ex alio pœnam capitalem? manus prius abscindi: deinde capitis pœna affici debet. *Bart. Castr. Ang. Cæpol.* adde quæ scripsi 2. *Feud.* 55. §. *callidis. in verb. manum.* In falsi scriptore singulare hoc videtur, ut ei dextera manus amputetur. *ibid. dextri.* 20 Furi vita non adimitur, sed latroni. Quid si fur bis, terve furtum commiserit? Baldus capitaliter suspendio puniri posse putat, eamque communem opinionem esse scribit Clarus 5. *sent.* §. *furtum* 16. quin, pro unico tantum furto, modo sit enorme: a quo Rolandus a Valle dissentit 1. *cons.* 91. Hoc constat, Jure civili furtum interdum capitale fuisse, ex *l.* 15. *ff. de cond. causa data.* Præstat tamen locorum consuetudinem in ea re sequi, & in dubio ad hanc Authenticam recurri, etiamsi quis sæpius furtum commisisse dicatur. vide Clarum *dict. loco.* Nam constitutio Friderici de quinque solidis lata ob violatam pacem specialis est. 2. *Feud.* 27. §. 8. 21 Mas vel fœmina: hac enim voce sexus uterque continetur. Nam si lex dixisset, quæcunque persona, masculi continerentur: non generis ipsius vocis vi, sed ex propria superiorum vocum natura. 22 *Subint.* dolo malo. Nam ut quis puniri possit de recepto servo, dolus requiritur. est enim ipsa receptatio per se honesta, qua nimirum alius alium juvat. Dolus tamen præsumitur in eo, qui scire potest. ut quia res in publica fama est & notoria, in vicinia maxime. 23 Pœna fugitititivum servum recipientis. 6. *Harmenopul.* 13. 24 Æstimatio hæc vulgaris fuit servi sive mancipii. *l.* 1. §. 5. ℑ. *de comm. serv.* 25 Geminata & iterata delicta gravius puniuntur. vid. Tiraquellum *tract. de pœnis.* 26 Pœnam in corpore patitur, qui in ære nihil habet, *ut hic. l.* 6. *in fin. supr. de modo multarum. l.* 1. *in fin. ff. de pœnis.* quod Bartolus, Baldus & Imola verum esse putant, etiamsi in uno nummo deficiat: quod inhumanum puto. Illud verius est, superiorem sententiam locum non habere in contractibus, in delictis levioribus, vel quoties adversarius id non postulat: postremo, ubi reus ipse nobilis est. Socinus *reg.* 21. 27 Errantem excusat contractus licitus: quo jure moti nonnulli, negant eum delicto teneri, qui mercede conductus & ignorans in aliena sylva arbores ceciderit. Quæ opinio Accursii in *l.* 23. *ff. de rei vid.* ab omnibus communiter adprobatur: volunt enim toties mandatarium excusari, quoties res ei mandata licita fuerit. Bald. ad *l.* 5. ℑ. *de accusat.* vide Rolandum a Valle *cons* 54. *numer.* 6. 7. 8. 9. 10. 28 Titulus justus excusat a dolo præsumpto. 29 Cur ita? pœna remittitur bona fide facientibus: sive rem alienam, vel uxorem recipiant, sive res suas commodent, & commodatarius post eis abutatur. 30 Ad torturam interdum, ad condemnationem nimirum, & liberationem pervenitur probationum penuria, in secretis tractatibus & consiliis. 31 Id est, libertos, ut in *l. ult.* ℑ. eorum artificio & operis respublica utebatur. 32 Solicitatus ad fugam punitur. 33 *l.* 1. *supr. de defensorib. civit.* 34 Vicaria mancipia quæ vicem alterius repræsentant. 35 Judex in officio suo negligens, ne quidem Principis rescripto absolvi potest: ut & maxime sit absolutus, regressum tamen in eum, cui favit injuste non habet, & merito: ut ne quam proprio nomine pœnam exsolvit, eam ab alio repetat. 36 Hi servi qui sunt in fuga, nec vendi possunt, nec donari. vide Cujac. 17. *obs.* 10. adde *l.* 6. ℑ. *ad l. Fab. de plag.* 37 Comes Hispaniæ. 38 An condictione ex *l.* 4. *supr. h. t.* An officio judicis, ut vult Cynus? An rei vindicatione, ut vult Accursius? prior verior est, nam agitur hic ad pœnam & illico. Rei autem vindicatio neque pœnalis est, neque ita momentaria. 39 Domini quæstio agenti referri potest: & ut hinc colligitur de jure tertii potest excipi. 40 Illico ubi agitur, summarie agitur. 41 Eadem vox reperitur in *l. un.* ℑ *de mulier. quæ se propr. serv.* 42 *l.* 12. ℑ. *de agric.* adde Cujac. 17. *obs.* 10. 43 De pœna servum fiscalem occultantis. 44 Atqui pœna quadruplum excedere non potest. §. *omnes.* 21. *Inst. de act.* vid. Bald. *hic.*

Si servus publicis operibus deputatus connubium contrahat cum ancilla.

8. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Albino Præfecto urbi Romæ.

SI qui publicorum [1] servorum [fab]ricis [2], seu aliis operibus [publicis] deputati, tanquam propriæ conditionis immemores, domibus se alienis, & privatarum ancillarum consortiis adjunxerint, tam ipsi, quam uxores [3] eorum, & liberi [4], confestim conditioni pristinæ laborique restituantur. Dat. 8. Kal. August. TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

TIT. II.
DE FURTIS [5] ET SERVO CORRUPTO [6].

De concurrentibus actionibus.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Theogeni.

SI pecunia tua mandantibus servis [tuis] quidam prædia comparaverunt: eligere [7] debes, utrum furti actionem [& condictionem,] an mandati potius inferre debeas: neque [8] enim æquitas patitur, ut [&] criminis causam persequaris, & bonæ [9] fidei contractum impleri postules. Dat. 11. Kal. Maji, SEVERO & ALBINO CONSS. 195.

Si dominus pretium rei furtivæ non solvat.

2. Iidem AA. Negotiatoribus.

INcivilem [10] rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam [11] pretium fuerit solutum a dominis. Curate igitur cautius [12] negotiari, ne non tantum in damna hujusmodi, sed etiam in criminis suspicionem [13] incidatis. PP. Kal. Decembr. CHILONE, & LIBONE CONSS. 205.

De re nondum dedicata.

3. Imp. ANTONINUS A. Secundo.

SI nondum [14] rem templo divino dedicatam vitricus tuus furto abstulit: habes [15] adversus eum furti [16] actionem. PP. 6. Id. Septembr. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De servo sollicitato.

4. Imp. ALEXAND. A. Aurelio. [Herodi.]

ADversus eum duntaxat, quem servum tuum sollicitasse [17] dicis, si eum deterioris animi fecerit, servi corrupti agere potes. Quod si sollicitatum [18] occultaverit, etiam furti cum eodem agere potes. Quas actiones etiam per [19] procuratorem exercere minime prohiberis. PP. Idib. Septembr. ALEX. A. CONSS. 223.

De venditore exhibendo.

5. Idem A. Cornelio.

CIvile [20] est quod [21] [a te] adversarius tuus exigit: ut rei quam apud te fuisse [22] fateris, exhibeas [23] venditorem: nam a transeunte & ignoto te [24] emisse, dicere non convenit, volenti evitare alienam bono viro suspicionem [25]. PP. 3. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De alienatione, contrectatione, detentione servi alieni.

6. Idem A. Pythidoro.

ALienum [26] servum sine voluntate domini qui sciens vendiderit [27], seu donaverit [28], vel alio modo alienaverit [29]: nihil domino deminuere potest. Et si contrectet [30], vel apud se detinuerit, etiam furtum [31] facit. PP. Kal. Maji, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De eo qui pecuniam perferendam accepit, & in suos usus convertit.

7. Idem A. Dato.

SI is cui te pecuniam ad matrem tuam perferendam [32] dedisse proponis, parva quantitate numerata reliquam in usus suos [33] convertit, furtum fecit. PP. Idib. Jun. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

De exactore tributorum.

8. Idem A. Valentino.

ETiam furti actione [34] tributorum [35] exactor tenetur, si te non [36] cessante in tributoria exactione, sciens [37] quod nihil debetur, ancillam tui juris abduxit, aut vendidit: quæ res facit, ut nec emptor usucapiat, vendicatioque tibi [ipsius] competat. PP. 10. Kal. Mart. POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 232.

De rei interitu.

9. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Ædisio.

SUbtracto furto, vel vi abrepto mancipio, quamvis hoc rebus humanis [38] non oblatum [39] fuerit exemptum [40]: tam ad raptorem, quam ad furem periculum redundabit, & uterque eorum pœna legitima coërcebitur. S. 7. Kal. Februar. *Sirmii* *.

De usucapionibus, de successoribus.

10. Iidem AA. & CC. Valerio.

SI abducta mancipia furto vel [41] plagio [42], venundata Præses provinciæ perspexerit, cum nec ab emptore propter cohærens vitium, antequam ad dominum [43] possessio revertatur [44], [hæc] usucapi possint: & te ei cujus fuerint, successisse [45] repererit, restitui tibi providebit [46]. Sine die & Consule.

De noverca, de furto manifesto vel nec manifesto.

11. Iidem AA. & CC. Demostheni.

DE his quæ subtraxisse novercam [47] pupilli tui, precibus significas, Rectorem adi provinciæ: qui si eam, posteaquam [48] dominus rerum is pro quo supplicas, factus est, aliquid furatam cognoverit: non ignorat in quadruplum furti manifesti; nec manifesti [vero,] dupli actione furti constituta, condemnationem formari. Dat. 7. Kal. Septembr. *Viminacii*, CC. CONSS.

De partu ancillæ furtivæ, & de concurrentibus actionibus.

12. Iidem AA. & CC. Quintæ.

ANcillæ subtractæ partus [49] apud furem editi, priusquam a domino possideantur, usucapi nequeunt: matris furem, etiam horum causa furti actione teneri convenit: quapropter furti [50] actione & condictione [51], vel adversus possidentem [rei] vindicatione [52] de mancipiis uti non prohiberis, cum altera pœnam [53] continens alterius electione minime tolli possit. Nam extra [54] pœnam rei persecutionem esse,

1 De servis publicis populi Romani. 2 Vid. *tit. de fabricensib. lib.* 11. 3 Pœna servi publici P. Romani nuptias cum ancilla contrahentis. 4 Partus hic sequitur conditionem patris. Atqui matris conditionem sequi debet. *l. partum.* 7. *supr. de rei vind.* hoc fit mediate per matrem quæ ipsum virum sequitur: virum uxor, liberi matrem sequuntur, atque ideo patrem.

5 Vid. *L.* 47. *D.* 2. optime cohæret hic titulus superiori, vix est enim servus ut fugiat, quin secum rem aliquam pecuniamve domini auferat, ut dixi *l.* 12. *J. ad l. Fab. de plagiariis.* 6 Vide *L.* 11. *D.* 3. Inde est δουλοφθορίας δίκη. 7 Agi ex delicto & contractu simul non potest: nam contraria cumulari non possunt: & est iniquum rem & pretium simul consequi. 8 Ex pluribus actionibus contrariis una eligenda est: qua electa actor variare non potest. *l.* 88. *ff. h. t.* Imo concursus furti & mandati admittitur. *l.* 22 §. 7. *ff. mandati:* vide Cujac. 17. *observ.* 12. sed & Baldus hic varios casus profert, in quibus contraria cumulari posse demonstrat. 9 Mandatum intelligit, & ita dominus actionem ex servi mandato adquirit. 10 Furto res subreptas earum emptor vero domino restituere cogitur, etiam non recepto pretio, *ut hic.* 6. Harmenop. 6. §. 6. 11 Possessor rei furtivæ rem domino restituere cogitur etiam non recepto pretio. *l.* 23. *J. de rei vind.* facit *l.* 27. *ff. de captivis.* Imo pretium recipit, si quis rem alienam a latronibus emerit. *l.* 6. *in fin. ff. de captivis.* Idque volunt æquum ex eo esse, quod dominus nulla alia actione suum consequi a latronibus potuisset. atqui *d. l.* 27. negat servum ita emptum usucapi posse? Ut ita sit, eadem etiam negat pretium emptori restituendum: & ita *d. l.* 27. conciliandam esse. Ad hæc, emptori pretium a domino restitui volunt, si emptor tempore venditionis protestatus fuerit, se rem ea mente comparasse, ut eam domino redderet. Cœpolla *cautela* 10. Wurmser. 1. *pract.* 31. *cap.* 1. a quo tamen Natta dissentit *cons.* 436. Clarus *lib.* 5. §. *furtum* 6. *vers. sed hinc incidenter.* dubius hæret inter utrumque. Nattæ sententiam Alciatus probat: quam & confirmat lex, *id quod nostrum.* 11. *ff. de reg. jur.* quin protestatio emptoris nimiam diligentiam continens, dolum ejus arguit. *l.* 7. *ff. de cond. inst.* cui sententiæ liberius accedo. Idem præterea volunt esse, si pretium rei venditæ in rem domini versum fuerit. *l.* 19. *supr. de procur.* si dominus ultro pretium restituerit. *l.* 36. *ff. de cond. indeb.* si consuetudo contraria existet. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 29. Quid si emptor auctorem laudaverit? vid. *l.* 5. *J. h. t.* Quid si in taberna publica, vel in foro, ubi res ejusmodi vulgo vendi solent, bona fide quis emerit? puto pretium restituendum emptori. *arg. l.* 3. *ff. de SC. Macedon. l.* 52. §. 15. *ff. de furt.* quin eo casu admittitur ad agendum cum ipso domino, si forte res ei subtracta sit. & huc refero *l.* 74. *ff. de furt.* Quid si eo tantum nitatur emptor, quod imprudens emit, & alias laudatæ famæ sit? tali exceptione emptorem juvari non puto, ut quem caute negotiari lex velit, *ut hic.* Interea tamen sciendum, ei qui ignorans emit, dari actionem furti, non tamen adversus dominum. *l.* 52. §. 10. *ff. de furt.* 12 *l.* 19. *ff. de reg. jur.* 13 Malæ fidei. *l.* 5. *J. h. t. l.* 12. *in fin. J. h. t.* Negant tamen interpretes possessorem rei furtivæ furem præsumi, nisi concurrentibus aliis in id conjecturis, ut furti non teneatur possessor, nisi scienter rem alienam emisse probatus fuerit. *d. l.* 12. vel malæ & illaudatæ famæ sit: quo casu quæstionem haberi posse existimant: idemque dicendum in eo apud quem falsa moneta reperta fuerit. vid. Hippolyt. de Marsil. *ad l. qui falsam. n.*121. *& seq. ff. ad leg. Corn. de falsis.* Recte Bartolus monet inspiciendum esse quo pretio res empta sit, & utrum clam vel palam; ut ex hujusmodi indiciis dolus arguatur. *l.* 6. *J. de dolo.* Clam emisse videtur, qui ignotum venditorem nominat. *l.* 5. *J. h. t.* 14 Destinatione sola dedicationis, non transit res privata in sacram, non fit sacra, neque templo quæritur actio. Imo sola destinatione dedicatur. *l. cum pater.* 77. §. *surdo.* 3. *ff. de leg.* 2. 15 Id est, tibi non templo, vel pontificibus competit actio. *l.* 35. *ff. de liberali. l.* 2. *ff. de pollic.* 16 Non sacrilegii: ut hinc colligas, in delictis qualitatem rei considerari, quæ tempore delicti est in actu, non quæ est in potentia, aut via ad actum. 17 *l.* 5. *supr. tit. proxim. l.* 1. § 3. *vers. qui igitur servum. ff. de servo corrupto.* 18 *l.* 2. *in fin. ff. de privat. delict. l.* 36. *in fin. ff. de furtis.* 19 Per procuratorem delictorum actiones civiliter moveri possunt. *l.* 2. *in fin. J. ad l. Fab. de plag.* 20 At non necessarium. Accurs. *hic. l.* 4. §. 4 *ff. de condict. ob turp.* Imo necessarium, si magistratus exhiberi jubeat *l.* 13. *ff. de offic. præsid.* 21 Titulum suæ possessionis in jure dicere quisque cogitur. 22 Confessio præteriti præsumptionem in præsenti inducit. 23 Et nomines. 24 Furti suspicionem non evitat, qui dicit se ab ignoto emisse. Da notum hominem indicatum fuisse, num pretium emptori restitui oportebit? restituendum esse non puto, nisi patrocinetur aliud. dixi ad *l.* 2. *J. h. t.* 25 *l.* 2. *supr. eodem.* De furti indiciis vide Baertium apud Bellovisanum 3. *pract. cap.* 5. 26 §. 3. *in fin. Instit. de usucap.* 27 *d. l.* 16. *J. h. t. l.* 1. *l.* 6. *J. de usucap. pro emptore.* 28 *l.* 2. *J. de usucap. pro donato.* 29 *l.* 54. §. 1. *ff. h. t.* 30 Animo amovendi. *l.* 52. §. 19. *ff. h. t.* 31 Et plagium. *J. l.* 12. *ad leg. Fab. de plagiar.* 32 Furti tenetur qui pecuniam, quam ad alium perferendam accepit, suos in usus convertit. *l.* 14. §. 9. *l.* 43. §. 1. *ff. h. t. l.* 38. *in fin. ff. de noxalibus. l.* 22. §. 7. *ff. mandati.* 15. *Ecl.* 2. *ex lib.* 60. *tit.* 6. *cap.* 20. quo nomine furti competit actio mittenti, nisi recepturi magis intersit. *l.* 14. *in fin. ff. t.* His sequentia conjungamus. Rem certo loco debuisti, tabellarius in itinere eam consumpsit, quid juris? tibi perit. *arg. l.* 2. *ff. de eo quod certo. l.* 11. *ff. de reb. cred.* Si certo loco non debuisti, sive te monui, ut remitteres, sive non monui, tibi non perit, si idoneo homini vel publico tabellario perferendam dedisti. *l.* 20. *ff. commodati.* Num etiam idoneus is est, qui te monuit ut rem ad me mitteres? minime: nisi jussero ut ei rem ad me perferendam dares. *l.* 10. *in fin. l.* 11. & 12. *in princ. & fin. ff. commodati.* 33 Quid si cum tibi pecunia data esset, ut cui velles dares, & post eam consumpseris? teneris mandati. *l.* 22. §. 7 *ff. mandati.* 34 Nisi conventus sit alia actione, puta in factum. *l.* 2. *supr. ex quibus causis infam.* alias furti actione conventus fit infamis. *l.* 63. *ff. h. t.* 35 Tributorum iniquus exactor, tenetur furti. 15. *Eclog.* 2. *ex lib.* 60. *tit.* 6. *c.* 21. 36 Adde *l.* 73. *ff. h. t.* 37 Aliud si ignorans, aut non vana persuasione ductus. *l.* 2. §. 20. *ff. vi bonorum.* 38 Rei furtivæ, vel vi possessæ periculum ad furem & raptorem pertinet. *l.* 46. *ff. h. t. l. ult. supr. de condict. furt.* nisi moram purgaverit oblatione, *ut hic*, & *l.* 17. *ff. de cond. furt.* vel novatione. *d. l.* 17. vel stipulatione. *d. l.* 17. *l.* 29. *in fin. ff. de verb. oblig.* vel si intra judicati tempora res furtiva perierit, sine dolo malo furis condemnati. *l.* 14. §. 11. *ff. de eo quod met.* alias quivis raptor est in mora. *d. l. ult. l.* 1. §. 34. *ff. de vi & vi.* 39 Moram semper admittit, quisquis ex maleficio tenetur. 40 *l.* 50. *ff. h. t.* 41 Plagio res exportata usucapi non potest. 42 Hic & male Græci videntur legisse *Fuga* pro *Plagio*, ut ostendit Cujacius 7. ad *Africanum fol.* 127. adde *l.* 60. *ff. de furtis.* 43 Vel quasi: puta tutorem. *l.* 4. §. 11. *ff. de usurpat.* 44 Saltem ficte, puta si rei æstimationem nacti fuerimus. *l.* 4. §. 13. *ff. de usurpat.* si rem pro tradita habueris. *l.* 32. *ff. de usurpat.* 45 Quid? actio furti daturne successori? vindicatio datur successori etiam singulari. *l.* 2. *supr. de petit. hered. l.* 1. *J. commun. de legat.* Condictio universali tantum successori datur. *l.* 14. *ff. de condict. furt.* nisi dominium ejus venditum fuit a testatore. *l.* 10. §. 2. *d. tit.* non singulari. *l.* 11. *d. tit.* actio vero furtiva universali datur. *l.* 47. *ff. h. t.* non singulari, nisi ex nova contrectatione. & ita Rolandus a Valle accipit legem 47. 65. *ff. h. t. l.* 8. *ff. de servo corrupto. l.* 35. *ff. de usurpat.* eo etiam movetur, quod actio personalis non sequatur singularem successorem. Quod si proprietas heredi, alteri ususfructus sit relictus, quis aget? vid. *l.* 35. *ff. de usurpat.* 46 Atqui furti actio datur ei, qui possidet. *l.* 1. §. 15. *ff. si is qui testament. liber. l.* 35. *ff. de usurpat.* nostro autem themate successor non possidet. vid. Bald. *hic.* 47 Uxor mortui mariti bona ab herede apprehensa subripiens furti tenetur. *ut hic.* si nondum apprehensa, non tenetur. *l.* 17. *J. h. t.* multo minus si constante matrimonio subripuerit. *l.* 1. *ff. rerum amotarum.* 48 Nam hereditati jacenti, id est priusquam heres sit possessor, non dicitur furtum fieri. *l.* 2. *in fin. l. ult. ff expilata hered. l.* 35. *ff. de usurpat.* nisi tribus casibus *l.* 68. 69. *ff. hoc tit.* 49 Dixi ad *l.* 48. §. 5. *l.* 60. *ff. h. t.* 50 Partus rei furtivæ actione furti peti potest. 51 Furtiva. *l.* 14. *ff. de condict. furt.* 52 Vindicatio de mancipiis. 53 Pœnalis actio rei persecutionem non tollit, & è contra. *l.* 54. §. 3. *ff. h. t. l.* 7. *ff. de condict. furt.* 54 Extra pœnam rei persecutio est.

nulla juris quæstio est, cum etiam hi qui aliena mancipia comparaverint [1], si hanc causam non ignorent, furti actione teneantur. Dat. Idib. Octob. *Sirmii*, CC. CONSS.

De transactione.

13. Iidem AA. & CC. Domno.

POst decisionem [2] furti leges [3] agi prohibent. Quod si non transegisti [4], sed de sublatis partem tantum accepisti, residuum vindicare, vel condicere, & actione furti apud Præsidem [provinciæ] agere potes. Dat. Kal. Decemb. *Sirmii*, CC. CONSS.

De res ablatas suscipiente.

14. Iidem AA. & CC. Dionysio.

EOs qui a servo [5] furtim ablata [6] scientes [7] susceperint [8], non tantum de susceptis convenire, sed etiam pœnali furti actione potes. Dat. 8. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De successoribus.

15. Iidem AA. & CC. Socratæ.

FUrti actione [9] minime teneri successores [10], ignorare non debueras. De instrumentis autem ablatis [11] in rem actione tenentes convenire potes. Dat. 3. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De servo alieno vendito.

16. Iidem AA. & CC. Arthemidoro & aliis.

SI servum [12] vestrum nutriendum qui [13] susceperat, venundedit [14]: furtum commisit. Dat. Kal. Octob. *Viminaci*, CC. CONSS.

De uxore.

17. Iidem AA. & CC. Cononi.

QUamvis [etiam] expilatæ [15] hereditatis criminis promiscuus usus exemplo actionis furti ream uxorem [16] fieri non patiatur: tamen heredes, itemque filii super his quæ de patris bonis possidet; adversus eam in rem actione [17] experiri non prohibentur. Dat. Idib. Decembr. CC. CONSS.

De naufragio vel incendio.

18. Iidem AA. & CC. Dionysiodoro.

IN eum, qui ex naufragio [18] vel incendio cepisse, vel in his rebus damni quid dedisse dicitur; intra annum utilem [19] ei cui res abest, quadrupli [20]: post [21] annum in simplum actionem proditam præter pœnam olim statutam, edicti forma perpetui declarat. Dat. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Nova constitutio Friderici Imperatoris de statutis & consuetudinibus contra Ecclesiæ libertatem editis tollendis, col. 10.

N*Avigia quocunque locorum pervenerint, si quo casu contingente rupta fuerint, vel alias ad terram pervenerint, tam* [22] *ipsa navigia, quam navigantium bona illis integra reserventur* [24], *ad quos spectabant, antequam navigia hujusmodi periculum incurrissent: sublata penitus* [24] *omnium locorum consuetudine, quæ huic adversatur sanctioni: nisi* [25] *talia sint navigia, quæ piraticam* [26] *exerceant pravitatem, aut sint nobis, sive Christiano nomini inimica.* † *Transgressores autem hujus nostræ constitutionis bonorum suorum publicatione* [27] *multentur: & si res exegerit, eorum audacia juxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.*

De falso procuratore.

19. Iidem AA. & CC. Nestiæo.

FAlsus [28] procurator depositum re[illegible]endo, vel æs alienum exigendo citra domini voluntatem, furtum facit; ac præter rei restitutionem, actione [dupli] nec manifesti furti convenitur. Sine die & Consule.

De eo, qui servum alienum corrumpere conatus est.

20. Imp. JUSTIN. A. Juliano P. P.

SI *quis* [29] *servo alieno suaserit, ut aliquam rem domini sui surriperet, & ad se deferret*, servus autem hoc domino manifestaverit, & domino concedente [30], res ejus ad iniquum hujusmodi suasionis auctorem pertulerit, & ipse inventus fuerit rem detinens: quali teneatur actione is qui res suscepit, utrumne [31] pro occasione furti, an pro servo [corrupto], quia eum corrumpere voluerit, an non solum furti, sed etiam servi corrupti [is] obligetur, veteres dubitaverunt? Nobis itaque eorum altercationes decidentibus [32] placuit, non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari: licet enim servus minime deterior factus est, tamen consilium [33] corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est, & quemadmodum [34] secundum juris regulas furtum quidem non est commissum, quia is [35] videtur furtum committere, qui contra domini voluntatem res ejus contrectat, ipse autem furti actione propter dolum suum tenetur: ita & servi corrupti contra eum actio propter suum vitium non abs re extendatur, ut sit ei pœnalis actio imposita tanquam [36] reipsa fuisset servus corruptus, ne ex hujusmodi impunitate, & in alium servum qui [facile] possit corrumpi, hoc facere pertentet. Dat. Kal. August. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si servus bona fide possessus furtum committat.

21. Idem A. Juliano.

APud antiquos quærebatur, si servus quem aliquis bona [37] fide possideat, furtum commiserit alienarum rerum, vel ipsius apud quem constitutus est: an ipse, [qui eum] bona fide detinet, noxalem furti actionem adversus verum dominum habeat, vel ipse ab eo, qui furtum passus est, prædicta conveniatur actione. Cumque generalis regula [38] ab antiqua prudentia exposita est, *hujus hominis gratia, pro* [39] *quo noxalem furti actionem suscipere quis compellitur, adversus alium furti actionem habere non concedens*, quidam ita eam per [40] conjecturam interpretati sunt, adversus bonæ fidei quidem possessorem nullo modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, adversus verum dominum furti actionem noxalem recte decerni. Tunc autem bonæ fidei possessorem furti nomine quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando servus sub domini [sui] fuerit constitutus possessione: & pro his rebus posse eum adversus dominum habere actionem, non solum quas servus subtraxit jam apud eum constitutus, sed & quas furatus est, quando fugit quidem a bonæ fidei possessore, adhuc autem nondum sub manibus domini [sui] fuerat constitutus. Quam interpretationem prisca quidem jura per conjecturam introducebant, nos autem altius, & [verius] ad eam respicientes, generalem regulam sic ab initio esse prolatam accipimus. Cum igitur bonæ [41] fidei possessor domini [42] cogitatione furem possidet [43], merito, donec apud eum constitu-

1 *l. 37. ff. de cond. indeb.* 2 *d. l. 7. in pr. l. 61. §. 1. ff. de furt. l. 18. J. de donationib.* 3 12. tabularum scilicet, dixi ad *l. 12. tabul. lib. 2. tit. 24. c. 5.* 4 Transigere de furto licet. 5 Num idem si a libero homine. Marsilius *consil. criminali* 53. *numer.* 26. negat idem esse. Differentiæ rationem hanc esse putat, quod hac lege nuda furtivæ rei receptio non spectetur, sed & servi corruptio. *l. 20. J. h. t. l. 1. ff. de servo corrupto.* ut hac ratione cesset hujus legis dispositio, si a libero homine res furtivas quis receperit. 6 Hoc est, res a servo subreptas. An aliud in recipiente latronem vel furem? Ait Marsilius *d. consilio.* dixi ad *l. 1. ff. de recept. & J. de his qui latrones.* aliud quoque in recipiente rem raptam. *l. 3. §. non tantum. 3. ff. de incendio. l. crimen. 9. J. ad l. Juliam de vi.* Aliud item in recipiente adulterii damnatam. *l. 9. J. ad l. Jul. de adult.* Aliud quoque in receptatore servi rerumque furtivarum simul. *l. si quis, 12. J. ad l. Fab. de plagiariis.* Sed & aliud in receptante fisci pecunias. *l. unic. J. de crimine peculatus:* Hos enim receptatores furti non teneri. Uno verbo, Marsilius illo loco existimat, eum qui sciens res furtivas recepit, nulla lege civili, furti pœna teneri. Nec hanc legem obstare: ut quæ generaliter non loquatur de quocunque rem furtivam recipiente, sed de eo qui rem a servo subreptam recepit. Hunc enim singulari jure furti teneri, quod videlicet præter rem receptam, servum corruperit. Cæterum hanc rationem cessare in cæteris, qui rem furtivam a libero homine sibi traditam recipiunt. 7 *l. 35. ff. h. t. l. 1. ff. de receptat. l. 11. §. fin. ff. de servo corrupto. l. 6. in fin. ff. ad l. Jul. pecul.* 8 Qui sciens res a servo subreptas recipit, furti tenetur. *§. 4. in fin. Inst. de oblig. quæ ex delict. l. 10. §. quod cum eo. l. 12. J. ad l. Fab. de plagiariis. l. 14. ff. commodati.* vide Rolandum a Valle 1. *cons.* 45. 9 6. Harmenop. 5. §. 1. pœnali scilicet. §. 1. *Instit. de perpet. & temp. l. 1. ff. de privat. del.* dixi ad *l. 111. §. 1. ff. de reg. jur.* 10 Ex furto delictoque defuncti. his adde quæ superius dixi de actione furti successoribus competente, ad *l. 10. in fin. supr. h. t.* 11 *l. 27. l. 32. ff. h. t.* 12 Et ita alienum. *l. 6. §. h. t.* 13 Hinc non illepide Baldus, *si pastor*, inquit, *lupus efficitur, furti tenetur.* 14 Aut constituit se emptoris nomine possidere, sufficit enim ad furtum, rem alienam ficte contrectasse. *Saliceti.* 15 Uxor expilatæ hereditatis non tenetur *l. 5. ff. expilatæ.* 16 Dixi ad *l. 11. supr. h. t.* 17 *l. 2. ff. expilatæ.* 18 *l. 1. ff. de incendio.* 19 Vid. Cujacium 2. *observ.* 18. 20 *d. l. 1. l. 44. vers. idem ait. ff. de adquirendo rerum.* 21 Imo post annum non datur. *l. 2. in fin. J. de naufrag.* 22 Naufragio privati res suas jure non amittunt. Ideoque res naufragiorum neque a privato, neque a publica persona invitis earum dominis retineri possunt. Crudelitatis genus est, ultra naufragium velle desævire: & illos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probantur immania elementa dedisse. Cassiodorus 4. *variar.* 7. 23 *l. ultim. ff. de incend. l. 4. l. 5. J. de naufrag. §. 48. Institut. de rerum divis. l. 8. ff. ad l. Rhod.* 24 Clausula generalis, *non obstante &c.* in constitutionibus Principum sufficit: neque enim singulas consuetudines & singula statuta scire princeps cogitur. *cap. 1. de constitut. in 6.* 25 Subripere licet impune res naufragii a pirata, vel hoste imperii, vel ab hæretico facti: ab alio facti non licet. 26 Piratæ comparantur reis majestatis divinæ & humanæ. 27 Pœna subripientis aliquid ex naufragio. 28 Falsus procurator furtum facit. *l. 43. §. 1. l. 80. §. 6. ff. h. t. l. 24. §. de procurat. l. 18. in fin. ff. de solution.* Falsus autem procurator est, qui nullum unquam mandatum habuit. Vel qui revocatum, vel ipso jure nullum habet. Bald. *hic.* 29 §. 8. *Instit. de obligat. quæ ex delicto.* 30 Furtum fit invito domino. *J. h. t.* interdum volenti, *ut hic.* 31 Videtur legendum, *utrumne furti: an pro servo quem corrumpere voluit? non solum furti, sed etiam servi corrupti is obligatur &c.* ut hæc sint in quæstione, an furti, an servi corrupti, an utriusque nomine teneatur. 32 Hæc est 22. decisio ex quinquaginta novis Justinianeis, ut videre est apud Inglois, quem vide *h. l.* Ans. 33 *l. 47. ff. de reg. jur.* 34 Hæc ἀντίθεσις obscura est: nos ita explicamus, Singularia duo hac lege proponuntur, reus, de quo hic agitur, furti tenetur, quamvis proprie furtum non fecerit: & servi corrupti, quamvis proprie servum non corruperit. Non furtum fecit, quia rem volente domino contrectavit: passus enim dominus rei est, rem apud eum (nimirum sollicitatorem servi) deferri, ut delata apud eum interciperetur, & in furto deprehenderetur. Non servum corrupit, quia servus ipse sollicitatorem domino indicavit, & communicato cum hero consilio apud sollicitatorem, rem domini detulit, ut sollicitator in furto deprehenderetur. His cognitis res ita confertur; quemadmodum adversus sollicitatorem in hac hypothesi datur furti actio, licet proprie furtum non fecit, hoc est, invito domino rem contrectavit: ita adversus eundem datur servi corrupti actio, licet servum ipsum (frugi & fidelem domino) non corruperit: hoc ideo, quia lex consilium corruptoris considerat, non factum. 35 §. 6. *Inst. de obligat. ex delict.* 2. Gajus 10. §. 4. 36 *Tanquam*, particula fictionis nota est. Delicta facto & animo delinquentis perfecta puniuntur, etiamsi vera delicti definitione perspecta non sint perfecta. vide quæ dixi ad *l. 18. ff. de pœnis. l. unic. §. si quacunque præditus potestat.* adde quæ dixi ad *Novell.* 134. *cap.* 10. *l. 5. supr. de Episc. aud. l. 5. J. ad l. Jul. majest. l. 1. ff. de extraord. crimin.* 37 Pro servo bona fide possesso conveniuntur bonæ fidei possessores, furti noxali actione. *l. 11. ff. de noxalib.* 38 Regula antiquæ prudentiæ. 39 Regula hoc innuit, pro quo noxalem quis actionem suscipere cogitur, ejus nomine adversus alium actionem non habet. *vers. qui habet. J. h. t.* 40 Per conjecturam interpretari appellat argumentum a contrario. 41 Bona fide Titius servum alienum possidet. Servus ille noxam nocuit, furtum alii fecit: quæritur an bonæ fidei possessor servi nomine, noxali actione conveniri possit? potest. Quid si idem servus illi bonæ fidei possessori furtum fecerit? non potest bonæ fidei possessor ille noxali actione experiri adversus verum servi dominum. Cur ita? Vero domino furti actio ob servum competit: ita verus dominus furti actione noxali eo nomine conveniri non potest, *vers. qui habet.* Quid si servus apud bonæ fidei possessorem esse desiit & apud verum dominum esse cœpit? bonæ fidei possessor actione noxali conveniri amplius non potest. *vers. sin autem.* Potestne ob res furto sublatas experiri adversus verum dominum? potest: sed pro iis tantum rebus, quas servus furatus est, postquam apud bonæ fidei possessorem esse desiit. Quisque enim habet tunc furti actionem adversus dominum, cum ipse aliis teneri furti actione non potest. Ita emendo & lego hunc versiculum: *Quis enim &c.* apertissimo sensu, qui huc usque non perceptus a nostris videtur. Nam si quæsieris, cur bonæ fidei possessor, ex furto sibi facto a servo post amissam ejus possessionem agere adversus verum dominum possit? Hæc erit ratio: Bonæ fidei possessor post amissam servi possessionem, aliis furti actione noxali teneri non potest: igitur ab eo tempore jus furti actionis movendæ ei competere in aliquem cœpit. si rursus quæras in quem? nullum alium reperies, quam verum rei dominum. Atqui si servus mansisset apud bonæ fidei possessorem: bonæ fidei possessor furti non potuisset instituere actionem? non potuisset, sic enim (ut loquitur hic Justinianus) omnia ex tempore discernenda. Jus ex tempore variatur, tempus aliud alias actiones postulat: ita accidet, ut certa temporis parte, bonæ fidei possessor, hoc est, cum servum possedit, non habuerit (addita hac negatione necessario hic locus legendus est ex *vers. cum igitur J. h. t. ibi, & ipse adversus verum dominum*) actionem adversus verum dominum: & eodem tamen tempore teneatur (ita affirmative dispuncta negatione hic locus legendus videtur) actione extraneis. *d. vers. cum igitur.* Jus ex tempore variatur: tempus aliud alias actiones postulat: ita fiet, ut cum possessor bonæ fidei servum non possidet, habeat actionem adversus dominum, & non teneatur extraneis actione. *J. ibi & bonæ fidei possessor.* Contra accidet, ut ipse dominus, cum servus apud bonæ fidei possessorem fuerit, non teneatur: cum esse desierit apud eum, sub actione constituatur. *ibi, & ipse dominus. J. eodem* nisi quis malit ita legere totum hunc locum, *& bonæ fidei possessor in parte certa temporis non habeat actionem, & teneatur actione: & ipse dominus in alio tempore non teneatur actione, & in alio sub actione constituatur &c.* hoc sensu, cum bonæ fidei possessor servum possidet, ex furto servi non habet actionem adversus dominum, licet eodem tempore extraneis teneatur furti. Hæc videtur sententia manifesti esse *vers. cum igitur J. h. t.* nihil tamen necessario mutandum esse. 42 Est hæc possessio civilis, quæ a Græcis dicitur τῇ ψυχῇ δεσπόζοντος κατοχὴ, 50. *F. log. 2. cap. 60.* id est, animo domini, opinione domini. *l. 22. §. 1. ff. de noxalib. action.* 43 Apud bonæ fidei possessorem servus si furtum extraneo fecit, tenetur bonæ fidei possessor servi nomine noxali actione: nec tamen adversus verum dominum actionem habet.

tus est, & aliis tenetur noxali actione, si extranei furtum a servo fuerint passi, & ipse adversus verum dominum non habet actionem, secundum regulam [1] dicentem: *Qui habet adversus [2] alium furti actionem, ipse ea teneri non potest.* Sin autem desinat in servi retentione [3], & ille apud verum dominum fuerit inventus: tunc ipse quidem noxali furti actione minime potest teneri: adversus autem verum dominum habet ipse furti noxalem actionem pro rebus, quas vel tunc furatus est, cum est apud verum dominum, vel antea postquam bonæ fidei possessoris retentionem [4] excessit, necdum apud verum dominum factus [5] est. Sic iterum regulæ generali casus evenit consentaneus. Qui enim habet tunc furti actionem adversus [6] dominum, ipse aliis teneri furti actione non potest, & sic ex [7] tempore omnibus discretis, vetustissima dubitatio nostro fœdere conquiescat, & bonæ fidei possessor in parte certa [8] temporis habeat actionem, & non teneatur [actione]: & ipse dominus in alio tempore [9] non teneatur actione, & in alio sub actione constituatur. † De eo [autem] qui liber [10] constitutus ab alio bona fide tenetur, si furtum commiserit, recte & sine aliqua dubitatione dicitur posse eum qui liber est cognitus, & ab ipso qui bona fide eum detinet, pro furto conveniri: & bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conveniri, sed ipsum pro suo furto respondere: quia generalis regula [de servo] prolata est: & pro [11] eo qui non servus, sed liber, & suæ potestatis est, noxalem moveri actionem, impossibile, nostrisque legibus incognitum est. Dat. Kal. Octob. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De re commodata.

22. Idem A. Joanni P. P.

MAnifestissimi [12] quidem juris est, perpetrato furto, ei competere furti actionem, cujus [13] interest ne furtum committatur. Sed quærebatur apud antiquos legum interpretes, si quis commodavit alii rem ad se pertinentem, & ipsa subtracta est, an furti actio adversus furem institui possit ab eo qui rem utendam susceperit, idoneo [14] scilicet constituto: quia & ipse commodati actione a domino pro ea re conveniri possit? Et hoc quidem pene jam fuerat concessum, ut habeat ipse actionem, nisi inopia dignoscatur laborare: tunc enim furti actionem domino competere dicebant. Sed ea satis increbuit dubitatio, si tempore, quo furtum committebatur, idoneus erat [is] qui rem commodatam acceperat, postea autem ad inopiam pervenit, antequam moveatur actio quæ [ei] antea competebat: an debeat actio quæ semel ei adquisita est, firmiter apud eum manere, vel ad dominum reverti? Tum & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria sit, necne? Sed omnem talem tractatum alia sequitur subdivisio, si ex parte solvendo sit is qui rem utendam accepit, ut possit non in totum, sed particularem solutionem ei facere: an habeat furti actionem, vel non? §. 1. Tales itaque ambiguitates veterum, imo magis (quod melius dicendum est) ambages nobis decidentibus in tanta rerum difficultate simplicior [15] sententia placuit: ut in [16] domini sit voluntate sive commodati actionem adversus [17] res accipientem movere desiderat, sive furti adversus eum qui rem surripuit: & alterutra earum electa [18] dominum non posse ex pœnitentia ad alteram venire actionem: sed si quidem furem elegerit, illum qui rem utendam accepit, penitus liberari: sin autem quasi commodator veniat adversus eum qui rem commodatam accepit, ipsi [quidem] nullo modo competere posse adversus furem furti actionem: eum autem qui [19] pro re commodata convenitur, posse adversus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, si dominus sciens [20] rem esse surreptam, adversus eum, cui res commodata fuit, perveniat.

§. 2. Sin autem nescius [21], & dubitans rem non esse apud eum, commodati actionem instituit, postea autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem pervenire: tunc licentia ei concedatur, & adversus furem venire nullo obstaculo ei opponendo, quoniam [jam] incertus constitutus movit adversus eum qui rem utendam accepit, commodati actionem: nisi domino ab eo satisfactum est: tunc etenim omnimodo furem a domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui [pro] re [sibi] commodata domino satisfecit: cum manifestissimum sit, etiamsi ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans [22] rem esse surreptam, postea autem hoc ei cognito adversus furem transivit; omnimodo liberari eum qui rem commodatam susceperit: quemcunque causæ exitum adversus furem dominus habuerit: eadem definitione obtinente, sive in partem, sive in solidum solvendo sit is, qui rem commodatam accepit. §. 3. Sed cum in *secundam* dubitationem incidebant, quid statuendum sit, si quis rem commodatam [23] habuerit, quam aliquis furto subtraxerit, & lite pulsatus condemnationem passus fuerit non tantum in rem furtivam, sed etiam in pœnam furti: & postea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere desiderans, utpote ex suæ rei occasione [24] ortam; alia dubitatio incidit veteribus, utrumne rem tantum suam, vel ejus æstimationem consequatur, an etiam summam pœnalem? Et licet ab antiquis variatum est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus, licet [25] variaverit, eligendus est, non in prima, sed in secunda ejus definitione, in qua lucrum statuit minime ad dominum rei pervenire: ubi [26] enim periculum, ibi & lucrum collocetur: ne sit damno tantum deditus, qui rem commodatam accepit, sed liceat ei etiam lucrum sperare.

§. 4. Cum autem in [27] confinio earum dubitationum *tertia* [28] exorta est [quæstio]: quare non, & eam decidimus? Cum enim apertissimi juris sit, non [29] posse maritum constante [30] matrimonio furti actionem contra suam uxorem habere, quia lex [ita] atrocem [31] [actionem] dare in [32] personam ita sibi conjunctam [33] erubuit: ejusmodi incidit veterum sensibus quæstio. Quidam [34] etenim re sibi commodata, hujusmodi rei furtum a sua muliere passus est: & dubitabatur, utrumne domino rei furti actio contra mulierem præstaretur, an propter necessitatem causæ, & maritus ejus, utpote actioni commodati suppositus, possit habere furti actionem? Et auctores quidem juris satis & in hac specie contra se jurgium exercuerunt: ex præsenti autem lege, & anterioribus nostris decisionibus quæ in ista positæ sunt constitutione, potest & hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus [35] electionem ad quem voluerit pervenire: sive ad eum qui rem commodatam accepit, sive contra eum qui furtum commisit, & in hac specie maritus quidem propter matrimonii [36] pudorem, non furti, sed rerum [37] amotarum actionem habeat, si ipsum dominus elegerit: Dominus autem omnem licentiam possideat, sive adversus maritum commodati, sive adversus mulierem furti actionem extendere: ita tamen, ut si ipse [38] qui rem commodatam accepit, solvendo sit, nullo modo adversus mulierem furti actio extendatur: ne ex hujusmodi occasione inter maritum & uxorem qui non bene secum vivunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente uxor ejus extrahatur, & furti patiatur pœnalem condemnationem. Dat. 15. Kal. Septembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. III.
DE OPERIS [39] LIBERTORUM.

De operis tempore manumissionis impositis. De pretio. De alimentis.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Romano.

SI tempore [40] manumissionis operæ tibi impositæ sunt, scis te eas præstare debere. Solet [41] autem inter patronos, & libertos convenire, *ut pro operis aliquid* [42] *præstetur*, licet pretium [43] peti non possit, nisi [44] quando propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ, defectis [45] tamen facultatibus patroni, eum alere [46] cogebaris. PP. 3. Kal. Januar. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De manumissionis causa tradito.

2. Iidem AA. Eutycheti.

MAnumissionis causa traditus, neque [47] in servitutem reduci a manumissore potest [48], neque impositas operas præstare cogitur [49]. PP. 6. Kal. Maji, ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De eo qui nummis acceptis manumisit.

3. Iidem AA. Quintiano.

QUi nummis acceptis [50] ab extraneo, servum suum manumisit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: sive fuerant operæ impositæ, sive

1 De qua §. *vers. namque generalis.* 2 Qui adversus alium furti actionem habet, is ea teneri non potest. Cur autem id receptum fuerit, satis non constat: aut constat imperfectissime: sic Ursejus in non absimili specie eam rationem adfert, non fuit in potestate servi, ut uni dominorum serviat. *l.* 27. §. 1. *ff. ad legem Aquil.* quæ ratio satis est infirma, de qua vide Cujacium 17. *observation.* 15. ubi ostendit regularum juris, quas Jurisconsulti a majoribus per manus acceperunt, rationes, neque diligenter nimium conquiri, neque reddi nimis bonas. 3 Id est, naturali possessione. 4 Id est, naturalem possessionem amisit. 5 Sic homines sub fidejussione facti dicuntur. *l.* 2. *in fin. ff. de custod. reor.* reus sub custodia officii factus. *l.* 1. *infr. ad SC. Turpill.* in possessione factus. *l.* 11. *ff. ut in possess. legat.* & Novell. 17. εἰ δὲ τινὰ ὑπὸ καὶ τὸν λόγον ποιήσεις, si aliquem sub verbo feceris. adde Cujacium 8. *observ.* 30. 6 Qui adversus dominum furti actionem habet, aliis ipse teneri furti actione non potest. 7 Tempora inter se conciliand a ut contraria vitentur. 8 Quoties scilicet servum non possidet naturaliter. *versic. sin autem. supr. h. t.* 9 Quoties scilicet domini cogitatione furem possidet. *versic. cum igitur.* §. *h. t.* 10 Si liber homo, cum esset apud bonæ fidei possessorem extraneo furtum fecit, ipse tenetur, non bonæ fidei possessor. 11 Liberi hominis causa non datur noxalis actio. *l.* 42. *ff. de noxalib. l.* 13. *in fin. ff. de interrogat.* quod ad mercenarios, servos nostri temporis potest extendi. *l.* 89. *ff. de furtis.* 12 Est 23. ex 50. decisionibus. vid. §. 16. *vers. Sed nostra. Instit. de obligat. quæ ex delicto.* Goth. Adde Inglois. *Ans.* 13 Furti actio competit ei, cujus interest furtum non committi. *l.* 10. *ff. de furtis.* ex causa scil. honesta. *l.* 11. *ff. h. t.* 14 Vide Modestinum 2. *differentiarum* apud Russinum *tit.* 10. *in fragmentis Pythæanis.* 15 Simplicitas legibus amica. §. 7. *Inst. de fideicomm. hered.* §. 3. *vers. & hæc. Instit. de legit. agnatorum success.*
16 Qui rem commodavit, agere potest rei nomine, vel in ipsum furem, vel in commodatarium, *l.* 14. §. 14. 16. *l.* 68. *ff. de furtis.* §. 16. *Instit. de obligat. quæ ex delict.*
17 Commodator, quoties res commodata apud commodatarium furto sublata est, vel adversus commodatarium commodati, vel furti adversus furem experiri potest: sic ut alterutra actione electa ad aliam redire non possit: sic denique ut alterutro electo adversus alium non possit experiri. Quid commodatarius? conventus a commodatore rem suam commodatam furto subreptam esse sciente, furti actione adversus furem experiri potest, *ut hic.* Quid si a commodatore, furtum ignorante aut dubitante, commodati actione commodatarius conventus sit? licet commodatori ab instituta commodati actione discedere, & commodatario prætermisso, furti actionem adversus ipsum furem instituere, nisi a commodatario suum sit jam consecutus: hoc enim casu uterque, & commodatarius & fur a commodatore conveniri non possunt: licet fur ipse a commodatario possit eo casu conveniri. §. 2. *vers. nisi domino.* Quid si a fure solidum non possit exigere? nullum regressum adversus commodatarium etiam locupletem habiturus est. §. 2. *vers. omnimodo.* 18 Commodator furem vel commodatarium eligere potest, eorum uno electo adversus alium non agit. *d.* §. 16. nisi ignorans egerit. §. 2. *J. h. t.* 19 Commodatarius conventus a domino adversus furem potest agere. 20 Vid. §. 2. *infr. h. t.*

21 Ignorans eligere non potest, nec dubitans. 22 Commodatario res commodata furto subtracta est a fure: is rem furtivam & pœnam a fure consequitur. Commodator post superveniens ea judicio sic exacta a commodatario petit? injuria agit: rem enim suam tantum vindicare potest: pœnam furti commodatario adjudicatam condicere non potest: tametsi occasione rei commodatæ ea orta sit. Cur ita jus est? periculum commodatæ rei subire potuit commodatarius, lucrum igitur ex ea re natum, ejus esse debet, *ut hic.* 23 Idem in locato. vide *l.* 9. *ff. locat.* aliud in pignore. *l.* 22. *ff. de pignorat. act.* 24 Occasione rei nostræ orta, non semper nostra sunt. 25 Papinianus variavit, *ut hic.* & *l.* 6. §. 1. *ff. de servis exportand.* variarunt & alii Jurisconsulti. vide quæ scripsi ad *l.* 75. *ff. de reg. jur.* 26 Vide *l.* 10. *ff. de reg. jur.* 27 Confinium dubitationum. 28 Si marito res commodata ab uxore subtrahitur, uxor a rei domino furti conveniri potest: a marito, furti non potest: sed in factum actione. 29 *l.* 2. *ff. rerum amot.* 30 Aliud est post divortium. *l.* 3. *ff. rerum amot.* 31 Atrox actio furti. 32 Atroces actiones in personas conjunctissimas non damus. 33 Conjuncta persona viro mulier est: quod in accusationibus, atrocioribus actionibus & testimoniis servandum. 34 Commodatam rem marito ab extraneo quodam uxor furto surripuit: quæritur an a domino rei mulier possit conveniri furti actione, an potius maritus ipse commodati conveniendus est? Potest alteruter conveniri: uti rei domino sederit, seu visum fuerit. Pone maritum conventum esse: poteritne maritus adversus uxorem, in hac specie furti agere? Non poterit, sed rerum amotarum tantum propter matrimonii pudorem, *ut hic.* Quid si commodator maritum elegit, neque ab eo solidum possit consequi? furti actionem instituere adversus mulierem commodator non poterit. *vers. Dominus.* J. 35 §. 2. 3. *supr. h. t.* 36 Propter matrimonii pudorem uxor constante matrimonio furti a marito non convenitur. 37 *l.* 2. *l.* 3. §. 3. *ff. rerum amotarum.* 38 Commodator si ab uxore commodatarii furtum fuerit rei commodatæ passus, uxorem commodatarii prius convenire non potest, quam marito inidoneo judicato. adde *l.* 28. *ff. rerum amot.*

39 *L.* 38. *ff.* 1. 40 Operæ tempore manumissionis impositæ sunt præstandæ. Tempore manumissionis dicuntur imponi, quoties, nisi operæ promissæ essent, libertas data non esset. *l.* 77. *ff. de solution.* 41 *l.* 24. *ff. h. t.* 42 Id est, aliquod pretium, *ut* J. 43 Pro futuris operis pretium non potest exigi a patrono, nisi conventum sit, vel necessitas id exigat. *l.* 24. *ff. h. t.* 44 Charitativum subsidium (sic enim nostri loquuntur interpretes passim) suis subditis necessitatis tempore dominum imponere posse hinc colligunt: & quidem personalium servitiorum loco, & ad eorum tantum æstimationem. *arg. l. si libertus.* 27. *ff. h. t.* 45 Id est, deminutis aut consumptis. 46 Alere patronum inopem libertus cogitur. *l.* 5. §. 18. *ff. de agnosc. liber.* 49. *Ecl.* 3. *c.* 51. 47 *l.* 32. *ff. h. t. l.* 1. §. 5. *ff. quarum rerum actio.* 48 Cur ita? non præstat beneficium, qui debitum reddit. *l.* 13. *ff. h. t.* Operas potest imponere, qui ultro tantum non ex necessitate manumisit. 49 Erronea promissio operarum non valet. 50 Qui manumisit, acceptis ab extraneo nummis, operas imponere non potest.

non; ut indebitam [1] solutam reddere cogitur. PP. Kalend. Novemb. ALBINO & ÆMILIANO CONSS. 207.

De venditione operarum.

4. Imp. ANTON. A. Valeriano.

SI quam tibi pecuniam a liberto tuo ex venditione [2] operarum deberi probaveris: restitui tibi a liberto tuo Præses jubebit: Ex hoc enim liberam [3] testamenti factionem libertus habet, modo si non onerandæ [4] libertatis gratia emissam [esse] cautionem probabitur. PP. 14. Kalend. Maji, DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De manumittente ante tempus quo tenetur manumittere.

5. Idem A. Terentio.

MAter tua ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, operas impositas petere non [5] potest: nisi ejus tantum temporis quo eum ante [6] manumisit [7], quam dies fideicommissæ libertatis exsisteret. sed nisi [8] ei honorem patronis debitum exhibuerit: adeat competentem judicem pro modo admissi vindicaturum. PP. 3. Idib. Maji, DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De pecunia. 1. *De duobus filiis.*

6. Imp. ALEXAND. A. Minicio.

NEc patronis pro operis mercedem accipere licet: quamvis si indictæ operæ præstitæ non [9] sint, ad pecuniæ exactionem obsequii non præstiti æstimatio convertatur. §. 1. Qui autem duos [10] filios in potestate, vel diversis temporibus habuit, Lege Julia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur. Dat. 12. Kal. Jun. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De empto suis nummis.

7. Idem A. Augustino.

SI tuis [11] nummis emptus es ab eo a quo manumissus es: nec operas ei debes, nec puniri ab eo ut ingratus potes: *patronum* tamen tuum esse [12] eum negari non oportet. Dat. 3. Idib. Septembr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De liberta quæ patrono nupsit.

8. Idem A. Lictorio.

LIbertæ tuæ, ducendo [13] eam uxorem, dignitatem auxisti: & ideo non est cogenda operas tibi præstare, cum possis Legis beneficio contentus esse, quod invito [14] te alii non possit juste nubere. Dat. 10. Kalend. Mart. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

Si cui relinquatur libertas in diem cum onere aliquid præstandi.

9. Idem A. Herculiano.

TItius, si [cum] testamentum faceret, servo suo Cajo [15] libertatem cum conditione hic dedit, *Cajum servum meum a die mortis meæ annis tribus peractis manumitti volo: ita [tamen] ut præstet* [16] *heredibus meis, sicut me vivo præstabat:* & cum idem servus testatori diurnum quiddam præstaret, & post mortem ejus usque ad diem præstandæ libertatis etiam heredibus præstiterit: manifestum est, quod adeptus libertatem, ad eandem præstationem compelli non possit. Dat. 7. Id. August. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

De extraneis heredibus, & de maritis patronarum.

10. Imp. ALEXANDER A. Cæcilio.

LIberti libertæque defunctorum, operas neque extraneis [17] heredibus patronorum, neque maritis [18] patronarum debent. PP. Kalend. Novemb. ALEXANDRO A. CONS. 227.

De natis ex liberta, si patronus libertæ permiserit nubere.

11. Imp. GORDIANUS A. Africano

QUod [19] ex liberta muliere nascitur, ingenuum est. §. 1. Is autem, qui libertæ suæ nubendi commodavit adsensum [20], quamvis [21] operas ab ea exigere non possit, jura [tamen] patronatus non amittit. PP. 3. Non. August. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Ubi morandum. De ingratis libertis.

12. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Veneriæ.

QUi manumittuntur, liberum [22], ubi voluerint, commorandi arbitrium habent: nec a patronorum filiis, quibus solam [23] reverentiam debent, ad serviendi necessitatem redigi possunt: nisi ingrati probentur: cum neque cum [24] patrono habitare libertos jura compellant [25]. S. 9. Kal. Jun. ipsis AA. CONSS.

De eo qui libertum alienum recepit.

13. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. ad Probum P. P.

IN redhibitione [26] operarum man[...] pœna in eum qui libertum alienum recipiendum esse duxerit. Dat. 3. Idib. Jul. GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

TIT. IV.

DE BONIS [27] LIBERTORUM, ET JURE [28] PATRONATUS.

Si servus a domino data pecunia mereatur libertatem, omnia jura patronatus dominus retinet: ideoque si bona illius fisco vindicata sint, fiscus et in jura liberti succedit.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Secundæ.

MUltum [29] interest, utrum quis suis nummis emptus ac manumissus sit ab emptore, an a domino suo data pecunia mereatur libertatem? Priore [30] enim casu ad [bona; ejus contra tabulas admitti patronum non placet, posteriore [31] [vero] omnia jura patronatus retinet. Et ideo cum Sabiniani patroni filii qui plenum [jus] habuit, ut hostis [32] publici bona fisco vindicata sint: secundum ea quæ divo Pertinaci placuerunt & nos secuti sumus, in [33] jura libertorum ejus fiscus [noster] successit [34]. PP. 5. Nonas Jul. FAUSTINO & RUFINO CONSS. 211.

2. Impp. VALENS & VALENT. AA. ad Florianum Comitem rerum privatarum.

SI liberti conniventibus [35] patronis consortium cum ancillis colonisve nostris [36] elegerint: sciant [illi] se deinceps commoda patronatus amissuros [37]. Dat. 3. Idib. Octob. *Treveri*, LUPICINO & JOVINO VV. CC. CONSS. 367.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SI quis patronorum in posterum hujusmodi narrationem conceperit, vel in libertatibus quæ inter vivos actitantur: vel in his quæ ex testamento, vel codicillis scriptis [vel sine scriptis] habitis proficiscuntur, *Ut* [38] *liberti eorum a jure patronatus liberentur:* antiqua interpretatione semota, non dubitet etiam patronatus jus ex sola tali verborum conceptione libertis esse remittendum: nec [eorum] successionibus quæ ab intestato descendunt, quas veteres etiam post hujusmodi actus servari in libertorum bonis decreverunt, a nobis patronis, integris reservandis. Sed quemadmodum in natalium [39] restitutione omne jus tollitur patronatus, ita & in hujusmodi verbis eandem vim esse observandam omnes non ignorant. Idemque [40] juris est, si inter vivos manumissione imposita, in ultimis voluntatibus concessio [41] data fuerit patronatus [42]: ita tamen, ut in omnibus natalium restitutiones, ex quibus pene solis ingenuitas mera [43] libertis competit, tam obtineant, quam in nostra Republica polleant: cum nobis cordi est, ingenuis [44] magis hominibus quam libertis eam frequentari. Reverentia [45] tamen quæ a libertis [patronis] debetur, & jure quod adversus ingratos [46] libertos patronis competit, integris reservandis, & si per verborum conceptionem secundum a nobis inductum modum jus patronatus fuerit amissum: cum etiam hæc ingenuitatis præmio tollantur, quam pene [47] sola natalium restitutio inducit: his videlicet casibus per quos pœnalibus modis jus patronatus quasi ab indignis patronis eripitur, in suo robore duraturis. Recitata septies [48] in novo consistorio palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novemb. DECIO V. C. CONS. 529.

4. [49] Αυτοκράτωρ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ. deest.

Varia capita Græcæ constitutionis Justiniani de jure patronatus ex variis locis in unum congesta, per Ant. Contium.

§. 1. Multi modi in ea enumerabantur, quibus cessat jus patronatus: ut passim ajunt Græci interpretes. §. 2. Volens patronus remittit ei qui manumittitur, jura patronatus, lib. XLVIII. Βασιλικ. tit. ult.

§. 3. Qui suis nummis est emptus liber fit, & solutus omni jure patronatus etiam jure veteri, lib. XLVIII. Βασιλικ. ὁ κλέψας ἀλλότρια πράγματα, καὶ διὰ τῶν τοιούτων κλοπιμαίων πραγμάτων II. συναγαγών, καὶ δοὺς ταῦτα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ II. κλέψας, οὐ δύναται δοῦναι ταῦτα καὶ ἐλευθερωθῆναι, ἀλλὰ δοῦλος μένει, καὶ τούτων ἀφαιρουμένων ἀπ' αὐτοῦ.

Id est,

Qui alienas res furatus est, & ex earum distractione decem puta redegit, eaque dedit pro sua libertate, liber fit: qui vero decem furatus est, non potest ipse dare, & liber fieri, sed servus manet etiam iisdem decem

1 Operarum indebita præstatio condicitur. 2 Id est, dum ei revenderes operas tibi debitas. *l. 37. ff. de bonis libert.* 3 Dixi ad *d. l. 37.* 4 *d. §. 5.* hinc colligit Baldus, Rusticos & Vasallos in libertatis suæ præjudicium obligari non posse. adde *l. 6. ff. de off. præsid.* 5 *l. 95. in fin. D. de leg. 1.* 6 Manumittens ante tempus quo manumittere tenetur, temporis anticipati ratione operas imponere potest, non ultra. 7 *l. 32. D. de dolo.* atqui videtur manumittere non posse. *l. 31. §. 1. D. ad SC. Salic.* 8 Vid. *l. ult. J. de obsequiis.* 9 Pro præteritis operis mercedem accipere licet. *l. 13. §. 2. l. 24. D. h. t.* 10 Duo filii ab operarum præstatione liberant. *l. 37. D. de oper. libert.* de jure liberorum, vide plura in *l. 1. l. 2. J. de jure liberorum.* 11 *l. 4. D. de manumissionib.* 12 Imo non est. *l. 10. D. de in jus vocando.* 13 Liberta uxor patroni sui facta, non tenetur ad operas. *l. 46. D. h. t.* 14 *l. 45. D. de ritu nuptiarum.* 15 Alciatus 6. *parerg.* 9. aliquando putavit hanc constitutionem adulterinam esse, quod Caji nomen hic servo tribuatur: quodque veteres consueverint Græcis non Latinis nominibus servos appellare. 16 An in infinitum? an potius triennii tantum spatio? postremum verius est, & ita tempus triennii adjectum libertatis præstationi intelligitur restringere onus indefinitum servo impositum. 17 Liberti operas non debent extraneis patroni heredibus. 18 Patrona mortua, liberti ejus marito operas non debent: honorem tamen debent. dixi ad *l. 2. supr. de in jus vocando.* 19 Ingenui sunt libertorum liberi. *Instit. de ingenuis. l. 9. J. de ingenuis manumissis.* 20 *l. 2. J. de obsequiis.* 21 Matrimonium potentius est, quam jus patronatus. 22 Libertus ubi voluerit, morari potest, dum tamen operas præstet quas debet. 23 Patroni liberis liberti solum reverentiam debent, non operas. 24 Imo cum patrono morari cogi possunt. *l. 38. in fin. D. h. t.* & ex provincia Romam venire cogi, ut operas reddant. *l. 20. in fin. D. h. t.* quin peregre cum eo proficisci. *d. l. 38.* si modo per orbem terrarum temere non vagetur. *d. l. 20.* quod ex longinquis & brevibus excursionibus definitur. *l. 13. in fin. D. de annuis legat.* Quid si certo loco morari jussi sint servi libertate donati? voluntati defuncti obtemperandum est. *l. 18. in fin. D. de aliment. l. 44. D. de manumissis testam.* Quid si extraneo plane sub ejusmodi conditione sit relictum, ut certo loco habitet? jus libertatis ejus tali jussione non potest infringi. *l. 71. §. 2. D. de condit. & demonstrat.* Ad certum domicilium & locum adstringi, servitutis species est. Hoc constat, sententia judicis, certum assignari posse reo domicilium, *l. 7. §. 1. ff. de interdict. & relegat.* An subdito licet patriam mutare? vid. Papon 3. *Notar. 6 fol.* 462. de addictis glebæ colonis & censitis alibi dictum est. 25 Imo compellunt. *l. 71. §. 2. ff. de cond. & demonstrat.* Resp. quod ibi tempore manumissionis illam legem imposuerit, hic ex intervallo. *Ans.* 26 Qui alienum libertum occupat, loco ipsius tenetur ad operarum præstationem. *l. un. in fin J. de colon. Illyr. lib.* 11.

27 Dixi ad *L. 38. D. 2.* 28 Dixi ad *L. 37. D. 14.* juris patronatus hæc præcipua capita sunt: Ne a liberto in patronum proponatur turpis actio. *l. 2. l. 5. ff de obsequ. parent. l. 4. §. 16. D. de dolo mali & metus.* ut reverentia & officium, *l. 26. §. 12. D. de cond. indeb.* & alimenta præstentur. *l. 5. §. 18. D. de agnosc. & alend. lib.* ut ingratus libertus revocetur in servitutem. *l. 3. vers. Reverentia. J. h. t.* ut patronus liberto succedat. *l. 4. J. h. t.* 29 *l. 4. J. de obseq.* 30 Qui servum meum ejusdem pecunia a me redemit & manumisit, jus in ejus bona succedendi non habet. 31 Etiamsi a servo meo pecuniam manumissionis causa accepero, nihilominus tamen ei succedo. 32 Hostis publici bona fisco cedunt. 33 *l. 9. ff. ad l. Jul. majest.* 34 Vid. quæ dixi ad *d. l. 9.* 35 Dissimulans pro consentiente habetur, jusque suum remittere intelligitur. 36 Id est, fiscalibus. 37 Et ita jus patronatus a patrono libertis remitti potest, *ut hic. & l. 3. J. h. t.* 38 Remittens jus patronatus, jus omne in libertum reverentia excepta, amittit. *Novell. 78. cap. 2.* 39 Natalium restitutione jus omne patronatus tollitur, ita ut libertus nec obsequium nec honorem patrono debeat, nec ingratus accusari possit. *vers. Cum etiam hæc. J. h. t. l. 10. §. 3. ff. de in jus vocand.* 40 Remissiones factæ in ultima voluntate, & inter vivos inter se comparantur. 41 Hoc est remissum jus patronatus. 42 Et libera testamenti factio. *l. 47. §. 2. ff. de bon. libert.* & ita abrogatur *d. §. 2.* 43 Mera libertas. 44 Ingenuis potius quam libertis hominibus rempubl. frequentari interest. 45 Rem[...] generali, quædam tacite excipiuntur. 46 Ingrati actio datur adversus eum cui jus patronatus remissum est. *l. 2. J. de libert. Nov. 78. c. 2.* non datur adversus restitutum natalibus dixi *supr. h. t.* Plus est ergo natalibus restitui, quam jura patronatus remissa habere. Quod ad actionem tamen ingrati attinet, datur adversus donatarium. 47 Natalium restitutio pene inducit ingenuitatem. *l. 2. l. 3. ff. de natalibus restituend.* 48 Septimo dixi ad *l. 30. supr. de jure dot.* 49 Hanc constitutionem Cujac. 20. *obs.* 34. restituit, partim ex Latina quadam & veteri translatione, partim ex Basilicis.

ei

ei ablatis. §. 4. ἀπρονόητος ἐλευθεροῦται, ἀπρονόητος δέ ἐστιν ἢ ὁ μηδένα τὸν προνοούμενον ἔχων αὐτοῦ ἢ ὁ μὴ δυνάμενος ἑαυτοῦ προνοεῖσθαι ὁποῖός ἐστιν ὁ παράφρων καὶ ὁ μαινόμενος. §. 5. Servus ægrotus [1], nisi ejus curam dominus gerat, fit liber : & dominus amittit in eo jus p tronatus. Item ne filii adoptivi patris libertos patris adoptivi habeant.

§. 6. Δοῦλος στρατευόμενος εἰδήσει τοῦ οἰκείου δεσπότου ἐλευθεροῦται. Servus sciente domino militiam adeptus, potestate domini liberatur, & ingenuus fit cessante jure patronatus.

† Idem cautum fuisse videtur de servo Episcopatum vel clericatum, vel aliquam dignitatem sciente domino adepto, ut ita concipi debeat hæc epitome:

Δοῦλος στρατευόμενος ἢ ἀξιωματικὸς γενόμενος εἰδήσει &c.

§. 7. Ancillas nostras in concubinatu habere possumus. Qui habet uxorem legitimam, non potest habere concubinam. Si quis sine uxore constitutus ancillam suam sub nomine habeat concubinæ, & in eadem usque ad mortem suam consuetudine perseveraverit: illa cum liberis suis in ingenuitatem rapietur, & supra legitimam portionem peculium quod dominus cum moreretur, habebat, capiet: neque liberi aut heredes, aut cognati defuncti in illam jus patronatus habebunt. §. 8. Intestato liberto mortuo ad ejus successionem primum vocantur descendentes, id est, veteri [2] quidem jure liberi post libertatem parentum concepti, ex hac vero lege etiam liberi in servitute parentum concepti, & postea manumissi, & post liberos hujusmodi vocantur deinde cæteri ascendentes, & parentes liberti, & fratres si modo sint liberi, id est, manumissi patronatus jure in hac parte sopito. §. 9. Placebat [3] in eo genere percipiendarum hereditatum (loquitur *de legitimis hereditatibus*) successionem non esse, id est, ut quamvis proximus quis secundum ea quæ diximus, vocatur ad hereditatem, aut spreverit hereditatem, aut antequam adeat, decesserit, nihilomagis legitimo jure sequentes admittantur. Quod iterum Prætores imperfecto jure corrigentes, non in totum sine adminiculo relinquebant: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, utpote agnationis jure eis recluso. Sed nos nihil perfectissimo juri deesse cupientes, nostra constitutione quam de jure patronatus humanitate suggerente protulimus; sancimus successionem in agnatorum hereditatibus non esse eis denegandam: cum satis absurdum erat, quod cognatis a Prætore apertum est, hoc agnatis esse reclusum: maxime cum in onere quidem tutelarum, & primo gradu deficiente sequens succedit; & quod in onere obtinebat, non erat in lucro permissum. §. 10. Illud certum est [4], ad serviles cognationes illam partem Edicti qua proximitatis nomine bonorum possessio promittitur, non pertinere: nam nec ulla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed nostra constitutione, quam pro jure patronatus fecimus (quod jus usque ad nostra tempora satis obscurum, atque nube plenum, & undique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente concessimus, ut si quis in servili constitutos consortio, liberum [5] vel liberos habuerit: sive ex libera, sive ex servilis conditionis muliere, vel contra serva mulier ex libero vel servo habuerit liberos cujuscunque sexus, & ad libertatem his pervenientibus, & ii qui ex servili ventre nati sunt, libertatem meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipsi in servitute eos habuerint, & postea ad libertatem pervenerint, ut hi omnes ad successionem patris, vel matris veniant, patronatus jure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorum successionem, sed etiam alterum in alterius successionem mutuam [6] vocavimus, ex illa lege specialiter eos vocantes, sive soli inveniantur, qui in servitute nati, & postea manumissi sunt: sive una cum aliis qui post libertatem parentum concepti sunt, sive ex eodem patre, vel eadem matre, sive ex aliis qualicunque copulatione nati sunt, ad similitudinem eorum qui ex justis nuptiis procreati sunt. §. 11. Sed [7] nostra constitutio, quam pro omni natione Græca lingua compendioso tractatu habito composuimus, ita hujusmodi causam definivit, ut si quidem libertus, vel liberta minores centenariis sint, id est minus centum aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, ut pro mille sestertiis unus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione, si tamen testamentum fecerint. Sin autem intestati decesserint nullo liberorum relicto, tunc patronatus jus (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrum reservavit. Cum vero majores centenariis sint, si heredes, vel bonorum possessores liberos habeant, sive unum, sive plures cujuscunque sexus, vel gradus, ad eos successiones parentum deduximus, patronis omnibus modis una cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint, si quidem intestati, ad omnem hereditatem patronos patronasque vocavimus. Si vero testamentum quidem fecerint, patronos autem, & patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes eos exheredaverint, vel mater sive avus maternus eos præterierint, ita quod non possint argui inofficiosa eorum testamenta, tunc ex nostra constitutione per bonorum possessionem contra tabulas non dimidiam ut antea, sed tertiam partem bonorum liberti consequantur, vel quod deest, eis ex constitutione nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerit, ita sine onere, ut nec liberis liberti libertæve ex ea parte legata, vel fideicommissa præstentur, sed ad coheredes eorum hoc onus redundet: multis aliis casibus a nobis in præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad hujusmodi dispositionem juris perspeximus, ut tam patroni patronæque quam liberi eorum, necnon qui ex transverso latere veniunt, usque ad quintum gradum ad successionem libertorum libertarumque vocentur, sicut ex ea constitutione intelligendum est, & si ejusdem patroni, vel patronæ, vel duorum duarumque pluriumve liberi sint, qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionem: & in capita non in stirpes dividatur successio: eodem modo, & in iis qui ex transverso latere veniunt, servando. Pene enim consonantia jura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus. Cumque [8] antea fuerat septimo loco bonorum possessio, *Tum quem ex familia*, & octavo, *unde patroni, patronæque, & parentes eorum*: utramque per constitutionem nostram quam de jure patronatus fecimus, penitus evacuavimus. Cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuimus, quas usque ad quintum gradum tantummodo coartavimus, ut sit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia, sufficit eis, tam contra tabulas bonorum possessio, quam *Unde legitimi*, & *unde cognati*: ex quibus possunt jura sua vindicare omni scrupulositate & in extricabili errore istarum duarum bonorum possessionum resoluta.

Contius. Videri posset, & hac lege constitutum fuisse id, quod ait Justinianus Instit. quibus manumit. non licet, *ne masculus in testamento manumittere posset, nisi decimumseptimum implevisset annum, & decimumoctavum attigisset: & vice versa ne fœmina testamento manumitteret, nisi decimumsextum implevisset, & decimumseptimum attigisset: ut utroque casu, tam in masculo quam in fœmina media via electa sit inter annos pubertatis, & viginti annorum ætatem. Sed quia Græci numeri hac in re depravati sunt, nec hanc constitutionem diserte exprimunt, nihil hic ea de re affirmare audemus. Sequatur quisque quod probabile videtur, donec certiore confirmatione, vel refutatione certior fiat, quid necessario sequi debeat.*

TIT. V.
SI [9] IN FRAUDEM PATRONI A LIBERTIS ALIENATIO [10] FACTA SIT.

Alienata in fraudem patroni revocantur usque ad legitimam portionem. Bald.

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Claudio.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienaverit [11], quatenus legitima pars deminuta est, revocandi tributam convenit esse potestatem. Dat. Kal. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS.

2. Iidem AA. & CC. Juliæ.

DEfuncto quidem liberto patronus intestato [12] succedens, per actionem Calvisianam in ejus fraudem alienata revocare potest. Verum cum patronum post liberti sui mortem ab eo fundi collatam donationem habuisse ratam [13] adseveras, manumissoris factum infirmare successores ejus minime possunt. Dat. 8. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

TIT. VI.
DE OBSEQUIIS [14] PATRONO PRÆSTANDIS.

De actione famosa.

1. Imp. ALEXAND. A. Zotico.

COntra patronum tuum famosam [15] actionem instituere non potes. PP. 2. Idus Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De nuptiis.

2. Idem A. Leontogono.

LIbertæ quæ voluntate patroni, aut jure nuptæ [16] sunt, non coguntur officium patronis suis præstare. Dat. 14. Kal. Aug. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De his qui pactione data manumittuntur.

3. Idem A. Xantho.

ETiam qui pactione [17] data a dominis manumittuntur, mero [18] jure omne eis obsequium debent.

De lite.

4. Idem A. Victorino.

SI manumissori tuo vim, & audaciam objecisti, ei, qui te beneficio suo ex servitute liberando, ut adversarium [te] haberet, fecit: Præses provinciæ, quatenus coërcere ejusmodi temerariam licentiam debeat, æstimabit. Nam si qua tibi pecunia debebatur, sive de rebus adversus patronum disceptatio fuerat: non protinus ad litigandum [19] currere debueras: maximè autem si hoc facere auderes, sine [20] atrocitate [certe] verborum æquitatem petitionis tuæ commendare Judici potuisti, omni honore patrono debito reservato. PP. 2. Kal. Octob. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De liberis damnatorum.

5. Imp. GORDIANUS A. Sulpitiæ.

ETiam liberis [21] damnatorum consuetum obsequium libertos paternos præstare debere [22], in dubium non venit. Proinde si non agnoscunt reverentiæ debitæ munus: non immerito videntur ipsi adversus se provocare severitatem. PP. Non. Septemb. SABIN. II. & VENUSTO CONSS. 241.

Quale obsequium præstandum, & de vinculis.

6. Idem A. Cornelio.

LIbertos, sive libertas maxime quibus impositæ operæ non sunt, consuetum [23] potius obsequium quam servile ministerium manumissoribus exhibere debere, neque vincula [24] perpeti, non est opinionis incertæ. Dat. 3. Kal. April. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

1 *l. unic.* §. 3. *C. de Latina libert.* *Novell.* 153. *cap.* 1. *l.* 2. *ff. qui sine manumiss.* 2 Id est, Leg. 12. Tabul. 3 *Inst. de legitima agnat. success.* 4 *Inst. de servili cognatione.* 5 Id est, filium, ut *l.* 34. *ff. de pact.* 6 An jure veteri libertorum liberi jus mutuæ successionis habuerunt excluso suo patrono? Robertus videtur hoc voluisse 2. *recept.* 24 quo nomine reprehensus a Cujacio 17. *obs.* 13. defenditur a seipso 3. *animadvers.* 2. reprehenditur iterum ab Antonio Mercatore 3. *Notar.* 25. adde Cujac. 20. *obs.* 34. 7 *Inst. de success. libert.* 8 §. 4 *vers. Cumque. Instit. de bon. possess.*
9 Dixi ad *L.* 38. *D.* 5. 10 Quid si manumissio facta sit? Ipso jure nulla est.
11 Alienata in fraudem patroni revocantur usque ad legitimam. *l.* 1. *ff. h. t.*
12 Patronus alienata a liberto intestato mortuo revocat per Calvisianam. *l.* 3. §. 3. *ff. h. t. l.* 16. §. 6. *ff. de pet. hered.* testato vero per Fabianam. 13 Patronus alienationem factam a liberto, si ratam habuerit, ipse ejusque heredes eam revocare non possunt.

14 Dixi ad *L.* 37. *D.* 15. 15 *l.* 1. *in fin. supr. si tutor non gesser.* 49. *Eclog.* 2. *c.* 1. 16 *l.* 11. *in fin. supr. l.* 48. *ff. de oper. libert.* 17 Id est, canone. Pactum enim hic sumitur pro canone, ut *Novell.* 120. *cap.* 8. 18 Jus merum. 19 Libertus patronum in jus non vocat sine venia. *l.* 4. §. 1. *l.* 8. §. 1. *l.* 9. *& seq. ff. de in jus vocand.* 20 Libertus adversus patronum litigare sine atrocitate verborum debet. vid. *l.* 11. §. 1. *ff. de dolo.* Goth. Adde *l.* 6. *C. de postulando.* S. L. 21 *l.* 5. §. 20. *ff. de agnosc. liberis. Nov.* 78. *c.* 2. §. 1. *in fin. l.* 4. *l.* 19. *in fin. ff. de jure patronatus.* etiam privignis. *l.* 7. *C. de hered. l.* 3. *C. tit. prox.* 22 Imo non debent. *l.* 3. *ff. de interdictis. l.* 1. *supr. de bon. libert.* 23 Obsequio contrariæ sunt operæ non impositæ, durum servitium & similia. 24 Vincula suis libertis imponere patronus non potest, *ut hic:* nec parens liberis, nec maritus uxori. Baldus, adde quæ dixi ad *l.* 12. *C. de oper. libert.*

De privignis, & filiis patroni.

7. Impp. DIOCL. & MAXIM. AA. Metrodoro.

NEque libertis novercæ, injuriæ inferendæ privignis [1] ejus libera facultas esse debet, paternos etiam libertos (sicut dicis) injuriosos tibi fuisse, ferendum non est. Præses igitur provinciæ vindictam tibi personarum conditioni congruentem impertiri non dubitabit. Dat. 5. Id. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De patrona.

8. Iidem AA. Hermiæ.

NEque patronæ [2] tuæ obsequiis refragari te fas est. Dat. 12. Kal. Februar. DIOCLETIAN. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

TIT. VII.

DE LIBERTIS [3] ET EORUM LIBERIS.

1. Imp. ANTON. A. Daphno.

NOn est ignotum, quod ea quæ ex causa fideicommissi manumisit, ut ingratum [4] libertum accusare non potest: cum id judicium extra [5] ordinem præbeatur ei qui [voluntate] servo suo libertatem gratuitam præstitit, non qui debitam restituit. PP. 5. Kal. Maji, MESSALA & SABINO CONSS. 215.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Maximum Præfectum urbi.

SI manumissus ingratus circa patronum suum extiterit, & quadam jactantia [6], vel contumacia cervicem adversus eum erexerit, aut levis [7] offensæ contraxerit culpam: a patrono rursus [8] sub imperium ditionemque mittatur, si in judicio, vel apud pedaneos [9] judices patroni querela exorta ingratum eum ostendat: filiis [10] etiam qui postea [11] nati fuerint, servituris: quoniam illis delicta [12] parentum non nocent, quos tunc esse ortos constiterit, dum libertate illi potirentur. † Sane si is, qui in nostro consilio vindicta liberatus est, post coercitionem [ex] pœnitentia dignum se præstiterit [13], ut ei civitas Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, quam si hoc patronus ejus oblatis precibus impetraverit. Dat. Idib. [14] Apr. *Romæ*, CONSTANT. [15] A. V. & CONSTANTE C. CONSS. 319.

3. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. ad Senatum.

LIberti non modo adversus patronos non audiantur, verum etiam eandem quam patronis ipsis [debent], reverentiam præstent heredibus [16] patronorum: quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus deferetur, si illi datæ sibi libertatis immemores, nequitiam receperint [17] servilis ingenii. Dat. 7. Id. August. *Ravennæ*, MARINIANO & ASCLEPIODOTO CONSS. 423.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Basso P. P.

LIbertinæ conditionis homines, vel eorum filii, etiamsi militantes [18] [docebuntur] ingrati: ad servitutis nexum procul dubio reducentur [19]. Dat. Kal. April. *Ravennæ*, THEODOS. II. & VALENT. AA. CONSS. 425.

TIT. VIII.

DE [20] JURE AUREORUM [21] ANNULORUM [22], ET DE NATALIBUS [23] RESTITUENDIS.

1. Impp. DIOCL. & MAXIMIAN. AA. Philadelpho.

NAtales antiquos, & jus ingenuitatis non ordo præstare Decurionum, sed a nobis [24] peti potuit. Dat. 15. Kal. April. *Ravennæ*, ipsis AA. CONSS.

2. Iidem AA. & CC. Eumeni.

AUreorum usus annulorum beneficio Principali tributus [25], libertinitatis [26] quoad vivunt imaginem [27], non statum ingenuitatis præstat [28]. Natalibus autem antiquis restituti liberti, ingenui [29] nostro constituuntur beneficio. Dat. 13. Kal. * *Sirmii*, CC. CONSS.

In AUTHENT. ut liberti de cætero. §. 1. & §. illud. coll. 6. tit. 7. al. 6. Novell. 78. cap. 1. & 2.

S*Ed hodie quia manumittentes servos suos, cives denunciant Romanos (non enim aliter licet) ex ipsa manumissione aureorum annulorum & regenerationis jus habent: ut sint quidem liberi & ingenui, sed jure patronatus illæso.*

TIT. IX.

QUI [30] ADMITTI AD BONORUM POSSESSIONEM [31] POSSUNT: ET INTRA [32] QUOD TEMPUS [33].

De filiofamilias.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Macrinæ.

BOnorum possessio filiofamilias delata [34]; cum ignorante [35] quoque patre possit peti, emolumentum etiam patri allatura, si ratam [36] petitionem pater habuerit, amittitur [37] transacto tempore [38]. Sine die & consule.

De bonorum possessione quæ defertur proximitatis nomine.

2. Iidem AA. Crispino.

SI bonorum possessio tibi duntaxat competit proximitatis nomine, habuisti spatium centum [39] dierum utilium, ex quo eum defunctum [40] scisti [41], ad bonorum possessionem amplectendam. Dat. 3. Non. Novemb. GETA CONS.

De infante.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Crescentio.

INfantis [42] nomine agnitam bonorum possessionem, & antequam [43] loqueretur diem functi, recte competere [44] nulla dubitatio est. S. Kal. Januar. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De emancipata.

4. Iidem AA. & CC. Marcello.

EMancipata [45] si non agnovit intra [46] annum, *Unde liberi* bonorum possessionem, nullam [47] ad heredes vindicationem successionis transmittere potuit. Dat. 3. Kal. Maji, *Heracleæ*, CC. CONSS.

De ignorantia facti.

5. Iidem AA. & CC. Maximo.

QUamdiu per facti [48] quæstionem incertum [49] est, utrumne secundum tabulas, an ab intestato, & ex quo capite possessio sit delata, ne tibi tempus agnoscendæ bonorum possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris solicitudinem.

De ignorantia juris.

6. Iidem AA. & CC. Frontinæ.

1 Liberti debent reverentiam privignis patroni. *l. 5. supr. h. t.* adde quæ notavi de noverca *l. 4. ff. de inoff.* multo magis liberis patroni. *l. 7. in fin. ff. de oper. libert.* 2 Ut patrono, ita patronæ debetur obsequium. *l. 5. supr. & l. 7. in fin. ff. de oper. libert. l. ult. ff. de obsequiis.*
3 Et eorum moribus. *L. 4. Cod. Theod.* 11. 4 De actione ingrati, vid. *l. 3 supr. de bon. libert. Novell. 78. cap. 2.* 5 Ingrati enim actio legibus non est prodita: aut si prodita est, veluti lege Ælia Sentia, in desuetudinem abiit, post illam legem senatusconsultis, & constitutionibus de ingratitudine libertorum agi extra ordinem cœpit, *ut hic.* 6 *L. un. C. Theod. h. t.* 7 Ob levem offensam inviolato obsequio, non deserto commissam, non revocantur in servitutem liberti. 8 Liberti revocantur in servitutem ob vitium ingrati. *l. pen. supr. de oper. libert. l. 6. in fin. ff. de restit. in integr. l. 6. ff. de agnosc. l. 70. ff. de verb. sign. §. 1. Inst. de cap. deminut. Novell. 78. cap. 2.* Tac. 13. 2. Valer. 1. Ambros. *de Jacob & beata vita.*
9 Vid. *l. 2. supr. de pedaneis judicibus.* 10 Ingratitudo patris non nocet liberis ante ingratitudinem natis: post ingratitudinem natis nocet: ideoque qui ita nascuntur, cum parentibus, cum parentibus in servitutem revocantur. 11 Natus ex ingrato, ut ingratus in servitutem reducitur. 12 Delicta parentum regulariter liberis non nocent. vide tamen *l. quisquis. 5. §. 1. J. ad leg. Jul. majestat.* 13 Cornelius Tacitus tamen *lib.* 13. ait (Neronis tempore) vindicta liberatos non potuisse in servitutem retrahi. 14 Dat. 6. Kal. August Coloniæ Agrippinæ. *Cod. Theod. h.t.* 15 Pacatiano & Hilariano Consulibus. 16 Liberis sc. *l. 5. J. tit. prox.* Novella Valentiniani de libertis: *etiam filiis actionem ingrati adimit.* vide Cujac. *ad Novell.* 78. Puto tamen id etiam ad extraneos heredes pertinere. *l. 2. supr. de in jus vocand.* 17 Servus ergo nequam est & fur. vide Bald. *hic.* Ita solent liberti ad nequitiam servilis ingenii redire. Plautus in Persa Act. 5. *Ita pars libertinorum est, nisi patrono, qui adversatus est, Nec satis liber sibi videtur, nec satis frugi, nec satis honestus. Ni quid essicit, ni ei maledixit, ni grato ingratus repertus est.* 18 Facit *l. 6. 3. ff. de obsequiis.* 19 Hinc anno 1542. Tholosano Senatusconsulto cautum fuisse refert Paponius, Literas status in criminibus & delictis non concedi. *Lettres d'estat: ne s'oltroyent en delict, & en crimes. 2. Notar. 9. cap. des lettres d'estat.* Idem 10 *Arrest.* 8. *num. ult.* de literis status & justitiæ alias diximus.
20 Dixi ad *L. 40. D. 10. h. t.* 21 Annulorum aureorum jus quid? dixi in *l. 1. 2. J. a. t. ex tit. ff. h. t.* 22 De annulis vide quæ scripsi ad *l. signatorius annulus. 74. D. de verb. sign.* 23 Dixi ad *L. 40. D. 11.* 24 *l. 1. D. h. t.* Hodie beneficium hoc cuivis liberto ultro datum est a lege. *Nov. 78. c. 1.* His adde Paponis tractatum de nobilitate 5. *Arrest. 4. & 3. Notar. 7. c. d'en. oblissement.* 25 Annulorum jus tribuebatur habentibus in bonis mille quadringentos, qui census erat equestris. Sueton. *in Julio c.* 33. sic Arnobius 4. Pecunia donat annulos aureos, passim Plinii seculo, *lib. 33. cap.* 3. parcissime sub Vitellio. Sueton. *cap.* 12. Nunquam aut rarissime sub Alexandro Severo jus aureorum annulorum dabatur. *Lamprid.* 26 *Libertatis*, quidam ita legunt. Cujac. ad *l. 1. J. si servus aut libertus.* legit *libertis.* 27 Imago ingenuitatis minus est, quam ingenuitatis status. 28 Imo præstat. *l. 5. l. 6. D. de jure aureor.* Annulis enim aureis donatus vivit ut ingenuus, moritur ut libertus. *l. 3. ff de bonis libert.* 29 Natalibus restitutus fit ingenuus, *ut hic. & l. 2. 3. 5. D. de natalib.* Qui jus aureorum impetrabat, non fiebat ingenuus. *J. h. t.* ut deterioris sint conditionis hi quam illi *Nov. 74. cap. 1. l. 4. §. 6. J. de bon. libert. l. 6. D. de bon. libert. l. 6. J. de suis & agnatis. l. 3. ff. de bon. libert.* horum honor augetur, conditio non mutatur. *l. 33. § 2 ff. de cond. & demonstr.* Hodie juris utriusque sublata videtur differentia, saltem videtur confusio, dum utrumque libertinis omnibus a lege tribuitur, *Novell.* 78. Cæterum licet sic in libertis aboleretur omnimodo servitutis nota, non continuo tamen in tribus erant relati. *l. 35. ff. de leg. 3.*
30 Pars prima tituli. 31 De bonorum possessoribus dixi ad *L. 37. D. 1.* An hodie bonorum possessiones sint in usu, dicam ad *l. ult. J. h. t.* 32 Pars altera tituli. 33 Ad aliquot hujus tituli leges scripserunt Alciatus, Cagnolus, & Camillus Plautius. Item *ad tit. l. 1. 4. & 9.* Hippolytus Riminaldus. *Mod.* 34 Vide Waltherum *lib. 1. miscell. c. 24. & lib. 2. c. 38.* Bellonium *lib. 3. supput. c. 1. Mod.* 35 Et invito. *l. ultim. §. 1. J. de bon. quæ liberis.* 36 *l. ult. ff. de bon. possess. l. 6 §. 1. ff. de adq. vel omitt. hered. l. ult. §. 1. D quis ordo in bon. poss.* Imo patris jussus præcedere debet, nec sufficit ratihabitio *l. 25. §. 4. D. de adquir. vel omitt. hered.* nihil saltem operari ratihabitio dicitur. *l. 6. §. 6 ff. de negot.* aliud in hereditate: aliud in bonorum possessione. Cur aliud? Ne dicas cum Accursio, hereditatis aditionem juris esse civilis, quo patria potestas maxime attenditur. Bonorum possessiones, juris esse Prætorii, eoque patriam potestatem negligi. Nam ratihabitione bonorum possessio adquiritur patri, jure prætorio, *ut hic.* Potest commodius dici, jure civili perpetuam & liberam esse potestatem adeundi *l. 8. J. de jure delib.* In bonorum possessione petenda tempus angustius: & in eo proinde filium privari: ut filio non sit necesse patris jussum præcedere. quemadmodum in plerisque aliis cernitur, ut ubi lis tempore peritura sit, a regulis discedamus: & habiles fiant personæ, quæ antea idoneæ non erant. 37 Renunciatio tacita facta per filium patri nocet, *ut hic.* Immo nocere non potest. *l. 13. in fin. l. 14. D. de adq. vel omitt. hered. l. 8. §. 1. J. de bon. quæ lib.* An cum Jasone dicemus id ita fieri, quod expressa renunciatio plus noceat quam tacita? vel, quod ex silentio, lapsu temporis intercedente, pater filio consentire præsumatur. *arg. cap. illud. 8. extr. de præscript. cap. si qui tacet. 42. de reg. in 6.* (de quo tamen vide *l. 10. J. de petit. hered.*) An potius jus esse diversum hereditati, an vero bonorum possessioni renunciet filius: ut leges contrariæ (de quibus paulo ante) loquantur de repudianda hereditate: hæc nostra de bonorum possessione intelligenda sit: Hujus autem differentiæ hanc esse rationem, videlicet, ut hereditatem injussu patris repudiare non possit, quod eam patris injussu non possit adire. *l. 6. & 86. ff. de adquir. vel omitt. hered.* Injussu patris, eoque invito bonorum possessionem possit petere, proinde & repudiare: & ita patri obesse, *hac lege.* 38 Legitimo, de quo vide *l. 2. J. h. t.* 39 Centum dies utiles dantur extraneo, puta cognatis & adgnatis ad petendam bonorum possessionem, *ut hic. l. 3. D unde cognati. & l. 1. §. 8 & 9. D de successorio. §. 4. in fin. Inst. de bon. poss.* liberis annus datur. *l. 1 § 12 & 15. D. de success. edict. l. 4. in fin. D quis ordo in bon. poss. §. 4. in fin. Inst. de bon. poss.* Ulp. 28 §. 10. Eodem centum dierum spatio plerumque adeunda hereditas erat ex solenni testatoris lege. Ulpian. 22. § 27. *l. 3 § 8. D de minorib. l. 22. § 1. D. quando dies legati.* Quod spatium, dies aditionis dicitur in *l. 9. §. 1 D. de jur. & fact. ignor. l. 86. D. de adq. vel omitt. hered.* Hodie a Principe annus datur: a cæteris judicibus novem menses *l. ult. § 13 in fin. J. de jure delib.* in casu singulari dantur adversus exheredatum præsentem sex menses, absentem duodecim. *l. 36. in fin. J. de inoff.* Inventario vero conficiendo tres menses. *l. ult. §. 2. J. de jure delib.* 40 De transmissionis jure, vide quæ scripsi ad *l. un. § 3. J. de caducis tollendis.* 41 Tempora bonorum possessionis, scientibus tamen morte alterius debitam sibi hereditatem, currunt. *l. 10. D. de bon. poss. l. 2. §. 5. ff. quis ordo.* Quid si tutor scivit? scientia tutoris nocet impuberi. *l. ult. D. de jur. & fact. ignor.* ut & aliis casibus. *l. 3. in fin. ff. de tributor. l. 22. §. 5. ff. de liberali. l. 4. § 23. D. de dol. mali.* Quid si actor vel syndicus reipub. nocet reipublicæ. *l. 14. D. ad municip.* Quid si parens? non nocet filio. *l. 1. vers. Nam &. D. de bon. poss. furios. l. 3. D. quis ordo.* Major ergo erit in ea re tutoris autoritas quam patris? sic sane. Cur? ille quasi dominus est. *l. 27. D. de admin. & peric. tut.* potest etiam bonorum possessionem petere pupillo majori infante. *l. 3. J. h. t. l. 7. §. 1. D. de bon. poss.* pater infanti tantum. *d. §. 1. l. 18. J. de jure delib.* Fœmina testamentum facere potest tutore auctore. Ulpian. 20. §. *pen.* at non patre auctore. *l. 6. D. qui testam.* Pupilli obligantur tutore, non patre auctore. *l. ult. §. 2. D. de verb. oblig.* adde Cujac. 14. *obs.* 8. 42 *l. 7. §. 1. in fin. D. de bon. poss.*
43 Infans qui nondum loquitur. vide *l. si infanti. 18. J. de jure delib.* 44 Heredi infanti. 45 Emancipati debent agnoscere intra annum bonorum possessionem *unde liberi.* 46 Id est, intra tempus legitimum. *l. 69. in fin. D. adq. vel omitt. hered.* 47 Nisi liberi bonorum possessionem intra annum petierint, eam non transmittunt ad heredes. *l. ult. §. 13. in fin. J. de jure delib.* Ulp. 28. §. 10. 48 De facti ignorantia, adde *l. 8. J. h. t. l. 2. D. quis ordo.* 49 Ignoranti tempus petendæ bonorum possessionis non cedit. *l. 2. J. h. t.*

Julia

JUris [1] ignorantia, nec mulieribus prodesse in Edicti perpetui cursu de [2] agnoscenda bonorum possessione, manifestum est. Dat. 3. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS.

De pupillo & tutore.

7. Pars epistolæ CONSTANTII & MAXIMIANI AA. & SEVERI & MAXIMIANI Nobilissimorum CC.

BOnorum quidem possessionem pupilli nomine agnoscere [3] tutorem [4] potuisse, aperte declaratur: ipse autem pupillus [5] bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine [6] tutoris auctoritate hoc postulanti, sciens [7] hoc competens judex dederit bonorum possessionem: tunc enim emolumentum successionis videtur [ei] Prætorio jure quæsitum esse. 6. Idib. Septemb. CONSTANTIO & MAXIMIANO CONSS. 306.

De rusticitate, ignorantia, absentia, vel alia ratione.

8. Imp. CONSTANTIUS [8] A. ad Dionysium.

QUicunque res ex parentum, vel proximorum successione jure sibi competere confidit: sciat sibi non obesse, si per rusticitatem [9], vel ignorantiam [facti [10], vel absentiam] vel quamcunque aliam rationem intra præfinitum tempus bonorum possessionem minime [11] petiisse noscatur: quoniam hæc sanctio hujusmodi consuetudinis necessitatem mutavit. Dat. Prid. Idib. Mart. *Heliop.* CONSTANTIO A. & CONSTANTE C. CONSS.

Quomodo & quando agnoscenda successio.

9. Idem [12] A. ad Populum.

UT verborum inanium excludimus [13] captiones: ita hoc observari decernimus, ut [14] apud quemlibet [15] judicem, vel [etiam] apud Duumviros, qualiscunque [16] testatio [17] amplectendæ hereditatis ostendatur, statutis prisco jure temporibus coarctanda, eo addito [18], ut etiamsi intra alienam vicem, id est, prioris gradus, properantius exeratur, nihilominus tamen efficaciam parem, quasi suis sit usa curriculis, consequatur. Dat. Kalend. Februar. *Laodiceæ.*

TIT. X.

QUANDO NON PETENTIUM [19] PARTES PETENTIBUS ADCRESCANT [20].

In successionibus non petentium portiones accrescunt petentibus. Alex.

1. Imp. GORDIANUS A. Marthanæ.

QUoties pluribus liberis, cessante legitima successione [21], bonorum possessio defertur [beneficium] Edicti perpetui quibusdam [22] omittentibus; his solis qui bonorum possessionem agnoverunt, portionem non petentium accrescere, in dubium non venit. Dat. Idib. Januar. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

TIT. XI.

DE BONORUM POSSESSIONE SECUNDUM [23] TABULAS [24].

Donec causa falsi per appellationem discutitur, bonorum possessio agnosci non potest. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Vitali.

PEndente [25] appellatione a sententia, qua falsum [26] testamentum pronuntiatum est: incerto [27] adhuc, an defunctus intestatus decesserit: proximitatis nomine bonorum possessionis locus non est. Dat. 3. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

2. Imp. GORDIAN. A. Cornelio.

BOnorum quidem possessionem ex Edicto Prætoris nonnisi secundum eas [28] tabulas, quæ septem [29] testium signis signatæ sunt, peti posse, in dubium non venit. Verum si eundem numerum adfuisse sine [30] scriptis testamento condito, doceri potest: jure civili testamentum [factum] videri, ac secundum nuncupationem [31] bonorum possessionem deferri, explorati juris est. PP. 12. Kal. Mart. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

TIT. XII.

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA [32] TABULAS QUAM PRÆTOR LIBERIS [33] POLLICETUR.

1. Imp. ALEXAND. A. Rufo.

LIberi, contra tabulas parentum bonorum possessione admissa solis [34] parentibus & liberis legata præstare secundum Edictum debent. PP. 4. Idib. Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

2. Idem A. Claræ.

POsthumo [35] nato, qui [36] neque heres institutus a patre neque nominatim exheredatus est [37], testamentum rumpitur. Et si contra [38] tabulas bonorum possessio infantis nomine a tutore petita est: secundum tabulas [bonorum] possessio locum habere non potest. Dat. Kal. Mart. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

TIT. XIII.

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA TABULAS LIBERTI [39], QUÆ PATRONIS LIBERISQUE [40] EORUM DATUR.

1. Imp. GORDIANUS A. Herculiano.

LIcet ex causa fideicommissi [41] manumissus sit [is,] quem ex voluntate patris cum sorore [tua] te manumisisse proponis: tamen, si extraneos scripsit heredes, partis [42] legitimæ contra tabulas ejus bonorum possessionem petendo, vel contra nuncupationem, si testamentum sine scriptis conditum est, intra tempora Edicto præstituta eam partem poteris obtinere. PP. 6. Kal. Decemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

2. Imp. ANASTASIUS [43] A. Asclepiodoto.

PAtronus, liberti muneribus [44] electis [45], & operis [46], a contra tabulas bonorum possessione repellitur. Dat. 13. Kalend. Mart. VIATORE [47], & ÆMILIANO CONSS.

TIT. XIV.

UNDE [48] LIBERI [49].

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Sarpedoni.

SI avus tuus relictis tribus emancipatis [50] filiis decesserit, hique bonorum possessionem *unde liberi* acceperint: pro rata portione heredes [51] eos extitisse palam est. Dat. 4. Non. * MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

2. Iidem AA. & CC. Zosimo.

EX testamento [52], vel ab intestato existente filio, vel nepote suo [53] herede, nemo [54] potest ab intestato heres existere. Dat. 3. Id. Mart. ipsis AA. & CONSS.

3. Imp. CONSTANTIN. [55] A. ad Leontium Comitem R. P. Orientis.

QUi [56] se patris post avum intestatum [57] defuncti negat heredem, mortui avi paterni suscipere facultates non potest, maxime [58] emancipatus: nisi [59] per bonorum possessionem ad hujusmodi beneficium pervenerit. Dat. 8. Id. April. LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

1 *l.* 11. *l. ult.* C. *de jur. & fact. ignor. l.* 8. *ff. de jur. & fact. ignor.* 2 Id est, in lucro mulieribus non subvenitur ignorantia lapsis: in damno subvenitur. vid. Cujac. 14. *obs.* 38. 39. 3 At non repudiare. *l.* 8. *ff. de bon. poss.* 4 *l.* 7. §. 1. *ff. de bon. poss.* 5 *l.* 5 C. *de jur. delibet.* 6 Impubes, causa cognita, bonorum possessionem sine tutore postulare potest. & ita restringe §. 1. *Inst. de auct. tut.* 7 Impuberis conditionem sc. *l.* 7. *ff. de bon. poss* & ita volunt, judicem ex sua conscientia, judicare posse. *l.* 3. *in fin. ff. de offic. prætor.* & hic tam judicis, quam tutoris auctoritatem prodesse. *l.* 7. §. 2. *vers. Quid tamen. ff. de minor.* 8 Constantinus. *l.* 7 §. 3. C. *de curat. furios.* 9 Id est, juris imperitiam. *l.* 3. §. 12 *ff. de SC. Silaniano.* 10 Vid. *l.* 5. C. *h. t.* hæc verba *facti vel absentiam*, Cujac. expungit 17. *observ.* 19. Græci ita legunt, ἐὰν διὰ ἀγροικίαν ἢ οἷον δήποτε ἄλλον λογισμόν. 11 Hoc innuit nullum excludi commodo bonorum possessionis ob id solum, quod intra tempora bonorum possessionem solenniter non petierit a prætore, modo eam interim agnoverit. 12 Constantinus scil. *l.* 7. §. 3. C. *de curat. furios.* 13 In bonorum possessionibus petendis: idem in cretionibus. *l.* 17. C. *de jure delib.* Goth. Ad hanc leg. vid. Guid. Pap. Alciat. & Bellon. *lib.* 4. *Supputat. cap.* 1. & 3. Ans. Adde Cujac. *lib.* 17. *observ.* 19 S. L. 14 Bonorum possessio factum requirit. 15 Olim apud municipales magistratus peti bonorum possessio non poterat: municipalis mixtum imperium non habuit: datio bonorum possessionis, mixti est imperii. Dare bonorum possessionem erat prætorium vel præsidale, non duumvirale. vid. Cujacium 17. *obs.* 19. 16 Olim solennis petitio datioque requirebatur. *l.* 1. C. *comm. de success. l.* 20. *in fin. ff. de except.* 17 Post Constantinum Theodosius & Valentinianus, etiam circa testationem existimant sufficere qualecunque judicium admittendæ bonorum possessionis. *l. unic. C. Theod. de cretionibus, vel bon. poss.* sive ut Græci interpretes ajunt, οἵαν δήποτε ἔμφασιν τῆς καταδοχῆς, quod & Justinianus probat, §. 6. *Inst. de bon. poss.* 18 Olim præmatura agnitio, id est, facta intra tempus datum propinquiori cognato, eo deficiente, recte facta non intelligebatur. *l.* 42. § 2. *ff. de bon. libert.*

19 Bonorum possessionem scil. 40. *Eclog.* 7. 20 Jure adcrescendi portio deficientis alteri accrescit, id est, adjungitur. *l.* 3. *in fin. ff. de bon. poss.* vid. *ff. de usufructu adcrescendo l.* 20 *ff. de leg.* 2. *l.* 89. *ff. de leg.* 3. *l.* 142. *ff. de verb. sign. l.* 67 *ff. de adquir. vel omitt. hered. l. un.* §. 10 C. *de cad.* vid. Duarenum *lib.* 30. 1. & 2. *de jure adcrescend.* 1. Michaelem Grassum *lib. sent.* §. *jus adcrescendi.* 21 Ad hanc legem extant commentarii Cagnoli, Hipp. Riminaldi, & Guterii, præter quos vide Alciatum *lib.* 4. *paradox. c.* 8 Mod. 22 Id est, non petentibus. Omittere bonorum possessionem & hereditatem, est ab ea tempore excludi, id est, intra tempora constituta eam non accipere. Amittere, genus: Omittere species est. & hoc sensu semper hereditas, aut bonorum possessio omitti dicitur, non alio. vid. Anton. Mercatorem 3. *Not.* 20. *in fin.* Græci ita legunt, καὶ τινες παραιτήσονται. *Eclog. dict. loco, cap.* 1.

23 Dixi ad *Lib.* 37. *D.* 11. De bonorum possessionibus, hoc paucis tenendum est, Dari vel testamento facto vel ab intestato: Priore casu, dupliciter, vel scriptis heredibus, *ut hic*: vel præteritis liberis, quæ & contra tabulas. *tit. prox.* 12 bis adde Carbonian. *tit.* 17. quæ datur liberis impuberibus præteritis, quibus sit controversia status & bonorum paternorum. adde & eam quæ competit patrono, ejusve liberis *tit.* 13. Ab intestato, ut *unde liberi.* 14. *unde legitimi & unde cognati.* 15. *unde vir & uxor* 18. 24 Quid? secundum nuncupationem potestne dari bonorum possessio utilis? potest. vid. *l.* 2. C. *h. t.* 25 Quoties de jure testamenti quæstio est, toties bonorum possessio ab intestato peti non potest. 26 *l.* 46. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 27 *l.* 84. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 28 Quibus ex tabulis bonorum possessio secundum tabulas detur. 29 *l.* 7. *ff. h. t. l.* 12. C. *de testam.* adde quæ dixi *l.* 20 C. *de fide instrum.* 30 Bonorum possessio secundum tabb. non tantum datur ex testamento scripto, sed & ex non scripto, *ut hic*: Causam dubitandi faciebat vox *tabulas.* vix enim, aut certe improprie videntur dici tabulæ testamentum sine scripto seu nuncupativum, ut hinc constet tabularum appellatione nuncupativum testamentum contineri. 31 Utilis bonorum possessio datur nuncupativis heredibus. *l.* 2. *in fin. ff. h. t. l. ult. in fin.* C. *de codicill.*

32 Dixi ad *L.* 37. *D.* 4. adde 45. *Eclog.* 17. 33 Præteritis scilicet. 34 Petita bonorum possessione contra tabulas, emancipati certis personis præstant legata, *ut hic*: sui, nullis. *l.* 20. §. 2. *ff. h. t. l.* 6. §. 9. *ff. si quis omiss. caus. test. l.* 1. *ff. de legat. præstand. contra tab.* 35 Posthumi adgnatione testamentum rumpitur *l.* 1. C. *de posthum. l.* 1. *l.* 3. *pr.* & §. 3. *ff. de injust.* §. 1. *Inst. de exher. lib.* 36 Id est, præteritus, eaque præteritionis est definitio. Sic apud Festum *Præteriti senatores* dicuntur neglecti a Censoribus, quod erat ignominiosum: sic ipsa quoque patris præteritio ignominiosa *l.* 31. C. *de fideicom. missis* 37 Hanc legem ex professo etiam explicuit Hipp. Riminaldus & And. Alciatus, quem vide præterea *lib.* 4. *Paradox. c.* 10. ut & Jul. Clarum §. *testamentum. quæst.* 43 Mod. 38 Bonorum possessio contra tabulas datur præterito, *ut hic* Atqui testamentum in quo præteritus est filius ipso jure nullum est? Nullum sane: sed stricto jure. *l.* 1. *in fin. ff. si tabulæ testamenti nullæ extab.* §. 1. *Inst. de exhered. liber.* ex æquo tamen non est nullum: cum per filium approbari possit. *l.* 17. *ff. de injusto.*

39 *l.* 6. *ff. de bon. poss. l.* 23. *ff. de bon. libert.* 40 Nam liberi patronorum sunt patroni. 41 *l.* 29. *ff. de bon. libert. l.* 3. §. 1. *ff. de suis.* & ita ex necessitate. 42 *d. l.* 6. Interdum totorum bonorum possessio petitur; scripto filio herede omittente. 43 *Theodosio* tamen hæc lex tribuitur. *l. ult. Cod. Theod. de testam. & codicill.* nam & eadem lex ultima extat interpolata in *l. ult.* C. *de codicillis.* & ibid. Theodosio adscribitur. 44 *l.* 37. *ff. de bon. libert.* 45 Illectus. *l. ult. C. Theod. de testib. & codicill.* 46 Quondam impositis. *l.* 20. *ff. de jure patron.* 47 *Victore V. C. consule.* ita scriptum in *l. ult.* C. *de codicill.* & *d. l. ult. C. Theod.* ut sit annus 424. non 495.

48 Dixi ad *L.* 38. *D.* 6. adde *L.* 4. *C. Theod.* 2. Incipit nunc tractare de bonorum possessionibus ab intestato. 49 Bonorum possessio *unde liberi*, directe ac proprie seu ex verbis legis, parentibus non datur, sed improprie atque utiliter: nam proprie filiis liberis datur. *l.* 8. §. 12. *ff. de bon. poss. contr. tab.* 50 *l.* 15. §. 1. C. *de legitim. hered. l.* 7. C. *de inoffic.* 51 Jason putat, heredem jure prætorio proprie & directo heredem esse: quod falsum est. Nam tametsi ubi nemo est heres, nec re, nec spe prætor directis actiones, & dominium directum transferat: Prætor tamen non facit heredem directo, sed potius vice heredis. 52 *l.* 39. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 53 Idem est jure prætoris, existente filio, vel nepote non suo. 54 Id est, potior est causa sui heredis. *l.* 5. *in fin. ff. unde legitimi.* 55 *Constantius Cod. Theod.* 56 Vide ad hanc *l.* Cujacium 4. *obs.* 6. & *Cod. Theod. de bonis maternis.* 57 Intestato, *Hal.* Quid si ex testamento? vid. *l. ult.* C. *si minor ab hered.* 58 Hoc ideo dixit, quod de eo qui in potestate erat, magis dubitabatur: verum idem in utroque. Accurs. *hic.* 59 Id est, nisi jure civili. Nepos repudiata patris hereditate avitam potest agnoscere, sed jure tantum prætorio. Cur? Jus abstinendi datum nepoti a Prætore ejus favore introductum est. §. 2. *Instit. de hered. qualit.* Ideoque avitam amplecti potest, ne aliquin abstinendi beneficium fraudi ac damno ei sit. Jure vero civili hereditas utriusque est confusa: ut merito pro una parte adire, pro altera non adire nequeat. *l.* 1. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

TIT. XV.

UNDE LEGITIMI[1], ET UNDE COGNATI[2].

De consobrinis.

1. Imp. ALEXAND. A. Ulpio.

COnsobrinorum[3] tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis neminem jure pertinuerint: tu, qui eorum possessionem agnovisti, persequi non prohiberis. Dat. 3. Id. August. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De propiore sobrino.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Zenoni.

CUm propiorem[4] sobrinum (id est, natum [a] consobrina) rebus humanis intestatum defunctum proponas: intelligis sine[5] auxilio bonorum possessionis ejus te successionem vindicare non posse. Dat. 7. Kalend. Jun. *Laodiceæ*, AA. CONSS.

De nepotibus avi materni.

3. Iidem AA. & CC. Felici.

NEpotibus[6] avi materni pro virili[7] portione etiam jure honorario successio defertur. Dat. Idib. Octobr. *Sirmii*, CC. CONSS.

Probatio debet esse de necessario concludentibus.

4. Iidem AA. Syristæ.

NOn[8] hoc, an tenuerit quis res hereditarias, necne, [sine voluntate adquirendæ sibi hereditatis,] quærendum est: sed an admiserit[9] hereditatem, vel bonorum possessionem. Dat. 11. Kal. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS.

De cognatis.

5. Iidem AA. Platoni.

CErtum quidem est, cognationis jure citra[10] admissionem bonorum possessionis neminem posse succedere: defuncti vero cognati succedere nolentes, bonorum possessionem petere non[11] urgentur. Dat. 12. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

TIT. XVI.

DE SUCCESSORIO[12] EDICTO.

1. Imp. ALEXAND. A. Juliano.

SI mater[13] tua propter furorem suum patrui[14] sui bonorum possessionem non accepit: tu filius ejus ad eorumdem bonorum patrui magni possessionem ex Edicto, quo prioribus[15] non petentibus, sequentibus[16] permittitur, admissus es. PP. 3. Id. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Firmo.

SI aviæ eorum frater, de quorum successione agitur, velut[17] ex testamento adiit hereditatem, quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum contendis, & ab intestato non petita bonorum possessione, vita functus est: ac tu, licet quinto[18] gradu constitutus, ex successorio capite petiisti bonorum possessionem, vel necdum exclusus petas: eorum successionem potes vindicare. Nam si[19] is quem quarto gradu constitutum [esse] non ambigitur, ex Edicto petiit, nec hoc te latuit: frustra nobis supplicasti. Dat. 6. Id. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

TIT. XVII.

DE[20] CARBONIANO[21] EDICTO.

1. Iidem AA. & CC. Floræ.

SI tibi ac filio tuo ab his contra quos supplicas, status movetur quæstio: perspicis præmature rerum quas velut de patris successione filius tuus vindicat, restitutionem postulari: cum si in pupillari[22] permaneat ætate, secundum formam Edicti Carboniani data bonorum possessione[23], satisdatione impleta, tunc demum in possessionem eum constitui conveniat: vel hac non[24] oblata, portionem ab omnibus, quam vindicat, possideri: servitutis[25] vero quæstionem in tempus pubertatis differri. Dat. 12. Kalend. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS.

Ex summaria cognitione pervenitur ad Carbonianum. Bald.

2. Imppp. THEOD.[26] ARCAD. & HONOR. AAA. ad Rufinum P. P.

CArbonianum edictum sub[27] perso[nis] legitimis [ex] indubitato matrimonio custodito[28] partu, & probata legitima successione, defertur: scilicet ut in possessione novus heres constitutus[29], usque[30] ad pubertatis annos, sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. Dat. 3. Kalend. Octobr. THEOD. A. III. & HABUNDANTIO CONSS. 393.

TIT. XVIII.

UNDE[31] VIR ET UXOR.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hierio P. P.

MAritus & uxor ab intestato invicem sibi in solidum[32] pro antiquo jure[33] succedant, quoties[34] deficit omnis parentum, liberorumve, seu propinquorum legitima vel naturalis successio, fisco[35] excluso. Dat. 12. Kal. Mart. HIERIO & ARDABURIO CONSS. 427.

In AUTHENT. de exhibend. & introduc. reis. §. quoniam vero. in fin. col. 5. tit. 8. al. 6. & col. 8. tit. 18. al. 13. ut lic. matri & aviæ. §. quia vero 2. Novell. 117. cap. 5.

PRaterea si matrimonium sit absque dote, conjunx autem præmoriens locuples sit: superstes vero laboret inopia: succedat una cum liberis communibus alteriusve matrimonii in quartam, si tres sint, vel pauciores. Quod si plures sint, in virilem portionem: ut tamen ejusdem matrimonii liberis proprietatem servet, si extiterint: his vero non extantibus, vel si nullos habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

TIT. XIX.

DE REPUDIANDA[36] BONORUM POSSESSIONE.

1. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Theodosiano.

EMancipatus, repudiata bonorum possessione, absentiæ[37] patroni causæ velamento rursus ad eandem redire quæstionem frustra conatur. Sine die & Consule.

2. Iidem AA. & CC. Theodoro.

FIlio delatam bonorum possessionem, patri ad fraudem filii repudiare[38] non licet. Dat. 6. Kal. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. XX.

DE[39] COLLATIONIBUS[40].

De eo, quod pater filio emancipato donavit.

1. Imp. ALEXAND. A. Deuteriæ.

EMancipatos liberos testamento[41] heredes scriptos, & ex eo successionem obtinentes, a patre donata fratribus conferre non oportere, si pater, ut hoc fiat, supremis judiciis non cavit, manifesti juris est. PP. 3. Id. Jul. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Si pater ut conferatur caverit, vel non.

In AUTHENT. de trien. & semiss. & §. illud quoque bene. col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. 6.

EX testamento, & ab intestato cessat dotis, & aliorum datorum collatio, ita demum[42] si parens hoc designavit[43] expressim: aliis, quæ de collatione dicta sunt, suum robur obtinentibus.

De dote.

2. Idem A. Primo.

SI pater intestatus decesserit relictis duobus filiis, & filia cujus nomine dotem promiserat[44]: portiones hereditatis æquæ sunt, & dos nihilominus ita conferenda est, ut pro portionibus fratres ejus a necessitate præstandæ ejus [dotis] liberentur. Dat. 3. Id. Septembr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

---

1 Dixi ad *Lib.* 38. *D.* 7. 2 Dixi ad *L.* 38. *ff.* 8. 3 Consobrinis datur bonorum possessio. *l.* 6. *J. comm. de successionib.* Goth. Qui sint consobrini vid. *l.* 10. §. 8. *vers. eodem gradu. ff. de gradib.* Ans. 4 Propiori consobrino, id est, nato a consobrina detur bonorum possessio. Propior sobrino quis? dixi ad *l.* 10. §. 16. *ff. de gradib.* 5 *l. ult. J. h. t.* 6 §. 6. *Inst. de heredib. instit.* §. 1. *Instit. de servil. cognat. Novell.* 118 *cap.* 1 *in fin.* 7 *l.* 11. *J. famil. erciscund.* 8 Heres non continuo dicendus est, qui bona hereditaria possidet dixi ad *l.* 1. *J. de repud. vel abstin. hered. l.* 20. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 9 *l.* 5. *J. h. t.* Admittimus hereditatem, & bonorum possessionem sola animi demonstratione. *l.* 6. *J. de jure deliber.* 10 *l.* 2. *l.* 4. *J. h. t.* 11 Invito bonorum possessio non defertur. *l.* 3. §. 3. *ff. de bon. possess.*

12 Dixi ad *L.* 38. *D.* 9. 13 *l.* 2. *in fin. ff. ad SC. Tertull.* 14 Et ita recte legitur in vulgata Haloandri editione, & a veteribus, ut Accursio & Baldo: perperam in nova editione Parisiensi legitur *Patris*; nam qui matri patruus, mihi patruus magnus est *l.* 10. §. 15. *vers. patruus. ff. de gradib.* 15 Vis hæc est successorii edicti *l.* 2 *ff. h. t.* 16 Filius locum matris furiosæ repræsentat. 17 Si primus non agnovit bonorum possessionem ut debuit, sequens admittitur per successorium edictum. 18 In quinto etiam gradu successorio edicto locus est. 19 Quartus gradus quintum excludit.

20 Dixi ad *L.* 37. *D.* 10. adde 4. *Cod. Theod.* 3. 21 Carboniano is impubes juvatur cui status quæstio movetur. 22 Ex Carboniano edicto differtur status quæstio impuberi mota. 23 Impubes præstita cautione constituitur bonorum possessor. 24 Si impubes non satisdat, solus non possidet. 25 *l.* 1. §. 11. *ff. h. t.* 26 Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. Rufino PF. P. *l. un. Cod. Theod. h. t.* 27 Locus est corruptus, quem ita restituo, *sub personis legitimis custodito partu, & indubitato matrimonio probata legitima successione &c.* Hac restitutione admissa, facilia sunt omnia: legitimas porro personas intellige, de quibus lex 1. §. 10. *ff. de inspic. ventr.* Ex indubitato autem matrimonio legitimam successionem deferri, *argumento est lex* 9. *supr. de nupt. lex* 6. *ff. de his qui sunt sui.* 28 *l.* 2. *ff. de inspiciendo ventre.* 29 Vocatus, *Cod. Theod. h. t.* 30 *l.* 1. §. 11. *l.* 3. §. 2. *ff. h. t.*

31 Dixi ad *L.* 38. *D.* 11. adde Ulpian. 15. 16. 32 Vid. Ulpian. *tit.* 16. *de solidi capacit.* 33 Lege Papia decimaria Thalelæus *lib.* 43. *βασιλικῶν tit.* 5. & male. Nam lex Papia decimaria ad testati tantum successionem pertinet. *l.* 2. *J. de infirmand. pæn. cælib.* Jus antiquum hic a Triboniano dicitur, habita ratione constitutionis novæ, latæ ab iisdem imperatoribus a quibus & hæc lata est, cujus meminere in *l. ult. Cod. Theod. de legitim. hered.* quæ non liberis quidem; sed parentibus aut propinquis extantibus conjuges ad certam partem: nullis autem extantibus, in solidum ab intestato invitabat. Vid. Cujac. 3. *observ.* 12. 34 Alias est extraneus uxoris. *l.* 3. *infr. quorum bonor.* nisi conjunx qui superstes est, inops fuerit, defunctus vero locuples. *Novell.* 53. *cap.* 6. *Novell.* 117. *cap.* 5. 35 Et ita in *d. l. ult. C. Theod. de legitim. heredib. fisco nostro jura matrimonii proponimus.*

36 Περὶ τῶν παραιτουμένων τὴν τῶν ὑπαρχόντων διακατοχήν. 40. *Eclog.* 8. 37 In repudianda bonorum possessione non requiritur præsentia advocati. *l.* 4. *supr. de postulando*: in causa fisci requiritur. *l.* 7. *ff. de jure fisci.* hoc etiam addendum, Propter absentiam advocati dari dilationem. *l.* 15. *in fin. l.* 23. *in fin. ff. ex quib. caus. major.* 38 *l. ult. vers. sancimus. J. de bon. quæ liber.*

39 De hac materia extat tractatus Saportæ Tolosani: eundemque in exegesin redegit Petrus Stella Aurelianus *Mod.* 40 Bonorum scilicet inter liberos, parentibus mortuis, faciendis. Dixi ad *L.* 37. *D.* 6. adde *Novell.* 18 *cap.* 6 *Novell.* 97 *c.* 6. 41 Olim instituti nihil conferebant, *ut hic*, & *l.* 7. *infr. h. t. l.* 1. §. 6 *ff. h. t. l. ult. J. commun. utriusque jud.* nisi collationem præcepisset testator, *ut hic*, & *d. l* 7. *l.* 8. *ff. de dot. collat.* hodie emancipati emancipatis, ac suis & e contra sui suis, & emancipatis profectitia, & adventitiorum usumfructum conferunt, nisi testator collationem prohibuerit. *Auth. proxima.* & *Novell* 18 *cap* 6. Idem ab intestato jus est Eo enim casu liberi conferunt, nisi testator collationem prohibuerit. *l.* 39. §. 1. *ff fam. erc.* Possis interea notare, non agi hic simpliciter de donatis emancipato, sed de rebus testamento donatis emancipato. *Goth.* Ad singulas leges hujus tit vid Guid & Purpurat. *Ans.* Collationis materiam vid. apud Vital. Nemaus. & noviss. Arnold. Vinn. *tract. de collat* & Marc. Anton. de Amatis *in repetit. l. Si emancipati.* 9. *infr. h. t.* S. L. 42 Collationi non sunt obnoxiæ res a patre liberis donatæ, si parens eas conferri vetuit. adde 9. Harm. 8. §. 37. 43 Id est, vetuit. 44 Dos a patre filiæ promissa, nec soluta, confertur. *l.* 1. §. 8. *ff. de dot. collat.* sed per liberationem. *d. l.* 1. §. 8. Id est, liberandi sunt fratres, sive sorores a promissione pro sua parte: liberandi sunt coheredes pro rata; est & illud obiter notandum, non hic agi simpliciter de dote, sed de dote promissa a patre.

3. Idem

3. Idem A. Alexandro.

PActum [1] dotali [2] instrumento comprehensum [3], *Ut* [4] *contenta dote* [5], *quæ in matrimonio collocabatur, nullum* [6] *ad bona paterna* [7] *regressum haberet:* juris auctoritate improbatur, nec intestato patri [8] succedere [9] filia [10] ea ratione prohibetur. † Dotem sane quam accepit, fratribus qui in potestate manserunt, conferre [11] debet. Dat. 14. Kalend. Jul. AGRICOLA, & CLEMENTINO CONSS. 231.

4. Imp. GORDIANUS A. Marino.

FIliæ [12] dotem [13] in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato succedant, vel contra tabulas petant: nec dubium est profectitiam, seu adventitiam [14] dotem a patre datam vel constitutam, fratribus qui [15] in potestate fuerunt conferendam esse. His etenim qui in familia defuncti [16] non sunt, profectitiam tantummodo dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. 4. Idib. Mart. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Dos data confertur constante matrimonio, minus accipiendo de portione hereditatis. Bald.

5. Idem A. Alexandro [17].

DOtis quidem petitio [18] perseverante matrimonio tibi non competebat: quamvis enim ea [19] intestato patre defuncto, fratri conferre debueras; non [20] tamen eo nomine adversus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus [21] [in] partem tibi delatæ successionis patris auferre potueris. Dat. Non. Septemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

In AUTHENT. de æqualitate dotis. §. illud quoque. col. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 6.

QUod locum habet sive [22] *pars viri sit idonea, sive mulieri possit imputari, quare marito ad inopiam vergente ex lege Justiniani etiam constante matrimonio non exegerit dotem. Quod ei licet, cum & sui juris sit, & legitimæ ætatis, & cum mater obtulerit dotem, & pater ei consentiat agenti. His cessantibus, solam actionem (licet inanem) conferens, partem ex hereditate feret: hoc, cum dos parva sit. Sed dotem magnam quæ conferri speratur, invito etiam patre filia exigere potest. Hæc observantur, ubicunque collationis ratio emergit, etiamsi avita sit successio.*

Quæ conferat emancipatus.

6. Idem A. Claudio.

EA [23] demum ab emancipatis fratribus his, qui remanserunt in [24] potestate, conferri consueverunt, quæ in bonis eorum fuerunt [25] eo tempore [26] quo pater fati munus implevit [27]: exceptis [his] videlicet, quæ ab ipsis aliis debentur [28]. Dat. 7. Kal. Maji, PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De dote.

7. Imp. PHILIPPUS A. Tyranniæ.

FIliam testamento [29] patris institutam heredem fratribus iisdemque coheredibus, dotem conferre non oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designaverit, explorati juris est. PP. 6. Kalend. Maji, PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

8. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Calippo.

SI soror tua in paternorum bonorum divisione te fefellit [30]; nec dotem quam acceperat a patre vestro intestato diem functo, contulit [31]: Præses provinciæ, examinatis partium allegationibus, *cum bonis dotem confundi* jubebit, *& quod deducta ratione plus apud eam [esse] animadverterit, tibi restitui* jubebit. Idem est, & si arbitro [32] dato divisio celebrata est. S. 6. Id. Jul. ipsis AA. CONSS.

Emancipati quibus conferunt.

9. Iidem AA. & CC. Onesimo.

SI emancipati utrique [33] a patre fuistis, collatio cessat. Sin autem frater tuus in potestate [34] [patris] mortis tempore fuerat, nec ullum testamentum relictum est, vel novissimum judicium communis patris, teque emancipatum probatum fuerit: ab intestato [te] ad successionem paternam venientem, ad collationem forma Edicti perpetui certo jure provocat. S. 6. Kalend. Maji, *Heracliæ*, CC. CONSS.

De dote.

10. Iidem AA. & CC. Hirenæ.

A Patre verbis precariis in codicillis relictum [35], extero [36] jure capiens filia, ad collationem dotis urgeri non potest. S. 6. Kal. Decembr. *Sirmii*, CC. CONSS.

Quibus emancipatus confert.

11. Iidem AA. & CC. Artemiæ.

POsthumo [37] [præterito] patris testamentum rumpenti, atque intestato succedenti, emancipatum petita bonorum possessione conferre debere bona sua, perpetuo Edicto cavetur: cum his etiam qui sui futuri essent, si vivo patre nati fuissent, conferre debere manifeste significatur: & emancipatis, si legi datæ collationis non pareant, denegandas [38] actiones, non est ambigui juris. 5. Kal. Januar. ipsis AA. & CC. CONSS.

De dote, & de peculio.

12. Iidem AA. & CC. Philanteæ.

FIliæ, licet maneat [39] in sacris [40], si dotem [41] non conferat, quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem

1 Vid. 5. Harm. 8. §. 10. & 90. 2 Pone dotatam filiam statuto excludi patris successione? masculo extante excludetur: puto aliis filiabus non dotatis ex stantibus idem esse. Quid si masculus non extabit, aut esse desierit? si, dum extabit masculus, exclusa est, eo mortuo non censebitur exclusa: si simpliciter exclusa, semper exclusam esse existimant interpretes. Bart. *in l. ult. ff. ad SC. Treb.* si modo filius heres semel fuerit, secus si heres esse noluerit, aut esse non potuerit. Vid. Capell. Tholos. *dec.* 459. 3 Quid si renunciatio bonorum paternorum, non ipsi patri, sed uni fratrum, vel extraneo, favore [illegible] fratrum facta fuerit? an ei soli cui facta est, an & aliis ejus coheredibus proderit? etiam aliis prodesse quidam censent (quod Hotomanus *consult.* 8. amplectitur, Dynum & Baldum sequutus) & eo quidem magis, si jurata hujusmodi renunciatio fuerit. Putant enim animæ interitum æque versari in juramento fratri, & extraneo non servato, ac si ipsi patri juratum esset. *c. quamvis.* 2. *de pactis. in* 6. Imo eo magis renunciationem hujusmodi juratam scilicet fratri vel extraneo servandam esse, quo metus reverentiæ paternæ [illegible] cessavit, hoc est, quod patris metus non intervenerit. Capell. Tholos. *decis.* 458. *& ibid. Aufr.* Verum placet mihi magis sententia Raphaelis in *l. stipulatio ista.* 38. *ff. de verb. oblig.* existimantis decretalem illam in *d. c. quamvis.* effrenem esse & exorbitantem, ut ea de causa extendi extra propriam facti speciem non debeat: Porro illam facti speciem referri ad renunciationem patri factam a filia: non esse igitur extendendam ad renunciationem fratri, vel extraneo factam. *arg. cap. quæ a jure* 28 *de reg. in* 6. Pone filiam paternæ hereditati renunciasse? Castrensis censet *consult.* 311. eam renunciationem tantum prodesse ejus fratri, non sorori, de quo tamen dubitari posse [illegible]. 4 Pactum ut filia contenta sit dote, cæterisque bonis renuntiet, jure civili non valet, *ut hic. l.* 35. §. 1. *supr. de inoffic. l. ult. ff. de suis. l.* 94. *ff. de adq. vel omitt. hered.* nisi forte dos data legitimæ portioni satis sit ac sufficiat. *arg. l.* 8. *supr. de inofficios. l.* 1. §. 3. *ff. si quis a parente manumiss.* Sed moribus nostris hæc conventio recepta est. Pap. 16. *Arrest.* 4. §. 2. *& tit.* 20. *Arrest.* 2. §. 1. dixi ad *l.* 15. *supr. de pactis.* præsertim si filia jurata renuntiet. hujusmodi quoque renunciatio valet jure Canonico. *c. quamvis. de pactis, in* 6. quod caput proprie pertinet ad renunciationem juratam, non ad pactum juratum promissæ stipulanti hereditatis. Pactum succedendi, seu de succedendo juratum, quo quis nobis stipulantibus hereditatem suam promittit, jure civili non obtinet (hoc enim pacti genere, libera testamenti factio promittenti tollitur. *l. pactum.* 15. 5. *de pactis.*) constitutione Leonis valet. *Novell. Leonis* 19. Contra pactum de non succedendo jure civili non valet, *ut hic. l. si quando.* 35. § 1. *supr. de inoffic. l. ult. ff. de suis.* Jure Canonico valet si juratum sit. *d. c. quamvis.* adde Guid. Pap. *dec.* 146. 192. 224. Boer. *quæst.* 62. Cap. Tholos. *dec.* 456. Rotam *decis.* 850. Pap. 6. *Arr.* 4. Quid si beneficii civilis filia a notario monita non fuerit? Papon. *d.* §. 2. refert, in Gallia quæ scripto jure utitur, filiam eo casu non restitui. Sed tamen jus Canonicum civili in hac hypothesi præferri non oportere, Hotomanus multis probat *cons.* 22. Ratio potest esse: quod hujusmodi pactum, vel renunciatio jus naturæ impugnet primum. Deinde multis casibus jusjurandum non confirmat ea quæ geruntur, verbi gratia, cautio non numeratæ pecuniæ juramento confirmari non potest. *l. ult. supr. de non numerata:* sed nec ex falsis instrumentis transactio *d. l. pen. supr. de transact. l. ult. ff. ad municip.* Quid si quæ renunciavit filia, vivo patre mortua est? Bart. *in l.* 94. *ff. de adq. vel omitt. hered.* Bald. hic & Rolandus a Valle 1. *cons.* 1. *num.* 4. communem, ut ait, opinionem sequutus & æquitatem, negat tali renunciatione præjudicium fieri nepotibus. *l.* 10. *in fin. ff. de bon. libert. l.* 6. *ff. de injusto.* & merito: cum successio avita nepotibus debeatur, non ex paterna, sed legis & edicti providentia, ut a patre filius suis liberis auferri non possit. *arg. l. si adrogator.* 22. §. 1. *ff. de adopt.* Moventur quod ejusmodi renunciatio tacitam conditionem habeat, *si successio filiæ deferatur:* & consequenter tacita illa conditione deficiente, renunciatio pro non facta ut habenda, *l.* 14. *in fin. ff. de novat.* facit *l.* 64. *supr. de inoffic.* ut hinc constet, parentes, vel paciscendo, vel etiam renunciando, jus repræsentationis, liberis aliquando adquirendum, eis auferre non posse: alias hujusmodi renunciatio propter natos tantum liberos non revocatur ex *l.* 8. *infr. de revoc.* Roland. a Val. *d. num.* 17. & 23. 5 Profectitia. *l.* 17. *infr. h. t.* 6 Pactum de hereditate amittenda vel non succedendo jure civili non valet. vide tamen Socinum *reg.* 280. Quid si pactum factum est in ipso matrimonii contractu, ut filia æqualiter cum fratribus succedat, vel primogenitus ex eo matrimonio nasciturus in omnibus bonis succedat? Pactum jur. civili non valet: pactis enim hereditas non datur. *l. hereditas.* 5. *supr. de pact. convent.* liberam testandi facultatem auferret promissori contra *l. ex eo.* 4. *infr. de inutil. stipul. l. stipulatio hoc modo concepta.* 61. *ff. de verb. oblig. l. cum donationis.* 34. *supr. de transact. l. ult. ff. de suis. l.* 3. *supr. de sacrosanct. eccles.* votum etiam inducit captandæ mortis ejus qui promisit, et subsistere ea ex causa non debeat. *l. de fideicommisso.* 11. *supr. de transact. cap. nec captanda.* 3. *c. detestanda.* 2. *de concess. præb. in* 6. proinde nec juramento. *cap. non est obligatorium.* 58. *de reg. jur. in* 6. nec statuto vel consuetudine confirmari potest: nam quod pacto fieri non potest, neque statuto potest fieri. Imola *in l. cum Artemidorum.* 4. *infr. ut in possess. legat. in l.* 2. *infr. quæ sit longa consuetudo.* ut in hac specie libertas ultimæ voluntatis potentior sit dote & successione. Verum consuetudine jam recepta hujusmodi conventio valet inter nobiles. Capella Tholosana *decis.* 452. valet Leonis jure ut filius ex æquo sit heres, *Novell.* 19. Valet jure feudorum pactum tale, ut ne filii nati ex eo matrimonio succedant: aut ne in majori parte succedant, quam quæ data fuerit. *c. filiis. si de feudo defuncti contentio sit. c. unic. de filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto.* Pone hujusmodi pactum initum, potestne pater in eo pœnitere? potest: quia post tempus mortis refertur. vide plura apud Capellam Tholosanam *decis.* 453. 7 Quibus bona postea a patre quæsita comprehendi negant Dynus & Baldus *argum. l.* 1. *ff. testam. quemadm. aper.* Idem Baldus negat filiam tali renunciatione jus ex testamento patris succedendi remittere, hoc est, quæ jurato renunciat sua in hac specie, licet successioni ab intestato renunciet, non tamen renunciat juri succedendi patri, ex ejus testamento: ne hoc renunciationis genere libera testamenti factio patri præripiatur. Bart. *l. ult. supr. de pactis:* Capella Tholos. *decis.* 456. 8 Quid? filia renuncians bonis paternis: fraternis num etiam renunciat? Finge filiam ob hujusmodi renunciationem patri non successisse? Pone patris hereditatem ad fratres filiæ renunciantis delatam. Pone rursus unum ex fratribus ejus mortuum: quæri potest an superior filia fratri ita mortuo cum reliquis defuncti fratribus succedat, ut superior renunciatio ei non obstet? Non obstat. Cur? uno casu facta renunciatio, renunciationem in alio non inducit. *l. si domus.* 21. *ff. de servit. urb. l. si quis suus.* 8. *ff. de jure delib. l.* 1. § *Sed videndum.* 11. *ff. de success. edict.* Igitur facta eum in modum patri renunciatio, fratri facta non intelligitur. Vis enim & effectus unius contractus ad alium, quam qui expressus est, non extenditur. *l. si ita stipulatus.* 126. §. *Chrysogonus.* 2. *ff. de verb. obl. l. ad probat. supr. de probat.* vide Guid. Pap. *decis.* 191. 211. & Capell. Tholos. *decis.* 457. Roman. *consil.* 168. 9 Non fini legitimæ, hoc est non ut simpliciter nudam legitimam ejusve supplementum petat, sed in universum. Quid si testatus sit pater? ad solam legitimam ejusve supplementum erit filiæ actio. *argum. l.* 8. *l.* 35. §. 1. *supr. de inoffic.* 10 Multo minus & ejus liberi prohibentur. 11 An idem, si filius renuntiavit hereditati paternæ propter expensas studiorum causa factas? Baldus hic negat, nisi filius juramento renunciaverit. *Goth.* vid. Corasium *Epist. quæst. c.* 32. Gutierium *part.* 2. *resol. c.* 50. Berojum *quæst.* 45. Mod. 12 Non modo suæ, sed etiam emancipatæ. Nam omnes liberi sive sui non sint sive in potestate, dotem conferunt: sui suis & emancipatis: emancipati suis & emancipatis. vid. *l.* 17. *infr. h. t.* 13 Quid donatio propter nuptias? confertur quoque: est enim quædam veluti dos & ἀντίφερνα. *Novell.* 18. *cap.* 6. Quid donatio simplex? vid. *l. penult. infr. h. t.* 14 Dos adventitia confertur, *ut hic.* & *l.* 1. §. 7. *ff. de dot. collat.* hodie non confertur, *l. ult. infr. h. t.* utique hodie sola profectitia dos confertur, ita & adventitiorum ususfructus. *d. l. ult.* 15 Vide quæ dixi ad *l.* 7. *infr. h. t.* 16 Vid. *d. l.* 17. 17 *Hal.* Alexandræ, ut alloquatur mulierem. 18 *Al. portio* male. nam mox sequitur actio. 19 *Legendum videtur*, eam. 20 *l.* 9. *supr. de rei vind. l.* 7. *supr. soluto. l.* 20. *ff. famil.* 21 Liberi acceptam (de promissa vid. *l.* 2. *supr. h. t.*) dotem conferunt, vel re ipsa, id est, vera divisione. *l.* 1. §. 11. *ff. h. t.* vel cautione collationis. *l.* 1. §. 9. *ff. h. t. l.* 20. *ff. familiæ:* vel cautione defensionis. *l.* 2. *supr. eodem.* vel tanto minus accipiendo ex parentum bonis, *ut hic:* & *Novell.* 97. *cap.* 6. Galli, *Rapporter, ou moins prendre. l.* 1. §. 20. *ff. h. t.* 22 5. Harmenop. 8. §. 25. 23 5. Harmenop. 8. §. 33. 24 Id est, suis. 25 Et ita profectitia & adventitia. Hodie hoc immutatum est. *l. ult. infr. h. t.* 26 *l.* 13. *l.* 15. *infr. l.* 1. §. 17. *ff. h. t. l. ult. supr. si ut omiss.* & Ulpian. 28. §. *emancipatis.* 4. vid. Cujac. 3. *observat.* 34. ubi ostendit momentum mortis sive morientis, vitæ potius, quam morti tribui. 27 Quid si quid postea adquisiverint? non conferent. 5. Harmenop. 8. §. 33. adde *l.* 15. *infr. h. t.* 28 Id est, deducto ære alieno. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t.* 29 Filia succedens ex testamento, dotem olim non conferebat, nisi testator jussisset: hodie confert, nisi testator expressim collationem prohibuerit. *Novell.* 18. *cap.* 6. dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.* adde *l. un.* §. 11. *in fin. supr. de rei uxor.* 30 Fallit coheredem, qui cum eo hereditatem dividit, nec a patre accepta confert. 31 Collatio omissa condici potest. *l.* 36. *in fin. ff. fam.* 32 Sive divisio familiæ fiat præsente arbitro, *ut hic:* sive absente, *ut supr. h. t.* omissa collatio condicitur. vid. *d. l.* 36. *in fin.* 33 Emancipatus emancipato non confert, *ut hic.* suo confert, si ipse ab intestato succedat. *J. h. t. l.* 9. *ff. h. t. l.* 1. §. *fin. ff. de conjungend. cum emancip. liberis.* 34 Vid. *l.* 6. *supr. h. t.* 35 Legatum. Liberi prælegata non conferunt. vid. *l.* 16. *infr. h. t. l.* 4. *ff. de dot. collat.* 36 Extero jure a patre filia capit, quod ut extranea, non ut filia accipit. 37 Posthumis fit collatio, etiam ab emancipato. *l. ult. ff. h. t.* 38 Non conferenti denegantur actiones hereditariæ. *l.* 14. *infr. h. t.* 39 Solis nuptiis liberi non solvuntur patria potestate. *l.* 5. *infr. de condit. insert. l.* 7. *supr. de nupt.* §. *secunda Inst. de SC. Tertull. l.* 1. *infr. de bon. quæ lib.* Atque ita mulier sub duorum est potestate, patris nimirum & mariti. Marito adquirit ex operis diurnis: patri vero usumfructum cæterorum bonorum. *l.* 4. *infr. de bon. quæ lib.* 40 Sacra paterna & in sacris paternis esse, constitui, retineri, manere vel ab his amitti, absolvi, dixi plenissime ad *l.* 10. §. 1. *infr. de adopt.* & *ad l. ult. infr. ad SC. Tertull.* 41 Filiæ dotes conferunt: alioquin denegatur eis ad hereditatem paternam actio. adde *l.* 3. *supr. h. t.*

familiæ

familia constitutis, actiones [1] hereditarias denegari non ambigitur. Unde consulte ac pro juris ratione collationem fratribus tuis quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres. Cum autem fratres tui durantes in familia patris, peculium [2] (si hoc neque castrense [3], neque relictum [4] eis doceatur) præcipuum habere non possint, sed in divisionem paternæ veniat hereditatis, nec quicquam mutet, penes quem res ex hoc proficiscentes, & in eadem causa durantes, constitutæ reperiantur, absoluti manifestique juris est. Dat. 11. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

De quæsitis post vel ante mortem patris.

13. Iidem AA. & CC. Antistiæ.

SI donatione tibi post [5] mortem patris fundum quæsisti, soror [tua] portionem ejus vindicare non potest. Nam si is filiæfamilias constitutæ [6] tibi a patre donatus est: cum sorore patri communi succedens [7], eum præcipuum [8] habere contra jura postulas. Dat. 6. Id. Februar. *Sirmii*, iisdemque CC. CONSS.

De heredibus.

14. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI maritus quondam [tuus] ab intestato patri suo heres [9] extitit, & ei posthumus [10] a te editus successit, actiones hereditarias amitæ [11] filii vestri, quas habuit patris sui mortis tempore, dotem non conferenti, denegare Præses non dubitabit. PP. 7. Kal. Mart. *Trimontii*, TUSCO & ANULINO CONSS. 295.

De emancipatis.

15. Iidem AA. & CC. Philippo.

NEc [12] emancipati [13] post mortem communis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, ejus bona pro hereditaria dividunt portione. Datum Idib. Decemb. ipsis CC. CONSS. 297.

De codicillis.

16. Iidem AA. & CC. Socrati.

FIliam cum fratribus suis coheredibus intestato patri succedentem, ultra [14] relictum codicillis [15] non conferentem dotem, judicio familiæ erciscundæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit. Dat. 5. Kal. Januar. ipsis CC. CONSS. 297.

De dote & ante nuptias donatione.

17. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

UT liberis, tam masculini quam fœminini sexus, sive sui juris [16], sive in potestate constitutis, quocunque jure intestatæ successionis, id est, aut testamento penitus non condito, aut si factum fuerit contra tabulas bonorum possessione petita, vel inofficiosi querela [17] mota rescisso, æqua [18] lance parique modo prospici possit, hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credidimus inferendum, ut [19] in dividendis rebus ab intestato [20] defunctorum parentum, tam dos [21], quam ante nuptias donatio [22] conferatur, quam [23] pater, vel mater, avus, vel avia, proavus, vel proavia, paternus, vel maternus dederit, vel promiserit pro filio, vel filia, nepote, vel nepte, pronepote, vel pronepte, nulla [24] discretione intercedente, utrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos sponsos earum, ut per eos [25] eadem in sponsas donatio celebretur: ut in dividendis rebus ab intestato [defuncti] parentis, cujus [26] de hereditate agitur, eadem dos, vel ante nuptias donatio ex substantia ejus profecta conferatur: emancipatis [27] videlicet liberis utriusque sexus, pro [28] tenore præcedentium legum [ea] quæ in ipsa emancipatione [a parentibus suis] (ut adsolet [29] fieri) consequuntur, vel post [30] emancipationem ab eisdem parentibus acquisierint, collaturis. Dat. 5. Kal. Mart. BUSÆO & JOANNE CONSS. 467.

De emancipatis, vel alio modo sui juris effectis.

18. Imp. ANASTASIUS A. Constantino P. P.

LIberos [31], qui per nostræ legis auctoritatem per oblationem precum [32] & Imperiale rescriptum, sui juris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo [33] jure sunt, collationes facere jubemus [34] compelli secundum ea, quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. 12. Kal. August. *Constantinop.* PROBO & AVIENO juniore CONSS. 503.

De dote, & ante nuptias donatione.

19. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

ILlam merito dubitationem amputare duximus, quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis jam ventilata est. Nam si intestatus quis defunctus esset, filio, vel filiis, [aut] filia, vel filiabus relictis, & ex mortua filia, vel filio, cujuscunque sexus, aut numeri [35] nepotibus: vel si qua intestata defuncta esset, filio quidem, vel filiis, filia vel filiabus similiter relictis, ex mortuo vero filio, vel filia itidem nepotibus cujuscumque sexus aut numeri: de modo quidem successionis minime dubitabatur, sed palam erat quod hujusmodi nepotes duas [36] partes paternæ, vel maternæ portionis tantum haberent, tertiam partem patruis suis, vel avunculis, vel amitis, vel materteris, pro jam posita constitutione concedentes: de collatione vero dotis, vel ante nuptias donationis quam defuncta persona pro filio, vel filia superstitibus, & pro mortuo vel mortua filio vel filia dedisset, multa dubitatio orta est: superstitibus quidem filiis defunctæ personæ non debere se dotem, vel ante nuptias donationem pro se datam a suo patre, vel matre, conferre filiis mortui fratris [sui,] vel mortuæ sororis suæ contendentibus, eo quod nulla constitutio super hujusmodi collatione posita esset: nepotibus vero mortuæ personæ non tantum huic resistentibus, sed etiam adserentibus, quod onus collationis constitutione Arcadii & Honorii [37] divæ memoriæ sibi impositum, in personis tantummodo suorum avunculorum, non etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum locum habere posset. Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios, vel filias defunctæ personæ dotem [38], vel ante nuptias donationem a parentibus suis sibi datam conferre nepotibus [39], vel neptibus mortuæ personæ: quam eosdem nepotes [40], vel neptes patruis suis, aut avunculis, amitis etiam & materteris dotem, vel ante nuptias donationem patris sui, vel matris, quam pro eo, vel ea mortua persona dedit, similiter conferre: ut commixtis [41] hujusmodi collationibus cum bonis mortuæ personæ, duas [42] quidem [partes] nepotes, vel neptes habeant illius portionis quæ patri, vel matri eorum, si superesset, deferebatur: tertiam vero ejusdem portionis partem una cum [sibi] competentibus portionibus filii, vel filiæ defunctæ personæ, cujus de hereditate agitur, capiant. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* D. N. JUSTINIAN. A. PP. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de trien. & se. §. neque illo. col. 3. tit. 5. Nov. 18. cap. 4.

Q*Uæ tertiæ portionis diminutio correctionem novo jure capit, ad æqualitatis justitiam redacta in omnibus talibus personis.*

De his quæ imputantur in quartam. 1. *De dote, & ante nuptias donatione.*

20. Idem A. Mennæ P. P.

ILlud sine ratione a quibusdam in dubietatem deductum, plana sanctione revelamus: ut omnia [43] quæ in quartam portionem ab intestato successionis [44] computantur his, qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur: etiam si intestatus is decesserit, ad cujus hereditatem veniunt, omnimodo coheredibus suis conferant. Quod tam in aliis, quam in his quæ occasione militiæ [45] uni heredum ex defuncti pecuniis acquisitæ lucratur is, qui militiam meruit, locum habebit: ut lucrum quod tempore mortis defuncti ad eum pervenire poterat, non solum testamento condito quartæ parti ab intestato successionis computetur, sed etiam ab intestato conferatur. Hæc autem regula, ut omnia quæ portioni quartæ computantur, etiam ab intestato conferantur: minime è [46] contrario tenebit, ut possit quis dicere etiam illa quæ conferuntur omnimodo in quartam partem his computari, qui ad inofficiosi querelam vocantur. Ea enim tantummodo ex his quæ conferuntur, memoratæ portioni computabuntur, pro quibus specialiter, legibus, ut hoc fieret, expressum est. §. 1. Ad hæc cum ante nuptias donatio [47], vel dos a patre data, vel matre, vel aliis parentibus pro filio, vel filia, nepote, vel nepte, cæterisque [48] descendentibus conferatur: si unus, vel una liberorum ante nuptias tantummodo donationem, vel dotem, non etiam simplicem [49] donationem accepit, vel acceperit, alter vero, vel altera neque dotem, neque donationem ante nuptias a parente suo suscepit, vel susceperit, sed simplicem tantummodo donationem: ne ex eo injustum [50] aliquid oriatur, [si] ea quidem persona quæ ante nuptias donationem, vel dotem suscepit, conferre eam cogenda [sit]: illa vero quæ simplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem ejus minime coarctanda est: si quid hujusmodi acciderit, jubemus ad [51] similitudinem ejus [52], qui ante nuptias donationem, vel dotem conferre cogitur, etiam illam personam quæ nulla dote, vel ante nuptias donatione data, solam simplicem donationem a parentibus suis accepit, conferre eam: nec [53] recusare collationem [ex] [54] eo quod simplex donatio non aliter confertur, nisi hujusmodi legem donator tempore donationis suæ indulgentiæ imposuerit. Dat. 8. Id. August. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

1 *l. 11. in fin. supr. h. t.* 2 Peculium profectitium collationi obnoxium. *l. 13. supr. familiæ.* 3 Peculium castrense non confertur. *l. 21. in fin. infr. h. t. l. 3. infr. de castrensi peculio.* 4 Peculium a patre legatum non confertur. *l. 65. §. 1. ff. de rei vind. l. 38. vers. adeo ut si prælegatum. ff. de cond. indeb.* 5 Patre mortuo adquisita liberi sui non conferunt, *ut hic*: sed nec emancipati. *l. 15. infr.* vid. *l. 6. in fin. supr. h. t.* 6 Sui liberi res a patre inter vivos acceptas conferunt. 7 Suus patri non succedens, donationem a patre factam non confert. 8 Sui ab intestato donationem simplicem conferunt, *ut hic*, ex testamento instituti præcipuam habent. *l. 18. supr. famil.* & ita utramque legem conciliat Cujacius 3. *obs.* 39. 9 Jus petendæ collationis transit ad heredem. 10 Etiam posthumis fit collatio facit *l. 11. §. l. 2. ff. h. t.* 11 Amitæ fratrum filiis conferre debent. *l. 19. J. h. t.* 12 Vid. Harmenop. 8. §. 33. 13 Id est, & emancipati *ut hic*: & sui *l. 13. supr. h. t.* res post mortem patris quæsitas non conferunt. *l. 6. ff. h. t.* 14 Hoc innuit, Filias ab intestato succedentes etsi cætera conferant, relicta tamen in codicillis non conferre. 15 *l. 10 supr. h. t.* 16 Omnes liberi, sive sui juris sint, sive in potestate, profectitiam a parentibus dotem vel donationem propter nuptias inter se conferunt. *l. 4 §. h. t.* 17 Abrogatur *l. 6. l. 7 ff. de dotis collat.* 18 Æqualitas inter fratres servanda vid *l. 4. supr. commun. divid.* 19 Adde 5 Harmenop. 8. §. 36. 20 Vide Cujac 17. *obs.* 3 21 Dos profectitia conferri debet. 22 Donatio propter nuptias a parentibus profecta conferenda. *l. 29 §. de inofficioso.* an & in quod studiorum causa a patre impensum est? non confertur, nisi credendi animo pater erogaverit, quod in dubio præsumitur *l. 50. ff. familiæ* Alciat. 1. *præsumpt.* 7. 23 Profectitia quæ, vid *l. 4 §. h. t. l. 1. §. 1 & 7. ff. de dot. coll.* 24 Nihil interest sponso sponsæ nomine an sponsæ sponsi nomine donetur. 25 Forte legendum, *ut per eos eadem in sponsos donatio celebretur.* 26 In collationibus bonorum non considerantur extraneæ dotes, & donationes propter nuptias. 27 Profectitia ante vel post emancipationem quæsita, emancipati conferunt. 28 Correctio seu mutatio legum non præsumitur dixi ad *l. 32. infr. de appellat.* 29 Solet pater in emancipando filio aliquid donare *l. ut J. de emancip. lib. l. 8. J. de bonis profcr. pt. l. 37. in pr. ff. de negot.* 30 Profectitia post emancipationem conferunt emancipati Profectitia, id est, res donatas a patre: & ita simplex etiam profectitia donatio confertur. vid *l. 20 J. h. t.* 31 Pars legis 11. *J. de legitim. hered. l. pen. J. de emancip. liber.* Omnium enim harum legum una inscriptio & subscriptio. 32 Filii emancipati ex rescripto principis, reservato jure legitimarum hereditatum (quod genus emancipationis introduxit Anastasius *l. pen. J. de emancipat.* auctor hujus legis) vocantur ad legitimam hereditatem patris cum fratribus in familia retentis: sic tamen ut bona propria conferant. vid. Cuj. 18. *observ.* 18. 33 Id est, solennibus veterum adhibitis ex legibus 12. tab. vid. *l. ult. J. de emancip.* 34 Ut ita quoquo modo liberi sint emancipati, ad collationem vocentur. 35 Vide *l. 4. & l. 8. h. t.* Herbaj. *rer. quotidianar. cap* 9. An nepotes qui paternam hereditatem repudiaverunt, conferre teneantur dotem, vid. Guid. Pap. & Purpur. [illegible] Adde DD. & allegat. in consult. forensi nostra [illegible] 3 *cap* 13. *num* 11. S. L. 36 *l. 9. ff. de suis.* [illegible] 15. *Instit. de hered.* [illegible] vide *Novell.* 18 *cap. 4. l. 4. C. Th. de legitim. hered.* §. 15. *Inst. de hered. quæ ab intest.* 37 *l. nepotes.* 5. *C. Theod. de legitim. hered.* 38 Dos & donatio propter nuptias conferuntur. *l. 1.* §. *h. t. l. 20 J.* 39 Patrui, & amitæ, avunculi & materteræ dotes, & donationes propter nuptias liberis fratrum sororumve conferunt. *l. 14. §. h. t.* 40 Nepotes & neptes, suis patruis, avunculis, amitis & materteris dotem, & donationem propter nuptias conferunt. 41 Collatione fit commixtio. 42 Hodie id abrogatum *Novell. 18. cap. 4.* 43 Quæcunque in legitimam imputari solent, eadem ab intestato conferri debent. 44 Quam habiturus esset ab intestato 45 Militia confertur. ad *l. omnimodo.* 30 §. *imputari* §. *de inofficioso.* Imo non confertur. *l. 1 §. 16. ff. de collat.* 46 Quæ condito testamento legitimæ imputantur, ab intestato conferuntur, at non e contra. Nam quæ conferuntur ab intestato in legitimam, facto testamento non imputantur, nisi id expresse cautum reperiatur. 47 Dos & donatio propter nuptias profectitia confertur. 48 *l. 19. in fin. §. h. t.* 49 De donationis simplicis collatione, vide *infr. eodem.* 50 Si quis dotem vel donationem propter nuptias profectitiam habet, eam simplici donatario confert: vicissim justum fuerit, ut simplex donatarius donationem simplicem eidem conferat. 51 Ut dos & donatio propter nuptias confertur, ita & simplex donatio: dicamus apertius, quemadmodum coheres meus dotem & donationem propter nuptias profectitiam mihi confert, ita & simplicem donationem profectitiam eidem confero. 52 Lex distinguit liberorum conditionem: ut hinc colligas, Hodie suos suis, & emancipatis: emancipatos emancipatis, & suis profectitia conferre. 53 Simplex donatarius, etiam invitus, ad collationem cogitur. 54 Nota validum argumentum donatarii Ne dicas itaque cum interpretibus, Donatarium ad collationem faciendam non obstringi, nisi expressim a patre collationem meruerit. Nam si fallitur hic donatarius, cum ita colligit: Ideo se ad collationem non teneri, quod lex collationis ei dicta non fuerit, *ut hic*: E contrario collige, Donatarium a collatione facienda prius non excusari, quam expressim collatio ei remissa sit.

De

De peculio adventitio.

21. Idem A. Joanni P. P.

UT nemini [1] de cætero super collatione dubietas oriatur: necessarium duximus constitutionem, quam jam favore liberorum fecimus, hoc addere: ut [3] res quas parentibus acquirendas esse prohibuimus [4], nec collationi post obitum eorum inter liberos subjaceant. Ut enim castrense [5] peculium in commune conferre in hereditate dividenda, & ex prisci juris auctoritate minime cogebantur: ita & alias res quæ [6] minime parentibus acquiruntur, proprias [liberis] manere censemus. Dat. 15. Kal. Novemb. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. anno 2. 530.

TIT. XXI.

DE TESTAMENTO MILITIS [7].

De milite pro parte testato, pro parte intestato.

1. Imp. ANTONINUS A. Floro militi.

FRater tuus miles si te specialiter in bonis, quæ in paganico [8] habebat [9], heredem fecit: bona, quæ in castris reliquit, petere non [10] potes, etiamsi is qui eorum heres institutus est, adire [11] ea noluerit, sed ab intestato succedentes veniunt: modo si in ejus locum substitutus non es, & liquido probetur fratrem tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse. Nam voluntas [12] militis [in expeditione occupati] pro jure [13] servatur. Accepta 5. Id. Septemb. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

2. Idem A. Septimo militi.

MIles si castrensium tantummodo [14] bonorum commilitonem suum instituit heredem: cætera bona ejus, ut intestati defuncti, mater ejus jure possidebit. Quod si extraneum scripsit heredem [15], isque adiit hereditatem: bona ejus in te transferri non jure desideras. PP. 11. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Utrum testamentum valeat jure communi, an jure militari.

3. Idem A. Vindiciano.

QUamquam militum testamenta juris [16] vinculis non subjiciantur, cum propter simplicitatem [17] militarem, quomodo [18] velint, & quomodo possint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quondam centurionis testamento institutio etiam jure [19] communi accepit auctoritatem. Nam [20] cum paterfamilias filiam ex duabus unciis, uxorem ex uncia heredes scripserit, nec de residuis portionibus quicquam significaverit: in tres partes divisisse eum apparet hereditatem, ut duas habeat, quæ sextantem accepit, tertiam, quæ ex uncia heres est instituta. PP. Kal. Novemb. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De manumissione.

4. Imp. ALEXANDER A. Junio.

SI Rufinus, Vir Clarissimus Tribunus [21], laticlavius [22] major annis [lege] definitis [23] faciens testamentum, te manumisit: justam libertatem competisse, scire debes. Quod si minor annis ex lege constitutus fuerit, cum faceret testamentum: lege impediente nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec [24] militibus remissa est. Quod si idem testator causam manumittendi te habuit, quæ probabilis vivo manumittente consilio futura [25] esset: quia per fideicommissum data libertas a quolibet minore annis ei, cujus causa [26] probari potuit, præstari debet: ex testamento militis hujusmodi servis justam libertatem competere consequens est. Dat. 16. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. CONS. 224.

Qui ex testamento militis capere possunt.

5. Idem A Sozomeno.

EX testamento militis, sive adhuc in militia, sive intra [27] annum missus honeste decessit, hereditas & legata omnibus quibus relicta sunt, debentur: quia inter cætera quæ militibus concessa sunt, liberum [28] arbitrium, quibus velint, relinquendi supremis [judiciis suis] concessum est: nisi [29] lex specialiter eos prohibuerit. Dat. 17. Kal. Februar. JULIANO II. & CRISPINO CC. CONSS. 225.

De substitutione.

6. Idem A. Valentino.

IN testamento quidem ejus qui non [30] miles fuit, si duobus heredibus institutis, altero [31] cui [32] potuit usque ad tempus pubertatis parens facere testamentum, altero [33] cui posteaquam heres extitit, substituere non potuit, invicem substitutio eisdem verbis facta est: in eum solum casum eam locum habere sententiis prudentium virorum, & constitutionibus Divorum parentum [34] meorum placet, quo utrique pari ratione potuit substitui. Sed cum ex testamento militis controversiam esse proponas, defuncta parvula ejus filia, posteaquam heres extitit patri, cum qua simul æquis partibus heres institutus eras, substitutione invicem [35] facta: & mater quidem intestatæ filiæ sibi successionem defendat, tu autem ex substitutione ad te pertinere contendas, juris quidem ratio manifesta est, licere militibus proprio privilegio etiam heredibus extraneis [36], posteaquam [37] heredes extiterint, mortuis substituere: Sed tibi probandum est, an ita frater tuus senserit. PP. 11. Kal. Maji, FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

De verbis, Fortunato liberto meo do, lego.

7. Idem A. Fortunato.

EX his verbis, *Fortunato liberto meo do, lego*, vindicare tibi libertatem non potes, si pagani [38] testamentum proponatur. At enim cum testatorem militem [39] fuisse proponas: si non errore [40] ductus libertum [te] crediderit, sed dandæ libertatis animum habuerit: libertatem equidem directam competere tibi, sed & legati vindicationem habere te prærogativa militaris privilegii præstat [41]. Dat. 12. Kalend. Januar. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De institutione ad tempus.

8. Imp. GORDIANUS A. Æterno militi.

CErti juris est, militem [42] ad [43] tempus etiam heredem instituere posse. PP. 3. Kal. Octob. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De præteritione.

9. Idem A. Valerio.

SIcut certi juris est militem qui scit [44] se filium habere, aliosque scripsit heredes, tacite [45] eum exheredare intelligi: ita si ignorans [46] se filium habere, alios scribat heredes, non obesse filio ademptam hereditatem, sed minime valente testamento, si sit in potestate, eum ad successionem venire in dubiis non habetur. PP. 5. Non. Octob. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Posthumus vel jam natus a milite ignorante præteritus, ab intestato ei succedit: eo sciente, habetur pro exheredato. Salic.

10. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS [47] C. Justino militi.

SI cum vel in utero haberetur filia inscio patre [48] milite, ab eo præterita sit: vel cum in rebus humanis [49] eam non esse falso [50] rumore perlato pater putavit, nullam ejus [in] testamento fecit mentionem, silentium hujusmodi exheredationis [51] notam nequaquam infligit. Is autem miles qui testamento *filiam* [52] *suam* appellavit, eique legatum dedit: non instituendo eam heredem, exheredavit. PP. 12. Kalend. Jun. PRÆSENTE, & ALBINO CONSS. 247.

1 Ad intellectum hujus *l.* vid. Fachin. *lib.* 5 *contr. c.* 83. Guid. Pap. *h. l.* Ans. Ad. de Cujac. *lib.* 3. *observ. cap.* 30. Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2. *c.* 127. S. L.
2 *l.* 6. J. *de bon. quæ lib.* 3 Collationi non sunt obnoxiæ res quæ parentibus per liberos non adquiruntur, quæ autem sint illæ quæ parentibus non adquirantur per liberos, v. J. *titul. de bonis, quæ liberis in potestate patris constitutis, ex matrimoniis vel alias adquiruntur, & eorum administratione.* 4 *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. J. *de bon. quæ lib.* 5 Castrense peculium non confertur. *l.* 12. J. *h. t. l.* 1. §. 15. *ff. h. t. l.* 3. J. *de castr. pecu.* 6 Hinc collige adventitia non conferri, ut ita abrogetur lex 4. *supr. h. t. l.* 1. §. 7. *ff. de dot. coll.* nam adventitiorum nudus ususfructus parentibus adquiritur. *l.* 6. J. *de bon. quæ lib.* §. 1. *Instit. per quas person. cuique.*

7 Dixi ad *Lib.* 29. *D.* 1. adde 35. *Eclog.* 21. *fol.* 26. 8 Paganicis hic opponuntur castrensia 9 Id est, in bonis paganicis, paganica opponuntur castrensibus. 10 Et ita heredi instituto in paganicis non adcrescunt bona militaria defuncti; videntur enim quodammodo duæ duorum hominum hereditates. *l.* 17. §. 1. *ff. h. t.* Ideoque herede militarium bonorum non adeunte, pars eorum ad heredes ab intestato militis defertur: Ut ita pro parte testatus, pro parte intestatus moriatur. *l.* 6. *ff. h. t.* 11 Adire bona. Symmachus *in epist.* Aditione bonorum successit. Lucianus παρελθόντα εἰς τὴν οὐσίαν: & ita quoque dicimus, Adire hereditatis institutionem, nomen, testamentum. Vide Cujac. 7. *obs.* 18. 12 *l.* 5. *l.* 14. *l.* 15. J. *h. t. l.* 1. *ff. h. t.* 13 Si modo de ea constet, *l.* 24. *l.* 25. *in fin. ff. h. t.* 14 Institutio facta in castrensibus ad se paganica non trahit. *l.* 6. *l.* 11. *l.* 12. *ff. h. t.* 15 Simpliciter, nam institutio simpliciter facta comprehendit omnia. 16 Juris vinculis testamenta militum non subjiciuntur. 17 Simplicitas militaris, *ut hic:* armatæ militiæ. *l.* 1. J. *de juris & facti ignorant.* imperitia. *l.* 40. *ff. de administrat. & peric. tutor.* Arma magis quam leges scire miles præsumitur. *l. ult. in fin.* J. *de jure delib.* Tacitus *in Agricola*, *Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis jurisdictio secura & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exercet.* adde *l. pen.* J. *ad leg. Corn. de falsis.* 18 Miles quomodo vult & potest, testatur, *ut hic, & l.* 15. J. *h. t.* prius arbitrii: alterum necessitatis est. 19 An privilegiatus testamentum faciens præsumatur in dubio potius uti jure communi, quam speciali, vide Alciatum 3. *præsumpt.* 36. 20 Miles filiam ex duabus unciis: uxorem ex unica uncia instituit, nec de residuis novem unciis quidquam disposuit: Quæritur cui cedant reliquæ novem unciæ? Jure communi paganorum receptum est, ut eo casu testator videatur filiam instituisse ex duabus partibus hereditatis, uxorem ex tertia. *l.* 13. §. 2. *l.* 47. §. 1. *ff. de heredibus instit.* §. 5. *Instit. de heredib. inst.* ergo & miles. Nam testamentum militis, quoad ejus fieri debet, salva ratione recti sermonis ad jus commune reducitur. *Bald.* & institutio per quotam trahitur ad omnia bona. *Saec.* 21 Horatius 1. *Sermonum* 6. *Sumere depositum clavum, fierique tribunum.* 22 Laticlavi. *Hal* Tribunorum alii laticlavii, alii angusticlavii, Senatores omnes laticlavii, equites angusticlavii, ut merito hæc separentur in *l.* 42. *ff. de donat. inter vir* latum clavum impetrare, vel equestris ordinis fieri. De lato & angusto clavo dixi ad *d. l.* 42. fatuum est alioqui quod Accursius & Baldus hic nugantur de clava ferrea a tribunis medios inter hostes projici solita, ut ad eam hostibus eripiendam, sed & eos in fugam vertendos milites suos accenderent. 23 Id est, major annis viginti. 24 Minor annis viginti. *l.* 5. J. *l.* 4. §. 18. *ff. de fideicommiss. libert.* quantumvis miles sit, servum testamento manumittere non potest. *l.* 29. §. 1. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de manumiss. testament.* nisi causa cognita. J. *eod.* habetur ergo potior ratio legis prohibentis minorem manumittere, quam privilegii militibus quidvis permittentis. 25 Quod inter vivos causa cognita fieri potest, idem & testamento fieri conceditur. 26 De causis, vide *l.* 11. 12. 13. 14. *ff. de manumiss. vind.* 27 *l.* 21. *l.* 26. *l.* 38. *ff. h. t. l.* 40. *l.* 92. *ff. ad l. Falc.* 28 *l.* 1. J. *h. t.* 29 Exempla prohibitionum vid. *in l.* 13. §. 3. *l.* 41. §. 1. *ff. h. t. l. ult. supr. de hæreticis. l.* 7. §. 1. *ff. de legat.* 3. 30 Paganus filium impuberem, & fratrem puberem heredes instituit, eosque invicem substituit? mortuo impubere succedet impubes. 31 Puta filio vel filiæ, cui parentes possunt substituere pupillariter. 32 Vide *Inst. de pupillari substitut.* 33 Puta fratre, cui vulgariter substitui solet, non pupillariter. 34 Severi & Antonini. *l.* 4. §. 2. *ff. de vulgari.* Parentes autem vocat quos habuit imperii antecessores. 35 Miles filiam impuberem & fratrem impuberem instituit, eos invicem substituit. mortua intra pubertatem filia, mater filiæ patruo ejus præferetur, nisi patruus probaverit testatoris voluntatem mutatam fuisse: ut etiam in pupillarem casum valeat substitutio: Alias reciproca substitutio facta diversæ conditionis vel ætatis liberis, valet tantum in vulgari casu. *d.* §. 2. *l.* 2. J. *de impub. & aliis.* vid. Cujac. 17. *obs.* 26. adde *l.* 39. *l.* 45. *ff. de vulgari.* 36 *l.* 5. *l.* 28. *in fin. l.* 41. §. 3. 4. *ff. de vulgari.* 37 Miles verbis directis, etiam post pubertatem, liberis substituere potest. *l.* 8. J. *de impuber.* paganus per fideicommissum tantum & verbis fideicommissariis. *l.* 41. §. 3. *ff. de vulgari.* §. *ult. Inst. de pupillari.* vid. Cujac. 12. *obs.* 27. 38 Paganus servum, cui legatum adscripsit, manumisisse non videtur, *ut hic, & l.* 65. *ff. de heredib. instit.* aliud in milite. *infr. h. t.* 39 Miles servum cui scienter ut liberto legatum adscripsit, manumisisse videtur, *ut hic, & l.* 40. §. 1. *ff. h. t* dic apertius, Si miles servum suum sciens liberum nuncupaverit, eique legatum adscripserit, manumittit. *Novell.* 78. *cap.* 4. *vers. Si enim.* paganus non manumittit. *l.* 2. *infr. de necessar. l.* 65. *ff. de hered. instit.* Quid si paganus sub appellatione liberorum, servos heredes instituerit? manumittit. *d. l.* 2. Plus igitur in institutione est, quam in legato. 40 Excidit sæpe nobis falsa demonstratio in herede instituendo. *l.* 33. *ff. de conditionibus & demonstrat.* 41 Constat. 42 Aliud in pagano. *l.* 34 *ff. de hered. instit.* 43 *l.* 15. §. 4. *l.* 19 *in fin. l.* 41. *ff. h. t.* 44 *l.* 10. J. *h. t. l.* 36. §. 2. *ff. h. t. l.* 16. §. 5. *ff. de testam. tut.* 45 Militis id est facta a milite præteritio, exheredatio est. *l.* 47. *in fin. ff. de bon. libert.* miles non cogitur filium nominatim exheredare. Miles silentio exheredat. *l.* 12. *ff. de bon. libert.* §. 6. *Inst. de exhered. liber.* 46 Miles ignorans se filium habere non juste eum præterit. 47 *Al.* Gordianus. 48 Vid. *l.* 9. *supr. h. t.* 49 Mortuus non est in rebus humanis: mortuus, homo esse desinit. 50 Quid si sciens nullam filiæ in testamento mentionem fecit? patris silentium habebitur pro exheredatione, adde §. *pen. Instit. de exheredat. liberorum.* 51 Qui a patre exheredatur, quasi notatur. Exheredatio species injuriæ est. Ex ea tamen causa filius non fit infamis, dixi ad *l.* 13. *supr. ex quib. caus. infam.* 52 Quem miles non exheredat, instituit: quem non instituit, exheredat. Miles autem filium heredem non instituit, si filium tantum appellavit, aut si eidem ut filio tantum legavit. Paganus si filio legaverit, nec instituerit, non censetur filium exheredasse. *l.* 30. *in princip. l.* 36. *supr. de inofficioso.*

De captatoria institutione.

11. Iidem A. & C. Æmiliano militi.

CAptatorias [1] institutiones etiam in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est. PP. 7. Kalend. Jul. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De lege Falcidia, si quid ultra vires hereditarias petatur.

12. Iidem A. & C. Domitiæ.

IN testamento militis [2] legem [3] Falcidiam, & in legatis [4], & fideicommissis [5] cessare, explorati juris est. Sane si quid ultra [6] vires patrimonii postulatur: competenti defensione tueri te potes. PP. 6. Non. Jul. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De flagitio militari.

13. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Claudiæ.

ET militibus nostris, Centurionibus quoque ob flagitium militare [7] damnatis [8], non aliarum quam castrensium rerum testamentum facere permittitur [9], & intestatis jure proprio succeditur a fisco. Prop. Non. August. VALERIANO & GALLIENO AA. III. & II. CONSS. 256.

De solennitatibus non servatis.

14. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. heredibus Maximi.

SI a fratre suo militante mater vestra scripta heres successionem [ejus sibi] quæsivit: quamvis testamenti scriptura non continet juris [10] observationem, hanc [tamen] hereditatem fratrem testatoris, vel ejus filios ab intestato evincere non potuisse, jure constitit. PP. 5. Non. Maji, ipsis AA. CONSS.

De degentibus in expeditione.

15. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum.

MIlites in expeditione [11] degentes, si uxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremo cujuslibet generis homines amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu: quomodo possint [12], ac velint, testentur: nec uxorem, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportaverint, meritum, aut libertas dignitasve quæratur. Proinde sicut juris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina [13], aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inscripserint [14] gladio suo, ipso tempore quo in prælio vitæ [15] sortem derelinquunt, hujusmodi voluntatem stabilem esse oportet. Dat. 3. Id. August. *Nicomediæ*, OPTATO, & PAULINO CONSS. 334.

De scriniariis & apparitoribus.

16. Imp. ANASTASIUS Hier. P. P.

SCriniarios [16] vel apparitores [17], qui Virorum Magnificorum Magistrorum militum jussionibus vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matriculis [18] militaribus referri videantur [19], nullatenus [tamen] in ultimis a se conficiendis voluntatibus juris militaris habere facultatem decernimus. Dat. Id. Februar. *Constantinop.* PAULO V. C. CONS. 496.

Quando miles testetur quomodo vult.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

NE quidam putarent in omni tempore licere militibus testamenta, quoquo modo voluerint, componere: sancimus his solis [20], qui in expeditionibus [21] occupati sunt, memoratum indulgeri circa ultimas voluntates conficiendas beneficium. Datum 4. Id. April. DECIO V. C. CONS. 529.

De pupillo.

18. Idem A. Joanni P. P.

LIcet antiquis [22] legibus permittebatur [23] pupillis [24], si Tribunatum [25] numerorum [26] merebantur [27], ultimum elogium conficere posse: attamen indignum nostris temporibus [esse] videtur, eum qui stabilem [28] mentem nondum adeptus est, propter privilegia militum, sapientium [29] hominum jura pertractare, & in [tam] tenera ætate ex tali licentia parentibus forte suis, vel aliis propinquis nocere, propriam substantiam extraneis relinquendo. Ideoque hoc fieri nullo [30] modo concedimus. Dat. Kal. Novemb. post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno 2. 532.

TIT. XXII.

QUI TESTAMENTA [31] FACERE POSSINT, VEL NON [32].

De Socio omnium bonorum.

1. Imp. GORDIANUS A. Petronio militi.

QUanquam omnium bonorum socer tuus, itemque frater ejus socii [33] fuerint: tamen non eo minus idem frater ejus cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi heredem instituere quem vellet. † Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quod [34] indivisam successionem cum sorore sua dicatur habuisse. PP. 12. Kal. August. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

1 *l. 70. l. 71. D. hered. instit.* Captare est aucupari lucrum. Hinc captatoriæ scripturæ. *l. 64. D. de legatis* 1. captare hereditatem. *l. 25. supr. de transact. l. 1. D. si quis aliq. testari.* Captatoriam institutionem, χάριν ἀμειβομένην, vocat Harmenopulus 5. *tit.* 8. Hoc modo, Si Titius me vel, Qua ex parte Titius me heredem instituerit: vel, Si Titius Cajum sibi heredem instituerit, mihi heres esto. His formulis retegimus gratiam quam captamus: nec tantum accipimus, sed reposcimus, nobis vel aliis hereditatem captantes, idque aucupium hereditatis, secretum voluntatis alienæ seu testatoris appellatur. *l. 70. D. de hered. instit.* Idem aucupium in *l. 71. in fin. d. tit.* captio appellatur. Captatoria autem non est, quæ remunerandæ jam factæ institutionis causa fit. *l. 71. D. de hered. instit.* quæ fit mutuatis affectionibus, ita enim forte legendum in *l. 70. D. de heredib. instit.* id est, placata testatoris offensa. *l. 3. D. si quis aliquem testari. & l. ult. infr. h. t.* ut mutuari affectionem testatoris sit placabilibus verbis testatorem provocare ad mutandam exheredationem, ad legitimum relinquendam pœnitentia. Huic interpretationi adjunge quæ de ea re tres præstantissimi viri scripserunt, Alciat 2 *Parerg.* 31. Ant. Augustinus 4. *emendat.* 15. Cujacius 16. *observ.* 11. & ex hoc loco illustrari *d. legem* 70. adde etiam quædam ex Myntingero 1 *observ.* 8. Addantur & hæc, mutuis affectionibus judicia provocare permitti. *l. 70. D. de hered. instit.* ut & offensum testatoris placare. *l. ult. D. si quis aliquem testari. & l. ult. infr. si quis aliquem testari* quanta ex parte me heredem scriptum habueris, ex ea parte heres esto. *l. 29. D. de hered. instit. l. 20. in fin. D. de condit. instit.* (cui contraria hæc est: qua ex parte me heredem scriptum in tabulis recitaveris, ex ea parte heres esto: hæc habetur pro non scripta. *l. 1. in fin. D. de his quæ pro non scriptis.*) qua ex parte Titius me heredem scripserit, ex ea parte Mævius heres esto. *l. 71. D. de hered. instit.* Qua ex parte me a Titio scriptum heredem recitavero, ex eadem parte Sempronius mihi heres esto. Hæc non est captatoria. *l. 81. in fin. D. de hered. instit.* Contra hæc captatoria est, Titius si Mævium tabulis testamenti sui heredem a se scriptum ostenderit, heres esto. *l. 71. in fin. D. de hered. instit.* Non valet quoque ad secretum alienæ voluntatis conditio institutionis collata, hoc est, in alienam voluntatem. *l. 70. in fin. D. de hered. instit.* Non valet hæc institutio, quem Titius voluerit, instituo. *l. 32. D. de hered. instit.* si Mævius voluerit, Titius heres esto. *l. 52. in fin. D. de condit. & demonst. l. 68. in med. D. de hered. instituend.* si heredem me non feceris, centum dare spondes. *l. 61. D. de verb. obligat. l. 34. supr. de transf. l. 7. D. de inutilibus stipul. l. 5. supr. de pactis conventis* (licet ita valeat, si me vel filium exheredaveris, centum dabis. *l. 132. D. de verb. obligat.* nam qui sic stipulatur, hereditatem non directe sibi stipulatur, sed potius notam exheredationis fugit.) Quid si ita: si Titius Capitolium ascenderit, Cajus heres esto: Cajo lego centum? Valet hujusmodi institutio ac legatum. confertur quidem utrumque in alterius, puta Titii, voluntatem, sed tacite non expresse. Hujusmodi institutio toleratur, quia palam & aperte non confertur in alterius voluntatem, sed tacite & per consequentias tantum: multa autem expressa nocent, quæ non expressa non nocent. *l. si quis Sempronium 68. D. de hered. instit. l. nonnunquam 52. D. de cond. & demonst.* & breviter captatoria institutio non est, quæ fit mutuis affectionibus. *l. captatorias. 70. D. de heredib. instit.* ubi duorum similis est affectus. *Novell. Valent. de testam.* sicut in mutuis inter vivos duorum vel plurium inter se donationibus cernitur: adde *l. 64. D. de leg.* 1.
2 Aliud in pagani testamento, & militis, jure communi facto. *l. penult. infr. h. t.* & tamen veterani. *l. 40. D. ad l. Falcid.*
3 Falcidia in testamento militis cessat, *ut hic, & l. 17. in fin. D. h. t. l. 7. infr. & l. 17. l. 92. in fin. l. ult. D. ad leg. Falcid.*
4 *d. l. 7. d. l. 17. 92. & ult.*
5 *l. 1. §. 18. D. ad SC. Trebell.*
6 Heres ultra quam ad eum pervenerit, non tenetur. *l. 22. §. 5. infr. de jure delib. l. 1. §. 17. D. ad SC. Trebell.* si tamen inventarium fecerit. *d. l. 22. §. 14.* ideoque legata ab eo facta, qui non solvendo fuit, inutilia sunt. *l. 15. infr. de legat. l. 16. J. ad l. Falcid. l. 17. D. de mort. caus. don. §. ult. Inst. de leg. Falcid.*
7 Secus, si ob commune delictum. Tunc enim cognati militis fiscum excludunt. *l. 1. D. de veter. & milit. success.*
8 Miles ob flagitium militare damnatus potest testari de rebus castrensibus, *ut hic, & l. 11. D. h. t.* in paganicis filium habet heredem, *ut hic.*
9 Lege sc. alias permitti ei potest. *l. 32. §. 8. D. de donat. inter vir. l. 1. D. de veter. & milit. success.* vel a Principe. *l. 6. §. 6. D. de injusto.* vel ab ipso præside dum condemnat. *l. 22. §. 1. D. de leg. 3.*
10 In militari testamento non requiritur juris communis observatio, *ut hic.* Nam voluntas militis in expeditione occupati pro jure servatur. *l. 1. in fin. supr. h. t.*
11 *l. 1. in fin. supr. h. t.* ἐν στρατοπέδῳ *Synops. Bas. 35. tit. 3. ex tit. 21. c. 51. 5. Harm. 1. §. 48.*
12 *l. 3. supr. & l. ult. D. h. t. l. 37. supr. de inoff.*
13 Militibus testamentum facturis in ipso pugnæ tempore vagina (vide Ammianum *lib. 18. p. 135.*) clypeus, pulvis, humus, chartæ, vel tabularum loco esse possunt. adde *Novell. Leonis* 40. ut & notæ, pro litteris. *l. 40. D. h. t.* sanguis pro atramento: ensis, pro stylo, penna ac calamo, *ut hic, Synopsis & Harm. ibid.*
14 Præsente aliquo sc. Vix est enim ut cujusquam manus ex hujusmodi scriptura agnosci possit. Quot testes requirantur in militis testamento, dixi ad *Novell. Leonis* 41.
15 Sors vitæ, vita ipsa.
16 Σκρινιάριος auctor Etymolog. χαρτοφύλαξ. Forcat. 12. Aviarii 2. scriniariis hodie comparari posse putat secretarios & scribas Ducum & Tribunorum. Quinam scriniarios habuerint, mox dicam.
17 Scriniarios olim habuerunt Præfecti prætorio, Magistri militum, Comites utriusque ærarii, Proconsul Africæ, Castrensis sacri palatii, item duces.
18 Matricula militem sola non facit, ideoque qui militum effectu carent, & militum munere non funguntur, carent & privilegio. *c. un. de vasal. milit.*
19 Aliud est videri, aliud esse. Nomina scriniariorum videntur esse in matriculis militaribus, non sunt tamen, id est, videntur milites, non sunt tamen vere milites, etiamsi jus castrensis peculii habent. *l. 6. infr. de castr. pecul. milit.* Fit eorum militum mentio in *l. 8. J. de numerariis.*
20 *l. ult. ff. h. t.* Miles jure militari per id tantum tempus uti vel testari potest, quo militat & in castris degit. *§. 3. Instit. eod.*
21 Ἐν στρατοπέδοις. *Synops. ibid. cap.* 52. idque sive sit in castris, sive in fossato, sive in hybernis, sive in præsidiis, sive in stativis seu sedibus sedetis ac ædibus. *d. l. ult. l. 18. supr. de episc. aud.* Sufficit ergo ut fiat in expeditione, licet non in procinctu: alioquin nihil aut parum distabit miles a pagano. Nam paganus in procinctu & hostico, jure militari testari potest. *l. ult. ff. h. t.* quod illis locis de quibus dixi, intermortua sit quodammodo memoria legum. vide Cujac. *cons.* 49.
22 Forte ante Adrianum Imperatorem. Valerianus apud Vopiscum *in Probo: Miraris quod ego imberbem Tribunum fecerim contra constitutum D. Adriani.* & de eodem Adriano Spartianus: *Nullum tribunum, nisi plena barba faceret, aut ejus ætatis quæ prudentia, & annis tribunatus robur impleret.*
23 Olim permissa fuit testamenti factio impuberi tribuno numerorum, quasi dignitate supplente ætatem. ut hinc quoque possis colligere, tribunatum numeri, aliasque dignitates militares impuberibus permissas. 1. Veget. 4. Plin. 8. *epist.* Corrasius 5. *Miscell.* 22. ideo testamenti factionem pupillis permissam putat, quod tribunatus nomen esset honoris, non officii, iis maxime qui ex illustri familia essent: & quod possent majores natu vicarios adjutores & consiliarios habere. vide Cujac. 17. *obs.* 36.
24 *Si in tribunatu numerorum.* Rævardus 1. *variar.* 8. ita emendat: ortum errorem putat ex ea scriptura: *tribunatu in numerorum.* Tribunus ergo numerorum est qui alias Romanorum cohorti, vel legioni præpositus fuit. Tribunatus numerorum, munus ipsum. Cohortes enim, ut legiones suos tribunos habuerunt. Plin. 3. *epist. l. 25. ff. h. t.* In tribunatu igitur numerorum mereri est tribuni officio ac munere fungi.
25 Numeri interdum cohortem, vel legionem significant. Sozomen. 1. *histor. tripar. l. 14. infr. de re milit.* Hinc in numeros referri *l. un. in fin. ff. de bon. poss. ex test. milit.* interdum a legionibus separantur numeri. *l. 13. infr. de re milit.* Goth. Pro (tribunatum numerorum) reponit Rævardus *variar. lib. 4. cap. 8.* (In tribunatu numerorum.) Sed veterem lectionem defendit Leonin. *emendat. lib. 4. cap. 3. mem. 1.* Ans.
26 Ad eundem modum lege Constantini, impuberibus profitentibus cœlibatum dabatur jus testamenti faciendi in ipso monasterii ingressu. 1. *Sozomen.* 9. quod tamen Leo mutavit. *Nov.* 6.
27 Et per consequens non permittebatur patri in cujus potestate erant, eis substituere.
28 Impuberis mens non est stabilis.
29 Factio testamenti sapientibus tantum & stabilem mentem habentibus permittitur.
30 Et ita abrogantur antiquæ leges, quibus permittebatur impuberi tribuno numerorum testamenti factio.

31 Qui sequitur tractatus maximam & evidentem utilitatem in se continet: Testamentis enim inseruntur institutiones, substitutiones, exheredationes, legata, fideicommissa, tutelæ, libertates, adsignationes libertorum, mortis causa donationes, mortis causa capiones, attestationes, ademptiones, confirmationes codicillorum, præcepta, consilia, damnationes, injunctiones: quæ omnia patent latissime.
32 Dixi ad *L. 28. D. 1.* de accusato vide *l. 8. & 9. l. 13. ff. h. t.* de ægroto. *l. 3. infr. h. t.* Augusta, *l. 7. J. h. t.* de bannito, vid. Clar. 3 *sent. § testam. q.* 19 (ubi differentiam facit inter bannitum simpliciter & bannitum simul & damnatum ad mortem, & inter bona interdicta in loco sita & extranea, & inter leges loci interdicti & alias) de captivo. *l. 8. 12. & 13. ff. h. t.* cæco, *l. 8. infr. h. t. Nov. Leon.* 69. De eo, qui rem indivisam cum alio habet, *l. 1. in fin. infr. h. t.* damnato ad metallum, ad ferrum, ad bestias, *l. 8. §. 4. ff. h. t.* ad perpetuos carceres. Clar. 3 *sent. §. testam. q.* 23. ad mortem. (Clar. 3. *sent. §. test. q.* 21. consuetudine receptum esse refert, ut is testari possit in illis bonis in quibus bonorum confiscatio locum non habet contra *l. 6. § 6. ff. de injusto*) ob carmen famosum, *l. 18. § 1. ff. h. t.* ex militari delicto, *l. 6. § 6. ff. de injusto.* De deportato, *l. 8. §. 2. ff. h. t.* de sui status dubio, *l. 15. ff. h. t. Novell. Leon.* 33 de eunucho, *l. 5. infr. h. t.* de excommunicato nihil definitur, potest itaque testari. vide Clar. 3. *sent. §. testam. q.* 24. de filiofamilias, *l. 11. & 12. infr. eodem.* de furioso, *l. 9. infr. h. t.* de hæretico, vide *l. 17. §. 1. l. 18. 19. supr. de hæret. Nov.* 144. *c.* 1. vide *l. 3. infr. h. t.* de in statu incerto, *l. 14. & 15. ff. h. t.* de infami. *l. 1. supr. de secund. nupt.* Clar. 3. *sent. §. testamentum quæst.* 25. de impubere *l. 4. infr. h. t.* interdicto bonis seu prodigo, *l. 18. ff. h. t.* de interdicto aqua & igni, *l. 8. §. 1. ff. h. t.* inhabiles ad testamentum faciendum, an possint ad pias causas testari, dixi ad *Auth. similiter. infr. ad l. Falc.* de legato *l. 13. §. 1. ff. h. t.* de leproso dicam ad *l. 3. infr. h. t.* majestatis reo *l. ult. J. ad l. Jul. majest.* manibus privato, *l. 10. ff. h. t.* monacho, *Nov. Leon.* 5. vide Clar. 3. *sent. § testam. q.* 28. 29. 30. muto, surdo a natura, *l. 10. infr. h. t.* obside, *l. 11. ff. h. t.* De Prelato & Clerico, vide Clarum 3. *sent. §. testamentum q.* 27. Principe, *l. 6. l. 7. infr. h. t.* peregrino, *l. 31. 32. ff. de jure fisci.* Ulpian. 20. §. 14. *in fin.* prodigo, *l. 18. ff. h. t. § 2. Inst. quib. non est permiss.* relegato, *l. 8. §. 3. ff. h. t.* sene, *l. 3. infr. h. t.* servo privati vel Principis, *l. 16. ff. h. t. Leon. Nov.* 36. socio omnium bonorum, *l. 1. infr.* surdo, muto, *l. 10. infr.* spurio, *Nov.* 89. *c.* 12. & 15. *Auth. licet in fin. supr. de natur.* vid. Clar. *d. loco q.* 31. sui interfectore, *l. 2. infr. h. t.* valetudinario, *l. 3. J. h. t.* vasallo, *cap. 1. de success. feudi.* usurario, *c. ult. de usuris in 6.* vide Clarum 3. *sent. § testam. q.* 26.
33 Socius omnium bonorum testari potest. *l. 4. in fin. supr. & l. 52. § 2. ff. pro soc.*
34 Rem indivisam cum alio communem habens testari potest. *d. l. 4. l. 3. supr. de comm. rer. alien.* 5. Harm. 1. §. 36. Commune quippe mihi cum alio meum est, meumque esse dici potest, ut in ea parte jure dominii uti possim. adde *l. 51. ff. pro socio.*

De ſibi Mortem *inferente.*

2. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Viatori & Pontiæ.

SI is, qui te cum uxore tua heredem ſcripſit, quando [1] teſtamentum ordinavit [2], ſanæ [3] mentis fuit, nec poſtea alicujus ſceleris [4] conſcientia obſtrictus, ſed [5] aut impatiens [6] doloris, aut aliqua [7] furoris [8] rabie [9] conſtrictus, ſe præcipitem dedit, ejusque innocentia liquidis probationibus commendari poteſt a te, adſcitæ mortis obtentu poſtremum ejus judicium convelli non debet. Quod ſi futuræ [10] pœnæ metu, voluntaria morte ſupplicium antevenerit, ratam voluntatem ejus conſervari leges vetant. PP. Kal. Decembr. ipſis AA. & CONSS.

De ſene, de ægroto, 1. *de filiofamilias.*

3. Iidem AA. & CC. Licinio.

SEnium [11] quidem ætatis, vel ægritudinem [12] corporis, ſinceritatem mentis tenentibus, teſtamenti factionem certum eſt non auferre.

§. 1. Filium autem qui in poteſtate eſt [13], teſtamentum facere non poſſe, indubitati juris eſt. Dat. 4. Non. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De impubere.

4. Iidem AA. & CC. Radoni.

SI frater patruelis tuus ante [14] decimum quartum [15] ætatis ſuæ annum deceſſit, cum facere non potuit teſtamentum: nihil recte ex ejus poſtremo judicio poſtulatur. Nam ſi hanc ætatem egreſſus, licet vigoris [16] nondum emerſiſſent veſtigia, ſuum ſolenniter ordinavit judicium: hoc evellere fruſtra conaris, S. 6. Id. Novembr. *Pantichi*, C. CONSS.

De Eunuchis.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Rufinum P. P.

EUnuchis [17] liceat facere [18] teſtamentum, componere poſtremas exemplo omnium [19] voluntates, conſcribere codicillos [20] ſalva teſtamentorum obſervantia [21]. Dat. 5. Kal. Mart. *Sirmii*, CONSTANTINO A. V. & CONSTANTE C. CONSS. 339.

De eo qui Imperatorem *heredem inſtituit.*

6. Idem A. ad Voluſium Præfectum urbi,

SI quis Imperatorem forte heredem inſtituerit [22], habeat [23] mutandi [24] judicii facultatem, & quemcunque voluerit, ſecundum leges in teſtamento ſuo heredem ſcribendi. Dat. 12. Kal. Mart. *Mediolani*, ARBITIONE & LOLLIANO CONSS. 355.

Si Imp. *vel Auguſta heres inſtituatur, vel teſtetur.*

7. Imppp. VALENS, VALENT. & GRAT. AAA. Maximo.

CUm heredes inſtituuntur Imperator ſeu Auguſta: jus commune [25] cum cæteris habeant. Quod [&] in codicillis, & fideicommiſſariis [26] epiſtolis [27] jure ſcriptis obſervandum erit. † Et ſicuti priſcis legibus cautum eſt, Imperatori quoque [28], & Auguſtæ teſtamentum facere liceat, & mutare [29]. Dat. 7. Id. Auguſt. GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

De Cæcis.

8. Imp. JUSTINUS A. Demoſtheni P. P.

HAc conſultiſſima lege ſancimus, ut carentes oculis [30] ſeu morbo [vitiove,] ſeu ita nati, per [31] nuncupationem [32] ſuæ condant moderamina voluntatis: [ſcilicet] præſentibus [33] ſeptem teſtibus [34], quos aliis quoque teſtamentis intereſſe juris eſt, tabulario etiam [35]; ut cunctis ibidem collectis, primum ad ſe convocatos omnes, ut ſine ſcriptis [36] teſtentur, edoceant [37]: deinde exprimant nomina [38] ſpecialiter *heredum*, & dignitates [39] ſingulorum, & indicia, ne ſola [40] nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot unciis in ſucceſſionem admitti debeant: & quid unumquemque legatarium ſeu fideicommiſſarium adſequi velint: omnia denique palam [41] edicant quæ ultimarum capit diſpoſitionum ſeries lege conceſſa. Quibus omnibus ex ordine peroratis, uno eodemque loco, & tempore, ſed & tabularii manu conſcriptis ſub obtutu [42] ſeptem (ut dictum eſt) teſtium, & eorundem teſtium manu ſubſcriptis, dehinc conſignatis tam ab eisdem teſtibus, quam a tabulario, plenum obtinebit robur teſtantis arbitrium. Quæ in eundem modum erunt obſervanda, quamvis non heredes inſtituere, ſed legata ſolum vel fideicommiſſa, & in ſumma quæ codicillis habentur congrua, duxerint ordinanda. † At cum humana fragilitas mortis præcipue cogitatione perturbata [43], minus [44] memoria poſſit res plures conſequi: patebit eis licentia, voluntatem ſuam, ſive in teſtamenti, ſive in codicilli [45] tenore compoſitam, cui velint ſcribendam credere: ut in eodem [loco] poſtea convocatis teſtibus, & tabulario, re etiam (ut dictum eſt) patefacta cujus cauſa convocati ſunt, etiam chartulare [46] promatur, quam ſuſceptam teſtatori recitabit tabularius, ſimul & teſtibus: ut ubi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipſe ſuum profiteatur agnoſcere, & ex animi [47] ſui quæ lecta ſunt, diſpoſuiſſe ſententia, & in fine ſubſcriptio ſequatur teſtium, necnon omnium ſignacula tam teſtium (prout dictum eſt) quam tabularii. Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: jubemus, ubi tabularius reperiri non poſſit, octavum [48] adhiberi teſtem [49]: ut quod tabulario pro ſupradicto modo commiſimus, id per octavum teſtem effectum capiat: libera poteſtate concedenda voluntates ſuas in prædictum modum ordinantibus, chartulam ita ſubſcriptam, ita denique conſignatam, ut antelatæ formæ declarant, cui [50] velint ex teſtibus cuſtodiendam [mandare [51]]. Sic namque fieri confidimus, ut non recipiat ſe tantum in cæcis teſtandi licentia, ſed ne locum quidem ullum relinquat inſidiis, tot oculis ſpectata, tot inſinuata ſenſibus [52], tot inſuper in tuto locata manibus [53]. Dat. Kal. Jun. *Conſtantinop.* JUSTINIANO & VALERIO CONSS. 521.

De Furioſis.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

FUrioſum [54] in ſuis induciis [55] ultimum condere elogium poſſe, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retro principibus & nobis placuit. † Nunc autem hoc decidendum eſt, quod ſimili modo antiquos [56] animos movit, ſi cœpto teſtamento furor eum invaſit. Sancimus itaque [tale] teſtamentum hominis qui in ipſo [57] actu teſtamenti adverſa valetudine tentus eſt, pro nihilo eſſe. Si vero voluerit in dilucidis [58] intervallis aliquod condere teſtamentum, vel ultimam voluntatem, & hoc ſana mente incœperit facere, & conſummaverit, nullo tali morbo interveniente, ſtare teſtamentum ſive quamcunque [59] ultimam voluntatem cenſemus: ſi & alia [60] omnia acceſſerint quæ in hujusmodi actibus legitima obſervatio requirit. Dat. Kal. Septemb. *Conſtantinop.* LAMPAD. & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De Surdis & Mutis.

10. Idem A. Joanni P. P.

DIſcretis [61] ſurdo & muto, quia non ſemper hujusmodi vitia ſibi concurrunt: ſancimus, ſi quis utroque morbo ſimul laboret, id eſt, ut neque audire, neque loqui poſſit, & hoc ex ipſa natura [62] habeat:

1 Tunc enim requiritur ſanitas mentis: neque ſuperveniens ex irrito & nullo validum facit. 2 Perfecte ac plene. Nec enim cœptum tantum teſtamentum furore poſt ſuperveniente pro perfecto habetur. *l.* 9. *J. h. t.* 3 Quod ſemper præſumitur. Senſus & ratio naturalis præſumitur in quolibet homine, niſi probetur contrarium. vid. Alciat. 1 *præſumpt.* 38 4 *l.* 32. §. 7. *D. de donat. int. vir.* 5 Ἡ ὡς τὴν ζωὴν ἀποστρεφόμενος, id eſt, quaſi vitam averſaretur. *Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 3. *c.* 2. 5. Harm. 1. §. 41 6 *l.* 5. §. 7. *verſ. quod ſi quis. D. de in uſt.* *l.* 34 *de D. milit. teſtam.* *l.* 43. §. 4. *D. de* [illegible] *l.* 5. *J. ſi reus vel accuſator.* dixi ad *l.* 3. §. 4. *D. de bonis eor.* 7 Ἡ μανίας ἢ λύπης, ἢ πολυχρονίου νόσου, hoc amplius addit 5. Harm. 1. §. 41. id eſt, aut furore, vel rabie conſtrictus, aut diuturno morbo detentus. *Synopſ. d. loco.* 8 Furoris [illegible] 9 Aut pudore æris alieni. *l.* 45. §. 2. *D. de jure fiſc.* 10 Si [illegible] interfecit, ob metum pœnæ futuræ capitalis tamen, teſtari non poteſt, *ut hic.* vide [illegible] *D. de bon. eor. qui ante ſentent.* Belloviſanum 3. *pract.* 38. *in pr.* 11 De ſenibus [illegible] *l.* 5. *D. de jure immunit.* 12 *l.* 17. *D. h. t.* *l.* 27. *S. de transact.* An & qui elephantiaſi ſeu lepra laborat? poteſt: ut qui expreſſe non prohibeatur, & ita judicatum fuiſſe refert Pap. 29. *arreſt.* 1. *n.* 16. 13 Filiusfam. de profectitiis & adventitiis ne quidem patre permittente teſtari poteſt. *l.* 6. & 16. *D. h. t.* de adventitiis quorum uſusfructus patri non quæritur, poteſt. *l. ult.* §. 5. *verſ. filius. J. de bon. quæ lib.* Nov. 98. *c.* 1. §. 1. vid. Wurmſ. 1. *pract.* 30. *obſ.* 16. Poteſt etiam de caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus. *l.* 7. §. 6. *D. de donat.* Paul. 3. *ſent.* 4. §. 3. ut & donare cauſa mortis, patris conſenſu *l.* 7. §. 5. *D. de don.* 14 Ante pubertatem, id eſt pupillo, ſeu impuberi teſtari non licet. *l.* 5. *l.* 19. *D. h. t.* §. 1. *Inſt. h. t.* *l.* 1. §. 8. *D. de B. P. ſecund. tab.* *l.* 2. *J. quando provoc.* 2. Cajus 2. §. 3. Paul. 3. *ſent.* 4. §. 1. 15 De pubertate alias dixi. 16 Vid. quæ dixi ad *l. ult ſupr. quando tut. eſſe deſ.* 17 *l.* 6. *D. de lib. & poſthum.* Cujac. 17. *obſ.* 24. hoc verbum referri poſſe ait ad cubicularios principum. *l.* 2. *J. de præp. ſacri cubic.* *l.* 2. *J. de priv. eor. qui in palat. milit.* ut etiam ſi ſervi ſint, habeant teſtamenti factionem (quemadmodum *Novella Leonis* 38. generaliter de ſervis principis conſtitutum eſt) vel ad eunomianos ſpadones, quibus *l.* 17. *C. Th. de hæret.* ademerat teſtamenti factionem: cui rei magnum argumentum præbet *l.* 23. & 27. *d. tit.* 18 Cauſa dubitandi fuit, quod ſolis puberibus teſtandi facultas ſit permiſſa, eunuchi vero non ita pubeſcant. Ideoque Alexander Severus eunuchos, tertium genus hominum appellavit, teſte Lampridio, ob eandem cauſam conſul Mamercus Genucio bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas denegavit. 7. *Val.* 7. 19 Id eſt, eadem ætate. Olim anno decimo octavo tantum eunuchis teſtari licuit, cum eo tempore plerique pubeſcant. Paul. 3. *ſent.* 4. §. 2. 20 Eunuchus teſtamentum facere poteſt, *S. h. t.* codicillos, *ut hic*, adoptare. *Nov. Leon.* 26. poteſt etiam epiſcopus eſſe. dixi *c.* 20. 21. *Can. Apoſt.* non poteſt uxorem ducere. *Novell. Leon.* 98. adde alia quædam de eunuchis ex *lege* 128. *D. de verb. ſign.* & ex *tit. de eunuchis ſupr.* 21 Id eſt, ſolennitate: Principes, licet indulgeant teſtamenti factionem, non tamen remittunt juris ſolennia. facit *l.* 3. §. 3. *D. de bon. lib.* *l.* 35. *ſupr. de inoff. teſt.* 22 Poteſt enim princeps heres inſtitui. *l.* 16. *J. de teſtam.* Poſſumus etiam jactare, nos principem heredem facturos: cujusmodi jactatio pro inſtitutione non habetur. *l. ult. D. qui teſtam.* 23 Princeps in multis jure privatorum utitur. vide *l.* 7. *J. h. t.* *l.* 3. *infr. de teſtam.* *l.* 4. *J. ad l. Falc.* 1. Harm. 5. §. 39. 24 Principem inſtitutum a nobis heredem poſſumus revocare ſeu exheredare. *l.* 19. *verſ. nec ſane. J. de teſtam.* tametſi ea inconſtantia, princeps videatur injuria quodammodo affici, & ludibrio haberi. 25 Vide *l.* 6. *S. h. t.* 26 Ab Imperatore herede inſtituto fideicommiſſum & legatum dari poteſt. Paul. 4. *ſent.* 1. §. 3. 27 Per epiſtolam fideicommiſſum principi relinqui poteſt, ut hic. *l.* 16. *J. de teſtam.* Principes fideicommiſſa ex codicillis, ex epiſtolis non admittebant. *l.* 2. *C. Th. de teſtam. & codicill.* Juſtinianus hanc Valentis prætulit. Quædam hic adjecta ex Symmacho vid. apud Cujac. 5 *obſerv.* 7. 28 Imperatori & Auguſtæ teſtamentum mutare licet. 29 Ratio dubitandi fortaſſe potuit hæc eſſe, quod mutatio videatur principe indigna. 30 Cæcus teſtamentum facere poteſt, *ut hic.* Cur ita? quia accire poteſt adhibitos teſtes & audire ſibi teſtimonium perhibentes. Paul. 3. *ſentent.* 4. §. 4. vide quæ de cæco dixi ad *Novell. Leon.* 69. Goth. Ad hanc l. vide Gabriel. Vaſq. *de teſtam.* *c.* 1. §. 5. Molin. *diſput.* 130. Duran. *de arte teſt. tit.* 1. *caut.* 9. Anſ. 31 Id eſt, ἀγράφως, citra ſcripturam. *Syn. Baſ.* 35. *tit.* 3. *c.* 8. 32 Cæcus nuncupativum teſtam. facere poteſt, ſi tamen fari poteſt: adde quæ dicam ad *l.* 21. *J. de teſt.* 33 Teſtari ad pias cauſas cæcus an poſſit hac forma non ſervata, vide apud Tiraquellum 20. *privilegio piæ cauſæ.* 34 §. 2. *Inſtit. de teſtament.* ἑπτὰ ἢ ε, id eſt, ſeptem aut quinque. *Synopſis Baſil.* 35. *tit.* 3. *cap.* 8. & 5. Harmen. 1. §. 3. 35 Ut ſint octo. Totidem enim requiruntur in cæci teſtamento. De numero teſtium in teſtamento neceſſariorum dixi ad *Novell. Leonis* 41. 36 Cæcus ſine ſcripto teſtari poteſt, *ut hic*: Leonis vero conſtitutione ſecreto teſtamentum facere poteſt. *Novell. Leonis* 69. ἐγγράφως 35. *Synopſis* 3. *c.* 8. *in fin.* 5. Harmen. 1. §. 34. 37 Formularum veterum verba hodie in teſtamentis non requiruntur. *l.* 26. *in fin. J. de teſtam.* 38 Τὸ ὄνομα καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν κληρονόμων, id eſt, nomen, indicia & dignitates heredum. *Synopſ. Baſil. d. c.* 8. Cæcus enim debet heredem nuncupare, κατὰ σημεῖον διὰ τὸ μὴ πλαγχθῆναι. hoc eſt, certis & indubitatis ſignis heredem exprimere, ut ne ullus error in ea inſtitutione oboriatur. 5. Harm. 1. §. 31. 39 Adde *l.* 17. *D. de conditionibus & demonſtrationibus.* *l.* 14. *D. de fideicomm. lib.* *l.* 37. *in fin. D. de ſtipul. ſervor.* 40 Propter ſolum nomen poteſt ambiguitas oriri. *l.* 30. *D. de teſtam. tut.* *l.* 106. *D. de verb. oblig.* 41 Palam quid ſit, vide *l.* 21. *D. h. t.* 42 Id eſt, ſub præſentia. 43 Humana fragilitas mortis cogitatione perturbatur. 44 Morti vicinum non eſſe examinandum in teſtem hinc colligunt: quod tamen examinantis arbitrio præſtat relinqui. Morientem quoque non recte teſtari, neque eam facultatem in mortis articulo conſtitutis, permittendam eſſe, ut de ſuis teſtentur, hinc colligunt. 45 Codicillos cæcus facere, ut & teſtamentum poteſt. 46 Forte, chartula depromatur, unde mox ſequitur *quam ſuſceptam.* 47 Teſtamentum animi ſententia. 48 Octo teſtes ſi tabularius deſit, requiruntur in cæci teſtamento. dixi ad *Novell. Leon.* 41. 49 Unus teſtis hic ſubrogatur in locum tabellionis. An ideo dicendum eſt, tabellionem teſtem eſſe? Bald. negat tabellionem connumerari inter teſtes. Nam alioquin uno teſte adhibito teſtis alterius vicem notarius ſuſtineret: ſi tamen in judicio de ſua ſcriptura deponit, audiri poteſt, ut teſtis, non ut tabellio. 50 Teſtamentum uni teſtium cuſtodiendum dari poteſt. 51 Ea lege, ut quoties eo opus fuerit, id exhibeat. *l.* 24. *J. de fideic.* 52 Oculis & auribus. 53 Hoc eſt, ſubſcriptionibus. 54 De furioſi teſtamento. De mente capto, vide *l.* 17. *D. h. t.* Neuter enim, id eſt, furioſus vel demens tempore adverſæ valetudinis teſtari poteſt. *l.* 16. §. 1. *l.* 17. *D. h. t.* *l.* 2. *D. de inoff.* *l.* 1. §. 8. *D. de B. P. ſecund. tab.* 55 Id eſt, dilucidis intervallis. *J. h. t.* 56 Eo ſenſu antiqui animi dicuntur, quo veteres animi in *l.* 3. *J. de poſth. her. inſt.* *l.* 23. *in pr. J. de leg.* 57 Ἐν αὐτῷ τῷ διατίθεσθαι. 33. *Eclog.* 3. *c.* 9. 58 Ἐν τοῖς διαλείμμασι 35. *Eclog.* 3. *c.* 9. 5. Harm. 1. §. 15. quæ & intervalla dicuntur ſimpliciter in *l.* 14. *verſ. Si vero. D. de offic. præſid.* 2. Caj. 2. §. 4. §. 5. confinia furoris & ſanitatis in *l.* 6. *verſ. Nos itaque. S. de curat. fur.* tempus intermiſſi furoris a Paul. 3. *ſent.* 4. §. 5. & §. 1. *Inſt. eod. inducta S. h. t.* 59 Codicillos, mortis cauſa donationes. 60 Solennitates intelligit in aliorum teſtamentis requiſitas. 61 Non habet quo referatur hæc oratio, niſi legas de diſcretis. 62 Mutus & ſurdus ſimul a natura teſtamentum aut codicillos, aut mortis cauſa donationem facere non poteſt, imo nec libertatem conferre, *ut hic. Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 3. *c.* 10. 5. Harm. 1. §. 17. 18. Ne dicas cum interpretibus, Paganis teſtamenti factionem a Principe eo caſu permitti ex *l.* 7. *D. h. t.* ipſo vero jure militi §. 2. *Inſt. de militar. teſtam.* utrobique enim agi exiſtimandum eſt de his, qui ſimpliciter vel ſurdi vel muti ſunt. Nam qua ratione paganus mutus & ſurdus a natura, principi teſtamenti faciendi cauſa ſupplicaverit? quo motu quibusve geſticulationibus mutus eodem caſu heredem inſtituet? dicendum eſt igitur, paganos mutos vel ſurdos ſimpliciter teſtamenti factionem olim a principe petere debuiſſe. *d. l.* 7. militibus a lege permiſſum fuiſſe. *d.* §. 2. hic autem omnibus ſurdis vel mutis permitti. Quod de ſurdo diximus, ne ſomnias de eo, qui tarde vel exaudit, vel loquitur: ſed de eo qui nihil omnino natura exaudit, quique nihil penitus loqui poteſt. §. 3. *Inſtit. h. t.* adde Ulpianum 20. §. 13. *l.* 3. *D. de adi itio.*

neque [1] teſtamentum facere [2], neque codicillos, neque fideicommiſſum [3] relinquere, neque mortis cauſa donationem celebrare conceдatur, nec libertatem [4] ſive vindicta [5] ſive alio [6] modo imponere: eidem legi tam maſculos quam fœminas obedire imperantes. † Ubi [7] autem & hujuſmodi vitii non naturalis, ſive maſculo, ſive fœminæ accidit calamitas, ſed morbus [8] poſtea ſuperveniens & [9] vocem [10] abſtulit, & aures concluſit: ſi ponamus hujuſmodi perſonam litteras ſcientem: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei ſua manu [11] ſcribenti permittimus. † Sin [12] autem infortunium diſcretum eſt, quod ita raro [13] contingit: & ſurdis, licet naturaliter hujuſmodi ſenſus variatus eſt, tamen omnia facere & in teſtamentis, & in codicillis, & in mortis cauſa donationibus, & in libertatibus & in omnibus aliis permittimus. Si enim vox [14] articulata ei [a] natura conceſſa eſt: nihil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia ſcimus quosdam juriſperitos & hoc ſubtilius cogitaſſe, & nullum eſſe expoſuiſſe, qui penitus non exaudiat, ſi [15] quis ſupra cerebrum illius loquatur, ſecundum quod Jubentio Celſo placuit. In eo autem, cui morbus poſtea ſuperveniens auditum [16] tantummodo abſtulit, nec dubitari poteſt quin poſſit omnia ſine aliquo obſtaculo facere. Sin [17] vero aures quidem apertæ ſint, & vocem recipientes, lingua autem ejus penitus præpedita: licet a veteribus auctoribus ſæpius de hoc variatum eſt: attamen ſi hunc peritum [18] litterarum eſſe proponamus, nihil prohibet eum ſcribentem hæc omnia facere, ſive naturaliter [19], ſive per interventum morbi hujuſmodi infortunium ei acceſſerit: nullo [20] diſcrimine, neque in maſculis, neque in fœminis in omni iſta conſtitutione ſervando. Dat. 15. Kalend. Mart. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De Filiisfamilias.

11. Idem A. Joanni P. P.

NEmo ex lege, quam nuper [21] promulgavimus, in [22] rebus quæ parentibus acquiri [23] non poſſunt, exiſtimet aliquid eſſe innovandum, aut permiſſum eſſe filiisfamilias [24] cujuſcunque gradus, vel ſexus teſtamenta facere [25], ſive ſine [26] patris conſenſu [27] bona poſſideant ſecundum noſtræ legis diſtinctionem, ſive [cum] eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus [28]: ſed antiqua [29] lex per omnia conſervetur, quæ filiisfamilias, niſi in certis caſibus [30], teſtamenta facere nullo modo concedit, & in his perſonis quæ hujuſmodi facultatem habere jam conceſſæ ſunt. S. Dat. Kal. Sept. *Conſtant.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

12. Idem A. Joanni P. P.

OMnes omnino quibus quaſi [31] caſtrenſia pec[ul]ia habere [ex legibus] conceſſum eſt, habeant licentiam in ea tantummodo ultimas voluntates condere, ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, quæ talibus teſtamentis de inofficioſi [32] querela immunitatem præſtitit. Dat. 3. Non. Decembr. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXIII.

DE TESTAMENTIS [33] ET QUEMADMODUM [34] TESTAMENTA ORDINENTUR [35].

De ſtatu teſtium.

1. Imp. HADRIANUS A. Catonio [36] Vero.

TEſtes, ſervi an liberi fuerint, non in hac cauſa tractari oportet: cum eo [37] tempore quo teſtamentum ſignabatur, omnium conſenſu liberorum loco habiti [38] ſint, nec quisquam eis usque adhuc ſtatus controverſiam moverit. Sine die & conſule.

Si ſcriptura intercidit.

2. Imp. ALEX. A. Expedito.

PUblicati [39] ſemel teſtamenti fides, quamvis ipſa materia, in qua primum a teſtatore ſcriptum relictum fuit, caſu, qui probatur, intercidit [40], nihilo minus valet [41]. PP. Kal. Januar. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Si imperator inſtitutus fuerit ex imperfecto teſtamento.

3. Idem A. Antigono.

EX [42] imperfecto [43] teſtamento nec Imperatorem [44] hereditatem vindicare poſſe, ſæpe conſtitutum eſt. Licet enim lex [45] imperii ſolennibus [46] juris Imperatorem ſolverit: nihil [47] tamen tam proprium imperii eſt, quam legibus vivere. PP. 11. Kal. Januar. LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

De falſa demonſtratione.

4. GORDIANUS A. Rufino.

SI in nomine [48], vel prænomine [49], ſeu cognomine [ſeu agnomine [50]]

1 Quid? ſurdus & mutus ſimul, poteſtne pias ad cauſas teſtamentum facere? Quidam ajunt, alii negant, de quo vide Tiraquellum *privilegio 9. piæ cauſæ.* 2 Nec ei intereſſe ut teſtis. vide Oldend. *cap. 4. de teſtib. num.* 15. Eſt enim optima illatio teſtimonii dictionem ei denegari, cui teſtamentum facere non licet. v. l. 18. *verſ. merito. D. h. t.* 3 Quidni poſſit, cum fideicommiſſum nutu relinqui poſſit. *l. 21. D. de leg. 3.* Solve, nutu relinqui poteſt ab eo, qui loqui non poteſt, non a muto ſimul & ſurdo a natura, *ut hic.* 4 Mutus & ſurdus a natura bona alienare inter vivos etiam non poteſt, ex quo libertatem ſervis inter vivos non confert. Ideoque curator ei dari ſolet. *arg. l. 2. D. de curat. fur.* 5 Simpliciter tamen ſurdus non mutus poteſt. *l. 1. D. qui & a quib. manumiſſ.* 6 Olim inter amicos per epiſtolam licuit. Paul. 4. *ſent.* 12. §. 2. ſed præſtat verba Paul. de eo intelligi, qui vitio aliquo ſurdus & mutus factus eſt, quippe qui natura talis eſt, ſcribere non poteſt. 7 Surdus & mutus vitio vel morbo, non natura, ſi literas novit, literis teſtari poteſt. 8 Paul. 4. *ſent.* 12. §. 2. 9 Ut mutus ſit & ſurdus. 10 Vox ablata, mutum: aurium concluſio ſurdum efficit. 11 Mutus & ſurdus vitio aliquo, ſciens tamen literas teſtari ſua manu poteſt. 12 Surdus natura non tamen eadem natura ſimul mutus, teſtari poteſt. quid ſi vitio talis ſit? idem; poteſt enim vel voce, vel ſcriptura teſtari. 13 Leges interdum ſtatuunt de his quæ raro fiunt, & ita reſtringitur *l. 4. 5. 6. D. de legib.* 14 Surdus qui mutus a natura non eſt, teſtari poteſt. An id cuiquam accidere poſſit, mox dicetur. 15 Surdus a natura nemo ſic eſt, quin ſi ſupra cerebrum illius quis loquatur non audiat. ſed tamen Plinius 10. *c.* 69. refert, ei cui primo negatus ſit auditus, huic & ſermonis uſum ablatum, & ideo marina oſtrea, quod ſurda ſint, muta eſſe quoque natura. Alexander Aphrodiſienſis in problematis putat, ideo fieri, quod una ſit nervorum conjunctio, quæ ad linguam & aures pertineat, & ea ratione contingere, ut affecto aurium nervo nervus quoque linguæ afficiatur. Cur vero qui muti ſunt non a natura audiunt? idem Alexander id ex eo fieri putat, quod oriatur proprium nervorum πάθος, ſive ut Politian. vertit, localis nervorum paſſio. 16 Surdus ex morbo teſtari poteſt. 17 Mutus tantum natura vel morbo, non ſurdus teſtari poteſt, ſi literarum ſit peritus. 18 Mutus non ſurdus literarum ſciens teſtari poteſt. 19 Natura vel morbo quidem muti eſſe poſſunt, non tamen ſurdi? exemplum extat apud Herodotum *lib. 1.* & Gell. 5. *c.* 9. de Crœſi filio, qui cum mutus a puero fuiſſet, articulate ad hoſtis impetum exclamavit: ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε Κροῖσον: ſed & quiſpiam Samius Athleta, nomen illi fuit Αἴγλης, cum antea loquens non fuiſſet, ob ſimilem cauſam loqui cœpit. Gell. *d. loc.* qui nunquam id potuiſſet niſi auditu prius ſermonem accepiſſet, didiciſſetque. 20 De muto & ſurdo quod *hac lege* dictum eſt, idem obtinet in fœminis mutis & ſurdis. 21 Id eſt, anno 529. intelligit autem *l. 6. J. de bon. quæ liber.* intelligit etiam *leg. ult. J. de collat.* quæ lata eſt anno 530. 22 Id eſt, ne quidem in rebus quæ parentibus adquiri non poſſunt, & ita Græci μηδὲ τοῖς ἀπροσπορίστοις, 35. *Synopſ.* 3. *c.* 11. ut hinc dubitandi ratio ſumatur: ſunt vero ἀπροσπόριστα adventitia aliunde filio quam a patre vel patris liberalitate quæſita, quorum proprietas liberis, uſusfructus patri competit, imo & proprietas ſi moriantur ipſi liberi. Scholiaſtes ſynopſeos illo loco τῶν ἀπροσποριστῶν quædam exempla ponit rerum quæ liberis adquiruntur, veluti ex teſtamento alterius, vel ex militia, vel ex ſcientia in quibus filiusfamilias poſſit teſtari, in cæteris non poſſit. 23 *d. l. ult.* filiusfamilias de adventitiis & propriis teſtari non poteſt, etiamſi in illis pater nullum habeat uſumfructum. vid. Clarum 3. *ſent. §. teſtamentum quæſt.* 18 *de peculio caſtrenſi vel quaſi poteſt. Inſtit. h. t. in pr.* 24 Vide 5. Harmenop. 2. in hunc locum. vide Clarum 3. *ſent. §. teſtam. quæſt.* 18. 25 Atqui filiifamilias donare mortis cauſa poſſunt patris conſenſu. *l. 25. in fin. D. de mort. cauſ. donat.* Cur tam varie? Paponius 1. *notar.* 7. *c. des teſtamens* negat veram varietatis hujuſce cauſam adferri poſſe. Alii donare poſſe putant, quod mortis cauſa donatio contractum imitetur, & præſentem obligationem adferat. dic melius, Eum qui teſtatur, ſui juris eſſe debere: & teſtamentum ex alieno arbitrio pendere abſurdum eſſe. vide Clarum *d. q.* 18. inter ſe vero repugnare, ut unus & idem filiusfamilias & ſui juris ſit. Majorem autem eſſe autoritatem patriæ poteſtatis, quam ut ſola teſtamenti factione filius ſui juris fieri cenſeatur. Donare vero miniſterii nudi eſt. Nam & per ſervum dominus donare poteſt. vide Bald. *Inſt. hoc tit.* Quid? ad pias cauſas de profectitiis, poteſtne teſtari filius conſentiente patre? poteſt conſtitutione Bonifacii, & ita accipe *c. licet* 4. *de ſepulturis in* 6. ubi per μείωσιν *eligere ſepulturam*, dixit pro *legare ſepulturæ cauſa.* vide Clarum 3. *ſentent.* §. *teſt. quæſt.* 5. quid valetne ſtatutum, ut filiusfamilias poſſit teſtari? valere videtur. Quid ſi interim dum pater captus ab hoſtibus, & teſtetur ejus filius? patre poſtliminio redeunte teſtamentum filii evaneſcit. vide *l. ult. verſ. ita tamen. infr. de ſentent. paſſis.* 26 *l. 6. & 16. l. 19. D. h. t.* cur ſine patris conſenſu? Teſtamenti factio publici non privati juris eſt. *l. 3. D. h. t.* jus autem publicum exigit, ut qui teſtatur paterfamilias ſit, & ut de re ſua teſtetur. Jure civili vero filiusfamilias proprium nihil habet. Ulpian. 20. §. 10. conſtitutionibus peculia caſtrenſia vel quaſi propria habet, etiam uſufructu tenus, adventitiorum vero proprietatem. §. 1. *Inſt. per quas perſonas cuique.* De caſtrenſibus autem jure militari teſtari poteſt: de quaſi caſtrenſibus communi jure. *l. ult. §. 2. ſupr. de inoffic. teſtament.* 27 Filiusfamilias poteſt conſenſu patris bona poſſidere. 28 Quid ſi quis filiusfamilias teſtatus eſt, poſtea juris ſui factus deceſſit. Teſtamentum ejus ab initio ipſo jure nullum, tacite confirmari non poterit. *l. 1. §. 8. ff. de B. P. ſecund. tab.* expreſſe poterit. *l. 11. §. 2. D. de B. P. ſecund. tab.* valet tamen eo caſu teſtamentum ſolo jure fideicommiſſi. *l. 1. §. 1. ff. de leg. 3.* quaſi defunctus ad cauſas fideicommiſſi, & codicillorum vim prioris teſtamenti traxerit. *l. 19. verſ. ſed in propoſito. ff. de teſtament milit. l. 12. §. 1. ff. de injuſto.* vide Onsiacum *Quæſtionum Academ. ult.* 29 Vide Ulpian 20. §. 10. 30 Id eſt, in caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. *l. ult. infr. h. t. Inſt. h. t. in pr.* 31 Filiusfamilias teſtari poteſt de quaſi caſtrenſibus. Caſtrenſia ad imitationem caſtrenſium. *l. ult. §. 1. ſupr. de inoff.* caſtrenſe quod Græci ἰδιόκτητον, *Synopſ.* [illegible] *c.* 11. quod in caſtris adquiritur, vel proficiſcenti ad militiam datur. vide *l. 4. ſupr. familiæ. l. 4. l. 11. ff. de caſtr. peculio.* Paul. 3. *ſent.* 4. §. 3. quinam eo privilegio fruantur, vid. *d. l. ult.* 32 Inofficioſi querela non proponitur adverſus teſtamentum ejus, qui de quaſi caſtrenſi peculio teſtatus eſt. vid. *d. l. ult.*

33 Seu variis generibus teſtamentorum, fiunt enim vel ſcripto. *l. 21 infr. h. t.* nuncupatione fine ſcriptis *l. 21. §. 2. l. 26 infr. h. t.* precibus imperatori oblatis. *l. 19. infr. h. t.* municipalibus geſtis habitis. *d. l. 19.* mythice *l. 21. infr. h. t.* per æs & libram (ſed hoc in uſu eſſe deſiit, *l. 15. infr. h. t.* Eſt & aliud poſterius. *l. 20 & 21. §. 3. l. 27. infr. h. t.* eſt & cujus linea incifa vel ablata *l. 30 infr. h. t.* eſt & imperfectum, irritum, ruptum. *l. 3. l. 21. §. 2. infr. h. t.* quod proditum Feſto, factum inter liberos. *d. §. 1.* & ad pias cauſas. vid. *auth. ſimiliter Falcidia ceſſat. infr. ad l. Falc.* & holographum *l. 28. in fin. infr. h. t.* factum tempore contagionis. *l. 8. infr. h. t.* factum in agro & aliis locis ubi pauci ſunt teſtes. *l. ult. infr.* publicatum. *l. 2. l. 18. l. 23. infr. h. t.* eſt & cujus authenticum intercidit. *l. 2. l. 11. infr. h. t.* cujus ſcriptura interlita, in quo etiam quædam ſupraſcripta. *l. 12. infr. h. t.* in quo falſa demonſtratio. *l. 4. & 5. infr. h. t.* falſa enunciatio. *l. 6. infr. h. t.* in quo error ſubjectus reperitur. *l. 7. infr. h. t.* deque iis aperiendis & apud acta publicandis a teſtatore. *l. 18. l. 23. infr. h. t.* ut ſcil. quando interciderint, ſit unde eorum fides peti poſſit. 34 Id eſt, de ſolennitatibus & regulis juris, quas in teſtamentis ſervari opus eſt, quas multis vigiliis excogitatas refert Imperator. *l. 35. ſupr. de inoff.* Huc referre poſſis contextus & actus unitatem. *l. 28. infr.* teſtium ſubſcriptionem. *l. 28. §. 1. infr. h. t.* teſtes, eorumque numerum. *l. 12. & 31. verſ. in illis. infr. h. t.* qualitatem & ſtatum. *l. 21. infr. h. t.* præſentiam. *l. 9. infr. h. t.* ſignacula & annulum *l. 12. infr. h. t.* literarum cognitionem & notas *Auth. quod ſine infr.* ſubſcriptionem. *l. 21. infr. h. t.* Idioma. *l. 21. in fin. infr. h. t.* ſuperflua teſtamenti & acceſſoria. *l. 17. infr.* ambiguitatem. *l. 24. infr.* præpoſterationem. *l. 25. infr.* heredis inſtitutionem. *l. 14. infr.* ejusque qualitatem & ſtatum. *l. 3. & 16. infr. h. t.* heredis ſcripturam vel nuncupationem a teſtatore faciendam. *l. 29. verſ. Quod ſi. infr.* genus tabularum. *l. 15. verſ. Et in. infr. h. t.* formam teſtamenti hodie uſitatam vide apud Speculatorem *in tit. de inſtrumentorum editione. §. compendioſe:* apud Rolandum a Valle 1. *conſ.* 36. ubi poſt Bartolum *in l. 1. teſtam. quemadm.* notat formam teſtandi in ſcriptis admodum periculoſam eſſe, nempe quod ſi teſtium unus moriatur ante teſtatorem vel ante apertas tabulas, integrum teſtamentum irritum fiat. Ideoque his temporibus raro reperiri ſolennia in ſcriptis teſtamenta. 35 Id eſt, fiant. dixi ad *l. 28. ff. h. t.* adde etiam de eorum effectu. *l. 10. 13. & 16. in fin. infr. l. 1.* & quemadmodum infirmentur. *l. 27. infr. h. t.* Goth. Ad titulum & ſingulas leges vid. Schard. *Anſ.* 36 *Catoni. §. 7. Inſt. eod.* 37 *l. 22. §. 1. ff. h. t.* Teſtes teſtamentarii idonei eſſe debent eo tempore quo teſtamentum ordinatur, aut ſaltem idoneos tum fuiſſe habitos communi opinione ſufficit, *ut hic.* Quid? dicemusne ſatis non eſſe teſtes teſtamentarios reprobari, quod tum ſervi vel infames, niſi & hoc addatur, communi opinione, tum pro ſervis habitos? Imo ſatis eſt dici infames tum fuiſſe, ut contra Bartolum tenet Bald. Fulgoſ. Caſtr. Roman. Alex. Corneus, Jaſ. Imola, Cumanus, Aretinus, quod vel ex hac lege elicitur ſatis. Heres agit ex teſtamento: excipitur adverſus teſtamentum, teſtes tum fuiſſe ſervos. Heres hac replicatione utitur, ut ſervi fuerint, pro liberis tamen omnium conſenſu habitos. Pone, teſtem hodie probari ſervum, non præſumitur autem ſervus retro fuiſſe. hoc eſt, tempore teſtamenti: videtur non præſumi. vid. Caſtrenſ. *l. ad teſtium. 22. § conditionem 1. ff. h. t.* 38 Teſtes debent eſſe liberi, vere vel putative. *l. 22. §. 1. ff. h. t. 2. Feud. 19. in fin.* hinc illud, communis error jus facit. *l. 3. in fin. ff. de ſupellect. legata.* Communis opinio veritatis vicem ſuſtinet. 39 De publicatione dicam *ad l. 18. l. 23. infr. h. t.* 40 *l. 11. infr. h. t.* 41 *l. 5. ſupr. de fide inſtrum.* exemplo publicato creditur, nec Authentici omiſſio nocet. 42 *Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 2. *cap.* 2. & 5. Harm. 8. §. 104. & 105. *l. 23. ff. de leg. 3.* adde *l. ult. ff. h. t.* 43 De teſtamento imperfecto dicam *ad l. 21. §. 1. infr. h. t.* 44 Vide quæ dixi de Imperatore & Principe *ad l. 6. ſupr. qui teſtam. ad § ult. Inſt. quib. mod. teſt. Novell.* 105. *cap.* 2 *in fin.* adde *l. 20. in fin. infr. h. t. l. 23. ff. de legat. 3. & 35. Ecl. 2. cap. 2.* 45 Id eſt, *lex regia. l. 1. ff. de conſt. principum. §. 6. Inſt. de jure naturali.* vid. *Conſt. de conceptione Digeſtorum. §. 7.* 46 Teſtamentum principis num ſolenne eſſe debet? ex hoc loco non poſſis negare ſolennitates in principis teſtamento requiri: vel non majores quam in militari ultima voluntate, quæ duobus teſtibus eſt contenta. *arg. l. 15. ſupr. & l. 40. ff. de teſt. milit.* idem eſſe exiſtimant in quovis merum & mixtum imperium & omnimodam (ut loquuntur interpretes noſtri) jurisdictionem habente. *arg. l. omnium. 19. infr. h. t.* Quibus addunt, teſtamentum ſine ſolennitatibus factum ab eo, qui in loco conditi teſtamenti merum & mixtum imperium habeat, præſumi ab eodem inſinuatum, cum voluntariæ juriſdictionis ſit: & ita reſpondiſſe Bartolum & Franc. Piſanum in teſtamento illuſtris Urſini refert Baldus *in l. ſancimus. 34. infr. de donat.* 47 Legibus vivere proprium eſt imperii: Non igitur princeps legibus ſolutus eſt, ſed videtur. *l. 4. ſupr. de legibus.* vid. quæ de ea re ſcripſi *ad Novell. 105. cap. 2. in fin.* 48 Falſa demonſtratio non vitiat: niſi ita falſa ſit, ut diſpoſitionem omnino incertam reddat. *§. 29. Inſt. de legat. l. 7. §. 1. infr. de legatis. l. 9. §. 1. ff. de contrahend. empt. l. 21. §. 1 ff. qui teſtam. l. 1 ff. de injuſto. l. 48. in fin. ff. de hered. inſt. l. 17. ff. de cond. & demonſt. l. 32. ff. de verb. oblig.* adde *l. 26 ſupr. de ſacroſanct. Eccl.* 49 *d. §. 29. l. 8. §. 2. ff. de B. P. ſecund. tab.* 50 De his vocabulis aliquid dicendum eſt,

teſtator

testator erraverit, nec [1] tamen de quo senserit, incertum sit: error hujusmodi nihil officit veritati. PP. 12. Kal. Januar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De eo qui filius vocatus, cuive ut filio relictum est, veritate prævalente.

5. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Lucullo.

NEque professio [2], neque adseveratio [3] nuncupantium filios [4], qui non sunt, veritati præjudicat: & quæ ut filiis testamento relinquuntur, juxta ea quæ a principibus statuta sunt, non deberi, certi juris est. Accep. 6. Non. Jul. VALER. & GALLIEN. AA. III, & II. CONSS. 256.

De falsa enunciatione.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Terentiæ.

VErba [5] testamenti, quibus mater vestra decedens, nihil se cuiquam donasse [6] significavit: si res se aliter habeat, fidem [7] veri non perstringunt. PP. 3. Novembr. DIOCLETIANO A. & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De errore scribentis.

7. Iidem AA. Rufinæ.

ERrore [8] scribentis testamentum juris solennitas mutilari nequaquam potest [9], quando minus [10] scriptum, plus nuncupatum videtur: & ideo recte testamento condito, quanquam [11] desit, *heres esto*: consequens est, existente herede legata seu fideicommissa juxta voluntatem testatoris oportere dari. PP. 17. Kal. Februar. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De casu majore & timore contagionis.

8. Iidem AA. Marcellino.

CAsus majoris ac novi [12] contingentis ratione, adversus [13] timorem contagionis [14], quæ testes deterret, licet aliquid de jure laxatum est: non tamen prorsus reliqua testamentorum solennitas perempta est. Testes enim hujusmodi morbo oppressos [15] eo tempore jungi [16] atque sociari remissum est: [non etiam] conveniendi numeri eorum observatio sublata est. Dat. 16. Kal. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Si testes non sint in conspectu testatoris.

9. Iidem AA. Patrocliæ.

SI [17] non speciali [18] privilegio [19] patriæ tuæ juris [20] observatio relaxata est, & testes non in conspectu [21] testatoris testimoniorum [22] officio functi sunt: nullo jure testamentum valet. PP. 10. Kalend. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De rescriptis.

10. Iidem AA. & CC. Menophelimo.

SI testamentum jure factum sit, & heres sit capax, auctoritate rescripti nostri rescindi [23] non oportet. Dat. 15. Kal. August. AA. CONSS.

De testamento post mortem testatoris subtracto.

11. Iidem AA. & CC. Zenoni.

NOn idcirco minus jure factum testamentum suas obtinet vires, quod post mortem testatoris subtractum [24] probatur. S. Dat. Prid. Id. Novembr. AA. CONSS.

De numero testium, de signaculis, de deletis, vel suprascriptis.

12. Iidem AA. & CC. Matronæ.

SI unus [25] de septem [26] testibus [27] defuerit [28], vel coram testatore omnes [29] eodem [30] loco testes suo [31], vel alieno annulo non signaverint, jure deficit testamentum. De his autem, quæ interleta [32] sive suprascripta [33] dicis, non ad juris solennitatem, sed ad [34] fidei pertinent quæstionem, ut appareat [35], utrum testatoris voluntate [36] emendationem [37] meruerint, vel ab altero consulte [38] deleta sint, an ab aliquo falso [39] hæc fuerint commissa. S. Dat. Prid. Non. Jul. *Philippop.* AA. CONSS.

De effectu & viribus testandi.

13. Iidem AA. & CC. Euriphidæ.

T*Estandi (causa) de pecunia sua* Legibus certis [40] *facultas* est [permissa]: non [autem] Jurisdictionis mutare [41] formam, vel juri publico [42] derogare cuiquam permissum est.

De institutione & exheredatione in codicillo.

14. Iidem AA. & CC. Achilleo.

NOn [43] codicillum, sed testamentum aviam vestram facere voluisse, institutio [44] & exheredatio facta probant [45] evidenter. Subsc. Id. Decemb. CC. CONSS.

quæ Græci ὄνομα, χρηματισμὸν, πατρωνυμίαν, προσηγορίαν vocant. 35. *Synops.* 2. *cap.* 2. Theophilus §. 29. *Inst. de legatis.* Prænomen apud Romanos est, quod familiæ nomen præcedit, ut Lucius Publ. Marcus: soletque ut plurimum notis scribi: Hodie successit ei id, quod familiæ nomini præponimus, puta Jacobus, Petrus, Antonius, quod ideo docti solent etiam notis scribere; indocti vero propria nomina appellant. Prænominibus caruisse pueros & maxime mulieres (nisi forte plures essent) verisimile est. Utriusque familiæ nomine utebantur. Pueri etiam cognomen familiæ suscipiebant. Nomen vero apud Romanos significavit familiæ nomen ut Tullius. Cognomen erat, quod nomini conjungebatur, ut cognationis nomen. Tertium nomen Plutarchus appellat in *Coriolano & Mario*: Theophilus ἐπώνυμον. quo etiam nomine utitur Plutarchus & Justinianus Novell. 78 estque vel [illegible] partum vel hereditarium, ut Scipionis, Cæsaris, Ciceronis. vid. Varronem 2. *de re rustica.* & *Macrobium* Agnomen cognominis genus est, quod ob insignem rem aliquam nomini additur Vix agnomen legitur apud Ciceronem *lib. de inventione*, & §. 29. *Instit. de legat.* alibi legi negat Antonius Augustinus 3. *emendat.* 8. Superflue itaque hic legi & alibi tamen posse usurpari, quando cognominis vocabulum satis rem ipsam non exhibet. Sic Crasso Divitis cognomen fuit: Cic. *ad Atticum.* & Manlio Torquato, Cic. *de finibus.* & ita cum multis locis exstet verbum prænominis & cognominis: agnominis tamen [illegible] l. 21. §. 1. *ff. qui testam.* l. 1. *ff. de liberis & posthum.* ubi dixi l. 13. *ff. ad l. Corn. de falsis* [illegible] *J. de mut. nomin.*

1 Error in nomine, cognomine vel agnomine non vitiat, si constet de ipso corpore (vide tamen Socinum *regula* 119.) & tamen error in nomine appellativo generali vitiat, etiamsi constet de corpore. *l.* 4. *ff. de leg.* 1. vid. tamen Socinum *regul.* 120. 2 In censum, vide quæ notavi *l.* 13. *J. de probat.* adde *l.* 29. *ff. de probat. l.* 12. *ff. de jure patron. l.* 4. *J. de hered. inst. l.* 6. *J. de fide instrum. l.* 14. *J. de probation.* 3 *l.* 5. *J. de probat.* 4 Ubi quem quis instituit ut filium, non aliter instituturus, si filius is non sit, inutilis erit institutio. Idem dicendum, si ut fratrem instituit. *l.* 7. *J. de hered. inst.* dicta *l.* 1. §. 10. *ff. de Carbon. l.* 46. *ff. de jure fisci.* 5 Verba enunciativa mortis causæ disponunt. adi textum & Doctores *ib. in l. pater.* 17. §. 1. *ff. de doli mali & met. except. l. emptor.* 65. §. 1. *D. de rei vindic.* 6 Inter vivos scilicet verba negativa testatoris veritatem non mutant, *ut hic*: & ita non creditur testatori mensuram suæ substantiæ adfirmanti. *Novell.* 48. eidem non creditur accusanti. *l.* 3. §. 1. *D. de SC. Silan.* Et tamen obtemperatur injuriam remittenti. *l.* 5. *J. famil.* 7 Dixi ad *l.* 1. *J. arbit. tut.* 8 *l.* 9. §. 2. *D. de hered. inst.* & *l.* 92. *D. de reg. jur.* 9 Imo potest. *l.* 9. *D. de hered. inst.* 10 *d. l.* 9. §. 2. 11 *l.* 1. §. 5. *D. de hered. inst.* vid. quæ de ea re scripsi ad *l.* 1. *in fin. J. de recept. arbitr.* 12 Facit *l.* 28. *vers. & si quidem. J. h. t.* 13 Legendum mihi videtur, *& adversus.* Nam hic aliquid de jure laxatur casus majoris & novi & adversus timorem contagionis intuitu. 14 Puta pestis. Nulla enim alia fere contagio est, quæ testes adeo deterreat. Quid in testamento tempore pestis facto quot testes requiruntur? Quidam duos sufficere ajunt, moti *c. cum esses. extr. de testament.* de quo vide Rolandum a Valle 1. *consil.* 81. *num.* 44. & ita judicatum refert Guido Papæ *decis.* 513. Sed & Spiræ ita probatum esse testamentum refert Mynsingerus 1. *observ.* 96. & cum in hostico testantibus duo testes sufficiant. *l.* 1. *D. de bonorum possess. ex testam. milit. l. ult. D. de test. milit.* Cum in rusticanis testium numerus legitimo minor requiratur. *l. ult. J. h. t.* cum necessitas legem non habeat: id privilegium dari locis & temporibus, non personis: facti impedimenta non obstare actui minus solenni. Eum qui contagioso morbo laborat, testari posse coram testibus eum tantum audientibus, non tamen eum videntibus, ut hac lege. contra legem *si non speciali. J. h. t.* posse eundem & testari coram testibus non rogatis. Boer. *decis.* 222. posse hujusmodi hominis testamentum per tabellionem nondum matriculæ insertum describi. Angel. *in l. si vacantia.* 5. *C. de bon. vacantibus. arg. l. ubi absunt* 19. *D. de tutoribus.* mulierem tempore pestis posse sine consensu agnatorum testari, licet suo fortassis statuto sine consensu agnatorum testari prohibeatur. 9. Paris. 3. *consil.* 33. Quinimo sanum in loco contagioso testari posse coram testibus duobus rogatis. vide Boërium *decis.* 228. Alii contra septem exigunt. *l.* 12. *J. h. t.* Utrumque nimis extremum & iniquum est. Clarus arduam quæstionem esse ait, quæ Cæsarea distinctione egeat 3. *sentent.* §. *testamentum quæst.* 56. *vers. & hæc quidem.* placet mea sententia, quinque testes sufficere, si modo plures reperiri non possint. Nam & is numerus sufficit in codicillis & testamentis omnibus, quæ jure codicillorum valent. *l. ult. vers. sin autem. J. h. t.* (qualia sunt pene omnia testamenta in quibus clausula codicillaris subintelligitur) & testamento hominis rusticani. *l. ult. J. h. t.* Sed & hic dicitur aliquid de jure communi relaxari propter metum contagionis: æquissima est autem relaxatio, si duo testes remittantur de summi juris observatione, ad hæc: Quinque testes sufficere dicuntur in rustici testamento propter testium penuriam: ergo & hic idem jus esse debet: & ita Baldus putat hic. Roland. a Valle 1. *consil.* 81. Clarus *d. loco.* Hot. 2. *consil.* 15. & breviter communis opinio eo inclinat. Roland. Clar. Hot. *d. loco.* adde Pap. 20. *Arrest.* 1. §. 1. Id etiam admitti potest, non quod duo non sufficiant ad fidem faciendam: sed quia grave est duorum judicio universam defuncti hereditatem extraneo deferri. Boërius *decis.* 228. & Roland. a Valle 1. *consil.* 81. eandem sententiam probant, quod ita possit testari, qui in tyranni carcere detinetur: aut qui in castro sit alicui, ubi nemini, hoc est, paucissimis accessus pateat. Alii pestis genus distinguunt: ut si non magna aut vehemens sit, justus ac legitimus testium numerus requiratur. *argum. l.* 1. §. *proinde.* 8. *D. de adil. l. quæsitum.* 60. *D. de re judicata.* & ita judicatum fuisse refert Boërius *decis.* 221. sin magna sit, in terris Ecclesiæ sufficere solennitatem *c. cum esses* 10 *extr. de testam.* hoc est, ut quis testetur coram duobus testibus, & parocho seu plebano, ejusve vicario: in urbe vero imperioque Romano, hoc est, provinciis imperio subditis quinque testes exigi. *argument. l. ult. J. h. t.* (& ita Burdigalæ judicatum refert Boërius *ibid.*) si modo qui testatus est, contagiosus sit: quippe non contagiosus in contagioso loco testari coram septem testibus debet: nisi desertis in agris sit: tunc enim quinque testes videntur sufficere. *l. ult. J. h. t.* Pone testamentum a contagioso factum, jure illo speciali contagiosis permissum: quæro an ægroto convalescente, & ad sanitatem perducto deficiat id testamentum? Corneus 4. *consil.* 54. & Ripa existimant, tale testamentum etiam tum sustineri ac valere, etiamsi testator alterius testamenti solenniter faciendi potestatem habuerit. Hoc amplius notandum est ex Boërio *decis.* 228. contagiosos ex fenestra vel cancellis coram prætereuntibus in via testari posse. *argument. l. est differentia.* 9. *ibi, per fenestram. D. in quib. causis pignus. l. conficiuntur* 8. §. *codicillis.* 2. *D. de jure codicill. l. Si quasi.* 3. *ibi, per fenestram. D. de pignoratitia.* Goth. An testamentum tempore pestis ab ordinaria testamentorum solennitate sit immune, vid. Censur. Forens. nostram *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 23. S. L. 15 Lego & emendo, *oppressis*, manifestissima & apertissima sententia. Ideoque Græci hanc legem ita interpretantur, testes si metuerint propius ad testatorem accedere, ne morbi contagione inficiantur, permittitur eis ut separatim (κεχωρισμένως) ab eo testamentum signent. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 2. *cap.* 7. 16 Contagionis causa testibus permittitur separatim a testatore testamentum signare. Græci ita hanc legem explicant. 35. *Eclog.* 2. *cap.* 7. 17 *Synops. Basil. ibid. cap.* 8. est & hæc lex exceptio *ad l.* 12. *J. h. t.* 18 Puta a principe concesso cum hac clausula, *non obstante. l.* 35. *J. de inoff. testam.* 19 Jus commune statuto & consuetudine mutari potest, a privato non potest. *l.* 27. *ff. de reg. jur.* 20 Ut si in conspectu testatoris testes sigilla non imponant. 35. *Eclog.* 2. *c.* 8. 21 *l.* 12. *in pr. J. h. t.* hinc colligit Baldus, In testamento requiri, ut testes videant testatorem: ideoque cæcum in testamento testem esse non posse. Quid si testes alias oculati interposito velo aut interjecta cortina testatorem loquentem audierint, non viderint tamen? Quidam putant id genus testimonii fidem facere, dum testes notam habuerint vocem testatoris. *Gloss. in l.* 2. §. *idem Labeo. ff. de aqua & aquæ pluviæ & in c. præterea.* 27. *extra. de testibus.* Alii in teste testamentario visum requiri ex hac lege notant: eo magis quod vocem alienam periti possunt imitari. Notum enim illud Isaaci, *vox Jacob, manus Esau*: idque Cæpola *cautela* 220 in testamento omnino admittit (quod in codicillis & mortis causa donatione forte remittendum esse putat) in matrimoniis testes de auditu fidem plenam non facere, nisi alia indicia sint. *c. præterea* 27. *ext. de testib.* secus in contractibus esse vel quasi. *Gloss. in can.* 15. *testes c.* 3. *quæst.* 9. Quid in delictis? testis de visu testimonium proferre cogitur. Idem Cæpola *cautela* 231. Porro nota vox loquentis testi fuerit, necne, arbitrio judicis finitur. His addendum testamentum noctu quidem signari posse. *l. ad testium.* 22. §. *posse.* 6. *ff. h. t.* non tamen absque luminibus: tunc enim falsum præsumi. Noctu enim factum testamentum absque luminibus non valet. Jas. 3. *consil.* 50. Tiberius Decianus 2. *consil.* 65. 22 Testium officio funguntur, si sigilla imponant. *Ecl. d. loco.* 23 Testamentum jure perfectum non rescinditur per rescriptum. facit *l.* 7. *J. de prec. imp.* 24 Furtum testamenti testamentum non vitiat. Est enim vitium furti, quod ad testamentum attinet extrinsecum. vide *l.* 2. *J. h. t.* 25 Testes & eorum numerus ad testamenti solennitatem pertinere ex his verbis colligitur junctis cum verbis, *non ad juris solennitatem. J. h. t.* igitur uno ex septem testibus deficiente testamentum legitime probari non poterit, *ut hic*: adde *l. duo sunt Titii.* 30. *ff. de testam. tut.* Possis etiam dicere numerum testium formam esse substantialem jure civili inductam, non jure gentium. Nam numerus testium in testamentis augeri vel minui statuto vel consuetudine potest. *l. ult. J. h. t. l. Divus.* 24. *ff. & l. milites.* 15. *J. de test. milit.* 26 Septem testes in testamentis regulariter requiruntur, *ut hic.* §. 3. *Inst. h. t. l.* 3. *ff. unde liberi. l.* 2. *supr. de B. P. secund. tab.* 27 Testium numerus est de solennitate substantiali testamenti. *Bald.* 28 Defectus solennis numeri testium testamentum vitiat, nisi in casibus exceptis, *ut in l.* 8. *§. pr. l. ult. J. h. t.* 29 Coram testatore testes sigilla debent imponere, *ut hic.* §. 3. *Instit. h. t.* excipe casum *legis* 8. *in fin. l.* 9. *supr. h. t.* 30 Testes testamenti eodem loco esse oportet. 31 Testes & suo & alieno annulo signare possunt. §. 5. *in fin. Inst. h. t.* 32 Interlinire est variis locis delere. *l.* 42. *in fin. ff. ad l. Aquil. l.* 11. §. 1. *ff. de servo corrupto. l.* 67. *ff. de leg.* 1. *l.* 2. *ff. ad l. Corn. de falsis.* 33 Subscripta. 34 In testamento aliud juris solennitas: aliud fidei quæstio. 35 Abrasio seu litura in testamento seu in literis suspecto & substantiali loco instrumentum vitiat. adde *l. ult. J. de edict. D. Hadriani.* Socinum *reg.* 1. nisi plura sint in instrumento capita: tunc enim litura eam tantum partem vitiat: non alia capita instrumenti. *l.* 42. *supr. de transf.* nisi ex antecedentibus & consequentibus certo colligatur, sic eam consulto ac necessario inductam: hoc est, instrumentum eam lituram pati: vel sine ea lituram consistere non posse. Idem dicendum, si qua parte litura est, eadem testator aliquid manu propria adscripserit ac de eo literarum comparatione facta constiterit. *l.* 20. *supr. de fide instrum.* 36 De consulto deletis. *l.* 2. §. 7. *ff. de B. P. secund. tab.* Consulto, id est, voluntate. *l.* 8. §. 3. *ff. d. tit.* 37 Interletis & suprascriptis superiora emendantur. 38 De inconsulte deletis. *l.* 1. *ff. de his, quæ in test. delent.* 39 De falso deletis, *l.* 2. *ff. ad l. Corn. de falsis.* 40 Legibus certis, id est, non suo arbitrio. 41 *l.* 55. *ff. de leg.* 1. *l.* 15. §. 1. *ff. ad l. Fal.* 42 V. *l.* 27. *ff. de reg. jur. l.* 35. *J. de inoffic.* 43 *l.* 13. *in fin. ff. de jure codicill.* §. 12. *Inst. de testam.* 44 Institutio & exheredatio testamenti notæ. Neutra fit in codicillis. vide *l.* 7. *J. de codic.* 45 Probatur ex heredis institutione & exheredatione defunctum voluisse testari, non codicillos facere, *ut hic.* Cur ita? quia codicillis hereditas directo neque dari, neque adimi potest. *l.* 2. *l. si idem.* 7. *J. de*

De solennitate verborum sublata.

15. Imp. CONSTANTINUS [1] A. ad Populum.

QUoniam indignum est ob inanem [2] observationem irritas fieri tabulas & judicia [3] mortuorum: placuit ademptis his, quorum imaginarius [4] usus est, institutioni [5] heredis verborum non esse necessariam observantiam, utrum imperativis [6] & directis verbis fiat, aut inflexis [7]: nec enim interest [8] si dicatur, *Heredem facio* [9], *vel instituo, vel volo, vel mando, vel cupio, vel esto* [10], *vel erit* [11]: sed quibuslibet confecta sententiis, vel [in] quolibet loquendi [12] genere formata institutio valeat: si modo per eam liquebit voluntatis [13] intentio: nec necessaria sunt momenta [14] verborum quæ [15] forte [16] seminecis [17] & balbutiens lingua profudit. Et in postremis [18] ergo judiciis ordinandis amota [19] erit [solennium] verborum necessitas: ut qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunque instrumenti materia [20] conscribere, & quibuscunque verbis uti liberam habeant facultatem. S. Dat. Kalend. Februar. *Serdicæ*, CONSTANTIO A. II. & CONSTANTE A. CC. CONSS. 339.

De dignitate vel potestate ejus cui relictum est. 1. *De eo, qui agnovit voluntatem defuncti.*

16. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio.

NOn dubium [21] nec incertum est, sicut Imperatoribus [22] ita qualibet dignitate vel potestate decoratis viris, tam hereditatem, quam legatum seu fideicommissum [23] relinqui posse [24]. §. 1. Illud etiam adjiciendum est, ut qui ex testamento vel ab intestato heres extiterit: etsi [25] voluntas defuncti circa legata, seu fideicommissa, seu libertates legibus non sit subnixa, tamen si sua sponte agnoverit, implendi eam necessitatem habeat. S. Dat. 15. Kal. Jul. *Thessal.* GRATIANO V. & THEODOSIO AA. CONSS. 380.

De superfluis & necessariis omissis.

17. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Æternali Proconsuli Asiæ.

TEstamentum [26] non ideo infirmari debebit, quod diversis hoc deficiens [27] nominibus [28] appellavit, cum superflua [29] non noceant. Namque necessaria [30] prætermissa imminuunt contractus, & testatoris officiunt voluntati, non [31] abundans cautela. Dat. 12. Kal. April. ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De his quæ apud officium censuale publicari solent.

18. Iidem AA. Africano Præfecto urbi.

TEstamenta omnia, cæteraque quæ apud officium censuale [32] publicari [33] solent, in eodem [loco] reserventur, nec usquam permittatur fieri ulla translatio [34]: *Mos* [35] *namque retinendus est fidelissimæ vetustatis*; quem si quis in hac urbe voluerit mutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem. Dat. 12. Kal. Octob. *Constantinop.* CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

De precibus Principi oblatis.

19. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

OMnium testamentorum solennitatem superare videtur, quod insertum mera [36] fide precibus [37] inter tot nobiles probatasque personas etiam [38] conscientiam Principis tenet. Sicut ergo securus [39] erit, qui actis [40] cujuscunque [41] judicis, aut municipum, aut auribus privatorum mentis suæ postremum publicavit [42] judicium: ita nec de ejus unquam successione tractabitur, qui nobis mediis [43], & toto [44] jure (quod in nostris est scriniis constitutum) teste succedit. Nec sane illud heredibus nocere permittimus, si [45] rescripta nostra nihil de eadem voluntate responderint: *Voluntates etenim hominum audire volumus, non* [46] *jubere*: ne post sententiam nostram inhibitum videatur commutationis [47] arbitrium: cum hoc ipsum quod per supplicationem [48] nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si ultimum [49] comprobetur, nec contra judicium suum defunctus postea venisse detegatur. Ne quid sane prætermisisse credamur: hujusmodi institutionis successoribus designatis, omnia [50] quæ scriptis heredibus competunt, jubemus eos habere, nec super bonorum possessionis petitione ullam controversiam nasci: cum pro herede agere cuncta sufficiat, & jus omne ipsa complere [51] aditio videatur. Omnibus etenim præstandum esse censemus, ut libero arbitrio, cui testandi facultas suppetit, successorem suum oblatis precibus [52] possit declarare: & stabile sciat esse quod fecerit. Nec intitutus heres pertimescat, cum oblatas preces secundum voluntatem defuncti idoneis [53] testibus possit approbare, si ei alia nocere non possunt. Dat. 12. Kal. Mart. *Ravennæ*, post consulatum HONORII VIII. [54] & THEODOSII V. AA. 499.

De posteriore voluntate non solenni.

20. Eorundem AA. Edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ, & omnes provinciales.

NOlumus [55] convelli deficientium scriptas [56] jure ac solenniter voluntates, cum quoddam morientis supremum, & non scriptum processisse confirmatur arbitrium, tanquam patrimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim privatis, & militantibus interdicimus, ne hujusmodi perhibeant testimonia: & falsi criminis reos teneri præcipimus, si cum scriptæ jure ac solenniter deficientium extiterint voluntates, non [57] scriptum aliquid sub nostrorum Nominum mentione falso adstruere moliantur. Nemo itaque relictus [58] heres, vel legibus ad successionem vocatus [59], nostrum,

codicill. l. quod per manus. 10. *ff. de jure codicill. l. Scævola* 76. *ff. ad SC. Treb. § penult. Inst. de codic.* quæ conjectura locum etiam habet, licet deficiat solennitas in testamento necessaria, ut ea ratione defunctum dicamus testamentum non codicillos facere voluisse: eum actum de quo agitur, testamentum esse, non codicillos: testamentum, inquam, nullum: neque jure codicilli sustineri. Conjectura quæ ducitur ex solennitate cedit præsumptioni, quæ ex ipsa rei substantia nascitur. Cur? Tolerabilius est inutilem reddi testatoris voluntatem, quam aliquid admitti, quod adversus ejus voluntatem faciat. Præsumitur quoque testator justas solennitates omittens, justæ, id est, solennis voluntatis [illegible] se, & perlusorium actum facere voluisse; Quid si testator dixit se nolle solennitatem [illegible] servare? intelligitur id jure codicillorum valere voluisse, si solennitas [illegible] adfuerit. *Gloss. in l. nem.* 55. *ff. de leg.* 1. Quid si testator codicillos aut contractum [illegible] facere testatus est, & actum hujusmodi codicillos, vel contractum appellavit, & nihilominus solennia testamentis necessaria servavit: verbi gratia, heredis institutionem & exheredationem in eo fecit? valebit actus hujusmodi jure testamenti, *ut hac lege. l.* 17. *J. h. t.* ac maxime quidem si ab alio quam testatore scriptum fuerit testamentum: nam error notarii officere testamento non debet. *l. error.* 7. *S. h. t. l. si librarius* 92. *ff. de reg. jur.* Quid si testamentariam solennitatem adhibuit, & tamen [illegible] tus est velle eum actum jure codicillorum obtinere? Quidam jure testamenti valere [illegible] Alii [illegible] positum esse, ut vel directe [illegible] ex testamento, vel jure fidei commissi ex [illegible], quorum prius Joann. Andreas concedit, si qui proximi ab intestato [illegible] alterum si extranei. Quid si facto jam testamento ex intervallo [illegible] scripsit, & eum actum codicillos esse testatus est, neque testamentum expresse revocavit? testamentum fecisse intelligitur: ut hinc constet, prius testamentum ruptum esse. Socinus *cons.* 69. Alciat. 9. *cons.* 68. Et breviter in hujus legis quæstione testatum dicemus, qui directis codicillos fecisse, qui verbis inflexis usus sit. Quid si communibus usus sit? codicillos fecisse dicemus, si ea dispositio non poterit ut testamentum valere [illegible] *J. de codicill.* sin secus, testamentum fecisse. *l.* 1. *J. de codic.* ex institutione testamentum præsumi: ejus defectu codicillum *hac leg.*

1 Fg. Constantius. 2 Inanis observatio. 3 Testamentum judicium defuncti. 4 Videtur aboleri testamentum per æs & libram. de quo §. 1. *Instit.* [illegible] Ulp. 19. §. 3. & 20. § 2. & 3. 5 Institutionis, alii legunt *institutandi*, quod de institutione hic dicitur, idem est in legatis. *l.* 2. *J. com. de leg.* 6 Imperativa & directa verba, vid. Ulp. 24. § 1. 7 Verba inflexa. 8 Olim intererat. Ulp. 21. 9 *ut.* 9 *d. §. ult.* 10 *l.* 48. *in pr. ff. de her. inst.* 11 *l.* 17. *ff. de liber. & post[h]um.* 12 Etiam Græco. *l.* 21. *in fin. J. h. t.* 13 Verba testatoris non attenduntur, cummodo mens ejus & voluntas constare possit. 14 Solennitates verborum sublatæ, *ut l.* 26. *J. h. t. l.* 1. *S. de formulis.* 15 Testatoris voluntas servanda, licet impropriis verbis usus sit: ut si verbo usufructus proprietatem intellexerit, proprietas intelligenda erit. *l. Proculus.* 19. *ff. de usufruct.* 16 Moriturus mox, licet in articulo mortis positus, licet seminecis & lingua balbutiat, testamentum tamen recte facere potest. *ut hic. l. Marcellus.* 15. *l. Seia.* 42. *in fin. ibi, morientem donare. ff. de mortis causa donat. l. & sine scriptura.* 5. *J. ad SC. Treb. l. Pamphilo.* 39 *§. propositum.* 1. *ff. de leg.* 3. *l. si pater.* 47. *in fin. ff. de fideic. libert. Nov.* 1. *c.* 4. si modo articulate, hoc est, cum sermonis intellectu locutus sit, potest enim ita quis testari, vel ad ultimum usque articulatæ vocis finem: nam qui articulate non loquitur, mortuo similis est. *l. jubemus.* 29. *J. h. t.* hoc igitur, non illo impeditur testamentum, tantisper enim dum articulate quis loqui potest, neque memoria, neque intellectu, neque consilio destitui vel insana mente præsumitur, tametsi morti re ipsa sit proximus. Quid si interroganti verbis ita testari, vel legenti testamentum responderit sic? neque articulate locutus, neque compos mentis, neque testandi consilium habuisse intelligitur: sed hoc dixisse potius, ut a circumstantium interpellationibus se liberaret, quam ut de bonis suis testaretur. *arg. l. Labeo.* 7. *in fin. ff. de supellect.* Castr. *in l. hac consultissima.* 8. *§ at cum. S. tit prox.* Nisi forte qui sic interrogat, persona minime sit suspecta, sed a testatore vocata: vel aliis præterea indiciis appareat, eum testari voluisse. Quid si testium nonnulli sana mente testatorem fuisse referant, alii negent? His quam illis potius fides adhibenda: cum id quod verisimilius sit, deponant. licet alius affirmanti potius credatur, quam neganti. His addendum eum quoque inarticulate loqui intelligi qui eam vocem proferat, quæ nullum [illegible] habeat. 17 Seminecis lingua, id est, semimortua, vide Livium 3 & 9 *de bello Punico*: Ovidius *in Metam.* Glossis seminex ἡμιθανής: & alio loco ἡμίπληκτος, seminecis & post ἡμισφαγής seminecis. Sic iisdem semianimis ἡμίψυχος, alio loco seminecem interpretatur ἡμιθνῆτα καὶ ἡμιθανῆ. 18 Testamentum, postremum judicium. dixi ad [illegible] *D. qui testam.* 19 Formales observationes heredis instituendi sublatæ *l.* 26. *J. h. t.* 20 §. 12. *Inst. h. t.* & *ibi, Theoph.* [illegible] 1. & 4. *D. de B. P. sec. tab.* Miles jure speciali in clypeo, vagina & pulvere testatur *l.* 15. *S. de test. milit.* idem in donationibus. *l.* 25. *J. de donat.* 21 Ratio dubitandi erat. Ratio *Potentatus*, ut patet ex legibus quæ hanc conjungendæ. vid. *C. Th. hoc anno* 380. dixi ad *l.* 2. *C. Th. ad l. Jul. repet.* J. G. 22 Imperatori, hereditas legatum & fideicommissum relinqui potest. ut *l.* 3 *S. h. t. l.* 6. *l.* 7. *supr. qui testam.* & ita dignitas instituti, vel legatarii non vitiat institutionem vel legatum 23 *l.* 2. *C.* [illegible] Paul [illegible] 24 [illegible] potest ex eo sumi, quod, etiamsi [illegible], neque comparatum sit, [illegible], aliquid addant [illegible] 25 [illegible] solennis testamentum [illegible] *l.* 2. *J. de fideicomm.* 26 Ex *l.* 3. *C. Th. de testament.* 27 Moriens testator. 28 Veluti si contractum i. e. codicillos appellavit, *ut patet ex* [illegible] 29 Superflua non nocent. *l.* 37 *J. de don.* *l.* 56 [illegible] *l.* 32. § 6. *ff.* [illegible] 26. *in fin. ff. de action. vel transfer. leg. l.* 65. *ff. de verb. obl. l.* 81 [illegible] 94. *ff. de reg. jur.* Paul. 3. *sent.* 4. §. 10. [illegible] tamen ex supernumerariis dolus præsumitur *l.* 7 *ff.* [illegible] *cond. inst.* aut [illegible] adhibeantur. *l.* 8. §. 7 *ff. de fideicomm.* *l.* 77 *D. de reg. jur.* 30 [illegible] præternissio contractus & [illegible] 31 Imo abundans & insolita cautio fraudis suspicionem [illegible] ad *l.* 7. [illegible] 32 Id est, [illegible] *l.* 23. *J. h. t. l.* 4. *C. Th.* [illegible] *tit.* 3. 33 *l.* 2 *S.* [illegible] *l.* 19. [illegible] *d. l.* 23. id est, evulgari. 34 Publicatio facta coram incompetente [illegible] 35 Mos fidelissimæ vetustatis retinendus. 36 Id est, bona & integra *l.* 1. §. 1. *in fin. S. de* [illegible] sincera *l.* 2 *S.* [illegible] bona fide [illegible] *l.* 10 *ff. de distr. pign.* at [illegible] voluntatem principis [illegible] unde recte mox [illegible], voluntates hominum audire volumus, non jubere. 37 [illegible] testamenti genus, quod fit precibus principi oblatis, quodque Theodosianum [illegible] cujus sit etiam mentio in *Nov. Theod.* 38 Testamentum [illegible] coram [illegible] non est solenne, licet hac ex lege contrarium colligant interpretes: [illegible] hæc particula *etiam* repugnat, soli igitur imperatori ac principi fides ea in re [illegible] *arg. l.* 9. *in fin. S. de testib.* unde paulo ante, *inter tot nobiles probatasque personas*, & mox sequitur, *nobis mediis & toto jure (quod in nostris est scriniis constitutum)* [illegible]. Est igitur constitutionis hujus hæc sententia, Testamentum [illegible] per supplicationem coram principe vel coram [illegible] judice valere, [illegible] est, eorum numero, rogatione & signis. [illegible] neque [illegible] testamentum, id per duos testes comprobetur. [illegible] Ex his constat hic agi de testamento quod per supplicationem auribus imperatoris intimatum. *versic. cum hoc ipsum.* Sed & de eo qui precibus [illegible] imperatori successorem suum declaravit: qui mera fide ac sincera principem interrogat, quemadmodum de rebus suis disponat. Hoc cum accidit, quæri solet, utrum illa qualis interrogatio, illa quasi consultatio habeatur pro testamento, sive princeps ad eam interrogationem rescribat, sive non rescribat? & valere constituit Theodosius, etiamsi imperator non rescribat. *versic. nec sane.* Pone principem ad hujusmodi [illegible] rescripsisse. licetne testatori testamentum [illegible] mutare? [illegible] *ne post sententiam nostram.* Quid? quot testibus oblatæ illæ preces principi probari possunt? idoneis. *in fin. J.* Non uno igitur teste, ut putant multi: imo nec ipso quidem solo principe, ut recte Azo, & Hugolinus notant ad hanc legem. Quid? si quis non principi sed judici, vel apud acta postremum suum judicium publicavit, nullis testibus advocatis? valet testamentum. *vers. sicut ergo. J. h. t.* 39 Et ita testamentum factum in loco, ubi minor solennitas requiritur, valet & in eo, ubi major requiritur. adde *l. ult. J. h. t.* 40 De publicatione apud acta, vide *l.* 18 *S. h. t.* 41 Sui tamen. vid. *l.* 18. *supr. h. t.* 42 Sigillum curiæ testamento appositum sciente testatore appositum præsumi hinc colligit Boërius *dec.* 240 adde quæ scripsi ad *l.* 3. *S. h. t.* 43 Id est, præsentibus. Ferrariensis *in forma libelli quo petitur* [illegible] *ex testamento* 48. *in verbo vallatum* 6. *num.* 4. hinc itaque male colligit, in testamento unicum testem sufficere, quoties testamentum fit coram principe dixi *supr. h. t. & ad Novell. Leonis* 41. 44 Princeps juris solennitatem supplet. Quæ coram Principe fit institutio, toto jure teste fieri intelligitur *jure teste* dixit, ubi alibi *ferro ultore.* §. [illegible] *Inst. de publ. jud.* 45 Coram principe testari dicitur, qui principem, libello oblato interrogat, quemadmodum de rebus suis disponat, etiam si princeps hujusmodi precibus nihil rescribat. 46 Honeste: ne videatur privati voluntas ex aliena, seu imperatoris voluntate pendere. 47 Dixi ad *l.* 6. *supr. qui testam.* dicendum namque videbatur, principis consensum in testamento revocando exigi, quod in eo ordinando principis consensus intervenerat, ut contrariorum sit eadem ratio. 48 Libellus principi datus sic litis contestationem facit. *l.* 1. *l.* 2. *S. quando libellus. Nov.* 82. 113. sed & procuratorem actoris [illegible] satisdandi ratam rem dominum habiturum. *l.* 21 [illegible] *ratam rem.* 49 [illegible] testamentum ultimum ex eo satis probatur, quod nullum aliud profertur. 50 [illegible] testamento scribi heredem, & precibus imperatori oblatis. 51 Aditio [illegible] testamenti est, *l.* 18. *in fin. ff. de stip. servor.* 52 Scripto, *ut hic.* An & viva voce? sic est: si tamen duobus id testibus probabitur. Cl[illegible] *ex communi opinione* 3. *sent.* § *testam. quæst.* 56. *vers. est etiam.* 53 Saltem duobus. *l.* 12. *ff. de testib.* 54 Alii legunt 9. 55 *L.* 5. *C. Th. de testam.* 56 Scriptum testamentum alio scripto solenniter facto tolli potest: nuncupativo, quantumvis solenni, non potest: etiam si in posteriore testamento princeps heres institutus sit. vide *l.* 3 *supr. h. t.* 57 Non scriptum scripto non opponitur. 58 Testamento, id. 59 Id est, legitimus.

vel

vel potentium nomen horrescat [1]: nemo ferre testimonia in hunc modum, vel suscipere [in] gestis hujusmodi voces [2] audeat nostro, vel etiam privatorum potentium nomine. Dat. 7. [3] Id. Mart. *Constantinop.* THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 407.

De forma testandi in scriptis, 2. vel sine scriptis. 3. De posteriore testamento. 4. ut Græce testari liceat.

21. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentino P. P.

HAc [4] consultissima lege sancimus, licere per scripturam [5] conficientibus testamentum, si [6] nullum scire volunt [ea] quæ in eo scripta sunt, consignatam [7], vel ligatam, vel tantum clausam [8], involutamque [9] proferre scripturam, vel [10] ipsius [11] testatoris, vel cujuslibet alterius [12] manu conscriptam, eamque rogatis [13] testibus septem [14] numero, civibus [15] Romanis, puberibus [16] omnibus [17] simul offerre signandam [18], & [19] subscribendam [20]: dum tamen testibus præsentibus testator suum testamentum dixerit quod offertur, eique ipse coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit [21]: quo facto & testibus uno eodemque die [22] ac tempore [23] subscribentibus & consignantibus testamentum valere: nec [24] ideo infirmari, quod testes nesciant [25] quæ in eo scripta sunt testamento. † Quod si literas [26] testator ignoret vel subscribere nequeat: Octavo [27] subscriptore pro eo adhibito, eadem servari decernimus. † In omnibus autem testamentis, quæ præsentibus, vel absentibus testibus dictantur, superfluum est uno, eodemque tempore exigere [28] testatorem, & testes adhibere, & finire testamentum. Sed licet alio [29] tempore dictatum [30], scriptumve [31] proferatur testamentum, sufficiet uno [tempore [32],] eodemque die [33], nullo actu [34] [extraneo] interveniente, testes omnes, videlicet simul, nec diversis [35] [temporibus] scribere, signareque testamentum. Finem [36] autem testamenti subscriptiones, & signacula testium esse decernimus.

† Non subscriptum autem a testibus, ac [non] signatum testamentum pro infecto [37] haberi convenit. §. 1. Ex imperfecto [38] autem testamento [39] voluntatem [40] tenere defuncti, nisi [41] inter solos [42] liberos [43] [a parentibus utriusque sexus] habeatur, non volumus. [Si vero in hujusmodi voluntate liberis alia sit extranea [44] mixta persona: certum est eam voluntatem defuncti, quantum ad illam duntaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis adcrescere.] . . . .

In AUTHENT. de testam. imperfectis. §. nos igitur omnia. coll. 8. tit. 8. al. 3. Novell. 107. cap. 1.

QUod sine subscriptione ita procedit, si parens literas edoctus, manu [45] *propria, non signis* [46] *sed literarum consequentia declaret & tempus* [47], *& liberorum nomina, item, & unciarum numerum, seu signa rerum specialium: in quo & aliis legari, & fideicommitti, & libertas relinqui potest.*

In AUTHENT. de testament. imperfectis. §. & siquidem. coll. 8. const. 3. Nov. 107. c. 2.

HOc inter liberos testamentum ita infirmatur [48], *si parens septem testibus adhibitis declaret se nolle tale testamentum valere, & aliam* [49] *disponat voluntatem, vel in testamento perfecto, vel in non scripta perfecta voluntate.*

§. 2. Per [50] nuncupationem quoque, hoc [51] est, sine scriptura, testamenta non [52] alias valere sancimus, quam si septem testes (ut supra dictum est) simul uno eodemque tempore collecti testatoris voluntatem, ut [53] testamentum sine scriptura facientis audierint. §. 3. Si quis autem testamento jure perfecto postea ad aliud [54] venerit testamentum, non alias quod ante factum est, infirmari decernimus, quam [55] si id, quod secundo facere testator

1 Dixi ad *Nov.* 105. *c.* 2. *in fin.* 2 Ex nuda voce princeps heredis nomen non admittit. §. *ult. Inst. quib. mod. test. infirm.* 3 *Dat.* 4. *Id. Mart. Constantinop. Theod. A.* 6. *& Palladio Coss. Cod. Theod.* 4 Sumpta est hæc constitutio ex Nov. Theod. de testamentis, qui in vide apud Forner. 2. *select.* 12. 5 De forma scripti testamenti. 6 Testatori non est omnimodo necessarium, ut præsentibus testibus dictet testamentum, quando ei liceat etiam ipsis absentibus tum dictare, tum scribere: sic tamen ut illis præsentibus ad signandum, suum esse testamentum profiteatur, & uno eodemque tempore testes signent ac subscribant. Nam testamentum non sic absolutum imperfectum est. *Synops.* 35. *Basil.* 2. *c.* 16. facit §. 3. *Instit. de pupill.* 2. Cajus 4. §. 3. 7 Testamentum consignatum, ligatum, clausum & involutum. vid. Paul. 5. *sent.* 28. §. 5. 1. Harm. 15. *in fin.* vide Forner. 2. *select.* 12. 8 Testator testamentum in scriptis clausum, [illegible] & subscriptum, ita ut voluntas ejus nulli alii nota sit, nisi eo mortuo, facere potest, *ut hic:* Quid si vive testatore, vel eo mortuo, ante tabulas ejus apertas unus testium moriatur? corruit testamentum. Bart. *in l.* 2. *ff. testam. quemadm. aperiantur.* quod ut evitari possit, vide plures apud Socin. cautiones *reg.* 399. 9 Puta linteo. *l.* 22. *in fin. ff. qui testam.* 10 Testamentum aliena, id est, alia, quam testatoris manu scribi potest. 11 Hoc testamentum holographum dicitur. 12 Etiam servi. *l.* 28. *ff. qui testam.* 13 *l.* 21. §. 2. *ff. h. t.* vide *Nov.* 90. *c.* 2. *vers. Hoc autem.* vide Forner. 2. *select.* 10. Quid? sufficitne testes rogatos, vel ab herede, vel ab extraneo? sufficit: modo præsente testatore rogati sint, tunc enim testator ipse eos rogasse intelligitur: sufficit itaque testes rogatos esse a testatore, aut eo qui vice ejus fungatur. Quid? num satis est rogari testes in genere, hoc est eo non commemorato ut testes sint in testamento? Id satis esse putat Bald. Aretin. *in l. Domitius. l.* 27. *ff. h. t.* Quid? præsumunturne rogati qui præsentes fuisse scripti sunt a notario? non præsumuntur: nulla enim solennitas extrinseca, ut hæc est, præsumitur. *l. quæcunque.* 13. *in fin. ff. de Publiciana.* Testes igitur, ut testamento prosint, & se præsentes & rogatos fuisse referre debent. Quid si testamento subscripserint? rogati præsumuntur: si modo præsente testatore subscripserint: quod in dubio præsumitur. Bart. *in l. sciendum.* 30. *ff. de verb. oblig.* non tamen omnino necessarium est. Potest enim fieri quis ut subscribat, nec tamen sit rogatus: veluti si absente & ignorante testatore, vel præsente testatore, & tamen [illegible] subscribat.) Quid si testes passi sint sua nomina testamento adscribi jubente vel patiente testatore? rogati quoque præsumuntur. Quid si junctim dicuntur fuisse, *præsentes a* [illegible] *& vocati?* Idem. (plus est enim adhiberi, quam adesse, vel collectos esse: idem est quod rogari, præsertim ubi rogatio necessaria est.) Quid si ita scriptum, *testes præsentes fuisse &c.* Dictio illa &c. testes rogatos esse arguit. Quid si testator & notarius juris fuit periti? idem esse putant Bald. Odofredus, Aret. non idem autem Imola, Alexand. Aret. [illegible] contrarius, & Jalon. Quid si eodem codice plura testamenta contineantur, & in prioribus sit adjectum, testes rogatos fuisse? num & in sequentibus testamentis testes præsumentur rogati? Ita putat Baldus, Angel. Imol. Aretin. de quo vide M[illegible] 2. *de contest.* 11 14 *l.* 12. *supr. h. t. l. ult. in fin.* J. *eod.* Quinque sufficere notat Harm. 5. *tit.* 1. §. 47. Quin bello vulneratum, & in via deambulantem tribus adhibitis testibus immo duobus fortuito inventis testari posse propter eum in quem incidit casum. 15 Peregrinus, testis testamentarius esse non potest. 16 Impubes testis testamentarius esse non potest. *l.* 20. *in fin. pr. ff. qui testam.* §. 6. *Inst. h. t.* 17 Nec enim sufficit quibusdam obtulisse. *l.* 12. J. *h. t.* 18 Testes ipsimet signare debent in testamento. 19 Aliud est signare, aliud subscribere: illud, annulo: hoc calamo perficitur. 20 De subscriptione testium §. 3. *Inst. h. t.* 21 De subscriptione testatoris *d.* §. 3. Hæc non est necessaria in testamento holographo. *l.* 28. *in fin.* J. *h. t.* 22 Diem igitur testamento adjici oportet, vide quæ dixi ad *l.* 2. §. 6. *ff. testam. quemadm. l.* 3. *ff. de accusat.* 23 Vide J. *h. t.* 24 Ratio dubitandi. 25 Ignoti possunt subscribere. *l.* 90. *ff. de leg.* 3. vide quæ dixi ad *l.* 22. J. *h. t.* 26 Qua ratione testentur literarum ignari observa. Literarum imperitos Græci, ἀγραμμάτους. *l.* 6. *in fin. ff. de excus. tutor.* Theoph. §. 8. *Instit. de excus. tut.* quibus opponuntur γράμματα εἰδότες. 35. *Eclog.* 3. *c.* 1[illegible] literas ignorare, *ut* [illegible] nescire. *l.* 3. §. 2. *D. de accusat.* §. 8. *Inst. de excus. d. l.* 2. Seneca 2. *de clementia.* imperitia literarum. *l.* 30. *in fin.* J. *h. t.* literati, scientes literas. *l. ult.* J. *h. t.* γραμμάτων ἀνεπιστήμονες. *Nov.* 44. *c.* 1. γράμματα οὐκ ἐπιστάμενοι. *Nov.* 74. *c.* 8 Literarum igitur peritia, scribendi peritia est, non legendi simpliciter, ut merito possit defendi ignaros legendi, secreto, vel aliter quam cæcos testari non posse. *l.* 8. J. *qui testam.* Quis enim omnium bonorum hereditatem, & abalienationem uni tantum tabulario vel subscriptori committat, reliquis testibus voluntatis defuncti ignaris contra præscripta legum. *d. l.* 8. *l. ult. in fin.* J. *h. t. l.* 9. *in fin.* J. *de testib.* cum nec tam paucis fides etiam in codicillis adhibeatur. *l. ult. in fin.* J. *de codic.* aut in imperfecto inter liberos testamento. dicam §. *prox.* J. *hic.* Neque hic moveri debemus *Nov. Leon.* 69. quæ apud nos in usu non est. Nec moveamur etiam *l.* 14. *in fin. D. de dote prælег. l.* 1. *in fin. D. de verb. obl.* quæ testimonium videntur unius admittere. Illis enim legibus non agitur de hereditate. Pertineat igitur hæc lex ad imperitos scribendi: peritis tamen legendi. His enim tabularius facile non imponit. legendi vero imperitis facile potest imponi. Facilius legimus, quam subscribimus, facilius subscribimus, quam vel legimus, vel scribimus. *Nov.* 73. *c.* 8. 27 Octavus subscriptor vicem testatoris literarum ignari repræsentat. 28 Id est, exigi: ut sit sensus, non esse testatori necessarium, uno & eodem tempore testes adhibere, dictare testamentum, & finire. 29 Alio tempore dictare, vel scribere testamentum possumus, alio testes adhibere. 30 Octavo subscriptori scilicet. de quo *supr. h. t.* 31 A testatore sc. 32 J. *h. t.* 33 Dixi J. *h. t.* adde *l.* 2. §. 6. *D. test. quemadmodum aper.* 34 *l.* 28. J. *h. t. l.* 21. *in fin. D. h. t.* 35 Testamentum diversis temporibus neque subscribi, neque signari potest. 36 Subscriptio & signatio testamenti finis. 37 *Pro imperfecto, Nov.* [illegible] *vers. Non subscriptum. de testam.* cui lectioni paragraphus proximus respondet. hic enim demonstrat imperfectum testamentum esse, quod septem testium signis non sit obsignatum, quod justo numero testium sit signatum. His adde quæ scripsi *ad l.* 6. *D. ad l. Corn. de falsis.* 38 Imperfectum quid esset, dictum est J. *h. t.* 39 Etiam nuncupativo. Clarus *ex communi opinione* 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 12. 40 Quævis defuncti voluntas, quibusvis verbis, vel scriptis expressa, inter liberos valet. *l.* 10. *l.* 16. *in fin. l.* 21. *in fin.* J. *familia. l.* 2. J. *de confirmando tut.* An & non subsignatum ab omnibus septem testibus subscriptis? valet, *ut hic.* Dixi etiam *ad l. ult.* J. *famil.* An & simplex patris schedula? dicam ad authenticam proximam. J. *h. t.* An & notis scriptum valet? olim valuit. *d. l. ult.* hodie non valet. *Nov.* 107. *c.* 1. An & cœptum tantum necdum perfectum? non valet. Imperfectum testamentum ratione voluntatis inter liberos etiam non sustinetur. veluti, si cum aliquid legare quis cœperit, morte præventus sit. vide Clarum 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 9. ne ad pias causas quidem. Mynsing. 5. *obs.* 28. imperfectum hoc casu non esset nuda epistola. *l.* 17. *ff. de jure codicill.* An testibus destitutum valet? non valet. Cujac. 1. *Consult.* duos saltem interesse oportet. Clarus *d. loco, quæst.* 8. *vers. nunc inf.* Speculator *de teste* §. 11. *num.* 3. Papon. 20. *Arrest.* 1. §. 1. Hotom. *cons.* 15. ac multo quidem magis, si cæcus pater inter liberos testabitur: cum in ejus testamento octo alias testes requirantur. *l.* 8. *supr. qui testam.* Clar. *d. loco, quæst.* 17. Quin fœminam eo casu testem esse posse communiter putant interpretes. Clarus *d. loco, quæst.* 8. *vers. secundo infertur:* ad hæc, non requiri testes ut sint rogati. Clarus *ibid. vers. sed quæro,* quin semper in eo clausulam codicillarem subintelligi. Clarus *ibid. vers. unum tamen.* Aliud esse si liberorum unus in eo sit præteritus. Clarus *ibid. vers. sed quæro.* aut jure institutionis uni filiorum pars legitima non sit relicta. Idem *ibid. vers. sed pone.* vel si testamentum mutu conditum. Idem *ibid. vers. finali.* si quis in eo liberorum exheredatus fuerit. vide Hotom. *cons.* 15. *fol.* 140. 41 Ex imperfecto testamento nemo succedit, nisi descendentes utriusque sexus ascendentibus. Quid si extranea persona mista est? quantum ad eam personam attinet, testamentum nullius est momenti. *ut hic.* quantum ad liberos, ratum est testamentum. *ut hic: Synopsis* 35. *tit.* 2. *c.* 16. Quid? inter succedentes ab intestato qui ex liberis non sint, testamentum imperfectum ratum non haberi oportet? Harmenop. scribit 5. *tit.* 10. §. 27. 28. 29. legata in hujusmodi testamento ab heredibus ab intestato esse præstanda: quod ex §. 2. hujus legis interpolatum est. 42 Forte pias ad causas valebit? dicam *ad Auth. Similiter.* J. *ad l. Falcid.* 43 Legitimos scilicet, vel legitimatos: alias imperfectum testamentum non valet inter liberos naturales tantum & spurios. Papon. 10. *Arrest.* 1. *num.* 2. Clarus 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 12. nisi a matre inter liberos factum. Liberos cum dicimus, in infinitum intellige liberos; quin & filias statuto ab intestati successione exclusas. Clarus *d. loco.* Quid? inter parentes imperfectum filii testamentum non valebit? Clarus ex eadem communi opinione valere negat. *d. loco.* nam quod extra communes regulas constitutum est, ad consequentias trahi non oportet. *l.* 141. *ff. de Reg. Jur.* 44 Testamentum imperfectum inter liberos, favore personæ extraneæ non sustinetur. vide omnino Clar. 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 10. Extranea est autem quæ non est ex liberis. *Novell.* 117. *c.* 1. 45 Hinc colligunt, Schedulam a patre scriptam nullis adhibitis testibus valere inter liberos. Baldus *hic.* vide Mynsing. 4. *obs.* 28. Quid si tantum subscripsit? Clarus 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 14. idem esse putat, si tamen pater in subscriptione mentionem faciat testamentum esse cui subscripserit. Quid si talis schedula ab uno liberorum subscripta? valet. vide *Novell.* 107. *c.* 1. Quid si neque a testatore vel liberis scripta subscriptave? non valet. Clarus *d. loco.* Quid si a solo notario? non valet. Clarus *d. loco. vers. præterea.* quemadmodum si dies desit, aut notis scripta sit. J. *h. t.* Clarus *d. loco, vers. Sed nunquid.* Quid si liberi ex partibus inæqualibus ibidem instituti? valet. Clarus *d. loco, num.* 8. Quid? hujusmodi schedula locumne habet in legatis ad pias causas? non habet: ut ita favor liberorum piam causam superet. Clarus *d. loco quæst.* 7. *num.* 2. His adde Hotomanum *cons.* 15. ubi tractat de testamento patris inter liberos. 46 Testamentum signis regulariter scribi non potest, *ut hic:* ad pias tamen causas, scribi ita posse censent nostri. Tiraq. 12. *privil. piæ causæ.* adde quæ scripsi ad *l.* 8. §. 4. *ff. de hered. inst.* 47 Testamenti substantia est, diem & tempus ei adjici, *ut hic:* quod in testamento pias ad causas requiri negat Tiraquell. 11. *privilegio piæ causæ.* 48 Qua forma testamentum inter liberos revocari oporteat, dixi *ad Novellam* 107. *cap.* 2. 49 Sola testamenti prioris revocatio nihil præstat, necesse est enim ut qui revocat testamentum aliud faciat. *l.* 36. §. 3. *ff. de testam. milit.* id etiam locum habere in testamento inter extraneos facto Paponius refert 20. *Arrestorum* 1. §. 3. 50 Testamentum ἀγράφως citra scripturam ita fit, Qui vult ita testari coram iisdem testibus uno, eodemque tempore, audientibus testibus testamentum facere debet, *ut hic. Synopsis Basilicon* 35. *tit.* 12. *cap.* 27. 51 Per nuncupationem testamentum, sine scriptura testamentum. 52 Nuncupativum testamentum quemadmodum fiat. §. *ult. Instit. h. t.* 35. *Eclog.* 2. *cap.* 17. adde *l.* 26 J. *h. t.* 53 Abrogatur per *l.* 26 J. *h. t.* 54 Posteriori testamento, solenni tamen (tres casus excipe de quibus *in hac lege* J. *h. t.*) prius testamentum revocari potest. §. 2. *Institut. quibus modis testament.* etiamsi ex secundo testamento non fuerit adita hereditas. vide Clar. 3. *sentent.* §. *testamentum, quæst.* 94. etiamsi testamento priori omnia bona sua heredi donaverit testator, quo casu prius testamentum revocaverit. Clarus *dicto loco, quæst.* 95. etiamsi coram Imperatore prius factum fuerit. *l.* 19. J. *h. t.* Quid si clausula derogatoria, vel quod ei respondet juramentum, priori fuerit adpositum? quidam volunt non tantum expresse prius testamentum revocari oportere, sed & inferendam præterea clausulam derogatoriam, ejusque expressam mentionem faciendam. *argument. l.* 22. *ff. de leg.* 3. Bartol. Dynus *cap. quod semel placuit de reg. in fin.* Clarus *ex communi opinione* 3. *sentent.* §. *testamentum, quæst.* 94. *num.* 3. nisi forte justam ignorantiam clausulæ derogatoriæ priori testamento insertæ testator habuerit. vide Paponium 20. *Arrestorum* 1. §. 4. Cujacius 14. *observat.* 7. putat illa verba, *Si specialiter dixerit prioris voluntatis sibi pœnituisse &c. d. l.* 22. Triboniani non Hermogeniani esse. Tribonianum enim ipso sermone satis prodi: confusa ibidem pene omnia: familiare esse Triboniano desiderare specialem voluntatem, ubi quælibet sufficit. *l. ult.* J. *de novationibus. Novell.* 90. *cap.* 3. Nimis etiam licenter subaudiri in *l.* 6. §. 2. *ff. de jure codic. d. l. ult. ff. de leg.* 2. specialiter defunctum derogasse priori voluntati. qua de re plenius vide Clar. 3. *sentent.* §. *testamentum. quæst.* 99. Testamentum vero inter liberos, posteriore simpliciter non revocatur, neque revocatum intelligitur, nisi factum fuerit coram septem testibus & in eo pater expressam revocationis mentionem fecerit. *Novell.* 107. *cap.* 2. vid. Clarum *d. loco, quæst.* 98. Quid si duo proferuntur testamenta eadem die confecta? si non apparet, quodnam eorum prius aut posterius fuerit, neutrum valere intelligitur. *gl. in l. ult.* in verbo, *missus.* J. *de edicto D. Hadriani: Communis opinio* apud Clar. *d. loco, quæst.* 100. sin minus, posteriori solenni stabitur. 55 Testamentum prius secundo testamento infirmari potest, non quovis, sed jure perfecto, *ut hic:* Quid si extranei prorsus in priore testamento scripti sint, in posteriore vero, imperfecto tamen, heredes ab intestato heredes scripti fuerint? posteriore hoc testamento, licet imperfecto, prius jure perfectum infirmatur. *vers. nisi.* Quid? posterius hoc testamentum quomodo valet? non quasi testamentum, sed quasi voluntas intestati. *vers. eod. enim casu.* Quid? testes quot, qualesque in eo esse debent? ut quinque in eo adhibitos fuisse sufficit, ita juratos esse oportet. *vers. in qua voluntate.* Pone in posteriore testamento heredes ab intestato, quique ab intestato defuncto successuri erant, scriptos esse, & superiora non fuisse servata: hoc est, posterius testamentum coram quinque testibus non juratis factum? Prius testamentum valebit: etiamsi in eo scripti sint extranei. *vers. quo non facto. Synops. Basil.* 35. *tit.* 2. *capite* 17. 5. Harm. 1. §. 40.

insti-

instituit, jure fuerit consummatum. Nisi [1] forte in priore testamento scriptis his, qui ab intestato [2] ad testatoris hereditatem, vel successionem venire non poterant, in secunda voluntate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad ejus hereditatem vocantur: eo enim casu, licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamento, secundam ejus voluntatem [3] non quasi testamentum, sed quasi voluntatem ultimam intestati valere sancimus: in qua voluntate quinque [4] testium juratorum depositiones sufficiunt: quo non facto, valebit primum testamentum, licet in eo scripti videantur extranei. §. 4. Illud etiam huic legi prospeximus inserendum, ut etiam [5] Græce [6] omnibus liceat testari. Dat. Id. Septembr. THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

Si dictantibus ultimam voluntatem, vel testibus relinquatur.

22. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

DIctantibus [7] testamenta, vel aliam quamlibet ultimam voluntatem, legatum, vel fideicommissum, vel quodcunque aliud, quolibet legitimo titulo testatorem posse relinquere minime dubitandum est. † Testibus etiam ad efficiendam [8] voluntatem [9] adhibitis pro suo libitu, quod voluerit testator relinquere non prohibetur. Dat. Kal. Maji, *Constantinopol.* BASILIO JUNIORE V. C. CONS. 480.

Ut testamenta apud Magistrum census aperiantur.

23. Imp. JUSTIN. A. Archelao P. P.

COnsulta divalia, quibus considerate prospectum est, ne voluntates ultimæ deficientium in hac Regia [10] Urbe confectæ, apud alium aperiri [11] possint, quam [apud] Virum Clarissimum pro tempore census [12] Magistrum, monumentis intervenientibus pro juris ordine: neve in hereditate, cujus summa centum aureorum pretium non excedit, mercedis quicquam, aut sumptuum, censum administrantes, aut censualis apparitio super intimandis iisdem elogiis audeant adsequi, firma nunc quoque dicimus: ac repetita promulgatione, non [13] solum Judices quorumlibet tribunalium [14], verum etiam Defensores Ecclesiarum, quos turpissimum intimationis genus irrepserat, præmonendos censemus, ne rem attingant, quæ nemini prorsus omnium secundum constitutionum præcepta, quam census Magistro competit. Absurdum est namque, si promiscuis [15] actibus rerum turbentur officia, & aliis creditum alius subtrahat: & præcipue clericis [16], quibus opprobrium est, si peritos se velint disceptationum esse forensium. Pœna etiam temeratoribus præsentis sanctionis feriendis quinquaginta [17] librarum auri. Nec enim concedendum est, ut suprema vota deficientium [18] eversionis [19] quicquam ex incongrua [20] insinuatione contrahant, dum res ab incongruis usurpantur audacter. Dat. 13. Kal. Decembr. *Constantinop.* JUSTINO A. II. & OPILIONE CONSS. 524.

De ambiguitate & præposteratione.

24. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

AMbiguitates [21], quæ vel imperitia, vel desidia testamenta conscribentium oriuntur, resecandas esse censemus: & sive institutio heredum post [22] legatorum donationes scripta sit, vel alia prætermissa [23] sit observatio, non [24] ex mente testatoris, sed vitio [25] tabellionis [26], vel alterius qui testamentum scribit: nulli licentiam concedimus per eam occasionem testatoris voluntatem subvertere, vel minuere. Dat. Kal. Januar. DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

Transpositio verborum *non vitiat contractum, nec ultimam voluntatem.* Bald.

25. Idem A. Mennæ P. P.

PRæposteri [27] reprehensionem, quam novella constitutio [divi Leonis [28]] in dotalibus [29] instrumentis sustulisse noscitur, in aliis quoque omnibus tam contractibus [30], quam testamentis [31] tollimus: ut tali exceptione [32] cessante, & stipulatio [33], & alii contractus, & testatoris voluntas indubitate valeant: exactione videlicet post [34] conditionem, vel diem competente. S. Dat. 7. Id. Decembr. DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

De forma testandi sine scriptis.

26. Idem A. Mennæ P. P.

IN testamentis sine [35] scriptis faciendis omnem formalem [36] observationem [37] penitus amputamus, ut postquam septem testes convenerint, satis sit voluntatem testatoris, vel testatricis simul omnibus manifestari [38], significantis, *ad quos substantiam [suam] pervenire velit*, vel *quibus legata [dare]*, *vel fideicommissa*, *vel libertates disponere*: etiam [39] si non ante hujusmodi dispositionem prædixerit testator, vel testatrix illa formalia [40] verba, *Ideo eos [illegible] testes convenisse* [41], *quod sine scriptis suam voluntatem*, *vel testamentum componere censuit*. S. D. 4. Id. Decembr. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

Quibus modis testamenta infirmantur: non decennii lapsu.

27. Idem A. Juliano P. P.

SAncimus, si quis legitimo modo condidit testamentum, & post ejus confectionem decennium [42] profluxerit, siquidem nulla innovatio, vel contraria voluntas [testatoris] apparuerit, hoc esse firmum. Quod enim non mutatur [43], quare stare prohibetur? quemadmodum enim, qui testamentum fecit, & nihil voluit contrarium, *intestatus* [44] efficitur? Sin autem in medio [45] tempore contraria testatoris voluntas ostenditur: siquidem perfectissima [46] est secundi testamenti confectio: ipso [47] jure prius tollitur testamentum: sin autem testator tantummodo dixerit, *non voluisse prius stare testamentum*, vel aliis verbis utendo contrariam aperuerit voluntatem, & hoc vel per testes idoneos, non minus tribus [48], vel inter acta manifestaverit, & decennium fuerit emensum: tunc irritum est testamentum, tam ex contraria voluntate, quam ex cursu temporali. Aliter etenim testamenta mortuorum per decennii transcursionem evanescere nullo patimur modo: prioribus [49] constitutionibus quæ super hujusmodi testamentis evacuandis latæ fuerant, penitus antiquandis. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

1 Prius testamentum posteriore, solenni tamen, revocatur: nisi priore testamento extranei instituti fuerint, *ut hic. & l. 2. ff. de injusto.* posteriore vero heredes venientes ab intestato: & posterius illud testamentum quinque testibus juratis probari possit, *J. h. t.* quæ ut concurrant, posterior tamen illa testatio non valebit ut testamentum, sed ut voluntas intestati. *J. h. t.* Quid si in posteriore illa testatione liberorum aliquis sit præteritus? non valebit. Clarus 3. *sentent.* §. *testam. quæst.* 97. 2 *d. l.* 2. 3 Observa casum specialem, in quo causa intestati trahit ad se causam testati. vid. Clar. *d. loc.* 4 Testamentum imperfectum dicitur, quod coram quinque tantum testibus etiam juratis, factum est: si tamen in eo successuri ab intestato scripti heredes fuerint, prius, in quo mere extranei scripti fuerunt, infirmatur hoc posteriore, licet alias imperfecto, & ita hic casus est, quo perfectum testamentum imperfecto tollitur. 5 *Synopsis Basil. ibid.* Ratio dubitandi esse potuit, quod ea, quæ juris gentium sunt, quavis lingua posse expediri videantur: quæ vero juris civilis sunt (ut testamenta) nonnisi Latine, & ita olim Græce fideicommitti potuit, legari non potuit Ulp. 25. §. 9. hodie potest. *l. 14. J. de manum. testam.* 6 Quovis sermone testari possumus. *l. 15. ibid. vel in quolibet loquendi genere. supr. h. t. l. ult. supr. de testam. tut.* quovis sermone fideicommittimus *l. 11. ff. de legat.* 3. legamus. *l. 14 J. de manum testament.* accepto ferimus *d. l. 14* dixi ad *l. 8. in fin. ff. de acceptil.* testimonium in testamento ferre possumus *l. 20. § 9. ff. qui testam.* vide *l. 8. ff. de fidejussoribus.* 7 Dictantes testamenta quinam sunt? Possis hac voce intelligere, ut testes, ita jurisperitos, qui testamenta dictant. *l. 88. in fin. ff. de legat. 2. Novell.* 158. *in pr.* nisi malis intelligere scriptorem dictata excipientem, de quo *l. 27. ff. qui testam.* 8 Id est, commendandam *l. 32. in fin. ff. de furtis.* 9 Legatarii quoque testamenta signant, velut subscriptores. Olim legatarii testes esse non poterant ex Senat. Liboniano (id enim ut improbissimum genus falsi Plin. notat, 11. *epist. ult.*) hodie possunt *ut hic.* Idem etiam ante Scævolæ placuerat. *l. 3. in fin. C. Theod. de testam.* ratio extat in *l. 14. ff. de rebus dub.* facit *l. 20. ff. qui test. l. 39. ff. de leg.* 3. §. 11. *Inst. de testam. ordin.* Symmachus 1. *epist.* Cum testamenti jure confecti fidem recitatio publicaret, calumnia inanis objecta est, *quod signatores nescio quid legati ex eadem voluntate cepissent.* Adduntur etiam rescripta quædam divalia, quibus adstipulatio ejusmodi remota est, quæ suam juvisse causam testimonio diceretur. Quasi verisimile esset exemplum, ut tenuis honor quo subscriptores ob amicitiam defectus asperiert, legitimum possit abolere judicium. Nam si his legibus viveremus, *inimicis signatoribus tutius uteremur*, quorum offensa nihil de testatore humanitatis exigeret. potest & alia reddi ratio, quod qui obsignant testamentum, quæ in eo contineantur, sæpissime ignorent. *l. 21. J. h. t.* nec ea semper necesse sit testibus edi. *l. 29. J. h. t.* Testator tabulas testamenti tenens his verbis utebatur: *Hæc uti his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimonium prabetote.* Ulpian. 20. §. 9. Hæc ratio magis placet, quam quæ a Triboniano adfertur, ideo legatarios admitti, quod universi juris successores non sunt. §. 11. *Inst. de test. ordin.* vid. Forner. 2. *select.* 12. Cujac. 9. *observ.* 37. *in fin.* 10 In provinciis vero apud præsides, vel magistratus, vel defensores. 11 Id est, publicari, insinuari. Formulas insinuationis vetustissimas hic adjicere visum est ex Marculphi monachi libris, Cujacio ab Emaro Ranconeto communicatas. Cujac. 4 *sent.* Paul. 6. §. 1. *Anno illo, sub die illa, adstante defensore & omni curia illius civitatis*, Titius prosecutor dixit, *Peto, optime defensor, vosque laudabiles curiales atque municipes, ut mihi codices publicos patere jubeatis. Quædam enim in manibus habeo, quæ gestorum cupio allegatione roborari.* Defensor & curiales dixerunt. *Patent tibi codices publici, persequere quæ optas.* Prosecutor dixit. *Gajus vir illustris mihi mandavit, testamentum, ut mos est, gestis municipalibus insinuarem.* Defensor dixit, *Mandatum quidem recitatum est, sed testamentum quod præ manibus te habere dicis, etiam præsentibus nobis recitetur, & ut postulas, gestis publicis firmetur. Post recitationem testamenti*, defensor & curiales dixerunt. *Testamentum quod recitatum est, gestis publicis inseratur.* Prosecutor dixit, *Hoc amplius peto, optime defensor, ut mihi gesta publice edantur.* Defensor & ordo curiæ dixerunt. *Quia testamentum & mandatum rite condita, & bonorum virorum subscriptionibus firmata cognovimus, æquum est ut gesta cum a nobis fuerint subscripta & ab amanuensi edita, tibi ex more tradantur, eademque in actis publicis conserventur.* Pari modo acta in donationum insinuatione consistebant. Quemadmodum tabulæ testamenti mortuo testatore aperiantur, dicam ad *l. 2. J. quemadmodum test. aperiantur.* 12 Apud magistratum censibus testamenta insinuantur. *l. 18. supr. h. t.* Judices interdum munus id sibi adrogarunt, ut & defensores Ecclesiarum. *l. 41. J. de episc. & cler.* postea quæstori munus id delatum. *Novell. Leon* 44. Cæterum apud eundem magistrum census donationes insinuabantur, *l. 30. J. de donationibus* 13 Eadem verba extant in *d. l. 41.* 14 Protribunalium. Cujac. *ad l. 7. §. 13. in verbo si paciscar. ff. de pactis.* 15 Promiscuis actibus turbari officia absurdum est. *Goth.* Nota, Artifex unus non potest uti officio alterius, *l. quicunque J. de executor. & exactor.* & ita in cancellaria Lusitaniæ judicatum refert Cabed. [illegible] 158. Ans. 16 Clericum fori peritia atque disceptatio dedecet. 17 Pœna quinquaginta librarum auri. 18 Cujac *consult.* 3 hinc colligit testamenta etiam insinuari post mortem testatoris. Negat tamen idem in donatione esse. facit *l. 30. J. de donat.* 19 Incongrua insinuatio testamento non præjudicat. Ideoque testamentum coram competenti judice postea insinuari potest. 20 Incongrua insinuatio fit coram judice incompetenti. 21 Verborum ambiguitas, si a tabellionis errore procedit, non vitiat. 22 Olim ante heredis institutionem inutiliter legabatur. Ulpian 24. § 15. Paul 3 *sent.* 6. §. 2. Hodie utiliter legatur. §. 34. *Inst. de legatis.* 23 *l. 2. ff. de hered. inst.* 24 Tabellio non potest ea in testamento supplere, quæ testator omisit. 25 Vid. *l. 2. supr. de eunuchis.* 26 Tabellionis error testamento *ut hic*, ut & contractui non nocet: ideoque mutari potest. *l. 92. D. de reg. juris.* 27 Præposteratio verborum, neque contractus, neque ultimas voluntates vitiat. Cæterum de hoc præposterationis vitio, vid. *l. 24. supr. h. t.* 28 Num est *l. 25. supr. de jure dot.* Accursius putat, & male: nihil enim ad rem pertinet: dotis præposteratæ mentio fit ex *Leone* §. 13. *Inst. de inutil. stipul.* 29 De præposteratione in dotalibus instrumentis, vid. *hic.* & §. 13. *Inst. de inutil. stipul.* 30 De præposteratione in contractibus. 31 De præposteratione in testamento. facit *l. 14. D. de pecul. legat.* 32 De exceptione præposterationis, vid. *l. 5. supr. de hered. act.* 33 Vitium præposterationis non vitiat stipulationem. *d. §. 13. l. 64. D. de verb. oblig.* 34 Præpostera est stipulatio, quoties stipulamur nobis dari ante eventum conditionis aut diei. dixi ad *d. l. 64.* Hujusmodi præposteratio actum non vitiat, ideoque post conditionem & diem ex ea agi poterit, *ut hic.* 35 Sine scriptis quemadmodum testemur. adde *l. 21. §. 2. supr. h. t.* 36 Formalis observatio hic est, quæ in testamentis scriptis exigebatur olim. vid. *h. l. in fin.* 37 Vid. *l. 15. supr. h. t.* 38 *l. 8. supr. qui testam* 39 35. *Eclog* 2. *c.* 20. abrogatur per nuncupationem. *l. 21. §. 1. supr. h. t.* id in testamento cæco locum non habet. *l. 8. J. tit. prox.* 40 Formalia verba. sic formale pretium. *l. 63. in fin. D. ad leg. Falc.* Eadem formalia verba, de quibus hic agitur, in testamento scripto erant etiam adjungenda, ut ostendit lex 3. *C. Th. de testam.* 41 Puto legendum *convocasse*, nam apud autorem Synops. 35. *tit.* 1. *c.* 20. legitur μετεκαλέσατο. 42 35. *Ecl.* 2. *c.* 21. olim decennio infirmabatur testamentum. *l. 6. C. Theod. de testam.* hodie non infirmatur, nisi testator aperte declaraverit se in eo non perseverare, *ut hic*: Nuda voluntate infirmatur, concurrente decennio. Nuda voluntas non est silentium, sed consensus quovis modo expressus, vel revocatio expressa, minus tamen solennis, quemadmodum legata & fideicommissa revocari possint, vid. *l. 3. D. de adimend. vel transf. leg.* Goth. Vid. Vasq. *de Success. creat.* §. 17. *num.* 75. Gillen. *h. l. num.* 13. Ant. Merend. *controv. lib.* 3 *c.* 4. 15. & comment. nostra ad edictum perpetuum 12. *Jul.* 1611. *art.* 11. 12. & *seq.* §. 90. Ans. 43 Stat, quod non mutatur. Permissum intelligitur quod non prohibetur. *l. 5. l. 7. J. de relig.* 44 Testamento posteriore solenni, prius quasi ad causam intestati redit. 45 Papon. 20. *Arrest.* 1. *num.* 3. Hostiensem secutus & Arrestum quoddam Gratianopolitanum, putat, intermedio etiam decennii tempore, testamentum revocatum minus solenniter, completo decennio omnino revocatum. 46 Hoc est, non [illegible] adde §. 7. *Inst. quib. mod. testam. infirm.* 47 Posteriore testamento prius testamentum jure tollitur. 48 Quæ fit tribus tantum præsentibus testibus revocatio, minus est solennis: si tamen tali revocationi decennium accesserit, habebitur pro solenni, tres alioqui testes non sufficiunt, nisi tempore etiam decennii antiquatum fuerit testamentum. 49 Et ita abrogatur *l. 6. C. Th. de Testam.*

De uno contextu, & de uno actu interveniente. 1. *De subscriptione.*

28. Idem A. Juliano P. P.

CUm antiquitas testamenta fieri voluerit nullo actu [1] interveniente, & hujusmodi verborum compositio non rite interpretata pene in perniciem, & testantium, & testamentorum processerit: sancimus in tempore quo testamentum conditur, vel codicillus nascitur, vel ultima quædam dispositio secundum pristinam observationem celebratur (nihil enim ex ea penitus immutandum esse censemus) ea quidem, quæ minime necessaria sunt, nullo procedere modo: quippe causa subtilissima proposita, ea quæ superflua [2] sunt, minime debent intercedere. Si quid autem necessarium [3] evenerit: & ipsum corpus laborantis respiciens contigerit; id est, [4] vel victus necessarii, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impositio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclitetur, vel si quis necessarius naturæ usus ad depositionem superflui ponderis immineat, vel testatori, vel testibus: non esse ex hac causa testamentum subvertendum, licet morbus comitialis, (quod & factum esse comperimus) uni ex testibus contigerit, sed eo quod urget, & imminet, repleto, vel deposito, iterum solita per testamenti factionem adimpleri. † Et si quidem a testatore aliquid fiat testibus paulisper separatis, *cum coram his facere aliquid naturale testator erubescat*: iterum introductis testibus consequentia factionis testamenti procedere. Si tamen in quendam, vel quosdam testium aliquid tale contingat: si quidem ex brevi [5] temporis intervallo necessitas potest transire: iterum eorundem testium reversum expectari [6], & solennia peragi [sancimus.] Sin autem longiore spatio refectio fortuiti casus indigeat, [&] maxime si salus testatoris periclitantis immineat: tunc illo, vel illis testibus circa quos aliquid tale eveniet, separatis alios surrogari [7] & ab eo, vel ab eis, tam testatorem, quam alios testes sciscitari, si ea, quæ eorum præsentiam antecedunt, [omnia] coram his processissent. Et si hoc fuerit undique manifestum: jubemus, tunc eos, vel eum una cum aliis testibus ea quæ oportet facere, etsi [8] in medio subscriptiones testium jam fuerant subsecutæ. Sic enim, & naturæ [9] medemur, & mortuorum elogia in suo statu facimus permanere. §. 1. Cum autem constitutione [10], quæ de testamentis ordinandis processit, cavetur, quatenus septem testium præsentia in testamentis requiratur, & subscriptio a testatore fiat, vel ab aliquo pro eo, & constitutio sic edixit, *Octavo subscriptore adhibito*: & quidam testamentum suum omne [11] manu propria conscripsit, & post ejus literas testes adhibiti [suas] subscriptiones supposuerunt, aliaque omnia solenniter in testamento peracta sunt, & testamentum ex hoc dubitabatur, an irritum factum esset: eandem constitutionem corrigentes [12] sancimus, *si quis sua manu totum [13] testamentum, vel codicillum conscripserit, & hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod hæc sua manu confecit: sufficiat ei totius testamenti scriptura*, & non [14] alia subscriptio requiratur [neque [15] ab eo,] neque pro eo ab alio: sed sequantur hujusmodi scripturam, & litteræ testium, & omnis quæ expectatur observatio: & sic testamentum validum, & codicillus [16], si quinque [17] testium litteræ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneant, & nemo callidus machinator hujusmodi iniquitatis in posterum inveniatur. Dat. 6. Kalend. April. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Ut heredis nomen *a testatore scribatur, vel nuncupetur.*

29. Idem A. Joanni P. P.

JUbemus, omnino testatorem, si [18] vires habeat ad scribendum, nomen *heredis*, vel *heredum* in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti ponere: ut sit manifestum, secundum illius voluntatem hereditatem esse transmissam. Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel litterarum imperitia [19] hoc facere minime potuerit: testibus testamenti præsentibus, nomen, vel nomina heredis, vel heredum ab eo nuncupari, ut omnimodo sciant testes, qui sint scripti heredes: & ita certo heredis nomine successio procedat. Si enim talis est testator, qui neque scribere, neque articulate [20] loqui potest: mortuo [21] similis est, & falsitas in elogiis committitur. Quam, ut exul fiat a Repub. nostra, maxime in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod si non fuerit observatum, & nomen heredis, vel heredum [22] non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum: hoc testamentum [stare] minime patimur [23], vel in totum, si tota heredum nomina fuerint prætermissa: vel in ejus heredis institutionem, cujus nomen neque lingua, neque manus testatoris significavit. † Sed ne aliqua forsitan oblivio testium animis incumbat, pluribus interdum nominibus [heredum] expressis: ipsi testes in suis subscriptionibus (cum testator hæc non scripserit, sed nuncupaverit) eorum nomina subscribere non differant ad [24] æternam rei memoriam. Sin vero ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina heredum (sicut dictum est) scripserit: supervacuum est [postea] testes in sua subscriptione hæc exprimere: cum forsitan nec eos scire testator suos heredes voluerit, & semel causa ex ipsius testatoris scriptura appareat. Oportet enim omnimodo, vel ex literis testatoris, vel ex voce quidem testatoris, literis [25] autem testium qui ad elogium conficiendum fuerint convocati, nomina manifestari heredum. Quemadmodum enim in elogio [26] quod sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce exprimere nomen, vel nomina heredum: ita, & in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator manu sua scribere heredes, vel noluerit, vel minime potuerit, voce tamen ejus eos manifestari oportet. Quæ in posterum tantummodo observari censemus: ut quæ testamenta post [27] hanc Novellam nostri numinis legem conficiuntur, hæc cum tali observatione procedant. Quid [28] enim antiquitas peccavit, quæ præsentis legis inscia, pristinam secuta est observationem? Scituris, & tabellionibus, & his, qui conficienda testamenta procurant, quod si aliter facere ausi fuerint, pœnam falsitatis [29] non evitabunt, quasi dolose in tam necessaria causa versati. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTHENT. ut sponsal. larg. §. quia vero. coll. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 9.

ET [30] *non observato eo, subvenitur testamentis, sive per se, sive per alium quis inscribat nomen* heredis.

Si testator testamentum jure factum inciderit, vel signa removerit.

30. Idem A. Joanni P. P.

NOstram provisionem [31], maxime circa ultima elogia defunctorum, nunc [etiam] extendi properamus. Unde cum invenerimus quasdam controversias veteribus juris interpretatoribus exortas, propter testamentum, quod legitimo modo conditum, septemque testium signa habens, postea fortuito casu, vel [per] ipsius testatoris operam lino toto, vel plurima ejus parte incisa, in ambiguitatem incidit: solitum ei præbemus remedium, sancientes, si quidem testator linum [32], vel signacula inciderit, [vel abstulerit,] utpote ejus voluntate [33] mutata [34], testamentum non valere [35]. Sin autem ex alia quacunque causa hoc contigerit: durante testamento scriptos [heredes] ad hereditatem vocari, maxime cum nostra constitutio, quam pro tuitione testamentorum promulgavimus, testatorem disposuerit, vel sua [36] manu nomen heredis scribere, vel si imperitia litterarum, vel adversa valetudine, seu alio modo hoc facere non possit: testes ipsos audito nomine heredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen heredis suis subscriptionibus declarare. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De rusticis.

31. Idem A. Joanni P. P.

ET ab antiquis legibus, & a diversis retro Principibus [37] semper rusticitati [38] consultum est, & in multis legum subtilitatibus stricta observatio eis remissa, quod ex ipsis rerum invenimus documentis. Cum enim testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit: homines rustici [39], & quibus non est litterarum peritia, quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in ultimis suis voluntatibus? Ideoque ad Dei humanitatem respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subvenire. Sancimus itaque, in omnibus [40] quidem civitatibus, & in castris Orbis Romani, ubi & leges nostræ manifestæ sunt, & litterarum viget scientia: omnia quæ in libris nostrorum Digestorum, seu Institutionum, & imperialibus sanctionibus, nostrisque dispositionibus in condendis testamentis cauta sunt, observari, nullamque ex præsenti lege fieri innovationem. † In illis vero locis [41], in quibus raro inveniuntur homines litterati [42], per præsentem legem rusticanis [43] concedimus antiquam eorum consuetudinem [44] legis vicem obtinere: ita tamen, ut ubi scientes litteras inventi fuerint, septem testes (quos ad testimonium convocari necesse est) adhibeantur, ut unusquisque pro sua persona sub-

1 Nullus actus alienus testamento intermiscendus. *l. 21. in fin. ff. qui testam.* alio tempore testes adhiberi non possunt, alio subscriptores. §. 3. *Inst. h. t.* 2 Superflua dicuntur quæ minime sunt necessaria. 3 Necessarius actus testamento alienus, usurpatus, testamenti consequentiam non vitiat, sic Umbro apud Macrob. 1. *Saturn.* 16. negat eum pollui, qui feriis opus vel ad deos pertinens, sacrorumve causa fecisset, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatem respiciens actitasset: unde Scævola consultus quid feriis agi liceret, respondit, quod prætermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset: non est visus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti vindicavit ruina. Qua ratione Virgilius *Georg.* 1. notat licuisse festis diebus ovem non lanæ purgandæ, sed scabiei curandæ gratia, fluvio mersare salubri, ubi salubri dixit, avertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum, purgandæ lanæ causa. 4 Necessarii actus qui. 5 Necessarius actus qui intermiscetur, brevis esse debet, non longi spatii. 6 Exspectari possunt testes necessitate aliqua naturali impediti. 7 Testes alii subrogantur in locum testium qui longiore spatio ob actum necessarium detinentur 8 Quinque ex septem testibus subsignarunt, duo necessitatis causa abesse coguntur, alii duo eorum loco subrogantur: estne ab integro testamentum inchoandum? non est: subrogati intermediis subscriptionibus præcedentium signa sua possunt adjicere. 9 Id est, necessariis impedimentis. 10 *l. 21. vers. quod si literas. supr. h. t.* 11 Testamentum holographum est quod testator omne manu propria conscripsit, *ut hic*, & *j. h. t.* Isidor. 4 c. 14. Valentin. *Nov. 2. de testam.* quod eleganter Græci vocant, μυστικὴν διαθήκην, quia secretum testatoris testibus non enunciatur. 35. *Eclog.* 2. περὶ διαθήκης μυστικῆς, 4. Harm. 3. *cap.* περὶ μυστικῆς διαθήκης. Leo *Novell.* 69. κατὰ τὸν μυστηριώδη τρόπον & μυστικωτέρας διατάξεις. & διατάξεις ἐν μυστηρίῳ κειμένας. 12 Emendatur *l.* 8. *l. 21. s. h. t.* 13 Testamenti holographi descriptio. 14 Holographo in testamento subscriptio testatoris non exigitur. In scriptura privata testatoris non requiritur subscriptio. *Bald.* adde 35. *Eclog.* 2. *cap.* 13. non exigebantur testes ex Nov. Valentiniani, quæ tamen non obtinuit 15 In testamento holographo non requiritur subscriptio testatoris aut alterius ejus loco 16 Codicillus dicitur in singulari ut *l. 14. s. h. t.* 17 Codicillus quinque testibus munitur. 18 Heredis nomen olim manu testium scribi poterat §. 4. *Inst. h. t.* manu testatoris, litterarum tamen periti, scribi hic jubetur, ut & *Novell. 66. cap.* 1. §. 1. Hodie per quasvis personas potest subscribi heredis nomen. *Novell.* 119. *cap. 9. Auth. proxim. j.* 19 Heredis nomen ab imperito testatore nuncupari debet. *l. 21. ff. qui testam.* 20 Articulate loqui quid sit vide in *l. 7. ff. de supellect.* §. 2. dixi quædam ad *l. 15. s. h. t.* 21 Mortuo similis, qui neque scribere, neque articulate loqui potest. Talis est mutus & surdus natura, de quo dixi ad *l. 10. s. qui testament.* Inde etiam colligunt, heredem nutu institui non posse. De nutu dixi ad *l. 52. §. 10. ff. de oblig. & act.* 22 Vide *l. 25. ff. qui testam.* 23 Hoc abrogatum *d. Nov. 119. c. 9.* 24 Testamenti scriptura in æternum probat. 25 Id est, scriptura. 26 Testamento. 27 Vide *l. 7. s. de legibus.* 28 *Novell. 66. c. 1. in pr. vers.* Cur enim 29 Testamentum non solenne falsum esse, juris & de jure præsumptione colligitur. Malumbra & Bart. in *l. si post. 4. s. de jur. & fact. ignor.* Bald. in *l. quoties 9. ff. de hered. inst.* Cyn. & Angel. *hic.* falsum, inquam, sic ut tabellio ob omissas solennitates falsi pœnam [illegible], *ut hic.* An idem in quovis alio instrumento non solenniter facto? non idem. Alex. Riminald. Jas. *hic.* Imola in *d. l. quoties.* 9. Ruin. 5. *cons.* 145. Quid? non solenne testamentum aliis in omnibus casibus estne falsum vel pro falso habetur? vide apud Mantic. 2. *de conjectur.* 3. ubi refert falsum de quo hic, intelligi cum tabellio nomen heredis scripsit, quod testator non voce, sed nutu indicavit: quod ut maxime hic sit verum, locum tamen non habere censet in testamento ad pias causas & codicillis, quod legata nutu possint relinqui. *cap. cum tibi. 13. x. de testament. l. nutu. 21. ff. de leg.* 3. *l.* & *in cp. stola. 12. f. de fideicomm.* 30 Hoc est, non cogitur hodie testator manu sua heredis nomen scribere. 31 Hæc lex est 24. decisio ex 50. novis Justinianeis. vid. Anglois. *Ans.* 32 Testamentum a testatore consulto incisum, cuive signacula ablata, non valet, *ut hic.* *l.* 28. §. 1. *ff. de liberat. leg. l. 1. §. 8. ff. unde liberi.* 33 Aliud est si casu, vel a muribus linum corrosum sit. *l. 1. §. ult. ff. de B. P. secund. tab.* 34 Quod ex ipsa cancellatione præsumitur. *Bald.* præsumitur etiam facta in continenti cancellatio. Bald. *hic.* 35 Ut ea causa hereditas ad heredes ab intestato deferatur: hoc enim velle videtur qui testamenti tabulas incidit. Baldus *hic.* Quid, ipsone jure an ope exceptionis testamentum tollitur? ope exceptionis. *l. 11. §. 2. ff. de B. P. secund. tab.* adde *l. 36. §. 3. ff. de testam. milit.* Quid, si unicum tantum exemplar testamenti incisum? fides alterius non perit nisi probetur ea mente testatorem incidisse, ut intestatus moreretur. *d. §. 2. l. ult. ff. de his quæ in test. delent.* 36 *l. 29. s. h. t.* 37 *l. pen. s. qui admitt. ad bon. poss.* 38 *l. 3. § 22. ff. de SC. Sil. an* quemadmodum rustici scripto & per nuncupationem testari possunt Testamentis quæ ruri fiunt, diligens observatio remittitur. 39 *Rusticani*, Haloand. 40 55. *Eclog. l. 2. cap. ult.* 41 In agris pauci reperiuntur scribendi periti. *Novell 73. c. 9. vers. Hac autem.* 42 Quos Græci γράμματα ἐπισταμένους vocant 35. *Eclog. 2. c. ult.* & *j. scientes litteras* dicuntur. 43 Puto hanc constitutionem non tantum pertinere ad ipsos rusticos, sed ad cives, si forte de scripto ruri testari voluerint. 44 Consuetudo Rusticorum vicem legis obtinet.

ſcribat. Ubi [1] autem non inveniuntur litterati, ſeptem [2] teſtes etiam ſine ſcriptura teſtimonium adhibentes admitti. Sin autem in illo loco minime inventi fuerint ſeptem teſtes: usque ad quinque [3] modis omnibus teſtes adhiberi jubemus: minus autem nullo modo concedimus [4]. Si vero unus, aut duo, vel plures fuerint litterati, liceat eis pro [5] ignorantibus litteras, præſentibus tamen ſubſcriptionem [6] ſuam interponere: ſic [7] tamen, ut ipſi teſtes cognoſcant teſtatoris voluntatem: & maxime quem, vel quos heredes ſibi relinquere voluerit: & hoc poſt mortem teſtatoris jurati deponant. Quod igitur quisque ruſticorum (ſicut prædictum eſt) pro ſuis rebus diſpoſuerit, hoc omnimodo, legum ſubtilitate remiſſa, firmum, validumque conſiſtat. Dat. 3. Non. Jul. *Conſtantin.* DN. JUSTINIANO A. IV. & PAULINO V. C. CONSS. 534. * [8].

TIT. XXIV.

DE HEREDIBUS INSTITUENDIS [9], ET QUÆ PERSONÆ HEREDES INSTITUI NON POSSUNT.

De Deportatis *non inſtituendis heredibus.*

1. Imp. TITUS ÆLIUS ANTON. A. Anteſtiano.

QUi deportantur [10], ſi heredes ſcribantur, tanquam peregrini [11] capere non poſſunt, ſed hereditas in ea cauſa eſt, in qua eſſet, ſi ſcripti non fuiſſent. Sine die, & conſule.

De Reſidui *appellatione.*

2. Imp. ANTONINUS A. Cælitio.

PAter tuus, ſi ex reſidua parte heres inſtitutus eſt, quam alter heres ſcriptus capere [12] non poterat, isque ad nullam partem hereditatis per conditionem ſuam admitti potuit: ex aſſe heres extitit: Nam *reſidui* [13] commemoratio etiam totum admittit. PP. 15. Kalend. Julii, *Romæ*, DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De errore teſtatoris in perſona heredis.

3. Imp. ALEXAND. A. Vitali militi.

CUm proponas Alexandrum equitem teſtamento primo loco Julianum, *ut* [14] *libertum ſuum* heredem inſtituiſſe, eique ſubſtituiſſe his verbis, *Quod ſi ex aliqua cauſa primus heres hereditatem meam adire noluerit* [15], *vel* [16] *non potuerit: tunc in* [17] *locum ejus ſecundum heredem ſubſtituo Vitalem:* poſt mortem autem teſtatoris Julianum ſervum communem [18] fuiſſe defuncti militis, & Zoili fratris ejus apparuerit: an tu ex ſubſtitutione admittaris, voluntatis [19] eſt quæſtio. Nam ſi credens eum proprium, & ſuum libertum heredem inſtituit, nec per eum ad alium quemquam hereditatem pertinere voluit, extitit conditio ſubſtitutionis: tibique hereditas delata eſt [20]. Quod ſi verba ſubſtitutionis ſubſcriptæ ad jus retulit, ut ſi nec per ſemet ipſum alium feciſſet heredem (potuit [21] enim, quamvis jubente domino, nolle adire) ita demum ſubſtitutus vocaretur: ſi tamen paruerit domino, & adierit, ſubſtitutioni locus non eſt. PP. 6. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

4. Imp. GORDIANUS A. Ulpio.

SI pater tuus eum quaſi [22] *filium* [*ſuum*] heredem inſtituit, quem falſa opinione ductus ſuum credebat, non inſtit[uturus], ſi alienum [23] noſſet, isque poſtea ſubditus eſſe oſtenſus eſt: auferendam [24] ei ſucceſſionem, Divorum Severi, & Antonini placitis continetur. PP. Pridie Non. Octob. PIO, & PONTIANO CONSS. 239.

Si uxor nominetur affinis.

5. Idem A. Caſſiano.

NOn ideo minus uxor tua jure heres videtur inſtituta, quod non uxor, ſed *affinis* [25] teſtamento nominata eſt. PP. 5. Kal. Octob. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De inſtitutione facta animo compenſandi.

6. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Antonio.

SI compenſandi debiti gratia uxor maritum fecit heredem: deſiderio tuo præter portionem hereditatis debitum [26] [quoque] reſtitui poſtulantis, non tantum juris ſeveritas [27], verum etiam defunctæ voluntas refragatur. PP. 12. Kal. Mart. PRÆSENTE, & ALBINO CONSS. 247.

De adoptato in locum fratris.

7. Impp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. Zinoni.

NEc [28] apud peregrinos [29] fratrem [30] [ſibi] quisquam per adoptionem facere poterat. Cum igitur, quod patrem tuum voluiſſe facere dicis, irritum ſit, portionem hereditatis, quam is, adverſus quem ſupplicas, velut adoptatus [31] frater heres inſtitutus tenet, reſtitui [tibi [32]] Præſes provinciæ curæ habebit. PP. 3. Non. Decemb. DIOCLETIANO II. & & ARISTOBULO CONSS. 285.

De collegiis.

8. Iidem AA. Hadriano.

COllegium [33], ſi [34] nullo ſpeciali [35] privilegio ſubnixum ſit, hereditatem capere non poſſe [36] dubium non eſt. PP. 10. Kal. Jun. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De inſtitutione, cum quis morietur.

9. Iidem AA. & CC. Juliæ.

EXtraneum [37] etiam, *cum* [*quis* [38]] *moreretur*, heredem ſcribi [ſibi] placuit. PP. 16. Kal. Novemb. *Sirmii*, AA. CONSS.

De his, quibuscum factio teſtamenti non eſt.

10. Iidem AA. & CC. Aſclepiadæ.

NEque [39] per ſe heredes inſtitutos, quibus hoc conceſſum [40] non eſt, neque per ſervos proprios hereditatem poſſe quærere, juris dictat ratio. S. 16. Kalend. Septembr. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De ignoto teſtatori.

11. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Hierio P. P.

EXtraneum etiam penitus ignotum [41] heredem quis inſtituere poteſt. Dat. 11. Kal. Mart. *Conſtantinop.* FELICE, & TAURO CONSS. 428.

* 1 Puta in agris, in itineribus. Leo *Novell.* 41. *Novell.* 43. *in fin.* in agris vel itineribus tres teſtes ſufficere ait. 2 In teſtamento ruſticani nuncupativo ſeptem teſtes requiruntur. 3 Ruſticani ſcripto teſtari poſſunt quinque tantum teſtibus præſentibus, ſi plures haberi non poterunt. 4 Idem numerus requiritur contagionis tempore. *l.* 8 *ſupr. h. t.* 5 Ex *Novella Leonis* 43. per ſcribendi ignaros teſtamenta confirmari poſſunt. 6 Subſcriptionis neceſſitas remiſſa eſt *conſtitutione Leonis* 42. 7 35. *Eclog.* 2. *cap. ult.* 8 In quibusdam notatur hic deeſſe Græcam conſtitutionem. 9 Dixi ad *L.* 28. *ff.* 5. 10 Deportati inſtitutio habetur pro non ſcripta. 11 Peregrinus heres inſtitui non poteſt, *ut hic*, & *l.* 6. §. 2. *ff. h. t. l.* 10. §. 6. *ff. de in jus voc. l.* 1. §. 2. & 3. *ff. de leg.* 3. Ulp. 17. § 1. & 22. §. 2. adde quæ ſcripſi de peregrino ad Ulp. 5. §. 8 Teſtatorem, teſtes & heredes cives eſſe oportet. *l.* 36. *C. Th. de haret. l.* 31. 32. *ff. de jur. fiſc.* Peregrinus quoque teſtamentum facere in loco peregrino non poteſt, quoad bona in eo loco ſita, *l.* 1. *in verb. quicunque cives. ff. ad leg. Falc.* per fideicommiſſum tamen inſtitui poterat. vide Theoph. §. 1. *Inſt. de fideic. hered.* Addantur & hæc, Peregrinos habitos fuiſſe, qui non cives Romani eſſent. vide *l.* 6. §. 2 *ff. h. t.* qui de dedititiorum numero erant. Ulp *tit.* 22. §. 2. qui aqua & igni interdicti. Ulp. *tit.* 10. §. 3. in certum locum deportati & ἀπόλιδες. *l. ſunt quidam.* 17. §. 1. *ff. de pœn. l.* 1. §. *hi quib.* 2. *ff. de legat.* 3. Atque his quidem omnibus jus redditum a prætore, qui peregrinus ideo dicebatur. *l.* 2. §. 28. *ff. de orig. jur.* cæterum peregrini in his quæ ſequuntur, differebant a civibus. Inter ſolos cives capiendi jus ex teſtamento civium erat: unde peregrinus nihil ex teſtamento civis Romani capere poterat, *ut hic.* civium duntaxat teſtamenta rata Romæ habebantur, *arg. l* 1. *ff. ad l. Falc.* Ulp. 22. inter ſolos cives juſtæ nuptiæ. *pr. Inſt. de nupt.* concubinæ. Ulp *tit.* 5 Boet. *in Topic* Cic. Senec. 4. *de benef.* 35. Jus patriæ poteſtatis. *pr. Inſt de pat. poteſt* Jus patronatus. *l.* 10. §. 6. *ff. de in jus voc.* ſolennis per nexum abalienatio. Cic. *in Topic* præſcriptio ante Juſtinianum tamen, & quidem ex veteri illa ſententia ac regula, *Adverſus hoſtem* (is erat peregrinus) *æterna auctoritas eſto.* Cic. 1. *offic.* ſoli cives militabant. *l.* 6. *l.* 7. *infr. qui milit. poſſ.* verberibus cædi non poterant & in crucem agi. *Act. Apoſt.* 22. *verſ.* 25. Cic. 5. *Ver.* honores Romæ gerebant ſoli cives. *l. Barbarius* 3 *ff. de offic. Prat.* ſuffragia ferebant, toga utebantur. dixi ad *l.* 32. *ff. de jur fiſc.* ac prætexta. 1. *Macrob.* 6 Prænominibus etiam carebant peregrini, quæ tum demum, cum in civitatem adſciſcebantur, aſſumebant. Cic 13. *epiſt. ad Attic* unde gentilitia quoque Romanorum nomina peregrinos uſurpare vetuit Claudius, & civitatem Romanam uſurpantes in campo Eſquilino ſecuri percuſſit. Suet. *Claud.* 25 permagni intereſſe exiſtimans, ad decus & ornamentum civitatis, nominum ſocietate peregrinos Romanis civibus jungi. His adde quæ de peregrino dixi ad Ulp. 5. §. 8. Placet & hoc addi ex Cicer. 1. *offic.* Peregrini & incolæ officium eſſe, nihil præter ſuum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena Repub. curioſum eſſe. & 1. *de orat.* lex peregrinum vetat in murum aſcendere. Peregrino jubemur dare vel vendere, ut comedat. *Deut.* 14. *verſ.* 21. Jubebantur & Judæi eum non contriſtari vel affligere. *Exod.* 22. 23. nec convicio afficere: quinimo jubebantur eum diligere *Levit.* 19. *verſ.* 33. & circumcidere, cupientem Judæum fieri. *Exod.* 12. In Italia raro ſuſcepti, niſi jus hoſpitii prius habuiſſent: unde nec ab Evandro Hercules ſuſceptus eſt antequam morte Caci virtutem ſuam probaſſet. Serv. *Æneid.* 8. Prætexta uti non poterant. Macrob. 1. *Saturn.* 6. nec toga, vide Suet. *Claud.* 15. honores tamen eis habiti, ſi pop. Romanus eorum opera uſus fuiſſet. *Liv.* 22. & 27. Conſules etiam quidam facti. 7. Plin. 43. ubi de Cornelio Balbo; & in Senatum allecti. Sueton *Jul.* 80. Pœnæ ſpecies etiam fuit in peregrinitatem redigi. Suet. *Claud.* 16. & 25. Hodie peregrini teſtati & inteſtati apud nos hereditatem ſuam ad ſcriptos heredes, vel agnatos aut cognatos transmittunt. *Auth. omnes peregrini.* J. *com. de ſucceſſ.* 12 *l.* 78. *in fin. ff. h. t.* 13 *l.* 78. 79. & 80. *ff. h. t. l.* 95. *l.* 160. *ff. de verb. ſign.* 14 Ubi quem quis inſtituit ut libertum, non alias inſtituturus ſi is libertus non ſit, omnino inutilis inſtitutio eſt. *l.* 7. *ſupr. de teſt. milit.* vide Cujac. 17 *obſerv* 21. 15 Subſtitutionis vulgaris non pupillaris hæc verba ſunt. vid. Cujac. 17. *obſerv.* 21. ad hos enim duos caſus porrigitur ſubſtitutio vulgaris. 16 Subſtitutio vulgaris *ſi heres non erit*, intelligenda eſt, *ſi noluerit*, *vel non potuerit*, *ut hic*: vide tamen exceptiones duas apud Soc. *reg.* 386. 17 Te ut libertum meum heredem inſtitui, communis eras: num recte inſtitutus es? Si te ut meum certa opinione inſtitui, non recte: ſi ut communem, recte inſtitui. 18 *l.* 37. §. 2. *ff. de legat.* 3. vid. Cujac. 10. *obſ.* 40. 19 Puta utrum inſtituturus eum fuerit, ſi ſervum communem noſſet. 20 Liber non eſt, nec inſtitutio valet. *l.* 13. §. 3. *ff. de teſtam milit.* 21 Imo non potuit. *l.* 21. J. *de jure delib.* 22 Inſtitutio facta de aliquo tanquam de filio, cum non ſit filius, habetur pro non facta. vid. *l.* 5. *ſupr. de teſtam.* adde *l.* 9. *ff. de hered. inſtit.* 23 Id eſt, ſuppoſititium. *l.* 46. *ff. de jure fiſci.* 24 Non a fiſco: ſed ab heredibus ab inteſtato. *l. cum tabulis.* 16. *ff. de his quæ ut indignis.* quia falſa opinione teſtator inſtituit. 25 Inſtitutio non vitiatur, ſi uxor appelletur affinis. adde *l.* 4. *l.* 5. *ſupr. de teſtam.* merito: inter virum enim & uxorem conſtituitur quaſi quædam affinitas. *l.* 8. *ff. de condict. cauſa data.* 26 Aliud erit ſi quid relictum fuerit debitori non compenſandi debiti animo. *l.* 7. *ſupr. de neg. l.* 6. *ſupr. de hereditar. act. l.* 7. J. *de bon. autor. jud.* vide *l.* 85. *ff. de legat.* 2 *l.* 12 *ff ad legem Falcid. l.* 20. *ff. de cond. inſt.* 27 Legis Papiæ, quæ vetat conjuges inter ſe ex teſtamento capere, niſi compenſandi cauſa. *Cont.* 28 Ἀδελφοποιΐα non admittitur: ne quidem inter exteros. Nam adoptio naturam imitatur: at nemo ſibi fratrem gignit. Pone, Peregrinum (qui mihi natura frater non erat) heredem inſtitui ſub fratris nomine, heredem propterea non facio, quod fratrem appellavi: quum lex factam per adoptionem fraternitatem prohibeat. *Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 13. *c.* 15. & *ibi Scholiaſt.* Quid ſi peregrinum, mihi tamen cognatum adoptavi & heredem inſtitui? Scholiaſtes *illo loco* notat, valere adoptionem & inſtitutionem. Quid ſi adrogavi quaſi fratrem & heredem inſtitui? inſtitutio non valet: ita ut hujusmodi adoptio & inſtitutio poſſit per liberos adoptantis revocari. *Syn.* & *Schol. illo loco.* licet tamen, fratris nomine adjecto, inſtituere eum, qui non ſit frater: eum denique quem fraterna charitate diligo *Græci ibi. l.* 58. §. 1. *ff. de hered. inſt.* Cæterum ut ad ἀδελφοποιΐαν revertar, earum rerum numero habetur, quæ fieri nequeant aut non ſoleant, unde & matrimonium non impedit, adoptio enim naturam imitatur: at nemo ſibi fratrem gignit. 4. Harmen. 6. §. 20. 29 Παρὰ τοῖς ἔξω ῥώμης οἰκοῦσι apud eos qui extra Romam habitant. *Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 13. *c.* 15. & 5. Harm. 8. §. 106. 30 Adoptari nemo poteſt ut frater. vid. *l.* 14. *in fin. infr. de fideicomm.* poteſt tamen quis ita heres inſtitui, ut nomen familiæ & arma ſeu inſignia ferat. Papon. 10. *Arreſt.* 1. §. 15. vide *l.* 7. *l.* 63. §. 10. *ff. ad SC. Treb. l.* 19. §. 6. *ff. de don.* Cic. 7. *ad Attic.* 8. & 8. *famil.* 26. & *lib. off. ubi de M. Satyro.* Suet. *Julio* 83. & *Octavio c.* 101. Ovid. 15. *Metamorph.* Dion. 45. 31 Inſtitutus ut frater a fratre errante, recte non eſt inſtitutus. 32 Et ita non applicatur fiſco portio ejus quem ut fratrem falſo inſtitui, *ut hic.* applicatur portio ejus quem ut filium falſo inſtitui. Cur? in filio indignitas eſt qui ſuppoſititius eſt: in fratre non eſt. 33 Collegiis illicitis hereditas relinqui non poteſt; illicitis, puta Judæorum. *l.* 1. J. *de Judæis.* Chriſtianorum enim collegia licita. *l.* 1. J. *de ſacr. eccl.* his adde quæ notavi ad *l.* 9. *ff. de mort. cauſ. l.* 2. *ff. de reb. dub l* 3. *ff. de collegiis.* 34 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 1. *ſupr. de ſacr. eccl. l.* 1. *ff. quod cujuscunque univerſ.* 35 *Sub.* Principis. dixi ad *l.* 1. §. 1. *ff quod cujuscunque univerſ* Quid licitum collegium? vid. *l.* 26. *ff. ad SC. Treb.* 36 Fieri poſſet alioqui temporis decurſu, ut univerſa pene paganorum bona collegiis adquirerentur. Nec enim mori dicuntur collegia. *l.* 76. *ff. de jud.* hinc apud Gallos jus Amortizationis, *admortiſſement*, introductum, de quo vide Paponem 1. *Arreſt.* 14. eundem 3. *Notar. c. des admortiſſemens.* Peckium *in tract. de amortizatione bonor.* 37 Extraneus ita poteſt inſtitui, *cum morietur*, *ut hic*: at non filius, nam hæc inſtitutio præteritioni ob longam moram ſimilis eſt. 38 Extraneus ita poteſt inſtitui. *l.* 79. §. 1. *ff. de cond.* & *dem.* Paul. 3. *ſent.* 6. §. 6. atqui ex die ad diem non datur hereditas. *l.* 34. *ff. de hered. inſt* Ex die mortis dari non poteſt, veluti, poſt quinquennium quam moriar, tacite in diem conferri poteſt, veluti, Cum capere poteris. *l.* 62. *ff. h. t.* Cum adoleveris. *l.* 33. *ff. de vulgar.* Cum morieris, *ut hic*, & ita ſæpe fit, ut quæ expreſſa non valent, tacita valeant, *l.* 9. §. 18. *l.* 88 *ff. h. t. l.* 77. *l.* 195. *ff. de reg. jur.* vide Cujac. 3. *obſerv.* 34. 39 Heres eſſe prohibitus, ne quidem per ſervum hereditatem adquirere poteſt. *Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 3. *c.* 18. 40 Per ſe qui capere non poteſt, per alium non poteſt. *l.* 31. *ff. h. t.* §. 4. *Inſt. de her. qualit.* 41 Hæc lex deprompta eſt ex *l. ult. C. Th. de legit. hered.* ibi extraneis, ac ſæpe ignotis in donationibus, ſucceſſionibusque tribuitur. *l.* 46. *ff. h. t.* §. *ult. Inſt h. t.* ſic tutor ignotus inſtitui poteſt. §. 10. *Inſt. de excuſ. tut. Nov.* 90. *c.* 1. *l.* 29. J. *de donat.* Suet. Aug. *c.* 66. Hereditates ſibi relictas ab ignotis non admittebat.

De

De civitatibus.

12. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

HEreditatis [1], vel legati [2], ſeu fideicommiſſi [3], aut donationis titulis domus, aut annonæ civiles, aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad jus inclytæ urbis, vel alterius cujuslibet civitatis pervenire poſſunt. Dat. 5. Kal. Mart. MARTIANO, & ZENONE CONSS. 469.

De inſtitutione ex re certa.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

QUotiens certi quidem ex [4] certa re [5] ſcripti ſunt heredes, vel certis rebus pro ſua inſtitutione contenti eſſe juſſi ſunt, quos legatariorum [6] loco haberi certum eſt: alii vero ex certa parte, vel ſine parte, qui pro veterum legum tenore ad certam unciarum inſtitutionem referuntur: eos tantummodo omnibus hereditariis [7] actionibus uti, vel conveniri decernimus, qui ex certa parte, vel ſine parte ſcripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occaſione heredum ex certa re ſcriptorum fieri. Dat. 8. Id. April. *Conſtantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

De verbis, Sempronius Plotii heres eſto.

14. Idem A. Joanni P. P.

CUm in libris Ulpiani, quos ad Maſurium Sabinum ſcripſit, talis ſpecies relata ſit, hanc apertius expedire nobis viſum eſt. Quidam teſtamentum faciens ita inſtituit, *Sempronius Plotii* [8] *heres eſto*: Veteres quidem exiſtimabant, errorem nominis eſſe, & ſic inſtitutionem valere, quaſi teſtator *Plotius* nominaretur, & Sempronium [ſibi] ſcripſiſſet heredem. Sed hujusmodi ſententiam craſſiorem eſſe exiſtimamus: neque [9] enim ſic homo ſupinus [10], imo magis ſtultus invenitur, ut ſuum nomen ignoret: ſed ſi [11] quidem ipſe teſtator Plotio cuidam heres extitit: manifeſtum eſt ſibi Sempronium heredem inſtituiſſe, ut per mediam ipſius teſtatoris perſonam Plotii heres efficiatur. Et hoc argumentamur ex antiqua [12] regula, quæ voluit *heredem* [13] *heredis*, [*teſtatoris*] *eſſe heredem.* Sin autem nihil tale factum eſt, ſupervacuam & inanem hujusmodi inſtitutionem eſſe: niſi [14] prius herede Plotio ſibi inſtituto, ſic adjecerit, *Sempronius Plotii heres eſto*: tunc etenim exiſtimandum eſt eum dixiſſe, *ſi non Plotius heres ſibi fuerit, tunc Sempronium in totum partemve Plotii ex ſubſtitutione vocari*; ita ut ex [15] conſequentia verborum Plotius quidem inſtitutus, Sempronius autem ſubſtitutus inveniatur. Sin autem, neque ipſe teſtator Plotio heres extitit, neque [16] Plotium heredem antea ſcripſit, & ſic Sempronium Plotio heredem eſſe voluit: nullius eſſe momenti talem inſtitutionem, cum non [17] eſt veriſimile, in ſuum nomen [quemquam] erraſſe. Dat. 3. Kal. Auguſt. poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXV.

DE INSTITUTIONIBUS [18] ET SUBSTITUTIONIBUS, ET RESTITUTIONIBUS SUB CONDITIONE FACTIS.

De conditione nuptiarum.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Alexandro.

CUm avum maternum ea conditione filiam tuam heredem inſtituiſſe proponas, *ſi* [19] *Anthylli filio nupſiſſet*, non prius eam heredem exiſtere, quam conditioni paruerit, aut Anthylli filio recuſante [20], matrimonium impeditum fuerit, manifeſtum eſt. PP. Kal. Octob. ANULINO, & FRONTONE CONSS. 200.

2. Imp. ANTONINUS A. Caſſiæ.

COnditioni [21] ſub qua teſtamento matris tuæ [22] heres inſtituta es, ſi non paruiſti: locum habet ſubſtitutio. Nec enim videri poteſt ſub ſpecie turpium [23] nuptiarum viduitatem [24] tibi indixiſſe, cum te *filio* [25] *ſororis ſuæ conſobrino tuo* probabili conſilio *matrimonio jungere* voluerit. Nec extraordinario auxilio indiges: cum ex his [precibus,] quas libello complexa es, declaretur, non [26] per eum ſtetiſſe, quominus ſupremæ voluntati matris tuæ teſtatricis ſatisfieret. PP. 8. Id. Mart. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De conditione emancipationis.

3. Idem A. Maxentio & aliis.

SI mater vos ſub conditione [27] *emancipationis* heredes inſtituit, & prius quam voluntati defunctæ pareretur, ſententiam [deportationis [28]] pater meruit, vel aliter defunctus eſt: morte ejus, vel alio modo patria poteſtate liberati, jus adeundæ hereditatis cum ſua cauſa quæſiſtis. S. Prid. Kal. Maji, SABINO & ANULINO CONSS. 217.

De filiofamilias, inſtituto a patre ſub conditione caſuali, *vel* poteſtativa.

4. Imp. ALEXANDER A. Æmiliano.

SI pater filium, quem in poteſtate habebat, ſub conditione, *quæ* [29] *in ipſius poteſtate non erat*, heredem ſcripſit; nec in defectum ejus exheredavit, jure teſtatus non videtur. † Cum autem trans mare & longe te agentem ſub hac conditione heredem ſcriptum eſſe dicas, *ſi* [30] *in patriam, quæ in provincia Mauritaniæ erat, regreſſus fuiſſes*; nec exheredatum te alleges, ſi [31] in eum locum non rediſſes: manifeſtum eſt multis caſibus non voluntariis [32], ſed fortuitis evenire potuiſſe, ut eam implere non poſſes: & ideo adire hereditatem non prohiberis. PP. Kal. April. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De conditione divortii.

5. Impp. VALER. & GALLIEN. Maximo.

REprehendenda tu magis [33] es, quam mater tua: Illa enim ſi heredem te ſibi eſſe vellet, id, quod eſt inutile, *matrimonium te dirimere* [34] *cum viro*, non juberet: tu porro voluntatem ejus divortio comprobaſti. Oportuerat autem, etſi conditio hujusmodi admitteretur, præferre [35] lucro concordiam [36] maritalem. Enimvero cum boni [37] mores hæc obſervari vetent: ſine ullo damno conjunctionem [38] retinere potuiſti. Redi [39] igitur ad maritum ſciens hereditatem matris, etiamſi redieris, retenturam [40]: quippe quam retineres, licet prorſus ab eo non receſſiſſes. PP. 12. Kal. Decemb. VALERIANO IV. & GALLIENO III. AA. CONSS. 258.

De conditione disjunctiva. *De tacita conditione*, ſi ſine liberis deceſſerit.

Græca conſtitutio JUSTINIANI.

6. Idem A. ad Senatum.

GEneraliter ſancimus, ſi quis ita verba ſua compoſuerit, ut edicat, *Si filius, vel filia inteſtatus* [41], *vel inteſtata, vel ſine liberis* [*aut ſine teſtamento* [42],] *vel ſine nuptiis deceſſerit*, & ipſe, vel ipſa liberos ſuſtulerit, ſive nuptias contraxerit, ſive teſtamentum fecerit, firmiter res poſſideri, & non eſſe locum ſubſtitutioni eorum, vel reſtitutioni. Si enim nihil ex his fuerit ſubſecutum, tunc valere conditionem, & res ſecundum verba teſtamenti reſtitui, ut incertus ſucceſſionis morientis exitus videatur certo ſubſtitutionis, vel reſtitutionis ſine concludi. Cui enim ferendus eſt intellectus, ſi forſitan teſtamentum quidem non fecerit, poſteritatem autem habuerit: propter hujusmodi verborum anguſtias liberos ejus omni pene fructu paterno defraudari? Viam itaque impiam obſtruentes, ut ne quis alius deviet, hujusmodi facimus ſanctionem: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus, tam patribus quam liberis gratam: quo exemplo etiam aliis perſonis, licet extraneæ [43] ſint, de quibus hujusmodi aliquid ſcriptum fuerit, medemur. † Cum autem invenimus excelſi ingenii Papinianum in hujusmodi caſu, in quo pater filiis ſuis ſubſtituit, [nulla] liberorum ex his procreandorum [adjectione] habita optimo intellectu diſpoſuiſſe, evaneſcere [44] ſubſtitutionem, ſi is qui ſubſtitutione prægravatus eſt, pater efficiatur, & libe-

1 Civitati relinqui hereditas poteſt, olim non poterat. Ulpian. 22. §. 5. 2 *l.* 73. *in fin.* vid. *l.* 122. *in pr. ff. de leg.* 1. Ulp. 24. §. 28. 3 Ulp. *d. loco* 22. §. 5. *l.* 26. *ff. ad SC. Treb.* 4 Inſtitutus in re certa vicem ſuſtinet legatarii, *ut hic*, niſi coheres ei univerſitatis, vel ex parte datus hereditatem repudiaverit, vel non adierit: tunc enim idem eſt per omnia, ac ſi ab initio univerſalis heres inſtitutus fuiſſet. Jaſon *hic*. Quid ſi coheres datus adiit? Quidam volunt heredis loco haberi, quod propria autoritate poſſit rem adprehendere: legatarius non poſſit, ſed accipiat ab herede. Menoch. *in tract. de adip. hered. Remedio* 4. *num.* 134. Alii, partim heredis, partim legatarii. Bald. ad *l.* 35. *ff. h. t.* Alii putant, quod ad rem ipſam attinet, haberi pro legatario: ideoque Falcidiam pati, neque ei remedium competere *l. ult.* ℐ. *de edict. Div. Hadriani.* Volunt etiam eum non teneri creditoribus hereditariis, niſi teſtator eum heredibus æquaverit. Filium vero inſtitutum in re certa haberi pro herede: ut non poſſit quaſi præteritus rumpere teſtamentum. vide Graſſum *lib. ſent. §. hered. quæſt.* 3. 5 Rerum heres inſtitui poteſt. *l.* 35. *ff. h. t. l.* 16. §. 2. *ff. ad SC. Trebell.* 6 Legatum, & inſtitutio particularis, ejusdem naturæ. vide Papon. 20. *Arreſt.* 1. §. 8. 7 Vide *l. ult.* ℐ. *de hered. act.* 8 Et ita extranei. *l.* 76. §. 1. *ff. de legat.* 2. Duobus modis hæc verba intelligi poſſunt. 9 Stupiditatem magis reprobari, quam nimiam ſubtilitatem hinc colligit Tiraq. *tract. de pœnis cauſa* 12. 10 Supinus ita nullus eſt, ut nomen ſuum ignoret, *ut hic.* & ℐ. *h. t.* unde fatuus præſumitur qui in proprio nomine errat: & ex tali errore fatuitas præſumitur, *ut hic*. Eadem eſt ratio ſi quis erret in nomine filii: cum cenſeatur eadem perſona. *l. ult.* ℐ. *de impub. & aliis ſubſtit.* Alias error in nomine, cognomine & agnomine proprio non vitiat, ſi conſtet de corpore. *l. ſi in nomine.* 4. ℐ. *de teſtam.* Superioribus tamen exemplum Georgii Trapezuntii addatur, quem morbi aſperitate proprii nominis oblitum refert Jovius *in ejus vita.* 11 Prima ſuperioris formulæ interpretatio: *Sempronius Plotii heres eſto*: Plotii, puta cui ſucceſſit teſtator. Si ita inſtitutio intelligi poteſt, erit valida, quantumvis improprie verba accipiantur. 12 Antiqua regula. 13 Heres heredis mei, mihi eſt heres. *l.* 7. *in fin. ff. de adq. vel omitt. hered.* vid. *l.* 194. *ff. de reg. jur.* 14 Secunda ſuperioris formulæ interpretatio. Plotium heredem inſtitui: mox adjeci, *Sempronius Plotii heres eſto*: eo caſu Sempronius Plotio ſubſtitutus intelligitur. 15 Ex conſequentia verborum ducitur interpretatio. 16 Ubi non eſt inſtitutio, ibi nulla eſt ſubſtitutio. 17 Non eſt veriſimile in ſuum nomen quenquam errare. ℐ. *h. t.* veriſimilia quæ non ſunt, non attenduntur, nec admittuntur. *l. ult. ff. quod metus cauſa.* 18 Id eſt, de conditionibus inſtitutioni & ſubſtitutioni adjectis *infr.* vid. *L.* 28. *ff.* 7. 19 Vid. Cujac. 17. *obſ.* 21. hujusmodi conditio mixta eſt: *Si Anthylli filio nupſerit.* 20 *l.* 1. *infr. de his, quæ ſub modo. l.* 31. *ff. de cond. & demonſt.* Conditio habetur pro impleta, quoties per eum, cujus intereſt impleri, ſtatur quominus impleatur. *l.* 161. *ff. de reg. jur.* 21 Conditio hæc fuit, *Si Titio ſororis meæ filio nupſerit.* 22 Adde *l.* 3. §. 1. *ff. de hered. inſt.* 23 Honeſtæ conditioni heres ni paruerit, ſubſtitutus admittitur. 24 Viduitatem indicere videtur, qui ſub conditione turpium nuptiarum egat aliquid. *l.* 63 § 1. *ff. de cond. & demonſt.* 25 Nuptiæ inter conſobrinos permiſſæ, *ut hic.* & *l.* 19 ℐ. *de nupt.* Sobrini filius τεταρτεξάδελφος. Quæ a matre ſcripta eſt heres ſub hac conditione, ſi conſobrino nupſerit, omnino conditionem implere debet. (Non enim turpes hæ nuptiæ ſunt) niſi forte per ipſum ſteterit, quominus fiat. *Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 12. *c.* 30. 26 Vide *l.* 1. *in fin.* ℐ. *h. t.* 27 Conditio hæc fuit, *Liberos meos heredes inſtituo, ſi pater eos emancipaverit, vel cum ſui juris erunt per emancipationem, vel in tempus emancipationis. l. ult. infr. de don. quæ ſub modo. l.* 70. *ff. de cond. & demonſt.* Paul. 4. *ſent.* 1. §. 12. 28 Emancipationis conditio locum habet patre deportato, vel mortuo, *ut hic*, & *l.* 44. *ff. de jure dot.* & e contra. Conditio emancipationis per mortem patris locum habet, filio a patre emancipato. *l.* 11. §. 11. *ff. de leg.* 3. *l.* 15. *ff. quando dies legat.* Paul. 4. *ſent.* 1. §. 12. Conditioni ſatisfit per æquipollens. adde *l.* 22. *verſic. Braſidas. ff. ad SC. Trebell.* Morte patris quis emancipatur. vide *l.* 29. §. 5. *ff. de lib. & poſth.* 29 Filius inſtitui non poteſt ſub alia conditione quam poteſtativa. *l.* 4. *ff. de hered. inſt. l.* 83. *ff. de cond. & demonſt. l.* 20. §. 4. *verſ. exiſtimo. ff. de bon. libert.* Igitur filius non poteſt heres inſtitui ſub conditione caſuali vel mixta, niſi ſub contraria exheredetur: alioquin teſtamentum eſt nullum. *ut hic.* adde *l.* 1. *ff. de injuſto. l. Lucius.* 83. *in verbo, nullius eſt momenti. ff. de cond. & demonſt.* Verum hanc legem hodie corrigi, ut talis conditio rejiciatur ad legitimam usque filii & valeat teſtamentum, Gloſſa & Bart. hic notant. *argum. l. quoniam.* 32. *l. ſcimus.* 36. §. *cum autem.* ℐ. *de inofficioſo. Gloſſ. in l. ſuus.* 4. *in verb. conſtat. ff. de hered. inſt.* & hanc ſententiam Bartolus ait eſſe communem, ut & Alexander Jacobinus de S. Georgio ter ita judicatum fuiſſe refert. Idem tenet Ripa *in rub. ff. de vulgari.* Benedict. *in cap. Raynucius.* 16. *in verb. reliquit. num.* 25. *extr. de teſtam.* Bernardus de Luco *reg.* 727. Rodericus Suares in Repetit. *d. l. quoniam in prioribus.* 32. Montalvus in Gloſſa *lib.* 9. *tit.* 4 *part.* 6. Contrarium tenet Decius *hic* & Corraſius *in rub. C. de impub.* Sed tamen Duenazius *reg.* 368. refert Gloſſæ & Bartoli opinionem communiorem eſſe. 30 De inſtitutione his verbis facta, *Si in patriam regreſſa fueris.* 31 Nam & hoc adjici potuit, *Si in hunc locum redierit, exheres eſto.* 32 Poteſtativa conditio, voluntaria: Caſualis extra voluntatem poſita, pendet ex eventu, vel fortuna. Mixta, quæ partim ex voluntate, partim ex caſu. *l. ult. infr. de neceſſar. l. un.* §. 2. ℐ. *de caduc.* 33 Qui facit, gravius peccat quam qui jubet. 34 De conditione, *Si a marito diverterit.* Conditio divortii, a lege remittitur, *ut hic*, & *l.* 8. *in fin. ff. de uſu & habit.* repugnat enim utilitati publicæ, *l.* 2. §. 44. *ff. ad SC. Tert. Nov.* 1. *c.* 1. ei contraria eſt, Si a marito non diverterit. vide *l.* 2. ℐ. *de cond. inſert.* 35 Lucro pecuniario concordia maritalis præferenda. 36 Et honeſtatem. *l.* 26. *ff. ſi quis omiſſa cauſa teſt.* 37 Præceptum teſtatoris contra bonos mores non obligat. 38 Id eſt, matrimonium. 39 Honeſte. 40 Qui paret turpi conditioni, non propterea perdit relictum. 41 Sempronius filius mihi heres eſto, quod ſi inteſtatus, vel ſine liberis, vel ſi ſine nuptiis deceſſerit, ſubſtitutus ei ſit Titius: Sempronius nuptias contraxit, liberos ſuſtulit, teſtamentum etiam fecit, liberis ſubſtitutis, eſtne locus ſubſtitutioni? locus non eſt Titii ſubſtitutioni: omnes enim conditiones defecerunt. Quid ſi tantum nuptias Sempronius contraxit? non eſt etiam locus ſubſtitutioni: quia disjunctiva particula *Vel*, inter conditiones negativas poſita, reſolvitur in conjunctivam *Et*, idque favore liberorum. Ideoque hujusmodi ſubſtitutioni locus non erit, niſi omnes conditiones defecerint, facit *l.* 85. *ff. de hered. inſt. l.* 4. *infr. de verbor. ſignif.* 42 Incluſa ſuperſunt. 43 Hæc conſtitutio extenſa eſt ad extraneos. 44 Subſtitutio evaneſcit, ſi is, qui ſubſtitutione prægravatus eſt, liberos ſuſtulit *l.* 30. ℐ. *de fideicommiſſ. l.* 85. *in fin. ff. de hered. inſt.*

ros ſuſtulerit, intelligentem non [1] eſſe veriſimile, patrem, ſi de nepotibus cogitaverit, talem feciſſe ſubſtitutionem: humanitatis intuitu hoc, & latius & pinguius interpretandum eſſe credidimus, [ut] & ſi quis naturales [2] filios habeat, & partem eis reliquerit, vel dederit usque ad modum quem nos ſtatuimus, & ſubſtitutioni eos ſubjugaverit, nulla liberorum eorum mentione facta, & hic intelligi evaneſcere ſubſtitutionem, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his, qui ad ſubſtitutionem vocantur, obſiſtente, & non concedente ad eos eam partem venire: ſed [3] ad filios, vel filias, nepotes, vel neptes, pronepotes, vel proneptes morientis transmittente, & non aliter ſubſtitutione locum accipiente, niſi ipſi liberi ſine juſta [4] ſobole deceſſerint: ut [5] quod inter juſtos liberos ſancitum eſt, hoc & in naturales filios extendatur. † Quæ omnia & in legatis [6], & fideicommiſſis ſpecialibus locum habere ſancimus. Dat. II. Kal. Auguſti, *Conſtantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De conditione vivo teſtatore, vel poſt mortem ejus impleta.

7. Idem A. Joanni P. P.

SI quis heredem ſcripſerit ſub tali conditione, *ſi ille Conſul factus fuerit, vel Prætor* [7]: vel ita filiam ſuam inſtituerit heredem, *ſi nupta fuerit*: vivo [8] autem teſtatore vel ille Conſul proceſſerit, vel Prætor fuerit factus, vel filia ejus nupta fuerit, vel adhuc vivo teſtatore Conſulatum quidem, vel Præturam ille depoſuerit, filia autem ejus [a marito] diverterit, omni veterum dubitatione exploſa, ſancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, ſive [9] vivo eo, ſive mortis tempore, ſive poſt mortem; conditionem videri eſſe completam. Quod & in legatis, & fideicommiſſis & libertatibus obtinendum eſſe cenſemus, ne, dum nimia utimur circa hujusmodi ſenſus ſubtilitate [10], judicia teſtantium defraudentur. Dat. 9. Kal. Auguſt. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPAD. & ORESTIS VV. CC. 531.

De inſtitutione, ſecundum conditiones infra ſcriptas.

8. Idem A. Joanni P. P.

SI teſtamentum ita ſcriptum inveniatur, *Ille heres eſto ſecundum* [11] *conditiones* [12] *infra ſcriptas*, ſi quidem nihil eſt adjectum, neque aliqua conditio in teſtamento poſita eſt: ſupervacuam [13] eſſe conditionum pollicitationem ſancimus, & teſtamentum puram habere inſtitutionem. Et argumento utimur, quod Papinianus reſpondit [14]: *Vicos Reipublicæ relictos, qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommiſſo minus deberi, quod teſtator fines eorum, & certaminis formam, quod celebrari ſingulis annis voluit, alia ſcriptura ſe declaraturum promiſit, ac poſtea morte præventus non fecit.* Sin autem conditiones quasdam in quavis parte teſtamenti poſuit: tunc videri ab initio conditionalem eſſe inſtitutionem, & ſic omnia compleri tanquam ſi [15] teſtator ipſas inſtitutiones eisdem conditionibus copulaſſet, quæ infra conſcriptæ ſunt. Dat. 6. Kalend. Auguſt. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

An in vulgari ſubſtitutione contineatur tacita pupillaris.

9. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam prægnantem habens conjugem, ſcripſit heredem ipſam quidem ſuam uxorem ex parte, ventrem vero ex alia parte, & adjecit, *ſi non poſthumus natus fuerit alium ſibi heredem eſſe*: poſthumus autem natus impubes [16] deceſſit: dubitabatur, quid juris ſit, tam Ulpiano, quam Papiniano viris diſertiſſimis voluntatis [17] eſſe quæſtionem ſcribentibus: cum opinabatur Papinianus eundem teſtatorem voluiſſe poſthumo nato, & impubere defuncto, matrem magis ad ejus venire ſucceſſionem, quam ſubſtitutum. Si enim ſuæ ſubſtantiæ partem uxori dereliquit: multo magis, & luctuoſam [18] hereditatem ad matrem venire curavit. Nos itaque in hac ſpecie Papiniani dubitationem reſecantes, ſubſtitutionem quidem in hujusmodi [19] caſu, ubi poſthumus natus adhuc impubes viva matre deceſſerit, reſpuendam eſſe cenſemus. Tunc autem tantummodo ſubſtitutionem admittimus, cum poſthumus minime editus fuerit, vel poſt ejus partum mater prior deceſſerit. Dat. 3. Kal. Auguſt. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS, VV. CC. 531.

TIT. XXVI.

DE IMPUBERUM [20] ET ALIIS [21] SUBSTITUTIONIBUS.

De partibus inſtitutionis tacite repetitis in ſubſtitutione.

1. Impp. M. ÆLIUS & ANTONINUS AA. Secundo.

CUm [22] heredes ex diſparibus partibus inſtituti, & invicem ſubſtituti ſunt, nec in ſubſtitutione facta eſt ullarum partium mentio: verum eſt, non [23] alias partes teſtatorem ſubſtitutioni tacite inſeruiſſe, quam quæ manifeſte [in] inſtitutione expreſſæ ſint. Dat. CLARO II. & SEVERO CONSS. 171.

De ſubſtitutione reciproca.

2. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Frontiniæ.

HEreditatem quidem defuncti inteſtati filii delatam tibi, dubitari non oportet: ſubſtitutio enim teſtamento patris facta, ad pubertatis tempora porrigi non poteſt: quia ipſo, & aliis non [24] ejusdem conditionis heredibus inſtitutis, & invicem ſubſtitutis, propter eorum perſonam, quibus in unum caſum duntaxat ſubſtitui poteſt, etiam in filio idem debere ſervari, & ratio ſuadet, & Divus Marcus pater [25] conſtituit. PP. 6. Kal. Auguſt. CHILONE, & LIBONE CONSS. 205.

De vulgari.

3. Imp. ALEXANDER A. Achillæ.

HEres inſtituta matris teſtamento, ſi ſucceſſionem ex teſtamento omiſiſti, & ab inteſtato bonorum poſſeſſionis jus habere voluiſti: ſubſtituto [26] locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde, ſi ſubſtitutus hereditatem amplexus eſt, actionibus quæ [tibi] adverſus matrem competebant, ipſum convenire, non ſucceſſionem ab inteſtato potes vindicare. PP. II. Kal. Sept. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

An vulgaris expreſſa contineat tacitam pupillarem.

4. Idem A. Firmiano.

QUamvis placuerit, ſubſtitutionem impuberi, qui in poteſtate teſtatoris fuerit, a parente factam ita, *ſi heres non erit* [27], porrigi [28] ad eum caſum, quo poſteaquam heres extitit, impubes deceſſit, ſi modo non contrariam [29] defuncti voluntatem extitiſſe probetur: cum tamen proponas ita ſubſtitutionem factam eſſe, *Si mihi Firmianus filius, & Ælia uxor mea (quod* [30] *abominor) heredes non erunt, in locum eorum Publius Firmianus heres eſto*: manifeſtum eſt, in eum caſum factam ſubſtitutionem, quo utrique [31] heredum ſubſtitui potuit. PP. 4. Kal. Jul. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Quomodo ſubſtitutio expirat.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Hadrianæ.

POſt aditam [32] hereditatem [33] directæ ſubſtitutiones non [34] impuberibus filiis factæ, expirare ſolent. PP. 10. Kalend. Jun. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De jure accreſcendi.

6. Iidem AA. & CC. Quintiano.

TEſtamento [jure] facto, multis [35] inſtitutis heredibus, & invicem ſubſtitutis; adeuntibus ſuam portionem etiam invitis [36] coheredum repudiantium accreſcit [37] portio. Sine die & conſule.

Per ſubſtitutionem pupillarem ſuccedit ur pupillo ex teſtamento, & venientes ab inteſtato repelluntur. Alex.

7. Iidem AA. & CC. Feliciano.

SI teſtamento [jure] facto intra pupillarem ætatem & in ſua poteſtate conſtitutæ filiæ [38], *ſi intra pubertatem deceſſerit*, directis verbis pater ſubſtituit: heredem ex factum ex teſtamento [39] poſt eventum conditionis, inteſtati ſucceſſionem excluſiſſe conſtat. S. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si miles filio heredi inſtituto ſubſtituerit.

8. Iidem AA. & CC. Patronæ.

PRecibus tuis manifeſtius exprimere debueras [40], maritus quondam

1 Qui extraneis patrem præfert, ejus quoque liberos præferre intelligitur. 2 Cajus Titio naturali filio Sempronium ſubſtituit: Titius liberos legitimos ſuſcepit? non eſt locus ſubſtitutioni. Ergo in ſubſtitutione facta naturalibus liberis poſt eorum mortem, tacita intelligitur conditio, ſi deceſſerint ſine legitimis liberis. *ut hic l. 43. ff. de vulgari.* ut eo caſu minus ſcriptum quam dictum videatur. *l. 102. ff. de cond. & demonſtr.* 3 Liberi patris fideicommiſſo gravati, excludunt ſubſtitutum. 4 Et ita naturales tantum liberi non excludunt ſubſtitutum Quid ſi legitimati? excludunt. vide *Arreſt Pariſienſe* apud Papon 20. *Arreſt.* 3. §. 5. nec enim differt legitimatus a legitimo *Nov.* 35. *c.* 3. adde *l.* 77. §. 13. *ff. de legat.* 2. *l.* 17. §. 4. *ff. ad SC. Treb.* 5 Jus conſtitutum in liberis juſto matrimonio procreatis, interdum ad naturales tantum extendi poteſt 6 Hæc conſtitutio in legatis & fideicommiſſis etiam locum habet. 7 *l.* 21. *ff quando dies leg.* 8 Sufficit conditionem caſualem, vel mixtam impletam fuiſſe vivo teſtatore, licet impleta non duraverit *l.* 91. *in fin. ff. de cond. & demonſtr.* 9 *d. l.* 91. *l.* 18. *ff de manum. teſt.* 10 Subtilitate judicia teſtantium non ſunt defraudanda. 11 Hæc clauſula conditionem facit, ſi conditiones poſtea exprimuntur & adjiciuntur. *Goth.* Conciliat hujus leg. cum *l. quoties.* §. *tantundem ff. de hered. inſtit.* vide apud Kinſchot. *reſponſ.* 26. *num.* 9. Adde Everhard *conſil.* 203. *num. final.* Guid. Pap. *h. l.* Anſ.
12 Etiamſi deſtinata adjectio conditionis teſtamento non inſeritur, teſtamentum non vitiatur. *l.* 77. *in fin. ff de legat.* 2. Accidentia omiſſa teſtamentum non infirmant.
13 Imo non eſt ſupervacua, cum ita inſtitutus habeatur pro non inſtituto. *l.* 9. §. 5. *ff. de hered. inſt.* 14 *in d. l.* 77 *in fin.* 15 Nihil intereſt inſtitutioni immediate conditio adjiciatur in quavis parte teſtamenti puta interiore: ita ut conditio in fine teſtamenti adjecta reddat inſtitutionem perinde conditionalem, ac ſi ab initio fuiſſet appoſita.
16 Dixi ad *l.* 28. *ſupr. de inoff.* §. 2. *Inſt. de SC. Tertull. l.* 7. *in fin. ff. unde liberi. l.* 26. *ff. ſi quis omiſſ cauſ. l.* 4. *J. ad SC Tertull. & l.* 11. *J. comm. de ſucceſſ. l* 72. *ff. de cond. & demonſtr.* Inde etiam colligunt, Præſumi ſenem ante juvenem mori vide Alciat. 1. *præſumpt.* 73. 17 Voluntatis quæſtio. 18 Triſtem, §. 2. *Inſt. de SC. Tertull.* luctuoſam legitimam portionem, *l.* 28. *ſupr. de inoff.* triſte lucrum. *l. ult. J. comm. de ſucceſſion.* 19 Uxorem ex una parte inſtituo, ventrem ex altera, & ſi poſthumus natus non ſit, Titium in ejus partem ſubſtituo. Naſcitur poſthumus, idem moritur impubes viva matre: mater ei ſuccedit, non ſubſtitutus: & ita Titius tacite non intelligitur poſthumo impuberi ſubſtitutus: Vulgari quidem ſubſtitutioni tacite ineſt pupillaris: ſed effectum non habet adverſus matrem, ſive ſit coheres ipſa adjecta filio, *ut hic*, ſive non ſit. *l.* 8. *J. tit. proxim.* adde Cujac. 12. *obſ.* 27.

20 Impuberum ſubſtitutio, quæ pupillaris, de qua dixi ad *lib.* 28. *ff.* 6. & 2. *Inſt.* 16.
21 Hæc ſubſtitutio eſt vulgaris, de qua etiam dixi ad *lib.* 28. *ff.* 6. & 2. *Inſt.* 15.

22 Heredes ex diverſis partibus inſtitui & invicem eos ſubſtitui, nec in ſubſtitutione partes expreſſi? Ad ſubſtitutionem ita vocantur, ſicut in inſtitutione vocati ſunt, *ut hic.* hoc eſt, in ſubſtitutione partes repetitæ tacite intelliguntur, quæ expreſſe in inſtitutione commemoratæ ſunt. *ut hic. Synopſis Baſil.* 35 *tit.* 13. *cap.* 23. 23 Vid. *l.* 24 *ff. de vulg. & pupill.* 24 Diverſæ conditionis, vel ætatis liberis facta ſubſtitutio reciproca valet tantum in vulgari caſu. *l.* 4. §. 2. *ff. h. t. l.* 6. *ſupr. de teſt. mil.* 25 Non quidem meus, ſed Commodi. Eſt autem hæc conſtitutio Severi & Antonini Caracallæ, cujus ſit mentio in *d.* §. 2. 26 Res ita ſit: *Si Achilla heres non erit, Titius heres eſto.* Achilla repudiat hereditatem ex teſtamento: & mavult ab inteſtato ſuccedere? ſit locus ſubſtituto. Hoc enim verba, *ſi heres non erit*, ita ſolent accipi, *ſi heres non erit ex teſtamento*: cum primum cœpit Achilla heres non eſſe ex teſtamento, factus eſt locus ſubſtitutioni *l.* 60. *verſic. nam filius. ff. de adq. vel omitt. her.* 27 Verba ſunt ſubſtitutionis vulgaris. 28 Vulgaris facta filio impuberi pupillarem comprehendit. *l.* 4. *ff. eodem.*
29 Vulgaris interdum pupillarem non includit ex tacita teſtatoris voluntate.
30 *l.* 41. *in fin. ff. h. t.* 31 Filio impuberi poſſum ſubſtituere pupillariter & vulgariter: uxori vulgariter tantum. His cognitis fingamus ſubſtitutionis formulam fuiſſe, *Filius & Ælia uxor heredes ſunto, ſi heredes non erunt, Publius heres eſto*: filius in pupillari ætate decedit? pars filii ad Publium defertur, non ad Æliam quæ pupillariter ſuperiore caſu filio non videtur ſubſtituta. Vulgaris ſubſtitutio eo caſu pupillarem non continet. Nam ſi ad Æliam deferretur, ſubſtitutio eſſet inæqualis. Ælia filio ſubſtituta eſſet vulgariter & pupillariter, filius vero Æliæ vulgariter tantum. Hinc conſtat, Vulgarem duobus inæqualibus factam, in neutra pupillarem continere. *Alex.* Subſtitutionem in hoc caſu locum habere non poſſe, niſi & in perſona utriusque locum habeat. *Bart.*
32 Aditione vulgaris ſubſtitutio expirat. Heres eo tempore proprie intelligitur. vid. Graſſ. *lib. ſent.* § *hereditas. quæſt.* 5. 33 Vulgares. *l.* 6 *J. de legatis.* 34 Id eſt, puberibus Subſtituere nemo poteſt puberi filio poſt aditam hereditatem, *ut hic.* Id tamen locum non habere in teſtamento pias ad cauſas ſcribit Tiraquellus 21 *privilegio piæ cauſa.* 35 Heredibus pluribus inſtitutis, & invicem ſubſtitutis, repudiantium partes hereditatem adeuntibus etiam invitis addicuntur, *ut hic. Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 1. *c.* 28. 36 Invitis quoque adcreſcit portio. *l.* 35. *ff. de adq. vel omitt. hered. l. un.* §. 10. *J. de caducis tollend.* Cur ita? vid. *l.* 2. *ff. de adq. vel omitt. her.* 37 Adcreſcendi jus inter inſtitutos & invicem ſubſtitutos locum habet. *l.* 1. §. *quando non petentium. l.* 1. §. *de ſucceſſ. edicto. l.* 9. *ff. de ſuis* dixi ad Ulpian. 26. §. 5. Goth. Differentiam inter jus accreſcendi & ſubſtitutionis vid. Edmund. Merill. *lib.* 1. *obſ. cap.* 10. Guid. Pap. *h. l.* Anſ.
38 Vide *l.* 2. *ff de vulgari.* 39 *l.* 3. *ff. de vulgari.* 40 Hanc legem repetierunt Cagnolus & Hipp. Rimunaldus. vid. Goveanum *lib.* 1. *var. lect. c.* 2. Emanuelem Zoarem *lib.* 1. *obſerv. c.* 8. Forcatulum *Necyomant. dialog.* 35. Vaconium *lib.* 4. *declarat.* 63. Mod.

tuus

tuus miles[1] defunctus, quem teſtamento facto heredem communem filium veſtrum inſtituiſſe proponis, & ſecundum heredem ſcripſiſſe: utrumne in primum caſum, an [in] ſecundum filio ſuo, quem habuit in poteſtate mortis tempore, ſi intra decimum quartum ſuæ ætatis annum, aut poſtea[2] deceſſerit, ſubſtituerit. Nam non eſt incerti juris, quod ſi quidem in patris militis poſitus poteſtate, primo tantum caſu habuit ſubſtitutum, & patri heres extitit: eo defuncto ad te omnimodo [ejus] pertineat ſucceſſio. Si vero ſubſtitutio in ſecundum[3] caſum, vel expreſſa, vel compendio[4], non uſque ad certam ætatem facta reperiatur: ſi quidem intra pubertatem deceſſerit, eos habeat heredes, quos pater ei conſtituit, & adierint hereditatem. Si vero poſt[5] pubertatem[6], [tunc] ejus te ſucceſſionem obtinente, veluti ex cauſa[7] fideicommiſſi, bona, quæ cum moreretur, patris ejus fuerint, a te peti poſſunt. S. 5. Id. April. AA. CONSS. 293.

De ſubſtitutione facta mente captis.

9. [8] Imp. JUSTINIAN. A. Mennæ P. P.

HUmanitatis[9] intuitu parentibus[10] indulgemus, ut ſi filium, nepotem, vel pronepotem cujuscunque ſexus habeant, nec alia proles deſcendentium eis ſit, iſte tamen filius vel filia, nepos, vel neptis, pronepos vel proneptis mente[11] captus, vel mente capta perpetuo ſit: vel ſi duo vel plures iſti fuerint, nullus vero eorum ſapiat, liceat[12] hisdem parentibus legitima[13] portione ei, vel eis relicta, quos voluerint his ſubſtituere: ut occaſione hujusmodi ſubſtitutionis ad[14] exemplum[15] pupillaris, querela[16] nulla contra teſtamentum eorum oriatur: ita tamen, ut ſi poſtea [reſipuerit[17], vel] reſipuerint, talis ſubſtitutio ceſſet. Vel ſi filia, aut alii deſcendentes ex hujusmodi mente capta perſona ſapientes ſint: non liceat parenti, qui, vel quæ[18] teſtatur, alios, quam ex eo deſcendentes, unum vel certos vel omnes ſubſtituere. † Sin vero etiam liberi teſtatori, vel teſtatrici ſint ſapientes, ex his vero perſonis, quæ mente captæ ſunt, nullus deſcendat, ad fratres eorum unum, vel certos, vel omnes eandem fieri ſubſtitutionem oportet. Dat. 3. Idib. Decembr. *Conſtantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

De ſubſtitutione facta duobus impuberibus filiis.

10. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam duobus[19] impuberibus filiis ſuis heredibus inſtitutis adjecit, *ſi uterque impubes deceſſerit, illum ſibi heredem eſſe:* dubitabatur apud antiquos legum auctores, utrumne tunc voluerit ſubſtitutum admitti, cum uterque filius ejus in prima ætate deceſſerit: an alterutro decedente, illico ſubſtitutum in ejus partem ſuccedere. [Et] placuit Sabino, ſubſtitutionem tunc locum habere, cum[20] uterque deceſſerit: cogitaſſe enim patrem primo [filio] decedente, fratrem ſuum in ejus portionem ſuccedere. Nos ejusdem Sabini veriorem ſententiam exiſtimantes[21] non aliter ſubſtitutionem admittendam eſſe cenſemus, niſi uterque eorum [in] prima ætate deceſſerit. Dat. 6. Kal. Auguſt. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

Interpretatio verborum, quisquis mihi heres erit, *&* Titius filio meo heres eſto: *& verborum:* Titius una cum filiis ſuis & Sempronius heredes mihi ſunto.

11. Idem A. Joanni P. P.

SI quis duobus heredibus inſtitutis filio ſuo impuberi eos una cum alio tertio ſubſtituerit, & verba teſtamenti ita compoſuerit: *Quisquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres eſto*, ſecundum quod apud Ulpianum invenimus, mortuo impubere filio, quærebatur, quomodo ad ſubſtitutionem vocentur tres ſubſtituti: utrumne duo priores, qui & patri heredes fuerant ſcripti, in dimidium vocentur, tertius in reliquam dimidiam? an tres ſubſtituti, unusquisque ex triente, ad ſubſtitutionem vocentur? Alia applicata dubitatione, ſi quis heredem ita ſcripſerit, *Titius una*[22] *cum filiis* [*ſuis*] *& Sempronius heredes mihi ſunto:* & in præſenti [enim] ſpecie quærebatur ſecundum Ulpianum voluntas teſtantis utrumne Titium una cum filiis ſuis in dimidiam vocet, & Sempronium in aliam dimidiam: an omnes [in] virilem[23] portionem? Nobis autem in prima quidem ſpecie videtur tres ſubſtitutos, unumquemque in trientem[24] vocari: in ſecunda autem ſpecie, cum & natura pater[25] & filius eadem eſſe perſona pene intelligantur, dimidiam quidem partem [Titio] cum filiis ſuis, alteram autem partem Sempronio adſignari. Dat. 7. Kal. Auguſt. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXVII.

DE NECESSARIIS[26] [SERVIS] HEREDIBUS INSTITUENDIS, VEL SUBSTITUENDIS.

Si ſervis relinquatur ſub appellatione libertorum.

1. Imp. ANTONINUS Aufidio & aliis.

CUm ſervi conſtituti, ſub[27] appellatione *libertorum* heredes ſcripti eſſetis, ea ſcriptura benigna interpretatione perinde habenda eſt, ac ſi liberi, & heredes inſtituti fuiſſetis. † Quod in legato locum non habet[28]. Accepta 7. Kal. Mart. PRISCO & APOLLINARE CONSS. 170.

De inſtitutione in fraudem creditorum: de ſervo pignorato.

2. Imp. PERTINAX A. Lucretio.

IS, qui ſolvendo non eſt, heredem neceſſarium etiam in fraudem creditorum relinquere poteſt[29]. Sed ſi pignori[30] datus fuiſti, & in eadem cauſa permanſiſti: ne ab eo quidem debitore qui ſolvendo non fuit, liber & heres neceſſarius exiſtere potuiſti. PP. 11. Kal. April. FALCONE, & CLARO CONSS. 194.

De ancilla pupilli herede a tutore inſtituta.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIM. AA. & CC. Felici.

SI tutor[31] ancillam tuam contubernio ſuo conjunxit, ac poſt heredem eam inſtituit: neque dominium ex hujusmodi facto tibi auferri potuit: & ut ejus aditione juſſu tuo tibi per hanc ſucceſſio quæratur [jure] conceſſam habes facultatem. S. 16. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si ſervus in primo gradu manumiſſus ſubſtituatur pupillo.

4. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

CUm quidam ſuum pupillum heredem inſtituit, & ſervo directis verbis libertatem reliquit, & in ſecundo gradu, in quo pupillarem ſubſtitutionem faciebat, ipſum ſervum ſine libertate pupillo ſuo ſubſtituit: *Quærebatur* inter prudentes, ſi[32] ex hujusmodi ſubſtitutione heres neceſſarius pupillo exiſteret? Cauſa enim altercationis ex veteri[33] regula orta eſt, qua omnibus placuerat hunc ſervum neceſſarium heredem domino fieri, cui in eodem[34] gradu & hereditas & libertas relinquebatur. In præſenti autem non in unum tam libertas, quam ſubſtitutio congregata eſt, ſed in alium[35], & alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem[36] decidentibus[37] mirabile viſum eſt, ſi quis putet ex hujusmodi ſcrupuloſitate impediri teſtatoris voluntatem, maxime domini, & exiſtimet non fieri ſervum heredem neceſſarium, ſed ei licentiam præſtet, & libertatem conſequi, & hereditatem reſpuere, & domini voluntati reclamare. Qui ſi hoc facere tentaverit, etiam puniendus eſt. Sit itaque, & vivo pupillo liber, quia teſtator hoc voluit, & mortuo pupillo neceſſarius heres, quia[38], & hoc voluit teſtator. Dat. 15. Kalend. Decembr. *Conſtantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De ſervo teſtatoris.

5. Idem A. Joanni P. P.

QUidam cum teſtamentum conderet, duobus heredibus ſcriptis, unum quidem ex parte inſtituit, ſervum[39] autem ſuum, cujus & nomen addidit, ex reliqua parte ſine libertate ſcripſit heredem, & poſtea eundem ſervum alii legavit, vel poſt inſtitutionem heredis ſervum per legatum alii adſignavit, & tunc heredem eum ſine libertate inſtituit: *Dubitabatur*, ſi hujusmodi legatum, vel inſtitutio aliquas vires poſſet habere, & cui acquiratur legatum, vel inſtitutio? Dubitationis autem materia erat, quod adhuc ſervum ſuum conſtitutum heredem ſine libertate ſcripſerat: & tanta inter veteres exorta eſt contentio, ut vix poſſibile ſit videri eandem decidere. Sed antiqui-

1 Dixi ad *l. 6. in fin.* *S. de teſt. milit.* Goth. Vide in hanc l. Govean. *lect. lib. 1. cap. 2.* Viglium *de pupill. ſubſtit. §. qua ratione n. 13.* Ant. Merend. *contr. lib. 3. c. 39.* Anſ. 2 *l. 15. [illegible] t.* 3 *[illegible] 2 § 1 ff. h. t.* Subſtitutio in ſecundum caſum, pupillaris vel compendioſa: in primum, vulgaris. *In primum* autem dicitur, quia prævidet, ſi heres non ſit, qui primus eſt eventus quo via ſubſtitutis aperitur. Primus dicitur, quia non eſſe, præcedit eſſe. vid. Bald *hic.* 4 Id eſt, non expreſſa certa ætate. 5 Militibus datum eſt, ut ſubſtituant puberi, in ſecundum caſum pupillariter vel compendioſe. vid. *l. 6. ſupr. de teſt. mil.* vid. Cujac. 12 *obſ.* 25. 26. & 27. Idem paganis datum eſt. *c. Ravn. 16. extr. de teſtam.* 6 Vid. *l. 2. ff. h. t. l. 1. in fin. ff. de confirmando tutor.* 7 Subſtitutio facta a milite puberi verbis civilibus valet jure fideicommiſſi: trahitur ad fideicommiſſum. vide Cujac. 11. *obſ.* 25. 8 Fit mentio hujus conſtitutionis in *l. 7. §. 1. ſupr. de cur furioſi* 9 Exemplaris ſubſtitutio humanitatis intuitu parentibus indulta: eſt enim humanitatis ſummæ furioſi, & mente capti curam ſuſcipere. unde notant, exemplariter ſubſtituendi jus parentibus conceſſum jure humanitatis, non poteſtatis: ut ob eam rationem videatur parens naturalis filio naturali furioſo exemplariter poſſe ſubſtituere: licet ſecus ſit in pupillari, quæ ſit jure poteſtatis. De exemplari ſubſtitutione adde quæ ſcripſi ad §. 1. *Inſt. de pupillari*, *ad l. ex facto. 43. ff. de vulgari & pup.* 10 An naturalibus tantum? dicam *J. h. t.* Quid e converſo, poſſuntne liberi parentibus furioſis exemplariter ſubſtituere? Poteſtne etiam mater liberis ſuis exemplariter ſubſtituere? Mox dicetur. 11 Mente captis ſubſtituitur directo ad ſimilitudinem pupillorum. §. 1. *Inſt. de pupillari. l. 51. ff. de her. petit.* dic idem in furioſis & mutis. *l. 43. ff. de vulg.* prodigo, aleatori & ſimilibus: & ita alter alteri interdum teſtari poteſt contra *legem* 32. *ff. de her. inſtit.* poteſt furioſus per patrem, quod per ſe ipſum non poteſt, *l. 10. J. de hered. inſtit.* poterit pater bona filii teſtamento alienare certa lege. *l. 1. J. de bon. mat. l. ult. §. 6. verſ ſi enim. infr. de bon. quæ liber.* 12 Olim id erat impetrandum. *l. 43. ff. h. t.* 13 Cum ſubſtituitur exemplariter, legitima ſaltem relinquenda, unde quidam colligunt, Naturalem parentem liberis non poſſe ſubſtituere, quod naturalibus liberis legitima non debetur, verum de ea re ſuperius diximus. Imo exheredato poteſt etiam ſubſtitui. *l. 1. §. 2. ff. h. t.* 14 Πρὸς μίμησιν καὶ πρὸς ὁμοίωσιν dicitur Theoph. 15 Exemplaris ſubſtitutio fit mente captis. §. 1. *Inſtit. de pupil.* 16 Adverſus exemplarem ſubſtitutionem querela inofficioſi non competit. 17 Ceſſante cauſa finali exemplaris ſubſtitutionis, ceſſat ipſa ſubſtitutio. 18 Exemplaris ſubſtitutio poteſt fieri etiam a matre, quantumvis pupillarem facere non poſſit. *l. 33. ff. de vulg.* etiamſi bonorum ſuis adminiſtrationem nudam habeat, non jus alienandi. *l. 31. §. 6. ff. de negot.* Quid ſi a matre & a patre ſimul ſubſtitutio facta ſit? facta a patre ſubſtitutio præferetur. Bald. *hic.* ad eundem modum matris ſubſtitutio avitæ præferetur. Bald. *hic. n. 48.* 19 *l. 25. l. 42 ff de vulg. §. 6. Inſtit de pupil.* 20 Dicta *l. 25.* 21 Hæc eſt 25. deciſio ex 50. novis Juſtinianeis vid. Inglois. *Anſ.* 22 Quoties plures inſtituuntur cum adjectione nominis diſtributivi, quilibet vocatur in virilem, ac ſi eſſent ſingulariter nominati. *Bart.* 23 Inſtituto patre una cum liberis ſuis, *ut hic*, vel ſimul cum liberis, vel cum liberis: una cum parente liberi vocantur ſeu admittuntur. *verſ in ſecunda J. h. t.* Quid ſi ita? *Filium & liberos ejus inſtituo?* liberi ordine ſucceſſivo (quem charitatis ordinem interpretes vocant) admittentur. *l. 5. S. de inſtit. l. 69. §. 3. l. 77. §. 32. ff. de legat 2.* Quid ſi ita? *filium meum & heredes ejus inſtituo?* ordinata ſucceſſio hoc caſu facta ſeu imperata intelligitur: quia vivus filius heredem non habet, ut hinc conſtet in formula ſuperiore filii inſtituti heredes, una cum ipſo filio non admitti. Bart *in l. Gallus. 29. § quidam recte. 1. ff de liber.* Quid ſi ita inſtitui. *Nepotem meum & patrem ejus inſtituo?* Ordo neceſſitatis hic attenditur, non ſcripturæ: hoc eſt, Nepoti meo prætuliſſe patrem ejus videor, filium non videor nepoti meo poſtpoſuiſſe. *argum. l. 31. ff. de hered. inſtit.* Quid ſi ita rem aliquam emi: *mihi, ſuo, & nepoti?* cum heredes mei erunt, pactus intelligor: nam qui ſuo paciſcitur, ei ut heredi, non ut ſocio paciſci videtur *l. ſi tibi. 17. §. 4. ff. de pact.* 24 Adde *l. 17. §. 3. ff. de hered. inſtit.* Imo in ſemiſſem *l. 9. ff. de vulg.* 25 Pater & filius eadem pene perſona. adde *l. 22. §. 1. J. de agricol. & cenſit.*

26 Et ſervis. *Haloand.* 27 *l. 7. ff. de teſtam mil. l. 5. S. de teſt.* 28 Niſi in mil. *l. 7. S. de teſt. mil. Nov. 78. c. 4.* Cur autem legatum ſervo proprio relictum ſub appellatione liberti non valet, inſtitutio valet? *ut hic*, & *l. 5. § 2. J. h. t.* cauſa hæc eſſe poteſt quod hereditates pleniori honore tribuuntur, *l. 5. § 6. ff. de leg præſt.* adde *l. pen J. h. t.* 29 Imo non poteſt. *l. 31. ff de pig. §. 6. Inſt de action* 30 Valet libertas data vivo ſervo in fraudem creditorum, creditoribus non obligato ſpecialiter, *ut hic. l. 33. ff. h. t.* 31 Tutor non poteſt ancillam pupillarem neceſſariam heredem inſtituere: ſeu, Tutor non poteſt teſtari de bonis pupilli. facit *l. 7. §. 3. ff. pro emptore. l. 56. §. 4. ff. de furtis.* 32 Id eſt, an hujusmodi. ut *l. 29. S. de pact.* 33 Vetus regula. 34 Servus neceſſarius eſt, cui in eodem gradu & hereditas & libertas relicta eſt. 35 Servus poteſt ab inſtituto libertatem conſequi & pupillo neceſſarius heres exiſtere. 36 Id eſt, jurgationem. Eſt enim altercatio jurgatio Feſto. 37 Hæc eſt 26. deciſio Juſtinianea. vid. Inglois. *Anſ.* 38 Omnis teſtator affectat heredem ex teſtamento. 39 Servus eo ipſo quod heres a domino ſcriptus eſt, liber cenſetur: licet expreſſe libertas ei data non ſit, *ut hic.* Quid ſi ſcriptum a ſe heredem ſervum, in continenti alii legaverit teſtator? inutiliter legat, neque hereditatem ſervo relictam aufert. Quid igitur ſervo fiet? & liber & heres efficitur, *ut in pr. hujus leg.* Quid ſi dominus heredem ſervum ſcripſit, & codicillis libertatem ei reliquit? Libertatis adjectio codicillis ita facta nihil ei adjicit, cum ipſa inſtitutione, ante tacite libertatem adeptus fuerit. §. 1. *J. eodem.* Quid ſi neque heredem ſcripſit in teſtamento, neque libertatem ei codicillis reliquit, ſed vel legatum vel fideicommiſſum ei tantum reliquit? tacite cum legato libertas ſervo data non intelligitur. §. 2. *Synopſ. Baſil. 35. tit. 13. cap. 39.* Quid? num ſaltem legatum ab heredibus teſtatoris ſervo præſtandum erit? præſtabitur *d. §. 2. ibi, non tamen ita ſimpli.*

tatem quidem hæc altercantem relinquendo, nobis alius modus hujus deciſionis [1] inventus eſt: quia ſemper veſtigia [2] voluntatis ſequimur teſtatorum. Cum igitur invenimus noſtro jure hoc eſſe inductum, ut [3] ſi quis ſervum ſuum tutorem filiis ſuis reliquerit ſine libertate, ex ipſa [4] tutelæ datione præſumatur, etiam libertatem ei favore pupillorum impoſuiſſe: quare non hoc etiam in hereditate & humanius, & favore libertatis inducimus, ut ſi [5] quis ſervum ſuum ſcripſit heredem ſine [6] libertate, omnino civis Romanus efficiatur: quo inducto neque acquiſitio, neque tam effuſus veterum atque inextricabilis tractatus locum habeat? Neque enim ferendum eſt ſupponere quoſdam eſſe ita ſupinos [7], ut eundem ſervum & heredem inſtituant ſine libertate, & iterum alii per legatum eundem ſervum adſignent. §. 1. Sed cum veteres, & aliam propoſuerunt ambiguitatem, dicentes, ſi quis ſervum ſuum in teſtamento quidem heredem ex parte ſine libertate ſcripſerit, in [8] codicillis autem libertatem ei reliquerit: ſi poſſit inſtitutio valere, & ille tam heres, quam liber fieri, ne videatur per codicillos hereditas confirmari, in [9] quibus [hereditas] dari ſecundum veteres regulas non poteſt. Nos [itaque] in tali diſpoſitione, licet in codicillis fuerit ſcripta, & libertatem [&] hereditatem ſimul ſervis per noſtram liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus, ut gratulentur, cum non ſervi remaneant, ſed & liberi & heredes efficiantur: cum tanta in eos noſtri numinis benevolentia effuſa eſt, ut [&] ſi libertas eis neque teſtamento neque codicillis data ſit: tamen hereditate [10] ſervis relicta, quaſi injunctam eſſe libertatem videri [poſſit.] §. 2. Illo videlicet obſervando, ut ſi legatum [11], vel fideicommiſſum eis ſine libertate relinquatur, maneant in ſervitute: non tamen ita impii [12] heredes exiſtant, ut liberalitatem teſtatoris, & ſerviles labores debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum, licet adhuc ſervis conſtitutis, donent. §. 3. Quæ juris noſtri definitio etiam ad aliam ſpeciem dubitatam benigne extendatur. Si [13] quis etenim teſtamento principali ſervum ſuum cuidam legaverit [14], in [15] pupillari autem ſubſtitutione eundem ſervum filio ſuo ſine libertate ſubſtituerit: *Quærebatur*, ſive utilis eſſet talis ſubſtitutio, & per ſervum legatum ſubſtitutio poſt mortem pupilli legatario acquiratur: ſive inutilis eſſet hujuſmodi ſubſtitutio, quia ſine libertate in ſervum proprium facta eſt? Melius itaque nobis videtur legatario eum non ſtatim acquiri ſancire, ſed expectandum [16] eſſe ſubſtitutionis eventum, & ſi quidem pupillo mortuo, locus fuerit ſubſtitutioni, & liber & heres efficiatur: ſin autem ſubſtitutio minime locum habuerit, forſitan pupillo jam in pubertatem perveniente: tunc ad legatarii dominium tranſeat. Quemadmodum enim veteres, ſi cum libertate ſubſtitutio fuiſſet, hoc inducebant, quatenus in ſuſpenſo fiat libertas, & ſtatuliber [17] intelligatur: ita & ex noſtra interpretatione, & ſine adjectione libertatis in ſubſtitutione, & liber, & heres pupillo exiſtat. Dat. 2. Kalend. Maji, *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De ſervo pure inſtituto a domino, cui relinquitur libertas ſub conditione.

6. Idem A. Joanni P. P.

DEciſione [18] noſtra, quam fecimus, ſancientes eum, qui a domino ſuo ſine libertate heres inſtituitur, videri libertatem accepiſſe, in propria firmitate durante: ſi quis ſervum ſuum pure quidem heredem inſtituerit, libertatem autem ſub conditione ei donaverit: ſiquidem conditio talis ſit, quæ in *poteſtate* [19] ſervi poſita eſt, ille autem eam neglexerit, minimeque compleverit: & libertate eum, & hereditate ſua culpa defraudari. † Sin autem *caſualis* [20] conditio eſt, & ex fortunæ [21] inſidiis defecerit, tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere: hereditatem autem, ſiquidem ſolvendo [22] ſit, ad alios venire, quos leges vocant, ſi non aliquis fuiſſet ſubſtitutus [23]. † Sin autem ſolvendo non ſit: ut neceſſarius heres inſtitutus, ſimul & libertatem & hereditatem obtineat. Tunc enim ſecundum definitionem tam veteris, quam noſtræ deciſionis, & liber, & heres neceſſarius exiſtat. Dat. 2. Kal. Auguſt. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXVIII.

DE LIBERIS PRÆTERITIS, VEL EXHEREDATIS [24].

De exheredatione poſt omnes heredum gradus.

1. Imp. ANTONINUS A. Faviano.

CUm poſt [25] omnes heredum gradus exheredatio ſcribitur, ſi adjiciat teſtator *ab omnibus* [26] *ſe gradibus exheredare*: non dubitatur juri ſatisfactum [eſſe]. Et ideo etiamſi [id] non adjiciatur, appareat tamen eum id eo conſilio ſcripſiſſe, ut ab omnibus exheredaret, recte factum teſtamentum videtur. Proinde cum paterfamilias filiis inſtitutis & invicem ſubſtitutis, filium exheredaverit, intelligendus [27] eſt, exheredationem ab utroque gradu feciſſe. Nam cum iidem heredes inſtituti ſunt, nulla ratio reddi poteſt, quare videatur in poſteriore tantum caſu exheredare voluiſſe. PP. 6. Kal. Jul. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De nepote præterito.

2. Imp. ALEXAND. A. Heraclidæ.

SI avus tuus, qui patrem tuum & novercam æquis portionibus heredes inſtituit, cum te [28] quoque haberet in poteſtate, teſtamento nominatim non exheredavit: mortuo patre tuo vivo avo, ſine impedimento legis Vellejæ ſuccedendo in patris tui locum, rupiſti avi teſtamentum, & ad te hereditas ejus tota pertinuit. PP. 6. Id. April. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

De verbis, Ille filius meus alienus meæ ſubſtantiæ fiat.

3. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

SI quis filium proprium ita exheredaverit, *Ille filius meus alienus* [29] *meæ ſubſtantiæ* [30] *fiat*, talis filius ex hujuſmodi verborum conceptione non præteritus, ſed exheredatus intelligitur. Cum enim manifeſtiſſimus eſt ſenſus [31] teſtatoris: verborum interpretatio nuſquam tantum valeat, ut melior ſenſu exiſtat. Dat. 10. Kal. Martii, *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De differentia inter mares & fœminas ſublata.

4. Idem A. Joanni P. P.

[MAximum] vitium antiquæ ſubtilitatis præſenti lege corrigimus [32], quæ putavit alia [33] eſſe jura obſervanda in ſucceſſione parentum, ſi ex teſtamento veniant, in maſculis, & [alia] in fœminis, cum ab inteſtato ſimile [jus] utrique ſexui ſervaverint. Et aliis [34] verbis exheredari filium debere ſanxerunt, aliis filiam: & inter nepotes exheredandos alia jura civilia, alia prætoria introduxerunt: & ſi præteritus fuerat filius, vel ipſo jure teſtamentum evertebat, vel contra tabulas bonorum poſſeſſionem in totum accipiebat: filia autem præterita [35] jus accreſcendi ex jure vetere accipiebat, ut eodem momento, & teſtamentum patris quodammodo ex parte jure accreſcendi everteret, & ipſa quaſi ſcripta legatis ſupponeretur: ex prætore autem habebat contra tabulas bonorum poſſeſſionem in totum. † Conſtitutio autem Magni Antonini eam in tantum coarctabat, in quantum jus accreſcendi competebat. Qui enim tales differentias inducunt, quaſi naturæ [36] accuſatores exiſtunt [37], cur non totos [38] maſculos generavit, ut unde generentur non fiant [39]. Nam hoc corrigentes, majorum noſtrorum ſequimur veſtigia, qui eandem obſervationem colere manifeſtiſſime viſi ſunt. Scimus etenim antea [40] ſimili modo, & filium [& filiam,] & [alios] omnes inter cæteros [41] exheredatos ſcribere eſſe conceſſum. [Tum etiam] centumviri [42] aliam differentiam introduxerunt: & ex hac iniquitate vitium emerſit, quale ex libris Ulpiani, quos ad edictum prætoris fecit, inventum a Triboniano viro glorioſiſſimo noſtro quæſtore cæteriſque viris facundiſſimis compoſitoribus juris enucleati ad noſtras aures relatum eſt. Nam cum ultimum [43] adjutorium de inofficioſi querela poſitum eſſet, & nemo ex alio ortus præſidio ad hanc decurrere poſſet: inventa fuerat filia præterita minus habens, quam filia exheredata. Cum enim per [44] contra tabulas bonorum poſſeſſionem, vel jus accreſcendi ſemiſſem ſubſtantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præſtare compellebatur [45], ſcilicet usque ad dodrantem ſuæ portionis, remanebat ei ſeſcuncia [tantummodo] in ſua ſucceſſione. Quod ſi fuiſſet exheredata, quarta pars omnimodo totius ſubſtantiæ ei relinqui debebat: & quam injuria dignam pater exiſtimabat, amplius habebat ea, quam taciturnitate in inſtitutione præteriit: & ſi ſecundum noſtræ conſtitutionis [46] definitionem quam de ſupplemento [47] quadrantis diſpoſuimus, repletio fuerat introducta: ſimili modo exheredatæ in quartam [partem] repletio accedebat, & ita vitium permanſit, ut nec ex noſtra conſtitutione emendationem aliquam ſentiret. † Sancimus itaque quemadmodum in ſucceſſionibus parentum, quæ ab inteſtato [48] deferuntur, æqua lance & mares & fœminæ vocantur, ita [49] & in ſcriptura teſtamentorum eas honorari, & ſimilibus [50] verbis exhereda-

1 Hæc *l.* 5. juncta *l.* 6. ℐ. *h. t. & l. fin.* ℐ. *de condit. inſert.* faciunt 27. deciſ. ex 50. novis Juſtinian. vid. Inglois. *Anſ.* 2 Parendum teſtatoris voluntati. 3 *l.* 9. ℐ. *de fideic. libert.* §. 1. *Inſt. qui teſt. tut. dari poſſunt. l.* 10. *in fin. l.* 32. *in fin. ff. de teſt. tut.* 4 Ipſa tutelæ datione ſervi conſequuntur libertatem puta, ſi a domino dati ejus liberis tutores fuerint. *d.* §. 1. *l.* 32. *in fin.* 5 §. 2. *Inſt. quibus ex cauſ. manum. non licet: pr. Inſt. de hered. inſt.* adde Ulpian. 22. §. 11. 6 Et ita abrogatur Ulpian. 22. §. 7. §. 12. 7 Nemo ingenio ſupino eſſe præſumitur. Ut natura nihil fruſtra facit, ita homines ſobrii & ſani, qui naturam quaſi ducem ſequuntur, nihil unquam fruſtra facere exiſtimandi ſunt. 8 De ſervo cui hereditas in teſtamento, libertas in codicillis relicta eſt: hinc colligunt, Utiliter datum ex inutili confirmatione non infirmari. 9 Codicillis hereditas dari non poteſt directo · oblique poteſt. vid. *l.* 2. *infr. de codic. l.* 14. ℐ. *de teſtamentis* 10 Hereditate ſervis relicta, quaſi injuncta libertas eis videtur: nec enim heredes eſſe poſſunt, niſi & liberi ſint. 11 Vid. *l.* 2. *in fin.* ℐ. *h. t.* militem excipe. *l.* 40. §. 1. *ff. de teſtam. milit. l.* 7. *in fin.* ℐ. *de teſtam. milit.* 12 Heres ſervo defuncti legatum, vel fideicommiſſum ſummo jure non debet: quia ſine libertate nihil ei legari poteſt. *l.* 76. *in fin. ff. de hered. inſt.* impius eſt tamen niſi præſtet: Interdum aliquid præſtandum ex urbanitate, quod non debetur obligationis neceſſitate. *Bald.* connivemus in hujuſmodi rebus ſervis noſtris. *l.* 17. *in fin. ff. de alim.* eadem conniventia ſervi teſtamenta faciunt. Plin. 8. *epiſt.* 16. bona habent propria. *l.* 4. *ff. de manum.* dant enim dominis ſuis munus (Seneca 7. *de benef. Nunquid dubium eſt, quin ſervus cum peculio domini ſit: dat tamen domino ſuo munus.* adde *l.* 107. *in fin. ff. de leg.* 1. adde quæ dixi ad Ulp. 5. §. 5.) quaſi dotem dat quoque. *l.* 39. *ff. de jure dotium.* 13 Inſtitui impuberem filium meum, ſervum meum legavi, eundem ſervum filio meo ſine libertate ſubſtitui? Qui ita ſubſtitutus eſt, non eſt legatarii, liber eſt: ut eo loco habeatur, ac ſi impuberi morienti ſubſtitutus eſſet: ut liber ſit ſub conditione. Impubere in eo ſtatu moriente, ſervus ita ſubſtitutus ſit liber & heres. Quid ſi heres poſt pubertatem moriatur? ſubſtitutio deficit: fietque legatarii ſervus ille, *ut hic*, *Synopſ. Baſil.* 10. *ex lib.* 35. *tit.* 13. *cap.* 40. 14 Sit & hæc hypotheſis, *Titio Pamphilum do, lego: Si filius impubes morietur, Pamphilum ei ſubſtituo.* vid. *l.* 38. *ff. de hered. inſtit. l.* 18. *in fin. ff. de vulg.* pendente conditione Pamphilus legatarii eſt. 15 Poteſt ſervus legatus impuberi ſubſtitui. 16 Conditio expectanda. 17 Alii legunt, *ſtatim liber*, alii *nec ſtatim liber*: diviſim tamen *ſtatu liber* an conjunctim *ſtatuliber* legas, nihil intereſt. 18 Deciſiones quinquaginta Juſtiniani huic Codici additæ hoc verbo vel ſimili deprehenduntur. 19 Conditio poteſtativa. 20 Conditio caſualis. 21 Caſualis conditio fortunæ inſidiis obnoxia. 22 Hæc lex loquitur de hereditate quæ ſolvendo eſt, ut *l.* 57. *ff. de hered. inſtit.* de hereditate quæ ſolvendo non eſt. vide Cujac. 7. *obſerv. ultim.* 23 Servo præfertur ſubſtitutus. vide Cujac. *d. loco.* Idem *in l.* 3. *in verbis, ſi ſervum. ff. de hered. inſtit.* legit hic, *inſtitutus.* adde *l.* 27. *in fin.* ℐ. *de inoff.*

24 Dixi ad *Lib.* 28. *ff.* 2. 25 Clauſula in fine (idem dicunt ab initio. *l.* 3. §. 3. *ff. h. t.* vel in medio. *d. l.* 3. §. 4. Bart. *hic.*) poſita, refertur ad omnia antecedentia, ſi nulla ratione ad unum magis pertineat quam ad aliud. 26 Exheredatio debet fieri ab omni gradu. 27 Qui filiis inſtitutis & invicem ſubſtitutis, unum filiorum exheredat, ab inſtitutione & ſubſtitutione eum exheredaſſe intelligitur. 28 Neptem ſcilicet. Nepos præteritus adgnaſcendo rumpit teſtamentum avi. *l.* 13. *ff. de injuſto.* §. 2. *Inſtit. de exher. lib.* aliud ſi poſt mortem avi. *l.* 9. §. 2. *ff. de liber. & poſth. l.* 34. ℐ. *de inoff. teſt.* 29 Formulam exheredationis obſerva. addantur & illæ, *filius meus exheres eſto. l.* 2. *ff. de lib. & poſth. Filius exheres ſit, exheres erit l.* 17. *d. t. Te exheredavi, quoniam te contentam eſſe dote volui l.* 61. *ff. de heredit. inſtit. Titius filius meus exheres eſto verſ. nominatim Inſt. de exhered. liber.* 30 Dubitandi ratio conſiſtere in hac voce videtur · ſubſtantiæ enim appellatione videtur pecunia ſignificari, non hereditas *l. cogi.* 16 *ff ad SC. Trebell.* 31 Senſu reperto verba negliguntur. Interpretatio non fit ad literam, ſed ad ſenſum, qui verbis prævalet. his adde *l.* 15. ℐ. *de teſtam.* melius eſt ſenſum quam verba amplecti. *l.* 20. §. 9. *in fin. ff. qui teſt. l.* 3. §. 9. *in fin. ff. de adimendis.* 32 §. 5. *Inſt. de exhered. liber. Novell.* 115. *c.* 3. hoc innuit, Maſculos & Fœminas æqualiter ab inteſtato ſuccedere: nominatim teſtamento exheredari oportere. *Goth.* Pro intellectu hujus l. vid. Barbat *vol.* 4. *conſil.* 31 *n.* 9. Anſ. 33 Olim alia jura fœminarum fuerunt & maſculorum in ſucceſſionibus teſtamentariis & ab inteſtato. vid. *l.* 14. ℐ. *de legitim. hered.* 34 Olim verbis aliis exheredabantur filii, aliis filiæ. 35 Olim maſculi præteriti teſtamentum rumpebant: fœminæ non rumpebant, ſed eis dabatur jus adcreſcendi. *verſ. Cum enim.* ℐ. *hic.* 36 Naturam accuſare non licet. *l.* 14. ℐ. *de legitimis heredib.* 37 Atqui jure divino videntur fœminæ, maſculis deteriores. *Numer.* 27. 38 Id eſt, omnes. 39 Non fiat. 40 Forte lex 12. *tit.* 9 3. *Inſt. de exhered. lib.* 41 Inter cæteros, liberi teſtatoris exheredari hodie non poſſunt. vide *in fin.* ℐ. *h. t.* 42 De centumviris & centumviralibus judiciis dixi ad *l.* 13. *ff. de inoffic.* 43 Querela inofficioſi, ultimum adjutorium § 2 *Inſt. de inoffic.* 44 *Ut* ℐ. *h. t. verſ. filia autem.* 45 *l.* 6. §. *pen. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtam. l.* 1. ℐ. *de B. P. contra tab.* 46 *l.* 30. ℐ. *de inofficioſo.* 47 De ſupplemento legitimæ alias dixi 48 Fœminæ ab inteſtato cum maſculis æqualiter ſuccedunt. 49 Argumentum a ſucceſſione legitima inteſtati ad teſtamentariam 50 Non hoc ait, Teſtatorem cogi totidem uncias fœminis relinquere, quot maſculis: ſed ſi in animo habuerit fœminas exheredare, iiſdem verbis eſſe exheredandas quibus & maſculi.

tiones

tiones nominatim præcedere, & contra [1] tabulas bonorum possessionem talem habere, qualem filius, vel suus, vel emancipatus haberet: ut, & ipsa si fuerit præterita [2], ad instar filii emancipati, vel sui, vel testamentum ipso jure evertat, vel per contra tabulas bonorum possessionem stare hoc non patiatur. Et hæc non solum in filiabus obtinere, sed etiam in nepotibus [3], & neptibus & deinceps observari censemus, si tamen ex masculis progeniti sunt. † Sed quia & aliud vitium fuerat sub obtentu differentiæ introductum, & alia [4] jura exheredationis in posthumis, alia in jam natis observabantur: cum necesse fuerat posthumam inter [5] cæteros exheredatam etiam legato honorari, filiam autem jam progenitam etiam sine datione legati: hoc brevissimo incremento verborum ad plenissimam definitionem deduximus, sancientes eadem jura obtinere, & in posthumis [6] exheredandis [7] sive masculini, sive fœminini sexus sint, quæ in filiis, & filiabus jam statuimus: ut etiam ipsi, vel ipsæ nominatim exheredentur, id est, posthumi, vel posthumæ facta mentione. Dat. Kal. Septembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTHENT. ut cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum. cum sequentibus §§. col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 3.

NOn licet parenti aliquem ex liberis exheredare, vel præterire, nisi is probetur ingratus, & ingratitudinis causas nominatim inserat testamento. Causæ vero ingratitudinis nova constitutione expressæ sunt quatuordecim.

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. aliud. & §. sequenti. & §. sive igitur. & §. hæc autem. in fin. col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 3.

EX causa [8] exheredationis, vel præteritionis irritum est testamentum, quantum ad institutiones: cætera [9] namque firma permanent.

TIT. XXIX.

DE POSTHUMIS HEREDIBUS INSTITUENDIS [10], [VEL EXHEREDANDIS,] VEL PRÆTERITIS.

Per nativitatem posthumi præteriti testamentum rumpitur, & legata non debentur. Alexand.

1. Imp. ANTONINUS A. Brutatio.

SI post testamentum factum, quo posthumorum suorum nullam mentionem testator fecit, filium filiamve suscepit, intestato vita functus est: cum agnatione [11] posthumi, vel posthumæ, cujus non meminit, testamentum ruptum sit: Ex [12] rupto autem testamento nihil deberi, neque peti posse explorati juris est. Dat. & PP. 4. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Soterico.

UXoris [13] abortu [14] testamentum mariti non solvi: posthumo vero præterito, quamvis natus illico [15] decesserit, non restitui ruptum, juris evidentissimi est. S. 12. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

Posthumus natus vivus, licet illico decedat, rumpit testamentum, si ipse ad nullum declinat monstrum, vel prodigium. Salic.

3. Imp. JUSTIN. A. Joanni P. P.

QUod certatum est apud veteres, nos decidimus [16]. Cum igitur is, qui in ventre portabatur, præteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset redactus, suus heres patri existeret, si non alius eum antecederet, & nascendo ruptum testamentum faceret: si posthumus in hunc quidem orbem devolutus est, voce autem non emissa ab hac luce subtractus est, dubitabatur, si is posthumus ruptum facere testamentum posset? [Et] veterum [17] animi turbati sunt, quid de paterno elogio statuendum sit. Cumque Sabiniani existimabant, si vivus natus esset, & si vocem [18] non emisit, rumpi testamentum: apparetque, quod & si mutus fuerat, hoc ipsum faciebat: eorum etiam nos laudamus sententiam: & sancimus, si vivus [19] perfecte natus est, licet illico postquam in terram [20] cecidit, vel in manibus obstetricis [21] decessit: nihilominus testamentum rumpi, hoc tantummodo requirendo, si vivus ad orbem totus processit, ad nullum declinans monstrum [22], vel prodigium. Dat. 15. Kal. Decembr. *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

In ultimis voluntatibus casus omissus habetur pro expresso.

4. Idem A. Joanni P. P.

QUidam cum testamentum faciebat, his verbis usus est: *Si filius, vel filia intra decem* [23] *mensium spatium post mortem meam editi fuerint, heredes sunto:* Vel ita dixit, *filius, vel filia* [*qui*] *intra decem menses proximos mortis meæ nascentur, heredes sunto:* jurgium antiquis interpretatoribus legum exortum est, an [24] videantur non contineri testamento, & hoc ruptum facere? Nobis itaque eorum sententiam decidentibus [25], cum frequentissimas leges posuimus testatorum voluntates adjuvantes: ex neutra hujusmodi verborum compositione ruptum fieri testamentum videtur: sed sive vivo [26] testatore, sive post mortem ejus intra decem menses a morte testatoris numerandos filius, vel filia fuerint progeniti, maneat testatoris voluntas immutilata, ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos [filios] non præteriit. Dat. 12. Kal. Decembr. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXX.

DE JURE DELIBERANDI [27], ET DE ADEUNDA [28] VEL ACQUIRENDA [28] HEREDITATE.

De emancipata quæ manumisit, & quædam ob funeris impensam distraxit.

1. Imp. ANTONINUS A. Titiæ.

SI a patre emancipata, eo defuncto bonorum possessionem non agnovisti: frustra vereris, ne hereditati paternæ sis obligata, quod [30] servum ejus nullo jure manumisisti, res quoque, & mancipia quædam propter funeris [31] impensas distraxisti. PP. Kalend. Jul. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De solutione.

2. Imp. ALEXAND. A. Florentino militi.

CUm debitum paternum te exsolvisse [32] alleges: pro portione hereditaria agnovisse te hereditatem defuncti non ambigitur. PP. 6. Id. Februar. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Differentia filii in potestate, & emancipati.

3. Imp. GORDIANUS A. Florentino militi.

SI fratris tui filius mortis tempore in [33] patris sui fuit potestate, sive

1 Quæ masculis defuncti bonorum possessio, eadem fœminis etiam datur. 2 Quæ remedia masculis a patre præteritis competunt, eadem & fœminis competunt. 3 Hæc constitutio extenditur ad nepotes, neptes & deinceps ex masculis progenitos. 4 Exheredabantur olim aliter posthumæ, aliter filiæ jam natæ. Posthumæ inter cæteros exheredatæ legati titulo aliquid relinqui oportebat: jam natæ aliquid relinqui necesse non erat. Hodie ut jam natæ, natique, ita posthumi & posthumæ exheredari debent, hoc est, similibus verbis nominatim, non inter cæteros. 5 Inter cæteros exheredatur posthumus cujus mentio non fit, contra non exheredatur inter cæteros, cujus posthumi nominatim fit mentio: ut *cæteris exheredatis*, posthumus exheredatus non censeatur: qui alias non censetur exheredatus, nisi *posthumi* appellatione specialiter designatus sit, *ut hic.* quanquam novo jure posthumus exheredari non possit, *ut J. dicetur.* cum exheredari liberi non possint, nisi ingrati: vitium autem ingrati in posthumum non cadat. 6 Quæ remedia liberis masculis & fœminis competunt contra tabulas parentum, eadem competunt posthumis. 7. Hodie posthumi exheredari non possunt *Auth. non licet. J. h. t. Nov. 115. c. 3. l. 33. §. 1. S. de inofficioso.* 8 Testamentum in quo liberi injuste vel exheredati, vel præteriti sunt, uno respectu irritum est: altero non est irritum. Irritum est, quod ad institutos, non quod ad legatarios. An & quod ad fideicommissarios attinet? mox dicetur. 9 Fideicommissum universale etiam deberi, hoc est restitui debere ex eo testamento, in quo filius fuerit injuste exheredatus, vel præteritus, hinc colligitur. Nam cæterorum appellatione fideicommissa continentur. *l. ita tamen. 27. §. quoties. 6. ff. ad SC. Treb. Nov. 115. c. 3.* unde Auth. desumpta, ubi fit mentio non legatorum tantum, sed & fideicommissorum. Cum itaque generatim loquatur lex illa, generaliter intelligenda est: ut ne quis putet verbum *fideicommissi* coërcendum esse ad singulare fideicommissum: nam ut paulo ante dictum est, lex in genere loquitur, ut merito in genere legem eam interpretari debeas. Deinde effectu nihil adjicere tur: cum fideicommissa singularia exæquata sint legatis *l. 1. ff. de leg. 1.* facit quoque ad hanc sententiam similis casus, *l. si servum.* 28. §. 1. *ff. si quis omissa causa: Gloss in l. eam quam.* 14. *J. de fideic.* Ad hæc, universale fideicommissum favorabilius est singulari. *l. nam quod.* 14. §. 1. *ff. ad SC. Treb.* ut si singulare valeat, multo magis valere debeat universale. Idem quoque probat Bart. in *l. peculium.* 65. *in fin. ff. de leg* 2. licet Angelus in tractatu de testamentis in verbo fideicommissum, contrariam sententiam defendat, & Martinus Silius. vid. Capell Tholosan. *decis* 454 Quid si in hujusmodi testamento præteritionis causa rupto, clausula codicillaris adjecta est? Idem quod in fideicommisso universali superius diximus, obtinere vult Bart. *l. 1. ff. de jure codic.* sed & parum esse relinquere ab intestato venientibus, & hac formula uti, *si non valet jure testamenti, valeat jure codicillorum*, ut notatur *in l. ex testamento.* 29. *J. de fideic.* Idem tenet Angel. *Instit. de codicill.* Bart. & Bald *hic*, & *in l. 2. ff. de leg.* 3. Faber *hic*, Salic. Castr. *cons.* 60 Rom. *cons.* 127. Quid si testamentum nullum non est ob præteritionem filii jam nati, sed posthumi? Bart. in *dict. l.* 1. ita distinguit: clausulam codicillarem vim & effectum fideicommissi sortiri, si de posthumo testator cogitaverit secus si nihil cogitaverit. *arg. l. pen. ff. de jur. codicill. l. certi juris.* 8. *S de test. mil. l. si unquam* 8 *J de revoc. don.* Verum Dynus, Jacobus, Bald. Paulus, Ludovicus verba testamenti inspicienda existimant: ut si testator dixerit simpliciter tempore instanti, *si non valet testamentum, rumpatur testamentum agnatione posthumi:* nihil quidquam præstet superior clausula. *arg l. si ita.* 7. *ff. de auro. l. cum stipulamur.* 125 *ff. de verb. ob.* secus si ita dixerit in futuro, *si non valet aut valebit jure testamenti, valeat jure codicillorum*, & hanc communem esse opinionem ex ipso Bartolo, Angelo, Salyceto, Baldo, Imola, Raphaële, Fulgosio, Castrensi, refert Capella Tholosana *dec.* 455.

10 Huc refer partem tituli 2. *D.* 28. 11 Agnatione posthumi præteriti rumpitur testamentum. *l. 1. J. h. t.* quamvis natus illico decesserit. *l. 2. l. 3. J. h. t.* vid. *l. 2. S de bon. poss. contra tabulas* 12 Ex rupto testamento nihil olim debebatur, neque peti poterat, *ut hic*, puta hereditas. *l. 15. in fin. ff. de injusto.* fideicommissum *l. 81 ff. de leg.* 2. vel legatum, hodie ex causa præteritionis irrito facto testamento, solæ institutiones pereunt, cætera firma permanent. *Novell.* 115 c. 3. *Auth ex causa.* S *tit. prox.* & consequenter legata sive fideicommissa 13 Vid. Ferrariensem *in forma libelli quo petitur hereditas ex testamento* 48. *in verbo, ac etiam, numer.* 11. 12. 13. & *seq.* 14 Abortivi adgnatione non rumpitur testamentum, *ut hic* & *l. 3. J. h. t.* & merito. Abortivus enim vel abactus venter partum efficere non videtur. Paul. 4. *sent.* 9. §. 6. adde *l. 129. ff. de verb. sign.* Hinc fit etiam, ut abortu facto in possessionem missio finiatur. *l. 1. §. 27. ff. de ventre in poss. mitt.* Non idem est in eo qui exsecto ventre matris, si tamen aliquandiu vixerit, natus est. *l. 6. in fin. pr. ff. de inoff. l. 12. ff. de liberis & posthum. l. 141. ff. de verb. sign.* His adde quæ scripsi ad *Novell.* 39. *c.* 2. vid. Renatum Choppinum 3. *de privilegiis rustic.* 8. *num.* 5. 15 *l. 3. in fin. J. h. t.* 16 Hæc est 28 decisio ex 50. Novis Justinianeis. vid. Inglois. *Ans.* 17 *Veteres animi*, quidam ita legunt: dixi ad *l. 9. S. qui testam.* adde Cujac. 18. *obs.* 9. 18 *Vox in partu edita, vitæ indicium.* 19 Posthumus, si vivus nascatur, rumpit testamentum, etiamsi illico decedat. Vivus fuisse intelligitur, si vocem emisit. *S. h. t.* vel si cum spiritu fuisse visus est. *l. 12. in fin. ff. de liber. & posth.* In mortuis non idem, nam qui mortui nascuntur, neque nati, neque procreati, neque liberi. *l. 129. ff. de verb sign. Synops. Basil.* 35. *tit.* 20. *ex tit.* 8. *c.* 36. 5. Harm. 5. §. 27. 20 In more positum fuit priscis seculis natos infantes protinus in terram statuere. Statius *lib.* 2. *sylv.---tellure cadentem Accepi, fovique sinu.* & lib. 5. *Meus ille meus, tellure cadentem Excipe:* Et lib. 2. *Natum protinus atque humum ipsam prima murmure dulce vagientem Blando Calliope sinu recepit.* Tertull. lib. de anima: *Prima constitutio infantis super terram statim Ædea* (legendum Statinæ deæ) *sacer est.* Statinam Varro deam facit pueritiæ præsidem, quam inde nomen traxisse existimat 2. *de vita populi Romani*, quod natus puer simul ac sublatus erat ab obstetrice, statuebatur in terra, ut auspicaretur rectus esse. vide Cujac. 11. *obs.* 30. Forcat. 23. *Cupid. in fin.* 21 Obstetrices, quasi ἰατρίναι a Græcis hic, de quibus alias dixi. 22 Monstrosus partus testamentum non rumpit *l. 14. ff. de statu hom l. 135 ff. de verb. sign.* 23 Vide quæ dixi de partibus ad *Nov.* 39. *c* 2. fuit hæc juris antiqui formula qua partus legitimus significabatur. *l 29. ff. de liber. & posth. l. 3. in fin. ff de suis & legitimis.* Goth. Vid in hanc leg. Berengar *Ans.* 24 *An sui eo vivo nati*, hæc verba videntur hic desiderari Cont. *an hi qui vivo testatore nati sunt.* Cujac. ita legit, *l. 10. ff. de liber. & posth. in fin.* Qui mortuo testatore nascitur, ex jure antiquo instituendus erat, vel exheredandus. Qui vivo testatore, ex lege Velleja. Ulp. 22. §. 19. Hoc igitur constituitur. Institutionem factam de posthumo in unum casum, porrigi ad alterum ad quem testator verisimiliter processisset, si de eo cogitasset. *Bart.* vel institutionem factam de posthumo nascituro post mortem, trahi ad posthumum natum in vita, ut eo casu institutus posthumus *si post mortem nascatur*, non rumpat testamentum, etiam si vivo testatore nascatur. Olim si alteruter casus omissus fuisset, eo casu qui omissus erat, natus rumpebat testamentum. *l. 10. ff. de liber. & posth.* quæ lex hac constitutione (quæ una ex 50. decisionibus est) videtur abrogari. Alias hujus antinomiæ conciliationes vide apud Accurs. Bart. Bald. *hic* & Cujac. *d. l.* 10. Forcat. 21. *Cupid.* Papon. 1. *Not.* 8. *tit. d' institution d' heritiers.* 25 Hæc est 29. decisio ex 50. novis Justinian. vid. Inglois. *Ans.* 26 Paul. 3. *sent.* 5. §. 9.

27 Dixi ad *L.* 28. *ff.* 8. concesso heredibus, intra certum tempus ut apud se deliberent, utrum velint hereditatem adire vel non. 28 Hac voce satis innuitur hunc titulum ad voluntarios heredes pertinere, quibus solis aditio necessaria est: suis enim non est necessaria. Cæterum, Adire hereditatem is etiam videtur, qui debitum paternum exsolvit. *l. 2. J. h. t.* qui de hereditate sibi delata testatur. *l. 6. J. h. t.* 29 *Dixi ad lib.* 29. *ff.* 2. Adquirendi verbum generalius comprehendit cretionem; aditionem, immixtionem, gestionem pro herede, existentiam, quæ Græcis ἀνάφασις & animi destinationem solam. 30 Emancipatus servum paternum manumittendo, hereditati se immiscuisse non censetur, *ut hic.* aliud in filio non emancipato. *l. 42. §. 2. ff de adquir. vel omitt. hered.* milite tamen excepto. *d. l. 42. §. ult* Hodie se immisceret, sublata differentia omnis emancipat onis. Bart. *hic.* 31 *l. 14. §. 7. ff. de religiosis. l. 20. §. 1. ff. de adquir. vel omitt hered.* adde *l. 1. J. de repudianda vel abstinenda.* 32 Filius solvens simpliciter debitum patris defuncti, præsumitur solvere velut heres. *l. 8. in fin. supr. de inofficioso.* hoc est, pro rata parte, patris hereditatem agnovisse videtur *Synops. Basilic.* 35. *tit.* 14. *c.* 73. 33 Υπεξούσιος, seu non emancipatus patris heres efficitur ipso jure, & hereditatem transmittit, licet ipse paternis bonis se non immiscuerit: facit *l* 30. *ff. ex quib caus. major. l. 2. ff. de suis. l* 14. *ff. de usurpatione.* Et hoc quidem est quod a veteribus dicebatur: *Existentiam sui heredis operari transmissionem hereditatis paternæ etiam non agnitæ, ad quoscunque.* Bart. etiam extraneos. Bald. *hic, num.* 2.

ex aſſe [1] heres inſtitutus eſt, etiam [2] clauſis [3] tabulis heres potuit exiſtere: ſive [4] ex parte, nihil ominus ſtatim ſuus ei heres extitit: nec ea propter quod intra paucos dies mortis patris ſui conceſſit in fatum, tu ad ejusdem fratris tui potes accedere ſucceſſionem. Quod ſi cum juris [5] ſui eſſet, ante aditam hereditatem deceſſit, tuque fratri tuo legitimus heres extitiſti; ſive intra [6] tempora Edicto præfinita, bonorum poſſeſſionem agnoviſti: quæ hereditariarum facultatum ſunt, vel quæ ab alio injuria detinentur, Præſidis diligentia tibi reſtituentur. PP. 15. Kal. Septembr. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

Si pater voluntate filii pro herede geſſerit.

4. Imp. DECIUS A. Athenaidi.

Filiofamilias delata hereditate, ſi pater [7] pro herede voluntate filii [8] geſſit, ſolennitati [9] juris ſatisfactum videri, ſæpe reſcriptum eſt. PP. 10. Kal. Mart. DECIO A. & GRATO CONSS. 251.

De pupillo & tutore.

5. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Paulo.

Potuit pupillus [10] pro herede, tutore auctore, gerendo conſequi ſucceſſionem: ſed ipſius actus & voluntas [11] fuit neceſſaria. Nam ſi [12] quid neſciente eo tutor egit, illi hereditatem non potuit acquirere. PP. 16. Kalend. Jul. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 258.

De animi deſtinatione & eo, qui de hereditate ſibi relicta teſtatur.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Philippæ.

Si avia tua patrem tuum ex duabus unciis ſcripſit heredem, ex ſola [13] animi deſtinatione pater tuus heres fieri poterat. Igitur ſi teſtamento [ſuo] easdem [14] uncias ad te pertinere decreverit, apud Rectorem provinciæ duarum unciarum jus perſequi poteris. PP. 16. Kal. Auguſt. *Sirmii*, ipſis IV. & III. AA. CONSS. 298.

De tranſmiſſione ad heredem.

7. Iidem AA. & CC. Euſobino.

Quoniam ſororem tuam prius defunctam eſſe proponis, quam cognoſceret, an a fratre [15] ſibi aliquid hereditatis fuiſſet relictum: manifeſtum atque evidens eſt, antequam [16] pro herede gereret, vel bonorum poſſeſſionem admitteret, defuncti ſucceſſionem eam non potuiſſe ad heredes ſuos tranſmittere. PP. Kalend. Maji, *Thiralli*, AA. CONSS.

De longi temporis præſcriptione.

8. Iidem AA. & CC. Claudio.

Licet in continenti ſui [17] heredes ſe paternis non immiſcuerint bonis: tamen ignorantes [18] delatam ſibi eſſe hereditatem, longi [19] temporis præſcriptione, quo minus hanc recte vindicent, excludi non poſſunt. S. 17. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De interrogatione in jure.

9. Iidem AA. & CC. Platoni.

Si curatoris quondam tui teſtamento jure facto, vel ab inteſtato legitima delata eſt ſucceſſio: hoc caſu ei, qui non repudiavit hereditatem, eam licet adire. Rector igitur provinciæ aditus, ſi hereditati necdum ſunt obligati, eos, *an* [20] *heredes ſint*, interrogare debebit: ac ſi tempus ad [21] deliberandum petierint, moderatum ſtatuet [22]. S. 16. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De inopia defuncti & de rebus heredi vi ablatis.

10. Iidem AA. & CC. Sabinæ.

Si te bonis paternis major [quinque & viginti] annis immiſcuiſti: neque inopia [23] patris te excuſat, neque vis [24] fratris portionem tuam, vel teſtamentum eripientis arcere [25] de exactione creditorum, qui jure civili [26] pro hereditaria portione te conveniunt, poteſt. S. 16. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De filiofamilias & ejus patre.

11. Iidem AA. & CC. Philumenæ.

Renitente [27] te pater tuus, in cujus fuiſti poteſtate, neque ſpem delatæ tibi legitimæ quærendæ ſucceſſionis abſumere, neque hereditarios [28] manumittendo ſervos, his præſtare libertatem potuit. S. 6. Id. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De bonorum poſſeſſione agnita.

12. Iidem AA. & CC. Antonino.

Puberem agnoſcentem [29] bonorum poſſeſſionem, poſtea quam ei fuerit hereditas delata, pro herede gerere non ambigitur. S. 3. Kal. Decembr. CC. CONSS.

De ſuis heredibus.

13. Iidem AA. & CC. Sclepolidi.

Suum heredem omiſſa [30] bonorum poſſeſſione, paternam ſucceſſionem obtinere potuiſſe, certi juris eſt. S. 3. Id. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Si heres nondum poſſederit.

14. Iidem AA. & CC. Flaviæ.

Si ſorori ſuæ frater tuus civili, vel honorario ſucceſſit jure: licet [31] res ex ejus bonis deſcendentes, non probetur tenuiſſe, heres tamen effectus, contra [32] poſſidentes experiri poteſt. S. 12. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De filiofamilias ſui juris effecto.

15. Imp. CONSTANT. A. ad Leontium Comitem Orientis.

Non eſt dubium, ſi priusquam [33] filius juſſu patris adierit hereditatem, propriæ poteſtatis effectus ſit, arbitrio ſuo eundem hanc ſibi potuiſſe quærere. Dat. 17. Kal. April. LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

De libero arbitrio.

16. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Annodio.

Nec emere [34], nec donatum [35] adſequi, nec damnoſam quisquam hereditatem [36] adire compellitur [37]. Dat. 7. Kal. Januar. OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

De cretionibus.

17. Iidem & THEOD. AAA. Anthemio P. P.

Cretionum [38] ſcrupuloſam ſolennitatem hac lege penitus amputari decernimus. Dat. 5. Kal. April. *Conſtantinop.* HONORIO VII. & THEOD. AA. CONSS. 407.

De infante.

18. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Senatum.

Si infanti [39] (id [40] eſt minori ſeptem annis) in poteſtate patris, vel [41] avi, vel proavi conſtituto, vel conſtitutæ, hereditas ſit derelicta, vel ab inteſtato delata a matre, vel linea, ex qua mater deſcendit, vel aliis quibuscunque perſonis: licebit [42] parentibus ejus, ſub quorum poteſtate eſt, adire ejus nomine hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem petere. §. 1. Sed ſi hoc parens neglexerit, & in memorata ætate [43] infans deceſſerit: tunc parentem quidem ſuperſtitem omnia ex quacunque ſucceſſione ad eundem infantem devoluta, jure patrio quaſi jam infanti quæſita capere.

§. 2. Parente vero non ſubſiſtente, ſi quidem poſt ejus obitum tutor [44] infanti ſit, vel datus fuerit: poſſe [eum] etiam adhuc infante pupillo conſtituto, ejus nomine adire hereditatem, ſive vivo parente, ſive poſt mortem ejus ad eum devolutam: vel bonorum poſſeſſionem petere, & eo modo eidem infanti hereditatem quærere.

§. 3. Sin vero vel non ſit tutor, vel cum ſit, ea facere neglexerit, tunc eodem infante in ea ætate defuncto [45], omnes hereditates ad eum devolutas, & non agnitas ita intelligi, quaſi ab initio non eſſent ad eum delatæ: & eo [46] modo ad illas perſonas pervenient, quæ vocabantur, ſi minime hereditas infanti fuiſſet delata. Ea vero, quæ de infante in poteſtate parentum conſtituto ſtatuimus, locum habebunt, & ſi quacunque cauſa ſui juris [idem] infans inveniatur. §. 4. Si autem ſeptem [47] annos ætatis pupillus exceſſerit, & priore parente mortuo, in pupillari ætate fati munus impleverit, ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur legibus: nulla dubietate relicta, quin pupillus poſt impletos ſeptem annos ſuæ ætatis ipſe adire hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem petere, conſentiente parente, ſi ſub ejus poteſtate ſit, vel

1 *l. 1. in fin. ff. de juris & facti.* 2 *l. 8. J. h. t. l. un. §. 5. J. de caducis.* 3 Id eſt, ante apertas tabulas. 4 *d. §. 5.* 5 Emancipatus non agnitam patris hereditatem non tranſmittit ad ſuos, *ut hic.* non emancipatus tranſmittit. *ℨ. h. t.* quod etiam hodie ſervari *Bald.* putat, *hic, num. 6.* 6 *l. 4. ℨ. qui admitti ad bon. poſſ.* 7 *l. 18. J. h. t.* Pater hereditatem filiofamilias delatam poteſt adire. 8 Nihil intereſt ipſe per me faciam, an per alium mea voluntate quid fiat. *l. 5. §. 3. ff. de admin. & peric. tut.* 9 Hereditatem ſibi delatam patris juſſu adiſſe videtur, quo volente pater pro herede geſſit, *ut hic. Synopſ. Baſil. d. tit. 14. c. 74.* Quid enim intereſt ipſe filius adeat delatam ſibi hereditatem, an ejus pater eo volente? 10 *l. 18. in fin. J. h. t.* 11 *l. 7. ſupr. qui admitti.* 12 Pupillus adit, tutore auctore, alter ſine altero adire non poteſt. 13 Hereditas ſola animi deſtinatione aditur, *ut hic*, & *l. 14. J. h. t. l. 4. ℨ. unde legitimi. l. 20. l. 88. ff. de adq. vel omitt. her.* 14 De hereditate nobis relicta poſſumus teſtari, ut eo ipſo actu quo de ea teſtamur, defuncti hereditatem adiiſſe videamur. 15 Fratris hereditas non adita non tranſmittitur. 16 Vide *l. unic. §. 5. J. de caducis. l. 2. infr. ad SC. Orphitianum.* 17 *l. 5. ſupr. h. t.* 18 *§. 3. Inſt. de hered. quæ ab inteſt. l. 6. ff. de adq. vel omitt. hered. l. 11. ff. de lib. & poſth.* 19 Jus adeundi, vel immiſcendi longi temporis ſpatio non tollitur, longo ſilentio nemo renunciat hereditati paternæ. (De legitima dixi ad *l. 34. in fin. ſupr. de inoffícioſo.*) Longiſſimo namque, id eſt, 30. annis præſcribitur. *l. 3. J. de præſcript. 30. vel 40. ann.* De tempore bonorum poſſeſſ. vide quæ ſcripſi ad *l. 2. ſupr. qui admitt.* 20 Interrogari poteſt inſtantibus creditoribus is, cui delata eſt hereditas, heres velit eſſe necne. adde *l. 11. ℨ. de hered. petit. l. de ætate. 11. §. 2. ff. de interrogation.* plura vide apud Marantam de his interrogationibus *præparatoriis in praxi, parte 6. membr. 7.* 21 Deliberaturo ſpatium moderatum concedi ſolet. *l. ult. §. 13. J. h. t. l. 1. 2. ff. h. t. l. 5. ff. de interrog. l. 34. ff. de jurejur. l. 9. §. 1. ff. ad SC. Treb.* 22 *Sub.* ut ſatisfiat creditoribus, non ut tollatur jus ſucceſſoris. vide quæ ſcripſi ad *l. 1. §. 12. ff. de ſucceſſor. edict.* 23 Inopia teſtatoris non liberat heredem. 24 Licet ab alio quis patiatur injuriam: non tamen eo nomine alii injurioſus eſſe debet. Non ideo quis a ſuis creditoribus liberatur, quod propriis bonis ſpoliatus ſit. Vis a tertio illata non excuſat debitorem. 25 Hoc eſt, non ideo minus a creditoribus defuncti, (cujus hereditatem major vigintiquinque annis adiiſti) conveniri potes, quod vim a fratre tuo tibi fieri proponis, & ab eodem portionem tuam, paternum denique teſtamentum eripi, *ut hic. Synopſ. Baſil. 35. tit. 14. c. 79.* & *5. Harmen. 8. §. 26.* 26 Leg. 12. Tab. *l. ult. ℨ. de her. act. l. 25. §. 13. ff. familiæ.* 27 Pater repudiare hereditatem filio delatam eo invito non poteſt. *l. 26. in fin. J. de fideicomm. l. ult. verſ. ſancimus. J. de bonis, quæ lib.* adde *l. 10. ff. de tranſact. l. 13. in fin. ff. de adq. vel omitt. her. l. 8. ff. de bon. poſſeſſ.* 28 *l. 1. J. de his, qui a non dom.* 29 Agnoſcens bonorum poſſeſſionem, pro herede gerit. Qui agnoſcit jure prætorio, videtur adire jure civili. 30 Omiſſo prætoris beneficio jure civili beneficium ſuis heredibus eſt paratum. facit *l. 30. ff. ex quib. cauſ. major. l. 17. § 1 ff de adq. vel omitt. her. l. quoties duplici. 91 ff. de reg. jur.* 31 Adeunti non eſt neceſſaria rerum hereditariarum adprehenſio. Aditio facit heredem, non poſſeſſio. 32 Qui adit, dominium adquirit, etiamſi non poſſideat. *l. 6. ℨ. h. t.* 33 Emancipatus aditam hereditatem patri non quærit, etiamſi ei, cum filiusfamilias eſſet, fuerit delata. Tempus aditæ hereditatis non delatæ inſpicitur. 34 Dixi ad *l. 5. ℨ. de obl. [illegible] 11. ſupr. de contrahend. empt.* 35 Invito non fit donatio. *l. 69. ff. de reg. jur.* vide exceptiones [illegible] ad hunc locum apud Socinum *reg. 453.* 36 Invitus nemo fit heres, [illegible] *l. 6. in fin. l. 85. ff. de adq. vel omitt. her.* vel bonorum poſſeſſor *l. ult. ſupr. unde legit. l. 3. §. 3. ff. de bon. poſſ.* Cæterum hanc legem ad extraneos heredes, non ad neceſſarios referre nos oportet, id etiam conſtabit ex *l. 149. C. Theod. l. de decur.* ex qua lex noſtra deſumpta eſt, facit *l. 21. J. h. t. d. l. ult. ſupr. unde leg. §. 1. Inſt. de [illegible]* *l. ſed ſi plures. 10. §. filio. 2. ff. de vulg.* 37 Si tamen fuerit compulſus, [illegible] *l. 21. in fin. ff. quod met. cauſ.* adde *l. 4. l. 13. §. 4. ff. ad SC. Treb.* 38 Id eſt, [illegible] nendæ hereditatis. facit *lex ult. ſupr. qui admitt.* [illegible] De cretionibus & earum ſolennitate dixi ad Ulp. 22. §. 27. 28. 29. 30. 31. 32. [illegible] *C. Th. de cretionib. vel bon. poſſ.* adde Varr. 5. & 6. *de lingua.* Plin. 10. *epiſt.* [illegible] Cicer. 13. *ad Attic.* & 1. *de Orat.* 39 Dixi ad *l. 2. & 3. ſupr. qui admitti* [illegible] *novell. 158.* [illegible] tantum pater bonorum poſſeſſionem petit, *l. 7.* [illegible] *l. 1. C. 1. cod. de cretionib. vel bon. poſſ.* tutor majori infante. *l. 6. l. 7. ff. de bon. poſſ.* dixi ad *l. 2. l. 3. ſupr. qui admitti.* vide Cujac. 14. *obſ.* 8. 40 Infans, id eſt, minor ſeptem annis *l. 14. ff. de ſponſ.* qui fari non poteſt. *l. 3. ſupr. qui admitti l. 1. § 2. J. de adm. & peric. tut.* 41 Aſcendentes paterni deſcendentis infantis nomine hereditatem adire poſſunt, ſive eo vivo, ſive mortuo. 42 *l. 4. ſupr. h. t. l. 6. §. 3. ff. de adq. vel omitt. hered.* 43 Poſt annum, [illegible] heres poſt delatam hereditatem annum habet ad deliberandum. *l. 19. J. h. t.* 44 Tutor adire poteſt pupilli infantis hereditatem, [illegible] 45 Tutor, mortuo infante pupillo hereditatem pupilli defuncti adire non poteſt. 46 Tranſmittit quoque ad extraneos hereditatem licet non aditam filius in poteſtate: de quo plenius dixi ad *l. unic. § 5. J. de caducis.* 47 Delatam majori infante hereditatem, nec ſolus tutor adire poteſt. Quis igitur adibit? Pupillus: patris [illegible] vel tutoris conſenſu. *l. 5. ℨ. h. t. l. 9. ff. de adq. vel omitt. her.* Quid ſi neque patrem neque tutorem habeat? judicis autoritate adire poterit. *in fin. J. h. t.*

Cum.

cum tutoris auctoritate, si sui juris sit, possit: vel si non habeat tutorem, adire Prætorem & ejus decreto [1] hoc jus consequi. Dat. 6. Id. Novembr. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De jure deliberandi.

19. Imp. JUSTINIAN. A. Demostheni P. P.

CUm in antiquioribus [2] legibus, & præcipue in Quæstionibus Julii Pauli invenimus, filiosfamilias paternam hereditatem deliberantes posse & in suam posteritatem hanc transmittere: & aliis [etiam] quibusdam adjectis, quæ in hujusmodi personis præcipua sunt: eam deliberationem & in omnes [3] successores, sive cognatos, sive extraneos [4], duximus esse protelandam [5]. Ideoque sancimus, si quis vel ex testamento, vel ab intestato vocatus, deliberationem meruerit: vel si hoc quidem non fecerit, non tamen successioni renunciaverit, ut ex hac causa deliberare videatur: sed nec [6] aliquid gesserit, quod aditionem, vel pro herede gestionem inducat: prædictum arbitrium in successionem suam transmittat: ita tamen, ut unius [7] anni spatio eadem transmissio fuerit conclusa. Et si quidem is, qui sciens [8] hereditatem vel ab intestato, vel ex testamento sibi esse delatam, deliberatione minime petita, [intra annale tempus] decesserit: hoc jus ad suam successionem intra annale tempus extendat. Si enim ipse, postquam testamentum fuerit insinuatum, vel ab intestato, vel ex testamento, vel aliter ei cognitum sit heredem eum vocatum fuisse, annali tempore translapso nihil fecerit, ex quo vel adeundam, vel renunciandam hereditatem manifestaverit: is cum successione sua ab hujusmodi beneficio excludatur. Sin autem instante annali tempore decesserit, reliquum tempus pro adeunda hereditate suis successoribus sine aliqua dubietate relinquat: quo completo nec heredibus ejus alius regressus in hereditatem habendam servabitur. Recitata septimo [9] in novo consistorio palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novembr. DECIO V. C. CONS.

De instituto ex diversis portionibus, vel instituto & pupillariter substituto.

20. Idem A. Joanni P. P.

QUidam elogio condito heredem scripsit in certas uncias, & post certa verba testamenti eundem in alias uncias, vel tantas, vel quantascunque, & tertio, vel in aliam partem hereditatis, vel in quendam unciarum modum: ille autem unam institutionem [10], vel duas admittens, unam vel duas, vel quantascunque respuendas esse censuit: quærebatur apud veteres, si hoc ei facere permittatur. † Similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum heredem ex parte instituit, & quendam extraneum in aliam partem quem pupillariter substituit [11]: & postquam testator decessit, pupillus quidem patri [ejus] heres extitit, extraneus autem hereditatem adiit: & postea adhuc in prima ætate pupillus constitutus ab hac luce subtractus est, & pupillaris substitutio locum sibi vindicavit: Cumque substitutus eandem partem admittere noluit, *quæsitum* est, si potest jam heres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionem repudiare? Utramque igitur dubitationem simul decidendam [12] esse censemus. Placuit enim nobis, sive in institutione, sive in pupillari substitutione, ut vel [13] omnia admittantur, vel omnia [14] repudientur, & necessitas imponatur heredi particulari facto, vel aliam, aut alias partes hereditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem. Dat. Prid. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

Si is, qui de statu suo litigat, heres instituatur.

21. Idem A. Joanni P. P.

CUm aliquis scripsit heredem eum [15], qui de sua conditione ei, qui dominium ejus vindicabat, in judicio adversabatur: is autem, qui dominum se esse dicebat, adire eum hereditatem imperabat, ut acquisitio hereditatis per eum celebraretur, indignatus [16] est, quasi domino ei parere: *dubitatio* veteribus exorta est, si qua pœna imponatur hujusmodi insolentiæ? Veteres in multas trahuntur sententias, sed nos eorum discordiam sic esse decidendam censemus, ut distinctio subtilis causæ [ei] imponatur, ut si quidem ita scripta est institutio, *illum servum illius* [17] *heredem instituo*: quia apertissimum est, intuitu [18] domini institutionem esse conscriptam, necesse sit omnimodo per competentem Judicem eum compelli [19] adire quidem hereditatem, & eam acquirere: nulli autem ex postfacto subjici gravamini, si liber pronuncietur: sed omne sive lucrum, sive damnum ad eum redundare, qui in servitutem eum trahebat, & denegari [20] ei & adversus [21] eum omnes hereditarias actiones, nullo ei ex hoc præjudicio generando. † Sin autem quasi [22] liber institutus est, nulla domini, vel servi mentione in institutione habita, tunc nullo compelli modo eum adire hereditatem: nec denegari ei liberale judicium: sed [&] hereditatem per suum jus decurrere, & liberale judicium suam expectare sententiam, sive agente eo, sive pulsato: ut siquidem servus pronuncietur, tunc domino suo hereditatem acquirat: sin autem liber, eam adipiscatur: si adire maluerit. Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De tempore adeundæ, vel repudiandæ hereditatis, de jure deliberandi, & de inventario.

22. Idem A. ad Senatum.

SCimus [23] jam duas esse promulgatas a nostra clementia constitutiones: unam [24] quidem de his, qui deliberandum pro hereditate sibi delata existimaverint: aliam [25] autem de improvisis debitis, & incerto exitu per diversas species eis imposito. Sed & veterem constitutionem [26] non ignoramus, quam Divus Gordianus [27] ad Platonem scripsit, de militibus, qui per ignorantiam hereditatem adierunt: quatenus pro his tantummodo [28] rebus conveniantur, quas in hereditate defuncti invenerint: ipsorum autem bona a creditoribus hereditariis non inquietentur. Cujus sensus ad unam præfatarum constitutionum a nobis redactus est. *Arma etenim magis, quam* [29] *jura scire milites* sacratissimus legislator existimavit. Ex omnibus itaque istis unam legem colligere, nobis apparuit esse humanum: & non solum milites adjuvare hujusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere: non tantum si improvisum emerserit debitum, sed etiam si onerosam quis inveniat esse, quam adiit hereditatem: ita enim, nec satis necessarium deliberationis erit auxilium, nisi hominibus formidolosis, qui [30] & ea timent, quæ nulla digna sunt suspicione. §. 1. Cum igitur hereditas ad quendam, sive [31] ex testamento, sive ab intestato sit delata, sive ex asse, sive ex parte: si quidem recta via adire maluerit hereditatem, & spe [32] certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit, ut non postea eam repudiet: nullo indiget inventario, cum [33] omnibus creditoribus suppositus sit: utpote hereditate ei ex [sua] voluntate infixa. † Similique modo, si non [34] titubante animo respuendam, vel abstinendam esse crediderit hereditatem, & apertissime intra [35] trium mensium spatium ex quo ei cognitum fuerit scriptum se esse, vel vocatum heredem, [ei] renunciet: nullo [36] nec inventario faciendo, nec alio circuitu expectando, si alienus [ab] hujusmodi hereditate, sive onerosa, sive lucrosa sit. §. 2. Sin autem [37] dubius [38] est, utrumne admittenda sit necne defuncti hereditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hereditatem, vel sese immisceat: omni tamen modo inventarium [39] ab ipso conficiatur: ut intra triginta [40] dies post apertas tabulas, vel postquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam sibi ab intestato hereditatem cognoverit, numerandos, exordium capiat inventarium super his rebus, quas defunctus mortis tempore habebat: & hoc inventarium intra [41] alios sexaginta dies modis omnibus impleatur sub [42] præsentia tabulariorum, cæterorumque qui ad hujusmodi confectionem necessarii sunt: subscriptionem [43] tamen supponere heredem necesse est, significantem, & quantitatem [44] rerum, *& quod nulla malignitate circa eas ab eo facta, vel facienda res apud eum remaneant*: vel si ignarus sit litterarum, vel scribere præpediatur, speciali tabulario ad hoc solum adhibendo, ut pro eo litteras supponat, venerabili [45] signo [46] antea manu heredis præposito, testibus videlicet adsumendis, qui heredem cognoscant [47], & jubente eo tabularium pro se subscribere, interfuerint. §. 3. Sin autem [a] locis, in quibus res hereditariæ, vel maxima pars earum posita est, heredes abesse [48] contigerit: tunc eis unius anni spatium a morte testatoris numerandum damus ad hujusmodi inventarii consummationem: sufficit enim præfatum tempus, etsi longissimis spatiis distant: tamen placuit dare eis facultatem inventarii conscribendi, vel per se, vel per [49] instructos procuratores in [50] loca, ubi res positæ sunt, mittendos. §. 4. Et si præfatam [51] observationem inventarii faciendi solidaverint: hereditatem sine [52] periculo habeant, & legis [53] Falcidiæ adversus [54] le-

1 Major septennio decreto prætoris adire potest. 2 Hujus l. fit mentio in *pr. l. fin. h. t.* vid. ejusdem intellectum apud Joh. Decher. *lib.* 1. *dissert.* 14. *num.* 42. & Joann. a Sande *decis. Frisic. lib.* 4. *tit.* 9. *defin.* 1. Ans. 3 Filiusfam. jus deliberandi ad omnes successores transmittit. *Novell.* 158. Si tamen is decesserit intra annum computandum a die scientiæ, eo elapso heredes jure adeundi excluduntur. Quid extraneus? transmittit, *ut hac lege.* 4 §. 5. *Inst. de hered. qualit.* An & in fiscum transmittit? dixi ad *l.* 6. *ff de jure fisc.* adde quæ scripsi ad *l. un.* §. 3. C. *de caducis.* 5 Id est, extendendam. 6 Qui quid hereditarium gessit, renunciat deliberationi: ideoque jus eo casu deliberandi ad successorem non transmittitur. §. 1. C. *h. t.* 7 *l.* 22. §. 13. *in fin.* C. *h. t.* 8 Vide quæ dixi ad *l.* 18. § 1. *supr. h. t.* 9 Septimitatio, de quo dixi ad *l.* 30. C. *de jure dot.* 10 Institutus in diversis partibus non potest unam partem amplecti, alteram repudiare, defuncti voluntas scindi non potest *infr. h. t.* 11 Idem institutus & pupillariter substitutus, non potest institutionem amplecti, & substitutionem repudiare. C. *h. t.* 12 Hæc est 30. decis. ex 50. novis Justinian. vid. Inglois. *Ans.* 13 Vide *l.* 1. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 14 Vide *l.* 55. *D. de adq. vel omitt. hered.* 15 Qui de suo statu litigat, si heres instituitur, tanquam servus illius cum quo litigat, per judicem cogitur sine præjudicio litis adire hereditatem jussu ejus, quocum litigat, & ei adquirere. 16 Non sine indignatione servi inviti alienis dominis parent. 17 Quod servo domini ejus commemoratione facta relinquitur, domino adquiritur. 18 Quod intuitu domini relinquitur, domino adquiritur, non servo. 19 Vide *l.* 3. *in fin. supr. de hered. inst.* 20 *l.* 59. *ff. de hered. instit.* 21 *l.* 74. §. 2. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 22 Qui de statu suo litigat si tanquam liber ab aliquo instituitur, sibi adquirit, nisi servus pronuncietur. adde Cuj. 17. *obs.* 21. 23 *Synops. Bas.* 35. *tit.* 14. *c.* 90. *& eod. lib. tit.* 13. *c.* 7. 24 *l.* 19. C. *h. t.* 25 Quæ hodie non extat. 26 Cujus meminit Justinian. §. 5. *in fin. Inst. de hered. qualitat.* 27 *d.* §. 5. 28 Miles pro his tantum rebus quas in hereditate invenit, convenitur. *l.* 12. C. *de testam. milit* & sic non in solidum. 29 *l.* 9. §. 1. *D. & l.* 1 C. *de juris & facti ignorantia. l.* 3. *supr. de testam. milit. ubi dixi l. pen.* C. *ad leg. Corn. de falsis. Scilicet arma magis quam sidera Romule noras, Curaque finitimos vincere major erat.* Ovid. 1 *Fast.* 30 Formidolosus est qui vana inaniaque metuit. Vanus timor non excusat. 31 Heres sive testamentarius sive ab intestato sit, sive ex asse, sive ex parte adire sine inventario hereditatem potest: cujus aditionis vis hæc est, ut qui ita adit, obnoxius sit creditoribus defuncti, cum ultro adierit. 35. *Eclog* 14. *cap.* 90. Goth. Vide Leonin. *Emend. lib.* 3. *c.* 12. *num.* 12. Ans. 32 Hereditatem ultro adeuntis, spreto jure deliberandi & inventarii, pœna. 33 Hereditatem defuncti qui adit nullo facto inventario, omnibus creditoribus obnoxius est. Pœna hæc est inventarium non facientis, ut ultra vires hereditarias teneatur: cujus sententiæ variæ exceptiones videndæ apud Socinum *reg.* 770. 34 Σκαζούσῃ vel σκαζούσῃ διανοίᾳ, titubante animo, *Synops. d. c.* 90. male: deest enim illo loco negatio. 35 Heres si intra spatium trium mensium quibus potuit adire ex inventario, hereditati renunciaverit, nullo egebit inventario. Eustathius aliter hunc locum exprimit, quasi renunciationi hereditatis sive deliberationi sint præscripti tres menses, quod falsum est. vid. Cuj. 14. *de præscript.* 36 Inventarium facere non cogitur, qui repudiat hereditatem. 37 Hereditatem cum dubitatione adeunti, non est necessaria adeundi deliberatio. Nam adire eam potest, facto inventario. 38 Inventarium facere quibus heredibus utile sit. 39 De inventario ab herede conficiendo, vide *Nov.* 1. *c.* 2. §. 1. rerum pupillarium, *l.* 24. C. *de administr. tut. l.* 13. C. *arbitr. tutelæ.* rerum dotalium, vide *Nov. Leon.* 110. ab usufructuario faciendo. *l.* 1. § 4. *ff. usufruct. quemadm. cav.* 40 Inventarii inchoandi tempus triginta dies ab apertis tabulis. perficiendi trium mensium, *ut hic,* & C. *h. t. ibi, intra alios sexaginta dies:* vide alia quæ notavi ad *Novell. Leon.* 110. *in fin. l* 24. *supr. de administr. tut.* 41 Inventario conficiendo trimestre tempus præstitutum. Contractius est tempus inventarii quam deliberationis, est enim deliberationis tempus anni vel novem mensium. Sed vicissim utilius est ex inventario quam ex deliberatione adire, cum is, qui ex inventario adierit, non teneatur in solidum, sed pro viribus tantum hereditatis, & Falcidiæ beneficium habeat. 42 Inventarii ad confectionem ab herede, qui convocandi sint: adde *Novell.* 1. *c.* 2. §. 1. 43 Inventario per se vel per tabularium heres subscribere tenetur. 44 Inventario quas res inscribi oporteat. 45 *Προσκυνουμένῳ σημείῳ. Syn. Basil. d. c.* 90 Crucis scilicet, ut hinc colligas, Signum crucis inventario & instrumentis apponi solitum vid. quæ dixi ad *Nov. Leon.* 72. 46 Quid? omissio hujus signi vitiatne inventarium? non vitiat. Est enim (ut hic ait Bartolus *num.* 3.) levis solennitas, & minimi præjudicii, quæ omissa non vitiat. *l.* 1. *ff. de ventre inspiciendo.* 47 Testes inventario adhibiti heredem debent cognoscere. 48 Intra anni spatium heredes absentes inventarii m faciunt, *ut hic,* §. 11. C. *h. t.* Annus ille a morte testatoris numeratur. 49 Procuratore ad inventarium faciendum uti possimus & quando. 50 Inventarium quo loco res sitæ sunt fieri debet, ideoque non est ferendus heres si res rusticas in urbem inventarii conficiendi causa, vehi jusserit, cum in itinere multa facile possint perire vel subtrahi. 51 Inventarium aliud hereditarium, aliud tutelare est: hoc pupillis fit a tutore: illud creditoribus & legatariis fit ab herede. Nunc, Pone tutelare inventarium factum esse a tutore: quæri potest, an ut pupillo tantum, an etiam ut heredi prodesse debeat? non prodest, ut heredi: utriusque enim inventarii diversa solennitas est, & in multis dissentanea, nisi forte aliud consuetudo indulgeat: aut si non in tutelari inventario hereditatis inventarii solennitas servata quoque fuerit, vide Cæpollam *cautela* 126. 52 Quia non tenentur in solidum. de exceptione inventarii, vide Oldendorp. *c.* 17. *de except.* 53 Heres inventario confecto, Falcidiam deducit. 54 Falcidia heres, facto inventario, utitur adversus legatarios, non adversus creditores.

gatarios utantur beneficio: ut in tantum hereditariis creditoribus [1] teneantur, in [2] quantum res ſubſtantiæ ad eos devolutæ valeant: & eis ſatisfaciant qui primi [3] veniant creditores: & ſi nihil reliquum eſt, poſteriores [4] venientes repellantur: & nihil ex ſua ſubſtantia penitus heredes amittant: ne [5] dum lucrum facere ſperant, in damnum incidant. Sed & ſi legatarii interea venerint: eis ſatisfaciant ex [6] hereditate defuncti, vel ex ipſis [7] rebus, vel ex earum forſitan venditione [8].

§. 5. Sin vero creditores, qui poſt emenſum patrimonium necdum completi ſunt [9], ſuperveniant: neque ipſum heredem [10] inquietare concedantur, neque eos qui ab eo comparaverint [11] res [12], quarum pretia in legata, vel fideicommiſſa, vel alios [13] creditores proceſſerunt. Licentia creditoribus [14] non deneganda adverſus legatarios venire, vel hypothecis [15], vel indebiti [16] condictione uti, & hæc quæ acceperint, recuperare: cum ſatis abſurdum ſit, creditoribus quidem jus ſuum [17] perſequentibus legitimum auxilium denegari, legatariis vero qui pro lucro [18] certant, ſuas partes leges accommodare. §. 6. Sin vero heredes res hereditarias creditoribus hereditariis pro debito dederint in ſolutum: vel per donationem pecuniarum ſatis eis fecerint: liceat aliis creditoribus qui ex anterioribus [19] veniunt hypothecis, adverſus eos venire, & [a] poſterioribus [creditoribus] ſecundum leges eas abſtrahere, vel per hypothecariam actionem, vel per condictionem ex lege, niſi voluerint debitum [20] eis offerre. §. 7. Contra ipſum tamen heredem (ſecundum quod ſæpius [21] dictum eſt) qui quantitatem rerum hereditariarum expendit, nulla actio extendatur. §. 8. Sed nec adverſus [22] emptores rerum hereditariarum, quas ipſe [heres] pro ſolvendis debitis, vel legatis vendidit, venire alii concedatur: cum ſatis anterioribus creditoribus a nobis proviſum eſt, vel ad poſteriores [23] creditores, vel ad [24] legatarios pervenientibus, & ſuum jus perſequentibus.

§. 9. In computatione autem patrimonii damus ei [licentiam] excipere & retinere quicquid in [25] funus [26] expendit, vel in teſtamenti inſinuationem [27], vel in inventarii confectionem [28], vel in alias neceſſarias cauſas hereditatis approbaverit ſeſe perſolviſſe. Si vero & ipſe aliquas contra defunctum habebat actiones: non hæ confundentur [29], ſed ſimilem [cum] aliis creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum [30] tamen prærogativa inter creditores ſervanda. §. 10. Licentia danda creditoribus, ſeu legatariis, vel fideicommiſſariis, ſi majorem putaverint eſſe ſubſtantiam a defuncto derelictam, quam heres [in] inventario ſcripſit, quibus voluerint legitimis modis quod ſuperfluum eſt, approbare [31], vel per tormenta [32] forſitan ſervorum hereditariorum [33] ſecundum anteriorem noſtram legem quæ de quæſtione ſervorum loquitur, vel per ſacramentum illius, ſi [34] aliæ probationes defecerint: ut undique veritate exquiſita, neque lucrum neque damnum aliquod heres ex hujuſmodi ſentiat hereditate: illo videlicet obſervando, ut ſi ex hereditate aliquid heredes ſurripuerint [35], vel celaverint, vel amovendum curaverint, poſtquam fuerint convicti, in duplum [36] hoc reſtituere, vel hereditatis quantitati computare compellantur. §. 11. Donec [37] tamen inventarium conſcribitur: vel ſi res præſto ſint, intra tres menſes [38]: vel ſi abfuerint [39], intra annale ſpatium ſecundum anteriorem [40] diſtinctionem, nulla [41] erit licentia neque creditoribus neque legatariis vel fideicommiſſariis eos vel inquietare, vel ad judicium vocare, vel res hereditarias quaſi ex hypothecarum autoritate vindicare: ſed ſit hoc ſpatium ipſo jure pro [42] deliberatione heredibus conceſſum: nullo ſcilicet ex hoc intervallo creditoribus hereditariis circa temporalem præſcriptionem [43] præjudicio generando. §. 12. Sin vero poſtquam adierint, vel ſeſe immiſcuerint, præſentes [44] vel abſentes inventarium facere diſtulerint [45], & datum jam a nobis tempus ad inventarii confectionem effluxerit: tunc ex eo ipſo quod inventarium ſecundum [46] formam præſentis conſtitutionis non fecerint, & heredes eſſe omnimodo intelligantur: & debitis hereditariis in ſolidum teneantur, nec legis noſtræ beneficio perfruantur, quam contemnendam eſſe cenſuerunt. §. 13. Et hæc quidem de his ſancimus, qui deliberationem nullam petendam [eſſe] curaverint: quam putamus quidem penitus poſt hanc legem eſſe ſupervacuam, & debere ei derogari. Cum enim liceat eis & adire hereditatem, & ſine damno ab ea diſcedere ex præſentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? † Sed quia quidam vel vana formidine, vel callida machinatione, pro deliberando nobis ſupplicandum neceſſarium eſſe exiſtimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiverſari, & hereditatem inſpicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus [47] adſertionibus repetita prece ſæpius accipere: ne quis nos putaverit antiquitatis [48] penitus eſſe contemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem, vel [49] a nobis vel a noſtris judicibus: non tamen amplius ab imperiali quidem culmine uno [50] anno, a noſtris vero judicibus novem menſibus; ut neque [51] ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: ſed & ſi fuerit datum, pro [52] nihilo habeatur. Semel [53] enim & non ſæpius [54] eam peti concedimus.

§. 14. Sin autem hoc aliquis fecerit, & inventarium conſcripſerit (neceſſe eſt enim omnimodo deliberantem inventarium cum [55] omni ſubtilitate facere) non liceat ei poſt tempus præſtitutum, ſi [56] non recuſaverit hereditatem, ſed adire maluerit, noſtræ legis uti beneficio; ſed in ſolidum ſecundum antiqua jura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inventi ſint, unus quidem ex anterioribus qui deliberationem dedit, alter autem rudis, & novus a noſtro numine repertus, per quem adeuntes ſine damno conſervantur? electionem ei damus, vel noſtram conſtitutionem eligere & beneficium ejus ſentire: vel ſi eam aſpernandam exiſtimaverit, & ad deliberationis auxilium convolaverit, ejus effectum habere: & ſi non intra datum tempus recuſaverit hereditatem, omnibus in ſolidum debitis hereditariis teneatur: & non ſecundum modum patrimonii, ſed etiam ſi exiguus ſit cenſus [57] hereditatis, tamen quaſi heredem eum in totum obligari: & ſibi imputet [58], qui pro novo beneficio vetus elegerit gravamen: & ideo ad ipſam deliberationis dationem, & divinum reſcriptum ſuper hac promulgatum, hoc adjici volumus, ut ſciant omnes [59], quod omnimodo [60] poſt petitam deliberationem, ſi adierint, vel pro herede geſſerint, vel non recuſaverint hereditatem, omnibus [61] in ſolidum hereditariis oneribus teneantur. Si quis autem temerario propoſito deliberationem quidem petierit, inventarium autem minime conſcripſerit, & vel adierit hereditatem, vel minime eam repudiaverit: non ſolum creditoribus in ſolidum teneatur, ſed etiam legis Falcidiæ beneficio minime utatur. Quod ſi poſt deliberationem recuſaverit inventario minime conſcripto: tunc res hereditarias creditoribus, vel his qui ad hereditatem vocantur, legibus reddere compelletur: quantitate earum ſacramento res [62] accipientium manifeſtanda, cum taxatione tamen a judice ſtatuenda. §. 15. Notiſſimum autem eſt hac conſtitutione, quæ omnes caſus continet, noſtris conſtitutionibus jam pro eiſdem capitulis promulgatis eſſe derogatum, quarum altera etiam Gordianæ [63] conſtitutionis ſenſus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito melior exitus inventus ſit, & tribus conſtitutionibus in unum congregatis unus appareat, & in milites & in alios omnes juris probabilis articulus; ea propter ex anterioribus inquietari noſtro ſubjectos imperio non patimur: ſcilicet ut milites [64] etſi propter ſimplicitatem præſentis legis ſubtilitatem non obſervarint, in tantum tamen teneantur, quantum in hereditate invenerint. Quam, patres conſcripti, in hujuſmodi caſibus in poſterum obtinere ſancimus. Dat. 5. Kal. Decembr. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

1 Creditores legatariis præferuntur. 2 Quouſque heres facto inventario creditoribus hereditariis teneatur. 3 Creditoribus primo venientibus heres poteſt ſatisfacere bona fide, id eſt, ſi neſcierit alios tempore potiores: alias, ſi reſciverit id primo venientibus ſolvere non debebit, niſi exacta cautione. *l.* 41. *ff. ad l. Falc.* & ita hoc caſu occupantis ſit melior conditio. vide *l.* 19. *ff. de re jud.* Melior inquam, quoad jus poſſidendi attinet, non tamen omnimodo. §. 6. *infr. h. t.* 4 Negligentia creditori imputatur. 5 Stulta eſt ratio, aut certe frigida. 6 Legatariis ſatisfit ex defuncti hereditate. 7 Puta ſi res illis ſpecialiter ſunt legatæ, atque ita hoc caſu legatariis, rebus ipſis ſeu rerum ſolutione ſatisfieri poteſt. 8 Heres facto inventario, luendi æris hereditarii cauſa, res hereditarias poteſt vendere. An quomodocunque verbi gratia, ſine ſubhaſtatione? poteſt, *Bald.* quod minime ferendum videtur. 9 Id eſt, quibus necdum aut nondum plene ſatisfactum eſt. 10 Eadem in milite, *l.* 12. *in fin. ſupr. de teſtam. milit.* 11 Creditori hereditario adverſus emptorem rei hereditariæ non datur evictio, *ut hic:* ut qui ab herede rem hereditariam emerit, ſecurus ſiat, neque poſſit eo nomine a creditoribus hereditariis conveniri. Quid ſi res fuit aliena? Factum heredis domino præjudicium non adferet. Bart. *hic num.* 2. 12 Quid: jus ac beneficium hereditatis poteſtne vendi? poteſt. *Tit. ff. de heredit. vel act. vendita.* An & jus ipſius inventarii ſeu beneficium inventarii? adde quæ ſcripſi ad *l.* 78. *ff. ad SC. Trebell.* 13 Hereditariarum rerum emptor ea cautione res hereditatis emere debet, ut pretium rerum emptarum heredi, ſi poſſit, numeret præſentibus creditoribus, vel legatariis pretium recipientibus: utque numerationis ejuſce conteſtatio fiat in ipſo venditionis & emptionis inſtrumento: nec enim ſufficit emptori res hereditarias ab herede venditas, ut creditoribus & legatariis ſatisfaceret: cum & pretium earum ſolvi quoque ſuperioribus perſonis oporteat, Cæpolla *cautela* 225. Verum res hereditariæ commodius & tutius [illegible] comparantur. 14 Creditores hereditarii res hereditarias legatariis traditas ab herede poſſunt evincere, quoties hereditas non eſt ſolvendo: facit *l.* 6. *ff. de* [illegible] *rationib.* non, ſi ſolvendo eſt, ut *l. ult. ſupr. de hered. act.* 15 Si res extant [illegible] 16 Si res non extant, hypothecariis in rem ipſam competit condictio ad pretium. 17 Melius eſt favere repetitioni quam adventitio lucro. *l.* 41. *in pr.* [illegible] *de reg. jur.* 18 Legatum, titulus lucrativus. 19 Priores creditores, poſteriores evincunt. 20 Vide *l.* 1. *infr. qui potior.* 21 §. 4. §. 5. *ſupr. h. t.* 22 §. 5. *ſupr. h. t.* 23 §. 6. *ſupr. h. t.* 24 §. 5. *ſupr. h. t.* 25 Obſerva quas expenſas heres imputare poſſit creditoribus. 26 Funeris expenſa omne debitum præcedit. *l. pen. ff. de religioſ. l.* 1. *in fin. ff. ad l. Falcid.* §. *ult. Inſt. de l. Falcid.* 27 Inſinuationis expenſa, vide *l.* 23. *C. de teſtam.* 28 Inventarii expenſa. 29 Debitum heredis qui inventarium fecit, non confunditur, *l.* 48. *ff. ad legem Falcid.* 30 Ut qui prior tempore, potior ſit jure, *l.* 15. *C. de rei vind. l.* 3. *C. qui potior.* 31 Adverſus inventarium probationes admittuntur, alias in dubio præſumitur pro inventario, niſi contrarium probetur. vide Alciat. 3. *præſumpt.* 20. In ſolenni ſcriptura nihil præſumitur omiſſum. *l.* 17. *ff. de probation.* 32 Vide *Nov.* 1. *cap.* 2. §. 1. 33 Ad probanda facta domeſtica domeſticis utimur. Domeſtica domeſticis probantur. *l.* 8. §. 6. *C. de repudiis.* 34 Jusjurandum omnium probationum ſubſidium. De ſua quiſque conſcientia jurare cogitur. *l.* 6. §. 4. *verſ. ſicubi. C. de his qui ad Eccl.* 35 Vide *l.* 71. §. 6. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 36 Pœna heredis rem hereditariam occultantis duplum. 37 Intra tempus inventarii faciendi heres a creditoribus & legatariis conveniri non poteſt, *ut hic.* Hinc notant exceptionem hanc, *ſum intra tempus conficiendi inventarii*, in judicio opponi poſſe: ſed & litis conteſtationem impedit. Quid ſi agatur eo tempore ſeu intra illud tempus non oppoſita ea exceptione? [illegible] Capella Tholoſana *deciſ.* 257. Quid, num perpetuo verum eſt, eam exceptionem heredi competere intra tempus conficiendo inventario a lege præſtitutum, ut ne a quoquam poſſit conveniri? Verum certis caſibus non eſt: poſſunt enim, vel eo tempore legata pias ad cauſas, alimenta & funus exigi ab herede: poteſt & ſuſpectus facultatum, vel fugæ heres eo tempore conveniri, poteſt & eodem tempore uſurarum nomine conveniri & ad earum reſtitutionem cogi, ut & commodati in eum agi. Bald. Caſtrenſ. *hic.* Angel. *l.* 1. §. *hæc ſtipulatio.* 9. *ff. ſi cui plus quam.* Quæ omnia vera ſunt, etiam ſi ipſa hereditas idonea ſit. Quid, eo tempore poteſtne heres alios convenire? poteſt. Bart. *hic.* Pauſam igitur & dilationem ſuam habet heres adita [illegible] hereditate, tantiſper dum inventarium facit, ut neque a creditoribus, nec a legatariis poſſit eo tempore conveniri. Triceſimo ab adita hereditate die, inventarium [illegible] ſexageſimo poſt primum illum menſem die, perficere debet, ſi res hereditariæ ſint præſentes, ſi diſſitæ, anni ſpatium habet inventario perficiendo. Illo temporis ſpatio invitis creditoribus & legatariis perfruetur, ut [illegible] neque conveniri, neque in jus trahi, aut hypothecaria actione conveniri poſſit, *ut hic.* Quid ſi ante id ſpatium inventarium perfecerit? conveniri poterit, quod heredibus ſumme notandum eſt. 38 De menſium computatione v. Macrob. *lib.* 1. *cap.* 4. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *caſ.* 50. Auſ. 39 Inventarium in urbe, intra tres menſes; in provinciis intra annum fieri oportet, Græci apud Cuj. 14. *obſerv.* 39. 40 §. 2. 3. *ſupr. h. t.* 41 Quidam piam cauſam excipiunt. Volunt enim etiam nondum confecto inventario heredem conveniri poſſe præſtandi legati cauſa. vide Tiraq. 24. *privilegio piæ cauſæ.* 42 Tempus deliberandi & inventarii faciendi datur: eſt tamen hoc illo contractius. dixi [illegible] 2. *ſupr. h. t.* 43 Intra tempus inventarii conficiendi creditoribus tempus agendi non currit. Cur ita? quia intra id tempus iidem heredes conveniri non poſſunt *ſupr. h. t.* 44 §. 11. *ſupr. h. t.* 45 Pœna heredis inventarium non conficientis intra tempus legitimum, teneri in ſolidum. 46 Lege non juvantur, qui in legem committunt. 47 Lachrymæ ſupplicantibus communes. 48 Princeps non eſt antiquitatis contemptor. 49 Tempus deliberandi petitur, vel a Principe, vel a judice. *l.* 9. *C. h. t.* 50 Tempus deliberandi annuum a Principe, novem menſium a magiſtratibus conceditur. 51 Injuſta dilatio a Principe concedi non ſolet. 52 Injuſta dilatio pro nulla habetur. 53 Semel quod dari poteſt, fruſtra ſæpius poſtulatur. 54 Imo ſæpius. *l.* 3. *ff. h. t.* 55 Id eſt, nullis rebus omiſſis. *Novell.* 1. *cap.* 2. §. 2. 56 Petens tempus ad deliberandum, niſi repudiat, tacite adiiſſe videtur: olim ita non fuit. *l.* 19. *C. h. t. l.* 69. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 57 Id eſt, exigua æſtimatio. 58 Electio imputatur eligenti. 59 Nota regulam. 60 Poſt deliberationem adire vel repudiare heres cogitur. 61 Poſt deliberationem, qui non repudiat hereditatem adiiſſe videtur, & ut heres in ſolidum creditoribus hereditariis tenetur. 62 In hypothecariis, & petitione hereditatis juratur in litem. *l.* 5. *ff. de in litem.* 63 Vide *princip. hujus legis* §. 5. *Inſt. de hered. qualit.* 64 Inventarii omiſſio non obligat militem ſolvendo æri alieno. dixi ad *Novell.* 1. *c.* 2

TIT. XXXI.
DE REPUDIANDA [1], VEL ABSTINENDA [2] HEREDITATE.

De eo qui habitavit in domo hereditaria.

1. Imp. ANTONINUS A. Mutatio.

SI [3] paterna hereditate te abstinuisse constiterit, & non [4] ut heredem in domo, sed ut inquilinum, vel custodem, vel ex alia justa ratione habitasse [5] liquido fuerit probatum [6]: ex persona patris conveniri te Procurator meus prohibebit. PP. Id. Jul. MESSALA, & SABINO CONSS. 215.

De eo, qui fundos a creditoribus comparavit.

2. Idem A. Severo.

SI paterna hereditate [te] abstinuisti: non ideo quod a [7] creditoribus fundos comparasti, (si modo id bona fide [8] fecisti) a posterioribus, qui sub eisdem [9] obligationibus pecuniam patri crediderunt, jure conveniris [10]. S. PP. 5. Kal. Julii, LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De transactione inutili super hereditate quæsita.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Theodosiano.

SUus heres exceptione pacti, qui testamentum injustum adseverans, postea *nihil se de paterna successione petiturum* non ex causa donationis, sed transigendi animo in jure [11] professus est: cum respuere [12] quæsitam [13] nequiret [14] hereditatem, & transactio [15] nullo [16] dato, vel retento, seu promisso [17] minime [18] procedat, summoveri non potest. Sine die CC. CONSS.

Nec repudiatam hereditatem posse quæri, nec quæsitam repudiari: de confessione in jure.

4. Iidem AA. & CC. Modestino militi.

SIcut [19] major [20] vigintiquinque annis, antequam adeat, delatam repudians [21] successionem, post quærere non potest: ita quæsitam [22] renunciando nihil agit, sed jus quod habuit, retinet: nec quod confessos [23] in jure pro judicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hereditatem, sed ad certam quantitatem deberi confitentem [24] pertinet. S. Kalend. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De pupillo.

5. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

PUpillorum repudiatio delatæ hereditatis sine [25] tutore autore facta, nihil eis nocet. S. 2. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De suis heredibus.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis suus [26] recusaverit paternam [27] hereditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistincte ei remissum, donec res paternæ in eodem statu [28] permanent, hoc facere, & post multum [29] temporis licebat ei ad eandem hereditatem redire: hoc corrigentes, sancimus [30], siquidem res jam venditæ [31] sunt, ut nullus aditus ei ad hereditatem reservetur; quod & antiquitas observabat. Sin autem [res] alienatæ non sunt: siquidem major annis constitutus est, & tempora restitutionis nulla ei supersunt, intra trium annorum spatium tantummodo hujusmodi ei detur licentia. Sin autem, vel minor est, vel in utili tempore constitutus, tunc post impletum quadriennium [32] (quod spatium pro utili anno qui restitutionibus dabatur, præstitutum est) aliud triennium ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hereditatem, & suam abdicationem [33] revocare. Quo tempore transacto, nullus aditus penitus ad paternam [hereditatem] ei reservetur: nisi forte [adhuc] eo in minore ætate constituto, res venditæ sint. Tunc etenim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hereditatem, & res recuperare, & creditoribus paternis satisfacere. Dat. 15. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. anno secundo. 532.

TIT. XXXII.
QUEMADMODUM [34] TESTAMENTA [35] APERIANTUR [36], INSPICIANTUR, ET DESCRIBANTUR.

1. Imp. ALEXANDER A. Proculæ.

UT testamentum quod dicis factum, proferatur, & publice recitetur, competens Judex [37] jubebit. PP. 2. Kal. April. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Testamenta debent aperiri secundum consuetudinem loci, ubi fit apertio. Alex.

2. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Alexandro.

TEstamenti tabulas ad hoc tibi a patre datas, ut in patriam perferantur, affirmans: potes illuc perferre, ut secundum [38] leges, moresque locorum insinuentur [39]: ita scilicet, ut testibus non præsentibus [40] adire prius vel pro tribunali [41], vel per libellum Rectorem provinciæ procures, ac permittente eo, honestos viros [42] adesse facias, quibus præsentibus aperiantur, & ab his [43] rursum obsignentur. PP. 12. Kalend. Januar. MAXIMO II. & GLABRIONE CONSS. 257.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Aristoteli.

EJus [44], quod ad causam novissimi patris vestri judicii pertinet, de calumnia [45] tibi juranti, præter partem quam aperiri defunctus vetuit [46], vel ad ignominiam [47] alicujus pertinere dicitur, inspiciendi, ac describendi, præter diem [48], & consulem [49], Rector provinciæ facultatem fieri jubebit. Dat. 6. Kal. Maji, CC. CONSS.

Eodem modo publicantur, & aperiuntur codicilli, quo & testamentum. Bald.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Hesperium P. P.

COdicillos [50], seu scripturam quolibet tenore formatam [51], ea oportebit observatione in publicum proferri, qua testamenta panduntur. Dat. 3. Kal. August. *Mediolani*, AUSONIO & OLYBRIO CONSS. 379.

TIT. XXXIII.
DE EDICTO DIVI ADRIANI [52] TOLLENDO, ET QUEMADMODUM SCRIPTUS HERES IN POSSESSIONEM MITTATUR.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Lucillo.

CUm [53] inter institutum, & substitutum controversia moveatur: eum qui primo loco institutus est, induci in possessionem oportet. PP. 12. Kal. Decembr. DEXTRO & PRISCO CONSS. 197.

Vitium testamenti invisibile non impedit heredem mitti in possessionem. Alex.

2. Imp. ALEXANDER A. Eutacto.

QUamvis quis se filium defuncti præteritum esse alleget, aut falsum [54],

1 Paul. 3. *sent.* 4. *pars tit.* 2. *D. lib.* 29. *ibi de omitt. her.* Repudiatio fit in jure. Recusatio quovis modo. Solus heres repudiat non fideicommissarius. 2 Abstinent sui, repudiant extranei. *l.* 1. 2. *infr. h. t. l. ult.* §. 1. *supr. tit. prox. ibi. respuendam vel abstinendam.* 3 Adde *l.* 3. *J. de revocand. his, quæ in fraud.* 4 Qui velut heres in domo paterna habitat, abstentionem revocare, immiscere se & gerere pro herede præsumitur. Cæterum an quis ut heres, aut extraneus gerat, ex indiciis potest colligi. vide *l.* 4. *J. unde legitimi. l.* 1. *supr. de jure delib. l.* 20. *ff. de adq. vel omitt. hered.* §. *ult. Inst. de heredum qualit.* Ulpian. 22. §. 26. 5 Præsumitur heres esse velle, qui in domo paterna habitat. 6 Protestatione scilicet contraria. 7 Possidens ut emptor, non obligatur ut heres. 8 Habet enim causam a creditoribus paternis, non a patre: non patri, sed creditoribus succedit. 9 Quid si a posterioribus creditoribus emit? Creditoribus prioribus tempore tenetur hypothecaria. *arg. l. ult.* §. 6. *supr. tit. prox.* at non legatariis & fideicommissariis. *l. ult. ff. si quis omissa causa test.* 10 Cui contrarium est, per suppositam personam emere: vel omnia bona paterna emere. *l.* 91. *D. hoc tit. l.* 21. *D. de peculio. l.* 54. *D. de admin. & peric. tut. l.* 17. §. 1. *D. quæ in fraudem credit.* In continenti post abstentionem. *l.* 24. *in fin. D. de reb. aut. jud.* vicinitatis enim ratione præsumitur dolus. *l.* 15. *ff. de donat.* 11 Confessio, oblatio, actus denique quicunque sit, judiciarius præsente adversario, audiente ac tacente, interpositus confitenti, offerenti & agenti nocet, *ut hic Accurs. Bald.* Quid si judex in judicio quid præstet quod uni parti obesse possit? protestatione jus suum tueri, is cujus interest, debebit, ne videatur judici consentire. *l.* 1. *J. de relat.* Quid sententias, quo silentio tandem comprobare intelligimus? decenni silentio. *l. ab eo.* 3. *J. quomodo & quando judex. l. ad solutionem.* 5. *J. de re judicata.* 12 *l.* 4. *J. h. t.* 13 Adire videtur, qui adversus testamentum patris movet querelam falsi. *l.* 14. *ff. de bon. possess.* 14 Adde *l.* 55. *ff. h. t. l.* 14. §. 1. *ff. ad SC. Treb.* 15 Vide *l.* 38. *supr. de transact.* 16 Transigens donare velle non intelligitur. adde *l.* 38. *supr. de transact.* 17 Aliud foret, si utilis fuisset transactio. *l.* 4. *supr. de pact.* 18 Inutilis transactio vim pacti, vel repudiationis non habet. atqui inutilis acceptilatio utile pactum continet, nisi expresse dictum sit ne haberet. *l.* 8. *D. de acceptilat.* vid. Bald. *hic. num.* 5. 19 Semel heres, semper heres est. Nam ut semel repudiatam adire amplius non potest, ita aditam postea repudiare non potest. 20 Aliud in minore. 6. §. 5. *Inst. de hered. qualit.* & impubere. *l.* 2. *D. de off. procur.* 21 Repudiatione hereditas amittitur. *l.* 13. *ff. h. t.* 22 Major vigintiquinque annis semel heres, semper heres esse cogitur, etiamsi damnosa appareat hereditas. Paul. 3. *sent.* 5. §. *ult.* vide Dynum *ad cap.* 21. *de reg. jur.* 6. adde *l.* 75. *ff. de reg. jur.* 23 Confessus (id est qui confitetur debitum) in jure pro judicato habetur. *l.* 29. *ff. de donat. l.* 56. *ff. de re jud. l.* 1. §. 7. *D. si quid in fraud. patron. l.* 6. *ff. de confess. l.* 4. *in princ. ff. ad l. Jul. Majest.* tamen agnitam hereditatem in judicio repudians, non habetur pro judicato. Cur ita fit? Actus invalidus licet fiat in judicio, semper est invalidus. Agnita semel hereditas repudiari nunquam potest ab annis vigintiquinque majore ne quidem in judicio. 24 Legendum videtur *confitentis*, hac sententia, Confessus in jure, pro judicato licet habeatur: si quis tamen in jure repudiaverit hereditatem, confiteri non videtur, superior enim sententia, quæ de confessio in jure est, pertinet seu referenda est ad vocem confitentis certam quantitatem deberi, non ad vocem repudiantis hereditatem. Confessio in jure non pertinet ad repudiationes, quibus non liberamur ab aliis: sed ad eas confessiones potius, quibus alteri possumus obligari, quibus certam denique nos quantitatem debere confitemur. & sic confiteri in jure, & repudiare in jure differunt. 25 Adde *l.* 1. §. 4. *ff. de success.* 26 Quid si emancipatus? Idem *l.* 8. *ff. de collat.* & sublata est hodie differentia emancipationis. 27 Vel avitam. *arg. l.* 8. *ff. de collat. ubi, cum de bonis parentis inter fratres disputetur.* Accursius, Bart. Bald. *hic.* Quid si maternam? potest intra annum admitti. *l.* 6. *in fin. ff. ad SC. Tertyllian.* Imo nullo modo potest. *l.* 2. *supr. de juris & fact. ignor.* Potest intra annum, ut dixi ad *d. l.* 2.

28 Id est, dum non sunt venditæ. *l.* 8. *ff. de jure delib.* 29 Imo non post annum. *l.* 8. *in fin. ff. de collat.* 30 Suus abstentionem nunquam revocat, ubi res sunt alienatæ: minor vero revocare potest, usque ad triennium, quod ei currit, post vigesimum nonum annum. adde *l.* 24. §. 2. *ff. de minorib.* 31 *l.* 8. *ff. de jure deliber.* 32 Quadriennium loco utilis anni minoribus datum. *l. ult. supr. de temp. in integ. rest.* 33 Minor omissam hereditatem revocare potest. *supr. si ut omiss. hered. l.* 7. §. 7. *ff. de minoribus.*

34 Et quando, vide *l.* 2. *J. h. t.* 35 Adde, & codicilli & quælibet ultimæ scriptæ voluntates. *l. ult. J. h. t.* 36 *L.* 29. *D.* 3 & 35. *Eclog.* 6. 37 Testamentum aperiri per officium judicis petitur. *l.* 1. *l.* 4. *ff. h. t.* dixi *l.* 2. 18. & 23. *J. de testament.* 38 Aperire hoc titulo non tantum est tabulas testamenti patefacere naturaliter, ut in Senatusconsulto Silaniano: sed etiam civiliter, id est, secundum leges & mores civitatis in qua fit apertura testamenti. 39 Testamenta vel vivo testatore aperiuntur & publice insinuantur apud acta, ut major eis fides accedat, *ut hic.* aut post mortem testatoris ut innotescant heredibus, legatariis, fideicommissariis, servis manumissis & fisco, cui debetur vicesima, & aliis quorum interest. 40 Id est, absentibus *l.* 7. *ff. h. t.* 41 Id est, viva voce. 42 Testamenta aperiebantur præsentibus testibus, vel honestis personis. *ut hic.* facit *l.* 1. §. 36. *ff. depositi.* a præsentibus intra triduum, vel quinque dies: ab absentibus intra eos dies, cum supervenissent. Paul. 4. *sent.* 6. §. 3. Hoc autem modo aperiebantur: Testes (vel maxima pars eorum) adhibebantur, qui testamentum signaverant. Agnitis signis, rupto lino, aperiebatur & recitabatur testamentum, describendi exempli fiebat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in archivum redigebatur, ut si quando exemplum ejus intercidisset, foret unde peteretur. Paul. 4. *sent.* 6. §. 1. Coram postea recitabatur præsentibus iisdem honestis viris in foro, vel Basilica, inter horam secundam & decimam diei. Paul. *ibid.* §. 2. Hinc illud Augustini *in Psalm.* 21. *Tamdiu*, inquit, *contradicatur de hereditate mortuorum, quamdiu testamentum proferatur in publicum & cum testamentum fuerit prolatum in publicum, tacent omnes, ut tabulæ aperiantur & recitentur. Judex intus audit, advocati silent, præcones silentium faciunt, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui.* 43 Honestis viris scilicet. Paul. 4. *sentent.* 6. §. 2. hoc ad magistratus videtur retulisse his verbis, *exemplo sublato ab iisdem magistratibus testamenta obsignari, quorum præsentia constat aperta.* idque §. 1. *ante vocaverat signum publicum.* 44 Verba hæc fuerunt prætoris tam in interdicto de tabulis exhibendis, quam in extraordinarii auxilii pollicitatione. Cujacius *hic.* 45 Qui testamentum aperiri seu publicari postulat, jurare de calumnia cogitur. *l.* 1. *J. de jurejur. propter calumn.* 46 Aut vetuisse intelligitur, quod ea parte sit substitutio pupillaris. *l.* 8. *ff. h. t.* §. 3. *Instit. de pupill. l.* 21. *supr. de testament.* 2. Gajus 4. §. 3. 47 Veluti exheredationem, vel præteritionem, & ita testamentum non vitiatur, licet in eo quid famosum sit descriptum. adde *l.* 54. *ff. de legat.* 1. 48 Diem & consulem testamenti Prætor non patitur describi. *l.* 2. §. 6. *D. h. t.* 49 Hinc constat, diem & consulem testamentis adjici moris fuisse. de qua re alias dixi. *d.* §. 6. 50 *l.* 1. §. 2. *ff. de tabul. exhibend.* 51 Puta epistolam fideicommissariam, & omne omnino scriptum testamenti, etiam imperfectum. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t. l.* 1. §. 3. & 5. *ff. de tabul. exhibend.* principales & secundas tabulas. *d. l.* 2. §. 2.

52 *L.* 29. *C. Theod. quorum appell.* 53 Paul. 3. *sent.* 5. §. 2. In adipiscenda possessione institutus præfertur substituto. facit *l.* 8. §. 4. *ff. de legat.* 2. 54 Vide Paul. 3. *sent.* 5. §. 11. Vitium testamenti invisibile heredem mitti in possessionem non impedit, nisi de vitio in continenti doceatur. *Alexand. Salic.* adde *l. ult. J. de codicill.* non si ab eo provocatum est. *l.* 6. *J. quorum appellat. l. ultim. ff. de appellat. recip. Novell. Valentiniani de testament.* Aliud erit, si de petitione hereditatis agatur. Tunc enim de falso prius cognoscitur. *l.* 5. §. 1. *ff. de heredit. petit.*

vel inofficioſum teſtamentum, ſeu alio vitio ſubjectum, vel ſervus [1] defunctus eſſe dicatur; tamen [2] ſcriptus heres in poſſeſſionem mitti ſolet. PP. 6. Kal. Novemb. MAXIM. II. & ÆLIANO CONSS. 224.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

EDicto divi Hadriani quod ſub occaſione [3] Viceſimæ [4] [partis] hereditatis introductum eſt, cum multis ambagibus, & difficultatibus, & indiſcretis narrationibus penitus quieſcente, quia & viceſima [5] hereditatis ex noſtra receſſit republica: antiquatis nihilominus & aliis omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem ejusdem Edicti promulgata ſunt, ſancimus, ut ſi quis ex aſſe vel ex parte inſtitutus [6], competenti judici teſtamentum oſtenderit non [7] cancellatum, neque abolitum, neque ex quacunque ſuæ formæ parte vitiatum, ſed quod [in] prima figura ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus teſtium legitimi numeri vallatum [8] ſit: mittatur quidem in poſſeſſionem earum rerum quæ teſtatoris mortis [9] tempore fuerunt, non autem legitimo modo ab alio detinentur, & eam teſtificatione publicarum perſonarum accipiat. Sin autem aliquis contradictor extiterit [10]: tunc in judicio competenti [11], cauſæ in poſſeſſionem miſſionis, & ſubſecutæ contradictionis ventilentur, & [ei] poſſeſſio acquiratur, qui potiora [12] ex legitimis modis jura oſtenderit [13], ſive qui miſſus eſt, ſive qui antea detinens contradicendum putavit, nullis anguſtiis temporum hujusmodi miſſione coarctanda, ſed ſive tardius, ſive præmature aliquis miſſus eſt, legis tantummodo arbitrium requiratur, & cauſa unde vel miſſio vel contradictio exoritur. Sive enim poſt [14] annale tempus, ſive poſt majoris ævi curricula aliquis fuerit miſſus, ſi tamen ex legitime formato teſtamento miſſio procedat, nullum ei temporis obſtaculum objiciatur: niſi [15] tantum temporis effluxerit, quod poſſit vel poſſeſſori pleniſſime ſecuritatem ſuper [16] dominio præſtare, vel ipſi qui miſſus eſt, omnem intentionem excludere. Si enim vel ex una parte, vel ex utroque latere temporis prolixitas occurrerit, manifeſtiſſimum eſt non ſolum miſſionem, ſed etiam ipſam principalem cauſam eſſe ſopitam. Dat. 12. Kal. April. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXIV.

SI [17] QUIS ALIQUEM TESTARI PROHIBUERIT [18], VEL COEGERIT.

1. Imp. ALEXAND. A. Severæ.

CIvili diſceptationi crimen adjungitur, ſi teſtator non [19] ſua ſponte teſtamentum fecit, ſed compulſus ab eo, qui heres eſt inſtitutus, vel a quolibet alio, quos noluerit, ſcripſit heredes. S. 15. Kal. Jan. ALEXANDRO A. & CONS. 223.

Privatur ſucceſſione, qui impedit aliquem, quo minus teſtetur. Salic.

2. Impp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC Nicagoræ.

EOs, qui ne [20] teſtamentum ordinaretur, impedimento fuiſſe monſtrantur, velut [21] indignas perſonas a ſucceſſionis compendio removeri, celeberrimi juris eſt. PP. Kal. Jan. DIOCLETIANO II. & ARISTOBULO CONSS. 285.

3. Iidem AA. & CC. Euthychidi.

JUdicium uxoris [22] poſtremum in ſe provocare [23] maritali [24] ſermone, non eſt criminoſum. Dat. 5. Kalend. Januar. CC. CONSS. 293.

TIT. XXXV.

DE HIS [25] QUIBUS UT INDIGNIS [26], HEREDITATES AUFERUNTUR [27], ET AD SENATUSCONSULTUM SILANIANUM [28].

De nece teſtatoris inulta.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Celeri.

HEredes, quos necem teſtatoris inultam [29] omiſiſſe [30] conſtiterit, fructus [31] integros cogantur reddere. Neque enim bonæ fidei poſſeſſores ante controverſiam illatam videntur fuiſſe, qui debitum officium pietatis ſcientes omiſerunt. Ex hereditate autem rerum diſtractarum, vel a debitoribus acceptæ pecuniæ poſt motam litem bonorum uſuras [32] inferant. Quod in fructibus [33] quoque locum habere, quos in prædiis hereditariis inventos, aut exinde perceptos vendiderint, proculdubio eſt. Uſuras autem ſeniſſe [34] dependere, ſatis eſt. Dat. 15. Kal. April. CHILONE, & LIBONE CONSS. 205.

De pupillo herede, & ſi teſtamentum a tutore falſum dicatur.

2. Iidem AA. Vero.

POlla quidem liberam habuit adminiſtrandi patrimonii ſui poteſtatem: nec [35] idcirco, quod pupillus illi heres extitit, ea quæ ab ipſa finita ſunt, revocari in diſceptationem oportet. Sed ſi pupilli [36] nomine falſum dicere vis teſtamentum, de quo per Pollam transactum [37] eſt, potes experiri: dum memineris, ſi in cauſa non obtinueris, & portionem quam ex eo teſtamento pupillus habet, te ei ſalvam facturum, (quam [38] adimi pupillo neceſſe erit [39] ſecundum juris formam), & de calumnia [40] tua Præſidem deliberaturum, quamvis pupilli nomine agere videaris, cum retractas ea quæ finita ſunt per coheredem. PP. 8. Kal. Maji; ANTONINO A. III. & GETA III. CONSS. 209.

De tabulis ante quæſtionem de ſervis habitam apertis.

3. Imp. ALEXAND. A. Antiochiano.

SI ea quæſtio infertur filiis ejus, quam conſobrinam tuam dicis, quod [41] tabulæ teſtamenti patris eorum, qui a familia interfectus dicebatur, priusquam quæſtio de ſervis haberetur, apertæ & recitatæ ſunt: propter ampliſſimi ordinis conſultum hereditas a fiſco vindicatur: & ideo agi cauſa apud Procuratorem meum debet: quia non eo tempore pupilli fuerunt. PP. 2. Non. April. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De epiſtola, vel codicillis, de eo, quem teſtator voluntatem ſuam non mereri declaravit.

4. Idem A. Philomuſo.

HEreditas in teſtamento data, per epiſtolam [42], vel codicillos, adimi [verbis directis] non potuit. Quia tamen teſtatrix *voluntatem ſuam non* [43] *mereri* unum ex heredibus ſuis declaravit [44], merito ejus portio non jure ad alium tranſlata, fiſco [45] vindicata eſt. Libertates autem in [46] eadem epiſtola datæ peti poterunt [47]. PP. 2. Kalend. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De ſepultura.

5. Idem A. Tyranno.

NOn oportet ut indignis heredibus ſucceſſiones auferri prætextu, quod [48] in ſepultura ſupremis [judiciis, vel voluntatibus] defunctorum obtemperatum non fuiſſet. PP. 7. Id. Mart. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De nece vindicanda.

6. Idem A. Venuſto, & Clementino.

MInoribus [49] viginti quinque annis heredibus non obeſſe crimen [50] inultæ [51] mortis placuit. Cum vos autem etiam accuſationem pertuliſſe, & quosdam ex reis punitos proponatis: licet is, qui mandaſſe cædem dicitur, provocaverit, vereri non debetis, ne quam hereditatis paternæ quæſtionem a fiſco meo patiamini. Convenit [52] enim pietati veſtræ reſpondere cauſam appellationis reddenti. Quod ſi [53] majoris ætatis fuiſſetis, etiam ex neceſſitate provocationis certamen implere deberetis, ut poſſetis adire hereditatem. PP. 15. Kal. Jul. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

1 *l.* 1. §. 6. *ff. de Carbonian.* 2 Præſumitur ſolenne teſtamentum, ſeu voluntas teſtatoris, ſolennis eſſe, perfecta, abſoluta, formamque ſuam continere: quoad ejus fieri poteſt & ex verbis poteſt colligi, non in eo quod omiſſum, vel ſilentio prætermiſſum. Gloſſ. Bart. Bald. Jaſ. *in l. ſi poſt diviſionem.* 4. *ſupr. de jur. & fact. ignor.* Alciat. *l.* 2. *ſupr. de bon. poſſeſſ. ſecundum tabul.* Bart. *in l. ſi ſcriptum.* 11. *ſupr. de probat.* 3 Occaſione viceſimæ hereditatis. *Haloand.* occaſione hereditatis, *vetus ſcriptura apud* Cujac. 18. *obſerv* 9. Goth Ad intellectum hujus legis vid. Leonin. *conſil* 68. *num* 9. Wameſ. *cent.* 1. *conſil.* 86. *num.* 3. & quando locum habeat Card Tuſc. *lit. i concluſ.* 288 Joann. Janeſ. *rer. quotid lib.* 2. *cap.* 3. Anſ. 4 Lex de viceſima hereditatum, augendi ærarii gratia, lege Julia primum irrogata eſt extraneis heredibus nec inopibus *Dion.* 55. deinde Nervæ, Trajani, Adriani, Marci, & aliorum conſtitutionibus, vel reciſa, vel reducta: ad poſtremum, abolita ne alioquin cum Alciato putes a Gratiano ſublatam. Ad hanc viceſimam Macer libros duos ſcripſit. Eadem etiam lex de aperiendis tabulis teſtamenti cavit. *l.* 7. *ff. de appellation. recipiend.* Paul. 4. *ſentent.* 6. §. *ult. ibi, neceſſario vectigali.* adde Plin. *in Panegyrico.* de legibus viceſimæ, adde *l.* 2. §. 44. *ff. de orig. juris.* 5 Viceſima hereditatis ſublata, *ut hic.* 6 Vel ſcripto, vel per nuncupationem, ſive id in ſcriptum redigatur, ſive non redigatur. Quo tamen ultimo caſu heres petere poteſt, ut teſtium depoſitiones audiantur a judice & in ſcriptum redigantur. Accurſius *hic, in verb. depoſitionibus*, Tiraquell. *de retract. gentil.* §. 2. *gloſſ.* 1. *num.* 14. Quid? hoc edictum non dabitur heredibus ab inteſtato? Rolandus a Valle 1. *conſil. num.* 5. negat dari, niſi ſuccedentibus ex teſtamento in totam hereditatem, vel quotam: at non venientibus ab inteſtato. 7 Teſtamenti vitia. 8 Non fit miſſio ex edicto D. Hadriani, niſi teſtamentum, ut oportuerit, fuerit oblatum vel publicè recitatum Paul. 3. *ſent.* 5. §. 14. 9 Paul. 3. *ſent.* 5. §. *ult.* 10 Hinc colligunt, pro legato conſequendo via executiva agi non poſſe ubi contradictor reperitur. vid. Myuſing. 5. *obſ.* 60. *Nov.* 1. *c.* 4. 11 Competens judicium hereditatis eſt, ubi res ſunt hereditariæ. *l.* 1. *ſupr. ubi de hered.* vide Ferrarienſ. *in forma libelli quo petitur hereditas ex teſtam.* vide Hartmann. 2. *obſerv.* 1. *c.* 7. 12 *l.* 1. J. *h. t.* 13 Probari teſtibus miſſionem in poſſeſſionem, ut & cætera acta judiciaria hinc colligunt. 14 Ex edicto Divi Hadriani poſt annum ſcripti heredes in poſſeſſionem rerum hereditariarum non mittuntur. Paul. 3. *ſent.* 5. §. 13. 15 Dixi ad *L.* 29. *ff.* 6. 16 Tempus igitur dominii transferendi cauſa eſt.

17 *L.* 29. *ff.* 6. 18 Crimen eſt aliquem teſtari prohibere vel cogere. 19 Si quis quem teſtari coëgerit. 35. *Syn.* 4. *c.* 4. 20 Si quis quem teſtari prohibuerit *l.* 1. 2. *ff. h. t.* adde *l.* 23. *ſupr. de inoffic. l.* 19. *ff. de his, quæ ut indign. Nov.* 115. *c.* 3 §. 9. & 35. *Eclog.* 4. *c.* 1. 21 Paul. 5. *ſent.* 12. §. 2. 22 Maritus per uxorem poteſt heres inſtitui. Wurmſer. 1. *pract.* 39. *c.* 18. 23 At non ſuggerere teſtamentum. 24 Blanditiis licet permovere teſtantem, ut aliquid nobis teſtamento ſuo relinquat. Vis ſola hac conſtitutione prohibetur, non blanditiæ. Inſtitutio facta blando ſermone non eſt vitioſa. *l. ult. ff. h. t.* vid. *l.* 11. *ſupr. de teſt. milit. l.* 70. *ff. de hered. inſt.*

25 Lex quædam extat apud autorem *Synopſ. Baſil.* 33. *tit.* 4. *c.* 7. quæ ad hunc locum videtur referenda, hoc ſenſu: Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel quum teſtari cœpiſſet, teſtamentum prohibuerit perficere: tenetur quidem læſo ex cauſa prohibitionis: ſi quid autem ſuperfuerit, fiſco applicatur & ipſe relegatur. 26 Vide *L.* 34. *ff.* 9. 27 A fiſco ſcil. ſed hoc in Gallia non ſervatur. Bugnon. *in legib. abrogat.* 28 Vid. *L.* 29. *D* 5. v. Paul. 3. *ſentent* 5. quando factum fuerit, dixi *l.* 5. *ff. h. t.* Illud adjiciendum, Fuiſſe & aliud ſenatusconſultum de quæſtione familiæ factum, Nerone 2. & Piſone Conſſ. teſte *Tacito* 13. 14. quod ideo Piſonianum. *l.* 8. *ff. h. t.* & Neronianum a Paul. 3. *ſentent.* 5 §. 5. Idem Claudianum dictum *ff. de SC. Silanian. & Claudian.* Novum autem non eſt ut Neroniana ſenatusconſulta dicantur Claudiana. vid. Cujac. 1. *obſ* 18. de ſenatusconſultis & edictis Claudianis, vide plura apud Pet. Fabr. 1. *Semeſtrium* 25. 29 *l.* 17. *ff. de his, quæ ut indign.* 30 Quod tempus requiritur, ut inultam necem omiſiſſe dicantur? certum enim temporis ſpatium conſtitutum ad eam rem fuiſſe videtur ex *l.* 1. *ſupr. in quibus cauſis in integrum reſtitut.* 31 *d. l.* 17. & 76. §. 7. *ff. de legat.* 2. 32 *l.* 18. *ff. de his, quæ ut indign.* 33 Vid. Cujac. 21. *obſ.* 27. 34 Ut *l.* 17. §. 6. *ff. de uſur.* vid. Cujac. *ad l.* 3. *infr. de fiſcalib. uſur.* 35 Heres quantumvis ſit pupillus, auctoris facto adſtringitur. 36 Tutor pupilli nomine de falſo teſtamentum accuſare poteſt. Imo non poteſt. *l.* 2. *infr. de his qui accuſ. dixi ibi.* 37 Ergo de falſo hic transactum fuit? non ita eſt. *l.* 7. *infr. ad l. Corn. de falſis. l.* 18. *ſupr. de transact.* Nam Polla in hac hypotheſi tranſegit de teſtamento nondum ſuſpecto. vid. Hotom. 22. *Illuſtr.* vid. tamen Cujac. 6. *obſ.* 11. ubi notat & evincit de falſo poſſe tranſigi. 38 Dolus tutoris agentis nocet pupillo. Imo non nocet. *l.* 6. §. 1. J. *unde vi.* 39 Imo neceſſe non eſt, cum minori eodem caſu ignoſcatur. *l.* 5. §. 9. *ff. de his, quæ ut indign.* 40 Tutor de calumnia proprio nomine teneri poteſt. Si tamen citra calumniam bona fide egerit, tutori ignoſcitur. *l.* 22. *in fin. ff. h. t.* 41 *l.* 6. *l.* 9. *l. pen. l. ult. infr. l.* 1. & *toto tit. ff. de SC. Silanian.* Paul. 3. *ſent.* 5. §. 5. 42 Epiſtola vel codicillis hereditas adimi non poteſt. Injuſte tamen non adimitur, quod adimitur indigno, adde quæ ſcripſi ad *l.* 1. *infr de codicill.* 43 Epiſtola indigno hereditas adimi poteſt. vid. Papon 1 *Notar* 7. *cap. de Nullitate.* 44 Pone teſtatorem coram notario, vel duobus tribusve teſtibus conteſtatum eſſe, metum ſibi illatum a Titio de quo conqueritur: metu ab eo illato, teſtamentum ſe feciſſe, teſtamentum ſe lubenti animo mutaturum fuiſſe, niſi metus aut timor Titii obſtitiſſet. Hac conteſtatione defendi poteſt, Titio heredi ſcripto tanquam indigno, hereditatem auferri, & fiſco applicari. vid. Mantic. 2. *de conject.* 7. 45 Quod indigno adimitur, plerumque cedit fiſco. vid. Rol. a Valle 1. *conſ.* 56 *n.* 3 46 Libertas per epiſtolam conferri poteſt. 47 Cur ita? collige ex *l.* 19. *in fin. ff. de reg. jur.* 48 Heres ineptam defuncti voluntatem circa ſepulturæ ſumptus negligendo, indignus non intelligitur. *l.* 5. *ſupr. de relig.* adde *l.* 14. §. 5. *ff. de relig. l.* 113. §. 5. *ff. de legatis* 1. *l.* 7. *ff. de annuis. l.* 27. *ff. de cond. inſt. l.* 16. *ff. de uſu & uſufruct. l.* 4. *ff. de adminiſtr. rer. ad civit.* alias notatur qui non ineptam defuncti voluntatem negligit. facit *l* 33. §. 1. *ſupr. de inoffic.* Hodie negligenti eripitur hereditas, non tamen quaſi indigno. *Nov.* 1. 49 Minori non objicitur crimen inultæ mortis defuncti. *l.* 1. J. *in quibus cauſ. in integr. reſtit.* Goth. Declarationem hujus leg. vid. apud Hartmann. Piſtor. *quæſt.* 47. *num.* 13. Anſ. 50 Crimen inultæ mortis, *ut hic*, & *l.* 1. J. *h. t. l.* 7. 9. 10. *infr. h. t.* crimen ingrati heredis. *l.* 22. *in fin. ff. de SC. Silanian* Pertinet hæc conſtitutio ad Silanianum ut & 9. & 10. J. *h. t.* 51 Non vindicatæ. *l* 10. J. *h. t* 52 Non tamen eſt neceſſarium. 53 Major 20. annis non poteſt adire hereditatem defuncti, niſi & reo cædis poſtulato rem perduxerit ad ſententiam unam, atque alteram: interpoſita appellatione a priori. *l.* 9. J. *h. t.* vid. Cujac. 18. *obſerv.* 6.

Qui

Qui non est in culpa, non debet esse in pœna. Bald.

7. Idem A. Vitaliæ.

SI ideo ultio [1] necis testatoris non est desiderata, quia cædis auctores reperiri [2] non potuerint: obesse heredibus, ex quo nulla [3] eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Id. Martii, LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

De falsi accusatione.

8. Imp. GORDIANUS A. Tatiæ.

ALia causa est ejus qui falsi instituta accusatione, ad finem usque, quod insimulabat, perduxit, & contrariam [4] sententiam meruit: alia ejus qui inchoatam accusationem non [5] pertulit: cum in illius [quidem] partem succedat fiscus, hic autem, qui contrariam Judicis sententiam non sustinuit, suæ partis non perdat persecutionem. PP. 15. Kal. Februar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Si occisores ignorantur, potest hereditas adiri impune. Alex.

9. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Ælianæ.

CUm fratrem tuum veneno [6] peremptum esse adseveres, ut effectus successionis ejus tibi non auferatur, mortem ejus ulcisci [7] te necesse est. Licet enim hereditatem eorum, qui clandestinis insidiis perimuntur, hi, qui jure vocantur, adire non vetantur, tamen si interitum non fuerint ulti, successionem obtinere non possunt. PP. * TYBERIANO & DIONE CONSS. 291.

Heredi scripto a legitimo prævento non aufertur hereditas a fisco, si mora, vel culpa non possit ei imputari. Salic.

10. Iidem AA. & CC. Sylvanæ.

SOrorem [8] fratris necem jure licito vindicantem [9], evincere ab uxore [recte] scripta successionem non convenit. secundum quæ fiduciam innocentiæ geris, & neque dolo malo tuo maritum necatum, neque alias indignam te successione probari [posse] confidis: adversus omnem calumniam maximam habes securitatem. Dat. 15. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS.

Dilatio ad vindicandam necem defuncti, non nocet heredi interim morienti, nec servis libertate donatis, nec aliis legatariis. Salic.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm Silanianum Senatusconsultum a nobis, tam laudandum, quam corroborandum est: necnon D. Marci Oratio, quæ circa [10] id facta est; invenimus autem nullam in ea mentionem *libertatis* factam, & veteres movit quædam de libertatibus [11] relictis in testamento necati testatoris quæstio: necessarium nobis visum est, & hanc dirimere. Hi enim qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eam accepissent, lucrum quod in medio [tempore] accidit, poterant sibi acquirere: interea autem procrastinatione propter necis vindictam habita, hoc minime ad eos pervenit, & postea in libertatem deducti periclitabantur. [Sed] ne medium tempus fieret eis damnosum, & maxime si ancillæ in medio pepererint, & postea hereditas adita sit: bellissimum nobis videtur, divi Marci prudentissimi Principis Orationem, & in libertatibus producere, ne princeps [12] philosophiæ plenus aliquid videatur imperfectum sanxisse: sed ita in hereditatibus [13], & legatis, & fideicommissis, & maxime in libertatibus quas semper philosophia [14] amplectitur, extendatur ejus ratio, ut & lucrum quod in medio accidit, eis post libertatem acceptam restituatur: & partus liber, & ingenuus esse intelligatur: nullaque machinatione hujusmodi præpeditio damnum aliquod irrogare concedatur, [ut] & libera eorum posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorum genitorum commodum consequatur. Merito enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit: *nihil* enim [15] *actum esse credimus: dum aliquid addendum superest.* Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De servis, qui auxilium domino occiso non præbuerunt.

12. Idem A. Joanni P. P.

TAlis de antiquo jure dubietas nostræ Serenitati suggesta est propter Senatusconsultum Silanianum, & servos qui supplicio afficiuntur, sub eodem tecto commorantes, & non suum auxilium domino per insidias occiso præbentes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus [16] de verbis, *sub eodem tecto* [17], significatur: sive in eodem cubiculo, sive in triclinio, vel portico, vel in aula hæc appellatio accipi debeat: adjicientes, si dominus in via [18], vel in agro fuerit interfectus, eos servos puniri qui præsto erant, & non auxilium ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla distinctione super qualitate præsentiæ utentes. Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes, sancimus [19], omnes servos, ex quocunque loco, sive in domo, sive in via, [sive in agro,] possint clamorem exaudire, vel insidias sentire, & non auxilium tulerint: supplicio Senatusconsulti subjacere. † Oportet enim eos ubicunque senserint dominum periclitantem, ad prohibendas insidias concurrere. Datum 15. Kal. Nov. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. anno secundo. 532.

TIT. XXXVI.
DE CODICILLIS [20].

De agnatione posthumi.

1. Imp. ALEXANDER A. Mocimo, & aliis.

RUpto [21] quidem testamento posthumi agnatione, codicillos [22] quoque ad testamentum pertinentes non valere, in dubium non venit. Sed cum post ruptum testamentum patrem pupillorum vestrorum literas [23] emisisse proponatis, quibus præcedens judicium confirmavit, Prætor nihil contra jus fecit, si novissimam ejus voluntatem secutus, relicto testamento Reipublicæ fideicommissum, ut ex codicillis relictum, præstandum esse pronunciavit. PP. 3. Kal. Jul. MAXIMO III. & PATERNO CONSS. 234.

De hereditate.

2. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Asclepiodotæ.

HEreditatem [24] quidem neque dari, neque adimi codicillis posse manifestum est [25]. Verbis tamen precariis [26] per hujusmodi etiam novissimi [27] judicii ordinationem jura non faciunt irritas voluntates. Unde [28] inefficaciter te codicillis rogatam esse, *ut quibusdam rebus contenta, portionem quam testamento fueras consequuta, aliis restitueres*, falso tibi persuasum est. PP. Id. Oct. PEREGRINO, & ÆMILIANO CONSS. 245.

De codicillis contrariis.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Hyacintho, & aliis.

CUm proponatis, pupillorum vestrorum matrem diversis temporibus ac dissonis voluntatibus duos [29] codicillos ordinasse: in dubium non venit id, quod priori codicillo inscripserat, per eum, in quem postea secreta [30] voluntatis suæ contulerat, si a prioris tenore discrepat, & contrariam [31] voluntatem continet, revocatum [32] esse. P. P. 6. Idib. Septemb. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

1 Dixi ad *l. 6. supr.* 2 Nemini imputatur, qui quod potuit, præstitit. *l. 16. in fin. supr. de inoffic. testam.* 3 Pœna sine culpa non infligitur. 4 *l. 47. ff. de hered. pet.* 5 Accusans testamentum falsi, ita demum quod in eo relictum est, amittit, si in accusatione usque ad sententiam definitivam perseveraverit superatusque fuerit, secus si destitit, *l. 8. § 14. ff. de inoffic.* is quem pœnitet ejus quod per errorem fecit, venia dignus est. *l. 38. §. 7. ff. ad l. Jul. de adult.* 6 Heres veneno interempti hereditatem adire potest, antequam mortem ulciscatur atque vindicet, *ut hic.* aliud est, si occisus sit vi aperta. *l. 6. supr. h. t. l. 1. §. 21. l. 5. in fin. l. 21. ff. de SC. Silanian.* Paul. 3. *sentent.* 5. §. 2. ut hinc colligas, hanc constitutionem ad Silanianum pertinere, ut & 6. C. *h. t.* 7 Dixi ad *l. 6. 7. supr. h. t.* 8 Soror fratris necem potest vindicare, *ut hic.* Potestne frater illatam fratri injuriam vindicare, puta crimen adulterii in defuncti fratris uxorem persequi atque vindicare? Paponius, Alexandrum secutus adversus Castrensem, negat posse. & ita judicatum apud Burdegalenses refert 22. *Arrest.* 9. *n.* 16. 9 *l. 6. 7. & 9. supr. h. t.* adde *l. 47. in fin. ff. de bon. libert.* 10 Fuit igitur Marci oratio post SC. Silanianum. Quando Silanianum factum fuerit, dixi in epigraphe *hujus tit. ad tit. ff. de SC. Silan.* Fuit quoque hujusce quæstionis cura Adriano, ut Spartianus autor est, adeo curæ fuit Imperatoribus dominorum securitas. 11 Mora heredis non vindicantis necem defuncti, non officit libertatibus in testamento datis. 12 Marcus Princeps Philosophiæ plenus. 13 Mora heredis necem defuncti non vindicantis, non nocet legatariis. 14 Philosophia libertates amplectitur. 15 Nihil actum credimus, dum aliquid addendum superest. *l. 1. ff. de orig. jur.* adde *l. 139. in fin. ff. de verb. sign.* ex Lucani *lib. 2.* --- *Sed Cæsar in omnia præceps, Nil actum credens, dum quid superesset agendum.* 16 *l. 1. §. 26. §. 27. ff. de SC. Silanian.* 17 Paul. 5. *sentent.* 5. §. 3. 18 Paul. *dicto loco.* 19 *l. 1. §. 28. ff. de SC. Silanian.* 6. Harmen. 12.

20 Dixi ad *L. 29. D. 7.* adde Grassum *libro sententiarum §. Codicillus.* 21 Codicilli rumpuntur rupto testamento, *ut hic.* nisi venientes ab intestato, gravati sint restituere id, quod eis relictum est codicillis, tunc enim valent codicilli, licet testamentum effectum non habeat. *l. 14. l. 29. C. de fideicommiss. l. ex ea scriptura. 29. ff. qui testament.* Idem dicendum, quoties heredes tacite, non expresse rogati sunt de eo restituendo quod in codicillis continetur, tunc enim valent codicilli, licet non testamentum. *l. qui filio.* 38. §. 1. *ff. de heredib. inst.* idem est quoque si testamentum ab initio nullum fuit: ut puta, si præteritus in eo filius fuit. Dynus & Bartol. *in l. legata. 19. ff. de legat.* 1. vide Socinum *reg.* 60. 22 Posthumi adgnatione rumpitur testamentum, ergo & codicilli ex testamento dependentes. 23 Ruptum testamentum confirmari potest a testatore coram quinque testibus, valebitque eo casu testamentum jure codicillorum. adde *l. 38. ff. de cond. & demonstr.* 24 Hereditas per fideicommissum dari vel adimi codicillis potest, *ut hic,* & *l. 22. infr. de fideicommiss. l. 75. ff. de legat.* 2. directo non potest. *l. 2. in fin. l. 10. ff. h. t.* §. 2. *Instit. h. t. l. 4. supr. tit. proxim. l. 5. §. 1. supr. de necess. l. 77. ff. de heredib. inst. l. 27. in fin. ff. de cond. inst. l. 76. ff. ad SC. Treb. l. 14. C. de testament.* 2. Cajus 7. § *ult.* nihil a milite. *l. 19. ff. de testam. milit.* An idem inter liberos & venientes ab intestato? *l. 36. ff. de hered. instit.* in ad pias caussas voluntate? *l. 1. C. de sacros. eccles,* in institutione, *l. 14. C. de testam.* facta rei certæ, vel si declarationis modo testamentum fecit testator? *l. asse. 77. ff. de heredib. inst.* ita censet Socinus *regula* 169. His adde, hereditatem literis non dari. *l. 17. ff. de jure codicill.* nec adimi *l. 4. C. de his quib. ut indign.* vide præterea Hippolytum Marsilium *sing.* 49. 25 Cur ita? ne jus testamentorum & codicillorum confundatur. adde *l. 7. C. h. t. l. non codicillum.* 14. *C. de testam.* §. *pen. Inst. de jure codicill. l. Scævola.* 76. *ff. ad SC. Trebell.*

26 Quæ & fideicommissaria & παρακλητικα dicuntur nusquam obliqua. Fideicommittere his verbis possumus: *Fideicommitto, peto, volo dari.* Ulpian. 25. §. *ult. Inst. de singulis reb. per fideicommiss.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. *Volo hereditatem meam Titii esse. l. 118. ff. de leg. 1. rogo, mando. Instit. dicto loco:* Paul. *dict. loc. deprecor, injungo, impero.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. *cupio.* Paul. *d. loco. cupio des. l. 115. ff. de leg. 1. opto, credo te daturum. d. l. 115. exigo. l. 118. ff. de leg. 1. desidero.* Paulus *dicto loco. desidero uti des. d. l. 118. scio hereditatem meam te restituturum Titio. d. l. 118. Jubeo. l. 28. §. penultim. ff. de liberat. legata.* Quid *Relinquo?* Paulus *dicto loco* negat esse precarium. Scævola precarium facere videtur. *l. 78. §. 8. ff. ad SC. Trebell.* Quid *Commendo?* Paulus etiam *dicto loco* negat precarium verbum esse: quod & alibi confirmatur. *l. 12. C. de fideicomm. libertatib. l. 11. § 2. ff. de legatis* 3. nisi forte probetur, testatorem eo verbo fideicommittere voluisse. Et hæc quidem Jurisconsulti. Interpretes vero ita: Verborum alia sunt directa, alia obliqua, alia communia seu mixta ex utrisque. Directis non ab alio quis capit, sed a seipso, obliquis, ab alio. Mixta seu communia quæ utrique institutioni possunt adaptari vide Grassum *ex communi opinione libr. sententiarum, § substitutio, quæstion.* 4. Directa sunt, ut *instituo, heres esto, accipiat, accrescat, capiat, dominus esto, revertatur, moriatur* Obliqua, *detur, lego, restituat.* Communia, *competat, deveniat, devolvatur, habeat, pertineat, relinquo, remaneat, substituo, succedat, veniat.* Grass. *ibid. ex communi opinione quæst.* 3. 27 Codicillus, novissimi judicii ordinatio est, hoc est, species ultimæ voluntatis. 28 Codicillis hereditas directo dari non potest, precariis verbis dari potest, *ut hic.* eadem ratione codicillis declarari potest: quis, aut quis ex pluribus heres sit institutus in testamento. *l. asse toto. 77. ff. de hered. inst.* Potest & codicillis substitutio, dubia alioqui declarari, ut directa sit, non obliqua, aut fideicommissaria. Bald. 2. *cons.* 249. Hoc amplius notandum est, codicillis tametsi imperfectis, ambigua verba testamenti posse declarari. *arg. l. ult. ff. de reb. eor. qui sub tut.* Pone, testator decem filio reliquit codicillis: post declarat, ea se filio reliquisse jure institutionis: quæritur, utrum ea declaratio codicillis facta valeat? Bald. *in l. non codicillum. 14. C. de testam.* Salic. & Jason negant *in Authent. novissima, supr. de inoffic.* Romanus contra valere putat, *consil.* 179. *n.* 7. Pone, rursus testamentum nuncupativum factum, postea vero testatorem codicillis adscripsisse se testamentum scriptum fecisse? Hujusmodi codicillaris adscriptio vim testamenti nuncupativi non subvertit. Castrens. 1. *cons.* 93. Singulare est hoc, codicillis testamentarium heredem, indignum hereditate declarari posse, ut eo elogio codicillari, hereditas tanquam indigno ei auferatur, & ad fiscum, non ad alios coheredes ea perveniat. *l. heredi. 15. ff. de his, quæ ut indign.* Decius *cons.* 361. cujusmodi tamen adscriptio, seu contestatio fieri potest favore ab intestato heredum. Cumanus *in l. si filius. 7. ff. de liberis & posthum.* Pone derogatoriam clausulam priori testamento adjectam esse, posteriore vero non esse revocatam testamento, codicillis tamen postea revocatam esse: Quæro an secundum testamentum specialiter factum, sine speciali revocatione valeat? Valet, quia hoc casu hereditas neque datur, neque adimitur; quod cum non sit prohibitum, permissum esse intelligendum est. *l. necnon. 28. § quod ejus. 2. ff. ex quib. causis majores.* & ita Salicetus & Alexander *hic.* Angelus §. *penult. Inst. de codicillis.* Jason *in l. sancimus 27. C. de testament.* 29 Plures codicillos facere possumus. *l. 6. §. 1. ff. h. t.* §. *ult. Inst. h. t.* Quid si plures eadem die facti reperiantur: & in uno fundus Tusculanus legetur Titio, altero eidem non legetur? Codicillus cui legatum fuit adscriptum, prior fuisse existimabitur. Nam præsumimus id semper prius fuisse, quod jure prius esse debuit. Jure, priore loco legamus, posteriore adimimus: nec adimi quicquam potest, nisi ante jam legatum. vide Alciatum 3 *præsumpt.* 42. 30 *l. 70. D. de heredib. instituendis.* vid. quæ dixi ad *l. 11. C. de testam. milit.* 31 Codicillus postremo codicillo contrario tollitur. Posterior codicillus priori præfertur *l. 19. C. de fideicommissis.* & hoc quidem naturale est etiam in legibus. *l. ult. D. de const. princ.* & testamentis. §. 2. *Inst. quib. modis testam.* 2. Cajus 3. §. 5. 32 Codicillus codicillo mutatur, *ut hic.* ergo & suppleri etiam & emendari poterit. *l. 8. in fin. ff. h. t.*

De abſentia onerati.

4. Iidem AA. & CC. Stratonico.

NOn idcirco minus, quod inteſtato [1] te abſente [2] codicillos mater tua fecit, hi, quibus precariis verbis adſcripta ſunt, relicta capiunt. Sine die & conſule.

De furioſo.

5. Iidem AA. & CC. Flaviæ.

NE codicillos quidem furentem [3] poſſe facere, certiſſimi juris eſt. Si igitur ſcriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, ut aliquid ex hac peti poſſit: adſeverationi tuæ mentis eum compotem fuiſſe negantis, fidem adeſſe [4] probari [5] convenit. Dat. 6. Kal. Dec. *Divelli*, CC. CONSS. 293.

De confirmatione codicillorum.

6. Iidem AA. & CC. Demoſtheni.

SIve [6] initio, quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, ſive noviſſime relicta ſervari mandaverit; confirmatione munitus, nullam juſtam gerere ſolicitudinem potes. Dat. 3. Idus Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

Differentia teſtamenti, & codicillorum.

7. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum P. P.

SI idem [7] codicilli, quod teſtamenta poſſent, cur diverſum [8] his inſtrumentis vocabulum mandaretur [9], quæ vis, ac poteſtas una ſociaſſet? Igitur ſpecialiter codicillis inſtituendi [10], ac ſubſtituendi poteſtas juris autoritate data non eſt. Dat. * 3. Jun. PACATIANO, & HILARIANO CONSS. 332.

Si quis ex eadem ſcriptura primum hereditatem ex teſtamento, deinde fideicommiſſum petat: & de teſtamento imperfecto. 3. De teſtibus.

8. Imp. THEODOSIUS A. Aſclepiodoto P. P.

SI [11] quis agere ex teſtamento quolibet modo, ſive ſcripto, ſive ſine [12] ſcriptura confecto, de hereditate voluerit: ad fideicommiſſi perſecutionem adſpirare cupiens minime permittatur. Tantum enim abeſt, ut aditum cuiquam pro ſuo migrandi deſiderio concedamus: ut etiam illud ſanciamus, Si teſtator faciens teſtamentum, in eodem [13] *pro codicillis etiam id valere* complexus ſit, qui hereditatem petit ab ipſis intentionis exordiis, utrum velit, eligendi habeat poteſtatem, ſciens ſe unius [14] electione alterius ſibi aditum præcluſiſſe: ita ut ſive bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, ſive ſecundum nuncupationem, cæteraſque ſimiles poſtulaverit, aut certe mitti ſe in poſſeſſionem ex more petierit, ſtatim inter ipſa hujus juris auſpicia propoſitum ſuæ intentionis explanet. §. 1. Illud quoque pari ratione ſervandum eſt, ut teſtator, qui decrevit facere teſtamentum, ſi id adimplere [15] nequiverit, inteſtato videatur eſſe defunctus, nec [16] transducere liceat ad fideicommiſſi interpretationem, velut ex codicillis ultimam voluntatem: niſi [17] id ille complexus ſit, *ut* [18] *vim etiam codicillorum ſcriptura debeat obtinere*: illo electionis videlicet jure perdurante, ut qui ex teſtamento agere voluerit, ad fideicommiſſum migrare non poſſit. §. 2. Si quis vero ex parentibus utriuſque ſexus, ac liberis [19] uſque ad quartum gradum agnationis [20] vinculis alligatus, vel cognationis nexu conſtrictus uſque ad tertium, ſcriptus heres fuerit, vel nuncupatus, in eo videlicet teſtamento, quod teſtator vicem quoque codicillorum voluit obtinere: licebit ei, ſi de hereditate ex teſtamento ſecundum mortui voluntatem agens fuerit ſuperatus, vel certe ipſe ſponte voluerit, ad fideicommiſſi ſubſidium convolare: non enim par eademque ratio videtur, admittere debita [21], & lucra non capere. §. 3. In omni autem ultima voluntate, excepto [22] teſtamento; quinque [23] teſtes, vel rogati [24], vel qui fortuito [25] venerint, in uno eodemque tempore debent adhiberi: ſive in ſcriptis, ſive ſine [26] ſcriptis voluntas conficiatur: teſtibus videlicet, quando in ſcriptis voluntas componitur, ſubnotationem ſuam accommodantibus. Dat. 15. Kal. Mart. *Conſtantinop.* VICTORE V. C. CONS. 424.

TIT. XXXVII.

DE LEGATIS [27].

De alimentis, & veſtiario.

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. libertis Sextiliæ.

QUamvis verbis his, *quoad* [28] *cum Claudio Juſto morati eſſetis*, alimenta vobis, & veſtiarium legatum ſit: tamen hanc fuiſſe defuncti cogitationem interpretor, ut & [29] poſt mortem Juſti [Claudii] eadem vobis præſtari voluerit. Sine die & conſule.

De venditione hereditatis.

2. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Sabiniano.

QUamvis heres inſtitutus hereditatem vendiderit [30], tamen legata, & fideicommiſſa ab eo [31] peti poſſunt: & quod eo nomine datum fuerit, venditor ab emptore vel fidejuſſoribus ejus petere poterit. PP. 10. Kalend. Septemb. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De oppigneratione rei legatæ.

3. Iidem [32] AA. Victorino.

QUi poſt teſtamentum factum prædia, quæ legavit, pignori [33], vel hypothecæ dedit, mutaſſe voluntatem circa legatariorum perſonam non videtur [34]. Et ideo, [etiam] ſi in perſonam actio [35] electa eſt: recte placuit ab herede prædia liberari. PP. 6. Kalend. Maji, GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

De relictis ſervo proprio ſine libertate.

4. Imp. ANTONINUS A. Sulpitio.

SErvis [36] teſtamento dominorum non [37] data libertate, legatum ſeu fideicommiſſum [38] relictum non [39] valet: nec convaleſcere poteſt, licet poſt [40] mortem teſtatoris libertatem aliqua ratione conſecuti ſint. PP. 5. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Si legatarius rem legatam ſubtraxerit.

5. Idem A. Donato.

NOn [41] eſt dubium denegari actionem legatorum ei pro portione competenti [42] in his rebus, quas ſubtraxiſſe [43] eum de hereditate apparuerit. PP. 5. Id. Septembr. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

1 Conficiuntur codicilli etiam ab inteſtato. *l.* 8. *pr.* & §. 1. *l.* 16. *ff. h. t.* §. 1. *Inſt. h. t. l.* 5. *J. ad SC. Trebell. l.* 88. *in fin. ff. de legat.* 2. Imo non debentur fideicommiſſa ab inteſtato. *l.* 13. *in fin. ff. de inofficioſo.* Videtur dicta lex 13. abrogari. 2 Abſente herede ab inteſtato, codicillos facere poſſumus: Abſentia heredis non impedit codicillos fieri. 3 Furioſus codicillos facere non poteſt. *l.* 2. §. 3. *ff. h. t.* 4 Alias quilibet ſanæ mentis fuiſſe præſumitur, niſi contrarium probetur & merito. Quilibet enim talis eſſe præſumitur, qualis natura eſſe debuit. *Bald.* 5 Qui negat ſanæ mentis hominem, probare debet. & ita negatio plerumque probanda eſt: *plerumque*, inquam. Nam mera negatio probari non poteſt. *l.* 23. *in fin. ſupr. de probat.* 6 Codicillos ante vel poſt teſtamentum facere poſſumus: utrovis tempore confirmentur, valent. Imo, ut neutro confirmentur, valent. §. 1. *in fin. Inſt. h. t.* cum & alioquin nullo penitus facto teſtamento valeant, id eſt, cum valeant ab inteſtato. *l.* 4. *ſupr. h. t.* Poteſt etiam codicillus nuncupative teſtamenti appendix eſſe. *l. ult. ff. de jure codicill.* 7 Non idem codicilli poſſunt quod teſtamenta. 8 Nomina quæ diverſa habent, diverſos etiam effectus habent. 9 Daretur, Cujac. 18. *obſerv.* 9. & ita legendum eſſe apud Ulpianum 22. §. 29. *in fin.* monet. 10 Codicillis inſtituere aut ſubſtituere heredem non poſſumus. Inſtitutiones tantum fiunt in teſtamentis. *l.* 2. *J. h. t. l.* 13. *in fin. ff. h. t.* §. *pen. Inſt. h. t. l.* 14. *ſupr. de teſtam.* 11 *l.* 7. *C. Theod. de teſtament. & codicill.* Ex eadem ſcriptura non poteſt quis hereditatem petere ex teſtamento directo & ex fideicommiſſo codicillis adſcripto. *Goth.* Singularem deciſionem vide apud Math. de Afflict. *deciſ.* 134. Anſ. 12 Codicilli etiam ſine ſcriptura fieri poſſunt, *ut hic.* adde *l. & fine.* 5. *J. ad SC. Treb. Gloſſ. in l. aut prætor.* 5. *in fin. in verb. pronunciatum. ff. de re jud.* 13 De hac clauſula vid. §. 1. *infr. h. t.* 14 Unius electione plerumque alterius aditum nobis præcludimus. *l.* 11. *in fin. ff. de leg.* 2. adde *l.* 22. *in fin. ff. de damn.* licet tamen conjunctis perſonis variare. §. 2. *J. h. t.* 15 Imperfectum teſtamentum. *l.* 1. *ff. de hered. petit. l.* 4. *l.* 29. *ff. qui teſtam.* inter extraneos ſcil. non ſuos. *l.* 21. §. 1. *ſupr. de teſtam.* ut codicillus non ſuſtinetur, *ut hic*, & *l.* 1. *ff. h. t. l.* 29. *ff. qui teſtam. l.* 11. §. 1. *ff. de legat.* 3. niſi teſtator pro codicillis valere juſſerit. 16 Codicillis tamen directa verba adjecta, oblique accipienda eſſe notant: ut codicillis filio impuberi in poteſtate, facta directa pupillaris ſubſtitutio trahatur ad fideicommiſſum, ut in *l. Scævola.* 76. *ff. ad SC. Trebell.* Accurſ. Alexander. Aretinus *in l. verbis civilib.* 7. *ff. de vulgar.* ſic codicillis facta inſtitutio trahitur ad fideicommiſſum. Imol. *in l.* 1. *ff. de injuſto.* Alex. 7. *conſ.* 194. Quid: vulgaris & compendioſa inſtitutio directis verbis facta, vi codicillaris clauſulæ trahiturne ad fideicommiſſum? Hanc, non illam trahi notant, Dec. *conſ.* 205. Bartol. *l.* 1. *ff. de jure codicill.* 17 Codicillaris clauſula non ſubintelligitur, niſi fuerit expreſſa; ſic itaque teſtamentum, cui hæc clauſula non fuerit adjecta, jure codicillorum non valebit, *ut hic.* & *l.* 1. *ff. h. t. l. coheredi.* 41. §. *cum filiæ.* 2. *ff. de vulgari. l. ſi jure.* 11. *J. de teſtam. manumiſſ.* Boër. *deciſ.* 33. Imo tacite interdum hæc clauſula intelligitur. *l.* 38. *ff. de fideicommiſſ. libert.* ſic ſane: ſed ducta tantum conjectura ex affectione teſtatoris. Quin ſubintelligitur in teſtamento militis. *l.* 3. *ff. de milit. teſtam.* ut in teſtamento inter liberos, *gl. in d.* §. *cum filiæ.* in cauſæ piæ teſtamento, Bald. *in d. l. ſi jure.* 11. favore libertatis, *ibid. Baldus.* ob vim ſummam juſti honeſtique amoris. *text. ex gl. in l. teſtamento. ff. de fideic. libert.* (quod ultimum verum in legatis & fideicommiſſis, non in inſtitutione) ſi adjecta ſit a notario clauſula *&c.* ſi teſtator dixit, velle ſe teſtamentum haberi pro legitimo, vel ut valeat omni meliori modo, vel jure cujuſlibet ultimæ voluntatis: vel ſi teſtator in eo actu duravit. Quæ omnia vera cenſenda ſunt, modo deficiat ille actus tantum in ſolennitate, at non in ſubſtantia: dum etiam actus ille ſolennitatem habeat ſaltem in codicillis neceſſariam. Sed pone heredem jurare juſſum, ſe præſtiturum legata ex minus ſolenni teſtamento? ſubintelligetur ſuperior clauſula codicillaris. *l.* 2. *J. comm. de legatis*: adde Mantic. 1. *de conject.* 9. His adjiciendum codicillarem clauſulam quibuſdam videri quoque ſubintelligi, ſi adjecto diſtributivo, *quiſquis mihi heres erit*, heres ita nuncupatus dare damnatus fuerit. Bald. *in l. duob.* 19. *ff. de except. rei jud.* licet contrarium videatur ex *l. qui liberis.* 8. §. *hæc verba. ff. de vulgari.* Idem traditur, ſi teſtator voluerit legata deberi, etiamſi hereditas non adeatur ex teſtamento. vid. Bald. *in l.* 1. *infr. ſi omiſſa ſit cauſa teſtam.* aut ſi in teſtamento vim & effectum teſtamenti prohibuerit, tunc enim videntur venientes ab inteſtato dare damnati. Imola *l.* 1. *ff. de cond. inſt.* Idem quoque, ſi teſtator dixerit, ut actus, quem agit omni ſolennitate remota valeat: ut perinde ſit, ac ſi codicillarem clauſulam adjeciſſet. Bald. *in l. pen. in fin. D. de legat.* 2. vid. Soſin. *reg.* 198. Imo ut expreſſe adjiciatur hæc clauſula, teſtamentum inofficioſum non valet. *l.* 13. *D. de inoffic.* Clauſula codicillaris minus poteſt adjecta inofficioſo, quam imperfecto teſtamento. Cur? Cujus teſtamentum quaſi inofficioſum condemnatur, pro demente habetur. Demens autem teſtamenti factionem non habet. *l.* 36 *D. de legat.* 3. 18 Hæc eſt clauſula quæ vulgo codicillaris dicitur: cujus formulam vid. in *l.* 29. *in fin. D. qui teſtam.* fit etiam ejus mentio in *l.* 41. §. 3. *D. de vulgari. l.* 3. *D. de teſtam. milit. l.* 11. *infr. de teſtam. manumiſſ.* 19 Perſonis conjunctis licet variare: aliis non licet, ut ſæpius dixi *infr. h. t.* 20 Id eſt, uſque ad abnepotes. vide Cujac. 14. *obſerv.* 11. 21 Proximis perſonis hereditates quaſi deferuntur. adde *l.* 7. §. 2. *D. de curat. fur.* 22 Puta codicillis, *ut hic* & mortis cauſa donatione, in qua requiri volunt ideo quinque teſtes, cum in donatione inter vivos duo ſufficiant. *l. ult. J. de donationib. cauſa mortis* vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 8. *num.* 22. 23 In omni ultima voluntate, excepto teſtamento, quinque teſtes ſufficiunt *l.* 28. §. 1. *J. de teſtam.* ergo totidem teſtes in epiſtola fideicommiſſaria & mortis cauſa donatione intercedere oportebit. vide Manticam 1. *de conjecturis tit.* 11. & 12. 24 In teſtamento rogati eſſe debent teſtes: in codicillo poſſunt eſſe non rogati. 25 Fortuiti teſtes eſſe poſſunt in codicillis. 26 Datur etiam decretalis bonorum poſſeſſio ſecundum nuncupationem, *ut hic.* & *l.* 2. *ſupr. de B. P. ſecund. tabul. l.* 3. *l.* 8. *D. de B. P. ſecund. tabul.*

27 Dixi ad *Lib.* 30. 31. 32. 33. 34. *D. tit.* 2. *Inſt.* 20. adde 3. Paul. *ſent.* 6. Ulpian. 24. Gujam 5. vid. Graſſum *ab. ſentent.* §. *legatum.* 28 Debuiſti alimenta quoad cum Claudio morarer. Claudius mortuus eſt? Debes alimenta etiam poſt mortem Claudii. Nam ſimpliciter alimenta relicta perpetuo relinqui intelliguntur. *l.* 20. *D. de annuis. l.* 13. §. 1. *l.* 20. *in fin. D. de alimentis.* ut hinc conſtet, legatum poſt mortem Claudii remanere, non tamen remanere conditionem: neminem enim ita fatuum eſſe, ut alicui imperet cum aliquo poſt mortem habitare. Ideoque cum aliquo morandi conditio intelligitur eo vivo, videlicet ut ad tempus vitæ conditio reſtringatur: poſt mortem vero expiret ex tacita teſtatoris voluntate, non tamen expiret legatum. 29 Imo non debetur poſt mortem. *l.* 3. *l.* 4. *infr. de cond. inſert. l.* 62. *in fin. D. de condit. & demonſt.* non debetur, ſi legatum factum fuit ejus contemplatione quocum habitare legatarius juſſus eſt. 30 Venditio hereditatis facta ab herede jure ſuo legatarios non exuit. 31 Non ab emptore. *l.* 2. *J. de hered. vel action. vendit.* 32 Severi nomen hic expungendum putat Pamelius in vita Tertulliani. Nam Severus pridie Nonas Februarii periit: hæc autem 6. Kal. Maj. diu poſt ejus obitum. adde quæ ſcripſi *in fin. l.* 1. *J. de his quæ ſub modo.* 33 Teſtator rem a ſe legatam poſtea obligans, non revocat legatum, *ut hic*, & *l. ult. infr. h. t.* quemadmodum ſi urgente neceſſitate alienavit. *l.* 11. §. 12. *D. de leg.* 3. donans revocat. *l.* 18. *D. de adim.* Quid ſi rem ſuam alteri jam obligatam legat? ſi ſciebat obligatam, luetur ab herede: ſi neſciebat, legatario. vid. *l.* 6. *infr. de fideic.* 34 Imo videtur. *l.* 12. *ſupr. l.* 32. §. 15. *D. de don. int. vir.* Dictæ leges abrogatæ ſunt per *Novell.* 162. *c.* 1. §. 1. 35 Quam autor *Synopſeos* 44. *tit.* 4. *c.* 4. appellat τὴν ἐκ διαθήκης βοήθειαν, ſubſidium ex teſtamento: hoc ſenſu legatum valere, licet id teſtator poſtea pignori, vel hypothecæ dederit. Ideoque ſi adverſus heredem legatarius actionem perſonalem elegerit, hoc eſt, ſubſidium ex teſtamento, legatum heres a creditore liberare cogitur. 36 *Synopſ.* 44. *tit.* 4. *c.* 28. & 5. Harmen. 10. §. 12. 37 Sine libertate ſervis nihil legari poteſt. *l.* 76. *in fin. l.* 89. *D. de hered. inſt. l.* 15. *D. de op. l.* 30. §. 15. *D. de fideicommiſſ. lib.* 38 Servus inſtitutus, nulla libertatis facta mentione liber intelligitur. vide *l.* 5. *ſupr. de neceſſ.* aliud autem, ſi res ei tantum legata, vel fideicommiſſa, *ut hic*, *l.* 28. *J. de fideicommiſſ. l.* 58. §. 13. *D. de leg.* 2. 39 Imo valet, *d. l.* 5. §. 2. *l.* 16. *l.* 17. *l.* 19. *D. de aliment.* Valet ex æquo & bono: valet quoque ipſo jure, ſi a milite relictum. *l.* 7. *J. de teſtam. milit.* vel ſi ſervus alteri legetur. *l.* 49. *D. ad leg. Falcid.* 40 Aliud ſi vivo teſtatore. 41 Si cui pars aliqua bonorum legata ſit, & is res ex hereditate ſubtraxerit aliquas, excidit ea, quæ ſibi competebat rerum legatarum exactione, in iis rebus quas eum retinuiſſe apparuerit: harum ſiquidem partem exigere non poteſt. 5. Harmenop. 10. §. 19. 42 Id eſt, nomine rei ei legatæ. 43 Merito, nam legatarius accipere debet. *l.* 1. §. 2. *D. quod legat.* alioquin ſi auctoritate propria, legatum amittit. *l.* 9. *infr. unde vi.* vide Clarum 3. *ſent.* §. *Teſtam. quæſt.* 68. Aliud erit, ſi teſtatoris juſſu. *l.* 55. *D. de legat.* 1. *l.* 34. §. 1. *D. de legat.* 2. vel ſi teſtamenti fuerit executor. *arg. l.* 78. §. 1. *ff. de contrahend. empt.* Quid ſi heres poſſideat? negant interpretes propria auctoritate capere poſſe. & ita intellige quod ſcripſi ad *d. l.* 55. adde Clarum *dicto loco.*

De

De substitutione.

6. Idem A. Juliano.

SI legata relicta primus [1] legatarius agnovit, substitutio eorum in persona Pontianæ facta evanuit. PP. 8. Kal. Maji, *Romæ*, LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De conjunctis re. 1. *De errore scripturæ.*

7. Idem A. Fausto.

SI [2] Fortidianum fundum primo pater tuus fratribus per præceptionem, ac [3] mox [4] tibi legavit, concursu [5] dominium ejus tibi [6] quoque quæritur. §. 1. Error [7] autem nominum in scriptura factus, si modo de mancipiis, vel possessionibus legatis non ambigitur, jus legati dati non minuit. PP. 5. Id. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Si legatarius, quem testator tutorem dederat, tutor esse non possit.

8. Idem A. Demetrio.

AB administratione tutelæ religio sacramenti [8] Marcellum, quem vobis a patre tutorem datum [testamento] proponitis, eripit. Quæ res, quominus legatum consequatur, non impedit. Nec enim juste ab ea petitione repellitur: cum etiamsi [9] vellet tutelam administrare, prohibeatur. PP. 8. Idus Martii, *Romæ*, SABINO II. & ANULINO CONSS. 217.

De falsi accusatione.

9. Imp. ALEXAND. A. Antiocho.

SI [10] in fraudem eorum quæ testamento relicta sunt, admissus est accusator, qui testamentum falsum diceret: Præses provinciæ secundum jurisdictionis formam solvi [11] legata jubebit, interposita cautione [12], *si evicta fuerit hereditas, ea restituturum* [13]: quamvis alias tunc cautioni locus sit, cum sine controversia legata solvantur. PP. 7. Id. Februar. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De re aliena legata.

10. Idem A. Ingenuæ.

CUm [14] alienam [15] rem quis reliquerit, si quidem sciens: tam ex legato, quam ex fideicommisso ab eo qui legatum, seu fideicommissum meruit, peti potest. Quod si suam esse putavit: non aliter valet relictum, nisi [16] proximæ [17] personæ, vel uxori, vel alii tali personæ datum sit, cui legaturus esset; & si scisset rem alienam esse. PP. 5. Kal. Febr. ALBINO, & MAXIMO CONSS. 228.

De rebus legatis in dotem datis.

11. Idem A. Albiniano.

FIlia [18] legatorum non habet actionem, si [19] ea, quæ ei [in] testamento reliquit [vivus [20]] pater, postea in dotem dederit. PP. 5. Non. Mart. POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 232.

Si heres, cui prælegatum est, repudiet hereditatem.

12. Imp. GORDIAN. A. Mutiano.

CUm responso viri prudentissimi Papiniani [21], quod precibus [22] insertum est, præceptionis [23] legatum & omissa [24] parte hereditatis vindicari posse declaretur: intelligis desiderio tuo juxta juris formam esse consultum. † Verba vero responsi [25] hæc sunt: Filiæ mater prædium ita legavit; *Præcipito, sumito extra partem hereditatis.* Cum hereditati matris filia renunciasset, nihilominus eam recte legatum vindicare visum est. PP. Constitutio 5. Idus Jul. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

Si cui res propriæ relinquantur.

13. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Severæ.

PRoprias [26] tuas res legari, vel fideicommitti tibi non [27] potuisse certum est. PP. 15. Kal. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De monumentis, & de jure inferendi mortuum.

14. Iidem AA. Tatiano.

MOnumenta quidem legari [28] non posse manifestum est: jus [29] autem mortuum inferendi legare nemo prohibetur. PP. 2. Kal. Septembr. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De ære alieno.

15. Iidem AA. Terentio & aliis.

SI universæ facultates, quas pater vester reliquit, debito [30] fiscali, aut privato absumuntur: nihil ex his, quæ testamento ejus adscripta sunt, valere potest. Quod si deducto debito, in relictis bonis superfluum est, libertates impediri juris ratio non permittit: quin etiam legata necnon fideicommissa, salva lege Falcidia, præstanda sunt. PP. 3. Kalend. Octob. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De pignore.

16. Iidem AA. & CC. Syllæ.

CReditor si a debitore suo rem, quam pignoris [31] nomine susceperat, legatam sibi contendit: etiam debito ab heredibus ejus oblato, quominus restituat, defendi potest. S. 18. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS.

Quibus modis legata adimuntur.

17. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

DAtum legatum adimi [32] tam pure, quam sub conditione, non libertis tantum, sed etiam ingenuis placuit. Dat. 3. Non. Mart. CC. CONSS. 293.

De legato nominis.

18. Iidem AA. & CC. Justino.

EX legato nominis [33], actionibus ab his, [qui] successerunt, non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non potest: utilibus [34] autem suo nomine experietur. Dat. 6. Id. Dec. CC. CONSS.

De viro & uxore.

19. Iidem AA. & CC. Niconi.

NOn tantum duorum [35] mensium, sed & minoris [36] temporis maritus uxoris testamento scriptus succedit: nec legata, vel fideicommissa, seu donationes temporis hujus angustia capi prohibet. Dat. 5. Id. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

De usufructuario.

20. Iidem AA. Eutychiano.

UXor patrui tui, si testata decesserit, res tuas [37], tantum [38] usumfructum earum habens, legare non potuit. Dat. 7. Kal. Jan. CC. CONSS. 293.

De verbis.

21. Imppp. CONSTANTINUS, CONSTANTIUS, & CONSTANS, AAA. ad populum.

IN legatis, vel fideicommissis necessaria non sit verborum [39] observantia: ita ut nihil prorsus intersit, quis talem voluntatem verborum casus exceperit, aut quis loquendi usus effuderit. Dat. Kal. Februar. CONSTANTIO II. & CONSTANTE CONSS. 339.

De annalibus legatis.

22. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN annalibus legatis, vel fideicommissis, quæ testator non solum certæ personæ, sed & ejus heredibus præstari voluit, eorum exactionem omnibus heredibus, & eorum heredum [40] heredibus servari pro voluntate testatoris præcipimus. Dat. 3. Id. Decembr. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

1 Legatariorum alii primi, alii secundi esse possunt, id est, in legatis fieri potest substitutio *l. 8. §. 4. ff. de legat. 2.* Primo legatario agnoscente, secundus petere non potest, vide *l. 5. supr. de impub. & aliis.* 2 Si quis cum prædium κατ' ἐξαίρετον, id est, per præceptionem fratribus suis legatis non [illegible], idem postea prædium alii cuipiam legaverit, omnes simul concurrentes legatarii prædium accipiant. Harmenop. 10. §. 8. 3 Codicillis duobus eadem die factis, si res in uno legetur Titio, in altero res eadem legetur Cajo, ambo simul ex voluntate defuncti concurrunt, & admittuntur & per concursum faciunt sibi partes, quia præsumantur re conjuncti. Accurs. *in l. cum proponatis. 3. in verbo, contrarium* [illegible] *de codicill.* [illegible] *His ita.* 10. *vers. Sin autem. infr. de caducis.* Jason [illegible] *l. cum proponat.* [illegible] *supr. de edicto Divi Hadriani.* 4 Citra adimendi animum. §. 1. *Inst. de adempt. leg.* 5 Re conjuncti faciunt sibi partes per concursum 6 Ita ut in hac hypothesi legatarius semissem fundi habeat: [illegible] 7 Ut *l. 4. supr. de testam.* 8 Militaris. Qui propter militiam, *l. 4. supr. qui dare tutores.* mandatum testatoris exequi non potest, non propterea legatum amittit. [illegible] *l. 11. in fin. ff. ad l. Jul. de adulter. l. 2. ff. de veteranis.* Conditio impossibilis de jure, non vitiat, sed vitiatur tantum. 9 *d. l. 4.* 10 Legata [illegible] heres solvo, a legatariis ejusmodi cautionem exigere debeo, ut, si evicta fuerit hereditas, legata mihi restituant. 11 Heres tenetur solvere legata, licet quæstio de hereditate moveatur, præstita tamen ei cautione a legatario. *l. 6. ff. de hered. petit. l. 8. ff. si cui plus quam per leg. Falcid.* 12 Qua [illegible] amplius quam per legem Falcidiam, ut volunt fere omnes [illegible] evicta hereditate redd[illegible], ut vult Cujac. 9. *observ.* 25. 13 [illegible] Cujac. 18. *obs. 9.* hoc annuit, non quod interdum illa cautio præstetur nulla [illegible] controversia hereditatis [illegible] *supr. de pet. her. l. 3. §. 6. l. 4. ff. si cui plus quam per leg. Falcid. l. 9. §. 4. ff. ad exhib.* ideo [illegible] & perlata accusatione falsi testamenti est præstandi. 14 Lege rem alienam [illegible], at non ignorantes [illegible], nisi proximæ personæ: quæ exceptio notanda: dixi ad Theophilum §. 4. *Inst. de legatis.* 15 Legatum rei alienæ [illegible] factum valet §. 4. *Inst. h. t.* adde Paul. 4. *sent.* 1. §. 8. & 1. *Inst. de fideic. rebus per fideic. l. 67. §. ff. de leg. 2. l. 10. in fin. ff. de auro.* 16 *Syn. Basil.* 44. *tit.* 4. *c.* 31. 17 Proxima persona est non quam nemo antecedit, sed quæ jure sanguinis, [illegible] et remoto gradu, attingit. Tiraq. *de retract. gentil.* [illegible] 11. *gl.* 1. *num.* 4. 18 Si [illegible] testamento res filiæ legaverit, & superstes [illegible] testamentum suum res eas in dotem pro filia dederit, posteaque mortuus fuerit, amplius filia legatum petere non potest. *Synops. ibid. c.* 35. 19 Filiæ centum legavi, eidem post testamentum centum in dotem dedi, me mortuo ducenta non habet, sed centum, *ut hic.* Idem fuerit, si prius centum in dotem dedi, postea centum eidem legavi. *l.* 29. *l.* 84. §. 6. *ff. de legat.* 1. nisi filia probaverit patrem voluisse legatum duplicare. *l.* 22. *ff. de leg.* 2. *l.* 6. *ff. de jur. dot.* 20 Legata vivo testatore præstari possunt. *l.* 22. *ff. de leg.* 2. *l.* 6. *ff. de auro.* ut non [illegible] vid. *l.* 1. *ff. pro hered.* 21 Quædam [illegible] extant in *l.* 87. *ff. de legat.* 1. 22 Antiquum morem observat [illegible] precibus supplicantis responsa prudentum inserere. 23 Omittenti hereditatem, prælegati petitio est. *l.* 17. §. 2. *l.* 18. *l.* 91. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l.* 77. §. 31. *ff. de legat.* 2. *l.* 4. §. 11. *ff. de doli mali.* 24 Quiddam tale extat in *d. l.* 87. *ff. de legat.* 1. 25 Quoties heres in testamento etiam legatum habet quod extra hereditatem præcipiat: potest & omissa parte sua hereditatis, legatum sibi relictum capere. *Syn. Basil.* 44. *tit.* 4. *cap.* 36. 26 Legari res mihi propria non potest, *ut hic*, nisi sub conditione *l.* 98. *ff. de cond. & demonst.* nisi commoditatem aliquam mihi id legatum adferat. Cynus & Doctores *in l. si tibi homo* 86. §. 1. *ff. de legat.* 1. nisi res mea, quæ mihi legata est, alii debetur actione, vel officio judicis *l.* 39. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l. non quocumque* 82. §. *si ex bonis.* 1. *ff. de legat.* 1. 27 *l.* 41. §. 2. *ff. de leg.* 1. *l.* 66. §. 3. *ff. de leg.* 2. §. 10. *Inst. h. t.* 28 Sed nec alienari, nec obligari *l.* 2. *in fin. si pr. de religiosis.* permutari quoque monumentorum usus non potest. *l.* 12. §. 1. *ff. de religiosis.* Religiosas res legare non possumus, jus in ipsas possumus. 29 Jus inferendi mortui legari potest, monumentum non potest. 30 Testator, qui solvendo non est, legat inutiliter, siquidem nemo potest relinquere quod non habet, & legata aliter præstari non possunt, quam deducto ære alieno. *l.* 12. *supr. de testam. milit. l.* 16. *J. ad l. Falcid. l.* 1. §. 18. *ff. ad SC Trebel.* 31 Creditori meo pignus lego, heres debitum ei offert pignus sibi restitui desiderans? heres non auditur, *ut hic.* ut ita pignoris legatum valeat. Quid si creditor præter pignus, debitum petat? justa petitio est, nisi testator animo compensandi pignus legaverit. *l.* 85. & *l.* 82. *ff. de leg.* 2. 32 Vid. *t. t. ff. de adimend. vel transf. legat. & Instit. de adempt. legat.* 33 Nomen debitoris cui legatur, suo nomine utilem habet actionem: directam non habet, nisi sit mandata vel cessa. Directa, ex verbis legis est: utilis ex mente. *l.* 47. §. 1. *ff. de negotiis.* 34 Sex casibus utilis actio datur sine cessione, puta in legato, *ut hic*, & in dote. *l.* 2. *supr. de obl. & act.* si nomen in solutum datum sit *l. ult. supr. quando fisc.* [illegible] emptori hereditatis. *l.* 5. *supr. de her. vel act. vend.* vel nominis. *l.* 7. *d. tit. de hered. vel.* pensionis. *l.* 20. *ff. de pignorib.* adde *l.* 1. *infr. de donat.* 35 Duum [illegible] Haloand. eodem prisco sermone utitur *l.* 2. *C. Theod. de decur.* Ideo Cujacius 18 *obs.* 9 putat hæc verba desumpta fuisse ex aliqua lege prisca, forte Julia & Papia, ne aliter jus haberent capiendi soli [illegible] novi nupti inter se, qui infra ætatem essent haben[illegible] liberos lege definitam, quam [illegible] vel duum mensium spatio una fuissent, novi caloris coercendi causa, quo æstuantes facile sua omnia novo conjugi elargiuntur. 36 Brevitas temporis quo matrimonium duravit, non impedit quo minus alter conjugum alteri legare possit. facit *l.* 12. §. 1. *in fin. ff. de leg.* 1. vid. *l.* 2. *supr. de secund. nupt.* 37 Legans rem communem cum alio, partem suam tantum legare intelligitur, *ut hic.* adde *l. servi.* 5. §. 1. *ff. de leg.* 1. interdum solidam rem legat, ut si testator putavit rem suam esse in solidum quam legavit: si [illegible] simpliciter legavit: si bis communem sibi cum herede suo fundum legavit: si [illegible] proprietarius ipse fundum legavit, tum enim usumfructum legasse quoque intelligitur. Doctores in *l. hac consultissima.* 21. *supr. de testament.* [illegible] *qui se patris.* 3. §. *unde liberi.* 38 Usufructuarius usumfructum legare non potest. vid. *l.* 24. §. 1. *ff. de legat.* 1. 39 Vid. *l.* 2. *J. comm. de legat. pars legis* 15. *supr. de testament. l.* 4. *tit. supr. qui admitt.* 40 Heredis appellatione veniunt heredes in infinitum. *l.* 4. *ff. de jure immun. l.* 65. *ff. de verb. signif.* nisi legetur ususfructus. *l.* 13. *supr. de usufruct.*

Si

Si uni totum, alteri pars relinquatur. 1. *Si eadem res eidem sæpius relinquatur.*

23. Idem A. Juliano P. P.

CUm quæstio talis de significatione verborum [animos] veterum [1] movit, si quis cuidam *agrum Cornelianum* puta, vel alium quempiam in solidum legaverit, deinde [2] alii partem ejus dimidiam, quantam portionem primus, quantam secundus legatarius consequitur? Simili dubitatione & in hereditate, & in fideicommissis habita. Cumque computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignæ: nos hujusmodi computationes quasi superfluas, & contrarias voluntati testatoris, omnes esse sopiendas censemus. Cum enim manifestum est, eum, qui ab initio duodecim uncias rei cuidam reliquit, alii autem postea sex, recessisse [3] quidem a priore voluntate, voluisse [4] autem minui eam sex unciis, cum alii eas obtulit: & præsens casus exitum apertissimum inveniet. † Si quis itaque vel agrum, vel hereditatem reliquerit, primo [5] quidem in totum, secundo autem in partem dimidiam: utrumque in sex uncias esse, vel dominum rei legatæ, vel heredem. Et si tota re primo relicta, tertiam partem secundo reliquerit: secundum prædictum modum octo quidem uncias vel agri, vel hereditatis apud primum remanere, tertiam autem partem vel quatuor uncias ad secundum migrare. Et sic in omnibus statuendum est, id est, in hereditatibus, vel legatis, vel fideicommissis: vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per hujusmodi viam æstimanda sunt. §. 1. Sed & aliam disceptationem juris antiqui non absimilem constitutam decidere nobis humanum esse apparuit. Agitabatur enim, si quis *agrum Cornelianum*, vel forte alium, vel quandam rem cuidam legaverit: & postea iterum, vel sæpius [6] ei eandem rem per legatum, vel fideicommissum dederit, post talia autem verba testamenti, Sempronio eundem agrum, vel aliam rem legaverit, ut sæpius quidem fuisset Titii mentio, semel autem Sempronii: quid statuendum est? & quid juris sit, si conjunctim, aut separatim eis relinquatur, sive in legato hoc consistat, sive in hereditate? Hujusmodi igitur decidentes antiquam controversiam sancimus, cuicunque sit hereditas vel ager in memoratis casibus, sive conjunctim, sive soli, sive sæpius eidem relictus, æqua [7] lance & hereditatem, & agrum, & aliam quamcunque rem dividi, & ad dimidiam partem unumquemque vocari: nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle unum, tantas autem alterum habere. In omnibus etenim testatoris [8] voluntatem, quæ legitima est, dominari censemus. Dat. 15. Kalend. Decembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De eo, qui exheredato substitutus est.

24. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam suum filiumfamilias impuberem exheredatum fecit, aliis heredibus scriptis, eidem autem pupillo alium substitutum reliquit, maximam scilicet [9] ostendens ad filium suum affectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit, sed post exheredationis [10] injuriam etiam substitutionem ei addidit, & [a] substituto legatum reliquit. *Quærebatur*, si hujusmodi legatum, vel fideicommissum posset valere? Sed & si legatum eidem exheredato filio pater reliquerit, & substituerit ei exheredato facto aliquem extraneum: iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere? Cum igitur antiquitas quidem hoc diverse tractare maluerit, nobis autem hujusmodi jurgia supervacua esse videantur: sancimus [11] nullo legato, nullo fideicommisso hujusmodi substitutum, qui [12] exheredato pupillo datus est, prægravari, nec si ipsam rem, quam pupillo legavit, a substituto ejus vel legare, vel fideicommittere voluit. Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC.

Legatarius celans testamentum, privatur legato & remanet heredi scripto. Salic.

25. Idem A. Joanni P. P.

SI legatarius [vel fideicommissarius] celaverit [13] testamentum, & postea hoc in lucem emerserit, an posset legatum sibi relictum is, qui celaverit, ex [eo] testamento vindicare, dubitabatur? Quod omnimodo inhibendum esse censemus, ut non accipiat fructum [14] suæ calliditatis, qui voluit heredem hereditate sua defraudare: sed hujusmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem quasi pro non scripto apud [15] heredem, ut qui alii nocendum esse existimavit, ipse suam sentiat jacturam: quemadmodum si legatarius, cui propter tutelam gerendam aliquid relictum sit, non [16] subierit tutelam: ei quidem legatum aufertur, pupillo autem adsignatur, cui ille utilis esse noluit. Dat. Kal. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De legatis, vel fideicommissis temporalibus.

26. Idem A. Joanni P. P.

ILlud quod de legatis, vel fideicommissis temporalibus [17], utpote irritis, a legum conditoribus definitum est, emendare prospeximus: sancientes etiam talem legatorum, vel fideicommissorum speciem valere, & firmitatem habere. Cum enim jam constitutum sit, fieri posse temporales donationes [18], & contractus: consequens [19] est etiam legata, vel fideicommissa, quæ [20] ad tempus relicta sunt, ad eandem similitudinem confirmari: post completum videlicet tempus ad heredem iisdem legatis, vel fideicommissis remeantibus, [21], necessitatem habente legatario, vel fideicommissario cautionem in personam heredis exponere, ut [ei] post transactum tempus res non culpa ejus deterior facta restituatur. Dat. 15. Kal. Nov. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno 2. 532.

TIT. XXXVIII.

DE VERBORUM [22] ET RERUM SIGNIFICATIONE.

De prædiis instructis *legatis.*

1. Imp. ANTONINUS A. Antipatræ.

PRædiis *instructis* [23] legatis, quamvis ex fructibus vinum & oleum in eodem fundo habuit: tamen si id venale [24] fuit: item ea, quæ ad tempus propter incursionem latronum tutelæ [25] causa in prædium translata sunt, legato non cedere, juris auctoribus placuit.

† Vinum vero quod in apothecis fuit, si ideo [26] illic habuit, ut cum in prædium venisset, materfamilias eo uteretur [27], legato cedere, ignorare non debes. PP. 6. Id. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De fundo instructo.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Rufino.

FUndo, *sicut* [28] *instructus* [29] *est*, legato, sive per fideicommissum relicto, villicum quidem, hominesque, & omnia, quæ vel ipse paterfamilias, cum ibi ageret, vel ut fundus esset instructus, non temporis causa, in eo habuit, relicta esse, juris auctoritate definitum est: ea etiam, quæ tam fructuum colligendorum [30], quam servandorum, item pecora [31] stercorandi, vel pascendi causa ibi constituta, ut de his fructus capiantur, vel ut fundus sit instructus: fideicommisso cedere, certi juris est. Dat. Non. Octobr. *Sirmii*, AA. Consulibus.

De cautione περὶ ἀσφαλείας.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SAncimus *cautionis* [32] nomine, vel ἀσφαλείας, id est, *Securitatis*, non [33] esse fidejussoris dationem interpretandam [34]: nisi hoc specialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit: nisi enim, vel generaliter de satisdatione, vel fidejussione specialiter sit [35] nominatum, cautione, vel ἀσφαλεία minime fidejussionem, sed nudam promissionem significari. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De verbo Aut.

4. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam sic vel institutionem, vel legatum, vel fideicommissum, vel libertatem, vel tutelam scripsisset, *Ille, aut* [36] *ille mihi heres esto*: vel, *Illi, aut illi do lego*: vel *dari volo*: vel *illum, aut illum librum*: aut *tutorem* [37] *esse volo*, vel *jubeo*: dubitabatur, utrumne inutilis sit hujusmodi institutio, & legatum, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio? an occupantis melior conditio sit? an ambo in hujusmodi lucra, vel munera vocentur? & an secundum aliquem ordinem admittantur? an uterque omnimodo? cum alii in institutionibus primum quasi institutum, admitti, secundum quasi substitutum, alii in fideicommissis posteriorem solum accepturum fideicom-

1 *Animos veteres.* Cujac. 19. *obs.* 9. *ut antiquos animos. l.* 9. *supr. qui testam.* Goth. Hæc est 32. decisio ex 50. novis decisionibus Justinianeis. vid. Inglois. Adde Bellapert. *h. l.* & Vigl. *de hered. instituend.* §. *si plures. num.* 6. Ans. 2 Totum si uni legatur, alteri pars totius, censetur pars illi de toto adempta. *l.* 6. *ff. de adimendis.* 3 Tacita voluntatis revocatio. 4 *l.* 13. §. 4. *ff. de hered. instit.* 5 Adde §. 7. *Instit. de heredib. instit.* 6 Vid. *l.* 34. §. 1. *ff. de legat.* 1. 7 *l.* 19. *in fin. l.* 84. §. 12. *ff. de legat.* 1. 8 Vid. *l.* 16. *J. de fideicommiss.* 9 Ironia, ut in *l.* 97. *ff. de leg.* 3. 10 Exheredatio injuriosa. 11 Hæc est 33. decisio ex 50. novis Justinian. ut videre est apud Inglois. *Ans.* 12 A substituto impuberis exheredati non potest legari, vel fideicommitti: etiamsi exheredato pater aliquid legaverit. 13 Legatarius celans testamentum, privatur legato idque heredi cedit, non quasi scriptum. 5. Harmenop. 10. §. 36. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 4. *cap.* 48. 14 Fructum suæ calliditatis jure nemo percipit. Dolus suus nemini prodest. 15 Vid. quæ dixi ad *l. unicam.* §. 12. *J. de caducis.* Cur ita? quoties indignitas respicit favorem certæ personæ, quod reo aufertur, injuriam passo defertur. 16 *l.* 32. *ff. de excus. tut. l.* 5. §. 2. *ff. de his, quæ ut indign. l.* 12. §. 4. *ff. de relig.* nisi tutor non idoneus sit, puta minor: & ita per eum non stet. *l.* 76. §. 6. *ff. de legat.* 2. 17 Valet legatum factum ad certum tempus, vel incertum: contra, Hereditas ex die, vel in diem non datur, *l.* 34. *ff. de hered. instit.* nisi a milite. vid. *l.* 8. *supr. de testament. milit.* adde *l.* 9. *S. de hered. instit.* 18 *l.* 1. 2. 3. *J. de donationib. quæ sub modo.* 19 Argumentum valet a contractibus ad ultimas voluntates. dixi ad *l.* 20. *ff. de verb. sign.* vid. Manticam 3. *de Conjecturis ultim. voluntatum.* 18. & Everardum *Topicis loco a contractibus ad ultimas voluntates.* 37. Goth Vid. *l.* 44. §. 5. & *l.* 46. *ff. de legat.* 1. Ans. 20 Ad tempus legari potest, *ut hic*, ut & vendi, donari. *l.* 1. *ff. de in diem addict. l.* 1. *l.* 2. *ff. de lege commissoria. l.* 1. 2. 3. *infr. de don. quæ sub modo.* dos relinqui. *l. in rebus.* 30. *S. de jure dot. l.* 1. *S. soluto.* emphyteusis dari. *l.* 2. *supr. de jure emphyteut.* vid. Bertrand. 4. *consil.* 1. *num.* 4. 21 Finito legati tempore, legatum ad heredem revertitur. 22 Dixi ad *L.* 50. *D. pen. tit.* 23 Instructis prædiis legatis, ea tantum cedunt, quæ fuerunt ibi perpetui usus causa: ad tempus ibi reposita, venalia non cedunt. 24 *l.* 12. §. 30. *ff. de instructo.* 25 Id est, custodiæ *l.* 12. §. 29. *ff. de instruct.* vid. Paul. 3. *sent.* 6. §. 39. 26 Vinum in apothecis duplici causa habetur: vel ut eo utamur, *ut hic*: vel ut in horreo, ut postea vendamus. vid. *in d. l.* 12. §. 29. 27 Illudque absumeret. Paul. 5. *sent.* 6. §. 42. *l.* 1. *S. eodem.* 28 *l.* 8. *l.* 12. §. 27. *l.* 16. §. 2. *l.* 20. §. 8. *ff. de instruct.* 29 Fundi instructi legato instrumenta tam fundi quam patrisfamilias veniunt, veluti pecora, instrumenta fructuum colligendorum, villici, homines. 30 *l.* 8. *ff. de instructo.* 31 *l.* 9. *ff. de instructo.* Paul. 3. *sent.* 6. §. 38. 32 *l.* 188. *in fin. ff. h. t.* 33 Cautionis verbum a lege, vel contrahentibus, vel a testatore, vel statuto, consuetudine, aut ordinatione prolatum nudam promissionem continet, non fidejussorem, *ut hic*: nisi qui cavere debet, sit suspectus: alias inanis cautio creditori non prodesset: nisi is, qui promisit, cautione antea erat obligatus (alias secunda promissio priori nihil adferret utilitatis) nisi agatur de cautione prætoria. *arg. l.* 7. *ff. de prætoriis.* nisi frustratoria esset nuda cautio: nisi cautio Burgensis (ut Galli dicunt) id est, sufficiens, & competens. *l.* 21. *ff. de judiciis.* idonea. *l.* 41. *ff. de pet. hered. l.* 6. *ff. de pignor. act. l.* 1. §. 36. *ff. depositi. l.* 59. *in fin. ff. mandati. l.* 4. *S. de precibus imp. l. pen. in fin. S. depositi. l.* 3. *J. de omni agro.* (Idonee enim cavere est satisdato & captis pignoribus. *l.* 4. §. 8. *ff. de fideicomm. libert.*) bona & plena debeatur. Socinus *reg.* 43. nisi recte caveri oporteat. *l.* 2. *ff. de usufruct. earum rerum. l.* 1. §. 9. *ff. de collat. bonor. l.* 73. *ff. de verb. sign.* multo magis, si conjunctim bonam & sufficientem cautionem dari sit necesse. Copulationum namque vis hæc est, ut utrumque requiratur, & geminata qualitas cautionis ejusdem naturam augeat. Ad hæc, Fidejussore mortuo, vel non solvendo facto, alius peti potest. Superioribus casibus, idonea cautio non est simplex quantumvis hominis divitis juramentum. Legis enim & statuti præceptum in forma specifica implendum est. Sufficiens etiam non est quivis ex plebe: religiosus, quantumvis vir probus: quia nihil habet: *Auth. ingressi. supr. de sacros. eccles.* usurarius, licet dives: infamis manifestus: *l.* 20. *supr. ex quib. caus. infam.* (qua de re dubitari tamen potest) advocatus, procurator rixarum plenus, notarius fraudulentus, mulier: *l.* 1. & *passim. ff. ad SC. Velleian.* minor, furiosus, prodigus & similes, qui obligari non possunt: *Inst. de inutilib. stipul. l.* 1. *ff. de verb. obl.* milites & nobiles in eundem ordinem referunt. mobilium tantum possessor etiam idonea cautio non est: sed nec is qui se non obligat ad instar principalis, puta non personaliter: si pignus nudum offertur (si tamen de Prætoria cautione agitur. *l.* 7. *ff. de prætoriis*,) qui instrumento publico cavere non vult. Sufficiens vero dici potest, qui suarum opum laudatores, seu certificatores apud judicem, arbitrum, vel commissarium in id delectum parte præsente, vel citata. *l.* 47. *ff. de re judic.* profert. Solent enim judices idoneos probare etiam parte invita. Tenetur quoque laudator ille in subsidium, principali non solvendo. *l.* 4. *in fin. ff. de fidejuss. tut.* idoneus quoque intelligitur, qui non idoneus quidem est, sed tamen probatus a creditore est. *l.* 3. *in fin. ff. de fidejuss.* Quid si quis fidejussorem non reperit, est enim difficile fidejussorem reperire? decurritur ad sequestrum. vid. *l.* 5. §. 1. *ff. ut legat. Novell.* 88. *cap.* 2. §. 1. *l.* 33. §. 2. *S. de episc. & cler.* Quid si reus eo loci ubi petitur cautio, juret se satisdare non posse, alibi posse? auditur. *l.* 8. §. 5. *ff. qui satisdare.* His adde Rebuf. *tom.* 2. *tract. de sentent. execut. art.* 1. *gloss.* 16. *in verb. Bonne & suffisante caution.* 34 Imo interpretanda est *l.* 59. *in fin. ff. mandati.* Aliud est ad nudam, aliud ad idoneam cautionem teneri. 35 Puta in testamento, ut *l.* 84. *ff. de leg.* 1. *l.* 32. *ff. ad SC. Trebell.* 36 Disjunctiva posita inter personas honoratas, vel gravatas, tam in ultimis voluntatibus quam contractibus pro conjuncta capitur: non si inter res sit apposita. 37 Adde *l.* 23. *ff. de testam. tut.*

missum

miſſum exiſtimaverint, quaſi recentiore voluntate teſtatoris utentem. Et ſi quis eorum altercationes ſigillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leve libri volumen extendere, ut ſic explicari poſſit tanta auctorum varietas: cum non ſolum juris auctores, ſed etiam ipſæ principales conſtitutiones, quas ipſi auctores retulerunt, inter ſe variaſſe videntur. Melius itaque nobis viſum eſt [1], omni hujusmodi verboſitate exploſa, conjunctionem *Aut* [2], pro *Et* accipi: ut videatur copulativo modo eſſe prolata, & magis ſit παραδιάζευξις [3], ut & primam perſonam inducat, & ſecundam non repellat. Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto [4], *Quod vi, aut clam*, *aut* conjunctio pro *&* apertiſſime poſita eſt: ita & in omnibus hujusmodi caſibus, ſive inſtitutionum, ſive legatorum, ſive fideicommiſſorum, vel libertatum, ſeu tutelarum hoc eſt intelligendum, ut ambo veniant æqua lance ad hereditatem, ambo legata ſimiliter accipiant: fideicommiſſum in utrumque dividatur: libertas utrumque capiat: tutoris ambo fungantur officio: [ut] ſic nemo defraudetur a commodo teſtatoris, & major providentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur, apud quem debeat eſſe tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed hæc quidem ſancimus, cum in perſona hujusmodi proferatur ſcriptura. Sin autem una quidem eſt perſona, res [5] autem ita derelictæ ſunt, *Illam, aut illam rem illi do lego*, vel *per fideicommiſſum relinquo*: tunc ſecundum veteres regulas & antiquas definitiones, vetuſtatis jura maneant incorrupta, nulla innovatione eis ex hac conſtitutione introducenda. Quod etiam in contractibus locum habere cenſemus. Dat. Prid. Kal. Maji, *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De nomine familiæ.

5. Idem A. Joanni P. P.

SUggeſtioni Illyricianæ [6] advocationis reſpondentes, decernimus, *familiæ* [7] nomen talem habere vigorem, parentes & liberos, omneſque propinquos, & ſubſtantiam, libertos [8] etiam & patronos, nec non ſervos per hanc appellationem ſignificari: & ſi quis per ſuum elogium fideicommiſſum *familiæ* [9] *ſuæ* reliquerit, nulla ſpeciali adjectione ſuper quibusdam certis perſonis facta: non ſolum propinquos, ſed etiam his deficientibus, generum [10] & nurum. Eos enim nobis humanum eſſe videtur ad fideicommiſſum vocari: ita videlicet, ſi matrimonium morte [11] filii, vel filiæ fuerit diſſolutum: nullo etenim modo poſſunt gener, vel nurus filiis viventibus ad tale fideicommiſſum vocari: cum hi proculdubio eos antecedant: & hoc videlicet gradatim fieri, ut poſt eos liberti veniant. † Hoc eodem valente & ſi quis rem immobilem cuidam legaverit, vel fideicommiſerit, eamque alienare prohibuerit [12] adjiciens, *ut ſi hic fideicommiſſarius prætereerit, familiæ* [13] *ſuæ res acquiratur*. † In aliis autem caſibus nomen *familiæ* [14] pro ſubſtantia oportet intelligi: quia & ſervi & aliæ res in patrimonio uniuscujusque eſſe putantur. Dat. 15. Kal. Novembr. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno ſecundo. 532.

TIT. XXXIX.

SI OMISSA [15] SIT CAUSA [16] TESTAMENTI.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Januariæ.

SI in fraudem legatorum transmiſſam hereditatem ad ſubſtitutum [17] probatura es: utilis actio adverſus eum, cum quo fraudis conſilium participatum eſt, [tibi] competit. Plane, ſi pecunia [18] accepta omiſit [19] aditionem, legata & fideicommiſſa præſtare cogitur. Accept. Kalend. Octobr. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

Si hereditas, quæ adiri poterit, repudietur in fraudem legatorum, habet locum hoc Edictum. Baldus.

2. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Victoriæ.

EUm, qui cum teſtamento poſſet obtinere hereditatem, ab inteſtato jus ſucceſſionis voluit amplecti, libertatibus [20] eodem teſtamento datis obeſſe non poſſe, jampridem placuit. Quod ſi cum jam neque adiri ex teſtamento hereditas, neque bonorum poſſeſſio peti poſſit, judicium defuncti non [21] uſurpabitur, ſed ad irritum juris ratione revocatum eſt; petitio relictorum nullo jure procedit. Si vero jure facto teſtamento: ceſſante herede ſcripto alter ab inteſtato adiit hereditatem, neque libertates [22], neque legata ex teſtamento poſſe præſtari manifeſtum eſt. PP. Kal. Januar. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Apro & Piæ.

SI Proculiana patri veſtro, cujus eſtis heredes, teſtamento quid reliquit, & ſcripti jure ſecundum ejus judicium vel omiſſa cauſa teſtamenti ſucceſſerunt ab inteſtato, aditus competens Judex, quatenus legis Falcidiæ [23] modus patitur, vobis relicta reſtitui jubebit. Dat. 15. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

TIT. XL.

DE INDICTA VIDUITATE [24], ET LEGE JULIA MISCELLA [25] TOLLENDA [26].

Conditio viduitatis non ſpernitur, ſi legatum non adſcribitur mulieri, ſed alteri. Bald.

1. Imp. GORDIANUS A. Bono.

LEgatum alii [27] ſub conditione ſic relictum, *ſi uxor* [28] *nuptui ſe poſt mortem mariti non collocaverit* [29], contractis nuptiis conditione deficit, ideoque peti nequaquam poteſt. PP. 13. Kal. Auguſt. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

Lex Julia Miſcella in juramento & cautione Mutiana, quæ præſtabatur, ceſſat. Salic.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

AMbiguitates legis Juliæ [30] Miſcellæ generali lege tollentes, nullum concedimus fieri juramentum ſecundum prædictam legem, ſed penitus ea una cum Mutiana [31] cautione ſuper hac cauſa quieſcente, licere *mulieribus* etiam maritorum [32] ſuorum [33] interminatione ſpreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato ſacramento, procreandæ ſobolis gratia tantum ad ſecundas migrare nuptias, pœna hujusmodi ceſſante, ſive habeat liberos, ſive non: & ea percipere [34], quæ maritus dereliquit: quorum omnium manifeſtiſſimum eſt, dominium minime eas liberis exiſtentibus habere, uſufructu [35] tantummodo apud eas remanente, & ad liberos prioris tori proprietate eorum deferenda, ſecundum ea quæ de ſecundis nuptiis, & lucris quæ ex his mulieribus [obveniunt] ſtatuta ſunt, ne ex neceſſitate legis, & ſacramento colorato [36] perjurium committatur. Cum enim mulieres ad [37] hoc natura progenuerit, ut partus ederent, & maxima eis cupiditas in hoc conſtituta ſit: quare ſcientes prudenteſque perjurium committi patimur? Tale igitur juramentum conquieſcat, & lex Julia Miſcella cedat cum Mutiana [38] cautione ſuper hoc introducta: & a [noſtra] republica ſeparata. Augeri [39] etenim magis noſtram Rempublicam, & multis hominibus legitime progenitis frequentari, quam impiis perjuriis affici volumus: cum ſatis eſſe inhumanum videatur, per leges [40], quæ perjuria puniunt, viam perjuriis aperiri. Dat. 10. Kalend. Mart. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTHENT. de nupt. §. quæ vero nunc ſequitur. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 43.

CUi *relictum quid fuerit a conjuge, vel a qualibet perſona; ne ſecundas ineat nuptias: intra annum quidem non petat, niſi ſpes nuptiarum deficiat: poſt annum vero capiat, præſtita cautione* rei cum fructibus reſtituendæ, ſi contra fecerit. *Pro re immobili juratoria cautio fiat cum hypothecis; pro mobili (ſi perſona ſit idonea) eadem ſit cautio: alioqui & fidejuſſor exigitur, ſi præſtari poteſt. Contractis nuptiis res ilata vindicari poteſt: quod ſic admittitur, ac ſi ei relictum, vel ordinatum non eſſet.*

Lex Julia Miſcella correcta in muliere eſt correcta in viro, & conditio in viduitate appoſita, ſi perſeverantiam non requirit, eſt exſpectanda. Bald.

3. Idem A. Joanni P. P.

LEgem Juliam Miſcellam quemadmodum in fœminis ſuſtulimus, ita & in [41] *maſculis* eſſe ſublatam, pertinere quidem ad ſenſum noſtræ legis, quam ſuper hoc promulgavimus, non eſt incertum: Ne tamen quædam ambiguitas ſimplices [42] animos moveat, etiam expreſſim ſancimus, legem Juliam Miſcellam, & Senatusconſultum [43], quod circa eam factum eſt, nec non Mutianam [44] cautionem, quæ ſuper talibus nuptiis introducta eſt, non ſolum in fœminis, ſed etiam in maſculis ceſſare. † Sed quia apud Ulpianum in libris Sabinianis invenimus quædam verba, quæ effugiunt legis Miſcellæ obſerva-

1 Hæc eſt 34. deciſio ex novis 50. Juſtinian. *Anſ.* 2 *Aut* pro *Et* accipitur; & ita disjunctiva pro conjunctiva ſumitur. *l. 53. ff. h. t.* & e contra *d. l. 53. & 29. ff. h. t. l. 11. §. 5. in fin. ff. quod vi.* 3 Alciatus 9. *Parerg.* 18. legit συνάφεια, & male. vid. Cujac. ad *l. 27. ff. de pactis*: & ad *l. 133. ff. de verb. oblig.* παραδιάζευξις falſa disjunctio quoties quid ita disjungitur, ut tamen conjunctim intelligatur, quæ loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur, cum quid ita reticemus, ut tamen tacitis nobis intelligatur. διάζευξις, disjunctio: ἐπαμφοτερισμός, alteratio. 4 *l. 11. §. 5. in fin. ff. quod vi aut clam.* 5 Disjunctiva inter res diverſas poſita, pro conjunctiva non habetur: inter perſonas poſita, interdum habetur. *J. h. t.* 6 Illyriciana advocatio eſt eorum advocatorum, qui munere iſto fungebantur apud Præfectum Prætorio Illyrici, cujus alibi quoque fit mentio. 7 Familiæ relictum gradatim debetur perſonis appellatione familiæ comprehenſis. De familia adde *l. 195. §. 2. l. 196. ff. [illegible] l. 14. § ult. ff. ad SC. Trebell.* Tiraquell. *libello Du retraict lignager* [illegible] 5. Simonem de Prætis 3. *de interpret. ultimarum voluntat.* 3. *dubitatio*. [illegible] 25. 8 Vid. quæ ſcripſi ad *l. 108. ff. de cond. & demonſtr.* 9 De relicto familiæ. *Familiæ relinquo. ut hic*, & *l. 32. §. 6. ff. de leg. 2. familiæ volo* [illegible] *h. t.* addatur & illud, *ne de nomine familiæ meæ exeat. l. 88. §. 6. ff. de leg.* [illegible] 10 Gener & nurus numerantur in familia. 11 Gener & nurus dicuntur etiam diſſoluto matrimonio, & ſic affinitas dicitur durare diſſoluto quoque matrimonio. In edicto *de poſtulando*, [illegible] entes affinitates intelliguntur, non quæ fuerunt. [illegible] nuptiis etiam non præſentes intelliguntur. §. 8. *ibi*, *ſi fuit* [illegible] Ita ſervus teſtari non poteſt pro iis dominis quorum antea fuerit. [illegible] Quare quod a Gallis dicitur, *Morte ma fille, mort eſt mon gendre*: [illegible] potius quam ad pudorem & honeſtatem, morte filiæ deminuitur [illegible] non honeſtas & reverentia. 12 Plerumque teſtatores vetant [illegible] n exterum alienari. *l. ult. ſupr. de reb. alien. non alienand.* 13 [illegible] dixi *s. h. t.* 14 Familiæ nomen pro ſubſtantia, ut eo loco: [illegible] familiam habeto, *l. 195. §. 1. ff. h. t.*

15 *L. 29. D. 4.* adde 44. *Ecl.* 26. Omittere eſt negligere judicium defuncti: repudiare, abſtinere, ceſſare. 16 Cauſa teſtamenti ipſum teſtamentum, ſeu hereditas teſtamento delata. 17 *l. 1. J. de fideic. libert.* Subſtitutus cui defertur hereditas [illegible] 18 *l. 3. 4. ff. h. t.* 19 Tenetur, qui omiſit aditionem, [illegible] 20 *l. 22. ff. h. t.* 21 Non inſuper habitum &c. Cujac. 3. *obſ.* 22 [illegible] notionem verbi, *inſuper habere*, explicat. *Inſuper habere*, ut idem auctor notat 11. *obſerv.* 12. eſt παρορᾶν vel πλημμελεῖν. Nam & πλημμελήσει Hieronymus interpretatur, Inſuper habebit: & eodem ſenſu Agellius 1. Eam confidentiam non inſuper habendam intelligit, & Symmachus, ſcribendi munus non inſuper habitum. his adde quæ dixi ad *l. 43. in fin. ff. de religioſ. l. 17. ff. de his, quæ ut indign.* adde alia ex Mureto 11. *variar.* 17. 22 Vide *l. 17. ff. h. t.* 23 Falcidia detrahitur, etiam quando legata ex hoc edicto debentur. adde *l. 6. ff. h. t.*

24 Id eſt, de legatis viro aut mulieri ſub conditione viduitatis & cœlibatus relictis. 25 De qua dixi ad *Novell.* 22. *c.* 43. Cur ita dicitur, vide *l. 3. J. h. t.* 26 Id eſt, de remittenda conditione viduitatis a teſtatore indictæ. Hodie non remittitur. *Novell. 22. cap. 44.* Hujus itaque tituli interpretatio deſumenda eſt ex *dicto capite* 43. & 44. 27 Extraneo ſcil. 28 Mea. 29 Id eſt, ſi uxor mea vidua permanſerit: hoc igitur innuit: Si extraneo legavero ſub conditione, *Si uxor mea vidua permanſerit*, conditionem non remitti: quia nulla viduitas injungitur. *l. 74. ff. de condition. & demonſtrat.* aliud erit ſi uxori vel alii mulieri legavero ſub hac conditione, *Si vidua permanſerit*. Eo enim caſu conditio remittitur. *l. 2. ſupr. de inſtit. & ſubſtit.* 30 Lege Julia Miſcella cavebatur, ut mulieres, quibus viri ac mariti viduitatem indixiſſent, etiam ſi nuptias ſecundas contraxiſſent, relicta ſibi legata conſequerentur, præſtito prius jurejurando ſe procreandæ ſobolis gratia ſecundas nuptias contrahere. Cui legi, quod ad juramentum attinet, Juſtinianus derogat *hac lege & Nov. 22. c. 43.* 31 Vide *l. 3. J. h. t.* 32 Quidam hinc colligunt, Legem Juliam Miſcellam pertinuiſſe ad conditiones adſcriptas ſolius mariti teſtamento. Sed Mercator 1. *Notar.* 2. ait etiam pertinere ad conditiones adſcriptas extranei teſtamento: quod & evidenter ex *Juſtiniani Novella* confirmat 22. *c.* 44. *in fin.* 33 Robertus hinc colligit, Legem Juliam Miſcellam pertinere ad ſolas viduas. Mercator 1. *Notar.* 2. ait pertinere etiam ad virgines: eo ſenſu cœlibatus, aut viduitatis conditionem multo magis virginibus quam viduis remittendam eſſe. 34 Hodie mulieres non poſſunt legatum accipere ſi nupſerint. *Novell.* 22. *c.* 44. 35 *l. 3. verſic. nec quicquam. J. de ſecund. nupt.* 36 Ex colorato ſacramento perjurium committitur. 37 Mulieres ad id natura progenitæ, ut partus edant. 38 Vide *l. 3. J. h. t.* 39 Rempublicam multis hominibus augeri intereſt. 40 Legibus via perjuriis non aperitur, cum perjuria legibus ipſis puniantur. 41 Ideo lex Julia Miſcella dici exiſtimatur, quod pertineat tam ad mares, quam ad fœminas quibus viduitas injungitur. *l. 79. in fin. ff. de cond. & demonſtr.* dixi plenius *ad Novell.* 22. *c.* 43. 42 Ut alibi *veteres animos & antiquos. l. 23. J. de legatis.* 43 Senatusconſulta quæ circa eam facta ſunt. Cujac. *hic.* ut intelligas Pernicianum & Calviſianum, de quibus vide Ulpianum. 44 De qua *l. 2. ſupr. h. t. l. 72. §. 1. ff. de cond. & demonſt.*

tionem: ne quis & ea fublata effe putaverit, fancimus, cum hujusmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, *Si vidua* [1] *erit*, vel *quoties vidua erit*, vel *cum vidua erit*, vel e contrario maribus, *Si amiserint uxores*, vel *quando ad cœlibatum pervenerint*: non vetari ea vindicare, vel legitimo modo fumere, quæ eis derelicta funt. Neque enim ut permaneant, vel fœminæ in viduitate, vel mafculi in cœlibatu, videtur effe relictum, ut locum ante noftram legem habeat lex Julia Mifcella, quæ jam perempta eft: fed cum primum hoc evenerit, illico competat talibus perfonis ejus quod relictum eft, perfecutio: quia fub conditione relictum effe videtur, five femel, five in annos fingulos hæc liberalitas fuerit confcripta, quafi pro folatio fuæ triftitiæ [2]. Dat. Kalend. Novemb. *Conftantinop.* poft confulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLI.

DE HIS, QUÆ POENÆ [3] NOMINE IN TESTAMENTO, VEL CODICILLIS [SCRIBUNTUR, VEL] RELINQUUNTUR.

Relictum, vel in alium translatum pœnæ nomine valet, nisi ob turpem caufam, vel impoffibilem conditionem relinquatur.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SUpervacuam obfervationem veterum [legum,] per quam teftatorum voluntates ad effectum duci impediebantur, amputamus: præcipientes, nullum valere dicendo pœnæ nomine quædam effe relicta [4], vel adempta in fupremis teftantium voluntatibus, eas infirmare: fed liceri teftanti pro implenda fua voluntate, vel pecunias dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnam inferre quibus voluerit, tam in adimendis hereditatibus, vel legatis, vel fideicommiffis, vel libertatibus, quam in præcipiendo ad alias perfonas eas transferri ab eo, cui relicta ab initio funt; vel aliquid aliis ab eo dari, fi minus difpofitionibus fuis heres, vel legatarius, vel libertate donatus paruerit. Quod [5] fi aliquid facere, vel legibus [6] interdictum, vel alias probrofum, vel etiam impoffibile [7] juffus aliquis eorum fuerit: tunc fine ullo damno, etiam neglecto teftatoris præcepto fervabitur. Dat. Kal. Januar. *Conftantinop.* Domino noftro JUSTIN. A. PP. II. CONS. 528.

TIT. XLII.

DE FIDEICOMMISSIS [8].

De alimentis, & veftiario.

1. Imp. ANTONINUS A.

SI probaveris Demetrium petiiffe [9] de matre heredeque fua, ut tibi alimenta menftrua, & veftiarium annuum præftaret, eamque fecutam voluntatem filii fui per multum [10] temporis, id eft, non minus in tali caufa triennio [11], ea præftitiffe, ut in [12] futurum quoque ea præftentur, & fi qua in præteritum præftita non funt, ut exolvantur, impetrabis. PP. 17. Kalend. Septemb. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De folutione fideicommiffi inutiliter relicti.

2. Idem A. Eupatrio.

ETfi [13] inutiliter [14] fideicommiffum relictum fit: tamen fi heredes comperta [15] voluntate defuncti, prædia ex caufa fideicommiffi avo tuo præftiterunt [16]: fruftra ab heredibus ejus de ea re quæftio tibi movetur, cum non ex ea fola fcriptura, fed ex confcientia [17] relicti fideicommiffi defuncti voluntati fatisfactum effe videatur. PP. 6. Kalend. Auguft. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De morte manumiffæ ex caufa fideicommiffi, cui hereditas quoque fideicommiffa debebatur.

3. Idem A. Rufino.

CUm fecundum voluntatem defunctæ, Chryfidem puellam ab heredibus manumiffam, eamque, priufquam ei reftitueretur hereditas [18], inteftato vita functam proponas: ad manumiffores [19] ejus fucceffio pertinet. Qui fi adierint ejus hereditatem, confufis [20] actionibus, fideicommiffo funt liberati. PP. 5. Id. Decembr. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De alienatione & oppignoratione extra familiam prohibita.

4. Imp. ALEXAND. A. Victorino.

VOluntas [21] patris prohibentis [22] *liberos fundos extra* [23] *familiam* [24] *vendere, vel pignori dare*, fratrem forori [25] donare [26] prohibuiffe non videtur. PP. 5. Kal. Jul. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Differentia fubftitutionis pupillaris, & fideicommiffariæ.

5. Idem A. Reginæ.

SI frater tuus, poftquam patri heres extitit, pubes [27] jam [factus,] fine liberis deceffit: ex pupillari fubftitutione tibi hereditas ejus delata non eft. Sed [28] fi verbis fideicommiffi aliqua parte teftamenti confirmata eft: fideicommiffum ab heredibus petere non prohiberis. PP. 15. Kal. Februar. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Si res obligatæ relinquantur.

6. Idem A. Nilio.

PRædia obligata [29] per legatum, vel fideicommiffum relicta, heres luere [30] debet: maxime cum teftator conditionem eorum non ignoravit: aut fi fciffet, legaturus tibi aliud, quod non minus effet, fuiffet. Si [31] vero a creditore diftracta funt, pretium heres exfolvere cogitur, nifi contraria defuncti voluntas ab herede oftendatur. PP. 16. Kalend. Mart. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Si quæratur de voluntate defuncti.

7. Idem A. Septimo.

VOluntatis [32] defuncti quæftio in æftimatione [33] Judicis eft. PP. 15. Kal. Mart. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

De relictis ei, qui fideicommiffariam libertatem meruit.

8. Idem A. Mafculo.

QUi fideicommiffariam [34] libertatem meruit, legata, feu fideicommiffa a defuncto fibi data fuo jure perfequitur. PP. 15. Kalend. Jun. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Qui poffunt onerari, vel non.

9. Imp. GORDIANUS A. Paulinæ.

AB eo, qui [35] neque legatum [36], neque fideicommiffum, neque hereditatem, vel mortis [37] caufa donationem accepit, nihil per fideicommiffum relinqui poteft. PP. 17. Kalend. Octobr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De verbo Volo.

10. Idem A. Firmo.

VErbum, *volo* [38], licet defit, tamen [39] quia additum perfectum fenfum facit, pro [40] adjecto habendum eft. 3. Id. Decembr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Si alienationi confentiant fideicommiffarii.

11. Idem A. Papyriano.

QUotiens ab omnibus [41], qui alienatione [42] facta ad fideicommiffi petitionem adfpirare poffunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendentibus alii confenferint [43]: contractus auctoritas convelli nequaquam poteft. PP. 2. Kal. Januar. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De rogato reftituere poft mortem.

12. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Rufino.

POft mortem fuam rogatam reftituere hereditatem, defuncti judicio, & [44] antequam fati munus impleat, poffe fatisfacere, id eft, refti-

1 Conditio, lego Mæviæ, *Si vidua erit*, *Cum vidua erit*, vel *lego Titio, fi uxorem amiferit.* Cum cœlebs erit, non remittitur: nec enim viduitatem indicit, fed folatium viduitati præbet. 2 Solatium triftitiæ.

3 Vide *Lib.* 34. *ff.* 6. Ulp. 24. §. 17. §. 36. *Inft. de legat. l.* 12. *ff. de cond. & demonftr.* hoc tandem conftituit, valere omnia quæ teftamento, vel codicillis pœnæ caufa relinquuntur, ut fuprema voluntas teftatoris potior fit ratione juris, nifi fi quid teftator fieri jufferit impoffibile aut quafi. 4 Relictum vel ademptum pœnæ nomine valet: nifi turpis, vel impoffibilis conditio adjecta fit. 5 Prohibitionem factam heredi, vel legatario, ne inftituat heredem etiam extraneum, non valere, ex hoc loco colligitur juncta *l. quoties.* 22. *ff. de cond. & demonftr.* quia conditio poteft negligi quæ vel fpe præmii, vel metu pœnæ impedire poteft liberam teftandi facultatem, nifi forte teftator jufta ac legitima de caufa heredem teftari prohibuerit: veluti prodigum, vel fimilem. Alex. 1. *conf.* 155. Jaf. 2. *conf.* 189. 3. *conf.* 142. 4. *conf.* 164. Curt. *conf.* 160. *Gloff. in l. illa* 71. *ff. de her. inft.* 6 Legibus interdicta, non natura, fed jure impoffibilia cenfentur. 7 §. *ult. in fin. Inft. de leg.*

8 *L.* 30. 31. 32. *D. eodem.* adde *L.* 2. *Inft.* 23. 9 Teftamento, fcil. minus folenni. 10 Multum temporis triennium. 11 2. *Feud.* 2. §. 2. Triennio folutum annuum legatum, in futurum perpetuo debetur. vide quæ dixi ad *l.* 28. *fupr. de pact. l.* 5. *l.* 7. *l.* 8. *fupr. de ufuris. l.* 6. *ff. de ufuris.* adde *l.* 88. §. 5. *ff. de leg.* 2. 12 Vide *d. l.* 28. 13 Licet inutiliter legatum relictum fit, & heredes fcientes præftiterint: non amplius id repetere poffunt. *Synopf. Bafil.* 44. *tit.* 1. *c.* 112. 14 Agnofcens minus folennem voluntatem, & ex ea folvens non repetit. 15 *Comparata.* Hal. 16 Ultro ac voluntarie. *l.* 23. *infr. h. t. l.* 16. §. 1. *fupr. de teftam. l.* 83. *ff. de fideic. libert. l.* 9. §. 5. *ff. de jur. & facti ign.* 17 Confcientia relicti. 18 Fideicommiffum univerfale transmittitur, licet non facta fit reftitutio: ut hinc conftet pertinere etiam hunc titulum ad fideicommiffa univerfalia. adde *l.* 5. 12. 14. 15. 16. 30. & *ult. infr. h. t.* 19 *l.* 17. *ff. de bon. lib. Inftit. de fuc. lib.* 20 Debitori fuccedente creditore, confunditur actio. *l.* 7. *fupr. de pactis. l.* 6. *infr. ad l. Falc. l.* 95. §. 2. *ff. de folut.* 21 Vide *l. ult. fupr. de reb. al. non alien.* 22 Alienatione liberis interdicta non prohibentur ipfi liberi inter fe alienare, *ut hic.* Quid liberis alienare prohibitis, an nepos alienare vetatur? prohibetur, ut & alii defcendentes. Quid fi heredem alienare prohibuit? heres heredis prohibitus quoque intelligitur. *l. pater.* 38. §. *Julius.* 4. *ff. de leg.* 3. 23 Facit *l. ult. fupr. de verb. & rer. fig. l.* 88. §. 6. *ff. de leg.* 2. 24 Familiæ appellatione contineri fratres & forores hinc colligitur: feu tamen verius eft hic agi de familia teftatoris, hoc fenfu: Extra familiam alienare prohibitum non videri extra familiam teftatoris alienare, fi forori donaverit. vide Simonem de Prætis 3. *de interpr.* 3. *dubit.* 1. *folut.* 10. Quid fi nupta eft foror? vide *l. ult. fupr. de verb. fign.* Quid liberi alienare prohibiti extra familiam, an in infinitum alienare vetantur? hujusmodi prohibitio quartum gradum, feu quartam generationem, non egreditur, *Nov. de reft. fideic.* 39. §. *pen.* in verb. *poft quatuor demum generationes.* Socin. *reg.* 284. 25 Sorori quod donatur, non alienatur extra familiam. *d. l. ult. in fin.* 26 Si ita eft: prohibitus alienare, poterit donare? non ita eft. Nam de nuda donatione hic non agitur, fed de donatione facta forori. Perfona, non genus contractus huic conftitutioni privilegium facit: alias, non quemadmodum donare licet quod vendi poteft. *l.* 163. *ff. de reg. jur.* ita donare poffumus, quod vendere prohibemur. 27 Directa pupillaris expirat pubertate. adde *l.* 8. *fupr. de impub. & aliis.* 28 Fideicommiffaria fubftitutio non expirat pubertate. 29 Hic agitur de re obligata poftea legata, vel fideicommiffa, ut & alibi *l.* 57. *ff. de leg.* 1. §. 5. *Inft. de leg.* ut & in *l.* 3. *fupr. de leg.* de re legata poftea obligata hoc tandem innuit, Res obligata fi a fciente teftatore relinquatur, ut heres teneatur eam luere, vel ejus loco pretium folvere. 30 Legatum (fi forte res legata alicui obligata fit) heres luere debet, ut id legatario præftet, *ut hic.* Fallit, fi facto ipfius legatarii res ipfa obligata eft, *ut hic. & l. res obligata.* 57. *ff. de leg.* 1. *arg. l. licet placeat.* 15. *ff. de dote prælegata.* fi legatum ipfum univerfale fit. (Hujus enim legati luitio ad legatarium pertinet, quod una cum fuo onere transfert. *arg. d. l.* 15. *l. cum pater.* 77. *ff. de leg.* 2.) fi res ipfa legata fit nomine extranei, hoc eft, alterius quam ipfius teftatoris, vel heredis ejus. Bart. *hic* Socin. *reg.* 171. adde quæ fcripfi apud Theophil. §. 5. *Inft. de legat.* 31 Prædia obligata, fi legantur, ea cogitur heres luere. Quod fi jam a creditore diftracta funt, compellitur heres horum æftimationem legatario præftare. *Synopf. Bafil.* 44. *tit.* 1. *c.* 116. 5 Harm. 10. §. 34. 32 *l.* 15. *infr. h. t. l.* 95. *ff. de leg.* 3. atque ita fervandæ voluntatis defuncti caufa a verborum propria fignificatione recedere licet. quod quoties aut quibus cafibus permittatur, vide apud Socinum *reg.* 44. verborum propriæ fignificationi ftatur, nec ab ea recedendum eft. 33 *l.* 12. *in fin. l.* 29. *in fin. ff. de leg.* 3. *l.* 168. *in fin. ff. de reg. jur.* 34 Fideicommiffum fervo, cui libertas eft legata, cedit eo tempore quo libertas: ut ita legatum non fit inutile. *l.* 91. §. 2. *ff. de leg.* 1. *l.* 9. *l.* 19. *ff. de manumiff. teftament.* 35 Quem non honoro, gravare non poffum. *l.* 1. §. 17. *ff. ad SC. Treb.* 36 A legatariis, fideicommiffariis, donatariis mortis caufa legare & fideicommittere poffumus: iifdem poffumus fubftituere. *l.* 50. *l.* 77. §. 32. *ff. de leg.* 2. *l.* 36. §. 1. *l.* 77. *ff. de cond. & demonftr. l.* 12. *ff. de mort. cauf. don.* 37 *l.* 8. §. 5. *in fin. ff. de transact. l.* 77. §. 1. *ff. de leg.* 2. 38 Dixi ad *l.* 4. §. 6. *fupr. de arbitr.* 39 Legendum fortaffe videtur (*tametfi additum perfectum fenfum facit*) *pro adjecto habendum eft.* 40 Senfus intellectus orationis defectum fupplet. 41 Si alienationi confentiunt hi, quorum intereft rem alienari, alienatio revocari non poteft. *l.* 120. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 77. §. 27. *ff. de leg.* 2. *Novell.* 159. *c.* 3. 42 Alienandi prohibitio fine caufa facta non valet: caufa adjecta, vel fubintellecta valet, ut eo cafu alienatione facta, fequentes admittantur, fequente alienante, alii rurfus fequentes, at non antecedens qui alienavit. ut hinc colligatur, Fideicommiffum ex prohibitione alienandi fubintelligi. vide Simonem de Præt. 3. *de interpret. ult. volunt.* 3. *dub.* 1. *folut.* 10. ubi notat, rationem hujusmodi prohibitionum fubintelligi ex re ipfa, vel perfonis, puta quod res fit familiæ omnino utilis: vel quod prohibitio facta fit infanti, prodigo, furiofo, pupillo & fimilibus. 43 Pacto vel confenfu fideicommiffum remitti poteft. 44 Quod in diem debetur, ante diem folvi poteft. *l.* 137. §. 2. *in fin. ff. de verb. obl.*

tuere

tuere hereditatem quarta parte vel retenta, vel omiſſa [1], ſi voluerit, explorati juris eſt. PP. Id. Octobr. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De relictis a ſubſtituto.

13. Iidem A. & C. Sempronio.

QUoties principali [2] loco heres inſtitutus teſtatori ſuccedit: legata, ſeu fideicommiſſa a [3] ſubſtituto data poſci jure non poſſunt. PP. 8. Kal. Mart. PRÆSENTE & ALBINO CONSS.

De ſubſtitutione facta impuberi verbis precariis. Verbis precariis ſubſtitui, ſi intra pubertatem heres inſtitutus decedat, eo intra pubertatem mortuo, fideicommiſſum petere poſſunt ab ejus heredibus, ſi aditâ hereditate deceſſerit, vel a legitimis teſtatoris heredibus, ſi heres inſtitutus deceſſerit non adita hereditate. Char.

14. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Falconi.

EAm [4], quam frater tuus inſtituerat, ſive quæſita, ſive non quæſita hereditate deceſſerit: cum tamen ſimpliciter [5], antequam [6] duodecimum ætatis annum impleviſſet, verbis precariis [7] teſtamento facto nonnullos ei voluerit ſubſtitutos: nihil prohibet fideicommiſſum petere [8], vel ab ipſius heredibus [9] [vel ab his,] qui bona inteſtati tenent [10]. Tunc enim locum habet quod regulariter [11] traditur, *ea quæ in teſtamento relinquuntur, ſi ex teſtamento non adeatur hereditas, non valere*: cum verbis relicta [directis] adiri potuit hereditas, non cum illa ipſa ſic data eſt, ut eſſet ab inteſtato ſucceſſoribus poſtulanda. Quod reſcripſimus ſequentes adſeverationem tuam, quaſi ſcripti heres non fuerit jure adoptata [12]: alioquin ſi in familia relicta heres facta deceſſerit: & conſequenter ipſius heredes petitioni fideicommiſſi reſpondere coguntur. PP. 14. Kalend. Septemb. VALERIANO III. & GALLIENO II. AA. CONSS. 256.

De patre rogato filium ſuum a rogante heredem inſtitutum emancipare.

15. Iidem AA. Philocrati.

QUamvis [13] ſimpliciter [14] te ac fratrem tuum aliquis inſtituerit heredes, ejusque hereditatis commodum pater ex tua fratriſque perſona pro portionibus veſtris poteſtatis ratione quæſierit: tamen quia inferioribus [15] verbis teſtamenti vos ſui [16] juris facere teſtator curavit, intelligi poteſt reſtituendæ hereditatis commodo fideicommiſſo patrem obſtrictum eſſe. PP. 6. Id. Octobr. *Romæ*, MAXIM. II. & GLABRIONE CONSS. 257.

De herede rogato, quidquid ex hereditate ad eum pervenerit, poſt mortem ſuam reſtituere.

16. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIAN. AAA. Iſidoræ.

CUm [17] virum prudentiſſimum Papinianum reſpondiſſe non ignoremus, etiam legata hujusmodi fideicommiſſo contineri, id eſt, ubi [18] heres rogatus fuerit, *quidquid ex hereditate ad eum pervenerit, poſt mortem reſtituere*: animadvertimus etiam præceptionis [19] compendium teſtatoris verbis comprehenſum eſſe [20]. † Sane quoniam in fideicommiſſis voluntas [21] magis, quam verba plerumque [22] intuenda eſt; ſi quas pro rei veritate præterea probationes habes, ad commendandam hanc patris voluntatem quam fuiſſe adſeveras, apud Præſidem [provinciæ] experiri non vetaris. PP. Prid. Id. Novembr. CARO & CARINO AA. CONSS. 283.

De liberatione legata.

17. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Fortunato.

SI creditoris voluntas jure [23] ſubnixa liberari [24] te debito volentis doceri poteſt: etiam antequam ſolenniter tibi liberatio a ſucceſſore præſtetur [25], exceptionem [26] tibi ex [27] voluntate defuncti deſcendentem competere manifeſtum eſt. PP. 12. Kal. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De neceſſitate reddendæ rationis remiſſa.

18. Iidem AA. Apolauſto.

CUm neceſſitatem reddendæ [28] rationis defunctus remittendam tibi eſſe petierit, manifeſti juris eſt, voluntatem defuncti immutatam [29] eſſe debere. PP. Id. Mart. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De priore & poſteriore voluntate.

19. Iidem AA. Ampliato.

CLari & aperti juris eſt, in fideicommiſſis poſteriores [30] voluntates eſſe firmiores. PP. 8. Id. Septembr. ipſis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De relictis a tutore.

20. Iidem AA. Juliano.

ETiam [31] a pupillorum tutoribus, velut ab ipſis [32] relicta fideicommiſſa debentur. PP. 3. Non. Decemb. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De tranſmiſſione ad heredem.

21. Iidem AA. & CC. Tiberio.

SI in perſonam patris tui, cui te ſucceſſiſſe proponis, fideicommiſſi dies utiliter [33] ceſſit: licet tempore, quo fuerat datum, necdum [34] te natum [fuiſſe] probetur, uxorem patrui [tui,] quem contendis rogatum fuiſſe patri tuo, *ſi ſine liberis deceſſerit*, ab avo [tuo] relicta reſtituere: ſi ei ſucceſſerit, de fideicommiſſo convenire debes. Nam ſi patrui etiam hereditas tibi quæſita eſt, non de fideicommiſſo quærendum, ſed hereditas ab ea vindicanda eſt. Dat. 6. Id. Febr. AA. CONSS. 293.

De epiſtola, libello, ſcriptura, nutu, teſtibus.

22. Iidem AA. & CC. Plautiano.

ET [35] in epiſtola [36], vel [37] libello, vel ſine [38] ſcriptura, imo etiam nutu [39] fideicommiſſum relinqui poſſe adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt. Dat. Id. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 293.

Si veritas, vel ſolennitas juris deſit.

23. Iidem AA. & CC. Stratonico.

SI [40] veritas, vel ſolennitas [41] juris deeſt, nec [42] amplexus parentis voluntatem relicta dediſti, vel tranſactionis cauſa ſtipulanti bus [43] promiſiſti, negotiumque integrum eſt: ad ſolutionem urgeri non potes. Dat. 5. Kal. Februar. AA. CONSS. 293.

De inſtrumentis relictorum prædiorum.

24. Iidem AA. & CC. Menoſtrato.

INſtrumenta [44] prædiorum per fideicommiſſum relictorum, quæ ad probationem originis eorum pertinent, heredes præſtare neceſſe non habent: cautionem [45] tamen præſtare debent, quod ſi opus fuerit, legatario ſeu fideicommiſſario ipſa, ſi habeant, proferant [46]. Dat. Kal. Decembr. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De re heredis.

25. Iidem AA. & CC. Julianæ.

HEredum [47] etiam res proprias per fideicommiſſum relinqui poſſe, non ambigitur. Dat. 2. Kal. Mart. CC. CONSS. 293.

1 Vide *l.* 9. *C. ad l. Falcid.* 2 *Principe loco*, ita legitur in vetuſtis. Cujac. 18. *obſ.* 9. ut in illo verſu. *Lubrica per vacuum poſuit veſtigia princeps.* 3 Inſtituto adeunte, relicta a ſubſtituto non debentur, *l.* 20. *D. ſi pars omiſſa* 4 Σύλληψις: pro, *ea quam*, de qua dixi ad *l.* 17 *C. de jure dot.* vel ἀντίπτωσις, ſolœciſmi ſpecies, de qua ad *l.* 3. *C. de his, quibus ut indignis.* 5 Id eſt generaliter, his verbis, *ſi intra pubertatem decedat.* [illegible] *Lect.* 1. 6 Sit hæc hypotheſis: *Sive quæſita, ſive non quæſita hereditate, adoptiva mea intra pubertatem deceſſerit, hereditatem Titio & Cajo reſtitui volo.* Quid juris eſt? Quæſitam adoptivæ filiæ hereditatem reſtituere adoptivæ heredes: non quæſitam legitimi teſtatoris heredes, atque ita legitimi heredes rogari [illegible] alias interpretationes vide apud Alciatum 1. *diſpunct.* 9. Duar. 2. *diſp.* 5. Goveon. 1. *variar.* 1 Goth. Adde Fachin. *lib.* 6. *controverſ. cap.* 97. Guilielm. Onciacum, *lib.* 2. *Academicar. quæſtion. cap.* 29. & omnino Rainald. Corſ. *indagat. jur. lib.* 3. *cap.* 19. Anſ. 7 Adoptivis liberis ſubſtitui poteſt pupillariter. 8 Legatarius legatum propria auctoritate capere non debet, ſed id ab herede petere, *ut hic.* *gloſ. in verb. petendo.* [illegible] Rainaldus 15. *extr. de teſtam.* unde adverſus occupantem competit interdictum quorum legatorum *C. quor. legat.* niſi eam poteſtatem fecit teſtator legatario, ut legatum propria auctoritate caperet. *text. & gl. in l. Titia cum teſt.* 34. § 1. *D. de leg.* 2. 9 Si adoptivæ quæſita fuit hereditas. 10 Si adoptivæ quæſita non fuit hereditas. 11 Non adita hereditate relicta non valent. vide *l.* 12 § 5. *D. de bon. lib. l.* 1. *D. de injuſt.* [illegible] teſtator voluerit relicta ſolvi per heredes ſuos ab inteſtato. 12 Jure non adoptata, ut adoptata adire non poteſt. adde *l.* 1. *C. de hered. inſt.* 13 Si mulier filiis ſuis inſtitutis, patrem ipſorum rogaverit, ut eos manumittat, hoc dicere videtur, debere patrem liberis emancipatis hereditatem reſtituere: ac propterea quandocunque fuerint emancipati, reſtituere tenetur. *Synopſ. Baſil.* 45. *tit.* 6. *cap.* 125. 14 Fideicommiſſum inducitur ratione agnationis conſervandæ. vid. Simonem de Prætis 3. *de interpret. ult. volunt.* 3. [illegible] 15 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 44. *in fin. D. de manumiſ. teſtam.* 16 *Filium tuum heredem inſtituo, ſi eum emancipaveris.* ut *l.* 70. *l.* 93. *D. de cond. & demonſtr.* cuinam debetur hereditas? An filio tuo, qui heres inſtitutus eſt, an tibi conditionem implenti? filio. Ideoque rogatus de emancipando filio, rogatus quoque intelligitur de reſtituenda ei hereditate *Scilicet.* ut qui antecedens voluerit, conſequens voluiſſe intelligatur. *Bald.* 17 Quæſtio hujus conſtitutionis hæc eſt, An prælegata veniant in fideicommiſſi reſtitutione 18 Nota regulam. 19 His verbis, *quidquid ex hereditate ad te pervenerit, reſtituito*, continetur quoque præceptionis compendium ſeu legatum: ſeu id quod oneratus fideicommiſſo percepit a coheredibus: niſi contraria doceatur teſtatoris voluntas, idque ita ſtatuitur propter verbum, *Quidquid*, *ut hic.* Hoc itaque caſu, Prælegata venient in fideicommiſſum. Idem dicendum, ſi heres indefinite portionem ſuam (non hereditariam tamen) reſtituere juſſus ſit. *l.* 3. § 4. *D. ad SC. Trebell.* dixi *non hereditariam*, nam hereditatis appellatione legatum non continetur. *l.* 96. *in fin. D. de leg.* 3. *l.* 91. *D. ad l. Falc.* Ergo prælegata perpetuo ad ſubſtitutum deferantur? Minime deferuntur enim in ſubſtitutione fideicommiſſaria, *ut hic*, non tamen in vulgari *l.* 32 *in fin. D. de leg.* 3. in donatione inter vivos *l.* 68. *D. de leg.* 2. in jure accreſcendi. *l.* 18. *D. de leg.* 1. *l.* 75. *in fin. D. de leg.* 3. vel ita: His verbis, *Quidquid ex hereditate mea ad te pervenerit, reſtituito* [illegible] *legatorum nomine* [illegible] *perceperis, reſtituere debes.* Idem dicendum, ſi ita ſcriptum fuerit [illegible] *præceptio* [illegible] *portionem coheredis reſtituito*. Quia eo caſu præceptionis legatum portioni hereditatis [illegible] *l.* 3 § 4 *D. ad SC. Trebell.* Quid ſi ita pactum ſit: *Centum a coherede præcipito portionem hereditariam ſi premorieris, eorum reſtituito.* aliud dicendum. *d.* § 4. quemadmodum ſi hereditatem juſſus ſis reſtituere *l.* 96. *D. de legat.* 3 Quid ſi ita [illegible] *hereditatem reſtituito, quarta parte retenta, & centum a Cajo coherede tuo tibi legata* [illegible] ſiſtus eo caſu prælegata conſequetur. *l.* 86. *ff. ad l. Falc.* Intereſt igitur damnetur quis reſtituere indefinite portionem, aut quicquid ex hereditate ad eum pervenerit, vel hereditatem, aut portionem hereditariam. *l.* 91 [illegible] *ad l. Falc. l.* 96. *ff. de leg.* 3. 20 Imo non eſt: hereditatis enim appellatione non continetur legatum. *l.* 96. *in fin. ff. de leg.* 3 *l.* 91 *ff. ad l. Falc.* 21 *l.* 7 [illegible] *l.* 23 [illegible] *de leg. l.* 7. *in fin. ff. de ſupellect.* 22 Hoc recte dictum eſt [illegible] *l.* 19 *in fin. ff. de uſufr. leg.* [illegible] *l.* 67. *in fin. ff. de leg.* 2 *l.* 52 § 4. *ff. de leg.* 3. 23 Legata ſeu relicta in teſtamento ſolenni poſſunt retineri ope exceptionis adverſus heredem, *ut hic.* An & relicta in teſtamento minus ſolenni? Covarruvias adverſus communem interpretum opinionem aliud exiſtimat. vid Graſſum 1. § 5. *quæſt.* 1. *num.* 13. 24 Liberatione legata, debitori competit actio & exceptio. 25 In agente ſcil. *l.* 7. *in fin. ff. de lib. leg.* § 13. *Inſt. de legat.* 26 *l.* 3. § 3. *l.* 22. *ff. de liberat.* 27 *l.* 4. § 10. *ff. de doli mal.* 28 Rationis reddendæ neceſſitas teſtamento remitti poteſt, *ut hic* ſi tamen legatarius dolo quid adminiſtraverit, non prodeſt ei liberatio *l.* 5 § 7 [illegible] *perc. tut l.* 9. *l.* 20. *in fin. l.* 28. § 9. *ff de adver.* [illegible] 29 *Immutilatam*, Cujac. 18 *obſ.* 1. 30 Vide *l.* 3 *C. de codicill. l.* 87. *ff de cond. & demonſtr.* 31 *Pars legis* 5 *ſupr. de reb. cred.* 32 Relictum a tutore intelligitur relictum a pupillo *d.* [illegible] 69. § 2. *in fin. ff. de leg.* 2. 33 Aliud ſi ei non [illegible] ceſſiſſet. *l.* 67. *l.* 75. § 1 § 6. *ff. de leg.* 2. *l.* 4. *ff. de aliment. l.* 3 *C. quando dies leg.* [illegible] *ult.* [illegible] *teſtam. l. un.* [illegible] *C. de caduc.* 34 Dies fideicommiſſi vivente fideicommiſſario ſi cedat, fideicommiſſum tranſit ad ejus heredem, ut tunc in rerum natura non [illegible] 35 [illegible] Harm. 10 § 23. *l.* 75 *ff. de leg.* 2. 36 [illegible] *C. de codicill.* [illegible] 75. *ff de leg.* 2. aliud in hereditate. *l.* 17 *ff. de jure codicill.* 37 Epiſtola, de qua hic, ſpecies eſt ultimæ voluntatis [illegible] parum differt, aut certe effectu non differt a codicillis: eſt enim nihil aliud codicillus, quam brevis epiſtola. At præterea, ut codicillis, ſic epiſtola fideicommiſſum relinqui poteſt. *ut hic*, *l. epiſt.* 75. *ff. ad SC. Treb.* & ſi de fide ejus conſtet, debentur ea, quæ in ea ſcripta ſunt. *d. l. ult. ff. de leg.* 2. Hinc epiſtola fideicommiſſaria dicitur in *l. cum heredes.* 7. *ſupr. qui teſt fac.* Unde & a quinque teſtibus ſubſcriptam eſſe oportet: alioquin nullius eſt momenti. Accurſius *in l.* 1. *C. de codicill.* Nam in qualibet ſpecie ultimæ voluntatis quinque teſtes ſunt neceſſarii, *l. ult.* § 3. *ſupr. de codicill.* [illegible] Alicubi tamen epiſtola ſpecies ultimæ voluntatis conſtituitur differens a codicillis [illegible] 75. *l. ult. ff de leg.* 2. Nam epiſtola ſine ſcriptura non perficitur [illegible] codicilli etiam ſine ſcriptura poſſunt perfici. *l. ult. in fin. ſupr. de codic.* [illegible] *C. ad SC. Treb.* Accurſ. [illegible] *aut prætor.* 5. *in fin ff. de re judic.* Cæterum litteræ quibus animus [illegible] exprimitur, vim codicillorum non obtinent. *l. litteræ.* 17. *ff. de jure codicill.* adde Mantic. [illegible] *de conject.* [illegible] 11. 38 *l.* 32. *infr. h. t. l.* 5. *C. ad SC. Treb. l.* 5. § 1. *ff. de re jud.* 39 Vide [illegible] 21 *ff. de leg.* 3 Ulp 25. § 3. Nutu tamen poſſumus jubere hereditatem adiri [illegible] 93. § 1 [illegible] *vel omitt. hered. l.* 65 § 3 *verſ. nam ſi. ff. ad SC. Treb.* & ſi heres nutu inſtitui non poteſt *l.* 29. *C. de teſtam.* Quæ nutu conſtant, alias retuli, *ad l.* 52. *in fin.* [illegible] *action.* 40 Ex minus ſolenni voluntate non debentur fideicommiſſa: niſi per heredem ſcienter præſtita fuerint, vel tranſactionis cauſa ſtipulanti promiſſa. 41 Vide *l.* 29. *C. h. t.* 42 Amplexus voluntatem defuncti videtur qui legata tradidit, qui tranſactionis cauſa promiſit *l.* 2 *ſupr. h. t.* 43 Fideicommiſſum in ſtipulationem deduci poteſt. *l.* 62 [illegible] *de cont. emt.* 44 Inſtrumenta [illegible] per fideicommiſſum relicti apud heredem teſtatoris remanent, præſtita cautione de illis exhibendis, [illegible] neceſſitas fuerit. 45 Nota genus cautionis de quo dicam [illegible] 46 [illegible] exhibeant *l.* 5 *ff. familiæ. l.* 48. *in fin. l.* 52. *in fin. pr. ff. de act. empt.* Apud quem inſtrumenta emptionis eſſe debeant, vide *l.* 7. *C. de edend. l.* 4. § 3 [illegible] *l.* 15. *ff. de reb. aut. jud.* 47 Res heredum per fideicommiſſum relinquere poſſumus perinde ac proprias. § 4. *Inſt. de leg.* § 1. *Inſt. de ſing. reb. per fideic. l.* 67 [illegible] *ff. de leg.* 2.

De repudiatione.

26. Iidem AA. & CC. Fortunato, alias Cajano.

EX repudiatione [1] fideicommissi, doli [2] mali exceptio justa causa intercedente tunc opponitur, quando ipse, cui fideicommissum relictum est, repudiatione usus fuerit. Unde cum [3] hoc non te, sed [4] patrem fecisse adseveres, qui tibi nocere non potuit, nihil tibi obesse potest. Dat. 2. Id. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De pœnitentia.

27. Iidem AA. & CC. Olympiadi.

FIdeicommissum ejus, qui reliquerat, pœnitentia [5] probata, successores nunquam præstare compelluntur. Dat. 5. Kalend. Octob. *Viminacii*, CC. CONSS. 293.

De fideicommisso servis propriis relicto.

28. Iidem AA. & CC. Tiberio.

EX fideicommisso sub conditione sine [6] libertate servis propriis inutiliter dato libertas peti non potest. Dat. 15. Kalend. Novemb. *Trans mare*, CC. CONSS. 293.

De testamento, quod jure non valet.

29. Iidem AA. & CC. Achilleo.

EX testamento, quod jure [7] non valet, nec fideicommissum quidem, si non ab intestato [8] quoque succedentes rogati probentur, peti potest. Dat. 8. Kal. Decemb. CC. CONSS. 293.

De tacita conditione, si sine liberis decesserit.

30. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

CUm acutissimi ingenii vir, & merito ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis [9], *si quis filium* [10] *suum heredem instituit, & restitutionis post mortem oneri subegit, non aliter hoc videri dispesuisse, nisi* [11] *cum filius ejus sine sobole vitam suam reliquerit*: nos hujus sensum merito mirati, plenissimum ei donamus eventum: ut [12] si quis hæc dispesuerit, non tantum filium heredem instituens, sed etiam filiam, vel ab initio nepotem, vel neptem, pronepotem, vel proneptem, vel aliam deinceps posteritatem, & eam restitutionis post obitum gravamini subjugaverit: non aliter hoc sensisse videatur, nisi ii, qui restitutione onerati sunt, sine filiis, vel filiabus, nepotibus, vel neptibus, pronepotibus, vel proneptibus fuerint defuncti: ne [13] videatur testator alienas successiones propriis anteponere. Recitata septimo [14] in novo consistorio palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novemb. DECIO V. C. CONS. 529.

De relictis a filio præterito.

31. Idem A. Joanni P. P.

QUidam filium suum a sacris [15] paternis remisit, & postea testamento condito eum præteriit [16], nullo ei penitus relicto, aliis heredibus derelictis: ipsum autem, quem neque heredem, neque exheredatum fecit, fideicommisso prægravavit: *Quærebatur*, si utile esset hujusmodi fideicommissum? Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit [17], ut emancipatus (utpote injuria [18] a patre adfectus [19]) non compellatur fideicommissum a sua persona relictum præstare. † Quod etiam in aliis personis, quas exheredari necesse est, locum habere censemus. Dat. Prid. Kalend. Mart. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

De herede jurare, vel solvere cogendo.

32. Idem A. Joanni P. P.

QUæstionem ex facto emergentem resecantes, & voluntati mortuorum prospicientes, sancimus, si sine [20] scriptura, & præsentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit heredis juramentum [21], vel forsitan legatarii, vel fideicommissarii, quotiens ab eo relictum est fideicommissum, sive universitatis, sive speciale: necesse [22] habere heredem vel legatarium, seu fideicommissarium, prius jurejurando de calumnia [23] præstito, vel sacramentum subire, & omni inquietudine sese relaxare: vel si recusandum existimaverit sacramentum, aut certam [partem, vel] quantitatem manifestare fideicommissario derelictam noluerit, si forsitan majorem fideicommissarius expetat: omnimodo exactioni fideicommissi subjacere, & eum ad satisfactionem compelli: cum ipse [24] sibi judex & testis inveniatur, cujus religio, & fides a fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisque aliis adventitiis probationibus requisitis. Sed sive quinque sint testes, sive minores, vel nemo: causam per illius sacramentum, vel dandum, vel recusandum suam habere tam firmitatem, quam exactionem, sive pater sit, qui fideicommissum dederit, sive extraneus: ut æquitatis ratio communiter in omnes procedat. Cum enim res per testium [25] solennitatem ostenditur: tunc & numerus [26] testium, & nimia subtilitas requirenda est. Lex etenim, ne quid falsitatis [27] incurrat per duos [28] forte testes compositum testamentum [29], majorem numerum testium expostulat: ut per ampliores homines perfectissima veritas reveletur. Cum autem is, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, (& maxime ipse heres [30]: cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria, & indubitata [fide] relicta? cum & in leges respeximus, quæ justis dispositionibus testatorum omnimodo heredes obedire [31] compellunt: & sic strictius causam exigunt, ut etiam amittere [32] lucrum hereditatis sanciant, eos, qui testatoribus suis minime paruerint.

Si heres relictum solvere noluerit.

In AUTHENT. de heredib. & falcid. §. si quis autem non implens. col. 1. tit. 1. Novell. 1.

HOc amplius qui defuncti judicium lege non repræsentatum monitus a judice intra annum non implet, excluditur eo, quod præter debitum naturale perceperit ex eodem judicio. † Hoc autem cum onere suo, danda super hoc cautione, defertur primo substitutis, mox ordine servato coheredibus adeuntibus vel generali fideicommissario, vel legatario soli, vel ex pluribus in parte potiori, vel speciali fideicommissario, vel legatario majoris emolumenti, vel omnibus, vel volentibus, vel libertate in testamento donatis, prout quisque eorum prior nominatus est: exheredatis ne hic quidem respectis: Postremo defertur extraneo, vel fisco.

TIT. XLIII.

COMMUNIA DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS, ET DE IN REM MISSIONE TOLLENDA.

Quæ actiones legatariis, vel fideicommissariis competant, & de legatorum differentiis sublatis.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Demost. P. P.

CUm hi, qui legatis, vel fideicommissis honorati sunt, personalem actionem plerumque habere noscantur: quis vel vindicationis [33], vel sinendi [34] modo, aliorumque [35] generum legatorum subtilitatem prono animo admittat, quam posteritas optimis rationibus usa nec facile suscepit, nec inextricabiles circuitus laudavit? quis in rem [36] missionis scrupulosis utatur ambagibus? Rectius igitur esse censemus, in rem quidem missionem penitus aboleri: omnibus vero tam legatariis quam fideicommissariis unam [37] naturam imponere, & non [38] solum personalem actionem præstare, sed & in rem, quatenus eis liceat easdem res sive per quodcunque genus legati, sive per fideicommissum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione instituenda, & insuper utilem Servianam, id est hypothecariam super his quæ fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cum enim jam hoc jure nostro increbuit, licere [39] testatori hypothecam rerum [suarum] in testamento quibus voluerit dare, & iterum novellæ [40] constitutiones in multis casibus, & tacitas [41] hypothecas introduxerunt: non ab re est etiam nos in præsenti [42] casu hypothecariam donare [actionem,] quæ [etiam] nullo verbo præcedente possit ab ipsa lege induci. Si enim testator ideo legata, vel fideicommissa reliquit, ut omnimodo personæ ab eo honoratæ ea percipiant, apparet ex ejus voluntate etiam præfatas actiones contra res testatoris esse restituendas: ut omnibus modis voluntati ejus satisfiat, & præcipue cum talia sint legata vel fideicommissa, quæ piis [43] actibus sunt deputata. Et hæc dispesuimus, non tantum si ab herede fuerit legatum derelictum vel fideicommissum, sed & si a [44] legatario vel fideicommissario vel alia [45] persona quam gravare fidei-

1 Vid. *l.* 38. *in fin. ff. de leg.* 1. 2 Dolo facit qui legatum petit, quod jam repudiavit. facit *l.* 36. *ff. ad l. Aquil.* 3 Si legatum filiofamil. factum fuerit, & pater id repudiaverit, id ipse filius petere potest. *l.* 44. *Synops.* 2. *c.* 8. §. 3. 4 Repudiatio patris filio non nocet. vid. *l.* 11. *supr. de jur. delib.* vid. Hot. 8. *cons.* 5 Pœnitentia fideicommissum revocari potest. vid. *l.* 3. *in fin. ff. de adim.* 6 Servis propriis citra libertatis donationem frustra fideicommittimus. vid. *l.* 4. ℨ. *de leg. l.* 88 §. 13. *ff. de leg.* 2. 7 *l.* 23. *supr. h. t. l.* 8. §. 1. *supr. de codicill. l.* 1. *in fin. ff de hered. pet. l.* 4. *l.* 29. *ff. qui testam. l.* 11. §. 1. *ff. de legat.* 3. 8 Legata in testamento inutili non debentur, nisi repetita ab intestato fuerint. Salic. *l.* 13. *ff. de inoff.* . ab intestato dare dicimus, si testamento clausula codicillaris sit adjecta. vid. *l.* 11. *infr de testam. manumiss. l.* 41. §. 3. *ff de vulgari.* vide ad hunc locum Paponem 20. *Arrest.* 1. *num.* 5. 9 Id est, libro 9. responsorum: ut constat ex *l.* 102. *ff. de cond. & demonst.* 10 Fideicommissi restitutioni post mortem suam filius obnoxius, intelligitur fideicommissum sub hac conditione restituere gravatus, si sine liberis decesserit, *ut hic* ut hinc constet, huic sententiæ locum non esse: quoties extraneus fideicommissi restitutioni oneratur. *Gloss. in l. ex facto.* 17. §. *si quis rogatus.* 4. *ff. ad SC. Treb.* vid. Socin *reg.* 167. 11 Liberi gravati hereditatem post mortem suam restituere intelliguntur gravati si decesserint sine liberis *d. l.* 102. *l.* 6 ℨ. *de institut.* vid Papon. 20 *Arrest.* 1. *num.* 1. 12 Nota regulam. 13 Filius quoties de restituenda hereditate gravatur, subintelligitur clausula, *Si decesserit sine liberis*, ut eo casu testator plus dixisse, minus scripsisse præsumatur, ne videatur alioquin alienos & extraneos successores suis præposuisse. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 9. Quid si filius restituere piæ causæ sit rogatus, & liberos ipse reliquerit? Quidam putant eum cogi restituere, quod iniquissimum puto. Impius enim videtur pater, qui suorum curam non habet, ut Apostolus testatur. Huc etiam aureum dictum Augustini pertinet, quod in jus Canonicum relatum est 17. *quæst* 4. *c. nt* vide plura apud Tiraquell. *privilegio* 17. *piæ causa.* 14 Vid quæ dixi ad *l* 30. *supr. de jur. dot.* 15 Vid. *l ult. infr. ad SC. Tertull.* 16 Legata & fideicommissa relicta a filio præterito non debentur. *l.* 2. *D de leg.* 3. dic idem a patrono præterito. *l.* 31 §. 3 *D. de fideicomm. libert.* 17 Hæc est 35 decisio ex 50. novis Justinian. vid. Inglois. *Ans.* 18 Præteritio patris ignominiosa. Sic præterit. a censore Senatores ignominiosi. 19 Vide Festum *in præteriti in fin.* 20 Potest enim sine scriptura relinqui. *l.* 22. *supr. h t.* Goth. Declarationem hujus legis vid apud Inglois *decis.* 9 *quæst.* 1. *num.* 4. Vaud. *lib.* 2 *var. quæst.* 14. Guid. Pap. *decis.* 331. facit §. *ult Inst. de fideicommiss. hereditat.* & quomodo in praxi intelligenda vid Joann. a Sande *decis Frisicar lib* 4. *tit.* 5. *defin* 18 Ans. 21 Jurans heres relictum a defuncto aliquid esse, tenetur ex minus etiam solenni voluntate relictum præstare vid. Manticam 1. *de conject.* 9. 22 Negans fideicommissum cogitur jurare vel solvere. §. 12. *Inst. de fideicomm.* 23 Juramentum deferens jurare prius de calumnia cogitur. vid. *l.* 1. *supr. de jurejur. propter calumn. l.* 9. *supr. de reb. cred. l.* 34. § 4. *l.* 37. *ff. de jurejur. l.* 11. §. 1. § 2. *ff. rer amot.* 24 Quoties de judicandi munere agitur, nemo simul testis & judex esse debet Hæc tamen duo in ejus personam, cujus jurejurando res ab adversario committitur, coire posse videntur. adde Cujac. 12. *obs.* 19 verbi gratia in causa propria potest quis esse testis & judex consensu adversarii. Bald *in.* 25 Testes ad solennitatem testamenti pertinent, *ut inc.* Quid numerus testium? ad solennitatem extrinsecam pertinere possis dicere. numerus enim testium forma est testamenti accidentalis, non substantialis, nec nulla lege, vel consuetudine mutari potest. *l. ult. supr. de test. milit.* Illa, nimirum accidentalis, potest. Nam vel lege, vel statuto testium numerus potest augeri, vel minui. *l. ult.* ℨ. *de test. l. divus.* 24. *ff* ... *milites.* 15. *supr. de test. milit.* 26 In his quæ testibus necessario probari oportet, certus numerus & solennitas exigitur. adde *l. ubi.* 12. *ff. de testib.* 27 Testium solennitas inducta est, ne quid in testamentis falsi induceretur. unde colligunt, testamentum non solenne injustum esse, & falso admittendo obnoxium, & ne quidem in foro conscientiæ observandum esse. Quid si falsitatis suspicio esset & confessum sit seu indubitatum testamentum ita factum, licet non solenniter? vid. apud Mantic. 2. *de conjecturis* 14. 28 Testamentum duobus tantum testibus præsentibus compositum quid valeat. 29 Hanc vocem interpungit editio Haloandri, probatur tamen interpunctio a Cujac. 18. *obs* 9. ut hic sit sensus, Ne quid falsi testes fabricent & committant, quod facilius ex composito facturi sunt duo testes quam plures, ideo plures testes deliberari in fideicommissis: puta quinque, ut plures rem communicent, uti loquitur *lex* 32. *ff. de furtis.* ut effingant voluntatem. *l.* 22. *supr. de testament.* 30 Heredi summa autoritas totius causæ commissa. 31 *Novell.* 1 *cap.* 1. *Novell.* 48. *c.* 1. 32 Tanquam indignos Paul. 3. *sent.* 5. § 10. adde quæ dixi ad *l.* 4. *C. de his, quæ ut indign.* Hodie quidem amittit non tamen quasi indignus. *Nov.* 1. 33 Ulp. 24. §. 3. §. 7. 34 Ulp. 24. §. 5. Goth. In hanc legem vid. Anton. Merend. *lib.* 3. *controvers. cap.* 48. 49. Ans. 35 Puta ex damnatione per præceptionem. Ulp. 24. §. 2. §. 4. §. 6. §. 8 §. 11. 36 In rem missionis solennitas sublata. *l. ult.* § 2 ℨ. *h. t.* 37 Legata fideicommissis exæquantur. *l.* 1. *ff. de leg.* 1. 38 Legatario tres competunt actiones, ex testamento, rei vindicatio, hypothecaria. *l* 2. *infr. h t.* §. 2 *Inst. de leg. l ult.* §. 2. *infr. h. t.* 39 Testator res suas potest hypothecæ subjicere. 40 *l.* 1. §. 1. *supr. de rei uxor. act.* 41 *tit. infr. in qu. caus. pign. tacite.* 42 Tacita hypotheca in bonis testatoris legatariis competit. 43 Legata piis actibus deputata, favorabilia. 44 Ab herede, legatario, fideicommissario fideicommittere possumus. vid. *l.* 9. *supr. de fideic.* 45 Puta donatario mortis causa, dixi ad *d. l.* 9. adde *l. unic.* §. 7. ℨ. *de caducis.*

commisso

commisso possumus, fideicommissum cuidam relinquatur. Cum enim non aliter valeat, nisi [1] aliquid lucri adferat ei a quo derelictum est, nihil est grave, etiam adversus eum non tantum personalem, sed etiam in rem & hypothecariam extendere actionem in rebus quas a testatore consecutus est. † In omnibus autem hujusmodi casibus in tantum, & hypothecaria unumquemque conveniri volumus; in quantum personalis actio adversus eum competit: & hypothecam esse non [2] ipsius heredis, vel alterius personæ quæ gravata est fideicommisso rerum, sed tantummodo earum quæ a testatore ad eum pervenerint. Dat. 15. Kal. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

Exæquatio legatorum & fideicommissorum.

2. Idem A. Juliano P. P.

OMne [3] verbum significans testatoris legitimum sensum, legare vel fideicommittere volentis, utile atque validum est, sive directis [4] verbis, quale est *Jubeo* [5] forte: sive [6] precariis utatur testator, quale [7] est *rogo*, *volo*, *mando*, *fideicommitto*: sive juramentum interposuerit: cum & hoc nobis audientibus ventilatum est, testatore quidem dicente ἐν ὅρκῳ [8], partibus autem hujusmodi verbum huc atque illuc lacerantibus. Sit igitur (secundum quod diximus) ex omni parte verborum non inefficax voluntas secundum verba legantis, vel fideicommittentis, & omnia [9] quæ naturaliter insunt legatis, & fideicommissis inhærere intelligantur: & contra quidquid fideicommittitur, hoc intelligatur esse legatum, & si quid tale est, quod non habet naturam legatorum, hoc ei ex fideicommissis accommodetur: & sit omnibus perfectus eventus, & ex omnibus nascantur in rem actiones, & ex omnibus hypothecariæ, ex omnibus personales. Ubi autem aliquid contrarium in legatis & fideicommissis eveniet, hoc fideicommisso quasi humaniori aggregetur, & secundum ejus dirimatur naturam. Et nemo moriens putet legitimam voluntatem reprobari, sed nostro semper utetur adjutorio: & quemadmodum viventibus providimus, ita & morientibus prospiciatur, & si specialiter legati tantum faciat testator mentionem, hoc & legatum & fideicommissum intelligatur, & si fidei heredis, vel legatarii [10] aliquid committatur, hoc & legatum esse videatur. Nos enim *non verbis* [11], *sed ipsis rebus leges imponimus*. Dat. 10. Kal. Mart. *Constant.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De optione legata. 2. *De non alienandis rebus restitutioni subjectis.*

3. Idem A. Joanni P. P.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus forte optio servi vel alterius rei fuerit relicta, vel [si] uni quidem legatario optio servi, vel alterius rei relicta est, ipse autem moriens plures sibi reliquerit heredes: *dubitabatur* inter veteres, si inter legatarios, vel heredes legatarii fuerit certatum, & alter alterum servum, vel alteram rem eligere velit, quid sit statuendum? † Sancimus itaque in omnibus hujusmodi casibus rei judicem fortunam esse, & sortem [12] inter altercantes adhibendam: ut quem sors prætulerit, is quidem habeat potestatem eligendi, cæteris autem æstimationem præstet contingentium eis partium, id est, servis quidem & ancillis majoribus decem annis, si sine arte [13] sint, viginti [14] solidis æstimandis: minoribus vero decem annis, non amplius quam in decem solidos computandis: sin autem artifices sint, usque ad triginta solidos æstimatione eorum procedente, sive masculi, sive fœminæ sint: exceptis notariis, & medicis utriusque sexus: cum notarios quinquaginta solidis æstimari velimus, medicos [15] autem & obstetrices [16] sexaginta. Eunuchis [17] minoribus quidem decem annis usque ad triginta solidos valentibus, majoribus vero usque ad quinquaginta: sin autem artifices sint, usque ad septuaginta. §. 1. Sed & si quis optionem servi vel alterius rei reliquerit non ipsi legatario, sed [18] quem Titius forte elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, [vel non potuerit,] vel morte fuerit præventus, & in hac specie *dubitabatur* apud veteres quid statuendum sit: utrumne legatum exspiret, an aliquod ei inducatur adjutorium, ut viri boni arbitratu procedat electio? Censemus itaque, si intra annale tempus ille qui eligere jussus est, hoc facere supersederit, vel minime potuerit, vel quandocunque decesserit: ipsi legatario videri esse delatam electionem: ita tamen, ut [19] non optimum ex servis, vel aliis rebus quidquam eligat, sed mediæ æstimationis, ne dum legatarium satis esse fovendum existimamus, heredis commoda defraudentur. §. 2. Sed quia nostra majestas per multos casus legatariis, & fideicommissariis prospexit; actionesque tam [20] personales, quam in rem & hypothecarias dedimus, & in [21] rem missionis tenebrosissimus error abolitus est: & ad hanc legem pervenimus. Nemo [22] itaque [heres] ea quæ per legatum vel pure vel sub certo die relicta sunt, vel quæ restitui aliis disposita sunt, vel substitutioni supposita, secundum veterem dispositionem putet in posterum alienanda [23], vel pignoris, vel hypothecæ titulo adsignanda, vel mancipia manumittenda: sed sciat [hoc] quod alienum [24] est, non ei licere, utpote sui patrimonii existens, alieno juri applicare: quia satis absurdum est, & irrationabile, rem quam in suis bonis pure non possidet, eam ad alios posse transferre, vel hypothecæ, pignorisve nomine obligare vel manumittere, & alienam spem decipere. §. 3. Sin autem sub [25] conditione, vel sub incerta die fuerit relictum legatum vel fideicommissum universitatis, vel speciale, vel substitutione, vel restitutione: melius quidem faciet, si & in his casibus caveat ab omni venditione, vel hypotheca, ne se gravioribus oneribus evictionis nomine supponat. † Sin autem avaritiæ cupidine propter spem conditionis minime implendæ, ad venditionem, vel hypothecam prosiluerit: sciat quod conditione impleta ab initio causa in irritum devocetur: & sic intelligenda est quasi nec scripta, nec penitus fuerit celebrata: ut nec usucapio, nec longi temporis præscriptio contra legatarium, vel fideicommissarium procedat. † Quod similiter [obtinere] censemus in hujusmodi legatis sive pure, sive sub die certo, sive sub conditione, sive sub incerta die relicta sint. Sed in his omnibus casibus legatario quidem, vel fideicommissario omnis licentia pateat rem vindicare, & sibi adsignare, nullo obstaculo ei a detentatoribus opponendo.

In AUTHENT. de restit. & ea, quæ part. §. quamobrem præsentem. col. 4. tit. 18. al. 6. Novell. 39. cap. 1.

R*Es, quæ subjacent restitutioni, probibentur alienari quidem, vel obligari. Sed si* [26] *liberis portio legitima non sufficit ad dotis* [27], *sive donationis* [28] *propter nuptias obligationem: permittitur res prædictas in eam causam alienare, vel obligare pro modo honestati personarum congruo. Ea enim, quæ communiter omnibus prosunt, his quæ specialiter quibusdam utilia sunt, præponimus.*

§. 4. Emptor autem sciens [29] rei gravamen, adversus venditorem actionem habeat tantum ad [30] restitutionem pretii, neque duplæ stipulatione, neque melioratione [31] locum habente: cum sufficiat [32] ei saltem pro pretio, quod sciens dedit pro aliena re, sibi satisfieri. Creditori nihilominus pignoratitia contraria actione adversus debitorem competente: ut ex omni parte omnique studio id, quod semper properamus ad effectum perducatur, & ultima [33] elogia defunctorum legitimum finem sortiantur, bonæ [34] fidei proculdubio emptoribus integra jura, & nullo modo ex hac constitutione deminuta contra venditores habentibus. Dat. Kal. Septembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLIV.

DE FALSA [35] CAUSA [36] ADJECTA LEGATO, VEL FIDEICOMMISSO.

1. Imp. ANTONINUS A. Septimo.

VErba testamenti, quæ inseruisti, aut solutam [37] pecuniam debitam testatori declarant, aut voluntatem ejus liberare volentis debitorem

1 Inutile legatum est quod legatario non prodest. vid. *d. l.* 9. 2 *l.* 4. *ff. de separation.* 3 *l.* 21. *supr. d. legat.* adde *l.* 11. *in pr. ff. de leg.* 3. 4 De directis & precariis dixi ad *l.* 2. *supr. de codicil.* adde Cujac. 11. *obs.* 25. 5 *Jubeo* est verbum directum: non omnino tamen. *J.* [illegible] *forte* quasi diceret, de hoc verbo dubitari posse. *l.* 28. § *pen. ff. de lib. leg.* vide Cujac. 11. *obs.* 25. 6 Jurans aut jurare jussus a testatore se præstiturum legata ex testamento minus solenni, obligatur: ut hinc colligas, clausulæ codicillaris vim habere ejusmodi juramentum: non deberi quasi ex testamento, sed quasi ex codicillis. Vid. Mantic. 1. *de conject.* 9. Porro quibus casibus subintelligatur clausula superior, dictum est in *l. ult. supr. de codicillis.* 7 Verba precaria. §. *ult. Inst. de singul. reb. per fideicomm.* Ulp. 25. §. 2. Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. 8 Lege, ἐνορκῶ, unica dictione, quod interpretari possumus, *adjuro*, vel *jurejurando convenio*, eadem forma qua εὐορκῶ, id est, *liquido juro*, & ita quoque Glossæ Græcorum exponunt. Est enim frequens testatori cum jurisjurandi religione heredes onerare legati, vel fideicommissi præstatione. *l.* 77. § 23. *ff. de leg.* 2. *ut in l.* 3. *ff. de jure fisci. per Deum rogo te. J. &* §. 1. *Inst. de fideic.* Tertull. *de præscript. Ego sum heres Apostolorum: sicut caverunt testamento suo, sicut fideicommiserunt, sicut adjuraverunt. Per salutem Principis.* ut male Alciat. 4. *dispunct.* 12. exemplum ponat hoc modo, Juro me daturum centum: Nam ex hac scriptura neque legati, neque fideicommissi petitio est. Et hoc quoque perperam Accursius Si heres juraverit se daturum. Nam hæc conditio jure remittitur. vid. Cujac 17. *observ.* 25. Neque ea adjuratio, per deos, in testamentis tantum, sed & aliis negotiis inter vivos veteribus fieri solita. Cicero 13. & 14. *ad Brutum: subvens per deos. propera per deos.* & 16. *ad Atticum* 6. *per deos expeds.* Autor ad Herennium 4. *per deos amplexare.* Terentius *Andria act.* 5. *scena* 1. *per ego te Deos oro.* 9 *l.* 1. *ff. de leg.* 1. §. 3. *Inst de leg.* 10 Olim a legatario legari non potuit, a fideicommissario potuit. Gajus 2. *tit.* 7. §. 4. Ulp 24. §. 20. 11 Non verbis, sed rebus leges imponuntur. *l.* 3. *J. de lib. præt. l.* 1. *J. de latina libert. l* 3. § 9 *ff. de adim. vel transfer l.* 9. *J. quæ res pignor.* Cicer. 2. *de inventione.* 12 Sorte quædam privata finiuntur. Cic 1. *offic. in princ.* Quoties plures, quibus optio est relicta, dissentiunt in eligendo, forte res dirimitur, *ut hic &* §. 23. *Inst de leg.* ut & aliis casibus: puta, si de deponendis apud aliquem instrumentis *l.* 5. *ff. familiæ* [illegible] de divisione bonorum inter coheredes [illegible] agitetur. *l.* 1 *J. quando & quibus quarta pars* [illegible] 10 *tit.* 34. si dubitatur quinam priores causam dicere debeant. [illegible] de servis manumittendis. *l.* 24. §. 17 *ff. de fideic libert.* aut de liberis dividendis quæstio sit. *Novell.* 162. *c* 3 *in fin.* Olim quoque sortitione dabant ir judices. Contra, [illegible] opus sortibus eligi prohibetur. *l.* 47 *J. de episc. & cleric.* His adde Mynsing. 4 *obs.* 37. ubi quærit, quemadmodum divisionem inter fratres fieri oporteat. An forte, An potius divisio seniori fratri committenda sit, electione juniori data. 13 Qui sine arte sunt servi majores decem annis, viginti solidis æstimantur: minores decem annis, decem solidis: Notarii, quinquaginta: Medici & obstetrices, sexaginta: reliqui artifices triginta: Eunuchi minores decem annis, triginta; majores annis decem sine artificio, quinquaginta, cum artificio, septuaginta. 14 De pretio communi servorum dicam ad *l.* 1. §. 5. *J. de comm. serv. man.* 15 Medicorum ad commendationem hic locus pertinet, quod plurimum æstimentur: Nam quod minus hic æstimentur quam Eunuchi, vitium temporis fuit, non artis adde Forn. 2. *select.* 8. Possis & hinc etiam colligere: Servos medicinam exercuisse, de quo dixi *d l.* 1. §. 5. *J. de com. ser. manum.* qui tamen testes, *l.* 20. §. 7. *ff. qui testam. l.* 11. *J. de testib.* & tabularii, *l.* 3. *J. de tabular.* patroni causarum, *arg. l.* 1. *J. de postulando:* & judices esse non poterant. *l.* 3. *J. de offic. præt. l.* 12. §.2. *ff. de judiciis.* Puto usui medicinæ pernecessario id datum fuisse, cum & alias mulieres medicæ esse possint. *l.* 1. §. 5. *vers. Sin autem. J. de comm. servo.* An servi episcopi, clerici & monachi esse potuerint, vid. *Novell. Leon.* 9. 19. 11. De servis plura dixi ad *l.* 3. *in fin. ff. de cap. minut. l.* 32. *l.* 209. *ff. de reg. jur.*

16 De obstetricibus, medicis adde *l. pen. J. de posthum. hered. l.* 9. *ff. ad l. Aquil.* 17 Eunuchorum pretia. adde *tit. J. de Eunuchis.* 18 Optio rei legatæ quoties committitur tertio: illo non eligente intra annum, vel morte prævento, electio transfertur in legatarium. ut [illegible] *ff. de cond. & demonstr.* 19 Legatarius non rem optimam, sed modicæ æstimationis eligere debet. *l.* 37. *ff. de leg.* 1. 20 *l.* 1. *l.* 2. *J. h. t.* 21 *d. l.* 1. *Novell.* 39. *in pr.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 15. In rem missio fiebat fideicommissorum nomine herede non existente solvendo adversus extraneos [illegible] possessores. 22 Rei restitutioni subjectæ pure, vel certa die alienatio, pignoratio & manumissio non tenet ipso jure, *ut hic*: nisi certis casibus jure novo [illegible] *proxima. J. h. t. Nov.* 39. *c.* 1. 23 Adde *l.* 15. *ff. de reb. dub. l.* 70. *ff. ad SC. Trebell.* 24 Vide *J. de rebus alienis.* 25 Res sub conditione, vel sub die incerta restitutioni obnoxiæ, possunt interim alienari, vel obligari: sed tamen adveniente casu restitutionis, fingitur retro nulla alienatio, vel obligatio. *d. l.* 15. *l.* 17. *ff. quib. mod. usufr.* 26 Restitutioni res obnoxiæ possunt hodie certis casibus perpetuo alienari. vid. *in hanc authen.* Roland. a Vall. 1 *cons.* 85. *num.* 5. *& seq. &* 4. *cons.* 27. 27 Doti seu in dotem dari possunt etiam quæ alienari prohibita, *ut hic.* quod non tantum locum in dote de novo constituta habet, sed & in dote quam filius accepit vivo patre restituendam, sive filia pro se sive pro liberis (quos certis casibus dotare cogitur) dotem dare velit: sive inter vivos pater sive testamento dotem velit filiæ constituere, sive filia elocata sit nulla, vel exigua dote: si mulier maritum se dignum non reperiat nisi omnia bona restitutioni obnoxia in dotem daret; sive tale fideicommissum universale sive particulare & purum, sive alienatio expresse prohibita a testatore, vel statuto per juramentum firmato, sive privato sive Ecclesiæ restitutio hujusmodi bonorum facienda sit: sive mulier de cujus dote agitur, fœcunda sit, sive sterilis. Quin beneficium id transire ad filii & filiæ heredes putant, ut & ad eum cui mulier cessit jura dotalia: sed & in dote in qua mulier habet fidejussorem obligatum: & in re emphyteutica restitutioni obnoxia, nimirum ut dotis & similium causa alienari possit etiam sine consensu domini. Perpetuam quoque hujus beneficii causam esse existimant, ut res dotis, vel similis causæ nomine detracta ex fideicommisso, nunquam ad fideicommissarium revertatur. Accurs. Bart. Bald Castrensis, Jason *hic.* Aliud censent, si alia bona extent, ex quibus dos aut donatio propter nuptias dari possit: si dominii alienatio prohibita, si fœmina jussa sit restituere, si extraneus, aut qui liberorum numero non sit, restituere sit jussus: ut ex Dyno, Jacobo de Arena, Salicet. Bald. Castrensi, Nicolao de Neapoli refert Socin. *regul.* 12. si res sui natura alienari non potest, veluti feudum. vid Socinum *regul.* 324. 28 Alienari prohibita in dotem & propter nuptias donationem dari possunt, *ut hic*: sed & pro alimentis, redemptione sui vel aliorum captivorum, causa pia. Socin. *regul.* 3. & 324. exceptiones vid. *J. h. t.* 29 Sciente emens rem restitutioni subjectam re evicta, habet actionem ad pretium tantum, non ad duplum, etiam si duplum promissum fuerit. 30 *l.* 27. *J. de evict.* 31 Qui rem alienam sciens comparat, meliorationes factas amittit: quod & stricti juris est. dixi ad *l.* 38. *ff. de petit. hered.* 32 Quasi dicat, potuit summo jure pretium ipsum quoque amittere. 33 [illegible] elogia legitimum finem sortiri debent. 34 Bonæ fidei emptor re evicta non modo duplam promissam, sed ipsas quoque meliorationes recipit.

35 Falsa causa legandi, legata non vitiat. *l.* 12. *l.* 17. §. 2 *l.* 72. §. 6. *ff. de cond. & demonst.* §. 31. *Inst. de leg.* Ulp. 24. §. 19. nisi probetur testatorem, si scivisset causam falsam, non fuisse relicturum [illegible] Wormf 1. *pract.* 39. *obs.* 20. 36 Adde *L.* 35. *D.* 1. Causa est ratio legandi præteritum aliquid præsupponens, sive demonstrans. *l.* 12. *in fin. ff. de cond. & demonstrat.* Quatuor hæc separantur, Conditio, Demonstratio, Causa, Modus αἵρεσις, δήλωσις, αἰτία καὶ τρόπος. 44. *Eclog.* 29. 37 His verbis, *Soluta est mihi pecunia*, liberatio relinquitur, *l.* 4. *J. eod.* vid. *l.* 31. *ff. de lib. leg.* Goth. Ad intellectum hujus legis vid. Ant. Merend. *contr. jur l.* 2. *c.* 27. Ans.

manifeste ostendunt. Et ideò, aut peti quod [1] solutum est non potest, aut ex causa fideicommissi, ut debitor liberetur, agendum est: nisi [2] liquido probari possit eum non liberari debitorem voluisse, sed errore [3] lapsum solutam sibi pecuniam existimasse. PP. 7. Kalend. Martii, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

2. Imp. ALEXAND. A. Faustinæ.

ETiamsi veritas debiti [4] non subest, falsa tamen demonstratio [5] non perimit legatum, & ex testamento ejus quoque nomine competit actio. PP. 7. Id. Novemb. ALEXANDRO A. CONS. 223.

Si maritus legat dotem uxori certa quantitate non expressa, oportet uxorem probare numerationem. Salic.

3. Idem A. Verinæ.

SI non [6] designata certa quantitate dotem tibi legavit maritus, sed *quodcunque ad eum dotis nomine pervenisset, perventurumve esset*, & id ex testamento petis: necessaria probatio est numeratæ pecuniæ. Quod si quantitatem [7] expresserit, debetur [8], & si in dotem datum non [9] est: quasi aliud legatum, non eo jure, quo dos fungitur. PP. Non. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CC. CONSS. 224.

4. Imp. GORDIAN. A. Alexandro.

SI dotem (ut proponis) defuncta [10] in matrimonio uxore tua patri [11] ejus reddidisti, vel etiam ea non reddita, testamenti verbis (ut adseveras) munitus es, quibus se recepisse [12] dotem universam quondam socer tuus significavit: ne hoc nomine conveniaris, solicite agere non debes: cum aut soluta dote, nulla superest actio, aut non reddita, adversus petentem juxta defuncti voluntatem parata sit exceptio. PP. 15. Kal. Jun. SABINO II. & VENUSTO CC. CONSS. 241.

Si legatur dos facta relatione ad instrumentum dotis, nihil aliud requiritur, nisi quod instrumentum loquitur. Bald.

5. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Severæ.

REfert [13] largiter, [an] *dotem tibi reddi* maritus, an *quæ* [14] *instrumento dotali conscripta sunt*, legati, seu precariis verbis statuit: quippe [cum] superiore quidem casu datum probanti repeti tantum, posteriore vero nihil [15] nocente falsa demonstratione [quod] significatum [est] instrumento, postulari possit. S. 14. Kal. Decembr. CC. CONSS. 293.

TIT. XLV.

DE HIS QUÆ SUB MODO [16] LEGATA, VEL FIDEICOMMISSA RELINQUUNTUR.

1. Imp. ANTONINUS A. Saturninæ.

IN [17] legatis quidem, & fideicommissis etiam modus [18] adscriptus pro [19] conditione observatur. Sed si per te non stat, quominus voluntati testatoris pareas, sed per eum, cui [20] *nubere* [21] jussa es, quo minus id, quod tibi relictum est, obtineas, non oberit. PP. 5. Kal. Januar. [22] GENTIANO, & BASSO CONSS. 212.

2. Imp. GORDIANUS A. Ammonio P. P.

EX [23] his verbis, *Titio decem millia, vel insulam relinquo, ita ut* [24] *quinque millia ex his, vel eandem insulam Mævio restituat*: licet antea [25] neque legati, neque fideicommissi petitio nascebatur, tamen in libertate [26] a D. Severo hoc admissum est. Sed & in pecuniariis causis [27] voluntatis tuendæ gratia non immerito recipiendum est, ut etiam ex hujusmodi verbis, sive [28] ad conditionem, sive ad modum respiciant, sive ad dandum, vel faciendum aliquid: fideicommissi actio omnifariam nascatur, videlicet in [29] conditionibus post exitum earum. Sin vero legato, aut fideicommisso relicto, testator legatarium, seu fideicommissarium prohibuerit, vel heredem suum, vel alium quendam debitum exigere: habet debitor adversus legatarium, seu fideicommissarium agentem, usque ad quantitatem [relicti, sive] fideicommissi, sivè legati exceptionem [30]. PP. 6. Id. August. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

TIT. XLVI

DE CONDITIONIBUS [31] INSERTIS [32] TAM LEGATIS, QUAM FIDEICOMMISSIS, ET LIBERTATIBUS.

De conditione, si sine liberis decesserit.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Claudiæ.

CUm [33] testatorem fideicommissum Tralliano [34] ab eo, quem pro parte heredem instituerat, ita reliquisse proponas, *si* [35] *sine liberis institutus diem obierit*: isque nepotem, quem ex filia susceperat, heredem instituerit, conditionem adscriptam fideicommisso defecisse, manifestum est: nisi alia defuncti voluntas evidenter probetur. PP. Non. Decembr. LATERANO, & RUFINO CONSS. 198.

De conditione divortii.

2. Iidem AA. Galliano.

CUm patremfamilias fideicommissi nomine, quod in diem certam reliquit, ita cavere præcepisse proponas [36], *si a marito non* [37] *divertisset*, jurisdictionis [38] originem perinde servari æquum est, ac si nihil super ea re scriptum fuisset. Nec [39] exemplum legati, vel hereditatis, in quibus conditio divortii nonnunquam remitti solet, huic rei comparandum est: cum [40] absurdum sit, ideo perpetui edicti negligi formam, quia patris sui voluntati non obtemperatur. PP. *Antiochiæ*, 11. Kalend. August. ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De conditione, si cum focaria sua, matreque ejus moretur.

3. Imp. ANTONINUS. A. Aurelio militi.

SI ea conditione Aulazanus [41] legata testamento præstari voluit, *si cum focaria sua* [42] *matreque ejus moraretur*, & per eum stetit, quo minus voluntati testatoris pareret: cum [suâ] sponte scripturæ testamenti non [43] obtemperaverit, ad petitionem non admittitur. PP. 6. Id. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De conditione nuptiarum.

4. Imp. ALEXAND. A. Liciniæ.

LEgatum, sive fideicommissum a patruo tuo relictum tibi sub conditione, *si* [44] *filio ejus nupsisses*: cum mortuo [45] filio, priusquam matrimonium cum eo contraheres, conditio defecerit, nulla ratione deberi tibi existimas. PP. Kal. Decembr. ALEXAND. A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Faustino.

SI uxorem tuam tempore [46] nuptiarum in [47] patria potestate fuisse monstretur, fideicommissi commodum ei relictum, *cum* [48] *nupserit*, nullo alio diem ejus cedere prohibente, patri quæsitum non ambigitur. † Quod si a patre ante nuptias emancipata fuerit, ac postea decesserit, superstite patre, & marito, ac liberis: actionem fideicommissi sibi competentem ad heredes suos transmittit. S. 6. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De conditione pluribus personis *injuncta*.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI plures personæ unam conditionem implere fuerint jussæ, apud Ulpianum *dubitabatur*, utrumne omnes simul eandem facere debeant, an singuli quasi soli implere eam compellantur? Videtur autem nobis unumquemque [49] necessitatem habere conditionem implere, & pro portione sibi contingente accipere quicquid ex hoc commodi est: ut hi quidem, qui compleverint jussa, ad lucrum vocentur, qui autem neglexerint, sibi imputent, si ab hujusmodi commodo repellantur. Dat. 3. Kal. August. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

1 Quod solutum est, peti non potest. 2 Aliàs præsumitur pro qualibet depositione. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 21. 3 Erronea testatoris confessio non nocet. 4 Demonstratio hæc fuit: *Decem quæ Titio debeo.* 5 *l.* 3. *l.* 5. J. *h. t. l.* 17. *l.* 33. *ff. de cond. & demonst.* §. 30. *Inst. de leg.* Ulp. 24. §. 19. ἡ πλαστὴ ἀπαρίθμησις. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 16. *cap.* 62. hac sententia, Falsa demonstratio nunquam legata perimit. Ideoque si quis ita legaverit, Do lego huic aureos centum quos ei debeo: licet nihil debeatur, legatum valet ὡς ἀπὸ ἀπαριθμήσεως, tanquam ex numeratione. Harmenopulus 5. *tit.* 10. §. 24. hanc legem ita reddit, Falsa numeratio legata non perimit, unde si quis legans ita dixerit, *do huic tot nummos, quos ipsi debeo*, etiamsi non debeat, sed falso id dixerit, valet tamen legatum. 6 Dos incerta simpliciter uxori si prælegatur, uxor dotis quantitatem probare debet: alias legatum est inutile ei [illegible] certa, non debet: estque remisso probationis onere, legatum utile, *ut hic.* & §. 15. *Inst. de legat. l.* 6. *ff. de dote præleg.* 7 Demonstratio hæc fuit, *Decem quæ in dotem accepi.* 8 Imo non debetur. *l.* 1. §. 7. *ff. de dot. præleg.* 9 Falsa demonstratio si [illegible] innuitur, de qua vid. *l.* 2. *supr. h. t.* 10 Mortua filia in matrimonio dos patri ejusve heredibus reddi debet. 11 Pater liberationem dotis legare potest. 12 His verbis liberatio relinquitur, ut *l.* 1. *S. h. t.* 13 Dos, si ad instrumentum dotis relatione facta, legatur, statur instrumento: si ad dotem, veritas inquiritur. 14 Demonstratio hæc fuit: *Quæ instrumento dotali conscripta sunt, do, lego.* 15 *l.* 2. *supr. h. t. l.* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 33. *ff. de cond. & demonstr.*

16 Adde *L.* 35. *D.* 1. Modus est finis propter quem legatur, vel causa legandi collata in futurum, verbi gratia lego Titio centum ut quinquaginta Mævio restituat *l.* 2. J. *h. t.* 17 Quoties alicui sub modo legatum relinquitur, puta, *ut hoc faciat*, capit ille quidem legatum: verum si modus defecerit, legatum amittit. Modus enim est conditionis eventus in legatis & fideicommissis; si vero legatum mulieri relictum fuerit, *ut Petro nuberet*, ac legatum quidem acceperit, sed Petrus eam ducere nolit, legatum reddere non cogitur. Nec enim per eam stetit, quo minus impleatur conditio. *Synops. Bas.* 44. *tit.* 28. *c.* 1. 18 Modus est quasi conditio, & ita sæpius appellatur. *l.* 8. §. 7. *ff. de condit. instit. l.* 21. §. 3. *ff. de annuis leg. l.* 71. §. 1. *l.* 108. *ff. de cond. & dem. l.* 3. *in fin. l.* 4. *ff. de donat.* Non est tamen proprie conditio. *l.* 17. §. 2. *l.* 44. *in fin. ff. de manum. test.* Modus est, cum ita legamus ut aliquid fiat. *l.* 2. J. *h. t. l.* 17. *in fin. ff. de cond. & demonstr.* 19 Id est, impleri debet, quemadmodum & conditio. 20 *l.* 31. *ff. de cond. & demonstr.* 21 Modus hic fuit, ut Saturnina nuberet Titio. 22 [illegible] Februarii. Pammelius *in vita Tertull.* Nam pridie nonas Februarii Severus periit: adde quæ scripsi ad *l.* 3. *supr. de legat.* 23 Vid ad hanc *l.* Cujac. 14. *obs.* 25. 24 Nota genus modi. 25 Olim ex modo non oriebatur actio, hodie oritur 26 [illegible] ita legatum fuisse ut servum manumitteres, ut *l.* 48 *ff. de fideic. libert.* 27 Quod olim non fuit. 28 *l.* 21. §. 3. *ff. de annuis legat.* 29 V. Cuj. *d. l.* 30 Pro legatis sub modo relictis, competit actio & exceptio.

31 *Lib.* 35. *D.* 1. 32 *Incertis*, Hal. 33 Si quis alicui legatum sub hac conditione reliquerit, *si sine liberis heres diem suum obeat*, isque nepotibus ex filia decesserit, deficit conditio. Nam quum relictis liberis mortuus sit, etiam legatum inutile est, nisi alia defuncti voluntas evidenter probata fuerit *Synops. Basil.* 44. *tit.* 29. *c.* 1. 34 *Tralliano* Hal. 35 *Si Titius heres meus pro* [illegible] *partem suam* [illegible] *Tralliano resti tuito*. Titius nepotem ex filia [illegible] num debetur Tralliano fideicommissum? non debetur. Ne[illegible] qui nepotem ex filio reliquit heredem: fa[illegible] *l.* 48. *ff.* [illegible] 36 Heres legatario satisdat leg[illegible] sub conditione, vel in diem relicti nomine [illegible] *ff. ut legat.* nisi testator cautionem remiserit, *l.* 7. *infr. ut in possess. leg.* [illegible] *Filia post vigesimum annum Sempronio fundum dato.* eademque Sempronio cavere [illegible] hac conditione, *Si non diverterit.* Sempr[illegible] sibi caveri [illegible] Cum [illegible] denegatur Sempronio. Movetur, filia quod superiori conditione a patre ad divertendum provocata [illegible] tur, quum divortii conditio turpis natura sua sit. Sempronius turpe [illegible] conditionem admittit, sed hoc adjicit, turpes conditiones pro non adj[illegible] haberi, cavendum igitur. 37 Cui contraria est, si a marito diverterit. *l.* 5. [illegible] 38 Id est, edicti quo heredes legatorum nomine cavere j[illegible] ne[illegible] relictum aliquod novum putes, quo relicta sub conditione ita demum [illegible] *si conditio co[illegible] mata sit*, quale nunquam auditum fuit. 39 Ratio [illegible] de qua v. Cuja[illegible] 9. *obs.* 6. 40 Argumentum a contrario sensu in legibus, [illegible] & ultimis v[illegible] tatibus est validum, *ut hic*, nisi hujusmodi interpretatione [illegible] legis, statuti, vel juris communis emendatio: vel sententia juri ejusve rationi contraria, si contrari[illegible] de casus jure decisus sit: si qui statuerunt, ea interpretatione inciderent in pœnam. Id quoque in statuto emendante non obtinere putant: si interpretatio [illegible] statuto ipso prohibita sit: si in statuto dictio, ut vocant implicativa (*ut in* [illegible]) & [illegible] sit: si alia mens esset contra [illegible] aut testantium, si hoc [illegible] narrativ[illegible] legis vel canonis, vel a causa impulsiva, non finali [illegible] causa finali sumitur: ut notat Socinus *reg.* 28. adde Manticam 3. [illegible] dum *in Topicis loco* 82. *argumento a contrario sensu* 41 [illegible] eo sensu: *Aulazano centum do lego, si cum focaria* [illegible] num stetit, quo minus voluntati testatoris pareret [illegible] 42 De focaria, vid. *l.* 2. *supr. de donat.* [illegible] *l.* 12. §. 5. [illegible] *l.* 15. *ff.* [illegible] Paul 3. *sent.* 6. §. 37. 43 Legatarius [illegible] debitor, [illegible] pit. *l.* 1. *supr. de instit. l. un.* §. 2. *vers.* [illegible] *J. de caducis* 44 *Liciniæ centum do lego, si filio meo nupserit.* filius moritur. Liciniæ non debetur legatum. vid. Cujac. 17. *observ.* 22. 45 *l.* 31. *ff. de cond. & demonstr.* 46 *Titiæ centum do lego cum nupserit.* Nupsit Titia in patris potestate [illegible] Cui nam legatum quæsitum est, Titiæne an ejus patri? patri. *l.* 14. *in fin. ff. quando dies leg.* [illegible] *l.* 78. *ff. de verb. oblig.* nam legati dies cessit tempore nuptiarum quo Titia non[illegible] fuit emancipata. In legatis conditionalibus tempus conditionis inspicimus *l.* 28. *ff. de pignor.* in stipulationibus [illegible] a filiofamil. tempus contractus, non conditionis inspicitur [illegible] *ff. de verb. oblig.* 47 Nuptæ etiam filiæ in parentum potestate esse ponunt. *l.* 12. [illegible] *de coll.* An & in mariti? sunt etiam in ejusdem potestate, quod ad servitia [illegible] 48 De legato cum nupserit. 49 Plur[illegible] in uniuersa con[illegible]ne, impleta [illegible] non prodest, nisi implenti. *l.* 44. *in fin. ff. de vered.* [illegible] Fa[illegible] quisque sibi conditionem implet, non alteri. *l.* 13. *ff. de manumiss. testam.* Interdum necesse est [illegible] bus conditionem impleri, puta quoties individuum factum est *l.* 13. §. 2. *ff. de* [illegible]

De eo, qui jussus est liber esse, si certum quid heredi dederit.

7. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam [1] testamento condito libertatem servo suo dereliquit sub conditione, *si suo heredi certum numerum solidorum præstaret*, vel *aliam quandam speciem*, vel *vicarium servum*: Ille autem servus non in eodem [2] loco constitutus, ubi etiam heres fuerat, herili testamento cognito properabat ad heredem cum ipso, quod jussus erat dare heredi; sed in medio latronum, vel hostium incursione, [vel alio fortuito casu] peremptum est, quod portabat: *Quærebatur* inter antiquos, si præpediretur libertas, quia hoc dare servus non potest propter memoratum fortuitum casum? Itaque veterum dubietate quiescente, nobis placuit, ut & libertas omnimodo competat, & commodum, quod heredi, vel extraneo relinquitur, non [3] abstrahatur. Ex quacunque igitur causa impediatur, sive per heredem, sive per eum, cui dare [aliquid] jussus est, sive per fortuitos casus, in libertatem quidem ipse omnimodo perveniat, nisi ipse servus noluerit adimplere conditionem: obnoxius tamen constituatur post libertatem heredi, vel ei, cui dare aliquid jussus est, (nisi [4] & ipse oblatas pecunias non susceperit: quod enim semel [5] repudiatum ab eo est, redintegrari minime concedimus) quatenus hoc, quod dare jussus est, omnimodo implere compellatur: vel ipso mancipio [præstando] si existat: vel [6] in æstimatione ejus, non amplius, quam in quindecim [7] solidos computanda: vel in alia re, si & ipsa appareat: vel si non exi stat, vera ejus æstimatione præstanda. Dat. Prid. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. Anno 2. 532.

TIT. XLVII.

DE USURIS [8] ET FRUCTIBUS LEGATORUM, SEU FIDEICOMMISSORUM.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Maximo.

LEgatorum [9], seu fideicommissorum usuras ex eo tempore quo lis [10] contestata est, exigi posse manifestum est: Sed & fructus rerum, & mercedes servorum, qui ex testamento debentur, similiter præstari solent. Proposita Prid. Kal. August. ÆMILIANO [11] & FRONTONE CONSS. 200.

2. Imp. ANTONINUS A. libertis Cassiani.

ADversus eos [12], qui sub obtentu legis Falcidiæ legata [13] morantur, notissimum est juris auxilium. Si igitur proposita stipulatione cavere [14] cum satisdatione potestis *vos restituturos, quanto amplius quam per eam legem licet*, acceperitis: Judex, qui de fideicommissis jus dicit, solida vobis legata præstari jubebit. Quod si satisdationem implere non potueritis: arbitrio [15] dato certum diem vobis præfiniet, intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur. Et si [16] constiterit legi Falcidiæ locum non esse, & usuras & fructus post litem contestatam percipietis. PP. 16. Kal. Jun. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

3. Imp. ALEXAND. A. Paterno.

SI homines certi per fideicommissum tibi relicti fuerint, post moram periculo [17] debitoris fideicommissi sunt. Proposita 12. Kal. April. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

4. Imp. GORDIAN. A. Dionysio.

IN legatis & fideicommissis fructus [18] post [19] litis contestationem, non ex die mortis consequuntur [20], sive in rem, sive in personam agatur. PP. Non. Septemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

TIT. XLVIII.

DE INCERTIS [21] PERSONIS.

1. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.

Hujus constitutionis meminit Justinianus Instit. de legatis. §. posthumo. & Instit. De bon. possess. in princ. *ex quibus locis hoc argumentum confeci. A. Cont.*

CUm olim incertis personis nec legata [22] nec fideicommissa relinqui possent, nec libertas, nec posthumo [23] alieno, qui nec instititui poterat, hæc omnia correxit Justinianus: ita tamen, ut incertus [24] tutor nec hodie dari possit.

Photius quoque, & *Balsamon* in Nomocanone *non uno in loco ejus meminerunt, ajuntque esse tit. 48. lib. 6. constitutionem unam. Ex his igitur & sequentes quoque epitomas confeci.*

NUmerat hæc constitutio varia themata, variasque species, quibus docet id quod illicito [25] collegio relictum est, non valere, nisi singulis e collegio legatum sit: contra autem quidquid licito collegio legatur, valere. *Nomocanonis tit.* 12. *cap.* 9.

Item aliud argumentum.

DIcit constitutio valere quod relinquitur licito collegio, aut corpori [26], vel clericis, vel collegiis, vel curiæ, vel cohorti præsidis, vel medicis, vel doctoribus, vel advocatis, vel militibus, vel ejusdem artificii opificibus seu artificibus, vel sacerdotibus, vel cuipiam alii corpori: & ait, relictum dividi viritim, & ex æquis partibus inter eos, qui tempore mortis testatoris fuerint descripti in albo, præterquam si certam quantitatem testator unicuique attribuerit.

† Dicit quoque ad extremum ea constitutio, quod si semel, aut annuum quid in pios usus relictum sit, aut ecclesiis, aut xenonibus, aut ptochiis, aut venerabilibus domibus, aut communi clericorum, aut ad captivorum redemtionem, aut ipsis pauperibus, vel captivis, valeat defuncti voluntas. *Nomocanonis Tit.* 2. *cap.* 1.

Hæc excerpsi ex utraque Nomocanonis Latina translatione, in quibus editionibus, & cæteris ejusdem farinæ sunt permulta nobis valde suspecta. Itaque pessime mihi videntur de nobis omnibus mereri, benevole lector, qui cum Græca habeant, vel Βασιλικῶν, *vel Nomocanonis exemplaria, & cætera ad jus pertinentia, suppressis Græcis suas futiles, & indoctas translationes duntaxat edunt, quominus eorum fœdissima pleraque peccata ex Græcorum collatione coargui possint.*

TIT. XLIX.

AD SENATUSCONSULTUM [27] TREBELLIANUM [28].

De oneribus hereditariis.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Probo.

SI ex senatusconsulto quartam partem hereditatis [29] retinuisti, & dodrantem fideicommissario restituisti: quod creditoribus hereditariis pro [30] novem unciis præstiteris, a fideicommissario petere potes. PP. 15. Kal. April. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De oneribus, & legatis.

2. Imp. PHILIPPUS [A.] & PHILIPP. C. Juliano.

AD eum, cui ex Trebelliano SC. pars hereditatis restituitur, successionis onera, seu legatorum [31] præstationem pro competenti portione spectare, indubitati juris est. PP. 18. Kal. Novembr. PEREGRINO & ÆMILIANO CONSS. 245.

De republica.

3. Imppp. CARUS, CARIN. & NUMERIAN. AAA. Zotico, & aliis.

SI per fideicommissum hereditas Reipublicæ [32] relicta est, ex Trebelliano SC. (quod ab intestato [33] quoque locum habet) quartæ partis, & fructus [34] ejus vobis restitutio [35] competit. Sine die, & consule.

De tacita repetitione fideicommissi.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Quintianæ.

NOn [36] justam te gerere solicitudinem per fideicommissum relictæ portionis hereditatis perspicimus, verentem ne fructum amittas relicti fideicommissi, quoniam avia testatoris ex parte heres scripta, & tibi rogata restituere, calliditate, ac fraude [37] repudiavit, ut ad alium nepotem eundemque coheredem devolvatur portio, a quo tibi nominatim non fuerat fideicommissum relictum, & coacta [38] suspe-

1 Vid. Joann. Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 2. *num.* 150. Ans. 2 Hinc colligitur, Eum qui quid deferre creditoris ad domum tenetur, proprio sumptu & periculo deferre teneri non creditoris. v. Molin. *de usur. quæst.* 9. *n.* 138. 3 Et ita constat casu fortuito non excusari debitorem. Rei interitu neminem liberari ab implenda conditione. adde *l.* 11. *supr. si cert. petat. l.* 3. *l.* 20. *ff de statulib.* 4 *d. l.* 3. §. 1. Ulp. 2. §. 5. 5 Semel repudiatum redintegrari non potest. 6 Æstimatio rei loco est. 7 *l.* 35. §. 3. J. *de donat.* de vulgari servorum pretio, v. *l.* 1. J. *de comm. servo.*

8 *l.* 3. *in fin. ff. de annuis.* Paul. 3. *sentent.* 8. §. *ult.* Cajus 2. *tit.* 7. *in fin.* De usuris testamentariis vid. Molin. *q.* 73. *de usur.* Hotomannum 2 *de usur.* 4. 9 *Synops. Basil.* 44. *tit.* 2. *cap.* 84. 10 Usuræ legatorum debentur a lite contestata, *ut hic* & *l.* 4. J. *h. t. l.* 91. *in fin. ff. de leg.* 1. Mora fit ex die litis contestatæ. Mora fit cum postulanti non datur. Paulus 3. *sentent.* 8. §. *ult.* atque ita, Quoties ex testamento actione legatum petitur, fructus post litem contestatam capti & partus editi, & servo legato quæsiti legatario restituuntur. Harmenop. 5. *tit.* 10. §. 33. 11 Anulino. 12 Heredes scil. 13 Id est, legatorum præstationem. 14 Paul. 3. *sentent.* 8. §. 2. 15 Arbiter dabatur ad ineundam Falcidiam. 16 Heres legati solutionem denegat, veritus ne creditoribus aliquando imminentibus non habeat unde postea Falcidiam detrahat? Dupliciter eo casu legatariis consultum est. Primum enim cavere possunt se restituturos quanto amplius quam per legem Falcidiam licuerit, acceperint. Secundo, si cavere non potuerint, Prætor fideicommissarius dabit arbitrum ad ineundam rationem legis Falcidiæ, & diem intra quem ineatur, partibus præsentibus: & secundum eam de fideicommisso pronunciabit, vel herede non veniente ad diem damnabit eum, ut solidum legatum præstet cum onere usurarum & fructuum a die litis contestatæ *l.* 3. *ff. de usur. l.* 78. *ff. de leg.* 2. *l.* 6. *in fin. ff. si cui plus quam per leg. Falcid. l. pen. ff. de usur. l.* 68. *in fin. ff. ad leg. Falcid.* 17 Moram qui admittit, casus fortuitos præstat. *l.* 39. §. 1. *l.* 47. *in fin. ff. de leg.* 1. 18 Vid. *l.* 1. *supr. h. t.* 19 De fructibus legatorum. 20 Legatarii scil. Quæstio est utilis: Cui scilicet fructus rei legatæ cedant. Alii hunc locum ita interpretantur: Rei alienæ legatæ fructus non pertinere ad legatarium, nisi a lite contestata: rei testatoris, pertinere. Accurs. *hic.* Alii (Gall. scilicet) heredem non de percipiendis teneri, sed de perceptis. vid. Bart. *hic.* Ulpianus de percipiendis etiam teneri heredem ait. *l.* 39. §. 1. *ff. de leg.* 1. Paul 3. *sent.* 6. §. 16. aliter distinguit, Fructus qui solo cohærebant mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinere: ante perceptos, non pertinere. Alii negant fructus perceptos ante aditam hereditatem deberi, alii deberi ajunt. vid. Grassum *l.* 1. *sentent.* §. *legatum quæst.* 71. Cujacius *c.* 18. *de præscriptionibus.* putat fructus deberi a tempore moræ, si per damnationem: a tempore aditionis, si per vindicationem res legata sit. Subtiliter dici potest (non loquor de usuris certæ pecuniæ legatæ) ad eum pertinere qui rei sit dominus. *l.* 42. *ff. de usuris. l.* 86. §. 2. *ff. de leg.* 1. ergo ad legatarium, cum recta via dominium rei legatæ transeat in legatarium. *l.* 64. *in fin. ff. de furtis.* Verius est autem, fructus rei legatæ deberi tantum ex mora, *ut hic*: cum singulari jure fructus rei ad pias causas legatæ, a tempore mortis debeantur. *l.* 46. §. 4. *supr. de Episcop. & Cleric. Nov.* 131. *c.* 12. *vers. Si autem legatum.* Interea ex Harmenop. 5. *tit.* 10. §. 46. *discimus, Heredem, si post judicis sententiam quadrimestre tempus in solvendo legato fecerit*, commoda ad sententiam usque præstare legatario.

21 Περὶ ἀφανῶν προσώπων. 35. *Ecl.* 18. §. 25. §. 27. *Inst. de legat.* Ulpian. 22. §. 4. & 24. §. 18. Paul. 3. *sentent.* 6. §. 13. Incertæ personæ sunt, quas ne quidem testator novit, veluti si dixerit, *Et qui filiam meam duxerit*, vel, *qui primus Consul factus fuerit centum do lego. d.* §. 25. 26. 27. *Inst. de leg. ubi Theophilus.* Inter incertas etiam personas censentur posthumi alieni. Inter incertas etiam personas videntur paulo post referri collegia, & similia corpora, adde *l.* 4. *ff de reb. dub.* 22 *d.* §. 25. *d.* §. 18. *d.* §. 13. 23 *Inst. de bon. poss. in pr.* §. 28. *Inst. de leg.* 24 *d.* §. 27. *l.* 20. *l.* 30. *ff. de test. tut.* 25 Illicito collegio legari non potest, ergo licito collegio legari potest. *l.* 1. *supr. de sacros. eccles. l.* 8. *supr. de her. inst.* vid. *l.* 38. §. 6. *ff. de leg.* 3. *l.* 20. *ff. de reb. dub.* 26 *d. l.* 20.

27 Quo tempore factum fuerit, vid. *l.* 1. § 1. *ff. h. t.* §. 4. *Inst. h. t.* Verba senatusconsulti vid. *ibid.* § 2. Trebelliano recentius est Pegasianum. §. 5. *Inst. eodem.* Trebelliano transferebantur actiones in fideicommissarium. Pegasiano deducendæ quartæ ex fideicommisso jus datum est. Autore Justiniano hodie Pegasianum in Trebellianum transfusum est. 28 Dixi ad *L.* 36 *ff.* 1. *L.* 2. *Inst.* 23. 29 Trebellianicam heres deducit ex hereditate, id est, ex fideicommisso universali hereditatis, *ut hic.* nisi institutus sit contemplatione fideicommissarii ipsius. tunc enim nullam quartam retinere notat Accurs. in *l.* 18. *in fin. ff h. t.* & ibid. Bald. & Roman. Imola in *l* 11. *ff. de leg.* 1. *l.* 3. § *cum Pollid.* 3. *ff. de usuris.* 30 Deducta quarta ab herede, onera creditorum dividuntur inter heredem & fideicommissarium pro quadrante & dodrante, *ut hic.* non deducta, omnia transferuntur in fideicommissarium. 31 Fideicommissarius pro rata tenetur ad onera & legata, *ut hic.* & *l.* 1. §. *pen.* § *ult. ff. h. t.* §. 5. §. 6. *Inst. h. t. l.* 1. § 19. *l.* 15. §. 1. *ff. ut leg.* Paul. 4. *sent.* 3. §. 1. 32 Etiam de hereditate reipublicæ restituenda quarta detrahitur. facit *l.* 1. §. 5 *l.* 3. *in fin. ff. ad l. Falcid.* 33 Trebelliano & legi Falcidiæ ab intestato etiam locus est. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 6. §. 1. *ff. h. t. l.* 4. S. *de codicill. l. ult.* J. *quando dies leg. l.* 13. *ff. de inoff.* & merito, cum fideicommissum ab intestato relinqui possit. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 22. *supr de fideic.* vid. Wurmf. 1. *pract.* 39 *observ.* 17. 34 *l.* 22. §. 2. *ff. h. t.* 35 Alii legunt *institutio.* Cujac. 18. *obs.* 9 legit *retentio.* 36 Vid. Cujac. *in hanc l.* 18. *obs* 12. 37 Id est, in fraudem fideicommissarii. vid. Cuj. *d. loco.* 38 Heres coactus adire hereditatem, Falcidiam amittit *ut hic.* & J. *h. t. in fin.* quod ex Pegasiano in Trebellianum translatum est. adde *l.* 14. §. 3. *l.* 28. *ff. h. t.*

ctam

ctam hereditatem adire, priusquam pro [1] herede gereret, rebus sit humanis exempta: cum divo Antonino parenti nostro deberi etiam a [2] substitutis fideicommissum contemplatione judicii testatoris, quasi tacite ab his repetitum, jamdudum placuerit. Neque enim quartæ retentionem, quam illa, quæ repudiavit, hereditatem adire coacta [3], ut suspectam retinere non potuit, timere debes. S. 6. Id. Jul. *Philippopol.* AA. CONSS.

De scriptura. De succedentibus ab intestato.

5. Iidem AA. & CC. Verissimo.

ET [4] sine scriptura per fideicommissum hereditas recte relinquitur. Igitur si uxor tua te, & privignum suum in discrimine mortis constituta designavit, velle successionem obtinere usque ad dodrantem; ejus voluntatem ratam servari convenit: cum [ab] intestato [5] ei succedentes, de restituendo fideicommisso conventos, ultra quartam, ære alieno [6] deducto, quantum penes eos sententia SC. relinqui præcepit, tantum [7] obtinere [8] posse præstiterit. S. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, C. CONS.

De filiis, vel filiabus oneratis fideicommisso.

6. Imp. ZENO A. Dioscorio P. P.

JUbemus, quotiens pater, vel mater, filio seu filia, filiis vel filiabus ex æquis, vel inæquis partibus heredibus institutis, invicem seu simpliciter quosdam ex his [9] aut quendam rogaverit, *Qui prior sine liberis decesserit, portionem hereditatis suæ superstitibus restituere:* ut omnibus modis retenta [10] quarta pro auctoritate Trebelliani SC. non [11] per [12] imputationem redituum (licet [13] hoc testator rogaverit vel jusserit) sed de ipsis rebus hereditariis, dodrans [14] restituatur. † Idemque in retinenda legis Falcidiæ portione obtinere jubemus: & si pater vel mater filio seu filia institutis (sicut supra dictum est) heredibus, rogaverit *eos easve nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus suis ac deinceps restituere hereditatem.*

§. 1. In supradictis autem casibus fideicommissorum servandorum satisdationem [15] cessare jubemus, si non specialiter eandem satisdationem testator exigi disposuerit, & cum pater vel mater secundis [16] existimant nuptiis non abstinendum. In his enim duobus casibus, id est, cum testator specialiter satisdari voluerit, vel cum secundis se pater vel mater matrimoniis junxerit, necesse est, ut eadem satisdatio pro legum ordine præbeatur. §. 2. Sin autem is qui fideicommissaria restitutione gravatus est, uno [17] filio superstite, vel nepote ex filio seu filia nato, vel pronepote, vel posthumo relicto decesserit: non [18] videtur extitisse conditio, & ideo deficit fideicommissi petitio. §. 3. Illud etiam admonemus ea quæ de Falcidiæ portione non [19] per reditus [20], sed per ipsas res hereditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicut supra dictum est) concedenda diximus; non [21] ulterius quam in his personis & casibus, quorum superius mentio facta est, oportere produci. PP. Kal. Septembr. *Constantinop.* PROBINO & EUSEBIO CONSS. 489.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. sed & hoc præsenti. al. §. si quis sub conditione. col. 9. tit. 6. al. 15. [illegible] Novell. 123. cap. 37.

N*Isi rogati, restituere datum dotis causa, vel propter nuptias donationis, vel relictum sub conditione nuptiarum vel liberorum, monasterium* [22], *vel altum locum venerabilem ingrediantur: sive restitutio, aut substitutio fiat sub prædictis conditionibus, sive in redemtionem captivorum, seu in egentium alimenta.*

In AUTHENT. de restit. §. nobis ergo recte. col. 8. tit. 9. al. 4. Novell. 108. cap. 1.

C*Ontra cum rogatus fuerit quis*, ut sine liberis decedens, quod tunc ex hereditate superest, restituat, *vel aliis hujusmodi fideicommissi verbis gravatus, quartam* [23] *institutionis fideicommissario restituere cogitur. Super hoc igitur, & cautionem* [24], *nisi* [25] *a defuncto remissa sit, exponet. Quod si contingat eam deminui, aut ex* [illegible] *substantia suppletur, aut ea deficiente, in re[i] actione & hypothecaria fideicommissario uti permittitur adversus rerum acceptores. Ex* [26] *causa tamen dotis, seu propter nuptias donationis, seu captivorum redemptionis, vel si non habeat, unde faciat expensas, hujus quartæ permittitur deminutio.*

De fideicommisso relicto pupillo vel furioso. 1. Quibus casibus ipso jure utiles actiones transferuntur in fideicommissarium.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SAncimus, licentiam esse etiam soli tutori [27] recte fieri fideicommissi nomine universitatis restitutionem, quod pupillo relictum est, & sine onere fidejussionis: ubi tamen pupillus fari non possit, vel abesse noscitur: ne dum nimia [28] subtilitate utimur circa res pupillares, ipsa subtilitas [29] ad perniciem eorum revertatur. † Idemque juris esse oportet, & si furioso [30] fideicommissaria debeatur hereditas: ut restitutio curatori ejus soli nomine scilicet furiosi celebretur. Quis enim sensus [31], quæ vox certa furioso esse intelligitur, cum [in] utroque casu restituentes [32] plenissimam consequantur ex nostra lege securitatem? Hoc eodem observando, & si ipsi pupilli vel furiosi restitutione gravati [33] sunt. §. 1. Cum autem aliquis hereditatem restituere jussus est, & dolo malo vel post litem contestatam vel antea sese contumaciter celaverit, vel si suppositus fideicommissariæ restitutioni, antequam restitueret hereditatem ab hac luce subtractus est, nullo herede, vel successore [ei] existente; vel fideicommissarius cui restituta est ex Trebelliano SC. hereditas, alii per fideicommissum restituere jussus fuerit res hereditarias: quemadmodum actionum translatio celebretur in tribus istis casibus apud veteres *dubitabatur* [34]? & Domitius Ulpianus constituendum esse super his putavit. Sancimus itaque, ut sive per contumaciam [35] abfuerit is, cui restitutio imposita est, sive morte [36] præventus nullo relicto successore fuerit, sive a primo fideicommissario in secundum translatio celebrari jussa est, ipso [37] jure utiles actiones [38] transferantur. Dat. 10. Kal. Novembr. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

A quo solvendum sit speciale fideicommissum.

8. Idem A. Joanni P. P.

QUidam testamento condito, jussit heredem *omnem* [39] *hereditatem, quam ei dereliquit, alii restituere:* speciale etiam fideicommissum alteri adscripsit: & *quærebatur*, specialis fideicommissarius id, quod ei relictum est, a quo consequi debeat: utrumne ab herede, ut post restitutionem ejus alias res universitatis fideicommissarius accipiat? an una cum aliis rebus oporteat, & hoc generali fideicommissario aggregari, ut ipse speciali fideicommissario hoc tradat, sive in rebus, sive in pecuniis fideicommissum [relictum sit?] Sancimus [40] itaque totam quidem substantiam secundum Senatusconsulti Trebelliani auctoritatem restitui generali fideicommissario: illum autem speciali fideicommissario id, quod ei derelictum est, dependere. Dat. 15. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPAD. & ORESTIS VV. CC. Anno secundo. 532.

TIT. L.

AD [41] LEGEM FALCIDIAM [42].

De repetitione.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Prisco.

SCire debes, omissa Falcidia, quo pleniorem [43] fidem restituendæ portionis exhiberes, non videri plus debito solutum esse. PP. 3. Id. Maji, LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

1 Pro herede gestio sequitur aditionem. *l. 14. §. 3. ff. h. t.* 2 *l. 74. ff. de leg. 1. l. 61. in fin. ff. de leg. 2.* 3 Dixi §. *h. t.* 4 *l. 22. §. de fideicomm.* 5 Dixi ad *l. 3. § h. t.* 6 Quarta intelligitur deducto ære alieno. 7 *Nihil obtinere*, Cujac. 18. *obs.* 9. 8 Id est, retinere, ut in *l. 6. §. de his quibus ut indig. [illegible] 1. §. de his quæ sub modo.* 9 Fratribus scil. & ita testator prohibere non potest, quominus liberi primi gradus quartam Trebellianicam detrahant. Clar. 3. *sent. §. Testament. quæst.* 63 (nisi forte testator hereditatem restitui jubeat liberis & descendentibus filii gravati. Clar. *d. loco*) sive unam sive duas quartas possint liberi primi gradus detrahere. Clar. *d. loco ex communi opinione*, Roland a Val. 1. *cons.* 12. *n.* 8. Quid? liberi secundi gradus possuntne prohiberi quominus quartam detrahant? possunt, ut ex hac constitutione colligunt interpretes. ergo & extranei multo magis, quibus nulla legitima debetur. Clar. *ex comm. opin. d. loco & q.* 62. etiam si pupillo alias substituti sint. Clar. *d. loco quæst.* 72.
10 Trebellianicam deductionem liberis suis auferre testator non potest, *ut hic.* An extraneis? potest. *Gloss. Nov. 1. de hered. & Falc. §. ult. Instit. ad SC. Trebell.* Cyn. *Auth. sed cum testator. J. ad l. Falc.* 11 Liberis beneficio singulari datum est, ut in eorum Falcidiam non imputentur fructus medio tempore, i. e. pendente conditione fideicommissi percepti: quod olim non fuit. & ita abrogatur *l. 18. l. 22. §. 4. ff. h. t.* Superior regula habetne locum quoties non alicui testatoris descendenti, sed alicui extraneo restituenda est hereditas? Rolan. 1. *cons.* 39. *n.* 7. & *cons.* 78. *n.* 11. & *seqq.* improbata Salyceti opinione negat. Movetur autem §. 3. J. *hic*, ubi traditur, legis hujus beneficium ad alias personas, aliosve casus, quam qui hac lege comprehensi sunt, non extendi. Movetur etiam, quod plenior usus fratri in fratrem permittatur quam in extraneum.
12 Fructus non imputantur filiis in Trebellianicam, *ut hic.* ergo multo minus in legitimam quæ jure naturæ debetur, ut quæ longe favorabilior sit. Verum quæri potest, de quibus fructibus hanc sententiam accipi oporteat. Et vero intelligi debet de fructibus inventis in hereditate testatoris, sed tamen perceptis post mortem ipsius testatoris. Nam fructus percepti ante mortem testatoris conjuncti sunt ejus patrimonio, suntque pars ipsius hereditatis, & in legitimam liberorum imputantur. Butrigar. *hic.* Angel. *in l. Centurio.* 15. *ff. de vulg.* vid. Mantic. 7. *de conjecturis* 10. 13 Liberis interdum licet patris voluntatem negligere. *Goth.* Et hinc colligunt liberis primi gradus detractionem prohiberi non posse. Bart. Bald. *hic.* Et nota, quod hic tantum una detractio admittatur, puta legitimæ, vel Trebellianicæ, ut in *Novell.* 30. *de restit. cap. 1. & l. 24. supr. famil. ercisc.* Secus jure Canonico quod duplicem detractionem admittit *cap. Raynut.* 16. & *cap. Rainald. extr. de testam.* Ans. Quod & mores sequuntur, de quibus v. Censur. Forens. nostram *lib. 3. c. 9. n.* 10. S. L. 14 Et ita novem unciæ. Ergo penes liberos restitutionis onere gravatos unica tantum quarta civili jure remanebit. sed Rolan. a Valle 1. *cons.* 80. *n.* 7. negat eam opinionem communi usu receptam esse propter *c. Raynutius.* 16. *extr. de testamentis.* Subtiliter & illud adjicit *d. loco.* & 1. *cons.* 12. *n.* 8. hic dodrantem restitui ex eo quod superest post jam deductam legitimam: dodrantem assis hic intelligit relictum post detractionem legitimæ. Contrariam opinionem defendit Hotomanus 36. *Illust.* adde Cujac. 8. *obs.* 3. ubi de duarum quartarum deductione. 15 Filio meo mandavi ut hereditatem meam fratri suo restitueret: vel filium filiamve rogavi, ut hereditatem meam suis liberis restituerent? His duobus casibus filius & filia de fideicommisso restituendo satisdare non coguntur, nisi nominatim eis ut satisdarent injunxi, vel nisi secundas nuptias contraxerint, *ut hic.* adde *Novell.* 108. *c.* 2. *l.* 54. *in fin. ff. ad SC. Trebell.* & quæ [illegible] ad *l.* 7. J. *ut in possess. legator.* & Joseph. Ludovic. *decisione* 63. *n.* 5. & *Goth.* [illegible] J. *ut in possess.* 16 Dixi ad *Nov.* 22. *c.* 41. 17 Non videtur sine liberis mortuus, qui [illegible] tantum reliquit. *l.* 104. §. 1. *ff. de condit. & demonstr. l.* 6. §. *de instit. l.* 30. [illegible] *l.* 1. §. *de condict. infert. l. ult. ff. de [illegible] l.* 148. *l.* 149. *ff. de reg. jur.*
18 Vid. [illegible] 19 Heres de restituenda hereditate gravatus fructus, quos ante moram restituendi percepit, restituere non tenetur, *ut hic & l. muliér.* 22. §. *si heres.* 2. *l.* 18. *ff. h. t.* fallit si hereditas terræmotu, vel casu fortuito diminuta sit: tunc enim heres eam jacturam supplere ex fructibus hereditatis cogitur, pro [illegible] *in l. scribit Celsus.* 33. *ff. ad SC. Treb.* fallit [illegible] fructus illis tenetur. [illegible] *tamen.* 27. §. *heres ex asse* 16. [illegible] *ad SC. Treb.* [illegible] si fructus illa testatoris cura herediti quæsiti fuerint [illegible] 172.
20 Dixi de hac imputatione initio hujus legis. 21 [illegible] non extenditur ad nepotes. 22 Titius jussus, *si sine liberis [illegible], hereditatem Cajo restituere*, si monasterium postea ingressus, id est, [illegible] hereditatem ipsam non restituit: quod ei monasterium, loco [illegible]. 23 [illegible] tus *superfluum hereditatis* restituere, quartam deducit. 24 Cautio [illegible] potest. 25 Cautio remitti potest ei, qui oneratus est [illegible] fideicommisso.
26 Titius quod ex hereditate mea illi superfuerit, post mortem Cajo restituere [illegible] ultra quartam deducere potest ex illa hereditate certis casibus, *ut hic.* 27 Hereditas tutori, vel curatori, *l.* 37. *in fin. l.* 38. *l.* 39. *ff. h. t.* & e contra, ab iisdem [illegible] potest, *in fin. hujus princ. infr. l.* 1. §. 12. *l.* 35. *l.* 37. §. 1. *ff. eodem* 28 [illegible]
29 Subtilitas plerumque in perniciem utentis vertitur. 30 *Ditt.* §. 12. [illegible] 35.
31 Furiosus sensu, certaque voce caret. 32 Tutoribus & curatoribus restituere hereditatem pupillis relictam tutius est. 33 *d.* §. 12. [illegible] 34 Hæc est 37. decim. ex quinquaginta novis Justinian. vid. [illegible] 35 Adversus contumaces vel absentes, vel mortuos heredes fideicommissarii postulant decretum *l.* 67. *ff. h. t.* Paul. 4. *sentent.* 4. §. 3. 36 *l.* 13. [illegible] *l.* 14. [illegible] *de testam. milit.*
37 Sine cessione, adde *l.* 37. *ff. h. t.* 38 *l.* 44. *ff.* [illegible]
39 Cujacius monet, Justinianum hic prohibitionem detrahendæ Falcidiæ [illegible] testatore parturire, quod biennio post hanc legem edidit, constitutione emissa ad eundem præfectum prætorio. 40 *Titius omnem meam hereditatem Cajo restituat:* & post, *Sempronio centum dari volo.* Quæritur a quo Sempronius centum recipere debeat? An a Titio herede: an a Cajo fideicommissario universali? Responsum est, a Cajo.
41 Dixi ad *L.* 35. *D.* 2. 42 Lex Falcidia lata est ab Augusto, *Suida teste*, Trebellianum sub Nerone, *l.* 1. §. 1. *ff. ad SC. Treb.* Pegasianum [illegible] Vespasiano. §. 5. *Instit. de fideicomm. hered.* Hujus primum caput vid. in *l.* 1. *ff.* [illegible] aliud in *l.* 81. *ff.* [illegible] aliud in *l.* 16. J. *eodem.* aliud quod a Duareno adfertur. 1. *disput.* 58. [illegible] admittendum, ut quod secundi capitis ambitu contineatur. 43 Indebitum non solvit, qui plenam fidem defuncto præstare maluit. *l.* 19. J. *h. t.* Paul. 4. *sent.* 3. §. *ult.* vel, Solvens sciente quod potuit per Falcidiam retinere, non dicitur plus debito solvere. *l.* 9. J. *h. t. l.* 5. §. 15. *ff. de donat. inter vir.* Falcidiam igitur non detrahens sequi voluntatem testatoris videtur, ut *hic*, & *l. ult.* J. *h. t.* Nam contra sententiam testatoris Falcidia deducitur. *l. Titia* 56. *ff. h. t.* sententiam, inquam, tacitam & generalem: [illegible] deducitur contra expressam ejus prohibitionem. *Auth. sed cum testator. infr. h. t.* Expressam non tantum apertissimam prohibitionem intelligimus, sed & ex verbis testamento adjectis collectam: veluti si prohibuerit alienationem rei legatæ, & eam voluerit manere apud successorem ejus cui relicta est: his enim verbis intelligitur Falcidiam prohibuisse: quia legatarius videtur alienare, si permittit quartam detrahi. Gloss. Aretinus, Gabaulus in *l. centurio.* 15. *ff. de vulgari.* Idem dicendum, si testator voluit tota & plena & integra, vel sine diminutione legata præstari: vel integram solutionem legatorum fieri a suis executoribus: aut si noluerit heredem plus petere habereve, quam ei relictum sit: vel si legatario rei legatæ propria auctoritate accipiendæ potestatem fecerit. An idem si pleno jure legata præstari jusserit? vid. Tiraq. ad *leges connub. Gloss.* 5. *n.* 93. & 168. Quid? superioribus casibus heres num ab aliis legatis Falcidiam suam deducet, & quidem integram? deducet. ut superiores clausulæ in aliorum legatariorum non heredis ipsius præjudicium additæ censeantur. vid. Mantic. 9. *de conject. ult. volunt.*

Adver-

Adversus quos, & pro qua portione locum habet Falcidia.

2. Idem A. Sactiano.

FAlcidiæ rationem adversus omnes [1] pro modo legatorum, & fideicommissorum locum habere, certi & explorati juris est. PP. Kal. Jul. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

De tacito fideicommisso.

3. Imp. ALEXANDER A. Hermagoræ.

ETiamsi tacitum [2] fideicommissum heredem administrasse apparuerit, legata tamen, seu fideicommissa, quæ testamento relicta sunt, præstanda esse, ambigi non oportet: ad eum videlicet modum, quem lex Falcidia patitur: cum quartam, quæ aufertur [3] heredi, qui contra [4] legem fidem suam obtulit, legatariis proficere non placuit. PP. Id. Octobr. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De Principe.

4. Idem A. Philetiano.

ET in legatis Principi [5] datis legem Falcidiam locum habere merito Divo Hadriano placuit. PP. 5. Kal. Jan. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De mortis causâ donationibus.

5. Idem A. Damasatæ.

SI mortis [6] causa immodicas donationes in sororem tuam matrem contulisse probare potes: legis Falcidiæ ratione secundum constitutionem Divi Severi avi mei uti [merito] potes. PP. 15. Kal. Novemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De ære alieno. 1. Ex quibus legatis Falcidia deducitur. 2. Si quid ultra solidum heres præstiterit, aut fecerit.

6. Idem A. Secundinæ.

IN imponenda ratione legis Falcidiæ omne æs alienum deducitur, etiam [7] quod ipsi heredi mortis tempore debitum fuerit, quamvis aditione hereditatis confusæ [8] sint actiones. §. 1. Omnia autem legata, quamvis [9] in operibus publicis conficiendis statuisque ponendis data sint, ad contributionem dodrantis pro rata suæ cujusque quantitatis revocantur. §. 2. Nec [10] si quid ultra [11] solidum heres præstiterit, aut perfecerit, legitimæ computationi præjudicatur. S. 5. Kal. Januar. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De testamento militis.

7. Idem A. [Primo, &] P. Pomponio.

IN testamento quidem militis [12] jus legis Falcidiæ cessat. Sed si ea, quæ ad [13] vos pertinent, defunctus tenuit, bonorum ejus videri minime possunt: & ideo recte rationem eorum, ut æris alieni, haberi desiderabitis. PP. Kal. Maji, ALEXANDRO II. & MARCELLO CONSS. 227.

Quibus casibus Falcidia cessat.

In AUTHENT. de heredib. & Falcidia. §. hinc nobis, & §. sequ. col. 1. tit. 1. Novell. 1. cap. 2. & 3.

SEd [14] *cum testator hoc expressim* [15] *vetuit, non ignarus quis modus sit sui patrimonii, cessat Falcidia* [16]*: & si heres in hoc defuncto non* [17] *pareat, defertur hereditas personis enumeratis sub titulo de legatis, & fideicommissis.* † *Item si heres quædam legata, substantiæ suæ mensuram subtiliter agnoscens, præstat in solidum: neque* [18] *ex his repetitio, nec ex aliis permittitur retentio, nisi inopinatum quid emergat.*

† *His cessantibus locus est Falcidiæ, si fiat inventarium* [19] *secundum modum, tempusque statutum in aditione: Hac quoque adhibita observatione, ut in præsentia omnium ipsius* [20] *civitatis, in qua fiat, legatariorum, aut pro eis agentium, si personæ ratio sit habenda, perficiatur: vel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia trium testium, itidem ipsius civitatis locupletum, & bonæ opinionis, absque præjudicio tamen veritatis inquirendæ per servorum quæstionem, & heredis, testiumque jusjurandum. Quo non* [21] *observato, solida legata præstet, etsi fines hereditarios excedant. Nulla autem quæstionum talium, vel litium excedat annum. Anno enim culpa heredi transacto cadet a relictis.*

In AUTHENT. ut sponsal. larg. §. si quando. col. 9. tit. 2. Nov. 119. c. 11.

SEd & *in ea re cessat Falcidia, quæ ita relicta est*, ne [22] alienetur, sed permaneat apud successores ejus, cui relicta est.

In AUTHENT. de eccl. tit. §. si autem heres. col. 9. tit. 14. al. 6. Novell. 131. cap. 12.

SImiliter *Falcidia cessat* [23] *in his, quæ ad pias* [24] *causas relicta sunt.*

Si heres fideicommissarium heredem instituat.

8. Idem A. Aurelio.

IRritum quidem propterea [25] testamentum fratris tui esse non potest, quod ex causa fideicommissi obligatus fuit, *ut, si sine liberis prior decederet, paternam tibi hereditatem redderet:* Sed licet te heredem scripserit, in imponenda tamen legatorum ratione, quibus te oneratum esse suggeris, fideicommissum debitum æris [26] alieni loco [27] deduci oportet; insuperque in residuo legis Falcidiæ beneficium vindicabis. PP. Id. Septemb. MAXIMO II. & PATERNO CONSS. 234.

De condictione indebiti.

9. Imp. GORDIANUS A. Mestriano.

ERror facti [28], quartæ ex causa fideicommissi non retentæ repetitionem non impedit. Is autem qui sciens [29] se posse retinere, [universum restituit,] condictionem non habet: Quin etiamsi jus [30] ignoraverit, cessat repetitio. PP. 15. Kal. Novemb. PIO, & PONTIANO CONSS. 239.

An retentio Falcidiæ transmittatur ad heredem.

10. Idem A. Diogenio.

QUanquam pater tuus fratrem tuum rogaverit, *ut si sine liberis diem suum fungeretur, portionem hereditatis tibi restitueret;* tamen intestato eo diem suum functo, id quod beneficio legis Falcidiæ [31] habere potuit, ad [32] successorem intestati pertinere: ideoque non immerito sororem tuam, quæ simul tecum ab intestato ei successit, emolumenti, quod retinere potuit, portionem sibi vindicare, manifestum est. PP. 5. Id. Novemb. GORDIANO A. II. & POMPEJANO CONSS. 242.

Si testator filium certis rebus pro Falcidia jussit esse contentum.

11. Idem A. Maximæ.

SI (ut allegas) pater tuus eam portionem, ex qua te fecit heredem, fratribus tuis restituere jussit, certisque speciebus pro Falcidia præcepit [33] esse contentam: auxilium legis Falcidiæ, quod imploras, apud suum Judicem non [34] prohiberis flagitare. PP. 7. Kalend. Novemb. ARRIANO & PAPPO CONSS. 244.

De donationibus inter virum & uxorem.

12. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Justino.

IN donationibus inter [35] virum, & uxorem factis [legem] Falcidiam habere locum, quando fideicommissi partibus funguntur, nonnullis juris placitis comprehensum est. PP. 16. Kal. Jul. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De fideicommissaria libertate.

13. Iidem AA. & CC. Zetho.

SI ea, cujus filium tuum servum significas, ex judicio defuncti, quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid consecuta [36] est: ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia constituta debet urgeri. Nam fideicommissum ei relictum usque ad eum modum potest petere, quem deducto pretio servorum, quos fuerat rogata manumittere, relictorum substantia patitur. S. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

---

1 Falcidia minuuntur omnia legata pro rata. *l.* 32. §. 3. *l.* 89. *D. h. t.* §. *ult. Instit. eod.* §. 5. *Inst. de fideic. hered.* excipe quosdam casus de quibus dixi ad *Nov.* 119. *c ult.* 2 Heres qui fidem suam tacite, id est, clam dat testatori de restituendo suo relicto personæ jure incapaci, privatur omni commodo hereditario, fisco applicando. *l.* 59. *D. h. t.* Fiscus eo casu tenetur ad legata, Falcidiamque detrahit ad instar heredis. *Salic.* 3 Heres ex tacito fideicommisso nihil retinet, solidum enim fisco vindicatur. vide ad hunc locum quædam apud Cujac. 7. *observ* 31. *in fin. ubi & Goveanum perstringit.* 4 In tacito fideicommisso heres contra legem fidem suam offert. 5 Princeps lege Falcidia solutus non est, *ut hic:* nec lege Glicia. *l.* 8. §. 2. *D. de inoffic.* nec lege Voconia, qua de causa veniam legis Voconiæ in senatu Augustus petit apud Dionem. Solutus est tamen solennibus manumissionum. *l.* 14. *in fin. ff. de manumiss.* &, teste Servio, lege quæ vetat in urbe mortuum sepeliri. Caducariis vero solutus est; sunt enim odiosæ. *l.* 56. *D. de leg.* 2. adde Cujac. 15. *obs.* 30. 6 De donatione mortis causa detrahitur Falcidia. *l.* 18. *in fin. infr. h. t. l.* 2. *in fin. infr. de don. caus. mort. l.* 77. §. 2. *D. de leg.* 2. ut hinc colligas, mortis causa donationem legatis comparari. 7 Ante Falcidiam æs alienum deducitur, vel id etiam quod stricto jure aditionis confusum videri potest. *l.* 8. *in fin. l.* 14. *infr. h. t. l.* 12. *l.* 39. *l.* 87. §. 2. *D. h. t.* §. 4. *Inst. eod. l.* 51. *D. ad SC. Treb. l.* 39. §. 1. *D. de verb. sign.* 8 *l.* 3. ℭ. *de fideic.* 9 De legatis ad opera publica & statuas publicas relictis detrahitur Falcidia. 10 *l.* 15. §. 2. *l.* 16. *l.* 61. *D. h. t.* id hodie abrogatum. *Nov.* 1. *cap.* 3. 11 *Ultro*, Cujac. *ad Novell.* 1. *cap.* 3. 12 Adde *l.* 12. *supr. de testam. milit. l.* 1. §. 12. *D. si cui plus, quam per legem Falcid.* 13 Etsi cessat Falcidia in testamento militis, potest tamen heres deducere bona sua per defunctum possessa. 14 Falcidia olim non poterat prohiberi. *l.* 15. §. 1. *D. h. t.* hodie prohiberi potest. *ut hic:* dixi ad *l.* 1. ℭ. *h. t.* Quid, liberi primi gradus possuntne prohiberi Falcidiam deducere? non possunt. 15 Heres Falcidiam non detrahit, cum testator prohibuit. 16 Quid? Trebellianicam potestne testator prohibere? potest, nisi sit primi gradus filius. *Bald.* adde *l. jubemus.* 6. ℭ. *ad SC. Treb.* Soc. *reg.* 432. Manticam 7. *de conjectur.* 11. 17 Pœna heredis non obsequentis testatori. 18 Et ita abrogatur *l.* 6. §. *ult.* ℭ. *h. t.* 19 Heres inventarium etiam conficiens Falcidiam detrahit. 20 Solennitates inventarii conficiendi quæ sint observa. 21 Pœna heredis inventarium non conficientis. 22 De re prohibita alienari non detrahitur Falcidia. 23 Hodie Falcidia cessat in his quæ ad pios usus sunt relicta, *ut hic.* olim detrahenda fuit. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.* cui tamen repugnat Paul. 4. *sent.* 3. §. 3. repugnat quoque *Nov.* 131. *c.* 12. repugnat etiam quod & apud Paulum *d. loco* Cujacius notat, Dei cultum postulare, ut nec in deorum donis valeat lex Falcidia, cum constitutio juris civilis, quæ inter conjuges donationem prohibet, in deorum donis non valeat. *l.* 5. §. 12. *D. de donat. int. vir.* Quæ sententia Fornerio 2. *select.* 25. displicet: Negat enim legatum Deo tolli, cum ad modum legitimum revocatum aliquot unciis delibatur. In *d.* §. 12. mutuo amore conjuges non spoliari, quoties id quod donatur mox in Dei cultum confertur, nec donatarii rem auget. Ad rem non pertinere, quod legato libertatis quadrans heredis minuatur. *l.* 8. §. 9. *ff. de inoffic.* aut quod libertatis immensa æstimatio sit, nec similem esse relegatæ dotis causam. *l.* 81. §. 1. & 2. *ff. ad l. Falc.* cum suum mulieri reddatur. *Novell.* 131. *c.* 12. Non simpliciter denegari Falcidiam in piis legatis: sed ita demum si in his præstandis dolum heres adhibuerit. Huc pertinere illud Augustini *in serm.* 2. *q.* 4. *c. de vita cleric. c. ult. Quicunque vult*, inquit, *exheredato filio heredem facere Ecclesiam, quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum.* Quando hic cœpta est de legatis ad pias causas disputatio, de piis causis aliquid paucis ex communi opinione interpretum subnotandum est, unumquemque testari pias ad causas posse, non tamen pupillum, prodigum, furiosum: Filiumfamilias vero posse patris consensu respectu solius piæ causæ, non aliarum. vide Clar. 3. *sentent.* §. *testam. quæst.* 5. In testamento ad pias causas, duos testes sufficere: non requiri testes ut in eo sint rogati: mulierem in eo testem esse posse: in eo valere dispositionem testatoris captatoriam: valere nutu conditum hujusmodi testamentum: liberis in eo relinqui posse citra institutionis titulum: eodem sustineri legata ad non pias causas laicis relicta. Clar. 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 6. An testamentum imperfectum sustineatur propter pias causas, vide Clar. *ibid. quæst.* 7. adde *l.* 21. §. 1. ℭ. *de testam.* De privilegiis piarum causarum adde Oldendorpium *c.* 14. *de jur. singulari.* Goth. Hanc authenticam perperam transcriptam prob. Censur. Forens. *lib.* 3. *cap.* 9. *num.* 4. S. L. 24 Pia causa quæ dicatur, maxime controversum est. vid. *l.* 15. *ibi, piæ reminisci debet. ff. de inofficioso.* Cremensem *singulari* 9. Tiraq. *initio tract. piæ causæ:* Grassum §. *Testament. quæst.* 17. & 18. 25 Etiamsi quis gravatus sit de restituendo, testari tamen potest. 26 *l.* 6. *supr. h. t. l.* 1. §. 12. *ff. si cui plus, quam per leg.* 27 Fideicommissum deducitur, tanquam æs alienum. 28 Heres per errorem facti solvens, non amittit condictionem Falcidiæ. *l.* 7. *l.* 10. *supr. de juris & facti ignor.* 29 Qui sciens solvit, non decipitur: ideoque non juvatur. *l.* 1. ℭ. *h. t. l.* 19. *J. h. t. l.* 12. *supr. de fideicomm. l.* 20. *ff. de donationibus.* 30 Solvens indebitum per errorem juris, non condicit. *l.* 10. ℭ. *de jur. & facti ignor. l.* 9. *in pr.* & §. *ult. ff. de jur. & fact.* 31 Hinc colligunt, Liberos gravatos restitutione fideicommissi, unicam tantum quartam detrahere. qua de quæstione dixi *l.* 6. *supr. tit. prox.* 32 Falcidiæ beneficium detrahendæ transmittitur ad heredem, *ut hic.* & *l.* 41. §. 3. *ff. de vulg.* ut & Trebell. *l.* 1. *infr. quorum legat.* Graff. §. *Trebell. quæst.* 2. 33 Testator olim non potuit Trebellianicam prohibere, *ut hic:* & *l.* 18. *J. h. t.* hodie potest. *Nov.* 1. *c.* 2. *in fin.* 34 Hodie prohibetur. *d. c.* 2. 35 In donationibus morte confirmatis locum habet Falcidia, *ut hic:* adde *l.* 15. §. 5. *ff. h. t.* & *l.* 32. §. 1. *ff. de donat. inter virum.* 36 Agnoscens sibi legatum sub ea conditione, ut servum manumittat, proprium servum manumittere cogitur: & tamen in legato Falcidiam patitur, licet minus justo servi pretio consequatur. adde *l.* 13. *ff. de minoribus. l.* 24. §. 13. *ff. de fideicomm. libert.*

Si creditor debitori ſucceſſerit ex parte.

14. Iidem AA. & CC. Fauſtinæ.

LIcet adieris patris hereditatem, & confuſione [1] pro parte, qua eidem ſucceſſeris, extinguatur actio, quam tibi [adſeris] competere, eo quod ex adminiſtratione tutelæ [2] multa eum debuiſſe [3] contendis, pro reſiduis tamen partibus coheredes convenire non prohiberis: & fundum a [4] te relictum eatenus, quoad deducta quarta reſidui ſubſtantia patitur, præſtare neceſſe habes. Dat. 6. Kal. Octob. *Viminacii*, AA. CONSS. 293.

De inſtrumentis prædiorum.

Nec de dote prædiorum, nec de inſtrumentis Falcidia detrahitur. Bald.

15. Iidem AA. & CC. Pomponio.

SI prædiorum [5] dotis apud te jure remanentis inſtrumenta verbis precariis, vel teſtamento, vel codicillis uxor tibi dari mandavit, ejus judicium ſucceſſores implere compellentur: cum inſtrumentis [6] prædiorum domino relictis Falcidiæ nulla poſſit intervenire quæſtio. Suppoſita 16. Kalend. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Si teſtator non ſit ſolvendo.

16. Iidem AA. & CC. Diomedi.

SUcceſſores legata, vel fideicommiſſa, ſi æs alienum hereditarium defuncti ſubſtantiæ [7] fines occupaverit, legis Falcidiæ juſſio peti, item Trebelliani Senatusconſulti præceptum exigi non concedit. S. 16. Kal. Februar. *Sirmii*, AA. CONSS. 299.

De detractione Falcidiæ.

17. Iidem AA. & CC. Cajo.

A Coheredibus [8] relicta legata, quatenus modus legis Falcidiæ præſtitutus patitur, poſſe peti, certiſſimi juris eſt. Suppoſ. 5. Kal. Novemb. *Anchiali*, CC. CONSS.

De eo, quod heres juſſus eſt dare, antequam adeat.

18. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis quadringentorum forte ſolidorum habens ſubſtantiam, juſſerit, *heredem non* [9] *aliter adire hereditatem, niſi prius trecentos octoginta ſolidos cuidam perſolvat*, vel *aliam quantitatem*, quæ deminuere Falcidiæ rationem poteſt: ſancimus, heredem, ſi adierit, legis Falcidiæ beneficio ſuſtentatum, replere [10] quidem, quod ad Falcidiam deeſt: & prius eo dato vel retento, ſive una datio eſt, quæ celebrari diſpoſita fuerit, ſive in multas dividitur perſonas, præfatæ legis immutilatum habere beneficium. Si [11] enim cum mortis [12] cauſa donatio procedat, & hæc modum legis Falcidiæ excedat, heres poſt aditionem repetit eam pecuniam, quæ ultra modum legis Falcidiæ corporaliter [13] quidem data eſt, lege autem in patrimonio teſtatoris permanſit: quare non in præſenti caſu & viventibus & morientibus providemus, & eorum ultima elogia conſervantes, & commodum hereditarium non minuentes? Dat. Kalend. Novemb. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

Si heres legata ſolverit, vel ſolvere promiſerit.

19. Idem A. Joanni P. P.

CUm certum ſit, heredem, qui plenam [14] fidem teſtatori exhibet, in ſolidum legata dependentem, non poſſe poſtea rationem legis Falcidiæ prætendentem repetitione uti, quia videtur voluntatem teſtatoris ſequi: jubemus hoc ſimili modo firmum haberi, & ſi cautionem [15] ſuper [16] integra legatorum ſolutione fecerit: quod veteribus legibus [17] in ambiguitatem deductum eſt. In utroque etenim caſu; id eſt, ſive ſolverit, ſive ſuper hoc cautionem fecerit, æquitatis ratio ſimilia ſuadere videtur. Dat. 15. Kal. Nov. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno ſecundo. 532.

TIT. LI.
DE CADUCIS [18] TOLLENDIS.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Senatui urbis Conſtantinopolitanæ.

ET nomen [19] & materiam *caducorum* ex [20] bellis ortam & auctam civilibus, quæ in ſe Populus Romanus movebat, neceſſarium duximus, *Patres* [21] *conſcripti*, in pacificis noſtri imperii temporibus ab Orbe Romano recludere: ut quod belli [22] calamitas introduxit, hoc [23] pacis lenitas ſopiret. Et quemadmodum in multis capitulis lex Papia [24] ab anterioribus [25] Principibus emendata fuit, & per deſuetudinem abolita: ita & a nobis circa caducorum obſervationem invidioſum ſuum amittat vigorem, qui & ipſis prudentiſſimis viris diſplicuit, multas invenientibus vias, per quas caducum non fieret [26].

† Sed & ipſis teſtamentorum conditoribus [27] ſic graviſſima caducorum obſervatio viſa eſt, ut & ſubſtitutiones [28] introducerent ne fiant caduca: & ſi facta ſint, ad certas perſonas recurrere diſponerent: vias recludentes, quas lex Papia poſuit in caducis: quod nos fieri concedimus. Et cum lex Papia, jus antiquum, quod ante eam in omnibus ſimpliciter verſabatur, ſuis machinationibus & anguſtiis circumcludens, ſolis parentibus & liberis teſtatoris usque [29] ad tertium [30] gradum, ſi ſcripti fuerant heredes, ſuum imponere jugum erubuit, *jus antiquum* [31] intactum eis conſervans: nos omnibus [32] noſtris ſubjectis ſine differentia perſonarum [hoc] concedimus. §. 1. Cum igitur materiam & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus quæ circa defunctorum hereditates procedebant, ſumpſit, & ideo non a morte teſtatoris, ſed ab apertura [33] tabularum dies cedere legatorum Senatusconſulta quæ circa legem Papiam introducta ſunt, cenſuerunt; ut quod in medio deficiat, hoc caducum fiat: primum hoc corrigentes, & antiquum ſtatum renovantes, ſancimus, omnes habere licentiam a [34] morte teſtatoris adire hereditatem: ſimilique modo legatorum, vel fideicommiſſorum pure vel in diem [certam [35]] relictorum diem a morte teſtatoris cedere. §. 2. Et cum triplici [36] modo ea quæ in ultimis elogiis relinquuntur, contingebat deficere; conſentaneum eſt, & tempora eorum, & nomina manifeſte exponere: ut quod vel tollitur, vel reformatur, non ſit incognitum. † Ea etenim, vel [37] his [38] relinquebantur, qui in rerum natura tunc [39] temporis, cum condebantur ultima elogia non fuerant (forte hoc ignorantibus teſtatoribus:) & ea *pro non ſcriptis* eſſe leges exiſtimabant: Vel [40] vivo [41] teſtatore is, qui aliquid ex teſtamento habuit, poſt teſtamentum ab hac luce ſubtrahebatur: Vel ipſum relictum expirabat, (forte quadam conditione, ſub qua relictum fuerat, deficiente:) quod veteres appellabant *In cauſa caduci*: Vel [42] mortuo [43] jam teſtatore hoc, quod relictum erat, deficiebat, quod aperta voce *Caducum* nuncupabatur.

§. 3. In primo [44] itaque ordine, ubi *Pro non ſcriptis* efficiebantur ea quæ perſonis jam ante teſtamentum mortuis teſtator donaſſet, ſtatutum fuerat, ut ea omnia bona manerent apud eos [45], a quibus fuerant derelicta: niſi vacuatis [46] vel ſubſtitutus ſuppoſitus, vel conjunctus fuerat aggregatus: tunc enim non deficiebant, ſed ad illos perveniebant, nullo gravamine [47] (niſi perraro [48]) in hoc *Pro non ſcripto* ſuperveniente: quod & noſtra majeſtas quaſi antiquæ benevolentiæ conſentaneum, naturali ratione ſubnixum, intactum atque illibatum præcepit cuſtodiri in omne ævum valiturum. §. 4. Pro ſecundo [49] vero ordine, in quo ea vertuntur, quæ *In cauſa caduci* fieri contingebant, vetus jus corrigentes, ſancimus, ea, quæ ita evenerint, ſimili quidem modo manere apud [50] eos, a quibus ſunt derelicta, heredes forte, vel le-

1 Vid. *l. 6. ſupr. h. t. l. 6. ſupr. de hered. act.* 2 Pater emancipati filii pupilli tutor legitimus. 3 Pro rata qua creditor debitori ſuccedit, confunditur actio. 4 Creditor heres ſibi debitum deducit: ſi ab eodem poſtea quid relictum ſit, ex eo quartam deducit & ita legatum ſpeciei per æs alienum minuitur *Bald.* 5 Prædiorum dotes quid *l. 34. §. 1. ff. de leg. 2. l. 2. in fin. ff. de inſtr. act. l. 52. §. 2. ff. de fidejuſſoribus.* 6 De inſtrumentis prædiorum, ſeu de inſtrumentis prædiorum dotis, non detrahitur Falcidia. 7 Æs alienum ſi totam defuncti hereditatem abſumit, fruſtra de legatis, fruſtra de Falcidia, & Trebelliania quæritur. vide *l. 12. ſupr. de teſtam. milit. l. 15. ℑ. de legat. §. ultim. Inſtitut. de l. Falcid.* 8 A coherede, id eſt, de prælegatis, detrahitur Falcidia. *l. 35. §. 1. ff. de hered. inſt.* hoc eſt, Falcidiam coheres gravatus ſupra portionis ſuæ dodrantem, de prælegatis deducit, *ut hic, & l. Neſennius. 22. ff. h. t.* 9 Teſtator Falcidiam, nec directo, nec per indirectum prohibere poteſt: hodie poſſe videtur. *Nov. 1. cap. 2.* 10 *Repleri.* Hal. hinc colligit Cujac. 15. *obſerv.* 2. Falcidiam, quæ deducebatur olim per exceptionem, hodie ipſo jure: minora efficere legata. 11 Argumentum a donatione mortis cauſa ad teſtamentum obſerva. 12 De mortis cauſa donatione Falcidia detrahitur. *l. 5. ſupr. h. t.* 13 *l. 1. §. 5. ff. quod legatorum.* id eſt naturaliter. hoc innuit. Cum hodie retentionis modus nullus ſit, vindicari Falcidiam, & revocari a donatario. *l. 77. §. 2. §. 6. in fin. ff. de leg. 2.* vid. Cujac. 18. *obſ.* 12. 14 Vid. *l. 1. ℑ. h. t.* ubi dixi. 15 Ὁμολογίαν confeſſionem. vide quæ notavi ad *l. 25. ff. de probationibus*: adde *Novell.* 1. 16 Ut qui ſciens ſolvit ſolida legata, Falcidiam non deducit. *dicta l. 1.* ita & qui ſolida promittit, *ut hic. & l. 16. h. t.* Id eſt, valet conventio ne heres Falcidia utatur: alias, ſi non ſolida promiſerit, intelligitur promiſiſſe deducta Falcidia: & ad legis præſcripta ſuam voluntatem accommodaſſe: de qua præſumptione vide Alciatum 3. *præſumption.* 32. & tamen patronus, qui legem Papiam ſe omiſſurum fidejuſſori cavit, non tenetur. *l. 20. ff. de donation.* quo exemplo defendi poſſe Cujacius putat *Novell.* 18. liberos qui legem Gliciam ſe omiſſuros caverunt, non teneri. 17 Intelligi poteſt *d. l.* 20. quæ eſt Marcelli, cui forte nullum diſcrimen fuit inter legem Papiam & Falcidiam, ut dixi *ſupr. h. t.*

18 *Ulp.* 17. Caducum legatum dicitur, quod a legatario cadit in fiſcum, & ſic, quod legatarius capere non poteſt. Ulp. *d. l.* 19 Dixi de etymo caduci *ſupr. h. t.* 20 Lex Papia Poppea de caducis hereditatibus & legatis lata fuit ſub Auguſto augendi ærarii gratia, quod bella civilia ſuſcepta inter Pompeium & Cæſarem, & inter Pompeium, Lepidum & Brutum exhauſerunt. Tacit. 3. *Annal. l. 2. ſupr. de veteri jure enucleando.* ejusdem ærarii inopis augendi cauſa viceſima hereditatum excogitata. Plin. *in Panegyrico.* Alia præterea cauſa fuit Papiæ caducariæ: incitandi ſcil. cœlibes pœnis. Tacit. *d. loco.* ut pœnas caducitatis veriti animum ad nuptias contrahendas adjicerent, augerentque civibus imperium, quorum numerus incredibilis civilibus bellis amiſſus fuerat: adeo ut Papius & Poppeus ipſimet orbi conſules creati ſint non inventis patribus aut maritis, qui eis præponerentur. *Dion.* 56. dicam ad *tit. de infirmandis pœnis cœlibatus. infr.* 21 Hac oratione Juſtinianus legis Papiæ caducariæ autoritatem admodum reſcindit. 22 De bello & de belli calamitatibus vid. Pet. Gregorium 31. *Syntagm.* 12. 23 Ceſſante ratione legis, ceſſat legis diſpoſitio. vide Everard. *in Topicis in loco* 80. *a ceſſatione rationis.* L. Valerius apud Livium 34. *Quas tempora aliqua deſiderant leges mortales, & temporibus ipſis mutatas video: quæ in pace latæ ſunt, plerumque bellum abrogat: quæ in bello, pax.* 24 De qua ſuperius dixi. 25 Ne dicas cum Accurſio, *l. 27. l. 28. ſupr. de nuptiis.* ſunt enim utræque leges Juſtiniani, non anteriorum principum: ſed ita: Legis Papiæ caput quo præſcripta ætas erat habendis liberis. *Ulpian.* 26. Severus emendavit, ut ſcribit Tertullianus *in Apologetico.* Sic Conſtantinus *l. 1. ℑ. de infirmand. pœnis cœlibatus.* ſuſtulit pœnam cœlibatus & orbitatis, lege Papia introductam. 26 Solent enim juriſconſulti in dubiis contra fiſcum reſpondere, *l. 10. D. de jure fiſci.* hinc etiam conſtat Juriſconſultos verſatos in caducorum cauſis fuiſſe: quod & alibi quoque ſatis oſtenditur. *l. 6. in fin. D. de jure codicill. l. 2. D. de auro. l. ult. in fin. D. de his, quæ ut indign. l. 59. D. de condit. & demonſtr. l. 135. D. de verb. ſign.* 27 Conditores teſtamentorum qui hic dicuntur? Teſtatores ipſi: quinimo & Juriſconſulti, quorum conſilio teſtatores utebantur. *l. 88. in fin. D. de leg. 2.* adde *l. 22. ℑ. de teſtam.* 28 Maxime reciprocas. *l. miles. 75. §. ult. D. de leg. 2. l. 5. D. de vulgari. l. unic. ℑ. tit. prox.* 29 Ulp. *tit.* 18. 30 Hoc ad omnes heredes extenditur. 31 Quod ſcilicet præceſſit legem Papiam caducariam vide Ulpian. 1. 6 15. *& tit.* 17. §. 2. 25. 29. *l. 5. ff. de vulgari. l. 29. in fin. ff. de legat.* 2. 32 Quæ legata, aut portiones hereditatis Papia lex noluit in fiſcum recidere, ſed apud liberos vel parentes inſtituti ad tertium usque gradum remanere, ad omnes heredes extenduntur, *hic.* 33 Hoc emendatur ℑ. *hic.* 34 Hodie quilibet heres ſtatim a tempore mortis teſtatoris adire hereditatem poteſt. dies legatorum ab eo tempore cedit, nec expectatur apertura tabularum & aditio hereditatis, nec ceſſ[illegible] tur ſcientia legatarii. *l. ult. ℑ. quando dies legat.* 35 Non male hoc adjectum eſt, velut nonnulli arbitrantur. Eorum enim quæ ſub conditione, vel in die incertum relicta ſunt, dies cedit, cum conditio extitit; dies incertus ideo conditionem facit, quod poſſit non cedere. 36 Triplici modo olim legata deferebantur, vel initio teſtamenti faciendi ſcil. vel poſt teſtamentum vivo teſtatore, vel poſt mortem teſtatoris. 37 Tribus temporibus diſtinguuntur inter ſe, quæ pro non ſcriptis, quæ in cauſa caduci, & caduca. Pro non ſcriptis ſunt, quæ ipſo teſtamenti tempore: In cauſa caduci, quæ poſt teſtamentum: Caduca, quæ poſt mortem teſtatoris deficiebant. 38 Pro non ſcripto dicitur quod relinquitur ei, qui in rerum natura non eſt, tempore teſtamenti. 39 Primum tempus, de quo vide §. 3. ℑ. *hic.* 40 In cauſa caduci dicebatur, quod relinquebatur ei, qui poſt teſtamentum factum moriebatur, aut quod deficiebat, conditione teſtamento adjecta deficiente. 41 Secundum tempus, de quo vid. §. 4. ℑ. *hic.* 42 Caduca dicebantur, quæ mortuo teſtatore deficiebant. 43 Tertium tempus, vide §. 5. ℑ. *hic.* adde *l. 3. ℑ. de cond. inſert.* 44 Ut olim. §. 2. ℑ. *hic.* ita & hodie quæ deficiunt initio teſtamenti pro non ſcriptis habentur, neque recidunt in fiſcum, nec ad ea pertinent leges caducariæ. & eleganter Plin. 2. *epiſt.* In codicillis quæ pro non ſcriptis habentur, delatori locum non eſſe, ſed pertinere ad ſubſtitutum, vel ad conjunctum, id eſt coheredem, vel collegatarium, vel ſi nullus ſit ſubſtitutus, aut conjunctus, apud heredem ſcriptum vel legitimum. *l. 55. in fin. ff. de legat. 2.* vel a legatario retinentur a quo relicta ſunt. *l. 88. §. 13. ff. de leg. 2.* & quidem ſine onere, quia cum principale pro non ſcripto habeatur, conſequens eſt & onus ei injunctum pro non ſcripto haberi: excipe tamen duos caſus, quibus legata apud eos reſident cum onere. Unus eſt ex SC. Liboniano. *l. 5. in fin. ff. de his, quæ pro non ſcript.* alter exceptus eſt favore libertatis. *l. 26. §. 6. ff. de fideic. libert.* De tertio vid. *l. 122. §. 3. ff. de leg. 1.* quia non dicitur, Seii portionem eſſe pro non ſcripta: ſed Seium qui repudiavit pro non ſcripto habendum. 45 *Sub.* heredes. 46 Id eſt, perſonis quarum portio deficit. 47 Id eſt, onere. Onus eſt præſtare legata, fideicommiſſa, libertatem. Onus eſt etiam modi, conditionis, dandi, faciendi. 48 Id eſt, duobus caſibus, de quibus ℑ. dixi 49 Omnia quæ deficiebant poſt teſtamentum vivo teſtatore, in cauſa erant caduci §. 2. *ſupr. hic.* Deficiebant autem, vel morte naturali heredis, vel legatarii, vel conditionis defectu. Ea hodie in cauſa caduci non ſunt, ſed pertinent ad ſubſtitutum, vel conjuncto adcreſcunt, vel remanent apud heredem vel legatarium, vel alium a quo relicta ſunt. 50 Quæ in cauſa caduci, ſeu quæ deficiunt facto teſtamento ante mortem teſtatoris, ea apud eos manent, ſeu iis adcreſcunt a quibus ſunt relicta, ſive heredes ſint, ſive legatarii. Quod ſi ei cujus pars ita deficit, ſubſtitutus aut conjunctus datus ſit: Pars deficiens illis adcreſcit. non heredi, vel legatario, a quibus nimirum res legata eſt.

gatariis, vel alios, qui fideicommisso gravari possunt: nisi & in hunc casum, vel substitutus [1], vel conjunctus [2] eos antecedat. Sed omnes personas, quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiam gravamen [3], quod ab initio fuerat complexum, omnimodo sentire: sive in dando sit constitutum, sive in quibusdam faciendis, vel in modo, vel conditionis implendæ gratia, vel alia quacunque via excogitatum. Neque enim ferendus est is, qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit. §. 5. In novissimo [4] autem articulo, ubi proprie *Caduca* fiebant, secundum quod prædiximus, etiam clausis [5] tabulis tam existere heredes, quam posse adire, sive ex parte [6] sint, sive ex asse instituti, censemus, & dies [7] legatorum & fideicommissorum (secundum quod prædiximus [8]) a morte defuncti cedere. Hereditatem etenim, nisi [9] fuerit adita, transmitti [10] nec veteres concedebant, nec nos patimur: exceptis [11] videlicet liberorum personis, de quibus Theodosiana lex [12] super hujusmodi casibus introducta loquitur: his nihilominus, quæ super his, qui deliberantes ab hac luce migrant, a nobis constituta sunt, in suo robore mansuris. §. 6. Libertatibus [13] proculdubio [&] post præsentem sanctionem propter sui naturam, quæ aditionem heredis expectant, ab [14] adita hereditate una cum aliis, quæ [15] servis in testamento manumissis, vel aliis legatis relicta sunt, competentibus. † Excepto etiam usufructu [16], qui sui natura ad heredes legatarii transmitti non patitur: quia neque a morte testatoris, neque ab adita hereditate, quantum ad transmissionem, dies ejus cedit. † Sed hæc omnia in his observari sancimus secundum præfatam dispositionem, quæ pure, vel in diem certum relicta fuerint. §. 7. Sin autem aliquid *sub conditione* relinquatur, vel casuali [17], vel potestativa, vel mixta: quarum eventus ex fortuna [18], vel ex honoratæ personæ voluntate [19], vel ex utroque [20] pendeat, vel sub incerto die: expectari [21] oportet conditionis eventum, sub qua fuerit derelictum, vel diem: ut tunc cedat, cum vel conditio [22] impleatur, vel dies incertus extiterit. Quod si in medio is, qui [23] ex testamento lucrum sortitus est, decedat, vel eo superstite conditio defecerit, hoc, quod ideo non prævaluit, manere disponimus simili modo apud eos [24], a quibus relictum est: nisi & hic vel substitutus relictum accipiat, vel conjunctus, sive heres, sive legatarius hoc sibi acquirat: cum certi juris sit, & in [25] institutionibus, & legatis, & fideicommissis, & mortis [26] causa donationibus posse substitui.

§. 8. Sed ut manifestetur pro qua parte manere oportet hoc, quod fuerit defectum, apud eos, a quibus sit derelictum: sancimus, si quidem ad heredes lucrum perveniat, pro [27] parte hereditaria fieri ejus distributionem: cum & ab ipsis simili modo si valuisset, præstaretur, nisi nominatim ab uno, vel a certis heredibus fuerit derelictum: tunc enim quemadmodum solus, vel soli præstabunt, ita & lucrum sentient. Sin autem legatarii, vel fideicommissarii sint, vel mortis causa donatione honorati, vel alia forte persona, quæ fideicommisso prægravari potest, & hoc evanescat: manere hoc apud enumeratas personas sancimus pro virili [28] omnimodo portione, id est, pro numero personarum. §. 9. Ne autem hoc, quod non ineleganter summi ingenii vir [29] Ulpianus in hac parte cum omni subtilitate disposuit, prætereatur, sanctione nostra hoc apertius inducimus. Cum enim jam statuimus [30] hoc cum suis oneribus ad eum, qui lucratur, pervenire, sancimus, si quidem conditio, vel aliud gravamen in dando [31] sit constitutum: hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri agnoscere. Sin autem in faciendo [32] aliquid impositum est: si [33] quidem hoc per alium impleri possit, simili modo & a lucrante agnosci: puta si honorata persona jubeatur insulam, vel monumentum, vel aliud tale suis sumptibus facere, vel heredi, vel legatario, vel alii forte, cui testator voluerit: vel rem ab herede testatoris emere, vel locationem, vel fidejussionem subire, & si quid hujusmodi facti simile sit: nihil enim refert, sive per eum, de quo testator locutus est, sive per alium ejusdem lucri successorem adimpleatur. Sin vero talis est verborum conceptio, & facti natura, ut quod relictum est, ab alio impleri [34] non possit: tunc etsi lucrum ad aliquem pervenerit, non tamen & gravamen sequi: quia hoc neque ipsa natura concedit, neque testator voluit. Quid enim si [testator] jusserit eum in certum locum abire, vel liberalibus studiis imbui, vel domum suis manibus extruere, vel pingere, vel uxorem ducere? quæ omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse, cui & suam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus obtinente, ut pro simili parte lucrum sentiant, & gravamen, ubi hoc possit procedere, subeant. Et [hoc] locum habente omni quidem modo in his quæ *in* [35] *causa caduci*, vel *caduca* [36] (secundum quod supra dictum est) fiebant: in *pro* [37] *non scriptis* autem, non omnibus, sed quibusdam: quia eorum quædam, etsi talia sint, tamen cum suo onere veniebant: quæ [&] nos in novi juris compositione specialiter enumerari jussimus, ne quis veteris juris prolixitatem quasi rebus necessariam, vel pro eorum revolvat scientia. §. 10. His ita definitis, cum in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis [38] locis *Conjuncti* [39] fecimus mentionem, necessarium esse duximus omnem inspectionem hujus articuli latius, & cum subtiliori tractatu dirimere, ut sit omnibus & hoc apertissime constitutum. Non enim tantum conjunctivo [40] modo quædam relinquuntur, sed etiam disjunctivo [41]. † In his itaque si [42] quidem coheredes sunt omnes conjunctim, vel omnes disjunctim vel instituti vel substituti: hoc, quod fuerit quoquo modo evacuatum, si in parte hereditatis vel partibus consistat, aliis coheredibus cum suo gravamine [43] pro hereditaria parte, etiam si jam defuncti sunt, acquiratur: & [hoc] nolentibus [44] ipso jure accrescat [45], si suas portiones jam agnoverint: cum sit absurdum [46], ejusdem hereditatis partem quidem agnoscere, partem vero respuere, secundum quod in divini nostri numinis decisionibus statutum est. † Sin [47] vero quidam ex heredibus institutis [vel substitutis] permixti sunt, & alii conjunctim, alii disjunctim nuncupati: tunc [48] siquidem ex conjunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos conjunctos cum [49] suo veniat onere, id est, pro parte hereditatis, quæ ad eos pervenit. † Sin [50] autem ex his, qui disjunctim scripti sunt, aliquid evanescat: hoc non ad solos disjunctos, sed ad omnes tam conjunctos, quam etiam disjunctos similiter cum suo onere pro portione hereditatis perveniat. Hoc ita tam varie, quia conjuncti [51] quidem propter unitatem sermonis quasi in unum corpus redacti sunt, & partem conjunctorum sibi heredum quasi suam [52] præoccupant: disjuncti vero ab ipso testatoris sermone [53] apertissime sunt discreti, ut suum quidem habeant [54]: alienum autem non soli appetant, sed cum omnibus coheredibus suis accipiant. Et hæc in heredibus [55] tantummodo statuenda sunt. §. 11. Ubi autem [56] legatarii, vel fideicommissarii duo forte, vel plures sunt, quibus aliquid relictum sit; siquidem hoc conjunctim [57] relinquatur: & omnes veniant ad legatum, & pro sua portione quisque hoc habeat. Si vero pars quædam ex his deficiat [58], sancimus eam omnibus, si habere maluerint, pro virili [59] portione cum omni suo onere adcrescere: vel si omnes noluerint, tunc apud eos remanere, a quibus derelictum est. Cum vero quidam voluerint; quidam noluerint: volentibus solummodo id totum accedere. Sin autem disjunctim [60] fuerit relictum, siquidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, suam quisque partem pro virili portione accipiat: & non sibi blandiantur, ut unus quidem rem, alii autem singuli solidam ejus rei æstimationem accipere desiderent: cum hujusmodi legatariorum avaritiam antiquitas varia mente susceperit, in uno [61] tantummodo [genere] legati eam accipiens, in aliis respuendam esse existimans. Nos autem omnimodo repellimus, unam [62] omnibus naturam legatis, & fideicommissis imponentes, & antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam. Hoc autem ita fieri sancimus, nisi testator apertissime & expressim disposuerit [63], *Ut uni quidem res solida, aliis autem æstimatio rei singulis in solidum præstetur.* Sin vero non omnes legatarii, quibus [64] separatim res relicta sit, in ejus acquisitionem concurrant, sed unus forte eam accipiat: hæc solida ejus sit: quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum adsignare videtur, aliis supervenientibus partes a priore abstrahentibus, ut ex aliorum quidem concursu prioris legatum minuatur. Sin vero nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc

1 Substitutus in fideicommisso, vel legato præfertur heredi. 2 Conjunctus in fideicommisso, vel legato præfertur heredi. 3 In eo distant quæ sunt pro non scriptis, de quib. §. 3. *J.* ab his quæ sunt in causa caduci. Illa apud eos, a quibus relicta sunt, resident sine onere, *d.* §. 3. hæc cum suis oneribus transeunt, *ut hic* 4 Id est, tertio, olim quæ deficiebant post mortem testatoris nondum apertis tabulis, directo & proprio nomine sunt caduca §. 2. *vers. vel mortuo. supr. h. t.* Hodie nihil eorum deficit, cum aperturæ tabularum nulla habeatur ratio, *l. unic. J. tit. prox.* 5 Et ita ante apertas tabulas heres scriptus hereditatem adire potest. *l. 3. supr. de jure delib.* 6 Et hic videtur abrogata *lex 1. in fin. ff. de jur. & fact.* 7 Legatorum dies a morte testatoris cedit 8 §. 1. *in fin. supr. hic.* excipe §. 6. *J. hic.* 9 Hereditas nisi adita non transmittitur, *ut hic, & l. 7. J. de jure delib.* excipe *l. 18. 19. J. de jure delib. l. unic. infr. tit. prox. l. 84. ff. de adq. vel omitt. her. l. 3. §. 31. ff. de SC. Silanian.* 10 Transmissionum tres modi. Primus modus fit suitatis jure, quo filius qui in potestate defuncti erat, hereditatem licet non aditam transmittit ad heredes etiam extraneos. *l. 2. supr. qui admitti.* quia suus ipso jure est heres etsi non adeat. *§. fin. 2. Inst. de her. qual. l. 1. §. 7. ff. si quis omiss. causa test. l. in suis 11. ff. de lib.* Quod si repudiavit expresse aliud dicendum fuerit *l. un. J. tit. prox.* [illegible] *in l. 4. supr. qui admitti.* Secundus modus transmissionis sanguinis jure fit, quo hereditatem adscendentium cujusque sexus non aditam transmittunt ad filios descendentes. Tertius fit beneficio legis. *l. 19. J. de jure delib.* qua omnis heres intra annum deliberandi moriens transmittit hereditatem non aditam, quod genus transmissionis patet latissime: locum enim habet in quavis hereditate etiam extranei tam ex testamento quam ab intestato. *d. l. 19.* 11 *l. unic. J. tit. prox. l. 18. supr. de jure delib.* 12 Liberi hereditatem etiam non aditam transmittunt *l. unic. J. tit. prox.* 13 Legata vel fideicommissa pure, vel in diem certum relicta, cedunt a morte testatoris, excepto legato libertatis, *ut hic: & l. 8. ff. quando dies legat.* sed & usufructu, & quibusdam aliis quæ cedunt a tempore aditæ hereditatis. 14 Libertates ab adita hereditate cedunt. *l. 14. ff. qui test. l. 74. in fin. ff. de adq. vel omitt. her. l. 86. ff. de cond. & demonst. l. 8. ff. quando dies legat.* adde *l. 14. §. 3. ff. qui & a quibus manumiss.* Hinc Cujac. 4. *obs.* 4. colligit, Catonianam regulam non pertinere ad libertates, qua de re dixi ad *l. 3. ff. de reg. caton.* 15 *l. 7. in fin. ff. quando dies legat.* 16 Ususfructus ad heredes non transit *l. 2. ff. quando dies.* 17 Conditionum, alia casualis, alia potestativa, alia mixta *Goth.* Novum hujus §. intellectum vid. apud Joann. Decher. *lib. 1. dissert. 3. n. 13.* Ans. 18 Casualis conditio est hæc, *si fuisse, si tonuerit.* 19 Ea est potestativa, quæ & promiscua *l. 11. §. 1. ff. de cond. & demonstr.* non quod sit in facili, sed quia nulla fere potestativa est, quæ possit esse non potestativa. 20 Ea est mixta seu communis, ut si quis ita dixerit: *Si Titio reverso ab hostibus decem dederis. Si Titio consule Capitolium ascenderis.* 21 *l. 5. §. 2. ff. quando dies legat.* 22 Quid si ante conditionem mortuus heres sit, heredem relinquit obligatum *l. 65. ff. de cond. & demonst.* Quid si legatarius? ejus heredi non cedit legatum. *ut hic & l. 42. ff. de obl.* aliter quam in stipulationibus in quibus obligatio, quæ non extinguitur morte promissoris. *l. 57. ff. de verb. obl. §. pen. Inst. de inutilib. §. 3. 4. Inst. de verb. obligat.* nec morte stipulatoris extinguitur. 23 Legatarius vel fideicommissarius. 24 Heredes. 25 Nota regulam. 26 Vide *l. 9. supr. de fideicomm. l. 1. in fin. J. comm. de leg.* 27 §. 10. *J. hic.* 28 Id est, pro virili, proque ratione legati cujusque. 29 De Ulp. dixi ad *l. 2. §. 5. ff. qui petant tut.* 30 §. 4. *supr. h. t.* 31 Adde *l. 6. §. 7. ff. de statulib.* Conditio dandi per alium impleri potest. *l. 15. in fin. ff. de statulib. l. ult. ff. de cond. inst.* 32 De faciendi onere quod ab alio præstari potest. 33 Conditio faciendi regulariter per alium impleri potest, aut potius, factorum quædam per alium impleri possunt, quædam non possunt *l. inter artific. 31. ff. de solut.* 34 De faciendi onere quod ab alio præstari non potest. 35 §. 2. *vers. vel vivo. in fin. §. 4. J. h. t.* 36 *d. §. 2. in fin. §. 5.* 37 *d. §. 2. vers. Ea etenim. & §. 3.* 38 *d. §. 3. §. 4. §. 7. in fin.* 39 *l. 80. l. 89. ff. de legat. 3. l. 142. ff. de verb. sig. l. unic. supr. quando non petent.* 40 De relictis conjunctivo modo. *l. 81. ff. de legat. 3. hi re & verb. conj.* 41 De relictis disjunctivo modo. Hi re tantum conjuncti. 42 Quoties omnes conjuncti, vel omnes disjuncti sunt in institutione, vel substitutione, & unius eorum pars deficit, toties pars deficiens cæteris coheredibus adcrescit hoc modo: cum suo onere primum: deinde si coheredes illi heredes alios reliquerint, pars deficiens illis heredibus adcrescet: adcrescet, inquam, pro hereditaria parte. Postremo pars deficiens interdum invitis illis adcrescit ipso jure: quoties nimirum hereditatem jam adierunt: est enim absurdum ejusdem hereditatis partem agnoscere, partem repudiare. 43 § 8. *J. hic.* 44 Coheredi conjuncto, vel disjuncto, pars adcrescit etiam invito & ignoranti. *l. 35. ff. de adq. vel omitt. hered.* 45 Adcrescendi jus parte unius deficiente, locum habet: cujus sententiæ plures exceptiones vide apud Soc. *reg. 213.* 46 *l. 20. in fin. supr. de jure deliber. l. 2. ff. de adquir. vel omitt. hered.* 47 Heredibus conjunctis & disjunctis simul permixtis, si conjunctorum aliquis deficit, pars ejus ad conjunctos: si disjunctorum aliquis deficit, pars ejus ad disjunctos & conjunctos defertur. *Goth.* Confer *l. 15. l. 59. §. 2. ff. de hered. inst. l. 34. in pr. ff. de leg. 1.* Ans. 48 Adcrescit conjunctis quod in uno conjunctorum heredum deficit. 49 Adcrescit pars deficiens cum suo onere 50 Adcrescit non tantum disjunctis, sed & conjunctis, quod in uno disjunctorum heredum deficit. 51 Heredes conjuncti quasi in unum corpus redacti. 52 Pars conjuncti heredis quodammodo alterius est conjuncti. Partem coheredis sibi conjuncti quasi suam percipiunt. 53 Heredes disjuncti sunt sermone, non re. Re quidem conjuncti, sermone disjuncti. Conjuncti vero hic dicuntur re, & verbis conjuncti, neutro modo disjuncti. 54 *Non vacant:* ita legunt nonnulli. 55 Hic paragraphus ad heredes tantum pertinet: ut & proximus ad legatarios. 56 Dixi superiori §. de hered. seu de jure adcrescendi inter heredes. 57 Conjunctim relicta duobus legatariis æqualiter inter eos dividuntur: pars vacans volentibus cum suo onere adcrescit. Collegatario pars non adcrescit invito. 58 Collegatario disjuncto pars disjuncti adcrescit invito, *ut hic.* Conjuncti non adcrescit invito. *J. hic.* coheredi adcrescit etiam invito. §. 10. *supr. hic.* 59 *l. 7. §. 2. ff. de reb. dubiis.* 60 *l. 61. in fin. ff. de legat. 2.* 61 Pars collegatarii collegatario adcrescit, si disjuncti fuerint: sublata veteri differentia legatorum per damnationem & per vindicationem, de qua vide Ulp. 24. §. 12. & 13 62 Una legatorum & fideicommissorum est natura. *l. 1. ff. de leg. 1.* 63 Legari res uni, alteri rei æstimatio potest. *l. 33. l. 82. §. 5. ff. de leg. 1. l. 13. in fin. l. 20. ff. de leg. 2. l. 14. ff. de usu & usufructu.* 64 *l. 1. § pen. J. de usufr. adcrescendo.*

non [1] vacuatur pars, quæ deficit, nec alii accrescit, ut ejus, qui primus accepit, legatum augere videatur: sed apud ipsum, qui habet, solida remaneat: nullius concursu deminuta. Et ideo si onus fuerit in persona ejus, apud quem remanet legatum adscriptum: hoc omnimodo impleat, ut voluntati testatoris pareatur. † Sin autem ad deficientis personam [hoc] onus fuerit collatum: hoc non sentiat is, qui non alienum, sed suum [tantum] legatum imminutum habet. Sed & varietatis non in occulto sit ratio: cum ideo videatur testator disjunctim [2] hoc reliquisse, ut unusquisque suum onus, non alienum agnoscat: Nam si contrarium volebat, nulla erit difficultas conjunctim ea disponere. §. 12. Quæ autem antiquis legibus dicta sunt *de his, quæ ut indignis* [3] *auferuntur*, & nos simili modo intacta servamus: sive in nostrum fiscum, sive [4] in alias [5] personas perveniant. §. 13. Cum autem in superiore parte legis non [6] aditam hereditatem minime, nisi [7] quibusdam personis, ad heredes [defuncti] transmitti disposuimus, necesse est, si [8] quis solidam hereditatem non adierit, hanc, si [9] quidem habeat substitutum, ad eum, si voluerit, & potuerit, pervenire. Quod si hoc non sit: vel ab intestato successores eam suscipiant: vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad nostrum ærarium devolvatur. §. 14. Hæc autem omnia locum habere censemus, tam in testamentis, sive in scriptis, sive [10] sine scriptis habitis, quam in codicillis [11], & omni [12] ultimo elogio, vel [13] si quid ab intestato fuerit derelictum, nec non in mortis causa donationibus. Tantum etenim nobis superest clementiæ, quod scientes etiam fiscum nostrum ultimum [14] ad caducorum vindicationem vocari, tamen nec [15] illi pepercimus [16], nec Augustum privilegium exercemus: sed quod [17] communiter omnibus prodest, hoc [rei] privatæ nostræ utilitati præferendum [18] esse censemus, nostrum esse proprium subjectorum commodum imperialiter existimantes. §. 15. Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogiis, quæ posthac [19] composita fuerint: anteriores etenim casus suo marte discurrere concedimus. §. 16. Hæc omnia ad vos, *Patres Conscripti*, duximus esse sancienda: [scilicet] ut nemini maneat incognitus nostræ benevolentiæ labor: sed Edictis ex solennitate a nostris magistratibus propositis, omnibus innotescat. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* DN. JUSTIN. A. PP. IV. & PAUL. V. C. CONSS. 534.

TIT. LII.

DE HIS [20] QUI ANTE APERTAS TABULAS HEREDITATEM TRANSMITTUNT.

Hereditas ascendentium etiam non adita, transmittitur ad posteros per liberos institutos morientis, etiam clausis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommissis. Salic.

1. Impp. THEODOS. [21] & VALENT. AA. Hormisdæ P. P.

PEr hanc jubemus sanctionem, in posterum [valituram,] filios [22], seu filias, nepotes, aut neptes, pronepotes, aut proneptes, a patre, vel matre; avo, vel avia; proavo, vel proavia scriptos heredes: licet non [13] sint invicem substituti, seu cum extraneis [24], seu soli sint instituti, & ante apertas tabulas defuncti (sive se noverint scriptos heredes, sive ignoraverint) in [25] liberos suos, cujuscunque [26] sint sexus, vel gradus, derelictam sibi hereditariam portionem posse transmittere: memoratasque personas (si [27] tamen hereditatem non recusant) nulla hujusmodi præscriptione sibi obstante, eam tanquam debitam [28] vindicare. Quod scilicet etiam super legatis, seu fideicommissis a patre, vel a matre; avo, vel avia, proavo, vel proavia derelictis locum habet. Siquidem perindignum [29] est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut neptes, pronepotes, aut proneptes, avita, vel proavita successione fraudari, aliosque adversus [30] avitum, vel proavitum desiderium, vel institutum insperato [31] legati commodo, vel hereditatis gaudere. Habeant vero solatium tristitiæ [32] suæ, quibus est merito consulendum. Dat. 3. Non. April. post consulatum PROTOGENIS & ASTERII 450.

TIT. LIII.

QUANDO [33] DIES LEGATI, VEL FIDEICOMMISSI CEDIT.

De annuis legatis vel fideicommissis.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Agrippæ.

SI competenti Judici annua [34] legata, vel fideicommissa tibi relicta probaveris, ab initio [35] cujusque anni exigendi ea habebis facultatem. Supposita 3. Kalend. Jun. SATURNINO & GALLO CONSS. 199.

Si agro pluribus relicto, cautum sit, Ut ad eum qui superfuisset, pertineret.

2. Iidem AA. Prisco.

AGrum pluribus relictum nominatim animadvertimus: & cautum esse, *ut ad eum qui* [36] *superfuisset* [37], pertineret: Quicunque igitur is fuerit: ad heredem suum [38], dominium transmittit, nec tali [39] fideicommisso adstringitur [40]. PP. 15. Kal. August. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De conditione, Cum ad certam ætatem pervenerit.

3. Iidem AA. Æliæ.

SI Pontionilla ad [41] eam ætatem pervenit, cui legatum, vel fideicommissum relictum [42] erat; petitionem ad heredes transmisit, licet ante decesserit quam consequeretur legatum, vel fideicommissum. PP. 5. Kal. August. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De conditione, cum liberos habuerit.

4. Iidem AA. Ammiæ.

CUm uxori ususfructus [43] fundi legatur, & ejus proprietas, cum [44] liberos habuerit; nato filio [45] statim proprietatis legati dies cedit: Nec [46] quicquam obest, si is decedat. PP. Kal. August. ANTONINO A. III. & GETA item III. CONSS. 209.

De petitione in tempus dilata.

5. Imp. ALEXAND. A. Maximo.

EX his verbis, *Do lego Æliæ Severinæ filiæ meæ, & Secundæ decem: quæ legata accipere debebit, cum* [47] *ad legitimum statum* [48] *pervenerit*: non conditio fideicommisso, vel legato inserta, sed petitio [49] in tempus legitimæ [50] ætatis dilata videtur. Et ideo, si Ælia Severina filia testatoris, cui legatum relictum est, die legati cedente, vita functa est, ad heredem suum actionem transmisit; scilicet ut eo tempore solutio, quo Severina, si rebus humanis subtracta non fuisset, vigesimumquintum annum ætatis implesset. Non cœptum [51] enim annum, sed impletum [52], si de emolumento relicti fideicommissi tractetur, expectandum esse [juris] prudentibus placuit. PP. 13. Kal. Januar. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De fideicommisso relicto ab intestato.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS, AA. & CC. Eusebio.

SI fideicommissum ab intestato [53] fuerit sorori tuæ relictum codicillis [54], & posteaquam dies fideicommissi cessit, [rebus humanis, licet] ignorans [55] fideicommissum, excesserit: actionem hujusmodi acquiri [56] potuisse, dissimulare non poteris: salva scilicet ab intestato succedenti quarta portione. Suppos. Kal. Maji, *Trallis*, AA. CONSS.

TIT. LIV.

UT IN POSSESSIONEM [57] LEGATORUM, VEL FIDEICOMMISSORUM SERVANDORUM CAUSA MITTATUR, ET QUANDO SATISDARI [58] DEBEAT.

De cognitione, an debeatur fideicommissum.

1. Divus ANTON. PIUS Salvio.

QUoniam nihil actor amplius [59] postulat, quam *ut fideicommissi nomine satisdetur*: non debet is, qui juri dicundo præest, subtiliter [60]

1 Jus non decrescendi. 2 Disjunctim legamus, ut unusquisque suum onus non alienum adgnoscat. 3 Vid. *tit. de his, quæ ut indign.* 4 Indignis quæ eripiuntur, certis casibus fisco cedunt, aliis casibus, privato seu privatis. 5 *Alienas*: quidam ita legunt. adde *l. 7. supr. de don. inter virum. l. pen.* ℨ. *de legat.* hinc etiam observa, non omne quod aufertur indigno, fisco cedere. 6 Transmitti hereditas non adita, nisi in certas personas non potest. §. 5. *supr. h. t. l. 7. supr. de jure deliber.* 7 Dixi ad *d.* §. 5. adde *l. unic.* ℨ. *tit. prox.* 8 Adcrescit substituto volenti, capaci tamen, aut eo deficiente, heredibus ab intestato: iis rursus deficientibus, fisco pars defuncti ante aditam hereditatem: si modo defunctus fuit ex his personis, quæ non aditam hereditatem transmittant. Quid si heres nullum substitutum habuit, sed coheredem? coheredi pars deficiens adcrescet, *ut* ℨ. Quid si legatarium vel universalem fideicommissarium? idem dixeris. *Nov. 1. c. 1.* §. *1. 2. 3.* 9 *l. 2.* §. *4. ff. de B. P. secund. tab.* 10 Adcrescendi jus locum habet in omni testamento, sive scripto, sive non scripto. 11 Jus adcrescendi locum habet etiam in codicillis. 12 Adcrescendi jus locum habet in omni ultimo elogio, hoc est, testamento, codicillis, epistola fideicommissaria, mortis causa donatione. Sunt enim hæ species voluntatis ultimæ. 13 Adcrescendi jus locum habet in omnibus ultimarum voluntatum successionibus ut & ab intestato. 14 Lex Julia caducaria ultimum locum fisco dedit. Bonus princeps post omnes est. Cassiod. *in formula Comitivæ privat.* adde *l. 1. in fin. supr. de secund. nupt. l. 10. ff. de jure fisci.* In compendii causis Antonin. Imperator judicans nunquam favit. Capitol. *in ejus vita.* vid. *Novell.* 105. Arist. 3. *pol.* 4. 15 *l. 9. ff. de SC. Silan.* 16 *Prospeximus* Hal. 17 *l. 10. ff. de jure fisci.* vid. quæ dixi ad *Nov.* 109. *c.* 1. 18 Communiter quæ prosunt & publice utilia sunt, utilitati privatæ bonus princeps anteponit. 19 *l. 7.* ℨ. *de legib.*

20 Puta liberis. 21 *l. unic.* § 5. ℨ. *de caducis.* 22 Transmittitur hereditas ascendentium, etiam non adita, ad posteros institutos morientis quantumvis clausis tabulis: quod & in legatis & fideicommissis obtinet. vid. quæ scripsi ad *l. un.* §. 5. §. 13. ℨ. *tit. prox. l. 1.* §. 8. *ff. de coll. bonor.* Goth. Vid. ad hanc l. Joann. Decher. *l.* 1. *differt.* 14. *num.* 42. Ans. 23 Inter liberos non præsumitur reciproca substitutio. 24 Datione coheredis extranei jus transmittendi non impeditur. 25 Transmittit hereditatem non aditam parens ad liberos in potestate positos, *ut hic, d.* §. 5. *l.* 18. §. 3. ℨ. *de jure delib.* 26 *l. 24. in fin. ff. de leg. 2.* 27 Hereditatem recusans nihil ad suos transmittit: hac enim recusatione suitas ejusque jus tollitur Bart. *in l.* 84. *ff. de adq. vel omitt. hered.* Jason *in l.* 4. ℨ. *qui admitt.* 28 Parentum hereditas liberis debita. 29 Fortuitus casus liberis nocere non debet. 30 Contra desiderium parentum hereditas ad extraneos deferri intelligitur. 31 Extranei nihil habent quod sperent in ejus hereditate qui liberos habet. 32 i. e. mortis paternæ, quæ naturaliter liberis tristis & mœsta esse solet.

33 Dixi ad *L.* 36. *D.* 2. & 44. *Ecl.* 20. adde Ulp. 24. §. 30. 34 Annua quo tempore solvenda. 35 Annua legata ab initio cujusque anni peti possunt, suntque solvenda. *l. 12.* §. *4. ff. h. t.* aliud in stipulationibus. *l. 13. l. 42. l. 138. ff. de verb. oblig.* 36 *l.* 87. §. 2. *ff. de leg. 2.* 37 Supervixisse. 38 Etiam extraneum. *l. 78.* §. *3. ff. de legat. 2.* 39 *Alii* Cujac. 18. *obs.* 16. 40 Constringitur. In quibusdam codicibus adjicitur hoc quod sequitur: ut heredibus eorum restituat, sicut sunt restituta ab aliis. 41 Legatum relictum alicui *cum ad certam ætatem pervenerit*, impleta ætate transmittitur ad heredes. Bald. *l. 5. ff. h. t.* Verbi gratia relictum est puellæ cuidam legatum his verbis, *Cum quatuordecim annorum erit*, ad quam ætatem cum pervenisset, decessit ante quam legatum exegisset: constitutio hæc dicebat, licet legatum non petierit, si tamen ad eam ætatem pervenerit, ad heredes suos id eam transmisisse. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 16. *c.* 105. 42 *Derelictum.* Hal. *delegatum.* Cujac. 18. *obs.* 16. [illegible] 2. Solomæ delegatum servavit. 43 Vestigium juris veteris hic observandum, quo uxori non habenti solidi capacitatem licebat legare usumfructum tertiæ partis bonorum: & cum liberos habuisset, ejusdem partis proprietatem. ut *l.* 78. §. 14. *ff. ad SC. Trebell.* Ulp. *tit.* 15. *vers. præter decimam. l. 10. ff. de præscript. verb. l. 48. ff. de usur. l. 24. ff. de alimentis. l. ult. ff. de usufruct. leg.* adde Cujac. 10. *obs.* 17. & 18. *obs.* 16. 44 Quandoque liberos habuerit. Ulp. 15. quandoque liberos habebit. *l. 25. ff. de cond. & demonst.* cum liberos habuisset. *l. 48. ff. de usur.* sublatis liberis. *l. 24. ff. de alimentis.* ad tempus liberorum. *l. 61. ff. de cond. & demonst.* in tempus liberorum. *l. 4. d. tit.* 45 Etiam unico. *l. 1. supr. de cond. insert.* Nec interest natus sit vivo an mortuo testatore dum post testamentum. *l. 9. l. 61. ff. de cond. & demonst.* neque ex alio matrimonio. *l. 25. ff. de cond. & demonst.* 46 Licet mulier filium, propter quem consecuta est legatum, amiserit, non propterea legatum amittit. 47 *l. 22. ff. h. t.* 48 Hæc verba *cum ad statum legitimum pervenerit*, legatum mora, non conditione suspendunt. *l. 46. in fin. ff. ad SC. Treb. l. 26.* §. *1. ff. quando dies.* Tempus certæ ætatis adjectum legato, legatum conditionale non facit. Ideoque licet legatarius ante ætatem moritur, petitio legati ad ejus heredes transmittitur. adde Hotom. *cons.* 21. An idem erit, si ita legatum sit, Cum nupserit? vid. *l. 10. ff. de cond. & demonst.* vid. Hotom. *ibi.* 49 Aliud mora, aliud conditio. *ut hic.* & *l. 60.* §. *1. ff. h. t. l. 1.* §. *1. ff. de leg. 2. l. 65. ff. de cond. & demonst.*

50 *l. 13. ff. de probationib. l. 77.* §. *14. ff. de legat. 2.* Græci ἀκμὴν, id est, adultam ætatem quæ & virilis vigor. *l. 1.* §. *2. ff. de minoribus.* ad differentiam veteris pubertatis. *l. 4.* ℨ. *qui testamenta.* & breviter status, ætas plena, perfecta, integra, viginti quinque annorum. vid. Cujac. 29. *de præscript.* adde quæ de legitima ætate scripsi ad *l. 27. ff. de legat.* 51 An & quando annus cœptus pro completo haberi debeat, dixi ad *l. 3.* §. *3. ff. de minor. l. 5. ff. qui testam. l. 46. ff. de cond. & demonst. l. 74.* §. *1. ff. ad SC. Treb. l. 8. ff. de munerib.* 52 *l. 49. ff. de leg. 1.* 53 Fideicommissum ab intestato relinqui potest. vid. *l. 3. supr. ad SC. Trebell.* 54 Legatorum codicillis relictorum dies perinde cedit atque testamento relictorum. *l. 6. in fin. ff. h. t.* 55 *l. 77.* §. *3. ff. de legat. 2.* 56 Fideicommissum etiam ab intestato post diem transmittitur ad heredem etiam ignorantem. unde colligitur, interdum dominium adquiri sine traditione, *ut hic*, *l. 64. in fin. ff. de furtis.* vid. Ferrariensem *in forma libelli actionis realis 2. in verbo, Jure dominii* 9. *n.* 27.

57 Dixi ad *L.* 36. *D.* 4. 58 Dixi ad *L.* 36. *D.* 3. adde 44. *Ecl.* 21. 22. 31. 59 Etiamsi nondum dies legati venerit, cautionem legatarius ab herede petere potest, qua de re Prætor summatim cognoscit. Summatim, id est, de jure legati non inquirit, sed simpliciter an legatum sit. 60 Id est, summatim, *l. 3.* §. *1. ff. h. t.* facit *l. 14. in fin. ff. ut legator. nomine.*

cogno-

cognoscere, *debeatur necne fideicommissum*, sed tantum decernere, *ut satisdetur*. Sine die, & consule.

De cautione remissa.

2. Divus MARCUS [1] Stratonicæ.

IPsis rerum experimentis cognovimus ad publicam utilitatem pertinere, ut satisdationes, quæ voluntatis defunctorum tuendæ gratia in legatis, & fideicommissis introductæ sunt, eorundem voluntate remitti [2] possint. Quocunque enim judicio [3] voluntatis cautio legati, vel fideicommissi remitti potest. Sine die, & consule.

De pignore.

3. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Symphoro.

SI postquam [4] servandi legati, seu fideicommissi gratia in possessionem inductus es, pignoris obligatio, aut venditio ab herede intervenerit: præcedere [5] causam tuam [6] quam jure prætorio [7] veluti pignus habuisti, manifestum est. PP. II. Kal. Decembr. DEXTRO, & PRISCO CONSS. 197.

De rogata restituere hereditatem, cum morietur.

4. Imp. ANTONINUS A. Protagoræ.

CUm Artemidoram patri pupillorum tuorum heredem extitisse proponas: quamvis *ut fideicommissam hereditatem his, cum* [8] *moreretur, restituere* petita sit, nullam tamen adversus debitores hereditarios habent pupilli tui actionem. Plane, ut satis fideicommissorum nomine Artemidora det, (si [9] modo testator id fieri non prohibuerit) apud suum Judicem conveni. PP. 3. Kal. Julii, LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De jure missi in possessionem.

5. Imp. ALEXANDER A. Paulinæ.

QUi legati, sive fideicommissi servandi causa in possessionem mittuntur, non [10] proprietatem nanciscuntur, sed jus pignoris [11]. Ut autem, & post acceptum pignus satisfiat defuncti voluntati, competens Judex te adeunte providebit. PP. 3. Id. August. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De fideicommissario in possessionem mittendo.

6. Idem A. Donato.

CErta est forma jurisdictionis, qua fideicommissi servandi causa in possessionem rerum, quæ in causa hereditaria sunt, aut dolo malo esse desierint, is, cui legati, vel fideicommissi nomine satis non datur, mittitur, vel in proprias [12] res heredis, si fideicommisso satis non fit post [13] sex menses quam peti cœperit, secundum divi Antonini [14] patris mei constitutionem. PP. 6. Id. Januar. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

An cautio possit remitti.

7. Idem A. Proculiano.

SCire debetis, fideicommissi [quidem], & legati satisdationem remitti [15] posse, Divum Marcum & Divum Commodum constituisse. Ut autem *boni* [16] *viri arbitratu is, cui usufructus relictus est, utatur fruatur*: minime satisdationem remitti testamento posse. PP. 10. Kal. Martii, FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

De relicto civitati.

8. Impp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC. Zenodoro.

COntra eos, sive successores eorum, qui Rempublicam administrantes [17] per officii necessitatem civitati sub conditione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quanti Reipublicæ intererit satis acceptum non esse, dirigendam certum est actionem. Suppos. 7. Kal. Mart. CC. CONSS.

TIT. LV.
DE SUIS [18], ET LEGITIMIS LIBERIS, ET EX FILIA NEPOTIBUS AB INTESTATO VENIENTIBUS.

De sorore consanguinea.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Crispinæ.

SI fratri [19] tuo legitima heres esse potes, centum [20] dierum præfinitione non excluderis ab acquirenda hereditate [21]. PP. 3. Non. Novemb. ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De nepotibus ex diversis filiis.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Aviæ.

NEpotes ex diversis filiis varii numeri avo succedentes ab intestato, non pro virilibus portionibus, sed ex [22] stirpibus succedunt. S. 3. Kal. Martii, *Hadrianopoli*, ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

3. Iidem AA. & CC. Frontoni.

UT intestato defuncti filius [23] ac nepos ex alio, qui mortis ejus tempore in rebus humanis non invenitur, manentes in sacris [24] pariter [25] succedant: evidenter lege duodecim Tabularum cavetur: Quod & honorarii juris observatio sequitur. S. 15. Kal. Jul. AA. CONSS.

De posthumo filio & sorore defuncti.

4. Iidem AA. & CC. Marcellæ.

INtestato [quidem] defuncto posthumum [26] suum heredem, quam sororem, licet consanguineam, haberi potiorem, ordo successionum lege duodecim [27] Tabularum factus nimis evidenter demonstrat. S. 6. Id. Dec. AA. CONSS.

De adoptato.

5. Iidem AA. & CC. Appiano.

SI te parens, in cujus fuisti potestate, sollenniter in adoptionem [28] dedit: cum filiis naturalibus adoptivi patris ante, vel post quæsitis defuncto intestato succedere potes. Dat. 6. Kal. Mart. CC. CONSS.

De nato ex libera & servo.

6. Iidem AA. & CC. Posidonio.

EX libera conceptus & servo, velut [29] spurius habetur: nec ut decurionis filius (quamvis pater ejus [naturalis] manumissus, & natalibus [30] suis restitutus hunc adeptus fuit honorem) defendi potest. Supposita 6. Idib. Februar. CC. CONSS.

De filio libertini.

7. Iidem AA. & CC. Æmilianæ.

FIlium habere suum libertus [31] in potestate non prohibetur, cum ob præteritum statum ex legitimis nuptiis ingenuorum exemplo filios habere liberto non sit interdictum. S. 16. Kal. Mart. CC. CONSS.

De filia defuncti apud hostes.

8. Iidem AA. & CC. Catoniæ.

APud hostes patre defuncto, filia communis vobis, quo casu mortis scientia [32] non postulatur, heres extitit sua, & ad te transmisit [33] successionem. S. 12. Kal. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De filiis, seu filiabus, & nepotibus, seu neptibus ex filia.

Avo, vel aviæ ab intestato morienti succedunt nepotes ex filia cum avunculis & materteris, cum deminutione tertiæ partis ejus portionis, in qua parens succederet, si viveret. Salic.

9. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Constantino P. P.

SI defunctus cujuscunque sexus, aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem functa, cujuscunque sexus, aut numeri nepotes, ejus partis, quam defuncta filia superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia: tertia [34] pars fratribus, sororibusve ejus quæ defuncta est, id est, filiis, filiabusque ejus de cujus bonis agitur, avunculis scilicet, sive materteris eorum, quorum commodo legem sancimus, accrescat [35]. † Hæc eadem, quæ de avi materni bonis constituimus, & de aviæ [36] maternæ, sive etiam paternæ simili æquitate sancimus: nisi forte avia elogia inurenda [37] impiis nepotibus justa semotis ratione dixerit, [& hoc fuerit legibus approbatum]. Non solum autem si intestatus avus, aviave decesserit [38], hæc nepotibus, quæ sancimus, jura servamus: sed & si avus, vel avia, quibus hujusmodi nepotes erunt, testati obierint, & præterierint [39] nepotes, aut exheredaverint. Eadem [40] & de injusto avorum testamento. Et si quæ filiæ poterant vel de re [41], vel de lite [42] competere actiones, nepotibus deferimus secundum justum nostræ legis modum, quæ de parentum inofficiosis testamentis competunt filiis. Dat. 5. Kal. Mart. *Mediolani*, TIMASIO, & PROMOTO CONSS. 389.

1 Fit hujus constitutionis mentio in *l.* 46. *ff. de pact.* 2 Satisdatio legati vel fideicommissi causa heredi a testatore remitti potest, *ut hic, & l.* 4. *in fine. l.* 7. *infr. h. t. Nov.* 159. *in pr. vers. Si vero in universum.* Potest etiam remittere testator, ne heredis bona hypothecæ sint subjecta legatariis vid. Clar. 3. *sent.* § 3. *testam. q.* 70. 3 Indicio. Item error multis aliis locis irrepsit. vid. Cujac. *ad Nov.* 22 hinc etiam constat in remittenda cautione vulgari fideicommissario, sufficere quodlibet indicium. *l.* 77. *in fin. ff. de cond. & demonst.* 4 *l.* 2. *J. qui potiores.* 5 Habens pignus prætorium in re aliqua, præfertur posterioribus, emptionis etiam titulum habentibus. 6 Causam emptorum scil. at non creditorum anteriorum. *l.* 5. §. 4. *ff. h. t.* 7 Pignus prætorium dicitur quod jure prætorio, i. e. ex edicto constituitur. vid. *J. de prat. pig.* vid. Cujac. 5. *obs.* 30. 8 Ante eventum diei incerti fideicommissum peti non potest fideicommissi vero sua die præstandi cautio peti potest: nisi cautio a testatore sit remissa & merito: causa enim cognita, ante diem & conditionem cavere quis cogitur. *l.* 1. *in fin. ff. qui satisd.* 9 *l.* 2. *S. h. t. l.* 7. *J. h. t.* 10 *l.* 5. *ff. h. t.* 11 Prætorii. Prætorium enim pignus est, quod missio in possessionem constituit. *J. de prætorio pign. l.* 3. §. 1. *ff. de rebus eorum. l.* 12. *ff. pro empt.* 12 Vid. *l.* 5. §. 16. *ff. h. t.* 13 Legatarius in res heredis mittitur, si post sex menses quam adiit prætorem, heres neque satisdedit, neque satisfecit. 14 *d.* §. 16. 15 Remittere satisdationem ei quem gravavit legato, vel fideicommisso, testator potest, *ut hic, l.* 2. *S. h. t. l.* 12. *ff. ut leg. l.* 77. *in fin ff. de condition & demonstrat.* Remittitur quoque hæc satisdatio fratri gravato restituere alteri fratri & matri gravatæ restituere suis filiis, nisi ad secunda vota transierit. *l.* 6. §. 1. *S. ad SC. Trebellian.* Vide Joseph. Ludovic. *decision.* 63. *num.* 4. 16 Satisdatio legati heredi quidem remitti potest, sed non illa qua caveat se recte usurum fruiturum: quimque finitus fuerit ususfructus rem restituturum. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 21. *cap.* 7. dixi ad *l.* 1. *S. de usufruct.* 17 Pro legato reipublicæ tenentur ejus administratores satisdationem ab herede petere, alias negligentes tenentur in id quod reipublicæ intereit. facit *l.* 1. 2. 3. *S. l. ult. ff. de magistratibus conveniend. l.* 2. *J. de adm. rer.* facit *l.* 26. *ff. de neg.*

18 Dixi ad *L.* 38. *D.* 16. 19 Hæc lex non est de liberis, sed de agnatis ex transverso, hoc tamen ideo factum esse potuit, ut intelligeremus in successionibus intestatorum, quid jure civili, & prætorio interesset, quod collata, & conjuncta *l.* 2. *S. qui admitt.* apparebit statim. Jus prætorium per se temporarium est, *l.* 35. *ff. de obligationibus. Institut. de perpetuis & temporalibus action.* civile, perpetuum. 20 Heres legitimus succedendi jure non excluditur centum diebus. 21 Cur ita? quia tempus centum dierum bonorum possessionibus præfinitum est, non hereditatibus. *Synops. Basil.* 41. *tit.* 2. *cap.* 24.

22 Nepotes ex diversis filiis avo succedunt ex stirpibus. *ut hic.* id est, in stirpes. §. 6. *Inst. de heredit. quæ ab intest. Nov.* 118. *c.* 1. *in fin.* in stirpem Caj. 2. *tit.* 8. §. 3. *in fin.* seu portionem patris sui, non in capita. 23 Cum filiis defuncti vocantur defuncti nepotes. 24 Vid. *l. ult. in fin. J. ad SC. Tertyll.* 25 Si tamen nepos unicus sit: alioquin si filius unus sit, quatuor nepotes: hereditas non in quinque, sed in duas partes dividetur. vide *Nov.* 18. *c.* 1. Ideoque sive nepotes patruis concurrant, *ut hic*: sive patruorum liberi, in stirpes semper succedent. *l.* 2. *S. h. t.* 26 Posthumus admittitur ad hereditatem defuncti. *l.* 3. §. 9. *ff. de suis.* & sorori defuncti præfertur, *ut hic.* 27 *d.* §. 9. 28 Adoptivus admittitur ad successionem cum filiis legitimis & naturalibus, sive ante, sive post adoptionem nati sint. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 2. *c.* 26. & 5. Harm. 8. §. 8. *l.* 1. §. 6. *ff. unde liberi.* §. 2. *Inst de her. quæ ab intestato.* 29 Πορνογενὴς 45. *Ecl.* 2. *c.* 28. *l.* 1. *supr. soluto.* 30 Dixi ad *l.* 2. *S. de jure aureorum.* 31 Nihil impedit quominus libertus filius possit succedere, cum eos habet in potestate. 32 Sui heredes etiamsi ignorantes se heredes esse, naturæ concesserint, hereditatem parentum transmittunt ad heredes suos. 33 Transmittit hereditatem etiam non aditam heres suus ad quoscunque heredes licet extraneos, *ut hic.* Cujus sententiæ varias exceptiones vide apud Socinum *reg.* 73. adde quæ de transmissione dixi ad *l. unic.* § 5. *supr. de caducis tollendis.* 34 Nepos ex filia avo materno succedit cum avunculis & materteris, cum deminutione trientis ejus portionis in qua mater ejus succederet, si viveret, *ut hic, & l.* 19. *S. de collat. l.* 4. *C. Theod. de legit. her.* §. 15. *in fin. Inst. de her. quæ ab intestato.* Hodie sine deminutione succedit, *l. ult. J. eod. Nov.* 18. *c.* 4. & 118. *c.* 1. licet neque sui, neque legitimi sint. Ideoque hæc lex ejusque similes abrogantur: abrogatur etiam jus vetus quo ex filia nati, post lineam agnatorum vocabantur. §. 15. *Inst. de her. quæ ab intest.* 35 Hic integra sententia. *C. Theod. d. loco.* prætermissa est. Ea ita habet: *Quod si hic defunctus, de cujus bonis loquimur, habebit ex filia nepotes, sed præterea filios non habebit, sed qui præferri nepotibus possint habebit adgnatos, in quandam Falcidiam, & in dodrantem nepotes jure succedant.* 36 Nepotes ut succedunt aviæ maternæ. 37 Ne dicas cum Accursio, Nepotes ex filio justis de causis posse exheredari ab avia. Nam agitur hic de successionibus ab intestato, nemo vero exheredatur ab intestato, sed nepotem exheredatum a patre, vel matre non repræsentare vicem sui parentis in successione avi, vel aviæ. adde Cujac. 18. *obs.* 17. 38 *Defecerit. d. l.* 4. *C. Theod.* 39 Nepotes ex filia præteriti rumpunt testamentum aut injuste exheredati querela inofficiosi utuntur. 40 Hæc vox deest in C. Theod. *d. loco.* 41 De hereditatis petitione. 42 Querela inofficiosi.

De capitis deminutione.

10. Impp. THEOD. & VALENTIN.[1] AA. Maximo[2] P. P.

UBi aviarum ſucceſſio morte interveniente diſcutitur, capitis deminutio[3] paterna[4] quærenda non eſt. Tunc enim in hujusmodi hereditatibus filiorum ſtatus, aut perſona ſpectatur, quotiens de ejus bonis, qui poteſtatem familiæ potuit habere, tractatur. Dat. 15.[5] Kal. Octobr. *Ravennæ*, THEODOSIO XIII. & VALENTINIANO III. AA. CONSS. 430.

De parentibus & liberis defuncti, vel defunctæ.

11. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Senatum Urbis Romæ.

SI matre[6] ſuperſtite filius, vel filia, qui quæve moritur, filios dereliquerit: omnimodo patri ſuo, matrive [ſuæ] ipſo[7] jure ſuccedant, quod ſine dubio & de pronepotibus obſervandum [eſſe] cenſemus. Dat. Id. Novemb. THEOD. XV. & VALENT. [III.] AA. CONSS. 430.

De liberis & transverſalibus.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

QUotiens aliquis, vel aliqua, inteſtatus, vel inteſtata, mortuus, vel mortua fuerit, nepotibus, vel pronepotibus cujuscunque ſexus, vel deinceps aliis deſcendentibus derelictis, quibus *Unde liberi* bonorum poſſeſſio minime competit, & inſuper ex latere quibuscunque agnatis, minime[8] poſſint iidem agnati quartam partem hereditatis mortuæ perſonæ, ſibi vindicare, ſed deſcendentes[9] ſoli[10] ad mortui ſucceſſionem vocentur. Quod tantum in futuris[11], non etiam præteritis negotiis ſervari decernimus. Dat. Kal. Jul. *Conſtantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

De liberis.

In AUTHENT. de heredibus ab inteſtato. §. 1. col. 9. tit. 1. ex Novell. 118. cap. 1.

IN ſucceſſionem mortui patrisfamilias, ſive filiifamilias liberi ejus[12] ſi ſunt, omnibus aliis prælati ſuccedunt. Primi quidem gradus æqualiter[13] ſuccedunt: nepotes & ulteriores in[14] ſtirpes: non diſtinguendo ſexum[15], vel jura[16] poteſtatis, ſed ſola naturali cauſa inſpecta.

TIT. LVI.
AD SENATUSCONSULTUM TERTYLLIANUM[17].

De infantibus.

1. Impp. DIOCLETIANUS &[18] MAXIMIAN. AA. & CC. Vivianæ.

LIcet liberi matribus ab inteſtato ita demum per ſe heredes exiſtant, ſi fari[19] poſſint: tamen matres liberis, etiamſi infantes[20] naturæ conceſſerint, poſſe ſuccedere, nulla dubitatio eſt. PP. 10. Kalend. April. TIBERIANO & DIONE CONSS. 293.

Patrem matri præferri.

2. Iidem AA. & CC. Rheſæ.

IN ſucceſſione filii, vel filiæ communis, ſine liberis & fratribus[21] & ſororibus morientis, pater[22] manumiſſor[23], quia ei ſit vetus jus ſervatum, matri præfertur. S. 6. Id. Dec. CC. CONSS. 293.

De præſcriptione tutoris non petiti.

3. Imp. CONSTANTIUS A. Catulino proconſuli Africæ.

MAtres, quæ puberes amiſerunt filios, licet impuberibus [eis] tutores[24] non petierint, præſcriptione[25] [tamen] non petiti tutoris ad excludendam eorum ſucceſſionem minime debere præſcribi, certum eſt. Dat. 6. Kalend. Auguſt. CONSTANTIO A. VII. & CONSTANTE CONSS. 354.

De ſecundo nubentibus.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

SI qua mulier nequaquam religionem[26] priori viro, ex quo filios, ſeu filias non habet, nuptiarum feſtinatione[27] præſtiterit, ex jure quidem notiſſimo infamis fit, niſi[28] hujusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat: ſin autem ei filii erunt, ſeu filiæ, & impetraverit indulgentiam, infamiæ[29] abolitionem permittimus, & cæterarum pœnarum antiquationem, ſi facultatum omnium, quæ fuerunt tempore nuptiarum, medietatem filio, vel filiæ, filiis, ſeu filiabus donaverit, quos habebat ex viro priore ſuſceptos, pure ſcilicet & omni donationis ſolennitate completa, nec retento quidem uſufructu. Quem quidem ſemiſſem ſi duobus filiis, ſeu filiabus, pluribusve donaverit, & forte fatali[30] unus, vel una, ſeu alius, vel alia ex iisdem inteſtatus, vel inteſtata obierit: ſemper ad[31] ſuperſtites fratres, vel ſorores volumus pertinere. † Si autem univerſi, vel univerſæ inteſtati diem obierint, duræ[32] fortunæ ad matrem ſolatia ex integro revertantur: ita ſcilicet ut hunc ſemiſſem, quem filiis, vel filiabus donaverat: inteſtato diem obeuntibus, rurſus ipſa ſeparatim ab ultimi filii, vel filiæ hereditate præſumat. PP. 15. Kal. Januar. GRATIANO V. & THEODOSIO AA. CONSS. 380.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Senatui Urbis Romæ.

MAter[33], quæ[34] defuncto filio, filiæve ſine liberis, ex teſtamento, vel ab inteſtato ſuccedit, ſi matrimonium ſecundum poſt[35] mortem filii, vel filiæ non contraxerit, omnia filii [ſeu filiæ] morte delata, vel derelicta pleno jure acquirat. Sin vero alterius[36] mariti conjugium elegerit, extrinſecus[37] quidem quæſita filio, filiæve, ſimili firmitate poſſideat: rerum vero paternarum[38] defuncti ſolo uſufructu humanitatis contemplatione potiatur, proprietatem [& ſororibus, &] fratribus[39] transmiſſura defuncti. Dat. 7. Idib. Novemb. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

Mater tutrix filii privatur ejus hereditate, ſi tranſivit ad ſecunda vota, antequam tutorem alium ei fecerit ordinari. Salic.

6. Iidem AA. Florentino P. P.

OMnem[40] [matri] ſive ab inteſtato, ſive jure ſubſtitutionis, ſi filius impubes moritur, denegandam volumus ſucceſſionem, ſi ea legitima liberorum tutela ſuſcepta, ad ſecundas contra ſacramentum præſtitum adſpiravit nuptias, antequam[41] ei tutorem alium fecerit ordinari, eique, quod debetur ex ratione tutelæ geſtæ, perſolverit. Dat. 7. Id. Jul. *Conſtantinopoli*, THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De defuncti vel defunctæ matre, fratribus, ſororibus, patruo, patrueli, & patruelis filio. 1. De patre, matre, fratribus, & ſororibus. De ſecundo nubente.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis, vel ſi qua, matre ſuperſtite, & fratre vel legitimo, vel ſola cognationis jura habente, inteſtatus, vel inteſtata deceſſerit: non excludi a filii ſucceſſione matrem, ſed una[42] cum fratre mortui, vel mortuæ, ſi ſuperſtes vel filius, vel privignus[43] ipſius ſit, ad eam pervenire, ad ſimilitudinem ſororum mortui, vel mortuæ: ita tamen, ut ſi quidem ſolæ[44] ſorores agnatæ, vel cognatæ, & mater defuncti, vel defunctæ ſuperſint: pro veterum legum tenore dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam [partem] omnes ſorores habeant. Sin vero matre ſuperſtite & fratre, vel[45] fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus inteſtatus quis, vel inteſtata moriatur, in capita diſtribuatur ejus hereditas: nec liceat matri occaſione ſororum mortui, vel mortuæ ampliorem partem ſibi vendicare, quam rata portio capitum exigit: patruo ſcilicet mortui, vel mortuæ, & ejus filio, vel nepote nullum jus ad ejus hereditatem (matre [ejus] herede exiſtente) habentibus: nec ex veteribus legibus, vel ex conſtitutionibus partem matris minui. §. 1. Sin autem defuncta perſona non ſolum matrem, & fratres, & ſorores ſuperſtites habeat, ſed etiam[46] patrem: ſi quidem ſui juris deceſſit, quia patris perſona interveniens matris jura ſuperare videtur: omnibus pio animo providentes, ſancimus fratres quidem, & ſorores mortuæ perſonæ ad ſucceſſionem proprietatis ſolos pro[47] virili portione vocari: patri autem, & matri uſumfructum[48] totius ſucceſſionis pro beſſe competere, æqua lance inter[49] patrem & matrem dividendum,

1 Impp. Honorius & Theodoſius AA. *Cod. Theod.* 2 *Maximo præfecto urbi, l. 5. C. Theod. de legit. her.* 3 Adde *l. 1. §. 4. ff. de ſuis.* 4 Materna, ita extat in C. Theod. *d. l. 5.* & ita legi in Baſilicis *lib.* 45. Cujac. 18. *obſ.* 7. notat. & rectius, ut ſit ſenſus, Natum poſt emancipationem matris jure civili avo materno ſuccedere, aviæ paternæ, vel maternæ non ſuccedere. ad hæc fruſtra quæri, *mater* an fuerit emancipata, quia avia (ut & quævis mulier) familiæ poteſtatem non habet. *l. 13. ff. de ſuis. l. 8. J. de præſcript. longi tempor. Leon Nov.* 25. De emancipatione adde *l. 7. C. Th. h. t.* 5 Dat. 5. Kal. Octob. Ravennæ, Theod A. 9 & Conſtantino 3. Coſſ. C. Theod. 6 In ſucceſſione ab inteſtato, deſcendentes aſcendentibus præferuntur, *ut hic, &* 45. *Ecl.* 2. *c.* 32. *l.* 2. §. 6. *ff ad SC. Tertull.* § 3. *Inſt. de SC. Tertull. Nov.* 118. *c.* 1. *Lex* 8. *in fin. C. Theod. de legit.* eſtque hæc lex pars *legis* 5. *J. ad SC. Tertull.* 7 Liberi ipſo jure parentibus ſuccedunt. 8 Abrogatur pars *leg. 9. ſupr. eod.* & ſimiles, de quibus *ibi dixi.* 9 Deſcendentium appellatione in infinitum deſcendentes intelliguntur: ut hac voce fideicommiſſi progreſſum in infinitum intelligamus. 4. Simeon. de Prætis 3. *de interpretat.* 3. *dubitat.* 1. *ſolutione* 10 veluti ſi dixero: *Bona mea ad deſcendentes meos pervenire volo & ideo alienari veto.* longiſſimo etiam gradu deſcendentes eo fideicommiſſo continebuntur. Belloviſanus *Nov. de reſtitut.* 39. §. *nos igitur*: Alex. 1. *Conſil.* 56. Natta *Conſil.* 437. 10 *Nov.* 18. *c.* 4. *Nov.* 118. *c.* 1. 11 *l. 7. C. de legib.* 12 In ſucceſſione defuncti liberi omnibus præferuntur. 13 Primo gradu liberi inter ſe æqualiter ſuccedunt. 14 Nepotes inter ſe vel cum patruis vel cum amitis ſuccedunt in ſtirpes *l. 2 3. ſupr. h. t.*
15 Confirmatur *lex ult. ſupr. eod. l 9. ſupr. h. t.* & ſimilibus legibus abrogatis.
16 Id adjectum videtur propter *legem* 10. *ſupr. h. t.*
17 Dixi ad *L.* 38. *D* 17. quo matres ſuccedunt liberis ab inteſtato mortuis nulla relicta prole. 18 Theodoſio videtur hæc lex tribui. *Nov.* 158. 19 Major infante per ſe matris hereditatem poteſt petere, vid. *l. 18. C. de jur. delib.* 20 Hoc innuit, Etiamſi filius infans ex SC. Orphitiano matri non ſuccedebat, niſi per patrem aut tutorem: ex Tertylliano tamen, matrem cujusque ætatis filio ſuccedere. 21 Parentes, filiis ſine liberis & fratribus mortuis ſuccedunt, *ut hic*: Verum lege Hiſpanica patrem ſuccedere filio notat Duenazius *reg.* 364. fratre defuncti excluſo: Ubi etiam notat alia lege Hiſpanica, filium qui nullos habeat liberos, patrem vel matrem onerare non poſſe, niſi ad tertiam bonorum partem, præterquam in locis & civitatibus, quæ bona radici, hoc eſt, genti addicunt. 22 In ſucceſſione filii pater præfertur matri. *ut hic, & l. 2. §. 15. ff. h. t. §. 3. Inſt. eod. l. 10. ff. de ſuis.* hodie non præfertur. *l. ult. §. 1. infr. h. t.*
23 *l. 10. ff. de ſuis.* manumittit filium, qui emancipat. 24 Mater quæ filio tutorem non petit, filio non ſuccedit, ſi quidem is impubes deceſſit; ſi pubes, ſuccedit. *l. 6. J. h.t.* 41. *Ecl.* 1. *c.* 32. adde *l. 2. §. 1. l. 4. §. 2. ff. qui petant tutor. l. 2. ſupr. ſi adverſ. delict. &* 5. Harm. 8. §. 92. 25 De præſcriptione, id eſt, exceptione, non petiti tutoris: Præſcriptio enim exceptio: hinc liber Tertulliani *de præſcript. adverſus hæret.* id eſt, de defenſionibus & exceptionibus adverſus hæreticos. 26 Religionem viro mortuo uxor debet, hoc eſt, intra annum luctus alteri nubere non debet. 27 Intra annum luctus ſc. vid. *l. 1. C. de ſec. nupt.* Nuptiarum feſtinatarum hæc eſt matri pœna, ut fiat infamis (niſi princeps ei infamiam remittat) quin ut princeps remittat, dimidiam bonorum quæ tempore nuptiarum habuerit amittit, liberis adquirendam, ne retento quidem uſufructu & eo quidem amplius, ut ſi unus liberorum decedat, fratres ſuperſtites ei defuncto ſuccedant. quod ſi univerſi inteſtato mortui ſint, duræ fortunæ ad matrem ſolatia revertentur, hoc eſt, ſucceſſio liberorum ad matrem revertetur. *Synopſ. Baſil.* 45. *tit.* 1. *c.* 33.
28 *Novell.* 22. *c.* 22. *verſ. ſed neque.* adde quæ dixi ad *l. 15. C. ex quibus cauſ. infam.*
29 Princeps notam infamiæ poteſt remittere. 30 Mortem intelligit, quam prudentiores non fato, ſed Dei providentiæ attribuunt. 31 Et ita fratres matres excludebant, *ut hic, & §. 3. verſ. frater. Inſt. eod.* hodie non excludunt. *l. 7. infr. h. t.*
32 Vid. *l. 28. ſupr. de inoff.* [illegible] *ſupr. de inſ. l. 15. ff. de inoffic. l. 7. in fin. ff unde liberi. l 26. in fin. ff.* [illegible] *l. 78. ff. de cond. &* [illegible] 33 *Synopſ. Baſil.* 45. *tit.* 1. *cap.* 34. 34 Quæ habet jus liberorum in defuncto &c. *l. 8. C. Theod. de legit. her.*
35 Quid ſi ante mortem filii? olim in omnibus bonis filii, cum profectitiis tum adventitiis ſolum habebat uſumfructum. *l. 3. in fin. ſupr. de ſecund. nupt.* Hodie id immutatum eſt, ut mox dicetur. 36 Mater nubens poſt mortem filii, pro ſua parte adventitia filii bona pleno jure capiebat, profectitia a patre uſusfructus tantum jure, *ut hic.* Hodie mater cum fratribus & ſororibus defuncti ſuccedit in virilem pleno jure in bonis adventitiis & profectitiis, ſive in viduitate permanſerit, ſive ad ſecundas nuptias venerit ante vel poſt mortem filii. vid. *Nov.* 2. *c.* 3. 37 Id eſt, adventitia filii. 38 *Nov.* 22. *c.* 40. *l 10 J. de legit. her.* 39 Vox *fratribus*, deeſt in C. Theod. quod a Triboniano mutatum, placuit enim Juſtiniano, ut & cum *ſororibus* mater veniret in virilem.
40 Si mater non iteraturam ſe nuptias promiſerit, legitimaque filii tutela ſuſcepta, ſecundum poſtea matrimonium contraxerit, filio qui decedit impubes, non ſuccedet, ne quidem a patre ſubſtituta: niſi prius ei tutorem petierit, & quæcunque debentur ex ratione geſtæ tutelæ perſolverit. *Synop. Baſil* 45. *tit* 1. *c.* 35. vid. [illegible] *ſupr. h. t. l. 10 J de legit. her.* 5. Harm. 8. § 92. 41 *l. 3 ſupr h t.* Mater tutrix filii privatur ejus hereditate, ſi nupſit iterum antequam ei tutorem petierit, & ita ceſſat Tertyllianum, *ut hic & Novell.* 22. *c.* 40. *& d. l* 10. adde *l. 6. J. in quib cauſ pign.* 42 Olim frater defuncti ejus matrem excludebat. *l 4. verſ quem quidem. ſupr. h t §* 3. *verſ. frater. Inſtit. eod.* hodie non excludit, *ut hic & Nov.* 22. *c.* 47. §. 2. *Nov.* 118. *c.* 2 43 Vid. Cujac. 12. *obſ.* 7. 44 Si defuncti mater & ſolæ ſorores extabant, mater in ſemiſſem ſuccedebat, reliquæ ſorores in alium ſemiſſem, *ut hic*: hodie in virilem. *Nov* 22. *c.* 47. *Auth. & cum ſolis. J. eod.* 45 Si defuncto mater & fratres, vel mater, fratres, & ſorores fuerint, mater virilem obtinet. 46 Si defuncto pater, mater, fratres, & ſorores extiterint, quomodo ſucceditur? Si defunctus ſui juris fuit, integra proprietas ad fratres, dimidia uſusfructus ad patrem & matrem defuncti, *ut hic*: altera dimidia ad reliquos fratres defuncti deferebatur, *ut hic.* Paulo poſt integer uſusfructus patri attributus fuit. *l. 13. J. de legit.* Tandem uſus loco, virilis proprietatis patri data eſt. *Nov* 118. *c.* 2. Si vero defunctus ſui juris non fuit, uſusfructus integer patri ſoli adquirebatur, *ut hic.* quod tamen immutatum eſt, ut mox dicam. Proprietas vero adquirebatur matri & dimidia uſusfructus, ſi ſolis ſororibus defuncti concurrit virilis, ſi cum fratribus ſolis aut cum fratribus ſimul & ſororibus defuncti concurrebat. 47 *l 11.* [illegible] *ſ* [illegible]
48 Al. *Uſusfructus totius ſucceſſionis, ejusdem competere.* quæ lectio eſt ſincera.
49 Olim pater matri præferebatur, & ita abrogatur *l. 2. §. 15. ff. h. t. §. 3. verſ. pater. Inſt. eod. l. 2. ſupr. h. t. l. 10. ff. de ſuis & legit.*

dendum, reliqua parte uſusfructus apud fratres & ſorores remanente. Sin vero defuncta perſona in ſacris patris [1] conſtituta deceſſerit: pater quidem uſumfructum quem & vivente filio habebat, teneat, donec vivat, incorruptum: mater autem, quia [hunc] uſumfructum habere vivente patre non poteſt, totum apud patrem conſtitutum: una cum fratribus defunctæ perſonæ ad proprietatem vocetur, ſcilicet cum ſororibus ſola in dimidia [2], cum fratribus, vel promiſcui [3] generis ſecundum ſupradictam diſtributionem in virilem portionem: Omnibus videlicet, quæ de mulieribus ad ſecundas nuptias migrantibus ſancita ſunt, in ſuo ſtatu durantibus. Dat. Kal. Jun. *Conſtantinop.* JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

Si cum matre concurrant fratres, vel ſorores, vel fratres & ſorores.

In AUTHENT. de nupt. §. quoniam mater. col. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 47.

ET cum ſolis fratribus, & cum ſolis ſororibus, & cum permixtis vocantur matres in virilem [4] portionem.

De exheredatione.

In AUTHENT. ut cum de appellat. cogn. §. ſancimus itaque. §. ſi vero contigerit. col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 4.

IN teſtamento quoque non licet liberis parentes excludere, niſi juſta cauſa exheredationis inferatur, quæ ſeptenario numero nova conſtitutione diſtribuitur: alioquin reſcinditur teſtamentum circa inſtitutiones: nam in cæteris [5] perſeverat [6].

De parentibus, fratribus, ſororibus defuncti.

In AUTHENT. de hered. ab inteſtat. venient. §. conſequens. & §. ſequenti col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 2.

DEfuncto ſine liberis filio, parentes, ſi ſoli ſunt, ſuccedunt ſalva gradus [7] ſui prærogativa: ſi pari [8] gradu ſunt, pariter ſuccedunt: paternis [9] quidem dimidia, maternis vero alia dimidia delata, licet ſit diſpar eorum numerus. † Sed ſi cum parentibus fratres & ſorores utrinque defuncti conjuncti ſuperſint: vocantur cum aſcendentibus gradu proximis, ita ut viriles portiones fiant, excluſa prorſus omni differentia ſexus & patriæ poteſtatis, ubi nulla ſecundarum nuptiarum ſit mentio.

TIT. LVII.
AD SENATUSCONSULTUM ORFITIANUM [10].

De conſanguineis, & matre & filia defunctæ.

1. Imp. ALEXANDER A. Evangelo.

SI inteſtatæ mulieri conſanguinei exiſtant, & mater [11], & filia; ad ſolam filiam ex Senatusconſulto Orfitiano hereditas pertinet. PP. 15. Kal. Febr. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

De portionibus.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Metrodoræ.

NOn pro numero ſuperſtitum mortis matris tempore: ſed ſuccedentium materna ſcinditur hereditas. Quapropter ſi mater veſtra te, & uno fratre emancipatis; duobus autem aliis in patria poſitis poteſtate ſuperſtitibus, diem functa eſt: & hi, qui in poteſtate patris fuerant, priusquam [12] maternam hereditatem ſibi quærerent, rebus humanis exempti ſunt [13]: inter duos tantum viriles non ambigitur factas portiones. S. 7. Kalend. April. *Sirmii*, AA. CONSS.

Pro herede geſtio.

3. Iidem AA. & CC. Julianæ.

MAtri inteſtato defunctæ ſecundum Orfitianum Senatusconſultum, citra [14] bonorum poſſeſſionem filia pro herede [15] gerendo, ſuccedere non prohibetur. S. 12. Kal. Novemb. AA. CONSS.

De liberis & parentibus defuncti, defunctæve.

4. Imppp. GRATIAN. VALENTINIAN. & THEODOS. AAA. ad Hilarianum [16] P. V.

QUotiens [17] de emancipati filii, filiæve ſucceſſione tractatur: filiis ex his genitis deferatur intacta pro ſolido ſucceſſio; neque [18] ulla [defuncti] defunctæve patri, matrive concedatur inteſtatæ ſucceſſionis hereditas. Dat. 15. Kal. Mart. *Mediolani*, MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS.

De muliere illuſtri.

5. Imp. JUSTINIANUS A. Demoſtheni P. P.

SI qua illuſtris [19] mulier filium ex juſtis nuptiis procreaverit, & alterum ſpurium habuerit, cui [20] pater incertus ſit: quemadmodum res maternæ ad eos perveniant, ſive tantummodo ad liberos juſtos, ſive etiam [ad] ſpurios, dubitabatur. Sancimus itaque, ut [21] neque ex teſtamento, neque ab inteſtato, neque ex liberalitate inter vivos habita, juſtis liberis exiſtentibus, aliquid penitus ab illuſtribus matribus ad ſpurios perveniat: cum in mulieribus ingenuis [22], & illuſtribus (quibus caſtitatis [23] obſervatio præcipuum debitum eſt) nominari ſpurios, ſatis injurioſum [24], ſatisque acerbum, & noſtris temporibus indignum eſſe judicemus. Et hanc legem ipſi pudicitiæ [25], quam ſemper colendam cenſemus, merito dedicamus. † Sin autem concubina liberæ conditionis conſtituta filium, vel filiam ex licita [26] conſuetudine ab homine libero [27] habita procreaverit, eos [28] etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona, quæ jure legitimo in ſuo patrimonio poſſidet, nulla dubitatio eſt. Dat. 15. Kal. Octob. *Chalced.* DECIO V. C. CONS. 251.

De mora in libertate præſtanda.

6. Idem A. Juliano P. P.

QUidam ancillæ ſuæ per fideicommiſſum libertatem reliquit, eo autem, a quo libertas relicta eſt, moram [29] in libertate præſtanda faciente, peperit ancilla; & eſſe [eum] quidem ingenuum puerum, vel puellam qui poſt moram nati ſunt, omnes veteris juris auctores conſentiunt: dubitabatur autem inter eos, ſi matri morienti poſſet ſuccedere: hujusmodi itaque dubitationem eorum decidentes [30], ulterius eam procedere non patimur: ſed ſancimus eandem [31] matris progeniem heredem ab inteſtato ei poſſe exiſtere: ſalvo jure legitimo ex auctoritate Senatusconſulti Orfitiani proli ſervando, & tam matre ex Senatusconſulto Tertulliano, quam prole ex Orfitiano Senatusconſulto invicem ad ſuas hereditates venientibus. Dat. Kal. Octob. *Conſtant.* LAMPADIO, & ORESTE, VV. CC. CONSS.

TIT. LVIII.
DE [32] LEGITIMIS [33] HEREDIBUS.

De fratribus & ſororibus.

1. Imp. ALEXANDER A. Caſſio & Hermionæ.

IN ſucceſſione, quæ titulo conſanguinitatis vel in bonorum poſſeſſione, quæ proximitatis nomine competit, tam fratres [34], quam ſorores pari jure eſſe, licet [35] non [ex] eadem matre ſuſcepti ſunt, jus certum eſt. Nec huic derogatur, quod amitas [36] veſtras ab avo veſtro dotatas [37] fuiſſe proponitis. PP. Non. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De ſeparatione bonorum.

2. Imp. GORDIANUS A. Tatianæ, & aliis.

SI ejus, quæ vos heredes inſtituit, patri hereditatem non quæſiſtis, poſteaque mortuo patre, ac repudiata [38] ejus hereditate, defunctæ ſucceſſionem agnoviſtis: ea, quæ bonorum ſunt defunctæ, ab his ſeparari, quæ patris veſtri fuerunt, præſes provinciæ non ignorabit. PP. 6. Id. April. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De ſorore conſanguinea & filiis fratris.

Soror fratris filio antefertur civili ac prætorio jure ex gradus prioritate. Bald.

3. Imp. DECIUS A. Aſclepiodotæ.

COnſanguinitatis jure, & fœminas [39] ad inteſtatorum ſucceſſionem admitti poſſe, explorati [40] juris eſt. Proinde cum fratris tui inteſtato [41] mortui ad te conſanguinitatis jure hereditas pertineat: nulla ratione alterius [42] fratris tui filii ad eandem ſucceſſionem adſpirare deſiderant: nam & ceſſante jure agnationis in perſona omnium, prætorii juris beneficio ad te potius, quæ ſecundum gradum obtines, hereditas pertinet, quam ad fratris tui filios, qui in tertio gradu conſtituti ſunt. PP. 2. Non. Decemb. DECIO A. & GRATO CONSS. 251.

De fratribus, & filiis fratrum, & his qui poſt eos vocantur.

In AUTHENT. de hered. ab inteſtato venient. §. reliquum. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 2. & ut fratrum fil. §. 1. col. 9. tit. 10. al. 7. Novell. 127. cap. 1.

CEſſante [43] ſucceſſione lineæ deſcendentis, & ejus quæ ſola ſit aſcendentis, vocantur primo [44] fratres, fratrisque præmortui filii in ſtirpes. Dico autem de fratre, ejusque fratris filiis, qui ex utroque

1 Sacra paterna quid, dixi pleniſſime in *l.* 10. §. 1. *J. de adoption.* adde *l. ult. ſupr. de curat. furioſi l.* 3 *ſupr. de ſuis. l.* 3. *infr. de bonis matern. l.* 31. *ſupr. de fideic. l.* 1. §. *ult. J. de annal. except. l.* 12. *ſupr. de collat.* Habebant veteres ſacra propria & privata. Cic. 2. *de leg.* 7. Val. 7. 2 *In dimidiam* Hal. hodie in virilem. *Auth. & cum ſolis. J. h. t.* 3 i. e. ſi matri concurrunt fratres ſimul & ſorores defuncti. 4 Olim cum ſolis ſororibus vocabatur, & ita abrogatur pars legis ſuperioris. 5 Id eſt, legatis & fideicommiſſis. dixi ad *Nov.* 115. *c.* 3. *in fin.* 6 Olim ita non fuit, dixi ad *d. c.* 3. 7 Ut qui prior gradu fuerit, prior ſuccedat. 8 Pares gradu pariter ſuccedunt. 9 Filio filiave defunctis, una dimidia paternis parentibus, altera maternis cedit. Mirum quod non dixerit: Paterna paternis, materna maternis cedere, ut *l.* 13. *infr. de legit. her.* Goth. Vid. Valentin. Forſter. *de Succeſſionibus lib.* 3. *c.* 11. *num.* 6. & 7. Anſ.

10 Dixi ad *L.* 38. *D.* 17. adde Paul. 4. *ſentent* 10. quo filii & filiæ ſuccedunt matri inteſtatæ. 11 In ſucceſſione matris, filia matris conſanguineis fratribus, & agnatis ex transverſo omnibus defunctæ præfertur adde *l.* 1. *ff. Inſt. eod. in princ.* Id eſt, Deſcendentes præferuntur adſcendentibus. *l.* 4. *J. h. t.* ſucceſſio magis deſcendit, quam aſcendit, ſi mulier extantibus matre & filia decedit, ad filiam defunctæ hereditas pertinet. *Synopſ. Baſil.* 45. *tit.* 1. *c.* 36. 12 *l.* 7. *ſupr. de jur. delib.* 13 Deficientis portio adcreſcit, reliquis adeuntibus. 14 Liberi citra bonorum poſſeſſionem matri ſuccedunt. facit *l.* 4. *infr. tit. prox.* Cur ita? quia non prætoris, ſed ſenatusconſulti beneficio admittuntur ad ſucceſſionem. *l.* 1. *C. Th. de legit. hered. l.* 1. *C. Theod. de cretionib. bonor. ſublat. l.* 3. *ff. unde legitim.* 15 Sola aditione. Paul. 4. *ſent.* 10. §. *ult.* 16 Ad Hilarium P. P. *l.* 3. *C. Theod.* 17 *l.* 3. *C. Theod. de legitim. hered.* 18 Deſcendentes præferuntur aſcendentibus. *l.* 1. *ſupr. h. t.* 19 Spurius nulla in parte matri illuſtri, cui legitimi alii liberi ſunt, ab inteſtato ſuccedit: quin ne quidem inter vivos donatione quidquam ab ea accipere poteſt: matri vero concubinæ liberæ conditionis una cum ejus aliis liberis ex nuptiis legitimis procreatis ſuccedit, qui ex ea concubinatu natus *ut hic. Synopſ. Baſil.* 45. *tit.* 1. *c.* 36. *l.* 3. *ſupr. ſolut. matrim.* 20 Spurius, cui pater incertus. dixi ad *Nov.* 89. *c.* 15. 21 Matri illuſtri, cui legitimi ſunt liberi, non ſuccedit ſpurius, *ut hic*: non illuſtri, ſuccedit. *verſ. Sin autem. J. eod.* 22 Aliud in ingenuis & vilibus. Roland. a Valle 1. *conſil.* 74. *n.* 21. 23 Quo mulier illuſtrior, eo caſtior eſſe debet. 24 Injurioſum ſatis eſt illuſtri mulieri, ſpurios habere. 25 Pudicitiæ cultus. 26 Concubinatus Romanis licita fuit conſuetudo atque conjunctio. dixi ad *l.* 1. *ſupr. de concubin.* adde *l.* 3. *ff. d. t.* 27 Aliud ſi ab homine ſervilis conditionis, aut libero quidem, ſed uxorem habente. dixi ad *Nov.* 89. *cap.* 15. quod tamen Rolandus a Valle non admittit 1. *conſ.* 74. *n.* 32. 28 Quid: vulgo quæſito filio poteſtne mater donare? poſſe ex hoc loco notatur. Capella Tholoſana *quæſt.* 192. 29 Qui poſt moram fideicommiſſariæ matris libertati factam naſcuntur, ingenui ſunt, *ut hic. l.* 1. §. 3. *l.* 2. §. 3. *verſ. Et in. ff. ad SC. Tertull. l.* 1. §. 1. *ff. de ſuis.* ideoque matri ſuccedunt. *verſ. fin. J.* & *l.* 2. §. 3. *ff. ad SC. Tertull.* 30 Hæc eſt 38. deciſio ex quinquaginta novis Juſtiniani. vid. Inglois. *Anſ.* 31 Id eſt ita natam, ita ſuſceptam poſt moram fideicommiſſariæ libertatis matri factam.

32 *Pars ſecund. tit.* 16. *ff. lib.* 38. *Nov.* 118. *c.* 3. 33 Id eſt agnatis, quo nomine primo intellige fratres conſanguineos. 34 Fratres & ſorores ad ſucceſſionem pariter admittuntur. 35 Hodie conſanguinei & uterini ſimul potiores ſunt aliis, qui ſolummodo conſanguinei, vel ſolummodo uterini. *Nov.* 84. *c.* 1. §. 1. 36 Vid. Cuj. 18. *obſ. ult.* 37 Dotem non conferunt ſorores, cum agitur de hereditate fratris, ſed cum de hereditate patrum. 38 Poſt repudiatam hereditatem patris, filius eam ſibi vivente patre delatam adire poteſt: & ſeparationem bonorum petere, *ut hic* & *l.* 21. *ff. de adq. vel omitt. her.* 39 Non tamen ultra conſanguineorum gradum, idque lege Voconia. vid. Cujac. *hic.* 40 Et quidem lege 12. tabularum. dixi ad *l.* 12. *tab. lib.* 2. *tit.* 20. §. 13. 41 Inteſtato fratri ſoror poteſt ſuccedere. 42 Olim fratres, vel ſorores defuncti præferebantur alterius fratris, aut ſororis liberis, *ut hic*, & *l.* 14. *J. h. t.* Hodie repræſentationis beneficium fratris filiis conceſſum eſt. *Novell. Juſtin.* 127. 43 Id eſt, ſi nulli ſint defuncto deſcendentes aut aſcendentes, quemadmodum ſuccedatur. 44 Frater (quo vocabulo ſororem intellige) fratri ſuccedit. Fratres defuncti fratrumque præmortuorum filii in ſtirpes concurrunt: fratres intellige ex utroque parente conjunctos: fratrum vero filios, fratrum ex utroque parente conjunctorum liberos.

parente contingunt eum, de cujus hereditate nunc agitur: quæ personæ veniunt, & [1] *sine defunctæ nunc personæ parentibus, & cum proximis gradu ascendentibus. Et quidem prædicti fratris filius, & si* [2] *tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti, qui ex uno tantum parente cognati sunt. In hac successione omnis differentia sexus, & emancipationis cessat.*

In AUTHENT. de hered. ab intest. §. his autem non. & §. illud. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 3.

POst fratres autem ex utroque parente, & eorum filios admittuntur ex uno [3] *latere fratres, sororesve: cum quibus & filii eorum, si qui ex eis jam decesserint. † Hi autem fratrum filii cum pares sint defuncti fratribus, præferuntur* [4] *proculdubio ejusdem defuncti patruis, & aliis similibus: & in his successionibus omnino cessat sexus, & agnationis ratio.*

In AUTHENT. de hered. ab intest. venient. §. Si vero neque. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 3.

POst fratres, fratrumve filios vocantur quicunque gradu sunt proximiores [5]*: ut pares* [6] *in gradu pariter admittantur, sublata differentia masculorum, &* [7] *fœminarum. Sola namque cognatio spectatur in talibus. Fiet autem divisio* [8] *in capita* [9] *& non in stirpes* [10].

Si testamentum non valet.

4. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Cæcilio.

SI aut nullum [11] testamentum nepos patrui tui ordinavit, aut intra quatuordecim annos constitutus fecit, & agnationis jure successio ejus tibi delata est: etiam citra [12] bonorum possessionis subsidium legitimo jure subnixus es. PP. Idib. Jul. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De agnatione, & cognatione.

5. Iidem AA. & CC. Cupillæ.

AD intestati successionem agnationis [13] quam proximitatis jure venientes haberi potiores, certum est. Supp. 16. Kal. Jul. *Sirmii*, AA. CONSS.

Si suus heres abstineat, vel repudiet.

6. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

DEfunctis, suis extantibus heredibus, & abstinentibus, vel repudiantibus hereditatem, frater [14] jure consanguinitatis succedere potest. Suppos. Kal. Januar. AA. CONSS.

De patruo, & matertera.

7. Iidem AA. & CC. Amiano.

PAtruo, ac materteræ tertio constitutis gradu non pariter intestati successio defertur, sed patris [15] frater agnationis jure sorori matris anteponitur. S. 17. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

De defunctis apud hostes.

8. Iidem AA. & CC. Silano.

SI his, de quorum successione agitur, apud [16] hostes defunctis, secundum legis Corneliæ beneficium jure agnationis adita hereditate, vel petita bonorum possessione successisti; eorum substantiam vindicare non prohiberis. S. Non. Jul. *Sirmii*, AA. CONSS.

De sorore, & avia.

9. Iidem AA. & CC. Demagoræ.

IN successione intestatæ, sororem [17] quam aviam, vel avum maternum, haberi potiorem non ambigitur. S. 6. Kal. Jul. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De tutore non petito.

10. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Florentium P. P.

SCiant, qui ad successionem vocantur pupilli mortui, si defuncto ejus patre, tutorem [18] ei secundum legem non petierint intra annum, omnem eis, sive ab intestato, sive jure substitutionis, successionem ejus, si impubes moritur, denegandam esse. Dat. 5. Id. Jul. *Constantinop.* THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De emancipatis.

11. Imp. ANASTASIUS A. Constantino P. P.

SI ab eo, qui ex [19] sacro rescripto secundum nostram constitutionem [20] fieri postulaverit emancipationem liberorum, petitum sit, quatenus ei, qui emancipandus emancipandave est, minime legitima jura per emancipationem extinguantur: eadem jura tam emancipato vel emancipatæ contra personas alias hoc modo sibi conjunctas, quam [21] aliis itidem contra eum vel eam in hereditatibus, vel in successionibus, & tutelis, necnon cæteris serventur intacta [22]: Collationibus [23] tam ab his secundum ea quæ super emancipatis statuta sunt, quotiens talis casus emerserit, utpote peracta emancipatione, faciendis. Dat. 15. Kal. August. PROBO & AVIENO JUN. CONSS. 503.

De nato ex majore quinquagenaria.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI major quinquagenaria [24] partum ediderit, si [25] debet hujusmodi soboles suo patri succedere, & hereditatem ejus nancisci, a Cæsariana [26] advocatione interrogati sumus. Et sancimus, licet mirabilis [27] hujusmodi partus inveniatur, & raro [28] contingat; nihil tamen eorum, quæ probabiliter [29] a natura noscuntur esse producta, respui: sed omne jus quod ex quacunque lege liberis præstitum est, hoc merum atque immutilatum hujusmodi [30] filiis, vel filiabus servari in omnibus successionibus: sive ex testamento, sive ab intestato, & summatim, non absimiles aliis fiant, quos similes natura efficit: maxime cum & anteriore [31] nostra lege hujusmodi nuptias permisimus, impares [32] eas videri minime concedentes. Dat. 9. Kal. Nov. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. Anno secundo. 532.

Qui succedunt emancipatis.

13. Idem A. Joanni P. P.

DE emancipatis filiis, qui [ex] sacro [33] rescripto patribus impertito hoc a suis genitoribus meruerunt, dubitatum est. §. 1. Cum [enim] Anastasiana lex [34] jura fratribus legitima noscitur servare: si quis ex his sine testamento & liberis decesserit, utrumne ad fratrem, vel ad sororem ejus successio devolvatur, an ad superstitem patrem, [dubitabatur,] hujusmodi dubitationem compendioso responso duximus esse finiendam. Ideoque sancimus ad similitudinem maternarum rerum aliarumque, de quibus jam a nobis lex [35] posita est, etiam hujusmodi hereditatem jure quidem dominii ad fratres, vel sorores in totum pervenire, usumfructum [36] autem [ejus] patri totum [37], sive priorem torum servaverit, sive ad secundas migraverit nuptias, adquiri: sive per sacrum oraculum emancipatio procedat, sive alio legitimo modo a sacris [38] paternis fuerint absoluti. §. 2. Cum enim & pater utitur usufructu, & votum [39] ejus est, ad alios filios suas res pervenire: ea propter cum ex lege Anastasiana in alium articulum fratribus prospectum est, nunc a nobis in hac specie plenius [eis] subvenitur: ut pater habeat usumfructum [40], fratres autem vel sorores dominium rerum relictarum: exceptis maternis [41] rebus, in quibus si ex eadem matre fratres vel sorores sint, eos solos [42] vocari oportet. Sin autem non supersint, tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earum cedere, ut sit apertissimus in omnibus tractatus, & non per differentiam personarum, vel rerum vacillare noscatur. Dat. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno secundo. 532.

De differentia inter masculos, & fœminas sublata. De filiis sororis.

14. Idem A. Joanni P. P.

LEge [43] duodecim [44] tabularum bene humano generi prospectum est, quæ unam consonantiam tam in maribus quam in fœminis

1 Id est, sive non concurrant ascendentibus, sive concurrant. 2 Fratris ex utroque parente mihi conjuncti filius, fratri meo uterino, vel paterno tantum meam evincit hereditatem, id est, Fratri uterino, vel paterno potior est, quod ad jus mihi succedendi, ut hoc casu qui tertio gradu fuerit, eo sit potior qui secundo fuerit. Tanta vis est repræsentationis, ut cujus parens uterinum mihi fratrem semel antecesserit, eundem filius antecedat. Non absimiliter plerisque in locis fieri solet inter nobiles præsertim illustres, apud quos primogenito natus in linea collaterali, patruos etiam proximiores defuncto excludit. 3 Post liberos, post ascendentes, post fratres ex utroque latere conjunctos, post nepotes ex fratre utroque latere conjunctos, fratres sororesve ex uno tantum parente fratris sororisve uterinorum, vel ex patre tantum liberi, succedunt, suntque potiores patruis defuncti, quod & jure fit. Descendit enim successio magis quam ascendit.
4 Nepos ex fratre meo licet uterino tantum, vel paterno tantum, mihi succedit, & patruo meo præfertur, eumque excludit. 5 Ut sunt patrui, amitæ, materteræ, & ab his patrueles, consobrini, amitini: Exempli gratia, si mihi patruus sit Titius, patruelis vero Mævius, patruus patruele potior, nec immerito, cum patruus patruele sit proximior. Patrui enim filius, patruelis, nec ad patruelem, nisi per patruum pervenitur.
6 Gradu pares, jure pares. 7 Id est, agnationis, & cognationis. 8 Plures patrui, avunculi, amitæ, materteræ, patrueles, amitini, consobrini, patrui magni, & deinceps inter se vel alii cum aliis concurrentes succedunt in capita non in stirpes.
9 Ut quot sunt personæ, tot sint portiones. 10 *l. 1. ff. de suis.* 11 Paria sunt, nullum, & inutile. 12 Hereditas agnati jure civili delata adiri potest sine bonorum possessione. adde *l. 3. C. ad SC. Orphitian. l. 3. ff. unde legit.* 13 Hodie adgnati non sunt potiores. *Authent. post fratres fratrumque filios. supr. eod. Nov.* 118. *c.* 3. 4.
14 Filiis se abstinentibus vel repudiantibus fratres succedunt. 15 Patruus anteponitur materteræ, *ut hic.* hodie non anteponitur. vide *d. Nov.* 118. 16 Adgnati veniunt ad successionem defuncti apud hostes, beneficio legis Corneliæ. adde *l. 12. ff. qui testam.* 17 Hodie sorores non anteponuntur avo & aviæ maternis. *Nov.* 118. *c.* 2. *Auth. defuncto. supr. ad SC. Tertyll.* 18 Pœna hæc est cognati intra annum cognato pupillo tutorem non petentis, ut ei impuberi morienti sive ab intestato, sive jure substitutionis non succedat. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *c.* 42. 5. Harmen. 8. §. 92. sumptum autem hoc est ex Nov. Theodos. *de tut.* 5. *l. 6. in fin. supr. ad SC. Tert. l. 6. C. in quibus caus. pignus. l. 2. C. quando mulier tut.* adde *Nov.* 22. *c.* 40. 19 De emancipatione ex sacro rescripto dixi ad *l. 18. supr. de collat.* adde *l. 13. C. h. t.* 20 *l. 5. C. de emancipation.*
21 Rescriptum principis reservans emancipato jura adgnationis sive succedendi, intelligitur reservare tam active quam passive. *Salic.* 22 *l. ult. C. eodem. §. ult. Inst. de legit. adgnat. success. l. 4. supr. de legit. tut. l. 5. supr. de curat. fur.* 23 Hæc verba ad finem usque legis Accursius non agnoscit & absunt quoque ab interpretatione: κατὰ πόδας. Cujac. 18. *obs.* 18. 24 De partu quinquagenario adde exemplum Constantiæ uxoris Henrici V. Imperatoris, quæ ea ætate peperit. vide Fazellum, 8. *rerum Sicularum.* adde *l. 15. §. 2. ff. de adopt.* 16. Ulp. *ult. l. 27. supr. de nuptiis.* Goth. Vid. Nævisan. *Sylv. nupt. lib. 2. n.* 17. Menoch. *de arbitr. jud. lib. 2. cas.* 89. Tholosan. *de Republ. lib. 7. cap.* 16 *n.* 17. Molin. *ad consuetud. Paris. tit. des fiefs. num.* 92. Ans. 25 Ratio dubitandi fortassis videbatur, quod hujusmodi partus insolitus & quasi contra naturam, & idem de eo dicendum videretur, quod de natis contra naturam. Quibusdam etiam videbantur ea ætate contractæ nuptiæ minus justæ ac legitimæ: *l. 27. supr. de nuptiis* proinde & ex ea conjunctione nati injusti liberi & a successione naturali alieni. 26 De Cæsariana advocatione, ad quam Justinianus noster multas constitutiones conscripsit, adde *l. ult. supr. de pactis.* sunt qui Cappadociæ Cæsaream huc accipiunt, quæ Charondæ legum primum usum doctissimosque interpretes habuit. de qua Strabo 12. sed tamen videtur Palæstinæ fuisse *arg. l. penult. infr. de fidej.* 27 Nam mulier eo tempore pro sterili habetur. *l. 21. D. de act. empt.* 28 De his quæ raro fiunt, communiter jus ant lex constitui non solet. *l. 3. D. de legib. l. 64. D. de reg. jur.* fit tamen interdum *l. 12. D. de senatoribus. l. 7. §. 3. D. de adq. rer.* 29 Probabiliter Jurisconsultus admittit.
30 Partus natus ex muliere etiam quinquagenaria, est legitimus, & ideo ad successionem admittitur. 31 *l. 27. C. de nuptiis:* dixi ad Ulp. 16. §. 3. 32 Seu impar matrimonium, Ulp. *d. loco.* 33 Vide *l. 11. supr. h. t.* 34 *l. 5. C. de emancipat. & d. l. 11.* 35 *l. ult. C. comm. de successión.* 36 Hodie pater virilem proprietatis cum fratribus defuncti concurrens obtinet. *Novell.* 118. *c.* 2. *vers. Si vero.* 37 Olim semis adquirebatur. *l. 7. C. ad SC. Tert.* 38 De sacris paternis dixi plenius ad *l.* 10. §. 1. *C. de adoptionib.* 39 *l. 50. §. 2. in fin. D. de bon. libert.* 40 Hodie virilem proprietatis, *d. c.* 2. dixi ad *l. ult. supr. de suis.* 41 In maternis rebus uterini præferuntur. 42 Hinc illa regula, Paterna paternis, materna maternis. *Nov.* 84. *c.* 1. §. 2. quam immutat *Novell.* 118. *c.* 2. vult enim fratres conjunctos ex utroque latere uterinis, vel paternis tantum præferri. Extantibus uterinis tantum, & paternis tantum dividi hereditatem defuncti in semissem, nulla habita ratione originis bonorum: quin cognatus, si proximior fuerit, excludit adgnatum. *Novell.* 118. *c.* 3. *Auth. Post fratres. C. eod.* quod & in Galliæ regionibus juri scripto subjectis servatur. Hot. *consil.* 23. In aliis regionibus Galliæ, paterna paternis, materna maternis deferuntur. vid. Hot. *ibi.* Pone igitur, patruelis mei filio bona quædam paterna fuisse: eidem Franciscum nepotem ex fratre uterino susceptum fuisse: uter potior in illius paternis? Egone, an vero nepos ex defuncti fratre uterino Franciscus? Paponius 21. *Arrest. n.* 17. & Lucius 8. *Arrest.* 10. *num.* 4. referunt contra nepotem judicatum fuisse, cum ibi agatur de bonis paternis, idque ita judicant Galli ex hac lege. Quod ut plenius intelligamus, rem paucis explicemus: Titius ex Mævia suscepit AB. Mævia ex Sempronio CD. Sempronius ex Caia EF. Quod ad hujusmodi personas attinet, AB. sunt inter se consanguinei; CD. inter se quoque consanguinei: EF. inter se quoque consanguinei. AB. ad CD. uterini, ad EF. nihil. CD. ad EF. paterni. Pone C. mortuum, relictis bonis paternis, maternis, & adventitiis, D. ut frater consanguineus excludet AB. uterinos tantum, & EF. paternos tantum. Finge D. postmodum mori relictis bonis paternis, maternis, & adventitiis. AB. capient materna ex hac lege: EF. paterna. Hodie res agitur simplicius. Tota hereditas defuncti D. inter paternos, & uterinos æqualiter dividitur, ut unam medietatem ferant paterni, alteram materni. *Novell.* 118. *c.* 2. 43 Lex 12. tabularum nulla differentione sexus successionem defert. Paul. 4. *sentent.* 8. §. 3. ad le §. 3. *vers. Sed nos quidem Inst. de legit. agnat. success.* dixi ad *l.* 12. *tab. lib.* 2. *tit.* 20. § 6. & 21. *l. 4. C. de lib. præterit.*
44 Huic legi contraria est lex Salica Francica *tit. de Allode.* qua cautum fuit, ut nulla portio terræ Salicæ ad fœminas deferretur, de qua vide quæ in utramque partem disputat Pyrrhus *disp.* 3. *de lege Salica*, & regni successione.

legiti-

legitimis, & in eorum fucceffionibus, necnon & in liberis obfervandum effe exiftimavit: nullo [1] difcrimine in fucceffionibus habito, cum natura [2] utrumque corpus ediderit, ut maneat fuis vicibus immortale [3], & alterum [4] alterius auxilio egeat, & uno femoto, & alterum corrumpatur. Sed pofteritas dum nimia utitur fubtilitate [5], non piam induxit differentiam, ficut Julius Paulus in ipfo principio libri fingularis, quem ad fenatusconfultum Tertyllianum fecit, apertiffime docuit. Cui enim ferendum eft, ab inteftato fucceffionibus fuas quidem filias ad fimilitudinem mafculæ fobolis in parentis vocari fucceffionem, & iterum [6] germanas jure confanguinitatis eandem fibi vindicare prærogativam, deinceps autem legitimas fœminarum perfonas, fi jura confanguinitatis non poffident [a] fucceffione legitima repelli, cum maribus eadem fucceffio pateat? Quare enim patris foror non ad fucceffionem filii fratris fui una cum mafculis vocatur, fed aliud jus in amitis, aliud in patruis obfervatur? Vel qua ratione fratris filius ad fucceffionem patrui vocatur, germana autem ejus ab eadem fucceffione recluditur? Hujusmodi itaque legis antiquæ reverentiam & nos anteponi [7] novitati legis cenfemus, & fancimus [8], omnes legitimas perfonas (id eft per virilem fexum defcendentes) five mafculini, five fœminini generis fint, fimili modo ad jura legitimæ fucceffionis ab inteftato vocari fecundum gradus [9] fui prærogativam: non ideo excludendas, quia confanguinitatis jura fecundum germanæ obfervationem non habeant. Cum enim unius fanguinis jura remaneant per virilem fexum incorrupta: quare naturam [10] offendimus, & legitimo juri derogamus? cum & aliam maximam injuriam res in fe continet, plerisque quafi vulnus inteftinum incognitum. Cum enim, & ad [11] ipfarum mulierum fucceffionem mafculi jure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem hereditatem ad eos legitimo jure deferri, ipfas vero nec invicem fibi, nec mafculis eodem jure poffe fuccedere, fed propter hoc folum puniri, quod [12] fœminæ natæ funt, & paterno [13] vitio (fi [14] hoc vitium eft) prolem innocentem gravari? §. 1. In his igitur cafibus legem [15] duodecim tabularum fequentes, & novum [16] jus [17] noviffimo jure corrigentes, etiam unum [18] gradum pietatis intuitu transferri a jure cognationis in legitimam volumus fucceffionem: ut non folum fratris filius, & filia (fecundum quod jam definivimus) ad fucceffionem patrui fui vocentur, fed etiam germanæ confanguineæ, vel fororis uterinæ filius & filia foli, & non deinceps perfonæ una cum his ad jura avunculi fui perveniant: & mortuo eo, qui patruus quidem eft fratris fui filiis [19], avunculus autem fororis fuæ foboli, fimili modo ex utroque latere fuccedant, tanquam [fi] omnes legitimo jure veniant: fcilicet ubi frater, & foror fuperftites non funt. His enim perfonis præcedentibus, & hereditatem admittentibus, cæteri gradus remaneant penitus femoti [20]. † Illo proculdubio obfervando, ut fucceffio non in ftirpes, fed [21] in capita dividatur, & is gradus in ordinem legitimum transferatur: cæteris omnibus fucceffionibus fecundum jus usque ad præfens tempus obfervatum in fuo ftatu manentibus. Si qui autem cafus jam evenerunt: fecundum quod priftina jura volebant, eorum fiat diftributio. Dat. 5. Kal. Decembr. poft confulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 532.

Præfatio, & confirmatio fuperioris conftitutionis. 1. De filiis emancipatorum. 2. De fratribus, & fororibus uterinis. 3. De tertio gradu. 4. De tutela. 5. De cafibus præteritis.

15. Idem A. Joanni P. P.

MEminimus antea [22] divinam [nos] promulgaffe conftitutionem, per quam ad veftigia legis [23] duodecim tabularum totam progeniem ex legitima fobole defcendentem, five mafculinam, five fœmininam legitimo jure hereditatem adipifci fanximus: ut quemadmodum [24] ipfis a legitimis perfonis fucceditur, ita & ipfæ legitimarum perfonarum amplectantur fucceffionem. In qua conftitutione unum gradum ex cognatis in jus legitimum reduximus [25], id eft, germanæ [confanguineæ] filios, & filias, & fororis uterinæ filios, ac filias. Quam conftitutionem [26] in fuo robore permanere cenfemus, cum & in noftris [27] conftitutionibus [28] tenor ejus a nobis relatus eft. Sed fubtiliore tractatu habito, neceffarium duximus, & fi quid ex prætoria jurisdictione [29] frugi inventum eft, & hoc cum perfectiffima definitione difpofito noftras leges ampliari. §. 1. Cum igitur prætorem [30] filium emancipatum, licet fubtili [31] jure capite fuerat deminutus, attamen in patris fucceffionem fine ulla deminutione vocare manifeftum eft: non eodem autem jure etiam ad fratrum fuorum fucceffiones ab eo vocabatur, fed nec filii ejus jure legitimo fuis patruis fuccedebant: neceffarium duximus hoc primum corrigere, & legem Anaftafianam jufto incremento perfectam oftendere: ut emancipati [32] filius, & filia, non folum in paternis [bonis], ad fuorum fimilitudinem fuccedant: fed etiam in fratrum, vel fororum fuarum fucceffione (five omnes fui, five omnes emancipati fint, five mixti) æquo [33] jure invicem fibi fuccedant, & non fecundum legem Anaftafianam [34] parte aliqua deminuta. Et hæc quidem de filiis emancipatis fancire belliffimum nobis vifum eft. §. 2. Sed nec fratrem, vel fororem uterinos [35] concedimus in cognationis loco relinqui [36]: cum enim tam proximo gradu funt, merito eos fine ulla differentia, tanquam fi confanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & fororibus vocandos effe fancimus: ut fecundo gradu conftituti, & legitima fucceffione digni reperti, aliis omnibus, qui funt ulterioris gradus, licet legitimi fint, præcellant. Et hæc quidem de fecundi gradus fucceffione fatis abundeque a nobis cum fumma utilitate difpofita funt. §. 3. Cum autem tertio gradui ex transverfa linea fuerit locus, ubi patruis, & filiis fratrum, & fororum [locum] antiquitas dedicavit: una cum illis tam emancipati [37] fratris, quam emancipatæ fororis filium tantummodo, & filiam, five emancipatos, five fuos patribus [fuis] conftitutos, & neminem alium ulterius: necnon fratris uterini & fororis germanæ, vel uterinæ filium & filiam tantummodo ex legitima linea invicem vocari cenfemus, ficut jam fanximus: ut omnes, qui vel ab antiquo [38] jure, vel a noftra liberalitate in legitimorum quidem pofiti funt prærogativa, & eodem tertio gradu funt, fimili jure vocentur. Succeffionis videlicet jure & in hac parte fervando: ut fi [39] qui ex fecundo gradu vocati renunciaverint hereditati, & noluerint eam adire, nullusque alius fit in fecundo gradu, qui fuccedere poteft, & vult: tunc hi, quos præfenti lege enumeravimus ex tertio gradu, in locum recufantium fuccedant. † Illo etiam obfervando, ut fucceffio non in ftirpes, fed in [40] capita dividatur: cæteris omnibus fucceffionibus fecundum jus usque ad præfens tempus obfervatum procedentibus, & nullo ex cognatis fupra memoratos gradus ad juris agnatitii [41] formam redigendo, fed fuum ordinem fuamque proximitatem retinente incorruptam. §. 4. Quas autem perfonas ex jure cognationis in legitimas fucceffiones transveximus, eas [42] etiam tutelæ gravamini viciffim fupponimus, fcilicet fi mafculi fint, & perfectæ ætatis, fecundum noftræ conftitutionis [43] tenorem: ut non folum lucrum [44] fentiant, fed etiam gravamini fubjugentur. §. 5. Si qui autem cafus jam evenerunt, & per judicialem fententiam [45], vel amicabilem [46] transactionem fopiti funt, nullam fentiant ex hac lege retractationem. Dat. Idib. Octobr. *Conftantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. IV. & PAULINO V. C. CONSS. 534.

TIT. LIX.
COMMUNIA DE SUCCESSIONIBUS [47].

De his, qui fuccedunt fratri emancipato.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Varaniæ.

SCire debuifti, fratre emancipato potiorem eam, quæ in familia manfit, in [48] alterius emancipati bonis non haberi: fed eos pariter, fi [49] folenniter petierint bonorum poffeffionem, fuccedere. S. 15. Kal. Jun. *Sirmii*, CC. CONSS.

De tutelæ actione, & herede heredis.

2. Iidem AA. & CC. Apollinari.

SI pater tuus propius [50] fobrino tuo agnato conftituto, & inteftato defuncto, civili jure adita hereditate; vel hoc ab initio non interveniente feu capitis deminutione perempto, folenniter [51] bonorum poffeffione [52] admiffa, fucceffit; ac tibi patris tui quæfita hereditas eft: adire præfidem provinciæ debes, ac tutorem [53] ejus de tutela convenire. Dat. 14. Kal. Jun. *Veronæ*, AA. CONSS.

An vitricus privigno fuccedat.

3. Iidem AA. & CC. Ulpianæ.

VItrico [54] privigni fucceffionem inteftato civili, vel honorario jure non deberi, certiffimum eft. S. 15. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

De fervis.

4. Iidem AA. & CC. Afterio.

SErvus fucceffores habere [55] non poteft [56]. Dat. Non. April. CC. CONSS.

Privignum novercæ non per fe, fed per fratres fuccedere.

5. Iidem AA. & CC. Juftinæ.

AMitæ, cui fucceffiffe filios fuos proponis, hereditatem tuo nomine non recte petis. Sed quoniam hos [etiam] inteftatos diem functos adfeveras: fiquidem hi, quos privignos [57] ejusdem amitæ dicis, eorum confanguinei [58] fuerint, fratres tam agnationis, quam cognatio-

1 *Nov.* 18. *c.* 4. *Nov.* 21. *Nov.* 118. *c.* 4. & 5. §. 3. *Inft. de legitima agnat. fucceff.* 2 Paria natura jus idem exigunt. 3 Laus nuptiarum, facit *Novell* 22. adde *Novell.* 39 *in fin. pr. l.* 220. *in fin ff. de verb. fign.* v. Auguftin. *de bono conjugii*: Martialem *epiftola ad Theffalonic.*: & Columellam *l.* 12. Mufonium *apud Stobæum fermone* 65. 4 Vir uxoris auxilio indiget *Genefeos* 2. *verf.* 18. 5 Nimia fubtilitas impia. 6 Hoc innuit, jure veteri filias fucceffiffe parentibus: forores etiam fratribus, at non confobrinas confobrinis, & fœminæ ad hereditates legitimas ultra confanguineas ad fucceffionem non admittebantur. Paul 4. *fent.* 8. §. 3. dixi ad *leges* 12. *tab.* 7 Antiquitas reducta novitati anteponitur. 8 Fœminæ jure adgnationis pariter ut mafculi admittuntur. 9 Ut qui proximior fit, femper præferatur 10 Natura, id eft, jus naturæ offenditur: naturam offendere non licet. *l. ult.* C. *de lib. præt.* 11 Mafculi fuccedunt fœminis, *ut hic.* & *l.* 15. *infr. h. t.* 12 Non ideo mulieres puniendæ, quod fœminæ. 13 Paternum vitium (fuit hæc Stoicorum fententia) ipfi proli non nocet. 14 Nullum vitium eft in fœmina, quod fit fœmina. 15 Dixi ad *l.* 12. *tabular.* 2. *tit.* 20. §. 13. adde §. 4. *Inft. de legitim. adgnator. fucceff.* 16 Noviffimis nova corriguntur. 17 Jus videtur hic fumi pro errore, aut certe legem Voconiam intelligit, quam hic tollit, de qua vide Paul. 4. *fentent* 8. §. 3. 18 *l.* 15 *J. h. t.* 19 Olim fratris filius & filia ad fucceffionem patrui fui vocabantur, fi tamen defuncto frater & foror fuperftites non erant, *ut hic.* & *l.* 3. *fupr. h. t.* Hodie fuccedunt etiamfi defuncto fint fratres. *Novell.* 127. *c.* 1. 20 Hodie non funt femoti fratrum filii. *d. c.* 1. 21 Plures fratrum filii in patrui fucceffione inter fe concurrentes fuccedunt in capita. *Nov.* 118. *c.* 3. *in fin.* cum reliquis patruis concurrentes, in ftirpes, ut dixi ad *d. c.* 3. adde Rebuff. *in proœm. conftit. gloff.* 5. *num.* 81. 22 Id eft, *l.* 14. C. *h. t.* 23 *d. l* 14. *in pr.* & §. 1. *in pr.* 24 *l.* 14. *verf. cum enim* 25 *d.* §. 1. *in pr.* 26 *d. l.* 14. 27 Obferva hunc Codicem editum fuiffe poft Inftitutionum libros. 28 §. 4. *Inft. de legit. adgnat. fucceff.* 29 Ex prætoris Edictis. 30 *l.* 1. C. *de jure delib. l.* 6. §. 1. *verf Quamvis. ff. de bonor. poff. l.* 1. *in fin. ff. quis ordo.* 31 Jus fubtile. 32 Emancipatus una cum fuis patri, fratri, forori fuccedit. 33 *l.* 1. *J. tit. prox.* 34 §. 1. *Inft. de fucceff. cognat. l.* 4. C. *de legit. tut.* 35 Uterini fratri fuccedunt. *l. ult.* C. *ad SC. Tertull.* fi tamen defuncto fratri non fuerint fratres utroque parente conjuncti: vel hujusmodi fratrum filii: hi enim præferuntur & uterinos excludunt. *Novell.* 118. *c.* 3. 36 Ut fuccedant tanquam cognati. 37 Filii fratrum emancipatorum fuccedunt omnino cum filiis fratrum relictorum in familia, *ut hic.* & §. 1. *verf. nec intereft. Inft. de fervili cognat.* 38 Legibus 12. tabularum, fcil. 39 Primis repudiantibus, aut non extantibus, proximiores fuccedunt. 40 Dixi ad *l.* 14. *in fin.* C. *h. t. Novell.* 118. *cap.* 3. *in fin. l.* 2. C. *de fuis.* 41 Agnatici. *Novell.* 118. quæ ita infcripta eft, de æqualitate agnatici juris. 42 Ubi hereditas, ibi tutela, nifi ætas, vel fexus impediat: adde *l.* 73. *ff. de reg. jur.* 43 *l. ult.* C. *de legitim. tut.* 44 Ibi gravamen ubi lucrum, vide *l.* 23. §. 3. *fupr. de furtis. l.* 149. *ff. de reg. jur.* 45 Legis virtus non extenditur ad lites fententia vel transactione definitas. 46 Amicabilis transactio. 47 Inteftati fcilicet quæ deferuntur, vel jure civili, vel prætorio. 48 Emancipato fui & emancipati fratres fimul fuccedunt. adde *l. ult.* §. 1. *fupr. tit. prox.* 49 Id remiffum eft, *l. ult. fupr. qui admitti ad bon.* 50 *Propior*: quidam ita legunt. 51 Solennitas ea remiffa eft. *d. l. ult.* 52 Sicut hereditas per bonorum poffeffionem quæfita transmittitur, ita & adita. Jure noftro quod ad transmiffionem attinet nihil intereft inter jus civile & prætorium. 53 Heredibus pupilli datur actio tutelæ. *l.* 12. *fupr. arbitr. tut.* 54 Vitrico privignus eft adfinis. *arg.* §. 6. *Inftit. de nupt.* Adfinitatis autem jure nulla fucceffio ei defertur. *l.* 7. *J. h. t.* hoc eft, vitricus privigno ab inteftato non fuccedit *Synopf. Bafil.* 42. *tit.* 1. *c.* 46. ergo nec vitrico privignus, *ut hic.* 55 Aut alteri fuccedere, vel dominus per eum cognatis fervi. *l.* 9. *J. h. t.* & *Inft. de ferv. cognat.* 56 Nifi certis cafibus fervus fucceffores habet. *l. pen.* C. *de his, quibus ut indign. l.* 8. C. *de fuis. l ult.* C *ad SC. Orphitian. l.* 8. *fupr. tit. prox. l.* 1. *in pr.* & §. 3. *D. de fuis*, quemadmodum & in Gallia hæc lex locum non obtinet, ut in qua nulli funt proprie fervi. Quibus enim hodie utimur, liberi funt. Eft etiam plurium locorum confuetudo, ut filiis relinquatur peculium quod pater habuit. *Gloff. in can. illud* 13 *quæft.* 2. *in fin.* 57 Caufæ conftitutionem ad hanc legem difficilem vide apud Cujacium 12. *obf.* 7. & Hotom. 6. *obf.* 9. 58 *l.* 1. *ff. de fuis. Nov.* 118. *c.* 3.

nis jure secundo [1] gradu constitutos tibi præferri non ambigitur. Nam [2] si amitinis [3] tuis alio etiam patre natis, nunquam [4] eorum matris [5] privigni sunt: admisisse te bonorum possessionem probans, eorum vindica successionem. S. 12. Kalend. Mart. CC. CONSS.

De avunculo, & consobrino.

6. Iidem AA. & CC. Publiciano.

AVunculo [6] priori, qui est [in] tertio gradu, quam consobrino [7], qui sequentem occupat, deferri successionem intestati, certi juris est. Supposita Kal. Octobr. CC. CONSS.

De affinibus.

7. Iidem AA. & CC. Nicolao.

ADfinitatis [8] jure nulla successio permittitur [9]. S. Idib. Octobr. CC. CONSS.

Si spes testamentariæ successionis duret.

8. Iidem AA. & CC. Justæ.

ANtequam scriptus [heres] cujuscunque portionis capax repudiet hereditatem, vel alia ratione quærendæ facultatem amittat: ei [10], qui testamentum reliquit, intestato nemo succedit. Igitur perspicis, quod testamentariæ [11] successionis spe durante, intestato bona defuncti non recte vindicentur. S. 6. Idib. Mart. *Retiariæ*, CC. CONSS.

De domino ancillæ, quæ cum defuncto contubernium habuit.

9. Iidem AA. & CC. Sopatro.

ANcillæ [12] dominus liberi hominis, cum quo contubernium hæc habuit, per hanc conjunctionem successionem vindicare non potest. S. 15. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De nutritoribus.

10. Iidem AA. & CC. Danubio.

NUtritoribus [13] hoc nomine, nec civili, nec honorario jure defertur hereditas. S. 6. Kal. Januar. CC. CONSS.

De peregrinis & advenis.

In AUTHENT. De statu & consuet. §. omnes peregrini. col. 10. const. fin.

O*Mnes peregrini & advenæ libere [14] hospitentur, ubi voluerint. Et hospitati si testari voluerint, de rebus suis liberam ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio inconcussa servetur. Si vero intestati decesserint, ad hospitem [15] nihil [16] perveniat; sed, bona ipsorum per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus [17] tradantur, vel in pias causas erogentur. Hospes vero si aliquid ex talium bonis contra hanc constitutionem nostram habuerit: Episcopo triplum restituat, quibus visum ei fuerit adsignandum, non obstante statuto aliquo, aut consuetudine, seu privilegio, quæ hactenus contrarium inducebant. Si qui autem contra hanc nostram constitutionem venire præsumserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem, uti in eo puniantur, in quo deliquerunt: alias, prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.*

De lucris nuptialibus & de bonis maternis.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Demosthenі P. P.

SAncimus, quemadmodum de his rebus, quæ liberis in sacris constitutis ex occasione maritali acquisitæ sunt, certus destinatus [18] est ordo; ut si quis ex his ab hac luce fuerit subtractus, pars ejus, quam lucratus fuerat, ad liberos ejus, vel nepotes concedatur; quibus non extantibus, ad fratres suos ex eodem matrimonio progenitos, vel si etiam non superfint, ad fratres ex aliis nuptiis procreatos: cumque nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrem perveniet, ita & de his, quæ materna [19] linea per quamcumque occasionem, vel inter vivos, vel per ultimas dispositiones, vel ab intestato descendunt, similis ordo servetur: primo in filii, vel filiæ successionem posteritate ejus vocanda: eaque non inventa, fraterno [20] consortio ejusdem, vel alieni matrimonii secundum prædictum ordinem arcessito: tunc ad ultimum [21] locum pater a legibus conclametur, & sui filii non gratam hereditatem relictam, sed triste [22] lucrum sibi lugeat acquisitum. In omnibus videlicet [casibus] in superstite sobole liberorum & fratribus adhuc viventibus, qui ad hereditatem defuncti patrem antecedunt, usufructu [23] rerum, quarum dominium ad eos pervenit, apud parentes remansuro. Dat. 15. Kal. Octobr. *Chalced.* DECIO V. C. CONS. 529.

De fratribus & sororibus.

In AUTHENT. de consang. & uter. frat §. 1. col. 6. tit. 13. al. 12. Novell. 84. cap. 1.

I*Taque mortuo patrefamilias, si filius decedat intestatus sine liberis, relictis fratribus & sororibus, aliis consanguineis, aliis uterinis, & quibusdam ex utroque parente conjunctis: in eos solos transmittit hereditatem, qui ex utroque [24] latere connexi sunt.*

TIT. LX.
DE BONIS MATERNIS [25], ET MATERNI [26] GENERIS [27].

In rebus maternis delatis filio in potestate constituto pater habet hodie solum usumfructum. Salic.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Consulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, & Senatui S.

REs, quæ [ex] matris [28] successione, sive ex testamento, sive ab intestato fuerint ad filios devolutæ, ita sint in parentum potestate, ut [utendi] fruendi [29] [duntaxat] habeant in diem vitæ facultatem, dominio [30] videlicet earum ad liberos pertinente. † Parentes autem, penes quos maternarum rerum utendi, fruendique [tantum] potestas est, omnem debent tuendæ rei diligentiam [31] adhibere: & quod jure filiis debetur, in [32] examine [per se, vel per procuratorem [33]] poscere: & sumptus ex fructibus impigre facere, & litem inferentibus resistere: atque ita omnia agere [34], tanquam solidum perfectumque dominium [eis acquisitum fuisset], & personam gerant legitimam, ita [35] ut, si quando rem alienare voluerint, emptor, vel is, cui res donatur, observet, ne unquam partem earum rerum, quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, vel ignorans: docere enim pater debet, proprii juris eam rem esse quam donat, aut distrahit: & emptori, si velit, fidejussorem licebit accipere: quia nullam poterit præscriptionem [36] opponere filiis quandocunque rem suam vindicantibus. Dat. 15. Kalend. August. *Aquileiæ*, SABINO, & RUFINO CONSS. 316. Recitata apud VECTIUM RUFINUM P. V. in Senatu, Non. Septembr. CONSTANT. A. P. & LICINIO CONSS. 319.

In AUTHENT. de nupt. §. si vero expectet. ver. interminatur. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 23.

N*Isi tricennale tempus transeat, quo possessor dominus [37] fit, & detentatio accipientes dominos faciat, vel constituat: tempore incipiente filiis currere, ex quo suæ potestatis esse apparuerint: nisi tamen aliquem impuberem ætas adjuvet.*

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Florentio P. P.

QUidquid [38] avus, avia, proavus, proavia [ex materna linea venientes] nepoti, nepti, pronepoti, pronepti, testamento, fideicommisso, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam intestati successione contulerint: pater filio, filiæve integra illibataque custodiat, ut vendere, donare, relinquere, alteri obligare [sicut nec materna [39] bona], non possit, [usufructu duntaxat ad eum pertinente:] ita ut quemadmodum ipse super his [rebus] licentiam totius potestatis amittit, defuncto eo, filio, filiæve præcipua [40] computentur, nec ab illis, qui ex parte [41] sunt coheredes, vindicentur. Dat. Idib. Octob. OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

3. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Senatum urbis Romæ.

SI [42] viva matre emancipati [43] sunt filii, & postea decessit mater: quoniam omni commodo destituitur pater, neque retinet usumfructum, viriles ei inter filios (sive unus, sive plures sint) usufructus tribuimus portiones. Sin vero mulier moriens alios ex filiis emancipatos a patre, alios in patria potestate dimiserit, in [hoc] casu dispari utetur maritus defunctæ beneficio. Quo casu utrique præscripsimus, id est, circa eorum quidem portionem, qui adhuc in sacris retinentur, usumfructum ex legum autoritate retinebit [pater] & præmium [44] delatæ emancipationis [45], cum volet, accipiet: in eorum vero parte, quos exisse de potestate viva matre constiterit, usumfructum virilis

1 Utpote in &c. 2 Ac si. 3 Id est, filiis amitæ. 4 Non consanguinei eorum &c. Cujac. 12. *observ.* 7. Lego, *nil quam*, 1. G. id est, nudi privigni matris, non etiam amitinorum consanguinei. 5 Matri, Hotom. 5. *observ.* 30. *eo sensu*, Si nunquam eorum matri ex novo matrimonio communes liberi nati, sed privigni tantum quæsiti sunt. 6 Mihi avunculus est & consobrinus, quis eorum potior ut mihi succedat? avunculus. 7 Vide *l.* 1. *supr unde legitim.* 8 Vide *l.* 3. *supr. h. t.* excipe casum *legis* 5. *supr. h. t.* 9 *Promittitur*, Cujac. 17. *obs.* 6. 10 Dic ut J. *h. t.* 11 Quandiu ex testamento succedi potest, non succeditur ab intestato, *ut hic*, & *l.* 39. *ff. de adq. vel omitt. her.* 12 Ancilla cum Titio libero homine contubernium habuit? ancillæ dominus Titio non succedet. Nam ut bonorum possessio peti possit, saltem matrimonium esse oportet. *l.* 1. *ff. unde vir & uxor.* 13 Nutritor non succedit ab intestato ei quem nutrivit, hoc videlicet solo quod eum nutriverit. facit *l.* ult. *infr. de infantibus expositis. l.* 24. *supr. de episc. audientia.* vide etiam de alumno quæ dicam ad *l.* 1. J. *quæ res pignor.* sic nec hospes hospiti. *Authent omnes.* J. *h. t.* nec socius socio. *l.* 4. J. *pro socio. l.* 1. J. *qui testam.* 14 Liberi homines ire & habitare possunt, quo voluerint. *l.* 12. J. *de oper. libert. l.* 71. §. 2. *ff. de cond. & demonstr.* adeo ut mutatæ habitationis causa Princeps bona confiscare non possit. 15 Peregrini testari quovis loco possunt, & heredem suum etiam ab intestato habent. Olim quibusdam in locis jus successionis hospites sibi vindicabant hospitii jure, quod hæc Authentica tollit. Non etiam probatur a Bartolo hic Accursius in *l. quo tutela.* 73. *ff. de reg. jur.* existimans, omnibus deficientibus tutorem pupillo suo succedere. 16 Ut quibusdam locis fiebat. 17 Peregrini intestati bona heredibus ab intestato conservantur. In Gallia Rex jure *albinagii* peregrinorum bona occupat, nisi scholastici fuerint: vel albinagii jure privilegio quodam exempti, ut Scoti, Helvetii & similes. vide Rebuff. *in proœm. constit. gloss.* 5. *n.* 82. vide Papon. 5. *Arrest.* 1. *du droict d'aubeine &* 3. *Notar.* 6. *des lettres de naturalité.* 18 Leone scil. *l.* 4. J. *de bonis quæ liber.* 19 Matri succedunt liberi. 20 In maternis etiam bonis frater fratri succedit. 21 *Nov.* 84. *c.* 1. Hodie fratres defuncti non præferuntur ejusdem parentibus. 22 Patri filii hereditas triste lucrum vide *l. ult.* J. *de inst. & substit.* 23 *l.* 13. J. *de legitimis heredibus.* Hodie id immutatum. *d. c. & c.* 3. 24 Utroque latere conjuncti præferuntur solis consanguineis & uterinis.

25 45. *Eclog.* 4. περὶ μητρικῶν ὑπάρξεων. Materna bona, quæ a matre accipimus, *ut hic.* dicuntur & matrimonium Senecæ, Suetonio, Valerio, & D. Augustino: ut & paterna, patrimonium: & fraterna fratrimonium, ut in notis ad Senecam retuli. 26 Materni generis bona quæ a materna cognatione veniunt. *Eclog. d. loco.* ejusmodi sunt ea quæ avus vel proavus maternus, avia vel proavia materna, & deinceps nobis dedit, contulit, reliquit. 27 Additur in Theodosiano Codice *lib.* 8. *tit.* 18. cretione sublata. 28 De bonis maternis vide *l.* 1. *C. Theod. l.* 8. *tit.* 18. *ex editione* Cujac. *Eclog. d. loco c.* 1. Goth. Explicationem *hujus legis* 1. & conciliationem *l. ult.* vide apud Joann. a Sande *decis. Frisicar. lib.* 2. *tit.* 7. *defin.* 4. Ans. 29 In rebus maternis delatis filio in potestate constituto pater habet nudum usumfructum. Olim bona materna filiofamilias pleno jure acquirebantur. *l.* 6. §. 2. *l.* 92. *ff. de adq. vel omitt. hered. l.* 1. §. 6. *ff. ad SC Tertyllianum. l.* 3. §. 4. *ff. de donationib. int. vir. l.* 1. §. *ult. D de liber. exhib.* Accurs. *hic.* vide Cuj. *hic.* 30 *l.* 1. J. *de bon. quæ liber.* 31 In quolibet administratore exigitur asperitas summa. Juvenalis, *sane certus & asper, Procuratorem vultu qui præferat ipso* 32 Hoc est, parentes qui usumfructum in bonis maternis liberorum habent, omnem tuendæ rei diligentiam adhibere debent, ac præterea lites liberorum in judicio persequi, tam per se quam per procuratores: & sumptus ex fructibus facere. *Synops. Basil* 45. *tit* 4. *c.* 1 33 *l.* 8. J. *de bonis quæ liberis.* 34 *l.* 6. §. 6. *vers. non autem* J *de bonis quæ liberis.* 35 Res maternas liberorum in quibus usumfructum ipse pater habet, non potest ipse pater alienare in fraudem ipsorum liberorum. ut eo casu tutissimum sit, emptori hujusmodi rerum fidejussorem ab ipso patre res eas vendente accipere 36 Præscriptio nulla liberis opponitur res suas maternas vindicantibus ab earum emptore, hoc est, ab eo cui pater ipsorum liberorum eas vel donavit, vel vendidit: quandocunque enim voluerint ipsi liberi, res suas vindicare poterunt. 37 Possessor dicitur dominus competenti præsumptione 38 De bonis materni generis. *l.* 7. *C. Theod. de bon. matern.* Bona materni generis filio delata patri adquiruntur nudo usufructu: ideoque pater ea alienare non potest. 39 *l.* 1. J. *h. t.* 40 Filius mortuo patre bona materna, aut materni generis reliquis fratribus non confert, qui ex parte sint coheredes, id est, fratris consortes. vide Cujac. 18. *obs.* 9. 41 Et ita legitur in *d. l.* 7. *C Theod* & in Basilicis, ἀπὸ τοῦ πατρός. Nam extraneis heredibus certissimum est filios defuncti propria non conferre. 42 45. *Eclog.* 4. *c.* 3 *l.* 8. *C. Theod* 8. 43 Viva matre Titius & Cajus a patre emancipatus est: mater decessit: Proprietas bonorum mortuæ defertur ad ejus liberos: ususfructus vero eorum bonorum dividitur inter liberos & patrem viriliter Quid si mulier mortua duobus liberis relictis, uno emancipato, altero in potestate patris posito? Hic cum illo, id est, cum emancipato fratre pariter succedit, ut proprietatem sibi acquirat, usumfructum patri. Imo quotiescunque hunc emancipabit pater, dimidiam partem pro emancipationis præmio, vel pretio retinere poterit. *ut hic. Syn. Basil.* 45. *tit.* 4 *c.* 3 44 *Synops. ibid.* 45 Bonorum maternorum & materni generis ususfructus filiofamilias delatus patri adquiritur. *l.* 1. 2. J. *h. t.* Quid si filius emancipetur? patris ususfructus extinguitur. Pro præmio tamen emancipationis parens olim potuit retinere trientem pleno jure. *l.* 1. 2. *C. Theod.* hodie semissem ususfructus. *l.* 6. §. 3. J. *tit proxi. l ult.* J. *de emanc. lib.* §. 2. *Inst. per quas personas cuique.* ad remunerandum beneficium emancipationis: quod & beneficium bonorum quærendorum dicitur in *l.* 1. *ff. si quis a parente manum.* Quid si hujusmodi bona filio jam emancipato adquirantur? pater virilem in usufructu consequitur, *ut hic.*

rilis

filiis inter eos portionis secundum præscripta percipiet. † In nepotibus etiam, vel neptibus hoc observandum esse censemus, ut maritus qui uxore mortua non extantibus filiis cum solis nepotibus, vel neptibus ex hac lege ad emolumentum [1] vocandus est: si unus, vel una, pluresve nepotes ex filio uno, vel pluribus qui in potestate defecerunt, procreati sunt, hoc jure utatur, quod de filiis constitutum est. Nam licet hoc novum præsens lex constituat in nepotes: non tamen abs re est, ut in hoc casu deteriores esse nepotibus filii non sinantur. Habeat igitur avus veniens cum nepotibus in potestate durantibus usumfructum bonorum omnium quæ ex defunctæ aviæ successione delata sunt. Cum vero his quoque libertatem emancipatione largitur: similiter & ab ipsis (sicut de filiis constitutum est [2]) præmium [3] manumissionis accipiat, vel si ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet, ex parte manumissorum legitimum præmium; ex parte vero in potestate manentium retineat usumfructum. † Quod si nepotes sint neptesve aut ex emancipato filio aut ex filia procreati, aut ab ipso avia vivente sacris [4] dimissi, idem avus virilis cum ipsis portionis habeat usumfructum. Si vero ex nepotibus neptibusve tempore quo in aviæ successionem vocantur, alii in avi sunt potestate, id est, mariti defunctæ, alii sui juris sunt: circa personas quidem eorum qui in potestate consistunt, & in usufructu consequendo, & in emancipationis præmio conquirendo ratio supradicta servetur. In his vero qui sui juris fuerint, facultas capiendi ususfructus virilis inter eos portionis habeatur. † Eadem [5] autem & de pronepotibus utriusque sexus [6] sancimus: manente definitione quæ de singulis sancita est, si filii sint pariter ac nepotes. Dat. 7. Id. Nov. THEOD. XIII. & VALENT. III. AA. CONSS. 430.

Pater per transitum ad secunda vota non perdit usumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum. Salic.

4. Imp. Leo A. Callistrato P. P. per Illyricum.

OMnem [7] ambiguitatis confusionem amputantes, hac liquida, & compendiosa lege sancimus, circa usumfructum maternarum rerum nullam esse differentiam, sive in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, sive [8] novercam filiis superinduxerit: legibus quæ de maternis bonis latæ sunt, suam habentibus firmitatem. Patres igitur usumfructum [9] maternarum rerum, etiamsi ad secundas migraverint nuptias, sine dubio habere debebunt, nec ullam filiis, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres improbam vocem accusationemque posse competere. Dat. Kalend. Septemb. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

TIT. LXI.

DE BONIS, QUÆ LIBERIS [10] IN POTESTATE PATRIS CONSTITUTIS EX MATRIMONIO [11], VEL ALIAS ADQUIRUNTUR, ET EORUM ADMINISTRATIONE.

De bonis maternis & de lucris nuptialibus.

1. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Senatum urbis Romæ, post alia.

CUm venerandæ leges [12] vetuerint patribus jure potestatis acquiri quidquid eorum filiis avus, avia, proavus, proavia a linea [13] materna venientes quocunque titulo contulissent, hoc [14] quoque convenit observari, ut quicquid [15] vel uxor marito non emancipato, vel maritus uxori in [16] potestate positæ, quocunque titulo vel jure contulerit, sive transmiserit, hoc patri nullatenus [17] acquiratur: atque ideo in ejus tantum cui delatum est, jure durabit. Dat. 3. Id. Novemb. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De profectitiis.

2. Iidem AA. Hierio P. P.

COnstitutionis [18] novæ [19] capitulum clariore interpretatione sancimus, ut quæ per filios, nepotes, pronepotes, itemque filias, neptes, proneptes, quamvis in potestate sint, minime acquiri [patri] decrevimus a marito, vel uxore quocunque titulo collata, sive ultima transmissa voluntate: nullus ad id quoque pertinere existimet, quod [20] ab ipso parente datum, [vel dotis] vel ante nuptias donationis causa, pro una ex memoratis personis præstitum fuerat, ut minime ad eum, si casus tulerit, revertatur. Prospiciendum est enim, ne hac injecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur: sed ut [21] his potestatis jure ad parentes reversis, cæterarum rerum, quæ ex substantia speciali conjugis ad superstitem devenerant, quamvis idem in sacris [22] sit, fructu [23] tamen solo atque usu parentibus deputato, dominium ei, qui a conjuge, vel quæ a marito meruit, reservetur: parente propter emancipationis beneficium, si voluerit, sicut in maternis rebus, vel quæ per eandem lineam veniunt, præmium [24] habituro. Dat. 10. Kalend. Mart. FELICE & TAURO CONSS. 428.

Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent heredes. Bald.

3. Iidem AA. Florentio P. P.

QUod [25] scitis prioribus continetur, nec a filia, quæ in potestate est, donationem ante nuptias patri, nec a filio dotem acquiri, eo addito confirmamus, ut [26] defunctis his adhuc in potestate patris, si liberis extantibus moriantur, ad [27] liberos eorum eædem res jure hereditatis, non ad patres jure peculii transmittantur, nec per nepotes avo videlicet adquirendæ. † Sin autem idem nepos superstitibus tam patre quam avo paterno diem suum sine liberis obierit: eorum dominium quæ ad ipsum ex [28] matre, vel ab ejus linea pervenerint, non ad avum, sed ad patrem ejus perveniat: usufructu [29] videlicet in hujusmodi casibus avo (dum superest) reservando. Dat. 7. Idus Sept. *Constantinop.* THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De bonis ex matrimonio quæsitis.

4. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Erythrio P. P.

QUæcunque res ad filium vel filiam, nepotes sive pronepotes utriusque sexus in potestate constitutos, ex priore, vel [30] secundo, aut tertio seu numerosiore [31] conjugio [32] pervenerint, ex [33] dote, vel quacunque donatione, seu hereditate, vel legato vel fideicommisso: earum [34] rerum usque in diem vitæ suæ pater, vel avus, vel proavus usumfructum habeant, easdem res quocunque [35] modo alienandi [36], vel pignoris seu hypothecæ jure obligandi, facultate eis penitus interdicta: dominio videlicet earum apud filios & nepotes sive pronepotes utriusque sexus permanente, etiamsi ex eodem matrimonio procreati non sint, ex quo eædem res ad parentes eorum, qui quæve in potestate sunt, fuerint devolutæ: Eo videlicet observando, ut morientium fratrum sororumve portiones, qui quæve ex eodem matrimonio progeniti vel progenitæ sunt, primo [37] quidem ad liberos [38] eorum (ut dictum est) si tamen fuerint, deinde his non extantibus ad superstites tantummodo fratres [39] vel sorores eorum perveniant, aut ad superstitem, si ex iisdem fratribus aut sororibus unus unave remanserit. Omnibus autem qui ex eodem conjugio fuerint procreati, defunctis: tunc demum ad eos qui ex alio [40] sunt matrimonio editi, easdem res pro virili pervenire statuimus: nulla autem ex memoratis personis existente, parentes [41] eorum eas percipere. Parentibus vero quorum sub potestate sunt, usumfructum duntaxat habituris, memoratas res jure potestatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibendis iisdem liberis quandocunque sui juris fuerint, nulla temporali præscriptione obsistente, easdem res omnibus modis vindicare: nisi [42] forte postquam potestate parentum eos contigerit liberari, tantum [43] temporis effluxerit, ut ex continua & inconcussa tenentis possessione eorum intentio excludatur. Dat. 5. Kalend. Mart. MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

De bonis ex sponsalibus quæsitis.

Sicut quæsita a marito uxor non adquirit patri, nisi quoad usumfructum, sic nec quæsita a sponso. Salic.

5. Iidem AA. Nepotiano Magistro militum Dalmatiæ.

NOn [44] sine ratione de negotio quod inter matremfamilias, cujus vestra suggestio meminit, & germanum ejus vertitur, magnitudo tua diversis legibus ex utraque parte prolatis, nostram credidit consulendam esse clementiam; cum mulier diversis juris lectionibus idem intelligi maritum, & sponsum [45] niteretur probare: germanus [autem] mariti nomen illi soli, qui nuptias contraxisset, ex recitatione constitutionis [46] divorum retro Principum Theodosii & Valentiniani (qua cavetur, quicquid [47] maritus, vel uxor in potestate constituti invicem sibi reliquerint, non patri acquiri, sed ad eorum jus pertinere) imponere. Quamvis ergo significatione [48] nominis maritus vel uxor post cœptum matrimonium intelligatur, ex quo videlicet inducta est dubietas: attamen quia consequens est ambiguas atque legum diversis interpretationibus titubantes causas benigne [49] atque naturalis juris moderamine temperare: non piget nos in præsenti quoque negotio, de quo sublimitas tua suggessit, æquitati convenientem Juliani tantæ existimationis viri atque disertissimi jurisperiti opinionem sequi: qui quidem de dotali prædio tractatu proposito, idem jus tam de uxore quam [50]

1 Præmium emancipationis collatæ liberis, id est, ut in bonis maternis liberorum parentes ipsi qui liberos ita emanciparunt, dimidiam ususfructus retinere possint, *ut hic.* Præmium idem & eadem præmii ratio est in lucris nuptialibus liberorum. *l.* 2. *J. tit prox.* 2 *l.* 17. *supr. de collat.* 3 Id est, trientem. *l.* 2. *in fin. l.* 6. §. 3. *infr. tit prox.* adde Cont. 1. *lect.* 7. seu pretium. §. 2. *Instit. per quas personas cuique* : quasi diceret, virilem illam portionem ususfructus, de quo hic agitur, patri cedere, non jure adquisitionis (nec enim per liberam personam quidquam adquiritur) sed tanquam manus legum, oblatum reverentiæ paternæ. 4 Sacra paterna quid, dixi plenius in *l.* 10. §. 1. *infr. de adopt.* vide *l. ultim. in fin supr. ad SC. Tertyll.* 5 *Synopf. Basil. ibid.* 6 Extensio hujus legis ad pronepotes utriusque sexus. 7 *Synopf. eod. c* 4. 8 Pater secundis nuptiis usumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum non amittit, *ut hic,* & *Novell.* 22. *c.* 34. 9 *l.* 4. *J. tit. prox.*

10 *Quæ filiisfamilias, C. Theod. l.* 8. *tit.* 19. 11 Puta ex casu dotis, vel donationis propter nuptias, hereditate, legato uxoris, vel mariti. *l.* 1. 2. *J. h. t.* 12 *Lex* 2. *supr. tit. prox.* 13 *d. l.* 1. & 2. 14 Ut idem sit in lucris nuptialibus, quæ liberis in potestate positis adquiruntur, quod in bonis eorum maternis; utriusque namque generis bonorum proprietas liberis ipsis adquiritur, non patri. 15 Lucra nuptialia liberorum non quæruntur patri. 45. *Eclog.* 4. *cap.* 5. An usufructu tantum adquiruntur? *l.* 2. *in fin. J. h. t.* 16 Patria potestas nuptiis non tollitur, nuptiæ seu matrimonium non est modus tollendæ patriæ potestatis. 17 Si proprietatem spectes: secus, si usumfructum. vide *l.* 12. *supr. de collat.* 18 Videtur esse pars *legis ultimæ supr. de sponsalib.* 19 Id est, præcedentis. 20 Restrictio legis superioris qua dictum fuit dotem vel donationem propter nuptias filii filiæve patri non quæri: hic excipitur dos, & donatio propter nuptias a patre profecta, nam utrumque, hoc est, & donatio propter nuptias, & dos profectitia, id est, a parente filio, & filiæ constituta, soluto matrimonio ad ipsum patrem, qui dedit revertitur, *ut hic.* Miror ab autore Synopseos 45. *tit.* 4. *cap.* 6. hoc addi ἐὰν τὸ σύμφωνον οὕτω συμβῇ, si ita conventum sit. Nam hoc ipso jure ad patrem reverti constat, *ut hic. in verbo, revertatur. Prospiciendum est enim &c.* 21 Lucra nuptialia liberorum soluto matrimonio, patri non adquiruntur, nisi usufructu tantum. Quid si filium, vel filiam, cui hujusmodi lucri proprietas obvenit, pater emancipate velit, & pro emancipationis præmio, dimidiam ejus proprietatis retinere? non poterit, sed dimidiam tantum ususfructus, ut & in bonis maternis liberorum dimidiam ususfructus retinere potest. *l.* 3. *supr. tit. prox* 22 Sacra paterna quid, dixi plenius in *l.* 10. § 1. *infr. de adoptionib.* 23 Hinc colligunt lucri nuptialis filio vel filiæfamilias delati usumfructum ad patrem deferri. 24 *l.* 3. *supr. tit. prox.* 25 Ex Novella de paternis, & maternis bonis. *tit.* 7. *Eclog. d. l. c.* 7. 26 Lucra nuptialia mortuo eorum proprietario deferuntur hoc ordine: liberis primum defuncti: deinde patri: post, avo. Sic tamen, ut cum patri adquiruntur, avus in illis usumfructum habeat. *Synopsis eod. cap.* 7. 27 Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent heredes, id est, ad liberos transferunt ejusmodi bona jure hereditatis potius, quam ad patrem jure peculii. 28 Bona materna eodem ordine deferuntur liberis, patri & avo, quo lucra nuptialia, paulo ante diximus: hoc est, liberis primum, deinde patri, post avo, sic ut avus in illis usumfructum habeat, quoties ea bona patri defuncti adquiruntur. 29 Avus paternus lucri nuptialis filiofamilias suo delati usumfructum habet, maternus proprietatem. 30 Adde *l.* 4. *supr. tit. prox.* 31 Nuptiæ secundæ, tertiæ, & quartæ, numerosiores denique permissæ. *ut hic.* 32 De bonis quæ ex matrimonio filii adquiruntur. 33 *l.* 11. *supr. com. de success.* 34 Lucra nuptialia, vel aliunde liberis adquisita proprietate liberis ipsis adquiruntur: ususfructus eorum patri, avo, proavo. 35 Usufructuarius dominium rei alienare, pignori, aut hypothecæ dare non potest. 36 *Vers. Parentib. infr. h. t. l.* 6. §. 2. *infr. h. t. l.* 2. *supr. de bonis maternis; Novell.* 22. *c.* 24. 37 Ad quos, & quo ordine deferantur lucra nuptialia. *l.* 7. *in fin. l.* 8. *supr. de secund. nuptiis. Nov.* 22. *c.* 26. 38 De liberis. 39 De fratribus & sororibus consanguineis tantum & uterinis simul. 40 De fratribus consanguineis tantum & uterinis. 41 De parentibus. 42 *l.* 1. §. *ult. J. de annali except.* 43 *Novell* 22. *c.* 24. 44 *Synopf. Basil* 45. *tit.* 45. § 7. 45 De bonis quæ ex sponsalibus filii adquiruntur. 46 *l.* 1 *supr. h. t.* 47 Lucra nuptialia liberi in potestate positi patri non adquirunt. 48 Mariti propria significatione sponsus, nuptiarum sponsalia non continentur. 49 In ambiguo pro eo quod benignius est judicatur. *l.* 1. *supr. de legat. l.* 168. *ff. de reg. jur.* 50 Dotis nomen etiam extenditur ad sponsæ dotes. *l.* 14. *J. de fideic. lib. l.* 18. 25. *ff. de legib. l.* 11. *ff. de serv. præd. rustic. l.* 10. *in fin. ff. de reb. dubiis. l.* 3. *ff. de his quæ in testament. l.* 42. *ff. de pœnis. l.* 155. §. 2. *l.* 192. §. 1. *ff. de reg. jur.*

de sponsa observari arbitratus est: licet lex Julia de uxore tantum loquatur. Qua ratione tam sponsalitiam [1] donationem, quam hereditatem, quam memoratus sponsus suam sponsam lucrari voluit, non acquiri patri, sed ad eam pervenire, benignius esse perspicimus. Dat. Kal. Jun. LEONE A. V. CONS. 471.

De bonis, quæ extrinsecus ad filiosfamilias veniunt.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Demosth. P. P.

CUm oportet [2] similem providentiam tam patribus, quam liberis deferri: invenimus autem in veteris juris observatione multas esse res quæ extrinsecus [3] ad filiosfamilias veniunt, & minime patribus acquiruntur: quemadmodum in maternis [4] bonis, vel quæ ex maritali [5] lucro ad eos perveniunt, ita & in his, quæ ex aliis causis filiisfamilias acquiruntur, certam introducimus definitionem. Si quis itaque filiusfamilias, vel patris sui, vel avi, vel proavi in potestate constitutus, aliquid sibi acquisierit [6], non ex ejus substantia, cujus in potestate sit, sed ab aliis quibuscunque causis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus suis ad eum perveniant: eas suis parentibus non [7] in plenum sicut antea fuerat sancitum, sed usque ad usumfructum solum [8] acquirat, & eorum ususfructus quidem apud patrem, vel avum, vel proavum, quorum in sacris sit constitutus, permaneat: dominium autem filiisfamilias inhæreat, ad exemplum, tam maternarum, quam ex nuptialibus causis filiisfamilias adquisitarum rerum. Sic etenim & parenti nihil derogabitur, usumfructum rerum possidenti, & filii non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda aspicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, quod etiam gravius multis esse videtur: exceptis [9] castrensibus peculiis, quorum nec usumfructum patrem, vel avum, vel proavum habere veteres leges concedunt: in his enim nihil innovamus, sed vetera jura intacta servamus: eodem observando etiam in his peculiis, quæ quasi [10] castrensia peculia ad instar castrensis peculii accesserunt.

In AUTHENT. ut lic. mat. & aviæ. in princ. col. 8. tit. 18. al. 13. Nov. 117. c. 1.

EXcipitur, quod eis datur, vel relinquitur ab aliquo parentum, conditione hac adjecta, ne [11] ad patrem perveniat ususfructus.

In AUTHENT. de heredibus ab intest. ven. §. si vero cum. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 2.

ITem hereditas fratris, sororisve, ad quam una [12] cum patre admittitur, & forsan si aliunde quæratur lege prædicta.

In AUTHENT. ut nulli jud. §. quia vero. col. 9. tit. 17. al. 9. Nov. 134. cap. 11.

IDem est in his, quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præsumentibus solvere matrimonium sine causis lege definitis.

§. 1. Sub hac tamen definitione hunc legis articulum inducimus, [ut] in successione quidem earundem rerum, quæ extrinsecus [13] filiisfamilias acquiruntur, jura eadem observentur, quæ in maternis [14], & nuptialibus [15] rebus statuta sunt. §. 2. Non autem hypothecam [16] filiifamilias adversus res patris viventis adhuc, seu jam mortui sperare audeant [17], nec [18] ratiocinia ei super administratione inferre: sed tantummodo alienatione, vel hypotheca suo [19] nomine patribus denegata, rerum habeat parens plenissimam potestatem, uti fruique his rebus, quæ per filiosfamilias secundum prædictum modum adquiruntur, & gubernatio [rerum] earum sit penitus impunita [20]: & nullo modo audeat filiusfamilias, vel filia, vel deinceps personæ vetare eum, in cujus potestate sunt, easdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel si hoc fecerint, patria [21] potestas in eos exercenda est: sed habeat pater, vel aliæ personæ, quæ superius enumeratæ sunt, plenissimam potestatem uti frui, gubernareque res prædicto modo acquisitas. † Et si quid [ex] usu earum pater, avus vel proavus collegerit [22]: habeat licentiam, quemadmodum cupit, hoc disponere, & in alios heredes transmittere, vel si ex earum [rerum] fructibus res mobiles [23], vel immobiles, vel se moventes comparaverit: eas etiam quomodo voluerit, habeat & transmittat, & in alios transferat, sive extraneos, sive liberos suos, seu quamlibet personam. † Sin [24] autem res sibi memorato modo acquisitas parens noluerit retinere, sed [25] apud filium, aut filiam, vel deinceps personas reliquerit: nullam post [26] obitum ejus licentiam habeant heredes alii patris, vel avi, vel proavi eundem usumfructum, vel quod ex hoc ad filiosfamilias pervenit (utpote [27] patri debitum) sibi vindicare: sed quasi diuturna [28] donatione in filium celebranda, qui usumfructum detinuit, quem patrem [ejus] habere oportuerat, ita causa intelligatur, ut eundem usumfructum post obitum patris ipse lucretur: parente jus exactionis, quasi sibi debitæ a filio, qui usumfructum consensu ejus possidebat, suæ posteritati, vel successioni minime transmittente: quatenus in omni [29] pace inter se successio ejus permaneat, nec altercationis cujusdam (maxime [30] inter fratres) oriatur occasio. §. 3. Cum autem Constantiniana lege [31] cautum erat, si filiifamilias ab his, qui eos in potestate habent, nexu paterno per emancipationem [32] liberentur, debere [33] patrem tertiam [34] partem bonorum, quæ acquiri non solent, quasi [35] remunerationis [36] gratia a filio accipere, vel retinere, & ex hac causa iterum pars non minima [37] substantiæ liberorum adimebatur: sancimus hujusmodi casu interveniente, & emancipatione liberis imposita, non tertiam [38] partem dominii rerum minime acquisitarum, sed dimidiam [39] ususfructus apud majores, qui emancipationem donant, residere: exceptis & in hoc casu castrensibus, & quasi castrensibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac causa diminuitur. Sic enim nec liberis cujuscunque sexus aliquid dominii auferetur, & patribus amplioris patrimonii ususfructus adsignabitur. Hoc obtinente [40], & si in emancipatione sibi parentes hoc minime servaverint [41]: sed nisi specialiter, vel in emancipatione huic præmio renunciaverint, vel donatione facta sese & ab hujusmodi beneficio alienaverint, & in liberos hoc transtulerint: manere apud eos etiam tacentes jus, & beneficium ususfructus retinendi: ut post obitum [42] eorum ususfructus in omnibus memoratis causis ad eos perveniat, quorum dominium est: scilicet, secundum quod jam diximus: in successionibus eorum omnibus servandis, quæ [de] maternis, & nuptialibus bonis consultissimis legibus definita sunt. §. 4. Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt, quam nos in maternis [43], cæterisque donationibus, quas servare necesse [44] est, & dubitabatur: ex quo tempore hypothecas competere oportet, utrumne [45] ab initio, an ex eo [tempore], ex quo male aliquid gestum est? compendiosa narratione interpretamur, initium [46] gerendæ, vel deferendæ administrationis, vel observationis esse spectandum, & non tempus, ex quo male aliquid gestum fuerit. Recitata in [47] novo consistorio palatii DN. Justiniani. Dat. 3. Kalend. Novembr. DECIO V. C. CONS. 529.

De donatis a Principe, vel ab Augusta.

7. Idem A. Juliano P. P.

CUm multa privilegia Imperialibus donationibus jam præstita sunt, dignum incrementum & his conferre nostra dignata est clementia. Si quis igitur a [48] serenissimo Principe, vel a piissima Augusta, sive masculus, sive fœmina donationes sit consecutus, vel consecuta, sive mobilium [49], sive immobilium, sive se moventium rerum, filiusfamilias tamen constitutus, vel constituta, habeat hujusmodi res omni acquisitione absolutas, & nemini eas acquirat, neque earum usumfructum pater, vel avus, vel proavus sibi vindicet, sed ad [50] similitudinem castrensis [51] peculii omnem facultatem in eas filii, vel filiæfamilias habeant. Ut enim Imperialis [52] fortuna omnes supereminet alias, ita oportet, & principales liberalitates culmen habere præcipuum. Dat. proposita 12. Kal. April. *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

1 Quemadmodum res quæsitas a marito uxor non adquirit patri nisi usufructu tantum: ita & quæsita a sponso. adde *l.* 4. *ff. de fundo dot.* hoc est, ut lucra nuptialia filia patri non adquirit, ita nec lucra sponsalia. 2 Hæc lex est ampliativa *l.* 1. *supr. de bon. matern.* Inglois *decis.* 7. *q.* 6. *num.* 1. Ans. 3 Lucra non ex patris substantia, sed vel fortuito, vel labore quæsita liberi in potestate positi sibi adquirunt proprietate: patri usufructu: ut sit rerum ita quæsitarum eadem ratio quæ rerum maternarum, & lucrorum nuptialium, *ut hic.* ibi, *quemadmodum*, *ibi*, *ad exemplum*, & §. 1. *infr. h. t.* Quid si filiusfamilias in castris bona quæsiverit aliqua? ea ne quidem usufructu patri adquirit, *ibi*, *exceptis castrensibus*. Quid si in quasi castris? idem, ut sit eadem ratio quasi castrensis peculii & vere castrensis, *ibi*, *eodem observando*. Quid? quæ vis ac potestas est ususfructus ita parenti competentis? nempe ut plenissimam potestatem in eo habeat pater: ut eo uti, frui, res eas tenere & quo voluerit modo gubernare possit, & rursus ut liberi eo nomine nullam hypothecam in bonis patris superstitis, vel mortui habeant, nullas rationes ab eo possint exigere, [illegible] eum prohibere res eas tenere, vel administrare: denique ut earum rerum administratio patri impunita sit: nisi ea bona vel alienet, vel hypothecæ subjiciat. §. 2. Quid si quid ex fructu talium rerum parens adquisierit? potest ita quæsita parens pro animi sui sententia disponere, & abalienare: in alios denique heredes transmittere, sed & res mobiles, immobiles, se moventes, ex iis quæsitas, in quamcunque voluerit personam liberorum, vel extraneam transferre. §. 2. *vers. & si quid.* 4 *l.* 1. *supr. h. t.* 5 *l.* 1. *in fin. l.* 2. *c.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *supr. h. t.* 6 Filiifamilias adventitiorum usumfructum patri adquirunt: adventitiorum, inquam, exceptis castrensibus & quasi; sui namque dominii & patrimonii res eas faciunt. §. 1. *vers. Quod nobis. vers. Quæ enim invecta est. Inst. per quas personas cuique.* 7 Jus vetus abrogatur, de quo in *l.* 2. *infr. de patr. potest.* 8 §. 2. *Inst. de adq. per adrog.* 9 Exceptio regulæ superioris de castrensibus. adde *l.* 7. *infr. h. t.* 10 Secunda exceptio de quasi castrensibus. 11 Filiofamilias relictum ne ad ejus patrem perveniret, patri non quæritur. 12 Quoties pater consortium proprietatis cum filiofamilias habet, toties usumfructum in filii portione non habet. 13 Id est, adventitiorum. 14 *l.* 1. *supr. h. t.* 15 *l.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. *h. t.* 16 Pro rebus filii quas pater velut fructuarius administravit, filius hypothecam non habet. 17 Imo sperare audent, ut disertis verbis ponitur in §. *ult. hujus legis.* 18 Hinc colligunt, Patrem habere plenam administrationem actu & habitu: habitu, quia administrat, actu quia rationem non reddit. Num pater rationes, seu inventarium bonorum filii facere teneatur, vide Mynsing. 2. *obs.* 39. 19 Parentes bona liberorum non possunt alienare suo nomine, filiorum nomine possunt. 20 Quid si bona liberorum evertat? si ultro dissipet? videntur auferenda. *arg. l.* 22. §. 8. *vers. sin vero dotem. ff. soluto. l.* 50. *ff. ad SC. Trebell.* & in negligentia, non nisi magna ex causa, patri administratio adimenda.

21 Patria potestas exercenda. 22 Adquisita per patrem ex usufructu bonorum filii ad eundem delato, filio non adquiruntur: ideoque pater potest res ita adquisitas prout voluerit in quoscunque alienare. 23 Græcis Κίνητα, ἀκίνητα, αὐτοκίνητα πράγματα dicuntur. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 4. *c.* 10. 24 Sententia hujus loci admodum turbata & perplexa est: sæpius diximus in rebus maternis in lucris nuptialibus & sponsalitiis, in quæsitis casu, vel labore, præterquam in castris vel quasi castris, a liberis in potestate usumfructum patri competere. Quid si eum usumfructum pater sibi non retinuit: sed eum superstes apud filium (cujus ea bona fuerint) esse passus fuerit? Pater diuturno illo silentio usumfructum filio donasse videtur: ut a coheredibus suis, mortuo patre, eo nomine filius conveniri non possit. Petitio talis, ususfructus a patre in vita omissi ad ejus heredes minime transmittetur. 25 Pater usumfructum sibi debitum filiofamilias potest remittere, *ut hic.* 26 Usumfructum adventitiorum sibi a patre donatum filius non confert. 27 Id est, quasi debitum. 28 Baldus *hic numer.* 4. videtur legisse *diurna*, eo sensu, Patrem filiofamilias suum diuturnum & diurnum donare posse: & hic quidem secundus est casus (de priore paulo antea dictum est *supr. h. t.*) quo pater filiofamilias donare possit. Tertius est de dote & donatione propter nuptias. *l.* 35. *ff. familiæ.* Quartus, quando donat filio id quod donaturus esset extraneo. *Novell.* 92. *c.* 1. Quintus si studiorum causa. Bald. *hic.* 29 Ea parentis est voluntas, ut liberi post mortem vivant unanimes. 30 Concordia inter fratres servanda. vide *l.* 4. *supr. comm. divid.* 31 Cujus pars extat *l.* 1. 8. *tit. proxim.* 32 Emancipatio libertatis species. 33 Usumfructum rerum maternarum, *supr. tit. proxim.* lucrorum nuptialium, *l.* 4. *supr. h. t.* sponsalitiorum. *l.* 5. *supr. h. t.* quæsitorum denique casu, vel labore alibi quam in castris, vel quasi castris liberis in potestate positis, patres obtinent. Quid si eos liberos velint emancipare? ususfructus ille liberos ita emancipatos tacite sequitur. *vers. hoc obtinente:* potest tamen parens pro præmio emancipationis liberis ita collatæ, non tertiam partem bonorum, ut olim, retinere, sed dimidium ususfructus, hoc est, præmium emancipationis quod pater eo casu retinere sibi potest, *ut hic. ibi, non tertiam.* 34 Vide *l.* 1. *supr. de bon. matern.* §. 2. *Inst. per quas personas cuiq.* 35 *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de bonis maternis:* non enim potest æstimari emancipatio, unde quasi pro pretio emancipationis dicitur id dari §. 2. *Inst. per quas personas cuique.* 36 Vide *l.* 2. 8. *de bonis maternis.* 37 Tertia scilicet, unde colligunt, tertiam partem minimam non esse, & quidem eo magis, quo dividi possit. 38 Ut olim. *l.* 2. *C. Theod. de bon. matern.* 39 Hodie præmium emancipationis patri debitum, est semis ususfructus bonorum filii: olim triens erat pleno jure. *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de bon. matern.* 40 Supervacue id protestatione quæri nobis putamus, quod jure satis quæritur. 41 Id est, exceperint. 42 Omnino, ita ut pater revocare non possit, id quod semel donaverit. 43 *l.* 12. §. 1. *vers. exceptis. J. qui potiores.* 44 Imo necesse non videtur: cum nulla hypotheca in patris bonis liberis competat. §. 2. *supr. h. t.* 45 Hypothecam tacitam in bonis patrum liberi habent. Patrum, inquam, a quibus res ipsorum liberorum maternæ & similes administrantur. 46 Hypothecæ in bonis patris liberis competentis initium est, non a male gesta administratione, sed ab ipso initio gestionis. *l.* 6. § 2. *ibi*, *ex eo die quo eadem res ad eam pervenerint. supr. de secund. nupt.* 47 Vide quæ dixi ad *l.* 30 *supr. de jure dot.* 48 Donata a Principe vel Augusta, non quæruntur patri, etiam quoad usumfructum. adde *l.* 26. *supr. de donationibus int. vir. Synops. Basil.* 1. *cap.* 13. Goth. Vid. Gomez. ad *leg. Tauri* 50. *num.* 72. Ans. 49 Quid nomine mobilium contineatur, vid. Mantic. de Conject. *lib.* 9. *tit.* 3. Merces tamen negotiationis causa comparatæ mobilium nomine non continentur. *l. periculis.* §. 4. *ff. de auro & arg.* Menoch. *de præsumpt. lib.* 4. *quæst.* 137. Ans. 50 Filiusfamilias quod a Principe accepit, quasi castrense est. 51 *l.* 6. *supr. h. t.* 52 Imperialis fortuna ut omnes alias supereminet, ita donationes a Principe, vel Augusta factæ privilegium merentur.

De

De hereditate delata filiofam.

8. Idem A. Joanni P. P.

CUm non [1] ſolum in maternis rebus, quæ filiisfamilias deferuntur, ſed etiam de aliis omnibus, quæ acquiſitionem effugiunt (& maxime poſt novellam noſtri numinis legem [2], [quæ] omnia, quæ extrinſecus ad filiosfamilias perveniunt, [&] non ex paterna ſubſtantia [ſunt,] non eſſe acquirenda patribus ſtatuit, niſi tantummodo ad uſumfructum) variæ altercationes exortæ ſint, & varius eventus, variusque continetur tractatus, & ſemper in judiciis verſantur: neceſſe eſt utiliter, & apertiſſime omnia dirimere. † Sancimus itaque, in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominii acquiſitionem, ſed uſusfructus tantummodo patri offertur: vel aliis parentibus a filiofamilias cujuscunque gradus vel ſexus, ſive pater adire filiumfamilias integræ ætatis compellit, & ille reclamandum [3] exiſtimat, ſive filiusfamilias adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam, & patrem ipſum ſibi adire hereditatem recuſante filio, & omne ſive damnum, ſive lucrum in ſuam habere fortunam, nullo [4] ex hoc præjudicio filio generando. † Sive e contrario patre recuſante [5] filius adire hereditatem voluerit: nullam acquiſitionem, nec uſumfructum patri offerri, ſed ipſum filium ſibi imputare, ſi quid ex hoc contigerit: nulla actione, neque contra patrem danda, ubi adverſus ejus voluntatem filius hereditatem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel aliud quicquam ex quocunque titulo, ſive donationis, ſive contractus [alterius] ſibi acquirere maluerit: neque adverſus filium ſimili modo actione extendenda, ubi recuſante eo, pater ſua auctoritate hæc ſibi vindicet: hujusmodi aditionis tramite ex præſenti lege patri competente: ſed habeat pater omnem licentiam, & actiones movere, & ab aliis pulſari, ubi ad eum totum commodum advenit: & filius ſimili modo in [6] agendo, & pulſando, ſolus habeat, & detrimentum, & commodum. Neceſſitate [7] per officium [8] [Judicis] patri imponenda [9] tantummodo filio conſentire, vel agenti [10], vel fugienti, ne judicium ſine [11] patris voluntate videatur conſiſtere. Et hoc quidem ſi plenæ [12] ætatis filius eſt, qui paternam voluntatem ſequi non patitur. §. 1. Sin autem in ſecunda [13] ætate adhuc filius eſt, & hereditate ei delata pater conſentire adeunti hereditatem noluerit, vel patre volente ipſe reclamaverit: ſi quidem recuſaverit filius, licentiam damus patri ſimili modo hereditatem adire, & eam pleno jure habere [14]: his omnibus quæ ſuperius diximus, locum habentibus. Sin autem patre recuſante filius adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere. Nolente autem patre res filii gubernare propter cauſæ neceſſitatem, habeat [15] facultatem filius adire competentem Judicem, & ab eo petere [16] curatorem [17] hereditati dari, per quem gubernatio rerum ad eum delatarum procedat: in utroque caſu in integrum reſtitutionis auxilio minime ei denegando. §. 2. Similique modo & in milite filiofamilias qui recuſaverit aditionem hereditatis, quæ ei ex [18] caſtrenſibus occaſionibus veniat; patri danda licentia adire hereditatem, ut ad ipſum perveniat pleno jure, tam per uſumfructum, quam per dominium eandem hereditatem poſſeſſurum, quaſi ipſe pater ab initio fuiſſet heres inſtitutus, eo videlicet ſubjacente omnibus oneribus hereditariis, & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. Et hæc quidem in his caſibus obſervanda ſunt, quibus diſcordia inter patrem & filium vertitur. §. 3. Ubi [19] autem in unum voluntas eorum concurrit, & pater uſumfructum, & filius habeat proprietatem: & in agentibus & fugientibus pater quidem ſuſcipiat actiones, & moveat, cujuscunque ætatis filius inveniatur, adhibeatur autem etiam filiorum conſenſus [20], niſi adhuc in prima [21] ætate ſunt conſtituti, vel longe [22] abſunt, ſumptibus [23] videlicet a patre propter rerum incrementa faciendis: cum [24] enim nuda proprietas apud filium inveniatur, ex qua ſubſtantia poſſibile eſt eum ſumptus litis dependere? §. 4. Sin autem æs alienum [25] ex defuncti perſona deſcendit, cum etiam apud Veteres hæc eſſe ſubſtantia [26] intelligatur, quæ poſt detractum [27] æs alienum ſuperſederit: habeat pater licentiam ex rebus hereditariis (primum quidem mobilibus [28], ſin autem non ſufficiunt, ex immobilibus [29] ſufficientem partem nomine filii venundare, ut illico reddatur æs alienum, & non uſurarum onere prægravetur. Quod ſi pater hoc facere ſuperſederit, ipſe uſuras [30] vel ex reditibus, vel ex ſubſtantia ſua omnimodo dare compelletur. Sin autem legata, vel fideicommiſſa ſive annalia ſive ſemel relicta imminent, hujusmodi perſonis: ſi quidem tales [31] reditus ſunt, qui ſufficiunt ad annalia legata, pater ex hujusmodi reditibus hoc dependere compelletur. Sin autem non habeat ſubſtantia ſufficientem reditum ad legatorum, vel fideicommiſſorum præſtationem, vel minime reditus, vel alias acceſſiones contineat, ſint tamen res mobiles, vel immobiles, ſteriles [32] quidem, non tamen inutiles, veluti domus in provinciis pretioſæ [33], vel ubicunque poſita [ædificia, vel] ſuburbana, ex quibus hujusmodi legata poſſint explicari: licentia dabitur patri ſufficientem partem eorum ſimiliter filii [34] nomine vendere, & ſatisfacere legatis. † Hoc proculdubio obſervando, ut & mancipia [35] ipſe uſufructuarius alere debeat, & omnia circa uſumfructum facere, quæ nullo modo proprietatem poſſint deteriorem [36] facere: paterna reverentia [37] eum excuſante, & a ratiociniis, & a cautionibus, & ab aliis omnibus, quæ ab uſufructuariis extraneis [38] a legibus exiguntur ſecundum noſtræ Conſtitutionis tenorem, quam ſuper hujusmodi caſibus tulimus. §. 5. Ipſum autem filium, vel filiam, filios, vel filias, & deinceps alere [39] patri neceſſe eſt, non [40] propter hereditates, ſed propter ipſam naturam, & leges quæ & a parentibus alendos eſſe liberos imperaverunt, & ab [41] ipſis liberis parentes, ſi inopia ex utraque [42] parte vertitur. Sed pater quidem in prædictis tantummodo cauſis habeat licentiam [rite [43]] res filiorumfamilias vendere filii nomine: vel ſi emptorem non invenerit, [rite pignori] ſupponere, nullo modo licentia concedenda filiis eaſdem venditiones, vel hypothecas retractare. Non autem licentia parentibus danda extra [44] memoratas cauſas, res, quarum dominium apud eorum poſteritatem eſt, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: ſed ſi hoc fecerint, ſcituris, quod neceſſe eſt eos in legum laqueos incidere, quibus hujusmodi venditiones, vel hypothecæ ſunt interdictæ: exceptis [45] videlicet [rebus] mobilibus, vel immobilibus illis, quæ oneroſæ hereditati ſunt, vel quocunque [modo] damnoſæ, quas ſine periculo vendere patri cum paterna [46] pietate licet: ut pretium earum vel in res [47], vel in cauſas hereditarias procedat, vel filio ſervetur. † Filiis autem familias in his [duntaxat] caſibus, in quibus uſusfructus apud parentes conſtitutus eſt, donec parentes vivunt, nec de iiſdem rebus teſtari [48] permittimus, neque citra voluntatem eorum, quorum in poteſtate ſunt, ulla licentia ei concedenda dominium rei ad eos pertinentis alienare, vel hypothecæ titulo dare, vel pignori adſignare. Melius enim eſt coarctare juveniles [49] calores; ne cupidini dediti triſtem exitum ſentiant, qui eos poſt diſperſum [50] expectat patrimonium. Cum enim (ſicut dictum [51] eſt) parentes alere eos ſecundum leges & naturam compellantur, quare ad venditionem rerum ſuarum proſilire deſiderant? §. 6. Ubi autem puerilis ætas patri licentiam præſtat etiam ſine conſenſu filii hereditatem nomine ejus adire: ſi hoc fecerit [pater], damus quidem [52] filio in integrum reſtitutionem, poſtquam patria fuerit poteſtate liberatus, vel adoleverit: patrem autem [omnibus] oneribus hereditariis, licet nomine filii adiit, modis omnibus illigamus. Quare enim talem hereditatem adiit, qualem nec ipſe, nec nunc filius idoneam ſibi eſſe exiſtimat? Non autem filio damus [53] licentiam, ſi in integrum reſtitutionem petat, reſpuendam credens eſſe hereditatem, adhuc minoribus curriculis inſtantibus, iterum per aliam reſtitutionem adire præfatam hereditatem, *ne ludibrio [54] leges ei fiant, ſæpius eandem & amplecti & reſpuere hereditatem cupienti.* Si enim quod pater fecit, [filius] ratum non habuit, & propter hoc reſtitutus [55] eſt: quomodo ferendus videatur iterum judicium amplectens, quod poſt patris voluntatem contraria affectione aſpernandum eſſe exiſtimavit? † Sin vero pater quidem hereditatem repudiaverit [56] infante filio conſtituto, ipſe autem filius poſtea vel adhuc in ſacris conſtitutus, vel patria poteſtate liberatus, adeundam eſſe crediderit eandem hereditatem: licentiam damus ei, vel ſi ſui juris efficiatur, tutoribus ejus, vel curatoribus hereditatem adire, nullo præjudicio ex recuſatione paterna ei generando: ſimili modo & in hac parte nulla ei, vel tutori-

1 Omnium fere rerum, quarum uſusfructus patri adquiritur, liberi proprietatem habent: exceptis iis rebus, quæ ex rebus patris proveniunt. *Synopſ. Baſil.* 45. *tit.* 4. *cap.* 14. Goth. Materiam *hujus l.* 10. vid. apud Bellon. *Supputat. lib.* 3. *cap.* 8 Anſ. 2 *l.* 6. *ſupr. h. t.* 3 Si filius res ſibi delatas non vult adquirere, pater pleno jure eas adquirere poteſt, *ut hic*, & e contra *verſ. ſive e contrario. infr. h. t.* 4 Cur ita? vide *l.* 1. §. 1. *ff. de ſucceſſorio. l.* 11. *ſupr. de jure deliber. l.* 2. *C. de repudiand. vel abſtin.* 5 Derogatur *l.* 6. *l.* 13 *in fin. l.* 14. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* 6 Adventitiorum nomine agere, vel conveniri filius non poteſt: ſive pro iis agat, ſive conveniatur, *ut hic.* An & ea adquirere poteſt ſine juſſu patris? poteſt, nam & patre etiam invito, & contradicente adire poteſt. *verſ. ſive. ſupr. h. t.* 7 Filiusfamilias in judicio ſine conſenſu patris eſſe non poteſt, *ut hic.* Quid? num hoc perpetuo verum eſt? fallit in cauſa criminali *l.* 1. §. 2. *C. de caducis*: ut & ſpirituali, ſeu divina, vel religionis: ſed & in iis, quæ voluntariæ juriſdictionis ſunt: ut & quoties pater legitimus non eſt adminiſtrator rerum ſibi. Poteſt quoque filius coram arbitratore litigare. In cauſis beneficiorum Eccleſiaſticorum idem eſſe cenſent: ut & quoties judicis officium implorat: fallit quoque in reconventionis & appellationis cauſa, vel quoties reſcriptum impetrat, ut & iis caſibus quibus minor in judicio eſſe poteſt ſine auctoritate tutoris, vel ſi alieno nomine comparat, aut in judicio, certam pecuniam confeſſus, a judice damnatus eſt. vide Socin. *reg.* 151. 8 Pater officio judicis cogitur conſentire cauſa cognita. 9 Juſſu magiſtratus quod fit in judicio, metu fieri non dicitur. *l.* 14. §. 1. *l.* 33. *ff. de injuriis.* 10 Judicium redditur in invitum etiam actorem. 11 Filiusfamilias non habet integram perſonam ſtandi in judicio ſine conſenſu patris *ut hic.* Vide *l.* 9. *l.* 13. *l.* 39. *ff. de oblig.* ut nec pupillus, nec adultus. *l.* 6. §. 2. *ff. ad leg. Jul. de adulter.* ſine tutoris vel curatoris autoritate. *l.* 1. *l.* 2 *ſupr. qui legitimam perſonam ſtandi in judicio.* 12 Plena ætas, non impubes. 13 Prima ætas impuberis. §. 3. *J. h. t.* Secunda minoris 25. annis. Thalelæus *hic.* 14 Vid. Anton. Merend. *controverſ. lib.* 4. *cap.* 8. & 22. Anſ. 15 *l.* 8. *verſic. ad defendendum. ff. de procurator.* 16 Etiam abſente patre. 17 Nota de curatore hereditati dato. 18 Caſtrenſem hereditatem a filio repudiatam pater adire poteſt. 19 In iis rebus in quibus pater uſumfructum habet, filius proprietatem, pater proprietatis filio competentis adminiſtrationem habet. *l.* 1. *verſ. parentes. ſupr. de bon. matern.* 20 Explicationem hujus § 3. & conciliationem *l.* 1. *C. de bon. matern.* vid. apud Joann. a Sand. *deciſ. Friſic. lib.* 2 *tit.* 7. *defin.* 4. Anſ. 21 Prima ætas cui ſecunda ſubopponitur §. 1. *ſupr. h. t.* 22 Abeſt quis maxime, cum longiſſime abeſt. 23 Pater uſufructuarius proprietatis bonorum filio competentis, actiones ſuſcipere & excipere ſuis ſumptibus tenetur. 24 In particulari uſufructuario id locum non habet, quemadmodum in univerſali, de quo hac conſtitutione agitur. 25 Uſufructuarius univerſalis æs alienum diſſolvere cogitur. 26 Subſtantiæ vocabulo hic bona intellige, alias pro hereditate. *l.* 4. *verſ. Cum enim per. ſupr. de lib. præter.* alias pro pecunia non pro hereditate ſumitur. *l.* 16. *in princip. ff. ad SC. Trebell.* 27 Bona intelliguntur, detracto ære alieno. *l.* 39. §. 1. *ff. de verb. ſignific.* 28 Ordinem rerum alienarum diſtrahendarum obſerva. 29 Immobilia a mobilibus diſtrahenda. 30 Uſufructuarius univerſalis, ex uſuris proprietatem liberare cogitur. 31 Uſufructuarius univerſalia legata præſtare cogitur ex reditibus. 32 A ſterilium rerum alienatione inchoamus. 33 Quæ damnoſis ſimiles. 34 Uſufructu ad onera injuncta exſolvenda non ſufficiente, proprietas delibari poteſt. 35 Uſufructuarius mancipia in quibus uſumfructum habet, alere tenetur. 36 Uſufructuarius deteriorem proprietatem facere non debet. *l.* 7. §. 12. *ff. ſoluto.* 37 Pater a rationibus reddendis reverentia paterna excuſatur *l.* 8. §. 2. *C. h. t.* idem in orphanotropho. *l.* 32. *ſupr. de epiſc.* adde *Novell.* 131. *cap.* 11 *circa fin.* 38 Uſufructuarius rationibus obnoxius. adde *l.* 1. *C. de uſufruct.* 39 Vide *l.* 3. *ſupr. de alend. lib.* 40 Non propter lucrum quod a liberis parens accepit, ſed propter ipſam naturam & leges liberi a parentibus alendi ſunt 41 Liberi parentes inopes alere coguntur. *l.* 5. §. 13. *ff. de agnoſcend. & alend. liberis.* 42 *Alterutra*, Hal. 43 Adhibitis ſolennitatibus. *v. infr. h. t.* 44 Quibus de cauſis parentes res liberorum non poſſunt alienare ſine ſolennitate. 45 Mobilia & immobilia oneroſa & damnoſa parens ſine ſolennitate poteſt vendere. 46 Pietatis eſt paternæ bona filiorum non diſtrahere. 47 Quas in cauſas pretia rerum ad filiumfamilias pertinentium verti oporteat 48 Filiifamilias de rebus ſuis quarum proprietas patri non adquiritur (excipe caſtrenſes vel quaſi caſtrenſes) teſtari etiam non poſſunt. *l.* 3. §. 1. *l.* 11. *ſupr. qui teſtament. fac. l.* 3. *infr. de patria poteſt.* 49 Juveniles calores coërcere melius eſt. 50 Id eſt, everſum 51 *ſupr. h. t. in pr.* 52 *l.* 1. *in fin. C. de filiofam. minor.* 53 *l.* 41. *ff. de minorib.* Imo datur. *l.* 7. §. 9. *ff. de minorib.* 54 Ludibrio leges eſſe non oportet. 55 Reſtitui adverſus factum patris filius poteſt. *ut hic.* Atqui reſtitutio liberis adverſus parentes, ut & libertis adverſus patronos denegatur. *l. ult. ſupr. qui & adverſus quos in integrum reſtitui non poſſunt.* poſſis dicere non reſtitui officio judicis, ſed jure actionis. *l.* 5. *C. de dolo.* Imo actionis reſtitutio rebus & perſonis cohæret, ex obligatione & officio judicis, extra perſonas, extra obligationem denique, ut Caſtrenſis recte notat *in dict. l. ult.* Quin liberi reſtituuntur adverſus factum judicis, cui factum patris ſit immixtum. *l.* 2. *ſupr. ſi adverſus rem judicatam.* datur quoque adverſus patrem directe & oblique reſtitutio, *ut hic*, *l.* 2. *C. ſi adverſus donationem.* Quin & adverſus turpes perſonas parentum reſtitutio liberis datur maxime, aut ſane actio inſtituitur, qua etiam ſacris paternis ipſi liberi ſolvuntur. *arg. l. lenones.* 6. *infr. de ſpectacul. lib.* 11. *tit.* 40. *l. ſi lenones.* 12. *C. de epiſcop. audientia.* ſed ex juſta & magna cauſa. *arg. l.* 1. *in fin. ff. de in integrum reſtitut. Interpretes in dict. leg. ult. qui & adverſus quos.* Datur quoque reſtitutio liberis, ſi, quod a parente geſtum fuit, ipſo jure nullum ſit. *l.* 2. *C. ſi adverſus donationem.* Eadem ratione reſtitui poſſunt adverſus ea, quæ nimio vel pudore, vel nimia reverentia cum parentibus geſſerint. *arg. l.* 1. §. *quæ oneranda.* 5. *ff. quarum rerum actio. l. pen. ff. de furtis. Interpretes in d. l. ult.* ſed & verbis temperatis & honeſtis actione in factum adverſus patrem experiri poſſunt, ut de ſe potius queri, ſuamque facilitatem accuſare, quam vel fidem, pudorem & exiſtimationem patris accuſare videantur. *l. non debet.* 11. §. 1. *ff. de dolo.* ſuas quoque ut & ſuorum injurias adverſus parentes defendunt recte civili actione non atroci, non criminali. *l.* 11. §. 1. *ff. de accuſat. l.* 5. *J. ad leg. Cornel. de falſis*: ut & venia petita a prætore, parentes in jus vocant. *l. pen. ſupr. de in jus vocando.* His tot modis liberi adverſus parentes directa vel actione, vel reſtituta experiri poſſunt. 56 *l.* 1. *C. ſi ut omiſſ.*

bus, vel curatoribus ejus licentia concedenda contra priorem suam voluntatem in integrum restitutionem petere. † Quæ & in legatis [1], & in fideicommissis, tam specialibus, quam per universitatem relictis, & in aliis caussis, quas supra enumeravimus, similibusque eis observanda sunt. In servis autem, qui filiis, [vel filiabus familias] donantur, sive constante matrimonio, sive ab extraneis sub ea conditione, ut statim eos in libertatem perducant: nullum impedimentum paterna faciat auctoritas. Qualis enim usufructus potest ei acquiri, qui momentarius [2] esse ostenditur? Si enim in ipso momento necesse habeat eum & possidere, & libertate donare, in talem hominem qualis usufructus patri potest acquiri?

TIT. LXII.
DE HEREDITATIBUS DECURIONUM [3], [NAVICULARIORUM [4], COHORTALIUM [5] MILITUM [6], ET FABRICENSIUM [7]].

1. Imp. CONSTANTIUS A. Mastichiano Præfecto annonæ [8].

SI quis navicularius [9] sine testamento & liberis, vel successoribus defunctus sit: hereditatem ejus non ad fiscum, sed ad corpus naviculariorum, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri præcipimus. PP. decimo quinto Kalend. *Lastronæ*, CONSTANTIO A. VII. & CONSTANT. Cl. Cæs. Consulibus 354.

2. Idem A. Bonoso magistro equitum.

UNiversis [10] tam legionibus [11], quam vexillationibus comitatensibus seu cuneis insinuare [12] debebis, ut cognoscant, cum [eorum] aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque intestatus, [si] sine legitimo herede decesserit, ad vexillationem, in qua militavit, res ejusdem necessario pervenire. Dat. 7. Id. Maji, *Hierapoli*, RUFINO & EUSEBIO CONSS. 347.

3. Idem A. Rufino P. P.

SI quis cohortali [13] conditione gravatus, sine testamento, vel quolibet successore ultimum diem obierit; successionem ejus non ad fiscum, sed ad cæteros cohortales ejusdem Provinciæ pertinere jubemus. Dat. 5. Kal. Januar. LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

4. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

INtestatorum curialium [14] bona, si sine herede moriantur, ordinibus patriæ eorum adipisci præcipimus. Dat. 5. Idib. Mart. FLORENTIO & DIONYSIO CONSS. 429.

5. Iidem AA. & CC. Aureliano comiti rerum privatarum.

SI quis fabricensis [15] sine liberis, vel legitimo herede decesserit non condito testamento: ejus bona cujuscunque summæ sint, ad eos Pertinere [sancimus,] qui velut creditores [16] decedentium attinentur, qui fisco pro intercepto respondere coguntur. Hoc enim facto contingit, ut & Reipublicæ ratio salva permaneat: & fabricenses collegarum suorum solatiis perfruantur, qui damnis ac detrimentis tenentur obnoxii.

1 Id est, in lucro, *l. 7. §. 7. ff. de minorib.* 2 Momentarius usufructus vix est usufructus. Quasi paria sunt, non esse, aut mox deficere. De momento, vid. Cujac. *cap. 1. de præscriptionib.* adde *l. 127. ff. de reg. jur.*

3 *l. 4. J. h. t.* 4 *l. 1. J. h. t.* 5 *l. 3. J. h. t.* 6 *l. 2. J h. t.* 7 *l. ult. J. h. t.* adde & ecclesiasticorum. *l. 20. S. de episc. & cler.* præfecti prætorio *l 3. J. de appar. præfect. præt. lib. 12. tit 53.* eorum qui consortes liberalitatis principalis *l. 1. infr. si liber. imper. soc. lib. 10. tit. 14.* Harum enim personarum conjunctio fiscum quoque excludit. 8 Merito hæc constitutio scripta est ad præfectum annonæ, quoniam sub cura & dispositione ejus erat corpus naviculariorum. *Novell. Valentinian. de navicuariis.*

9 De navicülariis. 10 *l. un. Cod. Theod. de honor. milit.* 11 De eo, qui in legione, vexillatione comitatensi, aut cuneo militat. *l. 6. §. 7. in fin. ff. de injusto.* 12 Hinc librarii caducariorum in castris *l. ult ff. de jure immunit.* qui rationes conscribunt eorum, quæ morte militum in legionem cadunt. 13 De cohortali seu officiali præside. Cohortales perpetui quidam erant in provinciis: sed vulgares & gregarii. Cohortalis apud autorem *Synops.* 45. *tit.* 1. *cap.* 32. & Harmenop. 5. *tit.* 8. §. 107. εὐτελὴς dicitur: quo loco Harmenopuli interpres vertit, vilem & abjectum. 14 De decurione. 15 De fabricensi. Fabricensis autem est, qui in publicis fabricis militat. vid. *infr. de fabricensib. lib. 11. tit. 9.* 16 Nominatores, Græci χειροτονηταί. Cujac. *hic, & ad l. 59. infr. de decur.*

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER SEPTIMUS.

TIT. I.
DE VINDICTA [1] [LIBERTATE,] ET APUD CONCILIUM [2] MANUMISSIONE.

Decretum ex falsa causa interpositum, favore libertatis non rescinditur. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Tertio.

EOrum, qui apud concilium manumittuntur, post causam [3] a Judicibus probatam, & manumissionem secutam, non solet status in dubium revocari, si dicantur falsa [4] demonstratione liberati.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Sallustio.

NIhil civitati Romanæ semel præstitæ vel addere, vel detrahere secundam [5] manumissionem potuisse certissimum est. Dat. Prid. Kal. Maji, AA. CC.

3. Iidem AA. & CC. Attonitæ.

NEc mulierem per maritum nec alium per [6] procuratorem [vindicta] manumittere posse, non est ambigui juris [7].

Apud Præsides & magistratus manumissio fieri potest. Salic.

4. Imp. CONSTANTIUS A. Maximo P. P.

APud concilium [8] [nostrum,] vel apud Consules [9], Prætores [10], [Præsules [11],] Præsides, Magistratusve earum civitatum, quibus hujusmodi jus [12] est, adipisci potest patronorum judicio sedula servitus libertatem.

TIT. II.
DE TESTAMENTARIA [13] MANUMISSIONE.

De codicillis.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Primo.

SI codicillos [14] major viginti annis fecisset, confirmationis tempus libertati non nocere certum est: nec enim potestas juris, sed judicii consideratur.

De hereditate non adita, de memoria defuncti damnata.

2. Iidem AA. Phileto.

EX testamento defuncti libertates præstari non possunt hereditate [15] non adita, vel si rei memoria propter crimen, quod morte non intercidit, damnata est.

De in integrum restitutione.

3. Iidem AA. Euphrosyno.

LIbertas testamento [defuncti] data, adita hereditate contingit, & licet heres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit [16] hereditate, [tamen [17]] nihil ea res libertati obest. S. 17. Kal. Maji, APRO & MAXIMO CONSS. 208.

De rationibus reddendis, vel non.

4. Iidem AA. Archelao.

CUm testamento directam libertatem pater tuus sit consecutus: quamvis ei heres extiteris, frustra tamen rationes quas [18] tempore

1 Dixi ad *Lib. 40. D. 2.* Vindictæ nomen deductum a vindiciis. *l. 2. §. 24. ff. de orig. jur.* Theophil. §. καὶ ἔτος. *Inst. de libertinis.* Seneca 3. *controv.* 9. Dixi ad *l. 6. J. de emancip. liberorum.* 2 Alii scribunt *consilium. l. 19. ff. h. t* vid. *l 2. l. 4. J. h. t. l. 2. supr. de libertis & eorum liberis. l 2 supr. si adversus libert.* Consilium quid sit vid Ulpianum 1. §. 13. Est autem consessus Romæ prætoris cum viginti viris qui peregrini recuperatores dicebantur. 48. *Basil.* 2. *cap.* 46. Proconsulis autem & præsidis in provincia cum quinque senatoribus totidemque equitibus Romanis; tempus autem conventus erat hybernum tempus, litibus dirimendis constitutum. Cicero 5 *ad Attic.* 14. Theoph. §. 4. *Inst. quibus ex causis manumittere: & titulo de successionibus sublatis.* Strabo *lib.* 3. Hinc *conventus agere.* Cicero 5. *Verrina* 5. *ad Attic.* 16. & Cæsar 6 Livius 28. Festus *in conventus*, quod & *forum agere.* Cicero 3. *epist.* 7. Festus *in forum agere.* Virgil. *Æneid. Acta Apostol.* 3 *l. 9. §. 1. l. 16. ff. h. t.* 4 Falsa demonstratio manumissioni non nocet. facit *d. §. 1.* adde §. 6. *Instit. quibus ex caus. manumitt.* 5 Vindicta manumissio non iteratur, *hoc loco.* (ut hinc colligas, Manumissionem vindicta olim legis actionem fuisse. *l. ult. J. h. t. l. ult. J. de his qui a non domin.*) nec fit etiam per procuratorem. *l. 3. J. h. t.* Hodie non numeratur inter actus legitimos, seu legis actiones. *l. 77. ff. de reg. jur.* & merito: sublato quippe usu imponendæ vindictæ: & verbis solennibus. *l. 8. l. 23. ff. h. t.* circumductionibus & alapis sublatis. *l. ult. J. de emancip. liber.* adde *l. 2. J. de ingenuis.* 6 Vindicta manumissio non fit per procuratorem, simplicem scilicet: fit tamen recte per procuratorem in rem suam. *l. 4. supr. de dolo malo. l. 7. in fin. ff. de donat. int. vir. l. 64. ff. soluto.* sic in antiqua inscriptione, *Priscus manumissus ad consilium procuratorio nomine apud Domitianum Imperatorem.* Causa quoque manumissionis per procuratorem reddi potest. *l. 15. §. 3. ff. h. t.* 7 Cur ita? Nemo alieno nomine lege agere potest. vid. Cujac. 7. *obs.* 17 8 *l. 1. S. h. t.* 9 *l. 1. ff. de offic. consulis. l. 4 §. 5. S. de advocat diversi. judicum.* 10 *l. 1. ff de officio prætor.* 11 Deest in multis, & ita dispungenda vox *Ecclesiæ* apud Cajum 1. *tit.* 1. § 2. legendum est forte, *proconsulis*, ut *l. 17. ff. h. t. l. 2. ff de offic. proconf.* Ulpian. 1. § 7. nisi referas id ad eas manumissiones, quæ in ecclesia fiebant. *l. 1. S de his, qui in Eccles. manumitt l. un. C. Theod de manumiss. in ecclesia.* 12 Id est, qui legis actionem habent. Paul. 2. *sent.* 25. §. 4. habent, inquam, non quia municipales sunt magistratus: seu quia lege, vel Senatusconsulto, vel constitutione eis data est. *l. 6. §. 2. ff. de tutelis.* ut adversus Robertum scribit Mercator 1. *Notar.* 21. apud eosdem magistratus municipales lege municipali alienigenæ liberos suos potuerunt emancipare. *l. 1. J. de emanc. liber.* quomodo & Ulpianus in peregrinis manumittendis legem peregrinam spectat. dixi ad *l. 2. supr. h. t.*

13 Dixi ad *Lib.* 40. *D.* 4. adde Ulpian. 1. §. 9. Cajus 1. §. 1. adde §. 1. *Instit. de libertin.* 14 Adde *l. 43. ff h. t.* 15 *l. 23. ff. h. t. l. 1. J. de fideic. libert.* 16 *l. 32. ff. h. t.* 17 Nec revocatur. *d. l. 32. l. 4. §. 2. ff. de fideic. libert.* 18 Sicut liber factus de ante gesto non tenetur rationem reddere, ita nec ejus heres. *l. 1. supr. an servus pro suo facto.* nisi ea conditione libertatem accepit, ut rationes redderet. *Synops. Basil.* 48. *tit.* 3. *cap.* 62.

servi-

ſervitutis geſſit, ut reddas, compelleris, cum non ea conditione acceperit libertatem. Is autem, cui libertas ſeu fideicommiſſaria, ſeu directa, ſi [1] rationes reddidiſſet, relicta eſt: ante reliqua illata, & ea, quæ malo conſilio amota ſunt, ad libertatem non poteſt pervenire. Si autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: poſt aditam hereditatem quaſi puram libertatem conſequitur. Propoſita [2] 7. Kal. Decemb. LÆTO II. & CERREALE CONSS. 216.

De manumiſſione in fraudem creditorum.

5. Imp. ALEXAND. A. Quintiliano.

IN [3] fraudem creditorum teſtamento datæ libertates, quamvis debitori heres, qui [4] ſolvendo eſt, extiterit: per legem Æliam Sentiam non valent.

De addictione bonorum.

6. Imp. GORDIANUS A. Piſiſtrato.

SI hereditas ejus, a quo teſtamento dicis te eſſe manumiſſum, ob æs alienum ſpernitur [5] ab heredibus: conſervandæ [6] libertatis gratia non injuſta ratione creditoribus hereditariis ſatis [7] offerens, judicium teſtatoris obſervari tibi poſtulabis: maxime cum id etiam a divo Marco [8] conſultiſſimo Principe ſit conſtitutum, quod in extranei [9] quoque perſona obſervari oportet.

De prohibito manumitti.

7. Idem A. Juſtæ.

COntra [10] voluntatem matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum fieri prohibuit [11], non debes, ne videaris jura pietatis violare.

De libertate collata in diem incertum.

8. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Tremellio.

CUm teſtator libertatem tempore [12] nuptiarum filii ſui, vel filiæ ſervo dari juſſit: non tempus præſtandæ libertatis præſtituit: ſed potius conditioni [13] locum fecit, ut non inſecutis nuptiis libertas jure poſci non poſſit.

De ſervo heredis.

9. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA. Mauro.

SErvo tuo defunctus, licet te heredem ſcripſiſſe proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare: jure enim directo [14] libertatem ſervis alienis [15] nemo poteſt [16] dare.

De impoſitione pilei & de aditione hereditatis.

10. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Germano.

DIrectis verbis jure data libertate, non ſolum impoſitione pilei [17], ſed & adita [18] hereditate, (ſi nulla juris impediat conſtitutio) liberti conſtituuntur Orcini [19].

Si teſtamentum non valeat.

11. Iidem AA. & CC. Laurinæ.

SI [20] jure non [21] ſubſiſtit teſtamentum: in hoc nec libertates (cum [22] non fuiſſet adjectum, ut [23] pro codicillis ſcriptum valeret, proponas) recte datas conſtabit [24].

De hereditate adita, vel repudiata, & de colluſione.

12. Iidem AA. & CC. Rhyſo.

SI heredes jure facto teſtamento ſolenniter [25] adierint [26] hereditatem: ex teſtamento tibi libertas quæſita, poſtea colludentibus [27] tam ſcriptis heredibus, quam ab inteſtato vindicantibus ſucceſſionem, adimi non potuit. Quod ſi ſponte repudiaverint ſibi delatam ſucceſſionem: omnia quæ [in] teſtamento fuerant ſcripta, defeciſſe convenit. Si vero, ut vos defraudarent [heredes] libertate, colluſiſſe eos Præſes animadverterit, ſecundum hæc quæ D. Pius [28] Antoninus conſtituit, libertatibus conſuli providebit.

De ſtatuliberis.

13. Iidem AA. & CC. Martiali.

STatuliberis datam libertatem adimi [29] ab herede non poſſe certum eſt: nec alienatio [30], nec uſucapio ſtatulibero, quominus exiſtente conditione libertatem conſequatur, nocere poteſt.

De verbis Græcis.

14. Impp. THEODOSIUS & VALENTIN. AA. Florentio P.P.

DIrectas libertates Græcis [31] verbis liceat in teſtamentis relinquere [32], ut ita libertates directæ datæ videantur, ac ſi legitimis verbis eas teſtator dari juſſiſſet.

Ad conſtitutionem divi Marci.

15. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm conſtitutio divi Marci [33] declaret, ſi quis [condito] teſtamento, vel ſine teſtamento moriens, ut locus fiat ab inteſtato ſucceſſioni, libertates reliquerit: nemo autem adire velit defuncti hereditatem, eo quod ſuſpecta eſſe videatur, & fuerint libertates forſitan, & ſine ſcriptis fideicommiſſariæ relictæ; licere vel cuilibet *extraneo* [34], vel *uni* [35] *ex ſervis*, qui & ipſe libertate donatus eſt, & pro ſua periclitatur conditione, adire hereditatem ſub [hac] conditione & ſatisdatione [36], quod & creditoribus omnibus ſatisfaciat, & libertates imponat his, quibus voluit teſtator: variæ dubitationes ex hac conſtitutione emerſerunt: nam ſi res hereditariæ herede minime invento venierint, an poſt venditionem earundem rerum poſſibile ſit, vel ſervum, vel quemlibet alium adire, & recuperare quidem ab emptoribus res, ſatisfacere autem libertatibus, & creditoribus, quærebatur: & licet D. Severus, ſemel rebus venditis hoc non admiſit, nobis tamen Ulpiani ſententia admodum placuit, maxime propter libertates, ne depereant, & poſt venditionem rerum annale remedium dare divi Marci conſtitutioni, intra quod & creditoribus omnibus ſatisfiat, & emptores nihil novi patiantur, qui annalem [37] ſæpe ſentiebant reſciſſionem [&] *licere ſervo, qui libertate donatus eſt, vel alii cuidam extraneo, vel ante venditionem rerum, vel poſt venditionem, intra annale tamen tempus adire hereditatem, & res recuperare, prius ſatisdatione danda*, ut tam libertatibus, quam creditoribus ſatisfiat. §. 1. Sin autem libertatibus quidem omnibus ſatisfacere quis polliceatur, creditoribus autem non in ſolidum, ſed in partem ſolvere creditum, illi autem hujusmodi pactionem [38] admiſerint: ſancimus, & in hujusmodi caſu conſultiſſimi Principis locum habere conſtitutionem, & eum modis omnibus admittendum [eſſe] cenſemus: maxime cum ex voluntate creditorum hæc interponitur; nolentibus [39] etenim creditoribus admitti talem pactionem nullo modo concedimus. §. 2. Sin vero quidam ex ſervis libertatem amplexi fuerint, alii autem cenſuerint eſſe reſpuendam: & in hunc caſum extendenda eſt divi Marci oratio, & proculdubio, & in hac ſpecie audiendus eſt petitor hereditatis: & maneat liberum arbitrium ſervorum, ſive ad libertatem venire volunt, ſive in ſervitute remanere. Licet enim Romanam civitatem recuſare [40] nemini ſervorum licitum ſit [41]: tamen in hoc caſu, ne propter quorundam indevotionem alii maneant in ſervitute, volentibus quidem omnibus ſervis licere in libertatem pervenire, nolentibus autem quibusdam, vel recuſantibus, ſpontaneam ſervitutem imminere oportet, & quem patronum habere noluerint, dominum ſuum, & forſitan acerbum ſentiant. §. 3. Sin vero non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, ſed certum numerum ſervorum ex his, qui ad libertatem venire [jure] ſunt juſſi: melius eſt, ſi quidem res hereditariæ ſufficiunt ad implendos [42] creditores: etiam omnibus ſervis dare libertatem, etſi hoc pollicitus non eſt. Sin autem deeſt [aliquid] in exſolvendis creditoribus, humanius eſt, ut pauci ſaltem perveniant ad libertatem. §. 4. Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium invenimus: belliſſimam autem repletionem præfatæ Conſtitutioni donantes, ſancimus, ut ſi non unus veniat hereditatis petitor, ſed plures quidem uno [43] momento, uterque [44], vel ampliores: omnibus detur licentia communiter hereditatem adire, prius ſatisdatione ab omnibus danda, ut creditoribus, & libertatibus ſatisfaciant. Sin autem per intervalla temporum hoc fiat, qui primus venit, habeat prærogativam, ſi etiam ſatisdationem præſtare poteſt. Illo autem ceſſante hoc facere, alii gradatim ſecundum tempora petitionis ſuccedant, & hoc intra annale tempus obſervetur. §. 5. Sin autem uno pollicente quosdam liberos facere, non autem totos, alius emerſerit, ſatisdationem paratus idoneam præſtare, quod omnibus [45] creditoribus & omnibus libertatibus ſatisfaciat: æquiſſimum eſt eum admitti, ut omnes libertates indiſtincte celebrentur. quod privilegium damus, non ſolum ſervo [46], qui libertate donatus eſt, ſed etiam ei [47], cui nulla libertas relicta eſt, ut aliquid venuſtum eveniat: ut per eum cui relicta libertas non eſt, aliis libertas imponatur. §. 6. Sed ſi quidem antequam prior hereditarias res & libertatem accipiat, hoc eveniat, ſecundo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum cenſemus. Sin autem jam rebus ſervo qui primus petiit hereditatem datis, & libertatibus ab eo quibusdam ſervis hereditariis impoſitis, quidam ſervus alius hereditarius, vel liber extraneus hoc facere maluerit: licebit quidem [hoc] ei impetrare, & ſub majoribus pollicitationibus & ſatisdationibus hereditatem accipere. Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo diſtrahantur, his omnibus intra annum (ſecundum quod dictum eſt) celebrandis, ex quo prior petitor judicem adierit.

TIT. III.
DE LEGE FUSIA [48] CANINIA TOLLENDA.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SErvorum libertates in teſtamento relictas, tam directas, quam fidei-

1 *l.* 41. §. 11. *ff. de fideic. libert.* 2 Aut falſa inſcriptio, aut vitioſa ſubſcriptio. Hi enim conſules fuerunt Antonino ſolo imperante. 3 Libertas in fraudem creditorum relicta revocatur. Quid ſi heres ejus qui libertates ita reliquit, ſit locuples? etiam revocari libertas poteſt. *ut hic. Synopſ. Baſil.* 48. *tit.* 26. ex *tit* 3 *c.* 63. Spectamus igitur libertates in fraudem datas, non aditionem hereditatis non idoneæ ab herede locuplete factam. Denique ſpectamus facultates defuncti non heredis. 4 *l.* 57. *ff. h. t. l.* 5. *l.* 18. *ff. qui & a quibus manumiſſ.* Qualitas heredis non facit convaleſcere teſtamentum. 5 Hereditatem defuncti ſpernentibus heredibus, ſervus libertate donatus petere poteſt bona ſibi addici. 6 *l.* 15. §. 5. *J. h. t. l.* 20. *in fin. ff. h. t. l.* 2. *in fin. l.* 3. *c.* 4. *ff. de fideic. libert.* 7 Vid. *Inſtit. de eo cui libert. cauſ.* 8 *l.* 15. *J. h. t.* 9 *l.* 50 *in fin. ff. h. t.* 10 Manumittere ſervum contra voluntatem matris filius non poteſt. *Syn. Baſil.* 48. *tit.* 3. *c.* 45. 11 Contra defuncti voluntatem ſervus manumitti non poteſt. Vid. *l.* 5. *C. ſi mancip. ita fuerit alienat. ut manumitt. vel contra.* 12 Libertas in tempus nuptiarum relicta debetur veris tantum nuptiis ſecutis: non ſi ſimpliciter legatarius ad tempus nuptiarum idoneum venerit. 13 Quam re ipſa evenire oportet. *l.* 30. §. 4. *ff. de leg.* 1. 14 Per fideicommiſſum poteſt. *l.* 9. *J. de fideicommiſſ. libert.* 15 Etiam heredis. Hinc illud Tertulliani 5. *adverſ. Marcionem: Alienos ſervos nec Galba manumiſit.* Ab eo præſtatur libertas, apud quem ſervitus eſt legis. 16 Imo poteſt. *l.* 7. *J. l.* 31. *ff. de liberali.* 17 Pileus libertatis inſigne. vid. quæ dixi ad *l. un. J. de Latina libert.* 18 *l.* 23. *ff. h. t.* 19 Quibusdam Orthini dicuntur. De orcinis ſæpius dixi. Accurſius legit Orthinum, id eſt, directo manumiſſum. 20 Teſtamento irrito facto, ne quidem libertates in eo datæ valent, niſi fuerit adjectum, ut pro codicillis valeret. *Synopſ. Baſil.* 48 *tit.* 3 *c.* 67. 21 *d. l.* 23. *l.* 24. §. 11. *ff. de fideic. libert.* 22 Cur? clauſula codicillaris teſtamentum ſuſtinet. vid. Papon. 20. *Arreſt.* 1. *Arreſt.* 5. 23 Hæc eſt clauſula codicillaris. *l. ult.* §. 1. *C. de codicillis:* adde *l.* 29. *ff. ad SC. Trebell.* 24 Imo conſtat valere. *l.* 38. *ff. de fideic. libert.* 25 Solennitas adeundi ſublata. *l. ult. C. qui admitti.* 26 *l.* 10. *C. h. t. l.* 25. *ff. h. t.* 27 Colluſio heredis non præjudicat libertati. *l.* 5. §. 1. *l.* 14. *ff. de appellat.* 28 *d.* §. 1. *d. l.* 14. 29 *l.* 7. *l.* 32. *J. de liberali. l.* 3. *ff. de ſtatuliberis.* 30 Imo alienari poteſt. *l.* 30. *ff. de ſtatuliber.* dixi ad Ulp. 2. §. 3. 31 Vid. quæ dixi ad *l.* 11. *in princ. ff. de leg.* 3. & ad *l.* 21. §. 4. *C. de teſtam.* adde *Nov. Theod. de teſtament.* 32 Ratio dubitandi eſſe potuit, quod olim Græce legari non poterat. Ulpian. 25. §. 9. 33 De qua *l.* 6. *C.* & *Inſtit. de eo cui libertat. cauſ.* 34 *d. l.* 6. §. 5. *J. h. t.* 35 *d. l.* 6. §. 5. & *Inſtit. de eo cui libert. cauſ.* 36 *l.* 4. §. 8. *ff. de fideicommiſſ. libert. Inſtit. de eo cui libertat. cauſ.* 37 Annalis reſciſſio. 38 Paciſci poſſumus cum creditore, ut minus debito ſolvamus. 39 Poteſt tamen dilatio debiti ſolvendi a Principe poſtulari. *l.* 4. *C. de precib. Imp.* 40 Libertas invito datur, *ut hic:* ſic liberatio invito contingit. *l.* 53. *l.* 91. *ff. de ſolut.* ſic ſervus *in Querulo, ſive Aulularia Plauti, Nobis* (inquit) *quotidie nuptiæ, natales, debacchationes, ancillarum feriæ, propter hoc quidem, nec manumitti volunt.* At invito beneficium non datur. *l.* 69. *ff. de reg. juris.* Invito etiam filio libertas non datur. *Nov.* 89 *cap.* 11. *l.* 5. *in fin. J. de emancipat.* Paulus 2. *ſent.* 25. §. *ultim.* Cur? in jure ſui eſt commodum, quod eriperetur filio, ſi emanciparetur invitus. vide Cujac. ad *l.* 62. *ff. de verborum obligat.* 41 Cur ita? ne videatur libertas tantæ civitatis ſperni: quam alii magno redimunt, & impetrant ægre. Nec ineleganter Leo ait, *Novell.* 102. *in fin.* duplex beneficium accipere eum, qui cogitur beneficium accipere. 42 Id eſt, ut ſatisfiat creditoribus. 43 Plures uno momento hereditatem poſſunt petere. 44 Utique. 45 Omnibus qui libertatem offert, ei præfertur qui certis duntaxat. 46 *In princ. C.* & *l.* 6. *C. h. t.* 47 *l.* 50. *in fin. ff. h. t.*

48 De lege Fuſia Caninia dixi 1. *Inſtitut.* 7. adde Paulum 4. *ſententiarum* 14. Ulpian. 1. §. 24. Gajum 1. *tit.* 2. adde *legem penultim. C. Theodoſiano de Judæis.* ubi loquitur de numero manumittendorum. Plautus in *Querulo*, ait, *Ad legem Portiam Caniniam, Furiam, Fuſiam.* & Vopiſcus in Tacito, ibi, *Servos manumiſit, intra centum tamen ne Caniniam tranſiſſe videretur.* adde *l.* 37. *ff. de conditionib. & demonſtrationibus.* quæ inſcripta eſt, Ad legem Fuſiam Caniniam: & *l.* 22. §. 1. *ff. de fideicomm. libert.* ubi teſtator ſervat modum legis Caniniæ.

commiſ-

commissarias ad exemplum [1] inter vivos libertatum indistincte valere censemus, lege Fusia Caninia de cætero cessante, nec impediente testantium pro suis servis clementes dispositiones effectui mancipari. Dat. Kal. Jun. * AA. CONSS.

TIT. IV.
DE FIDEICOMMISSARIIS [2] LIBERTATIBUS.

De hereditate non adita.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Primo.

CUm proponas hereditatem ejus [testatoris] aditam [3] non esse, a quo tibi fideicommissariam libertatem relictam dicis, & ab intestato [4] alium, quam qui scriptus est, hereditatem possedisse: si non [5] a legitimo quoque herede fideicommissaria libertas repetita est, nullo jure præstari eam ab eo, qui rogatus non est, desideras. Plane si pecunia accepta heredem institutum omisisse hereditatem docueris, libertatem tibi præstare cogetur. PP. 13. Kal. Mart. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

Si legatarius manumiserit, deinde codicilli falsi pronunciati sunt.

2. Imp. ANTONINUS A. Valerio.

QUamvis codicilli [6] quibus avunculo defunctæ legatus esse videris, falsi pronunciati sunt: tamen si ante motam criminis quæstionem, justam libertatem ea a legatario consecutus, posterior eventus non infirmat ita datam libertatem. Plane secundum D. Hadriani constitutionem datur heredi viginti [7] aureorum repetitio.

De natis ex statulibera.

3. Imp. ALEXANDER A. Lucio.

CUm [8] libertatem mulieribus sub conditione datam proponas: quid dubium est, eos, qui ex his ante [9] impletam eam eduntur, servos nasci, & pertinere ad heredes jure dominii? His enim demum succursum est, qui post [10] moram præstandæ libertatis progeniti sunt, ut liberi [&] ingenui nati videantur.

De ea, quæ voluntate domini in libertate morata est, & ea quæ nunquam fideicommissariam libertatem petiit.

4. Idem A. Hadriano.

SI voluntate domini in libertate est morata [11], cui [12] fideicommissaria libertas relicta fuit: secundum Senatusconsultum [13], & Constitutiones ad id pertinentes civis Romana facta ingenuos [14] peperit. Sed si [15] nunquam ab ea libertas petita est, sibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea servi sunt.

De minore.

5. Idem A. Dionysio.

MInor [16] annis lege definitis, nec per fideicommissum libertatem supremis suis [elogiis [17]] relinquere potest, nisi his, quorum causam probare potest.

De aliena ancilla.

6. Idem A. Maximo.

DEberi etiam alienæ ancillæ fideicommissariam libertatem placuit: nec [18] deficit hoc debitum, si [19] interim domina (si modo nihil ex judicio ejus qui, quæve reliquit libertatem, perceperit) noluit vendere: quia possit tempore procedente, ubicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas.

Manumissi quorum fiunt liberti.

7. Idem A. Nicomedi.

HI [20], quibus per fideicommissum libertas supremis judiciis relinquitur, eorum [21] liberti efficiuntur, a quibus manumittuntur. PP. Kal. April. FUSCO, & DEXTRO CONSS. 226.

De libertate collata in heredis, qui non adiit, arbitrium.

8. Idem A. Eutycheti.

CUm proponas fideicommissariam libertatem ita tibi datam, si [22] uxori testatoris placuisset: licet [ea] non adeunte hereditatem, pertinere cœperit ad filium solida hereditas, non refragante tamen uxore testatoris, potes petere libertatem.

Si servus non adscripta libertate tutor detur.

9. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Daphnidi.

ETsi non adscripta libertate testator servum suum tutorem filiis suis dederit: receptum [23] est [tamen] & libertatis & *pupillorum* favore [24], ut per [25] fideicommissum [26] manumisisse eum videatur. Et si non suum proprium, sed alienum [27] servum conditionem ejus sciens tutorem adscripserit: æque fideicommissariam libertatem datam (nisi aliud evidenter defunctum sensisse appareat) Prudentibus placuit.

De libertate in tempus dilata.

10. Iidem AA. Mercuriali.

FIdeicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cum [28] testatoris filius ad annum vigesimum quintum pervenerit, non intercidit, licet heredem intra præstitutam ætatem decessisse proponas: tempore quippe, quo, si viveret, præfinitam ætatem impleturus foret, spem libertatis non intercidere, vetus placitum est.

Manumissionem necessariam esse.

11. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. [& CC.] Flaviano.

SI servus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit, pervides sine [29] manumissione te ad libertatem pervenire non potuisse: quapropter si verbis precariis constitutus servus libertatem accepisti, adire Præsidem Provinciæ te oportet, ut causa cognita, si tibi deberi libertatem perspexerit, ad manumittendum eum, qui debet, urgeat; vel si latitet, contra [30] latitantem interposito decreto tibi prospiciat.

De verbo, commendo.

12. Iidem AA. & CC. Hyrenio.

EX verbo, *Commendo* [31], testamento, vel codicillis non videri fideicommissariam libertatem relictam [esse] auctoritate juris declaratur.

De aliena ancilla, & de eo qui judicium testatoris agnovit.

13. Iidem AA. & CC. Pythagoridæ.

SI te donatam ante matrimonium uxori suæ, postea ei legato relicto, testamento manumitti, seu codicillis, seu verbis precariis a successoribus voluit: tam eos ad redemptionem, & manumissionem, quam eam, quæ in capiendis [32] relictis defuncti consensit judicio, teneri, tibique fideicommissariam deberi libertatem, non ambigitur.

De manumissione eorum, qui sunt in utero.

14. Imp. JUSTIN. A. Juliano P. P.

CUm inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui servo qui adhuc [33] in ventre portaretur, & homo fieri speraretur? Nos vetus jurgium decidentes, libertatis [34] favore censemus & fideicommissariam, necnon directam libertatem suam firmitatem habere sive in masculo, sive in fœmina, qui, quæve adhuc in ventre vehitur, ut cum [35] libertate solem respiciat, etsi mater sua adhuc [36] in servitute constans eum, vel eam ediderit. Sin autem plures [37] creati, vel creatæ sint, sive unius fecit mentionem, sive pluraliter nuncupavit, nihilominus omnes ad libertatem a primis veniant cunabulis: cum in ambiguis [38] sensibus melius sit (& maxime in libertate, favore ejus) humaniorem amplecti sententiam. Dat. Kal. Octobr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De mora.

15. Idem A. Juliano P. P.

ANcillam, sive servum, cum fideicommissaria libertas ei relicta sit, sancimus, si mora libertatis a debitore facta fuerit, sententia [39] Præsidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut voluntate ab herede expectanda: sed talem habere eos libertatem, quasi [40] ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti, cum satis impium atque absurdum sit, heredes testatoris differre voluntatem, maxime [41] cum ad libertatem respiciat.

De libertate relicta uni ex liberis ancillæ, quem rogatus elegerit.

16. Idem A. Juliano P. P.

SI quis in testamento [42] suo rogaverit suum heredem, ex liberis ancillæ suæ, quam [43] nominaverit, unum, quem elegerit, ad libertatem perducere: & cum ancilla unum, vel plures enixa est, heres neque dum superest, in libertatem aliquem adduxerit; vel cum

1 Argumentum a contractu ad ultimas voluntates; id est, favor contractibus concessus ad ultimas voluntates potest extendi.
2 48. *Ecloga* 1. dixi ad *Lib.* 40. *D.* 5. *L.* 2. *Institut.* 24. 3 *l.* 2. *supr. de testam. manumiss.* 4 *l.* 1. *C. si omissa sit causa testament.* 5 *l.* 24. §. 11. *ff. h. t.*
6 Manumisit Titius servum tibi falsis codicillis relictum? heres defuncti, idemque servi manumissi dominus, a manumissore servum vindicare, seu in servitutem revocare non potest, sed a manumissore æstimationem servi, hoc est, viginti aureos, *ut hic Synopsis Basil.* 48. *tit.* 13. *c.* 1. *l. penult* §. 1. *ff. de jur. patronat. l.* 47. *ff. de manumiss. testament*
7 Adde quæ scripsi ad *l.* 1. §. 5. *infr. de commun. servo.* Goth. Adde *l.* 8. §. *ult. & l.* 9. *ff. de inoffic. testam.* 8 Libertate mulieri sub conditione relicta, quos pendente conditione ea mulier parit, servos parit: quos post conditionem, & moram, liberos, *ut hic. Synops. Basil.* 48. *tit.* 13. *cap.* 2. 9 *l.* 26. §. 5. *ff. h. t. l.* 16. *ff. de statulib.* 10 *l.* 26. §. 1. §. 2. *l.* 53. *ff. h. t. l.* 22. *ff. de statu hom.* 11 Puta manumissi inter amicos, aut per epistolam, aut convivii adhibitionem. Qui ita manumittebantur, jure veteri non fiebant liberi: sed in libertate tantum morari dicebantur. Nam mutata voluntate patroni in potestatem a domino poterant reduci: quod tamen prætor minime permisit, ut Ulp. in reliquiis quibusdam regularum scribit. Nam & manumissum a peregrino, qui peregrinæ conditionis erat, non civis aut Latinus, ut & Plinius docuit in epistola *ad Trajanum*, Prætor servire non permittebat. Sed postea lex eis Junia Norbana propriam libertatem dedit, ut fierent Latini, id est, ejusdem juris essent, cujus & Latini colonarii: adde Cujac. 18. *observ.* 20. 12 Vid. *l.* 9. *C. de testam. manumiss.* 13 Rubrianum sc. 14 Natus ex ea, quæ in libertate morata est, id est, minus solenniter manumissa, ingenuus est. inde colligunt, ex serva ingenuum nasci posse. *ut hic* & *l.* 1. §. 1. *ff. de suis.* 15 Hodie non cogitur petere, cum ipso jure sit libera. *l.* 15. *infr. h. t.* 16 *l.* 4. §. 18. *ff. h. t.* dixi ad *l.* 4. *C. de testam. manumiss.* 17 Id est, in testamento: testamentum, hominis supremum elogium. 18 Et ita abrogatur §. 11 apud Ulpianum *tit.* 2. 19 Alieno servo libertas relinqui potest. Quid si dominus eum nolit vendere? legatum non extinguitur, sed in futurum tempus differtur, tantisper dum dominus voluntatem mutet, *ut hic.* & §. 2. *Inst. de sing. reb. per fideicommiss.* 20 Servus mihi relictus est, & a me per fideicommissum statu liber factus meus libertus est, *ut hic. Synops.* 48. *tit.* 12. *c.* 2. non ejus qui mihi eum reliquit, ejusve heredum.
21 Manumissus ex fideicommisso fit libertus manumittentis, *ut hic. d.* §. 2. *v. qui autem.*

22 Vid. *l.* 14. *ff. h. t.* 23 Cur receptum hoc dicitur? nempe quia stricto jure utroque casu non idem est, aut non eadem est ratio. Qui servum liberis suis dat tutorem, servo dedisse libertatem intelligitur: duplici favore, libertatis & pupilli: qui servum heredem facit, præsumitur quidem liberum eum fecisse, libertatis favore, at nullius pupilli causa. Priore casu duplex ratio libertatem collatam esse suadet: Posteriore una tantum ratio libertatem confirmat. *Goth.* Quando quædam dicuntur favore recepta, innuitur jure stricto contrarium esse, de quo §. 1. *Instit. qui testam. tut.* text. est in *l.* 24. §. 10 *in fin. ff. de fideicomm. lib.* vid. Gloss. *hic.* & Charond. *verisimil. lib.* 1. *cap.* 21. Ans.
24 Vide Emanuelem Costam *lib.* 1 *select. c.* 25. & Pulvæum *de alienæ rei distract. cap.* 7. Mod. 25 *l.* 10. *in fin. ff. de testam. tut.* adde *l.* 24. §. 10. *ff. de fideicomm. libert.*
26 Hodie directo. §. 1. *Instit. qui testam. tut. l.* 5. *vers. cum igitur. C. de necessar.* vel potius utraque. Cujac. 18. *observat.* 5 Alii putant directam ex testamento, si tutor in eo datus sit, competere: fideicommissariam, si in codicillis, vel alia ultima voluntate. vide Ant. Fabr. 6. *conject.* 16. 27 Vid. *l.* 5. *supr. de testam. tut.* 28 Libertas legata non perit heredis morte. 29 Hodie etiam sine manumissione vid. *l.* 15. *C. h. t.*
30 Contra latitantem decretum interponitur. 31 Verbum *Commendo*, non satis exprimit fideicommissum, aut preces: arbitrium permittit potius quam preces adhibet, quæ in testamentis necessitati permissæ sunt. *l.* 41. §. 6. *ff. h. t. l.* 11. §. 2. *ff. de leg.* 3. Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. v. quæ not. ad *l.* 2. *C. de codic.* & ad *l.* 186. *ff. de verb. signif.*
32 Agnoscens legatum, judicio defuncti parere tenetur, *ut hic.* & *l.* 40. *in fin. princ. ff. h. t.* 33 Vid. *l.* 24. §. 4. *ff. h. t.* 34 Cujus causa favorabilis. *Goth.* Hæc est 39. decisio ex quinquaginta novis Justiniani decisionibus. vid. Ingloís. *Ans.*
35 Cum libertate solem respicere, id est, ingenuum & in ipsa ingenuitate nasci.
36 Ex ancilla potest nasci ingenuus, *ut hic:* & *l.* 1. §. 1. *D. de suis.* 37 Libertatis favore pluralis numerus pro singulari, & e contra accipitur. 38 Vide *l.* 5. *vers. Quamvis. supr. de bon. quæ libert. l.* 20. *l.* 179. *D. de reg. jur.* 39 Et ita sine manumissione heredis, *infr. h. t.* quod olim exigebatur. *l.* 4. *in fin. l.* 11. *supr. h. t.*
40 Propter moram heredis, fideicommissaria libertas in quasi directam mutatur: & ex fideicommissario fit Orcinus libertus. 41 Voluntas defuncti non est differenda, præsertim cum de libertate agitur. 42 *Synops. Basil.* 48. *tit.* 13. *cap.* 3. & *l.* Harm. 18. §. 16. 43 Si libertas fideicommissaria est relicta uni ex liberis ancillæ, quem elegerit heres, illo moriente, nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur.

delibe-

deliberat, quis ad libertatem perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus: dubitabatur ab Antiquis, utrumne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perveniat? Sed veteris quidem juris altercatio multa sane super hujusmodi casibus resonuit. Nos autem [1] heredis coërcentes malignitatem, si non voluntatem testatoris adimpleverit, & mox cum potuerit, non elegerit unum ex liberis ancillæ, & eum libertate donaverit, sancimus compelli non solum eum, sed etiam heredes, vel successores ejus omnes ancillæ liberos in libertatem perducere: [neque enim] hoc contrarium [2] est sententiæ testatoris. Cum [enim] omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit: si non pareatur ejus voluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes ad libertatem perveniunt. Similemque esse definitionem censemus, & si non ab herede, sed a legatario, vel fideicommissario testator rogaverit libertatem imponi. Sic etenim justo timore heredes & legatarii, vel fideicommissarii perterriti & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferre patiantur jacturam. Quod si reclamaverint: sibi tale dispendium imputent [3], non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia. Dat. 15. Kal. Decembr. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

De servo legato, ut manumittatur.

17. Idem A. Juliano P. P.

Cum quidam servum suum ita legaverit, [ut] legatarius libertatem ei imponat [4]; & heres ad hujusmodi legatum improbe [5] versatus, servum dare legatario dedignatus est, ut etiam lite pulsetur, & judex non in ipsum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteris juris interpretes dubitabant, ne quod obstaculum libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit eandem deberi libertatem, a quo danda sit, utrumne ab herede, an a legatario? Et si heres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, sive in totum, sive ex parte, sive etiam nihil? Talem itaque altercationem resecantes [6], miramur [7], quare Judex, qui præpositus est in prædicta causa, non omnimodo condemnationem in servum, sed in æstimationem ejus fecerit: cum ipsius vitium etiam hujusmodi præbuit altercationi occasionem. Unde si talis quæstio emerserit, nullum quidem judicem ita esse stultum [8] putamus, ut hujusmodi proferat condemnationem: sed si legatarius immineat, quatenus ei servus restituatur, & post litem contestatam duorum [9] mensium spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi servum, & illum quidem liberum esse, heredem autem pro sua indevotione [in] omnes expensas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari: jure patronatus integro legatario servando.

TIT. V.

DE DEDITITIA [10] LIBERTATE TOLLENDA.

1. Idem A. Juliano P. P.

Deditita conditio nullo modo in posterum nostram Rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in usu esse reperimus, sed vanum [11] nomen hujus libertatis circumducitur. Nos enim, qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in nostris esse legibus, quæ re ipsa obtinent.

TIT. VI.

DE LATINA [12] LIBERTATE TOLLENDA, [13] ET PER CERTOS MODOS IN CIVITATEM ROMANAM TRANSFUSA.

Præfatio. 1. *De epistola.* 2. *De manumissione apud acta.* 3. *De servo ægroto a domino derelicto.* 4. *De prostituta contra legem venditionis.* 5. *De his, qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadaver ventilare videntur.* 6. *Si manumittens voluerit Latinum libertum esse.* 7. *De manumissione statuliberi.* 8. *Si dominus, qui servum judicio liberali superavit, pretium servi acceperit.* 9. *De nuptiis & de dotalibus instrumentis.* 10. *Si dominus servum apud acta filium suum nominaverit.* 11. *De instrumentis servitutis servo traditis, vel corruptis.* 12. *De jure antiquo Latinitatis vel libertatis mentionem faciente, & de variis modis liberandi sublatis.* 13. *In quibus casibus hæc lex locum habeat.*

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Cum dedititii liberti jam sublati sint: ea propter imperfecta Latinorum libertas incertis vestigiis titubat, & quasi per satyram [14] inducta adhuc remanet, & non inutilis quidem pars ejus diminuitur, quod autem ex re ipsa rationabile est, hoc in jus perfectum deducitur. Cum enim *Latini* liberti ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in colonis [15] missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud Reipublicæ, nisi bellum accessit civile [16]: satis absurdum est, ipsa origine [17] rei sublata ejus imaginem derelinqui. Cum igitur multis modis & pene innumerabilibus Latinorum introducta est conditio [18], & Leges diversæ, & Senatusconsulta introducta sunt, [&] ex his difficultates maximæ emergebant tam ex lege Junia [19], quam ex Largiano [20] Senatusconsulto, necnon ex Edicto [21] divi Trajani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus [22] [eorum] fuerat experimentum: studiosissimum [23] [nobis] visum est, hæc quidem omnia & Latinam libertatem resecare, certos autem modos eligere, ex quibus antea quidem Latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio, ut his præsenti lege enumeratis, & civibus Romanis nascentibus, cæteri omnes modi, per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso [24] tempore mortis in eandem personam simul & libertas & servitus concurrant: & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiam in servitutem? §. 1. Sancimus itaque, si quis *per epistolam* [25] servum suum in libertatem perducere maluerit, licere ei hoc facere quinque [26] testibus adhibitis, qui post ejus literas, sive in subscriptione positas, sive per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possunt chartulæ præbere. Et si hoc fecerit, sive per se scribendo, sive per tabularium [27], libertas servo competat quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, ut ipso patrono vivente & libertatem, & civitatem Romanam habeat. §. 2. Sed & si quis *inter* [28] *amicos* libertatem dare servo suo maluerit: licebit ei similiter quinque testibus adhibitis suam explanare voluntatem; &, quod liberum [eum] esse voluerit, dicere: & hoc sive inter acta fuerit testificatus, sive testium voces attestationem sunt amplexæ, & literas tam publicarum personarum, quam testium habeant, simili modo servi ad civitatem Romanam perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem adipiscentes. §. 3. Sed scimus hoc etiam esse in antiqua Latinitate, ex Edicto [29] divi Claudii introductum, *quod si quis servum suum ægritudine* [30] *periclitantem [a] sua domo publice ejecerit, neque ipse eum procurans, neque alii eum commendans, cum erat ei libera facultas, si non ipse ad ejus curam sufficeret, in Xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eum adjuvare, hujusmodi servus in libertate Latina antea morabatur: & quem ille morientem antea dereliquit; ejus bona iterum, cum moreretur, accipiebat.* Talis itaque servus libertate necessaria, domino etiam nolente, re ipsa donatus, fiat illico [31] civis Romanus, nec aditus in jura patronatus quondam domino reservetur. Quem enim a sua domo suaque familia publice repulit, neque ipse eum procurans, neque alii commendans, neque eum in venerabilem Xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria, maneat ab eo ejusque substantia penitus segregatus tam in omni tempore vitæ liberti, quam cum moriatur, necnon postquam jam in fata sua concesserit. §. 4. Similique modo, si quis ancillam suam sub hac conditione alienaverit, *ne* [32] *prostituatur*, novus autem dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentaverit, vel si pristinus dominus injectionem manus in tali alienatione [sibi] reservaverit, & cum ad eum fuerit reversa [ipse] ancillam prostituerit: illico in libertatem Romanam eripiatur: & qui eam prostituerit, ab omni jure patronatus repellatur. Qui enim ita [demum] degener & impius constitutus est, ut talem exerceat mercationem, quomodo dignus est vel ancillam, vel libertam eam habere?

§. 5. Sed & *qui domini funus pileati* [33] *antecedunt*, vel in *ipso lectu-*

1 Hæc est 40. decisio ex quinquaginta Justiniani vid. Ingl. *Ans.* 2 Oratio de incerto ex certis sua aptitudine continet universos. *Bald.* 3 Sua cuique nocet contumacia. 4 Vide Guibertum *lib.* 1. *quæst. jur.* c 9. Rainaldum Corsum *lib.* [illegible] *indag.* c. 27. Mod. 5 *l.* 26. *in fin. ff. h. t.* 6 Hæc est decisio 41. ex quinquaginta novis decisionibus Justiniani. vide Inglois *Ans.* 7 Quoties res, quæ petitur, dari potest, ineptum est reum ad æstimationem ejus condemnari. Alioquin sententia a libello differret quod esse non debet *l.* 18. *ff. commun. divid.* vid. Oldend. *de sent. & re judic. cap.* 17. 8 Stultus est judex qui cum res petitur, in æstimationem condemnat, si res præstari potest & debet. 9 Adde *l. ult. ff. qui sine manum.* vide Cujac. c. 13. *de præscript.*

10 Vide §. 4. *Inst. de success. libert.* Ulpian. 1. §. 11. & 20. §. 14. & 22. §. 2. Cajus 1. *tit.* 1. §. 4. Nov. 78. §. 3. *Instit. de libert.* hinc etiam pertinet *l.* 43. *ff. de fid. lib.* vid. Paul. 4. *sent.* 12. §. 5. 6. 7. 8. 11 Dedititii qui fuerint, vide Cajum *d. loco.* Ulpian. 1. §. 11. adde quæ scripsi ad *l.* 7. §. 7. *ff. de dolo.* & Theophil. *de libertinis in fin.* Isid. *l.* 8. c. 4. Testamentum facere eis non licebat. Cajus *d. loco* §. 5. Ulp. 20. §. 14. aut ex testamento capere, nullaque ratione ad civitatem priorem perduci. Cajus *d. loco.* §. 5. heredes institui. Ulp. 22. §. 2.

12 Latina libertas quid, vide § *ult. Inst. de libert.* §. 4. *Inst. de success. libert.* Ulp. 1. §. 5. 10. & 19. §. 4. & 20. §. 14. Caj. 1. *tit.* 1. §. 3. 13 Vide Marcum Vertranium *de jur. liber.* c. 7. & Jac. Rævardum *de auctor. prudent.* perinde c. 7. Mod. 14 Per Satyram inductum est, est tumultarie & confuse, hinc *imperium per satyram dare*. *per satyram sententiam exquirere: per satyram abrogare & derogare* Festus in Satyra: *Per satyram exquirere sententias* Salust. in Jugurtha: *Per satyram ædilem fieri.* Liv. 1. apud Diomedem 3. c. 7. *Opus per satyram collectum.* §. 1. *vers. Et primi. Constitutione ad antecessores.* sic apud autorem Panegyrici Flaviensium Constantino dicati, *Neque enim quasi per satyram confundunt beneficia tua & Satyra lex*, lex multis aliis legibus conferta Festus *d. loco.* quæ uno rogatu multa simul comprehendit 3. *Diomedes* 7. quæ de pluribus rebus simul loquitur. Isid. 5. *Etymol.* νόμος πολλὰ περιέχων, ut & *Satyra* cibi genus ex variis rebus conditum. Fest. *d. loco.* Satyra genus farciminis multis rebus refertum. Varro 2 *Plautin.* [illegible] Satyra est uva passa & polenta & nuclei pinei mulso conspersi. Satyra lanx quæ referta variis multisque primitiis in sacro apud priscos Diis inferebatur, cujus generis Impiciam in Georgicis Virgilius meminit. vid. 3. *Diomedem* 7. Varro in veteri tabula ænea apud Appianum, *extra quam si quid in Satyra foret.* 15 Vide Ulpian. *d.* §. 4. 16 Bellum civile fuit adversus Latinos, Hetruscos & Sabinos: cujus meminit Florus *abbreviator* 71 Appianus 1. *belli civilis* Florus 3. *cap.* 18. Plin. de viris illustribus, *cap.* 63 75. Valer. 6 c. 8. Plin 33. *cap.* 1. Eutrop. 5. *cap.* 1. August 3. *de civitate* 17. & 26. Orosius 5 c. 18. Plutarchus *in Sylla.* Solinus *cap.* 2. Euseb. *in lib.* 5. *de tempor.* 17 Origine sublata, non est cujus fit imago. 18 Latinorum conditio hæc erat, ut liberi viverent, morientur ut servi, veluti cum spiritu libertatem exuentes, eorum enim bona a manumissoribus occupabantur, non jure hereditatis, quoniam nulla est servi hereditas, sed jure peculii: idque ex lege Julia Norbana. Theophil. §. 4. *Inst. de success. libert.* 19 Lex Norbana conditionem Latinorum prima reperit. Theoph. §. 3. *Inst. de libert.* 20 Dixi ad *Novell.* 78. adde §. 4. *Inst. de success. libert.* Porro senatusconsultum Largianum in Latini defuncti bonis extraneo manumissoris heredi, manumissoris filium præponebat, si nominatim non erat a patre exheredatus *d.* §. 4. 21 Hoc edicto cavebatur, ut si quis Latinus, invito aut inscio patrono, civitatem Romanam sibi petiisset: viveret quidem is, ut civis, & omnia ageret, quæ civium Romanorum essent, verum ut Latinus moreretur. *d.* §. 4. 22 Vide *l.* 2 §. *comm. de legat.* 23 Id est, utile, conducibile. 24 Liberi igitur vitam agebant, atque ipso ultimo spiritu libertatem amittebant, & quasi servorum bona, quasi jure peculii, manumissores detinebant § 4. *Inst. de success. lib.* Salvian. 3. *ad Eccles.* *Jugo Latinitatis addicuntur, qui scilicet habent sub libertorum quidem titulo agere viventes, sed nolunt quidquam habere morientes, negato eis ultimæ voluntatis arbitrio: etiam quæ superstites habent, morientes donare non possunt.* Hæc Salvianus. His contrarii erant manumissi denariales ex lege, denario jactato manumissi, & Chartularii manumissi per epistolam *Burchardus, Aistulphus rex Longobard. tit. de manumiss.* v. de Cujac. 4 [illegible] 5. 25 De manumisso per epistolam videndus est Cajus 1. *tit.* 1. §. 3. 26 Quemadmodum per epistolam quis manumittat. 27 Tabularii inter cætera dabant operam scribendis manumissionibus, *ut hic.* 28 De manumisso inter amicos Cajus *d. loc.* adde §. 1. *Inst. de libert.* 29 De quo vide *l.* 2. *ff. qui sine manumissione.* & Suetonium. 30 *Novell.* 22. *cap.* 12 *Novell.* 153. *cap.* 1. *l.* 4 § 5. *ff. de bon. libert.* adde *l.* 2 *C. de infantib. exposit. l. ult. ff. pro derelicto. l.* 13. *ff. de statu hom.* 31 Servus æger a domino expositus, illico fit civis, *ut hic*. in judicio tamen relictus non fit. *l.* 13 *ff. de statu hominum* 32 Vide *l.* 1. *C. si mancip. ita venier. ne prostituatur.* 33 Pileus, libertatis insigne, *ut hic*, & *C. h. t.* adde *l.* 10 *C. de testam. manum.* moris erat servis, simul atque manumissi essent, demere capillos, & capiti calvo pileum imponere, ut eo quasi symbolo tempestatem servitutis viderentur effugisse, ut naufragio liberati solent. *No* [illegible] Huc alludere Paul *Act.* 27. *vers* 34. videtur, in summo naufragio constitutus, οὐδενὸς θρὶξ, inquit, ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Juvenalis satyra 12 *gaudent ibi vertice raso Garrula securi narrare pericula nautæ.* Plaut. *in Amphitruone*, *ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.* Contra coma apud Spartianos libertatis erat insigne. Aristoteles *Rhetoric.* 1 ut apud Gallos ingenuitatis, unde Gallia comata, [illegible]. Alii igitur putant, caput manumissis [illegible], ut ea ratione significarent se mutatos, & quasi novos homines factos. id enim vel apud Athenienses servabatur, teste Suida in ἀνδραποδώδη τρίχα. Porro ad id quod de pileo dixi, referenda est hæc clausula Cuspidii testamento inserta: *Tauro pileum do.* Ita directo manumissi funus defuncti præcedere solebant, ut Appian. indicat *in Mithridate*, dum Prusiam Bithyniæ regem gestasse pileum refert, ὡ τρόπῳ τινὲς πρόσασι τῶν ἐν ταῖς διαθήκαις ἐλευθερωθέντων: Persius 5. *Hæc mera libertas, hoc nobis pilea donant*, & a Plauto *in Captivis*: & in Aurelii Victoris breviario dicantur pilei [illegible] vindicionis, id est, libertatis. Sueton. *in Tiberio.* Hinc *ad pileum vocare*, Liv. *l.* 3. *dec.* 3 & 10 & 4. *decad* 8. & 5. adde Senec. 6 *ep.* 47. adde Livium 24 26 34 45 48. De pileo hoc adjicere visum est, pileatos servos venum ire solitos, vide 7. *Gell* 4. Porro an & quomodo pileati Romani alias diximus. Hoc etiam notan-

lo [1] *ſtantes cadaver ventilare videntur*, ſi hoc ex voluntate fiat vel teſtatoris, vel heredis: fiant [illico] cives Romani. Et ne quis vana liberalitate jactare ſe concedatur, ut populus quidem eum quaſi humanum reſpiciat, multos pileatos [2] in funus procedentes adſpiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in priſtina ſervitute, publico teſtimonio defraudati: fiant itaque & [hi cives] Romani: jure tamen patronatus patronis integro reſervato. §. 6. Illo proculdubio obſervando, ut ſi quis ſive in teſtamento, ſive vindicta quendam manumiſerit, licet [3] hoc dixerit vel ſcripſerit, quod voluerit [eum] eſſe Latinum; ſupervacua adjectio Latinitatis aboleatur, [&] ita fiat civis Romanus; ne modi qui ab antiqua obſervatione in civitatem Romanam homines perducebant, per privatorum [4] voluntates diminui videantur. §. 7. Sed & ſi ſub [5] conditione quidem libertatem ſervo ſuo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus heres libertatem ei impoſuerit: non ut antea Latinus, ſed civis [6] fiat [7] Romanus. Et ſi quidem conditio defecerit, ipſius heredis qui libertatem impoſuerit, maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta [conditio:] ne eripiatur liberis forſitan, & cognatis jus patronatus, Orcinus [8] libertus videatur, & ad eum jura patronatus perveniant, cui leges concedunt. §. 8. Illud etiam ſatis acerbum nobis viſum eſt, quod putabat antiquitas, ſi in liberali judicio ſuperatus fuerat ſervus a domino, deinde ſervi [9] pretium ab aliquo ei perſolutum eſt, in Latinitate eum remorari: quemadmodum enim rationabile eſt, & pretio eum perfrui, & mortis liberti tempore denuo eum in ſervitutem deducere, cum non ſint ambo caſus ſibi conſentanei? Et in præſenti igitur caſu libertas Romana ei accedat, jure patronatus minime ei ſubnixo: quia ipſe quodammodo ſibi libertus invenitur. §. 9. Sed & ſi quis homini libero ſuam ancillam [10] in matrimonium collocaverit, & dotem pro ea conſcripſerit: (quod ſolitum eſt in liberis perſonis ſolum procedere) ancilla non Latina, ſed civis efficiatur Romana. Si enim hoc, quod frequentiſſime in cives Romanos, & maxime in nobiles perſonas fieri ſolet, id eſt, dotalis inſtrumenti conſcriptio, & in hac perſona adhibita eſt, neceſſarium eſt, conſentaneum effectum hujus ſcripturæ obſervari.

In AUTHENT. de nupt. §. ſi vero ab initio. & §. adſcriptitio. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 10. & 17.

AD hoc qui ſuam ancillam credenti tradidit in matrimonium tanquam liberam: ſive confecerit dotalia inſtrumenta ſive non; aut ſciens eam duci, tacuit ex ſtudio: dominium ejus amittit, eaque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de ſervo. Si vero nec domini voluntas, nec taciturnitas ſtudioſa interveniat, & quis crediderit liberæ ſe jungi perſonæ, illa vero famula exiſtere declaretur: ipſo jure matrimonium non tenet. Adſcriptitio autem alieno nubere liberam non licet ignorante, vel ſciente, nec conſentiente domino: immo datur licentia domino per ſe, vel per Præſidem abſtrahere adſcriptitium ſuum & plagis mediocribus eum caſtigare.

§. 10. Similique modo ſi dominus inter acta quendam ſervum filium ſuum nominaverit [11], voci ejus quantum ad liberam conditionem, credendum eſt: ſi enim ipſe tali affectione fuerit accenſus, ut etiam filium ſuum ſervum nominare non indignetur; & hoc non ſecreto, neque inter ſolos amicos, ſed etiam actis intervenientibus, & quaſi in judicii figura nominaverit, quomodo poteſt eum ſervum iterum ſaltem morientem habere? ſed perducatur & ipſe in civitatem Romanam, vera libertate, & non falſo ſermone domini ſui ſuſtentatus.

§. 11. Ille autem noviſſimus antiquæ Latinitatis modus in civitatem Romanam translatus eligendus eſt, ſi quis inſtrumenta [12], ex quibus ſervus oſtendebatur, vel dederit ſervo, vel corruperit. Sed ne furandi occaſio ſervis forſitan detur, & ſua malignitate in libertatem perveniant: talis modus certa, & indubitata probatione manifeſtetur, ut teſtibus præſentibus non minus quinque dominus inſtrumenta, vel det famulo ſuo, vel deleat, aut alio modo corrumpat. Ex eo igitur modo civitatem Romanam ei competere cenſemus, ſalvo jure patronatus, tam in hac ſpecie, quam in cæteris: niſi ubi ſpecialiter hoc patronis denegavimus. §. 12. His tantummodo caſibus ex omni jure Latinitatis antiquæ electis, cæteri [13] omnes modi, qui in libris prudentium, vel conſtitutionibus enumerati ſunt, penitus conquieſcant: nec Latini ab eis procedant, ſed maneant (ut dictum eſt) ſervi in ſua conditione, nec tali remedio abuti concedantur: & ne in poſterum aliquod jus Latinæ libertatis noſtris legibus incurrat, lex Junia taceat, Largiano Senatusconſulto ceſſante, ſileat Edictum divi Trajani, quod [ex] ea ſequebatur, & ſi qua alia lex, vel Senatusconſultum, vel etiam Conſtitutio loquitur de Latinis: ea inefficax, quantum ad eam partem, remaneat, & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, uno directo tramite diſcat ambulare. Quod ſi aliqua lex vel conſtitutio libertatis facit mentionem, non autem Latinitatis: ea pro civitate Romana loqui intelligatur.

§. 13. Sed ſi quidam liberti jam mortui [14] ſunt, & bona eorum quaſi Latinorum his quorum intererat, aggregata ſunt, vel adhuc vivunt, nihil ex hac lege innovetur: ſed maneant apud eos jure antiquo firmiter detenta, & vindicanda. In futuris autem libertis præſens conſtitutio locum ſibi vindicet. Dat. Kal. Nov. *Conſtant.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS IV. CONSS.

TIT. VII.

DE COMMUNI [15] SERVO MANUMISSO.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

IN communes ſervos, eorumque libertates, & quando cuidam domino pars libertatem imponentis accreſcit, necne, & maxime inter milites qui hujusmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta eſt apud veteres juris autores: & inventa eſt conſtitutio apud Martianum in conſtitutionibus [16] divi Severi, per quam idem Imperator dispoſuit neceſſitatem [17] imponi heredibus militis comparare partem ſocii, & ſervum libertate donare. Sed & alia conſtitutio [divorum] Severi, & Antonini principum reperta eſt, ex qua generaliter neceſſitas [18] imponebatur ſocio partem ſuam ſocio vendere, quatenus libertas ſervo imponatur: licet nihil lucri ex ſubſtantia ſocii morientis alii ſocio accedat, pretio videlicet arbitrio Prætoris conſtituendo, ſecundum ea quæ [&] Ulpianus [19] *lib. 6. fideicommiſſorum*, & Paulus *lib. 3.* [20] *fideicommiſſorum refert:* Ubi & hoc relatum eſt quod & Sextus Ælius [21] juris antiqui conditor [22] definivit, ſocium per Prætorem compelli [23], ſuam partem vendere, quatenus liber ſervus efficiatur, quod & Marcellus apud Julianum [24] *in ejus Digeſtis* [25] notat [26]: hocque Marcellus, cum Julianum notaret, retuliſſe palam eſt.

§. 1. His itaque apud veteres juris auctores inventis, decidentes [27] tales altercationes generaliter ſancimus, ut nulla inducatur differentia militis ſeu privati in ſervis communibus: ſed in omnibus communibus [28] famulis, ſive inter vivos, ſive in ultima diſpoſitione libertatem quis legitimam imponere communi ſervo voluerit, hoc faciat: neceſſitatem [29] habente ſocio vendere [30] partem ſuam quantam in ſervo poſſidet, ſive dimidiam, ſive tertiam, ſive quantamcunque. Et ſi plures ſint ſocii, uno ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes neceſſitatem habere partes ſuas quas in ſervo poſſident, vendere [31] ipſi qui libertatem ſervo imponere deſiderat, vel heredi ejus: licet & ipſe communis ſervus heres inſtitutus ſit, & hoc moriturus dixerit: ita tamen, ut omnimodo ipſe qui partes alias comparaverit, vel heredes ejus libertatem imponant. §. 2. Sin autem ſocius vel ſocii recuſaverint pretium accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas perſonas; & ſigillo impreſſo in [32] ædem ſacram deponere, & ſic habere facultatem ſervum libertate donare, & eum habere pleniſſimam libertatem, & civitate Romana perfrui, & nullum timere ex ſociis: ſibimet enim imputent, ſi cum liceret [eis] lucrari pretium, hoc accipere diſtulerunt. §. 3. Sed ne circa peculium ſervi aliqua fiat dubitatio: peculium ejus in omnes ſocios pervenire jubemus ex partibus, pro quibus quisque dominium ſervi poſſidet. Licentia [33] concedenda ei, qui libertatem moriens imponit, etiam ejus peculium, quod ei attingit, liberto concedere. Jura autem patronatus proculdubio pro ſuo ordine ad eum venire, qui libertatem donavit.

§. 4. Sin autem ſervus ratiociniis ſuppoſitus eſt: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, Præſidem Provinciæ, vel competentem judicem tempus ſtatuere [oportet] intra quod debeat ratiociniis antea factis, & debitis, quæ ex his apparuerint, redditis, ita ad libertatem venire. §. 5. Ne autem quantitas [34] ſervilis pretii ſit incerta, ſed manifeſta: ſancimus ſervi pretium, ſive ancillæ, ſi nulla arte ſunt imbuti, viginti ſolidis taxari: his videlicet, qui usque ad decimum annum ſuæ venerint ætatis, in decem [35] tantummodo ſolidis ponendis. † Sin autem aliqua arte [36] prædidi ſunt, exceptis Notariis, & Medicis, usque ad triginta ſolidos pretium eorum redigi, ſive in maſculis, ſive in fœminis. † Sin autem *notarius* ſit, vel *medicus*, ſive maſculus ſive fœmina [37]: notarius [38] quidem usque ad quinquaginta, medicus [39] autem usque ad ſexaginta taxetur.

† Sin vero *eunuchi* [40] ſint ſervi communes, majores decem annis: ſiquidem ſine arte ſint, in quinquaginta ſolidos computentur, ſi autem artifices, usque ad ſeptuaginta. Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta ſolidis æſtimari volumus, & eorum pattem competentem ſocii accipient, & libertatem eis per competentes Judices imponere compellentur. §. 6. Sin autem uno ex ſociis libertatem, ſive imponere, ſive relinquere ſervo cupiente & pretium dante, alter, vel alteri ex his ipſi ſe velle dixerint libertatem imponere, & pretium dare, melior quidem cauſa erit ejus, qui primus ad hanc rationem pietatis [41] pervenit. Si tamen ſub obtentu libertatis, & ipſi ad hoc proſiluerint, tunc judicem competentem omnes compellere ſine pretio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes ſecundum

dum eſt, videri manumiſſos ſolitos fuiſſe albas veſtes ſumere. Tertull. *de reſurrect. carnis*, *ſi familiam tuam libertate mutaveris*, *& veſtes albas autore.* vide Cujac 3. *obſ.* 24. adde Antonium Gutherium *in Polyhiſto e cap.* 1. ubi de veteribus nudo capite propalam incedentibus, ſed & manumiſſi quoque ſumebant plerumque patronorum nomina, ut autor eſt Artemidorus in ὀνειροκριτικοῖς. dixi ad *l.* 9. *C. de liberal. cauſa.* De pileis plura nos aliquando, Deo dante, *in noſtris ad hunc locum Commentariis* dicemus.

1 Lecti præferebantur in funere. Tacit. *lib* 16 *Tres igitur lectulos ad ſuprema retinere jubet.* Cicero 2. *de Legib. Ne lecti plures inſternantur lege ſancitum eſt.* adde Halicarn *lib.* 4. 2 Servi pileati cadaver domini antecedentes, vel in lecto cadaveris ſtantes liberi efficiuntur. dixi *ſuperius.* & in Commentariis dicemus quoque plenius. 3 Non attenditur voluntas teſtatoris Latinum facere geſtientis. 4 Jus publicum teſtamento mutari non poteſt, *ut hic*, *& l.* 55. *ff. de leg* 1. *l.* 5. §. 7. *ff. de admin. & peric. tut* *l.* 42. *ff. de oper. libert.* 5 Si heres manumittit ſervum pendente conditione libertatis ſibi relictæ, tenet libertas: ſed cujus ſit libertus, eventus oſtendit 6 *l.* 3. § 15 *ff. de ſtat. lib.* 7 Atqui nemo contra defuncti voluntatem manumittendus. *l.* 31. § 1. *ff. ad SC. Trebellian.* 8 Dixi ad Ulp. 2. §. 8. 9 Si pretium recipit dominus, ut ſervus in libertate moretur, vel ut manumittatur, non fit libertus Latinus, ſed libertus tantum. 10 Si dominus jungit ancillam libero, libera efficitur. adde *Nov* 22 *cap.* 11. 11 Servus apud acta filius a domino nominatus, non fit quidem filius, ſed liber. *Inſt. de adopt. in fin. & ibi Theophil.* 12 Servitutis inſtrumento ſervo tradito, vel corrupto coram quinque teſtibus ſervus fit liber. 13 Leges de Latina libertate abrogantur. 14 Hæc conſtitutio non pertinet ad libertos jam mortuos.

15 Paul. 4. *ſentent.* 12. §. 1. Ulpian. 1. §. 18. §. 19. 16 *Inſtitutionibus*, Cujac. *hic.* 17 De ſervo communi a milite manumiſſo. 18 De ſervo communi a pagano manumiſſo. 19 Vide Ulpian *d. loco.* 20 Adde Paul. *d. loco.* 21 *Catulus*, Hal. vide Cujac. 7. *obſerv.* 25 ubi de variis appellationibus Juriſconſultorum tractat 22 Scripſit enim Ælius *ad leges* 12. *tabul.* 23 Vide *l.* 2. *C. de comm. rer alien.* 24 *l.* 30. *ff. de liberal. cauſa* 25 Eſt & hæc Marcelli ſententia in *l.* 16. *ff. de SC. Silaniano.* 26 Hæc eſt 43. deciſio ex quinquaginta novis Juſtiniani. vide Inglois. *Anſ.*

27 Marcellus notas compoſuit ad Digeſta Juliani. 28 Communes famuli, id eſt, paganorum famuli. 29 §. *ult. Inſt. de donat. l.* 18 *ff. de vulgari* 30 Et ita pars ſocio non adcreſcit, ut olim vide Ulp. 1 §. 18. §. 19. 31 Inviti nonnunquam cogimur res noſtras vendere. vide quæ ſcripſi ad *l. invito.* 69. *l. invitus* 156 *ff. de reg j.* 32 Deponebantur res, ut ſæpius, in ædem apud ſacerdotes: cujus rei extat exemplum apud Plautum *in Bacchidib.* æditos. *Xenoph.* περὶ ἀναβάσεως. Herodianus refert *in Marco*, ſub Commodo templum Pacis arſiſſe, in quo multa privatorum depoſita combuſta. Idem Hieroſolymis factum ac ſervatum fuit. 2. *Machab.* 1. 33 [illegible] niſi legetur, non debetur. *l.* 1. *C. de peculio ejus qui* [illegible] *libert. mer.* §. 20. [illegible] *legatis.* 34 De ſervorum pretiis legitimis, adde *Synopſ. Baſil* [illegible] *tit.* 6 *ex lib* 45. *tit.* 14. *c.* 4. & 1. Harm. 18. §. 15. 35 Æſtimatio hæc vulgaris ſervi ſuit *l.* 3. *C. comm. de leg. l* 2 *C. de fideic libert. l.* 31. *ff. de minorib* [illegible] *ff. de inoff.* [illegible] *manum. teſtam.* olim quindecim. [illegible] *ff. de cond* [illegible] *C. de dona.* *l.* 26. *in fin. ff. mandati.* his adjiciendum, bona fide duobus etiam ſolidis ancillam emi poſſe. *l* 74. *ff. de furtis.* 36 Servorum artificum pretium. 37 Fœminæ medicinam exercuerunt. 38 Servi notarii pretium. adde *l.* 3. *C. commun. de legat* 39 Servi medici pretium. vide *d. leg.* 3. Hinc colligas, veteres medicinam per ſervos exercuiſſe. *ut hic. & l.* 3. *C. comm. de legat. l.* 25. §. 2. *ff. de oper. libert* Sueton. *Nero* [illegible] Quintil 2. Senec. 3. *de beneficiis* 24. Cicero *pro Dejotaro.* Varro 1 *de re ruſtica* 16. Galenus 1 *de curatione.* ut & per libertos *l.* 25. § 2. *l.* 26. *ff. de operis libert.* *l.* 41. §. 6. *ff. de fideicomm. libert.* Poſtea Julius Cæſar Medicinæ profeſſores civitate donavit, *teſte Suetonio* 42 a Julio Auguſtus valetudine recuperata ope liberti Muſæ (cui & jus aureorum annulorum & ingentem pecuniam cum bonis dedit: quemadmodum etiam patres eidem ſtatuam ære collato, juxta ſignum Æſculapii ſtatuerunt *teſte Sueton.* add. [illegible] 9. Plin 8. & 25 c 7. & 53. Hujusmodi poſtea immunitas Medicis Veſpaſiani, Hadriani & aliorum imperatorum reſcriptis conſervata fuit. *l. ult.* §. 30. *ff. de munerib. l.* 5. *C. de profeſſorib. & medicis. lib.* 10. *tit.* 52. ubi dixi *de immunitate medicis conceſſa.* 40 Servi Eunuchi pretium. vide *d. l.* 3. 41 Cauſa libertatis inter pias cauſas numeratur. his adde quæ de libertate dixi *d. l.* 20. *ff. de reg. jur.*

partem

partem domini distribuendo: jura autem patronatus secundum sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint, æqualiter habentibus.

§. 7. Jus autem accrescendi [1], quod antiqua jura in communibus servis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Kal. April. LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si alter ex dominis partem, quam habet in servo, ipsi legavit, dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere. Salic.

2. Idem A. Juliano P. P.

CUm apud omnes jurisperitos hoc placitum est, ut servus communis apud unumquemque dominum partim sit proprius [2], partim alienus, ut ex hac causa possit & ipse legato honorari, & ipse legari, hujusmodi incidit quæstio: Duo, vel plures domini communem servum habebant, sed unus ex his ipsi servo suam partem, quam in eo habebat, legavit. Et semel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnum extulit certamen. Nos igitur sensum hujus legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur: aut enim putavit testator liberum fieri posse ex parte servum, qui hujusmodi legatum ei reliquit: aut, si hoc minime cogitavit, affectus socii fecit, ut ei acquiratur: heredes autem suos eundem servum possidere minime voluit: ut sit manifestum a suo patrimonio penitus esse eum alienatum. In tali itaque comparatione nos, qui fautores [3] libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur [4] voluntatem, tanquam si voluerit eum libertate in sua parte donare. Et cum jam de communibus servis manumittendis statuimus, quid in hujusmodi casibus fieri oporteat: ex illius sanctionis tenore, & hujusmodi species sit definita. Fiat itaque liber ex parte quidem testatoris, secundum [ejus] voluntatem: ex altera autem parte, ex nostra definitione, pretio [5] secundum prædictæ [6] constitutionis tenorem, [vel socio], vel sociis ab herede præstando, vel si accipere noluerint, tam [eam] offerendo [7], quam consignando, & periculo [8] eorum deponendo: cum satis abundeque imperiale [9] est, humaniorem sententiam pro durioribus sequi.

TIT. VIII.

DE SERVO PIGNORI [10] DATO MANUMISSO.

Maritus dotis dominus servum dotalem manumittit, sed non invita uxore, cui specialiter pignori dedit. Salic.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Proculo.

LIcet dotale mancipium vir, qui solvendo est, possit manumittere: tamen si te pignori [11] quoque datum mulieri apparuerit, invita ea non posse libertatem adsequi, non ambigitur.

Tacita bonorum obligatio, etiam fisci, non impedit libertatem servi, nisi fraus & eventus intervenerit. Salic.

2. Iidem AA. Abascanto.

LIbertas a debitore fisci [12] servo data, qui pignori non est ex conventione speciali [13], sed tantum privilegio fisci obligatus, non aliter infirmatur, quam si hoc fraudis consilio effectum detegatur.

Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit servum manumitti. Salic.

3. Iidem AA. Antonio.

AB [14] eo, qui bona sua pignori obligavit, *quæ [15] habet, quæque habiturus esset*, posse servis [16] libertatem dari certum est. Non [17] idem juris est in his servis, qui pignoris jure specialiter [18] traditi vel obligati sunt.

Consentiente creditore, debitor jure manumittit servum, quem specialiter pignori dedit. Salic.

4. Imp. ALEXAND. A. Sabiniano.

SI (ut proponis) consentiente [19] creditore, cui pignoris jure cum aliis mancipiis obligatus fuisti, a debitore manumissus es: potuisti ad libertatem pervenire. PP. 6. Id. Maji, ALEXANDRO A. CONS. 223.

Satisfactio creditorum confirmat libertates manumissorum: nec fraus propria a debitore allegata ei patrocinatur. Salic.

5. Idem A. Extritatiano.

SI creditoribus satisfactum [20] fuerit: ancillæ, quæ pignori obligatæ a debitore manumissæ erant, liberæ fiunt. nam ipse manumissor si fraudem se fecisse creditoribus, ut revocet libertates, audeat dicere, audiri [21] non debet, nec heredes ejus.

Servi empti a tutore de pecunia pupilli, intelliguntur ei specialiter obligati. Bald.

6. Idem A. Auctioni.

SI tutor tuus de [22] pecunia tua servos emptos manumisit: quoniam hujusmodi servi, sicut cæteræ res pupillaribus pecuniis emptæ, jure [23] pignoris ex constitutione [24] divorum parentum meorum obligati sunt, favore pupillorum liberi facti non sunt.

Servi dotales, sive empti de pecunia dotali, possunt a marito jure manumitti. Salic.

7. Imp. GORDIANUS A. Julianæ.

SIve cum nupsisses, mancipia in dotem dedisti, sive post datam dotem de [25] pecunia dotis maritus tuus quædam comparavit: justis rationibus dominia eorum ad eum pervenerunt: ideoque frustra quæstionem super statu manumissorum conaris inferre: qui ejus [26] facti, qui comparavit, vel in [27] dotem accepit, ab eo jure potuerunt manumitti.

TIT. IX.

DE SERVIS REIPUBLICÆ [28] MANUMITTENDIS.

Servus civitatis potest manumitti ab ordine, decreto præsidis interveniente. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Epigono.

SI ita ut lege [29] municipali, constitutionibusque Principum comprehenditur, cum servus publicus esses, ab ordine [30] (consentiente [31] etiam Præside Provinciæ) manumissus es: non ex eo quod is quem dederas vicarium [32], in fugam se convertit, jugo servitutis quod manumissione evasisti, iterato cogeris succedere.

Manumissus solenniter a civitate, potest matrimonium contrahere. Salic.

2. Idem A. Hadrianæ.

SI decretum [33] ordinis auctoritas Rectoris Provinciæ comprobavit, quo is libertatem acceperat, cui postea fueras (ut proponis) matrimonio copulata: natam ex hujusmodi matrimonio, & civem Romanam esse, & in [34] patris potestate, non est opinionis incertæ.

3. Impp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC. Philadelpho.

TItulis [35] non præcedentibus quibus dominia servorum quæri solent, municipum libertus servus non efficitur. Si itaque secundum legem Vectibulici [36] (cujus [legis] potestatem senatusconsulto Jubentio Celso iterum, & Neratio Marcello [37] consulibus [38] facto, ad [39] Provincias porrectam constitit) manumissus, civitatem Romanam consecutus es: post vero ut libertus tabulariam [40] administrando, libertatem quam fueras consecutus, non amisisti [41]: nec actus tuus filio ex liberis ingenuo suscepto, quominus decurio esse possit, obfuit.

TIT. X.

DE HIS, QUI A NON [42] DOMINO MANUMISSI SUNT.

Scienter manumittens servum alienum, ut proprium, tenetur domino hoc eligenti ad pretium. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Cornelio.

EUm, qui servos alienos, ac [43] si suos manumittit, ut [44] pretium eorum dominis, si hoc elegerint [45], dependat, [vel] quanti [46] sua interest [47], sæpe rescriptum est teneri. PP. Kalend. Mart. ANTONINO & BALBINO CONSS. 214.

Si procurator emit sibi servos, antequam tradat domino, potest manumittere illos. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Mercuriali.

FElicissima, quam mandante [48] te servum emisse dicis: si domi-

1 Abrogatur, Ulpian. 1. §. 18. §. 19. 2 Res communis dicitur, propria pro parte. vide *l.* 5. *in fin. ff. de leg.* 1. 3 Principes libertatis fautores. 4 Princeps voluntatem defuncti potest interpretari. vide Mantic. 3. *de conjecturis ult. volunt.* 1. *num.* 31. 5 De quo vide *l.* 1. *supr. h. t.* 6 Id est, *d. l.* 1. 7 De oblatione & consignatione alias dixi. 8 Depositum periculo creditoris. 9 Imperio dignum, humaniorem sententiam pro duriore sequi. 10 *l.* 3. *ff. de manum. l.* 4. *l.* 27. §. 1. *ff. qui & a quib. manumiss.* 11 Maritus servum dotalem invita muliere manumittere potest, si tamen ipse sit solvendo. qui ut solvendo sit, manumittere tamen servum dotalem maritus non potest, si eum specialiter pignori uxori dedit, *ut hic. l.* 21. *ff. de manumiss.* adde *l.* 1. *J. de remiss. pign.* 12 *d. l.* 3. *d. l.* 4. *d.* §. 1. 13 Tacita bonorum obligatio, etiam fisci non impedit libertatem servis, nisi fraus intervenerit. *l.* 11. *ff. qui & a quib. manum.* 14 Generalis hypotheca bonorum non impedit servi manumissionem, hoc est, nemo, tametsi generaliter bona sua obligavit, impeditur servum manumittere. Quid si specialiter Pamphilum obligavit? dominus eum manumittere non potest, *ut hic. Synopsis Basilic.* 48. *tit.* 15. *cap.* 3. Specialis sic hypotheca magis obligat quam generalis. 15 Generalis hypothecæ formulam, vid. *l.* 3. *J. h. t.* 16 Maxime necessariis. *l.* 6. *l.* 7. *ff. de pignorib.* 17 Vid. *l.* 44. §. 7. *ff. de leg.* 1. vid. quæ notavi *ad l.* 66. *ff. de furtis.* 18 Servus generaliter obligatus manumitti potest. *l.* 3. *S. h. t.* Specialiter non potest, *ut hic & l.* 2. *supr. h. t.* nisi creditoris consensu *l.* 4. *J. h. t.* 19 Dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.* adde *l.* 1. *J. de remiss. pign.* 20 Vide *l.* 16. *ff. qui & a quibus manumiss. l.* 33. *in fin. ff. de pœn.* 21 Turpitudinem suam, ejusve cui successit, allegans nemo auditur. *l.* 30. *supr. transact.* 22 Servi a tutore, pupilli pecunia comparati, pupillo specialiter obligati intelliguntur: ideoque a tutore non possunt manumitti. 23 Pupillus in re, sua pecunia comparata, tacitam habet hypothecam adde *l.* 6. *ff. in quibus caus. pign.* adde Negusantium 2. *de pignoribus* 4. *num.* 163. 24 Quæ citatur *l.* 3. *ff. de rebus eorum qui sub tutela.* 25 Servos ex pecunia dotali comparatos maritus manumittere potest 26 *l.* 12. *supr. de jure dot.* 27 *l.* 21. *ff. de manumiss.* 28 Dixi *ad L.* 40. *D.* 3. Servi reipublicæ, servi populi Romani, vel alterius civitatis, *l. penult. J. de tabulariis. lib.* 10. *tit.* 69. ad id deputati erant, ut servirent tabulario civitatis. Per eosdem servos publicos plerumque stipulabantur. *l.* 3. *J. de postlim. revers. l.* 18. *ff. de adopt. l.* 2. *ff. rem pupill.* 29 Forma manumittendi servos publicos in provinciis cauta fuit legibus municipalibus. 30 Id est, decreto ordinis. *l.* 2. *J. h. t. l.* 1. *J. ne qui liber invitus. lib.* 11. *tit.* 36. 31 Tria concurrebant in manumissione servi publici, decretum ordinis, *S. h. t.* consensus præsidis, *ut hic:* vicarii substitutio. *J. h. t.*

32 Dixi *supr.* 33 *l.* 1. *supr. h. t.* 34 *l.* 8. *J. de patria potestate.* 35 *l.* 6. *J. de ingen. manum. l.* 1. *supr. de jure aur. annul.* 36 *Vectii Libici*, Contius: *Vettii Libici*, Cujac. *hic.* fuit Vettiorum familia Romæ. Ita *Vettium Rufinum* legimus, *l.* 1. *S. de bon. matern.* & Vettium Atticum, & Vettium Valentem, & Vettium Priscum, & Vettium Chilonem (cujus nomen Lipsius apud Tacitum 1. *historiarum* declarat) & alium in oratione pro M. Cœlio: & L. Vettium qui detexit conjurationem Catilinæ apud Dionem; Antonius tamen Augustinus legit, *Vectibulitiam.* putatque ea lege concessum municipiis quæ in Italia erant, ut servos suos publicos possent manumittere: idque jus postea porrectum & ad provincias, & ad collegia constitutione D. Marci. Sed ut hereditates libertorum & extraneorum capere ex testamento atque ab intestato recta via non per fideicommissum municipes possent, senatusconsulto Aproniano & aliis opus fuit. *l. unic. ff. de libertis municip. & alior. universit. l. omnibus.* 26. *ff. ad SC. Treb. l. hereditates.* 12. *supr. de hered. instit.* 37 Familiæ is fuit Marcellorum, & Marcellus æque Jurisconsultum fratrem habuit. *l.* 12. §. 43. *ff. de instruct.* 38 Jubentius Celsus & Neratius Marcellus Jurisconsulti insignes fuerunt, & Consules sub Hadriano. 39 Leges urbanæ plerunque extenduntur ad provincias & municipia, ut lex Vettii Libici hac constitutione, qua servi reipublicæ manumissi, cives fiunt. Ita lex Atilia de tutoribus dandis in urbe ex lege Julia & Titia ad provincias porrecta. *Institution. de Atiliano tutore.* & lex Julia de cessione bonorum. *l.* 4. *J. qui bonis cedere.* & lex Fannia ex lege Didia porrecta est in totam Italiam auctore Macrobio 3. *Saturnaliorum* 17. 40 Tabularia, munus tabularii civitatis. hoc innuit, servos publicos semel manumissos, ob id in servitutem publicam non deduci, quod sua sponte tabulario civitatis servierint, vel alium actum pro civitate gesserint: nullo alio justo titulo servitutis præcedente. 41 Ratio dubitandi fuit, quod tabulariæ administratio videatur actus servilis vide *l. penult. J. de tabulariis. lib.* 10. *tit.* 69. sed tamen hic satis ostenditur, liberum hominem tabulariam ultro posse gerere salva libertate. Id etiam confirmat Livius 43. *hic ubi censores signatis tabellis publicis; clauso tabulario & dimissis servis publicis, negarunt se quidquam publici negotii gesturos.* Sed & actis eos intervenisse Capitolinus indicat *in Gordiano.*

42 *L.* 4. *C. Th.* 9. 43 *l.* 11. *supr. de jure deliberandi.* 44 *l.* 31. *in fin. ff. de fideicomm. libert.* 45 Conservatur libertas servo alieno collata, si dominus contentus sit pretio servi. 46 Id quod interest pretio declaratur. 47 Idem est rei pretium & quod interest, ut Thalelæus hic notat apud Cujacium 9. *obs.* 31. 48 Procurator servos a se emptos domini mandato, antequam eos mandatori tradiderit, potest manumittere.

nium fervi, quem manumifit, nondum [1] ad te tranftulerat: fruftra petis, ut denegata libertate ejus, quem manumiffum dicis, poffeffio tibi tradatur.

Non venditione hereditatis, fed traditione rerum transfertur dominium. Salic. & Bald.

3. Idem A. Pompejo.

QUi tibi hereditatem vendidit, antequam [2] res hereditarias tradere [3], dominus earum perfeveravit: & ideo [4] manumittendo libertatem fervo hereditario præftitit. PP. 6. Kalend. Auguft. AGRICOLA, & CLEM. CONSS. 231.

Tenens fervum precario, non manumittit. Salic.

4. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Zoilo.

SI non proprietatem donaveras, fed minifterium [5] ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium ufum habebat, domino tuo nihil [6] præjudicavit. Nemo enim alienum fervum, quamvis ut proprium manumittat, ad libertatem perducere poteft.

5. Impp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC. Marcellinæ.

SI tradita funt ex donatione [7] mancipia, jus manumittendi donatrix non habuit.

Filius, qui per fe non poteft manumittere, nec patri poteft confentire. Salic.

6. Iidem AA. & CC. Milio, & aliis.

SI pater fervum veftrum [8] licet vobis minoribus viginti [9] annis confentientibus manumifit: ei libertatem præftare non potuit.

Libertas præftita fervo alieno cum judicis, vel Principis decreto non præjudicat domino vero. Salic.

7. Imp. CONSTANTINUS A. ad Baffum P. P.

SI [10] a non dominis libertas detur mancipio alieno: fiquidem ab his judicibus impetrabitur, quibus dandi [11] jus eft: fine ulla trepidatione pœnæ facilis diffolutio eft. Si vero jubentibus nobis, quicquam lege [12] actum effe doceatur, & non dominus, ut alienum mancipium manumitteretur, petiffe [probetur]: tunc eodem, qui in confpectu [13] noftro libertatem monftrabitur [a non domino] confecutus, ei protinus, ad cujus proprietatem pertinet, reftituto: is, qui mancipium alienum fallendo [14] Principis confcientiam manumifit, mancipia duo cogatur domino ejus dare, ejusdem fexus, ætatis, atque artis, [cujus] conftiterit effe manumiffum, & alia tria [fifco] eadem ratione fimilia. Quæ mulcta non femper imponitur, fed potius conquiefcit, fi forte manumiffus inferentem fibi quæftionem ftatus, objecta legitima præfcriptione [15] potuerit excludere: cum fibi amiffi mancipii damna debeat imputare [is], qui in perniciem fuam gefta taciturnitate [16] firmavit. PP. Id. Jul. CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

TIT. XI.

QUI MANUMITTERE NON [17] POSSUNT, ET NE IN FRAUDEM [18] CREDITORUM MANUMITTATUR.

Creditor intelligitur etiam, cui ex ultima voluntate ad libertatem præftandam debetur. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Antiocho.

CErtum [19] jus eft, non alias directas libertates per legem Æliam Sentiam [20], quæ funt in fraudem creditorum manumifforum [datæ] revocari [21], *nifi & confilium* [22] *fraudis, hoc eft animus manumittentis, & eventus damni fuum recipere volentium fequatur.* † Inter [23] creditores autem etiam eos numerandos effe, quibus fideicommiffum debetur, olim placuit. PP. 3. Id. Novemb. MAXIMO, & ÆLIANO CONSS. 224.

Servus etiam per interpofitam perfonam fervum peculiarem non manumittit. Salic.

2. Idem A. Nataliano.

SErvos meos, nec per interpofitam [24] perfonam ad libertatem perducere homines peculii fui [25] poffe [26], mandatis [Principum] comprehenditur.

3. Idem A. Juftinæ.

DIvo Marco [27] auctore ampliffimus ordo cenfuit, *ne quis* [28] *in fpectaculo* [29], *quod edatur, actorem* [30] *fuum, alienumve fervum manumitteret: & fi factum effet, pro infecto haberetur.*

Minor annis viginti non poteft tradere fervum ad manumittendum. Salic.

4. Idem A. Feliciffimo.

SI minor [31] annis viginti ad libertatem præftandam homines [32] tradidifti [33]: fenatusconfulto [34], quod geftum eft, irritum conftituitur.

In AUTHENT. ut fponf. larg. §. & hoc quoque. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 2.

SEd hodie ex [35] *quo teftari poffunt, & libertates poffunt relinquere, antiqua lege ceffante.*

In fraudem fifci non poteft libertas præftari: nec dicitur fraudari, ubi pretium fuit folutum redemptori manumittenti. Salic.

5. Idem A. Prifco.

SI in fraudem eorum, quæ fifco debebantur, probari poteft libertas data, non valet. Sed fi [36] pecuniam is, quem patrem tuum appellas, emptori [37] dedit, & ab eo redemptus [38], ad libertatem perductus eft: nihil videtur bonis defuiffe ejus, qui fifci debitor dicitur.

Solus tutor non præftat libertatem a pupillo debitam. Salic.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Olympio.

NEc [39] fideicommiffariam libertatem a pupilla fua fervis debitam tutorem poffe præftare, certi juris eft. Unde fi hos, quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ, ad libertatem non perduxifti, fed tutor manumifit, remanferunt in fervitute [40].

In fideicommiffariis libertatibus fraus confideratur ex eventu tantum. Salic.

7. Iidem AA. & CC. Zotico.

SI debitor ex adminiftratione curæ dominus tuus non folvendo conftitutus, fideicommiffariis tibi reliquit libertatem: cum in [41] fideicommiffariis libertatibus eventum infpici tantum obtinuerit, nihil ejus voluntas tibi prodeffe poteft.

TIT. XII.

QUI [42] NON POSSUNT AD LIBERTATEM PERVENIRE.

Prohibitus in pœnam a teftatore manumitti, non poteft etiam per emptorem ad libertatem perduci. Salic.

1. Impp. SEVERUS [43], & ANTONINUS AA. Torquato.

CUm D. Claudius [44] pater meus conftituerit, a Præfidibus Provinciarum, vel qui coërcendorum maleficiorum poteftatem habent, *in perpetua* [45] *vincula damnatos* ad libertatem perduci non poffe: hi, qui intra tempora pœnæ liberi, & heredes effe juffi funt, aut legatum, fideicommiffumve acceperunt: neque libertatem adipifci, neque quicquam eorum, quæ his data funt, capere poffunt. Quod fi pœnæ tempus compleverint: jam omni vinculo exoluti, & quafi ad priftinam, vel fimplicem fervitutis conditionem redacti, & fi qua teftamentis dominorum [46] illo tempore defunctorum acceperunt, fine ulla quæftione pœnæ præteritæ confequantur [47]. *

Prohibitus in pœnam a teftatore manumitti, non poteft etiam per emptorem ad libertatem perduci. Salic.

2. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS, AA. Theodoro.

IS quidem, *qui [in] teftamento* [48] *vetitus eft manumitti*, ad libertatem non poteft pervenire: fed in propofito intereft utrumne eos, quos cum filio educatos effe teftator expreffit, propter familiare minifterium, & ufum filiorum neceffarium, & venire, & manumitti vetuerit, an quafi male meritis pœnam irrogaverit. Nam priore cafu morte ejus, cui confulebatur, obfequii neceffitate finita, libertas poteft pervenire: pofteriore [autem cafu] id, quod pœnæ caufa in fervos ftatutum eft, neceffe eft vires fuas obtinere: quando divis parentibus meis placuerit hujusmodi teftamentorum leges perpetuam fer-

1 *l.* 3. J. *h. t.* vid. *l.* 8. *C. de act. empt.* 2 Vid. *l.* 2. *C. h. t. l.* 11. *C. de act. empt. l.* 2. J. *de mancip. & colon.* 3 Non venditione, fed traditione dominium transfertur. *l.* 20. *C. de pact.* 4 *l.* 18. *ff. de manum.* 5 Id eft, ufum precarium. J. *eod.* folve, fructuarius inutiliter fervum manumittit. *l.* 9. *fupr. de ufufruct.* & e contra. 6 *l.* 5. *ff. pro donat.* 7 Et quidem caftrenfia. 8 Hic ratio dubitandi fumitur ex lege Ælia Sentia. vid. 48. *Eclog.* 1. *c.* 16. 9 *l. un. C. Th.* 10 Manumiffionem apud judicem factam a non domino revocare verus dominus poteft: nulla pœna multando eo qui manumifit, *ut hic in princ.* Quid fi apud Principem quis alienum fervum manumifit? fervum ita manumiffum verus dominus in fervitutem poteft retrahere: fed & qui ita manumifit, vero domino duo alia mancipia præftare cogitur, ætate, fexu, indole atque arte fimilia: eoque amplius fifco tria, eadem ratione fimilia, *Syn. Bafil.* 48. *tit.* 25. *c.* 7. 11 Vid. *l. ult. C. de vindict. libert.* 12 Hinc legis actio. 13 Principis confpectus delictum auget. *l.* 16. §. 6. *ff. de pœnis.* 14 Decretum obreptitium non valet. 15 Obreptitia manumiffio præfcribi poteft. 16 Redimendi jus præfcribi poffe hinc colligunt. vid. Rolandum a Valle 1. *Confil.* 21. *num.* 8.

17 Dixi ad *L.* 40. *D.* 9. *L.* 1. *Inftit.* 6. 18 §. 3. *Inftit. quibus ex cauf. manumitt.* 19 Libertates in fraudem creditorum datæ revocantur. *Syn. Bafil.* 48. *tit.* 26. ex *tit.* 7. *c.* 34. 20 Vid. Cujac. 8. *obf.* 25. 21 Ipfo jure. 22 *l.* 23. *ff. qui & a quib. manumiff.* 23 *l.* 27. *verfic. ex omni. ff. qui & a quib. manumiff.* 24 Puta imaginarium emptorem, *l.* 13. *ff. de jure patr.* 25 i. e. Vicarios fuos. 26 Quamvis eorum quafi domini fint. *l.* 17. *ff. de peculio.* videbatur etiam hoc quafi præcipuum concedi fervis principum, ut de peculio teftarentur. Iisdem Leo *Nov.* 38. dedit teftamenti factionem. 27 Idem D. Adriano placuit: Namque is rogante populo, ut quendam ἁρματηλάτην manumitteret, per tabulam refpondit, a fe id peti non debere, ut alienum fervum liberaret, vel ut dominum cogeret manumittere: idque Dio fcribit *in Adriano.* fed hujus ita definiendæ rei primus auctor D. Marcus extitit. Suetonius *in Tiberio cap.* 47. refert, Accium coactum fuiffe in fpectaculo comœdum manumittere. vid. Petrum Fabr. apud Cujac. 2. *obferv.* 22. 28 Puta magiftratus qui populo aliquod munus edit. 29 Acclamatione, fcil. populi. *l.* 17. *ff. qui & a quibus.* cui forte fervus actor fabulæ placuerat. Eandem legem Atticis fuiffe refert Æfchines contra Ctefiphontem: μήτε οἰκέτην ἀπελευθερεῖν ἐν τῷ θεάτρῳ. 30 Fabulæ fcil. hiftrionem. 31 Hodie manumittere ea ætate quis poteft, qua teftamentum facere. *Novell.* 119. *cap.* 2. & ita hæc lex & *l.* 102. *ff. de leg.* 1. abrogantur. 32 Id eft, fervos. 33 Alteri fcil. idque venditionis imaginariæ caufa, ut emptor eos poftea manumitteret. hoc itaque innuit, minorem per interpofitas perfonas manumittere non poffe. *l.* 4. *ff. de fervis exportandis.* 34 *Sine confilio*, Rævardus. 35 Qua ætate quis manumittere poffit. 36 Cafus eft diverfus a fuperiore. Sunt hæc diverfa: Servum jam tuum in fraudem fifci manumittere: & fervum ea lege emere, ut eum mox manumittas. Prius non licet, *ut hic*, licet pofterius. *l.* 45. §. 3. *ff. de jure fifci.* 37 Venditori, τῷ πράτῃ. ita legunt Græci, tefte Cujacio *hic & in l.* 83. *ff. de verb. fign.* fic fentio, in hac lege mutari nihil etiam poffe, ut hoc velle videatur imperator: licere fifci debitori emere mancipium, ut manumittat, *l.* 45. §. 3. *ff. de jure fifci.* Alias interpretationes vide apud Accurf. & Cuj. *hic.* 38 Id eft, emptus. 39 Fruftra libertas a tutore fervo pupilli fui datur, licet fervo ea debetur. *l.* 13. *ff. de manum.* ut hanc particulam referas ad vocem *debitam*, J. *h. t.* quafi dicat, *neque debitam*, alioquin ineptum eft dici, neque fideicommiffariam, neque directam libertatem a tutore præftari. directa namque libertas non a tutore, fed a defuncto præftatur. 40 Quid fi voluntate pupilli manumifit? Cujac. 14. *obferv.* 33. putat recte manumiffum. Nam fi fervum patris, confentiente patre, filius poteft manumittere. *l.* 16. *l.* 22. *ff. de manumiffionibus, l.* 4. *l.* 22. *ff. de manumiff. vindict.* Cur non & fervum pupilli tutor manumittet confentiente pupillo? Eft enim tutor domini loco: tutor & pupillus unus, pater & filius, unus: & ambo quafi unus. Nec alia etiam ratione curator furiofi fervum ejus manumittere non poteft, quam quod nullus fit furiofi confenfus. vide reliqua apud eundem. 41 In fideicommiffariis libertatibus fraus confideratur ex eventu tantum, & ita lex Ælia Sentia locum in fideicommiffariis libertatibus non habet, fed in directis tantum.

42 In perpetua vincula damnati. *l.* 1. J. *h. t.* teftamento prohibiti manumitti. *l.* 2. J. *h. t.* 43 *Antoninus & Verus AA.* vel ita legendum eft, *Antoninus A.* & hæc fententia Papiniano tribuitur in l. *Fratres imperatores.* 33. *ff. de pœnis.* 44 Legendum eft *Pius*, alias Claudius centum annis fenior, non fuerit horum imperatorum pater. 45 Damnati in perpetua vincula manumitti non poffunt, aliud ergo fuerit, fi in temporaria vincula damnati. 46 Damnatus in temporaria vincula, non eft fervus pœnæ, fed manet in poteftate dominioque ejus, cujus fuit, antequam damnaretur. Quid fi in perpetua? idem dicendum in *l.* 8. *in fin. ff. de pœnis.* 47 *Dat.* 16. *Kal. Jul. ipfis Antonino & Vero AA. Confulibus:* Cujacius hic. 48 Pœnæ caufa manumitti a teftatore vetitus, nullo modo poteft manumitti: *l.* 4. §. 9. *ff. de manumiff. l. ult. C. de rebus alienis:* his adde & cum quis ita venit ne manumitteretur. J. *fi mancip. ita fuer.*

vitutem

vitutem male meritis servis irrogare, ut nec per suppositum emptorem ad libertatem perduci possint.

TIT. XIII.

PRO QUIBUS CAUSIS SERVI PRO PRÆMIO [1] LIBERTATEM ACCIPIUNT.

Cæde *domini indicata.*

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Firmino [servo].

QUoniam [2] religiosa solicitudo ad augendam, provocandamque fidei observationem, juris præmio adfici debet, si ad ulciscendam cædem [3] domini incorruptis probationibus, ac strenuo nisu constiteris: libertatem [4] quam his, qui dominorum cædem vindicant [5], jampridem Senatusconsultis [6], & Statutis Principum præstari sancitum est, etiam tu pro tam ingentibus meritis, non ex ipso facto, sed aditione & sententia Præsidis reportabis. PP. 7. Id. Decembr. * & MAX. CONSS.

Monetæ *adulteris delatis.*

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium.

SErvi, qui *Monetarios* [7] adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes, in publicum detulerint, civitate Romana donentur, ut eorum domini pretium a fisco percipiant. Dat. 15. Kal. Decembr. *Romæ*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. CC. CONSS. 321.

Raptus *virginis crimine delato.*

3. Idem A. ad populum.

SI quis servus *Raptus* [8] [virginis] facinus dissimulatione præteritum, aut pactione transmissum, detulerit in publicum: libertate donetur. Dat. Prid. Kal. April. *Aquil.* CONSTANTIN. A. VI. & CONSTANTIO C. CONSS. 320.

Desertore *militiæ prodito.*

4. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS, & THEODOSIUS, AAA. ad Syagrium P. P.

SI *Desertorem* [9] militiæ servus prodiderit, libertate donetur. * Id. Jul. *Romæ.*

TIT. XIV.

DE INGENUIS MANUMISSIS.

Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus: & tamen tenetur manumittenti restituere quicquid de ejus domo, vel ejus contemplatione meruit. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Phileto.

SI ingenuum te ex testamento manumissum esse dicas: apud suos judices causam agere debes, si tamen justum [10] contradictorem habes, id est, eum, qui se patronum tuum esse dicit: memor senatum censuisse, ut qui post manumissionem originem repetierint, ea, quæ de domo manumissoris habent, ibi relinquant [11]. In qua causa etiam legata, ut liberto data esse, juris prudentibus placuit.

Obsequia servitutis non faciunt ingenuum servum. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Pompejæ.

INgenuam natam, neque nutrimentorum sumptus [12], neque servitutis obsequium [13] faciunt ancillam, neque manumissio [14] libertinam. PP. 5. Id. Maji, SABINO II. & VENUSTO CONSS.

Si manumissa est, postea ex antiqua causa pronunciata ingenua, liberi ante nati probantur ingenui. Salic.

3. Imp. PHILIPPUS A. Felicissimo.

SI aviam tuam uti ancillam manumissam [15], postea ingenuam [esse] solenniter constiterit, statumque ejus justæ sententiæ tuetur auctoritas: filios ejus, quamvis ante sententiam susceptos, ingenuam libertatem non immerito flagitare, si cum peritioribus [16] tractatum habuisses, facile cognosceres.

In hostilitate inter duas civitates consistente captus, non efficitur servus.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Agrippæ.

CUm cognatum tuum ingenuum [17] natum [ex] Palmyrenæ [18] factionis dominatione redemptum [19], velut [20] captivum distractum esse dicas, Præses provinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

Contra diffamantem aliquem de servitute, potest judex ad instantiam diffamati, tempus illi præfigere, intra quod debeat agere. Salic.

5. Iidem AA. & CC. Crescenti.

DIffamari [21] statum ingenuorum, seu errore, seu malignitate quorundam, periniquum est [22], præsertim cum affirmes diu Præsidem unum, atque alterum interpellatum a te, vocitasse [23] diversam partem, ut [24] contradictionem faceret, si defensionibus suis confideret. unde constat merito rectorem provinciæ commotum allegationibus tuis sententiam dedisse, ne de cætero inquietudinem sustineres. Si igitur adhuc diversa pars perseverat in eadem obstinatione: aditus Præses Provinciæ ab injuria temperari præcipiet. Dat. Prid. Non.

Famulatus liberi hominis, etiam per tempus longum, non facit eum servum. Salic.

6. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SCientis conditionem liberum non posse fieri servum, evidentissimi juris est. Cum igitur proponas patrem pupillorum, quorum precibus fecisti mentionem, velut liberum te penes se habuisse [in] ministerium [25], licet in actu [26] longi temporis: non præcedente vero titulo [27], quo dominia quæri solent, mutare tuam conditionem minime potuit. S. 7. Kalend. Maji, AA. CONSS.

Non renunciatio causæ, sed natalium veritas probat quem ingenuum. Salic.

7. Iidem AA. & CC. Matronæ.

SI te & filios tuos ingenuos esse constat, natalium [28] veritas vos tuetur: nam qui servitutis moverat quæstionem, apud acta causæ renunciando [29], ad ingenuitatis probationem nec nocere quicquam, nec prodesse potest.

Servi, vel liberi ex pacto non efficiuntur ingenui. Salic.

8. Iidem AA. & CC. Callimorpho.

INgenui nascuntur [30], libertini [31] manumissione tantum constituuntur, pactum [32] autem nec servis, nec libertinis ingenuitatem adsignat: nec his qui transactioni non [33] consenserunt, quicquam præjudicare potest.

Ex libertina matre natus est ingenuus, nec ei reverso obest, quod in captivitate hostium fuit. Salic.

9. Iidem AA. & CC. Potamoni.

LIbertina matre procreatam [34], ingenuam nasci natalibus, evidentis ac manifesti juris est. Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hostibus captam, postliminio [35] reversam proponas, & nunc tibi servitutis moveri quæstionem: consequens est adiri Præsidem provinciæ [36], qui de causa liberali cognoscet, jure laturus sententiam: sciens neque hujusmodi [37] matris conditionem, neque captivitatem reversis de statu pristino quicquam posse detrahere.

Nomina sunt ad recognoscendum, non ad faciendum quem servum, vel ingenuum. Salic.

10. Iidem AA. & CC. Athenodoræ.

AD recognoscendos singulos nomina [38] comparata, publico consensu, ob celandos natales ingenuis, si mutentur [39], minime nocet: natosque (licet in ministerio [40] servitutis) liberæ conditionis, non servos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

Locatio operarum nec facit, nec probat quem servum. Salic.

11. Iidem AA. & CC. Maximæ.

SI vestram possessionem nullus præcessit titulus [41], sed ingenui constituti operas [42] mercede placita locastis [43]: nec statui [vestro] quicquam derogatum est, nec ad conventionis implendam fidem solenniter agere prohibemini. S. Non. Mart. CC. CONSS.

Plagio abducta ingenuitatem non perdit. Salic.

12. Iidem AA. & CC. Quietæ.

AD mutandum liberæ statum, commissum plagii [44] nihil promovet: sed abductam natales, quibus nata est, post hunc etiam casum obtinere convenit. S. 3. Kal. Decembr. AA. CC.

13. Iidem AA. & CC. Melandro.

INgenuum quis se [45] contendendo, nec probando non amittit libertinitatem. S. 7. Id. Decemb.

1 Sine manumissione. *facit L. 40. ff. 8. & 48. Eclog. 1. ex tit. 18. cap. 1. fol.* 422. 2 Servus qui domini cædem indicavit, ad libertatem pervenit: velut pro præmiis indicii, libertate ei concessa præside liberum esse pronunciante, *ut hic. & Synopsis Basil.* 48. *ex tit.* 18. *cap.* 1. & 1. Harmen. 8. §. 29. 3 Id est, si necem domini servus indicaverit. 4 *l. 5. in fin. ff. de injur.* 5 *l. 1. §. de precib. imperatori off.* indicant. Cujac. 18. *observat.* 22. & ita quoque legitur a Græcis, ὁ δοῦλος καταμηνύσας. *Eclog. d. loco.* ubi etiam præmium indicii ἔπαθλον τῆς μηνύσεως vocant. 6 Duobus scilicet, quorum unum est Silanianum, de quo *in l. 1. ff. de SC. Silaniano.* alterum *in l. 3. §. 13. ff. d. tit.* 7 Servus reum falsæ monetæ deferens, pro præmio indicinæ, libertatem consequitur, *ut hic, leg. Præmio. 5. Cod. Theod. de falsa moneta. Synops. Basil. d. tit.* 18. *cap.* 2. adde *l. 1. §. de falsa monet.* 8 Si servus raptum detulit, fit liber. *l. 5. in fin. ff. ad legem Jul. de vi public. Synopsis d. tit. 18. cap. 3.* 9 Si servus desertorem militiæ indicavit, fit liber. adde *l. 1. §. de desertoribus. lib. 12. tit. 46. Synopsis d. capite 3. in fine.*

10 *l. 1. ff. si ingenuus. l. 3. ff. de collusione.* 11 *l. 3. §. 1. ff. si ingenuus.* 12 *l. 3. §. de infantibus expositis.* 13 *l. 11. §. h. t. l. 10. l. 23. §. de liberali. l. 3. § de servis reipub. l. 22. §. de prob.* 14 *l. 3. §. h. t.* vide *l. 2. §. de vindict. libertat.* 15 *leg. 2. supr. h. t.* 16 Peritiores consulendi. 17 *Ingenuum, factum ex Palmyrenæ factionis velut captivum, distractum &c.* Cujacius ita rectissime emendat, 18. *obs.* 22. 18 Motæ scil. sub Gallieno, Valeriano ab Odenato Palmyrenorum rege. *Trebell. Pollio* (seu, ut Sextus Rufus ait, Decurione) & Zenobia ejus uxore, quam devicit Aurelianus: his adde quæ de tyrannide Basilici, & Avidii Cassii dixi ad *l. 16. §. de sacros. eccles.* 19 Ingenuus, qui ex Odenati vel Zenobiæ tyrannide redemptus fuit, retinetur quidem veluti jure pignoris: non tamen recte distrahitur velut captivus, eaque distractio ingenuitati ejus nihil præjudicat. facit *l. 12. §. h. t.* 20 Recte hoc auditum est. Nam factio, rebellio vel bellum civile captivum non faciunt. *l. 21. in fin. ff. de captivis.* 21 Vide repetitionem Blaureri ad hanc legem. *Goth.* Adde Sarment. *lib. 1. c. 2.* Kinschot. *Resp.* 19. *num.* 19. An citatio facta ex hac lege inducat litis pendentiam, vid. Zanger. *de Except. part. 2. cap. 13. num. 14. & seqq.* Ans. 22 In hanc legem scripsit Cagnolus, præter quem vide Philip. Portium *lib. 4 conclus.* 19. Molinæum *de divid. & individ. part. 2. n. 6.* Covarruviam *lib. 1. variar. resolut cap.* 18. Mod. 23 Quid, competens judex in hypothesi seu specie hujus constitutionis, quis futurus est? Quidam diffamantis judicem putant judicem fore. *argum. l. juris ordinem. 2. §. de jurisdictione. leg. ult. §. ubi in rem actio.* Contrariam tamen sententiam communem magis & veriorem refert Blaurerus in repetitione hujus legis, *cap. 4. num.* 2. hoc est, competentem judicem in hac specie fore judicem diffamati non diffamantis. Quinimo diffamantem ubique posse conveniri refert, *argum. l. 3. ff. de offic. præsid. l. 1. §. ubi de criminibus.* Alex. 5. *consil.* 103. Causam hanc adferunt, quod qui ex hac lege agit, non fit actor, sed reus: agit enim ut alius agat, & ut ejus actionem excipiat. 24 Invitus agere nemo cogitur. *l. 1. §. ut nemo invitus. l. ult. §. de usur. pupillarib.* nisi alium diffamet quovis modo civiliter. *ut hic.* vel criminaliter, *l. 7. §. qui accus. l. 3. §. 7. ff. de re milit.* aut sibi jus vel obligationem aliquam in fundo, domo & bonis alterius competere adserat. dixi quædam ad *l. 13. §. 30. ff. de act. empt.* vide Ferrar. *in forma respons. libelli in actione hypothecaria* 44. *in verbo & renunciationis* 10. *num.* 2. vide Mynsing. 3. *observ.* 78. adde *l. 40. ff. ad l. Aquil.* His enim casibus cogitur adversarius intra certum tempus experiri, ac nisi id faciat, perpetuum illi silentium a judice indicitur. 25 Ministerium exhibitum etiam per longum tempus, ingenuum servum non facit. *l. 2. §. h. t.* 26 *l. 3. §. de long. temp.* 27 *l. ult. §. de servis reip.* 28 Natalium veritas ingenuum tuetur. 29 Renuncians liti status, non fatetur omnino adversarium ingenuum esse, quantumvis ipse sibi præjudicet. Renunciatione litis non facimus eum ingenuum qui ingenuus non est *l. 27. §. 1. ff. de liberali.* 30 Ingenui nascuntur, libertini fiunt. *Inst. de ingenuis.* 31 *l. 3. §. 1. ff. de stat.* 32 *l. 2. §. de collus. deteg.* 33 Pactis aut transactionibus absentis & ignorantis causæ nemo præjudicat. 34 Vid. *l. 11. §. de oper. lib.* 35 Postliminio libertas recipitur. 36 Præsides cognoscunt de causa libertatis. 37 Id est libertinæ, ut §. *h. t.* 38 Nomina ad singulos recognoscendos inventa *l. 9 § de liberali. §. 29. Inst. de legat.* vide *l. ult. supr. de servis reipublicæ.* 39 Nominis mutatio non est evidens servitutis justæ argumentum. Non est igitur justa collectio: Nomen mutavit: ergo & servus fuit. 40 *l. 2. l. 6. § h. t.* 41 Vid. *l. ult. supr. de servis respub.* 42 *l. 2. 6. & 10. §. h. t.* 43 Ingenuus operas locare potest. 44 Plagio abducta libertatem non amittit. Facit *l. 3. & l. 2. §. h. t. l 2 §. ubi de criminib.* Quid si a plagiario vendita? ne tunc quidem libertatem amittit. *l. 11 §. ad l. Fab. de plagiariis.* Quid si fisco plagiarii bona commissa? ne tunc quoque, *ut hic.* 45 Renunciasse libertinitatis probationi non videtur, qui se ingenuum dixit, nec obtinuit, *ut hic.* Ad eundem modum putant, utile dominium eum etiam vindicare posse, qui directo succubuerit. *l. 39. §. 1. ff. de evict.* & velut feudatarium experiri posse; qui ut proprietarius non obtinuerit. Bal dus *hic.*

Ignoranter desponsata, ut ancilla, suæ ingenuitati non præjudicat. Salic.

14. Iidem AA. & CC. Aristoteli.

STatui ingenuæ ex eo solo, quod velut ancilla sponsaliorum [1] nomine data proponitur, præjudicari nulla ratione potest. S. 7. Kal. Januar.

TIT. XV.

COMMUNIA [2] DE MANUMISSIONIBUS.

Si proprietarius, & usufructuarius simul libertatem servo imponant; pleno jure liber efficitur. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SAncimus, si proprietarius servo, cujus usufructus ad alium pertinebat, libertatem imposuerit, non secundum antiquam [3] observationem [4], & libertate carere, & eum sine [5] domino esse intelligi: sed nec inveniri personam, cui res ad se venientes acquirat. Sed si tam proprietarius, quam usufructuarius libertatem ei [consentientes [6]] imposuerint, pleno jure liberum [eum] effici: & si quid postea [sibi] acquisierit, hoc in bonis suis habere. Sin autem proprietarius solus libertatem imposuerit, usufructuario [7] minime consentiente: sit quidem ille, qui libertatem a proprietario accepit, inter libertos proprietarii connumeratus: & si quid in medio possidet, hoc sibi acquirat, sibique habeat, & suæ posteritati relinquat salvo patronatus jure, per omnia custodiendo, nisi & hoc ei legibus fuerit remissum. Ipse tamen libertus, quasi [8] servus apud usufructuarium permaneat, donec usufructuarius vivit, vel usufructus legitimo modo peremptus est. Etenim si finem usufructus quocunque modo accipiat: tunc facultas ei tribuatur, quo maluerit degere modo. Si vero adhuc superstite usufructuario ab hac luce fuerit libertus exemtus hereditas ejus legitimum tramitem sequatur. Sin autem usufructuarius [9] tantummodo libertatem imposuerit: siquidem hoc modo, ut cedat usumfructum proprietario: plenissimum jus habeat in servo proprietarius: ut omnia ei servus acquirat secundum ea quæ generaliter in servos, & dominos constituta sunt. Sin vero gratias agendo usufructuarius eum ab usufructu liberaverit, & libertate donaverit: tunc maneat quidem servus proprietario suo annexus: sed non [10] necessitas ei imponatur, donec vivit usufructuarius, vel usufructus constare potest, observare proprietarium, & quædam ministeria [ei] adimplere, sed Judices nostri eum in quiete tueantur. Post usufructuarii autem mortem, vel usufructus quocunque modo interemptionem: tunc serviat quidem domino, & omnia, quæ in medio ad eum pervenerint, hæc suo domino acquirat. Et sit ex nostra constitutione hæc separatio inter servos & liberos: & non secundum jus antiquum idem servus remaneat, & nullum respiciat dominum.

Parentes possunt manumittere per filios cujuscunque sexus, etiamsi non sint in potestate. Salic.

§. 1. Illud quoque huic legi adjicimus, ut explosa antiqua personarum [11] differentia, liceat parentibus tam masculis, quam fœminis, filiis, filiabusve suis in sacris constitutis, sive emancipatis, cujuscunque gradus, mandatum [12] imponere, quatenus servos in libertatem perducant, sive [13] apud Judicem, sive in sacris [14] Ecclesiis [15], sive secundum alium, quem mandator voluerit legitimum modum. cum enim, & in [16] successionibus, & in aliis pene omnibus nulla est inter liberos discretio: oportet hoc observari, & in præsenti casu, maxime pro [17] libertate quam & fovere, & tueri Romanis legibus, & præcipue nostro nomini peculiare est. Dat. 15. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE CONSS. 530.

Potest manumitti, tam in Ecclesia, quam apud judicem, vel in testamento etiam infans, vel ignorans, ut sit civis Romanus. Bald.

2. Idem A. Juliano P. P.

SI quis servo suo libertatem imponat, sive in Ecclesia [18], [sive in æde sacra], sive ad qualecunque tribunal, vel apud eum [Judicem] qui libertatem imponere legibus habet [19] licentiam, sive in testamento, vel alio ultimo elogio, directam, vel fideicommissariam; nullo coërceatur modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem [20] requirere: neque enim [eum] tantummodo civitatem Romanam adipisci volumus, qui major triginta [21] annis existit: sed quemadmodum [22] in Ecclesiasticis libertatibus non est hujus ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ a dominis imponuntur, sive extremis dispositionibus, sive per Judices, vel alio legitimo modo hoc observari sancimus, ut sint omnes cives Romani constituti: ampliandam [23] enim [magis] civitatem nostram, quam minuendam esse censemus.

Si existens sine uxore ancillam propriam in concubinam habeat, & de ejus vel sobolis libertate, vel servitute nihil disposuerit, ad libertatem post ejus mortem perducuntur. Salic.

3. Idem A. Joanni P. P.

SI quis sine uxore constitutus, ancillam suam [24] [sub] nomine habeat concubinæ, & in eadem usque ad mortem suam consuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit, sancimus omnimodo non concedi heredibus defuncti eandem, vel liberos ejus, si etiam liberos habuerit, in servitutem deducere, sed post mortem domini sub certo modo eripiatur in libertatem una cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum superest, damus licentiam quomodo voluerit uti tam ancilla sua, quam etiam ex ea progenita sobole, [&] in suo ultimo elogio quidquid voluerit contra eos disponere, id est, quasi servos eos aliis legare, sive in servitutem heredum nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate [25] eos præterierit, tunc post mortem ejus ad libertatem eripiantur: ut sit mors domini, libertatis eorum exordium. Hominibus etenim uxores [26] habentibus concubinas, vel libertas [27], vel ancillas habere, nec antiqua jura, nec nostra concedunt. Dat. Kalend. Nov. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS 531.

TIT. XVI.

DE LIBERALI CAUSA [28].

De eo, qui filios vendidit.

1. Imp. ANTONINUS A. Saturnino.

REm quidem illicitam [29], & inhonestam admisisse te confiteris, quia proponis *filios ingenuos a te venundatos*. Sed quia factum [30] tuum filiis obesse non debet, adi competentem judicem, (si vis) ut causa agatur secundum ordinem [31] juris. PP. 5. Idib. Februar. *

De exceptione rei judicatæ.

2. Idem A. Veroniano.

SI hi, quos *servos tuos esse* dicis, liberi esse a diversa parte dicentur, de statu eorum more solito quæri oportet: nec enim res judicata [32] qua de proprietate [33] eorum pronunciatum est, opponi causæ liberali potest. Dat. Non. Febr. *Romæ*, MESSALA, & SABINO CONSS. 215.

Si liber homo alienæ ancillæ contubernium sequatur.

3. Imp. ALEXAND. A. Quirino.

SI liber homo alienæ [34] ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum [35] *ut se abstineret*, servus domini mulieris non [36] fit. PP. Non. Februar. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

De re judicata.

4. Idem A. Jocundo.

SI is, *quem in servitutem petebas*, liber (quamvis absente [37] te) causa cognita pronunciatus est: secunda in servitutem petitio ejus dari tibi non debet. Sed si postea, quam cognovisti [38], de sententia judicis appellasti, an jure lata sit, in auditorio [39] quæretur.

De vendita a fisco, & de onere probationis.

5. Idem A. Sabino.

NOn ideo minus in libertatem proclamare potest ea, *quam ancillam tuam esse dicis*, quod eam vendente fisco [40] comparasti. Sed [41] nec hodie ad præscriptionem operatur, quod venditionis tempore major viginti annis fuerit: cum ætatis allegatio non [42] alias possit præscriptionem adversus civem Romanum accommodare, quam si participandi [43] pretii gratia consensum servituti dedisse probetur. † Probationis [44] sane onus, cum ex servitute in libertatem adseritur, ad se recipit: quæ si affirmationem suam non [45] impleat, inconcussum possessionis jus obtinebis.

De eo, qui scripsit se servum esse.

6. Imppp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALER. A. Nobilissimus Cæs Versimeno.

NEc si volens scripsisses [46] *servum te esse, non liberum*, præjudicium juri tuo aliquod comparasses: quanto [nunc] magis, cum eam scripturam dare compulsum [47] te esse testaris?

Si heres veniat contra factum defuncti.

7. Imp. AURELIANUS A. Secundo.

SI ab eo, cujus servus fuisti, manumissus es: frustra libertatis controversiam sustines, maxime [48] ab herede ejus, qui [te] manumisit: cum etsi jure [49] libertas non processerit, respectu tamen aditæ hereditatis voluntatem defuncti, suo consensu firmare debuit.

---

1 Vide *l.* 16. *infr. de lib. caus.* adde *supr. si rector provinciæ.*

2 Possis dicere, κοινὰ καὶ καινά. Hujus enim tituli constitutiones ad omne genus manumissionis referuntur: His denique Justiniani novis constitutionibus vetus jus abrogatur. 3 Nota jus vetus receptum in servis a proprietario manumissis. 4 Id est, ut ab antiquis usitatum erat. Ulpian. 1. §. 19. 5 *l.* 23. *ff. de liberali causa.* 6 De servo consentiente proprietario simul & usufructuario manumisso. vid. *l.* 15. *ff. quibus mod. usufructus.* adde *l.* 6. *ff. de manumiss. testament.* 7 De servo a nudo proprietario manumisso. 8 Servus manumissus a proprietario, liber fit, & tamen servit usufructuario. Quo jure id fieri posse dixeris? servit ut liber. *l.* 11. *supr. de ingenuis.* Multum differunt, servum esse & servire. Illud juris est; hoc facti. 9 De servo a nudo usufructuario manumisso, adde *l.* 2. *ff. de manumiss. vindict. l.* 9. *supr. de usufruct.* 10 Manumissus ab usufructuario non est liber, nec tamen servit proprietario. 11 Olim filiusfamilias jussu patris manumittere poterat: jussu matris non poterat. Paul 1. *sentent.* 13. §. 2. per emancipatos etiam non poterat pater manumittere, *ut hic* Thalelæus notat: per suos poterat. *l.* 51. *in fin. ff. de rit. l.* 30. §. 1. *ff. qui & a quib. manumiss. l.* 13. *ff. de jure patron. l.* 16. *l.* 22. *ff. de manumiss. l.* 4. *l.* 10. *l.* 22. *ff. de manumiss. vindict.* hodie jus aliud est, ut mox dicetur. 12 Parentes possunt servos manumittere per liberos cujuscunque sexus: etiam si non sint in potestate. 13 Manumissiones non tantum fiunt apud judicem, vel in Ecclesiis, sed & alio quovis modo, hoc est, testamento, codicillis, directo, vel per fideicommissum. 14 *supr. de his qui in Ecclesiis manumittuntur.* vide *Concilium Africanum* 1. 15 *l.* 2. *infr. h. t.* 16 In successionibus nulla est inter liberos discretio. 17 Libertas a lege & Principe defenditur. 18 *l.* 1. *in fin. supr. h. t. & supr. de his qui in eccles. manumitt.* 19 *l.* 4. *supr. de vindict.* 20 Infans etiam manumitti potest. *l.* 25. *ff. de manumiss.* Imo & is qui est in utero. *l.* 14. *supr. de fideic. libert.* 21 Olim ætas hæc erat legitima civitatis Romanæ adipiscendæ: & servus ante hanc ætatem manumissus, non fiebat civis, sed Latinus, Theoph. *Instit. de libert.* Ulp. 1. §. 12. *l.* 39. §. 2. *ff. famil.* adde *l. ult. ff. de reb. dubiis. l.* 46. *ff. de manumiss. testam. l.* 13. *in fin. ff. de statulib.* 22 Extensio juris ecclesiastici ad commune. 23 Amplianda magis respublica, quam minuenda. 24 Ancilla domini concubina ejusque liberi, morte & silentio domini fiunt liberi. adde *Novell.* 78. *c.* 4. 25 Silentio libertas conferri potest. 26 Concubinam uxori superducere non licet. vid. *l. un. supr. de concub.* 27 *Al.* liberas.

28 *L.* 40. *D.* 12. & 4. *C. Theod.* 8. Paul. 5. *sent.* 1. 29 Res illicita & inhonesta patri, liberos ingenuos vendere. vid. *l.* 1. *§. de patribus qui filios suos distraxerunt*: adde *l.* 26. *§. de transactionib* adde Paul. 5. *sent.* 1. §. 1. 30 Pater venditos a se filios invito emptore, oblato tamen pretio, potest evincere: ut ita facti sui, altero invito, pœnitere & a contractu suo recedere, suumque factum retractare interdum quis possit: qui casus specialis est. 31 Per adsertorem. Hodie adsertionis solennitas sublata. *l.* 1. *infr. de adsert. tollend.* 32 *l.* 25. §. 1. *ff. h. t.* 33 Alia est proprietatis causa, alia libertatis. 34 Contubernio ancillæ alienæ, liber homo non transit in alterius dominium. 35 Protestatio jure non munita, nullam vim obtinet. *Bald.* 36 Vid. *l.* 1. *infr. de SC. Claudiano.* 37 Sententia liberalis ferri potest absente parte: potest tamen ab ea appellari. 38 Tempus appellationis interponendæ non currit ignoranti. *l.* 3. *infr. quomodo & quando judex.* 39 Causæ appellationum in auditoriis pensantur. 40 Vendita mulier, etiam a fisco, in libertatem proclamare potest. 41 Ratio dubitandi. 42 *l.* 7. *ff. h. t. l.* 1. *ff. quib. ad libert. proclamare.* Ex constitutione Leonis 59 liber homo seipsum vendere non potest, etiam participandi pretii causa. 43 Quemadmodum id fieri potuit, dixi ad *dict. Nov.* 59. 44 Dixi ad *l.* 7. §. *ult. ff. h. t.* 45 *l.* 4. *supr. de edendo.* 46 Vide *l.* 39. *infr. h. t.* adde *l.* 26. *supr. de transact.* 47 Paul 5. *sent.* 1. §. 4. 48 Cur ita? vid. *l.* 31. *ff. h. t. l.* 3. *supr. de reb. alien. l.* 13. *supr. de testam. manumiss.* 49 Directo scil. *l.* 9. *supr. de testam. manumiss.*

De eo, qui nummos accepit, ut manumitteret.

8. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Verinæ.

CUm adfirmes placuisse quondam domino tuo, *ut pro te, & pro filia tua dato* [1] *nummo certæ quantitatis vos manumitteret*, & te tantummodo liberavit: aditus Rector Provinciæ hortabitur [2] eum, salva reverentia, quam patrono liberti solent exhibere, placito suo stare. Dat. Prid. * MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De cognomine.

9. Iidem AA. & CC. Proculo.

CUm precum [3] tuarum conceptio licet eum, contra quem supplicas, *ex ancilla natum esse expresserit*, tamen nomini [4] cognomen, quo liberi duntaxat nuncupantur, addiderit, & non servum esse, sed servili macula adspersum comprehenderit: contra eum, qui servus non est, supplicasse te intelligis [5].

De pactis & administrationibus.

10. Iidem AA. & CC. Stratonico.

LIberos privatis pactis [6], vel actu [7] quocunque administrationis non posse mutata conditione servos fieri, certi juris est.

Si servus honores gesserit.

11. Iidem AA. & CC. Faustino.

NOn [8] mutant servi statum, si ad civiles honores illicite, atque improbe adspiraverint. Unde si status moveatur quæstio, intelligere vobis licet, nihil prodesse posse, quod [9] pater vester civiles honores gessit. Solemnibus itaque ordinatis, apud Præsidem Provinciæ de statu vestro cognoscetur.

De venditione.

12. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI [ex] liberta te natum aliquis comparaverit [10]: statum retines, quem antea habuisti. † Si vero ex ancilla editum naturalis pater, idemque dominus distraxerit, ac post emptori pretium solvisti: non idcirco libertatem consecutus es [11]. PP. 18. Kalend. Maji.

De statu defuncti.

13. Iidem AA. & CC. Paulo.

PRincipaliter de [12] statu defuncti agi non potest. Si vero ex peculio quondam ejus, quem tu bona reliquisse commemoras, res vindicentur, vel ejus filiis moveatur status quæstio: hæc omnia solenniter Præsidali [13] notione decidi debent. Dat. 5. Kalend. Maji.

De effectu litis ordinatæ.

14. Iidem AA. & CC. Quintiano.

LIte ordinata [14], in possessione libertatis, is, de cujus libertate quæritur, constituitur, & interim pro libero habetur. Dat. 4. Kalend. Maji, *Heracleæ*, AA. CONSS.

De probationibus.

15. Iidem AA. & CC. Palladio.

NEc omissa professio [15] probationem generis excludit, nec falsa simulatio veritatem [16] minuit. Cum itaque ad [17] examinationem veri, omnis jure prodita debeat admitti probatio: aditus Præses Provinciæ, solennibus ordinatis, prout juris ratio patitur, causam liberalem inter vos decidi providebit.

De minore in dotem data.

16. Iidem AA. & CC. Diogeniæ.

SI ministerium [18] tuum quasi libera exhibuisti; ac te nesciente quasi ancilla in dotem data, conscriptum instrumentum est: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maxime cum te minorem ætate fuisse commemores, & placuerit minores [19] viginti annis nulla ratione mutare statum [posse,] ac pro liberis servos fieri: ne ante [20] libertatem inconsulte amittant, quam alii propter ætatis rationem sine consilio præstare non possunt. PP. 6. Id. Maji, *Hadrianop.* AA. CONSS.

Si quibusdam ex pluribus fratribus quæstio moveatur.

17. Iidem AA. & CC. Resino.

MUltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, post delictis, vel casibus intervenientibus, singulorum causæ status separantur. Nihil itaque prohibet eundem, & tibi non [21] movere quæstionem [status] & eos, quos fratres tuos adseveras, in servitutem vindicare, sive retinere. Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem, aliæ sunt probationes necessariæ: nam quod [22] tibi non movetur quæstio libertatis, eorum non idoneam constat habere probationem.

De locatione.

18. Iidem AA. & CC. Zotico.

AD probationem ingenuitatis ab eo, contra cujus successores postulas, facta tibi [23] locatio non sufficit: nec [24] tamen hoc solum ad servitutis vinculum argumentum est idoneum. S. Id. Jul. *Philippopol.* AA. CONSS.

Si ab alio manumissus, ab alio servus dicatur.

19. Iidem AA. & CC. Paulo.

PRincipaliter causam ejus, de quo supplicas, esse, quam tuam perspicimus: nam cum te eum ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest [25] magis solenniter suum tueri statum: & consequenter [26] tua etiam agetur causa: nam si ab eo contra quem fundis preces, servus dicatur, eique libertas ex manumissione tua vindicetur: probatio servitutis originis, & beneficium manumissionis libertatem illi adsignans, tuum etiam jus patronatus tuetur. Si vero consentiat servituti, tunc jure concesso, adito Præside Provinciæ, eum invitum etiam defendere poteris.

De libertate non revocanda. De his quæ non manumittendi causa fiunt.

20. Iidem AA. & CC. Æternali.

SIcut [27] semel præstitam libertatem revocari [28] non licet: sic per ea quæ non [29] manumittendi causa domini cum servis [propriis] agunt, nihil sibi detrahunt. S. 6. Kal. Septembr. AA. CONSS.

Esse in possessione servitutis vel libertatis.

21. Iidem AA. & CC. Thrasyllæ.

EAm, quæ in possessione [30] libertatis non sine dolo [31] malo reperitur, in servitute constitutæ simile [32] habere præjudicium, Edicto Perpetuo cavetur. [Sed] si controversia erit, utrum ex servitute in libertatem petatur, an ex libertate in servitutem, sui [33] conceptione manifeste probatur: nec quicquam juris ancillæ dolus propriis dominis aufert. S. Non. Octobr. *Sirmii*, AA. CONSS.

De natalibus, & de confessione.

22. Iidem AA. & CC. Pardalæ.

PArentes, natales [34], non confessio adsignat. Quapropter si ex ancilla nata, post ad libertatem manumissa pervenisti: te [35] *servam professa* [36] velut ex ancilla altera natam, hujusmodi simulatione [37] vel errore quæsitam manumissione libertatem amittere minime potuisti: cum servi [38] nascantur ratione certa, non confessione constituantur. Dat. 5. Kal. Decembr. AA. CONSS.

De obsequio præstito.

23. Iidem AA. & CC. Musciæ.

SI tibi testamento directa libertas a domino relicta est, & ex eo successerunt scriptæ [filiæ] [39]: non idcirco quod secundum ejus voluntatem, vel contra, de filiabus [40] uni præstas obsequium [41], cæteræ filiæ tuam rescindere possunt libertatem.

De confessione apud acta.

24. Iidem AA. & CC. Sebastiano.

INterrogatam, & professam apud acta *se esse ancillam*, hujusmodi factum defensionem libertatis non excludit [42].

De instrumentis manumissionis.

25. Iidem AA. & CC. Licentiano.

SIcut instrumenta [43] prætermissa [44] manumissionis recte factæ nullum adferunt præstitæ libertati præjudicium [45]: ita si servum ad libertatem perduxisti, instrumentorum amissio nihil ei nocere potest. S. 5. Id. Februar. CC. CONSS.

1 Id est, data summa aliqua pecuniæ. 2 Hortandus est dominus, ut servet pactum cum servo suo habitum. vid. *l. 9. in fin. supr. de cond. ob caus.* 2 *Fead. ult.* id est, cogendus est moderate, ut hortationi nonnihil sit immistum necessitatis. Ideoque Græci sic legunt, ἀναγκάζεται. 3 Confessioni & libello supplicantis in ejus præjudicium, non in favorem statur. 4 Cognomen liberis hominibus usurpare licuit, servis non licuit, sic apud Athenienses decreto sancitum fuit: Ne fortissimorum virorum nomina, Harmodii scil. & Aristogitonis, qui libertatis recuperandæ gratia Hippiam tyrannum interficere adorsi erant, unquam servis indere liceret. Nefas enim ducebant nomina libertati patriæ devota, servili contagio pollui. Gell. 9. *cap.* 2 Hinc etiam colligitur, Libertos nomen patroni adsumpsisse, suoque (quod unicum ante habebant) cum prænomine adjunxisse. Eo alludens Persius, *verterit*, inquit, *hunc dominus, momento turbinis exit Marcus Dama.* Idem testatur Artemidorus *lib. de somniis.* 5 Contrarius sibi ipsi testis non auditur. vid. Olden. orp. *cap.* 7 *n.* 1. *de testibus* 6 *l. 37. ff. h. t.* Goth. Ad hanc legem vid. Alciat. *lib. 2. paradox. cap.* 5. Augustin. *lib. 3. emendat. c.* 8. Cujac. *lib. 5. obs. c.* 40. S. L. 7 *l. 2. supr. de ingenuis manumiss.* Cujacius legit, *vel actus cujuscunque administrati rationem*, ita quoque Græci legunt. 8 *l. 28. l. 38. J. h. t. l. 10. supr. de probat. l. ult. J. si servus aut libert. lib. 10. tit.* 32. *l. 3. ff. de off. prætor.* his adde quæ scripsi ad *Novell.* 117. *c.* 11 ad eundem modum Tertullianus *lib. de præscript.* originis & successionis Apostolicæ jactatores, negat continuo Apostolicos esse, & tamen recte cum hujusmodi hominibus [illegible] ignorante contrahitur. *argum. l. 3. ff. de SC. Macedon.* 9 Vid. [illegible] *ad l. Fab. de plagiar. l. ult. infr. de fugit. lib. 11. tit.* 63. 10 *l. 4. §. 2. ff. de manumiss.* 11 Imo consequi debes, *l. 1. S. h. t.* 12 *J. ne de statu defunct.* 13 *l. 3. J. ne de statu defunct.* 14 Vindiciæ dantur secundum libertatem. *l. 24. 25. §. ult. ff. h. t. l. 1. supr. qui dare tutor. l. 2. § 24. ff. de orig. jur.* adde *l. 21. infr. h. t.* dixi ad leges 12. tabular. *tit.* 22. [illegible] de ordinatione libertatis, vid. Cujac. 18. *obs.* 23. 15 *l. 39. infr. h. t.* hoc itaque referendum videtur ad professiones natalium, de quibus dixi ad *l. 6. supr. de fide instr.* 16 [illegible] alia simulatio veritatem non minuit, *ut hic*, & *l. 5. supr. de jur. & fact. ignor. l. 6. ff. ad municip.* 17 Ad examinationem veri, omnis justa probatio admittenda. 18 Liber ministerium alteri exhibere potest. *l. 2. 6. & 11. supr. de ingenuis manumiss.* 19 *l. ult. supr. de ingenuis manumiss.* 20 *l. 5. supr. h. t. l. 7. §. 1. ff. h. t.* 21 Absurdum est ut quis ultro libertatem suam amittere possit ea ætate, qua alii libertatem conferre non potest. 22 *l. 7. supr. de ingenuis. l. 17. supr. de probat.* 23 *d. l.* 17. 24 Etiamsi servus rem aliquam a domino conducit, non ideo fit liber. 25 Facit *l. 22. supr. de probat.* 26 Causa dicitur principaliter pertinere ad eum cujus magis interest. *Bald.* facit *lex 3. 4. 5. ff. eodem.* 27 *d. l.* 5. 28 Semel præstita servo a domino libertas, amplius ab eodem domino revocari non potest, *ut hic. Synops. Basil.* 48. *tit.* 20. *cap.* 20. Nihil difficilius revocatur quam libertas *l. 26. infr. h. t.* 29 Vid. *l. 24. §. 8. ff. de fideicomm. libert. l. 17. §. 1. ff. qui & a quib. manum.* 30 *l. 14. supr. h. t. l. 4. supr. ubi caus. stat.* 31 *l. 7. § 5. vers. Etsi ff. h. t. l. 15. supr. de prob.* 32 Paria sunt in servitute constitutum esse, & dolo malo in possessione libertatis esse. 33 *l. 22. in fin. J. de evict.* 34 Parens is proprie est ac vere, ex quo nos geniti, non qui nos filios ac liberos appellat. Parentem enim natales faciunt, non confessio, *ut hic.* hac ratione servi nascuntur [illegible] confessione non constituuntur. *in fin. infr. eodem.* Quod autem hic dicuntur *natales nobis parentem adsignare*, nihil aliud est, quam nos eam sortiri conditionem quam parens habuit cum ei nasceremur. Cæterum non ut natalibus nostris continuo, vel liberi, vel servi dicimur: ita natalibus patris, liberi continuo videmur. *l. 10. supr. de probat.* Goth. Vid. hic. Brisson. *lib. 1. selectarum cap.* 5. S. L. 35 *Te velut ex altera natam ancillam, servam professa quæsitam manumissione libertatem, hujusmodi simulatione, vel errore amittere &c.* quidam ita legunt. 36 Mutatio hæc multiplex. Ancilla nata ex Arethusa, manumissa est: manumissa postea se ancillam quasi ex Dorcade confessa est, hujusmodi confessio sive simulationem voces, sive errorem, quæsitam semel manumissione libertatem non eripit. 37 *l. 15. supr. h. t.* 38 Servitus confessione nuda non contrahitur, sed vel natura, *ut hic.* vel lege. 39 *Scriptis*, ita legitur *in libris Basilicis* 40 *Filiis*, *libri Basilican* 41 Ex obsequio uni heredum præstito a servo libertate donato, præjudicium libertati non fit. vid. *l. 2. supr. h. t.* 42 Si modo metu & impressione alicujus terroris confessio apud acta facta sit. Paul. 5. *sentent.* 1. §. 4. alias confessio apud acta præjudicat, donec contrarium probetur. 43 Facit *lex* 10. *in fin. supr. de fide instr. l. 15. supr. de jure dotium.* 44 Mos fuit apud veteres manumissis instrumenta manumissionis tradere, *ut hic*, & *l. 26. J. h. t.* eadem ratione instrumenta appellari puto *in l. 8. §. 1. ff. quod met. caus.* 45 *Vitium*, quidam ita legunt, eamque lectionem Græci probant, apud quos legitur ἐλάττωμα. Cujac. 18. *obs.* 22.

De

De libertate non adimenda, de instrumento manumissionis.

26. Iidem AA. & CC. Modesto.

SIcut datam libertatem manumissis adimere [1] patronus non potest: ita manumissionis [2] instrumentum præstare cogitur.

De re judicata, de collusione & confessione ejus qui controversiam passo successit.

27. Iidem AA. & CC. Austerio.

ARrianus mota sibi quæstione a Leonide, *liber fuit pronunciatus* [3]: in servitutem a victo iterum non recte petitus est. Coheres [4] etiam tibi ab Arriano datus, colludens cum eo, sive heredibus ipsius qui status [ei] moverat quæstionem, nihil tibi obfuit: nec ea, quæ in confessione inter eos venerunt, statum veritatis, vel nomen substantiæ defuncti mutare potuerunt.

De statu & dignitate parentum.

28. Iidem AA. & CC. Eurymedonti.

AVi paterni magistratu functi dignitas [5], ad libertatis probationem nihil nepoti prodest: si quidem in liberali causa matris [6] non patris inspicitur conditio. Sed nec materni [7] avi sola sufficit: cum licet avia quoque libera probari possit, multis tamen ex causis status mutari consuevit. *Sirmii*, 4. Id. April. AA. CONSS.

De redempta ab eo, in cujus fuit contubernio.

29. Iidem AA. & CC. Troillæ.

DE ancilla matre natam, & ab eo redemptam, in cujus fuit contubernio [8], si non manumittitur, in servitute permanere non ambigitur.

De obsequio non præstito.

30. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

SOlo obsequii [9] non præstiti velamento, data libertas rescindi non potest.

De quæstione improbe mota.

31. Iidem AA. & CC. Cassianæ.

SI tibi servitutis improbe moveatur quæstio: solennibus ordinatis, de calumnia [10], vel injuria (prout vindictæ viam elegeris) habita contestatione, posteaquam servus non esse fueris pronunciatus, adversus eam sententiam postulare potes: tunc demum etiam de his, quæ direpta probaveris, restitutionem (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus. S. 5. Id. Octobr. CC. CONSS.

De subscriptione filiorum domini manumittentis.

32. Iidem AA. & CC. Athenaidi.

SUbscriptio [11] filii [12] domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

De eo, qui acccepta pecunia manumisit.

33. Iidem AA. & CC. Melitianæ.

LIcet accepta [13] pecunia dominus te manumisit; tamen tributa libertas rescindi non potuit. S. 4. Id. Novembr. CC. CONSS.

De concubinatu.

34. Iidem AA. & CC. Eremoniæ.

LIbera, concubinatus ratione non constituitur ancilla [14]. Dat. Id. Nov. CC. CONSS.

De eo, qui pupilli res velut tutor administravit.

35. Iidem AA. & CC. Attalo.

NOn idcirco minus, quod pupilli res velut [15] tutor administrasse dicitur, ex ejus persona servitutis pati quæstionem potest.

De pactis.

36. Iidem AA. & CC. Theodoro.

POst [16] certi temporis ministerium ancillæ, *liberam eam esse cum ea paciscendo*, conventionis obtemperandi legi domina nullam habet necessitatem: utque hoc verum est, ita [17] e contrario, si filios suos constituta cum his, libera [18] in ministerium tibi tradere promisisse [19] probetur, parere placitis non compellitur.

De venditione hominis liberi.

37. Iidem AA. & CC. Olympio.

SI filium [20] tuum liberum genero vendidisti [21]; qui tam proxima [22] necessitudine conjunctus, conditionis ignorantiam simulare non potest, utrisque [23] sociis criminis accusator deest.

De Limenarchis.

38. Iidem AA. & CC. Philesarpho.

NOn [24] idcirco minus, quod te *Limenarcha* [25] creato nemo contradixit reipublicæ nomine, moveri tibi status quæstio potest. Dat. 16. Kal. Januar. *Nicomed.* CC. CONSS.

De professione.

39. Iidem AA. & CC. Potesentico.

LIberos *velut servos se profitentes* [26], statum eorum mutare non posse constat. S. 6. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De altera parte absente.

40. Exemplum sacrarum literarum AA. & CC. ad Verutum.

JUxta Edicti nostri continentiam [27] in liberalibus quoque negotiis, sive de libertinitate, sive de ingenuitate [quæstio] moveatur, absente [28] nihilominus una parte causam discuti, & pro justitiæ ratione sententiam proferri, nihil prohibet.

De epistolis.

41. Impp. CONSTANTIN. & LICINIUS AA. ad Eutychium Præsidem Cappadociæ.

JUbemus omnes epistolas [29] actricis, quas ad Ælium *tanquam* [30] *principalem* [31] fecerat, inanes ac vacuas esse, atque in irritum devocari: ac de ingenuitate ejusdem Ælii requiri: nec mulieri id obesse, *quod ad eum tanquam decurionem* [32] *ac principalem scripserit*, vel id, quod idem se finxerit decurionem, vel principalem: maxime cum non solum testium professione, & cognationis ejus jugum servile cognoscitur, verum etiam voce [33] propria ejusdem Ælii apud aliud [34] judicium patuerat, quod conditionis servilis videretur.

De filiis natis ante, vel post litem contestatam super statu matris.

42. Imp. CONSTANT. A. ad Maximum P. P.

PLacuit eos, qui nascuntur, matrum [35] conditionibus uti, quarum mox [36] visceribus exponuntur. Ante [37] vero litem nati, suo nomine omnes in quæstionem vocentur: quoniam hos solos, qui in [38] lite nati erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut justis tradi dominis, aut libertate cum lucis [39] auctoribus frui. Dat. Prid. Id. Julii.

TIT. XVII.

DE ADSERTIONE [40] TOLLENDA [41].

Qui de possessione libertatis in servitutem provocatur, per procuratorem potest respondere. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

LItes super servili conditione movendas, ad clementiorem tam examinationem, quam terminum transferimus: jubentes. si quis vel adhuc serviens liberum se esse dixerit, vel in libertate commorans, ad servitutem vocatus fuerit: adsertoris difficultatem in utroque casu cessare [42], ipsumque per se [&] ad intentionem ejus, qui dominum sese adserit, respondere: & si ex possessione libertatis ad servitutem ducitur, etiam procuratorem dare minime prohiberi: quod his, qui ex servitute ad libertatem prosiluerint,

1 *l.* 20. *C. h. t.* 2 *l.* 25. *C. h. t.* vide quæ notavi ad *l.* 9. *ff. de novationibus.* 3 Liber pronunciatus ab adversario nunquam in servitutem peti potest: ab alio posse videtur, *arg. l.* 63. *ff. de re judic.* 4 Coheredis confessio super statu defuncti non præjudicat coheredi contrarium adserenti. *Salicet.* 5 *l.* 10. *C. de probationib.* facit *l.* 11. *C. h. t.* 6 In libertatis causa, matris non patris inspicitur conditio, *ut hic*; & *l. ultim. C. eodem.* In nobilitatis causa contrarium hodie observatur. vide quæ dixi ad Ulpian. 5. §. 8. 7 Avi paterni vel materni ingenuitate nemo probatur omnino esse ingenuus. 8 Qui ancillam redimit ut ea concubina utatur, eam non liberat. *l.* 34. *C. eodem.* vid. tamen *l. ultim. C. comm. de manumiss.* 9 Non necessarii, aliud si alimenta denegant. *l.* 6. *ff. de agnosc. lib.* 10 Qui per calumniam dicitur servus, probata causa liberali potest injuriarum experiri. *l.* 39. §. 1. *ff. h. t.* vid. *l.* 9. *l.* 10. *C. de injur.* 11 Tenet manumissio a domino facta, licet manumissioni filius non subscripserit. 12 Puta heredi. *l.* 13. *C. de testament. manumiss.* 13 Dominus accepta pecunia potest servum manumittere, *ut hic*, ut pater filium. *l.* 107. *ff. de verborum obligat.* dicendum alias videbatur manumissionem gratuito fieri, vel omnino non fieri. 14 *l.* 29. *C. h. t. v. l. unic C. de SC. Claud.* 15 Pupillus tutorem quondam suum, servum potest dicere: id est, Etiamsi servus titulum domini administraverit, non tamen efficitur libertus. 16 Pactum inter dominum & ancillam non adstringit. *l.* 13. *in fin. C. de transact.* Igitur ex pacto libera non erit, quæ se liberam pacta fuerit, cum ancilla esset: quemadmodum per contrarium ei quæ cum huis est libera, pactum non nocet, quo se ancillam esse pacta est. *Synopsis Basil.* 48. *Tit.* 26. *ex tit.* 26. *c.* 34. 17 Vid. *C. eodem.* 18 *Cum iisdem libertate &c.* ita emendo, hoc nimirum sensu: Servus cum domino stipulari non potest, ut certi temporis ministerio alicui exhibito fiat liber: ita nec filius, ut certi temporis obsequio alicui exhibito emancipetur. Priori pacto dominus non tenetur. & ita quadrat comparatio: nisi malis ita cum Græcis, Ancilla pacto non fit libera. Libera pacto non fit serva. 48. *Ecl.* 20. *c.* 34. vel melius dic: Pacto non potest effici, ut post certi temporis ministerium fiam liber: & vice versa, pacto non potest effici, ut post certi temporis ministerium fiam servus una cum liberis meis, & priori pacto adversus te agere non possum. & posteriori adversus me vel liberos meos agere non potes. 19 *l.* 1. *C. h. t.* 20 *l.* 1. *C. h. t. l.* 1. *C. de patrib. qui filios distraxerunt.* 21 Qui sciens liberum hominem vendit, plagium committit. 22 Inter proximos & cognatos præsumitur scientia. vid. *l.* 7. *C. de in integrum restitut. min.* 23 Participes ejusdem criminis invicem se non excusant. *l.* 16. *in fin. ff. de quæstion.* 24 Vid. *l.* 11. *C. h. t.* 25 De Limenarcha dixi ad *l.* 4. *ff. de fugitivis. l.* 18. §. 10. *ff. de munerib.* 26 *l.* 6. *l.* 15. *l.* 22. *l.* 24. *C. h. t.* apud officium aliquod scilicet. vid. Paul. 5. *sent.* 1. §. 3. 27 Id est, formulam, tenorem. 28 *l.* 4. *C. h. t. l.* 27 §. 1. *ff. h. t. l.* 1. §. 2. *C. tit. prox.* 29 Epistolis ingenuitas probatur. *l.* 22. *C. de agricol. lib.* 11. *tit.* 67. sed & consanguinitas. *l.* 13. *supr. de probat.* licet adversus epistolam contrarium possit probari, admittitur enim probatio per testes, per cognatos: imo propria confessio admittitur. *l.* 29. *C. de probat.* 30 Si dominus ad servum tanquam ad principalem civitatis literas dederit, non ea ratione liberum facit. 31 Principales de quibus *hic*, & *l.* 42. *C. de decurionibus. lib.* 10. *tit.* 31. *l.* 5. *in fin. C. de cohort. lib.* 12. *tit.* 58 *l. unic. in fin. C. de imponenda lucrativa descript. lib.* 10 *tit.* 35. *l.* 4. *C. Theod. de extraord. sive sordidis muneribus. lib.* 11. Isidor 9. *Etymol.* 4. decurionum primi, quorum distributi num omnium forma procedit *C. Theod. de iis quæ ad. vel off. p. h. ger. l.* 4 *C. Theod. de extraordin. muner.* Hos intelligit Tertullianus *lib. de corona*, *Coronatur*, inquit, *& vicinus nunc ex principalium proprietatum (lege promotionum) exultatione.* Illic tamen Gothofredi interpretantur principum nativitates. Hi erant decem vel quindecim vel viginti pro curiarum amplitudine. Inde *decem primi curiales*, *l.* 2. *in fin. Cod. Theod. de* [illegible] *l.* 44. *l.* 12 *Cod. Theod. de his, quæ super relat. l.* 39. *C. Theod. de episcopis & clericis.* Iidem *viri principales* Apulejus 8. *de Asino*: *principales civitatum* dicuntur. *l.* 27 §. 1. *ff. de pœnis. l.* 2. §. 1. *C. quando & quibus quarta pars lib.* 10. *tit.* 34. Firmicus 5. Mathes. 2. Salvianus 5. *de* [illegible] *Dei judicio.* Hinc *principales Antiochenses*, *l.* 2. *C. de excusat. mun. lib.* 10. *tit.* 47. *Alexandrini principales*, *l.* 56. *C. de decurionib.* qui & *summates ordinis Alexandrini*, *l.* 57 *d. tit.* 32 Si dominus ad servum tanquam ad decurionem litteras miserit, eum liberum non facit. 33 Voce propria condemnari, damnatio maxima est. 34 Confessio facta in uno judicio, nocet in alio. 35 *l.* 28. *C. h. t. l.* 7. *C. de rei vindic.* Goth. Vide hic Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 17. *num.* 23 Ans. 36 *Partus*, viscerum matris portio. 37 De liberis ante litem natis. 38 De liberis post litem natis. vide *l.* 10. *ff. de usuris.* 39 Id est, cum parentibus. sunt enim nobis parentes lucis autores.

40 *Adsertio*, est defensio ejus, qui status controversiam patitur. Adsertor, vindex: alienæ vindex libertatis. Theoph. *Inst. de his per quos agere.* dixi *in Topicis Ciceronis in loco Notationis.* Ideo admittebatur adsertor, quia is, cujus status vocabatur in dubium, videbatur ea de re per se agere non posse, sed per adsertorem tantum, ne alioquin videretur servus egisse in dominum. vide *l.* 1. 2. 3. 4. *C. Theod. de liberali causa.* vide Paul. 5. *sent.* 1. §. *ult.* Mart. 1. *epigr.* 53. *Adsertor veniat satisque præses, Et cum se dominum vocabit ille Dicas esse meos manuque missos. Hoc si terque quaterque clamitaris Impones plagiario pudorem* adde Quintil. 5. *cap.* 2. & 48. *Ecl.* 20. περὶ ἀνδραποδισμοῦ: id est, adsertione in servitutem, vide Suetonium *in Domitiano*, ubi de persuasoriis adsertionibus. 41 Cur tollitur adsertoris usus? quia diu trahitur judicium liberale. Quod jus hodie sit, mox dicam. 42 Hodie in causa libertatis non est necessarius adsertor. Nam ipse aut per se causam agit, cui fit status controversia, aut per procuratorem, si ex libertate in servitutem petatur: non si ex servitute in libertatem. *C. h. t.* quia servus esse præsumitur, qui est in possessione servitutis, & servus habere ad litem procuratorem non potest. In hoc autem differt procurator ab adsertore, quod adsertor suo periculo causam agit, & satis præstat judicio sisti, & res salvas fore quas tenet is, qui servus dicitur. *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de liberali causa.* Et si defecerit in causa (quod non debet. *l.* 2. *C. h. t.*) tenetur pœnali actione. Ista omnia cessant in procuratore

penitus

penitus interdicimus: illis legibus, quæ dudum & ſecunda [1], & tertia [2] vice adſertorias lites examinari præcipiebant, in poſterum conquieſcentibus: cum ſit juſtum primam definitionem in ſuis manere viribus, cum provocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta ad ſimilitudinem aliorum negotiorum judex, ad quem res ex provocatione deducitur, eam examinabit: cujus & ipſius judicium ad ſecundam exquiſitionem minime deducetur occaſione legum, quæ ſuper adſertoriis litibus poſitæ ſunt. §. 1. Super peculio [3] etiam eorum, vel aliis rebus, aut cauſis veterem defenſionis obſervationem tollimus: præcipientes illorum tantummodo peculia, qui ex poſſeſſione ſervitutis ſuper libera conditione litigant, aliaſque res, quæ vindicantur, in tuto pro diſpoſitione judicis collocari. §. 2. Omnes vero, qui pro libertate periclitantur, ſi quidem poſſunt fidejuſſorem dare, eum exigi. Sin vero revera datio ejus impoſſibilis eis ſit, hocque judici manifeſte oſtendatur: juratoriæ cautioni committi. Scientes, quod ſi poſt hujuſmodi expoſitionem abfuerint, & Edictis citati [4], in abſentia nihilominus per unum annum duraverint, omnimodo ſervituti obnoxii erunt, & ejus dominio, qui litem eis intulit, ſine ulla dubitatione adſignabuntur.

§. 3. Scire vero eos volumus, qui aliquem ad ſervitutem vocant, quod ſi poſt primam accuſationem in quocunque judicio, vel ex divali juſſione factam, & [poſt] admonitionem ei oblatam, qui ſervus eſſe dicitur, in alio [5] judicio eum accuſaverint: præterquam ſi ejus occaſionem ipſe, qui ſervus eſſe dicitur, præſtiterit: etſi domini ſint, ſuo jure privabuntur. Dat. 3. Id. Decemb. Dom.

Si is, qui de ſervitute proclamat in libertatem, moriatur lite pendente, finitur cauſa. Salic.

2. Idem A. Joanni P. P.

EXpeditam antea quæſtionem, in præſenti autem ex noſtra lege, quam de adſertione tollenda poſuimus, in quandam difficultatem incidere periclitantem, compendioſo remedio fulciendam eſſe cenſemus. Cum etenim per adſertores ſuper libertate judicium agitabatur, ſi in medio, adſertore litem agente, adſertus ab [hac] luce fuerat [6] ſubtractus, neceſſitas imponebatur nihilominus adſertori litem implere: ut emptor, ſi victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regreſſum adverſus venditorem: ut ei, quaſi liberæ perſonæ venditor reddat id, quod emptionali [7] inſtrumento continebatur, vel [8] natura contractus exigebat. In præſenti autem, quia adſertorum vana nomina rejecta [9] ſunt: ſi perſona, pro cujus conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum judicium poteſt adimpleri, una [10] tantum perſona in judicium veniente? Sancimus itaque in præſenti caſu licentiam eſſe emptori adverſus ſuum auctorem venire, quatenus vel oſtendat [11] venditor ſervum ſe vendidiſſe: vel ſi non [12] potuerit, quaſi libera perſona vendita, evictionis periculum ad eum revertatur.

TIT. XVIII.

QUIBUS AD LIBERTATEM PROCLAMARE [13] NON LICET: ET DE REBUS EORUM, QUI AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON PROHIBENTUR.

Si venditus non eſt pretium participatus, in libertatem ſe proclamat, alias ſecus. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Proculo.

DIſpar [14] cauſa eſt ejus, qui diſſimulata conditione ſua diſtrahi ſe paſſus eſt, & ejus, qui pretium participatus eſt. Nam ſuperiori quidem non denegatur libertatis defenſio: poſteriori autem, & ſi civis Romanus ſit, & participatus eſt pretium, libertas denegatur. † Eandemque [&] in eo diſtinctionem adhibendam, cui [15] fideicommiſſaria libertas debetur, meritiſſimi [16] juris auctores reſponderunt. PP. Kal. Maji, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Servi effecti propter delictum inſigne, non poſſunt in libertatem proclamare. Salic.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Melanæ.

DE latronum familia [17] deſcendentibus, ex largitione principali [18], vel auctoritate fiſcali ſervis factis, retro principes libertatem denegari decreverunt.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum P. P.

SI quis [19] in libertatem proclamaverit, id, quod apud ſe eſſe ejus, qui ſe dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur, *reddi* [20] *ac deferri* Judex protinus pronuntiabit. † Quod vero petitur, ſi fuerit negatione dubium [21], per cautionem conſervabitur ac petitio differetur: ut ſi fuerit approbata libertas (quoniam & ipſis, qui his rem commiſerunt, medendum eſt) geſtarum rerum ab eodem ratio, atque omne, quod debetur, repoſcatur: ut ſervitute depulſa, qui pro domino quondam fuerat, habeat, quod ut ſervo dominii jure largitus eſt; & quæ ex earum rerum quæſtu ac fructibus congregata ſunt, & quæ de furtivis compendiis obſcure capta ac parata ſunt; cum liberum eſſe non oporteat, quod apud ſervum dominus peculii nomine collocaverat. Ea vero, quæ teſtamento, vel donatione quæſita ſunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta confectaque ſunt, eidem ingenuo deputentur: quæ tamen univerſa exacto libertatis judicio, quatenus a ſupradictis rebus diſcernuntur, in ſequeſtro [22] eſſe oportet: ut his ab utroque deductis, atque in medio [23] collocatis, ad eorum proprietatem uterque contendat. Dat. 15. Kal. Mart. *Theſſalonicæ*, SEVERO & RUFINO CONSS. 324.

TIT. XIX.

DE ORDINE [24] COGNITIONUM [25].

Pendente lite ſuper ſtatu, non poteſt ſervus de crimine ſuum accuſare adverſarium. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Vitalio.

CUm & ipſe [26] confeſſus es, *ſtatus te controverſiam pati:* qua ratione poſtulas, priuſquam de conditione conſtaret tua, accuſandi [27] tibi tribui poteſtatem contra eum, qui te ſervum eſſe contendit? Cum igitur (ſicut allegas) ſtatu tui generis fretus es: juxta jus ordinarium Præſidem [28] pete, qui cognita prius [29] liberali cauſa, ex eventu judicii, quid de crimine [30] ſtatuere debeat, non dubitabit. PP. Id. * MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De libertate prius, quam de hereditate cognoſcitur, ſi de ea principaliter quæratur: ſecus ſi incidenter, & de hereditate principaliter. Salic.

2. Idem A. Gallo.

SI de hereditate [31], & libertate controverſia eſt, [prius [32]] agi cauſa libertatis debet: Sed ſi de hereditate agetur: ordinanda prius quidem eſt cauſa libertatis: ſed ſufficit [33] ei, qui libertate utitur, ad victoriam de hereditate ſecundum eum eſſe pronunciatum. PP. 5. Idib. Auguſt. MAXIM. II. CONS. 224.

Quando pœna delicti dependet a ſtatu, quæſtio ſtatus eſt prius determinanda. Bald.

3. Idem A. Valerio.

SI [34] crimen aliquod inferatur ei, *quam ingenuam eſſe dicis*, ante liberalis cauſa ſuo ordine agi debet, cognitionem ſuam Præſide præbente: quoniam neceſſe eſt ante ſciri, ſi delictum probatum fuerit, [utrum [35]] ut in liberam, & ingenuam, an ut in ancillam conſtitui oporteat [judicium].

Si ſit quæſtio de ſtatu accuſati, prius de ſtatu debet cognoſci, quam ſuper crimine pronunciari. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Menedemo.

SI ſtatus controverſiam pateris, lite prius liberali terminata, ſi pro te fuerit pronunciatum, agere etiam adverſus eum, qui ſe dominum tuum eſſe contendit, non prohiberis. Quod ſi ideo te ab accuſatione [36] elidat, quaſi ſervum non proprium, ſed alienum: liberale quidem judicium ceſſat, cauſæ autem examinatio apud eum, qui judicat, oſtendet, utrumne accuſatio induci debeat propter ſtatum perſonæ, an evaneſcat. Dat. 10. Kalend. Decembr. GORDIAN. A. & AVIOLA CONSS. 240.

Quæſtio, vel exceptio ſtatus impedit eum, de cujus ſtatu quæritur, actiones movere vel exercere, prius quam de ſtatu fuerit cognitum. Salic.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Alpheno.

CUm ſtatus quæſtionem tibi moveri, & te debita [37] velle petere commemores, ordinarium eſt, prius ſolennibus interpoſitis (ſi hoc juris admiſerit ratio) cauſam liberalem apud Præſidem provinciæ decidi: ut ſi liber fueris, vel ſervus non eſſe pronunciatus, tunc tibi jure debita reſtitui jubeat: cum hoc incerto, utrumne tibi libero conſtituto an domino tuo (ſi ſervum te ſententia declaraverit,) debeatur, ad ſolutionem debitorem tuum urgeri non oportet. S. Prid. Kalend. Maji, *Beraci*, AA. CONSS.

De rebus raptis ab his, quos ſervos tuos contendis, non prius quæritur quam cauſa ſervitutis & libertatis deciſa fuerit. Salic.

6. Iidem AA. & CC. Alexandriæ.

SI res tuas raptas [38], vel amotas [39] eſſe dicis ab his, *quos ſervos tuos eſſe contendis*, hique in libertatem proclamaverint: cauſa liberalis prius adverſus eos, & tunc damni dati, rerumque amotarum lis apud Præſidem provinciæ conteſtanda eſt: ut ſi quidem liberi, vel ſervi non eſſe pronuncientur, tunc demum damni dati, & amotarum rerum

1 Hodie igitur liberale judicium iterari prohibetur ſublatis adſertionibus profuſoriis: id eſt, his, quæ dicis cauſa inſtituebantur, non ſtrenua opera: alias retractatio cauſæ, veluti ex oratione Divi Marci non eſt ſublata. *l.* 1. §. 3. *ff. ne de ſtatu.*
2 Proclamatio in libertatem, *præjudicium*, ob id dicta, quod iteraretur terque quaterque. Martialis 1. *epigramm.* 53. *ſi terque quaterque clamitaris.* Apud Græcos in hac lege eſt ἐν τῇ τρίτῃ, καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ: ſervitus non iteratur. *l.* 4. *ſupr. de liberali cauſa.*
3 Pecunia bonave ejus, qui de ſtatu ſuo litigat, ſequeſtro non debent deponi, niſi ex ſervitute proclamaverit in libertatem, quod intellige ex *l.* 3. *J. tit. proxim.* & *l. ult. J. de ordine cogn.* 4 Is, qui ſervus dicitur, ob ſolam contumaciam ſervus pronunciatur: cum tamen in omnibus aliis cauſis contumax, ſi bonam cauſam habuerit, vincere ſoleat: idque fit ob cauſam perjurii. *l.* 41. *S. de tranſact.* 5 Apud quem ſtatus controverſia incepta, apud eundem finitur: alias, qui ſervum vindicat, cauſa cadit. 6 Si ſervus venditus ante litem conteſtatam in cauſa liberali moritur, non debetur evictio: ſi poſt, debetur, niſi venditor doceat de dominio. 7 Emptionale inſtrumentum. 8 Evictio pacto debetur, vel natura contractus.
9 *l.* 1. *S. h. t.* 10 Judicii forma deſtruitur, ſi unus litigantium principalis de medio ſubtrahitur. 11 Venditor non præſumitur dominus niſi probet.
12 Præſumitur liber, qui ſervus non probatur.

13 Dixi *ad L.* 40. *D.* 13. 14 Sola pretii participatio proclamationem ad libertatem impedit: at non nuda venditio ſine participatione, quamvis ſcienter facta ex æquo, tamen admittitur. vide *l.* 5. *S. de liberal.* 15 *l.* 4. *ff. h. t.*
16 *Meritiſſimo*, quidam ita legunt. 17 Id eſt, ſecta, factione. hoc innuit, Latronis familiares captos, & munificentia principis capienti donatos pro præmio, aut fiſci factos in libertatem proclamare non poſſe. 20 Vide *l.* 34. *ff. de liberali.*
21 Negatione res fit dubia. 22 Dixi ad *l.* 1. §. 1. *S. tit. prox.* 23 *Sequeſtri*, *d. l.* 2. *C. Theod. medio jure. d. l.* 2. Cujac. 12. *obſerv.* 6.

24 49. *Eclog.* 22. 25 Id eſt, judiciorum liberalium, ſtatus libertatis, ingenuitatis, ſervitutis. adde *lib.* 3. *tit.* 5. *S. de ordine judic.* 26 Ad hanc legem vide Revard. *lib.* 3. *variar. c.* 20. Govean. *lib.* 1. *var. lect. c.* 33. S. L. 27 Pendente lite ſtatus ſervi, ſervus de crimine ſuum adverſarium accuſare non poteſt. *ut hic*, & *l.* 4. *J. h. t.* 28 His verbis num neceſſitas præſidi cognoſcendi imponitur? Goveanus non putat *lib. variar.* 3. quem vide: Rævardus quoque 3. *variarum* 20. negat Præſidem vel Prætorem de cauſa ſtatus cognoviſſe, vide tamen *l.* 5. *J. h. t. l.* 5. *S. ubi cauſa ſtatus. l.* 7. *J. ne de ſtatu defunctorum. l.* 4. *ff. ſi ingenuus.* vide etiam quæ notavi ad *l.* 2. *ſupr. de pedan.* & *ad l.* 1. *ſupr. de ordine judic.* 29 Liberalia judicia prius decidi oportet, quam criminalia vel civilia. *l.* 2. 3. 4. 6. & 7. *J. h. t. l.* 18. *J. de evict. l.* 26 *infr. ad l. Jul. de adulter.* 30 Injuria ſcil. Nam qui per calumniam ſtatus controverſiam movet, criminaliter accuſari poteſt. *l.* 31. *ſupr. de liberali.* ut eo pacto ſententia expreſſa tacitam includat. 31 *l.* 7. *ff. de petit. her.* 32 Vide *l.* 1. *S. h. t.* 33 Quotieſcunque quis in cauſa principali vincit, omnia incidentia ſunt ſopita. *Bald.* adde *l.* 10 *ff. de his qui ſunt ſui.* 34 Quoties unus & idem ab uno criminis, ab alio ſtatus quæſtionem patitur: prius de ſtatu quærendum eſt quam de crimine: ut ſciamus utrum ut in ancillam, an ut in liberam crimen conſtituendum ſit, *ut hic*, *Synopſ. Baſil.* 48. *tit.* 26 περὶ διαγνώσεως, ex *tit.* 22. *c.* 3. 35 Pœna quoties inferenda a qualitate delicti dependet, quæſtio ſtatus primum deciditur, *ut hic*; aliter enim puniuntur ſervi, aliter liberi. 36 Vide *l.* 1. *ſupr. h. t.*
37 Status cui fit controverſia, ſibi debitum petere non poteſt: poteſt enim accidere, ut ſervus actor pronuncietur: ideoque ſtatus cauſa prius decidenda: Vel ita, Qui ſibi deberi dicit, & ſtatus controverſiam patitur, primo liber declarari debet, ac tum debita ſibi petere. *Synopſ. Baſil. d. tit.* 22 *c.* 1. 38 *Ruptas*, Cujac. 18. *obſ.* 2. eſtque verbum legis Aquiliæ huic loco optime conveniens, in quo de rebus furto ſubreptis agitur: de rapto tamen agitur in *l.* 7. *J. h. t.* Goth. Vide hic Revard. *lib.* 1. *de præjud. cap.* 4. S. L. 39 Cauſa ſtatus criminalem præcedit. *l.* 1. *l.* 4. *S. h. t.*

procedere poſſit adhibita probatione condemnatio. Si verò ſecus, quæſtio rerum amotarum evaneſcat. Dat. 3. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

Si poſſeſſorium rei recuperandæ, & petitorium ſuper libertate ſimul intentetur ab eodem, petitorium prius deciditur, & ex ejus eventu ad poſſeſſionem revertitur.

7. Imp. CONSTANTINUS A. ad Baſſum P. P.

SI quando negotium ſtatus fuerit exortum, [ſi quidem] ab ejus parte, *qui dicitur ſervus*, aliquid dicatur dominus abripuiſſe [1], prius conſiderari placet, utrum de poſſeſſione [2] ſervitutis in libertatem reclamandum putet, an vero ex poſſeſſione libertatis in ſervitutem vocetur. At ſi eum de obſequiis ſervilibus libertatem conſtiterit flagitare: ante [3] decidi ſtatus convenit cauſam, atque ita præberi direptorum negotiorum (ſi res exegerit) audientiam. † Quod ſi *ei, qui ad ſervitutem vocatur*, quicquam direptum eſſe memoretur: univerſa, quæ conſtiterit ablata, ita demum reddi convenit ei, qui ſervus eſſe contenditur, ſi modo *ſalvam rem futuram* per idoneos fidejuſſores promiſerit. Nam ſi tales dare non potuerit: tunc ea convenit, de quibus in judicio tractabitur, ſequeſtrari [4] in eum diem [in] quo controverſia ſopiatur: ita ut ex iiſdem (ſi aliqua alia facultas eſſe non poterit) tantum litis ſumptus [5], & alimoniæ homini ſubminiſtretur, quantum moderato judicis arbitrio fuerit æſtimatum. Cum autem necdùm lite de ſtatu mota, res ab aliquo direptæ ſint, & ſententia de reſtituenda poſſeſſione rerum lata, ille ne [huic] ſententiæ ſatisfieret, de ſtatu controverſiam movit: neceſſitatem habebit, & ſine ſatisdatione eaſdem res reddere, & tunc cauſam liberalem ſecundum juris ordinem exercere.

TIT. XX.
DE COLLUSIONE [6] DETEGENDA [7].

Servus colludendo cum domina non efficietur ingenuus, nec ex reſcripto ex falſa cauſa impetrato. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. [& CC.] Theodoro.

CUm ſervum matris tuæ, & ſtupro violaſſe dominam ſuam, & turpis conjunctionis maculam excogitandæ ingenuitatis colluſione, ac falſæ captivitatis velamento, apud competentem Judicem [8] obtegere voluiſſe proponas, nec libertatem ei matrem tuam dediſſe, ſed in ſolam ingenuitatem eum nudæ voluntatis mendacio [9] perducere niſam adſeveres, ſervum eſſe palam eſt: quando etiam Divi Pii reſcriptum [10] ſuper captivitate emiſſum, quam non interceſſiſſe ſignificas, ingenuum feciſſe non videatur: nec aſſeveratio conſenſus tui ingenuitatis jus tribuere potuerit. PP. 14. Kal. Jul. DIOCLET. V. & MAXIMIANO IV. CONSS. 293.

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: & detegens colluſionem efficitur ejus patronus. Salic.

2. Iidem AA. & CC. Mileſio.

LIbertinæ conditionis conſtitutis, privatis [11] pactis immutare ſtatum ſuum non licere, Numiano [12] Senatusconſulto [13], contra colluſorem pœna ſtatuta, præmioque detegenti promiſſo, manifeſte declaratur. Dat. 5. Kalend. Decembr. CC. CONSS.

TIT. XXI.
NE [14] DE STATU [15] DEFUNCTORUM [16] POST QUINQUENNIUM [17] QUÆRATUR [18].

Si de ſtatu manumiſſoris defuncti non poteſt quæri, nec etiam de ſtatu ab eo manumiſſi. Salic.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Niconi.

ADitus competens Judex cauſam præſcriptionis examinabit: & ſi Domitiæ patronum, qui [ut [19]] civis Romanus [uſque] in diem mortis vixit, annos quinque antèquam lis bonorum mulieris inchoaretur, vita deceſſiſſe conſtiterit: libertæ ſtatus ex perſona manumiſſoris [20] non retractabitur.

Si de matris ſtatu defunctæ non poteſt quæri poſt lapſum quinquennium, nec etiam filii. Salic.

2. Iidem AA. & CC. Maximo.

SI is, qui te heredem fecit, propter matris [21] conditionem ſervus dicitur, & mater ante quinque annos litis motæ vita deceſſit, præſcriptioni locus erit: cum quæri de ſtatu non poſſit, niſi de conditione matris tractetur. Hoc ita, ſi quamdiu vixit, ſine interpellatione ut civis Romana egit. P. D. S. ANTONINO A. II. & GETA C. II. CONSS. 206.

Quæſtio ſtatus mota in vita alicujus, durat poſt ejus mortem, ut ſciatur, quem habeat ſucceſſorem.

3. Imp. ALEX. A. Olympiadi.

QUamvis defunctus ſit maritus quondam tuus, cui ſtatus quæſtio inferebatur, cauſa tamen [etiam] poſt [22] obitum ejus propter [23] emolumentum ſucceſſionis durat, eamque apud eum, qui de hereditate, vel ſingulis rebus judicaturus eſt, decidi oportet.

Qui ut civis Romanus vixit per quinquennium, ejus ſucceſſio non poteſt in dubium revocari.

4. Idem A. Martiano.

SI is, quem ſervum tuum fuiſſe, & a fratre tuo manumiſſum, atque heredem ſcriptum [eſſe] proponis, ut [24] civis Romanus vixit, nec intra quinquennium poſt mortem ejus ſtatus quæſtionem movere cœpiſti: intelligis, neque heredibus ab eo ſcriptis, neque his, quos liberos eſſe voluit, controverſiam [te] contra formam Senatusconſulti [25] facere poſſe. Quod ſi prius [26] quam id temporis ſpatium excederet, agere cœpiſti: & peculium ejus more judiciorum perſequi, & cum manumiſſis ordinata lite, ſecundum formam Edicti experiri non prohiberis. PP. * Jun. MODESTO, & PROBO CONSS. 229.

5. Imp. GORDIANUS A. Severo.

QUod eſt conſtitutum, poſt quinquennium de ſtatu defunctorum quæſtionem incipere [27] non poſſe, ad ſpeciem emancipationis [28], jure, necne perfecta ſit, minime pertinet.

An defunctus vixerit ut ingenuus, inſpicitur tempus mortis ejus. Salic.

6. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Pollæ.

SI mater tua quaſi ingenua communi [29] opinione vixit, & quinquennium a die mortis ejus exceſſit, potes Rempublicam, & pupillos [30], ſi tibi ſtatus quæſtionem movere tentaverint, nota præſcriptione repellere. An autem pro ingenua in die mortis egerit, in judicio requiretur. Quod ſi varietas interveniat, poſteriora [31] tempora ſpectari convenit. PP. 6. Id. Jun. SECULARE, & DONATO CONSS. 261.

Etiam contra fiſcum currit hæc præſcriptio quinquennalis.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & [CC.] Heliodoro.

SI pater tuus velut ingenuus vixit, nec ſtatus controverſiam, *Quaſi fiſci ſervus eſſet*, apud Præſidem provinciæ, qui ſuper hujusmodi quæſtionibus judicare ſolet, ſed apud Procuratorem [32] Reipublicæ, non [33] competentem [34] judicem paſſus eſt, poſtque ejus mortem quinquennium effluxerit: ſtatus tuus ex præſcriptione, quæ ex Senatusconſulto emanat, protectus eſt.

8. Iidem AA. Theodoræ.

REpetitio peculii rerum ſervi tui, ſi [35] nullo juſto titulo intercedente corpora poſſideantur ab aliquo, nulla temporis præſcriptione mutilabitur: Nec enim Senatusconſultum [36], quod ſuper non retractandis defunctorum ſtatibus ſancitum eſt, intervenit, ſi defunctus in fugam [37] converſus, atque latitans deceſſit. Dat. 10. Kalend. Decembr. *Mediolani*, DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. CONSS.

TIT. XXII.
DE LONGI [38] TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE, QUÆ PRO LIBERTATE, ET NON ADVERSUS LIBERTATEM OPPONITUR.

Moratus in libertate mala fide, non juvatur longi temporis præſcriptione. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Mutiano.

MAla [39] fide morato in libertate diu [40] prodeſſe non poteſt [longi] temporis præſcriptio. Unde cum confitearis fuga [41] te ab eo, cujus meminiſti, receſſiſſe: intelligis ex hoc ſolo ſine dolo malo in poſſeſſione te libertatis non eſſe.

2. Iidem AA. & CC. Carcino.

PRæſtat firmam defenſionem libertatis ex juſto initio longo tempore obtenta poſſeſſio: Favor [42] enim libertati debitus, & ſalubris jampridem ratio ſuaſit, ut his, qui [bona [43] fide] in poſſeſſione libertatis per viginti [44] annorum ſpatium ſine interpellatione morati eſſent, præſcriptio adverſus inquietudinem ſtatus eorum prodeſſe debeat, ut & liberi & cives Romani fiant. Dat. Kalend. Jul. *Antiochiæ*, CONSTANTIO IV. & MAXIMIANO II. [45] CONSS. 302.

1 *l.* 6. §. *h. t.* 2 Si de poſſeſſorio rei recuperandæ & petitorio ſuper libertate ſimul agitur ab eodem, petitorium prius deciditur, ejusque eventu ad poſſeſſionem revertitur: ſi a diverſis, poſſeſſionis cauſa prius deciditur. 3 Major quæſtio minori præfertur. 4 Dixi ad *l.* 1. §. 1. *ſupr. de adſert. tollend. l.* 3. *in fin. ſupr. quib. ad libertat.* 5 Vide *l. pen. ff. ut in poſſeſſ. l.* 9. *ff. de jur. deliber.*

6 Colluſionem Græci συμπαιγνίαν vocant. 48. *Ecl.* 12. dixi ad *L.* 40. *D.* 16. 7 Intra quinquennium. *l.* 2. *ff. h. t.* 8 Vide *l.* 2. *l.* 4. *ff. h. t.* 9 Perluſoria ſententia pro re judicata non habetur. *l.* 27. *ff. de lib. cauſ. l.* 50. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 14. *ff. de appellat.* 10 Cui ſimile eſt in *l.* 9. *ſupr. de ingenuis.* 11 Vide *l.* 8. §. *de ingenuis manumiſſ.* 12 *Noniano*, Hal. alii *Juniano*: alii *Viviano*, in aliis *Numano*: lege *Ninniano*: Cujac. *hic*, & ita Græci, τὰ τῷ νιννίαν δόγματι ἐγγράφως ὁρισθέντα, ac fortaſſe Ninnius is fuit, qui in Faſtis ſub Domitiano Nonnius dictus eſt vel L. Ninnius tribunus plebis, qui iniquis rogationibus Claudii interceſſit. *Dion.* 38. vid. Cujac. *hic.* 13 Senatusconſultum Numianum fuit Domitiani temporibus. *l.* 1. *ff. h. t.*

14 Dixi ad *L.* 40. *D.* 15. 15 Poſt quinnennium ex Senatusconſulto, de quo *l.* 4. & *ult. infr. h. t.* de ſtatu defuncti non quæritur, *ut hic*: Ita ex Senatusconſulto ultra quinquennium poſt manumiſſionem proclamare ad ingenuitatem libertus non poteſt. *l.* 2. *l.* 4. *ff. ſi ingenuus eſſe dicetur.* Eadem ratione intra quinquennium colluſio domini detegenda, *l.* 2. *ff. de colluſione detegenda.* 16 Qui videlicet ut liberi palam vixerint in diem uſque mortis, *l.* 1. *l. ult. infr. h. t.* 17 Mortis ſcilicet. 18 Quonam Senatusconſulto id fuerit cautum, vid. *l.* 4. *l. ult. infr. h. t.* 19 *l.* 4. *infr. h. t.* 20 Si de ſtatu manumiſſoris quæri non poteſt, nec de ſtatu ab eo manumiſſi. 21 Si de ſtatu matris quæri non poteſt, nec de filii ſtatu quæri poterit, hoc eſt, ſi pater meus materve mea vita deceſſerunt ante quinque annos, nulla eis de ſtatu lite mota, nec mihi moveri litis quæſtio poterit, *ut hic*, *Synopſ. Baſil.* 48. *tit.* 11. *n.* 3. 22 Mota ſtatus quæſtio poſt obitum rei durat. 23 Id eſt, ut ſcire poſſit quem habiturus ſit ſucceſſorem. 24 *l.* 1. *ſupr. h. t.* 25 De quo *l. ult. infr. h. t.* fuit vero vetus Senatusconſultum. Suetonius in *Tito cap.* 8. vetuit inter cætera quæri de cujusquam defunctorum ſtatu ultra certos annos. 26 Si intra quinquennium a morte defuncti de ſtatu ejus fuerit quæſitum, & de peculio ejus, & de manumiſſis ab eo quæri poterit. 27 *l.* 1. *ff. h. t.* 29 Quæſtio ſtatus ſervilis poſt quinquennium incipere non poteſt; emancipationis poteſt: eſt enim minima ſtatus quæſtio, quoties dubitatur, filiusfamilias, vel paterfamilias quis fuerit. 29 Communis opinio probat. 30 Vide *l. ult. ſupr. qui & adverſus quos. & l. ult. infr. quibus non objicitur longi temporis præſcriptio.* 31 *l.* 14. §. 2. *in fin. ff. de aliment.* 32 Procuratorem rei privatæ. Cujac. 1. *obſ.* 24 *in fin.* id eſt, rationalem: id ita legiſſe Græcos idem autor teſtatur in *l.* 30. *infr. de decurion.* De procuratoribus Cæſaris dixi ad *Titul. ff. de officio procuratoris Cæſaris.* 33 Incompetens condemnatio pro non facta habetur. *l.* 4. §. 6. *ff. de re judicata. & infr. ſi a non competente.* 34 Judices quinam competentes olim fuerunt libertatis atque ſtatus? vide *ſupr. ubi cauſa ſtatus.* adde Fornerium 1. *ſelect.* 23. Rævardum 3. *variar.* 20. Goveanum 1. *variar.* 33. adde quæ dixi ad *l.* 1. *ſupr. & l.* 5. *ſupr. de ordine cognit.* 35 Quæ nullo titulo poſſidentur, non præſcribuntur. *l.* 24. *ſupr. de rei vind.* 36 De quo vide *l.* 4. §. *h. t.* 37 Fuga nocet adde *l.* 1. *infr. tit. proxim.*

38 Longi temporis præſcripto quid eſt? continui decennii inter præſentes: vicennii inter abſentes. 39 Moratus in libertate mala fide, non juvatur longi temporis præſcriptione. 40 Diu moratur, qui vicennio moratur. *l.* 2. §. *h. t.* 41 *l.* 1. §. *ubi cauſa ſtatus. l.* 10. *in fin. ff. de libera. cauſ. l.* 15. §. 1. *ff. de uſurp.* adde *l. ult.* §. *tit. prox.* Fugitivus malæ fidei præſumitur. vide quæ ſcripſi ad *l.* 12. *infr. ad leg. Fab. de plagiar.* 42 Favor libertati debetur. 43 *l.* 12. *ff. de liberali.* 44 Servus vicennio libertatem bona fide præſcribit; hoc eſt moratus in libertate per vicennium, bona fide, amplius inquietari non poteſt: ſecus ſi in fuga per vicennium quaſi liber vixerit: nullum enim ſervituti ejus præjudicium accidit. *Synopſ. Baſil.* 48. *tit.* 26. *tit.* 24. *cap.* 1. 45 Fg. *IIII.*

3. Exem-

3. Exemplum sacrarum litterarum CONSTANTINI, & LICINI AA. ad Dionysium Vicarium Præfecturam agentem.

SOla temporis longinquitate, etiamsi sexaginta [1] annorum curricula excesserit, libertatis jura minime mutilari oportere, congruit æquitati. Dat. 4. Kalend. Maji, VOLUSIANO, & ANNIANO CONSS. 314.

TIT. XXIII.
DE PECULIO EJUS [2] QUI LIBERTATEM MERUIT.

Peculium si non sit ademptum, sequitur manumissum inter vivos, non in ultima voluntate. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Rufino.

LOnge diversam [3] causam eorum, qui a superstitibus manumittuntur, item illorum, quibus testamento libertas relinquitur, esse, dissimulare non debueras: cum superiore quidem casu concessum tacite peculium [4], si non adimatur: posteriore vero, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, juris sit evidentissimi.

TIT. XXIV.
DE SENATUSCONSULTO [5] CLAUDIANO [6] TOLLENDO.

Mulier libera servili amore capta, nec bona perdit, nec amoris fervore libera esse desinit. Bald.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Hermogeni Magistro officiorum.

CUm [7] in nostris temporibus, in quibus multos labores pro libertate subjectorum sustinuimus, satis esse impium credidimus, quasdam mulieres libertate sua fraudari, & quod ab hostium ferocitate contra [8] naturalem libertatem inductum est, hoc ad libidinem nequissimorum hominum inferri: Claudianum Senatusconsultum, & omnem ejus observationem circa denunciationes [9], & Judicum sententias conquiescere in posterum volumus: ne [ea] quæ *libera* constituta est, semel decepta, vel infelici cupidine capta, vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem, & sit pessimum dedecus [10] cognationis suæ fulgori: ut quæ forsitan decoratos dignitatibus habeat cognatos, hæc in alienum cadat dominium, & dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem. † Quod & in *libertis* [observari] oportet: semel etenim libertate potitam, per tale dedecus in servitutem deduci, religio temporum meorum nullo patitur modo. † Sed ne *servi*, vel *adscriptitii* [11], putent sibi impunitum esse tale conamen (quod maxime in adscriptitio [12] adserendum est, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis, paulatim hujusmodi hominum conditio decrescat) sancimus, si quid tale fuerit, vel a servo, vel ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum ejus sive per se, sive per Præsidem provinciæ talem servum, vel adscriptitium castigatione competenti corrigere, & abstrahere a muliere tali. Quod si neglexerit: sciat in suum damnum hujusmodi desidiam reversuram.

TIT. XXV.
DE NUDO [13] JURE QUIRITUM [14] TOLLENDO.

Nudum nomen, quod quis in servis habebat, per hanc legem tollitur, & plenum dominium in servis conceditur. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

ANtiquæ subtilitatis [15] ludibrium per hanc decisionem [16] expellentes, nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos, vel nudum *ex jure Quiritum* nomen, vel tantum *in bonis* reperitur: quia nec hujusmodi volumus esse distinctionem, nec *ex jure Quiritum* nomen, quod nihil ab ænigmate [17] discrepat, nec unquam videtur, nec in rebus apparet, sed vacuum est & superfluum verbum, per quod animi juvenum, qui ad primam legum veniunt audientiam, perterriti ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt: sed sit plenissimus & legitimus quisque dominus, sive servi, sive aliarum rerum ad se pertinentium.

TIT. XXVI.
DE USUCAPIONE PRO EMPTORE [18], VEL TRANSACTIONE [19].

Traditio rei alienæ, licet ex venditione furtum inducit, usucapionem impedit, & dominii vindicationem non tollit. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Flaviano.

MAncipia [20] tua si ab eis distracta sunt, qui [21] jus vendendi non habuerunt, vindicare ea potes. Nec enim usucapi ab emptoribus potuerunt, cum illicita venditione furtum [22] contractum sit. Prid. Id. Aug. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili causa, impedit rei sic prohibitæ usucapionem. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Marcellino.

SI contra defuncti voluntatem servos, quos propter perfectæ artis peritiam heredibus suis defunctus servari [23] testamento præcepit [24], tutores vendiderunt [25], usucapi non potuerunt. Dat. 5. Non. Mart. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Partus ancillæ furtivæ apud bona fidei emptorem conceptus & editus est usucapibilis. Salic.

3. Idem A. Nepotillæ.

SI matrem ejus, cujus nomine [te] quæstionem pati dicis, bona fide emptam possidere cœpisti; etiam si ipsa in causam furtivam inciderit, tamen postea conceptum [26] apud te partum usucapere potuisti.

Consensus domini, vel usucapio ementis bona fide, præjudicat ei. Salic.

4. Idem A. Achilleo.

VEnditioni ancillæ [27] si consensum [28] dedisse diversam partem probaveris: retractando [29] contractum, quem ipsa ratum [30] habuit, non audietur: [Sed] & hac probatione cessante [31], si bona fide emptam ancillam a venditore bona fide distrahente [longi] temporis spatio usuceperis, intentio proprietatem vindicantis tenere non potest.

Malæ fidei possessor partem, quam possidet, non præscribit, bonæ fidei autem possessor præscribit, nisi res esset vi possessa. Bald.

5. Imp. GORDIANUS A. Marino.

SI partem [32] possessionis malæ fidei possessor vendidit: id quidem, quod ab ipso tenetur, omnino cum fructibus [33] recipi potest: portio autem, quæ distracta est, ita demum recte petitur a possidente, si sciens [34] alienam comparavit, vel bona fide emptor nondum [35] implevit usucapionem. Violenter [36] enim possessione amissa, priusquam [37] in domini potestatem perveniat, usucapio emptori (etsi bona fide mercatus est) non competit.

Vitium furti non purgatum, impedit rem usucapi etiam ab emptore bonæ fidei. Salic.

6. Idem PHILIPPUS A. cum Cœlio [38] collocutus dixit [39].

CUm sit probatum, rem [40] pignori [41] fuisse obligatam, & postea a debitore distractam: palam est non [42] potuisse eam quasi furtivam usucapi. Sine die, & consule.

Vitium furtivitatis officit possidenti, non ratione malæ fidei, sed ratione vitii, quod non est purgatum. Bald.

7. Idem A. & C. Compedi.

SCiens servum [43] alienum contra domini voluntatem venundans, furtum committit. Quod rei vitium priusquam [44] ad dominum ejus revertatur possessio, non permittit usucapionem fieri, licet bona fide possideatur. Dat. 5. Id. Febr. CC. CONSS.

8. Idem A. & C. Severo.

EX [45] causa transactionis [46] habentes justam causam possessionis, usucapere possunt.

1 Servitute sexagenaria libertas non amittitur. adde *l. 6. supr. de ingenuis. l. 21. J. de evictionibus.*

2 Adde *L. 33. D. 8* 3 Cur ita? plenior interpretatio sumitur adversus unum manumissorem: quam adversus eum, ejusque heredem simul. 4 Manumisso servo in testamento peculium non videtur concessum, nisi nominatim sit relictum, *ut hic. l. penult. S. an servus pro suo facto post manumiss. teneatur & l. 1. §. 3. S. de comm. servo manumiss. 10. Eclog. in fin. §. 20. vers. peculium. Inst. de legatis. l. 3. ff. de manumissionibus quæ servis.* Manumisso inter vivos videtur concessum, nisi nominatim sit ademptum. *l. 53. ff. de peculio:* nisi quis manumittatur a pupillo. *L. pen. ff. de manumissis vindicta. Synops. Basil. 10. in fin. libri.*

5 Senatusconsulto Claudiano locus fuit, quoties mulier libera contra domini denunciationem se alieno servo jungebat. Ex hoc SC. ejus fiebat ancilla, cujus ille servus erat: ut eo non denunciante, liberta. *Tacit.* 12. Idem jus servatum a Longobardis & Francis. Quid si liber alienæ ancillæ jungebatur? huic SC. locus non fuit. *l 9 S. comm. de successionib. l. 3. S. de liberali.* Est & hoc adjiciendum, liberam concubinatus ratione non fieri ancillam. *l. 34. supr. de liberali.* 6 *L. 3. Inst.* 13 § 1. Ulp. 11. § 11 *l 27 ff. depositi. l. 9. l. ult. Cod. Theod. de liberali causa. l. 10. C. Th. de murilegulis* a D Claudio *Tacitus:* non a Vespasiano, ut scribit Suetonius *in Vespasiano cap.* 11. 7 Extat integra apud autorem *Syn. 48. titul. 26. ex tit. 25. cap. 1.* 8 Servitus contra naturam. *l. 4. § 1. ff. de statu hominum.* 9 Trina opus erat denunciatione 10 Dedecus cognatum servire. facit *lex 1. 2. 3. ff. de liberali causa* 11 Hi ἀπογραφοι & ἐναπογραφοι. 12 *l. ult. infr de agricolis & cens. lib. 11. tit. 47.*

13 Hoc, ut apertius intelligamus, notandum est, Triplex veteribus dominium fuisse, naturale, legitimum, & plenum. Naturale habet qui in bonis habet: unde Bonitarius dicebatur, dominus. Legitimum dominium habet, qui jure Quiritum dominium habet. plenum, qui & legitimum & naturale dominium simul habet. Theophil. *Inst. de libertinis.* Naturale & in bonis dominium servi is habebat, cui is servus a cive quoque emptione traditus, non tamen ei mancipatus, aut in jure cessus, aut si non anno ab eo possessus. Quamdiu quid horum deerat, servus in bonis emptoris erat: venditoris vero, ex jure Quiritium, hoc est uno eodemque tempore duorum erat dominorum. Ulp. 1. § 16. Unius tamen horum dominii effectus altero potior erat. Nam servus quidquid adquirebat, suo domino bonitario adquirebat: id est, ei in cujus bonis erat, non ei qui jus domini habebat ex jure Quiritum, unde cum nomen inane juris Quiritum esset, merito sublatum hac constitutione. Porro jure Quiritum adquirebatur dominium hereditatis aditione, mancipio, acceptione, justa usucapione, sub corona emptione. Varro 2. *de re rustica* 10. sine his caussis res non abalienabatur jure Quiritum. Cicero *in Topicis.* Ulpian. 19. Idque dominium sibi assumebat is qui vindicabat, hac formula: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio.* Cicero 4. *Verrina.* 14 Ulpian. 1. §. 16. & 19. §. 20. adde Theoph. *tit. de libertinis.* 15 Subtilitatis antiquæ ludibrium. Subtiles interdum fuerunt antiqui, sed inaniter & inepte plerunque. 16 Hæc lex junct. *l. unic. Cod. de dedit. libert. toll.* facit 43. decisionem ex quinquaginta novis Justiniani. vid. Inglois. *Ans.* 17 Ænigma, & ab ænigmate non differunt.

18 Dixi ad *L. 41. D. 4.* 19 *l. 8. J. h. t.* 20 *l. 4. l. 6. l. 7. J. h. t.* 21 Qui aliena mancipia distrahit, furtum contrahit: ideoque longa possessione non capiuntur. *Synops Basil. 50. tit 4. c. 15.* 22 Res furtiva usucapi non potest. adde *l. 2. J. de usucap pro donato:* præscribi tamen potest tricennio. *l. 1. §. 1. J. de annali except. l. cum quærebatur. 11. J. unde vi.* 23 Justa prohibitio alienationis facta per defunctum impedit usucapionem. 24 Testator certarum rerum alienationem vetare potest. 25 Quod servari debet, vendi non potest. 26 Conceptum apud se partum bonæ fidei possessor usucapit. *l. 33. ff de usucap.* 27 *l. 1. supr. h t. l. 6. l. 7. infr. h. t.* 28 Qui domini consensu possidet, non indiget usucapione. 29 Contractus invito adversario non retractatur, *l. 5. supr. de oblig.* 30 *l. 7. in fin. supr. quod cum eo.* 31 Citra domini consensum, longi temporis spatio bonæ fidei possessor præscribit. *l. 1. J tit. prox. l. 3. J. de longi temporis.* 32 Quod (vi tamen non possessum) bona fide a malæ fidei possessore possidemus, usucapimus. *l. 4. S. de rei vind.* quod ipse possidet, non usucapit. 33 Possessor malæ fidei fructus restituit. 34 Sciens alienum non usucapit. *l. 7. J. h. t.* 35 Nondum impleta usucapione, bonæ fidei etiam possessori res auferri potest. 36 Rerum vi possessarum usucapio non est 37 *l. 4. S. de rei vind § 8. Inst. de usucap.* ubi de vi compulsiva agitur, non de expulsiva, *ut hic*, id necesse non est. *l. 3. S. de his quæ vi met.* 38 *Cum concilio:* alii *cum consilio*, ut in Act. Apost. 25. v. 12. συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου ἀπεκρίθη. quæ verba, *cum Concilio collocutus*, moris erat ita exprimi CCC. ut ex antiqua sententia Senetionis constat. Senetio CCC. dixit. vid. Cuj. 18. *obs.* 32. 39 Princeps sententiam dicit. *l 1. J. de appellat. l pen. ff. de his, quæ in testament. delentur. l. 3. infr. de quæstionibus.* 40 Usucapi, quasi furtiva, res non potest, quæ obligata alteri, comparata est: hoc est, re pignori obligata distracta, quasi furtiva usucapi ea res non potest *Synops. ib. c.* 20 41 In usucapione rei immobilis sufficit bona fides emptoris, nisi res a venditore, vel ejus autore vi sit possessa, ut *l. 5. S. h. t.* in mobili & emptoris & venditoris requiritur, *ut hic. l. 3. l. 4. S. & l. 7. J. h t.* 42 Imo potest *l. 5. ff. h. t. l. 4. §. 21. ff. de usurpat.* 43 Dixi ad *l. 6. supr h t.* 44 *l. 5. in fin. supr. h. t.* 45 Usucapere potest, qui ex causa transactionis bona fide rem alienam accipit, cum justam causam usucapiendi habent. *Synops. ibi. c. 21.* 46 *l. 29. ff. de usurpat.*

Emens a pupillo fine tutore, non ufucapit rem. Salic.

9. Idem A. & C. Cajo.

EUm [1], qui a [2] pupillo fine tutoris auctoritate diftrahente comparavit, nullum temporis [longi] fpatium defendit. Sed fi locupletior [3] emptoris pecunia factus, poft pubertatem occafionem juris ad iniquum trahat compendium, doli mali fubmovetur exceptione. CC. CONSS.

TIT. XXVII.

DE USUCAPIONE PRO DONATO [4].

Traditione & ufucapione pro donato dominium quæritur. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Macedonio.

SIve fuerit dominus [5], qui tibi loca, de quibus fupplicafti, donavit: five a [6] non domino bona fide donata fufcepifti, eaque ufucepifti, auferri [7] tibi quod jure quæfitum eft, non poteft. P. 5. Id. Mart.

Res affecta vitio furti, non ufucapitur titulo pro donato. Salic.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Capitonio.

DOnantem ancillam alienam [8] nihil domino deminuere, non eft ambigui juris: furtum etiam contrahere citra [9] voluntatem domini contrectantem, ut ejus rei nec ufucapio poffit procedere. S. 5. Id. April. AA. CONSS.

Ex donatione putativa five erronea non procedit ufucapio. Salic.

3. Iidem AA. & CC. Rhodano.

IRritam [10] facere donationem perfectam nemini licet. Utique hoc verum eft, fi error [11] falfæ caufæ ratione bonæ fidei non defenditur. Quod & in dominio pro ufucapione quærendo fervatur.

TIT. XXVIII.

DE USUCAPIONE PRO DOTE [12].

Res mobilis in dotem data, fi vitium ufucapionem non impedit, ufurpabitur. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Taurino.

REs mobiles [13] in dotem datæ, quamvis alienæ, fi fine vitio tamen fuerint a bonæ fidei accipiente [14] pro dote acceptæ, ufucapiuntur [15].

TIT. XXIX.

DE USUCAPIONE PRO HEREDE [16].

Sicut fuus heres non ufucapit titulo pro herede: ita nec heres heredis etiam extraneus ex perfona defuncti. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Theophilo.

CUm pro herede ufucapio locum non habeat: intelligis, neque matrem tuam, cui heres [17] extitifti, neque te ufu mancipia ex ea caufa capere poffe. PP. 7. Kal. Jul. *Romæ*, LÆTO & CEREALE CONSS. 216.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Maurinæ.

NIhil pro herede poffe ufucapi, fuis heredibus exiftentibus [18] magis obtinuit.

3. Iidem AA. & CC. Diodoro.

OPinione falfa [19] mortis pro herede poffeffio rerum abfentis procedere non poteft.

Ufucapio requirit titulum præcedentem. Bald.

4. Iidem AA. & CC. Serapioni.

USucapio non præcedente vero [20] titulo procedere non poteft: nec prodeffe neque tenenti, neque heredi ejus poteft: nec obtentu velut ex hereditate effet, quod alienum fuit, domini intentio ullo temporis longi fpatio abfumitur. Dat. 7. Kal. Januar. CC. CONSS.

TIT. XXX.

COMMUNIA [21] DE USUCAPIONIBUS.

Colonus corporaliter tenet, fed non poffidet fibi, fed domino: & ideo non præfcribit. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Sabino.

QUi ex conducto [22] poffidet, quamvis corporaliter [23] teneat, non tamen fibi, fed domino rei creditur poffidere, neque enim colono [24], vel conductori prædiorum longæ poffeffionis præfcriptio acquiritur. PP. 7. Kal. April. ALEXANDRO A. II. & MARCELLO CONSS. 227.

2. Idem A. Onefimæ.

JAmpridem quidem mancipium, de quo fupplicas, comparaffe te dicis: fed fi cogitaveris rem fifci [25] mei ufucapi non poffe, refpondere te actionibus fifci mei intelligis: nec alias poffe [rei] proprietatem obtinere, quam fi non ex ancilla fifcali natum fuiffe conftiterit.

Mala fides auctoris nocet fucceffori fingulari, volenti uti actione fingulari. Bald.

3. Imp. PHILIPPUS A. & C. Pantino.

SI [26] mala fide fervum tuum fciens Antiochus tenuit, intentionem tuam contra fucceflorem [27] ejus, licet bona fide poffidet, propter initii vitium ufucapio non abfumpfit.

TIT. XXXI.

DE USUCAPIONE TRANSFORMANDA, ET DE SUBLATA DIFFERENTIA RERUM MANCIPI [28] ET NEC MANCIPI.

Hodie res provinciales & Italicæ quantum ad ufucapionem funt exæquatæ, & immobiles præfcribuntur ubique fpatio triennii continui, intervenientibus a principio bona fide & titulo. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm noftri animi vigilantia *ex jure Quiritum* nomen & fubftantiam fuftulerit [29], & communes exceptiones in omni loco valeant [30]: decem vel viginti, vel triginta annorum, vel fi quæ funt aliæ majoris ævi, continentes prolixitatem: fatis inutile eft ufucapionem in Italicis quidem foli rebus admittere, in provincialibus autem recludere. Sed & fi quis res alienas, Italicas tamen, bona fide poffidebat per biennium [31], miferi rerum domini excludebantur: & nullus eis ad eas refervabatur regreffus: quæ & nefcientibus dominis procedebant, quo nihil inhumanius erat, fi homo abfens & nefciens tam angufto tempore fuis cadebat poffeffionibus. Ideo per præfentem legem, & in Italicis foli rebus, quæ immobiles funt, vel effe intelliguntur, ficut annalem [32] exceptionem, ita & ufucapionem transformandam effe cenfemus: ut tantummodo & his decem [33], vel viginti, vel triginta annorum, & aliarum exceptionum tempora currant, hujusmodi anguftiis penitus femotis. † Cum autem antiqui & in rebus mobilibus, vel fe moventibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocunque modo (bona fide tamen) detentæ, ufucapionem extendebant non tantum in Italico folo nexu, fed in omni orbe terrarum, & hanc annali [34] tempore concludebant: & eam duximus effe corrigendam: ut [35] fi quis alienam rem mobilem, feu fe moventem in quacunque terra, five in Italica, five provinciali bona fide per continuum triennium [36] detinuerit, is firmo jure eam poffideat, quafi per ufucapionem eam acquifitam. † [Hoc] tantummodo obfervando, ut in his omnibus cafibus ab initio [37] eam bona fide capiat, fecundum [38] quod exigit longi temporis præfcriptio: & ut continuetur [39] ei poffeffio etiam anterioris jufti poffefforis, & connumeretur in decennium, vel viginti annorum fpatium, vel tricennium. Quod & in rebus mobilibus obfervandum effe cenfemus, ut in omnibus jufto titulo [40] poffeffionis anteceflloris jufta detentio, quam in re habuit, non interrumpatur ex pofteriore forfitan alienæ rei fcientia, licet ex titulo lucrativo ea cœpta eft. Ita etenim ampliatur quidem longi temporis materia, quæ ei fubdita eft, minuitur autem ufucapionum compendiofa dominis jactura, & ejus jura nocentia: cum [etiam] res dividi mancipi & nec mancipi fane antiquum eft: & merito antiquari oportet, ut fit rebus & locis omnibus fimilis ordo, inutilibus ambiguitatibus & differentiis fublatis. Dat. Kal. Novemb. *Conftantinop.* poft confulat. LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXII.

DE ACQUIRENDA [41] ET RETINENDA POSSESSIONE.

De acquifitione per liberam perfonam.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. & CC. Attico.

PEr liberam [42] perfonam ignoranti [43] quoque acquiri poffeffionem;

1 Ufucapere longi temporis fpatio non poteft rem pupilli, qui eam a pupillo fine tutoris ejus auctoritate comparavit: fi tamen probaverit pupillum ex pecunia emptionis ei numerata locupletiorem factum effe, poft pubertatem ab ipfo conventus doli mali exceptione eum fubmovet. *Synopf. ibi cap.* 23. 2 *l.* 27. *ff. de contrahenda emptione.* 3 *l.* 10. *ff. de inftitoria.*

4 Dixi ad *L.* 41. *D.* 6. 5 Res a non domino bona fide nobis donatas ufucapimus, *ut hic*, & 50. *Ecl.* 60. *c.* 7. 6 Ufucapione quæfita femel res aliena donatione a non domino tradita, bona fide accepta, auferri ufucapienti non poteft, *ut hic*, *Synopf. Bafil.* 50. *tit.* 6. *cap.* 7. 7 Ufucapio prodeft adverfus rei vindicationem. *l.* 4. *in fin. fupr. tit. prox.* 8 Donare aliena non poffumus. *l.* 6. *fupr. de furtis.* 9 Furtum eft contrectatio rei alienæ invito domino. 10 Perfecta donatio irrita fieri non poteft invito donatario. *Ecl. d. l. c.* 9. *l.* 4. *in fin. infr. de revocand. donationib.* 11 Falfus titulus ad ufucapionem non proficit. Falfus titulus eft, quoties quis fibi donatum putat. §. 11. *Inft. de ufucap. l.* 1. *ff. pro donato.* Itaque ufucapere pro donato is non poteft, qui putat fibi donatum effe, cum donatum non fit. *Synopf. Bafil.* 50. *tit.* 6. *c.* 9.

12 Dixi *ad L.* 41. *D.* 9. 13 Quæcunque etiam mancipia. vid. Cujac. 14. *obf.* 9. In rebus foli aliud. Nam in immobilibus non facile vitium procedit, quod in eis furtum non fiat. 50. *Eclog.* 8. *cap.* 4. Fundus dotalis ufucapi non poteft. *l.* 16. *ff. de fundo dotali.* 14 Puta marito. 15 Res mobilis aliena in dotem data, ab accipiente poteft ufucapi. vid. *l.* 1. *ff. h. t.* vid. Cujac. *d. loco.*

16 Dixi *ad L.* 41. *D.* 5. Si defunctus rem aliquam fine vitio poffidet, heres ufucapere poteft. 17 Quod defunctus ufucapere non potuit, heres etiam fi bonam fidem habeat, ufucapere non poteft. Nam vitia defuncti in heredem transeunt. *l.* 11. *ff. de diverf. temporal.* 50. *Ecl.* 5. *c.* 5. 18 Non extantibus tamen, id eft, abftinentibus: quia fui heredes manent, etiamfi abftinuerint: fuis exiftentibus agnati venire non poffunt. Sed quia jure Prætorio venire poffunt & pro poffeffore ufucapiunt. Goth. Vid. Vigl. *de hered. qualit. & aff.* § *fed ut nepotes.* Anf. 19 Ufucapiendi titulum verum effe oportet, *ut hic*, & *l.* 4. *infr. h. t. l.* 1. *ff. h. t. l.* 3. *fupr. pro donato. l.* 4. *J. de præfcr. longi temp.* §. 11. *Inft. de ufuc.* 20 *l.* 3. *J. h. t.*

21 Dixi *ad L.* 41. *D.* 3. 22 Quod alteri poffidemus, non ufucapimus. Conductor alteri poffidet, *ut hic.* colonus. *infr. h. t.* & *l.* 1. *infr. in quib. cauf. ceffat.* qui præftat mercedem. *l.* 2. *infr. de præfc.* 30. *vel* 40. *ann.* emphyteuta. *l.* 7. *in fin. d. tit.* creditor pignus. *l.* 13. *ff. de ufurpat.* adde *l.* 36. *ff. de adq. vel amitt. poffeff.* 23 Conductor corporaliter rem tenet: jure tamen civili non poffidet: ideoque nec rem ufucapit. 24 *l.* 1. *infr. in quib. cauf. ceffat.* 25 Res fifci ufucapi non poteft. *l.* 4. *infr. de præfc.* 30. *l.* 1. 2. 3. *in fin. infr. ne rei dominicæ vel templor.* §. 9. *Inft. de ufuc. l.* 18. *l.* 24. *in fin. l.* 45. *ff. de ufurpat.* [illegible] *Bafil.* 50. *tit.* 10. *c.* 2. 26 Præfcribere longi temporis fpatio rem non poteft heres ejus qui mala fide poffedit, licet ipfe bonam fidem habeat: Vitia enim defuncti ad heredem tranfeunt. 2. Harm. 1. § 44. 27 Vitium defuncti tranfit in heredem etiam bonæ fidei. *l.* 4. § 15. *ff. de ufurp.*

28 De rebus mancipi, & non mancipi, vid. Ulp. 19. 29 Vid. *l. unic. fupr. de nudo jure Quiritum tollendo.* 30 Cujacius veteribus *lib.* 10. *obferv. c.* 36. Pithodorus *quæft. quotidian. c.* 1. §. 10. Briffonius *lib.* 4. *felect. Ant. q. c.* 7. Geraldus Lengol. *de fervitut. ufucap. c.* 16. Rævardus *ad leges* 12. *tabul. c.* 16. [illegible] *de lege Scribonia*: & *de ufucapionum diffe*[illegible]. Mod. 31 Res Italicæ olim biennio ufucapiebantur. 32 Jure veteri, id eft, 12. Tab. res mobilis anno ufucapiebatur, *ut hic*: & *verf. cum ante. infr. h. t.* qua de re dixi *ad leges* 12. *Tab. l.* 2. *tit.* 23. §. 1. 33 Hodie res omnes, five fint Italicæ, five provinciales, immobiles præfcribuntur decennio inter præfentes: vicennio, inter abfentes. 34 De annali ufucapione dixi *fupr.* 35 Ufucapimus res omnes mobiles, aut fe moventes bona fide per triennium: immobiles, ubicunque eæ fitæ fint, decem annis adverfus præfentes: viginti annis adverfus abfentes, *ut hic.* 2. Harm. 1. §. 25. 36 Res mobiles triennio ufucapiuntur, *pr. Inft. de ufuc.* cum titulo & bona fide. Immobiles vero annis decem inter præfentes: viginti inter abfentes cum titulo & bona fide. adde *l.* 2. *infr. de præf. long. temporis* fine titulo vero annis triginta: & eo modo adquiritur dominium utile. *l.* 8. § 1. *in fin. infr. de præfc.* 30. *vel* 40. *ann.* apud autorem Synopfeos 50. *tit.* 10. *c.* 3. *in fin.* legitur διὰ τετραετίας, per quadriennium. 37 In ufucapione fatis eft, fi poffeffionis initio bona fides intervenerit. *l.* 48. *ff. de adq. rer. dominio. l.* 44. §. 2. *ff. de ufurpat.* quod tamen Lateranenfe concilium non admittit. *c.* 41. 38 Bona fides requiritur in ufucapionum & præfcriptionum initio. Et de bona & mala fide vid. Baldum 3. *de præfc.* & *ad eam rem* 19. *quæft.* 39 Continuatur poffeffio in fucceflorem. §. 12. *Inft. de ufucap.* adde *l.* 14. *ff. de ufurpat.* hoc eft, in diuturna poffeffione connumeratur etiam tempus anterioris poffefforis. 2. Harmen. 1. §. 72. *Synopf. Bafil.* 50. *tit.* 11. *c.* 10. 40 Titulus in ufucapione requiritur. vid. Bald. 3 *de præfcript. quæft.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 41 Dixi *ad L.* 41. *D.* 2. 42 Paul. 5. *fent.* 2. § 2. 43 *l.* 34. §. 1. *l.* 49. *in fin. ff. h. t. l.* 13. *ff. de adq. rer.* §. 5. *verf.* & *hoc eft. Inft. per quas perfon. cuique acq.*

&

& poſtquam ſcientia [1] intervenerit, uſucapionis conditionem inchoari poſſe, tam ratione utilitatis, quam juris prudentia receptum eſt. PP. 6. Kal. Dec. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

Si emptor ſciente venditore in poſſeſſione fuerit.

2. Imp. ALEXANDER A. Mauro.

MInus inſtructus eſt, qui te ſollicitum reddidit, quaſi in vacuam [2] poſſeſſionem ejus, quod per procuratorem emiſti, non ſis inductus: cum ipſe proponas te diu [3] in poſſeſſione [ejus] fuiſſe, omniaque, ut dominum geſſiſſe. Licet [4] enim inſtrumento non ſit comprehenſum, *quod tibi tradita ſit poſſeſſio:* ipſa tamen rei [5] veritate id conſecutus es, ſi ſciente [6] venditore in poſſeſſione fuiſti.

De Infante.

3. Imp. DECIUS A. Rufino.

DOnatarum rerum [7] a quacunque perſona infanti [8] vacua [9] poſſeſſio tradita corpore [10] quæritur. Quamvis enim ſint auctorum ſententiæ diſſentientes: tamen conſultius videtur interim, licet animi plenus non fuiſſet adfectus [11], poſſeſſionem per traditionem eſſe quæſitam: alioquin (ſicuti conſultiſſimi viri Papiniani reſponſo continetur) nec quidem per tutorem poſſeſſio infanti poterit acquiri. PP. 5. Kal. Apr. DECIO A. V. & GRATO CONSS. 251.

De animo ſolo.

4. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Nepotiano.

LIcet poſſeſſio nudo [12] animo acquiri non poſſit, tamen ſolo animo retineri poteſt. Si ergo prædiorum deſertam poſſeſſionem non derelinquendi affectione tranſacto tempore non coluiſti [13], ſed metus [14] neceſſitate culturam eorum diſtuliſti: præjudicium tibi ex tranſmiſſi temporis injuria generari non poteſt. PP. Kal. Auguſt. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De cauſa poſſeſſionis ſibi non mutanda.

5. Iidem AA. & CC. Mennoni.

CUm nemo cauſam [15] ſibi poſſeſſionis mutare poſſit, proponaſque colonum nulla extrinſecus accedente cauſa ex colendi occaſione ad iniquæ venditionis [16] vitium eſſe prolapſum: Præſes provinciæ inquiſita fide veri dominii tui jus convelli non ſinet.

De eo, qui ſine cauſa ingreſſus eſt in fundum alienum.

6. Iidem AA. & CC. Valerio.

SI nulla juſta ex cauſa [17] ingreſſum [18] agrum [tuum] ſive vineas, cum cujus meminiſti, Præſes repererit, nec ulla præſcriptione tua interpellatur petitio: reſtituere tibi poſſeſſionem cum omni cauſa [19] non dubitabit. S. Idib. April. AA. CONSS.

De improba poſſeſſione.

7. Iidem AA. & CC. Aſyncrito.

IMproba poſſeſſio firmum titulum [20] poſſidenti præſtare nullum poteſt. Unde ingredientem in [21] vacuam poſſeſſionem alieni fundi non conſentiente domino, vel actore, qui ejus rei concedendæ poteſtatem habuit, cauſam juſtam poſſeſſionis adipiſci non potuiſſe certum eſt. PP. 5. Idus Dec. AA. CONSS.

De procuratore.

8. Iidem AA. & CC. Cyrillo.

PEr procuratorem utilitatis [22] cauſa poſſeſſionem [23], etſi proprietas ab hac ſeparari non [24] poſſit, dominium etiam quæri placuit. PP. 18. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

De improba poſſeſſione.

9. Iidem AA. & CC. Sergio.

NEc ex vera venditione poſſeſſionem, quam non fuerat emptor [25] adeptus, improbe retinere poteſt: ac multo minus is, qui adſeveratione falſa velut [26] emptor, cum ſine obligatione pignoris pecuniam mutuo dediſſet, fundum irrumpens alienum, retinendi juſtam cauſam habet. PP. 3. Non. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De diviſione & interruptione uſucapionis.

10. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maternum.

NEmo ambigit, poſſeſſionis duplicem [27] eſſe rationem: aliam [28], quæ jure [29] conſiſtit; aliam, quæ corpore [30]: utramque autem ita demum eſſe legitimam [31], cum omnium adverſariorum ſilentio, & taciturnitate firmatur: interpellatione [32] vero & controverſia progreſſa, non [33] poſſe eum intelligi poſſeſſorem, qui licet [poſſeſſionem] corpore teneat, tamen ex interpoſita [34] conteſtatione, & cauſa in judicium deducta ſuper jure poſſeſſionis vacillet ac dubitet. PP. 11. Kal. Feb. *Tribon.* VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

De ſucceſſoribus.

11. Impp. ARCADIUS & HONOR. AA. Petronio Vicario Hiſpaniarum.

VItia [35] poſſeſſionum a majoribus contracta perdurant: & ſucceſſorem [36] auctoris ſui culpa comitatur. Dat. 5. Kal. Jan. CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

Si is, per quem poſſidebatur, poſſeſſionem reliquerit.

12. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

EX libris Sabinianis [37] quæſtionem in divinas noſtri numinis aures relatam tollentes, definimus, ut ſive ſervus [38], ſive procurator, vel colonus, vel inquilinus, vel quiſpiam alius, per quem licentia eſt nobis poſſidere, corporaliter nactam poſſeſſionem cujuſcunque rei dereliquerit [39], vel alii prodiderit, deſidia forte vel dolo, ut locus aperiatur alii eandem poſſeſſionem detinere: nihil penitus domino præjudicii generetur: ne ex aliena [40] malignitate alienum damnum emergat: ſed & ipſe, ſi liberæ conditionis eſt, competentibus actionibus ſubjugetur: omni jactura ab eo reſtituenda domino rei, vel ei, circa quem negligenter [41] vel doloſe verſatus eſt. Sin autem necdum ſub [42] manibus procuratoris, vel coloni, vel inquilini, vel ſervi poſſeſſio facta eſt [43], ſed ipſe eam accipere deſidia vel dolo ſuperſedit, tunc & ipſe qui eum tranſmiſit, ex mala [44] ſua electione præjudicium circa eam poſſeſſionem patiatur, ex memoratarum perſonarum vel machinatione, vel negligentia accedens. Hoc etenim tantum ſancimus, ut dominus nullo modo aliquod diſcrimen ſuſtineat ab his quos tranſmiſerit: non ut etiam lucrum ſibi per eos aliquod acquirat: cum & antiqua [45] regula [juris] quæ definivit *deteriorem conditionem per ſervum domino nullo modo fieri*, tunc locum habeat, cum dominus de damno [46] periclitetur, non cum ſibi lucrum per ſervum acquiri deſiderat. † Salva videlicet in hoc caſu domino rei, vel ei [47], qui ad eam detinendam præfatas tranſmiſerit perſonas, adverſus eas omni actione, (ſi qua ex legibus ei competit) ſervata.

TIT. XXXIII.

DE PRÆSCRIPTIONE LONGI [48] TEMPORIS DECEM [49], VEL VIGINTI [50] ANNORUM.

Civilis interruptio præſcriptionis non operatur, niſi contra eum contra quem interruptio facta eſt, & in hypothecaria non contrahitur vitium litigioſi. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Juliano P. P.

CUm [51] poſt motam & omiſſam quæſtionem res ad nova dominia bona fide tranſierint, & exinde novi viginti anni interceſſerint ſine [52] interpellatione, non eſt inquietanda, quæ nunc poſſidet, perſona: quæ ſicut acceſſione prioris domini non utitur, qui eſt inquietatus: ita nec impedienda eſt, quod ei mota controverſia ſit. Quod ſi prior poſſeſſor inquietatus eſt: etſi poſtea per longum tempus ſine aliqua interpellatione in poſſeſſione remanſit, tamen non poteſt uti longi temporis præſcriptione, quod etiam in Republica [53] ſervari oportet.

In AUTHENT. ut ſponſ. larg. §. rurſus. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 7.

M*Alæ* [54] *fidei poſſeſſore alienante* [55], *ceſſat longi* [56] *temporis præſcriptio* [57], *ſi verus dominus ignoret* [58] *ſuum jus, & alienationem factam: ſpectatur ergo triginta annorum defenſio.* Si vero is,

1 Libet ignoranti poſſeſſionem: ſcienti uſucapionem adquirit. 2 De vacua poſſeſſione agitur in *l.* 3. & 7. J. *h. t.* vid. *l.* 2. *in fin. ff. de act. empt.* Goth. Vid. hic Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 10. *n.* 121. Anſ. 3 Paria ſunt in vacuam poſſeſſionem induci, & ſciente venditore diu in poſſeſſione fuiſſe. *l.* 12. *C. de contrah. empt. l.* 2. *C. ſi quis alteri.* 4 Hinc colligit Alciat. 2. *præſumpt.* 23. quemque præſumi poſſidere ex titulo præambulo, id eſt, ex antecedente aliquo titulo. dixi ad *l.* 12. *C. de fide inſtrument.* 5 Revera poſſidet, qui ſciente venditore poſſidet. 6 *l.* 60 *ff. de reg. jur.* aliud neſciente [illegible] 5. *ff. h. t. l.* 14. §. 1. *ff. de furtis.* 7 Hanc *l.* cum *l.* [illegible] *ff. h. t.* conciliat Charon[illegible] *veriſim. l.* 2 *c.* 6. Anſ. 8 *l.* 32 §. 2 *ff. h. t.* 50 *Ecl.* 2. *c.* 1. 9 *l.* 2 *C. l.* 7. J. *h. t.* 10 Suo, ſcilicet. 11 *Affectus*, [illegible] 12 Nudo animo poſſeſſio retinetur, non adquiritur. vid. *l.* 44. *in fin. ff. eodem* 13 Culturam omittens, poſſeſſionem non amittit. 14 Vid. *quæ not. ad l.* 1. §. 8 *ff. h. t.* 15 Id eſt, titulum poſſidendi. vid. *l.* 1. §. 19. *ff. h. t.* 16 Colono facta venditio domino non nocet. 17 Sine vi, *l. ult.* J. *unde vi.* 18 Ingreſſo vacuæ poſſeſſionis vitium perſonale, non reale contrahitur: ideoque poterit res uſucapi. 19 Id eſt, cum fructibus. Cauſa eſt quidquid a re proficiſcitur, vel rei cohæret. *l.* 3. §. 1. *l.* 8. *ff. de uſuris & fructibus & cauſis.* 20 Injuſta poſſeſſio non eſt titulus. Sine titulo non eſt locus præſcriptioni. *l.* 24. *C. de rei vind. l.* §. 2. *Inſtit. de uſucap.* 21 *l.* 2. *l.* 3. *C. h. t.* 22 Cui multum tribui ſolet. 23 Per procuratorem poſſeſſio & dominium adquiri poteſt *l.* 1. *C. per quas perſonas. l.* 1. *C. h. t. l.* 20. §. 2 *ff. de adq. rer. dominio* 24 Imo poteſt *l.* 12 §. 1 *ff. h. t.* 25 Verus ſcilicet. *l.* 5. *ff. h. t.* ne falſo mox dicetur 26 Falſus emptor melioris conditionis eſſe non debet quam verus. 27 Naturalem, ſcil. vel civilem: nulla eſt tertia. vid. Cuj. 9. *obſerv.* 33. Goth. Adde Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 10. *n.* 68. Anſ. 28 Jus & corpus opponuntur. 29 Poſſeſſio jure conſiſtens, eſt civilis poſſeſſio. 30 Poſſeſſio corpore conſiſtens, eſt naturalis poſſeſſio. 31 Legitima dicitur, quæ defenditur legibus & interdictis poſſeſſoriis. 32 Interruptio vitiat juſtam uſucapiendi cauſam, adeo ut ſi ad diem res poſſeſſa non fuerit, videatur poſſeſſio ad verum dominum recurrere, atque ipſa interruptione dominium renovare. 2. Harm. 1. §. 67. 33 Poſſeſſor non intelligitur, qui licet poſſeſſionem corpore teneat, interpoſita conteſtatione & cauſa in judicium deducta, ſuper jure poſſeſſionis vacillat ac dubitat. 34 *l.* 26. *C. de rei vindicat. l.* 2. *circa fin. l.* 10. J. *de præſc. longi temp.* 35 Realia ſcil. *l.* 24 §. 1. *ff. de uſurpat. l.* 5. *in fin. C. Theod. unde vi.* eſtque pars poſtrema legis 2. J. *ſi per vim.* 36 Omnem ſcil. 37 Locus eſt huic legi, quando res tradita eſt alii & ab eodem occupatur. Joan Decher. *l.* 1. *diſſert.* 3. *n.* 25. Ad emphyteutam Vaſallum, vel conductorem ad longum tempus trahi non poteſt Valaſc. *de jure emphyt. quæſt.* 18 *num* 17 [illegible] habet in colono tradente, aut deferente poſſeſſionem. Joann. a Sand *deciſ. Friſ.* *lib.* 5. *tit.* 4. *defin.* 7. Anſ. 38 Per ſervum, procuratorem, colonum, & inquilinum poſſidemus. 39 Qui alteri non ſibi poſſidet, ſi poſſeſſionem deſerit, vel alteri tradit, domino non præjudicat *l.* 31. & 40. §. 1. *ff. h. t. l.* 31. *ff. de dol. l.* 6 *in fin.* J. *unde vi. l.* 1. J. *ſi per vim l. ult.* §. 5. J. *de delatoribus. lib.* 10 *tit.* [illegible] 133 *ff. de reg. jur.* 40 Malitia ſua [illegible] nocere debet. 41 In quærenda poſſeſſione poteſt quiſque negligentia [illegible] debuit [illegible] tenetur. 42 Poſſeſſor naturalem & civilem poſſeſſionem amittit, ſi ille per quem poſſidet, poſſeſſione expellitur: æque ac ſi poſſeſſionem ipſam traderet. Accurſ. Bartol. Angel. *hic, Gloſſ. in cap. olim cauſam.* 12. *extr. de reſtit. ſpoliat.* quod tamen in Eccleſia, *per doctores in d. cap. olim*, fiſco & pupillo fallit *c.* 1. *extr. de in integr.* adde aliam exceptionem ex Socino *reg.* 297. 43 Poſſeſſio facta ſub manibus procuratoris 44 Mala electio eligenti nocet. 45 *l.* 133. *ff. de reg. jur.* 46 *l.* 27 §. 1. *ff. ad SC Velleian.* 47 Id eſt, cuſtodi poſſeſſionis. *l.* 1. J. *ſi per vim. l.* 6. J. *unde vi.* adde *l. ult.* J. *de delatoribus. lib.* 10. *tit.* 11.

48 50. *Eclog.* 11. Præſcribimus hoc ſpatio res immobiles cum titulo, & bona fide. 49 Adverſus præſentes v. *l.* 12. J. *h. t. Nov.* 119 *c.* 7. & 50 *Ecl.* 14. 15. & 2. *Inſt.* 6. *in prin.* 50 Adverſus abſentes. v. *l.* 12 J. *h. t.* 51 Eadem exſtat ſententia apud Paul. 5. *ſent.* 2. §. 5. 52 Hanc reſtrictionem adde *l. unic. C. de uſu* [illegible] *transformanda.* 53 Adverſus rempublicam etiam viginti annorum præſcriptio prodeſt ei qui juſtum initium poſſidendi habuit: nec medio tempore interpellatus eſt. Paul. *d. l.* §. 4 54 Præſcribere longo tempore non poteſt, titulum habens a malæ fidei poſſeſſore, *ut hic:* niſi alienatio ab initio bonæ fidei fuerit. Angelus *in l. ſequitur.* 4. *ff. de uſurpat.* Gloſſ *in d. l. item ſi res.* 4. *ff. de alien. jud.* niſi debitor alienet rem alteri pignoratam: tunc enim emptor bonæ fidei præſcribit adverſus hypothecariam: hæc quippe Auth. de præſcriptione domini, non hypothecæ conſtituta eſt. Aret. & Cynus *hic* fallit etiam quoties habens titulum a malæ fidei poſſeſſore dominium non præſcribit. fallit etiam quoties præſcribitur res in qua non requiritur titulus, puta ſervitus; *l. ſi quis diuturno*, 10. *ff. ſi ſervitus vindicetur* ſed & ſi procurator mala fide vendidit, & dominus rei bonam fidem habebit. *l. qui fundum.* 7. §. *procurator.* 6. *ff. pro empt.* Idem eſſe putat Bartol in *l. Pomponius* 13. §. 1. *ff. de adq. vel amitt. poſſeſſ.* Angel *in l. ſequitur.* 4. *ff. de uſurpat.* Bald. *in l. ancilla.* 12. *C. de furtis* in uſucapione rei mobilis: cum poſſit res mobilis mala fide, ſine furto diſtrahi [illegible] *alienum.* 6 [illegible] *C. de furtis* vide alias exceptiones apud Bart. Angel & Bald. *ibid.* ad le Socin *reg.* 431 Idem dicendum in ſecundo emptore: ut hæc Auth. locum tantum adverſus primum emptorem habeat, Bart. in *d.* § *cum quis.* idem cenſet quoties venditor non in ipſa traditione, ſed poſt, malam fidem habuit Nam ſi mala fides ſuperveniens non nocet ipſi poſſeſſori malæ fidei, multo minus nocere debebit ſingulari ſucceſſori Gloſſ. *item ſi res* 4. *ff. de alien. jud.* Aliud quoque exiſtimant, ſi de fructibus adquirendis tractetur, cum hic de dominio adquirendo agatur. *Gloſſ. in l. vitia.* 11. *C. de adq. vel amitt. poſſ.* Aliud etiam exiſtimant in actionum præſcriptione. Aret. *hic.* ut & ſi agatur de malæ fidei poſſeſſore ficto, vel præſumpto tantum. Quid ſi ſucceſſor præſcriptionem velit ex ſua perſona inchoare? Quid ſi venditor non mala fide prorſus, ſed dubitans vendat? quid ſi perfecta præſcriptione ſuperveniat mala fides? Idem eſſe cenſent, Bald. *in l. nihil.* 2. *C. pro her.* Caſt. *in l. ancilla.* 12. *C. de furt.* Innocentius *in c. ſi diligenti* 17. *x. de præſcr.* Bart. *in l. naturaliter.* 5. *ff. de uſurpat. c. cum dilectus. de majoritate.* adde Socin. *reg.* 33. 55 Voluntate ſua ac ſponte: ſecus ſi neceſſario. *l. Pomponius.* 13. §. *ſi juſſu.* 9. *ff. de adq. vel amitt. poſſeſſ.* 56 Aliud in præſcriptione longiſſimi temporis, quia mala fides tempore longiſſimo non nocet. *l.* 3. *l.* 4. J. *de præſcr.* 30. 57 Præſcribere longo tempore non poteſt, qui titulum habet a malæ fidei poſſeſſore, *ut hic.* An mobilia uſucapi poteſt? [illegible] cum Authentica de præſcriptione immobilium eſt. Bart. *in d. l. Pomponius.* 13. 58 Ergo cum ſcit, neque ignorat, longiſſimum tempus non requiretur, ſed longum tempus tantum. *l.* 1. *ſupr.*

qui putabat eadem res sibi competere, hoc cognoscens intra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes litem non fuerit contestatus: possessor præscriptione munitus, firmiter eas habebit.

In AUTHENT. ut sponf. larg. §. De præscriptione. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 8.

Quod si quis quibusdam annis præsens sit, quibusdam absens, adjiciuntur ei super decennium tot anni quot annis ex decennio fuit absens.

Præscriptio sortitur effectum re possessa bona fide cum titulo per longum tempus non interruptum. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

Longi [1] temporis præscriptio his, qui bona [2] fide acceptam possessionem, & continuatam [3], nec interruptam [4] inquietudine [5] litis tenuerunt, solet patrocinari. PP. 5. Kalend. Decemb. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

3. Iidem AA. & CC. Antonio.

Si vineæ, quas mater tua vitrico tuo in [6] dotem dedit, tuæ proprietatis sunt, nec [7] ulla præscriptio ex transacti temporis prolixitate adolevit: Præses provinciæ restitui tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit usucapio longi temporis. Bald.

4. Iidem AA. & CC. Hermogeni.

Diutina possessio tantum jure [8] successionis sine justo titulo [9] obtenta, prodesse ad præscriptionem hac sola ratione non potest. PP. *Sirmii*, 4. Id. April. AA. CONSS.

Error domini præstans patrocinium alteri in re propria, vel etiam effectus non tribuit possessori titulum. Bald.

5. Iidem AA. & CC. Soterico.

Nec petentem dominium ab eo, cui petentis solus error [10] causam possessionis sine vero titulo præstitit, silentii longi temporis præscriptione repelli, juris evidentissimi est. S. *Sirmii*, 11. Kalend. Maji, AA. CONSS.

Dolus dans causam contractui bonæ fidei, invalidat titulum ad præscriptionem temporis longi. Salic.

6. Pars ex Epistola eorundem AA. & CC. ad Primosum Præsidem Syriæ.

Si [11] fraude [12], & dolo (licet inter majores vigintiquinque annis) facta venditio est, hanc confirmare [13] non potuit consequens tempus, cum longi temporis præscriptio in malæ [14] fidei contractibus locum non habeat.

Instrumentorum amissio, vel subtractio non præjudicat præscriptione munito. Salic.

7. Iidem AA. & CC. Anteæ.

Longi temporis, possessione munitis instrumentorum amissio [15] nihil juris aufert: nec diuturnitate possessionis partam securitatem maleficium [16] alterius turbare potest. Dat. Prid. Kalend. Januar. AA. CONSS.

Adoptio invalida, vel error juris non est sufficiens ad præscriptionem longi temporis. Salic.

8. Iidem AA. & CC. Celso.

Si is, contra quem supplicas, matris tuæ quondam mancipia quasi filius ex causa tantum adoptionis [17] defendit: affectio destinatæ, ac illicitæ [18] adoptionis ad horum dominium ei quærendum sola non sufficit. Quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens [temporis] præscriptionem: si hoc tantum initio præcedente is, contra quem supplicas, horum possessionem adeptus est.

Exceptio præscriptionis non potest opponi in initio, sed probanda venit fundata intentione actoris. Bald.

9. Iidem AA. & CC. Demostheni.

Emptor [19] bona fide contra præsentem [20] decennii præscriptione, [in] cujus initio [21] contestationem haberi sufficit, posteaquam suam impleverit intentionem petitor, adhibita probatione justæ possessionis defensus, absolvi recte postulat.

Usucapio longi temporis litis contestatione interrumpitur. Bald.

10. Iidem AA. & CC. Rhegino.

Nec bona fide possessionem adeptis longi temporis præscriptio post motam litis contestatæ completa proficit [22]: cum post [23] motam controversiam in præteritum [24] æstimetur. Dat. Id. Decembr. CC. CONSS.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

Super longi temporis præscriptione, quæ ex decem, vel viginti annis introducitur, perspicuo jure sancimus, ut sive ex donatione, sive ex alia lucrativa [25] causa bona fide quis per decem, vel viginti annos rem detinuisse probetur, adjecto [26] [scilicet] tempore etiam [27] prioris [28] possessoris: memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat, nec occasione lucrativæ causæ repellatur. Dat. Kal. Jul. DN. JUSTIN. PP. A. CONS. 528.

Præscriptio longi temporis inter præsentes completur decennio, inter absentes vicennio, & præsentes dicuntur, quando uterque habet domicilium in eadem provincia, licet non in eadem civitate. Salic.

12. Idem A. Joanni P. P.

Cum in longi temporis præscriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima, propter *res* [29], ubi positæ sunt: secunda, propter *personas* [30], sive utriusque sive alterutrius præsentiam exigimus: & tertia, si in [31] eadem provincia, vel in eadem civitate debent esse personæ tam petentis, quam possidentis, & res, pro quibus certatur: omnes [eas] præsentis legis amplectimur definitione [32], ut nihil citra eam relinquatur. † Sancimus itaque debere in hujusmodi specie, utriusque *personæ*, tam petentis, quam possidentis spectari domicilium: ut tam is qui dominii vel hypothecæ quæstionem inducit, quam is qui res possidet, domicilium habeat in uno loco, id est, in una provincia [33]: hoc etenim magis nobis eligendum videtur: ut non [34] [in] civitate concludatur domicilium, sed magis provincia: & si uterque domicilium in eadem habeat provincia, causam inter præsentes esse videri, & decennii [magis] præscriptione agentem excludi. † De *rebus* autem de quibus dubitatio est, nulla erit differentia, sive [35] in eadem provincia sint, sive in vicinia, vel trans mare positæ, vel longo spatio separatæ. Sin autem non [36] in eadem provincia uterque domicilium habeat, sed alter in alia, alius in altera: tunc ut inter absentes causam disceptari, & locum [37] esse viginti annorum exceptioni. Nihil enim prohibet sive in eadem provincia res constitutæ sint, sive in alia, super his controversiam in judicio provinciali moveri, & multo magis in hac florentissima civitate. Quid enim prodest in ipsa provincia esse possessionem, an in alia: cum jus vindicationis incorporale est, & ubicunque [38] res positæ sunt, & dominium earum, & vinculum ad dominum, vel creditorem possit reverti? Ideo enim nostri majores subtilissimo animo, & divino quodam motu ad actiones, & earum jura pervenerunt, ut incorporales [39] constitutæ possint ubicunque jus suum & effectum corporalem extendere. Sit igitur secundum hanc definitionem causa perfectissime composita, & nemo posthac dubitet, neque inter præsentes, neque inter absentes, quid statuendum sit: ut bono initio possessionem tenentis, & utriusque partis domicilio requisito sit expedita quæstio pro rebus ubicunque positis: nulla [40] scientia, vel ignorantia exspectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. † Eodem observando, & si res non soli sint, sed incorporales, quæ in jure [41] consistunt, veluti usufructus, & cæteræ servitutes.

TIT. XXXIV.

IN QUIBUS CAUSIS CESSAT [42] LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIO.

Colonus subtrahendo instrumenta conductionis, non per hoc mutat causam possidendi, & ideo non præscribit. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Marcellinæ.

Si is, cui colendum [43] fundum dedisti, post instrumenta, quibus dominium ad te pertinere probari posset, per novercam tuam subtraxit [44]: hoc sola præscriptione [longi] temporis defendi non potest.

2. Iidem AA. & CC. Dionysio.

In servorum [45] proprietatis negotio cum usucapio locum habeat, ad quæstionem longi temporis præscriptionis superfluo pervenitur.

1 Præscriptio longi temporis prodest his qui bona fide possederunt, nec ullam contestationem litis sustinuerunt. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 11. *c.* 2. ubi Scholiastes separat *δίκην*, seu *προκάταρξιν*, & *ὄχλησιν*, litem sive contestationem ab inquietatione: ut prior usucapionem interrumpat, non posterior. 2 *l.* 27. *ff. de contrah. empt.* 3 *l.* 3. *ff. de usurpat.* 4 *l.* 1. *C. h. t. l.* 10. *C. tit. prox.* 5 Præscriptio interrumpitur litis contestatione. *l.* 1. *C. l.* 10. *ff. h. t. l.* 10. *C. tit. prox.* 6 Res aliena in dotem dari non potest: si tamen data fuerit, usucapi poterit. 7 *l.* 4. *C. de rei vind. l.* 2. *l.* 5. *C. de reb. alien. l.* 4. *C. de usuc. pro empt.* 8 *l.* 4. *C. de usucap. pro hered.* 9 Sine titulo non est usucapio: adde *l. unic. C. de usuc. transform.* 10 Si per errorem causam possessionis meæ tibi præstiti, possum nihilominus rem meam vindicare, neque mihi oberit longi temporis præscriptio. 11 Præscriptio longi temporis emptionem dolo factam confirmare non potest: quum mala fide possidere quis incipiat. *Syn. ibid. c.* 6. 12 Contractus bonæ fidei, titulus est: nisi dolus causam illi dederit. Tunc enim titulus non est, ac proinde ex illo non præscribitur. 13 Dixi ad *l.* 1. *C. de rescindenda.* 14 Malæ fidei possessor non præscribit. vid. *c.* 2. & ibi Dynum *de reg. in* 6. 15 Instrumenti amissio non nocet præscriptioni, si modo de jure possessionis aliter probari potest. *l.* 6. *l.* 8. *l.* 10 *in fin. C. de fide instr. l.* 1. *ff. in quibus caus. cessat longi temp.* 16 Id est, instrumenti fraudulenta subtractio. 17 *l.* 10. *C. de suis.* 18 Mulieres non adoptant, vide tamen *l.* 5. *ff.* & §. 10. *Inst. de adopt.* nec enim liberos habent in potestate. dixi ad *Nov. Leon.* 28. & ita quod possident illegitime adoptati non præscribunt. 19 Præscriptione longi temporis bonæ fidei emptor munitus auctori exceptionem objiciens, postea quam petitor dominium suum probaverit, adhibita probatione justæ possessionis absolvendus est. *Syn.* 50. *tit.* 1. *c.* 9. 20 *l.* [illegible] *tit. de usuc. l. unic. C. de usuc. transform. l.* 7. *ff. quibus non objic.* 21 Exceptio præscriptionis initio litis opponitur, post litem contestatam probatur. 22 Præscriptio litis contestatione interrumpitur. *l.* 1. *l.* 2. *C. h. t.* 23 Vid. *l.* 10 *C. tit. prox.* 24 *l.* 26 *in fin. C. de rei vind.* id est, prorogetur. 25 In causis etiam lucrativis præscriptio, & longa possessio possessorem defendit. *l.* 26. *ff. de adquir. vel amitt. poss.* 26 *l.* 2. §. 20. *ff. pro emptore.* hinc colligunt præsumi medio tempore possedisse, qui hodie & ante decennium possederit. Probatis enim extremis, probantur media. vid. Alciat. 2. *præsumt.* 21. 27 In præscriptione longi temporis decem, vel viginti annorum, etiam tempus prioris possessoris computatur. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 11. *c.* 10 & 2. Harm. 1. §. 72. 28 *l.* 13. *ff. de divers. temporalib.* 29 De rebus. 30 De personis. 31 De præsentia. 32 Hæc lex juncta *l. corruptionem. C. de usufruct.* continet 44. decis. ex 50. novis Justin. vid. apud Inglois *decis.* 44. *quæst.* 1. *n.* 1. Ans. 33 Præsentes dicuntur, qui in eadem civitate domicilium habent. 34 Domicilium urbe non circumscribitur, sed provincia 35 In præscriptione situs rerum non habetur ratio: nam & procul dissitas præscribimus. 36 Absentes dicuntur qui non sunt in eadem provincia. 37 Præscriptio igitur currit contra ignorantem, *ut hic.* Imo non currit. *l.* 7. *ff. qui militare.* Solve: Non currit, quod ad incommodum: secus quod ad commodum, *d. l.* 7. Alii putant currere, sed restitutionem dari. Bart. *in l.* 1. §. *si quis autem.* 8. *ff. de itinere.* Quid si justa sit ignorantia? currit quidem præscriptio: datur tamen restitutio adversus præscribentem. Bart. *in l.* 1. §. *si quis propter.* 9. *ff. de itinere.* Quid si de servitute præscribenda agitur? non currit adversus ignorantem præscriptio: cum in servitutibus præscribendis requiratur scientia domini, *Gloss. in l.* 2. *C. de servit.* Aliam exceptionem vide apud Socinum *reg.* 305. 38 Facit *l.* 1. *C. de contrah. emptione. l.* 15. *C. de rescind.* 39 Incorporalia jura etiam longe dissita præscribimus. 40 Uno casu id inductum, *Nov.* 119. *c.* 7. puta, si a malæ fidei possessore quis rem bona fide accepit. Nam si sciente domino, locum habet præscriptio: si ignorante, cessat. 41 In jure consistunt ususfructus & servitutes.

42 Id est, in quibus actionibus majoris temporis quam longi præscriptio requiritur. 43 Vid. *l. un. C. de usucap. transformanda. l.* 1. *C. comm. de usuc. l.* 2. *ff. de præscr.* 30. *vel* 40. *annor.* 44 Vid. *l.* 7. *C. de præscript. longi temporis.* 45 Mobilia, ut servi (nisi cohæreant fundo, ut mancipia rustica: tunc enim servus pro parte ruris & fundi habetur. *l.* 3. *ff. de divers. temporal. l.* 9. *ff. eod.* Sunt immobilia quæcunque rebus immobilibus adhærent) usucapiuntur triennio. Ideoque cessat quæstio præscriptionis, ubi de re mobili agitur: atque ita de præscriptione longi temporis in rebus mobilibus quærere superfluum est, quum in illis usucapio triennii locum habeat. *Synops.* 50. *tit.* 12.

Actio familiæ ercifcundæ, vel communi dividundo non tollitur tempore. Salic.

3. Iidem AA. & CC. Apollinari.

UNus individuum [1] commune [2] pro solido possidens intervallo [longi] temporis, quominus socius portionem vindicare, vel eum communi dividundo judicio provocare possit, non defenditur: cum neque familiæ ercifcundæ [3] judicium, neque communi dividundo actio excludatur longi [4] temporis præscriptione. 3. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

Petitioni hereditatis non præscribitur longo tempore, salvo nisi possessor cum titulo, & bona fide dominium usuceperit. Baldus.

4. Iidem AA. & CC. Libroæ.

HEreditatem [5] quidem petentibus longi [6] temporis præscriptio nocere non potest, verum his, qui nec pro herede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo res, quæ ex hereditate sunt, vel fuerunt, possident: cum ab [7] his successio vindicari non possit, nihil hæc juris definitio nocet. 3. Id. Septembris.

Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio, & pro expensis justis datur retentio. Salic.

5. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum non pro derelicto habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut adseveras) liberum existimans curasti [8]: longi temporis præscriptione, quominus dominus ejus offerens erogata recte [9] vindicet, defendi non potes.

TIT. XXXV.

QUIBUS [10] NON OBJICITUR LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIO.

Militi in expeditione existente, in effectu non currit præscriptio. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Venulejo.

TEmpus expeditionis [11] adversus petitiones, si quæ competisse juste probari possunt, præscriptionem non parit. 6. Non. Jul. JULIANO, & CRISPO CONSS. 225.

Frustra precibus impetratur, quod per restitutionem in integrum conceditur.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Aurelio Archiatro [12].

CUm per absentiam [13] tuam eos, de quibus quereris, in res juris tui irruisse adseveres, teque ob medendi [14] curam a Comitatu nostro discedere non posse palam sit; Præfectus prætorio noster accersitis his, quos causa contingit, inter vos cognoscet. Non [15] necessario autem petis ex longi temporis diuturnitate præscriptionem tibi non opponi, quando justæ absentiæ ratio, & necessitatis publicæ obsequium ab hujusmodi præjudicio te defendat. PP. 15. Kal. Mart. *Nicomediæ*, MAX. II. & AQUIL. CONSS. 286.

Præscriptio longi temporis non currit minori. Salic.

3. Iidem AA. & CC. Numidio Correctori Italiæ.

NOn [16] est incognitum, id [17] temporis, quod in minori [18] ætate transmissum est, longi temporis præscriptioni non imputari: ea enim tunc [19] currere incipit, quando ad majorem ætatem dominus rei pervenerit. PP. 4. Id. Septembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Absenti reipublicæ causa, vel fortuito, non obstat præscriptio. Salic.

4. Iidem AA. & CC. Crispino.

SI possessio inconcussa sine controversia perseveravit: firmitatem suam teneat objecta præscriptio, quam contra absentes, vel Reipublicæ [20] causa, vel maxime fortuito casu, nequaquam valere, decernimus. PP. 6. Kalend. Mart. ANNIBALIANO, & ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

Personales actiones regulariter non tolluntur longi temporis præscriptione. Salic.

5. Iidem AA. & CC. Januario.

NEque [21] mutui, neque commodati, aut depositi, seu legati, vel fideicommissi, vel tutelæ, seu alii cuilibet personali [22] actioni longi temporis præscriptionem objici posse, certi juris est. S. Kal. Febuar. AA. CONSS.

Reversus de captivitate rem non præscriptam vindicat actione directa: præscriptam vero utili rescissoria restitutione præhabita. Salic.

6. Iidem AA. & CC. Dulcio.

AB hostibus captus [23], ac postliminio reversus, actione in rem directa, vel qualibet alia dominium vindicando, temporis adversarii possessionem frustra times: cum adversus [24] eos, qui restitutionis auxilio quacunque ratione juvantur, hujusmodi factum non opitaletur.

Præscriptio temporis contra præsentem, finitur annis decem: contra absentem, annis viginti.

7. Iidem AA. & CC. Cassandro.

PRæscriptione bona fide possidentes adversus præsentes annorum decem [25], absentes autem viginti muniuntur. Quod si ex alicujus persona [26] de petitorum parte restitutionis prætendatur auxilium: deducto eo, quo, si quid fuerit gestum, succurri solet, residuum computari, rationis est.

Militibus in expeditione degentibus adversus præscriptionem contra eos inchoatam succurritur, non delicatis in domo sua manentibus.

8. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SAncimus his solis militibus, qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora, quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari: illis temporibus, per quæ citra [27] expeditionum necessitatem in aliis locis, vel in suis ædibus [28] degunt, minime eos ad vindicandum hoc privilegium adjuvantibus. Dat. Kalend. April. *Constantinop.* DECIO CONS. 529.

TIT. XXXVI.

SI ADVERSUS CREDITOREM PRÆSCRIPTIO OPPONATUR.

Extraneus pignorum possessor titulo, & bona fide præscribit hypothecariæ actioni spatio temporis longi, personali contra debitorem salva manente. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Veneriæ.

DIuturnum silentium [29] longi temporis præscriptione corroboratum, creditoribus pignus [30] persequentibus inefficacem actionem constituit: præterquam [31] si debitores, vel qui in eorum jura successerunt, obligatæ rei possessioni incumbant. Ubi autem creditori a possessore longi temporis præscriptio objicitur, personalis actio adversus debitorem salva ei competit.

Actio personalis contra solum obligatum dirigitur, & ejus heredes, hypothecaria, contra possessorem, qui longo tempore adversus creditorem præscribit. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. [& CC.] Marcellæ.

SI debitori heres [32] non extitisti, sed justa viginti annorum possessione collata in te donatio [33] corroborata est: neque personali [34] actione, quia debitori non successisti, convenire te juris ratio permittit: neque data pignori prædia post intervallum longi temporis tibi auferenda sunt: quando etiam præsentibus creditoribus decem annorum præscriptionem opponi posse, tam rescriptis nostris, quam priorum Principum statutis probatum sit.

1 Id est, nondum divisum. 2 Actioni mixtæ non præscribitur longo tempore. 3 *l.* 1. §. 1. *vers. nemo.* J. *de annali except. l.* 22. ℥. *familiæ. l. ult. ff. pro dot.* excipe *l.* 1. ℥. *de com. rer. alien.* 4 Præscriptione longi temporis, hoc est, decem vel viginti annorum non excluditur actio familiæ ercifcundæ, & communi dividundo, sed triginta tantum annorum præscriptione. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 12. *c.* 3. 2. Harm. 1. §. 53. 5 Petitio hereditatis non præscribitur longo tempore. *l.* 8. ℥. *de jur. delib. Synops. Basil.* 50. *tit.* 22. *c.* 4. 2. Herm. 2. §. 8. nisi possessor cum titulo & bona fide dominium usuceperit: hoc est, si quis alio titulo possidens usuceperit, tutus est; nec enim actione petitionis hereditatis conveniri potest. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 12. *cap.* 4. 6 Decennii spatio inter præsentes, vicennio inter absentes. *l.* 12. ℥. *tit. prox.* 7 Petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, *ut hic*, & *l.* 1. ℥. *de inoffic.* nisi quinque casibus, puta si venditor hereditatis absit nec compareat. *l.* 13. §. 4. *ff. de hered. pet.* si hereditas modico distracta sit. *dict. l.* 13. §. 5. si sciente emptore comparata. *d. l.* 13. §. 8. si empta sit a fisco. *d. l.* 13. §. 9. si titulus habetur pro non titulo. *d. l.* 13. §. 1. Datur itaque petitio hereditatis, quæ mixta est actio, adversus eum qui sine titulo possidet, nec tollitur longi temporis præscriptione. 8 Qui puerum alienum vulneratum curat, eum possidet, non animo domini, qui ita possidet, non præscribit adversus dominum. 9 Alias nisi offerret expensas, locus esset retentioni. 10 50. *Eclog.* 12. 11 Militibus non objicitur longi temporis præscriptio. vid. ℥. *de restit. milit.* 12 *Archiatri* qui sint, dixi in *l.* 6. 9. 10. J. *de professoribus & medicis lib.* 10. *tit.* 52. adde *l.* 8. J. *de metatis. lib.* 12. *tit.* 41. 13 Absenti necessaria & publica de causa non objicitur præscriptio longi temporis. 14 Qui sunt in comitatu principis medici, absunt necessaria de causa. 15 Frustra precibus a principe impetratur, quod per restitutionem jure communi conceditur. 16 *l.* 1. *in fin. l. ult.* ℥. *si quis ignorans rem minoris.* ut mirum sit, Justinianum hujusce juris constitutionem sibi adrogare *l. ult.* ℥. *in quib. caus. in integr. rest.* 17 Cum decem vel viginti annorum tempore non computatur id tempus, quo quis minor vigintiquinque annis fuit. Nam præscriptio tunc incipit currere, quando ad majorem ætatem dominus pervenerit, hoc est, cum annum vicesimum quintum compleverit. *Synops. Basil.* 52. *tit.* 12. *c.* 7. 18 Minori non objicitur præscriptio longi temporis. 19 Quando incipit currere præscriptio adversus minorem? vid. *l.* 5 ℥ *in quibus causis in integrum restitutio. l.* 3. J. *de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum.* 20 Absenti reipublicæ causa vel fortuito casu, non obstat præscriptio longi temporis, *ut hic. Synops. Basil. ibid. c.* 7. *in pr.* 21 Præscriptio longi temporis non obstat mutuo, commodato, deposito, legato, fideicommisso, tutelæ, nec alii cuilibet actioni personali, *ut hic. Synops. d. loco.* ut plenius mox dicetur. 22 Hodie personales actiones præscribuntur 30. annis. *l.* 3. *vers. ult.* J. *de præscr.* 30. *vel* 40. *ann. l.* 1. §. 1. J. *de annali.* 23 Captus ab hostibus & ab iisdem reversus, adversus præscriptionem restituitur. 24 Adversus eum qui restitui potest, præscriptio non juvat. 25 Vid. *l.* 12. ℥. *de præscr. longi temporis.* 26 Præscriptio longi temporis non objicitur agenti in personam. vid. *l.* 3. ℥. *tit. prox.* 27 Tempus voluntariæ absentiæ militem non tuetur adversus præscriptionem. Voluntarie miles abest, quoties in expeditione non est: sed alio loco citra causam expeditionis. 28 Dixi ad *l.* 18. ℥. *de episc. aud.* quod iterum retractare non pigebit. Quæri enim merito potest: cur in suis sedibus vel ædibus (Ædes enim veræ militum fossata, stationes, castra ipsa) privilegio militari non fruantur: aut cur cum in illis sunt, abesse Reipublicæ causa non dicantur? eo magis quod nisi & in illis locis constituti privilegio militari fruantur, exiguo admodum tempore beneficium militare duraturum eis sit, si in momentum solum expeditionis & procinctus tempus extenditur, neque ad stationum militarium tempora porrigetur. Denique nulla mihi videtur ratio, ut cum in suis sedetis, vel hybernis sunt (*en garnison*) privilegio spolientur, cum vel eo temporis spatio annonas militares accipiant. *l.* 18. ℥. *de episcop. audient. l.* 2. *C. Theod. de domesticis & protectoribus. lib.* 6. *tit.* 24. ut mihi suspicio magna justaque sit, *hic & in l. ult.* ℥. *de restit. militum.* (ubi hæc constitutio totidem verbis repetitur) & vers. *illis autem temporibus*, & apud Theoph. *Instit. de militari testamento*, legendum, *milites non juvari*: eos jure denique militari in testando non frui cum citra expeditionis necessitatem in aliis locis quam in suis ædibus, *εἰ μὴ ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτῶν ἐν σέδετοις* degunt: ut loco *τῶν vel* legamus, *ἤ μὴ*, id est, *quam.* Quod & Theophilus satis indicat, cum sedeta exponit, *ἔνθα διάγειν αὐτοὺς ἀνάγκη*, loca in quibus milites agere necesse sit. Quid quod vix a paganis different milites, si in expeditione tantum militari eo beneficio fruentur: cum pagani ipsi in expeditione etiam jure militari testari possint. *l. ult. ff. de test. mil.* propter memoriam legum, cæterarumque disciplinarum locis illis intermortuam: ut defendi merito posse videatur, milites cum in ædibus suis positi, hoc est, cum in fossatis, stationibus & castris militares annonas accipiunt & necessario abesse dicuntur, ibidem eos jure militari testari posse, præscriptionem adversus eos non currere, restitutionis beneficio dignos esse, ut a paganis vel in eo differant, neve beneficium militare ad id tantum tempus referatur, quo in procinctu & expeditione sunt, quod nimis exiguum & breve est, & alioquin placet quod a Baldo notatum est *l. ult.* ℥. *de rest. mil.* militiam nudam ac solam non præbere beneficium restitutionis in integrum, sed occupationem: occupationem, inquam, circa res militares: quarum pars non minima est in hybernis stationibus, sedetis, sedibus seu ædibus, castris denique ipsis & fossatis excubatione atque mora. Possis tamen & hunc locum sic accipere: Miles non fruitur privilegio militari, quoties non militaribus locis, vel quoties in suis ædibus citra expeditionis necessitatem moratur.

29 Intellectum harum duarum legum vid. apud Sarmient. *lib.* 2. *cap.* 9. & Hartmann. Pistor. *quæst.* 38. *numer.* 18. & 24. Ans. 30 Præscriptio longi temporis excludit non tantum in rem actionem sed & hypothecariam, *ut hic. l. ult. vers. sancimus.* ℥. *de præsc. longi tempor. l.* 7. *l. ult.* ℥. *de obl. & action. l.* 19. J. *de evict.* 31 Extraneus pignoris possessor, titulo & bona fide pignus longo tempore potest præscribere: personali contra debitorem manente. Debitor vero heresve ejus, *ut hic. & l.* 2. J. *h. t.* pignus non præscribit etiam longo tempore. 32 Vid. *l.* 1. ℥. *h. t.* 33 Donatarius longo tempore pignus potest præscribere. 34 Personalis actio non competit adversus extraneum pignoris possessorem: sed hypothecaria.

TIT. XXXVII.

DE QUADRIENNII [1] PRÆSCRIPTIONE.

Contra fiſcum præſcribitur quadriennio continuo.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Orphitum P. V.

NOtum eſt, a fiſco quæſtionem poſt quadriennium [continuum] ſuper bonis vacantibus [2] inchoandam non eſſe. Additum eſt & eos, qui noſtra largitate [3] nituntur, nulla inquietudine laceſſendos: nec his a fiſco noſtro controverſiam commovendam, qui quoquo modo, aut titulo easdem res poſſederint.

Qui rem alienam emit a fiſco illam vendente ut propriam, vel qui eam conſecutus eſt a principe, ut fiſcalem, non poteſt a domino, nec ab aliis jus in re prætendentibus, inquietari. Salic.

2. Imp. ZENO [4] A. Æneæ Comiti rerum privatarum.

OMnes [5], qui quascunque res mobiles, vel immobiles, ſeu ſe [6] moventes, vel in actionibus, aut quocunque jure conſtitutas, a ſacratiſſimo ærario [7] comparaverint [8]: eos quin etiam quibuscunque res mobiles, ſeu immobiles, ſeu ſe moventes, aut in actionibus, vel quocunque jure conſtitutæ, munificentiæ [9] principalis nomine datæ fuerint, omnibus pariter privilegiis quæ ex divinis ſanctionibus inclytæ recordationis Leonis, & noſtræ pietatis ſuper certis patrimoniis antea emptores conſecuti ſunt, perpotiri [ſancimus:] & ita cunctos hujusmodi beneficiis, ſeu privilegiis perfrui, tanquam ſi ſuper ſingulis ſubſtantiis ſeu patrimoniis etiam nunc, vel poſtea data fuiſſet hujusmodi diſpoſitio; nec [10] poſſe contra emptores prædictarum rerum factos jam, [vel futuros,] vel contra eos quibus ſuper hujusmodi rebus largitas noſtra delata eſt, vel fuerit, aliquas actiones in rem [11], dominii, vel hypothecæ [12] gratia, vel in perſonam [13] civiles, ſeu prætorias, vel ex legibus, ſeu ſacratiſſimis conſtitutionibus deſcendentes, vel quaslibet alias (licet [14] nominatim præſenti ſanctione non ſint comprehenſæ) moveri: data volentibus licentia intra quadriennium contra ſacratiſſimum ærarium, ſi quas ſibi competere actiones exiſtimant, exercere: ita tamen, ut poſt elapſum quadriennium, nec [15] ſacratiſſimum fiſcum licere ſibimet quibuslibet actionibus pulſare cognoſcant.

Si officialis fiſci vendens confiteatur ſibi pretium eſſe numeratum, perpetuo eſt ſecurus emptor.

§. 1. Ad hæc fiſcalium rerum emptoribus cum ratione juſtitiæ conſulentes jubemus, quoties competens ſcrinium [16] geſtis intervenientibus diſtractarum rerum pretia ſeſe depoſuerit ſuſcepiſſe, minime poſt hujusmodi ſolutæ pecuniæ depoſitionem emptores, quaſi non numeratis pecuniis moleſtari, vel neceſſitatem iisdem emptoribus imponi (licet non ſolennem conſecuti fuerint ſecuritatem) ſoluta fuiſſe pretia probare. Sed cum ſit in arbitrio pretia ſuſcipientis minime deponere, ſeſe, quod non acceperit, ſuſcepiſſe: ita convenit nec emptores pleniſſimam ex hujusmodi depoſitione ſuper pretii ſolutione ſecuritatem conſecutos, ullum (ſicut dictum eſt) ulterius probationis gravamen penitus formidare.

Fiſcus, vel procurator Cæſaris non tenetur de evictione promittere. Salic.

3. Imp. JUSTINIANUS [17] A. Floro Comiti rerum privatarum, & Curatori dominicæ [18] domus, & Petro viro illuſtri Curatori divinæ domus ſereniſſimæ Auguſtæ, & Macedonio viro illuſtri Curatori & ipſi dominicæ domus [ſereniſſimæ Auguſtæ].

BEne a Zenone [19] divæ memoriæ fiſcalibus [20] alienationibus proſpectum eſt [21], ne [22] homines, qui ex noſtro ærario donationis, vel emptionis, vel cujuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, ſi quid circa contractum contrarium emerſerit, vel evictionis, vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium, vel hypothecam reſpiciens, aliquod ſuſtineant detrimentum, ſed adverſus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienationis quicquam detinentes minime quæcunque actiones moveantur: ſed tantummodo contra ærarium usque ad quadriennium tantum: quo translapſo, neque adverſus fiſcum aliqua remaneat actio. Sed ſcimus hoc quidem in fiſcalibus alienationibus gnaviter obſervari: ſed non ſimili modo rem fuiſſe obſervatam circa eas res, quæ a ſacratiſſimis Imperatoribus [23], non a fiſcalibus rebus, ſed ex privata [24] eorum ſubſtantia procedunt: quod ſatis irrationabile eſt. Quæ enim differentia introducitur, cum [25] omnia Principis eſſe intelligantur, ſive ex ſua ſubſtantia, ſive ex fiſcali fuerit aliquid alienatum? Eodemque modo, & ſi a ſereniſſima Auguſta [26] aliquid alienetur, quare non eadem [27] utatur prærogativa? ſed Curatores noſtri, per quos ſolemus ſubſtantiam noſtram gubernare, neceſſe habeant in venditionibus rerum, & evictionem [28], & alia, quæ ſunt privatæ utilitatis pacta, emptionalibus inſtrumentis addere, vel quasdam tales obligationes in alienationum inſtrumentis agnoſcere, vel in permutationibus, vel in transactionibus, ſi & hoc fuerit celebratum: hoc enim eſt eorum, qui nec majeſtatem Imperialem agnoſcunt, nec quantum inter [29] privatam fortunam, & regale culmen medium eſt, & qui noſtros Curatores, per quos res divinarum domuum aguntur, aliquibus injuriis, vel damnis afficere conantur. Quæ omnia reſecantes, per hanc generalem, & in perpetuum valituram legem ſancimus [30], omnes alienationes de aula præcedentes, ſive a noſtra clementia, ſive a ſereniſſima Auguſta conjuge noſtra, ſive ab his, qui poſtea digni fuerint nomine imperiali, ſive jam alienatum quiddam eſt, ſive poſtea fuerit, ſine omni inquietudine permanere, ſive res eis per nosmetipſos, ſive per procuratores (ex epiſtalmate [31] tamen noſtro) fuerint adſignatæ. Et nemo audeat eos, qui res accipiunt per quemcunque titulum alienationis, ſive mobiles, ſive immobiles, ſeu ſe [32] moventes, vel jura incorporalia, vel panes [33] civiles, judiciis adficere, vel ſperare aliquam contra eos eſſe ſibi viam apertam: ſed omnis aditus præcludatur, omnis motus, & ſpes hujus petulantiæ. Sed adverſus domos noſtras habeant intra quadriennium tantum ſecundum imitationem fiſci, quas exiſtimant poſſe ſibi competere actiones in rem, vel hypothecariam: ut ex noſtra juſſione [34] cauſa moveatur, & competentem mereatur effectum. Quod ſi quadriennium fuerit emenſum; nec adverſus domum noſtram habeat quis quamcunque actionem. Quia igitur multa ſcimus, tam noſmetipſos, quam ſereniſſimam Auguſtam conjugem noſtram variis perſonis jam donaſſe, & vendidiſſe, & per alios titulos adſignaſſe, & maxime [35] ſacroſanctis Eccleſiis, & xenonibus, & ptochotrophis, & epiſcopis, & monachis, & aliis innumerabilibus perſonis: & eandem liberalitatem ex noſtra ſubſtantia, ſive ſereniſſimæ conjugis noſtræ eſſe confectam: ſancimus etiam eos firmo jure habere quod conſecuti ſunt; ita ut contra illos quidem nulla moveatur actio: intra quadriennium autem ex præſenti die numerandum pateat omnibus aditus contra noſtras divinas domus ſuas actiones ſuper eisdem rebus movere: ſcituris, quod præfato quadriennio finito, neque adverſus domos noſtras aliquis eis reſervetur regreſſus. Cum enim multa privilegia Auguſta fortuna meruit [36], & in donationibus [37] ſine inſinuatione geſtorum omnem firmitatem habentibus, & ſuper rebus, quas pro tempore ſereniſſimus Princeps divinæ Auguſtæ conſtante [38] matrimonio donaverit, vel ipſe a ſereniſſima Auguſta per donationis titulum conſequatur, ut maneat illico donatio plena, nullo alio confirmationis tempore expectando: ita & hoc videatur imperiale eſſe privilegium. Qui enim [39] ſuis conſiliis ſuisque laboribus pro toto orbe terrarum die nocteque laborant, quare non habeant dignam ſua prærogativa fortunam? Quæ ergo pro Auguſto honore, & cautela res accipientium noſtra ſtatuit æternitas, hæc tam ſublimitas tua quam cæteri omnes judices noſtri obſervare feſtinent, ex eo tempore valitura quo nutu divino imperiales ſuſcepimus inſulas. Dat. 5. Kalend. Decembr. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXVIII.

NE REI DOMINICÆ [40] VEL TEMPLORUM [41] VINDICATIO TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE SUBMOVEATUR.

Servi, liberti, vel coloni principis, & eorum ſoboles indebite ad aliquam dignitatem obrepentes, ad ſtatum priſtinum debent retrahi omni præſcriptione ſemota. Salic.

1. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Probum P. P. Galliæ.

SÆpenumero præceptum eſt, ut ſervi [42] atque liberti, colonique præterea rei noſtræ, necnon etiam eorum ſoboles, ac nepotes, quicunque de noſtris poſſeſſionibus receſſiſſent, ac ſe ad diverſa militiæ genera contuliſſent: cingulo, in quod obrepſerant fraudulenter, exuti, ſi ad aliquas fortaſſe tranſcenderint dignitates, omni temporis definitione ſubmota, noſtro patrimonio reddantur.

1 50. *Eclog.* 13. vide Cujac. *c.* 23. *de præſc. &* 5. *obſ.* 30. 2 Vacantium bono-
rum perſecutionem fiſcus quadriennali ſilentio amittit, *ut hic. & l.* 6. §. 7. *ff. ſi quis omiſſ.*
cauſ. l. 18. *ff. de uſurpat. l.* 10. *ff. de diverſ. temp. præſcr. l.* 1. §. 2. *ff. de jur. fiſc.* Præſcribi-
mus quadriennio rem fiſci adverſus ipſum fiſcum. Rem fiſci, puta res vacantes quæ Græcis
πράγματα σχολάζοντα. *Synopſ.* 50. *tit.* 13. *c.* 1. 3 Vacantia bona qui ex benefi-
cio principis promeriti ſunt, ſtatim domini fiunt & ſecuri adverſus fiſcum, *Ecl. d. loco.*
4 Hujus conſtitutionis meminit Juſtinianus §. 13. *verſ. conſtitutio autem divæ memoriæ Ze-*
nonis. Inſt. de uſucap. autor Synopſ. 19. *tit.* 23. *c.* 5. 5 Intellectum hujus & ſeq. leg.
vid apud Neoſtad. *decıſ. Cur. Holland.* 15. Anſ. 6 Vid. *l.* 93. *ff. de verb. ſign.*
7 De his qui emunt a fiſco, agitur hac lege, ut & ſequenti de his qui emunt ab Auguſto,
vel principe, ejusve procuratoribus. 8 Pars major hujus conſtitutionis eſt de eo,
qui rem alienam a fiſco emit. 9 Si cui res aliena a fiſco fuerit donata. 10 Qui
rem alienam a fiſco comparat, aut quovis alio titulo habet, ſtatim ſecurus eſt adverſus
dominum, vel creditorem hypothecarium. Olim neceſſaria erat ei præſcriptio quinquen-
nii ex edicto divi Marci, ut *l.* 3. ℥. *ſi adverſ. fiſc.* 3. Harmenop. 3. §. 95. *Synopſ. illo c.* 5.
dabatur quoque utilis actio. *l.* 13. §. 9. *ff. de pet. hered.* At enim dices etiam hodie em-
ptores conveniri. *l.* 1. ℥. *de her. vel actione vend.* Quidam putant hic præſcribi adverſus
dominium & hypothecarias actiones, non adverſus æs alienum. Putarim dictam legem
primam abrogari. Nam ſi hic præſcribuntur hypothecariæ, æs alienum utique præſcribi-
tur. Quid enim aliud hypothecarii creditoris perſecutio, quam æris alieni actio? Quid
fiſcus? mox dicetur. 11 Actio in rem dominium, vel hypothecam perſequitur.
12 Serviana. §. *ult. Inſt.* & ibi Theoph. *de uſuc.* 13 Actiones in perſonam ſunt, vel
civiles, vel prætoriæ, vel ex legibus vel conſtitutionibus deſcendunt. 14 Vid. Cu-
jac. 10. *obſ.* 12. 15 Poſt quadriennium quam fiſcus rem alienam diſtraxit, vel do-
navit, dominis & creditoribus in fiſcum denegatur actio. 16 Confeſſio procuratoris
Fiſci inter ſcripturas, ſtatim Fiſco præjudicat. 17 §. *ult. verſ. Noſtra autem conſtitu-*
tio Inſt. de uſuc. 18 Principis ex domo, vel ejus privata ſubſtantia, ex dominicis
denique ejus rebus ſi quid alienabatur, id fiebat per comitem rerum privatarum & cura-
torem Dominicæ domus: habebat & Auguſta curatorem divinæ ſeu dominicæ domus ſuæ
& quidem illuſtrem, *ut hic.* quod notandum. 19 *l.* 2. ℥. *h. t.* 20 Pertinet enim
dicta lex 2. ad factas a Fiſco alienationes. 21 Vid. Zoannetum *rerum quotid. c.* 27.
Bartholomæum de Las-Caſas *in tractat. An Principes ſubditos a regia corona alienare poſſint.*
§ 3 Mod. 22 Emptori auferri non poteſt res aliena ei a Principe vel Fiſco vendi-
ta, *ut hic.* Quid ſi Princeps inferior & ſuperiorem recognoſcens quid vendidit? aliud
dicendum, niſi in territorio ſuo Regalia & jura Fiſcalia exerceat: multo magis ſi ſupe-
riorem non agnoſcit & jura Regalia & Fiſcalia poſſidet a tempore, cujus memoria non
exſtet, *c. ſuper.* 26. *Ext. de verb. ſign.* Quid ſi princeps mala fide vendidit: veluti ſciens rem
alienam eſſe? ſuperiorem ſententiam locum habere non putat Bart. *in l. ult.* ℥. *ſi contra*
jus. ut & quoties res Eccleſiæ, vel minoris vendita eſt a fiſco: his enim caſibus minores &
Eccleſias reſtitui. *Gloſſ.* 12. *quæſt.* 2. *c. quousque. l.* 1. ℥. *ſi adverſ. fiſc.* Idem putant ſi prin-
ceps alienavit, nondum tamen rem tradidit. Bald. *in c.* 1. *in fin. de nova formâ fidelitatis.*
vid Socin. *reg.* 342 23 Idem locum habet in principibus inferioribus ſuperiorem
non recognoſcentibus. vide Rol. a Valle 1. *conſ.* 29. *n.* 17 24 Obſerva quibus de re-
bus hac conſtitutione agatur. 25 Dixi de hac ſententia ad *Novell.* 105. *c.* 2. §. 4.
circa fin. ut breviter interea notemus, Nihil hic aliud dici, quam quod omnia tam fiſca-
lia quam patrimonialia (de his enim tantum hac lege agitur) principis eſſe intelligantur:
alias quæ quisque privatus poſſidet, principis ſunt nudo imperio, non dominio. Scite
Tertul. *lib. de Idololatria*, hanc adulatorum ferocem ſententiam pie ſic eludit, *Quid erit,*
inquit, *Dei, ſi omnia ſunt Cæſaris?* 26 *l.* 31. *ff. de legibus. l.* 6. *in fin. ff. de jure fiſc.*
27 Imo non eadem utitur. *l.* 56. & 57. *ff. de legat.* 2. 28 Curatores vel procurato-
res rerum principis non cavent de evictione rerum a principe diſtractarum: & merito,
cum emptores ſtatim ſecuri ſint. *l.* 13. *ſupr. de non numerata. l.* 2. *infr. de ad ſuſceptoribus.*
lib. 10. *tit.* 30. *l.* 11. *infr. de ſuſceptoribus. lib.* 10. *tit.* 70. 29 Magnum me-
dium eſt inter privatam fortunam & regale culmen. 30 Obſerva regulam.
31 Id eſt, juſſu, quidam legunt *epitagmate.* 32 Vide *l.* 93. *ff. de verb.*
ſign. 33 De quibus alias dixi. 34 Privatus adverſus fiſcum litiga-
turus, ab eodem fiſco (ſicut libertus a patrono) veniam petere debet. Bald. *conſ.* 432.
Bart. *conſil.* 18. Romanus *ſingul.* 9. 35 Principes locis & perſonis religioſis
maxime donare ſolent. 36 Principes habent multa privilegia. 37 *l.* 34. ℥. *de*
donationibus. 38 *l. pen.* ℥. *de donationib. int. vir. l.* 7. ℥. *de bon. quæ liberis.*
39 Privilegiorum cauſæ.

40 Id eſt, Principis privatæ. 41 *l.* 2. ℥. *eodem.* Templa paganorum intellige,
quæ principes & imperatores facti Chriſtiani nonnunquam vendebant, ut & eorum jura.
l. ult. ℥. *de fund. patrimonialibus. lib.* 11. *tit.* 61. *l.* 6. ℥. *de omni agro. lib.* 11. *tit.* 58. & ℥
tit. de diverſ. præd. urban. & ruſt. templ. lib. 11. *tit.* 69. *l.* 1. *C. Theod. de fide cathol.*
42 Servi liberti & coloni principis ab ejus poſſeſſione recedentes, & ad aliquam dignita-
tem obrepentes, ad ſtatum priſtinum retrahuntur omni præſcriptione ſemota. vid. *l.* 2.
℥. *comm. de uſucapionibus.*

Res emphyteuticariæ Cæſaris, reipublicæ, vel templorum, nullo titulo oneroſo, vel lucrativo alienari poſſunt, ut præſcribantur. Bald.

2. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA. Dextro Comiti rerum privatarum.

UNiverſas terras, quæ a colonis, ſive emphyteuticariis dominici [1] juris, Reipublicæ [2], vel juris ſacrorum [3] templorum in qualibet provincia venditæ, vel ulló alio pacto alienatæ ſunt, ab his qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis præſcriptione officiente jubemus reſtitui: ita ut nec [4] pretium quidem iniquis comparatoribus repoſcere liceat. Dat. 5. Nonas Jul. *Conſtantinop.* VALENT. A. IV. & EUTROPIO CONSS. 387.

Deminutio cenſus ſoluti ad modum conſuetum reducitur, reſcripto obtento illicito non obſtante. Jacob. But.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Paulinum Com. dominicæ rei.

SI qua [5] [unquam] loca ad ſacrum dominium pertinentia cujuslibet temeritas occupaverit: ſecundum veteris cenſus fidem in ſua jura retrahantur. Reſcripta [6] igitur obreptionibus impetrata, cum præſcriptione longi temporis, & novi cenſus præjudicio ſubmovebit auctoritas tua: atque ita omnia ſuo corpori, quæ ſunt avulſa, reſtituet: neque enim incubatio [7] diuturna aut novella profeſſio, proprietatis noſtræ privilegium abolere poterit. Dat. 5. Kal. April. ARCADIO V. [8] & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. XXXIX.
DE PRÆSCRIPTIONE XXX. [9], VEL XL. [10] ANNORUM [11].

Fundus ob tributa non ſoluta venditus, ſi in venditione non fuerint ſervata, vel non intervenerint a jure requiſita, vindicatur, niſi triginta annis ſit præſcriptus. Salic.

1. Impp. DIOCLET. [12] & MAXIM. AA. Arianæ.

CUm adſeveres, te abſente, eos qui oculos [13] prædiis tuis impoſuerant, operam dediſſe, ut annonariæ [14] collationis prætextu, vili pretio ab officio Præſidiali prædia tua diſtraherentur; ſi legitimi [15] temporis ſpatium ex venditionis die fluxit: qui provinciam regit, inter vos cognoſcet, & quod publico jure præſcriptum eſt, ſtatuet. Sin autem nondum ex die publicæ venditionis legitimum [16] tempus tranſmiſſum ſit: Judex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictaverit, ſequetur: non ignarus ſi injuſtam eſſe emptionem perſpexerit, pretium quod pro vitioſo contractu datum eſt, ſecundum principalium ſtatutorum tenorem malæ fidei emptoribus reſtitui [17] non oportere.

2. Impp. VALENT. [18] & VALENS AA. ad Voluſianum P. P.

MAle agitur cum dominis prædiorum, ſi tanta precario [19] poſſidentibus prærogativa defertur, ut eos poſt [20] quadraginta annorum ſpatia qualibet ratione decurſa inquietare non liceat: cum lex Conſtantiniana jubeat ab [21] his poſſeſſoribus initium non requiri, qui [22] ſibi potius quam alteri poſſederunt [23]. Eos autem poſſeſſores non convenit appellari qui ita tenent, ut ob hoc ipſum ſolitam debeant præſtare mercedem. Nemo igitur, qui ad poſſeſſionem conductor [24] accedit, diu alienas res tenendo jus ſibi proprietatis uſurpet: ne cogantur domini, aut amittere quæ locaverunt, aut conductores utiles ſibi fortaſſis excludere, aut annis omnibus ſuper dominio ſuo publice proteſtari. Dat. 8. Kalend. Auguſt. VALENTIN. & VALENT. CONSS. 365.

Omnes actiones, quæ minori tempore non ſunt limitatæ, triginta annorum præſcriptione tolluntur. Salic.

3. Impp. HONOR. [25] & THEODOS. [26] AA. Aſclepiodoto P. P.

SIcut [27] in rem ſpeciales, ita de [28] univerſitate, ac perſonales actiones ultra triginta annorum ſpatium minime protendantur: ſed ſi qua res, vel jus aliquod poſtuletur, vel perſona qualicunque actione, vel perſecutione pulſetur: nihilominus erit agenti triginta annorum præſcriptio metuenda. † Eodem [29] etiam [jure] in ejus perſona valente, qui pignus, vel hypothecam non a ſuo debitore, ſed ab alio [per longum tempus] poſſidente nititur vindicare. † Quæ ergo antea non motæ ſunt actiones, triginta annorum jugi ſilentio, ex [30] quo jure competere cœperunt, vivendi [31] ulterius non habeant facultatem: nec ſufficiat precibus [32] oblatis ſpeciale quoddam (licet per annotationem) promeruiſſe reſponſum, vel etiam [in] judiciis allegaſſe: niſi allegato ſacro reſcripto, aut in judicio poſtulatione depoſita, fuerit ſubſecuta [per executorem] conventio: non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia contra hanc legem defendenda, ſed pupillari ætate duntaxat [33] (quamvis ſub tutoris defenſione conſiſtat) huic eximenda ſanctioni. Nam [34] cum ad eos annos pervenerint, qui ad ſolicitudinem pertinent curatoris, neceſſario eis ſimiliter, ut aliis, annorum triginta intervalla ſervanda ſunt. † Hæ [35] autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ videbantur, non illæ, quæ antiquis temporibus limitabantur. Poſt hanc vero temporis definitionem nulli movendi ulterius facultatem patere cenſemus, etiamſi ſe legis ignorantia [36] excuſare tentaverit. Dat. 8. Kalend. Decemb. *Conſtantin.* VICTORE, & SYMMACHO CONSS.

Omnes actiones, etiam ſi jus publicum concernant, quæ triginta annis, vel paucioribus non tolluntur, quadraginta annis excluduntur. Salic.

4. Imp. ANASTASIUS [37] A. Matroniano P. P.

OMnes nocendi [38] quibuslibet modis artes omnibus amputantes, cunctas quidem temporales [39] exceptiones quæ ex vetere jure, vel ex principalibus decretis deſcendunt, tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter, ac [40] nominatim fuiſſent enumeratæ, cum ſuo robore durare, & ſuum cunctis, quibus competunt, vel in poſterum competere valuerint, pro ſuo videlicet tenore præſidium in perpetuum deferre decernimus. Quicquid autem præteritarum præſcriptionum, vel verbis, vel ſenſibus minus continetur, implentes, per hanc in perpetuum valituram legem ſancimus [41], Ut ſi quis contractus, ſi qua ſit actio, quæ cum non eſſet expreſſim ſupradictis temporalibus præſcriptionibus concepta, quorundam tamen vel fortuita [42], vel excogitata [43] interpretatione ſæpe dictarum exceptionum laqueos evadere poſſe videatur, huic ſaluberrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio ſopiatur: nullumque [44] jus privatum *vel publicum* [45] *in quacumque* cauſa, vel quacumque perſona [46], quod prædictorum quadraginta annorum extinctum eſt jugi ſilentio, moveatur: ſed quicumque ſuper quolibet jure quod per memoratum tempus inconcuſſum & ſine ulla re ipſa illata judiciaria contentione poſſedit, ſuperque ſua conditione [47] qua per idem tempus abſque ulla judiciali ſententia ſimili munitione potitus eſt, ſit liber, & præſentis ſaluberrimæ legis pleniſſima munitione ſecurus. Dat. 4. Kalend. *Conſtantinop.* * OLYB. V. C. CONSS.

5. Idem A. ad Thomam P. P. per Illyricum.

PRæſcriptionem quadraginta annorum ab his, qui ad curialem [48] conditionem vocantur, opponi non patimur, ſed genitalem ſtatum ſemper eos agnoſcere compelli ſancimus. Sacra etenim noſtræ pietatis lex de aliis loquitur conditionibus: nec anterioribus conſtitutionibus per eandem novellam legem derogatur, quæ manifeſtiſſime curiales, & liberos eorum, exploſis temporalibus præſcriptionibus, patriis ſuis reddi præcipiunt.

Prædii tributarii dominium præſcribi poteſt, canon ejus non poteſt.

6. Idem A. Leoni P. P.

COmperit noſtra ſerenitas, quosdam ſacratiſſimam noſtræ pietatis conſtitutionem [49], quæ de annorum quadraginta loquitur præſcriptione, ad præjudicium etiam publicarum [50] functionum ſolutionis trahere conari: &, ſi quid per tanti vel amplioris temporis lapſum minime, vel minus quam oportuerat tributorum nomine ſolutum eſt, non poſſe requiri, ſeu profligari contendere: cum hujusmodi cona-

1 *Dominicis reipublicæ*, ita legunt veteres. Cujac. 18. *obſ.* 22. Emphyteuticarii dominici, id eſt, rei privatæ. 2 Vide *l.* 6. C. *de operibus publicis.* 3 Hæc vox abeſt a veteribus libris, ut Cujac. monet *hoc tit.* & 18. *obſ.* 22. 4 *l.* 23. C. *de rei vindic.* vid. ... *l. in fin.* C. *tit. prox.* 5 *l.* 15. *C. Theod.* 10 *tit.* 1. *l.* 2. C. *de fundis & ſaltibus rei domin. lib.* 11. *tit.* 66. 6 Vide Papon. 3. *Not. c. des lettres de juſſ. fol.* ... *de aſſignation & l.* 1. C. *de annonis, & tribut.* 7 Incubare (ut & habere, eſt naturalis & civilis poſſeſſionis, Tenere naturalis, Poſſidere civilis. In malam vero partem incubare eſt, mala fide poſſidere, & Servio recte tyrannus, incubator imperii qui & inſeſſor. Res poſſeſſor. Auguſtinus, *hom.* 30. Nec erit vox juſti poſſeſſoris, ſed impudentis incubatoris improbitas. vide quæ notavi *ad l.* 38. *ff. de peculio.* Cujac. 42. *d. l.* 38. & 8. *ad Afric. fol.* 166. 8 IV. *a. l.* 15. *C. Theod.*
9 ... *Ecl.* 14. 15. vide Cujac. 30. *de præſc.* & 9. *obſ.* 24. His ſpatiis temporum res immobiles præſcribuntur, ſine titulo, cum bona tamen fide. Hujus præſcriptionis autor fuit Theodoſius magnus Novell. Valent. & Theod. *de* 30. *ann. præſcript.* in qua hoc jus Valentinianus tribuit patri ſuo, ne alioquin colligas Theodoſio patri, id eſt, anteceſſori. vide *l. ult.* C. *de edendo.* His an contraria ſit lex 1. 2. C. *h. t.* dicemus ibi. Cæterum hanc præſcriptionis legem Caſſiodorus *lib.* 5. vocat patronam humani generis. Sidonius quoque *lib.* 8. omnem litem ea aboleri dicit. His adde Procop. 1. & 2. *de bello Vandal.* Suidam *in Priſco Emiſeno.* 10 *Ecl. eg. d. loco.* Cujac. *c.* 31. *de præſcriptionibus.* Autor præſcriptionis 40 annorum Anaſtaſius, *l.* 4. 5. 6. C. *h. t.* vide tamen *l.* 1. & 2. *infr. h. t.* 11 Suntne majores præſcriptiones quam 30. vel 40. annorum? ſunt ſane, & quidem centum annorum Eccleſiis inductæ, de quo tamen vid. *Novell.* 9. & Cujac. *c.* 34. *de præſcript.* ſed & Baſil. Prophyrogenneta vetat inopes damno a potentioribus affectos repelli præſcriptione 40. annorum. 1. Harmen. 3. §. 75. 12 Superius dixi Theodoſium Magnum autorem fuiſſe præſcriptionis 30. annorum: Anaſtaſium 40. Si ita eſt, quo jure hæc conſtitutio de præſcriptione 30. vel 40. annorum ad Diocletianum pertinebit? Juſtinianus hic legitimum, ſeu longum tempus inflectit ad 30. annos vide Cuj. 18. *obſ.* 27. 13 Oculos prædiis alienis hic imponit qui captata occaſione abſentis debitoris contra legem interdicti emit viliore pretio in fraudem fiſci & debitoris fiſcalis. Ab hujusmodi emptore dominus intra longum tempus, *l.* 7. C. *de agricolis & cenſit.* (quod hic inflectitur ad 30. annos) prædia ſua vindicare poteſt, ne quidem reſtituto etiam pretio. 14 Fundus ob tributa non ſoluta venditus, ſi ſolennitates omiſſæ fuerint, vindicari poteſt, niſi 30. annis ſit præſcriptus. 15 Id eſt, longi temporis. Cujac. *d. loco.* 16 Dixi ad *l.* 23. C. *de rei vind.* adde *l.* 7. C. *ad SC. Vellejan. l.* 2. C. *ſi vend. pig. l.* 19. *in fin.* C. *de evict.* 17 Vid. *l.* 1. *ſupr. de uſucap.* 18 Hæc lex fuit de præſcriptione ſexaginta annorum, quæ a Juſtiniano hic inflectitur ad præſcriptionem 40. annorum. ut mox dicam. 19 Præſcribere annis quadraginta rem non poteſt, qui eam *precario* poſſidet. 20 Præſcriptio 40. annorum, de qua hic agitur, introducta fuerat conſtitutione Conſtantini, cujus pars reſtat *in lege ult. ſupr. de long. temp. præſcript. quæ pro libert.* 21 Præſcriptione 40. annorum, rem adquirit, qui eam rem ſibi non alteri poſſedit. 22 Conductores rem non ſibi, ſed alteri poſſident, quia ob hoc ipſum quod tenent, pactam præſtant mercedem. 23 Poſſidens alii non ſibi non præſcribit. *l.* 7. §. 11. *ff. comm. divid.* 24 Præſcriptionem nullam temporis objicere poſſunt, qui tanquam conductores poſſident, qui non ſibi, ſed aliis poſſident *Synopſ. Baſil.* 50. *tit.* 15. *cap.* 4. 25 *Theodoſius A.* ita legendum eſſe monet Cujacius *cap.* 30 *de præſcript.* Theodoſ. A. A. P. F. P. *l.* 1. *C. Theod. de act. certo tempore finiendis.* Arcad. & Honor. *Hal.* 26 Junior ſcil. non Theodoſius magnus, cujus conſtitutionem non habemus. Cujac *hic. l.* 18. *obſerv.* 26. Eſt enim præſcriptionis triginta annorum autor Theodoſius magnus, ut ſæpius diximus. 27 Actiones in rem perſonales & mixtæ tolluntur triginta annis. vide Cuj. *c.* 30 *de præſcript.*
28 Quæ περὶ ὁμάδος: ut in rem ἰδικαί. *Synopſ. Baſil. d. tit.* 15. *c.* 5. Goth. Explicationem hujus legis vide apud Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 10. *num.* 22. Anſ.
29 Præſcriptio igitur 30 & 40. ann. non currit adverſus pupillos, ſed adultos.
30 *l.* 1. *in fin.* C. *de annali except.* 31 Actiones vivere dicuntur. Actionibus ſua vita eſt. 32 *l.* 2. C. *quando libell. princip. oblat.* 33 Præſcriptio triginta annorum non currit adverſus pupillos, etiamſi currat adverſus minores viginti quinque annis. vide tamen *l.* 5. C. *in quibus cauſ. in integr. reſtit.* 34 Pignus & hypothecam a tertio poſſeſſore creditor poſt longum tempus avocare non poteſt, *ut hic Syn. Baſil. d. c.* 5. vid. *l.* 7 *ff. h. t.* 35 Præſcribuntur annis triginta hæ actiones quæ olim perpetuæ erant: non quæ antiquis temporibus circumſcriptæ. 36 Juris ignorantia nocet, id eſt, non prodeſt. vid. Cujac. 5. *obſ.* 39. 37 Anaſtaſius autor præſcriptionis 40. annorum, *ut hic*, & *l.* 5. 6. C. *h. t.* 38 Ad intellectum hujus legis vid. Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 10. *num.* 23. Anſ. 39 Quæ ſcil. trigeſimum annum non excedebant. 40 Ut *l.* 2. C. *de quadriennii præſcript.* Clauſula derogatoria ſtatutorum. 41 Præſcribitur annis quadraginta omnis actio, quæ prava quorundam interpretatione annis triginta non eſt extincta, *ut hic. Synopſ. d. tit.* 15. *c.* 6. & 1. Harm. 3. §. 74. 42 Græci τυχοῦσαν, id eſt, qualemcunque appellant. 43 Excogitata interpretatio, ſubtilis & calumnioſa. 44 Inde colligunt, Malæ fidei poſſeſſorem jure civili præſcribere. 45 *l. ult.* C. *de fund. patr. l. ult. infr. de fund. rei priv.* excipe tributorum cauſam. *l.* 6. C. *h. t.* 46 Ut ſi quis dicatur eſſe cohortalis. *l.* 12. C. *de cohortalibus.* ſervus navicularius, fabricenſis, metallarius, murilegus, gynecíarius, vel alterius cujuscunque conditionis. 47 Præſcribitur ſtatus controverſia annis quadraginta, *ut hic. Syn. d. c.* 61. 1. Harm. 3. §. 56. videtur & hoc dici: vindicationem in ſervitutem extingui, ſi quis annis quadraginta in poſſeſſione libertatis fuerit. Græci tamen ſervum fugitivum excipiunt; quando ſcil. non deſiit a domino poſſideri vendicationi hujus rei quam poſſidere deſiit, præſcriptio opponi non poteſt. *l.* 2. C. *h. t.* 48 Curialis revocatur ad ſuam curiam, nihil eum juvante præſcriptione quadraginta annorum, *ut hic*, & *l.* 55. C. *de decurionib.* vide *Novell. Majorian. de curialibus* 49 *l.* 4. C. *h. t.* 50 Præſcribi quadraginta annis publicæ functiones (quas Græci δημοσίας συντελείας καὶ πολιτικὸν κανόνα appellant) non poſſunt. *Syn. d. c.* 6. *in fin.* 1. Harm. 3. §. 58. & 74. & 2. *tit.* 1. §. 52. Imo poſſunt præterita tributa non exacta præſcriptione quadraginta annorum adquiri. *l. ult. infr. de fundis patrimonialibus* Schol. *Syn. d. c.* 6 1. Harm. 3. § 57. Diſtinguenda præterita ſunt a futuris: Nam futuri temporis functiones poſſunt etiam exigi poſt quadraginta annos, niſi fuerint poſſeſſori a principe donatæ. Scholiaſtes *illo loco.*

men manifeſtiſſime ſenſui propoſitoque noſtræ legis obviare noſcatur: Ideoque jubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta curriculum ſine quadam legitima interpellatione poſſederint, de poſſeſſione quidem rei ſeu dominio nequaquam removeri: functiones [1] autem, ſeu civilem canonem, vel aliam quampiam publicam collationem eis impoſitam dependere [2] compelli, nec huic parti cujuscunque temporis præſcriptionem oppoſitam admitti.

Actioni hypothecariæ ab extraneo poſſeſſore triginta annis præſcribitur. Bart.

7. Imp. JUSTINUS A. Archelao P. P.

CUm notiſſimi juris ſit, actionem hypothecariam in extraneos [3] quidem ſuppoſitæ rei detentatores annorum triginta finiri ſpatiis [4], ſi non interruptum erit ſilentium, ut lege cautum eſt, id eſt, etiam per ſolam conventionem, aut ſi ætas impubes excipienda monſtretur, in ipſos vero debitores, aut heredes eorum primos vel ulteriores nullis expirare luſtrorum curſibus: noſtræ proviſionis eſſe perſpeximus, hoc quoque emendare, ne poſſeſſores ejusmodi prope immortali timore teneantur. §. 1. Quamobrem jubemus hypothecarum [5] perſecutionem quæ rerum movetur gratia, vel apud debitores conſiſtentium, vel apud debitorum heredes, non ultra quadraginta annos ex quo competere cœpit, prorogari [6], niſi conventio [7], aut ætas (ſicut dictum eſt) interceſſerit: ut diverſitas utriusque rerum perſecutionis quæ in debitorem, aut heredes ejus, quæque movetur in extraneos, in ſolo ſit annorum numero: verum in aliis omnibus ambæ ſimiles ſint: in actione ſcilicet perſonali his cuſtodiendis quæ priſca conſtitutionum ſanxit juſtitia. §. 2. Sed cum illud etiam in forenſibus controverſiis ventilabatur, an creditor anteriora jura prætendens poteſt poſteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam ultra triginta annos inquietare, utpote imaginem [8] debitoris obtinentem, eique poſſidentem: neceſſarium duximus, & hoc dirimere. Et ſancimus [9], donec communis debitor vivit, non poſſe creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, ſed locum eſſe quadraginta annorum præſcriptioni: quia dum ille vivit, merito anterior creditor confidit, utpote apud debitorem ejus poſſeſſione per poſteriorem creditorem conſtituta. Ex quo autem in fata ſua debitor deceſſerit, ex eo quaſi ſuo nomine poſſidentem poſteriorem creditorem merito poſſe triginta annorum opponere præſcriptionem: & ſecundum hanc diſtinctionem computationem temporum adhibendam, ut ex perſona quidem ſua poſterior creditor triginta annos [per] quos ipſe poſt mortem debitoris poſſedit, opponat. Sin [10] autem conjungere voluerit ſuæ poſſeſſioni, quam poſt mortem debitoris habuit, etiam tempus, quo vivente debitore vel ipſe creditor, vel communis debitor detinuit, tunc quadraginta annorum exceptionis jura tractari, & quantum deeſt ad quadraginta annorum poſſeſſionem, per quam & ipſe debitor creditorem repellere poterat, hoc ſe poſſediſſe oſtendat. §. 3. Eodem jure pro temporum computatione obſervando, & ſi poſterior creditor anteriori creditori offerre [11] debitum paratus eſt, & is creditor longævam poſſeſſionis præſcriptionem ei opponere conatur. §. 4. Illud autem plus quam manifeſtum eſt, quod in omnibus contractibus, in [12] quibus ſub aliqua conditione, vel ſub die certa vel incerta, ſtipulationes, & promiſſiones, vel pacta ponuntur, poſt conditionis exitum, vel poſt inſtitutæ diei certæ, vel incertæ lapſum, præſcriptiones triginta, vel quadraginta annorum, quæ perſonalibus, vel hypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiunt. Unde evenit, ut [13] in matrimoniis, in quibus redhibitio dotis [14], vel ante nuptias donationis in diem incertam mortis, vel repudii differri ſolet, poſt conjugii diſſolutionem earundem curricula præſcriptionum perſonalibus itidem actionibus, vel hypothecariis opponendarum initium accipiant. §. 5. Immo & illud proculdubio eſt, quod, ſi [15] quis eorum, quibus aliquid debetur, res ſibi ſuppoſitas ſine [16] violentia tenuerit [17]: per hanc detentionem interruptio [18] fit præteriti temporis, ſi minus effluxit triginta, vel quadraginta annis: & multo magis, quam ſi eſſet interruptio per conventionem introducta: cum litis [19] conteſtationem imitetur ea detentio. Sed, & ſi quis debitorum ad [20] agnoſcendum ſuum debitum ſecundam [21] cautionem in creditorem expoſuerit: tempora memoratarum præſcriptionum interrupta eſſe videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quæ ſcilicet innovata permanſit tam in perſonalibus, quam in hypothecariis actionibus. Namque improbum eſt, debitorem hunc contradicere, qui ne [22] ſub accuſatione creditoris [23] more debitoris fiat, ſecundam in eum ſuper eodem debito cautionem expoſuit. §. 6. In his etiam promiſſionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per ſingulos annos [24], vel menſes, aut aliquod ſingulare tempus continent, tempora memoratarum præſcriptionum non ab exordio talis obligationis, ſed ab initio cujusque anni, vel menſis, vel alterius ſingularis temporis computari manifeſtum eſt: nulla ſcilicet danda licentia vel ei, qui jure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, vel quoscunque alios annos detinuerit, dicendi ex transacto tempore dominium ſibi in iisdem rebus quæſitum eſſe: cum in eodem ſtatu ſemper manere datas jure emphyteutico [25] res oporteat: vel conductori, ſeu procuratori rerum alienarum dicenti ex quocunque temporum curriculo non debere ſe domino volenti poſt completa conductionis tempora poſſeſſionem recipere, eandem reddere. Dat. Kal. Decemb. PHILOXENO, & PROBO CONSS. 525.

Præſcriptione longi temporis quæritur præſcriptori jus rem vindicandi a quocunque poſſeſſore. Salic.

8. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI [26] quis emptionis, vel donationis, vel alterius cujuscunque contractus titulo rem aliquam bona fide per decem, vel viginti annos poſſederit, & longi [27] temporis exceptionem [28] contra dominos ejus, vel creditores [29] hypothecam ejus prætendentes ſibi adquiſierit, poſteaque fortuito [30] caſu poſſeſſionem ejus rei perdiderit: poſſe eum etiam actionem ad vindicandam rem eandem habere ſancimus: hoc enim & veteres leges (ſi quis eas recte inſpexerit) ſanciebant.

§. 1. Quod ſi quis eam rem deſierit poſſidere, cujus dominus, vel is, qui ſuppoſitam eam habebat, exceptione triginta, vel quadraginta annorum expulſus eſt: prædictum auxilium non indiſcrete, ſed cum moderata diviſione ei præſtari cenſemus: ut ſi quidem bona [31] fide ab initio eam rem tenuerit, ſimili poſſit uti præſidio: ſin vero mala [32] fide eam adeptus eſt, indignus eo videatur: ita tamen, ut novus poſſeſſor, ſi quidem ipſe rei dominus ab initio fuit, vel ſuppoſitam eam habebat, & memoratæ exceptionis neceſſitate expulſus eſt; commodum detentionis ſibi acquirat. Sin vero nullum jus in eadem re quocunque tempore habuit, tunc licentia ſit priori domino, vel creditori, qui nomine hypothecæ rem obligatam habuit, & heredibus eorum ab injuſto detentatore eam vindicare; non obſtante ei, quod prior poſſeſſor triginta, vel quadraginta annorum exceptione eum removerat: niſi ipſe injuſtus poſſeſſor triginta, vel quadraginta annorum, ex eo tempore computandorum, ex quo prior poſſeſſor, qui evincit, ea poſſeſſione cecidit, exceptione munitus eſt.

§. 2. Sed hæc ſuper illis detentatoribus cenſemus, qui ſine violentia eandem rem nacti ſunt. Nan ſi quis violenter [33] eam abſtulerit, omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine ulla diſtinctione eam vindicare. §. 3. Sed & ſi quis non per vim, ſed per ſententiam Judicis eam obtinuerit, ea tantum occaſione quod abſens [34] prior poſſeſſor ad litem vocatus minime [35] reſponderit: licebit ei, & ad ſimilitudinem cæterorum, qui rei dominium habent, intra annum ſe offerenti, cautionemque ſuſcipiendæ litis danti, eandem rem recipere, ſuperque ea cognitionalia ſubire certamina. §. 4. Exceptionem [36] etiam triginta, vel quadraginta annorum in illis contractibus, in quibus uſuræ [37] promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere ſancimus, ex quo debitor uſuras minime perſolvit. Dat. 3. Id. Decembr. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN.

Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in annos XL. *perpetuatur.* Bald.

9. Idem A. Demoſtheni P. P.

SÆpe quidam ſuos obnoxios [38] in judicium vocantes, & judiciariis certaminibus ventilatis [39], non ad certum finem lites perducebant, ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam forte fugientium, vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoscunque caſus (cum ſortes [40] humanæ multæ ſint) qui nec dici, nec numerari poſſunt, deinde jure ſuo lapſi eſſe videbantur, eo quod poſt cognitionem noviſſimam [41] triginta annorum ſpatium effluxerit, & hujusmodi exceptione oppoſita, ſuas fortunas ad alios translatas videntes, merito quidem ſine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes, eandem exceptionem, quæ ex triginta annis oritur, in hujusmodi caſu opponi minime patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta [42], eam tamen in quadrageſimum annum extendimus: cum non [43] ſimilis ſit, qui penitus ab initio tacuit ei, qui & poſtulationem depoſuit, & in judicium venit, & ſubiit certamina, litem autem implere per quosdam caſus præpeditus eſt. Sed licet ipſe actor defecerit, tamen ſuæ poſteritati hujus cauſæ curſum eum relinquere poſſe definimus, ut ejus heredibus, vel ſucceſſoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione ſublata. Quod tempus (id eſt, quadraginta annorum ſpatium) ex eo numerari decernimus, ex quo noviſſima proceſſit cognitio, poſtquam utraque pars ceſſavit.

1 Lex 4. *ſupr. h. t.* qua dictum fuit juri publico quadraginta annis præſcribi, non pertinet ad publicas functiones, *ut hic*, ſed ad poſſeſſiones & dominia, *ſupr. h. t.* ſed tamen Cujacius *c.* 31. *de præſc.* notat ex Theodoro & Accurſio & ex *l. ult. infr. de fundis rei privatæ*, eum qui ſine canone agrum principis acceperit & quadraginta annis poſſederit, nullo canone ſoluto, nec de agro, nec de fundo conveniri poſſe. 2 *l. 2. ſupr. comm. de uſuc.* 3 Hypothecariam creditor movere poteſt intra quadraginta annos adverſus debitorem: intra decem vel viginti, adverſus extraneos bona fide poſſidentes: intra triginta ſi mala fide poſſideant. *Syn. Baſil.* 50. *tit.* 15. *c.* 17. Scholiaſt. *Syn.* 6. *tit.* 6. *ex lib.* 5. *tit.* 2. *c.* 7. & 1. Harm. 7. *cap.* 63. 4 Dic *ut* J. *h. t.* §. 1. 5 Jus hypothecæ quadraginta annis præſcribitur, *ut hic*, & ita citius perit perſonalis quam hypothecaria: principalis quam acceſſoria. 6 Hypothecæ præſcriptio conventione ut & ætate impediri poteſt. 7 Oχλησιν vocant Græci interruptionem. *Syn. d. c.* 7. 8 Poſterior creditor rem pignoratam priori creditori tenens, imaginem principalis debitoris obtinet. 9 Quanto tempore ſecundus creditor rem priori creditori pignoratam tenens præſcribat adverſus priorem, vide apud Wurm. 1. *practic.* 28. *c.* 3. 10 Hypothecariam actionem ſecundus creditor hypothecam tenens, adverſus primum creditorem, hoc eſt, adverſus creditorem priorem tempore, ſeu a quo tempore ſuperatur, præſcribere quadraginta annis poteſt, donec communis debitor vivit: triginta annis vero debitore mortuo. *Syn. & Schol.* Harmen. *dictis locis.* 11 Jus offerendi præſcribitur quadraginta annis: adde *l. ult.* J. *de his qui in prior. cred. locum.* 12 Præſcriptio in obligationibus conditionalibus & in diem, incipit currere adveniente conditione, vel die, *ut hic*, id eſt, poſtquam conditio extitit, & dies lapſa eſt. *Synopſ. Baſil. d. c.* 7. non ante. Cur? præſcriptio non currit antequam incipiat actio competere. *l.* 8. *in fin.* J. *h. t.* vide Balbum 6. *de præſcr.* 1. *num.* 16. 13 Præſcriptio dotis & donationis propter nuptias, mulieri currere incipit poſt conjugii diſſolutionem. *Syn. d. c.* 7. 14 *l.* 30. *S.* & *l.* 43. *in fin. ff. de jure dot.* 15 Præſcriptio non opponitur ei qui ſine vi res ſibi pignoratas tenet, *ut hic. Syn. d. c.* 7. Quid ſi debitor ſecundam cautionem expoſuerit ad debitum ſuum recognoſcendum? præſcriptionis tempus rurſus interrumpit. 16 *l.* 5. J. *de except.* 17 Per adprehenſionem rei obligatæ interrumpitur præſcriptio. 18 Quæ ὄχλησις Græcis, ut dixi *ſupr.* 19 Litis conteſtationem imitatur detentio. 20 *l.* 18. §. 1. *ff. de conſtituta pecunia.* 21 Iteratam cautionem Græci vocant γνωσιμαχικὴν ἀσφάλειαν. Ac ſimiliter in *l.* 4. *S. de advoc. diver. judic.* apud patronum fiſci fieri acta τῶν γνωσιμαχησάντων. Cuj. 13. *obſerv.* 4. Debiti nova cautione interrumpitur præſcriptio. 22 *Nec debitoris, ſed ne ſub accuſatione more fiat,* ita legit Cuj. 18. *obſ.* 22. *in fin.* 23 *Debitoris,* Cuj. *d. loco.* 24 In obligationibus annuis, vel menſtruis, non initium obligationis, ſed ceſſationis inſpicitur. hoc eſt, in annuis legatis computatur tempus, non ex quo relicta fuerint, ſed ex quo inſtituta fuerit actio: quæ quidem in ſingulos annos naſcitur. *Syn. d. c.* 7. *in fin.* 25 Tenens ut emphyteuta vel colonus non præſcribit. vide *l.* 1. *S. in quibus cauſis ceſſat. l.* 1. *S. comm. de uſuc.* 26 *Syn. illo loco, c.* 8. 27 Qui rem longo tempore præſcripſit, jus habet vindicandi. 28 De exceptione præſcriptionis, vide Oldend. *c.* 43. *de exception.* 29 *l.* 1. *ff. de Publ. in rem* 30 Nam ſi ſponte ſua rem poſſidere deſierit, non amplius exceptionem habuerit. Schol. *d. c.* 8. 31 Bonam fidem qui ab initio habuit, jus rei detinendæ & vindicandæ longiſſimo tempore præſcribit. Vindicandæ, inquam, adverſus omnes, ne quidem excepto domino & creditore. Malæ fidei namque poſſeſſor adverſus dominum rei non præſcribit. Sine titulo res immobiles annis triginta præſcribimus & utile dominium rei adquirimus: ſi tamen bonam fidem habuerimus. Et hæc præſcriptio longiſſimi temporis dicitur. 32 Malam fidem ab initio qui habuit, non tantum jus retinendæ rei habet, *ut hic*, ſed & vindicandi certis caſibus: puta a violento, ſcil. poſſeſſore. §. 2. J. *h. t.* & in caſu §. 3. J. *h. t.* 33 Ob contumaciam poſſeſſoris malæ fidei actor miſſus eſt in poſſeſſionem rei? intra annum poteſt malæ fidei poſſeſſor rem recuperare. 34 De exceptione contumaciæ, vid. Oldendorp. *c.* 29. *de exception.* 35 *l.* 1. *ff. ex quibus cauſis major.* 36 *Syn. ibi c.* 9. 37 Præſcriptio uſurarum incipit currere ab eo tempore, quo deberi incipiunt. 38 Id eſt, debitores. 39 Id eſt, mortis. *Syn. ibi c.* 10. 40 Sortes humanæ multæ, *l.* 15. *l.* 16. §. 1. *S. de uſufructu.* 41 Cognitio noviſſima, id eſt, ultima. *Nov.* 60. *c.* 2. §. 1. *verſ. cum vero.* 42 Per litis conteſtationem perpetuatur actio ad quadrageſimum usque annum. vide Cujac. *c.* 1. *de præſcript.* & 18. *obſerv.* 29. adde *l.* 1. *S. de præſcript. longi temporis.* Goth. Secus Jure Canonico, *cap. vigilanti.* 5. *cap. ſi diligenti.* 17. *cap. fin. extr. de præſcript.* Anſ. 43 Aliud eſt ab initio tacere & ex poſt facto. Paria non ſunt ab initio nullam actionem movere, & ad inſtitutam continuandam caſu impediri. adde *Syn. d. c.* 10.

TIT. XL.
DE ANNALI [1] EXCEPTIONE ITALICI CONTRACTUS TOLLENDA, ET DIVERSIS [2] TEMPORIBUS, ET EXCEPTIONIBUS, ET [3] PRÆSCRIPTIONIBUS, ET INTERRUPTIONIBUS EARUM.

Exceptione annali sublata omnes personales actiones triginta annorum spatio tolluntur. Bart.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SUper annali [4] exceptione, quæ ex Italicis contractibus oritur, tantæ moles altercationum in omnibus judiciis exortæ sunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impossibile est. † Primum etenim natura ejus observationis cum omni scrupulositate, & difficultate composita est, cum multa concurrere debeant, ut ea nascatur. Deinde illud spatium annale alii quidem ita effuse interpretabantur, ut [5] possit usque ad decennium extendi. Alii judicantes usque ad quinquennium standum esse putaverunt. Et in nostris temporibus sæpius super hujusmodi calculo a judicibus variatum est: unde nec facile suum effectum in litigiis ostendere hujusmodi exceptio valuit. Cum itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel præscriptiones sufficiant: hujusmodi difficultatibus illigari nostro subjectos imperio minime patimur. Ideoque memorata annali exceptione penitus quiescente, aliæ omnes legitimæ exceptiones, & præscriptiones in judiciis suum vigorem ostendant: sive quæ super decennio, vel viginti, vel triginta, vel quadraginta annis introductæ sunt, sive quæ minoribus spatiis concluduntur. §. 1. Ad hæc cum nihil prohibet etiam ea, quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus, & compendiosis sanctionibus renovari: jubemus omnes personales [6] actiones, quas verbosa quorundam interpretatio extendere extra metas triginta annorum conabatur, triginta annorum spatiis concludi: nisi legitimus modus, qui & veteribus, & nostris legibus enumeratus est, interruptionem temporis introduxerit, sola [7] hypothecaria [actione] quadraginta annorum utente curriculis. Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ ercifcundæ, neque communi dividundo, neque finium regundorum, neque pro socio, neque [8] furti, neque vi bonorum raptorum, neque [9] alterius cujuscunque personalis actionis vitam [10] longiorem esse triginta annis interpretari: sed ex quo ab initio competit, & semel nata est, & non iteratis fabulis sæpe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur, post memoratum tempus finiri: exceptis omnibus actionibus, licet personales sint, quæ in judicium deductæ sunt, & cognitionalia acceperunt certamina, & postea silentio traditæ sunt: in quibus non triginta, sed quadraginta annos esse expectandos, ex quo novissimum litigatores tacuerunt, lex nostra antea promulgavit. §. 2. Ne autem imperfecta sanctio videatur, cum in maternis [11] quidem rebus filiisfamilias tempora exceptionum currere dispositum erat, ex quo sacris [12] paternis absoluti sunt, in aliis autem, quæ minime acquiri possunt, hoc non fuerat specialiter constitutum: apertissima definitione sancimus, filiisfamilias [13] in omnibus his casibus, in quibus habent res minime patribus suis acquisitas, nullam temporalem exceptionem opponi, nisi [14] ex quo actionem movere potuerunt, id est, postquam manu paterna, vel ejus, in cujus potestate erant constituti, fuerint liberati. Quis enim incusare eos poterit, si hoc non fecerint, quod etsi maluerint, minime adimplere lege obviante [15] valebant. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* LAMPAD. & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si possessor præscribens conveniri non potest propter absentiam, potentiam, infantiam, vel furorem, potest fieri interruptio præscriptionis per denunciationem factam præsidi, vel episcopo, vel defensori loci. Bald.

2. Idem A. Joanni P. P.

UT perfectius omnibus consulamus, & nemini absentia, [16], vel potentia, vel infantia penitus adversarii sui noceat, sed sit aliqua inter desides [17], & vigilantes differentia: sancimus, si [18] quando abfuerit is, qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & desiderat dominus rei, vel creditor suam intentionem proponere, & non ei licentia sit absente suo adversario, qui rem detinet, vel infantia [19], vel furore laborante, & neminem tutorem, vel curatorem habente, vel in magna potestate constituto, sua auctoritate [eas res usurpare]: licentia ei detur adire Præsidem [provinciæ], vel libellum ei porrigere & hoc in querimoniam deducere intra constituta tempora, & interruptionem temporis facere, & sufficere hoc ad plenissimam interruptionem. Sin autem nullo potuerit modo Præsidem adire, saltem ad locorum Episcopum eat, vel Defensorem civitatis, & suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Sin autem abfuerit, vel Præses, vel Episcopus, [vel Defensor civitatis]: liceat ei proponere [20] publice, ubi domicilium habet possessor, seu cum Tabulariorum subscriptione; vel si civitas Tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione: & hoc sufficere ad omnem temporalem interruptionem, sive triennii, sive longi temporis, sive triginta, vel quadraginta annorum sit. Omnibus aliis, quæ de longi temporis præscriptione, vel triginta, vel quadraginta annorum curriculis constituta sunt, sive ab antiquis legum conditoribus, sive a nostra [21] majestate, in suo robore duraturis.

Generalis petitio re, quantitate, vel causa, citatione secuta sufficit ad interrumpendam præscriptionem in omnibus, quæ sub illa petitione possunt includi. Salic.

3. Idem A. Joanni P. P.

SI [22] ex multis causis quidam obnoxium habens, & maxime ex similibus quantitatibus, in unius quidem causæ summa libellum conventionis composuerit, causam tamen non expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in judicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse, cum ejus sensus incertus esse apparebat? Sed & in judiciis in multis casibus tales altercationes ventilatas invenimus, & maxime propter longi temporis interruptionem. Si enim personalis forte fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem evanescere taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat, *obnoxium sibi aliquem constitutum* [23], aliæ dubitationes emergebant, si omnes ei competentes actiones hujusmodi narratione contineri credantur: an vero quasi silentio circa eas habito tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei adquisito. Sancimus itaque.[24] nullam in judiciis in posterum locum habere talem confusionem: sed qui [25] *obnoxium suum* in judicium clamaverit [26], & libellum conventionis ei transmiserit, licet [27] generaliter nullius causæ mentionem habentem, vel unius quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones, vel hypothecarias continentem, nihilominus videri jus suum omne eum in judicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra [28] desides homines, & sui juris contemptores odiosæ [29] exceptiones oppositæ sunt. Dat. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLI.
DE ALLUVIONIBUS [30], ET PALUDIBUS, ET PASCUIS [31] AD ALIUM STATUM TRANSLATIS.

Flumen alio avertere est probibitum: ripam autem præmunire est permissum. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Marco.

QUamvis fluminis naturalem cursum opere manufacto alio non liceat avertere [32], tamen ripam [33] suam adversus rapidi amnis impetum munire prohibitum non est. Et cum fluvius priore alveo derelicto, alium sibi facit: ager, quem circumit [34], prioris domini manet. Quod si paulatim [35] ita auferat, ut alteri parti applicet: id alluvionis jure ei quæritur, cujus fundo accrescit.

2. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Cæsario P. P.

HI, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores [36], pro terris, quas possident, tributorum præstationem agnoscant. Et qui suum deplorant patrimonium deminutum [37], alieno saltem functionis onere liberentur, & nostræ serenitatis largitate defensi, locorum etiam possessione contenti, pro agitandi census examine respondeant devotioni.

Latentia incrementa ad fiscum non pertinent, nec separatim pro his census exigitur. Bald.

3. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Cyro P. P.

EA [38], quæ per alluvionem [39], [sive in Ægypto per Nilum, sive in aliis provinciis per diversa flumina] possessoribus acquiruntur, neque ab ærario vendi, neque a quolibet peti, nec separatim censeri, vel functiones [40] exigi, hac perpetuo valitura lege sancimus: ne vel alluvionum ignorare vitia, vel rem noxiam possessoribus videamur inducere. † Similiter [41] nec ea quidem, quæ paludibus antea, vel

1 Actiones personales in Italia, præscriptione anni utilis submovebantur. Hæc præscriptio a Justiniano tollitur: uti paulo post plenius dicetur: adde *Synops. Basil.* 59 *tit.* 15. *c.* 1. 2 D[illegible] 44 *D.* 3. 3 *Vel, ut l.* 1. *vers. cum itaque* [illegible] *t.* Cujac. *hic,* 4 Annus triplex nobis observandus, utilis, continuus, (qui & Constantinianus.) Justinianeus. Utilis [illegible] & continuus continuis diebus constat. Justinianeus certis annis finitus est. Utiles dies dicebantur quibus quis experiri atque agere potuit. talibus diebus [illegible] 365. annus utilis constabat. *l.* 1. *ff. de diversis temporalibus præscript. l.* 11. §. 5. *ff.* [illegible] *t.* 6. [illegible] *ad l. Jul. de adult* sic cretionum dies seu cernendæ & adeundæ hereditatis iis diebus constabat quibus quis scit, potestque cernere. Cicer. *de orat.* Ulp. *in frag.* Qua in denumeratione [illegible] & anxietas summa occurrebat. Primum enim dies quibus Prætor, Jus [illegible] sedisset, sibique copiam fecisset acturis, distinguendi erant a cæteris, ut & feriatis festis, nefastis & intercisis ut hæc constarent, quærebatur amplius an actor, reusve potestatem eo tempore non habuisset juris sui persequendi sive [illegible] per Prætorem non licuisset, sive per occupationes proprias, morbi, justæ absentiæ & similes. Nec enim sufficiebat prætorem sedisse illis diebus, hoc est, dies sessionum fuisse, dies sessionum erant, quibus Prætor pro tribunali sedebat. *l.* 2. §. *dies.* 1 *D quis ordo in bonor. poss.* [illegible] sed & præterea requirebatur actorem illis ipsis sessionum diebus agere potuisse, generis hujus causam fuisse, ut decretum & causæ cognitionem requireret: ut ea ratione dies utiles sessionum diebus non continuo adnumerarentur. Nam ex contrario adnumerabantur, si causa levis ac de plano institui poterat. *l. miles.* 11. §. 6. *D. ad legem Juliam de adult* unde plerumque fiebat, ut annus ille utilis decennium fieret *vers. deinde.* [illegible] *t.* Hæc cum absurda essent, Constantinus in restitutionibus petendis & amittendis pro unico anno plures: pro utili continuos annos substituit: varios tamen pro locorum & regionum varietate. Nam ubi 26. anni dies illuxisset, in integrum restitutionibus petendis, quinque annos Romæ: quatuor in Italia: tres in provinciis præscripsit. *l.* 2. *Cod. Theodos. de in integr. restit. l.* 2. *tit.* 6. Sed prædicta Justiniano displicuere. Nam ubique locorum minoribus restituendis quadriennium constituit, dinumerandum ex die ex quo dies 26. illucescere illis inceperit: majoribus vero, ex quo absentes Reipublicæ causa esse desierint *l. ult.* [illegible] *de temp. in integr. rest.* 5 Effusa anni interpretatio est, quoties annus sic ampliatur, ut ad decennium usque possit extendi. 6 Præscribuntur omnes actiones personales (excepta hypothecaria) triginta annorum spatio. Quid si lis contestata est? aliud. *ibi, exceptis.* J. Goth. Explicationem hujus §. vid. apud Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 10. *num* 23. Ans. 7 Hypothecaria quadraginta annis durat contra debitorem, vel ejus heredem v. Cuj. 2. *obs.* 1[illegible] [illegible] res furtiva a fure & vi capta a prædone triginta annorum spatio potest, *ut* [illegible] adde quæ scripsi ad *l. ult.* [illegible] *unde vi.* 9 *l.* 3. [illegible] *de præsc.* 30. *vel* 40. *annor.* v. *l.* 5. [illegible] *quib non objicitur.* 10 Actionis vitia. *l.* 3. [illegible] *de præscr.* 30. *vel* 40. *ann.* 11 *l.* 1. *in fin* [illegible] *de bon. matern.* 12 Sacra paterna quid, dixi in *l.* 10. §. 1. *J. de adopt.* 13 Filiosfamilias non valenti agere, non imputatur præscriptio. *Bald.* 14 *l.* 3. [illegible] *de præscr.* 30 *vel. l.* 4. [illegible] *de bon. quæ liber.* vid. Warnk. 1. *pract* 6. *obs* 17. adde Pap. 3. *not.* 9. 15 Lege impediente agi non potest. 16 Vid. *l.* 1. *ff. si mulier ventr. nomine. l.* 1. *l.* 21. *D ex quibus caus. major.* 17 Desides a vigilantibus distinguendi: hi pœnas illorum pati non debent *l.* 3. *in fin. J. h. t.* vid. *l.* 24. *in fin. ff. quæ in fraud. credit.* vid. *l. ut.* [illegible] *deposit.* 18 Vid. *l.* 31. [illegible] *de episc. aud.* 19 *l.* 2. *in fin ff. ex quibus causis major. l.* 4. *l.* 22. *ff. de in jus vocando.* 20 *l.* 4. §. 5. *ff. de damno.* dixi ad *Nov.* 112. *c.* 3. Cujac. 7. *obs.* 15. 21 Libellus principi datus litis contestationem in aliis causis, quam annalibus facit. 22 Si quis multas actiones habens, de aliquibus libellum obtulerit, omnes perpetuas reddit. Quin qui personales & de proprietate & hypothecarias actiones habet: & libellum offert, quo contineatur, eum personales actiones instituere, vel de proprietate, vel hypothecarias, non tamen ei nocebit aliarum omissio, *ut hic. Synops. Basil.* 50. *tit* 15. *cap.* 1. 23 Nulla qualitate adjecta. 24 Hæc est una e 45. ex 50 novis decisionibus Justiniani, ut videre est apud Inglois *decis.* 45 & agit de præscriptione mere odiosa. *ibid. n.* 2. Ans. 25 Regulam observa. 26 Proclamaverit, id est, vocaverit. 27 Petitio generalis citatione secuta ad interrumpendam præscriptionem in omnibus quæ sub illa petitione possunt includi sufficit. 28 Præscriptiones inventæ adversus desides & sui juris contemptores. *l.* 2. *in pr. supr. h. t.* adde *l. ult.* [illegible] *deposit.* 29 Odiosæ sunt præscriptiones.

30 *Eclog.* 12. & §. 20. *Instit. de rer. divis. l.* 7. §. 1. *l.* 30. §. 2. 3. *ff. de adq. rer. dom.* adde *Nov. Theod. de alluvionib.* 31 Adde *l.* 30. *in fin. ff. de verb sign. l.* 11. *tit.* 60. 61. 32 Naturales cursus fluminis avertere non licet. vid. *ff. de fluminibus.* 33 Ripam suam adversus impetum fluminis munire permissum. 34 Et insulam facit, *l.* 7. §. 4. *l.* 30. § 2. *ff. de adq. rer.* 35 *l* 7. §. 1. *ff. de adq. rer.* 36 Alluvione cui emolumentum adjicitur, eidem onus tributi adcrescit. 37 Deluvione cui quid diminuitur, eidem tributi onus decrescit. *l.* 4. §. 1. *ff. de censibus.* 38 Hæc lex extat apud Aggenum Urbicum, *lib de limit. agror.* citaturque ex C. Theod. integra. 39 Alluvionis incrementum per se non est censendum, sed unum corpus cum eo cui cohæret, judicandum. 40 Alluvione qui quocunque loco, terram quæsiverunt, ejus domini fiunt, nec ipsius nomine functiones fisco præstant, *ut hic. Synops. Basil.* 50. *tit.* 12. *c.* 20. 41 Paludibus obruta loca, vel pascuis adscripta, possessorum sumptibus fertilissima facta a functionibus immunitatem habent: pœna quinquaginta librarum auri in temeratorem hujus legis constituta. *Syn. d. cap.* 2.

paſcuis videbantur adſcripta, ſi ſumptibus poſſeſſorum nunc ad frugum fertilitatem [1] translata ſunt, vel vendi, vel peti, vel quaſi fertilia ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi concedimus: ne doleant diligentes operam ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam [judicantes] intelligant. Cujus legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatione coërceri decernimus: inter quos habendum eſt Officium quoque tuæ ſedis excelſæ, ſi aliquid hujusmodi caſus ſuggeſſerit diſponendum, vel ſi preces introduxerit petitoris. Dat. 11. Kal. Octobr. *Conſtantinop.* VALENT. A. V. & ANATOL. V. C. CONSS. 440.

TIT. XLII.
DE SENTENTIIS PRÆFECTORUM [2] PRÆTORIO.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Thalaſſio P. P. Illyrici.

LItigantibus in ampliſſimo Prætorianæ præfecturæ judicio, ſi contra jus ſe læſos affirment, [non [3] provocandi, ſed] ſupplicandi [4] licentiam miniſtramus: licet pro curia, vel qualibet publica utilitate, [ſeu alia cauſa] dicatur prolata ſententia: nec enim publice prodeſt ſingulis legum adminicula denegari: ita videlicet, ut intra biennium tantum noſtro numini contra cognitionales ſedis Prætorianæ præfecturæ ſententias poſt ſucceſſionem [5] judicis numerandum, ſupplicandi eis tribuatur facultas. Dat. 3. Auguſt. *Conſtantinop.* THEODOS. A. XVII. & FESTO V. C. CONSS. 439.

TIT. XLIII.
QUOMODO [6] ET QUANDO JUDEX SENTENTIAM PROFERRE DEBEAT PRÆSENTIBUS [7] PARTIBUS, VEL UNA PARTE ABSENTE.

An judex poſſit, vel cogatur abſentem damnare.

1. Imp. M. ÆLIUS ANTONINUS A. Publicio.

NOn ſemper compelleris, ut adverſus abſentem pronuncies, propter ſubſcriptionem Patris mei, qua ſignificavit, etiam contra abſentes ſententiam dari ſolere. Id enim eo pertinet, ut etiam abſentem damnare poſſis, non ut omnimodo neceſſe [8] habeas [9].

De cauſa peremptorii edicti ceſſante.

2. Imp. GORDIANUS A. Severo.

CEſſante quoque cauſa peremptorii [10] edicti [11], adverſus eos, qui admoniti [12] judicio adeſſe noluerunt, ſententiam a judice poſſe proferri certum eſt. 4. Kalend. April. A. & PONT. CONSS. [13] 239.

An ſententia contra abſentem lata firmitatem habeat.

3. Idem A. Antiſtio.

AB [14] eo judicato recedi non poteſt, quod vobis abſentibus & ignorantibus [15] atque indefenſis [16] dicitis eſſe prolatum: ſi ubi primum cognoviſtis, non illico de ſtatutis querelam detuliſtis. Ita enim firmitatem ſententia, quæ ita prolata eſt, non habebit, ſi ei non ſit commodatus adſenſus. PP. 4. Id. Jun. GORD. A. & AVIOLA CONSS. 240.

Die feriato & abſente *parte lata ſententia non valet.*

4. Imp. PHILIPPUS A. Domitiano.

SI (ut proponis) pars diverſa die feriato [17], abſente, vel [18] ignorante te, a Judice dato, ferri ſententiam pro partibus ſuis quaſi [19] contumaciter deeſſes, impetravit: non immerito Præſes denuo negotium alterius [20] Judicis notioni terminandum commiſit. PP. 5. Id. Octobr. PEREGRINO & ÆLIANO [21] CONSS. 245.

De loco.

5. Idem A. & PHILIPPUS C. Longino.

SI (ut proponis) Præſes provinciæ, cum certum locum [22] cauſæ cognoſcendæ dediſſet, alibi per obreptionem aditus ſententiam adverſus te abſentem protulit: quod ita geſtum eſt, ad effectum juris ſpectare minime oportet.

De minoribus, curatore carentibus.

6. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Domitio.

SI Præſes quaſi deſertam [23] ab adultis tuis cauſam appellationis [24], quæ ab adjutore [25] ſuo facta fuerat, circumduxit [26], eo tempore, quo adulti curatores non habebant: repetitus notionem ſuam exhibebit [27]. Neque enim debet adultis nocere, quidquid eo tempore ſtatutum eſt, quo defenſione [28] juſta, & curatoris auxilio fuerant deſtituti.

De his qui denunciationibus conventi non ſunt.

7. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Marino.

EA, quæ ſtatuuntur adverſus abſentes [29] non per contumaciam, ſcilicet denunciationibus [30] nequaquam ex more [31] conventos, judicatæ rei firmitatem non obtinere certum eſt. PP. 3. Kal. Apr. ipſis V. & IV. AA. CONSS. 293.

Quæ obſervanda ſunt parte abſente.

8. Iidem AA. Claudiæ.

COnſentaneum [32] juri fuit, temporibus ad præſentiam partis adverſæ præſcriptis, Præſidem provinciæ impleta juris ſolennitate [33], & adverſario tuo ternis [34] literis, vel uno [35] pro omnibus peremptorio edicto, Ut *præſentiam ſui faceret*, commonefacto, ſi in eadem contumacia perſeveraverit, præſentis allegationes audire: quod vel ſucceſſor ejus facere curabit. A quo ter [36] citatus, ſi contumaciter præſentiam ſui facere neglexerit: non abs re erit, vel ad cogendum eum, ut ſeſe repræſentet [37], vel poſſeſſionem [38] bonorum, cui incumbit, ad te transferre, & adverſarium petitorem conſtituere: vel auditis defenſionibus tuis, id, quod juris ratio exegerit, judicare. PP. 3. Kalend. Octobr.

In AUTHENT. de litigioſis. §. omnem. col. 8. tit. 13. al. 8. Novell. 112. cap. 3.

QUi ſemel actionem [39] proponit, ſive conventione judiciaria, ſive precibus Principi oblatis, Judicique inſinuatis, & per eum adverſario cognitis: neceſſe habet usque ad finem litem exercere. Qui ſi cauſam perſequi differat, reo poſtulante, tribus edictis citetur per intervalla triginta dierum, quia vox præconia [40] paucis innoteſcit. Quæ citatio & per Principem delegatis permittitur: Quod locum habet, & ſi lis cæpta non ſit. Quod ſi vocatus litem detrectet: ei aliud anni ſpatium indulgetur, intra quod ſi ceſſat, Judex auditis allegationibus præſentis, & perquiſita veritate, pronunciet. Sed nec intra annum veniens auditur, niſi prius reo litis expenſas, quas ſuſtinuerit, inferat. His quoque præſtitis, ſi interrupto duntaxat anno denuo litem deſerit, poſt trium edictorum, & anni unius ſpatii obſervationem ab omni cadat actione.

De tribus denuntiationibus.

9. Iidem AA. Leontio.

TRes denunciationes [41] ad peremptorii edicti vicem [42] adverſus contumaces convaleſcere, ſalubriter ſtatutum eſt. PP. 11. Kal. Novemb. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De cauſa abſentiæ neceſſaria.

10. Iidem AA. Bleſio.

CUm non [43] voluntatis tuæ arbitrio, ſed neceſſitate [44] profectus ſis, quicquid contra te abſentem ſtatutum fuerit, quando abſentiæ cauſa neceſſaria fuit, officere tibi juris ratio non permittit. PP. 3. Idib. Maji, TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

De eo, qui non appellavit.

11. Iidem AA. & CC. Valerio.

CUm præſentibus [45] partibus litem inchoatam proponas: ſi poſteaquam contra te (licet abſentem) pronunciatum eſt, intra præfinitum diem non appellaſti: latam [46] ſententiam reſcindi [47] poſtulanti multæ ſacræ conſtitutiones refragantur.

1 Qui agrum aliquem paluſtrem & inutilem exſiccavit, exaravit & excoluit, tributis ſtatim non eſt onerandus, *ut hic.*

2 A præfectis prætorio non appellatur. *l.* 19. *l.* 30. *l.* 35. *J. de appellat. l. unic.* §. 1. *ff. de offic. præfect. prætor. l.* 8. *C. de epiſcop. aud. Synopſ. Baſil.* 9. *tit.* 1. *cap.* 53. ut nec a principe, vel ſenatu. *l.* 1. §. 1. §. 2. *ff. a quibus appellare.* 3 A præfecto prætorio principi ſupplicari licet, *l.* 5. *C. de precibus imper. offerend.* Ea ſupplicatio ἀναψηλάφησις, id eſt, retractatio. dixi ad *Novell.* 82. *cap.* 12. *in fin. Nov.* 123. *c.* 1. διδαςκαλικὸν, *Novell.* 119. *c.* 5 & retractatio dicta eſt. *l. pen. in fin. ſupr. de fide inſtrument. l. ult.* §. 5. *J. de temporibus appellat.* Quoties autem de ſententia P. Prætorio principi ſupplicatur, ipſa ſententia ad principem una cum precibus mittenda: licet ea pro republica lata ſit, & quidem intra ſententiæ latæ biennium, *ut hic. Synopſ. ibid. cap.* 53. 4 Supplicatio, quæ ſit Principi, genus eſt remedii adverſus ſententiam, *ut hic,* ut hæc ad ſuperiorem judicem appellatio. *J. de appellat.* apud alium remiſſio: accuſatio ſeu querela falſi, *C. ſi ex falſis inſtrumentis.* erroris propoſitio: ut & nullitatis ſeu invaliditatis, *l. ſi ſe non obtulit,* 4. §. *condemnatum.* 6. *ff. de re judicata.* Reſtitutio in integrum, qualis minoribus ob ætatem, majoribus etiam, ob abſentiam juſtam conceditur. *l. cum & minores.* 4. *C. ſi adverſ. rem judicatam. l. is, qui reipublica.* 39. *D. ex quibus cauſis majores.* Porro ſupplicatio de qua *hic,* & *l. ſi quid adverſus.* 5. *ſupr. de precibus imperatori offerendis,* differt ab appellatione: quia appellatio iniquitatem judicis arguit: ſupplicatione vero errorem quisque proprium fatetur, *l. præfecti.* 17. *l. minor.* 18. *ff. de minoribus, Novell. in medio litis non fieri ſacras formas.* 113. *c.* 1. 5 Intra biennium poſtquam præfectus prætorio depoſuit præturam, & ejus dignitati ſucceſſit alter, ſupplicari ab ejus ſententia poteſt oblato libello principi. Hodie ipſimet præfecto prætorio intra decem dies latæ ſententiæ ſupplicari poteſt. *Nov.* 119. *c.* 5. ubi vid. Cujac. & *Nov.* 82. *in fin.*

6 *l.* 47. *ff. de re judic.* 7 Sumptum hoc eſt ex legibus 12. Tabularum, de quibus dixi ad easdem, *l.* 2. *tit.* 7. §. 10. adde 7. *Gell.* 2. 8 Vid. *l.* 13. *ſupr. de judiciis.* 9 Et ita pro abſente judicari poteſt. 10 De peremptorio, vid. *l.* 68. *l.* 69. *l.* 70. *ff. de judic.* 11 Sententia ut valeat, citatio peremptoria requiritur, *ut hic:* Cujus ſententiæ viginti ſeptem exceptiones, vid. apud Socinum *reg.* 352. 12 A Judice. unde colligunt, Simplicem judicis juſſum vim peremptorii conſequi, & in vera contumacia reum conſtituere. Mihi tamen videtur id Imperator innuere, Ceſſante interdum quarto edicto ſeu peremptorio abſentes condemnari. dixi ad *l.* 13. §. 2. *ſupr. de judiciis:* vel, Non ſemper requiri, ut peremptorium palam proponatur: ſufficere, ſi in notitiam rei venerit, cum & literæ & denunciationes ſufficiant, *ut hic,* & *l.* 9. *J. h. t. l.* 1. *C. Theod. de petit. & deſiſt.* Denique ſatis eſſe quoquo modo reus conventus fuerit. *l.* 47. *in fin. ff. de re judic.* 13 *Dat.* 3. *Id. Aug. Conſtant. Theod.* 17. & *Feſto* 5. *Coſſ.* Qui ita cenſent ſubſcriptionem reſtituunt, ne ἀναγνωσίᾳ laborent. Hujus enim tituli ſeries hujusque legis inſcriptio id non patitur. 14 Si adverſus abſentem prolata ſententia fuerit, is vero, cum primum cognovit, non appellaverit, non poteſt amplius abſentiæ prætextu reſcindi, *ut hic, Synopſis Baſil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 55. & 1. Harm. 4. §. 52. 15 Contumax alias non eſt qui ſe vocatum in jus eſſe neſcivit. 16 Non poteſt ſententiam impugnare, qui legitimo tempore non appellavit: quia videtur ei adquieviſſe dixi ad *l.* 9. *C. de liberali.* 17 Die feriato ſententia non profertur: prolata, vitiatur. *l.* 1. *ff. de feriis.* vid. Oldend. *c.* 23. *de ſent.* Goth. Vid. in hanc leg. Bellon *ſupputat. lib.* 3. *c.* 18. Anſ. 18 Vid. Cuj. 18. *obſ.* 30. 19 Sententia lata contra contumacem, qui non erat contumax, ipſo jure nulla eſt. 20 Per ſententiam nullam delati judicis, extinguitur ejus juriſdictio, *ut hic,* & *l. ult. J. de ſent. quæ ſine certa quantit.* Quid ordinarii? non extinguitur. vid. Wurmſ. 1. *pract.* 22. *obſ.* 3. 21 Æmiliano. 22 Si alio loco quam quo debeat, judex judicet, ſententia nulla eſt. *l.* 21. §. 10. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 6. *J. de ſent. & interlocut.* dic idem de loco non tuto. v. Oldend. *c.* 24. *de ſententi.* 23 Res ita habet: Minor condemnatur. Curator & curatoris adjutor appellant, poſtea moriuntur: cum nemo appellationem proſequeretur, quaſi deſertam appellationis cauſam præſes circumduxit. Quid juris? Sine reſtitutione eremodicii, vel appellationis, ipſo jure tutus eſt minor vigintiquinque annis indefenſus, *ut hic, l.* 45. *in fin. ff. de re judicata.* 24 A ſententia deſertæ appellationis appellari poteſt. vid. Wurmſ. 1. *pract.* 24. *obſ.* 17. 20. 21. 22. *ubi de deſerta appellatione.* 25 De quo vid. *l.* 13. §. 1. *ff. de tutelis.* adde Alciat. 5. *pareg.* 18. 26 Circumducere cauſam appellationis, Galli dicunt, *mettre l'appellation & ce dont a eſte appelé au neant.* ita quoque dicitur circum duci cognitio in *l.* 27. §. 1. *in fin. ff. de averat.* & *in l.* 73. §. 1. *ff. de judiciis.* Circumducere edictum, Galli dicunt, *Rabatre un defaut,* & in *l.* 45. *ff. de re judic.* acta circumduci quiddam plenius videtur. 27 Atqui judex ſententiam ſuam mutare non poteſt? vid. Dynum in *c.* 21. *de reg. in* 6. v. *l.* 75. *ff. de reg. jur.* 28 *d. l.* 45. *d. l.* 75. 29 Paul. 3. *ſent.* §. 5. v. *l.* 47. *ff. de re jud. l.* 6. §. 3. *ff. de confeſſis.* vid. quæ notavi *dicta l.* 1. § *penult.* [illegible] *quæ ſent. ſine appell.* 30 *l.* 9. *J. h. t.* 31 Vid. *l.* 8. *J. h. t.* 32 Vid. [illegible] exceptiones apud Fellinum in *cap. licet* 9. *extra. de probat.* Goth. Vid. in hanc leg. Gœdd. *de ſequeſtr. cap.* 1. *num.* 110. Anſ. 33 *l.* 7. *ſupr. h. t.* 34 Trinis literis Paul. 5. *ſent.* 5. §. 6. tribus edictis, *l.* 53. §. 1. *D. de re judic.* per tres vices, *l.* 13. §. 2. *ſupr. de judiciis.* edictis legitimis, *l.* 2. *in fin. ſupr. ubi in rem actio.* 35 *d.* §. 6. *d.* §. 1. *l.* 72. *D. de judiciis.* 36 Iterum Cujac. 18. *obſ.* 30. ita legit, ut hoc verbum referatur ad ſucceſſorem judicantis. 37 Hæc enim via humanior eſt. 38 *Novell.* 53. *c.* 4. §. 1. *l.* 3. *in fin. C. de procuratorib. l.* 13. §. 3. *ſupr. de judiciis. l.* 2. *ff. quibus ex cauſis in poſſ.* vid. *l.* 15. §. 6. *D. de damno.* 39 Actor ad finem usque litem exercere cogitur: cujus ſententiæ octo exceptiones vide apud Socin. *reg.* 32. 40 Id eſt, præconis. 41 *l.* 7. *ſupr. h. t.* 42 Dixi ad *l.* 13. §. 2. *ſupr. de judiciis.* 43 Abſenti ex cauſa probabili & neceſſaria, ſententia non nocet. *l.* 4. *C. de procuratoril. l.* 1. *C. ex quibus cauſis major. l.* 7. *in fin. ff. de minor. l.* 53. §. 2. *ff. de re judicata. Syn. Baſil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 60. 44 *l.* 26. *in fin. ff. ex quibus cauſis major.* 45 Solenniter condemnatus intra legitima tempora non appellans amplius non auditur. 46 Legitime ſcil. 47 Vid. *l. ult. infr. ſentent. reſcindi non poſſe.*

TIT.

TIT. XLIV.
DE SENTENTIIS [1] EX PERICULO [2] RECITANDIS [3].

Non sufficit sententiam latam esse in scriptis, si non fuit recitata. Paul. de Cast.

1. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Quinto.

ARbitri nulla sententia est, quam scriptam edidit litigatoribus, si [4] non ipse recitavit. Si igitur nihil fallis, omissa provocationis mora; ex integro judicari impetrabis a Rectore provinciæ.

Sententia primo scripta, & postea recitata non potest corrigi, vel mutari. Bald.

2. Imppp. VALENS, VALENT. & GRATIAN. AAA. ad Probum P. P.

HAc lege perpetuo credimus ordinandum, ut Judices, quos cognoscendi, & pronunciandi necessitas tenet, non [5] subitas, sed deliberatione habita post negotium sententias ponderatas sibi ante forment, & emendatas statim in libellum secuta fidelitate conferant, scriptasque ex libello [6] partibus legant. Sed nec sit eis posthac copia corrigendi, vel mutandi [7]: Exceptis [8] tam viris eminentissimis Præfectis prætorio [9], quam aliis illustrem administrationem gerentibus, cæterisque illustribus Judicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium [10] suum, & eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitivas recitare. Dat. 12. Kalend. Februar. GRAT. A. II. & PROBO CONSS. 371.

Non sufficit sententiam scribi, nisi legatur, & verbis proferatur. Bald.

3. Iidem AAA. ad Probum P. P.

STatutis generalibus jussimus, ut universi Judices, quibus reddendi juris in provinciis permisimus facultatem, cognitis causis ultimas [11] definitiones de scripti [12] recitatione [13] proferant. Huic adjicimus sanctioni, ut sententia, quæ dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem *sententiæ* habere mereatur: nec [14] ad rescissionem perperam decretorum, appellationis solennitas requiratur. Dat. 3. Non. Decembr. *Tribus*, GRAT. A. III. & EQUITIO CONSS. 374.

In AUTHENT. de mand. princ. §. sit tibi. col. 3. tit. 4. Novell. 17. cap. 3. & col. 6. tit. 12. al. 11. ut clerici apud. §. 1. Novell. 83. in princ.

N*Isi breves sint lites, & maxime vilium personarum, vel causarum (tunc enim sine scriptis & sine aliqua expensa cognoscere Præsidem oportet) & nisi Episcopus cognoscat inter suos subditos.*

TIT. XLV.
DE SENTENTIIS [15] ET INTERLOCUTIONIBUS [16] OMNIUM JUDICUM.

De eo, qui per procuratorem litigavit.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Quintiliano.

NOn videtur nobis rationem [17] habere sententia decessoris tui: qui cum cognovisset inter petitorem, & procuratorem, non [18] procuratorem, sed ipsam dominam litis condemnavit [19], cujus persona in judicio non fuit. Potes igitur, ut re integra, de causa cognoscere. Dat. 4. Kal. Jun. ANTON. A. III. & GETA C. CONSS. 209.

De statu arbitri.

2. Imp. ANTONINUS A. Sextilio.

SI arbiter datus a Magistratibus, cum sententiam dixit, in libertate morabatur, quamvis [20] postea in servitutem depulsus sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei judicatæ auctoritatem [21].

De sententia definitiva.

3. Imp. ALEXANDER A. Vectio.

PRæses provinciæ non ignorat definitivam sententiam, quæ condemnationem [22], vel absolutionem non continet, pro justa non haberi. PP. Kal. Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS.

De ordine judiciorum servando.

4. Idem A. Severo.

PRolatam a Præside sententiam contra [23] solitum judiciorum ordinem [24], auctoritatem rei judicatæ non obtinere certum est. PP. 15. Kalend. Januar. ALEX. A. & DIONE CONSS. 230.

De sententia lata sub modo.

5. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPP. C. Montano.

CUm eorum, qui principaliter fisco tenebantur, bona ea lege fidejussoribus Procurator tradi jusserit, ut [25] ipsi indemnitatem [26] fisco præstarent, nec a sententia ejus intercesserit provocatio: consequens est datæ formæ obtemperari.

De loco & de officii præsentia adhibenda.

6. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA. Zoilo.

CUm sententiam Præsidis irritam esse dicis, quod non publice [27], sed [28] in secreto [29] loco officio ejus non præsente, sententiam suam dixit, nullum tibi ex his quæ ab eo decreta sunt, præjudicium generandum esse constat. PP. 5. Kalend. Decembr. CARO & CARINO CONSS. 283.

Si Præses pacisci suaserit.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Isidoræ.

EX stipulatione parta actione, pacisci proximis personis suadendo [30] Præses provinciæ, verborum obligationem, quam certo jure tolli tantum licet, extinguere non potest: nec vox [31] omnis Judicis judicati continet auctoritatem: cum potestatem sententiæ certis [32] finibus concludi, sæpe constitutum sit. Quapropter si [33] nihil causa cognita secundum juris rationem tuam pronunciatum est: vox pacisci suadentis Præsidis actionem perimere, si quam habuisti, minime potuit.

Si empta evincatur in libertatem.

8. Iidem AA. & CC. Licinio.

LIbera quidem Theodora, quam ex emptionis causa, vel in solutum creditori traditam proponis, pronunciata [34]: citra provocationis auxilium sententia rescindi non potest. Verum [35] si mota quæstione, præmissa denunciatione ei, qui auctor [36] hujusmodi mulieris fuit, judicatum processit: quanti tua interest, empti, si emisti: vel ob debitum reddendum, si in solutum data est, repetere non prohiberis.

De retractatione.

9. Iidem AA. & CC. Domno.

POst sententiam, quæ finibus [37] certis concluditur, ab eo, qui pronunciaverat, vel ejus successore, de quæstione, quæ jam [38] decisa est, statuta rei judicatæ non obtinent auctoritatem: Nam nec de [39] possessione pronunciata, proprietati ullum præjudicium afferunt, nec causam ullam interlocutiones [40] plerumque [41] perimunt. S. Non. April. CC. CONSS.

1 Judicum scil. An idem in arbitris, ut ab eis dictæ sententiæ homologationem de scripto fieri oporteat, ne alioquin condemnatus arbitri sententiæ stare non teneatur? ita dici posse videtur. *l. 1. C. h. t. l. 4. §. 6. C. de arbitr.* compromissum enim ad similitudinem judiciorum redigitur. *l. 1. ff. de recept. qui arbitr.* 2 *l. 4. C. Theod. 16. breviculo.* Haloand. quæ lectio a Budæo & Alciato probatur, *1. dispunct. 2.* Breviculum, Sext. Ruff. Isid. 1. *l. ult. infr. de conven. fisci debitoribus. lib. 10. tit. 2.* diminutivum a brevi. Plautus *in Mercatore, Canum, vanum, ventriosum, surcrentum, breviculum.* Est quasi scedula, Gallis, *Dicton ou brevet.* Quidam vulgarem lectionem defendunt, hoc sensu, quemadmodum Judex sine periculo sententiam proferre possit, & in exemplum proferunt Prætorem nescio quem Genuensem, qui cataphractus equo insidens sententiam olim tulerat, dum iram viri damnatique formidaret: sed ea opinione nihil ineptius. Cujac. 5. *obs. 25. in fin.* periculum existimat esse indicem sive libellum. Nam quod in Apophthegmatis, Plutarchus appellat σηλὶν, Æmilius Probus in Epaminonda & Alcibiade *periculum* vocat Cicer. 1. *de legib.* Qui in isto periculo non ut a poëta veritatem exigunt: & *in fragmentaria*, Pericula magistratuum, & *in antiquiss. lib. notarum*, quem idem Cujacius habet, Hæc ita scripta sunt, *DP. de periculo, DL. de libello*, adde *l. 15. C. qui accusare.* Hæc tamen interpretatio Hotomano 3 *obs.* 20. non probatur: putat namque Hotomanus, Periculum superioribus locis non ea significatione accipi, sed pro judicii discrimine in dubio litis eventu. absurdum alioquin fore constitui, ut per indicium, id est, summatim tantum sententiæ recitentur, ac non potius integræ; ut res sit, certum est hoc innui, Sententiam sine scripto latam nullam esse, id est, si dicta, non lecta. vid. *l. ult. infr. commin. epist. program. Nov. Leon.* 45. Oldend. *c. 20. sent.* Ex periculo igitur est, ex tabella, ex libello, ex scripti recitatione. vid. *l. 2. infr. h. t.* Est qui, *sententiam ex periculo recitare*, interpretetur, de memoria, seu memoriter, ἀπὸ τῆς πείρας a tentamento Ferrand 2 *Explic.* 13. 3 Recitatis, *C. Theod. h. t.* Goth. Vide hac de re Rebuffum *ad l. quod jussit. no. 2. num. 208. de re jud.* Lucium *in placitis curiæ tit. de re judic.* Rainaldum Corsum *lib. 1. indag. c. 8.* Rævardum *protribunal. c. 21.* Mod. 4 Arbitri sententia nulla est, si dicta tantum, non lecta, vel scripta. *l. 6. §. 5. supr. de modo multarum. l. 8. vers. Hoc etiam. C. de princ. agent. in reb.* Goth. Sed Jure Canonico sententia etiam sine scripto & voce prolata valebit. *cap. 43. extr. de test. & attest.* Ans. 5 *l. 6. in fin. C. de modo multar. l. 1. infr. de requir. reis. l. 20. infr. de pœnis. l. 11 supr. de judic.* 6 Ex breviculo, ex periculo, *supr. in epigraph. hujus tit.* De scripti recitatione, *l. 3. C. h. t.* ex tabella, ex pila. 7 Ideoque quod judex correxerit, vel mutaverit, ipso jure nullum fuerit. Seneca *in declam. & controv. Judex quam tulerit de reo tabellam revocare non potest. Quæsitor non mutat pronuntiationem.* Apul. 1. Florid. *Tabella semel lecta, nec augeri litera una nec minui potest.* Non idem est in interlocutione. *l. 14. ff. de re jud.* 8 Sententiam per alium recitare judici non licet, nisi sit illustris, *ut hic*, nisi unus ex pluribus judicibus recitet sententiam ex mandato & aliorum præsentia, *cap. cum ab uno. 4. de sent. & re judic. in 6.* nisi sententia sit interlocutoria. Bald. *l. ult. C. h. t.* nisi quibus casibus valet sententia sine scriptura. *c. ult. extr. de re jud.* vid. Socin. *reg.* 101. 9 Qui sine scripto sententiam proferre possunt. Cassiod. *de sentent. præf. præt.* verbo, *sententiam dicis.* 10 Aut præconem. 11 Sententia definitiva scripturam requirit, *ut hic*, interlocutio non requirit, quin & definitivæ sententiæ certis casibus non requirunt. *Auth. prox. C. h. t.* & super incidenti sententia. *l. pen. ff. de aut. tut.* Goth. Hæc lex canonisata est. *can. 8. caus. 2 quæst. 1.* Ans. 12 Vid. *l. 2. supr. h. t. ibi, ex libello.* 13 Sententiam dici non sufficit, nisi scripta prius legatur, *ut hic Synops. Basil. 8. tit. 1. ex lib. 9. tit. 1. cap. 64.* 1. Harmenop. 4. §. 41. 14 *l. ult. C. sentent. rescind. non posse.* 15 *L. 42. D. 1.* Sententia quid est? Decretum a judice interpositum servato judiciorum ordine, de summa aut capite quodam litis, quod absolutionem rei continet, vel condemnationem certam actoris vel rei. 16 Interlocutio quid est? præceptum judicis in principio vel medio litis interpositum, quod ad finiendæ litis præparationem spectat: nec enim finit aut perimit litem: dicitur & præjudicium, jussum, articulus, suasio. *l. 7. infr. h. t.* improprie sententia. 17 Sententia rationem non habens nulla est. 18 Sententia nulla est, si litigante procuratore sententia in personam domini concipitur. Cur? Procurator sive ab initio litem exercuit, sive lite composita, sententia damnandus est. *l. 31. in fin. ff. de negot. l. 20. ff. judicat. solvi. l. inter. 8. in fin. ff. de in integr. rest. l. 42. §. 6. ff. de procur. l. nihil. 20. C. de procurat.* Oldend. *c. 35. de sent.* quod quidem Wurmf. 1. *pract. 22. c. 7. & tit. 23. c. 2.* notat verum esse jure civili, non jure canonico ex gloss. & Abbate in *c. scifcitata. 6. ext. de in integr. rest. & c. querelam. 24. ext. de elect.* Negat etiam id locum habere in tutore, curatore & syndico: cum possit sententia in pupillum, minorem, & Ecclesiam ferri, tametsi in judicio non fuerint, sed per conjunctas personas litigaverint. Idem quoque esse, si procurator lite contestata, ad unum tantum actum substitutus sit. Bald. *hic*: ut & in sententia interlocutoria minus præjudiciali. Item si dominus præsens in judicio sit, si illustris persona condemnanda sit, aut si de causa matrimonii agetur. *d. l. nihil.* 20. postremo in servitute reali: sententiam enim prædio dici. *l. liberto. 31. in fin. ff. de negot.* Soc. *reg.* 316. Goth. Adde Andr. Gail. *lib. 1. obs. 111. n. 2.* Ans. 19 Sententia condemnatoria adversus procuratorem ferenda est, *ut hic.* An & absolutoria? ferenda est: ut notavi ad Accurs. *l. 6. §. Marius. 7. ff. mandati.* Adde Roman. *singul.* 499. 20 Facit *l. 3. ff. de offic. prætor. l. 1. supr. de testam.* 21 Communis enim error excusat. 22 Sententia absolutionem vel condemnationem requirit: alioquin ipso jure nulla est. *l. 7. & 11. infr. h. t.* 23 Sententia contra ordinem judiciorum lata nulla est. *l. 7. C. h. t. l. 12. ff. de appell.* vid. Old. *c. 11. de sentent.* 24 Qui & τύπος, *Synops. Basil. 2. ex lib. 9. tit. 1. c. 68.* & 1. Harmenop. 4. §. 42. 25 Modus ita concipi solet: Si sententia lata est sub modo, valet: & servandus est modus, si non est appellatum. 26 Rationem dubitandi collige ex *l. 2. infr. de sent. quæ sine certa quantitate.* 27 Id est, publico loco. 28 Sententia dicta secreto irrita est. *Synops. Basil. x. tit. 10. ex lib. 9. tit. 1. c. 70.* 29 Dixi ad *l. 5. C. tit. prox.* puta inconsueto. vid. Oldend. *c. 25. de sentent.* 30 Judex pacisci suadens, sententiam non fert, neque actionem tollit, Judicis suasio inter propinquos, ut transigant, vim transactionis, aut sententiæ non habet. adde *l. 1. infr. comminationes, epist. program. subscript.* 31 Judicis vox omnis autoritatem judicati non continet. 32 *l. 9. infr. h. t.* certa decisione, certa qualitate, & plena cognitione. 33 *l. 4. C. h. t. l. 11. infr. h. t.* 34 Vid. quæ notavi ad *l. 46. ff. de verb. sign.* & ita emptori evicta per sententiam. 35 Si ancilla in solutum mihi data est, eaque libera pronunciata sit, agam actione primitiva: si mihi vendita fuerit, utili ex empto. 36 Id est, qui vendidit, vel in solutum dedit. 37 *l. 7. supr. h. t.* 38 Judex in re eadem suam, vel antecessoris sententiam retractare non potest, *ut hic, & l. 3. infr. si a non competente.* 39 Non eadem est causa possessionis & proprietatis. Ideoque qui sententiam tulit de possessione, non prohibetur postea sententiam ferre de proprietate. *l. 3. infr. si a non competente.* 40 Interlocutoria sententia ut sæpius non definit. Interlocutoria est præceptum judicis in principio vel medio litis interpositum, quod ad finiendæ litis præparationem spectat: non etiam dirimit aut finit. Id & præjudicium dicitur & articulus, & improprie sententia & suasio *l. 7. C. h. t.* vid. Cujac. *hic.* 41 Recte hoc additum est, quia interlocutio plerumque rem perimit, veluti admissa exceptione peremptoria, *l. 37. C. Theod. de appellat.* vel adnotato reo absente & obsignatis bonis, *l. 2. C. si pendent. appell.*

Qui possunt patria interdicere, vel non.

10. Iidem AA. & CC. Menodoro.

NUlli, qui statuendi [1] non habet facultatem, interdicere patria cuiquam permittitur. 3. Non.*

De jurejurando.

11. Iidem AA. & CC. Luciano.

CUm judex in definitiva sententia *jusjurandum* [2] *solummodo præstari* præcipiat, non tamen addat, quid, ex recusatione, vel præstatione sacramenti fieri oportet: hujusmodi sententiam [3] nullam vim obtinere palam est.

De Latina & Græca lingua.

12. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Juliano Proconf. Asiæ.

JUdices tam [4] Latina, quam Græca lingua sententias proferre [5] possunt [6]. Datum 5. Id. Januar. CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

Ne exemplis, sed legibus judicetur. Bart.

13. Imp. JUSTINIAN. A. Demosthenі P. P.

NEmo [7] judex, vel arbiter existimet, neque consultationes, quas non rite judicatas esse putaverit, sequendum, & multo magis sententias eminentissimorum Præfectorum, vel aliorum procerum (non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum Judicum vitium extendi oportet, cum *non exemplis* [8], *sed legibus judicandum* [9] *sit*) neque si cognitionales sint amplissimæ Præfecturæ, vel alicujus maximi magistratus prolatæ sententiæ: sed omnes judices nostros veritatem, & legum, & justitiæ sequi vestigia sancimus. Datum 3. Kalend. Novembr.

De reconventione.

14. Idem A. Demostheni P. P.

CUm Papinianus summi ingenii vir in quæstionibus suis rite disposuerit, non [10] solum judicem de absolutione rei judicatæ [11], sed [12] & [13] ipsum actorem, si e contrario obnoxius fuerit inventus, condemnare: hujusmodi sententiam non solum roborandam, sed etiam augendam esse sancimus, ut liceat judici, vel contra actorem ferre sententiam, & aliquid eum daturum, vel facturum pronunciare: nulla ei opponenda exceptione, quod non competens judex agentis esse cognoscatur. Cujus [14] enim in agendo observat arbitrium, eum habere, & contra se judicem in eodem [15] negotio non dedignetur. Dat. 15. Kalend. Decembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

In AUTHENT. De executoribus. §. fin. col. 7. tit. 8. al. 7. Novell. 96. cap. 2.

ET *consequenter ego ab aliquo conventus, si vicissim ipsum pulsare velim, statim quidem hoc non licet, nisi apud* [16] *eundem judicem. Qui si displiceat, intra viginti dies recusari potest* [17], *aliusque mereri, apud quem rursus utrumque negotium ventiletur. Alioqui lite contra me mota prius ventilata, & terminata, tunc demum & ego admittar.*

De lite habente plura capita.

In Aurelani libro notatur hic deesse Græcam constitutionem: eam ex Basilicis edidit Cujacius lib. 12. obs. cap. 2. *eamque Justiniani esse tradit.*

15. Imp. JUSTINIANUS.

COnstitutio jubet, ut si multa sint in lite capita [18], possit Judex super quibusdam eorum sententiam definitivam ferre, tuncque iterum de aliis quærere, & sententiam proferre, quæ ipsi videatur: neque compellatur unam sententiam de omnibus capitibus simul dicere.

De appellatione, & de judicis recusatione.

16. Idem A. Juliano P. P.

CUm solitum est in sententiis judicum sic interlocutionem proferri, *ut non liceat partibus ante definitivam sententiam ad appellationis* [19], *vel recusationis venire auxilium*: quidam putabant [20] non licere ante litem contestatam, nec judicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cum enim simul utrumque vocabulum ponitur: tam *appellationis*, quam *recusationis*, provocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi: putabant, quod nec recusare quidem Judicem cuiquam concedatur ante litem contestatam: quod minime vetitum est. Caveant itaque Judices hujusmodi sermonem simul, & sine certa distinctione proferre.

TIT. XLVI.

DE SENTENTIA [21], QUÆ SINE CERTA [22] QUANTITATE PROFERTUR [23].

Valet sententia de futuro, si dependeat a jure, quod est de præsenti. Bart.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Ælianæ.

CUm judicem, quoad [24] pecunia condemnationis soluta fuisset, de [25] pendendis [26] usuris legem dixisse profitearis: non [27] contra juris formam sententiam datam palam est.

Sententia, qua pronunciatur indemnitatem esse præstandam, valet. Salic.

2. Imp. ALEXANDER A. Marcellino.

QUamquam pecuniæ quantitas sententia Curatoris [28] reipublicæ non continetur, sententia tamen ejus rata est, quoniam indemnitatem [29] Reipublicæ præstari jussit.

Sententia, & mens judicantis talis esse præsumitur, qualis & quanta ex allegatis, & probatis concipitur. Bald.

3. Imp. GORDIANUS A. Æmiliæ.

HÆc sententia, *Omnem* [30] *debiti quantitatem cum usuris competentibus* [31] *solve*, Judicati actionem præstare non [32] potest: cum apud Judices ita demum sine certa quantitate facta condemnatio, auctoritate rei judicatæ censeatur, si [33] parte aliqua actorum certa sit quantitas comprehensa.

Ubi sententia incerta est ipso jure nulla, non prohibetur judex aliam certam proferre, etiam contrariam primæ. Salic.

4. Idem A. Saturninæ.

HÆc sententia, *Quæ bona* [34] *accepisti, solve*: cum incertum esset, quid accepisset, quantumque ab eo peteretur [35], præsertim cum ipse, qui extra ordinem judicabat, interlocutus sit *dotem* [36] *datam, quæ repeteretur, non* [37] *liquidam esse*: judicati auctoritate non nititur. Cum igitur is, qui postea judicabat, contra te certam sententiam protulerit, neque a statutis provocaveris: ipsa tuo facto confirmasti judicatum.

TIT. XLVII.

DE [38] SENTENTIIS, QUÆ PRO EO QUOD INTEREST [39], PROFERUNTUR.

Id, quod interest in casibus certis, *duplum excedere non debet: in aliis autem, qui incerti esse videntur, quod revera interest præstatur: illud autem locum habet non solum in damno, sed etiam in lucro.* Charond.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm pro eo, quod interest [40], dubitationes antiquæ in infinitum productæ sint [41]: melius nobis visum est hujusmodi prolixitatem [42], prout possibile est, in angustum coarctare. † Sancimus itaque, in omnibus casibus [43], qui *certam* [44] habent quantitatem [45], vel naturam [46], veluti in venditionibus [47], & locationibus [48], & omnibus [49]

1 Qui statuere non potest, non potest interdicere. vid. *l.* 20. *ff. de jurisdict.* 2 Delatio juramenti vim definitionis non habet. 3 *l.* 4. *l.* 7. *supr. h. t.* 4 Ordo est inversus, lege *tam Græca quam Latina*, Petr. Fab. 1. *Semest.* 25 similis præposteratio est apud Senecam *lib. de ira* 12 & *in l.* 53. *ff. de reg. jur. l.* 43 §. 6 *ff. de ritu. l.* 25. §. *idem scribit ff. famıliæ. l.* 65. *ff. de solutionibus. l.* 2. §. 1. *ff. testam. quemadmod. aper. l.* 222. *ff. de verb. sign. l.* 11. §. *mulier. ff. ad l. Jul. de adult.* adde Cujac. 3. *obs.* 5. & *Instit. de l. Aquilia* 5 An etiam inter Latinæ gentis homines, hoc est, Latinæ nationis sive linguæ? Forcatulus *in sphæra legali*, ita putat. Notat enim Romæ, ubi lingua Græca satis familiaris fuit, permultas sententias Græcis verbis latas fuisse. *l.* 17. *supr. ex quib. causis infam. l.* 13. *in fin. ff. de jurejur. l.* 9. §. 8. *ff. de pœnis.* adde *l.* 1. *in fin. ff. de verb. oblig.* 6 Et ita derogatur legi 48. *ff. de re judicata.* 7 Sententiam ab alio dictam judex appellationis sequi non debet: sed quod legibus consentaneum. *Synops. Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 75. & 1. Harm. 4. §. 40. 8 Legibus non exemplis judicandum est. *l.* 12. *ff. de offic. præsid. l.* 1. §. 10. *supr. de veteri jure enucl.* §. *ult. Inst. de satisdationib.* fallit nisi sint exempla publicæ cujusdam personæ velut principis, vel plurium publicarum personarum: aut si jus deficit: tunc enim exemplis judicari potest. vid. Socinum *reg.* 225. 9 Vivitur tamen exemplo, *Nov.* 22. *c.* 21. *in pr.* 10 Sententia absolutionem vel condemnationem continere debet. 11 Al. *judicare.* 12 Reconveniri actor a reo potest apud eum judicem ad quem in jus vocatus est ab ipso actore: licet alias non sit competens: licet quoque causa sit diversa & separata, *ut hic.* Cujus sententiæ octodecim exceptiones vide apud Socinum *reg.* 332. 13 *l.* 22. *ff. de judiciis. Nov.* 96. *cap.* 2. *Novell.* 123. *c.* 25. adde 3. *q.* 8. *c. accusatores. vers. cujus in agendo.* 14 Male hinc colligunt: Eundem advocatum, & judicem esse posse, cum hic de mutuis petitionibus agatur, eo sensu, in causa reconventionis non habere locum exceptionem judicis incompetentis. 15 Id est, in eadem lite, non diversa. 16 Coram eodem judice conventionem fieri oportere. 17 Vid. *Novell.* 53. *cap.* 3. Rittershus. *part.* 9. *c.* 17. Ans. 18 *l.* 12. § 2 *supr. de rebus cred.* 19 Sententiam sub alternatione ferri non posse hinc quidam colligunt. 20 Et male. *l.* 16. *supr. de judiciis.* vid. Cujac. 9. *obs.* 23.

21 Idem fit in arbitrio. *l.* 21. §. 3. *ff. de recept. qui arbitr.* 22 §. 32. *Inst. de act. l.* 5. §. 1. *l.* 59. §. 2. *ff. de re judicata.* 23 Sententia judicis incerta nulla est: ne duplicentur alioquin lites. vid. Olden. *c.* 18. *de sentent.* Wurmſ 1. *pract.* 22. *c.* 2. 24 Judex diem legitimum judicati faciendi non tantum arctare, vel prorogare potest: v. *l.* 2. *ff. de re judicata* sed ne dare quidem, *ut hic.* 25 *l.* 13. *in fin. supr. de usur.* 26 Hinc ratio dubitandi sumitur. Nam si judex reum in usuras condemnat, nec usurarum quantitatem addit, sententia incerta, ideoque nulla videbitur. Sed ratio decidendi in eo est, quod usurarum quantitas satis ex ipso jure publico intelligitur. *t. de usur. rei jud.* veluti, si ita judex pronunciaverit, *L. Titio G. Sejum ex causa venditionis C. debere videri: placere ejus pecuniæ usuras dependi, quoad sors soluta sit.* Certum dici potest, non modo quod est nominatim expressum: sed quod aliunde per certi relationem potest colligi. *l.* 3. *in fin. J. h. t.* 27 *l.* 31. *ff. de usuris*, imo est, *l.* 3. *infr. h. t.* 28 *l.* 5. *S. tit. proxim.* 29 Qui reum jubet actorem indemnem conservare, licet nominatim certam quantitatem non adjiciat: re tamen ipsa certum exprimit. vid. *l.* 5. *in fin. l.* 59. *ff. de re jud.* 30 *l.* 21. §. 3. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 59. §. 1. *ff. de re jud. l.* 41. *in fin. ff. de usuris.* 31 *l.* 31. *ff. de usuris.* Goth. Rationem hujus leg. vid. apud Rainald. Corſ. *indag. at. lib.* 1. *cap.* 7. Ans. 32 Imo potest, *l.* 1. *supr. h. t.* 33 Certa sententia est quoties ejus certitudo, vel ex libello conventionis, vel instrumento obligationis, vel parte aliqua actorum reperi potest. *l.* 5. *in fin. l.* 59. *ff. de re judicat.* Usurarum rei judicatæ quantitas satis intelligitur ex jure & tit. *de usuris rei judicatæ.* 34 *Bona fide accepisti &c.* Hal. 35 *l.* 59. §. 1. *ff. de re judicat.* 36 Ne quidem favore dotis valet sententia sine certa quantitate. 37 Sententia sine certa quantitate nulla, *ut hic.*

38 De eo quod interest, vide Alciat. Donellum hic, Hotom. 2. *observ.* 12. & 13. Forcatulum *Necyomant.* 33. & 42. & Fumeum *tract. de eo quod interest.* 39 Id quod interest quid, vid. *l.* 21. *in fin. ff. de novi operis nunciatione.* Fumeus *d. tract.* damni dati vel lucri cessantis æstimationem definit: Cujac. ita 8. *ad Africanum. Utilitatem quam haberem, vel habere possem, si mihi damnum datum, vel lucrum interceptum non fuisset. Item rem quæ mihi abest, quamque lucrari potui ex causa qua de agitur. Id denique quo jus nostrum deterius, aut certe non melius factum est.* Cæterum, An interesse vox sit Latina? vid. *l. debitor decem.* 82. *ff. de legat.* 2. *in not. ad verb. interusurium.* 40 In hanc l. vid. Charond. *verosimil. lib.* 1. *cap.* 8. Petr. de Bella Pertic. Alciat. & Caball. tract. *de eo quod interest.* Hotomann. *lib.* 2. *obs. cap.* 10 & 11. Ans. 41 Tota enim hæc quæstio, de eo videlicet quod interest, in facto consistit, quæ ad Jurisconsultos parum pertinet. *l. ult. ff. de stipul. prætor. l.* 13. §. 1. *ff. de annuis legat. l.* 14. *ff. de diverſ. temp. l.* 24 *ff. de reg. jur.* Goth. Hæc lex nobilis est doctissimorum hominum in eam commentariis Alciati, Cagnoli, Rebuffi, Fumei, Feretti, Planii, Donelli, Molinæi, Hotomanni. vide & Charondam *lib.* 1. *verisimil.* Vandum *l.* 2 *quæst. jur. cap.* 8. Menoch *de arbitr. jud. cas.* 260. Rainald. Corſum *lib.* 1. *indag. c.* 21. Mod. 42 Et difficultatem *l. ult. ff. de prætor. stipul.* 43 Ἐν πᾶσι τοῖς θέμασι. Casus propositiones 44 Id est, finitam. 45 Puta pretium certum, certam mercedem. In certis casibus, id quod interest duplum non excedit, *ut hic*: in incertis temperatur vera rei æstimatione 46 Puta rem. 47 *l.* 1. *ff. de act. empt. l.* 1. *supr. de rer. permut.* nisi cum alea, vel spes emitur. *l.* 11. *in fin. l.* 12. *ff. de act. empt.* nisi emptoris intersit non decipi. *l.* 13. §. 2. *ff. de act. empt.* nisi minoris eram empturus: tunc enim omnia detrimenta consequor, quæ emptionem sunt secuta. *d. l.* 13. 48 *l.* 33. *in fin. ff. locat.* Locatio certam rem & æstimationem habet, nisi si quid faciendum locetur. *l.* 13. *in fin. ff. de re judic.* 49 Id quod interest non modo damnum perceptum, sed & lucrum interceptum persequitur. *l.* 13. *ff. ratam rem haberi.*

contra-

contractibus [1], hoc, quod interest, dupli [2] quantitatem minime excedere [3]. † In aliis autem casibus, qui *incerti* [4] esse videntur, Judices, qui causas dirimendas suscipiunt, per suam subtilitatem requirere, ut hoc, quod re [5] vera [6] inducitur damnum, hoc reddatur, & non ex quibusdam machinationibus [7], & immodicis perversionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne dum in infinitum computatio reducitur, pro sua impossibilitate [8] cadat: cum sciamus esse naturæ congruum, eas tantummodo pœnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur [9], vel a legibus certo fine conclusæ statuuntur. † Et hoc non solum in damno [10], sed etiam in [11] *lucro* [12] nostra amplectitur constitutio: quia & [13] ex eo veteres id, quod interest, statuerunt. Et sit omnibus secundum quod dictum est, finis antiquæ prolixitatis, hujus constitutionis recitatio. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPAD. & OREST. CONSS. 530.

TIT. XLVIII.

SI A NON [14] COMPETENTE JUDICE JUDICATUM ESSE DICATUR.

1. Imp. ALEXANDER A. Sabiniano.

JUdex *ad certam rem datus*, si de aliis [15] pronunciavit, quam quod ad eam rem pertinet, nihil egit. 4. Non. * MAXIM. II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Magister militum non potest pronunciare contra non militem, si non habet commissionem ab eo, sub cujus jurisdictione ille est. Paul. de Cast.

2. Imp. GORDIANUS A. Liciniæ.

SI militaris [16] judex super ea causa, de qua civilibus actionibus disceptandum fuit, non datus a quo dari poterat, cognovit: etiam remota appellatione, id, quod ab eo statutum est, firmitatem judicati non habet.

Delegatus ad causam proprietatis, non potest cognoscere de causa possessionis, super qua non fuit delegatus. Bald.

3. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Philetæ.

SI *de* [17] *proprietate datus* judex adversus te nihil super hoc statuit: Rector provinciæ aditus hanc causam cognoscere, suaque decidere sententia curabit: cum [&] si quid de [18] possessione pronunciatum probetur, hoc causæ proprietatis minime noceat. S. Non. Novembr. HERCUL. & CÆSAR. CONSS. 297.

Et in publicis & privatis causis sententia a non suo judice lata non valet. Salic.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEODOS. AAA. ad Potitum Vicarium post alia.

[ET] in privatorum [19] causis hujusmodi forma servetur, ne quenquam litigatorum sententia non a suo Judice [20] dicta constringat. Dat. 10. Kal. Octobr. *Romæ*, AUXONIO & OLYBRIO CONSS. 379.

TIT. XLIX.

DE POENA JUDICIS [21], QUI MALE [22] JUDICAVIT, VEL EJUS, QUI JUDICEM, VEL ADVERSARIUM CORRUMPERE CURAVIT.

Qui diffidentia justæ sententiæ in pecunia corruptelam prorumpit, litem perdit: sive privata sit lis, sive publica, sive fiscalis. Bald.

1. Imp. ANTONINUS [23] A. ad Gaudium.

COnstitit in quacunque causa, sive privata, sive publica, sive fiscali, ut cuicunque data fuerit pecunia [24], vel judici, vel adversario: amittat actionem [25] is, qui diffidentia justæ sententiæ in pecuniæ corruptelam spem negotii reposuerit. Dat. 14. Kal. Januar. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

In AUTHENT. ut litigantes in exordio litis jurent. §. si quis autem ex litigatoribus. col. 9. tit. 7. al. 5. Nov. 124. cap. 2.

NOvo jure, qui dicit [26] *se dedisse alicui, vel promisisse, & personam declaraverit, & hoc probaverit, veniam meretur. Sed qui accepit, vel promissionem suscepit, si causa pecuniaria sit, dati triplum, promissi duplum a Comite privatarum rerum exigatur, dignitate seu cingulo amisso.* † *Si vero criminalis causa fuerit, confiscatis omnibus bonis, in exilium mittatur. Sed si datum vel promissum probare litigator nequiverit, persona, quæ dicitur suscepisse, juret,* quod neque per se, neque per aliam personam accepit, aut promissionem habuit, *& sic libera sit. Sed litigator, qui ostendere non potuit, in causa pecuniaria æstimationem litis a Comite rerum privatarum exigatur, lite sustinente proprium eventum: in criminali bonis omnibus confiscatis: causis apud competentem Judicem legitime terminandis. Sed si persona a litigatore manifestata prædictum jusjurandum refutaverit, memoratis subjaceat pœnis. Sed si quis litigantium juraverit* se non dedisse, vel promisisse *si intra decem menses post sententiam memoratam ostendatur dedisse, vel promisisse, memoratis pœnis dantes & accipientes subjacebunt.*

Judex corruptus famam perdit, & damnum resarcit. Bald.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Felicem.

DE eo, qui pretio [27] depravatus, aut gratia perperam judicaverit, ei vindicta, quem læserit, non solum æstimationis dispendii, sed etiam litis discriminis præbeatur. Dat. 8. Kalend. Novemb. CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

TIT. L.

SENTENTIAM RESCINDI [28] NON POSSE.

Nemo potest suam, vel antecessoris sui sententiam revocare: & si revocat, non est appellare necesse. Bald.

1. Imp. GORDIANUS A. Secundo.

NEque suam, neque decessoris [29] sui sententiam quemquam posse retractare [30], in dubium non venit: Nec necesse esse ab hujusmodi decreto [31] interponere provocationem, explorati juris est. P. P. Kalend. Mart.

Exceptio peremptoria potest opponi ante sententiam, non postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione ætatis. Salic.

2. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Alexandro.

PEremptorias exceptiones omissas [32] in initio, antequam [33] sententia feratur, opponi posse, perpetuum Edictum manifeste declarat. Quod si aliter actum fuerit, in [34] integrum restitutio permittitur. Nam judicatum contra majores annis vigintiquinque non oppositæ præscriptionis [35] velamento, citra remedium appellationis rescindi non potest. 7. Kalend. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Virtute rescripti principis non retractatur sententia legitime lata. Paul. de Cast.

3. Imp. CONSTANTIN. A. ad Proculum.

IMpetrata rescripta non placet admitti, si [36] decisæ semel causæ fuerint judiciali sententia, quam provocatio nulla suspendit, sed eos, qui talia rescripta meruerunt, etiam lumine [37] judiciorum expelli. Dat. 6. Kalend. Januar. CONSTANT. & LICINIO AA. CONSS. 312.

TIT. LI.

DE FRUCTIBUS ET LITIUM [38] EXPENSIS [39].

1. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Alexandro.

HOc *fructuum* [40] nomine continetur, quod justis sumptibus deductis [41] superest. 3. Non. April. CC. CONSS.

---

1 Nam ex omnibus contractibus certum condici potest. *l. 9. ff. de reb. cred.* adde *l. 74. ff. de verb. obl.* 2 Dupli æstimatio, alia est a vera æstimatione: de quæ infra, puta si res empta sit X. quæ hodie digna sit XXV. emptor non consequetur ultra XX. nempe X. pretii nomine quæ numeravit, & alia X. id est, ἰσόμετρον, nomine ejus quod intersit supra pretium quo res venit. Quid si emptor pretium non numeravit? venditor non est in mora. *l. 13. §. 8. ff. de act. empt.* ideoque nihil præstat. Quid si venditor rem tradidit, emptor pretium non solvit? usura pretii debetur. *d. l. 13. §. 20.* ut fœnus: quia non propter lucrum actoris: sed ut id quod interest propter moram. *l. 60. ff. pro socio.* Fœnus propter lucrum datur, etiamsi nihil actoris intersit, quemadmodum & pœna in conventionem deducta. *l. 38. ff. de recept. qui arbitr. l. 38. §. 17. ff. de verb. obl.* 3 Sic in usuris duplum excedere non debet. *Nov. 121. l. 10. supr. de usuris.* In evictionibus olim etiam plus duplo stipulari non licuit. *l. 44. ff. de act. empt. l. 48. ff. de evictionibus.* In jurejurando in litem, in stipulatione pœnali. *l. 10. ff. de servo corrupto.* Goth. Quomodo intelligendum quod interest non excedere dupli quantitatem, vid. Andr. Fachin. *lib. 1. controv.* 48. Ans. 4 Quantitate & re: veluti si de fundi possessione agitur, quæ neque corpore, neque certa quantitate constat, quanti interest officio judicis æstimabitur. *l. pen. §. ult. ff. uti possidetis. l. 1. §. 41. ff. de vi & vi armat.* Idem si agitur de restitutione operis, quod vi aut clam factum est: quia restitutionis, utpote facti, causa incerta est. Quanti intersit restitutionem fieri, æstimatur officio judicis. *l. 15. §. 7. ff. quod vi aut clam.* rei veritate. *l. 6. in fin. ff. de aqua & aquæ pluv.* Idem erit in obligationibus faciendi. *l. 13. in fin. ff. de re judic. l. 2. in fin. ff. qui satisdare.* Idem quoque est, quoties agitur de cautione præstanda. *d. l.* 13. vid. Cujac. *hic.* In veram namque quantitatem fidejussor tenetur, quoties de incerta quantitate agitur. *d. l. 2.* 5 Verum interesse, damnum quod revera patimur: veritas enim extra affectionem privatam ejus, qui damno est affectus, extraque conventionem contrahentium est. unde nostri interesse aliud commune, aliud singulare, aliud conventum tradiderunt. 6 In casibus incertis, qui certam quantitatem, vel rem non habent, ad finem dupli non taxatur id quod interest: sed arbitrio judicis relinquitur, ut ipse æstimet in rei veritate, quantum intersit actoris vel rei. Nec enim incertæ & infinitæ rei alia potuit quam infinita regula constitui, ut Aristoteles ait, τοῦ ἀορίστου ἀόριστον κανόνα εἶναι, & ita certi casus ab incertis distinguntur, in certis lex taxat id quod interest: in incertis, officium judicis: vid. Cujac. *hic* adde quæ scripsi ad *l. 13. & 18. ff. ratam rem.* 7 Petitoris scilicet qui debitoris in necem quanti sua intersit plus æquo rem æstimat. 8 Infinitum impossibile. 9 Judicis sententia scilicet, eorum enim est modus aliquis, *l. ult. supr. de modo mult.* & ita hanc legem accipe: non de his quæ quisque sibi ex conventione cavit: licet enim utique etiam triplum, *l. 5. ff. de jure fisci.* quadruplum stipulari. *l. 56. ff. de evict.* vid. Cuj. 16. *obs.* 34. 10 Id quod interest, lucrum cessans est & damnum emergens. *l. 2. in fin. ff. de eo quod certo loco.* 11 Imo lucri non habetur ratio. *l. 21. §. 3. ff. de act. empt.* 12 *l. 2. ff. de eo, quod certo loco. l. 33. ff. locati. l. 13. ff. ratam rem haberi. l. 73. ff. de furtis.* ut usurarum, quæ percipi potuerunt a creditore, ratio habeatur. Roland. a Valle 1. *consil.* 35. Porro de lucro facto a fure ex re furtiva, vid. *l. 3. §. 8. ff. de sepulchro violato.* Goth. Lucri cessantis & damni emergentis interesse an & quando debeatur? vid. Menoch. *de arbitr. cas.* 119. Ans. 13 Id quod interest, non modo damnum perceptum, sed & lucrum interceptum persequitur. *l. 13. ff. ratam rem.*

14 *l. 2. supr. de jurisd. l. ult. ff. de jurisd. l. pen. ff. de judic. c. At si clerici. 4. x. de judic.* vid. Oldend. *C. de sentent. & re judic.* 15 *l. 3. C. de pedaneis judicibus. l. 7. supr. ne de statu defunct. l. 10. supr. de sentent. & interlocut. l. 6. infr. de execut. rei judic. l. 5. C. quando provocare non est necesse. l. ult. ff. de jurisd.* puta si datus ad actionem locati, judicet de pecunia credita: si datus in causa possessionis, judicet de proprietate. *l. 3. infr. h. t.* 16 Militaris judex de causa civili judicare non debet. *l. 20. ff. de jurisd. l. 6. C. Theod. de jurisd. l. 1. supr. de offic. milit. jud.* 17 Dixi ad *l. 1. supr. h. t.* 18 Datus judex, ut de proprietate cognoscat, de possessione judicare non potest. 19 Sententia a non suo judice, puta dato a Procuratore Cæsaris, inter privatos dicta non parit judicati actionem. 20 Puta Procuratore Cæsaris. *l. 1. supr. de pedaneis judic.*

21 Competentis. 22 *L. 50. D. 13.* si per imprudentiam, non convellitur quidem res judicata. *l. 65. §. 2. ff. ad SC. Treb. l. 12. §. 3. ff. de bon. libert. l. 55. ff. de re jud.* sed in solidam æstimationem ei quem damnavit, tenetur: salva tamen æstimatione vel fama. *l. ult. ff. de extraord. cogn.* Si vero per amoritionem & gratiam, etiam notatur infamia. vid. *l. 2. infr. h. t.* si pecunia corruptus, sententia ipsius nulla est. *l. 7. infr. quando provocare.* Goth. De pœna corrupti Judicis, & corrumpentis judicem, vid. Menoch. *de arbitr. cas.* 242. *& seq.* Ans. 23 *l. 1. §. 3. supr. de calumniatoribus.* 24 *d. l. 1. §. 2.* 25 Id est, si actor corrupit, amittit actionem: si reus, detentionem: Nam actionis verbo continetur exceptio. 26 Corruptori medicina est confessio. 27 Vid. *l. 7. infr. quando provocare. l. 15. §. 1. ff. de judiciis.*

28 *l. 9. C. de sentent. & interloc.* Sententia prior posteriore potior: lex vero posterior priore potior. *Goth.* Fallit in sententia lata in causa matrimoniali, quæ quocunque tempore errore detecto retractari potest. *cap. 7. Lator. cap. 10. consanguin. extr. de sentent. & re jud.* vid. Zanger. *de except. part. 3. cap. 26. num.* 39. Ans. 29 *d. l. 9.* 30 *l. 3. C. commun. epist.* 31 Quo sententia retractatur. 32 *l. 4. C. de except. l. 23. §. 3. ff. de condict. indebiti.* 33 An & post? Minime nisi a milite. *l. 1. supr. de juris & fact.* Quid si ipsa exceptio notoria sit? quid si qui ea utitur, in continenti probationem offerat? vide Socinum *reg.* 127. 34 Adversus sententiam datur in integrum restitutio & appellatio, *ut hic.* 35 Id est, exceptionis. 36 Rescripto non potest rescindi sententia a qua non est appellatum. *l. 2. in fin. l. 3. infr. ut lite pendente. l. ult. C. de err. adv. l. ult. C. quomodo & quando judex.* vid. Papon. 3. *notar.* 14. *c. des rescrits contre Juges.* 37 *Limine judiciorum.* Vulg. Hal.

38 Litis, *C. Theod. lib. 4. tit.* 17. 39 Præstandis victori a victo. vid. *l. 79. ff. de judiciis. l. 6. §. 2. C. de appell.* 40 Fructus intelligitur, quod justis sumptibus deductis superest. 41 *l. 36. in fin. ff. de her. pet.*

Factus malæ fidei poſſeſſor per litem conteſtatam, tenetur de perceptis, & de percipiendis: & vitium ejus tranſit in heredem. Salic.

2. Impp. VALENT. & VALENS AA. Olybrio P. P.

LItigator [1] victus, qui poſt conventionem rei incumbit [2] alienæ, non in ſola rei redhibitione teneatur, nec tantum fructuum præſtationem eorum, quos ipſe percepit, agnoſcat: ſed [etiam] eos, quos [3] percipere potuiſſet, non quos eum redegiſſe conſtat, exolvat, ex eo [tempore] ex quo re in judicium deducta, ſcientiam [4] malæ fidei poſſeſſionis accepit. Heredis [5] quoque ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt. Dat. 7. Kal. Maji, *Trev.* VALENT. N. P. & VICTORE CONSS. 369.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Aſclepiodoto P. P.

TErminato [6] transactoque negotio, poſthac nulli actio, neque ex reſcripto ſuper ſumptuum petitione [7] præſtetur, niſi [8] Judex, qui de principali negotio ſententiam promulgavit, cominus partibus conſtitutis, juridica pronunciatione ſignificaverit *victori cauſæ reſtitui debere expenſas, aut ſuper his querelam jure competere.* Poſt [9] abſolutum enim dimiſſumque judicium, nefas eſt litem alteram conſurgere ex litis primæ materia. Dat. 3. Kal. April. *Conſtantinop.* ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

Contra actorem non proſequentem, vel defendentem, vel perdentem profertur ſententia calumniæ, damnorum, & expenſarum. Bart.

4. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Edictum ad populum.

NOn ignoret is, cujus ex interpellatione aliquis ſecundum datam formam in longinqua protractus fuerit examina, quod ſi culpa ſua fuerit dilata cognitio, vel minime actioni ſuæ adfuerit, vel delata [non] probaverit: pro calumnia quidem pœnam luat legibus conſtitutam, pro pecuniaria [10] vero cauſa, poſt [11] ſumptus conſiderata quantitate poſtulatorum, vel medii itineris intervallo, condemnationem pro æſtimatione judicis ſuſtinebit. Dat. 5. Id. Novemb. *Conſtantinop.* VALENT. A. VII. & AVIENO CONSS. 452.

5. Imp. ZENO [12].

COnſtitutio [13] præcipit, ut quivis Judex in ſententia ſua jubeat victum [14] factos in judicio ſumptus præſtare. Habet & poteſtatem Judex tranſcendendi ſumptum ad decimam uſque partem eorum, quæ impenſa ſunt, ſi eum ad hoc partis ejus, quæ ſumptum profudit, impudentia permoverit: ita ut ea, quæ impenſas excedunt, ad fiſcales rationes pertineant, niſi forte Judex detrimentum partis victricis ſarcire volens, partem aliquam horum ei adſignet. Neque tantum actor atque reus (in expenſas) condemnantur, quum judex utrique competens eſt; verum etiam quum non eſt judex actoris competens: qui tamen ex reconventione victus ſit, nec eum judicem recuſare poſſit: ſive adeo Præſides, ſive dati a principe arbitri, judices fuerint. Nam & hi ſuos executores [15] atque compulſores habent. Quod ſi judex hoc non fecerit, ipſe parti victrici damnum illud compenſare cogitur. §. 1. Si quis vero conventus bona fide ſolverit, aut actor lite deſtiterit, aut etiam judex inveniat eum non calumniatorem, ſed de re dubia litigantem: hic evitabit impenſarum condemnationem. §. 2. Manifeſtum eſt autem, quod in judiciis pedaneis Præſes [ſeu magiſtratus] eſt, qui debet eis aſſignare officialem [ſeu apparitorem] hæc tractantem [ſeu dirigentem]. Dat. 7. Kal. April. poſt conſulatum Longini.

Privilegium conceſſum ſuper litis expenſis in totum, vel in parte non agnoſcendis, extenditur ad adverſarium propter æqualitatem ſervandam in judiciis.

6. Imp. ANASTASIUS A. Stephano Magiſtro militum.

CUm quidam per [16] leges ſacraſque conſtitutiones, alii per ſpeciales largitates ſibi præſtita privilegia prætendunt, tam ſuper ſportulis [17] pro conventionibus uſque ad certam quantitatem præbendis, quam ſuper expenſis litium, vel minuendis, vel penitus non agnoſcendis: per hanc legem decernimus, at quicunque hujuſmodi privilegio munitus eſt, vel poſtea talem prærogativam quolibet modo meruerit, ſciat, & ſi quos ipſe, utpote obnoxios ſibi pro quacunque criminali, vel civili cauſa conſtitutos, in accuſationem deduxerit; hos nihilominus iiſdem [18] privilegiis potituros: quoniam non [19] eſt ferendum, eos, qui præfatas prærogativas (ut [jam] ante latum eſt) prætendunt, aliquid plus ab adverſariis ſuis quærere concedi, quam ipſi ab aliis pulſati facere patiantur: ita ſcilicet, ut hæc quidem forma modis omnibus obſervetur ſuper privilegiis per liberalitates, vel generaliter quibuſdam officiis, aut ſcholis, ſeu dignitatibus, vel ſpecialiter certis perſonis præſtitis, vel poſtea præbendis; ſive hoc ipſum expreſſim principalibus diſpoſitionibus, vel affatibus inſertum, ſive prætermiſſum ſit, vel fuerit.

TIT. LII.
DE RE JUDICATA [20].

Rebus judicatis paretur, niſi petatur quod jam habetur. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Stellatori.

REbus quidem judicatis ſtandum [21] eſt. Sed ſi probare poteris eum, cui condemnatus es, id, quod furto amiſiſſe videbatur, recepiſſe [22]: adverſus judicati agentem, doli exceptione oppoſita tueri te poteris. 12. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS.

Propter calculum male ſummatum, non debet ſententia reſcindi, quæ tranſivit in rem judicatam. Paul. de Caſt.

2. Idem A. Pacatiano.

REs judicatæ ſi ſub prætextu *Computationis* [23] inſtaurentur, nullus erit litium [24] finis. PP. Prid. Non. * *Romæ*, LÆTO, & CEREALE CONSS. 216.

3. Idem A. Demetrio, & aliis.

SI pecuniam, quam mala ratione intercepiſſe vos apparuerit, juſſi ſitis inferre cum [25] pœna, & comperto præcepto Præſidis non [26] provocaveritis: univerſam quantitatem debetis inferre.

Propter inſtrumenta de novo reperta, non retractatur ſententia jam lata. Bald.

4. Imp. GORDIANUS A. Antonino.

SUb ſpecie [27] *novorum inſtrumentorum* poſtea repertorum, res judicatas reſtaurari [28], exemplo grave eſt. Dat. 8. Id. Mart.

Qui petit dilationem ad ſolvendum, dicitur ſententiam approbare, & appellationi renunciare. Salic.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Valentino.

AD [29] ſolutionem *dilationem* [30] petentem acquieviſſe ſententiæ manifeſte probatur: ſicut eum, qui quolibet modo ſententiæ acquieverit. Nec enim inſtaurari finita, rerum judicatarum patitur auctoritas.

Acta judicii ſemel publicata faciunt perpetuam fidem etiam mortuo, vel remoto judice, qui de cauſa cognovit. Paul. de Caſtr.

6. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Juliano Proconſuli Africæ.

GEſta [31], quæ ſunt tranſlata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatem. Neque enim morte [32] cognitoris perire debet publica fides. Dat. 3. Kal. Sept. *Romæ*, CONSTANTIO, & CONSTANTE CONSS. 414.

TIT. LIII.
DE EXECUTIONE [33] REI JUDICATÆ.

Ab executione non eſt inchoandum: ſed primo debet de cauſa cognoſci, & per definitivam ſententiam terminari.

1. Impp. SEVER. & ANTONINUS AA. Juſtino.

NImis propere Judex *Pignora Marcellæ capi, ac diſtrahi juſſit* ante [34] rem judicatam. Prius eſt ergo, ut ſervato ordine, actionem adverſus eam dirigas, & cauſa cognita ſententiam accipias. PP. 3. Kal. Febr. ALBINO, & ÆMILIANO CONSS. 207.

Sententia tunc habet executionem paratam, quando non fuit per ſtipulationem novata: alias non petitur executio ſententiæ, quæ ſublata eſt per novationem, ſed agitur ex ſtipulatione novantis ordinaria via.

2. Iidem AA. Agrippæ.

SI cauſam judicati non novaſti [35], rem judicatam Præſes provinciæ etiam *Pignoribus* [36] captis [37] ac diſtractis ad emolumentum perduci jubebit. Quod ſi novata cauſa eſt, ex ſtipulatu tibi actio competit: & Judice accepto ſecundum juris formam experire.

1 Malæ fidei poſſeſſor non rem tantum redhibet & fructus quos percepit: ſed etiam eos quos percipere potuiſſet lite conteſtata. Aliud in hereditatis petitione, in qua fructus etiam ante litis conteſtationem percepti deducuntur. Quin ſi relicto herede moritur, etiam ab herede, qui in ejus vitium ſucceſſit, fit repetitio eorundem fructuum. *Synopſ. Baſil.* 9. *tit.* 3. περὶ καρπῶν. *cap* 66. 2 *Incubarit*, *l.* 1. *Cod. Theod. h. t.* quæ vox malæ fidei poſſeſſionis index, dixi *l. ult. ſupr. ne rei dominicæ vel templorum.* 3 *l.* 22. §. *de rei vind l.* 10. *ff. de uſur.* §. 2. *in fin. Inſt. de offic. jud.* Goth. Adde *l.* 62. §. 1. *ff. de rei vindicat.* S. L. 4 *d. l.* 22. vid. *l.* 25. §. 7. *ff. de hered. pet.* 5 Heres poſſeſſoris tenetur de fructibus *l.* 2. *Cod. Theod h. t.* 6 Poſt ſententiam definitivam de ſumptibus litis non agitur, niſi judex ſumptuum taxationem reſervaverit. 7 Repetitione, *d. l.* 2. 8 Expenſæ ante litem conteſtatam & poſt factæ, officio judicis petuntur. *ut hic, Gloſſ. & Doctores in c. finem. extr. de dolo.* niſi promiſſæ in inſtrumento fuerint: hoc enim caſu jure actionis peti poſſunt, etiam poſt ſententiam in principali latam *l.* 3. §. 2 *ff. de legat.* 3. Item niſi ſtatuto debeantur: tunc enim condictione ex ſtatuto peti poſſunt. Bart. *in d. l.* 3. Socinus *reg.* 140. Idem ſi nihil ſit quod actori imputetur, ob expenſas non petitas. *l. utique.* 16. ubi Accurſ. *ff. de rei vind.* Idem in ſententia interlocutoria, aut ſi judex ſententiam ſupplere velit. Idem & in ſpecie *l. eum.* § 6. *Julian* 3. *ff. de conſtit pecun.* 9 *l* 10. *ſupr. de tranſact.* 10 *Poſt pecuniaria diſpendia, poſt ſumptus*; ſic enim ex veteribus, ut Novella Martiani, & prima omnium editione Moguntina hic locus reſtituendus eſt, & ex Baſilicis in quibus hæc duo leguntur, τὰ δαπανήματα καὶ τὰ ζημιώματα. vid. Cujac. *hic.* 11 *l.* 13. § 6. *l.* 15. §. & *l.* 79. *ff. de judiciis* § 1. *verſ. hæc autem omnia. Inſt. de pœna temer litig.* 12 Cujacius hanc legem reſtituit, 12 *obſerv.* 21. ſumpta eſt ex 9 *Synopſeos Baſil.* 3. *cap.* 70. 13 Interpretatio Leunclavii 14 *l. ult. J. quando provoc. non eſt neceſſ. & §. 1. verſ. hæc autem. Inſt. de pœna temere litigant.* 15 Ἐκβιβαστὰς καὶ ἐκσίκτας. *d. c.* 70. 16 Privilegia ſuper ſportulis judiciariis, lege, vel beneficio principis concedi poſſunt. 17 Adde *l.* 12. *infr. de prox. ſacr. ſcrin.* 18 Victus victori condemnatur in expenſas quas fecit, non in eas quæ privilegio remittuntur aliquo. 19 Ad æqualitatem videlicet ſervandam, ut quod uni privilegio remittitur, idem alteri remittatur. *ff. quod quiſque jur. l.* 1. *in fin. ff. de conſtit. l.* 81. *ff. pro ſocio.*

20 Dixi ad *L.* 42. *D.* 1. adde 4. *Cod. Theod.* 15. & 9. *Synopſ. Baſil.* 3. *c.* 70. 21 Statur rebus judicatis. 22 Victor a reo fruſtra poſtulat quod ipſe jam habet. 23 Computationis prætextu ſententia non reſcinditur. *l. un. ſupr. de errore calculi.* vide quæ notavi ad *l.* 1. §. 1. *ff. quæ ſentent. ſine appellat.* 24 Fines litium eſſe oportet. 25 Poteſt quis ad rem & pœnam condemnari. 26 Tenet ſententia, a qua non eſt appellatum. vide *l.* 1. *infr. de his qui per met. jud. non appellaver.* 27 Sententia propter inſtrumenta de novo reperta non retractatur. *l.* 27. *in fin. ff. de except. rei jud. l.* 35. *ff. hoc tit. Synopſis Baſil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *cap.* 75. & 1. Harmenop. 3. *cap.* 35. fallit in fiſco ſeu republica, minore, furioſo, prodigo, libertate, ſpiritualibus, & Eccleſia, criminalibus, arbitratorum cauſis, quoties ſententia lata eſt ex ſubſidiariis probationibus, puta, juramento ex *l. admonendi* 31. *ff. de jurejur.* fallit quoque, ſi quis ante ſententiam, adhibita omni diligentia, inſtrumentum recuperare non potuit: fallit præterea, quoties inſtrumentum alterius ſententiæ eſt *l. poſt ſententiam.* 9. §. *de ſententiis.* Idem ſi inſtrumento ſic reperto, conſtat ſententiam latam ex falſis inſtrumentis, vel probationibus eſſe. *l. penult* §. *de tranſact. l. pen. ff. de confeſſis* Fallit quoque in ſententia condemnatoria: ut & ſi teſtamentum repertum eſt. Gloſſ. in *l.* 1. §. *ratio. ff. quemadmodum teſtam. l. ſi mater.* 11. *ff. de except. rei judicatæ* licet contrarium ſentiat in *l.* 3. §. *ſi legatarius.* 6. *ff. ſi cui plus quam per legem Falcidiam* vid. Socin. *reg.* 361. His ex cauſis reſtitutio datur adverſus rem judicatam ex inſtrumentis de novo reperta. vide Sfortiam Oddum 2. *de reſt. quæſt.* 75. 28 Ἀνακινεῖσθαι. *Synopſ. Baſil.* 8. *ex l.* 9. *tit.* 3. *c.* 75. Harm. 3. §. 35. 29 *Synopſis Baſilicon* 9. *tit.* 3. *c.* 76. 1 Harm. 3. §. 92. 93. 30 Dilationem ſolvendi qui petit, tacite ſortem debere fatetur, & ſententiæ adquieſcit. Silentio ſententia adprobatur. vid. *l.* 5. *ſupr. de arbitris. l.* 40. *ff. de pactis.* 31 Hanc legem proprie pertinere ad geſta a Marcellino, V. S. Tribuno & notario confecta adverſus Donatiſtas, conſtat ex *l.* 55. *C. Theod. de hæret* & D. Aug. *epiſt.* 158. 159. 160. 32 Acta judicis ſemel promulgata perpetuam fidem faciunt, etiam mortuo vel remoto judice, qui de cauſa cognovit.

33 Vid. Wurmſer. 1. *pract.* 23. Executio rei judicatæ fit re perducta ad effectum eoque pertinet pars tituli 1. *lib.* 42. *ff.* & 52. *Eclog.* 53. περὶ ἀπαιτήσεως τῆς ἀπὸ καταδίκης ἢ τῆς ἀποφάσεως καὶ ψήφου δικαστικῆς. Executio fit vel per actionem, vel per officium judicis, vel per miniſtrum, vel apparitorem. *l.* 4. *ff. de appellat.* De exceptionibus adverſus executionem ſententiæ, vide Oldendorpium *c.* 59. *de exception.* 34 Ante rem judicatam non fit executio *l.* 4. § 6. *l.* 56. *ff. de re judicata* 35 Sententia habet paratam executionem, niſi ſit novata, *l.* 4. §. 4. *ff. de re judic.* de exceptione novationis, vide Oldend. *c.* 46. *de exception.* 36 *l. ult. infr. h. t.* 37 Per officium ſcilicet, non occupatis a creditore, licet ei dari dicantur.

Si

Si pignora capta in cauſam judicati non reperiunt emptorem, factis ſubhaſtationibus dantur creditori in ſolutum. Paul. de Caſtr.

3. Iidem AA. Agrippæ.

ORdo rei geſtæ, & mora ſolutionis, quæ interceſſit, conſtantius [1] deſiderat remedium. Si itaque Præſidem provinciæ, qui rem judicatam exequi debet, adieris, & allegaveris res ſoli, quæ *Pignori* datæ [2] ſunt, diu ſubhaſtatas [3], ex compacto [4], ſive ambitione [5] diverſæ partis emptorem non [6] invenire [potuiſſe], in poſſeſſionem earum te mittet, ut [vel] hoc remedio res tamdiu protracta ad effectum perducatur. Dat. II. Kalend. Jul. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

Publica ſtipendia non venduntur, nec in ſolutum adjudicantur, niſi in ſubſidium. Bald.

4. Iidem AA. Marcello militi.

STipendia [7] retineri [8] propterea, quod condemnatus es, non patietur [9] Præſes provinciæ: cum rem judicatam poſſit aliis rationibus exequi. PP. 3. Non. *

Nomen debitoris poteſt capi pignori in cauſam judicati. Bald.

5. Imp. GORDIANUS A. Amando.

ETiam *Nomen* [10] *debitoris* in cauſa judicati capi poſſe, ignotum non eſt. PP. 3. Id. Octob. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Merus executor non poteſt aſſumere partes judicis, & de juſtitia ſententiæ cognoſcere, vel pronunciare. Paul. de Caſt.

6. Imp. PHILIPPUS A. & C. Titiano.

SI (ut proponis) rerum judicatarum *Executor* [11] datus partes [ſibi] Judicis vindicavit [12], & contra ea, quæ pridem pro partibus tuis fuerunt ſtatuta, aliquid pronunciandum putavit: ſententia ab eo dicta vim rei judicatæ obtinere nequaquam poteſt [13].

Condemnatus ſi moram committat, tenetur de interitu, & acceſſionibus. Salic.

7. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Theodoro.

SI [14] longis apertiſque fruſtrationibus partis adverſæ reſtitutio remorata eſt, etiam ſervis [15] rebus humanis exemptis [16]: a fruſtratore æſtimatio eorum reſtituenda eſt. Animalia quoque cum fœtibus [17] tibi interceſſu Præſidis repræſentabuntur.

Executor eſt ille, qui ſententiam rite latam ad effectum perducit. Paul. de Caſt.

8. Iidem AA. & CC. Nicomacho.

EXecutorem [18] eum ſolum eſſe manifeſtum eſt, qui poſt ſententiam inter partes audita omni & diſcuſſa lite prolatam, rei judicatæ vigorem ad effectum videtur adducere. Sine die & conſule.

Tunc eſt petenda executio, quando reus confeſſus eſt: vel ſi negavit, cum eſt convictus, & condemnatus. Paul. de Caſt.

9. Iidem AA. & CC. Glyconi.

EOs, quos debitores tuos eſſe contendis, apud Rectorem conveni provinciæ: qui ſive debitum confeſſi [19], ſive negantes & convicti fuerint condemnati, nec intra ſtatutum [20] ſpatium ſolutioni ſatisfecerint: cum latæ ſententiæ pignoribus [21] etiam captis, ac diſtractis, ſecundum ea, quæ ſæpe conſtituta ſunt, meruerint executionem, juris formam tibi cuſtodiet. S. Non. Novembr. CC. CONSS.

TIT. LIV.
DE USURIS [22] REI JUDICATÆ.

Mora ſolutionis poſt ſententiam, & quadrimeſtre tempus parit effectum uſuræ centeſimæ. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Procuratoribus hereditatum [23].

IS, qui bona ſecundum dictam ſententiam proſequitur: eas quoque rationes habiturus eſt, ut qui poſt legitimum tempus placitis non obtemperavit, uſuram centeſimam [24] temporis, quod poſtea fluxerit, ſolvat.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

EOs, qui condemnati ſolutionem pecuniarum, quas dependere juſſi ſunt, ultra [25] quatuor [26] menſes a die condemnationis [27], vel ſi provocatio fuerit porrecta, a die confirmationis [28] ſententiæ connumerandos diſtulerint: centeſimas [29] uſuras exigi præcipimus: nec priſcis legibus, quæ duas [30] centeſimas [eis] inferebant, nec noſtra ſanctione [31], quæ dimidiam centeſimæ ſtatuit, locum in eorum perſonam habentibus. Dat. 7. Id. April. *Conſtantinop.* DECIO CONS. 529.

Uſura centeſima debetur ex ſorte tantum, & non ex priore uſura, licet in condemnatione cum ſorte ſit deducta.

3. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, ſi quis condemnatus fuerit poſt datas a nobis quadrimeſtres inducias, centeſimas quidem uſuras ſecundum naturam judicati eum compelli ſolvere, ſed tantummodo ſortis [32], & non uſurarum, quæ ex priſtino contractu in condemnationem deductæ ſunt. Cum enim jam conſtituimus *uſurarum* [33] *uſuras penitus eſſe delendas*, nullum caſum relinquimus, ex quo hujusmodi machinatio poſſit induci. Si enim ſine emendatione relinquatur, aliquid abſurdum, atque inelegans neceſſe eſt evenire: cum [uſuræ] utiliter ex contractibus deſcendentes, plerumque minores centeſimæ [34] ex noſtra lege factæ ſunt: & neceſſe eſt minoribus uſuris graviores ſupponi. Si enim ex judicati actione centeſimæ omnimodo currunt uſuræ, ex contractibus autem hoc raro contingit: in capitulis lege noſtra tantummodo exceptis hujusmodi iniquitatem ipſa rerum neceſſitas introducebat. Et ideo pio remedio cauſam corrigentes, ſancimus [35] ſortis tantummodo uſuras usque ad centeſimam currentes, ex judicati actione profligari: non autem uſurarum quantascunque uſuras. Si enim novatur [36] judicati actione prior contractus: neceſſe eſt uſurarum quidem, quæ anterioris contractus ſunt, curſum poſt ſententiam inhiberi: alias autem uſuras ex judicati actione tantummodo ſortis procedere, & non ideo, quod forſitan conſummata [37] eſt quantitas ſortis, & uſurarum, totius ſummæ uſuras poſtea colligi, ſed ſortis tantummodo.

Tempus quadrimeſtre, quod datur reis principalibus, datur & eorum fidejuſſoribus. Salic.

§. 1. Et cum antiquitas peſſimo exemplo reis quidem condemnatis laxamentum duorum menſium præſtabat: fidejuſſores [38] autem eorum eodem uti beneficio non concedebat, ut liceret victoribus, relictis propter legem condemnatis perſonis, a fidejuſſoribus eorum, vel mandatoribus ſtatim pecunias, vel res in condemnatione poſitas exigere: hujusmodi acerbitatem reſecantes, ſancimus quadrimeſtres [39] inducias, quas dedimus condemnatis, etiam [40] ad fidejuſſores eorum, & mandatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cum enim interventor ſolvere compellebatur, & ipſe reum coërcebat ad invitam ſolutionem, nullum condemnatus habebat ſenſum noſtræ humanitatis: quia per [41] medium fidejuſſorem ſtatim pecunias perſolvere compellebatur.

TIT. LV.
SI PLURES UNA SENTENTIA CONDEMNATI SUNT [42].

Si plures condemnantur ad unam ſummam ſimpliciter debitam ex una cauſa, quilibet cenſetur condemnatus pro parte virili, vel æquali. Paul. de Caſt.

1. Imp. ALEXANDER A. Victori.

SI non ſinguli in ſolidum, ſed generaliter tu, & collega tuus, una & certa quantitate condemnati eſtis: nec [43] additum eſt, *ut quod ab altero ſervari non poſſit, id alter ſuppleret*: effectus ſententiæ [pro] virilibus [44] portionibus diſcretus eſt. Ideoque parens pro tua portione ſententiæ, ob ceſſationem alterius ex cauſa judicati conveniri non potes.

Sententia contra plures tutores lata in viriles intelligitur diviſa. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Anniano.

QUoties e tutoribus [45] ſingulis procuratoribus datis, ſequitur in omnium perſona condemnatio, periculum ſententiæ videtur eſſe diviſum [46]: ideoque quod ab uno ſervari non poterit, a cæteris exigi non poſſe explorati juris eſt.

1 Id eſt, promptius. 2 *Capta* quidam etiam legunt. 3 Subhaſtationem in rebus abſentis diſtrahendis ſemper exigi hinc colligunt. vid. *l.* 16. *ſupr. de reſcind.*
4 Compactum. Græci κακουργίαν, calliditatem, vid. *l.* 3. *J. ſi in cauſa judicati.*
5 Ambitio, amicorum copia, non προεδρεία, ut putat Theodorus. 6 Emptore pignoris non invento, pignus addicitur creditori. *l.* 3. §. 2. *J. de jure domini impetr.*
7 Stipendia & annonæ militum judicati cauſa capi non poſſunt. 52. *Eclog.* 3. *c.* 81. niſi deficientibus aliis bonis in ſubſidium, *ut hic.* Quid præmia athletarum? poſſunt capi. *l.* 40. *ff. de re judic.* Quid annonæ clericorum? (præbendas & fructus beneficiorum vocant) capi poſſunt: nam & inter Græcos Theodorus hanc legem ſpecialiter intelligit de militibus armatæ militiæ. dixi ad *Novell.* 53. *c.* 5. *in fin.* vide Rip. ad *l.* 6. 7. 8. 9. *ff. de pign. num.* 43. Quid mercedes diurni laboris? vide Ripenſem *d. loco.* 8 An pignorari? dixi *d. c.* 5. adde Ripenſ. ad *l.* 6. 7. 8. 9. *ff. de pign. n.* 43. 9 Ne ſtipendiis ablatis militiam milites deſerant, & utilitas publica communisque ſalus privati creditoris unius ergo detrimentum capiat. 10 Nomina debitoris in ſubſidium, judicati nomine, capi poſſunt, in ſubſidium, quoties deficiunt res corporales. vid. *l.* 15. §. 2. §. 8. *ff. de re judicata.* 11 Executoris officium hoc eſt, ut exigat, capiat, diſtrahat, addicat: non etiam, ut judicet, aut judicatum retractet, vel interpretetur, *l. pen. J. h. t.* cogitur etiam reddere rationem. Roland. a Valle *conſ.* 49. 12 Vide *l.* 20. *ff. de paſſat.*
13 Ideoque ab eo appellari non ſolet *l.* 4. *ff. de appell.* ſed ſimpliciter reclamare conteſtatione ſive invocatione ſuperioris facta ſufficit. vide Oldend. *cap.* 59. *de except.*
14 Si poſt condemnationem reus moras nectat, & corpora, id eſt, mancipia & animalia, in condemnatione poſita, rebus humanis eximi contingat, æſtimationem eorum præſtare cogitur, *ut hic. Synopſ. Baſil.* 1. *tit.* 17. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *c.* 84. *& lib.* 16. *tit.* 1. *c.* 36.
15 Si herede moram faciente, ſervus mortuus fuerit, cujus uſus relictus eſt, in id quod intereſt condemnatur a tempore moræ, ad mortem usque ſervi: in id quod intereſt, id eſt, quanti intereſt ejus, cui uſus relictus fuit, ſervum habere. Fortaſſis enim ex affectione in illum, qui uſum ſervi habere debuit, ſervo quis legatum relinquit, & propter moram legatum perit. *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 16. *ex lib.* 12. *tit.* 1. *c.* 36. *& ib. Scholiaſtes.*
16 Mortua ſpecie debita, fit in æſtimationem rei executio. Bald. *l.* 68. *ff. de rei vind. l.* 8. *ff. de re judic.* 17 Condemnatus, ſi moram committit, interitum & acceſſiones rei præſtat *l.* 2. *C. de fructibus & lit. expenſ.* Ex inde litis conteſtatæ veniunt fructus.
18 Executor rei judicatæ quis? adde *l.* 6. *C. h. t. l.* 4. *ff. de appell.* Eſt vero ἐκβιβαστής, ſeu exequutor, qui poſt ſententiam adhibetur, ut quæ judicata ſunt exequatur. *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 4. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *c.* 85. adde Theophilum §. 24. *Inſt. de act.* 19 Eorum qui debita confeſſi ſunt, pignora capi & diſtrahi poſſunt. Paul. 5. *ſent.* 5. §. 4.

20 Quatuor menſium. *l.* 2. *J. tit. proxim.* olim 30. dierum ex legibus 12. tabularum, dixi ad *l.* 12. *tabul. lib.* 2. *tit.* 20. §. 27. 21 *l.* 2. *ſupr. h. t. l.* 31. *in fin. ff. de re judic.*
22 *L.* 4. *C. Th.* 17. de centeſimis, vide *l.* 2. *J. h. t.* De uſu hujus tituli vid. Grœneweg. & Chriſtin. *deciſ.* 105. *num.* 4. Sande *deciſ. Friſic. lib.* 3. *tit.* 14. *deciſ.* 10. 11. Neoſtad. *de ſi. Senat. Holland.* 38. Ant. Fab. *ad Cod. lib.* 7. *tit.* 18. *defin.* 75. Anſ. 23 *Hereditatum fiſci*, Contius: *heredum*, Haloand. 24 Morator judicati faciendi poſt quadrimeſtre tempus præſtat uſuras centeſimas. *l.* 2. *in fin. J. h. t.* 25 Quod & *legitimum tempus*, *l.* 1. *C. h. t. ſtatutum ſpatium*, *l. ultim. C. tit. prox. quadrimeſtres induciæ l. ult. J. h. t.* Aliud olim tempus fuit. dixi *ad l.* 12. *tabularum lib.* 2. *tit.* 20. §. 27. adde Forner. 2. *ſelect.* 15. *ubi agit de tempore judicati faciendi.* 26 Numerandos a lata ſententia, vel ſi appellatio interpoſita ſit, a ſententia judicio appellationis confirmata. Vide Harmenopulum & ibi Scholiaſtem 1. *tit.* 4. §. 88. 89. *&* 85. 86. 27 Dies condemnationis.
28 Dies confirmationis ſententiæ. 29 *l.* 1. *C. h. t. l.* 64. *in fin. ff. de re judic. l.* 24. *ff. de appellat. l.* 41. *ff. de uſuris.* 30 Aboletur bina ſeu duplex centeſima uſura, quæ olim obtinuit, *ut hic. l. un. C. Theod. eod.* Hodie itaque duplices centeſimas condemnati non præſtant. Molinæus *de uſuris num.* 42. 44. aboleutur quoque ſemiſſes. *l.* 26. §. 1. *verſic. cæteros C. de uſuris.* 31 *d. verſic. cæteros.* 32 Uſura rei judicatæ, ſortis eſt tantum, non uſurarum, quæ in condemnationem deductæ ſunt. Anatociſmus enim ſive fiat ſtipulatione, ſive judicato, prohibitus eſt. *l. unic. C. Theod. eod.* Uſurarum uſuræ non debentur, etiamſi in ſortem redigantur, id eſt, etiamſi fiat anatociſmus: & ita abrogatur *dict. lex unic. C. Th. eod.* 33 *l.* 28. *C. de uſuris.* 34 Centeſima. 35 Obſerva ſententiam, adde *l.* 13. *C. de uſuris, l.* 4. *C. depoſiti, l.* 49. *in fin. ff. de act. empt.*
36 Judicati actio novat contractum. 37 Συναφθεῖσα, vide quæ notavi ad *l.* 36. *ff. de act. emt.* 38 Fidejuſſor olim tenebatur & exigi ſtatim poterat, licet reo data erat, vel eſſet dilatio, quæ res probum exemplum non fuit. adde *l.* 27. §. 1. *ff. de pactis. l.* 21. §. 5. *ff. de recept. qui arbitr.* Marſil. *tract. de fidejuſſorib. tot.* *Quære ſexto.* 39 Tempus quadrimeſtre quod datur reis principalibus, datur & eorum fidejuſſoribus, *ut hic. Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 17. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *cap.* 8. 9. 40 Fidejuſſori prodeſt dilatio, quæ reo principali conceſſa eſt. 41 Adde *l.* 31. *ff. de re judicat.*
42 Singuli pro virili portione tenentur. *l.* 1. *J. h. t.* 43 Plures ſimpliciter condemnati, cenſentur in partes æquales damnati, niſi ſit aliud expreſſum. Judicato non ſunt duo rei, niſi hoc nominatim expreſſum fuerit. *l.* 39. *in fin. ff. de jure fiſci.* 44 *l.* 2. *J. h. t. l.* 43. *ff. de re judic. l.* 10. §. 3. *ff. de appell.* 45 Sententia adverſus plures tutores data, in viriles intelligitur diviſa. 46 Vid. *l.* 1. *ſupr. h. t.*

TIT. LVI.
QUIBUS [1] RES JUDICATA NON NOCET.

Licet sententia sit lata contra conjunctam personam, non propterea præjudicat non mandanti, neque ratum habenti. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Masculino.

SI neque mandasti [2] fratri tuo defensionem rei tuæ, neque quod gestum est, ratum habuisti: præscriptio rei judicatæ tibi non oberit. Et ideo non prohiberis causam tuam agere sine præjudicio rerum judicatarum. PP. Non. Maji, ALEXAND. A. CONS.

Sententia super jure tertii lata, non patrocinatur, neque nocet alteri. Bald.

2. Imp. GORDIANUS A. Athemio.

R*Es inter* [3] *alios judicata, neque emolumentum afferre his, qui judicio non interfuerunt, neque præjudicium* [4] *solent irrogare:* Ideo nepti tuæ præjudicare non potest, quod adversus *coheredes* ejus judicatum est, si [5] nihil adversus ipsam statutum est.

Sententia in criminali cum uno lata, non præjudicat alii. Bald.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Honorato.

JUris manifestissimi est, & in accusationibus [6], his qui congressi [in] judicio non sunt, officere non posse, si quid forte præjudicii videatur oblatum.

Non exemplis, sed legibus est judicandum.

4. Iidem AA. & CC. Soteriano.

NEc [7] in *simili* [8] negotio res inter [9] alios actas absenti præjudicare, sæpe constitutum est. Dat. *Sirmii*, 6. Kal. Decembr. C. CONS.

TIT. LVII.
COMMINATIONES [10], EPISTOLAS [11], PROGRAMMATA [12], SUBSCRIPTIONES [13] AUCTORITATEM REI JUDICATÆ NON HABERE.

Comminationes.

1. Imp. ANTONINUS A. Rogatiano.

NEc vim stipulationis obtinere potest comminatio [14] Judicis, qui *Certas* [15] *usuras præstituros eos* dixit, qui intra certum diem debitum non exolvissent. Prid. Id. Januar. ANTON. A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Epistola.

2. Imp. ALEXANDER A. Maximo.

REi judicatæ effectum non habet, quod per epistolam [16] Rector provinciæ solvere vos pecuniam Reipublicæ jussit. 4. Id. Mart. MAXIM. II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Subscriptiones.

3. Idem A. Zotico.

EA, quæ causa cognita statuuntur, subscriptionibus [17] revocari non posse, sæpe rescriptum est. PP. 6. Id. Septembr. ALBINO, & MAXIMO CONSS. 228.

Verbum judicis indistincte prolatum, necessitatem non importat, etiam scriptum in actu. Bald.

4. Imp. GORDIANUS A. Asclepiodoto.

INterlocutio [18] Præsidis apud acta signata, [*ut*] *nisi solutioni debiti* [19] *is, qui convenitur, obsequium præstitisset, duplum seu quadruplum inferat:* voluntas potius comminantis [20], quam sententia judicantis est: cum placitum hujusmodi, ne rei judicatæ auctoritatem obtineat, juris ratio declaret.

Fulminatio judicis statim libellum exequentis non habet auctoritatem rei judicatæ. Salic.

5. Idem A. Jucundo.

JUdex, qui disceptationi locum dederat, partium allegationes audire & examinare debuit: nam subscriptionem [21] ad libellum datam talem, quæ diversam partem in possessionem fundi mitteret, vicem rei judicatæ non obtinere non ambigitur. PP. 12. Kal. Febr. GORDIANO A. V. & POMPEIANO CONSS. 242.

Programma, Comminatio.

6. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Cassiano.

PRogramma, si quod a Præside provinciæ propositum est, vim rei judicatæ nequaquam obtinere potest: nec comminationem [22] vim rei judicatæ obtinere manifestum est.

Descriptum temere.

7. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. P.

QUod magno conflictu sententia decerni solet, id paucis litteris temere [23] descriptis definiri fas non est. Dat. 15. Kal. April. CONSTANT. A. VI. & MAXIM. CONSS. 306.

TIT. LVIII.
SI EX FALSIS [24] INSTRUMENTIS, VEL TESTIMONIIS [25] JUDICATUM SIT.

Retractatur *causa, si judicatum dicatur ex f. in. v. t. h. l. & l. 3. in pr. inf.*

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. ad Bassianum.

SI [26] tabulas testamenti, quas secutus Proconsul Vir Clarissimus sententiam dixit, falsas dicere vis, præbebit notionem suam non obstante præscriptione rei judicatæ, quia nondum [27] de falso quæsitum est.

Rescindi, & si non provocatum sit.

2. Imp. ALEXANDER A. Optato.

ET qui non [28] provocaverunt, si instrumentis falsis se victos esse probare possunt, cum de crimine docuerint, ex integro [29] de causa audiuntur. PP. 16. Kal. Octobr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Sententia lata prætextu falsarum attestationum rescinditur, dummodo probetur, judex illis fuisse usus. Bald.

3. Idem A. Clementi.

FAlsam [30] quidem testationem [31], qua diversa pars in judicio adversus te usa est, ut proponis, solito more arguere non prohiberis; sed causa judicati in irritum non devocatur, nisi probare poteris, eum, qui judicaverat, secutum ejus instrumenti fidem, quod falsum esse constiterit, adversus te pronunciasse. PP. 7. Kal. Septembr.

4. Imp. GORDIANUS A. Herennio.

JUdicati executio solet suspendi [32], & soluti dari repetitio, si falsis instrumentis [33] circumventam esse religionem judicantis, crimine postea falsi illato, manifestis probationibus fuerit ostensum. PP. 5. Idib. Septemb.

TIT. LIX.
DE CONFESSIS [34].

Pro Judicatis *habentur confessi.*

1. Imp. ANTONINUS A. Juliano.

COnfessos in jure pro [35] judicatis haberi placet. Quare sine [36] causa desideras recedi [37] a confessione tua, cum & solvere cogeris. Accept. 3. Kal. Octobr. GENTIANO & BASSO CONSS. 212.

TIT. LX.
INTER ALIOS [38] ACTA [39], VEL [40] JUDICATA, ALIIS NON [41] NOCERE.

Solutio.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Epicrati.

I*Nter* [42] *alios res gestas aliis non posse præjudicium facere* sæpe constitutum est. Unde, licet quosdam de heredibus ejus, quem debito-

---

1 Res inter alios judicata aliis non nocet. *l.* 2. J. *h. t.* vid. *l.* 63. *ff. de re judicata.* 2 Etiamsi sententia contra conjunctam personam lata sit, non propterea mihi præjudicat, si non mandavi, vel ratum habui. 3 Inter alios res judicatæ nec emolumentum, nec damnum absenti adferunt. Ideoque nec uno heredum condemnato, alteri præjudicatur. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 3. *c.* 93. 1. Harm. 4. §. 32. *in fin. d. l.* 63. vide *infr. inter alios acta. l.* 7. 14. 22. & 27. *ff. de except. rei judic.* vid. *l.* 14. *in fin. ff. de probat.* Exceptiones hujus regulæ vide apud Accurs. *hic.* 4 *l.* 1. *ff. de except. rei judicatæ.* 5 *l.* 2. *supr. de fide instrum.* 6 Id est, in causis criminalibus. *l.* 9. *infr. de accusat.* Etiam in criminibus ea, quæ inter alios judicata sunt, aliis non officiunt. *Synopsis ibid. c.* 94. adde *d. l.* 2. 7 Quæ in judicio sunt judicata, quamvis alius quispiam in eandem causam inciderit, tamen in eo valere non debent. Nec enim absenti ex rebus judicatis præjudicium nasci debet. *Synopsis Basil. ibi c.* 95. 8 Exemplis non est judicandum, sed legibus. *l.* 13. *supr. de sentent.* 9 *l.* 2. *supr. h. t.* vide *infr. inter alios acta.* 10 *l.* 1. 4. & 6. *in fin.* J. *h. t.* 11 *l.* 2. J. *h. t.* 12 *l.* 6. J. *h. t.* 13 *l.* 3. & 5. J. *h. t.* 14 Comminatio judicis vim stipulationis habet, *ut hic,* & *l.* 4. *l.* 6. J. *l.* 7. Ʒ. *de sent.* Symmachus in epistolis: *Sententia sub comminatione deprompta, effectu atque executione vacuatur.* Species ita proponitur a Græcis: Judex cum condemnasset quendam, ut centum aureos præstaret, postea quasi minitans ait, Ni solverit intra certum diem usuras dimidiæ, veluti centesimæ præstiturum. Hæc constitutio, neque sententiam neque stipulationem esse ait. *Synops. Basil.* 8. *ex tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *cap.* 96. 15 Verbi gratia, dimidias centesimæ. 16 Per epistolam sententia ferri non potest etiam in reipublicæ favorem. adde quæ scripsi ad *l.* 13. J. *de donat.* 17 Sententia non revocatur judicis subscriptione. *l.* 5. J. *h. t. l.* 1. *supr. sent. rescindi non posse.* vide *l.* 45. *ff. de re judic.* 18 Si præses interloquendo, centum verbi gratia, solidos dari jusserit, & ni centum intra diem dati fuerint, dari debere duplum vel quadruplum adjecerit, ea potius est comminatio quam sententia. *Synops. ibid. c.* 98. 19 Lex hæc ad publicos seu tributorum debitores pertinet: eo quippe pertinet dupli vel quadrupli pœna, cujus hac lege mentio fit: ut ostendit lex 18. *C. Theod. de annona & tributis.* Sed & *Debiti* vox & *obsequii* in re tributaria propria: de quo in Glossis Theodosianis nostris. Ac nominatim *obsequii* in hac ipsa sp. *d. l.* 18. J. G. 20 Verba comminatoria vim non habent rei judicatæ. vide *l.* 1. *supr. h. t.* 21 *l.* 3. *supr. h. t.* 22 Vide *l.* 1. *l.* 4. Ʒ. *h. t.* 23 Non omnis vox, non omnis voluntas judicis sententia est: sed ea tantum quæ causa cognita ab ipso judice de libello clarius præscripto literis recitatur.

24 Falsis ex instrumentis, vel testimoniis lata sententia rei judicatæ exceptionem non inducit. *l.* 1. *l.* 3. J. *h. t.* non nocet non appellanti, *l.* 2. J. *h. t.* judicati executionem suspendit & soluti petitionem parit. *l.* 4. J. *h. t.* Paul. 5. *sent.* 5. §. *ult.* vide Oldend. *cap.* 13. *de sent.* & *c.* 63. *de except. l.* 1. 2. 3. J. *h. t.* 25 *l.* 3. J. *h. t.* adde *l. pen. supr. de transact. l.* 33. *ff. de re jud.* falso jurejurando. *l.* 31. *ff. de jurejurand.* falsis allegationibus. vide *l.* 2. *l.* 3. *supr. si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit.* adde *l.* 75. *ff. de judiciis.* 26 Si judex quasi probato testamento sententiam dixit, & secundum ea testamentum illud falsum deprehensum fuerit: de novo judicium constituitur præscriptione rei judicatæ nihil obstante. *Synops. ibid. cap.* 113. 27 Aliud est judicem de falsis instrumentis cognovisse, aliud ex falsis instrumentis judicasse. Posteriore, non priore casu sententia non revocatur: sententia ex falsis instrumentis lata revocatur, nisi de falso sit cognitum. 28 Sententia ex falsis instrumentis lata citra appellationem, citra prætoriam restitutionem ipso jure rescinditur, *ut hic, Synops. d. cap.* 113. Imo restitutio in integrum est necessaria. *l.* 33. *ff. de re judic.* Solve, Restitutio in integrum *d. loco,* est παλινδικία, ut & *l.* 3. §. 9. *ff. de jure fisci,* non juris amissi redintegratio: quia nihil amissum intelligi potest, re judicata ex falsis instrumentis. Quid si ex falsis probationibus sententia lata sit in absentem? in minorem? in fiscum? ipso jure nulla est. *l. si Prætor.* 75. *versic. Marcell. ff. de judiciis. l.* 1. *supr. h. t. l. unic. infr. de sent. advers. fisc.* Quid si falsa illa instrumenta, de quibus quæritur, ad instantiam partis sint confecta? ipso jure nulla est ipsa sententia. *l. si quis obrepserit.* 29. *ff. ad l. Corn. de falsis.* fallit quoque in decreto quolibet quod sententiæ nomine contineri potest: vide Socin. *reg.* 364. 29 Ea est παλινδικία. 30 Tametsi maxime quis instrumentum falsum in judicio prolatum esse docere possit, non aliter tamen sententiam rescindet, quam si probaverit judicem sequutum illud ipsum instrumentum condemnasse. *Synops. d. cap.* 193. 31 Vide *l.* 37. *ff. de re judic.* 32 Suspenditur executio rei judicatæ ex falsis instrumentis vel testimoniis. 33 *l.* 1. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 11. *ff. de exceptionib.*

34 Dixi ad *L.* 42. *D.* 2. & 2. *Extra.* 18. 35 Confessus in judicio pro judicato habetur. *Syn. Basil.* 9. *tit.* 4. *c.* 8. *l.* 6. §. 2. *ff. h. t. l.* 13. *ff. de non numerata. l.* 26. *ff depositi. l.* 25. *in fin. ff. de probat.* vide Molin. *de usur. n.* 208. An qui fatetur se ad sui defensionem aliquem occidisse, pleno jure sit confessus, vide Petrum Ancharan. 1. *quæst.* 40. 36 Sunt tamen interdum justæ causæ, ex quibus licet confessionem revocare. Mynsing. 1. *observ.* 51. 37 Instrumento a se producto quemque stare cogi in solidum, non pro parte hinc colligit Cynus, cujus sententiæ vide duas exceptiones apud Socin. *reg.* 186.

38 Symmachus in epist. *Quando absentibus atque ignorantibus inter alios gesta nocuerunt?* 39 Gesta soluta. *l.* 1. J. *h. t.* transacta, divisa donata *l.* 2 J. *h. t.* pacta. *l.* 3. J. *h. t.* 40 Hæc verba *vel judicata* abundant: ad hæc tamen alia referunt, ut *l.* 2. *l. ultim.* Ʒ. *tit.* 56. *l.* 16. *in fin. ff. qui potiores. l.* 63 *ff. de re judicata. l.* 7. §. 2. *ff. de accusation.* 41 Acta habita in uno judicio, in alio inter diversas personas non probant, *ut hic,* successores & heredes excipe. *l. si a te* 9. *in fin. ff. de except. rei judicata.* sed & eos quibus noceret, vel prodesset sententia: adde alias exceptiones *in c. tam literis vestris.* 33. *extr. de testib.* Socin. *reg.* 6. 42 Gestæ res inter alios aliis præjudicium non faciunt. *l.* 2. *l.* 3. J. *h. t. l.* 1. *l.* 26. Ʒ. *de transact. l.* 14. *supr. de jure dot. l.* 2. *l. ult. supr. quibus res jud. l* 2. J. *de exception. l.* 27. §. 4. *in fin. ff. de pact. l.* 3. *ff. de transactionib. l.* 63. *ff. de re judic. l.* 7. §. 2. *ff. de accusat.*

rem tuum fuisse significas, solvisse [1] commemores: tamen cæteri non alias ad solutionem urgentur, nisi debitum probatum fuerit. 5. Kal. April. *Byzantio*, AA. CONSS.

Transactio cum uno facta, alteri non præjudicat, & qui rem quam donavit, postea cum alio dividit in præjudicium donatarii, nihil agit. Sal.

2. Iidem AA. & CC. Epicrati.

INter alios factam transactionem [2] absenti non posse facere præjudicium notissimi juris est. Quapropter, adito Præside Provinciæ, aviam tuam mancipium tibi donasse proba: ac si hoc jure ad te pertinere perspexerit, restitui tibi providebit. Neque enim si te absente divisionem [3] ejus fecerunt [4], aliquid juri tuo derogari potuit. S. Idib. Aprilis.

Pactio *cum debitoribus hereditariis.*

3. Iidem AA. & CC. Fortunatæ.

SI cum fratre tuo matri successisti: frater pro portione tua cum debitoribus hereditariis paciscendo [5], vel agendo, non ex tua voluntate, pro hereditaria parte tibi quæsitam obligationem extinguere non potuit. 5. Idib. Octob. *Retriæ*, AA. CONSS.

TIT. LXI. DE RELATIONIBUS [6].

Habens referre, pronunciare non potest. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Profuturo PF. annonæ.

SI quis [7] judicum duxerit esse referendum, nihil [inter partes] pronunciet; sed magis super quo hæsitandum putaverit, nostram consulat scientiam, aut si [8] tulerit sententiam, minime postea, ne a se provocetur, relatione præmissa [9] terreat litigantes: sciens quod si hoc fecerit, nihilominus jure appellationis res agitabitur. Sed nec ad nos mittatur aliquid, quod plena [10] instructione indigeat. Quoties autem ad nostram scientiam Judex se polliceatur relaturum, consultationis exemplum [11] litigatoribus illico [12] edi apud acta jubeat: ut si cui forte relatio minus plena, vel contraria videatur, is refutatorias [13] preces similiter apud acta sine [14] aliqua frustratoria dilatione offerat. Dat. 4. Kalend. Februar. *Sirmii*, CONSTANT. A. V. & LICINIO CONSS. 312.

In AUTHENT. ut Judices non expect. sacras Jussiones. §. jubemus 1. col. 9. tit. 8. al. 4. Novell. 125. cap. 1.

N*Ovo jure causa perfecte examinata, sententia terminetur: quæ executioni legitimæ demandatur, nisi ab ea fuerit appellatum.*

In causa criminali relatio est permissa.

2. Impp. VALENTINIANUS, & VALENS AA. ad Viventium P. P.

SUper [15] delictis provincialium nunquam Rectores provinciarum ad scientiam principum putent esse referendum, nisi ediderint prius consultationis exemplum: quippe tunc [16] demum relationibus plena veritas [17] est, cum vel allegationibus repelluntur [18], vel probantur assensu. Dat. 3. Kal. Jan. *Trev.* VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

Pendente relatione, judicis officium conquiescit. Bald.

3. Iidem AA. & GRATIAN. A. ad Apodemium.

SI [19] quando ratio, aut necessitas est in negotiis nostra judicia requirendi, expectandique responsa, omnes [20] omnino causas relationis series comprehendat: ut recitata consultatione, quæ ita est dirigenda, propemodum actorum [21] recensione non [22] sit opus: actis etiam necessario sociandis. Dat. 6. Id. Maji, *Trev.* VALENTINIANO NB. P. [23] & VICTORE CONSS. 369.

TIT. LXII. DE APPELLATIONIBUS [24] ET [25] CONSULTATIONIBUS [26].

De possessione & vi.

1. Sententia Divi SEVERI A. data in persona Marci Prisci Idibus Januar. POMPEIANO & AVITO CONSS. [27] 210.

PRius [28] de possessione pronunciare, & ita crimen violentiæ excutere [29] Præses provinciæ debuit: quod cum non fecerit, [juste ab eo] provocatum est.

De rescriptis.

2. Imp. ALEXANDER A. Plautiano.

NOvum quod postulas, non est, quod etsi rescripti [30] mei auctoritas intercesserit, provocandi tamen facultas tibi non denegetur.

De effectu appellationis.

3. Imp. GORDIANUS A. Victori.

APpellatione [31] interposita, licet a [32] Judice repudiata sit, in præjudicium deliberationis nihil fieri debere, & in [33] eo statu omnia esse, quo tempore pronunciationis fuerunt, sæpissime constitutum est. PP. 4.*

De nominato ad Scribatum.

4. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Probo.

SI ad scribatum [34] nominatus [35] non provocasti, convelli statuta non possunt.

De Apostolis.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Valenti, & aliis.

PRæses provinciæ, ad quem appellasti, si non vitio negligentiæ vestræ tempus, quod ad reddendos *Apostolos* [36] præscriptum est, exemptum esse animadverterit, sed ex fatalis casus necessitate diem [37] functo eo [38], qui eos perferebat, id accidisse cognoverit, juxta perpetui juris formam desiderio vestro medebitur.

De causa decidenda a Judice appellationis. 1. De allegationibus, & probationibus. 2. De sumptibus testibus evocatis præbendis. 3. De causa capitali. 4. De pœna temere litigantis. 5. Intra quæ tempora appellandum sit. 6. De Apostolis.

6. Iidem AA. & CC. dicunt.

EOs, qui de appellationibus cognoscent, ac judicabunt, ita judicium suum præbere conveniet, ut intelligant, quod cum appellatio post decisam sententia litem interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere [39] negotium ad judicem suum fas sit, sed omnem causam propria sententia determinare conveniat: cum salubritas legis constitutæ ad id spectare videatur, ut post sententiam ab eo, qui de appellatione cognoscit, recursus fieri non possit ad judicem, a quo fuerit provocatum. Quapropter remittendi litigatores ad provincias, remotam occasionem atque exclusam penitus intelligant: cum super omni causa interpositam provocationem, vel [40] injustam tantum liceat pronunciare, vel justam. §. 1. Si quid autem in agendo negotio minus [41] se allegasse litigator crediderit, quod in judicio acto fuerit omissum, apud eum, qui de appellatione cognoscit, persequatur: cum votum gerentibus nobis aliud nihil in judiciis, quam [42] justitiam locum habere debere, necessaria res forte transmissa non excludenda videatur. §. 2. Si quis autem post interpositam appellationem necessarias sibi putaverit esse personas, per quas apud Judicem, qui super appellatione cognoscet, veritatem possit ostendere, quam existimavit occultam, hocque fieri Judex perspexerit; sumptus [43] iisdem ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cum id ipsa justitia persuadeat ab eo hoc recognosci, qui evocandi personas sua interesse crediderit. §. 3. Super his vero, qui in capitalibus [44] causis constituti appellaverint: quos tamen & ipsos, vel qui pro his provocabunt, non [45] nisi audita omni causa atque discussa, post sententiam dictam appellare conveniet: id observandum esse sancimus, ut inopia [46] idonei fidejussoris, retentis in custodia reis, opiniones suas Judices, & exempla [47], ab appellatoribus edita, ac refutatorias [48] eorum ad scrinia, quorum interest, transmittant: quibus gestarum rerum fides manifesta relatione pandatur, ut meritis eorum consideratis, pro fortuna singulorum sententia proferatur. §. 4. Ne temere autem ac passim provocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum, qui malam litem fuerit persecutus, mediocriter pœnam [49] a competenti judice sustinere. §. 5. Sin autem in judicio propriam [50] quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit provocare: eodem [51] die, vel altero [52] libellos appellatorios offerre debebit. Is vero, qui negotium tuetur alienum, supradicta conditione etiam tertio die provocabit.

1 Coheres solvendo, coheredi non præjudicat. facit *l.* 19. Ϛ. *de locato. l* 31. *ff de judiciis.* 2 Unius transactio alteri non nocet. *l.* 1. *l.* 26. *supr. de transact. l.* 3. *ff. de transaction.* 3 Donator rem donatam cum alio dividens in præjudicium donatarii, nihil agit. 4 Aut heredes. vid. *l* 17. *supr. famil.* 5 Fratres fratri non præjudicant, paciscendo, vel agendo sine mandato

6 *L.* 11. *C. Th. l.* 29 *C. L.* 49 *ß* 1 Symmachus 1. *epist.* Relatio a judicibus fiebat ad Principem Appellatio vero ab ipsis partibus *l.* 2. Ϛ. *ut lite pendente.* Optatus 1. *Relatio in sit est, re . . . tium venit.* & 2. *ut de tantis factis ab illius temporis judicibus relatio mitteretur* adde *Nov* 125. *c.* 1. Hodie genus id relationis sublatum. *Nov.* 125.
7 Referre qui ad Principem judex cœpit, judicare non potest. *l* 2. *C Th h. t.*
8 Referre qui ad Principem judex cœpit, si judicaverit, appellari poterit. 9 *Promissa* Hal Symmachus. *Promissa relatione discedo.* 10 Relatio judicis ad Principem plena esse debet. *l.* 2. Ϳ *h. t. l.* 15. Ϳ. *tit. proximo:* dixi ad *l.* 5 *in fin* Ϛ. *de dilationibus.*
11 Relationis exemplum partibus edi debet. Cur ita? vide Ϳ *h t.* 12 Intra decem dies. *l.* 1. *C Th de appellat.* 13 Refutatoriæ preces, quæ judicis relationem refutant. Refutatoria etiam dicuntur in *l.* 5. *C. Th h. t.* adde *l.* 39. *infr. de appellat.*
14 Hoc est, sine dilatione offero. *l.* 6. *in fin.* Ϳ. *de appellat.* 15 Relatio in causa criminali est permissa. *l.* 3. *C. Theod. h. t.* 16 Plena relatio quid. 17 *Maturitas* *d. l.* 3. 18 *Refelluntur d. l.* 3. 19 *l.* 4. *C. Th. h. t.* 20 Appellatione vel in integrum restitutione pendente, omnia in suo statu manere debent. *l.* 1. Ϛ. *h. t. l.* 6. §. 1. *in fin. ff. de interdict. & relegat. Syn. Basil.* 8. *tit* 1. *ex lib.* 5. *tit.* 32. *cap.* 1. adde *l.* 1. Ϛ. *de in integr.* 21 *Auctorum d. l.* 4. 22 Vid. *l. ult.* §. 1. Ϳ. *de appellationib.* fieri itaque debet brevi sermone relatio. 23 Id est, nobili puero.

24 Dixi ad *L.* 49. *D.* 1. adde *Nov.* 23. 75. 126. 25 *Et pœnis earum, & consultationibus, in C. Th.* ita legitur 11. *lib.* 30. 26 Quas princeps cum suo conventu & consilio collocutus facere solet. Hujusmodi consultatio συνέλευσις. Septuaginta *Psalm.* 1. vertunt βουλήν. vide quæ dixi ad *inscript. l.* 6. Ϛ. *de usucapione pro emptore.*
27 *Cos. Severus A. dixit,* ita habent veteres, ut in formula legis penultimæ *ff. de his quæ in testam. delentur,* & *l.* 3. Ϳ. *de quæstionib.* scripsi: adde *l.* 6. Ϳ. *h t.* 28 *l.* 3. *supr. finium regund.* vide ad hanc legem Cujac 5. *obs.* 15 adde *l.* 37. *ff. de judiciis, l.* 7. Ϳ *ad L. Jul. de vi.* 29 Sententiæ rationem inferendam esse hinc colligunt. *l.* 122. *in fin. ff. de verb. obl.* Hinc Servius 10. Æneidos: *Antequam dicatur sententia, ejus præmittitur ratio.* 30 Appellatio vim etiam suam exerit adversus sententiam rescripto Principis accommodatam. *l.* 1. §. 1. *ff. h. t. l.* 48. *ff. de jure fisci.* vel ita: Appellari potest, etiam sine rescripto Principis. 31 Appellatione interposita suspenditur jurisdictio judicis a quo appellatum est, & sic interim nihil innovandum, *ut hic,* & *l.* 1. *ff. nihil innovari appellatione interpos.* Cujus sententiæ vide sex exceptiones apud Socinum *reg.* 21. quinque alias vide apud Corsetum *singulari appellat.* adde Ludovicum Romanum *singulari* 161. Catellianum Cottam *in verbo Appellatio.* adde viginti tres exceptiones ex Duenazio *reg.* 42. 32 Appellatio sententiam extinguit, invito etiam eo judice qui sententiam pronunciavit 33 Appellatione interposita, lis in suo statu perdurat. 34 *l.* 1. §. 2. *ff. de muneribus.* 35 A nominatione duumviri (cui jus est nominare ad munera) appellatur ad præsidem, *ut hic,* & *l.* 7. *l.* 11. Ϳ. *h t l.* 2. Ϳ. *de decur* vid. Cuj 9. *obs* 35.
36 Apostolos qui morte præventus intra certum tempus offerre judici non potuit, ab appellationis desertæ pœna excusatur. Quid Apostoli, vide *l. un. ff. de libell. dimiss.*
37 *l* 6. Ϳ. *si pendente appellat. mors intervenerit.* 38 Gerulus hic appellatur, *l.* 29. & 31 *C. Th. od. h. t.* cujus verbi meminit persæpe Sidonius Apollinaris. 39 Judex appellationis non remittit causam definiendam ad eum judicem a quo provocatum est. *Nov* 82. *c.* 13. 40 Judex appellationis ita plerumque solet pronunciare, Juste recteve appellatum, aut injuste appellatum, aut justam injustamve appellationem videri. *l.* 21. §. 2 *l.* 24 *D. h t. l.* 39. *D. de minoribus. l.* 57. § 1. *D de admin. & peric. tut. l.* 97. *ff. de leg.* 3. *l* 11. §. 3. *ff. aut Falc l.* 122. § 5 *ff. de verb. oblig. l.* 20. *in fin. ff. de quæstionibus. l.* 2. *in pr. ff. quando appelland* videtur & hic mos pronunciandi Imperatoribus fuisse *A re bene judicata temere appellasti furoris audacia.* Adde Optatum *libro de schismat. Donatist* *l.* 7. Ϳ. *unde vi.* 41 Omissa in causa principali, in causam appellationis deduci possunt *l.* 4. Ϳ. *de temporibus & reparat. appellat.* 42 In judiciis justitia potissimum spectanda. 43 Qui testes producit, expensas administrat. *l.* 11. Ϛ. *de testibus.* vid. *l.* 1. Ϛ. *de fructib, & lit. expens.* vid. Bellovisan. 2. *pract.* 3. 44 Judex a quo, si in causa criminali appellatur, reum transmittere debet ad judicem ad quem, sub fida custodia cum actorum & sententiæ exemplo, & cum libellis dimissoriis. 45 *l.* 7. Ϳ. *quorum appellat. l.* 4. *ff. de appellat. recipiendis.* 46 Inopia fidejussoris reus in custodia retinetur. *l* 12. *in fin.* Ϳ. *h. t.* 47 *l.* 19. Ϳ. *h. t* 48 *l* 39 §. 1. Ϳ *h t.* 49 Pœna injustæ appellationis quinquaginta libræ argenti *l.* 5. *in fin.* Ϳ. *quor. appell* Goth. Adde *l.* 19. Ϳ. *h. t.* Ans. 50 *l.* 1. §. 11. *ff quando appell.* 51 Tempus appellandi hodie emendatum est. *Authent. proxim.* Ϳ. *h t.* 52 *Nov.* 23. *in pr.*

In AUTHENT. de appell. & intra quæ tempora, §. 1. col. 4. tit. 2. Novell. 23. cap. 1.

HOdie autem cuilibet tribuitur *spatium decem* [1] *dierum, a sententiæ recitatione numerandum* [2].

§. 6. Apostolos [3] autem post interpositam provocationem, etiam non petente appellatore, sine aliqua dilatione [4] judicem dare oportet, cautione [5] videlicet de exercenda provocatione in posterum minime [6] præbenda. Sine die & consule.

De muneribus & honoribus.

7. Iidem AA. & CC. Neroni.

[H]I qui ad civilia munera, vel ad decurionatum, vel honores evocantur, licet vacationem a Principibus acceperint, si appellationis [8] auxilio non utantur, consensu suo nominationem confirmant. Cum igitur ad munus vocatus appellaveris: apud Præsidem provinciæ juste te appellasse ostende.

Si appellans nec appellationem prosecutus sit, nec transegerit.

8. Iidem AA. & CC. Opimiano.

SI [9] contra majorem vigintiquinque annis sententia prolata, provocationis secutæ tempore [10] præfinito causas non esse repræsentatas [11], nec appellatione pendente transactione [12] finitum negotium rector animadverterit: res judicatas exequi curabit.

Si procurator appellaverit.

9. Iidem AA. & CC. Habe Rad. chariss. nobis.

DOminus litis causam appellationis, quam [13] procurator suus litigando interposuit, etiam absente procuratore exequi potest.

Si actor a curatore ordinatus deteriorem calculum reportaverit.

10. Iidem AA. & CC. Titiano.

SI actor [14] a curatore ordinatus deteriorem calculum reportaverit [15]: tam ipse [16], quam curator [17] ad provocationis auxilium possunt pervenire: curator vero solus provocationis litem exercebit. Sin autem interim adolescens veniam [18] ætatis impetraverit, vel ad legitimam ætatem pervenerit: potest suo nomine appellationem exercere. S. Prid. Kalend. Octobr. *Viminacii*, CC. CONSS.

De nominationibus.

11. Iidem AA. & CC. Antonino.

CIves, & incolæ manifestas etiam excusationes habentes, [si] sub justa nominatione [19] non appellaverint, ad earum probationem non admittuntur.

De custodia, injuriis, tormentis.

12. Imp. CONSTANTIN. A. ad Catulinum post alia.

MInime fas est, ut in civili [20] negotio libellis appellatoriis oblatis, aut carceris cruciatus, aut cujuslibet injuriæ genus, seu tormenta, vel etiam contumelias [21] perferat appellator: absque his criminalibus causis, in quibus etiamsi provocare possit, eum tamen statum debet obtinere, ut post provocationem in [22] custodia (si [23] fidejussoris idonei copiam non habeat) perseveret. Dat. 3. Non. Novemb. *Trev.* acc. 15. Kal. Maji, *Hadrumeti*, VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

De causis privatis.

13. Idem A. Petronio Probiano suo salutem dicit.

EX [24] illo [25] tempore, [ex] quo in civilibus causis, quæ inter privatos moventur, consultaturum, vel relaturum te esse promiseris, vel appellationis a te interpositæ solennia completa fuerint: nihil posthac tibi quodlibet speciale ac requisitum, vel quibuscunque modis favoris gratiam præferens, audiendum est: sed observandum, ut juxta priora statuta solennitatis more expleto, gesta ad comitatum omnia dirigantur &c. Dat. Ibid. August. Arelato PP. Id. Octobr. *Thebaste*, SABINO & RUFINO CONSS. 316.

Si illico viva voce appelletur.

14. Idem A. ad Bassum P. V.

LItigatoribus [26] copia est etiam non scriptis libellis illico [27] appellare voce, cum res poposcerit judicata, [tam in civilibus [28], quam in criminalibus causis]. Dat. 8. Idib. Jun. *Sirmii*, GALLICANO & BASSO CONSS. 317.

De actis ad judicem appellationis mittendis.

15. Idem A. ad Severum Vicarium.

NE [29] causas, quæ in nostram venerint scientiam, rursus [30] transferri ad judicia necesse sit: instructiones necessarias [31] plene actis inseri præcipimus: nam cogimur a proferenda sententia temperare: quoniam verendum est, ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur [32] judex notis, si cuncta, quæ litigatores instructionis probationisque causa recitaverint, indita actis, vel subjecta non potuerint inveniri. Dat. 10. Kal. Jul. *Aquileiæ*, CONSTANTINO V. & LICINIO CC. CONSS. 319.

De judicibus delegatis a Principe.

16. Idem A. ad Maximum post alia.

EOs etiam, qui imaginem [33] principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere. Dat. Prid. Id. Jan. *Sirmio*, CRISPO II. & CONSTANTIN. II. CONSS. 321.

De sententiis Prætorum.

17. Idem A. ad Julianum Præfectum urbi.

SI apud utrumque Prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit objectum: Præfecturæ [34] urbis judicium sacrum appellator observet. Dat. 3. Non. August. *Heracleæ*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. III. CONSS. 326.

De debitoribus fisci.

18. Idem A. Victori Rationali urbis Romæ.

QUoniam [35] nonnulli fisci debitores cum jussi fuerint debitam summam exolvere, interposito provocationis auxilio vim executionis eludunt; nec jam opinionis [36] exemplum, nec refutatorias [37] preces curant petere, vel offerre: placuit, ut si [38] intra dies solennitatibus præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, deserta [39] ab eo provocatio existimetur, moxque debitum exigatur. Dat. Prid. Kalend. August. CONSTANTINO, & MAXIMO CONSS. 327.

A quorum sententiis appellare licet, vel non.

19. Idem A. ad universos provinciales.

A [40] Proconsulibus, & Comitibus, & his, qui vice Præfectorum cognoscunt, sive ex appellatione, sive ex delegatione, sive ex ordine [41] judicaverint, provocari permittimus: ita ut appellanti Judex præbeat opinionis [42] exemplum, & acta cum refutatoriis [43] partium, suisque litteris ad nos dirigat. A Præfectis [44] autem prætorio [45] provocare [46] non sinimus: Quod si [47] victus oblatam, nec receptam a judice appellationem affirmet: Præfectos adeat, ut apud eos de integro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim si injuste appellare videbitur, lite perdita notatus [48] abscedet. At si vicerit, contra eum Judicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, ut digno supplicio puniatur. Dat. Kal. August. PP. Kal. Septemb. *Constantinop.* BASSO, & ABLAVIO CONSS. 331.

De majoribus, vel minoribus negotiis.

20. Idem A. Albino.

ET [49] in majoribus [50], & [51] in minoribus negotiis appellandi facultas est. Nec [52] enim Judicem oportet injuriam sibi fieri existimare, eo quod litigator ad provocationis auxilium convolavit. Dat. 7. Id. April. MARCELLINO, & PROBINO CONSS. Dat. Kalend. August. PP. Kalend. Septemb. *Constantinop.* BASSO, & BALBINO CONSS.

De appellatione recipienda.

21. Impp. CONSTANTIUS, & CONSTANS AA. ad Lollianum.

QUoniam [53] Judices ordinarii provocationes existimant respuendas: placet, ut si quis appellationem suscipere recusaverit [54], quæ non contra executionem [55], sed adversus sententiam intentionem jurgiumque terminantem fuerit interposita, triginta [56] auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio [57] ejus itidem soluturo, nisi ei pertinaciter restiterit, atque actis contradixerit, & quid jure sit constitutum, ostenderit. Dat. 8. Kalend. August. *Messadensi*, PP. *Capuæ*, ARBITIONE, & LOLLIANO CONSS. 355.

1 A sententia judicis intra decem dies appellari oportet, sive propria causa sit, sive aliena, *ut hic.* adde quæ scripsi in *l.* 1. §. 11. *ff. quando appellandum.* In Gallia non observatur id, auditur enim appellans aliquando post decem annos & viginti. vid. Rebuff. *in proœm. constit. gl.* 5. *n.* 93. 2 Appellationis interponendæ decendium, id est, decem dierum spatium datur, a die scientiæ, *ut hic notant Interpretes.* quibus elapsis jus appellandi non est. *c. concertationi.* 8. *extr. de appellat. in* 6. Quid si quis per procuratorem litiget? quid si sententia damnato ad domum insinuata? Quid si sententia sub conditione lata? Quid si non sententia sit, sed comminatio? etiam ultra decendium licet appellare. Socin. *reg.* 397. 3 Judex debet Apostolos, etiam non petenti dare. *l.* 32. §. 2. J. *h. t.* 4 Frustratoria scilicet. *l.* 1. *in fin. supr. de relat.* 5 Cautio provocationis interponendæ, his fere verbis concipiebatur. *Ni juste appellaveris, tantum dare te spondes.* Paul. 5. *sent.* 33. *ubi de cautionibus & pœnis appellationum.* 6 Cautio appellationis exercendæ hodie sublata, de qua vide Paul. *d. loco.* Appellantibus injuste pœna apud veteres imposita. (Apud Gallos in curia, qui temere appellat, 60. librarum pœnam patitur.) Cujus pœnæ nomine datis fidejussoribus solitum erat caveri. Paul. *d. loco.* Id genus cautionis tollit hoc loco Diocletianus, non tamen pœnam provocationis injustæ tollit. Cæterum ad hanc legem referri potest illud Taciti 14. *Auxitque* (de Nerone loquitur) *patrum honorem statuendo, ut qui a privatis judicibus ad senatum provocassent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus qui ad imperatorem appellaverunt.* 7 Nominatim. vid. *l.* 4. S. *h. t. l.* 11. J. *h. t. l.* 4. J. *de muner. patrimon. l.* 1. *ff. de vacat. muner.* 8 *Aut querelæ*, *l.* 12. *C. Theod. de appellat.* 9 Si sententia prolata fuerit adversus majorem 25. annis, nec is provocaverit, nec transegerit, res judicatas exequi necessario debet. *Synops. Basil.* 8. *Tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 98. 10 Vid. *l.* 18. J. *h. t.* 11 Deserta appellatione sententia datur executioni, nisi sit interim transactum. 12 Transactio sententiæ executionem impedit. 13 Appellationem a procuratore interpositam dominus exequi potest. *l.* 10. J. *l. ult. in fin. ff. h. t. l.* 1. *l.* 2. *ff. an per alium causæ appellationum.* 14 §. *ult. Inst. de curatoribus.* 15 Id est, succubuerit. 16 *l.* 9. *supr. h. t. l.* 3. *in fin.* J. *quorum appellat.* 17 *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* 18 Qui veniam ætatis impetravit, in omnibus habetur pro majore. Agit ut major qui veniam ætatis impetravit, *ut hic, & l. ult. supr. si major factus.* his exceptis, ut ne immobilia sua vendat, pignoretve. *l.* 3. *supr. de his qui veniam ætatis impetr.* 19 Dixi ad *l.* 4. *l.* 7. S. *h. t.* 20 Judex appellanti injurius esse non debet. vid. *Harm.* 4. 21 *l.* 6. §. 3. S. *h. t.* 22 Vid. quæ scripsi ad *l.* 26. S. *de procur.* 23 Civiliter enim condemnatus in custodia publica seu carcere detineri non debet: criminaliter debet, nisi fidejussorem habeat. 24 *l.* 5. *C. Theod. h. t.* 25 Lite pendente per appellationem vel consultationem, principi supplicare non licet. *Novell.* 82. & 113. *cap.* 2. 26 *l.* 7. *C. Theod. h. t.* 27 Quando illico appellari potest, sine libello, viva voce. *l.* 2. *l.* 5. *in fin. ff. h. t.* 28 Vid. *l.* 3. *in fin. ff. ratam rem.* 29 *l.* 9. *C. Theod. h. t.* 30 A principe non appellatur. *l.* 1. §. 1. *ff. a quibus appellari non licet.* 31 *l.* 24. *infr. h. t. l.* 1. *l. ult. supr. de relationibus.* 32 Judex omnia qui litis acta ad principem cogniturum non remiserit, fit infamis. *Salic.* Judex non plene referens notatur. *Bald.* 33 A delegato principis potest appellari, licet repræsentet imaginem principis a quo appellari non potest, *ut hic, & l.* 11. *vers. sane etiam. C. Theod. h. t.* 34 A prætore ad præfectum urbi appellatur, *ut hic, & l.* 13. *Cod. Theod. h. t.* 35 *l.* 14. *C. Theod. h. t.* 36 *l.* 19. *infr. h. t.* 37 *l. ult.* §. 1. J. *h. t. l.* 1. S. *de relation.* 38 *l.* 2. *in fin. l.* 5. J. *de temporibus & reparat. appellat. l.* 2. *in fin.* J. *quando provoc. non est necesse.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 24. *obs.* 23. 39 Appellatio habetur pro deserta, si reus intra legitimum tempus apostolos non petit. 40 *l.* 16. *C. Theod. h. t.* A quibus judicibus appellari possit. 41 Vid. *l.* 34. *infr. h. t.* 42 *l.* 6. §. 3. *l.* 18. *supr. h. t.* 43 Vid. *l. ult.* §. 1. J. *h. t.* 44 A præfecto prætorio non appellatur. *l.* 8. S. *de episc. aud. l. un.* S. *de sent. præfecti prætor.* 45 *Qui soli vice sacra cognoscere vere dicendi sunt*: hoc additur *in d. l.* 16. *C. Theod. h. t.* 46 Atqui a rescripto principis non appellatur. *l.* 2. *supr. h. t.* 47 *l.* 5. *ff. de appell. recip.* 48 Infamia scilicet: & hæc quidem pœna ei tantum imponitur, cujus appellatio non fuit recepta. alias mitius punitur. *l.* 5. *in fin. infr. quorum appell. non recip.* 49 Appellatio in qualibet causa permissa est, *ut hic.* Cujus sententiæ vide viginti novem exceptiones apud Socinum *reg.* 24. 50 *l.* 20. *C. Theod. h. t. criminalibus.* 51 Appellari ab omnibus judicibus tam ordinariis, quam delegatis potest, *ut hinc colligunt & can. omnis. c. ad Romanam* 2 *quæst.* 6. Cujus sententiæ centum viginti exceptiones vide apud Antonium Nicellum *in tract. de concordantiis Glossarum, concordia* 6. Bernardinum de Luco *reg.* 15. Marantam *tract. de ordine judicior. part.* 6. *art.* 2. *n.* 225. Duenazium *reg.* 45. 52 *l.* 18. *C. Theod.* Injuria non fit judici, si ab eo appellatur. 53 *l.* 25. *C. Theod. h. t.* 54 Judex non deferens appellationi punitur. 55 Ab executione sententiæ non appellatur, ideoque judex executioni deferre non cogitur. *l.* 4. *ff. h. t. l.* 5. J. *quorum appellat.* 56 Hodie Judex appellationem non recipiens damnum litis sustinet, & præterea decem libris auri multatur. *Novell.* 126. *c.* 3. 57 Id est, officiali. *l.* 58. *in fin. C. Theod. h. t.*

De bonis vacantibus, & de his, quæ ut indignis auferuntur.

22. Iidem AA. ad Volusianum P. P. post alia.

LAta [1] sententia, quæ [2] pertinet ad bona vacantia, & ad ea, quæ [ut] indignis [3], legibus cogentibus, auferuntur, si quis putaverit provocandum, vox ejus debebit admitti. Dat. 3. Kal. August. ARBITIONE & LOLLIANO CONSS. 355.

De provinciis, ex quibus appellatur ad Præfectum urbis Constantinopolitanæ.

23. Iidem AA. ad Senatum.

CUm appellatio interposita fuerit per [4] Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Hellespontum, insulas etiam, ac Phrygiam salutarem, Europam ac Rhodopen & Hemum [5] montem, Præfecturæ hujus urbis judicium sacrum appellator observet.

De appellatione recipienda, & gestis una cum relatione litigatoribus præstandis.

24. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. salutem [6] dicunt Ordini civitatis Carthaginensis [7].

JUdicibus non solum appellationis suscipiendæ necessitas videtur imposita, verumetiam triginta [8] dierum spatia [ex die sententiæ] definita sunt, intra quæ gesta [9] una cum relatione [10] litigatoribus convenit præstari: Judice & Officio ejus, si statuta fuerint aliqua parte mutilata, multæ subjacentibus. Dat. Prid. Non. Februar. *Mediolan.* Divo JOVIANO & VARRONIANO CONSS. 364.

De multis.

25. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEODOS. AAA. ad Syagrium P. P. post alia.

ET in [11] multis a Judicibus inferendis appellationes jubemus admitti. Dat. 14. Kal. Jul. GRATIANO V. & THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De sententia Discussoris, vel Rationalis.

26. Iidem AAA. ad Pelagium Com. R. P. post alia.

CUm [12] post sententiam Discussoris [13], vel Rationalis fuerit provocatum, ad sinceritatem [14] tuam negotium transferatur: ut si mediocritas [15] negotii, aut longinquitas regionis ad judicium tuum litigatores venire non patiatur, judicio Rectoris [16] provinciæ, quem ipse probaveris, negotium deleges. Datum 15. Kalend. Mart. *Mediolan.* ARCAD. A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

De nominationibus.

27. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Ennodio Proconsuli Africæ post alia.

NOminationes libellis [17], vel edictis factæ citra [18] concilium publicum non valent: de quibus nec appellare necesse est, si solennitas deest. Dat. 17. Kal. Jun. *Mediol.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

De revocatione appellationis.

28. Iidem AA. Nebridio Proconsuli Asiæ.

SI [19] quis libellos appellatorios ingesserit, sciat se habere licentiam arbitrium commutandi [20], & suos libellos recuperandi, ne justæ pœnitudinis [21] humanitas amputetur. Dat. 11. Kalend. August. *Constantinop.* ARCAD. IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De causis criminalibus.

29. Iidem AA. Cæsario [22] P. P.

ADdictos [23] supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli [24] per vim, atque usurpationem vindicare liceat, ac tenere: quibus in causa criminali humanitatis [25] consideratione, si tempora suffragantur, interponendæ provocationis copiam non negamus: ut ibi diligentius examinetur, ubi [26] contra hominis salutem per errorem [27], vel gratiam Cognitoris oppressa putatur esse justitia: ea conditione, ut si Proconsul, vel Comes Orientis, vel [Præfectus] Augustalis, vel Vicarii fuerint cognitores, non tam ad clementiam nostram [28], quam ad Amplissimas [29] potestates sciant esse referendum. Eorum enim de his plenum volumus esse judicium, qui (si ita res est, & crimen exegerit) rectius possint [30] punire damnatos. Dat. 6. Kal. Aug. *Mnizo*, HONORIO, A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De suspectis Judicibus, a quorum sententiis appellare liceat.

30. Iidem AA. Theodoro P. P.

SI [31] quis provocatione interposita suspecti Judicis velit [prolatam] evitare sententiam, in hac voce liberam habeat potestatem: nec timeat contumeliam judiciorum: cum & ab ipsa injuria possit facile provocare: & maxime cum a solo tantum Præfecto [32] prætorio, non sine dispendio causæ provocare permissum sit. Sciant igitur cuncti sibi ab injuriis, & suspectis judicibus, & in capitali [33] supplicio, ac fortunarum dispendio provocationem esse concessam. Datum 7. Id. Jun. *Mediol.* THEODORO V. C. CONS. 399.

De appellatione non suscepta, vel apostolorum copia denegata.

31. Impp. THEOD. & HONOR. AA. ad Asclepiodotum P. P. post alia.

SI [34] appellationem oblatam, in qua vel tuæ amplitudinis, vel Urbicariæ Præfecturæ sacrum auditorium postulatur, judex non [35] susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegaverit: ad deponendam super hac iniquitate querimoniam, necnon etiam conveniendum adversarium ex sententia prolata, juxta antiquum [36] jus anni metas habeat litigator: vel si hujusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum Judicum sacra desideratur auditio, ad hæc eadem facienda sex menses habeat litigator. † Si vero arbiter appellationem suscipere, aut relationem dare contempserit [37], quatuor mensium tempora observantur: ut his, quæ statuimus, actitatis, pareat appellator temporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur. Dat. 3. Kalend. April. *Constantinopoli*, ASCLEPIODOTO, & MARINIANO CONSS. 425.

De appellationibus ad Principem.

32. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Cyro P. P.

PRæcipimus [38] ex appellationibus Spectabilium Judicum, quæ per consultationes nostri numinis disceptationem implorant, non nostram ulterius audientiam expectari; ne nostris occupationibus [39], quibus pro utilitate mundi a singulorum nonnunquam negotiis avocamur, aliena defraudari commoda videantur. Sed si a Proconsulibus, vel Augustali, vel Comite Orientis, vel Vicariis fuerit appellatum: virum [40] illustrem Præfectum prætorio, qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem [41] Quæstorem nostri palatii, sacris judiciis præsidentes, disceptationem jubemus arripere eo ordine, ea observatione, iisdemque temporibus, quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditoriis terminantur: [&] hoc, licet quidam prædictorum Spectabilium judicum jure concesso, ut sacri judices, appellationes acceperint. §. 1. Quod si a Duce [42] fuerit appellatum, si idem & Præses sit, Præfectura [43] necessario tantum jure ordinario in sacro auditorio judicabit. §. 2. In his autem omnibus judiciis, quæ consultationum introduximus loco, vel apostolos [44], vel ea, quæ apud eum gesta sunt, contra cujus sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere, apud viros illustres prædictos Judices, & ea, quæ geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officiis videlicet eorum cum quibus vir illustris Quæstor judicat, exequentibus judicata. §. 3. Hæc si appellatio fuerit oblata Judici, qui non ex delegatione cognoscit: eorum enim sententiis appellatione suspensis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos [45] æstimare, juste, necne fuerit appellatum, qui causas delegaverint judicandas.

§. 4. Huic saluberrimæ legi, illud etiam consultissime credidimus inserendum, ut si privato non illustri uni, pluribusve (ut assolet) nostra serenitas adita delegaverit causam, & ejus, eorumve definitio fuerit appellatione suspensa: vir quidem magnificus Præfectus prætorio, qui in nostro est commitatu, cum viro illustri Quæstore temporali [46] judicet die. Nostri vero libellenses [47], quæ apud arbitros gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducant, & ea, quæ geruntur, excipiant, scribant, scriptaque litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causæ dicantur. §. 5. Sane si illustrium ac magnificorum judicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi, per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea privato homini (id est, non illustri) lite a nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur. Eodem observando & si alter ei conjunctus sit arbiter, qui non illustrem meruit dignitatem. §. 6. Quicquid autem hac lege specialiter [48] non videtur expressum, id veterum legum constitutionumque regulis omnes relictum intelligant.

De sententia lata super statu curialium.

33. Iidem AA. Cyro P. P.

EO casu, quo apparitor Magisteriæ potestatis de curia [49], vel officio cohortali, de statu in provincia patitur controversiam, vel ut tributa, vel functiones debens in provincia detinetur: si sententia Rectoris provinciæ fuerit appellatione suspensa: cum tua sublimitate viro quoque magnifico Magistro militum cognoscente, causæ jubemus merita ponderari: licet Magister militum Rectori provinciæ causam delegaverit perorandam.

1 *l.* 26. *C. Th. h. t.* 2 A sententia lata fisci nomine appellari potest. adde *l.* 19. ꝟ. *h. t.* 3 Vid. ꝟ. *de his quibus ut indignis.* 4 Quibus ex provinciis appelletur ad præfectum urbis. 5 Hæmi montem. vid Cujac. 1. *obs.* 26. 6 *l.* 32 *C. Th. h. t.* 7 Carthaginis, *d. l.* 32. 8 Intra tricesimum diem dantur apostoli *Goth.* Hæc lex canonisata est in *can.* 41. *caus.* 2. *q.* 6. Ans. 9 *l.* 15. *l.* 19. ꝟ. *l.* 32. §. 2. ℑ. *h. t.* *Novell.* 134. *cap.* 3. *Nov.* 126. *c.* 3 *l.* 5. §. 2. ℑ. *de temp. & repar. appell.* 10 Cum sua subscriptione. vid. *Nov.* 126. *cap.* 3. 11 *In Cod. Theod. l.* 38. ita legitur: *In condemnationibus appellationes jubemus admitti*: hoc autem innuit, Ab injusta judicis multa posse appellari. adde *l.* 29. *Cod. Theod. quor. appell.* 12 *l.* 45. *C. Theod. h. t.* 13 *l.* 7. ℑ. *quor appell. l. ult.* ℑ. *de discussorib. lib.* 10. *tit.* 30. 14 A procuratore Cæsaris ad Præfectum prætorio appellatur. 15 Mediocritas negotii, vel regionis intercapedo facit, ut judex appellationis litigantes in suam provinciam ad delegatum aliquem remittat. 16 *Judici provinciæ, d. l.* 45. *Cod. Theod. h. t.* 17 *l.* 53 *Cod. Theod. h. t.* *l.* 54. ℑ. *de decurionib.* 18 Ab electione & nominatione invalida non est necesse appellare. 19 *l.* 56. *Cod. Theod. h. t.* Goth. Hæc lex relata est a Gratian. *caus.* 2. *q.* 6 *can.* 41 Ans. 20 Appellationem revocare licet. adde Mynsing. 10. *obs.* 7. An & protestationem revocare? licet. *c. præsentium.* 2. *de testibus: in* 6. nisi adversarii jam intersit (puta propter impensas vel quid simile) & qui protestationem revocare postulat, impensas non refundat. *cap. cum interposita: extr. de appellat.* Tres alias exceptiones vide apud Socinum *reg.* 327. 21 Pœnitenti parcitur. facit *l.* 4. §. 6. *supr. de hæret. Nov.* 12. *c.* 3. *vers. damus Novell.* 18. *cap.* 8. *vers. Si vero. l.* 11. *ff. de in jus vocando.* 22 *Ad Eutychianum P. P. post alia*, *l.* 57. *Cod. Theod. h. t.* 23 Damnati ad supplicium, per vim eximendi non sunt. *l.* 30. *in fin. infr. h. t. l.* 6. *supr. de episc. aud. l.* 6. *ff. h. t. l.* 57. *Cod. Theod. h. t. & l.* 16. *Cod. Theod. de pœn.* 24 Etiam clerico vel monacho. *l.* 6. *supr. de episcopali audientia.* 25 Pro damnato ad supplicium intra tempus appellare licet. *l.* 6. *ff. de appellat.* 26 Causæ salutis graviorem merentur considerationem. 27 Errori & gratiæ justitia opponitur. 28 Ad principem non appellatur omisso medio. 29 Id est, Præfectum Prætorio, quæstorem sacri palatii. *l.* 32. *in princ. infr. h. t.* 30 Judex appellationis etiam in criminalibus, suam exequitur sententiam. 31 *l.* 58. *C. Theod. h. t.* 32 Vid. *l. un. supr. de sentent. præfect. prætor.* 33 In qualibet causa capitali appellare licet. *l.* 19. ꝟ. *h. t.* 34 *l. pen. Cod. Theod. h. t.* 35 Querela appellationis aut apostolorum denegatorum pro diversitate judicum aliis atque aliis temporibus proponitur. 36 *l.* 5. *in fin. ff. de appellation. recip. vel non.* 37 Hinc colligunt: Statuto jus appellationis prohiberi non posse. vide Wurmser. 1. *practic.* 24. *observ.* 29. 38 Ex Novella Theodosii quæ non extat. Notant nonnulli ad hanc legem, A delegato principis ejusve subdelegato, ad principem appellari. vid Wurmser 1. *practic.* 24. *observ.* 5. 39 Princeps negotiis occupatus provocationis cognitionem aliis committit. 40 *Novell.* 126. vid. Cujac. *ad Novell.* 22. Goth. Adde Rittershus. *in expos. Novell. parte* 10. *cap.* 6 Ans. 41 *l.* 38. *in fin.* ℑ. *h. t. d. Novell.* 126 *in princ.* 42 Hinc, Dacianum judicium, *l.* 38. ℑ. *h. t.* 43 Hodie magister officiorum, *l.* 38. ℑ. *h. t.* 44 *l.* 6. *in fin* ꝟ. *h. t.* 45 *l.* 1. *l.* 3. *ff. quis & a quo appellat.* si pedaneus datus est a magistratu, ad magistratum appellatur: si a Principe ad magistrum officiorum vel præfectum prætorio & quæstorem. *Novell.* 23. *cap.* 4. Hoc interim notandum est, duobus casibus a pedaneis non appellari. *l.* 1. ℑ. *quorum appell. l. un. infr. ne liceat in una eademque causa ter provoc.* 46 Dies temporalis, fatalis. *l.* 2. *l.* 5. §. 1. ℑ. *de temp. appellat. l.* 63. *Cod. Theod. de appellat. l. un. in fin. Cod. Theod. de reparat. appellat.* 47 Dixi ad *l. ult. in fin. princ.* ꝟ. *ubi senatores.* 48 Correctio & mutatio legum non præsumitur: *ut hic, l.* 17. *in fin* ꝟ. *de collat. c. cum expediat.* 29 *de elect. in* 6. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 68. *num.* 30. & *cons.* 72. *num.* 44. Molin. *de usur. num.* 58. Menochium 6. *præsumptionum* 48. 49 De statu curialis vel cohortalis a præside ad Præfectum prætorio & magistrum militum appellatur, etiamsi magister militum causam præsidi delegaverit.

De ſuggeſtionibus, & relationibus.

34. Imp. JUSTINIANUS A. Demoſtheni P. P.

JUbemus, ſi [1] qua ſuggeſtio majoris, vel minoris Judicis ad noſtram referatur clementiam de negotio, quod judicandum ei tradidimus, vel de quo pro ſua juriſdictione [2] judicaverit, petentis a noſtro numine finem eidem imponi negotio, quod ab eo diſceptatum eſt: ſive additum ſit eidem ſuggeſtioni, quid referenti placeat (dum id partibus per ſententiæ ſuæ recitationem manifeſtum non fecit) ſive nihil hujusmodi adjectum ſit, ſed ſimpliciter noſtri numinis reſponſum expectat: non prius cauſam diſcerni, quam per ſacram pragmaticam noſtri numinis juſſionem duo magnifici viri, vel Patricii, vel Conſulares, vel Præfectorii, quos [pro tempore] nos elegerimus, jubeantur adjungi viro illuſtri pro tempore Quæſtori noſtri palatii & una cum eo in ſcriptis relationem diſcernere (ſive præſentibus partibus hoc perſpexerint, ſive abſentibus) & reſponſum relationi dandum ſua ſententia manifeſtare: ut tamen diſpoſitio hujusmodi excellentiſſimorum judicum omnimodo rata ſit: nulli danda licentia contra provocationem eorum proferre ſententiam, vel aliam quamcunque dubitationem introducere. Quam obſervationem non ſolum ſi unus judex ſuggeſtione, vel relatione uſus fuerit, tenere cenſemus: ſed etiamſi duobus, vel amplioribus datis judicibus, in unam ſententiam minime omnes convenerint: ſed diverſas ſuas ſententias unusquisque noſtræ manſuetudini retulerit, vel omnes nos conſuluerint quid decernendum ſit.

De ſententiis Præfectorum prætorio.

35. [3] Imp. [4] JUSTINIANUS. *

JAm trigeſima ſecunda conſtitutione dicente, de omnibus magiſtratibus illuſtribus a quibusdam eſt appellatio, Principem fore appellationis Judicem, præſens conſtitutio inveniens jus certum, quod adverſus ſententiam Præfectorum prætorio appellatio quidem non eſt, retractatio vero eſt: & ſi alius quidem ſit Præfectus, credibile eſt, quia reſcindet, quæ fuerint ab altero judicata: ſi vero idem ipſe fiat Præfectus iterum, is, qui jam ſententiam tulit, contra cujus calculum & ſupplicationes oblatæ ſunt, quia præſumitur pro vetere ſua ſententia dicturus, jubet conſtitutio, ut Quæſtor una audiat cum ipſo iterum aut tertium Præfecto creato, & examinante ſuas in priore magiſtratu dictas ſententias, ſtatuens, ut nulla ſit contra hujusmodi ſententias retractatio.

De ſententiis definitivis, & interlocutionibus.

36. [5] Imp. [6] JUSTINIANUS.

OPortet poſt omnem litem finitam tunc appellationem reddi: neque enim læditur quis, ſi interea facta fuerit interlocutio, quæ illi deneget jus competens, id eſt, vel teſtium productionem, aut relectionem inſtrumenti, poteſt enim in appellatione omnia denudare, ſeu exercere, ne contra medii temporis interlocutionem, data appellatione, mora injiciatur dilationibus, ſæpius in eadem cauſa data appellatione, & examinata, iterum alio capitulo ventilato, & iterum contra etiam ipſum porrecta appellatione. Si vero diæteta eſt is, qui in media interlocutione jus aliquod ipſis denegavit, jubet ſcripto iſtud inſinuent, ut ita in appellatione ſervent ſibi ſuam de hoc allegationem impræjudicatam, ſi vero contra hæc fiat, neque recipiat appellationem judex, & ipſe qui appellavit, pro transgreſſione quinquaginta libras argenti præſtet.

De varietate judicum appellationis pro varietate ſummarum.

37. Idem A. Mennæ P. P.

IN [7] offerendis provocationibus, ex quibus conſultationum more negotium in ſacrum noſtrum palatium introduci ſolebat, hoc addendum eſſe cenſemus: Ut [8] ſi quidem non excedat litis æſtimatio [9] decem [10] librarum auri quantitatem, ex ipſa ſcilicet ſententia judicis decernendam [11], non duobus (ſicut antea) magnificis Judicibus, ſed uni tantummodo diſceptatio negotii deputetur. Sin vero memoratam excedens quantitatem, viginti libris auri terminetur, duobus tradatur [diſceptatio] magnificis judicibus, viris ſcilicet devotis epiſtolaribus cognitionalia certamina excipientibus: ita tamen, ut ſi diſſentiant, virum illuſtrem pro tempore Quæſtorem adhibeant, ut eo dubietatem dirimente finiatur negotium. His videlicet litibus, quarum æſtimatio viginti librarum auri quantitatem excedit, in commune auditorium ſereniſſimorum ſacri noſtri palatii procerum introducendis: ut tamen ſecundum jam ſtatuta [12] liceat quidem non ſolum victo, ſed etiam victori conſultationem ad unum, vel duos judices mittendam, intra biennii [13] tempus ei, vel eis intimare. Poſt exceſſum enim memorati temporis hujusmodi licentiam amputamus. Quæ vero fuerint ab eo, vel eis decreta, nulla provocatione ſuſpendantur. Novas [14] etiam adſertiones a partibus apud eundem, vel eosdem judices addi, ad exemplum conſultationis ad ſacrum noſtrum palatium introducendæ permittimus. Dat. 8. Id. April. *Conſtantinop.* DECIO CONS. 529.

De Duciano judicio.

38. Idem A. Demoſtheni P. P.

SI quando Duciano [15] judicio appellatio fuerit oblata: ſive ab ipſa [16] qualitate judicis, ſive ex divina delegatione viro ſpectabili Duci deſtinata, ſive inter ſpectabiles idem Dux connumeretur, ſive illuſtri dignitate decoretur, ſive etiam majore (cum etiam Magiſteriæ poteſtatis homines, necnon Conſulares ſæpe utilitate publica poſcente ad hujusmodi curam perveniant) nullo diſcrimine habito, non dignitatem, ſed ducatus magiſtratum ſpectari: & appellationem ex quocunque duce pervenientem, non ut antea erat diſpoſitum, ſed apud [17] virum ſublimiſſimum Magiſtrum officiorum, necnon virum excellentiſſimum noſtri palatii Quæſtorem, communi audientia propoſita, in ſacro auditorio more conſultationum, viris devotis epiſtolaribus excipientibus ventilari [ſancimus:] nulla veteris legis in hac cauſa obſervatione cuſtodienda, ſed apud eosdem tantummodo excellentiſſimos judices cauſa trutinanda.

De ſententia oppugnanda, etiam ab adverſario appellatoris. 1. De libellis refutatoriis. Ad l. 37. ſup. h. tit.

39. Idem A. Juliano P. P.

AMpliorem providentiam ſubjectis conferentes, quam forſitan ipſi vigilantes inveniunt, antiquam obſervationem emendamus: cum in appellationum auditoriis, is ſolus poſt ſententiam judicis emendationem meruerat, qui ad provocationis convolaſſet auxilium, altera parte, quæ hoc non feciſſet, ſententiam ſequi (qualiscunque fuiſſet) compellenda. Sancimus itaque, ſi appellator ſemel in judicium venerit, & cauſas appellationis ſuæ propoſuerit, habere licentiam, & adverſarium [18] ejus, ſi quid judicatis opponere maluerit, ſi præſto fuerit, hoc facere, & judiciale mereri præſidium. Sin autem abſens fuerit, nihilominus judicem per ſuum vigorem ejus partes adimplere.

§. 1. In refutatoriis [19] autem libellis, qui ſolent maxime in ſacro auditorio prudentiſſimorum noſtrorum procerum recitari, caveant tam litigatores, quam libellorum dictatores, verboſis [20] uti adſertionibus, & ea, quæ jam perorata ſunt, iterum reſuſcitare: ſed hæc ſola eis inſcribere, quæ compendioſa [21] narratione cauſas provocationis poſſunt explanare, vel aliquid novi continent, vel addere quod derelictum eſt: ſcituri, quod ſi hoc fuerit prætermiſſum, non deerit adverſus libellorum [22] conditores ampliſſimi judicii competens indignatio, quod ſufficiant geſtorum volumina introducta, & virorum ſpectabilium Magiſtrorum ſcriniorum breves omnia apertiſſime oſtendere.

§. 2. Sed enim ſcimus legem noſtram [23] eſſe promulgatam, per quam more conſultationum in cauſis quidem, quæ usque ad decem libras auri extenduntur, unum judicem ſancimus ſupponi: viginti autem duos ſublimiſſimos judices. Sed cum prima quidem facie videbatur, non tantam ſummam excedere: in definitiva [24] autem ſententia apparebat judici, vel judicibus etiam majorem quantitatem debere imponere: non erat eis poſſibile formam, qua erant concluſi, excedere. Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem, ſi hoc ita fuerit ſubſecutum, licere eis, & ampliorem ſummam præfata quantitate, in qua dati ſunt judices, excedere: & non ad modum ſuæ rationis, ſed ad veritatis indaginem ferre ſententiam: ne tanti judices, quaſi vinculis præpediti non poſſint legum veritati, & judiciali vigori per omnia ſatisfacere. Dat. 6. Kalend. April. *Conſtantinop.* LAMPAD. & ORESTE CONSS. 530.

TIT. LXIII.
DE TEMPORIBUS [25] ET REPARATIONIBUS [26] APPELLATIONUM, SEU CONSULTATIONUM.

Tempus exercendæ appellationis interpoſitæ a nominatione ad munera, eſt duorum menſium a tempore ſcientiæ. Bart.

1. Imp. CONSTANTIN. A. ad Criſpinum.

SI [27] quis per abſentiam nominatus [vel ad Duumviratus [28], aliorumque honorum infulas, vel munus aliquod evocatus] ad provocationis auxilium cucurrerit: ex eo die interponendæ appellationis, duorum [29] menſium ſpatia ei computanda ſunt, ex quo contra ſe celebratam nominationem didiciſſe monſtraverit. Nam præſenti, qui factam nominationem cognoverit, & appellare voluerit: ſtatim [30] debent duorum menſium ſpatia computari. Datum 8. Id. Jul. CONSTANTINO A. VI. & CONSTANTIO CC. CONSS. 320.

Si appellatur ab ordinario, ad appellationis proſecutionem inchoandam primum fatale eſt ſex menſium: & dantur alia tria unius menſis pro quolibet. P. de Caſtr.

2. Impp. THEOD. [31] & VALENT. AA. Cyro P. P.

TEmpora [32] fatalium [33] dierum pro ſeculi noſtri [34] beatitudine credimus emendanda, ubique dilationum materias amputantes.

† Et primi quidem fatalis diei tempora poſt appellationem, ſive a viro clariſſimo [35] *Rectore* provinciæ, ſive a *ſpectabili* judice fuerit appellatum, ſex [36] menſium eſſe jubemus. Quod ſi primo fatali die

1 Conſultationibus principes reſpondent, adhibito ſuorum concilio. 2 Ex ordine, *l. 19. ſupr. h. t.* ex qualitate judicis, *l. 38. infr. h. t.* vide Cujac. *ad Novell.* 20. 3 Hanc legem reſtituit Cujac. 12. *obſ.* 3. 4 Interpretatio Contii. 5 Hanc legem reſtituit Cujac. 12. *obſ.* 3. 6 Interpretatio Contii. 7 *Synopſ. Baſil.* 1. *cap.* 103. 8 Si lis, cujus ad conſiſtorium provocatio pertinet, decem libras auri non excedit, unus tantum judex negotium diſceptat: non duo, ut olim: ſi decem libras auri excedit, duo judices definient: quibus epiſtolares duo ſive notarii ſubſervient: qui ſi diſſentient, quæſtorem adhibebunt: ſi viginti libras auri lis excedet, in commune auditorium ſenatorum lis introducetur, ut liceat victo in priore judicio, intra biennium vel uni vel duobus judicibus, vel omnibus ſenatoribus appellationem intimare. Nec ulla appellatione, quæ ab eis decreta fuerint, ſuſpendantur: uti nec factæ apud principem examinationes retractentur. *Synopſ. d. c.* 123. 9 Conteſtatio. 10 Pro varietate ſummarum, de quibus agitur, ad alios atque alios judices appellatur. *Novell.* 23. *cap.* 1. & ſic aliis atque aliis cauſa committitur in conſiſtorio Principis ad quem provocatum eſt. 11 Diſcernendam. 12 *l. unic.* Ꝯ. *de ſentent. præf. præt.* 13 Hodie anni. *l. ult.* §. 2. *infr. tit. prox.* 14 *l. 4.* Ꝯ. *de tempor. & reparat. appellat.* 15 Appellatur a duce ad magiſtrum officiorum, & quæſtorem ſacri palatii. 16 *l. 19. l. 32. §. 1. l. 34.* Ꝯ. *h. t.* 17 Olim apud Præfectum prætorio. *l. 32. §. 4.* Ꝯ. *h. t.* 18 Is qui vicit, hoc eſt, adverſarius ejus qui appellavit, poteſt petere ſententiam reformari. *l. 10. infr. quando provocare.* 19 *l. 6. §. 3. l. 19. ſupr. h. t. l. 1. in fin. ſupr. de relationibus.* 20 Libellorum forma verboſa eſſe non debet. 21 Symmachus in *epiſt. ad Theod. Ego in referendo prolixus eſſe non debui.* 22 Libellus generalis eſſe non debet. facit *l. 7. l. 10. ff. comm. prædior. l. 40. ff. de jure fiſci. l. domum. 5.* Ꝯ. *de rei vindicat. l. verbum. 181. ff. de verb. ſign. l. 2. §. circa. 3. ff. de doli mali & met. except. Nov. de teſtam.* 107. §. *non agitur. cap. cum clamor. 53. extr. de teſtibus. cap. literæ. extr. de dilation.* Dixi in Pandectis practicis civilibus *titul. de edendo.* 23 *l. 37. ſupr. h. t.* 24 Si tempore ſententiæ ſumma reperitur major quam litis initio videbatur, non impeditur judex ſententiam proferre. Creſcente lite creſcit juriſdictio.

25 Dixi ad *L. 49. D. 4. & ad l. ult. §. 4.* Ꝯ. *h. t.* De temporibus appellationum hæc addantur, In propria cauſa biduum: in aliena, triduum olim fuiſſe *l. 1. §. 11. ff. quando appellandum.* Poſtea decem dierum ſpatium a recitatione ſententiæ conſtitutum eſt a Juſtiniano, & ſic Juſtiniani conſtitutione hodie appellandum eſt intra decem dies a recitatione ſententiæ *Nov. 23. cap. 1.* Intra quintum diem libelli appellatorii petebantur Paul. 5. *ſent.* 34. quod a Gratiano tranſcriptum *in c. propter. c. 2. q. 6.* Peragendæ vero appellationi, biennium. *l. ult. §. 2.* Ꝯ. *h. t.* 26 *L. 11. Cod. Theod.* 31. 32. 33. 27 *l. 10. Cod. Theod. de appell.* 28 *l. 19. Cod. Theod. de appell.* 29 Ei qui ad honorem, vel munera nominatur, dantur duo menſes exequendæ appellationis cauſa, *ut hic.* Menſis autem hic non numeratur ex initio Kalendarum, ſed ex numero dierum: id eſt, ut triginta dies habeantur pro uno menſe. *l. 1. Cod. Theod. de decur.* 30 Vid. *l. 2.* Ꝯ. *de decur.* 31 Ex Nov. Theodoſii quæ non extat. 32 *Synopſ. Baſil.* 1. *cap.* 126. 33 Vide *l. 5.* Ꝯ. *h. t.* De fatalibus diebus dixi ad *Novell.* 49. *cap.* 1. 34 Vid. Cujac. 12. *obſ.* 4. 35 De fatalibus ſententiæ litæ ab aliquo clariſſimo vel ſpectabili. 36 Appellare a Præſide vel ſpectabili judice licet intra ſex menſes: ut qui ab eis appellet, ſex menſium diem habeat. *Synop. Baſil.* 9. *tit.* 2. *cap.* 126. Quod ſi nihil præſtiterit intra ſex hoſce menſes, dies alios triginta & unum habeat. Si ceciderit & illo tempore, tertio dies alios triginta & unum habeat, ſi rurſus & illi fuerint elapſi, totidem quarto dies impetret. Quod ſi tot diebus exciderit, tunc intra tres alios menſes principem adeat, & reparationem appellationis petat, qua reparatione conceſſa, præcipitur, ne dies alius ſex menſium ei concedatur, ſed trium duntaxat menſium intervallum, numerandorum ex quo fatalis dies quartus præterit. *ibid. Synopſ.*

lapſus

lapſus [1] eſt appellator, triceſimum primum diem alterum volumus eſſe fatalem. Quod ſi eo [quoque] appellator exciderit: tertium ſimiliter totidem diebus intermiſſis fatalem obſervari decernimus. Quod ſi tertius [2] quoque lapſus fuerit temporalis, quartum etiam fatalem poſt triceſimum primum diem ſimiliter obſervari decernimus. Quod ſi ita contigerit, ut quatuor [3] fatalibus diebus, qui appellavit, exciderit, tunc intra trium aliorum menſium ſpatium a noſtro numine reparationem peti præcipimus: qua petita nec adverſarium decernimus admoneri, nec temporalem diem ad petitionem reparationis numerari, ſed trium menſium ſpatio ex quarto [4] fatali numerando cauſam induci præcipimus, licet ante unum diem reparatio fuerit impetrata, licet allegata in judicio virorum illuſtrium Præfectorum non fuerit. Nec hoc parti nocebit adverſæ: cum non dubius, ſed notus omnibus dies fatalis appareat. Et hoc ſi adverſus viri clariſſimi Rectoris provinciæ, vel ſpectabilium judicum ſententias fuerit appellatum. † Quod ſi ab *Arbitro* [5] in provincia ex delegatione ſacra diſceptante appellatio ſubſequatur: poſt priorem fatalem lapſum tres alii tantum fatales dies ſimiliter (ut ſupra dictum eſt) ſervabuntur, nulla reparatione a noſtro numine poſtulanda: ita, ut nonaginta tribus diebus elapſis, judicata congruæ executioni mandentur. † Sin [6] autem ex ſententia *Prætorianæ* [7] *præfecturæ*, vel *Magiſtri officiorum*, vel *ab alio illuſtri dignitate decorato* arbiter in hac ſacratiſſima civitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionem, vel ſententiam ejus ſubſecuta fuerit: primus quidem fatalis dies duorum menſium, alii vero tres ad ſimilitudinem ſupradictorum fatalium numerentur. † Qui vero delegatum [8] vel a Spectabili judice, ſeu Præſide provinciæ arbitrum appellaverit: primum quidem fatalem diem duorum menſium, tres vero alios ad ſimilitudinem prædictorum fatalium dierum habet. † Illud etiam circa obſervationem fatalium dierum cuſtodiri decernimus, ut ſi forte temporales [9] in feriatos dies quoquo modo inciderint: præcedentes eos dies, ut temporales a litigantibus obſerventur. † Quod ſi quis ſecus ac jura præcipiunt [10], lapſus dies fuerit temporalis, & hoc primò loco vel a præſente adverſario, vel etiam a judice, ſi ſolus litigat appellator, fuerit oppoſitum, probatumque, pro eo habebitur [11] appellator, ac ſi ſententiam quoquo modo non coactus ſuſceperit. Dat. 12. Kal. Maji, VALENT. A. V. & ANATOLIO CONSS. 440.

In AUTHENT. de his qui ingred. ad appell. §. 1. col. 5. tit. 2. al. 11. Novell. 49. in princ.

EI, qui appellat, impertitur annus [12] intra quem ſecundum ſe communiterve cum adverſario litem exequatur, aut ſi juſta cauſa interceſſerit, alius annus indulgeatur: quo transacto lite non completa, rata manet ſententia. Appellatore ceſſante, cum unus menſis ſupereſt ex biennio: licet victori ingredi, ut reus quæratur: quo ſive invento, ſive non, ſuas afferat allegationes, & vel confirmetur, vel reſcindatur ſententia: in omni caſu abſente in expenſis condemnando ſecundum tempora fatalium dierum. Neutro vero occurrente, poſt ſecundum fatalem permanet ſententia rata.

In AUTHENT. de appellat. §. 1. col. 7. tit. 5. al. col. 8. tit. 2. Novell. 93. cap. 1.

SI tamen in medio cauſæ apud Judicem appellationis, vel motæ, vel non motæ aliqui eligantur arbitri [13], & propterea biennium tranſeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occaſionem ad judicem appellationis cauſa revertatur: non lædatur ex curſu temporis, ſed exerceatur, & terminum legitimum ſuſcipiat, etſi decies milies plus quam biennii tempus tranſierit, niſi biennium ceſſerit, poſtquam arbitrium fuerit deſertum.

In AUTHENT. de appellat. & intra quæ temp. §. ad hæc ſancimus. col. 4. tit. 5. al. 2. Novell. 23. cap. 2.

SEd & lis, quæ ſperatur in conſiſtorium Principis [14] inferri; abſque damno moræ maneat intacta, donec ipſe faciat eam introduci, & a proceribus ſecundum morem dirimi.

In AUTHENT. ut ſponſal. larg. §. hoc quoque. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 4.

SI appellatione ſecuta, noviſſimo induciarum die aut pars utraque aut ſolus, qui appellatione uſus eſt, occurrerit, & ſuam præſentiam manifeſtaverit Judici futuro appellationis examinanti negotium, vel ejus conſiliariis, aut his, qui lites intromittunt, & Judex [15] in definitis diebus eum ſuſcipere differat, nullum præjudicium partibus, aut uni earum ex hoc penitus volumus fieri, ſed poſt hoc examinari appellationes hujuſmodi, & legitima ſententia terminari.

Ad appellationem exercendam poſt tempora ſtatuta, non conceduntur alia. Salic.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Appioni P. P.

NEmo [16] arbitretur in poſterum licentiam futuram conſultationibus ultra ſtatuti temporis vivendi [17] ſpatia, neque [18] per oblationem precum, neque per ſacrum reſcriptum ſuper reparatione temporum indulgendum, neque ſub prætextu quodam altero, ſed omnibus incumbendum eſſe vigilanti diligentia, quo provocationes eorum intra ſtatutum tempus introducantur: ita ut [19] etiam geſta in judicio, contra quod provocatum eſt, non prope finem temporis tradantur ſcrinio ſacrarum epiſtolarum; ne præpediatur per aſtutias fatalis rei terminus; ſed aut ſtatim poſtquam appellatum ſit, aut non minus, quam ante dimidiam partem temporis præbeantur ſcrinio, ne (quod per anguſtias [20] contingit temporum) tardus appellationis fautor ſuo diſpendio refutetur.

In cauſa appellationis poteſt utraque pars non allegatum in cauſa principali allegare, & non probatum probare. Cyn.

4. Idem A. Tatiano Magiſtro officiorum.

PEr hanc divinam ſanctionem decernimus, ut licentia quidem pateat in exercendis conſultationibus [21], tam appellatori, quam adverſæ parti novis [22] etiam adſertionibus [23] utendi, vel exceptionibus, quæ non [24] ad novum capitulum pertinent, ſed ex [25] illis oriuntur, & illis conjunctæ ſunt, quæ apud anteriorem judicem noſcuntur propoſitæ. Sed & ſi qua dicta quidem allegatio monſtrabitur, vel inſtrumentum aliquod prolatum, probationes tamen illo quidem deſuerint tempore, verum apud ſacros cognitores ſine procraſtinatione præberi poterunt, id quoque eos admittere, quo exercitatis jam negotiis pleniore ſubveniatur veritatis lumine [26].

Tempus appellationis intimandæ, quod per l. 2. ſup. eod. erat variatum ex diverſitate judicum, hic variatur ex diverſitate locorum. Salic.

5. Idem A. Triboniano Quæſtori ſacri palatii.

CUm anterioribus legibus ex omni provincia ad hunc noſtrum ſacratiſſimum comitatum ſimilis curſus ad appellationes exercendas impertitus eſt, neceſſarium nobis viſum eſt hujuſmodi ſpatiis juſtum imponere libramentum. † Sancimus itaque, ſi [27] quidem ab Ægyptiaco [28], vel Libyco limite, vel Orientali tractu uſque ad utraſque Cilicias numerando, vel [Armeniis gentibus] & omni Illyrico cauſa fuerit more appellationum transmiſſa: primum ſemeſtre ſpatium in antiqua definitione permanere, & nihil penitus neque diminui, neque accreſcere. † Sin autem ex aliis noſtri imperii partibus, ſive Aſianæ, ſive Ponticæ, ſive Thraciæ diœceſeos lis provocatione ſuſpenſa in hanc regiam urbem perveniat: pro ſemeſtri ſpatio trium tantummodo menſium ſpatium eis indulgeri, aliis trium menſium ſpatiis, id eſt, nonaginta & tribus diebus, ſimili modo ſequentibus: ſive ſemeſtre tempus, ſive tres priores menſes, ſecundum locorum definitionem, quam deſignavimus. Sed & aliis tribus menſibus, qui ex reparatione ab [29] aula concedi ſolent, in ſuo robore duraturis & prioribus accedentibus: ut partim annale numeretur, partim novem menſium [ſpatium] conſequatur. §. 1. Et cum antea in fine cujuſcunque temporis unus fatalis dies ex antiquis legibus conſtitutus eſſet, & ſæpe eveniebat, cum multæ ſint occaſiones mortales appellationum, vel ægritudine, vel ſpatii prolixitate, vel per alias cauſas, quas nec dici, nec enumerari facile ſit, eundem diem fatalem non obſervari, & lites expirare, hujuſmodi luctuoſis infelicitatibus patrimonia hominum titubare: propter hoc fortunæ relevantes inſidias, ſancimus non [30] in unum diem fatalem ſtandum eſſe in poſterum: ſed ſive ante quartum diem fatalis luminis, & ipſum fatalem, ſive poſt quinque dies, ex quo ortus fatalis effluxerit, appellator venerit, & litem inſtituendam curaverit, & eam in competens judicium deduxerit, legi videri ſatisfactum: nec ingemiſcat mortuæ cauſæ diſpendio, ſed noſtro gaudeat beneficio: cum nobis cognitum ſit, etiam ex errore calculi dierum, quem officium habuit, ſæpe eſſe cauſas periclitatas: quod in poſterum non fieri ex remedio legis præſentis ſperandum eſt. Eodem beneficio & in omnibus fatalibus aliis, qui vel a pedaneis judicibus, vel ab aliis dantur, quos leges ſuis ſanctionibus enumeraverunt, cuſtodiendo, vel obſervando: ut decem fatales dies pro uno ubique inſtituantur.

§. 2. In [31] his autem caſibus in [32] quibus biennium conſtitutum eſt, quatenus more conſultationum in regia urbe ſub communi audientia florentiſſimorum ſacri noſtri palatii procerum ventilentur, biennii metas unius anni termino coartamus: ut intra eum & geſta colligere, & ea viris devotis epiſtolaribus [33] tradere, & refutatorios [34] libellos (ſi voluerint) offerre, & litem in ſacrum noſtrum conſiſtorium introducere cogantur. Nulli licentia deneganda victrici parti, ſi voluerit, ſecundum quod jam conſtitutum eſt, etiam præmature cauſam inducere: neque annali

1 De ſecundo lapſu, *l. 11. C. Theod.* 23. vid. Cujac. 16. *obſ.* 7. 2 Tertius lapſus. 3 Quatuor fatales dies. 4 Quartum fatale. 5 Notæ dilationes minus nocent. 6 De fatalibus in arbitris delegatis a P. Prætorio, magiſtro officiorum, illuſtribus. 7 Si judex vel a Præfectis, vel a magiſtro officiorum, vel ab alio quodam illuſtrium magiſtratuum in urbe Conſtantinopoli delegatus fuerit, & appellatio contra ejus ſententiam ſubſequuta: ἡ μὲν πρώτη κυρία, primus quidem fatalis dies eſto duorum menſium, cæteri vero tres ad ſimilitudinem ſupradictorum fatalium numerantur. Idem in arbitro delegato. *Synopſ. ibid.* 8 De fatalibus in ſententiis illuſtrium. 9 Appellandi eadem ratio ab arbitro delegato, quæ a delegatis judicibus, de quibus paulo ante dictum eſt. *Synopſ. ibid.* 10 Dixi ad *l.* 32. §. 4. *ff. de appell.* 11 *l. 18. ſupr. de appellat.* 12 Tempus exercendæ & finiendæ appellationis, annuum eſt, niſi impedimentum aliquod ſubſit: tunc enim biennii eſt. *Goth.* Hæc auth. canoniſata eſt *can.* 41. *cauſ.* 2. *q.* 6. Anſ. 13 Si de cauſa appellationis compromittitur, tempora interim non currunt. 14 Si ſtat per principem quominus judicetur, non currunt tempora appellationis, donec princeps conſtituat, quis cognoſcat. 15 Si ſtat per judicem appellationis, non currunt fatalia. 16 Appellationes ad conſiſtorium pertinentes nunquam ultra ſtatutum tempus fiant: ſive quis preces offerat, ſive ſacrum a Principe reſcriptum impetret: non alio denique prætextu. ſed ut omni modo quiſque ſuam provocationem inſinuare ſtudeat: & geſta in illo judicio, contra quod provocavit, vel ſtatim, vel omnino citius dimidio appellationis tempore tradat. Qui hoc tempus præterlabi ſiverit, diſpendio ſuo multabitur. *Synopſ. Baſil.* 9. *tit.* 8. *cap.* 127. 17 *Utendi. Synopſ.* βασιλικῶν, & male: aut ſane non neceſſario. Recte dicitur actio vivere. *Inſtit. de perpet. & temp. act. l.* 1. §. 1. *verſ. nemo. ff. de annali except.* vid. Cujac. 18. *obſ.* 37. 18 9. *Ecl.* 1. *c.* 127. 19 *l.* 24. *ff. de appellat.* 20 Adde *l.* 29. *in fin. ff. de eviction.* 21 In appellationis cauſa produci & probari poſſunt non deducta, vel probata in cauſa principali, *ut hic.* Quid ſi qui appellat, ſciens noluit ea in judicium deducere in cauſa principali? non audietur. Bald. *hic.* Quid ſi judex inquiſitione facta ſententiam tulit? ſententiam ſuam tueri atque defendere non poterit, novarum probationum prætextu. Bald. *hic.* adde alium caſum ex Socino *reg.* 323. 22 *Eclog. d. loco cap.* 128. & *l.* 6. §. 1. *l.* 37. *ſupr. de appellat.* Appellatio a definitiva novis ex cauſis & probationibus defendi poteſt, *ut hic.* Quid ſi probationes non omnino novæ ſint, ſed ex veteribus pendentes? Quid ſi probationes novæ quidem, ſed ſuper alia re ſint? Quid ſi exceptio dilatoria proponatur? Quid ſi probationes a ſciente omiſſæ? aliud dicendum fuerit, ut notat Duenazius *reg.* 48. 23 Adſtructionibus. 24 Appellatio ab interlocutoria ex iiſdem actis defendi debet. ad le *Clement. C. appellantis.* 5. *de appell.* Quid ſi lata contra abſentem? Quid ſi in cauſa principali judex probationes admittere noluit? Quid ſi interlocutoria injuriam, cujus nulla reparatio ſit, contineat? Quid ſi appellatio ex ipſius adverſarii facto deſcendat? appellari poteſt. Socin. *reg.* 22. 25 Appellatio cum exercetur, licentia eſt utrique parti novis adſertionibus, quæ in priori judicio uſurpatæ non ſunt, & exceptionibus utendi, modo ad ipſum caput pertineant, & jam in priore judicio motæ ſint. *Synopſ. Baſil.* 9. *tit.* 1. *cap.* 128. 26 Probatio, veritatis lumen. vid. quæ notavi *ad tit. de probat.* 27 Tempus appellationis inchoandæ, quod per *l.* 2. *ſupr. h. t.* erat varium ex diverſitate judicum, hic variatur ex diverſitate locorum. 28 *Synopſ. d. loco, cap.* 128. *verſ. conſtitutio jubet.* 29 Non ipſo jure de reparatione ab aula concedi ſolita, vide quædam apud Cujacium *cap.* 16. *de præſcript.* 30 Pro quinque fatalibus diebus qui per *l.* 2. *ff. h. t.* introducebantur, hic unus tantum introducitur decem dierum propter labilem hominum memoriam. vel ita: Fatales dies, non ii omnino quibus fatum completur, ſed decem dies fatalem præcedentes, cum ipſo fatali & aliis quinque. Nam fortaſſis in calculo dierum erratur. Igitur ubicunque fatalis diei mentionem invenemus, decem dies præſtabimus. *Synopſ. d. c.* 128. 31 Appellationis cauſa unius anni ſpatio finitur, ut tamen nihilominus altera pars, quæ victrix in provinciali judicio fuit, poteſtatem habeat, ſi quidem velit, etiam citius introducendæ cauſæ, & ita peragendæ, ut etiam abſente parte quæ provocavit, lis decidatur. *Synopſ. d. c.* 128. 32 Ubi olim biennium dabatur ad introducendam appellationem in conſiſtorio principali, per hanc legem datur annus, tam appellatori quam appellato, ſi voluerint cauſam introducere. 33 Epiſtolares, qui cancellarii. *l.* 8. *ff. de adſeſſoribus.* 34 *l. ult.* §. 1. *ff. de appell.*

ſpatio

spatio expectato. §. 3. Si tamen in [1] sacro nostro consistorio lis exordium ceperit, etiam si non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eam concedimus: cum iniquum sit propter occupationes [2] florentissimi ordinis, quas circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire. §. 4. Illud [3] etiam merito addendum huic legi censemus, ut si quis fatali die apud appellationis judicem introductus, sive ex parte una [4] sive cognitionaliter causæ appellationis imponat [5] exordium; deinde relicta ea discedat, & in desidia reliquum tempus permaneat, & annale tempus post inchoatam litem præterierit; victore neque sententiam ad effectum perducere valente, propter litem jam inchoatam, neque jam terminum accipere inveniente, cum appellatoris absentia eam finiri non facile concedat: hujusmodi iniquitatem amputantes, cum adversarius potest etiam minime præsente appellatore [6] litem exercere. Quia hoc speciale privilegium ejus est, qui appellationi examinandæ præsidet, posse & ex una parte causam dirimere: jubemus eundem appellatorem, nisi observaverit judicium, & causam usque ad finem peregerit, sed & si per eum steterit, quo [7] minus omnia litis certamina impleantur, appellatione defraudari, & sententiam contra eum latam in suo robore durare, & ad effectum perduci, tanquam si ab initio minime fuerit provocatum: nisi ipse appellator evidentissimis probationibus [8] possit ostendere, se quidem summa ope nisum, voluisse litem exercere; per [9] judicem autem stetisse, vel aliam inexorabilem causam subsecutam, propter quam hoc facere minime valuit. Tunc etenim aliud ei annale tempus indulgemus, quo effluente, & lite minime finem accipiente, cadere eum de appellatorio juvamine disponimus: cum ei sit apertissima facultas & nostram adire majestatem, & tarditatem [10] judicis in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri. §. 5. Cui consentaneum est, ut & in sententiis omnium amplissimorum Præfectorum prætorio [11] ex divino oraculo retractandis [12] eadem observatio, quæ supra dicta est, post ingressum unius, vel utriusque partis tam propter absentiam personarum, quam propter statuta tempora teneat.

§. 6. Sin autem partes inter se scriptura interveniente pac[t]scendum [13] esse crediderint, nemini parti licere ad provocationis auxilium pervenire, vel ullum fatale [14] observare: eorum pactionem firmam [15] esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis [16] litigantium mitigari. Dat. 15. Kal. Decembr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. LXIV.

QUANDO PROVOCARE NON EST NECESSE [17].

De sententia lata contra res judicatas, a quibus appellatum non est.

1. Imp. ALEXAND. A. Apollinari, & aliis.

Latam [18] sententiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis, quod [19] contra [20] res prius judicatas, a quibus provocatum non est, lata sit. Cujus rei probationem si promptam habetis, etiam citra provocationis adminiculum, quod ita pronunciatum est, sententiæ auctoritatem non obtinebit. PP. 8. Kal. April. ALEX. A. CONS. 223.

De sententia lata contra jus constitutionis, vel contra jus litigatoris.

2. Idem A. Capitaneis.

Si cum inter te & aviam defuncti quæstio de successione esset, judex datus a Præside provinciæ pronunciavit [21] *potuisse* [22] *defunctum etiam minorem quatuordecim annis testamentum facere, ac per hoc aviam potiorem esse:* sententiam ejus contra tam manifesti juris formam datam nullas habere vires palam est: & ideo in hac specie nec provocationis auxilium necessarium fuit. Quod si, cum de ætate quæreretur, implesse defunctum [23] quartum decimum annum, & per hoc, *jure factum testamentum* pronunciavit, nec provocasti, aut post appellationis impletam causam destitisti: rem judicatam retractare non debes.

De Decurionatu, & Duumviratu.

3. Imp. GORDIANUS A. Ingenuo.

Si (ut proponis) suspensa apud Amplissimos judices cognitione provocationis, quam te ob id interposuisse dicis, quod Decurio [24] nominatus esses, ad Duumviratum vocatus es: manifestum est præjudicium futuræ [25] notioni memoratorum Judicum fieri non potuisse.

Si Magistratus dentur judices.

4. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. & VALER. C. Juliano.

Cum magistratus datos Judices, & [26] unum [27] ex his pronunciasse proponas: non videtur appellandi necessitas fuisse, cum sententia jure non teneat.

De multis.

5. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS AAA. Domitiano.

Certa ratione & fine [28] multare Præsides possunt. Quod si aliter, & contra [29] legis statutum modum provinciæ Præses multam vobis irrogaverit: dubium non est, id quod contra [30] jus gestum videtur, firmitatem non tenere, & sine appellatione posse rescindi. PP. Id. Januar. CARO & CARINO CONSS. 283.

De die sententiæ.

6. Iidem AAA. Germano.

Cum non [31] eo die, quo Præses provinciæ præcepit, Judex ab eodem datus pronunciaverit, sed ductis diebus alieniore tempore sententiam dedisse proponatur: ne ambages frustra interpositæ provocationis ulterius negotium protrahant, Præses provinciæ, superstitiosa appellatione submota, ex integro inter vos cognoscet.

De sententiis venalibus.

7. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Nicagoræ.

Venales [32] sententias, quæ in mercedem a corruptis Judicibus [33] proferuntur, etiam citra interpositæ provocationis auxilium jam pridem a divis Principibus infirmas esse decretum est.

De Decurionatu.

8. Iidem AA. Constantino.

Si pater tuus, cum Decurio creareris, non [34] consensit, & decimum quintum annum ætatis agis, aditus Præses provinciæ, si inhabilem [35] te ad eundem Decurionatus honorem esse perspexerit: quando hujusmodi ætati etiam prætermissa appellatione subveniatur, iniquam nominationem removebit.

De vacatione onerum, & munerum veteranis concessa.

9. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

Veteranis [36], qui in legione, vel vexillatione militantes, post vicesima [37] stipendia honestam, vel causariam [38] missionem consequuti sunt; onerum, vel [39] munerum personalium vacationem concessimus. Hujusmodi autem indulgentiæ nostræ tenore remunerantes fidam [40] devotionem militum nostrorum, etiam provocandi necessitatem remisimus.

De condemnatione impensarum omissa.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

Omnem honorem [41] salvum Judicibus reservantes, si quando una pars quasi læsa per definitivam eorum sententiam, provocatione usa fuerit, interdicimus alteri parti, quæ vicit [42], pro hoc tantummodo, quod nihil capere pro sumptibus [43] litis, vel detrimentis, vel minus quam oportuerat, jussa est, provocationem offerre: cum & ipsa decisionem litis recte factam esse confiteatur: Judicibus scilicet, sive florentissimis proceribus sacri nostri palatii, sive his quibus pro minore litium æstimatione consultationes delegantur, (si perspexerint adjuvandum [44] esse victorem sumptuum perceptione) etiam sine provocatione ejus, hoc statuentibus, & justam eorundem sumptuum quantitatem definientibus. Sed nec occasione consultationis introducendæ victori provocare concedimus: cum & priscis legibus liceat ei & sine provocationis auxilio eandem consultationem differente suo adversario introducere: & nos ei nihilominus hoc permittimus, injuriam ex supervacua provocatione judicibus fieri prohibentes. Dat. 7. Id. April. *Constantinop.*, DECIO V. C. CONS. 529.

1 *Nov.* 23. *c.* 2. 2 Tempora quibus jus non redditur in consistorio principis, ipso jure non currunt. 3 *Novell.* 93. 4 *l.* 12. *supr. de legib. l.* 4. *J. de accus. l.* 3. *J. de quæst.* adde *Novell.* 49. *Novell.* 126. Cujac. 4. *obs.* 32. 20. *obs.* 11. 5 Appellationis causa ob omissam in ea litis contestationem non vitiatur, si modo in prima litis instantia contestata lis fuerit. Effectus enim litis contestationis durat post sententiam in causa appellationis, neque per eam extinguitur aut suspenditur. Decius *in cap. per tuas* 58. *Extr. de appell.* Rota *decis.* 107. Guido Papæ *decis.* 58. Bellamera *decis.* 697. Neque distinguitur, pars sit præsens vel absens: ut si non necessaria sit litis contestatio in causa appellationis parte absente, præsente sit necessaria: & ita judicatum in Camera Spirensi refert Mynsing. 1. *observ.* 1. 6 Idque μονομερῶς *Nov.* 49. An appellationis processus vitietur ob omissam litis contestationem, vid. Mynsing. 1. *obs.* 1. 7 Lite non contestata ad sententiam definitivam perveniri non potest, *ut hic*, *Doctores in c. quoniam frequenter* 5. *Extr. ut lite non contestata.* fallit in causa appellationis, nullitatis adnexa appellationi, si actor judicium fugit, si officio judicis cogitur in causa criminali, si judicium non dirigitur adversus tertiam personam, si de libertate obtinenda agitur. *l.* 1. §. 2. *J. de adsertione.* in beneficiorum causis. *c.* 1. *de eo, qui missus in possess.* in 6. vide Socin. *reg.* 239. 8 Desertor excusatur causa cognita. 9 Vide Cujac. *ad Novell.* 49. & 93. 10 Tarditas sive mora judicis in querelam deduci potest. 11 Statuta in causis appellationis, locum habent in causa supplicationis, interpositæ a Præfecto prætorio. 12 Vide *l. pen. supr. de fide instrum.* vide Cujac. *ad Nov.* 82. 13 Juri appellandi potest facto renunciari. *l.* 1. §. 3. *ff. a quibus appellari.* Pactum valet, ut dies fatales non observentur. *Synops. Basil. d. c.* 128. *in fin.* 14 Potest conveniri, ne ullum fatale servetur. 15 Imo est infirma. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 29. *n.* 7. 28. 29. 16 *l.* 43. *ff. de pact. l.* 25. *l.* 27. *ff. de reg. jur. l.* 1. *supr. fin. regundor.*

17 Vid. *L.* 49. *D.* 8. In regno Galliæ hic titulus non servatur: quia necessaria est appellatio, etiam in casibus, ubi sententia est ipso jure nulla. Rebuff. *in proœm.* 1. *const. gloss.* 5. *n.* 90. 18 Sententia si adversus aliam sententiam lata sit, ad eam rescindendam appellatio non est opus. *Synops. ibid. c.* 128. *in fin.* 19 Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *infr. h. t.* 20 Una & eadem res non admittit contrarias sententias, id est, contra sententiam quæ in rem judicatam transiit, provocari non potest: & si pronunciatum fuerit, appellare non erit necesse. 29. *Ecl.* 1. *c.* 128. *in fin.* vide Oldend. *cap.* 21. *de sent. si contra rem judicatam iterum pronuncietur.* 21 Sententia contra jus expresse lata, ipso jure non valet, *ut hic*, & *l. si expressim.* 19. *ff. de appellat.* Cujus sententiæ sedecim exceptiones vide apud Socin. *reg.* 354. 22 Jure scil. & male, cum id contra leges sit. *l.* 5. *J. h. t. l.* 19. *ff. de appell. l.* 1. §. 2. *ff. quæ sent. sine appell.* Error juris in sententia expressus sententiam vitiat, facti non vitiat, ideoque appellandum est, vide Wurmser. 1. *pract.* 22. *c.* 12. 23 *l.* 5. *ff. qui testam.* 24 Causa præjudicialis impedit electionem ad munera. vid. *Nov.* 134. *c.* 3. adde *l.* 7. §. 1 *ff. de decurionib.* 25 Suspenso genere, suspenditur quælibet ejus species. 26 Sententia ab uno ex pluribus delegatis lata, non valet, & nulla est. Quid si potestas ea facta est ipsis delegatis, ut alter sine altero posset judicare? Quid si qui sententiam non tulit, juret sibi non liquere? valere sententiam ab uno latam refert Socin. *reg.* 355. 27 Tantum sine aliis. Pluribus simul delegatis, sententia non valet ab uno tantum lata. *l.* 39. *ff. de re judic.* vide Oldendorp. *c.* 12. *de sentent.* 28 Judex ultra modum suæ jurisdictionis multare non potest *l.* 20. *ff. de jurisd.* v. §. *de modo multarum* Oldendorp. *c.* 29. *de sentent.* 29 *l.* 2. *supr. h. t.* 30 Quod contra jus geritur, firmitatem non habet *c.* 64 & 82. *de reg. jur. in* 6. 31 Non valet sententia lata per judicem delegatum extra delegationis tempus, *ut hic*, nisi consensu partium dies prorogatus fuerit. *l.* 2. § 2. *ff. de judic.* 32 Venalis sententia ipso jure nulla. vid. Old. *c.* 7. *de sent. & re jud. l. ult.* §. *de pæna jud. qui male.* *l.* 15. *in fin. ff. de judic.* Quid si arbitraria sit sententia, hoc est, a compromissario lata? Quid si ab uno ex pluribus judicibus pecunia corrupto lata? valet. Socinus *reg.* 356. 33 Quid si arbitro? paulo ante dixi. 34 *l.* 1. *supr. ne filius pro patre. l.* 1. *supr. quod cum eo qui in aliena.* 35 Minor ætate, vocatus ad decurionatum tutus est ipso jure sine appellatione: maxime si pater non consentit. *l.* 6. §. 1. *l.* 11. *ff. de decurionibus. l.* 2. *ff. de vacat. & excusat. mun. l.* 8. *ff. de muneribus. l.* 2. *in fin. ff. de jure immunit. l.* 2. *in fin. ff. de regulis jur.* 36 Veteranus habens immunitatem, vocatus ad munera personalia, non tenetur appellare. vid. *l. ult. J. de veteran.* adde *l.* 2. *J. de re milit. l.* 8. § 5. 6. *ff. de excusat. tut. l. ult. J. de his qui non implet. stipendiis* Tacit. 1. Suidas 2. vide Cujac. 9. *obs.* 35. 37 Vicesima stipendia militum de quibus vide quæ scripsi ad *l.* 2. *J. de re milit.* 38 *l.* 2. §. 2 *ff. de his qui notantur.* 39 *Et*, Haloander. 40 Fida devotio militum. 41 Honor judici præstandus. 42 Victor, victo appellante, necesse non habet & ipse appellare: ob hanc unam causam, quod videlicet nulla, vel minor expensarum litis, & detrimentorum ratio habita sit, quoniam hoc sententia judicis, ad quem victus appellavit, suppleri potest. 43 *supr. de fructibus & litium expensis.* 44 Judici appellationis data licentia est, appellantem in sumptus non condemnatum, condemnandi. *l.* 39. *vers. sancimus. supr. de appellat.*

TIT.

TIT. LXV.

QUORUM APPELLATIONES NON [1] RECIPIUNTUR [2].

De absente per contumaciam.

1. Imp. ANTONINUS A. Sabino.

EJus, qui per contumaciam [3] absens, cum [ad] agendam causam vocatus esset, condemnatus est negotio prius summatim perscrutato, appellatio recipi non potest. PP. Non. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De criminibus.

2. Impp. CONSTANTIUS, & CONSTANS AA. ad Hierocliem Consularem Syriæ Cœles.

OBservare [4] curabis, Ne quis homicidarum, veneficorum, maleficorum [5], adulterorum, itemque [eorum, qui manifestam violentiam commiserunt,] argumentis [6] convictus, [7] testibus superatus, voce etiam propria vitium scelusque confessus [8] audiatur appellans. Sicut enim hoc observari dispofuimus; ita æquum est testibus productis, instrumentisque prolatis, aliisque argumentis præstitis, si sententia contra eum lata sit, & ipse, qui condemnatus est, aut minime voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum territus, contra se aliquid dixerit, provocandi licentiam ei non denegari. Dat. 5. Idib. Decemb. LEONTIO & SALUSTIO CONSS. 344.

De officialibus.

3. Impp. VALENTINIANUS & VALENS AA. ad Modestum P. P.

NUlli [9] Officialium *a sententia proprii judicis* provocatio tribuatur: nisi [10] in tantum negotio, quod ratione civili super patrimonio forte apud proprium Judicem inchoaverit: scilicet ut in eo tantum negotio a sententia ejus, cui paret, Judicis, quisquis velit Officialis appellet: quod per procuratorem etiam [11] persequi jure tribuitur. Dat. 4. Id. Jun. *Cyzici*, VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De causa fisci, vel principis.

4. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS, & GRATIANUS, AAA. ad Olybrium P. V.

ABstinendum [12] prorsus [ab] appellatione sancimus, quoties fiscalis [13] calculi satisfactio postulatur, aut tributariæ functionis solenne munus exposcitur, aut publici, vel etiam privati (dummodo evidentis atque convicti [14]) redhibitio debiti flagitatur: [ut] necessario in contumacem [15] vigor judiciarius excitetur. PP. Romæ, 15. Kalend. Septembr. VALENTINIANO & VALENTE II. AA. CONSS. 368.

De executione sententiæ.

5. Imppp. VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS, AAA. ad Thalassium Proconsulem Africæ.

AB [16] executione appellari non posse, satis & jure & constitutionibus cautum est: nisi forte executor sententiæ modum judicationis excedat. A quo si fuerit appellatum, executione suspensa decernendum putamus, ut si res mobilis [17] est, ad quam restituendam executoris opera fuerit indulta: appellatione suscepta, possessori res eadem detrahatur, & [sequestro [18]] idoneo collocetur reddenda ei parti, pro qua facer cognitor judicaverit. † Quod si de possessione, vel de fundis executio [cessaverit,] & eam suspenderit provocatio, fructus omnes, qui tempore interpositæ provocationis capti, vel postea nati erunt, in deposito [19] collocentur, jure fundi penes eum, qui appellaverit, constituto. † Sciant autem provocatores, se vel ab executione appellantes, vel ab articulo [20], si eos perperam [21] intentionem cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta [22] librarum argenti animadversione multandos. Dat. 3. Kalend. Febr. *Trev.* VALENTE VI. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 378.

De testamentis aperiendis, & de heredibus in possessionem mittendis.

6. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Hypatium P. V.

QUisquis [23] ne voluntas defuncti [24] testamento scripta referetur [25], vel ne hi, quos scriptos patuerit heredes [26], [in possessionem [27] mittantur,] ausus fuerit provocare, interpositamque appellationem is, cujus de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit, viginti librarum argenti [28] multa, & litigatorem, qui tam importune [29] appellaverit, & judicem, qui tam ignavam [30] conniventiam [31] adhibuerit, involvat. Datum Non. April. *Trev.* AUSONIO & OLYBRIO CONSS. 379.

De Discussore & Rationali.

7. Iidem AA. & ARCAD. ad Pelagium Comitem rerum privatarum.

ANte [32] sententiæ tempus, & ordinem [33] eventus, nec [34] a Discussore [35], nec a Rationali appellari liceat. Dat. 15. Kal. Mart. *Mediol.* ARCAD. A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

De publico debitore.

8. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. Comiti rerum privatarum.

ET [36] publicarum necessitatum, & privati ærarii deposcit utilitas, ne commoda, quæ domui nostræ debentur, callidis debitorum [37] artibus differantur. Quamobrem appellatione eorum rejecta, qui aperte manifesteque convicti sunt: hoc observari præcepti hujus auctoritate censemus, ut ei quem constiterit esse publicum [38] debitorem, appellationis beneficium denegetur. Dat. 3. [39] August. *Med.* ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

TIT. LXVI.

SI PENDENTE [40] APPELLATIONE MORS [41] INTERVENERIT.

Instantia causæ appellationis transit ad heredem. Bart.

1. Imp. ALEXAND. A. Juliano.

ETiam post mortem ejus, qui [42] appellavit, necesse est heredibus ejus, vel reddere causam provocationis, vel statutis acquiescere. PP. 3. Non. Decembr. ALEXAND. CONS. 223.

2. Idem A. Marcellinæ.

EJus, qui requirendus [43] annotatus appellavit, & ante actam causam mortuus est, bona [44] ad successorem pertinere, Parentibus meis placuit. PP. 3. Non. Decembr. ALEX. CONS. 223.

Expressa ademptio bonorum morte appellantis non perimitur: secus in tacita. Bald.

3. Idem A. Ulpio.

SI is, qui ademptis bonis in exilium datus est, appellaverit, ac pendente provocatione defunctus est: quamvis crimen in persona ejus evanuerit, tamen causam bonorum agi oportet. Nam multum [45] interest, utrum capitalis pœna irrogata bona reo quoque adimat, quo casu morte ejus extincto crimine, nulla quæstio superesse potest: an vero non ex damnatione [capitis,] sed speciali Præsidis sententia bona auferantur: tunc etenim subducto reo, sola capitis causa perimitur, bonorum remanente quæstione. PP. 6. Id. Mart. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

Causa appellationis interpositæ a muneris nominatione morte appellantis expirat. Paul. de Castr.

4. Imp. GORDIANUS A. Alexandro.

SI pater tuus ad Decurionatum [46] evocatus appellationem interposuit, eaque pendente concessit in fatum, honoris ejus quæstio morte finita est.

Licet moriatur ancilla petita cum peculio: durat tamen causa appellationis propter peculium. Paul. de Castr.

5. Idem A. Felici.

QUamvis ancilla [47], de cujus dominio disceptabatur, & a Rectore provinciæ contra te jus dictatum fuerat, in fatum concesserit:

1 *L.* 11. *C. Theodos.* 36. dixi *L.* 49. *D.* 5. 2 Hic titulus rarius in Gallia servatur: cum omni appellationi, propter superioris reverentiam, deferatur: nisi sententia, ex constitutione regia executioni mandari possit, non obstante provocatione. *gloss.* §. 1. *versic. injusta. de frivolis appellat. in Pragmat.* Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 3. *num.* 99. Bugnon. *in legibus abrogat. duobus locis.* 3 Contumax non auditur appellans *l.* 4. *in fin.* J. *l.* 13. §. 2. C. *de judiciis Novell.* 82. *cap.* 5. *in fin.* 4 *L.* 7. *Cod. Theod. h. t.* 5 Legem hanc repetit Ludovicus Carrerius. Vide Guterium 3. *part. resol. c.* 8. *n.* 5. & Menchacam *illustr. controvers. c.* 41. Mod. 6 Convincendorum reorum tres modi, argumenta, testes, confessio. 7 Convictus & sponte confessus non appellat. Convictus non confessus: aut confessus quidem, sed vi tormentorum appellat. *l.* 244. *ff. de verb. significat.* 8 Confessus non appellat. *Goth.* Vide Zanger. *de Tortur. reorum cap.* 5. *num.* 72. Estque hæc lex canonizata *can.* 41. *caus.* 2. *q.* 6. Ans. Usum hujus l. vid. apud Grœneweg. *de legib. abrogat. hic.* S. L. 9 *l.* 17. *C. Th. h. t.* 10 Officialis delicti in officio suo commissi a suo judice condemnatus non appellat, *ut hic.* Quid si in causa rei suæ sive patrimonii sui damnatus sit? potest appellare *ut hic.* 11 Adde *l.* 2. C. *de procurat. l.* 10. C. *de appellat.* vide *l.* 1. *ff. an per alium causæ appellat.* 12 *l.* 19. *C. Theod. h. t.* 13 In causa fiscali condemnatus non appellat. adde *l.* 8. *in fin.* J. *h. t.* 14 Convictus non est qui negat, nisi contrarium probetur. v. Mynsing. 4. *obs.* 50. 15 *l.* 1. C. *h. t.* 16 Ab executione & executore, nisi modum excedat, non appellatur. *l.* 25. *C. Th. h. t.* Symmachus 1. *epist.* 25. *l.* 21. C. *de appell. l. ab executore* 4. *ff. de appell.* vide Roland. a Valle 1. *cons.* 43. *n.* 5. Wurmſ. 1. *pract.* 24. *c.* 10. adde quæ dixi ad *l.* 2. C. *de episc. audient.* Quid si executionis ipsius injuria reparari non potest, nisi appelletur? Quid si non executio, sed interlocutoria sit, quæ vim definitivæ habeat? Quid si nulla definitiva post speretur? Quid si judex ab interlocutoria appellari permittat? Quid si pronunciatio de exequendo nuda sit? appellari posse notat Socin. *reg.* 26. 17 In executionibus, res mobilis (si ab executoris injuria appellatur) non traditur actori, sed apud tertium deponitur: immobilis vero fructus sequestrantur. 18 Dixi C. de sequestratione. 19 Ἐν μέσῳ τῷ δικάσῃ Græci: his adde *l. ult.* C. *quibus ad libert. proclam.* v. Cujac. 12. *observ.* 6. Paul. 5. *sentent.* 35. §. 1. si possessor condemnatus appellaverit, fructus sequestrantur. Symmachus in epistolis, *Constitutionis memor sequestravi mobilia, fructusque percepti, ne arctarentur indebitis.* Quid si petitor sive actor appellaverit? non ita fit, nisi fructus populentur ab adversario. *l. Imperatores.* 21. §. *ult. ff. de appellationib.* 20 Id est, interlocutione. Jure canonico a quacunque interlocutione ex causa appellari potest. *can. Non ita* 2. *q.* 6. eoque jure utimur. 21 Pœna injusti appellatoris quinquaginta argenti libræ *l.* 10. *l.* 25. *C. Theod. l.* 6. §. 4. C. *de appellat.* adde Wurmſ. 1. *pract.* 24. *c.* 24. 22 *d. l.* 10. *d. l.* 25. 23 Appellari non potest ab iniquo statuto, licet a sententia dicta ex hujusmodi statuto appellare liceat. Bald. *hic*, & *in cap. cessante. extr. de appellat.* Soc. *reg.* 20. 24 *Diem functi*, *l.* 26. *Cod. Theod. h. t.* 25 *l.* 26. *C. Theod. h. t. ne testamentum referetur & aperiatur*, *l. ult. ff. de appell. recip.* 26 *Edictis per D. Adrianum conditis beneficium consequuntur, ausus fuerit &c.* & ita scriptum est in *d. l.* 26. de hoc edicto vide *l.* 2. C. *de edicto D. Had. l. ult.* C. *de edict.* 27 Ne scriptus heres in possessionem mittatur, non appellatur: & punitur tam appellans, quam appellationi deferens. vide *l. unic.* J. *si de momentanea possessione.* vide Wurmſ. 1. *pract.* 24. *cap.* 12. 28 *Auri*, *d. l.* 26. 29 *Importuna appellatio*, *ut hic*, *callida*, *l. ult.* J. *h. t. moratoria*, *l.* 1. *C. Theod. h. t. superstitiosa*, *l.* 42. *C. Theod. de appellat.* 30 *Ignave*, *d. l.* 26. 31 *Conibentiam*, *d. l.* 26. 32 *Ante certum sententiæ &c. l.* 29. *Cod. Theod. h. t.* περὶ ἀποφάσεως. 9. *Ecl.* 1. *c.* 78. adde *l.* 6. §. 3. C. *de appellat.* vide Mynsing. 4. *obs.* 43. 33 Appellari a sententia interlocutoria jure civili non posse hinc colligunt, ut ex *l. ante.* 2. *ff. de appell. recipiendis*, nisi appelletur a carcere vel a quæstione, vel ab excommunicatione, vel a cæteris denique omnibus quæ citra appellationem reparari non possunt, aut sane nonnisi difficulter reparari possunt. Idem censent, quoties interlocutoria ad negotium principale & substantiam negotii refertur: aut si judex actorum copiam deneget. *l.* 2. C. *ut lite pendente.* Idem etiam putant, si excusatio tutoris sententia rejecta fuerit. *l.* 1. §. *si quis tutor.* 1. *ff. quando appellandum*: ut & si sententia super legitimatione personæ lata: si judex fidejussorem idoneum esse pronunciavit. *l. arbitro.* 9. *ff. qui satisdare*, si minori sine curatore solvi jubeat. *l. aut prætor.* 7. §. 2. *vers. permittitur. ff. de minorib.* aut probationes admittat vel deneget; si interlocutoria executionem mereatur: si sententia lata in causa momentaneæ possessionis sit. Bart. *hic.* vide Duenazium *reg.* 54. 34 Imo licet ab interlocutoria appellare. *l.* 2. *ff. de appell. recip.* Goth. Et jure Canonico ante definitivam permittitur appellatio. *cap. ut debitas* 59. & *cap. cum causam* 62. & *seq. extr. de appell.* Adde Concil. Trident. *sess.* 24. *cap.* 20. & *sess.* 13. *cap.* 1. *De Reformatione* Ans. 35 *l.* 26. *supr. de appell.* vide *l. un.* J. *de discussoribus. lib.* 10. *tit.* 30. 36 *l.* 32. *C. Theod. h. t.* 37 Publicus debitor, manifeste convictus non appellat. 38 Adde *l.* 4. C. *h. t.* 39 *Dat.* 4. *Id. Aug. C. Theod.*

40 *l.* 11. *C. Th.* 35. Dixi ad *L.* 49. *D.* 13. *l.* 2. *ff. quæ sent. sine appellat.* 41 Ejus qui appellavit, scil. vel ejus contra quem appellatum, vel hominis controversi. 42 Omnis instantia appellationis transit ad appellatoris heredes. Appellans tenetur heredes appellati citare: at non e contra. vid. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *num.* 97. 43 Adnotatio inter reos non est condemnatio: & tamen ab ea appellatur. vid. *l.* 6. J. *de accusat.* 44 Bona adnotati inter reos mortui pendente appellatione transeunt ad heredem defuncti, non ad fiscum. 45 Mortui pendente appellatione crimen morte extinguitur. An & quæstio bonorum ejus? utique: nisi nominatim bona ei fuerint adempta. Expressa ademptio bonorum morte appellantis non perimitur, secus si tacita. adde *l. ult.* J. *si reus vel accusator mortuus fuerit. l. unic. ff. si pendente appellat. l.* 9. *in fin. ff. de jure fisci.* 46 Causa appellationis interpositæ honore, vel munere delato, morte finitur. 47 Mortua ancilla pendente appellatione, licet quæstio proprietatis ejus evanuerit, durat tamen lis propter peculium, *ut hic*, ut & fructus, & partus & stipulationes de evictione. *l.* 16. *ff. de rei vind.* adde *l.* 3. C. *ne de statu defunct.*

tamen eum appellationem super ea re interpositam fuisse, & in numero [1] cognitionum pendere proponas, ea provocatio suo ordine [2] propter peculium ancillæ audiri debet.

Ultra tempus, quod datur ad prosequendam appellationem, dantur heredi appellantis quatuor menses. Paul. de Castr.

6. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum Præf. urbi post alia.

SI [3] unus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione [4] defunctus sit, non residuum tantum temporis heredes ejus habeant, sed etiam alios quatuor [5] menses. Sin autem ad deliberationem hereditatis certum tempus indulgetur, post lapsum ejus temporis quatuor [6] mensium numerabitur [spatium:] ne ignorantes negotium, vel etiam super adeunda hereditate dubitantes, priusquam aliquod commodum sentiant, damnis affici compellantur. PP. 13. Kalend. Jun. *Sirmii*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. CC. CONSS. 321.

TIT. LXVII.

DE HIS, QUI PER [7] METUM JUDICIS NON APPELLARUNT.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Dorophani.

SI contra te jure pronunciatum est, nec appellationis auxilium imploratum est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro [8] enim comitatu nostro timere nihil potuisti. S. 15. Kal. Jun. *Philippopoli*, AA. CONSS.

Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur sententiæ acquiescere. Paul. de Castr.

2. Imp. JULIANUS A. Geminiano [9].

HIs [10], qui tempore competenti non appellant, redintegrandæ audientiæ facultas denegetur. Omnes igitur, qui contra Præfectos urbi, [Magistros officiorum,] vel Magistros militum, seu Proconsules, seu Comites [11], seu Præfectos Orientis, [seu Vicarios Augustales,] vel alium judicem sub [12] specie formidinis provocationem non arbitrantur interponendam, a revocanda lite repellantur [13]. † Qui vero vim sustinuerunt, contestatione [14] publice proposita, intra dies videlicet legitimos, quibus appellari [15] licet, causas appellationis evidenti affirmatione distinguant: ut hoc facto tanquam interposita appellatione iisdem æquitatis adminicula tribuantur. Emissa 15. Kal. Jul. [16] MAMERTINO & NEVITA CONSS. 362.

TIT. LXVIII.

SI UNUS EX PLURIBUS APPELLAVERIT [17].

Ubi est defensio communis, & eadem ratio vincendi, appellatio unius omnibus prodest, sed restitutio minoris non suffragatur majori. Bald.

1. Imp. ALEX. A. Licinio.

SI Judici probatum fuerit, unam [18] eandemque condemnationem eorum quoque, quorum appellatio justa pronunciata est, fuisse, nec diversitate factorum separationem accipere, emolumentum victoriæ secundum ea, quæ [sæpe] constituta sunt, ad te quoque, [qui nec provocasti] pertinere non ignorabit. PP. 14. Kal. Septembr. 2. *

2. Idem A. Sereno.

SI in una [19] eademque causa unus appellaverit, ejusque justa appellatio pronunciata est: ei quoque prodest [20], qui non appellaverit. Quod si ætatis auxilio unus contra sententiam restitutionem impetraverit, majori, qui suo jure non appellaverit, hoc rescriptum non prodest.

TIT. LXIX.

SI DE MOMENTANEA [21] POSSESSIONE FUERIT APPELLATUM [22].

Sententia lata in possessorio etiam appellatione interposita, statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, ut quæstio proprietatis integra servetur. Bald.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Eusignium P. P.

CUm [23] de possessione [24], & [ejus] momento causa dicitur, etsi [25] appellatio interposita fuerit, tamen lata sententia sortitur effectum. Ita tamen possessionis reformationem [26] fieri oportet, ut integra omnis proprietatis causa servetur. Dat. 14. Kal. Decemb. *Mediolan.* HONOR. N. P. & EVODIO, CONSS. 386.

TIT. LXX.

NE LICEAT IN UNA EADEMQUE CAUSA TERTIO [27] PROVOCARE [28], VEL POST DUAS [29] SENTENTIAS JUDICUM, QUAS DEFINITIO PRÆFECTORUM ROBORAVERIT, EAS RETRACTARE.

Qui succubuit in duplici appellatione, non potest tertio appellare super eisdem articulis, & etiam supplicare. Bart.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis in quacunque lite iterum provocaverit, non liceat ei tertio [30] in eadem lite super iisdem capitulis provocatione uti, vel sententias excellentissimorum Præfectorum prætorio retractare [31]: licentia danda litigatoribus, arbitro dato, ipsius audientiam qui [32] eum dedit, ante [33] litem contestatam invocare: & hujusmodi petitione minime provocationis vim obtinente.

TIT. LXXI.

QUI [34] BONIS [35] CEDERE [36] POSSUNT.

De effectu cessionis.

1. Imp. ALEX. A. Irenæo.

QUi bonis cesserint, nisi [37] solidum creditor receperit, non sunt liberati. In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodest, ne judicati detrahantur in carcerem [38]. PP. 12. Kal. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De eo, qui solvere paratus est.

2. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Abascanto.

SI quantitatem, quam licet Reipublicæ condemnatus debebas, inferre paratus es: frustra vereris, ne [39] verbum [40] *bonorum cessionis* temere a te prolatum, privare te necdum [41] distractis [42] facultatibus, juris rationibus possit. PP. 13. Kalend. Februar. PHILIPPO A. & TITIANO [43] CONSS. 246.

Si pater bonis cesserit.

3. Impp. VALERIANUS, & GALLIENUS, & VALERIANUS, Nobilissimus Cæsar AA. Juliano Lenissæ.

SI pater [44] tuus bonis cessit propter onera civilia [45], ipsius facultates oportet inquiri: non patrimonium, quod tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari. Quod ut fiat, implorare æquitatem Præsidis debes.

De provinciis & de effectu cessionis.

4. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Chiloni.

LEgis Juliæ [46] de bonis cedendis beneficium, constitutionibus Divorum nostrorum Parentum ad provincias porrectum esse, ut cessio bonorum admittatur, notum est: non tamen creditoribus sua [47] auctoritate dividere hæc bona, & jure dominii detinere; sed venditionis [48] remedio, quatenus [49] substantia patitur, indemnitati suæ consulere permissum est. Cum itaque contra juris rationem res ju-

---

1 In numero cognitionum pendet appellatio, nondum re judicata ex appellatione: quemadmodum & *rei* ipsi *pendere* dicuntur nondum crimine liberati. 2 Id est, servato ordine introductionum. 3 Appellantium uno defuncto, heredes ejus quatuor alios menses habent. Nam de hereditate adeunda deliberare possunt, ac deinceps, vel accipere & exercere appellationem, vel non accipere, *ut hic. Synops. Basil. 9. tit. 1. cap.* 148. 4 *l. 5. supr. de appellat.* 5 Vid. *l. 29. ff. de re jud.* 6 Ultra tempus concessum appellanti ad exercendam appellationem, heres ejus quatuor menses habet, qui non currunt ex morte defuncti: sed ex quo finitum est tempus heredi deliberandi causa datum, vide omnino ad hanc constitutionem Cujac. *c. 16. de præscript. vers. Quintum est, ubi de temporib. exequendæ & agendæ appellationis.*

7 *L. 11. C. Theod. 34. propter*, Hal. 8 Ubi princeps, ibi securitas: ibi etiam cessat justi timoris præsumptio. *l. ult. supr. quod metus causa.* 9 *Ad Germanianum, l. 30. C. Theod. de appellat.* 10 *l. 30. C. Theod. de appellat.* 11 Metathesis, ita legendum est, Comites Orientis, seu præfectos Augustales, seu vicarios vel alium judicem. *d. l.* 30. vid. Cuj. 8. *obs.* 21. 12 Qui vano timore non appellat, sententiæ videtur acquiescere. 13 Adde *ex d. l. 30. Nobis enim moderantibus rempublicam, nullus audebit judex provocationis perfugium jurgantibus denegare.* 14 Qui justo metu ductus non appellat, intra tempora appellationis coram notario protestari debet, per se non stare quominus appellet. Hujusmodi protestatio vim habet appellationis legitimæ. vide Mynsing. 4. *observ.* 44. 45. 15 *Appellare*, *d. l.* 30. 16 *Jun d. l.* 30.

17 Et obtinuerit in causa appellationis, ejus victoria correo prodest. 18 *l. 2. J. h. t. l. 10. §. 2. ff. de appellat. l. 1. supr. de divers. rescript.* 19 *l. 1. supr. h. t.* Goth. Totum hunc & seq. tit. Gratianus refert in *can. 41. caus. 2. q. 6.* Ans. 20 In Gallia non prodest. Nam quilibet tenetur appellare. vid. Rebuff. *in proœmio constit. gloss. 5. num.* 98.

21 *Momentaria*, Hal. *si de momento fuerit appellatum, L. 11. C. Theod.* 37. Momentum est celeris reformatio, & restitutio possessionis per vim, aut alio modo ablatæ, aut interpellatæ. vid. Isid. 5. *Etymol.* adde *l. 8. J. unde vi.* 22 Possuntne judices de causa proprietatis & possessionis simul cognoscere? possunt, si casus ita tulerit, non tamen coguntur. vid. Cujac. 2. *observ.* 35. 23 *l. un. C. Th. h. t.* 24 Mitti in possessionem si quis velit, contradictorem in jus vocare cogitur: qui si compareat, & missionis tempore expulsus non appellaverit, ad contradicendum postea non admittitur, *ut hic.* de quo vide Socinum *reg.* 163. 25 Ita celeris est momenti reformatio, *l. 14. J. de agricolis, & censit. lib. 11. tit.* 47. ut appellatione retardari non possit. Symmachus 1. *epist.* In causis quibus momenti reformatio postulatur, appellationes recipi non oportet. A sententia, quæ causam possessionis dirimit, non licet appellare: ne quod beneficio celeritatis inventum est, subdatur injuriis tarditatis. *l. 22. Cod. Theod. quorum appellationes.* Hodie jure canonico appellari potest a possessione *cap. cum ad sedem. 15. Extr. de restit. spoliat.* vid. Wurmserum 1. *practic.* 24. *obs* 12. Sic appellare licet a causa momentaneæ possessionis, ubi notoria est injustitia: sed & injuria per sententiam illata reparari non potest: quoties melior est causa possidentis (ut in turpi causa) ubi missio facta est ex secundo decreto: ubi sententia super fructibus & eo quod interest lata. vide Socinum *reg.* 18. in Gallia sententia possessorii (*recredentiam* vocant) executioni mandari potest, non obstante appellatione. Imbert. *in Enchirid. in versic. Un mineur.* Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *n.* 101. Goth. Intellectum hujus *l.* vid. apud Raevardum *decis. Ultraject.* 10. *n.* 7. Cujac. 1. *obs. c.* 20. Ans. 26 Reformari id dicitur quod restituitur.

27 Titulus ita conceptus est in Codice Theodosiano, *De possessione ab eo, qui bis provocaverit, transferenda*, *l. 11. tit.* 38. adde *l. 122. §. 5. ff. de verb. oblig. Nov.* 82. *c.* 5. 28 In eodem articulo scilicet. vid. Wurmserum 1. *pract.* 24. *c.* 25. 29 Veluti si appellavero a duumviro ad præsidem, a præside ad præfectum urbi. 30 Appellare tertio in una eandemque causa non licet, *ut hic.* Quid si judex secundus appellationis reum expensis oneravit? tertio appellare posse refert Angelus *hic.* Quid si consensu partium tertio, quartove appelletur? id permitti notat Bartolus *hic.* vid. Socinum *reg.* 328. 31 Retractatio est pro appellatione. 32 A sententia judicis dati appellatur ad eum qui dedit. *l. 1. ff. quis & a quo appell.* 33 Recusatio judicis non est appellatio.

34 An fœmina bonis cedere potest? vid. *l. 7. infr. h. t.* An ecclesia, minor, obligatus ad factum, mercator qui foro cessit, heres qui non confecit inventarium, debitor nulla molestia a creditoribus affectus, excommunicatus, subditus ob vectigalia & collectas non solutas: Doctor, miles, obligatus in specie debitor, Si creditorem habeat pauperiorem: spoliatus bonis in bello vel propter bellum: bannitus bonis restitutus: Debitor dives condemnatus pro delicto, vide apud Martin. Brunum *tract. de cessione bonor.* 4. *q.* 1. ubi alias quoque quæstiones proponit. adde Socin. *reg.* 46. ubi sedecim casus enumerat in quibus cessio bonorum non admittitur. 35 *Qui bonis ex lege Julia cedere possunt*, 4. *Cod. Theod.* 19. legis Juliæ meminit *lex 4. J. h. t.* 36 Dixi *L. 42. D. 3. Novell.* 135. 37 Qui bonis cedit, debito ipso non liberatur ipso jure, sed solo carcere: potest enim rursus a creditoribus conveniri, *l. 7. ff. h. t. Synops. Basil. 7. tit. 6. ex lit. 5. c.* 8. Quid, teneturne tantum quatenus facere possit? tenetur. *§. cum eo quoque.* 40. *Inst. de act.* Excipe quatuor casus de quibus vide Socin. *reg.* 47. 38 Vincula & verbera proposita erant iis, qui creditoribus suis satis non facerent, *ut hic. & l. ult. J. l. 1. Cod. Theod. h. t.* vide quæ scripsi ad leges 12. Tab. *tit. de hered. ab intest. in fin.* 39 Bonorum facta cessio, si res adhuc est integra, revocari potest. *l. 3. l. 5. ff. h. t. l. 8. J. de distract. pign.* Pœnitere in ea licet rebus adhuc integris. 40 Adde *l. 7. ff. ad l. Jul. majest.* 41 Id est, re integra. 42 Qui cedit bonis, distractionem bonorum patitur *l. 3. l. 5. ff. h. t. l. 11. supr. ex quib. caus. infam.* adde *Novell.* 135. dixi ad *leg. 12. Tab. lib. 2. tit. 20. §.* 27. 43 Γρ. Titiano. 44 Cessio bonorum facta a patre, ad bona liberorum ejus non extenditur. 45 Debitor principis, bonis potest cedere, *ut hic, & l. 2. in princ. supr. h. t.* 46 Lege Julia beneficium bonorum cessionis introductum. *Cod. Theod. h. t.* vid. Alciat. 2. *Parerg.* 4. 47 Facta bonorum cessione, creditores bona debitoris autoritate sua jure dominii detinere non possunt. 48 Publice scilicet. 49 Id est, si modo res propria debitoris fuerit.

re [1] dominii teneas ejus, qui bonis cessit, te creditorem dicens, longi [2] temporis præscriptione petitorem submoveri non posse manifestum est. Quod si non bonis eum cessisse, sed res suas in [3] solutum tibi dedisse monstretur, Præses provinciæ poterit de proprietate tibi accommodare notionem.

De muneribus & honoribus.

5. Iidem AA. & CC. Myroni.

PRopter [4] honorem municipalem, vel munus [5], bonis cedentium invidiosam admitti cessionem minime convenit: sed his obnoxios pro modo substantiæ fungi.

De professione.

6. Imp. THEODOS. A. [apud acta] dixit.

IN [6] omni cessione [bonorum,] ex qualibet causa facienda, scrupulositate [7] priorum legum explosa, professio [8] sola quærenda est. §. 1. Idem dixit, in omni cessione sufficit voluntatis sola professio. Dat. Kalend. Maji, HONOR. N. P. & EUODIO CONSS. 386.

De filiisfamilias.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

CUm & filiifamilias [9] possint habere substantias, quæ patribus acquiri vetitæ sunt, necnon peculium [10], vel castrense, vel quod patre volente possident; quare cessio bonorum eis deneganda sit? cum & [11] nihil in suo censu hi, qui in potestate parentum sunt, habeant: tamen ne patiantur injuriam, debet bonorum cessio admitti. Si enim & paterfamilias admittendus est propter injuriarum timorem ad cessionis [11] flebile veniens adjutorium, quare filiisfamilias utriusque [12] sexus hoc jus denegamus? cum apertissimi juris est, & inter patresfamilias & inter alieno juri subjectos, si quid postea [13] eis pinguius accesserit, hoc iterum usque ad modum debiti posse a creditoribus legitimo modo avelli. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post Consulat. LAMPAD. & ORESTIS, VV. CC. 531.

Si quidam ex creditoribus inducias dare & alii cessionem bonorum accipere velint.

8. Idem A. Joanni P. P.

CUm [14] solito more a nostra majestate petitur, *Ut ad miserabile [15] cessionis bonorum homines veniant auxilium, & electio detur creditoribus, vel quinquennale [16] spatium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionem, salva [17] eorum videlicet existimatione, & omni corporali cruciatu semoto [18]*: quotidie dubitabatur, si quidam ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias, alii autem jam nunc cessionem accipere velint, qui audiendi sint? In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguum, quod sentimus, & quod humaniorem sententiam [19] pro duriore eligimus, & sancimus, ut vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum causa judicetur.

† Et si quidem unus creditor aliis omnibus gravior [20] in summa debiti inveniatur, ut omnibus in unum coadunatis, & debitis eorum computatis, ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, sive indulgere tempus, sive cessionem accipere desiderat. Si vero plures quidem sint creditores, ex diversis autem quantitatibus: etiam nunc amplior debiti cumulus minori summæ præferatur, sive par, sive discrepans numerus sit creditorum: cum non ex frequentissimo ordine fœneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur. Pari autem quantitate debiti inventa, dispari vero creditorum numero; tunc amplior pars creditorum obtineat: ita ut quod pluribus [21] placeat, hoc statuatur. Sin vero undique æqualitas emergat tam debiti, quam numeri creditorum, tunc eos anteponi, qui ad humaniorem [22] declinant sententiam, non cessionem exigentes, sed inducias: Nulla quidem differentia inter hypothecarios, & alios creditores quantum ad hanc electionem [23] observanda; in rebus autem officio Judicis partiendis, suam vim singulis creditoribus habentibus, quam eis legum præstabit regula: Nullo præjudicio creditorum cuiquam ex quinquennii dilatione circa temporalem [24] præscriptionem generando.

TIT. LXXII.

DE BONIS [25] AUTORITATE JUDICIS POSSIDENDIS [26], SEU VENUNDANDIS, ET DE SEPARATIONIBUS BONORUM.

1. Imp. ANTONINUS A. Atticæ.

IN bonis mortui potiorem esse causam legatariorum, qui eum (utpote heredem) convenire potuerunt [27]: quam eorum [28], quibus ipse [heres] legavit, manifestum est: cum prius legatum quasi [29] æs alienum exigatur: legatum autem a mortuo relictum, post [30] debiti detractionem inducatur.

Creditores defuncti impetrant separationem a bonis, si fidem heredis non sunt secuti. Paul. de Cast.

2. Imp. GORDIANUS A. Aristoni.

EST jurisdictionis tenor promptissimus, idemnitatisque remedium Edicto prætoris creditoribus hereditariis [31] demonstratum, ut quoties separationem [32] bonorum postulant, causa cognita impetrent. Reportabis igitur convenientem desiderii tui fructum, si te non heredum fidem [33] secutum, sed ex [34] necessitate [35] ad judicium eos provocare demonstraveris.

3. Idem A. Claudianæ.

EX contractu, qui cessionem rerum antecessit [36], debitorem contra juris rationem convenies, cum eum æquitas auxilio exceptionis [37] muniat. At tunc demum iterato possis desiderare conventionem, cum [38] tantum postea quæsivit, quod Præsidem ad ejus rei licentiam debeat promovere.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Clarianæ.

INcivile est, quod postulas, ut unus ex chirographariis [39] creditoribus debitoris bona compellatur [40] suscipere, satis [cæteris] ejus creditoribus facturus.

5. Iidem AA. & CC. Acyndino.

SI bona debitoris tui vacare [41] constet, & hæc a fisco non agnoscantur, in possessionem eorum mitti te a competente Judice recte postulabis. 17. Kal. Januar. * CONSS.

Creditores hypothecarii chirographariis præferuntur. Bald.

6. Iidem AA. & CC. Agathomaro.

PRo debito creditores addici [42] sibi bona sui debitoris non jure postulant [43]. Unde, si quidem debitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt, potiores eos, quam [44] te chirographarium creditorem haberi non ambigitur. Quod si specialiter, vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac sine [45] successore communis debitor, vel ejus heres decessit: non dominii rerum vindicatione, sed possessione bonorum, itemque venditione, æquali portione, pro [46] rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

Ubi creditor succedit debitori pro parte: pro ea parte debitum confunditur, & non ultra, nisi esset relictum animo compensandi. Bald.

7. Iidem AA. & CC. Domno.

SI uxor tua pro [47] triente patruo suo heres [48] exstitit, nec ab eo [49] quicquam exigere prohibita est; debitum a coheredibus pro [50] besse petere non prohibetur: cum ultra [51] eam portionem, qua successit, actio non confundatur [52]. Sin autem coheredes solvendo [53] non sint, separatione postulata, nullum ei damnum fieri patiatur. Dat. Kal. Decembr. AA. CONSS.

8. Iidem AA. & CC. Ælidæ.

IN possessionem rei servandæ uxor defuncti, vel alii creditores missi, dominium [54] ex ea causa tenentes adipisci minime possunt.

Si citatus debitor comparet, ordinarie proceditur contra eum ad sententiam ferendam, & exequendam, si non comparet, proceditur ad missionem, & venditionem. Bald.

9. Iidem AA. & CC. Teruncio.

CUm proponas, eum, contra quem supplicas ex administratione negotiorum tibi obligatum, hunc secundum juris rationem adito Rectore provinciæ potes convenire. Nam si [55] ad circumscriptionem [56] tui juris latitat, nec defenditur, & eum *tuum esse debitorem* constat: ad exemplum Edicti, bonorum [57] ejus possessionem poteris impetrare. Tempore autem transacto, etiam venditionem eorum a competenti Judice postulare non prohiberis. Dat. 14. Kal. Septembr. DIOCLET. * & MAXIM. * AA. CONSS.

In AUTHENT. de exhib. & introducend. reis. §. si vero semel. col. 5. tit. 8. al. 6. Novell. 53. cap. 4.

E*T qui jurat* [58] se venturum ad Judicem, *si se subtraxerit, Judex ipse si administrator sit, vel is, qui Judicem dedit, jubeat, eum exhiberi.*

1 *l.* 9. *J. tit. proxim.* 2 Vid. *l.* 31. *ff. de usurpat.* 3 Debitoris bona creditoribus in solutum dari possunt. 4 Facit *l.* 12. *in fin.* *C. de episc. & cleric.* *l.* 17. *C. de rescind. vend.* *l.* 16. *ff. de munerib.* *l.* 9. *J. de excus. munerum.* 5 Evitandum scilicet. 6 *l.* 2 *Cod. Theod.* 7 Videtur cessio bonorum olim f[illegible] solennibus ver[illegible] 8 Nuda voluntas, *d. l.* 2. *l. ult. ff. h. t.* vid Fornerium 2 *select.* 27. 9 *Filiusfamilias* [illegible] Etiam filiifamilias bonis possunt cedere. 10 Vid Cuj 13 *obs.* 18. 11 Cessionis bonorum flebile auxilium est. 12 Cedere bonis mulier potest vid. Matthæum Brunum *tract. cess.* 4. *quæst.* 1. Quid Ecclesia? potest quoque. *Nov. ut arter-* [illegible] 13 *l.* 4. 6. 7. *ff. h. t. l.* 3. *J. tit. prox.* [illegible] 14 Si creditorum alii dilationem dare debitori volunt ea lege, ne cedat bonis & integrum solvat, alii præsentem bonorum cessionem admittunt, qui potiores? Numerus creditorum inspicitur. 15 Miserabile bonorum cessionis auxilium. 16 Vid. *l.* 4. *C. de precib. imper. off.* vid. Papon. 10. *Arrest* 9 *des respits & quinquenelles*: & 3. *notar.* S. Cuiac. 2. *observ.* 10 Rebuff. *in tract. de litteris dilator.* [illegible] spatium hoc quinquennii a principe impetrabatur, ut non beneficium cessionis bonorum 17 Vid. *l.* 11. *C. ex quib. caus. inf.* [illegible] 18 [illegible] *in fin.* *C. h. t.* adde *Nov.* 135. & *ibid.* Cujac. [illegible] 19 Humanior sententia, duriore rejecta, præferenda est & eligenda. 20 Facit *l.* 10. *ff. de pactis* 21 Quod pluribus in bonorum cessione concedenda placet, admittendum. 22 *l.* 3. *in fin. ff. de his quæ in testamento:* [illegible] 23 Secus quod ad jus debiti consequendi *l.* 1. *ff. h. t.* [illegible] & quatenus majori parte creditorum consentiente in inducias, [illegible] remissione minor pars sequi debeat? vid. Censur. forens. [illegible] & *seqq.* S. L. 24 Dilatione pendente præscriptio adversus creditores non currit.

25 *De rebus, L.* 42. *D.* 5. 26 In Gallia non mittuntur actores in possessionem bonorum, maxime in causis beneficialibus, uti Rebuffus notat *proœm. const. reg. gl.* 5. *n.* 10. 27 *l.* 11. *in fin. ff. ut in poss.* 28 Legatarii defuncti priores sunt legatariis heredis, atque ita ordo est inter legatarios diversorum testatorum, quia legatarii prioris testamenti, respectu legatariorum secundi testamenti, quasi creditores censentur. 29 Legatum [illegible] alienum. 30 Legatum detracto ære alieno solvitur. 31 [illegible] *de separat.* 32 *l.* 1. §. 1. *ff. de separation.* 33 Creditores defuncti separationem a bonis heredis impetrant: nisi heredis fidem sunt secuti. Cur ita? quia qui fidem heredis sequitur, cum herede contrahit: ideoque creditor est heredis. 34 Necessitate qui litigat, adversarium non probat. 35 Facit *l.* 1. §. 15. *l. ult. ff. de separation.* vid. Cujac. 10. *obs.* 25. 36 *l.* 7. *C. tit. prox.* 37 Exceptio cessionis. [illegible] *vers. ecce enim Inst. de replic.* 38 *d. l.* 7. 39 Quid in hypothecariis? idem. Bald. *hic.* 40 *l.* 2. §. 3 *ff. de curatore bonis dando.* 41 Mortuus si heredem non habet, creditores in possessionem mittuntur. vid. *l.* 6. *in fin. J. l.* 4. *ff. h. t. l.* 1. *C. ne pro dote mulieris, bona quond.* Aliæ sunt causæ possessionis bonorum rei servandæ causa, puta si quis fraudationis causa latitet, ne in jus vocetur. vid. *l.* 9. *J. h. t.* aut vocatus non veniat, nec defendatur. *l.* 2 *ff. quib. ex caus. in possess.* si exilii causa solum verterit, nec defendatur. *l.* 13 *d. t.* si heres satisdare jussus non satisdet. *l.* 15. *ff. de rebus auctor.* adde Cujac 10. *obs.* 31. 42 Statim fcil. 43 *l.* 1. *J. de jure dominii impetrando.* [illegible] *C. tit. prox. l.* 14. *C. de pactis.* 44 Hypothecarii creditores præferuntur chirographariis. vid. quæ dixi ad *l.* [illegible] *in fin. C. tit. prox. l.* 9. *J. qui pot.* 45 [illegible] *C. h. t.* 46 Pro rata debiti, chirographarii creditores pretium ex bonis debitoris redactum inter se partiuntur. 47 Heres particularis non repræsentat defunctum, nisi quatenus est heres: ut non in majorem quantitatem confundatur actio. 48 Pro rata qua creditor succedit, confunditur actio. 49 *l.* 6. *C. de hered. inst.* 50 *l.* 1. *l.* 6. *C. de hered. act.* 51 Dixi ad *l.* 5. *l.* 6. *C. de hered. act.* 52 Confusionis habetur ratio hic: ne duo contraria sint in eodem subjecto. 53 *l.* 1. §. 1. *ff. de separat.* 54 Missus in possessionem ex primo decreto dominium non adquirit. *l.* 4. *C. qui bon. ced. poss. l.* 5. *ff. ut in poss.* 55 Missio ut fiat, hæc intercedere prius oportet. Oportet enim [illegible] primum latitare, id est, abesse turpiter & quidem in fraudem creditorum, [illegible] deinde non defendi [illegible] eum debitorem esse ipsius actoris summatim saltem [illegible] petitur bonorum possessio & fit missio. Tempus postea aliquod labi & interjici necesse est, ut ad venditionem bonorum latitantis perveniatur, (quod spatium arbitrio [illegible]) [illegible] ex pretio [illegible] satisfiat creditoribus 56 Decretum primum, vel secundum [illegible] interponatur, reum latitare necesse est. *ut hic.* nisi adversus reum jam damnatum agatur, & in ejus bona fiat eo nomine executio. *l. propter indum.* 13. §. *fin. autem reus.* 3. *C. de judiciis.* nisi quis absens sit dolo malo reipublicæ causa *l.* & *qui data op-* [illegible] 5. *ff.* [illegible] *quib. causis majores* [illegible] fisco debeat, & a fisco conveniatur. *l.* 1 *C. si propter publ. pensit.* 57 [illegible] *in jus vocand. l.* 7. §. 1. *ff. quib. ex caus. in poss.* [illegible] ad leg. [illegible] dixi ad [illegible] 58 Perjurus qui juravit judicio sisti, nec comparuit, adhuc citandus est, antequam missio fiat in ejus bona.

Si vero omnino absit, examinet Judex, ubi sit, induciis[1] *datis, intra quas si non occurrat, secundum unam partem examinato negotio mittet actorem in possessionem rerum ejus juxta*[2] *mensuram declarati debiti*[3]. *Quod si redeat*[4], *antequam prosequatur causam, resarciat actori omne damnum: præstabitque fidejussorem de lite prosequenda, & res suas suscipiet.*

Misso uno ex creditoribus in possessionem ex primo decreto, cæteri venientes debito modo, & congruo tempore, videntur in possessionem missi. Bald.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm apud veteres quæstionem ortam invenimus super pecuniis debitis pro quibus hypothecæ non sunt constitutæ, propter res ad debitorem pertinentes, dum is severiores creditores formidans, sese celaverit, & illi de rebus ad eum pertinentibus competentia ingrediantur judicia, postulentque in possessionem rerum sese transmitti: si[5] etiam alii creditores, quibus obnoxius esse videtur, possint quandam habere communionem in rerum possessione: hujusmodi dubitationem amputantes, censemus per præsentem divinam generalem constitutionem, Ut si non omnes hujusmodi debita prætendentes, sed ex his certi ab judiciali sententia in possessionem rerum mittantur, non solum hi, sed etiam[6] alii omnes talia debita prætendentes, eadem commoditate potiantur, ut possint cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus, de quibus (sicut superius declaratur) prolata fuerit sententia. Quid enim justius est, quam[7] omnes, qui ad res debitoris mitti debent, esse participes hujusmodi commoditatis? Ut autem non in perpetuum aliorum negligentia illi, qui pro suis debitis alacriores creditoribus aliis ostenduntur fuisse, prægraventur: rectius nobis esse videtur, tunc communionem habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregisse noscuntur, cum præsentes[8] quidem in una eademque degentes provincia, in qua & possessores rerum commorantur, intra duorum annorum spatia, absentes[9] autem intra quadriennium creditoribus possessionem antelato modo detinentibus suum debitum certum[10] faciant, & expensas[11] secundum quantitatem debitorum persolvant eis, qui sententias consecuti sunt, per sacramentum[12] eorum manifestandas, qui eas adipiscendæ gratia possessionis rerum sustinuerunt: quia & secundum debita satis eis fieri, explorati juris est. Post[13] completum autem memoratum tempus, nullam eis esse licentiam eos, qui possessionem adepti sunt, molestare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autem, quas ex legibus sibi competere putaverint: contra suos exercere debitores. §. 1. Sin autem hi, qui detinent possessiones, vel ex sententia judicis res vendiderint, vel alio quocunque legitimo modo omne jus, quod in iisdem rebus habere noscuntur, in alias personas post definitum a nobis[14] tempus transtulerint[15], & certas pecunias acceperint: quicquid superfluum inventum fuerit, & amplius quam eis debetur, hoc modis omnibus necesse est eos præsentibus tabulariis signare, & in cimeliarchio[16] sanctæ Ecclesiæ illius civitatis, in qua hujusmodi contractus celebratur, deponere: attestatione videlicet prius per memoratos tabularios conscribenda: præsente etiam eo, qui res eas vendiderit, vel in alias personas transtulerit, ut per eam manifestetur tam quantitas pecuniarum, quæ pro venditione rerum, vel translatione præstitæ sunt: quam earum, quæ superfluæ post dissolutum debitum inveniantur: ut si quis postea creditor apparuerit, & debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere: prius scilicet Rectore provinciæ sine aliquo damno causæ faciente examinationem, & non concedente nec viros reverendissimos œconomos, vel cimeliarchas[17] sanctæ ecclesiæ, in qua pecuniæ deponuntur, aliquod detrimentum, vel dispendium sustinere: per suam autem interlocutionem creditorem præcipiente secundum modum debiti ex depositis pecuniis suum accipere debitum. Ut autem non liceat creditoribus in [venditione, vel] translatione rerum, dolum, vel aliquam machinationem, vel circumscriptionem facere: jubemus attestationem super hoc celebrandam, apud Defensorem locorum, gestis intervenientibus, insinuari, sive tantum ex pretio, quantum debetur, sive plus, sive minus colligitur: & præsentibus non tantum (sicut dictum est) tabulariis, sed etiam viro reverendissimo cimeliarcha[18]: Apud quem (si ita contigerit) superfluæ pecuniæ signatæ deponendæ sunt: jusjurandum[19] sacrosanctis evangeliis propositis venditore, vel translatore rerum præstante, *quod neque per gratiam emptoris, vel ejus ad quem res jure cessionis transferantur, nec aliquo dolo interveniente minorem justo pretio rerum quantitatem acceperit, sed eam, quam revera cum omni studio potuerit invenire.* Dat. 15. Kalend. Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS virorum clarissimorum anno secundo 532.

TIT. LXXIII.

DE PRIVILEGIO FISCI[20].

Res paraphernales uxoris non obligantur fisco ex mariti primipilaris officio. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Eutropiæ.

BOna mariti tui si ob reliqua administrationis primipilariæ[21] a fisco occupata sunt: res, quas tuas[22] esse liquido probaveris, ab aliis separatæ tibi restituantur.

Mulier & fiscus in tacita hypotheca paribus passibus ambulant. Bart.

2. Idem A. Valerianæ.

QUamvis[23] ex causa dotis vir quondam tuus tibi sit condemnatus, tamen si priusquam res ejus tibi obligarentur, cum fisco contraxit, jus fisci causam tuam prævenit. Quod si post bonorum [ejus] obligationem rationibus meis cœpit esse obligatus, in ejus bona cessat privilegium fisci[24]. PP. 14. Kal. Novembr. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Uxor solvens fisco pro marito, non succedit in hypotheca fisci, nisi cessa sit actio. Bald.

3. Idem A. Julianæ.

SI cum pecuniam pro marito solveres, neque jus fisci in[25] te transferri impetrasti, neque pignoris causa domum vel aliud quid ab eo accepisti, habes personalem actionem: nec[26] potest præferri fisci rationibus, a quo dicis ei vectigal denuo locatum esse: cum eo pacto universa, quæ habet habuitve eo tempore quo ad conductionem accessit, pignoris jure fisco teneantur. Salva igitur indemnitate fisci debitorem tuum pro pecunia, quam pro eo fisco solvisti, more solito convenire non prohiberis. PP. 3. Kal. Jan. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

4. Idem A. Quinto.

SI debitor cujus fuisse fundum ipse confiteris, prius[27] eum distraxit, quam fisco aliquid debuit, inquietandum te non esse Procurator meus cognoscet: nam etsi postea debitor extiterit, non ideo tamen ea, quæ de dominio ejus excesserunt, pignoris jure fisco potuerunt obligari. PP. 3. Kal. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Fiscus potest revocare pecuniam alii creditori solutam sine usuris. Bart.

5. Imp. ALEXANDER A. Mennæ.

PEcunia quam creditor a debitore suo recepit, si postea ex justa causa fisco restituenda[28] erit, sine usuris debetur[29]: quia non fœnus contractum[30], sed suum recuperatum extraordinario[31] jure[32] aufertur[33]. PP. 15. Kal. Jun. FUSCO, & DEXTRO CONSS. 226.

6. Imp. GORDIANUS A. Severianæ.

CUm patrem tuum fisci debitorem fuisse demonstres, eumque nubenti[34] tibi possessionem dedisse alleges: Procuratorem jus fisci exequentem eam jure pignoris revocare potuisse intelligis. PP. Non. Jun. SABINO, & VENUSTO CONSS. 241.

7. Impp. VALER. GALLIEN. AA. & VALERIAN. C. Diodoro.

SI[35] in[36] te jus fisci, cum reliqua [solveres] debitoris, pro quo satisfaciebas, tibi competens Judex adscripsit[37], & transtulit: ab his creditoribus, quibus fiscus potior habetur, res quas eo nomine tenes, non possunt inquietari. PP. 15. Kal. Jun. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

1 Induciæ dantur absenti. 2 Non in omnia bona, ut olim. *l. 1. ff. quib. ex caus. in possess.* 3 Quo nomine etiam expensas & damna intellige. 4 Contumax reversus re integra, rerum suarum possessionem certa lege revocat, *ut hic.* 5 *Si, pro utrum.* 6 Si creditorum unus missus fuerit in possessionem ex primo decreto, ejus missio proderit omnibus aliis creditoribus præsentibus, & intra biennium venientibus & debitum ostendentibus, & expensas pro rata refundentibus: absentibus vero si intra quadriennium venerint & superiora præstiterint. 7 *l. 12. ff. de rebus autorit. judic.* 8 De creditoribus præsentibus. 9 De creditoribus absentibus. 10 De qualitate debiti 11 De præstandis expensis. 12 Missus in possessionem jurat de expensis. 13 Intra quod tempus creditores admittuntur adversus missum in possessionem. 14 Hæc verba *a nobis*, Alciatus expungit *l. [illegible]. 19.* 15 Missionis utilitas alteri cedi potest. 16 *Cimeliarchio*, quidam etiam ita legunt, & male: de cimeliarchio adde *l. 20. §. 1. J. de agricolis & cens. lib. 11. tit. [illegible]* vid. quæ dixi ad *l. 9. §. 6. ff. de pœnis. Novell. 74. c. 4. §. 2. l. 30. J. de episcopali audient.* adde Theophilum *in §. sacræ. 8. Institut. de rerum divisione.* 17 *Cimeliarchas*, *Nov. 40. in præf. §. 1.* 18 Cimeliarcho, hunc quidam vertunt thesaurarium. 19 Vid. quæ dixi ad *l. 6. §. 4. supr. de his qui ad ecclesias.*

20 Adde *lib. 10. tit. 1. J.* adde *L. 49. D. 14. Synops. Basil. 7. tit. 6. ex tit. 9.* His adde Everardum in Topicis *loco 61.* a fisco ad Ecclesiam & piam causam. in *loco 62.* a fisco ad dotem: in *loco 63.* a fisco ad minores. in *loco 64.* a minoribus ad fiscum: in *loco 65.* ab Ecclesia ad fiscum. 21 Id est, administratione annonæ. 22 Propter dotem non dotales. *l. 4. J. in quibus caus. pign. tacite* dixi ad *l. 2. J. ne uxor pro marito.* Res paraphernales uxoris fisco non obligantur ex mariti primipilaris officio. 23 Tacita hypotheca fisci & dotis, pari jure censetur, si quis prius debitor fisci factus sit, ita ut et bona ipsius obligarentur, ac deinceps uxorem duxerit, ita ut dotis quoque nomine fuerint obligata, fiscus dote potior est: sin e contrario dotis nomine prius obligatus fuerit, dos fisco præfertur, *ut [illegible] Synops. Basil. 9. tit. [illegible] ex tit. 9. c. 2.* Itaque mulier & fiscus in tacita hypotheca pares, & [illegible] eo qui prior eorum fuerit tempore, potior erit jure. Pares enim, privilegio privilegiati, privilegiati ad jus commune redeguntur. vid. *l. 12. J. qui potior. l. [illegible] de jure dot.* Dos & fiscus denique in tacita hypotheca paribus passibus ambulant, *ut [illegible] tit. 9. J. de jure dotium. Nov. 91. c. 1.* uterque (fiscus scil. & mulier) tacitam hypothecam [illegible] ex constitutione habet. *l. 2. J. in quib. caus. pignus tacite contr. l. 1. l. aufertur. 46. §. fiscus. 3. ff. de jure fisci. l. unica §. 1. J. de rei uxoriæ act. l. ult. J. de pactis conventis. l. assiduis. 12. J. qui potiores. §. fuerat. 29. Inst. de act. c. ex litteris. 5. extr. de pign.* Et proinde si inter se concurrant, præfertur is eorum qui prior tempore fuerit *hac l. & d. l. dotis 9.* Quemadmodum ergo fiscus non præfertur prioribus & anterioribus expressam hypothecam habentibus *l. si fundum. 4. J. & l. si pignus. 8. ff. qui potiores*: ita nec dos. *communis opinio in d. l. assiduis 12.* ut fiscus præfertur anterioribus creditoribus generalem tantum habentibus in bonis debitoris postea quæsitis. *l. si qui mihi 28. ff. de jure fisci l. 3. J. h. t.* sic & dos: quia in ambiguis doti favendum est. *l. in ambiguis. 85. ff. de reg. jur.* Salicet. *in d. l. assiduis 12.* (licet Glossa ibidem contrarium [illegible]) Ut fisci obligatio præsumitur privati obligationem præcessisse. *l. 1. J. de jure fisci.* [illegible] & dotis obligatio. Salicet. *d. l. assiduis 12.* Melior est tamen fisci conditio in causa primipili, id est, annonæ militaris, quam conditio dotis. *l. 1. supr. h. t.* Contra quibusdam casibus potior est causa dotis quam fisci: quia tacita mulieris præfertur privati creditoris tacitæ, licet anteriori *d. l. assiduis* Salicet. *Authent. quo jure. J. qui potiores:* fiscus tamen non item, *[illegible] rem alienam gerentibus. l. si pignus. 8. ff. qui potiores.* Plateus *[illegible] J. penes fiscalibus credit præferri* Item tacita dotis hypotheca, licet posterior, præfertur fisco, bona alicujus occupare volenti ex causa maleficii, quia in delictis fiscus tacitam hypothecam non habet. *Goff. in d. §. [illegible] & l. [illegible] 10 ff. de pactis.* 24 Inter mulierem & fiscum servatur ordo temporis. Quid si mulier concurrit cum privato antiquiore? privatum vincit. *l. assiduis 12. J. qui potiores* concurrens cum fisco antiquiore, vincitur. Concurrens cum privato & fisco antiquioribus (demus maritum contraxisse cum privato, ac fiscum cum muliere) vincit privatum & fiscum, fiscum quidem non concurrendo cum fisco, sed concurrendo cum privato, eumque vincendo qui jam vicit fiscum. vid. Anton. Mercatorem 3. *Notar.* 14. Robert. 3. *[illegible]* 14. 25 Uxor solvens fisco mariti nomine in hypothecam fisci non succedit, nisi ei cessa sit actio. vid. *l. 7. J. h. t.* Ideoque si maritus denuo conduxit vectigalia, potior erit causa fisci quam mulieris. Cur ita? fiscus præfertur omnibus hypothecam non habentibus: mulier solvens pro marito tacitam hypothecam in bonis mariti non habet. 26 *l. 2. J. in quib. caus. pign.* *l. 46. §. 3. ff. de jure fisci.* 27 Si quis [illegible], & postea fisco debuerit, fisco non convenitur is qui ab eo rem comparavit. *Synops. d. tit. 9. c. 4.* Privilegium fisci non extenditur ad bona debitoris, vendita antequam contraxerit cum fisco, *ut hic, & l. 1. J. de non extend. fisci autoritat. l. 9. §. 2. infr. de bon. proscript. l. 15. ff. de donat.* nisi in fraudem fisci alienatum. *l. 1. J. [illegible]* 28 Fiscus potest ex suo privilegio pecuniam creditori solutam sine usuris revocare. *l. 1[illegible] ff. de jure fisci.* 29 Cur sine usuris? fiscus rem persequitur, non personam. In persecutione in rem usuræ non veniunt. *l. 62. ff. de rei vind.* 30 Id est, creditor pecuniam recipit ut suam, non ut mutuum fœneratitium quod ei auferri non potest, nisi extraordinaria persecutione, in quam usuræ venire non possunt. 31 Id est, cognitione præsidis: puta si debitor non sit solvendo. 32 Sui scilicet privilegii. 33 Soluta plerumque pecunia creditori aufertur, *ut hic, & l. 6. §. 2. ff. de reb. aut. jud. l. 24. ff. quæ in fraudem cred. l. 18. §. ult. l. 19. ff. de jure fisci.* 34 Debitor filiam in fisci præjudicium dotare non potest, & si dotaverit, dos retrahetur. 35 Imo ut judex non transtulerit, privilegiarii tamen ii quoque videntur, quorum pecunia ad privilegiatum pervenit. *l. 2. ff. de cess. bon. l. 24. §. 1. 2. ff. de reb. aut. jud.* vid. Cujac. 18. *obs.* 40. 36 Fisco seu in jus fisci succedens, potior est illis creditoribus quibus & fiscus præferebatur. *Synops. d. tit. 7.* 37 Privilegium fisci transferri potest. *ut hic, & l. 3. J. h. t. l. 45. §. 9. ff. de jure fisci.* Galli, *le faire subroger & mettre aux droicts du Roy*

TIT.

TIT. LXXIV.

DE PRIVILEGIO[1] DOTIS.

Privilegium, quod datur ratione personæ, ad heredes non transit. Bart.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Firmo.

SCire debes, privilegium dotis quo mulieres utuntur in actione de dote, ad[2] heredem non transire. PP. Kalend. Maji, POMPEJANO & AVITO CONSS. 210.

TIT. LXXV.

DE REVOCANDIS[3] HIS, QUÆ IN FRAUDEM[4] CREDITORUM ALIENATA[5] SUNT[6].

Alienatis bonis a debitore in fraudem creditorum, superest postea creditori actio personalis contra debitorem, & revocatoria contra eum, in quem facta est alienatio. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Cassiæ.

HEres, qui post aditam hereditatem ad eum, cui res cessit, corpora hereditaria transtulit: creditoribus permansit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis ejus excussis[7], usitatis actionibus (si tibi[8] negotium gestum fuerit) ea, quæ in fraudem alienata probabuntur, revocabis. PP. 2. Id. Octob. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Pater non potest dotare filiam in præjudicium creditorum.

2. Imp. ALEXAND. A. Symphorianæ.

SI successione patris abstenta[9] fuisti: ob ea, quæ in dotem[10] data sunt convenire te creditores nequeunt, quibus pignora in dotem data non docentur: nisi bonis defuncti non sufficientibus, in fraudem creditorum dotem constitutam probabitur. PP. 10. Kalend. Julii, PROBO, & MAXIMO CONSS. 233.

Filius, qui nihil possidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, non potest a creditoribus paternis conveniri. Bald.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Acyndino.

SI paterna[11] hereditate abstinuisti[12], nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis ejus in te donationis[13] jure transcriptum est: a privatis creditoribus Præses provinciæ conveniri te non patietur. PP. 10. Kalend. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Heres non revocat alienata in fraudem a defuncto. Salic.

4. Iidem AA. & CC. Epagatho.

FIlios[14] debitoris, ei succedentes, veluti in creditorum fraudem alienatorum facultatem revocandi non habere, notissimi juris est. Subscripta 10. Kal. Maji, AA. CONSS.

5. Iidem AA. & CC. Crescentio.

IGnoti juris non est, adversus eum, qui sententia condemnatus, intra statutum tempus[15] satis non fecit, nec defenditur, bonis possessis, itemque distractis: per actionem in factum contra emptorem, qui sciens[16] fraudem comparavit, & eum, qui ex lucrativo[17] titulo possidet, scientiæ mentione detracta, creditoribus suis esse consultum. S. 10. Kal. Novembr. AA. CONSS.

6. Iidem AA. & CC. Menandræ.

SI actu[18] solenni[19] præcedentem obligationem peremisti: perspicis adversus fraudatorem intra[20] annum[21] in quantum facere potest, vel dolo malo fecit, quominus possit, Edicto perpetuo tantum actionem permitti.

1 Privilegia dotis varia sunt, de quibus vide Baldum Novellum, Campegium, & alios in tractatu de dote No. ... cap 3. & 109 & 29 Bel. 1. vid Baldum in l. 1 de fundo dot. Oldend. cap. 13. de jure prælat. cr. Fisci privilegiis dos in tacitis hypothecis tractatur, & cum fisco paribus passibus eo casu ambulat, de quo vid quæ diximus in l 2 J. tit. ... 2 Privilegium dotis non transit ad heredem extraneum mulieris, ut ... Basil 7 tit. 6. ex tit. 9. Imo ad heredem indefinite transit. l. 13 § 3. ff. de fundo dotali. 3 In Gallia literis regiis hujusmodi revocatio fieri debet. Rebuff. proœm. const. gl 5. n 102. 4 Dixi ad L. 42. D. 8 & §. 6. Inst. de act. 5 Alienandi verbum latissime patet. l. 1. in fin. ff. h. t. l. ult. supr. de reb. alienis non alienandis. 6 Per actionem Paulianam scil. de qua vide Oldend. Class. 6. act. 1. 7 Pauliana adversus possessorem non competit, nisi bonis debitoris excussis. 8 Sicut negotium &c. quidam ita legunt. vide Cujac. 7. observ. ult. Putat autem intelligi usitatas actiones in factum quæ rem gestam demonstrant. l. 6. J. de transact. 9 Vide l. 3. infr. h. t. 10 Dos filiæ in bonis patris non est. vide l. 11. ff. quib. mod. pign. 11 Dos in fraudem creditorum constitui non potest. facit l. 13. J. de don. ante nupt. l. 6. J. de privil. fisci. vid. tamen l. ult. J. de primip. lib. 12. tit. 63. Syn. Basil. 2. tit. 6. tit. 8. c. 17. & 3. Harm. 5. §. 51. 12 l. 2. in pr. J. h. t. l. 4. supr. arbitr. tut. l. 22. §. 1. vers. simili ... supr. de jure deliberandi. l. 1. supr. de repudianda hered. l. 4. J. de primip. l. 57. ff. de adquir. vel omitt. heredit. Abstinendi verbum hic pertinere ad emancipatum filium Cujacius putat. Nam emancipatus abstinere dicitur. 13. obs. 33. 13 Donare in fraudem creditorum non possumus. 14 Filii non revocant alienata in fraudem, ne patris alioquin turpitudinem detegant. 15 Utilis anni. l. ult. infr. h. t. l. 6. in fin. l. 10. §. 18. ff. h. t. 16 Adde l. 1. l. 6. §. 8. l. 10. ff. h. t. 17 Revocatoria quoties actione agimus, qualitas alienationis spectanda, quippe si titulo lucrativo res alienata est, fraudem dantis intervenisse sufficit: Sin vero oneroso, dantis simul, & accipientis intervenisse necesse est. l. 6. §. 11. ff. h. t. 18 Actus solennis stipulatio. 19 Puta acceptilatione. l. 1. in fin. ff. h. t. 20 Vide ad hanc legem difficilem satis, Cujac. 12. obs. 5. 21 Vid. l. 5. in pr. J. h. t.

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER OCTAVUS.

TIT. I.

DE INTERDICTIS[1].

Interdicta, ne rami arborum noceant, per identitatem rationis extenduntur, ne earum radices officiant. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A. Evocato.

CUm[2] proponas, radicibus[3] arborum in vicina Agathangeli area[4] positis crescentibus, fundamentis domus tuæ periculum afferri: Præses, ad exemplum interdictorum, quæ in albo[5] proposita habet [Prætor,] *Si arbor in alienas ædes impendebit*: item, *Si in alienum agrum impendebit*: quibus ostenditur, nec[6] per arboris quidem occasionem vicino nocere oportere, rem ad suam æquitatem rediget. PP. 6. Kal. April. JUL. II. & CRISPINO CONSS. 225.

2. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Messiæ[7].

PRæses provinciæ in eum, qui ejusdem[8] provinciæ non est, nec ex interdicto[9] potest cognoscere. PP. 7. Kalend. Maji, SECULARE, & DONATO CONSS. 261.

Possessorium præfertur petitorio, cum de utroque simul est quæstio, & succumbens in eo, debet probare in petitorio, & agitur interdicto uti exemplo. Salic.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Pompejano P. P.

INcerti juris non est, orta proprietatis & possessionis lite, prius[10] possessionis decidi oportere quæstionem competentibus actionibus, ut ex hoc, ordine facto, de dominii disceptatione probationes ab eo, qui de possessione victus est, exigantur. Interdicta autem licet in extraordinariis[11] judiciis proprie locum non habent, tamen ad exemplum[12] eorum res agitur. Subscripta Kal. Januar. *Sirmii*, ipsis AA. CONSS.

Ille, qui proponit interdictum in limine judicii, tenetur actionem exprimere. Bald.

4. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Æmiliano P. P.

SI quis quodlibet interdictum efflagitet, ruptis veteribus ambagibus[13], inter ipsa cognitionum auspicia[14] actionem[15] exprimere[16], & suas allegationes jubeatur proponere. Dat. 13. Kal. August. *Constantinop.* ARCADIO A. VI. & PROBO CONSS. 406.

1 Dixi ad L. 43. D. 1. Interdicta suntne hodie usitata? vid. l. 3. & 4. J. eod. & l. ult. J. de liber. exhib. & ff. de interdictis sive de extraordinariis actionibus quæ pro his competunt. 2 Arbor si vicini in media area posita magnis actis radicibus, domus meæ fundamentis periculum affert: cogitur vicinus prætoris seu magistratus providentia eum excidere. 2. Harmenop. 4. §. 102. 3 Interdictum Ne rami arborum noceant, per identitatem rationis extenditur, ne arborum radices officiant. 4 Ἐν τῷ μεσαυλίῳ. 5 Interdicta in albo proposita. vid. Cujac. 5. obs. 17. in princ. Goth. Adde Cujac. ... 8. obs. cap. 15. Duaren. 1. cap. 13. Leonin. Emendat. lib 5. cap. 8. Ans. 6 Neque per arboris quidem occasionem vicino noceri oportere. 7 Adde l. 1 supr. ubi de hered. agat. 8 d. l. 1. vid. l. ult. ff. de jurisd. his adde quæ scripsi ad l. 3 ff eodem. Goth. Intellectum hujus l. vid. apud Joh. Zanger. de except. part. 1. cap. 2. num. 320. 321. Ans. Adde Cujac. lib. 5 obs cap. 19 S. L. 9 De possessione scil. plerumque enim interdicta fiunt de possessione, vel quasi. vid. Cujac. 5. obs 19. 10 Causa possessionis ante proprietatis causam deciditur. Possessorium præfertur petitorio, id est, petitorium causamque proprietatis præcedit. §. 4. Inst. h. t. l. 3. supr. fin. regund. l. 37. ff. de judiciis. l. 12. supr. de rei vind. l. 35. ff. de adq. vel amitt. poss. l. 1. §. 3. ff. uti possidetis. 2. ... 4. & 20. & 82. Unde colligitur, Interdictum retinendæ possessionis cum petitorio proponi simul non posse: ne sibi contrarius actor videatur. facit l. ult. ff. de jud. l. ordinarii. 13. supr. de rei vind. fallit, si agitur de re incorporali. c. pastoralis 5. extr. de causa poss. & propriet. aut diversis possessionibus: potest enim quis petitorio experiri ad possessionem naturalem adipiscendam: ut & retinendæ interdicto agere, ad civilem defendendam. Bart. l. naturaliter. 12. §. nihil commune 1. ff. de acq. vel amitt. poss. Quid? interdictum recuperandæ vel adipiscendæ, potestne simul una cum petitorio propon.? potest. l. 18. ff. de vi. l. 10. supr. de judic. ubi dixi. Cujac. 7. obs 35. adde Socinum reg. 187. 11 Quæ non concepta a Prætore formula impetrabantur. Frontinus & Agenus in lib. de limitibus agror. ostendunt, jure ordinario ex interdictis actum fuisse. adde l. 4. ff. de negotiis. 12 Hodie ex interdictis non agimus veteri more per formulam, sed extra ordinem non directo, sed utiliter: non directo, sed quasi interdicto sive exemplo interdicti, ut hic & l. ult. J. h. t. l. ult. J. de lib. exhib. l. 2. 4. J. unde vi. id est, actione in factum. §. ult. Inst. h. t. Inde titulus Pandectarum, de interdictis sive extraordinariis act. quæ pro his competunt. 13 Id est, omisso veteri ordine. l. 3. supr. h. t. l. 3. infr. tit. prox. ordine, inquam, adeundi Prætoris impetrandæ formulæ. vid Cuj. 5. obs 17. remotis denunciationum & temporum ambagibus, de quibus dixi ad l. 2. supr. si ex plurib. 14 Id est, confestim. 15 Utilem in factum. 16 Dixi ad l. 2. supr. si ex plurib. tut.

TIT. II.

QUORUM BONORUM [1].

Qui habet bonorum possessionem, non possidet: ideo pro adipiscenda possessione debet illud interdictum proponere, & de suo jure docere.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Justo.

HEreditatem [2] ejus quem patrem tuum fuisse dicis, petiturus; judicibus qui super ea re cogituri erunt, de fide intentionis [3] allega. Quamvis enim bonorum possessionem, ut præteritus agnovisti, tamen [4] interdicto, *quorum bonorum*, non aliter possessor constitui poteris, quam si [5] te defuncti filium esse, & ad hereditatem, vel [6] bonorum possessionem admissum probaveris. PP. 8. Kalend. Januar. LATERANO, & RUFINO CONSS. 198.

Succedens ab intestato sorori patrueli per bonorum possessionem unde agnati, bona hereditatis avocat ab injustis possessoribus per interdictum, Quorum bonorum. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Marco.

SI ex edicto sororis patruelis intestatæ [7] sine liberis defunctæ, recte petita bonorum possessione quæsisti successionem, ac negotium integrum [8] est: quæ cum moreretur, ejus fuerunt, secundum interdicti, *quorum bonorum*, tenorem ab [9] his, qui pro [10] herede, vel pro possessore possident, dolove malo fecerint, quo magis desierint possidere, tibi Rector provinciæ restitui efficiet. PP. 6. Kal. April. CC. CONSS.

Consanguinei defunctæ in successione præferuntur ejus viro, & exceptio dominii requirens altiorem indaginem in hoc interdicto contra negantem non debet admitti. Salic.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Petronio Vicario Hispan.

COnstat [11] virum [12] a bonis intestatæ uxoris superstitibus consanguineis esse extraneum: cum prudentium omnia responsa, & lex ipsa naturæ successores eos faciant. Ergo jubemus, ut omnibus frustrationibus [13] amputatis, per interdictum *quorum bonorum*, in petitorem corpora transferantur, secunda actione proprietatis non exclusa. Dat. 6. Kalend. August. *Mediolani*, OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

TIT. III.

QUORUM [14] LEGATORUM [15].

Heres contra legatarium possidentem habet hoc interdictum, ut sibi possessionem restituat, ut possit Falcidiam retinere. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Latinæ.

HEredi [16] scripto satis idonee [17] lege Falcidia, si exhausta legatis successio probetur, per quartæ retentionem prospectum est. Unde si legatarius, vel fideicommissarius non consentiente patre tuo, quem adseveras testatori successisse, & bonorum possessionem accepisse, relicta sibi legata, vel fideicommissa detinuit: secundum sententiam interdicti [18], quod adversus legatarios scriptis heredibus propositum est, oblata [19] satisdatione, quam præstari oportet, in possessionem te constitui, ut ita retentione [20] competenti utaris, experiri potes. Dat. 16. Kal. Jun. AA. CONSS.

TIT. IV.

UNDE [21] VI.

De vi propulsanda.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Theodoro.

REcte possidenti, ad defendendam possessionem, quam sine vitio tenebat, inculpatæ [22] tutelæ moderatione illatam vim [23] propulsare [24] licet [25]. PP. 15. Kalend. Decembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De anno, de heredibus.

2. Iidem AA. & CC. Alexandro.

VI [26] pulsos restituendos [27] esse interdicti exemplo [28], si necdum utilis [29] annus excessit, certissimi juris est: & heredes [30] teneri in tantum, quantum [31] ad eos pervenit. S. AA. CONSS.

De violenta possessione non tuenda.

3. Iidem AA. & CC. Ulpiæ & Proculinæ.

AUctoritatem vobis Rescripti [32] nostri tenendæ possessionis, quam vos per violentiam adeptam profitemini, accommodari nimis improbe postulatis. S. 8. Id. April. CC. CONSS.

De criminali & civili judicio. De fructibus.

4. Iidem AA. & CC. Hygino.

SI de possessione vi dejectus es, eum & lege Julia [33] vis privatæ reum postulare, & ad instar [34] interdicti *unde vi* convenire potes, quo reum causam [35] omnem præstare oportet: in qua fructus [36] etiam quos vetus possessor percipere potuit, non [tantum] quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. 6. Id. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De vi, errore, & domini incuria.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Tertullianum.

INvasor [37] locorum pœna teneatur legitima [38]: si tamen vi loca eadem [39] invasisse constiterit: Nam si per errorem aut incuriam [40] domini loca [41] ab aliis possessa sunt: sine pœna possessio restitui [42] debet. Dat. 6. Kal. Maji, GALLICANO & SYMMACHO CONSS. 330.

De rescriptis & sententiis. 1. *De tutoribus & curatoribus.*

6. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Potito P. V.

MEminerint cuncti, sive vulgato [43] rescripto [44] mansuetudinis nostræ, sive [45] sententia cujuslibet judicis utantur in causis, conveniendos [46] dominos locorum esse: aut si forte defuerint, eorum actores ad insinuandas sententias, procuratoresque esse quærendos, ne inde [47] injuriarum nascatur occasio unde jura nascuntur. Quod si præcepta nostra implere neglexerint: omni negotio de quo jurgare cœperant, privabuntur. §. 1. Sin autem habito plerumque colludio [48], curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione pervadant, ut pupillis vel adultis jurgandi copia & fructus adimatur: his eatenus subvenimus, ut eosdem non atterat [49] damno culpa temeritatis alienæ: sed illico [50] quidem possessio ei a quo est ablata, reddatur: curatores autem vel tutores æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio persequatur. Dat. 2. Non. Aprilis, ANTONINO & SYAGRIO CONSS. 382.

Pœna invasorum.

7. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Messianum Com. rerum privatarum.

SI [51] quis [52] in tantum furoris [53] pervenerit audaciam [54] ut possessionem rerum apud fiscum, vel apud homines quoslibet [55] constitutarum ante adventum Judicialis arbitrii violenter invaserit [56]: dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit [57], restituat [58] possessori, & dominium ejusdem rei amittat [59]. Si vero alienarum rerum possessionem invasit: non solum eam possidentibus reddat [60], verum etiam æstimationem earundem rerum restituere compellatur. Dat. 17. Kal. Jun. *Treveris*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 391.

De momentaria possessione.

8. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Pasiphilo [61].

---

1 *L. 4. C. Th. 20. & 43. D. 2. §. 3. Inst. de interdict.* unde ita dictum vide *l. 1. ff. eodem.* 2 Id est, possessionem rerum hereditariarum. 3 Id est, proba te esse filium. 4 Probationes factæ in judicio summario, fidem non faciunt in eo ubi plena causæ cognitio requiritur, *ut hic*: nisi probationes ipsæ de quibus agitur, confessiones sint partis, aut in ipso summario judicio sint etiam receptæ [illegible] aliud conventum inter ipsos litigatores. Socinus *regul.* 311. 5 Agens hoc interdicto non aliter adipiscitur bonorum possessionem, quam si judici probaverit se filium esse, si tanquam filius præteritus petierit bonorum possessionem contra tabulas. 6 Hæc particula adjecta est, ἐκ τοῦ παραλλήλου: nam hoc interdictum datur bonorum possessori non heredi qui jure civili heres extiterit. 7 Interdictum hoc competit etiam ab intestato. 8 Hoc interdicto usurus probare debet se bonorum possessionem agnovisse cum re. vid. Cujac. *hic.* 9 In quos detur hoc interdictum. 10 *l. 1. ff. h. t.* 11 *l. un. C. Theod. h. t.* 12 Consanguinei defunctæ in successione præferuntur defunctæ marito. *l. un supr. unde vir & uxor.* 13 Remota denunciatione solenni & observatione temporum *l. 4. supr. de interdictis.*

14 *Quod legatorum*, *L. 43. D. 3.* 15 Legatarius propria autoritate ante aditam hereditatem occupans rem legatam, tenetur rem restituere heredi, ut Falcidiam detrahat. vid. *l. 1. §. 2. ff. h. t.* 16 Executionem sententiæ, vel instrumenti in singularem successorem non dari, sed heredes tantum obligari, licet in ipsa sententia nulla facta sit eorum mentio, Baldus [illegible] notat, ut & [illegible] *l. ea lege. 3. supr. de cond. ob causam* Angelus [illegible] *supr. si adversus creditorem præscriptio opponatur*. nisi reus principalis nomine creditoris, in instrumento confessus sit se possidere, hoc enim casu singularem etiam successorem conveniri notat S[illegible] *reg.* 235. 17 Lege Falcidia datur quartæ retentio exh[illegible] legatis successione [illegible] *2. obs.* 2. & 10. *obs.* 28. 18 Interdictum *quorum legatorum* datur scriptis heredibus adversus legatarios & fideicommissarios non [illegible] heredibus legata, vel fideicommissa detinentes. 19 Offerre satisdationem [illegible] bonorum possessionem non cogi, sed satis esse, ut moram non admittat [illegible] tamen petente, ex hoc loco notant: & breviter in facti obligationibus, neminem offerre cogi, cum [illegible] interpellatum moram non facere. quod tamen negant verum esse, quoties [illegible] adjecta est: quoties heres jurejurando interposito aut geminatis verbis a testatore legatum præstare damnatus est quoties denique in ipso actus [illegible] geritur, momento [illegible] oblatio præcise requiritur: his enim casibus offerendam esse satisdationem, notat Socinus *reg.* 299. 20 Vide *l. 10. supr. ad l. Falcid.*

21 [illegible] *de interdict. 4. C. Theod. 21.* adde *tit. De vi & vi armata. L. 43. D. 16.* Hoc interdictum [illegible] recuperandæ possessionis est. Cujus causa, Prætor: materia, res immobiles [illegible], vi dejectio: Effectus, restitutio possessionis, & ejus quod interest. 22 Inculpata tutela æqualis, & remota ab omni culpa, quæ defendendo, non ulciscendo servatur. vid. Cujac. 5. *obs.* 18. Quid si quis modum in se defendendo excessit: & occidit, cum posset effugere? Bartolus *in cap. 1. de pace Constantiæ.* & post eum Romanus [illegible] negant, eum teneri de [illegible]: sed ut reum puniri arbitrio judicis *arg. l. 4.* [illegible] *de adult.* 23 Quid? convicium convicio licetne propulsare? vide Gailium 2. *obs.* 100. 101. 24 *l. 1. §. 27. l. 17. ff. de vi & vi. l. 3. ff. de justitia.* 25 Inde colligi volunt, præsumi pro vivente adversus interfectum: hunc scilicet aggressorem esse. vide Alciatum 3. *præsumpt.* 39. 26 Vi dejectus de possessione, interdicto *unde vi* restituitur intra annum. In heredes vero non agitur, nisi in quantum ad eos pervenit. *Synops. Basil. 10. titul. 2. ex lib. 10. tit. 3. cap. 51.* & 1. Harm. 11. § 9. 27 *l. 1. §. 3. ff. de vi & vi.* § 6. *Inst. de interdict.* 28 [illegible] 4. J. *l. 3. l. 4. ℥. de interdict.* 29 *l. 1. §. 39. ff. h. t.* 30 [illegible] 31 *l. 38. ff. de reg. jur.* 32 Violenta possessio, ne quidem [illegible] confirmari potest. [illegible] 6. J. *h. t. l. 2. l. 3. supr. de precario* [illegible] 10. *ff. ne quid in loco publico. Synops. d. loco cap. 52.* & 1. Harm. [illegible] 33 *l. 1. §. 2. ff. h. t. § 6. vers. Qui autem. Inst. de interdictis.* 34 [illegible] *de interdictis.* Idque criminaliter. [illegible] *quando civil. act.* vid. Cujac. 5. *obs.* 15. 35 *l. 6. ff. h. t.* 36 [illegible] *ff. h. t.* 37 [illegible] *l. 3.* ℥. *finium regund.* Est autem hæc lex interpolata a Triboniano, ut ex Fr[illegible] constat adde Cujac. 19. *obs.* 16. ubi de locis alienis [illegible] agitur. 38 Id est, legibus Juliis *l. 4. ℥. h. t.* vel lege ejusdem Constantini *l.* [illegible] *l. 7.* J. *ad l. Jul. de vi.* pœna capitis vel deportationis, quæ differtur post negotii [illegible] ut [illegible] *l. 14. C. Theod. quorum appellat.* 39 Eundem. 40 [illegible] segnis est in inspectione & conservatione locorum suorum. 41 [illegible] Cujac. 19 *obs.* 16. 42 Interdicto restitutorio momentariæ possessionis, de quo v. *l. 8. infr. h. t.* 43 *l. 3. ℥. h. t.* 44 *l. 2. C. Theod. h. t.* 45 Rescripto vel interlocutoria judicis nemini concessum est alienam possessionem ingredi. 46 Sententia, libelli conventione, *ut hic*, & *l. pen.* J. *de dignitatib.* vid. Cujac. *Novell.* 1. Goth. Adde Menochium *de recuperanda possess.* [illegible] *remed.* 8. Fornerium *lib.* 2. *selelt. c.* 11. Zoan[illegible] *rerum quotid. c.* 25. Lapum *allegat* 101. Mod. 47 Inde [illegible] debet, unde jus nascitur. adde *l. 1. in fin.* ℥. *de his qui ven. ætat.* [illegible] 2. ℥. *de indict.* [illegible] *l. 19.* ℥. *de testam.* 16. *q. 6. can. 2.* 48 Colludium tuto. 5. 49 [illegible] atterit. *l. 2. supr. de his quib. ut indign.* 50 *l. 12. §. 1. ff. de* [illegible] 51 Si quis vi res vel fisci, vel alterius alicujus possidentis, [illegible] demerit, si quidem dominus est, rem amittit: sin [illegible] aliena res erat, non solum eam reddit ei qui rapinam passus est, verum etiam ipsius æstimationem. *Synops. Basil. 10. tit. 2. ex lib. 50. tit. 3. cap. 57.* vel ita, De finibus litigans, si nondum finita lite locum, de quo est controversia, occupaverit, & postea victus fuerit, alterum tantum victori præstat: sin locus ipsius proprius fuerit, sufficit eum loco ipso excidere *Synops. 58. tit. 9. ex lib. 60. tit. 31. cap. 3.* Goth. Hæc lex canonizata est in *can. 13. caus. 1. q. 4.* Ans. 52 [illegible] *vero. Cod. Theod.* [illegible] 53 De furoris audacia, [illegible] 2. J. *de aqua.* [illegible] 6. *in fin.* [illegible] ℥. *de appell.* 54 Vide Sarmientum *lib. 2. select. c.* 13. Covarruviam *lib. 3. var. resol. c.* 16. Menochium *de sup. remed.* 9. Paleum *q.* 86. & 87. Alph[illegible] de Castro *de potest. leg. pœnalis lib. 1. c. 5. primo documento* Mod. 55 An [illegible] jus est in rebus Ecclesiasticis? negat Socin. *reg.* 292. in quibus casibus. 56 *l. 5. supr. h. t.* 57 Autoritate propria rem controversam nemo jure capere potest, *ut hic.* Quid si debitor ipse fugiat, *ut in l. alt. 10.* [illegible] *si quis debitorem. 16. ff. quæ in fraud.* Quid si noctu [illegible] sit depopulator, *ut in l. 1.* ℥. *quando liceat.* Quid si ita conventum, ut liceret propria autoritate capere? vid. *l. 2.* J. *de pign.* Quid si de legato controversia sit? vid. [illegible] 5. ℥. *de* [illegible]. Actori jus prehendendi esse notat Socinus *reg.* 34. 58 Prima pœna invasoris adde *l. 10.* J. *h. t. l. 13. in fin. ff. de eo, quod met. caus. l. un. in fin.* [illegible] *l. 54.* J. *de decur. l. 176. ff. de reg. jur.* [illegible] *de interd. 2. Feud. 27. §. 2. in fin.* 59 Altera pœna. 60 Immo non [illegible] *l. 55. ff. de furt.* 61 Patibo, *l. 8. vers. momentaria etiam possessionis.* [illegible] *juris.* qua ex constitutione tres leges desumptæ sunt, hæc scil. *l. pen.* J. *de* [illegible] *de abigeis.* qua de re vid. Cujac. 1. *obs.* 20.

Momen-

MOmentariæ [1] possessionis interdictum [2], quod non semper ad vim publicam pertinet [3], vel privatam, mox audiri, interdum etiam sine inscriptione meretur. Dat. 6. Idib. Jun. *Mediolani*, OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

De jurejurando.

9. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

SI [4] quando vis in judicio fuerit patefacta, deinde super rebus abreptis, vel invasis [5] vel damno dato tempore impetus quæstio proponatur: si [6] non potuerit, qui vim sustinuit, quæ perdidit, singula comprobare, taxatione [7] a Judice facta pro personarum atque negotii [8] qualitate; sacramento [9] æstimationem rerum quas perdidit, manifestet [10]: nec liceat ei ultra [11] taxationem [12] a Judice factam jurare [13]: & quod hujusmodi jurejurando [14] dato [15] fuerit declaratum, judicem condemnare oportet. Dat. Id. Decembr. *Constantinop.* post Cons. BASILII II. & ARMATII V. C. 479.

De conductoribus & precario possidentibus.

10. Idem A. Sebastiano P. P.

NOn abs re est, quemadmodum possessionis alienæ invasores [16], tam vetus quam præsens sacra constitutio censuit esse puniendos: ita nec conductoribus [17], & possessionis alienæ detentoribus impune procedere, si locatoribus forte, vel possessionem rerum suarum, quam apud alios precario modo esse concesserant, recuperare secundum leges volentibus, cum nulla sibimet cognita legibus allegatio competeret, duxerint resistendum [18]: & non protinus, id est, non expectato judiciorum ordine [19], alienam possessionem recte eam recuperantibus, cedere patiantur. Eos namque jubemus pro tanta suæ iniquitatis impudentia, si cognitionis judiciariæ eventu fuerint condemnati: rei cujus possessionem sponte restituere usque ad definitivam sententiam minime passi sunt, æstimationem victrici parti una [20] cum ipsa re præbere compelli. Dat. 5. Kalend. April. *Constantinop.* THEODORICO & VENANTIO CONSS. 484.

De vacua possessione.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm quærebatur inter Illyricianam [21] advocationem quid fieri oporteret, propter [22] eos qui vacuam [23] possessionem absentium sine judiciali sententia detinuerunt [24], quia veteres leges nec *unde vi*, interdictum, nec *quod vi*, *aut clam*, vel aliam quandam actionem ad recipiendam talem possessionem definiebant, violentia in ablatam possessionem minime præcedente, nisi domino tantummodo in rem actionem exercere permittentes: Nos [25] non concedentes aliquem alienas res, vel possessiones per suam auctoritatem usurpare, sancimus, talem possessorem, ut [26] prædonem intelligi, & generali jurisdictione ea teneri, quæ pro restituenda possessione contra hujusmodi personas veteribus declarata sunt legibus. Ridiculum etenim est dicere vel audire, quod per ignorantiam alienam rem aliquis quasi propriam occupaverit. † Omnes autem scire debent, quod suum [27] non est, hoc ad alios modis omnibus pertinere: cum talis depositio in furti actione jam dudum veteribus legibus definita est, dicentibus, si quis alienam rem adversus [28] domini voluntatem attigerit, furti actione teneatur: his videlicet quæ super recipienda possessione a nobis disposita sunt, locum habentibus, si [29] non ex die ex quo possessio detenta est, triginta [30] annorum excesserint curricula. Dat. 13. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post consulat. LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno secundo 532.

TIT. V.

SI PER VIM [31] VEL ALIO MODO ABSENTIS [32] PERTURBATA SIT POSSESSIO.

Ad recuperandam possessionem absentis admittuntur carentes mandato: supple, caventes de rato. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Severo.

JUdices [33], absentium qui cujuslibet rei possessione privati sunt, suscipiant in jure personas, & auctoritatis suæ formidabile ministerium objiciant: atque ita tueantur absentes, ut id solum diligenter inquirant, an ejus qui quolibet modo peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus, vel parens, vel proximus, vel amicus, vel colonus [34], vel libertus seu servus quolibet titulo retinebat: nec eos [35] qui dejecti sunt absentium nomine possidentes, quia minime ipsis decisio [36] causæ mandata [37] sit, ab experiunda [38] re secludant: nec si servi [39] sint, eorum rejiciant in jure personas, quia [40] hujusmodi conditionis hominibus causas perorare fas non sit. Sed post [41] elapsa quoque spatia recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigium eis inferentibus largiri convenit: ut eos momentariæ perinde possessioni [sine ulla cunctatione] restituant, ac si reversus dominus litigasset. Cui tamen [domino] quolibet [42] tempore reverso, actionem possessionis recuperandæ indulgemus, quia fieri potest, ut restitutio propter servos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur. Absentibus enim officere non debet tempus emensum, quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est: sed reformato statu qui per injuriam sublatus est, omnia quæ supererunt ad disceptationem litigii, immutilata permaneant: judicio servato justis [43] legitimisque [absentibus] personis: cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium violentiam subveniri. Dat. 10. Kalend. Novembr. *Constantinopol.* [44] CONSTANTINO VII. & CONSTANTINO C. III. CONSS. 326.

Nec auctoritate rescripti, nec auctoritate interlocutoria judicis potest non citatus de possessione repelli. Bald.

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Petronio Vicario Hispaniarum.

NEc [45] Imperiale responsum, quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio Cognitoris ex quacunque parte innovare possessionis statum, eo qui rem tenet absente, permittit: quia negotiorum merita, partium adsertione [46] panduntur. Datum 15. Kalend. Januar. *Mediolani*, CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

TIT. VI.

UTI [47] POSSIDETIS.

Interdicto uti possidetis ille est in possessione tuendus. qui possidet non vi, non clam, non precario ab adversario. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Cyrillo.

UTi [48] possidetis fundum, de quo agitur, cum ab altero, nec vi, nec clam, nec precario possidetis, Rector provinciæ vim fieri prohibebit: ac satisdationis [49], vel transferendæ [50] possessionis Edicti perpetui forma servata, de proprietate cognoscet. Subscripta 3. Id. Octobr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. VII.

DE TABULIS [51] EXHIBENDIS [52].

Pupillari substituto, si pupillus in pupillari ætate decessit, datur interdictum de tabulis testamenti exhibendis. Bald.

1. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Germano.

SI in potestate patris fuerunt impuberes filii, & vos eis estis substituti [53], atque ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus cœpit hereditas pertinere: de exhibendis testamenti tabulis interdicto uti potestis [54]. PP. 7. Kal. Maji, SECULARI, & DONATO CONSS. 261.

1 Adde *l. un. supr. si de momentanea. l. ult. supr. qui legit.* 2 Hoc interdictum hodie vocatur *redintegrandæ possessionis*: cujus videtur usus ex hac lege deductus & *l. 5. supr. h. t.* 3 Nam & alia ex causa quam ex vi publica hoc interdictum *unde vi* ad possessiones ablatas pertinet; veluti si sub specie & terrore rescripti, aut judicati ablata possessio. *l. 6. supr. h. t. l. ult. infr. h. t. l. 2. infr. si per vim vel alio modo.* ad occupatam possessionem vacantem, absente domino sine autoritate judicis a non creditore, pertinet quoque hoc interdictum. 4 l. Harm. 6. §. 69. Goth. Vide in hanc legem Plot. *de in litem jurand.* & Petr. de Bell. Pertic. *Ans.* 5 Vid. quæ not. *ad l. 15. §. 9. in fin. ff. quod vi.* 6 *l. 3. l. 7. supr. h. t.* 7 De taxationis verbo vid. Cujac. 2. obs. 12. 8 Pervestigat etiam judex locum ubi jactura facta fuerit. Harmen. *d. loco.* 9 Si damnum ab invasore illatum liquido probari non potest, judex habita personæ qualitate, & ratione negotii, potest damnum definire, & postea juramentum actori deferre. Quid? heredi spoliati num juramentum quoque defertur? Mynsing. negat, 4 *observ.* 12. 10 Vid. Cujac. *ad Nov.* 18. 161. *Quinta parte.* 11 Ultra taxationem judicis non juratur. 12 Judex jubet rebus ita bene cognitis actorem jurare ad certam usque quantitatem: jurare denique, ὅτι οὐχ' ἧττονα τῶν τοσούτων ἀπώλεσεν, quod his non minora detrimenta percepit. 13 Contra furem juratur. vid. Clar. 5 *sent. §. furt.* 6. *vers. item contra furem juratur.* 14 Probari jurejurando actoris vis, & id, quod interest, potest, *ut hic. Goff. in v. qualiter. extr. de accus.* Cujus sententiæ duas exceptiones vide apud Socinum *regul.* 190. qua in re priore loco vis ipsa probanda est. 15 Post ejusmodi juramentum probatio non admittitur. Tiraq. *de retract. gentil. §. 4. gl. 1. n.* 28. 16 *l. 5. l. 7. l. 9. supr. h. t.* 17 Coloni, & inquilini rei restitutionem denegantes sine causa, in rem ejusque æstimationem simul condemnantur. 18 Opposita domini exceptione: de qua vid. Oldendorpium c. 34. *de except.* 19 Judiciorum ordo servandus. 20 *l. 34. supr. de locat.* 21 De Illyriciana advocatione alibi, ac persæpe dictum est. 22 Si quis absentis rem vacuam detinuisset, non conveniebatur olim nec interdicto, *unde vi*, nec *quod vi*, *aut clam*: sed tantum actione in rem quamdiu dominus erat qui aberat. Hodie velut possessor, interdicto generali de vi tenetur. Nam ridiculum est dicere, putabam rem alienam meam esse. Itaque hic idem constituitur, quod de furti actione in duplum: in qua si quis alienam rem invito domino attingit, furtum committit. Ut interim scimus in hujus constitutionis specie superiora obtinere adversus vacuæ possessionis detentorem, si non anni triginta præterierint, ex quo possessionem adeptus est. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 2. *ex lib.* 50. *tit.* 3. *cap.* 61. 23 *l. 6. supr. de adquir. & retin. poss.* 24 Id est, occuparunt: hoc innuit, Occupantem vacantem possessionem ad eam restituendam, furis, & invasoris exemplo teneri. 25 Justinianus momentariæ possessionis interdictum primus dedit adversus eum, qui vacuam possessionem occupavit. vid. Cujac. 19. *obs.* 16. 26 Qui sciens rem alienam vacantem occupat, quasi prædo est. 27 Meum quod non est, alterius est, *ut hic, & l. 15. ff. de except. rei jud.* fallit in re sacra aut nullius. 28 Furtum est contrectatio rei alienæ invito domino. 29 Præscribi triginta annis jure civili rem furtivam ex hoc loco notatur. Est enim species hujus constitutionis de eo qui vacuam possessionem absentis sine judiciali sententia detinet, quem hæc lex vocat ut prædonem, *ibi, uti prædonem intelligi*, quem denique hæc constitutio negat rem vacuam ita a se possessam præscribere, si non ex die, ex quo possessio ab eo detenta est, triginta annorum spatium excesserit, *ut hic* adde *l. 1. §. 1. supr. de annali except.* Quid? qui a quasi prædone bona fide causam habent, quo tempore præscribunt? longo tempore *§. quod autem. Inst. de usuc. & ibi Ange.* Quid jure canonico? Possessor ipse malæ fidei nullo tempore præscribit, *c. possessor.* 2. ubi Dinus *de reg. jur. in 6. cap. ult. extr. de præscript.* Qui vero ab eo causam habet, [illegible] nullo. Cæpola *in l. 1. supr. pro emptore. num.* 10. 30 Conditio ex hac lege finitur tricennio.

31 *L. 43. D. 4.* 32 Interdictum *unde vi* competit etiam ei qui absens expulsus est. 33 *l. 1. Cod. Theod. unde vi.* 34 *l. ult. supr. de adquir. & retin. poss.* 35 Vide *l. 3. supr. qui legitimam personam.* 36 *Dictio, d. l. 1. Haloand.* 37 In recuperanda absentis possessione, admittuntur etiam carentes mandato, *ut hic*, si tamen de rato caveant. 38 *Experiundo secludant.* Hal *experiunda re, d. l. 1.* 39 Pro recuperanda alteri possessione, etiam servus auditur. *d. l. 1. & l. 4. C. Theod. unde vi.* 40 Ratio dubitandi. 41 Id est, post annum. 42 Dominus reversus auditur perpetuo. *v. l. ult. infr. tit. prox.* 43 *l. ult. supr. qui legitimam personam.* 44 *Mediol. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Cons. d. l. 1.* 45 *l. 5. Cod. Theod. unde vi.* Possessor citra conventionem in sua possessione turbandus non est, seu rescripto principis, seu interlocutione judicis. 46 *His horis causarum merita & fata panduntur. l. 1. supr. de offic. civil. judic.* vid. Cuj. 16. *obs.* 8.

47 *L. 43. D. 17. §. 4. Inst. de interdict.* vid. Cujac. 5. *obs.* 32. vid. Festum *in verb. Possessio.* Est autem hoc interdictum, Retinendæ possessionis, cujus causa, Prætor: materia, res immobiles: Forma, ut qui possedit tempore turbationis, vel litis, non vi, non clam, non precario injuria afficiatur Effectus, vim fieri vetari, & satisdari possessionis translatio. 48 *l. 1. ff. h. t.* vid. Duaren. 1. *disp.* 21. Robert. 3. *sent.* 21. Goth. Adde Gœdd. *de contr. stipulat. cap.* 5. *num.* 289 & *de sequestr. cap.* 2. *num.* 45. Ans. 49 Reddito interdicto *uti possidetis*, si petitorio judicio agitur, satisdare *judicatum solvi* debet petitori is qui in possessione potior est: aut si non satisdat, in petitorem satisdantem transferenda possessio est, ita ut alteri incumbat onus probandi. vid. *vers. olim. Inst. de satisd.* Paul. 1. *sent.* 11. §. 1. vid. *ibid.* Cujac. 50 Pœnæ causa transfertur possessio. *l. 5. §. 1. in fin. ff. ut legator. l. 2. in fin. ff. de collatione. l. 6. in fin. ff. de Carboniano. Nov.* 18. *cap* 10.

51 *L. 43. D. 5.* 52 Illi cujus interest, legatario, fideicommissario, substituto, & similibus. 53 Interdictum competit primis heredibus vel secundis, existente causa substitutionis, *ut hic*; competit etiam legatariis aut fideicommissariis quorum interest. *l. 3. §. 10. ff. h. t.* 54 Quodnam intra tempus? Robertus 2. *recept.* 39. & 2. *animadv.* 14. putat perpetuo dari & post annum. Nam & hic anni nulla fit mentio, & casus substitutionis in hac lege potest annum excedere, quo nomine reprehenditur a Cujacio 16 *obs.* 28. & Antonio Mercatore, 2. *Nota* 24. Notant itaque ex Paul. 4 *sent.* 7. §. 6. interdictum *de tabulis exhibendis* annuum esse. Annum interdicti non cedere hac constitutione a morte patris, sed pupillorum: a qua primum hereditas ad substitutos pertinere cœpit, cum superstitibus pupillis ad eos pertinere non potuerit. *l. 2. §. 2. ff. de vulg. l. 1. ff. de hered. vel action. vendita.*

TIT. VIII.

DE[1] LIBERIS[2] EXHIBENDIS, SEU DEDUCENDIS, ET DE LIBERO[3] HOMINE EXHIBENDO.

Filio, cui non infertur quæſtio ſtatus, competit hereditatis petitio contra poſſidentem bona materna. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Juſtino.

SI (ut proponis) cum tuæ poteſtatis eſſes, ſuper rebus maternis obtinuiſti: potes eos, qui tibi condemnati ſunt, convenire. Quod ſi extiterit, qui[4] te filium, & in ſua poteſtate eſſe contendit: interdicto in eam rem propoſito, de fide intentionis ejus quæritur. PP. 6. Idib. April. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Cyrillæ[5].

ADi Præſidem provinciæ, ac poſtula filios tuos exhiberi. S. 5. Id. April. *Byzantii*, AA. CONSS.

Interdictum de uxore exhibenda competit contra patrem puellæ, qui habet eam in ſua poteſtate. Bald.

3. Iidem AA. & CC. Euodiæ[6].

SI ad inſtar[7] interdicti de exhibenda filia Philippi eum conveniendum putaveris: Rector provinciæ aditus ſuam vobis accommodabit notionem. S. 12. Kalend. Decembr. *Nicomediæ*, AA. CONSS.

TIT. IX.

DE[8] PRECARIO[9], ET SALVIANO[10] INTERDICTO.

Pro pignore vendito, contra emptorem non competit interdictum Salvianum directum, ſed ad hypothecariam actionem eſt recurrendum. Bart.

1. Imp. GORDIANUS Ariſtoni.

SI te non remittente pignus, debitor tuus ea quæ tibi obnoxia ſunt, venundedit[11]: integrum tibi jus eſt ea perſequi, non interdicto Salviano[12] (id enim tantummodo[13] adverſus conductorem, debitoremve competit) ſed Serviana[14] actione, vel quæ ad exemplum[15] ejus inſtituitur, utilis adverſus emptorem exercenda eſt. PP. 6. Idib. Septembr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Fabricio.

HAbitantis precario heredes[16] ad reſtituendum habitaculum[17] teneri[18], contra eos interdicto[19] propoſito, manifeſte declaratur. S. Kal. Decembr. *Sirmii*, AA. CONSS.

TIT. X.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS[20].

De balneis.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Tauro.

ET balneum[21] (ut deſideras) exſtruere, & ædificium ei ſuperponere potes: obſervata tamen forma[22], qua cæteris ſuper balneum ædificare permittitur, id eſt, ut concameratis[23] ſuperinſtruas, & ipſum concameres, nec modum[24] uſitatum altitudinis excedas. PP. Sine die & Conſule.

De ædificiis non demoliendis.

2. Imp. ALEXANDER A. Diogeni.

NEgotiandi[25] cauſa ædificia demoliri, & marmora detrahere, Edicto divi Veſpaſiani & Senatusconſulto[26] vetitum eſt[27]. Cæterum de[28] alia domo in aliam transferre quædam licere, exceptum eſt. Sed nec dominis ita[29] transferre licet, ut integris[30] ædificiis depoſitis, publicus deformetur[31] aſpectus. PP. 11. Kal. Januar. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De ruinis.

3. Idem A. Evocato.

AN in totum ex ruina domus licuerit non eandem faciem in civitate reſtituere, ſed in[32] hortum convertere, & an hoc conſenſu tunc Magiſtratuum non prohibentium, item vicinorum factum ſit: Præſes probatis his quæ in oppido[33] frequenter in eodem genere controverſiarum ſervata ſunt, cauſa cognita, ſtatuet. PP. 7. Kal. April. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De ædificio communi.

4. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIP. C. Victori.

SI[34] (ut proponis) ſocius[35] ædificii ad refectionem ejus ſumptus conferre detrectat: non neceſſario extra[36] ordinem tibi ſubveniri deſideras. Etenim ſi ſolus ædificaveris, nec intra quatuor menſium tempora cum centeſimis[37] nummus pro portione ſocii erogatus reſtitutus fuerit, vel quominus id fieret, per ſocium ſteriſſe conſtiterit, jus[38] dominii pro ſolido vindicare, vel obtinere juxta placitum[39] antiquitatis poteris. PP. 4. Kal. April. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De balneis extructis in ſolo communi.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Octavio.

SI is, contra quem preces fundis, ſciens prudensque ſoli partem ad te pertinere, non quaſi ſocius, vel collega communis operis ſolicitudine, ſolidam balneorum[40] extructionem ea[41] mente, ut ſumptus pro portione tua [non] reciperet, aggreſſus eſt, ſed ut totius loci dominium uſurparet, & collapſum balneum refabricare eniſus eſt: cum ædificia[42], quæ alieno loco imponuntur, ſolo cedant, nec impenſæ[43] his qui improbe id fecerint, reſtitui debeant: antiquato D. Hadriani[44] edicto Præſes provinciæ memor juris publici, in dirimenda diſceptatione legum placita cuſtodiet. PP. 6. Non. Octobr. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De translatione.

6. Imp. CONSTANTINUS A. Elpidio agenti vicem P. P.

SI quis poſt hanc legem civitate[45] ſpoliata ornatum (hoc eſt, marmora, vel columnas) ad rura tranſtulerit, privetur ea poſſeſſione, quam ita ornaverit. Si quis autem ex alia in aliam civitatem labentium parietum marmora vel columnas de propriis domibus in proprias transferre voluerit: quoniam utrobique hæc eſſe publicum decus eſt, licenter hoc faciat. Data ſimiliter facultate etiam de poſſeſſione[46] ornatum hujusmodi ad poſſeſſionem aliam transferendi, quamvis[47] per muros, vel etiam per mediam civitatem ea transferri neceſſe ſit: ita ut ea ſolummodo quæ illata fuerint civitati, us exportentur. Dat. 6 Kal. Jun. *Viminacii*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. CONSS. 321.

7. Imp. JULIAN. A. ad Vitianum[48] Vicarium Africæ.

NEmini columnas, vel ſtatuas cujuſcunque materiæ ex alia eademque provincia vel afferre[49] liceat[50], vel movere. Dat. 6. Kal. Novemb. JULIANO A. IV. & SALUSTIO CONSS. 363.

Differentia curialium & non curialium.

8. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENT. AAA. Modeſto P. P.

SIngularum urbium Curiales[51] etiam inviti, vel reparare intra civitates, quas olim habuerunt domos, vel de novo ædificare cogantur, illic ſemper muniis inſervituri, & aucturi propriarum frequentiam civitatum. Poſſeſſores vero qui non erunt Curiales[52], in urbibus, in quibus domos poſſident, easdem domos dirutas[53] neglectasque reparent, judiciaria ad conſervandum hoc præceptum auctoritate retinendi. Dat. 13. Kal. Novembr. GRATIANO IV. & MEROBAUDE CONSS. 377.

---

1 Hoc interdictum *de liberis exhibendis* competit adverſus detinentem dolo malo liberos noſtros cujusque ſexus & poteſtatis ſint. 2 §. 1. *verſ. exhibitoria. Inſtit. de interdictis.* vid. *L.* 43. *D.* 30. 3 Vid. *L.* 43. *D.* 29. 4 Pater emancipatum filium hoc interdicto abducit. 5 Etiam fœminis competit interdictum de liberis exhibendis, *ut hic*: & *l.* 3. §. 11. *ff. de hom. lib. exhib.* 6 *Eudio* quidam ita legunt, putantque hic agi de uxore marito exhibenda & ab eo ducenda. *l.* 11. *ſupr. de nuptiis. l.* 2. *ff. de liberis exhibendis.* vide Cujacium *hic*; & apud Paul. 5. *ſent.* 6. §. 15. 7 Vide quæ dixi ad *l.* 2. *l.* 4. *J. unde vi.*

8 Tranſit ad interdicta adipiſcendæ poſſeſſionis. 9 *De precario* interdicto, dixi ad *L.* 43. *D.* 26. 10 De Salviano interdicto, dixi ad *lib.* 43. *ff. ult.* 11 Contra pignoris emptorem creditor experitur *Serviana vel quaſi*, *ſeu hypothecaria*, non *Salviano interdicto.* 12 Interdictum hoc Salvianum, cujus cauſa efficiens, Salvius Julianus Prætor: Materia, res judicatæ & invectæ in prædium ruſticum vel urbanum quæ locatori pro penſione tacite ſint obligatæ: Forma, ut petatur revocatio rerum invito domino a conductore diſtractarum: Effectus, earum adeptio: Affinia, actio Serviana. *l.* 1. *infr. h. t.* 13 Imo & adverſus extraneum quemque datur. *l.* 1. §. 1. *ff. de Salviano.* dixi ibi. 14 Datur pro revocandis rebus hypothecæ ſubjectis, dixi ad Theophilum §. 7. *Inſtit. de action.* 15 Quaſi Servianam intelligit. vid. §. 7. *Inſt. de act.* 16 *l.* 8. §. 8. *ff. de precario.* 17 Hoc eſt, habitationem. 18 Imo non tenetur. *l.* 11. *ff. de diverſ. tempor.* 19 De precario, quod reſtitutorium eſt.

20 Huc refer 2. Harm. 4. 21 Vid. Harm. *d. loco*, *cap.* περὶ βαλανείω κτίσματος. Vitruvium 5. *c.* 10. de balneo, adde *l.* 5. *infr. h. t.* 22 Forma ædificiorum veterum, reficienti ſervanda, ut neque luminibus aut vicinorum proſpectui officiat, niſi hujusmodi ſervitutem habeat pacto aut ſtipulatione ſibi conceſſam, 2. Harm. 4. §. 58. Goth. Adde Rævard. *conject. lib.* 3. *cap.* 12. Anſ. 23 Camerare, eſt ad fornicis morem ædificare, *l.* 31. *ff. de leg.* 3. hinc arca concamerata in *l.* 19. §. 5. *ff. locati.* 24 Vid. *l.* 11. *ff. de ſervit. præd. urb. l.* 1. §. 17. *ff. de operis novi nunciat.* De modo altitudinis ædificiorum Rutilius Florens ſtante Republica orationem habuit. Quis modus fuerit præſcriptus, incertum, ſub Auguſto ſexaginta pedum altitudo finita. *Strabo* 5. hanc altitudinem poſtea cohibuit Nero. Tacit. *lib.* 15. quem tamen ad modum non conſtat. Certe Auguſti conſtitutionem Trajanus poſtea revocavit teſte Sexto Aurelio Victore. adde 2. Vitruvium 9. Senecam 1. *controverſ.* 3. De craſſitudine parietum dixi ad *l.* 52. §. 13. *ff. pro ſocio.* 25 *l.* 41. §. 9. *ff. de leg.* 1. *l.* 45. *in fin. ff. de donat. inter virum. l. ult. ff. de damno. Synopſ. Baſil.* 19. *tit.* 1. *ex lib.* 58. *tit.* 11. *c.* 2. *l.* 52. *ff. de contrahend. empt.* 26 Contius putat hoc ſenatusconſultum factum fuiſſe anno quinto Imperii Adriani, Aviola & Panſa conſulibus, ex *l.* 41. §. 1. *ff. de legat.* 1. Sed Cujacius 5. *obſerv.* 26. putat aliud SC. fuiſſe quod edictum D. Adriani ſubſecutum ſit. Nam edicta ſenatusconſultis confirmari ſolebant. *l.* 1. *ff. in quibus cauſ. pign.* vel errorem hic eſſe in Imperatoris nomine: eo magis, quod hujus legis ſententia Adriano tribuatur. *d.* §. 1. 27 Vid. *l.* 6. 7. *infr. h. t.* Imo poteſt diſtrahere. *l.* 43. §. 1. *ff. de leg.* 1. 28 De alia in aliam domum transferre licet quam integra non eſt: item alioqui prohibitum eſt propter ornatum & aſpectum urbis. *Synopſis Baſil. ibid.* 29 Id Spartianus Adriano tribuit. 30 Aliud ſi non integra ædificia deponantur. *d.* §. 5. 31 Publicus urbis aſpectus non deformandus. 32 Ædes ruinoſas in hortum convertere interdum non licet. Liceat autem necne judicis arbitrio relinquitur. 33 Ex his quæ in oppido frequenter ſervantur, judicari poteſt. 34 Si ſocius ad refectionem ædificii ſumptus fecit, non neceſſario, extra ordinem ei ſubvenitur: ſin autem ſolus ædificaſti, nec cum centeſima τὸ ἀναλογοῦν μέρος, certam portionem recepiſti, ubi quadrimeſtre præterierit, dominium ejus in ſolidum conſequeris, niſi quominus tibi ſolveretur, per ſocium non ſteterit. *Syn. Baſil.* 12. *tit.* 1. *in fin.* 35 Socius ædificii expenſas repetit, *ut hic*, & *l.* 16. *ſupr. de rei vind.* id oratione D. Marci conſtitutum fuit. *l.* 52. §. 10. *ff. pro ſocio.* De ſumptibus ædificii repetendis, adde *l.* 33. *in fin. ff. de cond. indeb. l.* 45. §. 1. *ff. de act. empt. l.* 29. §. 2. *ff. de pign. & hyp. l.* 14. *ff. de doli mali.* §. 30. *verſ. Certe. Inſt. de rerum diviſione.* 36 Ἔξω τῶν διατεταγμένων *Synopſ.* 11. *tit.* 1. *in fin.* 37 Id eſt, centeſimas uſuras. vide Molinæum *de uſur. num.* 57. ubi duos alios caſus ſpeciales uſitæ centeſimæ enumerat ex *l.* 1. *J. de uſuris pupillar. & l. ult. ſupr. de uſur. rei jud.* 38 Socius moram quadrimeſtrem committens in ſumptibus ſocio qui ædificavit reſtituendis, dominium rei communis amittit. 39 Orationem Divi Marci, *l.* 52. §. 10. *ff. pro ſocio.* 40 De balneo, adde *l.* 1. *J. h. t.* 41 Qui ſciens nomine proprio commune ædificium reædificat, ſumptus non repetit, *ut hic*, & *l.* 6. §. 2. *ff. comm. dividundo.* vide quæ dicam *J. h. t.* 42 Ædificium ſolo cedit. 43 Vide tamen quæ de ea re alias dixi ad *l.* 38. *ff. de hered. petit.* adde *l. ult. ſupr. de negot. l.* 5. *ſupr. de rei vind. l.* 37. *ff. de rei vind. l.* 46. *in fin. ff. de damno.* aliud æquitatis eſſe videtur. 44 Veſpaſianus idem edixerat. Suetonius, *Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat, vacuas areas occupare & ædificare, ſi poſſeſſores ceſſarent, cuique permiſit.* & Victor *Romam deformem incendiis veteribus ac ruinas reparavit, permiſſa, ſi domini deeſſent, ædificandi copia, Veſpaſianus & Adrianus dominium dederunt inſtauratori ſtatim: Divus Marcus a quatuor menſibus.* vid. *l.* 1. *ff. in quibus cauſis pignus. l.* 52. §. 10. *ff. pro ſocio.* adde Cujac. 19. *obſ.* 20. 45 Ex civitate in aliam civitatem columnas ædificii transferre licet. *verſ. ſi quis autem. infr. h. t.* rus eas transferre non licet, *ut hic*, ex agro in alium agrum licet. *verſ. Data ſimiliter. infr. h. t.* Ex domo in urbe ſita ad aliam in urbe ſitam quædam transferre licet, *l.* 2. *verſ. Ceterum. ſupr. h. t.* Ex una provincia in aliam non licet. *l.* 7. *infr. h. t.* & ita poteſt accipi hæc conſtitutio quam nonnulli de rebus intelligunt ſublatis *promercii* cauſa: alii de non labente ædificio. Alia quædam ad hanc legem adfert Cujac. 19. *obſ.* 19. quem vide. Cauſa conſtitutionis hujus hæc eſſe poteſt, impenſarum immenſitas. 46 Id eſt, agro, villa. 47 Ratio dubitandi. 48 Avitianum. ut *l.* 1. *C. Th. de itinere publico. l.* 1. *C. Th. de ind. deb. l.* 15. *C. Th. de curſu publico.* 49 *Auferre*, Hal. 50 Imo licet. dixi ad *l.* 6. *ſupr. h. t.* 51 Curiales urbium, domos proprias ſuis in urbibus habere, ſed & antiquas reparare vel de novo ædificare coguntur. 52 Nam curiales urbium coguntur tantum ad antiquarum ædium reparationem: non ad novarum extructionem. 53 Reſtitutio ædium præcipitur, *ut hic*, & *l.* 7. *ff. de offic. præſid. l.* 46. *ff. de damno.* e contrario deſtructio inhibetur. *l.* 2. *ſupr. h. t. l. ult. J. de jure reip.*

De spatio inter novum ædificium & publicas ædes relinquendo.

9. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Æmiliano Præfecto urbi.

SI cui loci proprietas ædificandi juxta publicas ædes animum dederit, is quindecim [1] pedum spatio interjecto inter publica ac privata ædificia, ita sibi noverit fabricandum, ut tali intervallo, & publicæ ædes a periculo vindicentur, & privatus ædificator velut perperam fabricato loco, destructionis quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat. 10. Kal. Novemb. ARCAD. A. VI. & PROBO CONSS. 406.

De muralis ambitus constructione.

10. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monaxio P. P.

PEr provincias Mesopotamiam, Osdroenam, Euphratensem, Syriam secundam, Phœniciam, Libanensem, Ciliciam secundam, utram que Armeniam, utramque Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atque Hellespontum, ubi magis hoc desideratur, cæterasque provincias cunctis volentibus permittatur murali [2] ambitu fundos proprios seu loca sui dominii constituta vallare. Dat. 3. Non. Maji, *Constantinop.* THEOD. A. IX. & CONSTANTIO III. CONSS. 422.

De mænianis.

11. Iidem AA. Severino P. P.

MOeniana [3], quæ Græco vocabulo πιχιστὰς [4] appellant, sive olim constructa, sive in posterum in provinciis [5] construenda, nisi spatium inter se per decem [6] pedes liberi aëris habuerint, modis omnibus detruncentur. In his vero locis in quibus ædificia privatorum horreis publicis videntur objecta, obstructione mœnianorum, quindecim pedum intervalla serventur, quem intercapedinis [7] modum ædificaturis quoque proponimus, ita ut si quis intra definitum spatium, id est, decem [8] pedum mensuram [9] ædificare, vel intra quindecim [10] pedum mœnianum possidere tentaverit: sciat non solum fabricata demolienda, sed etiam ipsam domum fisco nostro adscribendam. Dat. 3. Kal. Octob. ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

Præfatio. 1. *De spatio ab eo, qui ædificat, relinquendo.* 2. *In quantum liceat domum attollere.* 3. *De fenestris.* 4. *De prospectu.* 5. *De solariis, mænianis & scalis.* 6. *De columnis & publicis porticibus ac stationibus.* 7. *Si ædificaturo lis moveatur.* 8. *De opere inchoato perficiendo.*

12. Imp. ZENO [11] A. Adamantio Præfecto urbis.

EX [12] quo pace frui cœpimus, & litibus & externis bellis populos nostros eximere studentes, variis legibus condendis animum applicuimus; inter quas & hanc quoque referri volumus, dilucide demonstrantem, & quæ tua magnificentia suggessit, & cautissime omne ambiguum definientem: Non multum autem a civilibus verbis recessimus, sed vulgo [13] notioribus uti maluimus, ut ita quicunque in eam inciderint, alterius interpretis non egeant auxilio. Ex relatione igitur magnitudinis tuæ cognovimus, divinam legem immortalis memoriæ patris [14] nostri Leonis, quam super his posuit qui in hac gloriosa civitate ædificare voluerint, quibusdam sui partibus propter pravas interpretantium opiniones ambiguam esse. §. 1. Et nos itaque præcipimus, ut qui proprias domos renovare cupiunt, non solum veterem [15] formam [16] non excedant, (sicut nec hi qui novas ædificant) aut lumen, vel prospectum [17] vicinis auferant, adversus ea quæ pridem constituta sunt: verum etiam addimus, quale jus is qui ædificat, habere debeat, cum facultatem habet ex pacto, vel stipulatione mutandæ, si velit, veteris formæ. Tunc enim sancimus, ut si [18] pactum vel stipulatio ædificanti suffragetur, liceat ipsi secundum vim pacti & stipulationis ædificare, etiamsi officere vicinis quibus pactum adversatur, ita ædificando videatur. §. 2. Sed cum nostra constitutio dicat, duodecim [19] pedes oportere relinqui ab eo, qui ædificaturus est, inter propriam & vicini domum, & *plus* vel *minus* adjiciat: quod magnam sane ædificantibus securitatem præstat: (nihil autem dubium [20] aptum est ad tollendam ambiguitatem) diserte ac perspicue jubemus, duodecim pedes relinqui intermedios inter utramque domum, incipientes [21] a superposita fundamentis ædificii parte: eademque observatione perseverante ad summum usque altitudinis culmen. Et ei, qui hoc in posterum observaverit, licere domum in quantam [22] voluerit altitudinem excitare, & attollere, & fenestras fabricare, tam quæ prospectivæ [23] dicuntur, quam quæ luciferæ [24], secundum divinam constitutionem, sive novam domum velit extruere, sive veterem instaurare, sive ex incendio collapsam exædificare: Nulla licentia ex hoc spatio concessa tollendi vicino directum [25] & omni ex latere domus inviolatum in mare prospectum: quem domi stans vel sedens habet, non autem detorquendo hunc ipsum prospectum, ita ut cogatur vicinus ex obliquo [26] mare aspicere. Quod autem ad hortos [27] atque arbores attinet: nec aliquid in superioribus constitutionibus comprehensum est, nec de his hic aliquid addetur: neque enim convenit. §. 3. Nulli autem liceat ædificanti domum juxta [28] compitum forte aut angiportum [29], vel plateam duodecim pedibus latiorem auferre partem plateæ, vel compiti, & proprio superaddere ædificio. Non enim quæ ad rempublicam pertinent, minuere, & ædificantibus dividere volentes, duodecim pedum intervallum in medio domorum definimus, sed ne angustiora sint domorum intervalla. Si autem majus sit spatium, maneat vetus distantia: non enim eam minui concedimus, sed servari urbi propria jura. Si autem vetus ædificium secundum veterem formam tale erat, ut minus esset domorum abs se invicem spatio duodecim pedum intervallum, ne liceat præter veterem formam in altitudinem ædificium erigere, vel fenestras facere, nisi decem pedes in medio intercedant. Tunc enim prospectivas [30] is, qui ædificabit, non poterit facere, nisi antea quoque fuerint, ut dictum est. Luciferas [31] vero faciet utique sex pedum servato ab imo pavimento in altum intervallo: eo tamen non audente ullo modo facere id, quod vocatur pseudopatum [32] (id est, falsum aut fictitium, tabulatum, aut pavimentum in ipso ædificio) & ita ab hoc pseudopato ad sex pedum altitudinem luciferas fenestras excitare, & sophistice [33] legem interpretari, & cavillari. Si enim hoc liceat: eveniet iterum, ut luciferæ [34] æquent prospectivarum utilitatem, & nihil distent a prospectivis [35], & vicino noceant: quod quidem fieri prohibemus, nullatenus competens ædificantibus, vel ex pacto [36], vel ex stipulatione jus tollentes, si quod tale prorsus competat.

§. 4. Insuper cum priore lege cautum sit, centum [37] pedes altas domos combustas instaurare licere, etiam si alteri prospectum in mare prohibeant: hanc etiam tollentes ambiguitatem, constituimus hoc obtinere tam in his quæ post conflagrationem renovatæ sunt, quam quæ nunquam antea fuerunt, & nunc primum extruuntur. Sed & in his quæ nullam ignis injuriam senserunt, vetustate autem, aut alia quacunque causa defecerunt, & in omnibus omnino domibus quæ ædificantur, si centum pedum spatium relinquatur inter circumjacentia loca, omni impedimento cessante fiant ædificia, etiamsi aliis domibus prospectum in mare adimant. Prospectum autem hunc liceat auferre [38] a solis culinis [39], vel latrinis, vel secessibus, vel scalis [40], vel trajectibus ad sola diverticula vicorum pertinentibus, vel basternis [41], quamvis, & intra centum pedes velit quis ædificare, si modo tamen duodecim pedes in medio intercedant. Hæc autem observari volumus quando nullum adest pactum [42], quod ædificare volentem adjuvet. Qui autem ex pacto vicini ædificant, intra definitum ab eis modum ædificent: tunc enim & eo non custodito spatio permittimus attollere ædificia, etiam si prospectum adimant iis, qui consenserunt, & pacti sunt, aut qui in eorum domos successerunt, quandoquidem competentia jam quibusdam ex conventione jura, per generalem auferri legem non oportet. §. 5. Item illud etiam statuimus, ne ea quæ vocantur solaria [43], post hanc legem ex solis lignis & tabulis construantur, sed ad eorum quæ Romanensia [44] dicuntur, modum &

1 Legitimum spatium novi ædificii ab ædibus publicis, quindecim pedes, *ut hic, & l.* 46. *C. Th. de operib. pub & 56. Syn. 2. cap.* περὶ παραγγελίας *ex tit.* 11. *c* 7. 2. Harm. 4 §. 76. adde *l.* 11. *in fin.* Ĵ. *h t. & l.* 14 *ff. de servitut. præd. urb.* 2 Muris seu murali ambitu fundos cingere cuivis licet, *ut & c.* unde tantum Fortalicium, vel castrum in suo quemque jure ædificare est enim jus ædificandi, juris gentium. *l. ex hoc jure.* 5. *ff. de just.* nisi hujusmodi ædificia ad æmulationem vel injuriam alterius fierent. *l. opus novum.* 3 *D. de oper. publicis.* aut in limitibus imperii. *l. quicunque castellorum.* 2. Ĵ. *de fundis limitrophis. lib.* 11 *tit.* 59 vel materiam præberent seditionis, vel offensionis. (Tunc enim merito publica utilitas privatæ anteponenda est *l. Lucius* 11. *ff. de evict. l. item, si verberatum.* 15. *ff. de rei vind.* etiamsi privilegio principis id fieret. *c. suggestum.* 9. *Extr. de decimis.*) Eadem est ratio, ut si quis ædificio non contentus ædificio, jurisdictionem inde vel jus civitatis, aut mancipium usurpare voluerit: id enim sine principis permissu non licet. Bartol. *in l. ult.*, *C. de collegiis.* Eadem quoque ratio si sententia judicis muri dejecti sint. Joann. Faber *in l. fertas* 10 Ĵ. *de pœnis.* Chassanæus *in consuet. Burg. tit. des forests* §. 9. *n.* 4. facit *l. sacra loc.* 9. §. *muros.* 4 *ff. de rerum divisione.* Idem si vel consuetudo, Chassanæus *illo loco*, vel constitutio principis contraria sit, ut & apud Hispanos est. *l.* 7. *tit.* 7. *lib.* 4. *Ordinationum, & l.* 47. *Tauri. in fin. & in Pragmatica* 70 *in antiquis*, ubi habetur, Neminem posse sine licentia principis ædificare aut reficere castella. 3 De Mœnianis, *l.* 242. §. 1. *ff. de verb. sign.* 4 Κρόσσας. *Hal* alii legunt σκιόπας, alii ὀρσοθύρας, alii ὀρθὰς. Veterrimum habent ἐξώστας, uti Cujacius monet *lib.* 4 *Instit. de act. & 1 observat.* 30. ἐξώσται sunt projectiones ἀπὸ τοῦ ἐξωθεῖσθαι, quod est expellere & projicere. Eam quoque lectionem confirmat autor Synopseos *ibid. cap.* 9 Harm. 2. *tit.* 4 *cap.* περὶ ἐξώστου §. 65. dicitur etiam ἐξώστης a quibusdam ἡλιακός. Har. *ibid. c.* περὶ ἡλιακοῦ ἤτοι ἐξώστου. §. 65. solarium. *Nov. Leon.* 113 & Harm. *d. loc. c.* περὶ σωλαρίων. *l.* 12. §. 5. Ĵ. *h. t.* 5 Recte hoc additum. Nam in provinciis permissum erat ædificare Mœniana non tamen in urbe semper. *Ammian.* 27. Nam & Mœniana Prætextatus præfectus urbi sustulit omnia fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus. 6 Mœnianum, seu solarium a privati ædificio extruere quis potest, relicto decem pedum spatio: a publico ædificio quindecim pedibus. *Syn. ibid. c.* 9. 2. Harm. 4 §. 65. 7 De intercapedinis modo dixi ad *l.* 14 *ff. de servit. præd. urban.* Goth. Vide *l.* 9. Ĵ. *h. t.* Tholosan. *de Republ. l.* 2. *c.* 3. *n.* 2. Ans. 8 Inter ædificia privatorum Theodosium reliquisse intervallum decem pedum, leges Gundebaldi Burgundionum docent, & eius hoc fuisse vetus Leo scribit *Nov. ult.* hodie duodecim *l.* 12 Ĵ. *h. t.* 9 *Mensuram, vel intra quindecim pedes ædificare, vel Mœnianum possidere tentaverit.* Cujac. ita restituit *l.* 19. *observ.* 21. 10 *l.* 9. *supr. h. t.* adde *l. ult. D. fin. regundor.* 11 Adde *Novell.* 63. 165. & 2. Harm. 4 §. 59. 12 Interpretatio Contii. 13 Vid. Gell. 1. *c.* 10. 14 Id est, antecessoris. 15 58. *Ecl.* 2. *c.* περὶ παραγγελίας *ex tit.* 11. *c.* 10. & 2. Harm. *cap.* 4. περὶ ἀνανεώσεως οἴκου παλαιοῦ, *l.* 1. Ĵ. *de servitutib. l.* 11. *ff. de servitut. præd. urban. l.* 8. §. 3. *ff. de oper. novi. l.* 17. §. 1 *ff. de aqua & aquæ.* 16 De forma dicam Ĵ. *h. t.* 17 Quo nomine Constantinopoli duos inter vicinos controversia fuit, Anthemium mathematicum, & Zenonem rhetorem de prospectu instituto contra veterem morem, de servitute altius non tollendi, & non officiendi luminibus, Agathias scholasticus *lib.* 5 *hist.* Similem quoque in urbe, refert Zonaras fuisse querelam mulieris cujusdam adversus Petronium præfectum vigilum vicinum suum. τὰς ἑαυτοῦ διαίτας ὑψοῦντα, καὶ τῇ αὐτῆς οἰκίᾳ ἐπισκοτίζοντα. Vide Cujac. 17 *obs.* 35. 18 Harm *d. loco.* Eclog. *d. loco* §. 3 *in fin.* Ĵ. *h. t.* 9. *tit.* 1 *ff. de servitutibus.* 19 Ædificaturus duodecim pedes relinquit inter propriam, & vicini domum, & ita abrogatur lex 11. *vers. quem intercapedinis.* Ĵ. *h. t.* & Harmenopuli locus 2. *tit.* 4. *c. de domuum extructione, cap. de domuum elevationib.* Reducitur tamen a Leone *Nov. ult.* Legibus duodecim tabularum sufficiebat intra vicinorum domos spatium duorum pedum, dimidii interdum, ut ait Festus, & Isidorus 15. *Etym. ult.* dixi ad *leges* 12 *tabul. l.* 2. *tit.* 11. §. 6. 20 Dubium ambiguitatem non tollit. 21 Principium intervalli a vicini ædificio relinquendi sumendum est a fundamentis. Est enim fundamentum altitudinis norma. 22 Licet in infinitum ædes suas tollere intra legitimum spatium. Augusti lege non licebat septuaginta pedibus altius tollere, *Strab.* 5. Trajani sexaginta, Sextus Aurelius Victor *in Trajano.* Leon. 100. *v.* §. 4. *infr. h. t.* 23 Παρακυπτικὰς καὶ φωταγωγοὺς *hic.* & §. 3. Ĵ. *h. t.* Glossis Transenna κεραμὸς φωταγωγός. Harm. *d. loco.* παρακυπτικῶν tantum fecit mentionem: Ecloga fenestrarum tantum, τοξικαὶ vero aliud genus fenestrarum est apud Harmenopulum *d. l. cap.* περὶ τοξικῶν. Galli videntur appellare, *archieres, & barbacanes.* 24 Fenestræ prospectivæ, & luciferæ. 25 Directus in mare prospectus nemini tollendus, nisi intermisso spatio centum pedum: obliquus tolli potest intermisso spatio duodecim pedum. Hodie etiam in obliquum servatur spatium centum pedum. *Nov.* 63. 165. Harm. *d. loco, cap.* περὶ ἀπόψεως *in fin.* idque Harm. *d. c.* περὶ ἀπόψεως ὀρῶν, ex Papiniani *lib.* 3. *quæstionum*, porrigit ad prospectum montium. *Synops. Basil. d. loco.* negat ullo modo etiam per obliquum adimi posse. 27 Obliquus prospectus maris, ἐκ πλαγίου. *Ecl. d. loco.* 27 Hortorum, atque arborum nulla servitus esse debet: Græci id ita explicant. *Ecl. d. loco.* Apud Harmen. *d. loco. c.* περὶ κήπων καὶ φυτῶν, licet horum prospectum impedire interpositis quinquaginta pedibus. 28 Ἐν στενωπῷ *Syn.* & Harm. *illo loco.* 29 Vide *Eclog. d. loco.* 30 Παρακυπτικὰς *ut* Ĵ. §. 2. 31 Φωταγωγοὺς, *ut supr.* §. 2. Harmenop. *d. loco. c.* περὶ φωταγωγῶν θυρίδων, ubi in notis, & nomenclatore exponitur quid essent φωταγωγοὶ & παρακυπτικαὶ θυρίδες. 32 Ψευδόπατον. 33 Σοφίζεσθαι τὸν νόμον. 34 Fenestræ luciferæ prospectivis minus utiles: illis lumen tantum, his prospectum percipimus. 35 Fenestris prospectivis nocetur vicino. 36 §. 1 Ĵ. *h. t.* 37 Centum pedum spatio intermisso prospectum etiam directum vicino possumus adimere. *Eclog. d. loco.* Harmen. *d. loco cap.* περὶ ἀπόψεως. 38 Intra minus spatium quam centum pedum scilicet minus, puta intra duodecim pedes. 39 Μαγειρείων *hic, Ecl. d. loco,* μαγειρείου Harm. *d. loco.* 40 Κλιμακὸς *hic,* κλιμακώνος, Harm. *d. loco.* 41 Ἢ διαβάσεων πρὸς πάροδον μόνην χρησίμων ἢ καὶ τούτων ἃ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ βαστέρνια *hic.* ἢ ἀποβαστερνίων ἤγουν τῶν λεγομένων παρόδων ἤτοι διαβατῶν, Harm. *d. loco.* quidam legunt διαβάσεων. Porro *basternæ* sunt transennæ, sive protecta, quæ habentur in ædibus transeundi vel spatiandi gratia. Alio sensu, *basternæ*, vehicula sunt, sive lecticæ, vel, ut est in glossis veterum, Esseda, quæ (quod plerumque specularibus lapidibus clauderentur) eædem Glossæ illo loco. Juven. 1. *Quæ vehitur clauso latis specularibus antro*, recte interpretantur basternas. Antrum dixit & Hieronymus caveam basternarum. Palladio Amites basternarum, sunt perticæ quibus ea vehicula sustinentur. Servius Honoratus. *Pilenta sunt vehicula, sicuti nunc basternas videmus.* Lampridius *in Heliogabal.*, *De tit basternas & rhedas.* Ammianus 14. Basternis per latera civitatis cuncta cil... adde Cujac. 13 *obs.* 30. 42 §. 2 §. 3. Ĵ. *l. t.* §. *ult. Inst. de servitutib.* 43 Σολάρια *hic*, σωλαρίων *Eclog. d. loc.* Harmen. *d. loc.* περὶ σωλαρίων. 44 ῥωμαΐσια Græci *hic*, & *Eclog. d. loco.*

figuram ædificentur, & inter duo ſolaria ex adverſo ſeſe ſpectantia decem pedes relinquantur. Sin hoc præ loci anguſtia fieri non poſſit, tunc ſolaria fiant ἐκ παραλλαγῆς, hoc eſt, ut ſe invicem non ex adverſo vel ἐκ παραλλήλου reſpiciant, ſed alternis, & ex obliquo atque transverſo. Si vero ſpatium medium decem pedes non excedat, tunc nulla ex parte nec adverſa, nec transverſa liceat ſolaria, aut mœniana [1] fabricare. Quæ vero ſecundum ſupra ſcriptam formam ædificabuntur, jubemus alta eſſe ab imo ſolo pedes quindecim & eorum quidem columnas lapideas, aut ligneas ita ſolo imponi jubemus, ut non ad cathetum [2] ſive perpendiculum ſtent, ſicuti nec muros, ut nec aër, qui eſt ſub illis in ſuperiore parte, ut dictum eſt, conſtitutis ſolariis, obturetur, nec ex hoc anguſtior fiat angiportus, & publicum iter. Prohibemus autem & ſcalas [3] a ſolo angiportus inchoare, & ad ſolaria ducere, ita ut tam ex impenſa & præparatione firmiore, quam quod non ita proxima ſint inter ſe ſolaria, breviora & rariora & extinctu faciliora ex igne pericula civitati, & his, qui domos habent, immineant. Si autem contra noſtram hanc legem fiat ſolarium vel ſcala; non id ſolum, quod factum fuerit, detruncabitur, ſed etiam ædificii dominus decem auri librarum pœnam expectabit: & qui deſignavit architectus, aut qui opus recepit, alias decem auri libras perſolvet, & qui fabricaverit artifex, ſi per inopiam [4] non potuerit pœnam ſolvere, corpore luens a civitate fiat extorris. §. 6. Præterea jubemus nemini [5] licere multas ex ordine collocatas columnas in publicis porticibus & ſtationibus ab eo quod vocatur Milium [6], usque ad Capitolium obſtruere ædificiis, vel ſolis etiam tabulis, vel aliis quibusvis rebus in medio columnarum extructis: ſed ipſa quidem ædificia non excedant in latitudine pedes ſex, comprehenſis etiam parietibus plateam verſus: in altitudine vero pedes ſeptem. Omnimodo autem volumus per quatuor columnarum ordines relinqui a porticibus ad plateas liberum iter: decorari quoque hujusmodi tabernacula ſive officinas exterius ſaltem marmore: ut & civitati ſint decori, & tranſeuntibus voluptati: In reliquis autem civitatis regionibus [7] extructas [8] in mediis columnis officinas, prout urbi eſſe utile, & quatenus & quomodo exiſtimaveris, extrui ſancimus, omni [9] æqualitate ſervata, ne quod uni permittitur, cæteris prohibeatur. §. 7. Et hoc quidem conſtituimus, ut ne calumniantium dolis & machinationibus, æquis & bonis viris periculum ſtruatur. Multi enim ædificaturis lites, non ex injuria aliqua accepta, ſed per invidiam ſubſtruentes, intermiſſionum illis cauſam præbent: ut eum, qui jam cœperat ædificare, prohibitum, & opus imperfectum relinquere coactum, & in jus tractum, pecuniam ad ædificationem repoſitam, litigando conſumere cogant: & (quod omnium incommodiſſimum eſt) poſtquam victricem ſententiam retulit, adhuc quaſi indiſſolubilibus vinculis obligari contingit, dum appellationis prætextu fatales dies expectare cogitur, & ex hac fruſtratione, & ædificationis interruptione voluptatem capit ejus adverſarius. † Adjicimus itaque in ejusmodi caſibus, ut ſi [10] appellatio ab his, quæ ab arbitro definita ſunt, intercesserit, ſimul atque miſſa fuerit ad judicem relatio, vel forma ſcriptis redacta, licere victori & victo, non obſervato legitimo appellationis introducendæ tempore, una cum adverſario, vel ſoli ad tuæ [11] magnificentiæ tribunal accedere, & adverſario ex more vocato, ſi abſit, terminum rei controverſæ facere: ut omni mora abſciſſa, legitimus liti finis imponatur, ne hyeme, ſi ita acciderit, præſente vel imminente, dum longos appellationum dies [12] ſtatos expectare cogitur is, qui injuſte ab incepto ædificio prohibitus eſt, damna intolerabilia ſuſtineat. † Quod autem eſt proximum, ſi etiam quis in hujusmodi controverſiis appellare [13] voluerit, conquerens de magnitudinis tuæ ſententia, illico eam, quam dicunt conſultationem [14] fieri jubemus; & dari tam victo quam victori, ut de more ſententiam ipſam accuratius expendant, in ſacro noſtro palatio, omni mora ceſſante. Noverint autem quicunque ædificantes impedire præſumpſerint, quod ſi victi fuerint, & omne [15] quodcunque contigerit damnum reſarcient, & materiæ pretia, quam probabile erit corruptam aut deterioratam eſſe inter litium moras, rependent. † Quod autem ad eos, qui injuſte ædificare tentaverint, attinet, & hi ſi victi fuerint, damna ei, qui ædificium prohibuerit, & cauſæ ideo adeſſe coactus fuerit, refundent.

† Omnem autem hujusmodi controverſiam in ſolo magnitudinis tuæ judicio decidi præcipimus, & neque ulli cuiquam illuſtrium magiſtratuum audire hujusmodi cauſas, neque ex hac cauſa litigantes, militiæ, vel fori præſcriptione ad detrectandum [16] judicium, vel ſumptuum, & damnorum, quæ ſententia glorioſiſſimi præfecti urbis, aut ab ipſo dati cognitoris continebuntur, ſolutionem detrectandam permittimus: ſed exactioni eos ſubjici volumus, qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint, nemine ad hoc fori præſcriptione utente. §. 8. Provideat autem magnificentia tua, ne [17] quis redemptorum, aut fabrorum, aut artificum opus a ſe inchoatum relinquat imperfectum [18], ſed ut accepta mercede opus, quod incepit, perficere cogatur: vel omne damnum, quod inde ædificare volens acceperit, & quidquid omnino diſpendii ſenſit ex eo quod opus perfectum non fuerit, ſarciat. Si autem penuria [19] laboret qui ita deliquerit, fuſtibus cæſus civitate ejiciatur. Nullus [20] autem id perficere prohibeatur, quod ab altero cœptum opus fuerit: quod præſumi cognovimus a quibusdam artificibus, vel redemptoribus, nec iis, quæ ipſi cœperint, finem imponentibus, nec alios id perficere ſinentibus, atque inde damnum intolerabile inferentibus iis, qui domos ſuas fabricari cupiunt. Qui itaque hoc ſolo recuſat opus perficere, quod ab alio antea inchoatum ſit, is eandem pœnam excipiat, quam is excepit, qui opus reliquit.

Antonius Contius *juris ſtudioſis: Quid in hac lege reſtituenda, vel in Latinum ſermonem transferenda præſtiterimus, experiemini, ſi hanc noſtram operam cum editione Portana & Scrimgeriana contuleritis. Nam in utraque ſequens conſtitutio erat acephala, & in altera ita corrupta & translata, ut magna ex parte aieret, quæ hæc negat; negaret quæ hæc aſſerit. En quanta in legibus, vel edendis, vel transferendis cautio. Utraque etiam editio prima ipſius conſtitutionis verba in inſcriptionem ipſius tranſtulit: altera ſic,* Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν. Εἰρήνης ἀπολαύοντες &c. Altera vero ſic, Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντι. Τὸν παρόντα &c. *Qui error ei contrarius eſt, qui ante Haloandrum obtinuerat in principio conſtitutionis de Juſtinianeo Codice confirmando: ut illa verba inſcriptionis,* Ex præfecto hujus almæ urbis, *in textum ipſius conſtitutionis irreperent, hoc modo:* Ex præcepto hujus almæ urbis &c. *Quis autem unquam appellari audiit Præfectum urbis præfectum judiciorum aut judiciorum pacis? Itaque quamvis ſola conjectura adjutus ſim, in hujus legis principio reſtituendo: omnibus tamen vobis probatum iri judicium meum ſpero. Eſt autem elegantiſſima lex, & ad multos juris articulos controverſos, ſi qua alia, adprime utilis.*

Ad ſuperiorem legem Zenonis.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm dubitabatur, utrum conſtitutio Zenonis [21] divæ memoriæ ad [22] Amantium Præfectum urbi ſcripta, quæ de ſervitutibus loquitur, localis eſſet, & huic florentiſſimæ urbi dedicata, deberent illius quidem jura in hac obſervari, antiqua vero quæ contraria ſunt, locum habere in provinciis: indignum eſſe noſtro tempore putantes aliud [jus [23]] in hac regia civitate de hujusmodi obſervari, aliud apud noſtros eſſe provinciales: ſancimus eandem conſtitutionem in omnibus urbibus Romani Imperii obtinere, & ſecundum ejus definitionem omnia procedere: & ſi quod jus ex ea lege innovatum eſt a vetere diſpoſitione, hoc & in provinciis a Præſidibus earum obſervari: cæteris [24] videlicet omnibus, quæ non per Zenonianam legem innovata ſunt, ſed veteribus legibus comprehenſa, in ſua firmitate in omni loco manentibus. Dat. Kalend. Septemb. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XI.
DE NOVI [25] OPERIS NUNCIATIONE.

Si nunciator novi operis ſit paratus ſtatim de jure ſuo docere, debet audiri, & de cauſa cognoſci, & intra tres menſes terminari. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

DE operis novi nunciatione quandam antiquis ortam fuiſſe dubitationem noſtra cognovit tranquillitas: dicentibus, ſi quis denunciationem ad inhibendum opus miſerit, non poſſe eum poſt annum elapſum ex quo denunciatio miſſa eſt, iterum ædificationem prohibere. Quod dupliciter iniquum nobis eſſe videtur: ſive etenim non recte opus prohibuerit, decet non per totum annum hoc impediri: ſive recte denunciationem emiſerit, etiam poſt annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibentes, ſancimus, ſi quis denunciationem emiſerit, in hac quidem regia urbe Præfectum urbi feſtinare: in provincia vero Rectorem ejus intra trium [26] menſium ſpatium cauſam dirimere: ſin vero aliquod fuerit quocunque modo ad deciſionem ambiguitatis impedimentum, licentiam habere eum qui ædificationem deproperat, opus de quo agitur, efficere, prius fidejuſſore ab eo dato officio Urbicariæ Præfecturæ, vel provinciali, *Ut ſi non recte ædificaverit, omne opus quod poſt denunciationem fecerit, ſuis ſumptibus deſtruet.* Sic enim & opera non per inanes denunciationes prohibebuntur, & recte denunciantibus conſuletur. Dat. 12. Kal. Novemb. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. anno ſecundo. 532.

TIT. XII.
DE OPERIBUS PUBLICIS [27].

De immunitate.

1. Impp. CONSTANTIUS & CONSTANS AA. [28] ad Catulinum.

PLurimi [29] immunitates operum publicorum conceſſione [30] Judicum adepti ſunt: & ideo jubemus impoſterum elicitas immunitates nullius eſſe momenti. Dat. 6. Kalend. Auguſt. *Sirmii*, URSO [LUPULO] & POLEMIO CONSS. 338.

De impenſis accepto ferendis.

2. Iidem AA. ad Marcellinum Comitem Orientis.

QUæ [31] operibus publicis impenſa [32] conſtiterit, accepto ferri oportere cognoſcas. Datum 5. Non. Octob. *Conſtantinop.* LIMENIO, & CATULINO CONSS. 349.

1 Ἤτοι ἐξώστας, *Græci hic.* adde Harm. *d. loco*, περὶ ἡλιακοῦ καὶ ἐξώστου. ibi ἡλιακοῦ καὶ ἐξώστου. ibi ἡλιακὸν τὸν παρά τισιν ἐξώστην καλούμενον, dixi ad *l.* 11. *C. h. t.* adde *Novell. ult. ubi* περὶ ἡλιακοῦ. 2 Κατὰ κάθετον. Sic κατὰ θέν *Eclog. d. loco.* Harmen. *d. loco.* 3 *Eclog. d. loco.* Harmen. *d. loco.* Scalæ trajectus maritimi *Nov.* 159. ſive portus aut ſtationes navium auctore Moſchopulo περὶ σχεδῶν. Alciatus perperam cœnacula interpretatur. 4 Dixi *l.* 1. *in fin. ff. de pœnis.* 5 58. *Ecl.* 1. *c.* περὶ παραγγελίας *ex tit.* 12. *c.* 22. 6 Ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλίου, hic ἀπὸ τοῦ μιλίου. *Eclog. d. loc.* ubi Leunclavius *miliarium* vertit. Miliarium columna Romæ poſita in foro ab Auguſto, a qua omnes viæ Italiæ initium & finem capiebant. dixi ad *l.* 154. *ff. de verb. ſign.* adde Suet. *in Othone.* 7 De regionibus urbis alias dixi. adde *l.* 1. §. 13. *ff. de offic. præfecti urbi.*
8 Τὰ δὲ μεσόστυλα &c. Tabernæ quæ in medio columnarum conſiſtunt, prout exiſtimaverit præfectus urbi, ſtruantur, qui parem in omnibus modum ſervabit. *Synopſ. Baſil.* 58. *tit.* 21. *ex tit.* 11. *cap.* 10. 9 Æqualitas eſt, quoties quod uni permittitur, cæteris non negatur. 10 58. *Eclog.* 2. *c.* περὶ παραγγελίας *ex tit.* 11. *c.* 11. 11 Præfectum urbis intellige ex inſcriptione hujus conſtitutionis. 12 Ἕως περιμένωσι τοὺς μακροὺς τῶν ἐμπροθέσμων χρόνους. Græci *hic* μὴ ἀναμένειν τὰς κυρίας, *Eclog. d. loco.* ubi alii legunt κυρίας easque definiunt τὰς ἐμπροθέσμους ἡμέρας. qua de re dixi ad *Nov.* 49. *c.* 1. 13 Hic conſtat licuiſſe appellare a Præfecto urbi, quod tamen aliquando prohibitum fuit, ſed poſtea iterum permiſſum. *l.* 23. *C. Theod. de appell. l.* 2. *C. de his, qui propter met. jud.* ut in ea re minor fuerit auctoritas præfecti urbi quam præfecti prætorio. Idem ſignificat Symmachus & ipſe præfectus urbis, *lib.* 1. *epiſt.* 41. 14 Τὴν καλουμένην κονσουλτατίωνα. Conſultatio, ſpecies appellationis. 15 *Ecl. d. loc. in fin.* 16 *Ecl. d. loco.* 17 *l. unic. C. de monopoliis.* 18 *d. l. unic.* 19 Adde §. 5. *in fin. C. h. t. l.* 1. *in fin. ff. de pœn.* 20 Perficere id nemo prohibetur, quod ab alio inceptum. 21 *l.* 12 *C. h. t. Novell.* 63. *in princ.* 22 Ad Adamantium, ut ex inſcriptione *d. l.* 12. conſtat. 23 Jus urbanum ad provincias plerumque extenditur. 24 Ubique terrarum, hoc eſt, non modo in urbe, ſed etiam in provinciis, quæ de ædificiis ſuperius dicta ſunt, obtinent, excepto proſpectu in mare. Nam is tantum Conſtantinopoli & in ejus continentibus duntaxat locum habet. *Synopſ. Baſil.* 58. *tit.* 21. *ex tit.* 11. *c.* 12. adde 2. Harm. 4. § 59.

25 Dixi ad *L.* 39. *D.* 1. 26 Hæc nunciatio novi operis intra tres menſes finienda. poſt tres menſes is cui novum opus nunciatum eſt, impune ædificare poteſt, præſtita cautione de opere reſtituendo.

27 *L.* 15. *C. Theod.* 1. & *L.* 50. *D.* 10. 54. *Eclog.* 12. Pertinet itaque hic titulus ad interdicta *de operibus publicis. l.* 1. *ff. de interdictis.* 28 Have Catuline kariſſime nobis, *l.* 5. *Cod. Theod. h. t.* vid. *l.* 6. *C. h. t.* 29 *d. l.* 5. *C. Theod. h. t.* 30 Judex immunitatem ab opere publico concedere non poteſt. 31 *l.* 6 *C. Theod. h. t.* Quæ operi publico vere impenſa conſtiterit, præfectis operum (ἐργοεπιστάταις) accepto ferri debent. *Syn. Baſil.* 54. *tit.* 12. *ex lib.* 58. *tit.* 12. *c.* 1. 32 Impenſas in operibus publicis accepto ferri oportet. 54. *Ecl.* 12. *c.* 5. *ex lib.* 58. *tit.* 12. *c.* 2.

De cruce & sanctis reliquiis.

3. Græcæ constitutionis epitome [1].

NEque monachus, neque alius quivis in loco publico, vel ubi spectacula fiunt, crucem [2] imponat, aut reliquias sanctas.

De prætoriis & publicis domibus.

4. Iidem AA. Ecdicio Præfecto Ægypti.

PRætoria [3] judicum & domus publicas [4] oportet publico juri atque usui [5] [semper] vindicari. PP. 4. Non. Decemb. *Antiochiæ*, MAMERTINO, & NEVITTA CONSS. 362.

De Judicibus.

5. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Symmachum Præfectum urbis.

INtra [6] urbem Romam, [veterem, & novam [7]] nullus Judicum novum opus informet [8], quoties serenitatis nostræ [9] arbitria cessabunt, [nisi [10] ex suis pecuniis hujusmodi opus construere voluerit]. Ea tamen instaurandi, quæ jam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, universis licentiam damus. Dat. 8. Kal. Jun. *Philippis*, Divo JOVIANO, & VARRONIANO CONSS. 364.

De temporis præscriptione, & de rescriptis.

6. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad [11] Proculum.

PRæscriptio [12] temporis [13] juri publico non debet obsistere: Sed nec rescripta [14] quidem: atque ideo diruenda sunt [15] omnia, quæ per diversas urbes, vel in foro, vel in publico quocunque loco [contra [16] ornatum, & commodum, ac decoram faciem] civitatis extructa noscuntur. Dat. 3. Idus Jun. *Constantinop.* MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

A quibus operibus dignitas non eximit.

7. Iidem AAA. Cynegio P. P.

AD [17] portus, & aquæductus, [& murorum] instaurationem, sive extructionem, omnes certatim facta operarum collatione instare [18] debent: neque aliquis ab hujusmodi consortio dignitatis privilegiis excusari. Dat. 15. Kalend. Febr. *Constantinop.* RICHOMERE, & CLEARCHO CONSS. 384.

De operis vitio.

8. Iidem AAA. Cynegio P. P.

OMnes [19], quibus, vel cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad extructionem solito more credita, usque ad annos quindecim [20] ab opere perfecto cum suis heredibus teneantur obnoxii: ita ut si quid vitii in ædificatione intra præstitutum tempus pervenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus, qui sunt fortuiti) reformetur. Dat. 3. Non. Febr. *Constantinop.* ARCADIO A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

An domus diruendæ sint, inchoandæ publicæ fabricæ gratia.

9. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Aureliano Præfecto urbi.

SI [21] quando concessa a nobis licentia fuerit exstruendi: id sublimis magnificentia tua sciat esse servandum, ut [22] nulla domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur: nisi usque ad quinquaginta libras argenti pretii æstimatione taxabitur. De ædificiis vero majoris pretii ad nostram scientiam referatur: ut ubi amplior poscitur quantitas, Imperialis extet auctoritas. Datum 3. Kalend. Mart. *Constantinop.* THEODOSIO A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

De inscriptione nominis.

10. Iidem AAA. Rufino P. P.

SI [23], qui judices perfecto [publicis pecuniis] operi, suum [24] nomen sine nostri numinis mentione inscripserint, majestatis teneantur obnoxii. Datum 3. Non. Jul. *Constantinop.* ARCADIO III. & HONORIO II. AA. CONSS. 394.

De refectione publicorum mœnium, & thermarum.

11. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eusebio Comiti sacrarum largitionum.

NE [25] splendidissimæ urbes, vel oppida vetustate labantur, de [26] reditibus fundorum juris reipubl. tertiam [27] partem reparationi [28] publicorum mœnium, & thermarum substitutioni [29] deputamus. Dat. 11. Kalend. Jul. *Mediolani*, OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

De muris urbium.

12. Iidem AA. Cæsario P. P.

OMnes [30] provinciarum rectores literis moneantur, ut sciant ordines, atque incolas urbium singularum muros, vel novos debere facere, vel veteres firmius renovare: scilicet hoc pacto impendiis ordinandis, ut adscriptio currat pro viribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria civium: ne plus poscatur aliquid, quam necessitas imporaverit, neve minus: ne instans impediatur effectus. Oportet namque per singula [non sterilia] juga [31] certa quoque distribui, ut par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur, [nemini excusatione, vel alia præsumptione ab hujusmodi immunitate præbenda]. Dat. 9. Kalend. April. ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De judicibus & ordinibus civitatum.

13. Iidem AA. Theodoro P. P.

NEmo [32] Judicum in id temeritatis erumpat, ut, inconsulta pietate nostra, novi aliquid operis existimet inchoandum: vel ex diversis operibus ornamenta [33], aut marmora, vel quamlibet speciem, quæ fuisse in usu & ornatu probabitur civitatis, eripere, vel alio transferre sine jussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex libris auri multabitur. Similis etiam condemnatio ordines civitatum manebit, nisi ornamentum genitalis [34] patriæ decreti hujusmodi auctoritate defenderint. Horreorum autem, vel stabulorum fabricas arbitratu proprio provinciarum Judices studio laudandæ devotionis arripiant. Dat. [3.] Kal. Jan. *Mediolani*, HONORIO IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

Quæ ædificia dirui debeant.

14. Iidem AA. Severo P. V.

ÆDificia [35] quæ vulgo [36] *parapetasia* [37] nuncupantur, vel si qua alia opera [38] mœnibus, vel publicis operibus ita sociata cohærent, ut ex his incendium, vel insidias vicinitas reformidet, aut angustentur [39] spatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo; dirui ac prosterni præcipimus. Dat. 6. Id. Octob. *Constantinop.* HONOR. A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

Si princeps opus publicum alicui concesserit.

15. Iidem AA. Eutychiano P. P.

SI [40] aliquando homines emergant, qui a nostra Clementia opus publicum sibi præberi postulaverint: non nisi diruta [41] penitusque destructa, & quæ parum sunt in usu civitatum, percipiant: intimandis hujusmodi rescriptis judicio amplissimæ tuæ sedis. Dat. Idib. Decemb. HONOR. A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De imagine Principis.

16. Iidem AA. Æmiliano P. [42] P.

SI [43] quando usus exegerit, vel porticus, vel quaslibet ædes ætatis senio seu fortuitis concussas casibus reparari: liceat, etiam inconsulta Clementia nostra, cum reverentia sui imaginem [44] deponere, vel nostram, vel retro Principum, reportatamque post refecta ædificia loco proprio denuo collocare. Dat. 5. Kal. Jul. *Constantinop.* ARCADIO A. VI. & PROBO CONSS. 406.

Ne locus in publico palatio privatis ædificiis occupetur.

17. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Monaxio P. P. [45].

QUicunque [46] locus in Palatio [47] hujus urbis privatis ædificiis incommode occupatus est: is quamprimum subrutis omnibus quæ in eo sunt, ædificiis, Palatio reformetur: quod privatorum non est parietibus coarctandum. Nam imperio magna ab universis secreta [48] debentur, ut hi tantum locum habeant habitandi, quos legitimus majestatis nostræ usus, & Reipublicæ disciplina delegit: in futurum etiam universis ab hujusmodi usurpatione prohibendis. Dat. 9. Kal. Mart. *Constantinop.* HONOR. VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

De turribus novi muri ad munitionem urbis extructi.

18. Iidem AA. Anthemio P. P.

TUrres [49] novi [50] muri, qui ad munitionem splendidissimæ urbis extructus est, completo opere præcipimus eorum usui deputari, per quorum terras idem murus studio ac provisione tuæ magnitudinis ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: Eadem lege in perpetuum, & conditione servanda, ut annis singulis hi, ad quorum jura terrulæ demigraverint, proprio [51] sumptu eorum instaurationem sibimet

1 Cujacius *hic*, negat Græcam esse constitutionem, sed potius Latinam esse ait, *ex l. 26. supr. de episcop. & cler.* 2 *d. l. 26.* 3 *l. 8. C. Theod. h. t.* Syracusis prætorium erat domus quondam Hieronis regis Siciliæ. Cic. *in Verrem.* Prætoria autem dicta quod prætores Romani in provincias Romanas missi ea loca inhabitabant, sive quia a regibus quondam earum provinciarum commode ædificata, sive quia ad majestatem populi Romani conservandam pertinere putabant magistratus Romanos in hujusmodi ædibus vivere, in quibus olim Reges vixissent, vel domicilium suum habuissent. 4 Domos judiciarias, *d. l. 8.* 5 Non in privatorum usu. 6 *l. 11. C. Theod. h. t.* 7 Id est, Constantinopolim, vetus enim Roma non est Constantinopolis, sed quæ a Romulo ædificata. 8 Sumptu scil. publico. 9 54. *Ecl. 12. c. 5.* 10 Judex, sua pecunia sine rescripto principis novum opus potest ædificare. 11 Have Procule K. N. (id est, carissime nobis) *l. 22. C. Theod. h. t.* adde *l. 1. supr. h. t.* 12 Præscriptio temporis defendi non potest, ab eo qui ita ædificavit in loco publico, ut inde damnum civitati daret: ne quidem si princeps ei potestatem ædificandi fecerit. *Syn.* 58. *tit.* 27. *ex tit.* 11. *c.* 6. 13 *l. 9. l. 45. ff. de usurpat. l. 2. ff. ne rei dominicæ.* adde §. 1. 9. *Inst. de usuc. Nov.* 30. *c.* 7. 14 *l. 3. ff. de precib. imperat.* 15 58. *Ecl.* 22. *c.* περὶ παραγγελίας *ex tit.* 12. *c.* 6. *& ibi tit.* 12. *ex lib.* 18. *tit.* 11. *c.* 7. 16 Contra ornatum urbanum ædificare non permittitur. 17 *l. 23. C. Theod. c.* 54. *Eclog.* 12. *c.* 7. *l.* 7. *ff. de sacros. eccles.* adde *Nov.* 38. *Nov.* 149. *c.* 3. 18 *Instaurare*, Hal. 19 *l. 24. C. Theod. h. t. Ecl. d. loco c.* 8. 20 Curator operis publici, vel qui pecuniam ad extructionem accepit, tenetur de operis vitio intra quindecim annos, nec is tantum, sed & ejus heredes, ut si quid ob operis vitium acciderit (non tamen fortuito casu) ex ejus patrimonio reformetur. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 12. *ex lib.* 58. *tit.* 12. *c.* 8. Decem annorum tantum spatii meminit Harmenop. 3. *tit.* 8. §. *ult.* quod verisimile est in operibus privatis servatum. 21 *l. 30. C. Theod. h. t.* 22 Domus summam quinquaginta librarum argenti excedentes, etiam ad opus publicum ædificandum non diruendæ, *ut hic.* potest tamen excipi casus *l.* 14. *J. h. t.* 23 *l. 31. C. Theod. h. t.* 24 De nomine inscribendo ædificiis vel operibus publicis. adde *l. 3. in fin. ff. h. t.* 25 *l. 32. C. Th. h. t.* 26 Unde sumptus reparandis ædificiis publicis sumantur. adde *l. 3. J. de vend. reb. civ. lib.* 11. *tit.* 31. *l. 3. J. de diversis prædiis, lib.* 11. *tit.* 69. adde *l. 17. J. h. t.* 27 *Ecl. d. lib. c.* 11. 28 Εἰς τὰ δημόσια ἔργα καὶ τὰς ἐκβάσεις τῶν δημοσίων βαλανείων, in opera publica publicorumque balneorum exitus. *Syn. ibid. c.* 11. sed haud dubie legendum est ἐγκαύσεις non ἐκβάσεις, ut sint balnearum calefactiones. Jubet enim Arcadius, in opera publica & publicorum balneorum calefactiones tertiam partem fundorum reipublicæ impendi. 29 *Subustioni, d. l. 32.* ἐγκαύσεις: male in Synopsi Eclogæ *d. l. c.* 11. legitur ἐκβάσεις. vid. Cujac. 18. *obs.* 37. 30 *l. 24. C. Theod. h. t.* 31 Quidam legunt *jugera*, & male. *Goth.* Vid. Tessaur. *decis.* 254. Schurf. *consil.* 83. *n.* 2. *centur.* 2. Henning. Goden. *consil.* 31. *& seq.* Heig. *part.* 1. *q.* 20. Ans. 32 *l. 37. C. Th. h. t.* adde *l. 5. l. 6. ff. h. t.* 33 *Æramen, d. l. 37.* 34 Genitalis patria. 35 *l. 39. C. Th. h. t.* 36 *Vulgi more, d. l. 39.* 37 *d. l. 39. pararessia*, Hal. παραπίσσια *Basilic.* παραπηγσσία Cujac. *hic.* i. e. adplicita, vel adficta muris, vel aliis operibus publicis. Parapetasia vero, quasi adtensa. 38 *Opera publicis mœnibus, vel privates sociata &c. d. l. 39.* 39 Nota. 40 *l. 40. C. Theod. quæ hic admodum immutata est.* 41 Concessio generalis de opere publico, intelligitur de destructo & diruto, quod tamen non sit in usu publico. 42 Præfecto urbi. *l. 44. C. Th. h. t.* 43 *d. l. 44.* 44 Imago principis reponenda. De honore principum imaginibus adtributo dixi ad *l. 7. in fin. ff. ad l. Jul. majest.* 45 Præfecto urbi. *l. 47. C. Theod. h. t.* 46 *d. l. 47.* 47 Palatii loca, privatorum ædificiis occupari non oportet. 48 Imperio magna secreta debentur. 49 *l. 51. C. Theod. h. t.* 50 Muri novi Constantinopolitanæ urbis a Theodosio juniore ædificati, dixi *Novell.* 59. *c.* 5. adde *l. 7. J. de metat. lib.* 12. *tit.* 41. *l. 18. ff. de sacros. eccles.* 51 Turres & muri pro munitione civitatum in agris privatorum ædificati eorum sumptu reparantur.

intelligant procurandam; eorumque uſu publico beneficio potientes, curam reparationis ac ſolicitudinem ad ſe non ambigant pertinere. Ita enim ſplendor operis, & civitatis munitio, cum privatorum uſu & utilitate ſervabitur. Dat. prid. Non. April. LUCIO V. C. CONS. 413.

De reditibus demum, & officinarum, quæ ſunt in porticibus Zeuxippi.

19. Iidem AA. Severino P. [1] P.

QUia [2] plurimæ domus cum officinis ſuis in porticibus Zeuxippi eſſe memorantur: reditus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda luminaria [3], & ædificia ac tecta reparanda [4], regiæ hujus urbis lavacro ſine aliqua jubemus excuſatione conferri. Datum 5. Idib. Januar. VICTORE V. C. CONS. 424.

De angiportis & porticibus.

20. Impp. THEODOSIUS & VALENTINIANUS AA. Cyro Præfecto urbi [5].

QUi [6] ſine auctoritate divini reſcripti ad judicium tuæ celſitudinis deſtinandi, angiportus [7] integros vel partes ſuis domibus incluſerunt, ſeu porticus uſurparunt [8]: proculdubio jura priſtina ſacratiſſimæ reddere civitati [jubemus]: multa [auri] quinquaginta librarum non defutura, ſi quis poſthac in ſimilem audaciam prodire tentaverit. Dat. Kalend. Novembr. THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De Baſilica.

21. Iidem AA. Cyro P. V.

BAſilicam [9] inauratam & marmoribus decoratam, liberam in perpetuum manere, neque alicujus imaginis, aut pictarum cujuslibet honoris tabularum obumbratione fuſcari jubemus, neque in aliqua parte ejusdem baſilicæ tabulato quidquam opere ſtationes [10], ergaſteriave conſtitui ſancimus. Illud quoque decernimus, ne in eam equos [11] liceat intromitti, vel nuptias celebrari. Dat. 11. Kalend. Febr. *Conſtantinop.* VALENT. A. V. & ANATOLIO CONSS. 440.

De novis operibus non inchoandis, antequam imperfecta perficiantur.

22. Imp. LEO A. Erythrio.

NEmini [12] Judicum liceat in hac inclyta urbe, vel in provinciis nova opera inchoare, priusquam [13] ea, quæ incepta invenerit a deceſſore vel prædeceſſoribus ſuis, vetuſtate diruta, aut deſidia derelicta, diligenti ſtudio inſtantiaque compleverit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat, ſi ea culta & perfecta reddiderit, quæ vetuſta ſunt, & inſtaurationem requirunt, quæque ab aliis initiata & imperfecta reſederant. Dat. 2. Kalend. Martii, *Conſtantinop.* MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

Deſideratur Græca conſtitutio id continens, quod primo cap. l. 26. ſupr. de epiſcop. aud. cavetur, quod miror Anton. Auguſt. non advertiſſe: illius ergo conſtitutionis prior pars hic videatur.

TIT. XIII.

DE RATIOCINIIS [14] OPERUM PUBLICORUM ET DE PATRIBUS [15] CIVITATUM.

Provinciarum rectores & cæteri viri ſpectabiles prohibentur diſcuſſores eſſe operum publicorum: & etiam ſiliquam pro ſolido recipere, ut olim faciebant: hujus rei cura defenſoribus civitatum imminente. Salic.

1. Imp. ZENO A. ARCADIO P. P.

JUbemus provinciarum quidem rectores [16] & ſingulæ Diœceſeos viros ſpectabiles judices, id eſt, Præfectum Auguſtalem, & Comitem Orientis, & utroſque Proconſules, & Vicarios, una cum ſuis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ ſedis diſpoſitionum, diſcutiendis [17] publicis operibus, vel aquæductibus qui ex civilibus reditibus, vel a quolibet ſpontanea munificentia facti ſunt, vel fuerint, modis omnibus abſtinere: nec aliquid quolibet modo, vel quolibet tempore in diſcutiendo civiles reditus, vel facta opera, vel quæ fieri adſolent, unam ſiliquam ſibi ex ſingulis erogandis ſolidis vindicando, aut quodcunque lucrum captando, cum hujusmodi rebus habere commune, utpote patribus [18] civitatum, & curæ eorum deputatis. Qui vero opus aliquod pro ſua liberalitate ſe facturos promiſerint, licet certum ſit eos [ex ſola [19]] pollicitatione, vel pactione ad implendum ſuæ munificentiæ opus neceſſitate juris teneri: nullum tamen eos, vel heredes eorum ſuper facto opere ratiocinium, vel diſcuſſionem aliquam, utpote non integram promiſſam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem ſuſtinere concedimus. Quod ſi vir clariſſimus provinciæ moderator, vel ejus officium, reditus publicos, vel opera publica contra vetitum diſcutiendo, vel unam ſiliquam, aut quodlibet ex iisdem reditibus, vel operibus vindicando ſacratiſſimæ noſtræ legis præcepta tranſierit, quinque quidem officii primates exilio damnati perpetuo, bona ſua civitati, quam læſerint, non dubitent vindicanda: Rector vero provinciæ quinquaginta librarum auri ferietur diſpendio: Hac eadem pœna Spectabilibus quoque Judicibus (licet illuſtri dignitate fuerint decorati) & eorum officiis (ſicut ſuperius dictum eſt) imminente. Dat.*

TIT. XIV.

DE PIGNORIBUS [20] ET HYPOTHECIS.

De pignoris ceſſione.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Timotheo.

DEbitor, qui pignoribus profitetur ſe creditoribus cedere [21], nihilo magis liberabitur. PP. 5. Kalend. Mart. SEVERO A. II. & ALBINO CONSS. 195.

De eo, cui quædam ſpecialiter, & univerſa bona generaliter obligata ſunt.

2. Iidem AA. Lucio.

QUamvis conſtet ſpecialiter [22] quædam & univerſa bona generaliter adverſarium tuum pignori accepiſſe, & æquale jus in omnibus habere: juriſdictio tamen temperanda eſt. Ideoque ſi [23] certum eſt, poſſe eum ex his, quæ nominatim [24] ei pignori obligata ſunt, univerſum redigere debitum: ea, quæ poſtea ex eisdem bonis pignori accepiſti, interim tibi [25] non [26] auferri Præſes [provinciæ] jubebit. PP. 2. Kal. Jul. CHILONE, & LIBONE CONSS. 205.

De acquirenda poſſeſſione.

3. Iidem AA. Maximo.

CReditores, qui non reddita ſibi pecunia, conventionis [27] legem [28], ingreſſi poſſeſſionem [29], exercent, vim quidem facere non videntur: attamen [30] auctoritate Præſidis poſſeſſionem adipiſci debent [31]. PP. Kal. Maji, ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

Si debitor ſe dicat vi coactum pignori dare.

4. Iidem AA. Bellio.

CUm te pecuniam accepiſſe, & agros tuos obligaſſe fatearis: non habet rationem, quod quereris vi [32] te coactum pignori dare. Si igitur recipere vis rem tuam, ſolve creditori [tuo] pecuniam debitam. Dat. 3. Kal. Junii, ANTONINO A. III. & GETA III. CONSS. 209.

An ſententia lata contra debitorem præjudicet creditori.

5. Imp. ANTONINUS A. Domitio.

PRæſes [33] provinciæ vir clariſſimus jus pignoris tui exequentem te audiet. Nec [34] tibi oberit ſententia adverſus debitorem tuum dicta, ſi eum colluſiſſe [35] cum adverſario tuo, aut (ut dicis) non cauſa cognita, ſed præſcriptione [36] ſuperatum eſſe conſtiterit. PP. Idib. Majis, *Romæ*, DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De eo, quod propter pignus debitor ſolvit.

6. Idem A. Quinto.

IN ſumma debiti computabitur etiam id, quod propter poſſeſſiones pignori datas ad collationem [37] viarum muniendarum, vel quodlibet aliud neceſſarium [38] obſequium præſtitiſſe [39] creditorem conſtiterit. PP. 3. Kal. Auguſt. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De uſucapione.

7. Imp. GORDIANUS A. Martiano.

USucapio [40] pignoris [41] conventionem [42] non extinguit [43]. PP. Non. Septemb. PIO & PONTIANO CONSS. 234.

1 Præfecto urbi. *l.* 52. *C. Theod. h. t.* 2 *d. l.* 52. 3 De ſumptibus ad præbenda luminaria ædificia & tecta reparanda adde *l.* 11. *ſupr. h. t.* adde quæ ſcripſi *ad l.* 2. *ff. de aleatorib.* 4 *Reparandæ gratia urbis hujus lavacro, d. l.* 52. 5 Et conſuli deſignato. *Novell. Theod. tit.* 10. 6 58. *Ecl.* 2. *c.* περὶ παραγγελίας ex *tit.* 11. *c.* 19. & 1. Harm. 4. §. 136. 7 Στενωπὸν ἢ στοὰν angiportum vel porticum, *Synopſ. illo loco,* πολλὰς ῥύμας ἢ μέρη τούτων: multos vicos aut horum partes. Harmen. *illo loco.* 8 *l.* 4. *ſupr. h. t. l.* 21. *C.* 9 Quæ opera in Baſilica inaurata fieri non liceat. 10 *l.* 7. §. 13. *ff. quib. ex cauſ. in poſſ.* 11 Adde *l.* 4. *ff. de Judæis.* 12 Huc refer *l.* 3. *C. Theod. h. t.* 13 *d. l.* 3.

14 *l.* 2. *ſupr. tit. prox.* 15 Patres civitatum curam habent operum publicorum. *l. un. C. h. t.* eorundem fit mentio in *Nov.* 17. 75. 84. 104. 128. 160. Curam quoque armamentariorum habent. *d. Nov.* 17. 128. (quæ & ipſa numerantur inter publica opera) & pecuniæ publicæ. *l.* 1. *ff. de aleat.* adde *l. ult. C. de infantib. expoſit.* adde *l.* 3. *C. de his qui ſponte. l.* 1. *C. quib. muner. excuſ. lib.* 10. *tit.* 55. *l.* 2. *C. de debitor. civit. lib.* 11. *tit.* 32. *l.* 1. *C. de ſolut. & liberat. debit. l.* 46. *ff. de damno.* 16 *Novell.* 17. *c.* 3. 17 Id eſt, curandis. 18 Dixi in *epigraphe ſupr. h. t.* 19 *l. ult. C. de diſcuſſoribus.* vid. *l.* 1. *l.* 3. *ff. de pollicit.* adde 54. *Ecl.* 12. *ex tit.* 13. *c.* περὶ τῶν ἐπαγγελλομένων δημόσιον τὸ ἔργον ποιεῖν.

20 Dixi ad *L.* 20. *D.* 1. 21 Pignoris ceſſio non liberat debitorem. *l.* 6. *in fin. ff. ſi certum. l.* 28. *ff. de reb. cred.* 22 Adde *l.* 2. *ff. qui potior.* Cujac. 11. *obſ.* 32. *in fin.* 23 Pignore ſpeciali idoneo, creditor ex generali ſua hypotheca recte non agit. Specialis hypotheca ſecundi creditoris præfertur ſpeciali prioris idoneæ, id eſt, jus retinendi tribuit, quamdiu prima idonea eſt. 24 Id eſt, ſpecialiter. 25 Secundo creditori, hæc enim exceptio datur ſecundis creditoribus, non tertiis quibuscunque poſſeſſoribus. vid. Neguſantium *tract. de pignorib.* 1. *membro. parte* 8. *n.* 9 dixi ad *l. ult. ff. de obligat.* 26 Ut non obſtet *l.* 2 *C. qui potiores.* 27 Pacto pignus propria auctoritate capi poteſt, *ut hic. l.* 11. *in fin. ff. de pignorat. l.* 9. *ff. ſoluto. l.* 56. *ff. de contrahenda empt.* facit *l.* 1. §. 2. *ff. de arborib. cadend.* vid. Wormſ. 1. *pract.* 30. *c.* 9. vel ita: pactum de ingrediendis & occupandis bonis autoritate propria valet, & proinde creditorem occupantem a pœna bonorum raptoris excuſat. vid. Neguſantium *tract. de pignorib. membr.* 3. *parte* 4. *num.* 9. vel ita, Creditor qui ex pacto pignus accipit, vim tamen facere non debet, ſed autoritate præſidis poſſeſſionem adipiſci. *Syn. Baſil.* 25. *tit.* 2. *cap.* 27. Goth. Ad intellectum hujus *l. & l. pen. ff. de pignorat. act.* vid Eumund Merill. *lib* 1. *obſ. cap.* 7. & de pacto Executivo vid. Joan. Sande *deciſ. Friſic. lib.* 1. *tit.* 12. *defin.* 3 & intellectum *l.* 2. præcedent cum *l.* 2. *ff. qui pot. in pignor* ibid. *lib.* 3. *tit.* 12. *defin.* 16. Anſ. 28 Conventionis legem exercere, eſt ſequi conventionem, utique conventione. 29 Pactum, ut debitor a creditore poſſit etiam capi num valeat? ita putat Zaſius 2. *reſponſ.* 8. 30 Quæ mihi licet exigere meo jure honeſtius, melius ac tutius eſt exigere per judicem. *l.* 7. §. 1. *ff. de reb. eor. qui ſub tut. l.* 7. §. 3. *in fin. ff. quod vi. l.* 81. *in fin ff. de ſolutionib.* facit *l.* 10. *C. h. t.* ita Cæſar Herodi licentiam dedit in liberos, ſed conſilium adjunxit, aſſerens, melius conſulturum, ſi proximiores reges eorumque qui præſunt provinciis, concilium congregaret. *Joſephus, Egeſippus.* adde Cujac. 16 *obſ.* 12. 31 Vid. Menochium *de adipiſcenda poſſeſſ. remed.* 5. *& de arbitr jud. caſ.* 380. Zoannettum *rerum quotid. c.* 61. Mod. 32 Qui pignus dedit creditori, non aliter mutuare volenti: non dicitur vim pati. *l* 12. *ff. de reſcind. vend.* 33 Vid. quæ notavi ad *l.* 7 *C. h. t.* 34 Victoria tertii adverſus debitorem non nocet creditori litis conteſtationem ignoranti, *ut hic. l.* 3 *ff. h. t. l.* 63. *verſ. ſcientib. ff. de re judic. l.* 4. §. 4 *in fin. ff. de appellat.* Secus eſt, ſi pignoris conventionem ſententia præceſſerit. *l.* 29. *in fin. ff. de except. rei judicatæ.* 35 Pignus debitor per colluſionem judiciariam alienans, creditori non nocet: ut & ſententia adverſus eum contumacem lata. Bart. *in l.* 3. *ff. h. t.* 36 *l.* 7. *C. h. t.* 37 Dixi ad *l.* 27. §. 3. *ff. de uſufructu.* 38 *l.* 8. *l.* 25. *ff. de pignoratitia act.* 39 Creditor ſumptus neceſſarios circa pignus factos repetit. *l.* 7. *in fin. ff. de pignorat. l.* 8. *ff. de pignorat. l.* 32. §. 5. *in fin. ff. de adm. & peric. tut.* 40 *l.* 1. §. 2. *D. h. t. l.* 44. §. 5. *ff. de uſurpat.* ἡ χρονία νομή. 25. *Ecl.* 2. *c.* 41. & 3. Harmen. 5. §. 35. id eſt, longi temporis præſcriptio. *l. ult. in fin. ff. de oblig.* 41 Puta pignorati ſervi. 42 An id innuitur uſucapionem pignoris non perfici, ſi conventum ita ſit, ut ne unquam pignus uſucaperetur, ſeu conventione impediri poſſe facultatem uſucapiendi, vel uſucapionem pignoris conventione impediri? An id potius, præſcriptionem pignoris dominii currere adverſus debitorem poſſe, at non hypothecariam? 43 Et ita uſucapto ſervo jus pignoris aut uſusfructus non perimitur, *ut hic. l.* 17. §. 2. *ff. de uſufructu.* Cur ita: cum operæ mihi legatæ perimantur? *l.* 2. *ff. de uſufructu.* Operæ jus dominii ſequuntur, pignus & uſusfructus non item. vid. Cujac. 19. *obſerv.* 23.

Per sententiam latam in personali, non intelligitur creditori satisfactum: & ideo potest agere hypothecaria. Bald.

8. Idem A. Festo.

QUamvis personali [1] actione expertus adversus reum vel fidejussores seu mandatores ejus feceris [2] condemnationem: pignoris tamen adhuc habes [3] persecutionem [4]. PP. Id. Mart. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De eo, ad quem pignoris dominium translatum est.

9. Idem A. Attico.

SI dominium ejus possessionis, quæ pignori data esset, a debitrice domina ad te translatum est, eamque postea creditor, vel ejus heredes detinere cœperunt: vindica eam rem, Præside provinciæ curante, ut fructuum [5] deducta [6] ratione, residuoque a te oblato, si [7] fuerit satisfactum, ea possessio tibi reddatur. PP. 3. Kalend. Octobr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De debitore conveniendo.

10. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Alexandro.

DEbitores præsentes prius [8] denunciationibus conveniendi sunt. Igitur si [9] conventi debito satis non fecerint, persequenti tibi pignora seu hypothecas, quas instrumento specialiter comprehensas esse dicis, competentibus actionibus Rector provinciæ auctoritatis suæ auxilium impartiri non dubitabit. Dat. 14. Kal. Febr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De nominatoribus.

11. Iidem AA. & CC. Euphrosino.

NOminatori [10] pignori capere sine [11] præsidis auctoritate res nominati non licet. S. 3. Id. Mart. AA. & CONSS.

De instrumento non confecto.

12. Iidem AA. & CC. Eusebio.

SI uxor tua pro pecunia, quam accepit mutuo, res proprias obligavit pignori, eique tu successisti [12]: licet instrumento ejus facti testimonium collatum non sit: soluto [tamen] debito, creditorem de his tibi reddendis solenni jure convenies. S. 5. Kal. April. AA. CONSS.

De pignore dato in solutum.

13. Iidem AA. & CC. Matronæ.

CUm dominam non [13] minorem vigintiquinque annis ea, quæ obligaverat tibi, jure [14] dominii possidere permisisse, & in solutum dedisse, precibus significes: dominæ contractus & voluntas ad firmitatem tibi sufficit. S. 3. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

De concurrentibus actionibus.

14. Iidem AA. & CC. Apiano.

DIstractis [15] a debitore pignoribus, creditores potestatem habere [16], utrumne personali obligatos sibi, an pignora possidentes in rem actione convenire velint, non est incerti juris. S. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

In AUTHENT. de litigiosis. §. ab hoc autem. coll. 8. tit. 13. al. 28. Novell. 112. cap. 1.

H*Oc ita, si* [17] *debitor ei non satisfaciat ex pretio rei venditæ: quod ut fiat permittitur ei vendere.*

Debitorem non posse deteriorem facere creditoris conditionem.

15. Iidem AA. & CC. Basilidæ.

DEbitorem neque [18] vendentem, neque donantem, neque legantem, vel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem [19] facere creditoris conditionem certissimum est. Unde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes. S. 5. Non. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

De eo, qui pecuniam alienam credidit.

16. Iidem AA. & CC. Heroidi.

ET si frater tuus non suam, sed ad te pertinentem [20] pecuniam mutuam suo nomine dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem quærere non potuit. S. 3. Idus Maji, *Hadrianopoli*, AA. CONSS.

De re empta ex pecunia credita.

17. Iidem AA. & CC. Pontiæ.

QUamvis ea pecunia, quam a te mutuo [21] frater tuus accepit, comparaverit prædium: tamen nisi [22] specialiter vel generaliter hoc tibi obligaverit, tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit: Sane personali actione debitum apud Præsidem petere non prohiberis. S. 12. Kal. Jun. AA. CONSS.

Actionem hypothecariam esse in rem.

18. Iidem AA. & CC. Euodio.

PIgnoris vel hypothecæ persecutio in [23] rem est. S. Kalend. Decemb. *Sirmii*, AA. CONSS.

De vi majore, dolo, culpa & custodia.

19. Iidem AA. & CC. Maximo.

SIcut [24] vim [25] majorem pignorum creditor præstare non habet necesse: ita dolum [26], & culpam, sed & custodiam [27] exhibere cogitur. Datum 17. Kalend. Januar. AA. CONSS.

Si creditor non petat.

20. Iidem AA. & CC. Alexandro.

CReditor ad petitionem [debiti] urgeri jure minime [28] potest. Quapropter eo quod vos heredibus Euodiani debere confiditis, oblato [29], & si non velint accipere, consignato atque deposito: de reddendo pignore hos Præsidali notione convenite. PP. 17. Kal. Febr. AA. CONSS.

Si extraneus debitum solverit.

21. Iidem AA. & CC. Victo.

REs obligatas exterus [30] debito soluto liberando, datum petere, non earum dominium adipisci potest. Dat. 2. Kalend. Novembr. *Retiariæ*, CC. CONSS.

De secundo creditore.

22. Iidem AA. & CC. Antiochiano.

SEcundus [31] creditor offerendo priori debitum, confirmat sibi pignus; & a debitore sortem ejusque tantum usuras, quæ fuissent præstandæ, non etiam usurarum usuras accipere potest. PP. 3. Id. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De remissione pignoris.

23. Iidem AA. & CC. Macedoniano.

MAjor annis vigintiquinque pignoris conventionem remissam, cum hoc solum [32] pactum, vel jurisdictio [33] secundum ipsius voluntatem tueatur, persequi non potest. S. 18. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De concurrentibus actionibus.

24. Iidem AA. & CC. Marco.

PErsecutione pignoris omissa [34], debitores actione personali convenire creditor urgeri non potest. S. 15. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

In AUTH. de fidejuss. §. sed neque ad res. col. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 2.

H*Oc si* [35] *debitor possideat: alio vero possidente inhibetur hypothecaria, donec personaliter actum sit cum reo & intercessore. Et si nec ex hypothecis debitoris satisfiat, tunc demum intercessoris hypothecæ, si quæ sint, petantur: Quod jus & in heredibus locum habet.*

De morte servi pignorati.

25. Iidem AA. & CC. Dracontio.

SErvo, qui fuerat pignori obligatus, defuncto [36]; debiti permanet integra petitio. Dat. 6. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De servo pignorato abrepto.

26. Iidem AA. & CC. Mauritio.

SI tibi notarium [37] pignoris titulo debitor tuus obligavit: eum, a quo mancipium abreptum [38] proponis, apud Rectorem provinciæ conveni. S. 4. Kalend. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS.

De militia.

27. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SUper [39] hypothecis, quas argenti distractores, vel metaxarii [40], vel

1 Debitor actione personali conventus & ob eam causam condemnatus non ideo jus pignoris amittit. *l.* 13. §. 4. *ff. h. t. l. un. infr. etiam ob chirographar.* 2 Facere condemnationem, est vincere: hoc denique efficere, ut adversarius condemnetur. 3 Et merito: constat enim pecuniam creditori solutam non esse. *l.* 11. §. 1. *ff. de pignorib. l.* 13. §. 1. *ff. ad SC. Vellean.* 4 Persecutio pignoris, ejusdem vindicatio. Vide Cujac. 15. *observ.* 21. 5 Creditor fructus perceptos in sortem imputat. Quid si nondum sortem exæquant? debitori, aut ejus vicem sustinenti residuum offerenti pignus reddere cogitur. 6 Fructus debitum extenuant. 7 *l.* 9. §. 3. *ff. de pign. action.* 8 Si convenit, ne pignus debitoris distrahatur, & perpetuam moram solvendi faciat, solenniter ac testibus denunciare eidem possum, ut pignus luat, *ut hic.* Paul. 2. *sentent.* 5. §. 1. *l.* 4. *ff. de pign. action.* eo moram faciente, jussu judicis pignus vendi potest. *l.* 18. *in fin. supr. de adm. tut.* alias denunciatio præcise non requiritur. §. 15. *in fin. Instit. de act.* ut male quidam hic adferunt. adde *l.* 13. *ff. de serv. præd. urb.* adde *l.* 3. *in fin.* ℭ. *h. t.* adde quæ scripsi ad *l. pen. ff. de distract. pign.* Cujac. 5. *observat.* 31. 9 Debitore moram faciente, pignoratitia agimus. 10 Vid. *l.* 2. §. *si eo.* 7. *ff. de administr. rer. ad civit. pertin. l.* 9. *ff. de minorib.* 11 Citra pactum vel jussum judicis rem alienam pignori non capimus. 12 Qui pignus accipit, non modo debitori, sed & ejus heredi pignoris nomine tenetur: licet in instrumento nulla sit heredis facta mentio, nam tacite id conventum intelligitur, ut heredi soluto tamen debito pignus redderetur. §. *ult. Inst. quib. modis re contrahitur.* 13 Vid. *l.* 44. *ff. de solut.* Goth. Intellectum hujus l. vid. apud Gaspar. Roderic. *de ann. reddit. l.* 2. *quæst.* 2. *num.* 37. Ans. 14 Creditor pignus jure dominii possidere potest. 15 Vid. *l.* 12. ℭ. *de distract. pign.* 16 Hodie non habet, vid. quæ dicam *l.* 24. ℭ. *h. t.* 17 Debito recepto creditor jus pignoris amittit. 18 Pignus vendendo, donando, vel legando, debitor deteriorem causam creditoris non facit. Quo fit ut ipsum pignus creditor possit persequi. *Synopsis Basilic.* 25. *tit.* 2. c. 45. vid. *l.* 12. ℭ. *de distract. pign.* 19 Debitor nullo jure deteriorem creditoris conditionem facere potest. 20 Id est, alienam. Mutuans alienam pecuniam (non tamen minoris. *l.* 7. *ff. qui potiores*) in dubio sibi, non pecuniæ domino, jus pignoris adquirit. *l.* 2. ℭ. *si certum pet. l.* 19. ℭ. *de distract. pign.* adde *l.* 52. §. 18. *ff. de furtis.* 21 Empta res ex pecunia credita creditori non est obligata, nisi & id quoque specialiter vel generaliter sit conventum, ut obligata esset. 22 *l.* 7. ℭ. *qui potiores. Nov.* 136. *c.* 3. *vers. Neque enim justum.* 23 Vid. *l.* 17. *ff. h. t.* 24 Pignoris fortuitos casus creditor non agnoscit, sed dolum, culpam & custodiam tantum. *Syn. ibid. c.* 11. 25 *l.* 5. 6. ℭ. *de pign. action.* 26 *l.* 23. *ff. de reg. jur. l.* 13. *in fin. ff. de pign. act.* 27 §. *ult. Inst. quibus modis re.* An id perpetuo verum est? Cujacius 19. *observ.* 24 putat id tantum verum esse, si solius creditoris gratia pignus sit contractum, non si utriusque gratia. *argum. l.* 5. §. 2. *ff. commodati.* ut eo casu nulla sit differentia inter commodati actionem & pignoratitiam. 28 Et merito, cum invito beneficium non detur. vid. *l. un. supr. ut nemo invitus.* Goth. Sensum hujus l. vid. apud Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 2. *num.* 46. Ans. 29 De oblatione, depositione, vid. *l.* 10. ℭ. *de pign. act. l. acceptam.* 19. ℭ. *de usuris.* 30 Vid. *l.* 1. ℭ. *de his qui in prior. credit.* 31 Secundus creditor priori debitum offerens, pignus suum confirmat. *l.* 8. ℭ. *qui potiores. l.* 12. §. 6. *ff. qui potiores. l.* 5. *ff. de distract. pig.* secundus, id est, novissimus. Paul. 2. *sent.* 13. §. *penult.* posterior. *l.* 11. *in fin. ff. qui potior.* qui posteriore loco pignus accepit. *l.* 1. *l.* 5. ℭ. *qui potior.* 32 Nudo pacto pignus remitti potest. *l.* 2. *in fin.* ℭ. *de remiss. pign.* 33 Id est, Edictum Prætoris tuetur nudam pignoris remissionem. *l.* 9. *ff. qui potiores.* 34 Liberum est creditori, omissa personali actione pignus persequi. Quid si tertius pignus possidet? hodie non est creditori liberum pignus persequi inexcusso debitore principali, vel ejus fidejussore. *Novell.* 4. *cap.* 2. *Auth. prox.* ℭ. & ita hæc constitutio restringitur, & *lex* 14. ℭ. *h. t.* 35 Restringitur *lex* 14. *lex* 24. ℭ. *h. t.* Goth. Conciliationem hujus auth. cum *Novell.* 112. & *Nov.* 4. vid. apud Rittershus. *in exposit. Nov. p.* 2. *cap.* 2. *num.* 34. & *cap.* 3. Porro de Jure Canonico quidam volunt cessare beneficium cessionis. Gail. *lib.* 1. *obs.* 27. Wesenbec. *cons.* 10. *num.* 4. Ans. 36 Interitu pignoris reus non liberatur. *l.* 21. §. 2. *ff.* & *l.* 9. ℭ. *h. t.* §. *ult. Inst. quibus mod. re.* & ita creditor debitum petit, etiamsi pignus acceptum non reddat. 37 Servum scilicet. 38 Creditor pro re pignori data furto subtracta agit furti. *l.* 12. §. 2. *ff. de furtis.* 39 Vide *Authent.* ℭ. 40 Μεταξάριοι 25. *Ecl.* 2. *cap.* 56. serici distractores: dicam *ad l.* 10. ℭ. *de murilegulis.* Metaxalini Festus *in Serica.* Moschopulus, σηρ ὁ σκώληξ ὁ τὴν μέταξαν ἐργαζόμενος, ἀφ᾽ οὗ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μετάξινα. Zonaras in *Niceta* 2. ἐκ μετάξης ἐσθῆτας, αὐτὰς γὰρ αἱ σηρικαί, est autem Metaxa non quodvis sericum, sed rude αὐτόφυες, neque tinctum neque in fila deductum: separatur a nemate serico, *l. ult.* §. 7. *ff. de publicanis* & *hic.* & *l.* 10. ℭ. *de murilegulis*, a sericoblatta, id est, serico in purpureum colorem verso.

alii quarumcunque specierum negotiatores, pecunias sibi credentibus dare solent, hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancimus, ut si post hujusmodi contractum liberis suis, vel alio modo cognatis, quamcunque militiam [1] iidem negotiatores acquisierint (eam tamen, quæ vendi [2], vel ad heredes [3] sub certa definitione transmitti potest) liceat [4] creditoribus eorum etiam non probantibus ex pecuniis eorundem negotiatorum liberos eorum, vel cognatos militasse (dum tamen contrarium non probetur, alios ex suo patrimonio dedisse pecunias) creditum ab his, qui militarint, exigere: vel tantum eos efflagitare quanti vendi eadem militia possit. Quod ita obtinere sancimus, & si extraneis [5] quibusdam iidem negotiatores de suis pecuniis hujusmodi militiam acquisisse probentur: ut quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus talem militiam, quæ vendi, vel ad heredes transmitti potest, permissum est, ut liceat creditoribus, & adhuc viventium debitorum jure hypothecæ vindicare militias, nisi sibi satisfiat, & post mortem eorum exigere quod pro iisdem militiis pro tenore communis militantium [6] placiti, vel divinæ sanctionis tale præstantis beneficium, dari solet: hoc in negotiatorum personis, licet ipsi militantes minime debito obnoxii sint, integrum creditoribus eorum servetur. Quod scilicet in futuris militiis, non etiam in his, quas liberi, vel cognati eorundem negotiatorum, vel extranei pecuniis eorum meruerunt, tenere sancimus. Dat. Kalend. Jun. DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de exhib. & introduc. reis. §. optimum quoque. col. 5. tit. 8. al. 6. Nov. 53. c. 5. est etiam ex titulo de æqualitate dotis, & propter nuptias don. coll. 7. tit. 9. al. 8. §. quia vero & hujusmodi Nov. 97. cap. 4.

Quod obtinet [7], si [8] adhuc [9] mutuaverit pecuniam, ut militia emeretur: alioquin filii, aut uxor defuncti omnibus præponentur [10]. Sed & si nullus prædictorum fuerit, tunc aliis creditoribus hoc damus.

TIT. XV.
IN QUIBUS CAUSIS PIGNUS, VEL HYPOTHECA TACITE [11] CONTRAHITUR.

De tributis.

1. Imp. ANTONINUS A. Sperato.

Universa [12] bona eorum, qui censentur, vice pignorum tributis [13] obligata sunt. PP. Kalend. Jun. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De contrahentibus cum fisco.

2. Idem A. Proculo.

Certum est ejus, qui cum fisco [14] contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari, quamvis specialiter id non exprimatur. Dat. 6. Kalend. Mart. MESSALA, & SABINO CONSS. 215.

De fructibus prædii pignerati, & prædiis emptis ex fructuum pretio.

3. Pars ex rescripto ALEXANDRI A. ad Demosthenem.

Quamvis fructus [15] pignori datorum prædiorum, etsi id aperte non sit expressum, & ipsi pignori credantur tacita pactione inesse: prædia tamen [16] quæ emuntur [17] ex fructuum pretio, ad eandem causam venire, nulli prudentium placuit. PP. Idib. Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De debito primipili: & bonis dotalibus.

4. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS AAA. Africano.

Satis notum est, & ratione constitutum, bona earum in dotem [18] data quæ nuptæ sunt his qui primipili [19] sarcinam subeunt, obnoxia necessitati ejus teneri: verum certo ordine, ut scilicet tunc demum ad hoc periculum mulieris patrimonium respiciat, si universis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis, nihil residuum invenietur. Datum 5. Id. August. CARO & CARINO AA. CONSS. 283.

De inductis & illatis in fundum.

5. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Corinthiæ.

Si non [20] inducta, & illata in fundum, quæ pignoris teneri causa placuerat, mancipia fuissent, nec hæc specialiter obligata monstrentur: Rector provinciæ ea restitui jubebit. Nec enim prætextu debiti pensionum, restitutionem eorum morari potest: cum, si quid sibi deberi domina fundi ex pensionibus, vel quacunque ratione probare possit, hujus solutionem solenniter fieri conveniat. S. 12. Kalend. Febr. CC. CONSS.

Si tutrix secundo nubat, non reddita ratione.

6. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Florentium P. P.

Si mater legitime liberorum tutela suscepta, ad secundas (contra sacramentum præstitum) adspiraverit nuptias, antequam [21] eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque quod debetur ex ratione tutelæ gestæ persolverit: mariti [22] quoque ejus præteritæ tutelæ gestæ ratiociniis bona jure pignoris tenebuntur obnoxia. Dat. 6. Id. * [THEOD.] A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De invectis, illatis.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Sancimus, de invectis [23] a conductore [24] rebus, & illatis, quæ domino pro pensionibus tacite obligantur, non solum in utraque Roma, & territorio earum hoc jus locum habere, sed [25] etiam in nostris provinciis. Tali enim justa præsumptione etiam omnes nostros provinciales perpotiri desideramus. Datum 15. Kalend. Novembr. post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. anno secundo 532.

TIT. XVI.
SI ALIENA [26] RES PIGNORI DATA SIT.

De procuratore.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Carpo.

Procurator [27] citra domini voluntatem domum pignori frustra dedit: Si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam [28] constabit, non inutilis erit exceptio [29], duntaxat quod numeratum est exsolvi desideranti. PP. II. Kal. Nov. SEVERO A. II. & ALBINO CONSS. 195.

De scientia vel ignorantia domini.

2. Iidem AA. Latinæ.

Si probaveris Præsidi [prædia vel] hortos, de quibus agebatur, tuos esse, intelligis obligari eos creditori ab alio non potuisse, si [30] non sciens hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. PP. Id. Octob. ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De tutore, vel curatore.

3. Imp. ANTONINUS A. Martiæ.

Curator [31] adulti, vel tutor pupilli, propriam rem mobilem ejus cujus negotia tuetur, pignoris jure non obligare potest: nisi in rem [32] ejus pecuniam mutuam accipiat. PP. 6. Kal. Feb. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De filio.

4. Imp. ALEXAND. A. Secundo.

Nec si major annis viginti quinque fuisset filius [33] tuus, qui in potestate tua erat, te invito rem tuam obligare potuit [34]. PP. 3. Kal. Novembr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Si is qui pignoravit, postea dominus esse cœperit.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Eutychio.

Cum res quæ necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea [35] in bonis ejus esse incipiat: ordinariam quidem actionem super pignore non competere, manifestum est: sed tamen æquitatem [36] facere, ut facile utilis [37] persecutio exemplo pignoratitiæ detur. PP. 13. Kal. Jun. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De prædio quod mater filio donavit.

6. Iidem AA. & CC. Zosimo.

Quæ [38] prædium in filios a se titulo donationis translatum, creditori suo dat pignori, se magis contrario pignoratitio obligat judicio, quam quicquam dominis noceat: cum Serviana [39] etiam actio declaret evidenter jure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint: & per alium rem alienam invito domino pignori obligari non posse certissimum est. S. 5. Idib. Jul. *Philippop.* AA. CONSS.

De tutore.

7. Iidem AA. & CC. Corneliæ.

Si in rem suam accepta pecunia mutua tutor [40] mancipium tuum pignori dedit, nec huic post [41] perfectam ætatem consensum accommodasti, pignori res obligari non potuit. S. 6. Kal. Jan. AA. CONSS.

1 Militiam liberis, vel cognatis emere licet, *ut hic*. An & exteris? licet. *verf. quod ita. J. h. t.* 2 Militia non omnis emi potest. dixi ad *Novell.* 53. *cap.* 5. §. 1. adde *l.* 5. *infr. qui militare. l.* 52. §. 2. *ff. de act. empt. l.* 3. §. 7. *ff. de mun.* 3 Militia non omnis ad heredes transmitti potest. 4 Argentarii si militiam liberis aut cognatis, *ut hic*, & extraneis, *verf. quod ita. J. h. t.* comparant, militia creditoribus argentariorum obligata intelligitur: quia præsumitur in dubio comparata ex pecunia credita, *ut hic*. Quid si argentarii pecunia militiam liberis, vel cognatis emero? militia argentario æqua vicissitudine obligata erit. *Nov.* 136. *c.* 2. *& ibid. Julianus.* Creditorem cum hic dicimus, eum tantum creditorem intellige, qui specialiter ea lege credidit, ut militia emeretur. *Authent. prox.* adde quæ scripsi *ad Novell.* 136. *c.* 2. 5 Extraneis etiam militiam emere possumus. 6 Placitum militantium, quod & *casus militiæ & scholæ placitum* in Novellis. 7 Id est, jus hypothecæ adquiritur. *Goth.* Vid Rittershus. *Expos. Novell. part.* 3. *cap.* 8. Ans. 8 Qui scilicet argentario succedit, aut ipse argentarius qui alteri credidit. 9 Idque nominatim. 10 Observa gradus hypothecæ: Priore loco constituntur qui specialiter credidit, ut militia emeretur, deinde dotis causa: tertio reliqui creditores.

11 Dixi ad *L.* 20. *D.* 2. *l.* 1. *supr. comm. de legat.* 12 Tributaria sc. vid. quæ dixi ad *l.* 1. *in fin. supr. si propt. public. pensit.* 13 Fiscus tacitam habet hypothecam ex causa tributorum. 14 Fiscus tacitam habet hypothecam ex causa suorum contractuum, & ita accipe *l.* 46. §. 3. *ff. de jure fisci*, *ut hic*. non si privato alicui succedit, *l.* 10. *in princ. ff. de pactis. l.* 2. *ff. de rebus eorum qui sub tutela.* 15 Fructus rei obligatæ tacite obligari intelliguntur, *ut hic* · si extant: alias consumpti ab emptore non condicuntur *l.* 16. §. 4. *ff. de pign.* 16 Ratio dubitandi. 17 Emptum ex fructibus rei pignoratæ non est in causa pignoris. 18 Dixi ad *l.* 2. *supr. ne uxor pro marito.* aliud est in rebus non dotalibus & paraphernis. *l.* 1. *supr. de priv. fisci.* 19 Si maritus ex administratione primipili fisci debitor factus est, res uxoris dotales tacite fisco obligantur, marito idoneo non existente, atque ita hæc lex exceptio est ad titulum *ne uxor pro marito.* 20 Fructus coloni tacite obligantur pro mercede: at non invecta & illata, nisi id nominatim convenerit. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 32. *ff. de pignor. & hyp. l.* 5. *supr. de locato.* Contra in urbanis invecta & illata tacite obligata intelliguntur locatori. *l.* 4. *ff. de pact.* adde *l.* 7. *J. h. t.* 21 Dixi ad *l.* 6. *supr. ad SC. Tert* adde *l.* 10. *J. de legit. hered.* 3. ex *Nov. Theod. de tut.* §. *u.t.* 25. *Eclog. cap.* περὶ ἐπιτροπευούσης μητρός. *tit.* 2. *c.* 60. 22 Matre nubente non redditis rationibus, liberi ex priore ejus matrimonio nati in ejus, ejusque mariti, id est, vitrici sui bonis tacitam habent hypothecam, *ut hic*. dixi ad *Novell.* 22. *cap.* 40. *& l.* 2. *supr. quando mulier tutelæ offic. fungi possit.* 23 *l.* 5. *J. h. t.* 24 *l.* 4. *ff. de pact. l.* 4. *ff. h. t. l.* 5. *supr. de locato.* adde *l.* 5. *supr. h. t.* 25 Lex de tacita hypotheca invectorum & illatorum, locum etiam habet in provinciis.

26 Adde *l.* 6. *in fin. J. tit. prox. l.* 1. *in fin. ff. de pign. & hyp. l.* 2. *ff. de pign. act.* adde *supr. tit. de rebus alienis non alienand.* 27 *l. ult. infr. h. t.* 28 In rem domini versio pignus conciliat alias invalidum a procuratore constitutum. 29 Id est, retentio, *l.* 1. *in fin. ff. de pign. l.* 1. *ff. quibus modis pign. l. un. infr. etiam ob chirograph. l.* 26. §. 4. *in fin. ff. de cond. indeb.* 30 Invito domino res obligari non potest. *l.* 6. *in fin. infr. h. t.* sciente & dissimulante potest, *ut hic*, *l.* 11. *J. de distr. pign. l.* 30. *ff. de rei vind.* res tamen aliena sub conditione, *si debitoris fuerit*, potest obligari. *l.* 16. §. 7. *ff. de pign.* 31 Tutor pupilli, Curator rem adulti proprio nomine inutiliter obligant. adde *l.* 56. §. 4. *ff. de furt. l.* 7. *infr. h. t. l.* 7. §. 3. *ff. pro empt. l.* 22. *supr. de pact.* 32 *l.* 16. *ff. de pign. act.* adde *tit. de præd. & aliis reb. min. supr.* 33 Filius rem patris inviti obligare non potest. adde *l.* 1. §. 1. *ff. quæ res pign. l.* 23. *supr. de pact. l.* 7. *J. de reb. cred.* 34 Licet quodammodo dominus videatur. §. 2. *verf. sed sui Inst. de her. qualit.* 35 Adeptione dominii, pignus rei alienæ convalescit. *l.* 16. §. 7. *ff. de pign. & hyp.* ut & emptio. *l.* 72. *ff. de rei vind.* 36 Quasi diceret aliud videri stricto jure. 37 Vide quæ notavi ad *l.* 22. *ff. de pign.* 38 Quod mater filio donavit, obligare non potest. 39 Servianæ actionis effectus. 40 Vide *l.* 3. *supr. h. t.* 41 Ratihabitione pignus inutile confirmatur.

De servo, procuratore, colono, conductore, actore.

8. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

NExum [1] non facit prædiorum, nisi persona quæ jure potuit obligare. Per servum [2] autem, aut per procuratorem [3] colonumve [4], actorem, seu conductorem, [ullum] præjudicium possessioni invito, vel inscio domino imponi non posse, & jure, & legum auctoritatibus declaratur [5]. Dat. Id. Jul. *Ravennæ*, HONORIO XIII. & THEODOSIO X. AA. CONSS. 414.

TIT. XVII.

QUÆ [6] RES PIGNORI OBLIGARI POSSUNT, VEL NON, ET QUALITER [7] PIGNUS CONTRAHATUR.

De his, quæ non continentur generali hypotheca.

1. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Optato.

ALumnos [8] tuos, & cæteras res, quas neminem credibile [9] est pignori specialiter daturum fuisse, generali [10] pacti conventione, quæ de bonis tuis facta est, in causa pignoris non fuisse rationis est. PP. 7. Kal. April. LATERANO, & RUFINO CONSS. 198.

De emptionibus agrorum pignoratis.

2. Iidem AA. Rogato.

CUm constet pignus consensu [11] contrahi: non dubitamus, eum, qui emptiones [12] agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. PP. 5. Kalend. Jul. APRO, & MAXIMO CONSS. 208.

De religiosis.

3. Imp. ANTON. A. Restituto.

SI monumento [13] corpus filiæ tuæ intulisti, religiosum [14] id fecisti: quo facto obligari a quopiam, prohibente juris religione non posse, in dubium non venit. PP. 3. Kal. April. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De nominibus.

4. Imp. ALEXAND. A. Evocato.

NOmen [15] quoque debitoris pignorari, & generaliter, & specialiter posse, jam pridem placuit. Quare si debitor is satis non fecerit, cui tu credidisti: ille, cujus nomen tibi pignori datum est, nisi [ei] cui debuit, solvit, nondum [16] certior a te de obligatione tua factus, utilibus actionibus satis tibi facere usque ad id, quod tibi deberi a creditore ejus probaveris, compelletur: quatenus [17] tamen ipse debet. PP. Prid. Kalend. Mart. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

De spe præmii athletici.

5. Idem A. Septimio.

SPem [18] eorum præmiorum [19], quæ pro coronis [20] athletis pensitanda sunt, privata pactione [21] pignori minime admittendum est: & ideo, nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis intervenerit, tenet. PP. 3. Kal. Maji, MAXIMO II. & PATERNO CONSS. 234.

De filiis, & aliis liberis hominibus.

6. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Rufo.

QUi filios [22] vestros, vel [23] liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, dissimulatione se juris circumvenit: cum sit manifestum, obligationem pignoris non consistere, nisi [24] in his, quæ quis de bonis suis facit obnoxia. S. Kal. Majis, *Heracliæ*, AA. CONSS.

De his, quæ ad culturam agri pertinent.

7. Imp. CONSTANTINUS A. ad universos provinciales.

EXecutores [25] a quocunque judice dati ad exigenda debita [26] ea, quæ civiliter [27] poscuntur, servos [28] aratores [29], aut boves aratorios [30], [aut instrumentum aratorium [31]] pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex [32] quo tributorum [33] illatio retardatur. Si quis igitur intercessor, aut creditor, vel præfectus [34] pagi [35] [vel vici,] vel decurio in hac re fuerit detectus: æstimando a Judice supplicio subjugetur. Dat. 3. Non. Jun. *Sirmii*, CONSTANTINO A. & LICINIO CONSS. 312.

8. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Probo Com. sacr. larg.

PIgnorum [36] gratia aliquid, quod ad culturam [37] agri pertinet, auferri non convenit. Dat. 6. Id. Jun. CONSTANTE & CONSTANTIO CONSS. 414.

In AUTHENT. col. 10. de statutis, & consuetud. contra ecclesiæ libertatem editis. §. agricultores. & est constitutio Friderici.

A*Gricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint, in quacunque parte terrarum: ita ut nullus inveniatur tam audax, ut personas [38], boves, & agrorum instrumenta [39], aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, invadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem hujusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat: & infamiæ notam ipso jure incurrat: imperiali animadversione nihilominus puniendus.*

De generali hypotheca, & de bonis præsentibus, ac futuris.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis in cujuscunque contractus instrumento ea verba [40] posuerit, *Fide, & periculo rerum ad me pertinentium* [41], vel *per earum exactionem satisfieri tibi promitto*: sufficere ea verba ad rerum tam earum quas in præsenti debitor habet, quam futurarum [42] hypothecam sancimus: nec ex prioribus sanctionibus minus habere specialis hypothecæ memoriam videri: cum sit justum voluntates [43] contrahentium magis, quam verborum conceptionem inspicere. Super qua generali hypotheca illud quoque ad conservandam contrahentium voluntatem sancimus, ut si res suas [44] supponere debitor dixerit, non adjecto, *tam præsentes quam futuras*, jus tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras [45] res producatur. Dat. 3. Id. Dec. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

TIT. XVIII.

QUI POTIORES [46] IN PIGNORE HABEANTUR.

Quibus modis secundus creditor jus suum confirmat.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Secundo.

QUi pignus secundo [47] loco accepit, ita jus suum confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam solverit; aut cum obtulisset [48], isque accipere noluisset, eam obsignavit, & deposuit, nec in usus suos convertit. PP. Kal. Febr. LATERANO, & RUFINO CONSS. 198.

De prioribus tempore.

2. Imp. ANTONINUS A. Chresto, & aliis.

SI decreto Prætoris, qui [49] de fideicommisso jus dixit, in possessionem fundi hereditarii fideicommissi [50] conditionalis servandi gratia

1 *l. 2. C. Th. de pign.* Obligare nemo rem potest, nisi quis obligare potest &c. *Syn. Basil. 4. tit. 4. cap. 12.* 2 Servus, procurator, colonus, actor, conductor domino invito rem obligare non possunt. 3 *l. 1. supr. h. t.* 4 Διοικητὴς dicitur autore *Syn. ibid.* 5 *Decantatur. d. l. 2.*
6 Dixi ad *L. 20. D. 3. conjunge tit. C. quæ res venire non possunt.* 7 Consensu, *l. 2. J. h. t.* adde *l. ult. J. h. t. l. 4. ff. de pignor.* 8 *l. 8. ff. de pignor.* Paul. 5. *sent.* 6. §. *ult.* Alumni, Θρέπται, 25. *Ecl. 2. cap. 6.* dixi ad Festum *in Altellus.* τρόφιμοι. Alumni porro dicuntur, quia Latini non habent nomen quod nutritori opponatur. Servius 10. *Æneid.* ibi: *Charo datus ibat alumno.* Ostendit itaque Servius *Nutritis* nomen Latinum non esse, vel ad alumnum exprimendum non sufficere. Id merito de alumnis constitutum; Ne in generalem obligationem accederent: sunt enim pene liberorum loco, & a nutritore vel nutrice non separantur. *l. 3. §. 4. ff. de homine libero.* & ex nomine educatoris sunt, *l. 88. §. 6. ff de leg. 2.* a minore viginti annis manumitti possunt. §. 5. *Instit. quibus ex caus. manumitt. l. 13. l. 14. ff. de man. vind.* Et dubitatur, an sit in eis locus SC. Silaniano. *l. 1. §. 10. ff. de SC Silan.* & ad eorum successionem educator veniat? responsum est tamen non venire. *l. 10. C. commun. de success.* an sit cum alumna connubium? responsum est esse. *l. 26. C. de nupt.* Eisdem ex testamento imperfecto hereditas conservatur. *l. 38. ff. de fideicomm. libert.* dati tutores confirmantur. *l. 32. vers. Similis est. ff. de excus. tutor.* vide Cujac. *apud Paul. dict. loco.* vid. *l. 34. §. 1. ff de usufr. leg.* 9 Non credibile non attenditur. 10 Generali obligatione alumni & ea quæ nemo verisimiliter obligat, non continentur. *l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pignorib.* 11 Pignus consensu contrahitur, *ut hic & l. 2. in fin. J. de remiss. pign.* Imo re §. *ult. Inst. quib. mod. re contr.* Hæc inter se non sunt contraria. 25. *Eclog. 1. cap. 1.* 12 Id est, instrumenta emptionis. Qui instrumenta emptionis obligat, rem emptam seu rem instrumenti obligare videtur. adde *l. 1. J. de donat.* 13 Monumentum obligari non potest. 14 Res religiosæ non possunt obligari. 15 Nomen generaliter & specialiter obligari potest. *l. 3. l. 7. C. de hered. vel act. vend. l. 18. ff. de pign. act.* 16 Pignus pignori dari potest. *l. 13. §. 2. ff. de pignorib.* Qui pignus meum a meo creditore accipit, pignoris adquisitionem mihi denunciare statim debet: alioquin ignoranter creditori meo solvens, pignus evincam. 17 Titio dedi pignus in decem: Titius Mævio dat idem pignus in viginti? non teneor nisi in decem. Quatenus, id est, quandiu utraque pecunia debetur, pignus Mævio secundo creditori tenetur. *l. 13. §. 2. ff. de pignorib.* & tamen pignus, quatenus tantum debeo, tenetur, *ut hic.* 18 Spes præmiorum ex sacris certaminibus pensitanda pignorari non potest pactione privata, *ut hic*: aut ipsamet pecunia sacra. *l. 40. ff. de re jud.* adde & stipendium armatorum militum. *l. 4. C. de execut. rei jud.* Porro præmia, de quibus C. consistebant in annonis, obsoniis, pensitationibus, quæ athletis pro indepta victoria totius vitæ suæ tempore præstabantur de publico, exinde, quo in suam civitatem invecti fuissent, non per portam civitatis, sed disjecta parte muri, ut Suetonius scribit *in Nerone*, & Plinius *in epist.* 17. 19 Dixi ad *Novell.* 53. *cap.* 5. §. 1. adde *d. l. 40.* 20 Athletæ pro præmio coronantur. *l. un. J. de athletis. l. 6. §. 13. ff. de excus. tut.* quod pro coronis dabatur corollarium ἐπισφάνωμα. Gloss. 21 Nam judicis auctoritate possunt. *d. l. 40.* 22 *l. ult. ff. h. t.* 23 Filii & liberi homines obligari non possunt, quia in bonis debitoris non sunt. *l. 12. & Auth. Imo. C. de obl.* 24 *l. 2. C. tit. prox.* 25 *Intercessores, l. 1. C. Th. de pign. l. 8. C. de officio rectoris provinciæ* ἐκβιβασταί. *Syn. Basil. 25. in fin.* 26 Vide Menochium *de adipisc. possess. remed.* C. *& de arbitr. judic. tractat. cas.* 378. Gilbertum Regium *lib. 2.* ἐναντιοφανῶν. *c. 20.* Mod. 27 Aliud in debito fiscali. Et ita quidem in Gallia servatur. vide Renatum Choppinum 1. *de privileg. rustic. 7. num. 1.* aliud etiam, si per quadrimestre tempus a die sententiæ moram fecit in solvendis decimis. & ita Arresto Parisiensi judicatum 8. Kalend. Dec. anno 1573. refert idem Choppinus *ibid. n.* 2. 3. 28 Servi, boves aratorii, instrumentum aratorium, puta vomeres & aratra, a creditoribus, & executoribus sententiarum, aut exactoribus tributorum capi non possunt, propter rei rusticæ & agriculturæ utilitatem omnium communem. *l. 8. infr. h. t. Auth. Agricultores. J. h. t.* & fisci tributa, *ut hic.* Vix est ut hodie constitutio servetur. In Normania Gallica locum non habet, quoties de fisci debito agitur. vid. *Francisci I. const. anni* 1540. *Jan.* 8. Et ita judicatum fuisse Parisiensi Arresto Bugnonius refert in *leg. abrogatis.* Novissime ann. 1571. lege lata 8. Id. Oct. confirmata a Senatu Prid. Non. Februar. ann. 1572. Personis rusticorum indultum, ne ob æs alienum qualecunque privatum abducerentur in carcerem. Qua in re legislatores Galli Græcos superant, qui aratra quidem vetabant ob fœnus addici creditori: corpora tamen his utentia, necti permittebant. 2. *Diod.* 3. His adde Ripens. *ad l. 6. & 9. ff. de pig. n. 57. & in tract. de peste. 3. par. 6. remed. vers. item boves.* 29 Servos cultores Anianus *d. l. 1.* 30 Quidam hoc extendunt ad instrumenta quorumvis artificum necessaria. Ad rusticos revertor. Quid si rustico nulla alia sint bona? capi possunt. Accurs. *hic.* Quid si rusticus fundum habeat? una cum fundo possunt distrahi. Cynus Perticensis, Rosatiensis, Choppinus 1. *de priv. rust. 7. n. ult.* 31 Ob civilia debita boves aratorii capi non possunt. Eadem ratione lege Attica mactari boves aratorios non licuit, tanquam & ipsius agricolæ & hominis socios, atque participes laboris. Ælian. 5. Arist. *in Oeconom.* βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησιν ἐστίν. Refert & Plin. 8. *cap.* 45. judicio populi Romani in exilium actum eum qui bovem aratorium occidisset, tanquam colono suo interempto. & Varro, 2. *de re rust.* 5. socium laboris agriculturæ, & quasi colonum occidi, dum bos occiditur: Capitale denique fuisse bovem occidi scribit: quo loco forte legem quandam Phrygiæ intelligit. vide Stobæum *sermone* 42. Constantinus quoque vetuit, ne boves aratorii deficientibus his etiam qui cursui publico destinati sunt, ab his qui iter faciunt, abstraherentur. *l. 1. C. Th. de cursu pub.* Eo spectat quoque constitutio quædam Valentis, ne quis vitulorum carnibus vescatur. 1. *Hier. 2. adversus Jovinianum.* adde de bove aratore Hesiodum *in lib. opera & dies.* Aristotelem 1. *Polit.* Aret. *consil.* 158. boves aratorios, instrumenta fundi esse refert: quod confirmatur *l. 4. ff. de instructo.* adde Cujac. 4. *obs.* 20. 32 Ratio decidendi alia est in *l. 8. J. h. t.* 33 Fisci debita, tributaque minuuntur, si ablatis aratoribus agricultura cesset. 34 Εἰρήναρχος. *Syn. Basil. 25. in fin.* 35 *Pacis, d. l. 1.* 36 *Syn. Basil. 25. in fin.* 37 Dixi ad *l. 7. C. h. t.* 38 Servos aratorios, *d. l. 7.* 39 *l. 8. ff. de instructo.* Goth. De furto aratri vid. Petr. Heig. *part. 2. quæst.* 30. Ans. 40 Quibuscunque verbis pignus constitui potest. *l. 2. C. h. t. l. 4. ff. de pig.* 41 Obligatio rerum ad nos pertinentium res etiam futuras comprehendit. Idem si quis res suas obligaverit. Idem in obligatione tacita. Ripensis *ad l. 1. num. 3. ff. de pign.* 42 Generali obligatione futura etiam continentur, vid. Romanum *sing* 607. Adde Socin. *reg.* 247. ubi notat ex hac lege, Indefinitam orationem ad futura quoque extendi, in juramento tamen & odiosis eam sententiam non obtinere, ut quæ stricti juris sint. 43 Voluntatem contrahentium magis quam verba inspici oportet. *l. 2. in fin. supr. comm. de legatis. l. 34. ff. de reg. jur.* 44 Obligatione rerum indefinita, res futuræ etiam intelliguntur obligatæ, & quidem omnes, sive sint mobiles & immobiles, jura, actiones, *l. 4. C. h. t.* merces. *l. 34. ff. de pignor.* Ripensis *d. loco n.* 8. bona emphyteutica adquisita & adquirenda. *l. 16. in fin. ff. de pign. action. l. 31. ff. de pign. & hyp.* Ripensis *d. loco, num. 10. & seq.* An peculium servi obligati? vid. *l. 1. § 1. ff. de pign. & hyp.* An fructus? vid. *l. 1. §. 2. ff. de pignor. & hyp.* Casus ad hanc legem explicandam, vid. *in l. 1. C. h. t. & l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pign.* adde quæ scripsi initio hujus legis ex Romano & Socino. 45 Futura etiam obligari posse hinc colligunt: censent tamen factam obligationem sub ea conditione, *Si nostra futura sint.*
46 Dixi ad *Lib. 20. D. 4.* 47 Prior tempore, potior est pignore, nisi posterior priori debitum offerat. *l. 2. l. 3. l. 4. l. 8. J. h. t. l. 11. ff. h. t. l. 3. C. ut in poss. leg. l. 5. C. de priv. fisci.* Paul. 2. *sent.* 13. § 8. 48 Vis obligationis, obsignationis & depositionis, Paul. *d. loco.* adde *l. ult. §. 6. C. de jur. delib.* 49 De prætore fideicommissario, dixi ad Ulpian. 25. §. 12. 50 Missio fit in universa bona pro modo judicati, id est, judicati servandi causa, *ut hic, & l. 3. in fin. J. h. t.* ut & alibi debiti sive crediti, *l. 1. in princ. ff. si quis omissa causa.* & alibi dotis servandæ causa, *l. 9. vers. denique. ff. de rei vind. l. 15. §. 4. ff. de divers. tempor. l. 26. in fin. ff. ad munic.*

prius

prius inducti estis, quam adversarius vester in causam judicati [1] ejusdem fundi pignus occupaverit: jussu ejus, qui jure sententiam exequebatur, tempore potiores estis. Nam cum de pignore utraque pars contendit, prævalet [2] jure, qui prævenit tempore. PP. 5. Idus Maji, DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Rempublicam missam in possessionem præferri creditori, qui contraxerat cum defuncto.

3. Idem A. Sylvano.

CUm Rempublicam Heliopolitanorum propter emolumentum sententiæ in rerum, tam heredis, quam hereditariarum possessionem missam [3] esse proponas; intelligis, quamvis pater tuus cum Sosiano contraxerit, tamen si [4] personali actione eum habuit obligatum præponi Rempublicam [5] jure pignoris [in] his, quæ ex auctoritate ejus, qui jubere potuit, servandi judicati [6] causa occupavit. PP. 2. Id. Decembr. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De prioribus Reipublicæ.

4. Idem A. Varo.

SI fundum pignori accepisti, antequam [7] Reipublicæ obligaretur, sicut prior [8] es tempore, ita potior es jure. PP. 5. Id. Octobr. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De oblatione debiti.

5. Imp. ALEXAND. A. Septimio.

PRior quidem creditor compelli non potest [9] tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre [10], sed si tu illi [id] omne quod debetur, solveris, [pignoris] tui causa firmabitur. PP. 3. Kal. Maji, MAXIMO II. & PATERNO CONSS. 234.

De priore hypotheca generali, & posteriore speciali.

6. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona sint obligata, & postea res alii specialiter pignori dentur: quoniam ex [11] generali obligatione potior habetur creditor, qui antea contraxit, si ab [12] illo priore [tempore] tu comparasti: non oportet [te] ab eo, qui postea credidit, inquietari. PP. 2. Id. Maji, SECULARE II. & DONATO CONSS. 261.

De prædio empto pecunia creditoris.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Juliano.

LIcet iisdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis priores habeantur potiores, tamen eum, cujus [13] pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter [14] [obligatum] statim convenit, omnibus anteferri juris auctoritate declaratur. Subscripta 16. Kalend. Februar. AA. CONSS.

De improba exceptione.

In AUTHENT. de trien. & semiss. §. illud quoque in judiciis. col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. 10.

ITem possessor pignoris, negans [15] rem ejus, cujus actor eam esse adseverat: si probata ea intentione nitatur rem retinere, dicens ex hypotheca, vel alia causa in eandem personam delata, se propinquiorem esse, quam qui movet causam: prius transferat possessionem, quam jus suum proponat.

De prioribus, & posterioribus tempore.

8. Iidem AA. & CC. Fabricio.

DIversis temporibus eadem re duobus jure pignoris obligata, eum, qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti juris est: nec alias secundum [creditorem] distrahendi [16] potestatem hujus pignoris consequi, nisi [17] priori creditori debita fuerit soluta quantitas. S. Prid. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

De jure pignoris, & privilegiis personalium actionum.

9. Iidem AA. & CC. Asclepiodoto.

EOs [18], qui acceperunt pignora, cum in [19] rem actionem habeant, privilegiis [20] omnibus, quæ personalibus actionibus competunt, præferri constat. Dat. 3. Non. Decemb. CC. CONSS. 293.

De dote.

10. Iidem AA. & CC. Pollipeucæ.

CUm tibi pro dote [21] quam acceperat maritus, res obligavit: eo mortuo hi, quibus easdem pignori dederat, non offerentes debitum, nulla possunt persequi ratione. Nam chirographarios creditores, nec in rem, nec in personam eos, qui debitori non probantur successisse [22], ulla ratione convenire posse, manifestum est. PP. Non. Decemb. CC. CONSS. 293.

De scripturis.

11. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

SCripturas, quæ sæpe assolent a quibusdam secreto [23] fieri, intervenientibus amicis necne, transigendi, vel paciscendi, seu fœnerandi, vel societatis coeundæ gratia, seu de aliis quibuscunque causis, vel contractibus conficiuntur (quæ ἰδιόχειρα [24] Græce adpellantur:) sive tota series earum manu contrahentium, vel notarii, vel alterius cujuslibet scripta fuerit, ipsorum tamen habeant subscriptiones [25], sive testibus adhibitis sive non: licet conditionales [26] sint, (quos vulgo *Tabularios* appellant,) sive non, quasi publice conscriptas, si personalis actio exerceatur, suum robur habere [decernimus.] Sin autem jus pignoris vel hypothecæ ex hujusmodi instrumentis vindicare quis sibi contenderit: eum qui instrumentis publice [27] confectis nititur, præponi [decernimus,] etiamsi posterior is contineatur: nisi forte probatæ atque integræ opinionis trium [28], vel amplius virorum subscriptiones eisdem idiochiris contineantur: tunc enim quasi [29] publice confecta accipiuntur. Dat. Kal. Jul. *Constantinop.* MARTIANO, & ZENONE CONSS. 469.

In AUTHENT. de instrum. cautela & fide. §. si quis igitur. & §. sed & si quis. col. 6. tit. 2 al. 3. Novell. 73. c. 1. & 2. quam posuit hic Albericus.

SI quis vult caute deponere [30], non soli credat accipientis scripturæ, sed advocet etiam testes idoneos, & fide dignos non pauciores tribus. Sed & si quis aut mutui [31] instrumentum, aut alterius cujuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico confiteri. non ex ipso videatur credibile, quod scribatur super mutuo documentum, nisi etiam trium testium adhibeatur præsentia fide dignorum, ut sive veniant, & subscriptionibus propriis attestentur, sive alii quidem testificentur, quia eis præsentibus confectum est documentum: fidem eandem ex utraque causa percipiat. Si tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut alias contrahens, contentus sit sola scriptura ejus cum quo contrahit, sciat scripturam non [32] sufficere ad probationem.

De dote & donatione ante nuptias.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

ASsiduis [33] aditionibus mulierum inquietati sumus [34], per quas suas dotes deperditas esse lugebant, & ab anterioribus creditoribus substantias maritorum detentas. Nos itaque ad antiquas leges respeximus, in personalibus actionibus rei uxoriæ actioni (quam in præsenti sustulimus [35]) magnam prærogativam præstantes, ut contra [36] omnes pene personales actiones habeant privilegia, & creditores alios [37] antecedant, licet fuerint anteriores. Et hoc cum in personalibus statuerant actionibus, si hypothecam respiciebant, illico justitiæ vigorem relaxabant, & senioribus hypothecis novas mulierum hypothecas, si habebant actiones, expellebant: nec ad fragilitatem [38] muliebrem respicientes, nec quod, & corpore [39], & substantia, & omni vita sua maritus fungitur: cum pene [40] mulieribus tota substantia in dote constituta est. Oportebat enim disponi maritos creditoribus suis ex sua substantia satisfacere, non de dote mulieris, quam ad suos victus, suasque alimonias mulier possidet, vel [41] a semetipsa datam, vel pro ea ab alio. §. 1. Ad [hæc] omnia respicientes, & reminiscentes, quod & alias duas [42] constitutiones fecimus pro dotibus [43], mulieribus subvenientes, & hæc omnia in unum colli-

1 Chrestus pignus prætorium fideicommissi servandi causa, habet: Titius creditor in ejusdem pignoris possessionem missus est, diversi hic tituli sunt pignoris. Quid juris? Etiam in pignoribus prætoriis, qui prior tempore prior est jure. 2 Prævalet jure, qui prævalet tempore Prior tempore potior jure l. 11. ff. h. t. 3 Missio in possessionem est prætorium pignus. 4 Respublica missa in possessionem judicati servandi causa, præfertur chirographario creditori pignus non habenti, ut hic, quia & non missa idem privilegium habet l. pen. § 1 ff. de rebus auctor. vide Cujac. 9 observ 37 est enim respublica in actione personali privilegiata. adde l. 8. l. 10. ff. h. t. adde Fornerium 20 select. 7 in fin. 5 l. 3. infr. de primipilo lib. 12 tit. 63. 6 Dixi ad l. 2. supr. h. t. 7 Privatus prior tempore in causa pignoris, præfertur reipublicæ tempore posteriori. l. 8. ff. h. t. 8 l. 2. in fin. supr. eodem. 9 Potest tamen offerre ut possessionem retineat. Paul. 2. sent. 13 § pen. 10 Prior posteriori pignus tenenti debitum offerre non cogitur. Posterior priori offerens, sibi pignus conservat, ut hic, & l. 1. supr. h. t. 11 Generalis hypotheca anterioris, generali vel speciali posterioris præfertur, ut hic Synopsis Basil 9. tit. 5. ex tit. 10. cap. 34. dixi ad Nov. 112. c. 1. vers. Hæc autem. l. 2. ff. h. t. adde quædam ex Cujacio 11. obs. 32. 12 Causam habens a creditore tempore priore, jus privilegii habet. vide l. 1. ff. si antiquior credit. pign. vend. 13 Creditor in speciali hypotheca rei (sive sit mobilis sive immobilis, pecunia sua comparata, præfertur etiam antiquioribus creditoribus hypothecariis. adde l. 5. 6. 7. ff. h. t. Novell. 136. cap. 3. Synops. ibid. c. 35. & 3. Harmenop. 5. §. 42.

14 l. 17. supr. de pignorib. Generalis igitur hypotheca non sufficeret. adde quæ scripsi ad l. 5. in fin ff. h. t. 15 Prior creditor negans improbe rem ejus esse a quo causam habet, ex priore fit posterior: ex possessore petitor. 16 Secundus creditor in præjudicium prioris creditoris pignus distrahere non potest. adde l. 1. ff. de distract. pign 17 l. 1. l. 5. supr. h. t. l. 22. supr. de pignor. & hypoth. 18 Jus hypothecæ præfertur omnibus privilegiis personalibus, ut & jus reale personali. l. 11. ff. h. t. vide l. 6. supr. de bon. aut. jud. 19 l. 18. supr. de pign. & hyp. 20 Id est, præfertur omnibus qui privilegium in actionibus personalibus habent. Synops. ib. cap. 37. 21 Creditores posteriores etiam bona uxori pro dote obligata avocant, si dotis debitum ei offerant. 22 Hypothecaria & in rem actio datur in successorem. 23 Puta epistolas. l. 34. §. 1. ff. de pign. & hyp. Goth. Intellectum hujus legis vide apud Trivisan. lib. 1. decis. 40. Leonin. consil. 81. num. 1. Decis. Holl. 28. Everhard. consil. 18. Ans. 24 ἰδιόχειρα. de quibus hic, & apud Harm. 1. tit. 8. §. 10. præjudicant scribenti, at non tertio: plena sunt ἰδιόχειρα quæ trium testium subscriptionem habent. ut hic. vide Ancharanum 2. quæst. 9. 25 l. 17. supr. de fide instrum. 26 Conditionales, tabularii. l. 7. infr. de jure fisci. l. 3. 5. 7. 8. C. Th. de numerariis actuar. quasi huic conditioni addicti. 27 Publico instrumento jus hypothecæ probari potest, private non potest. Privatum, licet tempore prius publico quantumvis posteriori, cedit: & merito. Nam privata ratio non probat adversus tertium. l. 6. supr. de probationib. facile quoque dies præferri posset in fraudem antiquioris. vid. Tiraquell. de retractu. §. 1. gloss. 5. num. 43. Ideoque Gail. 2. obs. 25. num. 93. commendat Viennæ Austriæ statutum, quo jus hypothecæ constituitur tantum apud acta, in ipso judicio & publice. Privatum vero instrumentum non censetur, quod trium testium subscriptione munitum est, ut hic etiamsi summa excedat auri libras quinquaginta. l. ult. supr. si certum. nisi forte de literarum imperito obligando ageretur: tunc enim quinque testes requiruntur, si contractus auri libram excedat. Nov 73. cap. 8. Reperio interdum instrumenta publica egere trium testium subsignatione. l. 23. supr. ad SC. Velleian. vid. Cujac. 8. obs. 13. 28 l. 22. supr. de fide instrum. 29 Scriptura a tribus testibus subscripta, quasi publice confecta accipitur. 30 Instrumentum depositi caute fit, tribus testibus adhibitis. 31 Mutui instrumentum caute fit, tribus testibus adhibitis, ut hic, & l. ult. supr. si cert. pet. 32 Privata scriptura non probat adversus tertium, l. 6. supr. de prob. 33 Sententiam hujus legis vid. in §. 1. vers. cum enim. infr. h. t. adde Synops. 8. tit. 5. ex tit. 10. cap. 40. & 3. Harm 5. §. 57 34 Adde Vallam de rebus dubiis & quæst. in jur. controv. tract. 11. Vaconium lib. 6 declarat 92. & 93. Peckium de eccles. repar. c. 5. Mod. 35 Rei uxoriæ actio sublata, ut hic, supr. de rei uxoriæ act. 36 Dixi ad Novell. 97. cap. 2. in princ. & Novell 109. cap. 1. 37 Tacitam hypothecam habentes scil. dixi d. c. 1. 38 Fragilitas muliebris. 39 Uxores earumque substantia addicitur maritis, l. 21. in fin supr. de admin. tut. 40 Hoc addidit propter bona paraphernalia. 41 Dos datur marito, vel ab uxore, vel alio uxoris loco. 42 l. 30. supr. de jure dot. l. un supr. de rei uxor. act. 43 Re ipsa numeratis, non cautis tantum, seu confessis Nam in confessa dote potest esse simulatio. Deinde cum sententia hujus constitutionis a jure communi deerret, ad veram & numeratam dotem merito restringenda est. Postremo, ordinis privilegium datur hic actioni ex stipulatu, at non condictioni ex lege, quando dos cauta seu confessa tantum exigitur. Quid si dotis non numeratæ exceptioni maritus renunciavit: aut eidem transacta tempora sint opponendæ exceptionis dotis non numeratæ? inter virum & uxorem hæc nocebunt, vel proderunt, non tamen creditoribus anterioribus oberunt. l. 14. in fin. l. 25. §. 1. ff. de his quæ in fraud. cred. Periniquum est enim fictam dotem, hoc est, confessam tantum: aut ad quam exigendam jus quæritur non ex numeratione, sed vel ex renunciatione tantum, vel lapsu temporis, anterioribus creditoribus præferri, veram, &, ut loquuntur, actualem numerationem probantibus. Quid si creditores non alio jure nitantur? Dos confessa, cautaque tantum anterioribus creditoribus creditum confessum tantum probantibus non numeratum, præferretur. Quid si confessio dotis facta sit non constante matrimonio, sed ante jam contractum matrimonium? Omnibus quibuscunque creditoribus dotem ita confessam præferri putant, cum pro vera & numerata dos ita confessa habeatur. Quid si conjecturis probatur numerata? Quid si statutum dotis confessæ in

gentes,

gentes, sancimus, ex [1] stipulatu actionem, quam mulieribus jam pro dote [2] instituenda [3] dedimus [4], cuique etiam tacitam donavimus inesse hypothecam, potiora jura contra omnes [5] habere mariti creditores, licet anterioris sint temporis privilegio vallati. † Cum [6] enim in personalibus actionibus (secundum quod diximus) tali privilegio utebatur res uxoria: quapropter non in hypotheca hoc mulieri etiam nunc indulgemus beneficium, licet [7] res dotales, vel ex his aliæ comparatæ non extent: sed quocunque modo, vel dissipatæ, vel consumptæ sint, si tamen reipsa fuerint parti mariti datæ? Quis enim earum non misereatur [8] propter obsequia quæ maritis præstant, propter partus [9] periculum, & ipsam liberorum [10] procreationem, pro quibus multa nostris legibus [11] inventa sunt privilegia? † Et ideo, quod antiquitas quidem dare incepit, ad effectum autem non pertulit, nos pleno legis articulo consummavimus; & sive [12] liberos habeat mulier, sive ab initio non habuit, sive progenitos amisit, hoc ei privilegium indulgemus. † Exceptis videlicet contra novercas anterioris [13] matrimonii filiis, quibus pro dote matris suæ jam quidem dedimus hypothecam [14] contra paternas res, vel ejus creditores: in præsenti autem similem eis prærogativam servamus, ne [jus] quod posteriori datum est uxori, hoc anteriori denegetur: sed sic maneat eis jus incorruptum, quasi adhuc vivente matre eorum. Duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis, ex tempore prærogativam manere volumus. §. 2. Hæc autem tantum ad dotem sancimus, non [15] ad ante nuptias donationem, quam suo [16] tempori servire disponimus, & habere inter creditores sui temporis ordinem. Non enim pro [17] lucro fovemus mulieres, sed ne damnum patiantur, suisque rebus defraudentur, curamus. §. 3. Quam legem ex præsenti tempore locum habere sancimus: & non [18] retrorsum referimus. Dat. 5. Kal. Decembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTH. de æqual. dot. & propter nupt. don. §. his consequens. §. seq. col. 7. tit. 9. al. 8. Nov. 97. c. 3.

Quo jure utatur & adversus eos qui personali privilegio muniuntur, veluti quorum pecunia res emptæ sunt, sive refecta: nisi qui nova constitutione sunt excepti, sicut qui emendæ militiæ causa marito in scriptis mutuarunt.

In AUTH. ut exact. instan. do. §. his igitur. col. 7. tit. 3. al. 5. Nov. 91. cap. 1.

Si quid ex rebus ipsius dotis [19] appareat: mulieri, cui & in rem actio competit, id ipsis ejus servetur: alioqui sive superfint ambæ mulieres, sive defecerint, sive altera duntaxat extet, prior omnino seu quælibet soboles ejus superior habeatur: quod nova constitutione factum est apertius.

TIT. XIX.

DE HIS, QUI IN [20] PRIORUM CREDITORUM LOCUM SUCCEDUNT.

Secundus creditor cujus pecunia pervenit ad priorem, non succedit in hypotheca prioris creditoris, nisi actum sit, quod succedat in ipsa. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTON. AA. Marcellinæ.

NOn omnino succedunt in locum hypothecarii creditoris hi, quorum pecunia ad creditorem transit [21]. Hoc enim tunc [22] observatur: cum is qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, *Ut idem pignus ei obligetur, & in locum ejus succedat.* Quod cum in persona tua factum non sit: (judicatum est [23] enim te pignora non accepisse) frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ [24] ad eam rem pertinentis. PP. Id. Jul. POMPEIANO & AVITO CONSS. 210.

2. Imp. ANTONINUS A. Felici.

CUm pro patre in cujus potestate non eras, pecuniam fisco intuleris: & jure [25] privilegio ejus successisti, & ejus locum cui pecuniam numerasti consecutus es: nec hi creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem, vel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante [26] distrahendo, juri tuo aliquid derogaverunt. Unde intelligis, si quid tuo [27] nomine te absente ab actoribus tuis solutum est: ut indebitum numeratum restitui, pignoraque tibi nexa persequi te posse. PP. Kalend. Octobr. *Romæ*, SABINO II. & ANULINO CONSS. 217.

3. Imp. ALEXAND. A. Valenti.

SI [28] potiores creditores pecunia [29] tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio, quam emisse te dicis, ita [30] ut pretium perveniret ad eosdem priores creditores: in jus eorum successisti: & contra eos qui inferiores illis fuerunt, justa defensione te tueri potes. PP. Kal. Febr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De Republica.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Carpophoro.

SI prior Respublica [31] contraxit, fundusque ei est obligatus, tibi secundo creditori offerenti pecuniam potestas est, ut [32] succedas etiam in jus Reipubl. PP. 15. Kalend. Jun. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

TIT. XX.

SI ANTIQUIOR [33] CREDITOR PIGNUS VENDIDERIT.

Emens a priore creditore, a secundo inquietari non potest: sed si primus creditor emit a debitore, conveniri potest hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito.

1. Imp. ALEXANDER A. Athenioni.

SI vendidisset, qui ante [34] pignus accepit: persecutio tibi hypothecaria superesse non posset. Cum autem debitor ipsi priori creditori eadem pignora in solutum [35] dederit: non magis tibi persecutio adempta est, quam si aliis easdem res debitor vendidisset: Sed ita persequens res obligatas audieris, si quod eidem possessori propter præcedentis contractus auctoritatem debitum est, obtuleris. PP. Id. Maji, AGRICOLA, & CLEMENTINO CONSS. 231.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Eudemiæ.

OBligata pignoris jure creditore recte distrahente [36], post debitor emptori pretium offerens, vel creditori quod debuit, evincere non potest. S. 16. Kal. Januar. AA. CONSS.

3. Iidem AA. & CC. Theophilo.

QUo minus creditor, qui antea [37] pignus accepit, distrahat: non [38] offerendo secundus priori debitum, interpellare non potest. Dat. 6. Kal. April. CC. CONSS.

TIT. XXI.

SI COMMUNIS RES PIGNORI DATA SIT.

Frater unus non potest obligare alterius fratris portionem, sed suam propriam potest. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Venusto.

FRater [39] vester, sicut vobis invitis portionem vobis competentem obligare non potuit [40], ita suam dando, obligationem creditori quæsivit. Unde intelligitis contractum ejus nullum præjudicium dominio vestro facere potuisse. Accept. 3. Kalend. Decembr. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

---

strumentum, vim atque autoritatem rei judicatæ habere velit? Idem esse refert Socinus *reg.* 109. Cynus tamen & Angelus ita distinguunt: Mulier & tertius creditor concurrunt, expressam æque hypothecam habentes: quæritur quis jure potior sit? Horum qui prior tempore fuerit, potior erit jure. Quid si uterque & mulier & tertius creditor tacitam habent hypothecam? Potior est mulier, licet posterior tempore, *ut hic:* licet fiscus eodem casu anteriori non præferatur. *l. si pignus.* 8. *ff. qui potiores.* Quid si fisco tacitam habenti, concurrat mulier tacitam habens hypothecam? fisco anteriori non præfertur, sed posteriori tantum. *Gloss. & Doctores in l.* 2. *supr. de privileg. fisc.* Quid si tacitam habeat mulier, tertius expressam anteriorem? potior est muliere tertius, & hanc Accursii quoque sententiam communi opinione & in praxi receptam refert apud Capellam Tholosanam *decis.* 217. Aufrerius.

1 Actio ex stipulatu 2 Reipsa numerata, in dote cauta aliud. *gloss.* Bart. Bald. Roland. 1. *cons.* 17. *num.* 30. 3 *Restituenda*, Hal. 4 *l. un. supr. de rei uxor. act.* 5 Tacitam tantum habentes. dixi ad *Novell.* 109. *c.* 1. Gloss. hic communiter probata. Soc. *reg.* 109. Capell. Tholos. *decis.* 217. quin dos uxoris cedit posterioribus militiæ emendæ causa credentibus. *Novell.* 97. *c.* 3. cedit & anteriori doti, ut ante dixi. 6 Mulier, sive personali actione, *in princ. supr. h. t.* sive hypothecaria agat, præfertur omnibus prioribus tacitam hypothecam habentibus, *ut hic:* eo excepto qui militiæ emendæ causa credidit. *Auth. quo jure. infr. h. t.* & hoc in dote, non in donatione propter nuptias. §. 2. *infr. h. t.* 7 Dotis causa mulier anterioribus licet hypothecis præfertur, tametsi res mulieris dissipatæ sint, *ut h.c.* & liberos ipsa nullos susceperit. *vers. & ideo. infr. h. t.* Quid? præferturne anteriori cuidam doti? non præfertur. *vers. Exceptis. infr. h. t.* Idemne donationis propter nuptias quod dotis, privilegium est? non est §. 2. *infr. h. t.* Cur tam varie? Quæ dotem repetit, de damno vitando sollicita est: quæ de donatione propter nuptias, lucrum affectat seu persequitur: minus autem hic favetur quam illic. 8 Mulieres commiseratione dignæ. 9 Partus periculum. §. 4. *Inst. de SC. Tert. Novell.* 162. *cap.* 3. *Novell.* 156. *cap.* 1. *Novell. Leon.* 17. *l.* 2. §. 4. *ff. si quis cautionibus.* quod ad Illyricas vix pertinet. Varro 2. *de re rustica* 10. *in fin. In Illyrico*, inquit, *hoc amplius, Pragnantes fœminæ, cum venit pariendi tempus, non longe ab opere discedere, ibique enixum puerum referre, quem non peperisse, sed invenisse putes.* Idem de Iberis mulieribus refert Clemens 4. 10 Liberorum procreatio favorabilis. 11 Vid. *l.* 1. *ff. solut.* 12 Merito hoc adjectum, hoc enim privilegium datur uxoribus, non matribus. 13 Duæ si mulieres sunt, quæ de dote sua agant, antiquior causa dotis præfertur. Dic apertius: Filii prioris matrimonii dotis maternæ causa præferuntur novercæ ejusve liberis dotem suam repetentibus: nisi res secundæ dotis adhuc extent. *Auth. si quid. infr. h. t. ut hic & Nov.* 91. *c.* 1. Præfertur ergo prior uxor secundæ. Præterit socer nurui, *in declam.* Quintil. 360. 14 Adde *l.* 8. *in fin. supr. de secund. nupt. l.* 6. *in fin. supr. de bon. quæ lib. Nov.* 22. *cap.* 24. 15 Dotis actio privilegiata est, at non donatio propter nuptias, *ut hic*, *Nov.* 97. *cap.* 3 Theoph. *in §. fuerat.* 29. *Instit. de act.* in alio tamen casu donatio propter nuptias doti comparatur. *Nov.* 61. 16 Græcus Scholiastes apud autorem Synops. 9. *tit.* 5. *ex tit.* 10. *cap.* 40. hunc ita locum exponit: Ante nuptias donatio, κατὰ τοὺς οἰκείους ἐξετάζεται χρόνους, pro suis temporibus examinatur, verbi gratia, si anterior fuerit, præfertur posterioribus creditoribus: sin posterior, posteriore loco habebitur.

Nam ea mulieris lucrum est. In dote seu dotis [illegible] eas res quas maritis attulerunt: in ante nuptias donatione ea potius [illegible] pro tempore præsenti, non in futurum tempus, [illegible] teriores venit. 17 Ratio diversitatis hæc est: In dotis repetitione mulier certat de damno vitando: in donatione propter nuptias, de lucro captando. Lucrum petentis quam vitantis damnum semper causa durior est. *l.* 33. *l.* 41. §. 1. *ff. de reg. jur.* 18 Id est, ad dotes jam constitutas. 19 Secundæ scil.

20 *Pars tituli* 4. Dig. lib. 20. 21 Sive fortuito, sive ab extraneo. 22 Extraneus (id est, non hypothecarius, sed chirographarius tantum. Molin. *de usur. n.* 276) cujus pecunia priorem ad creditorem pervenerit, ejus in locum non succedit, nisi sub hoc pacto ei crediderit, *ut hic*, & *l.* 21 *supr. de pignorib.* hypothecarius offerens succederet. *l. ult. infr. h. t. l.* 1 *supr. qui potior. l.* 11. *in fin. ff. qui potior.* 23 Et ita post sententiam Marcellina supplicat. 24 *l.* 1. *supr. tit. prox.* 25 Id est, cessione & translatione eo sensu, Filius pignus nominatim factum auctore judice fisco pro patre solvens ea conditione, ut in fisci locum succedat, jus fisci & prælationis consequitur. *l. ult. in fin. infr. h. t. l.* 11. *infr. de fideiuss. l.* 3. *l. ult. supr. de privil. fisci.* idem dicendum, si consensu debitoris solvit *l.* 3. *ff. quæ res pignori.* Ex superioribus constat nominatim transcribi oportere jus fisci in eum qui pro debitore fiscali solverit. Cui tamen sententiæ objicitur lex 2. *ff. de cess. bon. l.* 24. §. 2. 3. *ff. de reb. auct. jud.* qua de re vide Cujac. 18. *obs.* 40 26 Ignorante creditore pignus in ejus præjudicium vendi non potest a quocunque creditore. *l.* 4. *infr. & l.* 1. *ff. de distract. pign.* 27 Vid. Cuj. 8. *observ.* 9. 28 Pignus a priori creditore comparans, quoniam in jus venditoris successit, adversus alios defenditur. *Synops. Basil.* 25. *tit.* 4. *c.* 25. 29 *l.* 6. *l.* 12. §. 8. *l.* 16. *l.* 17. *in fin. l.* 21. *ff. qui potior. l.* 3. *ff. de distract. pign.* 30 Valet conventio, ut ex pretio venditi pignoris pignus dimittatur. 31 Etiam reipubl. debitum a secundo creditore potest offerri. 32 Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.*

33 Quid si pignori dederit? vid. *infr. si pignus pignori datum sit.* 34 Antiquissimus creditor in præjudicium posterioris pignus recte distrahit. *l.* 3. *infr. h. t. l.* 9. *supr. qui potior. l.* 6. *supr. de oblig. & act. l.* 3. *ff. de distract. pign.* 35 Debitor creditori priori pignus vendendo, jus offerendi debiti posterioribus creditoribus adimere non potest. adde *l.* 20. *ff. de solut.* 36 Post pignus a creditore legitime distractum, creditori, vel emptori sero pretium offertur, *ut hic*, & *l.* 7. *infr. de distr. pign. l.* 1. *supr. si propt. publ. pensit. l.* 1. *in fin. infr. si pignus pignor.* 37 *l.* 1. *supr. h. t.* 38 Secundus creditor offerens debitum priori creditori impedire venditionem pignoris potest: non offerendo, non potest.

39 Socius partem socii obligare non potest, *ut hic*, & *l.* 2 *supr. comm. divid. l.* 7. *supr. commun. utriusque judicii. l.* 3. *in fin. ff. qui potior.* adde *l.* 2. *ff. de Salviano interd.* etiamsi totorum bonorum socius sit. *l.* 68. *ff. pro socio.* Quid fiscus rem communem habens cum privato? rem etiam integram potest vendere *l.* 2 *supr. de comm. rer. alien. l.* 1. *infr. de vend. rer. fisc. lib.* 10. *tit.* 4. ergo & pignori subjicere? Accurs. putat, quod Ripensi non placet, in *l.* 1. *n.* 16. *ff. de pign.* 40 Ratio dubitandi potest esse, quod commune, quasi meum videatur. *l.* 5. *in fin. ff. de leg.* 1. *l.* 239. *in fin. ff. de verb. sign.*

TIT. XXII.

DE PRÆTORIO [1] PIGNORE, ET UT IN ACTIONIBUS [2] DEBITORUM MISSIO [3] PRÆTORII PIGNORIS PROCEDAT.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI prætorium pignus quicunque judices dandum alicui perspexerint, non solum super mobilibus rebus, & immobilibus, & se moventibus, sed [4] etiam super actionibus [5] quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis licere decernere. Dat. Kal. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

Sicut pignus conventionale recuperatur per hypothecarium, si creditor cadat a possessione: ita & pignus prætorium. Salic.

2. Idem A. Juliano P. P.

VEteris juris dubitationem decidentes [6] ad duplum [7] genus hypothecarum respeximus: unum quidem, quod ex conventionibus, & pactis hominum nascitur: aliud, quod a judicibus datur, & *prætorium* nuncupatur. Et cum [8] invenimus in conventionalibus pignoribus, vel hypothecis, non solum tenentem creditorem adjuvari, sed etiam si ab ea [possessione] cadat [9], sive sua culpa, sive non, sive fortuito casu: humanius esse perspeximus, & in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocunque modo possessionem amittat, sive culpa sua, sive non, sive fortuito casu. Licet enim debuerat [10] incumbere suo pignori, ne aliquam patiatur [inde] jacturam: tamen ne quid amarum [11] in creditoribus consequatur, benignius [12] causam interpretamur, & ei recuperationem donamus. Dat. Kalend. Aug. *Constantinopoli*, LAMPADIO, & ORESTE, VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXIII.

SI IN CAUSA JUDICATI PIGNUS CAPTUM SIT.

Bona condemnati debent per judicem capi, & distrahi alii, quam victori, nisi in subsidium, si alium non reperit emptorem justum. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Gabinio.

REs ob [13] causam judicati [datas] ejus jussu, cui jus jubendi fuit, pignoris jure teneri, ac distrahi posse, sæpe rescriptum est. Nam in [14] vicem justæ obligationis succedit ex causa contractus auctoritas jubentis. PP. 5. Kal. August. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Pignus prætorium debet vendi cum judicis auctoritate, non cum auctoritate creditoris in possessionem missi. Bald.

2. Imp. ALEXAND. A. Valeriano.

CUm [15] in causa judicati aliqua res pignori capitur, per officium ejus, qui ita decrevit, venundari solet, non per eum, qui judicatum fieri postulavit. Et si alio emptore non existente, vel existente quidem, sed non dignum pretium offerente, is, cui judicatus satis non fecit, ad [16] licitationem secundum constituta fuerit admissus, cujuslibet alterius [17] vice ex officio emere debet. PP. 6. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

3. Imp. GORDIANUS A. Antigono.

IN causa judicati pignora ex auctoritate Præsidis capta, potius [18] distrahi, quam jure dominii possideri consueverunt: Si tamen per calliditatem condemnati emptor inveniri non potest, tunc auctoritate Principis dominium creditori addici solet. PP. Id. August. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

TIT. XXIV.

SI PIGNUS [19] PIGNORI DATUM SIT.

Pignus dari non potest.

1. Imp. GORDIANUS A. Lamponi, & aliis.

ETiam [20] id, quod pignori obligatum est, a creditore pignori obstringi posse jamdudum placuit: scilicet ut sequenti [21] creditori utilis [22] actio detur, tamdiuque eum is [23], qui jus repræsentat, tueatur, quamdiu in causa pignoris manet ejus [24], qui dedit. Sed si vos usumfructum [25] possessionis tantummodo pignori dedistis, isque, qui accepit, alii [26] eam possessionem, cujus usumfructum nexum habeat, sine vestra voluntate pignoraverit: creditor ejus id, in quo pignoris vinculum non constitit, distrahens, dominio vos privare nequivit. Quod si non fuit vestro creditori usufructus, sed ipsa possessio [27] pignorata, & ante exolutam a domino pecuniam creditor secundus pignus acceptum vendidit, non posse venditionem post [28] solutam pecuniam rescindi, divorum principum placitis continetur. PP. Id. Sept. PIO & PONTIANO CONSS. 230.

Heres debitoris rem recuperat a secundo creditore, debito soluto, vel oblato. Salic.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Gemello.

SI creditor possessionem quæ a parentibus tuis pignoris juri fuerat obligata, non vendidit, sed alii creditori pignori dedit: examinata fide veri, poteris eam soluto [29] eo quod ex hac causa creditori [30] debetur, intercessu Præsidis provinciæ recuperare. PP. 13. Kal. Januar. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

TIT. XXV.

DE PARTU PIGNORIS ET OMNI CAUSA.

1. Imp. ALEXAND. A. Mestriano.

PArtus [31] pignoratæ [32] ancillæ in pari causa esse, qua mater est, olim placuit. PP. Id. Maji, AGRICOLA & CLEMENTINO CONSS. 231.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Annoso & Antonino.

CUm pignoris titulo mancipia vos obligasse pro mutua quam accepistis pecunia proponatis, horum mancipiorum operis [33] quas creditor accepit, vel quas percipere [34] potuit, in usuras computatis, & post in sortem extenuato debito residuum offerentibus, vel si non accipiat, consignatum deponentibus, mancipia vobis Præses provinciæ restitui jubebit. S. 5. Kalend. Januar. AA. CONSS.

TIT. XXVI.

DE REMISSIONE [35] PIGNORIS.

Si servus manumittatur sciente creditore.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Proculo.

SI te manumissum, & in libertate moratum [36] sciente ea cui pignoris nomine obligatus diceris, Præsidi probaveris, ex consensu creditricis remissam pignoris obligationem apparebit: & per hoc jure manumissum, nec ab herede creditricis in servitutem peti posse, certum est. PP. 12. Kalend. Maji, ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

Si creditor consentiat alienationi fundi obligati.

2. Iidem AA. Materno.

SI probaveris te fundum mercatum, possessionemque ejus tibi traditam [37], sciente & consentiente ea, quæ sibi eum a venditore obligatum dicit, exceptione [eam] removebis. Nam obligatio pignoris, consensu & contrahitur [38], & dissolvitur. PP. 2. Idib. Febr. ANTONINO A. III. & GETA III. CONSS. 209.

Si creditor cum Republica contraxerit.

3. Imp. ALEXANDER A. Tauro.

SI ignorante, vel invito te debitor tuus, qui universa bona sua ob pecuniam debitam tibi obligaverat, cum Republica postea [39] contraxit, jus tuum non læsit. PP. 3. Id. April. ALBINO & MAXIMO CONSS. 228.

Si creditor alienationi pignoris consenserit.

4. Imp. GORDIANUS A. Aquilino.

CUm te a debitore mercatum proponas eam rem, quæ alii pignorata erat, si sciente eo, ac pignus suum remittente [40], eam mercatus [41] es, cum ejus consensu nexus pignoris evanuerit, si non nova [42] voluntas intercesserit, quæ denuo obligationem pignoris constitueret, ea res velut obstricta non potest vindicari. PP. 11. Kalend. Maji, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De pacto inutili.

5. Idem A. Asclepiadi.

DEbitum, cujus meministi, quod per pacti conventionem inutiliter [43] factam remisisti, tantum nunc petere non vetaris, & usitato more pignora vindicare. PP. 6. Id. Septemb. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

---

1 *Prætorium pignus* dicitur, non quia jubente prætore constituitur: alioquin quod ab executoribus rei judicatæ jubente Prætore capitur, *prætorium* dicemus: sed quia jure prætorio, id est, ex edicto, constituitur. *l.* 3. ℥. *ut in possess. legat.* 2 *Actionibus.* 3 Prætorium pignus est, quod missio in possessionem constituit. *l.* 12. *ff. pro emptore. l.* 3. §. 1. *D. de reb. cor.* adde Cujac. 5. *obs.* 30. 4 Pignus prætorium in universa bona & jura constituitur. 5 Pignus Prætorium in nominibus potest consistere 6 Hæc est 46. decisio ex 50. novis Justinianeis. vid. Inglois. *Ans.* 7 Pignus aliud conventionale, aliud judiciale & prætorium. 8 Argumentum a pignore conventionali ad prætorium observa. 9 Pignus conventionale & prætorium recuperatur per hypothecarium, si forte missus a possessione ceciderit. *l.* 11. §. 1. *in fin. ff. de pignorib.* 10 Negligentia possessio facilius amittitur, quam jus reale 11 Favetur creditoribus jus suum persequentibus. 12 Vid. *l.* 56. *l.* 192. *in fin. ff. de reg. jur. c.* 49. *de reg. in* 6.

13 Pignus ex causa judicati acceptum distrahere quis potest. Nam pignori ex causa contractus accepto assimilatur, & eandem vicem obtinet. *Synops. Basil.* 25. *tit.* 7. *cap.* 16. 3. Harmen. 5. *c.* 18. *l.* 25. *ff. de pignor.* 14 Ut consensu partium, sic auctoritate judicis pignus vendi potest. *l.* 3. §. 1. *versic. sin autem.* ℨ *de jure dominii.* 15 Pignus ex causa judicati captum, ab officio solet distrahi, quod si nullus emptor extiterit, aut extiterit quidem, sed pretium minus offeratur, ac voluerit creditor licitatione facta rem comparare, perinde hoc illi facere atque extraneo licebit. *Synopsis illo loco, c.* 16. Harmenop. 5. *cap.* 17. 16 Ad licitandum creditor qui pignus cepit admittitur *d. l.* 3. §. 2. *l.* 16. *ff. de reb. auct. jud.* 17 Vice extranei, creditori pignus emere licet 18 Emptore non reperto jure dominii creditor pignus possidere solet. Subsidium emptionis, dominii addictio. *dict.* §. 2.

19 Pignus pignori creditor dare potest. *l.* 13. §. 2. *ff. de pignorib.* adde *l.* 4. ℥. *quæ res pign. l.* 40. *in fin. ff. de pignerat. act.* quod Græcis est μεταενεχυριάζειν. 20 *dict.* §. 2 *d. l.* 4. 21 Id est, creditori. 22 Pignus a te mihi obligatum possum alteri pignori dare, quamdiu mihi obligatus fueris, tamdiu alter ille pignus tenere poterit. 23 Jus repræsentans, judex. 24 Id est, primi creditoris, ut sit sententia: Tamdiu secundum creditorem pignus possidere, quamdiu primus creditor pignus obligatum habet. *Synopsis* 25. *tit.* 5. *cap.* 19. & 3. Harm. 5. §. 18. Pignus obligatum habere creditor desinit, cum nihil debetur. 25 Usumfructum fundi tibi obligavi: eundem Titio obligasti, Titius eundem fundum vendidit, quid juris? venditio non valet. Nam pignoris nudus fructuarius proprietatem obligare, vel alienare non potest: solum usumfructum potest. 26 Ususfructus rei pignorari potest *l. ult. ff. de usuris.* 27 Fundum pignoravi. Creditor eundem fundum pignorat. Novus ille creditor ex causa judicati fundum distrahit, novo creditori pecunia ab emptore solvitur: quid juris? sero emptori fundum evinco, *ut hic, l.* 2 ℥. *si antiquior credit.* 28 Id est, re non amplius integra. 29 Fundum a parentibus tuis pignori mihi datum Titio pignoravi, potes a Titio pignus recuperare debito mihi soluto, vel oblato, *ut hic*, & *l.* 40. *in fin. ff. de pignorat. l.* 13 § 2. *ff. de pignorib.* vid. *l.* 4. ℥. *quæ res pignor.* ut hoc modo, Resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis. *l.* 31. *ff. de pignorib.* 1. *Feudor.* 13. & 2. *Feudorum* 8 & *tit.* 9. 30 Tuo scil.

31 Vid. *leg.* 13. *l.* 26. *in fin. l.* 29. §. 1. *ff. de pignorib. l.* 1. *ff. de Salviano interd.* 32 Id est, partus editus ante ancillam pignoratam non est pignori, nisi expresse convenerit: & ita intellige quod Paulus scribit 2. *sent.* 5. §. 2. post pignoratam, est pignori, *ut hic*, & *l.* 13. *in pr.* & *l.* 15. *in princ. ff. de pignoribus.* nisi apud alium quam apud dominum partus sit editus. *dict.* §. 1. *in fin.* Editus apud debitorem est pignori: apud emptorem seu tertium possessorem non est. 33 Creditor quas operas servi pignorati percepit aut percipere debuit: in usuras primum imputat, deinde in sortem, *ut hic, l.* 1. 2. 3. ℥. *de pignorat. l.* 11. *supr. de usur. l.* 9 *in fin. supr. de pignorib. l.* 1. *infr. de distract. pignor. l.* 10. § 9. *ff. mandati.* 34 Vid. Cujac. 11. *obs.* 31.

35 Pignoris remissione jus pignoris perimitur. adde *L.* 20. *D.* 6. 36 Creditor, qui sibi pignoratum servum sciens manumitti & in libertate morari patitur, jus pignoris remittit. facit *lex* 4. *supr. de servo pignor. dato.* 37 Qui rem pignoratam vendi & tradi patitur ac consentit, pignus remittit, *l.* 4. ℨ. *h. t. l.* 4. §. 1. *D. quibus mod. pign.* 38 *l.* 9. *in fin.* ℨ. *h. t. l.* 23. ℥. *de pignorib. l.* 2. ℥. *quæ res pignori. l.* 5 *D. quibus mod. pign.* 39 Prior creditor hypothecarius etiam privatus fisco tempore posteriori præfertur. *l.* 12. ℨ. *de distract. l.* 8. *ff. qui potior.* 40 Expressim Dixi *leg.* 2. *supr. h. t.* aliaquin sientium sine scientia non sufficit. 41 Vid. Harm. 3. *tit.* 5. §. 20. 42 Pignus remissum novo pacto potest restitui. vid. Cujac. 19. *obs.* 27. 43 Pacto inutili pignus remitti non potest: utili potest. *l.* 2. ℥. *h. t. l.* 11. §. 2. *ff. de pig. act. l.* 5. *ff. quib. mod. pign.* Imo potest, nam utcumque donatio pignoris sit inutilis, non potest tamen revocari, *l.* 1. §. 1. *ff. quib. mod. pign.*

De

De programmate.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Argio.

SI eo tempore, quo prædium distrahebatur, programmate [1] admoniti [2] creditores, cum [3] præsentes essent, jus suum executi non sunt: possunt videri obligationem pignoris amisisse. PP. 3. Id. Febr. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De redditione chirographi.

7. Iidem AA. Paulino.

CReditricem patrui tui sub obligatione fundi, qui per chirographum nexus pignori fuerat, jubentem eandem cautionem [4] reddi, pignoris etiam jus remisisse videri manifestum est. PP. 5. Id. Sept. DIOCLETIANO III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

Si fiscus distraxerit.

8. Iidem AA. & CC. Apollonio.

SI hypothecas fisco [5] distrahente, creditores silentio [6] tradiderunt negotium: palam est [etiam] actionem suam amisisse eos, quam in rem habebant: nam fiscalis hastæ fides [7] facile convelli non debet. PP. 13. Kalend. Septemb. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De eo, qui solvit pro debitore.

9. Iidem AA. & CC. Hermiano.

CUm ex causa mandati [8] pro socero tuo te fœnebrem pecuniam exolvisse proponas, curabit Præses provinciæ in restituenda pecunia, quam pro eo exolvisti, necnon etiam in usuris [9] ejus indemnitati tuæ prospicere. Nam si recepta [10] a creditore mancipia, quæ pignori fuerant data, hac mente socero tuo tradidisti, ut pignoris vinculum [tuum] dissolvatur: obligatio semel extincta instaurari non potest. PP. 10. Kalend. Octobr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De alienatione pignoris.

10. Iidem AA. & CC. Quintillæ.

REs pignoris hypothecæve jure creditoribus obnoxias, citra [11] consensum eorum debitores alienantes, præcedentem non dissolvunt obligationem. Dat. Kal. Decemb. AA. CONSS.

Si pignus consensu creditoris alienatum, postea ad priorem dominum revertatur.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SOlita providentia utimur etiam de pignoribus, vel hypothecis rerum, quæ quibusdam creditoribus suppositæ, postea a debitoribus venduntur, vel alio modo transferuntur, creditore suum [12] consensum contractui præbente: & quodam legitimo postea modo [res] ad priorem dominum revertuntur. In hoc etenim casu diversæ sententiæ a legum prudentibus habitæ sunt, quibusdam dicentibus jus pignoris creditori renovari, propter [13] verbum *futurarum* [14] *rerum*, quod in generalibus hypothecis poni solitum est; aliis penitus extingui. Nobis autem visum est [15] eum, qui semel [16] consensit alienationi hypothecæ, & hoc modo suum jus respuit [17]; indignum [18] esse eandem rem utpote ab initio ei suppositam, vindicare, vel tenentem inquietare. Dat. * *Constantin.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. ann. secundo 532.

TIT. XXVII.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM [19] PECUNIAM PIGNUS TENERI POSSE.

Per novationem voluntariam debiti principalis pignus extinguitur, nisi fuerit repetitum. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Festo.

PIgnus intercidit, si novatione [20] facta in [21] alium jus obligationis transtulisti, nec ut ea res pignoris nomine teneretur, tibi cautum est. Quod si pactum inter te eumque, qui postea dominus fundi constitutus novam obligationem susceperat, intercessit, ut idem fundus tibi pignoris nomine teneretur, quamvis personali actione experius feceris [22] condemnationem, pignoris tamen habes persecutionem [23]. At si [24] in possessione fueris constitutus: nisi ea [quoque] pecunia tibi a debitore reddatur vel offeratur, quæ sine pignore debetur, eam restituere propter [25] exceptionem doli mali non cogeris. Jure enim contendis debitores [26] eam solam pecuniam, cujus nomine ea pignora obligaverunt, offerentes, audiri non oportere, nisi pro illa etiam satisfecerint, quam mutuam simpliciter acceperunt: Quod in secundo [27] creditore locum non habet: nec enim necessitas ei imponitur chirographarium etiam debitum priori creditori offerre. PP. Idib. Martiis, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

TIT. XXIIX.

DE DISTRACTIONE [28] PIGNORUM.

Si creditor ex fructibus debitum consecutus est.

1. Imp. ALEXAND. A. Pacatæ.

FUndum pignori obligatum, si creditor ex [29] fructibus debitum [30] consecutus est, cum ipso jure pignus [ab] obligatione liberatum sit, distrahere minime potest. PP. Idib. Jan. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Creditorem rem litigiosam non vendere, quia debitor precario possidet.

2. Idem A. Maximæ.

CReditor, qui hypothecæ seu pignori rem sibi nexam vendidit, litigiosam [31] rem non videtur vendere: quia precario [32] debitor possidet. PP. 12. Kal. Octob. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Si non solidum fervet creditor ex venditione pignoris.

3. Idem A. Luciano.

HYpothecis, vel pignoribus a creditoribus venundatis, in id, quod deest [33], adversus reum, vel fidejussorem [ejus] actio competit. PP. 3. Non. Novembr. MAXIMO II. & ÆLIAN. CONSS. 224.

Quæ observanda sunt a creditore distracturo.

4. Idem A. Crescenti.

CReditor hypothecas, sive pignus cum proscribit, notum [34] debitori facere, & sibi bona fide rem gerere, & quando licet testato dicere [35] debet. Si quid itaque per [36] fraudem in pignore villæ venditæ commissum probare potes, ut inferatur actio, quæ eo nomine competit, adi eum, cujus de ea re notio est. PP. Kal. Jun. FUSCO, & DEXTRO CONSS. 226.

Si debitor sit paratus solvere residuum debiti.

5. Idem A. Sossiano.

SI residuum [37] debiti paratus es solvere, Præses provinciæ dabit [tibi] arbitrum: apud quem quantum [38] sit, quod superest ex debito, examinabitur: & sive ad judicem venire adversa pars cessaverit, sive oblato superfluo ad venditionem prosiluerit: improba alienatio proprietatis tuæ jus non aufert. PP. 12. Kal. Augusti, POMPEIANO & PELIGNO CONSS. 231.

Si quid supersit ex debito.

6. Imp. GORDIANUS A. Rogato.

QUamdiu [39] non est integra pecunia creditori numerata, etiamsi pro parte majore eam consecutus sit, distrahendi rem obligatam non amittit facultatem. PP. 13. Kal. Septembr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

1 Programmata, Galli *affiches & panonceaux*. Libellus publice propositus. Programma quid esset, dixi etiam ad *Nov.* 112. *c.* 3. adde Papon. 18. *Arrest.* 6. *de cries & subhastations.* 2 Sunt enim monendi hi quorum interest. *l.* 26. §. 7. *ff. de fideicomm. libert. l.* 47. *ff. de re judic.* 3 Si pignus publice proscribitur, vel subhastatur, creditore præsente & tacente, jus pignoris remittere intelligitur, *ut hic*, & *l.* 8. *J. h. t.* Quid si creditore absente res ei pignorata proscribitur? juvari posse videtur, & ita judicatum a senatu Burdegalensi Paponius refert *dict. loco Arrest.* 4. maxime si reipublicæ causa abfuit, aut pupillus fuerit. *l.* 6. §. 1. *ff. quibus ex caus. in possess.* hv minor sit deceptus in pretio, sive ex falsa causa decretum fuerit interpositum. *l.* 2. *l.* 5. *supr. de præd. & aliis rebus min. l.* 9. *ff. de rebus eor. qui sub tut.* adde *cap. constitutus* 8. *Extr. de in integr. rest. l. pen. J. de in integr.* vid. *Arresta Burdegal.* apud Paponem *d. loco. Arrest.* 1. ut ita quarumdam gentium usu discessum sit a *l.* 5. *in fin. J. de fide & jure hastæ lib.* 10 *tit.* 3. 4 Creditor jubens debitori cautionem reddi, pignus remisisse intelligitur, *ut hic*, & merito. Nam & eo casu actum etiam id videtur, ne debitum. *J. h. t. ibi, etiam jus. l.* 2. §. 1. *ff. de pact.* id est, quod chirographo continetur, petatur. *l.* 59. *ff. de leg.* 3. eo nomine debitori competit exceptio. *l.* 3. §. 1. *ff. de liberatione.* 5 Dixi ad *l.* 6. *J. h. t. l.* 1. *J. si propt. publicas pensitationes.* 6 Publicæ auctioni (ad privatam venditionem refer *l.* 8. §. 15. *ff. h. t.*) creditor contradicere debet: alioquin silentio jus pignoris amittit *hic*, & *l.* 6. *J. h. t.* ut hoc constet, præsentiam tertii tacentis in actu alterius eidem tertio nocere, qua in re vix certa potest tradi regula. Patris præsentia habetur pro consensu. *l.* 7. *ff. de sponsalibus. l.* 5. *supr. de nupt.* tutoris non habetur, *l.* 3. *ff. de auct. & consens.* subscribens testamento, non consentit. *l.* 39. *ff. de pignor. act.* contractui, consentit. *l.* 26. §. 1. *ff. de pignorib.* Divisio coheredum præsenti legatario non nocet. *l.* 34. *ff. de legat.* 2. Factum heredis præsenti fideicommissario non nocet. *l.* 92. *ff. de legatis* 1. socii, socio aliquid faciente nocet. *l.* 28. *ff. comm. divid.* ut & coheredis coherede aliquid faciente. *l.* 12. *ff. de evict.* vel vicini vicino novum opus facienti. *l.* 19. *ff. de aqua & aquæ pluviæ.* Nemo fit silentio procurator in *l.* 8. §. 1. *ff. de procuratorib.* silentio fit fidejussor. *l.* 4. *in fin. ff. de fidejuss. tutor.* vid. Hotom. 4. *obs.* 2⁴. 7 Fiscalis hastæ fides facile convelli non debet. 8 Si mandatarius solutionis pignus reddit debitori, mandatori jus pignoris remisisse intelligitur. 9 In mandati actione contraria veniunt etiam usuræ. *l.* 1. *l.* 18. *l.* 19. *J. mandati.* 10 Tuo creditori, cum id mihi mandasses, debitum solvi: pignus liberatum tibi reddidi, jus pignoris extinctum, *ut hic*, non tamen jus debiti, in *l.* 1. *J. h. t.* pignoris, inquam, ita ut pignus tibi semel datum revocare non possim, *ut hic.* 11 Pignus citra consensum creditoris a debitore non potest alienari, *ut hic. l. ult. J. h. t. l.* 12. *J. de distr. pign. l.* 15. *J. de pign. & hyp.* 12 Pignus consentiente creditore potest alienari, *ut hic* & *l.* 10. *J. h. t.* finge pignus *l.* 1. *J. de precario. l.* 1. *ff. de alien. jud. mut. causa.* ita alienatum postmodum in potestatem debitoris rediisse: num tacite pignus redintegratum est? non est. *infr. h. t. ibi, indignum.* Imo est. *l.* 8. §. 7. *in fin. ff. quib. modis pign.* 13 Ratio dubitandi hæc fuit: Res futuras Titius mihi obligavit, pignus illud mihi obligatum, meo consensu alienatum, postmodum, me inscio, adquisivit idem Titius: pignus de quo quæritur, mihi obligatum censetur. Multi hunc casum singularem ignorantes contrarium responsuri essent, ut Salicetus hic notavit. 14 Formula generalis hypothecæ. 15 Hæc est 47. decisio ex 50. novis decis. Justinian. v. Ingl. *Ans.* 16 *l.* 158. *ff. de reg. jur.* 17 Ratio decidendi. 18 Decisio.

19 *Chirographaria pecunia* est, quæ sine pignore creditur. 20 Novatione debiti voluntaria pignus remittitur. *l.* 11. §. 1. *ff. de pignorat. l.* 18. *ff. de novat.* id est, Pignus obligationis novatæ in obligationem novatam, nisi ex pacto non transfertur. 21 Novationis, seu delegationis definitio. *l.* 11. *ff. de novat.* 22 Id est, tibi condemnatus fuerit debitor. *d. l.* 11. *l.* 13. §. 4. *ff. de pignorib.* 23 Adversus eum qui pignoris dominus constitutus est. 24 Fundum tibi obligavi in decem, delegavi tibi Titium, nulla facta mentione pignoris: fundum postea Titio vendidi: jus pignoris non habes, nisi cum Titio pactus sis de pignore. Quid si fundi possessio adhuc apud te est, *ut hic?* Fundi retinendi jus habes, etiamsi sine pignore pecuniam, id est, chirographariam tantum debeas, retinendi, inquam, adversus ipsum debitorem. *vers. jure enim contendis debitores. J. h. t.* at non adversus secundum creditorem. *J. h. t. quod in secundo creditore &c.* 25 *l.* 1. *supr. si alien. res.* 26 De ipso debitore. 27 De secundo creditore.

28 Dixi ad *L.* 20. *D.* 5. 29 Creditor ex fructibus pignoris debitum consecutus, pignus distrahere non potest, *ut hic.* adde *l.* 2. *J. de partu pignor. l.* 9. *J. de pignorib. l.* 1. 2. *ff. de pign. act.* 30 Et usuras, dixi ad *d. l.* 2. adde *l.* 7. *in fin. ff. de pign.* 31 Pignus sua natura non est res litigiosa, ideoque pignus citra vitium litigiosi vendi potest, *ut hic*, & *l.* 1. *J. de litigiosis.* 32 Creditor pignus domino ac debitori precario potest concedere, *ut hic*, hujusmodi precario jus pignoris non remittitur. *l.* 3. *ff. de pactis*, nec ea precarii concessione jus pignoris vendendi, *ut hic.* Est vero precario possidere κατὰ παράκλησιν νέμεσθαι. *Syn. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 24. 33 Venditio pignoris non idonei, residui petitionem non adimit. Hyperochæ seu residui repetitio superest, *ut hic*, & *l.* 5. 9. *J. h. t. l.* 9. *in fin. ff. h. t.* & *l.* 10. *in fin. J. de obl. & act. l.* 8. *in fin. J. si cert. pet. l.* 28. *ff. de reb. cred. l.* 9. *in fin. prin. ff. de distract. pig.* 34 Debitor clam & creditore non denunciato pignus vendere non potest. Solenniter igitur & denunciato potest. facit *l.* 6. *l.* 8. *supr. de remiss. pig. l.* 3. §. 1. *v. sin autem. J. de jure dom.* alias non sufficit creditoris silentium. *l.* 8. §. 15. *ff. quibus mod. pig.* 35 *l.* 1. *J. si vendito pig.* 36 Id est, concedere, denunciare. 37 Dixi ad *l.* 3. *J. h. t.* Residui debiti oblatio pignoris venditionem impedit. adde *l.* 8. *J. h. t. l.* 2. *infr. debit. vend. pign. imped. non posse.* Goth. Vid. ad hanc l. Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 2. *num.* 36. Ans. 38 Residuum debiti a judice æstimatur. 39 Etiam pro residuo debiti jus totius pignoris vendi potest (quatenus debito majus) *ut hic*, & *l.* 3. *supr. h. t. l.* 2. *in fin. infr. tit. prox. l.* 25. §. 14. *ff. famil. l.* 8. §. 2. 3. *l.* 11. §. 4. *ff. de pign. act.* adde *l.* 3. §. 5. *ff. de statul.* quia jus pignoris est individuum. *l.* 65. *ff. de evict.* atque ita pignus creditor vendere potest: etiamsi majorem crediti partem jam receperit, ac cum ita vendit, rata venditio est. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 7. *c.* 28.

An venditio revocanda sit, & de fraude creditoris.

7. Idem A. Caro.

SI cessante [1] solutione, creditor non reluctante lege contractus [2], ea, quæ sibi pignori nexa erant, distraxit, revocari [3] venditionem iniquum est: cum si quid in ea re fraudulenter [4] fecerit; non emptor a te, sed [5] creditor conveniendus sit. PP. 5. Kal. Novemb. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De oblatione debiti.

8. Idem A. Maximo.

SI priusquam [6] distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoque non accipiente, facta contestatione eam deposuisti, & hodie [quoque] in eadem causa permanet, pignoris distractio non valet. Quod si prius quam offerres, legem venditionis exercuit: quod jure subsistit, revocari non debet. PP. 3. Non. April. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Quæ observanda sint in distractione pignoris, & de residuo debiti.

9. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Cillo.

QUæ specialiter [7] vobis obligata sunt, debitoribus detrectantibus solutionem, bona fide debetis & solenniter vendere. Ita enim apparebit, an ex pretio pignoris debito satisfieri possit. Quod si quid deerit [8], non prohibemini cætera [9] etiam bona jure conventionis consequi. PP. 13. Kal. Jul. DIOCLETIANO III. & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

An creditor pignus emere possit.

10. Iidem AA. & CC. Ruffino.

ET qui sub imagine [10] alterius personæ quam supposuerat, jugiter [11] tenet: cum sibi negotium gerat, alienasse non videtur. Jure enim pignoris obligatum prædium; neque si per subjectam [12] personam creditor comparaverit, neque si sibi addixerit, debitori affert præjudicium; sed in eadem causa permanet, in qua fuit ante hujusmodi collusionem. Sane si [13] debitore distrahente comparaverit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus [14] adversarii, neque metus [15] causa gesta arguentur) revocari [16] exemplo grave est. Si igitur poteris evidentibus probationibus monstrare creditorem [17] per suppositam imaginarii [18] emptoris personam semper possessionem tenuisse, nec vendita bona [19] fide prædia postea sinceriter comparasse, potes oblata pecunia cum usuris ad restitutionem creditorem compellere. PP. 3. Non. Octobr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De muliere.

11. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

MUlier [20], licet specialiter res pignori dederit pro alio [21], creditor eas distrahendi [22] non habet facultatem: nisi dissimulatione [23] marito obligante velut [24] proprias, creditoris ignorantiam circumscripserit. PP. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Si debitor distraxerit.

12. Iidem AA. & CC. Zotico.

SI debitor [25] rem tibi jure pignoris obligatam, te non consentiente distraxit: dominium cum [26] sua causa transtulit ad emptorem. S. Prid. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Si emptor in possessionem inductus non est.

13. Iidem AA. & CC. Theodotæ.

QUi prædium obligatum a creditore comparavit, si in [27] vacuam possessionem inductus [28] non est, nullam in rem actionem habet.

Si debitor rem obligatam teneat.

14. Iidem AA. & CC. Modesto.

SI in hoc, quod jure tibi debetur, satisfactum [29] non fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus [30], aditus Præses provinciæ, tibi distrahendi facultatem jubebit fieri. PP. 16. Kal. Decembr. *Sirmii*, AA. CONSS.

Si debitor mancipia a creditore distracta sollicitaverit.

15. Iidem AA. & CC. Avianæ.

OBligatis pignori mancipiis a creditore distractis ac traditis; si post debitor quondam hæc sollicitaverit: non venditori, sed emptori [31] contra possidentem in rem competit actio. Dat. Kalend. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

Si unus ex heredibus debitoris pro sua portione solverit.

16. Iidem AA. & CC. Sylvano.

UNus [32] ex multis debitoris, qui pignora tradiderat, heredibus, quod ab eo personali actione peti potuit, solvendo, res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit. S. 3. Non. April. CC. CONSS.

De re vendita a creditore, cui non erat obligata.

17. Iidem AA. & CC. Agapæ.

REi creditor obligatæ generali sive speciali conventione, per creditorem alium, cui [33] non fuerat nexa, venundatæ, non amittit persecutionem. D. Prid. Non. April. CC. CONSS.

Proprietatem transferri in emptorem.

18. Iidem AA. & CC. Cajano.

QUi a creditore pignori obligatum prædium jure [34] emit, de proprietate [35] vinci non potest. S. 6. Kalend. Maji, CC. CONSS.

Si maritus uxoris pecuniam crediderit.

19. Iidem AA. & CC. Libyæ.

SI maritus [36] tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniam; eorum, quæ pignoris titulo accepit, si ei non successisti, distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem. S. 6. Id. Novembr. *Heracliæ*, AA. CONSS.

De superfluo pretio pignoris, & re ex eo empta.

20. Iidem AA. & CC. Sabino.

SEcundum placiti fidem, si nihil convenit [37] specialiter, pignoribus a creditore majore, quam ei debebatur, pretio distractis [38]; licet ex eo [39] fundus comparatus [40] sit, non super hoc in rem, sed in personam, id est, pignoratitia de [41] superfluo competit actio. S. 6. Id. Novembr. *Byzantii*, CC. CONSS.

TIT. XXIX.

DEBITOREM VENDITIONEM PIGNORIS IMPEDIRE NON POSSE.

Debitor in sua ultima voluntate non potest impedire, quominus creditor jure possit vendere prædia sibi obligata. Salic.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Marcello.

SI sunt qui emere prædia tibi obligata velint, non impediuntur scriptura [42] testamenti, qua complexus est debitor *nulla a se prædia venundari*, & pœnam addidit, *ut* [43] *fisci fierent*. Nec enim potuisse eum hujusmodi lege jus creditoris facere deterius, manifestum est. Datum 6. Kalend. Maji, APRO & MAXIMO CONSS. 208.

Nisi debitor universum debitum offerat, non habet potestatem denunciandi creditori, ne pignora vendat, nec emptori, ne emat. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Nepoti.

DEbitoris [44] denunciatio [45], qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, vel his, qui ab eo volunt comparare, denunciat, ita demum efficax est, si universum [46] tam sortis, quam usurarum offerat debitum creditori: eoque non accipiente, idonea fide probationis (ita ut oportet) depositum ostendat. Nam si vel [47] modicum de sorte, vel usuris [48] in debito perseveret: distractio rei obligatæ non potest impediri: neque ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam a debitore [49] creditori denunciationem, malæ fidei fit possessor. PP. 3. Non. August. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

TIT. XXX.

SI VENDITO PIGNORE AGATUR.

Si creditor per fraudem minori pretio pignus vendidit, ad interesse debitoris tenetur. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Agrippæ.

PRæses provinciæ aditus, si fuerit probatum, tuum creditorem, cui jus distrahendi pignora fuit, dolo [50] malo fundum vendidisse: quanti tua interest, restituere tibi eundem creditorem jubebit. Quod si [51] de bonis creditoris condemnati solvi pecunia non potuerit, & probatum fuerit, emptorem mala fide emisse: offerente [52]

1 *l.* 2. *in fin.* Ꞩ. *de pign. act.* *l.* 3. *supr. de pignorib.* *l.* 4. *l.* 18. *ff. de pign. act.* 2 *l.* 8. *in fin.* Ꞩ. *h. t.* *l.* 2. Ꞩ *si antiquior.* 3 Facta legitime venditio pignoris non revocatur: adde *l.* 85. § 1 *ff. de reg. jur.* & *cap. factum.* 73. *de re. ju. in 6.* 4 Fraus venditoris bonæ fidei emptori non nocet vid. *l.* 1. *infr. si venditio pignor.* 5 *l.* 5. Ꞩ. *si vendito pign.* 6 Præcedens oblatio, pignoris venditionem impedit: subsequens factam non revocat. adde *l.* 2 Ꞩ *qui po. in pign. hab.* 7 Pignora specialiter obligata priore loco distrahuntur: posteriore generaliter obligata 8 Vid. *l.* 3. *supr. h. t.* 9 Id est, res generaliter obligatas dixi ad *l.* 2. *ff. qui potior.* 10 Creditor per interpositam personam rem sibi pignoratam emere non potest, *ut hic*, adde Paul. 2. *sentent.* 13. §. 4. *l.* 8. Ꞩ. *de pign. act.* adde *l.* 54. *ff. de contr. emt.* Palam potest emere. *l.* 3. §. 3. Ꞩ. *de jure dominii.* aut ab ipso debitore. *l.* 20. § 3. *l.* 34. *ff. de pign. action.* 11 Qui jugiter tenet possessionem, eam non amittit 12 Suppositam. *l.* 8. 4. 13 *d. l.* 20. §. 3. *d. l.* 34. 14 *supr. de dolo*, & *l.* 5. *supr. de rescind. vendit.* 15 Ꞩ. *de his quæ vi metusve causa.* *l.* 1. Ꞩ. *de rescind. vend.* 16 *l.* 7. Ꞩ. *de rescind. vend.* 17 Dixi ad *l.* 5. Ꞩ. *de legib.* adde *l.* 26 Ꞩ. *de usur.* *l.* 5. §. 3. *ff. de auctor. tut.* Novell. 22. *c.* 27. *vers. Namque ex secundis.* Novell. 123. *cap.* 2. *vers. præ* [illegible] 18 Actus *imaginarii* juris vinculum non obtinent. *l.* 54. *ff. de oblig.* 19 Bona fide, sinceriter. vid. *l.* 1. *supr. de suffrag.* *l.* 2. *supr. si propter publ. pen.* *t.* 20 Licet mulier pro alio pignus dederit, non tamen id creditor distrahere potest, nisi marito res uxoris obligante, simulans ipsa non esse suas, creditorem ignorantem circumscripserit. *Syn. Basil.* 6 *l. t.* 36. *ex lib.* 25. *tit.* 7. *capite* 32. 21 Mulier pro extraneo pignus dare non potest *l.* 39. *in fin.* *l.* 40. *ff. de rei vind.* 22 Inutile est pignus quod alii vendi non potest. 23 *l.* 18 Ꞩ. *ad SC. Velleian.* Mulier colludendo recte pignorat. 24 Si maritus res uxoris velut proprias obligavit, sciente & dissimulante uxore, obligatio non rescinditur. 25 Debitor pignus potest vendere, salvo jure creditoris. *l.* 14. *l.* 15. *supr. de pignorib.* *l.* 3 *l.* 10. *supr. de remiss. pignor.* *l.* 18 §. 2 *ff. de pign. action.* 26 *d* §. 2. adde quæ notavi ad *l.* 20. §. 1. *ff. de adq. rer.* 27 Non venditione, sed traditione dominium transfertur. vid *l.* 20 Ꞩ *de pact.* adde Ulp. 19. §. 7. *l.* 9. Ꞩ *de don. inter vir.* 28 Inductione vacuæ possessionis quæ scil. in vacuam possessionem fit, dominium acquiritur. Non inductus itaque non fit dominus. 29 *l.* 18 *supr. de adm. tut.* vid. *l.* 4 Ꞩ *de pign. act.* 30 Creditor pignus etiam apud debitorem constitutum potest vendere. 31 Emptori pignoris legitime rei vindicatio competit in debitorem pignoris possessorem. 32 Vid. *l.* 1. Ꞩ. *de luit. pign.* 33 Creditor chirographarius in præjudicium creditoris hypothecarii pignus vendere non potest. vid. *l.* 2. Ꞩ. *de his, qui in priorum cred.* 34 Pignus a creditore jure venditum debitor non evincit. 35 Effectus justæ emptionis. 36 Nummis uxoris pignus adquisitum, non est uxoris. adde *l.* 26. *de pign.* 37 Justa est conventio, si convenerit, ut quod ex venditione pignoris redegerit creditor, id omne creditor sibi habeat, *ut hic*, propter incertum eventum venditionis (quem recte *sortem hastarum* vocat lex *pen. C. Th. de prædiis navicul.*) sicut e contrario, valet conventio, ut si creditor vel minimum redegerit in crediti vicem, eo sit contentus. *l.* 15. §. 3 *ff. de re jud.* at non ita pactum legis commissoriæ in pignoribus admittitur. vid. Ꞩ. *de pact. pign.* & *de l. com.* 38 Puta superfluo pretii. Emptum ex hyperocha, seu pretii venditi pignoris superfluo, non est debitoris. 39 Superfluum debitori servari debet. *l. ult.* §. 5. Ꞩ. *de jur. dom.* & reddi. *l.* 24. §. 2. *in fin. ff. de pign. action.* 40 Quid si ex hyperocha fœneret aut ea sit usus? usuras præstabit. *l.* 6. *in fin. ff. de pign. act.* quemadmodum si tardius idem superfluum reddidit. *l.* 7. *d. t.* 41 Dixi ad *l.* 24. §. 2. *ff. de pign. act.*

42 Debitor venditionem pignoris testamento impedire non potest, *ut hic*, & *l.* 114. §. 14. *ff. de leg.* 1. adde Cujac. 5. *obs.* 16. 43 *l.* 38. §. 3. *ff. de leg.* 3. 44 Pignoris distractionem debitor non aliter impedire potest, quam si sortem universam & usuras offerat, vel saltem deponat. Nam si quid defuerit, non modo non impedit, sed ne emptor quidem malæ fidei possessor est. *Synops. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 43. 45 Denunciatio debitoris non solennis pignoris venditionem non impedit. 46 Dixi ad *l.* 6. Ꞩ. *de distract. pign.* adde *l.* 2. Ꞩ. *de fidejuss.* *l.* 25. §. 13. *ff. familiæ.* *l.* 9 §. 3. *D. de pignor. act.* *l.* 85. §. 6. *ff. de verb. obl.* 48 Adde *l.* 4. *supr. de usur.* 49 Illegitima denunciatio debitoris emptorem pignoris in mala fide non constituit, nec rem litigiosam facit. *l.* 1. Ꞩ. *de litigios.*

50 *l.* 4. Ꞩ. *l.* 7. Ꞩ. *de distract. pignor.* 51 Debitori in emptorem malæ fidei restituitur in rem actio, creditore, qui pignus vendidit, non idoneo *l.* 3. Ꞩ *h. t.* 52 *l.* 9. *ff. de rescind.* Imo emptori malæ fidei pretium offerri non oportet, cum pretium amittere debeat. vide *l.* 27. Ꞩ. *de evict.*

te pecu-

te pecuniam cum usuris, quanti fundus venit, restituere tibi fundum cum fructibus malæ fidei emptorem jubebit. PP. Kal. Septembr. ALEXAND. A. CONS. 223.

Si creditor per fraudem minori pretio pignus vendidit, ad interesse debitoris tenetur. Salic.

2. Idem A. Æmiliano.

SErvos, quos nullo[1] jure a creditore venisse dicis, pater tuus, vel[2] tu, si hereditas ejus ad te pertinet, a possessoribus petere potes. Quod si usucapti[3] sunt, petat pater tuus pretium eorum a creditore, qui non jure eos vendidit. PP. 3. Kal. Januar. ALEXAND. A. CONS. 223.

Debitor, vel ejus heres pignus non jure distractum potest vindicare, nisi sit usucaptum. Salic.

3. Idem A. Claudio.

SI uxor tua Præsidi provinciæ probaverit, cum aureos triginta deberet, servos suos amplioris pretii per gratiam[4] aureis viginti[5] creditorem vendidisse, eumque solvendo[6] non fuisse: jubebit[7] emptores, recepto pretio, restituere servos. PP. 16. Kalend. Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Debitor pignus jure non distractum potest a possessoribus vindicare, vel pignoratitia cum creditore agere. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Eudemo.

CUm[8] contra bonam fidem venditionem obligatæ possessionis a creditore factam alleges, non observatis[9], quæ in distrahendis pignoribus celebrari consueverunt, adito Præside provinciæ experire actione competenti non tantum adversus creditorem, verum etiam[10] adversus possessorem, si fraudem eum participasse[11] cum creditore docere potueris: ut revocatis, quæ mala fide gesta constiterit, & fructuum ratio, & damni, quod irrogatum apparuerit, haberi possit. PP. Kal. April. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

Emptor, qui participat fraudem, tenetur in subsidium, si creditor non est solvendo. Salic.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Noniæ.

SI creditore pignus, priusquam ei satisfieret, distrahente, non per collusionem emptor comparaverit, successor[12] ejus de superfluo[13], non emptoris heres, qui rem possidet, conveniendus est. S. 16. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. XXXI.
DE [14] LUITIONE PIGNORIS [15].

Nisi debitum integraliter solvatur, pignus non recuperatur. Bald.
Justus emptor non debet pati controversiam: sed debet conveniri creditor, vel ejus heres. Bald.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Antiochiæ.

QUi pro parte heres extitit: nisi[16] totum debitum exolvat, suam portionem ex pignoribus recipere non potest. PP. 3. Kalend. April. ALBINO & ÆMILIANO CONSS. 207.

Actione personali sublata tempore, potest durare hypothecaria. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Domitio.

INtelligere debes vincula pignoris durare[17] personali actione submota[18]. PP. 12. Kal. Jun. SABINO, & VENUSTO CONSS. 241.

Soluto debito, vel aliter satisfacto, potest creditor pignoratitia conveniri. Bald.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Floro.

SI reddita[19] debita quantitate, vel rebus[20] in solutum datis sive distractis, & compensato pretio, satis ei, contra quem supplicas, factum esse adito Præside provinciæ probaveris: vel si quod residuum[21] debetur, obtuleris, ac, si non acceperit, deposueris consignatum: restitui tibi res pacto pignoris obligatas providebit: cum etiam Edicto perpetuo actione proposita, pecunia soluta creditori, vel si per[22] eum factum sit, quominus solveretur, ad reddenda[23] ea, quæ pignori acceperat, jure eum satis evidenter urgeri, manifestum est. S. 6. Id. Octobr. AA. CONSS.

TIT. XXXII.
SI UNUS EX PLURIBUS HEREDIBUS CREDITORIS, VEL DEBITORIS [24], PARTEM SUAM DEBITI SOLVERIT, VEL ACCEPERIT.

Inter heredes creditoris personalis actio dividitur pro rata, non realis hypothecaria. Salic.

1. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Tauro.

MAnifesti, & indubitati juris est, defuncto creditore[25] multis relictis heredibus, actionem quidem personalem inter eos ex lege[26] XII. tabularum dividi[27]: pignus vero in solidum unicuique teneri. Dat. 12. Kalend. Maji, ipsis AA. IV. & III. CONSS. 258.

Licet actio personalis dividatur pro rata inter heredes debitoris, non tamen hypothecaria, sed unusquisque convenitur pro rebus a se possessis. Salic.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Claudiæ.

ACtio quidem personalis inter heredes[28] pro[29] singulis portionibus quæsita scinditur[30]: pignoris autem jure multis obligatis rebus, quas diversi possident: cum ejus vindicatio non[31] personam obliget, sed rem sequatur: qui possident, tenentes non pro modo singularum rerum substantiæ conveniuntur, sed in solidum: ut vel totum debitum[32] reddant, vel eo, quod detinent, cedant. S. 5. Non. * *Antiochiæ.*

TIT. XXXIII.
SI PIGNORIS CONVENTIONEM NUMERATIO [33] PECUNIÆ SECUTA NON FUERIT.

Debitor potest creditorem, qui pecuniam non numeravit, ad restitutionem pignoris convenire. Salic.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Illaro.

SI pecuniam[34] tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris, & pignus datum probaturus es, in rem experiri potes: nam intentio[35] dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. Eademque ratione veritas servetur, si te[36] possidente pignus adversarius tuus agere cœperit. PP. Kalend. Sept. LATERANO & RUFINO CONSS. 198.

2. Imp. ALEXANDER A. Peregrino.

SI (ut nunc adseveras) nihil creditor numeravit uxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanem[37] extorsit cautionem: mendaci scriptura contra fidem veritatis obligari ejus res non potest. Sine die & consule.

TIT. XXXIV.
DE [38] JURE DOMINII IMPETRANDO [39].

Impetrans possidere pignus jure dominii, debet exprimere nomina debitorum cessantium, & solennia peregisse.

1. Imp. ALEXANDER A. Nicolæ.

DOminii jure pignora possidere desiderans, nomina debitorum quos in solutione cessare dicis, exprimere, & an solennia[40] peregisti, significare debuisti: dummodo scias omnia bona[41] debitoris, quæ pignori dedit, ut universa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. PP. 14. Kal. Dec. ALEXAND. AUGUST. III. & DIONE CONSS. 230.

1 Id est, non observatis solennitatibus. *l.* 4. J. *eod. l.* 2. *supr. si propt. publ. pensit. l.* 3. *supr. si advers. fisc.* 2 Vid. Cujac. 7. *obs.* 26. *in fin.* 3 Debitor ejusve heres pignus non jure distractum vindicare potest, nisi sit usucaptum: quo casu venditor de pretio tenetur. 4 Et ita dolo malo. *l.* 1. *supr. h. t.* 5 Id est, minore pretio. 6 *l.* 1. *vers. quod si. supr. h. t.* 7 Emptor fraudis particeps tenetur in subsidium, si creditor non est solvendo. *d. l.* 1. *l.* 4. J. *eod.* 8 Vid. Cujac. 19. *obs.* 28. 9 Id est, omissis solennibus, id est, indictionibus, adjectionibus, licitationibus: vel si is vendidit, qui jus vendendi non habuit. 10 Discusso tamen prius venditore. 11 *l.* 3. *supr. h. t.* 12 Actio *de superfluo* datur in heredem venditoris, non emptoris. 13 *l.* 7. *supr. de distr. pign.*

14 Jus luendi pignoris an præscribatur, dixi ad *l.* 13. *ff. de usurpat.* 15 Id est, quibus modis pignus solvitur. *L.* 20. *D.* 6. est enim luere, solvere. Varro 4. & 5. *de lingua.* hinc reluere, resolvere *Fest. in Reluere.* sic Festo *reluit*, est solvit. 16 *l.* 16. ff. *de distr. pign. l.* 8. § 2. & *l.* 9. §. 3. *ff. de pig. act.* 17 Quod hic dicit actione personali tempore sublata durare posse hypothecariam, contra juris principia est. Nam subducta principali non remanet hypothecaria. vid. Cujac. 15. *obs.* 23. Sed conjungenda est hæc lex superiori hoc modo: Debitori pignoris duo heredes fuerunt: si pro sua parte illi solverint, omni jure actio personalis tolletur: at non hypothecaria qua heredes tenentur in solidum propter indivisam pignoris causam. *l.* 65. *ff. de evict.* vid. Cujac. 5. *obs.* 32. Aliis quoque casibus, finita etiam personali actione, durat hypothecaria, ut si creditor non merito causæ, sed merito & culpa sua principalem litem amiserit. forte quia male instituit, plus petiit, judicio non adfuit. *l.* 30. §. 1. *ff. ad l. Aquil. l.* 27. *ff. de pign. act. l.* 95. §. *ff. de solutionibus.* Nam in causa hypothecaria nullum simile vitium arguitur. vide Cujac. *hic.* 18 Hypothecaria durat, sublata personali, *ut hic l.* quod verum esse dicitur, etiamsi personalis actio sit sublata, vel præscriptione triginta annorum ex *l. sicut.* 3. *supr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum.* Bald. Salicetus *hic.* Castrensis *in l. eor.* 26. ff. *de usuris.* vel confusione successionum. *l. debitori.* 7. *supr. de pactis.* & *ibi* Alex. *l. debitor.* 59. *ff. ad SC. Trebell. text.* & *gl. in l. ex sextante.* 30. *Latinus.* 1. *ff. de except. rei judic.* Quinimo sublata fidejussoria actione durat etiam hypothecaria *l. cum quis* 38. *in fin.* & *ibi* Bart. *ff. de solut.* Nam fidejussoria obligatio neque initio, neque ex post facto sine principali potest subsistere. *l. si heres.* 73. *ff. ad SC. Trebell.* hypothecaria ex post facto sine principali potest consistere. *Doctor. hic. Castrens. in l. ult. supr. de fide instr.* Quid si sententia absolutoria lata est pro debitore adversus creditorem? Quid si jurejurando sibi a creditore delato, debitor juravit se debitorem non esse? Quid si principalis ipsa obligatio pacto seu conventione sublata est? Quid si quoquo alio modo satisfactum est creditori? hypothecaria superioribus casibus una cum ipsa principali actione sublata intelligitur. *l.* 1. *in prin.* & §. *ult. l. solvitur.* 5. *in fin.* & §. 1. *l. item liberatur.* 16. *ff. quib. mod. pign. l. cum solvendæ.* 4. *ff. de distract. pign.* Quid, quæ vita quodque spatium est personalis & hypothecariæ? Personalis triginta annorum: hypothecariæ adversus debitorem, & heredes ejus & adversus posteriores creditores debitore superstite quadraginta annorum est. *l. cum notissimi.* 7. *supr. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.* Citius perit iis casibus personalis quam hypothecaria, *ut hic, l. qui occidit.* 29. §. 1. *ff. ad l. Aquil. l. debitor.* 59. *ff. ad SC. Trebell.* vide Balbum *tractatu de præscript.* 4. *parte* 4. *num* 2. Bart. *in l.* 17. *ff. de fidejuss.* 19 Soluto, satisfacto, aut compensato debito, pignus petitur, *ut hic. l.* 1. *supr. de pignor. l.* 7. *supr. de distr. pignor. l.* 4. §. 1. *ff. de reb. credit. l.* 11. §. 3. §. 5. *ff. de pignor. actione. l.* 11. *l.* 2. *ff. de pignorib. l.* 6. *ff. quib. mod. pign.* §. *ult. Instit. quib. mod. re.* sed & instrumentum. *l. ult. supr. ad exhibend. l.* 2. *supr. de condict. ex lege. l. ult.* J. *de solut. l.* 18. *ff. ad exh.* 20 Res in solutum dari potest. 21 De residui oblatione adde *l.* 9. ff. *de pignor.* 22 Mora factum repræsentat. 23 *l.* 1. §. 6 *ff. de oblig.*

24 .. 16. *supr. de distr. pign. l.* 1. J. *de exceptionib.* 25 De creditoris heredibus, adde *l.* 11. §. 4. *ff. de pign. act.* 26 Dixi ad *leges* 12. *Tabul. lib.* 2 *tit.* 21. §. 2 §. 3. *l.* 25. §. 13. *ff. familiæ.* adde *l.* 6. *supr. familiæ.* 27 Personalis actio dividua: pignoratitia, seu hypothecaria actio individua, *ut hic,* & *l.* 2. J. *h. t. l.* 65. *ff. de evictión.* 28 Debitoris scilicet. 29 Vide *l.* 1. ff. *si cert. petat.* 30 Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t. l.* 2. *supr. de act. ver.* 31 Pignus non personam, sed rem sequitur. *l.* 18. *supr.* & *l.* 17. *ff. de pign.* & *hyp.* 32 Hæc lex pertinet ad heredes debitoris, ut superior ad heredes creditoris.

33 Adde titulum ff. *de non numerata pecunia,* & *de dote cauta non numerata.*

34 *l.* 1. *supr. de non num. pecun.* 35 Id est, exceptio, cujus hæc fuit formula, ἀλλ᾽ εἰ μὴ δέδωκας τὸ χρέος. Græci hic: hæc est exceptio dati pignoris: Creditor ex detentione pignoris numeratam a se pecuniam colligebat, necdum sibi redditam a debitore. Conclusio est infirma: recurrendum est enim ad ipsam rei gestæ veritatem, ideoque non continuo verus creditor censebitur, qui pignus possederit aut possidebit. 36 Qui debitor diceris, scil. ideoque nuda conventio pignoris causa pignoris constituti non secuta, nihil efficit. 37 Inanis hypotheca est, pecunia non numerata.

38 Adde *l.* 24. *ff. de pign. act. l.* 63. *in fin. ff. de acq. rer. dom.* Jus id dominii quemadmodum impetretur, vide in *l. ult.* J. *h. t. l.* 63. *in fin. ff. de acq. rer.* 39 Vide Brissonium 4. *select.* 9. Rebustus monet solennia hujus tituli non servari in Gallia. *proœm. constit. gloss.* 5. *numer.* 103. Goth. Vid. Molinæum *ad consuetud. Paris.* §. 52. *glos.* 1. *num.* 114. & Rævardum *de auctor. prudent cap* 5. Mod. 40 *l.* 3. J. *h. t.* his solennibus continetur denunciatio debitori facta *l.* 4. ff. *de distr. pign.* Paul. 2. *sent.* 13. § 5. *l.* 78. §. 6. *ff. ad SC. Trebell.* proscriptio Plin. 7. *ep.* 11. *l.* 3. *in pr.* J. *h. t.* hastarum solennitas. adde *l.* 6. *supr. de remission. pign.* 41 Specialis hypothecæ dominium princeps potest addicere, non autem generalis.

2. Imp. GORDIANUS A. Justæ.

SI creditor pignus jure dominii a nostra [1] serenitate possidere petiit, & post formam rescripti alio anno usuras [2] a vobis acceperit, a beneficio impetrato recessisse videtur. PP. prid. Non. Decembr. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

Antiqua observatione sublata, debitor moneatur, ut certo tempore solvat: quo elapso, a principe dominium impetratur. Bart.

3. Imp. JUSTINIANUS [3] A. Demostheni P. P.

VEtustissimam observationem [4] quæ nullatenus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, immo magis clarioribus remediis corrigendam. Igitur in pignoribus quæ jure dominii possidere aliquis cupiebat, proscriptio [5] publica, & annus [6] luitionis antiquitus introducti sunt: pignus autem publice proscriptum, neque vidimus, neque (nisi tantummodo ex librorum recitatione) audivimus. §. 1. Sancimus [7] itaque, si quis rem creditori suo pignoraverit, si quidem in [8] pactione [9] cautum est, *quemadmodum debet pignus distrahi*, sive in tempore, sive in aliis conventionibus, ea observari [10], de quibus inter creditorem & debitorem conventum est. Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denuntiatione [11] vel ex sententia judiciali [12], post [13] biennium ex quo attestatio missa, vel sententia prolata est, numerandum, eam vendere [14]. §. 2. Sin vero nemo [15] est qui comparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori saltem sibi eam jure dominii [16] possidere: in hujusmodi casibus [hanc] causam esse observandam censemus, ut sive præsens sit debitor, denunciatio ei scil. post biennium mittatur: sive abfuerit, provinciale tribunal creditor petat, & judicem certiorare [17] festinet, quatenus ille eum requisierit, certo tempore super hoc ab eo statuendo: ut fiat debitori manifestum per apparitionem [18] judicis, quod a creditore petitum est: & certum tempus statuatur, intra quod si fuerit inventus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, & pignus recuperare. §. 3. Sin autem nullatenus fuerit inventus, Judex certum tempus definiat intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniam, & pignus a pignoratione liberare. Sin autem tempore statuto, vel minime fuerit inventus, vel creditam pecuniam totam offerre noluerit: tunc creditor adeat culmen principale, & precibus porrectis, jure dominii [a nostra serenitate] habere eandem rem expetat, habeatque ex divino oraculo eam in suo dominio. † Et postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra [19] biennii tempus in suam rem humanum regressum [20], ex die sacri oraculi numerandum: & liceat ei, creditori qui jam dominus factus est, offerre debitum cum usuris, & damnis vitio ejus creditori illatis: quorum quantitatem creditor debet suo juramento [21] manifestare, & suum pignus recuperare. Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor, idemque dominus jam irrevocabilem factam. §. 4. Sed si quidem minus [22] in pignore, plus in debito inveniatur: in hoc quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra. Sin autem ex utraque parte quantitas æqua [23] inveniatur, sine omni dubitatione totam rem antea pignoratam retineat. Sin autem minus [24] quidem in debito, amplius [25] autem in pignore fiat: tunc in hoc, quod debitum excedit [26], omnia debitori jura integra lege nostra servabuntur: creditoribus quidem fœneratoribus non suppositum, aliis autem debitoris creditoribus, vel ipsi debitori servatum. Et ne ex communione fiat aliqua difficultas, licentia dabitur creditori, seu domino, æstimationem superflui debitori, vel creditori debitoris cum competenti cautela in eum exponenda offerre [27]. §. 5. Sin vero creditor postquam jure dominii hoc possideat, vendere hoc maluerit, liceat quidem ei hoc facere: si quid autem superfluum sit, debitori servare [28]. Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditione, utpote viliore pretio facta, sacramenti [29] religionem creditor præstare compellatur, quod nulla machinatione, vel circumscriptione usus est: sed tanti [30] vendiderit rem, quanti potuerit venire: & hoc tantummodo reddi debitori quod ex juramento superfluum fuerit visum. Sin autem ex jurejurando [etiam] minus habuisse creditor inveniatur, in residuum habeat integram actionem. §. 6. Æstimationem autem pignoris, donec apud creditorem eundemque dominum permaneat, sive amplioris sive minoris, quantum ad debitum quantitatis est, judicialis esse volumus disceptationis: ut quod Judex [31] super hoc statuerit, hoc in æstimationem pignoris obtineat. Dat. 15. Kalend. Aprilis, *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXXV.

DE PACTIS [32] PIGNORUM ET DE LEGE [33] COMMISSORIA [34] IN PIGNORIBUS RESCINDENDA.

Lex commissoria in pignoribus nihil operatur.

1. Imp. ALEXANDER A. Victorino.

QUi pactus est, *Nisi* [35] *intra certum tempus pecuniam quam mutuam accepit, solveret, cessurum* [36] *se creditoribus*, hypothecæ venditionem non contraxit [37]: sed id comprehendit, quod jure suo creditor in adipiscendo pignore habiturus erat. Communi itaque jure creditor hypothecam vendere debet. PP. Id. Octob. ALEXANDRO A. CONS. 223.

Pactum quod si res vendita non evincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur, est validum & servandum. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Dionysio.

SI fundi nomine quem vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quæstione, alterum fundum pro ejus evictione pignoris hypothecæve titulo emptionis instrumentis ea lege dedisti, *Ut* [38] *quem secundo tradideras, si is quem vendideras, evictus non fuerit, obtineas*: de hoc contra eum qui moverat quæstionem lata sententia: emptori parata securitate circa eum quem obligaveras restituendum: conventionis fidem impleri (si negotium integrum est) Præses jubebit. S. Kalend. Decemb. *Sirmii*, AA. CONSS.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad populum.

QUoniam [39] inter alias captiones [40] præcipue commissoriæ [pignorum] legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnem ejus memoriam aboleri [41]. Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quæ cum præteritis [42] præsentia quoque repellit, & futura prohibet. Creditores enim re amissa jubemus recuperare quod dederunt. Dat. 2. Kal. *Serdicæ*, CONST. A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 327.

TIT. XXXVI.

DE EXCEPTIONIBUS [43] SEU [44] PRÆSCRIPTIONIBUS [45].

De debitoribus hereditariis.

1. Imp. ANTONINUS A. Claudio.

DEbitores quidem hereditarii unicuique heredum pro portione hereditaria, antiqua lege [46] obligati sunt. Sed si eis heredibus omnem pecuniam exolvisti, quibus nomen [47] patris tui testator in divisione adscripserat [48], doli mali exceptione [49] adversus alios [50] agentes tueri te potes. PP. 10. Kal. Aug. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De exceptione rei judicatæ.

2. Idem A. Julio.

PRo portione tua, qua domum ad te pertinere dicis, si judicatum non est, actionem dirigere potes. Nam exceptio rei judicatæ ei [51] demum obstat, vel successoribus ejus, inter quos cognitum super ea re & pronunciatum est. PP. 15. Kal. Mart. ANTONINO A. IV, & BALBINO CONSS. 214.

De exceptione pacti & replicatione doli.

3. Idem A. Vitali.

ADversus fratrem [52] tuum quondam tutorem legitimum tutelæ judicio si expertus non es, proposita actione consiste: nec timueris exceptionem pacti, si in ea fraudem [53] dolumque admissum probare [54] potes: nam replicatio [55] doli opposita [56] bonæ fidei judicium facit, & commentum fraudis repellit.

1 *l. ult.* ꝟ. *si in cauſ. judic. l.* 24. *ff. de pig. act. l.* 59. *ff. ad SC. Treb. l.* 63. *in fin. ff. de acq. rer. dom.* 2 Dominio impetrato renunciat, qui usuras a debitore recipit. *l.* 4. ꝟ. *de pactis int. empt. l.* 8. ꝟ. *de usur. l.* 7. §. *quoties.* 2. *in fin. ff. depositi.* Actu enim contrario beneficium amittitur. *l.* 2. ꝟ. *de his quæ vi metusve causa. l.* 4. §. 2. *in fin. l.* 7. *ff. de lege commiss. l.* 13. *ff. de usur.* 3 Fit hujus legis mentio §. 1. *Instit. quib. alien. licet.* 4 Dixi ad *l.* 1. ꝟ. *h. t.* 5 Plinius 7. *epistol.* 1. *l.* 4. *supr. de distract. pign.* 6 *l.* 63 *in fin. ff. de adquir. rerum dominio* 7 *Syn. Basil.* 25 *tit.* 7 *c.* 57. 8 *l.* 4. ꝟ. *de pignorat. act.* 9 Pacta pignoribus adjecta servanda Quid si nihil convenit, sed post rem judicatam, vel denunciationem biennium præterierit? pignus vendere licebit. *verſ. sin autem* Quid si creditor emptorem non inveniat, adeoque necesse sit, creditorem jure dominii rem possidere? Præsenti debitori denunciabitur: absens judicis decreto atque officio intra certum tempus requiretur: si inventus debitum solverit, pignus recuperabit. §. 2. J. *eod* si nusquam apparuerit, rursum judex tempus statuet intra quod veniat, & debitum solvat & pignus reciperet. Quid si ne tum quidem compareat: aut certe compareat, partem tantum debiti offerens? adito principe, creditor pignus jure dominii impetrare poterit. §. 3. J. *hic.* Quid? debitor num perpetuo jus dominii ita amittit? non amittit. Nam intra biennium, jus ei est debiti offerendi una cum usuris & damnis creditori datis, quæ jurans creditor indicabit, §. 3. *verſ. & postquam* Quid si hoc rursus biennium elapsum fuerit? jus omnino suum amittet sine ulla rei recuperandæ spe. *Synopſ. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 57. (His adde quædam ex Harmen. 3. *tit.* 5. §. 34.) Et his quidem modis jus dominii impetrari olim solitum fuit. Creditor primum pignus possidebat, ac venale proponebat. Non invento emptore, vel minus idoneo, a principe impetrabat, ut sibi jure dominii tenere habereque liceret: dato anni spatio debitori pignoris luendi ac revocandi. Anno elapso creditor deinceps ex rescripto principis pro dominio pignus possidebat: adde Brissonium 4 *select.* 9. 10 *d.* §. 11. 11 Paul. 2. *sent.* 13. §. 5. 12 Vide *l.* 1. *l.* 2. ꝟ. *si in causa judic.* 13 Creditor, etiamsi nihil de eo convenit, potest pignus distrahere post biennium, si tamen debitori denunciaverit, vel judex pronunciaverit pecuniam solvi. vid. *l.* 4. *ff. de pignorat. act.* Goth. Putant alii ex *d. l.* 4. distractionem pignoris etiam ante biennium fieri posse, late Arum. *exerc.* 12. *th ult* Douell. *de pignor. cap.* 12. Anf. Adde Treutler. *vol.* 2. *disputat.* 1. *thes.* 8. *litt. g.* & ibi Bachov. *S. L.* 14 De venditione pignoris. 15 *l.* 3. ꝟ. *de execut. rei jud. l.* 2. *l.* 3. ꝟ *si in causa judic. l.* 15. §. 3. *ff. de re jud.* 16 De dominii impetratione. 17 Admonere. 18 Per officia. 19 Non invento tempore creditori a principe jus dominii addicitur: sed tamen intra biennium debitor soluta sorte & usuris id recipere potest. 20 De luitione pignoris. 21 Creditor expensas a se factas in pignore, juramento definit. 22 Si minus in pignore, plus in debito. adde *l.* 10. ꝟ. *de obl.* 23 Si tantum in pignore, quantum in debito. 24 Si minus in debito, plus in pignore. vide *l.* 42. *ff. de pignor. act. l. ult.* ꝟ. *de distract. pign.* 25 Quid si in fundo sic addicto creditor thesaurum invenit? vide *l.* 63. §. *ult. ff. de acq. rer. dom.* 26 Superfluum pretii creditori non est obligatum. 27 Vide *d. l.* 42. 28 Vide *l. ult.* ꝟ. *de distract. pign.* 29 De juramento creditori delato adde §. 3. ꝟ. *eodem.* dixi ad *l.* 9. §. 1. *ff. de testib.* 30 Id est, justo pretio. 31 Judex æstimationem pignoris definit.

32 De quibus quædam dixi ad *l. ult.* ꝟ. *de distract. pign.* adde *L.* 20. *D.* 1. 33 De lege commissoria pignorum adde Ciceronem 13. *epist. fam.* 56. 34 *L.* 3. *C. Theod.* 2. facit *L.* 18. *ff.* 3 Paul. 2 *sent* 13. quæ & fiduciaria Fiducia dominium transfertur in creditorem, non pignus *l* 35. *in fin. ff. de pign. act.* Isid. 5. *Etym.* Fiducia famosa Cicero *pro Flacc.* In Longobardicis legibus fiduciæ fit mentio. *l* 3. *de don. quæ cum thing. l.* 2. ꝟ. *de prohib. alien. min.* & *C. Th. l.* 9. *C. de infirm. his quæ sub tyrannis.* Sidonius *l.* 4. Pecuniam mutuam postulavit, nihil quidem loco fiduciæ pignorisve, vel argenti sequestrans, vel obligans prædiorum: Ambrosius *c.* 12. *de Tobia.* fiduciam vocat. 35 Pactum commissorium, id est, lex commissoria. *l.* 2. *ff. de lege comm.* pignoribus alienum. *ut* J. *h. t.* adde *l.* 38. *ff. de minor.* Quid his verbis intelligitur? hoc scil. non ut creditor pignus habeat emptionis jure, sed ut id creditor jure suo distrahat, *ut hic.* unde colligunt, pactum potius censeri superfluum esse, quam juri contrarium. 36 Pactum, ut pignoris fiat dominus creditor, si intra certum tempus pecunia ei soluta non fuerit, invalidum est, *ut hic Synopſ Basil.* 25. *tit.* 7. *c* 60. 37 Vide *l.* 4. ꝟ. *de pign. act.* 38 Cum rei quam tibi vendideram, fieret tibi controversia, pignus dedi, adversus actorem judicatum est: pignus utique jure possum petere, ut cessante causa propter quam pignus datum est, pignus reddi oporteat. 39 Vide *l. un. C Theod. h. t.* 40 Captiosa lex commissoria in pignoribus. Lex hujusmodi fuit, ut si ad diem pecunia soluta non esset, pignus creditor sibi haberet, id est, perpetuo jure apud creditorem remaneret: Huic conventioni fraus inest maxime, quoties pro ære modico debitor pretiosa monilia supponit. 41 Aboletur lex pignorum commissoria, *ut hic:* Aboletur eadem in Feudis 1. *Feud.* 29. 42 Lex ad præsentia & futura pertinet. *l.* 7. ꝟ. *de legibus.* Interdum trahitur ad præterita. vide *l. un.* §. 4. ꝟ. *de contractib. jud.* Goth. Adjectione tamen juramenti ejusmodi pactum valebit. Gloss. *in cap.* 9. *extr. de jurejur.* Vid. Rittershus. *de differ. lib.* 3. *cap.* 4. Ant. Merend. *Controv. lib.* 1. *cap.* 2. Anf.

43 Dixi ad *l.* 44. *D.* 2. 44 Id est, *Et*, est enim exceptio & præscriptio: Imo non est, ut dixi, *ff. de exceptionib. in rubrica* & *l.* 14. *l.* 20. *ibi.* 45 *d. loco.* 46 Duodecim Tabularum scil. dixi ꝟ *si unus ex plurib. hered.* & *ad leg.* 12. *Tab. lib.* 2. *tit.* 21. §. *ult.* 47 Quod uni heredum solutum est testatoris mandato, reliqui coheredes id exigere a debitore hereditario non possunt. 48 Id est, præbuerat. 49 Ut qui defuncti voluntatem impugnent. 50 Coheredes. 51 Vide *l.* 1. ꝟ. *res int. alios act.* 52 Vide Gœdd. *de contrah. stipul. cap.* 8. *num.* 35. Anf. 53 Pactum fraudulentum exceptionem non parit. vide *l.* 5. J. *de inut. stip.* 54 *l.* 18. §. 1. *ff. de probat* 55 Actioni tutelæ quæ bonæ fidei est, exceptio & replicatio doli inest, *l.* 21. *ff. solut. l.* 84. §. 5. *ff. de legat.* 1. *l.* 71. *ff. de furt.* 56 Doli exceptio opposita bonæ fidei judicium facit. Dorothæus ἐν τῷ πλάτει. *l. Seia.* 42. *ff. de don. mort. cauſ.* Sed reprehenditur ab alio interprete Græco *l.* 47. *βασιλικῶν*, defenditur a Cujac. 3. *obſ.* 17.

De

De dilationibus.

4. Imp. ALEXANDER A. Juliano & aliis.

CUm [1] nondum [2] finitam ſententia cauſam, ſed dilatam allegetis, non eſt dubium, omnes integras defenſiones [vobis] eſſe. PP. 2. Non. Octob. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De vi.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Baſilio.

LIcet *Unde vi* interdictum intra [3] annum locum habeat, tamen exceptione [4] perpetua ſuccurri ei, qui per vim expulſus poſt retinuit poſſeſſionem, auctoritate juris manifeſtatur. 5. Kal. Maji, *Trallis*, AA. CONSS.

De exceptione pacti & replicatione doli.

6. Iidem AA. & CC. Helenæ.

SI pactum interceſſit, in exceptione [5] ſine temporis præfinitione de dolo replicare potes. S. Kal. Sept. *Viminacii*, AA. CONSS.

De minore quantitate ſoluta.

7. Iidem AA. & CC. Menandro.

SI ex majore debiti quantitate minor tibi ſoluta eſt, nec liberationem debitori tuo præſtitiſti: petere, quod [6] non probatur redditum, contra exceptionem pacti replicatione [7] tuam adjuvans intentionem, minime prohiberis. S. 2. Kal. Mart. CC. CONSS.

De exceptione peremptoria.

8. Iidem AA. & CC. Aurelio.

PRæſcriptionem peremptoriam [8], quam ante [9] conteſtari ſufficit, omiſſam, priusquam ſententia feratur, objicere quandoque licet. S. 15. Kalend. Novemb. CC. CONSS.

De inficiatione & exceptione.

9. Iidem AA. & CC. Mutiano.

SI quidem intentionem [10] actoris probatione [11] deficere confidis, nulla tibi defenſio neceſſaria eſt. Si vero de hac confitendo [12], exceptione te munitum aſſeveras, de hac tantum agi convenit. Nam ſi etiam de intentione dubitas: habita exceptionis conteſtatione, tunc demum, cum [13] intentionem [ſuam] ſecundum aſſeverationem ſuam petitor probaverit, huic eſſe locum monſtrari convenit. S. 3. Non. Novemb. *Burtadizi*, CC. CONSS.

De exceptione & replicatione.

10. Iidem AA. & CC. Aquilinæ.

NOn exceptionibus [14] actores, quibus reis auxilium tribuitur certis ex cauſis, ſed replicationibus [15] ſuam intentionem, ſi quam habeant, muniant. S. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De interceſſoribus.

11. Iidem AA. & CC. Neoni.

DEfenſiones ſive exceptiones ad [16] interceſſores extendi, quibus reus principalis integro manente ſtatu munitus eſt, conſtat.

De exceptione dilatoria.

12. Imp. JULIANUS A. ad Julianum Comitem Orientis.

SI quis advocatus inter exordia litis prætermiſſam dilatoriam [17] præſcriptionem poſtea voluerit exercere; & ab hujusmodi opitulatione ſubmotus, nihilominus perſeveret, atque præpoſteræ defenſioni inſtiterit: unius libræ auri condemnatione multetur. Dat. 7. Id. Mart. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. & SALLUSTIO CONSS. 363.

De fori præſcriptione.

13. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Symmacho Proconſuli Africæ.

PRæſcriptiones [18] fori [19] in principio [litis] a litigatoribus opponendas eſſe, legum decrevit auctoritas. Dat. 5. Kal. Sept. *Ravennæ*, HONORIO X. & THEODOSIO VI. AA. CONSS. 415.

TIT. XXXVII.
DE [20] LITIGIOSIS [21].

Venditio pignoris facta per creditorem, etiamſi debitor contradicat, non facit rem litigioſam. Salic.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Paulinæ.

CUm creditor pignus vendit, non poteſt videri litigioſæ rei emptio contrahi, etſi debitor interdicat [22], *ne venditio perficiatur.* PP. Kal. Maji, APRO & MAXIMO CONSS. 208.

In AUTH. de litigioſis. §. 1. coll. 8. tit. 13. al. 8. Novell. 112. c. 1.

L*Itigioſa* [23] *res eſt, de cujus dominio cauſa movetur inter poſſeſſorem, & petitorem, judiciaria conventione, vel precibus Principi oblatis, & Judici inſinuatis, & per eum futuro reo cognitis.*

Actio mota in judicio, lite pendente in alium non poteſt transferri.

2. Imp. CONSTANTIN. A. ad provinciales.

LIte [24] pendente actiones, quæ in judicium deductæ ſunt, vel res, pro quibus actor a reo detentis intendit, in conjunctam perſonam, vel extraneam donationibus, vel emptionibus, vel quibuslibet aliis contractibus [25] minime transferri ab eodem actore [26] liceat: tanquam [ſi] nihil factum ſit, lite nihilominus peragenda. Dat. Kal. Mart. BASSO, & ABLABIO CONSS. 331.

Ubi legatur res, quæ alienari non poteſt propter judicium præcedens, debetur æſtimatio. Bald.

3. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Tatiano P. P.

QUicunque rem litigioſam, vel ambiguum chirographum, quodlibet denique mobile, vel immobile fiſco noſtro, vel potentiori, ſeu aliis perſonis in teſtamento ſive codicillo legaverit [27], fideive commiſerit, aut per hereditatem reliquerit, nullam fiſcus noſter, vel alia perſona licentiam habeat jurgiorum, nec judicium ſubeat: ſed æſtimatio ejus litis ineatur, præſtanda his, quibus actiones, vel res litigioſæ relictæ ſunt. Eandem litem ipſi heredes peragant, ſuarum actionum periculo ea, quæ litigioſa fuerant relicta, vidicantes. Quod & de chirographis placet, ut heredes relictorum fiſco, vel aliis perſonis præſentem pecuniam numerent, & judicio eos, quos obnoxios exiſtimant, perſequantur. Dat. 15. Kal. Jul. *Theſſalonicæ. Item rurſus* Conſtant. 13. Kalend. Januar. GRATIANO V. & THEODOSIO AA. CONSS. 380.

Emens ſcienter rem litigioſam tenetur illam reſtituere, nec pretium repetit, ſed illud & tantundem venditor fiſco ſolvit: emens vero ignoranter, pretium repetit, & ultra illud tertiam partem, alienatione irrita manente. Salic.

4. Imp. JUSTIN. A. Joanni P. P.

CEnſemus, [ut] ſi quis lite pendente, vel actiones, vel res, quas poſſidet, ad alium quendam tranſtulerit, ſive ſcientem, ſive ignorantem, vitio litigioſi contractus ſubjacere: diſtinctione quadam inter contrahentes obſervanda, ut ſi quis ſciens, vel ad venditiones [28], vel ad donationes, ſeu ad alios contractus acceſſerit, cognoſcat ſe compellendum non tantum rem redhibere, ſed etiam pretio ejus privari, non ut lucro cedat ei, qui rem alienavit, ſed ut etiam alia tanta quantitas ab eo fiſci [29] juribus inferatur. §. 1. Sin autem ignorans rem litigioſam emerit [30], vel per aliam ſpeciem contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, pretium cum alia tertia parte recipiat. Juſtum eſt etenim propter doloſam mentem, & abſconditam machinationem, cum non emptori manifeſtaverit rem in judicium deductam fuiſſe, [in] tertia parte pretii (ſicut jam etiam diſpoſuimus) eum puniri: Tali videlicet pœna non ſolum in aliis contractibus, verum etiam in donationibus [31] porrigenda: ut vera æſtimatione facta, cum pretii datio non eſt, rem ad alium transferens, multetur: omnibus inſtrumentis, quæ ſuper hoc conficiuntur, nullam vim obtinentibus: exceptis videlicet hujus ſanctionis diſpoſitione his, qui vel dotis nomine, vel ante nuptias donationis, vel transactionis, aut diviſionis rerum hereditariarum factæ, vel per legati [32], vel per fideicommiſſi cauſam tales res, vel actiones dederint, vel acceperint. Dat. 15. Kal. Novemb. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. ann. ſecundo 532.

In AUTHENT. de litigioſis. §. & hoc autem præſenti. coll. 6. tit. 13. al. 8. Novell. 112. cap. 1.

N*Unc ſi heres in lite victor extiterit, rem ipſam, cujus dominus eſſe apparet, legatario præſtet: qui nihil* [33] *conſequitur, ſi victus fuerit heres, cum litis eventus ei videatur relictus. Igitur liti adeſſe poteſt, ne colludatur.*

TIT. XXXVIII.
DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA STIPULATIONE [34].

De ſcriptura.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Secundo.

LIcet [35] epiſtolæ [36], quam libello inſeruiſti, additum non ſit, *ſtipulatum eſſe eum, cui cavebatur:* tamen ſi res inter præſentes

1 *l. 8. infr. h. t. l. 2. ſupr. ſentent. reſcind. non poſſe.* 2 Diuturnus judicii tractus peremptorium non excludit, ſed rei judicatæ exceptio. 3 *l. 2. ſupr. unde vi. l. 1. ff. de vi & vi.* 4 Annua quæ ſunt ad agendum, ſunt perpetua ad excipiendum. adde *l. 6. J. h. t. l. 7. §. 5. ſupr. de præſcript. 30. vel 40. ann.* 5 De dolo actio temporalis. *l. 30. in fin. ff. de peculio* exceptio de dolo perpetua, *ut hic.* 6 Pactum, *Nihil amplius peti*, reſtringitur ad eas tantum quantitates, quæ vere ſunt ſolutæ. adde *l. 24. l. 31. ſupr. de transact. l. 13. ſupr. de furtis. l. 6. l. 13. J. de ſolutionib. l. 67. §. 3. ff. de cond. indeb.* 7 Replicatio ſolutæ pecuniæ adverſus pactum de non petendo nimis generalis eſt. 8 Exceptio, quæ ſemper agentibus obſtat, ſemper rem de qua agitur, perimit. §. 9. *Inſtit. & l. 3. ff. de exceptionibus.* 9 Peremptoria exceptio ante definitivam ſententiam, poteſt quandocunque objici poſt litem conteſtatam. vide *l. 4. J. h. t.* dilatoria non poteſt. *l. 12. J. h. t.* 10 *l. 9. ff. de except. l. 83. §. 1. ff. de verb. oblig.* S. L. 11 Si reus certus eſt, actorem minime probaturum, negatio ſufficit, nec neceſſaria exceptio eſt. adde *l. 4. ſupr. de edendo. l. 9. ſupr. de obligationibus* 12 *Confidendo*, quidam ita legunt. 13 Non continuo fatetur qui excipit vid *l. 9. ff. h. t.* 14 Actor non excipit, ſed reus. 15 Vide *Inſtit. de replicationibus in princ. l. 2. §. 1. l. 22. in fin. ff. h. t.* 16 Rei defenſio competit fidejuſſori. dixi ad *l. 19. ff. h. t.* adde *l. 16. l. 49. ff. de fidejuſſorib. §. 4. Inſt. de replicationibus.* An bonorum ademptio debitorem liberet, an fidejuſſorem ejus? vid. Cujac. 15. *obſ.* 35. 17 Dilatoria exceptio ante litem conteſtatam opponenda, *ut hic. & l. 19. ſupr. de probation.* Atqui poſt litem conteſtatam peremptoriæ admittuntur? *l. 8. ſupr. h. t.* Peremptoriæ judicii conſtituendi non ſunt, ſed conſtituti finiendi: dilatoriæ vero conſtituendi. Conſtituto judicio præpoſtere agitur de conſtituendo. adde Cujac. 18. *obſ.* 34. 18 *l. 65. C. Theod. de appellationib.* Goth. Canoniſata eſt hæc lex in *can. 3. cauſ. 3. quæſt. 3. in fin.* Anſ. 19 Id eſt, judicis incompetentis. *l. 52. ff. de judiciis. l. 4. ſupr. de juriſdict. omnium jud.* adde *Nov.* 53.

20 De exceptione litigioſi vide Oldendorp. *c. 20. de except.* litigioſa res quibus caſibus vendi poſſit, vide apud Angelum *Novella de litigioſis n. 7.* 21 *L. 44. D. 6.* dixi ad *Nov.* 112. adde 4. *C. Theod.* 5. περὶ ἐπιδίκων τοῦτ' ἔστιν ὧν ἡ δεσποτεία φιλονεικεῖται 27. *Synopſ. Baſil.* 1. adde quæ dixi ad *leg. 12. Tab. lib. 2. tit. 4. & l. 22.* 23. *ſupr. mandati.* Hodie in Gallia res litigioſa vendi poteſt. dixi ad *d. Nov.* 112. 22 Prohibitio nuda debitoris rem litigioſam non facit. *l. 1. ff. h. t. l. 2. ſupr. de diſtract. pignor.* adde *l. 2. ſupr. debit. vend. pignor. imp. non poſſe.* adde *l. 3. ſupr. ſi antiq. cred.* 23 Litigioſa res quid. 24 *l. un. C. Theod. h. t.* Pendente lite facta alienatio rem vitio litigioſi adficit. 25 Excipe c. ſum *l. 3. l. ult. J. h. t.* 26 Et reo. *l. ult. J. h. t. l. ult. ff. de alienat. jud. l. 3. ff. familiæ. l. 1. in pr. l. 22. ff. de jure fiſci.* 27 Re litigioſa legata, fideicommiſſa, teſtamentove relicta debetur æſtimatio, *ut hic.* imo res ipſa. *l. 4. in fin. J. h. t.* utrumque abrogatum eſt hodie, ſolus enim litis eventus debetur. *Novell.* 112. *cap.* 1. 28 Emptor & donatarius rei litigioſæ, pretium rei amittit, & aliud tantundem fiſco præſtat. 29 Imo emptoris. *l. 3. in fin. ff. h. t.* 30 Emens ſcienter rem litigioſam, pretium amittit: ignoranter, pecuniam repetit, ac præterea partem tertiam alienatione irrita manente. 31 Donatio non eſt contractus. 32 Dixi ad *l. pen. ſupr. h. t.* 33 Et ita reſtringitur *d. l. pen.*

34 Huic titulo reſpondent tituli *de verborum obligationibus*, qui in Inſtitutionibus & Pandectis ſunt & ſi qui ſimiles occurrunt, dixi ad *L. 45. D. 1.* 35 Adde *l. ult. ff mandati.* Goth. Vide Gœdd. *de contrah. ſtipulat. cap. 3. num.* 191. Anſ. 36 Vide *l. penult. J. h. t. l. 30. l. 134. §. penult. ff. h. t. §. 17. Inſt. de inutil. ſtipul. §. ult. Inſt. de fidejuſſorib.*

geſta

gesta est, credendum [1] est præcedentem stipulationem vocem spondentis subsecutam esse. Accepta 17. Kalend. Maji, SEVERO III. & VICTORINO CONSS. 201.

Si pater filiæ stipuletur.

2. Iidem AA. Petronio.

SI filiæ [2] tuæ, quam in potestate habebas, pecuniam dari stipulatus es: paratam obligationem exercere non prohiberis. PP. Non. Novemb. FAUSTINO, & RUFINO CONSS. 211.

Si quis alteri stipuletur.

3. Imp. ANTONINUS A. Hadriano.

SI cum pecuniam tuam crederes accommodato nomine Juliani, stipulatio in personam ejus absentis [3] directa est, cum nihil sit actum ea verborum conceptione, intelligis superfuisse [4] tibi rei contractæ obligationem: ac propterea si pecuniam a debitore Julianus exegerit [5], eamque solutionem ratam habuisti: habes adversus eum negotiorum gestorum actionem. PP. 6. Kal. Mart. PRÆSENTE, & EXTRICATO CONSS. 218.

De dote.

4. Imp. ALEXANDER A. Sabinæ.

SEcundum responsum Domitii [6] Ulpiani Præfecti annonæ Jurisconsulti amici mei, ea, quæ stipulata est, cum [7] moreretur, partem dimidiam dotis, cui [8] velit relinquere: reddi sibi, cum moreretur, eam partem dotis stipulata videtur. PP. 2. Kal. April. ALEXAND. A. CONS. 223.

De nuda pollicitatione, & pœnali stipulatione subjecta.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Isidoræ.

NUda [9] pollicitatione, secundum ea, quæ sæpe constituta sunt [10], ad præstanda ea, quæ promiserat [11], urgeri quenquam non [12] semper jura permittunt. Verum quoniam præterea si contra pactum fecerit [13], quanti [14] ea res est, dari tibi stipulanti [15] adversarium tuum promisisse proponas: hujusmodi etiam obligationis post motam litem extitisse conditionem [16], & ejus summæ, quæ in hac [17] quoque stipulatione continetur, petitioni locum factum esse convenit. S. 5. Kal. Dec. AA. CONSS.

De stipulatione subjecta transactioni.

6. Iidem AA. & CC. Erotio.

SCire debuisti, quæ sub transactione dari placita sunt, certi [18] vel incerti stipulatione subsecuta peti posse. S. 16. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De absentia tutoris, vel curatoris.

7. Iidem AA. & CC. Antonio.

NEque tutoris [19] neque curatoris absentia quicquam stipulationi nocet: cum & fœminam [20] minorem vigintiquinque annis absente curatore stipulari [21] posse non ambigatur [22]. S. 16. Kal. Februar. CC. CONSS.

De promissione impossibili.

8. Iidem AA. & CC. Posidonio.

NOn moriturum præstari servum impossibilis [23] promissio est. Post [24] mortem autem ejus stipulatus, recte solutionem postulat. S. 12. Kalend. Mart. CC. CONSS.

De metu.

9. Iidem AA. & CC. Capitoni.

SI [25] quidem Zenoni stipulanti mortis [26], vel cruciatus corporis territus timore spopondisti: adversus experientem exceptione proposita defendi potes. † Sin vero nihil tale probetur, accusationis [27] institutæ, vel futuræ prætextu: non ob turpem, sed probabilem causam habita stipulatione, promissio non infirmatur. † Sin autem ob [28] non instituendam accusationem criminis pecunia promissa sit, cum de hujusmodi causis pacisci non liceat, petitio denegatur. S. 5. Id. Octob. *Varuariæ*, CC. CONSS.

De verbis.

10. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

OMnes stipulationes, etiamsi non solennibus [29], vel directis, sed quibuscunque verbis consensu contrahentium compositæ sunt, vel legibus cognitæ, suam habeant firmitatem. Dat. Kalend. Januar. *Constantinop.* MARTIANO & ZENONE CONSS. 469.

Post mortem, cum morietur, pridie quam moriatur.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SCrupulosam [30] [veterum] inquisitionem utrum *post* [31] *mortem*, an *cum* [32] *moreretur*, vel *pridie* [33] *quam moreretur*, stipulatus sit aliquis, vel in testamento legati, vel fideicommissi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputantes; omnia [34] quæ vel quocunque contractu, vel stipulati, vel pacti sunt contrahentes, vel testator in suo testamento disposuerit, etiamsi post mortem, vel pridie quam moreretur, scripta esse noscuntur; nihilominus pro tenore contractus, vel testamenti valere præcipimus. Dat. 3. Idib. Decemb. *Constantinop.* D. N. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

De pœna promissa, si statuta die solutum non fuerit.

12. Idem A. Mennæ P. P.

MAgnam legum veterum obscuritatem, quæ protrahendarum litium magnam occasionem usque adhuc præbebat, amputantes, sancimus: ut si quis certo tempore facturum se aliquid, vel daturum stipuletur [35] vel quæ stipulator voluit, promiserit, & adjecerit, quod si statuto tempore minime hæc perfecta fuerint, certam pœnam dabit: sciat minime se posse debitor ad evitandam pœnam adjicere, quod [36] nullus [37] eum admonuit: sed etiam citra ullam admonitionem eidem pœnæ pro stipulationis tenore fiet obnoxius: cum ea, quæ promisit, ipse in memoria [38] sua servare, non ab aliis sibi manifestari [39] debeat poscere. Datum 9. Idib. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

De heredibus.

13. Idem A. Juliano P. P.

VEteris juris altercationes decidentes, generaliter sancimus [40] omnem stipulationem, sive in dando, sive in faciendo [41], sive mixta ex dando & faciendo inveniatur, & ad [42] heredes & contra [43] heredes transmitti, sive specialis [44] heredum fiat mentio, sive non. Cur enim quod in principalibus personis justum est, non ad heredes & adversus eos transmittatur? Et sic existimentur hujusmodi stipulationes, quasi tantummodo in dando fuerint conceptæ, cum nihilominus, & heredes factum possint adimplere: illa subtili, & supervacua scrupulositate explosa, per quam putabant non esse possibile factum [45] ab alio compleri, quod alii impositum est. Et quare, cum pene [46] similis omnium hominum natura est, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere possint: ne ex hujusmodi subtilitate [47] cadant hominum voluntates. Dat. Kal. Aug. *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De scriptura.

14. Idem A. Joanni P. P.

OPtimam quæstionem, & frequenter in judiciis versatam, satis humanum est saltem in præsenti dirimere, ne diutius nostram rempublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, & maxime in fœneratitiis cautionibus, solitum [48] est adscribi, stipulationes per certos servos celebrari: sed quidam indevotione teuti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alii quidem non esse servum adhibitum contendebant: alii vero non ejus servum esse, ad quem pertinere scriptura protestabatur. Et si non per servum, sed inter præsentes celebratam [esse] rem fuerat scriptum, & hoc iterum dubitabatur debere ostendi partes esse præsentes. Cum itaque satis utile est [49] in contractibus, & servos adhiberi, & præsentes esse personas adscribi, forte propter personas dignitate excelsas [50], vel mulieres (quas naturalis [51] pudor non omnibus perperam sese manifestare concedit) sancimus tales scripturas omnifariam esse credendas [52]: & sive adscriptus fuerit servus, & ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo, & servum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino acquisitam: & non dubitari, si servus ipse præsto fuerit, vel ejus dominus, pro quo scriptus est fecisse stipulationem. Et si inter præsentes partes res acta esse dicitur, & hoc esse credendum: si tamen in [53] eadem civitate utraque persona in eo die commanet, in quo hujusmodi instrumentum conscriptum est: nisi is, qui dicit sese, vel ad-

1 *d. l.* 30. *l.* 134. *d.* §. 17. *d.* §. *ult.* 2 Pater filio in potestate posito stipulando, videtur sibi ipsi stipulari & sibi adquirere: vide *l.* 39. *ff. h. t.* 3 Alteri nemo stipulatur. *l.* 38. §. 17. *ff. h. t.* 4 Cum duo contractus uniuntur, unus utilis, alter inutilis, agitur ex utili. *l.* 9. §. 4. *ff. de reb. credit. l.* 46. *ff. soluto:* adde *l.* 126. §. 2. *ff. de verb. oblig.* 5 Qui pecuniam alterius exigit, negotiorum gestorum actione tenetur. 6 Ulpianus præfectus annonæ, Jurisconsultus & amicus ab Alexandro Imperatore appellatus. 7 *l.* 45. §. 1. *ff. h. t.* §. 15. *Inst. de inutilib. stipulat.* 8 *Cur si moriens dotem reliquero, eidem dotem dare spondes?* Mulier intestata mortua est, aut certe dotem nulli reliquit. Quid juris? videtur mulier here[di] suo stipulata, *ut hic:* Intestata quoque muliere stipulatio committitur. *l.* 25. *in fin.* ℨ. *de jure dot.* 9 Nuda pollicitatio. vide *l.* 10. ℨ. *de pactis.* ψιλὴ ἐπαγγελία. *Syn. Basil* 24 *tit.* 9. *ex l.* 44. *tit.* 5. *c.* 5. 10 Qua de re constituitur juris regula *l* 7 § 5 *in fi. ff. de pact.* & νόμιμον ψήφισμα dicitur a Leone. *Nov.* 72. 11 Promittendi verbo quid continetur, vid. Cuj. 15. *observ.* 22. 12 Non semper quis ex nuda pollicitatione tenetur. Verum si promiserit, Ni fecero, pœnam præstabo, quanti res promissa fuerit, promissum non præstans, pœnam committit. *Synops. d. c.* 5. 13 Adversarius scil. 14 Vide *l. ult. ff. de stipul. prætor.* 15 Stipulatio pœnalis pacto adjecta pactum confirmat. *l.* 27. 28. ℨ. *de pact. l.* 3. ℨ. *de rer. permut. l.* 45. *ff. de pactis. l* 15. *ff de transact.* 16 Quia judicio commonitus adversarius pactum non implevit: & ita stipulatio quanti res est ob litem non defensam, non protinus committitur: sed lite contestata aut in ipso articulo litis contestatæ, & ipsa stipulatione *l.* 13. *vers. proinde. ff judic. ut. solvi* vide C[ujac.] 19. *ob.* 33. 17 Id est, contestatam. 18 Vide *l.* [...] *de verb. oblig.* 19 §. 9. *Inst. de inutilib. stipul.* [...] ℨ. *de tut. præst.* 20 Aliud [...] in masculo pubere: potest enim pubes obligari [...] 10. *ff. de verb oblig. l* 1. ℨ. *de inutil. stip.* datur tamen ei præscriptio, id est, exceptio, si deceptus sit vel læsus. *l* 7. *in fin. ff. de exceptio[nib.]* Nam lex 3. ℨ. *de in integ.* ad ve[nditio]nes pertinet: hoc est, *in a[...]* 3 *in fin.* pubes curatorem habens, sine curatore ven[dere non potest], ideoque non obligatur curatorem non habens, venditione obligatur quidem, verum restituebatur: nec sola exceptione juvabatur. vide Cujac. 19 *obs.* 33. 21 At non promittere. Ulp 11. §. 27. 22 Lege Lætoria id constitutum fuit. vid. Cujac. 19 *obs.* 33. 23 Vid *l* 35 *ff. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de cond. & demonstr.* 24 Vide *l.* 45. § 2 *ff h. t* §. 16 *Inst de inuti stip.* 25 Stipulanti promittens metu mortis, vel cruciatus corporis conte[n]tus exceptionem habet, *ut hic in pr.* sin vero ob probabilem, non ob turpem causam promisit, tenetur, *vers. sin vero:* sin ob non instituendam criminis accusationem, non tenetur. *vers. sin autem. Synops. Basil. ib. c.* 9. 26 Metus mortis vel cruciatus stipulationem vitiat. *l.* 5. ℨ. *de inutil. stipul.* §. 1. *Instit. de exceptionib. l.* 1. *ff quod met. causa.* 27 Metus litis motæ vel movendæ non vitiat stipulationem. *l.* 10 ℨ. *de his quæ vi met.* 28 Adde *l.* 18. ℨ. *de transact.* 29 Quænam verba solennia & directa essent, vide § 1. *vers. sed hæc solennia. Inst. de verb. obl* adde quæ notavi ad *l.* 1. §. 2. *ff. h. t.* 30 Nam olim *post mortem suam* nemo stipulari, aut promittere poterat. §. 13. *Inst. de inut. stip. Cum moreretur*, aut, *cum morietur*, poterat. § 15. *Inst. de inutil. stipul.* Goth. Declarationem hujus l. vide apud Tessaur. *decis.* 212 & quando purgatio moræ admittatur quando non. adde Papon *lib.* 12. *tit.* 10. *arrest.* 1. Christin. *decis. Belg. vol.* 4. *decis.* 176. & Grivell. *decis.* 92. Ans. 31 *l.* 45. §. 1. §. 2. *ff. h. t.* §. 2. & 113. *Instit. de inutil. stipul. l.* 20. *ff. de jure dot.* 32 *l.* 6 ℨ *h. t.* §. 15. *Inst. de inutilib.* 33 *d.* §. 13. *vers. sed & si quis.* 34 Observa regulam *l. un.* ℨ. *ut act. & ab hered.* 35 *Stipulatori*, Haloand. Stipulatori aliive quem stipulator volut, promiserit &c. vid. Cujac. 19. *observ.* 37. 36 Ubi dies interpellat, pœna committitur. *l.* 23. *ff. de verb. oblig.* adde *l.* 4. *ff. de l. commiss. l.* 18. *ff de usur.* alias [...] nulla mora est, ubi nulla est petitio. *l* 127. *ff. h. t.* 37 Dies interpellat pro homine, [...] & *l. trajectitia.* 23. *vers. de illo. ff. de obl.* nisi dies adjecta sit obligationis augendæ, vel finiendæ causa, vel brevior sit, vel legitima, non tacita: vide Socinum *regula dies* 90. 38 Facti proprii ignorantia non excusat. 39 Certiorari non debet, qui non ignoravit. *l.* 1. *in fin. ff. de act. empt. cap.* 31. *de reg. jur. in* 6. adde *l.* 43. §. 1. *ff. de contrah. empt.* 40 Obligationes & stipulationes & promissiones dandi vel faciendi, vel ex utroque mixtæ heredibus & in heredes competunt: sive heredum ipsorum facta mentio sit, sive non sit. Nam quod in principalibus constitutum est, idem & heredes præstare possunt, nec tantopere jus strictum spectandum est. *Synops. Basil. d. tit.* 4. *c.* 13. Goth. Hæc est 47. decisio ex 50. novis Justiniani Vide Inglois, & Gœdd. *de contrah. stip. cap.* 4 *num.* 145. 147. & 150. *cum seqq.* Ans. 41 *l.* 2. *ff. h. t.* 42 Cur ita? vide *l.* 9. *in fin. ff. de probationib.* 43 *l* 133. *ff. h. t.* 44 *d. l.* 133. 45 Hodie factum per alium impleri potest, *ut hic;* adde *l.* 5. *ff. de duobus reis.* 46 Non tamen vere: est enim inter artifices longa differentia, ingenii, naturæ, doctrinæ & institutionis. *l.* 31. *ff. de solut.* operæ non sunt eædem. vide *l.* 26. §. 12. *vers. Sed si. ff. de condict. indeb. l.* 12. *ff de leg.* 3. 47 Subtilitas nimia legibus odiosa. 48 Cur ita? dixi de hac lege ad Edictum Justiniani 7. *cap.* 2. *l.* 5. §. 4. *D. de auct. & cons. tut.* 49 *d.* §. 4. *d. c.* 2. 50 *d.* §. 4. 51 Pudor naturalis in muliere, *ut hic. l. ult.* ℨ. *de arbitris* 52 Statur scripturæ, & instrumento, nisi contrarium probetur. *l.* 1. ℨ. *h. t.* præsumitur pro instrumento. *l.* 18. *supr. de probat.* §. 11. *Inst. de inut. stipul.* 53 Hinc colligunt, præsumi quemlibet ex ea civitate esse in qua reperitur. Vide Alc. 2. *præs.* 15.

verſarium abſuiſſe, liquidis, ac manifeſtiſſimis probationibus, & melius quidem ſi [1] per ſcripturam, vel ſaltem per teſtes [2] undique idoneos, & omni exceptione majores oſtenderit, ſeſe, vel adverſarium ſuum eo die civitate abſuiſſe: ſed hujusmodi ſcripturas propter utilitatem contrahentium eſſe credendas. Datum Kalend. Novembr. poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

Si quis ſpoponderit inſulam, cum moriebatur, ædificare.

15. Idem A. Joanni P. P.

SI quis ſpoponderit inſulam, *cum* [3] *moriebatur*, ædificare [4] ſtipulatori, impoſſibilis veteribus [5] videbatur hujusmodi ſtipulatio: ſed nobis ſenſum contrahentium diſcutientibus, veriſimile eſſe videtur hoc inter eos actum, ut incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autem heredibus ejus, donec ad effectum perducatur. Nemo enim ita ſtultus invenitur, ut tali animo faceret ſtipulationem, ut putaret poſſe tantum ædificium in uno [6] momento horæ extollere: vel eum, qui moritur, talem habere ſenſum, quod ipſe ſufficeret [7] ad hujus operis completionem. §. 1. Sancimus itaque ſi quid tale evenerit, heredes [8] ejus teneri, ut factum quod mortis tempore facere promiſit, hoc heredes ejus adimpleant, quaſi ſpeciali heredis mentione habita, licet hoc minime fuerit expreſſum. Quemadmodum enim ſi in dando [9] concepta fuerit ſtipulatio, & contra heredes transmittebatur: ita & ſi in faciendo eſt, licet in mortis tempore colligatur, attamen ad ſimilitudinem in dando conceptæ ſtipulationis, & heredes obligari: ut non [10] diſcrepet factum a datione, ſed ſit lex noſtra per omnia ſibi conſentanea. Quod & [11] in legatis ſimili modo relictis obſervari cenſemus. Dat. 15. Kal. Novemb. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. anno ſecundo 532.

TIT. XXXIX.
DE INUTILIBUS [12] STIPULATIONIBUS.

De pupillo.

1. Imp. ANTONINUS A. Paulino.

EX ſtipulatione, in qua impubes [13] ſine tutore auctore ſpopondiſti, non [14] es obligatus. PP. Kal. Jul. *Romæ*, LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De divortiis.

2. Imp. ALEXANDER A. Menophilo.

LIbera [15] matrimonia eſſe antiquitus placuit: ideoque pacta, *ne* [16] *liceret divertere*, non valere; & ſtipulationes, quibus pœnæ irrogarentur ei, qui [quæve] divortium feciſſet, ratas non haberi conſtat. PP. 3. Non. Februar. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De abſentibus: ſi quis alteri ſtipuletur.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Iſidoræ.

UT inter abſentes [17] verborum obligatio contrahi non poteſt: ita alteri [18], cujus juri ſubjectus non eſt, aliquid dari, vel reſtitui (niſi ſua interſit [19]) nemo ſtipulari poteſt. Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, ſuperſtitis filii nomine partem dimidiam dotis a marito detineri, alteram vero partem nepoti tuo, vel ſi is in rebus humanis non eſſet, Juliano reſtitui per pactum conveniſſe proponas: præventoque morte nepote, etiam ſtipulationem ad Julianum factam, ob abſentiam ejus non valuiſſe ſignifices: ac propterea ex perſona, ac ſtipulatione tua, qua reſtitui cuncta juxta pactorum tenorem provideras, reddi tibi deſideres; ſuper ſtipulatu [20] tuo adi Præſidem provinciæ: ut examinatis partium allegationibus quanti [21] conſtiterit intereſſe tua juxta placiti fidem dotis portionem Juliano fuiſſe reſtitutam, ob incertæ actionis effectum concludat condemnationem taxatæ quantitatis. PP. Idib. Dec. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De ſucceſſione futura, & omnino de his, quæ ſunt contra bonos mores.

4. Iidem AA. & CC. Dominæ.

EX eo inſtrumento nullam vos habere actionem [in quo] contra [22] bonos mores de ſucceſſione [23] futura [24] interpoſita fuit ſtipulatio, manifeſtum eſt: cum omnia, quæ contra bonos mores, vel in pactum, vel in ſtipulationem deducuntur, nullius momenti ſint. PP. 3. Kal. Maji, AA. CONSS.

De dolo & metu.

5. Iidem AA. & CC. Aquilinæ.

DOlo [25] vel metu [26] adhibito, actio quidem naſcitur ſi ſubdita ſtipulatio ſit: per doli mali tamen vel metus exceptionem ſummoveri petitio debet. S. 13. Kal. Octobr. AA. CONSS.

Si quis alteri ſtipuletur.

6. Iidem AA. & CC. Septimio.

SI avia veſtra ſibi & Euſtolio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerat ſtipulata: nihil ei [27] cujus ſubjecta juri non fuerit, quærere potuit. Sane, ſi ipſe quod ei ſolvi placuerat, in ſtipulationem ſuo nomine deduxerit, obligationem in ejus etiam perſonam conſtitiſſe non ambigitur. S. 5. Kalend. Octobr. CC. CONSS.

TIT. XL.
DE DUOBUS [28] REIS STIPULANDI, ET PROMITTENDI.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Paulinæ.

SI [29] duo pluresve, rei cujusdam traditione [30] conventionem in ſolidum inierint, cuicunque eorum, quamdiu [31] res in eadem cauſa permanſerit, ſi caſus obtulerit, actio in ſolidum competit. PP. 3. Non. Decemb. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

2. Iidem AA. Diogeni.

CReditor prohiberi non poteſt exigere debitum, cum ſint duo rei promittendi ejusdem pecuniæ, a quo [32] velit; & ideo ſi probaveris te conventum in ſolidum exſolviſſe, Rector provinciæ juvare te adverſus [33] eum cum quo communiter mutuam pecuniam accepiſti non cunctabitur. S. 5. Kal. Mart. DIOCLETIANO III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

In AUTH. de duobus reis. in princ. & §. ſeq. coll. 7. tit., 13. al. 9. Novell. 99. cap. 1.

H*Oc ita, ſi pactum fuerit ſpeciale* [34], unumquemque teneri in ſolidum: *& ſi alter inops ſit in ſolidum, vel in partem, ut id ſaltem ab altero petatur: vel ſi abſens ſit. Cum enim ambo adſunt, per Judicem producuntur, negotiumque communiter examinatur, & ſententia communiter infertur. Quod fiet per adminiſtratorem, ſi judex ſit delegatus. Sin autem non convenerint ſpecialiter, ex æquo ſuſtinebunt onus. Sed & ſi convenerint, ut uterque eorum ſit obligatus: ſi ambo præſentes ſint, & idonei, ſimul cogendi ſunt ad ſolutionem.*

3. Iidem AA. & CC. Fabiano.

EXprimere debueras tuis precibus, utrumne *in partem*, an *in ſolidum* ſinguli vos obligaveritis, ac duo rei promittendi extiteritis: cum ſi quidem ab initio unusquisque pro [35] parte ſit obligatus, egredi contractus fidem non poſſit. Si vero in ſolidum, electio reſcripto [36] adimi non debeat. S. Id. April. *Byzantii*, AA. CONSS.

4. Iidem AA. & CC. Andronico.

PRopter mutuam uni [37] datam [38] pecuniam aliis reis promittendi factis, ob [39] non numeratam ſibi pecuniam obligationem remitti deſiderio poſtulantium jura refragantur. S. 5. Idus Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

Interpellatio facta ab uno de correis credendi, interrumpit præſcriptionem etiam quoad cæteros. Salic.

5. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm quidam rei ſtipulandi certos habebant reos promittendi, vel unus forte creditor duos, vel plures debitores habebat, vel e contrario multi creditores unum debitorem, & alii ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnoverunt, vel per ſolutionem, vel per alios modos quos in anterioribus ſanctionibus interruptionis invenimus poſitos: & nos ampliavimus, vel forte ad unum creditorem quidam ex debitoribus devotionem ſuam oſtenderunt, vel cum plures eſſent creditores, debitor qui ſolus exiſteret, ad unum ex his, vel quosdam debitum agnovit: & *quærebatur*, ſi eis vel ei daretur licentia adverſus alios indevotionem ſuam exercere, & quaſi tempore emenſo exactionem recuſare, vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoſcentibus, vel in judicio pulſatis, deberent & alii ab omni contradictione repelli: nobis [40] pietate ſuggerente videtur eſſe humanum, ſemel in uno eodemque contractu qualicunque interruptione [41], vel agnitione [42] adhibita, omnes ſimul compelli ad perſolvendum debitum, ſive plures ſint rei, ſive unus: ſive plures ſint creditores, ſive non amplius quam unus: ſancimusque in omnibus caſibus quos noſter ſermo complexus eſt, aliorum devotionem vel agnitionem, vel ex libello admonitionem aliis debitoribus præjudicare, & aliis prodeſſe creditoribus. Sit itaque generalis devotio, & nemini liceat alienam indevotionem ſequi, cum ex una ſtirpe unoque fonte unus effluxit contractus, vel debiti cauſa ex eadem actione apparuit. Dat. Kal. Septemb. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

1 Vide *l.* 3. *in fin. ſupr. ſi minor ſe major.* 2 Plures quam inſtrumento contineantur. vide *l.* 1. *ſupr. de teſtibus.* 3 Id eſt, poſt mortem. §. 12. *Inſt. de inutil. ſtipul.* 4 *d. l.* 13. 5 Promiſſio faciendi, cum quis morietur, utilis eſt. *l.* 13. *ſupr. h. t.* 6 Momento ædificium perfici non poteſt. 7 Morientis operæ morte finiuntur. 8 Vide *l. un. ſupr. ut actiones & ab hered. & contra.* 9 Vide *d. l.* 13. 10 Non diſcrepat factum a datione. 11 Extenſio contractuum ad legata.

12 *L.* 3. *Inſt.* 20. 13 Quid ſi pubes? dixi ad *l.* 101. *ff. de verb. oblig.* adde *l.* 7. *ſupr. de contrah. ſtip.* 14 Imo es. *l.* 101. *ff. de verb. oblig.* Solve: Impubes non poteſt, *ut inc*, pubes poteſt *ut d. l.* 101. 15 Libera matrimonia eſſe oportet. vid. *l.* 134. *ff. de verb. obl.* 16 Pactum *Ne liceat divertere*, non valet. *l.* 19. *ff. de verb. obl. l.* 71. §. 1. *ff. de cond. & demonſt.* In matrimonio nemo detinetur invitus. Hodie detinemur inviti nec libera nobis ſunt divortia. vid *Novell.* 22. *cap.* 14. 17 *l.* 1. *ff. h. t.* Paul 5. *ſent.* 7. §. 2. *l.* 1. *in pr ff. de verb. oblig.* 18 *l. ult.* ℐ. *h. t.* §. 18. *Inſtit. h. t. l.* 38. §. 17. *ff. de verb. oblig.* 19 §. 19. *Inſt. h. t. l.* 38. §. 20. *ff. de verb. oblig.* 20 Quoties de eo quod intereſt agitur, petitio incerta admittitur per ſententiam definiendum. 21 Quantum, vide quæ notavi ad *l. ult. in fin. ff. de ſtip. prat.* 22 Stipulatio contra bonos mores, inutilis. *l.* 6. *ſupr. de pactis. l.* 26. *l.* 123. *ff. de verb. oblig.* 23 De ſtipulatione mutuæ ſucceſſionis, ſeu *ἀλληλοκληρονομίας* dixi ad *l.* 19. *l.* 30. ℭ. *de pact.* 24 Si qui ſtipulati fuerint, ut prior ex eis moriens alteri det patrimonium ſuum, inutile pactum eſt. *Syn. Baſil.* 24. *tit.* 9. *ex l.* 44. *tit.* 6. *c.* 4. ubi in ora dicitur, hoc pactum eſſe *ἀλληλοκληρονομίας.* 25 *l.* 9. *ſupr. de pactis. l.* 3. *ſupr. de collat. l.* 7. §. 7. *ff. de pactis. l.* 36. *ff de verb. obl.* §. 1. *Inſt. de except.* 26 *l.* 9. *ſupr. de contrah. & comm. ſtipulat.* 27 *l.* 3. *ſupr. h. t. l.* 38. §. 17. *ff. de verb. obl.*

28 Dixi ad *L.* 3. *Inſt.* 17. & *L.* 45. *D.* 2. *Novell.* 99. 29 Cujacius 5. *obſ.* 35. monet hanc legem delendam eſſe non injuſte. Nam nec Accurſius, nec veteres eam cognoverunt. Abeſt etiam a veteribus, ut idem monet. 30 *Traditionem* quidam ita legunt, eo ſenſu, Duos ejusdem rei vindicationem habere in ſolidum. quod eſt falſum: hoc potius innuitur, re tradita, ſi convenerint duo ſibi viciſſim aliquid in ſolidum dari, vel fieri, ſingulos quærere in ſolidum. 31 Hæc etiam verba ſuſpecta Cujacio videntur *d. loco.* Inde putat hanc conſtitutionem damnandam delendamque eſſe. 32 Hodie id immutatum eſt *Auth. proxima* ℐ. *h. t.* 33 Correo ſolventi datur regreſſus in correum. 34 Duo rei in ſolidum ſpecialiter debent conſtitui: ſin minus, in dubio pro parte tenentur, niſi alter ſit abſens aut non ſolvendo. *Goth.* Vid. Ritterſhuſ. in *explicat. Nov. part.* 3. *cap.* 6. & Joann. Gœdd. *de contr. ſtipul. cap.* 9. *n.* 128. Coſtal. *in l.* 17. *ff. ad SC. Vellejan.* Cuj. *Inſtit. de duob. reis.* Anſ. 35 Pro parte obligati, in ſolidum conveniri non poſſunt. 36 Reſcripto jus litigantium adimi non poteſt. 37 Numeratio uni facta, omnibus facta videtur. *l.* 5. ℭ. *ſi cert.* 38 Adde *l. ult.* ℐ. *h. t.* 39 Vid. *l.* 6. ℭ. *de non num. pec.* 40 Nota regulam. 41 Interpellatio unius correorum debendi impedit præſcribi adverſus cæteros. 42 Agnitio unius correorum alteri correo nocet. adde *l. pen.* ℭ. *h. t.*

TIT. XLI.
DE FIDEJUSSORIBUS [1], ET MANDATORIBUS [2].

De publicatione bonorum.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Lysiæ.

SI Lysias adempta parte bonorum exulare [3] jussus est, nonnisi pro parte, quam retinuit, creditoribus obligatus est. Verum qui pro eo [4] fidem suam adstrinxerunt, jure pristino conveniri possunt. PP. Idib. Octobr. SEVERO A. III. & VICTORINO CONSS. 201.

De pignoribus.

2. Iidem AA. Plotio.

CReditori [5], qui pro eodem debito, & [6] pignora, & fidejussorem accepit, licet, si malit, fidejussorem convenire in eam pecuniam, in qua se obligaverit, quod cum facit, debet jus pignorum in eum transferre. Sed cum in alia quoque causa eadem pignora vel hypothecas habet obligatas, non prius [7] compellendus est transferre pignora, quam omne debitum exolvatur. Dat. 5. Kalend. Februar. APRO II. & MAXIMO CONSS. 208.

De electione & beneficio divisionis.

3. Iidem AA. Maximo.

NOn recte procuratores nostri, si allegationi tuæ fides adesset, audire te noluerunt, ex bonis fidejussoris, quæ ad fiscum pervenerunt, pecuniam repetentem, sed reum principalem convenire jusserunt: cum electionis potestas permittatur [8] creditori. Sed cum duos fidejussores accepisse te proponas: si alter idoneus est, intelligis te divisa quantitate partem competentem a Procuratore [nostro] petere debere, & adversus alium fidejussorem [ejus] experiri. Nam licet significes adjectum esse in obligatione, *ut singuli in solidum tenerentur*: tamen nihil hæc res mutat conditionem juris & constitutionem. Nam & cum hoc non adjiciatur [9], singuli [10] tamen in solidum tenentur: sed ubi sunt omnes idonei, in portionem obligatio dividitur. PP. 17. Kal. Septembr. ANTONINO A. III. & GETA III. CONSS. 209.

In AUTH. de fidejuss. & mandat. §. si quis igitur, & §. non solum. col. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 1.

PRæsente tamen utroque non [11] permittitur intercessorem conveniri, prius quam reus inventus est minus idoneus, sive in totum, sive in partem. Absente autem reo, præsens intercessor jure quidem convenitur: Ipso tamen desiderante judex definiet tempus, intra quod deducat reum primo conveniendum, ipso in subsidium reservando. Nam transacto tempore compellitur intercessor satisfacere, cessis sibi a creditore actionibus absque distinctione contractus sive intercessionis.

De novatione.

4. Imp. ANTONINUS A. Rufæ.

NOvatione [12] legitime perfecta debiti in alium translati, prioris contractus fidejussores, vel mandatores liberatos esse non ambigitur: si modo in sequenti se non obligaverunt. PP. 15. Kal. Octobr. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De electione.

5. Idem A. Potamoni.

JUre nostro est [13] potestas creditori, relicto reo, eligendi fidejussores, nisi [14] inter contrahentes aliud placitum doceatur. PP. 6. Non. Maji, MESSALA, & SABINO CONSS. 215.

De eo, qui tabulas mutui ut testis signavit.

6. Idem A. Pollæ.

SI pater tuus pro Cornelio, cum pecuniam mutuam acciperet, se non obligavit, frustra ex eo quod tabulas obligationis, ut testis signavit [15], conveniris. PP. 11. Kal. Jul. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De eo qui mandavit, ut crederetur sub pignoribus.

7. Idem A. Eroti.

SI creditor conditioni [16] mandato adscriptæ, cum pecuniam mutuam daret, in accipiendis hypothecis non paruit: frustra te judicio mandati convenit, quando non aliter te obligasse intelligaris, quam si pignoribus contraheretur obligatio. PP. Kal. Jul. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Si filius pro patre fidejusserit.

8. Imp. ALEXANDER A. Longo.

FIliusfamilias [17], qui pro patre [18], quamvis in venditione fundi, fidejussit, tenetur [19]. PP. 2. Idus Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De pignoribus.

9. Idem A. Aristocrati.

ETiamsi de jure obligationis pignorum [20] actum fuerit, fidejussoribus liberatio non contingit. PP. 5. Kalend. Decemb. MAXIM. II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De usuris. 1. *De beneficio divisionis.*

10. Idem A. Vitali.

FIdejussor, seu mandator, si [21] in [22] usuras quoque obligatus est, justam causam recusandi eas solvere non habet. §. 1. Ut autem is, qui cum altero fidejussit, non solus conveniatur, sed dividatur [23] actio inter eos, qui solvendo sunt: ante condemnationem ex ordine postulari solet. PP. *

De actionibus cedendis.

11. Idem A. Salustio.

CUm alter ex fidejussoribus [24] in solidum debito satisfaciat, actio ei adversus eum, qui una fidejussit, non competit. Potuisti sane, cum fisco solveres, desiderare, ut jus pignoris, quod fiscus habuit, in te transferretur [25]: & si hoc ita factum est, cessis actionibus uti poteris. Quod & in privatis debitis observandum est. PP. 7. Kal. Novembr. ALEXANDRO A. III. & DIONE CONSS. 230.

De verbis Græcis.

12. Idem A. Theodoto.

BLanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quod cum pro alio intervenires, ὅτι [26] ἐν θέλεις ποιήσω [27] dixisti: cum & his verbis obligationem verborum [posse] contrahi, pridem receptum est. PP. 6. Kalend. Septembr. AGRICOLA, & CLEMENTE CONSS. 231.

De latrone inveniendo.

13. Pars ex epistola GORDIANI A. ad Auxium.

SI Barsatoram [28] latronem Lysanias Decurio inventurum [29] se spopondisset: aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad Præfectum prætorio, vel ad Præsidem provinciæ.

Quando succurratur fidejussori solventi, adversus debitorem.

14. Idem A. Salvio.

MAndati [30] actio personalis est, quæ si nomine fidejussoris [31], vel adversus debitorem, seu heredes ejus competit: Præses provinciæ, quæ deberi compererit, reddi jubebit. Pignora etenim, quæ reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt, si facta nominis redemptione solutio celebrata est, vobisque mandatæ [32] sunt actiones. Quod si factum est: ea quoque vobis persequentibus adversus [pignorum] possessores extraordinariam jurisdictionem idem vir Clarissimus impertietur. PP. 3. Non. Julii, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De indebiti condictione.

15. Idem A. Claudiano.

SI indebitam [33] pecuniam quasi ex causa fidejussionis obstrictus in cautionem per errorem deduxisti, tam doli mali exceptione uti, quam condicere [34], ut obligatio tibi accepto feratur, potes. Non est autem dubium, fidejussorem rei promittendi, bonis ad fiscum devolutis, si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit conventus, & solverit [35], liberari. PP. 5. Kalend. Decembr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De electione.

16. Idem A. Maximo.

LIberum fuit [36] antequam lis adversus omnes fidejussores contestaretur, unum eorum eligere [37] creditori, si modo cæteros minus

1 Dixi ad *L.* 46. *D.* 1. & *L.* 3. *Inst.* 21. *Novell.* 4. Goth. Vid. Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 8. *num.* 40. Ans. 2 *d. tit.* 1. 3 Publicatio bonorum debitoris fidejussorem non liberat, *ut hic*, & *l.* 20. C. *h. t. l.* 53. *ff. h. t.* Cæterum hoc verbo *exulandi* proprie significatur deportatio. vid. Cujac. 15 *obs.* 35. 4 *l.* 3. *ff. de minoribus.*
5 Licet creditori habenti pignora agere adversus fidejussorem: debet tamen ei pignora cedere, nisi in aliud debitum possit venire. *Goth.* Intellectum hujus legis vid. apud Joann. a Sande *decis. Frisic. lib.* 3. *tit.* 10. *defin.* 6. Donell. *hic.* Modestin. Pistor. *part.* 2. *q.* 1. Decium *cons.* 104. Ans. 6 *l.* 32. *ff. de negotiis.* 7 Vid. *l.* 2. *supr. debitor. vend. pign.* 8 *l.* 5. *l.* 16. C. & §. 4. *Inst. h. t. l.* 59. §. 3. *ff. mandati.* hodie non permittitur, nisi absente correo, vel inidoneo. *Novell.* 4. *c.* 1. 9 Supervacua adjecta non nocent. *l.* 22. §. 1. *ff. quando dies.* 10 Etiamsi centum aut plures sint fidejussores, competit tamen eis divisionis beneficium. 11 Præsens debitor seu principalis prius hodie conveniendus est quam fidejussor: abrogatur itaque *l.* 3. *supr. l.* 16. *l.* 19. *l.* 21. *l.* 23. C. *h. t.* Quid si reus principalis, jure vel facto discuti non potest? vid. *l. Marcell.* 25. *ff. h. t.* Vel difficultate summa conveniri tantum potest. *ut l.* 2. *ff. qui satisdare.* Quid si reus principalis citra ullas alienationes in fraudem creditorum factas, *ut l. bona.* 39. *ff. de jure fisci.* palam solvendo non sit. Quid si veterator manifestus, aut tyrannus sit, *ut l. si quis stipulatus sit Stichum.* 112. *in fin. ff. de verb. oblig.* vel exceptione munitus. Bart. *in d. l. Marcellus.* Quid si beneficio hujus Authenticæ, fidejussor renunciavit? Quid si lis, qua de agitur ex æquo & bono, non ex apicibus juris sit decidenda? Quid si bona rei principalis apud ipsum fidejussorem sint? *l. si procuratorem.* 8. §. *si ignorantes.* 7. *ff. mandati.* successionis jure. *l.* 24. C. *h. t.* Quid si facta novatione, rei principalis obligationem fidejussor in se suscepit? Bald. *in l. antiquæ.* 23. §. *sed si minus.* C. *ad SC. Vellejan.* aut negavit se fidejussisse. *l. si dubitet.* 10 §. 1. *ff h. t.* & *ibi Angel. Bald. Auth. contra qui propriam supr. de non numerata.* Quid si pro filio pater fidejussit. vid. *l.* 3. §. *sed utrum.* 4. *ff. de minorib.* Quid si fidejussor judicio sisti sit, *ut in Gloss. l.* 2. *ff. qui satisdare?* Quid si reus principalis naturaliter tantum obligatus est, ut servus & pupillus. *d. l. Marcell.* 25. aut absens sit extra territorium elapsa dilatione ejus requirendi fidejussori data, *ut hic*: aut mora jam admissa mortuus sit? Pet. Accurs. Bald. *l. pen. supr. de condit. insertis.* His casibus fidejussor etiam non discusso principali conveniri poterit vid. Capellam Tholozanam & *ibi* Aufrerium *dec.* 191. adde & alios casus, de quibus dixi *Nov.* 4. *c.* 1.
12 Novata rei principalis obligatione fidejussor liberatur, nisi in novata posteriore se obligaverit. *l.* 60. *ff. h. t. Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 1. *c.* 72. 13 *l.* 3. C. *h. t.* hodie non est. *Auth. præsente. supr. h. t.* 14 Potest conveniri, ut reus principalis prius conveniatur quam fidejussor. 15 *Adsignavit*, Cuj. *ad l.* 126. §. 2. *ff. de verb. oblig.* Subscribens ut testis non fidejubet, nec obligatur. dixi ad *l.* 14. *supr. si cert.* add. *d.* §. 2. Idem si quis se non visis, vel non lectis subscripsit: vel si instrumento subscripsit quædam utilia, quædam sibi damnosa continenti: tunc enim damnosis non censetur subscripsisse: alias subscribens instrumento id adprobare intelligitur. vid. Socin. *reg. subscribens* 385.
16 Conditioni mandato adscriptæ parendum. *l.* 44. *in fin. ff. h. t.* ideoque mandans, ut alicui credat pignoribus datis non potest ab illo conveniri sine pignoribus credente.
17 Filiusfamilias pro patre fidejubere potest. *l.* 10. §. 2. *ff. h. t. l.* 1. *in fin. supr. de filiofam. minor. l.* 9. *supr. quod cum eo, qui in alien. l.* 8. *supr. ad SC. Vellejan. l.* 2. § 3. *ff. qui satisdare.* 18 Et alio. *l.* 5. C. *quod cum eo.* 19 Nisi non sit heres. *l.* 1. *supr. de filiofam. minore.* 20 Persecutio pignoris fidejussorem non liberat. *l.* 13. §. 4. *ff. de pignorib.* & e contra *l.* 8. *supr. de pignorib.* 21 Fidejussor usurarum nomine non tenetur, nisi usuras expresse promiserit, *ut hic*. aut in omnem causam fidejusserit. *l.* 68. §. 1. *ff h. t. l.* 54. *ff. locati. l.* 2. §. 12. *ff. de administr. rerum.* 22 In usuras etiam potest obligari fidejussor. 23 Beneficium illud divisionis vocatur, & epistolæ Divi Hadriani. *l.* 26. *l.* 28. *ff.* §. 4. *versic. sed ex epist. Inst. h t Novell.* 99. adde *l* 1 *supr. de dividend. tutel.* 24 Fidejussor solvens, cessis actionibus agit in confidejussorem.
25 Id est, ut cedantur actiones. De beneficio cedendarum *l.* 14. *l.* 21. C. & *l.* 17. *l.* 36. *l.* 39. *D. h. t. l.* 76. *ff. de solut. l.* 2. *supr. de his, qui in prior. credit.* 26 Ὅτι ἐγγυῶμαι τόνδε. *Basil.* Cujac. 14. *obs. ult.* alii legunt, τι μή. Cujac. *Inst. eod.* ἐγγυάομαι. Alciatus 1 *parerg.* 3. reponit, λέγω. adde Cujac. 14. *obs. ult.* 27 Græce potest obligari fidejussor *l.* 8. *ff. h. t.* 28 Abarsacoram *Hal.* alii Barsotoram. 29 Inventa res non dicitur, nisi adprehensa. vid. quæ notavi *ad l.* 3. §. 3. *ff. de adq. vel amitt. possess.*
30 Mandati actio personalis. 26. *Ecl. c.* περὶ μανδατόρων. vid. *tit.* 1. *ex cap.* 81.
31 Fidejussori adversus debitorem, ejusve heredem competit mandati actio sine cessione. *l.* 26. § 3. *ff. mandati.* hypothecaria vero, facta cessione. C. *h. t.* 32 Vid. *l.* 11. C. *h. t.* 33 Fidejussor solvens indebitum, agit condictione indebiti. *l.* 22. C. *h. t. l.* 3. C. *de condict. indeb.* adde *l.* 7. *supr. de non num. l. ult.* C. *de condict. ex lege.* 34 Condictionem liberationis Græci vocant τῆ ἀδήλου, quod sit incerta. vid. Cujac. 19. *obs.* 35. 35 *l.* 52. *in fin. ff. h. t.* 36 Hodie non est. vid. *Nov.* 4. *c.* 1. 37 *l.* 3. *supr. h. t.*

idoneos

idoneos existimaret. At nunc post[1] litis contestationem, petitionem divisam redintegrari, juris ratio non patitur. PP. 2. Id. Jun. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De pignoribus.

17. Idem A. Brasidæ.

OMissis[2] quoque pignoribus fidejussorem a creditoribus utiliter conveniri, nisi[3] in id tantum, quod ex his refici non poterit[4] acceptus sit: explorati juris est. PP. 6. Id. Mart. ATTICO, & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

18. Imp. PHILIPPUS A. Smyrnæ.

SI (ut proponis) fundum ob debitum obligatum non justo[5] pretio vendidisti: residuam quantitatem, quam ex pretio ejusdem servare potuisses, refundi tibi a fidejussore non jure poscis. PP. 5. Kalend. August. PEREGRINO, & ÆMILIANO CONSS. 245.

De electione.

19. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Sabino.

SI alienam reo principaliter constituto, obligationem suscepisti, vel fidejussorio, sive mandatorio, vel quocunque alio nomine pro debitore intercessisti, non[6] posse creditorem urgeri, eum, qui mutuam accepit pecuniam [magis] quam te convenire, scire debueras: cum si hoc in initio contractus specialiter non placuit, habeat liberam electionem. S. 2. Kalend. Maji, AA. CONSS.

20. Iidem AA. & CC. Aureliano.

SEntentia[7] bonorum omnium ademptionem continente, rei damnati principalis intercessores eligendi creditori potestas non adimitur.

De electione, & de actionibus cedendis.

21. Iidem AA. & CC. Juliano.

SIcut eligendi[8] fidejussores creditor habet potestatem, ita intercessorem postulantem cedi[9] sibi hypothecæ, sive pignoris obligata jure, non prius ad solutionem (nisi mandata super hac re fuerit persecutio) convenit urgeri. S. 11. Kalend. Novembr. AA. CONSS.

De quantitate debiti.

22. Iidem AA. & CC. Hermiano.

SI ultra[10] hoc, quod accepit ea, pro qua te mandatorio nomine intercessisse commemoras, daturum te scripsisti[11]: Præses provinciæ ex hoc, quod ultra mandatum tuum numeratum est, a te nihil exigi patietur. S. 12. Kalend. Maji, CC. CONSS.

De electione.

23. Iidem AA. & CC. Antipatro.

REos principales, vel mandatores simpliciter acceptos eligere[12] vel pro parte convenire, vel satis non faciente, contra quem egeras primo, post [illum] ad alium reverti (cum nullus de his electione[13] liberetur) licet. S. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De successoribus.

24. Iidem AA. & CC. Pergamio.

FIdejussoris quidem heres[14] exemplo rei principalis tenetur. Sed si idem utrisque[15] succedat, intercessionis obligatione finita, velut principalis tantum debitoris heres conveniri potest. S. 11. Kal. Januar. CC. CONSS.

De pignoribus.

25. Iidem AA. & CC. Philippo.

PIgnoribus datis a reo principali distractis, nec post longi temporis intervallum residuum[16] a fidejussore creditor petere prohibetur. S. 6. Kalend. Januar. CC. CONSS.

De eo, qui promisit se traditurum aliquem, *vel* certam summam, nisi id fecerit.

26. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SAncimus[17], si quis pro alio spoponderit, *quatenus eum intra certum*[18] *tempus tradat*, vel *certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat*: & tempore statuto jam effluente, non poterit eum repræsentare, non [statim] pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere quidem post temporis lapsum omnimodo pœnalem actionem; non autem statim summam pro qua fidejussor admissus est, profligari. Sed si quidem usque ad sex[19] mensium spatium tempus statutum sit, aliud tamen ei indulgeri [sancimus], intra quod si possit personam exhibere, & eam tradere, pœna sit liberatus. Sin autem amplius, quam sex mensium tempus ab initio constitutum est: tunc quantacunque temporis curricula data sunt, tamen post lapsum eorum semestres tantum habere eum inducias, intra quas sit ei licentia personam, &[20] non pecunias reddere. Sin autem, & secunda[21] adjectio temporis excedat; tunc omnimodo pœnam pecuniariam persolvat. Sed siquidem post statutum ab initio tempus completum maluerit reum pro quo convenitur, defendere: licere ei hoc facere: nisi pacti tenor ad hoc reclamaverit, si forsitan sine[22] defensione facienda pro eo fidejussit. Sed si defensionem subierit[23], eam usque ad finem implere: nulla ei licentia concedenda in medio personam tradere, & pecuniarum dationem effugere. Sin autem & secundum tempus effluxerit, nullo modo ei licentia concedatur, nec ad defensionis venire præsidium: sed omnimodo pœnam conferat, nisi intra primum tempus, quod statutum est, reus principalis ab hac luce [fuerit] subtractus[24]: tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum custodiri oportet. Quod si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilominus pœna jam commissa a fidejussore exigatur: omnibus, quæ in fidejussores, quando tali pœnæ fuerint illigati, statuimus, & in heredes[25] pro utilitate eorum obtinentibus. Dat. 6. Kalend. April. *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De eo, qui sine scriptis promisit aliquem exhibere, *vel* judicio sistere.

27. Idem A. Joanni P. P.

SI fidejussor nullam quidem cautionem[26] faciat, ostendens[27] se fidejussorem extitisse, præsentibus[28] autem tabulariis hoc confessus est, *Quod in fide sua eum suscepit*: dubitabatur a Palæstina[29] advocatione, Utrumne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fidejussione facta secundum[30] generalia edicta sublimissimæ Prætorianæ sedis: an, utpote scriptura interveniente, teneatur. Et divisio alia introducebatur, si idem juris esse debeat tam in publicis[31] causis, quam in privatis. † Sancimus itaque, nisi confessio literis exposita fuerit a fidejussoribus[32] ex repræsentatione personarum, licet attestatio[33] super hoc processerit, attamen[34] [adhuc] sine scriptis esse fidejussionem, videlicet in[35] causis privatis existimari: & duobus[36] mensibus effluentibus ab hujusmodi nexu fidejussores liberari: nisi in tempus certum data est fidejussio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quantum etiam attestatio fuerit expressa. Sin autem in publica causa [necessitas interveniat], tunc omnimodo attestationem pro scriptura haberi. Multis etenim privilegiis propter publicas necessitates publico juri præstitis, non abs re est, & nos hujusmodi prærogativam ei condonare. Dat. 12. Kalend. Mart. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

De electione.

28. Idem A. Joanni P. P.

GEneraliter sancimus, quemadmodum in mandatoribus[37] statutum est, ut contestatione contra unum ex his facta, alter non liberetur: ita[38] &[39] in fidejussoribus observari. † Invenimus etenim & in fidejussorum cautionibus plerumque ex pacto hujusmodi causæ esse prospectum: & ideo generali lege sancimus, nullo modo electione[40] unius ex fidejussoribus, vel ipsius rei alterum liberari: vel ipsum reum, fidejussoribus, vel uno ex his electo, liberationem mereri, nisi satisfiat creditori: sed manere jus integrum, donec in solidum ei pecuniæ persolvantur, vel alio modo satis ei fiat. † Idemque in duobus[41] reis promittendi constituimus, ex unius rei electione præjudicium creditori adversus alium fieri non concedentes: sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim pactis[42] conventis hoc fieri conceditur, & in usu quotidiano[43] semper hoc versari aspicimus, quare non ipsa legis auctoritate hoc permittatur, ut nec simplicitas suscipientium contractus ex quacunque causa possit jus creditoris mutilare? Dat. 15. Kal. Novembr. *Constantinopli*, post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

1 Contestatione litis tollitur electio, *l.* 53. §. 3. *ff. h. t.* 2 Omissis pignoribus fidejussor potest conveniri, nisi in subsidium pignoris sit acceptus. 3 Id est, in subsidium. 4 *l.* 41. *l.* 63. *ff. h. t. l.* 56. *ff. mandati.* 5 Vid. *l.* 2. *l.* 8. *C. de rescind.* Si creditor non justo pretio pignus vendidit, residuum justi pretii a fidejussore non petit. 6 Hodie potest. *Auth. præsente. C. h. t.* 7 Dixi ad *l.* 1. *C. h. t.* 8 Hoc hodie correctum. *d. Auth.* 9 De cessione actionum dixi ad *l.* 11. *C.* 10 Speciem ita constitue: Hermianus mandavit credi 20. Mæviæ: 10. duntaxat numerata sunt Mæviæ? Hermianus ultra id quod accepit Mævia, conveniri non potest, ut hæc constitutio pertineat ad legem 15. *C. h. t.* adde *l.* 17. *ff. de pactis.* alia species proponitur a Cujacio 19. *obs.* 35. alia ab interpretibus. 11 Epistola fidejussor & mandator potest constitui *ut hic*, ut & pignus. *l.* 34. § *idem. ff. de pign. & hyp.* 12 Hodie in dubio fidejussorem ante principalem eligere non licet. *Authent. præsente. C. h. t.* 13 Qui ab uno reorum debitum petit, non dividit obligationem. Sola petitio non est divisio. vid. *l.* 2. §. 3. *ff. de verb. oblig.* 14 Vid. *l.* 4 *in fin. l.* 5. *ff. h. t.* An & in delictis, vid. *l.* 26. *C. h. t.* vid. Roland. a Vall. 1. *consil.* 57. *n.* 4. 15 Heres fidejussoris reo principali succedens convenitur ut principalis, non ut fidejussor. 16 Actio de residuo datur etiam in fidejussorem. *l.* 56. *ff. mandati.* 17 Fidejussor hominis sistendi sub pœna, intra semestre tempus (ponamus hoc spatium temporis conventum) si intra id spatium hominem non exhibuerit, tantundem insuper ipsi temporis conceditur. Sin longius ab initio tempus constitutum fuerit, sex tantum mensium spatium habet, ut eum sistat quem promisit. *ut hic. Synops. Basil.* 7. *tit.* 16. *c.* 87. 3. Harm. 6. §. 25. 18 Puta sex, septem, vel octo menses. adde *l.* 27. 28. *C. h. t.* 19 Si quis fidejusserit reum judicio sisti intra certum tempus hodie pœna statim non exigitur, sed datur fidejussori sex menses intra quos sistendo, reus evitet pœnam ipso jure commissam ex priore lapsu; vel brevius: Fidejussor intra sex menses, moram rei exhibendi vel sistendi evitat. adde quæ scripsi ad *l.* 4. *ff. de custod.* Id spatium usus non adprobavit. Clar. 5. *sent.* §. *ult.* q. 46. coguntur enim fidejussores reum exhibere toties quoties (ut illi loquuntur). De hoc remedio fidejussorum, vid. Cujac. 19. *obs.* 34. 20 Primo lapsu reus judicio sistendi personam rei sistere debet, non pœnam numerare. 21 Secundo lapsu reus judicio sistendi pœnam solvit. 22 Reus alterius sistendi quis esse potest, etiamsi eum defendere non cogatur. 23 Ultro scil. 24 Id est, mortuus. Reo intra primum lapsum moriente, fidejussor non tenetur, *ut hic*, intra secundum, tenetur. *vers. quod si secundo. C. h. t.* adde *l.* 4. *l.* 5. *ff. qui satisdar.* 25 Jus purgandæ moræ fidejussori competens, ad ejus heredes transmittitur. 26 Subaudi scriptam. *vers. sancimus. ibi: litteris exposita. C. h. t.* 27 Legendum videtur, *ostendentem*: ut cohæreat antecedenti suo, cautionem. 28 Confessio vel contestatio non scripta, coram tabulariis facta, utrum vim habeat scripturæ cautionis. 29 Palæstina advocatio, quæ & Cæsariensis, a Cæsarea Palæstinæ advocatione. dixi ad *l.* 30. *C. de pact. & l.* 12. *supr. de legitimis heredibus, ubi dixi plenius.* 30 Vid. *l.* 2. *supr. de off. præf. præt.* 31 Fidejussor judicio sisti sine scripto accipitur in privatis causis, etiamsi apud tabularium fidejubeat, ὡς ἐν καταθέσει, velut cum attestatione. 3. *Harm.* 6. §. 29. In publicis causis hæc depositio pro scriptura est. adde *l.* 17. *ff. de in jus voc.* 32 Fidejussores ex *repræsentatione personarum* barbare hic dicuntur, qui fidejusserunt aliquem judicio sisti. 33 Attestatio quæ hic dicitur, nihil aliud est quam cautio non scripta confessio coram tabulariis facta. 34 Fidejussio, confessio vel attestatio facta in privata causa, etiam coram tabulario, sine scriptis est fidejussio: non meretur denique nomen cautionis scriptæ, licet coram notario, instrumentorum & scripturarum opifice facta sit. In publica vero causa facta hunc in modum fidejussio vel confessio apud notarium pro scriptura est: propter publicarum necessitatum privilegia, *ut hic.* Diversitatis autem hæc ratio est, quod fidejussio sine scriptis indefinita duorum mensium spatio præscribitur: post bimestre tempus exspirat, desinit esse fidejussio: fidejussio scripta, eademque indefinita. (Indefinitam dicimus fidejussionem, cui nullum certum tempus adjectum est) etiam ultra duorum mensium spatium excurrit atque protenditur. Dubitandi ratio priore casu fuit, quod fidejussio facta apud tabularium dicatur: tabularii autem munus sit acta gesta apud se in instrumentum, commentarium & scripturam referre: ut nisi retulerit, errasse videatur, suoque errore contrahentibus non obesse. *arg. l.* 7. *C. de testam.* 35 Dixi *supr. h. t. vers. & divisio.* 36 Fidejussor judicio sistendi sine scripto acceptus duos ultra menses non tenetur. Qui vero scripto se obligavit, in perpetuum convenitur, id est, ad finem usque triennii: tanquam sit majus vinculum fidejussionis scriptæ, quam non scriptæ. Præsumunt enim auctores hujus beneficii, eum qui ex scripto fidem suam obsignare noluit, se in longum tempus obligare noluisse: quod & Isidorus Græcus adnotat *ad l.* 8. *C. de don.* & alii ad legem 36. *ff. de fideicomm. libert. l.* 3. *in fin. ff. de adimendis legat. l.* 12. *ff. de his quæ ut indign.* & Scholiastes apud Harmenopulum 3. *tit.* 6. §. 30. v. Cuj. *d. loco & c.* 13. *de præscr. n.* 13. adde *Nov.* 112. *c.* 2. 37 *l.* 23. *C. h. t. l.* 71. *ff. h. t.* Paul. 2. *sent.* 17. §. *ult.* 38 Fidejussoris, mandatoris & correi similitudo hæc est, ut ne unius eorum electione seu conventione alter liberatus intelligatur. 39 Olim electo reo principali, fidejussor, ejusque heres liberabatur: mandator non liberabatur, *d.* §. *ult.* hodie sublata est superior differentia. 40 Unius fidejussoris vel rei electione alter liberatur. Hodie jus electionis sublatum est. *Nov.* 4. *cap.* 1. 41 De duobus reis promittendi. 42 Quod pactis fit, quodque usu consuetum, in perpetuam legislationem converti potest: argumentum itaque a pacto ad legem observa. 43 Usitata sequi atque amplecti debemus.

Lex 29 [1].

SI quis fidejusserit in [2] usuras, non in biennium tantum, sed in tantum temporis in quantum cavit, tenetur. Quanto igitur voluerit tempore fidejussor in usuris se obliget, modo nec supra duplum [3] teneatur.

TIT. XLII.
DE [4] NOVATIONIBUS [5], ET DELEGATIONIBUS.

Delegatio debitoris non potest fieri, nisi eo consentiente: venditio vero nominis sic. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

DElegatio debiti, nisi [6] consentiente, & stipulanti [7] promittente debitore [8] jure perfici non potest. Nominis [9] autem venditio, & ignorante, vel invito [10] eo adversus quem actiones mandantur, contrahi solet. PP. 5. Id. Febr. MAXIM. II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Ex delegatione, animo novandi facta, tollitur prior obligatio. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Firmino.

EX contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur [11], si delegatione personæ rite [12] facta, jure novationis vetustior contractus evanuit [13]. PP. Kal. Sept. PIO, & PONTIANO CONSS. 239.

Cessio actionum non liberat debitorem. Salic.

3. Idem A. Mutiano.

SI delegatio non est interposita debitoris tui, ac propterea actiones apud [14] te remanserunt, quamvis creditori tuo adversus eum solutionis causa mandaveris actiones, tamen antequam lis [15] contestetur, vel [16] aliquid [17] ex debito accipiat, vel [18] debitori tuo denunciaverit [19], exigere a debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, & eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. Quod si delegatione facta jure novationis tu liberatus [20] es, frustra vereris ne eo, quod quasi a cliente [21] suo non faciat exactionem [22], ad te periculum [23] redundet: cum per [24] verborum obligationem voluntate novationis interposita, a debito liberatus sis. PP. 5. Id. Jun. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non novandi, vel aliter liberandi. Salic.

4. Idem A. Stratonico.

NOn abstulit tibi procurator tuus actionem, si cum ei mandasses exactionem [25] pecuniæ, quam hi tibi debebant contra quos supplicas, parte accepta, de reliquo eos liberavit: cum neque contra [26] voluntatem tuam novationem facere, neque in eo, quod non solvebatur, eos liberare potuerit. PP. Id. Nov. GORD. A. & AVIOLA CONSS. 240.

Non debet quis mihi fidem rumpere, licet sibi rumpatur ab alio. Bald.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Septimiæ.

SI [27] pater tuus, cui te successisse proponis, creditori pro Alexandro suscepto nomine [28] certam pecuniam stipulanti spopondit, licet per improbitatem Alexander ei satis non fecit, tamen summæ promissæ nimis improbe solutio negatur. S. 2. Id. April. Sirmii, CC. CONSS.

Etiam creditori debitor invitus non delegatur. Bald.

6. Iidem AA. & CC. Dertiparo.

NEc [29] creditoris creditori quisquam invitus [30] delegari potest. S. 12. Kal. Nov. Dorostoli, CC. CONSS.

Personalis actio non sequitur debitorem debitoris. Bald.

7. Iidem AA. & CC. Zoilo.

SI [31] solvere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare spopondit: vel debitum constituit, suo nomine conveniri potest: alioqui adversus eum experiri pro chirographario [32] debitore tuo frustra conaris. S. 7. Kal. Januar. CC. CONSS.

Obligatio non novatur per obligationem, etiamsi nova persona interveniat, vel obligationi aliquid addatur, vel detrahatur.

8. Imp. JUSTINIANUS A. ad Senatum.

NOvationum nocentia corrigentes volumina [33], & veteris juris ambiguitates resecantes, sancimus: Si quis vel [34] aliam personam adhibuerit, vel mutaverit [35], vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam, vel minuendam esse crediderit, vel conditionem, seu tempus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem [36] acceperit, vel aliquid fecerit, ex quo veteris juris conditores introducebant novationes: nihil penitus prioris cautelæ innovari, sed anteriora stare, & posteriora incrementum illis accedere: nisi [37] ipsi specialiter [38] remiserint quidem priorem obligationem, & hoc expresserint, *Quod* [39] *secundam magis pro anterioribus* [40] *elegerint*: Et generaliter definimus [41], voluntate [42] solum esse, non lege novandum [43]: & si non verbis exprimatur, ut sine novatione (quod solito vocabulo ἄνευ καινότητος [44], Græci dicunt) causa procedat, hoc enim naturalibus inesse rebus volumus, & non verbis extrinsecus supervenire. Dat. 11. Kalend. August. *Constantinopoli*, LAMPADIO, & ORESTE, VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XLIII.
DE SOLUTIONIBUS [45], ET LIBERATIONIBUS.

In quam causam solutum imputetur.

1. Imp. ANTONINUS A. Aristeneto.

IN [46] potestate ejus est, qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tempore solutionis exprimere, in *quam causam reddat*. Quod si [47] debitor id non fecit, convertitur electio ad eum, qui accepit [48], si neuter voluntatem suam expressit [49], prius in usuras id, quod solvitur, deinde in sortem accepto feretur. PP. 2. Non. Novembr. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Si fiscus tam debitori, quam creditori successerit.

2. Imp. ALEXANDER A. Bassæ.

LIberari fidejussores, quoties fiscus, tam debitori, quam creditori (licet diversis stationibus [50]) succedit, jus certum est. Quod & in tua persona Procuratores mei custodient. PP. Kal. Jul. LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

Si servo solvatur.

3. Imp. GORDIANUS A. Apollonio.

SI cum servus liberam peculii administrationem haberet, mutuam ab eo accepisti pecuniam, eique ante [51] ademptum peculium, vel prius quam ademptum cognosceres, eam exsolvisti, ea solutione liberatus es. PP. 5. Kalend. Octobr. PIO, & PONTIANO CONSS. 239.

Si servo solvatur. De instrumento non reddito.

4. Idem A. Rufinæ.

1 Hæc constitutio restituta est a Cujacio 19. *obs.* 35. 2 Usurarum fidejussor potest accipi. *l.* 10. ℭ. *h. t.* 3 Vid. *l.* 10. ℭ. *de usur.*

4 Dixi ad *L.* 46. *D.* 2. §. 3. *Inst. quibus mod. toll. obl.* 5 Novatio ἀνακαινισμὸς (unde καινοποιεῖσθαι novari) delegatio vero μετάθεσις, hoc est, translatio. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 1. *cap.* 72. καινότης *in l. ult.* ℭ. *h. t.* 6 Debitor invito creditore, alium vice sua debitorem constituere non potest. vid. *l.* 6. ℭ. *h. t. l.* 8. *in fin.* ℭ. *de obligat.* 7 Creditori sc. fit enim delegatio per stipulationem, *l.* 11. *ff. h. t* & litis contestationem. *ib.* 8 Qui delegat scilicet. 9 Nomen vendi potest. *l.* 3 ℭ *de hered. vel act.* 10 Invito debitore nomen alteri possum cedere, *ut hic.* Debitorem invitum delegare non possum. ℭ. *h. t.* 11 Si translatio debiti fiat, in universum obligatio prior perimitur, *ut hic. Syn. Bas. tit.* 6. *ex lib.* 26. *c.* 33. *&* 3 Harm. 5. §. 88. 12 Per stipulationem ut & litis contestationem. *l.* 11. *in fin. ff. h. t.* 13 Debitorem rite delegatum convenire possumus, *ut hic.* Cur ita? vid. *l.* 18. *ff. de fidejuss.* §. 3. *Inst. quib. mod. toll. oblig.* 14 Cedens nomen debito non liberatur, *ut hic*, qui delegat liberatur, *vers. quod si delegatione.* ℭ. Cur ita? mandari actio nescio debitore debitoris potest: delegatio vero fit, eo præsente; eo promittente creditori, cui fit delegatio. adde Socin *reg.* 80. Goth. Vid. Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 6. *num.* 38. & Joann. a Sand. *decis. Frisicar lib.* 3. *tit.* 7. *defin.* 2. Ans. 15 Primus casus quo nomen cedenti solvi non potest. adde Socin. *reg.* 79. 16 Fit enim per litis contestationem delegatio. *l.* 11. *in fin. ff. h. t.* 17 Secundus casus. 18 Tertius casus. 19 Nomen creditori solvi potest, tribus casibus exceptis. *supr. h. t.* 20 *l. ultim. ff. de lege commiss.* 21 Delegatione debitor liberatur. 22 Cliens hic delegatum significat, quibusdam videtur significare susceptum in fidem, ut & alibi *in l.* 3. *ff. de usu & habit. l.* 5. §. 1. *ff. de his qui effud. vel dejec. l.* 3. §. 6. *ff. de pœnis. l* 39. *ff. de furtis. l.* 7. §. 1. *ff. de captiv.* vide Petrum Pithœum *tit.* 9. *Notar. Mosaic.* 23 Periculum delegati creditor sustinet, at non delegans. *l.* 96. §. 2. *ff. de solutionibus.* 24 Novatio fit per verborum obligationem, voluntate novationis interposita. 25 Procurator ad exigendum datus, accepto ferre & novare non potest, *ut hic, & l.* 21. *ff. h. t. l.* 13. §. 10. *ff. de acceptilat.* 26 Procurator sine mandato novare non potest, *ut hic.* cum mandato potest *d. l.* 13. accepto ferre non potest, nisi antea mandatum habuerit novandi. Ideoque directo per procuratorem non fit acceptilatio, sed per obliquum. & ita intellige quod scripsi ad *d. l.* 13. 27 Qui ex stipulatu pro alio spopondit, satisfacere debet, quamvis ipse nihil accepit, *Syn. ibi c.* 36. & 3. Harm. 6. §. 3. 28 Susceptor alienæ obligationis solvere tenetur, etiamsi reus principalis ei non satisfaciat. *l.* 12. *ff. h. t.* 29 Invitus nemo creditori creditoris sui delegari potest. *Syn. ibid.* 30 *l.* 1. ℭ. *h. t.* 31 Ab eo qui delegatus est solvere alterius debitum, si mihi dare spoponderit, aut debitum constituerit, recte petetur. *Synops. Basil.* 29. *tit.* 3. *ex tit.* 4. *cap.* 37. vel ita: Qui alterius debitum in se recepit, si spoponderit & debitum constituerit, recte suo nomine convenitur. 3. Harm. 6. §. 2. 32 Chirographarius creditor debitorem debitoris convenire non potest. vid. Cujac. 8. *obs.* 19. 33 Volumina novationum hic idem quod difficultates, ambiguitates. 34 Novatio non fit persona alia adhibita, mutata, pignore accepto, quantitate aucta, minuta: conditione vel tempore adjectis: cautione minore accepta & similibus. Quid igitur? fit tantum novatio, si hoc nominatim expressum fuerit, *ut hic.* 35 Ἐναλλάξῃ *Basil. l.* 7. *Eclog.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 1. *cap.* 38. mutuaverit, *Hal.* & male, significatur hic novatio quæ fit interventu novi debitoris. 36 *Juniorem*, ita legitur in quibusdam manuscriptis, quam lectionem probat Cujac. 19. *obs.* 36. confirmatque ex lege 57 *ff. de adm. & peric. tut.* quæ docet novationem fieri (etiamsi prius amissum sit chirographum) facto chirographo, licet nec persona, nec causa obligationis mutata sit. 37 Εἰ μὴ ἰδικῶς τοῦτο ῥηθῇ, nisi specialiter expressum fuerit. *Syn. ib. c.* 38. ὅτι ῥητῶς συμφωνήσει τις, cum disertis verbis ita convenit. 3. Harm. 5. §. 89. 38 Novatio debiti nulla fit, nisi specialiter expressum fuerit, *a priori debito recedi*: neque sufficit aliam personam adhibitam, mutatamve: non sufficit denique pignus acceptum esse, debitum auctum: conditionem minutam, tempus adjectum. *Syn. & Harm. d. loco.* adde *l.* 22. *ff. de leg.* 3. 39 Hanc formulam referunt Græci, ὅτι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἀναχωροῦμεν χρέους, id est, quod a priori debito recedamus. *Synops. ibid.* ἀφίημι τὸν πρότερον τῆς ἐνοχῆς καὶ λαμβάνω σε, id est, priorem debitorem obligatione libero, & te accipio. *Harm. ibid* 40 Id est, pro anteriori obligatione. 41 Quid definit Justinianus? sane hac constitutione definit, Novationem non præsumi, sed probari factam oportere: non intelligi factam nisi specialiter dictum sit, *ut a priori debito recederetur.* Quod cum ita sit: cur hic addidit, voluntate solum esse, non lege novandum? Nam si voluntate solum novatur, non lege, verbis generalibus fiet novatio, nec specialis mentio novationis exigitur. Deinde quid hæc sibi volunt? *novandum, etsi non verbis exprimatur, ut sine novatione causa procedat.* Postremo, cum hic statuat Justinianus, non alias novationem esse, quam si specialiter adjiciatur, discedi a priore obligatione, cur in fine hæc verba adjicit? *hoc naturalibus inesse rebus & non verbis extrinsecus supervenire.* hæc enim satis innuunt, quibuscunque verbis inesse vim novandi: specialem formulam non requiri: tacite vim novationis quibuscunque verbis inesse: subintelligi denique novationes natura ipsa, sine ulla verborum solennitate. Paulo sunt apertiores Græci (apud *autor. Syn. d. c.* 38.) cum adscribunt, Ideo novationis specialem & expressam mentionem fieri oportere, quod verba, uti reapse sunt, non interpretationem spectamus: quasi dicerent, Novationem factam tacito quodam intellectu interpretationis, non intelligi oportere, sed tum demum cum certa, & expressa formula adjectum fuerit: novationem factam esse. His ita constitutis verisimile fit mihi, locum hujus constitutionis corruptum esse. nisi dicamus Justinianum aut Tribonianum ita scripsisse, *Et generaliter definimus lege solum esse, non voluntate novandum: & si hoc verbis exprimatur, ut cum novatione (quod solito vocabulo* κατὰ καινότητος *Græci dicunt) causa procedat, hoc enim naturaliter inesse rebus non volumus, sed verbis extrinsecus supervenire.* Sic sentio, aut ita scripsisse Tribonianum, aut ita loqui voluisse. Quid est enim lege *novare*, nisi expresse? Quid *voluntate novare*, nisi verbis generalibus? *lege novat*, qui certa conceptaque formula legem novationi dicit: *voluntate novat*, quem non tam verbis quam voluntate qualiquali & tacita novasse apparet. Qui lege ita novat, verbis exprimit, ut μετὰ καινότητος, id est, ut cum novatione caute procedat. Igitur hac constitutione Justinianea, vis novandi naturaliter rebus non inest, hoc est, non subintelligitur ex rebus ipsis aut ipso actu, sed ex verbis extrinsecus supervenit, hoc est, ex concepta & speciali novationis formula. Cum hæc Triboniani sententia sit (quam & Græci sequuntur interpretes) mirum non ita hic legi. Mirum quoque ex hac constitutione ab interpretibus colligi, sufficere, ut conjecturis constet novationem factam esse. Cagnol. *ad l. expressa* 195. *ff. de reg.* cum alioquin ex *l.* 3. *in fin.* ℭ. *h. t.* constet novationem fieri per verborum obligationem; voluntate novationis interposita. 42 In novatione facienda sufficit stricto jure quælibet voluntas: sed hac regula neglecta Tribonianus specialem exigit, *ut hic. & Nov.* 99. vid. Cujac. 14. *obs.* 7. Nam tametsi Tribonianus hic constituat, quamlibet voluntatem in novando sufficere, specialem tamen novandi voluntatem exigit. 43 An idem in delegatione? vid. Jason. *ad l. singul.* 15. *ff. si certum.* 44 Ἀνανατεύτως, *Hal.* ἀναβατεύτως. Cujac. *Inst. quib. mod. toll. obl. in fin. &* 19. *obs.* 36. *in fin.* ἀνανατεύτως, Cont.

45 Dixi ad *L.* 46. *D.* 3. & 7. *Ecl.* 6. & *lib.* 26. *tit.* 5. 46 *Ecl. d. loco, cap.* 1. *l* 101. *in fin. ff. h. t.* 47 *l.* 1. *ff. h. t. & l.* 21. ℭ. *de usuris.* 48 Id est, in creditorem. 49 Vid. *l.* 5. §. *pen. ff. h. t.* 50 Rationibus, *Hal.* & male: Statio quid esset, dixi *l.* 10. ℭ. *de compens.* hoc interim innuit: Fisco succedente debitori & creditori diversarum stationum, seu ex diversis stationibus, liberari fidejussorem. *his adde quæ ad Accurs. scripsi.* 51 Servo ante ademptum peculium, ex contractu peculiari solvi potest: post ademptum etiam, sed ab ignorante, *ut hic, & l.* 35. *ff. h. t.* adde *l.* 21. *ff. de jurejur. l.* 11. *ff. depositi.*

Nihil

Nihil interest, utrum creditori mutuam pecuniam solveris, an ex ejus voluntate [1] servo [2] numeraveris. Nec enim ex eo quod creditor concessit in fatum, prius quam instrumenta [3] redderet, evacuatæ obligationis vires reparari queunt. PP. 2. Id. Octob. PIO, & PONTIANO CONSS. 239.

De eo, qui quantitatem ab alio debitam creditori offert, aut solvit.

5. Idem A. Celso.

Nulla tibi adversus [4] creditorem alienum actio superest, eo quod ei debitam quantitatem offerens, jus obligationis in te transferri desideras: cum ab eo te nomen comparasse non suggeras: licet [5] solutione ab alio facta nomine debitoris, evanescere soleat obligatio. PP. 15. Kal. Nov. PIO, & PONTIANO CONSS. 239.

De errore apochæ.

6. Idem A. Alexandro.

Si inter patrem tuum, eosque quos debitores esse dicebas, non de [6] dubia lite transactio facta est, sed parte tantummodo recuperata, *universum* [7] *se recepisse* cavit, nec de superfluo eos, quos verbis obligavit, per acceptilationem liberavit, nec donationis [8] causa id factum est; exuberantis debiti integra ei repetitio competit. PP. Id. Febr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De usuris.

7. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Antiocho.

Ejus quantitatis, cujus petitionem ratio compensationis [9] excludit, usuras [10] non posse reposci manifestum est. PP. 5. Kal. August. PEREGRINO, & ÆMILIANO CONSS. 245.

8. Idem A. & C. Rufino.

Usuras, quæ quotannis in [11] urbe numerandæ sunt, promittere [12] alio loco dependi [13], nisi [14] ex justa causa [15] exempli ratio minime finit. PP. 5. Id. Maji, PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De oblatione, & consignatione pecuniæ debitæ.

9. Impp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. Cassio.

Obsignatione [16] totius [17] debitæ pecuniæ solenniter [18] facta, liberationem [19] contingere manifestum est. Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, si eo loco [20] quo debetur, solutio [21] fuerit celebrata. PP. 5. Id. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De datis in solutum.

10. Iidem AA. & CC. Ambrosio.

Successores ejus, qui major vigintiquinque annis in solutum [22] pro debito jure mancipia [23] dedit, hæc revocare non posse constat. S. 5. Id. April. *Bizantii*, AA. CONSS.

Si marito solvatur, quod uxori debetur.

11. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

Cum [24] maritum [25] tuum a debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis constitutæ, velut ex causa tibi debiti aliquas accepisse dicantitates, nec tamen te consensum accommodasse significes, nullum tibi præjudicium potuit fieri, nisi factam solutionem post majorem [26] ætatem ratam [27] feceris. S. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Si extraneo solvatur.

12. Iidem AA. & CC. Eutychio.

Invito vel ignorante creditore qui solvit alii [28], se non liberat obligatione. Quod si hoc, vel mandante [29], vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem consequitur, quam si eidem creditori solvisset. S. 3. Id. Maji, AA. & CC. CONSS.

De simulata liberatione.

13. Iidem AA. & CC. Philotimo.

Si obligatum hominem ex causa mandati, non per stipulationem facta novatione [30] post acceptilationem liberasti, sed [31] tantum receptam ex [32] eadem causa debitam quantitatem falso [33] scripsisti: figmento veritatis extingui non potuit obligatio. S. 6. Kal. Jun. AA. CONSS.

Collatio apochæ, & redditi chirographi.

14. Iidem AA. & CC. Cohortæ.

Pecuniæ [34] solutæ professio [35] collata instrumento, majorem rei gestæ probationem continet, quam [36] si chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditum [37]. S. 5. Id. Jul. AA. CONSS.

De chirographo reddito contra voluntatem creditoris.

15. Iidem AA. & CC. Quartino.

Quod debitori tuo chirographum [38] redditum [39] contra [40] voluntatem tuam adseveras [41], nihil de jure tuo diminutum est. Quibuscumque itaque argumentis jure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro hujusmodi facto liberationem minime consecutum, Judex ad solutionem debiti jure compellet. S. 5. Kal. Sept. AA. CONSS.

Quid solvendum sit.

16. Iidem AA. & CC. Charidemo.

Eum, a quo mutuam sumsisti pecuniam, in solutum nolentem suscipere nomen [42] debitoris tui compelli juris ratio non permittit.

In AUTHENT. de fidejussor. & mandator. §. quod autem. col. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 3.

Hoc, nisi debitor in pecunia vel alia re mobili solvere nequeat: tunc enim res immobilis quam debitor habet meliorem, solvi potest, facta per Judicem subtili ejus causæ æstimatione, ut rem prædictum, & debitori solvere, & creditori liceat petere, præstanda creditori cautela de evictione quæ debitori possibilis sit: quod est in omni actione. At si creditor paratus sit emptorem rei præstare, oportet debitorem cautela Judicis arbitrio creditori præbita, rem tunc distrahere, ut satisfiat creditori.

Si alius pro debitore solverit. De rebus pro numerata pecunia in solutum datis.

17. Iidem AA. & CC. Cassio.

Manifesti juris est, tam alio [43] pro debitore solvente, quam rebus [44] pro numerata pecunia consentiente creditore datis, tolli paratam [45] obligationem. S. Kal. Dec. *Sirmii*, AA. CONSS.

De chirographis debitori redditis cum subscriptione procuratoris significantis nihil creditoribus deberi.

18. Iidem AA. & CC. Domitio.

Inquisitio veritatis tolli non potuit, quod chirographa, quæ fecerat procurator tuus, recepta, tibique restituta ab ipsius herede proponas, cum subscriptione procuratoris significante, *Quod* [46] *nihil creditoribus debeatur*: cum nihil prohibeat, & creditoribus satisfactum [esse,] & non vestræ pecuniæ, sed ipsius, cui negotium gerendum mandaveras, processisse solutionem. S. Id. Febr. CC. CONSS.

Si servo solvatur.

19. Iidem AA. & CC. Diogeni.

Si actori [47] [servo,] tam mutuis dandis pecuniis, quam debitis accipiendis præposito [48], in hoc quod susceperas, ejus dominæ per ipsum satisfecisti: instrumentum inane [49] solutione celebrata nihil tibi nocere potest. Aliter enim solventes servo de actione dominæ liberare se minime possunt. S. 5. Id. Octobr. CC. CONSS.

1 Aut jussu. *l. 49. ff. h. t. l. 22. §. 12. ff. solut.* 2 Non peculiare etiam debitum volente creditore ejusdem servo solvi potest. 3 Solutione tutus quis esse potest, etiamsi debiti instrumentum non recipiat. vid. *l. 5. supr. depositi.* 4 Nemo cogitur invitus extraneo debitum cedere. Extraneum voco, alium a debitore. 5 Ratio dubitandi. Invitus debitor liberatur. *l. 17. J. h. t. l. 23. ff. h. t. l. 39. ff. de negot. Inst. quib. mod. toll. obl. in pr.* ergo & creditori invito solvi potest. 6 Transactio fit de lite dubia. *l. 1. ff. de transact.* adde *l. 21. J. h. t.* 7 Confessio totius recepti per errorem facta, ad id, quod receptum non est, seu ad id quod non probatur redditum, non porrigitur. *l. 13. J. h. t. l. 7. supr. de except. l. 24. l. 31. S. de transf. l. 67. §. 3. ff. de cond. ind.* 8 Hæc adjectio *donationis hyperoches aut superflui*, ab his præsertim qui non ita bona fide cum aliquo contrahunt, omitti non solet. Donatio hyperoches, Gallis est *donation de plus value.* dixi ad *d. §. 3.* 9 Hanc legem interpretari potes ex *l. 4. S. de compens.* 10 Vid. *d. l. 4. in fin.* Goth. vid. Zanger. *de except. part. 3. c. 8. num.* 130. Ans. 11 Loci utilitas debitori arbitraria actione potest eripi. *l. 1. 2. 8 & 10. ff. de eo quod certo loco. §. 33. vers loco. Inst. de act.* 12 *Permittere*, quidam ita legunt apud Accursium. 13 *Deferri*, quidam ita legunt. 14 Alias pura actione loci utilitatem nemo creditori auferre potest. *§. 33. vers. si quis tamen. Inst. de act. l. 8. ff. de eo quod certo loco.* 15 De qua vid *d. §. 33. vers. propter quam causam. vers. quæ utilitas.* 16 *l. 39. ff. h. t. l. 19. supr. de usur l. 56. §. 1 ff mandati.* 17 Nisi forte id quod non offertur, liquidum non sit, sed incertum. *arg. l. 21. ff. de reb. credit.* 18 Obsignatio debiti solenniter fieri intelligitur, quæ jure fit. Non est nuda, *l. 11. supr. de usur.* quæ fit opportuno tempore & loco. *J. hic. si eo loco. d. l. 39.* quæ pure, quæ citra conditionem, quæ totius debiti. *S. hic. ibi, totius debitæ pecuniæ* Quid si incerta debiti sit summa? fidejussores dari volunt qui de eo quod obscurius est, spondeant, Alex. *cons. 24. n. 9. argum. l. 5. l. 34. in fin. ff. de statulib.* Quid, verbalis oblatio sufficitne? interpretes dissentiunt *in l. qui Romæ. 122. ff. de verb. oblig* [illegible] vid. Cuj. 8. *ad Afric. ad l. 39. ff. de solutionib.* Nonnulli ajunt, alii negant, adeo ut realis in folle non sufficiat, *l. 82. ff. de cond. & demonst.* potest tamen pecunia ex sacculo exhiberi testibus præsentibus, postea obsignari. *l. ut. ff. de l. commiss.* ac deponi in publicum. *l. 19. S. de usur. l. 10. supr. de pign. act.* vid. Ferrarien. *in forma libelli compromiss. 28. in verbo, legitime obtulerit.* 17. 19 Adeo ut postea pecunia creditori pereat. *l. 39. ff. h. t.* 20 *l. 32. ff. de usur.* 21 Hæc vox meo judicio superest. Hic enim agitur de effectu oblationis, non solutionis, aut legendum *oblatio*, vel ita legendum est: *si eo loco quo debetur solutio fieri fuerit celebrata.* 22 Solutio legitime facta defuncto, revocari non potest. adde *l. 3. S. de reb. alienis non alienand.* 23 Mancipia in solutum dari possunt. vid. *l. 27. J. h. t.* adde *l. 13. S. de pign. & hyp.* 24 3. Harm. 5. §. 78. 25 Uxori quod debetur, marito solvi non potest citra consensum uxoris etiam minoris 25. annis. *l. 39. ff. de negot.* adde *l. 8. in fin. ff. de novation.* 26 Ea ætas τέλεια Græcis, Harmenopulo & autori Synopseos, de quo mox dicemus. 27 Ratihabitione major inutilem solutionem confirmat, *ut hic.* Ratum habere hic quid est? aut quo sensu ratum habere ipsa mulier dicitur? Scholiastes Græcus Synopseos Basil. *7. tit. 6. ex lib. 26. tit. 3. c. 112.* ratum haberi scribit, quoties ipsa mulier accepit συγχρησαμένη καὶ καταναλώσασα ὡς κύρια καὶ μὴ ὑποκειμένη τῷ ἀνδρὶ &c. id est, quoties ipsa mulier non tantum accepit, sed acceptum una cum marito consumpsit, ut domina, non ut marito subjecta, ut alias consensisse non intelligatur. Nam viro petenti non contradicere, creditorem non inquirere, pro consensu non habetur, quum in viri petentis potestate sit. 28 Puta procuratori. *l. 34. §. 4. ff. h. t.* 29 Jussu aut ratihabitione creditoris alii solvi potest. *l. 19. l. 49. ff. h. t.* 30 *Novatione, post acceptilationem liberasti.* Hal. qua lectione nihil facilius. 31 Differentia hæc est apochæ & acceptilationis, de qua vid. *l. 19. §. 1. ff. de accept.* 32 *l. 6. S. h. t. l. 23. J. h. t. l. 6. S. de compens.* vid. *l. ult. §. 3. ff. de cond. indeb.* 33 Confessio recepti per errorem facta, veritatem non extinguit. Erronea liberatio, liberatio non est. 34 Apocha practicis dicitur *quitantia.* 35 Professio recepti probat veram numerationem. vid. *l. 2. infr. de apoch.* Rolan. a Val. 1. *cons. 17. n 8.* Professio interdum fit tribus testibus præsentibus. *l. ult. S si cert.* 36 An hoc innuit, chirographi minorem esse fidem quam instrumenti? An potius si de solutione facta probanda agetur, majorem autoritatem esse apochæ debitori conscriptæ ac traditæ, quam chirographi redditi? 37 Chirographi redditio, minus probat quam confessio recepti. Non plene liberat debitorem: imo liberat *l 7. S. de remiss pignor* liberat quoties constat chirographum ab ipso creditore redditum: sin minus, non plene liberat. *l. 15. J. h. t.* 38 Dixi ad *l. 14. supr. h. t.* 39 Redditio instrumenti, facti est. 40 Probare id tenetur is, qui ait. 41 Quid si debitor redditam sibi non a creditore, sed ab alio dixerit? Debitori probatio incumbit. 42 Nomen pecuniæ loco invito creditori non solvitur: volenti solvi potest. *l. 17. supr. h. t.* aut si debitor aliunde non potest solvere. *Authent. prox.* 43 Solvere quivis debitoris loco potest. *l. 39. ff. de negot. l. 23. l. 102. ff. de solut. Inst. quib. mod. tollitur obligat. in princ. & ibi Theophilus.* 44 Fundo *l. 2. J. h. t.* mancipiis. *l. 10 S. h. t.* nominibus. *l. 16. supr. h. t.* pecoribus. *l. 9. supr. de rescind.* vino. *l. 10. supr si cert. pet.* jumentis. *l. 8. supr. si cert.* aureis obryzatis. *l. 2. J. de vet. numism. lib. 11. tit 10.* & ita, Res pro pecunia volenti solvi potest. *l. 10. l. 16. supr. h t* 20. *J. h. t. l. 9 S. de rescind. l. 20. §. 4. ff. de cond. indeb.* adde *l. 3. infr. de veter. numism. lib. 11. tit* 10 & quæ dixi ad *l. 3. ff. de reb. cred.* 45 *Al. pariatam*, id est, parem redditam Tert 5 *adversus Marcionem. non rapinam existimavit pariari Deo (dixit Paulus ad Philipp 2 εἶναι ἴσα Θεῷ.)* Tractum est autem hoc a veterum more, qui suas expensi & accepti tabulas habebant, in quarum una parte expensa: altera vero accepta notabantur. Ita solutione pariabatur obligatio, pariari & paria facere dicebantur. *l. 67. §. 3. ff. de cond. ind. l. 40. §. 8. ff. de statulib. l. 5. §. 10. in fin. ff. de jure immunit. l. 4. §. 1. ff. de manum.* Senec. *ep. lib.* 11. & 17 Tert. 4 *advers Marcionem* 46 Procurator subscribens, *Nihil deberi creditoribus ejus cujus negotia gerit*, non continuo fatetur creditoribus satisfactum fuisse domini pecunia: neque sibi vel heredibus tollit jus agendi, in dubio quid dicendum? Lex jubet veritatem inquiri *supr. hic.* Puto præsumptionem procuratori prodesse. Hinc etiam colligunt, In generali sermone non contineri personam loquentis *l 30 in fin. ff locati l. 29. in fin ff. de pign.* verum, durius fatis. Nam hic procurator subscripsit, nihil deberi creditoribus ejus cujus gerebat negotia, non autem subscripsit, nihil sibi deberi. Procurator denique subscripta a creditoribus chirographa accepit acceptis subscripsit & ipse, nihil creditoribus (a quibus nimirum ea chirographa acceperat) deberi, eam subscriptionem retulit ad illos creditores, quorum erant chirographa, non ad seipsum. 47 *l. 4. S. h. t. l. 49. vers. tutori. ibi, vel servo actori. ff. h. t.* 48 Recipiendarum pecuniarum præposito recte solvitur. 49 Solutione chirographum fit inane. adde *l. 5. in fin. supr. depositi. l. ult. supr. ad exhib. l. 2. S. de condict. ex lege.*

De operis servi in solutum concessis.

20. Iidem AA. & CC. Eucrati.

SI operas [1] certi servi pro pecunia sumpta sibi in debitum compensare placuit creditori: his secundum conventionis fidem præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor servari debet. S. 5. Kalend. Novembr. *Hadrianopoli*, CC. CONSS.

De eo, qui scripsit se recepisse plus quam recepit.

21. Iidem AA. & CC. Rufo.

INterest multum, utrumne spe [2] futuræ numerationis suscepisse te, quod instrumento continetur, scripsisti, an accepta minore quantitate tantum quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit: Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra: posteriore vero consensu transactionis [3] finitis stare convenit. S. 3. Non. Decembr. CC. CONSS.

Si chirographum cancellatum sit, vel non.

22. Iidem AA. & CC. Grato.

INductum [4] (id est cancellatum [5]) necne sit chirographum, vestram [6] solutionem semel debiti causa factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. S. 5. Id. Decembr. CC. CONSS.

De causa confessionis non secuta.

23. Iidem AA. & CC. Vacio.

SI literarum [7] Auxenonis contemplatione, quas ad Aristonem de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitum ab Aristone, mandato non impleto, cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimam exactionem impedire potest. S. 15. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De fundo in solutum dato.

24. Iidem AA. & CC. Rufino.

CUm [8] pro pecunia quam [mutuo] acceperas, secundum placitum Euandro te fundum [9] dedisse profitearis: ejus industriam [10], vel eventum meliorem tibi non ipsi prodesse, contrarium non postulaturus, si minoris distraxisset, non juste petis. S. 7. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De probatione.

25. Iidem AA. & CC. Aureliano.

SOlutionem asseveranti [11] probationis onus incumbit: quo facto, chirographum condicere [12] potest [13]. S. 3. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. XLIV.
DE ACCEPTILATIONIBUS [14].

Pupillus cum tutoris auctoritate potest per acceptilationem liberare: nec potest conveniri, nisi ex causa legitima. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Apronio.

JAm tibi scripsi, posse apud Judicem quæri an solennibus [15] verbis tutoris [16] auctoritate interveniente, soror tua acceptilatione debitorem suum liberavit: quare si in repetenda pecunia quam exolvit, diversa pars perseveraverit: uteris defensionibus competentibus. PP. 3. Id. Februar. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Acceptilatio facta ex causa donationis, omnem viam agendi perimit. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Claro.

SI donationis [17] gratia novatione facta per acceptilationem præstitisti liberationem, omnis agendi via perempta est. S. 6. Kal. Jan. AA. & CC.

Interveniente Aquiliana stipulatione, & acceptilatione sequente, nisi creditor sit talis ætatis, cui restitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Bald.

3. Iidem AA. & CC. Demetriæ.

PEr Aquilianam [18] stipulationem pacto subditam obligatione præcedente sublata, & acceptilatione, quæ fuit inducta, perempta: ei, qui ex nulla causa restitui potest [19], omnis agendi via præcluditur. S. 5. Kal. Dec. CC. CONSS.

TIT. XLV.
DE EVICTIONIBUS [20].

De hereditate vendita.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Munitio.

EMptor hereditatis rem a possessoribus sumptu, ac periculo suo [21] persequi debet. Evictio quoque non præstatur in singulis [22] [rebus,] cum hereditatem jure venisse constet, nisi aliud nominatim inter contrahentes convenit. PP. 6. Kalend. Mart. SEVERO A. III. & VICTORINO CONSS. 201.

De donatione.

2. Iidem AA. Quartæ.

QUoniam avus tuus, cum [23] prædia tibi donaret, de evictione eorum cavit: potes adversus coheredes tuos ex causa stipulationis consistere ob evictionem prædiorum, pro portione scilicet hereditaria. † Nudo [24] autem pacto interveniente minime donatorem hac actione teneri certum est. PP. 2. Kal. Mart. ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De re empta nondum evicta.

3. Iidem AA. Aureliano.

QUi rem emit, & post possidet, quamdiu [25] evicta non est, autorem suum propterea, quod aliena, vel obligata res dicatur, convenire non potest. PP. 8. Kal. August. FAUSTINO, & RUFINO CONSS. 211.

De datione in solutum.

4. Imp. ANTONINUS A. Georgio.

SI prædium [26] tibi pro soluto datum [est, quod] aliis creditoribus fuerat obligatum: causa [27] pignoris mutata non est. Igitur si hoc jure fuerit evictum, utilis [28] tibi actio contra debitorem competit. Nam hujusmodi contractus vicem [29] venditionis obtinet. PP. 11. Kalend. Aug. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De re vendita, & nondum tradita.

5. Idem A. Petroniæ.

EX [his] prædiis, quæ mercata es, si aliqua a venditore obligata, & necdum [30] tibi tradita sunt: ex empto actione consequeris, ut [31] ea a creditore liberentur. Idem etiam fiet, si adversus venditorem ex vendito [32] actione pretium [33] petentem, doli exceptionem oppofueris. PP. 15. Kal. Octob. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Si specialiter venditor evictionem non promiserit.

6. Imp. ALEXANDER A. Octavio.

NOn dubitatur, & [34] si specialiter venditor evictionem non promiserit, re evicta ex empto competere actionem. PP. 8. Idib. Mart. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De fidejussore.

7. Idem A. Hilariano.

AUctore laudato [35], si evicta res est, fidejussorem (etiam [36] si agi causam ignoraverit) conveniri evictionis nomine posse non ambigitur. PP. 3. Non. April. ALEXANDRO A. CONS. 223.

Quæ requiruntur, ut evictio præstetur.

8. Idem A. Clementino.

EMptor [37] fundi, nisi [38] auctori aut heredi [39] ejus denunciaverit: evicto [40] prædio, neque ex stipulatu, neque ex dupla, neque ex

1 Opera pro pecunia solvi potest consentienti creditori. vid. *l. 17. supr. h. t.* 2 Spe futuræ solutionis emissa totius debiti liberatio, non præjudicat parti non solutæ. vid. *l. 6. supr. h. t.* 3 Transactionis causa si creditor se totum recepisse scripserit, nihil amplius petere potest, *ut hic, & d. l. 6. l. 24. l. 31. supr. de transact.* 4 Vid. *l. 1. ff. de his quæ in test. delentur.* 5 Cancellatione instrumenti licet præsumptione debitor liberatur. *l. 24. ff. de probat.* non tamen semper exigitur cancellatio, vel inductio instrumenti. Potest enim quis solutione liberari, licet instrumentum neque sit inductum neque cancellatum. 6 *Vestrum*, Hal. *vestra*, Cujac. 19. *obs.* 37. ut sit, vestra nihil interest. 7 Spe futuræ numerationis plerumque debitores liberamus. *l. 14. §. 2. S. de non numerata pecunia.* Numeratione reipsa non secuta non valet liberatio. *l. 13. l. 21. S. h. t.* 8 Si in optione (Græci ἐν ἐπιλογῇ) fundum pro pecunia dedisti, & deinde pluris eum vendidit, lucrum hoc ipsi cedit qui & damnum senlurus fuerat, si minoris vendidisset. *Syn Basil. 7. tit. 6. ex lib 26 tit. 5. cap. 125.* 9 Fundus pro pecunia, & si aliud sit genere, in solutum dari potest volenti. *l. 17. supr. h. t.* adde *Nov. 4. cap. 3.* 10 Si fundus in solutum datus industria accipientis melior factus est, non propterea debet restitui etiam minori facit *l. 2. l. 8. supr. de rescind.* 11 Probare debet solutam esse pecuniam, qui solutam fuisse asserit *l. 1. supr. de probat. l. 2 l. 8 ff. de probat.* 12 De condictione chirographi dixi ad *l 7. S. de non num. l. 9. supr. ad exhib. l. 2. supr. de condict. ex leg.* 13 Solutionem igitur recitare seu negare potest debitor creditori, si non ab eo vel tantisper dum ab eo non accipit apocham solutionis *l. 9. ff. de novat.* ut per contrarium creditori apocham recusare, nisi integrum debitum a debitore recipiat. *l. 19. supr. de fid. instrument.*

14 Dixi ad *L. 46. D. 4.* quid sit acceptilatio, vid. *l. 1. ff. h. t.* 15 De quibus vid. *§. 1. Inst. quib. mod. tollit. & Schol. 27. Eclog. 6.* τυπικοῖς ῥήμασι. *Theophil. §. ult. quib. mod. tollit.* 16 Pupillus tutoris auctoritate, accepto ferre potest. *l. 13. §. 10. ff h. t.* sine causa non potest. *l. 27 §. 2. ff. de minoribus.* 17 Donationis gratia accepto ferri potest, *ut hic*, interdum etiam ex causa. *l. 9. ff de præscript verb.* 18 *l. 13. supr. tit prox. l. 4. l. 15. l. 32. l 40. supr. de transf. l. 27. ff. de don.* cujus formula ab Aquilio condita *§. 2. Inst. quibus mod. toll. oblig.* 19 Acceptilatio stipulationi Aquilianæ adjecta, ipso jure liberat, *ut hic, & l. 4. 5. ff. de transact.*

20 Dixi ad *L. 21. D. 2.* 21 Emptor universitatis res singulas suo periculo ac sumptu persequitur. 22 Evictio rerum singularum non præstatur emptori universitatis, hoc est, rerum universarum. Hereditatis venditor, evictione rerum singularum non tenetur, nisi aliud sit conventum: Rei singularis tenetur. *l. 66. ff. de contrah. empt.* 23 Donator, evictionis ex nuda promissione non tenetur: ex stipulatione tenetur. adde *l. 18. in fin. ff. de donat.* Paul. *5. sent. 11. §. 5.* 24 De nudo pacto vid. *l. 7. ff. de pactis.* 25 Ante evictionem non agitur de evictione. *l. 74. §. 2. ff. h. t. l. 1. pr. vers. itaque. ff. de rer. perm.* nisi contractus initio rei evictio immineat. *l. 24. J. h. t* Imo agitur. *l. 30. in fin. ff. de act. empt.* utique agitur, si modo venditor rem alienam sciverit. 26 Vide *l. 17. S. de solut.* 27 Debitor pignus alienum in solutum dando, pignoris causam non mutat. 28 Utilis de evictione actio datur quasi emptori, *ut hic.* directa vero emptori. 29 In solutum datio, quasi emptio *l. 44. ff. de solut.* adde *Novell. 4.* 30 Ante rem traditam solutumve pretium agi potest de evictione. 31 Libera res est emptori tradenda *l. 41. ff. de contrah. empt l. 1. l. 52. §. 1. ff de act. empt. l 61. ff. de adult. l. 29. §. 3. ff. de leg. 3.* & transigenti, (potest alias ad primam actionem reverti. vide *l. 28. in fin l. 33 supr. de transact.* Ludovicus *decis.* 101. *l. 36. §. 1. ff. de except. rei judic.*) ut & creditori. *l. 46. ff. de solut.* 32 Actio ex vendito venditori competit. *l. 13. §. 19. ff. de act. empt.* 33 Venditori pretium petenti opponitur exceptio de re non tradita. *l. 25. l. 41. in fin. ff. de action. empt.* 34 Evictionis venditor etiam citra conventionem, ex ipsa contractus natura tenetur. *l. 25. in fin. J. & l. 2. l. 19. ff. h. t. l. ult. supr. de comm. rer. alien.* adde *l 12. S. de contrah. empt 19. Ecl. 11. ex tit. 15. c. 6.* 35 Laudare prisca lingua, est denunciare, nominatim appellare. 6. *Gell.* 6. de Laudatione autoris, vide Marantam *in praxi parte 6. memoro* 4. ut differat a nominatione auctoris dixi *l. 2. supr. ubi in rem actio.* 36 Evictus venditori fundus fidejussori evictus intelligitur: Reo principali facta denunciatio, nocet fidejussori etiam ignoranti adde *l. 18. in fin. J. & l. 41. §. 2. ff. h. t.* 37 Evictio tribus casibus hic emptori a venditore non præstatur. Primus casus est, si venditor evictionem non denunciavit: secundus, si emptor ipse judicio non adfuit: tertius, si judicis injuria res ei fuerit evicta: idem dicitur, si evincentem, nimia sedulitate quærendi rei dominium provocavit, vel sibi accersivit, *l. si dictum. 56. § similis modo. 5 ff. h. t* si jus aliquod universum emit: puta hereditatem, & res quædam hereditaria ei fuerit evicta. *l 1. supr. h. t.* Idem quoque, si sciens rem alienam comparavit: tunc enim neque evictionis, neque ad pretium de re agit. *l 27. J. h. t.* si ancillæ venditæ partus fuerit evictus. *l. si prægnans. 42. ff h t* Quindecim casus, quibus superior sententia locum non habeat, enumerat Montal *lib. 3. for. tit. 10. l. 7.* quadraginta vero duos Matthæus de Afflictis *in cap. 1. §. rursus. Quib mod. feudum amittatur.* 38 Primus casus. adde *l. 9. l. 20. infr. & l. 53 in fin. ff. h. t.* 39 *l. 20. in fin. J. h. t.* 40 Evictionis causam venditori, etiam ante litem motam, denunciare emptor cogitur, *ut hic.* Bart. *in l. denunciasse. 17. ff. ad l. Jul. de adulteriis. l. non solum. 3. ff. soluto. l. nomen. 4. supr. quæ res pignori.* nisi venditor sciens rem alienam vendidit. *l. servus. 30. §. si sciens. 1. ff. de act. empt.* nisi minor vel creditor sit qui emit: huic enim mora sine denunciatione committitur. *l. in minor. 3. supr. in quib. caus. in integ. restit.* nisi venditor sciens litem emptori motam esse, instrumenta & auctoritates rei venditæ non tradidit, cum posset tradere. *l. Titius. 48. ff. de act. empt.* nisi denique ipsi venditori prorsus constet litem motam esse. *Gloss. in l. 21. infr. h. t.* nisi juri denunciandi renunciaverit venditor. *l. Herennius. 63. ff. h. t.* aut si juravit, se in lite emptorem defensurum, & litem motam non ignoravit, *c. brevi. extr. de jurejurand.* Socin. *reg. 117.* Quid? quibus casibus denunciare venditori emptor cogitur, an necesse habet libellum ei offerre? teneri putant interpretes, si modo venditor petierit: aliud tamen consuetudine posse constitui: vide plura apud Duenazium *reg. 243.*

empto actionem contra venditorem vel fidejussorem ejus habet. Sed & si [1] judicio emptor non adfuit, aut [2] præsens per injuriam [3] Judicis victus est absente auctore, vel fidejussore: regressum adversus eum non habet. PP. 8. Id. Dec. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De denunciatione facienda. Quid præstandum ei, cui res evicta est.

9. Idem A. Terentio.

SI controversia tibi possessionis, quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo movetur: auctori heredive ejus denuncia [4]: & si quidem obtinueris [5], habebis [6] quod emisti. Sin autem evictum fuerit, a venditore successoreve [7] ejus consequeris, quanti [8] tua interest: in quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata [9] sunt. PP. 2. Kal. Januar. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De finibus.

10. Idem A. Largo.

SI fines [10] agri venditor demonstravit, & legem dixit *intra eos neminem ingressurum:* si quid inde evincatur, periculo fit auctoris. Quod si finibus suis [11], quos demonstravit, agrum vendidit: lis [12] finalis ad venditorem non pertinet. PP. 7. Kalend. Decemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Si is agat qui de evictione tenetur.

11. Idem A. Clementi.

EXceptione doli recte eum [13] submovebis, quem ab auctore tuo fidejussorem accepisti: si ejus nomine controversiam refert, quasi per uxorem suam antequam tu emeres, comparaverit: qui venditioni adeo consensum [14] dedit, ut se etiam pro evictione obligaverit. PP. Non. Februar. POMPEJANO, & PELIGNO CONSS. 232.

De servo in libertatem evicto: & de pacto, ut quæstione mota ante evictionem pretium reddatur.

12. Imp. GORDIANUS A. Philippo.

SIve in libertatem evictus est servus, quem mercatus es, sive, cum comparares, convenit [15], *Ut si qua quæstio nomine ejus relata esset, & si necdum evictus esset, tu pretium recuperares:* Præses provinciæ, quod tibi præstandum animadverterit, restitui jubebit. PP. 7. Idib. Mart. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De causa judicati.

13. Idem A. Zoilo.

SI ob causam judicati [16] pignora capta sunt ex ejus auctoritate, cui [17] præcipiendi jus fuit, eaque, de quibus complecteris, tu mercatus es: frustra ab [18] ea quæ condemnata est, vel quæ in ejus locum successit [19], eorum refertur quæstio: quandoquidem [20], & si evictio eorum ab alio subsecuta fuisset, adversus eos debuisse dari actionem, quibus pretii solutio proficit, rectissime responsum est. PP. 16. Kalend. Jun. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De filio eodemque herede venditoris.

14. Idem A. Secundino.

SIve possessio venditoris fuit, filius [21] ejusdemque patris heres frustra quæstionem movet: sive non patris, sed filii ejus possessio fuit, de qua jure hereditario [22] auctor laudari [23] potest, controversiam movere non potest. PP. 14. Kal. Aug. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De pignore ob evictionem accepto.

15. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Menandro.

SI non injuria [24] judicantis, sed juris [25] ratione superatus es, pignus [26] ob evictionem acceptum solenniter persequi [27] potes. PP. Kal. Aug.

Quid & a quo præstatur ei, cui res est evicta.

16. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Alexandro & Diogeni.

SUper empti agri quæstione disceptabit Præses provinciæ: & si portionem [28] diversæ partis esse cognoverit, impensas [29] quas ad meliorandam rem vos erogasse constiterit, habita fructuum [30] ratione, restitui vobis jubebit. Nam super pretio evictæ portionis non [31] eum, qui dominium evicerit, sed auctricem [32] conveniri consequens est. PP. 10. Kalend. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Quid præstat autor certioratus evictionem passo.

17. Iidem AA. Mutiano.

SI cum quæstio [33] tibi super eo, quem comparaveras, moveretur, auctorem tuum certum fecisti [34], nec [35] citra Judicis disceptationem eum, quem emeras, tradidisti: Præses provinciæ in damnis [36], quæ te tolerasse meministi, medelam juris adhibebit. PP. 5. Idib. Novemb. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De homine vendito.

18. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI status tibi super homine venundato mota quæstio est, solennibus [37] quæ juris admittit ratio, interpositis: si [38] secundum libertatem fuerit lata sententia, poteris de evictione [ejus, quem comparaveras,] si nesciens ejus conditionem comparasti, sine aliqua dubitatione auctorem, vel ejus fidejussores, heredesve eorum convenire. Quod si fuisse servum sententia declaraverit, intelligis ad venditorem te reverti non posse.

Si emptores præscriptione se tueri possint.

19. Iidem AA. & CC. Theodoro.

SI obligata prædia venundedisti, & longi temporis præscriptione [39] solita emptores [40] se tueri possunt: evictionis periculum timere non potes. S. 2. Kal. Maji, AA. CONSS.

Re evicta agitur de evictione etiam contra venditoris heredem. Bald.

20. Iidem AA. & CC. Solidio & aliis.

SI parentes [41] vestri mancipia venundederunt, & quæstio dominii mota est, emptoribus adesse ac defendere causam non prohibemini. Quod si eis [42] hæc etiam evicta sunt, instauratio litis ex persona vestra, si appellationem non interposuistis, contra jus desideratur. Empti sane judicio pro evictione si conveniri cœperitis, nec [43] vobis negotium, ut defendatis denunciatum probetur: intelligitis, quatenus vosmetipsos tueri debeatis. S. 6. Kalend. Jul. AA. CONSS.

De re post longum tempus evicta.

21. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

EMpti [44] actio longi temporis præscriptione non submovetur [45], licet post multa spatia rem evictam emptori fuerit comprobatum. Si itaque is, quem te comparasse commemoras, nunc in libertatem proclamet, interpellare venditorem, sive successorem ejus debes, ut tibi assistant, causamque instruant. Quem si *liberum* [46] *esse*, vel *servum non esse*, fuerit pronunciatum: nec te conventione remisisse periculum evictionis fuerit comprobatum, Præses provinciæ, si res integra est, quanti tua [47] interest, restitui tibi providebit. S. 11. Kal. Aug. *Serdicæ*, AA. CONSS.

Stipulatio de indemnitate.

22. Iidem AA. & CC. Julio.

CUm tibi liberum venundatum fundum ab auctore proponas: si ex antecedente obligatione, quod debebatur, jure solvisti [48], stipulationem quam subjectam emptioni de indemnitate proponis, ipsius conceptio [49] commissam manifeste declarat. S. 7. Kal. Septemb. *Viminacii*, AA. CONSS.

De præsentia, vel absentia heredum auctoris, quibus denunciatum est. Quid præstatur evictionem passo.

23. Iidem AA. & CC. Eustochiæ.

CUm successores [50] etiam venditoris pro evictione teneri possint, si velut obligata sibi Respublica Thessalonicensium pignoris instituat jure persequi, quæ comparasti: auctoris heredibus quocumque gradu constitutis adsistere negotio denuncia. Quod sive præsentibus his fundum quem emisti, fuerit evictus, sive absentibus postea, quanti [51] tua interest rem evictam non esse, teneri, non quantum [52] pretii nomine dedisti, si aliud non placuit, publice notum est. S. 2. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS.

Si in limine contractus immineat evictio.

24. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI post perfectam venditionem ante [53] pretium numeratum rei venundatæ mota fuerit quæstio, vel mancipia vendita proclament in libertatem, cum in [54] ipso limine contractus immineat evictio, emptorem, si [55] satis ei non offeratur, ad totius vel residui pretii solutionem non compelli, juris auctoritate monstratur. Unde cum parte pretii numerata, domus quam emisti, tibi velut pignoris jure obligatæ, ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas, Judex tibi quæ ex emptione veniunt, præstari providebit. S. 6. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS.

1 Secundus casus. *l.* 55. *ff. h. t. l.* 1. *supr. de periculo & comm.* 2 Tertius casus. *l.* 15. J. & *l.* 51. *ff. h. t.* 3 Vide *l.* 15. J. *h. t.* κατὰ πλάνην ἢ ἄγνοιαν ἢ ῥυπαρίαν, per errorem vel impudentiam, vel sordes. *Syn. Bas.* 19. *tit.* 11. *c.* 43. 4 *l.* 8. *supr. h. t.* 5 Victo emptori debetur evictio. *vers. sin autem.* J. *h. t.* non vincenti, *ut hic.* & *l.* 17. J. *h. t.* 6 Adde *Syn.* 9. *tit.* 11, *cap.* 51. & 3. Harm. 3. §. 89. 7 Actio de evictione datur in successorem. *l.* 13. *l.* 14. *l.* 20. *l.* 21. *l.* 23. J. & *l.* 70. *ff. h. t. l. ult. D. de except. rei vendit. l.* 14. *supr. de rei vind.* 8 In evictione petitur quanti nostra interest. *l.* 17. *l.* 21. *in fin. l.* 29. *in fin.* J. *h. t.* quo etiam continetur pretium numeratum. 9 Id est, impensas. *l.* 40. §. 1. *ff. de cond. & demonstr.* 10 Adde *l.* 45 *ff. h. t.* 11 Aliud est fundum vendere specialiter expressis finibus, *ut supr. h. t.* aliud suis finibus vendere. Priori casu si quid evincitur, venditor obligatur: altero, non obligatur. facit *lex* 74. *in fin. ff. h. t.* expressi fines debentur conventionis lege: sui fines agrorum anteriore seu antiquiore lege. Pleniorem pete hypothesin hujus legis ex Harmenop. 3. *tit.* 3. §. 66. 12 Finium vindicatio, a vindicatione dominii separatur. *l. quinque pedum.* 5. §. *fin. regund.* 13 Quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. *l.* 13. 14. J. & *l.* 17. *ff. h. t.* excipe *l. ult.* J. *h. t.* 14 Consentit venditioni, qui fidejubet, *ut l.* 7. *in fin. supr. quod cum eo.* 15 Valet conventio, ut lite duntaxat mota pretium restituatur emptori, alias citra pactum non agitur ante evictionem. dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.* 16 *l.* 74. §. 1. *D. h. t. l.* 46. *ff. de adquir. rer.* 17 Alias pignoris venditio facta jussu judicis incompetentis, nulla. 18 Emens a judice judicatum exequente, debitorem habet obligatum: ideoque debitor agens non auditur. 19 Vide *l.* 9. *supr. h. t.* 20 Ratio dubitandi sumpta ex communi regula: Quem de evictione tenet actio &c. dixi ad *l.* 11. *supr. h. t.* 21 Filius non evincit rem a patre venditam. 22 Vid. *l.* 9. *supr. h. t.* 23 Dixi ad *d. l.* 11. 24 Vide *l.* 8. *in fin.* J. *h. t.* adde *l.* 50. *l.* 51. *ff. h. t.* 19. *Eclog.* 11. *cap.* 43. 25 Id est, re legitime evicta. 26 Pignus amittit creditor, injuria judicis condemnatus. adde *l.* 3. §. 1. *ff. de pignorib.* 27 *l.* 2. *supr. de partu pignor. l.* 2. *supr. de prædiis min.* Pignus, subsidium rei. 28 Etiam evicta parte, venditor tenetur de evictione. *l.* 10. J. *h. t.* 29 *l.* 9. *in fin. supr. h. t. l.* 45. §. 1. *ff. de act. empt.* 30 Perceptorum scilicet. 31 Evincens, pretium restituere non tenetur. 32 Id est, venditricem, eadem ratione dicitur quæ ab Ammiano 25. Ambestrix: ab Africano adsestrix, possestrix, impulsatrix, curatrix, palustrix, & in legibus nostris, *l.* 74. *in fin. ff. ad SC. Trebell.* Petitrix, & Venditrix, *l.* 8. *ff. de l. commiss.* Testatrix, *l.* 20. *ff. si servitus vindicetur.* 33 Debetur evictio emptori, non ultro, sed ex sententia rem restituenti. vide *l.* 56. §. 1. *ff. h. t.* 34 Id est, nominasti. *l.* 8. *l.* 9. J. *h. t.* 35 Id est, non ultro. 36 Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.* 37 Jus antiquum forte adserendi intelligit, de quo *supr. de adsertione tollenda* 38 Emptor servi, si servus liber pronunciatus, agit de evictione, *ut hic* si servus, non agit. *vers. quod si.* J. *h. t.* Cur ita? emptori victo, non vincenti, venditor evictionem præstat. *l.* 9. *supr. l.* 21. *in fin.* J. *h. t.* 39 Vide *l.* 21. J. *h. t.* 40 Emptoris præscriptio creditori eidemque venditori prodest. adde *l.* 54 *ff. h. t. l.* 2. *in fin. supr. de reb. alien.* 19. *Eclog.* 11. *ex tit.* 15. *cap.* 19. 41 Agitur de evictione in heredem venditoris, dixi ad *l.* 9. J. *h. t.* 42 Semel quod evictum est defuncto, ab herede non potest retractari. vel ita: Venditor, cum evictio fit, adesse potest: ubi ea facta est, litem instaurare nequit, nisi appellavit. *Ecl. d. l. c.* 20. *in princ.* 43 Denuncianda est etiam venditoris successoribus evictio. *l.* 8. *supr. h. t.* cujuscunque gradus sint. *l.* 13. J. *h. t.* 44 Duæ emptori actiones præcipue de evictione, una empti, *ut hic*, & *l.* 25. *supr. h. t.* altera ex stipulatione duplæ. 45 *Ecl. d. loco c.* 20. *in fin.* Imo submovetur, *l.* 19. J. *h. t.* non submovetur in his quæ præscribi non possunt, *ut hic*, & *l. ult supr. de longi temporis præscript. quæ pro libert.* 46 *l.* 18. J. *h. t.* 47 Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.* 48 Stipulatus de indemnitate, hypothecaria conventus, creditori ultro debitum offerre potest non exspectata evictionis sententia: quo secuto, ex empto agitur ad indemnitatem promissam. 49 Vid. *l.* 21. *in fin. supr. de liberali caus.* 50 Dixi ad *l.* 9. *vers. sin autem. supr. h. t.* 51 *d. vers. sin autem.* 52 Id est, non id tantum quod. 53 *l.* 13. *in fin. ff. de periculo & commodo.* 54 In limine venditionis evictione imminente, pretii, vel residui nomine, emptor citra fidejussionem conveniri non potest. 55 *l. ult.* §. 1. *ff. de rescind. l. pen. in fin. ff. de peric. & comm.*

Si

Si is, qui liberam vendidit, eam evincat in libertatem.

25. Iidem AA. & CC. Saturninæ.

SI tibi liberam Saturninus, conditionem ejus ignorans distraxit, ac nunc eam defendit in libertatem, hac libera pronunciata, venditorem vel ex stipulatione duplæ, quantum [1] in hanc deductum est, vel empti [2] actione, quanti [3] tua interest, convenire potes. S. Idib. Febr. AA. CONSS.

De rei interitu.

26. Iidem AA. & CC. Neoni.

SI quis tibi servum vendidit, postquam is rebus humanis exemptus [4] est, cum evictionis periculum finitum sit, a te conveniri non potest. S. 2. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De scientia, vel ignorantia emptoris.

27. Iidem AA. & CC. Theophilo.

SI fundum sciens [5] alienum, vel obligatum comparavit Athenocles, neque quicquam de evictione convenit [6]: quod eo nomine dedit, contra [7] juris poscit rationem. Nam si ignorans, desiderio tuo juris forma negantis hoc reddi refragatur. S. 15. Kalend. Octobr. CC. CONSS.

Quibus defensionibus emptor uti potest.

28. Iidem AA. & CC. Maximiano, & aliis.

EMptori etiam venditoris [8] jura prodesse non ambigitur. Si igitur vobis propter rei proprietatem mota fuerit quæstio: tam propriis quam venditoris defensionibus uti poteritis. S. 3. Non. Octobr. * *Scuppis*, CC. CONSS.

De permutatione.

29. Iidem AA. & CC. Rheso.

SI permutationis [9] gratia prædia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit: his, quæ in eorum vicem accepit, posteaquam ad defensionem fuerit denunciatum [10], vel cum eorum non haberet facultatem, evictis, quanti [11] interest, eos conveniri posse, rationis est. S. Idib. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De stipulatione duplæ, & probatione malæ fidei emptoris.

30. Iidem AA. & CC. Hastio.

NOn [12] ex eo quod duplum [is] qui a matre [tua] mancipium comparavit, evictionis nomine stipulatus est, alienæ rei scientia convincitur: nec opinio ejus ex hoc læditur, ut malæ fidei emptor existimetur. Aliis itaque hoc indiciis, si vis, probare debes. S. Id. Decembr. AA. CONSS.

De herede fidejussoris.

31. Iidem AA. & CC. Agathoni.

HEredem [13] fidejussoris rerum, pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro venditore, factum ejus, cui successit, ex sua persona dominium vindicare non impedit: scilicet evictionis causa durante actione. S. 18. Kal. Jan. CC. CONSS.

TIT. XLVI.

CREDITOREM EVICTIONEM [PIGNORIS [14]] NON DEBERE.

Creditor vendens jure creditoris rem, quam putabat esse debitoris, non tenetur de evictione, nisi expresse promiserit.

1. Imp. ALEXANDER A. Publicio.

CUm jure [15] creditoris propter fisci debita prædium obligatum Procurator meus venundedit, evictio non debetur: quia & privatus creditor eodem jure utitur: nisi nominatim hoc repromissum a privato fuerit creditore. Si tamen fiscus in jus alterius creditoris successit, emptori non justa nomine fisci movetur controversia: sive quia potior fuerat, quando vendebat, sive quia infirmior: quoniam hoc [16] utique præstare debet, qui pignoris jure vendit, potiorem se cæteris esse creditoribus. PP. 15. Kalend. Novemb. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Creditor vendens jure pignoris, tenetur de evictione duobus casibus, scilicet quando expresse se obligavit de evictione, item quando mala fide contraxit. Bald.

2. Imp. GORDIANUS A. Sabinæ.

SI a creditrice jure pignoris fundos obligatos pater tuus comparaverat: evictis prædiis ita demum petitionem adversus creditricem habere jure potes, si [17] vel cum vendidit, de evictione rei promisit: vel etiam dolo malo, cum sciens, prudensque esset rem sine [18] vitio non esse, eam patri tuo, cui successisti, venundedit. Nam sicuti genus hujusmodi contractus inscium creditorem vinculo evictionis non adstringit: ita eum, qui fraudem admisit, vel decepit, non excusat. PP. 7. Id. April. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

TIT. XLVII.

DE PATRIA [19] POTESTATE [20].

De longi temporis præscriptione.

1. Impp. ANTONINUS & VERUS AA. Titio.

SI filium tuum in potestate tua esse dicis, Præses provinciæ æstimabit, an audire te debeat: cum diu passus [21] sis, ut patrisfamilias res ejus agi per eos, qui testamento matris tutores nominati fuerunt. PP. sine die & consule.

De rerum dominio.

2. Imp. ANTONINUS A. Maroniæ.

EJus, quod in potestate patris agens habuisti, dominium [22] ad patrem tuum pertinuit, extra ea, quæ non acquiruntur. PP. 15. Kal. Mart. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De jure alienandi, de castigatione.

3. Imp. ALEXAND. A. Artemidoro.

SI filius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi alienare [23] non potuit. Quem, si pietatem [24] patri debitam non agnoscit, castigare [25] jure patriæ potestatis non prohiberis: acriore remedio usurus, si in pari contumacia perseveraverit; eumque Præsidi [26] provinciæ oblaturus [27], dicturo sententiam, quam [28] tu quoque dici volueris. PP. 6. Id. Decemb. ALBINO & MAXIMO CONSS. 228.

De controversiis & injuriis. De reverentia matri præstanda.

4. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Calæ.

COngruentius quidem videtur, intra [29] domum inter te ac filios tuos, si quæ controversiæ oriuntur, terminari. Sed si ita res fuerit: ut [pro] injuriis eorum & ad jus experiendum, & ad vindictam processeris, aditus Præses [30] provinciæ super disceptationibus quidem pecuniariis consuetum exerceri jubebit ordinem juris: reverentiam [31] autem debitam exhibere matri filios coget. Et si provectam ad inclementiores injurias improbitatem deprehenderit, læsam [32] pietatem severius [33] vindicabit. PP. 15. Kal. Jun. ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

De reverentia & alimentis.

5. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIM. AA. Donato.

FIlia tua non solum reverentiam [34], sed etiam subsidium [35] vitæ ut exhibeat tibi, Rectoris provinciæ auctoritate compelletur. PP. Kalend. Mart. DIOCLET. III. & MAXIMIANO, AA. CONSS. 287.

De abdicatione.

6. Iidem AA. Hermogeni.

ABdicatio [36], quæ Græco more [37] ad alienandos liberos [38] usurpabatur, & ἀποκήρυξις [39] dicebatur, Romanis legibus non comprobatur [40]. PP. 17. Kal. Decemb. MAXIM. A. II. & JANUARIO, CONSS. 288.

De nepote ex filio milite.

7. Iidem AA. & CC. Duplianæ.

SI maritus tuus, licet [41] militans, in patria potestate constitutus filium [ex] legitimis suscepit nuptiis, eum in potestate avi perseverasse non ambigitur. S. 2. Non. April. CC. CONSS.

De filiis libertinorum.

8. Iidem AA. & CC. Æmilianæ.

LIbertos [42] exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis nuptiis natos, in potestate habere non est prohibitum. S. 16. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS.

Si filius esse negetur.

9. Iidem AA. & CC. Niconagoræ.

NEc filium *Negare* [43] cuiquam esse liberum, Senatusconsulta [44] de

---

1 Vid. *l.* 74. *ff. h. t.* 2 Vid. *l.* 6. *l.* 21. *supr. h. t.* 3 Vide *l.* 9. *supr. h. t.*
4 Re ante litem perempta cessat evictio. *l.* 21. *ff. h. t.* 5 Malæ fidei emptor de evictione actionem non habet. Non datur ei de evictione actio, quia sciens prudens fundum alienum comparavit, nisi evictio specialiter sit promissa. *ut hic. l.* 7. *in fin. supr. commun. utr. judic. l. ult.* §. 4. *supr. comm. de leg.* 6 *d. leg.* 7. *l.* 4. §. 5. *ff. de dolo mali & met.* 7 Imo non contra. *l.* 1. *supr. si vend. pign.* 8 Jus venditoris emptori prodest. *ut hic. & l.* 76. § 1. *ff. de contr. empt. l.* 156. §. 2. 3. *ff. de reg. jur.* & e contra, præscriptio emptoris venditori prodest. *l.* 19. *supr h. t.* 9 Permutanti debetur evictio. *l.* 1. *in fin. supr. de rerum permutat.* facit *l.* 4. *in fin. supr. h. t.* 10 Adde *l.* 8 *supr. h. t.* 11 *l.* 9. *supr h. t.* 12 Stipulatio duplæ propter evictionem, non arguit emptorem malæ fidei, *ut hic.* Præsumitur bona fides in possidente. vide Alciat. *præsumpt.* 5. 13 Exceptio est ad *l.* 11. *S. h. t.* eo sensu, In fidejussoris herede cessat regula, Quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. *l.* 17. *ff. h. t.* si nomine proprio agit.
14 Hæc vox superest in editione Haloandri. 15 *l.* 11. §. 16. *ff. de act. empt. l.* 10. *ff. de distract. pign. l.* 50. *ff. de evictionib.* 16 Creditor jure pignoris vendens, potiorem se cæteris creditoribus esse præstat, at non evictionem. adde *l.* 11. §. 15. *ff de act. empt.* 17 Creditor rem jure pignoris vendens, de evictione teneri potest ex pacto: aut si mala fide contraxit, tacendo rem esse alterius. Græci ita hunc locum reddunt. Qui pignus jure creditoris emit, non recte de evictione agit: nisi de hoc convenerit, aut dolo facta sit venditio: tunc enim agitur. *Syn. Bas.* 25. *tit.* 7. *c.* 62. 18 Id est, obligatam. *l.* 11 §. 16. *ff. de act. empt.* Vitium rei ipsius rei obligatio.
19 Adde *Novell.* 81. *l.* 11. *ff. de liberis & posthum.* 20 *L.* 1. *Inst.* 9. & 31. *Eclog.* 1. *cap.* περὶ ὑπεξουσίων. 1. *cap.* 2. §. *ult.* 21 Liberatio potestatis præscribitur. Diutina patientia pro veritate est. 22 Filius in potestate patri adquirit dominium rerum omnium exceptis castrensibus, *ut hic.* hodie adventitiorum nudum usumfructum. *l.* 6. *l.* 8. *supr. de bonis, quæ liber.* §. 1. *in fin. Inst. per quas personas cuique adquiritur.* 23 Filius res patris alienare non potest. 24 Pietas patri debetur. 25 Patri permissa est liberorum castigatio. 26 *l.* 4. *J. h. t. l.* 2. *ff. ad l. Corn. de sicar.* Pater filium indemnatum inaudita & indicta causa interficere non potest *l.* 2 *ff. ad l. Cornel. de sicar.* vide Cujac. 4. *observ.* 12. eadem ratio in servo. Cajus 1. *Inst.* adde Cujac. 6. *observ.* 17.
27 Pater filium accusare potest, *d. l.* 4. *d. l.* 2. 28 Impietas in parentes ex ipsorum parentum (si velint) sententia vindicatur. 29 Inter parentes & liberos lites privatim dirimendæ. adde *l.* 16. *ff. de furtis.* 30 Vide *l.* 3. *supr. h. t.* 31 Reverentia matri debetur, *ut hic. l.* 5. *J. h. t.* 32 Læsa pietas severius vindicanda. 33 Parente etiam non consulto. 34 *l.* 4. *vers. sed si. in fin. S. h. t.* 35 Id est, alimenta. *l.* 1. *supr. de alendis liberis.* 36 *Abdicatio* est filii ignominiosa missio, multum differens ab exheredatione. *l. pen. J. h. t.* adde *l.* 132. *ff. de verb. oblig.* Abdicatus, familia ejectus. hoc tamen interest: Abdicatio fit inter vivos, exheredatio causa mortis. Utrumque conjunxit Tertullianus *de præscriptionib. quos exheredaverunt semper & abdicaverunt ut extraneos.* 37 Vestibus spoliatus dimittebatur abdicatus: qui abdicatum recipiebant, læsæ reipublicæ rei fiebant. A parentibus recipi poterant, & rursus abdicari. fiebat ad *tempus* etiam abdicatio, Seneca *lib. controv.* de quo plenius in *commentariis hic aliquando dicemus.* vid. Alc. 2. *disp.* 28. his adde exheredationum causas ex *Novell.* 115. *cap.* 3. 38 Et e contra ad alienandos parentes. vide Arist. 8. *Ethic.* 14. 39 Quidam legunt ἀποστέρησις. Alciat. videtur legisse ἀποκήρυσις, 2. *dispunct.* 18. ἀποκήρυξις quod parentes abdicaturi soleant liberos, ὑπὸ κήρυκος ἐναντίον ἁπάντων ἀπειπεῖν Plato 11. *de legibus.* adde Fabium 3. *c.* 6. & 7. *c.* 4. Plinium 7. *c.* 45. 40 Abdicandi causæ hæ fuerunt: si filius noctu foris cubuisset, si commessaretur, si lenones pulsasset, si libidini incumberet. Lucianus *in abdicato*: si voluntati paternæ repugnasset. *Fabius.* 41 Militia nemo solvitur patria potestate. *l.* 3. *J. de castrensi peculio*: §. 4. *Inst. quib. mod. jus patr. potestat.* 42 Liberti filios in potestate habere possunt. *l.* 7. *supr. de suis & legit. l.* 2. *S. de serv. reipubl.* 43 Id est, *abdicare. l.* 6. *S. h. t.* ut plerique interpretantur, sed male. 44 Plancianum scilicet & aliud quod factum est Adriani temporibus. *l.* 3. §. 1. *ff. de agnosc. & alend. liber.*

partu

partu agnoscendo, ac denunciata [1] pœna, item præjudicium [2] Edicto perpetuo propositum, & remedium [3] alimentorum apud Præsidem majori trimo [4] petenti [5], nomine ejus monstratum, jure manifesto declarant. S. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS.

De libertate, de jure vitæ & necis.

10. Imp. CONST. A. ad Maximum P. U.

LIbertati [6] a majoribus tantum impensum est, ut patribus, quibus jus [7] vitæ in liberos, necisque potestas [olim] erat permissa, libertatem eripere [8] non liceret. Dat. 15. Kalend. Jun. *Thessalonicæ*, SEVERO & RUFINO CONSS. 323.

TIT. XLVIII.

DE ADOPTIONIBUS [9].

Apud quem adoptari potest.

1. Imp. GORDIANUS A. Martiæ.

HI, qui in aliena potestate sunt, juxta jus civile non nisi apud eum apud quem plena legis [10] actio est, adoptari possunt. PP. Kalend. Jun. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De impuberis arrogatione. Apud quem arrogatur.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Timotheo.

IMpuberem [11], quem ad vicem [12] naturalis sobolis arrogare [13] desideras, si hi, qui sanguinis [14] necessitudine [sibi] junguntur; id ei expedire apud Præsidem provinciæ confirmaverint, filium habebis: ita ut bonorum tuorum quarta [15] pars tam in postremo judicio tuo, quam si a te emancipatus fuerit, ei præbeatur, & super patrimonio ejus idoneis fidejussoribus [16] datis servo publico [17] caveatur: ne sub copulandæ adoptionis obtentu, in facultates ejus, quæ ei diligenti provisione servandæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud Prætorem vel Præsidem intimata, ac si per populum [18] jure antiquo facta esset. PP. 5. Id. Mart. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De arrogatione liberti.

3. Iidem AA. Martiano.

CUm eum, quem arrogaveris, libertum [19] tuum esse profitearis, nec ullam idoneam causam precibus addideris, id est, *Quod* [20] *liberos non habeas*: intelligis juris auctoritatem desiderio tuo refragari. PP. 16. Kal. Jul. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

Quomodo fit adoptio.

4. Iidem AA. & CC. Proculiano.

ADoptio non [21] tabulis [22], licet per tabellionem [23] conficiendis, sed solenni [24] juris ordine apud Præsidem solet copulari. PP. Kal. Sept. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De fœminis.

5. Iidem AA. & CC. Syræ.

MUlierem [25] quidem, quæ [26] nec suos filios habet in potestate, arrogare non posse certum est. Verum [27] quoniam in [28] solatium amissorum tuorum filiorum, privignum [29] tuum cupis vicem [30] legitimæ sobolis obtinere: annuimus votis tuis, secundum ea quæ annotavimus: & eum perinde atque ex te progenitum, ac vicem naturalis legitimique filii habere permittimus. PP. 3. Non. Decemb. *Triballis*, TYBERIANO & DIONE CONSS. 291.

Quomodo fit arrogatio.

6. Iidem AA. & CC. Meliano.

ARrogationes eorum qui sui [31] juris sunt, nec in Regia Urbe, nec [32] in provinciis, nisi [ex [33]] rescripto principali fieri possunt. PP. 6. Non. April. *Byzantii*, CC. CONSS.

Si quis adoptetur a cive alterius civitatis.

7. Iidem AA. & CC. Attico.

IN adoptionem quidem alienæ civitatis [34] civi recte dato additur [35], non mutatur patria [36]: ac propterea jus originis in honorum ac munerum obsequio per adoptionem non minui perspicis. S. 11. Kalend. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

Si patronus adoptet filiam libertæ.

8. Iidem AA. & CC. Isioni.

IN adoptionem patre, in cujus est potestate, filiam dante, matris [37] patronus adoptare non prohibetur. Nam sui juris arrogatio fœminæ nisi ex nostro rescripto nunquam procedit. S. 5. Id. Februar. CC. CONSS.

De emancipatione.

9. Iidem AA. & CC. Marino.

ADoptatum [38], licet ex beneficio nostro, emancipatione [39] solenni separare a familia sua pater adoptivus minime prohibetur.

Qui possunt adoptare, 5. vel arrogare.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

CUm in adoptivis filiis, qui filiifamilias constituti, a patribus naturalibus aliis in adoptionem dantur, antiquæ sapientiæ incidit quædam dubitatio; si oporteret talem filium, qui præteritus a naturali patre fuerat, habere contra ejus testamentum de inofficioso actionem (quam Papinianus [40] quidem negat, Paulus autem sine effectu derelinquit, Martianus vero distinguit, ne ex hac causa utriusque patris perderet successionem, naturalis quidem, voluntate ejus circumventus, adoptivi propter egestatem quam forte habebat) & iterum aliud vitium erat exortum: si enim post patris naturalis obitum pater adoptivus per emancipationis modum jus adoptionis dissolvisset, nulla spes ei remanebat: neque [enim] contra patris naturalis voluntatem, quia mortis ejus tempore in aliena fuerat familia constitutus: neque contra adoptivum patrem: (quia per emancipationem ejus familia exemptus est) ideo talem dubitationem [resecantes,] & tale vitium corrigentes, sancimus [41] per adoptionem quidem ad extraneam personam factam, jura naturalis patris minime dissolvi, sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam translatus. Cum enim tanta fragilitas [42] est adoptionis, ut possit in ipso die, & filius fieri, & extraneus per emancipationem inveniri: quis patiatur jura patris naturalis nexu divino [43] copulata, ludibrio defraudari? Cum in hoc casu & contradicendi filio [44] ex jure veteri detur licentia, & invitus [45] transire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur (secundum quod jam disposuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur) maneant integra jura, sive ad [46] inofficiosi querelam, sive ad alias omnes successiones, sive ab intestato, sive ex testamento, quæ liberis deferuntur; ut ipse possit & prodesse [47] patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si vero pater naturalis avo materno [48] filii sui, vel si ipse fuerit emancipatus, [etiam] avo paterno, vel proavo simili modo paterno, vel materno filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia in unam personam concurrunt & naturalia, & adoptionis jura, maneat stabile jus patris adoptivi, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis nodo constrictum: & ad eum solum respiciat filius, cui eum & natura aggregavit, & lex per adoptionem assignavit: & Papiniani sententia in hac specie procedat, & ad eam tantummodo filius adoptivus spem totam extendat, & non [49] patris naturalis successionem molestare concedatur: sed avita & proavita tantummodo reverentia protegatur: eique acquirat quæ possunt acquiri & prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, & natura non dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locum esse in hoc casu invenimus, ubi nullius circumventionis [50] suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, avita & proavita affectione hæc omnia resecante: sed hæc omnia manere integra, nisi avus & proavus emancipatum fecerint filium adoptivum: tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reverti: cum emancipationis interventu adoptio in quacunque persona facta solvitur. §. 1. Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factæ sine lege relinquamus: licentiam damus tali adoptivo patri, id est, extraneo, si voluerit, nihil ei testamento suo relinquere, sed quidquid ei reliquerit hoc liberalitatis sit, [&] non legitimo vinculo adstrictum. Cum enim per omnia naturæ suæ filium aggregaverimus: manifestissimum est, quod & acquisitiones omnium rerum, quæ ad filiumfamilias pervenerint, secundum leges nostras, non adoptivo extraneo patri, sed naturali [51] usque ad modum ususfructus perveniant, & permaneant in sacris [52] patris naturalis, quasi imaginaria [53] quadam & nova affectione ei acquisita, non pristinæ cognationis diminutione introducta. Sed si quidem remaneat in tali adoptione: nulla interveniente emancipatione, in hoc tantummodo prodesse ei volumus adoptionem, ut non successione ab intestato patris extranei adoptivi defraudetur, sed habeat accessionem fortunæ [ex patris naturalis sibi voluntate acquisitam]. Neque enim ex veteri jure cognationis nexus naturalis patris per adoptionem filio dissolvebatur, sed accedebant jura adoptiva, certis reliquiis ex jure naturali remanentibus: & qui legitimus erat familiæ adoptivæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna [54] jura posset abolere, cum videbatur, & ex antiquo jure patrem quidem habere adoptivum, matrem autem eam, quam

1 *Denunciati*, Cujac. 19. *obs. ult.* autoritate. *l.* 1. §. *pœna.* 4. *ff. de liber. agnosc.* Pœna scilicet mariti denunciati intelligitur, id est, cui facta est denunciatio: ut venditor denunciatus. *l.* 49. *ff. de judiciis.* 2 De agnoscendis liberis. §. 13. *Inst. de act.* 3 De qua est tota *l.* 5. *ff. de liber. agnosc.* 4 Id est, nuper lacte depulso, exuberi, delactato, syringiato: quia non solebant ante triennium infantes mamma depelli. vid. 2. *Macab.* 7. υἱὲ ἐλέησόν με τὴν θηλάσασάν σε ἔτη τρία, & in lege Papia, apud Ulpian. 19. §. 1. duo trimi, id est, nuper mamma depulsi. vide Cujac. *d. loco.* 5 *Petendi*, Cujac. *ibid.* ex quibusdam codicibus. 6 Favor libertatis. 7 *l.* 11. *in fin. ff. de lib. & posth.* 8 *l.* 6. *supr. h. t. l.* 12. *supr. de oblig.* vid. *l.* 1. *supr. de patrib. qui filios distr. l. ult. ff. quæ res pign.* Paul. 5. *sent.* 1. §. 1.

9 Dixi ad *L.* 1. *ff.* 7. 37. *Ecl.* 1. περὶ υἱοθετησάντων καὶ υἱοθετουμένων *l.* 1. *Inst.* 11. adde *Novell.* 74. *c.* 3. Gajus 1. *Inst.* 5. Ulpianus 8. & 2. Harmen. 8. 10 Adoptio est legis actio. *l.* 4. *ff. h. t.* vide *l.* 1. *ff. de off. juridic. l.* 2. *ff. de off. procons.* Constabat solennitate. *l.* 4. *J. h. t. l.* 5. *supr. de suis & leg.* unde a Theoph. νόμιμος πρᾶξις: non tamen refertur inter actus legitimos. *l.* 77. *ff. de reg. jur.* utpote solennibus adoptionis jam sublatis. 11 §. 3. *Inst. h. t.* 12 Hinc adoptio naturæ similitudo dicitur a Cajo 1. *Inst.* 5. §. 1. 13 Quemadmodum fiat adrogatio 14 Facit *l.* 17. §. 1. *ff. h. t.* 15 Vide §. 3. *Inst.* & *l.* 22. *ff. h. t.* 16 *l.* 17. *in fin. l.* 18. *ff. h. t.* 17 *Personæ publicæ, d.* §. 3. tabellioni, *l.* 4. *J. h. t.* 18 De adrogatione per populum vide Ulp. 8. §. 2. & 3. Gaj. 2. *Inst.* 3. §. 4. & 5. Gell. 19. Goth. Adde Brisson. *lib.* 4. *select. c.* 20. S. L. 19 Libertus arrogari non potest. *l.* 8. *infr. h. t.* 5. Gell. 19. 20 Justam adrogandi causam habent qui liberos non habent. *l.* 15. §. 2. *l.* 17. §. 3. *ff. h. t.* 21 In adoptione non sufficit tabulas & instrumenta intervenire, nisi judicis auctoritas intervenerit. 22 An testamento fieri potest. Vellejus Paterculus *lib.* 2. vide Cujac. 7. *observ.* 7. 23 Dixi ad *l.* 2. *J. h. t.* 24 Adoptio solennitatem exigit: non fit nisi solenniter: & quidem apud præsidem. adde 5. Gell. 19. vid. *l.* 1. *supr. h. t.* adde Revard. *c.* 6. *de auctoritate prudentum.* 25 Mulieres non adoptant. §. 10. *Instit. h. t.* Ulpian. 8. §. 9. 1. Gaj. 5. §. 3. & 5. Gell. 19. *l.* 29. §. 3. *ff. de inoff. testam. l.* 8. *supr. de præscript. longi temp.* 4. Harm. 8. & 33. *Ecl.* 1. *cap.* 46. 26 Ratio cur fœminæ non adoptant neglecta Leonis *Nov.* 27. 27 Exceptio. 28 Ex *Nov. Leon.* 27. licet mulieribus adoptare, etiamsi nunquam liberos habuerint. 29 Privignus adoptari potest, *ut hic*, & *l.* 32. *in fin. ff. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. ubi pupill.* 30 *l.* 2. *supr. h. t.* 31 Adrogantur qui sui juris sunt. *l.* 1. *in fin. ff. h. t.* 32 Olim fiebant adrogationes tantum Romæ: adoptiones ubique. Ulp. 8. § 4. 33 Adrogatio fit ex rescripto, *ut hic*, & *l.* 9. *J. h. t. Ecl. d. loco* 47. 34 Civis alienæ civitatis adoptari potest. 35 Id est, augetur, adde *l.* 35. *ff. h. t. l.* 15. § 3. *l.* 17. §. 9. *ff. ad municip.* 36 Originis sulicet. 37 Ex liberta filiam adoptare possumus non libertum *l.* 3. *supr. h. t.* vel liberti filium. 38 Adoptatus principis rescripto, etiam emancipari potest: ne quis aliquin putet, adoptatos principis rescripto, perpetuo in adoptione manere cogi. 39 Vid. *J. de emancip.* §. 6. *Inst. quibus modis jus patriæ.* 40 Addatur & hæc triuum jurisconsultorum diversitas his quæ dixi ad Ulp. 11. §. *ult.* 41 Adoptatus ab extraneo succedit etiam patri naturali. §. 2. *Inst. h. t.* & §. 5. *in fin. Inst. de exher. lib.* & §. 14. *vers. nos fouto. Inst. de hered. quæ ab intest.* Goth. Hæc est 49. decisio ex 50. novis Justiniani. vid. Ingitis *Ans.* 42 Fragilitas adoptionis summa olim fuit. Poterat enim quis olim eadem die filius per adoptionem fieri, & eadem rursus die per emancipationem extraneus reddi. 43 Jura naturalis patris nexu divino copulata. 44 Filius interdum juste patri suo potest contradicere. §. 8. *Instit. quib. mod. jus patr. potest.* 45 Filius invitus non datur in adoptionem, *ut hic*, & *l.* 5. *ff. h. t.* 46 §. 1. *Inst. de inofficioso testam.* 47 Adoptivus etiam patri naturali prodest. 48 §. 2. *vers. Si vero. Inst. h. t.* 49 Adoptatus ab avo materno patri naturali non succedit. 50 Parens non præsumitur liberos decipere velle. *l. pen. in fin. ff. de jure dot.* 51 Adoptatus quod ab extraneo adquirit, patri naturali adquirit usufructu tantum. 52 Sacra privata fuerunt cuique genti, quæ diis penatibus paterfamilias faciebat. Cic. 2. *de leg.* filiifamilias in his sacris dicebantur esse, *l.* 2. *supr. de bonis quæ liberis.* manere, *l.* 12. *J. de coll.* id est, permanere, *ut hic*, constituti, *l. ult.* §. 2. *supr. de inoff. test. l. ult.* §. 1. *vers. Sin vero. supr. ad SC. Tertull. l. ult. supr. de curat. furiosi* positi, *l.* 20. *supr. de nuptiis.* retenti. *l.* 3. *supr. de bonis maternis.* Adoptati quoque qui in alterius gentem transibant, in ejus gentis sacra simul transibant. 7. *Valer.* 27. Emancipati vero suo arbitratu sacra sibi privata faciebant: per emancipationem a sacris paternis dimitti & absolvi dicebantur. *l.* 31. *J. de fideic. l.* 1. §. 2. *supr. de annali except. l.* 13. *supr. de legit. hered.* 53 Imaginario affectu. 54 Materna jura non possunt aboleri.

natura cognoscit? Et ideo sancimus, etsi habeat hujusmodi filius jura integra naturæ, attamen si intestatus pater [extraneus] adoptivus decesserit, habere eum etiam sui heredis jus ad ejus tantummodo successionem: ut non etiam legitima jura ad familiam extranei patris adoptivi habeat, nec ipsa ad eum communionem aliquam habeat, sed quasi extraneus ita ad illam familiam inveniatur. §. 2. Sin autem per emancipationem jura adoptiva fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptivum extraneum patrem, etsi moriatur intestatus [1], relinquatur: sed maneat tantummodo patrem naturalem cognoscens, tanquam non fuisset ab initio in adoptionem translatus.

§. 3. Quæ autem de aliis adoptivis diximus, hæc sancimus etiam de his, qui ex Sabiniano senatusconsulto [2] ex tribus [3] maribus fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptivos, & eos introducenda. §. 4. Quæ in filio diximus in adoptionem a patre dato, hæc & in filia [4], & in nepote, [&] nepte, & deinceps personis utriusque sexus in sacris patris constitutis extendimus: si tamen tempore mortis avi sui parentes eos, vel eas non antecedant: si enim patres eos antecedant: (ubi nec imponitur necessitas avo aliquid nepoti, vel nepti relinquere) maneant omnia jura adoptiva [ei] intacta. Hæc enim omnis sanctio de filio & filia, de nepote, & nepte, & deinceps personis in sacris constitutis introducta est, ubi dubitabatur, quid statuendum esset, quasi duobus patribus ei, uno ex natura, & altero ex lege, impositis. §. 5. Ubi autem homo sui juris constitutus *per arrogationem* [5], ex Augusta liberalitate sese dederit in adoptionem, tunc omnia jura patris adoptivi habeat intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur discrimen, fit suus heres adoptivus patri arrogatori, & familiæ ejus aggregetur: & omnia, quæ ad filium arrogatum veteres legumlatores introduxerunt, intacta illibataque in eorum personis reserventur. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Quomodo fit adoptio.

11. Idem A. Juliano P. P.

VEteres circuitus in adoptionibus quæ per tres emancipationes [6] & duas [7] manumissiones in filiis, aut per unam emancipationem in cæteris liberis fieri solebant, corrigentes sive tollentes, censemus licere parenti, qui liberos in potestate sua constitutos in adoptionem dare desiderat, sine vetere [8] observatione emancipationum & manumissionum hoc ipsum actis [9] intervenientibus [10] apud competentem Judicem manifestare, præsente [11] eo, qui adoptatur, & non contradicente [12], nec non eo, qui eum adoptat. Dat. Kal. Novemb. *Constantinop.* LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XLIX.

DE EMANCIPATIONIBUS [13] LIBERORUM.

Habens jurisdictionem a lege municipali, potest illam exercere etiam inter non subditos consentientes: & valet apud omnes. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Herennio.

SI lex [14] municipii, in quo te pater emancipavit, potestatem Duumviris dedit, *Ut etiam alienigenæ* [15] *liberos suos emancipare possint*: id, quod a patre factum est, suam obtinet firmitatem. PP. 3. Non. Decemb. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

2. Iidem AA. & CC. Gennadiæ.

IN emancipationibus liberorum, nec non donationibus [16] non tam scriptura [17], quam veritas considerari solet. PP. 5. Id. Mart. TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

In emancipatione non requiritur causa, sed judicis auctoritas. Salic.

3. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

NOn [18] nudo consensu patria liberi potestate, sed actu solenni [19], vel casu [20] liberantur: nec causæ [21], quibus motus pater emancipavit filium, sed actus solennitas quæritur. S. 15. Kalend. Octob. AA. CONSS.

Invitus quis non liberat filium, vel nepotem sua potestate. Salic.

4. Iidem AA. & CC. Coloniæ.

NEc avus neptem suam liberare potestate cogitur [22], nec [23] in cujusquam injuriam beneficia tribuere moris est nostri. Dat. Id. Octobr.

Per rescriptum principis judici apud acta intimatum, possunt parentes eorum liberos emancipare: accedente antea, vel postea eorum voluntate, nisi fuerint infantes, quorum consensus non requiritur. Salic.

5. Imp. ANASTASIUS [24] Constantino P. P.

JUbemus licere parentibus, id est, patri, avo paterno [seu] proavo, cæterisque ulterius per masculini sexus personas continua generis serie conjunctis, si liberos, quos habent in potestate propria, id est, filium vel filiam, nepotem seu neptem ex filio, pronepotem seu proneptem, cæterosque itidem per masculini sexus personas continua generis linea sibi conjunctos, per emancipationem, vel absentes, & peregre degentes, vel in iisdem locis seu regionibus, vel civitatibus commorantes, in judicio vero non præsentes, juris sui constituere maluerint: supplicationibus [25] porrectis mereri super hoc divinum oraculum: hocque apud competentem judicem, ad [26] cujus jurisdictionem actus emancipationis pertinet, insinuare [27], superque precibus a [28] semet oblatis apud eum deponere: ut hoc subsecuto, & auctoritate præcedente principali, plenissimum robur emancipatio [29] fortiatur: & personæ, in quas talis liberalitas collata sit, de aliena potestate quasi a parentibus ex emancipatione manumissæ liberentur: si tamen ipsæ nihilominus sub gestorum [30] testificatione, vel apud eundem judicem, vel apud alium quemlibet proposito parentum suam etiam voluntatem consonare [31] vel ante preces oblatas, & sacros apices promulgatos, vel postea deposuerunt, nisi infantes [32] sint, qui & sine consensu etiam hoc modo sui juris efficiuntur. Dat. 2. Kalend. Aug. *Constantinop.* PROBO, & AVIENO Jun. CONSS. 503.

Vana observatione sublata, emancipationes possunt fieri coram judicibus competentibus, & emancipatis potest etiam donari: & per emancipationem non solvuntur jura agnationis. Bald.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm inspeximus in emancipationibus *vanam observationem custodiri*, & *venditiones* [33] *in liberas personas figuratas* [34] & *circumductiones* [35] *inextricabiles & injuriosa rhapismata* [36], quorum nullus rationabilis invenitur exitus: jubemus hujusmodi circuitu in posterum quiescente, licentiam ei esse, qui emancipare vult, vel ex lege Anastasiana [37] hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare competentis [38] judicis tribunal, vel eos adire magistratus, quibus [39] hoc facere, vel legibus, vel ex longa [40] consuetudine permissum est: & filios suos, vel filias, nepotes, vel neptes, vel deinceps progeniem in potestate sua constitutam, a sua manu dimittere: & legitima [41] jura omnimodo

1 §. 10. *Instit. de hered. quæ ab intestat.* 2 Ex Sabinianorum sententia. Revardus c. 6. *de autoritate prudent. in fin.* 3 §. 14. *verf. tertiam. Inst. de hered. quæ ab intest. l. ult. in fin. J. de decurionib.* ἐξ τρίων μαρίων, Theophil. *d. §.* 14. tribus manibus, Alciat. 4. *par. erg.* quod de patris naturalis manu in fiduciariam manum traderetur, qui deinde in manum & potestatem adoptivi dabatur. Tribus mancipationibus. Revard. *cap.* 6. *de auct. prudent. in fin.* errore ut puto, creato ex hujusmodi notis, TRIB. MA. uterque male. Pejor est his interpretatio Accursii divinantis, Tres parentes inter se certare de filio in adoptionem dando, vel de aliquo adoptando. Commodius est nihil hic mutari & ita legi, *Tribus maribus.* ut hic agatur de ejus privilegio, qui tres mares filios susceperit, *l.* 122. *Cod. Theod. de decurionib.* Erat enim hoc jus parentis habentis tres mares liberos, ut uni dato senatui, curiæ liberatio contingeret. *d. l. uni* in adoptione dato quarta omnium bonorum adoptatoris ex SC. Sabiniano deferretur sicut impuberi arrogato ex constitutione Antonini. vid. Cujac. *ad d. l. ult.* 4 De filia, nepote, nepte. 5 De arrogato. 6 Id est, venditiones. Nam emancipare est vendere. §. 1. *Instit. de testament. ord.* 8. Valer. 6. adde §. 6. *instit. quib. mod. jus patr. potest. l.* 3. *ff. de capit. minut. Novell.* 81. *l. ult. infr. prox. tit.* Goth. Ad hanc l. vide A. Gell. *Noct. Att. lib.* 5. *c.* 19. & Vacon. *lib.* 1. *declarat.* 16. S. L. 7 Filiifamilias trina emancipatione duabus manumissionibus, cæteri una emancipatione, una manumissione adoptabantur. vid. Ulp. 10. §. 1. 8 Vetus observatio emancipationum & manumissionum sublata. 9 De formulis adoptionis & adrogationis, vid. apud Gell. 5. *cap.* 19. Vulpiscum *in Aureliano.* 10 In adoptione requiruntur acta, requiritur scriptura, *ut hic*, ut & in emancipatione. *l.* 2. *infr. tit. prox.* 11 *l.* 24. 25. *ff. h. t.* 12 *l.* 10. *supr. h. t. l.* 5. *ff. h. t.* vid. Ulp. 10. Festum *in emancipatio*

13 *l.* 9. *supr. tit. prox.* dixi ad *L.* 1. *ff.* 6. adde 1. Harm. 17. περὶ διαλύσεως ὑπεξουσιότητος, *L.* 1. *Inst.* 12. §. 6. *Novell.* 81. 1. Gaj. 6. Paul. 2. *sent.* 25. Ulpian. 10. §. 1. *l.* 5. *supr. de dolo. Novell. Leon.* 25. 14 Hinc colligunt, cujuscunque municipii leges ad suum territorium restringi; Actus civiles ex eo quo geruntur loco vires capere, non futuro. Jus contractuum & testamentorum ex regione in qua fiunt, æstimari. vid. Hotom. 2. *conf.* 2. Sed & illud consuetudine ea præscribi, quæ sunt jurisdictionis. Cynus *hic*, Bart. *in l.* 1. *ff. de aqua pluvia.* Quid si jus id de quo agitur, ex eorum numero sit, quæ principi reservata sint? Quid si jus sit quod vel supremæ potestatis, vel inter regalia refertur, aut meri imperii sit? Id generis jura consuetudine præscribi non posse notant. *arg. l. comperit.* 6. *supr. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann.* vid. Socin. *reg.* 307. 15 Jurisdictionem habens ex lege municipali, potest eam exercere etiam inter non subditos consentientes. *Salic.* 16 Donationes fiebant a patre filio emancipato, ut vitam suam tolleret, id est, ut se aleret. *l. ult. J. h. t. l. ult. C. Theod. de revocand. donat. l.* 8. *infr. de bon. prosc. Nov. Leon.* 25. 17 Scriptura in emancipationibus exigitur, *ut hic*, *l.* 5. *J. h. t.* v. Guliel. Onciacum 1. q. 64. quod remittere videtur *Nov. Leon.* 25. ut & in adoptione. *l. ult. S. tit. prox.* in nuptiis senatorum. *Nov.* 74. *c.* 4. in mutuo emendæ militiæ, *Nov.* 97. *c.* 4. in prærogativa hypothecæ postulanda. *Nov.* 136. *c.* 3. *verf. neque enim.* in arbitraria probatione. *l.* 4. §. 5. *S. de receptis arbitris.* contestatione non numeratæ pecuniæ. *l.* 4. §. 4. *S. de non num. pecun. Novell.* 100. *c.* 1. his adde quæ scripsi ad *l.* 17. *S. de pact.* 18 Ex *Novell. Leon.* 25. *in fin.* nudo consensu perficitur adoptio, veluti si pater patiatur filium seorsim vivere resque suas gerere: quamvis nondum ad ætatem nuptiis, vel matrimonio aptam pervenerit: hujus constitutionis meminit Harmen. 1. *tit.* 17. In Gallia, filii per matrimonium emancipantur, aut ætate 25. annor. Boër. *decis.* 197. negotiatione a patre separata, dignitate, furore patris, aut ejusdem contestatione simplici apud judicem, & ita sex modis solvuntur apud Gallos liberi patria potestate. v. Pap. 3. *Not.* 10. *tit. des lettres incidentes en civil.* 19 De quo vid. *l. ult. J. h. t.* 20 Id est, morte. *Instit. quib. mod. jus patr. pot. in pr.* deportatione. §. 1. *d. tit.* 21 Invitus justa de causa emancipari potest. 22 Inviti parentes non coguntur emancipare liberos. *l.* 31. *ff. de adopt. l.* 92. *ff. de cond. & dem. l. ult. ff. si quis a par. man. l. pen. ff. unde libert.* §. *ult. Inst. quib. mod. jus patr.* Cic. *pro Cluentio.* excipe casum *l.* 6. *J. de spectac. lib.* 11. *tit.* 40. *l.* 12. *supr. de episc. aud.* fallit & hoc, si justa emancipationis subsit causa Bart. *in l. quidam cum filium.* 132. *ff. de verb. obligat.* potest & invitus filius emancipari malos ob mores, ut ne deinceps ejus nomine pater tentatur, quod plerumque statuto fieri posset. vide Socin. *reg.* 135. 23 Vid. *l.* 3. *S. unde vi.* 24 *l.* 11. *S. de legit. heredib.* dixi ad *l.* 18. *supr. de collat.* 25 Emancipatus rescripto principis, reservato jure legitimarum hereditatum, vocatur ad legitimam hereditatem patris cum fratribus in familia retentis, hoc genus emancipationis *ex imperiali rescripto* appellatur in §. 6. *Instit. quib. mod. jus pat.* adde Roland. a Vall. 1. *consil. num.* 4. 26 Emancipatio non apud quemcunque judicem expediri potest. 27 Intimare. vid. *l.* 2. *S. h. t.* 28 Per procuratorem emancipatio non potest fieri, *ut hic*, ut & adoptio & adrogatio *l. neque absens* 24. *l. post mortem.* 25. *ff. de adopt.* impetratio veniæ ætatis. *l. omnes S. de his, qui veniam ætatis impetrarunt*, manumissio. *l. nec mulierem.* 3. *supr. de man. vind.* compaternitas, ut loquitur, spiritualis, Bart. *in l. Gallus.* 29 *ff. de tutel. & postum. l. excusare* 15. *J. de excus. tut.* licet per procuratorem possit fieri legitimatio liberorum Bart. *in d. l.* desponsatio. *l. ult. ff. de sponsalib. c. ult. de procur. in* 6. revocatio in servitutem. *l. per procuratorem.* 4. *ff. de obsequiis. l. sed & hæ.* 35. §. 1. *ff. de proc.* Cur manumissio per procuratorem recte non fit, at in servitutem revocatio? qui manumittit, ipse dominus esse debet. *l. si pater.* 4. *ff. de manumiss. vind.* At per epistolam recte manumittimus ut & per nuncium. *Instit. de libertin.* §. 1. Nam quæ per epistolam fiunt, ea recte per nuncium expediri possunt. *l.* 1. §. 2. *ff. de contr. empt.* Epist. vel nuncio cum manumisit dominus, ipse manumittit: cum per procuratorem, ipse procurator: hic enim negotium in suam ipsius personam concipit, non ille. *l. qui autem.* 14. §. 3. *ff. de pecunia constituta.* At per procuratorem in servitutem revocari servus potest, *ut supr. dictum est*? hoc ideo forte permissum est, quod in adquirendo servo jus magis connivet domino quam in alienando. Quidam tamen putant hoc inductum, quod in manumisso in servitutem revocando pecuniarium commodum versetur. 29 Hoc interpretes ad legitimationem transferunt: volunt enim ab emancipatione ad legitimationem valere argumentum. vid. Roland. a Valle *d. loco.* 30 Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.* 31 Invito filio non datur libertas. *Novell.* 89. *cap.* 11. Paul. 2. *sent.* 25. datur servo invito. dixi *l. pen. supr. de necessar. servis.* 32 Infans consensum non habet. 33 Olim fiebat manumissio quinque testibus præsentibus & libripende stateram & æreum nummum ferente & medio aliquo intercedente, medio illi filius a patre mancipabatur, id est, vendebatur. Patri in vicem pretii nummus ab emptore tradebatur. Filius ita emptus emptori quasi servus erat, sed tamen mox ab emptore vindicta manumittebatur: manumissus tacito jure in patris potestatem revertebatur. Id iterum atque tertio fiebat. Hinc Ulpian. 10. §. 1. *Filius*, inquit, *ter mancipatus, ter manumissus sui juris fit: id enim lex* 12. *Tabularum jubet. Si pater filium ter venundarit, filius a patre liber esto.* His omnino adde Cajum 1. *Inst.* 6. §. 4. ubi genus id mancipationis fusius explicat. 34 Εἰκονικὰς πράσεις, vocat Theophil. *d. loco.* imaginarias. §. 6. *Inst. quib. mod. jus pat. potest*: hinc servitus imaginaria. *l.* 3. *ff. de cap. min.* 35 Vindicta manumissione lictor prætoris servum præmissis solennibus verbis tangebat, mox dextera vertebat. Persius *Satyr.* 5. *Quibus una Quiritem Vertigo facit*: & post; *verterit hunc dominus momento turbinis exit Marcus Dama.* Quintil. *in ea declamatione cui tit. est.* Ancilla in Archipiratæ nuptiis manumissa. *An vero in hoc putamus esse momentum, si vindicta ferires & circumverteres mancipium, aut si una voce liberum esse jusseris?* Cornutus *in Persium*: *Quoties servos manumittebant, eos etiam alapa percussos manumittebant.* Seneca 1. *epist.* 8. & 2. *Controvers. Qui se Philosophiæ subjecerit, statim circumagitur*, id est, fit liber. Hujusmodi servus, ambactus dicitur Festo *in Am.* Verum circumductiones istæ ad servorum manumissiones pertinuerunt. An similes fuerint in emancipationibus liberorum, alio loco tractabitur. 36 Hinc illa verba, *Novell.* 81. μετ᾽ ὕβρεων καὶ ῥαπισμάτων: alapas lictoris manu inflictas manumisso intelligit, de quo more vid. Isidorum 9. *cap.* 4. de quo etiam dixi ad *Novell.* 81. alii ῥαπίσαι virga cædere. Est enim ῥάπις Hesychio virga. 37 *l.* 5. *supr. h. t.* 38 Nam apud incompetentem judicem non fit manumissio. 39 Non apud quemvis judicem manumittitur. 40 Longa consuetudo jus manumittendi tribuit. 41 Vid. *l.* 3. *supr. de bonis maternis.*

habere,

habere, etsi [1] non specialiter hoc sibi servaverit: & peculium donare, vel alias res liberalitatis [2] titulo in eos transferre: & eas res, quæ acquiri indignantur, per usumfructum secundum nostræ constitutionis modum detinere, & omnia facere: vana tantummodo (secundum quod jam dictum est) observatione [3] sublata. Dat. Kalend. Novembr. *Constantinopol.* post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. L.
DE INGRATIS [4] LIBERIS.

Filius emancipatus propter ingratitudinem reducitur in patriam potestatem. Bald.

Imppp. VALENTIN. VALENS & GRATIANUS AAA. ad Prætextatum P. P.

Filios [5] [& filias, cæterosque liberos] contumaces, qui parentes, vel acerbitate convicii, vel cujuscunque atrocis injuriæ dolore pulsassent, leges [6] emancipatione rescissa damno libertatis immeritæ multari voluerunt. Dat. 12. Kalend. Septemb. *Mediolani*, LUPICINO & JOVINO CONSS. 367.

TIT. LI.
DE POSTLIMINIO [7] REVERSIS ET REDEMPTIS [8] AB HOSTIBUS.

Conceptus in captivitate patris & matris, revertens cum patre & matre, sequitur patris originem. Bald.

De natis ex duobus captivis.

1. Impp. SEVER. & ANTON. AA. Ovinio.

EX duobus [9] captivis Sarmatia nata patris originem ita secuta videtur, si [10] ambo parentes in civitatem nostram rediissent. Quamquam enim jure proprio postliminium habere non possit, quæ [11] capta non est, tamen parentum restitutio reddet patri filiam: qui cum ab hostibus interfectus sit, matris [12] duntaxat conditionem, quæ secum filiam duxit, videtur necessario secuta: nam fictio legis Corneliæ, quæ legitimos apud hostes defuncto constituit heredes: ad eam, quæ illic suscepta est, non pertinet: cum eo tempore, quo captus est, diem suum pater obiisse existimetur. PP. sine die & consule.

De redemptis ab hostibus.

2. Imp. GORDIAN. A. Publiciano.

AB [13] hostibus redempti [14], quoad exolvatur pretium, [magis] in causam pignoris [15] constituti, quam [16] in servilem conditionem esse detrusi videntur: & ideo si nummi eo nomine expensi donatio [17] intercedat, pristinæ conditioni eos reddi manifestum est. † Proinde si ab hostibus redemptam, post dissolutum veluti naturalis [18] pignoris vinculum habere in [19] matrimonio [20] cœpisti: nil est quod de statu ejus, seu liberorum communium debeas pertimescere. PP. Id. Jun. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De curatore dando.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Varo.

CUm cognatos tuos nondum postliminio regressos affirmes, sed adhuc in rebus esse humanis, & bona eorum fraudibus diversæ partis dissipari: interpellatus Rector provinciæ providebit [21] eum sub observatione [consueta] constituere, qui stipulante servo publico satis idonee dederit. PP. 5. Kal. Sept. DIOCLETIANO III. & MAXIMIANO CONSS. 287.

De hereditate.

4. Iidem AA. & CC. Hermogeni, & aliis.

NEc nos præteriit, hereditatem [22] ejus, quam incognitum erat ab hostibus interfectam, an captam esse, a filio adiri non potuisse, quoniam eorum bona, qui in hostium potestatem rediguntur, eo demum tempore successionis [23] jure acquiri possunt, cum captos apud hostes mortuos esse cognoscitur. Nec super facultatibus ejus, cujus [24] incerta vita ac fortuna fuit, transigi [25] vel judicari [26] potuit. Unde postea quam apud hostes materteram vestram fati munus implesse innotuit: tunc vobis licentia permittitur agnoscendæ per bonorum possessionem [27] successionis, non officientibus enim [his] quæ perperam gesta sunt, si priorem gradum obtinetis, successionis compendium [28] ad vos pertinet. PP. 5. Kalend. Jun. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De tradito a Barbaris.

5. Iidem AA. & CC. Ursæ.

CUm non redemptum ab hostibus filium tuum, sed sine [ullo] contractu [29] traditum [30] a Barbaris Præfecto [31] legionis dicas, postliminii jus locum habuit: & illico ingenuitati suæ reddi eum Præses provinciæ jubebit. PP. 16. Kal. Jun. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De redemptis ab hostibus.

6. Iidem AA. & CC. Justo.

CUm & postliminii jus, & communis [32] utilitatis ratio exigat, ut si qui captos ab hostibus redemerint, accepto [33] pretio redemptos suæ ingenuitati restituant: proponasque redemptorem tuum noluisse [34] oblatum pretium a te, vel ab alio recipere: Præses provinciæ efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare, & percepto eo, quod pretii nomine dependitur, status securitatem [35] non inquietare. PP. Kalend. Februar. TIBERIANO, & DIONE CONSS. 291.

De puella redempta, & prostituta.

7. Iidem AA. & CC. Claudio.

FOedissimæ mulieris nequitia permovemur. Cum igitur filiam tuam ab hostibus captam, ac prostitutam [36] ab ea, quæ eam redemerat, ob retinendæ pudicitiæ cultum, ac servandam natalium honestatem ad te confugisse [37] proponas: Præses provinciæ, si filiæ tuæ supradictam injuriam ab ea, quæ sciebat ingenuam esse, inflictam cognoverit: cum hujuscemodi persona indigna sit pretium recipere, propter odium [38] detestabilis quæstus [39]: etiamsi pretium compensatum non est, ex necessitate miserabili custodita ingenuitate natæ tuæ adversus flagitiosæ mulieris turpitudinem tutam eam, defensamque præstabit. PP. 3. Non. Februar. TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

De natis ex redempta.

8. Iidem AA. & CC. Matronæ.

PRæses provinciæ, ne ulterius in servitutis jugo detinearis, curæ habebit, qui pro solertia sua parum ignorat filiorum tuorum statum tueri, quos posteaquam [40] redempta es, enixam te esse significas: cum eos, qui post redemptionem nascuntur, ne pignoris [41] quidem vinculo ob pretium, quod pro his datum non est, teneri, nullis auctoribus visum est. PP. 5. Id. Februar. TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

An filius reversus succedat patri.

9. Iidem AA. & CC. Gregorio.

CAptum ab hostibus filium, patre mortuo medio tempore lex Cornelia reversum [42], si in potestate patris tempore, quo capiebatur, fuit, suum facit heredem: unde sive ex testamento [43] ad te, sive [ab] intestato [44] successionem patris tui pertinere apud præsidem provinciæ probaveris: restitui tibi res hereditarias jubebit, si non tantum, postquam reversus es, tempus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate conquiescere faciat. PP. 5. Id. April. AA. CONSS.

De servo reverso ab hostibus.

10. Iidem AA. & CC. Apollodoræ.

SIcut liberis captis ab hostibus, ac postliminio reversis status pristinus restituitur, sic servi [45] domino. Unde, si hæc cujus meministi, ancilla patris tui fuit, nec commercio redempta [46] est: reversa dominum, vel ejus sequitur successorem, qui per captivitatem hanc amiserat. S. 3. Kal. Maji, *Hadrianopoli*, AA. CONSS.

De redempto, & gratis dimisso.

11. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI liberum captum te ab hostibus commercio [47] redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris [48] superstitem remisisse [49] tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati, quam amiseras, restitutus, nullum filiis ejus obsequium debes. S. 15. Kal. Jan. AA. CONSS.

De liberatis virtute militum.

12. Iidem AA. & CC. Quintianæ.

AB hostibus capti, non commercio [50] redempti, sed virtute [51] militum nostrorum liberati, illico statum, quem captivitatis casu amiserant, recipiunt: servi [52] autem dominis suis restituentur.

1 *l. 17. supr. de collationib.* 2 Vid. quæ notavi ad *l. 2. supr. h. t. l. 1. §. 3. ff. si quis a par. manumiss.* 3 Brevem manumittendi formulam exprimit Harm. 1. *tit.* 7. ὅτε τόν δε ποιῶ αὐτεξούσιον (Theophilus in §. διαλύει, *Instit. quib. mod. jus patr. potest.* legit ἐμανκίπατον κ̀ τῆς αὐτῦ. Theophilus ἐμαυτῦ, ἀφίημι χειρὸς, id est, Hunc sui juris esse patior meaque manu mitto.
4 *L. 8. Cod. Theod. 7. & 31. Eclog. 3.* Ingratitudinis ob causam liberi in potestatem parentum revertuntur, adde *Novell. 115. c. 3.* ubi de exheredandis justa de causa liberis agitur: de ingratitudine dix. ad *Novell. Leon. 25.* 5 *l. 1. C. Th. h. t.* 6 Antiquæ: puta Romuli, dixi ad *leg. 12. Tabularum lib. 2. tit. 27. §. 7.* ubi hoc addendum est, *Deivei parentum sacrum fieri*, nihil aliud esse, quam in sacra & potestatem parentum reverti: ut filius ita reversus a parente impune possit occidi, videlicet si manus impias ei intulerit.
7 *l. 9. 10. 14. 18. 19. J. h. t.* post captivitatem regressis *l. 6. C. Th. 5.* Paulo plenius explicatur hic tit. a Græcis 34. *Ecl.* 1. περὶ αἰχμαλώτων recte de captivis dicitur: nam transfugæ postliminium non habent. *l. 9. §. 4. ff. h. t.* δούλων (hi etiam postliminio redeunt. Fest. in Postliminio, *l. 8. J. h. t.*) τε κ̀ ἐλευθέρων κ̀ περὶ ὑποστροφῆς αὐτῶν καὶ περὶ παίδων (huc pertinet *l. 1. J. h. t.*) αὐτῶν κ̀ (δικαίω) huc pertinet *lex* 3. 4. *J. h. t.* Est & titulus *ff. de captivis & de postliminio, & redemptis ab hostibus L. 49. D. 15.*
8 *l. 2. 6. 7. 8. 11. 13. 15. 16. 17. 20.* adde & traditis ab hostibus. *l. 5. J. h. t.* liberatis virtute militum *l. 12. J. h. t.* 9 Ex duobus captivis natus, ambobus parentibus reversis liber intelligitur, *ut hic.* ex *Novell. Leonis 36.* sive non revertantur parentes, sive unus tantum revertatur, liber intelligitur & heres parentum. 10 Imo sufficit, ut unus redierit. *l. 16. J. h. t.* 11 Quæ capta non est, postliminium non habet. *l. 9. ff. h. t.* 12 *l. 16. J. l. 9. 26. ff. h. t. l. 6. ff. de statuliber.* 13 *Synops. Basil. 34. tit. 2. c. 1.* 14 Sic lege Francica in hostem bannitus, hoc est ad delectum vocatus & in veniendo contumax, plenum *heribannum*, hoc est, 60. solidos persolvere cogebatur: si eam summam solvere non poterat, semetipsum *pro vuadio*, hoc est, pignore in servitium principis tradebat, donec tandem eam summam persolvisset. Quod si is homo in tali servitio moriebatur, hereditatem defuncti non amittebat, sed nec libertatem, nec denique ipsi banno fiebat obnoxius, 4. *legum Francicarum, c. 71. de libero homine in hostem bannito.* 15 Redemptus non est servus redimentis, sed pignoris est tantum loco, donec redimatur. vid. *l. 15.* 21. *ff. h. t.* An & ejus liberi? non sunt pignori. *l. 8. J. h. t.* 16 Vid. *l. 2. ff. de lib. homin. exhib.* 17 Pretio redemptionis donato redemptus libertatem consequitur, *ut hic, & l. 11. J. h. t.* 18 Redemptus redemptori naturalis pignoris loco. 19 Natus ex ingenuo, & redemptus ab hostibus ingenuus est. 20 Redempta redemptori potest nubere, vid. *l. 13. J. h. t.* 34. *Eclog. 2. c. 1.* 21 Id est, curatorem, de curatore dando bonis capti, adde *l. 15. ff. ex quib. causis major. l. 6. in fin. ff. de tutel. l. 6. in fin. ff. quib. ex caus. in possess.* adde Hotom. *consil.* 6. 22 Incertus de morte captivi ab intestato succedere, transigere, vel judicio de ejus bonis experiri non potest. 23 De successione adde *l. 19. l. 32. ff. de adqu. vel amitt. possess.* 24 De viventis hereditate sententia ferri non potest, *ut hic*, sed nec de ea pacisci licet, & transigere, *ut hic, l. 2. § 2. ff. de vulgar. & pupill. l. 1. § 21. ff. de collat. l. ult. S. de pact.* Senec. 96. *epist. si vultur es, cadaver expecta.*, nec donare eandem. *l. 2. ff. de his, quæ ut indign.* 25 De transactione, 26 De sententia. 27 Vid. *l. 1. §. 9. ff. de bon. poss. secund. tab.* 28 Itaque ideo gratis. 29 Cum hoste contractus iniri potest. adde *l. 5. in fin. D. de pactis. l. 21. D. de negotiis.* 30 Sine stipulatione pretii, sine commercio. *l. 17. J. h. t.* 31 Præfectus legionis. 32 Utilitas ac necessitas postliminii, *l. 19. ff. h. t.* 33 Vid. *l. 17. J. h. t.* adde *l. 2. S. h. t.* 34 Redemptor oblatum a redempto pretium invitus accipere cogitur. 35 Securitas status. 36 Qui redemptam prostituit, pretium jusque pignoris amittit. adde *l. 12. S. de episc. aud.* 34. *Eclog. 2. c. 6.* 37 Redempta a redemptore prostituta, justam fugiendi rationem habet. 38 *Novell. 14. in princ.* 39 Lenocinii quæstus detestabilis. 40 Nati ex redempta liberi sunt, ideoque ne pignoris quidem loco a redemptore possunt retineri *hic*, ut & ipsi redempti. *l. 2. S. h. t. l. 15. ff. h. t.* 41 Ratio dubitandi ex *d. l. 2. l. 15.* 42 Reversus fingitur nunquam captus. 43 Vid. Paul. 3. *sent.* 4. §. 8. 44 *l. 14. J. h. t. §. 4. Instit. de hered. quæ ab intest.* 45 Etiam servi postliminii jus habent, *ut hic, l. 12. vers. servi. J. h. t.* Fest. *in postliminium*: dixi quoque *in epigraphe.* 46 *l. 11. 12. & 16. J. h. t.* 47 *l. 17. J. h. t.* adde quæ scripsi ad *l. 12. §. 7. ff. h. t.* 48 De quo *l. 2. S. & l. 15. ff. h. t.* 49 *l. 2. S. h. t.* 50 Captivi, recepti ab hoste virtute militari & citra pretium, recipientis non fiunt servi: fiunt liberi. Si qui tamen servi recepti sint, dominis suis restituendi, *ut hic. Syn. Basil. 34. tit. 2. c. 11.* vide *l. 10. S. h. t.* adde quæ scripsi ad *l. 12. §. 17. ff. h. t.* 51 Id est, fortitudine. *l. 21. vers. quod si. ff. h. t.* 52 Vide *l. 10. S. h. t.*

Receptos enim eos, non captos judicare debemus: & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum. S. 5. Kal. Januar. AA. CONSS.

Si redempta redemptori nubat.

13. Iidem AA. & CC. Quartinæ.

SI is [1], qui te ab hostibus ingenuam captam commercio redemit, sibi matrimonio [2] conjunxit: dignitate [3] nuptiarum, & voto futuræ justæ sobolis, vinculo pignoris tibi remisso, reddi natales pristinos rationis est. S. 5. Id. Martii, CC. CONSS.

An filia reversa succedat matri.

14. Iidem AA. & CC. Severæ.

JUs postliminii filiam (rebus humanis exempta matre, dum in servitutis ipsa necessitate per captivitatis causam fuit) eventus purgato vigore, ad ejus legitimam [4] invitat hereditatem; nec tibi medii temporis fortuna, quominus res maternas successione quæsitas persequi possis, injuriam fieri patimur. S. 16. Kal. April. CC. CONSS.

De redemptis ab hostibus.

15. Iidem AA. & CC. Macrotraulo [5].

IS, qui liber constitutus captus ab hostibus commercio [6] redimitur, etiam [7] antequam restituatur, pro eo data pecunia, successionis [8] jura sibi vindicare favore ingenuitatis potest: ut ex ea possit pretium pro se datum exolvere.

De natis ex redempta.

16. Iidem AA. & CC. Basilidæ.

COmmercio [9] redemptæ [10] fœminæ filios, licet ex servo medio susceptos tempore, origini ingenuitatis matris, juxta ea quæ benigne placuerunt, reddi convenit. S. 5. Kal. Septembr. *Viminacii*, AA. CONSS.

An redemptus debeat pretium emptori.

17. Iidem AA. & CC. Diogeniæ.

LIber [11] captus ab hostibus, & commercio redemptus, tunc demum, cum [12] pretium solverit, vel ei hoc, qualicunque remittatur judicio [13], statum pristinum recipit: quo genere matre [14] filium redimente, cum hujusmodi contractus non de mercede, sed de tristitia repudianda cogitatur, voti recipiendi filium cogitatio cum optabili conditione filium illico matri restituit: ita ut [a] civilium obsequio munerum propter casum præteritum [filius] non excusetur. Pro [15] pietatis itaque ratione ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere ac de pretio quicquam tractare non convenit: dotem tamen ab eo debitam jure concesso reddi postulas. S. 3. Kal. Novembr.* *Devellio*, CC. CONSS.

De actionibus quæ competunt reversis.

18. Iidem AA. & CC. Tryplinianno.

AB hostibus captis ac postliminio reversis, pro hujusmodi casu amissa [16], quæ in eadem causa quidem durant, omnimodo directa: quæ vero per usucapionem, vel liberationem ex bonis subtracta, vel non utendo finita esse videntur, intra annum utilem experientibus actione rescissoria [17] restituuntur. PP. 12. Kal. Decembr. CC. CONSS.

Quibus competit jus postliminii.

19. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS, & THEODOSIUS AAA. ad Severinum Ducem.

SI [18] quos forte necessitas captivitatis abduxit: sciant, si non transierint, sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare [se] debere: recepturos [19] jure postliminii ea, quæ in agris, vel mancipiis, [seu aliis rebus] ante tenuerunt, etsi a fisco nostro possideantur. Nec timeat quisquam alicujus contradictionis moram: cum hoc solum requirendum sit, utrum [forsitan] aliquis cum barbaris voluntate [20] fuerit, an coactus. Dat. 5. Kalend. Jul. *Romæ* [21], GRATIAN. A. V. & DAGALAIFO CONSS. 366.

De redemptis ab hostibus.

20. Impp. HONORIUS, & THEODOSIUS AA. Theodoro P. P.

DIversarum [22] homines provinciarum cujuslibet sexus, conditionis, ætatis, quos barbarica feritas captivitatis necessitate transvexerat, invitos [23] nemo retineat: sed ad propria [24] redire cupientibus libera sit facultas (quibus si quicquam in [25] usum vestium vel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitum, nec maneat victualis sumptus repetitio:) exceptis his quos barbaris vendentibus emptos [26] esse docebitur: a quibus status sui pretium propter utilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Ne quando enim damni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem: decet redemptos, aut [27] datum pro se pretium emptoribus restituere, aut laboris obsequio, vel opere quinquennii [28], vicem referre beneficii, habituros incolumem (si in ea nati sunt) libertatem. Reddantur igitur ædibus [29] propriis sub moderatione quam jussimus: quibus jure postliminii etiam veterum responsis incolumia cuncta servanda sunt. Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obsistere, actor, conductor procuratorque dari [30] se metallis cum pœna deportationis non ambigat: sin vero possessionis dominus, rem suam [a] fisco noverit vindicandam, seque deportandum, & ut facilis executio perveniat, Christianos [31] proximorum locorum volumus hujusmodi rei solicitudinem gerere. Curiales quoque proximarum civitatum placuit admoneri, ut emergentibus talibus causis, sciant legis nostræ auxilium deferendum: ita ut noverint rectores universi decem libras auri a se, & tantundem a suis apparitoribus exigendum, si præceptum [nostrum] neglexerint. Dat. 3. Id. Decembr. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEODOS. III. AA. CONSS. 409.

TIT. LII.

DE INFANTIBUS [32] EXPOSITIS [33] LIBERIS ET SERVIS, ET DE HIS, QUI SANGUINOLENTOS [34] NUTRIENDOS ACCEPERUNT.

Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest, ad expensas tamen restituendas tenetur, nisi sint factæ a fure. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Claudio.

SI invito [35] vel ignorante te partus ancillæ, vel adscriptitiæ [36] tuæ expositus sit, repetere eum non prohiberis. Sed restitutio ejus, (si non a fure [37] vindicaveris) ita fiet, ut si qua in [38] alendo eo vel forte ad discendum artificium [39] juste consumpta fuerint, restituas [40]. PP. 3. Kal. Jun. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Exponens sobolem propriam quam nutrire tenetur, venit puniendus: nec dominus recuperat servum quem exposuit. Salic.

2. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AAA. ad Probum P. P.

UNusquisque sobolem [41] suam nutriat. Quod si exponendam putaverit [42], animadversioni quæ constituta est, subjacebit. Sed nec [43] dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab [ipsis] expositos [44] quodammodo ad [45] mortem voluntas [46] misericordiæ amica collegerit: nec enim suum [47] [quis] dicere poterit, quem pereuntem contempsit [48]. Dat. 4. Non. Mart. GRATIAN. A. III. & EQUITIO CONSS. 374.

Expositi cujuscunque conditionis per exponentem non possunt vindicari, nec per colligentes possunt ut servi vel libertini retineri: sed ingenui intelliguntur. Salic.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SAncimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus, sive a libertina progenie, sive servili conditione maculatus; expositus sit: eum puerum in suum dominium [49] vindicare, sive nomine dominii, sive adscriptitiæ, sive colonariæ conditionis. Sed neque his qui eos nutriendos [50] sustulerunt, licentiam concedimus penitus cum quadam distinctione [ita] eos tollere, & educationem eorum procurare, sive masculi sint, sive fœminæ, ut eos vel loco servorum, aut loco libertorum, vel colonorum, aut adscriptitiorum habeant: sed nullo discrimine habito, hi qui ab hujusmodi

1 Qui ab hostibus captam redemit: & cum ea tanquam uxore, congressus est, cum videatur, eo quod ipsam insuper uxorem assumpsit, pretium ei ac velut pignoris vinculum remisisse, efficit proculdubio, ut & ipsa pristinis restituatur natalibus & ex ea suscepti liberi legitimi sint atque ingenui. 1. Harm. 13. §. 31. & 4. *tit.* 5. §. *ult.*
2 Redemptor nuptiis cum redempta contractis, tacite eam liberat nexu pignoris.
3 Id fit præsumptione quadam. Sic Græci, ὡς προλήψει δοκεῖν αὐτῇ συγχωρεῖν τὸ τίμημα. adde *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* adde 34. *Ecl.* 1. *c.* 18. & *Schol. ibid.* 4 Reversus ab hostibus, matri succedit. v. *l.* 9. *supr.* & *l.* 15. *infr. h. t.* 5 Mucatraulo, Cujac. *ad l.* 4. *infr. de jure fisci.* 6 Vide *l.* 10. *in fin. supr. h. t.* 7 Ratio dubitandi.
8 Redempti succedunt. vide *l.* 9. *supr. h. t* 9 *l.* 10. *in fin. l.* 11. *l.* 12. *l* 15. ℨ. *h. t.*
10 Matre redempta, natus in captivitate fit liber, *ut hic*, & ex *Nov. Leon.* 35. etiamsi non revertatur. 11 Redemptus ab hostibus non fit servus redimentis, sed pignoris tantum jure ei tenetur. 1. Harm. 18. §. 33. 12 Vide *l.* 2. *supr.* & *l.* 12. §. 7. § 14. *ff. h. t.* 13 *Indicio*, Cujacius *Novell.* 22. dixi de hac lectione *ad l.* 21. *supr. familiæ ercisc.*
14 A matre redemptus, nullum matri debet redemptionis pretium. 15 Donatio quandoque præsumitur ratione proximitatis & adfinitatis. vide Alciat. 1. *præsumpt.* 32. adde quæ dixi ad *l.* 11. *supr. de negotiis.* 16 Absentes captivi reversi res amissas recuperant directo: usurpatas actione rescissoria, *ut hic.* 17 Rescissoria actio datur absentibus reipublicæ causa. *l.* 24. *in fin. supr. de rei vind. l.* 1. §. 1. *ff. ex quibus caus. major. l.* 82. §. 1. *ff. de leg.* 1. 18 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 19 *l.* 5. *ff. h. t.* 20 Et ita fuerit transfuga. Transfugæ nullum jus postliminii competit. *l.* 19. §. 4. *l.* 20. *ff. h. t.*
21 Remis, *d. l.* 1. *C. Theod. h. t.* 22 *l.* 2. *C. Th. h. t.* 23 *l.* 11. *supr. de episc. aud.* 24 Id est, ad suas & proprias ædes. *infr. h. t.* 25 Quod ab hostibus reverenti in usum vestium aut alimentorum datur, non repetitur. 26 Expensas factas circa hominem a Barbaris redemptum repetimus. 27 Quousque redempti redemptori obligentur. 28 Redempti ab hostibus redemptori pretium reddere debent, aut quinquennium servire, *ut hic.* 34. *Ecl.* 2. *c.* 18. Harm. 1. *tit. ult.* §. 27. Idem tamen §. 33. triennii meminit tantum, non quinquennii. 29 Sedibus, *d. l.* 2. *C. Theod. h. t.* 30 *Dari metallis*, est ad metallum damnari. 31 Vide *l.* 11. *supr. de episc. aud.*

32 Expositi plerique magna regna, vel imperia condidere. Hujusmodi sane fuit Moses 2. *Exod.* 3. talis Cyrus *Justin.* 1. talis Romulus *Livius* 1. Ille Judæorum: alter Persarum: postremus Romanorum imperii auctor. Talis etiam Semiramis Assyriaci imperii fundatrix: & si veri historici, a columbis nutrita. Diodor. 2. ut Romulus a lupa, Livius 1. Cyrus a cane, *Justin.* 1. 33 *L.* 5. *C. Theod.* 7. & *l.* 4. *ff. de lib. agnosc. l.* 1. §. 2. *ff. de juris & facti.* περὶ νηπίων ἐκτιθεμένων ἤτοι ῥιπτομένων. 33. *Eclog.* 2. Expositus dicitur etiam ἀπεῤῥιμμένος 1. Harm. *ult.* §. 30. quasi neglectus, adde *Novell.* 153. περὶ τῶν χαμευρετῶν βρεφῶν. & 5. *extrav.* 11. dicuntur & θρέπτοι. Plinius ad Trajanum: *Magna quæstio est de conditione & alimentis eorum, quos* θρέπτους *vocant.* adde quæ scripsi ad Festum in voce *Larentalia* & voce *Nutricius.* 34 *Sanguinolentos emptos, vel nutriendos &c. C. Theod. h. t.* sanguinolentos, id est, recens natos, *l.* 1. *in fin. C. Th. h. t.* de quibus dixi ad *l.* 1. *supr. de patrib. qui filios distraxerunt.* Goth. A quibus expositi infantes ali & suscipi debent, vide Censur. for. nostr. *lib.* 1. *c.* 10. *n.* 7. De exponentium pœna vide Menoch. *de arbitr. jud. quæst. cas.* 396. Cujac. *lib.* 16. *obs* 36. Jul. Clar. §. *fin. quæst.* 83. *n.* 7. S. L. 35 Quid si te volente? dominium amittis. *l.* 2. ℨ. *h. t.* 36 Partum adscriptitiæ expositum dominus vindicare potest. 37 Fur expensas non deducit. 38 *l.* 16. *supr. de nupt. l.* 4. §. 9. *ff. de doli mali & met.* ob præstita alimenta, corpus educati retineri potest. Hæc conditio est bene depensi. vide Forner. 2. *select.* 34. 39 Eruditionis, artificii, atque disciplinarum expensæ condicuntur. 40 Quid si dominus aliunde solvere non potest? non restituet, melius erit possessorem carere sua pecunia, quam dominum suo servo. Nihil etiam hic est, quod tollat possessor, quia eruditio avelli non potest: est enim habitus δυσκινητότερος. *l.* 27. *in fin. ff. de rei vind.* Duo sunt tamen casus quibus impensæ deductio est, etiamsi aliunde dominus solvere non possit: unus, si institutum dominus mox venditurus sit, & plus pretii laturus propter eruditionem. *l.* 29. *l.* 38. *in fin. ff. de rei vind.* alter, si sciente domino eruditus sit. *l.* 30. *ff. d. tit.* Quid, si fructus pueri petuntur? compensantur cum hujusmodi expensis: Operarum autem æstimatio incipit esse *quinto* anno. *l.* 32. *ff. de rei vind. l. ult. ff. de oper. serv. l.* 37. *ff. de oper. libert.* adde Cujac. 9. *obs.* 38. 41 33. *Eclog.* 2. *cap.* 2. 42 Pater, *ut hic*, dominus, patronus, *vers. sed nec dominis vel patronis. infr. h. t.* liberos, servos, libertos exponentes, jus potestatis amittunt: adde *Nov.* 153. *c.* 1. & *c. un. extr. h. t.* 43 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* 44 Tales fiunt Latini ex Claudii constitutione. vide *l.* 2 *ff. qui sine manum.* cives Romani, ex constitutione Justin. *l. ult. supr. de bon. lib.* vid. *l. un.* §. 3. *supr. de Lat. libert. toll.* adde *l.* 4. ℨ. *de oper. lib.* 45 Expositi ad mortem quodammodo expositi. *l.* 3. *vers. neque enim.* ℨ. *h. t.* quod Græcis χυτρίζειν. 46 Voluntas amica misericordiæ. 47 Suum nemo dicere potest, quem pereuntem contemnit 48 *Si modo testes episcopalis* (ita legendum non *episcopales*) *subscriptio fuerit subsecuta, de qua nulla penitus ad securitatem possit esse cunctatio. d. l.* 2. *C. Th. h. t.* id est, ut Annianus interpretatur: si contestationi de collectione ejus, episcopus & clerici subscripserint, ut merito possimus dicere, *d. l.* 2. intelligi, Vasensis Concilii *c.* 9. ut secundum statuta pissimorum Augustorum quisquis expositum colligit, Ecclesiam contestetur. 49 Expositus, exponentis servus, adscriptitius, colonus, *ut hic.* aut libertus non est, *h. t. ibi loco libert.* 50 Expositum qui nutrit, servum, colonum, aut libertum non facit.

homi-

hominibus educati sint, liberi [1], & ingenui appareant, & [2] sibi acquirant, & in posteritatem suam, vel in extraneos heredes [3] omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant, nulla macula [4] servitutis, vel adscriptitiæ, aut colonariæ conditionis imbuti, nec quasi patronatus jura in rebus eorum his, qui eos susceperint, prætendere concedimus: sed in omnem terram quæ [5] Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. Neque enim oportet eos, qui ab initio infantes abjecerunt, & mortis [6] forte spem circa eos habuerunt, incertos constitutos, si qui eos susceperint, hos iterum ad se revocare conari, & servili [7] necessitati subjugare. Neque hi, qui eos pietatis ratione suadente sustulerint [8], ferendi sunt denuo suam mutantes [9] sententiam & in servitutem eos retrahentes, licet ab initio [10] hujusmodi cogitationem habentes ad hoc prosiluerint: ne videantur quasi mercimonio [11] contracto ita pietatis officium gerere. Hæc observantibus, tam viris clarissimis præsidibus provinciarum, quam viris religiosissimis Episcopis [12], necnon officiis præsidalibus, & patribus, & defensoribus civitatum, & omni civili auxilio. Dat. 15. Kal. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONSS. 529.

In AUTHENT. constit. quæ ex adscript. §. 1. col. 5. tit. 9. al. 8. Novell. 54. cap. 1.

Antiqua lex erat, quæ dicebat ex persona libera, & altera adscriptitia natos, adscriptitiam sequi conditionem: quod per Justinianum ad jus commune liberi ventris redactum est.

4. [13] Imp. JUSTINIANUS. *

Sancimus [14] ut quoscunque, vel in ecclesiis, vel in vicis, vel aliis locis abjectos constiterit, ii modis omnibus liberi sint: etiamsi certam quandam probationem petitor habeat, qua ostendat ejusmodi personam ad suum pertinere dominium. Nam si legibus nostris [15] statutum est, ut servi ægrotantes a dominis neglecti, & qui velut desperata eorum valetudine possessorum curatione digni non censentur, omnino in libertatem abripiantur: quonam pacto in ipsis vitæ primordiis aliorum hominum pietati relictos, & ab eis educatos, in servitutem iniquam pertrahi patiamur? Enimvero liberos esse sancimus, ne illis quidem, qui hæc faciunt, irrogandas ex legibus nostris pœnas effugientibus; velut omni refertis inhumanitate, & crudelitate, quæ tanto quovis homicidio pejor est, quanto miserioribus eam inferunt.

TIT. LIII.
QUÆ [16] SIT LONGA [17] CONSUETUDO [18].

Consuetudo loci probata debet servari, & ratio consuetudinis debet attendi. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Apro.

Præses [19] provinciæ probatis his [20], quæ in oppido [21] frequenter [22] in [23] eodem controversiarum genere servata sunt, causa cognita statuet. Nam & consuetudo præcedens & ratio [24], quæ consuetudinem suasit, custodienda [25] est. Et ne quid contra [26] longam consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam revocabit Præses [27] provinciæ. PP. 6. Kalend. April. JULIANO II. & CRISPO CONSS. 225.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Proculum [28].

Consuetudinis [29] ususque longævi non vilis auctoritas [30] est: verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem [31] vincat, aut legem [32]. Dat. 7. Kal. Maji, CONSTANTINO. PP. A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

Consuetudo legem imitatur, & pro lege servatur. Salic.

3. Imp. LEO, & ANTHEMIUS AA. Alexandro.

Leges quoque ipsas antiquitus probata [33] & servata tenaciter [34] consuetudo imitatur [35], & retinet [36]: & quod officiis, Curiis, Civitatibus, Principiis [37], vel Collegiis præstitutum fuisse cognoscitur, perpetuæ legis vicem obtinere statuimus. Dat. 7. Id. Sept. MARTIANO, & ZENONE CONSS. 469.

TIT. LIV.
DE DONATIONIBUS [38].

De traditione instrumentorum.

1. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Lucio.

Emptionum mancipiorum instrumentis [39] donatis, & traditis, & ipsorum mancipiorum donationem [40], & traditionem factam intelligis: & ideo potes adversus donatorem in rem actionem exercere. PP. 5. Kal. Jul. FAUSTINO, & RUFINO CONSS. 211.

De actionibus.

2. Imp. GORDIANUS A. Leonidæ.

Si nominis [41] persecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis transtulit [42], frustra prætendit, qui debitori tuo heres extitit, consensum [43] fuisse debitoris necessarium: cum satis fuerit actiones eo [44] nomine tibi mandatas fuisse. PP. 2. Id. Mart. GORDIANO A. II. & POMPEIANO CONSS. 242.

De spe futuræ actionis.

3. Imp. DECIUS A. Marcellino.

Spem [45] futuræ actionis plena intercedente donatoris voluntate posse transferri non immerito placuit. PP. Non. Mart. DECIO A. I. & GRATO CONSS. 251.

De functionibus, exactionibus vel tributis.

4. Imp. PROBUS A. Marsiæ.

Si functiones [46], [exactiones, vel tributa] per eum, cui donata res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine celebratæ sunt, tibi obesse non potest. PP. 5. Kal. Jan. MESSALA, & GRATO CONSS. 280.

De ultima voluntate.

5. Impp. CARINUS & NUMERIANUS AA. Flacconillæ.

Si donatio per epistolam [47] facta non apparet: verba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis confirmata est, fideicommissum continere non ambigitur. PP. 6. Kal. Febr. *Romæ*, CARINO II. & NUMERIANO CONSS. 284.

De absentibus.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Christianæ.

Nec ambigi oportet, donationes etiam inter [48] absentes (& maxime si ex voluntate donantium possessiones, hi, quibus donatum est, nanciscantur) validas esse. PP. 3. Id. Febr. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De censuali professione.

7. Iidem AA. & CC. Julio.

Censualis [49] quidem professio [50] domino præjudicare non solet [51]. Sed si in censum, velut sua mancipia deferenti privigno tuo consensisti [52], donationem in eum contulisse videris. PP. Id. Jul. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

8. Iidem AA. & CC. Floræ.

Si præses provinciæ non [53] donandi voluntate filiorum tuorum nomine prædia in [54] censum detulisse te manifestis probationibus cognoverit, quod fides veri suggesserit, id statuet. PP. 8. Id. Sept. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De lege donationis.

9. Iidem AA. & CC. Augustianæ.

Legem [55], quam rebus tuis donando dixisti, sive stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu, sive non: incerto [56] judicio, id est, præscriptis [57] verbis, apud Præsidem provinciæ debes agere, ut hanc impleri provideat. PP. 16. Kal. Maji, AA. CONSS.

1 Expositi liberi & ingenui. 2 Fructus libertatis. 3 Vide *l. 8. l. 11. supr. commun. de successionibus.* 4 Maculæ contrariæ libertati. 5 Extra territorium statuta non obligant. *l. ult. ff. de jurisdict. l. 1. supr. si a non competente.* 6 Dixi ad *l. 2. supr. eod.* 7 Necessitas servandi. 8 Piam sententiam mutare non licet. 9 Id est, aluerint. Alimentorum causa veritati non officit. *l. 10. ff. de his qui sui vel al. jur.* 10 Tametsi in quibusdam negotiis initium spectetur & voluntas gerentis. 11 Gratuita mercedem non admittunt. 12 Vide *l. 24. supr. de episcopali audientia. &* 2. Harm. 18. §. 26. 13 Sumpta *ex* 33. *Eclog.* 2. *cap.* 4. 1. Harm. *ult. in fin.* 14 Leunclavii interpretatio. 15 *l. unic.* §. 3. *supr. de Latina libertate.*

16 De longa consuetudine & quam vim habeat, adde *L. 5. Cod. Theod. ultim. & L.* 1. *D.* 3. & §. 9. *Inst. de jur. nat.* Ulp. 1. §. 4. 1. Harm. 1. *c.* περὶ ἔθους. adde 2. *Eclog.* 1. *cap.* περὶ νόμου καὶ μακρᾶς συνηθείας. adde *l. ult. supr. de emancip.* de vi consuetudinis plura dixi 2. *feudorum* 1. 17 *l. 35. ff. de legibus.* Ulp. 1. §. 4. vetus, *l. Imperatores.* 13. §. 1. *in fin. ff. de pollicitat.* antiqua, vetustissima, *l. 9. infr. de jure fisci. l. ult. infr. de privilegiis scholarum. lib.* 12. *tit.* 30. inveterata, *l. 32. §. 1. ff. de legib.* diuturna, *l. 33. ibid.* usus longævus, *l. 2. infr. h. t.* παλαιά. Harm. *d. loco.* μακρὰ συνήθεια. *Eclog. d loco.* 18 Consuetudo quid est? Jus moribus constitutum, judicio populi receptum, ac sine ullo scripto probatum rebus ipsis & facto seu tacito consensu. *l. 32. ff. de legibus:* Id quod sine lege vetustas comprobavit. Cic. *de inventione.* 19 *Eclog. d. loco. c.* 43. Harm. *d. loco.* 20 Finge hoc proponi, in judicio communi omnium usu hoc servari, ut ad unius libræ exactionem duo satis sint testes, ut ne jurejurando se adstringant præsides & præsules, ut ne jurati sint testes, neve a loco domicilii sui ferendi testimonii causa pertrahantur: cujusmodi exempla proponit Scholiastes apud Harm. 1. *tit.* §. 43 & 44. adde aliud exemplum ex *Novell.* 123. *cap.* 3. *vers. pro consuetudin. & l. si non special.* 9. *supr. de testamentis.* 21 In quo agitur scilicet: alias extranea consuetudo non probat. 22 Non omnis usus, sed frequens consuetudinem facit. 23 Argumentari a consuetudine non licet in casu extraneo. vide Everardum *Topicis loco a solitis.* 567. 24 Consuetudo non est sine ratione: adeo ut ab errore ducta consuetudo, nec in similibus obtineat. *l. 39. ff. de legib.* Ideoque a Tertulliano *lib. de corona*, consuetudo rationis interpres dicitur. 25 Consuetudo servanda. vide *l. 3. infr. h. t* 26 Adversus consuetudinem non est judicandum. 27 Præses consuetudinis custos. 28 *Proconf. Afr.* 29 *c. consuetudinis.* 4. *distinct.* 11. *Synopf. Basil.* 1. *tit.* 1. *cap.* 45. 30 Auctoritas consuetudinis, non vilis. *l. 36. ff de legibus.* Gothofred. Vide Forcatulum *Necyomant. dialog.* 1. & Vitalem *lib.* 2. *var. lect. c.* 28. Mod. 31 Consuetudo rationem non vincit aut legem, *Ecl.* & Harm. *d. l.* 32 *Eclog.* Harm. *d. loco. l. 33. ff. de legib.* Imo usus ac mores Romanas leges superant: 2. *Feudor.* 1. *vers. legum. l. 32. §. 1. ff. de legibus.* Solve, specialis consuetudo generalem legem tollere non potest, *ut hic.* specialem potest. *d. l.* 32. *l.* 13 *ff. communia præd.* generalis generalem potest. *d. l.* 32. 33 Consuetudo maxime dicenda est, quæ antiquitus probata & servata tenaciter. 34 Præsertim aliquo contradictorio. *l. 34. ff. de legib.* & eodem casu. *l. 37. ff. de legibus*, per annos plurimos. *l. 37. ff. de legib.* 35 Consuetudo legem imitatur, pro lege observatur. *l. 32. §. 1. ff de legib.* pro lege & jure custoditur. *l. 33. ff. de leg.* pro lege suscipitur, cum deficit lex. Tertull. *lib. de Corona* vim legis, *l. 38. ff. de legib.* vim perpetuæ legis obtinet. *infr eod.* τάξιν ἔχει νόμου. *Eclog. d. loco.* ἀντὶ νόμου φυλάττεται. Harm. *d. loco.* 36 Consuetudo legem retinet, id est, impedit quominus desuescat, *ut hic*, ejusdem interpres optima. *l. 37. ff. de legib.* 37 Ἀρχαῖοιν *Syn. Basil. d. l.* Principia *hic & l. 12. in fin. ff. de re milit. l. 1. infr. de veteranis. lib.* 12. *tit.* 47. loca ubi principes milites stabant: hinc *principalis porta*, quæ in eo erat loco, in quo principes ordines tendebant. Festus *in principalis.*

38 Dixi ad *L.* 39. *D.* 5. περὶ τῶν ἐν ζωῇ δωρεῶν, & *c.* 47. *Eclog.* 1. & 4. *Basil.* 39 Tradito instrumento rei donatæ, res tradita intelligitur. Perficitur donatio non tantum vera traditione, sed & fictitia aut potius symbolica, vide Hot. 12. *Illust.* 1. adde *l. 49. ff. solut. l. 44. §. 5. ff. de legat.* 1. 40 Donatio traditione facta &c. 41 Nomen donari potest. 42 Transferre, idem quod mandare. An idem quod cedere? Bart. negat in *l. 1. supr. de obligat.* Nam ut ille putat, per mandatum non transfertur utilis actio, sed per cessionem tantum. 43 Citra consensum debitoris nomen cedi potest. 44 Actio potest mandari. 45 *Spes* futuræ actionis potest donari, *ut hic*, spes, ut conditionalis stipulatio. *l. 7. l. 11. ff. de hered. vend. l. 54. ff. de verb. sign.* §. 4. *in fin. Instit. de verb. oblig.* vide quæ scripsi ad Accurs. *in l. 25. ff. de adm. tut.* adde Tiraquellum *tract. de retract. lignag.* §. 25. *Gloss.* 3. 46 Nuda solutio functionum, nec solventem, *ut hic*, nec eum, cujus nomine census solvitur, rei dominum facit. vide *l. 7. l. 8. infr. h. t.* adde *l. 2. supr. pro socio. l. 8. ff. de act. empt.* 47 Confessio testamentaria facta inter vivos donationis transit in fideicommissum, quoties de instrumento inter vivos non apparet, *ut hic, & l. 16. ff. h. t.* 48 Absenti ficta donatio valet. *l. 4. l. 10. ff. h t.* an ante ratihabitionem: vide Clar. 4. *sent.* §. *donatio. qu.* 12. 13. & Roland. a Valle 1. *consil.* 19. *n.* 3. 49 Id est, rei in censum delatæ sc. de qua dixi ad *l. 6. supr. de fide instrumentorum.* 50 De cujus forma vide *l. 4. ff. de censib.* 51 Facta sc. ab extraneo: nam a vero domino facta professio nocet. *l. 10. ff. de probat.* 52 Professio censualis facta a non domino, non nocet domino, nisi dominus consentiat, eo enim casu donare videtur. 53 Simulato consensu non perficitur donatio. vide *l. 3. l. 6. l. 7. l. 8. l. 10. supr. de contr. empt.* 54 Dixi ad *l. 4. supr. h. t.* Adde *l. 8. supr. de act. empt. l. 64. ff. de adq. rer. l. 4. §. 4. ff. de censibus.* 55 Lex donationis servanda. 56 Incerti, *Hal.* adde *l. 22. in fin. ff. h. t.* 57 Vide *l. 2. supr. de pact. inter empt.*

De ignorante vel invito.

10. Iidem AA. & CC. Hermoniæ.

NEc [1] ignorans, nec invitus [2] quisquam donat. Unde si de hoc fundo non cogitasti, cujus velut [3] donationi te consensisse continetur instrumento: majores [4] veritate [5] rei, quam scriptura, vires obtinente, intelligis, de quo non cogitasti, nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse. S. 5. Kal. Maji, CC. CONSS.

Si pater filio donaverit.

11. Iidem AA. & CC. Sabino.

CUm de bonis tuis partem [6] quidem penes te retinuisse, partem vero in eum, quem in potestate [7] habes, donationis titulo contulisse commemores: non est incerti juris in eum qui in sacris familiæ tuæ remanet, destinatione [8] magis paternæ voluntatis factam, quam perfectam donationem pervenisse. † Delegationes [9] autem nominum in emancipatum [10] collatæ, perfectam donationem actionum efficiunt. S. 2. Kal. Maji, AA. CONSS.

De rebus communibus.

12. Iidem AA. & CC. Aureliano.

POrtionem propriam, rebus nondum [11] divisis, nemo prohibetur titulo donationis in alium transferre. Dat. 17. Kal. Jun. AA. CONSS.

De brevi epistola.

13. Iidem AA. & CC. Vraniæ.

SI aliquid per epistolam [12] donatum tibi probetur, brevitas [13] chartulæ, donationi (si hæc recte facta probetur) nihil quicquam derogat. Dat. 15. Kal. Jun. *Sirmii*, AA. CONSS.

Si filiusfamilias sponsæ donet.

14. Iidem AA. & CC. Ideo.

SI filius tuus res ad te [14] pertinentes sponsæ suæ te non consentiente donavit: ad eam, quod non habuit, transferre non potuit. S. 13. Kal. Octobr. AA. CONSS.

De ære alieno.

15. Iidem AA. & CC. Severæ.

ÆRis [15] alieni [16], quod ex hereditaria causa venit, non [17] ejus [18], qui donationis titulo possidet, sed totius juris successoris onus est. Si itaque nemini obligata [19] prædia per donationem consequuta es, supervacuam geris solicitudinem, ne vel heredes donatricis, vel ejus creditores te jure possint convenire. S. 15. Kalend. Decembr. AA. CONSS.

De Senectute.

16. Iidem AA. & CC. Theodoro.

SEnectus [20] ad donationem faciendam sola, non est impedimento. Dat. 5. Kal. Decembr. AA. CONSS.

Si pater filio donaverit.

17. Iidem AA. & CC. Hermiæ.

SIve emancipatis [21] filiis res donasti, sive in potestate constitutis, & sui juris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri [tibi] non debes, veluti res donatas ex pœnitentia [22] liceat auferre.

† Sane, si ea quæ in tua positis potestate donaveras, post emancipationem contra tuam tenuerint voluntatem: horum penes te dominium [23] remansit: si quidem nec tempore, quo voluisti, propter vinculum potestatis sibi quicquam quærere, nec post te invito de rebus tuis potuerunt. S. 6. Kal. Jan. AA. CONSS.

De furti actione remissa.

18. Iidem AA. & CC. Audiano.

SI donationis causa furti [24] actionem tibi remissam probetur: supervacuam geris solicitudinem. S. 5. Kalend. Januar. AA. CONSS.

Quæ res donari possunt.

19. Iidem AA. & CC. Alexandriæ.

SI avia vestra proprias res quacunque ratione factas titulo liberalitatis in eum, contra quem preces funditis, contulit: quominus hæc rata maneant, quod ex [25] origine patris, vel avi vestri descendunt, nihil prodest. S. 16. Kalend. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

De subscriptione.

20. Iidem AA. & CC. Helinio.

VIce [26] donatricis alio voluntate ejus subscribente, jure facta donatio non habetur irrita. S. 7. Kalend. Febr. CC. CONSS.

De dote.

21. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

COnstante matrimonio dotem [27] penes maritum suum constitutam, avia tua tibi donare non potuit. S. 5. Idus Mart. CC. CONSS.

De lege donationis.

22. Iidem AA. & CC. Diomedi.

CUm res filio [tuo] emancipato ea [28] conditione, *Ut creditoribus tuis solveret*, te donasse proponas: si stipulatione, vel in continenti [29] habito pacto huic rei prospexisti, creditoribus quidem [30] non [31] contra eum ex placito vestro, sed adversus te competit actio. Eum autem, cui certa lege prædia donasti, incerta [32] civili actione ad placitorum obsequia urgeri secundum legem donationibus dictam convenit. S. 7. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De rebus redditis donatori.

23. Iidem AA. & CC. Olympiadi.

SI ea, quæ donaveras, posteriori placito, qui acceperat, dono tibi reddidit [33]: donationis antecedentis instrumentum actis sequentibus [34] nihil obesse potest. Subscriptum 5. Kal. Octob. CC. CONSS.

De filio donatoris.

24. Iidem AA. & CC. Macario.

SI patri tuo heres [35] non extitisti, ex facta ab eo liberalitate titulo donationis non posse jura tua lædi, manifestissimi juris est. PP. Non. Febr. *Antiochiæ*, DIOCLETIANO IX. & MAXIMIANO VIII. AA. CONSS. 304.

Ratio conficiendæ donationis.

25. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum P. P. [36].

DOnatio [37] sive directa [38] sit, sive mortis [39] causa instituta, sive [40] conditione faciendi, aut non faciendi suspensa, sive ex aliquo notato [41] tempore promissa, sive animo dantium, accipientiumve sententiis (quantum jus sinit [42]) cognominata [43], sub hac fieri debet observatione, ut quas leges [44] indulgent actiones [45], conditiones, pactionesque contineat. Hisque penitus cognitis [46], vel recipiantur, si complacitæ sunt: vel rejiciantur, si sunt molestæ [47]: In conscribendis [48] autem donationibus [49], *nomen* [50] *donatoris*, *jus*, *ac rem* notari oportet: neque id occulte [51], aut privatim [52], sed aut [53] tabula, aut quodcunque [54] aliud materiæ [genus] tempus dabit, ut ab ipso, vel ab eo, quem sors ministravit [55], perscribatur: actis [56] etiam annectendis, quæ apud judicem, vel magistratus conficienda sunt, ubi hoc leges expostulant. Dat. 3. Non. Februar. *Romæ*, SEVERO, & RUFINO CONSS. 323.

1 Ignorans non donat. 47. *Eclog.* 1. c. 25. & 3 Harm. 1. 2 Invitus non donat. d. c. 45. d. l. 1. l. 29. *ff. h. t.* dixi ad l. 82. *ff. de reg. jur.* 3 l. 18 *supr. de probat.* l. 14. *supr. de contrah. & committ. stipul.* 4 Veritas instrumenti narrationi præfertur. l. 10. *supr. de contrah. empt.* 5 l. 1. *supr. plus valere.* facit l. 7 *supr. h. t.* 6 Pars bonorum donari potest. 7 Donatio facta filio in potestate posito, donandi potius est destinatio, quam perfecta donatio. 8 Destinatio donationis aliud est, & aliud donatio. 9 Rerum incorporalium, veluti nominum sive obligationum donatio perficitur cessis actionibus. 10 Pater filio emancipato recte donat. 11 Pars pro indiviso seu indivisi donari potest. Socius pro indiviso portionem suam donare potest. 47. *Eclog.* 1. c. 46. non tamen a lite contestata. dixi l. 1. ℥. *comm. divid.* l. 3. ℥ *de comm. rer. a lienat.* adde l. 16. *supr. de jure dot.* 12 Epistola donare possumus, *ut hic*, & l. 5. *supr. h. t.* fideicommittere, l. 22 ℥. *de fideicomm.* at non hereditatem conferre, *arg.* l. 10 *ff de jure codic.* dare tutorem, l. 2. ℥. *de confir. tut.* ferre sententiam. l. 2. *supr. commination. epistol.* nemo quoque ex epistola ad muneris editionem compellitur. l. 5. *ff. de pollicit.* 13 Brevitas fidem chirographo non minuit. 14 Alienum citra domini consensum donari non potest. l. 9 *in fin ff. h. t.* vide l. 20. *ff. de adquir. rer.* l. 54. *ff. de reg. jur.* 15 Æs alienum, obligatio personalis. 16 Donatarium æs defuncti non sequitur, sed heredem, id est, personalis actio non sequitur singularem successorem, sed realis, *ut hic*, & l. 22. l. 24 ℥. h. t. l. 1. § 16. *ff. ad SC Trebell.* l. *ult. supr. de hereditariis action.* Quid si donatarius omnium bonorum sit? ne is quidem creditoribus satisfacere cogitur. Cynus *in l. 2. ℥. ad l. Jul. de vi publ.* si quota aut (ut loquuntur) sub nomine quantitatis ad aliquem defertur partium conventione l. 24. ℥. *h. t.* non ex dispositione juris, d. l. 2. aut hereditatis nomine. l. *hereditatem.* 28 *ff. de donat.* v. l. *mulier.* 72. *ff. de jure dot.* aut rescripti principis. l. *princeps.* 21. *ff. de verb. signif.* & ibid Bart. Quid si omnia bona fisco deferuntur? habetur fiscus loco heredis. *text.* & *ibid* Bart. *in l. non intelligetur.* 3. §. *cum ex causa.* 4. *ff. de jure fisci.* l. 1. *supr. de heredit. vel act. vend.* Quid si debitor solvendo non est? donatarius omnium bonorum conveniri potest. l. *plane.* 94. §. 1. *ff. de leg.* 1. & notatur *in d. leg.* 1. Salicet. *in d. l.* 2. Quid si testamento omnia bona delata sint? vide l. *cogi.* 16. *ff. ad SC. Trebell.* l. *statuliberum.* 11. *in fin. ff. de legat.* 2. Bartol. *in d. l. princeps.* 21. Salic. *in d. l.* 2. Ratio dubitandi sumi potest ex l. 149. *ff. de reg. jur.* 17 Cur ita? vide l. *ultim. in fin. ff. de contr. empt.* 18 Id est, non ejus qui titulo singulari successit: hic enim opponitur ex hereditaria causa successori. 19 Pignus obligatio realis. 20 Senex donare potest, *ut hic*, & testamentum facere. l. 3. *supr. qui testam. fac.* & transigere. *arg.* l. 27. ℥. *de transact.* id est, Sola ac per se senectus donationem, testamentum, aut transactionem non vitiat. 21 Quod emancipationis tempore filio pater non adimit, ei donare intelligitur. l. 31. §. 2. *ff. h. t.* 22 Pœnitere semper non licet, *ut hic.* 23 Suo quod pater donat, non alienat, etiamsi id velit maxime. 24 Furti actio remitti potest. l. 13. *supr. de furt.* l. 7. §. 14. l. 16. *ff. de pactis.* l. 16 §. 1. *ff. de furtis.* dixi ad *leges* 12. *tabularum lib.* 2. *tit.* 24. §. 5. 25 Res a parentibus acceptas etiam donare possumus, *ut hic.* dubitandi ratio sumi potest ex l. 14. *supr. de contrah. empt.* adde l. 3. ℥. *de comm. rer. alienat.* 26 Vide l. 31. *vers. verum.* ℥. *h. t.* 27 l. 17. 23. *supr. de jure dot.* 47. *Eclog.* 1. *cap.* 55. 28 Lex donationis implenda. l. 9. *supr. h. t.* l. 3 *in fin supr. de contrah. empt.* 29 Pactum in continenti habitum. l. 7. § 5. *ff de pact.* 30 Donavi prædia Titio, ea lege, ut creditoribus meis satisfaceret? creditor potest adversus me agere, nec adversus donatarium experiri cogitur. 31 Vide quæ scripsi ad l. 15. ℥. *h. t.* 32 Ad implendam legem donationis adversus donatarium incerti præscriptis verbis actione utimur. d. l. 9. *in fin. supr.* & l. 28 *in fin. ff. h. t.* 33 Res a me donata mihi redonari potest. 34 Posteriora prioribus actis derogant facit l. 12. *supr. de pactis.* 35 Pater res filii non succedentis inutiliter donat, *ut hic*, & l. 14 ℥. *de rei vind.* facit l. 15. *supr. h. t.* 36 Præfectum urbi. l. 1. *C. Theod. h. t.* vide Cujac. 20. *observ.* 4. 37 Dicta l. 1. hujus etiam constitutionis pars continetur in lege 21. ℥. *de adm. tut.* 38 Directa donatio, inter vivos: cui hic opponitur mortis causa. 39 Hodie mortis causa donatio contestationem & insinuationem exigit. l. *ult.* ℥ *de donat. causa mort.* 40 Donationes conditione vel tempore suspenduntur. 41 Puta ex certo tempore ad certum, vel incertum tempus. l. 2. 3. ℥. *de donat. quæ sub modo.* l. *ult.* ℥. *de legatis* 42 Quibusdam enim casibus peramilia imaginaria venditio est, aut d erit, si in fraudem legis Cinciæ, vel legis, puta repetundarum, facta fuerit. l. 8 *in fin. ff. ad l. Jul. repetund.* 43 Venditio imaginaria est, cui nomen venditionis, conductionis & similium adscribitur. l. 3. l. 6 l. 7. l. 8 l. 10 *supr. de contrah. empt.* l. 46. *ff. locati.* l. 66. *in fin. ff. de jure dot.* Paul. 2. *sent.* 23. §. 4. 44 Donationis lex servanda l. 9. l. 22. ℥. *h. t.* modo contra bonos mores non sit, *ut hic.* 45 Πράξεις *Theod.* actus legitimos, *Constantin.* puta cessionem in jure, mancipationem, traditionem solennem. potest enim perfici donatio legis actione, ut cessione in jure l. 1. *C. Hermog. h. t.* emancipatione. l. 4. *C. Theod. h. t.* vel utroque. l. 7 ℥ *h. t.* Inter parentes & liberos perficitur nuda voluntate. d. l. 4. hodie inter omnes perficitur quidem nuda voluntate: consumitur vero & perficitur traditione. 46 Donationis lege intellecta, donatori liberum est, donationem recipere vel rejicere: fit igitur donatio non μονοπρόσωπος, *ut l.* ... indicat lex 26. ℥. *h. t.* 15. ℥. *de sacros.* l. 21. ℥ *de adm. tut.* 47 Molestæ ita ut minorum defensores, si donationis conditionem neglexerint, rei amissæ periculum præstent. l. 2. *C. Th. h. t.* quæ verba *in leg.* 21. ℥. *de admin. tut.* sunt translata. 48 Hodie non passim in omnibus donationibus requiritur scriptura. l. 31. ℥. *h. t.* 49 Quænam donationis instrumento inseri oporteat, observa. 50 Possumus inde colligere donationem conferri non posse in ignotum. vid. tamen l. 29. ℥. *h. t.* 51 Occulte an per imperitos, aut privatim &c. l. 1. *C. Theod. h. t.* 52 Clandestina donatio vetita. 53 Idem in testamento. vid. l. 11. l. 15. *in fin.* ℥. *de testam.* § 12. *Instit. de testam. ordin.* 54 Materia quævis capax est donationis continendæ: hoc est, in quavis materia donationis instrumentum scribi potest, *ut hic.* ita brevitas chartulæ non officit factæ donationi l. 13. ℥. *h. t.* eadem ratione in quavis materia testamentum scribi potest, ut nihil intersit, tabulæ sint, an chartæ, an membranæ, an pelles, aut eburnei pugillares § 12 *l. ff. de test. ord.* l. 15. *in fin* ℥ *de testam.* Quin miles in pulvere, vel clypeo testamentum potest scribere. l. 15 ℥ *de milit. test.* 55 *Ministraverit*, ... *corporalis traditio* ... *omnibusque* ... *tate traditam donatoris* ... *actis etiam* ... l. 1. *C. Th.* quæ verba, a Justiniano hic sublata, id significant, vicinos ac testes tuisse advocandos: quod Zeno mutat, l. 31. ℥. *h. t.* insinuatione publica, vel instrumento donationis contentus. 56 l. 27. *in fin.* l. 35. §. 3. ℥. *h. t.* videtur remissa insinuatio a Leone *Novell.* 50.

De infante.

26. Idem A. Catulino Proconsuli Africæ.

SI quis in emancipatum minorem, prius quam fari possit [1], aut habere rei, quæ sibi donatur, adfectum, fundum crediderit conferendum, omne jus compleat instrumentis ante præmissis. Quod jus per eum servum, quem idoneum esse constiterit, transigi placuit: ut per eum infanti acquiratur. Dat. 12. Kal. Maji, *Serdicæ*, SABINO, & RUFINO CONSS. 316.

De insinuatione.

27. Idem A. ad Severum Com. Hispaniarum.

DAta jampridem [2] lege [3] statuimus, Ut donationes interveniente [4] actorum testificatione conficiantur: quod vel maxime inter necessarias conjunctasque [5] personas convenit custodiri. Si quidem clandestinis [6] ac domesticis fraudibus facile quidvis pro negotii opportunitate confingi potest: vel id quod vere gestum est, aboleri. Cum igitur nec liberos quidem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat: id quod necessario super donationibus apud acta conficiendis jampridem statuimus, universos teneat: gesta autem confici super rebus [etiam] alibi [7] collatis [8], ubicunque sufficit. Dat. 3. Non. Maji, DALMATIO, & ZENOPHILO CONSS. 333.

De usufructu retento.

28. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monaxio P.P.

QUisquis [9] rem aliquam donando, vel in dotem dando, [vel vendendo,] usumfructum [10] ejus retinuerit: etiamsi stipulatus non fuerit, eam continuo tradidisse credatur, nec quid amplius requiratur, quo magis videatur facta traditio: sed omnimodo idem [11] sit in his causis usumfructum retinere, quod tradere. Dat. 2. Id. Mart. HONORIO A. XI. & CONSTANTIO C. II. CONSS. 417.

De extraneis, & ignotis. De scriptura, & aliis documentis.

29. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hierio [12] P. P.

IN extraneos [13], & sæpe ignotos [14], donationem [15] collatam valere receptum est: & si sine [16] scripto donatum quid fuerit, adhibitis aliis [17] idoneis documentis, hoc quod geritur, comprobatur. Dat. 11. Kal. Maji, FELICE, & TAURO CONSS. 430.

De insinuatione.

30. Imp. LEO [18] Constantino P. P.

IN hac sacratissima urbe conscriptæ donationes ubicunque [19] positarum rerum, apud Magistrum census [20] insinuentur. † In aliis vero civitatibus, sive absens, sive præsens rector [21] provinciæ sit, sive eadem civitas habeat Magistratus, sive non habeat, & Defensor [22] tantummodo sit: donator habeat liberam facultatem donationes rerum suarum ubicunque [23] positarum, sive apud moderatorem cujuslibet provinciæ, sive apud magistratus, sive apud defensorem cujuscunque civitatis prout maluerit, publicare [24]. † Atque ut ipsa donatio sita est in voluntate [25] donantis, ita ei liceat donationem suam apud quemcumque ex memoratis voluerit intimare: & hæ donationes, quæ in diversis provinciis, & civitatibus apud quemlibet ex prædictis fuerint publicatæ, obtineant inconcussam, ac perpetuam [26] firmitatem. Dat. 5. Non. Mart. *Constantinopoli*, PATRICIO, & RICHOMERE CONSS. 459.

De testibus.

31. Imp. ZENO A. Sebastiano P.P.

IN donationibus, quæ actis insinuantur, non [27] esse necessarium judicamus vicinos, vel alios testes [28] adhibere. Nam superfluum [29] est privatum testimonium, cum publica monumenta sufficiant. Verum & illas donationes, quas gestis non est necessarium alligari, si forte per Tabellionem, vel alium scribantur, & sine [30] testium subnotatione valere præcipimus: ita tamen, si ipse donator, vel alius [31] voluntatem ejus secundum solitam observationem subscripserit: donationibus, quæ sine scriptis conficiuntur, suam firmitatem habentibus secundum constitutionem [32] Theodosii, & Valentiniani ad Hierium Præfectum prætorio promulgatam. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* & ELLO V. C. CONS. 478.

De insinuatione.

32. Imp. ANASTAS. A. Euphemio P.P.

SEcundum Divi Leonis constitutionem [33] donationes apud virum clarissimum Magistrum census tantummodo [34] insinuari præcipimus: Hujusmodi forma in illis instrumentis observanda, quæ in hac regia urbe confecta, seu celebrata fuerint: nec concedi quenquam vel apud defensores, seu magistratus aliarum civitatum, vel in aliis quibuscunque locis præter memoratum judicium insinuare: scientibus, tam his, qui ad hujuscemodi insinuationem pervenerint, quam his, qui eam susceperint, necnon tabellionibus quicunque testimonium suum non in competenti [35] (ut dictum est) loco [36] vel judicio præbuerint, vicenarum librarum auri multa, & alia gravissima indignatione se esse feriendos. S. Dat. Prid. Kal. Maji, PAULO V. C. CONS. 496.

De cessione actionum.

33. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P.P.

ILlam subtilem observationem amputamus, per quam donationis titulo cessiones [37] actionum accipientes, non aliter suis eas transmittere heredibus poterant, nisi litem ex his contestati essent, vel jus contestationis divino rescripto [38] meruissent. Nam sicut venditionis [39] titulo cessas actiones etiam ante litis contestationem ad heredes transmitti permittitur, simili [40] modo & donatas ad eos transferri volumus: licet nulla contestatio vel facta, vel petita sit. Quod & in procuratore constituendo ad movendas easdem cessas actiones similiter observandum erit, ut minime quis impediatur procuratorem [41] cessarum sibi super donatione actionum dare, licet nulla litis contestatio facta vel petita sit. Quæ in his tantummodo personis locum habere censemus [42], quæ susceptis per donationem cessionibus, adhuc superesse noscuntur: nam jam mortuis hujuscemodi personis, vetera jura super hisdem cessionibus posita servari concedimus. Dat. Kalend. Jun. *Constantinop.* JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

De insinuatione. 2. De communione inducta & jure offerendi æstimationem. 3. De numero donationum.

34. Idem A. Demostheni P. P.

SAncimus, omnem [43] donationem, sive communem, sive ante [44] nuptias factam, usque ad trecentos [45] solidos cumulatam, non indigere monumentis, sed communem formam habere: ut non usque ad ducentorum solidorum summam teneat: sed in hujusmodi observatione similes sint tam communes [46], quam ante [47] nuptias donationes. † Si quid autem supra legitimam definitionem fuerit donatum: hoc quod superfluum est [48], tantummodo non valere: reliquam vero quantitatem, quæ intra legis terminos constituta est, in suo robore perdurare: quasi nullo penitus alio adjecto, sed hoc pro non scripto, vel non intellecto esse credatur. † Exceptis [49] donationibus, tam Imperialibus, quam iis, quæ in causas [50] piissimas procedunt: quarum Imperiales quidem donationes merito indignari [51] sub observatione monumentorum fieri, tam a retro Principibus, quam a nobis sancitum est, sed firmam habere propriam majestatem.

In AUTHENT. ut non fiant pign. §. 2. alias §. illud quoque. col. 5. tit. 7. al. 5. Novell. 52. cap. 2.

I*Tem a privatis in principem etiam cessantibus actis fit donatio.*

§. 1. Alias vero, quæ ad pietatem respiciunt, usque [52] ad quingentorum solidorum summam, & sine monumentis esse validas censemus. His insuper ante nuptias donationibus, quæ in adultas minores [53]

1 Pater filio infanti donare potest, adhibito servo, qui infantis nomine donationi consentiat, *ut nic.* adde *l.* 28 *ff. de usurp.* 2 Anno 323. 3 *l.* 25. *in fin.* ℥. *h. t.* 4 Insinuare est in acta & testationem publicam judiciariam referre donationem. De insinuationibus donationum, vide Josephum Ludov. *Tit. de donat. concl.* 2. 5 *Conjunctissimasque*, Hal. quales sunt parentes & liberi. Quid si donatio facta in hujusmodi personas legitimam summam non excedit, an insinuatio necessaria fuerit? non requiritur *l.* 23. *supr. de donat. int. vir.* ut in eo Dominus inter Græcos, Placentinus inter Lat. falsus sit. Quid, inquies, necesse fuit statui insinuationem donationis inter conjunctissimas personas factæ intra legitimam quantitatem requiri? Arg. aut inductione D. Pii, quæ conjunctissimis remisit solennitatem mancipationis & traditionis. *l.* 4. §. 7. *C. Th. h. t.* dicendum videbatur remitti quoque omnino insinuationem, præsertim cum Paul. 4. *sent.* scribat. In donatione facta inter conjunctas personas sufficere quibuscunque verbis expressam voluntatem. vid. Cujac. 20 *obs.* 2. Causa sed hæc decidendi fuit, ne fraudibus conjunctarum personarum via patefieret: fit enim fraus facile inter conjunctas personas. 6 Clandestinæ ac domesticæ fraudis magnum est periculum. Inter conjunctas personas facile fraus præsumitur. 7 Vide *l.* 30. ℥. *h. t.* vide quæ dixi ad *l.* 1. *supr. de contrahend. empt. l.* 15. *supr. de rescind. vend. l. ult. supr. de præscript. longi temp.* 8 Collocatis. 9 *l.* 9. *C. Theod. in fin.* 10 Perficitur donatio retentione usufructus, *ut nic,* & *l.* 35. §. 5. ℥. *h. t. l.* 9. *C. Theod. h. t. l.* 42. *ff. de mort. caus. donat.* 47. *Eclog.* 1. *cap.* 61. Retentio usufructus traditionem dominii perficit. Pro traditione habetur, vel citra stipulationem, etiamsi donator de evictione non teneatur citra stipulationem. *l.* 2. *supr. de evict.* eoque casu donator donatario possidet, non sibi. Idem perficitur constitutione precarii. *l.* 18. *l.* 28. *ff. de adquir. possess.* conductione rei donatæ *l.* 77. *ff. de rei vind.* si rem a se donatam quis retineat tanquam in causa pignoris vel depositi, ut *l.* 1. *supr. h. t.* idem perficitur traditione instrumenti. *l.* 7. *l.* 8. *supr. h. t.* Sic aditio hereditatis fiebat re aliqua hereditaria accepta. *l.* 1. *C. Theod. de leg. hered.* Notanda tamen est consuetudo Regni Daciæ ex *cap.* 2. *extr. de consuetudine*, qua fundos donatos tradidisse Ecclesiæ donator videtur, delata una gleba in Ecclesiam, vel altari imposita, vel tradita in manum episcopi, vel alterius Ecclesiæ prælati, qui mos desumptus videtur ex jure civili, quo una gleba in jus delata, in ea tanquam in toto fundo vindicatio fieri solebat, 20. *Gell.* 9. dixi ad *leges* 12. *tab. lib.* 2. *tit.* 22. §. 1. adde Cujac. 19. *observ.* 18. his adde quæ scripsi ad *l.* 3. §. 1. *ff. de adq. poss.* 11 Idem usumfructum retinere quod tradere. Quid, an præsente donatario ususfructus exceptio facienda? procuratori, domino, patri, curatori, tutori, recte: aliis non recte fieri judicatum fuisse refert Papo 11. *Arrest.* 1. *n.* 28 12 *l.* 31. *in fin.* ℥. 13 Vide *l.* 3. ℥. *de donat. causa mortis.* 14 Vide quæ notavi ad *l.* 15. §. 14. *ff. de excus. tut.* dixi etiam quædam ad *l.* 25. *supr. h. t. vers. in conscribendis, tot, nomen donatoris.* 15 Ut & legata & hereditates. dixi ad *d.* §. 14. 16 In donatione non requiritur scriptura. *l.* 31. *in fin.* ℥. *h. t. l.* 12. ℥. *de fide instr.* olim requirebatur. *l.* 25. *in fin.* ℥. *h. t.* 17 Idonea instrumenta vicem instrumenti sustinent. 18 *l.* 32. ℥. *h. t.* 19 Vide *l.* 27. *in fin.* ℥. *h. t.* 20 De quo vide *l.* 23. ℥. *de testam.* 21 *l. un.* ℥. *de off. jud.* 22 Quædam enim civitates habuere curias pro senatu, duumviros pro consulibus, defensores plebis pro tribunis plebis, quædam defensorem tantum. vide *l.* 9. ℥. *de defensor. civ.* vid. *Novell.* 15. 23 *d. l.* 27. *in fin.*

24 Urbanæ donationes apud magistrum census: provinciales, apud judices locorum insinuandæ erant, postea constitutum, ut omnes apud magistrum census insinuarentur. *l.* 32. ℥. *h. t.* 25 Donatio, est actus voluntarius. *l.* 35. §. 5. ℥. *h. t.* 26 Rite facta insinuatio ubicunque vim & effectum habet. 27 Abrogatur pars legis 1. *C. Th. h. t.* de qua dixi ad *l.* 25. ℥. *h. t. in fin. in verbo, ministraverit.* 28 In donatione quæ fit apud acta judicis testes non requiruntur. In ea quæ fit extra acta, subscriptio donatoris requiritur: etiamsi a tabellione scripta fuerit. adde *Novell.* 52. *c.* 2. *Novell.* 73. *c.* 5. & breviter, Testes in scripturis publicis requiruntur, saltem ut per notarium describantur, *cap.* 1. *extr. de fide instrumentor.* nisi consuetudo contraria sit. *Innocentius in c.* 1. *extr. de his quæ fiunt a præl.* nisi scripturæ publicæ, de quibus agitur, acta sint judiciaria, *ut hic. c. quoniam. extr. de probat.* nisi instrumentum fiat coram populo publice. vide Socin. *reg.* 418. 29 Vide *l.* 5. & *l.* 10. ℥. *de prob.* 30 Videtur id abrogari *d. c.* 5. *l.* 29 *supr. h. t.* 31 *l.* 29. *supr. h. t.* 32 *l.* 2. ℥. *eod.* 33 *l.* 30 ℥. *h. t.* 34 Abrogatur pars legis 30. ℥. *h. t.* 35 Donatio apud incompetentem judicem inutilis. *l.* 27. *l.* 30. ℥. *h. t.* 36 Quid? temporis nulla habebitur ratio in insinuatione? vide Paponem 11. *Arrest.* 1. *Arrest.* 24. ubi existimat intra trigesimum annum donationem insinuari posse: *ibid. Arrest.* 15. negat quoque valere factam a morte donatoris. vide Joseph. Ludovic *tit. de donat. concl.* 2. *innitat.* 1. 2. 3. Procurator in rem suam mortuus ante litem contestatam rei sibi mandatæ cessæ ac donatæ jus ad heredes transmittit. 37 Vid. *Gloss.* & *script. ad l.* 1. ℥. *de oblig.* & *act.* S. L. 38 Vide *tit.* ℥. *quando libell. princip. datus* 39 Morte ejus qui nomen emit, mandatum non finitur. vide Cujac 20 *observ.* 31 40 Argumentum a venditione ad donationem. 41 Donatarios procuratorem constituere potest rei donatæ persequendæ causa. adde *l.* 8. *supr. de procur.* vide Wurmser 1. *pract.* 5. *obs.* 19. 42 Vide *Novell.* 52. *cap.* 2. 43 Insinuari debet omnis donatio dixi ad *l.* 25. ℥. *de donat. inter vir.* 44 An & eam donationem insinuari oportet, quæ inter vivos fit in aliquo testamento? ita judicatum fuisse refert Papon. 11. *Arrest.* 1. *n.* 23. An & mutuam inter conjuges? non requiri scripturam: & ita judicatum idem refert *ibid. n.* 29. 45 Hodie usque ad quingentos solidos facta donatio sine insinuatione valet. *l.* 36. §. 3. *infr. h. t.* 46 Donationes communes hic, quæ alibi directæ. *l.* 25. ℥. *h. t.* quæ inter vivos. 47 *d. l.* 25. 48 Utilis donatio non vitiatur propter aliam inutilem adjectam. adde *l.* 21. *in fin. ff. h. t. Novell.* 162. *c.* 1. *l.* 94. *ff. de reg. jur. l.* 1. §. 5. *in fin. ff. de verb. oblig.* 49 *l.* 19. ℥. *de sacros. eccles. l. ult.* §. *fin. supr. de quadriennii præscr. Novell.* 52. 50 *d. l.* 19. 51 Scripturam publicam publicatione non egere hinc colligunt. adde *c.* 1. & *ult. extr. de fide inst.* Quid si dubitetur ne pereat? aliud dicendum fuerit. *d. c. ult.* Quid? Testamentum a tabellione publico confectum, indigetne publicatione? Quibusdam videtur, non alias probare, quam si judicis autoritate publicum dictum, id est, publice apud acta insinuatum fuerit. *l. publicati.* 2. *supr. de testam.* Pone scriptura publica contineri donationem, quæ 500. aureos excedat? quidam putant egere publicatione, *arg. hujus legis.* Verum insinuatio, de qua hac constitutione agitur, improprie publicatio est: nec enim fit, ut donatio probetur, sed ut valeat donatio, quæ alias non valeret. vide Socin. *reg.* 351. 52 Quid si donatio juramento sit firmata? vide Roland. a Valle 1. *consil.* 19. *num.* 48. *l. ult.* ℥. *de mort. causa.* 53 Vide *l.* 17. *supr. de donat. ante nupt.*

fui

sui juris constitutas cujuscunque summæ procedunt, secundum veterum legum scita etiam [1] nisi actis intervenientibus corroboratæ sunt, suam retinentibus firmitatem. Sin autem non in auro res donationis fuerint datæ, sed per res mobiles, vel immobiles, vel se moventes: quantitatem earum æstimari, & siquidem usque ad legitimam solidorum summam exigatur, validam eam esse, & sine monumentis conservari. Sin autem amplioris summæ inveniatur, & minime actis comprobata est, superfluum [2] tantum vacuari. §. 2. Ne autem communione [3] inducta, donatori, & ei, qui liberalitatem suscepit, aliqua oriatur contentio: electionem damus ei, qui ampliorem [4] summam in re donata habuerit, reliquam æstimationis quantitatem offerre ei, qui minorem causam habuit, & totum possidere. Sin autem hoc minime facere maluerit, tunc omnimodo res dividi secundum quantitatem utrique parti competentem, si [5] res dividi sine suo periculo possibilis est. Sin autem in hujusmodi casibus, in quibus partitio utiliter celebrari minime potest, amplioris summæ dominus noluerit offerre æstimationem: tunc licebit etiam ei, qui minoris summæ habet potestatem, offerre pretium, & totum sibi vindicare. §. 3. Si quis autem per diversa [6] tempora in eandem [7] personam multas faciat liberalitates, quarum singulæ quidem legitimam quantitatem non excedunt: in unum autem compositæ, & prædicto modo exaggeratæ redundare videntur, & majoris esse quantitatis: non videatur eas oportere in unum coadunare, & introducere modos per quos non valeant, & in irritum revocentur: sed e contrario, & plures intelligantur, & singulæ secundum sui naturam obtineant, & monumentorum observatione non indigeant. Cum enim a *veteribus* super hac re variatum est, aliis multas, aliis unam esse definientibus: nobis causa placuit humanior, ut & multæ intelligantur, & omnes validæ, & hi, qui liberalitates accipiunt, sciant veros non falsos suos esse donatores.

§. 4. Si quis autem talem acceperit donationem, in qua stipulatus fuerit annuam [8] quandam sibi præstari quantitatem tantæ summæ, quæ non excedit legitimum donationis modum: variabatur, utrum eum ex particulari donatione multas fecisse donationes existimandum sit, & eas actis non indigere: an ex totius stipulationis fundamento, & fonte ejus, ex quo annuæ donationes profluxerunt, & unam esse eam donationem putandam, & proculdubio monumentorum observatione vallandam: quod veteres quidem satis, abundeque variaverunt. Nos autem [omnia] certa divisione concludimus [9], ut si hujusmodi quidem fuerit donatio, ut intra vitam personarum stetur, vel dantis, vel accipientis: & multæ intelligantur donationes, & liberæ a monumentorum observatione. Incertus etenim fortunæ exitus hoc nobis suggessit: ut possibile sit unius anni tantummodo, vel brevioris, vel etiam amplioris temporis metas supervivere, vel donatorem, vel eum, qui donationem accepit, & ex hoc inveniri etiam totam summam donationis non excedere legitimam quantitatem. † Sin autem etiam heredum ex utraque parte fuerit mentio, vel [10] adjiciatur tempus vitæ, vel donatoris, vel ejus, qui donationem accepit: tunc ei quasi perpetuata donatione, & continuatione ejus magnam, & opulentiorem eam efficiente, & una intelligatur [donatio,] & quasi densioribus donationibus cumulata, excedere legitimum modum, & omnimodo acta deposcere, & aliter minime convalescere. Recitata septimo [11] in novo consistorio palatii Justiniani. Datum 3. Kalend. Novembr. DECIO V. C. CONS. 529.

De argento. 1. De annuo reditu. 2. De certo numero servorum. 3. Si donator non habeat argentum, vel annuum reditum, vel numerum servorum donatum. 4. De donatione universitatis. 5. De usufructu retento, vel non retento. De nudo pacto.

35. Idem A. Juliano P. P.

SI quis argentum donaverit [12], certumque [13] pondus nominaverit, non autem alias, vel generaliter, vel specialiter expresserit: necessitatem [14] ei imponimus omnimodo præfatum pondus argenti dare, sive in vasis quibus voluerit, non tamen pejoribus [15] æstimatione [16] massæ, sive in ipsa æstimatione, quæ pro massa rudi in illis [17] locis frequentata est. §. 1. Si vero reditum [18] certum ex possessionibus donaverit, non tamen nomina possessionum edixerit: necesse habere de sua substantia fundos tradere, tantum reditum inferre valentes, quantum in donatione posuerit: in talibus tamen agris, qui nec omnibus quos habet in possessione anteponuntur: nec deteriores omnibus sunt, sed status [19] mediocris inveniuntur. §. 2. Similique modo si quis certum [20] numerum servorum donaverit, non tamen & hic nominatim servos inscripserit: & hic mediocris figuræ [21] servos tradere, & neque tales quos non habere magis, quam habere prodest: nec iterum eos [22], qui omnem servorum familiam donatoris antecellunt, sed & hic mediocritas spectetur. §. 3. Sin autem donator neque argentum, neque servos habens, vel non tantum quantum donavit, fecerit eorum donationem: æstimationem in his celebrari pro eo quod deest: ita tamen, ut argenti quidem (secundum quod prædiximus) æstimatio detur: in servis autem non amplius nec minus quindecim [23] solidis quantitas pro singulis detur. In reditibus autem in quindecim [24] annos æstimationem præstet. Sed in his omnibus, si quidem intra legitimam summam donatio fiat, nulla monumenta requirantur. Sin autem amplioris summæ, tunc ad acta publica recurratur: ita ut in his quæ amplioris sunt æstimationis, secundum nostram legem non totum, sed solum superfluum evanescat. §. 4. Sed & si quis universitatis [25] faciat donationem, sive bessis, sive dimidiæ partis suæ substantiæ, sive tertiæ, sive quartæ, sive quantæcunque, vel etiam totius, si non de inofficiosis [26] donationibus ratio in hoc reclamaverit, coartari donatorem legis nostræ auctoritate tantum quantum donavit, præstare: observatione & hic monumentorum (secundum quod jam sanximus) omnimodo requirenda. §. 5. Sed siquidem in omnibus supradictis casibus ususfructus [27] fuerit a donatore retentus, & traditionem jure intelligi fieri. Sin autem hoc minime donator expresserit; siquidem stipulatio [28] donationi inserta sit, ex ejus auctoritate traditionem compelli fieri. Sin [29] vero & hoc prætermissum sit, & usumfructum minime detinuerit, nihilominus ex lege nostra necessitatem [30] ei imponi etiam tradere hoc quod donare existimavit: ut non ex hoc inutilis sit donatio [31], quod res non traditæ sunt: nec confirmetur ex traditione donatio: sed liberalitatem plenam, & secundum legem nostram perfectissimam constitutam necessarius traditionis effectus sequatur, & necessitatem habeat donator omnimodo, vel res, vel partem substantiæ quam nominaverit, vel totam substantiam tradere. Cum enim in [32] arbitrio cujuscunque sit hoc facere quod instituit: oportet eum vel minime ad hoc prosilire, vel cum ad hoc venire properaverit, non quibusdam excogitatis artibus suum propositum defraudare, tantamque indevotionem quibusdam quasi legitimis velamentis protegere.

† Tantoque magis [33] hæc firma esse, si piis actibus, vel religiosis personis donatio deputata sit: monumentorum observatione [in his modis] secundum quod specialiter a nobis in hujusmodi casibus prædictum est, observanda. ne in præfatis [piis] causis ex quibusdam machinationibus non solum indevotus [34], sed etiam impius donator intelligatur: pœnasque non solum legitimas, sed etiam cœlestes expectet, resque donatas in omnibus supradictis casibus non solum eos, dum supersunt, sed etiam eorum successores [35] reddere compelli non tantum his, in quos donatio facta est, sed etiam eorum heredibus. Dat. 15. Kal. April. *Constantinopoli*, LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De insinuatione.

36. Idem A. Joanni P. P.

SI quis pro redemptione [36] captivorum pecunias dederit, sive per cautionem dare promiserit, cujuscunque [37] quantitatis: cognoscat se neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis posse declinare, utpote gestis (sicut in donationibus) non subsecutis super insinuatione ejusdem quantitatis: eo videlicet, qui pecunias accepit, vel prima vice, vel post cautionem, necessitatem habente piissimam administrationem adimplere: nulla ei molestia, vel inquietudine inferenda, vel ab eo, qui pecunias præbuit, vel ab aliis ex auctoritate legum permissis hoc requirere: sed tantummodo sacramentum præstare, quod revera omnem quantitatem sine dolo malo vel aliqua deminutione ad redemptionem dederit captivorum. §. 1. Simili etiam modo a gestorum absolvimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel sese moventium, quas viri gloriosissimi magistri [38] militum fortissimis præstant militibus, tam ex sua substantia, quam [39] ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscuntur. §. 2. Eandemque liberalitatem nostræ legis indulgemus etiam his quorum domus [40] incendio vel ruina corruptæ sunt: quibusdam forte pecunias cujuscunque quantitatis præbentibus, vel cautionem conficientibus, ut & ipsi nec repetitionem timeant, verumetiam exactionem pecuniarum confessioni insertarum facere possint, licet gesta non fuerint subsecuta; nulla eis licentia danda pecunias ad alias causas nisi ad refectionem domorum erogare. Quod si aliqua dubitatio orta fuerit, utrum tota quantitas, an pars ejus in ædificiis expensa sit, hæc

1 *Et nisi*, Hal. 2 *In princ.* C. *h. t.* 3 Per donationem inducitur inter plures donatarios communio. 4 Amplioris summæ donatario primo defertur jus offerendi pretii: eo recusante minoris summæ donatario. 5 Alioquin, quod sine periculo dividi non potest, jure indivisibile est. 6 Si diversis temporibus res variæ donantur, plures donationes intelliguntur. 7 Quid si quis duabus personis uno & eodem momento 900. donaverit: utrum ea donatio ut in concreto: an ut in abstracto censenda est? hoc est, an ut una habenda est, an ut plures? Nam, si velut una, censebitur insinuanda, cum 500. aureos excedat. si ut plures, non insinuanda, cum divisa in duos donatarios duas summas efficiat, quarum neutra 500. aureos excedit? unica censetur, ex unius donatoris persona: non plures, pro donatariorum numero, & ita post Simonem Vincentium notat Romanus *singulari* 716. Cremensis *singulari* 131. 8 De annuæ donationis insinuatione. 9 In stipulatione annua præstanda ab herede & heredi requiritur insinuatio. Quid si heredis nulla facta est mentio? non requiritur. 10 *Vel non adjiciatur*, ita legit Isidor. 47. βασιλικῶν, idque Cujacius probat. adde *l.* 16. *in fin. ff. de verb. oblig.* quæ lectio Roberto displicet 5. *recept.* 25. legit postmodum Cujacius 15. *observ.* 22. *nec adjiciatur.* Movetur libris Basilicon, in quibus ita legitur εἰ δὲ μὴ ἐντὸς χρόνου ὁρίζεσιν. Idem Cujac. 15. *obs.* 22. quo nomine ab eodem Roberto reprehenditur, 1. *animad.* 5. 11 Dixi ad *l.* 30. C. *de jure dotium.* 12 An idem, si legaverit? vide *l.* 1. *in fin. l.* 19. *l.* 35. *ff. de auro.* An idem si mortis causa donaverit: ut in mortis causa donatione hæc lex locum habeat? idem Accurs. *in l. cum pater.* 77. §. *Mævio.* 6. *ff. de legat.* 2. & *in l.* 2. *supr. de jure dotium.* vide Romanum *sing.* 525. 13 Qui donationis causa promisit certum pondus argenti, potest id dare vel in massa, vel in vasis. 14 Vide *Novell.* 162. *c.* 1. §. 2. *Inst. de donationib.* Quid? Donandi pactum an idem quod donatio est: ut & vendendi pactum venditio? vide Josephum Ludovicum *Titulo de donationibus conclus.* 3. Sane ex pacto nudo donationis, actio hodie oritur, *ut hic.* donationis etiam remuneratoriæ, causa mortis, ob causam, etiam in favorem donatoris, ut & ex pacto nudo donationis propter nuptias: etiamsi hodie donatio contractus sit nominatus. Quinimo id etiam obtinet, licet in illo pacto nudo donationis factum promittatur, aut donatio cum constituto mista sit. Non idem esse putant in donandi, vel donationis præsumptæ pacto, ut post Salicetum, Imolam, Alexandrum, Lancelotum, Galiaulam, Mathesilanum (*notabili* 46.) Purpuratum, Fortunium Garciam, Claudium Seissellum, Socinum, Jacobum de Nigris, Paulum de Monte Pico, Corneum refert Duenazius *regula* 19. Adde casum alium ex Mathesilano *singulari* 27. 15 Indefinito promisso, nec pessimum nec optimum solvi solet. Medium itaque solvendum. 16 Æstimationis solutio loco rei succedit. 17 Pretia communiter funguntur, vide *l.* 63. *ff. ad l. Falcid.* id est, æstimanda sunt ex forensi vulgarique similium rerum pretio. 18 Donator certi reditus intelligitur fundum tanti reditus donare velle. 19 Status fundi. 20 Donatis servis, mediocris figuræ donati intelliguntur, *ut hic.* adde *l.* 37. *ff. de legat.* 1. 21 Id est, æstimationis & artificii. 22 Tales sunt, qui actores dicuntur. *l.* 37. *ff. de leg.* 1. 23 Æstimatio servi donati. vide *l. ult.* C. *de cond. insert. l. ult.* C. *comm. de leg. l. ultim.* C. *de comm. ser.* 24 Donator reditus annui, si fundos habet, ex quibus donatario reditus præstet, semel solvendo quindecim annorum reditum liberatur, donatoris pauperis id favore introductum: ne putemus alioqui justam æstimationem prædii & fundi esse, quantum cumulus fructuum quindecim annis facit. vide Molinæum *de usur. quæst.* 5. *n.* 119. His addatur, Hierosolymitanæ Ecclesiæ permissum fuisse, domos suas urbanas vendere pretio, quod ex 50. annorum pensionibus colligebatur *Novell.* 120. *c.* 9. aliis Ecclesiis pro 25. vel ut a Græcis legitur 35. *Novell.* 131. *c.* 12. *in fin.* 25 Donatio totius vel quotæ bonorum valet: requiritque insinuationem, si modum legitimum excedat. adde quæ scripsi ad *l. si unquam.* 8. C. *de revocandis donat.* 26 C. *de inoff. donationibus.* 27 Dixi de ususfructus retentione, *leg.* 28. C. *eodem.* Goth. Intellect. hujus §. 5. contra Ant. Fab. vid. Joh. Decher. *lib.* 1. *dissert.* 4. *n.* 34. Ans. 28 Vide *princ. hujus legis.* 29 Quid si stipulatio non adjicitur? Ne tum quidem donatio contractus bonæ fidei fuerit. *l.* 22. *in fin. ff. de donationibus.* 30 *Novell.* 162. *cap.* 1. Valet igitur donatio nudo pacto, nec in ea requiritur præstatio, vel traditio, ut olim. vide Clar. 4. *sentent.* §. *donatio. quæst.* 14. Consensu perficitur donatio sicut emptio. 31 Et actus pereat. 32 Donatio actus voluntarius. *l.* 30. C. *h. t.* Traditio vero, ex causa donationis necessarius. vide *l.* 5. C. *de oblig.* Si ita est, hoc casu dabitur actio etiam ex nudo pacto. adde *l.* 6. C. *de dot. promiss.* 33 Quod in actibus non piis valet, multo magis in piis valere debet. 34 Indevotus & impius donator. 35 Donationes transeunt ad heredes active vel passive. 36 *leg.* 21. *ff. soluto:* adde 12. *quæst.* 2. *c. sacrorum.* 15. Donatio vel promissio pro redemptione captivorum facta insinuationem non exigit, *ut hic*, adde *l.* 19 *supr. de sacros. Eccles.* 37 Donatio bonorum omnium pro redimendis captivis facta valet 38 Magister militum quod donat, insinuatione non indiget. 39 Dux belli, vel Capitaneus, urbe aliqua capta vel hoste devicto, militibus suis prædam seu diripienda hostium spolia donare potest; & eo quidem effectu, ut ne quidem a Principe retractari seu revocari possit ea donatio: quod adeo verum, ut non modo in ipsa occupatione belli, sed in quibuscunque aliis locis fuerint, ea donare possit, *ut hic.* vide omnino Gellium, 4. *cap.* 18. 40 Insinuatione non indiget quod pro refectione domus incendio, vel ruina corruptæ donatur.

domini domus facramento dirimetur. §. 3. Cæteris etiam donationibus quæ geftis intervenientibus [1] minime funt infinuatæ, fine aliqua diftinctione usque ad quingentos [2] folidos valituris: hoc etenim tantummodo ad augendas hujusmodi donationes addendum effe ex præfenti lege decernimus, anteriore tempore noftra lege præcedente moderando, qua usque ad trecentos folidos factæ donationes, & fine infinuatione firmitatem obtinere juffæ funt. Dat. 15. Kal. Novemb. *Conftantinop.* poft confulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De antiquis verbis rejectis.

37. Idem A. Joanni P. P.

VErba fuperflua [3] quæ in donationibus poni folebant, fcil. *feftertii* [4], *nummi unius*, *affium quatuor*, penitus effe rejicienda cenfemus. Quid enim verbis [5] opus eft quæ rerum effectus nullus fequitur? Sancimus itaque nullo modo eorum verborum mentionem vel [in] Imperialibus donationibus, vel in omnibus aliis de cætero fieri: fed &, fi [6] quisquam per verbofitatem aliquid tale infcripferit, nulla differentia fit.

TIT. LV.

DE DONATIONIBUS QUÆ [7] SUB MODO [8], VEL CONDITIONE [9] VEL CERTO TEMPORE [10] CONFICIUNTUR.

Si donatarius non præftat alimenta donatori, quæ ex pacto præftare tenetur, donatio revocatur, & poteft donans rem fuam vindicare. Bald.

1. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Gamicæ.

SI doceas (ut affirmas) nepti tuæ ea lege effe donatum a te, *ut* [11] *certa tibi alimenta præberet* [12]: vindicationem etiam [in hoc] cafu utilem eo, quod legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes: id eft, actionem qua dominium [13] priftinum tibi reftituatur. Nam [non folum] condictio quidem tibi in hoc cafu, id eft, in perfonam actio jure procedit, verum etiam vindicationem quoque divi principes in hoc cafu dandam effe fanxerunt. PP. 6. Kal. Decembr. TUSCO, & BASSO CONSS. 259.

Si donatur alicui ad vitam fuam, poft mortem ejus res redit ad donatorem. Bald.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Zenoni.

SI rerum tuarum proprietatem [dono] dedifti, *ita ut* [14] *poft mortem ejus, qui accepit, ad te* [15] *rediret* [16], donatio valet: cum etiam ad tempus certum [17], vel incertum ea fieri poteft, lege fcilicet, quæ ei impofita eft, confervanda. PP. 5. Id. Mart. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

Ex pacto celebrato inter donantem, & donatarium, acquiritur utilis actio fequenti fecundo donatario, fine aliqua ceffione. Bald.

3. Iidem AA. & CC. Marcellæ.

QUoties donatio ita conficitur, *ut poft* [18] *tempus id, quod donatum eft, alii* [19] *reftituatur*: veteris juris auctoritate refcriptum eft, fi is in quem liberalitatis compendium conferebatur [20], ftipulatus non fit: placiti fide non impleta ei qui liberalitatis auctor fuit, vel heredibus ejus condictitiæ actionis perfecutionem competere. Sed cum poftea benigna [21] juris interpretatione divi principes ei, qui ftipulatus non fit, utilem actionem juxta donatoris voluntatem competere admiferint: actio quæ forori tuæ, fi in rebus humanis ageret, competebat, tibi accommodabitur. PP. 11. Kal. Octobr. ipfis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Pofteaquam donatio eft perfecta: forma fubftantialis ipfius non poteft mutari voluntate unius. Bald.

4. Iidem AA. & CC. Idæ.

PErfecta donatio conditiones poftea [22] non capit. Quare fi pater tuus donatione facta quasdam poft aliquantulum temporis feciffe conditiones videatur, officere hoc nepotibus ejus fratris tui filiis minime poffe non dubium eft. Dat. Kal. Octobr. TIBERIANO, & DIONE CONSS. 291.

Donatio facta fub conditione emancipationis habet effectum quandocunque donatarius efficiatur fui juris. Salic.

5. Iidem AA. & CC. Dexippo.

SI quid mater filiæ fuæ in poteftate patris conftitutæ fub hac conditione [23], fi fuerit intra biennium emancipata [24], donaverit: licet hoc matris voluntate fui juris effecta non tenuit, tamen prius marito defuncto, fui juris quocunque modo effecta, ad fimilitudinem [25] legati ita relicti, rem donatam firmiter habere, vel vindicare poteft. S. Id. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. LVI.

DE REVOCANDIS [26] DONATIONIBUS.

Ingratitudine *liberti revocatur donatio. Filii heredes donationem revocare non poffunt.*

1. Imp. PHILIPPUS A. Cofmino.

ETfi perfectis donationibus in poffeffionem inductus libertus [27], quantolibet tempore ea, quæ tibi donata funt, pleno jure ut dominus poffederit, tamen fi *ingratus* [28] fit, omnis donatio mutata patronorum voluntate revocanda eft. Quod obfervabitur, & circa ea, quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorum & beneficio comparata funt. Nam qui obfequiis fuis liberalitatem patronorum provocaverunt, non funt digni quo eam retineant, cum cœperint obfequia negligere: cum magis in eos collata liberalitas ad obfequium [eos] inclinare deberet, quam ad infolentiam erigere. † Hoc tamen jus ftabit inter ipfos tantum [29], qui liberalitatem dederint: Cæterum, neque filii eorum, neque fucceffores ad hoc beneficium pertinebunt. Neque enim fas eft ullo modo inquietari donationes [quas] is, qui donaverat, in diem vitæ fuæ non retractavit. Dat. 15. Kal. Jul. ÆMILIANO, & AQUILINO CONSS. 250.

Pœnitentia *non revocatur donatio hac l. & duabus fequent.*

2. Imp. PROBUS A. Felici.

SI apud provinciæ Præfidem aviam filiæ tuæ quafi *pœnitentia* ductam fubtracta inftrumenta donationum igne exuffiffe [30] conftiterit, vereri te non oportet, ne id quod jure vires acceperat, ex poft facto poffit in dubium revocari. PP. 3. Non. Maji, *Sirmii*, PROBO A. & PAULINO CONSS. 279.

3. Impp. CARINUS, & NUMERIANUS AA. Januario, & Felicio.

POffeffionem, quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex *pœnitentia* [31] fola alienare non potuit. PP. 2. Id. Januar. CARINO II. & NUMERIANO AA. CONSS. 284.

Donatio in fraudem facta non revocanda fub obtentu pœnitentiæ.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Proculæ.

CUm [32] profitearis in [33] fraudem te alterius donaffe, profeffionem inhoneftam continere intelligis. Itaque fi donationem perfecifti, eam revocare [34] non potes ex memorata allegatione, fub obtentu *pœnitentiæ*. PP. Kal. April. *Heracliæ*, AA. CONSS.

Refcripto *Principis donatio non revocatur.*

5. Iidem AA. & CC. Epagatho.

SI donationem rite fecifti, hanc auctoritate [35] *Refcripti* noftri refcindi non oportet. S. 5. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Abfentiæ *mariti & liberorum prætextu, donatio non revocatur.*

6. Iidem AA. & CC. Herenniæ.

VElles necne filio tuo prædia itemque mancipia donare, fuit in initio tibi liberum [36]. Define itaque poftulare, ut donatio, quam perfeceras, revocetur prætextu [37] mariti & liberorum abfentiæ: cum hujus firmitas ipforum præfentia non indigeat. S. 5. Kal. Octobr. *Viminacii*, CC. CONSS.

Ingratitudine *revocatur donatio, Quæ mater, & quando revocare poffit.*

7. Impp. CONSTANTINUS & CONSTANTIUS AA. ad Philippum.

HIs folis matribus, quæ non in fecundi [38] matrimonii fœdus inpferint, fed unius tantum matrimonii funt, revocandarum donationum, quas in filios fecerint, ita decernimus facultatem, fi eos ingratos circa fe effe oftenderint. Quicquid igitur is, qui a matre impietatis arguitur, ex titulo donationis tenet, eo die, quo controverfiæ qualecunque principium juffu judicantis datur, matri cogatur reddere. † Cæterum ea, quæ adhuc matre pacifica jure perfecta funt, & ante inchoatum cœptumque jurgium vendita, donata, permutata, in dotem data, cæterisque caufis legitime alienata: mi-

1 Apud competentem judicem. *l.* 32. *in fin.* ℥. *h. t.* 2 Infinuationem hodie non requirit quælibet donatio intra vel infra fummam 500. aureorum facta, *ut hic*, & §. 2. *Inftit. de donat.* olim intra 300. aureos facta, infinuationem non exigebat: ultra exigebat. *l.* 34. ℥. *hoc tit.* vide Clarum 4. *fentent.* §. *donatio. quæft.* 15. 16. 17. 18. ubi inter cætera tractat, quibus in donationibus requiratur infinuatio. *Novella Leonis* 50. remittit infinuationem donationibus etiam ultra 500. folidos, fi tamen tribus teftibus probari poffit: cujus etiam conftitutionis meminit Harmenopulus 3. *tit.* 1. *in fin.* Quid? donatio ob caufam excedens fummam 500. aureorum, eftne infinuanda? neceffariam infinuationem non exiget. Accurf. *in l. Aquilius.* 27 *ff. h. t.* Bart. *in l.* 2. *ff. h. t.* Idem fi donatio remunerandi caufa fiat & merita feu fervitia conftent obligatoria. Bartol. *in d. l. Aquilius.* 27. Bald. *in l. illud.* 19. ℥. *de facrofanctis.* Quid? poteftne donator renunciare infinuationi? non poffe cenfent Bartolus & Salicet. *in d. l. illud.* Quid fi jurata donatio eft? requirit infinuationem: nifi juramento interpofito renunciatum fuerit infinuationi: ut poft Joan. Fabrum & Angel. Aretinus, Antonius de Canario, Aufterius in decifionibus Capellæ Tholozanæ notat *decif.* 381. Goth. Adde Jul. Clar. §. *donatio. quæft.* 18. Andr. Gail. *lib.* 2. *obf.* 39. Anton. Merend. *controv. lib.* 1. *c.* 12. & *feqq.* Anf. De Infinuatione Donationum an & quatenus hodie neceffaria, & quanti valeat folidus, five aureus Romanus, ære noftro: vid. Cenfur. Forenf. Noftr. *lib.* 2 *cap.* 8. S. L. 3 Adde *l.* 65. *ff. de verb. oblig.* 4 Contius, 1. *difputat.* 16. *feftertius nummus unus, affium quatuor*, Haloand. *feftertio nummo uno, affium quatuor &c. Bafilic* apud Cujac 10 *obferv* 37. verba folennia erant donationis, quæ fiebat per mancipationem: ut in veteri infcriptione urbis Romæ: *Hoc monumentum L. Tiberius Sabinus fe vivo donavit L. Sanio Symphoro, mancipavitque feftertio nummo uno.* Vitruvius 1. *c.* 4. Nummo feftertio mancipio dedit. In mancipationibus interveniebat feftertius unus dicis gratia. *l.* 4 *ff. commodati.* Dixi plura de feftertio nummo ad Ciceronem, *oratione pro Rofcio Comœdo*, & *pro Rabirio Pofthumo.* 5 Verborum fine effectu nullus eft ufus. 6 Vid. *l.* 17. ℥. *de teftamentis.*

7 Vid. Clar. 4. *fentent.* §. *donatio. quæft.* 2. 8 De quibus vid. *l.* 1. ℥. *h. t.* 9 De qua vide *l.* 4. *l.* 5. ℥. *h. t.* 10 *l.* 2. *l.* 3. *l.* 5. ℥. *h. t.* 11 Donatum fub modo, *fi modo non fatisfit*, condici vindicarique poteft. *Goth.* Intellectum hujus *l.* 1. vid. apud Johann. Decher. *lib.* 1. *differt.* 4. *n.* 37. Anf. 12 *l.* 5. *l.* 6. *in fin. ff. de donat. int. vir.* 13 Dominium interdum nancifcimur fine poffeffione. 14 *l.* 42. *ff. de mort. cauf.* 15 Poteft etiam ita conveniri, ut ad alium redeat. *l.* 3. ℥. *h. t.* 16 Proprietas fcilicet rei donatæ. 17 Donatio poteft fieri ad tempus certum vel incertum. 18 De donatione ex certo tempore. 19 Puta Titio: poteft etiam conveniri, ut ad donatorem revertatur proprietas præmortuo donatario, ut *l.* 2. *fupr. h. t.* 20 *l.* 37. §. 3. *in fin. D. de leg.* 3. 21 Speciale eft in donationum contractibus, ut alteri per alterum quæratur actio. 22 Conditiones initio donationis imponuntur. *l.* 9. *l.* 22. *in fine. l.* 25. ℥. *tit. proximo*: at non perfectæ jam donationi. Perfecta jam donatio conditiones invito donatario non capit. 23 De donatione conditionali. 24 Conditioni emancipationis fatisfit quovis emancipationis genere. vide *leg.* 3. ℥. *de inftit. & fubftit.* 25 Res donata ad fimilitudinem legati vindicatur.

26 *L.* 8. *C. Theod.* 13. & 3. Harm. 3. & 47. *Ecl.* 2. adde Clarum 4. *fent.* §. *donatio quæft.* 21. 27 Donatum liberto propter ingratitudinem revocari poteft. 28 Ingrati actio donatori certis cafibus competit. 29 Actio ingrati heredi & in heredem non datur. 30 Qui donationis inftrumentum exurit, factam donationem revocare intelligitur: quæritur tamen, an invito donatario citra caufam legitimam donatio revocari poffit? non poteft, facit *l.* 3. ℥. *h. t. l.* 39. ℥. *de tranf.* 31 *l.* 2. ℥. *h. t.* 32 *Confiteri in &c.* Cuj. 19. *obf.* 37. 33 Invito fcilicet donatario, & fine caufa legitima. 34 Donatori turpitudinem fuam proferre non licet, ut eo prætextu factam donationem revocet. *l.* 2. *in fin. l.* 3 ℥. *h t. l.* 3. *D. de ufucap. pro donato.* §. 2 *Inftit. de donat* facit *l* 30 ℥. *de tranfact. l.* 4. ℥. *quæ in fraud.* 35 47. *Ecl.* 2. *c.* 4. *l.* 12. ℥. *de rei vindic. l* 3. ℥. *de refc. vend. l.* 9. ℥. *de donat. ante nupt. l.* 4. ℥ *de emancip.* 36 Vid. *l.* 5. ℥. *de obligat. l.* 35. *in fin.* ℥. *de donationibus.* 37 Abfente etiam marito & liberis aliis, uni liberorum mater donare poteft. Hujusmodi perfonarum abfentia donationem non vitiat. An abfentia rei donationem vitiat? Minime *l. data.* 27. *in fin.* ℥. *de donat.* ut nec ftipulationem. *l. parvi.* 17. *D. de condict. furtiva* An abfentia patroni fententiam vitiat? vid. *l.* 4. ℥. *de poftul.* 38 47. *Ecl.* 1 *cap.* 5 *l.* 1. *C. Th. in fin.* Mater quæ iterum nupfit, ab ingratis liberis donationem non revocat, *ut hic*, nifi tribus cafibus, *Authen. proxim.* Quod dictum eft de fecundo nubente muliere, ad eam quæ inhonefte vivit, extenditur. *Goth.* Vid. in hanc l. Sarmient. *lib.* 3. *elect.* 6. *cap.* 7. Anf. Adde Cujac. *lib.* 4. *obfervat. c.* 19. S. L.

nime revocamus. Actionem vero matris ita perſonalem [1] eſſe volumus, ut vindicationis [2] tantum habeat effectum: nec in heredem detur, nec [3] tribuatur heredi. † De cæteris autem, quæ portentoſæ vilitatis abjectæque [4] pudicitiæ ſunt, ſatis etiam tacite cautum putamus. Quis eſt enim, qui his [5] aliquid arbitretur tribuendum eſſe: cum [6] etiam illis, quæ jure ſecundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his privilegiis tributum eſſe velimus? Dat. 12. Kal. Octobr. LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

In AUTHENT. de nupt. §. mater tamen. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 35.

Quod mater filio donat, ex ingratitudine non revocatur, poſtquam tranſit ad ſecundas nuptias, niſi [7] *ex tribus cauſis. Prima, ſi vitæ ejus inſidiatur. Item, ſi manus impias in eam intulerit. Tertia, ſi totius ſubſtantiæ molitus eſt jacturam.*

Liberorum *ſupervenientia revocatur donatio a patrono in libertum collata.*

8. Iidem AA. ad Orphitum P. P.

Si [8] unquam libertis [9] patronus [10] filios non [11] habens bona [12] omnia vel partem [13] aliquam facultatum fuerit donatione [14] largitus, & poſtea ſuſceperit [15] liberos [16], totum quidquid largitus fuerat, revertatur [17] in ejusdem [18] donatoris arbitrio ac ditione [19] manſurum [20]. Dat. 5. Kalend. Apr. ARBITIONE & LOLLIANO CONSS. 355.

Ingratitudinis *cauſis probatis revocatur donatio.*

9. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Senatum poſt alia.

Donationes [21] circa filium filiamve, nepotem neptemve, vel pronepotem proneptemve emancipatos [22] celebratas, pater, vel avus, vel proavus revocare non poterit, niſi edoctis manifeſtiſſimis [23] cauſis, quibus eam perſonam, in quam collata donatio eſt, contra ipſam venire pietatem, & ex cauſis, quæ legibus continentur, fuiſſe conſtabit ingratam [24]. Dat. 5. Id. Nov. *Ravennæ*, THEODOSIO XIII. & VALENTINIANO III. AA. CONSS. 430.

Quibus ex cauſis *donatio revocari poſſit.* Heres *donationem revocare non poteſt.*

10. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

Generaliter ſancimus, omnes donationes lege confectas, firmas illibatasque manere, ſi [25] non donationis acceptor ingratus [26] circa donatorem inveniatur, ita ut injurias [27] atroces in eum effundat, vel [28] manus impias inferat, vel [29] jacturæ molem ex inſidiis ſuis ingerat, quæ non levem ſenſum ſubſtantiæ donatoris imponat, vel [30] vitæ periculum aliquod ei intulerit, vel [31] quasdam conventiones, ſive in ſcriptis donationi impoſitas, ſive ſine ſcriptis habitas, quas donationis acceptor ſpopondit, minime implere voluerit. † Ex his enim tantummodo cauſis, ſi fuerint in judicium dilucidis [32] argumentis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas everti concedimus: ne ſit cuiquam licentia, & alienas res capere, & frugalitatem [33] irridere donatoris, & ipſum iterum donatorem ſuasque res perdere: & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici.

† Hoc tamen usque ad primas [34] perſonas tantummodo ſtare cenſemus, nulla licentia concedenda donatoris ſucceſſoribus [35] hujusmodi querimoniarum primordium inſtituere. Etenim ſi ipſe, qui hoc paſſus eſt, tacuerit; ſilentium ejus maneat ſemper: & non a poſteritate ejus ſuſcitari concedatur, vel adverſus eum, qui ingratus eſſe dicitur, vel adverſus ejus ſucceſſores [36]. Dat. 15. Kal. April. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. LVII.

DE DONATIONIBUS CAUSA MORTIS [37].

In donatione cauſa mortis poteſt per fideicommiſſum ſubſtitui.

1. Imp. ALEXANDER A. Daphnæ.

Si donatione contineatur, *Ut altero defuncto, ad* [38] *alterum portio eorum, quæ donabantur, pertineret*: exiſtente conditione, ſi mortis cauſa donatio perficiebatur, fideicommiſſi actio competit. PP. 4. Kalend. Octobr. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

2. Imp. GORDIANUS A. Zoilo.

Inteſtata mortua quondam nuru tua, neptis tua, quæ ex ea filioque tuo quæſita eſt, quandoque poteſt ad ejus venire ſucceſſionem: nec tamen ea poſt mortem filii tui, ex quo quæſierat filiam, alii nuptui ſe collocando dotem dans prohibeatur quam velit conditionem eidem doti dicere. Sed ſi mortis cauſa donationem in fratrem ſuum conferens, in cauſam mortis ſuæ eam [dotem] eundem fratrem ſuum ſtipulari paſſa eſt, cum divi Severi conſtitutione etiam in mortis cauſa donationibus, ſi de cætero patrimonio quantum Falcidia [39] jubet, heres non habet, proviſum ſit: is, qui nurui tuæ heres extiterit, ejus conſtitutionis beneficium non prohibetur poſtulare. PP. 10. Kal. Febr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

3. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Heredi.

Nec fratris [40] ſui mortis cauſa recte factam donationem ſorori reſcindere [41] licet. S. 3. Kalend. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

4. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

Cum de mortis cauſa donatione dubitabatur; & alii quidem inter ultimas voluntates eam poſuerunt, & legatis [42] aggregandam eſſe cenſuerunt, alii autem inter donationes, quæ inter vivos conſiſtunt, eam poſuerunt: dubitate eorum exploſa, ſancimus [43] omnes mortis cauſa donationes, ſive juxta mortem facientis fuerint celebratæ, ſive longiore cogitatione mortis ſubſecutæ ſunt, actis minime [44] indigere: neque expectare publicarum perſonarum præſentiam, & ea, quæ ſuper hujusmodi monumentis ſolent adhiberi: ſed ita res procedat, ut ſi quinque [45] teſtibus præſentibus vel in ſcriptis, vel ſine litterarum ſuppoſitione aliquis voluerit mortis [46] cauſa donationem facere: & ſine monumentorum acceſſione res geſta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniam accipiat: neque propter hoc,

1 Ingrati actio perſonalis, id eſt, heredi vel in heredem non datur. 2 Id eſt, vindictæ, ultionis, hac enim actione mater ſuam injuriam potius ulciſcitur, quam rem perſequitur. Huic actioni ſimilis eſt injuriarum actio. *l.* 10. §. 2. *ff. ſi quis cautionib. l.* 2. §. 4. *ff. de collationib.* & de moribus actio. *l. ult. C. Th. de inceſtis nuptiis.* adde Cujac. 4. *obſ.* 19. 3 Imo heredi tribuitur. *l.* 3. *ſupr. de cond. ob cauſam.* 4 Mater abjectæ pudicitiæ non revocat donationem a filio ingrato, *ut hic*, niſi tribus caſibus. 5 Id eſt, inhoneſte viventibus. 6 Eſt enim minus, ſecundas contrahere nuptias, quam vivere inhoneſte, *ut hic.* Imo ſecundæ nuptiæ honeſtæ. 7 Nota exceptiones legis 7. *ſupr. h. t.* 8 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* 3. Harm. 2. *in prin.* 47. *Ecl.* 2. *c.* 8. vid. Tiraquellum & Ripam *ad hanc legem*, Cujac. 20. *obſerv.* 5. Clar. 4. *ſent.* §. *donatio. quæſt.* 22. *& ſeq.* 9 Quid ſi uni ex liberis parens omnia donavit? huic conſtitutioni locus non eſt: ſed legi 2. 5. *ſupr. de inoffic. donat.* cum donatio ſuperiore caſu, in ſolidum non revocetur, ſed fini legitimæ. Clarus *d. loco, verſ.* 2. Quid ſi eccleſiæ? idem dicendum. hinc illud Auguſtini, *c. ult.* 17. *q.* 4. *Quicunque vult exheredato filio heredem facere Eccleſiam, quærat alterum, qui ſuſcipiat, non Auguſtinum.* Quid ſi uxori, & ex ejus matrimonio pater liberos ſuſceperit? Idem dicendum videtur, etiamſi in donatione veriſimilem ſuſcipiendorum liberorum habuerit opinionem. 10 Sed & quivis alius præter patronum, quia in omnibus ratio hujus legis valet, poſita in pietatis conjectura; quia nemo veriſimiliter extraneo donat in perpetuum, qui de liberis ſuſcipiendis cogitat. *l.* 6. §. 1. *ſupr. de inſt. & ſubſt. l.* 102. *in fin. ff. de cond. & demonſt.* Quod ſi valet in omnibus, idem jus in omnibus ſtatuendum. vid. Clar. *d. loco.* 11 Quid ſi cum donaret, liberos habuit? non poteſt, prætextu aliorum, qui poſtea nati ſunt, donationem revocare ullo modo. Quid ejus liberi? poſſunt, ſive ante, ſive poſt donationem nati: non tamen ſolidam, id eſt, ut inutilem, ſed ut immodicam & inofficioſam pro modo legitimæ portionis. *l.* 2. *in fin. l.* 5. *C. de inoffic. donat. l.* 87. §. 3. *ff. de leg.* 2. dixi ad *Novell.* 92. 12 Donatio omnium bonorum eſtne valida, ut omnia bona donando ea confeſtim præſtare vel tradere teneatur? in genere non valet. *l.* 15. *ſupr. de pactis.* Quid? donaſſe omnia bona num is intelligitur, qui omnia mobilia & immobilia ſua donavit? non cenſetur: eſt enim tertium genus bonorum, quod neque mobile ſit, neque immobile per ſe: ut ſunt jura & actiones, de quibus donator in hac ſpecie teſtari poterit. Idem eſſe exiſtimatur, ſi quis omnia bona ſua præſentia & futura ubicunque ſita fuerint, donaverit. Nam jura & actiones hac donatione quoque videntur excipi, cum incorporalia ſint, neque loco contineantur. Idem quoque ſi quis reſervato, hoc eſt, excepto uſufructu donaverit omnia ſua bona: hujusmodi enim donatio improprie bonorum omnium eſt. Quid ſi quis Eccleſiæ omnia bona donaverit? in fraudem liberorum non valet donatio: ut paulo ante diximus. Quid? ſi uxori vel filio in poteſtate donaverit, & morte confirmata fuerit hujusmodi donatio? Vim & poteſtatem ultimæ voluntatis obtinet ea donatio: ut etiam Falcidiæ obnoxia ſit *l. in donationib.* 12. *ſupr. ad l. Falc.* Quid? ſi non expreſſe omnia bona præſentia & futura, ſed ſummam ſeu quantitatem vires patrimonii excedentem donaverit? ſuſtinetur ea donatio, propter ſpem lucri. Socinus *reg.* 144. 13 Habet itaque locum hæc conſtitutio non tantum donatis omnibus bonis, ſed eorum parte aliqua. Alia inquam, etiam infra dimidiam: & in donatione particulari, magnæ tamen æſtimationis Clarus *ex communi opinione d. loco, quæſt.* 22. *verſ.* 4. 14 Inter vivos: multo facilius donatione cauſa mortis, quæ pœnitentia revocari poteſt, etiam non ſuſceptis liberis. Quid dicendum in donatione remunerandi cauſa? Cujac. *d. loco poſt Vallam*, ne eam quidem excipit Clarus ex communi opinione *d. loco quæſt.* 23. *verſ. quæro.* non admittit hujusmodi donationem in eo, quod excedit juſtam æſtimationem remunerandi. Alii hanc legem ad remunerationem pertinere non putant. vid. Cujac. 17. *obſerv.* 33. 15 Quid ſi legitimaverit? idem dicendum, nam legitimatus non differt a legitimo. *Novell.* 89 *c.* 3. niſi ante donationem a patre factam, qui legitimatus eſt, natus fuit. vide communem opinionem apud Clarum *d. loco quæſt.* 23. *verſ. ſed quæro. verſic. ſed quid.* 16 Ex legitimo matrimonio ſcil. quid ſi naturales tantum ſuſcipiat? puto ſaltem a donatario [illegible], argumento eorum, quæ diximus ad *Novell.* 89. *c.* 15. 17 Ipſo jure, ita ut nullius hominis miniſterio ſit opus. *Communis opinio* apud Clarum *d. loco quæſt.* 23. *verſ. præterea quæro.* Quid ſi ſuſcepti poſt donationem liberi moriuntur? convaleſcit donatio, niſi donator tacite vel expreſſe donationem revocaverit. *communis opinio adverſus* Bart. apud Clarum *d. loco quæſt.* 23. *verſ. pen.* 18 An & heredum? finge donatorem conditionem neglexiſſe? dabitur etiam ejus heredibus benigna interpretatione legis 3. *verſ. ſed eum.* C. *de don. quæ ſub modo* ut contrariam opinionem a Claro defendi mirum ſit *d. loco, quæſt.* 23. *in fin.* Quid ſi parens generaliter revocationi donationis renunciavit? renunciatio heredibus non nocebit. *Communis opinio* apud Clarum *d. loco quæſt.* 23. *verſ.* 3. *infertur.* Quid ſi [illegible] ſpecialiter beneficio hujus conſtitutionis renunciavit? putant a majore viginti quinque annis renunciari poſſe, non a minore. Clarus *d. loco.* quod vix concedendum, magnus enim liberorum favor nobis ſemper eſſe debet, ut huic conſtitutioni renunciari tacite non poſſit. Quid ſi parens ſpecialiter juramento interpoſito renunciavit hujus legis privilegio? non impeditur revocatio: vide doctores apud Mynſingerum 5. *obſerv.* 63. 64. quod Tiraquellus hac lege *num.* 95. 96. 100. non probat: niſi quatuor caſibus. adde Zoanetum 47. *rerum quotidianarum num.* 5. Probo Mynſingeri opinionem: eo magis quod juramentum hujusmodi naturæ legem impugnet. vid. *l.* 7. *ff. de bon. damnat.* ideoque bonis moribus contrarium. *arg. l.* 6. *C. de pactis*, & illicitum eſſe debeat. *l.* 5. §. 3. *ff. de jureiurando.* Poſſumus & hoc argumento uti: ſi ejusmodi jusjurandum in fraudem creditorum non valet, *l.* 9. §. 5. *d. tit.* in liberorum fraudem non valere merito dicendum videtur, quibus bona parentum lege naturæ debentur. Quid? ſuperioribus caſibus, num in ſolidum ab heredibus revocatur donatio? non in ſolidum, ſed pro modo Falcidiæ, ſive ex teſtamento ſive ab inteſtato. vid. Cujac. *d. loco.* 19 Conditione, *l.* 5. *C. Theod. hoc tit.* 20 Cur ita? de liberis non cogitat, qui ita donat. donans eo modo, non præſumitur de liberis cogitaſſe. vid. Mynſing. 5. *obſerv.* 64. Nemo ſucceſſores extraneos ſuis anteponere intelligitur. *l.* 6. §. 1. *C. de inſt. l.* 102. *in fin. ff. de cond. & demonſtr.* 21 *l.* 4. *C. Theod.* 22 *Emancipationis tempore celebratam pater &c. d. l.* 4. 23 Donationes in emancipatos liberos collatæ non niſi legitimis de cauſis revocantur. *l. ult. verſ. ex his. C. h. t.* 24 Adde quæ ſequuntur ex *d. l.* 6. *quas tamen cauſas in cognitione diſcuti oportebit, & veſtro* (alii legunt *noſtro*) *admitti judicio, cum hoc inter patres* (lege *partes*) *competentes viſum fuerit cognitori: alias jubemus non audiri patris querelas.* 25 Quinque ex cauſis donatio revocari poteſt, *ut hic.* adde §. 2. *verſ ſciendum, Inſt. de donat.* 4. *Ecl* 2. *c.* 10. & 3. Harm. 2. *in fin.* 26 Ingratitudinis cauſa donatio revocari poteſt, *ut hic.* Quid ſi remuneratoria donatio fuit? etiam ob ingratitudinem revocari non poteſt, *l. ſi pater.* 34. §. 1. *in verbo, irrevocabilis ff. de donationibus.* 27 Prima cauſa. Græci ita legunt, ἐὰν σφοδρῶς ὑβρίζῃ. *Eclog. d. loco*: καὶ αἰσχραῖς κατὰ τούτου χρησάμενος ὕβρεσιν. Harmen. *d. loco.* 28 Secunda cauſa, χεῖρας ἀδίκους. Harm. *d. loco.* 29 Tertia cauſa. Græci ita legunt, ἢ ζημίαν μεγίστην. *Ecl. d loco.* Propius vero accedit huic loco Harmenopulus hoc modo ἢ ζημίαν μεγίστην προβαλεῖ ἐξ οἰκείας ἐπιβολῆς. 30 Quarta cauſa, ἢ εἰς (Harmenopulus legit περὶ) τὴν ζωὴν ἐπιβουλεύσῃ. *Ecl. d. loco.* 31 Quinta cauſa. 32 *l.* 9. *in fin. ſupr. h. t.* 33 *Fragilitatem.* Hal. 34 *Ecl. d. loco in fin.* donatoris, ſcil. Ideoque donatio a patre non revocatur propter ingratitudinem ejus filiæ. 35 Actio revocatoria ob ingratitudinem non datur heredi, *ut hic*, vel in heredem. *in fin. C. h. t.* adde *l.* 1. *l.* 7. *C. h. t.* 36 De heredibus ingrati hinc colligunt, Pœnam non declaratam adverſus auctorem contra ejus heredem non poſſe declarari. vid. Gabrielium 7. *concl.* 35.

37 Dixi ad *L.* 39. *D.* 6. & §. 1. *Inſt. de donationib. Novell.* 87. & 47. *Ecl.* 3. & 3. Harmen. 1. & Paul. 3. *ſentent.* 7. Clar. 4. *ſent.* §. *donatio, quæſt.* 4. 6. 7. Graff. *lib. ſent.* §. *donatio mortis cauſ.* Donatio cauſa mortis donatio veluti fiduciaria. 38 In donatione cauſa mortis poteſt per fideicommiſſum ſubſtitui. Fideicommiſſum relinqui poteſt in inſtrumento donationis. vid. Cujac. 20. *obſ.* 1. dic melius, etiam per fideicommiſſum revocari donationem cauſa mortis. 39 Ut in legatis & fideicommiſſis: ita & in donatione cauſa mortis, Falcidia locum habet. adde Cujac. 20. *obſerv.* 6. adde *l.* 6. *l. pen. C. ad l. Falc. l.* 66. *in fin. l.* 93. *ff. ad leg. Falc. l.* 1. § 5. *ff. quod legator.* An & in mortis cauſa capione? vid. Ripenſem *ad l.* 1. *ff. quod legat. fol* 71. *num.* 123. 40 Ne dicas cum interpretibus communiter, id innui, Etiam ex cauſa alienæ mortis, mortis cauſa donari poſſe. ut *l.* 11. 18. *ff. h. t.* dic potius cum Cujac. 20. *obſ.* 6. Donationem mortis cauſa in extraneum collatam a cognatis donatoris revocari non poſſe. Idem de donatione inter vivos etiam conſtituitur. *l.* 29. *C. de donationibus.* 41 Jure legitimæ vel inofficioſi querelæ. 42 *l.* 15. 37. *ff. hoc tit.* §. 1. *verſ. hæ mortis Inſtit. de donat. l.* 2. *ff. de Publiciana: Novell.* 87. adde quæ ſcripſi ad *l.* 1. & 15. *in fin. ff. h. t.* vide ad hunc locum Cujac. 10 *obſ* 28. ubi probat donationes cauſa mortis ad exemplum legatorum capi. 43 Hæc eſt quinquageſima, & ultima deciſio Juſtiniani, ut videre eſt apud Inglois *Anſ.* 44 Donatio cauſa mortis, cujuscunque ſit ſummæ & quantitatis, inſinuatione non eget: olim indigebat. *l.* 25. *in fin. C. de donationib.* non ita in ſimplici inter vivos donatione ſummam quingentorum aureorum excedente. *l. ult.* §. 3. *C. de donat.* 45 Donatio mortis cauſa quinque teſtibus præſentibus perfici debet, tanquam ultima voluntas. Donatio inter vivos (quibus caſibus non indiget inſinuatione) ſcripto contenta eſt a donatore ſubſcripto, nec ullos teſtes exigit. *l.* 31. *C. de donat.* 46 *d. verſ hæ mortis, l.* 2. *ff. de Publiciana. l.* 87. *ff. de leg.* 3. Igitur ex donatione mortis cauſa dominium transfertur ſine traditione.

quod

quod gesta non accesserunt, inefficax esse atque inutilis videatur: & omnes [1] effectus sortiatur, quos ultimæ habent liberalitates: neque ex quacunque parte absimilis [eis] intelligatur. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* LAMPADIO, & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. LVIII.

DE [2] INFIRMANDIS POENIS COELIBATUS [3], ORBITATIS [4] ET [DE] DECIMARIIS [5] SUBLATIS [6].

1. Imppp. CONSTANTINUS, CONSTANTIUS, & CONSTANS AAA. ad populum.

QUi jure veteri *cælibes* [7] habebantur, imminentibus legum [8] terroribus liberentur: atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur. Sitque omnibus æqua conditio capessendi quod quisque mereatur. † Nec vero quisquam *orbus* [9] habeatur, & proposita huic nomini damna non noceant. † Quam rem & circa fœminas existimamus, earumque cervicibus imposita juris imperia, velut quædam juga, solvimus promiscue omnibus. Dat. Kalend. April. *Romæ*, CONSTANTIO II. & CONSTANTE AA. CONSS. 339.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Isidoro P. U.

INter virum & uxorem [10] rationem cessare ex lege Papia *decimarum* [11]: & quamvis [12] non interveniant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi forte Lex alia imminuerit derelicta) decernimus. Tantum igitur posthac maritus vel uxor sibi invicem derelinquant, quantum superstitis amor exegerit. Dat. PP. Non. Sept. VARANA [13] CONS. 410.

TIT. LIX.

DE [14] JURE [15] LIBERORUM [16].

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Isidoro P. U.

NEmo posthac a nobis jus [17] liberorum petat: quod simul hac lege omnibus concedimus. Datum PP. Non. Septembr. VARANA [18] CONS. 410.

Mater succedit filio per Tertyllianum. Bald.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

ILlam injuriam, quæ contra matrem defuncti, vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro justitiæ ratione amputamus, & legitima jura, quæ ex Tertylliano Senatusconsulto [19] ei præstantur, omnimodo eam habere sancimus: licet tres [20] liberos ingenua, vel libertina quatuor minime pepererit. Dat. Kalend. Jun. *Constantinop.* ipso A. II. CONS. 528.

1 Quibus non est potestas accipiendi ex aliorum testamento, iisdem nec ex mortis causa donatione. *l.* 35. *ff. de mort. caus. donat.* ut non ita male hic titulus superiori cohæreat. 2 *l.* 1. *in princ. J. hoc tit.* 3 Cœlebs lege Julia & Papia ex aliorum testamentis quidquam capere non poterat, nisi post mortem testatoris intra centesimum diem matrimonium contraheret; præterquam ex testamento cognati ad sextum usque gradum, hinc illa lex instituendi in tempus capiendæ hereditatis. *l.* 62. *ff. de hered. instit.* dixi ad Ulpian. *tit.* 13. *de cælibe, orbo, & solitario patre.* 4 *l.* 1. *vers. nec vero quisquam orb. J. h. t.* Orbi liberis semisse relicti testamento multabantur: semis cedebat fisco: & breviter, orbus partem tantum relicti capiebat. *l.* 42. *ff. de leg.* 2. non solidum. *l.* 6. *ff. de vulg. & pupill. l.* 16. §. 15. *D. ad SC. Trebell. l.* 13. *in fin. ff. de jure fisci.* hinc illæ heredis instituendi leges in tempus capiendæ hereditatis, *l.* 62. *ff. de hered. inst.* ex parte, quam quis per legem capere potest *l.* 78. §. 3. *ff. de hered. inst.* 5 Virum & uxorem intelligit qui inter se matrimonii nomine decimam capere possunt jure veteri certis de causis. *l.* 2. *J. h. t.* dixi ad Ulp. 15. *tit. de decimis.* §. 1. *l.* 18. *ff. de auro.* interdum solidum. Ulp. 16. §. 1. interdum nihil. Ulp. *ibi* §. 2. 3. 6 Hodie cœlibes, orbi, vir & uxor inter se solidi capiendi sunt capaces. 7 De cœlibe. 8 Legem Juliam & Papiam intelligit. vid. *l.* 11. *ff. de vulgari.* 9 De orbo. 10 De viro & uxore seu decimariis. 11 Decimam vir & uxor inter se matrimonii nomine seu ob honorem matrimonii capiebant. Ulp. *de decimis.* 15. §. 1. *l.* 18. *ff. de auro.* nisi ipsi legato additum sit onus fideicommissi. *l.* 6. *ff. de vulgari. l.* 41. & 42. *ff. de leg.* 2. *l.* 28. *ff. de leg.* 3. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habebant, præter decimam illam quam matrimonii nomine capiebant, totidem decimas pro numero liberorum accipiebant. Ad hæc communis filius, filiave post nonum diem (Nominalia, seu Nominalium dies is erat, qui & Lustricus, quo infantes lustrabant, & eis imponebant nomina, Tertull. *lib. de Idololatria.* Macrob. 1. *Saturn.* 16. Festus *in voce Lustrici dies*) unam decimam adjiciebat: duo autem post nonum diem amissi duas decimas adjiciebant. Præter decimam etiam usumfructum tertiæ partis bonorum ejus capere poterant: & quotcunque vel quandoque liberos habuissent, ejusdem partis proprietatem. Ulp. *d. loco.* adde *l.* 25. *ff. de cond. & demonst. & quæ scripsi ad l.* 4. *S. quando dies legati.* Hoc amplius mulier petere præter decimam, dotem poterat legatam sibi. *Goth.* Vid. Cujac. *lib.* 10. *obs.* 17. 18. S. L. 12 Olim solidum tantum capiebant, si unum filium superstitem habuissent, vel si eum puberem amisissent. vid. Ulp. 16. §. 1. adde *tit. prox. J.* 13 Vid. *J. num.* 18. 14 Vir & uxor jure veteri decimas inter se tantum interdum capiebant. *l. ult. S. tit. prox.* interdum solidum, interdum nihil. Ulp. *tit. de solidi capacitate inter virum & uxor.* 16. Solidum capiebant, si alteruter eorum nondum ejus ætatis erat, quæ liberos exigebat (hoc est, si vir minor vigintiquinque, uxor viginti annorum minor) vel si utrique lege Papia finitos in matrimonio annos excessissent (hoc est, si vir sexaginta, uxor quinquaginta). Item si cognati inter se coiissent usque ad sextum gradum. Item si vir abesset & donec abest, & intra annum postquam abesse desiisset, libera inter virum & uxorem erat testamenti factio. Præterea, solidum capiebant, si jus liberorum a principe impetrassent: aut si filium filiamve communem habebant: quatuordecim annis filium vel duodecim filiam amisissent: vel si duos trimos, vel tres post nonum diem amisissent, ut intra annum tamen & sex menses. Etiam uniuscujusque ætatis impubes amissus solidi capiendi jus præstabat. Item si post mortem intra decem menses uxor ex eo peperisset. Ulp. *d. tit.* Goth. De hac materia scripsit librum singularem Marcus Vertranius. *Mod.* 15 Jus liberorum, erat conjugum sine liberis invicem loco pignorum, hereditatis alternæ conscriptio. 5. Isidor. 24. *l.* 9. *C. Th. de infirmandis his quæ sub tyrannis.* 16 Vir & uxor olim poterant inter se solidum capere, si jus tot liberorum, quot sufficiebant obtinendæ capacitati assis, a principe impetrassent. Ulp. *tit.* 16. §. 1. *vers. si jus liberorum.* Proderat etiam matri impetratio, ut filiis ab intestato succederet. vid. *l.* 2. *J. h. t.* Hodie jus liberorum etiam non petentibus concessum. *l.* 2. *infr. h. t.* 17 Jus liberorum hodie omnibus concessum. 18 Al. *Varare*, al. *Varano.* al. quod verisimilius *Varrone & Tertullo* Coss. ita Russard. *S. L.* 19 Matres succedunt liberis ex SC. Tertylliano. Olim non passim, nisi tres liberos ingenua peperisset, vel libertina quatuor. *J. h. t.* nisi jus liberorum a principe impetrasset. Hodie jus liberorum matribus hac lege datur. *Nov.* 78. *c.* 5. vid. Paul. 4. *sent.* 9. §. *ult. l.* 7. *C. Theod. de legitim. hered. l.* 8. *C. Theod. de bonor. poss. l.* 9. *C. Theod. de infirmand. his quæ sub tyr. Novella Valentiniani de testamentis.* 20 Paul. *d. loco.* §. 4. *Inst. de SC. Tertyll.*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER NONUS.

TIT. I.

DE HIS, QUI ACCUSARE [1] NON POSSUNT.

De mutuis accusationibus.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Sylvano.

PRius est, ut criminibus, quæ tibi ut graviora [2] ab adversario tuo objiciuntur, cædis, atque vulnerum respondeas: & tunc ex eventu causæ Judex æstimabit, an tibi permittendum sit eundem accusare, tametsi prior [3] inscriptionem [4] deposuisti. PP. 5. Id. Martii, TERTULLO, & CLEMENTE CONSS. 196.

De tutore & curatore.

2. Imp. ANTONINUS A. Ingenuo.

SI cautiones quibus Secundinus *solutam Eugenio pecuniam* probare se dicit, tutores [5], vel curatores tui suspectas, ut falsas habent: proprio [6] nomine (cum non liceat alieno) non prohibentur in crimine falsi subscribere. Nec enim facile, vel tutores, vel curatores, qui ex officio periculo [suo] res pupillorum, vel adolescentium administrant, sententia notantur, nisi evidens eorum calumnia [7] judicanti apparebit. PP. 12. Kalend. Octobr. ANTON. A. & GETA CONSS. 206.

De ratione accusationis instituendæ.

3. Imp. ALEX. A. Rufo.

QUi crimen publicum instituere properant, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius [8] inscriptionum pagina [9] præcesserit, & fidejussor [10] de exercenda lite adhibitus fuerit. Sin vero post satisdationem præsentes non fuerint, [edicto] admonendi sunt, ut [11] veniant ad causam agendam: & si non adfuerint, non solum extra [12] ordinem æstimatione Judicis puniendi sunt, sed etiam sumptus [13] quos in eam rem, & circa ipsum iter [14] ad litem vocati fecerunt, dependere cogentur. PP. 3. Non. Februar. ALEX. A. CONS. 223.

De fœminis.

4. Idem A. Dionysio.

UXor [15] tua, si consobrini sui necem vindicandam existimat, adeat Præsidem provinciæ. PP. 16. Kal. Jul. ALEX. A. CONS. 223.

Accusatio falsi existentibus tutoribus vel curatoribus non pertinet ad matrem. Bald.

5. Idem A. Marcellinæ.

SEnatusconsulto permissum non est mulieri legis Corneliæ crimine reum facere, nisi res ad eam [16] pertineat. Cum igitur filii tui tuto-

1 Vide Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 14. 2 Accusatori suo reus majus crimen potest objicere, *ut hic.* par aut minus non potest. vide *l.* 19. *J. h. t. l.* 5. *ff. de public. jud.* Gravius igitur crimen, quod relatum est, oportet prius expediri. *Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *tit.* 34. *c.* 17. & 1. Harm. 2. §. 11, de Anticategoriis vide Cujac. 20. *obs.* 7. 3 In minori tamen crimine. 4 Vide *l.* 3. *J. h. t. l.* 17. *J. de accusat.* 5 Tutor pupilli, curator adolescentis nomine accusare non potest: proprio tamen nomine subscribit. *l.* 5. *versic. cum agitur. J. h. t. l.* 2. *supr. de his quibus ut indign. l.* 14. *ff. ad SC. Turpill.* adde *l.* 18. §. 8. *ff. de jure fisci.* 6 Pupilli nomine, Cujacius apud Paul. 5. *sent.* 12. §. 4. 7 *l.* 15. §. 2. *ff. ad SC. Turpill. l.* 22. *ff. de his quæ ut indign.* 8 Accusare non potest qui libellum inscriptionis non edidit, *ut hic*, & *l.* 10. *infr. h. t. l.* 16. *l.* 17. *infr.* & *l.* 7. *ff. de accusat.* usu invalescente libellum inscriptionis hodie neglectum esse monet Clarus 5. *sent.* §. *ult. qu.* 18. *in princ.* 9 Consuetudine Italiæ libellus accusationis non datur, sed simplex accusatio sine querela. Clar. *d. loco, vers. postea.* 10 *l.* 7. §. 1. *ff. de accusat.* Clarus *d. loco, vers. eodem etiam.* negat consuetudine hanc satisdationem exigi & nihilominus tamen accusatorem cogi de calumnia jurare. Idem *ibid. vers. dic etiam.* Bart. 11 Citatio generalis an ad causam sufficiat, vide Mynsing. 4. *observ.* 33. 12 *l.* 2. *in fin. J. ad. SC. Turpillian.* 13 Satisdationem de sumptibus præstandis observari, Clarus negat *d. loco, vers. tenetur etiam.* 14 *l.* 79. *ff. de judiciis.* 15 Vide *l.* 5. *infr. h. t.* 16 *l.* 14. *infr. h. t.* ad eam etiam pertinet liberorum causa, *ut hic*, & *l.* 9. *infr. h. t. l.* 1 *ff. de accus.* consobrini, *l.* 4. *supr. h. t.* parentum, *d. l.* 1. patroni, patronæ, *d. l.* 1. mariti, Clar. *d.* §. *ult q.* 14. *vers. præterea.* eorum denique, in quos ex lege publicorum judiciorum testimonium non dicitur. vide *l.* 1. *ff. de accusat.* de quibus vide *l.* 4. 5. *ff. de testibus.* Goth. Hæc lex canonizata est *can.* 3. *caus.* 15. *q.* 3. Ans. Ergo & fratrum *l.* 1. §. 10. *ff. de quæstionibus.* alias mulier non accusat. *l.* 12. *J. h. t. l.* 8. *ff. de accus.* neque populari actione utitur. *l.* 6. *ff. de popul. act.*

res [1] vel curatores habeant: ipsi deliberare debent, an instrumenta ex quibus adversarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa esse accusare debeant. PP. Kal. Octobr. ALEX. A. CONS. 223.

De accusatione relicta.

6. Idem A. Probo.

ACcusationem a qua discedere [2] te professus es, repetere non debes. PP. 5. Non. Maji, JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De mora accusatoris.

7. Idem A. Felici.

SI ea quæ crimen intendit, cognitionem moratur: certa [3] perferendæ accusationis tempora Judex competens præstet: intra quæ si agere supersederit, renunciasse [4] causæ intelligitur. PP. 15. Kal. Septembr. AGRICOLA & CLEMENTE CONSS. 231.

De militibus.

8. Imp. GORDIANUS A. Cajo militi.

NOn prohibentur milites [5] accusationem quæ publici judicii instar obtineat, intendere, si [6] suam suorumque injuriam exequantur. Ideoque consobrini tui necem defendere tibi permittimus. PP. 17. Kalend. August. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

De fœminis.

9. Idem A. Severiæ.

NOn ignorat competens Judex, eam [7], quæ ultionem, & mortem filii persequi allegat, non temere ad accusationem esse admittendam, nisi prius matrem se esse probaverit. PP. 6. Non. Mart. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De militibus.

10. Idem A. Mucatraulo [8] militi [9].

SI crimen ad tuam tuorumque injuriam pertinens exequaris, solennibus te inscriptionibus adstringe, ut præsidem provinciæ habere judicem possis. PP. Kalend. Aug. GORDIAN. A. & AVIOLA CONSS. 240.

De incendio.

11. Impp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Saturnino & aliis.

DAta [10] opera partis adversæ res vestras incendio [11] exarsas esse asseverantes, crimen legis Corneliæ de sicariis exequi potestis. PP. 13. Kalend. Jul. PEREGR. & ÆMIL. CONSS. 245.

De fœminis.

12. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Corinthiæ.

DE [12] crimine quod publicorum fuerit judiciorum, mulieri [13] accusare non permittitur: nisi certis ex causis, id est, si suam suorumque persequatur injuriam secundum antiqui juris statuta tantum, de quibus specialiter ei concessum est, non [14] exacta subscriptione. Unde aditus præses provinciæ inprimis examinabit, an tale sit crimen cujus accusationem mulier subire non prohibeatur. S. 5. Kal. Maji, AA. CONSS.

De fratribus.

13. Iidem AA. & CC. ad Asclepium.

SI magnum & capitale crimen ac non leve frater [15] contra fratrem suum instituit, non solum audiendus non est, sed etiam exilii pœna plectendus est. Dat. 10. Kalend. Febr. CC. CONSS.

De matre filium accusante.

14. Iidem AA. & CC. Æliæ.

PRopter insidias quas tuæ vitæ paratas contendis, accusationem apud Præsidem provinciæ contra filium [16] tuum, si pietas & ratio naturalis animi tui non revocat intentionem, constituere potes. S. 16. Kalend. Mart. CC. CONSS.

De existimatione & de periculo calumniæ.

15. Iidem AA. & CC. Lupioni.

CRiminis accusationem instituere cum [17] periculo [18] calumniæ, si tibi existimatio [19] integra est, minime prohiberis. S. 3. Kalend. Mart. CC. CONSS.

De pluribus accusatoribus.

16. Iidem AA. & CC. Callutico.

CUm rationibus juris congruit desiderium tuum, postulantis accusationem tertiam [20] ei, qui duos reos delatos habeat, non permitti contra legis præscripta [21], nisi suas suorumque injurias quis persequatur. S. 12. Kalend. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De eo, qui in rei domo educatus est.

17. Pars sententiæ eorundem AA. & CC. Dat. 5. Id. Januar. DIOCLETIANO & MAXIM. AA. CONSS.

INiquum & longe a seculi nostri beatitudine esse credimus, ut Thaumasius accusandi ejus habeat facultatem, in [22] cujus domo [23] eum (licet ingenuum) a prima ætate tamen fuisse constabat. Quare ex nomine Thaumasii mentio super conflictu criminis cum Symmacho conquiescat. † Si quam sane civilem [24] petitionem idem Thaumasius sibi competere confidit: judicio Præsidali poterit experiri.

De fratre & sorore.

18. Iidem AA. & CC. Juliano.

SI sororem [25] [tuam] leviorum commissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere in judicio præsidali: quo temerarie commissa, congrua ultione plectantur. Dat. 3. Kalend. Mart. DIOCLET. IX. & MAXIM. VIII. AA. CONSS. 304.

Si accusatus accuset.

19. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRATIANUS AAA. Laodiceo [26] Præfecto Sardiniæ.

NEganda [27] est accusatis [28], [qui non suas suorumque [29] injurias exequuntur, licentia criminandi in pari vel minori crimine,] priusquam se crimine, quo premuntur, exuerint, secundum scita veterum juris conditorum: [ita tamen,] ut & ipsi inscriptiones [30] contra eos etiam pendente accusatione deponere possint. Dat. Prid. Idib. August. *Carnunti*, GRATIANO A. III. & EQUITIO V. C. CONSS. 374.

De familiaribus & servis.

20. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

SI quis [31] ex [32] familiaribus [33] vel ex servis cujuslibet domus cujuscumque criminis delator atque accusator emerserit, ejus existimationem, caput, atque fortunas petiturus, cujus familiaritati vel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium, atque examinationem judicii, in ipsa expositione criminum, atque accusationis exordio, ultore [34] gladio feriatur. Vocem enim funestam amputari oportet potius, quam audiri. Majestatis [35] autem crimen [tantum] excipimus [36]. Dat. 6. Id. Novembr. *Constantinop.* CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

De libertis.

21. Impp. HONORIUS & THEOD. AA. Consulibus, Prætoribus, & Trib. pleb. Senatui S. D.

SI liberti [37], accusatores manumissorum heredumve esse præsumpserint [38]: eodem, quo servi supplicio tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordium. Dat. 7. Id. August. *Ravennæ*, ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

TIT. II.
DE ACCUSATIONIBUS [39], ET INSCRIPTIONIBUS [40].

De terminis effossis.

1. Imp. ALEXAND. A. Martiano.

EOs, qui terminos [41] effoderunt, extraordinaria [42] animadversione coërceri debere, præses provinciæ non ignorabit. PP. 3. Kalend. August. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De servo accusato.

2. Idem A. Syro.

SI cuidam crimini obnoxius servus [43] postulatur, dominus eum defendere potest, & in judicio sistere, accusatoris intentionibus responsu-

1 Vide *l.* 2. ℥. *h. t.* 2 Desistens ab accusatione expresse, *ut hic. l.* 3. *in fin. l.* 4. ℑ. & *l* 2. *ff. ad SC. Turpill.* vel tacite, ut *l.* 7. ℑ. *h. t.* non accusat. 3 Dixi ad *l.* 5. ℥. *de ing. man. l. ult.* ℑ. *ut intr. cert. temp. l.* 18. *ff. de accusat.* 4 Accusationes etiam tacite remittuntur. dixi ad *l.* 6. ℥. *h. t.* 5 *l.* 8. *ff. de accusat.* 6 *l.* 10. ℑ. *h. t.* hodie passim admittuntur ex usu. Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 14. *vers. quaro.* 7 Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.* 8 *Buccarrachio*, Hal. 9 Dixi ad *l.* 8 ℥ *h t.*
10 Incendium dolo, lata culpa, levi, levissima vel fortuito admissum, quomodo puniatur, vide apud Angelum *tract. de maleficiis.* §. *Incendiario.* 11 Incendiarius tenetur lege Cornelia de sicariis. *l.* 1. *ff. de sicar.* Cæterum non ita commode huic titulo respondet hæc constitutio. 12 Mulier accusare de crimine nisi sua in causa non potest. *Syn. Basil.* 6. *Tit.* 36. *ex lib.* 60. *tit* 41. *cap.* 24. nisi ob cædem parentum, liberorum, patroni, patronæve & eorum filii, ·liæve, nepotis, neptisve, & cæterorum in quos invita testimonium dicit: licet & ei lege Cornelia testamentaria agere (vel de falsis) item & de testamentis paternorum, vel maternorum liberorum. 1. Harm. 2. §. 40. Goth. Hæc lex translata est in *can.* 1. *quæst.* 3 *causa* 15 Ans. 13 *l.* 3. *C. Theod de accus.* dixi ad *l.* 5. *supr. h. t.* 14 Subscriptio an exigatur hodie, dixi ad *l.* 3. *supr. h. t* 15 Frater fratrem, *ut hic*, vel sororem. *l.* 18. ℑ. *h. t. l.* 1. §. 10. *ff. de quæstionibus.* de crimine capitali non accusat, accusans punitur, *ut hic.* 1. Harmen. 2. §. 48. Goth. Secus Jure Canonico. *c. litteras.* 14. *extr. de Præsumpt.* Ans.
16 Mater filium sibi insidiantem accusare potest. adde *l* 3. ℥. *de patria potestate.* & sic publicam accusationem instituere. 1. Harm. 2. §. 41. Filius ex contrario de facto matris queri potest. *l.* 11. §. 1. *ff. de accus.* 17 Falsus accusator, calumniator.
18 Periculum hic vocatur accusatoris inscriptio in crimen, quod ex ea accusator periclitetur, ne reus fiat: sicut ex sententia judex periclitatur, ne litem suam faciat, & ne teneatur, *Quod quisque juris:* & is utique quicunque condemnationem patitur & omnes scripturæ nostræ maxime in judiciis similiter pericula dici possunt, non etiam verba quæcunque. Cujac. *ad tit.* ℥. *de sententiis ex periculo recitandis.* 19 Infamis accusare non potest. *l.* 4. *l.* 8. *ff. de accus.* adde *l.* 1. ℥. *de advoc. divers. judic Synops.* 60. *tit.* 1. *c.* 16. nisi suam suorumque injuriam exequatur. *l.* 11. *ff. de accus.* & in læsæ majestatis crimine. *l.* 7. *ff. ad leg. Jul. majest.* 20 Duos qui reos delatos habet, tertium deferre & accusare non potest, nisi suam injuriam persequatur. De tribus reis nemo queri potest, nisi suarum injuriarum causa. *l.* 8. *in fin. l.* 12. §. 2. *ff. de accus. l.* 6. *in fin. ff. ad leg. Jul. de adulter.* adde Cujac. 6. *obs.* 12. 21 Quidam legunt *præcepta.* 22 Domesticus, ὁ διάγων ἐν οἴκῳ τινὸς &c. Qui degit in alicujus domo, non potest eum accusare: sed si quid pecuniarium sit, recte de eo agit, *Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 34. *c.* 17. 1. Harmen. 2. §. 49. unde a quibusdam hic locus refertur ad inquilinos & domesticos. 23 Alumnus educatorem accusare non potest. his adde quæ de alumno alias dixi *l.* 1. ℥. *quæ res pignor.* facit *lex* 20. ℑ. *h. t.* nisi forte sua, suarumque injuriarum causa. *arg. l.* 11. *ff. de accus.* 24 Civilis petitio, quæ & pecuniaria Græcis, Harmenopulo & autori Synopseos. facit. *d. l.* 11. §. 1. 25 Sororem levioris admissi ream facere licet. 1. Harmenop 2. §. 50 dixi § *d. l.* 13. ℥. *h. t.* 26 Laodicea præsidi Sardiniæ. *C. Th.* 27 Accusatorem suum accusare non potest is cujus nomen inter reos receptum, nisi prius se crimine purgaverit in se collato. *Synops* 60. *tit.* 1 *ex tit.* 34. *c.* 17. adde *l. si qui.* 4. *ff. de accus. can. neganda. caus.* 3 *quæst.* 11. (Hujus sententiæ decem exceptiones adfert Marianus Socinus *in c. ex literis* de mutuis petitionibus) potest tamen etiam pendente causa in eos, qui accusant ipsum, inscriptiones deponere, *ut hic. Synops. ibid.* 28 *l.* 12. *C. Th. de accus.* dixi ad *l.* 1. ℥. *h. t.* 29 Paria sunt pene, suorum, & suas injurias defendere. 30 Vide quæ dixi ad *l.* 3. ℥. *h. t.*
31 *l.* 3. *C. Theod. ne præter crimen majestatis servus dominum, vel patronum libertus, seu familiaris accuset*, 3. *quæst.* 11. *c. si quis*, *l.* 6 *l. ult.* ℑ. *de delat. lib.* 10. *tit.* 11. *Synopsis d. tit.* 34. *c.* 18. & 6. Harm. 12. 32 Οἰκειακὸς: cui adjungitur apud autorem Synopseos, *ibid.* servus, ancilla, filius. 33 De familiaribus & servis, *l.* 6. §. 5. ℥. *de his, qui ad ecclesias.* 34 Σιδήρῳ τιμωρεῖται, ferro punitur. *Syn. ibid.* 35 Adde *l.* 7. ℑ. *ad leg. Jul. majest.* 36 Quod ne quidem excepit Tacitus, auctore Vopisco, nec Trajanus, auctore Plinio. 37 *Synops. d. c.* 18. *in fin l.* 4. *C. Theod. tit. Ne præter. l.* 8. *ff. de accus.* adde *l.* 20. ℥. *h. t.* 38 Certis tamen casibus possunt. *l.* 38. §. 9. *ff. ad leg. Jul. de adult.*
39 *L.* 9. *C. Theod.* 1. dixi 48. *D.* 2 hoc notandum, In Gallia, reum a privato non accusari ad pœnam criminalem, sed a procuratore Regio vide Rebuff *in proœmio constit. gloss.* 3. *num.* 105. qua de re alias etiam dixi. 40 Vide quæ dixi ad *l.* 3. ℥ *tit. proxim.* 41 Paul. 5. *sent.* 22. §. 2. 42 Vide Paul. *d. loco* & 1. *sent.* 16. § *un. l.* 1. 2. 3. *ff. de termino moto. l.* 4. §. 4. *ff. fin. regund.* 43 Servus a domino defendi potest. *l.* 17. *ff. h. t. l.* 11. *ff. de public. jud. l.* 19. *ff. de pœnis.*

tum

tum. Post probationem autem criminis, non [1] ipse dominus; sed servus pro suo delicto condemnationem sustineat. Ideo enim servum suum domino defendere permissum est, ut pro eo possit competentes allegationes offerre. PP. II. Kalend. Decembr. ALEX. A. CONS. 223.

De absentibus.

3. Idem A. Stephanidi.

REos capitalium criminum absentes [2], etiam per [3] procuratorem defendi, leges publicorum judiciorum permittunt [4]. PP. 4. Non. Nov. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentem non citatum legitime. Bald.

4. Imp. GORDIANUS A. Archelao.

SI accusatoribus [5] absentibus [6], & non [7] per contumaciam [8] adesse judicio cessantibus, ex una [9] postulatione aditus præses provinciæ non causa cognita sententiam dixit, qua eum, de quo querimoniam detulisti, liberandum existimavit: criminatione etiam nunc perseverante, quæ contumacia, vel cessatione accusatorum non interveniente auferri non potuit: causa intentati criminis apud [10] eundem, vel successorem ejus more judiciorum tractabitur. PP. Non. Mart. GORDIANO A. II. & POMPEJANO CONSS. 242.

De mandato.

5. Idem A. Paulino.

NOn [11] ideo minus crimine, sive atrocium injuriarum judicio tenetur [12] is, qui in judicium accusationem incidit, quia dicit alium se hujusmodi facti mandatorem habuisse. Namque hoc casu præter principalem reum, mandatorem [13] quoque ex sua persona conveniri posse ignotum non est. PP. 3. Idib. Septembr. GORDIANO A. II. & POMPEJ. CONSS. 242.

De absentibus.

6. Idem A. Avidiano.

ABsentem [14] capitali crimine accusari non [15] posse, sed requirendum tantummodo annotari [16] solere, si desit, vetus jus est. Et ideo cum absentem te & ignorantem, cui nunquam ullum crimen denunciatum [17] esset, per injuriam a præside provinciæ in metallum damnatum esse dicas: quo magis in præsenti te agente (ut asseveras) jam nunc fides veri possit illuminari, præfectum prætorio adire [18] cura: qui quidquid novo more & contra formam constitutionum gestum deprehenderit, pro sua justitia reformabit. PP. 4. Non. April. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

De relationibus a publicis personis factis.

7. Idem A. Proculo.

EA quidem, quæ per Officium [19] præsidibus denuntiantur & citra [20] solennia accusationum posse perpendi [21] incognitum [22] non est. Verum si falsis necne notoriis [23] insinuatus sit, perpenso judicio dispici debet. PP. 8. Id. Jan. PEREGR. & ÆMIL. CONSS. 245.

Apud quem accusari debet.

8. Exemplum sacrarum litterarum DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

SI quis se injuriam ab aliquo passum putaverit, & querelam deferre voluerit, non ad stationarios [24] decurrat, sed [25] præsidalem adeat potestatem, aut libellos offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. sine die & consule.

Si quis sæpius accusetur.

9. Iidem AA. Honorato.

QUi [26] de crimine publico in accusationem deductus est, ab alio [27] super eodem crimine deferri non potest. Si tamen ex [28] eodem facto plurima crimina nascuntur, & de uno crimine in accusationem fuerit deductus: de [29] altero non prohibetur ab alio deferri. Judex autem super utroque [30] crimine audientiam accommodabit. Nec enim licebit ei separatam [31] de uno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero quoque crimine fiat. PP. 4. Kalend. Septemb. BASSO II. & QUINTIANO CONSS. 289.

De promissione victoriæ.

10. Iidem AA. & CC. Ursæ.

QUi explicandi negotii spem [32] (cujus finis in Judicis potestate ac motu situs est) pollicetur: non minus ob illicitam sponsionem crimen contrahit, quam qui ad hujusmodi promissionis commercium [33] contra disciplinam publicam adspirat. PP. 3. Kalend. Novembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

An absolutus accusari possit.

11. Iidem AA. & CC. [34] liberis Crispinæ charissimæ nobis.

SI quis homicidii crimen existimat persequendum, secundum juris publici formam debebit eum, qui in primordio homicidii postulaverit reum, neque probaverit, ideoque reus absolutus est, prævaricationis [35] arguere: Id enim salubriter statutis principum parentum nostrorum jurisque forma præscriptum est. Vel si id non putaverit [36] agendum: ad sequens crimen (id est pastorum [37] latronumve) descendere eum coges [38], atque id exequi judicio tuo: cum siquidem id ab incusato appareat esse commissum, ob ultionem publicam obnoxius legibus fiat. Dat. 8. Id. April. ANNIBAL. & ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

De eo, qui se sponte præcipitavit.

12. Iidem AA. & CC. Aurelio.

FActum sponte se præcipitantis [39], innocenti [40] criminis periculum afferre non potest. S. 14. Kalend. Jun. *Sirmii*, AA. CONSS.

De servis accusatis.

13. Imppp. VALENT. GRAT. & THEOD. AAA. Mariniano [41] Vic. Hispaniæ.

SI [42] quis servos crediderit accusandos, non [43] prius ad corporum tormenta veniatur, quam se vinculo subscriptionis adstrinxerit. Dat. 6. Kalend. Jan. *Patavii*, MEROBAUDE II. & SATURN. CONSS. 383.

De officio judicis.

14. Iidem AA. & ARCADIUS A. Cynegio P. P.

SInguli universique [Judices] cognoscant [in publicis criminibus] non oportere emendicatis uti suffragiis decretorum, [aut relationibus [44]

1 Dominus ex servi delicto non accusandus. *l. 7. §. 1. ff. de damno. l. 5. §. 5. ff. de oper. novi.* e contrario, ex delicto domini servus non conventur. *l. 5. supr. ne filius pro patre.* 2 Absens reus per procuratorem potest defendi. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset. Paul. 5. *sent* 16 §. 11 *l. sed & hæ.* 35. §. 1. *ff de procur. l. 4. ff. de obsequiis.* aut rei absentia defendatur. Paulus *alio loco l. absens.* 71. *l. servum.* 33. §. *publice* 2. *ff. de procur. l. inter* 10. *l. pen. ff de publ jud.* 3 *l.* 33. §. 2. *ff. de procurat.* 4 Imo non permittunt. *l.* 13. *in fin ff. de publ. jud.* non permittunt in crimine non capitali, velut adulterio, *l.* 11. § 2. *ff. ad leg. Jul. de adult* quod olim non fuit capitale, de quo dicam ad *l.* 30. *in fin. infr. ad leg Jul. de adult.* in capitali permittunt, *d. §. 2. l. 6. ff. de appell.* Nam & ita Sthenio Thermitano reo criminis cognitor (qui quasi procurator est) datus est apud Ciceronem *de jure dicundo in Verrem.* Potest etiam per procuratorem is defendi, quo præsente lis criminalis contestatur. *l. 14. infr. ad leg Jul. de adult. l. 10. ff. de publ. jud. l. 4. §. 2. ff. ad leg. Corn. de sicariis:* adde Cujac. 20 *obs.* 20 Accursius putat permitti absentem defendere ad sententiam usque, *ut hic* defendentem, suam quodammodo utilitatem & causam defendere. Cætera vide apud Clar. 5. *sent. §. ult. quæst.* 32. Goth. *Permittunt:* Scilicet de alia causa quam objecto crimine, ut de justa absentia. *l. 71. ff. de procurat.* Cujac. post Accurs. *in Gloss. hic.* S. L. 5 De sententia lata pro reo accusatore absente. Inde colligunt, Plures posse uno & eodem libello accusare: si tamen suam suorumque injuriam prosequantur, alias, plures simul accusare non posse, nisi per procuratorem. *l. 3. §. 6. ff. de sepulchr.* dixi ad *l. 16. ff. h. t.* adde Clar. 5. *sent. §. ult. qu.* 13. *in princ.* Duar. 1. *disp.* 39. 6 Accusatore citra contumaciam absente, reoque absoluto, absolutio ipso jure nulla, & ex integro causa agi potest apud eundem vel ejus successorem. *infr. h. t.* 7 Puta, si inutiliter citatus. vide Roland. a Vall. 1. *cons* 39. *n.* 9. 10. *ad* 33. 8 Alias si per contumaciam a lite primum contestata abesset, notaretur calumniæ. *l. 10. ff. de publ jud.* ante litem contestatam post inscriptionem extra ordinem. *l. 3. supr. de his qui accus. l. 2. infr. ad SC. Turp.* adde Cujac. 20. *observ.* 11. 9 Id est, μονομερῶς, cui contrarium est συστάδην, vel causa cognita. adde *l. 5. §. 4. supr. de temp. appell.* 10 *l. 6. supr quomodo & quando judex.* 11 Mandatarius criminis auctorem laudando non excusatur. *l. 1. §. 13. ff. de vi & vi.* Mandatarii criminum puniuntur. *l 3. §. 1. ff. ad leg. Jul. de vi privata.* quin mandator tenetur, *ut hic.* Synopsis Basil. 60. *tit.* 1. *ex tit.* 33. *c.* 18. 12 Imo minus tenetur mandatarius, si parere necesse habuit. *l. 169. ff. de reg. jur* præsertim si de non atroci facinore quæritur. *l. 20. ff. de oblig. l. 157. ff de reg. jur.* aut si id ab aliquo committitur quod mandator (exemplum fit in patre filiam in adulterio interficiente) impune præstare potuit, Clar. 5. *sentent. § ult. quæst.* 60 *vers. solat* aut si vis illata facienti, ideoque volunt mulieri, quæ per metum adulterium consenserit, ignosci. Clar *d. loc vers. quæro modo.* Judicem excusari a pœna, si principis jussu non observatis juris solennibus, capitalem in aliquem sententiam tulerit Clarus *ibid vers solet dubitari.* fabrum excusari, si mercede conductus in aliena silva, alterius mandato arbores exciderit, aut in alieno quid everterit. Clarus *d. §. vers. fuit.* 13 Mandator criminis tenetur. *l. 11. §. 3 ff. de injur. l. 15. in fin. ff. ad l. Corn de sicar.* Paul. 5. *sent.* 23. § 5 adde quæ dixi ad *l. 4. supr. de serv. fugitivis.* 14 De absente non accusando. 15 Absens accusari non potest, *ut hic*, & *l. 15. infr. ad l. Jul. de adult* multo minus damnari. *infr. h. t. l. 5. infr. de pœnis.* alioquin sententia nulla est. Quod igitur remedium est adversus absentem? Bonorum ejus fit annotatio *in r. h. t.* quod hodie in Gallia, Italia, Hispania, & foris Ecclesiasticis locum non obtinet, possunt enim absentes contumaces, etiam ad mortem damnari, eorumque bona fisco adjungi. vide Clar. 5. *sent §. ult. qu.* 44. *vers. factus. vers. sed hodie. vers. scet.* 16 An hodie locum habet bonorum alienatio, dixi ad *l. 1. infr. de requir. reis.* 17 Reus citandus est, etiamsi princeps accuset aut agat. *Clem. cap. Pastoralis 2. de sent. & re judic.* etiamsi de censura, excommunicatione, aut interdicto ferendo agatur. *Communis opinio* apud Clar 5. *sent. § ult. quæst* 31. *in princ.* Fieri autem citatio in civitatibus debet judicis mandato. Clar. *ibid. vers. unus.* Quid si reus in alieno vivit territorio? dixi ad *l. 7. ff. de. cust. l. ult. ff. de accus. Novell.* 134. *c.* 5. *l. 4. §. 6. ff. de damno. l. 15. §. 1. ff. de re jud.* quid si defunctus? vide *l. 1. §. 1. ff. de curat. bon. dand.* de citatione vide quædam alia apud Clarum *d. loco.* 18 Nullitas sine appellatione potest proponi, vel apud superiorem, vel apud eum ipsum, qui sententiam tulit, quinimo executio impediri potest nullitate objecta. Bald. *hic.* adde Wurmser. 1. *pract.* 24. *observ.* 35. 19 Officium stationarii, *l. 8 infr. h t.* publicæ personæ, *l. 14. infr. h. t.* nunciatores. *l. 6. §. 3. ff. ad SC. Turp.* Goth. Hanc legem explicat Zanger. in prooemio *tractat. de tortur. reor. cap.* 1. *num.* 23 Ans. Vide Ægid. Bossum *titulo: Quomodo procedatur in crimine.* 20 Notoriæ & relationes apparitorum, vel aliarum publicarum personarum non exigunt apparitoris inscriptionem: sunt tamen accusationibus proximæ, quia non minus subit periculum, qui ex eis denunciat crimina, quam qui defert ex inscriptione, *ut hic*, & *d. l. 14. l. 6 §. 3. ff. ad SC. Turpill.* Alias ridicula sunt, quæ sermonis ignoratione Latini veteres interpretes hic sunt commenti de Notorio. 21 Ex indiciis scil. 22 Denunciantibus an & quatenus jure credatur, vide apud Socin. *reg* 89. 23 Notoria, *ut hic*, quæ & notoria indicia *in l. 6. §. 3. ff ad SC Turp* πιττακώματα. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 1. *ex lib.* 60. *tit.* 1. *cap.* 15. sunt elogia (Galli *Informations*) ab apparitoribus præsidum, irenarchis, & publicis personis, *l. 14. infr. h. t.* ad magistratus transmissi. 24 Stationarii sunt apparitores dispersi per vicos & provincias certis locis, ut magistratibus denuncient crimina, quæ geruntur. *l. 1. infr de curiosis. lib. 12. tit.* 23. vide *l. 1. § 12 ff. de offic. præfect. urb. l. 31. C. Theod. de episc. & cler. l. 1. C. Theod de cursu publico.* vide *l. 6 infr. de dignitat.* 25 Apud præsidem, non apud stationarios libellus accusationis proponendus. 26 Accusatus de crimine ab uno, de eodem crimine ab alio non accusatur. Quod si ex eodem crimine plures actiones nascantur, a diversis personis accusari potest. *Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 33. *cap.* 24. 27 Vide *l. 16. ff. h. t.* 28 Ex eodem facto plurima delicta nasci possunt. 29 Unum & idem delictum unius ejusdemque hominis a pluribus deferri non potest. *l. 4. supr. & l. 11. §. 2. l. 16. ff. h. t.* Diversa vero delicta unius hominis a diversis hominibus possunt deferri, *ut hic*, possunt & ab eadem persona. *l. 3. §. 3. ff. h. t.* 30 Diversis unius ejusdemque hominis delictis ad judicem delatis, judex habita ratione gravioris condemnare debet: nec in ejus arbitrio est, minoris habere rationem. 31 Ne alioquin causæ continentia dividatur. *l 10. supr. de judiciis.* 32 Spem explicandi negotii vendere quid est? eventum sententiæ vendere vide Paul 5. *sentent.* 25. § *ult. l. 15. §. 30. ff. de injuriis.* Goth Adde Duaren. *l 1. disputat. cap* 25. Joann. Papon. *l. 6. tit 2. Arrest.* 12 & *seqq.* Ans. 33 Hæc constitutio pertinet proprie ad fumi venditores (quales fumo necari Alexander Severus jussit) non ad impunitatis promissores. vid. Cujac. 20. *observ.* 9. 34 *Have Crispine, Carissime nobis,* Cont 1. *disp.* 15. Cujac. 1. *obs.* 15. Fuit autem is Crispinus præses provinciæ. vide Cujac. *ibid.* 35 Prævaricationis tenetur, qui reum non probavit. adde *l. 1. supr. de advoc. divers. judicior.* 36 Sit hæc hypothesis: Qui homicidii & criminis simul pastorum & latronum accusari potuit, accusatus tantum fuit homicidii. Accusator homicidium non probavit? Prævaricationis poterit condemnari accusator, nisi a judice cogatur descendere ad alterius criminis executionem. 37 Crimen *pastorum* hic dicitur, non quod, ut Accursius putat, a Caino & Abele pastoribus initium sumpsit: sed quod pastores latrociniis dediti esse consueverunt, ut de Abasgis & Heniochis scribit Strabo, quos ait vivere λῃστρικῶς καὶ νομαδικῶς, eamque sententiam confirmat lex unica, C. Th. *Ne pastoribus dentur filii nutriendi. lib.* 9. *tit.* 31. fore alioquin, ut qui nutriendos dederit, societatem latronum videatur iniisse: quamvis alias rusticanis nutriendos dare liceat. Ita conjungi recte hanc vitam, pastoritiam & latronum refert Aristoteles 1. *Polit.* 11. 38 Clarus 5. *sent. §. ult. quæst.* 15. *vers. item quæro.* scribit neminem hodie cogi accusare: ne heredes quidem occisi. 39 Dixi 3. *h. lib. tit. de bon. eorum, qui mortem sibi consciver.* 40 Potest enim id accidere doloris impatientia, vel tædio vitæ. vide *l. 6. §. 7. ff. de injust. rupt.* 41 Ad Marinum, *l. 14. Cod. Theod. h. t.* 42 *d. l.* 14. 43 Dixi de subscriptione ad *l. 3. supr. qui accusare.* 44 Dixi ad *l. 7. 8. supr. h. t.*

2 pu-

a publicis personis destinandis credere :] sed rei veritatem inquirere. Dat. prid. Kal. Maji, *Constantinop.* ARCADIO A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

De viris potentioribus.

15. Iidem AA. Tatiano Præfecto præt. post alia.

TUnc [1] convenit potentiores [2] viros adesse judiciis, cum eorum præsentiam [in criminibus publicis [3]] per inscriptionem causa deposcat: licet in pecuniariis causis per procuratores litem sustineant. Dat. 15. Kal. Mart. *Mediolani*, VALENT. A. V. & NEOTHERIO CONSS. 390.

De forma libelli.

16. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Pasiphilo [4].

IN causis criminalibus dignum est [5], ut inscriptiones præponantur [6], quæ magnitudinem videlicet criminis, tempusque designent [7]: ut alterutram partem digna legum terrere [8] possit auctoritas [9]. Quod si fuerit statutum forte contemptum, hi, qui ex officio ingrediuntur secretarium [10], quinque librarum auri, condemnatione ferientur. Dat. 8. Id. Januar. OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

De accusationis ordine.

17. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Consulibus, Prætoribus & Trib. pleb. Senatui, S. D.

ACcusationis ordinem jam dudum legibus institutum servari jubemus: Ut quicunque in discrimen capitis accersitur, non statim [11] reus, qui accusari potuit, existimetur: ne subjectam innocentiam [12] feriamus. Sed quisquis ille est, qui crimen intendit, in judicium veniat, nomen rei indicet, vinculum [13] inscriptionis arripiat, custodiæ [14] similitudinem (habita tamen dignitatis [15] æstimatione) patiatur: nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi [16], cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo [17] supplicii. Nemo tamen sibi blandiatur objectu cujuslibet criminis, de se in quæstione confessus, veniam [18] sperans propter flagitia adjuncti, vel [pro] communione criminis consortium [19] personæ superioris optans, aut inimici [20] supplicio in ipsa supremorum suorum sorte satiandus, aut eripi se posse confidens, aut studio, aut privilegio nominati: cum veteris juris auctoritas de se confessos, ne [21] interrogari quidem de aliorum conscientia sinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem, super conscientia scrutetur aliena. Dat. 8. Id. August. *Ravennæ*, ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

TIT. III.

DE EXHIBENDIS [22], ET TRANSMITTENDIS REIS.

Miles a præside captus, est magistro militum sub fida custodia remittendus. Bald.

1. Imppp. VALENTIN. & VALENS AA. Valentino Consulari Piceni.

SI miles [23] in provincia repertus crimen publicum commiserit, eum Rector provinciæ sub custodia constituat: atque ita, vel causæ meritum, vel [etiam] personæ qualitatem ad Magistrum militum referat. Dat. 12. Kalend. Februar. *Mediolani*, VALENTINIANO, & VALENTE AA. CONSS. 365.

Non est quis in carcere ligandus antequam convincatur. Bald.

2. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

NUllus [24] in [25] carcerem priusquam [26] convincatur, omnino vinciatur [27]. Ex [28] longinquo si quis est acciendus, non prius insimulanti, [id est, accusatori,] accommodetur adsensus, quam [29] solenni lege se vinxerit, [& in pœnam [30] reciproci stylo trepidante recaverit.] Ei vero qui reducendus erit, ad disponendas res suas, componendosque mœstos [31] penates [32], spatium coram loci judice, aut etiam Magistratibus sufficientium dierum non minus tamen triginta tribuatur, nulla remanente apud eum, qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi [33]. Qui posteaquam ad judicem venerit, adhibita advocatione, jus debebit explorare quæsitum: ac tamdiu pari [34] cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen. Dat. 3. Kalend. Januar. *Constantinop.* GRATIANO V. & THEODOSIO AA. CONSS. 382.

Nullus debet exhiberi, ut reus ad judicium, nisi præcesserit judicis mandatum. Salic.

3. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Drepanio Proconsuli Africæ.

NEminem [35] [in] judicio exhibendum esse præcipimus, nisi [36] de cujus exhibitione Judex pronunciaverit. Dat. PP. Non. Februar. *Mediolani*, VALENTINIANO A. III. & NEOTHERIO CONSS. 390.

TIT. IV.

DE CUSTODIA [37] REORUM.

In cognitione causæ criminalis quando partes sunt præsentes, debet statim de crimine quæri, quod si accusator præsto non sit, reus custodiri debet loco lucido, nec torqueri, vel ferro necti, vel a custodibus vexari.

1. Imp. CONSTANTIUS A. ad Florentium Rationalem.

IN [38] quacunque [39] causa reo exhibito, sive accusator existat, sive eum publicæ solicitudinis cura produxerit, statim debet quæstio fieri, ut noxius puniatur, innocens absolvatur. † Quod si accusator aberit ad tempus, aut sociorum præsentia necessaria videatur: id quidem debet quam celerrime procurari. Interea vero reum exhibitum non [per] ferreas [40] manicas, & inhærentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas [41] [si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulaverit,] ut & cruciatio desit, & permaneat [sub] fida custodia. Nec vero sedis [42] intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed usurpata luce vegetari, [ac sublevari:] & ubi nox [43] geminaverit custodiam [in] vestibulis [44] carcerum, & salubribus locis recipi: ac revertente iterum die ad primum Solis ortum illico ad publicum [45] lumen educi, ne pœnis carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxiis non satis severum esse dignoscitur. † Illud etiam observabitur, ut neque his qui Statorum [46] funguntur officio, neque ministris eorum liceat crudelitatem [47] suam accusatoribus vendere: & innocentes intra carcerum septa letho dare, aut subtractos audientiæ longa tabe consumere. Non enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus Judici imminebit, si aliquem ultra debitum tempus inedia [48], aut quocunque modo aliquis Statorum exhauserit, & non statim eum penes quem officium custodiæ est, atque ejus ministros capitali pœnæ subjecerit. Dat. Prid. Kalend. Jul. *Serdicæ*, CONSTANTIO A. VI. & CONSTANTIO C. CONSS. 353.

Gravioris criminis reus debet a judice apud acta audiri, & si deliquisse convincatur, non statim puniri debet, sed conjici in custodiam, & rursus productus interrogari. Nam hæc dilatio iram judicum moderatiorem reddit, ex Basilicis.

2. Idem A. & C. ad Evagrium P. P.

SI quis [49] in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quo dignus claustris carceris, & custodiæ squalore videatur, auditus apud acta, cum [50] de admisso constiterit, pœnam carceris sustineat: atque ita postmodum eductus [51] apud acta audiatur. Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, ut judicibus immodice sævientibus freni [52] quædam temperies adhibita videatur. Dat. 3. Non. Febr. *Heracliæ*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. II. CONSS. 354.

Carcer mulierum debet esse separatus a carcere masculorum. Bald.

3. Idem A. Acindino P. P.

QUoniam [53] unum carceris conclave permixtos sexu criminosos includit, hac lege sancimus, ut etiamsi pœnæ qualitas permixtione jungenda est, sexu [54] tamen dispares, diversa claustrorum habere tutamina jubeantur. Dat. Non. April. ACYNDINO & PROCULO CONSS. 340.

In AUTHENT. ut nul. judic. §. necessarium. col. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 9.

HOdie novo jure nullam mulierem pro pecunia fiscali, seu privata causa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut custodiri concedimus. Sed si pro fiscali aut privato debito pulsetur, per virum suum, aut quem alium legitime respondeat. Quod si noluerit vel respondere, vel persequi litem suam, legitime in rebus suis executio procedat. Si vero tale sit crimen, ut necesse sit eam

1 *l.* 17. *C. Theod. h. t.* 2 Vide *l.* 25. & *Auth. Hoc jus. supr. de procurat. Nov.* 71. *c.* 1. 3 Aliud in pecuniariis causis. *d. l.* 25. adde *l.* 26. *d. tit. de procurat.* 4 Ex una & eadem *l.* 8. scil. *C. Theod. de jurisd.* hæc lex sumpta est, & lex 8. ℥. *unde vi,* & *l.* 1. ℑ. *de abigeis.* 5 Vide quæ dixi ad *l.* 3. ℥. *de his, qui accusar.* adde Cujac. 1. *observ.* 20. 6 Sumptum ex *l.* 8. *C. Theod. de jurisdict. lib.* 2. 7 Vid. *l.* 3. *ff. h. t.* 8 Tenere, *d. l.* 8. 9 Austeritas. *d. l.* 8. 10 *d. l.* 8. Secretarium, locus in quem judices solent convenire. In eundem locum certo tempore Carthagini admittebatur populus ad ordinandum exactorem. adde *l.* 20. *C. Theod. de exactionib. in princ.* 11 Innocens nemo, si accusasse sufficiat. *Goth.* Corasium consule *epist. quæst. c.* 3. & latissime in his disputantem Anton. Corream *ad lib.* 5. *tit.* 1. *ordinat. Lusitaniæ.* 12 Innocentiam subjectam leges non feriunt. facit *l.* 12. ℥. *h. t.* 13 *l.* 2. ℑ. *tit. prox.* vide *l.* 3. ℥. *qui accusare.* Hodie consuetudine passim recepta nemo accusaturus se inscribere ad pœnam talionis cogitur: ut ea ratione valeat consuetudo per quam pœna talionis sit sublata. Bart. *in leg. si cui.* 7. *ff. h. t.* ne metu talionis quis ab accusando deterreatur, & delicta impunita sint, contra legum voluntatem. *l. ita.* 51. *in fin. ff. ad l. Aquil.* Quod in testibus locum habere negat Baldus in *cap.* 1. *§. injuria. de pace juramento firmanda, arg. l.* 1. *§. præterea. ff. ad leg. Cornel. de sicariis,* & *leg.* 2. *supr. de rebus credit.* Corsetus *sing.* 12. 14 Vid. *l.* 2. *infr. tit. proxim.* 15 Pœnæ judicantur majores vel minores dignitatis ratione. 16 Mendacia haud impunita. 17 Pœna talionis. *dict. l.* 2. *l.* 7. *l. ult.* ℑ. *de calumn. l.* 7. ℑ. *de vi publ.* de qua sæpius alibi dixi. 18 Nempe quia detexit alios criminis socios. Pœna igitur reo de se confesso non minuitur, ob id quod socios criminis indicarit. 19 Consolatio miserorum est habere pares. 20 Inimicus de se confessus sua confessione inimicum onerare non potest. 21 De se confessus, non potest de alio interrogari, adde Rolandum a Valle 1. *consil.* 16. *num.* 7. & 17. & *consilio* 73. *num.* 1. & 20. nisi in causis lege, vel statuto exceptis, alii tamen putant hoc hodie non servari. vid. Clarum 5. *sententiarum. §. ult. quæst.* 21. *versic. dictum socii.* utut sit, criminis confessio ad majorem inquisitionem sociorum habendam sufficit. Clarus *dicto loco, versic. retenta.* non ad diem præcise eis dicendum, aut quæstionem habendam, nisi in casibus & criminibus exceptis, & aliis, concurrente tamen aliqua suspicione. Clarus *dicto loco, versic.* 4. *si vero quæris. versic. successive. versic. sed quid.* Quid si reus socii, vel mandatoris delator, fuerit alias perjurus? causa cognita faciet etiam indicium ad quæstionem habendam Clarus *dicto loco, versic. scias tamen.* Quid si duo socii criminis tertium aliquem accusent? faciunt indicium ad quæstionem, non ad condemnationem mortis. Paponius 22. *Arrestorum* 13. *n.* 2. 3. Clarus *dicto loco, versic. sed pœna.* Hic addendum. Socio criminis accusati fidem non haberi nisi jurato. Clar. *ibidem, versic. quæro.* An vulnerati accusatio oneret accusatum, vid. Clarum *ibid. versic. asserito vulnerati.*

22 *L.* 9. *Cod. Theod.* dixi ad *L.* 48. *ff.* 3. *de jurisd. omn. judic.* 23 *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.* adde *l.* 6. *supr.* 24 *l.* 3. *Cod. Theod. h. t. Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 35. *cap.* 16. 25 Nemo criminis accusatus in vincula prius conjiciatur, quam convictus fuerit. Quod si etiam longo intervallo abest, non exhibeatur ante, quam actor inscripserit. Nam cum is inscripsit, tum deinde vel eum exhiberi oportet, vel requirendum fieri: data ei dilatione dierum, quantum satis erit ad res suas disponendas, non minus triginta. *Synopsis dict. cap.* 16. 26 *l.* 5. *ff. h. t.* 27 Imo vinciri potest. *l.* 1. *vers. Interea.* ℑ. *tit. prox.* 28 *l.* 7. ℑ. *de calumniatoribus.* 29 Vid. *l.* 3. ℥. *qui accusare.* 30 Pœna reciproci, pœna talionis vid. *l. ult* ℥. *tit. prox.* 31 *d. l.* 3. *Cod. Theod. h. t.* 32 Penates, *dict. lege* 7. Spatium ad mœstos penates componendos. 33 Id est, *corruptela.* adde quæ scripsi ad *leg. unic.* ℥ *de nundinis.* 34 Reus & accusator pariter & simul in custodiam publicam conjiciendi *leg. ult.* ℥. *titul. proxim.* vide Clar. 5. *sententiarum. §. ult. quæst.* 18. *versic. quando.* 35 *l.* 4. *Cod. Theod. h. t.* 36 Vide exceptiones apud Accursium.

37 *l.* 9. *C. Theodos.* 3. *pars tit.* 3. *lib.* 48. 38 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 39 Quum quis reus sit criminis, quodcunque tandem id fuerit, sive habuerit accusatorem, sive a publicis personis transmissus fuerit, statim quæstio fiat. Si vero paulum differri oporteat vel propter temporariam accusatoris absentiam, vel quia socii non adsint, interim ei tormenta non adhibeantur, nec ferramenta sint archiva vel in parte interiori custodiæ includatur, sed particeps lucis esto. Nocte revertente in locis custodiæ [illegible] ribus eum recipi oportet, ac illucescente die emitti, & solis lumine frui, ne sæpenumero etiam innocens in hisce tormentis perimatur. *vers. quod si accusat.* Non liceat autem custodibus inhumaniter eos tractare. Nam præses de salute sua periclitabitur, si hoc cognito, non statim capita custodiæ præpositis absciderit. *versic. Illud. Synopsis Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 35. *cap.* 19. 40 Ferreæ manicæ. 41 Catenæ prolixiores. 42 Carceris locus. Sedes intima, in qua tenebræ multæ, lux nulla aut paucissima. Petrus Gregor. *Syntag.* 33. *n.* 10. adde quæ dixi ad *l.* 8. §. 9. *ff. de pœnis.* 43 Nox geminat custodiam. 44 *Vestibulum*, carcer. 45 *Publicum* lumen quod cuivis patet. 46 *Statorum*, Haloand. de quibus alias dixi. 47 Crudelitas statorum adversus custodias, id est, reos custodia inclusos, *ut hic.* de eorum indulgentia in easdem vide *l.* 8. *ff. h. t.* 48 Adde *l.* 9. ℥. *de Episc. aud.* 49 *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.* Goth. Declarationem hujus l. vid. apud Zanger. *de tortur. reor. cap.* 5. *num.* 71. Ans. 50 *l.* 2. ℥. *tit. prox.* 51 Educuntur ex carcere custodiæ apud acta. 52 Freni temperies judicibus severis injicienda, ne quem temere in carcerem conjiciant, vel conjectum detineant, vel damnent. 53 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* 54 Mulieres a masculis in carcere separandæ, adde *l.* 1. ℥. *divortio facto.*

custodiri.

cuſtodiri : ſi quidem fidejuſſorem dare poteſt, ipſi credatur : ſi vero juraverit fidejuſſorem dare ſe non poſſe, *juratoriam cautionem præſtet de judicii obſervatione. Sed ſi crimen graviſſimum ſit de quo accuſatur, in monaſterium vel aſceterium mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas cuſtodiatur. Judices autem qui hæc non ſervant, ſi majores ſint, viginti librarum auri pœnam : ſi minores, decem ſolvant. Obedientes autem eis in prædictis caſibus, ſpoliati cingulo dentur in exilium.*

4. Imppp. VALENT. VALENS, & GRAT. AAA. ad Probum P. P.

AD [1] Commentarienſem [2] receptarum perſonarum cuſtodia obſervatioque pertineat [3] : nec putet hominem abjectum atque vilem objiciendum eſſe Judici, ſi reus modo aliquo fuerit elapſus [4]. Nam ipſum [5] volumus hujusmodi [6] pœna conſumi, cui obnoxius docebitur fuiſſe qui fugerit. Si vero Commentarienſis neceſſitate [7] aliqua procul ab Officio egerit : Adjutorem [8] ejus pari jubemus invigilare cura, & eadem ſtatuimus legis ſeveritate conſtringi. Dat. 3. Kal. Jul. *Contionati*, GRATIANO A. V. & PROBO CONSS. 371.

Cauſæ carceratorum debent velociter terminari. Bald.

5. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

DE [9] his [10], quos tenet carcer incluſos, id aperta definitione ſancimus, ut aut convictos velox pœna ſubducat, aut liberandos cuſtodia diuturna non maceret. Jubemus autem ut intra triceſimum [11] diem ſemper Commentarienſis [12] ingerat numerum [13] perſonarum, varietatem [14] delictorum, clauſorum ordines, ætatemque vinctorum. [Quod ſi hæc prætermiſerit,] Officium [quidem] viginti libras auri ærario noſtro jubemus inferre : Judicem vero deſidem ac reſupina cervice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna, decem auri libris multandum eſſe cenſemus. Dat. 3. Kal. Jan. *Conſtantinopol.* GRATIANO V. & THEOD. I. AA. CONSS. 380.

Græca conſtitutio Juſtiniani hic deeſt. Ejus quædam pars a Triboniano jam poſita fuit in l. 22. ſupra de epiſcopali audientia, *ſed integrior, & prolixior, quæ hic eſſe debuerat, injuria temporum obliterata eſt. Ejus epitomen ex* l. 60. Baſil. tit. 35. *& Antonio Auguſtino ita reſtituimus : nam multa idem Anton. Auguſtinus ad eam non pertinentia permiſcuit.*

6.

Latine Antonii Contii.

NEminem [15] oportet injici cuſtodiæ abſque juſſione magnorum magiſtratuum [16], aut locorum [17] defenſorum. §. 1. Oportet autem epiſcopum [18] per quartam feriam [19], aut *paraſceven* inquirere eos, qui ſunt in cuſtodia, quam ob cauſam incluſi ſint, & ſiquidem ſervi ſint, intra viginti dies emittere eos, vel caſtigatos, atque [20] etiam dominis redditos, aut ſi non appareant eorum domini, ſolvere ipſos. Si vero liberi ſint pro [21] ſeditione [22] detenti, confeſtim [23] judicare ipſos, vel ſi pro alia quacunque cauſa, ſiquidem non habeant fidejuſſores, & pro criminibus detinentur, excepto crimine homicidii, ſtatim eos judicari, ſi vero capitale crimen ſit, intra triginta dies. §. 2. Si vero [24] majore poſtea dilatione neceſſaria exiſtente, is, qui detinetur, non præbeat cauſam, committatur [25] ſuæ [26] juratoriæ cautioni, ſi abſens fuerit. Si vero cædis eſt cauſa, ſiquidem ex delatione publicarum [27] perſonarum, intra ſex menſes judicetur. Scientibus publicis perſonis, quod ſi mentitæ fuerint, ſe iiſdem ſubdendos pœnis. Si vero accuſator, qui ſe inſcripſit, auctor fuit ejus detentionis, detur reus ſub fidejuſſione : vel ſi non reperiat fidejuſſores, maneat quidem in carcere : cauſa autem intra annum [28] terminetur. §. 3. Facta autem præſumptione, tanquam reus ſit, in cuſtodia maneat, donec cauſa terminetur. Si vero jam ſententia lata eſt de incluſis, ea executioni mandetur, ſive corporalis ſit, ſive pecuniaria. §. 4. In pecuniaria condemnatione poteſtatem habentibus cedere [29] bonis. §. 5. Epiſcopis [30] monentibus præſides, ſcituros ſe, & officium ſuum illaturos decem libras. §. 6. Habentibus etiam Epiſcopis poteſtatem deferendi principi, negligentiam (hiſce in rebus) præſidum.

TIT. V.
DE PRIVATIS [31] CARCERIBUS INHIBENDIS.

Privati carceris crimen committentes, afficiendi ſunt ultimo ſupplicio, & datur facultas judici de hoc crimine inquirendi. Salic.

1. Imp. ZENO A. Baſilio P. P.

JUbemus [32], nemini penitus licere per Alexandrinam ſplendidiſſimam civitatem, vel Ægyptiacam diœceſim, aut in quibuslibet imperii noſtri provinciis, vel in agris ſuis, aut ubicunque domi privati carceris exercere cuſtodiam, viro Spectabili pro tempore Præfecto Auguſtali, & viris clariſſimis omnium provinciarum Rectoribus daturis operam ſemperque futuris in ſpeculis, ut ſæpe dicta nefandiſſimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nam poſt hanc ſaluberrimam conſtitutionem, & vir Spectabilis pro tempore Præfectus Auguſtalis, & quicunque provinciæ moderator, majeſtatis [33] crimen proculdubio incurſurus eſt, qui cognito hujusmodi ſcelere, læſam non vindicaverit majeſtatem. † Primatibus [34] inſuper officiorum ejusdem criminis laqueis conſtringendis : qui ſimul atque noverint memoratum interdictum facinus in quocunque loco committi, proprios Judices de opprimendo nefandiſſimo ſcelere non protinus curaverint inſtruendos. Nam illud perſpicuum eſt, eos, qui hoc criminis genus commiſerint, etiam pro veterum legum, & conſtitutionum tenore, tanquam [35] ipſius majeſtatis [36] violatores ultimo [37] ſubjugandos eſſe ſupplicio. Dat. Kalend. Jul. *Conſtantinop.* LONGINO V. C. CONS. 486

Notatur hic deeſſe Græca conſtitutio. Ejus epitomen Latine ediderat Contius ex lib. 60. Baſil. tit. 55. *interprete Cujac.*

2 * 38.

COnſtitutio jubet privatas cuſtodias non fieri, & eos, qui fecerint, pœnæ ſubjici, & tot [39] dies manere in publico carcere, quot fuerit quis in privato ab eis incluſus, cujuſcunque ſint *conditionis, vel dignitatis :* amittere etiam [40] *eos cauſam, quam habent*, adverſus incluſos, providentia *epiſcopi* [41], & præſidis : quod ſi neglexerit præſes, & bonorum, & ſalutis periculum ſuſtinebit.

TIT. VI.
SI REUS [42], VEL ACCUSATOR [43] MORTUUS [44] FUERIT.

1. * Epitome ex lib. 60. βασιλ. titul. 56. cap. 1.

SI miles λειποτακτὴς [45], (id eſt, deſertor militiæ,) deceſſerit, ſolvitur [46] crimen.

Poſſunt plures de eodem crimine accuſari in uno libello : & uno mortuo pendente proceſſu, nihilominus durat inſtantia quoad reliquos. Bald.

2. Imp. ANTONINUS A.

ETſi Marcellus, qui crimine falſi [47] poſtulabatur, vita functus eſt, ac per hoc crimen in perſona ejus ſit extinctum, accuſatio [48] tamen non eſt abolita : cum tam uxorem ejus, quam [49] te eodem crimine poſtulatos eſſe proponas. PP. 7. Kal. Octobr. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Morte accuſati liberatur accuſator a proſecutione criminis inſtituti. Salic.

3. Idem A. Proculo.

SI is, quem homicidii [50], ſeu cujusvis criminis poſtulaſti reum, vita functus eſt, fruſtra ob pœnam deſertæ [51] accuſationis conveniris : cum morte ejus crimen cum pœna ſit extinctum, ac per hoc tibi adempta eſt neceſſitas accuſationis. PP. 4. Kal. Octobr. *Romæ*, SABINO, & ANULINO CONSS. 217.

Etiam eo mortuo, qui fabricavit falſum inſtrumentum, ſi quis illo inſtrumento utatur ſcienter, poteſt accuſari de falſo. Bald.

4. Imp. ALEXAND. A. Veronitiano.

SI (ut proponis) cauſa pecuniaria [52] ad emolumentum tuum ſpectat, licet Annianus cui falſi [53] crimen auctor tuus intendebat, vita functus ſit : non prohiberis, ſi quis adverſus te inſtrumento quod in dubium vocatur, uti cœperit, accuſationem inſtituere. Quamvis enim in perſona principalis rei morte ſubducti jam ſubſiſtere non poſſit ; tamen ſi [54] quis illo uti voluerit, intelligit ſe periculo criminis eſſe ſubjectum. PP. 6. Kalend. Januar. ALBINO & ÆMILIANO CONSS.

5. Imp. GORDIANUS A. Rufino.

DEfunctis reis publicorum criminum, ſive ipſi per ſe ea commiſerunt, ſive aliis mandaverunt [55], pendente accuſatione, præterquam ſi ſibi mortem [56] conſciverint, bona ſucceſſoribus eorum non denegari notiſſimi juris eſt. PP. 7. Kal. Novemb. PIO & PONTIANO CONSS. 239.

1 *l.* 5. *C. Th. h. t.* 3. *Reg.* 20. *Act.* 16. & 17. 2 *Commentarienſis*, qui in commentarium cuſtodias refert ὑπομνηματόγραφος. 60. *Synopſ.* 35. *cap.* 21. 3 *l.* 2. *ff. h. t.* 4 Fugiens ex carcere publico, delictum committ. intelligitur, ideoque, etſi criminis innocens, punitur. *l.* 13. *ff. h. t.* Quid qui vinculis ruptis, aut effracto carcere, oſtiove aperto, aufugit? capitaliter puniri negant Interpretes. Sed nec eum qui aufugere conatus eſt, nec aufugit, quive non legitime in carcerem conjectus eſt. Clar. 5. *ſentent.* §. *ult.* *quæſt.* 2. *verſ. Tertio autem.* Quid ſi antequam in carcerem conjiceretur, accuſatus aufugit? Hujusmodi fugam facere indicium ad quæſtionem negant: quin ſpontanea præſentia ejus fugam purgari exiſtimant. vide Clar. *dict. loco*, *verſ fuga.* Quid fuga militis ab exercitu? alias dixi. adde de fuga, *l.* 1. *C. de ſervis fug. Novell.* 53. *cap.* 4. *l.* 15. *C. de probat. l.* 7. § 2. *ff. de ſuſpect. l.* 26. *in fin. ff. de bon. libert.* 5 Idem in judice: ſi pecunia accepta reum abſolvit. Paul. 5. *ſentent.* 16. §. 12. 6 *Commentarienſis*, cujus dolo vel negligentia cuſtodia evadit, eandem pœnam ſuſtinet quam is, qui effugit, ſuſtinere potuit, *ut hic.* Negligentia tamen ſubſtituti, commentarienſi non eſt capitalis. *verſ. Si vero. C. h. t.* vid. Boſſ. *c.* 4. *de comment.* vid. Clar. 5. *ſentent. ult. quæſt.* 68. Eodem modo judex cujus dolo reus legitimam pœnam evaſit, pœnam quam abſolutus pati debuit, ſuſtinet. Paul. 5. *ſentent.* 16. § 12. Quid ſi Commentarienſis muliere in cuſtodiam conjecta abutitur? ſuſpendio dignum eſſe putant. vid. Clar. 5. *ſentent.* § *Fornicator*, *verſ. cum carcerata.* 7 Negligentia ſubſtituti vel adjutoris Commentarienſis, pœnam Commentarienſis juſta ex cauſa abſentis elevat. 8 *l.* 6. *Cod. Theod. h. t.* 9 Deeſt hic ſententia integra, vide *d. l.* 6. 10 Diu Cuſtodias in carcere detineri non oportet: ſed cito vel abſolvi, vel puniri. *Synopſ. Baſil.* 60. *tit.* 35. *cap.* 21. 11 Commentarienſis intra trigeſimum diem debet numerum, & quantitatem cuſtodiarum præſidi inculcare. Græci *lib.* 60. *Baſil.* ita interpretantur καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕως λ. ἡμέρας. 60. *Ecl.* 35. *cap.* 12. id eſt, per ſingulos dies uſque in trigeſimum diem. vid. Cuj. *c.* 10. *de præſcript.* 12 Ὑπομνηματόγραφος. *Syn. ibid.* 13 Τὴν γνῶσιν τῶν ἐγκεκλεισμένων, notitiam incluſorum. *Synopſ. ibid.* 14 Ποιότητα *d. c.* 12. id eſt, qualitatem. 15 *Synopſ. d. c.* 21. 16 Adde regiæ urbis. *Synopſ.* 17 *Subaudi* in provinciis. *Synopſ.* Porro loci defenſores, ἔκδικοι κατὰ τόπον. 18 *l.* 22. §. 1. *C. de epiſc. aud.* 19 Κατὰ τετράδην. alii κατὰ τετράδα. *Ecl. d. loco.* dixi ad *d. l.* 1. 20 Καὶ τοῖς, alii legunt, ἢ τοῖς. *Eclog. d. loco.* 21 Ἐπὶ ἀταξίᾳ. *Syn.* 22 Ἐπὶ ἀταξίᾳ, Græci hic ἐπὶ ταξίᾳ. *Ecl. ibid.* 23 Seditionis cauſa moram non recipit. *l.* 6. §. 9. *ff. de injuſto rupto.* 24 Vid. Cujac. 20. *obſervat.* 13. 25 Vid. Cujac. *dict. loco.* 26 Ἐξωμοσίᾳ. *Synopſ.*

27 Vid. *l.* 14. *C. de accuſationib.* 28 Annus datur cauſis criminalibus cuſtodiarum finiendis, *ut hic*, biennium, quoties rei cauſam non dicunt ex carcere. *l. ult. C. ut intra cert. tempus.* 29 Ut *C. qui bonis cedere.* 30 Vide quædam in editione Nivelliana ex Paratitlis Græcis & Theodoro Hermopolita.

31 *L.* 9. *Cod. Theod.* 11. 6. *Harm.* 14. *c.* περὶ ἰδιωτικῶν φυλακῶν, *l.* 23. *ſupr. de epiſcop. aud. l.* 39. §. 1. *ff. ad leg. Aquil.* excipe *l.* 25. *ff. ad leg. Jul. de adult. l.* 224. *ff. de verb. ſignif.* 32 *Synopſ. Baſil.* 60. *titul.* 35. & *titul.* 55. *cap.* 1. 33 Ἱεροσυλίας. 60. *Eclog.* 35. *ex tit.* 55. *cap.* 1. 34 Primates officiorum. 35 *l. un. C. Theod. h. t.* 36 Καθοσιώσεως. *Ecl. d. loco.* 37 Pœna privatorum carceres habentium, *ut hic*, eſt & alia in *l.* 2. *C. h. t.* hanc legem quidam extendunt ad judices qui quæſtioni ſubjiciunt immeritos ſeu non torquendos. dixi ad *l.* 17. *C. de quæſt.* 38 Ad Mennam P. Prætorio. vid. Cujac. *hic.* 39 Prima pœna. 6. Harmenop. 14. *d. loco.* 40 Altera pœna. 41 *d. l.* 23. *C. de epiſc. aud.*

42 *l.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. *C. h. t. l.* 3. *l.* 6. *ff. de public. judic. l.* 15. §. 3. 4. *ff. ad SC. Turpill.* 43 *l. ult. verſ. idem obſervatur. C. h. t. l.* 13. *ff. de publ. jud.* 44 60. *Eclog.* 36. *lib.* 59. *cap.* 2. Morte rei crimen extinguitur excepto crimine majeſtatis, proditionis, & inſidiarum contra principem. *Eclog. d. loco*, *c.* 12. *l.* 20. *ff. de accuſat.* repetundarum. *d. l.* 20. peculatus & de reſiduis. *l. ult. ff. ad l. Jul. peculatus.* mariti ab uxore veneno interfecti. *l.* 9. *in fin. ff. de jur. fiſc.* hæreſeos. *l.* 4. §. 4. *C. de hæret. & Manichæis.* ἀποστασίας, *l.* 4. *C. de apoſt.* ſui ipſius interfectoris. vid. Clar. 5. *ſent.* §. *ult. quæſt.* 51. *verſ. quæro nunc & ſeq.* & breviter: In quibus caſibus pœna amiſſionis bonorum eſt impoſita a lege, ipſo jure poteſt de eo crimine tractari contra heredes, ad bonorum & fructuum inde perceptorum confiſcationem. In cauſis vero pecuniariis, ſi lis conteſtata. Clar. *ibidem verſic. ſcias etiam.* Quid, in cadaver mortui poteſtne judex aliquid ſtatuere, vel ut ſuſpendatur, vel ut exuratur? Quidam negant ſtatui id poſſe. Sed tamen fatentur contrarium obſervari, & exempla ſimul apud Gallos, Caſtellanos, & Italos extare. Clar. *ibid. verſic. ſed hic incidenter.* Nequaquam vero delicto defuncti heredes obſtringi, ultra vires hereditarias: multo minus pœna corporali puniri. Clar. *ibid. verſ. ulterius*, & *verſic. ſcias tamen.* 45 De reo deſertæ militiæ. 46 Imo non ſolvitur. *l.* 4. *C. de re milit. l.* 12. *t.* 36. 47 De reo criminis falſi. 48 Morte rei crimen extinguitur, at non accuſatio. 49 Plures eodem libello de eodem crimine accuſari poſſunt. 50 De reo homicidii ſeu cujusvis criminis mortuo. 51 Mortuo reo, accuſator juſte accuſatione deſiſtit, *ut hic*, & *l.* 15. §. 3. *ff. ad SC. Turpillian.* 52 *l.* 6. *ff. de publ. jud.* 53 De reo criminis falſi. *l.* 2. *ſupr. h. t.* 54 Etiam mortuo auctore falſi inſtrumenti, qui eo utetur, accuſari poteſt. 55 De reis publicorum criminum. 56 De mandatore criminis alias dixi.

Si moritur accusatus, vel accusator appellatione pendente, finitur instantia etiam quoad bona.

6. Idem A. Juliano.

SI quis cum capitali [1] pœna, vel deportatione damnatus esset, appellatione [2] interposita, & in suspenso constituta, fati diem functus est, crimen morte finitum est. Idem observatur, & si accusator [3] pendente appellationis tempore ultimum diem obiisset. Sin autem relegationis pœnam sustinuit, & in parte bonorum damnatus appellatione usus est, etiam post mortem ejus nihilominus appellationis ratio examinabitur: cum desideretur, utrum valeat necne particularis publicatio. PP. 6. Kal. Aug. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

TIT. VII.

SI [4] QUIS IMPERATORI [5] MALEDIXERIT.

Ex levitate, vel insania maledicens Principi, non punitur, sed si per injuriam, Principis est æstimatio, utrum, & qualiter puniatur, quod facit ex causis, & personis. Bald.

1. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

SI [6] quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo, petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessanda, ac temulentia [7] turbulentus obtrectator *temporum* [*nostrorum*] fuerit; eum pœnæ nolumus subjugari, neque durum aliquid, nec asperum [volumus] sustinere: quoniam si [8] id ex *levitate* [9] processerit, contemnendum est: si ex *insania* [10], miseratione dignissimum: si ab *injuria*, remittendum [11]. Unde, integris omnibus, hoc ad nostram scientiam referatur, ut ex personis hominum dicta pensemus, & utrum prætermitti, an exquiri debeant, censeamus. Dat. 6. Id. Aug. *Constantinop.* THEOD. A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

TIT. VIII.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS [12].

Si Judex contra constitutiones pronunciasse dicatur.

1. Imp. ALEXAND. A. Paulino.

ETiam ex aliis causis Majestatis crimina cessant meo seculo: nedum etiam admittam te paratum accusare Judicem propterea [13] crimine majestatis, quod contra constitutionem meam [eum] dicis pronuntiasse [14]. PP. 3. Idib. April. MAXIMO II. & JULIANO CONSS. 224.

De jurejurando.

2. [15] Idem A. Faustiniano.

ALienam sectæ meæ solicitudinem concepisti, quasi crimen majestatis sustineres, si servo tuo iratus [16] [esse] non perseveres, quod semper te facturum inconsulte juraveras [17]. PP. 3. Non. Febr. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Si crimen non probetur.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum P. U.

SI quis [18] alicui majestatis crimen intenderit, cum in hujuscemodi re convictus, minime quisquam privilegio [19] dignitatis alicujus a strictiore inquisitione defendatur: sciat se [20] quoque tormentis esse subdendum, si aliis manifestis indiciis accusationem suam non potuerit comprobare, cum eo, qui hujusmodi esse temeritatis [reus] deprehenditur. † Illum quoque tormentis subdi oportet, cujus consilio [21], atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, ut ab omnibus commissi consciis instituta vindicta possit reportari. PP. Kal. Januar. VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

De tormentis.

4. Imppp. VALENT. VALENS, & GRATIANUS AAA. ad Olybrium P. U.

NUllus [22] omnino, cui inconsultis, ac nescientibus nobis fidiculārum [23] tormenta inferuntur, militiæ vel generis, aut dignitatis defensione uti prohibeatur: excepta [24] tantum majestatis causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Datum 8. Id. Jul. VALENTINIANO N. P. & VICTORE CONSS. 369.

Quibus modis hoc crimen admittitur, & de ejus pœna. 1. *De filiis damnatorum.* 2. *De his, qui pro illis supplicant.* 3. *De filiabus damnatorum.* 4. *De emancipatione, & rerum alienatione.* 5. *De uxoribus damnatorum.* 6. *De satellitibus, consciis, ministris, filiisque eorum.* 7. *De eo, qui conjurationem patefecit.*

5. Impp. ARCADIUS, & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

QUisquis cum [25] militibus, vel privatis [26], vel barbaris [27] scelestam inierit factionem [28], aut factionis ipsius susceperit sacramentum [29], vel dederit, de nece etiam virorum illustrium, qui consiliis [30], & consistorio nostro intersunt, Senatorum [31] etiam (nam & ipsi pars [32] corporis nostri sunt,) vel cujuslibet postremo, qui nobis militat [33], cogitaverit: (eadem enim severitate voluntatem [34] sceleris, qua effectum, puniri jura voluerunt) ipse quidem, utpote majestatis reus, gladio [35] feriatur, bonis ejus omnibus [36] fisco nostro addictis. §. 1. *Filii* [37] vero ejus, quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus, (paterno enim deberent [38] perire supplicio, in quibus paterni, hoc est, hereditarii criminis exempla [39] metuuntur) a materna, vel avita, omnium [40] etiam proximorum hereditate, ac successione habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuo egentes, & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta perveniant: sint postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium. §. 2. Denique jubemus etiam eos [41] notabiles esse sine venia, qui pro talibus unquam apud nos intervenire [42] tentaverint. §. 3. Ad *filias* [43] sane eorum, quolibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, sive testata, sive intestata decesserit, volumus pervenire, ut habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen heredis. Mitior [44] enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus [45] minus ausuras esse confidimus. §. 4. *Emancipationes* [46] [quoque] quæ a prædictis sive in filios, post legem dumtaxat latam, sive in filias fuerint collatæ, non valeant. *Dotes*, *donationes* [47], quarumlibet postremo rerum *alienationes*, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel jure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitaverint, nullius statuimus esse momenti. §. 5. *Uxores* [48] sane prædictorum recuperata dote, si in ea conditione fuerint, ut quæ a viris titulo donationis acceperunt, filiis debeant reservare: tempore, quo ususfructus absumitur, omnia ea fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quæ juxta legem filiis debebantur: [&] Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non etiam filiis deputata [videatur.] §. 6. Id, quod de prædictis eorum [que] filiis cavimus, etiam de *satellitibus* [49] consciis, ac ministris filiisque eorum simili severitate censemus. §. 7. Sane si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus, initam *prodiderit* [50] factionem, & præmio & honore a nobis donabitur. Is vero qui usus fuerit factione, si vel sero (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana patefecerit [51]: absolutione tantum, ac venia dignus habebitur. Datum Prid. Non. Sept. *Ancyræ*, CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

† *In libro Auredani sic in margine notatur: Ante has leges legitur a Bulgaro Græca constitutio. Sed alii non habent: quia Græca est. Sed ne quid Codici deesset, quod ad ejus restitutionem pertineret, adjiciendam existimavi legem ultimam ejusdem tituli* βασιλικῶν, *ut eam edidit, & interpretatus est Cujacius.*

1 Morte naturali, non adscita in reatu, capitale crimen extinguitur. adde *l.* 2. *C. qui testam. fac.* ut in reatu Libonis apud Tacit. *lib.* 2. 2 Vid. *l.* 3. *C. si pendente appell.* 3 *l.* 3. *in fin. ff. de accusat. l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Turpill.* adde *l.* 10. *supr. de inofficioso.*

4 *L.* 9. *C. Theod.* 4. vid. *l.* 7. §. 3. *ff. ad leg. Jul. majest. can.* 83. *Can. Apost. can. paratus.* 23. *quæst.* 2. *Exod.* 22. *vers.* 28. *Num.* 16. & 12. *Actor.* 23. & *Proverb.* 17. & 20. *Epistol. ad Tit.* 3. 1. *Corinth.* 10. & 6. Harmenop. 14. Paul. 5. *sentent.* 29. §. 1. *in fin.* Tacit. *lib.* 1. 60. *Basil.* 36. *cap.* 13. Cujac. 10. *observ.* 10. adde & 5. *Decret.* 26. *de maleficis.* Goth. Placa *miscellaneorum criminalium lib.* 1. *cap.* 4. Contius *lib. singul. ad leg. Juliam majest. num.* 15. *pag.* 18. Menochius *de arbitr. jud. cas.* 377. Aym. Cravetta *cons.* 6. & 9. Mod. 5 Quid si quis in Curatorem aut consiliarium regis aliquem, aut coram Curia verbis injuriosis sit usus? vid. Arrestum apud Pap. 8. *Arrest.* 3. *Arrest.* 6. 7. 8. Goth. Adde Farinac. *de var. criminib. quæst.* 105. *inspect.* 10. Menoch. *de arbitr. Jud. quæst. Cas.* 377. Ans. 6 *l.* 1. *Cod. Theod. h. t.* 7 De temulentia & vino adde *l.* 12. *in fin. princ. ff. de custod. l.* 11. §. 2. *ff. de pœnis. l.* 6. §. 7. *ff. de re milit.* adde Bellovisan. *cap.* 3. *in fin. num.* 15. Clar. 5. *sentent.* §. *ult. quæst.* 60. *num.* 7. Ancharanum 2. *quæst.* 13. 8 *d. l.* 1. Harmenop. *d. loc.* 9 Κυφότητος, Zonaras & Harmen. *d. loc.* 10 Ἐξ ἀκακίας Harmen. *d. loco.* i. e. *ex simplicitate*; & male: legendum est ἐξ ἀδικίας: sic apud Zonaram ὡς ἀδικούμενος. De *furioso* dixi ad *l.* 13. *ff. de offic. præsid.* 11 Id est, condonandum. facit *l.* 2. *supr. de reb. cred.* ἄξιος ἐςὶ συγχωρήσεως. Harm. *d. loco.* Simile quiddam est Titi apud Xiphilinum in *Tito.* '*Nemo*, inquit, *me injuria adficere, vel insequi contumelia potest, propterea quod nihil ago quod reprehendi mereatur. ea vero quæ falso de me dicuntur, prorsus negligo.* Ad eundem modum Julianus injurioso poëtæ Agamemnoni ignovit, Libanius *epist.* 6. Cæterum sunt qui hoc verbum *Remittendum*, ita accipiunt, ut intelligant reum majestatis *remittendum ad principem*: male tamen meo judicio. vid. Papon. 2. *Not.* 6. *de crime de lese majesté.*

12 Dixi ad *Lib.* 48. *D.* 4. adde Menochium 2. *de arbitr. judic. quæst. casu* 377. 13 Judicare contra leges principum non est crimen læsæ majestatis, sed repetundarum, si judex pecunia corruptus judicet. vid. *l. ult. ff. ad leg. Jul. repetund.* stellionatus, & falsi, si sine pecunia. *l.* 1. §. 3. *ff. de leg. Corn. de falsis.* Civiliter etiam tenetur judex eo casu. *Inst. de oblig. quæ quasi ex delicto.* 14 Similis est *lex* 2. *supr. de rebus creditis* & altera Alexandri *l.* 5. *C. famil. ercisc.* 15 Huc refer quod Paponius scribit 22. *Arrest. num.* 22. apud Gallos læsæ majestatis esse crimen a rege ad alium principem appellare. 16 Vid. *l.* 48. *ff. de reg. jur.* 17 Perjurio per nomen principis non contrahitur crimen læsæ majestatis. facit *l.* 2. *C. de reb. cred.* 18 *l. un. C. Theod. h. t.* 19 Cum de crimine majestatis quæritur, nulla dignitas a tormentis eximitur, Paul. 5. *sent.* 29. §. 2. *in fin. l.* 4. *in fin. ff. h. t. l.* 16. *ff.* & *l.* 10. §. 1. *ff. de quæst.* Ammian. 19. *ubi majestas pulsata defenditur, a quæstionibus vel cruentis nullam Corneliæ leges exemere fortunam.* Chrysost. *Homil.* 13. ἔνθα ἂν ἡ καθοσίωσις ἀξίωμα ὐδὲν ὠφέλει. 20 Qui crimen læsæ majestatis probavit semiplene tantum, vel per indicia, torquetur una cum accusato & instigatoribus accusationis, *ut hic*, & 60. *Eclog.* 36. *c.* 16. 21 De instigatoribus accusationis. 22 *l.* 1. *Cod. Theod. de quæst. l.* 16. *ff. de quæst.* Goth. Explicat hanc l. Zanger. *de tortur. reorum cap.* 1. *num.* 71. Ans. 23 Fidiculas ob id dici Isidorus putat 5. *Etymol.* 27. quod eis rei in eculeo torquentur, ut fides inveniatur. Ungulas etiam vocari puto. Fidicularum meminit Prudentius in hymno στεφάνων.

24 Vid. *l.* 3. *C. h. t. l.* 16. *ff. de quæst.* 25 *l.* 3. *Cod. Theod. ad leg. Corn. de sicar.* Quibus modis crimen majestatis admittitur. *Goth.* Poterant sufficere, quæ ad hanc legem notavit eruditissimus Gothofredus; sed vide tamen qui voles Covarruviam *lib.* 2. *var. resol. cap.* 8. Grammaticum *decis.* 6. *n.* 15. Benedictum Capram *in reg. conclus.* 76. Menochium *de arbitr. jud. cas.* 360. Bossium *tit. de requisitione n.* 121. & *tit. de crimine læsæ majestatis.* Mod. 26 *Privatis, barbaris, d. l.* 3. *Privatorum* nomine intelligit paganos, non milites. 27 Quid? Exteri in exterum principem num committunt crimen læsæ majestatis? Clarus negat 5. *sentent.* §. *læsa majestatis.* 11. *vers. vidi quandoque* 1. adde *Clem. pastoralis, ubi gloss. in verbo, non subsunt, de re judicat.* Quid clerici, quos putant ab indepto clericatu, subditos Principis sui esse desinere? Negant doctores committi ab iisdem crimen læsæ majestatis: quod falsum esse censeo. Ideoque merito Principes contrarium observant. Clar. *d. loco. vers. hinc infertur.* 28 Factio scelesta; adde Paul. 5. *sent.* 29. §. 2. 29 Sacramentum factionis suscipere, dareve. 30 Vid. Clar. 5. *sentent.* §. *læsæ majestatis.* 11. *versicul. Quæro etiam negando.* vid. Mynsing. 5. *resp.* 44. 31 6. *Harm.* 6. 32 Senatus pars corporis imperatorii, & econtra, *l.* 8. *ff. de dignitatib.* 33 Harmenop. *d. loco.* Duces exercituum intelligit Paponius 2. *Nota* 7. *c. de crime de lese majesté.* 34 Primum speciale criminis læsæ majestatis. Nuda voluntas hic punitur, vide quæ scripsi ad *l.* 18. *ff. de pœn.* adde Clar. *d. loco. versic. scias autem. l. ult. ff. h. t.* 35 Prima pœna reorum læsæ majestatis mors. *l.* 3. *ff. h. t.* §. 3. *Instit. de publ. jud.* consuetudine quorundam locorum solent in partes secari. Clarus *d. loco vers. sed quæro.* Remissum tamen legimus hoc crimen aliquando. vid. Papon. 22. *Arrest.* 1. *n.* 3. 36 Pœna secunda confiscatio bonorum omnium, quæ ipso jure fit, licet non sortiatur effectum ante sententiam. adde *l. ult. ff. h. t. l. ult. ff. de bon. proscr.* 6. Harmenop. 14. 37 Secundum speciale. adde §. 5. *ff. h. t.* Quid filiæ? vid. §. 3. *ff. hic.* Quid filii naturales? idem quod in filiis legitimis, communis opinio apud Clar. *d. loco, versic. sed nunquid.* Quid si legitime concepti sunt & nati ante delictum? Communi opinione apud Alciat. *cons.* 467. *n.* 7. negatur hanc legem ad eos pertinere: sed ad conceptos & natos post patris damnationem, ut scilicet eis denegetur legitima. Clar. *d. loco, vers. fuit etiam.* Quid nepotes ex filiis? ad eos etiam pertinet hæc constitutio, non tamen ad pronepotes, *communis opinio.* Clar. *d. loco, vers. præterea.* Quid masculi ex filiabus? Idem esse volunt, sed non ultra filios id extendi. Clar. *d. loco.* Illud adjiciendum est, hanc pœnam communi opinione ad eos tantum pertinere, qui in ipsum principem committunt, non adversus eum, qui superiorem aliquem recognoscit. Clar. *d. loco, vers. unum tamen.* adde Cic. *epist. ad Brutum* 15. 38 Vide quæ scripsi ad *l.* 26. *ff. de pœnis.* vid. Capitolin. in *Marco Antonino.* 39 Exempla criminis hereditarii metuuntur: & quidem præsumptione quadam. de qua vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 24. 40 Imo non omnium. *l.* 9. *ff. h. t.* 41 Tertium speciale, de his qui supplicant pro læsæ majestatis reo. 42 Pœna supplicantis pro reo majestatis. 43 Quartum speciale de filiabus. 44 Mitius agitur cum mulieribus, quam cum masculis, hoc est, mitius puniendæ, Vid. Tiraq. *de pœn. causa* 9. *l.* 38. §. 7. *ff. ad leg. Jul. de adult. l.* 6. *ff. ad l. Jul. pecul.* 45 Sexus infirmus minus audere præsumitur. 46 Quintum speciale de emancipationibus, dotibus, donationibus. *l.* 6. §. 1. *ff. h. t.* adde & de solutionibus reo factis, *l.* 8. *ff. h. t.* 47 *l.* 31. *in fin. ff. de donat.* 48 Sextum speciale de uxoribus. 49 Septimum speciale de satellitibus: vide quæ notavi ad *Nov.* 117. *c.* 8. 50 Octavum speciale de conjurationis ac criminis læsæ majestatis indicibus. Est vero exceptio ad *l.* 10. *supr. de testib. l. ult. C. de accus.* 51 Ignoscitur interdum reo se offerenti. vid. *l.* 13. *ff. de custod.*

De morte rei. 1. *De alienatione & manumiſſione.* 2. *De ſervis in dominum torquendis.* 3. *De morte rei.*

6. Ex lib. 60. Baſilic. tit. 36.

MAjeſtatis rei etiam poſt [1] mortem tenentur, & confiſcatur eorum ſubſtantia: & poſt mortem hoc crimen moveri incipit, & memoria defuncti damnatur, & res ejus heredibus auferuntur: nam ex eo tempore, quo hanc cogitationem ſubiit, propter cogitationem dignus eſt pœna. §. 1. Qui vero incidit in hoc crimen, neque [2] vendere poteſt, neque manumittere, neque ullo modo alienare, nec recte ei ſolvit debitor. §. 2. Sed & [3] ſervi in eum torquentur. §. 3. Et mortuo eo res ejus ſervantur, quia exiſtente herede agi oportet.

De morte rei. 1. *De ſervis in dominum torquendis.*

7. Paulus libro ſingulari de publicis judiciis.

MEminiſſe oportebit, ſi quid contra majeſtatem Imperatoris commiſſum dicatur, etiam [4] poſt rei mortem id crimen inſtaurari ſolere, poſtea quam D. Marcus Drunciani [5], utpote ſenatoris, qui Caſſiani furoris ſocius [6] fuerat, bona poſt mortem fiſco vindicari juſſit [7]: & noſtro tempore multis heredibus ablata ſunt. §. 1. In hoc item crimine, quod ad læſam majeſtatem Imperatoris pertinet, etiam [8] in caput domini ſervi torquentur.

De morte rei. 1. *De ſervis in dominum torquendis.* 2. *De morte rei.*

8. Marcianus lib. 1. de publicis judic. ad legem Juliam Majeſtatis.

POſt D. Marci conſtitutionem hoc jure uti cœpimus, ut etiam [9] poſt mortem nocentium hoc crimen inchoari poſſit: ut convicto mortuo memoria ejus damnetur, & ejus bona ſucceſſori ejus eripiantur: nam ex quo ſceleratiſſimum quis conſilium cepit, exinde quodammodo ſua mente punitus [10] eſt. Sic & divi Severus & Antoninus conſtituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare [11] neque manumittere eum poſſe: nec ei ſolvere [12] jure debitorem, magnus [etiam] Antoninus reſcripſit. §. 1. In hac cauſa [13] in caput domini ſervi torquentur, *id eſt*, propter cauſam majeſtatis. §. 2. Et ſi deceſſerit quis: propter incertam perſonam ſucceſſoris, bona obſervantur [14], ſi in cauſa majeſtatis fuiſſe mortuus arguatur: ut Severus & Antoninus literis ad Rationales [15] miſſis reſcripſerunt. Dat. 3. Non. Mart.

TIT. IX.

AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS [16], ET STUPRO [17].

An mulieres accuſare poſſint.

1. Impp. SEVERUS [18], & ANTONINUS AA. Caſſiæ.

PUblico judicio non habere mulieres [19] adulterii accuſationem, quamvis de matrimonio ſuo violato queri velint, lex Julia declarat: quæ cum maſculis jure mariti accuſandi facultatem detuliſſet, non idem fœminis privilegium detulit. PP. 13. Kalend. Auguſt. LATERANO, & RUFINO CONSS. 198.

De lenocinio.

2. Iidem AA. Cyro.

CRimen lenocinii [20] contrahunt, qui deprehenſam in adulterio uxorem in matrimonio retinuerunt [21], non qui ſuſpectam [22] adulteram habuerunt. PP. Kal. Jul. ANULINO & FRONTONE CONSS. 200.

De ſervis torquendis.

3. Imp. ANTONINUS A. Juliano.

NOn ſolum [verba] legis Juliæ de adulteriis coërcendis, ſed etiam ſententia, per quæſtionem quoque ſervorum, ſive ancillarum crimen admiſſum probare volentis, ad earum tantum perſonarum ſervos [23] ei rei exhibendos pertinet, de quibus ſpecialiter comprehendit, id eſt, mulieris, & patris ejus, non naturalis, ſed juſti dumtaxat, quos intra ſexageſimum [24] diem ex diſſolutione matrimonii numerandum, manumitti, vel diſtrahi prohibet, & quorum dominis caveri præcipit, ſi defuncti fuerint in quæſtione, vel facti deteriores, ſecuta abſolutione. PP. 15. Kal. Auguſt. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De adultero occiſo.

4. Imp. ALEXAND. A. Juliano Proconſ. Narbo. provinciæ.

GRacchus [25], quem Numerius in adulterio [26] noctu deprehenſum interfecit, ſi [27] ejus conditionis fuit, ut per legem Juliam impune occidi potuerit: quod legitime [28] factum eſt, nullam pœnam meretur. Idemque filiis ejus, qui [29] patri paruerunt, præſtandum eſt. Sed ſi legis auctoritate ceſſante inconſulto [30] dolore adulterum interemit, quamvis homicidium perpetratum ſit, tamen quia, & nox [31], & dolor juſtus factum ejus relevant, poteſt in exilium dari. PP. ſine die, & conſule.

De quinquennii præſcriptione.

5. Idem A. Vadanti.

ADulter poſt [32] quinquennium quam commiſſum adulterium dicitur, (quod continuum numeratur) accuſari non poteſt: easque præſcriptiones [33] legibus reo datas auferri non oportet. PP. Id. Jun. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De marito accuſante adulterii.

6. Idem A. Sebaſtiano.

JUre [34] mariti adulterii accuſare volenti, ſexaginta [35] dies utiles [36] computantur: quibus in publico ejus facultas fuerit apud quem reus, vel rea poſtulari poteſt. Et cum præterierint dies iſti utiles, maritus quoque jure extranei agere poteſt. Et qui confidit accuſationi, calumniæ [37] notam timere non debet: nam ad probationem ſceleris Divi Parentes mei quæſtionem de mancipiis eodem modo haberi permiſerunt, quaſi jure mariti ageretur. PP. 2. Id. Auguſt. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

De virgine violata.

7. Idem A. Herculano.

PRopter violatam virginem [38] adultam, qui poſtea maritus eſſe cœpit, accuſator juſtus non eſt, & ideo jure mariti crimen exercere non poteſt, niſi puella violata [39] ſponſa ejus fuerat. Sed ſi ipſa injurias ſuas adſiſtentibus [40] curatoribus [41], per quos etiam negotia ejus gerenda ſunt, perſequatur, Præſes provinciæ pro debita tanto delicto, ſi probetur, ſeveritate examinabit. PP. 12. Kal. Jun. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Ne eodem tempore adulter & adultera accuſentur.

8. Idem A. Domno.

REos adulterii [42] duos [43] ſimul marem & fœminam ex eadem [44] cauſa fieri lex Julia de pudicitia vetat [45]: ſed ordine [46] peragi utroſque licet. PP. Idib. Jun. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De lenocinio.

9. Idem A. Proculo.

CAſtitati temporum meorum convenit, lege Julia de pudicitia [47] damnatam in pœnis legitimis [48] perſeverare. † Qui autem adulterii, damnatam, ſi quocunque modo pœnam capitalem [49] evaſerit, ſciens duxerit [50] uxorem [vel reduxerit [51],] eadem lege ex cauſa lenocinii punietur. PP. 7. Kal. Februar. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De pactis, de prævaricatione, de pretio pro comperto ſtupro accepto.

10. Idem A. Demetriano.

DE crimine adulterii paciſci [52] non licet, & par [53] delictum eſt accuſatoris prævaricatoris, & defugientis [54] veritatis inquiſitionem. † Qui autem pretium [55] pro comperto ſtupro accepit, pœna legis Juliæ de adulteriis tenetur. PP. 5. Non. Maji, FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

An maritus retentam in matrimonio accuſare poſſit.

11. Idem A. Narvano.

CRimen adulterii maritum retenta in matrimonio uxore inferre non [56] poſſe, nemini dubium eſt. PP. Kal. Septembr. ALEXAND. II. & MARCELLO CONSS. 227.

---

1 Nonum ſpeciale. Crimen majeſtatis poſt mortem objicitur, de quo vid. *l. 7. l. ult.* ℑ. *l. ult. ff. h. t. l. 6. §. 11. ff. de injuſt. l. 1. §. 3. ff. de ſuis. l. 20. ff. de accuſat. §. 5. Inſt. de heredit. quæ ab inteſt. 60. Ecl. 36. c. 20. & c. 12.* Quinquennio tamen id præſcribi poſſe putant. vid. Clar. *d. loco. verſ. Item in fin.* 2 Vid. *l. 5. §. 4. ſupr. h. t* 3 Vid. *l. 7. in fin.* ℑ. *h. t.* 4 Vide *l. 6. in fin.* ℑ. *h. t.* 5 *Depitiani*, alii *Epigrani*. vid. Cujac. 6. *obſ.* 19. *in fin.* 6 Et gener Avidii Caſſii. 7 Imo D. Marcus Drunciano pepercit. vid. Capitol. & Volcatum Gallicanum. *Drunciani* hic non eſſe legendum Cujacius monet, *d. loco.* 8 Decimum ſpeciale, Servi torquentur in dominum majeſtatis accuſatum, de quo *l. 6. §. 2. ſupr. h. t. l. 1.* ℑ. *de quæſt.* vid. *l. 1. 2. 3. 4. C. Th. Ne præter crimen majeſt. ſervus dominum, vel patronum libertus ſeu familiares accuſet.* 9 Dixi ad *l. 6. ſupr. h. t.* 10 Privatus. 11 Dixi ad *l. 5. §. 4.* ℑ. *h. t.* 12 Quod eſt contra regulam juris communis, *l. 41. ff. de ſolut. l. 46. ff. de jure fiſci.* 13 Dictum in *l. 6. §. 2. ſupr. h. t.* 14 *Sequeſtrantur.* 15 Vid. *leg. ult. ſupr. de advoc. fiſci.*

16 §. 4. *Inſt. de publ. jud. 60. Ecl. 37.* **περὶ μοιχείας**, huc refer Clar. 5. *ſentent. §. adult.* vid. *L. 48. D. 5.* 17 Adulterium quid differat a ſtupro, vid. *l. 101. ff. de verborum ſignif.* 18 Leges de mœchis, SERVUM tuliſſe ait Dio in ejus v. & 300. millia mœchorum ſub eo accuſata. 19 Mulier lecti ſui injuriam adverſus virum perſequi non poteſt: id eſt, de adulterio cum virgine aut vidua commiſſo virum accuſare non poteſt. 6. Harm. 2. §. 5. Zonar. *c. 48. Apoſt. Auguſt. de verbis Apoſt. ſerm. 4.* cum aliena uxore hodie poteſt. *Novell.* 117. *c. 9. Novell.* 134. *c. 10.* poteſt etiam mulier in maritum [illegible] crimen *l. 13. §. 5. ff. h. t.* olim repudiari etiam potuit, vel ſi impudice vixiſſet. vid. Euſebium [illegible] 17. Goth. Secus jure Canonico *c. 4. nemo cauſ. 32. q. 4. c. 20. apud nos. & can. ult. quæſt. 5.* vid. Wurmſer. *pract. tit. 36. obſ. 7. num. 3* Aut. 20 Harmenopulus dicit cæſos relegari, 6. *tit. 2. in fin.* 21 *l. 2. §. 2. in fin. l. 29. ff. h. t.* Paul. 2. *ſentent. 26. §. 2.* Idem Paulus apud Rufinum *tit. 4. collat. leg. Moſaic.* 22 *l. 30. verſ. In primis.* ℑ. *& l. 26. ff. h. t. l. 34. §. 1. ff. de ritu nupt.* 23 *l. 12. §. 1. ff. qui & a quibus manumiſſ.* Servi mulieris de adulterio accuſatæ, ſed & patris mulieris torqueri poſſunt adulterii detegendi cauſa: nec poſſunt intra ſexageſimum diem diſſoluti matrimonii alienari vel manumitti, ne alioquin pereat adulterii probatio. 24 Vid. *l. 6.* ℑ. *h. t.* 25 Adulterum noctu deprehenſum marito impune licet occidere: ſed & ſi filii ejus ei obtemperantes occiderint, extra noxam ſunt. Quod ſi præcipiente lege hoc non facit maritus, ignoſcitur ei, quia & noctu deliquit, & facti dolore permotus, ideoque tantum relegatur. *Syn. Baſil. 60. tit. 37. c. 45.* 26 60. *Eclog. 37. c. 44.* **ἐν συμπλοκῇ**. 6. Harmen. 2. in adulterio, inquam, uxoris. Harm. *ibi.* facit *l. 10. §. 1. ff. ſoluto.*

27 Non omnem adulterum in adulterio licet interficere. *l. 24. ff. ad l. Jul. de adult.* 28 Vid. *l. 151. ff. de reg. juris:* facit *lex* 25. *ſupr. de adminiſt. tut.* 29 *Eclog. d. loco.* vid. *l. 4. ff. de reg. juris.* Seneca 1. *controv. 4. Vir fortis in bello manum perdidit, deprehendit adulterum cum uxore ex qua filium adoleſcentem habebat: imperavit filio, ut occideret. Non occidit, adulter effugit, abdicat filium.* vide eundem Senec. 1. *decl.* 4. 30 Vide *l. 38. §. 8 ff. h. t.* 31 Nox & dolor juſtus factum elevant. 32 Adulter poſt quinquennium accuſari non poteſt. *l. 28* ℑ. *& l. 29. §. 7. ff. h. t.* Adulterii actio intra quinquennium continuum tantum intenditur. 6. Harm. 2. & 60. *Ecl. 39. c. 45.* 33 Exceptiones legum auferri non oportet. 34 Intra ſexaginta dies poſt repudium, hoc eſt, diremptum matrimonium, ſi uxorem adulteram vir accuſet, calumniæ pœnam nihil eſt quod metuat, ſin poſt ſexaginta dies id faciat, calumniæ notam ſubit. *Syn. Baſil. 6. tit. 2. § 19.* 35 Intra ſexaginta dies a divortio vir jure mariti accuſare poteſt, ab inde jure tantum extranei *l. 3. ſupr. h. t. l. 11. §. 6. l. 14. §. 2. ff. h. t.* 6. Harmenop. 2. §. 19 Tacit. 2. 36 *l. 1 ff. de diverſ. temporal. præſcr.* 37 Vid. *l. 15. §. 2. ff. ad SC. Turpill.* 38 Hanc vocem *virginem* quidam expungunt: Alii ita, *virginem quæ poſtea adulta eſſe cœpit* 39 Rem paucis ita definio: Nemo poteſt agere de uxore, antequam ſponſam eam haberet, violata *l. 13 in fin. ff. h. t* de ſponſa violata poteſt ſponſus agere. *d. l. 13. §. 3.* niſi alteri quam ſponſo nupſerit. *l. 11 §. 7. ff. h. t.* maritus factus poteſt de ea violata, cum ſponſa eſſet, agere, non tamen jure marit. *d. l. 13. §. 6.* ergo extranei poteſt? Extranei hodie non poſſunt *l. 30. verſic. extraneos.* ℑ. *h. t.* alia quædam vide apud Cujac 6 *obſerv.* 16. & 20. *obſ* 16. 40 *Subſiſtentibus*, Hal. 41 *l. 4.* ℑ *de autor. præſtanda.* 42 Aliud in inceſto. *l. 7. in fin. ff. h. t* 43 *l. 15. in fin. l. 39. §. 6. l 32. in fin ff. h. t.* 44 Ex diverſa non vetatur. *d. l. 32. in fin.* 45 In Gallia id non ſervatur. vid. Papon. 11. *Arreſt. 9. n. 2. in fin.* 46 Ut incipiat a quo velit. 47 Juriſconſulto dubitanti: de eo vid. Lampridium *in Alexandro.* 48 De quibus vid. *l. 30 in fin* 49 Hinc colligunt, Alexandrum primum conſtituiſſe, ut adulterium capitale eſſet vid *d. l. 30. in fin.* 50 *l. 29. § 1. ff. h. t.* 51 *l. 33 §. 1. ff. h. t.* 52 Paciſci de adulterio non licet. *l. 18 ſupr de tranſact. 60. Ecl 37. c. 49.* vid. Cujac. 6. *obſ.* 11. Hotom. 21. *Illuſt.* Cujac. 20. *obſerv.* 10. Forcat. 5. *Cupid. num.* 2. Donel. *ad d. l.* 18. 53 Paria ſunt maritum prævaricari, poſtquam accuſaverit adulterum uxoris, & fugere inquiſitionem veritatis, hoc eſt adulterii commiſſi *Synopſ. h. t. c. 49.* 54 *Rei fugientis*, Cujac. *hic.* verum ita Græci legunt, ut hic excuſum. 55 Adulterii tenetur qui pretium pro comperto ſtupro accepit. *l. 29. §. 2. ff. h. t. l. 5. ff. de cond. ob turp. l. 37. in fin. ff. de minorib. l. 8. ff. quod met. cauſa.* 56 *l. 11. §. 10. l. 26. ff. h. t.* hodie poteſt, *Auth. prox. infr. h. t.* vid. Cujac. 20. *obſerv.* 15. ubi de differentia *adulteri & adulteræ.*

In AUTHENT. ut lic. matri & aviæ. §. quia vero plurimas. col. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 8.

SEd novo jure [1] poteſt: & ſi accuſatio vera eſſe oſtendatur, tunc repudium mittere debet, & in ſcriptis eam accuſare debet. Si vero illatam adulterii accuſationem maritus non probaverit, illis ſubjiciatur ſuppliciis, quæ eſſet paſſura mulier, ſi accuſatio comprobata fuiſſet.

An ſententia lata contra adulterum noceat adulteræ.

12. Idem A. Baſſo.

ETſi [2] crimine adulterii damnatus reſtitutus non eſſet, ut proponis, ſi tamen ſoror tua, cum qua adulterium commiſſum dicebatur, non eſt accuſata: nec pœnæ nec infamiæ ſubjici potuit, & multo magis cum & accuſatorem vita eſſe functum proponas. PP. Kal. Jun. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

De abſente.

13. Idem A. Sylvano.

ADulteram, ſi poſteaquam crimen contra eam inchoatum eſt, provinciam exceſſerit, etiam abſentem [3] inter reos recipi poſſe [4], explorati juris eſt. PP. Non. Mart. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

De foro competente. De ea, quæ poſt adulterium nupſit.

14. Imp. GORD. A. Aquiliæ.

SI dum in tuo matrimonio uxor tua eſſet, ſe adulterio polluit, in [5] ea provincia, in qua id [ipſum] factum eſt adulterium, more ſolito perſequi debes. Nec enim ab ea [6], quæ jam nupta [&] adulterium paſſa eſt, exordium accuſationis ſumi poteſt, ſi [7] denunciatio criminis nuptias non præceſſit. PP. Non. Decemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De abſente. De milite.

15. Idem A. Hilarino militi.

SI quondam uxor tua, antequam crimine adulterii accuſaretur, provinciam exceſſit, neque abſens accuſari poteſt [8], neque in [9] eam provinciam, in qua ſtipendium facis, transmitti jure depoſcitur. Sane cum per occupationem militarem non licuerit accuſare eam, ſolenniter poteris. Nec enim tempus, quo muneribus militaribus occuparis [10], vindictam tibi, quam maritali dolore percuſſus depoſcis, debet auferre. PP. 4. Id. Mart. ATTICO & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

In AUTHENT. ut nulli. §. Si vero quis. col. 9. tit. 17. al. 1. Novell. 134. cap. 5.

SI vero criminis commiſſi occaſione latuerit, aut provinciam illam reliquerit, in qua deliquit, jubemus legitimis edictis a Judice vocari eum, & ſi non audiat, illa in eum procedere, quæ noſtris legibus ſunt definita. Si vero cognoſcatur, quod in alia provincia degat, jubemus provinciæ illius Judicem, in qua crimen commiſſum eſt, epiſtola publica uti ad provinciæ illius Judicem, in qua delinquens degit. Ille vero, qui publicas ſuſceperit literas, periculo ſuo, & officii ſui comprehendet eum, & ad Judicem provinciæ transmittet, in qua peccavit, ſuppliciis legitimis ſubjiciendum. Si vero, qui publicam epiſtolam ſuſceperit, hoc facere, aut Officium ejus imperata neglexerit, tunc & ipſum judicem tres libras auri, & officium ejus alias tres pro pœna inferre jubemus. Sin autem Judex, aut aliquis Officialium ſuorum propter lucrum eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiſerit, qui hoc feciſſe convincatur, ſpolietur cingulo, & exilio tradatur.

Si maritus deſiſtat.

16. Impp. VALERIAN. & GALLIENUS AA. Archeſilao.

ABolitionem adulterii criminis poſtulans, Præſidem [11], in cujus officio accuſatio fuerit inſtituta, adire debes. Cæterum erras tu marite, exiſtimans etiamſi ſimpliciter, id eſt, ſine abolitione deſtitiſſes [12], Senatusconſulto [13] in perſona tua futurum locum non fuiſſe: diverſum enim Divi Principes ſæpe ſanxerunt. Quin hoc amplius ſcias, nullam fuiſſe tibi ulterius poteſtatem inſtituendi hujusmodi accuſationes: quia & decreto Patrum, [&] lege Petronia [14] ei, qui jure viri delatum adulterium non peregit, nunquam poſtea hoc crimen deferre permittitur. PP. 15. Kal. Jun. MAXIMO, & GLABRIONE CONSS. 257.

De lenocinio.

17. Iidem AA. Victorino.

SIne metu legis Juliæ de adulteriis coërcendis revocare uxorem in matrimonium potes: cum nihil [15] amplius, quam libellos accuſationis obtuliſti: quia poſtea comperiſſe te affirmas, quod vana indignatione ad accuſationem incitatus fueris. Is enim committit in pœnam quam lex certo capite denunciat, qui vel publice adulterio damnatam habet: vel adulteram ſciens [16], ut ignorantiam ſimulare non poſſit, retinet uxorem. PP. 6. Kal. Aug. ipſis AA. IV. & III. CONSS. 258.

De polygamia.

18. Iidem AA. & VALERIANUS C. Theodoræ.

EUm [17], qui duas [18] ſimul habuit uxores, ſine dubitatione comitatur infamia. In ea namque re non juris effectus, quo cives noſtri matrimonia contrahere plura prohibentur, ſed animi [19] deſtinatio cogitatur. Verumtamen ei, qui te ficto [20] cœlibatu, cum aliam matremfamilias in provincia reliquiſſet, ſolicitavit ad nuptias: etiam [21] crimen [22] ſtupri, a quo tu remota es, quod uxorem te eſſe credebas, ab accuſatore legitimo ſolenniter inferetur. Cæterum res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonii ſimulatione deploras, reſtitui tibi omnia exactionis inſtantia impetrabis a Rectore provinciæ: nam ea quidem, quæ ſe tibi, ut [23] ſponſæ daturum promiſit, quomodo repetere cum effectu potes, quaſi ſponſa? Accepta Id. Majis, *Antiochiæ*, TUSCO, & BASSO CONSS. 259.

De abſente.

19. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. ad Pompeianum.

QUamvis indubitati juris ſit, quotiens adulterii crimen intenditur, præſentiam accuſatoris præcedere oportere [24]: tamen quoniam ex literis tuis cognovimus Materiam Propoſiti Viatoris uxorem, habitis quæſtionibus, cum Juliano quodam adulterium commiſiſſe detectam ſub ipſa prolatione ſententiæ, Viatoris ipſius præſentiam [25] poſtulaſſe; non putavimus confecto pene judicio, facinore etiam agitata quæſtione convicto, Propoſitum ab excubiis limitis revocandum. Dat. S. Non. Decembr. AA. & CONSS.

De ſtupro.

20. Iidem AA. & CC. Didymo.

FOediſſimam [26] earum nequitiam, quæ pudorem ſuum alienis libidinibus proſternunt, non etiam earum, quæ per vim [27] ſtupro compreſſæ ſunt, irreprehenſa [28] voluntate, leges ulciſcuntur: quin etiam inviolatæ exiſtimationis eſſe, nec nuptias earum aliis interdici, merito placuit. PP. 3. Non. Octobr. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De eo, qui per occupationes publicas accuſationem inſtituere non potuit.

21. Iidem AA. & CC. Silano.

OB commiſſa adulteria, atque accuſandas uxores, certa tempora, quæ utiliter [29] computari ſolent, præſcripta ſunt. Si igitur per occupationes [30] publicas accuſationem inſtituere non potuiſti, nec ante creditum tibi munus præſcripta tempora transacta ſunt: poſt depoſitam ſolicitudinem, qua detineris, integram accuſandi poteſtatem habebis: ad quam cum vacare cœperis, properare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam adverſariam futuræ accuſationis ſpeciem prætendas. PP. 14. Kal. Novembr. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De meretrice.

22. Iidem AA. & CC. Oblimoſi.

SI ea, quæ ſtupro tibi cognita eſt, & paſſim [31] venalem formam exhibuit, ac proſtitutam meretricio more vulgo ſe præbuit: adulterii crimen in ea ceſſat. PP. 12. Kal. Novemb. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De ſervis. 1. De pecunia data ad redimendam litis vexationem, vel captandam impunitatem.

23. Iidem AA. & CC. Proculo.

SErvi [32] ob violatum contubernium [ſuum] adulterii crimine accuſari non poſſunt. §. 1. Is autem, qui poſt [33] diſſociatum matrimonium uxorem licito jure duxit, obque intentatæ accuſationis, ac potentis patrocinii metum ei, qui accuſationem inſtituerat, aurum & argentum dedit, ad recipiendum id, ulciſcendamque turpis lucri cupiditatem, adire Præſidem poteſt, qui examinatis [partium] allegationibus, & inquiſita fide veri, ſiquidem id ab eo, qui innocens eſt, ob illati criminis timorem datum eſſe cognoverit: quemadmodum ſententiam formare debeat, ex evidentibus juris placitis inſtruetur. Sin vero conſtiterit corrupti matrimonii velut mercedem ad captandam impunitatem ſolutam [pecuniam] eſſe: eum, qui etiam adverſus Senatusconſulti cenſuram cum fœdiſſimo flagitio accepit, puniri jubebit. PP. Kalend. Novembr. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De injuſto contubernio.

24. Iidem AA. & CC. Dionyſio.

SI ejus, a quo nunc adulterii rea poſtularis, contra juris formam contubernio [34] hæſiſti, innumeris auctoritatibus te tueri potes.

De exiſtimatione.

25. Iidem AA. & CC. Soſſiano.

ETſi libidine intemperatæ cupiditatis ex Actorum lectione exarſiſſe te cognitum eſt: tamen cum ancillas [35] compreſſiſſe, & non liberas ſtupraſſe detectum ſit, ex hujusmodi ſententia gravatam [36] potius [37] opinionem tuam, quam infamia afflictam eſſe manifeſtum eſt. PP. 5. Id. Mart. TIBERIANO, & DIONE CONSS. 291.

1 Vid. Ritterſhuſ. In *expoſit. Novell. part.* 12. *c.* 5. Anſ. 2 Condemnatio adulteri, adulteræ, quæ accuſata non fuit, non nocet: adde *l.* 17. §. 6. *verſ. Si condemnatus. ff. h. t.* 3 *l.* 11. §. 2. *ff. h. t.* dixi ad *l.* 3. *ſupr. de accuſat.* 4 Imo non poteſt. vid *l.* 15. *J. h. t.* 5 Forum adulterii criminis obſerva: In qua provincia mulier adulterium commiſit, in eadem accuſari debet. vid. *l.* 1. *C. ubi de crim.* adde *l.* 15. *J. h. t.* 6 Imo ab ea, *l.* 5. *ff. h. t.* 7 *l.* 16. *d. l.* 17. *in prin.* & §. 6. *ff. h. t.* 8 Imo poteſt *l.* 13. *C. h. t.* poteſt, poſtquam adverſus eam inchoatum eſt. *d. l.* 13. antequam ſit inchoatum, non poteſt, *ut hic.* 9 Vid. *l.* 14. *ſupr. h. t.* 10 Vide *l.* 21. *J. h. t.* 11 Vid. *l.* 2. *J. de abolitionibus.* 12 *l.* 2. §. 1. *ff. h. t.* 13 Turpilliano. *l.* 14. *in fin. ff. h. t.* & pœnæ quinque librarum auri. *l.* 3. *in fin. ff. de prævaricat.* non tamen talionis. 14 Legis Petroniæ alterum cap. vid. in *l.* 11. *in fin. ff. ad l. Corn. de ſicariis.* 15 Vid. *l.* 5. *ff. ad SC. Turpill.* 16 *l.* 11. *in fin. ff. h. t. l.* 26. *ff. de ritu.* 17 Bigamiæ varias pœnas vide apud Menochium 2. *de arbitrar. jud. quæſt.* 5. *caſu* 420. 18 Infamia notatur, qui duas ſimul uxores habet. vid. *l.* 2. *C. de inceſtis. l.* 1. *in fin. ff. de his qui notant.* §. 6. 7. *Inſtit. de nupt.* 4. Harmen. 4. dixi ad *l.* 7. *ſupr. de Judæis.* Imo pœna capitalis eſt Theoph. §. 6. *de nuptiis.* adde Romanum *ſingul.* 533. argumento ex hac lege ducto, ut dicetur. 19 Vid. *l. pen. ff. de concubinis.* vid. Paul. 2. *ſent.* 20. §. *unic.* 20 Fictus cœlibatus. *l.* 5. *ſupr. de don. ant. nupt.* 21 Adulterium cum ſecunda muliere bigamus committit, ut ex hac particula colligit Menochius, *d. l.* 10. *n.* 10. vult enim hanc particulam *etiam*, implicare alium caſum: perinde ac ſi dixiſſet Imperator: Non ſolum ille adulterium commiſit, ſed etiam ſtuprum. 22 Bigamiam jure civili capitalem eſſe hinc Romanus colligit *ſing.* 533. cum ſtupri pœna ſit capitalis. 23 *l.* 32. §. *pen. ff. de donat. int. vir.* 24 *l. ult. ſupr. de accuſ.* 25 Etiam abſente accuſatore, reus præſens condemnari poteſt. 26 Quidam hanc legem referunt ad Tribadas ſeu frictrices, de quibus vid. Juvenal. *Sat.* 6. Martial. 1. *Epig.* 58. vid. Pap. 22. *Arreſt.* 7. *n.* 2. Clar. 5. *ſentent.* §. *Fornicatio. verſ. inter mulieres.* Petrum Gregor. 6. *ſyntag.* 4. ſed male: agitur enim hac lege de mulieribus ultro ſe ſtupro dedentibus. [illegible] vitiatæ mulieri, nuptiis aliorum non interdicitur. *l.* 13. §. 7. *l.* 39. *ff. h. t.* adde Tiraquellum *tract. de pœn. cauſa* 39. nec eſt hujusmodi mulier infamis, *ut hic.* 28 Integra voluntate vim mulier pati poteſt. Tolle voluntatem ex medio, omnis actus eſt indifferens. *Bald.* 29 *l.* 5. *l.* 15. *in fin. C.* & *l.* 11. §. 5. *ff. h. t.* 30 Marito reipublicæ cauſa occupato non currunt tempora ad accuſandam uxorem de adulterio conſtituta.

31 Vid. *l.* 29. *in fin. J. h. t.* πρὸς ἣν ἤδη πολλοὶ ἐπόρνευσαν. Adulterii non tenetur, qui conjungitur ei, quæ jam ſe multis meretricio more proſtituit. *Synopſ. Baſil. h. t. cap.* 38. & 6. Harm. 2. §. 21. 32 *l.* 24. *J. h. t.* vid. *l.* 6. *ff. h. t.* adde quæ ſcripſi ad *l.* 3. *in fin. ff. de cap. min.* Cur ita? Matrimonium quod non eſt, violari non poteſt. adde *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.* 33 Juſte repudiata mulier duci poteſt. 34 Vid. *l.* 23. *ſupr. h. t.* 35 Stupri cum ancilla damnatus non fit infamis. *l.* 29. *in fin. J.* & *l.* 6. *ff. h. t. l.* 25. *ff. de injur.* 36 Opinionis gravatæ & infamiæ differentia. 37 Verberibus eum affici qui cum ancilla propria rem habeat, ex novo jure Orientis refert Harmenopulus 6. *tit.* 3. §. 2.

Si

Si de ſtatu accuſati dubitetur.

26. Iidem AA. & CC. Criſpino.

QUoniam Alexandrum qui in crimen vocatur, etiam præſcriptionem eſſe pollicitum eo nomine, quod accuſator uxorem poſt deprehenſum adulterium penes ſe habuiſſe videatur, & de ſtatu ſuo agere nunc velle perſpeximus: ita ordo [1] quæſtionis dirimendus videtur, ut in primis [2] quidem de ſtatu Alexandri quæratur: ita ut ſi liberum eum eſſe adhibita audientia deprehenderis, præſcriptionis ei objiciendæ facias [3] poteſtatem. Sin vero eundem eſſe ſervum [4] cognoveris, remotis præſcriptionis impedimentis, in adulterum crimen protinus debebis inquirere: ac ſi eum detectum in eo flagitio eſſe perſpexeris, pœnam decernere quam in adulterii crimen legum ſanctio ſtatuit. Dat. 5. Kalend. Septembr. AA. CONSS.

De nuptiis inter adulteros.

27. Iidem AA. & CC. Phœbo.

COmmiſſum antea adulterium cum eo cui ſe poſtea nuptiis [5] ſociavit, velamento [6] matrimonii non extinguitur. PP. 18. Kal. Januar. CC. CONSS.

De exceptione temporis, lenocinii, & ordinis.

28. Iidem AA. & CC. Concordio Proconſ. Numidiæ.

ITa nobis cordi pudor eſt, ut removeamus priſci juris ambages, & conſtituamus in adulterii quæſtione, abolitis de medio cæteris præſcriptionibus, præter quinquennii [7] temporis, & lenocinii [8] quod marito objicitur, exceptionem, illam [9] etiam quæ poſt ſolutum prius matrimonium ante denunciationem [10] nuptæ competit; fidem criminis noſci. Indignum eſt enim, ut ultionem pudoris [11] præſtigia [12] verſuti [13] juris excludant. PP. Kalend. Jun. TUSCO & ANULINO CONSS. 295.

De domina cauponæ vel famula.

29. Imp. CONSTANTINUS A. Africano.

QUæ [14] adulterium commiſit utrum domina cauponæ, an miniſtra fuerit, requiri debebit, & ita obſequio famulata ſervili [15], ut plerumque ipſa intemperantiæ vina præbuerit: ut ſi [16] domina tabernæ fuerit, non ſit a vinculis juris excepta: Si vero potantibus miniſterium [17] præbuerit, pro vilitate [18] ejus, quæ in reatum deducitur, accuſatione excluſa, liberi, qui accuſantur, abſcedant: cum ab his fœminis pudicitiæ ratio requiratur, quæ juris nexibus detinentur, & *matrisfamilias* [19] nomen obtinent. Hæ autem immunes a judiciaria ſeveritate, & ſtupri & adulterii præſtentur, quas vitæ vilitas [20] digas legum obſervatione non credidit. Supraſcripta. Dat. 3. Non. Febr. *Heracliæ*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 326.

De accuſatoribus. Pœna adulterii.

30. Idem A. ad Euagrium.

QUamvis [21] adulterii [22] crimen inter publica [23] referatur, quorum delatio in commune omnibus ſine aliqua legis interpretatione conceditur: tamen ne volentibus temere liceat fœdare connubia, proximis [24] neceſſariiſque perſonis ſolummodo placet deferri copiam accuſandi, hoc eſt patri, fratri, nec non patruo, & avunculo, quos verus dolor ad accuſationem impellit. Sed etiam his perſonis legem imponimus, ut crimen abolitione [25] (ſi voluerint) compeſcant. † In primis [26] maritum genialis tori [27] vindicem eſſe oportet: cui quidem & ex ſuſpicione [28] ream conjugem facere licet, vel eam, ſi tantum ſuſpicatur, penes ſe retinere non prohibetur: nec inſcriptionis [29] vinculo contineri, cum jure mariti accuſaret, veteres retro Principes annuerunt. † Extraneos [30] autem procul arceri ab accuſatione cenſemus: nam etſi omne genus accuſationis neceſſitas inſcriptionis adſtringat, nonnulli tamen proterve id faciunt, & falſis contumeliis matrimonia deformant. §. 1. Sacrilegos [31] autem nuptiarum gladio [32] puniri oportet. PP. *Nicomediæ*, 7. Kal. Maji, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. [IV.] CONSS. 326.

In AUTHENT. ut nulli jud. §. Si vero quando. col. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 10.

SEd hodie [33] *adultera verberata* [34] *in monaſterium mittatur: quam intra biennium viro recipere licet. Biennio tranſacto, vel viro, priusquam reduceret ream, mortuo: adultera tonſa monaſtico habitu ſuſcepto, ibi dum vivit, permaneat, duabus partibus propriæ ſubſtantiæ liberis ſi habet applicandis: tertia monaſterio. Sed ſi liberos non habet, parentibus extantibus, hujusmodi iniquitati non conſentientibus, tertia pars applicabitur: duæ monaſterio, quibus prædictis non extantibus, omnis ejus ſubſtantia monaſterio quæretur, pactis dotalium inſtrumentorum in omni caſu viro ſervandis.*

In AUTHENT. ut lic. matr. & aviæ. §. his quoque. col. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 15.

SI quis ei, quem ſuſpectum habet de ſua uxore, ter in ſcriptis denunciaverit ſub præſentia trium teſtium fide dignorum, & poſt invenerit eum convenientem uxori ſuæ in domo ſua, vel uxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in ſuburbanis: ſine periculo eum perimat [35]. *Si alibi inveniat, tribus teſtibus convocatis tradat eum judici: qui nulla alia ratione quæſita habet puniendi licentiam. Si tamen in ſacro oratorio colloqui inveniantur, poſt tres ut dictum eſt, denunciationes: liceat marito utraſque perſonas defenſori eccleſiæ tradere, aut aliis clericis, ut ad eorum periculum divinus iſti ſerventur, donec judex cognoſcens hoc, mittat epiſcopo civitatis, quatenus ei iſti tradantur, ut debeant ſubire tormentum, ut nuncietur per eum ad præſidem provinciæ, qui ſecundum leges pœnam imponet legitimam.*

De venere maſcula.

31. Impp. CONSTANTINUS & CONSTANS AA. ad populum.

CUm [36] vir nubit [37], in fœminam viris porrecturam, quid cupiatur, ubi ſexus [38] perdidit locum? ubi ſcelus eſt id, quod non proficit ſcire? ubi Venus mutatur [39] in alteram formam? ubi amor quæritur, nec videtur [40]: jubemus inſurgere leges, armari jura [41] gladio ultore, ut exquiſitis pœnis ſubdantur infames, qui ſunt, vel qui futuri ſunt rei. PP. *Romæ*, 17. Kalend. Jan. CONSTANTINO VIII. & CONSTANTIO C. IV. CONSS.

De ſervis torquendis.

32. Impppp. GRAT. VAL. THEOD. & ARCAD. AAAA. Cynegio P. P.

IN [42] adulterii quæſtione ab omni [43] familia non ſolum mariti, ſed etiam uxoris, (quæ [44] tamen tunc temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur admiſſum) quærendum eſt ſine defenſione cujuſquam. Dat. 3. Id. Decembr. *Conſtantinopoli*, ARCADIO A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

De repetitione dotis, vel alterius debiti.

33. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

ADulterii [45] accuſatione propoſita, præſcriptiones civiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ratione aliqua debitum flagitatur, quæ occurrere, atque perſtrepere examini conſueverunt, juſſimus ſequeſtrari, nec earum [46] obice aliquid negotio tarditatis afferri: ſed accuſatione fundata, hoc eſt, cum conſtiterit quo jure, id eſt, maritine, an extranei, [quove] tempore accuſatio fuerit intromiſſa, diſcutiatur crimen, facti qualitas publicetur: cum & jurgia, quæ magnitudine ſuperantur [47], & civilis actio criminali jure poſtponatur, idem tamen, cum competere cœperit, habitura momenti, dummodo non obſit [huic] examini. Dat. 7. Id. Decembr. *Conſtantinop.* ARCADIO A. II. & RUFINO CONSS. 392.

De nuptiis inter accuſatos ſecutis.

34. Iidem AAA. Rufino P. P.

SI [48] qui adulterii fuerint accuſati, & obtentu proximitatis [49] intentata depulerint, per [50] commemorationem neceſſitudinis crimini

1 Vid. *l.* 1. *C. de ord. cognit. l.* 1. *C. de off. rect. provinc.* 2 Et ita quibusdam in cauſis civilis cauſa criminali anteponitur, *ut hic*, & *l.* 8. *C. ad l. Fab. l.* 2. *C. Th. ad leg. Corn. Bap. de falſo* 3 Imo non eſt ei facienda. *l.* 2. §. 7. *ff. h. t.* 4 Servi adulterii accuſari poſſunt. *l.* 5. *l.* 12. §. 3. *ff. de accuſ.* 5 Damnatis pœnam remitti, ſi ab aliqua muliere in matrimonium poſtulantur, hinc colligunt. Rebuff. 1. *c.* 9. *n.* 34. Pap. 24. *Arreſt.* 10. *n.* 14. dixi *l.* 31. *ff. de pœnis.* vid. Tiraq. *tract. de pœn.* 6 Dixi ad *Novell.* 134. *c.* 12. 7 De qua vid. *l.* 5. *C. h. t.* Adulterii accuſatorem repellit temporis exceptio, lenocinii & ordinis. 8 De lenocinio vid. *l.* 2. §. 4. & 5. *ff. h. t. l.* 39. *in fin. l.* 47. *ff. ſolut. matrim.* 9 Ordinis ſcil. quo primum accuſandus eſt is, cui adultera poſt matrimonium nupſit. 10 *l.* 14. *C. h. t.* 11 Id eſt, violatæ caſtitatis, quæ pudore retinetur. 12 Al. *præſtigia.* 13 Hac verſutia ſublata admittitur accuſatio, ſi lege non reprobetur accuſatoris perſona & afferantur probationes per teſtes extraneos & domeſticos, etiam cum Tabernæ quæſtione, ut *l.* 32. *C. h. t.* 14 Adulterium an & quando admittatur in Tabernæ propoſitam mulierem. *l.* 1. *C. Th. h. t.* 6. Harm. 2. §. 22. *Syn. Baſil. h. t. c.* 63. 15 *l.* 25. *C. h. t.* 16 Adulterium commiſſum cum domina cauponæ, puniri poteſt, ſi ipſa per ſe vinum in taberna præbere ſolita eſt. adde *l.* 47. *ff. de ritu nuptiarum.* 17 *d. l.* 25. 18 Vinum per ſe potantibus præbere, vile & ſervile eſt miniſterium: unde negatur his, adulterium cum ejusmodi muliere committi. Nam leges bonæ exiſtimationis mulierum, ut ii qui proſpexerunt, nulla vilium & commiſeratione dignarum ratione habita. *Syn. Baſil. h. t. c.* 63. 19 Vide *l.* 49. §. 4. *ff. de leg.* 3. 20 Stuprum jure civili non committi cum meretrice, hinc colligunt, vide Clar. 5. *ſent.* §. *fornicatio* 5. *verſ.* 1. 21 *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.* 22 Adulterii crimen non omnibus ſine ullo diſcrimine intendere permiſſum eſt ut ne volentibus temere liceat fœdare connubia, ſed ſolis proximis, maximeque neceſſariis perſonis, avo aut patri, fratri, patruo, avunculo, ſed inter omnes maxime viro 6. Harm. 2. §. 4[illegible] 23 Etiam hodie publicæ accuſationes adulterii ſunt. vide Cujac. 20. *ob*[illegible] 24 6. Harmen. 2. 25 *l.* 2. *in fin. C. de abolit.* 26 *l.* 2. §. 8. *l.* 14. [illegible] deinde pater. *d.* §. 2. ſocer. *l.* 11. §. 3. *ff. h. t.* Quid ſponſus? vide *l.* 7. *C. h. t.* 27 Maritus tori genialis vindex eſſe debet: poteſt tamen mitius experiri cum adultero. vide Papon. 22. *Arreſt.* 9. *num.* 12. 28 *l.* 2. *C. h. t.* 29 Vide *Nov.* 117. *cap.* 15. 30 Extranei hodie non accuſant de adulterio. 31 Id eſt, adulteros, deeſt hæc ſententia in Cod. Theod. quam tamen veriſimile eſt deſumptam ex *l.* 4. *C. Theod. quor. appell. non recipiuntur.* 32 *l.* 9. *C. h. t. l.* 18. *ſupr. de tranſact.* §. 4. *Inſt. de publ. jud.* deportationis meminit *l.* 4. *infr. de quæſtion.* vid. *l.* 5. *ff. de quæſt.* vide Cujac. 6. *obſ.* 11. 19. *obſ.* 39. & 20. *obſ.* 19. Hotom. 21. *Illuſt.* hodie adultera aliter punitur. *Auth. prox. infr. h. t.* dixi ad *Novell.* 134. *c.* 10. 33 Adulteri pœna olim deportatio. *l.* 5. *ff. de quæſt.* Hodie, hoc eſt, novo jure civili, adulterium punitur hac conſtitutione. Noviſſimo jure & conſuetudinario, quibusdam in locis fuſtigatione, & exilio arbitrario punitur adultera: adulter ultimo ſupplicio, aliis locis adulterium mulieri & maſculo capitale. adde *Novell.* 134. *c.* 10. Roman. *ſingul.* 31. Clarum *in ſentent.* §. *adulterium.* De variis adulterii pœnis, vide apud *autorem Synopſeos, h. t. c.* 67. Ferrand. 1. *Explicat.* 4. vide omnino Menoch. *de arbitr. judic. centur.* 5. *c.* 419. 34 Pœna adulteræ nova. 35 Dixi ad *Novell.* 117. *c.* 15. 36 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* adde *Novell.* 77. & 141. Goth. Intellectum hujus legis vide apud Ræward. *var. lib.* 4. *cap.* 20. Alciat. *parerg. lib.* 10. *cap.* 11. Anſ. Damhoud. *prax. crim. c.* 98. Jul. Clar. §. *Sodomia. num.* 4. S. L. 37 Al. *nubit, in fœmina viros projectura, quid cupiat &c. d. l.* 3. *nubit in fœmina viros paritura, quid cupiat &c.* Hal. *nubit ut fœmina viris paritura: quid cupiatur &c.* Rævar. 4. *Var.* 20. Ita legi poteſt, *Cum vir nubit in fœmina viris porrectura quid cupiatur?* Vir nubere dicitur, quoties muliebria patitur: quoties contra naturam ſexus non agit, ſed patitur. *infr. h. t. ibid. Ubi ſexus perdidit locum,* hoc eſt, venerem in alteram formam mutare, *C. h. t. ibi, ubi Venus mutatur in alteram formam.* viri corpus muliebriter conſtitutum alieni ſexus damnare patientia, nihil diſcretum habere cum fœminis, ſuum ſexum turpiter perdere & alienum expetere, ſacroſanctum hoſpitium virilis animæ fœdare. vide *conſt. Valentin.* apud Ruffin. *tit.* 5. *collat. legum Moſaic.* Salvian. *lib.* 7. *de gubern. viri in ſemetipſos fœminas profitebantur.* Clemens 3. *Pædago.* ἄνδρες πεπόνθασιν καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται. Lamprid. *in Heliog. Nupſit,* inquit, *& coit, ut & pronubum haberet.* Dion. *in Nerone,* συνεγίνοντο ἅμα τῷ Νέρωνι Πυθαγόρας μὲν ὡς ἀνήρ, Σπόρος δὲ ὡς γυνή. Agebatur id genus infamiæ habitu (quod verbo *mutandi* aptiſſime hic oſtenditur) vultu & inceſſu fœmineis adſumptis, Salvian. *d. loco. Cum enim muliebrem habitum viri ſumerent & magis quam mulieres, gradum fingerent,* & poſt, *cum fœmineis tegminum illigamentis capita velarent.* Lamprid. *ibid. Vultum eodem, quo Venus pingitur, ſchemate figurabat: corpore toto expolitus.* Id nemo Martiale melius expreſſit *l.* 12. *Barbatus rigido nupſit Calliſtratus Apro, Hac qua lege viro nubere virgo ſolet. Præluxere faces, velarunt flamina vultus, Nec tua defuerant verba, Thalaſſe, tibi. Dos etiam dicta eſt, Nondum tibi Roma videtur Hoc ſatis, expectas, numquid & ut pariat;* & hæc de maſculis. Fœminæ eodem quoque pene vitio aſſuetæ. Seneca *contr. Jactatur modo in puerilem, modo in muliebrem habitum compoſita. Lupanaria virorum eam in ſinem erant.* vide *prædictam conſtit.* apud Ruffin. *tit.* 5. *coll. leg. Moſ.* 38 Ubi nulla habetur ratio ſexus a Deo diſtincti, Paulus *ad Rom.* 1. *verſ.* 27. ἄρσενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους &c. 39 Vide Paul. *ibi, v.* 26. μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν. 40 Nec invenitur. 41 Vide quæ dixi ad *Novell.* 77. *Novell.* 141. 42 *l.* 4. *C. Theod. eodem.* 43 *l.* 3. *C. h. t.* vid. *l.* 27. §. 6. *ff. h. t. l.* 8. §. 6. *C. de repud.* 44 Et ita mitigatur durities *legis* 12. §. 1. *ff. qui & a quib. manum.* 45 *l.* 7. *C. Theod. h. t.* 46 *l.* 27. *ff. rer. amot.* Quæſtione dotis petitæ ac ſimilium, adulterii quæſtio prorogari ſeu evitari non poteſt. 47 Superant, *d. l.* 7. 48 *l.* 8. *C. Th. h. t.* 49 Vide *l.* 19. *ſupr. de epiſc. & cleric.* Audita eſt Mævia negans adulterium cum Titio commiſſum, vel eo ſolo, quod Titius genere nimis propinquus ei eſſet. Si Mævia poſtmodum nubit Titio, præſumetur adulterium commiſiſſe, ut actu contrario ſubſecuto præſumatur aliquid in præteritum, quod alias erat incredibile. 6. *Martial.* 22. 50 Præſumitur nemo cum proxima conſanguinea adulteria committere velle, *ut hic.* Quid ſi mulieris marito mortuo, cum ea poſt nuptias contrahat? præſumitur adulterium tum admiſiſſe, cum accuſaretur.

fidem derogando, dum existimatur *non debere credi, quod allegatur, vel non potuisse committi*: hi, si postmodum in nuptias, consortiumque convenerint, facinus illud [in] quo fuerint accusati, manifesta fide, atque indiciis [1] evidentibus publicabunt. Unde si qui ejusmodi reperti fuerint, jussimus in eosdem severissime vindicari, & velut convictum facinus, confessumque puniri. Dat. 2. Non. Decembr. *Constantinop.* THEODOSIO A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

De divortio.

35. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Palladio P. P.

SI [2] mulier repudii oblatione sine ulla legitima causa a se dati discesserit, ne viduitatem stupri procacitate commaculet: accusationem repudiato marito jure deferimus. Dat. 12. Kal. Mart. *Ravennæ*, EUSTACHIO, & AGRICOLA CONSS. 421.

De manumissione servorum adulteræ post ejus mortem.

36. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

LIbertatem servorum, qui ad dominium pertinent uxoris, vel mariti, vel parentum eorum: repudio misso propter suspicionem criminis adulterii, legum conditores intra duorum [3] mensium spatium post missionem repudii dinumerandum suspendi definiunt, propter tormentorum quæstionem (si opus exegerit) eis imponendam. Si vero uxor [tua] matrimonio sub præfato modo dissoluto, rebus humanis exempta fuerit: nihil de tempore quousque servos eos, propter memoratam causam permanere deceat, adjiciunt. Nobis vero necessarium esse videtur, certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis quæstionem, utrum in lucro marito cedat, an heredibus mulieris restituatur. Sancimus itaque duos [etiam] menses post mortem mulieris servari, ut intra eos ante dicti servi [4] permaneant, & facultatem maritus habeat probationes adulterii per eos præstare. Transacto vero memorato tempore licentiam habere heredem mulieris libertatem eis imponere: nisi per culpam ejus maritus prohibitus fuerit causam adulterii, tempore videlicet imminente, exercere. Dat. 5. Kal. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. anno secundo 532.

De adulterii pœna.

37. *

ADulteris [5] verberatis, & tonsis nares abscinduntur. Nuncii vero & impii hujusce facinoris administri, verberati, & tonsi in perpetuum relegantur.

TIT. X.
SI [6] QUIS EAM, CUJUS TUTOR FUERIT, CORRUPERIT.

Si tutor quondam committit stuprum cum adulta, debet deportari, bonis omnibus confiscatis. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum Vicar. Italiæ.

SI [7] tutor pupillam quondam suam violata castitate stupraverit, deportationi subjugetur: atque universæ ejus facultates fisci [8] juribus vindicentur, quamvis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt. Dat. Prid. Non. April. *Aquil.* CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 326.

TIT. XI.
DE [9] MULIERIBUS [10], QUÆ SE PROPRIIS SERVIS [11] JUNXERUNT.

Servus, qui concubuit cum domina, debet comburi, & domina decapitari. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad populum.

SI [12] qua cum servo [suo] occulte rem habere detegitur, capitali sententiæ subjugetur: tradendo ignibus [13] verberone [14]. † Sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sit Officio copia nunciandi, sit etiam servo licentia deferendi, cui probato crimine libertas dabitur. † Filii etiam, quos ex hac conjunctione habuerint, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nuda maneant libertate: neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. † Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque deferatur, vel ei, quem ratio juris admittit. † Id autem & quod ille, qui condemnatus est, & quod ex eo suscepti filii quolibet casu in sua videantur habuisse substantia, mulieris dominio sociatum, a memoratis successoribus vindicetur. Dat. 4. Kalend. Jun. *Serdicæ*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 326.

TIT. XII.
AD LEGEM JULIAM [15] DE VI PUBLICA [16], VEL PRIVATA [17].

Si ob viri debitum res uxoris pignori capiantur.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Pelitiæ.

OB [18] debitum viri, vel civile munus, res uxoris, qui pignori capiunt, vim contrahere videntur. Dat. Kalend. Juliis, *Romæ*, ANTONINO A. II. & GETA II. CONSS. 206.

De tertia parte bonorum tutoris publicata.

2. Imp. ANTONINUS A. Vero.

TUtoris tui lege Julia de vi privata damnati, si tertia [19] pars [20] bonorum fisco vindicata est, tutelæ actionem pro ea portione adversus [21] fiscum dirige: modo si nulla præscriptio locum habeat. Nam successio [22] pro oneribus portionis suæ respondet [23]. PP. 15. Kalend. Mart. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De sponsa rapta, vel filio alterius incluso.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Bianori.

SI confidis sponsam [24] filii [tui] raptam esse, vel filium tuum inclusum [25]: instituere solenni more legis Juliæ de vi accusationem apud Præsidem provinciæ non prohiberis. PP. 8. Kalend. Maji, *Veronæ*, AA. CONSS.

De delictis servorum. De verberibus.

4. Iidem AA. & CC. Liberatio.

SI criminis accusationem propter res a servo raptas intentandam putaveris, non [26] contra dominum, sed contra eum, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes. Sed quoniam a Fiscinulo etiam te verberibus afflictum adseveras: si hominibus coactis [27] hoc fecerit, de hoc etiam, si legis Juliæ de vi privata reum deferendum putaveris, apud præsidem provinciæ age, non ignarum, quemadmodum criminibus probatis res vindicari debeat. S. 17. Kal. Jul. *Sirmii*, AA. CONSS.

D ingressu in possessionem fundi.

5. Iidem AA. & CC. Oploni.

IN [28] possessionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Juliæ legis vis privatæ reus deferri potest. S. 6. Id. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De eo, qui vim facere tentat, & causam malorum præbet.

6. Imp. CONSTANTINUS A. ad Catulinum Proconsulem Africæ.

QUoniam [29] multa facinora sub uno *violentiæ* nomine [30] continentur; cum [31] aliis vim inferre certantibus, aliis cum indignatione resistentibus, verbera cædesque crebro deteguntur admissæ: placuit, si forte quis, vel ex possidentis [32] parte, vel ex ejus, qui possessionem temere tentaverit, interemptus [33] sit: in eum supplicium exerceri, qui vim facere tentaverit, & alterutri parti causam [34] malorum præbuerit: & non jam relegatione, aut deportatione insulæ plectatur, sed supplicium capitale [35] excipiat, nec interposita provocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat. Dat. 15. Kalend. Maji, *Serdicæ*, GALLICANO & BASSO CONSS. 317.

De pœna non probantis crimen. De causa possessionis ante accusationem de vi decidenda.

7. Idem A. ad Bassum P. U.

SI [36] quis ad se fundum, vel quodcunque aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: [aut] civiliter [37] super [38] possidendo agat, aut impleta solennitate juris crimen violentiæ opponat [39]: non ignarus, eam [40] [se] sententiam subiturum, si crimen objectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si [41] omissa interpellatione vim possidenti intulerit, ante [42] omnia violentiæ causam examinari præcipimus, & in ea requiri, quis ad quem pervenerit possidentem: ut ei, quem constiterit expulsum, amissæ possessionis jura reparentur: eademque protinus [43] restituta, [si criminalis quæstio agitetur,] violentus pœnæ non immerito destinatus in totius litis terminum differatur: ut agitato negotio [44] principali,

1 *l. ult.* 𝔖. *de probationibus.* 2 Plenior est hæc constitutio *in lege* 2. *C. Theod. de repud.* 3 Id est, sexaginta dierum. *l.* 3. *supr. h. t.* 4 *l.* 12. *in fin. ff. qui & a quib. manum.* vide Cujac. 2. *obs.* 33. 5 Sumpta est hæc constitutio ex 60. *Ecl.* 37. *c.* 67. & 6. Harm. 2.

6 *L.* 9. *C. Theod.* 8. vide *Nov. Leon.* 34. *Syn. Basil.* 37. *tit.* 11. *ex tit.* 57. adde *l.* 7. *ff. ad l. Jul. de adult.* Clar. 5. *sent.* §. *fornicatio, vers. cum pupilla.* 7 *l. un. C. Theod. h. t.* & 37. *Ecl.* 12. & *lib.* 60. *tit.* 57. 8 *Nov. Leon.* 34. pupillæ addicit. 5. Harmenop. 11. §. 58. Goth. Adde *l.* 7. *ff. ad l. Jul. de adult.* vid. la Roche *decis. Tholosan. lib.* 4. *tit. tuteurs.* 9. *arrest.* 2. Damhoud. *tit. de tut. & curat. mun. cap.* 10. *num.* 71. Choveron *de publ. Concub. verb. de plagio: num.* 34. Jul. Clar. *l.* 5. §. *fornicatio. vers. cum pupilla.* Montan. *de Tutel. cap.* 31. *effect.* 8. *num.* 18. Ans.

9 *L.* 9. *C. Theod.* 9. & 60. *Ecl.* 37. περὶ φθορέων παρθένων. *c.* 68. & 6. Harm. 2. *in fin.* Clar. *d. loco, vers. mulieri etiam.* Senec. 7. *contr.* 6. *Inst. de her. inst. vers. servum adultero. l.* 12. §. 6. *ff. qui & a quib. man.* 10 Aliud est in dominis, si se ancillis suis junxerint. vide *l. ult supr. comm. de man.* 11 Quid si libertis? vide *l.* 3. *supr. de nupt.* 12 *l. un C. Theod. h t.* 13 De ignis supplicio dixi ad *l. un. infr. de Nili aggerib.* 14 Vox eadem est in *l.* 6 *supr. de serv. fugit.*

15 De lege Julia scripsi ad *l.* 1. §. 2. *ff. de vi & vi.* 16 Dixi ad *L.* 48. *D.* 6. & §. 8. *Inst. de publ jud.* 17 Dixi ad *L.* 48. *D.* 7. 18 *l.* 1. 2. 𝔖. *ne uxor pro marito. l.* 24. *supr. de don. inter vir.* 19 Vide *l.* 1. *ff. de vi privat.* § 8. *Inst. de publ. jud.* Fiscus pro quota bonorum ad eum delata tenetur creditoribus, *ut hic.* Demus, fiscum majori Titii filio successisse jure municipali, sorores arbitrio fratris majoris natu dotari: Num tenetur fiscus filias dotare? Cum his ea moveretur Rothomagi anno 1563, coram Carolo IX. Francorum rege, tunc primum majore declarato, pronunciatum fuit in re ita dubia adversus fiscum. vide *tom.* 2. *const. Gal. tit.* 1. 20 Vide quæ scripsi ad *l.* 15. *supr. de donationibus.* 21 Vide *l.* 1. *supr. de fidejussorib. l.* 1. *ff. ad l. Jul. de vi privata.* 22 *Successor,* quidam ita legunt. 23 Fiscus heredis loco habetur. dixi ad *l.* 128. §. 1. *ff de reg. jur.* vide Roland. a Valle 1. *cons.* 31. *num.* 33. 24 De raptu sponsæ potest agi legibus Juliis 25 *l.* 5 6 *ff. ad l. Jul. de vi publica.* 29 In criminalibus noxalis actio non datur in dominum. 27 *l.* 10. § 1. *ff. ad leg. Jul. de vi publica. l.* 3 4. §. 1. *ff. ad leg. Jul de vi privata* 28 *l.* 6. 7. *infr h. t.* vide *l* 7. *vers. quod si omissa* 𝔍. *h. t. l. ult. ff. ad Jul de vi privata.* adde *l* 3. 𝔖. *unde vi.* 29 *l.* 1. *vers. quoniam. C. Theod.* 30 Violentiæ nomen. 31 Vi facta, si cædem fieri contigerit, sive ab iis, qui vim inferunt, sive ab iis, qui patiuntur, ille supplicio subjiciatur, qui vim inferre ausus est. Ipse enim eam causam dedit. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 2. *ex tit.* 18. *cap.* 13. 32 Vide *l.* 5. *supr. h. t.* 33 Si cædes vi illatæ mixta, pœna vis illatæ, capitalis, *ut hic,* & 𝔍. *h. t.* 34 Causam dans cædi, vel damno, cædem & damnum intulisse videtur Cædes auctori vis inferendæ imputatur. *l.* 7. *l.* 9. *l.* 51. *ff. ad l. Aquil* Pone: mandavit Seius Titio, ut domum Caji ingrederetur: hoc facto, non Titius ipse, sed ejus mandato, vel rogatu, Sempronius domum ingressus est, [illegible] utrum Seius teneatur? Hippolytus Marsilius *cons.* 67. *num.* 36. teneri [illegible] & hic legi locum esse putat, si primus tantum mandatarius ingrediatur [illegible] cum hæc lex odiosa sit, non sit ad alias personas extendenda. 35 Alias ordinaria vis illatæ pœna, deportatio. 9. 8 *Inst de publ jud.* 36 *l.* 3. *C. Th h t.* 37 De vi duobus modis agitur. Civiliter per interdictum *unde vi*, criminaliter, legibus Juliis. *l.* 4. *supr. unde vi l. unic. infr quando civil. act. l.* 1. §. 2. *ff de vi* Cum de vi criminaliter agitur, possessorium judicium cum criminali nihil commune habet, *ut hic.* 38 *l.* 5. *supr. h. t.* 39 Hinc nascitur *exceptio spolii*, de qua vide Oldend. *c.* 13. *de except.* Goff. *c.* 2. *de ordine cogn.* Spoliato agenti interdicto *recuperandæ possessionis* exceptio dominii objici non potest, etiamsi in continenti de dominio probare velit, & ad id probandum se ultro offerat, *ut hic* Cujus sententiæ quinque exceptiones vide apud Socinum *reg.* 122. 40 Pœnam talionis, *l.* 17 *supr. de accus.* 41 Vide *l.* 5 *supr. h t.* 42 Vide quæ not. ad *l.* 156. §. 1. *ff. de reg. jur.* vid. Cujac. 5. *obs* 15. 43 Spoliatus ante omnia restituendus, *ut hic,* & *c.* 2. *c. in litteris.* 5. *ext. de restit. spol.* Cujus sententiæ vide duodecim exceptiones apud Socinum *reg.* 379. 44 Vide *l.* 10. *supr. de jur.*

si con-

ſi contra eum fuerit judicatum, in inſulam deportetur, bonis [1] omnibus abrogatis. PP. prid. Non. Octobr. *Romæ*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO CONSS. 319.

De ſervis. 1. *De vilibus perſonis.* *De his, qui ſæpius deliquerunt.* 2. *De judice, qui legitimam pœnam non irrogavit.*

8. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Albinum P. U.

Servus, qui proprio motu vim intulit, debet mori: ſi hortatu, vel juſſu domini, pœna mitigatur: & ideo damnatur in metallum. Bald.

SErvos [2], qui feciſſe violentiam confeſſionibus teſtium aut propriis docebuntur, ſi id inſcio domino commiſerint: poſtremo ſupplicio deditos luere perpetrata cenſemus. Quod ſi illi metu atque exhortatione dominorum violentiam admiſerint, palam eſt ſecundum [3] legem Juliam dominum infamem pronunciatum, loci ac originis propriæ dignitate [4] non uti: ſervos vero, quos furoribus talibus paruiſſe [5] conſtiterit, metallo poſt ſententiam dedi. §. 1. Viles autem, infameſque perſonæ, & hi, qui bis aut ſæpius [6] violentiam perpetraſſe convincentur, conſtitutionum divalium pœna teneantur. §. 2. Judicem vero noſſe oportet, quod gravi [7] infamia ſit notandus, ſi violentiæ crimen apud ſe probatum diſtulerit, ſeu omiſerit, vel impunitate [8] donaverit, aut molliorem [9] quam præſtituimus, pœnam protulerit. Dat. prid. Non. Mart. *Mediolan.* VALENT. A. IV. & NEOTHERIO CONSS. 390.

De raptore, & eo qui raptori rem ſervat.

9. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Aureliano P. P.

CRimen [10] non [11] diſſimile eſt rapere, & ei, qui rapuit, raptam [rem] ſcientem delictum ſervare [12]. Dat. 3. Non. Mart. HONOR. IX. & THEOD. VI. AA. CONSS. 415.

De Buccellariis, Iſauris, armatis ſervis.

10. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Nicoſtrato P. P.

OMnibus per civitates & agros habendi Buccellarios [13], vel Iſauros [14], armatoſque ſervos [15] licentiam volumus eſſe præcluſam. Quod ſi quis præter hæc, quæ noſtra manſuetudo ſalubriter ordinavit, armata mancipia, ſeu Buccellarios, aut Iſauros in ſuis prædiis, aut juxta ſe habere tentaverit, poſt exactam centum librarum auri condemnationem, vindictam in eos ſeveriſſimam proferri ſancimus. Viri quoque Clariſſimi provinciarum Rectores in ſpeculis eſſe debebunt, ne quis audeat hæc ſtatuta noſtræ manſuetudinis in aliquo violare: ſcientes, quod ex diſſimulatione [16], dignitatis & adminiſtrationis cingulo privabuntur, & poſt centum librarum auri multam, ſalutis vitæque ſuæ periculum ſuſtinebunt: primatibus videlicet apparitionis ſuæ perſonis præter amiſſionem fortunarum ſuarum capitali quoque ſupplicio feriendis. Dat. 5. Kalend. Septembr. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

TIT. XIII.

DE RAPTU [17] VIRGINUM, SEU VIDUARUM, NECNON SANCTIMONIALIUM.

Pro raptu mulieris honeſtæ imponitur pœna amiſſionis capitis. Et deprehenſus in flagranti crimine, id eſt, in inſtanti, poteſt a conjunctis perſonis, & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impune, & fugiens ubicunque comprehendi poteſt. Bald.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Hermogeni Magiſtro offic.

RAptores [18] virginum [19] honeſtarum, vel ingenuarum, ſive jam deſponſatæ [20] fuerint, ſive non, vel quarumlibet viduarum [21] fœminarum, licet [22] libertinæ, vel ſervæ alienæ ſint, peſſima criminum peccantes, capitis [23] ſupplicio plectendos decernimus: & maxime, ſi [24] Deo fuerint virgines, vel viduæ dedicatæ: quod non ſolum ad injuriam hominum, ſed etiam ad ipſius Omnipotentis Dei irreverentiam committitur: maxime cum virginitas, vel caſtitas corrupta reſtitui [25] non poſſit. Et merito mortis damnantur ſupplicio: cum nec ab homicidii [26] crimine hujusmodi raptores ſint vacui. Ne igitur ſine vindicta talis creſcat inſania, ſancimus per hanc generalem conſtitutionem, ut hi, qui hujusmodi crimen commiſerint, & qui eis auxilium [27] invaſionis tempore præbuerint: ubi inventi fuerint in ipſa rapina, & adhuc flagranti crimine comprehenſi, & a parentibus [28] virginum, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarum, aut earum conſanguineis [29], aut [a] tutoribus [30], vel curatoribus, vel patronis, vel dominis convicti interficiantur. † Quæ multo magis [31] contra eos obtinere ſancimus, qui nuptas [32] mulieres auſi ſunt rapere: quia duplici [33] tenentur crimine, tam adulterii [ſcilicet] quam rapinæ: & oportet acerbius [34] adulterii crimen ex hac adjectione puniri. Quibus connumeramus etiam eum, qui ſaltem ſponſam [35] ſuam [36] per vim rapere auſus fuerit. † Sin autem poſt commiſſum tam deteſtabile [37] crimen, aut potentatu raptor ſe defendere, aut fuga evadere potuerit: in hac quidem regia urbe tam viri [38] excelſi præfecti prætorio, quam vir glorioſiſſimus præfectus urbi: in provinciis autem tam viri eminentiſſimi præfecti prætorio per Illyricum & Africam, quam Magiſtri militum per diverſas noſtri orbis regiones, necnon vir ſpectabilis præfectus Ægypti, & Comes Orientis, & Vicarii, & Proconſules, & nihilominus omnes viri ſpectabiles & Duces, & viri clariſſimi Rectores provinciarum, nec non alii cujuslibet ordinis Judices, qui in illis locis inventi fuerint, ſimile ſtudium cum magna ſollicitudine adhibeant, ut eos poſſint comprehendere, & comprehenſos in tali crimine, poſt legitimas & juri cognitas probationes ſine [39] fori præſcriptione duriſſimis pœnis afficiant, & mortis condemnent ſupplicio. † Quibus, & ſi appellare [40] voluerint, nullam damus licentiam, ſecundum antiquæ Conſtantinianæ [41] legis definitionem. §. 1. Et ſi quidem ancillæ [42], vel libertinæ ſint, quæ rapinam paſſæ ſunt, raptores tantummodo ſupradicta pœna plectentur: ſubſtantiis eorum nullam deminutionem paſſuris. Sin autem in ingenuam [43] perſonam tale facinus perpetretur, etiam omnes res mobiles ſeu etiam immobiles, & ſe moventes, tam raptorum, quam eorum [ſodalium, comitum, vel ſequentium [44],] qui eis auxilium præbuerint, ad dominium [45] raptarum mulierum liberarum transferantur providentia judicum, & cura parentum [46] earum, vel maritorum, vel tutorum ſeu curatorum. Et ſi non nuptæ mulieres alii cuilibet præter [47] raptorem legitime conjungentur, in dotem mulierum liberarum eaſdem res, vel quantas ex his voluerint, procedere: ſive maritum nolentes accipere, in ſua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis ſancimus applicari: nemine Judice, vel alia quacunque perſona hoc audente contemnere. † Nec [48] ſit facultas raptæ virgini vel viduæ, vel cuilibet mulieri raptorem ſuum ſibi maritum expoſcere, ſed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio: quoniam nullo modo, nulloque tempore datur a noſtra ſerenitate licentia eis conſentire, qui hoſtili [49] more in noſtra republica matrimonia ſtudent ſibi conjungere. Oportet etenim, ut quicunque uxorem ducere voluerit, ſive ingenuam, ſive libertinam: ſecundum noſtras leges, & antiquam conſuetudinem, parentes [50], vel alios, quos decet, petat, ut cum eorum voluntate fiat legitimum conjugium. §. 2. Pœnas autem, quas prædiximus, id [51] eſt, *mortis, & bonorum amiſſionis*, non tantum adverſus raptores, ſed etiam contra eos, qui hos comitati [52] in ipſa invaſione, & rapina fuerint, conſtituimus: cæteros autem omnes, qui conſcii [53], & miniſtri hujusmodi criminis reperti, & convicti fuerint, vel qui eos ſuſceperint [54], vel quicunque opem [55] eis tulerint, ſive maſculi, ſive fœminæ [56] ſint, cujuſcunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, pœnæ tantummodo capitali ſubjicimus, ut huic pœnæ omnes ſubjaceant, ſive volentibus [57] ſive nolentibus virginibus, ſive aliis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum. Si enim ipſi raptores metu, vel atrocitate pœnæ ab hujusmodi facinore ſe temperaverint, nulli mulieri ſive volenti, ſive nolenti peccandi locus relinquetur: quia hoc ipſum velle mulierum ab inſidiis nequiſſimi hominis qui meditatur rapinam, indu-

1 Teſtari non poteſt, qui de vi damnatus eſt, 1. Harmen. 1. §. 27. 2 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* adde *l.* 157. *ff. de reg. jur.* Vim admittens ſervus inſcio domino, punitur ipſe non dominus: voluntate domini admittens, punitur quoque: ipſe vero dominus ſi in dignitate poſitus ſit, dignitatem amittit, & fit infamis: ſin vilis vel infamis, vel alias quidem in dignitate conſtitutus, ſed tamen ſæpius vim admiſit, pœna de vi teneatur. *Synopſ. Baſil.* 10. *tit.* 2. *ex tit.* 18. *c.* 13. 3 Infamis fit lege Julia de vi damnatus. 4 *l.* 1. *ff. ad leg. Jul. de vi priv.* 5 Juſſus domini in atrocibus delictis non excuſat. vide *l.* 157. *ff. de reg. jur.* 6 Perſeverantia in delictis graviter punitur. *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis.* 7 Vim apud ſe probatam punire negligens, aut mitius puniens judex infamia notatur. *Syn. Baſil.* 10. *tit.* 2. *ex tit.* 18. *c.* 13. 8 Impunita delicta eſſe non oportet. 9 Pœnas legibus conſtitutas mollire judex non poteſt.

10 6. Harm. 7. cap. περὶ τῶν ἐξ ἁρπαγῆς &c. 11 Paria ſunt rapere, & raptas res ſcienter ſervare. vide ... 6. Harm. 6. §. 8. 12 Iterata delicta, & ſæpius delinquentes, ſeu perſeverantes, gravius puniuntur. *l. capital.* 28. §. *ſolent.* 3. *ff. de pœnis* vide *l.* 1. *ff. de recept.* ... Paul. 5. *ſent.* 24 §. 1. 13 Buccellarii milites, corporis cuſtodes, qui ſuis dominis adſiſtunt ſemper. Renatus, apud Gregorium Turonenſem, Ocyla buccellarius Ætii, & interpretes Græci βουκελλάριος ὁ παραμένων στρατιώτης. & in veteribus gloſſis, Adſecla, buccellarius. & lege Gothorum ſive Wiſigothorum 5. *tit.* 3. Si in patrocinio conſtitutus ſub patrono aliquid adquiſierit, medietas in patroni, vel filiorum ipſius poteſtate conſiſtat: aliam medietatem buccellarius, qui adquiſivit, obtineat: adde Cujac. 2. *Feud.* 7 8. Alciat. 3 *diſpunct.* 20. apud Suidam Buccellarios eſſe ait Gallogræcos: & ab eodem Gallogræciam, Buccellariorum regionem dici. Is vero, qui ſub Theodoſio juniore militiam Romanam deſcripſit, auctor eſt, Buccellarios equites fuiſſe in exercitu Romano, quibus magiſter militum per Orientem præerat: alioſque juniores dictos, alios ſeniores, ut exiſtimare libeat, milites hoſce, cum miſſionem impetraſſent, latrocinio & raptu vivere ſolitos. Turneb. 24. *adverſ.* 25. & 26. *c.* 15. ex Mauricio, qui de militia Romana Græce ſcripſit, Buccellarios, equites armatos Zabis notat: & in agmine ante imperatorem exercitus equitaſſe, hinc βουκελλαρικὸν βανδον apud eundem Mauricium. Meminit etiam Zonaras Ducis Buccellariorum. Quidam a buccellato, pane militari, dici putant. his adde quæ de buccellariis alias ſcripſi. 14 De Iſauris jam dixi ad *l.* 10. *ſupr. de feriis.* 15 *l.* 3. *ff. ad l. Jul. de vi publ.* 16 Diſſimulanda non eſt legum executio præſidibus provinciarum vel judicibus.

17 *L.* 9. *C. Th.* 24. 25. 6. Harm. 60. *Ecl.* 58 adde *Nov.* 143. 150. *Nov. Leon.* 35. v. Clar. 5. *ſent.* §. *Raptus.* 5. *Extr.* 17. Goth. V. Ægidium Boſſium *de raptu mulieris* & de meretricis raptu quædam apud Menoch. *tract. de arbitr. jud. caſ.* 291. & 360. Mod. Adde Raptus crimen publicum eſſe. *l.* 4. *ſupr. de noxalibus.* §. 8. *Inſt. de publ. jud.* 18 *Ecl. d. loco.* §. 8. *verſ. Sin autem. Inſt. de publ. jud.* 19 *Ecl. d. loco. d verſ. Sin autem.* Harm. *d. loco* *l.* 5. §. 2. *ff. ad l. Jul. de vi publica.* Goth. Intellect. hujus leg. vide apud Treviſan. *l.* 2. *deciſ.* 17. 26 33 40. 41. & *deciſ.* 25. Si vir rapiat virum vel mulier mulierem, non habet locum. Damhoud. *prax. crimin. c.* 97. *n.* 17. Jul. Clar. §. *raptus. num.* 3. Decian. *lib.* 8. *cap.* 7. *num.* 27. Anſ. 20 Harm. *Ecl. d. loco.* 21 *Ecl.* Harm. *d. loco, l.* 1. *C. Theod.* 22 Harm *Ecl. d. loco.* 23 Pœna raptus. Quid ſi raptor cum rapta non coiit? punitur hac lege, niſi, cum poſſet, noluerit: vel ſi ultro pœnituerit: tunc enim arbitraria pœna puniendus eſt. vide Clar. 5. *ſentent.* §. *raptus, verſ. ſed quid.* 24 *l.* 2 §. 4. *l.* 5. *l.* 54. §. *de epiſc. & cleric.* 25 Dixi ad *l.* 31. *ff. de reg. jur. c. Si Paulus* 11. *cauſ.* 32. *quæſt.* 5. adde Ariſt. 6. *Ethic. in fin.* 26 Raptor ab homicidii crimine non eſt vacuus. 27 De raptus conſciis & complicibus. 28 De parentibus, vide *d. l.* 54. 29 De conſanguineis: Conſanguineus conſanguineæ raptorem poteſt in ipſo raptu interficere. 30 Tutor raptorem pupillæ ſuæ poteſt in ipſo raptu interficere. 31 Gravior eſt raptus in nuptam, quam non nuptam; Duplex enim crimen hic concurrit, & ideo gravius puniendum. 32 De nuptæ raptu. 33 Duplex crimen majorem pœnam meretur, quam quod ſimplex eſt. 34 Acerbius puniuntur duplicia crimina quam ſimplicia. 35 De raptu ſponſæ. 36 Sponſam ſuam per vim rapere non licet. Rapere virginem, vel viduam, etſi ſponſam, non licet; neque quis poteſt eam etiam conſentiente quidem ejus patre ac crimen remittente, uxorem ducere. 6. Harm. 7. §. 1. Quidam tamen putant hanc vocem *ſponſam*, ſuppoſitam ſubdititiamque eſſe, *arg. Novell.* 143 *l.* 2 3. *C. Theod. de raptu. Novell. Leon.* 35. *c. ſi quis virginem, c. denique. cauſ.* 36. *quæſt.* 2. hac ſententia, Neminem ſuæ ſponſæ raptorem eſſe. *Goth.* Adde *cap. pen. extr. de raptorib.* Thom. Zancher. de matrimonio *lib.* 7. *diſputat.* 12. *num.* 15. Anſ. 37 Raptus deteſtabile crimen. 38 Raptores conquirendi. 39 Raptori fori præſcriptio denegatur. *d. l.* 54. *verſ. Sin autem.* adde *l.* 1. §. *ubi de criminibus.* 40 Raptor appellare non poteſt. 41 *l.* 1. *verſ. Raptor autem. C. Theod. de raptu virg.* 9. *tit.* 24. 42 Ancillam vel libertinam rapientis pœna. 43 Ingenuam rapientis pœna. Hoc quidam adjiciunt, ſcorto abrepto arbitrariam pœnam infligi. vide Clar. *d. loco. verſ. quæro nunquid.* 44 Sequi interdum crimen eſt. 45 Adde *l.* 54. *verſ. bona autem Novell.* 143. niſi raptori nupſerit: Tunc enim bona ad parentes raptæ, qui raptui non conſenſerunt, vel his deficientibus, ad fiſcum deferuntur. *d. Novell.* 143. & *Novell.* 150. ad *de verſ. Etſi non. ſ. h. t.* 46 Raptum mulieris, cui vis illata ſit, vindicant fratres, parentes, tutores, curatores, *ut hic.* 6 Harmenop. 7. §. 3. 47 Raptam raptori nubere non licet. Olim ſi nupſiſſet pœnæ cauſa, rapta per lictorem deducebatur ad raptorem. *Quintil.* quod & Pontifices redux iſſe videntur, permiſſo matrimonio inter raptam & raptorem *c ult.* x. *de raptoribus.* Quid ſi eo caſu bona raptoris cui cedunt? fiſco: & ita putat Clarus *d. loco verſ. Quæro.* non habita ratione matrimonii jure canonico permiſſi 48 Rapta raptori nubere non poteſt. adde 6. Harm. 1. §. 1. Goth. Et *Nov.* 150 facit *cauſ.* 3. *q* 2. *per tot.* Concilium tamen Trident. hanc prohibitionem reſtringit, donec rapta permanſerit in poteſtate raptoris. *Seſſ.* 24. *de reform. matrim. c.* 6. Anſ. 49 Hoſtili more conjugia non ſunt ineunda. 50 Parentum conſenſus in nuptiis liberorum requiritur vide quæ ſcripſi *ad l.* 25. *ff. de ritu nupt.* 51 Raptus pœna, mors & bonorum amiſſio. 52 Comites raptoris puniuntur. 53 De conſciis & miniſtris raptoris, *vid. Nov. Leon.* 70. 54 De ſuſceptore raptoris. 55 De his, qui raptori opem ferunt. 56 Fœminæ raptus auxiliatrices tenentur etiam hac lege. Clarus tamen negat mulierem virum libidinis cauſa rapientem teneri hac pœna. 5. *ſent* §. *Raptus. verſ. ſed pone.* 57 Pœna raptus locum habet, etiamſi mulier ipſa raptui conſenſerit. vid. Clar. *d. loco verſ. adde pœna.* Quid ſi citra raptoris ullas perſuaſiones raptori ſponte, neque coacta conſentiat? Hippolytus Marſilius *conſ.* 61. *n.* 23. nuptias hoc caſu non impediri ſcribit: & ea facti ſpecie, hanc conſtitutionem coërcet atque reſtringit.

citur.

citur. Nisi etenim eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circumvenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus sese prodere: parentibus [1] (quorum maxime vindictæ interest) si patientiam præbuerint, ac dolorem remiserint, deportatione plectendis. §. 3. Sed & si quis inter hæc ministeria servilis [2] conditionis fuerit comprehensus, citra sexus discretionem eum concremari [3] jubemus: cum hoc etiam Constantiniana lege recte fuerit prospectum. Omnibus legis Juliæ capitulis, quæ de raptu virginum, vel viduarum, sive sanctimonialium, sive in antiquis legum libris, sive in sacris constitutionibus posita sunt, de cætero abolitis, ut hæc tantummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam de sanctimonialibus [4] etiam virginibus, & viduis locum habere sancimus. Dat. 15. Kal. Decemb. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

TIT. XIV.
DE EMENDATIONE SERVORUM [5].

Dominus servum potest castigare, sed non dolo malo occidere. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum.

SI [6] virgis [7] aut loris [8] dominus servum afflixerit, aut custodiæ causa in vincula conjecerit: dierum distinctione [9] sive interpretatione depulsa, nullum criminis metum servo mortuo sustineat. Nec vero immoderate [10] suo jure utatur: sed tunc reus homicidii sit, si voluntate eum ictu fustis [11] aut lapidis cæciderit: vel certe telo usus, lethale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, vel jussione [12] tetra præcipitandum esse mandaverit, aut veneni virus infuderit, vel dilaniaverit pœnis publicis corpus, ferarum ungulibus [13] latera persecando [14], vel exurendo [15] oblatis ignibus membra, aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluentes, prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sævitia immanium Barbarorum. Dat. 5. Id. Maji, *Romæ*, CONSTANTINO A. & LICINIO CONSS. 312.

TIT. XV.
DE EMENDATIONE PROPINQUORUM [16].

Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes, nisi facti atrocitas exigat judicium ultionis judiciariæ. Bald.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Senatum.

IN [17] corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis [18] tribuimus potestatem: ut quos ad vitæ decora, domesticæ laudis exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat: Neque [19] tamen nos in puniendis minorum vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed jure [20] patrio auctoritas corrigat propinqui juvenis erratum, & privata animadversione compescat. † Quod si atrocitas facti jus domesticæ [21] emendationis excedat, placet enormis [22] delicti reos dedi Judicum notioni. Dat. prid. Kalend. April. VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

TIT. XVI.
AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS [23].

De eo, qui non animo occidendi percussit.

1. Imp. ANTONINUS A. Herculiano, & aliis militibus.

FRater [24] vester rectius fecerit, si se Præsidi provinciæ obtulerit. Qui si probaverit *non* [25] *occidendi animo hominem a se percussum esse*, remissa homicidii pœna, secundum disciplinam militarem sententiam proferet: crimen enim contrahitur, si & voluntas [26] nocendi intercedat. Cæterum [27] ea quæ ex improviso [28] casu [29] potius [30] quam fraude accidunt, fato [31] plerumque non noxæ imputantur. PP. 2. Kal. Febr. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

De eo, qui salutem suam defendit.

2. Imp. GORDIANUS A. Quintiano.

IS, qui aggressorem [32] vel quemcunque [33] alium in dubio vitæ discrimine constitutus occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. PP. 3. Non. April. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

3. Idem A. Quintiano.

SI quis percussorem [34] ad se venientem gladio repulerit, non ut homicida tenetur: quia defensor propriæ salutis in nullo peccasse videtur.

4. Imp. GALLIENUS A. Monatio.

SI (ut allegas) latrocinantem [35] peremisti: dubium non est, eum qui inferendæ cædis voluntate præcesserat, jure cæsum videri. PP. 13. Kalend. Febr. VALERIANO & LUCILLO CONSS. 266.

Post hanc legem subjicitur in Basilicis lex quarta, videntur enim basilici autores secundam, & tertiam hujus tituli una complecti, quæ est ejusdem tituli in Basilic. 20. illius autem, quæ hic omissa est, atque in Basilicis inter constitutiones refertur, ea sunt verba Cujacio interprete.

LIceat [36] cuilibet aggressorem [37] nocturnum in agris, vel obsidentem vias, atque insidiantem prætereuntibus, impune occidere, etiamsi miles sit: melius namque est his occurrere, & mederi, quam injuria accepta vindictam perquirere.

De casu fortuito.

5. Exemplum sacrarum literarum DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. [38] Agatho [39].

EUm, qui adseverat homicidium se non voluntate, sed casu fortuito [40] fecisse, cum calcis [41] ictu mortis occasio [42] præbita videatur: si hoc ita est, neque super hoc ambigi poterit, omni metu, ac suspicione, quam ex admissæ rei discrimine sustinet, secundum id, quod adnotatione [43] nostra comprehensum est, volumus liberari. Dat. 7. Kal. Decembr. *Sirmii*, ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De ætate.

6. Iidem AA. & CC. ad Agotium.

SI quis te reum legis Corneliæ de sicariis fecerit, innocentia [44] purgari crimen, non adulta [45] ætate defendi convenit. S. 6. Kalend. Novembr. *Romæ*, CC. CONSS.

De eo, qui cum telo ambulavit.

7. Iidem AA. & CC. Philisco.

IS, qui cum [46] telo ambulaverit hominis necandi causa [47], sicut is, qui hominem occiderit, vel cujus dolo malo factum erit commissum, legis Corneliæ de sicariis pœna coërcetur [48]. S. 7. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De infante.

8. Imppp. VALENT. VALENS, & GRATIAN. AAA. ad Probum P. P.

SI [49] quis necandi infantis [50] piaculum aggressus [51], aggressave sit: sciat se capitali supplicio esse puniendum. PP. 7. Id. Febr. *Romæ*, GRATIANO A. III. & EQUITIO CONSS. 374.

1 Pater raptum filiæ raptori remittere non potest. adde *Novell.* 143. c. 1. *vers. illo quoque Nov* 150. 2 Servi raptoris aut raptui adsistentis pœna, exustio, *ut hic*, quod ad raptum dominarum referunt Græci, ut nimirum ignis supplicium subeat servus, qui raptus dominæ suæ conscius & particeps fuerit. 6. Harm. 7. *Ecl. d. loco in fin.* 3 De ignis supplicio dixi ad *l. un.* J. *de Nili agger.* 4 *l.* 5. *l.* 54. *S. de episc. & C. Theod. de raptu & matrim. sanctim.*

5 *L.* 9. *C. Theod.* 12. Ruffin. 2. *coll. leg. Mosaïc. l.* 2. *ff. &* §. 2. *Instit. de his qui sui vel al.* 6. Harm. 9. §. ἐάν τις τὸν ἴδιον οἰκέτην. *l.* 1. §. 8. *ff. de off. præf. urb.* 6 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 7 Dominis in servos virga, lora, vincula permittuntur, at non fustes, lapides, tela, venena, ferarum ungues, ignes. 8 Λώροις ἢ ῥάβδοις 36. *Ecl. c.* περὶ πατροκτόνων *ex tit.* 39. *c.* 3. Supplicium erat servile. Terent *in Adelph. opertere loris S. loris liberi? Æ. sic erit.* adde *l.* 8. *supr. de repud.* 9 Vid. *Exod.* 20. 10 Nemo suo jure immoderate uti debet. 11 Aliud fustis, aliud virga. *l.* 2. *Cod. Theod. de cursu publico.* 12 De Vedii Pollionis immanitate, servos murenis invadendos objicientis, vid. Tertull. *lib. de Pallio*, Senecam 3. *de ira* 40 & 1. *de clementia* 18. & 9. Plinium 23. adde & aliud de immanitate dominorum ex *l.* 11 § 1. & § *ult. ff. ad l. Corn. de sicariis.* 13 *Ferarum vestigiis*, ita legit *d. l.* 1. & alibi, *unguis sulcantibus latera, l.* 7. *in fin. infr. de maleficis* Tert. *in Scorpiaco Alios ignis, alios gladius, alios bestiæ Christianos probaverunt, alii fustibus interim & ungulis insuper degustata martyria in carcere esuriunt.* Et *in libro de jejunio. Contra ungulas Corneus* & *in Apologet.* 12 *ungulis deraditis latera Christianorum*, & Cap. 30. *Sic itaque nos ad Deum passos ungulæ fodiant, cruces suspendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent, bestiæ insiliant.* Hinc apud Ammianum 14. *ungulibus sulcari*: & Glossis, ungulæ ὄνυχες οἱ εἰς τὰ βασανιστήρια. *Ferrum in ungues ferarum compositum. Eadem Scorpio quod arcuato vulnere in corpus figuntur.* Tert. *in Scorpiaco.* Isidor. 14 Persulcando. 15 Seneca *in Regnum Fortunæ & quidem durum pervenimus. Illius arbitrio digna atque indigna passuri, Corporibus nostris insolenter, contumeliose, crudeliter: alios ignibus peruri, vel in feras admotos excruciat.*

16 *L.* 9 *C. Theod.* 13. 17 *l un. C. Theod.* 18 Propinqui seniores propinques juniores pro qualitate delicti corrigere possunt: ut ea parte senioribus propinquis in juniores sua quasi jurisdictio sit. 19 Propinqui seniores quibus jus est propinquos juniores castigare, modum in castigando excedere non debent, sed in puniendo eam servare rationem, quam parentes in liberos servare solent: ut ne plus extraneo in extraneum, vel propinquo in propinquum hoc sit commissum, quam parentibus in liberos sit permissum. 20 *l.* 16. §. 2. *ff. de pœnis* Nov. Leonis 105. Quod in dubio magis præsumitur, quam nocendi. vid. Alc. 1. *præsumpt.* 3. adde *l.* 3. *supr. de patr. potest.* 21 Domestica emendatio, vid. quæ notavi ad *Novell.* 117. *cap.* 14. 22 Seu nimiæ sævitiæ. *l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. ad l. Aquil. l.* 7. §. 3. *ff. de injuriis. l.* 5. *ff. ad l. Pomp. de parricid. l.* 2. *ff. ad l. Corn. de sicariis.*

23 Dixi ad *L.* 48. *ff.* 8. 24 Sumpta est hæc constitutio ex Codice Gregoriano *lib.* 4. *tit. ad l. Corn. de sicariis.* uti constat ex fragmentis Rufini 1. *collat. leg Mosaic.* Goth. Hæc l. canonizata est in *can. frater vester.* 47. *distinct.* 50 Ans 25 Animus homicidam facit. *l.* 5. J. *de injuriis.* 26 Voluntas distinguit maleficia. vid. quæ dixi ad *l.* 53. *ff. de furtis.* 27 Sumptum ex eodem Codice Gregoriano *d tit.* & ex constitutione Alexandri: ut hæc constitutio composita sit ex duabus Gregorianis, & quidem diversorum principum, nec unius Antonini, *ut hic* legitur. 28 Improvisa excusationem merentur. 29 Homicidium casu admissum non punitur lege Cornelia de sicariis adde *l.* 5 J. *h. t.* 30 Fraus prævideri potest: casus est improvisus, *ut hic.* 31 Fato imputari. adde *l.* 5 J *h. t.* Fato autem imputari hic dicuntur, quæ causis ex occultis sunt: quæ extra facientem sunt posita unde fato hic noxa opponitur.

32 *l.* 3. *l.* 4. J. *h. t l.* 4. *l.* 5. *ff. ad l. Aquil.* 6. Harm. 6. *in fin.* 36. *Eclog.* περὶ φόνων *ex tit.* 39. *cap.* 18. Hinc nascitur exceptio justi homicidii. vid. Gribald. *in tractatu de Homicidio*, Paponem 2. *Notar.* 7. Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 60. Mynsing. 5. *observ.* 17. 33 Puta stuprum per vim inferentem. 6. Harmen. 6 § 20. 34 Vid. Paul. 5. *sent.* 23. §. 3. 6. Harm. 6. *Ecl. d loco. cap.* 19. 35 Aggressorem, *l* 2. *supr.* & *l* 4. *l.* 8. J. *h. t.* percussorem, *l.* 3. *supr h. t.* 36 Homicida non est, qui aggressorem in vitæ discrimine constitutus, interficit, nec primum ictum quis expectare debet, quia irreparabilis esse potest. Bald. *l.* 1. *supr. unde vi* Corsetus *singulari Metus.* Marsilius *l.* 1. *ff. de sicariis & consil.* 41. *in fin.* Goth Hæc l verbotenus canonizata est *dist.* 50. *can* 46 Ans. 37 Vid *l.* 2. *supr h. t Ecl. d. loco, c.* 19. 6. Harm. 6. §. 17. 38 *Habe Agatho K N.* ita legitur in Codice Gregoriano *lib.* 4. *tit. de sicariis*, uti constat ex Rufino 1 *collat. legum Mosaic.* Ejusmodi salutationem *Habe, id est, Ave*, principes solebant præmittere, quoties ad judices scribebant. vid. Cujac. 10. *obs.* 15. 39 Plures sunt leges ad eundem Agathonem scriptæ, *ut l.* 15 J. *de pœnis, l.* 22. *supr. de probat. l.* 31. *supr de evict* 40 Calcis ictu. J. *h. t. & Eclog. d. loco. c.* 21. vel dormiendo, *l.* 1. §. 3 *ff. de adq. vel amitt. poss. can majores* 3. *X. de baptismo* vid. Clarum 5. *sent* §. *ult. q.* 60. Papon 5. *Notar.* 7. 41 Homicidii non continuo tenetur eques aut mulio, cujus equus calce mortis occasionem alteri præbuit. Facti enim hæc quæstio est: cujus probatio incumbit ipsi equiti vel mulioni. 42 Occasionem mortis præbens non semper tenetur. 43 Id est, indulgentia subscripta principis manu: sine qua homicidium omnino factum non omnino impunitum remanere debet. Homicidium vero dolo malo factum ne adnotatione quidem principis remitti potest. *Novell. Valentin. de homicidio casu facto.* 44 *l.* 6. *S. de procuratoribus.* 45 Homicidii lege de sicariis tenetur minor vigintiquinque annis, si cædem fecerit. 6. Harm. 6. *l.* 1. *supr. si advers. delictum. l.* 7. J. *de pœn. l.* 13. §. 8. *ff. ad l. Jul. de adult l.* 37. §. 1. *ff. de minor.* 46 *l.* 1. *ff. h. t.* §. 5 *Inst. de publ. jud l.* 3 §. 1. *ff. ad l. Jul. de vi publ. Eclog. d. loco, cap.* 23. adde Cicer. *pro C. Rabirio* vid Bellovis. 1. *pract.* 13. Goth. Adde Menoch. *eod. tract. de arbitr. jud. d. cas* 360 qui & late tractat *cas* 361. quando conatus puniatur: & quomodo probetur animus deliberatus vide & Grammatic. *decis.* 2. Mod. 47 Adtentatio, seu conatus homicidii punitur: licet effectus non sequatur, *ut hic.* Quid si sponte, nec deprehensus reus destitit? excusatur. *l. qui falsam.* 19. *ff. ad l. Corn. de falsis.* Quid? si vel ipso jure vel statuto pœna imponatur? ut pœnam reus subeat, consummatum ac perfectum re ipsa delictum esse oportere, notant nostri: non fictum vel ficte consummatum. *c cum in cunctis.* 7. *X. de elect. c. perpetuo.* 7. *de elect. in* 6. *DD. in l.* 1 §. *Divus.* 3. *ff h t. l.* 3. § *hæc verba.* 6. *ff de neg. l quidquid.* 99. *de verb. obl.* Quid si falsum nemini nocuit? idem putant. *Gloss. in c. quanto.* 18. *de jurejur.* Quid si nuda cogitatio est? non punitur, *l. cogitationis* 18 *ff de pœn.* Quid si delictum leve sit, aut civile? Idem Bald. *in l. si quis non dicam* 5 *supr. de episc & cleric.* Goth. & Bald. *in l. si constiterit.* 4. *supr fin reg* Quid si excommunicationis, vel censuræ pœna imponenda sit? ut id pœnæ genus infligi possit, factum requiritur. Clar. *in cap.* [illegible] *requisisti.* 40. *X. de appell* adde Soc. *reg.* 31. Quid quod Hippolytus [illegible] *num.* 50. tradit, hanc constitutionem & consuetudine & æquitate non servari, cum in pœnis imponendis consideretur effectus, potius quam effectus, laudatque ejus opinionis Castrensem *cons.* 197. Alex. *cons.* 40. quod ut iniquum censeo. 48 In Gallia conatus sine effectu non punitur, ita ut hæc constitutio a Gallis non servetur. vid. Rebuff. *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 28. 49 *l.* 1. *Cod. Theod. h. t.* & 6. Harm. 6. 50 Causa dubitandi fuit, quia lex Cornelia ad eum qui hominem occidit, pertinet. Infans autem homo nondum est. *arg. l.* 38. §. 5. *ff. de pœn.* Sed ut in lege Julia & Papia hominis significatio augetur a Jurisconsulto: ita & in lege Cornelia fœmina *d.* § 5 infantem quoque demonstrat, *ut hic.* Hinc Homerus *Iliad* 23. *in l.* 16 §. 8. *ff de pœnis.* infantis cædem ἀνδροκτασίαν vocat. Sic in edicto Publiciano *hominis* appellatione continetur etiam infans. *l.* 12. §. 5. *ff. de Publiciana.* adde Cujac. 6. *obs* 21. adde *l.* 3. §. 4. *ff. ad l. Jul. de vi publ.* 51 Si hanc particulam referas ad consilium, huic constitutioni in Gallia derogatum erit. Nam conatus in Gallia non punitur. Rebuff. *d. loco.* vid. quæ de conatu scripsi *ad l.* 18. *ff. de pœn.*

De

De ſervis torquendis.

9. Impppp. GRAT. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAAA. Cynegio P. P.

SI forte mulier marito [1] mortis paraſſe inſidias, vel quovis alio genere voluntatem occidendi habuiſſe inveniatur, vel ſi forte maritus eodem modo inſectetur uxorem: in eadem quæſtione [2] ab omni familia non ſolum mariti, ſed [3] etiam uxoris ſuæ (quæ tamen tunc temporis domi fuerit,) quærendum eſt, ſine cujusquam defenſione. Dat. Id. Decemb. ARCAD. A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

TIT. XVII.
DE HIS QUI PARENTES [4], VEL LIBEROS OCCIDERUNT.

Parricida, & ſimiles debent inſui in culeo, ubi ſit canis, gallus, vipera & ſimia: & projici debent in flumen. Bald.

1. Imp. CONSTANTIN. A. ad Verinum Vicarium Africæ.

SI quis [5] parentis, aut filii, aut omnino adfectionis ejus, quæ nuncupatione *parricidii* continetur, fata properaverit: ſive clam, ſive palam id eniſus fuerit, [pœna parricidii puniatur:] & neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii ſolenni pœnæ ſubjugetur, ſed inſutus [6] culeo [7] [cum cane & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia,] & inter eas ferales anguſtias comprehenſus, ſerpentium [8] contuberniis miſceatur: & ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem projiciatur, ut omni elementorum uſu vivus carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur. Dat. II. Kalend. Decemb. LICINIO V. & CRISPO CONSS. 318. [Accep. prid. Id. Mart. *Carthagine*, CONST. A. V. & LICINIO C. CONSS.] 319.

TIT. XVIII.
DE MALEFICIS [9] ET MATHEMATICIS [10], ET CÆTERIS SIMILIBUS [11].

Collatio veneni & gladii.

1. Imp. ANTONINUS A. Titio.

PLus [12] eſt hominem extinguere veneno [13], quam occidere gladio. PP. ſine die & conſule.

De geometria & mathematica.

2. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Tiberio.

ARtem geometriæ [14] diſcere atque exercere publice intereſt. Ars autem mathematica [15] damnabilis [16] eſt & interdicta omnino. S. 13. Kalend. Sept. *Sirmii*, CC. CONSS.

De aruſpicibus, & Sacerdotibus.

3. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maxim.

NUllus [17] aruſpex [18], [nullus ſacerdos [19], nullus eorum, qui huic ritui adſolent miniſtrare [20], ad] limen alterius accedat, nec ob alteram cauſam, ſed hujusmodi hominum amicitia (quamvis vetus [21]) repellatur: concremando illo [22] aruſpice, qui ad domum alienam acceſſerit: & illo in inſulam deportando poſt ademptionem bonorum, qui eum advocaverit [23], ſuaſionibus, vel præmiis. Accuſatorem [24] autem hujusmodi criminis, non delatorem eſſe, ſed dignum magis præmio arbitramur. PP. Kalend. Febr. *Romæ*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO CONSS. 312.

De magia.

4. Idem A. & C. ad Baſſum P. V.

EOrum eſt ſcientia [25] punienda, & ſeveriſſimis merito legibus vindicanda, qui magicis [26] accincti artibus, aut contra [27] ſalutem hominum moliti, aut [28] pudicos animos ad libidinem deflexiſſe detegentur. † Nullis vero criminationibus implicanda ſunt remedia [29] humanis quæſita corporibus [30], aut in agreſtibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres [31], aut ventis [32] grandinisque [33] lapidatione quaterentur: quibus non cujusquam ſalus, aut æſtimatio læderetur, ſed quorum proficerent actus, ne divina munera, & labores hominum ſternerentur. Dat. 10. Kal. Jun. *Aquileja*, CRISPO & CONSTANTIO CC. CONSS. 321.

De divinatoribus.

5. Impp. CONSTANTIUS A. & JULIANUS C. ad populum.

NEmo aruſpicem [34] conſulat, aut mathematicum [35], nemo ariolum [36]. † Augurum [37] & vatum [38] prava confeſſio conticeſcat. † Chaldæi [39], ac magi, & [40] cæteri, quos *maleficos* [41], ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. † Sileat omnibus perpetuo divinandi [42] curioſitas. Etenim ſupplicio capitis ferietur gladio ultore proſtratus, quicunque juſſis [noſtris] obſequium denegaverit. Dat. 8. Kalend. Februar. *Mediolani*, CONSTANTIO A. IX. & JULIANO C. CONSS. 357.

De magis.

6. Iidem A. & C. ad populum.

MUlti [43] Magicis [44] artibus uſi, elementa [45] turbare [46], vitam [47] inſontium labefactare non dubitant, & manibus [48] accitis audent ventilare, ut quisque ſuos conficiat [49] malis artibus inimicos: hos, quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis [50] peſtis abſumat. Dat. prid. Non. Decemb. *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. & JULIANO II. CONSS. 357.

De dignitatibus.

7. Iidem A. & C. ad Taurum P. P.

ETſi excepta [51] tormentis ſunt corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina, quæ legibus demonſtrantur: etſi omnes magi [52] in quacunque ſint parte terrarum, humani generis inimici [53] credendi ſunt: quoniam tamen, qui in Comitatu [54] noſtro [55] ſunt, ipſam pulſant propemodum majeſtatem: ſi quis magis, vel magicis carminibus [56] adſuetus, qui *maleficus* [57] vulgi conſuetudine nuncupatur, aut aruſpex [58], aut ariolus [59], aut certe augur [60], vel mathematicus [61], aut enarrandis ſomniis [62] occultans [63] artem aliquam divinandi, aut certe aliquid horum ſimile [64] exercens, in Comitatu [65] meo vel [66] Cæſaris fuerit deprehenſus, præſidio [67] [dignitatis exutus] cruciatus & tormenta non fugiat. † Si [vero] convictus fuerit, & ad proprium facinus detegentibus repugnaverit pernegando: ſit eculeo [68]

1 *l. 4. verſ. idem volumus. Cod. Theod. de adult.* 2 *Interrogatione, d. verſ. idem.* 3 Quin pueri & infantes etiam indicium faciunt. vid. Papon. 24. *Arreſt.* 6. *num.* 7.

4 *Eclog. d. loco. cap.* 26. Voluntas mariti vel uxoris interficiendæ probatur ſervis etiam domeſticis. adde *l. 8. §. 6. ſupr. de repudiis.* 5 De parricidiis *L. 9. C. Th.* 15. dixi *L. 48. ff. 9. ad l. Pompejam de parricid.* adde §. 6. *Inſt. de publ. judic.* 6 *l. unic. C. Theod. h. t.* 7 Vid. *l. 9. ff. h. t. & d. §. 6.* comburendum ait lex Græca *Ecl. d. l. cap.* περὶ πατροκτόνων *cap.* 1. 8 Corium bovis appellat Juvenal. *Satyr.* 13. Græci ita Νέματι βοείῳ νεοδάρτῳ. *Cedr.* adde & illud ex Seneca 5. *controv.* 4. *in fin. Imaginabar mihi culeum, ſerpentem, profundum.* Huc reſpexit Tertull. *lib. de anima* 15. *Si cæterorum ſcelerum mercedem cogitemus patibula, vivicomburia, culeos, uncos & ſcopulos.* Plura diximus ad §. 6. *Inſt. de publ. judic.*

9 *L. 9. C. Theod.* 16. περὶ γοητῶν 60. *Eclog.* 39. περὶ γοητῶν. &c. *Harm.* 10. Malefici, qui φίλτροις ad libidinem concitandam utuntur. *Ecl. d. loco, cap.* 39. Harm. *d. loco, cap.* περὶ γοητῶν & breviter magi, quorum finis atque ſcopus eſt incantamentis alicui nocere. *l. 4. 5. verſ. Chaldai. l. 7. J. h. t.* 10 Mathematici hic & *l. 2. J. h. t.* Paul. 5. *ſent.* 21. *in inſcript. & §. 3.* Ruffin. *tit.* 33. *collat. leg. Moſaic.* ſunt vaticinatores, qui Mathematicorum liberali nomine adumbrantes ſuas ineptias, profitentur ſe fata cujusque noſſe & natales ſyderum obſervationes. 1. *Ecl. c.* περὶ μαθηματικῶν. *l. 10. ſupr. de epiſc. aud.* Ammianus 19. Mathematicos, ut memorat vulgus: Mendaciſſimi homines erant. Seneca *in ludo, Patere, Mathematicos aliquando vera dicere. Fuerint igitur hic mathematici, non Geometræ, Arithmetici, Muſici vel Aſtrorum periti, ſed qui illis artibus abutuntur ad futura ſingulis prædicanda.* Juvenal. *Satyr.* 14. *Nota Mathematicis geneſis tua.* Mathematicæ aliaqui artes modis omnibus propter utilitates varias laudandæ. Caſſ. 1. *Variar.* 55. & 7. *c. 5. & c.* 17. 11 Veluti veneficis, περὶ μαντέων. Harm. *d. loco.* & Paul. *d. loco.* de vaticinatoribus. de veneficiis, *l. 1. J. h. t.* 12 Clam interficere gravius eſt, quam palam. 13 De veneficiis. *l. 3. ff. ad l. Corn. de ſicariis.* vid. 60. *Ecl. tit.* 39. Harm. *d. l. c.* περὶ φαρμακῶν &c. Paul. 5. *ſent.* 23. §. 1. Goth. Vid. hic Binsfeld. & Alber. Gentil. *Anſ.* 14 Geometriam diſcere & exercere expedit, *ut hic:* ad omnes enim artes diſcendas conducit, Plato 7. *de repub.* Hinc illud jactatum & familiare Platonis οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω; & Philo Geometriam ἀρχὴν καὶ μητρόπολιν omnium diſciplinarum appellat. Et ita ſane eſt, res admiratione dignas ejus ductu fieri, ut Lucianus notat *in Hermotimo.* Confert maxime ad bella gerenda, urbes tuendas aut oppugnandas. Plut. *in Marcello.* Livius 34. & 7. Plin. 37. Euclid. *lib.* 15. Confert maxime ad dimenſiones corporum. Hinc denique templa, theatra, amphitheatra, portus, ædificia, naves, urbes, menſuræ, pondera, domeſtica ſupellex, aratoria: omnia denique utenſilia & inſtrumenta, ſine quibus hominis vita nulla eſt aut miſera. Quid quod Plato (etſi paulo durius) Deum ipſum Geometram facit? quem ſane in numero, pondere & menſura omnia creaſſe conſtat lege noſtra. Quod ad inventam Geometriam attinet, ea reperta in Ægypto. Plato *in Phædro.* Herodot. *in Euterpe.* Cic. 1. *Tuſc.* Diod. 1. Suid. adde *cap. ſi quis ar. in* 10. *diſtinct.* 37. vel a Chaldæis, ut ait Caſſiod. 3. *Variar.* 53. de partibus Geometriæ, [illegible] 5. Gell. 18. 15 Dixi in epigraphe. 16 Atqui Geometriæ artem paulo adde [illegible] pars Mathematicæ eſt. 17 *l. 1. l. 2. Cod. Theod.* 18 *l. 5. J. h. t.* 19 Aruſpicum ſacerdotes, miniſtri, amici, conſultores, Sacerdos aruſpicum 6. Harm. 10. τὸ διὰ θυσίων μαντεύεσθαι κεκώλυται. 20 Miniſter aruſpicum. 21 Amicitia interdum licet vetus ſit, diſſolvenda. 22 Pœna aruſpicis. 23 Pœna aruſpicem conſulentis. de vivicomburio dixi ad *l. un. J. de Nili aggeribus.* 24 De accuſatore aruſpicum. 25 *l. 3. C. Theod. h. t.* 26 De Magis, *l. 5. verſ. Chaldæi. J. h. t.* de magicis artibus, *l. 6. J. h. t.* de magicis carminibus, *l. 7. J. h. t.* 27 Magorum primus finis, adde *l. 7. J. h. t.* adde & contra conceptum & copulam maris & fœminæ. vid. Pet. Greg. 35. *ſyntag. cap.* 9. 28 Secundus finis magorum. 6. *Ecl. c.* περὶ γοητῶν *c.* 28. Harm. *d. loc. c.* περὶ γοητῶν §. οἱ διὰ γοητείας. *l. 38. §. 5. ff. de pœn.* vid. Pet. Greg. 34. *ſyntagm.* de amatoriis incantationibus. Bonum tamen hoc amatorium ſine medicamento, carmine, vel herba, *ſi vis amari ama*, Seneca 1. *epiſt.* 9. 29 *l. 1. §. 3. in fin. ff. de extraord. cogn.* adde Petr. Greg. 34. *ſyntag.* 17. ubi de magicis circa morborum curationes &c. *cap.* 18. de magicis ad bonorum quendam finem, & *cap.* 22. de remediis maleficorum ex antiquorum obſervationibus. 30 Huc refer, Quæſtionis dolorem magicis artibus eluſum, ex Petr. Greg. 34. *cap.* 11. *num.* 5. 31 Dixi ad *leg. 12. Tabul. lib. 2. tit.* 27. §. 10. de aquis elicitis e cœlo, de remediis adverſus tempeſtates, vid. Petr. Greg. 34. *ſyntag.* 13. 32 De ventis ſopitis, vid. Petrum Greg. *d. cap.* 13. *num.* 3. 33 De grandinum depulſatoribus, vid. Petrum Greg. 34. *ſyntag.* 13. *num.* 7. & Senecam 4. *Natural.* 6 & 7. 34 De aruſpice, vid. *l. 3. J. h. t. l. 4. Cod. Theod. h. t.* 35 De mathematico, *l. 2. in fin. J. h. t.* 36 De ariolo adde *l. 7. J. h. t.* 37 De augure adde *d. l.* 7. 38 De vate vid. Paul. 5. *ſent.* 21. §. 1. 39 De Chaldæo. Chaldæi apud Aſſyrios & Babylonios: ut Magi apud Perſas, Gymnoſophiſtæ apud Indos: Druidæ qui & Semnothei apud Gallos, ut ex Ariſtotele *in Magico & Sotione* 13. *ſucceſſionis* refert Laërt. *in pr. operis ſui.* Pro divinis aſtrologis & Genethliacis & auguribus aſtrorum ſpeculatoribus ſumuntur apud Danielem 2. *verſ.* 2. quia primum hæc diſciplina tradita apud Chaldæos Cicer. 1. *de divin.* & 1. Gell. 9. Denique ut Arabs pro latrone: Chananæus, pro mercatore, ſic Chaldæus pro Aſtrologo: quia gens illa valde dedita fuit Aſtrologiæ; ſed & in ea ſacerdotes maxime. Diodor. 2. vid. Juven. *ſatyr.* 6. 40 De Magis, Magi apud Perſas. 41 De maleficis, & cur ita dicti, adde *l. 7. infr. h. t.* 42 De divino. 60. *Ecl.* 10. *cap.* 31. *l. 15. §. 13. ff. de injur.* Paul. 5. *ſent.* 21. §. *ult.* 43 *l. 5. Cod. Theod. h. t.* 44 De magicis artibus. 45 Chymicos, ſeu mavis Alchymiſtas hoc in numero collocandos puto: de quibus alio dicetur commodiore loco. 46 Imbres, ventos, grandines, *l. 4. ſupr. h. t.* De elementorum per magos turbatione, vid. Petr. Greg. 34. *ſyntag.* 13. 47 Salutem, *l. 4. ibi, aut contra ſalutem. ſupr. h. t.* mentem, *l. 15. in pr. ff. de injur.* 48 Qui in necem hominum dæmones invocat, gladio plectitur. 60. *Ecl.* περὶ γοητῶν *cap.* 39. 31. 6. Harm. 10. §. 9. De manium evocatione vid. P. Greg. 34. *ſyntag. c.* 6. 49 De hoſtibus incantatione fuſis vid. Pet Greg. 34. *c.* 2. De excantatione urbis obſeſſæ vid. eundem 34. *c. 12. n.* 3. De pluviis e cœlo elicitis vi magica ab oppidanis Rocræ montis Draconis, vid. apud Pontanum *lib. 5. de Ferdinando I. rege Neapol.* De peſte ſedata Romæ facto publice ſacrificio ritu gentili vid. Jovium *lib.* 21. 50 Feralis peſtis. Quid? ultimum ſupplicium, vel feralis peſtis, ignis ſupplicium eſt: nempe, ut Magi diis manibus conſecrentur. Feralia enim diis manibus ſacrata feſta, *Feſtus*, quod ferrent epulas ad ſepulchrum, *Varro*, unde *ferale officium*, Apul. 1. *de Aſino. ferales reliquiæ*, Tacit. 2. *Annal. feralis urna*, Tacit. 3. *feralis veſtis*, Tacit. 13. ut quemadmodum in feralibus pecudes abſumebantur & ipſa cadavera, ita manibus conſecrentur, quos in carminibus ſuis invocaverint. Alias ferale ſupplicium capitale; ſic crucis *ligna feralia* Minutio Felici in *Octavio.* Goth. Plenius Ræward. *Var. c.* 3. Anſ. 51 *l. 6. C. Theod. h. t.* Nulla dignitas maleficum excuſat a quæſtione. 52 De Magis adde *l. 4. 5. 6. S. h. t.* 53 Magi generis humani inimici. 54 Comitatus principis, locus in quo vitam agit princeps: unde Palatini omnes, qui iter inſtituenti Cæſari ſeu principi, adſiſtunt, dicuntur ejus Comitatus: ipſi comites, & comitatenſes, ut Græcus legum interpres autor eſt. 55 Magis comitatus imperialis interdictus, vid. J. *h. t.* 56 De carminibus magicis. 57 Maleficus vid. *l. 5. S. h. t.* 58 De quo vid. *l.* 3. *S. h. t.* 59 De quo vid. *l. 5. S. h. t.* 60 *d. l.* 5. 61 De quo vid. *d. l.* 5. 62 De quo vid. *l. 2. l. 5. S. eodem.* 63 Legendum videtur: *occultam artem aliquam divinandi* &c. ut Artes occultæ ſint magicæ. 64 De ſomniorum interpretibus. 65 Hinc vetitum de ſalute principis, vel reipublicæ quenquam conſuli. vid. Paul. 5. *ſent.* 21. §. 3. Tertull. 35. *Apologetic. Cui, inquit, opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi a quo aliquid adverſus illam cogitatur vel optatur: aut poſt illam ſperatur: aut ſuſtinetur?* Firmicus 2. *mathe. ult. Cave ne quando de ſtatu reipublicæ, vel de vita Romani Imperatoris aliquid interrogatus reſpondeas. Cavendum quoque ne conſtellationem principis quis colligat.* vid. Ammianum *lib.* 29. 66 Male Accurſius hanc particulam accepit pro &, non intelligens differentiam Auguſti & Cæſaris. Auguſtus dicebatur, qui reipſa imperabat: Cæſar, qui ab Auguſto electus Imperii ſucceſſor, *ut ex Ammiano conſt.* Hodie in Imperio tales ſunt, qui *Reges Romanorum*: in Gallia, *Delphini*, in Hiſpania *Infantes.* 67 Pœna malefici & maledici in comitatu Cæſaris verſantis. 68 Æculeo, *d. l. 6. C. Theod. h. t.* aculeo, Hal.

deditus,

deditus, ungulisque [1] sulcantibus latera, perferat pœnas proprio dignas facinore. Dat. 3. Non. Julii, *Arimini*, TITIANO & CEREALE CONSS. 358.

De eo, qui discit, vel docet.

8. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Modestum P. P.

CUlpa [2] similis [3] est, [tam] prohibita discere [4], quam docere. Dat. Prid. Idib. Decemb. *Constantinopol.* VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De maleficis comprehendendis & ad publicum pertrahendis.

9. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Albino P. P.

QUicunque [5] maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupaverit, illico ad publicum pertrahat [6], & Judicum oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam [7] ex agitatoribus [8], [id est, aurigis,] seu ex quolibet alio genere hominum, contra hoc interdictum venire tentaverit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reum maleficæ artis oppresserit: ultimum [9] supplicium non evadat, geminæ suspicioni [10] obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris [11] socios publicaret, severitati legum, & debitæ subtraxerit quæstioni: aut proprium fortassis inimicum sub hujusmodi vindictæ nomine consilio atrociore confecerit. Dat. 17. Kal. Septemb. *Romæ*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

TIT. XIX.

DE [12] SEPULCHRO [13] VIOLATO.

De contrectatione rerum religiosarum.

1. Imp. GORDIANUS A. Zenoni.

REs religioni destinatas [14], quinimo jam religionis [15] effectas, scientes, qui contigerint, & emere [16], & distrahere non dubitaverint: tametsi jure venditio non subsistat, læsæ [17] tamen religionis inciderunt in crimen. PP. 3. Kalend. Mart. SABINO II. & VENUSTO CONSS. 241.

De servis.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Tatianum P. U.

SI servus [18] in demoliendis [19] sepulchris fuerit deprehensus, si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur: sin vero domini auctoritate, vel jussione urgetur, relegatione plectatur. Et si forte detractum [20] aliquid de sepulchro ad domum ejus villamque provectum [21] reperitur: villa, sive domus, aut ædificium quodcunque erit, fisci juribus vindicetur. Dat. 7. Id. Jul. ACYNDINO & PROCULO CONSS. 340.

Si judex pœnam non irrogaverit.

3. Idem A. ad Limenium P. P.

SI [22] quis sepulchrum violaturus attigerit, locorum Judices [23], si hoc vindicare neglexerint, non minus quam viginti librarum auri, in sepulchrorum violatores statuta pœna multentur: ut eam largitionibus nostris inferre cogantur. Dat. 5. Kal. April. LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

Pœnæ violantium sepulchra, cadavera, vel reliquias.

4. Idem A. ad populum.

QUi sepulchra [24] violant, domos [25] (ut ita dixerim) defunctorum: geminum videntur facinus perpetrare: nam & sepultos spoliant destruendo, & vivos polluunt fabricando. Si quis igitur de sepulchro [26] abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliamve quamcunque materiam fabricandi gratia: sive id fecerit venditurus, decem [27] pondo auri cogatur fisco inferre: sive quis propria sepulchra defendens, hanc in judicium querelam detulerit, sive quicunque [28] alius accusaverit, vel ad officium nuntiaverit: Quæ pœna priscæ severitati accedit: Nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchrum violantibus videtur impositum. Huic autem pœnæ subjacebunt, & qui corpora [29] sepulta [30], aut reliquias contrectaverint. Dat. Id. Jun. *Mediolani*, CONSTANTIO IX. & JULIANO CC. CONSS. 357.

De ablatis a sepulchris.

5. Imp. JULIANUS A. ad populum.

PErgit [31] audacia ad busta defunctorum, & aggeres [32] consecratos: cum & lapidem [33] hinc movere, terram [34] evertere, & cespitem [35] evellere, proximum [36] sacrilegio majores [nostri] semper habuerint: sed [&] ornamenta [37] quædam tricliniis, aut porticibus [38] auferre de sepulchris. Quibus primo consulentes, ne in piaculum incidat contaminata religio defunctorum, hoc fieri prohibemus, pœna [39] sacrilegii cohibentes. Dat. prid. Id. Februar. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. & SALLUSTIO CONSS. 363.

De non impedienda sepultura defuncti prætextu debiti.

6. Imp. JUSTINUS A. Theodoro.

CUm sit injustum, & nostris alienum temporibus injuriam fieri reliquiis [40] defunctorum ab his, qui debitorem [41] sibi esse mortuum dicendo, debitumque exigendo, sepulturam ejus impediunt: ne in posterum eadem injuria procederet, cogendis his, ad quos funus mortui pertinet, sua jura perdere: ea quidem, quæ mortuo posito ante sepulturam ejus facta fuerint, vel exigendo quod debitum esse dicitur, vel confessiones aliquas, aut fidejussorem, aut pignora capiendo, penitus amputari præcipimus. Redditis vero pignoribus [42] vel pecuniis quæ solutæ sunt, vel absolutis fidejussoribus, & generaliter omnibus sine ulla innovatione in pristinum statum reducendis, principale negotium ex integro disceptari. Eum vero, qui in hujusmodi fuerit deprensus flagitio, quinquaginta libras auri dependere, vel si minus idoneus ad eas persolvendas sit, suo corpore, sub competenti judice pœnas luere. Dat. Kalend. Decembr. *Constantinop.* OLYBRIO V. C. CONS. 526.

In AUTHENT. ut defuncti seu fun. §. sancimus igitur. & §. si vero. col. 5. tit. 15. al. 13. Novell. 60. cap. 1.

ITem qui domum moribundi accedit, ipsum aliosve, qui ejus sunt, molestans, aut in rebus ejus non servato legali officio signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat, & alterum tantundem exigatur ab heredibus injuriati: publicanda tertia parte bonorum, ipsoque infamia notato. Eisdem pœnis subjaceat, qui eo moriente circa funus peccat, cum prohibeat exequias.

In AUTHENT. ut cum de appellat. cog. §. meminimus, col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 5.

SEd neque ante novem dies ab obitu numerandos, ulla prorsus fiat molestia adversus quemlibet ex persona defuncti. Si qua enim cautio, si quid simile fiat, inutile erit: ex hoc nullo præjudicio creditori generando.

TIT. XX.

AD LEGEM FABIAM [43] DE PLAGIARIIS [44].

Vendens ancillam alienam subtractam, potest conveniri rei vindicatione, quia dolo desiit possidere: & criminaliter coërceri, proposita actione legis Fabiæ de plagiariis. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Placido.

PAter tuus adversus eum, a quo sollicitatam ancillam [45], plagio quoque facto exportatam queritur, apud suum Judicem civiliter in rem [46] actione instituta consistat. Si [vero] in causa tenuerit, etiam legis Fabiæ crimen persequi poterit. Quod si per violentiam mancipium obreptum est, accusationem ejus non prohibetur intendere. PP. 12. Kalend. April. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Actio legis Fabiæ non potest per procuratorem institui: sed in actione civili servi corrupti bene admittitur procurator. Bald.

2. Idem A. Aurelio.

SI ab Æliano servum tuum susceptum, & aliquandiu occultatum [47], moxque eo suadente fugæ datum probare potes, legis Fabiæ crimen per te, vel actionem ad eam rem propositam, id est servi corrupti, per [48] procuratorem tuum persequi potes. PP. 7. Kal. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Via ordinaria in crimine legis Fabiæ proceditur. Salic.

3. Imp. ALEXANDER A. Cornelio.

UT legis Fabiæ pœna debeatur, in crimine subscriptio [49], & accusatio, & sententia necessaria est. PP. 8. Kalend. Jul. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognoscit, nisi gerat vices præsidis. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Paulinæ.

NOn valet Procuratoris [50] sententia, si Vicem Præsidis non tueatur, *qui legi Fabiæ locum esse* pronunciavit: cum ejus legis disceptatio ad Præsidis provinciæ [51] pertineat notionem. PP. 3. Non. Decembr. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

1 De ungulis dixi ad *l un. supr. de emend. serv.* adde Fornerium *de torment. generib. 2. select.* 1 2 *l. 8. in fin. Cod. Theod. h. t.* 3 Apud veteres culpa dissimilis fuit. Sola namque professio, non simplex notitia erat prohibita. vid. apud Rufinum *cap. 15. collat leg.* 4 Vid. *l. 2. l. 6. supr. de hær. & Manich.* Paul. 5. *sent.* 21. §. 4. & 5. *sent.* 23. §. 11. vid. quæ scripsi ad *Novell.* 133. *cap.* 2. Tertull. *de idololatria, cap.* 9. Eadem pœna est exitii discipulis & magistris. Hinc libri comburuntur. vid. *l.* 10. *supr. de episc. audient.* adde *l.* 4. §. 1. *ff. famil. ercisc.* Illud sane Phocylidis est μαγικῶν βιβλῶν ἀπέχεσθαι. De Codice noxiarum artium vid. Ammianum 28. *paulo post principium.* 5 *l.* 11. *Cod. Theod. h. t.* 6 Protrahat] *d. l.* 11. 6. Harm. 10. *cap.* περὶ φαρμακῶν ὁ συνειδώς. 7 Agitatores, quorum plerique magicis nonnunquam artibus adversariorum equos impediebant, & suos ad cursum incitabant, ut testatur D. Hieron. *in vita sancti Hilarionis.* Arnobius *adversus gentes.* Cassiodorus *l. 3. Variar. epigr.* 51. 8 *l. 11. infr. de spectaculis.* εἰ δέ τις οἷ@- δήποτε. Harm. *d. loco.* Quæ lectio sincera videtur. 9 De pœna maleficum non deferentis. 10 Qua suspicione tenetur maleficum non deferens, sed opprimens. 11 Facinoris socios publicare licet.
12 De sepulchris violatis *L. 9. C. Theod.* 17. adde *Nov. Leon.* 96. dixi ad *L.* 47. *ff.* 12. 13 Non male hic titulus adjungitur superiori. Nam & infames sunt sepulchri violatores. Apulejus 2. *Ne mortuorum quidem sepulchra tuta esse dicuntur: sed & bustis & rogis reliquiæ quædam & cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur. Culpantur eo nomine Clerici potissimum: quo tempore a Theodosio emissa est Novella de sepulchris.* 14 Destinata religioni. 15 Religiosas. 16 *l.* 21. Ȝ. *de sacros. eccles.* §. 9. *Instit. de rer. divis.* 17 Cornelius Tacitus 3. *Grave Crimen læsæ religionis.* 18 *l. 1. C. Th. h. t.* ubi ita legitur, *si quis in demoliendis*, Græci legunt ἐὰν οἰκέτης 60. *Ecl.* 23. περὶ τάφων *c.* 9. facit *l. 3. §. 11. ff. h. t.* 19 De demoliendo sepulchro. 20 De rebus ex sepulchro detractis. 21 *Pervectum. d. l.* 1. ἔφερεν. *d. cap.* 9. 22 *l. 2. in fin. C. Theod. Eclog. d. cap. 9. vers.* ἐὰν ὁ ἄρχων. 23 De pœna judicis sepulchri violatorem non plectentis.

24 *Qui ædificia manium violant, l. 4. Cod. Theod. h. t.* 25 Domus defunctorum, sepulchra. 26 Materia sepulchri, venditionis causa, vel fabricæ gratia, non est detrahenda. *Eclog. d. loco c. 9. in fin.* adde *l. 5.* Ȝ. *h. t.* 27 Viginti. *Basil. hic. ut l. 3.* Ȝ. *h. t.* 28 Crimen est publicum sepulchrum violare. *l. 8. ff. h. t.* 29 *Eclog. d. l. versic.* τῇ αὐτῇ. 30 Τὰ παραδεδομένα ἤδη τελείᾳ ταφῇ. *Eclog. d. l.* 1. tradita jam perfectæ sepulturæ. adde *l. 3. §. 4. l. 7. l. ult. ff. h. t. l. 38. ff. de religios.* 31 *l. 5. C. Th. h. t.* 32 Aggeres consecrati, sepulchra. 33 De lapide ex sepulchris moto. 34 De terra ex sepulchris eversa. 35 De cespite ex sepulchris evulso. 36 Crimen sacrilegio proximum. 37 De spoliatoribus cadaverum & more veteri condendorum ornamentorum, dixi *l. 3. §. 7. ff. h. t.* 38 Qui & *porticationes*, *l. 37. in fin. ff. de religiosis.* 39 *Pœna manium vindice cohibentes, l. 5. Cod. Theod. h. t.* 40 Reliquiæ defunctorum Græcis λείψανα. de detestabili concubitu cum mortua, vide Clar. 5. *sent. §. Fornicatio. vers. cum mortua.* 41 Vid. *Nov.* 60 *Novell.* [illegible] *l. 2. ff. de in jus vocand. l. 8. ff. h. t. l. 38. ff. de relig.* Goth. Adde [illegible] *var. resol. lib. 2. c. 1. n.* 10. Andr. Gail. *de arrest. cap.* 11. *num.* 20. Ans. 42 Vid. Ripensem *ad l. 6. 7. 8. 9. ff. de pign. & hypoth. num.* 34.

43 *L. 9. C. Th.* 18. & *Novell. Leon.* 66. quæ & Flavia & Favia. dixi ad *L.* 48. *D.* 15. 44 Et Laverniæ & Fragasiæ dicuntur, qui ingenuarum liberos aut servos alienos vendunt, vel supprimunt. 45 De ancilla aliena sollicitata & exportata. 46 Plagiarius conveniri potest rei vindicatione, *ut hic*, lege Fabia, *vers. si vero.* & criminaliter interdum. *vers. quod.* Ȝ. *h. t.* 47 *l. 9.* Ȝ. *h. t. l. 1. §. 2. ff. de servo corrupto.* 48 *l. 4. supr. de furtis.* 49 Vid. *l. 3. supr. qui accusare.* 50 Cæsaris scil. Quidam Procuratores Cæsaris hoc sibi usurpaverunt tam Romæ, quam in provinciis: ut hanc legem intelligas, vid. Ulp. *l. 6. ff. de off. proconf.* apud Ruffin. *tit.* 24. *collat. l. Mosaic.* 51 *l. 8.* Ȝ. *h. t.* in provincia scil. in Italia vero extra centesimum, ad Præf. Præt. in urbe, & intra centesimum ad Præfectum urbi. Ruffin. *d. l.* cui rei accedit inscriptio legis 7. *infr. h. t.*

Pro

Pro fratre suppresso fratri competit legis Fabiæ accusatio. Bald.

5. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. & VALERIAN. C. Julianæ.

SI fratrem [1] tuum adversarius [tuus] supprimit [2], legis eum Fabiæ [3] adito Præside provinciæ reum debes postulare. PP. Non. Maji, ÆMILIANO, & BASSO CONSS. 260.

Servum in fuga constitutum vendens, incidit in legem Fabiam de plagiariis. Bald.

6. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Martianæ.

IN fuga servum constitutum, neque [4] vendere, neque donare licet [5]: unde intelligis te in legem incidisse quæ super hujusmodi delictis certam [6] pœnam fisco inferendam statuit: exceptis coheredibus, & sociis quibus in divisione communium [7] rerum licitationem de fugitivo servo invicem facere permissum est. Ita vero liceat fugitivum [servum] vendere, & tunc venditio valeat, quando [8] ab emptore requisitus fuerit, & deprehensus. PP. 3. Id. Mart. AA. CONSS.

Alienans servum vel liberum quem plagio abduxit, punitur capite: & de hoc crimine judex potest inquirere. Salic.

7. Iidem AA. Maximo P. U. [9].

QUoniam servos a plagiariis alienari ex Urbe significas, atque ita interdum ingenuos homines eorum scelere asportari solere perscribis, horum tibi delictorum licentiæ majore severitate occurrendum esse decernimus. Ac propterea si quem in hujusmodi facinore deprehenderis, capite [10] eum plectere non dubitabis: ut pœnæ genere deterreri cæteri possint, quominus istiusmodi audacia vel servos, vel liberos, ab Urbe distrahere atque alienare audeant. Dat. 6. Id. Decembr. DIOCLETIANO III. & MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

Objiciens exceptionem peremptoriam, quæ habet examinari seorsum a crimine, impedit processum in criminali. Bald.

8. Iidem AA. & CC. Confidio.

PRæses provinciæ, discreto prius [11] jure dominii, intelligat, an audiendum sit plagii crimen, necne. Nam si proprietatis tuæ mancipium esse constiterit, expirasse criminis intentionem, emersa dominii luce, manifestabit. Si vero servum alienum esse constiterit, [post] disceptatam proprietatis quæstionem, & criminis causam audiet. PP. 8. Kal. Septembr. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

Celans mancipium alienum, committit in legem Fabiam de plagiariis. Bald.

9. Iidem AA. & CC. Eugenio.

EUm, qui mancipium alienum celat [12], Fabiæ legis crimine teneri, non est incerti juris. S. 3. Idus Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Fabiæ de plagiariis, a plagiario comparans. Bald.

10. Iidem AA. & CC. Dizæ.

COmparantem [13] ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur, nullo crimine teneri convenit. S. Non. Novembr. * *Lucione* [14] AA. CONSS.

Venditione status non mutatur. Salic.

11. Iidem AA. & CC. Marpiatæ.

ABducti plagio facta venditio, statum [15] non mutat: liberæ enim personæ sollicitatione crimen committitur, non conditioni præjudicatur. S. Id. Novembr. *Lucione* *, AA. CONSS.

Suscipiens fugitivum cum rebus subtractis, furti tenetur, & plagii. Salic.

12. Iidem AA. & CC. Mutiano.

SI quis servum fugitivum sciens [16] cum [17] rebus furtivis susceperit, cum horum nomine furti [18] actione teneatur, hæc tibi Rector [19] provinciæ cum solita pœna restitui efficiet. † Sed & si criminis plagii accusationem institueris, tibi audientiam præbere non dubitabit. S. Kal. April. *Singiduni*, CC. CONSS.

Plagii criminis accusatio publica est. Bald.

13. Iidem AA. & CC. Severino.

PLagii criminis accusatio publici [20] sit judicii. S. 5. Kalend. Decemb. CC. CONSS.

Excusatur errans in delictis, in quibus requiritur dolus. Bald.

14. Iidem AA. & CC. Callistheni.

PLagii criminis accusatio cessat [21], si suos servos, vel liberos adseverent hi, qui suppressisse dicuntur non commissi velandi causa, sed ad hanc opinionem [22] justa ducti ratione. S. Prid. Non. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Scienter vendens liberum hominem, plagium committit. Bald.

15. Iidem AA. & CC. Pomponio.

LIberum, sciens conditionem ejus, invitum [23] venundando, plagii criminis pœna tenetur. Dat. 13. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Nobiles de crimine plagii convicti, in metallum damnantur verberati: ignobiles vero servi, vel liberti, bestiis subjiciuntur: ingenui capite puniuntur. Salic.

16. Imp. CONSTANTINUS A. ad Domitium Celsum Vicarium Africæ.

PLagiarii [24], qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli [25] pœna cum cæteris ante cognitis suppliciis teneantur. † Si quis tamen hujusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine claruerit, servus quidem, vel libertate donatus bestiis subjiciatur, ingenuus autem gladio consumatur. Dat. Kal. August. CONSTANTINO A. IV. & LICINIO CONSS. 315.

TIT. XXI.

AD [26] LEGEM VISELLIAM [27].

Servus, vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legem Juliam Viselliam: nisi libertus impetraset jus aureorum annulorum. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Bacco.

LEx Visellia libertinæ conditionis homines persequitur, si ea [28] quæ ingenuorum sunt, contra [29] honores [30], & dignitates ausi fuerint attentare, vel decurionatum [31] arripere: nisi [32] jure aureorum annulorum impetrato a Principe sustententur. Tunc enim quoad vivunt, imaginem [33], non statum ingenuitatis obtinent: & sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. Qui autem libertinus se dicit ingenuum, tam de operis civiliter, quam etiam ex lege Visellia criminaliter poterit perurgeri. † In [34] curiam autem se immiscens, damno quidem cum infamia afficitur: Muneribus [35] vero personalibus in patria patroni, quæ congruunt hujusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos esse non dubium est. PP. 2. Id. Febr. *Antiochiæ*, CC. CONSS.

TIT. XXII.

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS [36].

De accusatione subjecti partus.

1. Imp. ANTONINUS A. Severino.

SI partus [37] subjecti crimen diversæ parti objicitis, causa capitalis [38] in tempus pubertatis pueri differri non debuit: sicut jampridem mihi & Divo Severo patri meo placuit. Neque enim verisimile est, eam quæ arguitur, non ex fide causam suam defensuram, cum periculum capitis subeat. PP. Non. Mart. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De solutione.

2. Imp. ALEXANDER A. Valerio.

SAtis aperte Divorum Parentum meorum rescriptis declaratum est, cum morandæ [39] solutionis gratia, a debitore, falsi crimen objicitur, nihilominus salva executione [40] criminis, debitorem ad solutionem compelli oportere. PP. 3. Non. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Si Filius legatum consecutus ex testamento, quod verum putavit.

3. Idem A. Cassio.

LIcet ex tabulis, quas sub nomine patris tui uxorem ejus, id est novercam tuam, subrepto vero testamento falsas protulisse allegas, cum crimen admissum ignorares [41], legatum adscriptum tibi consecutus sis: tamen non impedieris accusationem contra eam impletis solennibus instituere. PP. 11. Kal. Januar. ALBINO, & MAXIMO CONSS. 228.

De his qui falsis rescriptionibus utuntur.

4. Idem A. Maximo.

MAjorem severitatem exigit, ut merita eorum, qui falsis rescriptionibus [42] utuntur, digna coërceantur pœna: sed qui [43] deceptus est per alium, si suam innocentiam probat, & eum a quo accepit, exhibet, se liberat. PP. 4. Kalend. Januar. ALBINO & MAXIMO CONSS. 228.

An filius agere contra matrem possit.

5. Idem A. Petronio.

1 Fratri & sorori datur etiam hæc actio. 2 *l. 6. in fin. ff. h. t.* 3 Vid. *l. 3. ff. de homine libero.* 4 7. *Eclog. 6. ex lib. 60. tit. 48. c. 10.* adde *l. 6. in fin. ff. h. t.* 5 Imo licet. *l. 2. ff. h. t.* vid. *l. 5. §. de serv. fugitivis.* 6 Pecuniariam, *l. ult. D. h. t.* 7 *l. 19. §. 3. ff. comm. divid. l. 35. §. 3. D. de contrahenda empt.* 8 *l. 2. §. 2. D. h. t.* 9 Vid. quæ dixi ad *l. 4. supr. h. t.* 10 Id abrogatum. *Leon. Novell. 66.* 11 *l. 14. J. h. t.* id est, cognito, quis sit proprietarius. 12 60 *Eclog. 48. cap. 12. l. 2 supr. & l. 5 D. h. t. l. 1 §. 2. D. de servo corrupto.* 13 *Eclog. d. loco, c. 13.* 14 Lucione vid. Peutinger. 15 *l. 12. supr. de ingenuis* vid. *l. 12. supr. de liberali.* 16 *l. 6. supr. de serv. fugit.* 17 Vix servus fugit, quin secum res aliquas domino suo auferat. *l. ult. D. de fugitivis. l. 36. §. 2. D. de furtis.* [illegible] hæc duo sunt conjuncta, fuga & furtum. Hinc Martialis *epigr. 55. A puero* [illegible] *pecuare proterva, Non miror furem qui fugitivus erat.* 18 Vid. *l. 1 D. de fugit.* 19 *l. 4. l. 8. supr. h. t.* 20 §. 10. *Inst. de publ. jud.* 21 Imo non cessat. *Ecl. d. loc. cap. 3.* cessat, si quæstionem proprietatis justa ratione ductus moveris, *ut hic.* 22 Opinio justa excusat a delicto. adde *l. 12. §. 1. 2. 3. l. 13. D. de liberali.* 23 *Eclog. d. loco, c. 15. l. 2. tit. 1. ex lib. 60. tit. 48. c. 18. l. 1. 4. D. h. t. l. 2. supr. not de criminib.* 24 *l. un. C. Th. h. t.* 25 De pœna plagii dixi ad *l. ult. D. h. t.*

26 Hæc lex abrogata videtur. Nam cum hodie libertini omnes restituti sint natalibus, *Nov. ut libert. de cætero* 78. nihil est necesse hic edicere, ut ne libertis hominibus liceat eos honores adipisci, qui ingenuorum sint proprii, eosve extraordinaria pœna adficere. 27 *l. un. vers. Et cum. infr. quando civilis actio.* Ulp. 3. §. 5. *Visellium* Hal. & ita scriptum extat in *l. un. C. Theod. ut libertis civiliter criminaliter agere.* Alii legunt *Miscelliam, editio Haveliana.* alias falso *Miscellam* dici puto, ut ibidem quidam adnotarunt *ex tit. de indicta viduitate, & l. Julia Miscella tollend.* Lata fuit anno urbis 776. Sententiam legis Visellliæ vid. *infr. h. t.* 28 *d. l. un.* 29 *Circa.* Hal. 30 *l. 3 ff. de jur. aur. ann.* insignia alterius ordinis Paul. 5. *sent.* 25. §. 11. adde & §. 10. *ibi l. 13 ff. ad l. Corn. de falsis.* 31 *l. 1. J. si servus aut libert. ad decurionat. l. 10. tit. 32.* 32 *l. 5 6. ff. de jure aur.* Suet *in Claudio c. 14.* 33 Imago a statu differt. Prior momentanea ad tempus & extrinsecus est. Status durabilior est. 34 *l. 2. J. si servus aut libert. ad decurion. adspiraverit. l. 10. tit. 32.* 35 Vid. *l. 6. ff. ad municip.*

36 *L. 9. C. Theod. 14.* 37 *l. 10 J. & l. 19. §. 1. l. 30. §. 1. ff. h. t. l. 1. ff. de agnosc. liber.* 60 *Eclog.* 41. περὶ ὑποβολιμαίου τοκετοῦ. vid. Bossium *tit.* 41. Pap. 7. *Not.* 7. 38 Pœna falsi ex lege Cornelia capitalis. *l. 5. l. 22. in fin. J. h. t.* Cypr. 2 *ad Donatum.* Hic testamentum subjicit, ille falsum capitali fraude conscribit. postea facta est non capitalis *d. l. 22. in fin. l. 1 in fin. ff. h. t l. 18. supr. de transact.* §. 7. *Inst. de publ. jud.* Quanam pœna hodie falsarii afficiantur, dixi ad *Novell. Leon.* 77. 39 Si a debitore falsum instrumentum dicitur morandæ solutionis gratia. facit *l. 31. D. de re jud.* 40 I. e. persecutione, accusatione. *Goth.* Hinc collige, pendente restitutione in integrum non impediri executionem. Fachin. *l. 12. controv. cap. 12.* Ans. Adde Sfort. Odd. *de restit. in integr. q. 42* Joann. Sand. *decis. Frisic. lib. 3. tit. 8. defin.* 4. Christin. *decis. Belg. vol. 2. decis.* 137. S. L. 41 Vid. *l. 3. D. h. t. l. 5. ff. de his quæ ut indig.* 42 Paul. 5. *sent.* 25. §. 9. Paul. 1. *sent.* 12. §. 1. constitutionibus. *l. ult D. h. t.* falsis Prætoris literis. *l. 25. D. h. t.* de eo, qui falso prætoris jussu utitur, vid. *l. 1. D. de concussion.* & eo qui utitur falsis instrumentis, actis, epistolis. Paul. *d. loco.* 43 Idem heredi accidere potest ob justam ignorantiæ præsumptionem: eo casu id beneficii reo datur, ut producens falsum instrumentum interrogetur, eo necne velit uti, dato debitori in eum finem spatio, quo elapso, si falsis instrumentis heres uti cœperit, falsi tenebitur. *communis opinio* apud Clarum 5. *sent.* §. *Falsum. vers. utens falso.*

FAlsi quidem crimen, vel [1] aliud capitale [2] movere vos matri [3] vestræ, secta mea non patitur: sed ea res pecuniarium [4] compendium [5] non aufert. Si enim de fide scripturæ, unde eadem mater vestra fideicommissum sibi vindicat, dubitatio est, inquiri fides veritatis etiam sine metu criminis potest [6]. PP. 3. Kal. Septembr. AGRICOLA & CLEMENTE CONSS. 231.

Si is, cui quid relictum est, falsas tabulas dixerit.

6. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Culpio.

QUi falsas tabulas [7] dixerit, nec obtinuerit: ad defuncti judicium [8] aspirare non potest. PP. 15. Kalend. April. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

De transactione.

7. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. C. Heliodoro.

IPse significas, cum primum adversarii instrumenta protulerunt, fidem eorum te habuisse [9] suspectam [10]. Facta igitur transactione [11], difficile est, ut is, qui provinciam regit, velut falsum, cui semel acquievisti, tibi accusare permittat. PP. 3. Kal. Jul. TUSCO, & BASSO CONSS. 259.

De codicillis.

8. Iidem AA. & CC. Marino.

SI falsos codicillos [12] ab his contra quos supplicas, factos esse contendis: non ideo accusationem evadere possunt, quod [13] se illis negent uti: nam illis [14] prodest instrumenti usu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos periculo solus usus adstrinxerit. Qui autem compositis per scelus codicillis, in severitatem legis Corneliæ inciderunt: non possunt defensiones ejus recusando, crimen evitare. PP. 3. Kal. Jul. ÆMILIANO, & BASSO CONSS. 260.

Succedens ab intestato, tenetur præbere fideicommissa relicta in codicillis: nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, vel civiliter excipiendo. Bald.

9. Impp. CARINUS, & NUMER. AA. Mesio.

SI docueris apud Præsidem provinciæ, ab intestato [15] te heredem ejus extitisse, qui codicillos scripserat, ordinarium est, ut in hereditatis possessione constitutus, fideicommissa præbeas, quæ jure relicta sunt: nisi consilium est codicillos [16] falsos arguere. Quod si criminaliter [17] cœptum [judicium] interventu indulgentiæ [18] sopitum est; habes tamen residuam indignationem, & potes de fide scripturæ civiliter queri. PP. 3. Kalend. April. CARINO II. & NUMERIANO AA. CONSS. 284.

De partu supposito.

10. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Legitimo.

CUm suppositi [19] partus crimen patrui tui uxori moveas, apud Rectorem provinciæ instituta accusatione id proba [20]. PP. 11. Kalend. Octobr. DIOCLETIANO A. II. & ARISTOBULO CONSS. 285.

De lite pecuniaria.

11. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI lis pecuniaria [21] apud pedaneos [22] judices remissa est, etiam de fide instrumenti civiliter apud eos juxta responsum viri prudentissimi Pauli requiretur. PP. 10. Kal. Jul. DIOCLET. III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

De præscriptione temporis.

12. Iidem AA. & CC. Primo.

QUerela falsi [23] temporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi viginti [24] annorum exceptione: sicut cætera quoque fere [25] crimina. S. 6. Id. Januar. *Viminacii*, CC. CONSS.

De effectu falsæ scripturæ.

13. Iidem AA. & CC. Marco.

QUi velut [26] præsentem [scripsisse] res recepisse suas, cum absens esset, conscripserit, non ignoranti quicquam aufert, sed se criminis obligat periculo. PP. 6. Kalend. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De testamento celato, vel amoto.

14. Iidem AA. & CC. Gentianæ.

EUm, qui celavit [27], vel amovit [28] testamentum, committere crimen falsi, publice notum est. S. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De collusione creditoris cum debitore.

15. Iidem AA. & CC. Rufino.

SI creditor [29] colludens cum debitore suo tibi prædium venundedit, falsum commisit: & tibi [30] nihil offecit, sed se magis criminis accusationi fecit obnoxium. S. 13. Kal. Febr. CC. CONSS.

De testamentis.

16. Iidem AA. & CC. Fortunato.

DE fide testamenti querenti duplex [31] via litigandi tributa est. Quamvis itaque per procuratorem accusationem persequi non potes, disceptatione tamen privata de ejusdem fide queri non prohiberis: cum reus ita conventus, non tamen ab eo, qui civiliter egit, solenniter accusari possit. S. 8. Id. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

De temporis intervallo.

17. Iidem AA. & CC. Menelao.

SIcut falsi [32] testamenti, vel codicillorum scriptura, temporis intervallo firmari non [33] potest, ita vera quæ jure subsistit, non evanescit. Si itaque de fide delicti, vel per accusationem, vel per privatum judicium quereris, Rector provinciæ tunc demum eos exhiberi, de quibus interrogatio fieri potest, jubebit, si prius cæteris indiciis [34] fuerit commotus. S. 3. Id. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De effectu falsi

18. Iidem AA. & CC. Maximo.

EX initio [35] falsi commissi justa possessio non paratur. Unde contra eos, quos de dominio fundi tecum contendere proponis, accusationem instituere potes. S. 3. Non. Mart. CC. CONSS.

De fœminis.

19. Iidem AA. & CC. Cosmiæ.

ET si ad te negotium pertinuit: etiam, atque etiam tecum deliberare debueras, ne improbam institueres accusationem, hoc instrumentum, in quo subscripseras, falsum arguere contendens. At cum mulieribus [36] in aliena causa falsi non sit concessum accusare, tu autem *hæc eadem prædia te prius alii donasse*, proponas: fieri tibi facultatem accusandi contra juris postulas formam. S. 8. Idus Martii, CC. CONSS.

De errore, & dolo.

Non est falsum sine dolo.

20. Iidem AA. & CC. Rufino.

NEc [37] exemplum editionis precum aliter per [38] errorem scriptum, cum non [39] nisi dolo [malo] falsum committentes crimini subjugentur, cognitionem dati Judicis moratur. S. 11. Kal. Nov. *Dorostoli*, CC. CONSS.

De decurionatu.

21. Imp. CONSTANTINUS A. Mechilio Hilariano Correctori Lucaniæ, & Brutiorum.

SI [40] quis decurio testamentum [41], vel codicillos, aut aliquam deficientis scripserit voluntatem, vel conscribendis publicis, privatisque instrumentis præbuerit officium: si falsi quæstio moveatur, decurionatus honore seposito, quæstioni [42] (si ita poposcerit causa) subdatur. Sed non statim desinit esse decurio, qui in hujusmodi facto fuerit deprehensus: Quantum [43] enim ad municipales pertinet necessitates, decurio permanet: quantum [44] ad rem gestam, & veritatem referendam, uti decurionatus honore non poterit [45]. † Nec vero is qui ante fuerit tabellio [46] ad eludendam quæstionem super his quæ ante scripserit, factus decurio defendi hac poterit dignitate: quoniam scripturæ veritas (si res poposcerit) per ipsum [47] debet probari auctorem. Dat 3. Kal. Febr. SABINO & RUFINO CONSS. 316.

1 Falsi crimen capitale hoc ex loco satis colligitur. 2 Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.* 3 *Mater* a liberis falsi criminaliter conveniri non potest: civiliter potest. *l.* 1. §. 43. *ff. de vi & vi arm. l.* 11. §. 1. *ff. de accusation.* Immo criminaliter potest. *l.* 14. *supr. qui accusare.* 4 Hinc colligunt, duobus modis agi de falso: civiliter, *ut hic*, criminaliter, *ut* Š. *h. t.* 5 Id est, actionem civilem. 6 Quomodo ? actione in factum *d.* §. 43. 7 Testamenti scil. vid. *l.* 6. *ff. de heredit. petit.* Papon. 2. *Notar.* 7. 8 Id est, ad legata. 60. *Ecl.* 42. *ex t.* 35. *c.* 35. 9 *Accusasse*, *Synops. Basil.* 11. *tit* 2. *lib.* 60. *tit.* 41. *c.* 42. 10 Suspectum habens instrumentum, qui ex eo transigit, dubius transigit, non enim transigit per errorem, quia suspectum habet: neque sciens omnino, quia tantum suspectum habet. 11 Hanc controversiam paucis ita definio. Qui per errorem ex falsis instrumentis transigit, vel paciscitur, *l.* 42. Š. *de transact. l.* 2. Š. *de his quibus ut indign.* instrumentum falsi accusare potest. Qui dubius ex falsis instrumentis transigit, difficulter potest ab inita transactione falsi accusationem movere, *ut hic.* Qui vero sciens de falso instrumento transigit, jure transigit: jure, inquam, id est, jure Romano. *Græci* 11. *Eclog.* 2. *cap.* 26. & 1. Harm. 10. vid. Cujac. 6. *obs.* 11 & 20. *obs.* 19 & ita etiam veteres accipiunt legem 18. Š. *de transaction.* quod Alciato *in d. l.* 18 & 5. *Paradox.* 8. 9. 10. Hotomano *ad d. l.* 18. & 21. *Illustr.* Donello *ad d. l.* 18. Papon & aliis, de quibus dixi ad *d. l.* 18. Š. *de transaction.* displiceret, quibus accedit usus & praxis Galliæ, ut *ibid.* notavi. 12 Vid. *l.* 9. J. *h. t.* 13 Falsarius falsi tenetur, etiamsi falso instrumento quod ipse fecit, se velle uti neget. Imo, pœnitentia videtur excusandus. *l.* 18. *ff. h. t.* vide Papon. 2. *Notar.* 7. 14 Imo & alius, *d. l.* 9. 15 Heres ab intestato cogitur præstare fideicommissa relicta in codicillis. 16 Etiam codicillos falsi arguere licet. 17 Vid. *l.* 16. J. *h. t.* 18 Abolitio criminis non tollit actionem civilem. 19 Vid. *l.* 1. *supr. h. t.* 20 Accusatori incumbit probatio. 21 Vid. *l.* 9. *supr. h. t.* 22 Etiam coram pedaneis & delegatis judicibus excipi potest de falso instrumento. 23 Quid? licebit-ne actori agere ex falso instrumento post vicennium? Paponius 2. *Notar.* 7. *cap. du parricide* negat hunc locum pertinere ad actionem civilem, eo sensu: etiam intra tricennium excipi posse de falso civiliter, non tamen criminaliter *arg. l.* 5. *in fin. ff. de doli mali exceptione.* facit *l.* 17. J. *h. t.* Goth. De hac præscriptione vid. Tessaur. *decis.* 20. Imbert. *Instit. forens. lib.* 3. *cap.* 9 Boer. *decis.* 26. Et quanto tempore præscribatur accusationi, Tessaur. *decis.* 208. Damhoud. *prax. crimin. cap.* 8. *num.* 25. & *seq.* Ans. 24 60. *Ecl.* 41. *c.* 47. Præscribuntur crimina regulariter vicennio. Vid Tiraquellum *tract. de pœnis*, *causa* 29. 25 Recte id additum. Sunt enim quædam crimina, quæ quinquennio tolluntur, ut quæ descendunt ex lege Julia de adulteriis *l.* 29. § 6. *ff. ad l. Jul. de adulteriis.* peculatus. *l.* 7. *ff. ad l. Jul. peculat.* Silaniano senatusconsulto. *l.* 13. *ff. de SC. Silaniano.* Quid suppositi partus crimen? nulla præscriptione temporis depelli dicitur. *l.* 19. *in fin. ff. h. t.* nulla, inquam, nisi vicennali, & ita hanc legem accipe, ut & legem *ult. ff. ad l. Pomp. de parricid.* qua ostenditur, eos qui parricidii teneri possunt, semper accusari posse. adde Cujac. 4. *obs.* 14. Quid Apostasia? vid. *l.* 4. *supr. de apostatis*, & ita accusatio criminalis tollitur vicennio vid. Clarum 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 51. adde Bossium *c.* 41. *num.* 12. Ancharanum 2. *quæst.* 29. 26 Falsa recepti confessio depositarium non liberat. 27 *l.* 2. *D. h. t.* 28 *d. l.* 2. Paul. 5. *sent.* 25. §. 1. 29 Falsum committi intelligitur, si creditor diem obligationis protulit, repetiit, anticipavit, aut anteverit. *l.* 28 *D. h. t.* vid. *l.* 3. *D. de probat. l.* 3. *D. de fide instrumentorum.* 30 Qui prior tempore fuisti. 31 Civilis & criminalis, *l.* 5. *l.* 9. *l.* 11. Š. *l.* 23. *l. ult.* J. *h. t.* adde *legem unic. infr. quando civilis actio.* 60. *Ecl.* 41. *c.* 57. *versic.* ἡ διάταξις, vid Cujac. 13. *obs.* 38. 32 Falsum ab initio testamentum, seu falsa omnis voluntas tractu temporis non firmatur. 33 Temporis tractu non confirmatur, quod de jure ab initio non subsistit a[illegible] *l.* 201. *D. de reg. jur. c.* 18. *de reg. jur. in* 6. 34 Ex in[illegible] interrogare. adde *l.* 8. *in fin. infr. de quæst.* 35 Græci ita legunt, ἀπὸ πλαστοῦ. in 60. *Ecl.* 41. *c.* 53. & eo sensu Ex falso possessionem nemo sibi parare potest. 36 Fœminis accusatio falsi non est permissa: sed ita demum, si suam suorumve injuriam persequantur. adde *l.* 1. §. 10 *vers. Atquin Papinianus ff. ad SC. Turpill.* 37 Vid. *l.* 2. *supr. de errore advocat. l.* 92 *ff. de reg. jur.* 38 *l.* 31. *in fin. ff. h. t. l. unic. infr. de mutatione nominis* vid. Paul. 1. *sent.* 12. § 3. aliis præsumitur pro instrumento præsertim notarii. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 13. 39 Falsum sine dolo, non punitur. 40 *l.* 1. *C. Th. h. t.* adde *l.* 15. *infr. de decurion.* 41 Testamentum a decurionibus interdum de facto, non de jure, vide *l.* 3. *C. Th. de decurion.* quæ cum hac lege conjungenda est, scribi solitum. 42 Ob falsum decurio torqueri potest. 43 Respectu diverso unus & idem varie consideratur. 44 Vid. *d. l.* 15. vid. *Novell.* 44. 45 Cur ita? vid. *l.* 14. *supr. de testibus.* 46 Tabellionis munus exercere, qui decurio est, non potest. 47 Vid. 1. *Harm.* 6.

De

De inquisitione veritatis, & lite compendioso spatio terminanda.

22. Idem A. ad Maximum P. U.

UBi [1] falsi examen inciderit, tunc acerrima [2] fiat indago [3] argumentis [4], testibus, scripturarum collatione [5], aliisque vestigiis [6] veritatis: Nec [7] accusatori tantum quæstio incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur: sed inter [8] utramque personam sit judex medius: nec ulla interlocutione divulget quæ sentiat: sed tanquam ad imitationem relationis, quæ solum *audiendi* mandat officium, præbeat notionem: postrema sententia, quid sibi liqueat, prodituros. † Ultimum autem finem strepitus criminalis compendioso [9] spatio limitamus, quem litigantem disceptantemque fas non sit excedere: cujus exordium nascetur auspicio contestatæ accusationis apud judicem competentem: post probationem supplicio capitali [10], si id exigat magnitudo [11] commissi, vel deportatione ei, qui falsum commiserit, imminente. PP. 8. Kal. April. in foro *Trajani*, CONSTANTINO A. VIII. & CONSTANTIO C. CONSS. 354.

De judicio civili & criminali.

23. Imppp. VALENS, GRATIAN. & VALENTIN. AAA. ad Maximum P. P.

DAmus [12] licentiam litigantibus, si apud judicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, profitendi, utrum de falso criminaliter [13] statuat qui dubitet de instrumenti fide experiri, an civiliter. Quod si expetens vindictam [14], falsi crimen intenderit, tunc quæstione civili per sententiam terminata, criminis fiat indago: ut si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationesque, necnon & rationes privatas, vel publicas, pacta & epistolas vel ultimas voluntates, donationes, venditionesve, vel si quid prolatum aliud instituere [15] conabitur: habeat accusandi facultatem. Civilis autem inquisitionis inter utrasque partes consignentium levior examinatio procedat: cum judex qui præerit quæstioni, intentiones [actoris] falsas, & conficta crimina [reorum] ex legibus pœnis competentibus possit ulcisci. PP. 16. Kal. Maji, *Romæ*, VALENTE V. & VALENTINIANO AA. CONSS. 376.

De onere probationis.

24. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCAD. AAA. Proculo P. U.

PRæbemus licentiam, ut sive [16] civiliter, sive criminaliter (ut actor elegerit) super prolatis codicillis, vel aliis instrumentis requiratur: incumbat probatio fidei instrumenti [17] ei primitus, qui scripturam obtulerit, deinde ei, qui stricta [18] instantia falsam arguere paratus sit. Dat. 10. Kalend. Februar. TIMASIO, & PROMOTO CONSS. 389.

TIT. XXIII.

DE HIS, QUI SIBI ADSCRIBUNT [19] IN TESTAMENTO.

Filius emancipatus sibi adscribens in testamento patris patre dictante, de æquitate a pœna legis Corneliæ excusatur. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Valatio.

QUamquam ita [20] interpretantur jurisperiti, ut contra legem Corneliam videatur se scribere heredem emancipatus [21] filius patre dictante: tamen si cum testamentum non esset scriptum, justus [22] successor futurus esset accepta bonorum possessione, filius patri: perinde habebitur, atque si sua manu pater tuus te heredem scripsisset, functus [23] dulci [24] officio. Proposita Non. Sept. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

Testatoris subscriptio etiam generalis excusat a pœna, sed non tribuit jus petendi legatum extraneo, qui sibi adscripsit, nisi specialis fuerit subscriptio testatoris. Salic.

2. Idem A. Atticio.

SI testator codicillis quos scripsisti, *legatum* quoque seu *fideicommissum reliquisse tibi* sua [25] manu adscripsit: non videris in pœnam Senatusconsulti incidisse. † Quod si [26] *testamentum dictasse* codicillis significavit, legato quidem vel fideicommisso abstinere debes: pœna vero falsi tibi principali [27] beneficio remittitur. PP. Id. Decembr. ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

Vere ignorantiam alleganti, & a delicto desistenti, pœna remittitur quam incurrat, quia sibi adscripserat. Bald.

3. Imp. ALEXANDER A. Martiali.

SEnatusconsulto, & [28] Edicto divi Claudii prohibitum est, eos qui ad scribenda testamenta adhibentur [29], quamvis [30] dictante testatore, aliquod emolumentum ipsis futurum scribere: & pœna legis Corneliæ facienti irrogata est: cujus veniam [31] deprecantibus ob ignorantiam [32], & profitentibus a relicto discedere [33], Amplissimus Ordo, vel divi Principes veniam [raro] dederunt. PP. 17. Kal. April. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Maritus sibi adscribens in testamento uxoris, incidit in pœnam. Bald.

4. Idem A. Crescenti.

QUæ in testamento uxoris [34] maritus sua manu legata sibi adscripserit, pro non scriptis habentur: & legis Corneliæ pœna, si venia impetrata non est, locum habet. PP. 3. Non. Februar. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Miles sibi adscribens, præsumitur juris errore, non malitia, in legem incidisse. Bald.

5. Idem A. Gallieno militi.

QUod adhibitus ad testamentum commilitonis [35] scribendum, jussu ejus servum tibi adscripsisti, pro non scripto habetur, & ideo id legatum petere non potes: sed secuto tenore indulgentiæ meæ, pœna legis Corneliæ tibi remittitur: in quam credo te magis errore quam malitia incidisse. PP. 17. Kal. Jun. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Servus jussu domini sibi adscribens, excusatur a pœna: libertatem tamen non consequitur, nisi de scriptione testatoris subscriptione doceatur. Salic.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Aufidio.

SI libertatem [36] tibi manu tua imperante domino adscripsisti, cum proponas dominum non subscripsisse, & [37] suis literis tuam libertatem expressim agnovisse, ad impetrandam libertatem Senatusconsulti auctoritas tibi obest: pœna tamen falsi tibi remittitur: quoniam non potueras contra domini voluntatem venire. PP. 6. Id. Decembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

TIT. XXIV.

DE FALSA MONETA [38].

Fabricantes falsam monetam puniendi sunt ultimo supplicio sine appellandi remedio. Salic.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium.

QUoniam [39] nonnulli monetarii adulterinam [40] monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incumbere hujusmodi homines inquirendi: ut [41] investigati tradantur judici, facti conscios per tormenta illico prodituri, ac sic dignis [42] suppliciis addicendi, accusatoribus [43] etiam eorum immunitatem [44] permittimus, cujus modus, quoniam dispar patrimonium est, a nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum hujusmodi personam suspectam de custodia [45] exire fecerit, capite puniatur. Appellandi [46] etiam privato licentia denegetur [47]. Si vero miles [48] aut promotus [in gradum] hujusmodi crimen incurrerit, super ejus nomine & gradu ad competentes judices referatur. Domus [49] vero, vel fundus, in quo hæc perpetrata sunt, si dominus in proximo constitutus sit, cujus incuria, vel negligentia punienda est, etsi ignoret, fisco [50] vindicetur: nisi [51] dominus ante ignorans, ut primum repererit, scelus prodiderit perpetratum: tunc enim possessio, vel domus ipsius, proscriptionis injuriæ minime subjacebit. Sin vero longissime ab ea domo, vel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentum: actore videlicet fundi, vel servis, vel incolis, vel colonis, qui ad hoc ministerium præbuerint, cum eo, qui fecit, supplicio [52] capitali plectendis. Viduas autem ac pupillos speciali dignos indulgentia credimus, ut viduæ, nec in proximo constitutæ, domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam gravis conscientiæ noxa resideat. Impuberes [53] vero etiamsi conscii fuerint, nullum sustineant detrimentum: quia ætas eorum, quid videat [54], ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo fuerint, quoniam ignorare [55] eos quid in rebus pupilli geritur, non oportet, hæc pœna expectabit, ut de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum a pupillo fuerat inferendum. Dat. 12. Kal. Decembr. *Romæ*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. CC. CONSS. 321.

Qui nummos falsa fusione formavit, debet comburi, & præmium datur accusatori. Salic.

2. Idem A. ad Tertullum Præfectum [56] urbis Africæ.

SI [57] quis nummos falsa fusione [58] formaverit, universas ejus facultates

---

1 *l. 2. vers. sed ubi falsi examen. C. Theod. h. t.* 2 In crimen falsi acerrima fit indagatio. 3 Indagatio veritatis, fit argumentis, testibus, scripturarum collatione, aliisque vestigiis. 4 Argumenta admittuntur probationis loco. vid. *l. indicia. indicta.* 19. ℨ. *de rei vindicat. l. ult.* ℨ. *de probat.* 5 Scripturarum collatione falsum detegi potest. vid. *l.* 20. ℨ. *de fide instrum.* 6 Probationes, conjecturæ, indicia & argumenta, veritatis vestigia sunt. *d. l.* 19 *d. l. ult.* 7 *l. ult.* ℑ. *h. t. l. pen. supr. de probat.* 8 Inquirere judex in ipsa maleficia debet, etiamsi sit, qui accuset, ut hinc constet, accusatione non tolli facultatem inquirendi. 9 Id est, annali. *d. vers. sed ubi.* adde *l. ult. infr. ut intra certum tempus crim.* 10 Vid. quæ dixi ad *Novell. Leon.* 77. 11 Puniuntur levius levia delicta: vid. Tiraquell. *tract. de pœn. causa* 14. 12 *l.* 4. *Cod. Theod.* 13 *l.* 16. ℨ. & *l. ult.* ℑ. *h. t.* 14 Electa actione civili falsi, criminalis suspenditur: finita, reviviscere potest. 15 Insimulare, *Cod. Theod.* 16 *d. l.* 16. 17 60. *Eclog.* 41. *cap.* 57. *in fin.* 18 *Instructa*, Hal. 19 *l.* 6. *in fin. l.* 17. *ff. ad leg. Corn. de falsis. l.* 1. *ff. de his quæ pro non script.* adde Bossium *in prax. cap.* 38. Clar. 5. *sent.* §. *Falsum*, *vers. Ascribens etiam.* 20 Intellectum hujus legis vide apud Johann. Decher. *lib.* 2. *dissert.* 3. *num.* 21. 22. & Cujac. *tract. ad African ad l. Si quis legatum.* 6. *ff. de leg. Corn. de fals.* Ans. 21 Si emancipatus patre dictante se heredem scripserit, non incidit in falsum. Est enim alioquin [illegible] paternæ capax. 22 Ratio decidendi. 23 Id est, mortuus. Isid. *in Gloss.* [illegible] *officio dicitur, qui officium vitæ implevit.* Igitur dulce officium, dulceve munus, vita dicitur. Seneca in Hippolyto: *Cur datum munus redditæ lucis fugis?* sic *munus lucis* dicitur, *l. un. C. Theod. de her. pet.* 24 Lucis officio: *ut d. l. un.* ℑ. τελευτῶν. Cujac. 3. *ad Afr. in fin.* 25 Ubi testator testamento aliquid adscribit, cessat pœna falsi. Subscriptio testatoris generalis excusat a pœna. *l.* 1 §. 8 *l.* 15 §. 1. *ff. de leg. Corn. de fals.* 26 Observa hypothesin. 27 Testamentarius veniam a Principe vel senatu potest petere, non etiam jus capiendi. 28 *Ex edicto*, Cujac. ita hic videtur legisse. intellige autem SC. Claudianum, aliud a Liboniano. 29 Id est, testamentarios. 30 *l.* 5. ℑ. *h. t. l.* 14. §. 1. *ff. de leg. Corn. de fals.* 31 Id est, pœnitentibus. 32 *l.* [illegible] ℨ. *h. t.* 33 Error excusat a pœna. 34 Non licet marito quicquam sibi adscribere in uxoris testamento. *l.* 18. *ff. de leg. Corn. de falsis.* 35 Miles excusatur, si sibi adscripsit, legatum tamen non petit. 36 Vid. *l.* 15. §. 3. *ff. de leg. Corn. de fals.* 37 *Nec suis*, Cujac. *ad l.* 4. §. *si pupilli. ff. de usuc.*

reprehensus a Roberto 1. *Recept.* 9. & 1. *Animadv.* 10. defensus ab Antonino Mercatore 1. *notar.* 10. vide eundem Cujac. 15. *obs.* 19.

38 *l.* 19. *ff. de leg. Corn. de falsis* & *L.* 9. *C. Th.* 21. περὶ μονέτας 60. *Ecl.* 44. περὶ παραψαλιστῶν, de monetariis & circumcisoribus, παραψαλίσαι sunt, qui forciculis nummos circumcidunt, Paul. 5. *sent.* 12. §. *ult.* Clar. 5. *sent.* §. *falsum. versic. dico etiam.* ubi de falsa & adulterata, & diminuta seu abrasa moneta, & eam expendentibus. 39 *l.* 2. *C. Th. h. t.* 40 De adulterina moneta. Sic adulter solidorum. *l.* 2. ℑ. *h. t.* Huc facit *l.* 8. 9. *l.* 19. *ff. de l. Corn. de falsis* nummi adulterini, *d. l.* 9. 41 Adulteri monetæ inquirendi. 42 Manus amittunt. *Ecl. d. loco. tit.* 60. §. 1. & Harm. *d. loco.* vide tamen *l.* 2. ℑ. *h. t.* est vero supplicium capitale. ℑ. *h. t. hac l.* Est & ignis supplicium. *l.* 2. ℑ. *h. t.* sane bona ejus qui falsam monetam cudit, Fisco vindicantur. Quod si servi id ignorante domino fecisse dicentur, ipsi quidem summo supplicio afficientur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte scierit, omnino non possunt. Paul. 5. *sent.* 12. §. *ult.* 43 De accusatoribus monetarii adulterini. *l.* 2. ℑ. *h. t.* 44 Immunitas plerumque promittitur conscio sceleris participes detegenti. adde *l.* 2. ℨ. *pro quibus causis serv. l.* 5. *Cod. Theod. hoc tit.* 45 Pœna custodia liberantis reum falsæ monetæ hæc inter cæteras est, ut non appellet. 46 Reus falsæ monetæ non appellat. 47 Id non observatur in Gallia. vide Rebuff. *in proœmio constit. gloss.* 5. *n.* 116. cum etiam reos majestatis appellet. 48 Si miles reus monetæ fuerit. 49 De domibus & agris in quibus falsa moneta cusa est. *Ecl. d. loco, vers.* ὁ δὲ δεσπότης. Harm. *d. loco vers.* ἢ δὲ τοῦ ἀγροῦ. 9. *Th.* 21. *l.* 4. 50 Paul. 5. *sent.* 12. §. *ult.* 51 Indicare scelus interdum cogimur. *Nov.* 117. *cap.* 8. §. 1. 52 V. *l.* 2. ℑ. *h. t.* 53 Impubes quamvis conscius adulterinæ pecuniæ non tenetur. adde *l.* 22. *ff. de l. Corn. de falsis.* & *l.* 2. §. 19. *ff. vi bonor.* 54 Id est, quid videndum, vel quid fugiendum. 55 Tutor res pupilli ignorare non præsumitur. 56 Proconsulem Africæ. 57 *l.* 3. *C. Th. h. t.* 58 *Effusione*, *Hal.* Fusio Græci, τὸ ἀρχέτυπον σφραγιστήριον ἢ βυλωτήριον. Harm. *dict. loco. vers.* μονέτα, sive iconium, ut est in historia Antonini Florentini & apud Suet. *in Calig.* Aureum iconium. χαρακτήρ, *Eclog. d. loco. cap.* 8. vel locus in quo moneta formatur. ℑ. *h. t.* Falsa fusione formare, *à faux coing.*

fisco [nostro] præcipimus addici. In monetis [1] etenim tantummodo nostris [2] cudendæ pecuniæ studium frequentari volumus: cujus obnoxii, majestatis [3] crimen committunt: & præmio [4] accusatoribus [5] proposito, quicunque solidorum adulter [6] poterit reperiri, vel a quocunque fuerit publicatus, illico omni dilatione summota, flammarum [7] exustionibus mancipetur. Dat. Prid. Non. Jul. *Mediolani*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. IV. CONSS. 326.

Obreptitium rescriptum impetratum, non excusat a crimine læsæ majestatis. Bald.

3. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Rufino P. P.

SI quis super cudendo ære, vel rescripto [8] aliquo, vel [etiam] adnotatione nostra sibi arripuerit facultatem, non solum fructum propriæ petitionis amittat, verum etiam pœnam quam meretur, excipiat. Dat. 4. Id. Jul. *Constantinop.* THEOD. A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

TIT. XXV.
DE MUTATIONE NOMINIS [9].

Mutatio nominis non fraudulosa, libero homini est permissa. Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Juliano.

SIcut in initio nominis [10], cognominis, prænominis recognoscendi singulos impositio libera est privatis: ita eorum mutatio innocentibus [11] periculosa non est. Mutare itaque nomen, vel prænomen, [sive cognomen,] sine aliqua fraude licito jure, si liber es, secundum ea, quæ [sæpe] statuta sunt, minime prohiberis: nullo ex hoc præjudicio futuro. S. 15. Kal. Jan. AA. CONSS.

TIT. XXVI.
AD LEGEM [12] JULIAM DE AMBITU [13].

Qui honores repetit, in legem ambitus incidit, & pœnam legitimam subit. Salic.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. Pompejano P. P. Africæ.

NUllus [14] omnino [15] principatum [16], vel numeratum seu commentariensis gradum, vel cætera [17] officia repetere [18] audeat: cum publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant. At si quispiam promotorum denuo ad munus [etiam] per sacras litteras irrepserit, quod ante docebitur gessisse [19]: cassatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitus urgeatur: & qui contra fecerint, pœnam deportationis [ad instar legis Juliæ ambitus] excipiant. Dat. prid. Kal. Jun. *Mediolani*, STILICHONE, & AURELIANO CONSS. 400.

TIT. XXVII.
AD LEGEM [20] JULIAM REPETUNDARUM [21].

Delinquentes in officio, ibi debent remitti puniendi: & ad quadruplum pecuniæ per se, vel per ministros receptæ tenentur. Salic.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Matroniano Duci & præsidi Sardiniæ.

UT [22] unius [23] pœna metus possit esse multorum: Ducem, qui male egit, ad provinciam, quam nudaverit, cum custodia competenti ire præcipimus: ut non solum, quod ejus non dicam domesticus, sed [24] manipularius & minister [25] acceperit: verum etiam quod ipse a provincialibus nostris rapuerit, aut sustulerit: in quadruplum [26] exolvat invitus. Dat. Prid. Id. Jun. *Constantinop.* ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 382.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio transit in heredes. Salic.

2. Iidem AAA. Floro P. P.

SCiant [27] judices super admissis propriis, aut a se, aut ab heredibus [28] suis pœnam esse repetendam. Dat. Kalend. Septembr. ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 382.

Judex corruptus pecunia, puniendus est hujus legis pœna. Salic.

3. Iidem AAA. Marcellino.

OMnes [29] Cognitores, & Judices a pecuniis, atque patrimoniis manus abstineant [30], neque alienum jurgium putent suam prædam. Etenim privatarum quoque litium cognitor, idemque mercator [31] statutam legibus cogetur subire jacturam. Dat. Prid. Non. April. *Mediol.* MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

Concussionem inferens, & processum venalem faciens, vel sententiam venalem proferens potest a quolibet accusari. Bald.

4. Iidem AAA. & ARCAD. A. Edictum ad provinciales.

JUbemus [32] [atque] hortamur, ut si quis forte Honoratorum, decurionum, possessorum, postremo etiam colonorum, aut cujuslibet ordinis, a judice fuerit aliqua ratione concussus: si quis scit venalem fuisse [33] de jure sententiam: si quis pœnam, vel pretio remissam, vel vitio cupiditatis ingestam: si quis postremo quacunque de causa improbum judicem potuerit approbare: is vel administrante eo [34], vel post administrationem depositam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet: cum probaverit, & victoriam reportaturus, & gloriam. Dat. 10. Kal. Jul. *Constantinop.* HONORIO N. P. & EUODIO CONSS. 386.

Si procurator Cæsaris pecuniam extorquet a colonis, vel aliis sibi subditis, potest conveniri intra annum a tempore depositæ administrationis, non postea. Salic.

5. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCAD. AAA. Severino Comiti rerum privatarum.

UNusquisque [35] procurator, præpositus gynæcio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicunque se a Comite [36] domorum meminerit esse concussum: cum ipse, cui pecuniam numeravit, [ab] administratione decesserit, intra anni [37] spatium ad judicium Spectabilitatis tuæ, quidquid dederit, repetiturus occurrat: ut prosit pensionibus quidquid ille reddiderit. Si vero ex tempore depositæ administrationis præstituti temporis curricula transfluxerint, nulla vox advocationis emergat: sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionem volumus coartari. Dat. Prid. Non. Jun. *Mediolani*, VALENTINIANO A. IV. & NEOTHERIO CONSS. 390.

Accedentes ad regendas provincias, debent jurare forma hic scripta. Salic.

6. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Florentio P. P.

SAncimus ejusmodi viros ad [38] provincias regendas accedere, qui ad honoris insignia non ambitione, vel pretio, sed probatæ [39] vitæ, & amplitudinis tuæ solent testimonio promoveri: ita sane, ut quibus hi honores per Sedis tuæ, vel per nostram fuerint electionem commissi, jurati [40] inter gesta depromant, *Se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quidquam, neque daturos unquam postmodum fore, sive per se, sive per interpositam [personam] in fraudem legis sacramentique: aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cujuscunque contractus: & ob hoc* (exceptis [solis] salariis) *nihil penitus tam in administratione positos, quam post depositum officium pro aliquo præstito beneficio tempore administrationis, quam gratuito meruerunt, accepturos.* Et licet neminem [41] divini timoris, contemnendo jusjurandum *arbitramur* [42] *immemorem: ut saluti propriæ ullum commodum anteponat:* tamen, ut ad salutis timorem etiam necessitas periculi subjungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramenta negligere, non modo adversus accipientem, sed etiam adversus dantem [43] accusandi cunctis tanquam crimen publicum concedimus facultatem: quadrupli [44] pœna eo qui convictus fuerit, modis omnibus feriendo. Dat. 6. Kalend. Decembr. *Constantinop.* THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. XXVIII.
DE CRIMINE PECULATUS [45].

Pecunias publicas surripientes, & qui ministerium tunc, vel postea præbuerint, pœna capitali puniuntur. Salic.

1. Imppp. HONOR. THEOD. & [46] ARCAD. AAA. Rufino P. P.

JUdices qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt, lege Julia peculatus obnoxii sunt, & capitali [47] animadversioni eos subdi jubemus. His quoque nihilominus, qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem pœna percellendis. Dat. 5. Non. Martii, *Constantinopoli*, HONOR. X. & THEODOS. V. AA. CONSS. 415.

TIT. XXIX.
DE CRIMINE SACRILEGII [48].

Errans in articulis fidei punitur ut sacrilegus. Salic.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

QUi [49] divinæ legis [50] sanctitatem [51], aut nesciendo omittunt, aut negligendo violant, & offendunt [52], sacrilegium committunt. Dat. 3. Kal. Mart. *Thessalonicæ*, GRATIANO A. V. & THEODOSIO A. I. CONSS. 380.

---

1 Moneta, locus in quo moneta cuditur. 2 In monetis tantum regiis pecunia cudi potest. 3 Falsitas monetæ, crimen majestatis. adde 2. *Feud.* 56. *ibi moneta.* 4 Præmia accusatoribus interdum proponuntur. *l.* 5. *C. Theod. h. t.* 5 *l.* 1. *vers. accusatoribus.* ℥. *h. t.* 6 Solidorum adulter. 7 Pœna adulteris monetæ proposita, ignis *ut hic.* manuum amissio. *Ec. d. loco tit.* 60. *c.* 1. *in pr.* Harm. *d. loco* In Gallia aqua oleoque fervente, sive bulliente suffocantur. vide Clar. 5. *sent.* §. *Falsum, vers. dixi* De ignis supplicio dixi ad *l. un.* ℥. *de Nili aggerib.* 8 *l.* 9. *C. Th. h. t.* *Ecl. d. loco. c.* 1. *in fin.* facit *l.* 6. §. 1. *ff. ad l. Jul. pecul.*

9 *l.* 13. *ff. ad l. Corn. de falsis.* Paul. 5. *sent.* 25. §. 10. 10 Vide *l.* 4. *supr. de testam.* 11 *l.* 20. ℥. *ad l. Corn. de falsis.*

12 *Ambitionem* Judicum hæc lex coërcet. 13 *L.* 9. *C. Th.* 26. dixi ad *L.* 48. *D.* 14. 14 *l.* 2. *C. Th. h. t.* 15 Principes officiorum & alii beneficiarii, eadem officia repetere & continuare prohibentur, antequam rationes reddiderint.
16 Principatus ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως: Quid hic sit, vide *l. ult.* ℥. ut *Rusticani ad suum obsequium*, *libro* 11. *tit.* 54. 17 V. *l.* 6. ℥. *de adsessoribus.* 18 Ambitio est ante redditas officiorum rationes eadem officia repetere atque continuare. 19 Vide *l.* 12. ℥. *de [illegible] lib.* 10. *tit.* 70.

20 [illegible] Judicum hæc lex coërcet. 21 *L.* 9. *C. Th.* 27. dixi ad *L.* 48. *D.* 11. Superiore titulo magistratuum ambitus, hoc vero tit. magistratus & Judicum avaritia, qui a privatis pecunias accipiunt, coërcetur, ut & sequentibus, qui ex publico. 22 *l.* 3. *C. Theod. h. t.* 23 *l.* 31. *in fin. pr. ff. depositi.* 24 *l.* 1. §. 5. *ff. h. t.* 25 Qui & ordinarius. dixi ad *Novell.* 20. 26 *l. ult. in fin.* ℥. *h. t. l.* 3. §. *pr. de adsessorib.* vide Cujac. *ad Novell.* 8. 27 *L.* 4. *C. Th.* 10.
28 Lex repetundarum datur in heredem ejus, qui repetundarum arguitur, etiamsi lis non sit contestata cum defuncto, *ut hic. l.* 2. *ff. h. t.* At de eo quod pervenit ad heredem actio perpetua est. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 14. *ff. ad l. Jul. peculat.* 29 *l.* 5. *C. Theod. h. t.* 30 Vide Cujac. 6. *obs.* 18. *in fin.* Petr. Greg. 36. *syntagm.* 28. *num.* 3.
31 *Litium mercator* sic apud Lampridium in Alexandro *mercator potestatum.*
32 *l.* 6. *C. Theod. h. t.* vide Cujac. 6. *observ.* 30. 33 Vide *l.* 7. ℥. *quando provocare.* 34 *Novell.* 80. *c.* 2. *Nov.* 86. *Nov.* 87. *c.* 4. 35 *l.* 7. *C. Theod. h. t.*
36 Comes domorum in Cappadocia erat sub Comite rerum privatarum, sub eo procuratores, præpositi gynæceo, susceptores, tabularii, coloni. Hi Fisco si non inferant pensiones, quod dicunt sibi pecunias acceptas a comite domorum, intra annum id probare & pecunias repetere debent; quod si non fecerint, nihilominus conveniuntur a Fisco. Tentari potest adversus comitem repetitionem, id est, actionem repetundarum, perseverare etiam post annum, id est, perpetuam esse, & hanc legem eo tantum spectare, ut ostendat, eis ea ratione anni inducias dari. 37 Quid? repetundarum actio estne annalis? an potius perpetua? perpetua est: excepto eo casu, de quo superius diximus. 38 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* 39 Vide *l.* 1. ℥. *de off. magist. off.* 40 *Nov.* 8. *c.* 7. vide Petr. Gregor. 36. *Syntagm.* 28. *n.* 36. 41 *dict. Nov.* Præsumitur pro juramento. Alciat. 3. *præsumpt.* 16. 42 Præsumitur nemo moriens immemor salutis vitæ æternæ. vid. Alc. 1. *præsumpt.* 39. & 3. unde colligit, morientis confessiones, scripturas, responsa evidentius probare, quam aliorum, [illegible] in extremis constituti, non præsumantur immemores cœlestis vitæ, [illegible] vitæ æternæ, judicioque divino proximos se videant vide Menochium [illegible] *de morte.*
43 Si accipere turpe, dare quoque turpe est vide *Nov.* 8. *cap.* 8. §. 1. *l.* 31. *in fin.* ℥. *de episc. & cler. Nov.* 123. *cap.* 2. 44 *d. Novell.* 8. *cap.* 7. *in fin.*
45 *L.* 9. *C. Th.* 28. dixi ad *L.* 48. *D.* 13. id est, pecuniis publicis interceptis. §. 9. *Inst. de publ. jud.* 46 Inducendum hoc *Arcadii* nomen. 47 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* capitali & vitæ, *l.* 5. *Cod. Theod.* adde *l. Jul. repet.* interdictum aquæ & ignis, deportationi. *l.* 3. *l.* 10. *in fin. ff. h. t.* §. 9. *Instit. de publ. jud.* Olim multa cum infamia, *d. l.* quæ pœna reducitur, *Novell. Leon.* 105 constituta pœna dupli.
48 Dixi ad *L.* 48. *D.* 13. Paul. 5. *sent.* 19. *l.* 1. *ff. ad leg. Jul. majest. lib.* 6 Harm. 5. *cap.* περὶ ἱεροσυλίας. Clar. 5. *sent.* §. *sacrilegium.* Sacrilegos excommunicari, non tamen ipso jure, refert Socinus *regul.* 33. quem vide. 49 *l.* 25. *C. Theod. de episcop. eccl. & cler.* 50 Sacrilegi dant pœnas, quamvis nemo usque ad deos manus porrigat. Seneca 5. *de benef.* 14. 51 Fides divinæ legis sanctitas.
52 Confundunt, sic Græci συγχέουσι.

2. *

QUi [1] confugientem ad sanctam ecclesiam sua auctoritate abstraxerit, verberatus, & tonsus deportator.

Præsumitur dignus, qui est electus a Principe. Bald.

3. Iidem AAA. ad Symmachum P. U.

DIsputare [2] de [3] Principali judicio non oportet: sacrilegii enim instar est, dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator. Dat. 5. Kalend. Jan. *Mediolani*, RICHOMERE, & CLEARCHO CONSS. 384.

In propria provincia quis non debet administrationem assumere, nisi ex certa scientia sibi concedatur a Principe. Salic.

4. Iidem AAA. & ARCAD. A. Eutropio P. P.

NEc [4] quis sine sacrilegii [5] crimine desiderandum intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis [6] officium intra [7] eam provinciam, in qua provincialis, & civis habetur: nisi hoc cuiquam ultronea liberalitate per divinos affatus Imperator indulgeat. Dat. 16. Kalend. August. ARCADIO A. & BAUTONE CONSS. 385.

TIT. XXX.

DE SEDITIOSIS [8] ET DE HIS [9], QUI PLEBEM CONTRA REMPUBLICAM AUDENT COLLIGERE.

Suscipiens populum contra rempublicam, gravissime est puniendus. Salic.

1. Imppp. GRATIANUS, & VALENT. & THEODOS. AAA. Florentio PF. Augustali.

SI quis [10] contra evidentissimam jussionem, suscipere plebem [11], & adversus publicam disciplinam defendere fortasse tentaverit, multam gravissimam sustinebit. Dat. 13. Kalend. Jan. *Constantinop.* RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

Provocans tumultum & clamorem in populo, debet mori pœna seditionis. Bald.

2. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

IN [12] nullis locis aut civitatibus tumultuosis clamoribus [13] cujusquam interpellatio contumeliosa procedat, nec ad solam cujusquam invidiam petulantia verba jactentur: sciturls his, qui hujusmodi voces emiserint, moverintque tumultus, se quidem fructum ex his, quæ postulant, nullatenus habituros, subdendos autem pœnis iis, quas de seditionis [14], & tumultus auctoribus vetustissima decreta sanxerunt. Dat. 2. Non. Martii, *Constantinop.* LEONE A. VI. CONS. 474.

TIT. XXXI.

QUANDO [15] CIVILIS ACTIO CRIMINALI PRÆJUDICET, ET AN UTRAQUE AB EODEM EXERCERI POSSIT.

In criminalibus publicis & privatis civilis intentata de re familiari non tollit criminalem, nec e contra. Salic.

1. Imppp. VALENS, & GRATIAN. & VALENTIN. AAA. Antonio P. P.

APlerisque [16] Prudentium generaliter definitum est, *Quoties* [17] *de re familiari & civilis & criminalis competit actio, utraque licere experiri: sive* [18] *prius criminalis, sive civilis actio moveatur: [nec si civiliter fuerit actum, criminalem posse consumi:*] & similiter e contrario. † Sic denique & per vim [de] possessione dejectus, si de ea recuperanda interdicto, *Unde vi* fuerit usus, non prohibetur tamen etiam lege Julia de vi, publico judicio instituere accusationem. Et suppresso testamento, cum ex interdicto de tabulis exhibendis fuerit actum, nihilominus ex lege Cornelia testamentaria poterit crimen inferri. Et cum libertus se dicit ingenuum, tam de operis civiliter, quam etiam lege Visellia criminaliter poterit perurgeri. Quo in genere habetur furti actio, & legis [19] Fabiæ constitutio: & plurima alia sunt quæ numerari non possunt: ut cum altera prius actio intentata sit, per alteram quæ superest, judicatum liceat retractari. † Qua juris definitione non ambigitur, etiam falli crimen, de quo civiliter jam actum est, etiam criminaliter esse repetendum. Dat. Prid. Kalend. Januar. *Trev.* VALENTE VI. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 378.

TIT. XXXII.

DE CRIMINE EXPILATÆ [20] HEREDITATIS.

Post aditam hereditatem & apprehensam possessionem cessat hoc crimen. Salic.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Euphratæ.

EXpilatæ [21] quidem hereditatis crimen intentare non potes, quando communis arcæ rebus inspectis claves [22] traditas coheredi profitearis. Sed cum de his exhibendis apud Judicem quæreretur, rationem compensationis induci non oportuit. Exhibitis enim quæ desiderantur, suis judicibus directa quæstio relinquenda est. PP. 12. Kalend. Maji, ANTON. A. II. & GETA II. CONSS. 206.

Privignus potest agere contra vitricum crimine expilatæ hereditatis. Bald.

2. Imp. ANTONINUS A. Primo.

EXpilatæ hereditatis crimen adversus vitricum [23] adito Præside provinciæ non prohiberis persequi. PP. 7. Kalend. Mart. LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Reverentia novercæ non facit hoc crimen silere, quando de alia quam de mariti agitur hereditate. Salic.

3. Idem A. Helenæ.

SI avi hereditatem adiisti, expilatæ hereditatis crimen adversus [24] novercam quondam tuam experiri non prohiberis [25]. PP. 3. Non. Jan. SABINO, & ANULINO CONSS. 217.

Uxor defuncti non potest conveniri ab herede crimine hereditatis expilatæ, sed res, & fructus exstantes possunt vindicari, & consumpti possunt condici. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Basso.

ADversus uxorem [26] (quæ socia [27] rei humanæ, atque divinæ domus [28] suscipitur) mariti diem suum functi successores, expilatæ hereditatis crimen intendere non possunt. Et ideo res, quas per eandem abesse quereris, competenti in rem actione, vel si dolo malo fecerit, quo minus res mobiles possideret, ad [29] exhibendum persequere. Fructus autem rerum, quas mala fide tenuit, licet expilatæ hereditatis non teneatur crimine, suos non facit, sed exstantes [30] quidem vindicari, consumptos vero condici [31] posse proculdubio est. PP. 16. Kal. Mart. ATTICO, & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Legata non minuuntur, licet hereditas expiletur. Salic.

5. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Simplicio.

OBtentu expilatæ hereditatis emolumentum legatorum, maxime suspensa cognitione, legatariis iisdemque libertis [32] defuncti auferri non oportet. PP. 15. Kal. Febr. PHILIPPO A. & TITIANO CONSS. 246.

Hæc accusatio est subsidiaria. Salic.

6. Iidem AA. & CC. Basiliæ.

EXpilatæ hereditatis crimen loco [33] deficientis actionis intendi consuevisse, non est juris ambigui. PP. 10. Kal. Mart. ÆMIL. & AQUIL. CONSS. 250.

TIT. XXXIII.

VI BONORUM [34] RAPTORUM.

Actio vi bonorum raptorum habet locum pro vi illata in rebus mobilibus tantum. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Valerio.

VI bonorum raptorum actionem, quæ cum [35] pœna sua retrahit ablata: potius ad mobilia, moventiaque [36], quam ad [37] fundos per injuriam occupatos spectare explorati juris est. PP. Kalend. Mart. ATTICO, & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Heres donatoris a donatario auferre res non potest. Bald.

2. Impp. VALERIANUS & GALLIEN. AA. Longino.

SI res mobiles [38] quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatum, violenter heres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem quo experiundi potestas fuit, in quadruplum [39]: post annum in simplum intendere non vetaris. PP. 7. Maji, SECULARI, & DONATO CONSS. 261.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Salic.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Euelpisto.

REs obligatas [40] sibi creditorem vi rapientem, non [41] rem licitam facere, sed crimen committere convenit, eumque etiam vi bonorum raptorum intra annum utilem in quadruplum [42], post, simpli actione conveniri posse, non ambigitur. S. 7. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS.

De raptis a servo dominus ignorans tenetur noxaliter ad quadruplum intra annum. Salic.

4. Iidem AA. & CC. Attalo.

DE his quæ servus alienus nesciente domino vi rapuisse dicitur, intra annum in quadruplum [43] vi bonorum raptorum, & post in simplum dominus ejus noxali actione apud competentem judicem conveniri potest. S. 2. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Venditionem rei raptæ potest dominus ratam habere, & agere ad simplum: vel improbare, & agere vi bonorum raptorum ad quadruplum. Salic.

---

1 Leunclavius 5. *Eclog. tit.* 5. *ex lib.* 60. *tit.* 45. *cap.* 17. notat hanc constitutionem huc referendam. cui adde *l.* 2. *C. de his qui ad eccles.* 2 *l.* 20. *ff. de legib. l.* 51. *ff. ad l. Aquil.* 3 Adde *l.* 5. *C. de divers. rescript.* 4 Vide *supr. lib.* 1. *tit.* 41. *ut nulli patriæ &c. Syn. Basil.* 2. *tit.* 19. *ex libr.* 60. *tit.* 45. *c.* 18. 5 Id est, violatæ religionis. 6 De adsessore, vide *l.* 10. *supr. de adsessoribus*, ubi dixi. 7 In ea provincia unde quis originem ducit, officium fiscale administrare prohibetur, ne aut gloriosus, aut calumniosus apud suos videatur. Paul. 5. *sent.* 12. §. 5. *l. ult. C. de off. rector provinc. l.* 38. *ff. ex quibus causis major.* adde Pap. 3. *Not.* 8. *cap. des lettres d'office & provision.*

8 Paul. 5. *sent.* 22. 60 *Syn.* 17. περὶ στασιωτῶν ἤτοι τῶν στάσεις καὶ θορύβους καὶ ὀχλαγωγίας ποιούντων. *ex tit* 61. *c.* 1. *&c.* 6. Harm. 7. περὶ νεωτερικῶν. *l.* 3. *ff. ad l. Jul. de vi publ. l.* 38. §. 2. *ff. de pœn. l.* 6. §. 9. *ff. de injusto, rupt. & irrit.* 9 *L.* 9. *C. Th.* 33. Taraxopolides, id est, turbatores civitatum dicuntur a Psilone adversus Flaccum. *Goth.* Ad hunc titulum scripsit Claudius Mondam. de materia autem tractatum edidit Boerius, & item alterum Conradus Brunus. *Mod.* 10 *l. un. C. Th. h. t.* Quicunque suscipit plebem, ut quid faciat contra publicam disciplinam, gravissimæ pœnæ subjicitur. *Synops. d. loco in fin.* 11 Vide Tacit. 1. *Annal.* 12 Qui adclamarunt aliem & ex eo turbam concitarunt, nihil eorum, quæ postulant, consequantur: & pœnis iis subjiciantur, quibus tumultus auctores tenentur, *Synops. ibid. d. cap.* 1. 13 *Eclog. d. loco.* 14 De seditionis auctoribus, vide Paul. 5. *sent.* 22. §. 1. *l.* 1. §. 1. *ff. ad leg. Jul. majest. l.* 38. §. 2. *ff. de pœnis.*

15 Vide *l.* 16. *supr. ad l. Corn. de falsis.* Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 2. & 9. *Cod. Theod.* 20. *victum civiliter agere criminaliter posse.* adde *tit. de ordine judiciorum. C.* 16 *l. un. C. Th. h. t.* 17 *l.* 4. *ff. de publ. jud.* observa regulam, *l.* 15. *ff. de accusat. l.* 60. *ff. de obligat. & act.* 18 Vide Cujac. 5. *observ.* 15. 19 Vide Cujac. *ad hunc locum* 20. *observ.* 26.

20 Dixi ad *L.* 47. *D.* 19. 21 Vide ad hanc *leg.* Cujac. 20. *observ.* 27. 22 Clavibus arcæ communis socio traditis, socius rei dominium adquirit. vide *l.* 2. *supr. de periculo & comm. l.* 74. *ff. de contr. empt.* 23 15. *Eclog.* 2. *ex lib.* 60. *tit.* 29. *c.* 8. adde *l.* 3. *C. h. t.* 24 Ut sit eadem ratio, quæ vitrici in *l.* 2. *C. h. t.* 25 Imo prohiberis. *l.* 33. *ff. de negot. gest.* 26 *l.* 5. *ff. h. t. l.* 1. *ff. de ritu nupt. l.* 1. *ff. rer. amot.* 27 Dixi ad leges 12. tabul. *lib.* 2. *tit.* 17. §. 3. vide Forcat. 10. *Cup. cap.* 5. 28 Divinæ domus societas hic nihil aliud, quam religionis & sacrorum societas. vide *l.* 1. *ff. de ritu nupt.* 29 *l.* 2. *in fin. ff. h. t.* 30 Vide *l.* 22. *supr. de rei vind.* 31 Vide *l.* 3. *supr. de cond. ex leg.* 32 *l.* 23. *ff. de fideic. libert.* 33 *l.* 2. *ff. h. t.* vide *l.* 3. *supr. familiæ.*

34 Dixi ad *Lib.* 47. *D.* 8. 35 Pœna vi bonorum raptorum, tripli est. Præter pœnam res restituitur. *pr. Inst. h. t.* 36 *l.* 2. *C. h. t. l.* 1. §. 32. *l.* 14. *in fin. ff. de vi & vi.* 37 Vid. quæ dixi ad *l.* 1. *in fin. ff. de furt. in verbo Rei.* 38 *l.* 1. *supr. h. t.* 39 Vide *l.* 4. *C. h. t.* 40 *l.* 2. §. 18. *in fin. ff. h. t.* 41 Imo rem licitam. *l.* 55. *ff. de furtis.* 42 Vid. *d. l.* 4. 43 *l.* 2. *in fin. l.* 3. *in fin. supr. l.* 5. *C. l.* 1. *ff. & pr. Inst. h. t. verb. quadrupli.*

5. Iidem AA. & CC. Domnæ.

SIve negotiorum gestorum contra novercam [1] tuam, sive actione vi bonorum raptorum (quæ in quadruplum [2] intra annum utilem, ac post in simplum constituta est) putaveris agendum: notione Præsidali poteris experiri. S. 6. Non. Jul. *Philippopoli*, AA. CONSS.

TIT. XXXIV.
DE CRIMINE STELLIONATUS [3].

Dissimulanter rem aliquam pignorans pluribus successive tenetur crimine stellionatus. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Alexandro.

IMprobum quidem & criminosum fateris, easdem res pluribus [4] *pignorasse*, [dissimulando] in posteriore obligatione, quod eædem aliis pignori tenerentur. Verum securitati tuæ consules [5], si oblato omnibus debito, criminis instituendi causam perememis. PP. 5. Id. Februar. POMPEJANO & PELIGNO CONSS. 232.

Etiam rem filii donatam, si pater obligat ignoranti, tenetur crimine stellionatus. Bald.

2. Imp. GORDIANUS A. Valenti.

SI pater tuus in te donationem contulerit, & cum emancipatus esses, traditionibus [6] dominium corporum in te transtulit, posteaque creditores sortitus, quasdam earum rerum sine voluntate tua velut proprias suas obstrinxit, jus tuum non læsit. Nec tamen injuria stellionatus crimine petetur, cum sciens [7] alienam rem, te non consentiente, velut propriam suo nexuerit creditori. PP. 2. Kal. Jan. GORDIANO, A. & AVIOLA CONSS. 240.

3. Idem A. Hadriano.

STellionatus accusatio inter crimina publica [8] non habetur. PP. Idib. April. ATTICO, & PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Crimen committit, qui rem obligatam priori obligat secundo ignoranti: vel qui animo decipiendi creditorem cum alio fingit anteriorem obligationem. Salic.

4. Imp. PHILIPPUS A. Euprepio.

IGnorantia creditoris, cui [9] res pridem apud alios obligatæ, pignoris, sive hypothecæ jure obligantur, non sine periculo capi consuevit. Etenim hujusmodi fraudes ad extraordinariam criminis executionem spectare, ac stellionatus commissum severissime [10] esse vindicandum sæpe rescriptum est: Proinde sive ignorantiam tuam debitor circumvenire [11] tentaverit, sive obligatione rite perfecta, participato fraudis consilio, per subjectam quasi anteriorem [12] personam dispendium tuum ad occultum compendium suum [trahere] pertentat, adire suum judicem potes, congruentem juri, ac debitæ religioni sententiam relaturum. PP. 6. Idib. Maji, PEREGRINO, & ÆMILIANO CONSS. 245.

TIT. XXXV.
DE INJURIIS [13].

Servo *alieno injuriam facere non licet.*

1. Imp. ALEXAND. A. Syro.

NEc servis quidem alienis licet [14] facere injuriam. PP. 11. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De marito, & patre affecto injuria.

2. Idem A. Clavo.

INjuriarum actio tibi duplici [15] ex causa competit cum & maritus [16] in uxoris pudore, & pater [17] in existimatione filiarum propriam injuriam pati intelligantur. PP. prid. Id. Maji, AGRICOLA, & CLEMENTE CONSS. 231.

Delator *appellatus si quis fuerit.*

3. Imp. GORDIANUS A. Donato.

SI non es nunciator, vereri non debes, ne ea propter quod injuriæ faciendæ gratia quidam te veluti *delatorem* [18] esse dixerunt, opinio tua maculata sit. Quinimo adversus eos, qui minuendæ opinionis tuæ causa aliquid confecisse comperientur, more solito injuriarum judicio experiri potes. PP. 2. Id. Julias, GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Sacerdoti *in habitu, & ornamento facta injuria.*

4. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Vindio.

ATrocem [27] sine dubio injuriam esse factam manifestum est, si tibi illata est cum [20] esses in Sacerdotio [21], & dignitatis habitum [22], & ornamenta præferres: & ideo vindictam potes eo nomine persequi. PP. 2. * ÆMILIANO & BASSO CONSS. 260.

Veritas *a calumnia excusat: Anno actio injuriarum præscribitur.*

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Victorino.

SI non [23] convicii consilio [24] te aliquid injuriosum dixisse probare potes: fides [25] veri [26] a calumnia te defendit. † Si autem in rixam inconsulto [27] calore prolapsus homicidii convicium objecisti, & ex eo die annus [28] excessit: cum injuriarum actio annuo tempore præscripta sit, ob injuriæ admissum conveniri non potes. PP. 6. Id. Jul. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

Patronus vel ejus heres injuriam liberto facere non potest. Salic.

Libertis *a patrono injuria fieri non debet.*

6. Iidem AA. & CC. Flaviano.

CUm nec patronos [29] injuriam facere libertis juris æquitas permittat, proponasque patronæ heredes eum, qui libertatem a defuncta acceperat, injuriis [30] afficere: curabit Præses provinciæ contumeliam heredum compescere. PP. Id. Jul. ipsis IV. & III. A. 290.

Hoc crimen est privatum. Salic.

7. Iidem AA. & CC. Potentiano.

INjuriarum causa non publici judicii, sed privati [31] continet querelam. S. Id. Febr. *Sirmii*, AA. CONSS.

Pro atroci injuria in personam servi illata, dominus potest agere civiliter & criminaliter ad vindictam. Salic.

Servi *injuriati nomine dominus agit.*

8. Iidem AA. & CC. Martiano.

DOminum pro atroci injuria quam servus ejus passus est, Edicti perpetui actione proposita, qua damni [32] etiam haberi rationem verbis evidenter exprimitur, agere posse convenit. S. 15. Kal. Nov. AA. CONSS.

Qui liberum dicit servum, infamandi causa, tenetur injuriarum, nisi sic esse faciat pronunciari. Salic.

Servum *liberum vocans injuriarum tenetur.*

9. Iidem AA. & CC. Nonnæ.

QUi liberos infamandi gratia dixerint *servos* [33] injuriarum [actione] conveniri posse, non ambigitur. S. 6. Kalend. Decembr. *Nicomediæ*, AA. CONSS.

Dicens alicui verba injuriosa per viam judicii, si desistit a procedendo, potest injuriarum conveniri. Bald.

10. Iidem AA. & CC. Paulo.

SI quidem aviam tuam ancillam [34] (infamandi causa) Reipublicæ civitatis Comanensium [35] dixit Zenodorus ac recessit: injuriarum actione statim conveniri potest. Nam si perseveret in ea causa facultatem habens agendi, super hac re deferri querelam, ac tunc demum, si non esse serva fuerit pronunciata, postulari convenit. S. 15. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

Causam injuriarum civilem, vel criminalem, tam active quam passive possunt illustres per procuratorem exercere. Salic.

De personis Illustribus.

11. Imp. ZENO [36] A. Alexandro viro illustri.

SI quando injuriarum actio (quam inter privata [37] delicta veteris juris auctores connumerant) [a] quibuslibet Illustribus viris militantibus, seu sine cingulo constitutis, vel uxoribus eorum vel liberis masculini sexus, vel filiabus (superstitibus videlicet patribus aut maritis illustribus) vel si adversus aliquam hujusmodi personam criminaliter forte movetur, ipsos quidem qui super injuria queruntur inscribere: aliaque omnia quæ in hujusmodi causis de more procedunt, solenniter observare decernimus: licere [38] autem Illustri [39] accusatori, vel reo, vel uxori, vel liberis masculini sexus, seu filiæ itidem Illustris superstitis, causam injuriarum [40] in quocumque judicio competenti per procuratorem criminaliter suscipere, vel movere: sententiam Judice contra eum qui procuratorem dederit (etsi ipse non adesset judiciis, sed causam per procuratorem diceret) legibus prolaturo: ita tamen, ut nullus alius idem sibi audeat vindicare, vel a nostro numine postulare: sed in cæteris mos judiciorum [41], qui hactenus obtinuit, in posterum servetur intactus. Dat. 5. Non. Novemb. *Constantinop.* Illo V. C. CONS. 478.

1 Adversus novercam negotiorum gestorum & vi bonorum raptorum agi potest, *ut hic*, & expilatæ hereditatis. 2 Vide *l.* 4. *supr. h. t.* 3 Dixi ad *L.* 47. *D.* 20. 4 Si res eadem pluribus pignorata. 5 Pœnitentia plerumque purgatur delictum. vid. *l.* 65. *ff. de furtis.* 6 *l.* 20. *ff. de pactis.* vide Cujac. 13. *observ.* 21. Hotom. 3. *observ.* 4. 7 *l.* 16. §. 1. *ff. de pignorat.* vide Menoch. 2. *de arbitr. jud. casu* 38. 8 *l.* 1. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de extraord. crim.* 9 *l.* 30. *in fin. ff. de pign.* 10 Stellionatus severissime vindicantur. 11 Vid. Cujac. 13. *observ.* 21. *in fin.* 12 Gallis *antidata.*

13 Dixi ad *L.* 47. *D.* 10. 14 Si spectemus servi dominium; alias servis nulla fit injuria jure Romano. §. 3. *Inst. h. t.* adde *l.* 1. §. 3. *l.* 15. §. 34. *ff. h. t.* 15 *l.* 1. *in fin. l.* 30. *in fin. ff. h. t.* 16 *d. l.* 1. §. 3. & §. *ult. l.* 18. *in fin. ff.* & §. 2. *Inst. h. t.* 17 *d.* §. 3 *d.* §. *ult. d. l.* 18. *d.* §. 2. 18 Delatoris nomen turpe est, ideoque injuriarum tenetur, qui alium delatorem appellat. 19 *l.* 7 *in fin. l.* 8. *l.* 9. *ff. it.* §. 9. *Inst. h. t.* 20 Crescit injuria ex tempore *l.* 16. § 5. *ff. de pœnis.* 21 Dixi ad *l.* 16 §. 3. *ff. de pœn.* 22 *l.* 9 *ff. h. t.* 23 *l.* 15. §. 38. *l.* 18. *ff. h. t.* Præsumitur dolus, quoties aliquid de genere prohibitorum, id est, quod legibus prohibitum ur, vel moribus, admittitur: vide tamen Socin *reg.* 92 sic verba injuriosa animo conviciandi prolata fuisse præsumimus, eo tamen casu purgationis juramentum, causa cognita, deferri potest: habita nimirum ratione personæ, quæ injuriosis natura sua verbis usa est: veluti si persona propinqua, si ætate senili, si imperium jusve aliquod habens talibus verbis usa fuerit. vide Gailium 2. *observ* 106. Goth. Adde Mascard. *de probat conclus.* 902. *num.* 4. & *seq.* Ans. 24 *l.* 3. §. 1. *ff. h. t. l.* 41. *in fin. ff. ad l. Aquil.* adde *l.* 50. § 2 *l.* 53 *ff. de furtis.* §. 7. *Inst. de oblig. ex delicto l.* 1. *supr. ad l. Corn. de sicar. l.* 1. § 8 *ff. de insp. ventre ventr.* Quid si quis protestatione habita, vel secuta, convicium alicui dixerit? tenetur injuriæ. Protestatio enim facto contraria non excusat, maxime si factum ipsum protestatione potentius, id est, gravius est. vide *l.* 21. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* 25 Fides veri & innocentiæ maximam habet securitatem. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 54. 26 Veritas convicii an excuset injuriantem sive conviciantem, vid. Gailium 2. *obs.* 99. 100. 101. 27 *l.* 16. §. 2. *ff. de pœn. l.* 48. *ff. de reg. jur.* vid. *Novell.* 2. *Constantin. Porphyrogenet. in fin.* Ira an a delicto excuset, vid. Clar. 5. *sent.* §. *injuria, in fine,* & *eo libr.* §. *ult. q.* 68. *n.* 4. 28 Injuriæ actio anno tollitur, *l.* 17. § 6. *in fin. ff. h. t.* vide Bellovisan. 1. *cap.* 3. *num.* 11. Clar. 5. *sent.* §. *injuria.* Injuriæ, inquam, verbalis, at non realis & scriptæ seu libello, scripturave propositæ. Cum enim duret & continuetur hujusmodi injuria: anno tolli non debet, & ita servari in Camera Spirensi, notat Gailius 2. *observ.* 204. Quid annus in actione injuriarum, estne continuus vel utilis? curritne ignoranti, ut scienti? ita putat Accursius: sed contra censuit Camera Spirensis. vide Gail. 2. *observ.* 106. 29 *l.* 7. §. 2. *ff. h. t. l.* 10. §. 12. *ff. de in jus vocand.* 30 Atrocibus scilicet, *d.* §. 2. *d.* §. 12. 31 *l. ult. ff. h. t.* 32 *l.* 15. §. 45. *ff. h. t.* 33 Liber sine injuria servus appellari non potest. Injuria [illegible] libero, servum appellari. *l.* 10. *infr. l.* 11. §. *ult. l.* 12. *ff. h. t. l.* 31. *supr.* & [illegible] 39. §. 1. *ff. de liberali causa.* 34 Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.* 35 *Commensium* Hal. alii legunt *Cumanensium.* 36 Fit hujus constitutionis mentio in §. 10 *Inst. h. t.* 37 Injuria privatum est delictum. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 42. §. 1. *ff. de procuratorib.* 38 Viri illustres, ordinarii, vel honorarii de injuria criminaliter agere & excipere per procuratorem possunt, *ut hic*, & *l.* 25. *supr. de procuratoribus.* (Idem episcopis & presbyteris tribuitur. *Novell. Valentiniani de episcop. jud.*) ea tamen lege, ut subscribant in crimen & in eorum persona nominatim fiat condemnatio. Alia injuriarum accusatio non fit per procuratorem. *d.* §. 10. Hinc illud, *injuriarum non nisi præsentes accusare possunt.* Paul. 5. *sentent.* 4. §. 12. 39 Imo idem alii conceditur. *d. l.* 42. §. 1. *ff. de procurator* 40 Specialiter illustribus hoc datum est in causa injuriarum. Nam criminaliter nemo agit per procuratorem. *l. ult. supr. ubi senator. l. penult. ff. de publicis judic. l.* 1. *ff. an per alium causas appellat* His adde Nov. 71. 41 *l.* 12. *Cod. de rob. cred.* Guid. Pap. *in præfat. decis.* Everhard. *loco a stylo ad curiam.* Ans.

TIT.

TIT. XXXVI.
DE FAMOSIS [1] LIBELLIS.

Qui famosum carmen de aliquo invenerit, illud pandere non debet. Salic.

1. Impp. VALENTINIANI & VALENTIS AA. Edictum.

SI quis [2] famosum libellum sive domi, sive in publico, vel quocunque loco ignarus repererit, aut corrumpat priusquam alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum. Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igni consumpserit, sed vim earum manifestaverit, sciat se quasi auctorem hujus delicti capitali sententiæ subjugandum. Sane, si quis devotionis suæ, ac salutis [3] publicæ custodiam gerit: nomen suum profiteatur [4], & quæ per famosum [libellum] persequenda putaverit, ore proprio edicat: ita ut absque ulla trepidatione accedat, sciens [quidem,] quod si adsertionibus [suis] veri fides fuerit opitulata, laudem maximam & præmium [5] a nostra clementia consequetur: Sin vero minime hæc vera ostenderit, capitali [6] pœna plectetur. Hujusmodi autem libellus alterius opinionem non lædat. PP. 16 Kalend. Mart. *Constantinop.* VALENTINIANO & VALENTE, AA. CONSS. 365.

TIT. XXXVII.
DE ABIGEIS [7].

Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. Salic.

1. Impp. HONOR. & ARCAD. AA. Pasiphilo.

ABacti animalis accusatio non solum cum inscriptionibus, sed etiam sine [8] ea observatione proponitur. Dat. 8. Kal. Jan. *Mediolani*, OLYBRIO & PROMOTO [9] CONSS. 395.

TIT. XXXVIII.
DE [10] NILI [11] AGGERIBUS [12] NON RUMPENDIS [13].

Rumpentes aggeres Nili, vel ejus aquam ultra solitum occupantes concremantur: & ejus criminis participes deportantur, sine spe veniæ. Salic.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

SI quis posthac per Ægyptum intra [14] duodecimum [15] cubitum, fluminis Nili ultra [16] fluenta [17] de propriis ac vetustis usibus, præter fas præterque morem antiquitatis, usurpaverit: flammis eo [18] loco consumatur, in quo vetustatis reverentiam, & propemodum ipsius Imperii appetierit securitatem, consciis & consortibus ejus, deportatione constringendis: sic ut nunquam supplicandi eis, vel recipiendi civitatem vel dignitatem vel substantiam licentia tribuatur. Dat. 10. Kal. Octobr. *Constantinop.* HONORIO VIII. THEOD. III. AA. CONSS. 409.

TIT. XXXIX.
DE [19] HIS QUI LATRONES VEL ALIIS CRIMINIBUS REOS OCCULTAVERINT [20].

Eadem pœna puniuntur receptatores, qua rei principales. Salic.

1. Imppp. VALENT. VALENS, & GRATIAN. AAA. Simplicio Vic.

EOs qui secum alieni criminis reos occultando, eum eamve sociarunt: par [21] ipsos & reos pœna expectet: & latrones [22] quisquis sciens susceperit, & eos offerre Judicibus supersederit, supplicio corporali, aut dispendio facultatum, pro qualitate personæ & judicis æstimatione plectetur. PP. *Romæ*, 10. Kal. Apr. GRATIANO A. III. & EQUITIO, V. C. CONSS. 374.

2. Imp. MARTIANUS A. Palladio P. P.

SI qui latrones, seu aliis criminibus obnoxii in possessione degunt seu latitant: dominus possessionis si præsto est, aut procuratores si dominus abest, seu primates [23] possessionis ultro eos offerant: aut si scientes hoc sponte non fecerint, conveniantur a civili officio, ut tradant provinciali judicio eos qui requiruntur, sub examine judicis arguendos, & pœnas post documenta congruas subituros. Si vero exhibere eos domini, vel procuratores aut primates [24] possessionis distulerint: tunc ad detinendos eos [adito] rectore provinciæ omnia civilia dirigantur auxilia. † Sin autem propter multitudinem forte eorum qui in prædio sunt, civile adminiculum sufficere non posse constiterit, & memorati audaces executoribus objecerint manus, vel alias parere distulerint: tunc judex provinciæ memor periculi sui, a viro devoto tribuno, seu primatibus militum, qui in locis sunt, auxilium postulet: ut per militarem [25] manum correpti accusati, sine damno atque læsione cujuslibet legibus offerantur, & convicti pœnas subeant competentes: non ignaro judice, quod si adversus innocentem ob aliam causam præter latronum vel aliorum nocentium investigationem, militare auxilium postulaverit, aut dispendiis affici provinciales concesserit: commotione severissima (prout tua celsitudo judicaverit) ferietur. Tribuni etiam sive primates numerorum [vel officiorum] qui in locis sunt, admoniti per literas judicis, si adminiculum militare præbere noluerint, aut si ab ipsis militibus damna provincialibus inflicta fuerint: & damna & læsiones restituent, & acerrima condemnatione pro arbitrio virorum illustrium magistrorum militum ferientur. † Domini etiam prædiorum, seu procuratores vel primates possessionum impunes non manebunt, si præsentes & scientes ultro non obtulerint nocentes, vel admoniti eos exhibere distulerint: nam dominus quidem possessionis dominio privabitur: procurator vero seu primates perpetuo exilio subjacebunt. † Ipsi quoque procuratori vel domino vel primatibus possessionis, si se ad comprimendam multitudinem rusticanorum sufficere non posse firmaverint, & id provinciali judicio palam fecerint: militare auxilium rector provinciæ a tribuno vel a primatibus numeri faciet dari; si civilia non posse sufficere perspexerit. † Si vero post exhibitionem eorum, qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnam quæ in calumniatores exercenda est, subire cogantur. † Exemplo enim grave est sic latronem requirere, ut innocentibus periculum fiat. Dat. 12. Kal. Jan. *Constantinop.* MARINIANO & ASCLEPIODOTO CONSS. 423.

TIT. XL.
DE REQUIRENDIS [26] REIS.

Contra absentem de gravi crimine accusatum non fertur definitiva, sed citati non comparentis bonorum annotatio debet fieri. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Rustico.

CUm absenti reo gravia crimina intentantur, sententia [27] festinari non solet, sed adnotari [28], *ut requiratur:* non utique ad pœnam, sed ut potestas ei sit purgandi se, si potuerit. Postquam vero requirendus factus intra annum redierit: si se crimine purgaverit, res arbitrio Judicis signatas recipiat. Sin vero intra id tempus reversus, post intimationem suam fuerit defunctus: etsi necdum se purgaverit, ad heredes proprios res transmittat. Dat. * TUSCO & BASSO CONSS. 212.

Adnotati bona intra annum non comparentis, irrevocabiliter confiscantur: & postea veniens repertus nocens, punitur, innocens vero absolvitur, non propterea bona recuperat. Salic.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium.

QUicunque ex eo die, quo reus fuerit in judicio petitus, intra anni [29] spatium noluerit adesse judicio, res ejus fisco vindicentur. Et si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, severiori sententiæ subjugetur. Sed si argumentis evidentibus & probatione dilucida innocentiam suam purgaverit, nihilominus facultates ejus penes fiscum remaneant. Dat. Id. Jan. CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

Contumax in civili causa, non notatur etiam facti infamia, contumax vero in causa criminali, adficitur infamia facti. Salic.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Palladio P. P.

IN pecuniariis causis edictum contra latitantem propositum, existimationem ejus non lædit. † Criminalis vero programmatis [30] tenor hanc tantam ferat de jure censuram, ut inter reos adnotati, non tantum patrimonium debeat transferre, sed & famæ existimationem lædere. Dat. 7. Kal. Jul. *Ravennæ*, EUSTACHIO & AGRICOLA CONSS. 421.

TIT. XLI.
DE QUÆSTIONIBUS [31].

De servis.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Antianæ [32].

QUæstionem [33] de servis contra dominos haberi non oportet: exceptis [34] adulterii [35] criminibus, item fraudati census [36] accusationibus, & crimine majestatis [37], quod ad salutem Principis pertinet. In cæteris autem quanquam ea, quæ servus contra dominum dixit, judicaturi sententiam formare non debeant, tamen si aliis quoque probationibus [38] fides veritatis investigetur, præscriptionis invidia evanescit. † In [39] pecuniariis [40] vero causis nec [41]

1 *L. 9. C. Theod.* 34. dixi ad *Lib. 47. D.* 10. adde 60. *Ecl.* 63. περὶ φλυαρῶν χαρτῶν &c. id est, de famosis libellis, hoc est, de pugillaribus, qui abjiciuntur & criminationes quorundam continent &c. 6 Harm. 9. Paul. 5. *sent.* 4. §. 6. 2 *l. 9. C. Th. h. t. Eclog. dict. loco, cap.* 1. 6. Harm. *dict. loco, vers.* ὁ εὑρίσκων. §. 1. *Inst. de injuriis. l.* 5. §. 9. *l.* 15. §. 29. *ff. de injuriis.* Paul. 5. *sent.* 4. §. 15, 17. 3 *l.* 33. *ff. de injur.* 4 Id enim scire expedit. *l.* 18. *ff. de injuriis.* 5 *l.* 5. *in fine ff. h. t.* 6 Dixi ad *leg. 12. tabularum, lib. 2. tit.* 25. §. 3.

7 Dixi ad *L. 47. D.* 14. 60. *Ecl.* 25. 8 *Ecl. d. loco. c.* 4. *in fin. l.* 8. *C. Theod. de jurisdict.* ex qua præter hanc desumpta est *l.* 8. *supr. unde vi, & l. pœna. supr. de accus.* adde Cuj. 1. *obs.* 20. *in fin.* 9 Probino.

10 *L. 9. C. Theod.* 32. 11 De Nilo, vide *l.* 1. §. 5. *ff. de fluminib. can. Ecclesia* 45. *de consecratione dist.* 4. *Gen.* 2. *Diodor.* 1. Cœlium Rhodiginum 14. *cap.* 39. 12 Qui & *chomata*, *l.* 10. *ff. de extraord crim.* 13 *Corrumpendis*, *C. Theod. h. t.* 14 Id est, cum incrementum Nili nondum excesserit duodecim cubitos. 15 Plin. 5. [illegible] loquens de Nilo, *Justum*, inquit, *incrementum est cubitorum* 16. *Minores aquæ non omnia rigant, [illegible] detinent tardius recedendo. Hæ serendi tempora absumunt, solo madente: illæ non dant, sitiente. Utrumque reputat provincia. In* 12. *cubitis (nota causam hujus constitutionis) famem sentit; in* 13 *etiamnum esurit:* 14. *cubita hilaritatem afferunt,* 15. *securitatem,* 16. *delicias. Hinc illud Ammiani* 22. de Nilo. *Eum nemo aliquando extolli cubitis altius* 16 *possessor optavit.) Maximum incrementum fuit cubitorum* 18. *Claudio principe, minimum quinque Pharsalico bello, veluti necem Pompeji Magni prodigio quondam flumine aversante. Cum stetere aquæ, apertis molibus admittuntur.* Hæc Plinius. Visum est & illud adducere, Nilum augescere Sole in Cancro, vel ut Græci 58. *Ecl.* 16. ἐν τῷ θέρει adusque transitum in Libram diebus 100 Ammian *lib.* 22. His adde Herodot. *lib.* 2. Diodor. 1. *cap.* 3. 16 *Vasta fluentis*, Hal. *Ulla fluenta*, *l. un C. Th. h. t.*

17 Hoc innuit, Nemini licere ullos rivos, ullave fluenta intra 12. cubitum, seu πρὸ τῆς ἀναβάσεως τῆς δωδεκαπηχίας. *Græci hic*, id est, cum incrementum Nili nondum excessit 12. cubitum, derivare sibique usurpare, & hic quidem casus diversus est a *l. penult. ff. de extr. criminib.* Qui contrarias leges existimaverunt, finxere duplices Nili aggeres: unos altissimos ad arcendam aquam Nili, ne urbes & villas obrueret: & de his quidem agi hac constitutione: alios minores ad limum retinendum. vid Forcat. *cap.* 14. *penus.* 18 De ignis supplicio, adde *l.* 28. *ff. de pæn. l.* 9 *in fin supr. ubi causa fiscal. l. un. supr. de mulierib. quæ se propriis servis junx. l* 3. *supr. de maleficis l un in fin. supr. de raptu. l. un supr. de his qui parent vel liber l.* 2 *supr de falsa moneta. l.* 6. *ff ad leg. Jul. peculat. l.* 8. §. 2. *l.* 28 §. 11 12. *ff. de pæn. l* 1 *infr. de immun nemini conced l.* 9. *infr. de re mil* adde *l.* 8 *supr. de summ. trin l.* 3. *in fin. supr. de Judæis. l.* 6. §. 1. *supr. de heret l.* 6 *infr. de jur. fisci.*

19 *L. 9. C. Theod.* 29 20 Περὶ ὑποδεκτῶν τῶν ὑποδεχομένων λῃστὰς &c. 60. *Ecl.* 27. dixi ad *Lib. 47. D.* 16. 21 *l.* 1. *ff. h. t. l.* 1. *C. Theod. h. t. Eclog. d. loco cap.* 1. 22 *l.* 2. *C. Theod. h. t. Ecl. d. loc. c.* 2. 23 Primates possessionis videntur esse, quibus præcipua possessionis cura demandata est, licet non sint specialiter procuratores possessionis constituti. 24 De primatibus possessionis, vide *supr. h. t.* 25 *l.* 68. *ff de rei vindicat. l.* 3. *ff. ne vis fiat.*

26 Dixi ad *L. 48. D.* 17. 27 *l.* 1. *ff. h. t. Nov.* 134. *cap.* 5. *l.* 6. *supr de accus. l.* 2. *supr. de sent. ex periculo.* 28 An hodie adnotatio locum habeat, vid. Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 44. 29 *l.* 1. §. 3. *l.* 2. *l.* 4. *ff. h. t.* 30 Vid. T. *communat. epist. programm.*

31 Dixi ad *L. 48. D.* 18. adde *L. 9. C. Theod.* 35. *genera quæstionum.* vid. apud Cujac. 5. Paul. *sent* 14. §. 1. 32 *Antigono.* vide Cujac. 2. *obs.* 33. 33 Vide Cujac. *d. loc.* Goth. Hæc lex est canonizata in *cap.* 59. *q.* 2. & est Impp. *Antonini & Veri*, non *Severi*, *d. loco* Ans. 34 Servus in dominum non torquetur, nisi in adulterii, vel majestatis quæstione. Quod si præter ea, quæ servus deposuit, aliæ contra dominum probationes sint, ne tum quidem dominus torqueri debet, sive depositionem servi, sive probationes illas consideres *Synops Basil.* 7. *tit.* 6 *ex lib* 60. *tit.* 50. *c.* 22. 1. Harm 14. §. 19. 35 *l.* 8. §. 6. *supr. de repud.* 36 *l.* 1. §. 20. *ff. h. t.* 37 *l* 7. 8. *ff. ad leg. Jul. majest.* 38 Vid. Papon. 24. *Arrest.* 9. *arg.* 2. 39 Servi in caput domini, neque a præside, neque a procuratore, neque in pecuniariis, neque in capitalibus causis interrogari possunt Paul. 5. *sent.* 16. §. 5. servi in pecuniariis causis, ne quidem inopia probationum, contra dominos torquentur. *Synops ibi cap.* 22. 40 De differentia pecuniariæ & criminalis causæ, vid. Cujac. 2. *observ.* 28. 41 *l.* 6. *in fin. J. h. t. ex inopia*, Hal. quæ lectio a Cuj. 20. *observ.* 33. probatur: reprehenditur tamen a Roberto 2. *recept.* 8.

inopia probationum servos contra dominum interrogari posse manifestum est. PP. Kalend. Januar. FUSCO [1] II. & DEXTRO CONSS. 197.

Servi non audiuntur contra tutorem, vel matrem domini sui. Bald.

2. Iidem AA. & CC. Catulo.

INsolitum est [2], & grave exemplo, audiri servos adversus tutores [3], vel matrem [4] dominorum suorum: nisi tutelæ agatur. Proposita tertio Idib. Sept. CHILONE & LIBONE CONSS. 205.

De fœminis.

3. Imp. ANTONINUS A.

CUm [5] cognitionaliter audisset, dixit:

PRimum [6] servi alièni interrogabuntur, si præstita fuerint ex tanto scelere argumenta, ut videantur accedere ad verisimilia [7] causæ crimina. † Ipsa quoque mulier [8] torquebitur. Neque enim ægre feret, si torqueatur, quæ venenis suis viscera [9] hominis extinxit. PP. 7. Kal. April. SABINO & ANULINO CONSS. 217.

De convictis & confessis alios accusantibus.

4. Pars ex rescripto Imp. ANTONIN. A.

SIcuti [10] convictis confessisque ad societatem [11] scelerum vocantibus eos, a quibus apprehensi [12], custoditive sunt, facile credi non oportet: ita si evidentibus [13] rationibus post commissum communiter facinus, ad evitandam de se sententiam id [14] fecisse fuerint probati, publicæ vindictæ non sunt subtrahendi. PP. 5. Kal. April. SABINO & ANULINO CONSS. 217.

De his, qui libertatem supremo judicio acceperunt.

5. Imp. ALEXANDER A. Respecto.

NEc si mors testatoris vindicanda est [15], quæstioni indiscrete subjiciuntur hi, qui libertatem [16] supremo judicio acceperunt. PP. 6. Idib. Mart. JULIAN. II. & CRISPO CONSS. 225.

De servis & libertis.

6. Imp. GORDIANUS A. Herodiano.

PRidem placuit, domestica servorum seu libertorum propriorum, vel maternorum interrogatione in causis ad dominos, vel patronos pertinentibus abstinendum esse: ut neque pro [17] his, neque adversus [18] eos in capitalibus, vel pecuniariis [19] quæstionibus veritatis vim obtinere possit, quod in confessionem ab eis fuerit deductum. PP. 7. Idib. Maji, SABINO & VENUSTO CONSS. 241.

De servis.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Urbanæ.

SErvos, qui proprii indubitate juris tui probabuntur, ad interrogationem nec offerente [20] te produci sineremus: tantum abest, ut etiam invita te contra dominam vocem rumpere cogantur. PP. Kalend. Novemb. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De militibus & militia missis & eorum filiis. 1. Non esse a tormentis incipiendum: & de conditione personarum spectanda.

8. Iidem AA. ad Salustium præsidem.

M*Ilites* [21] neque tormentis, neque plebeiorum pœnis in causis criminum subjungi concedimus, etiamsi non emeritis stipendiis suis videantur esse dimissi: exceptis his, qui scil. ignominiose [22] sunt soluti: quod & in filiis militum & veteranorum servabitur.

§. 1. Oportet autem judices nec in his criminibus, quæ publicorum judiciorum sunt, ad investigationem veritatis a tormentis *initium* [23] *sumere;* sed argumentis [24] primum verisimilibus [25] probabilibusque uti. Et si his veluti certis indiciis [26] ducti, investigandæ veritatis gratia ad tormenta putaverint esse veniendum: tunc id demum facere debebunt, si personarum [27] conditio patiatur. Hac enim ratione etiam universi provinciales nostri fructum ingenitæ nobis benevolentiæ consequentur. PP. sine die & CONS.

De causa ingenuitatis.

9. Iidem AA. & CC. ad Charissimum præsidem Syriæ.

SUper statu *ingenuitatis* per omnia interrogationum & quæstionum vestigia [28] decurrendum est: ne alienæ forte sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari: vel propria ac debita, per compositam quæstionem, quibus competit, successio denegetur. Dat. 6. Id. Maji. Emissa ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Si testamentum falsum dicatur.

10. Iidem AA. & CC. Ptolemæo.

CUm [29] testamentum falsum esse proponas: ad illuminandam veritatem *servos* hereditarios [30] (etsi libertas eis ab eo, qui se heredem esse adfirmet, præstita est) etiam per tormenta interrogari, constitutionibus principum est permissum. PP. 6. Kal. Septembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De his, qui torquendi non sunt.

11. Iidem AA. & CC. Boëtho.

DIvo Marco placuit, *eminentissimorum* [31] quidem, necnon etiam *perfectissimorum* virorum usque ad pronepotes [32] liberos, *plebeiorum* pœnis, vel quæstionibus non subjici: si tamen propioris gradus liberos, per quos id privilegium ad ulteriorem gradum transgreditur, nulla violati *pudoris* macula adspergit. † In *decurionibus* [33] autem & filiis [34] eorum hoc [35] observari vir prudentissimus Domitius Ulpianus in publicarum disceptationum [36] libris ad perennem scientiam & memoriam refert. PP. 5. Kal. Decembr. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Si quæstio sit de dominio servi.

12. Iidem AA. & CC. Aspro.

QUoties de dominio *mancipiorum* tractatur, si aliis probationibus veritas illuminari [37] non possit: de se [38] ipsa esse [39] cum tormentis interroganda, juris auctores probant. PP. 3. Id. Maji, *Sirmii*, TIBERIANO & DIONE CONSS. 291.

Si de hereditate quæratur.

13. Iidem AA. & CC. Philippæ.

HOc, quod placet, si de hereditate quæratur, hereditarios [40] *servos* interrogari, tibi opitulari non potest. Ubi [41] enim de dominio incertum est [42], ad quem hereditas pertineat: merito per interrogationem hereditarii servi ad veritatis indaginem pervenitur. Tu autem adseverando servum communem esse, non dubitas portionem ad eum pertinere, contra quem interrogari eum cupis. Quæ res quæstionem haberi ab eo non permittit: cum nec communis [43] servus adversus dominum communem, qui non occidisse socium [suum] dicatur, interrogari possit. S. 3. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

De servis.

14. Iidem AA. & CC. Constantio.

S*Ervos* non solum pro dominis, sub quorum dominio sunt constituti, sed nec pro his, quorum antea [44] fuerunt, interrogari posse constat. S. 8. Id. April. CC. CONSS.

Ubi de facto servi quæritur, ipse potest torqueri. Salic.

15. Iidem AA. & CC. Maximo.

INterrogari *servos* de facto suo [45], non solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria (veluti [46] quando per eos depositi, vel commodati nomine, vel aliis causis legibus cognitis res aliis præstitæ sunt) posse, non ambigitur. S. 5. Id. April. CC. CONSS.

De decurionibus.

16. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRATIANUS AAA. ad Antonium P. P. Galliarum.

D*Ecuriones* [47] sive ob alienum, sive ob suum debitum exortes omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ & tormenta constituunt. Quod quidem capitale [48] judici erit, si in contumeliam ordinis exitiumque tentetur. Majestatis [49] tantummodo reos, & (quæ nefanda dictu sunt) conscios, aut molientes ex ordine municipali, maneat tam cruenta conditio. Dat. 15. Kalend. Octob. *Treveris*, VALENTE V. & VALENTINIANO AA. CONSS. 376.

De his, qui torqueri non debent.

17. Impp. ARCAD. & HONORIUS AA. Messalæ P. P.

NIhil [50] sibi deflectens a justitia indignatio cognitorum, nihil venalis [51] exigentium terror in eas, quæ aut innocentia securæ, aut principali sunt honore munitæ, intelligat licere personas, ad inferendas injurias corporales: habeat hanc mercedem laboris multorum munerum testimoniis commendata devotio. Idemque & si munera decurionatus [52] quis deposuerit: nam & ipse propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur. Datum 12. Kal. Sept. THEODOSIO V. C. CONS. 399.

1 Prisco. 2 Servi ne quidem inopia probationum torquentur contra dominorum tutorem, vel matrem: nisi actio tutelæ instituatur. *Synops. Basil. d. c.* 22. 3 Sunt enim domini loco. *l.* 56. §. 4 *ff. de furtis.* 4 *l.* 10. §. 2. *ff. h. t.* 5 Vide inscriptionem legis 1. *supr. de appellation.* 6 Si mulier accusetur, quasi maritum suum veneno necaverit, non in eam servi sui tantum, sed & alieni torquentur: prius tamen alieni, ac siquidem veritatis argumentum demonstratum fuerit, ipsa quoque mulier torquetur. *Synops. Basil. ib. cap.* 24. 7 *l.* 8. §. 1. *J. h. t.* 8 Mulier torqueri potest. 9 Potest ita legi, *venenis suis in visceribus hominem extinxit.* 10 *Quæstioni eius latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit, nisi id forte velandæ conscientiæ suæ gratia, quam cum reo habuit, fecisse doceatur.* Paul. 5. *sentent.* 16. §. 10. hoc est, latroni convicto, confessoque non facile credendum, quoties ad societatem sceleris vocat eum, a quo oblatus & proditus est, nisi evidenter appareat commisso communiter scelere, captandæ impunitatis gratia, hunc ad illius proditionem festinasse. adde *l.* 1. §. *cum quis.* 26. *ff. h. t.* 11 *l.* 1. §. 26. *ff. h. t. l.* 37. *in fin. supr. de liber. caus. l. ult. supr. de accus.* 12 Vide *l.* 1. §. 26. *ff. h. t.* 13 Socio criminis creditur, quoties evidenter probat. 14 Hoc est, socium adprehendisse, custodisse, obtulisse, prodidisse. 15 Nam de minore vigintiquinque annis quæstio non habetur. *l.* 10. *ff. h. t.* sed nec de eo, qui non fuit sub eodem tecto. *l.* 1. §. 26 *ff. de SC. Silaniano.* 16 *l.* 19. *ff. h. t. l.* 1. §. 5. *ff. de SC. Silaniano.* 17 Servus in dominum & pro domino; libertus in patronum & pro patrono torqueri non debet. *l.* 7. *infr. h. t.* 18 *l.* 1. §. 5. *ff. h. t.* 19 *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* 20 *l.* 6. *supr. h. t. l.* 18. §. 7. *ff. h. t.* 21 Idem de quibusdam aliis personis *l.* 11. *infr. h. t.* & decurione. *l.* 9. §. 11. *ff. de pœn.* sed hæc desueta sunt in Gallia Rebuff. *in proœm. const. gloss* 5. *num.* 115. 22 Ignominiose missi non fruuntur privilegio militum. 23 A tormentis initium sumi non oportet, *ut hic*, & *l.* 1 *ff. h. t.* *In criminibus eruendis, quæstio quidem adhibetur, sed non statim a tormentis incipiendum est: ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur* Paul. 5. *sent.* 14. §. 1. 24 *l.* 1 §. 1. *l.* 18. §. 2 *ff. h. t* 25 *l* 3. *S. h. t l* 17. *supr. ad l Corn. de falsis.* 26 Suspicionibus. *l. ult. ff. h. t.* plus est, quam si indiciis dixisset. An dictum unius testis sufficit ad quæstionem? sufficere non videtur *l.* 20. *ff. h. t.* quod Bossius non probat 3. *pract.* 6. *num.* 26. 27. 28. 27 Vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 24. *num.* 36. & *seq.* 28 Puta per servos, maxime si aliter veritas cognosci non potest. *l.* 9. *l.* 18. §. 4. *ff. h. t.* 29 Torquentur servi hereditarii, quum testamentum falsum esse dicitur. *Synops. d. tit.* 50. *l.* 31. 30 Servi hereditarii torqueri possunt. *l.* 18. *infr. h. t.* 31 *l.* 10. *infr. de dignitat. l.* 16. *infr. h. t.* id non usitatum est in Gallia. vid. Rebuff. *proœm. constit. gloss* 5. *num.* 115. 32 Vid. *l.* 3 *ff de veteranis* vid. Forn. 2. *select.* 10. 33 *l* 16. *infr. h. t. l.* 9. §. 11. *ff. de pœnis.* 34 *l* 2. §. 2. *ff. de decurionib.* 35 *Hoc non observari.* Cujacius ita legit, 20. *observ.* 29. 36 *Disputationum.* Hal. 37 Φωτισθῆναι. *Synops. Basil. ibid cap.* 32. 38 *l.* 15. *infr. h. t.* 39 Legendum videtur, *de se*, nam Græci legunt, περὶ ἑαυτῶν, hac sententia: Quoties de dominio mancipiorum quæritur, si veritas aliis probationibus illuminari non potest, ipsa de se cum tormentis interroganda sunt mancipia. *Syn. d. loco.* 40 *l.* 10. *supr.* & *l. ult. J.* & *l.* 1. §. 6. *l.* 2. *l.* 6. *in fin. l* 17 §. 2 *ff. h. t.* [41] Hæc distinctio hodie sublata est. *l. ult. infr. h. t.* 42 Id est, ubi de [illegible] inter duos litigatur. 43 *l.* 3. *ff. h. t.* 44 Vid. *Synops. ibid. tit.* 33. Vid. quæ dixi ad *l. ult. supr. de legatis. l.* 8. §. 1. *ff. de in jus vocando.* 45 Pro facto suo, de se, in se. *l.* 12. *S.* & *l.* 1. § 22. *ff. h. t l.* 8. *supr de testib. l.* 7. *ff. de probationib.* Paul. 5. *sent.* 16. §. 1. 46 Servum de facto suo interrogari posse, ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet, qui per servum aliquid sine cautione commodat aut deponit. *d.* § 1. 47 *l.* 2. *C. Theod* & *l.* 17 *in fin. J.* & *l.* 11. *in fin. supr. h. t. l* 33 *J. de decurionibus. l.* 10. *J. de dignitatibus.* vid. quæ dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.* & *ad tit. infr. de decurionib.* 48 Torquens, aut quæstioni subjiciens eum, qui torqueri non debet, judex capite punitur, *ut hic, argumento* quoque *a minori ad majus ducto ex l.* 1. *in fin. C. de privatis carcerib.* non igitur nuda injuriarum actione tenentur: cum ipsi vicissim suo ex scelere torqueantur talionis lege, *l. pen. ff. h. t.* ut ex communi opinione refert Hippolytus Marsilius *in l.* 1. §. *præterea.* 1. *num.* 8. *ff. ad leg. Cornel. de sicariis.* 49 *l.* 10. §. 1. *ff. h. t. l.* 3. 4. *S. ad l. Jul. majest.* 50 *l.* 6. *Cod. Theod.* 51 *l.* 7. *S. mando provoc.* 52 Vid. *l.* 16. *supr. h. t.*

Si

Si de hereditate, vel de rebus hereditariis quæratur.

18. Imp. JUSTINIANUS A. Demoſtheni P. P.

DE tormentis hereditariorum [1] *ſervorum* ſancimus nullo [2] diſcrimine ſecundum anteriores leges & conſtitutiones interpoſito, ſive de jure hereditatis aliqua moveatur inter heredes quæſtio, ſive de corporibus tantum hereditariis, ſive de utroque eorum: ſervos de corporibus tantum hereditariis interrogari, & licere ſervos eos tantummodo, qui res gerendas detinent [3], ſive in ſervitute relicti ſunt, ſive libertatem adipiſci per ultimam teſtatoris voluntatem præcepti ſunt, in quæſtionem rerum hereditariarum deduci, & ex his ea, quæ occultata ſunt, revelari: prius tamen ſacramento [4] ſuper his a nobis ſtatuto, præſtando. Dat. 15. Kal. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. XLII.
DE ABOLITIONIBUS [5].

Accuſatio cujus abolitio conceſſa eſt a Præſide, non repetitur niſi a Principe impetretur. Salic.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Paternæ.

PRæſes provinciæ ſi perſpexerit abolitionem ad [6] omnia crimina, quæ mota ſunt, pertinentem a ſe impetratam: ne ſemel [7] finita inſtaurentur, interceſſione auctoritatis ſuæ proſpiciet. Supplicatione [8] vero porrecta nutui Principali, præfata abolitione ſopitum crimen ab [9] eadem perſona revocari [10] poteſt. PP. 15. Kal. Dec. DIOCLET. III. & MAXIM. AA. CONSS. 287.

Abolitio privata concedenda eſt a judice cauſa cognita. Salic.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium P. U.

ABolitio [11] præſentibus partibus cauſa cognita non a Principe, ſed a competenti [12] Judice poſtulari debet: id eſt, ſi per errorem [13] ſeu temeritatem, ſeu calorem ad accuſationem proſiluerit: hoc enim accuſator explanans, abolitioni locum faciet. Sin autem per deceptionem, vel pecuniis a reo corruptus ad poſtulandam abolitionem venit: redemptæ [14] miſerationis vox minime admittatur: ſed adverſus nocentem reum inquiſitione facta, pœna competens ingeratur [15]. Hi autem, qui ſuam [16] ſuorumque injuriam defendunt, & qui cognatos ſuos in accuſationem deducunt: omnimodo abolitionem petere non prohibentur. Dat. 16. Kal. Decemb. *Serdicæ*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO CONSS. 319.

Per calumniam accuſanti non debet abolitio concedi. Salic.

3. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Probum.

FAllaciter [17] incuſantibus accuſationis abolitio non dabitur. Sin autem ſincera mente accuſationem inſtituerit, & reus aliquid injuriæ inſcriptionibus illatæ toleraverit, (id eſt, ſi vel carceres [18] ſuſtinuerit, vel tormenta, vel verbera, vel catenas) abolitio non petetur: niſi forte ille, qui hæc paſſus eſt, ſuum conſenſum [19] ad petendam abolitionem accommodaverit. Quando autem reus nihil tale paſſus eſt: poſtquam [20] fuerit Officii cuſtodiæ traditus, intra dies triginta accuſatori petenti, etiam invito reo, dari permittitur: Poſt hoc vero tempus niſi reus conſentiat, cenſemus non eſſe tribuendam. Quod ſi ingenuorum, licet plebejorum, qui conſcii & participes criminum non erant, teſtimonii [21] gratia corpora fuerint lacerata verberibus, tormentiſque vexata, abolitionem etiam duarum partium conſenſu petitam, jubemus vigore Judicis denegari: & crimen propoſitum, cujus examen tormentis jam cœperat agitari. Sin autem teſtibus tormenta minime ſunt illata, etiam ſic [22] abolitio non dabitur in [23] illis criminibus (ut in violata majeſtate [24], aut patria oppugnata, vel prodita, aut peculatus admiſſo, aut ſacramentis deſertis, omniaque quæ jure vetere continentur) in quibus judex non minus accuſatorem ad docenda quæ detulit, quam reum ad purganda quæ negat, debet urgere. Dat. 2. Id. Oct. *Treveris*, VALEN. N. P. & VICTORE CONSS. 369.

TIT. XLIII.
DE GENERALI [25] ABOLITIONE.

Generali abolitione finita, intra XXX. *dies accuſatio poteſt repeti, & non ultra.* Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Rutiliano Conſulari Ciliciæ.

QUi potentatus [26], & vis, aliorumque criminum reum fecit, ſi poſt abolitionem ex forma ſolita reorum factam, & poſt edicta propoſita intra diem ſtatutum [27] repetere ſuperſederit: perſequi crimina volens non eſt audiendus. PP. 8. Kal. Maji, LÆTO II. & CEREALE CONSS. 216.

Si reus non erat accuſatus tempore, quo publica abolitio ſupervenit: ea finita etiam poſt XXX. *dies accuſari non prohibetur.* Salic.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Paulino.

CUm eo tempore, quo indulgentia noſtra crimina extinxit, accuſatio a te inſtituta non [28] fuerit: publicæ abolitionis præſcriptio ceſſat. PP. 6. Id. Februar. MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

Indulgentia remittit pœnam, non infamiam. Salic.

3. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. ad Senatum.

INdulgentia [29], Patres [30] Conſcripti, quos liberat, notat [31]: nec infamiam [32] criminis tollit: ſed pœnæ [33] gratiam facit. Dat. 14. Kal. Jun. *Treveris*, GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

TIT. XLIV.
UT INTRA [34] CERTUM [35] TEMPUS CRIMINALIS QUÆSTIO TERMINETUR.

Non proſequens accuſationem intra tempus legitimum, in quarta parte bonorum multatur, & infamia notatur. Salic.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Deſiderio Vic. Aſiæ.

QUiſquis [36] accuſator reum in judicium ſub inſcriptione detulerit, ſi intra ſtatutum tempus accuſationem cœptam perſequi ſuperſederit, vel (quod eſt contumacius) ultima die adeſſe neglexerit: quarta [37] bonorum omnium parte multatus, aculeos conſultiſſimæ legis incurrat: ſcilicet manente infamia, quam veteres juſſerant ſanctiones. Dat. 4. Id. Jul. *Treveris*, ARCADIO A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

Dilationes neceſſarias non ſupervacuas debet judex dare utrique parti. Salic.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæciliano P. P. poſt alia.

NOverint [38] judices, cuilibet culmini, honorive præſidentes, neceſſariis utrique parti (ſi petantur) dilationibus non negatis, præcedentibus ſcilicet inſcriptionibus, intra [39] certum tempus criminales cauſas limitandas: quo emenſo, ſubeat accuſator, qui deſtitit [40], pœnam legibus conſtitutam. Et ſi perſona vilior fuerit, cui [41] damnum famæ non ſit injuria, pœnam patiatur exilii [42], niſi forte intra ſtatuti temporis metas conſenſus partium abolitionem popoſcerit. Judicum autem debet eſſe diligentia, ut ſi nulla rationabilis a reo, vel accuſatore dilatio [43] poſtuletur, urgeant talium cauſarum notionem non expectatis moris. Dat. 12. Kal. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

Cauſæ criminales intra biennium ſunt terminandæ, pœna judici negligenti imminente.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

CRiminales cauſas omnimodo intra duos [44] annos a conteſtatione [45] litis connumerandos finiri cenſemus, nec ulla [alia] occaſione ad ampliora produci tempora: ſed poſt biennii exceſſum minime ulterius lite durante [46], accuſatum abſolvi: ſcientibus Judicibus eorumque Officiis, quod ſi litigatoribus admonentibus, ipſi litis introductionem vel examinationem diſtulerint, pœna vicenarum librarum auri ferientur. Dat. Kal. April.

TIT. XLV.
AD SENATUSCONSULTUM TURPILLIANUM [47].

Deſiſtens præter abolitionem a cauſa criminis publici judicii, incidit in Turpillianum. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Amato.

IS [48] demum in Senatusconſultum incidiſſe videtur, qui crimen publici [49] judicii detulit: & cauſa criminis ordinata (id eſt, *inſcriptionibus depoſitis, & fidejuſſore* [50] *de exercenda lite præſtito*) eoque

1 *l. 13. ſupr. h. t.* 2 Abrogatur lex 13. *verſ. ubi. ſupr. h. t.* 3 Detentionem rei alienæ ad quæſtionem ſufficere, hinc nonnulli colligunt, & male. Nam *detinentis* vocabulo hic intelligitur ſervus, qui notitiam rerum domini habet. *l. 22. verſ. Ante. ſupr. de adm. tut.* 4 *l. 1. ſupr. de jurejur. propter calumn.*

5 *L. 9. C. Theod. 37.* dixi ad *L. 48. D. 16. & 60. Synopſ. Baſil. 1. ex tit. 64.* περὶ τῶν συγχώρησιν αἰτούντων κατηγόρων, de accuſatoribus abolitionem petentibus, *l. 16. §. ad l. Jul. de adult.* [illegible] *ff. de jure fiſci.* 6 Abolitionis ad omnia crimina, quæ mota ſunt, [illegible] 7 Semel finita non inſtaurentur. 8 Reſcripto principis abolitio a præſide conceſſa repeti poteſt. 9 Poſt abolitionem privatam, reus intra trigeſimum diem a delatore [illegible] repeti non poteſt, *ut hic, l. 3. §. ult. ff. de accuſ. l. mulier 4. in fin. ff. ad SC. Turpill.* poſt abolitionem publicam, intra illud etiam ſpatium a ſuo delatore repeti poteſt. vid. *l. 1. inf. de generali abolitione.* 10 *Renovari*, Hal. 11 *l. 1. C. Th. h. t.* 12 *l. 16. ſupr. ad l. Jul. de adult.* 13 *l. 10. ff. de judiciis l. 15. ff. de jure fiſci.* 14 Deſumptum ex *l. 1. in fin. Cod. Theod. h. t.* 15 *Exeratur. d. l. 1.* 16 *l. 29. §. 1. in fin. ff. ad l. Jul. de adult.* Abolitionis petendæ juſta cauſa eſt, ſi quis ſuæ ſuorumve injuriæ gratia accuſationem inſtituit. 17 *l. 2. C. Th. h. t. Grat. & Valentiniani & Theodoſii, l. 9. §. de calumn.* Abolitionem petere non poteſt, qui ſciens, ſe non vera proferre, accuſavit. At ſi quis vere commiſſum crimen exiſtimans, egerit, & injuriam reus perpeſſus fuerit, abolitio non petitur, niſi [illegible], qui adfectus eſt injuria. Quod ſi nihil injuriæ pertulit, poteſt accuſator intra triginta [illegible] Poſt illos dies triginta, niſi reus conſentiat, non poteſt: ſin & teſtes, qui producti erant, torti fuerint, quamvis [illegible] conſenterint, abolitio dari non debet. *Syn. [illegible] cap. 3.* 18 Vid. *Act. Apoſt. 16. verſ. 37.* 19 *Ecl. d. l. 3. l. ult. ff. ad SC. Turpill.* 20 Sumptum ex *l. 4. C. Theod. h. t.* Honorii & Arcad. 21 Sine quæſtione, & [illegible] teſtibus tortis abolitio non petitur, etiamſi accuſatori conſentiat reus. 22 *Etiam ſic*, Hal. adde *l. 3. ſup. de [illegible] aud.* 23 Sumptum ex *l. 2. in fin. Cod. Theod. h. t.* Ideoque hæc conſtitutio conflata ex tribus conſtitutionibus, una Valentiniani, Valentis & Gratiani, altera Valentiniani & Theodoſii, tertia Arcadii & Honorii: utraque hic tribuitur Valentiniano & Valenti. 24 Hinc colligunt, aliud majeſtatis, aliud perduellionis crimen. vid. Cujac. 6. *obſ. 25. in fin.*

25 Et publica, *l. 10. §. 1. ff. ad SC. Turpill.* quæ fit ipſo jure, pro tempore certo feriarum. vid. *l. 3. ſupr. de [illegible] aud.* huic titulo reſpondet titulus *C. Theod. de indulg. criminum.* 26 Poſt abolitionem publicam reus a ſuo delatore etiam intra trigeſimum diem repeti poteſt, *ut hic, l. aut privatim. 10. ff. ad Senat. Turpill.* Paul. 5. *ſent. 17. §. 1.* poſt privatam non poteſt. *l. 1. ſupr. tit. prox.* 27 Dierum 30. *d. l. 10. §. 2.* Paul. 5. *ſent. 17. §. 1.* 28 *d. §. 2.* 29 *l. 5. C. Theod. de indulg.* abolitionem princeps concedens facit, ut pœna corporalis aboleatur: infamiam vero, quæ naturaliter publica crimina comitatur, non abolet. *Syn. ibid. c. 4.* 30 Patres conſcriptos, etiam a principe, ſenatores inter ſe junctos appellari ſolitos, alias dixi. 31 *l. 7. §. de ſent. paſſ. l. 17. ff. ad SC. Turpill.* Hinc illud Ovidii, *Pœna poteſt tolli, culpa perennis erit.* Imo non notat. *l. 1. §. 10. in fin. ff. de poſtul.* & ita ſervatur apud Gallos, vid. Papon. 3. *Not. 10. c. d'abolition.* 32 Indulgentia ſive generalis ſit, ſive ſpecialis, infamiam non tollit. *ut hic.* adde *l. 6. l. 7. infr. de ſent. paſſis.* vid. Sfortiam Oddum *tract. de reſtit. q. 49. art. 4.* 33 Indulgentia pœnam corporalem remittit, non infamiam. vid. Sfortiam Oddum *d. loco n. 2.*

34 Accuſator intra biennium ſuam accuſationem implere debet. Quod ſi negligens fuerit, & ultima die non adſit, vel differat, quarta bonorum ſuorum parte multatur, & infamia notatur. 60. *Syn. Baſ. tit. 1. ex tit. 65. & 1. Harm. 2. §. 37.* 35 *Ut intra annum &c. L. 9. C. Th. 36.* vid. Cujac. 1. *obſ. 8.* annum, inquam, *ut l. 6. §. 2. in fin. ff. de cuſtodia. l. 2. in fin. C. Theod. ad l. Corn. de falſ. l. 15. §. 5. ff. ad SC. Turpill. l. 7. ff. de munerib.* adde *l. 13. ſupr. de jud.* hodie biennium, *l. ult. infr. h. t. Eclog. d. loco.* 36 *l. 1. C. Th. h. t.* 37 Pœna non agentis actoris intra legitimum tempus, multa quartæ partis bonorum & infamia. 38 Vid. *l. 2. C. Th. h. t.* vid. Cujac. *d. loco.* Cauſa criminalis intra duos annos impleri debet, ab inſcriptionis die computandos, neceſſariis dilationibus utrique parti conceſſis. Elapſo hoc tempore, qui negligens fuit accuſator, pœnam legibus conſtitutam ſubeat: & ſi vilior eſt, relegetur, niſi forte interjecto tempore abolitionem petierit. *Synopſ. d. c. 65.* 39 Vid. *l. 13. ſupr. de judic. l. 6. §. 2. l. 12. ff. ad SC. Turpill.* 40 *l. 16. ſupr. ad l. Jul. de adult.* 41 Vili perſonæ damnum famæ injuria non eſt. adde *l. 15. §. 28. ff. de injuriis.* vid. Bellovif. 1. *pract. 3. n. 70.* 42 Id eſt, relegationis. *Græci in l. 4. ſupr. ad l. Jul. de adult.* Puniendus infamia, ſi ipſe jam infamis ſit, alia puniendus eſt pœna. vid. Anton. Corſet. *ſingulari, pœna.* quo jure notant, eum, cui membrum aliquod abſcindi debeat, aliam pœnam ſubire, ſi eo membro deſtituatur. 43 Vid. *l. 1. in fin. ff. de feriis & dilat.* 44 Olim annus *L. 9. C. Theod. 36.* dixi ad *inſcription. hujus tit.* Inſtantia igitur litis ſeu cauſæ criminalis, biennio tantum durat, *ut hic*, fallit in ſpecie, *l. un. §. 1. ſupr. ut omnes judices, l. de ſubmerſis. 5. §. de naufragiis. l. ult. §. de dolo, cap. venerabilis 20. extr. de jud.* civilis, triennio. *l. properandum. 13. §. de judiciis.* 45 Olim a die inſcriptionis *d. l. 2. Cod. Theod.* 46 *l. 7. ſupr. qui accuſare, l. 18. ff. de accuſat.*

47 Dixi ad *L. 48. D. 16.* 48 Calumniæ tenetur, qui & inſcripſerit & fidejuſſores dederit, & aliquem adprehendi curaverit, & citra abolitionem deſtiterit. *Syn. Baſ. 60. tit. 1. ex tit. 61. cap. 6.* 49 *l. 5. infr. de calumn.* 50 60. *Eclog. 1. ex tit. 66. cap. 1.*

qui accusatur, sub custodia [1] Officii facto, non impetrata abolitione ab executione [criminis] destitit.

Fidejussor non tenetur ultra quantitatem quam promisit. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Appio.

SI pro eo qui in crimen subscripsit, fidem tuam adstrinxisti, isque destitit, & commissa stipulatio est: non ultra [2] quantitatem quam spopondisti, obligatus es: eo qui destitit, infamia nihilominus notando [3], & extra ordinem [4] secundum judicialem motum puniendo.

Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ, non potest ad illam reverti. Bald.

3. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Syllano.

QUamvis eum ordinem scriptura contineat, ut primo abolitio criminis posceretur, & tunc dehinc omnibus placitis obtemperaretur, non observantibus tamen adversariis pactorum fidem, instaurare [5] accusationem minime potes, a qua ipse destitisti. PP. Prid. Non. Jul. TUSCO & BASSO CONSS. 259.

Qui accusationem deseruit, amplius illam non repetit. Salic.

4. Iidem AA. Patrophilo.

SI is de quo supplicas, contra parentes vestros desertam (ut dicis) accusationem cœperit persequi: præscriptio illi in judicio Præsidis destitutæ [6] rei poterit opponi. PP. Prid. Non. Maji, SECULARI & DONATO CONSS. 261.

Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in Turpillianum. Salic.

5. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Matronæ.

SI fœmina suam [7], suorumque injuriam exequatur, cum ipsa pacto [8] contra vetitum destitisse profiteatur: in Senatusconsulti Turpilliani pœnam eam incidisse certi juris est. S. 7. Non. April. CC. CONSS.

Ille dicitur destitisse, qui deposuit animum prosequendi, non qui aliquantisper distulit. Bald.

6. Iidem AA. Lucilio.

IN executionibus criminum obtinuisse videtur, illos destitisse, qui animum [9] accusationis implendæ prorsus deseruerunt. Cum igitur aliis ex causis [10], vel simplicitatis [11] ratione, necdum te ad finem vindictæ pervenisse preces tuæ testentur, poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio, institutam accusationem secundum leges perferens, quam probabis tibi debitam vindictam reportare. PP. 3. Kal. Jul. DIOCLET. VI. & MAXIM. AA. CONSS. 296.

TIT. XLVI. DE CALUMNIATORIBUS [12].

Accusatoris calumnia judicis officio mercenario punienda est tempore, quo fertur absolutoria, non postea. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Sabino.

CAlumnia eo *tempore* coërceri solet, quo [13] de causa præsente accusatore judicatur: ideoque posteaquam de causa judicatum est, contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras.

A præsumpta calumnia excusatur mater, & heres vindicans necem defuncti. Salic.

2. Idem A. Apolloniæ.

MAter [14] inter eas personas est, quæ [15] sine calumniæ timore necem filii sui vindicare possunt. Ideoque beneficium Senatusconsulti, & in aliis publicis judiciis servatum est. † Sed extraneus *heres* [16], qui suspicionem quam de morte sua habuisse defunctus cavit, exequitur, hoc nomine a calumnia excusatus est: cum inter voluntariam accusationem [17], & officii necessitatem heredis, multum interfit. PP. 6. Kal. Jul. JULIANO & CRISPO CONSS. 225.

Non probans crimen, quod intendit, non infamatur, nisi de calumnia damnetur. Salic.

3. Idem A. Æmilio.

QUi *non* [18] *probasse crimen, quod intendit*, pronunciatur, si calumniæ non damnetur, detrimentum existimationis non patitur. Non enim si reus absolutus est, ex eo solo etiam accusator, qui potest justam habuisse veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

Filius accusans de morte patris, excusatur a præsumpta calumnia. Bald.

4. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA. Arcadio.

CAlumniæ pœna in *paternæ* [19] *mortis accusatione* cessat. PP. 11. Kal. Decembr. CARO, & CARINO AA. CONSS. 283.

In causa criminali non probans punitur de calumniis, non in causa civili etiam liberali. Salic.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Cæsio.

QUi *calumniatores* [20] pronunciantur, in publicorum [21] duntaxat judiciorum quæstionibus, non etiam in liberalibus causis, quæ privatas disceptationes continent, periclitari solent.

Faciens torqueri servos alienos per calumniam, tenetur ad duplum. Bald.

6. Iidem AA. Domitio.

DOminis [22] *servorum* per accusatoris calumniam tortorum, adversus eum pœna dupli [23] lege Julia providetur. S. 15. *

Ante inscriptionem accusatoris nedum reus non debet adduci, sed nec accusatio recipi. Salic.

7. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Valerianum P. U.

NOn [24] prius quenquam Sinceritas tua ad tuæ sedis examen jubebit adduci, quam solennibus satisfecerit, qui nititur fidem doloris adserere: cum juxta formam juris antiqui, ei, qui cœperit arguere [25], aut vindicta proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium [26], si fefellerit.

Accusator licet submissus, a pœna calumniæ non excusatur. Salic.

8. Imppp. GRATIANUS, VALENT. & THEODOS. AAA. Menandro Vic. Asiæ.

NOstris [27], & parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est, eos [28], qui accusationem *alienis nominibus* præsumsissent, delatorum numero esse ducendos: atque ideo calumniosissimum caput [29], & personam judicio irritæ delationis infamiæ [30] supplicium sequatur: quo posthac singuli universique cognoscant, non licere in eo, quod non possit ostendi, Judicum animos commoveri. Dat. 8. Id. Maji, *Constantinop.* ARCADIO A. & BAUTONE CONSS. 385.

Per calumniam accusantibus non prosunt beneficia abolitionum, etiam a principe concessa. Salic.

9. Iidem AAA. Floro P. P.

FAllaciter [31] incusantibus, maxime post exhibitionem accusati, nullius juris color veluti derivata excusatione proficiat: non publica [quidem] abolitio, non privata talibus proficiat subveniatque personis: non specialis indulgentia, nec beneficium quidem eos generale subducat. Dat. 15. Kal. Jun. *Constantinop.* ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

Nemo potest mentiri impune. Bald.

10. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. CONSS. Præt. Trib. pleb. Senatui S. D.

QUisquis crimen intendit, non [32] impunitam fore noverit licentiam mentiendi: cum calumniantes [33] ad vindictam poscat similitudo [34] supplicii. Dat. 8. Id. August. *Ravennæ*, ASCLEPIODOTO & MARINIANO CONSS. 423.

TIT. XLVII. DE POENIS [35].

Collatio damnatorum in opus perpetuum & deportatorum.

1. Imp. TITUS ÆLIUS ANTONINUS A. Lucio.

ETiam in *opus perpetuum* [36] damnati, non dissimilis conditionis sunt ab his, qui deportantur in insulam. PP. sine die & CONSS.

De Procuratore Cæsaris.

2. Imp. ANTONINUS A. Valerio.

PRocurator [37] meus, qui vice Præsidis non fungebatur, exilii tibi pœnam non potuit irrogare; ac propterea frustra vereris sententiam, quæ nulla juris ratione subnixa est.

De Decurionibus.

3. Idem A. Senatui.

DEcurionem [38] in opus publicum dari non oportere manifestum est.

De nato ex damnata in metallum.

4. Idem A. Marinæ.

SI ante [39] *conceptus* est puer, de quo libellos dedisti, quam mater ejus in metallum condemnaretur: natus conditionis ejus est, cujus ante condemnationem ejus mater fuit.

De liberis veteranorum.

5. Idem A. Senatui.

HOnor *veteranis* etiam in eo habitus est, ut liberi [40] eorum usque [41] ad primum duntaxat gradum pœna metalli [42], vel operis publici non afficiantur, sed in insulam relegentur.

1 Vid. Cujac. 8. *observ.* 30. 2 Fidejussor ultra quantitatem promissam non tenetur. 3 Desistens ab accusatione, notatur, *ut hic*, nisi desistat jussu judicis. *l.* 13. *in fin. ff. h. t.* 4 *l.* 3. *§. qui accusare non possunt. l.* 6. §. 3. *ff. de decur.* Paul. 5. *sent.* 5. §. 1. 5 Vid. *l.* 6. *§. qui accusare non possunt.* 6 Sic reus restitutus apud Paulum 1. *sent.* 6. ab accusatore desertus. 7 Imo quæ suam & propriam injuriam exequitur, si destitit, Turpilliano non tenetur. *l.* 4. *ff. h. t.* 8 Ratio decidendi. 9 *l.* 6. §. 1. *ff. h. t. l.* 10. *ff. de judic.* 10 Qui ex causa desistit, desistentis pœnam non patitur. 11 Simplicitas excusat a Turpilliani pœna.

12 *L.* 9. *C. Th.* 39. *L.* 3. *ff.* 6. 6. Harm. 9. 13 Id est, tempore sententiæ. *l.* 3. *J. h. t. l.* 1. §. 4. *ff. ad SC. Turpill.* 14 Mater sine calumnia vindicare defuncti filii necem præsumitur. 15 *l. ult. ff. de publ. jud.* 16 A præsumpta calumnia excusatur heres vindicans necem defuncti: justam enim ignorantiæ causam habuit. *l.* 42. *ff. de reg. jur.* 17 *l.* 54. *ff. de rei vindic. l.* 14. §. 9. *ff. de bon. lib.* 18 Ut calumniator non punitur omni modo is, qui accusavit alium, quem post judex absolverit: tunc demum enim accusator, ut calumniator, punitur, cum judex pronunciaverit accusatorem calumniatorem esse, non enim sufficit ei dictum a judice fuisse: *non probasti.* adde *d.* §. 4. & *l.* 1. *supr. h. t.* 60. *Synops. Basil. cap.* 30. 19 Filius accusans aliquem velut patris interfectorem a præsumpta calumnia excusatur. adde *l.* 2. *§. h. t.* 20 Si judex ita fuerit interlocutus, *Calumniatus es. d.* §. 4. 21 Non privatorum. *l.* 7. *in fin. ff. ad SC. Turp.* 22 Dominus servi, qui quæstioni subjectus fuit, accipere duplum debet ab eo, qui per calumniam accusavit. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 60. *lib.* 1. *c.* 33. vel ita, si in caput suum servus torquebitur & absolvetur, domino ex lege Julia in duplum condictio competit, *ut hic. l. ult. ff. de calumniat.* Quid si in alterius caput torqueantur servi? non nisi singuli torqueri poterunt, quod invito domino non est permittendum: nisi delator, cujus interest, quod intendit, probare, pretia eorum, quanti dominus taxaverit, paratus sit inferre, vel certe deterioris facti servi subire taxationem. Paul. 5. *sent.* 16. §. 3. 23 *l. ult. ff. h. t. l.* 27. *in fin. ff. ad l. Jul. de adult. l.* 6. *ff. de quæstionib.* 24 Accusante aliquo non ante reus in judicium trahitur, quam & ille satisdederit, a se reum peractum iri: ut eo vera docente, reus condemnetur: aut si fefellerit, ipse periclitetur. *Syn.* 26. *c.* 34. *l.* 9. *C. Th. de accusat. l.* 2. *§. de exhibendis reis.* 25 *Urguere*, Cujacius apud Paul. 5. *sent.* 14. §. 1. 26 Vid. *l.* 17. *in fin. §. de accusat.* 27 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vid. Cujac. 4. *obs.* 29. 28 Calumniator in crimine publico, infamia notatur & deportatur: modo si alienam accusationem persecutus est, ut suam causam. *Syn. Basil.* 60. περὶ συκοφάντων. *tit.* 9. *c.* 36. 6. Harm. 9. §. 1. 29 Sic apud Justin. [illegible] *es, nefandissimum caput. d. tit. c.* 36. 30 *l.* 1. *C. Theod. de abolit.* [illegible] *supr. de abolit.* Imo ferro puniuntur. 1. Harm. 5. *in fin.* adde *l.* 5. *J. de delatoribus.* 31 *l.* 15. *ff. de jure fisci* 32 *l. ult. vers. nec impunitam. §. de accusat. l. ult. vers. nec impunitam, C. Theod. de accusat* 33 Calumniator talioni ταυτοπαθείᾳ subjicitur. 6. Harm. 9. §. 3. 34 De pœna talionis sæpius dixi.

35 Dixi ad *L.* 48. *D.* 19. 36 *l.* 34. *ff. h. t.* Damnati in opus perpetuum, similes sunt deportatis in insulam. 37 Adde *l.* 4. *§. ad l. Fab. de plagiar. l.* 1. *§. de pedaneis.* vid. *l.* 3. *§. ubi causa fiscales.* 38 Adde *l.* 9. *J.* & *l.* 9. §. 11. *l.* 15. *ff. h. t.* adde *l.* 16. *§. de quæstionibus.* 39 Vid. *l.* 5. §. 2. *l.* 18. *ff. de statu homin. l. ult. ff. de sent. pass.* secus, si post damnationem. *l.* 24. §. 6. *ff. de fideic. lib.* 40 *l.* 5. *J. h. t. l.* 3. *in fin. princ. §. de quæst. l.* 3. *ff. de veteranis.* 41 Eadem restrictio in liberis decurionum non fit. *l.* 9. §. 13. *ff. h. t.* 42 Vel operis metalli, *l.* 3. §. 1. *ff. de re milit.* damnatione ad bestias, fustigatione, *l.* 1. *ff. de veteranis.* oneribus, vel muneribus personalibus, [illegible] *quando provoc.* tormentis, *l.* 8. *§. de quæstion.*

De vinculis perpetuis.

6. Idem A. Alphio.

INcredibile [1] est, quod allegas, liberum hominem, ut *vinculis* [2] *perpetuis* contineretur, esse damnatum. Hoc enim vix [3] in sola servili conditione procedere potest. PP. 3. Id. Febr. MESSALA & SABINO CONSS. 215.

De ætate.

7. Imp. ALEXANDER A. Isidoro.

IMpunitas delicti propter [4] *ætatem* [5] non datur, si modo in ea quis sit, in quam crimen, quod intenditur, cadere potest [6].

De bonis damnatorum.

8. Idem A. Victori.

DEportatorum [7] in insulam ab eo, cui id faciendi jus erat, bona fisco vindicantur: *relegatorum* autem, non [8], nisi [9] sententia specialiter adempta fuerint.

De condemnatione in ministerium metallicorum, vel in opus metalli.

9. Idem A. Demetrio.

SI matrem tuam *decurionis filiam* [10] fuisse probatum fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium metallicorum, nec in opus metalli dari.

De vinculis.

10. Idem A. Catulo.

SErvus sub pœna *vinculorum* sine [11] temporis præfinitione domino [12] reddi jussus sententia Præsidis provinciæ, perpetuo [13] vinctus esse debet.

De metalli supplicio.

11. Imp. GORDIANUS A. Titiano.

M*Etalli supplicium* tam ad personas liberas [14], quam etiam ad serviles [15] pertinet conditiones.

De filiis decurionum. 1. *De vocibus populi.*

12. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. in Consistorio dixerunt.

DEcurionum [16] *filii* non debent bestiis subjici. §. 1. Cumque a populo exclamatum esset, iterum dixerunt: Vanæ [17] voces populi non sunt audiendæ [18]: nec enim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine absolvi, aut innocentem condemnari desiderant.

De servis.

13. Iidem AA. Visino.

S*Ervo* ex sententia damnato, si quoquo modo ex sententia proprietatis jus [19] amputatum non sit, domino suo obsequi eum par est.

De pœna temporali operis publici.

14. Iidem AA. & CC. Vicario.

SI operis publici temporalis pœnæ sententia præfinitus nondum *excessit dies*, hunc expectari [20] convenit: cum non [21] remitti pœnam facile, publice intersit: ne [22] ad maleficia temere quisquam prosiliat.

De pœna non revocanda.

15. Iidem AA. & CC. Agatho.

POenam sua dictam sententia præsidi provinciæ *revocare* non [23] licet.

De sententia capitali.

16. Imp. CONSTANT. A. ad Catulinum Proconsulem Africæ.

QUi [24] sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, ut non [25] prius capitalem in quempiam promat severamque sententiam, quam in adulterii, vel homicidii, vel maleficii crimine, aut [26] sua [27] confessione, aut certe omnium [28], qui [29] tormentis, vel interrogationibus fuerint dediti, in unum conspirante [30] concordanteque [31] rei finem, convictus [32] sit: & sic in objecto flagitio deprehensus, ut vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat. Dat. 3. Non. Novembr. *Treveris*. Accepta 15. Kalend. Maji, *Hadrumeti*, VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

In qua corporis parte pœna scribi debet.

17. Idem A. Eumelio.

SI [33] quis in metallum [34] fuerit pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in ejus facie [35] *scribatur*: cum & in manibus & in suris possit pœna damnationis una inscriptione comprehendi: quo facies [36], quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata, minime maculetur. Dat. 12. Kalend. April. *Cabilumo*, CONSTANTINO A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 315.

De condemnatione non differenda.

18. Imp. CONSTANTIUS A. Theodoro V. P. Præsidi Arabiæ.

CUm [37] reis manifesta [38] probatione convictis spatium temporis ante sententiam datur, facultas supplicandi, [vel quibusdam malignis artibus, tam præsidum, quam officialium, pœnas evitandi [39]] criminosissimis patet: cum & in homicidii crimine, & in aliis detectis gravioribus causis ultio differenda [40] non sit. Igitur de cætero juxta criminis qualitatem legem oportet servari, & in scelerosos, & noxios proferri juris sententiam. Dat. Id. Oct. CONSTANTIO A. IV. & CONSTANTE C. CONSS. 342.

Ne quis pœnæ causa alicui corpori addicatur.

19. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Olybrium P. U.

NE [41] quis pro coërcitione delicti, vel pistoribus [42], vel cuicunque alteri *corpori* (cum alterius sit corporis) *addicatur* [43]: sed unusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, motum congruæ severitatis excipiat. Dat. 3. Id. April. VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De rescriptis.

20. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Flaviano P. P. Illyrici & Italiæ.

SI [44] vindicari in aliquos *severius* contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu jusserimus, nolumus *statim* eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam: sed [45] per dies triginta [46] super statu eorum sors, & fortuna *suspensa* sit [47]. Reos sane excipiat vinciatque custodia & excubiis solertibus vigilanter observet. Dat. 15. Kalend. Septembr. *Veronæ*, ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

De apparitoribus.

21. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Principium P. P.

NE [48] diu apparitorum prava [49] admodum venalisque perfidia impune in publica commoda desæviat, censemus etiam in *absentes* eos pro competenti ultione debere consurgi. Dat. Kalend. Jun. ARCAD. A. & BAUTONE CONSS. 385.

Qui puniendi sunt.

22. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

SAncimus [50], ibi esse pœnam, ubi & noxia est. Propinquos [51], notos familiares procul a calumnia summovemus, quos reos sceleris societas non facit. Nec enim adfinitas, vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum. Hoc singulis quibusque Judicibus intimetur. Dat. 8. Kalend. August. *Constantinop.* EUTROPIO & THEOD. VV. CC. CONSS. 399.

De exilio.

23. Impp. HONOR. & THEOD. AA. ad Anthemium P. P.

OMnes [52], quos damnationis conditio diversis exiliis [53] destinatos, metas temporis præstituti in carceris implesse [54] custodia depre-

1 Officium suam quemque facere præsumi, hinc colligunt. 2 Pœna perpetuorum vinculorum liberis hominibus imp ni non potest. vid. l. 35. ff. h. t. vid. l. 10. in fin. J. h. t. 3 Puniuntur mitius liberi, quam servi. 4 Harm. 6. §. 3. Goth. l. 14. ff de Senatuscons. Silan l 9. §. 2. ff. de minorib. l. 36 ff. ad l. Jul. de adult. Ant. 5 60. Eclog. 51 c 44 l. 6. supr ad l Corn de sicar. 6. Harm. 9. doli capacem sc. 6 Id est, si modo sit proximus pubertati, & ea sentiat, in quibus deliquit. d. c. 44. l. 16. §. 3. in fin. ff. h. t. l 23. §. 2. in fin. ff. de adulter. l. 23. ff de furtis. l. 111. ff. de reg. jur. 7 Bona deportati confiscantur, non relegati. l 97. ff de reg. jur. 8 l. 1. l. 14 §. 1. D. de interdict. & relegat. vide quæ notavi ad l 8. §. 3. ff. de bonis damnat. Inde colligunt, non omnes confiscatos esse deportatos, licet omnes deportati sint confiscati. vide Cujac. ad l. 5. infr. de conveniend. fisc. 9 Vide l. 5. supr. h. t. l. 5. supr. ex quib. caus. in fin. 10 Vide l. 12. J. h. t. 11 l. 23. ff. h. t. 12 l. 13. infr. h. t. 13 l. 6. in fin. supr. h. t. l. 17. §. 19. ff. de adult id est, in decennium, l. 23. ff. h. t. adde l. 8. in fin. l. 34. ff. h. t. 14 Non tamen ad veteranos, l. 9. §. 11. ff. h. t. 15 l. 8. §. 12. ff. h. t. 16 Adde l. 9. §. 11. 12. ff. h. t. l. 11. in fin. J. de quæstionib. l. 33. infr. de decurionibus. 17 Vanæ voces populi non sunt audiendæ. 18 Etiam a magistratu. l. 31. ff. h. t. & 1. Harm. 4. vers. οὐ χρὴ τὸν ἄρχοντα. l. 3. supr. qui manumittere, l. 17. ff. qui & a quibus manum. 19 l. 10. supr. h. t. l. 8. J. de sent. pass. l. 8. in fin. l. 34. ff. h. t. l. 13. ff. de statu hom. 20 d. l. 34. 21 Pœnas facile non remitti, reip. interest. 22 l. 51. §. 2. vers. quod si quis. ff. ad l. Aquil. propter exemplum. dixi ad l. 8. §. 3. in fin. supr. de hæret. 23 l. 1. supr. sent. resc. non poss. l. 3. supr. de sent. ex peric. l. 14. ff. de re jud. l. 27. ff de pœn. August lib. de fato: Judicibus, inquit, non licet suam sententiam in reum datam revocare vel mutare: imo licet, ut & pœnam remittere. l. 6. §. 9. ff. de offic. præsid. l. 2. §. 1. ff si quis in jus vocat. 24 l. 1. C. Th. h. t. 25 Capitalis sententia in reum prius non fertur, quam sit is confessus vel convictus. adde l. 11. ff. h. t alias de suspicionibus non judicatur. Accusatore non probante reus absolvendus, l. qui accusare. 4. supr. de eaend. non probat autem accusator, qui duos tantum testes habet omni exceptione non majores, veluti (si fides habenda est quibusdam) si laicus testis deponit adversus clericum: vel testis sit de auditu tantum alieno. vide Marsil. cons. 41. Goth. Adde Bossium tit. de convictis. & Gramm. decis. 8. n. 4. & decis. 34. n 35. & seq. & n. 57. ac 60. Mod. 26 In convictum reum, sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. Paul. 5. sent. 16. §. 13. 27 Quid si perire velit? non auditur. l. 3. §. 2. ff. de liberali caus. l. 6. in fin. ff. de appellat. 28 Testium conspirante in unum confessione quis convincitur. adde l. 15. ff. de quæstion. l. ult. supr. de probat. Convictus ita damnari potest, licet confessus non sit. 29 Quidam hunc locum accipiunt de decurione, a quo tormentis confessio non est elicienda. vide Cujac. apud Paul. dict. §. 13. 30 Conspirantem concordantemque rei finem. d. l. 1. conspirantes concordantesque 31 At enim hoc posse fieri, non videtur: quod testes unanimes subornati præsumantur. v. l. 3. §. 1. ff. de testib. 32 Non tantum confessus, sed convictus punitur. l. 15. infr. h. t. vide Papon. 24. Arrest. 5. artic. 1. Paul. 5. sent. 16. §. 13. 33 l. 2. C. Theod h. t. 60. Ecl. 54. περὶ μεταλλιζομένων. c. 52. 34 In ludum vel metallum, d. l. 2.

35 De inscriptionibus frontis, manuum, surarum, vide quæ alias retuli ad l. 13. ff. de test. l. 1. in fin. ff. de fugit. Ulp. 1. §. 11. adde Boëthium lib. de consolatione. Cic. pro Roscio Amerino, Senec. 3. de Ira, Cujac. 7. obs. 13. 36 Facies ad similitudinem pulchritudinis cœlestis: sic alibi caput, id est, unde cujusque imago cognoscitur, l. 44. ff. de relig. Crescit enim injuria, si quis in facie aut mala percutiatur. l. 16. §. 6. ff. de pœnis. 37 l. 4. Cod. Theod. h. t. 38 Vide l. 16. in fin. supr. h. t. 39 Ratio decidendi: est & alia ratio in l. 15. supr. h. t. 40 In gravioribus causis ultio non est differenda. l. pen. J. de custod. l. 6. l. 9. ff. de injusto, rupt. & irrit. l. 16. in fin. ff. ad l. Corn. de sicar. etiamsi reus dicat, se habere, quæ principi referat, salutis ipsius causa. l. 6. ff. h. t. differtur tamen in prægnante muliere. l. 3. ff. h. t. & servo, qui rationes gesserit domini. l. 1. infr. de bon. proscr. Imo causa cognita semper differri potest, vide l. 20. J. h. t. Imo non semper, cum d. legis 20. casus sit specialis. 41 l. 3. C. Theod. h. t. l. 38. J. de decurion. 42 d. l. 3. l. 5. 6. J. de pistor. vide l. ult. ff. de excus. tut. 43 Vide quæ dixi ad Nov. 5. Imo negotiatione alicui interdici potest, l. 9. §. 10. ff. h. t. 44 l. 13. Cod. Theod. h. t. Goth. Rationem hujus legis vide apud Duaren. de Succ. Eccles. minister. cap. 2. in fin. Ans. Adde Menoch. de arbitr. jud. lib. 2. cent. 4. cas. 334. num. 6. Boss. tit. de homicidio. num. 11. Cujac. lib. 5. observ. 9 S. L. 45 Hujus constitutionis suasor fuit D. Ambrosius 7 Sozom a Sidonio Apollinari 2. epist. 11. tribuitur SC. Tiberiano, Ex vetere, inquit, SC. Tiberiano 30. die vitam post sententiam trahit. Idem refert Tacitus 3. Sueton in Tiberio c 75. In eo tantum dissimiles, quod x tantum dierum mentionem faciunt, & haud dubie sanctissima est constitutio; nam talis dilatio potest Principis iram mollire atque temperare, sicut & de ipso Theodosio scribit Aurelius Victor, ab eo severe præcepta, modica dilatione emolliebantur Superioribus conveniit illud Senecæ in Agamemnone, Da tempus ac spatium tibi Quod ratio nequit, sæpe sana it mora. Hanc constitutionem revocavit Nicephorus Botoniates περὶ τοῦ μὴ ἔσωθεν τῶν λ ἡμερῶν γίνεσθαι σωματικὴν ποινήν. Eustathius μετὰ λ ἡμερῶν ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως ἀνίεται. Scio multis profuisse, ab hinc decennio, nostræ constitutionis rationem suggestam cuidam Principi a nobilissimo quodam Heroe, quem nunc, etsi meritissimum, nominare tamen non velim. adde Cujacium 5. obs. 9. & 20 obs. 32. 46 Damnato a Principe irato, dantur justi dies triginta. 47 Vide l. 2. supr. de sentent ex periculo. Imo suspendi non debet. l. 18. supr. h. t. non est differenda, si ab ipso judice sententia lata sit. Alioquin sententia revocari poterit l 15. J. h. t. differenda est: si ab ipso principe, quia adhibita modica dilatione sæpius fit, ut flectatur. 48 l. 14. C. Th. h. t. 49 Alias parcissime apparitoribus præsidum jus dicitur. l. 16. ff. de offic. præsid. 50 l. 18. C. Th. h. t. vide l. 2. §. 7. ff. de decurionibus. l 74. ff. de reg. juris, cap. 22. 23. de reg. in 6. l. 24. supr. de donation. inter virum. 51 Bonorum Imperatorum constitutio hæc est: alioquin sub malis, ne quidem propinqui & familiares satis tuti sunt. vide Nov. 52. in pr. Nov. 128 c. 12. Nov 135. c. 4. 52 l. 22. C. Th. h. t. 53 Tempus exilii temporalis currit reo in carcere agenti. facit l 25. ff. h. t Carcer pro exilio cedit. Pœna exilii quis liberatur ob carceris diuturnitatem. vide Tiraquell. tract. de pœnis, causa 41. 54 l. 24. infr. h. t. vide l. 8. ff. de postuland. vide Papon. 24. Arrest. 9. Arrest. 1. 3.

henderit, ſolutos pœna vinculisque laxatos, cuſtodia [liberari] præcipimus, nec formidare miſerias ullas exilii. Sit [1] ſatis immenſorum cruciatuum ſemel [2] luiſſe ſupplicia, ne [hi] qui [3] diu privati ſunt auræ [4] communis hauſtu, & lucis [5] aſpectu, intra breve ſpatium catenarum ponderibus prægravati, etiam exilii pœnam ſuſtinere iterum compellantur. Dat. 14. Kal. Maji, CONSTANTIO & CONSTANTE VV. CC. CONSS. 414.

Ille, qui ſtetit in exilio, quantum debuit, non debet incarcerari poſtea. Bald.

24. Iidem AA. Monaxio P. P.

REctores [6] provinciarum conveniri præcipimus, ut hi, qui ſuo crimine pœnam exilii ſub certo temporis ſpatio ſubire decreti ſunt, exacto præfinito tempore, nec clauſtris carceralibus, nec in locis, quibus exules verſati ſunt, teneantur. Dat. 3. Kal. Sept. *Eudoxiopoli*, D. N. THEODOSIO A. VII. & PALLADIO V. C. CONSS. 416.

De his, qui conficiendi naves peritiam Barbaris tradiderint.

25. Iidem AA. Monaxio P. P.

HIs qui conficiendi naves [7] incognitam ante peritiam Barbaris tradiderint, capitale judicium proponi decernimus. Dat. 8. Kalend. Octobr. *Conſtant.* MONAXIO & PLINTA CONSS. 419.

De exilio perpetuo vel temporali.

26. Conſtitutionis argumentum, quæ lingua Græca primum fuerat edita, *ex lib. 60. Baſil. tit. 51. cap. ult.* Jacobo Cujacio [8] interprete.

COnſtitutio jubet, ut ne miſſi in exilium, eis locis, in quæ miſſi ſunt, degant in cuſtodia, & ut ne quis relegetur in propugnaculum Gypſi [9], vel alia præſidia: ſed ſi quidem morte dignum ſit crimen, huic pœnæ ſubjiciatur: ſi exilio perpetuo vel temporario, tum in exilium mittatur: ita tamen, ut non jubeatur eſſe in cuſtodia eis locis in quæ mittitur: ſed in provinciam eat, quam judex ſtatuerit, citra civitates & provincias inferius exceptas, cum poteſtate verſandi in tota provincia, qua tamen exire nequeat, nec manens in ea quicquam ſeditioſe, & inciviliter agere, niſi velit ultimo ſupplicio adfici a præſide provinciæ, vel a præſide illorum locorum in quibus exulat.

§. 1. Et conjecti in carcerem, ut in Regia urbe, in eo non ſint ſupra [10] conſtitutum jam tempus in ſuperiori titulo *de cuſtodiis*, & ſimili modo in provinciis: ut compendio criminum cauſæ finiantur: & reus, ſi dignus exilio, damnetur, non in cuſtodiam, ſed in provinciam quæ non ſit ex prohibitis, ea lege ut ultimo ſupplicio adficiatur, ſi provincia exceſſerit, vel ibi inciviliter quid admiſerit. §. 2. Magiſtratus [11] autem Alexandriæ & Thebaidos ſolos jubet in Gypſum, & in Oaſin [12] mittere, vel in ſex menſes, vel ad ſummum in annum. Quod ſi perpetuum ſit exilium, neque in Gypſum mittere, neque in Oaſin, neque in cuſtodiam alterius provinciæ, ſed ut dictum eſt, in provinciam integram ea conditione, ut ſi quid deliquerint, vel ſi exceſſerint juſſa præſidum qui miſerunt, ultimo ſupplicio adficiantur. §. 3. Jubet autem officiales cujusque judicii, hujus legis commonefacere præſides: nec quemquam detinere ultra relegationis tempus, ſed ſtatim dimittere ſine damno & mora, & eum quicquid auſus fuerit accipere, quadruplum reddere. §. 4. Prohibentur vero præſides relegare in provincias & civitates conſtitutioni ſubjectas [13].

TIT. XLVIII.

NE [14] SINE JUSSU PRINCIPIS CERTIS JUDICIBUS LICEAT CONFISCARE.

Judices merum imperium non habentes, non poſſunt ſuo officio præter legem exercendo bona confiſcare. Salic.

1. Impp. THEOD. A. & VALENT. C. ad Hierium P.P.

NUlli [15] Judicum liceat (exceptis, qui in ſumma [16] adminiſtrationis ſunt poſiti poteſtate) proſcriptionis tempeſtate totius [17] ſubſtantiæ aliquem percellere, niſi ad noſtras aures hoc ipſum referatur. Dat. 10. Kal. Febr. *Conſtantinop.* THEOD. A. XI. & VALENT. C. CONSS. 425.

TIT. XLIX.

DE [18] BONIS PROSCRIPTORUM, SEU DAMNATORUM.

De peculio ſervi damnati.

1. Imp. ANTONINUS A. Marco.

SErvorum capitis crimine damnatorum peculia dominis non auferri notum eſt: ſed quod ſervum dominus habuiſſe probaverit, recipiet, pretiumque rerum, ſi quæ ab eo diſtractæ ſunt. Ipſius [19] quoque præſentiæ poteſtas ei dabitur, quoad rationes per eum adminiſtratæ reddantur, ac diſponantur [20]. Sed meminiſſe dominum oportebit inſtare, ut id velocius fiat, ut pœnæ ſuæ reddi poſſit.

De rebus poſt deportationem acquiſitis.

2. Imp. ALEXAND. A. Frontoni.

DEportati, nec earum quidem rerum, quas poſt [21] pœnam irrogatam habuerint, heredem habere poſſunt: ſed & hæ publicabuntur [22].

De peculio filiifamilias damnati.

3. Idem A. Juliano.

SI filius tuus, cum eſſet in [tua] poteſtate, in inſulam deportari meruit, peculium ejus, nec quod in caſtris [23] acquiſivit, vel quod ei militaturo donaſti, auferri tibi debet. PP. 6. Id. Septembr. ALEXAND. II. & MARCELLO CONSS. 227.

De damnatis in metallum, & reſtitutis.

4. Imp. GORDIANUS A. Callimorpho.

IN metallum damnatus pœnæ [24] ſervus efficitur: & ideo ejusmodi ſententiam paſſi bona vindicantur [25] rationibus fiſci. Quare ſi [26] quid rerum habuit is, quem poſtea noſtra indulgentia liberatum eſſe proponis, ad jus fiſci potius, quam ad ipſius dominium pertinet.

De tutore.

5. Imp. PHILIPPUS A. Arriano.

SI (ut proponis) bona ejus, qui tutelam tuam adminiſtravit, ſententiam paſſi ad fiſcum ſunt devoluta: Procuratorem noſtrum adire [27] cura, qui ſi quid jure poſci animadverterit, non negabit.

De filiis deportatæ.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Gaudentio.

DE bonis matris deportatæ filiis [28] nihil [29] deberi, juris abſolutiſſimi eſt.

De bonis deportati deſcribendis, & ad Principem referendis.

7. Imppp. VALENT. VALENS, & GRAT. AAA. ad Probum P.P.

SI quis [30] intra provinciam pro qualitate delicti ſtylum proſcriptionis incurrerit, per ordinarii Officii ſollicitudinem bonorum ejus indago [31] diligentiſſime celebretur: ne quid rei privatæ commodis per gratiam atque colludium furto ſubducatur: & plena deſcriptio comprehendat, quod ſpatium, & quod ſit ruris ingenium [32]; quid aut incultum ſit, aut colatur, quid in vineis, olivetis, aratoriis, paſcuis, ſylvis fuerit inventum: quæ etiam gratia, & quæ amœnitas ſit locorum, quis [in] ædificiis ac poſſeſſionibus [ſit] ornatus: quotve mancipia in prædiis occupatis, vel urbana, vel ruſtica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot ſint cenſuarii, vel coloni, quot boum exercitiis terrarum atque vomeribus inſtruentium: quot pecorum & armentorum greges, & in qua diverſitate numerati ſint: quantum auri & argenti, & veſtium ac monilium, vel in ſpecie, vel in pondere, & in quibus ſpeciebus, quidve in apothecis ſit repertum: Tunc demum omnia [ea] quæ velle nos perſpicis, inquiſitione conſtricta Rationalis rei privatæ tradantur officio, aut Palatinis ſuper hac cauſa miſſis, noſtro nectenda patrimonio. Mox vero ad nos ſub literis publici Judicis ſigillatim de omnibus nominatimque referatur, proculdubio negligentia multanda. Nam ſi quid poſt factam a prædicto officio inveſtigationem, Rationalis rei privatæ, cui inquiſitio ſecunda mandata eſt, amplius fortaſſis invenerit, Officium fraudulentum ea condemnatione ferietur, ut aliud tantum, quantum [fuerat] ſubtractum, ex propriis facultatibus inferat. Dat. 3. Non. Maji, *Treveris*, VALENTINIANO NB. P. & VICTORE CONSS. 369.

De liberis damnatorum.

8. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

SI [33] deportatus ſuos [34], & emancipatos filios habuerit: pars [35], quæ ex bonis ejus liberis conceſſa eſt, ad eos tantum, qui in poteſtate erant, transferatur: ſi emancipati [36] ea, quæ conſecuti erant emancipationis tempore, damno ſuo exiſtimant conferenda. Sin autem confuſionem bonorum, & donationis elegerint: ea omnia, quæ fiſcus [liberis damnati] concedit, æquæ diviſionis partibus ſortiantur.

† Quæ regula etiam in dote filiæ, vel neptis ex filio deportati conferenda, cuſtodienda erit. Dat. 15. Kalend. Jul. *Theſſalon.* GRATIANO V. & THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De viro & uxore. 1. De donatis filiis emancipatis ante reatum patris. 2. Quibus fiſcus præfertur.

9. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Cæſario P. P.

SI [37] quis poſthac ſtylum (quod abſit) proſcriptionis exceperit: uxor [38] ejus res proprias ex quocunque titulo ſibi quæſitas veluti

1 Humana ſententia, *l. 33. §. 2. C. de epiſc. & cleric. l. 28. in fin. ſupr. de epiſc. aud. l. 4. §. 2. ff. de lege Rhod.* 2 Semel puniri ſufficit. 3 Carcere qui detinentur, auræ communis hauſtu & lucis aſpectu privati intelliguntur. 4 Aëris, lucisque aſpectus, communis omnium eſt: ut mirum ſit, Michaëlem Paphlagonem aëris hauriendi facultatem ſubditis vendidiſſe: & in eam rem vectigal indixiſſe, quod ab eo ſcelere ἀερικὸν appellatur Cedreno & Procopio, ut notavi in Nomenclatore ad Harm. *1. tit. 4. §. 47.* 5 Lucis aſpectus cuique natura communis eſt. Eſt vero Philoſophis lux qualitas, quæ in lucido corpore videri poteſt: lumen vero a luce eſt actus perſpicui. Licet autem mortalia ſint omnia, lucem tamen perpetuam fore, Julius Cæſar Scaliger alicubi defendi poſſe, exiſtimat. 6 *l. 23. ſupr. h. t. l. 23. Cod. Theod. h. t.* 7 Naves ante ignotas, qui barbaros fabricari docet, capitali pœnæ ſubjicitur. *l. ult. Cod. Theod. 60. Ecl. 36. ex tit. 51. cap. 52. 6.* facit *l. 2. C. quæ res exportari.* 8 Quem vide *6. obſ. 36. in fin. 8. obſ. 27. 20. obſ. 31.* 9 De Gypſo vide *§. 2. J. h. t. Novell. 22. cap. 8. Novell. 142. cap. 1.* 10 *l. 41. C. h. t.* 11 Id eſt, juridicus. 12 *Oaſis* infeſta culicibus & muſcis grandioribus. Non fuit tamen inſula, vide *l. 7. §. 5. ff. de interd. & releg.* ideoque in Oaſin relegatio nuncupatur, quaſi in inſulam relegatio a Nazianzeno dicitur ἀπάνθρωπος ἐρημία. 13 *§. 1. ſupr. h. t.*

14 *l. 9. C. Theod. 41. & 60. Ecl. 52. ex tit. 47.* 15 *l. un. C. Theod.* 16 Ut ſunt præfecti prætorio, vicarii, præfecti urbi: non præſides. 17 Bonorum omnium publicatio, principe inconſulto, ſummis tantum judicibus permiſſa.

18 *l. 9. C. Th. 42.* dixi ad *l. 48. D. 20. & 60. Ecl. 52.* Hodie bonorum confiſcatio certis tantum caſibus locum habet. *Novell. 17. c. 12. Nov. 134. cap. ult. verſ. Ut autem.* adde Gandinum *de maleficiis. Rubrica de bonis malefactorum.* 19 Pœna mortis variis ex cauſis differri poteſt: veluti ſi a reo petatur rationum redditio, *ut hic*, ſi de crimine graviore accuſabitur, *l. 1. in fin. ff. nihil innovari*: ſi appellet, *l. 20. C. de appellat.* (qua in ſpecie exiſtimant reum, ſi forte neglecta ejus appellatione ad ſupplicium ductus fuerit, impune manibus officialium eximi poſſe. Bald. Angel. *in l. 29. C. de appell.* Aretin. *§. pen. Inſt. de act.*) niſi reus, quo de agitur, manifeſtarius ſit: ſi princeps pœnam ſolito duriorem imponi juſſerit: tunc enim expectandi triginta dies *l. ſi vindicari. 20. C. de pœnis*: ſi morti ſententia judicis addictus decurio, vel conſiliarius civitatis ſit: (Tunc enim expectandum ſuperioris eſt reſcriptum. *l. 6. §. 7. ff. de injuſto. l. 16. in fin. ff. ad l. Corn. de ſicar. l. 27. §. 1. ff. de pœn. l. 2. §. 1. ff. de bonis eor. qui mortem ſibi conſciverunt. l. 1. verſ. ſimili modo. ff. quando appellandum ſit.*) ſi populi tumultus aliter ſedari non poſſit. *Gloſſ. in dict. verſ. ſimili modo.* ſi mulier prægnans ſit damnata. Tunc enim expectandum id tempus, quo pariat. *l. 3. ff. de pœnis.* 20 *Diſpungantur*, a quibusdam ita legi monet Accurſ. eaque lectio probatur a Cujacio *hic*, & in Baſilicis καθαρωσωσιθῇ. 21 *l. 7. §. 5. ff. h. t.* vide Cujac. *6. obſ. 23.* 22 Imo non ſequitur fiſcum. *l. 22. §. 5. ff. mandat.* 23 Caſtrenſia filiorum non confiſcantur. 24 Hodie pœnæ ſervus nemo efficitur. *Nov. 22. c. 8.* 25 *l. 1. ff. de bon. damn. l. 3. ff. de interdict.* 26 *l. 3. ff. de ſent. paſſ.* 27 Et ita fiſcus heredis loco habetur. dixi ad *l. 128. ff. de reg. jur.* 28 *l. ult. J. h. t.* 29 Vide *Nov. 17. cap. 12. Nov. 134. cap. ult.* 30 *l. 7. C. Th. hoc tit.* 31 De inventario bonorum damnati faciendo, *l. 3. J. de bon. vac. & de incorporatione, l. 2. J. de aquæduct.* Huic conſtitutioni confer *l. 4. ff. de cenſib. Nov. 1. c. 2. l. 22. §. 2. C. de jure delib.* 32 Ingenium ruris eſt ejus natura & conditio, bonitas, ſterilitas. Ager diffuſus in ſylvis: pictus in pratis: pecoroſus in paſcuis: peculioſus in paſtoribus. Sidon. *3. epiſt. 2.* 33 *l. 8. C. Theod. h. t.* 34 Sui, qui in poteſtate: emancipati, extra poteſtatem. 35 Damnati patris bona quædam, hoc eſt, pro parte, ejus liberis adduntur. 36 Vide *l. 2. l. ult. C. de emancip. l. 17. in fin. C. de collat. Nov. Leon. 25.* 37 Interpolata eſt hæc conſtitutio ex *l. 5. Cod. Theod. h. t.* 38 Publicatis bonis viri, res uxoris non occupantur, *ut hic, 60. Ecl. 52. c. 14. Nov. 134. in fin.* vide ad hunc locum Gandin. *tract. de malefic. rubr. de bon. malefactorum.*

manu [1] injecta mox vindicet, aut certe quoquo modo occupatas ſtatim recipiat. Dos [2] etiam, non quæ aliquoties inaniter [3] dotalium inſtrumentorum tenore conſcribitur, ſed quam ſe corporaliter [4] tradidiſſe docuerit, repræſentetur. Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante [5] nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio largitione viri ad eam ante proſcriptionem pervenerint, apud eam firmiter permaneant. §. 1. Si quid etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem contuliſſe [6] claruerit, integrum iisdem citra inquietudinem reſervetur. Quod [7] vero nec uxor, nec emancipati liberi potuerint vindicare; captum a publicis perſonis ita ad me referri ſpecialiter cenſeo, ut illud quoque addatur, utrum filios habeat qui damnatus eſt: ſimulque adjiciatur, utrum iidem apud ſe ex cauſa donationis aliquid vindicaverint. §. 2. Sed [8] in his, qui fiſcalibus actibus nexi ſunt, & pro ratiociniis proſcribuntur, & condemnantur: placuit ſi quid proprium uxor habuerit, vel a marito datum ante initium actus, ex quo origo fraudis ac vitii in judicium deducta eſt, ſi quid deinde in emancipatos filios donatione collatum eſt, antequam crimen oriatur, intemeratum apud accipientium jura perſiſtere: nec quicquam fiſco in qualibet cauſa teneatur obnoxium, niſi quod in dominio proprio cum obligari cœpit, habuerit: vel quod agens tam ſuo, quam uxoris ſuæ, vel filiorum, vel cujuscunque præterea nomine comparaverit: exceptis duntaxat Cæſarianis, vel Catholicianis [9], qui ab omni juris beneficio excluduntur, niſi probata a me purgataque [10] ratiocinia fuerint, ut quod innoxie habuerint, transmittendi copiam habeant. Dat. 3. Non. Aug. *Conſtantinop.* ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

Si condemnatus liberos habeat, vel non habeat.

10. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Hierio P. P.

QUando [11] quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnam deportationemve ſuſtineat: ſi quidem ſine liberis mortuus ſit, bona ejus ad fiſcum perveniant. Si vero filii, vel filiæ, vel nepotes ex defunctis filiis relicti erunt, dimidia [12] parte ærario vindicata, alia eis reſervetur. Idem eſt & ſi poſthumos dereliquerit. † Decurioni vero, qui hoc incurrit, ſi liberos non habeat, ſuccedat Curia, bonaque univerſa detineat aut ipſa per ſe, aut ſuo ordinatura periculo munera ſubiturum. † Sin [autem] erit ſoboles Curiali: & ſi ea necdum procreata eſt, integris patris fortunis fulciatur. Si filia vel filiæ fuerint, pars dimidia ad eas devolvatur facultatum, altera dimidia ad Curiam. Sin [autem] mares Curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis Curiæ nomine deferatur: & alia quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis, pro virili dividatur portione: excepta ſola majeſtatis [13] quæſtione: quam ſi quis ſacrilego animo adſumpſerit, juſte pœnam ad ſuos etiam poſteros transmittet. Dat. 10. Kal. Febr. *Conſtantinop.* D. N. THEODOS. XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De bonis fiſco deferendis.

11. Αὐτοκράτωρ * Græca conſtitutio.

Sententia l. ult. Cod. de bonis proſcriptorum, lib. 9. Cod. tit. 49.
Ex Euſtathio.

Περὶ χρονικῶν διαστημάτων.

QUicunque [14] habent, vel detinent bona damnati perduellionis, in Regia quidem urbe intra duos menſes: in provincia vero intra octo menſes debent ea fiſco deferre. Alioquin enim una cum ipſis bonis quadruplum inſuper præſtabunt.

Ejusdem conſtitutionis epitome integrior ex lib. 60. Eclog. tit. 52. cap. 15.

SI [15] quis perduellionis crimine convictus, publicationem bonorum ſuſtineat, ii, qui bona ejus habent, ſi verſantur in Regia Urbe, intra duos menſes, ſi non verſantur in urbe Regia, intra octo menſes ea deferre debent. Quod ſi non fecerint, cum bonis quadruplum præſtant.

In AUTHENT. ut nulli Jud. §. fin. col. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. ult.

BOna damnatorum [16] ſeu proſcriptorum non fiunt lucro Judicibus, aut eorum Officiis: neque ſecundum veteres leges fiſco applicantur, ſed aſcendentibus & deſcendentibus, & ex latere usque ad tertium gradum, ſi ſuperſint. Uxores vero eorum dotem & ante nuptias donationem accipiant. Si vero ſine dote ſint, de ſubſtantia mariti accipiant partem legibus definitam: ſive filios habeant, ſive non. Sed ſi neminem prædictorum habent, qui deliquerunt, eorum bona fiſco ſocientur. † In majeſtatis vero crimine condemnatis veteres leges ſervari jubemus.

TIT. L.

DE BONIS EORUM, QUI MORTEM [17] SIBI CONSCIVERUNT.

Ubi quis mortem ſibi conſcivit ob criminis publici conſcientiam, bona ejus publicantur.

1. Imp. ANTONINUS A. Aquiliæ.

EOrum demum bona fiſco vindicantur, qui conſcientia delati, admiſſique criminis, metuque futuræ ſententiæ, manus ſibi intulerunt. Ea propter fratrem, vel patrem tuum, ſi nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tædio vitæ, aut furore, vel inſania [18], aut aliquo caſu ſuſpendio vitam finiſſe conſtiterit, bona eorum, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato ad ſucceſſores pertinebunt. PP. 12. Kalend. Jun. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

2. Imp. ALEXANDER A. Ruſtico.

EOrum, qui in [19] reatu diem ſuum functi ſunt, ſi non perduellionis [20] cauſam ſuſtinuerunt, nec ob metum criminis [21] mortem ſibi conſciverunt, bona ad ſucceſſores transmittuntur. Dat. Idib. Maji, ALEXAND. A. iterum, & MARCELLO A. CONSS. 227.

TIT. LI.

DE [22] SENTENTIAM PASSIS, ET RESTITUTIS [23].

Quid ſit in integrum reſtituere.

1. Imp. ANTON. A.

CUm [24] ſalutatus eſſet a Gentiano [25], & Advento, & Opilio Macrino [26], Præfectis prætorio, Clariſſimis viris: item Amicis, & Principalibus [27] officiorum, & utriusque Ordinis [28] viris, & proceſſiſſet, oblatus [29] eſt ei Julianus Licinianus, ab Opilio [30] Ulpiano tunc Legato in inſulam deportatus: tunc Antoninus Auguſtus dixit: *Reſtituo* [31] *te in integrum provinciæ* [32] *tuæ*, & adjecit: *Ut autem ſcias, quid* [33] *ſit in integrum reſtituere, honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris te* [34] *reſtituo.*

De bonis.

2. Idem A. Quieto.

CUm patrem tuum in metallum damnatum fuiſſe proponas, ejus quidem bona merito a fiſco occupata ſunt: nec ideo quod ex indulgentia [35] mea *pœna tantummodo metalli liberatus eſſet*, etiam [36] bonorum reſtitutionem impetravit: niſi [37] ſpeciale beneficium ſuper hoc fuerit impetratum.

De ære alieno.

3. Imp. ALEXANDER A. Stratonico.

SI debitor pœnam ſententiæ paſſus eſt, quam bonorum ademptio ſecuta eſt: quamvis poſtea *civitati Romanæ reſtitutus*, non totam ſubſtantiam, ſed aliquid [38] ex indulgentia Principis ut haberet, impetravit, æris tamen alieni ex præcedente tempore pœna liberatus eſt. Si vero partem bonorum accepit, pro rata portione ejus tenetur [39]. Quod ſi ob pecuniam debitam fiſco bona ejus occupata ſunt, manſit una cum [ſuis] fidejuſſoribus propriis creditoribus obligatus.

De tutelæ actione.

4. Idem A. Valentinæ.

TUtor filiorum [tuorum,] quorum te bonorum poſſeſſionem accepiſſe dicis, in [40] metallum damnatus, & poſtea ex indulgentia generali regreſſus [41], quamquam locupletior [42] ſit, actione tutelæ adminiſtratæ tibi non tenetur, ſi non ex gratia ſententiæ facta, ſpecialiter ſtatum priſtinum cum bonis omnibus recuperaverit.

De actionibus.

5. Idem A. Juliano.

SI ademptis bonis in inſulam deportatus ſis, quamvis ex indulgentia communi rediiſti [43], actiones [44] tamen, quascunque habuiſti, remanent in cauſa bonorum publicatorum: nec ex ordine eſt, quod petis, ut contra heredes tutorum actiones tibi præſtentur.

De patria poteſtate.

6. Imp. GORDIANUS A. Fabiano P. P.

IN inſulam deportato filio [45], hacque ratione vinculo paternæ poteſtatis exempto: ſi poſtea ex indulgentia D. Alexandri (ut proponis)

1 Manu injecta vindicare. 2 De dote. 3 Vide *l. 1. C. de dote cauta.* 4 Corporaliter tradere, i. e. reipſa. Confeſſio dotis receptæ fiſco non nocet: ſi tamen fiſcus intra tempora propoſuerit exceptiones non numeratæ pecuniæ. Tiraquell. *de retract. gentil.* §. 1. *gl.* 18. *num.* 91. adde Roland. a Valle 1. *conſ.* 31. *n.* 43. 5 De donatione ante nuptias, *d. l.* 1. *verſ. & donatio*, *l.* 31. *in fin. ff. de donat.* 6 De donatione facta emancipatis liberis. *d. l.* 9. §. 2. *verſ. ſi quid etiam in emancipatos.* 7 *d. l.* 9. §. 1. *verſ. quod vero.* 8 *d. l. verſ. ſed in his. l.* 1. *J. de jur. fiſc. l.* 4. *C. de privil. fiſci.* 9 Officiales ſunt procuratores Cæſaris. 10 *Putata*, *ut in l.* 31. §. 3. *ff. de negot.* vide Cujac. 11. *obſ.* 9. 11 *l. ult. C. Theod.* 12 *l.* 7. *ff. h. t.* Hodie id immutatum *Nov.* 17. *c.* 12. & 134, *cap. ult.* niſi ſit crimen majeſtatis. *J. hic.* 13 *l.* 5. *C. ad l. Jul. majeſt.* 14 Interpretatio Cujacii. 15 Interpretatio Leunclavii. 16 Conciliationem hujus auth cum *Nov.* 17. *c.* 12. & cum *Nov.* 134. item cum *auth. inceſtas. Cod. de inceſt. & inutilib. nupt.* vide apud Rittershuſ. in *expoſit. Novell. part.* 4. *num.* 35. & omnino *part.* 13. *cap.* 4. Anſ.

17 Dixi ad *L.* 48. *D.* 21. adde *l.* 12. *C. de accuſ. l.* 2. *C. qui teſt.* Goth. Adde Placam *lib.* 1. *miſcellan. criminal. c.* 23. Mod. 18 Dixi ad *l.* 3. §. 4. *ff. h. t.* 19 *d. l.* 3. §. 1. *l.* 10. *J. de jur. fiſci.* vid. *l.* 45. §. 1. *ff. de jure fiſci.* Goth. Vide Leonin. *emendat. lib.* 3. *c.* 12. *n.* 15. Anſ. 20 Id eſt, majeſtatis. 21 Hujus legis praxin vide *cenſur. forenſ. noſtr. lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 14. S. L.

22 *L.*9. *C. Theod.*43. dixi ad *L.*48. *D.*23. & 6. *Ecl.*3. Goth. Vide Boſſium *de remediis ex ſola ſententia Principis fol.* 331. Mod. 23 De hoc reſtitutionis genere vide Sfortiam Oddum *tractatu de reſtitutionibus*, *quæſt.* 94. 95. 96. *ad* 100. 24 *Imperator Antoninus A. cum ſalutatus eſſet &c.* Cujac. 15. *obſerv.* 3. 25 Ecdeciano Advento. Cujac. ibid. 26 *Macrinio*, Cujac. *ibid.* 27 *Principibus*, Cujac. *ibid.* ſic enim apud Lampridium in Alexandro. Sunt autem Principes officiorum, principes agentium in rebus. 28 Senatorii Equeſtris. 29 Ut deportatus in inſulam reſtitueretur. 30 *Ælio* Cujac. *ibid.* 31 Julius Lucianus deportatus a legato Cæſaris reſtitutus honoribus, ordini, & cæteris omnibus. 32 Reſtitutus provinciæ, vel laribus ſuis, bonis, dignitati vero & bonis, patriæ poteſtati reſtitutus intelligitur. Bonorum enim appellatione liberi continentur. vid. Sfortiam Oddum *d. loco*, *quæſt.* 95. *art.* 1. 33 In integrum reſtituere quid ſit hoc loco. 34 Hæc reſtitutio pleniſſima eſt. Nam & patria poteſtas, jus patronatus, bona, teſtamentum & omnia, quæ per deportationem amiſſa ſunt, reſtituuntur. 35 Indulgentia pœnam, at non bona reſtituit, niſi & id quoque dictum fuerit. 36 Indulgentia ſimplici vel generali, non intelliguntur bona indulta, *ut hic*, & *l.* 4. *l.* 5. *infr. h. t.* (cui obſtare videtur *l. ult. in fin. J. h. t.* verum quidam indulgentiæ reſtitutionem illo loco accipiunt pro reſtitutione in integrum, non pro indulgentia) quid ſi indulgentia plena & libera ſit conceſſa? bona quoque conceſſa intelliguntur. vid. Sfortiam Oddum *ibid. quæſt.* 91. *art.* 6. 37 Indulgentia generalis ſtricte accipitur: ut nihil, niſi exceptum ſit, ea veniat, *ut hic*, & *l.* 9. *infr. h. t.* 38 Forte modicum. 39 Adde *l.* 5. *ſupr. de bon. proſcriptor.* vide Cujac. 15. *obſ.* 38. 40 Si miſſus in metallum poſtea revocetur, quamvis deinceps locuples fiat, nemini tamen tenetur eorum nomine, quæ ante metalli damnationem debuit: niſi priſtina ejus bona fuerint ei reſtituta. *Synopſ. Baſil.* 6. *Tit.* 3. ex *lib.* 60. *tit.* 68. *cap.* 8. 41 Vid. quæ ſcripſi ad *l.* 7. *J. h. t.* 42 Revocatus ex metallo, licet locuples poſtea factus fuerit, non tenetur creditoribus eorum nomine, quæ ante pœnam metalli debuit, niſi priſtina ejus bona ſint ei reſtituta, *l.* 12. *J. h t.* 6. *Ecl.* 5. *ex lib.* 60. *tit.* 68. *c.* 8. Goth. Adde Joann. Baptiſt. Coſt. *de quot. & rat. quæſt.* 120. Anſ. 43 Vide eandem *d. l.* 7. *ubi ſcripſi.* 44 Deportatis reſtitutis actio in debitores non reſtituitur, *ut hic*, niſi cum bonis reſtitutio facta ſit. *l.* 11. *J. h. t.* 45 Filius reſtitutus, in patriam poteſtatem non revertitur, *ut hic*, niſi ea conditione reſtitutus ſit, ut jus poteſtatis redintegraretur. *arg. l.* 9. *infr. h. t.*

reditus in patrium ſolum [1] præcedensque dignitas [2] reſtituta ſit, poteſtas tamen patria [3] repetita non videtur.

De reditu, De militia, De exiſtimatione.

7. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Caſſio.

GEneralis indulgentia noſtra reditum [4] exulibus ſeu deportatis tribuit: non etiam loca militiæ [5] pridem adempta conceſſit, neque [6] integram atque illibatam exiſtimationem reſervavit.

De ſervis.

8. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Seleuco P.P.

FRuſtra [7] adhuc ſervum [8] eſſe tui juris exiſtimas, qui in metallum damnatus, pœna ejus poſtea liberatus eſt. Per hujusmodi enim indulgentiæ occaſionem integrari dominium prius non placuit: verum idcirco tamen impune tibi eum Præſes provinciæ injurioſum eſſe [9] non patietur. Quod ſi quid rerum tuarum tenet, Procurator vobis judex erit: fiſci enim cœpit eſſe mancipium.

De patria poteſtate.

9. Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Reſtitutæ & aliis.

SI pater veſter in inſulam deportatus, generali indulgentia reſtitutus eſt, nec ut liberos in [10] poteſtatem reciperet, ſpecialiter [11] impetravit: in dubium non venit, hereditatis commodum per vos ei acquiri, quos ſententia contra eum prolata patresfamilias effecit, nequaquam potuiſſe.

De effectu indulgentiæ.

10. Iidem AA. & CC. Demetrio.

CUm indulgentia noſtra interveniente ſis reverſus ad lares tuos, fruſtra vereris, ne ex annotatione [12] Præſidis, quæ jam abolita eſt, calumniam [13] patiaris.

De lite ante deportationem mota.

11. Iidem AA. & CC. Philippo.

CAſus ejus, qui fundi moverat quæſtionem, & ex benignitate noſtra facta [14] in eum cum bonis reſtitutio, ſtatum priſtinum cauſæ non immutavit.

De ære alieno.

12. Iidem AA. & CC. Tryphoni P. P.

SI deportationis ſententiæ veniam indulgentia noſtra conſecuta ſuam recepit [15] ſubſtantiam, ſe protegere ſceleris pœna contra [16] creditores, quominus jure debitum ſolvat, improbe conatur.

De patria poteſtate, & ejus effectibus. 4. De bonis, dignitate & patria poteſtate.

13. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum P. U.

IN [17] quæſtione teſtamenti, quod deportati filius remeante patre feciſſet, remotis Ulpiani, atque Pauli notis, Papiniani placet valere ſententiam, Ut [18] in patris ſit filius poteſtate, cui [19] dignitas, ac bona reſtituta ſunt. §. 1. Ita [20] tamen, ut geſta per filium, cujus conſilia legitima ætas firmaverat, rata ſint, eodem in poteſtatem patriam redeunte, ne eorum reſciſſio efficiat (quod eſt maxime abſurdum [21]) eodem [22] tempore nec in patris, nec in ſua quemquam fuiſſe poteſtate. §. 2. Minores enim ætate jure quicquam agere prohibentur. Quibus ſi damnato patre tutor datus eſt, neceſſe eſt ut ab officio ſuo recedat, regreſſo eo, quem non ſolum nomine [23] redire, ſed etiam officium [24] ſuum nulla pravitate corruptum liberis præbere oportet, ut eorum bona tueatur, & augeat. Nam [25] ſi patria poteſtate ad [26] corrumpendi, atque effundendi patrimonii licentiam abutatur: ut furioſo, ac dementi, itemque prodigo [27], libidinum omnium, vitiorumque ſervo, non eſt eorum pecunia committenda: [quin] ab adminiſtratione fugiat, neque tutor eſſe deſinat, omniaque minoris diſpendia ſuis ipſe damnis præſtet. Sententia vero deportationis nullo patrem præjudicio diminuat.

§. 3. Quem ſi comperta integritas, ut naturæ, ita officio liberis reſtituerit, ei gubernacula [28] rerum tradenda ſunt, cujus ad imitationem publici juris proviſa cuſtodia eſt. Quæ niſi bonis patribus detur, luctuoſior erit [filiis] reditus, quam diſceſſus. §. 4. Ideoque tantum [29] ad reſtitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem ſententia valuit: utque *deportationis* ipſum per ſe [30] nomen [31] rerum omnium ſpoliatio eſt: ita indulgentiæ reſtitutio [32], bonorum [33] ac dignitatis, uno nomine amiſſorum omnium ſit recuperatio. Et filii emancipationem a patribus officiis petant: ut libertatem non damnationis, ſed lenitatis paternæ teſtem habeant. Dat. 18. Kalend. Octobr. *Sirmii*, CRISPO II. & CONSTANTINO II. C. CONSS. 321.

14. [34].

Explicatus eſt Codicis DN. Juſtiniani PP. A. Repetitæ prælectionis liber nonus.

1 Indulgentia generalis patriam reſtituit. vid. *d. l.* 7. 2 Indulgentia generali fama non reſtituitur. *l.* 3 *ſupr. de generali abolitione.* 3 Indulgentiam generalem conſecutus liberos ſuos in ſuam poteſtatem non revocat. vide Sfortiam Oddum *d. tract. de reſtit. quæſt.* 94. *art.* 3 4 Indulgentia generalis patriam & in eam reditum tribuit *ut hic*, & *l.* 4 5. 6 8. *h. t.* adde Sfort. Oddum *d. tract. de reſtit. quæſt.* 94. *art.* 2. 5 Indulgentia generalis, neque militiam, neque famam reſtituit. 6. *Synopſ. Baſil.* 3. *ex lib.* 60. *tit.* 58. *cap.* 11. adde *l.* 3. *ſupr. de generali abolit. l.* 10. *in fin. infr. h. t.* Ideoque ſi generali principis indulgentia redierint omnes relegati & deportati, neque militias ſuas recipient, & infames manebunt. *Syn. d. loco.* 6 Vide quæ ſcripſi ad *leg.* 3. 8. *de generali abolitione.* 7 Reſtitutis a pœna, ſervi non reſtituuntur. 8 Indulgentia generali domino conceſſa, non reſtituuntur ei ſervi fiſco commiſſi ex deportatione ipſius domini. 9 Servi reſtituti, dominis injurioſi eſſe non debent. dixi ad *leg.* 13. *in fin. ſupr. de pœnis.* 10 Reſtitutio jus patriæ poteſtatis non reſtituit, niſi ſpecialiter jus poteſtatis reſtitutum fuit. *Ecl. dicto loco, c.* 13. adde *leg.* 6. *ſupr. h. t.* aut dignitas ac bona ſint reſtituta. *l.* 13. *in pr. infr. h. t.* 11 Vide *l.* 2. *in fin. ſupr. h. t.* 12 Præſes non deportat, ſed deportandum adnotat, eamque adnotationem plerumque ſequuntur principes. *l.* 6. §. 1. *ff. de interdict. & relegat.* 13 Reſtituti adverſus præſidis adnotationem ſtatus in dubium revocari non debet. 14 Dixi ad *l.* 5. *ſupr. h. t.* adde *l.* 21. *ff. de verb. ſignif.* 15 Dixi ad *leg.* 4. *ſupr. h. t.* 16 Reſtitutus in integrum, non poteſt uti beneficio reſtitutionis in fraudem creditorum.

17 *l. unic. C. Theod.* 18 Patriam poteſtatem recuperat deportatus, cum primum reſtitutus eſt. 19 Dixi ad *l.* 9. *ſupr. h. t.* 20 Reſtrictio regulæ: facit *lex* 8. *ff. de pact. dotalib.* atque ita reſtituta patria poteſtate deportato reſtituto, quæ intermedio illo tempore geſta ſunt per ejus filium, rata ſunt. 21 Abſurditas vitanda. 22 Contraria duo ſimul concurrere non poſſunt. Nec enim quis poteſt eſſe eodem tempore ſui juris, & in alterius poteſtate. 23 Nomine tantum reſtituitur patriæ poteſtati, qui adminiſtrationem rerum filii non recuperat: quique ad ejus bonorum adminiſtrationem non reſtituitur. 24 Patris officium eſt, res liberorum recte adminiſtrare. 25 Reſtituta alicui patria poteſtate, reſtituitur eidem jus adminiſtrandorum bonorum, ſi modo legitimæ adminiſtrationis capax ſit. 26 Adde *l.* 50. *ff. ad SC. Trebell.* 27 Prodigus libidinum, omniumque vitiorum ſervus, *ut hic*, neque modum, neque finem expenſarum habens, bona dilacerans atque diſſipans. *l.* 1. *ff. de curat. fur.* everſor. dixi ad 1. *Caſ ult.* his addatur elegans prodigi deſcriptio ex Paul. 3. *ſent.* 4. §. 7. 28 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 11. *ff. de verb. oblig.* 29 *l.* 6. §. 12. *ff. de injuſto, rupt. & irr.* 30 Nominis vis ſpectanda. 31 Deportatio, rerum omnium ſpoliatio. 32 Indulgentia bonorum, dignitatis reſtitutio. his adde, quæ de verbo *reſtituendi* ſcripſi ad *l.* 35. *l.* 75. *ff. de verb. ſign. l.* 173 §. 1. *ff. de reg. jur.* 33 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 2. *ſupr. h. t.* 34 Deeſt his conſtitutio, quam vide apud Cujac. 20. *obſerv.* 31.

D. JUSTI-

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ [1] PRÆLECTIONIS,
LIBER DECIMUS [2].

TIT. I. [3].
DE [4] JURE [5] FISCI [6].

De donatione præcedente obligationem fiscalem.

1. Imp. ALEXAND. A. Attico, & Severo [7].

SI prius [8] quam fisci rationibus pater vester obligaretur, perfectam [9] prædiorum donationem [10] fecisse fuerit probatus: quod citra fraudem creditorum gestum est, non rescinditur [11].

De computatione a Tabulariis facta.

2. Imp. GORDIANUS A. Serenio [12].

INstar rei judicatæ obtinere minime [13] potest computatio a Tabulariis [14] facta: nisi sententia Procuratoris [15] fuerit comprobata.

De venditione in fraudem fisci.

3. Idem A. Atticæ.

SI minori [16] pretio, quam res est, aperta fraude [17] emptoris vel gratia, quæ obligata sunt fisco [18], venierint: aditus Procurator [19] meus debitam quantitatem inferenti [20] restitui ea prædia jubebit.

De metroicis.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Niceti [21].

CErta forma super metroicis [22] data est, qui jussu principis in aliam civitatem translati sunt. Nam prædia [23] eorum, quæ antequam demigrarent, habuerint, si ab eis [24] distracta non essent, fisci rationibus vindicari jampridem decretum est: nisi aliud speciali præcepto Augusta majestas decrevit. Ut igitur a Principibus salubriter statutum est, ita salvis his quæ utiliter placuerunt, parentibus [25] heredes eos existere minime oportere, nulla legis sanctione statutum est.

De bonis non capiendis sine autoritate Principis.

5. Exemplum sacrarum literarum eorundem AA. ad Flaccum.

PRohibitum [26] est, cujuscunque bona, qui fisco locum fecisse existimabitur, capi, priusquam [27] a nobis forma fuerit data. Et ut omni provisionis genere occursum sit Cæsarianis [28], sancimus licere [29] universis quorum interest, objicere manus his qui ad capienda bona alicujus venerint, qui succubuerit [30] legibus: ut etiamsi Officiales ausi fuerint a tenore datæ legis desistere, ipsis privatis resistentibus, a facienda injuria arceantur. Tunc enim is cujus interest bona alicujus non interpellari, Officialibus volentibus ea capere, debet acquiescere, cum literis [31] nostris cognoverit, non ex arbitrio suo Cæsarianos (id est Officiales) ad capiendas easdem venisse facultates: sed justitiæ vigorem [32] id fieri statuisse.

Si non suo tempore agatur.

6. Imp. CONST. A. ad provinciales [33].

JUstas etiam, & quæ locum habent, fisci actiones præcipimus concremari [34], ob hoc solum, quod suis [35] temporibus prolatæ non sunt: ut [36] jam [37] calumniæ privatorum eo saltem arceantur exemplo, quo justas fisci lites silere præcipimus. Dat. 3. Kal. Jun. CONSTANT. A. V. & LICINIO CC. CONSS. 319.

De bonis lite pendente non occupandis, si post rem secundum fiscum judicatam interversum quid fuisse apparuerit.

7. Idem A. ad Volusianum P. U. [38].

DEfensionis [39] facultas danda est his quibus aliquam inquietudinem fiscus infert: cum facultates eorundem adhuc [40] controversia pendente inquietari describique fas non sit. Ubi ergo controversia extiterit, fisco alicujus patrimonium vindicante, apud eum [41] omnibus facultatibus constitutis cognitio ventiletur [42]: ut cum rei exitus debere eas vindicari [43] probaverit, tunc demum res perspequi liceat, & super modo facultatum ac rerum interrogationem haberi, quæ per conditionales [44] servos investiganda est: ut si quid subtractum [45] fuerit, exigatur, & extrinsecus integrum tantum [46] aliud multæ nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. † Sane in hujusmodi quæstione, si Cæsariani [47] nomen inciderit, ad usurpationem constitutionis istius non debebit accedere [48]: siquidem consuetudo fraudum, quibus prædicti [49] omnia temerare consueverunt [50], exceptionem eorundem meruit [51]. Dat. prid. Kalend. *Sirmii*, CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 326.

1 Al. *Ex repetita prælectione.* 2 Juris fisci vocabulo etiam privilegium fisci comprehenditur, *l. Ætianus. ff. de manumiss. l. 2. supr. de privil. fisci.* qui titulus an, & quid a nostro hoc distet, docebit te Cujac. *hic.* præter quem etiam ad hos tres libros posteriores scripsere Plateanus, Penna, Pulvæus, Pyrrhus Anglebermæus & Alciatus. porro fiscus est cophinus sive sporta, ejusque appellatione non sacrum tantum ærarium, id est, sacræ largitiones sive thesauri continentur, de quibus proprie fiscus dicitur, *l. 3. supr. de quadr. præsc.* sed & privatum, id est, res & largitiones privatæ Augusti vel Augustæ, *l. 1. infr. de locat. præd. civil. l. 1. infr. de collat. fund. fisc.* vide *l. 9. hoc tit. infr.* Mod. 3 Titulus hic generalis est: de privilegio vero fisci *supr.* specialis, ut quo de speciali hypotheca fisci tractatur.
4 Addebant veteres, *& populi*, & Paul. *lib. 5 sent. 12.* sic Lampridius *in Alexandro* scribit, *cum leges de jure fisci & populi moderatas & justas tulisse.* Cont. 5 Id est, privilegio, adde *Lib 7 tit. 73. supr. L. 49 D 14.* Fiscus num eodem modo restituitur in integrum, ut minor & Ecclesia? & sic hi tres in restitutionibus comparantur, si per suos gestores & procuratores damnum senserint? Comparantur. *Pyrrhus l. 6. infr. h. t. Cujac. .. si curator. 5. in fin. ff. de jure fisci l. sub specie. 4. supr. de re jud. l. un. infr. de sent. advers. fisc. latis l. Imperatores. 35. ff. de re judic. cap. auditis. x de in integr. restit.* vid. Everard *loco a minoribus ad fiscum. 64.* de sententia vide, quæ scripsi ad *l. 3. supr. in quibus caus. in integr. restit.* de mora *l. 14. supr. de procurat.* Goth. Ad hunc tit. vid. Boss. *tit. de fisco & ejus privileg.* Alciat. & Cujac. *Ans.*
6 Id est, ærarii, tam sacri, quam privati. *l. 9. infr. h. t.* Porro fiscalium originem ita veteres quidam repetunt a provinciarum inter Principem & Populum partitione: quasdam enim Imperatoris, quasdam pop. Romani factas fuisse, ut ex earum provinciarum reditu haberet P. Romanus aliquid, quod in rem suam propriosque usus verteret, & hæc fiscalia seu publica appellata, quæ pleno jure domini populi essent, ita ut ea etiam alienaret pro suo arbitratu. Cæterum ut P. Romanus, ita civitates reliquæ quasdam etiam res peculiares habuere, fundos puta, servos & similia: quibus administrandis, imo etiam alienandis, a principe idoneus [illegible] præficiebatur. Quin hujusmodi res quoque in dominio cujusque civitatis erant, ut priores illæ in P. Romani: hæc tantum differentia fuit, quod quæ P. Romani res erant, fiscales & publicæ proprie: quæ civitatum, proprie civiles, improprie vero publicæ & fiscales dicebantur. 1. Harm. 2. § 46. S. et *in Aug.* 7 *Hujus legis inscriptio sic ex manuscript. l. reponenda est:* Impp. Severus & Antoninus AA. Attico & Severo. *al.* Sereno. 8 Adde *l. 10. §. 1. ff. quæ in fraud. cred. l. 4 supr. de privil. fisci.* Quid si quis eadem die cum alio contraxit, qua cum fisco? Fiscus præfertur, si cum privato contractum fuerit titulo lucrativo, *ut hic*, secus si oneroso. Ripen. ad *l. 10 ff. de pign. n. 8.* Fraus enim facilius præsumitur adversus fiscum in causa lucrativa, quam onerosa. *l. 1. §. si quis in fraudem. 12. ff. si quid in fraud. patron.* Goth. Donatarius a fisco conventus hypothecaria, in dubio probare debet donationem præcessisse, ut absolutio sequatur. Rip. *ad l. si debitor. n. 7. ff. de pignoribus.* Hannibal de Cano *ad l. post contractum. ff. de donat. num. 43. 45. & 47.* Cumul. Visit. *ad l. 1. ff. solut. matr.* præter quos adi etiam Ægidium Bossium *in tit. de fisco & ejus privilegio fol. 377.* Mod. 9 Perficitur vulgo donatio traditione vel mancipatione in filios, etiam nuda voluntate. *l. 4. C. Theod. de donat.* Cujac. *hic.* 10 Vid. *l. 9. §. sed in his. supr. de bonis proscript.*
11 *Sub* Pauliana: at non hypothecaria vel in factum, quarum neutra rescissoria Cuj.
12 Al. *Sereno.* 13 Potest igitur retractari. 14 Tabularii qui, dixi ad *l. 7. J. de exact. tribut.* Goth. Tabularii eorum, quæ publico inferuntur & debentur, rationes conficiunt. *l. 1. & l. missi. infr. de exact. tribut. l. 2. infr. de muner. l. 1. infr. de immun. nem. conc. l. 1. J. de censib.* Vide autem Coras. *lib. 3. miscell. c. 11.* Mod.
15 Qui & rationalis. 16 Vid. Cujac. 16. *obs. 29.* 17 Aliud si bona fide. *l. 1. infr. ne fiscus.* 18 Id a fisco, id est, procuratore vel officio ejus. 19 Imo præses vid. *l. pen. ff. de resc. vendit.* 20 Vid. *l. 16. J. de rescind. vendit. l. 2. infr. de fide & jur. hastæ fisc. 3. .. tit. l. 1. supr. de præscr. 30. ann. l. 9 ff. de rescind. vend.*
21 Mucatraulo, ut *supr. l. .. de rescind. vend.* 22 Al. *Metæcis*, Recte. *Metæci* sunt coloni & incolæ, qui ex una civitate in aliam migrant, jussu principis, *ut hic. l. 12. in fin. ff. de excus. tut.* Dixi ad *tit. ff. ad munic. & de incolis.* Goth. Suidas *metoecos* dici eos tradit, qui extra patriam habitant; & tributum quod ab his persolvitur *metoecion.* erantque Athenis olim *metoecia* festus dies, ob receptos in civitatem colonos. Cæterum constituitur hac lege; ut τῶν μετοίκων prædia in fiscum redigantur, quæ ab eis distracta non fuerint; nisi specialiter id eis Princeps concesserit, ut ea sibi retineant: sic tamen, ut non arceantur a successione parentum in ea civitate relictorum, ex qua emigrarunt. Unde & postea sibi ex successione in eadem civitate bona acquirere possunt, ex alia causa forsitan non æque, *arg. l. milites. ff. de re milit.* adi Forcatulum *Necyomant. jur. dialog. 18.* Mod. 23 Prædia incolarum (qui hic μέτοικοι) quæ antequam migrarent jussu principis habuerunt in fiscum redigenda, nisi princeps id eis concesserit, ut ea sibi retinerent. 24 Al. *his.*
25 Metæci non arcentur a successione parentum in ea civitate relictorum, ex qua migrarunt. 26 Nunciis principis non creditur sine literis. *Bart.* 27 Officiales procuratoris Cæsaris bona caduca occupare non possunt, sine auctoritate principis. 28 Cæsariani officiales procuratoris Cæsaris, dixi ad *l. 10. ff. de publicanis.* Goth. Qui & *Catholiciani* dicuntur *in l. pen. §. ult. supr. de bon. proscript.* quemadmodum procurator ipse *Catholicus* sæpe in lib. βασιλικῶν appellatur. *Mod.*
29 Resistere licet officialibus & Cæsarianis, bona caduca occupantibus sine jussu Principis, atque ita permittitur cuique injuriosos conatus eorum prohibere, si quid injuria facere cœperint aut voluerint: licet, inquam, id iis, quorum interest, *ut hic.* Tenentur quoque injuriæ. Paulus *l. 5. sent. 12. §. 6.* Quoties sine autoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur: & hujus rei autores ad P. Prætorio puniendi mittuntur. *Goth.* Vid. Marci *decis. 772.* Anton. Fab. *ad Cod. l. 7. tit. 20. defin. 15.* Pecc. *de jure sistendi cap. 22. & 23.* S. L. 30 Legend. *qua succubuerint*, id est, ceciderint in causa caduci. 31 Vid. *l. 1. supr. de mandat. principum.*
32 Vigore. 33 *C. Theod. h. tit. l. 3.* 34 De igne & ignis pœna, vid. *l. un. supr. de Nili aggerib.* 35 Fisci actiones intra suum ac legitimum tempus instituendæ: post tempus legitimum, moveri non possunt. 36 In C. Theod. deest, *ut*, & sic novus versiculus incipit, *jam &c.* Goth. τὸ *ut*, inducit etiam Cujacius: qui ait sententiam hanc esse: Si abolentur justæ fisci lites præscriptione temporis, quid fiet de injustis & calumniosis privatorum litibus? *Mod.* 37 Si fisci litibus etiam justis præscriptio objiciatur, quanto magis injustis privatorum objici potest & debet.
38 *C. Theod. h. t. l. 5. desunt.* 39 Id est, reclamandi copia. adde *l. 46. ff. h. t. & 1. Harm. 2. § 44.* 40 Conventorum a fisco bona, pendente ipsa lite neque describi, neque distrahi debent. Possessio apud reos remanere debet, *ut hic.* nisi officiales sint procuratoris Cæsaris. *vers. sane. infr. h. t.* 41 Possessorem.
42 *Sub* apud rationalem. 43 *Vindicare, in C. Theod.* 44 Conditionales tabularii, huic conditioni addicti & mancipati, adeo ut non possint ad aliam aspirare militiam vel dignitatem. dixi ad *l. 11. supr. qui potiores.* 45 Al. *ei fuerit.*
46 Et sic duplum, ut *l. 46. §. 1. ff. h. t.* Imo quadruplum, ut *l. 8. infr. h. t.* dixi ad *l. 45. §. 13. ff. h. t.* 47 Cæsariani seu officialis Procuratoris Cæsaris a fisco conventi bona, statim seu ab initio litis ipsius motæ, a fisco possidentur, vel describuntur, *ut hic*, quod in aliis non est. *supr. h. t.* Cur hic aliud in Cæsariano, quam alio homine? Præsumptionem malæ fidei possessionis, consuetudo fraudum inducit. *in fin. infr. h. t. l. 2. C. Theod. de bonis vacantibus.* 48 Al. *Absidere.* 49 Al. *prædicta.* 50 Præsumitur mala fide possidere, qui consuevit alium fraudare. Jus id ἐκ τῆς προλήψεως seu præsumptione est, ut notant Græci, teste Cujacio ad *Novell. 22. in fin.* Hinc colligunt, publicæ rei administratores, qui ad illud munus inopes venerunt, si postea divites facti fuerint, ex publica pecunia divites factos fuisse præsumi, si modo id, constante administratione, adquisiverint, non post redditas Reipublicæ rationes. adde, quæ dixi ad *l. 10. in fin. supr. arbitr. tutelæ.* 51 Meruerit, in *C. Theod.* al. *meruerunt.*

De

De interversorum pœna.

8. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Dracontium, Vic. Africæ.

QUi [1] in contractibus scelestis, ac fisco perniciosis interversorum [2] maculosis sese fraudibus implicuerint: quadrupli [3] redhibitione teneantur. Dat. 15. Kalend. Decembr. *Adrumeti*, VALENT. & VALENTE AA. CONSS. 365.

De susceptoribus. De Irenarchis. De Optione.

9. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Patricio Comiti rerum privatarum [4].

SUper [5] creandis susceptoribus [6] periculo Procuratorum [7] rei dominicæ [8], dispositionem tuæ sublimitatis firmam esse præcipimus: ita ut omni ambitione cessante, quæ statuta sunt, quæque antiqua consuetudine commendantur in pabulis [9], vel sumptu familiæ ministrando, intemerata permaneant: super Irenarcha [10], & Optione [11] omni antiqua [12] consuetudine observanda. Dat. 3. Kal. Januar. *Constantinop.* THEOD. A. IX. & CONSTANTIO II. [13] CONSS. 420.

De bonis mortuorum ante condemnationem.

10. Iidem AA. Palladio P. P. Orientis [14].

EOrum patrimonia mortuorum [15], qui vitæ suæ tempore diversis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquam competere [16], [vel ab eo alienari [17]] censemus, nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse convictos [18]. Dat. 8. Id. Jul. *Ravennæ*, EUSTATHIO, & AGRICOLA CONSS. 421.

Intra quod tempus lis finienda sit.

11. Pars undecimæ const. ex *lib.* 56. βασιλ.

OMnis [19] publica actio intra sex [20] menses post litis contestationem peragatur: nisi forte contingat, ut sit necesse, vel personas, vel instrumenta quædam ex provinciis accersiri in Regiam Urbem, aut si ipsimet, qui conveniuntur, causam dilationis præbeant, utpote si se imparatos dixerint.

TIT. II.
DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS [21].

1. Imp. GORDIANUS A. Saturnino & aliis.

NOn injusta ratione desideratis, repromissa fisco indemnitate, eos priore [22] loco conveniri, qui reliqua contraxerunt, mox ad vos perveniri qui ab his quædam mercati estis.

Cautio quæ non probat contra fiscum, sed contra officiales, facit ut officiales primo conveniantur. Bart.

2. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Erophilo [23].

FIsco quidem contra te manet actio, quod argentum [24] quod inferre debebas, rationibus fuerit relatum, si cautionem quæ tibi super eo exposita est, Tabularius non subnotavit: æquum [25] tamen est, ut prius de bonis ejus qui exactor fuit, si solvendo est, [& [26]] conveniendi ejus facultas datur, indemnitati fisci satisfiat [27]: tunc a te, si servari hic modus non possit, reposcatur.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Januario & aliis.

QUoniam [28] Augerio [29] ac filio ejus ad exigenda reliqua [30] consortes [31] vos atque consocios [32] esse dicitis, eisque certorum [33] duntaxat nominum exactionem mandatam [34]: nec inter eum [35], & cæteros, qui exactores fuerant nominati [36], confusæ exactionis mutuum periculum constitutum [37], sed separato muneris [38] obsequio [39] discretam sollicitudinis rationem fuisse adseveratis: a jure non discrepat, ut prius [40] ex bonis exactorum qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indemnitati fiscali satisfiat: postque eos, si solidum debitum exolutum non sit, nominatores conveniri. Rationalis [41] igitur noster juris ordinem sequetur: excussisque exactorum facultatibus nec non etiam nominatorum, si fiscus in universi debiti quantitate [42] securitatem indemnitatis consecutus non fuerit, etiam vos ad restituenda fiscalia debita adstringet [43].

4. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Archelaum Com. Orientis [44].

HI [45], qui fisco nostræ mansuetudinis obnoxii sunt, omissa frustratione [46] teneantur, ut quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur exolvere [47]: servatis, cum compleverint [48], allegationibus propriis, si quas adversus quoscunque ex suis contractibus debitores competere sibi ex jure crediderint: ita ut adversus eos, quos sibi obnoxios adseverant, legibus & judiciis experiundum esse cognoscant. Dat. 3. Non. Jun. *Novioduno*, VALENTIN. NB. P. & VICTORE CONSS. 369.

Scriptura propria non facit fidem pro scribente, vel ejus herede, etiamsi fiscus sibi successerit. Bart.

5. Iidem AAA. Fortunatiano Comiti rerum privat. [49].

INter [50] chartulas confiscati [51] brevis [52] quidam adseveratur inventus [53], qui nomina continebat debitorum, seu contractuum [54], cum tamen neque testibus credita pecunia probetur, neque cautionibus [ea] quæ [55] [brevi] inserta sunt, ostendantur, iniquum [56] esse perspeximus, ut sub propria adnotationis manu unusquisque sibi faciat debitorem. † Occasionis igitur hujusmodi calumniam præsenti volumus jussione cohiberi: ut brevis vanitate rejecta, nullus ad redhibitionem [57] de his quorum nomina conscripta sunt, urgeatur [58]. Quod & in aliis similibus [59] causis observandum esse censemus. Dat. prid. Non. Jul. *Hierapol.* GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 377.

TIT. III.
DE FIDE [60] ET JURE [61] HASTÆ [62] FISCALIS, ET DE ADJECTIONIBUS [63].

1. Imp. ANTON. A. Curtiæ.

QUod in libellum contulisti, procuratori meo ad cujus officium desiderium tuum pertinet, allega: cui [64] si probaveris non [65] auctore procuratore, vel eo cui vendendi fuit facultas, neque habitis hastis, neque omni ordine peracto venditas res esse: & id quod ex causa judicati debes, exolveris, rescissa venditione mala fide [66] facta, easdem res recipies cum fructibus quos ad emptorem mala fide pervenisse, vel [67] pervenire debere constiterit. PP. Non. Jan. ANTON. A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

1 Ex *l.* 10. *tit.* 1. *l.* 10. *C. Theod.* 2 Interversor hic & *l.* 12. J. *de suscept.* decoctor pecuniæ publicæ. dixi ad *l.* 2. J. *de Palatinis sacr. rum largit. l.* 12. *tit.* 24. Goth. Hi in quadruplum tenentur. *l.* 1. J. *de his, qui ex publ. rat.* *l.* 1. J. *pœn. fisc. cred. præf. l. in fraudem* §. *pen. ff. de jure fisc.* Imo in duplum. *l. prox.* §. *l. aufertur.* §. 1. *ff. h. t.* ita est, in iis, quæ fisco nondum acquisita sunt; in acquisitis jam locus est actioni in quadruplum. *Mod.* 3 Vide quæ scripsi ad *l.* 45. §. 13. *ff. h. t.* 4 *Cod. Theod. h. tit. l.* 17. hinc constat, agi hoc titulo de rebus ærarii privati, ut *l.* 1. J. *de locat. præd. civil. l.* 11. *tit.* 70. alias proprie fiscus, sacrum ærarium, sacræ largitiones, sacri thesauri. 5 Comitis rerum privatarum dispositione, susceptores rei privatæ creantur, pabula & annonæ præstantur familiæ rei privatæ, suos enim famulos suamque familiam res principis privata habuit. 6 Susceptores rei privatæ creantur periculo procuratorum rei privatæ, *ut hic*, ex comitis rerum privatarum dispositione, *ut docet hujus legis inscriptio.* 7 Comes rerum privatarum principis privati ærarii curam gerebat per procuratores, *Theod.* 3. *c.* 12. *Græci* 6. *Basil.* Differt autem a Comite ærarii sive sacrarum largitionum, sive thesaurorum, de quo scripsi ad *l.* 2. J. *ut dignit. ordo servetur. l.* 12. *tit.* 8. uterque tamen est illustris. 8 Id est, rei privatæ ipsius principis. 9 Pabula quæ & capita, *tit. supr. de annonis & capit.* animalium; ut annonæ, familiæ dominicæ sumptus. 10 Vide J. *de Irenarchis.* 11 Optio est erogator annonæ militaris. 12 Creantur Irenarchæ periculo decurionum & ex dispositione præsidum. *l.* 1. *infr. de Irenarchis.* & *ad l. Divus. ff. de custodia reorum.* ita definiuntur: εἰρηνάρχαι οἱ τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντες. *Optio* autem est, non, ut vult Accursius, qui publica exigebat; non, ut Alciat. qui ægrotorum vice fungebatur, sed qui erogabat annonam militarem: de utrisque autem vide plura apud Cujacium *observat. lib.* 1. *cap.* 33. & *ad l.* 7. J. *de exactor. tribut.* Mod. 13 *Al.* III. 14 Ex *Cod. Theod. l.* 16. *tit.* 10. *lib.* 10. *ubi additur*, post alia. 15 Mortuorum ante condemnationem bona fisco non vindicantur. 16 *Competi*, in *C. Theod.* 17 Absunt a *C. Theod.* 18 Id est, condemnatos. *Goth.* Ergo etiam si post accusationem decesserint, pœna publicationis bonorum in heredem non transit: excepto crimine perduellionis. sed quid si decesserint post appellationem? hoc decidit aperte *l. ult. supr. si reus vel accus. mort. fuer.* Mod. 19 *Ex collectione Ant. Augustini.* 20 Omnis causa fiscalis post eam contestatam finienda est intra sex menses. ideoque in *l. properandum.* 13. *supr. de judiciis*, recte excipiuntur causæ fiscales. *Goth.* Causæ pertinentes ad publica munera, quæ in eadem lege excipiuntur, finiendæ sunt intra tres menses. *l. generali. infr. de decur.* Mod.

21 Vid. Peregrin. *de jure fisci lib.* 6. *tit.* 3. *num.* 3. & *lib.* 6. *tit.* 7. *n.* 1. Ans. 22 Fiscus hoc ordine excutit debitores: priore loco reum ipsum principalem, tum intercessorem, deinde possessorem hypothecarium. *ut hic, l.* 47. *ff. de jure fisci.* Exigit quidem exactor publicorum tributorum debitorem debitoris fiscalis jure tacitæ hypothecæ: prius tamen excutit reum principalem quam possessorem. Fiscus eam electionem non habet. 23 *Patrophilo*, vet. 24 Fisci debitor non continuo liberatur, hoc ipso quod exactor retulit in rationes publicas, debitorem solvisse, sed tum demum, cum tabularius subnotaverit: ut hinc constet exactorem a tabulario distingui. Exactoris munus inter cætera fuit, exacta in rationes publicas referre, tabularii subnotare. *l.* 1. *infr. de canone largit. h. l. tit.* 23. 25 Apocha quæ non probat contra fiscum, sed contra exactorem fisci, tantum id efficit, ut a fisco prius conveniatur exactor, quam debitor. 26 Deest in quib. lib. al. *aut.* 27 Satisfaciat. 28 Si divisa est administratio a judice, vel ab ejus officialibus, primo convenitur gerens, fidejussores, & nominatores ipsius, quam perveniat ad collegam. Bart. *Goth.* Vide Ludovic. Roman. *singular.* 324. Ans. 29 Augierio. 30 Reliquis exigendis plures etiam exactores eligebantur: quidam ad certorum tantum nominum exactionem, *ut hic.* 31 Consortes, consocii. 32 Sociatos. 33 Al. *cæterorum.* 34 Multum interest, exactio divisim mandetur, an pro indiviso. 35 Al. *inter vos*, quod rectius existimat Cujac. *ut in fin. etiam vos.* 36 Nominatim. 37 Al. *additur*, est. 38 Al. *nominis.* 39 Al. *additur*, quo. 40 Fiscus, quoties pro indiviso pluribus mandata est debitorum fiscalium exactio, priore loco experitur adversus exactores: deinde adversus nominatorem exactoris. si pro diviso, prius experitur adversus nominatorem, quam adversus exactoris collegam, *ut hic*, & *l.* 2. *infr. de susceptorib. præpos. & arcariis. h. lib. tit.* 70. hinc colligit Decius in *l. in toto jure* 80. *ff. de regulis jur. num.* 21. in mandatis fiscalibus mandata specialia non derogare specialibus aliis mandatis. 41 Fisci procurator. 42 Quantitatem. 43 Constringet. 44 *C. Th. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 2. 45 Fisco obnoxii sine mora conveniantur (ἀνυπερθέτως μεθοδευέσθωσαν) & ubi fisco satisfecerint, tum deinde adversus creditores experiantur. *Syn. Basil.* 9. *tit.* 5. *ex lib.* 56. *tit.* 6. *c.* 40. §. 10. 46 Id est, tergiversatione, & morosa dilatione. Frustrari, est moram trahere, tergiversari, vide *l.* 233. *ff. de verb. sign.* 47 Fiscalis actio non differtur, quoad ipse debitor fisci suos debitores exegerit. adde *Nov.* 128. 48 Complere debitorem his libris, est solvere & satisfacere creditori. *l.* 43. *in fin. ff. de administr. & peric. tutor. l. ult.* §. 3. §. *de test. manum.* Goth. Recte enim & alibi dicitur, *creditorem adimplere*, pro, creditori solvere. *l. cum post.* §. *ult. ff. de admin. tut. l. ult. supr. de testam. man.* & Lib. βασιλικῶν *tit.* 4. καὶ πληρώσας σε, & hoc loco μεθ' ὃ πληρώσωσι τὸν δημόσιον. Mod. 49 *C. Theod. hoc tit. l.* 3. 50 Fiscus ex breviariis rationibus confiscati quemquam convenire, quasi confiscati debitorem non potest. 51 In *C. Theod* erat *deportati*, sed Tribonianus elegit nomen generalius. 52 Id est chartula, sive libellus brevis, Galli dicunt, *brevet.* Goth. *Breves, brevia, brevicula* pro eisdem sunt; τὰ βρέβια Græci vocant. nominatim Zonaras *in Carthagin. Concilio*, & Julianus *in epistola ad commune Judæorum.* utuntur & frequenter libri βασιλικῶν, dum rationes, volumina, vel corpora rationum significant: quæ quidem per se sola fidem non faciunt. *l. instrumenta l. exemplo supr. de probat.* & ideo non potest fiscus ex breviariis confiscati rationibus quemquam convenire, quasi confiscati debitorem; & hoc hic statuitur. Alioqui enim brevitas chirographi non minuit fidem. *l. si aliquid. supr. de donat.* Mod. 53 *Sub.* utilis fisco, *l.* 7. *supr. de probat.* 54 *Contractorum, in C. Theod.* 55 *l.* 2. *ff. de fide instrum.* 56 *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *supr. de probat.* 57 Redhibitio hic, solutio est, oratio vero ita hic legenda, *nullus de his, quorum nomina conscripta sunt, ad redhibitionem urgeatur.* 58 *Urgeantur*: cætera absunt a C. Theod. 59 Ex brevi debitoris sui privatus creditor neminem convenire potest, quasi debitoris debitorem.

60 Perperam antea legebatur, *de fide instrumentorum*, cum in *C. Theod. legatur de fide & jure hastæ.* 61 In fiscali auctione hæc requiruntur, proscriptio, *l.* 6. J. *h. t.* auctoritas procuratoris fisci. *l.* 1. J. *h. t.* Hasta, *l.* 6. J. Præco, Quæstor, addictio, *l.* 4. J. *h. t.* 62 Fiscalis hasta, auctio est, quæ fit a fisco de bonis caducis, vel commissis, vel obligatis. Dicitur autem hasta, quod ejus venditionis signum esset hasta in foro posita. *Goth.* Et quæ ita vendebantur, sub hasta venire dicebantur, ut sub corona captivi: quod eorum venalium signum esset corona captivi imposita. Festus: *Hastæ subjiciebantur ea, quæ publice venundabant, quia signum præcipuum est hasta.* Mod. Cicero 2. *offic.* & *Philipp.* 2. 12. *ad Attic.* 3. *Orat. de lege Agraria.* Dion 46. & 6 Valer. 3. & 6 Seneca 1 *de Ira*, & *de consolatione ad Martiam c.* 20. Macr. 2. *Sat.* 2 Juven. *Satyr.* 3 & 14. Joseph. 22 *vetus interpres Horatii* 1. *Satyr.* 6. *ad versum*, *Si præco parvas* ad hastam quoque fiebant locationes. Colum. *in præf.* 1. *de re rustica.* Ovid. 4. *de Ponto elegia.* 5. & 9. Cornelius Nepos *in vita Attici.* Livius 39. & 43. Seneca *suasor.* 6 Tert. *Apologet.* 63 Al. *auctionibus.* Adjectio quid esset, dixi *l.* 1. J. *de vendendis reb. civitatis. lib.* 11. *tit.* 31. Goth. Vide ad hunc tit. Menoch. *de Arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 129. & de subhastationis & licitationis solennitate, vide Peregrin. *de jure fisci, lib.* 6. *tit.* 1. Surd. *decis.* 46. *num.* 1. Ans. 64 Cujus. 65 Fiscus capta pignora ex causa judicati, sine hasta aut hastarum solennitate vendere non potest. Quæ sine hastis ejusmodi venditio intercedit, rescinditur facta debitori fisci (debitum offerenti) potestate recuperandi pignoris ac fructuum, perceptorum simul & percipiendorum. 66 Præsumitur mala fides, ubi non servatur solennitas. vide Alciatum 3. *præsumpt.* 13. 67 Malæ fidei emptor tenetur de fructibus etiam percipiendis. *Goth.* Nec obstat *l. si fundum.* §. *de rei vindic.* quæ dicit malæ fidei emptorem de perceptis fructibus teneri. male enim colligunt, qui hinc colligunt, ergo de percipiendis fructibus non teneri.

2. Imp. GORD. A. Heracleoni.

DUplex ratio desiderium [1] tuum juvat: & quod prætermissa hastarum solennitate possessiones tuas ex officio [2] distractas suggeris: & quod pretii vilitate [3], ob exiguum debitum gratiosam [4] emptionem in fraudem tuam, in utilitatemque [5] rationum mearum, adversarium commentum fuisse dicis. Quapropter illicita ista redargue, tam indemnitati fisci consulturus, quam tuæ securitati operam laturus [6]. PP. 5. Kalend. * GORD. A. & AVIOLA CONSS. 240.

3. Idem A. Crispo.

ETsi [7] instrumenta emptionis non extent, quibuscunque tamen probationibus uxor tua ostenderit [8] ad se eam domum pertinere, quam a fisco ejus nomine dicis comparatam, pretiumque ab ea exolutum, & in eam dominium translatum, frustra fiscum ex persona matris [ejus] referre quæstionem Procurator meus non finet. PP. 5. Kal. Novembr. GORDIANO A. V. & AVIOLA CONSS. 240.

Intra tempus in subhastatione statutum quilibet veniens admittitur, licet res jam alteri fuerit vendita. Bart.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Marcellinæ.

SI [9] tempora, quæ [10] in fiscalibus [auctionibus [11]], vel hastis statuta sunt, patiuntur, cum [12] etiam augmentum te facturam esse profitearis: adi rationalem [13] nostrum, ut justam [14] uberioris pretii oblationem admittat. PP. 3. Id. Jan. *Sirmii*, ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Venditio facta a fisco solenniter non retractatur prætextu rescripti, vel minoris ætatis. Bart.

5. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Viventium P. P. Galliarum [15].

QUæcunque [16] pro reliquis prodigorum [17] in annonario titulo, cæterisque fiscalibus debitis, in quibuscunque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco [18] auctore vendantur: ut perpetuo [19] penes eos sint jure dominii, quibus res hujuscemodi sub hastæ solennis arbitrio fiscus addixerit, & si quid [20] unquam, ut a fisco facta venditio possit infringi, auctoritate rescripti fuerit impetratum, nullus obtemperet: cum etiam minoribus [21], si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adjudicatur emptoribus, repetitionis [22] facultas in omnem intercipiatur ætatem. Dat. [23] 3. Non. Novembr. *Trev.* VALENTIN. NB. P. & VICTORE CONSS. 369.

Qui solenniter emit a fisco, solum ad pretium tenetur, & ob aliud debitum non convenitur. Bart.

6. Iidem AA. ad Felicem Comit. sacr. larg. [24].

SI qui, [25] proscribente [26] ac distrahente fisco, debitorum fiscalium emerint facultates: pro earum rerum tantum pretio obnoxii sint, quas eos patuerit decursis [27] hastis, & proscriptione habita comparasse. Nam ita eos munimus, ut nullius conventionis [28] [reliquorum [29] fiscalium nomine [30]] patiamur extrinsecus subire jacturam. Dat. 7. Id. Mart. [31] *Martianop.* VALENT. & VALENTE AA. CONSS.

7. Imp. ZENO.

SI [32] alicujus bona publicentur, atque vendantur, licet tam Comiti rerum privatarum [33] Augusti, quam [34] scholæ Palatinorum, quam [35] etiam fisci Advocato emere aliquas res ex eadem auctione, isque contractus a nemine calumnietur. PP. 3. Kal. Aug. post Consul.

TIT. IV.

DE VENDITIONE RERUM FISCALIUM CUM PRIVATIS COMMUNIUM.

Ratione partis fiscus potest vendere totum. Bart.

1. Imp. ALEX. A. Epicteto.

FOrma [36] est, quotiens ad fiscum, vel [37] minima portio rei pertinet, ut universa a procuratoribus meis *distrahatur* [38]: sed pretium partis tantum in fiscum redigatur, reliquum dominis partium restituatur. Emptorem igitur prædiorum, de quibus libellum dedisti, apud suum Judicem conveni, usurum defensionibus [39], si quæ sibi competunt. PP. 7. Kalend. Octobr. FUSCO & DEXTRO CONSS. 226.

TIT. V.

NE FISCUS REM, QUAM VENDIDIT, EVINCAT.

Res fisci solenniter vendita non evincitur, licet non pertinuerit ad stationem venditoris: & officiales invicem experiuntur etiam durante officio. Bald.

1. Imp. ALEX. A. ad Hermiam.

GRavissimum [40] verecundia mea duxit, ut [41] cujus rei pretium, cum bona fide esset addicta, semel fiscus acceperit, ejus controversiam referat. † Non solum ergo emptorem ab eadem statione [42], sed ne ab alia quidem quæstionem pati debere æquum est: cum etiam in his venditionibus emptore non inquietato officia inter se possint experiri. Dat. 15. Kal. Maji, MODESTO & PROBO CONSS. 229.

2. Impp. HONOR. [43] & THEOD. AA. Palladio P. P. Orientis.

REtractare [44] fiscum, quod semel vendidit, æquitatis honestatisque ratio non patitur [45]. Dat. Kalend. Jan. CP. MARTIANO A. & ADELPHIO, CONSS. 451.

TIT. VI.

DE HIS, QUI EX PUBLICIS RATIONIBUS MUTUAM PECUNIAM ACCEPERUNT.

Qui accepit pecuniam mutuam ab officialibus fisci, tenetur in quadruplum. Bart.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Probum P. P. [46].

SI [47] quis ab exactoribus, tabulariis, [& [48]] arcariis, officiisque [49] rationum fœnebrem pecuniam sumpserit, detectus in eodem, ad quadrupli [50] pœnam ex hac auctoritate teneatur. Dat. 4. Idus Mart. *Trever.* VALENT. & VALENTE CONSS. 365.

Qui aurum fiscale sumpsit mutuo sine principis licentia, & qui dederit, pœna hic inserta tenetur. Bart.

2. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Palladio P. P. [51].

SCiant [52] omnes [53], accipiendi mutuo ex largitionibus sacris auri non patere cuiquam facultatem. Quod si quis aurum ex nostro ærario privatis commodis profuturum, occulte [54], aut cautionis, aut sponsionis fide, ut debitor redditurus [sine nostra auctoritate [55]] acceperit [56]: ablatis bonis omnibus, perpetuæ deportationis subdetur exilio. Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodaverit, aut [57] tradiderit: capitali sententiæ [58] subjugetur. Dat. 12. Kalend. Aug. *Heraclea*, EUCHERIO & SYAGRIO CC. 381.

1 Preces. 2 Officialibus. 3 Vide *l. 3. supr. de jure fisci.* 4 *l. si quos. 16 supr. de rescind. vendit.* 5 *Inutilitatem*, Cujac. ut in *l. ult. §. 1. supr. de servit. & aqua. l. 1. §. hæc autem. ff. depositi.* reprehensus a Roberto 1. *recept. l. 31.* 6 Opem daturus. 7 Fiscalis seu quæ a fisco vendente fit emptio, etsi non extent ejus instrumenta, aliis modis probari potest adde *l. 10. supr. de fide instrum. l. 17. supr. de pactis.* Goth. Vide Boer *decis* 81. *num.* 5. Ans 8 *Sub* apta procuratorem Cæsaris. 9 Si statuta fiscalibus emptionibus tempora patiuntur augenti tibi pretium venditionis a fisco factæ, præferri licet ei qui pridem emit. *Synops Basil.* 56. *tit.* 13. περὶ τοῦ δημοσίου. *ex tit. 6. cap* 1. 10 Adde *l. 1. in fin. J. de vendendis bonis civit. lib.* 11. *tit.* 31. Est vero tempus viginti dierum certis casibus. Quoties ob debita fiscalia necesse est domibus sacris prædia vendi, actor sive œconomus id per dies viginti proscriptum & propositum habet & ea plus [illegible] enti addicit. *Novell.* 120. *c. 6. vers. Postquam vero ista. Auth. Hoc jus porrectum.* 10. *supr. de sacr. Eccles.* 11 Inclusa desunt in vet. 12 Post addictionem factam a fisco emptori, adjectio & licitatio admitti intra certa tempora potest, *ut hic*, post addictionem factam a Republica, adjectio non admittitur, nisi ex privilegio *l. 21 §. 7. ff. ad municip.* Melioris est conditionis fiscus, quam Respublica aut municipium. sic fiscus semper hypothecam habet. *l. aufertur.* 46. *§. fiscus.* 3. *ff. de jure fisci.* Respublica, nonnisi ex privilegio. *l. 2. J. de jure Reip. lib. 11. tit. 29.* [illegible] *Antiochensium.* 37. *ff. de reb. auct. jud. poss.* Fiscus πρωτοπραξίαν habet, *l. quod quis.* 34. *ff. de reb. auct. jud.* Idem nunc habet etiam Respublica. *l. bonis.* 35. §. 1. *ff. de reb. auct.* olim non habuit, nisi ex privilegio, ut ex epistola Plinii ad Trajanum constat, *not. de exactio. pecuniarum.* Lis fiscalis terminanda est intra menses sex, lis Reipublicæ intra triennium. atque ita melior est fisci, quam Reipublicæ conditio, *l. 1. §.* [illegible] vid. Cujacium 2. *obs.* 24. 13 *Id est*, procuratorem. *Cont.* 14 [illegible] *uberioris &c.* 15 *C. Theod. eod. tit. l.* 1. 16 Venditio facta a fisco solenniter prætexta rescripti, vel minoris ætatis non rescinditur. *Bart* 17 [illegible] nonæ πράξιμα. quibus opponuntur corpora [illegible] 18 F[illegible] hic pro C[illegible] procuratore sumitur. 19 Fiscalis hastæ [illegible] [illegible] 20 [illegible] 21 Dix[illegible] 6. *supr. de temp.* [illegible] *pignor.* [illegible] 22 Repetitionibus. 23 Al. 3. *In* [illegible] 24 *C. Theod. eod. tit. l.* 2. 25 Al *quos* 26 De proscriptionibus, [illegible] *§. 5. J. de de* [illegible] *l. 15 § 32. ff. de injuriis* Goth [illegible] celeberrimis urbis locis, ut Cic ait *pro* [illegible] Theophilus ἐν τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι [illegible] nibus [illegible] 20 [illegible] Mult[illegible] auctione [illegible], Auctoritas pro[illegible], Præco, [illegible], Addictio, [illegible] pretio *Mod.* 27 [illegible] 28 [illegible] *in C. Theod* 29 Q[illegible] comparavit, pretium tantum [illegible], non reliqua [illegible] *in princ. J. de* [illegible] *Imp* [illegible] sci, sed de [illegible] a privato facta, quo [illegible] *ult in tit. fine cens.* [illegible] *non poss.* [illegible] dicendum est: obtinuisse aliquando idem in fisco: quod in privato hic; Sed cum id plerique refugientes nollent a fisco emere, remissum & mutatum esse ab Impp Valentiniano & Valente [illegible] causa *Mod.* 30 [illegible] 31 Al. *D. 3 Id. Novemb. Valentin. N. P. & Victore Coss.* 32 Ex collectione [illegible] *Aug* 33 Ad curam comitis rei privatæ & procuratorum provincialium, qui sub ejus dispositione erant, pertinebant, quæ publicabantur. [illegible] *C. Theod. unde ii.* 34 Palatini pertinebant ad Comitem patrimonii seu rerum privatarum. 35 Fisco vendente, Comes rerum privatarum, Palatini & patronus fisci possunt etiam res auctioni proscriptas emere. *l. ult. J. de resc. vend.* [illegible] *l.* Facit *l. 2. §. tutor. ff. pro emptore* 36 Forma, id est, regula, canon. hinc *formatæ epistolæ* in veteribus conciliis vocantur, quas Græci vocant canonicas, hic forma pro lege sumitur in *l. 4 supr. de jure fisci. l. divi. 31. D. de admin. tut* 37 Fiscus solidam rem ac totam invito etiam socio vendere potest. sic enim facilius invenit emptorem, & ita non cum ita vendit, pars pretii socio servatur. *l. 2 supr. de com. rer. alien.* Goth Porro vide ad hanc legem Cagnolium *ad proœm. ff. n.* 3. Aretin. *cons* 38. *col.* 2 Cottam *in memorab. in vero. lect.* [illegible] *ad fin.* Baldum denique *cons.* 156. *lib.* 3. Mod 38 Distrahantur. 39 Al *aditur*, suis.

40 *Pars epistolæ Imp. Alexandri ad Rationalem.* 41 Qui rem emit a fisco, pretiumque solvit, non amplius convenitur. *Synops. Basil.* 19. *tit* 13. *lib* 56 *tit.* 6 *c.* 9. 42 Statio, mansio, in qua officium fiscale consistit. *l. 2 supr. de fo* [illegible] ut sit sensus: Quod una fisci statio emptori addixerit, id alia retrahere non potest. *Goth* Vide Cujac. *lib. 2. observ. c. ult* S L. 43 *Al.* Arcad 44 Fiscus re semel vendita retractare venditionem nequit *Synops.* [illegible] *c. 10.* [illegible] *J. de fundis rei privatæ. lib. 11. tit. 65. l. 5. J. de locat. præd. civil. lib. 11. tit. 70. l. 17 ff de evictionib. l 6. J. de fundis patrimonialib* nisi διοικητὴς, id est, servus bonorum administrator venditus sit: Nam hujusmodi servorum venditiones retractantur *Synops.* [illegible] *de jure fisci* [illegible] 16. *ff de publican. l penult ff de offi. præt.* Goth. Vide Afflict. *decis.* 304. Ans 45 Nisi forte bonorum actores [illegible] *l.* [illegible] *ff. de jur fisc.* quo casu hæc constitutio locum non haberet, quia cum hi noverint omnia, quæ ad bonorum rationem spectant, evertitur plane & perturbatur ratio omnis eorum distractione. adeo ut *in .. ult ff. de offic. præf.* eleganter dictum sit; *actores* [illegible] *ad totius domus eversionem pertinere.* M[illegible]

46 *C. Th. lib. 10. tit. 24 l. 1. ex quo hæc* [illegible] *antea enim in quo* [illegible] *non agebatur.* 47 Fœnori pecuniam fiscalem sumens ab exactoribus, vel tabulariis, vel officialibus, quadruplum restituere tenetur *Synops Basil* 9 *tit* 5 *ex tit.* 6 *c.* 11. Goth. Vide Munn. de Escobar. *de Ratiocin c* 14 *num.* 31. Petr. Heig *quæstion* 22. *num.* 48. Menoch. *de arbitr. jud lib.* 2 *centur.* 6. *cas* 586 *num.* 12 13 Ans 48 Deest in *C. Theod.* 49 *Officiove*, *in C. Theod* 50 Vide quæ scripsi ad *l. 45 §. 13. ff & l. 8. supr. de jure fisci* 51 Comiti sacr. largitionum in *C. Theod.* 10. 24. *l.* 2. 52 Mutuum ex fiscalibus thesauris nemo accipere debet. Quod si qui ex sacro ærario, vel occulte, vel palam, vel sub cautione scripta, vel fidejussoribus mutuum sumpserit, proscribitur & deportatur, itidemque is, qui de sacris thesauris mutuum dederit, pœna capitis [illegible] *Syn ibid. c.* 12. & 3 Harm 5. 8. 95. 53 *Neque dandi, neque accipiendi*, *in C. Theod. h. t.* 54 Occulte fieri interdum dicitur, quod fit sine autoritate principis, de quo vide Corsetum *singulari, occulte.* 55 Absunt a *C. Theod.* 56 Accepit. 57 *Ac*, in *C. Theod.* 58 *Sententia*, in *C. Theod.*

TIT. VII.
POENIS [1] FISCALIBUS CREDITORES PRÆFERRI.

Persecutio pœnæ præfertur quando pœna additur per nomina multiplicativa, in dubio inest simplum. Bald.

1. Imp. ALEXANDER [2] A. Marcello.

REm [3] suam persequentibus pœnæ exactio postponitur. Sicut itaque in sortis quantitate fisci persecutio potior est: ita in triplo [4] quod pœnæ nomine adjectum est, propria forma servanda [5] est. PP. Kal. Jul. JULIANO, & CRISPINO CONSS. 225.

TIT. VIII.
DE FISCALIBUS USURIS.

Ex mora pœnæ non accedunt usuræ. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Antiocho [6].

EJus summæ, quam tibi pœnæ [7] nomine inflictam probaturus es, usuræ non exigentur. Nec [8] enim multam tibi procurator meus [9] irrogavit ultra [10] quam placitum est, sed pœnam [11] te jussit inferre. PP. 15. Kal. Decembr. SABINO, & ANULINO CONSS. 217.

Fiscus qui succedit in locum privati, utitur jure privati. Bart.

2. Imp. ALEX. A. Victorino [12].

SI sub pignore [13] creditum fuit, etiam [14] fiscum, qui successit [15] in locum debitoris, usuras [16] præstare oportet, si eas dependi saltem [17] pacto placuit. PP. 3. Non. Septembr. JULIANO, & CRISPINO CONSS. 225.

Fiscus non potest stipulari usuras ultra legitimum modum usurarum: nec jam ab alio stipulatas exigere. Bart.

3. Imp. JUSTIN. A. Mennæ P. P.

FIscum etiam nostrum parere sanctioni nostri numinis jubemus: per quam usque [18] ad dimidiam centesimæ usuras stipulari creditoribus exceptis [19] certis personis, permisimus: ut ipse [20] etiam fiscus ultra dimidiam centesimæ partem a debitoribus suis minime exigat: sive principaliter ei promiserunt: sive a prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocunque modo devolutæ sunt. Dat. 8. Idus April. CP. DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. IX.
DE SENTENTIIS ADVERSUS FISCUM LATIS RETRACTANDIS.

1. Imp. ANTON. [21] Acutiano [22].

CAusas, in quibus contra fiscum judicatum est, intra triennium [23] retractari posse, & post id tempus, si prævaricatio [24] arguatur, vel manifesta fraus probetur, notum est. PP. Non. Jul. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

TIT. X.
DE BONIS VACANTIBUS [25], ET DE INCORPORATIONE [26].

Etiam ex privilegio civitates non succedunt in bonis vacantibus: & si occupaverint, ab eis auferuntur. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. ad Eucharium [27].

SCire debet gravitas tua intestatorum [28] res qui sine legitimo herede decesserint, fisci nostri rationibus vindicandas: nec civitates audiendas, quæ sibi earum vindicandarum jus veluti [29] ex permissu vindicare nituntur: & deinceps quæcunque intestatorum bona civitatibus obtentu privilegiorum [30] suorum occupata esse compereris, ad officium [31] nostrum eadem revocare non dubites. Dat. prid. Id. April. ANNIBAL. & ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

Si res conceditur integro statu per principem: intelligitur cum pertinentiis, & cum jure suo, & omnibus fructibus, & mancipiis, quæ in ea sunt. Bart.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Æmilium V. P. Rationalem [32] rei privatæ.

SI quando adnotationes nostræ contineant *possessionem, sive domum quam* [33] *donaverimus, integro* [34] *statu donatam:* hoc verbo ea vis continebitur, quam ante scribebamus, *cum adjacentibus* [35] *& mancipiis, & pecoribus, & fructibus, & omni jure suo:* ut ea quæ ad instructum possessionis, vel domus pertinent, tradenda sint. Dat. 6. Id. Mart. *Mediolani*, CONSTANT. A. III. & LICINIO CONSS. 313.

3. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Florentium Com. rerum privat. [36].

SI quando, aut alicujus publicatione, aut ratione [37] juris aliquid rei nostræ addendum est, rite, atque solenniter per Comitem rerum privatarum, deinde [per [38]] Rationales in singulis quibusque provinciis commorantes incorporatio impleatur: & diligens stylus [39] sigillatim omnia adscribat: tituli [40] vero quorum adjectione prædia nostris sunt consecranda substantiis [41], nonnisi publica testificatione proponantur: gravissimis statim subdendis suppliciis, qui hujusmodi aliquid propria usurpatione tentaverint. Dat. 4. Kal. April. VALENTINIANO NB. P. & VICTORE CONSS.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. & CONSTANT. A. Palladio P. P. [42].

VAcantia [43] mortuorum bona tunc ad fiscum jubemus transferri, si nullum ex qualibet sanguinis [44] linea, vel juris [45] titulo legitimum reliquerit intestatus heredem. Dat. 8. Id. Jul. *Ravennæ*, EUSTATH. & AGRICOLA CONSS. 421.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hierocrati [46] Com. rerum privatar. [47].

SI vacantia, vel alio modo bona delata legibus ad ærarium perhibeantur, certi palatini [48] electi, & jurejurando obstricti [mittantur [49]], ut eorum instantia præses provinciæ præsente fisci patrono diligenter inquirat, cujus vacans [50], cadensque [51] fuerit patrimonium, quantumque, vel quale videatur: ut quum [52] data reclamandi [53] copia, nullum id [vel [54]] jure possidere, vel vindicare constiterit, locumque ærario factum esse, tam ipsius relatione, quam publicorum monumentorum fide constiterit, rerum nobis notitia [55] intimetur: ut jussu nostro vacantia, vel aliæ res [56] nomine occupentur [57] ærarii: Quæ forma [58] etiam in parte bonorum, vel in una, alterave re, seu actione una, vel etiam pluribus servetur. Nam si quid per fraudem in dispendium ærarii fuerit admissum, missi quidem executores non evitabunt indignationem: præses autem facultatum parte dimidia multabitur: fisci vero patronus detrimentum, quod [pro [59]] vitio ejus fisco [60] ingeritur, resarcire urgebitur. Datum 7. Idus Octobr. *Constantinop.* Dn. THEOD. A. XV. [61] & qui fuerit nunciatus CONS. 435.

TIT. XI.
DE [62] DELATORIBUS [63].

Si relinquitur tacite capaci, non defertur in fiscum. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A. Basso [64].

SI ei, qui capere potest, tacitum fideicommissum relictum est, cef-

1 *l.* 11. *l.* 17. *ff. de jure fisci.* 2 Sic restituimus, cum antea perperam legeretur, *Antoninus.* Cont. 3 Fiscus pecuniam suam repetens, omnibus præfertur: pœnam vero persequens, creditoribus cedit in eo, quod multæ nomine petitur. *Syn. ib. cap.* 13. Goth. *l. in summa. l. quod placuit. l. Statius. §. ult. ff. de jure fisci.* Mod. 4 Vide quæ scripsi ad *l.* 45. §. 13. *ff. de jure fisci.* 5 Al. *ferenda.* 6 Antiocho. 7 Usura pœnæ in[illegible] ex contractu, delicto, vel quasi, exigi non potest *l.* [illegible] *ff. de magistr. conveniend.* multæ potest, si intra tempora judicati non solvatur. Cur tam varie? Pœna pœnæ esse non debet. Si usura pœnæ admitteretur, pœna pœnæ esset, nihil enim aliud usura, quam pœna non solventis *l. cum quidam.* 17. §. *si pupillo.* 3. *ff. de usuris.* 8 Corrigit Imperator errorem proponentis in libello multam pro pœna. *Cujac.* 9 Noster. 10 Curatori Cæsaris multæ dictio non est. *l.* 2. *C. de modo multarum.* 11 Procurator Cæsaris pœnam infligere potest legibus definitam. 12 Victorio. 13 Usuræ per retentionem pignoris servantur, quæ non servarentur pacto, nisi pignus intervenisset. *l. quamvis.* 3. *l. per retentionem.* 4. *l. pignoribus.* 22. *C. de usuris.* 14 Extensio juris in privato constituti ad fiscum. 15 Heredis persona jus non mutatur. *l.* 2. §. *ex his.* 2. *ff. de verb. oblig.* 16 Fiscus succedens privato, eas usuras præstat, quas creditor a privato potuisset exigere ex pacto nudo pignori adjecto. Ut privatus debitor eas usuras præstat, ita & fiscus succedens privato. Multo igitur magis usuras stipulatione debitas a Titio creditore, fiscus Titio succedens præstabit. 17 Usuras ex pacto nemo regulariter præstat, sed ex stipulatione, si tamen in eas usuras, quæ pacto tantum promissæ, pignus acceperit, retentione pignoris usuras servabat, quas pacto non servasset. 18 Usuras majores semissibus nemo regulariter stipulari poterit. 19 Usuras ab agricolis & illustribus trientes: ab argentariis besses: ab Ecclesiis quadrantes stipulari possumus. *l. eos.* 26. *C. de usuris.* 20 Usuras majores semissibus fiscus exigere a suis debitoribus non potest: sive ipse fiscus nom[illegible] eas stipulatus sit, sive creditoribus debitoris successerit: adeo ut semisses etiam con[illegible], etiamsi ei creditori successerit, qui leviores semissibus stipulatus sit. adde *l.* [illegible] *de his quibus ut indign. l.* 17. §. *si debitores.* 6. *ff. de usuris. l.* 6. *ff. de jure fisci.* 21 Sic reposuimus, cum antea legeretur, *Alexander.* Contius. 22 Aristæo. 23 F[illegible] causæ judicatæ, ex causa retractari possunt intra triennium: post triennium vero [illegible] prævaricatio, vel manifesta fraus arguatur. *l.* 1. *ff. de jure fisci.* aut repertum instrumentum [illegible] *Imperatores.* 35. *ff. de re judicata.* aut testes: parem enim vim illa [illegible] *in exercendis.* 15. *C. de fide instrum.* & instrumentorum appellatione testes continentur. *l.* 1. *D. de fide instrum. l. notionem.* 99. §. *instrumentorum. ff. de verb. sign.* 24 [illegible] *adversus tempora sous præscript. l.* 1. *ff. de jure fisci.*

25 [illegible] ἀκληρονόμητα, eorum, qui heredes non habent, quæ ideo ad fiscum pertinent [illegible] *de leg.* 1. adde *L.* 10. *C. Theod.* 8. 26 *Incorporare* est in fisci [illegible] Ammianus 16. *incorporare* dixit: quod fit solenniter ex dispositione Comitis [illegible], & Catholicorum summa cura descriptis bonis omnibus & titulis [illegible] *de aquæduct. lib.* 11. *tit.* 42. adde *L.* 10. *C. Theod.* 9. 27 [illegible] Rationali. 28 Intestatorum bona & eorum, qui nullos heredes habent, ad fiscum pertinent. Nec enim civitatibus licet eorum bona vindicare. Quin & si [illegible] obtentu sui juris eas occupaverint, ab eisdem vindicentur. *Synops. Basil.* [illegible] περὶ τῶ δημοσίω ex tit. 6. c. 10. & breviter, Vacantia bona fisco cedunt, [illegible] hoc privilegio donatas contendant. 29 Quod Nicenses [illegible] sub Trajano contendebant. Plin. 10. *epist.* 87. 88. 30 P[illegible] non potest jus occupandorum bonorum vacantium. 31 Legendum [illegible] *ut in vet. Cont.* Sed officium hic, nihil aliud quam fiscus: *l. pen. C. de præposit. sacri cubic. lib.* 12. *tit.* 5. *l.* 96. §. *quoties, ff. de leg.* 1. 32 *C. Theod. l.* 1. *hoc tit. lib.* 10. 33 *Subaud.* vacantem, alioqui enim nihil faceret hæc lex ad titulum. *Mod.* 34 Ὁλοκλήρως, id est, instructa, ut *l. Seia.* 20. *in fin. l. prædia.* 27. §. *ita.* 4. *ff. de instruct. vel instrum. leg.* integro statu res donata a principe, intelligitur donata cum adjacentibus, mancipiis, pecoribus, fructibus, & omni jure suo, ut *l.* 20. *in fin. D. de instr.* Dubitandi ratio est a natura jureque stricto donationum. *l. cum de indebito.* 25. *in fin. ff. de probat. l. si quis argentum.* 35. §. *sin autem.* 3. *C. de don. arg.* §. *in bonæ fidei,* 30. *Inst. de act.* Decisio vero est a latissima beneficiorum principis interpretatione. *l. penult. D. de const. princ.* unde notant, Castro a principe donato, jurisdictionem omnem, ac merum imperium donatum intelligi. vide Bart. *in l.* 1. §. 1. *ff. de off. præf. urb.* Mobilia per se in feudum certe non dari, sed una cum re immobili notat Bellovisanus & Laudensis 1. *Feud.* 1. *in fin.* 35 Adjacentium appellatione ea continentur, quæ extra quidem sunt posita: cohærent tamen. 36 *C. Theod. lib.* 10. *tit.* 9. *l.* 1. 37 Ex legibus caducis. 38 Deest *in Cod. Theod.* 39 *l.* 5. *C. h. t.* 40 Titulos adfigere prædiis, nomine principum, redactis, aut redigendis in fiscum, judicum est, *ut hic, l.* 2. *C. de aquæduct. l.* 11. *tit.* 42. *l. ult. D. de requir. reis, l.* 10. *&* 20. *C. Theod. de bonis proscript.* non privatorum procuratorum, actorum conductorumve prædiorum principalium. *Nov. Tiberii de domib. & C. tit. ut nemo privatus titulos prædiis.* 41 *Nominibus*, in *C. Theod.* 42 *C. Theod. lib.* 10. *tit.* 10. *l.* 30. *pars l. ult. C. de jure fisci.* 43 *Caduca*, *in C. Theod.* quem vide, multa enim sunt hic mutata. 44 Sanguinis linea nihil aliud est, quam cognationis jus, *Goth.* Non agnationis, *l. qui in adoptionem. ff. de adoption. l. jura. ff. de divers. reg. jur.* Ut tamen cognatio interdum generaliter accipitur, sic & sanguis. *Ex qualibet igitur sanguinis linea*, id est, supra, vel infra, vel ex latere agnatum seu cognatum. *Mod.* 45 Juris titulo legitimi sunt heredes, conjux, consors, patronus. 46 Hermocrati. 47 *C. Theod. hoc lib. tit.* 8. *l. ult.* ubi extat prolixior, & ex ea multa sunt hic immutata. 48 Palatini, executores Comitis rerum privatarum &c. Nam si quid. 49 *l.* 2. *C. de canone largit. tit. h. lib. tit.* 23. 50 Vacans, cadensque patrimonium. sic Cicero de Oratore. *possessio quasi caduca & vacua.* 51 Al. *caducumque*, ut in *C. Th.* 52 *Et cum*, *in C. Th.* 53 Reclamandi copia, alibi defensionis facultas. *l.* 3. *supr. de jure fisci.* 54 Al. *deest.* 55 Id est, descriptio sive inventarium ἀναγραφή. 56 *Vel caduca*, *in C. Th.* 57 *l.* 3. *C. h. t.* 58 Vacantia bona sic incorporantur in provinciis, quæ procuratorem Cæsaris non habent: Palatini sive executores jurejurando obstricti, a Comite rerum privatarum mittuntur ad Præsides provinciæ, ut præsente fisci patrono vacantia bona inquirant & describant. Deinde ut, si nullus justus possessor fuerit repertus, ea jussu principis & auctoritate Comitis rerum privatarum incorporentur. 59 Al. *deest.* 60 Al. *fisci.* 61 Et Valentiniano 4. Consta ex Coronologia emendat Rebuff.

62 *Eclog. lib.* 6. *tit.* 1. *c.* 117. *&* 5. Paulus *sentent.* 13. 63 Paulus 5. *sentent.* 13. §. 1. *Omnes*, inquit, *omnino deferre alterum, & causam pecuniariam fisco nuntiare prohibentur. Nec refert, mares istud an fœminæ faciant: servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur.* Ut execrabiles delatores habiti fuerint, vide in *l.* 4. *C. h. t.* Porro deferebantur hæc fisco, delicta, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inventio. *Goth.* Idem etiam accusator dicitur. *l. Senatus. l. deferre.* §. *iidem decreverunt. ff. de jure fisci*, maxime si crimen publicum deferat. *Mod.* 64 Al. *Hatgrio.* Goth. Vide Peregrin. *de jure fisci lib.* 2. *tit.* 1. *in pr.* Ans.

fat

sat delatio. His enim prohibetur tacite [1] relinqui [2], qui palam relictum capere non possunt. PP. 13. Kal. Maji, MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS. 224.

Qui desert ex necessitate officii, vel ex præcepto judicis, pœnam delatoris non sustinet. Bart.

2. Imp. GORD. A. Eutychemo [3].

MOnente [4] officii sollicitudine, quin imo jussu procuratoris, ut causam ab alio delatam convenienti diligentia instrueres, non [5] ipsum voluntarium delatoris [6] munus suscepisse te actorum [7] lectio, quæ precibus intexta [8] sunt, manifesto declarat. Eapropter ne quid in persona tua quod est sectæ temporum meorum alienum, attentetur, præses provinciæ Vir Clarissimus ad sollicitudinem suam revocabit. PP. 8. Id. Sept. PIO & PONTIANO CONSS. 232.

Qui ad defensionem suam alium nominat, non videtur deferre. Bart.

3. Idem A. Chlœlio [9].

NUlla macula vel crimine delatoris aspergitur is qui cum [10] ab officialibus fundum seu domum fisci possidere contenderetur; *non se, sed alium ejus rei possessorem esse* monstraverit. PP. prid. Kalend. Jul. GORDIAN. A. II. & PONT. CONSS. 242.

Qui venit ad defensionem reipublicæ, ut delator non punitur. Bart.

4. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA. [11] Candido.

EX varia statutorum diversitate ad id decursum est, ut hi, qui Reipublicæ [12] causas defendunt, delatorum criminibus non teneantur: cum omnibus notissimum sit [13] eos solos [14] execrabiles nunciatores esse, qui [15] fisco deferunt. PP. 3. Kalend. Sept. CARINO & NUMERIANO AA. CONSS. 284.

Delator non admittitur sine patrono fisci, & male deferentes ex consuetudine, gravissime puniuntur. Bart.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad provinciales [16].

OMnes [17] Judices invigilare præcipimus, delatores [sine [18] fisci advocato denunciantes [19]], pœnis adficere: apertissimi enim juris est, ut quod ex cujusque [20] patrimonio ceciderit [21] in casum, & legibus & recto juris ordine fisci advocatis agentibus vindicetur. † Sed quia nonnulli præcipites, secundum jus possessa patrimonia deferre non cessant, damus omnibus [licentiam [22]], qui se læsos existimant, contra delatores severitatem judicum implorare, ferro [23] districtam [24]. Dat. 11. Kalend. April. *Constantinop.* CONSTANTIO & ALBINO CONSS. 335.

Servus punitur, si dominum deferat, præterquam in crimine læsæ majestatis. Bart.

6. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Pallio (al. Panhellevio) Consulari Lydiæ [25].

SErvum [26] domini delatorem jubemus in exemplum omnium proditorum severissimæ sententiæ [27] subjugari, etiamsi objecta probaverit: [excepto [28] crimine majestatis [29]]. Dat. 7. Kalend. Novembr. *Constantinop.* ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

7. Constit. pars ex Basilicis.

NEque [30] servo neque libero homini liceat deferre id, ex quo quisquam aut mortem, aut bonorum suorum amissionem pertimescat. Quod si quis aliter fecerit, vel si propterea quod thesaurum [31] invenerit, deferat quenquam: servus quidem statim igni tradatur, maxime si dominum suum detulerit: liber autem homo bonis ademptis, & civitate amissa extra fines Romani imperii abeat.

Pars 8. const. sive ejus epitome ex Basilicis & versione Ant. Aug.

NE [32] liceat advocatis fisci dicere sibi esse relatum detinere quemquam bona ad fiscum pertinentia, & propter hanc occultam accusationem insidias aliis agere: sed delator adsit, ejusque qualitas consideretur. §. 1. Et neque [33] filius patrem, vel matrem, aut libertus patronum de rebus fiscalibus deferat, neque exilium passus, aut calumniæ causa damnatus, aut fustibus a magistratu cæsus, aut alius a jure prohibitus audiatur. §. 2. Servus [34] autem sive in fiscali causa, sive in alia qualibet dominum accusaverit, ejus vox in ipsa accusationis oratione opprimatur, etiamsi vera contra dominum detulerit. §. 3. Schola vero Palatinorum, quæ est, potest & cogitur delationes facere, aut is cui a jure permittitur, si quemquam deferat, patronus fisci delatoris meminerit. §. 4. Atque si est in urbe regia is, qui delatus est, ex decreto Comitis rerum privatarum conveniatur, neque amplius quatuor nummis toti Palatinorum scholæ, & pro tempore Primicerio, atque fisci advocatis pro citatione aut pro comparitione procuratoris exsolvat. Sed in singulis cognitionibus constitutas expensas in jam dicto judicio præbeat, tam pro ipsa cognitione, quam pro actorum conscriptione. Quod si innocens sit, absolvatur a petitione: si vero obnoxius esse videatur, non ea solum, quæ habeat, aut debitum, quod debeat, exsolvat, sed etiam sumptus, quos fiscum fecisse contigerit, in duplum auctos restituat, ex quo temere litem suscepit. §. 5. Si vero solum bona deferantur, ut ad sacrum ærarium pertinentia, & ignoretur eorum possessor, sint tamen ea intra regiam urbem, aut in suburbanis, si quidem immobilia fuerint, non eis titulos schola Palatinorum imponat, neve ea occupet, sed comes rerum privatarum Augusti edicta in [35] celebrioribus regiæ urbis locis proponat, & ubi ea consistunt, quibus permittat cuicunque contradicturo de his rebus intra triginta dies suscipere apud se judicium, & cum suis rationibus comparere, expensas solvendo supradictas, sive ipse possessor bonorum sit, qui velit se opponere, sive amicus ipsius, aut servus, vel libertus, cum abest is, qui vere ea bona possidet: ea quoque in hoc negotio peragantur, quæ de custode [36] possessionis constituta sunt. Si vero neque ipse dominus rei, neque procurator possidentis, neque custos possessionis intra triginta [37] dies appareat, idque actis expressum sit, in possessionem mittatur fiscus eorum bonorum sine præjudicio domini in eis, quæ ipsi competunt, actionibus. Si vero bona delata ipsi mobilia, aut se moventia fuerint, non temere ea apprehenduntur: sed prius perquiratur eorum possessor; isque conveniatur, & litiget expensas solvendo jam dictas aliaque supra scripta servando. Atqui omnibus legitimis modis & probationibus scriptis, & non scriptis discutiatur de his rebus, & qui scire quidquam possunt, examinentur.

§. 6. Sciat vero is, qui convenitur, se, si succubuerit, non solum sumptus in eo judicio factos soluturum, sed & illa, quæ apud ipsum reperiantur, restituturum, & eorum adjecturum æstimationem.

§. 7. Hæc cum generaliter de rebus fiscalibus constitutio statuisset, propriam deinceps sanctionem de publicatis ob crimen læsæ majestatis [38] decernit, ut de eo crimine renuncians nullo pacto delator appelletur, sed recte suscipiatur: & si quidem hi nunciatores calumniati fuerint, ut cæteri delatores puniantur: si vero vicerint in delatione, non solum pœna careant, sed etiam octavam [39] partem bonorum delatorum accipiant. §. 8. Delati autem, si res ab eis possessæ, vel eorum facultates minores quinquaginta auri libris æstimabuntur, ejus quantitatis, quæcunque fuerit, fidejussores dabunt: si vero excedens eam summam usque ad quinquaginta easdem libras nihilominus dabunt fidejussores, pro reliqua autem quantitate jurabunt, addentes in eadem cautione juratoria se adfuturos in judicio sacrarum privatarum Augusti, aut per seipsos, aut per procuratores, neque id tribunal deserturos. Si vero post id jusjurandum deserant, ter vocantur denis [40] diebus inter singulas vocationes interpositis: fient quoque tria proclamata contra eos: & si ne tunc quidem veniant, aut ipsi aut eorum procuratores, vel defensores, possessionem bonorum sacer fiscus apprehendat, absentibus reservata eorum defensione. §. 9. Quod si bona delata in provincia sint, & Præses provinciæ sive sponte sua, sive ex jussione Comitis rerum privatarum Augusti de causa cognoscat, nihil cum tumultu, aut per vim fiat, sed expensæ solvendæ ejus judicii tertiam partem earum, quæ in regia urbe solvuntur, non excedant. §. 10. Unusquisque autem deferens sive Comiti rerum divinarum privatarum Augusti, sive scholæ Palatinorum, sive clarissimis fisci advocatis, sive etiam clarissimis Præsidibus provinciarum, noverit se, sive in causa perseveret, & calumniator esse detegatur: sive ab accusatione desistat, & latitet: si mediocres facultates habeat, easque amittere pro nihilo ducat, gravissimis verberibus castigandum & perpetuo fore relegandum. Si vero militiam habeat, vel honestum aliquod officium, aut idoneas facultates: excidet tum a militia, tum ab illis facultatibus, & neque intra urbem regiam, neque in ea provincia habitare permittetur. §. 11. Servabiturque hæc lex tam a Comite privatarum Augusti quam a schola, quæ sub eo est: eamque violans, ob singula capita ejus violata quinquaginta auri libras multæ nomine exsolvet. Si vero in provincia eorum aliquid violetur: in singulos eventus triginta auri libras tam qui provinciis præsunt, quam subjectæ eis cohortes exsolvent. Ne vero quisquam eam multam effugiat, liceat etiam injuria affectis deferre legis transgressorem, & renunciare id impune Sacratissimo Augusto, aut gloriosissimo magistro, ut ea cognoscens Imperator ipsi magistro [41] multarum exactionem committat.

1 Tacite relinqui non potest iis, qui palam relictum capere non possunt. Tacite capaci relinqui potest, non incapaci: hoc enim modo fraus fieri legi: illo non fieri intelligitur. Nam quod palam possumus, id etiam possumus tacite. 2 Relinquere. 3 Al. *Nicontro.* 4 Deferre fisco pecuniariam causam servi fiscales impune possunt: id enim quodammodo ex officio faciunt, non sua sponte, *ut hic.* Inde Paul. 5 *sent* 13. §. 2. servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur. adde *l.* 5. §. 13. *ff. de his quæ ut indign.* Goth. Delatorem vero probare oportet ea, quæ intendit. quæ si probavit, præmio afficitur, quod ut plurimum videtur olim fuisse quarta eorum, quæ delata essent, unde & quatruplatorum nomen. Si nec probaverit delator, nec obtinuerit; inter infames & improbos, aliis quibusdam pœnis affectus, numeratur. quibus tamen pœnis non afficiuntur Cæsariani, qui jussu procuratoris causam ab alio delatam instruxerunt. idemque est in advocato fisci, *l. post legatum.* §. *advocatum. ff. de iis, quæ ut indign.* atque hoc quidem merito, cum hi neque delatores sint, neque sua sponte ad causam instruendam accedant. *Mod.* 5 Volens non facit, qui ex officio facit. 6 Delationis. 7 Acta precibus inserebantur. 8 Al. *inserta.* 9 *Cæcilio*, al. *Crelio.* 10 Delator non est, qui sui defendendi, ac tuendi causa, alium denunciat, seu defert. v. *l. delator* 44. *ff. de jure fisci* 11 *Perperam antea legebatur*, Philippus A. &c. 12 Delator non est, qui Reip. & fisci causam defendit. *l.* 2. *ff. de jure fisci.* 13 Est. 14 Delatoribus nihil est in Republica perniciosius. Synesius in epistolis eos vocat κοινὰς ἀλάστορας τῆς χώρας. Imperatores, *maximum humanæ vitæ malum*, in *l.* 2. & 10. *C. Theod. de petitionibus & ultro dat.* ideo turpe est delatoris nomen, & injuriarum tenetur, qui alium delatorem appellat. *l.* 3. ℥. *de injuriis.* 15 Delator vere est, qui consequendi præmii causa denunciat. 16 *Cod. Theod.* 10. 3. 17 *Eclog. ex tit.* 7. *c.* 5. 18 Deferens bona caduca, sine fisci advocato, aut per injuriam, ferro punitur. 19 Inclusa absunt a *C. Theod.* 20 *[illegible]*, in *C. Theod.* 21 Caduca quæ in fiscum ceciderunt. 22 Abest a *C. Theod. & quib. lib.* 23 1. Harm. *in fin.* Imo evellitur ei lingua, *l.* 2. *C. Th. de petit. & ultro dat.* Imo tertius delator etiam in bonis causis capite punitur. *l.* 12. 13. *l.* 28. *C. Th. eod. tit.* Goth. quod scilicet deferendi studium quasi artem exercere videantur. *Mod.* 24 Omissa sunt hic multa a compositoribus. 25 *C. Th.* 10. 10. 17. 26 *Ecl. ex tit.* 7. *c.* 6. 27 Ut scilicet igne comburatur. *l. ult.* [illegible] *Mod.* 28 Delatores dominorum servi non audiuntur, excepto crimine majestatis, *ut hic:* hinc Paul. 5. *sentent.* 13. §. 3. Damnati servi, sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sunt, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis. adde *l.* 1. §. *si servi.* 19. *ff. de quæstionib. l.* 2. §. *Imperator.* 6. *ff. de jure fisci. l. pen. supr. qui accusare.* Quinimo ne quidem in majestatis crimine servos in caput dominorum audiendos censuit Tacitus Imperator, *teste Vopisco:* nec Trajanus, *Autore Plinio.* 29 Desunt in *C. Theod.* 30 *Ex collectione Ant. August.* 31 Delator thesauri inventi non est a comite rerum privatarum, vel alio magistratu audiendus. 32 Adde *l.* 5. §. *advocatum.* 13. *ff. de his quæ ut indignis.* 33 Adde *l.* 18. *ff. de jure fisci.* 34 *Ecl. ex tit.* 7. *c.* 8. *l. pen.* ℥. *qui accusare.* 35 Proscriptiones futuræ auctionis, propositis libellis in celeberrimis locis fiebant, *ut hic: & l. penult. supr. de defens. civit.* Cicero *pro Quintio. Theoph.* ἐν τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι. quod in alienationibus Ecclesiarum fit per viginti dies proposito libello, *Novell.* 120. *cap.* 6. *vers. Postquam vero ista.* 36 *l. ult.* ℥. *de adquir. possess. l. meminerint*, 6. ℥. *unde vi. l.* 1. ℥. *si per vim vel alio modo.* 37 Bona fiscalia quæ dicuntur ab alio possideri, si incertus sit, & ignotus eorum possessor, statim non occupantur a fisco. Dies triginta dantur, intra quos disceptet de jure suo apud Comitem rerum privatarum possessor, qui sua interesse arbitratur: & ea de re edicta proponuntur jussu Comitis. Eustathius *libro de temporib.* 38 Delatoris nomen in crimine majestatis metuere nemo debet. 39 Octavæ partis præmium. adde 1. Harm. 5. 40 *l. per intervallum*, 69. *ff. de judiciis. l. properandum*, 13. §. 2. *supr. de judiciis*, quod tamen Novella 112. *c.* 3. immutatum est. 41 Magistrum officiorum innuit.

TIT. XII.

DE PETITIONIBUS [1] BONORUM [2] SUBLATIS.

Bona quæ deferuntur in fiscum, nemo potest sibi impetrare. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

QUisquis [3] in crimine majestatis [4] deprehensus fuerit, & punitus, bonaque ejus (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus invaserit, nullus eadem sub specie [5] munificentiæ Principalis audeat proprio jure poscere: qui contra legem id ausus fuerit sperare, quod non licet, reus violatæ [6] legis habeatur. † Sed quoniam plerumque ita in nonnullis causis inverecunda petentium inhiatione [7] constringimur, ut etiam non concedenda tribuamus: nec rescripto quidem nostro adversus formam latæ legis loci aliquid relinquatur. † Si quid autem ex bonis talibus nostro judicio, nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus: hujusmodi tantum valeat liberalitas. Dat. 17. Kal. Decembr. *Thessalonicæ*, GRATIANO V. & THEODOSIO I. AA. CONSS. 380.

Nullus admittitur ad impetrandas res delatas in fiscum sive fiscales. Bart.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P. [8].

OMne [9] semen alienas appetendi fortunas stirpitus eruere cupientes, nulli [10] deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam. Et si intestatus [11] quisquam [quædamve [12]], ac nullis ex numero propinquorum existentibus, vel uxore, vel marito, fati munus impleverit, cujuscunque sit conditionis aut sectæ, seu quolibet titulo res fuerit fiscalis, nemo audeat ad petitionem rerum defuncti defunctæve, cujuscunque fortunæ aut sectæ sit, si [13] fisco nostro locus pateat, adspirare: cum ne illis quidem quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat sanctionibus nostris adversari: sed vir illustris quidem cujuscunque temporis Quæstor [14], si oblatæ petitioni subscripserit, vel etiam responsum dederit, virque illustris Comes [15] rerum privatarum, si vel instrui permiserit, vel petitionem, si qua insinuatur, admiserit: indignationem nostri numinis [16] sustinebit, cæterisque fiet [17] vindictæ & temeritatis exemplum. Memoriales [18] vero qui excipienda hujusmodi rescripta vel implenda curaverint, & palatinos [19] qui instruxerint, vel gesta admissæ petitionis ediderint, bonorum proscriptione puniri decernimus. Pari forma res [20] etiam civiles, & [21] ad jus publicum pertinentes, ab omni petitione muniendas esse censemus, scilicet nec pragmatica [22] jussione, vel sacra adnotatione, vel quolibet oraculo divino seu mandatis (si qua contra hanc sanctionem nostram fuerint impetrata) quippiam [23] roboris habere valituris. Dat. 11. Kal. Maji, THEOD. A. XVIII. & ALBINO CONSS. 444.

TIT. XIII.

DE [24] HIS, QUI SE DEFERUNT.

Gravatus tacite de restituendo non capaci, si se deferat, lucratur tertiam, uxor vero defuncti non capax se deferens, lucratur dimidiam: & facta divisione habebit optionem, occultantes vero legitime puniuntur. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Maximo Rationali Hisp. [25].

IS cujus tacitæ fidei commissa fuerit hereditas, statim officio Gravitatis tuæ nunciet, & gesta prodat, & continuo [26] quod actum fuerit, renunciet: & post hanc fidem, tertiam ex omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quod si ab uxore [27] defuncti istud ad officium [28] devotionis tuæ fuerit revelatum: ipsa etiam [persona [29]] quam defunctus esse voluit heredem, si gesta apparuerint [30], tali præmio mancipetur, ut ex omni patrimonio [31] medium consequatur, & cum [32] fisco nostro celebret divisionem: Id etiam habitura privilegium, ut prior eligat [33] optionem [34], & tunc occultator ille gestorum fisci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo, ac fisco vindicato, in insulam deportetur. Dat. Id. Mart. GALLICANO & BASSO CONSS. 318.

TIT. XIV.

SI LIBERALITATIS IMPERIALIS SOCIUS SINE HEREDE DECESSERIT [35].

1. Imp. CONSTANTINUS [36] A. ad Mygdonium Castrensem Palatii [37].

JUbemus, ut si [38] quis forte ex his quibus communiter [39] a nobis aliquid donatum sit, nullo herede relicto decesserit: ad [40] consortem potius solatium, quam ad personam aliam pars decedentis perveniat. Dat. [41] 12. Kalend. April. *Antiochiæ*, CONSTANTINO A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 316.

TIT. XV.

DE THESAURIS [42].

Quærere thesaurum in proprio omnibus licet, in alieno vero suo nomine nullo modo licet. Bart.

1. [43] Imp. LEO A. Eutychio P. P. [44].

NEmo [45] in posterum super requirendo in suo, vel alieno loco thesauro, vel super invento ab alio, vel a se, effusis precibus pietatis nostræ benignas aures audeat molestare.

† Nam in *suis* quidem locis unicuique dummodo sine sceleratis, ac puniendis sacrificiis [46], aut alia qualibet arte legibus odiosa thesaurum (id [47] est condita ab ignotis dominis tempore vetustiori mobilia [48]) quærere, & invento uti, liberam tribuimus facultatem: ne ulterius Dei [49] beneficium invidiosa calumnia persequatur: ut [50] superfluum [51] sit hoc precibus postulare, quod jam lege permissum est: & imperatoriæ majestatis videatur prævenire [52] liberalitas postulanda. † In [53] *alienis* vero terrulis nemo audeat invitis, immo [54] nec volentibus, vel ignorantibus dominis opes abditas suo nomine perscrutari. Quod si [55] nobis super hoc aliquis crediderit [esse] supplicandum, aut præter hujus legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus invenerit, [totum] hoc locorum domino reddere [56] compellatur, & velut temerator legis saluberrimæ puniatur. † Quod si forte, vel arando [57], vel alias terram alienam colendo, vel quocunquo casu, non studio perscrutandi, in alienis locis thesaurum invenerit: id quod repertum fuerit, dimidia retenta, altera dimidia [58] data, cum locorum domino partiatur. Ita enim evenit, ut unusquisque suis fruatur, & non inhiet [59] alienis. Dat. 6. Id. Octob. LEONE juniore A. CONS. 474.

TIT. XVI.

DE ANNONIS [60] ET TRIBUTIS [61].

Pars const. 1. ex *lib.* 56. *Basilicorum.*

VAcantes [62] deinceps [63] annonæ, & capitationes a fisco exigentur, neque [64] a magistratibus separabuntur, ut aliis concedantur, aut in publica opera insumantur sine sacra forma, qua & donatio & modus sumptuum explicetur. Sed neque etiam ex publico [65] canone in privatum, vel publicum opus materiæ arborum transferantur, aut in emptionem materiæ pecunia tribuatur sine sacra forma. Qui contravenerit, de suo fisci damnum sarciat, & competens scrinium gravissimis pœnis subjiciatur.

Onus æris alieni est personale: & ideo inter heredes dividitur pro hereditariis portionibus. Onus annonæ & tributorum est reale: & prout quis possidet, & fructus percipit, oneratur. Bart.

2. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & Valerianus [66] C. Antiocho.

1 *Al.* petito, & ita apud Jacobum Rebuffum *hic:* πειτίτα γνώρισμα αἰτήσεως. Suid. Quid si ultro, & ut loquuntur practici, *proprio motu* princeps bona proscripti dederit? utile beneficium principis est. vide Cæpolam *cautela* 116. 2 Fisco delatorum. 3 Ex *lib.* 10. *tit.* 10. *l.* 15. *C. Theod.* 4 Vide *l.* 7. *ff. ad l. Juliam majestatis.* 5 *Spe*, in *C. Theod. & vet. lib.* 6 Violatæ legis rei, sacrilegi: dixi ad *l.* 1. *ff. ut dignitatum ordo. l.* 12. *tit.* 8. 7 A lupis ducta metaphora. *Goth.* Vid. Everhard. *consil.* 31. *n.* 2. Ans. 8 *Ex Novell. Theod. de competitoribus.* 9 Origo delictorum præcidenda. 10 Vacantia bona, fisci, Reip. peti a principe non possunt: pœna constituta in quæstorem, qui ejusmodi petitioni subscripserit: Comiti rerum privatarum, si insinuaverit: Memorialibus Quæstoris, si hujusmodi rescriptum perscripserint, aut curaverint perscribi: Palatinis, si eorum interventu apud Comitem rerum privatarum instructa, vel insinuata hujusmodi petitio fuerit. 11 Vacantia bona dicuntur ejus, qui intestatus mortuus est, nullis propinquis relictis. 12 Al. *deest*. al. *quæ quamve.* 13 Al. *sed.* 14 Quæstor sacri palatii petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, *ut hic.* His autem verbis subscribebat, *Quæstor legi hac die.* & hæc subscriptio sequebatur subscriptionem principis. 15 Comes rerum privatarum, Judex & gubernator privatæ principis substantiæ, de quo dictum *ff. de officio comitis rerum privatarum & sutr. de fide & jure hastæ fiscalis. l. ult. ff. tit. prox.* 16 Numinis. 17 Fient. 18 Memoriales qui, vide ad *l. ult. ff. de prox. sacr. scr. l.* 12. *tit.* 19. *ubi dixi.* Goth. Ad quæstorem pertinebant hi, ut Græci interpretantur hoc loco, οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι. *& ad l. eos. ff. de exc. mun.* οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων. *& ad l.* 5. *qui mil. poss.* τῶν κελεύσεων φύλακες, qui leges & rescripta excipiebant & implebant, id est, perscribebant, aut perscribi curabant. horumque obsequio res quæstoria agi dicitur *in l. ult. ff. de prox. sacr. scr.* 19 Palatinorum interventu petitiones insinuabantur apud Comitem rerum privatarum. 20 Civiles pecunias rerum publicarum, vel civitatum deputatas annonis civilibus vel operibus publicis, vel salariis professorum aut medicorum. *l. quia plurima.* 19. *ff. de operibus publicis.* (vide Cassiodor. *lib.* 9. *formula de competitoribus*) principes ipsi quodammodo sibi vindicabant, & per actores publicorum tributorum tractabant, sed non boni: ut & collig. potest ex *Novell.* 128. *c.* 15. 21 Vel ad. 22 Pragmaticæ, adnotationis, oraculi & mandati differentia. Pragmatica fit solenniter de sententia consilii, suggestione aliena, precibus alicuis: Adnotatio vero breviter fit adnotato ad libellum principis nomine: Oraculum simplex est jussio, subnotata a quæstore solo, vel magistro scriniorum: Mandatum vero citra suggestionem aut libellum datur. Cujac. *hic.* Goth. Nam si ultro non dentur, sed tacita alicujus competitione, in vitio sunt, *l.* 1. *supr.* Mod. 23 Al. *quodcunque.*

24 *L.* 10. *C. Theod.* 2. *l.* 1. *in pr. ff. de jure fisci.* 25 *C. Theod. l.* 1. *tit.* 11. *l.* 10. 26 *l.* 13. *§ exstat.* 5. *ff. de jure fisci.* Hinc colligunt, deferentem se & confitentem mitius puniri. vide Clarum *§. ult. q.* 60. *n.* 26. 27 Uxor enim quoque ex lege Papia decimaria incapax est taciti fideicommissi: idque firmat *l. ult. in princ. ff. de his, quæ ut ind.* ex constitutione tamen *l.* 2. *ff. de infirm. pœn. cæl.* non est incapax. *Mod.* 28 *Officio* in *C. Theod.* 29 Abest a *C. Theod. & quib. lib.* 30 *Aperuerit* in *C. Theod.* id est, se ipsam detulerit. *l.* 16. *ff. de jure fisci.* 31 *l.* 13. *in pr. l.* 15. *in fin. ff. de jure fisci.* 32 *Eam*, in *C. Theod.* al. *eum.* 33 Fœminæ in divisionibus optionem dari hinc notant: quod passim nec obtinet, nec servatur. 34 Legendum *portionem* ut in *C. Theod.* Cont.

35 In *C. Theod. lib.* 10. *tit.* 14. inscribitur, *Si petitionis socius*, Cont. Verum id ita mutavit Justinianus, aut potius Tribonianus, quod petitiones non liberalitates sint sublatæ. 36 Alias Constantius Orioni Com. R. P. 37 Ex *C. Theod.* 10. 14. 1. & 2. Cont. 38 Si duobus princeps res aliquas donaverit, & alter ex ipsis absque herede decesserit, pars ejus alteri adcrescit. *Synops. Basil.* 47. *tit.* 3. *ex lib.* 56. *tit.* 7. *c.* 15. & 1. Harmenop. 1. §. 18. 39 *Qui communi nomine donatum aliquid a nostra impetraverunt clementia &c.* in *C. Theod.* quam vide & consil. 40 Donatum ab imperatore pluribus, si qui ex iis decesserint nullo herede relicto, solidum fit superstitis, excluso fisco, *ut hic.* Et tamen in feudo aliud admissum. Nam si duo fratres simul feudum adquisierint, superstes frater defuncto fratri non succedet. 1 *Feud.* 1 *§.* 2. *vers. sin autem. & 2. Feud.* 12. Cur tam varie? Hæc lex ad meras liberalitates refertur, quæ ad donatorem numquam recurrunt: Feudi liberalitas non certis modis est mera, quia ad dominum recurrit, multaque ex feudo jura, & commoda dominus habet. *Goth.* Vid. Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 26. Petr. Heig. *part.* 1. *quæst.* 13. *n.* 64. 65. Ans. 41 15. *Kal. Jul. Mediolani Philippo, & Sallia Conss. C. Theod.*

42 Vid. quæ scripsi ad Novellam Leonis 51. §. *thesauros.* 39. *Inst. de rerum divis.* Forn. 2. *select.* 62. 43 Al. *Impp. Leo & Zeno Epinico Consulari.* 44 Al. *Zeno & Leo Augusti Epinico Conss.* 45 Hæc lex corrigit eam, quæ est in *C. Theod. eod. tit. quæ quartam tantum inventori tribuit.* Cont. 46 Sacrificiis factis thesaurum quærere non licet. vide quæ notavi ad *l.* 1. *ff. de paganis, & sacrificiis. l.* 13. *D. ad l. Corn. de sicar.* Modos quærendi refert Wierus 9. *c.* 10. 47 Thesaurus est condita ab ignoratis dominis tempore vetustiori pecunia, *ut hic;* adde *l.* 31. *in fin. ff. de adq. rer. dom.* Cassiod. 48 *Monilia*, in *C. Theod.* 49 Thesaurus Dei beneficium, *ut hic.* Fortunæ donum. *l.* 63. §. 1. *ff. de adquir. rer. dom.* 50 Al. *cum.* 51 Superflue a principe petitur, quod jure permittitur. 52 Al. *pervenire.* 53 Thesauri inveniendi causa nemini licet agrum alienum invito domino ingredi, *ut hic:* Et tamen Lapidicinam aut metalla possum, eo invito, in ejus fundo quærere. *l.* 3. *l. quosdam.* 6. *ff. de metallariis. l.* 11. *tit.* 6. Cur tam varie? Publica utilitas metalli inventione continetur, thesauri Privata: adde Corsetum *singulari expensa: l.* 16. *ff. de servit. rust. præd. l.* 3. *§ plane. ff. de adqu. rer. dom. §. plane. Instit. de rerum divis.* 54 Legendum, *id est, nec volentibus.* 55 Rescripto etiam principis nemo in alieno thesaurum quærere potest. 56 Cedere. 57 Thesaurus arando repertus in alieno fundo pro dimidia parte fit inventoris: pro altera fundi domini. adde Forner. 2. *select.* 26. adde *l.* 63. §. *quod si creditor.* 4. *ff. de adq. rerum dom.* 58 Quid opus fuit hac constitutione, cum jam id esset ab Adriano diserte sic statutum? ideo opus fuit, quod dimidiam loci domino ab Adriano concessam Imppp. Gratianus, Valent. & Theod. redegerant ad quartam, *l.* 2. *C. Theod. de Thesauris* Vid. & *Nov.* 51. *Leonis*, & adi Forcatulum *Necyomant. dialog.* 56. Mod. 59 Immineat.

60 Equis, vestibus. 61 Annonæ in speciebus consistunt, veluti frumento, vino &c. Tributa in corporibus, veluti auro, argento, ære &c. Cujac. 62 Vacantes annonæ sunt annonæ magistratuum defunctorum sine successore: cujusmodi annonæ, ut & cætera bona vacantia, ad fiscum legibus caducis redibant. *l.* 1. *C. Theod. de annonis civilibus.* 63 *Ex collectione Ant. Aug.* 64 Vacantes annonas (de quibus paulo supra diximus) magistratus non possunt sine sacra forma fisco præcipere, & vel aliis, vel operibus publicis addicere. 65 Fiscalis canonis materiam vel pecuniam judex non potest in ulla opera etiam publica transferre. 66 Al. *Imp. Decius A. C. Titio.*

ÆS[1] quidem alienum pro portione, ex qua quisque[2] defuncto heres extiterit, præstari oportet: annonas autem is solvere debet, qui possessiones tenet & fructus percipit. PP. SECULARE & DONATO CONSS. 261.

Ad onera realia non tenetur quis in plus quam de re possideat. Bart.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Herennio.

INdictiones[3] non personis, sed rebus indici solent: & ideo ne ultra[4] modum earundem possessionum quas possides, conveniaris, Præses provinciæ prospiciet. Datum PP. 17. Kalend. Novemb. ÆMILIANO & AQUILINO CONSS. 286.

Omnes debent solvere quod princeps imponit, & officiales non possunt augere vel diminuere. Bart.

4. Imp. CONSTANT. A. ad Proculianum.

OMnes[5] pensitare debebunt, quæ manus nostræ delegationibus[6] adscribuntur, nihil amplius exigendi [vel remittendi potestatem esse[7].] Nam si quis Vicarius[8], aut Rector provinciæ aliquid jam cuiquam crediderit remittendum: quod alii remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur Dat. 15. Kal. Jul. CONSTANTINO A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 315.

Omnes coguntur solvere publicas functiones, cum non sit munus extraordinarium. Bart.

5. Imp. CONST. A. ad Vranium.

OMnes[9] omnino ad oblationem[10] functionum publicarum[11] oportet urgeri. Lege enim nostra signatum est, *nec esse extraordinaria*[12], *nec vocari quæ solenniter*[13] *a provincialibus devotissimis conferenda sunt.* Dat. 3. Non. Febr. CONSTANTIO A. II. & CONSTANTE CONSS. 339.

Qui plus fructus colligit, plus solvit, qui minus, minus. Bart.

6. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Dracontium Vic. Africæ[14].

PRo[15] locis[16] ac proximitate possessionum annonam ad limites[17] transvehi præcipimus. Dat. 15. Kal. Jul. *Mediolani*, VALENTIN. & VALENTE AA. CONSS. 365.

Rescriptum, in quo immunitas conceditur a muneribus ordinariis, non valet. Bart.

7. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Principium P. P.[18].

IN[19] fraudem annonariæ rei ac devotionis publicæ elicitum damnabili surreptione rescriptum[20], manifestum est, jure[21] non posse vires sortiri. Circa omnes igitur par atque æqualis illationis forma teneatur[22]. Dat. 8. Kal. Octobr. *Aquil.* ARCAD. A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

Ad operandum vel portandum non debet quis longius mitti: sed debet ratio itineris adhiberi. Bart.

8. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P.[23].

NEmo possessorum ad instruendas mansiones[24] vel conferendas species[25] longius[26] delegetur: sed omnes[27] itineris ac necessitatis habita ratione [delegentur[28]]. Dat. 10. Kal. Jan. *Constantinop.* ARCAD. A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

Non est faciendum id, in quo plus expenditur, quam de commodo percipitur. Bart.

9. Iidem AAA. Cynegio P. P.[29].

MEditerraneæ[30] civitates ante[31] a maritimis, & maritimæ[32] [a[33]] mediterraneis onerabantur expensis, ut plus[34] haberet dispendii translatio, quam devotionis illatio. Hoc non solum in præsens, verum etiam in posterum prohibemus, ea lege ut se ultimo noverint supplicio puniendos qui ista commiserint[35]. Dat. 3. Non. Septembr. *Valentiæ*, HONORIO NB. P. & EVODIO CONSS. 386.

Si utiliter dominus intra tempus hic statutum non solverit tributa, dominio privatur, & ad habentem directum dominium revertitur. Bart.

10. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Minervio Com. R. P.[36].

OBsistere[37] commodis publicis & statutis[38] necessitatibus non possunt privilegia dignitatum[39]. Unde ut quisque de prædiis[40] emolumentum consequitur, si non is evoluto anni spatio intra sex[41] menses omnem, cui esse constrictus dicitur, reliquorum intulerit cumulum[42]: ad ipsos, qui sunt domini prædii, exactionem volumus pertinere. PP. in programmate Vari viri clarissimi urbis Romæ, HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

Judicibus negligentibus totum salarium aufertur. Bart.

11. Iidem AA. Eutychiano[43] P. P.

JUdices[44], quos[45] circa profliganda ærarii[46] nostri compendia negligentes ac desides fuisse constiterit: omnia, quæ in administratione positi perceperunt emolumenta[47], reddere compellantur. Dat. 3.[48] Kalend. Mart. *Mediolani*, VINCENTIO & FRAVITTA CONSS. 401.

12. Imp. THEOD. A. Isidoro P. P. Illyrici[49].

ID ab unaquaque[50] provincia censemus expetendum quod ab iisdem nuper esse promissum tua Sublimitas indicavit. Nullus vero[51] de cætero ad possessiones eorum (quod maxime formidant) inspector[52] accedat. Macedonum reliqui exemplum secuti, mediæ quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed & hi[53], qui protestati sunt nihil a se ultra tertiam partem posse conferri[54], illud exolvant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quæ dispositio in perpetuum observabitur[55], sacrosancta Thessalonicensis[56] Ecclesia civitatis excepta: ita tamen, ut aperte sciat propriæ tantummodo capitationis[57] modum beneficio mei numinis sublevandum: nec[58] externorum gravamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam. Dat. 6. Id. Octobr. *Constantinop.* VICTORE V. C. CONS. 424.

13. Imp. ANASTASIUS Anthemio P. P.

SI provincia vel civitas *relevationem*[59] *petat animalis*[60] *functionis*, vel *inspectorem aut peræquatorem*, referatur petitio ad principem ejusque arbitrio idoneus mittatur, prius jurejurando præstito: ex cujus tamen relatione facta præfectis prætorio non aliter forma ulla detur, quam si præfecti ea omnia, quæ ab eo didicerunt & quæsierunt, principem edocuerint, atque ita sacra proferatur forma modis omnibus observanda. † Privati[61] autem iis de rebus preces ne porrigant. † Nec relevatio vel deminutio perpetuo, vel ad tempus, nec inspectio, nec peræquatio fiat aliter, quam ex scripta jussione principis. Sed neque præfecti delegationes faciant pro tempore præcedenti, neque annonas, vel pecunias quibusdam seorsim addicant, non præstitas initio, vel postea defectas causæ præstationis accipientiumve corporum defectu: verum hæc omnia fiant ex sola auctoritate principis scripto comprehensa: quod qui non observarint, & data, & omne damnum, quod fiscus senserit, ei de suo resarcient. Is etiam, qui debitoribus fisci dederit dilationes, præscripseritve terminos alios quam legitimos sua auctoritate sine jussione principis, quæ debentur fisco, de suis facultatibus exsolvat. Sed neque pecunias civiles fisco inferendas, vel civitatibus deputandas, in alios usus transferat, vel quibusdam personis deputet sine auctoritate principis. Et officium præfectorum nisi omnia, quæ constitutione continentur, observaverit, instruxeritque præfectos & præsides provinciarum, obsequentiaque illis officia, & cæteri, qui res fiscales tractant, nisi iis jussionibus[62] paruerint, fisco contingens damnum de suis facultatibus præstabunt, & legis contemptores quinquaginta lib. auri multabuntur. † Tripertito autem omnia fiscalia inferantur, ea etiam, quæ Armeniaca vocant, videlicet Kalendis Januariis, & Kalendis Majis, & ad finem indictionis, in tres æquas partes divisa, nulla in medio collatoribus innovatione facienda. Quia vero Armeniacorum tributorum præstatio duobus pensioni-

1 In hereditate defuncti hæc duo quoties occurrunt, nempe æs alienum & annonæ publicæ, toties æs alienum ab heredibus omnibus pro partibus hereditariis præstandum, idque ex lege 12. Tabular. Annonæ autem præstandæ ab eo, qui possessiones ipsas tenet, & fructus percipit, *ut hic*, & *l.* 36. *ff. de jur. fisc.* hoc ideo, quod æs alienum, personarum, annonæ, rerum onus sint. *Goth.* Et prædiorum obligationes inter heredes non dividuntur, personales dividuntur. adde *l. Imperatores*, 7. *ff. de publicanis.* Mod. 2 Unusquisque. 3 Τὰ δημόσια τέλη &c. Tributa publica, non personis, sed rebus indicuntur. Operam itaque dare præsidem provinciæ convenit, ne quisquam eorum nomine, quæ non possidet, conferat. 56. *Eclog.* 8. *c.* 3. De Indictionibus vide infra titulum *de Indictionibus.* Goth. *Indictionis* nomine continentur tam annonaria quam tributaria functio. *Mod.* 4 Tributa & collectæ imponuntur pro quantitate patrimonii, & facultate uniuscujusque possessoris, & sic per æs & libram. Rolandus a Vall. 1. *cons.* 66. *num.* 15. 5 *Cod. Theod.* 11. *tit.* 1. *l.* 1. §. *ideoque omnes pensitare.* 6 Tributorum & annonarum modus manat a principe: ideoque neque plus, neque minus iis exigi debet a Vicariis Præfecti prætorio, aut præsidibus. adde *l.* 3. §. *illud. infr. de canone largitionalium tit. h. lib. tit.* 23. Goth. Suidas δηλεγατίων κατὰ Ρωμαίοις ἡ ἔκταγη τῆ σιτομετρίας, καὶ ἡ ἀννόνων μετακομιδῆ. Sunt igitur *delegationes* descriptiones, quibus exigendorum tributorum, & annonarum modus continetur, quæ & *delegatoriæ* dicuntur, quod delegari mittique in provincias solent. *Mod.* 7 Inclusa absunt a *C. Theod.* & *lib. quib. veter.* eaque delenda esse existimat Cujac. 8 *Vicarii* hi erant præfectorum prætorio, dixi ad *l.* 1. §. 4. *ff. de legat.* 3. 9 *l.* 1. *J. de imm. nemini concedenda. h. lib. tit.* 25. 10 *l.* 5. *C. Theod. hoc tit.* 11 *Oblationem pecuniarum*, in *Cod. Theod.* 12 Extraordinaria munera vocantur, quæ non sunt solennia, id est, consueta seu conferri solita. 13 *Specialiter*, in *C. Theod.* 14 *l.* 11. *C. Theod. hoc tit.* 15 Annonæ militaris conferendæ & transferendæ ad limites onus, proximis possessoribus imponi debet. *l.* 8. *J. h. t. l.* 4. *infr. de erogat. militaris annonæ. l.* 12. *tit.* 38. 16 *Loco*, in *C. Theod.* 17 Al. *limitem*, ut in *C. Theod.* 18 *l.* 20. *Cod. Theod. h. t.* 19 Qui in fraudem commodorum publicorum a principibus rescriptum impetraverit, nullum ex eo sentiat emolumentum. Omnes enim publico conferre debent. *Synops. Basil. l.* 54. *tit.* 7. & *l.* 56. *tit.* 8. *cap.* 7. 20 Rescriptum impetratum, ut ne quis tributum solvat, nullius est momenti: est enim adversus utilitatem publicam. 21 Al. *deest.* 22 Teneat. 23 *l.* 21. *C. Theod. h. t.* 24 Mansiones quid, vide in *l.* 2. *J. de lucris advocat. ubi dixi. l.* 12. *tit.* 62. Goth. *Mansiones* vocant ἀλλαγὰς sive diversoria, in quæ se recipiunt milites expeditionis tempore, vel etiam sacer comitatus. Posteriores *Mansus* dixere. Utrumque a manendo. & inde *Manentes* in historia Helmodii, & Gallis *maisons.* Villæ sic possunt appellari; Clementi in Petro συςήματα. separantur autem a civitatibus & oppidis *in l.* 9. *C. Th. hoc tit. l.* 2. *J. de cond. in publ. horr. l. modios. J. de suscept. l. Claudiopolis. C. Th. de decur.* mansiones porro hæ annonis & pabulis instruebantur ex collatione vicinorum, non ex collatione eorum, qui procul disjuncti erant. *Mod.* 25 Hic omissum est aliquid, quod legitur in *C. Theod.* 26 *l.* 6. *S. h. t. l.* 9. *J. h. t. l.* 2. *J. de privilegiis domus Augustæ.* 27 *Omnis*, in *C. Th.* 28 Abest a *C. Th.* 29 *l.* 22. *C. Theod.* 30 Mediterraneæ civitates, a mari & fluminibus remotæ. Cicero *Verrina de suppliciis.* Centuripinos homines maxime mediterraneos: quibus opponuntur maritimæ & ripenses, mari & fluminibus propinquæ. 31 *Antea*, *uno verb. in C. Theod. & quib. manu.* 32 Tributa collata a mediterraneis civitatibus, non transferunt maritimæ, aut ripenses & e contra: juste: ut quorum sit collatio, eorundem sit transvectio. adde *l.* 8. *supr. h. t.* & breviter translatio tributorum, quæ plus habet dispendii, quam lucri, vitanda est. 33 Deest a *C. Th. & quib. lib.* 34 Expensa non admittitur, quæ rem ipsam absorbet. adde Corsetum *singulari expensa.* 35 *Dat.* 3. *Non. Sept. Valentiæ, Honorio N. P. & Euodio Conss.* 36 *Cod. Theod. h. t. l.* 25. 37 Nemo privilegium dignitatis prætexens non conferat: sed omnes pro eorum, quæ possident, prædiorum rata, pensiones solvant. *Synops. d. l.* 54. *cap.* 10. & *dict. l.* 56. *tit.* 8. *cap.* 10. 38 Statutæ necessitates, canonicæ & ordinariæ. 39 Dignitas non excusat a muneribus, seu tributis ordinariis. *l.* 4. *J. de exact. trib. h. lib. tit.* 19. *l.* 3. *S. de episc. & cler.* 40 *In Cod. Theod. deest* de, & *legitur* prædii. 41 Tributa non solvente colono, vel emphyteuticario, uti oportet, dominus prædii, etiamsi in dignitate positus sit, convenitur, non quidem statim: sed post sex menses ab anno, cujus indictiones colonus debet. 42 Vid. *l.* 13. *J. de omni agro desert. l.* 11. *tit.* 58. 43 Adriano. 44 Id est, præsides. *Goth.* Quorum munus est tributorum exactioni incumbere, *l. in fiscalib. J. de exact. trib. Novell.* 161. Idem & Catholicorum munus est, & ex Constitutione Augusti jam ab initio Proconsulum Dio 53. τὰς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ᾽ ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν. Mod. 45 Vid. *l.* 6. *J. de exactorib. trib. h. lib. tit.* 19. 46 Ærarii compendia appellat annonas & tributa. 47 In tributis exigendis negligens provinciæ præses, salaria sua amittit. hic enim emolumenta, nihil aliud quam annonæ, & capita. *l.* 6. *J. de censib. l.* 11. *tit.* 57. 48 *Al.* XIII. 49 *Ex hoc tit. l.* 33. *C. Theod.* De duplici Illyrico orientali & occidentali, vid. Cujac. *hic.* 50 Tributum a quaque provincia promissum, ita ab ea præstandum est, ut promissum est. 51 *Ut vero nullus*, in *Cod. Theod.* 52 Inspectores hi peræquatores: quorum munus tributa adæquare. 53 Vet. *Achivi*, quod legisse videtur Accurs. & sic legitur in *C. Theod.* 54 Conferre. 55 *Observanda*, in *C. Theod.* ex quo hic quædam detracta sunt. 56 Vid. *l.* 8. *S. de sacros. eccles.* 57 Al. *cautiones.* 58 Tributorum vitandorum causa non licet abuti nomine ecclesiæ. vid. *l.* 1. *J. de collegiat. l.* 11. *tit.* 17. 59 Capitationis relevatio fit a nullo alio, quam principe. Est vero relevatio κουφισμός. 60 Animalis functio pecunia pro capite. dixi ad *l.* 23. *in fin. J. de agric. & censit. l.* 11. *tit.* 47. 61 Capitationis relevationem a principe privatus petere non potest: Respublica vel provincia potest. 62 Ἐκταγαῖς. Sunt autem ἐκταγαὶ dispositiones P. Prætorio, ut *l. ult. infr. de exact. tribut. h. lib. tit.* 19.

bus dividitur, liceat collatoribus si velint, priorem consuetudinem huic constitutioni præferre, & duabus pensionibus solvere, & aliud dimidium Septembri [1] futuræ indictionis. Quod si velint tripertito solvere, habeant ad dilationem totum Septembrem mensem futuræ indictionis. Ante missum vero, ut convenit, inferant in exordio cujusque indictionis: nam & hoc ejus significat appellatio. Dat. Kal. April. PAULO V. C. CONS. 496.

TIT. XVII.

DE INDICTIONIBUS [2].

Indictio munus ordinarium est: & ideo ab hac indictione non excusantur qui a muneribus excusationem habent. Bart.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Palladio P. P. [3].

OMnes omnino quocunque titulo [4] possidentes, quod delegatio superindicti [5] nomine videtur amplexa, velut canones [6] cogantur inferre [7]: ut ne qua sit dubietas, hac aperte definitione decernimus, ut id potius *canonis* vocabulo postuletur. Nulla [8] igitur domus vel sacri patrimonii vel emphyteutici juris, vel hominum privatorum, etiamsi privilegium aliquod habere doceatur [9], ab hac necessitate sejuncta sit: quæ [10] jam non extraordinarium, ut hactenus, sed ipsis facientibus [11] *canonicum* nomen [12] accepit. Dat. 7. Id. Jan. *Ravennæ*, THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 417.

Ante tempus solutionis debet singulis provinciis notificari, ut se præparent ad indictionem solvendam. Bart.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Dario P. P. [13].

PArticulari delegationum [14] notitia, ante indictionis exordium singulis transmissa provinciis, collationis modum a possessoribus multo ante prospectum, devotionis [15] solitæ, non subitis calumniis [16] tua Sublimitas faciat imputari: ut & provincialibus subeundi dispendii [17] necessitas auferatur, & Officiis inferendi damna licentia denegetur. Dat. 5. Kal. Septembr. *Apamiæ*, ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

TIT. XVIII.

DE SUPERINDICTO [18].

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Proconf. (VV. [19] CC.) & omnes Rectores [20].

NIhil superindictorum [21] nomine ad solas Præfecturæ literas quisquam provincialis exolvat: neque ullius omnino indictionis titulus etiam solennis immineat, nisi [22] cum [23] nostro confirmata judicio, & imperialibus nixi [24] præceptis, Sedis amplissimæ deposcat indictio, & cogat exactio. Dat. [25] 18. Kalend. Jul. *Mediolani*, ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

TIT. XIX.

DE EXACTORIBUS [26] TRIBUTORUM.

Exactores non debent exigere nisi eos, qui in brevibus continentur, seu ex actis a tabulario sibi datis. Bald.

1. Imp. CONSTANTIN. A. [27] ad Ælianum Proconsulem Africæ.

DUcenarii [28], & Centenarii [29] sive Sexagenarii [30] non prius debent aliquem ex debitoribus convenire, quam a tabulario [31] civitatis nominatim breves accipiant debitorum: quam quidem exactionem sine omni fieri concussione oportet. Dat. Kal. Novemb. *Treveris*, CONST. A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 315.

Pro debitis publicis non debet quis poni in carceribus: nec novitates aliquas pati in persona. Bart.

2. Idem A. ad Populum [32].

NEmo [33] carcerem, plumbatarumque [34] verbera [35], aut pondera, aliaque ab insolentia Judicum reperta supplicia, in debitorum solutionibus, vel a perversis, vel ab iratis judicibus expavescat. Carcer pœnalium [36], carcer hominum [37] noxiorum est, [&] Officialium, & cum [38] denotatione eorum Judicum quorum de officio certiores [39] esse debebunt, qui contra hanc legem admiserint. Securi juxta Præsidem [40] transeant solutores [41]. Vel certe si quis tam alienus ab humano sensu est, ut hac indulgentia ad contumaciam abutatur: contineatur aperta & libera in usum [42] hominum instituta custodia militari. Si [quis [43]] in obdurata nequitia permanebit: ad res ejus omnemque substantiam exactor [44] accedat: solutionis obsequio cum [45] substantiæ proprietate suscepto: Qua facultate præbita [46] omnes fore credimus proniores ad solvenda ea, quæ ad [47] nostri usum [48] exercitus pro communi salute poscuntur. Dat. Kal. Febr. CONSTANT. A. VI. & CONSTANTIO C. CONSS. 320.

Qui debitorem captum eximit, ad id, quod fisco & privato debebatur, tenetur. Bald.

3. Imp. CONSTANTIUS A. Nemesiano V. P. Com. Larg.

QUotiens [49] quis & privati [50] debitor invenitur, & fisci, & abreptus ab uno Officio [51] tenetur; ad universi [52] debiti solutionem qui eum abstulit, coërceatur [53]: ac totius summæ exactionem in se suscipiat, qui eundem avellendum subtrahendumque [54] crediderit. Dat. 4. Id. Maji, *Nizibi*, AMANTIO & ALBINO CONSS. 345.

4. Idem A. ad Eustathium P. P. post alia.

ACtores [55], cæterique rei privatæ [56] nostræ, ad solutionem specierum solennium, debiti [57] vigoris auctoritate cogantur: ne provinciales rei privatæ nostræ fatiget [58] immanitas [59]. Dat. 8. Id. Mart. PP. *Romæ*, LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

5. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino, P. P.

APparitores [60] quicunque [61] in collationem [62] auri præcepti fuerint Officii sui adhibere servitium: titulorum [63] debita [64], & collationum summas relationis suæ fide [65] & adnotatione perscribant: sitque ex Officialis [66] instructione Officium conscium, quid exactum, quidve perlatum [67] esse videatur: ne longinqui itineris diversitate susceptor abductus, & Curiæ [68] suæ desit, & rei familiaris detrimenta sustineat. Dat. prid. Id. April. *Constantinop.* THEOD. A. IV. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

Ad petitionem exactorum cogitur Præses facere exactionem. Bart.

6. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro P. P.

IN fiscalibus debitis, hoc est annonariis, cæterisque titulis, qui ad arcam [69] eminentissimæ pertinent [70] Præfecturæ: necnon in his debitis, quæ Rationale [71] usurpat officium, Rectores provinciarum constringantur: & [72] eos [73] necessitas maneat exigendi, a quibus exspectatur auctoritas. Dat. 8. Kal. Jul. *Mediolani*, HONOR. A. IV. & EUTYCH. CONSS. 398.

7. Iidem AA. Hadriano P. P. [74].

MIssi Opinatores [75], (id est, exactores militaris annonæ [76]) cum delegatoriis [77] judicibus [78], eorumque officiis insistant, ut intra anni [79] metas id, quod debetur, accipiant: nihil sit his

1 Indictiones incipiebant a mense Septembri, *ut hic*, dixi *l.* 1. *infr. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40.

2 Indictionum rationem & formam hic Titulus præbet: superior vero est de his, quæ indicuntur: nam indictiones nihil aliud sunt quam annonæ, vel tributa, *l.* 3. *supr. tit. prox.* annonaria & tributaria functio omnium possessionum. Plinius ad Trajanum, *Nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt.* adde *l.* 7. *ff. de publicanis.* Cassiod. 4. *Var.* Porro indictiones initio anniversariæ: post indictionis numerus ad quindecim annos redactus sub Theodosio magno, *ut Cedrenus*, aut potius sub Constantino magno, *ut Onuphrius* observavit. A Septembri mense incipiebant. vid. *l.* 1. *J. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40 unde dictæ? vide *Cedrenum & Onuphrium.* De Æra ab Augusto constituta, adde Isidor. 5. *cap.* 26. 3 *l.* 2. *C. Theod. hoc tit.* 4 *Ex titulo*, in *C. Theod. hoc tit.* 5 Al. *superindictione.* Goth. Vertunt Græci ὀνόματι ὑπὲρ τὸν κανόνα. hinc autem apparet *superindictionem* pro indictione canonica haberi; ideoque ab ea nullum excusari. quod cum alioqui falsum sit, excusantur enim ecclesiæ, patrimonium resve privata principis, & viri illustres, atque alii quidam in dignitate positi; putat princeps Jurisconsultorum Cujacius, hanc legem de speciali quodam superindicto accipiendam esse, quod imperaverint Honorius & Theodosius, non de quolibet. *Mod.* 6 *Canonem* in *C. Theod.* 7 Al. additur, *&.* 8 Superindicto ab hoc speciali impetrato ab Honorio & Theodosio, ne quidem Ecclesia resve privata principis excipitur. adde *l.* 1. *infr. de immunitate nemini concedenda. h. lib. tit.* 25. 9 *Doceantur*, in *Cod. Theod.* 10 Extraordinarium ordinarium fieri potest: & lex specialis sequens tollit privilegium speciale præcedens: vel sic, indicto munus ordinarium est, ideoque ab indictione non excusantur, qui immunitatem, seu excusationem a muneribus consecuti sunt. 11 Al. *nobis facientibus*, sed prave. Cont. 12 Nomine mutato mutatur nominis effectus. *l. a nullo.* 4. *§. de feriis*, *l. ult. in fin. supr. de inoffic. testam.* 13 *l.* 4. *C. Th. hoc tit.* 14 Delegationis forma ante indictionis tempus præmittenda. *Nov.* 128. *c.* 2. 15 Sic legitur in *C. Th.* & omnibus *av. manusc.* legendum tamen, *devotioni existimat.* Cujac. 16 Calumniæ species est exigere, antequam præmoneas, vide Doctores in *l.* 3. *ff. de servit. urban.* 17 *Dispendia*, in *C. Theod.*

18 Id est, indictionis augmento. Cont. *l.* 3. *C. Th. de collat. fund. patrim. superindictitium* dicitur: & Ammiano 27. *indictionale Augmentum*: & ab Athalarico *augmentum.* Goth Aliud est superindictio, de qua vid. Rævard. *l.* 5. *variar. cap.* 7. Ans. 19 Vicario. 20 *C. Theod.* 11. 6. 1. 21 Superindictum solus princeps imponit, non præfecti Prætorio. 22 Superindicti delegatio a principe emittitur: tum insinuatur apud acta P. Prætorio: deinde mittitur ad Præsides, ut exigatur. *Novell.* 128 *cap.* 10. 23 *Eum*, in *Cod. Theod.* 24 *Nexa*, in *C. Theod. & quib. lib.* 25 Al. *Kal.* 7 *Jun.*

26 *Exactionibus*, in *C. Theod.* 27 Ad Ælianum proconsulem Africæ post alia, *l.* 1. *C. Theod. h. t.* Cont. 28 De Ducenariis & Centenariis, vide in *l.* 5. *J. de princ. agentium in rebus. l.* 12. *tit.* 22. 29 Ducena & centena dignitates sunt in schola agentium in rebus & in officio sacrarum largitionum. vide hic Cujac. 30 Ducenarii & centenarii non prius exigere fiscales pecunias debent, quam breve debitorum a tabulario sit confectum. 31 De tabulario dixi ad *l.* 7. *infr. h. t. l.* 2. *infr. de numerariis & actuariis. l.* 12. *tit.* 50. 32 *C. Theod. hoc tit. l.* 3. 33 Vide *l.* 8. *§. solent. ff. de off. præsid.* Wurmi 1. *pract.* 28 *c.* 8. Goth. Adde Covarruv. *Var. resolut. lib.* 2 *cap.* 1. *num.* 4 *in fin.* Joseph. Ludovici *decis. Perus* 32. *num.* 1. *part.* 1. Ans. 34 Al. *plumbatorum*, quod est verberum genus, de quo vide Prudentii carmina, hic a Cujacio *citata*, adde *l.* 40. *in fin. infr. de decurion.* 35 Η βασάνους τινὰς &c. Nullus eorum, a quibus tributa publica exiguntur, in carcerem conjiciatur, aut tormenta quædam perpetiatur, sed liberæ tantum custodiæ militum tradatur. Quod si contumax esse perseveraverit, tunc in bonorum ipsius possessionem fiscus mittitur. *Syn. Bas.* 56 *t.* 8. *c.* 17. 36 *In quib. pœna est.* 37 Al *omnium.* 38 Id est, & quod non potest, nisi cum infamiæ nota dici officialium, & eorum Judicum, qui carceris potestate abutuntur. adde *l.* 46. *infr. de decurion.* 39 *Coercitis citatiores*, in *C. Th.* 40 *Juxta eam*, in *Cod. Theod.* quod quidam magis probant. 41 Id est, collatores. 42 Al. *usu*, in *C. Theod. usus*, & postea, *constituta.* 43 Abest a *C. Theod. & quib. lib.* 44 *Cives ejus accedant*, in *C. Theod.* Goth. Quæ verior est lectio, cives enim admitti probat. *l. pen. infr. hoc tit.* & bona eis addicuntur cum onere illationum debitarum. Vide & Ant. Rosc. *lib.* 3. *Memorab. cap.* 13. Mod. 45 Adde *l.* 13. *J. de omni agro deserto. l.* 11. *tit.* 58. 46 Al. additur, *exactori*, sed abest a *C. Theod. & vet. lib.* 47 Tributa & annonæ quotannis præstabantur a possessoribus prædiorum, id est, dominis, vel conductoribus, *l.* 32. *§.* 6. *D. de administr. & peric. tut.* per causam tuendi exercitus, *ut hic.* 48 Al. *usus.* 49 *Ex lib.* 11. *tit.* 7. *l.* 5. *C. Theod* 50 *Sub.* ærarii. 51 Puta a largitionalibus vel privatianis. 52 Fisci debitorem captum jam ab officiali fisci abripere non potest officialis comitis rerum privatarum, tametsi debitor ærario rerum privatarum principis summam aliquam quoque debeat; & e contra officialis fisci, vel comitis sacrarum largitionum debitorem captum jam ab officiali Comitis rerum privatarum abripere non potest. Quod si capiat, tenetur utriusque quantitatis nomine. 53 *Coartetur*, *vet. & Cod. Theod.* 54 *Abstrahendumque*, in *C. Theod.* 55 *Ex eod. tit. l.* 6. *C. Theod.* id est, procuratores & conductores. 56 *l.* 10. *supr. de annonis & tributis.* 57 Hoc est, manu militari in possessionem. *l.* 7. *infr. h. t.* 58 Vide *l.* 1. *§.* 1. *vers. Sed. infr. de collegiatis. l.* 11. *tit.* 17. 59 Legend. *immunitas*, ut in *C. Theod.* 60 *Eod. tit. l.* 14. *C. Theod.* 61 Tributorum exactores acceptorum & reliquorum rationem principali susceptori reddere debent. *l.* 3. *infr. de execut. & exact. l.* 12. *tit.* 61. 62 *Collatione*, in *C Th.* 63 *Titulus*, est causa. *l.* 1. *J. de apochis publ. h. lib. tit.* 22. 64 Al. *debitum.* 65 Officialis relationi fides adhibetur. 66 Al. *officiali.* 67 *Al.* Prolatum, id est, dilatum. al. *prælatum.* 68 Vide *l.* 1. *infr. de apochis publicis. h. lib. tit.* 22. 69 De arca Præfecti prætorio dixi ad *l.* 22. *infr. de cursu publico. l.* 12. *tit.* 51. de arca Præfecti urbi, vide *l.* 7. *§. sexcenti.* 4. *supr. de advoc. divers. judicum.* Goth. Canones aut ærario inferuntur, aut arcæ sive mensæ præfecti prætorio, ex qua emolumenta solennia & pensiones præbentur. fit autem hujus arcæ mentio in *l.* 9. *C. Theod. de indul. deb. l. duos. infr. de suscept. l. ult. infr. de app. præt. l. pen. infr. de cur. pub.* Mod. 70 *l.* 11. *supr. de annonis & tributis* 71 Rationale officium, rationalis sacrarum largitionum, aut rerum privatarum officiales & rationalium. 72 Al. *additur*, ad. *al.* in. 73 Tributorum exactioni præsides seu rectores provinciarum debent incumbere, *ut hic*, *l.* 11. *§. de annonis & tributis. Novell.* 161. *cap.* 1. Cassiodorus in formula rectoris provinciæ *Tibi fiscalium tributorum creditur monstratur exactio.* hoc Catholici seu procuratoris Cæsaris quoque munus & Proconsulum, Augusti constitutione. *Dion* 53. adde *l.* 1. *§. de offic. præf. August. l.* 1. *J. de coll. fundorum fiscalium*, *l.* 11. *tit* 73 *l.* 1. *J. de exec. & exact. l.* 12 *tit.* 61 *Nov.* 134 *cap.* 2. 74 Ex *l.* 16. *C. Th. hoc tit.* Cont. 75 Al. *opinatores*, al. *optiones*, sunt autem *Opinatores* milites, qui in provincias mittuntur, petendæ militaris annonæ causa, *l.* 11. & 14. *J. de erogat. milit. ann. l* 12 *tit.* 38. ubi dixi. 76 Inclusa non sunt in *text. lib. Aur. & Dion. sed in gloss. interlinear. & etiam absunt a Cod. Theod.* 77 Al. *dilatoriis.* 78 *l. ult. J. de coll. fundorum patrimon. l.* 11. *tit.* 64. 79 Opinatores intra anni spatium annonas accipere debent. *l.* 11. *J. de erogat. milit. ann. l.* 12. *tit.* 38.

cum

cum possessore commune: cui non militem, sed exactorem, si sit obnoxius, convenit imminere. Judices itaque, qui provinciales passi fuerint Opinatoribus delegari, ejusdem quantitatis duplex pœna retinebit: & apparitores ex quolibet officio sententiam deportationis excipient, si per semet exigendos voluerint delegare militibus: & Curiales temporale manebit exilium, si eos quos solenniter exigere consuevêrunt, Opinatoribus putaverint esse tradendos [1]: cum Judicem oporteat inquirere debitores, Tabularios [2] fideliter providere [3] nomina debitorum [4]: [& [5]] apparitores sive curiales, consuetudine servata regionum, convictis debitoribus imminere: ut perceptis congruis emolumentis Opinatores impleto anno ad proprios numeros valeant remeare: Qui si ultra [6] annum protracti fuerint, Judices eorumque officia absque ulla mora de proprio cogantur exsolvere militibus quod debetur, ipsis adversus obnoxios repetitione servata. Quod si ad nos aliqua de retentis ab Opinatoribus [7] querela pervenerit [8], in duplum ab his protinus exigetur: ut partem debitam miles, reliquam fiscus accipiat. Judicibus quoque eorumque Officiis eatenus subvenimus, ut in contumaces debitores cujuslibet dignitatis auctoritatem suam exerant [9]: at si [10] impudenter solutio differatur: actores [11], procuratores, eorumque [12] prædia persequantur: de eorum quoque nominibus [13] ad nostram scientiam relaturi. Dat. 3. Idus Julii, *Mediolani*, VINCENTIO, & FRAVITTA [14] CONSS. 401.

Si domus Imperialis, vel Ecclesia res tributarias licite emerit & tributa non solverit, ea res ei auferatur. Bart.

8. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

SI [15] divina domus, aut quælibet alia cujuscunque dignitatis atque fortunæ revera fundos extra [16] metrocomias [17], non patrocinii [18] gratia, sed emptionis jure, vel quolibet alio titulo legitimo possederint, & non impositas reipublicæ functiones agnovêrint, quemadmodum prior dominus dependebat, omnibus modis possessiones eorum publico [19] vindicentur, & Curiæ [20] ejusdem civitatis sub qua vincti [21] sunt, assignentur [22]: ut publicis commoditatibus circa tributarias functiones undique nostra provisione videatur esse consultum. Dat. Kal. Septembr. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

9. Imp. ANASTASIUS Anthemio P. P.

NE [23] exactorum multitudo cum fisci rationibus tum collatoribus damnum adferat, unus tantum in singulas provincias ex competenti scrinio canonicarius [24] mittatur, qui eorum, quæ proprio scrinio debentur, exactionem urgeat: compulsor [25] plane non mittatur, nisi post diem, quo solvi debuit, & hoc amplius mensem [26] alterum. At eo tempore elapso compulsor mittatur, qui non tantum reliqua fiscalia, sed & pro modo culpæ multam a præside, & officio ejus & a canonicario [27] exigat. Soli autem prædidi, & officio, & canonicario compulsor immineat, & pro ratione provinciæ, atque itineris spatio solatium ab eis ferat, per quos factum est, ut mitteretur. Verum alius compulsor nequaquam mittatur, nec alius quisquam. Si tamen præfecti ex usu esse existimaverint alium compulsorem mitti, eadem in eo serventur, & definitum solatium ei is præstet, qui mittendi causam præstiterit, hoc est præses provinciæ, & officium ejus, & canonicarius, & compulsor. Constitutum namque canonicario solatium omnibus exactoribus post eum missis sufficit, nec eo amplius quidquam corpora civitatum, vel collatores præstare coguntur, etiamsi plures mittantur, iis, qui missi sunt sigillatim multandis, nisi publica tributa expedierint. Quæcunque autem fiunt delegationes [28], canonicario mittantur, ut eas per se expediat: nec ob eas augeatur canonicarii solatium. §. 1. Ἐνδοματικὰ [29] nullus accipiat, sed & nomen illud penitus aboleatur. §. 2. Quod si qua ex parte quis legem transgrediatur, & adversus officia præfectorum, & adversus præsides provinciarum, & officiales eorum, cæterorumque publica tractantium personas, quinquaginta librarum auri pœna constituta esto. Dat. 12. Kalend. August. CP. PAULO V. C. CONS. 496.

TIT. XX.

DE [30] SUPEREXACTIONIBUS.

Qui plus exigit, in duplum exigitur: & propter consuetudinem capitaliter punitur. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Apollodoro Procons. Africæ [31].

QUicquid [32] ultra debitum fuerit elicitum [a curialibus, vel cohortalibus, vel aliis exactoribus [33], in duplum [34]] eruatur: quod provincialibus restitui protinus oportebit. Si quis [35] autem exactorum in superexactionis crimine [36] fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas ejus amovenda, atque prohibenda est, si in iisdem sceleribus perseveret. Dat. Prid. Id. Mart. *Mediol.* STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

TIT. XXI.

DE [37] CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS [38] PIGNORIBUS TRIBUTORUM CAUSA.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Afros provinciales.

RES [39] eorum [40], qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt, distrahantur: comparatoribus data perpetua firmitate possidendi. Dat. 15. Kalend. Jun. *Serdicæ*, CONSTANTINO, C. V. & MAXIMO CONSS. 327.

2. Impp. CONSTANTIUS & CONSTANS AA. Restituto Præsidi Sardiniæ.

SAtis [41] sit debitorem [annonarum [42]] ad solvendi necessitatem captione [43] pignorum conveniri. Dat. 8. Idus Decembr. *Thessalonicæ*, CONSTANTIO V. & CONSTANTE III. CONSS. [354.]

TIT. XXII.

DE APOCHIS [44] PUBLICIS ET DE DESCRIPTIONIBUS [45] CURIALIBUS ET DE DISTRIBUTIONIBUS CIVILIBUS [46].

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

AD inferiorum Curialium [47] relevandas fortunas, & impressionem potentium, & itidem curialium cohibendam, placuit, ut [48] descriptiones [si [49]] quæ per singulos [50] ordines cogentibus diversis negotiis agitentur, non sumant ante principium, quam [51] apud acta provinciarum Rectoribus intimentur, & ex eorum fuerint receptæ sententiis. † Sed & aurum [52], quod ex hujusmodi contributione redigitur [53] ita debet susceptori aurario consignari, ut securitatibus nomen inferentis, dies [54], consul, mensis, causa [55], & summa comprehendantur: quo & descriptionis æquitas illustretur: & descriptio [56] documentis evidentibus fulciatur. † Hoc etiam observando, ut in quadrimestribus [57] quoque brevibus, qui ad [58] excellentiæ tuæ officium solenniter diriguntur, celebratæ descriptionis dispunctio [59] societur: ut omnes vestræ potestatis scientiam [60] formidantes, nihil ad relevationem [61] locupletum, atque inopum perniciem audeant pertentare. Quod & tunc [62] optimum est custodiri, cum [63] lucrativæ facultates ex bonis curialium [curiæ [64]] obvenerint: ut [65] & in-

1 Credendos. 2 Tabularii eorum, quæ publico inferuntur & debentur, rationes conficiunt, *ut hic, & l. 1. C. h. t. l. 1. ff. de immunit nemini h. lib. tit 25 l. 1. ff. de Censib. l. 11. tit. 57. l. 2 C. de jure fisci.* Sidonius 4 *Habes procuratorem in negotiis, villicum in prædiis, tabularium in tributis.* 3 *Prodere*, in *C. Theod.* 4 *Dominorum*, in *C. Theod.* 5 Deest in *C. Theod.* 6 Præses in duplum damnatur, qui opinatorem ultra annum protrahit: debet itaque vel de suo intra annum annonas præstare, ac deinde a provincialibus eas repetere: adde, quæ scripsi ad *l. 2. ff. de canon largit. tit. h. lib. tit. 23.* 7 Al. *optionibus.* 8 *l. ult. C. de his qui ex publ. ration. h. lib. tit. 6.* 9 Al. *exerceant.* 10 Exactionem intra statutum tempus differens judex vel exactor, de suo cogitur solvere: quod notandum adversus Syndicos: notat Corsetus *singulari extensio.* 11 Actores, procuratores, & conductores fundorum fiscalium manu militari, vel missione in possessionem coguntur canonem inferre. *l. 4. supr. h. t.* 12 *l. 12. ff. de omni agro. l. 11. tit. 58.* 13 Nomina eorum nosse, qui inobedientes sunt, principis interest. 14 Al. *Fravitto* 15 *Pars l. 1. ff. lib. 11. tit. 55. & tit. 53.* 16 Capitationem non præstant Metrocomitæ, *ut hic.* adde, quæ dixi ad *l. 1. ff. Ne rusticani ad ullum obseq. l. 11. tit. 54.* 17 Al. *matrocomias*, ut sit matrocomia mater vicorum: sed nihil plane interest, alterutrum dicatur, matrocomias, an metrocomias. 18 Vide quæ scripsi ad *l. 1. ff. ut nemo ad suum patrocinium. l. 11. tit. 53.* 19 *l. 13. ff. de omni agro deserto. l. 11. t. 58.* 20 *l. 2. supr. h. t.* Imo distrahuntur, *l. 1. ff. de capiendis. h. lib. tit. 21.* Curiæ addicuntur non invento emptore: vel utrumque indifferens, ut aut bona contumacium distrahantur sine reliquorum onere: aut curiæ addicantur cum reliquorum onere. 21 Al. juncti, *quod magis probat* Cujac. 22 Assignent. 23 Post Canonicarium missum tributorum exigendorum causa, compulsor mitti non debet, nisi post mensem a die, quo solvi debuit, *ut hic*, sed huic constitutioni derogatur, neque enim post Canonicarium compulsor novo jure mittendus est. *Novell.* 128. *cap.* 6. & ut Valentinianus ait, *Novell. de ind. reliquorum.* 148. *cap.* 2. Si utilis esse non potuit, qui ante porrexit, superfluum est [illegible] alterum æque provincialibus obfuturum. 24 Canonicarii, qui ex scrinio Canonicarium. *Goth.* Constitutioni huic derogat *Novell.* 128. quæ vetat compulsorem omnino mitti post canonicarium. porro de canonicariis vide quæ scribant Græci *ad l. nullum C. de offic. Rect. & ad l. 10. ff. de murileg.* Mod. 25 Compulsor Græci ἐξπελευστής. Compulsorum nomen post abolitum fuit. *d. Novell.* 128 *cap.* 6. 26 Mensem hic accipi oportet pro triginta diebus, ex contrario triginta dies accipiendi sunt pro mense ut in *l. ult. §. 2. C de jure delib. l. ubi lex.* 101. *ff. de regul. jur.* nonaginta dies pro tribus, sexaginta pro duobus mensibus, [illegible] Centum octoginta duo dies mensem septimum attingunt, & ita Hippocrates [illegible] loco ducentos septuaginta dies pro novem mensibus [illegible] tres menses [illegible] accipiuntur pro [illegible] nonaginta tribus. [illegible] 27 Canonicarii sunt palatini, qui mittuntur ex scrinio Canonicarium. vid. [illegible] 28 Delegationis jussiones P. P. ἐκταγάι. *Novell* 147. [illegible] *de annon. & tribut.* 29 [illegible] vertit interpretes *Syn.* [illegible] 56. *tit.* 5. *c.* 14. quæ dat collator exactori, ut aliquid de exigendi severitate remittat. Justinianus edicto de Alexandrinis ἐνδοματικῶν meminit.

30 Περὶ τῶν περισσοπρακτόντων, τουτέστι τῶν περιττὸν ἀπαιτούντων. *Synops. Basil. lib.* 56. *tit* 8. 31 *C. Theod. lib.* 11. *tit.* [illegible] 32 Qui ultra debitum exegerit [illegible] περισσοπράκτας [illegible] duplum et restituere cogitur [illegible] si vero plus [illegible] exigere perseveret, supplicio capitali plectetur. *Synops. d. loco.* [illegible] res in duplum tenentur provincialibus. Imo in quadruplum, *l. 8. vers. Si quis autem.* *ff. de excus. munerum. h. l. tit.* 47. *l.* 6. *ff. de censibus. l.* 11. *tit.* 57. vide *Novell. Leon* 61. Neutra lex loquitur de superexactore, sed de aliis. 34 Inclusa [illegible] *C. Theod.* Goth. Imo in quadruplum puniuntur. *l. peræquatores. ff. de cens.* Respondeo [illegible], illam legem loqui non de superexactoribus, sed de peræquatoribus & discussoribus, qui pecunia corrupti demunt uni, quod addant alteri; vel etiam pecunia redempti abstinent ab injuriis. *l. ult. ff. de discuss.* Verum sic quoque legi huic pugnare videtur *l. placet. ff. de exc. mun.* Videtur, [illegible] pugnare, non pugnat re vera; loquitur enim illa de eo, qui quid extra ordinem exegit ex descriptione [illegible] non de superexactore, cui non tantum dupli, sed etiam capitis pœna, si perseveraverit, proponitur ex hac lege; quod tamen mutat *Novell. Leon.* 61. Mod. 35 *Ex tit. 8. l. 1.* 36 Al. *crimen*, ut in *C. Theod.*

37 Adde *supr. lib. 4. tit.* 46. 38 Post duos menses a die capionis. *l. 1. C. Th. h. t.* 39 Huc pertinet *lex 2. hoc tit. lib.* 11. *C. Theod.* 40 Si qui differant fiscalia debita solvere, res eorum distrahantur: ut emptores earum firmiter possideant. *Syn. Basil.* 56. *tit.* 8. *c.* 26. adde *l. 8. supr. de furtis.* Quid si emptor non reperitur? curiæ adsignantur. *l. 2. pen. C. de exact. trib.* Goth. Ita est, non invento emptore; vel utrumque est indifferens, ut aut bona contumacium distrahantur sine reliquorum onere, aut curiæ addicantur cum reliquorum onere. *Mod.* 41 *Eod. lib tit. 7. l. 7.* Cur hoc adjecit, *satis*? ut sciretur neque in vincula conjiciendum, neque tormentis adficiendum eum, qui tributa non solverit. *argum. l. 2. C. de exact. trib. tit. 19. h. lib.* 42 Abest a *C. Th.* 43 Al. *capione.*

44 *Apocha publica*, securitates, quibus probatur, functionibus publicis satisfactum. *Goth.* *Antapocha* est exemplum apochæ subscriptum a debitore & creditori datum. *l. plures. C. de fide instr.* *Apocha* debitor probat se solvisse, ut creditoris actionem excludat. *Antapocha* creditor probat sibi reditus, pensiones, usuras solutas fuisse, ut præscriptionem temporis summoveat, vel ut repellat colonum sese in libertatem asserentem. *Apocha* etiam securitas dicitur, & ἀμεριμνία & ἀπόδειξις, itemque *Recauta*, *Novell.* 130 & *Evacuatoria.* Mod. 45 Descriptiones curialium uti fiant, vide *l. 1. ff. h. t.* 46 In *C. Theod.* additur, *& de quadrimenstruis brevib. lib.* 11. *tit.* 25. & hic forte addi debuit. Quadrimenstrui breves, qui de singulis pensionibus conficiuntur, quarto quoque mense. Tribus enim pensionibus anni cujusque indictiones solvebantur. *l. ult. vers. Tripertito. supr. de annonis*, *l. 3. in fin. ff. tit. prox. l.* 15. 16. *C. Theod hoc tit.* Cassiod. 18. *Novell. Majoriani de indulg reliqu.* adde *l. 5. supr. de offic. magistr. officiorum.* 47 Susceptores aurarii ex curialibus creabantur, *ut hic*, & *l. 5. supr. de exact. tribut. tit. 19. h. lib.* 48 Quædam hic detracta sunt ex *Cod. Theod.* 49 Deest in *C. Theod.* 50 Per singulas civitates. 51 Descriptiones curialium non ante effectum habent, quam insinuatæ & receptæ a præsidibus provinciarum. 52 Aurum coronarium, munus curialium fuit. 53 Descriptio curialium & apochæ quæ iisdem dantur, fit adscripto collatorum nomine, & collationis modo. adde *Novell.* 17 c. 8. & 128. c. 3. 54 Apochæ publicæ forma. 55 *Causa* quæ hic dicitur, aliis *titulus. l. 5. C. de exact. tribut.* 56 *Legendum* descriptos, id est, decurio, qui aurum intulit, ut existimat Cujac. 57 *Quadrimestris*, in *C. Theod.* Goth. *Quadrimestres* sive *quadrimenstrui* breves sunt, qui de singulis pensionibus conficiuntur a chartulariis, & ad officium palatinum aut præfectum prætorio mittuntur, *l. 2. infr.* tribus enim pensionibus anni cujusque indictiones solvebantur. *l. ult. supr. de ann. & tribut. l. 15. & l. 16. Cod. Theod. hoc tit.* Mod. 58 Ad, *& postea*, officio, in *Cod. Theod.* 59 *Recte sic: nec legendum est* dispositio. 60 Al. *sententiam.* 61 Descriptio curialium fit servata proportione Geometrica, ut tenuiores decuriones a potentioribus subleventur, non onerentur. 62 *Et circa hos*, in *C. Theod.* 63 *Quibus*, in *C. Theod.* 64 *Deest* in *C. Theod.* 65 *Et ipsis*, in *C. Theod.*

opes

opes & locupletes fructu provisionis simili [1] potiantur. Quam dispositionem si quis Judicum, numerariorum [2], vel curialium mutilandam esse crediderit, interminationi, quam nostra sedes statuerit, subjacebit. Dat. 7. Kal. Sept. CP. VARANA CONS.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Celeri PC. Africæ.

SEmel [3] securitatem [4] de refusione munerum emissam, ab alio judice [5] non liceat refricari: & ideo Spectabilitas [6] tua saluberrimæ ac justissimæ præceptionis formam sequuta, prohibebit in posterum [7] eos ad discussionem transacti muneris constringi, quos claruit accepta [8] securitatis prosperitate lætari. Dat. 5. Kalend. Maji, *Ravennæ*, post consul. FELICIS & TAURI, VV. CC. 429.

Qui ostendit se tribus proximis annis solvisse, retro solvisse præsumitur, nisi contrarium probetur. Bart.

3. Imp. MARTIANUS A. Constantino P. P.

QUicunque de provincialibus, & collatoribus, decurso posthac quantolibet annorum numero, cum probatio aliqua ab eo tributariæ [9] solutionis exposcitur, si [10] trium [11] cohærentium [12] sibi annorum apochas securitatesque protulerit: superiorum temporum apochas non cogatur [13] ostendere, neque de præterito ad illationem functionis tributariæ coërceatur [14], nisi forte aut curialis, aut quicunque apparitor [15], vel optio [16], vel actuarius [17], vel quilibet publici debiti exactor sive compulsor, possessorum, vel collatorum habuerit cautionem: aut id quod reposcit [18] deberi sibi, manifesta [19] gestorum adsertione patefecerit. Dat. 15. Kal. August. VARRONE & JOAN. CONSS. 456.

4. Imp. JUSTINIANUS A. [20].

SEcuritatibus [21], quæ [22] publicarum functionum gratia sive in solidum sive ex parte solutæ esse conscribuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi concedimus. Dat. Kalend. Jul. CP. JUSTINIAN. A. II. CONS.

TIT. XXIII.
DE CANONE [23] LARGITIONALIUM TITULORUM.

Quod particulares exactores exigunt, debet dari thesaurario, qui est in illa provincia, ut totum simul devolvatur ad fiscum. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEODOS. AAA. Juliano [24].

OMnem summam auri, vel argenti, & reliquarum specierum, quæ sacris largitionibus ex more penduntur, statim [25] ut exactio fuerit celebrata, ad thesauros uniuscujusque provinciæ, vel ad proximos referri [26] sub obsignatione [27] tabularii, cæterorumque quos sollicitos esse debere præcedentia jussa decreverunt, & thesaurorum Præpositis consignari præcipimus: ut exinde ad sacrum comitatum [28] integer omnium titulorum numerus dirigatur. Dat. 12. Kal. August. MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P. [29].

NEque [30] sacrarum [vel [31]] privatarum largitionum palatina [32] officia, ex quacunque causa, [vel [33]] ex quocunque titulo fiscalis debiti, cum ad provinciam mittuntur, possessores per se audeant convenire, sive [34] id ex præterito reliquum trahatur, sive præsentis temporis tributa [35] solvi conveniat: sed [36] Rectores provinciarum frequenter adeundo commoneant, eorumque Officiis incumbant. Quod si Rector provinciæ imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quæret, vel qualibet alia ratione [palatinis [37]] iisdem propria auctoritate publicæ exactionis permiserit curam: tam ipse, quam officium ejus vicena [38] auri pondo fisco dependant. Dat. 7. Id. Decembr. CP. BASSO, & PHILIPPO CONSS. 408.

3. Impp. LEO, & ANTHEMIUS AA. Heliodoro Com. sacrarum largitionum.

PRæcipit nostra serenitas, neque veloci [39] cursui, neque alii præter inveteratam [40] consuetudinem gravamini subjacere Chartularios [41], qui de cohortalibus [42] officiis uniuscujusque provinciæ largitionales titulos retractare constituuntur: cum idem [43] etiam amplissima Præfectura dispósuisse perhibeatur: ut his necessitatibus liberati, fideliter largitionales titulos valeant retractare. Quod si aliquo tempore nostra jussio temerario ausu ex aliqua fuerit parte violata: tam Rector provinciæ, quam apparitor [44] ejus triginta libris auri condemnatione plectentur. Insuper virum spectabilem Comitem [45] Orientis, ejusque officium licentiam habere, conatus nefarios inhibendi tam moderatorum, quam cohortalis officii, cum de hac re admoniti fuerint a palatinis, eandem pœnam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostræ decreta congruum mereantur effectum. §. 1. Illud etiam generali forma sancimus, ut in omnibus provinciis, tam nominatio [46] specialium susceptorum [47] largitionalium titulorum, quam defensio tractatorum [48], non tantum per viros clarissimos moderatores provinciarum, sed etiam per viros spectabiles Proconsules, & Præfectum [49] Augustalem, ac laudabiles Vicarios una cum eorum officiis admonentibus semper, necnon imminentibus [50] palatinis procuretur: providentibus, ut post nominationem etiam specialium susceptorum largitionalium titulorum [51], nulla minuendæ [52] exactionis ad sacrum pertinentis ærarium aut transferendi ad arcarios, aut quoslibet alios extraneos titulos, Rectoribus provinciarum, aut eorum officiis, seu [53] etiam curialibus licentia permittatur, quadrimenstruis [54] brevibus per idoneum tractatorem eorundem titulorum, super commendandis ratiociniis publicis, periculo Rectorum provinciarum ad sacratissimam Urbem transmittendis: nam quacunque ex parte, quam jussit nostra tranquillitas, si minus fuerit procuratum, pœna superius designata, tam ipsi Judices, quam eorum officia se noverint esse plectenda. Dat. 8. Kal. Aug. *Constantinop.* ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

Si litera judicis aliquid ultra veterem consuetudinem contineant, præsumuntur erroneæ. Bart.

4. Iidem AA. Heliodoro Com. S. L.

PRæcipimus, ut si forte delegatio [55], quæ ab amplissima Præfectura in diversas provincias ex more quotannis emittitur, minus contineat omnes largitionales titulos, aut quoquo [56] modo exactio eorum debet procedere, nihilominus competentem exactionem eorum a viris spectabilibus tam Proconsulibus quam Vicariis, & viro spectabili Comite Orientis & Præfecto Augustali, necnon, & Rectoribus provinciarum, eorumque officiis, & curialibus (omnium largitionalium titulorum exactionem [57]) procurari: vicenarum [58] librarum auri condemnationem præ [59] oculis habentibus, si quid [60] minus [61] exactum, vel illatum fuerit sacro ærario, quam prisca, & inveterata consuetudo sacris largitionibus exsolvi constituit. Dat. Kalend. Julii, *Constantinop.* ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

TIT. XXIV.
NE OPERÆ [62] A COLLATORIBUS EXIGANTUR.

1. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS, & GRATIANUS AAA. ad Viventium P. P.

OPerarum [63] præbitionem, quæ illicite [64] a provincialibus hactenus expetita est, Sinceritas tua cessare præcipiat. Dat. 10. Kalend. Mart. *Treveris*, VALENTINIANO, NB. P. & VICTORE CONSS. 369.

1 *Simillima, in C. Theod. & quib. exempl.* 2 *Judices* præsides sunt: Numerarii sunt officiales, qui numeros agunt, proximi tabulariis. 3 *Ex lib. 12. tit. 1. l. 185. C. Theod.* 4 Apochæ semel susceptæ ac probatæ fides non retractatur. adde *l. 14. ff. de solut.* 5 *Proconsule. d. l. C. Theod.* 6 Spectabiles esse Proconsules, hinc colligitur. 7 Vide *l. 2. C. quemadm. civilia munera. hoc lib. tit. 42.* 8 *Accepta*, in *C. Theod.* 9 Idem in emphyteusi esse existimatur: nimirum, ut emphyteuta probans, se canonem solvisse, tribus annis proxime præteritis, præsumatur retro per omne tempus solvisse. Gloss. & Bart. *hic.* Salic. *l. 2. supr. de jure emphyt.* Gloss. *in c. cum Ecclesia Sutrina 3. x. de causa possessionis & proprietatis*, & ita post Speculatorem, Innocentium, Bald Joann. Andream, Petr. Cynum, Ant. de Barulo tenet Capella Tholosana, *& ibi* Aufrerius, *decis.* 235. 10 Præsumitur retro solvisse, qui ostendit se tribus annis proximis solvisse: quæ præsumptio ita potens est, ut in adversarium transferat onus probandi. 11 Omnis collator (συντελεστὴς Græcis dicitur) a quo tributa exiguntur, si trium annorum securitates (Græci ἀμεριμνίας) ostendat, non amplius ostendere cogatur, quod etiam superioribus annis functiones tributarias (συντελείας) intulerit: nisi forte vel apparitor, vel optio, vel actuarius, vel alius quispiam publici debiti exactor sive compulsor a possessore cautionem de collationibus iis habeat, vel alio quo modo manifeste probet, ea tributa sibi deberi. *Syn. Basil. & tit. 8. cap. 29.* 12 Concurrentium. 13 Cogantur. Qui per tres annos præcedentes se solvisse probat, præsumitur etiam præteritis annis retro solvisse. v.d. Cravett. *consil.* 316. Mascard. *de probat. tit. 2. conclus* 603. Autrer. *quæst* 235. Gomez. *ad l. 68. Tauri in fin.* Ant. Adde notat. *Censur. Forens. nostræ tit. 4. cap. 32. in fin* S L. 14 Coarctetur. 15 Ταξεώτης. *Synops.* 16 De optione dixi ad *l. 11. C. de erogat. militaris annonæ lib. 12. tit. 38.* 17 Ὑπομνηματοφύλαξ. *Synops.* vide quæ scripsi ad *l. ult. C. de erogat. milit. annonæ. l. 12. tit. 38.* Goth. Optioni jungitur actuarius, ut *Not. Mart. ac l. id. dev. & l. excementia. & l. ult. infr. de erogat. mil. ann.* porro vide ad hanc legem Jasonem *ad l. 2. supr. de jur. emphyt.* Alexand. *cons* 105. *lib.* 3. Cremens. *not.* 79. Grammat. *cons.* 313. Rot. 304. Mod. 18 Deposcit. 19 Manifeste. 20 *Menna P. P.* est enim pars *l. in contractib. 14. §. sed quoniam. 1. supr. de non numerat. pecun.* Cont. 21 Qui publicas functiones tractat, (ὁ δημοσιεύων) exceptionem non numeratæ pecuniæ (ἀναργυρίαν) securitati ab se conscriptæ, quæ modo profertur, opponere non potest: *Synops. ibid. cap.* 30. 2. Harmen. 2. §. 15. Exceptione pecuniæ non numeratæ uti non potest, qui apocham publico nomine dat. vid. *l. 14. §. sed quoniam. ff. de non numerata pecunia.* 22 Hanc legem sic emendat Cujac. *ex d. l. in contractib.* Securitatibus publicarum functionum sive &c.

23 *Canon* significat anniversariam pensitationem præstationemque: hic autem canon est, qui ex more infertur thesauris, vel privato ærario, ex quo princeps dona & largitiones publice privatimve facit, & necessaria comparat. Cujac. *hic.* 24 Al. *Leontio.* 25 Vid. *l. 7. C. de susceptoribus. h. lib. tit. 70.* 26 Deferri. 27 Al. signatione tabulariorum. Tabulariorum munus erat obsignare: exactoris vero dare apocham. *l. 2. supr. de conveniendis fisci debitorib.* 28 Largitionum integre. Porro hic Græci vertunt urbem regiam. Herodianus 1. *Ibi Roma, ubi princeps.* Synesius: *ubi princeps est, ubi omnium integra fortuna.* 29 *Ex C. Theod. 11. 7. 17.* quæ his immutata est in ipso principio. 30 Palatini largitionum sacrarum, vel privatarum missi in provincias, fungi exactorum officio non debent, sed instare tantum apud Præsides, officia eorum & curiales, ut intra anni spatium annonas & tributa exigant. *l. ult. C. h. t. l. 7. supr. de exact. tribut. l. nullum. 10. supr. de off. rector. provinc. l. 1. C. de executoribus & exactoribus. lib. 12. tit. 61.* 31 Al. *deest.* ut in *Cod. Theod.* 32 Palatina officia, Comitis sacrarum & privatarum largitionum ministri, qui ideo largitionales privatiani & mittendarii. *l. 3. infr. de palat. sacrar. largit. lib. 12. tit. 24.* 33 Al. *deest*, ut in *C. Theod.* 34 Tributa præterita vel præsentia exiguntur. 35 Al. *tributo*, ut in *Cod. Theod.* 36 *l. 6. in fin. supr. de exact. trib. h. l. tit. 19.* 37 Al. *deest.* in *C. Theod.* 38 *l. ult. infr. h. t.* 39 Cursus publici curam qui habent, curiosi. *infr. de curiosis. l. 12. tit. 23.* & beneficiarii. Cujac. *Not.* 24. 40 Veterum. 41 Chartularii, qui chartas tractant. iidem *infr.* tractatores, §. 1. *infr. h. t.* Goth. Vide Cujacium *in l. nulli. C. de numerar. l. ult. infr. de executoribus* 28 20. 128. 129. & 147. Mod. 42 Cohortales Præsidum officiales, ut plurimum primipili: id est, exhibendæ annonæ militaris, vel cursus. Thalel. 4. *Basil.* 1. vide quæ scripsi ad *l. 14. C. de cursu publ. lib. 12. tit. 51.* 43 Is, & alii *idem.* 44 Apparitio. 45 Sub Comite orientis XV. provinciæ: cui coërcitio in præsides erat. 46 Nominator præstat periculum ejus susceptoris, quem nominavit. 47 Specialis susceptor, sed rectior est excusa. 48 Tractatores hic iidem, qui chartularii, de quibus *supr.* 49 Vide *tit. ff. de offic. Præf. Augustalis.* Goth. Qui in Ægypti provinciam mittitur, proconsulari potestate specialiter dictus est Præfectus Augustalis. *l. 1. ff. de offic. Præfect. Aug.* sub eo autem erant provinciæ hæ sex, Libya superior, Libya inferior, Thebais, Ægyptus, Arcadia & Augustamnica. *Mod.* 50 Palatinorum Comitis sacrarum largitionum munus urgere, instare, monere, ne quid adversus chartularios attentetur. 51 *l. 4. in fin. gloss. l. 4. supr. de annonis & tributis.* 52 Tributorum tituli non sunt minuendi, vel confundendi: ut quod unus exigere debet, alter exigat. *l. 13. C. de suscept. h. l. tit. 70.* 53 Sed. 54 De quadrimenstruis brevibus dictum est *l. 1. supr. de apochis. h. l. tit. 22.* 55 Descriptio exactionis publicorum tributorum mittebatur a Præf. Præt. in diversas provincias: idque quotannis seu initio cujusque anni sive indictionis, *ut hic*, manabat a principe, insinuabatur apud Præf. Præt. & ab eo mittebatur in provincias, *l. un. supr. de superindicto. h. l. tit. 18.* A præsidibus autem proponebatur in singulis civitatibus. vide *Novell.* 128. 56 Al. *quomodo.* 57 *Totum hoc* (om. lar. titul. exactionem.) *vacat.* 58 *l. 2. supr. h. t.* 59 *l. 3. §. 1. supr. h. t.* 60 Si quidem. 61 Majus.

62 Vide quæ notavi ad Titulum *de operis libertorum supr. h. t.* Operas subditis imponere aut ab eis exigere castrorum domini non debent *l. 1. l. 2.* 63 *l. 1. C. Theod. C. de rusticanis ad ullum obseq. lib. 11. tit.* 54. Satis enim tributis onerati sunt. Operarum autem præbitione possis intelligere excubias, de quibus vide Hotomanum *cons.* 9. Goth. Opera corporalia intelligit & quasdam veluti angarias, nisi quod horum nomen latius patet, & separantur ab operis *in l. pen. C. de aquæd. l. 4. C. Theod. de ext. mun.* Mod. 64 Operarum immunitati renunciari non posse notant: quod hujus tituli inscriptio sub negatione sit concepta. ut notatur *l. 1. supr. de fidejuss. dotium.* deinde quod non tantum exactio, sed præbitio hic vetetur.

TIT. XXV.
DE IMMUNITATE [1] NEMINI CONCEDENDA.

Qui falſum inſtrumentum immunitatis conſcripſerit, igne eſt comburendus. Bart.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad populum [2].

HIs noſtræ ſerenitatis edictis civitatum tabulariis erit flamma [3] ſupplicium, ſi cujusquam fraude, ambitu, poteſtate, injuſtam [4] cujuspiam profiteantur [5] immunitatem: ac non ſecundum præcedentem definitionem omnes [6] omnino, abolita ſpecialium immunitatum gratia, neceſſitas tributariæ functionis, firmata cenſitorum peræquatorumque provincialium Judicum peræquatione conſtrinxerit. Dat. 3. Non. Mart. *Mediolani*, MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

2. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Anthemio P.P.

PEr Bithyniam cæterasque [7] provincias poſſeſſores in reparatione [8] publici aggeris, & cæteris hujusmodi muneribus pro [9] jugerum numero vel capitum quæ poſſidere noſcuntur, dare cogantur [10]. Dat. 7. Kal. Nov. *Conſtantinop.* HONORIO VIII. & THEOD. V. AA. CONSS. 411.

TIT. XXVI.
DE CONDITIS IN PUBLICIS HORREIS.

Non debet tangi de fructibus novis, donec conſumantur antiqui. Bart.

1. Impp. VALENTINIANUS & VALENS, AA. ad Voluſianum P. P. [11].

OMnia [12], quæ in horreis habentur, expendi volumus, ita ut non prius ad id frumentum extendatur expenſio, quod ſub Præfectura [13] tua urbis horreis infertur, quam vetera [14] condita fuerint erogata: & ſi forte vetuſtate ſpecies ita corrupta eſt, ut per ſemet erogari ſine querela non poſſit: eidem [15] ex nova portione miſceatur [16], cujus adjectione corruptio velata damnum fiſco non faciat. † Ad iſtud autem negotium arbitratu, ac judicio tuo nobilis [17], prudens [18], fidelis, optime ſibi conſcius, pro integritate mentis [19], apponatur cuſtos, ac menſor [20]: qui vel frumenta modio [21] metiatur, vel juſtis æſtimationibus colligat quanta habeantur in condito. Dat. 6. Id. April. D. JOVIANO, & VARRONIANO CONSS. 364.

Rectores debent per ſeipſos inſpicere domos, & horrea publica, ne ex pluvia corrumpantur publica frumenta. Bart.

2. Iidem AA. Anthemio Præſidi.

CUm ad quamlibet urbem, manſionemve [22] acceſſeris, protinus horrea inſpicere te volumus, ut devotiſſimis militibus deputatæ [23], & incorruptæ ſpecies præbeantur: nam ſi per incuriam officii gravitatis tuæ, ſartorum [24] tectorum neglecta procuratione, aliqua pluviis infecta perierint: ad damnum tuum referentur. Dat. 8. Kal. Septembr. *Arelate*, JOVIANO, & VARRONIANO CONSS. 364.

Species in horreis publicis depoſitas nullus debet in ſuam utilitatem convertere. Bart.

3. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. Anatolio P. P. Illyrici [25].

NUlli poſthac horreaticas [26] ſpecies contingendi copia præbeatur. Si vero [27] quisquam temerator horreorum extiterit, qui ſibi ex prædictis aliquid audeat uſurpare, hanc pœnam ſciat noſtro arbitrio definitam, ut deportationis pœnæ ſubjectus, totius ſubſtantiæ cogatur ſubire jacturam. Dat. 7. Id. Jul. *Conſtantinop.* CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

TIT. XXVII.
UT [28] NEMINI LICEAT IN EMPTIONE [29] SPECIERUM SE EXCUSARE: ET DE MUNERE SITOCOMIÆ [30].

1. Imp. ANASTASIUS A. Macroniano P. P.

QUotiens [31] urgente neceſſitate comparationes [32] frumenti, vel olei [33] aliarumque ſpecierum quibuslibet provinciis indicuntur [34], nulli [35] penitus poſſidentium ſeſe ſub cujuscunque privilegii occaſione excuſandi tribui facultatem cenſemus: omnique cuicunque poſſidentium, quocunque modo, quocunque tempore, per ſacros [36] apices, vel etiam pragmaticam ſanctionem, aut judicialem forte diſpoſitionem hujusmodi excuſatio data eſt, vel poſtea data fuerit, licentia minime unquam contra tenorem noſtræ legis ſaluberrimæ valitura: Adeo namque hujusmodi onera cunctis, pro qua ſingulos portione contigerit [37], volumus irrogari, ut ab iisdem comparationibus nec ſacratiſſimam noſtræ pietatis, nec ſereniſſimæ noſtræ conjugis domum patiamur ſubtrahere. Dat. 3. Kalend. Auguſt. *Conſtantinop.* OLYBRIO V. C. CONS. 494.

2.

CIvitatum incolæ, vel qui in eis aliquid poſſident, non cogantur in aliam civitatem, vel [38] metropolin ſpecies conferre. Sed & ſi inevitabilis quædam cauſa id fieri exigat, juſtis pretiis, quæ in ea civitate obtinent ex qua præbentur ſpecies, eas indigentibus vendant [39]. Compenſentur [40] autem venditoribus pretia cum auraria collatione: nec enim æquum eſt, qui nunc præbuit ſpecies, & annonæ copiam attulit, ei poſtea pretia computari: & hoc fiat cura, & ſolertia præſidis cujuscunque provinciæ. † Nullus vero [41] cogatur vendere omne id quod ſui uſus gratia comparaverit, ſed ſuperflua tantum: quandoquidem ſatis impium [42] eſt ſuis quemque defraudari, eaque in alios transferri, Præſide qui legem violarit violarive conceſſerit, centum [43] libris auri multando, & dignitate propria cinguloque ſpoliando. Nulla unquam citra ingentem neceſſitatem juſſionemque principis poſſeſſoribus coemptio indicatur, nec aliter quam ut coemptionis aurum ex auri collatione a poſſeſſoribus debita, ſi quidem ea omnimodo ad coemptionem ſufficiat, retineatur. Quod ſi nihil fiſco debeant ii quibus coemptio indicitur, aut partem tantum, prius in nummis ponderis probi aurum accipiant, quam ab eis ſpecies exigantur, nemine audente vel injuſti ponderis, vel ex parte tantum nummos exſolvere, vel qua alia ratione collatoribus damnum dare, damni quadruplo & eo quod pretio deeſt, ab eo qui ſecus fecerit, exigendo. Sed & ſi quis coemptionem indicere auſus ſit, vel indictam illicite exegerit, quinquaginta libris auri mulctabitur, & militiam ac dignitatem amittet, majori etiam commotioni ſubdendus. At cum ex mandato principis coemptio indicitur, unusquisque [44] pro rata jugorum & capitum quæ poſſidet, coemptioni ſubjiciatur, nemine excepto: eo, qui in exigendo hanc rationem non ſervaverit, quinquaginta librarum auri multam ſubituro, & dignitatem ac cingulum amiſſuro, & majorem aliam commotionem expectaturo. † Excipimus ab hac lege Thraciæ diœceſin. In Thracia enim quia tributa fiſcalia in ſolidum non inferuntur, barbarorum incurſibus colonis attritis, nec ſufficiente ſpecierum collatione ad alendos milites in ea conſiſtentes, quod omnium maxime intereſt, nec tamen ſine coemptione præſtari poteſt, ideo eam frequentiſſime fieri longe neceſſarium eſt. In ea igitur diœceſi, quæ hactenus obtinuit, conſuetudo ſervetur, ei ſubjectis etiam negotiatoribus ut collatoribus, & negotiatoribus coemptionis aurum primum ſolvatur in nummis obryzis [45] & debiti ponderis: tum ab eis ſine refragatione & damno ullo conferantur ſpecies, illo qui hæc non ſervaverit, eisdem ſubdendo pœnis. Melius enim eſt inſtar privatæ negotiationis militibus etiam negotiatores alimonia conferre. Quod ſi quandoque ob civitates aliquas inopes neceſſe ſit coemptionem fieri, liceat præſidibus eam facere in territorio duntaxat ejus civitatis quæ frumento indiget, & in confiniis ejus, & eo pretio quod in locis pro tempore obtinebit: quod & patres [46] civitatum obſervabunt, & quilibet alius coemptionis curam gerens. At ſi neceſſitas exigat civilem coemptionem fieri in urbe regia deficientibus annonis, ea vero procedat ex ſacra juſſione, auro prius, ſine damno & dilatione præſtito, ut in foro rerum venalium diſtrahuntur ſpecies, ita ut & naula ex publico præbeantur, & collator vendat ſolummodo ſuppeditetque egentibus neceſſarias ſpecies. † Nihil vero hac Conſtitutione innovatur eorum quæ de coemptione magnæ Alexandrinorum civitatis diſpoſita ſunt ſacra forma de annona militum evocatorum [47]. Subjiciantur multæ quinquaginta libr, auri & periculo dignitatis ac cinguli tam maximi apparitores glorioſiſſimorum præfectorum

1 Immunitates perperam impetratæ a quibusdam, & iis conceſſæ, hic revocantur ad priſtinam rationem cen[illegible], cenſitorum, peræquatorum, & Præſidum judicio confirmatam. 2 *C. Th. lib.* 13. *tit.* 10. *l.* 7. *pars l.* 9. *J. de agricolis.* Contius. 3 Immunitatis falſum inſtrumentum conſcribenti ignis ſupplicium eſt, *ut hic:* licet alias pœna falſi minor ſit. *l.* 1. *in fin.* *ff. ad l. Corn. de falſis.* Porro de ignis ſupplicio dixi ad *l. unicam J. de Nili aggeribus.* de Tabellionum & Tabulariorum pœnis falſum committentium, vide hic apud R[illegible]tum. 4 *Injuſta, in C. Theod.* 5 *Profiteretur immunitas,* in *C. Theod.* 6 *l.* 5. *J. de annonis & tributis. tit.* 16. *&* *l.* 1. *J. de indiction. tit.* 17. *h. l. l.* 9. *J. de agricol tit* 47. *l.* 11. 7 Ponticæ diœceſeos, ſcil. Galatiam, Cappadociam, Armeniam. 8 Adde *l.* 1. *§. conſtruat.* 3. *ff. de via publica.* 9 Viarum & aggerum reparatio expenſis poſſeſſorum fit, pro jugerum & capitum numero, quæ poſſident, quod cum quotid[illegible] poſſit occurrere, eo magis notandum. Colletas *ſingulari Mantuo.* adde *hic* Rebuff. 10 *Adſtringantur. in vet. meo manuſcr.* Cont. *Goth.* Cujacius vero legit, *adſtringi cogantur.* abolitis inquit immunitatibus, *l.* 1. *J. de oper. publ.* eamque lectionem confirmat ex C. Theod. ex veteri MS. & ex Græca verſione, quæ habet δέσμεισθαι ἀναγκαζέσθωσαν. videatur & Fornerius *lib.* 1. *ſelect. cap.* 20. Mod.

11 *Ex C. Theod. lib.* 11. *tit.* 14. *l.* 1. *§. ante omnia. Al.* P. U. id eſt, Præfectum urbis, quod & lex ipſa ſatis indicat. 12 Vide Forcatulum *c.* 9. *Penus.* 13 Præfecti urbi & præfecti annonæ cura dietim annonæ & panes gradiles, (ſic dicti, quod diriperentur e gradibus piſtrinorum, qui in unaquaque regione urbis erant) populo præbebantur, de quo pane gradili vide hic Cujac. Prudent. *adver. in Symmachum,* Caſſiod. 9. 14 Frumentum vetus ex publico prius erogandum eſt, quam novum: quod ſi vetus corruptum fuerit, novo permiſcendum eſt: ut ita vitetur corruptum, & ne damnum fiſco inferatur, quod ad tutores & curatores quidam extendunt. 15 Al. *eidem nova portio miſceatur &c.* 16 Falſum non continuo cenſetur, quod incorruptum corrupto ſit permixtum, *ut hic.* 17 Nobiles in officiis adminiſtrandis præferendos aliis, hinc colligunt, & ditiores, bonis parentibus natos, bene natos, Chriſtianos. Jacob. Rebuff. *hic.* 18 Frumentarii menſoris partes. 19 Al. *integritatis meritis.* & ſic legitur in *C. Th.* 20 Adde *l.* 9. *infr. de ſuſcept. h. l. tit.* 70. Goth. Qui deinde vacationem habent munerum perſonalium, *l. his oneribus.* §. 1. *ff. de vacat. mun. l. menſores. ff. de excuſ.* vide Forcatulum *in penu jur. cap.* 9. & Menochium *lib.* 1. *de arb. jud. quæſt.* 8. *num.* 29. Mod. 21 Menſor frumenta modio metitur. Lucilius apud Nonium: *Frumentarius eſt, modium hic ſecum atque rutellum unum habet.* Porro menſores hi frumentarii, immunes a muneribus perſonalibus *l.* 26. *ff. de excuſat. tutor. l.* 10. §. 1. *ff. de vacat. muner.* Fuerunt & alii menſores portuenſes, qui annonam urbicam in horreis portus Tiberini metiebantur, quibus adjuncti erant caudicarii. *l.* 1. *C. Theod. de frumento urbis Romæ. l.* 9. *C. Theod. de ſuariis.* 22 Manſiones quid, dixi in *l.* 2. *J. de lucris advocat.* 23 In manuſcr. *deflorata.* Cont. 24 Vide *l.* 7. *ff. de off. Proconſ.* 25 *Ex C. Theod. lib.* 11. *tit.* 14. *l.* 3. 26 *l.* 6. *J. de ſuſceptoribus. h. l. tit.* 70. *l.* 9. *J. de murilegis. l.* 11. *tit.* 7. *l.* 5. *J. de fundis rei privatæ. l.* 11. *tit.* 65. *l.* 2. *J. de his quæ ex publica collat. h. l. tit.* 73. 27 Sin vero.

28 *Ecl. lib.* 56. *tit.* 9. 29 In uno meo manuſcr. leg. *comparatione,* in alio *coëmptione.* Cont. vero, *Coemptio* σιτωνία *Nov. Tiberii.* 1. J. Boëthius 1. *de conſolat.* Goth. Ita; *Cum acerbæ famis tempore gravis atque inexplicabilis indicta coëmptio profligatur inopia Campaniam videretur.* Mod. 30 *Sitoniæ,* vel *ſitonicæ,* legendum putat Cujac. eſt autem *Sitonia* Cura coemendi frumenti & σιτώνης curator frumenti. 31 Quum in quacunque provincia fuerit inducta ſpeciei alicujus comparatio, nemo ſe quocunque modo vel tempore, per ſacros apices, vel etiam pragmaticam ſanctionem, judicialem diſpoſitionem excuſet: quippe nec ſacra domus aut piiſſimæ Auguſtæ hoc onere liberata eſt. *Syn. Baſil.* 56. *tit.* 9. adde *l.* 1. *J. de quibus muner. h. l. tit.* 48. 32 Comparatio frumenti σιτωνία. 33 Al. *hordei.* 34 Indicentur. Invitus etiam frumentum emere quisque cogitur, quoties emptio cuique imperatur ob urgentem aliquam neceſſitatem: quod ut ſingulare ad alios caſus non extendi notat Mynſingerus 7. *Reſp.* 74. *num.* 45. 35 Vide *l.* 1. *J. de quib. muneribus nemini liceat. h. l. tit.* 48. 36 Sacri apices, Principis adnotatio, quæ fit encauſto, σεβάσμια κεράια, σεβασμίαι καὶ θεοειδεῖς κεραίαι, *Græcis.* adde quæ ſcripſi ad *l.* 7. *J. de ſumma Trin.* 37 Contingunt. 38 H. εἰς τὴν μητρόπολιν, id eſt, quam in metropolin. *Syn. illo loco c.* 5. 39 Ex illis has avehentibus, qui ſpeciebus indigent. *Syn. ibid.* 40 Ὑπολογιζέσθω. computentur autem, ut ſit ſenſus: Computantur venditoribus pretia ſpecierum ad ea, quæ ab ipſis in auro, eaſitationum publicarum nomine conferuntur: Non enim æquum eſt, modo quidem exigi ab aliquo, ut ſpecies exhibeat: poſt aliquod vero temporis intervallum ei pretia conſtitui, poſtquam hoc modo annona viluit: periclitante clariſſimo cujusque provinciæ Præſide, ni pretia ſpecierum definitis temporibus conſtituta fuerint, ac pro eis miſſa. *Synopſ. ibid.* 41 Nemo cogatur omnem ſuam annonam vendere, ſed ſuperfluas tantum ſpecies. Nam ſatis impium eſt, ſuis quem defraudari, ut aliis ea ſuppeditet. *Synopſ. ibid.* 42 Impium eſt quem cogi, annonam ſuam vendere, ut ea alteri ſuppetat. adde *l.* 9. *J. de Judæis, l.* 5. *ff. de adminiſtr. rerum ad civitates pertinentium.* 43 Pœna centum librarum auri & dignitatis amiſſio imponitur præſidi committenti adverſus hanc legem. 44 Πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν ζυγῶν ἤτοι ζυγοκεφαλῶν. *Novella* 17. *in fin. Græc. l.* 2. *J. de milit. veſte. l.* 12. *tit.* 40. Jugationibus alii: jugationibus & capitationibus, ſeu jugerationibus alii metiuntur. Unde, alii Jugationem, alii jugationem ſimul & capitationem debent. 45 Obryzi ſolidi quid, dixi ad edictum *J. ſtatuant* 11. & *l.* 3. *infr. de veteris numiſmatis poteſtate l.* 11. *tit.* 10. *l. un. infr. de oblatione votorum. l.* 12. *tit.* 49. 46 Patres civitatum. Horum fit mentio in *l.* 3. *in fin. J. de his, qui ſponte publ. munera. h. l. tit.* 43. & *Novell.* 17. *c.* 4. §. 1. 47 Ἐπεισάκτων στρατιωτῶν. *Græci hic.* poſſis & externos & adventitios milites interpretari extraordinarios ἐπιλέκτους. Eo ſenſu ἱππεῖς ἐπίλεκτοι. Dion. 55. Leges externas Dionyſius. ſertos

prætorio; quam clariſſimi præſides provinciarum, & eis obſequentia officia & locorum defenſores, & alii publicorum tractatores, ſi hanc legem violaverint, aut violari conceſſerint, aut confeſtim & vere ejus violatores minime detulerint.

3.

CUm in civitate aliqua frumenti comparandi curatore opus eſt, ejus [1] creatio fiat arbitrio, & electione epiſcopi, & primorum civitatis, non ut videbitur creatoribus, neque ex quibus voluerint perſonis, ſed ſoli ex regione illa officiales militantes, & dimiſſi ad munus illud ſitoniæ ab eis promoveantur. Hi namque, qui in publicis negotiis diu ſunt exercitati, facilius ſitoniæ munus expedient. At [2] omni damno liberentur, qui eam neceſſitudinem, curamque ſuſtinuerint, & ſecundum leges diſcutiantur: quandoquidem æquum non eſt, ut ex tot laboribus damnum ferant: frumentum autem præbeant non majore pretio, quam in foro diſtrahatur. Qui violarit legem, aut violari conceſſerit, triginta librarum auri multam ſuſtineto.

TIT. XXVIII.
DE COLLATIONE DONATORUM [3], VEL RELEVATORUM [4], AUT TRANSLATORUM [5], SEU ADÆRATORUM [6].

1. Impp. VALENT. & THEODOS. AA. Hermocrati P.P. [7].

DIſpoſitionem ampliſſimæ recordationis Antiochi [8], quæ certam quantitatem ante ſe relevatis poſſeſſionibus nomine canonis indixit, non imminui [9] decernimus: id enim quoniam in canonem cecidit, & anniverſaria debet penſitatione perſolvi: nec in præteritum, nec in poſterum patimur eſſe conceſſum. Indulgentiam vero memoratæ deſcriptionis, & in ante actum, & in poſterum tempus non ſolum in relevatis, verum etiam in donatis, adæratis, translatisque, ſeu quodlibet aliud nomen novæ deſcriptionis excogitatum eſt, volumus obſervari: nullamque ſuper his unquam [10] exactionis moleſtiam formidari: quibus non tantum reliqua præteriti temporis relaxamus, ſed nec in poſterum quicquam innovationis [11] aut oneris [12] adjiciendum eſſe cenſemus: nullique licere deinceps contra divalia ſtatuta relevare ſuas poſſeſſiones. † Noverit tamen ampliſſimæ tuæ ſedis officium, quod ſi aliquando nobis ſuggeſtio huic noſtræ ſanctioni contraria porrigatur: vel ſi ſacris mandatis, ſi [13] qua forte citra [14] ſuggeſtionem his piis diſpoſitionibus adverſa emanaverint [15], obſequatur, & aliquos [16] tanquam debitores ex hujusmodi titulo crediderit exponendos [17]: ducentarum librarum auri ſe ſciat condemnatione multandum. Dat. 12. Kal. Dec. THEOD. A. XVIII. & ALBINO CONSS. 444.

TIT. XXIX.
DE COLLATIONE ÆRIS [18].

Pro ære poteſt ſolvi aurum tanti valoris. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Hilario [19] P.P.

ÆRis pretia, quæ a provincialibus poſtulantur, ita exigi volumus [20], ut pro viginti [21] libris æris, unus auri ſolidus a poſſeſſore reddatur. Dat. 5. Kalend. Jun. *Mediolani*, ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. XXX.
DE [22] DISCUSSORIBUS.

Si æſtimator male æſtimat, ipſe tenetur. Bart.

1. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Artemium Vicar. Hiſpaniarum [23].

QUotiens in [24] diſceptatione conſtiterit inique diſcuſſionem fuiſſe confectam, & fidem facti non poterit approbare diſcuſſor, ipſe in eodem titulo [25], & in eodem modo ad ſolvendum protinus urgeatur, in [26] quo alterum perperam fecerit debitorem. Dat. prid. Id. Maji, VALENTIN. NB. P. & VICTORE CONSS. 369.

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Meſſalæ P. P. [27].

NE caſu amiſſa ſecuritate [28] publica, quædam præda naſcatur collatoribus: decernimus, ut quando ſecuritates a diſcuſſoribus ſeu apparitoribus expoſitæ, ratiociniis [29] publicis continentur, rurſus [30] per injuriam [31] non petantur. Dat. 5. Kalend. Decembr. [32] *Mediolani*, STILICHONE, & AURELIANO CONSS. 400.

Ab onere diſcutiendi, & æſtimandi patrimonia nullus excuſatur, nec etiam miles, nec militans. Bart.

3. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Apollonio P.P. [33].

PEr ſingulas provincias, vel civitates, honoratis usque ad Comitivam conſiſtorianam [34] nec non etiam militantibus, & ſuis obſequiis non adhærentibus, advocatis [35], quin etiam fori provincialis mandari diſcuſſionis jugerum ſollicitudinem decernimus. Dat. 5. Kalend. Januar. EUDOXIO & DIOSCORO CONSS. 442.

4.

NEmo fiat diſcuſſor aliter, quam [36] ex juſſione principis, ſpecialiter diſcuſſoris faciente mentionem, non præfectorum juſſu, non ex præcepto alterius cujusquam judicis, non civilium [37] operum, vel pecuniarum frumento comparando deſtinatarum, vel portuum, vel eorum, quæ impenduntur in aquæductus, murorumve conſtructione, vel ad vias ſternendas, vel ad pontium & aggerum inſtructionem, ſed neque pecuniarum ad lavacra deſtinatarum, vel alio quocunque modo ad civilem rationem pertinentium. † At princeps, ſive ex ærario pecunias miſerit ad mœnium, vel alterius operis conſtructionem, ſive ab alio relictas civitatibus pecunias invenerit, ſemel vel etiam ſæpius cum ei ſederit animo, mittat diſcuſſorem, qui opus admetiatur, & rationes putet exacte, & ad ſe referat: ut ſi recte ſumptus facti ſunt, iis, qui fecerunt, ſacra ſecuritas conficiatur, qua freti nullam ii poſtea, vel heredes eorum, aut bonorum poſſeſſores quæſtionem patiantur. † Valeat, & ab diſcuſſore poſt rationum diſcuſſionem emiſſa ſecuritas, nec ſacra apocha, nec alia qualibet cautione indigens. † Sumptus [38] autem diſcuſſoribus pollicetur Conſtitutio, ut ſine damno ratiocinia tractent. Eos vero, qui de ſuo impendunt in opera civitatis, vel alias publicas neceſſitates, heredesque eorum, nullam vult diſcuſſionem ſuſtinere, vel lucrorum, vel eorum, quæ dicuntur ἀγωγικὰ [39] aut παραπομπικὰ, vel ſumptuum, qui fiunt circa mulos fiſcales, aut muliones, vel proſecutionum ratione, vel eorum, quæ generali nomine vocantur ſolemnia. † Cæterum præſidum nemo diſcuſſorem mittat, ſed referat ad principem in hoc, ut ab eo mittatur, qui hæc diſcutiat, ac ne unum quidem obolum inde corradat, ſed tam fiſco, quam collatoribus jus ſuum conſervet: & ſi inventas apud aliquos pecunias fiſcales exegerit, & ſacro ornamento [40] intulerit, licito jure ſibi in ſingulas libras ſex ſolidos pro ſolatio retineat. Quod ſi, vel obolum invitis, aut volentibus provincialibus acceperit, is quidem quod accepit reddat, quadruplum fiſco inferens, & criminaliter coërceatur, quaſi proditor fiſci, collatorumque concuſſor. Qui autem dedit, quaſi hoc ipſo confeſſus ſe fiſci rationibus obnoxium, rurſus diſcutiatur, & exigatur. † Diſcuſſione autem ſolennium facta, & ad principem perlata, diſcuſſis ſacra ſecuritas detur: dari etiam ea poteſt a diſcuſſoribus, ita ut utroque caſu nullam illi poſtea diſcuſſionem patiantur. Neque vero ob ſecuritatem a ſe expoſitam diſcuſſor quidquam accipere poteſt, vel ſi quid exigat, poſſeſſoribus, & municipibus eum propulſandi [41] jus eſt: referendi etiam ad principem, ut mittat aliquem, qui hoc genus concuſſionis coërceat. † Præſes, qui poſt hanc legem non accepta ex ſcripto juſſione principis, diſcuſſorem quacunque ex cauſa miſerit, XX. librarum auri, & officium ejus XV. pœnæ ſubjiciatur, qui nec occaſione repurgationis cloacarum, vel ædificiorum muris adjunctorum, vel ruinæ eorum, vel ob factas in publicis porticibus προδιλείας, ut vocantur, & areas, vel eorum, quæ in civitatis intercolumniis ædificata ſunt, quaſi deſtruenda ſint, vel de imaginibus, aliisve a ſe excogitatis modis, aut civilibus quæſtionibus ullas juſſiones facere poteſt. Sed & ſi fecerit, licet [42] civibus executioni earum obſiſtere, minimeque eis ſatisfacere, præſidibus provinciarum hoc ſilentio tranſmittentibus, & omni civili, publicoque auxilio eisdem ſubdendo pœnis, facultatem quoque habentibus iis, qui voluerint preces principi offerre, & geſta perdocere, ut principalis indignationis correctio conſequatur: præſidibus item talia jubentibus viginti libris auri multandis, majoremque principis commotionem expectantibus: officio autem obſecundante præter multam quindecim libr. auri in corpus caſtigando. Soli enim principi licet horum inſpectionem [43] viro integro & fideliter atque ex uſu civitatum hæc indaganti, nihilque protinus ob id accipienti mandare. † Provideant autem patres civitatum poſſeſſorumque potiores, ne quis civilem, vel publicum ullum locum in muris, vel in publicis porticibus, vel obſequiis, vel alibi injuſta ex cauſa detineat, & ne cuiquam detur

Barbaros, Plutarchus *in Gracchis* ἐπισιτάκτους: & in conciliis mulieres συνεισάκτους: Paulus παρεισάκτους appellat. Evocati vero milites, ἀνακλητοὶ veterani, quos poſt patris cædem Auguſtus excivit ex Galatia & Caſilino, quorum fuit certum corpus ferentium vites centurionum more, *Dion.* 55. quos ideo Centuriones certe poſſis appellare. Nam & ita Titinnium, quem Vellejus Paterculus, G. Caſſii evocatum, Dio 47. & Valerius 9. Centurionem appellant, vide Cujac. 7. *obſerv.* 10.

1 Sitonæ creantur ex cohortalibus, arbitrio primorum civitatis & Epiſcopi.
2 Vide *l. ult. §. item reſcripſerunt.* 6. *ff. de adminiſtrat. rerum ad civit.*
3 Donat poſſeſſiones Princeps, dempto canone: relevat poſſeſſiones tributis: transfert poſſeſſiones in jus aliud, aliamve functionem. 4 Adde *l.* 24. *ff. de Cenſib.* 5 *l.* 5. *ſupr. de ſacroſ. Eccleſ.* 6 Adærare eſt æſtimare & taxare pecunia, quod in annonis inferebatur. 7 Ex *lib.* 11. *tit.* 20. *l.* 6. *C. Theod.* in qua tamen legitur, *Antiocho P. P.* 8 Qui fuit P. P. ante Hermocratem: ad quem ſcripta hæc conſtitutio. adde *l. ult. C. Th. h. t.* 9 Minui. 10 Iniquam. 11 *l. pen. infr. de omni agro.* *l.* 11. *tit.* 58. 12 Muneris. 13 Mandata citra ſuggeſtionem & libellum dantur ultro: tacita vero alterius ſuggeſtione dantur ex libello. Porro ut differant a pragmatica ſanctione, oraculo & adnotatione, dixi ad *l. ult. ſupr. de petit. bonorum ſublatis.* 14 Contra. 15 Manaverint. 16 Alios. 17 Al. *exigendos*, in *C. Theod.*
18 Æs inferebant fiſco quædam provinciæ, ut Cyprus: quæ ideo ærosa. Feſtus.
19 Ex *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 21. *l.* 2. 20 Pro ære aurum provinciæ inferre poſſunt hac forma: pro vicenis libris æris, ſingulos ſolidos, *ut hic. l. unic.* J. *de argenti pretio. h. lib. tit.* 76. Ita ſolvi aliud pro alio volenti poteſt. *Goth.* Intellectum hujus l. vid. apud Covarruv. *de vet. num. collat. c.* 3. Anſ. 21 In *C. Theod. vigintiquinque.*
22 Περὶ ἀναγραφέων ἤτοι λογοθετῶν τῶν ἐν τοῖς θέμασιν ἀποστελλομένων καὶ τῷ δημοσίῳ ἀνήκοντα ἀπὸ παντοίας ὑποθέσεως ἀπαργυριζόντων καὶ ἀναψηλαφόντων καὶ εἰσπραττομένων καὶ ὅτι ἐν ἑκάστῃ λίτρᾳ τῶν ἀπαιτουμένων παρ' αὐτῶν νομίσματα ἓξ λαμβάνουσι. Id eſt, De deſcriptoribus ſive diſcuſſoribus, qui mittuntur in provincias, & ad fiſcum, ex quacunque cauſa pertinentia adærant, & tractant, & exigunt. Item quod in libra qualibet eorum quæ exiguntur, ſex aureos accipiant. *Synopſ. Baſil.* 56. *tit.* 10. De diſcuſſore adde munus aliud ex *l.* 9. J. *de Judæis.* Et breviter, Diſcuſſor, Diſceptator rationum, fiſcalium vel publicarum ab aliis tractatarum. *l. ult. infr. h. t. l. cum poſt.* 26. *ſupr. de appell. l. pen. ſupr. quorum appell. l.* 1. J. *de ratiocin. oper. publ.* Symmachus *in epiſt.* c. 2.
23 *C. Theod. l.* 11 *tit* 26. 24 Quoties diſcuſſor non probaverit diſcuſſionem a ſe cum fide, recteque factam eſſe, eodem ipſe titulo urgeatur, quo alterum gravavit. *Syn. ib.* 25 Id eſt, eadem ſpecie, & quantitate. *l.* 6. *infr. de cenſibus. l.* 11. *tit.* 57. 26 Vid. *l.* 1. *ſupr. de ratiocin. oper. public.* 27 *C. Theod. ibid. l.* 2. *quibusdam tamen mutatis.* 28 Securitate, ſeu apocha illationis amiſſa, fides ex polyptychis, id eſt, rationibus publicis ſumitur, *ut hic, & l. illatæ.* 4. *ſupr. de fide inſtrumentorum. l.* 2. §. 1. J. *de quadrien. praſcr. l.* 11. *infr. de ſuſceptoribus. h. l. tit.* 70. 29 Ratiocinia publica, polyptica, ſeu polypſycha Græcis, quod ex chartæ πολλὰς ἀποκλείσεις οἷον πτύχας habeant, ſunt vero rationes publicæ, *l.* 2. *C. Th. h. t. l.* 13. *C. Theod. de ind. deb.* non chirographa aut apochæ, ut Alciatus putat 3. *parergon.* De Diptychis vide, quæ ſcripſi ad *l.* 7. *in fin. ſupr. de ſumma Trinit.* adde Cujac. 4. *obſ.* 27. 30 Sine injuria autem petuntur: quoties deſiderant collatores tabulas publicas ſibi exhiberi. Ea ratione poſſeſſores recte poſtulant cenſuales proferre tabulas publicas, ex quibus diſcant debitorum ſive reliquorum modum. *Novell.* 17. *c.* 8. & 128. *c.* 4. 31 *l.* 3. *infr. de metallis. l.* 11. *tit.* 6. Goth. Adde *l.* 57. *ff. de adminiſtrat. tutor. & Novell.* 17. *cap.* 8. S. L. 32 Al. *C. P.*
33 In manuſcripto legitur, *præfecto Auguſtorum.* 34 Diſcuſſionis onus injungi poteſt non honorariis tantum comitibus conſiſtorianis, ſed etiam in actu poſitis, ſi ſuis obſequiis non adhæreant, *arg. l.* 1. J. *de collegiis.* Item advocatis fori provincialis, quod tamen pugnare videtur cum *l.* 6. *ſupr. de advoc. diverſ. judic.* niſi eam ad illuſtrium & ſpectabilium judicum dumtaxat advocationem referas, non ordinariorum judicum, quæ non niſi impleto hujusmodi munere, immunitate fruitur. *l.* 1. J. *quib. mun. exc.* Mod.
35 Imo advocatis mandari non poteſt. *l.* 6. *ſupr. de advocat. diverſ. judicior.*
36 Diſcuſſor rationum, (qui Logotheta Juliano Patritio eſt) ſeu rerum ad civitates pertinentium a ſolo principe mittebatur: non a P. Prætorio, non a Comite largitionum, aut privatarum, aut a Præſide. Id enim princeps ſibi adrogat: ordinarii vero diſcuſſores hujusmodi rationum, Epiſcopus & quinque primi civitatis. *Novell.* 128. *c.* 16. *verſ. Singulis autem.* 37 Pecuniæ civiles, ſeu civitatum (Galli vocarent, *deniers d'octroy*) in hos uſus præcipue vertebantur, videlicet in opera publica, frumenti coemptionem, portus, aquæductus, muros, vias, pontes, aggeres, balnea. 38 Diſcuſſor ſumptus accipit ex publico, non a collatoribus. 39 Species illatæ a provincialibus, vel ad arcam P. P. transmittebantur, vel conſumebantur in ipſa provincia. Tranſmittebantur autem ſumptibus provincialium, quæ ἀγωγικὰ, & παραπομπικὰ hic dicuntur. Pro his vero, quæ in ipſa provincia conſumebantur, exigebantur παραπομπικὰ, adde *Nov.* 128. *c.* 9.
40 Sacrum ornamentum hic nihil aliud, quam ſacrum ærarium: quod Nicetas veſtiarium quoque appellat. 41 Officialem injuſte exequentem repellere jus eſt. dixi ad *l.* 5. J. *de executoribus. l.* 12. *tit.* 61. 42 Officiali injuſte exequenti licet reſiſtere.
43 Diſcuſſori hic inſpectionem tribuit, de quo vide Cujac. *hic.*

quid.

quidquam ex publico sine sacra forma. Quæ enim fuerint ab eis tradita, non recte rescindentur: & in damno versabuntur, qui acceperint. Iidem provideant, ne, qui ex sacra forma habent possessionem aquæ, quid usurpent præter cæteros, & hic quidem plus, ille minus accipiat. † Hæc autem magnificus Comes rerum privatarum, & ei obsequentes Palatini perscrutari & deferre debent, impositasque pœnas exigere: vel si neglexerint, viginti libris auri multantur, officium vero XV.

TIT. XXXI.

DE [1] DECURIONIBUS ET FILIIS EORUM, ET QUI [2] DECURIONES HABEANTUR, ET QUIBUS MODIS A FORTUNA CURIÆ [3] LIBERENTUR.

An pater, & ejus heredes pro filio teneantur.

1. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & Valerianus C. Carterio.

SI cum te pater *decurionem esse* voluisset, & illo in rebus humanis agente [4] honor tibi iste delatus est: tenentur quidem etiam heredes ejus Reipubl. nam in hac parte vice fidejussoris pater accipitur: sed non ante, nisi [5] tuis [propriis [6]] rebus excussis. PP. 5. Kalend. Decembr. ÆMILIO & BASSO CONSS. 260.

De ratione nominandorum magistratuum.

2. Exemplum sacrar. literarum DIOCLET. & MAXIM. AA.

OBservare oportebit Magistratus [7], ut decurionibus solenniter in [8] curiam convocatis, *nominationem* ad certa munera faciant: eamque statim in notitiam ejus, qui fuerit nominatus per officialem publicum perferri [9] curent: habituro appellandi [10], si voluerit, atque agendi [11] facultatem apud [12] Præsidem causam suam jure consueto: quem si constiterit nominari minime debuisse, sumptum [13] litis eidem a nominatore restitui oportebit. Sine die & consule.

De ætate.

3. Iidem AA. & CC. Julio.

CUm decurionatus honorem [14] sponte susceperis, ab albo [15] eximi, [licet] annosum te esse dicas, non potes. PP. Id. Novembr. DIOCLET. A. II. & ARISTOBULO CONSS. 285.

De filiis adoptivis.

4. Iidem AA. & CC. Cassiano S. P.

CUm adoptivum [16] filium ex adoptantis dignitate decurionis filium effici nulla dubitatio sit: pro atrocibus injuriis eum quem ad [17] vicem [18] naturalis [19] pignoris tibi adscribebas, a Præside provinciæ illicitis corporis cruciatibus adfici non oportuit [20]: hocque congruenti pœna coërcebitur [21]. PP. [22] 2. Kal. Decembr. DIOCLET. A. II. & ARISTOBULO CONSS. 285.

De filiisfamilias.

5. Iidem AA. Alexandro.

FIlios [23] in potestate patris positos, ad munera seu honores non posse evocari [24] falso tibi persuasum est. Sane si [25] ad nominationem [26] filii consensum non accommodaveris, ob administrationem ipsius minime conveniri poteris. PP. 6. Id.* MAXIMO II. & AQUILINO CONSS. 286.

De expertibus litterarum.

6. Iidem AA. & CC. Leontio.

EXpertes [27] litterarum decurionis munera peragere non prohibent jura [28]. Dat. 8. Kal. Maji, AA. CONSS.

De fratribus habentibus bona indivisa.

7. Iidem AA. & CC. Diogeniano.

LIcet indivisa [29] bona fratres habent, nihilominus tamen singuli sui nomine civilibus tenentur muneribus. PP. 4. Idib. Maji [30], Ipsis AA. CONSS.

De infamia. De oculis amissis.

8. Iidem AA. & CC. Platoniano.

INfamia [31], quæ tibi abominanda est, non etiam amissionis oculorum [32] casus, quæsitum tibi adimit honorem. Dat. 16. Kalend. Februar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De his, qui filios habent, vel non.

9. Iidem AA. Aurelio.

IN albo decurionum præscriptis [33], patrem, non [34] habenti filios anteferri constat.

De ætate.

10. Iidem AA. & CC. Aurelio.

SI ultra septuagesimum [35] ætatis annum patrem tuum esse Præses provinciæ perspexerit: eum personalium munerum vacatione perfrui providebit.

Ne uxor pro marito conveniatur.

11. Iidem AA. & CC. ad Maximinum.

UXorem [36] pro marito decurione conveniri non posse [37], proculdubio [38] est.

De infamia.

12. Iidem AA. & CC. Zotico.

NEc infames [39] immunitatem habere, cum [40] hæc privilegii, non notæ sit, convenit. Dat. 5. Kal. Febr. AA. CONSS.

De sententia Præsidis, de ætate, de podagra.

13. Iidem AA. & CC. Proculo.

A [41] Muneribus decurionatus nec [42] sententia Præsidis in perpetuum, nec anni quinquaginta [43], nec podagræ [44] valetudo præstat excusationem.

Quis vacationem tribuere possit.

14. Imp. CONSTANTINUS A. ad Evagrium.

NEmo [45] judex [46] aliquem suo arbitrio de curia liberet: nam si quis fuerit hujusmodi [47] infortunio depravatus, ut debeat sublevari, de ejus nomine ad nostram scientiam referri [48] oportet: ut certo temporis spatio civilium munerum ei vacatio porrigatur. PP. Id. Mart. CONSTANTINO A. III. & LICINIO III. CONSS. 313.

De Tabellionatu.

15. Idem A. Mechilio Hilariano correctori Lucaniæ & Britiorum.

UNiversos [49] decuriones volumus a Tabellionum [50] officiis [51] temperare. Dat. 3. Kal. Febr. SABINO & RUFFINO CONSS. 316.

1 Decuriones publici consilii causa in coloniis ac municipiis conscribebantur. *l.* 239. § 5. *ff. de verb. sign.* Suæ curiæ quasi Senatores erant. *l.* 33. *infr. h. t.* Ex iis magistratus ipsi, id est Duumviri, Ædiles in aliquibus municipiis Dictatores, Prætoresque) creabantur: nec aliis, quam decurionibus, illi honores dari videbantur. *l.* 7. § 2. *ff. h. t.* Pecuniasque publicas tractabant, erogandas decernebant, annona civitati ut superesset, providebant. Curatores frumenti, olei comparandi, vel operum publicorum, aut alterius negotiationis publicæ causa, Legatos, Syndicos & Tutores per [illegible] constituebant: Tributa, census, & legata Reip. obliti exigebant: omnium denique, quæ universim ad Rempublicam pertinebant, curam gerebant. *l.* 30. *ff. de neg. gest. l.* 2. 8. 17. §. 7. *l. ult.* §. 2. *ff. ad munic. l.* 5. ꝟ. *de administ. tutor.* Procuratores, conductores, aut eorum fidejussores, aut mandatores esse non poterant. *l.* 30. ꝟ. *de locato.* militia eis erat interdicta, *l.* 55. ꝟ. *h. t.* Tot muneribus obnoxii decuriones cum essent, non mirum, quod plerique supplicii quasi loco, Decurionatui addicerentur, de quo dixi ad *l.* 38. ꝟ. *h. t.* Pro his tamen oneribus, magnis vicissim privilegiis honorati, ut neque fustibus, *l.* 5. ꝟ. *ex quibus causis infamia.* neque quæstioni subjicerentur. *l.* 16. ꝟ. *de quæstionibus.* non in metallum, vel opus metalli damnari: non furcis affigi, ad bestias, aut in opus publice dari, vel vivi exuri poterant: (adeo ut, si pœnæ superiores indictæ essent, a principe liberarentur. *l.* 9. §. 11. *l.* 28. §. 5. *ff. de pœnis, l.* 3. *ff. de veteranis, l.* 3. ꝟ. *de pœnis.*) Denique non capite puniri. *l.* 15. *ff. de pœnis.* Sed si quid capitale admittebant, in carcerem tantum conjiciebantur ac vinciebantur, interea dum Princeps causa cognita de crimine cognoscebat. *l.* 6. §. 7. *ff. de injusto, rupt. & irrit. l.* 27. *in fin. ff. de pœn. l.* 1. *in fin. ff. quando appellandum.* Idem honos (quod majus est) parentibus & liberis eorum tribuebatur, *ut ex legibus superius propositis constare potest.* Ab extraordinariis etiam muneribus immunes. *l.* 12. ꝟ. *h. t.* Ac ne curiæ inopia civium desererentur, a Theodosio primum constitutum, deinde ab ejus successoribus confirmatum, ut naturales filii Curiæ oblati legitimi fierent, suorumque heredum jura nanciscerentur. *l.* 3. *l.* 4. *supr. de naturalib. liberis.* §. 2. *Inst. de hered. ab intest.* 2 *L.* 50. *ff. tit.* 2. *Novell.* 38. *Ecl. lib.* 54. *tit.* 1. *Novell. Leon.* 46. Decuriones sublati, proinde hic titulus in Basilicis deest. 3 Al. *curiali.* Goth. *Curia* senatum significat, qui duplex est, Romæ antiquæ scilicet, & novæ, atque hic dicitur maximus. *l. ult.* ꝟ. *hoc tit.* In aliis autem civitatibus sunt *curiæ*, hoc est, senatus quidem, sed minores: in qualem senatum, qui conscripti sunt consilii publici causa, curiales, sive decuriones, quodammodo senatores sunt. *l. omnes judices.* ꝟ. *hoc tit.* Mod. 4 Si filiusfamilias voluntate patris, & patre superstite decurio factus sit, heredes patris reipublicæ tenentur, excusso prius filio, *l. libertus.* §. *[illegible] ff. ad municip.* sed si filiusfamilias a patre decurio factus, post mortem patris honores vel munera quædam civilia suscipiat, vel si pater voluerit eum decurionem fieri, qui honor demum illi post mortem patris delatus sit, heredes patris eo nomine reipublicæ non tenentur, *l. Lucius.* § *hoc responsum. ff. ad munic. l.* 3. §. *ult. l. etsi filium. ff. de mun. & honor.* nec pugnat cum hoc *l. si filia.* §. *Neratius ff. famil. ercisc.* quoniam ibi vivo patre filio delata est ἀγωνοθεσία, atque eam filium pater suscepturum promisit est unde merito heredes tenentur, etsi filius non nisi post mortem patris eo munere functus sit. *l.* 1. ꝟ. *de peric. success. parent.* Mod. 5 *l.* 17. §. 2. *ff. ad municipalem.* 6 Al. *deest.* 7 Duumviri nominationem ad munera civilia faciunt ex more seu lege municipali, convocata curia, sed ab ea nominatione est appellatio, *l. si ad scribatum. l. ii, qui ad civilia. l. cives. supr. de appell.* vel querela potius quam appellatio *l. si nominatus. C. Theod. hoc tit.* sine observatione dierum fatalium, *l.* 1. ꝟ. *de temp. app.* atque hanc nominationem confirmari oportebat judicio præsidum, *l.* 59. ꝟ. *qui & nominatim intercedere soleant. l.* 1. §. *sed etsi præses. ff. quando app. [illegible]* Mod. 8 *Ad.* 9 Id est, preferre. *al. proferre.* 10 Vid. *l.* 1. § 3. *ff. quando appelland. l.* 1. *pr. ff. de vacat. muner.* 11 Peragendi. 12 Vide Socinum *reg.* [illegible] ꝟ. *h. t. d.* 6 3. *l. unic. in fin.* ꝟ. *de vacat. publ. muner. h. lib. tit.* 45. *l.* 37. *in pr. ff. ad munic.* 13 Vid. *l. unic.* ꝟ. *de sumptuum recuper. h. l. tit.* 67. 14 *l.* 2. *in fin. ff. h. t.* 15 Album quid, vid. *tit. ff. de albo scribendo* 16 Adoptivus dignitate adoptantis fruitur. 17 Adoptivus filius ad vicem naturalis pignoris adscriptus, seu adscitus. 18 Invicem. 19 Pignora naturalia vocat filios naturales, sunt enim ἐνέχυρα βίου, Theophylact. *Scholiast. in epist. Theophil. Inst. de satisd. tutorum, in princ.* Seneca, pignora pacis. 20 *l.* 9. *supr. ex quib. causis infam. irrogatur.* 21 *Al.* XI. 22 Pœnam definitam vide in *l. omnes judices.* ꝟ. Mod. 23 Decuriones creari etiam filiifamilias possunt. 24 Devocari, *al. nominari.* 25 Pro filio decurione pater non tenetur, nisi in ejus decurionatum consenserit. *l.* 3. ꝟ. *ne filius pro patre l.* 3. §. *quod pater.* 5. *l.* 17. § 1. *ff. de munerib. l.* 4. ꝟ. *de filiisfamil. h. lib. tit.* 60. 26 Denominationem. 27 Literarum expertes & imperiti decuriones creari possunt. 28 Nostra jura. 29 Communio bonorum, neminem obligationi alienæ adstringit. adde *l.* [illegible] *de munerib. & honorib. non continuand. h. lib. tit.* 40. 30 Al. *Paulino.* 31 Infamis removetur a decurionatu. 32 Cæcus cæcitate ipsa decurionatum non amittit: sed infamia tantum contracta. adde *l.* 1. §. 5. *vers. casum. ff. de postuland.* 33 Al. *proscribendo al. describendo.* Cont. 34 Liberos qui habet in decurionatu adipiscendo, alii liberos non habenti præferendus, *ut hic, l.* 6. §. 5. *ff. h. t.* Præsumitur enim liberos habens, de republica magis sollicitus esse, quam is, qui non habet. vid. Alciat. 1. *præs.* 36. adde quædam ex l. Julia, quæ apud Gellium, *lib.* 2. 35 Vid. *l. ult.* ꝟ. *qui ætate. l.* 3. *l.* 5. §. 7. *ff. de jure immunitatis.* 36 Uxor pro marito decurione conveniri non potest. adde *l.* 2. ꝟ. *ne uxor pro marito.* 37 Dos tamen tenetur ob civile munus vel honorem mariti, nec specialiter hoc est in primipilatu: parapherna non tenentur. *l.* 3. ꝟ. *ne uxor pro mar.* Mod. 38 Non est. 39 Infamis immunitatem munerum habere non potest. adde *l.* 8. ꝟ. & *l.* 49. ꝟ. *h. t. l. unic.* ꝟ. *de infamib. h. lib. tit.* 57. *l.* 3. §. *si in metallum* 2. *ff. de munerib. Novell.* 45. *in princ.* 40 Privilegio frui non meretur, qui pœnam meretur. *l. Judæos.* 11. *ubi Gloss.* ꝟ. *de Judæis, l. qui sine.* 38. *ff. de negotiis, c. privilegium, caus.* 11. *q.* 3. *cap. tuarum, cap. ut privilegia, x. de privilegiis.* 41 Al. *De.* 42 A decurionatu non liberat Præsidis sententia. adde *l.* 14. ꝟ. *h. t.* 43 Sic legit Eustathius περὶ χρόνων. Cujacius tamen mallet *LV.* 44 Podagra non liberat a decurionatu. adde *l. Podagræ.* 3. ꝟ. *qui morbo se excusant. h. lib. tit.* 50. 45 *Cod. Theod. lib.* 12. *tit.* 1. [illegible] sed hæc lex multum est immutata. 46 Adde *l.* 13. ꝟ. *h. t.* adde *l. unic.* ꝟ. *de his qui a principe vacat. h. lib. tit.* 44. 47 Al. *hujus.* 48 Deferri. *Goth.* Præses provinciæ tribuere immunitatem vacationem non potest, etiamsi justa videatur dandæ vacationis causa subesse: veluti paupertas, aut eversio bonorum, aut morbus sonticus, sed impetranda est a principe. *l.* 1. ꝟ. *de iis, qui a princ. vac. acc.* Mod. 49 *Cod. Theod. l.* 3. 50 Tabellio esse non potest, qui decurio est, *ut hic.* adde *l.* 21. ꝟ. *ad l. Corn. de falsis.* Cur ita jus est? An quod scribæ munus vile? ita post Accursium, Bartolum & alios notat Tiraquellus *cap.* 30. *de Nobilitate.* Livius 9. *C. Flavius Cn. filius scriba, patre libertino, humili fortuna ortus. Facit, quod scribæ merces pro opera, non pro industria detur*, licet Alciatus contra sentiat, *in l. merces appellatio.* 66. *ff. de verb. sign.* Sed iidem servi publici appellantur, *l. non aliter.* 18. *ff. de adopt. l.* 2. *ff. rem pupilli salvam fore. Theoph. Inst. de adopt.* Quid, quod Cicero 5. *Verrina*, Scribæ tabellarium præconem & viatorem præferat quasi dignum majori mercede: Quæ omnia ad minutos & minorum judicum scribas referre possis: nec enim magni Senatus, vel Principis scribas, viles possis dicere, vel ignobiles, qualem dixeris Eumenem Alexandri, Plutarchus *in Eumene*, Porsenæ scribam, Livius 2. Æschinem Atheniensium, Libanius *in argumento orationis* περὶ παραπρεσβείας, quales denique scribæ illi, quos munus honorificentissimum sustinuisse apud Græcos, refert Æmilius Probus. His adde Guidonem Papæ *quæst.* 90. Adde Novellam Leonis περὶ πολιτικῶν σωματείων διατάξεων, ubi de creatione Tabellionum. 51 Tabelliones tamen, qui sunt publici contractuum scriptores, ad decurionatum vocari possunt. *l. si quis decurio.* 21. *supr. ad leg. Corn. de falsis.* Goth. Vide Cujacium hic, Ferrandum *lib.* 2. *explic. cap.* 15. Forcatulum *Necyom. dialog.* 98. Mod.

De discessu.

16. Idem A. ad Hilarianum Proconſ. Africæ [1].

SI quis decurio, vel propriæ rei cauſa, vel Reipublicæ cogatur noſtrum adire comitatum: is non [2] ante diſcedat, quam inſinuato Judici [3] deſiderio proficiſcendi licentiam [4] conſequatur. Quod ſi pro ſua audacia parvi aliquis hanc fecerit juſſionem, indignationem [5] competentem ſortiatur. PP. 7. Id. Jul. *Carthag.* CRISPO III. & CONST. [6] III. CONSS. 324.

De militia.

17. Idem A. ad Evagrium P. P. [7].

QUi derelicta curia militaverit [8], revocetur ad curiam. Dat. 16. Kal. Jun. CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 326.

Si ad magiſtratum nominatus lateat.

18. Idem A. [9].

SI ad magiſtratum [10] nominati aufugerint, requirantur: & ſi pertinaci [eos [11]] animo latere patuerit [12], his ipſorum bona permittantur, qui præſenti tempore in locum eorum ad Duumviratus [13] munera vocabuntur: ita ut ſi poſtea reperti fuerint, biennio integro onera Duumviratus cogantur agnoſcere: Omnes enim qui obſequia publicorum munerum tentaverint declinare, ſimili conditione teneri oportet. Datum 3. Kalend. Octobr. *Serdicæ*, CONST. A. [14] X. & CONSTANTIO IV. CONSS. 326.

De reſcriptis.

19. Idem A. ad Lucretium Paternum [15].

VAcuatis [16] reſcriptis, per quæ munerum civilium nonnullis eſt vacatio præſtita [17], omnes civilibus neceſſitatibus aggregentur: ita ut nec conſenſu civium vel curiæ præſtita cuiquam immunitas valeat [18], ſed omnes ad munerum ſocietatem conveniantur. Dat. 8. Kal. Novembr. *Heracleæ*, CONSTANTINO A. [19] III. & CONSTANTIO IV. CONSS. 326.

De magiſtratuum deſertoribus.

20. Impp. CONSTANTIUS & CONSTANS AA. Ordini civitatis Ædeſenæ [20].

CIrcenſium [21] magiſtratus deſertores ad eam Gravitas tua faciat neceſſitatem conditionis urgeri, ut quaſcunque pro his expenſas civitas prærogaverit, refundere protinus ac repræſentare cogantur [22]. Dat. 14. Kal. Februar. *Naiſſi*, ACINDYNO & PROCULO CONSS. 340.

De immunitate.

21. Iidem AA. Nemeſiano Com. [23] largitionum.

CUriales omnium civitatum nullam [24] pro re privata noſtra debent inquietudinem ſuſtinere: nec hujusmodi oneribus velut extraordinariis occupari: quoniam ſatis eſt, ſi civitatum munera per eos congrue compleantur [25]. Dat. Prid. Id. Aug. *Beſſæ*, ACINDYNO & PROCULO CONSS. 340.

Qui ſequuntur matrem.

22. Imp. JULIANUS A. Juliano Comiti Orientis [26].

EOs indulſerunt veteres Principes ex [27] materno genere curialibus Antiochenis [28] adſcribi, quos patris conditio [29] nullius vindicaret juri civitatis. Datum 5. Kalend. Septembr. *Antiochiæ*, MAMERTINO & NEVITA CONSS. 362.

De debitis alienis.

23. Idem A. Juliano Comiti Orientis [30].

PRovidendum eſt eorum novitati decurionum, qui nuper nomen curiis addiderunt, ne [31] præteritis debitis ſuſceptorum onerentur: ſed conventis propter hæc debita [his] qui ea præcedentibus delegationibus [32] contraxerunt, nullam eos moleſtiam pro ſarcina nominationis alienæ ſuſtinere patiaris. PP. *Byritho*, Kal. Novembr. MAMERTINO & NEVITA CONSS. 362.

De duodecim liberis.

24. Idem A. Leontio Conſulari Palæſtinæ [33].

SI quis decurio pater ſit duodecim [34] liberorum, honoratiſſima [35] [munerum [36]] quiete donetur. Dat. Kalend. Mart. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. & SALLUSTIO CONSS. 363.

An curialis ultra terminos ſuæ civitatis exhibere ſui præſentiam debeat.

25. Impp. VALENT. & VALENS, AA. ad Byzacenos [37].

CUriales [38] ultra [39] terminos propriæ civitatis non jubeantur a moderatoribus provinciarum exhibere ſui præſentiam, niſi publica neceſſitas exegerit. Datum prid. Id. Septembr. *Aquil.* divo JOVIANO & VARRONIANO CONSS. 364.

De prætextu religionis.

26. Iidem AA. ad Modeſtum P. P.

QUidam ignaviæ [40] ſectatores, deſertis civitatum muneribus captant ſolitudines, ac ſecreta [41], & [ſub] ſpecie religionis cum cœtibus monazonton [42] congregantur. Hos igitur atque in hujusmodi deprehenſos erui latebris conſulta præceptione mandamus: atque ad municipia patriarum [43] ſubeunda revocari, & pro tenore noſtræ ſanctionis familiarium rerum carere illecebris [44]: quas per eos cenſuimus vindicandas, qui publicarum eſſent ſubituri munera functionum. PP. *Byritho*, Kal. Januar. VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De militia paterna, vel avita.

27. Iidem AA. Mauris Sitifenſibus.

PRivilegio [45] militiæ [46] paternæ ſe [47] non vindicet, quem aſſuetus [48] curiæ nexus adſtringit. Quod ſi militari avo, & patre decurione naſcetur, paternæ erit ſuccedaneus functionis [49]. Dat. 9. Kalend. Mart. [50] *Trever.* VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De muneribus.

28. Iidem AA. & GRATIAN. ad Voluſianum P. U. [51].

NUllus qualibet prærogativa fultus a debitis [52] muneribus habeatur immunis. Dat. 4. Kalend. Jul. *Mediolan.* VALENT. & VALENTE AA. CONSS. 368.

Utrum filius patris, vel matris conditionem ſequatur.

29. Iidem AA. Germano P. P. Galliarum.

NAti ex inquilinarum [53] noſtræ domus matrimonio & patre decurione, non patrum ſuorum, verum [54] matrum conditionem ſequantur. Dat. 3. Id. Octob. VALENTIN. & VALENTE AA. CONSS. 368.

De actionibus publicis.

30. Iidem AA. ad Modeſtum P. P.

PRocuratores [55] reipublicæ actionibus publicis debere uti non venit in dubium.

De curialibus in publicum protrahendis.

Poteſt quis extrahi de domo ut acceptet officium, & occultator punitur. Bart.

31. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIANUS AAA. ad Modeſtum [56] P. P.

EX omnibus domibus [57] producti, qui origine ſunt curiales [58], ad ſubeundam publicorum munerum functionem protrahantur [59]: quippe cum occultatoribus [60] talium, præter jacturam exiſtimationis, etiam rerum diſcrimen incumbat, ſi ulterius progreſſi, utilitatem publicam privatis cuſtodiis [61] & patrociniis poſtponant. Dat. 3. Id. Jul. *Ancyræ*, GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

1 *C. Th. h. t. l.* 9. 2 Decurio rei propriæ vel publicæ cauſa, Comitatum ſeu aulam principis adire non poteſt, antequam judici deſiderium proficiſcendi inſinuaverit, & miſſionem impetraverit. 3 Id eſt, præſidi. *Goth.* Obſtare videtur *l. pen.* J. *de legation.* videtur, inquam, non obſtat: præſidi enim decretum & cauſa legationis non inſinuatur, commeatum tamen ſive ἀπολυτικὴ ab eo poſtulare neceſſe eſt. *Mod.*
4 Ea ἀπολυτική. adde *l. pen. infr. de legationib.* 5 *Deportationis exitum, in C. Th.* 6 Al. *Caſ.* 7 *C. Theod. h. t. l.* 13. *in fin.* 8 Decurio, miles, relicta curia eſſe non poteſt. *l.* 51. *l.* 55. *in princ. infr. h. t.* 9 *C. Theod. h. t. l.* 16. 10 Duumviratum ſcil. 11 Al. *deeſt.* 12 *Paruerint, in Cod. Theod. & quibusd. lib.*
13 Duumviri ſunt magiſtratus municipales annui Duumviralitii, qui duumviratu abierunt. Auguſt *de cura pro mortuis habenda.* Goth. In municipiis enim aliis duumviri erant, in aliis quatuorviri, *l.* 1. J. *de ſol & lib deb civ.* in quibusdam ædiles, *l.* 2. J. *tit. prox l. qui inſulam.* §. *ædilis. ff. locati.* & tale fuit Arpinum, de quo Cicero: *Ædilem filium meum fieri volui, is enim magiſtratus in noſtro municipio nec alius ullus creari ſolet.* ad hoc exemplum *Lanuvium Dictatores* habebat, *Capua Prætores*, *Alexandria Hypomnematographos. l.* 59. J ſed ut ad duumviros revertamur, qui eo honore perfuncti erant, *Duumviralitii* dicebantur. Auguſtinus de cura pro mortuis: *Curialis pauper vix illius loci duumviralitius.* Mod. 14 *Al.* VII. 15 *C. Theod. h t l* 17. 16 *l.* 28. *l.* 37. *l.* 43. *in fin. l. ult. in fin. infr. h. t.* 17 Præſtituta. 18 *Ex hoc titul. l.* 29. 19 *Al.* VII. 20 *Sic Cujac. reſtituit.* al. *autem legitur*, Conſtantinæ. 21 *Al.* Cyrenenſium, verum intelligit ludos Circenſes, ut ſatis lex ipſa indicat. Jubet autem Duumviros non edentes ludos Circenſes, Reipublicæ protinus reddere compelli ea, quæ in eam rem Reſpublica prærogaverit, *ut hic.* Idem eſt in Prætoribus. *l.* 6. *C. Theod. h. t.*
22 Hoc dicit Duumviros non edentes ludos Circenſes, protinus reipublicæ reddere compelli ea, quæ in eam rem reſpublica prærogaverit. Similis eſt de prætoribus lex ejusdem Conſtantii *lib.* 6. *Cod. Theod.* his verbis: *Pro eo, quem abſentem tempus editionis invenerit, erogationem debitam fiſcus expendat, poſt adventum cuncta, quæ prorogata fuerint, ſoluturo.* Mod 23 *C. Theod. h. t. l.* 30. 24 *l.* 14. *infr de ſuſceptorib. h. l. tit.* 70. *l.* 2. J. *de ſilentiariis. l.* 12. *tit:* 16. *l.* 17. §. 7. *l.* 18. *ff. ad municip.* 25 *Congrue compleantur, in C. Theod.* 26 *C. Theod. h. t. l.* 51. 27 *Qui, in C. Th.* 28 *l.* 62. *in princ.* J. *h t.* Goth. Sic & Ilienſes & Delphenſes privilegiati fuerunt, non quidem ut editus matre curiali & patre non curiali, curiam maternam ſequatur, ſed ut editus utroque parente curiali, matris Ilienſis aut Delphicæ, vel etiam Ponticæ (nam huic quoque idem indultum) curiam ſequatur, *l.* 1. *ff. ad munic.* amplius Ilienſes Claudii temporibus etiam omni publico munere ſoluti ſunt. *l. non tantum.* §. *Ilienſibus. ff. de excuſ. tut.* qua de re vide Cujacium hic. *Mod.* 29 *Dignitas, in C. Theod.* 30 *Cod. Theod. h. t. l.* 54. meminit Zoſimus *lib.* 5. 31 Decurio novus non tenetur ſolvere æs alienum anteceſſoris ſui, quem non nominavit. 32 Suſceptor nemo creatur ſine delegatione.
33 *C. Theod. h. t. l.* 55. 34 *In C. Theod. & vet. exemp.* XIII. unde Cujac. legendum exiſtimat XVI. duobus II. mutatis in V. *Goth.* Vide Ferrandum Paes *in tract. de excuſat. par. ob num. liber.* Mod. 35 Al. *honeſtiſſima. & ita in l. ſemper.* 5. *ff. de jure immunitatis*, ὁ ἔχων δέκα ἐξ παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀπαλλάττεται.
36 Deeſt *in Cod. Theod. & quibusd. manuſcr.* 37 *In C. Th. l.* 60. *h. t.* 38 Vid. *ipſum C. Th.* & Alciat *lib.* 13. *diſpunct. cap.* 11. 39 Curialis extra civitatem pertrahi non poteſt, niſi publica neceſſitas aliud exigat. adde *Novell.* 45. *in fin. princ.*
40 *C. Theod. h. t. l.* 63. pertinet autem hæc lex ad monachos Ægypti, quibus Valens pertinaciter infenſus fuit, ut ex ipſo Cod. Theod. conſtat. 41 Ignavi, eorumque ſecta legibus notatur. adde *l.* 52. §. *penult. ſupr. de epiſc. & cleric.* adde Ariſt. 1. *Polit.* 4. De operis monachorum Hieronymus ad Ruſticum monachum, *can. nunquam.* 33. *de conſecratione. Diſtinct.* 5. *Novell.* 133. *c.* 6. ubi adverſus ignavos, adde *Nov Leon.* 10.
42 E ſecretis ſuis ignaviæ ſectatores ad ſuam curiam, *ut hic* (ut metallarii ad ſua metalla) revocantur. *l. ult.* J. *de metallariis. l.* 11. *tit.* 6. Eorum autem, qui in ſecretis ita vivunt, præfecti, archimandritæ, *de quib. ſupr in tit. de epiſcopis.* 43 Id eſt, ſolitariorum monachorum. hoc autem conſtituit Valens Arianus Baſilio Magno, monachorum multorum principi ac patri infeſtus, *ut teſtatur* Gregorius Nazianzenus, & tamen hæc lex probata a Juſtiniano: ut & SC factum Neronis Imperatoris tempore, *l* 1. *ff ad SC. Treb.*
44 Hoc ad eos proprie pertinet, qui curia relicta in ſolicitudines ſe recipiebant, non ad alios qui bona propria & teſtamenti factionem retinebant *l. generaliter. ſupr. de epiſc & cleric.* vide Fornatulum *in Cupidine Juriſperito cap.* 5. Mod. 45 Patriam deſerens impius *l pen. ſupr. de reſc. vend.* Goth. Vid. Alciat. *lib.* 3. *diſpunct. cap.* 11 & Franciſc. Amajam *hic.* Anſ. 46 *Ex hoc tit. l.* 64. *C. Th.* 47 Avo decurione, patre milite natus avi: patre decurione, avo milite, patris conditionem ſequitur. Militiæ præfertur ita curia. adde *l.* 35. *in fin.* J. *h. t.* Goth. Vide Cujacium *ad cap.* 4. *lib.* 3. *recept. ſent. Julii Pauli.* Mod. 48 *Habitus, in veter. lib. quod idem eſt, atque*, avitus, *ut legitur in C. Th.* 49 *Functio, in C. Th.* 50 Al. *Maji.* 51 *C. Th h. t. l.* 67. ex qua aliquid hic detractum. 52 Decurio dignitatem, aut militiam adſecutus, immunis a muneribus eſſe poteſt. adde *l.* 19. *ſupr. h. t.* 53 Inquilinorum. 54 Curiali patre, matre inquilina, vel colona dominica natus, colonus eſt, non curialis: inquilinatum ſequitur potius, quam curiam, *ut hic*, quod abrogatum videtur *Novell.* 38. *cap.* 2. 55 Procuratores Reipublicæ cauſas Reipublicæ agunt apud Præſidem aut Principem. *Goth.* Qui & *curatores* reipublicæ dicebantur: atque hi erant judices & cenſores rerum ad civitates pertinentium, *l* 3. *ſupr. de mod. mult. l. ult. ff. de off. aſſeſſ.* Is eſt unus ex decurionibus, prædia publica & vectigalia locat, pecuniam publicam tractat, opera & loca publica curat. *l. ad curatores. ff de damn. infect. l.* 3. §. *plane. l.* 5. §. *idem ait. & §. hæc verba. ff. quod vi aut clam. l.* 2. & 3. *ff. de admin. rer. ad civit. pertin.* Mod. 56 *Cod. Theod h. t. l.* 67. 57 Vid. *l.* 39. J. *h. t.* 58 *Curiales, in Cod. Theod.* 59 Vid. *l.* 103. *ff. de reg. jur.* Peckium *cap. de jure ſiſtendi.* 60 Occultator decurionis punitur. 61 *In quibusd.* legitur ſtudiis.

De

De fabricenſibus.

32. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Neotherium P. P. [1].

FAbricenſes [2] ordinibus [3] reſtituantur, qui originem curialem & propria [4] munera declinaverint civitatis: reliqui ne [5] levi quidem inquietudine pulſentur. Dat. 16. Kal. April. *Theſſal.* GRATIANO V. & THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De tormentis.

33. Iidem AAA. Eutropio P. P. [6].

OMnes Judices provinciarumque Rectores a conſuetudine temerariæ uſurpationis abſtineant, ſciantque neminem omnino principalium [7] aut [8] decurionum ſub qualibet culpæ aut erroris [9] offenſa cruciatibus [10] eſſe ſubdendum. Quod ſi quis forte Judicum in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, quod audeat principalem aut decurionem, & ſuæ curiæ (ſi ſic dici oportet) Senatorem [11], tormentis [12] ſubdere, viginti librarum auri illatione multatus, & perpetua infamia inuſtus, ne [13] ſpeciali quidem reſcripto notam eluere [14] mereatur: & officium quinquaginta librarum auri multam fiſco noſtro cogatur inferre: quoniam ut pertinaciæ judicis [ſui [15]] reſiſtat, liberam eidem contradicendi permittimus facultatem. Dat. 12. Kal. Auguſt. *Heracleæ*, BUCHERIO & SYAGRIO CONSS. 381.

De procuratione.

34. Iidem AAA. Floro P. P. [16].

SI quis procurationem [17] facultatum ſuarum curiali crediderit eſſe mandandam, totius dignitatis exceptione depulſa, graviſſima pœna plectetur: ille vero qui immemor libertatis & generis, infamiſſimam ſuſcipiens vilitatem [18], exiſtimationem ſuam ſervili obſecundatione damnaverit, tradatur exilio. Dat. 10. Kalend. Novembr. *Conſtantinop.* ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

De filiis decurionum.

35. Iidem AAA. Poſthumiano P. P. [19].

IN filiis decurionum retinendis priorum [20] præceptorum decreta ſublimitas tua cuſtodiat: eoſque [21] qui advocationis [22] obtentu [23] curialia onera declinant, agere univerſa [24] compellat: quæ etſi neceſſitas non exigit, tamen patria non remittit: ipſos quinetiam filios magiſtrorum [25] qui ex curiali ſtirpe deſcendunt, ſimili modo obnoxios eſſe decernat. Datum 8. Id. April. *Conſtantinop.* MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

Utrum filii patris an matris conditionem ſequantur.

36. Iidem AAA. ad Baſilium Com. S. L. [26].

EXemplo [27] Senatorii ordinis, patris [28] originem unuſquiſque [29] ſequatur: nec valeant ſpecialiter [30] delata reſcripta, ſi quis ſe, matris origine defenſa [31], a majore curia ad minorem transferri fortaſſe promeruerit: neque ulla pro more [32] provinciæ referri [33] ſinatur exceptio. Dat. 16. Kal. Jul. *Romæ*, MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

De reſcriptis.

37. Iidem AAA. Poſthumiano II. P. P. [34].

QUotieſcunque ſe ex reſcriptis [35] noſtris aliquid impetraſſe contendunt hi quos obnoxios curiæ, vel [36] origo fecerit, vel latum inter partes judicium deſignaverit: nullam prorſus ſpem curiam declinandi ex colore ſacræ juſſionis accipiant. Dat. 14. Kalend. Auguſt. *Conſtantinop.* MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

De pœnis.

38. Iidem AAA. ad Cynegium P. P. [37].

NE quis officialium [38] pœnæ [39] ſpecie atque æſtimatione curiæ dedatur [40]: niſi ſi quis forte curiam defugiens, ob hoc cœperit militare [41]: ne [42] ingenitis [43] fungatur officiis. Omnes itaque omnino Judices [44] tuæ cenſuræ ſubditos admonebis, ne quis [eorum [45]] exiſtimet curiæ loco [46] ſupplicii quenquam deputandum: cum utique [47] unumquemque criminoſum [48] non dignitas debeat, ſed pœna comitari. Dat. 8. Id. Novemb. *Conſtantinop.* RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

De privilegio domus Principis.

39. Iidem AAA. ad Euſignium P. P. [49].

CUriales qui ſeſe privilegio [50] domus noſtræ defendi poſſe crediderint, ad curiam retrahantur, & [51] propriis functionibus mancipentur, & publica damna ſarciant. Datum 8. Kalend. Januar. HONOR. NB. P. & EVODIO CONSS. 386.

De delictis.

40. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCADIUS AAA. Cynegio P. P. [52].

QUilibet principalium [53] vel decurionum, [ſi [54]] vel decoctor [55] pecuniæ publicæ, vel fraudulentus in adſcriptionibus illicitis, vel immoderatus in exactione fuerit inventus: juxta priſtinam conſuetudinem non ſolum a vobis, quibus [56] propter loci dignitatem rerum ſumma [57] commiſſa eſt, verum & a judicibus [58] ordinariis plumbatarum [59] ictibus ſubjiciatur [60]. Dat. die Kalend. April. *Conſtantinop.* VALENTIN. A. III. & EUTROPIO CONSS. 387.

De conditione non mutanda, & curia non relinquenda. De ſenectut.

41. Iidem AAA. Cynegio P. P. [61].

DEcurio fortunam, quam naſcendo meruit, ſuffragiis atque ambitione non mutet: & ſi vacare per ſenectutem [62] potuerit, propter ordinationem, quæ per plurimos cito [63] definiri ſolet, curiam non derelinquat. Dat. prid. Non. Jul. *Conſtantinop.* VALENT. A. III. & EUTROPIO CONSS. 387.

De viris militaribus.

42. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Abundantio Com. & Magiſtro utriusque militiæ [64].

MIlitaribus [65] viris nihil ſit commune cum curiis nihilque [66] ſibi licitum ſciant, quod ſuæ non ſubjectum eſt poteſtati: nullum injuria, nullum verbere, nullum gravi pulſatione Tribunus, Duxve [67] ille, aut Comes ſit, curialem principalemve contingat. Si quis poſthac temerario, & inconſiderato auſu ullum ex principalibus viris uſurpata attrectaverit injuria: ſciat ſe decem libris auri eſſe multandum. Dat. prid. Kal. Auguſt. *Conſtantinop.* ARCADIO A. I. & RUFINO CONSS. 392.

De officiorum privilegiis, actuum præjudiciis, reſcriptis & adnotationibus.

43. Iidem AAA. Rufino P. P. [68].

OMnes, qui curiali obſtricti ſanguine diverſis ſe officiorum [69] privilegiis & actuum [70] præjudiciis aggregarunt, reddendos muniis [71] eſſe non ambiges. Sed nec reſcripta, aut adnotationes ad munerum fugam prodeſſe permittimus. Dat. prid. Id. April. *Conſtantinop.* THEOD. A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

De matris conditione.

44. Iidem AAA. Rufino P. P. [72].

NUllus [73] ſolius materni [74] ſanguinis vinculis illigetur: quia [75] mulierum infirmitas nunquam hujusmodi functionibus reddit obnoxios, a quibus ipſa habetur immunis. Dat. 5. Id. Auguſt. *Conſtantinop.* THEODOS. A. III. & ABUND. CONSS. 393.

De curialibus eligendis.

45. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro P. P. [76].

AD ſubeunda patriæ munera digniſſimi [77] meritis [78] & facultatibus [curiales] eligantur: ne tales forte nominentur, qui functiones publicas implere non poſſunt. Datum 13. Kalend. Februar. OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

1 *C. Theod. h. t. l.* 81. 2 Fabricenſes ὁπλοποιοί. 3 Curiales, qui ſe Fabricenſium collegio dederint, retrahendi, & ordini ſeu curiæ ſuæ reſtituendi. *l.* 4. *J. de Fabricenſibus. l.* 11. *tit.* 9. 4 *Propria, in C. Theod. & vet. quibusd. lib.* 5 Al. *nec.* 6 *Cod. Theod. h. t. l.* 85. 7 Principales decurionum primi. Pro curiarum amplitudine quinque, decem, vel viginti erant: Principalium primus, primus Curiæ, *l.* 56. *infr. h. t.* quaſi conſul. His principalibus pene ſimiles ſunt, qui nobis Capitolini & Scabini, alias pro quolibet curiali ſumitur principalis. Sic Auguſtinus Areopagitas, principales Athenienſium vocat. 8 *Ac in C. Theod.* ſunt autem principales, decurionum primi. 9 Al. *Anterioris in lib. Aur. & Dionyſ. ſub cujuslibet culpæ aut anterioris offenſa* &c. 10 *Plumbatarum cruciatibus, in Cod. Theod.* quod eſt a compoſitoribus immutatum, ut paulo poſt, ubi repoſuerunt, *tormentis. l.* 40. *infr. h. t.* 11 Decuriones ſuæ curiæ quaſi Senatores erant: Curia ipſa, minor ſenatus. *l.* 36. *infr. h. t. l.* 239. §. 5. *ff. de verb. ſign. Novell.* 38. Euagrius *l.* 3. Majorianus *Novell. de Decurionibus.* Caſſiodor. 9. 12 Decuriones a pœnis aut tormentis plebejorum immunes ſunt. Pœnæ plebejorum equulei, ungulæ, fidiculæ. *l.* 57. *l.* 58. *J. h. t. l. ult. ff. h. t. l.* 2. *infr. de decur. Urbis Romæ. l.* 11. *tit.* 13. *l.* 12. *S. de pœnis. Novell.* 45. *Auguſt. epiſt.* 63. *& l.* 3. *contra Creſconium.* ex gradu & conditione reorum forma tormentis datur. 13 *Nec, in Cod. Theod.* 14 Eruere. 15 Al. *deeſt.* 16 *Ex Cod. Theod. h. t. l.* 92. quem vide & confer. multa enim hic ſunt detracta. 17 Decurio procurator alterius eſſe non poteſt, adde quæ ſcripſi *ad l.* 6. §. 2. *ff. h. t.* 18 Vide Wurmſer. 1. *Obſervat.* 12. 19 *Cod. Theod. h. t. l.* 98. 20 Leges anteriores ſequendæ in filiis decurionum in curia retinendis. 21 Eos quoque. 22 Advocatione fungi decurio poteſt. *l.* 56. *l.* 57. *J. h. t. l.* 13. §. 2. *ff. ad l. Corn. de falſis.* tabellio eſſe non poteſt: *l.* 15. *ſupr. h. t.* Licet a decurionatu vocari poſſit. *l. ſi quis decurio.* 21. *ſupr. ad leg. Corn. de falſ.* 23 Decurio advocationis obtentu civilia munera detrectare non debet. 24 *Onera univerſa, in Cod. Theod.* 25 Magiſtrorum, id eſt, profeſſorum artium liberalium, ex curiali genere deſcendentium filii a civilibus muneribus non excuſantur, ut patres. 26 *Cod. Theod. h. t. l.* 101. 27 Exemplo ſenatorii ordinis dixit eſt enim ſua inter ſenatores & curiales ſeu Decuriones ſimilitudo. dixi *l.* 33. *S. h. t. Novell.* 38. *cap.* 6. 28 Originem patris ſequuntur ut Senatorii, ita Decuriones. 29 *Municeps unuſquiſque, in Cod. Theod.* 30 Privilegium privatus impetrare non poteſt, ut ne ſequatur patris, ſed matris conditionem, *ut hic*, civitates vero & provinciæ poſſunt. *l.* 22. *ſupr. h. t.* 31 *Defendens, in Cod. Theod.* 32 Conſuetudine hoc jus adquiri non poteſt, ut liberi ſequantur matris originem. 33 Referre. 34 *Cod. Theod. h. t. l.* 102. 35 Privilegia impetrata in fraudem curiarum non valent. *l.* 19. *ſupr. h. t.* ut incolatus poſſidendi conditio. 36 Curiæ ſubjicitur quis origine vel ſententia, *ut hic.* 37 *Cod. Th. h. t. l.* 108. 38 Officiales hic, cohortales officiales præſidum. 39 Pœnæ ſpecies olim, curiæ ſubjici, ut hic: mox dicetur plenius. 40 *Edatur, in Cod. Theod.* 41 Militia decurionibus interdicta, vide *l.* 55. *J. h. t.* 42 Nec ingenuis. 43 Ingenita officia, originalia. *l.* 50. *J. h. t. l.* 3. *S. de officio P. Prætor. Orient.* 44 Id eſt, Præſides. *Goth.* Nam hi ſubjiciuntur præfecto prætorio. *l. quilibet. J.* Mod. 45 Al. *deeſt etiam in C. Theod.* 46 Decuriones multis muneribus erant obnoxii, adeo ut pœnæ loco Chriſtiani ab impiis principibus Curiis addicti ſint: ut teſtatur Caſſiodorus 1. *Tripartitæ* 9. *&* 6. *c.* 7. Ita deſertores monachi & clerici addicuntur cohorti Præſidis. *Nov.* 5. *c.* 6. (quod Leo in Novell. 8. mutat & *Novell.* 123. *cap.* 42.) apparitores P. urbi, corpori piſtorum. *l.* 2. *ſupr. de apparit. Præfecti.* Hoc enim genere conditionem mutant in deterius. Non ſic pœnæ ſpecie cohortalis addicitur curiæ, *ut hic*, vel ſuarius piſtrino. *l.* 19. *ſupr. de pœnis.* quia rei conditio ſic deterior non fieret. 47 Pœnæ ea conditio eſt, ut deteriorem faciat conditionem ejus, qui punitur, non meliorem. 48 Crimen pœna, non dignitas comitari debet. 49 *Cod. Theod. h. t. l.* 114. 50 Decuriones nullius domus patrocinio tueri ſe debeant, cujuscunque illa dignitatis ſit vel fortunæ. *l.* 31. *S. h. t.* 51 Et ut *in Cod. Theod.* 52 *Cod. Theod. h. t. l.* 117. 53 Principales, curiæ primi. *l.* 33 *S. h. t.* qui & primates & primicerii. 54 Abeſt *a Cod. Theod. & quibusd. lib.* ſed tollendum non videtur. 55 Decoctores hic & *l.* 12. *infr. de ſuſceptorib. h. l. tit.* 70. vid. quæ dixi ad *l.* 2. *J. de palatinis ſacrarum largitionum. l.* 12. *tit.* 24. Tertull. *Apologetic.* 56 Caſſiodorum *in Pſal.* 104. Præfecti vice ſacra judicant & cunctarum provinciarum poteſtatem maximam habere noſcuntur. 57 Ammian. 17. κορυφαῖα. 3. Euag. 42. 58 Præſides ſubjecti ſunt P. Prætorio. 59 Plumbatarum ictibus caſtigari decuriones hodie poſſunt, maxime ſi everſores pecuniæ publicæ, ſi iniquam deſcriptionem feciſſe, convicti, ſi ſuperexactores, vel concuſſores fuerint. adde *l.* 2. *C. Th. lib.* 9. *tit.* 38. plumbatarum ictus verbera. *l.* 2. *S. de exact. trib. h. lib. tit.* 19. *l.* 2. *C. Theod. de quæſt. l.* 7. *Cod. Theod. de exaction. Ammianus* 29. Prudentius περὶ στεφάνων. 60 Al. *ſubjaceantur.* 61 *C. Theod. h. t. l.* 118. 62 Senectus non excuſat a decurionatu. vid. tamen *l.* 5. *in pr. ff. de jure immunit.* 63 Immunitas non tribuit excuſationem ab iis, quæ cito expediri poſſunt. 64 *Cod. Theod. h. t. l.* 128. 65 In decuriones juriſdictio eſt civilibus magiſtratibus: at non militaribus. *l.* 47. *infr. h. t.* vid. *l.* 2. *S. de offic. milit.* 66 Nihil. 67 *Dux ille, an comes ſit*, in plerisque lib. & ita legendum exiſtimat *Cujac.* 68 *Cod. Theod. h. t. l.* 134. 69 *l.* 21. *l.* 28. *l.* 32. *l.* 35. *l.* 39. *S. h. t.* 70 Actuum præjudicia: adde *l.* 31. *l.* 39. *S. h. t.* 71 *d. l.* 39. *S. h. t.* 72 *Cod. Theod. h. t. l.* 137. §. *nullus.* 73 *Nullus ſane ſolis materni* &c. *in C. Theod.* 74 Curiæ maternæ civitatis non obligatur, qui patre non curiali, matre vero ex curiali genere natus eſt. Maternus ſanguis curialem non facit. adde *l.* 1. §. 2. *ff. ad municipalem.* excipe *l.* 62. *J. h. t.* 75 A matre nemo recte habere poteſt, quod ipſa mater non habeat, unde notant, non militem, militem facere non poſſe. Dare nemo regulariter poteſt, quod ipſe non habet. 76 *C. Th. h. t. l.* 142. 77 Digniſſimis ac potioribus munera injunguntur, non ordinationi, *l. unic. J. de potioribus ad mun. nomin. h. lib. tit.* 65. *l.* 7. *in pr. ff. h. t.* 78 *Et meritis, in C. Th.* Goth. Atque hoc eſt quod dicit *l. honores. ff. h. t.* honores & munera non ordinationi, ſed potioribus injungi: innuere enim vult, non tam vices ſpectari quam vires. quod & de tutelis Paulus ſcripſit 2. *recept. ſent.* Cæterum ordinem harum legum mutavit, alios ſecutus, hic Gothofredus; quod moneo magis, quam miror. *Mod.*

De forma nominationum.

46. Iidem AA. Ennoio Proconf. Africæ [1].

NOminationum [2] forma vacillare non debet, fi omnes, qui albo curiæ detinentur [3], adeffe non poffunt: ne paucorum abfentia, five neceffaria, five fortuita debilitet, quod a majore [4] parte ordinis falubriter fuerit conftitutum: cum duæ [5] partes ordinis in urbe pofitæ totius curiæ inftar exhibeant. Datum 17. Kalend. Jun. *Mediolan.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

De comitiva dignitate.

47. Iidem AA. Cæfario P. P. [6].

CUriales, qui honorariam adepti funt comitivam [7] dignitatem, formidare debent eos, quorum [8] moderationi funt commiffi: nec fe exiftimare ideo meruiffe dignitatem, ut judicum præcepta defpiciant. Quod fi in eadem culpa perfeverent, quinque librarum auri multæ obnoxii fubjugentur: honore quoque, quem prodiderint, fpoliandi. Dat. 4. Kal. Januar. CP. OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

De fucceffione curialium.

48. Iidem AA. Florentio P. U.

IN fucceffione curialium decernimus, ut etiam [9] fi patres deceffe-rint, teneatur agnatio [10]. Dat. 12. Kalend. Jan. *Mediolani*, CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

De fuperftitionibus.

49. Iidem AA. Theodoro P. P. [11].

OMnes, qui quolibet [modo [12]] curiæ jure debentur [13], cujuscunque fuperftitionis [14] fint, ad implenda munera [15] teneantur. Dat. Id. Sept. *Mediolani*, HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De curia non relinquenda.

50. Iidem AA. Eutychiano P. P. [16].

OMnes omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuo curiis [17] perfeverent: & qui ex his ad [18] provinciarum regimen atque adminiftrationem qualibet fraude aut ambitione pervenerint, fciant fe non folum in fua curia remanfuros, fed & [19] cunctis rurfus ab exordio muneribus ferviturοs. Dat. 8. Kalend. Nov. *Conftantinop.* HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De bonis eorum, qui curias deferunt.

51. Iidem AA. [& THEOD. A.] Meffalæ P. P. poft alia [20].

QUamvis [21] provifum fuerat congruæ emendationis occurfu, quemadmodum curiales [22] militiæ [23] nomine & honore fufpenfo, officiis redderentur: tamen quia [24] hoc callido confilio repererunt, ut evitatis [25] provinciæ fuæ finibus, tanquam his eorum tantum interdictus fuiffet acceffus, peregrinos [26] expeterent commeatus: ne diutius in perniciem curiarum [27], latitandi fpes [28] [perfeveret [29],] & folatia [30] eos impunitatis fequantur [31], horum cupiditatibus obviamus: ut ex eorum bonis, qui fe vel perfecutioni [32], vel muniis civitatum, interdictæ dudum ambitione militiæ, vel qualibet [33] fraude fubtrahere conati fuerint [34], curiis, quas deferuerant, confulatur. Itaque fi vocati edictis intra anni metas, hi tamen, qui manifeftis curiæ nexibus illigantur, latere potius, quam redire maluerint [35]: fciant poft emenfum annum [36] interpellatis provinciarum moderatoribus, ex facultatibus fuis, curiis, quas deftituerunt, effe confulendum. Neque enim de immaturo præjudicio temporis poffunt brevitatem [37] caufari. Dat. 17. Kal. Sept. THEODOR. V. C. CONS. 399.

De oneribus.

52. Iidem AA. Probino Proconf. Africæ [38].

QUis tam inveniri iniquus arbiter rerum poteft, qui in urbibus magnifico ftatu præditis [39], ac votiva curialium numerofitate locupletibus, ad iterationem [40] quempiam tranfacti oneris compellat [41]: ut cum alii necdum pene initiati curiæ facris fuerint, alios & continuatio, & repetitæ fæpe functiones adficiant? Dat. 16. Kalend. April. *Mediol.* CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

De poteftate fafcium.

53. Iidem AA. Euchario Proconf. Africæ [42].

DUumvirum impune non liceat extollere poteftatem fafcium [43] extra metas territorji [44] propriæ civitatis. Dat. 6. Id. Mart. *Ravennæ*, HONOR. IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

De decurionibus curiæ vindicandis.

54. Iidem AA. Palladio P. P. [45].

GEnerali lege fancimus, ut fi quis fuum decurionem curiæ vindicare maluerit: fi Præfidis [46] defit [47] copia, in eundem manus [48] injectione conceffa, fciat ad examen cognitoris refultantem effe deducendum: ita ut moderator provinciæ, (fi quæftio fortaffe fiducia defenfionis ulla generatur [49]) nifi intra tres [50] menfes caufam originis competenti difceptatione cognoverit, atque convictum cum pœna reftituerit debitis muneribus, vel liberum ab inquietudine pronunciaverit [51], decem librarum auri multam cogatur exfolvere: ejus etiam officium pari damni irrogatione teneatur [52]. Dat. 5. Non. Maji, *Ravennæ*, DN. THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 418.

De militia.

55. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Ifidoro P. P. poft alia [53].

SI quis decurio, aut fubjectus curiæ aufus fuerit ullam affectare [54] militiam, nulla temporis præfcriptione muniatur, fed ad conditionem propriam retrahatur: nec [55] ipfe, vel ejus liberi poft talem ipfius ftatum procreati, quod patriæ debetur, valeant declinare. Dat. 3. Non. April. *Conftantinop.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

De [56] curiæ Alexandrinæ principalibus.

56. Iidem AA. Ifidoro P. P. [57].

ALexandrinis principalibus [58], etfi [59] advocatione [60] fungantur, nihilominus [61] onus peregrinationis [62] incumbat: nec publica cura [63] nifi in fua tantum civitate committatur: & primus [64] curiæ quum [65] muneribus univerfis expletis ad fummum perveneritgradum, Comitivæ [66] primi ordinis fruatur poft biennium, dignitate præftita: in curialibus tamen [67] permaneat. Dat. prid. Non. Jun. *Conftantin.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

57. Iidem AA. Ifidoro P. P. [68].

QUinque [69] fummates [70] ordinis Alexandrini [71] a corporalibus [72] injuriis immunes effe cenfemus, ut voce libera [73] commoditates patriæ defendant: cum poffint, fi quid egerint criminofe, pecuniariis coërceri difpendiis. Æftimabuntur autem præfente curia, viri fpectabilis Auguftalis [74] judicio. Dat. prid. Non. Jun. *Conftantinop.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

58. Iidem AA. Ifidoro P. P. [75].

EUm, qui triginta [76] annos in Alexandrina civitate civilibus inhæferit muneribus, corporalibus [77] injuriis [78], non pecuniariis excufari convenit: habita confideratione videlicet meritorum, ut hoc [79] bene cogniti [80] privilegium confequantur, nec eo paffim [81] fruantur indigni. Dat. prid. Non. Jun. *Conftantinop.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

1 *C. Th.* 12. 1. *l.* 150. 2 Nominatio decurionis non fit irrita quorundam decurionum abfentia. 3 *Continentur*, *in C. Theod.* Goth. Conjunge *l. nominationes. fupr. de appell.* hoc autem dicitur: Non poffe fieri nominationes five creationes ad munera civilia citra confilium decretumque publicum, præfentibus omnibus decurionibus, aut faltem duabus tertiis totius ordinis. *l.* 3. *ff. de decret. ab ord. fac. l. nulli. ff. quod cujusque univerf.* vide Lapum *alleg.* 55. Mod. 4 Major pars decurionum quod facit, cæteri videntur feciffe. vid. *l.* 19. *ff. ad municip.* Roland. a Valle 1. *conf.* 90. *num.* 19. 5 Duæ partes curiæ, curia aut curiæ inftar: duæ partes, duæ tertiæ. *l.* 3. *ff. de decretis ab ordin. faciendis.* 6 *Cod. Theodof. h. t. l.* 140. 7 Comitivam honorariam adipifci decurio poteft: cômitivæ dignitas etiam curialibus data. 8 Curialis licet honoretur titulo comitivæ confiftorianæ, eft tamen fub Præfidis jurisdictione. vid. *l.* 42. *fupr. h. t.* 9 *l.* 55. *infr. h. t. l.* 7. *in pr.* Ĵ. *de principibus agentium in rebus. l.* 12. *tit.* 22. 10 Agnationis voce hic liberi intelliguntur, *l.* 155. *C. Theod. h. t.* aut quod mihi verifimilius fit, ipfi agnati. *Goth.* Legis fenfus eft; Non tantum natos, fed & pofthumos fequi curialem fortunam patris. Quia enim lex ait; *patres*, de aliis, quam de filiis accipienda non eft. de agnatis certe haudquaquam, quandoquidem decurionum agnati, etiam fi eis heredes exiftant, eorum conditionem non fequuntur. *Mod.* 11 *C. Th. h. t.* 157. 12 Al. *deeft*, & abeft quoque *a C. Theod.* al. *loco.* 13 *Nov.* 45. *in pr.* 14 Superftitio hic fecta eft, *l.* 7. *S. de hæreticis*: Judaica, vel hæreticorum, *l.* 3. *in fin ff. h. t.* 15 Al. *munia.* 16 *C. Theod. h. t.* 159. 17 Curiam deferere nemo curialis poteft. *l.* 55. Ĵ. *h. t. l.* 1. *ff. n. t. l. un.* Ĵ. *fi curialis relicta civitate. h. lib. tit.* 37. *l. un. in fin.* Ĵ. *de privil. corporat. l.* 11. *tit.* 14. 18 Curialis præfes provinciæ factus, ad curiam revocandus eft, intermiffa munera ex integro repetiturus. 19 Al. *fed etiam.* 20 *C Theod. h. t. l.* 161. in quo defunt hæc verba, *& Theod. A* 21 Bona ejus, qui quacunque fraude curiam evitat, fi per annum contumax fuerit, applicabuntur curiæ. *Bart.* 22 Al. *ifti, ut in C. Theod* 23 Militia decuriones interdicti a militia ad curiam revocantur. vid. *l.* 55. Ĵ. *h. t. l.* 17. *S. h t.* 24 Qui. 25 Al. *civitatis.* 26 Decurioni non tantum in patria militia interdicta eft, fed & in folo peregrino. 27 Al. *curialium.* 28 Al. *fpecies, & recte.* 29 Abeft *a C. Theod. & quibusd. lib.* 30 *Solatium, in C. Theod.* 31 *Exacuat, in C. Theod.* quod *rectum eft, fi legatur, folatium.* 32 Perfecutioni fe fubtrahit, qui abeft longiffime. 33 *l. pen. fupr. de refcind. vend.* 34 *Subtraxerit, in C. Theod. & quib. lib.* 35 Hic quædam omiffa & diftracta funt e *C. Theod.* 36 Curiales, qui relicta curia militant, revocandi: aut poft annum bona eorum addicuntur curiæ, aut iis fane qui eorum vice munera fubeunt. 37 *Brevitate, in Cod. Theod.* 38 *C. Theod. h. t.* 12. 5. 3. 39 Aliud igitur dicendum apparet, fi civium fit inopia. *l.* 3. *infr. quemadm. civ. mun. ind.* Mod. 40 Iterare decurionatum nemo cogitur, fi alii fint idonei, fecus fi defint. *l.* 3. *infr. quemadmodum civilia mun. h. l. tit.* 42. 41 *Impellat, in C. Theod.* al. *compellatur.* 42 *C. Theod.* 12. 1. 174. 43 Duumviri præferebant fafces & bacillos. Cic. 2 *agraria.* 44 De Territorio vid. *l.* 239 § 8. *ff. de verb. fign. & l.* 26. *ff. ad municipalem.* Goth. Duumviri imperium non habent, *l ea quæ. ff ad munic.* Jurisdictionem habent ad certam usque quantitatem, quam nec ipfam defendunt pœnali judicio, *l.* 1. *ff. fi quis jus dic. non obtemp.* pignoris capionem, *l* 29. §. *magiftratus. ff. ad leg. Aquil.* legis actionem, de quo Cujac. *ad* 2. *fent. Pauli.* in fervos caftigationem, *l.* 12. *ff. de jurisd. l. fi privatus. ff. qui & a quib man.* tutoris & curatoris dationem. *l* 3. *ff. de tut. & curat. dat.* Mod 45 *Cod. Theod* 12. 1. 181. 46 *Judicis*, *in Cod. Theod.* 47 Quid fi præfens exiftit aut adfit quidem præfes, dies tamen feriata fit? dixi ad *l.* 11. *fupr. de feriis.* 48 Manus injectio in decurione fuo vindicando permiffa. adde fimiles cafus, *l.* 2. *fupr. h. t l.* 9. *fupr. de fervis fugitivis*, *l. aut prætor.* 10. §. *fi debitorem.* 16. *ff. de his quæ in fraudem*, *l.* 19. *in pr. fupr. de teftib. l.* 1. *ff. de cuftod. reor.* alias non permiffa manus injectio. *l.* 13. *in fin ff. quod metus cauf. l.* 25 *ff. ad l. Jul. de adult.* vid. Hartman. 2. *pract.* 1. *c.* 1. 49 Geratur. 50 Lis originis five de conditione curiali intra tres menfes finienda. 51 *Vindicaverit, in C. Theod.* 52 Dixi ad pragmaticam fanctionem Juftiniani *c.* 18. 53 *Cod. Theod.* 12. 1. 188. fed confer, quia hic multa omiffa funt. 54 Militia decurionibus interdicta. *l.* 17. *l.* 38. *l.* 51. *fupr. h. t.* 55 Al. *ne.* 56 Hæc lex, tres quæ fequuntur & *l.* 1. *infr. de Alexand. princ.* pertinent ad curiam Alexandrinam, inftitutam a Severo Imper. & fumptæ funt omnes ex una eademque Novella Theodofii, vide plura apud Cujacium hic & Gilbertum Regium 2. ἐναντιοφ. *cap.* 20. Mod. 57 *C. Theod.* 189. 58 Principales qui effent, dixi ad *l.* 33. *fupr h t.* 59 Alexandrini principales etfi advocatione fungi poffunt, non tamen coguntur inviti extra fuam civitatem legatione fungi. 60 Advocatione fungi decuriones poffunt. 61 *Nihil peregrinationis* Pyrrhus, *nec onus &c.* Aured. Sed Cujacius hic *nihilominus* accipit pro *minime*, *ut l.* 2. §. 1. *ff. vi bonorum*: vid. Robert 2 *Receptæ ectionis* 23. 62 Peregrinationis onus, legatio 63 Curam hic a munere feparat Cujac Principalis munere expleto, curas fufcipit. 64 Curiæ primus, qui in curia fummo loco, ante principales, ante decuriones. *l* 127. *C. Theod. h. t.* huic fimilis eft, qui hodie quibusdam dicitur major populi, *Maire*, ut & Parifienfibus, *Prevoft des Marchands*: quibusdam in locis Scabinus, vel Capitolinus. 65 *Quum. in C. Theod.* 66 Alexandrinæ curiæ primus decurio poft biennium comitiva primi ordinis ornatur, non quidem ex curia, fed ex primicerio. 67 Al. *tantum.* 68 *Cod. Theod. h. t.* 190. 69 Curiæ principales feu primi, pro curiæ amplitudine, quinque, decem, vel viginti. *ut hic*, erant quinque. Hinc decem primi curiales, *l.* 2. *in fin. C. Th. de quæft. l.* 42. *l.* 44. *C. Th. de eo qui fupr. vel Com. l.* 39. *C. Th. de epifc.* 70 Id eft, principales, five primates, ut etiam legitur *in C. Th l* 1. Ĵ. *de Alexand. princip.* fummates autem dixit *ut l.* 6. *infr. de navicular. l.* 11. *tit.* 1. 71 De curia Alexandrina *infr. tit. de Alexandriæ primatib. l.* 11. *tit.* 28. 72 Principales curiæ Alexandrinæ pro patria advocatione fungentes, corporalibus injuriis adfici non debent, a P. Auguftali, *ut hic*, idem principalibus Vultienfium in Hetruria datum, *l. urbis.* 61. *Cod. Theod. h. t.* Cujac. *hic* 73 Cum advocatione funguntur. Libertas permiffa advocatio. 74 *De hac voce*, Auguftalis, vid. *ad hunc locum* Alc. *ad* 3. *lib. C.* 75 *C. Theod. h. t.* 191. 76 Alexandrini curiales, qui triginta annis functi muneribus, immunes a corporalibus muneribus, non a patrimonialibus. 77 Corporales injurias appellat corporalia munera, cui opponit pecuniaria. 78 Deeft, in manufcr. *recte.* al. *muniis*, *ut in Cod. Theod.* 79 Tamen. 80 *Cognitum*, *in C. Theod.* 81 Hi, tefte Alciato ad hunc locum, dicuntur, qui commentaria fcribunt.

Superior tenetur confirmare electionem factam ab inferioribus.

59. Iidem AA. Isidoro P. P. [1].

SI quos spontaneos [2] hypomnematographi [3] munificos suis exhortationibus ad publicas nominaverint functiones, jubemus non [4] expectandum esse consensum pro tempore viri spectabilis Augustalis, qui sit plerunque venalis, sed utriusque [5] partis sufficere voluntatem, ut incipiat functio, quam nullus incusat: tunc ad memoratum Judicem [6] tam nominati, quam etiam creatoris [7] consona relatione currente, quam si suscipere, vel confirmare distulerit, sciat se viginti-quinque librarum auri condemnatione plectendum. Dat. prid. Non. Aug. *Constantinop.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

An quis per substitutum satisfacere muneribus possit.

60. Iidem AA. Thomæ [8] P. P.

NUllus, qui nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per substitutam [9] quamcunque personam curiales [10] impleat functiones: sed ipse per se debitum patriæ munus exolvat, etsi spectabili [11] dignitate decoratus sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit concessum. Hi [12] vero, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt [13], per substitutos [14] periculo suarum facultatum curiæ muneribus satisfacere non vetentur [15].

De Dorotheo, Irenæo, & eorum liberis ad L. eos 22. supr. h. t.

61. Imp. Leo A. [16].

NEque [17] Dorotheum virum illustrem, & totam ejus substantiam, neque Irenæum virum spectabilem Tribunum & Notarium, etsi ante [18] paternas illustres dignitates natus est, ullam inquietudinem pro curiali genere, & conditione sustinere decernimus. Liberos quoque eorum, qui vel jam sunt, vel futuri sunt, eorumque posteros, quotiescunque continuata temporum, & successionum perpetuitate nascentur, a conditione curiali, & functione esse liberos: lege [19] divæ [20] memoriæ Juliani (quæ de materno curialium Antiochenæ civitatis genere promulgata est) nihil in persona viri illustris Dorothei, vel viri spectabilis Irenæi, vel adversus facultates eorum, vel adversus liberos eorundem, qui vel jam nati sunt, vel postmodum quoquo tempore nascentur, vel adversus substantias [21] eorum roboris vel juris habitura. † Circa alias sane universas personas de materno genere ad memoratæ Antiochenæ civitatis tantummodo curiam pertinentes, eandem legem præcipimus obtinere propriam [22] firmitatem.

De his, qui ex materno Curialium Antiochenæ civitatis genere procreati sunt.

Qui est obligatus curiæ ratione originis, eam declinare non potest, & si curia non pulsaverit patrem, filium pulsare non poterit. Bart.

62. Idem A. Constantino P. P.

SI ille, qui ex [23] filia decurionis Antiochenæ [24] splendidissimæ [25] civitatis, & patre, qui nullius alterius civitatis munus debebatur, procreatus est, sub examine provincialis Judicis vel sponte confessus, vel certe convictus fuerit, quod ex filia sit curialis progenitus, & albo decurionum adscriptus fuerit: nullam sibi superesse facultatem negandæ vel evitandæ conditionis existimet: & curialem non adspernari fortunam avi materni sui pertentet, nec dubitet se muniis curialibus subjicere [26]. Quod si quem [27] curia, de qua præsens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minime secundum præstitutam ordinationem sibi sociandum curaverit: prolem ejus pulsare nullo modo penitus poterit: nec enim patimur conventionem ejusmodi prætermisso filio, quem curialis filia ediderat, a nepote, vel pronepote, vel ulterius incipere.

De Doctitio. I. *De natis ex illustribus.*

63. Idem A. [28] Ad Senatum.

DOctitii viri clarissimi [29] jubemus fortunam super curiali conditione nullo modo [esse] inquietandam [30], nec facultatibus ejus: sed eo, qui hujusmodi conamen inierit, sacrilegii pœnam [31] luituro. §. 1. Omnes, qui post [32] peractam illustrem administrationem, vel adhuc in ea posito patre [33] suo gignuntur, a curialium intentione defendantur una cum paternis sine dubio substantiis, quas cum persona patris a curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

De dignitatibus.

64. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

NEminem ex his, qui obnoxii curiæ constituti ab [34] initio felicissimi nostræ pietatis imperii, Comites [35] privatarum [36] nostræ, vel [piissimæ [37]] Augustæ partis, sive Comites [38] largitionum, vel Comites [39] domesticorum, Quæstores, vel Magistri [40] officiorum, [licet] ad actum administrationis gerendum provecti sunt, vel in posterum provehentur, ob hoc curialium munerum laqueos volumus evitare [41]: sed obligatos cum liberis suis quandocumque progenitis, & facultatibus suis post administrationem depositam, curiæ commoditatibus inservire: nisi forte aliis privilegiis super hoc legibus cognitis muniantur. Nam alia universa legitima vel ex constitutionibus data privilegia integra volumus, illibataque servari [42]. Ne [43] tamen indulti honoris [44] inane nomen retinere videantur, dignitatum titulis potiantur, per substitutos suarum [45] periculo facultatum curialibus muneribus respondentes: habeantque [46] integra, illibataque privilegia dignitatis. Eos vero, qui præfatas dignitates ante initium [47] nostri imperii consecuti sunt; cum facultatibus suis, & post eam dignitatem progenitis filiis a curialibus nexibus, vel onere [48] decernimus liberari. Hos autem, qui quocunque tempore Patricii [49], vel Consules, aut Consulares facti sunt, aut in posterum fuerint, aut Magistri militum, vel præfecti prætorio Orientis [50], vel Illyrici, vel Urbis administrationem in actu positi quandoque gesserunt, aut postea gesserint: omnimodo cum facultatibus suis, & post eam dignitatem progenitis [51] filiis, a curiarum nexibus, vel onere [52] decernimus liberari.

65. Imp. ANASTASIUS A. Polycarpo P. P.

DIvæ memoriæ Zenonis sacratissimam constitutionem [53], quæ de curialibus post certas excelsas administrationes, seu dignitates conditionis nexu liberandis lata [54] est, in hac tantummodo parte duximus corrigendam, qua cavetur eos etiam, qui ante eandem constitutionem, ab initio tamen ejusdem divæ recordationis Zenonis imperii, comites privatarum rerum nostræ, vel piissimæ Augustæ partis, seu Comites [sacrarum [55]] largitionum, vel Comites domesticorum, Quæstores, aut Magistri officiorum [licet] ad actum administrationis gerendum provecti sunt, minime curialium munerum laqueos ob hoc evitare, sed obligatos cum liberis suis quandocunque progenitis, & facultatibus suis, post administrationem depositam curiæ commoditatibus inservire, nisi forte aliis privilegiis super hoc legibus cognitis muniantur. His etenim, qui memoratas administrationes, vel unam ex his peregerunt, necnon liberis, & rebus eorum, beneficium quod ante per illustrem administrationem peractam eis acquisitum est, intactum, illibatumque jubemus servari: ut relaxatione conditionis, & munerum curialium, per anteriores principales dispositiones sibi concessa, tam ipsi, quam liberi eorum post hujusmodi administrationem adeptam procreati una cum propriis substantiis potiantur, & si contigerit, eos post divæ memoriæ Zenonis constitutionem, sive per se, sive substitutos suos curiæ competentia munera subiisse: eadem videlicet constitutione divæ memoriæ Zenonis ex die, quo promulgata est, suas vires obtinente: cum conveniat leges [56] futuris regulas imponere, non præteritis calumnias excitare.

Quæ dignitates curia liberent.

66. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

CUrialibus [57] consortiis consulentes, censemus, ut nemo sibi blandiatur, & non certis modis sese liberum esse existimet: sed pro nostra forma tantummodo sciat posse libertatem [58] sibi curialis competere conditionis: omnibus anterioribus modis quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandis. † Si quis igitur vel summum Patriciatus honorem fuerit consecutus, sive infulis Consulatus honorarii [59] aut ordinarii fuerit ampliatus, ut vel Consul,

1 *C. Th. h. t.* 192. 2 Id est, si fideliter in decurionatu functi sint, non desultorie. 3 *De hoc* vid. Strab. *lib.* 12. *Geograph.* 4 Nominationem commentariensis Alexandrini Præfectus Augustalis etiam invitus ratam habere cogitur. 5 Et nominantis & nominati. 6 Decurionis nominatio confirmatur judicio præsidum, *ut hic*, & nominati omnibus interesse solent. *l.* 1. §. *sed etsi præses.* 4. *ff. quando appellandum sit.* 7 Al. *creationis*, sed creator hic nihil aliud, quam nominator decurionis vid. *l.* 2. §. 7. *ff. de adm. rer.* inter quem & ipsum nominatum appellanti in causa appellationis lis esse solet. Quid tamen, si sine nominatore præses alicui honorem detulerit, & is, qui ita nominatus est, a præside appellaverit? Aristides lib. 4. *ἱερῶν* refert, se Irenarcham a Severo, Asiæ præside, ita nominatum appellasse non ab ipso præside, sed ab ipsius magistratibus municipalibus, qui litteras ei prælidis reddidissent, quasi viderentur illi ipsi eum nominasse. vid. Cujac. 9. *obs.* 35. 8 Al. *Theodoro.* 9 *l.* 2. *infr. quo quisque ordine. l.* 11. *tit.* 35. 10 Curialis origine licet spectabilem dignitatem, puta comitivam, adeptus sit, per substitutum munus civile obire non potest: nisi specialiter id ei a principe sit concessum: Illustres vero curiales per substitutum possunt, periculo tamen suo 11 Spectabilis dignitas, comitiva, & ei similes. 12 *Hæc vid. quæ ad finem sumpta sunt ex l.* 12. *tit.* 1. *l.* 1. *C. Th.* 13 Reliqui igitur in curiam retracti per se potissimum munera obeunt, *l. si quas curiales supr. de episc. & cler.* nec obstat Novella 123. utpote quæ quod in præteritum indulget, in futurum vetet. *Mod.* 14 Vid. *l.* 21. *in fin. supr. de episc. & cleric.* 15 Verentur. 16 Al. *Juliano.* Al. *Idem AA.* 17 Curiæ obnoxii liberi ante illustratum nati, ab hac tamen sententia excipitur hic Dorotheus & Irenæus. *dicam ad l.* 63. J. *h. t.* 18 Natus ex illustri vel administrante, vel administratione perfuncto, curiæ non tenetur, *ut hic*, (excipe casum *l.* 61. S. *h. t.*) unde notant, Natos ante illustratum & regnum patris neque illustres, neque regis filios esse: qua de quæstione plura dicemus ad *l.* 11. J. *de dignitatibus.* 19 *Extat* S. *l. eos.* 22. *hoc tit.* 20 Divinæ. 21 Al. *subjecta.* 22 Perpetuum. 23 Curia Antiochena eos sibi suæque curiæ vindicat, qui nascuntur patre libero, matre decurionis filia, quod in aliis non est. *l.* 22. *l.* 61. *supr. h. t.* 24 Antiochia splendidissima civitas, *ut hic. Orientis pulcher apex*, Ammianus 20. *non multum Roma inferior.* Herodian. 4. *divitiis, magnitudine, hominum multitudine, omnium urbium, quæ in oriente prima*, Procop. 1. *de Bello Persico.* 25 Adde *l.* 1. *in fin. ff. ad mun.* 26 Subjacere. 27 Si qua. 28 Iidem AA. ad Senatum. Ad senatum autem ideo scribit, quippe de senatore. 29 Alias, *clarissimi juvenis.* 30 Inquirendam. 31 Pœna. 32 Natus patre illustri, patre in ea dignitate posito, vel ea etiam functo, illustris est. unde colligitur, natum patre nondum illustri ante adeptum illustratum non esse illustrem. adde *l.* 61. *supr. h. t. l. pen. l. ult.* J. *h. t. dicam ad l.* 11. J. *de dign.* Goth. Quare ut illustris non est filius natus ante illustrem dignitatem patris, ita filius regis non videtur dicendus is, qui natus est ante quam pater regno potiretur: quo judicio contendit contra Darium fratrem majorem Xerxes olim, & vicit, secus est tamen in senatorum & decurionum filiis, *l.* 11. J. *de dign.* & in filiis patronorum fisci. *l. ult.* J. Mod. 33 Patri. 34 Natus patre illustri, curia liberabatur: nondum illustri seu ante illustratum patrem natus, curiæ patris tenebatur ante hanc constitutionem. Post hanc constitutionem liberi etiam post illustratum patris nati curiæ tenentur, sive pater illustratum per se sive per substitutum gesserit. Hac tamen sententia excipiuntur quædam dignitates illustres, de quibus in fine. *infr. h. t.* 35 Al. *comitum privatar. rer.* 36 Modo ante hanc constitutionem eam gesserit dignitatem. *l.* 65. J. *h. t.* 38 Seu comitis & *deest* sacrarum. 39 Al. *comites.* 40 Al. *deest.* 41 Illustres sunt hæ dignitates, comitatus rerum privatarum, largitionum, domesticorum, Quæsturæ, magistratus officiorum. 42 Observari. 43 Nec. 44 Honores. 45 Natus patritio, consule, consulari, magistro militum, P. Prætorio, vel urbis (sunt & hæ dignitates illustres, in eo, quod mox sequitur, a superioribus differentes) curia liberatur. etiam si pater illustris post imperium Zenonis illustratum administraverit, ante dignitates superiores a patre adeptas natus, non liberatur curia. 46 Habeant. 47 Nuncium. 48 Honore. 49 Substituto interposito serviens, periculo suo servit. *l.* 5. § 3. *ff. de adm. & peric. tut.* 50 Hæc lex pertinet tantum ad Orientale imperium. 51 Vid. *l. ult.* J. *de excus. muner. h. l. tit.* 47. 52 Honore. 53 *l.* 64. S. *h. t.* Curiæ obligabantur Zenonis constitutione, qui ab initio imperii Zenonis facti essent comites rerum privatarum, largitionum, domesticorum &c. *d. l.* 64. *supr. h. t.* hac constitutione superiores curia liberantur: modo si ante constitutionem Zenonis eas dignitates gesserint: nec vult sibi eosdem quicquam præjudicasse, quod aliquamdiu paruerint constitutioni Zenonis, atque ita derogatur *l.* 64. *supr. h. t.* 54 Data. 55 Al. *deest.* 56 Leges futuris regulam imponunt, non præteritis *l.* 7. *supr. de legib. l.* 20. *supr. de usur. l. ult. supr. de suis & legitimis. l.* 22. *ff. de legib. l.* 1. §. 2. *ff. ad l. Falc. Nov.* 73. *c.* 9. *vers. valeat Nov.* 115. *in pr. l.* 21. 22. *supr. de sacr. eccl. l.* 53. §. 1. *in fin. supr. de episcop. & cleric. l. un. supr. de not. act. jud. l.* 3. *supr. de pact. pign.* Potest tamen princeps etiam pendenti negotio legem dare. *Nov.* 3. Leges trahuntur etiam ad præterita, si id lege nova nominatim sit expressum. *Nov.* 12. *l. ult. supr. de pact. pign. l.* 1. *supr. de contr. jud.* Cæterum ore denique tempore leges obligant, si id specialiter sancitum, *Novell.* 57. & 116. His addendum, appellationes captas finiri secundum leges, quæ dicendæ sententiæ tempore obtinebant, non secundum novas, quæ post sententiam, a qua appellatum est, invaluerunt, etiamsi novæ nominatim porrigantur ad præterita. Nam hæc clausula, quoties novis legibus adjicitur, de præteritis negotiis nondum finitis accipienda est, non de iis, quæ jam finita sententia judicis, vel transactione partium. *l.* 1. *in fin.* S. *de contr. jud. l.* 22. *supr. de sacr. eccl. Novell.* 111. & 115. *in fin.* Quid si negotium quoquo modo in judicium deductum? Accursius existimat, eam clausulam non eo porrigi: verum Accursio repugnat *Nov.* 113. 57 Hujus suæ constitutionis ad Demosthenem meminit idem Justin. *Nov.* 38. vid. Forcatulum *c.* 3. *Necyomant.* 58 Curia liberant hæ dignitates, summa patriciatus dignitas, Consulatus, Consularitas, Præfectura prætoriana, urbana, magisterium militum, patronatus fisci, principatus agentium in rebus, proximatus sacrorum scriniorum, *ut hic*, duo priores, solo titulo: reliquæ administrationis tantum merito, patriciatus & consulatus etiam honorarius, reliquæ non nisi reipsa administratæ, *Nov.* 70. & 81. 59 Consulatus alius honorarius, alius ordinarius.

vel

vel Consularis [1] efficiatur: seu Præfectorum prætorio infulas susceperit gubernandas, vel Urbicariam (in ipso tamen actu) meruerit præfecturam, necnon Magistri militum officium gerendum susceperit, is gaudeat se hujusmodi conditionis esse exortem, & liberum eum suis facultatibus suaque posteritate, quam postquam meruerit dignitatem, vel actum gesserit, ediderit: anterioribus filiis in conditione pristina remansuris, tam Præfecturæ [2] quæstoris quam viri eloquentissimi fisci patroni: tam [3] Præfecturæ quæ Orientalibus & Illyricianis præsident sedibus, quam Urbicariæ, nexibus curiæ liberantur, cum ad fisci patronatum pervenerint, una cum substantiis & liberis suis, quos vel ante habuerint, vel postquam ad eundem gradum provecti sunt. † Viri etiam clarissimi principes agentium [4] in rebus, curiæ libertatem ex antiquis legibus consecuti sunt: & viri spectabiles proximi sacri scrinii [5] nostræ memoriæ, & sacrarum epistolarum, necnon sacri [6] scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum & dispositionum cum substantiis suis & liberis quos post emensa [7] stipendia susceperant: hoc etiam nos corroborantes intuitu laborum, quos multo, longo, prolixoque tempore pertulerint [8], intactum illibatumque conservamus: ut hi omnes fortuna curiali liberentur cum sua substantia, suaque sobole, secundum ea quæ prædiximus. Ex ævo autem sequente progenitos antea, nullius futuri fisci patroni liberos concedimus liberandos: ut ne quod summis apicibus dignitatum non est concessum, hoc alii sibi audeant vindicare: sed progeniti filii antequam [9] ad fisci patronatum pervenerint, in conditione pristina remaneant. † Aliis [10] [autem modis] quam his quos sigillatim enumeravimus [11], sive legibus [12] antiquis comprehensi sunt (qualis [13] erat is quem ex tribus [14] maribus concessum ante fuerat patri maximo [15] Senatui sociare) sive comprehensi anterioribus scitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunæ nullo patimur modo: sed sive pragmatica [sanctio] super hoc processit, sive sententia eminentissimæ [16] Præfecturæ, sive alius modus quicunque excogitatus est: ea omnia penitus vacuari, & pro infectis [17] haberi, & curialia corpora suis reddi civitatibus, & substantias eorum subjacere, nulla excusatione eis [18] penitus competente.

TIT. XXXII.

SI SERVUS, AUT LIBERTUS AD DECURIONATUM ADSPIRAVERIT.

Libertus, qui non habet jus annulorum aureorum, nec restitutus est natalibus, cum pœna a curia removeatur. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Saturnino.

SI [19] libertus, vel jus aureorum [20] annulorum adeptus non est, vel natalibus suis non restitutus: Præses provinciæ non tantum curiæ [21] participare non permittat, sed juxta legis [22] severitatem congruenti pœna ulciscatur.

2. Iidem AA. Oricinæ [23].

PRæses provinciæ si eum qui Ædilitate [24] fungitur [25], servum tuum esse cognoverit, si quidem non ignarum conditionis suæ ad Ædilitatem aspirasse perspexerit, ob violatam [26] servili macula curiæ dignitatem congruenti pœna adficiet. Si vero quum opinione [27] publica mater ejus pro libera haberetur, ex decurione procreatus, ad capessendum honorem errore lapsus processit, dominio tuo eum subjugabit [28].

TIT. XXXIII.

DE PRÆDIIS DECURIONUM [29] SINE DECRETO [30] NON ALIENANDIS [31].

De prædiis decurionum.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P. [32].

SI quis decurionum vel rustica prædia, vel urbana [33] venditor necessitate coactus addicit [34], interpellet Judicem competentem, omnesque causas sigillatim, quibus strangulatur, exponat: & ita demum distrahendæ possessionis facultatem accipiat, si alienationis necessitatem probaverit. Infirma [35] enim venditio erit, si hæc fuerit forma [36] neglecta: ita enim fiet, ut nec immoderatus venditor [37] nec emptor, [cujuscunque sit [38] conditionis,] inveniatur injustus: denique nihil erit postmodum quo venditor vel circumventum se insidiis, vel oppressum potentia comparatoris queri debeat: quandoquidem sub fide actorum, & de necessitate distrahentis, & de voluntate patuerit comparantis. Quod si quis contra vetitum occultis molitionibus per suppositas fraude personas, cujuslibet loci quem tamen [ei [39]] decurio distrahebat [40], comparator extiterit: sciat se pretio [41] quod dedit, esse privandum: & locum quem comparavit, cum [42] fructibus esse restituendum. Dat. 8. Kalend. Decembr. *Constantinopol.* HONORIO NB. P. & EVODIO CONSS. 386.

De rebus mobilibus & nominibus curiæ hereditario jure adquisitis.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

NEc [43] venditio rei hereditariæ [44] curiæ acquisitæ, aut debitoris [45] hereditarii qui solverit, liberatio aliter admittenda est, nisi [46] apud acta totius vel majoris partis ordinis intercedente decreto [47], ineundi contractus, vel dissolvendæ obligationis causa probetur: Ita enim & id quod [48] ex ea redigitur: ad prædiorum jubemus comparationem expendi: quorum reditus omnes, (sicut [49] dictum est) ejusdem curiæ publicis muneribus quæ solatio egere constiterit, justissime servabuntur: ex consensu omnium & maxime ditiorum [50], vel idonea fidejussione oblata conductoribus eligendis. Dat. 5. Id. Jun. CP. FELICE & TAURO CONSS. 428.

Decuriones non possunt vendere sine decreto, alios autem contractus non probibentur celebrare. Bart.

3. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

CUriales [51] vendere quidem res immobiles, vel mancipia rustica [52] prohibemus [sine] interpositione decreti: donationes [53] vero vel permutationes, vel quoslibet alios etiam sine decreto permittimus [54] celebrare contractus: quoniam & sacræ constitutiones quæ super hoc a retro Principibus latæ sunt, in plurimis [55] suis partibus de pretio non redhibendo locutæ sunt: ut [56] ex hoc apertissime detur intelligi, solum venditionis [57] decurionibus sine decreto interdictum fuisse contractum: cum [58] tamen venditio intercedente (ut dictum est) decreto agitur: nullum eos, vel qui ab his comparant, dispendium cujuscunque personæ, vel causæ, vel theatralis [59] liberalitatis nomine (quod frequenter fieri dicitur) sustinere decernimus: nec [60] ex tabella decretum recitari, sed curialium vel majoris partis curiæ relatione [61] currente, sine ulla malignitate [62] referentium, vel damno contrahentium, ad confirmandam emptionem competentis Judicis proferri sententiam **.

Constitutio Græca Justiniani hic deest, qua jubebat, ut tam donatio quam omnis actus alienationem continens decreto subjaceret, ut idem ait Novell. 38.

1 Dignitas hæc Consularitas. 2 Al. *prælaturæ*, sed hunc locum sic emendat Cujac. *Sed & viri eloquentissimi fori patroni tam præfecturæ, quæ Orientalibus & Illyricianis præsidum sedibus, quam urbicariæ.* 3 Advocatorum Præfecturæ prætorianæ & urbicariæ certus erat numerus. Ex eorum numero quotannis prodibant duo fisci patroni, quibus hoc privilegii dabatur, ut ea dignitate, una cum liberis susceptis post eam dignitatem curia liberarentur. 4 Vid. *l. 7. infr. de pr. agent. in reb. l. 12. tit. 22.*
5 Scrinia memoriæ epistolarum, libellorum, cognitionum & dispositionum. 6 Nec non sacrorum librorum, sacrarumque &c. 7 Emersa. 8 Protulerunt.
9 Curiæ nullæ dignitates liberant, præter superius enumeratas. Ita Comitiva privatarum, vel largitionum, vel domesticorum, vel quæstura, vel magisterium officiorum curia non solvit. 10 *l. 132. C. Theod. de decur.* 11 Memoravimus. 12 Natus patre jam patrono fisci, curia una cum patre liberatur: ante natus, non liberatur. vide quæ scripsi ad *l. 61. supr. h. t. l. 11. infr. de dignitatibus.* 13 Quis.
14 Quartam Sabinianam datam, adoptato ex tribus maribus tollit. §. *sed ea omnia. 14. Instit. de hered. ab intest.* de qua dixi ad *l. penult. §. 3. supr. de adopt.* vid. hic Cujac. Alc. 4. *parer.* 3. 15 Senatus maximus urbis Romæ. 16 Eminentissima.
17 Imperfectis. 18 Ejus.
19 Curiales alterutro modo liberti esse poterant, vel jure aureorum annulorum impetrato, vel natalibus restituti: his deficientibus curiales esse non poterant, *ut hic*, ut nec senatores. *l. 9. infr. de dignitatibus.* Hodie possunt: cum omnibus libertis jus aureorum annulorum datum sit, & omnes restituti natalibus. *Novell. 78. c. 5.*
20 Annulo aureo utebantur ingenui, idcirco libertinis annulus dabatur, ut quasi ingenui viderentur. 21 Curiam. 22 Legem Viselliam, de qua *supr. ad l. Visel.* Goth. Cujus pœnæ hodie cessant, cæterum notandum hoc; meliore olim conditione fuisse natalibus restitutos, quam annulo donatos. hi enim honore augebantur, conditionem non mutabant: jura tantum & munia dum vivebant ingenuitatis habebant, *Nov. 74. l. falso. ff. de cond. & demonst. l. etiam. ff. de bon. lib. l. 2. supr. de jur. aur. ann.* Illi conditionem mutabant, quippe qui illis natalibus restituerentur, in quibus homines fuere, nondum neque naturali neque civili jure descripto, *l. 2. ff. de nat. rest.* ergo vere fiebant ingenui. *l. ult. supr. de bon. lib.* At ex Nov. Just. 78. ipso jure omnes liberti natalibus restituuntur, & jus habent annulorum, salvo jure patronatus. *Mod.*
23 Originiæ. 24 Ædilitas hic magistratus est municipalis, *l. qui insulam. 30. §. ædilis. 1. ff. locati.* Juven. *satyr.* 3. sic Arpinum habuit ædiles. Cic. 13. *fam.* & 15. *ad Att.* Capua Prætores, Cic. 2. *Agrar.* Lanuvium Dictatores. Cic. *pro Milone.* In aliis duumviri, Spartianus *in Adriano.* Per Latina oppida Dictator & Ædilis & Duumviri sunt, in aliis Quatuorviri. *l. 1. infr. de solut. & lib. debit. civit. l. 11. tit. 39.* Alexandriæ, Hypomnematographi. *l. 59. supr. de decur.* 25 Fungi ædilitate, & ædilem esse differunt: hoc juris, illud facti. 26 Curialis, seu decurio esse non potest, qui servus sit. 27 Opinio publica libertatem non tribuit servo ædilitatem gerenti. adde *l. 11. supr. de liberali.* Quid gesta per eum, cujus sunt momenti? ipso jure nulla: utilitatis tamen causa sustinentur, *arg. l. Barbarius. 3. ff. de offic. prætor.*
28 Ita est, si servus ignarus suæ conditionis adspiraverit ad honorem curiæ, illæsus domino redditur: neque dubitari de hoc potest in ignaro pariter hujus facti domino: sed quid si is sciverit, an etiam tum servum recipiet? videtur quod sic; cum nec sciente domino decurio fiat, etiam si eo fine manumittatur; verius tamen est, ut dicatur fisco eum addici debere, *arg. l. generali. infr. de tabul.* Cur enim eo passus est dominus inquinari curiam? *Mod.*
29 Curialium. 30 Subaudi, præpositi. vid. Cassiod. *lib. 7.* 31 Id est, vendendis, *ut constat ex l. ult. h. tit. supr. de jure emphyt.* 32 *C. Theod. 12. 3. 1.*
33 *Urbana vel qualibet mancipia, in Cod. Theod.* 34 Decurionum bona vendi non possunt a creditore, nisi causa pro[b]ata apud acta præsidis. vid. *l. 2. supr. de offic. ejus qui vice a[licuj]. jud.* adde *l. 15. §. in fraudem 2. ff. ad municip.* Cassiodorum 7. & 8. *Novellam Majoriani de curialibus.* Goth. Vid. *Vasq. Illustr. controv. c. 61. n. 2.* Ans.
35 Nullus est actus, qui legis forma neglecta fit. *l. constitutionib. 24. ff. ad municip.*
36 Forma neglecta actus infirmus, nempe quia informis. 37 Decreti interpositio efficit, ut ne sit locus *l. 2. supr. de rescind. vend.* 38 Absunt *a C. Theod.*
39 Deest *in Cod. Theod.* 40 *Distrahat, in C. Theod.* 41 Emens fundum decurionis, causa non probata apud acta præsidis, pretium amittit, *ut hic*, similes casus vide *in l. 7. infr. de agr. & cens. l. 11. tit. 47. l. ult. infr. de fundis rei privatæ. l. 11. tit. 65.* Goth. Qua eadem pœna plectitur is quoque, qui emerit capite censitos sine terra, *l. 7. infr. de agr. & cens.* nam & hoc casu reip. interest, ut censiti terræ suæ adhæreant; ut illo, uti curiales sua teneant, ne patrimonii dissipatione ad munera civilia minus reddantur idonei. & quod in his, idem obtinet in eo, qui dempto canone, quod fit illicite, prædium dominicum emerit, *l. ult. infr. de fund. rei priv.* non obtinet in vicano vicani prædium emente; quoniam is pretii deductionem habet, *l. 1. infr. non lic. hab. met.* sed cui illis casibus cedet pretium, venditorine, ut ita ex mala fide sua lucrum faciat? minime quidem: sed, ut Accursio recte placuit, inferetur ærario. *arg. d. l. 7. de agr. & cens. & l. pen. supr. de rescind. vend.* Mod. 42 In emptionibus, quæ nullæ sunt, emptor fructus non lucratur. 43 Huc pertinet *l. 1. tit. 3. l. 12. C. Theod.* 44 Curiæ rem hereditariam quæsitam nemo emere potest, sine decreto curiæ. 45 Solvere curiæ debitor hereditarius ejusdem non potest, nisi decreto intercedente. 46 *l. 3. in fin. infr. de vendendis rebus civit. l. 11. tit. 31.*
47 Decretum requiritur in alienatione rei hereditariæ curiæ, & in solutione hereditariæ rei curiæ facienda. 48 Pretium rei curiæ hereditariæ venditæ, in prædiorum comparationem vertendum, ut ex eorum reditibus onera curiæ sustineantur.
49 Pars videtur esse legis alterius hæc constitutio, *l. 1. infr. tit. prox. l. 1. Cod. Theod. de impon. lucra. descript.* 50 Ditiores pauperioribus præferuntur. 51 Hanc legem accusat Justin. *Novell. 38. in pr. §. 1. vers. Et rursus* 52 Olim quælibet *l. 1. C. Theod. hoc tit.* hodie sola rustica. *Mod l. 22. supr. de administ. tutor. vers. Præcipimus.*
53 Donari possunt res curiæ, etsi vendi non possint sine decreto, unde hæc lex mirabilis dicitur *in dict. Novell.* 38. Causa tamen differentiæ esse potest, quod facilius vendamus, quam donemus. Hodie neuter actus valet sine decreto. *d. Novell.* 38. Imo ne quidem donatio cum decreto valet, *Novell.* 87. Goth. Vid. Decium *ad l. 2. si certum petatur. 1. lect. in princ. col. 4. n. 15. & in 2. lect. n. 19.* Fab. de Mont. *in tract. de empt. & vend. in ult. quæst. 4. quæst. princ. num.* 21. Alexand. *ad l. si filiusfamilias. §. Divi. col. 5. de leg. 1. n.* 22. Forcatulum denique *Necyomant. dial.* 19. Mod. 54 *l. 163. ff. de reg. jur.* 55 Pluribus. 56 Præsumitur emptio & venditio contracta, ubi pretii facta mentio est, *ut l. illicitas. 6. ff. de offic. præsidis. l. apud Celsum, §. 31. ff. de doli mali & met. except. l. cum dotem, 10. l. si inter virum. 21. supr. de jure dotium:* nisi hoc actum sit in contractu, ut dominium transferatur: tunc enim æstimatio seu pretii mentio emptionem non facit, sed ut periculum rei transeat in accipientem. Bald. *in l. si pascenda. 8. supr. de pactis*, Socinus *regul.* 116. 57 Emptionis. 58 Ratio dubitandi in hac lege. 59 Theatralis liberalitas, largitio curiæ ad theatra.
60 Decretum curiæ ubi exigitur, ex tabella seu periculo vel breviculo fieri non debet, sed viva voce, consensu curiæ & sententia competentis judicis, ne quid pro scriptura exceptoribus dari sit necesse. adde *l. 9. §. 2. ff. de off. procons.* 61 *l. 59. supr. de decurionib.* 62 Oratio in speciem concepta non nimis esse potest: ut eo facilius tollatur sophistica interpretatio. Dec. *in l. quæ dubitationis tollendæ, 81. ff. de reg. jur.*

TIT.

TIT. XXXIV.

QUANDO ET QUIBUS QUARTA PARS DEBETUR EX BONIS DECURIONUM, ET DE MODO DISTRIBUTIONIS EORUM.

Si extraneus ſuccedit alicui decurioni, debet curia habere quartam. Bart.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

SI decurionum conſortio ſit alienus, qui curiali ſucceſſit: competentis eidem [1] juris ſive ex aſſe, ſive ex parte heres ſit bonorumve poſſeſſor: partem quartam [2] jure optimo a curia peti decernimus. Dat. 5. Id. Jun. CP. FELICE & TAURO CONSS. 428.

Curiales debent habere quartam extraneo ſuccedente curiali, non tamen de ſingulis rebus. Bart.

2. Iidem AA. Apollonio P. P. [3].

MEminimus, nuper emiſſa lege divali [4], portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentium, ex qualibet noviſſima voluntate, vel ab inteſtato etiam, ad quemque (præterquam [5] ſi ad filios [curiales]) deferatur [6] curialium [7] deputaſſe corporibus: ſed multi tanquam corrumpendi totius patrimonii occaſione captata, uniuscujusque rei ſibi particulam [8] vindicando, adeo totas dilacerant facultates, ut dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, ſua quoque jura præcipitent: Quorum nimiam licentiam provida diſpoſitione refrenantes [9], ipſis [10] quidem curialibus occupandi ſua auctoritate res mortui, copiam denegamus: heres [11] autem ad quem ab inteſtato, vel ex poſtrema voluntate directis, vel fideicommiſſariis verbis decurrit hereditas, omne [12] patrimonium quod relictum eſt, in partes quatuor dividi procuret: ut rebus totis in [13] ſortium [14] caſum deductis, vel curiæ quadrantis vel heredi aut [15] fideicommiſſario per univerſitatem dodrantis electio ex ſortis felicitate [16] contingat: ita ſcilicet & præfati ſucceſſores, & curia promiſcui rerum dominii liberabuntur incommodo. *Naturale [17] quippe vitium eſt negligi quod communiter [18] poſſidetur: utque ſe nihil habere, qui non totum habeat, arbitretur: denique ſuam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ.* Sed ubi quarta pars bonorum mortui curiæ debet offerri: immobiles quidem res quæ [19] nec latere facile poſſunt, nec [20] cuiquam [21] (ſi divulgentur) officiunt, ſub aſpectu etiam curialium æſtimari dividique concedimus: mobiles autem res, vel [22] ſe moventes, vel inſtrumenta vel ſi quid aliud [etiam [23]] in hujusmodi jure [24] conſiſtat, in medium proferri divulgarique non [25] patimur: ſed juratis [26] ſucceſſoribus, cum apud ſe diligenter æſtimaverint, quæ quantique ſint pretii facultates, credi oportere decernimus. *Quid [27] enim tam durum tamque inhumanum eſt, quam publicatione pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi vilitatem, & invidiæ exponere [28] divitias?* In exigendis vero debitis, ſi pretium quod pro quarta parte actionum curiæ competit, ſucceſſores præſtare noluerint: cautionibus jurata [29] fide prolatis in medium, unusquisque a debitoribus convenientem ſibi exigat portionem. Æque ex diverſo æs alienum, ſi cui defunctus fuerat obligatus, tam iidem ſucceſſores, quam curia pro ſua ſorte [30] reſtituere compellantur. Quod ſi ſæpe dicti ſucceſſores ſacramentum ſibi crediderint excuſandum: tunc vero ad ſimilitudinem rerum immobilium diligentior [31] curialibus omnium rerum indago præbebitur, ſcilicet ut univerſis mortui facultatibus in aperto propoſitis, vel æſtimatio rerum, vel diviſio [32] ſub præſentia curialium celebretur. In omnibus autem caſibus ubi quarta pars curiæ competit, transactiones interpoſitas firmas illibatasque manere decernimus. §. 1. Ad [33] filiorum [34] vero [curialium [35], vel nepotum, ac pronepotum, ſcilicet decurionum] ſimilitudinem [36], ad quos integras opes pervenire cenſuimus, filiam, quinetiam neptem, proneptemve principali ejusdem civitatis unde pater, avus, vel proavus oritur, nuptam, rerum vel ab inteſtato, vel ex diſpoſitione ultimæ voluntatis quæſitarum, integrum nullaque parte minutum dominium habere ſancimus. Quod ſi poſt parentum obitum inveniantur innuptæ vel viduæ, in impuberibus quidem poſt transactam pubertatem, in aliis vero quæ pubertatem exceſſerint [37], vel etiam in viduis poſt mortem parentis triennium [38] duntaxat volumus expectari: ut interim quarta portio ſuſpenſa, aut apud eam, ſi in matrimonio curialis ejusdem civitatis fuerit collocata, perpetuo jure permaneat: vel ſi intra id tempus [39] alienum [ab [40]] eadem curia ſortiatur maritum, penitusve nupta non fuerit, memorata pars [totius [41] ſubſtantiæ] curiæ cum triennii tam urbanorum quam ruſticorum prædiorum dumtaxat fructibus addicatur: ita tamen, ut [& [42] optionis conditio in offerendis rebus quartæ partis vel dodrantis [43]] & ſacramenti tam de quantitate quam de æſtimatione rerum mobilium, deque actionibus inferendis, vel excipiendis (ſicut in extraneis perſonis dictum eſt) ratio conſervetur. Sed & ſi mater mortui vel avia tempore quo filius neposve moritur in conjugio ejusdem civitatis curialis inventa fuerit: ne ipſas quidem patimur quartæ portionis ſubire jacturam. Extraneum quinetiam heredem propinquitatis quidem jure diſcretum, curiæ tamen [ejusdem civitatis [44]] obnoxium ſupradictæ portionis diſpendio liberamus. Dat. 7. Idib. Mart. *Conſtantinop.* DIOSCORO & EUDOXIO [45] CONSS. 442.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis curialibus [46] muneribus obnoxius, uno forte vel pluribus filiis vel filialibus derelictis, filio quidem vel filiis ſubſtantiæ ſuæ partem minimam dereliquerit, (eam tamen quæ [47] excludere eos ab inofficioſi querela poteſt) aliis autem ſuam ſubſtantiam dereliquit, ut ex hac patrimonii diſtributione apud filium [48] quidem vel filios curiales minima pars ſubſtantiæ remaneat: totum autem curiale munus maſculis immineat, ſive filii ſint, ſive nepotes vel pronepotes, curiali tamen conditioni obnoxii: ſancimus hujusmodi iniquitatem reſecari, & non minus quarta portione in maſculos poſſe teſtatorem transmittere: ſive unus eſt filius, ſive plures: nulla diminutione ex permixtione ſororum eis [49] facienda: ut non ſolum corporibus, ſed etiam ſubſtantiis laborantes, poſſint curiale habere conſortium. † Ad hoc ſancimus, ſi quis curialis, filiabus pluribus derelictis, ab hac luce fuerit ſubtractus: quarum una curiali ejusdem nupſerit civitatis: aliis filiabus quæ ad hujusmodi vota non migraverint, vel extraneis in reliquam partem heredibus derelictis, non videri curiæ ex ſententia legis Theodoſianæ [50] ad Apollonium ſcriptæ ſatisfieri: ſed omnino [51] quartam [52] partem patrimonii curia conſequatur: ſive uni filiæ quæ curialibus nuptiis copulata ſit, deputanda eſt: ſive ex aliis heredibus colligenda: filia proculdubio quæ curiali nupſit immuni ab hujusmodi quartæ datione ſervanda: cum per maritum ejus quantum ad ipſius perſonam [53] curiæ ſit ſatisfactum: & hoc obſervari [54] non ſolum ſi ultimo elogio condito teſtator curialis deceſſerit: ſed etiam ſi inteſtatus [55] diem ſuum obierit. [Sed &] ſi quid [56] minus [57] quarta [parte] fuerit, vel minime derelictum: hoc modis omnibus filio curiali, vel filiæ quæ nupta eſt ejusdem civitatis decurioni, ex ſubſtantia patris curialis modis omnibus, vel deputari, vel adimpleri: nullo obſtaculo curiæ opponendo, ſi ſecundum prædictam [58] legem filius, nepos, pronepos, pater, avus, proavus, curiali morienti fuerint derelicti, qui nexibus curialibus ex quacunque, vel dignitate, vel occaſione fuerint abſoluti. In hoc enim Theodoſianæ [59] legi apertiſſime volumus eſſe derogatum. Et generaliter definimus ex omni cauſa, neque maſculos liberos, neque filias copulatas matrimonio curialis, minus quarta parentis ſubſtantiæ habere: vel non extantibus filiis, vel filiabus, ſed aliis heredibus, ipſam curiam ſecundum anteriores leges quartæ curialis morientis habere ſolatium. Dat. Kal. Januar. CP. JUSTINIANO A. II. CONS. 528. [60].

TIT. XXXV.

DE IMPONENDA LUCRATIVA [61] DESCRIPTIONE.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Apollonium Præfectum prætorio.

DEſcriptionis [62] onere ſiliquarum [63] quatuor, quas [ex [64]] lucrativis jugationibus tantum, non humanis, vel animalium cenſibus, neque mobilibus rebus jubemus indici: & ſi curiales non ſint, majores, ac [65] poſteros liberamus: ut ſi pater, avus, proavus, filio, nepoti, pronepoti, vel filiæ, nepti, proneptive (nec intereſt [66] nuptæ ſint curialibus necne) poſtrema voluntate, vel inter vivos etiam donatione quicquam de ſuis opibus largiatur, memoratæ deſcriptionis ceſſet indictio. Æque [67] ex diverſo, ſi poſteriores ad majores prædicta ſibi conſanguinitate [68] devinctos præfatis titulis ſuas conferant facultates: nullius [69] acceſſione [70] gravaminis hujusmodi liberalitas oneretur: *In tam [71] enim neceſſariis [72] ſibi conjunctisque perſonis, ſub liberalitatis appellatione debitum naturale perſolvitur.* Cujus auctoritatem

1 Ejusdem. 2 Quartam hereditatis defuncti decurionis, extraneus ejus heres curiæ præſtare debet. In quibusdam locis Germaniæ extranei ſive peregrini vel forenſes quicunque heredes fiunt, quartam hujusmodi præſtare tenentur. 3 Novella Theodoſii quæ integra hodie extat in breviario Alarici, *tit. de bon. decur.* 4 Id eſt, *l. 1. §. h. t.* 5 Id abrogatum videtur *Nov. 38. pr. §. 2. in fin.* 6 *Deferatur*, in *N. T. de bonis decurionum & natural. filiis eorum.* 7 *Curiarum*, in *Nov. Theod.* 8 Quarta debita curiæ ex univerſo ſumitur, non ex ſingulis rebus. 9 Al. *frænantes*, *ut in Nov. Th. h. t.* 10 Al. *ipſius.* 11 Hic, ut etiam J. ſæpius, quædam e *C. Theod.* immutata ſunt: quem vide. 12 Heres extraneus bona defuncti decurionis dividit in quatuor partes & is eligit, cui ſors dederit. 13 Sorti electio committitur. Is eligit, cui ſors dederit, *ut hic*, unde hic notat Cujac. fratres in diviſione hereditatis, heredes & fideicommiſſarios, ſortem totam ſorte commiſiſſe, vel inter fratres majorem diviſiſſe, minorem vero elegiſſe. Hujusmodi legem refert Senec. 6. *declam.* & Sulpit. Victor. *in Inſt. oratoriis.* quod & hodie fit multis locis: de quo genere diviſionis vide Mynſinger. 4. *obſ.* 37 *l. 3. §. comm. de leg.* Diviſio fit ita ſorte multis locis, ſorte vel micando digitis *§. optionis.* 23. *Inſt. de legat. ubi* Theophil. *l. ſed cum ambo.* 14. *ff. de jud.* Olim dandis in judicibus & dijudicando utra pars potior deberet dicere, ſorte res dirimebatur. ita proles adſcriptitia inter adſcriptitiorum duorum dominos ſorte dividitur *Nov.* 156. 14 *In ſortitum caſumque*, recte, & ſic legitur in *Nov. Theod.* 15 *Ac*, in *Nov. Theod.* 16 *Conditione*, in *Nov. Theod.* 17 Vitium quoddam a natura, ſubaudi, corrupta. 18 Communia naturali jure negliguntur, *ut hic*, qua ratione Ariſt. 2. *Polit.* 1. Communionis regulam introductam a Socrate in ſua Repub. reprehendit, ἥκιϛα γὰρ ἐπιμελεῖν τυγχάνει τὸ πλείϛῳ κοινὸν &c. ibid. vide: hæc autem adverſus Anabaptiſtas, communionis patronos, poſſis recte uſurpare. 19 Immobilia latere non poſſunt, apparent enim facile, non occultantur, ut mobilia. 20 Immobilium bonorum poſſeſſionis evulgatio non officit poſſeſſori. 21 *Quicquam*, in *Nov. Theod.* 22 Mobilia ab alio: moventia a ſe ipſis moventur, ut animalia: immobilia a nullo. *l.* 93. *D. de verb. ſign.* 23 Al. *deeſt.* 24 Rerum aliæ immobiles, aliæ ſe moventes, aliæ jura. 25 Statutum tyrannicum eſt, ut quisque mobilium ſuorum numerum profiteri apud acta & publice cogatur. 26 Vide Wurmſerum 1 *pract.* 26. *cap.* 2. 27 Etiſi putant quædam invecta in urbanum ædificium facile obligari: in ruſticum non æque. Doct. *ad l. 4. ff. de pact.* 28 *Patere*, in *Nov. Theod. & quibus. lib.* 29 Vide Wurmſ. *in pract.* 38. *cap.* 8. 30 *Per ſuam ſortem*, in *Nov. Theod.* 31 *Diligenter*, in *Nov. Theod.* 32 *Diviſio*, *prout ſucceſſores elegerint*, in *Nov. Theod.* 33 Deſcendentes maſculi curiales, vel fœminæ nuptæ curialibus, vel extranei curiales ſuccedant in totum. *Bart.* Goth. Intellectum hujus §. vide apud Decher. *lib.* 2. *diſſert.* 1. *num.* 51. Decian. *vol.* 1. *reſp.* 198. Anſ. 34 Id abrogatum, *Nov. Theod.* 35 Incluſa abſunt a *Nov. Theod.* Hic autem *ut §. in pr. curiales* addidit Trib. adjecit etiam *curialium & ſcil. decurionum*, ut hæc lex congrueret cum *Juſtin. l.* J. *prox.* 36 *Numerum*, in *Nov. Theod.* 37 *Adeptæ ſunt*, in *Nov. Theod.* 38 Conditio *ſi nupſerit*, tempus habet limitatum. 39 *Temporis*, in *Nov. Theod.* 40 Abeſt a *Nov. Theod. & quibus. lib.* 41 Abſunt a *Nov. Theod.* 42 Incluſa deſunt in omnibus manuſcriptis & perperam inſerta ſunt ex libro *Nov. Theod.* vide Cujac. 3. *Inſt.* 1. 43 Al. *ſine ejus pretio.* 44 Abſunt a *Nov. Theod.* 45 VV. CC. additur *in Nov. Theod.* 46 Hujus ſuæ legis ſententiam Græce recitat idem Juſtinianus, *in Novell.* 38. Cont. 47 Adde *Novell.* 38. *cap.* 3. 48 Ad filium. 49 Sororis ejus. 50 Id eſt, ſuperioris. 51 Omnimodo. 52 Legitima liberorum curialium, olim quarta bonorum omnium: reliquorum liberorum quarta legitimæ portionis, *ut hic.* Hodie curialibus plus debetur, quam cæteris. Curialibus dodrans omnium bonorum: cæteris triens, vel ſemis legitimæ partis. *Nov. de trient. & ſemiſſ.* 18. *c.* 2. *Nov. de decurion.* 38. *c.* 3. Mutatur itaque novo jure quadrans in dodrantem. 53 Hujus perſonæ. 54 Servari. 55 Inteſtato. 56 Siquidem. 57 Hodie dodrans. *Nov.* 38. *c.* 3. 58 Vide *Nov. Theod.* ſi filius, nepos, pronepos, avus, pater, proavus non curialis curiali ſucceſſerit, curiæ nihil debetur. 59 *l. 2. ſupr. h. t.* 60 Videtur hic deeſſe Græca conſtitutio, cujus meminit *Nov.* 18. *c.* 2. ut curiales filii ſuis dodrantem relinquant. *Cont.*

61 Lucrativi tituli qui ſint, vide *infr. h. t.* De lucrativa deſcriptione adde *l. 1. ſupr. de apochis tit.* 22. *h. lib. l.* 16. *C. Theod. de agentib. in reb.* 62 Sumpta eſt hæc l. ex eadem Nov. Theodoſii, ex qua ſuperior, *l. meminimus. ſupr. tit. prox.* ex libro *Novell. Theod. qui hodie extat.* 63 Siliquarum onus (quod & ſiliquaticum) præſtatur ex ſingulis jugationibus, non ex capitibus vel rebus mobilibus, qua in re derogatur *l. 1. C. Theod. hoc tit.* adde *Novell.* 131. *cap.* 5. *in fin.* 64 Deeſt *ex*, in *Nov. Theod.* 65 Al. *ad.* 66 Al. *refert. ut in Nov. Theod.* 67 *Æque diu.* al. *deeſt*, ex. 68 Conſanguinitas hic pro cognatione accipitur, cum tamen fraternitatem ſignificet, & in aliis locis conſanguinei dicantur fratres. Conſanguinei fratres ex eodem patre, germani, fratres legitimi. *l.* 32. *ff de leg.* 3. Conſanguinitas, fraternitas. Hic tamen generaliter pro cognatis accipit conſanguinitatem, ut *l. 1. C. Theod. de legit. heredit.* ut Lycophron ὁμαίμους & αὐθομαίμους. vid. Cujac. 15. *obſerv.* 36. 69 Vectigal ex lucro ſolvendum non ſolvitur ex hereditate patris ſeu a patre delata. vide *l. 9. ff. pro ſocio.* 70 Eadem ratio de viceſima remiſſa domeſticis heredibus eſt apud Plin. in *Paneg.* 71 *Ita enim in Nov. Theod.* 72 Lucrativa cauſa non eſt, quam neceſſitate ab alio accipimus. *l. donari.* 29. *ff de donat.* Quod neceſſaria perſona neceſſariæ perſonæ præſtat, neceſſitate præſtare videtur.

juris pariter valere sancimus, etiam si ab intestato succedant sibi præfiniti[1] generis ordine sociati. Ex his enim successionibus maxime debiti potius solutio quam muneris oblatio comprobatur, quæ non largientibus etiam dominis ipsa propinquitatis serie deferuntur. Cæteri[2] vero licet quadam inter se cognatione jungantur: nunquam tamen curiale prædium sine prædicto onere lucrabuntur: nisi is forte cui lucro res cesserit, ejusdem civitatis ordini sit obstrictus: qui licet inter extraneos numeretur, vacuum tamen ea functione quod datum est, consequatur: nam cum personæ conditio non mutetur, nec rei quidem statum convenit immutari. † *Lucrativas*[3] vero res eas tantum volumus appellari, atque a prædictæ descriptionis gravamine excipere, quæ hereditatis, legati, fideicommissi jure, mortis causa donationis[4], vel cujuslibet postremæ voluntatis arbitrio ad quempiam delabuntur. Inter vivos etiam donatio simplici liberalitate confecta, lucrativæ merebitur & nomen, & sarcinam. † Si vero, vel socer futurus, filii, vel nepotis, vel pronepotis sponsæ affinitatis coëundæ causa donaverit: vel parens etiam filiam, vel neptem, vel proneptem curiali, seu extraneo nubentem dotaverit, licet casus eventu[5], res ejus, cui data est, vertatur ad lucrum, nec[6] inter lucrativas numerabitur, nec descriptionis oneri subjacebit. *Nec enim juris optimi est matrimonium*[7], *cum tot*[8] *tantisque suis difficultatibus opprimatur, adventitiis etiam cumulare ponderibus.* † Res vero, quæ memoratis causis lucrativæ semel nomen exordiumque sortita est, licet ab eo, qui susceperat, ad alterum emptionis, vel cujuscunque contractus jure migraverit, cum prædicto descriptionis gravamine proculdubio transferetur: ut vel sciens sibi imputet, qui accepit oneratam: vel si ignoraverit, quod interest, consequatur. Contraque si cujuslibet contractus exordio lucrativæ nomen evaserit: & si postea lucri titulo in dominium alicujus ceciderit, sarcinam memoratæ descriptionis effugiet. Nulla enim in hujuscemodi causis confusionis intercedit occasio, etsi ad[9] primordium tituli posterior quoque formetur eventus: nisi forte res decurionis, quæ ad eum cujuslibet mercimonii jure pervenerit, ad alterum fuerit postrema ejus voluntate, vel ab intestato, vel inter vivos donatione translata: tunc enim quia semel in personam cecidit principalis (veterum titulorum nequaquam ratione perspecta) conditionem, & onus merebitur lucrativæ. Datum 7. Id. Mart. *Constantinop.* DIOSCORO & EUDOXIO VV. CC. CONSS. 422.

TIT. XXXVI.

DE PRÆBENDO SALARIO[10].

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Marcellinum Corr.[11] post alia[12].

NUlli[13] salarium[14] tribuatur ex juribus[15] reipublicæ, nisi ei qui jubentibus nobis specialiter fuerit consecutus[16]. Datum 5. Non. Oct. *Constantinop.* LIMENIO & CATULINO CONSS. 349.

TIT. XXXVII.

SI CURIALIS RELICTA CIVITATE RUS HABITARE MALUERIT.

Omnes curiales revocantur ad civitatem, & ad curiam, & locus, in quo ruri habitant, publicatur. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P. post alia[17].

CUriales omnes jubemus interminatione moneri, ne[18] civitates fugiant, aut deferant rus habitandi causa: fundum quem[19] civitati prætulerint, scientes fisco esse sociandum: eoque rure[20] se carituros, cujus causa impios[21] se patriam vitando, demonstraverint. Dat. 18. Kal. Januar. *Constantinop.* ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. XXXVIII.

DE[22] MUNICIPIBUS [ET[23]] ORIGINARIIS[24].

In loco originis & incolatus cogitur quis subire munera. Bart.

1. Imp. ALEXANDER, *al.* Antoninus, A.[25] Silvano.

CUm te Byblium[26] origine, incolam autem apud Beritios esse proponas, merito apud utrasque[27] civitates muneribus fungi compelleris.

2. Imp. GORDIANUS A. Frontoni.

SI ut proponis, ea, quæ ex causa fideicommissi te manumisit, ab ea libertatem justam fuerit consecuta, quæ originem ex provincia Aquitania[28] ducebat: tu quoque ejus conditionis, ejusque civitatis jus obtines, unde, quæ te manumisit, fuit. Eorum enim conditionem sequi ex[29] causa fideicommissi manumissos[30] pridem placuit, qui libertatem præstiterint, non qui dari rogaverint.

Filius sequitur originem patris, & non matris, nisi ex alia causa civitati matris sit adstrictus. Bart.

3. Imp. PHILIPPUS A. Patroclo.

FIlios apud originem[31] patris, non in materna civitate, etsi ibi nati sint (si modo non domiciliis retineantur) ad honores, seu munera posse compelli, explorati juris est.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Secundo.

ORigine[32] propria[33] neminem[34] posse voluntate sua eximi manifestum est.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum Vic.[35] urbis.

SI quis[36] cum ex majore, vel ex minore civitate originem ducit, eandem evitare studens[37], ad alienam se civitatem incolatus[38] occasione contulerit: & super hoc, vel preces dare tentaverit, vel qualibet fraude niti, ut originem propriæ civitatis eludat; duarum civitatum decurionatus onera sustineat, in una voluntatis[39] & in una originis[40] gratia. PP. 8. Kalend. Januar. PAULINO, & JULIANO CONSS. 325.

TIT. XXXIX.

DE[41] INCOLIS[42], ET UBI QUIS DOMICILIUM HABERE VIDETUR, ET DE HIS, QUI STUDIORUM CAUSA IN ALIENA CIVITATE DEGUNT.

Postquam quis transtulit incolatum, non potest revocari ad munera. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A. Paulo[43].

NOn[44] tibi obest, si cum incola esses, aliquod munus suscepisti: modo[45] si antequam ad alios honores vocareris, domicilium[46] transtulisti.

Scholares non dicuntur constituere domicilium, ubi student, nisi X. annis steterint, vel alia ratione constituerint. Bart.

2. Imp. ALEXANDER A. Crispo.

NEc ipsi[47], qui studiorum[48] causa aliquo loco[49] morantur[50], domicilium ibi habere creduntur, nisi decem[51] annis transactis eo loco sedes sibi constituerint, secundum epistolam Divi Hadriani: nec pater [qui] propter filium studentem frequentius ad eum commeat. Sed si aliis rationibus domicilium in splendidissima civitate Laodiceorum[52] habere probatus fueris[53], mendacium[54], quominus muneribus fungaris[55], non proderit.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Alexandro.

ESt verum eos, qui in territorio alicujus civitatis commorantur, velut[56] incolas ad subeunda[57] munera, vel ad capiendos[58] honores non adstringi[59].

Propter solam possessionem quis non revocatur ad munera. Bart.

4. Iidem AA. & CC. Alexandro.

1 *Præfari*, *in Nov. Th.* 2 *Cæterum*, *in Nov. Theod.* 3 Lucrativa causa est hereditas, legatum, fideicommissum, mortis causa donatio, quodque ultima quavis voluntate ad nos venit, *ut hic.* Non lucrativa, dos, donatio propter nuptias, Emptio, Permutatio & similes. vide Decium *ad l.* 33. *ff. de regulis jur.* 4 Al. *donatione*, *ut in Nov. Theod.* 5 *Casus eventusve ejus*, *cui. al.* additur *mortis vel divortii*, sed præter auctoritatem *veter. lib.* 6 Dos non est titulus lucrativus marito eam accipienti: sed mulieri tantum, cui quis dotem constituit. *l. ult. §. si a socero. in fin. ff. quæ in fraudem creditor.* 7 Matrimonium multis difficultatibus opprimitur. 8 Afflictis nova afflictio non est imponenda. 9 Ad primordium tituli posterior eventus formatur. Inde notant, lucrativo titulo rem non accipere, qui eam ab ingrato jure suo revocat.

10 Salaria quæ ad victum dantur. vide *l.* 4. *§.* 2. *ff. de decretis*, *l.* 1. *l.* 17. *supr. mandati. l.* 7. *l.* 56. *§. pen. ff. mandati.* 11 Al. *Comitis Orientis.* 12 *C. Theod. lib.* 12. *tit.* 2. *l.* 1. 13 Hanc legem ex serie titulorum recte sic accipit Cujacius, ut non possint decuriones cuiquam salarium constituere sine jussu principis. 14 Salarium decuriones ex publico constituere non possunt, sine principis voluntate: excipe tamen casus *l.* 4. *§.* 2. *ff. de decretis.* 15 *Viribus*, *in C. Theod.* 16 Excipe tamen quosdam casus, de quibus in *l.* 4. *ff. de decr. ab ord. fac.* & vide Menoch. *de arb. jud. lib.* 1. *quæst.* 46. *salaria* autem dicta fortasse, quod ea percipientes inde se alant. alibi dicta *annonaria commoda*. Græci interpretantur τὰ διδόμενα εἰς τροφήν, sive potius & sæpius σιτηρέσια & ὀψώνια. Mod.

17 *C. Theod.* 12. 18. 2. 18 Cur fugiebant patriam civitatemque suam? Non tam Philosophiæ studio, ut in umbra sederent, quam quod curiæ munus onus quoque esset: & curialium, utpote primorum urbis, præsentia civitates, urbes ac municipia ornari & augeri Principes ipsi cuperent & ad municipiorum cultum id pertinere putarent. Ad hunc pene modum nobilibus Italis necessitas a quibusdam principibus imponitur hodie, certis anni temporibus in urbibus morandi, quod & ad urbium ipsarum splendorem, & vectigalia simul augenda satis excogitatum ingeniose. 19 Rustica vita urbanæ non præferenda. Romani quidem senatores in agris sæpe versati: in urbem tamen accurrebant acciti: quin & ipsos viatores sæpe antevertebant. 20 Al. *jure*, sed rectior est excusa lectio, quæ confirmatur *C. Theod.* 21 Patriam qui vitat, impius. *l. penult. supr. de rescind. vend.* Ita *Apostolo* qui suorum curam non habet, impius est.

22 *D. lib.* 50. *tit.* 1. *Ђ. lib.* 1. *tit.* 55. Goth. Tria sunt, quæ faciunt municipes. Nativitas, Manumissio, Adoptio, *l. cives. Ђ. tit. seq. l.* 1. *ff. ad mun.* quæ originis nomine continentur. *l. privilegio. Ђ. tit. seq.* nam originales sive originarii sunt non nati tantum, sed etiam manumissi & adoptati. *l. cum neque. Ђ. tit. seq.* Sunt & alii municipes voluntarii, *l.* 3. *Ђ. de iis, qui spont. mun. suscipiunt:* quos facit adlectio vel incolatus. *l. cives. tit. seq. l. filii. §. municipes. ff. ad munic.* Mod. 23 *Al.* deest, *&*. 24 Originarii opponuntur voluntariis, de quibus *in l.* 22. *§.* 2. *ff. ad municipal.* 25 Antoninus Aug. sic in meo manusc. *Cont.* 26 Byblus, urbs est in Phœnicia, non longe a Libano & Berytho. 27 Ad munera quis vocatur, vel ut originarius, vel ut incola. *l.* 29. *ff. ad municipalem.* 28 Aquitania duplex: Primæ metropolis Biturigæ, secundæ Burdigala. Antonini *Itinerarium.* 29 Liberti patronorum originem sequuntur, sunt enim ejus loci cives, cujus est eorum patronus. dixi ad *l.* 6. *in fin. l.* 29. *in pr. ff. h. t.* adde, quæ de libertis scripsi ad *l.* 108. *ff. de cond. & dem.* 30 Manumissus originem manumittentis sequitur. *l.* 17. *§. ex causa.* 8. *ff. ad municip.* 31 Originem patris, non matris in honoribus gerendis sequuntur liberi. *l.* 1. *§. qui ex duob. ff. ad municip.* 32 Originis jus nemo mutare potest, *ut hic*, *l. ult. infr. h. t.* incolatus potest. Cur? illud naturale, hoc civile jus est. Unde sequitur unum & eundem, duarum civitatum municipem esse posse, quia videlicet originarius est: alterius vero incola. *l. ult. infr. h. t.* adde *l.* 11. *ff. de senator.* 33 Al. *Origini propria &c.* Hujus autem legis ratio est, quod jus originis naturale sit. 34 Imo uxores eximuntur. *l.* 22. *§.* 1. *l.* 32. *l.* 37. *in fin. l. ult. §.* 3. *ff. ad municip.* 35 Comitem orientis. 36 *Ex lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 12. *C. Theod.* al. *qui.* 37 Al. *studeat.* 38 Originem incolatus occasione nemo potest mutare. *l.* 22. *§.* 2. *ff. ad municip.* 39 Al. *voluntate.* 40 Voluntaria non est origo, sed necessaria: Incolatus voluntarius est: inde municipum alii origine, alii voluntate municipes sunt.

41 *D. lib.* 50. *tit.* 1. *Eclog. lib.* 54. *tit.* 1. 42 Incola quid? vide *in l.* 239. *§. incola. ff. de verb. sign.* Goth. Incolas domicilium facit, non domus, aut possessio sola. Interdum autem incola pro inquilino, qui proprie ἔνοικος, ponitur. Incola μέτοικος vel πάροικος. ut *in l.* 1. *supr. de fals. mon.* vide & Dorotheum *ad l.* 27. *§. Proculus. ff. de leg. Aquil.* Mod. 43 Paulino. 44 Si is, qui quodam in loco fuit incola, munusque sustinuit, antequam ad alium honorem vocaretur, domicilium suum transtulit: non amplius eo loco munera subire cogitur. Nam translatio domicilii ἀρχαιογονίαν, id est, originem quidem non mutat, sed μετοίκιον incolatum. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 1. *ex lib.* 55. *tit.* 2. *c.* 1. ita qui susceptum munus nondum implevit, renunciare incolatui non potest. *l. incola.* 34. *ff. h. t.* 45 *l.* 34. *ff. ad munic.* 46 *l.* 31. *ff. ad munic.* 47 Ipsis. 48 Studiis qui dant operam, intra decennium pro incolis non habentur. *l.* 5. *§. domum.* 2 *ff. de injuriis.* post decennium jam non discipuli, sed incolæ censentur, *ut hic*, Seneca 19 Epistolarum: *Non novimus quosdam, qui multis apud Philosophiam annis persederint & ne colorem quidem duxerint? Quidni noverim? Pertinacissimos quidem & assiduos. quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco.* 49 Loci. 50 O ποιήσας ἐν πόλει δέκα ἔτη. vide *l.* 78. *ff. de leg.* 3. Incolatus & domicilium decem annis præscribitur & eo tempore fit quis incola & domicilium constituisse intelligitur, & consequenter civitatem, jus, & privilegium civitatis adquisivisse, ut ita civis verus fit, & fictus originarius Bart. *rubr. de præscr* Bald. 5 *de præscr* 5 *qu.* 14. 51 Congruit *lex* 1. *Ђ. qui ætate vel profess. h. l. tit.* 49 I G. 52 Laodicei (*Laodiceorum* enim legendum est, non *Laudicinorum*, *teste Alc. in hanc l.*) a Laodicea dicti sunt, de qua Plin *lib.* 5 *cap.* 29. 53 Al. *fuerit.* 54 Id est, falsa adseveratio. 55 Al *fungatur.* 56 *l.* 35. *D. ad munic.* Imo ut incolas *l.* 239. *§. incola. ff. de verb. sign.* 57 Obeunda. 58 Capessendos. 59 Qui in territorio & finibus alicujus civitatis sedes posuit, licet in civitate non moretur, incola est ejus civitatis, *l. pupillus. §. incola. ff. de verb. sign.* nec obstat *l. sed etsi*, *ff. ad munic.* quæ loquitur de eo, qui agrum tantummodo possidet, ut *l. prox. Ђ.* nec civitatis præcipuis utitur, i. e. foro, balneo, templo, spectaculis. *Mod.*

Cum

CUm neque originales [1], neque incolas vos esse memoratis: ob [2] solam [3] domus, vel possessionis, licet ex substantia decurionis acquisita sit, causam, publici juris auctoritas muneribus subjugari vos non sinet.

5. Iidem AA. & CC. Maximo [4].

SI in [5] patria uxoris tuæ, vel qualibet alia domicilium defixisti, incolatus jure ultro te ejusdem civitatis muneribus obligasti.

Origo & domicilium facit quem vocari ad munera, nisi per privilegium contrarium sit expressum. Bart.

6. Iidem AA. & CC. Marcellino [6].

PRivilegio speciali civitatis non interveniente, tamen originis ratione [7], ac [8] domicilii voluntate [9] ad munera civilia quemque vocari certissimum est.

7. Iidem AA. & CC. Aurelio.

CIves quidem origo [10], manumissio, allectio [11], vel [12] adoptio: *incolas* [13] vero (sicut & Divus Hadrianus Edicto suo manifestissime declaravit) domicilium facit. Et in eodem [14] loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi [15] quis larem, rerumque, ac fortunarum suarum summam [16] constituit, unde [rursus [17]] non sit discessurus, si nihila vocet: unde cum profectus est, peregrinari videtur: quod [18] si rediit, peregrinari jam destitit.

8. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. [19] ad Senatum.

SEnatores [20] in sacratissima [21] urbe domicilium dignitatis habere videntur. Kalend. Mart. VALENTIN. A. & NEOTERIO CONSS. 390.

Mulieres ex persona maritorum sortiuntur dignitates, & forum. Bart.

9. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Martiano, Comiti Orientis [22].

MUlieres honore [23] maritorum erigimus, [& [24]] genere nobilitamus [25], & forum [26] ex eorum persona [27] statuimus. [Sin autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint: priore dignitate privatæ, posterioris mariti sequentur conditionem [28]:] & [29] domicilium [30] mutamus. Dat. 4. Kalend. Februar. CP. ARCADIO II. & RUFINO CONSS. 392.

TIT. XL.

DE MUNERIBUS [31] ET HONORIBUS NON CONTINUANDIS INTER PATREM ET FILIUM ET DE INTERVALLIS [32].

Continuatio honorum, & munerum impeditur in his, qui sunt idem, vel quasi: intervalla vero in his tantum qui sint idem vere. Bart.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Septimio [33] Zenoni.

SIcut honores & munera cum pater, & filius [34] decuriones sunt [35], in [36] eadem domo continuari non oportet: ita vacationum concessa tempora [37] non [38] aliis prodesse possunt, quam [his], qui ad eosdem [39], vel alios honores eademque, vel alia munera denuo vocantur. † Pro [40] infante vero filio quem decurionem esse voluisti, quanquam fidem tuam in posterum adstrinxeris, tamen onera sustinere non cogeris: cum ad ea [tantum [41]] quæ mandari possunt, voluntatem dedisse videaris.

2. Imp. GORDIANUS A. Cyrillo.

AB honoribus ad honores eosdem quinquennii [42] datur [43] vacatio, triennii vero, ad alios: Legatione [44] autem perfunctis [45] biennii [46] vacatio concessa est [47].

Frater propter fratrem non habet vacationem, sed propter alios idoneos nondum gravatos recte excusatur. Bart.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Critiæ [48].

INtervalla temporum, quæ in unius [49] persona locum habent, fratribus (licet communia possideant bona) minime prodesse, frequenter constitutum est. Sane his missis [50], qui necdum functi muneribus, ad hæc idonei constituti vocari debent, vos si ad obsequium civilium munerum repererit paruisse; ne interim [51] interpellemini, Præses provinciæ providebit.

TIT. XLI.

DE MUNERIBUS [52] PATRIMONIORUM.

1. Imp. ANTONINUS A. filio [53].

CIvilia munera per [54] ordinem pro modo fortunarum sustinenda sunt.

2. Idem A. Materno.

MUnera quæ patrimoniis publicæ utilitatis gratia indicuntur, ab [55] omnibus subeunda [56] sunt.

3. Imp. ALEXANDER A. Attilio.

QUi immunitatem munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent [57]; in quibus causis, & hospites [58] recipiendi sunt.

Onus alimentandi equos decurionum, est patrimoniale. Bart.

4. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Neroni.

NOn videtur abhorrere [59] [a] ratione sententia, [qua] Præses provinciæ equos [60] curiales [61] alere, non personarum, sed patrimonii esse decrevit: & tamen si iniqua [62] esset, omisso [63] a te appellationis auxilio necessario permanet.

Nihil est quod tribuat excusationem a muneribus patrimoniorum. Bart.

5. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIAN. AAA. Antepisti.

NEque [64] tempore ætatis, neque numero liberorum a muneribus quæ patrimoniorum sunt, excusationem [65] quis habere potest.

Philosophi non debent habere immunitatem a muneribus patrimonialibus. Bart.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA.

PRofessio [66] & [67] desiderium tuum inter se discrepant: nam cum *philosophum* [68] te esse proponas, vinceris avaritia [69] & rapacitate [70]: & onera quæ patrimonio tuo injunguntur, solus recusare conaris: Quod frustra te facere, cæterorum exemplo poteris edoceri.

Minores non excusantur a muneribus patrimonialibus. Bart.

7. Iidem AA. & CC. Longino.

ETiam *minores* [71] *ætate* patrimoniorum muneribus subjugari solent. Unde intelligis, te frustra plenam immunitatem desiderare: cum munera quæ impensas exigunt, subire te necesse sit.

8. Iidem AA. & CC. Longino.

NEc protostasiæ [72] vel sacerdotii [73] vel decaprotiæ [74] munera corporalia sunt [75]: sed tantum [76] patrimonii [77] esse non ambigitur.

9. Iidem AA. & CC.

PAtrimoniorum munera *mulieres* [78] etiam sustinere debent.

1 Ὁ μὴ ἀρχαιογένης, id est, qui neque originalis est, nec incola, nec domicilium in aliquo loco habet, sed domum, fundumve tantum possidet, munera subire non cogitur. *Syn.* 54. *tit.* 2. *cap.* 4. 2 *l.* 17. §. *sola ratio.* 5. §. *sola domus.* 13. *ff. ad munic.* Possit quis, quo loco habet bona, ejus neque originalis esse, neque incola, ideoque nec ejus loci ulla habetur ratio in testamento, vide Cujac. 14. *observat. cap.* 12. Goth. Vide Tessaur. *decis.* 149. Grivell. *decis. Dolan.* 11. Cabedo *decis.* 91. Ans. 3 Al. *domum, vel possessionem:* & postea, *causa.* 4 Maximæ. 5 Qui domicilium habet in uxoris patria, vel alia quadam civitate, tanquam incola sustinere munera cogatur. *Syn. d. tit.* 25. 6 Marcello. 7 Cujacius emendat, *tantum originis ratione.* hoc autem dici: Nisi specialiter privilegium civitati datum sit, ut ob solam possessionis causam quis ejusdem civitatis muneribus obligetur, ut *l. libertus.* §. *sola ratio. ff. ad munic.* originis tantummodo vel domicilii causa muneribus publicis obligamur. *l.* 4. *s.* Mod. 8 *l.* 7. *J. h. t.* 9 Municipes alii origine, alii voluntate. *l.* 22. §. 2. *ff. ad municip.* 10 Civem facit τὸ ἐκεῖθεν ὁρμᾶσθαι, origo ex aliquo loco ducta, ut & manumissio ab aliquo facta ex ea civitate oriunda: sed & τὸ ὑπαπογραφῆναι τοῖς πολίταις, adscriptio in numerum civium: ut & adoptio in eadem civitate instituta. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 1. *c.* 6. adde *l.* 1. *ff. ad municip.* Goth. Declarationem hujus l. vide apud Johann. Zanger. *de Except. part.* 2. *c.* 1. *num.* 39. 42. Ans. 11 Adjectio. *l.* 6. *ff. de munerib.* Potest ex hoc loco satis colligi, civitatem a quoquo mutari posse. Tertull. 3. *adversus Marcionem*, allectio nationum a novissimis diebus exorta est. 12 Id est. 13 Incola loci est, qui ibidem domicilium habet, non momentarium, sed ubi larem & summam rerum & fortunarum suarum constituit: unde non sit discessurus, nisi necessitate avocetur: unde si discedat, peregrinari incipit: quo si redit, peregrinari desinit adde *l.* 203 *ff. de verb. sign.* Goth. Porro v. Fel. *ad c. Rodulph. n.* 13. & *seq. x de rescr.* Jas. *ad l. quismodi* § *legatum. n.* 14. *de leg.* 1. & *ad l. si is, qui pro emptore. n.* 294. *de usucap.* & Jacobum Menoch. *de arb. jud. lib.* 2. *cent.* 1. *cas.* 86. *n.* 20. Mod. 14 Al. & *in eo loco.* Cujac. *emend.* & in eo demum loco. 15 Adde *l.* 27. § 1. *ff. ad municip.* 16 Τὴν ὁρμάδα. 17 Al. *deest.* 18 Al. *quo.* 19 Al. *Constantinus A.* 20 *Pars l.* 2. *supr. ubi senatores vel clarissimi.* 21 Constantinopoli & Romæ. *l.* 22. §. *pen. ff. h. t. l.* 2. *supr. ubi senat.* 22 *Sic in C. Theod.* 2. 1. 7. *Extat eadem lex iterum, J. lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 13. Cont. 23 Ergo possunt & ibidem conveniri, *l.* 2. *supr. ubi senat. vel clar.* ut & in originali patria, *l. pen. ff. de senat.* cum in ea etiam honores retineant, *l. filii.* §. *senatores.* & *l. seq. ff. ad municip.* & in qua domicilium collocaverunt. *d. l.* 2. Mod. Uxor a marito mutuatur honorem, genus, forum, domicilium, *ut hic, Novell.* 105. *cap.* 2. & 22 *cap.* 36. 24 Al. *deest, ut in C. Theod.* 25 Nobilitatur a marito uxor adde *l.* 13. *J. de dignit.* 26 *Iisdem forum, in C. Theod.* 27 Forum mariti uxor sequitur. *l.* 5. *ff. de ritu nupt. l.* 1. §. 5. *ff. de lib. exhib. l. pen. ff. de jurisd. l. exigere dotem.* 65. *ff. de jud. l. cum in test.* 6. *supr. de donat. ante nupt. l. cæterum.* 4. §. *mulieri.* 1. *ff. de usu & habitat.* Servium 3. *Æneid. ibi, & patrio Andromachen iterum cessisse marito.* adde Costanum *cap.* 10. *num.* 47. 28 Inclusa desunt *in C. Theod.* 29 Domicilium mortuo marito in domo mariti uxor retinet. 30 *Domicilia, in C. Theod.*

31 Munus est officium privati hominis, cujus utilitas ad singulos, universosque cives redit. 32 Intervalla, vacationum tempora, ut ne quis continuare honores cogatur. *l. divus.* 18. *ff. ad munic. l. honor.* 14. §. 5. *ff. de muneribus.* 33 Meminit hujus rescripti Paul *in l.* 21. § 6. *ff. ad municip.* 34 De filiofamilias intellige, alioqui enim in emancipato aliud dicendum videtur. *arg. l.* 3. *J. de filiisfam. & quemadm. pat. pro iis ten.* Mod. 35 *l.* 3. *J. de filiisfam. h. lib. tit.* 60. 36 *l.* 4. §. 1. *ff. de excus. tut.* 37 Hæc sunt, quæ intervalla in rubrica dicuntur & *in l. divus. ff. ad munic. l. ult. J. hoc tit.* porro propter honorem aut munus, quo defunctus sum ipse, certi temporis vacationem habeo, filius meus non habet propter me: in iis scilicet honoribus, qui sumptu carent, vel in muneribus personalibus. *Mod.* 38 *l.* 3. *in pr. infr. h. t. l.* 6. *ff. de legationibus.* 39 Eos. 40 *d. l.* 21. §. *Imperat.* 6. *D. ad municip.* 41 Al. *deest.* 42 Vide Dion. 53. Cic. Liv. 7. & 10. Goth. Quæ hic præscribuntur intervalla, non honoribus tantum, verum etiam oneribus præscripta videri possunt. *l. navicularii ff. de mun. & hon.* Mod. 43 Ἀλειτουργησία. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 3. *cap.* 1. 44 Legationem. 45 Functis. 46 Legatione functis biennii vacatio datur dixi ad *l.* 3. *J. de legation. h. l. tit.* 63. 47 Vide apud Livium *lib.* 7. & 10. legem, quæ vetabat, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet: & Ciceronem de legibus. 48 Al. *Aniceto*, vel *Niceto.* 49 *l.* 1. *supr. h. t. l.* 7. *supr. de decur.* 50 Vid. *l.* 3. *J. quemadm. civilia muner. h. l. tit.* 42. 51 Al. *ne iterum.* Goth. Eruditissimus Cujacius perspicue legendum ait, *ne iterum interpellemini:* idque & libri veteres confirmant & *l.* 52. *s. de decur.* itemque *l.* 3. *J. quemadm. civ. mun. indic.* Mod.

52 *Munus* est officium privati hominis, ex quo commodum ad singulos universosque cives, remque eorum imperio magistratus extraordinario pervenit. *Mod.* 53 Al. *Philono* al. *filio Syrio.* 54 I. e. ut suo quisque ordine munera sustineat. *l. filius. l. vicarius. ff. de leg.* & per vices. *l.* 3. §. *eos.* & §. *præses. ff. de mun. & hon.* nec tamen ultra modum facultatum. *l. ult. infr. tit. prox.* Mod. Ordine civilia munera sustinentur. adde *l.* 7. *infr. de prox. sacr. scrinior. l.* 12. *tit.* 19. *l. ult. ff. de mun.* 55 Patrimonialia onera ab omnibus subeunda. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 7. *l.* 10. *infr. h. t.* vide *l.* 2. *in fin. ff. de veteranis:* unde notant, immunitate nuda alicui data, tutelam semper excipi, *l. pen.* §. 1. *ff. de vacat. muner.* aliud erit, si plenissima immunitas data sit. Plenissima enim immunitas omnium tributorum & omnis publici muneris remissio est, etiam tutelarum, sed eorum tantum pupillorum, qui non sunt Ilienses. *l. non tantum.* 17. §. *Iliensibus.* 1. *ff. de excus.* 56 Obeunda. 57 *l.* 2. *supr. h. t.* Goth. Immunitate enim legibus concessa corporalia munera remittuntur, non pecuniaria, ex quibus est *metatum*, sive muneris domum suscipiendi munus sed neque corporalia omnia nam tutelæ remissæ non censentur, l. σπαδόντα. § ὁ λαβών. *ff. de exc. tut.* quod eas necesse sit nominatim remitti *l. non tantum.* §. *eos* & §. *seq. ff. h. t. l. legato. in fin. ff. de vac. & exc. mun. l. in honoribus* §. 1. *h. t.* Vide Brissonium *select. antiq. lib.* 3. *cap.* 11. Mod. 58 Hospitis recipiendi onus patrimoniale. *l.* 3. §. 14. *D. de mun.* 59 Aberrare. 60 Equos curules alere seu hippasia munus est patrimonii, non personæ. 61 Legendum *curules, qui & Circenses.* 62 Vide *l.* 7. *supr. de appell.* 63 Commisso. 64 A patrimonialibus ætas non excusat numerusve liberorum. *l.* 2. §. 1. *ff. de vacat. & excus. muner. l.* 7. *infr. h. t.* Goth. Vide Ferdinandum Paes *in tract. de excus. parent. ob num. liber.* Mod. 65 Al. *excusatione.* 66 *l.* 1. §. *an & Philosophi.* 4. *ff. de extraordin. cogn.* & *l.* 8. § *Philosophis.* 4. *ff. de vacat. muner.* 67 A professione sua alienum quiddam postulare, & iniquum & incivile. 68 Philosophum dedecet avaritia & rapacitas: ideoque a patrimonialibus non excusatur. Philosophia denique ejusve professio non excusat a patrimonialibus. *l.* 8. *infr. de professoribus h. lib. tit.* 52. *l.* 8. §. *Philosophis.* 4. *ff. de vacat. & excus. l.* 6. §. 6. & 7. *ff. de excus. tutor.* 69 De avaritia & rapacitate, adde *l. ult. infr. de veteris numism. potestate. l.* 11. *tit.* 10. 70 *Avaritiæ cæcitate, in quibusdam manuscr.* 71 A patrimonialibus minor ætas non excusat. *l.* 5. *supr. h. t.* 72 *Pyrrhus legit, prostasiæ*, verum protostasia principalitatem significat. vide *hic* Alciat. dixi ad *l.* 3. *infr. de filiisfamilias. h. l. tit.* 60. 73 *Sacerdotii*, Hal. Sacerdotium hic munus est, quo qui funguntur, ludis in honorem Dei alicujus institutis præsunt cum sumptu aliquo. Talis fuit Alytarchia, Asiarchia, Syriarchia, Phœniarchia: de quibus dixi ad *l. in honoribus*, 8. *ff. de vacat. & excus. muner.* 74 Decaprotia, decem primatus, δεκάπρωτοι, decemprimi. 75 Corporalia munera personalia, quibus hic opponuntur patrimonii onera. 76 Al. *sed tamen.* 77 Patrimonii onus est protostasia, sacerdotium decaprotia, *ut hic.* Imo mixtum ex personis & patrimonio. *l. ult.* §. 26. *ff. de munerib.* 78 Patrimonialia munera etiam mulieribus indicuntur. sexus non excusat a patrimonialibus. *l. un. in fin. J. de mulieribus, & quo in loco. h. l. tit.* 62.

Superindictiones ſunt munera patrimonialia. Bart.

10. Exemplum ſacrarum literarum eorundem AA. & CC. ad Præſides provinciarum.

QUantum ad extraordinarias [1] indictiones pertinet, præſidibus ſignificamus, ut omnes [2] poſſeſſores cæteroſque ſciant conveniri debere: quandoquidem ea patrimonii munera eſſe conſtet, quæ merito ab [3] omnibus agnoſci debeant, quo facilius obſequiis publicis pareatur.

TIT. XLII.
QUEMADMODUM [4] CIVILIA [5] MUNERA INDICUNTUR.

Non debet quis eodem tempore habere plura officia. Bart.

1. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS [6] AAA.

CUm te curatorem [7] ad cogendas angarias creatum appellationem interpoſuiſſe proponas: Præſes provinciæ ſi alterius curiæ [8] te eſſe animadverterit, ad [9] alieni corporis munera vocari non ſinet: quia ejus patriæ [10] oneribus reſpondere debes, cui te attributum eſſe commemoras.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Dionyſio.

MAjoribus [11] honoribus [12] functos, ad minores devocari non [13] oportere, rationis eſt [14].

3. Iidem AA. Eutychiano.

CUm [15] te omnibus muneribus functum eſſe adſeveres, ad eadem munera, ſi aliorum civium copia eſt, qui obſequiis civilibus fungi poſſunt, Præſes provinciæ devocari te non permittet.

4. Iidem AA. & CC. Regio.

ULtra [16] modum ſumptuum te muneribus civilibus gravari levatis [17] aliis, Præſes provinciæ non patietur: ſed æqualitatem [18], tam juris quam cenſuræ memor circa ordinem [19] cuſtodiet.

TIT. XLIII.
DE HIS, QUI SPONTE PUBLICA [20] MUNERA SUBEUNT.

1. Imp. ALEXANDER [21] A. Feliciano.

VEterani [22] qui cum poſſunt ſe tueri immunitate his conceſſa, decuriones ſe fieri in patria ſua maluerunt, redire ad excuſationem quam reliquerunt, non poſſunt: niſi certa lege, & pacto ſervandæ immunitatis, vel partem ejus honoris agnoverint.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Valerio.

QUi publici muneris vacationem habet, ſi [23] aliquem honorem excepto decurionatu ſponte ſuſceperit, ob id quod patriæ ſuæ utilitatibus ceſſerit, vel gloriæ cupiditate pauliſper jus [24] publicum relaxaverit, competens privilegium non amittit.

3. Imp. LEO A. Puſeo [25] P. P.

QUi conditioni [26] non obnoxius curiali, quemlibet honorem, vel munus voluntate [27] propria in quacunque geſſerit civitate, nullum præjudicium circa fortunam ſuam, ſtatumque ſuſtineat: ſed tam ipſe, quam liberi ejus, & qui ex his in poſterum procreandi ſunt, ab omni hujuſmodi nexu cum ſuis facultatibus liberi alienique permaneant: ita tamen, ut ſi aliqua functio volentibus eis fuerit injuncta, ex qua neceſſe ſit eos aliquid accipere, quod ex data ſibi pecunia in reliquis apud eos manſiſſe [28] conſtiterit: ſolventes, ſine ulla moleſtia, vel conditionis ſuæ formidine diſcedant. Si quis vero ex his omnia decurionum munera, vel functiones: vel honores nulla imminente neceſſitate, ſed ſua ſponte peregerit: eum pro ſua liberalitate patrem [29] civitatis, in qua voluntarius municeps apparebit, ſi hoc libuerit ei, fieri conſtituique hac lege decernimus. Dat. 5. Id. Novembr. CP. BASILISCO & ARMERICO CONSS. 465.

Liberi *ejus qui ſe ſponte Curiæ obtulit, quandocunque geniti, Curiæ non obligantur. Secus ſi* Naturalis *Curiæ ſe offerat.*

4. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

EOs qui curiali fortuna liberi conſtituti, poſtea [30] ſe curiæ cujuscunque civitatis obtulerint, confidere volumus, quod poſteritas eorum non ſolum jam procreata, ſed [31] etiam poſt talem deditionem [32] procreanda, hujuſmodi fortuna libera manebit: ſive ſpecialiter ſub [33] hac lege curiæ ſe obtulerint, *ut ab eis deſcendentes tali fortuna liberi permaneant:* ſive nullam hujuſmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quod nati vel concepti poſt talem deditionem paternam conditionem ſequi debeant: hoc enim ſpeciali beneficio alacriores omnes ad conferendam civitatibus hujuſmodi opitulationem conſtituere properavimus: ita tamen, ut nec occaſione quartæ portionis bonorum hujuſmodi decurionis [34] quicunque ſucceſſores ejus aliquam inquietudinem patiantur: utpote libera ejus ſubſtantia omni curiali gravamine conſervanda: & ſi quid [35] defunctus vel ex adminiſtratione curialium munerum, vel ex quarta portione ad eandem curiam ſemel vel ſæpius devoluta, vel ex alia quacunque cauſa eidem curiæ debuiſſe probetur, hoc idem ſucceſſores curialibus reddere minime dubitent [36]. † Illis ſcilicet quæ ſuper [37] naturalibus filiis quos naturalis pater ſub hac lege curiæ dedit vel poſtea dederit, ut legitimos tam ex teſtamento, quam ab inteſtato ſucceſſores habeat, non ſolum veteribus legibus, ſed etiam noſtris ſanctionibus diſpoſita [38] ſunt, præſenti lege excipiendis: ut non ipſi tantum filii naturales, ſed etiam ex his procreandi mares paternam ſequantur fortunam; vel maribus liberis [39] minime ſubſiſtentibus [40], quarta pars ſubſtantiæ mortui curiæ deputetur.

TIT. XLIV.
DE HIS, QUI A PRINCIPE VACATIONEM [41] ACCEPERUNT.

1. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

NUllus [42] vacationem temporalem [43] curialis accipiat: niſi id forte veris [44], ac probatis cauſis adnotatio [45] noſtra conceſſerit. Datum Prid. Non. Jun. CP. THEODOS. & ABUNDANTIO CONSS.

TIT. XLV.
DE [46] VACATIONE PUBLICI MUNERIS.

Vacatio ſimpliciter conceſſa non porrigitur ad munera ordinaria. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A. Januario.

MUneris publici vacationem [47] ea continere [48] quæ non lege [49], non Senatusconſulto, non conſtitutionibus Principum injunguntur, merito reſponſum eſt [50], ad quam formam juris pertinens [51], ſi cœperis ad munera extraordinaria [52] a Magiſtratibus devocari [53], appellatione interpoſita *poteris apud [54] Præſidem juris rationibus protegi.

TIT. XLVI.
DE [55] DECRETIS DECURIONUM SUPER IMMUNITATE QUIBUSDAM CONCEDENDA.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Urſatio.

EXceptis [56], qui liberalium ſtudiorum antiſtites [57] ſunt, & qui medendi cura funguntur, decurionum decreto [58] immunitas nemini tribui poteſt.

2. Iidem AA. & CC. Caſſio.

ORdinis ambitioſa [59] decreta ſacris conſtitutionibus improbantur.

TIT. XLVII.
DE [60] EXCUSATIONIBUS MUNERUM.

De his, qui fuerunt Procuratores patrimonii Cæſaris.

1. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS AAA. Demetrio [61].

ETiam hi, qui noſtra *procuraſſe* [62] monſtrantur, muneribus civilibus [63], quæ dignitati eorum congruunt [64], fungi debent [65].

De dignitatibus.

2. Pars actorum DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

INductis [66] Firmino, & Apollinario, & cæteris principalibus [67] Antiochenſium adſtantibus Sabinus dixit, * [68] *& cætera.* Diocletianus dixit:

---

1 Extraordinariæ indictiones ſunt, quæ præter morem indicuntur ad tempus ex improviſo. *Goth.* Veluti angariæ belli tempore, aut, equi, muli, veredi, his autem parere omnes debent: etiam eccleſiæ, *l. neminem.* ₰. *de ſacr. eccl.* & cæteri municipes vel incolæ. *l. ult.* §. *patrimoniorum. D. de mun. & hon.* Mod. 2 Patrimonii muneribus continentur extraordinariæ indictiones. 3 Patrimonii muneribus nemo excuſatur. *l. 1. ff. de munerib.* ne quidem Eccleſia. *l. neminem.* 11. ₰. *de ſacroſ. Eccleſ.*
4 Similis eſt *tit. in C. Theod.* 5 *Eclog. lib.* 12. *tit.* 5. 6 Al. *Alexander A.* 7 Curator ad cogendas angarias eſt, qui compellit, adigit & exhibet angarias. 8 Al. *creaturæ, id eſt*, creationis, ſive nominationis; unde creator appellatur, qui ad munera nominat. 9 Officium alieni corporis ſuſtinere nemo cogatur. 10 Patris. 11 A majoribus ad minores vocari, rationis non eſt. Ideo vitio verſum Dionyſio tyranno Siciliæ, quod exul Corinthi ſe ludimagiſtrum profeſſus, in trivio pueros doceret. Juſtinus *lib.* 21. 12 Al. *honeribus*, ſed perperam, error inde natus, quod veteribus *honus* ſcriberetur, 2. *Gell.* quæ vox pro *honore* interdum adſcribitur. 13 Revocari, al. *evocari.* 14 Cur ita? δοκοῦσι γὰρ ὑβρίζεσθαι, videntur injuria adfici. *Syn. Baſil.* 54. *tit.* 3. *c.* 3. 15 *l.* 42. ₰. *de decurionibus*, *l.* 4. *infr. h. t. l.* 3. §. 15. *ff. de honoribus & muneribus. l. un. infr. de potioribus ad munera, h. lib. tit.* 65. *l.* 2. *in fin. ſupr. de apochis. h. lib. tit.* 22. 16 *l.* 3. §. *præſes.* 15. *l.* 4. *in fin. D. de muneribus & honoribus.* 17 Sublevatis, al. *elevatis.* 18 Æquabilitatem. 19 Id eſt, formam & diſciplinam publicam.
20 Al. *deeſt.* 21 Al. *Antoninus.* 22 Renunciat veterani privilegio, qui ſe decurionem creari patitur, non excepta immunitate ſua. Ita non ſola decurionatus ſuſceptione veteranus amittit privilegium excuſationis a muneribus perſonalibus: ſed ſi ſuam excuſationem, cum juvaretur, omiſit vide, 5. *in fin. D. de jure immunitatis*, *l.* 2. *l. ult. D. de privil. veteran.* Renunciaſſe alioqui ſuo privilegio privilegiatus non præſumitur. Nemo enim præſumitur donare; eſt autem renunciatio donatio. vide Menochium 6. *Præſumpt.* 41. & 3. 45. *num.* 11. 23 Qui decurionatum agnovit, immunitatem amittit *l.* 2. *in pr. l. pen.* §. *ult. ff. de jur. immun.* Qui partem decurionatus, veluti honorem aliquem municipalem, non item *l.* 1. *hoc tit.* Jus publicum autem illud dicit, quo eſt conceſſa immunitas. *Mod.* 24 Jus publicum intelligit, quo conceſſa immunitas eſt. 25 Al. *Paco P. P.* Fuit hic Puſeus Præfectus Prætorio: qui etiam eo anno conſulatum geſſit cum Joanne, quo Anthemium Occidentis Imperatorem Leo fecit. 26 *Pars l.* 1. ₰. *de officio comitis Orientis.* 27 *l.* 4. ₰. *h. t.* 28 Remanſiſſe. 29 Pater civitatis, quaſi pater patriæ, diſcuſſor pecuniæ publicæ, operumque publicorum. Ædilium munus in ſua civitate implens: cogens dominos, ædes collapſas reſtituere, *Græci* curans denique, ut munda ſit civitas. Ulp. *in Demoſthenem. v. tit* ₰. *de ratiocin. oper. publ.* Cujac *hic*, *Novell.* 17. *in fin.* & 12. *obſerv.* 30. *l. unic.* ₰. *de ſolut. & liberat. debit. l.* 11. *tit.* 39. Goth. *l.* 1. ₰. *de rat. oper. publ. l. ult.* ₰. *de inf. exp. l.* 1. ₰ *de aleat. l.* 1. ₰ *quib. mun. exc. l.* 1. ₰. *de deb. civ. Nov.* 17. 85. 128. 160. Græci ad *l. ad curatores. ff. de damn. infect.* & *l.* 1. ₰. *de ſol. & lib.* Mod. 30 Poſt. *Goth.* Pater per pactum liberis immunitatem reſervare poteſt. vid. *l. meminimus.* §. *final.* ₰. *Quando & quibus quarta pars.* Anſ. 31 Curiæ qui ſe alicui obligat datve, liberos ſuos curiæ non obligat, etiam poſt eam ſui deditionem vel obligationem natos. 32 Conditionem. 33 Pactum non valet, ut, qui ex me naſcentur liberi, curiam meam ſequantur. 34 Decuriones. 35 Si quidem. 36 Debent. 37 Curiæ offerre naturales liberos pater poteſt. 38 Expoſita. 39 Recte Accurſ. ſupplet, *vel fœminis*, *curialibus nuptis.* 40 Suſtinentibus.
41 *Sub.* numerum. 42 *C. Th.* 12. 1. 135. 43 *Temporariam* in *C. Theod.* 44 Puta ob morborum egeſtatem. 45 Quippe Præſidis adnotatio non ſufficit. *l.* 14. ₰. *de decurionib.*
46 *D lib.* 50 *tit.* 5 47 Vacatione. 48 Contineri. 49 *l.* 6. *l.* 7 *l* 8. §. 3. *D. de vacat. munerum.* 50 Intelligit *l. in honoribus.* 8. §. *qui muneris* 3. *D de vacat. mun.* 51 Pertines. 52 *l.* 12. *D. de muneribus.* 53 *l.* 1. *D. de vacat. munerum.* 54 *l.* 2. ₰. *de decurionibus.*
55 *Lib.* 50. *D. tit.* 9. 56 *l.* 4 §. 2. *D. h. t.* 57 Antiſtites liberalium artium hic dicuntur, ut a Quintiliano Servius Sulpitius, juris antiſtes & a Plinio 7. *Plin.* 1. Plato ſapientiæ antiſtes, adde quæ ſcripſi ad *l.* 1. *D. de juſtitia.* 58 Probantur enim decreto. *l.* 2. ₰. *de profeſſoribus & medicis h. lib. tit.* 52. 59 Id eſt, gratioſa, κολακικαὶ ψῆφοι *l.* 4. *D. h. t.* vide Cujac. *hic.* Goth. Adde *l.* 1. *ambitioſa.* ₰. *de decurionib.* Anſ.
60 *L.* 50. *D.* 5. Huc refer Paponem 1. *Notar.* 7. *des lettres d'exemption.* 61 Al. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. 62 Muneribus exprocuratores etiam Cæſaris non excuſantur. 63 Curialibus. 64 Non congruit autem ut ſint capſarii vel piſtores. *Græci in l.* 9. ₰. *hoc tit.* 65 Cur debent? finita adminiſtratione, finitur privilegium *l. adigere.* 6. §. *quamvis.* 2. *D de jure patronat.* 66 In conſiſtorium ſcilicet Hæc enim act. habita ſunt in conſiſtorio. Ammianus 14. *Inductis quadam ſolenni die agentibus in conſiſtorium* Cujac. *hic.* 67 Principales, primi curiæ, *ut multis* ₰. *diximus.* 68 Græca quædam hic erant, quæ eruere ex libris manuſcriptis non potuimus, nec fuere unquam integra, quoniam iis ſubjicitur, &c. Cujac. *hic.*

Certis

CErtis dignitatibus data a nobis [1] indulgentia est munerum civilium, & personalium, id est, his qui aut ex *protectoribus* [2] sunt, aut ex præpositis [3]. Hi ergo ad munera personalia aut civilia non vocabuntur.

De tutelis.

3. Iidem AA. & CC. Martiano.

T*Utelæ* sollicitudo a muneribus civilibus non excusat; utpote [cum [4]] nec tres [5] simul injunctæ diversarum [6] domuum, hujusmodi beneficium præstent.

De Hydraulis.

4. Iidem AA. & CC. Attalo.

H*Ydraulæ* [7] munerum civilium immunitatem sibi jure concessam approbare [8] minime [9] possunt.

De Procuratoribus absentium reipublicæ causa [10].

5. Iidem AA. & CC. Marcellino.

P*Rocuratores absentium reipublicæ causa*, munerum civilium vacationem non habent.

De venatoribus.

6. Iidem AA. & CC. Cajo.

V*Enatoribus* [11] immunitas ob hanc professionem solam nullo [12] jure concessa probari potest.

De negotiatoribus.

7. Imp. CONSTANT. A. ad Catullinum Vicarium.

N*Egotiantes* vestiarios, linteones [13], purpurarios, & particarios [14], qui devotioni nostræ deserviunt, visum est secundum veterem consuetudinem ab omni munere immunes esse.

Qui possunt aliquid inferendum indicere, vel non.

8. Impp. CONSTANT. A. & JULIANUS C. ad Taurum P. P.

PLacet [15], nullum omnino judicem de cætero provincialibus inferendum aliquid indicere, ut ea tantum sedulo cunctorum studio pensitentur, quæ canonis instituti forma complectitur, vel nostra clementia decernit inferenda, vel delegatione solenniter fanciente, vel epistolis præcedentibus: sed si quid urgere forsitan cœperit, referri ad Celsitudinem tuam statuimus, & auctorem [16] te fieri, & eo perfoluto referri ad scientiam nostram, ut nobis jubentibus roboretur. Si quis autem usurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit conatus exigere, obnoxius quadrupli [17] repetitione teneatur: quæ severitas jussionis ad ordinariorum judicum, officiorumque terrorem debebit excurrere [18], ut si eorum, vel gratiosa conniventia, vel ignobili dissimulatione temeritas admiserit curialis, eos quoque damni simplicis [19] pœna castiget. Dat. Kal. April. *Mediolani*, CONSTANTIO A. IX. & JULIANO C. II. CONSS. 357.

De muneribus personalibus.

9. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Claudium Proconsulem Africæ.

ILlud [20] convenit præcaveri, ne quis hanc, quæ personalis est functio, pretio [21] putet esse taxandam. Dat. Kal. Dec. *Treveris*, VALENTINIANO, & VALENTE AA. CONSS. 365.

De prædiis principis.

10. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Hypatium P. P. [22].

PRivatæ rei [23] nostræ privilegiis permanentibus, nihil [24] extra ordinem prædia jure perpetuo consignata sustineant: neque adjectis [25] sæpius, ac præter primum delegationis canonem postulatis afficiantur impendiis: quandoquidem neque aurario [26] canoni sub privilegiis æstimato, aliquid ex ea jubentibus nobis præbitionum diversitate decutitur, & pari cum cæteris æstimari sorte non convenit, quos præter annonarias functiones æstimatas [27] perpetua [28] pensitationum prærogativa nexuerunt. PP. *Carthagine*, Idib. April. post consulatum SYAGRII, & EUCHERII 383.

De dignitatibus.

11. Iidem AAA. ad Syagrium P. P. [29].

EOs, qui cum honore [30] Comitum, nomine Magistrorum memoriæ [31] præfuere, vel epistolis [32], vel libellis, item eos, qui ibidem peragendis, signandisque responsis nostræ [33] mansuetudinis [34] obsecundant: omnium [35] civilium munerum fieri jubemus exortes. Igitur qui ex eo gradu palatio nostro adhæserint [36], adesse sibi competentia privilegia glorientur: qui vero superioribus dignitatibus creverint [37], nihilominus ejus loci privilegia præsto sibi fuisse lætentur. Lecta 3. Kal. Septembr. *Capuæ*, ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

Palatini in dignitate constituti etiam post dignitatem finitam, & magistri scientiarum, & legati, a sordidis muneribus hic declaratis sunt exempti. Jo. de Plat.

12. Iidem AAA. ad Hypatium [38] P. P.

MAximarum [39] culmina dignitatum, Consistoriani [40] quoque comites, Notarii etiam nostri, & Cubicularii omnes, atque excubicularii [41], ab omnibus sordidis muneribus vindicentur. Cæteros autem palatina, vel militari intra palatium prærogativa munitos, ita demum privilegium simile contineat [42], si [43] prioribus statutis se ad hujusmodi exceptionem [44] docuerint [45] pertinere: ut non singulis indulta personis, sed in commune dignitati, vel corpori hujusmodi beneficia doceantur fuisse concessa, circa [46] Rhetores, atque Grammaticos eruditionis utriusque [47] vetusto more durante. † Sordidorum vero munerum talis exceptio [48] sit, ut patrimoniis dignitatum superius digestarum, nec conficiendi [49] pollinis cura mandetur [50], aut panis [51] excoctio, aut obsequium pistrini, nec [52] paraveredorum [53] hujusmodi juris [54], aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rhæticus limes [55] includitur: vel expeditionis Illyricæ pro necessitate, vel tempore utilitas adjuvatur. Operarum quoque [56] artificum diversorum, excoquendæ etiam calcis obsequia, nulla de talibus adjumenta poscantur. Materiam lignorum [57] atque tabulata exceptorum virorum patrimonia non præbeant: Carbonis [58] quoque, nisi eum quem moneta solenniter, vel fabricatio secundum veterem morem poscit armorum, ab hujusmodi viris præbitio desistat. Publicis, vel sacris ædibus construendis, atque reparandis, capitalis [59], atque temonis necessitas [60] nulla mandetur: legatis [61] atque adlectis [62] sumptus possessio hujusmodi privilegiis munita non conferat [63]. Hoc tamen his patrimoniis prosit, quæ dignitatem proprio videntur nomine possidere. Eos etiam, qui simili honore functi [64] sunt, generali prærogativa a præbitione sordidorum munerum vindicamus. Dat. 5. Id. Dec. ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 382.

De successoribus.

13. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Neotherium [65] P. P.

SOrdidorum [66] munerum excusatio [67] delata personis, ad heredem, successoremve transire non potest. Neque enim potest esse perpetuum [68], quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis, atque militiæ indulsisse nos constat. Dat. 18. Kal. Maji, *Mediolan.* ARCAD. A. I. & BAUTONE, CONSS. 385.

Ad l. 18. Cod. Theod. h. t.

14. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P. Orientis [69].

EAm legem [70], quam de extraordinariis, sordidisque muneribus, expressis vocabulis functionum, & insignibus dignitatum, sine ulla ambage præscripsimus; ita circa eos, in quos nostra munera redundarunt, esse præcipimus servandam, ut iisdem beneficiis non quandiu militaverint, sed quandiu vixerint, perfruantur. Dat. 11. Kal. April. *Mediolan.* TATIANO, & SYMMACHO CONSS. 391.

De prædiis Principis.

15. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messiano Com. R. P. [71].

EVidenter, atque absolute jubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum pertinentes, seu conductionis titulo, seu perpetuo jure tenean-

1 Hoc Honorius & Arcadius non admisit. *l.* 153. *C. Theod. de decurionibus.*
2 Vid. J. *tit. de domestic. & protectorib. l.* 12. *tit.* 17. 3 Præpositos laborum videtur intelligere, qui erant ex protectoribus. *l.* 1. *C. Theod. de præposit. laborum.* Goth. In qua ita est: *Qui ex devotissimis domesticorum scholis præpositi laborum nostro judicio & stipendiorum sudoribus promoventur.* Mod. 4 Al. *deest.* 5 *l.* 2. §. 9. *ff. de excusat. tutorum.* 6 Domus diversæ, diversa patrimonia. *Goth.* In Græca metaphrasi ὑποστάσεων. Mod. 7 Al. *Hydraulæ*, sunt autem *Hydraulæ*, qui machinis & organis aquas deducunt. Vitruvius 10. Athenæus. Plinius, ne alioqui putes cum Accursio, *Hydraulam* esse, qui aquam in palatium principis deferat, cum custodiat aquæductus aulæ Imperialis. De aqua & ejus usu vide Forcatulum *cap.* 14. *penus.* Sed quid? Cujacius in *l.* 6. §. 1. *ff. de excusation. tutor.* ex lege quarta hujus tituli notans, Musicos immunitatem non habere, licet eorum ars ingenua sit & liberalis, quam liberum scire adolescentem æquum sit. vide 1. Quintil. 10. videtur hic legisse *Musici.* Goth. Græci ita definiunt: Ὑδραυλαι εἰσιν οἱ αὐλοῦντες ἐν τοῖς ὀργάνοις τοῖς οὐκ ἀπὸ ἀσκῶν, ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος κατά τινα μηχανὴν τὸ πνεῦμα δεχομένοις. Vide Cujac. hic & Forcat. *in penu juris cap.* 14. Mod. 8 Probare immunitatem debet, qui eam sibi concessam asserit. *l.* 5. *ff. de probat.* 9 *Subaud.* licet profiteri videantur artem liberalem. 10 Absentes tamen ipsi Reipubl. causa immunitatem habent. *l.* 1. J. *de professoribus. h. lib. tit.* 52.
11 Venator sola venationis professione non est immunis. 12 Imo aliquo jure. *l. ult. circa fin. ff. de jure immunit.* Goth. Resp eruditiss. Cujacius, eam legem pertinere ad milites, qui a militiæ gravioribus muneribus excusantur. sumpta enim est ex lib. Militar. T. Arrunt. qui fuit præfectus prætorio sub Antoninis. Milites ergo venatores non sunt munifici: venatores cæteri, qui provincias a feris purgant, non ideo a civilibus muneribus excusantur. *Mod.* 13 *Lintearios*, quod magis probat Cujacius. 14 *Parthicarios* legit Alciat. sed *parthicarios* magis probat Cujac. qui pellium Parthicarum negotiatores sunt, ex quibus fiebant Zanchæ *l.* 2. *l.* 3. *Cod. Theod. de habitu.* Trebell. *in Claudio.* Pyrrhus legit *pellipartos.* Cæterum de pellibus Parthicis vid. *l. ult* §. 7 *ff. de publicanis.*
15 Hæc constitutio conflata est ex *l.* 8. & 11. *tit.* 16. *lib.* 11. *Cod. Theod.* quare imperat. nomina & consulum illinc desumes. 16 *Auctore*, *in C. Theod.* 17 Imo dupli *l. un.* J. *de superexact. h. lib. tit.* 20. vide *Nov. Leonis* 61. 18 *Excutere*, *in C. Theod.* 19 *Similes*, *in C. Theod. & vet. quib. lib.* quod rectius videtur
20 Pertinebat hæc lex ad pistorum functionem, ut constat ex *l.* 12. *C. Theod. de pistorib.* 21 *l.* 15 J. *h. t.* Goth. Munus personale non licet adærare. *l. æstimationem. ff. de mun. & hon.* Mod. 22 *Ex C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 13. 23 *l.* 6 *ff. de vac. mun. l.* 5 *supr. qui bonis cedere.* 24 Al. *nisi.* 25 *Abjectis*, *in C. Theod.* sordidis, quod magis probat Cujac. *juxta l. pen.* J. & sic repert *in duob. lib. man scr.*
26 Aurarius canon quid, dixi ad *Pragmaticum Justiniani*, *cap.* 18. 27 *Æstimata*, *in C. Theod. & quibusd. lib.* 28 *Perpetuo*, *in C. Theod. & quib. lib.* 29 *Ex C. Theod.* 11. 16. 14. 30 *l.* 12. *in princ. infr. h. t.* 31 Memoriæ magistri, memoriales. 32 Magistri epistolarum, libellorum, responsorum. 33 Al. *vel nostra.* 34 *Mansuetudini*, *in C. Theod.* 35 Hic quædam e *C. Theod.* immutata sunt. 36 *Abscesserint*, *in al. lib. & C. Theod.* 37 Al. *Accreverint.* 38 *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 15. 39 *Maximæ dignitates*, *illustres*, *l. ult. infr. h. t.*
40 Συγκλητικοὺς καὶ τοὺς κόμητας κονσιστωριανοὺς adjicit autor Synopseos 54. *tit.* 6. *cap.* 19. senatores & comites consistorianos. 41 *Ex cubiculariis*, *in C. Theod. & quibusd. lib.* Ἀποκουβικουλαρίοι. *Synopsis.* 42 *Contingat*, *in Cod. Theod.* 43 Hoc est, si toti gradui, non singulis personis privilegium indultum sit. *Synops. ibid.*
44 *Exactionem*, *in Cod. Theod.* 45 Al. *docuerit.* 46 *Additur in Cod. Theod. ecclesias.* 47 *Id est*, *Græca & Latina. Synops. ibid.* 48 *Exceptio sit*, *C. Theod.*
49 Γυρινοὶ quibus cura pollinis conficiendi incumbit, *Syn. ibid.* Apud Accursium legitur, *conficiendæ polinæ.* 50 *Mandatur*, *in Cod. Theod.* 51 Ἀρτοκόποι, quibus panis excoctio injuncta. *Synops. ibid.* 52 *Ne*, *in Cod. Theod.* 53 Quid igitur dicendum de veredis & angariis? videntur & excusandi & ab his, *arg. l.* 3. *infr. de silent.* & *l.* 2. *infr. de præp. sacr. cub.* maxime cum eorum munerum promiscua conditio sit. *Mod.* 54 *Viris*, *in Cod. Theod. & quib. lib.* 55 August. *lib.* 18. *de civit. Dei*, *c.* 18. 56 *Atque*, *in C. Theod. & quib. lib.* 57 *Lignum*, *in C. Th. & quib. lib.* 58 Carbo requiritur ad monetam & arma fabricanda. Veget. 4. *cap.* 4.
59 Legendum *capituli*, *ex C. Theod.* quem vide & confer; ex eo enim multa hic sunt detracta. Capitulum Græci interpretantur κεφαλικὰς συντελείας. 60 Hæc dicitur & *functio*, & *onus*, & *injuria*, & *cura*, & *obsequium*, *l.* 2. J. *de priv. eor. qui in sac. pal.* *l.* 4. J. *de prox. sac. scr.* *l.* 1. J. *de pal. sac. larg. l.* 14. & *l.* 18. *C. Theod. de extraneis muneribus*, & est patrimoniale munus, ut apparet ex hac lege, quæ patrimonialia munera tantum recenset. porro quod procedit *capitulum* Græci interpretantur κεφαλικὰς συντελείας. Mod. 61 Legati, qui immittuntur ad principem.
62 Adlecti οἱ ὑπὸ βασιλέως καλούμενοι. qui cum principe evocantur publici negotii causa. vide *l. unic. infr. de præpositis laborum. l.* 12. *tit.* 18. Goth. Seu legati qui mittuntur ad principem. Alioquin enim *allecti* susceptorum genus est. *l.* 11. 12. 13. *C. Theod. de suscept.* Mod. 63 *Conferant*, *in quib. lib.* al. *conferantur*, *sed in C. Th. ferat*, *ut in lib. Aured. & Dionys.* 64 *Perfuncti*, *in C. Theod.* 65 *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 16. 66 *l.* 1. §. 1. *ff. de jur. immunit.* 67 Al. *excusatione*, *in C. Theod.*
68 Perpetuum privilegium, perpetuave excusatio esse non potest; quæ non rebus, sed personis contemplatione dignitatis mandatur. 69 *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 19.
70 *Intelligit l.* 18. *ejusd. tit. C. Theod.* 71 *C. Theod. hoc tit. l.* 20.

tur, aliquid præter ordinem superindicti vel pretii [1] nomine de fordidis quibuscunque muneribus agnoscant: Nam & hoc a divis Principibus imperatum [2] est, & a nostra serenitate reparatum. Quisquis igitur judicum contra fecerit, quinque pondo auri de facultatibus suis, alia de officiis suis totidem & de curialibus qui exequi mala jussa festinant, noverit eruenda. Dat. 7. Kal. Jul. *Mediol.* OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

De illustribus.

16. Iidem AA. & THEOD. A. Melitio P. P. post alia [3].

AB [4] illustribus [5] personis sordida munera, & extraordinariæ necessitatis damna removemus. Dat. 15. Kal. Mart. *Ravenn.* DD. NN. HONORIO IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

TIT. XLVIII.

DE [6] QUIBUS MUNERIBUS, VEL PRÆSTATIONIBUS NEMINI LICEAT SE EXCUSARE.

1. Impp. HONORIUS & THEOD. AA. Herculeo P. P. [7] Illyrici.

COmparationi [8] transvectionique specierum universi sine ullo privilegio coartentur ad necessitates Illyricanas [9]: nam in his duntaxat titulis nullum sub quopiam cessare privilegii velamento censemus: sed sub hac conditione, cum tempus exegerit, hujusmodi collationi succumbant [10], ut non tantum requiratur idoneus, verum universi pro portione suæ possessionis jugationisque ad hæc munia [11] coartentur, & a summis sarcina ad infimos usque decurrat. Dat. 3. Id. April. *Constantinop.* BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Taurum P. P.

CUm [12] ad [13] felicissimam expeditionem [14] nominis [15] nostri, omnium provincialium per loca qua [16] iter arripimus, debeant nobis [solita] ministeria exhiberi [17], neminem ab angariis, vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere [18] [penitus [19]] excusari præcipimus: sed omnes, sive ad divinam [20] nostram domum, sive ad venerabilis Augustæ, vel ad sacrosanctas Ecclesias, vel quaslibet illustres domos pertinent, nec lege pragmatica, nec divina adnotatione, sacrove oraculo excusatos, indictionibus magnificæ [21] tuæ sedis tempore nostræ expeditionis obedire decernimus. Dat. 13. Kalend. Mart. *Constantinop.* VALENTIN. A. V. & NONIO CONSS. 445.

3. Imp. LEO *ad S.*

HAc providentissima lege statuimus, omni excusatione cessante, nullaque personali [22] dignitate penitus excepta, in quibuscunque locis administrationi sublimitatis tuæ commissis [23] opus exegerit murorum [24] constructionem, seu comparationem [25] frumenti, aliarumque specierum sine ullo impedimento, prout commodum atque necessarium magnitudo tua perspexerit, fieri.

TIT. XLIX.

QUI ÆTATE [26], [VEL PROFESSIONE [27]] SE EXCUSANT.

Studentes habent immunitatem a muneribus personalibus usque ad XXV. annum ætatis suæ. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Severino, & aliis Scholaribus Arabiæ [28].

CUm vos adfirmetis liberalibus [29] studiis operam dare maxime circa juris [30] professionem, consistendo in civitate *Berytiorum* provinciæ Phœniciæ [31]: providendo [32] utilitati publicæ & spei vestræ [33] decernimus, ut singuli usque [34] ad vicesimum quintum [35] annum ætatis suæ studiis non avocentur [36].

2. Iidem AA. & CC. Theodoro.

CUm filios tuos patria potestate liberatos [37], adhuc minores legitima [38] ætate esse dicas, merito postulas, ut liberalibus [39] studiis non avocentur [40]; & ideo muneribus personalibus, quæ ad patrimonium non pertinent, non adstringentur, si civium inopia [41] non est.

Majores quinquaginta quinque annis accusantur a muneribus personalibus, non patrimonialibus. Bart.

3. Iidem AA. & CC. Plautiano.

MAnifesti juris est, majores quinquaginta quinque [42] annos invitos ad munera personalia vocari non posse. Cum itaque septuagenario majorem te esse profitearis, si a nominatione facta appellationis auxilium interposuisti, tueri te notione præsidis provinciæ potes jure concesso.

TIT. L.

QUI MORBO [43] SE EXCUSANT.

Orbi utroque oculo excusantur a muneribus personalibus, secus si uno tantum. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A.

SI ea *cæcitate* [44] pater tuus oppressus est, ut utriusque oculi aciem prorsus amiserit, levamentum personalium [45] munerum sentiet.

Debilitatus propter morbum, habet excusationem. Bart.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA.

CUm *auriculari* [46] morbo debilitatum te esse dicas, juxta juris publici auctoritatem a personalibus muneribus vacationem habebis.

3. Iidem AA. & CC. Celæ [47].

POdagræ [48] quidem valetudo nec ad personalium munerum prodest excusationem: verum cum ita te valetudine pedum adflictum dicas, ut rebus propriis intercessum commodare non possis, Rector provinciæ, si allegationibus tuis fidem adesse perspexerit [49], ad personalia munera te vocari non patietur.

Infirmitas patris non excusat filios. Bart.

4. Iidem AA. & CC. Regino.

CAsus [50] *corporis* patris munerum personalium filio jure non præstat excusationem.

TIT. LI.

DE HIS, QUI NUMERO [51] LIBERORUM, VEL PAUPERTATE EXCUSATIONEM MERUERUNT.

1. Imp. ALEX. [52] A. Verecundo.

NUmerus liberorum ab oneribus [53] non excusat.

2. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Severo.

FIlium [54] ab hostibus captum, ac necdum reversum, ad excusationem munerum personalium patri proficere non posse, magis placuit.

3. Iidem A. & C. Nomo.

NEpotes [55] loco parentum succedentes, vice eorum prodesse consueverunt: Ideoque si quinque [56] numerus liberorum ex amissorum filiorum nepotibus suppletur, a muneribus personalibus is, quem patrem tuum esse dicis, juxta constituta excusatur.

Divitiæ filiorum non onerant patrem. Bart.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA.

CUm [57] facultates tuas [omnes [58]] in filium tuum contulisse te, nec quicquam habere proponas: respectu patrimonii [59] ejus quod tuum esse desiit, muneribus civilibus non adstringeris.

5. Iidem AA. & CC. Marco.

DE [60] personalibus muneribus, quæ fœminis pro sexus conditione indicuntur: exemplo [61] marium, quinque superstitum numero liberorum eas excusari Divi Parentes nostri constituerunt.

1 *Pretii petiti, in C. Theod. & Græcos legere petiti, notat* Cujac. 2 Impetratum. 3 *C. Theod. h. t. l. ult.* 4 *l. 64. in fin. supr. de decurionibus, l. 23. in pr. ff. ad municip.* 5 Illustres hic senatores, maximarum dignitatum culmina, *l. 12. supr. h. t.*

6 Al. *Ex quibus.* 7 Ad rempub. Illyrici. 8 Comparatio specierum συνωνή. adde *l. ult. J. h. t. l. ult. §. ut nemini liceat in emptione specierum. h. lib. tit.* 27. Goth. Transvectionis vero appellatione intelliguntur angariæ, parangariæ, paraveredi. *l. 12. §. tit. proc.* Mod. 9 Illyricianas 10 Succumbat. 11 Munera. 12 Hæc causa summe necessaria ideoque nemo ab ea excusatur. *l. un. supr. ut nemini liceat in empt. h. lib. tit.* 27. adde *l. 11. supr. de sacros. eccles. l. 21. J. de cursu. l. 12. tit.* 51. 13 *Junge cum l. 11. supr. de sacros. eccl.* 14 Ab expeditionis (τῆς στρατοπέδου) oneribus, ne quidem Ecclesia, nec alius quisquam immunis est: oneribus, inquam, expeditionis, puta angariis & parangariis. *Synops. 5. tit. 1. cap. 5. & ibid. ex lib. 56. tit. 17. cap. 22. l. 21. J. de cursu publico, l. 12. tit.* 51. 15 Numinis. 16 Quibus. 17 Exhibere. 18 Videtur coemptionem dicere, a qua tum ne domus quidem Augusti aut Augustæ excusatur, ex Nov. Tiberii de divinis domibus, *§. ult.* Mod. 19 *Deest in d. l.* 11. 20 Adde *Nov. d. Tiberii 1. cap. ult. in fin.* 21 Magnificentiæ. 22 *Alias*, persona, vel dignitate. 23 Commissi. 24 In murorum constructione, vel comparatione frumenti, aliarumve specierum, nemo excusationem habet. *Synops. Basil.* 54. *tit. 7. cap. 3. vide l. 1. supr. hoc tit.* 25 Parationem

26 *Sub* majori annis quinquaginta quinque: est vero hoc senectutis privilegium. *Goth.* Adde *l. 2. § ult. l. 11. D. de decurionib. l. 5. D. de jure immunitatis.* Junct. *l. unic. §. Qui ætate se excusant.* & notata *ad l. 3. J. h. t.* S. L. 27 Al. *inclusa desunt.* De privilegiis Scholarium vide *Authenticam habita. §. Ne filius pro patre.* & Tractatum Horatii Luschi *de privilegiis scholarium.* 28 Qui ex Arabia Beryti. 29 *l. 2. J. h. t. l. 28. D. quib. ex causis majores.* 30 Juris professio, liberale studium est: *ut hic.* 31 Al. *Phœniciæ*, al. *Phœnices.* 32 *Al.* providendum. 33 Nostræ. 34 Curita? colli ex *l. 11. D. de decurion.* 35 Congruit *l. 2. §. de incolis. h. lib. tit.* 39. Goth. Minores 25. annis in curiam conscribi non possunt, *l. non tantum. D. de decur.* neque ad munera civilia vel honores admittuntur, *l. ad remp. D. de mun. & hon. l. 2. §. 1. D. de vac. mun.* nisi ex causa: ut puta si urgeat necessitas penuriæ hominum, *l. 2. hoc tit. l. 1. supr. qui & adv. quos in integ. rest.* vel beneficio liberorum. *l. 2. D. de minoribus.* seu beneficio principis. de quo alibi Plinius. An igitur minor 25. annis judex dar. potest? libri Βασιλικῶν negant & cum illis facit Cujacius: nec enim, inquit, obstat *l. cum lege. D. de recept. qui arb. rec.* quippe quæ non definiat minorem 25. annis judicare posse; sed illud dicat: si evenerit, ut minor 25. annis judex electus sit consensu partium, vel datus, seu quacunque alia ratione id contigerit, ex lege Julia judiciaria eum, si fuerit intra annum 20. judicare non cogi. Non obstat *l. quidam. D. de re jud.* quia id etiam generaliter non definit, sed si forte aliqua ex causa evenerit, ut minor judicet, tuendam ejus sententiam esse, modo si plena pubertate fuerit, quæ ætas etiam decurionibus definita est. *l. 19. C. Theod. de Decur.* Item non obstat *l. cum prætor. ff. de jud.* quia hæc solum impuberem judicare vetat. nam impubes plane judex esse prohibetur; pubes potest esse ex consensu partium, sed excusatur, si minor sit an. 20. *Mod.* 36 Al. *advocentur.* male. 37 Hoc ponit ex facto, non quod idem non sit, si in potestate fuerint. Et superior quidem constitutio est de studiis juris civilis, hæc de liberalibus & de ingenuis. *Mod.* 38 Minor vigintiquinque annis decurio fieri, vel ad honores, vel munera civilia admitti non potest, *ut hic. l. non tantum. 11. ff. de decurionib. l. ad Rempublic. 8. ff. de munerib. & honorib. l. 2. in pr. ff. de vacat. munerum.* 39 Vid. *l. 1. supr. h. t.* 40 *Advocentur*, al. *revocentur.* 41 V. *l. 11. §. 2. ff. de munerib.* 42 Eustathius *lib. 10 de temporib.* quinquaginta Basil. septuaginta. Cuj. *argum. l. 3. D. de jure immunit.* olim septuaginta in urbe. Varr. 3. *de vita P. Romani*, Plin. 4. *epist.* Goth. *Septuaginta* hic legi volunt Cuj. & Wesenb. ut conveniat cum *l. unic. Cod. Qui ætate se excus.* Malim tamen hunc text. ita salvari, ut specialiter de munere decurionatus intelligatur, quæ ætas a decurionatu excusat. *l. 2. §. ult. l. 11. D. de decurion.* S. L.

43 De cæcitate vide *l. 1. cum auriculari morbo l. 2. podagræ. l. 3. J. h. t.* 44 Cæcitas excusat a muneribus personalibus. *l. 1. §. qui morbo.* Goth. Vid. *l. 3. Cod. qui dar. tutor.* vid. Alciat. *hic.* Ans. 45 At non a consilio præbendo. *l. 1. §. 5. D. de postulando.* 46 *Articulari. al.* adde *l. 18. §. Camelasia. 11. D. de munerib.* Goth. Omnino legendum: *cum articulari morbo debilitatum te esse dicas*, & accipiendum de chiragra, quæ cur excusationem præbeat a personalibus muneribus, cum podagra non præbeat, *l. prox. J. l. 13. supr. de decur.* ratio est, quod vehementior longiorque morbus sit articularis quam podagricus. *Mod.* 47 Celsæ, *al. Cella.* 48 Podagra a muneribus personalibus non excusat, nisi justa causa sit, hoc est, nisi magna admodum podagra sit, *ut hic*, eadem ratione podagra non excusat a decurionatu. *l. 13. supr. de decurionibus.* de podagra adde *l. 53. D. de ædilitio.* Goth. Adde *l. penult. in fin. D. de excusat. mun.* Ans. 49 Prospexerit. 50 Vide *l. 5. §. immunitatis. 4. D. de jure immunitatis.*

51 Numerus liberorum excusationes præbet. Tres liberi a legationibus. *l. 1. J. de legationib. h. lib. tit.* 63. quinque a personalibus muneribus excusationem præbent parentibus suis, cujuscunque sexus sint, *l. 3. & ult. J. h. t.* Duodecim vel tredecim a muneribus patrimonialibus *l. 24. § de decurion.* multo magis sedecim. *l. semper 5. §. demonstratur. 2. D. de jure immunitatis.* adde Guidonem Papæ *decis.* 104. *l. 2. § munerum. D. de vacatione munerum.* Goth. Conf. Ferdinandum Paez *in tract. de excusandis parentibus a muneribus publicis ob numerum liberorum.* Mod. 52 Al. *Antonin. A.* 53 Al. *honoribus, l. 2. §. numerus. l. 8. in pr. D. de vacat. mun.* 54 Vid. Platonem *lib. 5. de Repub.* 55 Nepotes loco filiorum sunt, quoties parentum loco succedunt. adde *l. 2. §. 7. D. de excusat. tutorum.* 56 *L. 5. l. ult. J. h. t.* 57 Vide *l. 4. in fin. D. de munerib.* 58 Al. *deest.* 59 Id est, propter paupertatem: non est enim hæc lex accipienda de patrimonialibus muneribus, sed de personalibus, ut notat Cujac. recte. 60 *l. 1. J. de mulier. & in quo. h. lib. tit.* 62. 61 *l. 4. in princ. D. de munerib.*

6. Imp.

6. Imp. CONSTANT. A. Dalmatio [1].

EOs, qui cujuscunque ſexus liberos [2] quinque habent, impetrata ſemel vacatione potiri convenit: ita ut ſi in hoc numero ætatis legitimæ filius inveniatur, obeundis ſtatim pro ſuo patre muneribus applicetur: patribus, qui filios, vel filias quinque habuerint, promiſſa legibus immunitate ſervanda. Quod ſi quis propter cenſum [3] tenuiorem, vacationem meruerit, atque hoc probaverit: beneficio potiatur, ſi [4] propter rerum anguſtias ad perſonalia vocatur [5] obſequia. Dat. 14. Kalend. Februar. *Sirmii*, CRISPO III. & CONSTANTINO II. CONSS. 324.

TIT. LII.

DE PROFESSORIBUS [6] ET MEDICIS [7].

De medicis.

1. Imp. ANTONINUS A.

CUm *te medicum* [8] legionis [9] ſecundæ [10] adjutricis [11] eſſe dicas, munera civilia quamdiu Reipublicæ [12] cauſa abfueris, ſuſcipere non cogeris. Cum autem abeſſe deſieris, poſt finitam eo jure vacationem, ſi in eorum numero es, qui ad beneficia medicis conceſſa pertinent, ea immunitate uteris.

De grammaticis & oratoribus.

2. Imp. GORDIANUS A.

G*Rammaticos* ſeu *oratores* decreto [13] ordinis probatos, ſi non ſe utiles ſtudentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari [14] poſſe [15] incognitum non eſt.

De poëtis.

3. Imp. PHILIPPUS A.

P*Oëtæ* [16] nulla immunitatis prærogativa juvantur.

De Profeſſoribus & calculatoribus.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

ORatione [17] divi Pii liberalium [18] ſtudiorum profeſſores, non etiam *calculatores* [19] continentur.

De medicis.

5. Iidem AA. & CC. Phuidemo [20].

NEc intra [21] numerum [22] præſtitutum [23] ordine [24] invitos [25] *medicos* immunitatem habere ſæpe conſtitutum eſt, cum oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui.

De medicis, grammaticis, & cæteris profeſſoribus & legum doctoribus.

6. Imp. CONSTANTINUS A. ad Voluſianum [26].

M*Edicos* [27] & maxime archiatros [28], vel ex [29] archiatris, *Grammaticos* [30], & profeſſores alios literarum, & *doctores legum*, una cum uxoribus & filiis [31], nechon & rebus, quas in civitatibus ſuis poſſident, ab omni functione, & ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis immunes eſſe præcipimus: & neque in provinciis hoſpites recipere, nec ullo fungi munere, nec ad judicium deduci [nec [32]] eximi, vel exhiberi, vel injuriam pati: ut ſi quis eos vexaverit, pœna arbitrio judicis plectatur. Mercedes [33] etiam eis [34], & ſalaria reddi jubemus, quo facilius liberalibus ſtudiis & memoratis artibus multos inſtituant [35]. PP. Kalend. Auguſt. *Sirmii*, CRISPO & CONSTANTIN. CC. CONSS. 321.

De magiſtris.

7. Imp. JULIANUS A.

M*Agiſtros* [36] ſtudiorum *doctoresque* excellere oportet moribus [37] primum, deinde facundia. Sed quia ſingulis civitatibus adeſſe ipſe non poſſum: jubeo, quisquis docere vult, non repente nec temere proſiliat ad hoc munus, ſed judicio [38] ordinis probatus, decretum curialium mereatur, optimorum conſpirante conſenſu. Dat. 15. Kal. Jul. Acc. 4. Kal. Auguſt. *Spoletii*, MAMERTINO & NEVITA CONSS. 362.

De Philoſophis.

8. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Mamertinum [39] P. P. [40].

REddatur unusquisque patriæ ſuæ qui habitum [41] *philoſophiæ* indebite & inſolenter uſurpare cognoſcitur, exceptis his, qui a probatiſſimis approbati [42], ab hac debent colluſione [43] ſecerni. Turpe [44] enim eſt, ut patriæ functiones ferre non poſſit, qui [45] etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur. Dat. 14. Kalend. Februar. *Sirmii*, VALENTINIANO N. P. & VICTORE CONSS. 371.

De archiatris.

9. Iidem AA. & CC. ad Prætextatum P. U. [46].

A*Rchiatri* [47] ſcientes annonaria ſibi commoda a populi commodis [miniſtrari [48]], honeſte obſequi tenuioribus malint, quam turpiter ſervire divitibus. Quos etiam [49] ea patimur accipere, quæ ſani offerunt pro obſequiis, non ea, quæ periclitantes pro ſalute promittunt [50]. Dat. 3. Kalend. Februar. *Trev.* VALENTIN. & VALENTE III. AA. CONSS. 372.

Non debet in locum magiſtri defuncti alius ſubrogari, niſi fuerit approbatus. Bart.

10. Iidem AA. ad Olybrium P. U. [51].

SI quis in *archiatri* defuncti locum eſt promotionis meritis aggregandus, non ante eorum particeps fiat, quam primis, qui in ordine reperientur, ſeptem [52], vel eo amplius judicantibus idoneus approbetur: ita tamen, ut quicumque fuerit admiſſus, non in priorum numerum ſtatim veniat, ſed eum ordinem conſequatur, qui cæteris ad priora ſubvectis ultimus poterit inveniri [53]. Dat. 6. Id. Mart. VALENTINIANO & VALENTE III. AA. CONSS. 372.

De grammaticis, oratoribus, philoſophis, medicis, & eorum liberis.

11. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monachio P. P. [54].

G*Rammaticos*, *Oratores*, atque *Philoſophiæ præceptores*, necnon etiam *Medicos* [55], præter hæc, quæ retro latarum ſanctionum auctoritate conſecuti ſunt privilegia immunitatesque, frui hac prærogativa præcipimus, ut univerſi, qui in ſacro palatio inter archiatros [56] militarunt, cum comitivam primi ordinis, vel ſecundi adepti fuerint, aut majoris gradum dignitatis aſcenderint, nulla municipali, nulla [57] curialium conventione [58] vexentur, ſeu adempta adminiſtratione ſeu accepta teſtimonialem [59] meruerint miſſionem: ſint ab omni functione, omnibusque muneribus publicis immunes, nec eorum domus ubicumque poſitæ, militem ſeu judicem ſuſcipiant hoſpitandum. † Quæ omnia [in [60]] filiis etiam eorum & conjugibus illibata præcipimus cuſtodiri [61]. † Hæc autem & profeſſoribus [62] memoratis, eorumque liberis deferenda mandamus. Dat. prid. Kal. Decembr. *Conſtantin.* CONSTANTIO & CONSTANTE CONSS.

TIT. LIII.

DE ATHLETIS.

Qui tribus præliis fuerit coronatus, quorum unum Romæ fuerit, excuſatur a muneribus. Bart.

1. Impp. DIOCL. & MAXIM. AA. & CC. Hermeti.

AThletis [63] ita demum, ſi per omnem ætatem certaſſe, coronis [64] quoque non minus tribus certaminis [65] ſacri (in qui-

1 *C. Theod. lib.* 12. *tit.* 17. *l.* 1. 2 *d. l.* 4. 3 Cenſus tenuis juſtam præbet excuſationem a muneribus. adde Rolandum a Valle 1. *conſil.* 66. *n.* 5. 4 Al. *nec propter &c.* & ita Hal. 5 Imo vocatur. *l.* 40. §. 1. *ff. de excuſat. tutor.*

6 De Grammaticis & oratoribus *l.* 2. poëtis *l.* 3. calculatorib. *l.* 4. magiſtris ſtudiorum, doctoribus *l.* 7. philoſophis. *l.* 11. J. *h. t.* 7 Medicina nobilitet, nec ne, vid. Tiraquell. tractatu de nobilitate: adde, quæ notavi ad *l.* 6. J. *h. t.* 8 Medici in legionibus fuere. *l. ult. ff. de munerib.* §. *ult.* adde *l.* 33. §. 2. *ff. ex quib. cauſis majores.* vid. *l.* 6. J. *h. t.* 9 Legiones plures fuere. 10 Imo adjutrix legio prima fuit, non ſecunda. *l. ult.* J. *de caſtrenſi peculio. l.* 12. *tit.* 37. 11 Adjutrix legio prima. de qua dixi ad *leg. ult.* J. *de caſtrenſi peculio. l.* 12. *tit.* 37. 12 Vide *l.* 45. §. 1. *ff. de excuſ. tut.* Goth. Medici militum reip. cauſa abſunt, *l. inter eos.* §. *ult. ff. ex quib. cauſ. maj.* ideoque & quamdiu abſunt, & poſt annum quam abeſſe deſierint, immunitatem habent; poſtea vero ita demum, ſi ex ſtatutorum numero ſint, vide & *l.* 4. *C. Theod. de med. & profeſſ.* porro primæ legionis adjutricis ſit mentio *in l. ult.* J. *de caſtr. pec. l. ult.* J. *de apparit. Præfect. Prætor.* utraque autem fuit in Pannonia inferiori: altera a Galba, altera a Veſpaſiano inſtituta. *Mod.* 13 *l.* 1. *in fin.* J. *de decretis decurionum. h. lib. tit.* 46. 14 *l.* 6. §. 6. *ff. de excuſ. tut. l.* 11. §. 3. *ff. de munerib.* 15 Imo non poſſunt. *l.* 9. *verſ. Sed eo dictum. ff. de negotiis geſtis*: poſſunt, non tamen temere. *l. penult. ff. de decretis.* 16 Poëtæ hoc ipſo, quod poëtæ, immunitatem non habent: non quod eam divini ſpiritus non mereantur, ſed quod lex deficit. Poëtæ porro quantum Reipublicæ, ſtudiis, eloquentiæ, ſacris & moribus conferunt, vid. apud Horatium. 17 *l.* 6. §. 7. *ff. de excuſ. tut.* Goth. Intelligit ni fallor (ait Cujacius) epiſtolam Divi Pii ad commune Aſiæ, de qua in *l.* ἐὰν δύο. *ff. de exc. tut.* qua Grammatici, Rhetores, Medici, Philoſophi continentur: non calculatores, qui ψηφισταὶ vocantur, ut ita *l.* σπεύδοντα. *ff. hoc tit.* Mod. 18 Liberalia ſtudia quæ eſſent, dictum in *l.* 1. *ff. de variis & extraord. cognit.* 19 Calculatoribus & librariis, qui numerandi artem docent, immunitas non datur. *l.* 15. §. 5. *D. de excuſ. tutor.* adduntur a Græcis ζυγοστάται, ponderatores & libripendes. Poſſunt addi ex *l.* 1. §. *ludi.* 6. *ff. de variis & extraord. cognit.* notarii & tabularii. Illi enim immunitatem non habent, licet videantur liberalia tractare, notarii videlicet numeros & literas, vel ea quæ ſunt literarum vice: tabularii vero tabulas publicas. 20 Fuidemo. 21 Infra. 22 Medicis inter cætera a Julio Cæſare jus civitatis datum teſte Suet. *in Julio*, *c.* 42. Auguſtus vero, quod a Muſa liberto (cui jus annulorum & vim auri infinitam dederat, & ſtatuam ære collatitio prope ſignum Æſculapii poſuerat) ex adverſa admodum valetudine in optimam reſtitutus eſſet, univerſo medicorum ordini immunitatem munerum dedit, *teſte* Dione 53. id poſtea ſub Veſpaſiano, Adriano & Antonino confirmatum. *l. ult.* §. *ult. ff. de munerib.* Poſtea placuit, numerum medicorum definiri, ne eo prætextu quisque munera effugeret. *l.* 7. §. 2. *D. de excuſ. tutor. l.* 1. *D. de decretis ab ordine.* Poſt hæc placuit, ut ne, qui intra eum numerum eſſent, invito ordine immunitatem haberent, *ut hic.* Quod argumento eſt, decreto decurionum immunitatem medicis tributam. Hos ſecutus Claudius, Galenus ſub Commodo Romæ, ſummos honores conſecutus eſt & ſtatuam. Poſt Commodum, Severus medicis annonas ex publico addidit. Hæc tot beneficia Conſtantinus, Honorius, Theodoſius poſtea confirmarunt, ut ex *C. Theod.* poteſt colligi. Poſtremo Julianus oneribus municipalibus medicos liberavit, ut ex *epiſtolis Juliani* poteſt colligi. *l. Ratio.* 4. *C. Theod. de Medicis & profeſſorib.* 23 Præſtitum. 24 Ordinem. 25 Immunitas, al. *ordine invito.* Goth. Duo enim exiguntur, ut medicis competat immunitas; ut ſint intra numerum, quem definivit Epiſtola Divi Pii, quique in urbibus Roma & Conſtantinopoli non idem eſt. Et ut decreto ordinis probati ſint, quod idem in profeſſoribus quoque dicendum eſt. *Mod.* 26 *C. Theod. hoc tit. l.* 1. ſed multis mutatis. 27 *l.* 1. *in pr.* J. & *l. ult. in pr.* J. *h. t. l.* 6. *in pr. ff. de jure immunitatis.* 28 Hi ſunt, qui in comitatu Principis medendi cura funguntur: ut ex Archiatris, qui dimiſſi ſunt e palatio ſive comitatu. Atque hi, quique his connumerantur, habent vacationem perſonalium munerum, & patrimonialium ſordidorum, *l. maximarum.* J. *de exc. mun. l. archiatros.* J. *de metat. l. ult.* §. *ult. ff. de mun. & hon. l. ab his.* §. *angariarum. ff. de vac. mun.* verum hæc an de conſuetudine ſerventur, vid. Sylv. *conſ.* 88. *num.* 18. *cum ſeq. lib.* 2. & rurſus *n.* 30. ac Menochium *de arb. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *caſ.* 379. *n.* 19. Mod. 29 *l.* 2. *l.* 4. *C. Theod. h. t.* adde *l.* 2. *ſupr. quib. non objicitur longi temporis præſcr.* 30 *l. ult. in pr.* J. *h. t. l.* 10. §. *angariorum.* 2. *ff. de vacat. munerum.* 31 *l.* 3. *C. Th. h. t.* 32 Al. *deeſt.* 33 *l.* 1. *in pr. ff. de variis & extr. cognit.* 34 Eorum. 35 Inſtruant. 36 *C. Theod. h. t. l.* 5. 37 Mores facundiæ præferendi. adde *l.* 2. *ſupr. de poſtul. l. un.* J. *de profeſſorib. qui in urbe.* 38 Vid. *l.* 6. J. *de munerib. h. lib. tit.* 41. 39 *Al.* ad Probum. 40 *C. Theod. h. t. l.* 7. 41 Philoſophi habitus, ſupercilium, pallium, barba. 1. Gell. 2. & 13. *c.* 22. & 9. *c.* 2. Tertull *de pallio.* adde quæ ſcripſi ad *l.* 1. *ff. de juſtitia*, *l.* 6. §. 7. *ff. de excuſ. tut.* 42 *l.* 6. § 4. *ff. de excuſ. tut.* 43 *Colluvione*, *in C. Theod. & vet. lib.* 44 Imo non turpe eſt cum excuſentur. *l. ult.* J. *h. t.* 45 Philoſophi vim fortunæ ſe ferre profitentur, ergo & patriæ ſuæ functiones. 46 *C. Theod. h. t. l.* 8. 47 Archiatri urbium maximarum provinciales medici. 48 *Abeſt a C. Theod.* 49 *Tantum ea*, Hal. adde *l.* 3. *ff. de extr. cognit.* 50 Pactio cum ægrotis de mercede nec jure valet, nec jurijurando Hippocratis congruit. *l.* 3. *ff. de extr. cognit.* Mod. 51 *C. Theod. h. t. l.* 9. 52 Doctor a ſeptem aliis confirmandus eſt, *ut hic.* Quid ſi tres idoneum, quatuor non idoneum dixerint? Num dicemus, tres illos affirmantes negantibus eſſe potiores: ex ea ſententia vulgata, qua dicimus, duos teſtes affirmantes præferri mille negantibus. *l. item proferre.* 27 § *ſi plures.* 3. *ff. de recept. qui arbitr.* An potius plurium teſtimonium preferri, tametſi negantium. *cap. in noſtra.* 32 *X. de teſtib.* quod verius eſt. Nam quod dicitur, duos affirmantes præferri mille negantibus, tunc locum habet, quoties negativa probari non poteſt: ſecus, ſi probari poſſit. *ut hic.* Corietus *ſingulari. Teſtis. Duos teſtes*, adde Wurmſerum 1. *obſerv. c.* 14. 53 Detracta ſunt multa a *C. Theod.* 54 *C. Theod. hoc tit. l.* 16. 55 Vid *l.* 6. *ſupr. h. t.* 56 De archiatris vid. *l.* 6. § 2. *ff. de excuſ. tut.* 57 Atqui non excuſantur, *l.* 8. *ſupr. h. t. l.* 6. J. *de munerib. l.* 8. §. *philoſophis. ff. de vacat. & excuſ. muner.* 58 Additur in *C. Th. nulla ſenatoris vel glebalis collatione*, ſed hæc verba detraxit Tribonianus, quod jam ſenatoria & glebalis collatio ſublata eſſet. *l.* 2. J. *de prætor. l.* 12. *tit.* 2. Cujac. *hic.* 59 *Teſtimoniali*, *in C. Theod.* ſunt autem teſtimoniales miſſionis honorariæ epiſtolæ. *l.* 7. J. *de fide inſtrum.* Goth. De teſtimonialibus vide *l. pen. C. Theod. de veter. & tit. de teſtim. exhib. l. ult. C. Theod. de ſen. C. l.* 156. *C. Theod. de decur.* atque hæ epiſtolæ dicuntur *in l.* 1. J. *de veter. l. reſtituendæ. ſupr. de adv. div. jud. l.* 45. *C. Theod. de decurionibus.* inſtrumenta *in l. ſi ſolennibus. ſupr. de fid. inſtr.* Mod. 60 Al. *deeſt.* 61 Quædam hic ſunt detracta e *C. Theod.* 62 *l.* 6. J. *h. t.*

63 *l.* 4. *in pr. ff. de his, qui notantur infamia.* vid. Forcatulum *c.* 20. *cupidinis*, *n.* 3. Goth. Et fuſe hic Alciatum, & ſtrictim Cujacium, itemque Ferrandum *lib.* 2. *expl. cap.* 16. & Rævardum *ad leges* 12. Mod. 64 De coronis ſacris dixi ad *l.* 40. *ff. de re judicata*: adde *l.* 5. *ſupr. quæ res pignor.* 65 Al. *certaminibus ſacris.* Certamina ſacra

bus

bus vel semel Romæ, seu antiquæ Græciæ) merito coronati, non æmulis corruptis ac redemptis probentur: civilium munerum tribui [1] solet vacatio.

TIT. LIV.
DE HIS, QUI NON IMPLETIS STIPENDIIS SACRAMENTO SOLUTI SUNT.

Infamia removet quem ab honoribus, non a muneribus, & gravamine. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A.

IGnominiæ [2] causa sacramento liberati honoribus abstinere debent [3]: a muneribus autem civilibus excludendi [4] non sunt.

Causarie missus ante finem militiæ, a muneribus excusatur, non tamen habet privilegia veteranorum, licet habeat vacationem. Bart.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Caro.

CUm ob provectæ ætatis senium sis dimissus: honestam [5] missionem consecutum te esse ambigi non potest. Habebis itaque a civilibus muneribus, necnon etiam honoribus vacationem: non tamen ea privilegia, quæ his competunt, qui pleno stipendiorum numero funguntur, usurpare te jus permittit: quando non perfecto [6] statuto militiæ tempore, nec omnibus stipendiis decursis, sacramento solutum te esse etiam ipse confitearis.

3. Iidem AA. & CC.

VEteranis [7] ita demum onerum & munerum personalium vacatio jure conceditur, si post [8] vicesimum annum [9] militiæ, quam in legione, vel vexillatione [10] militaverint, honestam vel causariam missionem consecuti esse ostendantur. Unde cum te in cohorte militasse commemores, intelligis supervacuo vacationem tibi velle flagitare.

TIT. LV.
QUIBUS MUNERIBUS [11] EXCUSENTUR HI, QUI POST IMPLETAM MILITIAM [12] VEL ADVOCATIONEM PER PROVINCIAS SUIS COMMODIS VACANTES COMMORANTUR [13], ET DE PRIVILEGIIS EORUM ET DE CONDUCTORIBUS [14] VECTIGALIUM FISCI.

Deest sub hoc titulo constitutio 1. Græca, cujus sententia iis verbis expressa est ex lib. 54. βασιλικῶν, tit. 7.

QUi militiam, vel advocationem impleverunt, præter ea privilegia, quæ jam adepti sunt, nec frumenti, aut olei comparandi curam, vel inspectionem operum, vel ratiocinium, vel defensionem civitatis vel patris [15] civitatis munus, vel curationem Reip. vel curationem annonæ exerceant, sed & habitent ubi voluerint, nec præsidibus ultra portas occurrere, nec ad curias sive collegia vocentur inviti, vel nominentur, vel nominent, nec descriptiones præbeant consuetudinum, vel spectaculorum nomine. Unam domum quoque habeant liberam onere suscipiendorum militum supervenientium iis, qui in locis versantur, dignitate aliqua præditis suam immunitatem obtinentibus. Hæc enim Constitutio priora beneficia auget, non minuit. At fiscalia tamen præbeant, & honorent præsides, ac vicissim honorentur ab eis. Qui hanc Constitutionem violarit, aut violari permiserit, quinquaginta librarum auri multam sustineto.

De conductoribus vectigalium fisci.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

NOn [16] alios a muneribus & honoribus [17], vacationem habere, quam qui mancipatum [18] suo nomine vectigal a fisco conducunt, certum est. Quare eos, qui ab his quædam exercenda accipiunt, nullis privilegiis esse munitos haud dubii juris est.

TIT. LVI.
DE LIBERTINIS.

Libertini non habent excusationem a muneribus. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Bucillo.

COnditio libertinitatis [19] de muneribus civilibus [20] tribuere non potest excusationem: nec in ea quidem civitate, ubi domicilium libertinus habet.

TIT. LVII.
DE INFAMIBUS [21].

Infames removentur a dignitatibus: non a muneribus realibus, vel personalibus. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. [22].

INfames [23] personæ licet nullis honoribus qui integræ dignitatis hominibus deferri solent, uti possint: Curialium tamen vel civilium munerum [24] vacationem non habent, sed solennibus [25] indictionibus ob tutelam publicam eos satisfacere necesse est.

TIT. LVIII.
DE REIS POSTULATIS.

Pendente processu criminali, non potest quis ad honores vocari. Bald.

1. Imp. ALEXANDER A. Martiano.

REos [26] criminis postulatos, novos honores appetere non debere [27], antequam purgaverint innocentiam [28] suam, & a divis parentibus nostris, & a me sæpe rescriptum est. Dat. 6. Kal. Mart. MAXIMO II. & ÆLIANO CONSS.

TIT. LIX.
DE HIS, QUI IN EXILIUM [29] DATI VEL AB [30] ORDINE MOTI [SUNT.]

1. [31] Imp. M. ANTONINUS A. Diogeni [32].

QUibus posthac [33] ordini suo, vel advocationi ad tempus interdicetur, post [34] impletum temporis spatium non prorogabitur infamia.

2. Imp. GORDIANUS A.

AD tempus exulare decurio jussus, & impleto tempore regressus, pristinam quidem recipit dignitatem: ad novos vero honores non mittitur, nisi tanto tempore his abstinuerit, quanto per fugam [35] abfuit.

TIT. LX.
DE FILIISFAMILIAS, ET QUEMADMODUM [36] PRO HIS PATER TENEATUR.

Qui consentit decurionatui filii emancipati, non obligatur: secus si filius erat in potestate. Bart.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA.

PAtrem emancipato filio consentientem ad decurionatum non teneri, dubii juris non est: tunc enim consentiendo pater ad decurionatum obligatur, si filium in potestate habeat. *Consentire* autem etiam is videtur, qui [37] non testificatur dissentire nominationi.

Appellare a nominatione facta de filio, est consentire. Bart.

2. Imp. ANTONINUS A.

CUm appellasse te dicas, ostendis causam ad te [38] pertinere [39]; potueras enim nominato filio tantum contestari, & non consentire oneri ei delato.

Filius in potestate cum patre ad idem munus non debet vocari: secus si emancipatus sit. Bart.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

SI [hi] qui cum patre ad protostasiæ [40] munus [41] vocati sunt, etiam nunc in patria potestate constituti sunt, ab hujusmodi necessitatibus liberentur, cum [42] ex eadem familia hoc modo [43] duos ad ista obsequia destinari periniquum videatur. Sane eos, quos emancipatos esse, atque ex [44] familia exiisse manifestum est, sine cunctatione retinere debebis.

Pater non tenetur pro filio curatore creato: sed qui eum nominaverit, tenetur. Bart.

4. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SIne periculo tuo magistratus filium tuum curatorem constituit, nec appellandi tibi necessitas incumbebat. Sane nominator [45] qui filium in potestate positum non consentiente patre, ad munus devocavit, si tamen ex voluntate tua antea filius decurio factus non erat, detrimento muneris obligabitur.

---

in Græcia quatuor: Olympia, Jovi: Pythia, Apollini: Nemæa, Archemoro: Isthmia Palæmoni sacra: Archias 1. *Epigrammaton.* ut hinc constet, sacra non ideo vocata, quod deorum gratia celebrarentur, quod tamen Alciatus censuit. In his autem certaminibus præmium erat sola corona. Pollux 3. 16. Plin. 4. Coronæ in olympiis, olea. Herodot. *Urania.* & breviter præmia superiorum certaminum olea, pomum, apium, picea. Archias *illo loco.* Pausan. *in Eliacis* refert, Theagenem 1040. coronas in sacris certaminibus accepisse. Gellius 3. *cap.* 15. refert, Diagoram Rhodium tres habuisse filios, pugilem, pancratiastem & luctatorem, at cum eos omnes eodem olympiorum die conspiceret, populusque patri congratulans, undique flores in illum conjiceret, præ nimio gaudio animam efflavisse.

1 Igitur non infames. *l.* 11. *in fin. ff. de postul.*

2 Conjunge *cum l.* 1. *infr. de infam. h. lib. tit.* 57. *l.* 2. *infr. de dignitat.* 3 Missio ignominiosa excludit ab honoribus, non excusat ab oneribus. *l.* 3. *infr. de re mil.* Mod. 4 Excusandi. *al. excusati.* 5 Honesta missio, causaria, ob ætatem. adde *l.* 8. *in princ. ff. de vacat. munerum, l.* 8. *infr. de re militari. l.* 12. *tit.* 36. 6 Imperfecto. 7 Vid. *l.* 7. *l.* 8. §. 2. *ff. de vacat. munerum.* 8 Hinc colligi potest pro justo militiæ tempore viginti annos haberi. *Mod.* vid. *l.* 9. *Ꝟ. quando provocare non est necesse, l.* 1. *supr. de excus. veteranorum.* 9 Vid. Tacit. *lib.* 1. dixi ad *l.* 2. *Ꝟ. de re militari. l.* 12. *tit.* 36. 10 Græci habent; *numero*, ut *in l. contra. Ꝟ. de re milit.* qua de re vide & *l.* 8. *infr. de erog. mil. ann.* Mod.

11 *Al.* A quibus muneribus. 12 Superior titulus est de his, qui non impleverunt militiam, hic de his, qui impleverunt militiam vel advocationem, & nominatim exprimuntur munera, quorum vacatio jure conceditur, quæ etiam non impleta advocatione datur advocatis illustrium vel spectabilium judicum. *l.* 6. *Ꝟ. de adv. div. jud.* Mod. 13 Hactenus quæ præcesserunt verba, pertinebant ad Græcam constitutionem, quæ deperdita est. *Cont.* 14 *Al.* conditionibus. *Goth.* Hic est Cujacio titulus 56. qui ait *l. non alios.* initium sumptum videri *ex l. in honorib.* §. *non alios. ff. de vac. mun.* Mod. 15 Pater civitatis ἀναγκάζει τοὺς δεσπότας τῶν καταπεσόντων οἴκων ἀνανεοῦν αὐτούς. Græci in *l.* 1. *supr. de solut. & liberat.* 16 Adde *l.* 8. §. *non alios* 1. *ff. de vacat. munerum.* 17 Oneribus. 18 Id est, emptum.

19 *l.* 17. *in princ. ff. ad municipalem.* 20 Al. *quibuslibet.* 21 *lib.* 2. *tit.* 12 *supr. Lib.* 3. *ff.* 2. vid. quæ scripsi ad *l. nec infam.* 12. *supr. de decur.* 22 Al. *Imp. Antoninus A.* 23 Conjunge *cum l.* 1. *supr. de his qui non imp. l.* 3. *Ꝟ. de re milit.* 24 Vid. *l.* 12. *Ꝟ. de decurionib.* 25 Sed & solennibus &c. *Goth.* Munera patrimonialia significat, quæ tutelæ sive utilitatis publicæ gratia indicuntur. *l.* 2. *supr. de mun. patrim.* unde consequitur, nec a personalibus, nec a patrimonialibus infamiam vacationem præbere. *Mod.*

26 *l.* 17. §. *in quæstionib.* 12. *l.* 21. §. *idem respondit.* 5. *ff. ad municip. l.* 7. *ff. de munerib.* 27 Pristinos tamen retinent. *l. libertus.* §. *in quæstionibus. ff. ad munic.* Mod. 28 Innocentiam suam purgare accusatus cogitur. vid. *l.* 1. *supr. de his, qui accusare.*

29 Exilio dati sunt. 30 Ex. 31 Al. *pars edicti Imp. Anton. A. P. P. Romæ.* V. *Id. Jul. Duob. Aspris Conss.* 32 In scripto meo exemplari ita scriptum reperi: *Pars edicti Imp. Antonini. Proposita Romæ.* V. *Id. Jul. Duob. Aspris Consulib.* Contius. 33 Recte inquit, *posthac*, tanquam jus antea dubium & controversum, hoc edicto certum constituens 34 *l.* 2. *in pr. vers. Alia causa. l.* 3. §. 1. *l.* 5. *ff. de decurionib. l.* 3. *Ꝟ. ex quib. caus. infam. l.* 13. §. 1. *ff. ad l. Corn. de falsis, l.* 8. *in fin. ff. de postul.* 35 Fugam, exilium interpretatur Cujacius *recte.*

36 Vid. *lib.* 4. *tit.* 13. *Cod.* 37 *l.* 2. *ff. ad municipalem.* 38 Imo non pertinet. *l.* 6. §. *pater.* 4. *ff. de decurionib.* 39 Quasi causam filii in te susceperis atque pro eo sis quasi fidejussor. 40 Protostasiæ hic & *l.* 8. *Ꝟ. de munerib. patrimoniorum*, nihil aliud hic, quam principalitates, quæ & Græcis πρωτοτυπίαι. *l.* 3. *C. Theod. de prox. eorum, qui in sacro palat. milit. l.* 2. *C. Theod. de protostasia, l.* 8. *in pr. ff. de vacat. muner. l.* 8. *in pr. Ꝟ. de mun. patrimon.* Qui eas gerunt principales πεντάπρωτοι, δεκάπρωτοι, εἰκοσάπρωτοι. *l.* 33. *Ꝟ. de decurionib.* 41 *l.* 1. *in princ. supr. de munerib. & honor. l.* 10. *tit.* 40. 42 Eadem familia quæ dicatur, vid. *l.* 4. §. 1. *ff. de excus. tut.* 43 Al. *ac domo.* Goth. Domum & familiam hoc loco accipere debemus pro corpore, quod est sub unius potestate, ut *in l.* 1. *Ꝟ. de mun. & hon. &c.* Mod. 44 Ex familia non sunt, qui emancipati. 45 *l.* 14. §. *plebeji.* 4. *ff. de munerib. l.* 5. *supr. de decurionib.*

TIT. LXI.
DE PERICULO SUCCESSORUM PARENTIS.

Onus dignitatis quæsita per patrem, transit ad heredes. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A.

SI [1] de proprio suo patrimonio muneris editionem tuo nomine [pater tuus] repromisit [2], ideoque [3] etiam Sacerdotem te creari impetravit, onus erogationis [4] commune omnium heredum ejus esse Præses provinciæ non ignorabit.

TIT. LXII.
DE MULIERIBUS, ET IN QUO LOCO [5] MUNERA SEXUI CONGRUENTIA, VEL HONORES AGNOSCANT.

Mulier in loco domicilii mariti subit munera personalia, patrimonialia vero in loco, in quo est patrimonium. Bart.

1. Imp. PHILIPPUS A.

EAm, quæ aliunde oriunda, alibi nupta est: si non [6] in urbe Roma [7] maritus ejus consistat, non apud originem suam [8], sed apud incolatum mariti ad honores seu munera, quæ [9] personis cohærent, quorumque [10] is sexus capax esse potest, compelli posse, sæpe rescriptum est. Patrimonii vero munera [11] necesse [12] est mulieres in his locis, in quibus possident, sustinere.

TIT. LXIII.
DE [13] LEGATIONIBUS.

1. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA.

PAter trium [14] incolumium liberorum legationibus publicis liberatur [15].

2. Iidem AA. & Valerianus C.

CUm vos proprio nomine [16] sumptus ob defensionem publicam susceperitis, id, quod ad proprias erogationes collega vester acceperit, non vobis reddere heredes ejus oportet, sed si in ea causa est, ut restitui omnino oporteat, Reipub. debent potius inferre. Sane si honorariis advocatorum erat ea quantitas destinata, restitui illud vobis, qui hoc præstaturi estis, non injuria postulatis. Eum autem collegam vestrum, quem a defensione [17] patriæ [18] destitisse dicitis, apud provinciæ Præsidem desertæ [19] legationis [20] arguere potestis.

Legatio transmarina tribuit vacationem biennii: secus si proxima: quia talis legatio eam non tribuit. Bart.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA.

TRansmarina [21] legatione apud nos perfunctos, constitutum est biennii [22] vacationem munerum civilium & honorum [23] habere, non eos, qui de proximo obsequium reipublicæ videntur exhibuisse.

Qui dignitates suffragio receperunt, non habent vacationem a muneribus propter dignitatem: sed si legatus fuerit, habet propter legationem. Bart.

4. Impp. CONSTANTIUS & CONSTANS AA. ad Titianum.

UNiversi omnino ex Comitibus, vel ex Præsidibus qui suffragio perceperint [24] dignitates, civilibus oneribus muneribusque teneantur adstricti: ne commoda publica cum umbratili [25] suffragiorum pactione lacerentur. Eos tamen a prædictis oneribus [26] excipi oportebit, qui, in legationibus publicis versati sunt. Dat. prid. Kal. Jul. *Trium.* PLACIDO & ROMYLO CONSS. 343.

In his, quæ publicam utilitatem respiciunt, non valet reformatio facta a provincialibus, etiam consentiente præsule, nisi per præfectum, vel principem fuerit approbata. Bart.

5. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Apodemio P. P. per Illyricum [27].

SI quod extraordinarium consilium [28] postulatur [29] cum vel ad nos est mittenda legatio, vel nostræ sedi [30] aliquid intimandum: id, quod inter omnes communi consilio tractatuque convenerit, minime [31] in examen Cognitoris Ordinarii referatur [32]. Provincialium enim desideria, quibus necessaria sæpe fortuitis [casibus [33]] remedia deposcuntur, vobis [34] agnoscere atque explorare permittimus: ut sint [35] examinis tui, quæ ex his auxilio tuo protinus implenda sint, & quæ clementiæ nostræ auribus intimanda videantur. † In loco autem publico de communi utilitate [provincialium [36]] sententia proferatur: atque id, quod majoris [37] partis probaverit adsensus, solennis firmet auctoritas. Dat. 5. Kal. Aug. *Constantinop.* ARCAD. A. II. & RUFINO CONSS. 392.

Non debet mitti legatio ad principem, nisi de voluntate concilii & auctoritate superioris. Bart.

6. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monaxio P. P. [38].

QUotiens [39] [ab Alexandrina civitate [40]] legatio destinatur, universos curiales præcipimus, qui intra urbem consistunt, si non ægritudine vel alias excusabili [41] necessitate impediuntur, in locum curiæ convenire, & decreta sua propria subscriptione firmata viro spectabili Præfecto Augustali insinuare, ut ejus relatione comitati, tuis virtutibus suas petitiones intiment: & sub examine tuo perpensa legatione res ordinetur. Dat. 3. Non. Octobr. *Constantinop.* DN. THEOD. A. VII. & PALLADIO V. C. CONSS. 416.

TIT. LXIV.
DE EXCUSATIONIBUS ARTIFICUM.

Hic expressi habent immunitatem a personalibus muneribus, tam discipuli, quam magistri. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum [42].

ARtifices artium brevi [43] subdito [44] comprehensarum, per singulas civitates morantes, ab universis muneribus vacare præcipimus: si quidem in discendis [45] artibus otium sit accommodandum: quo magis cupiant & ipsi peritiores fieri, & suos filios erudire. Dat. 4. Non. Aug. FELICIANO & TITIANO CONSS. 337.

Et notitia [46] est ista [47].

[48] *Architecti* [49], *medici* [50], *pictores*, *statuarii*, *marmorarii* [51], *lecticarii* [52], *seu arearii*, *clavicarii* [53], *quadrigarii*, *vel quadratarii*, (*quos Græco vocabulo* πικτὰς [54] *appellant*) *structores*, (*id est*, *ædificatores*) *sculptores ligni*, *musearii* [55], *deauratores*, *albini* [56], (*quos Græci* κονιάτας *appellant*) *argentarii*, *barbaricarii* [57], *diatretarii*, *ærarii*, *fusores*, *signarii*, *fabricarii*, *bracharii*, *particarii*, *atque* [58] *libratores*, *figuli*, (*qui Græce dicuntur* κεραμεῖς) *aurifices*, *vitriarii*, *plumbarii* [59], *specularii*, *eborarii*, *pelliones* [60], *fullones*, *carpentarii*, *sculptores*, *dealbatores* [61], *cusores*, *trigarii*, *cisiarii*, *bractearii*, (*id est*, πεταλουργοί [62].)

2. Impp. CONSTANT. & CONSTANS, ad Leontium P.P.

MEchanicos [63], geometras [64], & architectos [65], qui divisiones partium omnium, incisionesque servant, mensurisque & institutis opera fabricationibus stringunt: & eos, qui aquarum ductus, & inventos modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi atque discendi nostro sermone compellimus. Itaque immunitatibus gaudeant, & suscipiant docendos, qui docere sufficiunt. Dat. prid. Non. Jul. LEONTIO & SALLUSTIO CONSS. 344.

TIT. LXV.
DE [66] POTIORIBUS AD MUNERA NOMINANDIS.

Justa est causa appellandi, si alius prior debet nominari. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A.

SI ipse vocatus ad munera [67] civilia, potiorem [68] alium nominandum putaveris, age [69] causam tuam.

1 Vid. quæ scripsi *ad l. 2. §. 2. ff. ad municipalem.* Goth. Adde Cujac. hic & *observat. lib. 2. cap. 13.* Mod. 2 Promisit. 3 Vid. *l. 8. ff. de vacat. munerum.* 4 *l. 1. §. 16. ff. de collat.* 5 Vid. Vall. *consil. 56. num. 3. lib. 1.* Amatis *decis. 118. n. 1.* adde *l. 4. supr. de Incolis. h. l. tit. 39.* Tesaur. *decis. 149.* Grivell. *decis. Dolan. 11.* Ans. 6 Sive ab. 7 Roma communis patria est. *l. 9. ff. de vacat. munerum. l. Roma. 33. ff. ad municipalem. l. ut. D. de interdictis & relegat. l. in orbe. 17. ff. de statu hom. Nov. 78. c. 5.* Proinde qui Romæ docet, etsi natus in ea non sit, aut salarium non habeat, immunitatem habet. 8 Vid. *l. 22. §. municipes. 2. ff. ad municip.* 9 Vid. *l. 5. supr. de his, qui numero liber.* 10 A patrimonialibus oneribus sexus non excusat. vid. Decium *ad l. 2. ff. de reg. jur.* 11 A patrimonialibus muneribus mulieres non excusantur, *l. pen. supr. de mun. patr.* sed ea agnoscunt apud originem propriam. *l. 12. C. Theod. de navic.* non apud domicilium mariti. A personalibus excusantur, imo interdicuntur: exceptis quibusdam, quæ sexui earum congruunt. *l. pen. supr. de his, qui num. lib.* quæ tamen non apud originem suam obeunt, sed ubi est domicilium matrimonii. *l. ult. supr. de incol.* Mod. 12 Vid. *l. 9. supr. de mun. patrim.*

13 *lib. 50. tit. 7. ff.* 14 *l. 1. supr. qui numero liberorum.* 15 A legationis munere, quod personale est, quia viaticum & legativum de publico datur, tres liberi excusant, vid. Cujacium *ad l. 1. supr. de his qui num. lib.* & Marcum Vertranium *de jure lib. c. 20.* Mod. 16 *l. 2. in fin. ff. h. t. l. 7. §. 1. ff. quod cujusq. univers.* 17 Defensionem. 18 V. *l. 1. ff. h. t.* 19 Desertæ legationis crimen est. 20 Al. *desertæ allegationis*, id est, defensionis: sed recta videtur excus: lectio vid. *hac de re* contrarias Æschin. & Demosthenis orationes. 21 Transmarina legatio in pari itineris spatio majorem dilationem habet. 22 Legatione functis biennii vacatio datur, *ut hic, & l. 2. supr. de munerib. non continuandis. l. Paulus. 8. §. 1. l. vicarius. 13. ff. de legationib.* 23 Onerum. 24 Percepit. 25 In umbratili, al. *subumbratilis.* 26 Honoribus. 27 *C. Th. 12. 12. 12.* 28 *Concilium, in C. Th.* 29 Adde *l. 6. infr. h. t.* 30 *Vestræ sedis, in C. Theod.* 31 Imo referendum, *l. 10. S. de munerib. patrim. h. l. tit. 41.* 32 *Perferatur, in C. Theod.* 33 *Abest a C. Th. & quib. lib.* 34 *Vobis solis, in C. Theod.* 35 *Sit*, al. *sibi.* 36 Al. *deest, ut in C. Theod.* al. *provinciarum.* 37 Major pars quod approbat, cæteri comprobasse intelliguntur. *l. 19. ff. ad municip.* 38 *C. Theod. 12. 12. 15.* 39 *l. 5. in pr. supr. h. t.* 40 *Absunt a C. Theod.* 41 *Inexcusabilis, in C. Theod.*

42 *C. Theod. 13. 4. 2.* 43 Brevem vocat notitiam, quam mox subjicit. 44 Sic recte, *ut in C. Theod.* al. *urbi subditos*, sed perperam. 45 *Ediscendis, in Cod. Theod.* 46 *l. 2. J. h. t. l. 5. §. quibusd. 12. l. 6. ff. de jure immun.* 47 Et est notitia sic. 48 Vide in hanc legem Alc. & Pyrrhum. *Goth.* Et ad singulas voces hujus notitiæ eruditissimum Cujacium, sine cujus commentariis frustra quis hos libros posse icres in manus sumet. *Mod.* 49 Quædam hic sunt omissa e *C. Theod.* 50 *Mu omedici*, videtur legisse *Acc.* utrumque retinendum censet *Cujac.* 51 Marmorarii: sculptores marmorum. *7. Cass. 5.* 52 *Lectarii seu laccarii, legit* Cujac. *ex vet. lib.* lectarii sunt, qui fabricant lectos: *laccarii*, qui fossas, vel puteos fodiunt: sed lecticarii sunt, qui lecticas fabricant. 53 Al. *clavidarii.* 54 *Emendat ex Basil.* Cujac. λιθοξόους, adde Veget. *2. c. 11.* 55 *Musmarii, in C. Theod. Musivarii.* & ita Cassiod. 7. Var. 5. Musivarium opus. Spartian. *Pescennino.* August. 16. *de civit.* 8. Philand. *ad Vitruv. 7. c. 1.* 56 Albarii. 57 Barbaricarii, qui barbarica, id est, ornamenta ex auro conficiunt. Donat. in 2. *Æneid.* 58 *Aquæ libratores, in C. Th.* de Aquilege, aquarum indagatore, ejus adjuncto mechanico & salario, vide apud Cassiod. 3. *Var. 53.* 59 *Plumarii*, & sic Græcos legisse scribit *Cujac.* sunt autem, qui vestimenta ex plumis avium conficiunt. 60 Pulliones, vide *l. ult. ff. de jur. immun.*

61 Dealbatores, an sunt albini seu κονιάται, de quibus *supr.* dixit? an gypsoplastræ, de quibus Cassiod. 5. *Var.* 5. ubi vide de parietum instructore, æris fusore, camerum seu camerarum rotatore, quos sub Cura Palatii fuisse refert. 62 Πέταλον enim significat bracteam atque folium. *Cont.* 63 Recte sic, non ut antea, *Mathematicos*, nam hi rejiciebantur. *Goth.* Mechanicos autem hic specialiter significare censet Cujacius eos, quorum ingenio & institutione sunt organa mechanica, pneumatica, automataria. Dat autem vacationem personalium munerum, nec tamen ideo remissæ censentur tutelæ, ut diximus *in l. 3. supr. de mun. patrim.* itaque nihil obstat *l. geometræ. ff. de exc. tut.* Mod. 64 Geometris datur immunitas, *ut hic*, cum & ex constitutione Theodosii spectabiles sint: non tamen data censetur a tutelis. *l. Geometræ. 22. ff. de excus. tut.* Nam generaliter data immunitate, semper tutelæ exceptæ videntur, *l. 2. supr. de muner. patr. h. l. tit. 41.* de Geometria a Chaldæis inventa, ab Ægyptiis recepta, ejusdem usu vide Cassiod. 3. *Var. 52.* 65 *l. 1. §. architecti. supr. h. t.*

66 2. Paul. *sent. 28. & 29. l. 46. supr. de decurionib. l. 7. ff. de decurionib.* 67 Potiores ita nominantur ad tutelam, *l. 2. ff. de fidejussor. & nomin.* 68 Nominare potiores solent, qui ad munera publica vocati, *ut hic, l. ad subeunda. 46. supr. & l. 7. ff. de decurionib.* Potiorem autem non recte nominare is videtur, qui causam nominati potioris non expressit. Paul. 2. *sent. 28. §. 1.* Contra potiorem nominat, qui causam exprimit: causam, inquam, generis & facultatum. Potior enim quis esse debet, non solum gradu generis, sed & rei familiaris substantia. Paulus *ibid. §. 2.* Facultates potius spectamus, quam propinquitatem generis. adde *l. 3. supr. quemadmodum civilia munera. h. l. tit. 42.* 69 Quid si potiorem quidem nominaveris, & is facultatibus lapsus sit? nominator tenetur perinde ac si fidejussisset. *l. 1. l. 2. infr. de periculo nominatorum. l. 11. tit. 33.* Goth. Adde *l. 11. ff. de mun. & honor. l. 3. §. 15. D. h. t.* Ans.

TIT. LXVI.
SI PROPTER INIMICITIAS CREATIO FACTA SIT.

Creatio facta de aliquo propter inimicitias, facit aliquem, si vult, posse appellare. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A.

SI [1] propter inimicitias ad munera civilia creatus es, hanc tibi nominationem non nocere, Præsidis æquitas faciet: cum & publicæ utilitatis [2] intersit, non ex amicitia [3] creationes fieri debere, sed æstimatione [4] vera, & commodo Reipublicæ.

TIT. LXVII.
DE SUMPTUUM RECUPERATIONE [5].

Electus, qui habet excusationem, recuperat sumptus, quos fecit in lite, ab eo, qui eum nominavit. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A.

MUneribus civilibus non fungeris, quæ personis mandantur, si quinque [6] filios incolumes habeas: At si contra id privilegium ad munus fatigandi tui causa, quidam te devocaverint, tuque appellatione interposita [7] securitatem reportaveris, a nominatoribus [8] sumptus, quos in litem feceris, recuperabis.

TIT. LXVIII.
SI POST [9] CREATIONEM [10] QUIS DECESSERIT.

Onus subeundi munera non transit ad heredes mortuo patre. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A.*

SI ante diem subeundi honoris atque muneris pater tuus defunctus est: conveniri [11] eo nomine heredes [12] ejus non oportere, Præses provinciæ minime ambiget.

TIT. LXIX.
DE [13] TABULARIIS [14], SCRIBIS [15], LOGOGRAPHIS [16], ET CENSUALIBUS [17].

Notarii si ad aliquam militiam, vel aliud officium transeunt: removentur intra quinquennium, non postea. Bart.

1. [18] Imp. ALEXANDER [19].

NUlli [20] omnino ex tabulariis, vel scribis, vel logographis [21], eorumque filiis, in quocunque officio militent, sed ex omnibus officiis [22], nec non etiam si intra nostrum palatium militant, necdum impleto quinquennio reperti & retracti, protinus officiis municipalibus reddantur. Datum 8. Kalend. Jul. *Lauriaco*, MARCELLINO & PROBINO CONSS. 341.

Si decurio officium notariatus assumpserit, privilegium decurionatus amittit. Bart.

2. [23] Imp. GORDIANUS A.

QUicunque decurionum sponte se censuali ministerio mancipaverit, conditionem habeat, quam ipse elegerit, depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si [24] eum necessitas quæstionis subeundæ invenerit. Dat. 15. Kal. Octobr. CP. RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

Servus non potest esse tabellio. Bart.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Hadriano P. P. [25].

GEnerali [26] lege sancimus, ut sive solidis [27] provinciis sive singulis civitatibus necessarii fuerint tabularii [28]: liberi [29] homines ordinentur: neque ulli deinceps ad hoc officium patescat aditus, qui sit obnoxius servituti. Sed & si quis dominorum servum suum, sive colonum chartas publicas agere permiserit: (consensum [30] enim non ignorantiam volumus obligari) ipsum quidem in quantum interfuerit publicæ utilitatis pro ratiociniis, quæ servo sive colono agente tractata sunt, obnoxium detineri: servum autem competentibus affectum verberibus fisco addici: dominorum [31] enim interfuit ab initio providere, ne publicis actibus privata servitia immiscerentur. Dat. 8. Kal. April. *Mediolani*, VINCENTIO & FRAVITTA [32] CONSS. 403.

4. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

BOëthos, logistas, medogrammateos [33], logographos, diastoleas (quæ vocabula publicis dicuntur subjacere necessitatibus) sive quolibet alio nomine nuncupentur, non honore, aut alicujus privilegii colore subnixos, pro definitione legum inexorabilium suam fortunam subire compelli: quatenus nec publicis quidquam noceatur, aut minuatur utilitatibus, & suis corporibus illi reddantur, quos vel patris, vel majorum obligatio, vel sua constringit.

TIT. LXX.
DE [34] SUSCEPTORIBUS [35], PRÆPOSITIS [36], ET ARCARIIS [37].

Susceptores debent a solvente sine mora solutionem suscipere: alias puniuntur. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS [38] A. ad Eufraxium Rationalem trium [39] provinciarum, post alia [40].

SUsceptores [41] publicos absque omni mora aurum censemus suscipere: ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur. Nam si solvere volens, a suscipiente fuerit contemptus, testibus adhibitis contestationem debebit [42] proponere [43]: ut hoc probato, & ipse securitatem debitam, commissi nexu liberatus [44], cum emolumentis accipiat: & qui suscipere neglexerit, ejus ponderis, quod debebatur, duplum [45] fisci rationibus per vigorem officii Præsidis inferre cogatur. Quod [46] autem susceptores, judice, cujus interest, negligente [47] violaverint [48], ex [49] ipsius Judicis facultatibus sarcietur [50]. Dat. 14. Kal. Aug. PAULINO & JULIANO CONSS. 325.

Ad nominatores susceptorum in subsidium devenitur, nec licet ab eis emere. Bart.

2. Impp. VALENT. & VALENS AA. [51] ad Secundum P. P.

JUxta inveteratas leges nominatores [52] susceptorum, & eorum, qui ad præposituram horreorum, & pagorum [53] creantur, obnoxii teneantur, si minus idonei sint, qui ab eisdem fuerint nominati [54]: nec quidquam ex eorum substantia, celebrata per interpositam personam emptione, mercentur. Dat. 3. Kal. August. CP. VALENTIN. & VALENTE AA. CONSS. 365.

Ei debet solvi, qui est officialis tempore solutionis, non ei, qui fuit tempore, quo fieri debuit solutio. Bart.

3. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Mamertinum P. P. [55].

SUsceptores novi non modo [56] præsentis anni debita, verum etiam species, quas [57] ex reliquis inferunt, quia novæ sunt ac recentes [58], suscipiant. Dat. Prid. Kalend. Novembr. *Romæ*, VALENT. & VALENTE AA. CONSS. 365.

Non debet quis in officio reformari, nisi primi officii rationes reddiderit.

4. Iidem AA. ad Florentium Com. S. L. [59].

NEminem susceptionis munere functum ad idem munus adstringi, nisi [60] se prius vinculo solicitudinis superioris absolverit. Nam neque eos, qui placuerint, gravare, justi [61] est, neque eos, qui displicuerint, tenere, prudentis est. Integro igitur singuli [62] anniversario anno transcurso cogantur exponere, quibus titulis suscepta dispersserint: ut facilius si quis in furto fuerit deprehensus, recentem queat redintegrare jacturam, non perpetui [63] autem exactores teneantur in continuata vexandorum provincialium potestate, velut concussionum dominatione: sed per annos singulos judiciaria sedulitate mutentur, nisi aut consuetudo civitatis, aut auctoritas [64] ordinis eos per biennium esse compellat [65]. Dat. Prid. [66] Kal. Decembr. *Constantinop.* HONORIO N. P. & EVODIO CONSS. 386.

5. Iidem AA. ad Germanianum Comitem S. L.

QUotiescunque [67] certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur [68], in septuaginta [69] duos solidos libra feratur accepta. Dat. 6. Id. Jan. *Romæ*, LUPICINO & JOVINO CONSS. 367.

6. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. [70] Probo P. P. [71].

FRumenta, quæ horreis inferuntur, pro illationis modo illico [72] apocharum cautionibus adnotentur: non autem oportet in horreis fiscalibus, nisi fiscalia frumenta constitui. Dat. 5. Id. April. *Treveris*, post consulatum GRATIANI A. III. & EQUITII V. C. 374.

---

1 *l.* 6. §. 17. *ff. de excusat. l.* 1. §. 1. *ff. de vacat. muner.* §. 11. *Inst. de excusat.* 2 *Æquitatis*, *al.* utrumque deest, & legitur *publice.* 3 Inimicitia. 4 Examinatione. 5 *Sub.* si quis contra legis privilegia & excusationem injuste sit nominatus. 6 Vide *l.* 4. *in pr. ff. de muneribus.* 7 Appellationem interpositam. 8 *l.* 2. *supr. de decurionib. l.* 1. *in fin. ff. si tutor vel curator.* 9 Al. *ante.* 10 Creatio hic nominatio ad munera. *l.* 1. *supr. quemadmodum civilia munera indicuntur. h. l. tit.* 42. unde creator, nominator. 11 Convenire. 12 *l.* 1. *supr. de decurionib.* 13 Al. *De tabulariis holographis, id est, scribis censualib. C. Theod. lib.* 8. *tit.* 2. 14 *Tabularii* pertinent ad ea, quæ publice inferuntur. 15 *Scribæ* sunt magistratus municipalium. 16 *Logographi* tributorum rationes scribunt. 17 *Censuales*, magistri census, in urbe operam accommodant. *l. ult* §. 16. *ff. de munerib.* 18 Al. *Impp. Constantius & Constans AA. ad Catullinum P. P.* 19 *Impp. Constantius & Constans AA. ad Catull. P. P.* 20 Nullus. 21 Al. *logographis*, al. *holographis.* 22 Curiis officiisque. 23 Al. *Imppp. Gratianus, Valentin. & Th. AAA.* 24 Vide *l.* 33. *supr. de decurionib.* 25 *C. Theod.* 8. *tit* 2. *l.* 5. 26 Servus non potest esse tabellio. *Bart.* 27 Solidæ provinciæ, integræ, non pars earum. 28 *Tabellarii, in C. Theod.* 29 Tabularii actus, olim erat argumentum servitutis. adde *l.* 1. *ff. de re militari. l.* 3. *supr. de servis Reipub.* vide quæ notavi ad *l.* 2. *ff. rem pupill.* vide Conanum 2. *commentar.* 2. 30 Consentientes soli obligantur, non ignorantes. 31 Culpa adscribitur autori. 32 Al. *Fabricio.* 33 Legendum *demogrammateos*: Verum Cujac. hunc locum sic emendat: *Boëthos logistarum. demogrammatei logistæ, sunt curatores respub.*

34 Περὶ ὡρειαρίων τῶν καὶ ὑποδεκτῶν καλουμένων &c. De horreariis, qui & susceptores dicuntur, & de horreis, & de speciebus in iis reconditis. *Synops. Basil. lib.* 56. *tit.* 11. *cap.* 7. 35 Susceptores sunt, qui annonis & tributis utriusque ærarii recipiendis occupantur. *l. cum possess.* 5. *ff. de censib.* 36 Præpositi sunt, qui horreis, in quibus species fiscales deponuntur, præfecti. 37 Arcarii, qui his quæ in arcam præfecto prætorio inferuntur, suscipiendis præpositi sunt. Cujac. *hic*, unde arcarii Præfectorum dicuntur a Cassiodoro *lib.* 1. vide *l.* 1. §. 2. *ff. de muner.* adde *l.* 25. *supr. de sacros. eccles.* 38 Al. *Antoninus.* 39 Tres autem hæ provinciæ sunt Sicilia, Sardinia, & Corsica: ut constat ex notitia imperii, *l.* 1. *C. Theod. comm. divid.* 40 *C. Theod.* 12. 6. 2. 41 *l. ult. J. h. t.* Goth. Vide Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 2. *num.* 151. Ans. 42 Præsumitur enim pro quolibet officiali. Alciat. 3. *præsumpt.* 15. 43 Opponere. 44 Sola oblatio liberat etiam a publicis debitis. *ut hic.* adde *l.* 9. *supr. de solut.* Imo non liberat. *l.* 72. *ff. de solut.* 45 In duplum. 46 Quos. 47 Negligentem. 48 Violaverit. 49 Et ex. 50 Sarcientur. 51 Al. *Alexander A.* 52 Adde *l.* 3. J. *de conveniendis fisci debitorib.* 53 Pagorum præpositura. unde pagis præpositi. Euseb. 9. *cap.* 1. *l.* 51. *Cod. Theod. de erogat. militaris annona*: πάγαρχοι. *Novell. de Alexandrinis, l.* 49. *C. Theod. de decurion. l.* 1. *Cod. Theod. de pignorib.* 54 Susceptores canonum & præpositi horreorum creantur fide & periculo nominatorum: quod jus vetustissimum est. *l.* 8. J. Nominator ex nominati bonis emere nihil potest per se vel per alium, quod quasi singulare notandum. Nemo enim dicet fidejussorem, quem inexcusso principali convenire licet, nihil posse emere ex principalis bonis. At nominatorem, quem inexcusso nominato convenire non licet, dicemus hac lege ex ejus bonis emere nihil posse, ne scilicet, qui idoneum eum præstare debet, cum eo contrahendo, quo minus sit idoneus efficiat. *Mod.* 55 *C. Th.* 12. 6. 10. 56 Al. *non præsentis.* 57 Quas in. 58 Al. *ad crescentes.* 59 *C. Theod.* 12. 6. 11. 60 Adde *l.* 9. §. 2. *ff. de publican.* 61 Al. *justitiæ.* al. *justitia.* 62 *l.* 3. J. *de executorib l.* 12. *tit.* 61. 63 *Ex l.* 22. *hoc tit. C. Theod.* 64 *Raritas*, legendum existimat Cujac. *id est*, paucitas hominum, *Græce* τὸ σπάνιον. 65 Al. *Dat.* 15. *Octob. Masitebri, Gratiano NB. P. & Dagalaifo Conss.* 66 *Dat.* 15. *Kal. Octobr. Mantebri, Gratiano NB. P. & Dagalaifo Conss.* 67 *Ex hoc tit. l.* 13. *C. Theod.* 68 Constitutum enim fuit, ut solidi ex quocunque titulo fiscali collecti in massam auri redigerentur, atque ita pro solidis massa ad comitatum transmitteretur, *l.* 12. & 13. *C. Th. h. t.* & inde aula, *Scrinium aureæ massæ.* proinde interest scire, quanti libra auri æstimetur, ut sciatur illata massa, quot solidi illati sint. *Mod.* 69 Libra septuaginta duos solidos habet. *Synops. Basil.* 56. *tit.* περὶ ζυγοστατῶν, *tit.* 5. *cap.* 15. vide Cujac. 17. *observ.* 9. Goth. De Assis & solidorum in assem computatione vide *censur. forens. nostram lib.* 2. *c.* 8. *num.* 11. S.L. 70 Al. *ad Chilonem.* 71 *C. Theod. hoc tit. l.* 16. 72 Vide *l.* 3. *supr. de conditis in publicis horreis. h. lib. tit.* 26.

7. Imppp.

7. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Have Hypati K. N. [1].

DIu [2] minime penes ipſos ſuſceptores maneat facta collatio: ſed ſtatim [3] quodcunque a provincialibus fuerit exſolutum [4], ſacris theſauris inferatur. Dat. 3. Kalend. Maji, *Conſtantinop.* poſt Conſulatum ANTONII & SYAGRII, 384.

8. Iidem AAA. Cynegio P. P. [5].

EXactores vel ſuſceptores [6] in celeberrimo cœtu curiæ [7], conſenſu & judicio omnium [8] ſubactorum teſtificatione firmentur: provinciarumque Rectores [9] eorum nomina, qui [ad] publicum [10] munus officii editi atque obligati fuerint, innoteſcant: & animadvertant [11] quicunque nominaverint [12], ad diſcrimen ſuum univerſa, quæ illi geſſerint, redundare. Datum 6. Kalend. Nov. *Conſtantinop.* HONORIO N.P. & EVODIO CONSS. 388.

9. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P. [13].

MOdios [14] æneos vel lapideos cum ſextariis [15] atque ponderibus per manſiones [16] ſingulaſque [17] civitates juſſimus collocari: ut unusquiſque tributarius ſub oculis conſtitutis rerum omnium modis, ſciat, quid debeat ſuſceptoribus dare: ita ut ſi quis ſuſceptorum conditorum modiorum ſextariorumque [18] vel ponderum normam putaverit excedendam, pœnam ſe ſciat competentem eſſe ſubiturum. Et ſubmotis quæ contra utilitatem populorum omnium hactenus geſta ſunt, frumenti [19] quinquageſimas, hordei quadrageſimas, vini & lardi [20] viceſimas ſuſceptoribus dari præcipimus. Humanitatis autem neceſſitate commoti [21], in Armeniæ partibus ſuſceptoribus longinquitatis cauſa, frumenti & hordei quadrageſimas, vini & lardi quintasdecimas dari præcipimus. Dat. 4. Kal. Dec. *Conſtantinop.* HONORIO, N. P. & EVODIO V. C. CONSS. 386.

10. Iidem AA. Cynegio P. P. [22].

SUſceptores præſentibus defenſoribus & modum jugationis poſſeſſorum, & ſpecies ſingulas, vel eorum [23] numerum quantitatemque deſcribant [24]. Dat. 4. Kalend. Decembr. CP. TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

11. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Benigno Vicario urbis Romæ [25].

SEcuritates [26] ſemel publicatas & geſtis lectas vini [27] ſuſceptoribus imputari, & cœptam mercedis diſcuſſionem [28] volumus in apertum quæſita ratione deduci, & omnes publicas ſecuritates [29], quæ geſtis tenentur, a ſuſceptoribus accepto ferri. Dat. 6. Idus Jun. *Mediolani*, STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

Non poteſt quis exercere officium, in quo ſemel deliquit. Bart.

12. Iidem AA. Pompeiano [30] PC. Africæ.

SI [31] aliquid [32] a ſuſceptore, vel a tabulario fraudis admiſſum eſſe poſſeſſor deprehendat: nemo eorum ſemel de interverſione [33] convictus, id [34] rurſus officium gerat, in quo ante decoxit [35], etſi reſcriptum noſtrum elicitum clandeſtina [36] ſupplicatione [37] intulerit. Dat. prid. Kalend. Januar. *Mediolani*, STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

13. Iidem AA. [38] Lucio Comiti ſacrarum largitionum [39].

DUos tabularios, [ſeu numerarios [40],] & ſuſceptores totidem, per univerſas provincias oportere conſtitui, clementia noſtra præcepit. † Scire autem volumus, Prætorianam ampliſſimam Præfecturam, eos [41], qui aurum largitionale ſuſceperunt [42], nihil cum arcæ [43] ratiociniis habere commune: Judices autem provinciarum quinque libris auri multandos, & primates Officiorum capitali pœna plectendos, ſi hoc non fuerit cuſtoditum. Dat. 6. Kalend. Februar. BASSO & PHILIPPO CONSS. 401.

14. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Euchario [44].

HUmilioribus officiis, aut extraordinariis oneribus occupari [45] curiales non patimur, ne publica vacillet utilitas. Suſceptorem [46] itaque veſtium æquius eſt ab officio Proconſulari, vel ab his, qui in eodem meruerunt [47], ſolenniter procurari. Horum namque intereſt hujusmodi explorare rationem & quærere qualitatem eorum, quorum ad conſtituendum [48] commodior cura eſt: Neque enim æquum eſt, ut ad officium lucra, ad curialem ſuſceptionis tantum damna pertineant. Hanc igitur ab ordinibus injuriam ſubmovemus: exceptis his, qui curialium in officio memorato, aut militaſſe, aut militare fuerint deprehenſi. Dat. [49] prid. Kal. Mart. *Ravennæ*, HONORIO IX. & THEODOSIO V. AA. CONSS. 412.

15. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Voluſiano P. P. poſt alia [50].

AUrum ſive argentum quodcunque a poſſeſſore confertur [51], arcarius vel ſuſceptor accipiat: ita ut provinciæ moderator, ejusque officium ad crimen ſuum noverit pertinere, ſi poſſeſſoribus ullum fuerit ex aliqua ponderum [52] iniquitate illatum diſpendium: & quidquid ex provinciis ad noſtrum dirigitur ærarium, id ad illuſtres viros ærarii [53] noſtri Comites [54] relatione deferatur. Dat. 3. Kal. Mart. *Ravennæ*, poſt Conſ. FELICIS & TAURI VV. CC. 430.

TIT. LXXI.

DE [55] PONDERATORIBUS [56], ET AURI ILLATIONE.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Euſraxium Rationalem trium provinciarum.

AUrum [57], quod [58] infertur a collatoribus, ſi quis vel ſolidos voluerit, vel materiam appendere, æqua lance, & libramentis paribus ſuſcipiatur. PP. 14. Kalend. Auguſt. PAULINO & JULIANO CONSS. 325.

2. Imp. JULIANUS A. ad Mamertinum P. P. [59].

QUotiens de qualitate ſolidorum orta fuerit dubitatio, placet, quem ſermo Græcus Zygoſtatem [60] appellat, per ſingulas [61] civitates conſtitutum, qui pro ſua fide, atque induſtria neque fallat, neque fallatur, contentionem dirimere [62]. Datum 9. Kalend. Maji, *Salone*, JULIANO A. IV. & SALUSTIO CONSS. 363.

TIT. LXXII.

DE AURI PUBLICI PERSECUTORIBUS [63].

Suſceptores non debent pecuniam acceptam ſine licentia in maſſam redigere, & habita licentia retardare. Bart.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P. [64].

AUri perſecutores partem nulla præmiſſa (ut aſſolet) perſecutoria [65], aurum [præſumunt] perſequi [66]: partim diutius retentant, quod ſtatim [67] fuerat adſignandum. Ideoque cenſemus, ne quis abſque præcepto viri illuſtris comitis ſacrarum largitionum, vel coquendum [68] aurum ſumat [69], vel capiat deinceps retinendum. Dat. 13. Kal. Aug. HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

TIT. LXXIII.

DE HIS, QUÆ EX PUBLICA COLLATIONE ILLATA SUNT, NON USURPANDIS.

Pecuniam publicam non poteſt quis accipere mutuo, vel alio titulo, vel in ſuam utilitatem aliter convertere. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS A. [70].

NUllus Judicum id quod a republica [71] ex collatione ſuſceperit [72], mutui interventione oppoſita, vel invadat [73], vel conetur [74] invadere. Datum Prid. Non. Mart. *Treveris*, PAULINO & JULIANO CONSS. 325.

2. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Have Lampadi K. N. [75].

NUllus penitus ex eo, quod refertur in conditis, vel in arca continetur, ad quemlibet titulum [76] uſurpet: niſi forte præſumendi facultatem ſublimium poteſtatum juſſione perceperit. Dat. 3. Id. April. *Conſtantinop.* ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 382.

1 *C. Th. h. t.* 17. 2 Suſceptori pecuniæ publicæ exactam quantitatem non licet fœnerare, vel aliter ea uti. *d. cap.* 15. adde *l.* 1. *ſupr. de canone largitional.* 3 Tributa ſtatim theſauris inferenda provinciæ, ne diu ſint penes ſuſceptores. *l.* 1. *C. de canon. largit. tit. h. l. tit.* 23. *l. un. ſupr. de offic. comit. ſacr. largit. l. un. C. de auri publici perſecutoribus. h. lib. tit.* 72. 4 Solutum. 5 *C. Th. hoc tit. l.* 20. 6 Suſceptores publicorum tributorum ex decurionibus creantur, *ut l.* 5. *C. de exact. tribut.* quod tamen eis ademit Anaſtaſius conſtitutis vindicibus. 7 Ordo curiæ exactores vel ſuſceptores creat ſuo periculo, & creationem inſinuat præſidi: non tamen ſuſceptores rei privatæ, quorum creatio ad curiam non pertinet, *l.* 9. *C. de jur. fiſc.* nec ſuſceptores veſtium, quorum creatio pertinet ad proconſulare officium. *l. pen. hoc tit. l.* 4. *C. Th. h. t.* Mod. 8 Pars major quod facit, omnes videntur feciſſe: quod in executoribus teſtamento datis, & compromiſſariis electis hac formula, *ut quod omnes fecerint, ratum habeatur*, notandum. Satisfactum enim formulæ videbitur, etiamſi non omnes, ſed majori ex parte fecerint. 9 Rectoribus. 10 *Al.* deeſt, & poſtea legitur, *publici onus*, al. *publici munus.* 11 Vide *l.* 2. *ſupr. h. t.* 12 Nominaverit. 13 *C. Theod. h. t. l.* 21. 14 *Modίυς χαλκῦς ϰαὶ λιθίυς* &c. Modii ænei, & lapidei confici debent, ut unusquiſque tributarius ſecure ſolvat. *Synopſ.* 56. *hoc tit.* adde Suidam *in μοναύιο.* & *l.* 1. *C. de condit. in publicis horreis. h. l. tit.* 26. 15 Menſuræ iniquæ prohibentur. Pondera eodem modo iniqua prohibentur. *l. ult. C. h. t. l. pen. ſupr. de defenſ. civit. Novell.* 128. *cap.* 15. 16 Manſiones quid, dixi in *l.* 2. *infr. de lucris advocat. l.* 12. *tit.* 62. 17 Singulas quasque. 18 *Alias deeſt*, que. 19 Ut ſuſceptores frumenti, quinquageſimam: hordei, quadrageſimam: vini & lardi quintamdecimam accipiant. *Synopſis h. t.* 2. Harmen. 6. §. 2. Suſceptoribus rerum, pars ita certa rerum ipſarum datur. Sic optionibus, id eſt, erogatoribus militaris annonæ decimaquinta pars copiarum dabatur. *Novell.* 130. *cap.* 1. 20 *Laridi, in C. Theod.* 21 Commoniti. 22 *C. Theod. hoc tit. l.* 23. 23 *Earum, in C. Th.* 24 *Praſcribant, in C. Theod.* 25 *C. Th. h. t. l.* 26. 26 *l.* 2. *ſupr. de quadr. praſcr. l.* 2. *ſupr. de diſcuſſorib. h. l. tit.* 30. 27 Sic forte legendum, non, *binis, ut in C. Theod.* Hinc autem arca vini. 28 Cujac. legit, *& cœptam arcæ diſcuſſionem*, interpretaturque arcam hoc loco vinariam, de qua & in *l.* 3. *C. Th. de cal. coct.* quin etiam antea omnino legendum eſt, *vini ſuſceptoribus* non *binis ſuſceptoribus*, cum hoc dicat lex: apochas apud acta publicatas omnino vini ſuſceptoribus imputari debere, ut & cœptam arcæ vinariæ diſcuſſionem rationisque redditionem perficiendam & publicandam. *Mod.* 29 Id eſt, Harm. 2. §. 13. 30 *C. Theod. h. t. l.* 27. 31 Suſceptor aut tabularius (*ὑποδέκτης ἢ ταβουλάριος*) ſemel circa miniſterium ſuum convictus, non amplius idem officium gerat. *Synopſis ibid. cap.* 9. Ita tabellioni, qui ſemel falſum admiſerit, poſtea fides non adhibetur. 32 Quis. 33 Interverſores qui. *l.* 8. *C. de jure fiſci.* 34 Officium id exercere nemo amplius poteſt, in quo ſemel deliquit & condemnatus eſt. vide Corſetum *ſingul. Tabellio.* 35 Decoctores, *hic*, & *l.* 40. *C. de decur.* vide quæ dixi ad *l.* 2. *infr. de palat. ſacrar. largit. l.* 12. *tit.* 24. *l. unic. ſupr. ad leg. Jul. de ambitu.* 36 *Hoc eſt*, obreptitia. *Goth.* Sed ſi reſcriptum inſinuatum fuerit præf. præt. valere putat. *arg. l. ſi quis. C. de coh. princ. l.* 12. & 5. *infr. de div. offic.* Mod. 37 Tulerit, al. *detulerit.* 38 Al. *Et Theodoſius A.* 39 *C. Theod. l.* 30. 40 Hæc adjecit Tribonianus, quæ abſunt a *C. Th.* ſed de tabulariis & numerariis vide *hic* Cujac. 41 Tributorum tituli non ſunt confundendi: ut quod uni arcæ inferendum ſit, alteri non inferatur. *l.* 3. *C. de canone largitionalium titulorum. h. lib. tit.* 23. 42 Officiorum confuſionem prohiberi, hinc colligit Bart. 43 Arcæ P. Prætorio ſit mentio *in l.* 22. *infr. de curſu publ. l.* 12. *tit.* 51. ubi dixi. 44 *Ex C. Theod. h. t. l.* 31. 45 Vide *l.* 21. *ſupr. de decurionib.* 46 *Suſceptionem, in C. Theod. & quib. lib.* Goth. De ſuſceptoribus veſtium militarium & intellectu hujus l. vid. Rævard. *conject. lib.* 3. *cap.* 8. Anſ. 47 Hoc ipſo ſatis ſignificatur ſolere officia proconſularia hanc ſuſceptionem procurare, *l.* 4. *C. Th. hoc tit.* porro ad legem hanc vid. Cujacium *l.* 2. *obſerv. c.* 8. Mod. 48 *Contuendum, in C. Theod.* 49 Al *3. Kal.* 50 *Cod. Theod. h. t. l.* 32. 51 Statim. *l.* 1. *ſupr. h. t.* 52 Pondera iniqua prohibita. vide *l.* 9. *ſupr. h. t.* 53 Comites ærarii, largitionum privatarum comites. 54 *In C. Theod. non ſolum ad illuſtr. vir. ærar. noſtr. ſed etiam ad eminentiam tuam pari relatione &c.*

55 *Περὶ ζυγοςατῶν τὰς εἰσκομιδὰς ὑποδεχομένων.* De ponderatoribus, qui collationes ſuſcipiunt. *Synopſis Baſil.* 56. *tit.* 5. adde *Edict. Juſtiniani* 11. 56 Al. *ponderationibus.* 57 *Ex lib.* 12. *tit.* 7. *l.* 1. *C. Th. confer.* detractum enim eſt initium, & cætera valde immutata. 58 Æqua lance ſuſcipienda ſunt, quæ inferuntur, habente libra ſeptuaginta duos ſolidos. *Synopſ. ibid. cap.* 15. *l.* 5. *ſupr. tit. prox.* 59 Sic in *C Th. l.* 12. *tit.* 7. *l.* 2. poſt alia. *Cont.* 60 Id eſt, ponderatorem. 61 Vide *Edictum Juſtiniani* 11. *cap.* 2. 62 Atque ita uni creditur. dixi ad *l.* 1. *in fin. ff. de verb. oblig.* Goth. Quatenus & quibus caſibus peritis in arte ſit credendum, vide *l.* 9. *l.* 10. *ff. qui ſatisd. l.* 1. *ſupr. de mulierib. & in quo, h. lib. tit.* 62. *l. hac edictali.* §. *ſi illud. ſupr. de ſecund. nupt.* Anſ.

63 Cujacius legit, *auri proſecutores*, & ſic dixit *l.* 4. Caſſiodorus, *proſecutores frumentorum*. ſic *proſecutores equorum, l.* 1. *C. de tractator. & ſtat.* ſic *proſecutores publicarum functionum, l.* 9. *C. de curſ. publ.* ſic denique *proſecutores reorum l. ſolent. ff. de cuſt. reor.* Mod. 64 *C. Th.* 12. 8. 1. 65 Perſecutoria, diploma auri perſequendi quod a Comite ſacrarum largitionum dabatur. 66 Abeſt *a C. Theod.* 67 Vide *l.* 1. *C. de canone largitional. tit. h. lib. tit.* 23. 68 *Decoquendum*, Pyrrh. al. *ut coquendum*, id eſt, conſumendum & intervertendum. *Cujac.* hic puto legendum, *proſequendum.* 69 Sumatur.

70 *C. Theod.* 12. 9. 1. 71 Ad rempubl. 72 Vide *l.* 1. *ſupr. de his, qui ex publicis rationibus. h. lib. tit.* 6. 73 V. *l. ult. C. h. t.* 74 Comminetur. 75 *C. Th. hoc tit. l.* 2. 76 Vide *l. ult. C. h. t. l. ult. C. de conditis in publicis horreis. h. l. tit.* 26.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P. post alia [1].

SCiant Judices [2] nihil sibi ex privatæ rei canone, vel ex eo, quod ex iisdem titulis exegerint, ad necessitates alias transferre licere: nisi [3] malint gravissima severitate suam licentiam coërceri. Dat. 16. Kal. Jun. *Mediol.* THEODORO CONS. 399.

TIT. LXXIV.
DE AURO CORONARIO [4].

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Cynegio P.P.

AD [5] collationem auri coronarii placuit neminem absque consuetudine [6] esse cogendum. Dat. 15. Kal. Febr. *Constantinop.* RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

TIT. LXXV.
DE IRENARCHIS [7].

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P. [8].

IRenarchæ, qui [9] ad provinciarum tutelam, quietis, ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, a [10] decurionibus judicio Præsidum provinciarum idonei nominentur. Dat. 8. Kal. Januar. *Constantinop.* HONOR. VIII. & THEODOS. III. AA. CONSS. 409.

TIT. LXXVI.
DE ARGENTI PRETIO, QUOD THESAURIS INFERTUR.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

JUbemus [11], ut pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem: ita [12] ut pro singulis libris argenti quinos solidos inferat. Dat. 11. Kal. Mart. *Constantinop.* CÆSARIO, & ATTICO CONSS. 397.

1 *Cod. Theod. hoc tit. l.* 3. 2 Repetitur *l. ult. infr. de collat. fund. patr. l.* 11. *tit.* 64. ex qua hæc verba ex iisdem titulis ad patrimoniales & emphyteuticarios fundos referenda esse existimat Cujac. 3 *l.* 1. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 7. *§. ultim. supr. de exactor. tribut. h. lib. tit.* 19.

4 *Aurum coronarium*, quod Græci στεφανωτικὸν χαυόνα vocant, decuriones proprio amore offerebant principi cum coronis aureis. *l.* 4. *C. Th. h. t.* ob lætitiam vel similem causam, puta adoptionem: (quale oblatum fuit Pio, teste Capitolino) Id etiam offerebant Satrapæ *l. ult. C. Theod. h. t.* & Judæi, *l.* 17. *C. de Judæis.* Cic. *pro Flacco* Aliis autoribus aurum coronarium est, quod triumphantibus offerebatur. 5. Gell. 6. sicut æs coronarium æneæ coronæ histrioni m. 23. Plin. 7. 34. *cap.* 8. Alciat. 6. *parerg.* 4. putat coronarium aurum dictum, quod Imperatores coronas ex lauro, postea ex auro tulerunt. adde Forcat. *c.* 20. *Cupidinis num.* 7. 5 *Ex lib.* 12. *tit.* 13. *l.* 5. *Cod. Theod.* verum quid sit aurum coronarium, explicat *l.* 1. *hoc tit. Cod. Theod.* 6 Consuetudo in auro coronario conferendo servanda. Non indicitur a principe: si tamen offertur, accipitur. Imo indicitur, si consuetudo id ferat, *ut hic.*

7 *Irenarchæ* appellabantur, qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præpositi erant. *l.* 9. *C. de jure fisci. l.* 6. *ff. de custod. reor. l. ult. §. Irenarchæ.* 7. *ff. de muner. & honor.* 8 *Ex C. Theod. hoc tit. l.* 1. Cont. 9 Irenarchæ munus institutum, ut per eum provinciæ tutela, quietis ac pacis per singula territoria concordia stet. Aristides ἱερῶν, Irenarcham vocat φύλακα τῆς εἰρήνης, leges Gothorum pacis adsertorem, τὸν τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντα. vid. Cujac. 1. *observ.* 33. *l. super creandis.* 9. *C. de jure fisci.* vide quæ scripsi de Irenarchis ad *Nov.* 80. & *l.* 6. *ff. de custodia reorum.* 10 Irenarchæ creantur periculo Decurionum, & ex dispositione Præsidum, *ut hic.* adde *l.* 9. *in fin. supr. de jure fisci.*

11 *C. Th. lib.* 13. *tit.* 2. *l.* 1. Goth. Intellectum hujus l. vid. apud Covarr. *de veter. numism. collat. cap.* 3. §. 2. *num.* 6. Ans. 12 *l. un. C. de collat. æris. h. lib. tit.* 29.

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER UNDECIMUS.

TIT. I.
DE NAVICULARIIS [1] SEU NAUCLERIS PUBLICAS SPECIES TRANSPORTANTIBUS, ET DE TOLLENDA LUSTRALIS [2] AURI [3] COLLATIONE.

Argumentum Græcæ constitutionis quæ deest *tit.* 1. *lib.* 11. *Cod. de lustralis auri collatione*, tale reperi in antiquissimo exemplari manuscript. quam fidem ei habere debeat prudens lector perpendet. *Contius.*

Indictionibus trino lustro digestis, auri primo pro rebus functio præter annuum canonem indicitur: aurumque quod ex tali collatione dependitur, est lustrale. Quindecim vero annorum spatium in se quinquennii continens tria lustra, primo aurum, secundo argentum, tertio æs exsolvere collatores perurget. In lustra vero conglomeratio per subadjuvas mello proximos adjutores, & arcarios ad hoc officii deputatos sub forma exactionis inserta hoc expedito cursu perstringat.

REmittit omnibus prorsus collationem auri argenti, exceptis civitatibus aut vicis, qui quid ultima voluntate sub hoc collationis onere acceperunt, vel si quid a fisco eadem lege datum sit. Qui vero tale onus agnoscunt, in eorum arbitrio sit id solvere Constantinopoli, vel in provincia, sive quarto quoque anno sive ultra quadriennium: sine damno, & perversitate ulla. Ac si quid eo illato superfit, id in alias civitatis necessitates impendatur, veluti opera, aut frumenti coemptionem, aut lumina [4], aut similia. Constituit autem pœnam C. librarum scholæ palatinorum, & præsidibus, & cohorti, & municipalibus, si hæc quandoque non observaverint.

2.

NE quis, quo sit relevatus auri, atque argenti collatione, describatur in spectacula, vel alia quædam: alioquin supradicta pœna imminebit.

De navicularii publicas species transportantibus.

3. Impp. CONSTANTIUS A. & JULIANUS C. Olybrio P. V. [5].

NUllam [6] vim oportet naucleros [7] sustinere, delegatas species annonarias transferentes, nec concussiones perpeti, nec aliquod genus incommodi: sed venientes, ac [8] remeantes omni securitate potiri, decem librarum auri multa proponenda his, qui eos inquietare tentaverint. Dat. Kalend. Jun. *Romæ*, CONSTANTIO IX. & JULIANO C. II. CONSS. 359.

4. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eusebio P. P. [9].

COmperimus naucleros [10] susceptas species in [11] negotiationis emolumenta convertere [12]: ideoque decernimus, ut intra annum [13], quas susceperint, inferant species, & securitates [14] reportent, quæ etiam diem illationis edoceant, ut intra alterum annum eis reddantur, a quibus species præstitæ sint. Dat. 10. Kal. Januar. *Mediol.* ARCAD. III. & HONORIO II. AA. CONSS. 394.

Qui cum naviculariis fecerunt rapinam, tenentur in quadruplum. Bart.

5. Iidem AA. Flaviano P. U. [15].

AB his, qui in naucleros prædas [16] egerunt, volumus eorum commodis satisfieri, & ideo ne crescat in posterum eorum audacia, sancimus, ut quicunque in rapinis fuerit deprehensus, pœna [17] quadrupli [18] teneatur. PP. *Romæ in foro Apponiani*, 9. Kal. Februar. STILICHONE, & AURELIANO CONSS. 400.

Quando id, quod per personas certæ regionis debet expediri, non potest, debet expediri per homines circumstantes expensis publicis. Bart.

6. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P. [19].

CUm navarchorum cœtus circiter provincias Orientis inopia navium titubaret, & investigandæ classis obtentu insularum secessus [20] obiret [21], & navigandi opportunitate transacta, judiciorum indignatio sine transvectionis expectaretur effectu: merito celsitudo tua Præfecto Augustali, & Insularum [22] Præside conventis, civitatis Alexandrinæ, & Carpatiæ classis summates [23] & nonnullos alios naucleros ejus [24] professionis adduxit, ut onus frumentarii commeatus qui per Orientales

1 *Navicularii*, naucleri, navarchi, nautici, exercitores navium, iidem sunt. *Vegetius* 4. Diversi ab his sunt magistri, *l.* 3. *J. de naufragiis h. lib. tit.* 5. *l. penult. C. Theod. de navicular.* Goth. Cujac. ex uno hoc duos titulos facit, cujus prioris inscriptio sit, *De auri lustralis collatione* lex prima: *Remittit.* posterioris, titulus seu epigraphe, *De navicula riis seu naucleris publicas species transportantibus*, lex prima: *Nullam vim.* Vide latissime eundem Cujacium hic, & *observat. lib.* 16. *cap.* 23. Mod. 2 Lustrale aurum, ut mox dicemus, mercatoribus rerum minutarum, lenonibus, meritoriis puellis, fœneratoribus & similibus indictum. Fuit & iisdem indictum siliquaticum, ob venditionem in nundinis proponendam, quod Græci κεράτισμον appellant. Monopolium vero ab eo præstabatur, qui jussu principis id exercebat. *l.* 1. *C. de Monopol.* Cassiodor. 2. Cujac. *hic.*

3 Lustrale aurum χρυσάργυρον, cujus oneris quarto quoquo anno, id est, lustro, pendendi autor Constantinus. Onus autem erat mercatorum, & negotiatorum (quale negotiatorum fuit id, cujus meminit Lampridius *in Alexandro*) rerum minutarum, puerorum, lenonum, fœneratorum, cujus pensitationis quædam quoque scrinia erant. *l.* 3. *C. de episcopis. l.* 1. *C. de commerc. & mercat. l.* 5. *C. Th. de lustralis auri collat.* Verum id tributi genus postea sustulit Anastasius, ut Euagrius & Zonaras testantur. adde *l.* 13. *C. Theod. de lustrali collatione.* 4 Lumina balneorum intelligit, ut *l. quia plurima.* 19. *supr. de operibus publ.* 5 *C. Theod. lib.* 13. *tit.* 5. *l.* 9. 9 *l.* 5. *J. h. t. l. un. J. de littorum & itinerum custodib. lib.* 12. *tit.* 45. 7 *Navicularios*, in *C. Theod.* Goth. Certum fuit in urbe naviculariorum corpus, *l.* 1. *§.* 1. *ff. quod cujusque univers. l.* 5. 6 *licet.* & *§. ult. ff. de jur. immun. l.* 1. *C. de hered. dec.* atque ex his alii annonæ urbis serviebant, alii lignis ad lavacra, alii aliis necessitatibus publicis. quare a cæteris muneribus immunitatem habent. *l. infr. de lit. & itin. cust. l.* 5. & 17. *C. Th. de navicul.* Mod. 8 Securitas interdum datur a lege, *ut hic.* adde *Authenticam Habita. supr. Ne filius pro patr. l. præsenti.* 6. *in princ.* & *§.* 1. *supr. de his qui ad Eccles. confugiunt. l. quisquis.* 5. *in fin. supr. ad l. Jul. majest. l. ult. ff. de legation.* 9 *C. Theod. hoc tit. l.* 26. 10 *Navicularios*, in *Cod. Theod.* 11 Species annonariæ ab iis, qui eas transvehunt, in privatam negotiationem non sunt transferendæ. adde *C. tit. de his qui ex publicis ratiociniis.* 12 *Hic multa detracta sunt e C. Theod.* 13 *l.* 6. *infr. h. t.* 14 Apochas intelligit, quæ dicuntur *relatoriæ in l.* 8. *C. Theod. h. t.* Mod. 15 *C. Th. h. t.* 29. al. *Fabiano.* 16 Vid. *l.* 3. *supr. h. t.* 17 *In pœnam*, in *C. Theod.* 18 Vid. *Pap.* 3. *Notar.* 8. Goth. Hæc actio non est vi bonorum raptorum, in qua non extra rem quadruplum est, sed propria quædam actio in eos, qui rapinam naviculariis faciunt: & forte conjungenda huic legi *lex pen. supr. de excus. tut.* Mod. 19 *Ex C. Theod. h. t. l.* 32. 20 *Successus*, in *C. Theod.* 21 Conspiraret. 22 Cycladas intelligit. De Cycladum præside adde *Novell.* 165. 41. 50. 23 Summates classis Carpatiæ, *hic*, ut summates ordinis Alexandrini, *l.* 57. *supr. de decur.* Symmachus, Summates Aticinæ urbis. 24 *Eo*, in *C. Theod.*

navarchos ex Alexandrinæ civitatis conditis consueverat [1] ad sacratissimam urbem transferri, in suam fidem susceptum, ad eadem Augustissimæ urbis horrea comportarent [2]: salariis [3] pro mercedula præstitis ex tributariæ pensitationis immunitate: vel ex eo quod vocatur φιλικὸν [4], necnon etiam aliis [5] quæ cognitionis limavit [6] examen. Dat. 14. Kal. Febr. HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Qui per rectam viam non vadit, & species publicas distrahit, capitali pœna punitur. Bart.

7. Iidem AA. [*Al.* Impp. THEOD. & VALENT. AA.] Anthemio P. P. [7].

QUi fiscales species suscepit deportandas, si recta navigatione contempta, littora devia sectatus, eas avertendo [8] distraxerit, capitali pœna plectetur. Dat. 14. Kalend. Aug. *Constantinop.* HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Si judices patiuntur tempore ratæ navigationis naucleros in suo territorio commorari, puniuntur & ipsi & municipes. Bart.

8. Iidem AA. Faustino P. P. post alia [9].

JUdices, qui in partibus [10] diœceseos suæ onusta navigia, cum prosperior flatus invitat, sub prætextu hyemis [11] immorari permiserint: una [12] cum municipibus, & corporatis ejusdem loci fortunarum propriarum feriantur dispendiis. Naucleri [13] præterea pœnam deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit revelatum. Dat. 18. Kal. Septembr. *Ravennæ*, VARANA V. C. CONS.

* *Constitutio Græca.* *

TIT. II.

DE PRÆDIIS ET OMNIBUS REBUS NAVICULARIORUM.

Etiam ad domum principis res naviculariorum transeunt cum onere suo. Bart.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Aurelianum P. annon.

DOmum [14] etiam [15] mansuetudinis nostræ in his quæ naviculario nomine obnoxia sunt, agnoscere præcipimus debitam functionem. Dat. 3. Kal. Octobr. LUPICINO, & JOVINO CONSS. 367.

Pro rata rei quæ pervenit ad aliquem de bonis naviculariorum debet onus sustinere, nec patrimonium vel persona ulterius aggravatur.

2. Iidem AA. & GRATIANUS A. Achiloni Proconsuli Africæ [16].

IN his quæ navicularii vendunt (quoniam intercipere [17] contractum emendi vendendique fas prohibet [18]) emptor navicularii functionem pro modo portionis comparatæ subeat. Res [19] enim oneri addicta est, non persona mercatoris [20]. Neque [21] navicularium jubemus [22] fieri eum, qui aliquid comparavit: sed eam partem, quæ empta est, pro suo modo, ac ratione esse munificam [23]: nec enim totum patrimonium ad functionem navicularium [24] occupandum erit, quod habuit, qui rei exiguæ mercator accessit: sed illa portio, quæ ab initio navicularii fuit, ad pensionem hujusmodi [25] functionis sola tenenda [26] est: residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est otioso, & immuni servando. † Domus [27] vero, quarum [28] cultu decus urbium potius quam fructus acquiritur, ubi a navicularis veneunt, pro [29] tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habebant emolumentum, cum [30] pecunia mutuaretur [31]. Ubi vero spatium [32] [loci [33]] & exiguitas nullam habuerit pensionem, aut exstructio, cujus est ardua, difficilisque molitio, aut decus sumptuosum, aut (ut est plerumque liberale institutum) habitationem quis suam urbis [34] ornamento adjecerit, nolumus munificentiam, quæ postea addita est, improbam licitationem æstimationis excipere: sed vetusta [35] potius loci species, & pensio cogitetur, quam cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi [36] accessit. Dat. 3. Non. Aug. post consulat. GRATIANI A. III. & EQUITII V. C. 375.

Qui emit prædia naviculariorum, tenetur ad onus secundum veram æstimationem, quæ privatorum pactis non tollitur. Bart.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P. [37].

HI, qui fundos naviculariæ functioni adscriptos a navicularis acceperunt quolibet ad se titulo transeuntes, secundum [38] agri opinionem [39] quæ antiquitus habebatur [40] adscripta, naviculariam functionem suscipere cogantur, neque eas conditiones sibi existiment profuturas, quas venditor minus idoneus in se recepit impositæ [41] mentis arbitrio [42]: Hac tamen pactione [43] servata, ut si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores transcripti prædii teneantur obnoxii: sitque hoc in promptu, ut damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur. Dat. 14. Kal. Mart. *Mediol.* THEODOR. V. C. CONS. 399.

TIT. III.

DE NAVIBUS NON EXCUSANDIS.

Naves quæ sub nomine, & titulo alieno excusantur, publicantur. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Longiniano P. P. [44].

MUlti [45] naves suas diversorum nominibus & titulis tuentur: cui fraudi obviantes, præcipimus, ut si quis ad evitationem publicæ necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat navem esse fisco sociandam. Nam ut privatos [46] quoque non prohibemus habere navigia, ita fraudi locum esse non sinimus: cum omnes in commune, si necessitas exegerit, conveniat utilitatibus publicis obedire, & subvectionem sine dignitatis privilegio celebrare [47]. Dat. 3. Id. Januar. *Ravennæ*, ARCAD. A. VII. & PROBO CONSS. 406.

Nulla navis ob necessitatem publicam excusatur aliquo privilegio in corpore juris inserto, vel non inserto. Bart.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

JUbemus nullam navem [48] ultra [49] duorum millium modiorum capacem, ante felicem embolam [50], vel [51] publicarum specierum transvectionem, aut privilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogativa personæ, publicis utilitatibus excusari posse subtractam: nec si cœleste contra proferatur oraculum, sive adnotatio sit, sive divina [pragmatica] sanctio [52], providentissimæ legis regulas oppugnare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus [53] observari: ut generaliter si quid ejusmodi contra jus, vel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat. Quidquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum, id navigii quod excusatur, publicatione corrigimus. Dat. 9. Id. April. THEOD. XVII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. IV.

NE QUID ONERI [54] PUBLICO IMPONATUR.

Quid cogit nautam ad accipiendum aliquid ultra onus, tenetur ad emendationem damni, & criminaliter punitur. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Rufino P. P. [55].

ONeri [56] publico sarcinam privatam ne [57] quis imponat, nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. Hoc enim facto atque commisso non in dispendium solum atque naufragii [58] damnum tenebitur obligatus, verum etiam publicæ coërcitionis experietur vigorem. Datum 5. Id. Januar. *Constantinop.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

TIT. V.

DE [59] NAUFRAGIIS.

1. Imp. [60] CONSTANTINUS A.

SI quando naufragio [61] navis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam [62] terram attigerit, ad [63] dominos pertineat: Fiscus meus sese non interponat [64]: Quod enim jus habet fiscus in aliena calamitate [65], ut de re tam luctuosa compendium sectetur?

1 *Censuerat*, in *C. Theod.* 2 *Comportaret*, in *C. Theod.* 3 *Solatiis*, in *Cod. Theod.* facit *l.* 6. *ff. de captivis.* 4 Id est, amicale, quod datur amicæ. 5 *Altos*, in *C. Theod.* 6 *A* [illegible]. 7 *Cod. Theod. h. t. l.* 33. 8 *l.* 3. *supr. quæ res vent e.* 9 *C. Theod. h. t. l.* 34. 10 *Portubus*, in *C. Theod.* & *quib. lib. manuscr.* 11 Adde *l.* 6 *supr. h. t.* Hyeme periculosa navigatio. Hinc suscipi annonæ publicæ debent & subvehi æstate, non hyeme: nisi ventis valde secundis. *l.* 3. *infr. de naufragiis.* 12 Delicto judicis [illegible] ipsos cives puniri hinc colligunt: ut & [illegible] alias concedi adversus omnes cives, ob justitiam denegatam a rectore loci. Corsetus *singular. Judex.* 13 *Navicularii*, in *C. Theod.*

14 *C. Theod. l.* 5. *tit.* 6. *l.* 13. *confer.* 15 Navicularii juris domum emens, onus navicularium agnoscere debet. Quod ita verum, ut id locum habeat etiam in principe emente, *ut hic*. Navicularia igitur domus transit cum suo onere: & ea parte princeps utitur jure privati, adde *l. si divina.* 8. *supr. de exact. trib. lib.* 10. *tit.* 19. Cur ita? Onus reale rem comitatur, nec in vi possessoris privilegio mutatur. *l. ult. supr. de annon. & tribut. lib.* 10. *tit.* 16. *l.* 23. §. *si fundus.* 2. *ff. de servit. præd.* Hoc autem onus reale est. *l.* 2. *infr. h. t.* 16 *C. Theod. h. t.* 11. *l.* 7. 17 Libera est cuique emendi & vendendi facultas: libera æstimatio & venditio est: Libertati vendendi & emendi favendum: nec ea facultas coercenda. *l.* 7. *supr. de advoc. divers. judic.* 18 Imo non prohibet: multis enim casibus emptio restricta. *l. dudum* 14. *supr. de contr. empt. l. si in emptione.* 34. §. 1. *ff. de contr. empt.* 19 Realia comitantur possessorem. *Goth.* Vide Covarruvium *l.* 1. *variar. resol. c.* 8. Mod. 20 *Mercantis*, in *C. Theod.* 21 Navicularius non est, qui emit rem naviculariæ obnoxiam, *ut hic*, unde notant, vasallum Titii non esse, qui rem a Titii vasallo emerit. 22 *Illico jubemus*, in *C. Theod.* 23 Vide *l.* 18. *in fin. ff. de verb. sign.* 24 *Navicularii muneris*, in *C. Theod.* 25 *Hujus*, in *Cod. Theod.* 26 Naviculariæ rei onus rem comitatur, ut onus tributi vel pignorum. *l. u. t. supr. sine censu vel reliquis l. Imperatores.* 7. *ff. de publicanis.* 27 *Domus*, in *Cod. Theod.* 28 Ædificiis urbes ornantur, sunt ad ornatum potius, quam ad fructum: quod tamen passim in omnibus ædibus non admittendum: ut vocem, *quarum*, taxativam intelligamus esse. 29 Valor rei colligitur ex ejus reditu. Eatenus res valet, ut fructum reddit, non ut vendi potest. 30 Id est, venditionis tempore: ut ita non habeatur ratio temporis postea secuti, quo forte pluris locari & æstimari cœperunt. 31 *Pecuniam mutuarentur*, in *C. Theod.* emendat Cujac. *pecunia mutarentur*, in *libr. Aured. pecunia mutuarentur.* 32 Spatia. 33 Al. deest, legitur hoc. 34 Urbium ornamento cives plerumque suas habitationes adjiciunt. 35 Antiquum statum rei considerari, non præsentem, hinc colligunt. 36 Animosus emptor, qui plus æquo pretii præstat vel offert. 37 *C. Theod. h. t. l.* 8. 38 Valet res tantum, quantum æstimatur communiter, hoc est, publice, & a publicis personis, ne obstet *l. si fundum sub conditione.* 81. §. *si libertus.* 4. *ff. de leg.* 1. *l. cum pater.* 77. §. *pater qui filio.* 30. *ff. de leg.* 2. 39 Opinio hic census & professio, *l. ult. J. de conat. fundor fiscal. n. l. tit.* 73. 40 *Habetur*, in *C. Theod.* 41 Sic legitur in *C. Theod. al. imponentis arbitrio*; in quib. isd. manu scr. *impositas ementis arbitrio*, quod magis probat Cujacius. 42 Pactiones adversus fiscum, fisco non nocent, sed paciscenti tantum. 43 Testis, qui rei alicujus æstimationem hanc vel aliam esse, suo arbitrio suaque opinione dicit, recte deposuisse & probare censetur, si modo suam opinionem ad communem cæterorum sententiam retulerit. Corsetus *singulari, Testis An. Testis.*

43 *C. Theod h t.* 2. 45 Immunitatis suæ privilegium alii per fraudem communicans, atque ita eum excusans bonorum publicationem patitur, *ut hinc colligit* Corset. *sing. Gabella*, adde *l.* 2. *infr. h. t.* 46 Navigia privati habere possunt: ut vel in flumine publico, vel in mari etiam sine permissu principis navigent. adde *l.* 1. *ff. ut in flumin. publ.* Porro qui naves habere possint, vide *l.* 3. *ff. de vac. mun. l. aufertur.* 46. §. *quod a præside.* 2. *ff. de jur. fisc. l.* 15. *ff. de interd. & releg. l. pen. ff. de veteran.* 47 De navibus Veteranorum nominatim rescriptum est eas non excusari. *l. pen. de veteranis.* Mod. 48 *l.* 1. *supr. h. t. l. un. infr. de Nautis Tiberinis. h. lib. tit.* 26. 49 Vide Novellam Theodosii, *de navibus ultra duorum millium modiorum capacitatem non excusandis.* 50 Embola fe [illegible], publicarum specierum transvectio. adde *l.* 10. *supr. de sacros. eccles.* 51 *Vel*, particula plerumque interpretative sumitur: id verbi ἐξηγητικόν. 52 Al. *deest.* 53 Præcipimus.

54 Id est, navi onustæ ex publico. 55 *C. Th. h. t. l.* 1. 56 Id est, navibus onustis ex publico quæ publicas species deferunt. 57 Cur ita? minus onusta navis periculo [illegible] obnoxia [illegible]: fit enim jactus rerum eo fine, ut navis sit incolumis. *tit. ff. ad leg. Rhodiam.* 58 Casum itaque fortuitum præstabit, qui onus imposuit: nempe quia ejus culpa casum præcessit. de quo vide plura apud Rebuff. *hic.*

59 *Ecl. lib.* 53. *tit.* 1. & 3. de naufragis hoc adde: Solitos fuisse picturam naufragii sui portare in tabula, ferente casus sui historiam, & assem ita a prætereuntibus poscere. Juvenal 14 *ubi mersa rate naufragus assem Dum rogat & picta se tempestate tuetur.* *Iidem nam* [illegible] *naufragii* [illegible] *momento zonam læva morsuque tenebant.* Juvenal. *ibid.* id est, tenere [illegible] jebant [illegible] in zona solidos & suam pecuniam ferebant. 60 In meo vet. manuscr. legitur, *Imp. Anton.* recte meo quidem judicio; nam hæc videtur Antonini constitutio, quæ citatur in *l. ult. h. t.* Cont. 61 *l. ult. J. h. t. l. pen. ff. de incend. ruin.* 62 Al *reliquam.* forte *reliquia attigerint terram premendo.* 63 Vid. *Auth. Navigia, supr. de furt.* Fiscus res naufragorum suas non facit vid. *Gloss.* 1. *quæst.* 7. *c. dispensationes.* 16. multo minus privatus. 64 Contra illud: *Res fisci & ubicunque natat.* Quod merito non placuit Antonino, ne ex aliena calamitate fiscus lucrum ferat. *l. ult. ff. de inc. ruin. naufr.* Mod. 65 *l.* 3. §. *ult. ff. de incendio.*

Navicularius, qui dicit se fecisse naufragium, debet hoc probare per testes coram Judice illius loci, & intra annum præfecto nunciare. Bart.

2. Imppp. VALENTINIAN. VALENS, & GRAT. AAA. ad Modestum P. P. [1].

SI quis navicularius naufragium se sustinuisse adfirmet, provinciæ [2] Judicem, ejus [3] videlicet in qua res agitur, adire festinet, ac probet [4] apud eum testibus eventum: relatioque etiam ad sublimissimam referatur Præfecturam: ita ut intra anni [5] spatium veritate revelata [6] competens dispositio [7] procedat. Quod si per negligentiam [8] præfinitum anni spatium fortasse claudatur, supervacuas [9] ferasque interpellationes [10] emenso anno placuit non admitti. Dat. PP. *Berfti*, [11] Non. Jun. MODESTO & ARINTHEO CONSS. 372.

Cum de naufragio quæritur, debent examinari duo vel tres de navi qui melius scire debent veritatem: & eis deficientibus deveniatur ad alios. Bart.

3. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEODOS. AAA. navicularіis Afric. Sal. [12].

QUotiens obruta vel submersa fluctibus navi examen adhibetur competentis Judicis, duorum vel trium nautarum quæstione [13] habita, cæteri ab hujusmodi nexu liberentur: Quid est enim quod non abunde [14] intra præfinitum numerum solers quæsitor inveniet? Circa magistros navium, quibus [15] est scientia plenior, immoretur: qui si fatali sorte defuerint, in alios inquisitio transferatur [16]. Sane si universos violentia tempestatis obruerit, ne veritas lateat, a [17] liberis nautarum sive magistrorum intra judicia constitutis super eorum quæratur interitu, quos navicularius naufragio periisse contendit [18]. Susceptionis [19] autem necessitas [20] ex Kalend. April. in diem Kalendarum Octobr. mensura servabitur. Dat. 8. Idus Febr. *Treveris*, GRATIANO vel [21] THEODOS. I. AA. CONSS. 380.

Privatis qui solverunt collectas publico officiali qui postea aufugit vel perdidit, non imputatur. Bart.

4. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P. [22].

PRo his quæ semel a collatoribus illata naufragiis perierint, nolumus [23] nobis aliquam cum possessoribus, sive Senatores sive privati sint, communionem esse, vel aliquid periculi ad eos redundare. Dat. 15. Kal. Aug. *Const.* TATIANO & SYMMACHO CONSS. 391.

Cum de naufragio quæritur, summatim examinabitur. Bart.

5. Impp. HONOR. & THEOD. AA. navicularіis per Africam post alia [24].

DE submersis navibus decernimus, ut levato [25] velo istæ causæ cognoscantur, & si quisquam de talibus negotiis aliquid accepisse [26] detegitur: Judex apud quem constiterit, his conquerentibus qui nudantur, pro [27] qualitatibus personarum multandi, removendi, [proscribendique [28]] habeat potestatem. † Si vero causarum talium cognitores libelli datione [29], vel plenaria [30] interpellatione commoniti intra biennium [31] has causas audire neglexerint, & hoc fuerit tempus elapsum: præjudicium noceat eatenus Cognitori, ut naviculario propter vitium [32] Judicis absoluto, mediam oneris ejus partem, propter cujus probandam amissionem legitimo duntaxat tempore cognitio petebatur, judex cogatur inferre: residuam vero officium ejus exolvat. Dat. 16. Kal. April. *Ravennæ*, HONOR. IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

6. Iidem AA. Anthemio P. P.

SUper naufragiorum quæ contigerint casibus, usitato more habita quæstione, si quis calculus modiationis [33] dicatur tempestate maris deperiisse, sub tuæ sedis auditione nequaquam feratur acceptus: sed hæc dispendii jactura in [34] omne naucleroram [35] concilium pro rata scilicet [36] contingentis muneris deferatur. Dat. 14. Kalend. Februar. HONOR. VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

TIT. VI.

DE METALLARIIS [37], ET METALLIS [38], ET PROCURATORIBUS METALLORUM.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Crescоnium Com. metallorum [39].

PErpensa deliberatione [40] duximus sanciendum, ut quicunque metallorum exercitium velit affluere, is labore proprio, & sibi & reipubl. commoda comparet. Itaque si qui sponte conduxerint [41], eos laudabilitas tua octonos [42] scrupulos in balluca [43] (quæ Græce χρύσαμμος [44] appellatur) cogat exsolvere. Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, a quo competentia ex [45] largitionibus nostris pretia suscipiant. Dat. 4. Id. Decembr. *Parisiis*, VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

2. Iidem AA. ad Germanianum Com. S. L. [46].

OB metallicum [47] canonem in quo propria consuetudo retinenda est, quatuordecim [48] uncias ballucæ pro singulis libris constat inferri. Dat. 6. Id. Januar. *Romæ*, LUPICINO & JOVIANO CONSS. 367.

3. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Floro P.P. [49].

CUncti [50] qui per privatorum [51] loca saxorum [52] venam laboriosis effossionibus [53] persequuntur [54], decimas [55] fisco, decimas etiam domino repræsentent: cætero [56] modo [propriis [57]] suis desideriis vindicando. Dat. 4. Kal. Sept. *Constantinop.* ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

Officiales exigentes metallum, non debent ad aliam dignitatem promoveri, nisi prius illud officium perficiant. Bart.

4. Iidem AA. Eusinio P. P.

CUm procuratores [58] metallorum intra Macedoniam [59], Daciam mediterraneam, Mœsiam, seu Dardaniam [60], soliti [61] ex curialibus [62] ordinari, per quos solennis profligatur exactio, simulato hostili metu, huic se necessitati subtraxerint, ad implendum munus retrahantur: & nulli [63] deinceps licentia laxetur, prius indebitas expetere dignitates, quam subeundam procurationem fideli solertique devotione [64] compleverint.

5. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Romulo Com. S. L. [65].

PEr annos singulos septem [66] per hominem scrupuli largitionibus inferantur ab aurilegulis [67] non solum in Pontica [68] diœcesi, verumetiam in Asiana. Datum 11. Kalend. Mart. *Constantinop.* ARCAD. A. II. & RUFINO CONSS. 392.

6. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Paterno [69].

QUosdam operta humo esse saxa [70] dicentes, id agere cognovimus, ut defossis in altum cuniculis, alienarum ædium [71] fundamenta labefactent. Qua de re si quando hujusmodi marmora sub ædificiis latere dicantur, perquirendi eadem copia denegetur. Dat. 17. Kal. April. *Constantinop.* THEOD. A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

Adstricti ad fodiendum metallum, si aufugerint, ad aliud officium retrahentur, etiamsi familiares principis fuerint. Bart.

7. Imp. THEOD. A. Maximo Com. S. L. [72].

MEtallarii, [sive metallariæ [73],] qui quæve ea regione deserta, ex qua videntur oriundi [74], vel oriundæ, ad externam [75] migraverint:

1 *C. Th. h. t. l.* 1. 2 Præsidem. *l.* 7. *ff. de incend.* 3 Testes eo loco interrogari postulare quis jure potest, ubi casum aliudve infortunium passus sit. Corset. *sing. In loco.* 4 Præsumi non solet naufragium, nisi probetur. adde, quæ scripsi ad *l.* 40. *ff. ad l. Aquil.* 5 Navicularius, qui publicas species exportat, intra annum probare debet naufragium, quod allegat, *ut hic.* Imo intra biennium probare potest. *l.* 5. *infr. h. t.* Dic, pro locorum intervallo annum, aut biennium statuendum esse. *l.* 2. *C. Theod. h. t.* Hinc etiam colligunt, rationibus quotannis reddendis mercatores obnoxios esse. Corset. *singulari*, Mercator. 6 *Relata*, in *C. Th.* 7 *Remedium ex indulgentia consequatur*, in *C. Theod.* 8 Additur, *hujusmodi*, in *C. Theod.* 9 Imo neque supervacuæ, neque feræ sunt preces post annum. *l.* 1. *ff. de incend. l.* 18. *§. de furtis.* 10 *Actiones*, in *C. Theod.* 11 Beryti. 12 *Cod Th. h. t. l.* 3. 13 Vide, quæ scripsi ad *l.* 19. §. 1. *ff. de prob.* Augustin. *sermone* 52. *ad fratres in Eremo*, *Homines ad tormenta daturi eramus, ut de submersione navium secundum consuetudinem quæreretur.* 14 *Aliunde*, in *C. Theod.* 15 Probari mortem eo ipso, quod is, de quo agitur, pro mortuo habeatur inter liberos & conjunctos, notat ex hoc loco Corsetus *singul. Mors.* verisimilius enim notant facta conjunctorum conjuncti quam extranei. 16 *Transferetur*, in *C. Theod.* 17 Juramento impedimentum probari, si is, de cujus impedimento agitur, honesta sit persona, nec aliter iniri probatio possit, hinc colligit Baldus, *decis.* 317. 18 Ad lucem hujus legis pertinet scire: *Navicularios, naucleros, navarchos, nauticos, exercitores navium* pro iisdem accipi. diversos autem esse *magistros*, ut ex *l. penult C. Theod. de navicul. & ex tit. de exercitoria act.* etiam colligere est: nempe gubernatores. diversos esse *nautas*, puta eos, qui navigandi causa in navi sunt. aliquando tamen *nautæ* pro *nauclerus* accipiuntur, ut in *tit. naut. caup. stab.* Mod. 19 Id est, annonæ publicæ æstate suscipiendæ & subducendæ, non hyeme. 20 Navigationis opportunæ tempus a Kalendis Aprilis in Kalendas Octobris: quia caloris & æstatis beneficio vis ventorum mitigatur. *Go.n.* Vide *l.* 36. *in fin. ff. de rei vind.* Alciat. *lib.* 10. *π. cap.* 19. Ans. 21 *Et*, Et ita etiam in *C. Theod. emendandum existimat Russard.* 22 *C. Theod. h. t. l.* 4. sed aliter Contius. 23 Mandat ob eam causam Theodoric. comiti rerum privatarum, ut naufragio prosecutoribus frumenti publici, quibus nihil præter lacrymas superfuit, modiationem tritici publici, naufragio amissam, faciat reputari. Crudelitatis namque genus esse, ultra naufragium velle desævire & eos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probantur immania elementa dedisse. Cassiod. 4. *Var.* 7. 24 *C. Theod. h. t. l.* 6. 25 Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *§. h. t.* Goth. Adde Forcatulum *Necyomant. jur. dialog.* 80. Mod. 26 Levato velo hic est, aperta fore, solebant enim foribus ædium prætendi vela, ut recte Æschylus χοηφόροις dixerit, θηλὸν ἐ. μέσον πυλῶν, & Stephanus θηλόν τε ὀδὸν τῆς θύρας. Idem Cujac. *§. ut nemo privatus titulos prædiis suis, vel alienis imponat, vel vela regia suspendat.* August. 1. *confess.* Plautus Querulo: *tam pie jus patente velo dixit.* 27 Vid. *Auth. Navigia. §. de furt.* 28 Al. *deest.* 29 Aditione. 30 Al. *planaria*: quod quidam magis probant, ut *l.* 4. *§. de dilat.* 31 *l.* 4. §. *ult. ff. de incend.* 32 Id est, præscriptione biennii. 33 Modiatio, id est, modius frumenti. sic dicitur *modiatio, hoc loco. & l.* 2. *J. de annon. civilib. h. lib. tit.* 24. ut ne pensitationem frumenti putes cum quibusdam. non est quoque quinquagesima, de qua *l.* 9. *§. de suscepterib. l.* 10. *tit.* 70. Est enim hic modiatio, mensura, quinquagesima illa, ἐπίμετρον. Non est quoque hic modiatio navis æstimatio ex lege Rhodia, quæ navem capacem mille modiorum æstimat aureis quinquaginta. 34 Delicto unius alius teneri potest, de quo vide, quæ scripsi ad *l.* 5. *J. de Fabricens. h. l. tit.* 9. 35 Naucleriorum vel nauclerorum. 36 Sed.

37 *L.* 10. *Cod. Theod.* 19. Porro metallariorum alii voluntate, *l.* 1. *J. h. t.* alii conditione. *l. ult. J. h. t.* 38 Metalli nomine intelliguntur etiam lapides, ut *l.* 3. *l.* 6. *J. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 3. *in fin. ff. de rebus eor. qui sub tutela.* 39 *C. Theod. h. t. l.* 3. hunc autem comitem fuisse in Illyrico, in notitia Romani imperii constat. 40 Principi ex metallis in privatorum fundis effossis certa debetur portio, quam *l.* 2. & *l.* 3. *h. t.* Canonem, & decimam vocant. vide Chopp. *de leg. Andens. cap.* 61. *n.* 1. & *seq.* Petr. Heig. *part.* 1. *quæst.* 13. qua de causa D. D. in *cap. unic. Feud. quæ sint regalia.* decimam metallorum privatorum portionem de regalibus tantum esse concludunt. Boss. *tract. de Metall. & Argentifod. num.* 3. Petr. Gregor. *lib.* 3. *Syntagm. c.* 10. *n.* 1. Borcholt. *tract. de Regal.* Ans. 41 *Confluxerint*, in *C. Theod.* 42 Octonos *sub.* in singulos legulos: ut septenos in septem. *l.* 5. *h. t.* non in octo vel septem uncias: ne quis cum Accursio fallatur. 43 Vid. *in hunc locum* Alciat. *in hunc ipsum tit. in annotat. ad* 3. *post. lib. C.* 44 Χρύσαμμος, Balluca, quæ nuper est effossa e terra. 45 Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *J. de cupressis. h. lib. tit.* 77. 46 *C. Theod. h. t. l.* 4. 47 Metallicus canon fuit varius, pro varietate provinciarum. *l.* 4. *l.* 5. *J. h. t.* 48 Libra ballucæ quatuordecim uncias, *ut hic*: obryzæ, duodecim uncias continens. *l.* 5. *§. de susceptor. lib.* 10. *tit.* 70. Cur pluris æstimatur libra ballucæ quam obryzæ? nempe quia multum diminui solet. 49 *C. Theod. h. t. l.* 10. 50 Lapides qui in privato cædunt, unas decumas fisco: alteras domino præstant, reliquum ipsi pro suo labore habent. *Syn. Basil.* 56. *tit.* 12. *c.* 5. 51 Adde *l.* 6. *J. h. t.* 52 *l.* 1. & 2. sunt de auri metallo: hæc est de lapidis sive marmoris metallo, quod eruitur e privatorum locis, hac lege, ut decima fisco, decima locorum domino præstetur, reliquum sibi habeat fossor ὑπὲρ κόπου. quod etiam confirmat *l.* 11. *Cod. Theod h. t.* vide & Bossium *tit. de metallis fol* 405. Mod. Metallorum nomine saxa etiam intelliguntur. *l.* 6. *J. h. t.* 53 Al. *effusionibus.* 54 2. *Harm.* §. 14. 55 Decimam fisco: alteram decimam fundi domino præstat fossor, qui in ejus fundo marmor eruit: reliquum sibi habet. 56 Al. *certo.* 57 Abest a *C. Theod. & quib. lib.* 58 Metallorum hi procuratores Comites metallorum erant: de quo in *l.* 1. *§. h. t.* 59 Hæ provinciæ Illyrici sunt: ut hinc constet, in Illyrico frequens fuisse metallorum commercium. *l.* 7. *l.* 8. *C. Theod. h. t.* 60 Metalliferæ hæ Illyricæ provinciæ Macedonia, Dacia mediterranea, Mœsia, Dardania. 61 Al. *insoliti.* 62 Metallorum procuratores ex curialibus ordinabantur: ad eos pertinebat creatio procuratoris metallorum. 63 *Nullus*, alias *nulla.* 64 Exactione. 65 *C. Theod. h. t. l.* 12. 66 *Septens*, legendum ex *C. Theod.* ut octoni in *l.* 1. *§. h. t.* 67 Aurilegulus χρυσολέκτης. *Synops. ib. c.* 9. χρυσορύκτης. 2. *Harm.* 5. 68 Metallicus hic canon erat in diœcesi Pontica & Asiana. 69 *Confer. Cod. Theod. h. t. l.* 14. multa sunt enim in fine detracta. 70 *l.* 3. *§. h. t.* 71 Marmor in alieno effodere licet, etiam invito domino: dum tamen præstetur ei solarium seu decima. *l.* 3. *§. h. t.* & ne actis cuniculis noceatur alienis ædificiis. adde *l.* 26. *ff. de damno infect.* 72 *C. Th. h. t. l.* 15. 73 Desunt in *C. Th. ut postea.* quæve, vel oriundæ. 74 Metallarii qui sunt conditione, ea conditione se non liberant præscriptione temporis, *ut hic*, nisi forte 40. annorum, *l.* 4. *§. de præscript.* 30. *ann.* 75 Externa. al. *extraneum.*

verint:

ginis stirpem, laremque una cum sua sobole revocentur, etiam quos domus [1] nostræ secreta [2] retineant. Sciant autem nullum exinde præjudicium fisco esse generandum, etiamsi quis ex his, quem metallicum esse constiterit, privatis censibus suum nomen indiderit [3]. Dat. 5. Id. Jul. *Constantinop.* VICTORE V. C. CONS. 424.

TIT. VII.

DE [4] MURILEGULIS, ET GYNÆCIARIIS [5], ET PROCURATORIBUS GYNÆCII ET DE MONETARIIS [6], ET BASTAGARIIS [7].

De monetariis.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bithynos.

Monetarios [8] in sua semper conditione [9] durare oportet: nec dignitatis [10] cujuscunque privilegio ab hujusmodi conditione liberari. Dat. 12. Kal. Aug. GALLICANO & BASSO CONSS. 317.

De baphiis, & gynæciis.

2. Idem [11] A. ad Felicem Procuratorem rei privatæ.

Baphii [12], & gynæcii, per quos, & privata nostra substantia tenuatur, & species [13] gynæcii confectæ corrumpuntur, in baphiis [14] etiam admixta temeratio nævum adducit inquinatæ alluvionis: suffragiis abstineant, per quæ memoratas administrationes adipiscuntur: vel si contra hoc fecerint, gladio feriantur.

De his, qui se gynæciariis junxerunt.

3. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Germanum Consularem [15].

Ingenuæ mulieres, quæ [16] se gynæciariis sociaverint, si conventæ denunciatione solenni, splendorem generis contuberniorum vilitati [17] præferre noluerint, suorum maritorum conditione teneantur. Dat. 4. Kal. Jul. *Mediol.* VALENTINIANO, & VALENTE AA. CONSS. 365.

De bastagariis.

4. Iidem AA. ad Auxonium P. P. [18].

Quod ad præsens remedium pertinet, quintum [19] animal bastagariis pro reparatione [20] præbeatur. Dat. Id. Decemb. *Marcianop.* VALENTINIANO, & VALENTE AA. CONSS. 365.

De occultatore gynæciarii.

5. Imppp. VALENT. VALENS, & GRAT. AAA. ad Filematium Com. S. L. [21].

Qui aliquem ex familiis gynæcii in latebris habere comperti sunt: quinque librarum auri damno subjiciantur. Dat. 12. Kal. Septemb. *Ciliciæ*, MODESTO, & ARINTHEO CONSS. 372.

De occultatore mancipiorum textrini.

6. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Eucherium [22].

Qui textrini [23] nostri mancipia occultatione [24] celaverit: ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectetur. PP. *Carthagine*, 3. Kal. Mart. post consulat. AUXONII, & OLYBRII. 380.

De his, qui se monetariis junxerunt. 2. *De filiabus monetariorum.*

7. Iidem AAA. ad Hesperium P. P. [25].

Edicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarii adhærens consortio, decus nativæ libertatis amittat: Quod si qua [26] ab hac præceptione statutum nostræ serenitatis [27] abduxerit: ea [28] vel legitima admonita conventione discedat, vel si complexui [29] monetarii putaverit inhærendum, non ambigat se [sibi [30],] & liberis præjudicaturam, & ejus conditioni esse nectendam. §. 1. Si qua vero originaria [31], seu colonaria possessionis alienæ, ignaro domino, seu sciente, monetario adsociabitur: hi conventi mox juri agrorum debitas personas retrahere festinent: vel de cætero sciant repetendi facultatem, silentii sui conniventia perdidisse. §. 2. Sed ut monetario nullam extraneam [32] necti volumus, ita & ex monetario patre susceptas prohibemus extraneis copulari. Dat. Prid. Id. Mart *Aquil.* post consulatum AUXONII, & OLYBRII. 380.

De bastagariis.

8. Iidem AAA. Trifolio Com. S. L. [33].

Æternam fiximus legem, ne unquam bastagariis militiam, vel suam deserere liceat, vel aliam antequam eam impleverint, surreptitia [34] impetratione tentare. Datum 9. Kalend. Aug. *Heracleæ*, RICHOMERE, & CLEARCHO CONSS. 384.

De naviculis lectioni conchyliorum deputatis.

9. Iidem AAA. ad Principium P. P. [35].

Si quis naviculam [36] functioni muricis, & legendis conchyliis [37] deputatam ausus fuerit [38] usurpare, duarum librarum auri illatione teneatur. Dat. 6. Kal. Octob. *Aquil.* ARCAD. A. & BAUTONE CONSS. 385.

De sericoblatta, & metaxa.

10. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Philometori Com. S. L. [39].

Lotas [40] in posterum sericoblattæ [41], & metaxæ [42] hujusmodi species inferri præcipimus; viginti librarum auri condemnatione proposita his, qui scrinium canonum tractant: prioribus etiam cujuscunque officii, si statuta cœlestia a quoquam passi fuerint temerari. Dat. 5. Kal. Jul. *Constantin.* ARCAD. A. VI. & PROBO CONSS. 406.

De murilegulis.

11. Impp. THEODOS. A. & VALENTINIAN. C. Maximino Com. S. L. [43].

Murileguli [44], qui derelicto, atque despecto propriæ conditionis officio, vetitis se infulis dignitatum, & cingulis penitus denegatis munisse dicuntur, ad propriæ artis, & originis vincula revocentur: Ab illis autem, qui rebus eorum videntur inhiasse, quos in sua origine permanere, & solennibus ministeriis inservire manifestum est, omnia quæcunque constiterit ex quocunque titulo possessa, antiquis possessoribus restituantur. Quod si [45] alienigenæ detentores [46] oneribus conditionis extraneæ maluerint subjacere, quam restituere facultates, & futura deinceps agnoscant munera [47] sibi esse subeunda: & de præterito, si qua ipsis possidentibus reliqua colliguntur, a semetipsis sciant sine aliqua excusatione solvenda. Dat. 17. Kal. Novemb. *Constantinop.* VICTORE CONS. 424.

De natis ex murilegula, & ingenuo.

12. Idem A. & C. Maximino Com. S. L. [48].

Hi, qui ex filiabus murilegulorum, & alienæ [49] originis patribus sunt, vel fuerint procreati, jura maternæ conditionis agnoscant. Dat. 9. Kal. Jun. THEOD. A. XI. & VALENTINIANO C. CONSS. 429.

De substitutis.

13. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Acacio Com. S. L. [50].

Si quis ex corpore [51] gynæciariorum, vel lineariorum, vel lymphariorum [52], monetariorum [53], vel murilegulorum, vel aliorum similium ad [54] divinas largitiones nexu sanguinis [55] pertinentium, voluerit posthac de suo collegio [56] liberari: non quoscunque nec facile in locum priorum, freti dextræ [57] triumphalis absolutione, substituant: sed eos, quos omnibus idoneos modis sub ipsis quodammodo amplissimæ tuæ sedis obtutibus approbaverint: ita tamen, ut is, qui ab hujusmodi conditione juxta formam cœlitus [58] datam beneficio principali fuerit absolutus, universi [59] generis sui prosapiam [60] in functione memorati corporis permanentem, cum omnibus ejus, qui absolvitur rebus obnoxiam largitionibus sacris futuram esse non dubitet. Dat. 7. Kalend. Mart. *Constantinop.* DD. NN. THEOD. XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

1 Quod nos damus. 2 Consecrata, al. *consecuta*. A secretis revocantur metallarii. adde *l. 26. supr. de decurionibus.* Goth. Lauras intelligit, ut *in l. 26. supr. de decur.* Mod. 3 Iudixerit.

4 Περὶ κογχυλευτῶν. *Ecl. lib. 54. tit. 16.* Sunt autem conchyliorum genera hæc, purpura, murex, buccinum, ceryx, υἱὸς πορφύρας, ut Stychippus ait, quorum sanguine inficiuntur lanæ imperatoris usibus destinatæ, murileguli, qui & conchylioleguli, conchyliorum piscatores huic muneri addicti conditione. huc refer *l. 9. l. 11. l. 12. l. 13. l. 14. infr. h. t.* 5 Gynæcii procuratores sunt, per quos species, id est, Gynæciis confectæ corrumpuntur. *l. 2. J. h. t.* Gynæciorum ministri, qui conficiunt & contexunt vestes imperiales & ejus ministrorum. huc refer *l. 2. l. 3. l. 5. 13. J. h. t.* Goth. Vid. Alciat. *l. 2. Cod. de metall.* Ans. 6 Monetarii sunt, qui monetam cudunt. adde *l. 1. l. 7. l. 13.* 7 *Et de vestiariis*, additur in quibusdam libris. vid. in hunc *tit.* Alciat. & Bartholomæum de las-Casas *in tractatu, An Princeps subditos alienare possit* §. 14. 15. & 16. Bastagarii serviunt vecturæ rerum ad sacrum ærarium pertinentium, quam propriis jumentis faciunt, excepta parte quinta, quæ de fisco reparatur. adde *l. 4. l. 7. l. 8. J. de cursu publico. l. 12. tit. 51.* 8 *C. Theod. lib. 10. tit. 20. l. 1.* 9 Τύχῃ. *Synops. ib.* περὶ μονιταρίων ἤτοι χαρακτῶν. 10 Verbi gratia militiæ, ut *l. 11. J. h. t.* 11 Cujacius ita legit, *idem ad Felicem Procuratores rei privatæ, Baphii & Gynæcii &c.* ut tria procuratorum genera hic proponat. 12 Græci ita hanc constitutionem reddunt, Quoniam generales rerum nostrarum procuratores (καθολικοὶ dicuntur) & tinctores & gynæciarii multa corruperunt & inquinarunt: idque factum est inde, quod rerum administrationi præpositi fuerint: idcirco volumus in posterum, ne quis talis fiat: quippe qui gladio ferietur. *Synops. Basil. ib. c. 2.* 13 Id est, vestes, *l. 4. J. tit. prox.* 14 Baphii procuratores sunt, per quos Baphiis admissa temeratio vim addit inquinatæ alluvionis, *ut hic.* Baphii seu βαφεῖς, ministri tingendæ Imperatoris purpuræ. 15 *C. Th. h. t. l. 3.* 16 Adde *l. 7. J. h. t. l. Lucius. 27. ff. deposit.* dixi ad *Ulpian.* 11. §. 11. adde *l. edicimus.* 19. *C. Theod. hoc titulo. l. senatusconsulti.* 179. *C. Theod. de decurionibus, l. 1. J. de dignit.* 17 Utilitati. 18 *C. Th. h. t. l. 4.* 19 *Decimum*, in *C. Th.* 20 Reprobatione, al. *reportatione.* 21 *l. 2. & 7. Cod. Theod. h. t.*

22 *C. Theod. h. t. l. 9.* 23 *Pistrini*, sed male. Sed Græci ἐκ τοῦ γυναικείου legunt, hac sententia, ut qui gynæcei mancipium celaverit, ternas auri libras præstet. *Syn. ib. c. 6. ibid. c. 8.* edicitur quoque, ut qui corruperit mulierem deputatam gynæceo, duas libras solvat. 24 Occupatione. 25 *C. Theod. h. t. l. 10.* 26 Si quam. 27 Perennitatis. 28 Desunt hic quædam e *C. Theod.* detracta. 29 *l. 3. supr. h. t.* 30 Abest a *C. Th.* 31 *Originalia*, in *C. Theod. & quib. lib. sed rectior videtur excusa lectio.* 32 Matrimonium tamen cum extranea seu extraneæ terræ muliere statuto prohiberi non posse, notant: cum id genus statuti libertatem tollat matrimonii, *contra l. Titia. 34. ff. soluto. l. cum ita. 63. ff. de condit. & demonstr. l. 134. ff. de verbor. obl.* eo magis, quod in matrimonii causis, quæ juris sint divini, Laici nihil juris atque imperii habere dicantur: Corsetus *singul. statutum, statuto cavetur.* 33 *C. Th. h. t. l. 11.* 34 *Subreptivam*, in *C. Theod.* ex quo multa detracta sunt, al. *subreptiva.* 35 *C. Theod. h. t. l. 12.* 36 Naviculæ functioni muricis & legendis conchyliis deputatæ fuerunt, ad has naves & earum nautas pertinet hic Cassiodori locus 2. *Variar.* 2. *sacrilegii*, inquit, *est reatus in tali (id est sacra & Imperatoris veste & ejus tinctura) peccare: Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum catervæ, tot familiæ rusticorum.* 37 Conchyliorum varia sunt nomina, *purpura, murex, buccinum, cerix*, quorum sanguine inficiuntur lanæ sacris usibus deputatæ. *Mod.* 38 *l. 3. J. de conditis in publ. horr. lib.* 10. *tit.* 26. 39 *Cod. Theod. h. t. l. 13.* 40 *Notas*, legit Alciat. *hic.* 41 *Sericoblattæ, C. Theod.* quidam malunt *sericobaptæ.* Cont. Vid. *l. 1. J. quæ res venire.* Est vero blatta purpura. adde Cassiod. 1. *Variar.* 2. 42 *Mataxæ*, in *C. Theod.* Inde metaxarii. *l. ult. supr. de pign. & hypoth.* adde *l. ult. §. 7. ff. de publicanis.* Goth. *Metaxa* rude est sericum & αὐτόφυες, nondum neque tinctum neque in fila diductum, & ideo separatur a nemate serico, *l. ult. ff. de public.* & hoc loco a sericoblatta, id est, in purpureum colorem converso. *Mod.* 43 *C. Theod. h. t. l. 14.* 44 Si murilegulus militaverit, aut dignitatem consecutus fuerit, nihilominus ad propriam conditionem revocetur. Quod si quis ejusdem originis cum ipso species ab eo quasdam acceperit, eas ipsas restituat. *Syn. ibid. c. 11.* 45 Feudum licet non possit alienari invito domino, *tit. de prohib. feud. alien.* si tamen emptor onera sustinere velit, quæ primo feudatario imminebant, emptorem eo casu recte admitti colligunt ex hoc textu Bartol. & Angelus, Corsetus *sing. feud.* 46 *Detentatore*, in *Cod. Theod.* 47 Munia. 48 *Cod. Theod. h. t. l. 15.* 49 Alienigenæ. *Goth.* Ut qui ex monetaria & ingenuo nascitur matris conditionem sequitur, *l. 7. supr.* ita qui ex murilegula & ingenuo, non tamen, qui ex murilegula & curiali. *Novell.* 38. Mod. 50 *C. Theod. h. t. l.* 16. ostendit autem notitia Romani imperii, eos omnes, qui hac in lege enumerantur, licet diversæ sint functionis, sub dispositione comitis sacrarum largitionum fuisse. 51 Corpus (quod infra collegium) gynæciariorum, lintheariorum, linifariorum, monetariorum, murilegulorum. 52 *Linifariorum*, ex *C. Theod. emendat* Cujac. Lintearii sunt artifices linteæ vestis: linifarii, linifices, in quibusdam tamen hæc vox deest. 53 Monetarii, qui monetam cudunt: quod tamen Alciatus non admittit, immerito. 54 Sub dispositione comitis largitionum fuerunt gynæciarii, lintearii, linifarii, monetarii. 55 Sanguinis, seu originis jure hi pertinebant ad sacras largitiones. 56 Antea corpus appellavit. 57 Dextræ triumphalis absolutio *hic & l. pen. C. Theod. de annonis civilibus.* nihil aliud, quam adnotatio principis. Eusebius 2. *de vita Constant.* ὑποσημειώσεις ἐγγράφῳ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς. 58 Cœlitus data forma, hoc est, ab Imperatore, a principe. Ita de Principe loquuti veteres. Socrates Christiane certe non tulit, Imperatores vocari θειοτάτους καὶ δεσπότας, ut nec Tiberius passus est occupationes suas vocari sacras. 59 Universam. 60 Prosapia, quæ & prosapies, genus, seu generis longitudo, a prosipando seu proferendo. Cato originum libro 1. veteres prosapias. Festo Prosapia, progenies, id est, porro sparsi & quasi jacti liberi. Varro: de Cœlitum prosapia te esse arbitror. Nam hi sunt unoculi.

De

De ſatisdatione.

14. Iidem AA. [1].

PRivatæ, vel lintearíæ [2] veſtis magiſtri [3], theſaurorum præpoſiti [4], vel baphiorum, ac textrinorum procuratores [5], cæterique quibus hujusmodi ſollicitudo committitur, non ante ad rem ſacri ærarii procurandam permittantur accedere, quam ſatisdationibus dignis [6] eorum adminiſtratio roboretur: ſcituri, nec proſecutorias [7] quidem ſacras poſthac ſibimet poſtulandas.

De natis ex alterutro parente Conchylilegulo.

15. Iidem AA. [8].

QUi [9] aut patre [10] conchylilegulo [11] geniti probabuntur aut matre, memoratæ adſcriptioni obnoxios ſe eſſe non ambigant [12]. Dat. 10. Kalend. April. CP. HIERIO, & ARDABURO CONSS. 427.

De his, qui publicis corporibus adſcribuntur.

16.

NE quis, ut ſit, publicis corporibus adſcribatur, niſi urgente neceſſitate, vel niſi ſit ex eo genere, & tam arte, quam ætate habilis [13], atque idoneus, actis apud præſidem provinciæ factis, & eſſe illum idoneum corpore deponente, rurſusque geſtis ad nos delatis, ut confirmentur divino oraculo noſtro vice probatoria [14]. Qui vero hæc non ſervaverit, neque ſolatia inde ulla percipiet, nec ullum cum collegio commercium habebit, ſed graviſſime coërcitus exilio perpetuo damnabitur extra provinciam, eiſdem pœnis ſubjicitur, qui ei opem tulerit hac in re, & maxime præpoſitus.

TIT. VIII.

DE VESTIBUS HOLOBERIS [15] ET AURATIS [16], ET DE INTINCTIONE SACRI MURICIS [17].

1. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRAT. AAA. Archelao Com. S. L.

AUratas [18] ac ſericas paragaudas [19] auro intextas viriles [20] privatis uſibus contexere [21] conficereque prohibemus: & in gynæciariis [22] tantum [23] noſtris fieri præcipimus. Datum 5. Non. Jul. Nebioduni. Accept. 15. Kalend. Auguſt. *Martianop.* VALENTINIANO N. P. & VICTORE CONSS. 369.

2. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEODOS. AAA. Floro P. P.

NEmo [24] [vir [25]] auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas: [niſi hi tantummodo quibus hoc propter [26] imperiale miniſterium conceſſum [27] eſt:] non enim levi animadverſione plectetur, quisquis vetito ſe & indebito non abdicaverit indumento [28]. Dat. 3. Kal. April. *Conſtantinop.* ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 382.

Non debent lanæ vel panni tingi aliquo colore ſimili colori muricis. Bart.

3. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

VEllera [29] adulterino colore fucata [30] in ſpeciem ſacri muricis intingere [31] non ſinimus: nec tinctum cum Rhodino [32] prius ſerico [33], alio [34] poſtea colore fucari [35]: cum [36] de albo omnium colorum tingendi copia non negetur: nam capitalem pœnam illicita tentantes ſuſcipient.

4. Imp. THEOD. A. Maximino Com. S. L. [37].

TEmperent [38] univerſi, cujuscunque [39] ſint ſexus [40], dignitatis, artis, profeſſionis, & generis ab hujusmodi ſpeciei [41] poſſeſſione, quæ ſoli [42] Principi ejusque domui dedicatur: nec pallia tunicasque domi quis ſericas [43] contexat, aut faciat. Quæ tincta [44] conchylio, quæ nullius [45] alterius permixtione contexta ſunt, proferantur ex ædibus, tradanturque tunicæ aut pallia ex omni [46] parte texturæ cruore infecta conchylii. Nulla ſtamina [47] ſubtexantur tincta conchylio, nec ejusdem infectionis arguto pectine [48] ſolidanda fila decurrant: reddenda ærario holobera [49] veſtimenta virilia [50] protinus offerantur: Nec eſt, ut quisquam de abjurato pretio [51] conqueratur: quia ſufficit calcatæ legis impunitas [52]. Ne quis vero nunc hujusmodi ſuppreſſione in laqueos novæ conſtitutionis incurrat: alioquin [53] ad ſimilitudinem læſæ majeſtatis periculum ſuſtinebit. Dat. 17. Kal. Febr. *Conſtantinop.* VICTORE V. C. CONS. 424.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Apollonio Comiti ſacrarum largitionum [54].

PUrpuræ [55] nundinas, licet innumeris ſint conſtitutionibus prohibitæ, recenti quoque interminatione vetamus, & ideo ſeptimum de ſcrinio [56] exceptorum, ſextum de ſcrinio canonum, quintum de ſcrinio tabulariorum [57] ad baphia Phœnices per [58] certum tempus mitti præcipimus, ut omnis fraus eorum prohibeatur ſolertia, timentium ne quæſitis longo [59] ſudore ſtipendiis careant: etiam viginti librarum auri condemnatione propoſita. Dat. 8. Id. Mart. *Conſtantinop.* ISIDORO, & SENATORE CONSS. 436.

TIT. IX.

DE [60] FABRICENSIBUS [61].

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P.P. [62].

OMnibus fabricis non pecunias [63] pro ſpeciebus, ſed ipſas ſpecies ſine dilatione inferri [64] præcipimus: ut venerabilis [65], & quæ facile deducatur [66] ignibus, ſeu liqueſcat ferri materies præbeatur: quo promptius adempta fraudibus facultate, commodo publico conſulatur. Dat. 15. Kal. Nov. THEOD. AA. II. & CYNEGIO CONSS. 388.

Primicerius fabricenſis per biennium habet vacationem a muneribus. Bart.

2. Iidem AAA. Rufino Magiſtro officiorum [67].

PRimicerium [68] fabricæ poſt biennium [69] non ſolum vacatione, verumetiam honore donari præcipimus: ita, ut inter protectores [ejusdem fabricæ per [70] biennium [71]] adoraturus [72], æternitatem noſtram ſuo quisque tempore dirigatur. Dat. 8. Id. Mart. *Mediol.* VALENTINIANO A. IV. & NEOTHERIO CONSS. 393.

Fabricenſibus tyronibus ſtigmata brachiis infliguntur. Bart.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Oſio Magiſtro officiorum [73].

STigmata (hoc eſt nota publica) fabricenſium brachiis [74] ad [75] imitationem tyronum [76] infligantur, ut hoc ſaltem modo poſſint latitantes agnoſci [77]: his, qui eos ſuſceperint [78], vel eorum [79] liberis ſine dubio fabricæ vindicandis [80], & qui ſubreptione quadam declinandi operis, ad publicæ cujuslibet ſacramenta militiæ [81] tranſierint. Dat. 18. Kal. Januar. *Conſtantinop.* HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

1 Additur in quibusd. * *Com. S. L.* 2 Linteæ. 3 Magiſtri veſtis privatæ vel lintearíæ. 4 Præpoſiti theſaurorum. 5 Procuratores baphiorum ac textrinorum, ut *l. 2. ſupr. h. t.* 6 Digna ſatisdatio, idonea. Sic Plutarchus *ἀξιόχρεων ἐγγυητήν*. 7 Proſecutoriæ, probatoriæ. *l. 9. infr. de diverſis officiis. l. 12. tit. 60.* 8 *C. Theod. h. t. l.* 17. ex qua hic adjiciendum: *Valerio Com. S. L.* 9 Hæc lex correcta eſt per *Novellam* 38. *c.* 6. 10 Liberi patris conditionem interdum ſequuntur, dixi ad *l. 7. ſupr. de rei vind.* 11 *Conchylio legulo*, in *C. Theod.* al. *conchylii legulo.* 12 Ambigunt. 13 Lex 2. & 14. ſunt de procuratoribus creandis: hæc de ipſis gynæciariis, vel monetariis, vel murilegulis, vel aliis, ut ne in ea corpora conſcribantur ſine ſacra probatoria, quæ & in aliis plerisque exigitur. *l. probatorias. infr. de diverſ. off. & edicto Juſtin.* 8. & 13. Mod. 14 De probatoria vid. *d. l.* 9.

15 *Holobaris*, Hal. ſed *holoberæ* veſtes nihil aliud, quam togæ ſericæ: *βῆρος* enim Zonaras eſſe ait veſtes ſericas. vid. *hic* Alciat. 16 Veſtis holoſericæ, & auratæ ſit hic mentio, utriusque par pretium, libra enim auri tunc libra ſerici erat, ut Vopiſcus ſcribit in Aureliano, & in lege Rhodia, *ὁλοσηρικὰ ὅμοια τῷ χρυσίῳ*. 17 Sive ſacræ veſtis, al. *tinctione.* 18 *C. Theod. h. t. l.* 1. 19 Paragaudæ, veſtes auratæ, & ſericæ auro intextæ phrygio, vel barbarico opere, pro numero filorum aureorum intextorum, monolores, dilores, trilores, pentelores facit Vopiſcus in Aureliano. *Goth.* Quæ videntur lora appellaſſe, vel intexturam ipſam potius, ut non male in donatione Conſtantini ad Sylveſtrum, lorum, vetus interpres, *phrygium* reddiderit. Vide & Turnebum hic *adverſ. lib. 9. c.* 11. Mod. Onera vocari ab Ammiano refert Petr. Fab. 1. *Semeſtr.* 16. 20 Additur, *muliebres* in *C. Theod.* ſed hoc detractum eſt, quia eas matronis indulgebat Juſtinianus. *l. 2. l. 4. infr. h. t.* 21 Intexere. 22 Gynæceis. 23 Tantummodo. 24 *C. Theod. h. tit. l.* 2. 25 Abeſt a *C. Theod.* vid. *l. 1. ſupr. h. t. l. 4. infr. h. t.* 26 Principis miniſtro veſtis aurata permittitur, quæ aliis non permittitur. 27 Incluſa deſunt in *C. Theod.* 28 Indutu. 29 Colore adulterino lanam ita tingere, ut in ſpeciem tincta videatur muricis colore, capitale. 30 Id eſt, *tincta.* quidam legunt, *fuſcata*, ſed male. Dibaphæ ſeu bis tinctæ pretioſiores. Fulgentius, *Talo tamen recolligens bis tinctam veſtem:* Tibullus, *Vellera det ſuccis bis madefacta Tyros.* Cicer. 2. *epiſt. Curtius dibaphum cogitat, ſed eum inſpector moratur.* 31 Tingere. 32 Rhodinum ſericum, an a roſa, ut Accurſius putat? An a Rhodo inſula, ut Alciatus? an a roſæ colore (*ῥόδον* enim Græci roſam appellant) ut Forcatulus, *c. 21. penus.* eadem ratione, qua Rhodinum oleum Plinio, id eſt, e roſis, Rhodia radix Dioſcoridi, quod contritas roſas redoleat. Roſis enim purpureus color ineſt: & ut poëtæ fingunt, Veneris ſanguine tinctus, cum dea in roſas incidiſſet. Auſonius in Roſa, *Hanc tenus ſilo purpura rubra notat.* Claudianus in raptu Proſerpinæ, *Sanguineo colore roſas.* An vero legemus *Ianthino*, ut dixi ad *l. 2. ſupr. quæ res venire.* 33 *Sericum in quibusd. manuſc.* 34 Fit enim ut hac dibapha, ſeu hac duplici tinctione roſeum vellus efficiatur magis ſimile purpuræ. Niſi dicamus, alio externo colore tingi hic vetari. vide *l. 4. infr. h. t.* 35 Fucare eſt tingere. vid. Forcat. *c. 21. penus.* Goth. *Cruſtas* vocarunt, quibus alio admiſtus colori puri rubor muricis inardeſcit. *l. 2. C. Theod. de ſcenicis.* Fucare autem eſt tingere & colorare, *l. 1. ſupr. quæ res vendi non poſſ. l. ult. C. Th. de murileg.* Mod. 36 Senſus eſt, licet ſericum album, id eſt, crudum, nativumque quolibet alio colore inficere: tinctum Rhodino colore, non licet alio inquinare. 37 *Cod. Theod.* 10. 21. 3. 38 *l. 1. l. 2. ſupr. h. t. l. un. infr. Nulli licere in frenis. h. lib. tit.* 11. adde quæ ſcripſi ad *l. 9. ff. de injur.* 39 *Qui cujuscunque* in *C. Theod.* 40 Prohibitiones ut generaliores videantur, ſexum, dignitatem, artem, profeſſionem & genus admittentis in legem comprehendunt. 41 Species hic pro veſtibus accipit, ut *l. ult. infr. de militari veſte. l. 12. tit.* 40. 42 Principis veſtem nemo ſubditus imitari debet. 43 *Serica*, in *C. Theod.* 44 Color conchylii, & purpuræ ſoli Principi reſervatur. 45 Purpuræ cruſtæ (Cruſtas vocabant, quibus color alius purpureo eſt admiſtus. *l. 11. Cod. Theod. de Scenicis. l. 3. ſupr. h. t.*) nemini interdictæ, ad uſum tamen ſacræ domus fieri vetitæ. 46 Holopurpuræ veſtes, omni ex parte purpureæ: quibus nullus alius color immixtus. Hæ privatis interdictæ. 47 Purpuræ hæ textæ interdictæ, quas nominatim Leo interdicit *Novell.* 80. de quo vide quæ ſcripſi ad *l. veſtis. 23. §. 1. ff. de auro.* 48 Virgil. *Arguto conjux percurrit pectine telas.* Sic in *l. 31. ſupr. de Epiſc. Auri ſacra fames:* & in *Nov. Valentiniani de ſepulcbris. Scimus enim, nec vana fides:* & *l. 4. C. Theod. de agent. in rebus.* vide *de domo.* 49 *Holovera*, *C. Theod.* id eſt, *holoſerica.* 50 Virilia ideo addidit, quod mulieribus eorum uſus non interdicitur. *l. 1. ibi, viriles. l. 2. ibi, vir. & h. t.* Licet, inquam, mulieribus uti holoveris, & holoſericis auratis, vel auro intextis paragaudis: non viris. Quid ita? Ornatus, & cultus mulieris proprius eſt, non virorum. Purpuræ tamen, quæ ſerico ſemper pretioſior fuit, uſus mulieribus interdicitur. 51 Purpuram privati quam habent, ſacris theſauris reddere debent, minime recepto pretio. 52 Quædam detracta ſunt e *Cod. Theod.* 53 Purpuram privati poſt hanc legem habentes læſæ majeſtatis tenentur. Majeſtatis itaque crimen incurrit vel is, qui veſtes Imperatori proprias uſurpat: qui veſtibus iisdem utitur, quibus Imperator. 54 *Ex lib. 10. tit. 20. l. ult. C. Theod.* ſed multa hic ſunt immutata. 55 Purpuræ nundinæ, negotiationes & venditiones interdictæ privatis. *l. 1. ſupr. quæ res venire.* 56 Scrinia hæc largitionum fuere, ſcrinium exceptorum, canonum, tabulariorum, veſtiariorum. 57 Alc. hic legit, *de ſcrinio veſtiarii ad baphia Phœnices.* Addit Haloander, *quartum de ſcrinio veſtiariorum:* quod abeſt a *veterib. libr. & C. Theod.* 58 Cur phœnices baphia ſeu officinas tinctorias explorari jubet potius, quam alias? nempe quod ibi pretioſiſſima purpura, quæ dicebatur Tyria. §. 33. *Inſt. de action.* vel oſtrum Tyrium, a Tyro, colonia Phœniciæ. *§. 1. ff. de cenſibus.* 59 *Multo*, in *Cod. Theod.*

60 *Περὶ ὅπλων καὶ ὁπλοποιῶν.* *Eclog. lib. 57. tit.* 9. 61 Fabricenſes *ὁπλοποιοί*, qui in publicis Fabricis bellica arma fabricant. His ſolis arma fabricare licuit, non privatis. adde *Novell.* 85. & quæ ſcripſi ad *l. ult. ff. de jure immunit. l. ult. ſupr. de ſervis fugit. & Novell. Theodoſii, de bonis fabricenſ. l. ult. ſupr. de heredit. decur.* 62 *C. Th.* 10. 22. 2. 63 Ferrum adærare non debent fabricenſes, hoc eſt, purum ferrum fabricenſibus præſtandum, non pecunia pro ferro: ne alioquin vietum ferrum emant. 64 Additur in *C. Theod. in perpetuum ſervanda hac forma.* 65 *Vena nobilis*, in *vet. libr. manuſc* ut *Caſſiodorus: Seculis ſuis produxit nobilis vena primarios.* in *Cod. Theod. vena nobiles.* 66 Reducatur 67 Scripta eſt ad magiſtrum officiorum, ut 3. 6. 7. quia ſub ejus diſpoſitione fuerunt fabricæ & fabricenſes. Cujac. *hic*, & *Nov. de armis.* 85. 68 *C. Theod. h. tit. l.* 3. De præfectis fabrorum, 2. Veget. 11. 69 Primicerius fabricæ biennio primiceriatum fabricæ adminiſtrare debet, *ut hic* idem in primicerio notariorum. *l. 2. infr. de primicerio. lib. 12 tit.* 7. 70 Incluſa deſunt in *C Theod. & veter quib. lib.* 71 Hyperbole, quam Ammianus *lib.* 15. irridet. Honor autem ille maximus, jus adorandæ ſcil. purpuræ ſacræ conſequi. 72 Corpora ſeu collegia non conditionalia perpetuos primicerios non habebant, ſed alias vel annales, biennales, triennales: qui poſt id tempus immunitatem conſequebantur. 73 *C. Theod. h. t. l.* 4. 74 Teſtis, qui eum, de quo agitur, ſe ex brachio vel facie recognoſcere teſtatur, probare intelligitur, facit *l. cum in diverſis.* 44. *ff. de relig.* Corſet. *ſing. Teſtis.* 75 Tyronibus ſtigmata inurebantur. Veget. 1. *c.* 8. Punctis ſignorum ſcribendus Tyro: & 2. *c.* 5. Puncturis in ante punctis milites ſcripti & matriculæ inſerti jurare ſolent. Greg. 2 *Epiſt.* Ælius Amidenus 8 *c.* 12. Eo alludit, *non Tyro quidem ſiler, ſed miles & quidem magnus Jeſu Chriſti* Paulus *Galat. ult. verſ.* 17. *κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω, ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω.* Eadem ratione aquarii in manibus ſignabantur: nomine principis eis impreſſo *l. 10 in fin. infr. de aquaeduct. h. l. tit.* 42. 76 Fabricenſium fuit militia quædam. vid. *l. 5. infr. h. t.* 77 Zaſ. 2. *conſ.* 6. hinc colligit, ſignatum ei competere, cui ſignum competat: ideoque jus venandi ei competere, cui ſit domus venatoria. 78 Vid. *l. 1. ff. de receptoribus.* 79 *Liberos*, in *C. Theod* 80 Al. *Judicandis.* 81 Hinc conſtat, quandam eſſe fabricenſium militiam.

4. Impp.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P. [1].

SI [2] quis consortium fabricensium crediderit eligendum in ea urbe, in qua natus est, vel in qua domicilium collocavit: his [3], quorum interest, convocatis, prius acta conficiat, seseque [4] doceat [5] non avo, non patre curiali progenitum: nihil [6] ordini civitatis debere: nulli se civi commanere [7] obnoxium: atque ita demum gestis confectis, vel apud moderatorem provinciæ, vel, si is absit, apud defensorem civitatis, ad militiam quàm optaverit, suscipiatur: quod si absque hac cautione [8] quispiam ad fabricensium consortium obrepserit [9], sciat se ad ordinis cui debetur, patriæque suæ munera [10], esse deducendum [11]: ita ut nulla eum, nec temporis [12], nec stipendiorum prærogativa defendat. Dat. 15. Kal. Jun. *Constantinop.* HONORIO IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. [13].

JUre provisum est, fabricenses artibus propriis inservire: ut exhaustis [14] laboribus immorentur [15] cum sobole professioni cui nati sunt. Denique quod [16] ab uno committitur, id totius delinquitur periculo numeri [17]: ut constricti nominationibus suis, sociorum actibus quandam speculam gerant, & unius damnum ad omnium transit [18] dispendium: universi itaque veluti in corpore unius formæ [19], unius decoctionis [20], si ita res tulerit [21], respondere cogentur. Dat. prid. Non. Novembr. CP. THEOD. A. XVI. & FAUSTO CONSS. 438.

Fabricenses, & eorum uxores, & liberi durante officio, vel finito, non possunt nisi coram præfecto prætorio, vel magistro officiorum conveniri. Bart.

6. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Eufemio [22] mag. off.

EOs, qui inter fabricenses sacræ fabricæ sociati sunt, vel eorum uxores, aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur: non alibi pulsare volentibus respondere præcipimus, nisi in judicio tuæ sublimitatis, ad cujus jurisdictionem, potestatemque pertinent: nec eos post stipendiorum finem, & militiæ, super civilibus, vel curialibus muneribus, quibus nullo modo subjacere monstrantur, a viris clarissimis rectoribus provinciarum, vel eorum officiis præter licitum inquietari.

Prohibet fabricenses aliquam administrationem, vel agriculturam adsumere. Bart.

7. Imp. ANASTASIUS A. Eufemio magist. off.

NUllus fabricensium conductioni [23], vel administrationi, vel agriculturæ alienarum rerum se posthac immiscere conetur: domini quidem, si [qui] contra hæc statuta meæ pietatis venire ausi fuerint, res vel prædia, quæ scientes, quod Fabricenses sunt, iisdem Fabricensibus ministranda commiserint, amissuris: fabricensibus vero gravissime coërcitis [24], post facultatum suarum amissionem perpetui exilii pœna, & animadversione retinendis. † Quotiens sane in translatione [25] armorum angariæ [26] necessariæ fuerint, sublimitas tua literas ad eminentissimam jubeat dirigi præfecturam: & numerum [27] ei armorum, & ex quo loco transferenda sunt, indicare: ut continuo super præbendis angariis pro numero eorum, quæ transferuntur armorum, præceptione sua viros clarissimos moderatores provinciæ conveniat [28]: ut secundum missam a sublimitate tua notitiam, naves, vel angariæ confestim de publico præbeantur. Quod si aliqua tarditas, vel negligentia post datas a sublimitate tua ad eminentissimam præfecturam literas, in destinandis auctoritatibus [29] amplissimæ tuæ sedis intercesserit, & ex hoc armorum transvectio fuerit impedita: [in [30]] quinquaginta libras [31] auri, tam numerarium pro tempore officii ejusdem amplissimæ sedis, quam alios, quorum interest, condemnari præcipimus: eamque auri quantitatem protinus exactam fisci juribus aggregari: multa prætorea triginta librarum auri proposita, tam viris clarissimis, qui provincias regunt, quam eorum apparitoribus [32], si conniventibus his armorum subvectio tarditate aliqua fuerit præpedita [33].

TIT. X.

DE [34] VETERIS NUMISMATIS POTESTATE.

1. Impp. VALENT. & VALENS, AA. [35] Germano P. P.

SOlidos [36] veterum [37] Principum veneratione [38] formatos, ita [39] tradi, ac suscipi ab ementibus, & distrahentibus [40] jubemus, ut [41] nihil omnino refragationis oriatur, modo, ut debiti ponderis sint, & speciei [42] probæ: scituris [43] universis, qui aliter fecerint, haud leviter in se vindicandum.

Minuta æstimatione floreni, minuitur æstimatio rerum, quæ venduntur ad florenum. Bart.

2. Iidem AA. ad Julianum P. P. [44].

PRo imminutione [45], quæ in æstimatione solidi forte tractatur, omnium quoque pretia specierum [46] decrescere [47] oportet [48].

Omnes aurei debent capi æquali æstimatione, & contra faciens gravissime punitur. Bart.

3. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Arintheo P. P.

UNiversos auctoritas tua proposito edicto commoneat [49] obryzatorum [50] omnium solidorum uniforme [51] pretium postulare: capitali scilicet supplicio puniendo, qui vel jussa nostræ majestatis [52] avaritiæ [53] cæcitate contempserit, vel æternales [54] vultus, dum fraudibus studet, duxerit violare [55].

TIT. XI.

NULLI LICERE IN FRENIS ET EQUESTRIBUS SELLIS ET IN BALTEIS MARGARITAS ET SMARAGDOS ET HYACINTHOS APTARE, ET DE ARTIFICIBUS PALATINIS.

1. Imp. LEO A. Leontico.

NUlli [56] prorsus liceat in frenis, & equestribus sellis, vel in balteis suis margaritas, & smaragdos, & hyacinthos aptare posthac, vel inserere: aliis autem gemmis frena, & equestres sellas & balteos suos privatos exornare permittimus. De cucurniis [57] vero omnem prorsus qualiumcunque gemmarum habitum [58] præcipimus submoveri: fibulis [59] quoque in chlamydibus his utantur, quæ solo auro, & arte pretiosæ sunt. Si quis autem contra interdictum

1 *C. Theod. hoc tit. l. 6.* 2 Forma fabricenses creandi. 3 Citandi sunt quaque in re hi omnes, quorum interest. *l. de unoquoque. 47. ff. de re jud.* 4 *Sese doceat*, in *C. Theod.* 5 Probat autem id, si doceat, quo patre natus sit. 6 Negativam negans probare cogitur, si totius intentionis ea causa sit. 7 *Civico muneri*, in *C. Th. h. t. & lib. Aufred. & Dionys.* 8 Curatione. 9 Oppresserit, al. *appresserit.* 10 Sua. 11 *Revocandum*, in *C. Th.* 12 Vid. *l. 35. §. de decur.* 13 *Ex Nov. Theod. & Valent.* in qua additur, *Aureliano C. R. P.* ut emendat Pithœus. 14 *Exhausti*, in *Nov. Th.* 15 *Immorantur*, in *Nov. Th.* 16 Delicto unius, alter obligari, teneri & puniri interdum etiam potest, *ut hinc colligunt, & l. ult. supr. de naufrag.* unde notant, statutum Florentinorum defendi, quo cavetur, ut uno agnationis delinquente cæteri agnatorum teneantur. adde *l. ult. J. de primipilo. lib. 12. tit. 63. l. 1. in fin. supr. ne filius pro patre.* Corsetum *sing. statuto Florentinorum.* 17 *Numeri* verbum *hic, & l. ult. J. h. t. militare:* ut hinc constet Fabricenses fuisse gradus militiæ, *ut hic.* Inde tyronibus comparantur. *l. 3. supr. h. t.* 18 *Transeat*, in *Nov. Th.* 19 *Uniformi visus*, in *Nov. Theod.* 20 *Cognitionis*, emendant quidam. al. *decoctionis.* Decoquere vero est intercipere, administrare. *l. 12. supr. de susc. l. 10. tit. 70. l. 9. Cod. Theod. hoc tit. l. ult. supr. de hered. decur.* Goth. Sed potius est *l. decoctionis* quasi universi videantur decoxisse, quod unus decoxit; & hæc est, quod ait *l. ult. supr. de hered. decur.* quæ hujus pars altera est, fisco omnes pro intercepto respondere cogi. *Mod.* 21 Retulerit. 22 Eufinio. *al. Eusenio.* 23 Conductores & administratores esse alienarum rerum, fabricenses prohibiti. *ut hic. l. 5. C. Theod. h. t.* quemadmodum & milites. *l. milites. 31. supr. de locato.* Goth. Idem Leo, qui militibus interdixit alienarum rerum conductione & procuratione *l. milites. supr. de locat.* ead. fabricensib. interdicit hac constitutione, quod & in militib. antea fuerat constitutum. *l. si militem. §. de condict. ob caus. dat.* & in fabricensibus. *l. 5. C. Th. hoc tit.* putat apud eruditiss. Cuj. etiam fidejussione iis interdicendum pro alienarum rerum conductoribus aut procuratoribus exemplo militum. *d. l. milites.* & clericorum. *Nov.* 123. Mod. 24 Coërcendis. 25 De numeris militaribus adde *l. 6. §. h. t.* 26 Angariæ sunt præstationes provincialibus militibusque onerum vehendorum bajulandorumve causa impositæ, id est, jumentorum vel plaustrorum præstationes. 27 Arma uti transferenda sint. 28 Conveniant. 29 Auctoribus. 30 Al. *deest.* 31 Libris. 32 Apparitionibus. 33 Impedita.

34 Περὶ νομισμάτων παλαιῶν. *Syn. Basil. lib. 54. tit.* 18. de veteribus solidis adde *l. 1. C. Th. si quis solidi circulum exteriorem, Novell. Theod. de pretio solidi.* Goth. Post Budæum & Portium scripsit hac de re utilem libellum eruditiss. Covarruvias. præter quem vide Brissonium *lib. 1. select. Antiq. cap.* 18. *& tractatus de monetis Coloniæ simul impressos.* Mod. 35 *Al.* Constantinus A. 36 Similis est constitutio *in C. Theod. l. si quis solidi circul. exter.* Solidi formam (τύπον Græci vocant) habentes, sine omni refragatione tradantur & suscipiantur, modo pondus & speciem probam (hoc postremum εἶδος καλὸν) habeant. *Syn. ib.* 37 Dubitandi ratio videbatur, quod nummorum veterum usus ipsa vetustate satis sublatus videretur. 38 Monetis aureis vultus suos Romani Principes etiam impresserunt. Ac proinde solidi Principum veneratione formati hic sunt aurei, quibus insculptæ sunt facies veterum Principum: æternales vultus in *l. 3. J. h. t. l. 6. C. Theod. de jud. cr. Sacrum os & divini vultus.* vide apud Paulum 5. *sent.* 25. §. 1. Vultu principum qui monetam conflat privatim, teneri lege Cornelia dicitur. Statius, *Qua divum in vultus igni formanda liquescat Massa, quid Ausoniæ scriptum crepet igne moneta.* Et ita omnis generis monetæ suos vultus impressisse reges Gothos, refert Cassiodor. 7. *Variar.* Idem Francorum reges. Persis autem religio, argento vultus suos imprimere, non auro, Procop. 3. *de bello Gothor.* Juvenalis 14. eleganter pecuniam argenteam appellat, *Concisum argentum in titulos, faciesque minutas.* Hinc fortassis ab Apostolo: Avaritia dicitur Idolorum servitus, a pecudis Titulo & figura, Pecunia videri possit dicta: ut a victoria, bigis & quadrigis nummo impressis, victoriati, quadrigati nuncupati, Æris nota fuit ex altera parte Janus geminus, ex altera rostrum navis. vid. 33. *Plin.* 3. 39 In nummis hæc tria considerantur, τύπος βασιλέως, σταθμὸς, καὶ εἶδος καλόν. Forma principis, pondus, species proba *Græcis.* In numismate tria quæruntur, metallum, figura & pondus: si ex iis aliquid defierit, numisma non erit. 10. Ibid. 57. *in fin.* 40 Id est, ab his quicquid emunt venduntve. Quia solidi veteres principum interdum vendi solent. dixi ad *l. 9. §. 2. ff. ad l. Corn. de falsis.* 41 Nummos probos monetamve vultu principum signatam, præter adulterinam, id est, si non adulterina sit, reprobans, lege Cornelia de falsis tenetur. Paul. 5. *sent.* 25. §. 1. Cedren. in Niceph. Phoca: νόμου καὶ ἔθους ὄντων, πάντα χαρακτῆρα βασιλέως εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν, καὶ ἔχειν ἔτυμον, *& l. 1. C. Theod. si quis solidi circulum exteriorem.* constituitur, ut omnes solidi uno pretio æstimentur atque vendantur, & in *Novella Theodosii de pretio solidi.* Ne insigniti solidi aurei veterum Imperatorum nominibus, ab ullo emptore recusentur, & ut ne minoris distrahantur, quam empti sint a collectario. adde Leonem *Novell.* 52. Arrianum ad Epictetum 3. Pragmaticam Justiniani ad Vigilium de mutatione solidorum. 42 Speciem hic interpretor materiam ipsam nummi, quæ & qualitas. Porro materia ipsa ex metallo. In nummis vero tria præcipue metalla, aurum, argentum, æs: unde Triumviri monetales, auri, argenti, æris flatores. *l. 2. §. 30. ff. de origine juris.* Plautus in Mostellaria quendam accusat, qui plumbeos cudere solebat. Stanneis uti suos Siculos aliquando coëgit Dionysius Tyrannus: Spartanis, ut & Byzantiis ferrea fuit etiam pecunia. Ærosæ meminit Jurisconsultus. *l. 102. D. de solut.* Leo Novella 52. hæc conjungit, ἀπαράτρεπτον τὴν μορφὴν ὕλην ἀκίβδηλον ὁλκὴν τέλειον. 43 Monetam publicam majori vel minori pretio dare & accipere non licere, quam sit publica indicatura seu æstimatio, hinc colligit Molinæus *tract. de usuris, quæst.* 100. *num.* 814. Unde rursus notat, pactum contrarium non valere: neglectoque pacto secundum æstimationem publicam esse recipiendam. Usum monetæ & ejus probitatis, juris esse publici. *l. 1. D. de contrah. empt.* quod pactionibus privatorum mutari non possit. *l. Jus publicum.* 38. *D. de pactis.* sufficere debitam pecuniam solvere secundum usum & probitatem publice definitam tempore solutionis. Pecuniam publice signatam, in dispositionem deduci non posse tanquam massam, sed tanquam pecuniam publicam. Fore alioqui in hujusmodi speciebus magnam captionem & quasi aleam. 44 Is Præf. annonæ. vide *l. 2. C. Theod. de canone frum. urb. Rom. & l. 1. J. de canone frum. urb. Rom. h. lib. tit.* 22. 45 *Minutione*, sed Græci κατὰ τὴν μείωσιν &c. pro imminutione solidorum, venalium quoque rerum pretia minuantur. *Syn. Basil. ibid. c.* 1. 46 *Specierum* voce Græci hic accipiunt τὸ τίμημα τῶν ὠνίων, pretium rerum venalium. *Syn. ib. c.* 2. Hotomannus c. 15. *Illustr.* vero non res ipsas, sed species alias monetæ & pecuniæ accipit: ut una cum aureo gradatim omnes reliquæ monetæ pro rata cujusque portione decrescant. De quo dubitari potest merito. 47 Pretium rei decrescit, si decrescit moneta, *ut hic*, per contrarium augetur pretium, moneta augescente. Eadem enim est contrariorum potestas, ut Aristoteles ait *lib. 2. de Cæl. cap.* 3. Quid, qua de imminutione nummi hic agitur? An de ea, quæ fit abusu & tyrannide principis, an potius de ea, quæ fit ex justa causa & ad alias monetas proportione? Hoc postremum putat Molinæus *tract. de usuris quæst.* 93. *num.* 716. Omnibus monetis pari proportione, minutis vel auctis, novum pretium subire locum veteris, auctaque vel minuta pretia videri. Aureo tantum minuto, cæteris monetis in suo statu manentibus, pretia in suo statu manere aliarum monetarum respectu. Respectu vero aurei minuti, non minui sed augeri pretium. Quæ summe notanda sunt, cum in pecuniis mutuis possint esse usui. *l. 59. D. de verb. obl.* Solvi enim aurei pro aureis possunt, sive aucta, sive deminuta sit eorum æstimatio. Plin. 33. *c.* 3. Constitutum est, inquam, ut asses, qui librales erant, sextantario pondere ferirentur, ita quinque partes factæ lucri, dissolutum æs alienum. *Goth.* Hujus l. interpretationem vide *Censur. Forens. nostr. lib. 2. cap. 8. num.* 13. S. L. 48 A. D. 366. 49 Nemo solidorum obryzorum (Græci ὄβρυζα) diversum pretium inducat. Nam capitali supplicio punitur, qui obryzos solidos antiquos levius æstimat. *Syn. ibid. cap.* 3. 50 Qui ex auro optimo & purissimo conflati sunt. Plin. scribit obryzum aurum vocari, quod cum igne probatur, simili colore, quo ignis rubet. obryzatorum porro fit mentio in *l. unic. J. de oblat. vet. l. 12. tit.* 49. 51 Pretium uniforme solidorum. 52 Al. *serenitatis.* 53 Vide *l. 6. §. de munerib. patrim. l. 10. tit.* 41. 54 Vide quæ de vultu principum monetis insculpi solito scripsi ad *l. 1. §. h. t.* 55 *Viliores in quib. lib. manusc.* quod magis probat Cujac. *ex lib.* Βασιλικῶν. 56 Adde *l. 1. §. de vestib. holoberis. h. lib. tit.* 8. 57 Al. *curcumis.* Azo, qui ait esse, eam partem freni equini, quæ ori equi imponitur & vulgo morsus equi appellatur Cujacius tamen magis probat cucurmiis, vel cucumiis. Quibusdam Curcuma vox Chaldaica videtur, quæ sandalium significat. Hesychius tamen cucurmam interpretatur, camum genus ornamenti equestris, quod freni, vel oreæ vice sit, ut illo loco Psalmi ἐν κημῷ ἐν χαλινῷ, ut post Enimundum Bonefidium scribit Cujac. 11. *obs.* 20. Ego pharetras interpretor: ut in Commentariis ad hunc locum dicemus aliquando plenius. 58 Ambitum. 59 Vide Alciat. *hic.* & Pancirol. *rer. memorabil. tit. de fibula. & ibid. in not.* & de habitu Imperatoris apud eundem *tit. de habitu Imperatoris.* Ans.

pietatis meæ fecerit, ſciat ſe continuo quinquaginta libris eſſe multandum. † Nulli præterea privatorum liceat (exceptis [1] ſcilicet ornamentis matronalibus, & tam muliebrium quam virilium annulorum habitu) aliquid ex auro, & gemmis, quod ad cultum, & ornamentum Imperatorium [2] pertinet, facere: neque illud ſub [3] hoc colore, & prætextu præparare, quod [4] velit clementiæ principali velut aliquod munus offerre: pietas enim mea hujusmodi dona non expetit, neque regium [ſibi] offerri a privatis cultum requirit. Sane ſi quis poſthac aliquid contra vetitum hujusmodi ſanctionis effecerit, & offerenda clementiæ meæ ornamenta, quæ uſibus regiis deputata ſunt, auro gemmisque decorata, auſus fuerit præparare: centum librarum auri condemnatione ſciat ſe eſſe feriendum: capitali quoque ſubdendum eſſe ſupplicio. Ornamenta enim regia intra aulam meam fieri [a palatinis] artificibus debent: non paſſim in privatis domibus vel officinis [5] parari. Unde ſumma ſeveritate ſancimus, ut quod in cultu ornatuque [6] noſtro ſacrum, & adoptabile [7] eſt, id facere temeritas privata non audeat. Si quis ſane contra vetitum tranquillitatis meæ aliquid fecerit, definitam ſuperius multam ab his per officia [8] palatinorum exigi, & ſacris largitionibus noſtris jubemus inferri.

TIT. XII.
DE CLASSICIS [9].

1. Impp. VALENTINIANUS & VALENS AA. Auxonio [10] P. P. [11].

CLaſſem Seleucenam [12] aliasque univerſas ad [13] officium, quod magnitudini tuæ obſequitur, volumus pertinere: ut claſſicorum numerus ex incenſitis [14] vel accreſcentibus [15] compleatur, & Seleucena [16] ad auxilium purgandi Orientis, aliasque neceſſitates comiti Orientis [17] deputetur. Datum Indictione XII.

TIT. XIII.
DE DECURIALIBUS [18] URBIS ROMÆ.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Trifolium P. P. [19].

SI quis decurialem de auferendis privilegiis putaverit lite pulſandum, intelligat ſe curiæ [20] interpellare debere judicem [21]. Dat. 14. Kal. Februar. *Mediolani*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

2. Imppp. HONOR. ARCAD. & THEOD. AAA. Exuperantio, Julio, & cæteris decurialibus [22].

LEges decuriales tam a ſuperioribus Principibus, quam a divo parente [23] noſtro conditas, noſtra auctoritate firmamus. Singulos itaque Judices ſcire volumus, ne quis huic collegio injuriis [24] corporalibus tentet notam atterere, neque ab his commodis, quæ rationibus approbantur, audeat ſeparare: huic enim collegio volumus antiquam privilegiorum prærogativam ſervari. Dat. 8. Id. Jul. *Romæ*, HONORIO A. VI. & ARISTENÆTO CONSS. 404.

TIT. XIV.
DE PRIVILEGIIS CORPORATORUM [25] URBIS ROMÆ [26].

Incolæ urbis Romæ gaudent privilegiis civium. Bart.

1. [27] Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. ad Alypium P. U.

NUlli ſit [28] liberum, nulli permiſſum, ut novum aliquid urbis incolæ in urbe ſuſtineant: ſed [29] in honorem æternæ urbis corporatis indulta ſuffragia valere præcipimus. Cura [30] autem Rectorum provinciarum corporati urbis Romæ, qui in peregrina transgreſſi ſunt, redire cogantur: ut ſervire [31] poſſint functionibus, quas impoſuit antiqua ſolennitas. Dat. Prid. Id. Jul. *Aquilan.* TATIANO & SYMMACHO CONSS. 391.

TIT. XV.
DE PISTORIBUS [32].

1. Imp. LEO A. Viviano P. P.

QUicunque ex mancipiis [33] comitis horreorum dignitatem & officium, vel ambitione, vel gratia, vel pecunia, ſeu quolibet alio [34] modo poſthac fuerit adſecutus: exutus dignitate, quam contra interdictum noſtræ ſerenitatis adeptus eſt, multatus etiam viginti libris auri, ad antiquum [35] denuo conſortium collegiumque revocetur: omne etiam ſpeciale beneficium, quocunque modo contra hanc ſanctionem fuerit impetratum, penitus conquieſcat.

TIT. XVI.
DE SUARIIS [36] ET SUSCEPTORIBUS VINI [37] [ET CÆTERIS CORPORATIS [38]].

1. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA. ad Albinum P. U. [39].

POrcinarii [40] urbis æternæ, cum pervigilem laborem populi Romani commodis exhibeant: fordidis ſemper muneribus liberentur. Dat. 8. Kal. Septembr. *Romæ*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

Prætor urbis eſt judex porcariorum, ſive ipſi agant, ſive conveniantur. Bart.

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Florentio P. P. [41].

QUicunque ex corporibus [42] ſuariorum, ſive excipiendæ neceſſitate litis adſtrictus, ſive inferendæ voluntate ſpontanea provocatus judicium voluerit experiri: fori urbani auditorium [43] præſtoletur. Dat. 18. Kal. Februar. *Romæ*, BASSO & PHILIPPO CONSS. 408.

TIT. XVII.
DE COLLEGIATIS [44], ET CHARTOPRATIS [45], ET NUMMULARIIS.

Qui intrat unum collegium, & munera, ad quæ ordinatus eſt, non exercet: non effugit munera alterius collegii, de quo exivit.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Cyro P. U.

QUi [ſub [46]] prætextu decanorum [47] ſeu collegiatorum, cum id munus non impleant, aliis ſe muneribus conantur ſubtrahere: eorum fraudibus credimus eſſe obviandum: ne [48] quis ſub ſpecie muneris, quod minus exequitur, alterius muneris oneribus relevetur: ne argentariorum, vel nummulariorum munera declinentur ab his, qui dici tantummodo collegiati, vel decani feſtinant. Ideoque ſi quis eorum ſub nudæ appellationis velamine collegiatum ſe vel decanum appellat: ſciat pro ſe alium ſubrogandum, qui prædicto muneri ſufficiens approbetur: ſubrogatione videlicet [49] memoratorum, vel eorum qui moriuntur, primatum ejus [50], qui ſubrogatur admiſſa [51] judicio.

Qui ſupra numerum admittuntur in collegio, non gaudent beneficio collegii. Bart.

§. 1. Quod autem ſupra [52] numerum, qui in cautis [53] brevibus continetur, nemo ſe quolibet patrocinio, vel cujuslibet adſumpta potentia debeat excuſare, hoc noſtræ eſt ſerenitatis cenſere, & tuæ ſublimitatis tuique officii cautius obſervare. Hoc inter omnes æqua lance ſervari præcipimus: nullo divinæ domus patrocinio, nulla ſacroſanctarum eccleſiarum reverentia, nulla qualibet, vel cujuslibet potentia ſe excuſante. † Sed ne tantum circa munera relevanda ſupplicibus conſuluiſſe noſcamur: illud etiam dicendum [54] obſervandumque eſſe cenſemus, ut chartæ [55] venditio, quæ de provinciis ad corporatos ſupplicum per innovationem [56] tranſlata eſt, primæ conſtitutionis terminis concludatur [57]: hoc eſt, quod in initio diſpoſitionis conſtitutum eſt [58], id in poſterum nulla addita [59] novatione ſervetur. Dat. 10. Kalend. April. THEOD. XVII. & FESTO CONSS. 439.

TIT. XVIII.
DE STUDIIS [60] LIBERALIBUS URBIS ROMÆ, ET CONSTANTINOPOLITANÆ.

1. [61] Impp. THEODOSIUS & VALENTIN. AA. P. U. [62].

UNiverſos [63], qui uſurpantes [64] ſibi nomina *magiſtrorum*, in publicis magiſtrationibus cellulisque collectos undecunque diſcipulos circumferre conſueverunt, ab oſtentatione vulgari præcipimus amoveri: ita ut ſi quis [65] eorum poſt emiſſos

1 Vide *Novell. Leon.* 81. 2 Ornatum Imperatorum. 3 Super. 4 Qui. 5 *Officiis.* quod magis probat *Cujac.* 6 Ornamentoque. 7 Optabile. 8 Id eſt, officiales Comitis ſacrarum largitionum.

9 *Claſſici*, milites deputati navibus amnicis purgandorum fluminum & aliarum neceſſitatum gratia. 10 Orientis. 11 *C. Theod. hoc tit. l.* 1. 12 Claſſes variæ pro regionum & fluminum varietate fuerunt. 13 Jurisdictionem in mari adjacenti, quousque magiſtratus exercere poſſe hinc colligunt: ut non ſolum puniant delinquentes in ipſis mediterraneis locis ſui territorii, ſed & in mari, ſub territorio adjacenti. vide Corſetum *ſingulari jurisdictio.* 14 Incenſiti, colonariæ conditioni minime adſcripti, *l. ſicubi.* 6. *C. Th. de cenſ. ſive adſcript. l.* 6. *l.* 7. *C. Theod. de tironib.* 15 Adcreſcentes, qui ex Claſſicis nati. *Goth.* Ut in *l. ſicubi. C. Theod. de cenſ. vel adſ. l.* 6. *Cod. Theod. de tyron.* Mod. 16 Orontis fluvii, qui amnis eſt Syriæ Seleuciam affluens. 17 Quippe Seleucia ipſa, de qua hic, in Syria & Oriente.

18 Al. *curiatibus. in C. Theod. Decuriis.* Corpus decurialium fuit Romæ. *C. Th.* Caſſiod. 5. 19 *C. Theod. l.* 14. *tit.* 1. *l.* 3. *verſ. ſi quis.* 20 *Decuriæ, in C. Theod. & quibusd. manuſc.* erant autem decuriarum urbis Romæ judices, qui etiam a Caſſiodoro rectores appellantur. 21 Hodie principem, *Novell.* 151. 22 *C. Theod.* 14. 1. 4. 23 Al. *patre.* 24 Vide *l.* 33. *ſupr. de decurionibus.*

25 *Corporati*, ſunt uſibus & neceſſitatibus populi Romani deſtinati, ſic dicti, tanquam ex corpore civitatis, vel collegii: de iis autem ſequentibus titulis ſingulatim tractatur. 26 Fuere & in aliis urbibus corporati. *l. ult.* ℥. *de navicul. Nov. Valent. de epiſc. jud.* ſed non privilegiati. *Mod.* 27 *Al.* Imppp. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius AAA. ad Alypium P. U. 28 Hæc conſtitutio ex 2. 3. & 4. conſtitut. conflata eſt, quæ extant in *C. Theod. lib.* 4. *tit.* 2. quare ex eo loco pete inſcriptiones & conſules, commode enim hic reponi non poterant, niſi hæc conſtitutio rurſus diſſoluta fuiſſet in tres illas conſtitutiones. 29 *l.* 3. *C. Th.* 30 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 31 *l.* 50. ℥. *de decurionibus.*

32 Piſtores hi mancipes dicti: pani civili conficiendo obnoxii. *l.* 1. *l.* 2. *J. de frumento urbis Conſtantinop. h. lib. tit.* 23. 33 *Mancipibus, in lib. Aured. & al. veter.* vide *hic* Cujac. Goth. Et omnino legendum, *mancipibus.* fuit enim in urbe certum corpus piſtorum, qui pani civili conficiendo obnoxii erant: atque hos mancipes vocat *l.* 1. & 2. *J. de frument. urb. Conſtant. l.* 18. *C. Th. de piſtor. l.* 4. *C. Theod. de exec. & exact.* & ſic Prudentius dixit, *mancipem carceris*, *mancipem ſutrinæ.* Plinius *mancipem divinitatis*, Tertullian. Conſtituitur autem hac lege, ut mancipes ſive piſtores, qui Comitis horreorum dignitatem adepti fuerint, piſtrino reddantur, cum non liceat piſtoribus ad hanc dignitatem adſpirare. Vide & Marcum Vertran. *de jure lib. c.* 20. Mod. 34 Quoquo modo. 35 Mancipium, & recte, ut etiam conſtat ex *l.* 18. *C. Theod. h. t.* ubi piſtores mancipes appellantur, & eorum mancipatus fit mentio. adde 12. *C. Theod.* 16.

36 *l.* 2. *J. h. t.* & porcinariis. *l.* 1. *J. h. t.* 37 Suſceptores vini fiſcalis, caupones vocat, qui fiſcale vinum populo vendebant. Vinum enim perraro populo gratuitum dabatur. Vopiſcus *in Aureliano.* Goth. De his tamen ſuſceptoribus hoc titulo nihil continetur, nec de aliis quam de ſuariis quidquam. Sed putat Cujacius de ſuariis conſtituta, ad cæteros quoque eſſe porrigenda. *Mod.* 38 Deſunt in plerisque lib. 39 *C. Theod.* 14. 4. 6. ſed vide, multa enim hic detracta ſunt. 40 Porcina gratuito P. Romano dabatur. 41 Al. *Hilario P. V. ut C. Theod.* 14. 4. 8. *Unde ſumpta eſt hæc conſtitutio.* 42 Al. *corporalibus.* 43 Adjutorium.

44 *Collegiati*, *συστηματικοὶ*, quorum corpus incendiis arcendis deſtinatum. Symmachus *de corporib. ad Valentinianum*, ex diverſis corporibus aſſumpti. *l. pen.* ℥. *de commerciis.* 45 Vide Alciat. *lib.* 21. *prætermiſſ.* Budæum *in annot. poſterior. ad Pandect. & Pyrrhum hic.* 46 Jam ſemel poſita fuit hæc *l. ſub tit. de ſacroſ. eccleſ. l. qui ſub prætextu.* 9. 47 Decani, lecticarii, copiatæ, veſpillones, *l.* 4. *ſupr. de ſacroſ. eccleſ. Novell.* 3. & 43. 59. *l. ſi qua.* 22. §. 1. ℥. *de epiſcopis*, *l.* 15. *C. Theod. h. t. l.* 1. *C. Theod. de luſ. col.* Epiph. 3. *tom.* 7. *in fin.* vide Forn. 2. *ſelect.* 21. Goth. Horum vero & illorum certum numerum fuiſſe oſtendit *l. pen.* ℥. *de comm. & merc. & d. l.* 4. *ſupr. de ſacr. eccl.* quem nemo ab aliis muneribus quaſi ſit ex decanorum vel collegiatorum corpore, vacationem obtinere poteſt, nec ſi ei ſuffragetur eccleſia, vel principis domus, vel quælibet alia poteſtas ſive dignitas. *Mod.* 48 Tributorum vitandorum cauſa eccleſiæ, vel cujuscunque alterius dignitate nomine abuti non oportet: idque, ne gravetur Reſpublica, quæ quo pluribus datur immunitas, eo certe majora tributa pendit. *l.* 12. *ſupr. de annon. & trib. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 14. ℥. *de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 2. *J. de privileg. domus Auguſtæ. h. lib. tit.* 74. *Nov.* 43. 49 Ubi videlicet. 50 Ei, qui. 51 Admiſſo. 52 Supernumerarius collegii, muneris, vel dignitatis alicujus beneficio ac privilegio dignitatis, vel collegii frui non poteſt. Corſetus *ſingulari ſupernumerar.* 53 *Encautis* emendat Cujacius. Encauta vero, ſive encautaria dicuntur monumenta civitatis ſive chartæ publicæ. *l.* 9. *J. de agric. cenſit. & col. h. lib. tit.* 47. 54 Edicendum. 55 Chartæ & chartariorum cura ſub P. urbi (ut docet hujus legis inſcriptio) pertinuit & ad Comitem ſacrarum largitionum, *Novell.* 44. Chartariæ autem Romæ, & Conſtantinopoli fuere in 4. regione. 56 Invocationem. 57 Emptoribus certæ in publico tabernæ (*banchum* Barbari appellant) ut & tabellionibus, commoda, & incommoda tabernæ cohærere notat ex hoc loco poſt Angelum Corſetus *ſing. Officium.* 58 Conſtitutum vel præceptum eſt. 59 Adita.

60 Scholam publicam aperuiſſe ſub Domitiano Quintilianum quidam ſcribunt: & a fiſco ſalarium accepiſſe, quod præſtat ex Sueton. in Veſpaſian. adſcribi. 61 *Al.* Impp. Theod. A. & Valentinianus C. Theophilo P. U. 62 *C. Theod. hoc tit. l.* 3. 63 Adde *l.* 1. *J. de profeſſorib. qui in urb. l.* 12. *tit.* 15. 64 Profitendi publice autoritatem nemo uſurpare debet: pœna alioqui infamia & urbe ejectio. 65 *Qui, in C. Theod.*

divinæ

divinæ ſanctionis affatus, quæ prohibemus, atque damnamus, iterum forte tentaverit, non ſolum ejus quam meretur, infamiæ notam ſubeat, verum etiam pellendum ſe ex ipſa, ubi verſatur illicite, urbe cognoſcat. † Illos vero, qui intra plurimorum domos eadem exercere privatim [1] ſtudia conſueverunt, ſi ipſis tantummodo diſcipulis vacare maluerint, quos intra parietes domeſticos docent, nulla hujusmodi interminatione prohibemus. † Sin autem ex eorum numero fuerint, qui videntur intra Capitolii [2] auditorium conſtituti, hi omnibus modis privatarum ædium ſtudia ſibi interdicta eſſe cognoſcant: ſcituri, quod ſi adverſus cœleſtia ſtatuta facientes deprehenſi fuerint, nil penitus ex illis privilegiis conſequantur, quæ his, qui in Capitolio tantummodo docere præcepti ſunt, merito deferuntur. † Habeat [3] igitur auditorium ſpecialiter noſtrum in his primum quos [4] Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, Oratores quidem tres numero: Grammaticos [5] vero decem. In his etiam, qui facundia gravitatis [6] pollere noſcuntur, quinque numero ſint Sophiſtæ [7], & Grammatici æque decem. Et quoniam non his artibus tantum adoleſcentiam glorioſam optamus inſtitui: profundioris [8] quoque ſcientiæ atque doctrinæ memoratis magiſtris ſociamus auctores: Unum igitur adjungi cæteris volumus, qui philoſophiæ arcana rimetur: duos quoque [9], qui juris ac legum voluntates [10] pandant: ita ut unicuique loca [11] ſpecialiter [12] deputata adſignari faciat tua ſublimitas: ne diſcipuli ſibi invicem poſſint obſtrepere vel magiſtri: neve linguarum confuſio permixta, vel vocum, aures quorundam, aut mentes a ſtudio literarum avertat. Dat. 3. Kal. Mart. *Conſtantinop.* THEODOSIO A. XI. VALENTINIANO CONSS. 425.

TIT. XIX.
DE HONORATORUM VEHICULIS.

Antiquitus in ſignum dignitatis & honoris in dignitate poſiti ibant in curribus ſeu vehiculis. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Nebridio P. U. [13].

OMnes [14] honorati [15], ſeu civilium, ſeu militarium [16], vehiculis dignitatis ſuæ [17], id eſt, carrucis [18], intra urbem ſacratiſſimi nominis ſemper utantur. Dat. 3. Kal. Februar. *Conſtantinop.* HONOR. N. P. & EVODIO CONSS. 386.

TIT. XX.
DE PRIVILEGIIS URBIS CONSTANTINOPOLITANÆ.

1. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. [19] Philippo Præfecto Illyrici.

URbs Conſtantinopolitana non ſolum juris Italici [20], ſed etiam ipſius [21] Romæ veteris prærogativa lætetur. Datum prid. Id. Jul. EUSTACHIO & AGRICOLA CONSS. 421.

TIT. XXI.
DE METROPOLI [22] BERYTO.

In eadem provincia poſſunt eſſe duæ matrices civitates. Bart.

1. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Hormiſdæ P. P.

PRopter multas juſtasque cauſas metropolitano nomine ac dignitate civitatem [23] Berytum decernimus exornandam, jam ſuis virtutibus coronatam. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Tyro nihil de jure ſuo derogetur. Sit illa mater provinciæ majorum noſtrorum [24] beneficio: hæc noſtro, & utraque, dignitate ſimili perfruatur.

TIT. XXII.
DE CANONE [25] FRUMENTARIO URBIS ROMÆ.

Nauta debet confiteri ſe recepiſſe ſpecies incorruptas. Bart.

1. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AAA. ad Julianum PF. annonæ [26].

NAutici [27] apud Præſidum [28] aut magiſtratuum acta confiteantur incorruptas ſpecies ſuſcepiſſe, eorumque apud quos deponitur iſta teſtatio, præſens aſpectus probet nihil in his eſſe vitii: quod eo tempore quo ad ſacræ urbis portum pervenit, Præfecturam jugiter obſervare præceptum eſt. Dat. 18. Kalend. Jul. *Remis*, GRATIANO A. I. & DAGALAIFO CONSS. 366.

2. Impp. ARCADIUS & HONORIUS, AA. ad Senatum [29], & Populum.

SI quid [30] frumenti, vel hordei [31] urbicarii canonis remiſſione indultum eſt ſpeciali beneficio: contra commodum publicum [reſcripta [32]] elicita non valeant. Dat. 17. [33] Kal. Maji [34], *Mediolan.* CÆSARIO, & ATTICO CONSS. 397.

3. Iidem AA. Meſſalæ P. P. [35].

NEminem [36] patimur in mutando [37] canone urbis Romæ noſtræ clementiæ beneficium poſtulare, ſed etiam ea reſcripta quæ quoquo modo potuerint impetrari, ſuſcipi non ſinimus: eos vero qui contra hæc fecerint, in duplum retinendos eſſe decernimus. Vicarios, quinetiam cæteros Judices (niſi deinceps ab uſurpatione urbicarii canonis abſtineant) deportationis pœna detineri: primates officiorum capitali ſupplicio ſubjugari perpetua auctoritate ſancimus. Dat. prid. Non. Septembr. *Altino*, THEODORO V. C. CONS. 399.

TIT. XXIII.
DE [38] FRUMENTO [39] URBIS CONSTANTINOPOLITANÆ [40].

Quod debet dari in pane, non debet ſolvi in frumento. Bart.

1. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Urſo P. U. [41].

NUlli [42], ne divinæ quidem domui noſtræ, frumentum [43] de horreis publicis pro annona penitus præbeatur: ſed integer canon mancipibus [44] conſignetur annona in pane cocto domibus exhibenda: ita enim debet canon ab inclytæ memoriæ Conſtantino [45] præſtitus, necnon a divo pietatis meæ avo [46] [Theodoſio [47]] auctus expendi: quoniam creſcit inopia, ſi frumenta quæ pro annona tribuuntur [48], ad uſus alios deputata cognoſcantur: cogentur enim de publico ſibi emere, quæ aliis vendere potuiſſent. Dat. 10. Kal. Aug. *Conſtantinop.* THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 418.

Quantitas ſtatuta ad emptionem frumenti non poteſt minui, nec ad alios uſus converti. Bart.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Leontio P. U.

AUri [49] ſtatuta quantitas [50] ad coemptionem [51] frumentariam perpetuo ſit dedicata [52]: nec liceat cuiquam poſt adminiſtrationem urbicariæ poteſtatis perceptam, aliquid ex eadem ſumma minuere, vel ad quoscumque alios uſus convertere [53]: ſed ſub geſtorum teſtificatione certum fiat, & quod mancipibus [54] mutui [55] nomine datum eſt, & [56] quod ab iisdem ſit excepta omni concuſſione [57] ſolvendum. Eum autem, qui hanc formam auſus fuerit inquinare [58], quantitatem, in qua ſuam calliditatem exercuerit [59], in duplum [60] redhibere jubemus: & quicquid ex prædicta ratione accreverit [61], ad [62] cumulum ejusdem auri quantitatis, & frumentarii tituli firmitet [63] redundare: legisque hujus tenorem æneis tabulis incidi. Dat. 5. Kalend. Decembr. *Conſtantinop.* ARIOBINDO, & ASPARE CONSS. 434.

TIT. XXIV.
DE ANNONIS CIVILIBUS.

Annonæ civiles non dantur pro titulis in dignitatibus, ſed pro meritis. Bart.

1. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Proculo P. U. [64].

ANnonas publicas [65] non tam titulis dignitatum, quam ſingulorum virorum [66] meritis attributas divi Conſtantini liberalitate

1 Profiteri privatim cuique licet: privatim autem eſt intra parietes domeſticos, *ut hic.* 2 Profiteri in Capitolio ſoliti profeſſores: ubi & eorum auditorium fuit. 3 Al. *Habeant.* 4 Profeſſorum publicorum numerus hic fuit Romæ: linguæ Latinæ Oratores 3. Grammatici 10. Græcæ vero linguæ ſophiſtæ tres: Grammatici 10. Philoſophus unus: Juriſperiti duo. 5 Al. *Grammaticæ.* 6 *Græcitatis*, *in C. Th.* al. *Græcanitatis.* 7 Sophiſtæ Rhetores Græci. 8 *Profundiores*, *in C. Theod.* Philoſophiæ ſtudium & profeſſionem anteponit Juſtinianus Grammaticæ & Oratoriæ. 9 Profeſſores juris duo Romæ: fit mentio Leontii Juriſperiti & profeſſoris *in C. Theod. & Leonis* apud Sidonium. 10 *Formulas*, *in C. Theod.* 11 Vendere invitum cogi poſſe favore publico & religionis, utpote cujus cauſa & ipſa ſumme publica ſit, hinc colligunt. adde *l.* 12. §. 1. *ff. de religioſis*, *l.* 2. *ff. de his*, *qui ſui vel. l.* 26. *ſupr. de epiſc.* 12 Profeſſionum publicarum auditorium ſatis indiſcretum fuiſſe, ante hanc legem conſtare ex hoc loco poteſt. Jubet enim auditoria ſeparari, ne diſcipuli ſibi invicem obſtrepant, & ne linguarum confuſio permiſceatur.

13 *C. Theod. lib.* 14. *tit.* 14. *l.* 1. 14 Carrucæ non omnibus in urbe permiſſæ, civili namque vel militari dignitate præditis tantum ſenatoribus eas permiſerat Severus: ut & privatis Aurelianus. 15 Al. *decorati.* 16 *Militarium dignitatum*, *in C. Theod.* 17 Vehicula pro carrucis. 18 Bijugis additur *in C. Theod.*

19 *Part l.* 6. *C. de ſacroſ. eccleſ.* 20 Quod induxerant Valentinianus, Valens, & Gratianus, *l.* 1. *C. Theod. lib.* 14. *tit.* 13. *de jure Italico urbis Conſtantinopolitanæ.* Cont. *l.* 1. *ff. de cenſibus.* 21 Conſtantinopolis prærogativam veteris Romæ habet, vide *cap.* 28. *Synod. Chalcedon. Pragm. Juſtiniani ad Vigilium*, *cap. ut fabrica.* adde *Novell.* 131. *cap.* 2. ubi de privilegio Archiepiſcopi Conſtantinopolitani.

22 Metropoles duæ in Syria Phœnice, Berytus & Tyrus: ut in Ponto Amaſia & Cæſarea: *Novell.* 28. ut in Cappadocia, Cæſarea & Thyana. Cætera vide apud Cujac. *hic*, & quæ ſcripſi ad *l.* 29. *in fin. ſupr. de epiſcopali audientia.* 23 Al. *deeſt.* 24 Id eſt, Hadriani, a quo id Paulus Tyrius orator primus impetravit, auctore Suid. vid. Alciat. *lib.* 4. *parerg. cap.* 15.

25 Canon urbis Romæ erat frumentum, oleum, porcina, bubula. Hæc conferebantur a provincialibus populo alendo. 26 *C. Theod.* 14. *tit.* 15. *l.* 2. 27 Al. *notitia annonæ*, ſed Nautici, navicularii & claudicarii ſunt. 28 *Curatorum*, *in C. Theod.* 29 *C. Theod. h. t. l.* 3. 30 Immunitas frumenti & olei non inferendi impetrata nihil valet. *Syn. Baſil.* 54. *tit.* 6. περὶ ἀτελείας *ex tit.* 24. *cap.* 1. 31 Al. *olei*, & ſic legitur in *C. Th.* 32 *Abeſt a C. Th. & quib. al. lib.* 33 *Al.* 16. 34 Martii. 35 *C. Th. hoc tit. l.* 5. 36 *Hæc quoque conſtitut. ex* 5. *&* 6. *cap.* rejectis multis & truncatis conſtitutionibus coagmentata eſt. Extat *in C. Theod. lib.* 14. *tit.* 15. *l. ult.* 6. *deinceps ubi.* vide quoque *infr. l.* 1. *tit. prox.* 37 Canon prædiis Romanis impoſitus mutari non poteſt: Qui mutavit, duplum ab ipſo repetitur: qui conceſſit mutari vicarius & judex, deportatur: primates ipſi officiorum capitali ſupplicio adficiuntur. *Syn. ib. c.* 1.

38 Al. *De canone & frumento urbis.* 39 *Eclog. lib.* 54. *tit.* 25. 40 Περὶ ἀννόνων διδομένων τῇ τε κωνσταντίνου πόλει καὶ τοῖς σχολαρίοις. De annonis urbis Conſtantinopolitanæ ac ſcholarium, *Synopſ.* 54. *tit.* 25. 41 *C. Theod.* 14. 16. 2. 42 Ut nulli penitus ne divinæ quidem domui, pro annonis frumentum præbeatur: ſed mancipibus detur, ut domibus cocti panes exhibeantur. *Syn. ib.* 43 Frumentum (quod gratuito Conſtantinopoli præbetur a principe) pro pane, populo præberi non oportet, ſed integrum id quidem mancipibus, id eſt, piſtoribus dandum eſt, deinde populo panis coctus exhibendus, ne ſi frumentum non panis populo datur, id populus in alios uſus vertat facile, & poſtea panem emere cogatur, qui ipſe aliis vendere potuiſſet. Ad hunc modum panes canonicarii canonicis hodie præbentur, & breviter, quod in pane ſolvi oportet, id in frumento ſolvi non poteſt. Corſetus *ſingular. Frumentum.* 44 *Mancipes*, *hic & l.* 2. *C. h. t. piſtores.* 45 Annonam gratuitam octoginta millium fere modiorum. 2. *Socrates* 1. 3. primus Conſtantinus Conſtantinopolitanis ſuis dedit: ut antea gratuita P. Roman. dabatur. Suidas hunc canonem panes palatinos videtur appellare, forte quod e palatio erogarentur: niſi malis palatinos appellare, quod palatinis darentur. Panum enim alii populares, alii militares. *l.* 7. *Cod. Theod. de annonis civil.* 46 Canonem annonæ gratuitæ, a Conſtantino Conſtantinopolitanis conceſſæ, ut S. diximus, Theodoſius auxit, *ut hic. l. pen. C. Theod. de annonis civilib.* ut & Martianus *l.* 2. *C. tit. prox.* ut & Romæ Aurelianus, *teſte Vopiſco*, quæ antea a Trajano & Severo conſtituta. 47 Abeſt a *C. Theod.* 48 Vide *l. ult. ſupr. tit. prox.* 49 Ad frumenti publici coëmptionem auri ſtatuta erat Conſtantinopoli quantitas, ei rei perpetuo ita dicta deſtinataque, ut nefas eſſet etiam urbis præfecto, eam minuere vel in alios uſus vertere. 50 *Id eſt*, 611. *auri libræ*, *ex C. Theod. hoc tit. l.* 3. 51 Frumenti coëmptio συνωνή, vid. Cuj. 1. *obſ.* 39. 52 *l.* 2. §. *quod de frumentario* §. *ſin autem*, *ff. de adm. rerum ad civit. pert.* 53 Frumentum publicum ita emebatur. Pecunia ex arca frumentaria promebatur, teſtato mancipibus, hoc eſt, piſtoribus mutui nomine, hoc eſt, in anteceſſum dabatur. Inde frumento videlicet, ſic coëmpto, piſtores vel frumentum, vel panes reddere cogebantur. 54 Id eſt, piſtoribus, ut *l.* 1. *C. h. t.* 55 Mutuum hic promutuum eſt, quod videlicet alicui in anteceſſum, *en avance*, datur. *Goth.* Et ideo Græci vertunt εἰς πρόχρειαν συνωνῆς, qui & *in l.* 40. §. *ſervus. ff. de ſtatulib.* promutuum interpretantur πρόχρειαν & *in l. ex conducto.* §. *item cum quidam. ff. locat.* promutua ἐν προχρείᾳ Theod. Hermopolites *ad l.* 1. *ſupr. de ſentent. quæ pro eo quod ibi.* καὶ ἐν προχρείᾳ τὸ μίσθωμα τῶν τοιούτων χρόνων συλλαβὼν τοῦτο. datur ergo piſtoribus pecunia promutua ex arca frumentaria, id eſt, in anteceſſum, ut vel eandem reddant, vel frumentum & panes. dixi in *l.* 15. §. 6. *ff. locati.* Mod. 56 Sed &. 57 Urbanicianus, qui piſtorem concutierit, piſtorum conſortio addicitur. *Mod.* Vid. *l.* 2. *C. de apparit. præf. urbi. l.* 12. *tit.* 54. 58 *Inquietare*, in *C. Theod.* 59 Pœna hæc eſt P. urbi frumentariam pecuniam in alios uſus vertentis, ut in duplum teneatur, & in id, quod ex ea pecunia lucri fecit. 60 Vid. *l.* 6. *l.* 13. *ff. ad l. Jul. pecul.* 61 Excreverit. 62 Lucrum aſſumit naturam ipſius capitalis. Corſetus *ſingulari Lucrum.* 63 *Fomitem*, in *C. Theod.*

64 *C. Theod. hoc tit. l.* 10. 65 *Civicas*, in *C. Theod.* 66 *Viritim*, in *C. Theod. & quib. lib. manuſc.* quod magis probat Cujacius.

fatis claruit. ideoque nihil ex his fcholarum nomine [1] vindicetur: fed pro [2] uniuscujusque merito, quæ funt conceffa, ferventur, ut quicunque perceptarum annonarum emolumenta, vel in heredes proprios jure fanguinis transfuderunt, vel in extraneos diftractionis titulo transfcripferunt: maneat quod geftum eft, vel hereditatis merito, vel alienationis arbitrio. Dat. 7. Kalend. Jul. *Conftantinop.* ARCADIO A. II. & RUFINO CONSS. 392.

2. Imppp. THEODOS. [3] ARCAD. & HONOR. AAA.

CEntum [4] vigintiquinque modios frumenti, præter folitum canonem, per fingulos dies de præfenti fexta indictione ex die Kalend. Januarii [5] nomine [6] parapeteumatis [7] de horreis publicis hujus almæ urbis, infita noftræ pietatis liberalitate tribuimus, datis facris apicibus ad [8] fublimiffimam quoque per Orientem Præfecturam, quibus poffit, & modum [9] noftræ donationis agnofcere, & incunctanter præbere, quæ juffimus: quam modiationem jugiter, & in perpetuum civibus noftris debere conferri, valitura in ævum hac lege fancimus.

TIT. XXV.

DE [10] MENDICANTIBUS VALIDIS [11].

Qui fine neceffitate mendicant, poffunt infpici: & qui eos infpexerit, & prodiderit, & effe probaverit, dominium eorum confequitur, fi funt fervi: vel jus colonatus, fi fint liberi, falva dominis actione fervi corrupti.

1. Imppp. GRATIANUS, VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Severum P. U. [12].

CUnctis [13], quos [14] in publicum quæftum incerta mendicitas vocaverit, infpectis, exploretur in fingulis, & integritas corporum, & robur annorum: atque [15] inertibus, & absque ulla debilitate miferandis neceffitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet conditio fervilis, proditor ftudiofus & diligens dominium confequatur: eorum vero, quos natalium fola libertas perfequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quisquis hujusmodi lenitudinem [16] prodiderit ac probaverit: falva dominis in eos actione, qui vel latebram forte fugitivis vel mendicitatis fubeundæ confilium præftiterunt. Datum 12. Kalend. Jul. *Patavii*, ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

TIT. XXVI.

DE NAUTIS TIBERINIS.

Qui navem Tiberinam habet, onus publicum cogitur fufcipere, nec ullo privilegio excufatur. Bart.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Symmachum P. U. [17].

QUi navem Tiberinam habere fuerit oftenfus: onus [18] reipublicæ neceffarium agnofcat. Quodcunque igitur navigium in alveo [19] Tiberis invenietur, competentibus & folitis obfequiis mancipetur: ita ut nullius [20] dignitas, aut privilegium ab hoc officio vindicetur. Dat. 8. Id. Octobr. *Altini*, divo JOVIANO & VARRONIANO CONSS. 364.

TIT. XXVII.

DE FRUMENTO ALEXANDRINO.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P. [21].

IN æftimatione frumenti, quod ad civitatem Alexandrinam [22] convehitur, quicquid de crithologia [23] & zygoftafii munere, & pro nauclerorum [24] tuenda fubftantia eminentia tua difpofuit, roboramus: atque, ut curialibus prædæ auferatur occafio, jubemus eos ad hujusmodi folicitudinem affectandam nunquam accedere, fed defignata officia tuis provifionibus examinata, folicitudinem prædictam implere. Dat. 5. Kal. Febr. *Conftantinop.* HONOR. IX. & THEOD. V. AA. CONSS. 412.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Ifidoro P. P. [25].

DIurnos [26] centum & decem modios alimoniis Alexandrinæ civitatis [27] addi decernimus: ut nemo privetur eo, quod nunc usque percepit: & periffochoregiæ [28] nomen [29] penitus amputetur, & tefferæ defignentur, & noftræ pietatis nomine cenfeantur. Dat. prid. Non. Jun. *Conftantinop.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

TIT. XXVIII.

DE ALEXANDRIÆ [30] PRIMATIBUS [31].

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Ifidoro P. P. [32].

COrporatos civitatis Alexandrinæ repurgandi fluminis onere liberamus: & pro tenore difpofitionis tuæ quadringentos folidos ex dinummio vectigali [33] memoratæ civitatis præcommodari decernimus, ita ut ex titulo navium [34] modis omnibus repenfetur. Dat. prid. Non. Jun. *Conftantinop.* ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

TIT. XXIX.

DE JURE REIPUBLICÆ.

Sententia lata contra civitatem indefenfam eft ipfo jure nulla. Bartol.

1. Imp. ANTONINUS A. Dionyfio.

SI quid adverfus Rempublicam indefenfam [35], in ea fpecie, in qua neque defenfores creati fuerint, neque ut crearentur, placuit, ftatutum eft: actionibus ejus nihil eft præjudicatum.

Refpublica non habet tacitam hypothecam, nifi ex ipfo fpeciali privilegio vel ex pacto. Bart.

2. Idem A. Phorodio & aliis.

AN [36] Refpublica, in cujus locum fucceffiftis [37], ideo quia [38] fatisfeciffe debito vos proponitis, jus pignoris in eo fundo habeat, apud fuum judicem quæritur: fi enim neque [39] beneficio fibi conceffo id jus nacta eft, neque fpecialiter in obligatione pignoris fibi profpexit; caufa ejus non feparatur a cæteris creditoribus, qui habent perfonalem actionem.

3. Imp. ALEXANDER A. Salviniano.

REmpublicam [40], [ut [41] pupillam [42]] extra ordinem juvari moris eft.

Quod civitas facit fecundum fua ftatuta, non revocatur per præfulem vel præfidem. Bart.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Urbano.

[SI] fecundum legem civitatis Refpublica, cujus meminifti, ruina collapfis [43] ædificiis tuis diftraxit aream [44]: nihil contra hujus legis tenorem Rector provinciæ fieri patietur.

TIT. XXX.

DE ADMINISTRATIONE [45] RERUM-PUBLICARUM.

1. Imp. PHILIPPUS A. Crefcentiæ [46].

FUndum vectigalem [47], fi fuis quibusque temporibus debitæ quantitates inferantur, invito poffeffore auferri non poffe manifeftum eft.

Si officialis eft negligens in exigendo cautionem de legato, vel fideicommiffo præftando, tenetur ad intereffe. Bart.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Julio & Zenodoro.

COntra [48] eos, qui Rempublicam adminiftrantes, per officii neceffitatem fub conditione relicti fideicommiffi fatis accipere debuerunt, quanti Reipublicæ intereft fatis non [effe] acceptum, dirigendam effe actionem perfpicitis [49]. PP. 7. Kal. Decembr. CC. CONSS.

1 Hæc conftitutio abrogat *l.* 8. & 9. *Cod. Theod. de annon. civil.* Dederat Conftantinus panes civiles fcholis, quæ funt fub difpofitione magiftri officiorum undecim, ut ait Juftinianus *l. u. t. fupr. de locat.* Ex hac largitate Conftantini orta eft quæftio, utrum eos panes fingulis fcholaribus dediffet, an fcholæ & univerfitati: neque hoc abs re: Nam fi fcholæ dedit, in fchola maneat femper, nec vendi, vel in heredem ab fcholari transmitti poffunt, fi perfonis fingulorum indulfit, contra fe res habet. *Mod.* 2 *l.* 2. *in pr. J. h. t. l.* 2. *J. de frumento Alexand. h. lib. tit.* 27. vid. Papon. 3. *Notar.* 8. *c.* 2 *des ettres de fief, folde & affignat.* 3 *Al.* MARTIANUS A. TATIANO P. P. ita legitur apud Cujac. 4 *l.* 1. *fupr. h. t.* Canon annonæ gratuitæ in hunc modum auctus a Martiano, hujus legis autore, ut diximus. De quantitate canonis a Conftantino & Theodofio conftituti, fcripfi ad *l.* 1. *fupr. de frumento urbis Conftantin. hoc lib. tit.* 23. 5 Juniarum. 6 Panibus publicis nomen imperiale, feu imperatoris imprimi confuetum, ex hoc loco quidam notant. 7 Tefferæ nomine, quæ πιττὸς Græce appellatur, & peteuma, Cujac. *hic.* Quidam legunt, *peritoumatis*, al. *periffeumatis.* vid. Alciat. 8 *Sublimiffima, & poftea præfectura.* 9 Commodum.

10 Περὶ ῥωμαλέων ἀιτούντων. *Ecl. lib.* 54. *tit.* 7. vid. *Novell. de prætore populi,* 8. *cap.* 4. & 5. Petrum Gregorium 15. *Syntagm.* 25 adde *l.* 5. §. 7. *ff. de liberis agnofcendis.* fcripfi etiam ad *legem* 12. *tit.* 11 In *C. Theod.* legitur, *non invalidis* rectius *Cont.* Goth. De Otii pœna & Mendicantibus, item de iis, qui falfi ftipem irrogant, vid. Heig. *part.* 2. *quæft.* 27 Anf. Adde Damhoud *prax. criminal. cap.* 112. *n.* 53 & 54. S. L. 12 *C. Theod.* 14. 18. 1. 13 *Cunctis affatim,* in *C. Theod.* & *quto lib.* 14 Mendicantes, qui fani fimul & annis vegeti funt, cuivis licet perveftigatos in publicum adducere, ac tales effe probare: ut fi quis fervus effe deprehenfus fuerit, in fuam eum poteftatem redigat: fin liber, domino nihilominus adverfus eum, qui celavit, vel corrupit, actionibus falvis. *Syn. ib.* fit ejus rei mentio *Novella de Quæftore* 80. *c.* 5. 15 *Atque ea,* in *C. Theod.* 16 Legendum videtur, *lentitudinem.* Goth. Id eft, inertiam & ignaviam, ut *l. hi quos. C. Theod. de accuf.* cujus fuit olim propria actio quædam, quæ dicitur τῆς ἀργίας γραφὴ, *Nov.* 80. per quam huic conftitutioni abrogatur, vide & Lapum *allegat.* 18. Mod.

17 *C. Theod.* 14. 21. 1. 18 *l.* 2. *fupr. de navibus non excuf. hoc lib. tit.* 3. 19 De alveo Tiberis, adde *Pragmat. Juftin. c.* 25. 20 *Al. nulla.*

21 *C. Theod.* 14. 26. 1. 22 De Canone populi Romani & Conftantinopolitani loquitur, advecto ex Alexandria, atque quod ex tota Ægypto Alexandriam conveheretur & ibidem æftimaretur, excuteretur, admetiretur. 23 Al. *decreto eloquii de &c.* fed perperam. eft autem *crithologia* munus ejus, qui in Alexandria frumento fufcipiendo & excutiendo præpofitus eft: *zygoftafium* vero ejus, qui admetiendo; ut recte hic explicat Cujac. a lege 3. *ff. ad l. Jul. de annona, l.* 8. *ff. ad municip.* 24 Nauclerorum. 25 *C. Theod.* 14. 26. 2. 26 *l.* 2. *fupr. de annonis civilib. hoc lib. tit.* 24.

27 Alexandria multa habuit præcipua, *l.* 56. & *fequen. fupr. de decur. l. ult. ff. de legat.* & proprium canonem, ut utraque Roma, quem hæc conftitutio auget. *Mod.* 28 Periffochoregia, fupererogatio. vid. Alciat. *hic,* & Cujac. *Goth.* Budæus quafi redundantem frumenti delargitionem interpretatur a choragio, id eft, loco unde omnia promuntur ad ludos neceffaria. Erat autem Periffochoregius proximus Regi. Idem in *l. fi ut certo.* 6. *interdum. ff. commodati.* Anf. 29 Caffato (hoc vocabulum feramus, qui Ofca & Langobardica jam pridem vocabula hoc feculo Latinis permifceri finimus) nomine, caffari effectum: caffatis ftatuto nominibus officialium, caffari protinus & in continenti ipfos officiales, hinc notat Corfetus *fingulari Officialis.*

30 Al. *Alexandrinis.* Alexandrina autem curia, de qua hic, a Severo inftituta eft. Spartianus Alexandrinis jus Buleutarum dedit, qui fine publico confilio, ita ut fub regibus ante vivebant, uno judice (is eft Juridicus Alexandriæ) contenti, quem Cæfar dediffet. 31 Qui *Archigerontes,* vid. *l. archigerontes,* 5. *ff. de excuf. tut.* 32 *C. Theod.* 14. 27. 2. 33 *Vectigal* proprie fignificat, quod fifco vel reip. præftatur pro mercibus, quæ importantur & exportantur: quod ἐξαγώγιον Juftinianus vocat in edicto de Alexandrinis. *Dinummium autem* appellatum videtur a præftationis quantitate & modo. *Mod.* 34 Al. *navigium.*

35 Refpublica in eo comparatur pupillo, vel adolefcenti, *l.* 3. *J. h. t.* 36 Tacitam hypothecam Refpub. non habet, nifi ex privilegio. *l. Antiochenfium.* 37. *ff. de reb. auct. jud. l.* 10. *ff. ad municipalem* vid. Cujac. 2. *obferv.* 24. *in fin.* An refpublica loco privatorum habenda, vid. Forner. 2. *quot.* 12. 37 Vos fucceffiftis. 38 Eo quod. 39 Hypothecam Refpublica non habet, nifi ex privilegio, *ut hic,* & *l. Antiochenfium* 37. *ff. de reb. auct. jud. poffid.* fifcus femper. *l. aufertur.* 46. §. *fifcus.* 3. *ff. de jure fifci.* Deterior ea re conditio eft Reip. quam fifci, dixi ad *l.* 4. *ff. de fide & jure hafta.* 40 Rempublicam & fifcum Accurfius hic confudit male. 41 Reftituitur Refpubl. ut pupillus. *l.* 4. *fupr. quib. ex caufis majores. l.* 1. *fupr. de officio ejus, qui vicem alicujus jud. obtinet, l.* 9. *ff. de appellat.* vid. Cujac. 4. *obf.* 8. Argumentum ita ducitur a pupillo ad Rempublicam, vid. Everardum *Topicis loco* 65. *a pupillo ad Rempubl. & e contra* vid. eundem *ibid. loco* 77. 42 Al. *deeft,* al. *pupillum.* Goth. Refpublica circumfcripta in integrum reftituitur, perinde ac pupillus vel adolefcens. *l.* 1. *fupr. de offic. ejus, qui vic. alic. jud. obt. l.* 4. *fupr. quib. ex cauf. major. in integ.* Mod. 43 Collapfa. 44 Areas domorum vacuas occupare fifco licet, quod & Vefpafianus permifit auctore Suet. *in Vefpafiano c.* 6. & Victore. adde *l.* 7. *ff. de off. præfid.*

45 Adminiftratoribus. 46 Crefcentio. 47 Vectigalem feu Emphyteuticarium fundum Refpubl. auferre emphyteuticario non poteft, nifi per triennium ceffaverit in folvendo canone. *l.* 2. *ff. de jure emphyt.* An & centualem? Minime, *ut hic,* in Commentariis dicemus plenius de agris vectigalibus *l.* 1. *ff. fi ager vectig.* 48 Exter in *l. ult. fupr. ut in poff. legat.* 49 Profpicitis.

TIT.

TIT. XXXI.
DE VENDENDIS [1] REBUS CIVITATIS.

Venditio pura & perfecta non debet a republ. revocari, licet per alium majus pretium offeratur. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A. Herculiano.

[SI] sine ulla conditione prædia vendente Republica comparasti: perfecta venditione [2], nulla ratione vereris [3], ne adjectione [4] facta, auferri tibi dominium possit. Tempora [5] enim adjectionibus præstituta [6] ad causam fisci pertinent: nisi si qua civitas propriam legem habeat.

Locatio perfecta non revocatur, licet alius majorem pensionem offerat. Bart.

2. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA.

QUamvis incrementum conductioni factæ publici prædii videatur offerri, non tamen additamenti specie oportet fidem locationis [7] infringi: præsertim, cum tantum jam temporis ex contractu decessisse proponas [8].

Immobilia civitatis, & mobilia, quæ servando servari non possunt, pro utilitate civitatis permittuntur alienari auctoritate principis in utraque Roma: in aliis urbibus auctoritate præsidis, & consensu cujuslibet possessoris. Bart.

3. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

SI quæ hereditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulo domus, aut annonæ civiles, aut quælibet ædificia vel mancipia ad jus inclytæ urbis, vel alterius cujuslibet civitatis pervenerint: super his licebit civitatibus venditionis pro suo commodo inire contractum [9]: ut summa pretii exinde collecta [10], ad renovanda sive restauranda publica mœnia dispensata proficiat. † Indefessa vero cura prospicientes, ne quis adversus civitatum commoda quicquam moliri possit incommodi, sed sine ulla fraude seu nundinatione [11], vel colludio seu conniventia hujusmodi venditiones [12] procedant: hoc [etiam] in posterum observandum esse censemus, ut si quidem ad hanc inclytam urbem, domum, vel civiles annonas, aut alia quælibet ædificia, vel mancipia pertinentia contigerit venundari: non aliter nisi imperiali auctoritate vendantur, in provinciis [13] vero, præsentibus omnibus seu plurima [14] parte, tam curialium quam honoratorum, & possessorum civitatis, ad quam res prædictæ pertinent, propositis sacrosanctis scripturis, sigillatim unumquemque eorum, qui convenerint, jubemus sententiam, quam putet [15] utilem patriæ suæ designare: ut ita demum decreti recitatione in provinciali judicio interveniente, emptor [16] competentem possit habere cautelam. Hos autem venditionum contractus, sive jam completi fuerint, sive postea ineundi fuerint, stabiles esse censemus.

TIT. XXXII.
DE DEBITORIBUS CIVITATUM.

Debitores civitatum non possunt in eis habere honorem, nisi primo debitum solvant. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A. Diodoro.

NOn prius debitorem [17] Reipublicæ [18] honorem in Republica subire, quam id, quod debere constiterit, conventus exsolverit: tam meis quam divorum Principum constitutionibus declaratur.

2. Imp. CONSTANTINUS A. Verino [19] S.

APud eos, quos superstites integris facultatibus esse perviderís [20]: vel quorum heredes incolumia retinent [21] patrimonia, sortes Reipublicæ [22] perseverare debebunt: ita tamen, ut annuas usuras suis quibusque temporibus exolvant: cum simul & Reipublicæ utile sit retinere idoneos debitores: & ipsis sit commodum, cumulum debiti minime nutriri. Et quia nefas est, obnoxiis corporibus [23] alienatis [24], circumscribi civitates: placuit, si quis debitor Reipublicæ civitatis quippiam ex eo patrimonio, quod habuit, cum pecuniam Reipublicæ sumeret, donaverit, vel distraxerit, vel qualibet in alium ratione contulerit: qualitate rei alienatæ perspecta, atque omnibus debitoris facultatibus consideratis, quas habuit, cum ei pecunia crederetur, pro rata ab eo [25], qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex sorte atque usuris postulari. Itaque quoties minus idoneum deprehenditur ejus patrimonium, cujus nomen civitati alicui [26] invenitur obnoxium, Judex omni diligentia & sollicitudine debebit inquirere, ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris facultates: ut singuli æqua æstimatione habita, pro rata rerum, quas possident, conveniantur: personalem actionem contra eum habituri debitorem, qui ipsis solventibus liberatur. † Ab eo autem, a quo constat fortunarum suarum partem maximam recessisse, etiam reliquam portionem, quæ apud eum resederit, transferri ad idoneum oportebit. † Quod si quispiam debitor Reipublicæ civitatis, fisco nostro locum fecerit [27]: emptores qui a fisco comparaverint, manifestum est, secundum jus vetus, & rescripta divorum [Principum [28]] constitutionesque nostras nullam debere molestiam sustinere. † Quod si quis debitor non comparuerit [29], vel certe omnia sua ita consumpserit, ut nemo aliquam rem ex ejus bonis possideat, id debitum convenit ad dispendium Reipublicæ pertinere: ideoque cura patris civitatis [30] apud idoneos, vel dominos rusticorum prædiorum pecunia collocanda est. PP. 3. Kal. Febr. VOLUSIANO & ANNIANO CONSS. 314.

TIT. XXXIII.
DE [31] PERICULO NOMINATORUM.

Electores officialium publicorum non tenentur pro electis, licet fidejussores non receperint, si tempore depositæ administrationis solvendo fuerint. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A. [32] Serino.

HI [33], qui a te collegaque tuo magistratus creati sunt: etiamsi maxime fidejussores non exegistis, tamen si per id tempus [34], quo magistratus honor deponebatur [35], solvendo fuerunt, periculo vos creationis non fecerunt obnoxios, ex eo quod casu aliquo patrimonium eorum mutilatum sit, cum cessationi suæ id debeant imputare, damnaque Reipublicæ, si qua ob culpam eorum passa est, sarcire: qui cum nomine publico eos convenire potuissent, id facere supersederunt.

Nominator tenetur pro nominato officiali in quantum ipse convenitur ex persona sua.

2. Imp. [36] PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C.

SI successoris tui successor non idoneum loco sui magistratum denominaverit, administrationis ejus periculum ad tuam personam spectare nequaquam potest [37]. Etenim nominati [38] successoris duntaxat quisque periculum suscipere compellitur: nec ad nominatoris nominatorem manus jure porrigi possunt.

TIT. XXXIV.
DE PERICULO EORUM, QUI PRO MAGISTRATIBUS INTERVENERUNT.

Fidejussores tenentur reipublicæ ad interesse, non ad pœnam, in quam magistratus delinquendo incurrunt. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A. Augustali.

FIdejussores [39] magistratuum in his, quæ ad Reipublicæ administrationem pertinent, teneri, non in his, quæ ob culpam [40], vel delictum eis pœnæ nomine irrogentur, tam mihi quam divo Severo patri [meo] placuit.

TIT. XXXV.
QUO QUISQUE ORDINE [41] CONVENIATUR.

1. Imp. ANTONINUS A. Luciano.

ETsi duobus simul cura pecuniæ civitatis, non tamen separatis portionibus, mandetur: singuli non pro virili portione, sed [42] in solidum Reipublicæ obligantur: cum autem de indemnitate civitatis ejus quæritur, prius [43] ejus bona, qui administravit, ac mox si satisfieri non poterit, collegæ conveniuntur [44]: Vos tamen, qui heredes unius ex curatoribus extitistis, damno, si quod post [45] mortem ejus dolo, vel culpa collegarum accessit, onerari, non est rationis.

Duobus si committitur pro indiviso administratio, quilibet ante nominatorem primum convenitur: secus si separatis portionibus.

2. Imp. GORDIANUS A. [46] Valerio.

QUoties duobus non separatim, sed pro [47] indiviso munus injungitur, & ita ut unusquisque eorum periculo soliditatis [48] videatur obstrictus [49]: manus ad nominatorem [50], priusquam utrique, qui [id munus] administraverunt, solenniter fuerint excussi, nulla ratione porrigi possunt. † Si vero separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius [51] pro portione conveniantur qui id munus administraverint [52]: item fidejussores eorum. Si nec ab his quidem indemnitas fuerit servata, tunc demum creatorem [53]: ac si nec is

1 Vid. Cujac. 2. obs. 24. 2 Perfectam venditionem. 3 l. 5. supr. de fide & jure hastæ, l. 21. in fin. ff. ad munic. 4 Adjectio, est licitatio, sive promissio offerentis majus pretium. sic & l. 2. in fin. J. de locatione prædiorum civilium & lib. tit. 70. l. pen. J. de omni agro deserto; h. lib. tit. 58. & J. tit. de fide & jure hastæ fiscalis, & de adjectionibus. l. 10. tit. 3. Galli Encheres. Addictio vero, collocatio est penes eos, qui pluris licitati sunt res subjectas voci præconis, d'adjudication. Adjectio, ὑπερθεματισμὸς: addictio, προσκύρωσις. adde quæ scripsi ad rubricam tit. ff. de in diem addictione. 5 Adde l. 4. J. de fide & jure hastæ fiscalis, & quæ ibid. scripsi. adde Fornerium 2. select. 21. 6 Al. præstita. 7 Adjectio in locationibus a republica semel factis non admittitur. 8 Proponat. 9 l. 11. supr. de operib. publicis. 10 Collata. 11 Al. inordinatione, sed male. 12 Venditionis. 13 Adde l. 2. vers. Ita enim. supr. de prædiis decur. l. 10. tit. 33. 14 In venditione rerum universitatis, duæ quam minimum partes consilii præsentes & autores esse debent: convocatum consilium esse debet, & decretum judicis interponi. Rolandus a Valle 1. cons. 99. n. 6. 17. 22. 15 Putent. 16 Emptio.

17 Reipublicæ debitor non prius honorem subire potest, quam id, quod debeat, exsolverit, ut hic, l. 6. §. debitores. 1. ff. de munerib. & honorib. 18 Debitorem puta ex administratione vel pollicitatione, non ex mutuo. l. rescripto. §. debitores. & seq. ff. de munerib. Mod. 19 Ex Cod. Theod. l. 12. tit. 11. l. 1. ubi legitur, Locrio Verino suo S. 20 Al. provideris. 21 Retinere, in C. Theod. 22 Kalendarii, in C. Theod. 23 Μετωνυμία. Corpora hic accipit pro patrimonio corporali, id est, ejus, cujus nomen obnoxium est civitati. 24 Al. additur forte, al. forte · sed abest a C. Theod. 25 Facit cap. constitutus, verb. juxta ratam, extr. de relig. dom. Guid. Pap. decis. 432. n. 4. Adde Joann. a Sand. decis. Frisic. lib. 3. tit. 12. defin. 1. Ans. 26 Kalendario, civitatis alicujus, in C. Theod. 27 Fisco locum facere bona dicuntur, quæ publicata sunt, ut l. 5. supr. de jure fisci, l. 3. C. Theod. de bonis proscript. 28 Abest a C. Theod. & quib. lib. 29 Al. comparaverit. 30 Curatoris Kalendarii, in C. Theod. sed eundem dici existimandum est, qui Pater civitatis, nempe curator reipublicæ & discussor publicæ pecuniæ, de cujus officio Ulpianus librum singularem edidit. vid. l. 33. ff. de usuris. vid. Cujac. ad l. 3. supr. de his, qui spont. publ. mun. sub. l. 10. tit. 43.

31 Eclog. l. 54. tit. 1. 32 Al. Gratianus. 33 Magistratus tunc pro collega tenetur, quum & ipse magistratus & nominatores (ὀνομασταί) solvendo non sunt: nec tempore depositi magistratus solvendo erant. Nam cæteroqui administrationis suæ nomine quisque tenetur. Synops. Basil. 54. tit. 1. c. 6. adde quæ scripsi ad l. un. supr. de potiorib. ad munera nominandis. l. 10. tit. 55. 34 Temporis. 35 l. 15. §. in eum, D. ad municip. 36 In veteri scriptura: Idem A. Rufino. 37 Atque idem erit, si pro te fidejussero, & tu tibi successorem nominaveris, l. libertus. §. penult. ff. ad munic. non idem erit, si pater filio consenserit ad decurionatum, & filius sibi successorem nominaverit: quia pater plus est quam fidejussor, & tanquam ipse reus, l. 2. ff. h. t. quod summe notandum hic monet eruditissimus Cujacius. Mod. 38 Nominatum successoribus. al. nominatis successoribus.

39 Adde l. fidejussores. 68. ff. de fidejussorib. 40 Hanc constitutionem significari putat Cujacius in l. fidejussores. ff. de fidejussorib. Mod.

41 Ordo in conveniendis Reipublicæ debitoribus quis servetur. 42 l. 11. in princ. ff. ad municip. 43 l. 2. J. h. t. vid. l. 3. in pr. ff. de administr. rerum ad civit. pert. 44 Plures sunt, qui pro eo obligantur, qui honorem vel munus aliquod publicum gessit, nominator, fidejussor, collega, pater, & duæ quidem priores leges hujus tituli sunt de muneribus, duæ posteriores de magistratibus. Si autem munus duobus injunctum sit separatis portionibus, hic ordo servatur, fidejussor, nominator, collega, l. 2. J. hoc tit. l. 3. supr. de conv. fisc. deb. si pro indiviso, hic; collega, fidejussor, nominator, dix. l. 2. l. adversus. supr. de mag. conv. Collega quia conreus est hoc casu. Fidejussor quia propius semper accedit ad reum, quam nominator. In magistratibus ordinis ratio eadem est, sive duo creati sint magistratus divisis actibus administrationis, sive indivisis: puta ut primum fidejussor excutiatur, tum nominator, deinde collega. l. 3. & 4. h. t. l. Imperator. ff. ad munic. Mod. 45 l. 1. in princ. D. de operib. publ. 46 Al. Gratianus. 47 Indivisim, seu pro indiviso quæcunque injunguntur, ea periculo soliditatis gerentes obligant, secus si separatis portionibus injuncta. 48 Al. soliditati. 49 Constrictus. 50 l. 3. l. ult. in fin. J. h. t. l. 11. in fin. ff. ad munic. 51 l. 1. supr. h. t. 52 l. 13. ff. ad munic. 53 Creator hic est nominator: qui quem ad munera civilia nominavit. l. 59. in fin. supr. de decurionib. dixi ad l. 2. §. 7. ff. de administr. rer. ad civit.

quidem, sufficiat, novissime participem conveniri debere, Præses non ignorat.

3. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS, AAA. Theodosio [1].

SI ita Duumviri creati estis, [hoc expresso [2],] *ut mutuo periculo teneamini*, in dubium non venit vicariis [3] damnis vos esse obstrictos: cum [4] in magistratibus prius nominatores [5] conveniendos esse (hoc quod in persona nostra [6] custodiri considerastis) constitutum est.

Si administratione divisa unus collegarum pecuniam collocaverit, quam respub. consequi non potest, eo mortuo heres ejus conveniendus est primo, secundo possessor, tertio moninator, quarto collega. Bart.

4. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Dioni.

CUm te & collegam tuum magistratus vestri tempore publicum fœnus collocasse proponas, nec potuisse debitum a quibusdam Reipublicæ restitui: cum paratus sis pro te id, quod solus gessisti, Reipubl. satisfacere, consequens est Rempublicam, si separati actus vestri contractus fuerint [7], successores collegæ tui, vel rerum ejus [8] possessores prius ob personam ejus congredi [9]: & si solida indemnitas Reipublicæ servata non fuerit, nominatores ejus [10] interpellare: ac postremo loco, si quid ex nomine collegæ tui defuerit, ob [11] culpæ nexum te interpellare: priores enim nominatores, veluti fidejussores placuit obstringi.

TIT. XXXVI.

NE QUIS LIBER [12] INVITUS [13] ACTUM [14] REIPUBLICÆ GERERE COGATUR.

1. Imp. ALEXANDER A. Urbico.

SI, ut proponis, decreto [15] ordinis ad libertatem ductus [16] es, non [17] debere te invitum actum Reipublicæ administrare [18], Curator Reipublicæ non ignorat: præsertim cum servi hujusmodi officia administrare debeant.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Tiberio [19].

SI cum ingenuus esses, ad actum gerendum a Republica [20] compelleris: auxilium Præsidis, & juris præsidia, prout usus exigebat, implorare potuisti.

TIT. XXXVII.

SUMPTUS INJUNCTI [21] MUNERIS AD OMNES COLLEGAS PERTINERE.

1. Imp. MAXIMIAN. A.

CUm ad munus [22] exhibendarum angariarum cum aliis creatus, a consortibus muneris solicitudine deserta, solum te functum esse proponas: sumptuum detrimenta, si [23] qua acciderint, collatione eorum quos munus oportuerat participare, provisione [24] Præsidis dividentur: Quod si etiam a te obsequium derelictum esse cognoverit: quid censuræ [25] publicæ congruit, non ignorat.

TIT. XXXVIII.

DE HIS, QUI EX OFFICIO, QUOD ADMINISTRARUNT, CONVENIUNTUR.

Si pecunia mutuatur per administratorem reipubl. ad ipsum damnum sortis pertinet, non usurarum. Bart.

1. Imp. M. ANTONINUS A. Octavio.

FOenoris Reipublicæ, quod non tua culpa perditum esse apparuerit; sufficit sortis damnum [26], non [27] etiam usurarum ejus [28] sustinere [29].

TIT. XXXIX.

DE SOLUTIONIBUS ET LIBERATIONIBUS [30] DEBITORUM CIVITATIS.

1. Imp. ALEXANDER A. Quatuorviris [31], & Decurionibus Fabretanorum.

CAutiones servorum publicorum ita demum firmam securitatem debitoribus præstant, si Curatorum [32] adsignantium, vel eorum quibus exigendi jus est, auctoritate subnixæ sunt. Cum autem is qui exolvisse dicitur, solam scripturam actoris suscipientis pecuniam promat, ea tantum defensio consuevit admitti, si quod exsolutum est, rationi Reipublicæ profecisse doceatur. Sane curator vester, si fraude servi constiterit effectum ut interciperentur a curatore illatæ a debitoribus quantitates, de peculio ejus quod eo modo deest, restituet.

TIT. XL.

DE [33] SPECTACULIS [34], ET SCENICIS [35], ET LENONIBUS [36].

1. Imppp. VALENS, GRATIANUS, & VALENTIN. AAA. ad Hesperium Proconsulem Africæ [37].

NOn invidemus, sed potius cohortamur, amplectenda felicis populi studia, gymnici ut agonis spectacula reformentur [38]. Verumtamen cum primates viri, populi studiis ac voluptatibus [39] grati esse cupiant, promptius permittimus, ut integra voluntas [40] sit, quæ volentium celebratur impensis. Dat. 6. Id. Mart. *Trever.* VALENTE V. & VALENTINIANO AA. CONSS. 376.

Deservientes sacris ludis, nullo afficiuntur supplicio. Bart.

2. Imppp. GRATIANUS, VALENTIN. & THEODOS. AAA. ad Valerianum P. U. [41].

EOs [42] qui [43] agitandi munus exercent, illustris auctoritas tua nullis, præter Circense [44] certamen, adfici noverit oportere [45] suppliciis. Dat. 8. Id. Maji, EUCHERIO, & SYAGRIO CONSS. 381.

3. Iidem AAA. ad Valerianum [46] P. U.

QUisquis equos [47], quos vel serenitas nostra [48], vel ordinarii Consules tribuunt voluptatibus, ad commodum compendiumque privatum abduxerit [49], unius libræ auri condemnatione multetur. Dat. 8. Kal. Maji, *Trev.* EUCHERIO, & SYAGRIO CONSS. 381.

In loco in quo principis imagines consecrantur, non debent fieri spectacula, nec histriones, vel viles picturæ introduci. Bart.

4. Imppp. THEODOSIUS, ARCADIUS, & HONORIUS AAA. Rufino P. P. [50].

SI qua in publicis porticibus, vel in his civitatum locis in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantomimum [51] veste [52] humili, & rugosis [53] sinibus agitatorem, aut vilem offerat histrionem, illico revellatur: neque unquam [54] posthac liceat [55] in loco honesto inhonestas [56] adnotare personas: In aditu vero circi, vel in theatri prosceniis [57], ut collocentur, non vetamus. Dat. 3. Kalend. Jul. *Heracleæ*, ARCAD. A. III. & HONOR. A. II. CONSS. 396.

5. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Anthemio P. P. [58].

NEmo [59] judicum ex quacunque civitate in aliud oppidum vel ex provinciæ solo equos curules, aurigas, bestias, histriones, cives tentet traducere: ne dum popularibus plausibus intemperanter [60] serviunt, & publicarum rerum statum fatigent, & festivitatem impediant in cunctis oppidis celebrandam, ita ut si quis hanc violaverit

1 Al. *Idem A.* * 2 Deest in plerisque manusc. & delendum existimat Cujacius. 3 Vid. *l. 1. supr. h. t. l. 11. in pr. ff. ad municip.* 4 *Cum* pro *quamvis* accipit Cujac. *Goth.* Ita voce *cum* utitur *l. 60. C. Theod. de appellat.* cæterum ideo disertim loquitur de magistratibus; quia non idem est in muneribus, cujus rei illa est ratio, quod magistratus non sunt omnino conrei. Nec, si deposito honore ambo solvendo sint, in singulos est actio in solidum, sicut in eos, quibus pro indiviso munus injunctum est, *l. si pupillus. ff. de administ. tutor.* Sic & si unus ex eis solvendo non sit, ad collegam quasi conreum non venitur inexcusso inopi fidejussore ac nominatore. *d. l. Imperator.* Mod. 5 Vid. *l. 2. supr. h. t.* 6 Vestra. 7 Vid. *l. ult. §. 1. ff. de admin. rer.* 8 Ei. 9 Progredi. 10 Vid. *l. 2. in pr. supr. h. t.* 11 *l. Imperator. 11. ff. ad municip.* Goth. Eademque ratio est in muneribus, veluti in tutelis. *l. 1. §. usque adeo. ff. de tut. & rat. dist.* Mod.

12 Liberis actoribus non utebantur. Ideoque plerique ad actum gerendum se venire patiuntur. *l. 6. §. irritum. 5. ff. de injusto, rupt. & irrit.* 13 Invitus liber actum civitatis gerere non cogitur. 14 Actus Reipublicæ, munus est pecuniæ dandæ, fœnerandæ, stipulationis contrahendæ, rationum domini tractandarum. Cujusmodi actores servi erant sub dispositione curatoris Reipub. vel Kalendarii, vel patris civitatis. *l. 1. J. de solut. & liberat. debit. civ. h. lib. tit. 39.* 15 Vid. *l. 2. infr. h. t.* 16 Productus. 17 Vid. *l. 1. supr. de serv. Reip. manumittendis.* 18 Ut privati servos actores habent, ita respublica præpositos pecuniis dandis & suscipiendis, stipulationibus contrahendis, rationibus dominii tractandis, qui sunt sub dispositione curatorum reipub. vel Kalend. vel patris civitatis. *l. 1. J. de solut. & liber. deb. civ.* Liberis actoribus non utuntur, & ideo plerique ad actum gerendum venire se patiuntur. *l. 6. §. irritum. ff. de injust. rupt.* atque ita capite minuuntur. Sola tamen actus gesti ratio caput non minuit. *l. liberos. supr. de lib. causa.* Mod. 19 *Al.* Impp. DIOCLETIANUS & MAXIM. AA. Diodoro. 20 Reipublicæ.

21 Al. *invecti.* 22 Angariarum exhibendarum munus est, quo quis cogitur angarias cogere: qui id sustinet, curator ad cogendas angarias dicitur. *l. 1. supr. quemadmodum civilia munera indicuntur. l. 10. tit. 42.* 23 Sunt enim plerumque sine sumptu. *l. 4. supr. quemadm. civilia munera indic. l. 10. tit. 42.* 24 Promissione. al. *permissione.* 25 Censura, disciplina, judicatio publica, *l. 3. supr. de condict. ob turpem causam, l. 4. supr. quemadmodum civilia munera indicuntur. l. 10. tit. 42.*

26 Qui ex contractu pro debitore reipublicæ obligatur, veluti fidejussor, & in sortem tenetur, & in usuras. *l. 2. §. ult. ff. de administ. rer. ad civitat. pertinent.* Qui ex officio, quod administravit, ut puta duumvir, vel pater civitatis, qui non satis caute pecuniam publicam fœnori occupavit; in sortem tantum, non in usuras. Pro pecunia quam ipse habet, etiam in usuras. Pro alio in sortem tantum, si nulla ejus fraus vel culpa lata arguatur. *l. ult. in princ. D. h. t. l. Lucius. §. Paulus. ff. ad municip. l. cum quidam. §. penultim. ff. de usuris.* Mod. 27 Vid. *l. 24. in fin. ff. ad municip. l. 2. in fin. ff. de admin. rer. ad civit.* 28 *Te*, al. deest utrumque. 29 Tenere.

30 Hic tit. generaliter conceptus de omni genere solutionum & liberationum accipiendus est. *Goth.* Liberationis verbum ad obligationem refertur: solutionis ad obligationem vel ad nummos; si ad obligationem æque patet ac liberationis, *l. solutionis. ff. de solut.* qui ex inscriptione conjungenda est *l. liberationis. ff. de verb. signif.* Mod. 31 Quatuorviri sunt magistratus cujusdam civitatis & reipublicæ, ut hic adnotat Cujacius recte. vid. quæ scripsi ad *l. 2. supr. si servus aut libertus ad decur. adspir. l. 10. tit. 32.*

33 Curator hic, Reipublicæ curator, qui & pater civitatis, *ὁ ἀναγκάζων τοὺς δεσπότας τῶν καταπεσόντων οἴκων ἀνανεῶν αὐτοὺς.* Græci hic: *ὁ καθαρὰν τὴν πόλιν ἀσχολίσμενος.* Ulpianus *in Demosthenem.* de quo vide *l. 1. supr. de aleatoribus, l. 1. supr. de ratioc. operum publ. l. 3. J. de infantibus expositis, l. 3. in fin. J. de his, qui sponte publica munera subeunt. l. 10. tit. 43. l. 1. supr. quib. munerib. excus. l. 10. tit. 55. l. 2. in fin. supr. de debit. civit. h. lib. tit. 32.* Græci *ad l. curatores. ff. de damno infect. Nov. 17. c. 4. §. 1. 85. c. 2. 128. cap. 16. vers. Si quis. 160. in pr. l. hac valitura. 19. supr. de Judæis.*

33 Περὶ θεάτρων καὶ θυμελικῶν. *Syn. Basil. 54. tit. 5. cap. 4.* Quod ad theatra attinet, Spectaculorum loca apud veteres varia, theatra, amphitheatra, Circi. Theatrum erat veluti pars circuli dimidia, & eo amplius diametri quarta pars (nec enim Semicyclia fuisse theatra, & forma ipsa minus arridens, & ovata forma amphitheatrorum, quæ hodie extant, Romæ, Otriculi, Veronæ, Nemausi, Arelatis, indicio sunt) nam ex duobus theatris junctis, amphitheatrum est ad ludos gladiatorios & ferarum venationes. Circi, ad ludos curules, cursus & naumachias. adde Vitruvium 5. & 3. Plin. 36. c. 15. Cassiodor. 3. & 5. *Variar.* adde Tertullianum, libro de spectaculis, ubi de ludis, titulis, apparatibus, loco, Circo, theatro, scenis, agonibus & muneribus. 34 *l. 15. C. Theod. 5.* 35 *l. 15. C. Theod. 7.* 36 *l. 15. C. Theod.* 8. 37 *Ex Cod. Theod. l. 15. tit. 7. l. 3.* al. *Constantinus A.* 38 Cum vetitum paulo ante fuisset gymnicum certamen, id videre volentibus sua sponte populi recreandi causa, hæc lex permisit. Volentibus, inquam, non invitis. *l. qui dolo. §. 1. ff. ad leg. Jul. de vi publ.* Mod. 39 Voluntatibus. 40 *Voluptas*, in *C. Theod.* 41 *C. Theod. 15. 77.* 42 Agitandi munus Constantinopoli qui exercent (*ἡνίοχοι πόλεως*: Græcis) a præfecto urbi non verberantur: nisi in ipso circensi certamine peccaverint. *Syn. Basil. 54. tit. 5.* 43 Al. *legitur post l. subsequ. Quisquis.* 44 *l. 1. §. 2. ff. de muneribus.* 45 Pertinere. 46 *C. Theod.* 15. 6. 7. 47 Adde *l. 2. C. Th. 15. de equis curulibus.* 48 Al. *vestra.* 49 Adduxerit. 50 *C. Theod.* 15. 7. 12. 51 De Pantomimo adde *l. 43. in fin. ff. de act. empt.* de Archimimo, *l. 25. §. 1. ff. de operis libertorum.* mimi vestis humilis fuit. Cæterum ex hoc loco potest colligi, in picturis decorum a pictoribus servandum esse. Licinius Mathematicus, Alabandeos civiles quidem esse dicebat: sed propter hoc vitium minus prudentes, quod in gymnasio eorum omnes imagines essent causas agentes in foro, discos tenentes aut pila ludentes. 52 Pantosos sinus agitatoris vocat, quod nudi ea parte corporis & soli expositi adustas rugas contraherent, ad quem modum senex Hieronymus aratam rugis frontem esse sibi scribit. 53 Rugo- 54 *Nec jam*, in *quibusd. lib.* 55 Meretrix publica cogi potest a vicinis, conductis ex ædibus, imo propriis, alium in locum migrare. Pap. 22. *arrestor 9. arrest l. 4 & 18.* Sane meretrices in loca muris urbium proxima quasi relegatas & submotas a historiis in publico notat Lipsius 23 *elector.* 56 Inhonestas personas non esse pro infamibus accipiendas, existimant, sed pro abjectis & vilibus, quæ inter honestas numerari non debent, ne pugnet *l. 4. ff. de his qui not. infam* cum hac lege. vid. Petrum Faor. 1. *semestr. 20. in fin* & Tertull. alioqui libro de spectaculis scribit artem, non artificem, notari. 57 Proscenium, Locus ante scenam 58 *C. Theod* 15. 5. 3. *de spectaculis.* 59 Nemo judicum ex civitate in aliud oppidum vel ex provincia in aliam provinciam traducat equos, aurigas, histriones, bestias. Nam unamquamque civitatem suam habere τέρψιν, id est, festivitatem oportet: alioquin sacrilegii damnabitur. *Synops. Basil. 54. tit. 5. cap. 5. ib. tit. 37. c. 5.* 60 *Intemerare*, in *C. Theod.*

juſſionem, pœna teneatur ea quæ legum violatores perſequitur. Dat. 8. Id. Auguſt. *Conſtantinop.* HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

Patres vel domini ſi filiabus aut ancillis peccandi præbent neceſſitatem, earum perdunt poteſtatem. Bart.

6. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P.P. [1].

LEnones [2] patres & dominos, qui ſuis filiabus, vel ancillis peccandi neceſſitatem imponunt; nec jure frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione ſubduci, ne poteſtatis jure frui valeant, neve quid eis ita poſſit acquiri: ſed ancillis filiabusque [3], ſi velint, conductisve pro paupertate perſonis, quas ſors damnavit humilior, Epiſcoporum liceat, judicum etiam Defenſorumque implorato ſuffragio, omni miſeriarum neceſſitate abſolvi [4]: ita ut ſi inſiſtendum eis lenones eſſe crediderint, vel peccandi ingerant neceſſitatem invitis, amittant non ſolum eam quam habuerint poteſtatem, ſed proſcripti, pœnæ [5] mancipentur exilii, metallis addicendi publicis: quæ minor pœna eſt, quam ſi præcepto lenonis cogatur quiſpiam coitionis ſordes ferre, quas nolit. Dat. 11. Kal. Maji, FELICE, & TAURO CONSS. 428.

7.

NE quis deinceps lenocinium exerceat, & nullus reditus inde largitionibus inferatur [6], nullus ancillam ingenuamve proſtituat: alioquin humilior, qui id fecerit, coërcitus metalli, & exilii pœna damnabitur: honeſtior bona, & militiam, ac dignitatem amittat. His quoque abſtineant thymelici [7]. Quod ſi ancilla proſtituta ſit, ut gratuito vindicetur ab omnibus viris, aut fœminis, clericis, aut monachis. Et uti hæc obſervent magiſtratus, tam majores, quam minores, & officia eorum, corporis, & xx. librarum imminente pœna.

TIT. XLI.

DE [8] EXPENSIS LUDORUM PUBLICORUM [9].

Pecunia deputata ad ſpectacula, in refectionem murorum poteſt converti, & ipſis refectis cauſa priſtina firma permanet. Bart.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Marcellio.

CUm [10] Præſidem provinciæ impenſas [11], quæ in certaminis [12] editione erogabantur, ad refectionem murorum transtuliſſe dicas: & quod ſalubriter derivatum eſt, non revocabitur: & ſolenne [13] certaminis ſpectaculum poſt reſtitutam murorum fabricam, juxta veteris conſuetudinis legem celebrabitur: Ita enim & tutelæ civitatis inſtructæ murorum præſidio providebitur: & inſtaurandi agonis voluptas, confirmatis his, quæ ad ſecuritatis cautionem ſpectant, inſecuti temporis circuitione repræſentabitur.

TIT. XLII.

DE [14] AQUÆDUCTU [15].

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximilian. Conſularem [16].

AQuarum poſſeſſores, per quorum fines formarum [17] meatus transeunt, ab extraordinariis oneribus volumus eſſe immunes: ut eorum opera aquarum ductus ſordibus oppleti, mundentur: nec ad aliud ſuperindictæ rei onus iisdem poſſeſſoribus attinendis: ne circa res alias occupati, repurgium formarum facere non curent [18]. Quod ſi neglexerint, amiſſione poſſeſſionum multabuntur: nam fiſcus prædium ejus obtinebit, cujus negligentia [19] perniciem formæ congeſſerit. † Præterea ſcire [20] eos oportet, per quorum prædia aquæductus commeat [21], ut dextra, lævaque ex ipſis formis quindecim pedibus intermiſſis arbores habeant: Obſervante officio [22] Judicis, ut ſi quo tempore pullulaverint, excidantur: ne earum radices fabricam formæ corrumpant. Dat. 15. Kalend. Jun. GALLICANO, & SYMMACHO CONSS. 330.

2. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCAD. AAA. Pancratio P. U. [23].

SI quis de cætero vetiti furoris [24] audacia florentiſſimæ urbis commoda voluerit mutilare, aquam ad ſuum fundum ex [25] aquæductu publico derivando [26]: ſciat eundem fundum fiſcalis tituli [27] præſcriptione ſignatum, privatis rebus noſtris aggregandum. Dat. 8. * *Conſtantinop.* TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

Avertens aquam de publico aquæductu, debet ipſam ducere per caſtellum, vel aliud parvum foramen, ne matrices fiſtulæ corrumpantur. Bart.

3. Iidem AAA. Albino P. U. Romæ [28].

EOs qui aquæ copiam, vel olim, vel nunc per noſtra indulta meruerunt, uſum [29] aut ex caſtellis [30], aut [31] ex ipſis formis [32] jubemus elicere [33], neque earum fiſtularum, quas matrices vocant, curſum ac ſoliditatem attentare, [vel ab ipſo aquæductu trahere [34].] Quod ſi quis aliter fecerit: non ſolum id quod prius jure beneficii fuerat conſecutus, amittet: verum pro conditione quoque perſonæ ſeveriſſima pœna plectetur. Dat. 5. Kal. Sept. *Romæ*, TIMASIO, & PROMOTO CONSS. 389. & PP. 4. Kalend. Jun. *Conſtantinop.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

4. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Aſterio Comiti Orientis [35].

USum aquæ veterem [36], longoque dominio conſtitutum, ſingulis civibus manere cenſemus, nec ulla novatione turbari: ita tamen, ut quantitatem [37] ſinguli, quam veteri licentia percipiunt [38], more usque in præſentem diem perdurante percipiant: manſura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum, vel hortorum delicias, furtivis aquarum meatibus abutuntur. Dat. Kal. Novemb. CÆSARIO, & ATTICO CONSS. 397.

Qui beneficium ducendi aquam ex publico aquæductu impetravit, debet illud intimare Præfecto, & non alii. Bart.

5. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Cyro P. P.

SI quis per divinam liberalitatem meruerit jus aquæ, non viris clariſſimis Rectoribus provinciarum, ſed tuæ præcellentiſſimæ ſedi [39] cœleſtes apices intimare debebit: condemnatione [40] contra illum qui preces moderatoribus inſinuare conatur, quinquaginta librarum auri, & contra univerſos adminiſtratores qui reſcriptum per ſurreptionem elicitum ſuſcipere moliuntur, proponenda: apparitoribus nihilominus eorumdem virorum clariſſimorum provinciæ moderatorum animadverſionibus pro vigore tui culminis ſubjugandis: & ampliſſima tua ſede diſpoſitura, quid in publicis thermis, quid in nymphæis [41] pro abundantia civium conveniat deputari: quid his perſonis, quibus noſtra ſerenitas indulſit, ex aqua ſuperflua debeat impartiri.

Servitus aquæ ducendæ ad aliqua loca privata ex aquæductu palatii Hadriani, etiam per reſcriptum eſt prohibita. Bart.

6. Iidem AA. Cyro P. P.

OMnis ſervitus aquarum aquæductus Hadriani ſive domorum, ſive poſſeſſionum, ſive ſuburbanorum, ſive balneorum, vel per divinos affatus [42] intimatos in quolibet judicio, vel per uſurpationem impertitos, penitus exprobretur: malumus etenim prædictum aquæductum noſtri palatii, publicarum thermarum ac nymphæorum commoditatibus inſervire, & decernimus hanc diſpoſitionem modis omnibus in poſterum ſervari: nemini licentia tribuenda, ab eodem aquæductu precibus oblatis uſum aquæ petere, vel [eum] audere perforare: ſcientibus his, qui qualibet ratione putaverint ad hujusmodi molimen [43] accedere, vel Officio [44], ſi auſum fuerit inſtruere, vel minus inſtructis precibus parere, centena pondo auri multæ nomine fiſcalibus rationibus ſe eſſe illaturos. † Super his ſancimus ſulcum publicum aquarum nullis intra decem pedes arboribus coartari [45]: ſed ex utroque latere decempedale ſpatium integrum illibatumque ſervari. † Præterea de plumbeis fiſtulis ducentibus ad thermas [46], quæ Achilleæ [47] nuncupantur, quas providentiæ tuæ magnificentia [48] factas fuiſſe cognovimus, eandem formam [49] ſervari cenſemus: etenim memoratas fiſtulas thermis tantum, & nymphæis, quibus eminentia tua deputaverit, volumus inſervire: facultate præbenda tuæ ſublimitatis [50] apparitoribus [51] circumeundi ſine formidine domus, ſuburbana, balnea, ad requirendum, ne qua [52] deceptio, vel ſuppreſſio, vel inſidiæ contra publicam utilitatem, a quoquam penitus attententur.

Pecunia ex vectigalibus redacta pro reparatione aquæductus debet expendi dando eam operariis aquæductus. Bart.

7. Iidem AA. Eutychiano P. P.

AD [53] reparationem aquæductuum [54], hujus almæ urbis omnia vectiga-

1 *C. Theod.* 15. 8. 2. Jam ſemel adpoſita fuit hæc lex in *l.* 12. *J. de epiſc. aud.* 2 *d. l.* 12. adde *l.* 24. *in fin. ff. de pign. act. l. ult. ff. ſi quis a parente manumiſſ.* 3 Vid. *l.* 7. §. 3. *ff. de injuriis.* 4 Hic caſus excipiendus eſt ex *l.* 4. *J. de emancip. lib.* 5 *Pœna*, in *C. Theod.* 6 Tollit hæc conſtitutio proſtibula & lenocinia, ut *Nov.* 14. Item proſtitutarum ancillarum ab hac injuria vindicationem & liberationem publicam facit, ſicut liberorum venditorum. *l. ult. ſupr. de patr. qui fil. ſuos diſt.* Mod. 7 Ita a Græcis appellantur ſcenici, veluti mimi, hiſtriones, ludiones, ſpecialiter tamen *thymelici* dicuntur cantores, qui modos faciebant & ſaltabant. atque illos conſtat eſſe famoſos, & tribu moveri, hos non item, quos videntur intellexiſſe Græci *l.* 4. *ff. de his, qui not. infam.* Mod.

8 *l.* 15. *Cod. Theod.* 9. 9 Theodorus Balſamon numerat hunc *tit.* 41. *hujus lib. & 1. cap. hujus tit. tale recitat argumentum ex lib. Baſilic. de reliquo certamina libere peraguntor. Nemo invitus certamina edito, voluntarios enim ſumptus facere volo.* Cont. 10 Si præſes ea, quæ ad ſpectacula dedicata fuerant, in refectionem murorum impenderit, laudandus erit: ut qui præſtiterit, quo ſpectacula ſecure deinceps exhibeantur. *Synopſ. Baſil.* 54. *tit.* 12. *ex tit.* 38. *c.* 8. 11 Ludorum impenſæ, Lucar. dixi ad Feſtum. 12 Vid. Lipſium 1. *Saturn.* 12. 13 Solennis.

14 *Ecl. lib.* 58. *tit.* 19. 15 *De aquæductibus.* Hal. de Aquilege aquarum inventore, ejus ſalario, & mechanico ei adjuncto, vid. Caſſiod. 3. *Variar. ult.* 16 Sic in meo manuſc. Cont. *C. Th.* 15. 2. 1. 17 *Forinarum*, mallet hic *Alciat.* Sed recte legitur *formarum, id eſt*, aquæductuum, ut notavi ad *Novell. de mand. princ.* Cont. ut *l.* 3. *l.* 6. *J. h. t.* dixi ad *l.* 27. §. 3. *ff. de uſufr.* 18 *Non occurrant*, in *C. Theod.* 19 Negligentiæ. 20 Circa fontes publicos arbores plantare nemo poteſt, niſi intermiſſo legitimo ſpatio, *ut hic*, & *l.* 6. *J. h. t.* alioquin publicatur ſuburbanum, in quo ſecundum aquæductum arbores plantatæ, ut prædium, balneum, aquæ mola. 21 *l.* 6. *verſ. ſuper his. l.* 10. *verſ. hoc etiam. J. h. t.* 22 *Tuo officio*, in *Cod. Theod.* 23 *C. Th.* 14. *h. t.* 24 Vid. quæ not. ad *l.* 7. *ſupr. unde vi.* 25 *l.* 10. *in princ. J. h. t.* 26 Dirigendo. 27 Titulos prædiis in fiſcum redigendis aut redactis a judicibus imponi jus fuit, non a privatis aut aliis. dixi ad *l.* 3. *J. de bonis vacantibus. l.* 10. *tit.* 10. Theodoricus rex apud Caſſiodorum: *Caſus ejus appoſitis titulis, fiſci noſtri juribus vindicabis.* Et alio loco: *Fixis titulis publico debes applicare. Quinetiam eccleſiæ titulorum impoſitio interdicitur ſynodo a Gregorio Mauritii Auguſti tempore habita.* Cæterum hæc titulorum impoſitio teſtato fiebat, publicis perſonis præſentibus, ſervato juris ordine. Athalaricus apud Caſſiodorum: *Si quis legum ordine prætermiſſo, publicos titulos præſumpſerit affigere:* & Gregorius ad Conſtantiam Auguſtam 4. *epiſtolarum, queritur de Stephano quodam chartulario, quod nomine fiſci loca ſingulorum invaderet & titulos imponeret indicta cauſa.* His adde, quæ ſcripſi ad *tit. de his qui potentiorum nomine titulos prædiis ſuis affigunt &c.* & Cujacium in *l.* 3. *J. de bonis vacantibus.* 28 *C. Th. h. t. l.* 5. 29 *Uſu*, al. *ejus uſum*, ut in *C. Theod.* 30 De caſtellis dixi ad *l.* 1. §. 38. *ff. de aqua quotidiana.* 31 Autem. 32 Ut *l.* 1. *ſupr. h. t.* 33 Al. *eligere.* Goth. *Formas* vocat conceptacula quælibet, quibus diſtinguitur aquæductus: Græci hoc loco vocant δοχεῖα. vide autem ad hanc legem Covarruviam *pract. quæſt. capit.* 19. *num.* 2. Alciati autem acumen, qui mox pro, *matrices*, *maſtos* reponit ſperno a me. *matrices* enim has Caſſiodorus ubera appellat. *Mod.* 34 Incluſa a compoſitoribus addita ſunt. 35 *Cod. Theod. hoc tit.* 7. 36 Veteri. 37 *Quantitate*, *Cod. Theod.* 38 Loquitur ergo de iis, quibus aquæ publicæ uſum jamdiu princeps conceſſit, & ne ejus modo fraudentur, ſancit, confirmans uſurpatorum pœnam definitam, *l.* 2. *J.* vide & Hieron. Magium *libr. miſcell. cap.* 8. & Zoanettum *rer. quotidianar. cap.* 56. Mod. 39 Sedis. 40 *leg.* 11. *infr. h. t.* 41 Nymphæa Græci vocant hydria, *ut hic*, Cujac. notat ex Socrate 4. *c.* 8. ſeparantur hic a balneis calidis. Alciatus putat balneum, in quo mulieres lavare ſolitæ: ſed verius eſt viros ſua habuiſſe quoque Nymphæa: Nymphæa autem fuiſſe, lavacra ſeu balnea aquam tepidam habentia, non valetudinis, ſed voluptatis cauſa, quod ex Strabone & Pindaro 12. Olymp. probat Forcat. 12. *Cupidinis* 2. dictum autem a Nymphis, Dianæ comitibus, quæ ſe pomeridianis horis abluebant. Quod & Romani ſervarunt, in octavam diei horam lotionem differentes: octavam, id eſt, ſecundam poſt meridiem. Martialis 11. *Epigr.* 53. *Octavam poteris ſervare, lavabimus una. Scis, quam ſint Stephani balnea juncta mihi.* Hic obſervari etiam poteſt, Vitruvium 5. *cap.* 10. in balneis alienæ tria locare, caldarium, tepidarium, frigidarium: ſed quid Cujacius putat? Nymphæa eſſe ædes publicas, in quibus nuptias celebrant, qui ædibus carent, & ad choreas capaces: cujusmodi multæ Lutetiæ ſunt, & ita Zonaram explicare in Leone Magno. Inde Νυμφικὰ λουτρὰ, Suidæ, τὰ εἰς γάμους ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ κρήνης λαμβανόμενα. 42 Afflatus. 43 Al. *emolumentum.* 44 Si officialis ejusmodi preces inſtruxerit. *l.* 2. *J. de pet. bon. ſubl.* Mod. 45 *leg.* 1. *circa fin. J. h. t.* 46 Adde *leg.* 1. §. 2. *ff. de muneribus.* 47 Thermarum Achillearum meminit Cedrenus, & Socrates *lib.* 12. apud Caſſiodorum. Achilleas autem dictas, Cedrenus refert, quod poſitæ juxta altare Achillis. Forcatulus 10. *Cupidinis* 8. putat quidem ab Achille dictas, ſed quod Thetis mater aqua Stygia abluiſſe eum memoretur, præter talum: quod etſi fabuloſum, ingenioſe tamen inventum eſt. 48 Providentia magnificentiæ. 49 Ut *leg.* 1. *ſupr. h. t.* 50 Sublimitati. 51 Adde *leg.* 10. §. *univerſos. J. h. t.* 52 Neque. 53 Huc pertinet *l.* 22. *de operibus public. C. Theod.* 54 Aquæductus.

vectigalia [1], quæ colligi possunt ex universis scalis [2] hujus inclytæ urbis, & ex operariis, qui Cyzaceni [3] dicuntur, ad refectionem ejusdem aquæductus procedere [4]. Illo videlicet observando, ut nemo eorum, qui [jus] aquæ possident, quamcunque descriptionem [5] sustineat [6]: nam execrabile videtur, domos hujus almæ urbis aquam habere venalem [7].

Præfectus convertens aurum aquæductui deputatum ad aliud opus, de suo resarcire tenetur. Bart.

8. Imp. ZENO A. ad Amantium [8] P. U.

HAc lege sancimus, ut si quis amplissimam Præfecturam gubernans, aurum [9] aquæductui deputatum, ad alterum quodlibet opus non aquæductibus, vel aquæ publicæ competens extruendum, vel curandum putaverit convertendum: de suis facultatibus eandem summam aquæductus titulo repensare cogatur [10]. Separatus vero arcarius [11] aurum aquæductus suscipiat gloriosissimorum Consulum [12] liberalitate, vel ex aliis titulis ad aquas publicas pertinentibus collectum, vel postea colligendum.

Fons publicus ab initio, vel ex post facto publicus effectus, usui privatorum non applicatur etiam ex rescripto super hoc impetrato. Bart.

9. Idem A. Poratio [13].

DIligenter investigari [14] decernimus, qui publici ab initio fontes [15], vel cum essent ab initio fontes privati, postquam publice usum præbuerunt, ad privatorum usum conversi sunt, sive sacris apicibus per surreptionem impetratis, ac multo amplius, si auctoritate illicita, nec appetito colore sacri oraculi hujusmodi aliquid pertentatum fuisse dignoscitur: ut jus suum regiæ civitati restituatur, & quod [16] publicum fuit aliquando, minime sit privatum, sed ad communes usus recurrat: sacris oraculis vel pragmaticis sanctionibus adversus [17] commoditatem urbis quibusdam impertitis, jure cassandis, nec longi temporis præscriptione ad circumscribenda civitatis jura profutura.

10. Idem A. Pontio.

DEcernimus, ne quid a quacunque persona qualibet [18] dignitate prædita contra minuscularios [19] aquæductus, vel fontes publicos, qui ad aquæductus confluunt [20], pertentetur. Sed & si quis clam, vel palam, auctoritate confisus, de iisdem paragogiis [21], vel fontibus aquam traduxerit, vel clandestinis insidiis forte surripuerit, publicis aquæductibus eam restituere compellatur. † Hoc etiam præcipimus, ne in posterum a quolibet juxta [22] eosdem aquæductus plantari qualescunque arbores possint, ne ex stirpibus labefactentur parietes aquæductuum [23]. Quod antiquis etiam constitutionibus interdictum esse dignoscitur: scientibus universis, quod in posterum super hujusmodi commissis, suburbanum, vel prædium, vel balneum, vel aquæ [24] mola [25], vel hortus, ad cujus usum aqua publica fuerit derivata, vel si quid ex his juxta aquæductum positum ad eum pertinet, qui plantavit arbores aquæductibus noxias, ad quemcunque pertineat locum, vel hominem, vel domum proscriptionis titulo subjacebit, & fisci juribus vindicetur: nulli super hujusmodi pœna, nec per sacros apices venia tribuenda. † Universos autem aquarios [26], vel aquarum custodes (quos *hydrophylacas* nominant,) qui omnium aquæductuum hujus regiæ urbis custodes petutati sunt: singulis manibus [27] eorum felici nomine pietatis nostræ impresso signari decernimus: ut hujusmodi adnotatione manifesti sint omnibus, nec a procuratoribus domorum, vel quolibet alio ad usus [28] alios avellantur, vel angariarum [29], vel operarum nomine teneantur. Quod si quem ex iisdem aquariis, mori contigerit, eum nihilominus, qui in locum defuncti surrogatur, signo eodem notari præcipimus: ut militiæ quodammodo sociati, excubiis aquæ custodiendæ incessanter inhæreant: nec muneribus aliis occupentur.

De fonte, vel aquæductu publico non licet aquam derivare, nisi per Principis rescriptum concedatur. Bart.

11. Imp. ANASTASIUS A. Servo [30] P. P.

DIvinam dispositionem ab inclytæ recordationis principe Theodosio, super his, qui aquam sibi de publicis aquæductibus seu fontibus præberi desiderant, promulgatam, hac etiam lege in sua firmitate durare sancimus: quatenus nemo vel in hac sacratissima civitate, vel in provinciis sine divinis apicibus de sacro epistolarum scrinio more solito edendis, & judicio [31] tuæ celsitudinis, vel aliis, quorum interest, intimatis, vel intimandis [32], aquam de publico aquæductu, seu fonte trahere permittatur: his, quicunque nostra jussa violaverint, seu violare concesserint [33], denarum librarum auri condemnatione, aliaque [34] gravissima indignatione feriendis.

TIT. XLIII.

DE GLADIATORIBUS [35] PENITUS TOLLENDIS [36].

1. Imp. CONSTANTINUS [37] A. Maximo P. P.

CRuenta [38] spectacula in otio [39] civili, & domestica quiete non placent: quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. P. P. *Beryti*, Kal. Octob. PAULINO, & JULIANO CONSS. 325.

TIT. XLIV.

DE VENATIONE [40] FERARUM.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Mauriano Com. Domestic. & vices agen. Magist. milit. [41].

OCcidendorum leonum [42] cunctis facimus potestatem, neque aliquam sinimus quenquam calumniam formidare. † Bestias [43] autem, quæ ad comitatum ab omnibus limitum Ducibus transmittuntur, non plus quam septem [44] diebus intra singulas civitates detineri præcipimus: violatoribus eorum quinas libras auri fisci juribus [45] illaturis. Dat. 13. Kal. Jun. CONSTANTIO, & CONSTANTE VV. CC. CONSS. & Dat. 5. Kal. Octob. *Constantinop.* DN. HONOR. A. XI. & CONSTANTIO II. V. C. CONSS.

TIT. XLV.

DE [46] MAJUMA [47].

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Cæsario [48] P. P.

CLementiæ nostræ placuit, ut Majumæ provincialibus lætitia reddatur: ita tamen, ut servetur honestas [49], & verecunda castis moribus perseveret. Dat. 7. Kal. Maji, *Constantinop.* ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. XLVI.

UT ARMORUM [50] USUS INSCIO PRINCIPE INTERDICTUS SIT.

Nulli licet arma portare sine principis licentia. Bart.

1. Impp. VALENTINIANUS, & VALENS AA. ad Bulephorum Conf. Campaniæ [51].

NUlli prorsus nobis insciis, atque inconsultis, quorumlibet armorum movendorum [52] copia tribuatur. Dat. 3. Non. Octob. *Altini*, divo JOVIANO, & VARRONIANO CONSS. 364.

---

1 *l.* 8. J. *h. t.* 2 Vid. Cujac. *hic.* qui multis rationibus legendum esse *scalis* ostendit. al. *calculis.* quidam emendat *cellulis*, in *lib. Aured. & Dion. scholis.* Scalæ autem maritimi trajectus fuere Constantinopoli, vide *Novell.* 69. Goth. *Scalæ* sunt trajectus maritimi, qualis in regione sexta, *scala Sycana*, quæ πέρασμα Justinianarum dicitur *in Novell.* 69. in regione quinta, *scala Chalcedonensis*, in quarta, *scala Timasii.* atque hæ scalæ Græce dicuntur χηλαὶ: erantque protensæ in mare trajiciendi causa usque ad navigia: atque his singulis singuli nautæ attributi erant. *Mod.* 3 Cizicenii. al *Zyzincenii.* al. *Ticennii.* al. *Titennis.* meminit œconomorum Cyzicenorum Vitruvius 6. 4 Producere. 5 Quacunque descriptione. 6 Sustineant. 7 Aquam venalem esse in urbe, execrabile. Venalis videtur, si cives ad reparationem aquæductus conferre tenentur. 8 Al. *Adamantio P. P. rectius.* 9 Aquæductibus aurum deputatum in alios usus verti non debet, *l.* 7. *supr. h. t.* 10 Repræsentare, *in quibusd. codicibus.* 11 Ad aquæductuum aurum servandum specialis arcarius fuit Constantinopoli. 12 Ad aquæductus pecuniam largiebantur sæpius Consules, ut *l.* 2. *l.* 3. J. *de consulibus. l.* 12. *tit.* 3. 13 Al. *Sporatio.* 14 Investigare. 15 Fontes publici rescripto principis privatorum fieri non possunt: facti revocantur, *ut hic.* usus tamen ex publico fonte concedi potest. *l.* 4. *supr. h. t.* Goth. Hoc vult lex: Ut qui publici fuere fontes ab initio, vel cum fuissent initio privati, postea publici, deinde rescripto principis vel usurpatione privati facti sunt, ad jus publicum redeant, nec quidquam valeant rescripta vel pragmaticæ contra publicam utilitatem, ut *in l.* 2. *supr. de navib. non exc. l.* 2. *supr. de can. fru. ur. Romæ.* Nec obstat *l.* 4. *supr.* quæ de usu sive jure aquæ publicæ loquitur; non de fontibus privato juri omnino vindicatis. Sed neque contra jus publicum quidquam valet præscriptio longi temporis, *l.* 5. *supr. de oper. publ.* sicut nec contra jus privatum Principis, *l. usus.* J. *de fund. rei privat. Novell.* 30. quod interpres Juliani latius quam oporteat accepit de omni jure fiscali. *Mod.* 16 Et quid. 17 Rescripta adversus utilitatem publicam nullius sunt momenti. *l.* 2. *supr. de navibus non excus. h. lib. tit.* 3. *l.* 2. *supr. de canone frument. urb. Romæ. h. l. tit.* 22. 18 *Quamlibet dignitatem prætendant.* Cujac. 19 Id est, tenuiores & diminutos aquæductus, ut *l.* 1. *supr. de defensor. civit. l.* 3. *Cod. Theod. de indulg. deb.* August. 7. *de civit.* 4. Alciat. hic *muscularios* legendum putat: & ita quoque legit Haloander. 20 *l.* 1. *in princ. supr. h. t.* 21 Al. *paralogiis.* Paragogi minusculari aquæductus, de quibus *supr.* 22 *d. l.* 1. *supr. h. t.* 23 Idem scribit Cassiodor. *l.* 5. *c.* 38. Cont. 24 Ὑδρομύλων. Molas aquarias fuisse apud veteres, hoc ex loco satis constat, ut ne trusatiles tantum fuisse quis existimet. Porro Aquaticarum molarum, aliæ publicæ, aliæ privatæ. *l.* 4. *C. Theod. de canone frument. urb. Rom.* vide Cassiodorum 3. ubi scribit, diligenter esse conservandas aquarum formas, propter aquæ molas. 25 Aquariola, ut etiam legit Pyrrhus, sed rectior est excusa lectio. 26 *l.* 6. *in fin. supr. h. t.* 27 In manu, principis nomine, aquarii signabantur, *ut hic* ut & tyrones & fabricenses *l.* 3. *supr. de fabricensibus. h. l. tit.* 9. 28 *Adversus*, sed male. 29 Angariæ hic separantur ab operis. Angariarum nomen latius patet, quam operarum: operæ, angariæ quædam sunt: operæ, opera corporalia (Galli *Corvées*) quasi corporis vehiæ: adde *l. un. supr. ne operæ a collatoribus exigantur l.* 10. *tit.* 24. Cæterum quid corvatæ, unde dicantur, & ubi præstandæ, vid. Guidonem Papium *quæst.* 482. & cujus sumptibus præstandæ, vide eundem *quæstione* 217. 30 Servio P. P.

31 In judicio. 32 *l.* 5. *supr. h. t.* 33 Consenserint. 34 Atque.

35 Gladiatores μονομάχοι. *l.* 15. *Cod. Theod.* 12. vid. Tertullian. *lib. de Spectaculis*, Alciat. 2. *parerg.* 24. Lipsium *lib. de gladiatoribus.* Qui ad gladium damnabantur, intra annum erant consumendi, Paul. 5. *sent.* 17. §. 2. vid. *l.* 8. *in fin. ff. qui testamenta facere.* Goth. Vid. Forcatul. *Aviarii cap.* 12. S. L. 36 Sic *vet. manusc.* de hoc titulo, sic Theodorus Balsamon ad Photii Nomocan. *tit.* 13. *cap.* 21. *tit.* 43. tollit spectacula gladiatorum. 37 Gladiatores ab Honorio sublatos Theodoretus & Nicephorus auctores sunt, permoti cujusdam Monachi sermone monomachis infesti, quem Telemachum vocant. Otho Frisingensis Dirimachum corrupte vocat. 38 *Ex lib.* 15. *tit.* 12. *l.* 1. *Cod. Theod.* vide Sozomenum *lib.* 1. Symmachum *lib.* 1. *epist.* 7. cruenta ludicra, Ammian. 14. detestanda, *l.* 3. *ff. de lib. & posthum. l.* 2. *Cod. Theod. de gladiatorib.* Goth. Intelliguntur autem hominum inter se commissiones; de quibus videndus elegantissimus Lipsius *in libro, qui est de gladiatoribus*, & Forcatulus *aviarii sui cap.* 12. Mod. 39 In pace, otio civili & domestica quiete, cruenta spectacula non placeant.

40 Venatio ferarum hic permissa. Hi autem venatores diversi ab his qui dicebantur κυνηγοὶ, ad bestias damnati. 41 *C. Theod. l.* 15. *tit.* 11. *l.* 1. 42 Leonem cuivis venari & occidere licet, adde *l.* 1. §. *ult. ff. de adq. rerum.* 43 *Cod. Theod. ibid. l.* 2. *vers. ideoque.* 44 Ut feræ, quas duces ad principem transmittunt, septem tantum diebus resideant, & alantur in singulis civitatibus, *ut hic.* equis præscribuntur dies quinque. *l.* 1. J. *de tract. & stativis. l.* 12. *tit.* 52. 45 Viribus.

46 *l.* 15. *C. Theod.* 6. 47 *Majuma* quid sit, pete ex Suida, & Gregorio *in Chronographia.* vide Alciat. *hic.* De Tiberina decursione, vid. Ciceronem 5. *de finibus.* & apud Festum in Piscatoriis ludis. Suidas autem scribit, Majumam fuisse ludum, quo mense Majo ludibundi, Hostiam maritimam urbem oppugnarent: & sese in aquas marinas dejicerent. Alii Majumam Syriace aquam significare scribunt. Baronius tamen existimabat, hoc spectaculum & ludicrum in oriente exhiberi solitum inhoneste, ab Arcadio & Honorio hic coërceri, videri autem hoc spectaculum esse, in quod declamat Chrysostomus *homilia de Davide & Saule.* ut sit verisimile, Arcadium Chrysostomi declamationibus ad hoc spectaculi obsequium coërcendum permotum fuisse. Julianum quoque Antiochenos de Majumis feriis in Mesopogone redarguisse. A civitate autem Majuma hoc spectaculum dictum esse (quæ civitas portus & navale Gazæ fuit: a Constantino, Constantia dicta: a Juliano, odio Constantini Gazæ subdita: per Synodum tantum restituta. vid. Euseb. 4. *de vita Constantini* 37. & 38. & 2. Sozomen. 4. & 5. *cap.* 3. & 1. Niceph. 4. & 8. *cap.* 33.) ubi namque Veneris turpissimum simulachrum cultum fuisse in loco, qui dicebatur, Tetramphodos, ad tempora usque Arcadii, quod efficacia crucis (agente Porphyrio Gazensi Episc.) sponte collapsum & perfractum. Eam historiam scripsit Marcus Diaconus Gazensis: retulit eam Metaphrastes in diem 20. Februarii. vid. Baronium in Martyrologio die 26. Decembris. 48 *Cod. Theod.* 15. 6. 1. 49 Potestas, & honestas.

50 Armorum usus inscio principe subditis interdictus est. *Nov.* 85. *c.* 4. Synes. *in epist.* Val. 6. Cicer. *Verrina de suppl.* adde *l.* 3. *vers. eadem lege. ff. ad leg. Jul. majest. l.* 11. *ff. ad leg. Jul. de vi publ.* 51 *C. Theod.* 15. 15. 1. 52 Movere arma est armis uti: sic movere equos dicimus. *leg.* 4. *leg. ult.* J. *de cursu public. l.* 12. *tit.* 51.

TIT.

TIT. XLVII.
DE [1] AGRICOLIS, ET [2] CENSITIS [3], ET COLONIS.

De oneribus extraordinariis.

1. Imp. CONSTANT. A. ad Æmilianum P. P.

NUnquam [4] sationibus [5], vel [6] colligendis frugibus insistentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur: cum [7] providentiæ sit, opportuno tempore his necessitatibus satisfacere. Lecta 7. Id. Mart. JANUARIO, & JUSTO CONSS. 328.

De alienatione.

2. Imp. CONSTANTIUS A. ad Dulcitium Conf. Æmiliæ [8].

SI quis prædium vendere voluerit, vel donare: retinere sibi transferendos ad alia loca colonos privata pactione non possit. Qui enim colonos utiles credunt: aut cum prædiis eos tenere debent, aut profuturos aliis derelinquere, si ipsi prædium sibi prodesse desperant. Dat. 8. Kalend. Maji, *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. & JULIANO C. II. CONSS. 359.

De mancipiis vagis.

3. Impp. VALENT. & VALENS AA. Faventio Vic. Italiæ [9].

QUisquis ex desertis agris veluti vagos servos [10] liberalitate nostra fuerit consecutus, pro fiscalibus pensitationibus ad integram terræ [11] possessionem, ex qua videlicet servi manare videntur, habeatur obnoxius. Id etiam circa eos observari [12] volumus, qui ex hujusmodi fundis servos ad possessiones suas transire permiserint. Dat. Prid. Kal. Aug. *Mediolan.* VALENT. & VALENTE AA. CONSS. 365.

De functionibus.

4. Iidem AA. ad [13] Modestinum [14].

HI [15], penes quos fundorum dominia sunt, pro [16] his colonis originalibus, quos in locis eisdem censitos [17] esse constabit, vel per se, vel per exactores [18] proprios recepta compulsionis sollicitudine, implenda munia functionis agnoscant. † Sane quibus terrarum erit quantulacunque possessio, qui in suis conscripti locis proprio nomine libris censualibus detinentur: ab hujusmodi præcepti communione discernimus [19]: eos enim convenit propriæ commissos mediocritati, annonarias functiones sub solito exactore agnoscere. Dat. Kalend. Maji, *Constantinop.* GRATIANO A. & DAGALAIFO CONSS. 366.

Quid dominis prædiorum præstatur.

5. Iidem AA. ad Oricum P. P.

DOmini prædiorum id [20], quod terra præstat, accipiant, pecuniam non requirant, quam rustici optare [21] non audent: nisi consuetudo prædii hoc exigat.

De adscriptitiis, colonis, vel inquilinis reducendis.

6. Iidem AA. & GRATIAN. A. ad Germanianum.

OMnes omnino fugitivos adscriptitios, colonos, vel inquilinos, sine ullo sexus, muneris, conditionisque discrimine, ad antiquos penates, ubi censiti, atque educati, natique sunt, provinciis præsidentes redire compellant.

De alienatione.

7. Iidem AAA. ad Maximum P. P.

QUemadmodum originarios [22] absque terra, ita [23] rusticos, censitosque servos [24] vendi omnifariam non licebit [25]. Neque vero commento fraudis id usurpet legis illusor [26], quod in originariis [27] sæpe est actitatum [28], ut parva portione terræ emptori tradita, omnis integri fundi cultura adimatur; sed cum soliditas fundorum, vel certa portio ad unumquemque perveniat, tanti quoque servi, & originarii transeant, quanti apud superiores dominos, & possessores, vel in soliditate, vel in parte manserunt: & emptor [29] pretium quod dederit, amissum existimet: nihilominus venditori ad repetendos servos cum agnatione eorum vindicatione concessa, & si aliqua denique ex causa dissimulaverit legis usurpare beneficium, atque iste sub hac taciturnitate decesserit: & heredibus ejus, & contra heredes emptoris vindicationem damus, longi [30] temporis præscriptione submota [31]: male [32] fidei [33] namque possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.

De eo, qui adscriptitium recepit, vel ejus operas conduxit.

8. Iidem AAA. ad Probum P. P.

OMnes profugi in alieno latebras collocantes, cum emolumentis tributariis, salva tamen moderatione revocentur: scilicet, ut si hi homines apud quos reperiuntur, alienos esse noverant [34] fugitivos, & profugis in lucrum suum usi sunt [35], hoc est, sive excoluerunt agros fructibus [36] dominis profuturos, sive aliqua ab iisdem sibi injuncta noverunt, nec mercedem laboris debitam consecuti sunt, ab illis tributa quæ publicis perierunt functionibus, exigantur. Cæterum si occultato eo profugi, quod [37] alieni esse viderentur, quasi sui arbitrii ac liberi apud aliquem se collocaverunt, aut excolentes terras, partem fructuum pro solo debitam dominis præstiterunt, cætera proprio peculio reservantes, vel quibuscunque operis impensis mercedem placitam consecuti sunt, ab ipsis profugis quæcunque debentur, exigentur: nam manifestum est privatum jam esse contractum. † Si qui vero inter agricolas (ut assolet [38]) ex quibuscunque commerciis hujusmodi hominibus esse inveniuntur debitores, coram partibus constitutis Judex ab obnoxiis quod debetur, exposcat.

De immunitatibus specialiter datis, & jugatione, & capitatione.

9. [39] Iidem AAA. ad Populum [40].

IMmunitates [41] specialiter datæ, & jugatio & capitatio libris publicis & civitatum, aut provinciarum encautariis [42], sine aliqua probatione factæ, penes fruentes ereptæ in functionem pristinam redeant. Dat. 3. Non. Mart. *Mediolan.* MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

De agricolarum capitatione censenda.

10. Iidem AAA. Cynegio P. P.

CUm [antea] per singulos viros, per binas vero mulieres capitis norma sit censa, nunc binis ac ternis viris, mulieribus autem [43] quaternis unius [44] pendendi capitis attributum est. † Quocirca sublimitas tua hujusmodi census per Comanorum [45], & Ariaratensium [46], & Armeniæ secundæ, Amasenorum, Helenoponti [47], & Diocæsariensium Cappadociæ secundæ urbes, salubris ac temperatæ peræquationis modum monumentis publicis jubebit annecti.

De originariis colonis.

11. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Populum.

ORiginarios colonos nullis privilegiis, nulla dignitate, nulla census auctoritate [48] excusari præcipimus: sed amputatis omnibus, quæ aliquoties per gratiam sunt elicita, domino, vel fundo esse reddendos.

De receptatoribus.

12. Iidem AA. Florentino.

SErvos [49], vel tributarios [50], vel inquilinos [51], apud dominos suos volumus remanere. Nam cum [52] metu damni deterritus unusquisque eum, quem incognitum habuerit, a se cœperit propulsare: voluntas fugiendi servis non erit. Nemo enim dominum suum deserit, sciens nunquam sibi latendi locum esse derelictum: sed aut cognitum sibi ingenuum unusquisque suscipiet: aut eum qui se liberum esse simulaverit, a se submovebit metuens his quæ statuta sunt, obnoxius fieri. Si quis igitur ex memoratis fugitivis apud quemlibet fuerit repertus [53], duodecim libras argenti fisco nostro inferat detentator: ipsi autem cujus fuerit, præter eundem fugitivum, alterum etiam ejusdem æstimationis inferre decernimus.

De liberis colonorum, vel inquilinorum. 1. De colonorum translatione.

13. Iidem AA. Vincentio P. P.

DEfinimus, ut inter inquilinos colonosve (quorum quantum ad originem pertinet vindicandam, indiscreta eademque pene [54] videtur esse conditio, licet sit discrimen in nomine) suscepti liberi, vel utroque, vel neutro [55] parente censito statum paternæ conditionis agnoscant. §. 1. Illud etiam servandum est, ut si quando utriusque fundi idem dominus de possessione referta cultoribus, ad eam coloniam quæ laborabat tenuitate, colonos transtulerit, iidemque fundi ad diversorum jura dominorum, qualibet sorte transierint, maneat quidem facta translatio, sed ita ut prædii ejus dominus, a quo coloni probantur fuisse traducti, translatorum agnationem restituat. Datum 3. Id. Jun. STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

De fugitivis.

14. Iidem AA. Vincentio P. P. Galliarum post alia [56].

SI coloni, quos bona fide quisque possidet, ad alios fugæ vitio transeuntes, necessitatem propriæ conditionis declinare tentaverint, bonæ [57]

1 Βασ. *lib.* 52. *tit.* 1. Goth. Ad hunc titulum vide Molinæum *ad consuetud. Parisiens. tit.* 2. *in pr. a n.* 16. Mod. 2 Agricolarum duæ conditiones hic proponuntur. Alii censiti, alii coloni. 3 Censiti, qui & capite censiti a Juliano in Novellis dicuntur & tributarii, sunt censibus quasi adscripti, sive adnotati, qui capitis censum præstant, & ii quidem servi sunt. Coloni vero, qui liberi sunt, terræ tanquam domini habentur: & tantum domino terræ reditus certos ac pensiones præstant in pecunia, vel in speciebus pro solo. Cujacius *hic.* 4 *C. Th.* 11. 16. 4. 5 *Rationibus*, legit *Cujac.*
6 Συλλογῆς καὶ λογισμῶν meminit autor Synopseos 55. *tit.* 1. *c.* 1. collectionis & rationum, ut hic videantur Græci *rationibus* legisse, non, *sationibus*, hac sententia, ut ne agricola colligendis fructibus aut rationibus occupatus ad extraordinaria onera trahatur. 7 Hoc est, necessariis occupationibus detinentur. *Synops. ibid.* 8 *C. Th.* 13. 10. 3. 9 *Cod. Theod.* 11. 1. 12. 10 Vid. *l.* 12. *infr. h. t.* 11 *Glebæ*, in *C. Theod.* 12 Observare. 13 Al. *Modestum P. P.* 14 *C. Theod.* 11. 1. 14. 15 Pro colonis (hi Græci γεωργοὶ) munia functionum a dominis exiguntur. *Synops. ibid. cap.* 4. 16 *l.* 15. *infr. h. t.* 17 *Censos*, in *C. Theod.* 18 *Actores*, in *C. Theod.* 19 Dominus pro colono, vel adscriptitio conveniri non potest. *l.* 11. ℥. *de obligat.* adde quæ scripsi de clarigatione ad *l.* 12. *infr. de omni agro deserto*, *h. lib. tit.* 58. & in authentica *habita*, *supr. ne filius pro patre.* 20 Coloni reditus certos & pensiones domino terræ præstant in pecuniis, vel in speciebus pro solo, *l.* 8. *l.* 20. *l. penult. infr. h. t.*
21 *Id est*, εὔχεσθαι. Cujac. 22 Vendi originarii, & censiti servi absque terra non possunt. Reipublicæ enim interest, ut censiti terræ suæ adhæreant. adde *l.* 112. *ff. de legatis* 1. 23 Censiti & rustici ab originariis differentia. 24 Vide *leg.* 12. *infr. h. t.* 25 Imo nec permutari vel obligari, cum nec legari possint. *l. si quis inquilinos. ff. de leg.* 1. Mod. 26 Illusio. 27 Originarios. 28 Agitatum. 29 Ementis censitum absque terra, pœna est pretium amittere. Similis pœna in eo, qui prædium dominicum emit dempto canone. adde *leg.* 7. *infr. de fundis rei privatæ. h. lib. tit.* 65. Quid: quibus casibus emptor pretium amittit, cui pretium cedit, venditori an fisco? fisco. Accurs. *hic*, & *l. penult.* ℥. *de rescindenda vendit.* 30 Dixi ad *l.* 1. ℥. *de præscript.* 30. *annorum.* 31 Imo non est submota in mancipiis. *l.* 3. *ff. de divers. temporal. præscript.* 32 Præsumitur mala fide possidere, qui contra legum interdicta mercatur. *l.* 27. *ff. de regulis jur. cap.* 2. 82. *de regulis jur. in* 6. 33 Malæ fide. 34 Noverunt, al. *nominarunt.* 35 Aliud est suscipere fugitivum colonum, aliud quasi liberi hominis operas conducere: qui enim suscepit, solennes functiones agnoscit pro eo: qui conduxit, non item. Et est similis distinctio in *l.* 4. ℥. *de serv. fugit.* Mod. 36 Vide *l.* 5. ℥. *h. t.* 37 Qui. 38 Solet. 39 *Al.* Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius AAA. ad Populum. 40 *C. Theod.* 13. 10. 7. 41 Si quis cuicunque donaverit immunitatem, nihilominus contribuere cogitur. *Synops. Basil.* 54. 7. *ex lib.* 55. *tit.* 1. *c.* 8. vide *l.* 1. ℥. *de immunitate nemini concedenda. lib.* 10. *tit.* 25. 42 Vide quæ scripsi ad *l.* 17. *ff. de instructo.* Sic in *Cod. Theod.* Cont. *Eucteris* legit Alciat. 43 Aut. 44 Jus unius. 45 Comagenensium & Amastriensium Alciat. *hic.* 46 *De Ariata Stephanus.* al. *Ariatensium.* 47 Al. *Amasinorum Hellespontis*, & *Eleocæsariensium.* al. *Armasenorum.* vide *hic* Cujac. 48 Census auctoritatem perinde dixit, ut *in l. in finalibus. ff. fin. regund.* quæ si ut domino non præjudicat, si quis rem alienam quasi suam in censum deferat; *l. forma.* §. *si ego ff. de censibus. l. quæ quisque ff. de acquirend. rerum domin.* sic vero domino fundi non præjudicat colonus, qui se quasi ingenuum in censum defert. porro etiam fisco non præjudicat professio censualis. *l. ult.* ℥. *sine cens. vel rel.* Mod. 49 Agricolarum tria genera, servi, tributarii, inquilini, *ut hic.* servi autem hi plane & censibus adscripti. *l.* 3. *l.* 7. ℥. *h. t.* 50 Tributarii hic, adscriptitii. 51 Inquilini hic, coloni. *l.* 18. *J. h. t.* Salvianus 5. *de providentia*, *Novell. Valent. de colonis vagis.* 52 Adde *leg.* 10. *ff. de custodia.* 53 Vide, quæ notavi ad *leg.* 6. ℥. *de servis fugitivis.* 54 *Pœna*, sed male. 55 Alterutro. 56 *Cod. Theod.* 4. 22. 1. 57 Vide *l.* 1. §. 3. *ff. uti possidetis.* Goth. Adde Menoch. *de recup. poss. remedio* 10. S. L.

fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri [1]: & tunc [2] causam originis & proprietatis agitari [3]. Dat. 4. Id. Jul. *Mediolani*, STILICHONE, & [4] ANTHEMIO CONSS. 400.

De fiscalibus debitis.

15. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Probo.

COlonos [5] nunquam fiscalium nomine debitorum ullius exactoris [6] pulset intentio: quos ita glebis [7] inhærere præcipimus, ut nec puncto [8] quidem temporis debeant amoveri.

De colona quæ se junxit homini libero.

16. Iidem AA. Palladio.

MUlier [9] quæ fuisse originaria docebitur, si cujuscunque liberi hominis secuta consortium, in urbibus, vel in quibuscunque locis victura constiterit, ejus omnem [10] sobolem secundum vetera constituta conveniet revocari. Dat. 6. Kalend. Jul. *Ravennæ*, MAXIMO, & PLINTA CONSS. 419.

Præjudicium possessioni per colonum fieri non posse.

17. Iidem AA. Joanni P. P.

PEr colonum præjudicium possessionis invito, vel inscio domino [11] imponi non posse: & jure & legum auctoritate declaratur. Dat. Id. Jul. *Ravennæ*, HONORIO XIII. & THEOD. X. AA. CONSS. 422.

De adscriptitiis, & acquisitis possessione triginta annor.

18. [12] Imp. ANASTASIUS.*

AGricolarum [13] alii quidem sunt adscriptitii [14], & eorum peculia dominis competunt: alii vero tempore annorum [15] triginta coloni fiunt, liberi [16] manentes cum rebus suis: & ii etiam coguntur terram colere, & canonem præstare. Hoc & domino, & agricolis utilius est.

De militiis. De apparitoribus.

19. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Probo P. P.

COlonos nulla ratione ad ullum quamvis humilioris militiæ [17] locum sinimus admitti: Sed nec apparitores Magisteriæ potestatis, censibus [18] adscriptos probari concedimus: quia in hac parte, & dominorum [19] juri, & publicæ consulimus honestati.

Si de terra dominio dubitetur, & locatio negetur.

20. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

LItibus imponentes celeritatem, sancimus, si quando coloni cujuscunque conditionis contra dominos terræ declamaverint, super hoc ipso dubitantes, utrum is terræ dominus est, necne: an ipsi coloni dominium suæ terræ [20] possident (eos tamen dicimus, qui non ex longo prolixoque tempore, vel longinqua, & inveterata redituum [21] susceptione sufficientem habent cautelam: in quibus casibus ne contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis præscriptione, vel redituum frequentissima consequentia [22], colonorum impetum [23] excludente) talem esse super redituum, vel publicarum functionum præstatione formam censemus, ut si tales coloni, quales prædiximus, idoneum fidejussorem [24] totius summæ, quæ ab his dependitur, præstiterint, quod omnes reditus sine ulla procrastinatione, si melior causa dominorum judicetur, eis restituent, & talis fidejussor per triennium accipiatur, eoque impleto iterum removeatur [25]: coloni in medio nullo modo super reditibus a dominis inquietentur. §. 1. Si autem hec coloni minime facere voluerint vel potuerint: tunc iidem reditus per officium judicis annui exigantur per solita tempora, in quæ etiam dominis dependebantur, & deponantur [26] in æde [27] sacra, vel [28] in κειμηλιαρχείῳ [29] civitatis, sub qua possessio sita est: vel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in metropolitana ecclesia remaneant cum omni cautela: & post plenissimam definitionem, vel dominis dentur, vel colonis restituantur. §. 2. Sin autem reditus non in auro, sed in speciebus inferuntur [30], vel in totum, vel in partem [31]: iterum [32] per officium judicis fructus vendantur, & pretia eorum secundum prædictum modum deponantur.

§. 3. Hæc de reditibus definientes, ad publicas transeamus functiones. Et si quidem coloni more solito eas dependebant [33], ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo præjudicio dominis generando, qui etiam [34] quiescentibus colonis, & non contradicentibus, ad publicum tributarias functiones minime inferebant. Sin autem moris erat dominos totam summam accipere, & ex ea partem quidem in publicas vertere functiones: partem autem in suos reditus [35] habere: tunc si quidem fidejussor a colonis detur, eundem fidejussorem dominis sine præjudicio litis tantam summam inferre, quantam tributa publica faciunt, ut a dominis publicis rationibus persolvatur: nullo ex hoc colonis præjudicio generando, super reditibus enim domini fidejussione fiant contenti. §. 4. Sin autem fidejussione [36] cessante ad sequestrationem res veniant, & pecuniæ deponantur [37]: ex earum summa tantam [38] judices separare, quanta ad publicas sufficiat [39] functiones, & eam dispositionem dominum accipere: quatenus ipse eam persolvens, publicas accipiat securitates: reliqua quantitate, quæ in reditus puros [40] remanet, in tuto collocanda, & litis terminum expectante: nullo præjudicio, sive colonis, sive dominis ex hujusmodi fidejussione, vel sequestratione, vel publicarum functionum solutione generando: sed omni causa in suspenso manente, donec judicialis sententia, quæ de toto negotio procedit, omnem rem aperiat, & ostendat, quia dominus terræ constitutus est [41], & ad quem publicarum functionum securitas debet [42] in posterum fieri, seu reditus pervenire, vel permanere. Recitata septies [43] in novo consistorio palatii Justiniani. Dat. 15. Kal. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

De natis ex adscriptitio, & serva, vel ex adscriptitia, & servo. Collatio servorum, & adscriptitiorum.

21. Idem A. ad Senatum.

NE diutius dubitetur, si quis ex adscriptitia & libero, vel ex adscriptitia & servo, vel adscriptitio & ancilla fuisset editus, cujus status sit, vel quæ pejor fortuna sit, utrumne adscriptitia, an servilis: sancimus ea quidem, quæ in anterioribus legibus cauta sunt pro tali progenie, quæ ex mulieribus adscriptitiis, & viris liberis progenita sit, in suo statu relinqui, & sic sit [44] adscriptitia proles ex tali copulatione procreata. Si quis autem, vel ex servo & adscriptitia, vel ab ancilla & adscriptitio fuerit editus, matris suæ ventrem sequatur, & talis sit conditionis, qualis & genitrix fuit, sive ancilla, sive adscriptitia: quod hactenus in liberis tantum & servis observabatur. Quæ [45] enim differentia inter servos [46], & adscriptitios intelligatur, cum uterque in domini sui positus sit potestate, & possit servum cum [47] peculio [48] manumittere, & adscriptitium cum terra dominio suo expellere?

De probationibus. 1. De præscriptione XXX. *vel* XL. *annorum.*

22. Idem A. Juliano [49] P. P.

CUm scimus nostra jura nolle [50] præjudicium generare cuiquam circa conditionem, neque ex confessionibus, neque ex scriptura [51], nisi etiam ex aliis argumentis aliquod accesserit incrementum: sancimus solam confessionem [52], vel aliam quamcunque scripturam ad hoc minime sufficere: nec adscriptitiam conditionem cuiquam [53] inferre, sed debere hujusmodi scripturæ aliquod advenire adjutorium: quatenus, vel ex [54] publici census adscriptione, vel aliis legitimis modis talis scriptura adjuvetur. Melius etenim est in hujusmodi difficultatibus, ex pluribus capitulis conditiones [55] ostendi: & non solis confessionibus neque scripturis homines forte liberos ad deteriorem detrahi fortunam. Sin autem est scriptura, & post [56] scripturam confessio seu depositio (sine vi, & necessitate tamen) intervenerit (quid enim si conditionale [57] instrumentum vel aliam chartulam, in qua subscri-

1 Fiet hoc interdicto Utrubi (namque hæc lex in Codice Theodos. posita est sub tit. *Utrubi*) quod celerem reformationem vocat, id est, momenti actionem, quam nec appellatio remorari potest. *l.* 1. ℥. *si de mom. poss.* nec compensatio, *l. ult. supr. de compens.* Celeris autem reformatio sive momenti actio aut interdictum omnem rationem significat repetendæ possessionis, vi vel alio modo perturbatæ, & ideo non tantum interdictum Unde vi, sed & interdictum de tabulis exhibendis, quo heres tabulas repetit ab alio suppressas, apud Anianum *tit. vic. civ. crim. ag. poss.* & interdicta, Uti possidetis, & Utrubi, & Salvianum apud eundem 5. *sentent. Paul. tit. de interdict.* & interdictum Quorum bonorum, *l.* 22. *Cod. Theod. quor. app. non rec.* Celerem reformationem, redhibitionem, executionem, dixit etiam *in l.* 5. *Cod. Theod. de denunc. l.* 4. *Cod. Theod. unde vi. l.* 1. *C. Theod. de inqu. & col.* vide porro ad hanc legem, & an hoc novum remedium recuperandæ possessionis locum habeat in quacumque re mobili, immobili, animata & inanimata Alexand. *cons.* 19. *lib.* 5. Rip. *ad l. sæpe. n.* 31. *cum seq.* ubi etiam Abb. *extr. de restit. spol. & ad c. cum ad sedem num* 25. *& seq. hoc tit.* Socinum *ad l. rem quæ nobis. num.* 3. *ff. de acquir. poss.* Ant. Rub. *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. num.* 82. *ff. de acquir. poss.* Phil. Franc. *in disput. petitoris num.* 29. 4. *vol. tract.* Parisiens. *cons.* 1. *num.* 178. *lib.* 1. Villalob. *litera l. num.* 110. Menochium denique *de recuper. possess. remed.* 10. Mod. 2 Vide quæ notavi *ad l.* 156. §. 1. *ff. de regulis juris*: vide Dynum *ad cap. dolo facit, de regulis jur. in* 6. 3 Quæ hic detracta sunt e *C. Th.* 4 Al. *Aureliano.* 5 *l.* 4. *in princ. supr. h. t.* 6 Exactionis. 7 *l.* 23. §. *cum autem Anastasiana.* §. *caveant.* ℥. *h. t. leg. unica.* ℥. *de colonis Palæstinis, h. lib. tit.* 50. *l. unica.* ℥. *de colonis Thracensibus, h. lib. tit.* 51. *l. unica.* ℥. *de colonis Illyricanis, h. lib. tit.* 52. *Nov.* 17 *cap.* 14. 8 Punctum hic accipe pro momento. Puncto aut momento temporis coloni longius abduci non debent adde de momento Cujacium *cap.* 1. *de præscript.* 9 *l. unica, vers. Itaque mulierum. C. Theod. de inquilinis, lib.* 5. *tit.* 10. 10 *l.* 21. ℥. *h. t.* Goth. Sententia legis hæc est: Colonam, quæ se junxit libero homini, cum omni sobole revocari: unde sequitur, natum ex colona & libero homine, maternæ conditionis esse, *l. ult.* ℥. *hoc tit. l.* 4. ℥. *de agr. & man.* Nec obstat *l.* 13. *supr.* ut interpretatio Cujac. ad eam statim indicat. *Mod.* 11 Repetita est hæc lex in *l. ult.* ℥. *si alien. res pign. dat. sit.* ex qua intelligitur hunc esse sensum, ut sicut servus prædium domini invito vel inscio domino pignori obligare non potest, *l.* 6. *&* 9. ℥. *quod cum eo, qui in alien.* ita nec colonus, *l. ult.* ℥. *h. t.* idemque etiam de servitute dicendum est. *Mod.* 12 *Hanc legem Græcam & Latinam edidit* Cujac. *cujus mentio fit in l.* 23. & ab Eustachio *lib. de temporibus.* 13 Agricolarum alii adscriptitii, alii coloni. 14 Vide quæ scripsi ad *l. ult.* ℥. *de uxor pro marito.* 15 Vide quæ scripsi ad *leg.* 2. ℥. *in quibus causis coloni. h. lib. tit.* 49. Coloni triginta annorum possessione adquiruntur, 16 Coloni liberi, ut hic, *& l.* 1. ℥. *de prædiis tamiacis. h. lib. tit.* 68. adscriptitii non item. ℥. *h. t.* 17 Militia colonis interdicta. adde *l.* 3. ℥. *qui militare possunt. lib.* 12. *tit.* 34. 18 Id est, libris censualibus. 19 Adscriptitiorum peculia sunt dominorum. *l.* 21. *in fin.* ℥. *h. t.* 20 Sæpe fit, ut coloni vindicent se in libertatem, & dicant se esse ἰδιοκτητορίους, id est, propriorum bonorum possessores. sed præscriptione longi temporis repelluntur, si dominus probaverit reditus & pensiones eos diu quasi Colonos exsolvisse, quæ probatio fiet antapochis. *l. plures.* ℥. *de fide instrum.* quæ huic conjungenda est. Et possessio quidem longi temporis colonum non facit, cum ex lege Anastasii exigantur 30. anni, sed pro possessore præsumptionem facit. & generaliter diuturna præstatio vel partis præstatio obligationem vel actionem, quæ non fuit ab initio, non constituit. *l.* 7. *supr. de usur. l. si certis. supr. de pactis. l. ult* ℥. *ne uxor pro marit. l. operis. ff. de oper. lib.* Tacitum pactum inducit. *l.* 5 ℥. *de usur.* Præsumptionem obligationis inducit in dubio. *l. cum de in rem verso. ff. de usuris*, & obligationem, si qua fuit confirmat, & corroborat, extinctis exceptionibus anargyriæ & Macedoniani, *l.* 4. ℥. *de non num. pec. l.* 2. ℥. *ad SC. Maced.* & interdum perpetuat, ut in causa alimentorum. *l.* 1. ℥. *de fideicommiss.* Mod. 21 *l. si certis annis. l.* 28. ℥. *de pactis.* vide Molinæum *de usuris quæst.* 20. *num.* 207. Goth. Adde Gœdd. *de sequestrat. cap.* 1. *num.* 111. *cap.* 2. *num.* 33. *& seq.* Zanger. *de except. part.* 3. *c.* 2. *n.* 181. Ans. 22 Redituum diuturna & continua præstatio possessionem confirmat, & vim longi temporis præscriptionis habet, vide *l. cum de in rem.* 6. *ff. de usur.* 23 Impetus. 24 Sequestrum fieri impedit, qui satisdationem offert, *ut hic, & l. ult. supr. de ordine cognitionum. l. si fidejussor.* 7. *in fin. ff. qui satisdare.* Cyn. *in l.* 1. *de prohibita sequestrat.* sic tamen, ut in satisdatione promittatur de restituenda re sine procrastinatione aliqua (exceptis certis casibus, Clement. 1. *de sequestrat. possessionis*, Panorm. *c.* 2. *extr. h. t.*) Eadem ratione sequestrum impeditur per contumaciam impetrantis sequestrum: veluti si litem persequi negligat. *l. si quis.* 9. §. *si oleum.* 3. *ff. de dolo.* ut & sententia post sequestrum lata. Doct. *in d.* §. *ult.* Quid? in sequestro ut summaria cognitio, ita citatio partis, vel alius ordo judiciarius num exigitur? exigitur: propter suspicionem videlicet fugæ reique amittendæ. Bald. *in d.* §. *ult.* Panorm. *d. c.* 2. *arg. l. ait prætor.* 10. §. *si debitorem.* 16. *ff. quæ in fraudem.* vide Bald. *decis.* 240. 25 Renovetur. 26 Ubi non est satisdatum. *l.* 16. *in fin. ff. de off. præsidis, l.* 7. *in fin. ff. qui satisdare.* 27 Ædem sacram. 28 Id est. 29 De Cimelio & Cimeliarchis, vide quæ scripsi ad *Novell.* 40. §. 1. *&* 161. *l. ult.* §. 1. *supr. de bonis autorit. judicis possidendis.* Paul. 4. *sent.* 6. §. 1. 30 Inferantur. 31 Ex parte. 32 Interim. 33 Dependeant. 34 Et. 35 Suum reditum. 36 Fidejussore. 37 Al. additur *&*. 38 Tanta. 39 Sufficiant. 40 Puri reditus, soluti a tributis, sic pura substantia, quæ ære alieno soluta est. *l.* 11. §. 1. ℥. *de repud.* 41 Sit. 42 Debeat. 43 Legendum, *septimsliario.* vide Cujac. 2. *observ.* 3. 44 Adscriptitia libero nubere potest: propter quod ex eo matrimonio nati adscriptitii sunt. *l.* 16. ℥. *h. t. l. ult.* ℥. *h. t.* ex adscriptitio autem & libera nati, liberi non sunt adscriptitii. *d. l. ult. N.* 54. 45 Vide Cujac. 12. *observ.* 35. 46 Adscriptitii servi sunt, *ut hic*, & ea parte differunt a colonis. *l.* 1. ℥. *de prædiis Tamiacis. h. lib. tit.* 68. 47 Adscriptitiorum peculium ad eorum dominum pertinet, *ut hic, & l.* 18. *l.* 19. *in fin. supr. h. t.* 48 Al. additur, *vel sine eo*, sed glossema esse apparet ex *Accurs.* 49 Al. *Joanni.* 50 Nullum. 51 Vide Guid. Papæ *not quæst.* 315. Grammaticum *consil.* 45. *num.* 4. Decium *consil.* 133. *col.* 3. Marsilium *consil.* 28. *num.* 9. Mod. 52 Conductionem *in quibusd. veter. lib.* quam lectionem magis probat *Cujac.* & Græcorum auctoritate confirmat 53 Cuidam. 54 Vide Papon. 3. *Notar.* 9. *c. des lettres de terrier.* 55 Conductiones. 56 Geminata confessio seu recognitio consulto magis consilio & magis deliberate præsumitur facta, quam simplex & non gemina. Angel. *l. unica.* ℥. *de plus petit.* Corsetus *in additionibus ad singulare, habetur.* 57 *Conductionale*, ex Græcis emendat *Cujac.*

psit

psit [1] & [intimavit: &] inter acta deposuit sese colonum fuisse adscriptitium ?) tunc ex utroque genere obligationis, id est, tam scripturæ, quam confessionis, vel depositionis, talem eum esse credendum, qualem se & scripsit, & inter acta deposuit. §. 1. Illud quoque non ineleganter dubitabatur [2], *si coloni filius per triginta annorum curricula, vel forsitan per quadraginta, seu ampliora adhuc vivente patre & agriculturam peragente, ipse in libera conversatione* [3] *morabatur, & dominus terræ, quia per patrem ei satisfiebat* [4], *non etiam præsentiam ejus exigebat: an post obitum patris, vel postquam forte inutilis is existat, & ruri non idoneus, potest excusari filius longinqua libertate abutendo: & quod per multos annos neque agrum coluit, neque aliquid colonarii operis celebravit, cum non possit dominus incusari propter suam desidiam, cui per patrem ejus omne, quod voluerat, accedebat*, in omnibus itaque hujuscemodi speciebus satis acerbum nobis videtur, domino præjudicari [5] colonorum absentia [6], qui rure [7] nati, & postea absentes, per suos, vel patres, vel fratres, vel cognatos agriculturam peragebant: cum enim pars [8] quodammodo corporis ejus per cognationem in fundo [9] remanebat, non videtur neque abesse, neque peregrinari, neque in libertate morari. Maneat itaque domino jus inconcussum, & donec ejus, vel antiquitas, vel posteritas, vel cognatio in agrum remanet, ipse videatur ibi resedisse. Dat. 10. Kal. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

1. *ad leg. 18. supra h. tit.*

2. *De adscriptitiis, vel colonis alienis non suscipiendis.*

23. Idem A. Joanni [10] P. P.

CUm satis inhumanum est, terram, quæ ab initio adscriptitios [11] habebat, suis quodammodo membris defraudari, & colonos in aliis [12] terris demorantes, dominos terræ maximis damnis afficere, censemus, quemadmodum in curialium conditione nemo ex temporali cursu liberatur: ita nec adscriptitiæ conditioni suppositus, ex annalibus curriculis quantacunque emanaverint, vel quacunque prolixa [13] negotiatione aliquis sibi vindicet libertatem: sed remaneat adscriptitius, & inhæreat terræ: & si se celaverit, vel separare se conatus fuerit, secundum exemplum servi fugitivi sese diutinis [14] insidiis furari intelligatur: & sit suppositus una cum omni sobole sua (etsi in alia terra eam fecerit) hujusmodi fortunæ, & capitali [15] illationi: nulla liberatione ei penitus competente. §. 1. Cum autem Anastasiana [16] lex *homines, qui [per* [17]*] triginta* [18] *annos colonaria detenti sunt conditione, voluerit liberos quidem permanere: non* [19] *autem habere facultatem terra derelicta in alia loca migrare:* & ex hoc quærebatur, *si etiam liberi eorum cujuscunque sexus, licet non per triginta annos fuerint* [20] *in fundis, vel vicis, deberent colonariæ esse conditionis, aut* [21] *tantummodo genitor eorum, qui per triginta annos hujusmodi conditioni alligatus esset?* sancimus liberos colonorum esse quidem in perpetuum secundum præfatam legem liberos, & nulla deteriori conditione prægravari: non autem habere licentiam relicto suo rure ad aliud migrare, sed semper terræ inhæreant, quam semel colendam patres eorum susceperunt. † Caveant autem possessionum domini, in quibus tales coloni constituti sunt, aliquam innovationem, vel violentiam eis inferre. Si enim hoc approbatum fuerit, & per judicem pronuntiatum, ipse provinciæ moderator, in qua aliquid tale fuerit perpetratum, omnino provideat & læsionem (si qua subsecuta est) eis resarcire, & [sic] veterem consuetudinem in reditibus [22] præstandis eis observare: nulla nec tunc licentia concedenda colonis fundum, ubi commorantur, relinquere [23]: & hoc tam in ipsis colonis, quam in sobole eorum, qualiscunque sexus, vel ætatis sit, sancimus, ut & ipsa semel in fundo nata, remaneat in possessione sub eisdem modis, eisdemque conditionibus, sub quibus etiam genitores ejus manere in alienis fundis definivimus. §. 2. Nemini autem liceat, vel adscriptitium, vel colonum alienum scienti, prudentique in suum rus [24] suscipere: sed & si bona fide eum susceperit, postea autem repererit eum alienum esse constitutum, admonente domino, vel ipsius adscriptitii, vel terræ, & hoc faciente per se, vel per procuratorem suum, hunc restituere eum cum omni peculio, & sobole sua. & si hoc facere supersederit: omnis quidem temporis, quo apud eum remoratus est, publicas functiones, sive terrenas, sive annales [25] pro eo inferre compelletur: cura & provisione tam eminentissimæ præfecturæ, quam præsidis provinciæ: coartetur autem sic ad restitutionem ejus secundum veteres constitutiones, & pœnas in eis insertas.

De natis ex adscriptitio & libera.

24. Idem A. Joanni [26] P. P.

SI qui adscriptitiæ [27] conditionis constituti, mulieres liberas quacunque mente, aut quacunque machinatione, sive scientibus, sive ignorantibus dominis sibi [28] uxores conjunxerunt vel conjunxerint [29]: in sua libertate permanere, tam eas, quam prolem quæ ex his cognoscitur procreata, sancimus: illo proculdubio observando, ut si ex libero marito, & adscriptitia uxore partus fuerit editus: is maternæ [30] conditionis maculam, & non paternam sequatur libertatem, sed ne adscriptitii [31] putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maxime verendum est, nec liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis paulatim hujusmodi hominum conditio decrescat: sancimus, si quid tale fuerit ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum ejus sive per se, sive per præsidem provinciæ talem hominem moderata corrigere castigatione, & abstrahere a tali muliere, quod si neglexerit, sciat in suum damnum hujusmodi desidiam [32] reversuram.

TIT. XLVIII.
DE CAPITATIONE [33] CIVIUM [34] CENSIBUS EXIMENDA.

1. Imp. CONSTANTINUS ad Eusebium V. P. Præsidem Lyciæ & Pamphiliæ [35].

PLebs [36] urbana (sicut in Orientalibus quoque provinciis observatur) minime in censibus pro capitatione sua conveniatur: sed juxta hanc jussionem nostram immunis habeatur [37]. Dat. Kal. Jun. CONSTANT. A. III. & LICINIO III. CONSS. 313.

TIT. XLIX.
IN QUIBUS CAUSIS COLONI CENSITI [38] DOMINOS ACCUSARE POSSINT.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum Vic. Orient.

QUisquis colonus plus a domino exigitur, quam ante consueverat, & quam in anterioribus temporibus exactum est, adeat judicem, cujus primum poterit habere præsentiam, & facinus comprobet: ut ille qui convincitur amplius postulare, quam accipere consueverat, hoc facere in posterum prohibeatur [39]: prius reddito quod superexactione perpetrata noscitur [40] extorsisse.

Coloni censiti, licet respectu aliorum sint liberi, tamen quoad personas dominorum quibus tributa præstant, quadam servitute tenentur adstricti. Bart.

2. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. Nebridio Comiti Asiæ.

COloni censibus [41] duntaxat adscripti [42], sicuti ab his [43] liberi sunt, quibus eos tributa [44] subjectos non faciunt; ita his quibus annuis functionibus, & debito conditionis obnoxii [45] sunt, pene est, ut quadam dediti servitute videantur [46]: quominus est ferendum, ut eos audeant lite pulsare, a quibus ipsos, utpote dominis, una cum possessionibus distrahi posse non dubium est: quam de cetero licentiam submovemus: ne quis audeat domini nomen in judicio lacessere: & cujus ipsi sunt, ejusdem omnia sua esse cognoscant. Cum enim sæpissime decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colonorum ignorante domino prædii, aut vendere, aut alio modo alienare liceret: quemadmodum contra ejus personam æquo poterit jure consistere, quem nec propria quidem leges sui juris habere voluerunt, & acquirendi tantum, non etiam transferendi potestate permissa, domino, & acquirere, & habere voluerunt? Sed ut in causis civilibus hujusmodi hominum generi adversus dominos, vel patronos aditum intercludimus, & vocem [47] negamus (exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatem eis super hoc interpellandi præbuerunt) ita in criminum accusatione, quæ [48] publica est, non adimitur eis propter suam suorumque injuriam experiundi licentia.

TIT. L.
DE COLONIS PALÆSTINIS.

Coloni Palæstini non possunt a terra recedere sicut alii: & eorum dominis datur revocandi plena potestas. Bart.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio [49] P. P.

CUm per alias provincias, quæ subjacent nostræ serenitatis imperio, lex a majoribus constituta, colonos quodam æternitatis [50] jure detineat, ita ut [51] illis non liceat ex his locis, quorum fructu [52] relevantur, abscedere: nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt, neque id Palæstinæ provinciæ possessoribus [53] suffragetur: sancimus, ut etiam [54] per Palæstinam [55] nullus omnino colonorum suo jure velut vagus, ac liber exultet, sed exemplo aliarum provinciarum ita domino fundi teneatur, ut sine pœna suscipientis non possit abscedere: addito eo, ut possessionis [56] domino revocandi ejus plena tribuatur auctoritas.

1 Scripsit. 2 Adi Socinum & Ruinum *ad rubr. ff. solut. matrim. num.* 42. & Socinum Juniorem 2. *part num.* 24. Mod. 3 *Conditione*, quam varietatem & *Accursius* notat. 4 Ei satisfaciebat. 5 Præjudicare. 6 Absentiam. 7 Ruri, al. *in rure*. 8 Et prope eadem persona, *l. ult. in fin.* ℨ. *de impub & aliis substitut.* 9 Per partem retinetur ususfructus. *l.* 53 *ff. de usufructu.* 10 Al. *Juliano*. 11 *Adscriptiones*, sed male. 12 Alienis. 13 Adde Molinæum *de usuris quæst.* 20. *num.* 209. 14 Diutius. 15 Capitalis illatio, *taille*. Hanc autem præstant dominis adscriptitii tributarii. 16 Quæ non exstat. 17 Al. *deest*. 18 Liberi homines, qui per triginta annos quasi coloni & adscriptitii detenti sunt, liberi quidem manent (quia libertas nulla præscriptione infringi potest) sed terram deserere non possunt, & solennem capitationem inferre coguntur adde *l.* 15. ℨ. *hoc tit.* 19 3. Harm. 3. 8. 11. 20 *In veter lib. legitur*, ut adnotat Cujac. *& reperi in lib. Aured. & duob. al. manusc.* licet non 30. annos fecerint. 21 An tantummodo. 22 Coloni certos reditus præstant domino. *l.* 5. ℨ. *h. t.* 23 Vide *l.* 15. ℨ. *h. t.* 24 Al. *jus*. 25 Al. *animales. quam varietatem* Accurs. *notavit* Animalis autem functio *hic & l. eorum. C. Theod. de collat. donatar. vel relevat. possess* pecunia est pro capite ψυχικὰ συντελεια. *in l. ult.* ℨ. *de annonis & tributis. l.* 10. *tit* 16. ψυχικὰ δημοσία, *Græci in l. ult.* §. 1. *ff. de munerib.* Capita, capitationes, census capitis. Plutarch. *de liber. educat.* prædiis non imponuntur, sed colonis & mancipiis, quæ in prædiis. & ita accipe legem *si minor.* 9 ℨ. *de act. empt. l. ult. C. Th. sine censu.* & Sidonium in illo versu ad Majorianum. *His capita, ut vivam, tu mihi tolle tria.* vide Cujac. *in d. l. ult.* 26 Al. *Hermogeni magistro officiorum.* 27 Adscriptitius olim erat ex adscriptitio & libera natus: hodie liber nascitur, *ut hic*, quod de iis intelligitur, qui post hanc constitutionem nascituri, non ante. *Novell.* 21. *c.* 2. & 54. hodie colonus est, neque terram deserere potest. *Novell.* 162. adde *Nov.* 78. *c.* 3. & *Nov.* 117. *c.* 6. 28 Adscriptitio cum libera muliere, etiamsi hoc sciat consentiatque dominus, connubium non est: ideoque recte a domino potest dirimi, *ut hic*. Deterior est in eo conditio adscriptitiorum, quam servorum, propter agriculturæ necessitatem. Nam servi, si liberam duxerint in matrimonium, sciente vel consentiente domino, matrimonium non dirimitur. 29 *Justin. in Novell.* 54. ait hæc verba callide a quibusdam accepta, ideoque ea interpretatur in illa Nov. *Contius*. 30 *l.* 21. ℨ. *h. t.* vide Cujac. 4. *obs.* 28. 31 Conjunge *l. unic.* § *ult. supr. de SC. Claud. toll.* 32 Residiam.

33 *Capitatio* est census capitis. *Goth.* De capitatione seu tributo, quod in singula capita solvitur, vide Jacob Bornit *de ærar. redit. lib.* 6. *cap.* 2. & noviter Didac. de Narbona *in anna jur. sub Anno* 14. *q.* 37. Ans. 34 Scil. Romanorum. 35 *C. Th.* 13. 10. 2. 36 Capitationem plebs urbana non præstat, *ut hic*, sed nec metrocomitæ. *l. penult supr de exactoribus tribut. l.* 10. *tit.* 19. Coloni capitationem præstant, *l.* 1. *infr. ne rusticani ad ullum obseq. h. l. tit* 54. exceptis Thracensibus, Illyricanis, & ecclesiæ Thessalonicensis colonis dixi ad *d. l.* 1. 37 Detracta sunt quædam e *C. Theod.*

38 Al. *capite censiti.* 39 Idem obtinet in fiscalibus, quod hic in privatorum colonis, *l.* 5. ℑ. *de agr. & man. dom.* Mod. 40 Dignoscitur. 41 Census hic, libri censuales, *l.* 4 § *de agricolis. h. l. tit.* 47. *l.* 10. *ff. de prob.* scripturæ publici census. *l.* 22 ℨ. *de agricolis. h. l. tit.* 47. 42 Adscripti censibus, *l.* 19. ℨ. *de agric. & censit. h. l. tit.* 47. *l.* 10. ℑ. *de re militari. l.* 12. *tit.* 36. *l. si quis presbyter.* 20. ℨ. *de episcopis* sunt adscripti: de quibus mox dicetur. 43 Al. *sicuti hi liberi.* 44 Tributarii, hi censiti, seu capite censiti. *l.* 2. *C. Th. si vagum mancipium:* censibus obnoxii. *l* 1. ℑ. *de tyronib. l.* 12. *tit.* 44. adscriptitii, quasi adscripti censibus. *supr. h. t.* terræ adscriptus Græce ἐναπόγραφος ὁ ἀπογεγραμμένος τῇ γῇ πάροικος. 45 Vide *l. unic.* ℑ. *de colonis Thracensib. h. l. tit.* 51. 46 Ut quadam debiti servitute videlicet adstricti. Quo, &c. 47 Vox cui certo in loco negata sit, eidem vocem, id est, suffragium in judicio negari colligit Corsetus *singulari statutum, statuto cavetur.* 48 Accusatio criminum publica est.

49 Al. *civibus.* 50 Coloni æternitatis quodam jure addicti locis, ex quorum reditibus sublevantur. 51 Vide *l.* 15. ℨ *de agric. & censit. h. l. tit.* 47. 52 Coloni fructus ex fundo colonario sibi maxime percipiunt. 53 Possessionibus. 54 Coloni etiam in Palæstina a possessionum dominis revocari possunt. 55 Quidam codices, *per Palæstinas:* quod non improbat Cujacius, quia fuerunt tres in Oriente, ad quas omnes hæc pertinet constitutio. *Mod.* 56 Colonus non est dominus fundi, sed ejus dominus.

TIT. LI.
DE COLONIS THRACENSIBUS.

Thracenses capitationis tributa non præstant, sed tributa terræ. Bart.

1. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Rufino P. P.

PEr universam diœcesim Thraciarum [1] sublato in perpetuum humanæ capitationis censu, jugatio [2] tantum terrena solvatur. Et ne forte colonis tributariæ sortis nexibus absolutis, vagandi [3], & quo libuerit, recedendi facultas permissa videatur, ipsi quidem originario jure teneantur: & licet conditione [4] videantur ingenui, servi tamen terræ ipsius, cui nati sunt, existimentur: nec recedendi [5] quo velint, aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessores [6] eorum jure utantur, & patroni [7] solicitudine, & domini [8] potestate. Si quis vero alienum colonum suscipiendum, retinendumve crediderit: duas auri libras ei cogatur exolvere, cujus agros transfuga cultore vacuaverit [9]: ita ut eundem cum omni peculio suo, & agnatione restituat.

TIT. LII.
DE COLONIS ILLYRICIANIS [10].

Coloni Illyriciani origine, a terra se separare non possunt. Bart.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Probum P. P.

COlonos, inquilinosque per Illyricum [11], vicinasque regiones, abeundi rure, in quo eos originis [12] agnationisque merito certum est immorari, licentiam habere non posse censemus. Inserviant terris non tributario nexu, sed nomine, & titulo colonorum: ita ut si abscesserint, & ad alium transierint, revocati, vinculis, pœnisque subdantur: maneatque eos pœna, qui alienum, & incognitum recipiendum esse duxerint: tam in redhibitione operarum, & damni, quod locis, quæ deseruerant, factum est: quam multæ [13], cujus modum in auctoritate Judicis collocamus: ita ut etiam dominus fundi in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coërcitionem subire cogatur: nec sit ignorantiæ locus, cum ad criminis rationem solum illud sufficiat, quod incognitum sibi tenuit. Servum etiam in memoratis regionibus si quis receperit [14], ignorationis excusatione sublata, quadrupli pœna teneatur, operarum præterea compendiis, damnisque præstitis. In libertis etiam, quos pari usurpatione susceperit, is modus sit, quem circa liberos colonos duximus retinendum. Dat. 3. Id. Jul. GRATIANO A. II. & PROBO CONSS.

TIT. LIII.
UT NEMO AD SUUM PATROCINIUM SUSCIPIAT RUSTICANOS, VEL VICOS EORUM.

1. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Nicostrato [15] P. P.

SI [16] quis [17] post hanc nostri numinis [18] sanctionem, in fraudem circumscriptionemque publicæ functionis, ad patrocinium [19] cujuscunque conditionis confugerit: id, quod hujus rei gratia geritur sub prætextu donationis, vel venditionis, seu conductionis, aut cujuslibet alterius contractus, nullam habeat firmitatem: tabellionibus [20], qui talia instrumenta conscribere ausi sunt, bonorum proscriptione plectendis: qui tamen scientes ausi fuerint hujusmodi instrumenta conscribere: vicis [21] etiam, vel possessionibus ad patrocinia confugientium, publico vindicandis. Hæ autem personæ, quæ contra publicam utilitatem in clientelam [22] suscepisse collatores detectæ fuerint, nobiliores quidem centum auri librarum condemnationem subire cogentur: mediocris vero fortunæ, facultatum suarum amissione plectentur: eadem pœna multandis etiam his, qui intercedentes ministerium suum hujusmodi nefariis actibus [23] improba mente præbuerint. Quam formam ex eo quidem tempore, quod sacra constitutio a divæ memoriæ Martiano promulgata continet, id est, in [24] Thracia [25] quidem diœcesi ab hinc annis triginta, hoc est a consulatu Aëtii secundo, & Sigisbuldi: in Orientali [26] vero, & Ægyptiaca, & Pontica, & [27] Asiana diœcesi, vigintisex [28]: hoc est, a Consulatu Cyri valere, atque executioni mandari præcipimus. Dat. Kal. Sept. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

2.

NE quis vicanis [29] patrocinium polliceatur, vel agricolas in clientelam suscipiat redituum, alteriusve lucri promissione recepta, & ut qui hæc non servaverit, supradictis pœnis, majorique commotioni subjaceat. Præterea ut vicani, si servi sint, dominis castigati reddantur: si liberi xx. libris multentur, & verberati una cum decem prioribus vici in perpetuum relegentur, dummodo scientibus omnibus secesserint.

3. Imp. JUSTINIANUS A.

SI cujuslibet tributarius [30] junxerit sibi tributariam uxorem, vel e contrario, si [31] cujuslibet ancilla servo se junxerit alieno, tam tributarii, quam servi filios, matrum sequi conditionem, earumque more genitricum suarum dominis subditas esse censemus.

TIT. LIV.
NE [32] RUSTICANI [33] AD ULLUM OBSEQUIUM DEVOCENTUR.

1. [34] Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

NE [35] quis ex rusticana plebe, quæ extra muros [36] posita capitationem [37] suam detulit, & annonam congruam præstat, ad ullum [38] aliud obsequium devocetur: neque a Rationali [39] nostro mularum fiscalium, vel equorum ministerium subire cogatur [40]. Sine die & consule [41].

2. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Probum P. P. Illyrici [42].

SI qui eorum, qui provinciarum Rectoribus obsequuntur, quique in diversis agunt officiis principatus, & qui sub quocunque prætextu publici muneris possunt esse terribiles, rusticano cuipiam necessitatem obsequii, quasi mancipio sui juris imponant, aut servum ejus, vel forte bovem in usus proprios, necessitatesque converterint [43], ablatis [44] omnibus facultatibus, perpetuo subjugentur exilio [45], & nihilominus rusticanum, quem se in ejusdem opera [46] sponte propria detulisse despondetit, par pœnæ severitudo constringat. Dat. prid. Kal. Octobr. *Agrippinæ*, VALENTIN. & VALENTE AA. CONSS. 365.

TIT. LV.
NON LICERE HABITATORIBUS METROCOMIÆ [47] LOCA SUA AD EXTRANEUM TRANSFERRE.

1. Impp. LEO & ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

IN [48] illis [49], quæ *metrocomiæ* communi vocabulo nuncupantur, hoc adjiciendum necessario nostra putavit humanitas, ut [50] nulli extraneo illic quoquo modo possidendi licentia tribuatur [51]: sed si quis ex iisdem vicariis [52] loca sui juris alienare voluerit: non licere ei, nisi [53] ad habitatorem adscriptum ejusdem [54] metrocomiæ per qualemcunque contractum [55] terrarum suarum dominium possessionemque transferre: sciente persona extranea, quod si contra vetitum se huic negotio immiscere, vel illic possidere tentaverit: quicunque contractus initus fuerit, carebit effectu, & contractu soluto, si quid præstitum est, hoc [56] tantum reddetur. Dat. Kalend. Sept. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

1 Capitationem non præstant coloni Thracenses, *ut hic*, ut nec Illyricani, *leg.* 1. *T. titul. proxim.* plura vide quæ scripsi *l.* 1. *T. ne rusticani. h. l. tit.* 54. Goth. Diœcesis Thraciæ habet sex provincias, ut Marianus Scotus scribit, Europam, Thraciam, Hæmimontum, Rhodopen, Mœsiam secundam, Scythiam. *Mod.* 2 Jugatio terrena a capitationis humanæ censu differt. Capitationem autem paulo post vocat tributariam sortem. 3 Colonis vagari & quo libuerit, recedendi facultas non est. *l.* 15. *supr. de agricolis. h. lib. tit.* 47. 4 Coloni conditione ingenui, servi tamen terræ sunt. 5 Redeundi. 6 Coloni possidentur a patronis suis & dominis. 7 Coloni patronum habent. 8 Coloni dominum habent, *ut hic*, aut potius terra ipsa coloni domina. 9 Al. *cultor evacuaverit.*

10 Illyricanis, al. *Illyrianis.* 11 Capitationem non præstant coloni Illyricani, *ut hic*, vide plura ad *l.* 1. *infr. ne rusticani*, ubi dixi. *h. l. tit.* 54. Goth. Videtur accipienda lex hæc de Illyrico occidentali. Nam Orientale infert capitationem excepta ecclesia Thessalonicensi. *l.* 11. *supr. de an. & trib.* Mod. 12 Coloni originis & agnationis merito in fundis ipsis & agris immorantur. 13 Id speciale hoc casu, aliud jus in aliis est. *l.* 4. §. *quod si servus. supr. de servis fugitivis.* 14 *leg. ultim. supr. de operis libertorum.*

15 *Orientis*, al. 16 Si quis in fraudem fiscalium ad patrocinium alicujus, sub prætextu donationis, venditionis, vel conductionis, confugerit, quod factum est, nullam firmitatem habeat: tabellionibus, qui instrumenta conficiunt, bonorum proscriptione plectendis, & vico id committente, similiter fisco vindicando. Qui vero susceperit, si locuples est, centum auri libras solvat: si inops, proscribatur: eadem pœna multandis iis, qui hanc ad rem ministerium suum præbuerint. *Synopsis Basilicon* 7. *titul.* 9. *ex lib.* 56. *tit.* 3. *c.* 1. Goth. Vid. Alciat. *hic.* Ans. Adde Cujac. *lib.* 8. *obs. c.* 28. S. L. 17 *Pars l. ult. supr. de exactoribus tributorum. l.* 10. *tit.* 19. 18 *Nominis*, vide Salvianum *lib.* 5. *de provid. Dei.* 19 Patrocinii nomine quod possidetur, vere non possidetur. *l. ult. supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. vide *supr. tit. ne liceat potentior.* 20 Tabellionis publici contractuum scriptores. *l.* 2. *supr. de eunuchis, l.* 17. *supr. de fide instrum. & amiss. l.* 14. §. 3. *supr. de sacros. Eccles.* νομικοὶ ἀγοραῖοι, ut quæ ab eis conficiuntur ἀγοραῖα, forensia *d. l.* 17. 21 Publicari vicus etiam integer potest. 22 Clientes suscepti. vide Cujac. 8. *observ.* 14. dixi ad *l.* 3. *ff. de usu & habitatione.* Goth. Hinc apparet *susceptos* esse clientes, qui se & bona sua omnia tuenda & defendenda potentioribus addicunt, fraudandorum publicorum tributorum causa. qua specie potentiores vicanorum & rusticorum bona sibi vindicabant, vel relinquebant susceptis sub patrocinii mercede certa, quod multæ constitutiones damnant in *tit. de pac. vic. C. Theod.* & *Justiniani Novell.* 17. & *Tiberii de divin. domibus.* Mod. 23 Artibus. 24 Vide *l.* 2. *infr. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40. 25 Thracia. 26 Oriens divisus in provincias quinque *d. l.* 2. *Nov.* 24. 27 Et iterum. 28 Al. *vigintiocto*, *al.* 29. 29 Κωμήταις. Nemo vicanis patrocinium polliceatur, nec agricolas ad clientelam suscipiat, eo nomine redituum promissione, vel alio lucro recepto. Quod si quis hæc transgrediatur, & supradictis pœnis subjacebit, & aliam præterea majorem præstabit. *Synops. ibid c.* 2. 30 Liberi tributarii & tributariæ matris conditionem sequuntur, sunt in ejus dominio, qui matrem ipsam habet in potestate. 31 Liberi, servi & ancillæ diversorum dominorum cedunt materno domino.

32 Ut. 33 De rusticorum privilegiis vide Chopinum. 34 Exemplum literarum Diocletiani & Maximiani AA. ad Carisium. 35 *l. unic. T. de capitatione. h. l. tit.* 48. 36 Id est, *extra metrocomias.* Contius. Goth. Hanc constitutionem intelligere arbitratur Cujac. Constantinum *in l.* 2. *Cod. Theod. de cens. sive adscr.* dum Diocletianum dicit plebem urbanam capitatione immunem reddidisse. nihil enim aliud ea verba; *extra muros* sibi volunt, quam urbanos quidem capitationem non præstare; cæterum de rusticanis hoc hic constituitur, ne ad ulla alia onera devocentur, ut *l.* 1. *supr. de agr. cens.* veluti ad prosecutionem equorum aut mularum fiscalium, de quibus *l. ult. T. de discuss.* Mod. 37 Capitationem præstant rusticanæ plebes, seu coloni, *ut hic*, exceptis Thracensibus, & Illyricanis, *l.* 1. *T. de colonis Thracensibus. h. l. tit.* 51. & Ecclesiæ Thessalonicensis. *l.* 12. *supr. de annonis & tributis. l.* 10. *tit.* 16. Plebs urbana non præstat, *l.* 1. *T. de capitatione civium censibus eximenda. h. l. tit.* 48. sed nec metrocomitæ. *l. ult. T. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. 38 Nullum. 39 Rationabili. 40 Cogatur. 41 *Sic in manuscr.* 42 *Cod. Theod.* 11. 11. 1. 43 Multa hic sunt detracta e *Cod. Theod.* 44 Sublatis. 45 *Ultimo subjugetur exitio*, in *Cod. Theod.* sed pœna immutata est a compositoribus. 46 Operas.

47 *Metrocomia* id inter vicos est, quod Metropolis inter urbes. Metropolis mater est urbium & provinciæ, Solino, Floro, Ammiano: Metrocomia vero mater est & caput vicorum: Ut urbes a capitatione immunes, ita & metrocomiæ, non etiam reliqui vici, *l. penult. T. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 1. *supr. ne rusticani ad ullum obseq. h. l. tit* 54. 48 Si voluerit habitator metrocomiæ (ὁ προκωμητὴς vel μητροκωμητὴς) rem quandam alienare, nulli eam extraneo vendat, sed ejusdem vici habitatori. Nam quidquid alioquin agetur, irritum erit: nec quidquam consequetur emptor, nisi quod præstita recipiet. *Synops. Basil* 55. *in fin.* περὶ προτιμήσεων τῶν πιπρασκομένων παρὰ μητροκωμητῶ: id est, de præstatione in rebus iis, quæ ab habitatore metrocomiæ venduntur. 49 *Pars l. ult. supr de exact. tribut. l.* 10 *tit.* 19 50 *l* 8. *supr de exact. tribut.* Cæterum interpretes quidam ad hunc locum referunt quæstionem peregrinitatis, quæ Gallis Jus Albinagii dicitur. de quo vide *l.* 11 *supr. de episc. & clericis* Papponem 5. *Arrestorum* 2. & 3. *Not.* 6. *ch. des lettres de Naturalité* dixi ad Auth *omnes peregrini. supr. Communia de successionibus.* Goth. Pugnare videtur hæc lex cum *l. dudum. supr. de contrahend. empt.* sed *l. dudum.* de propinquis & sociis loquitur, ne præferantur extraneis emptoribus, hæc de convicanis; propter quam putat Cujacius ad *l. dudum.* hæc verba Tribonianum adjecisse; *Nisi lex specialiter, &c.* quæ non sunt in C. Theod. *Mod.* 51 Attribuatur. 52 *Alias*, vicanis, *hi sunt* μητροκωμῆται, de quib. vid. hic Cujac. 53 Jus προτιμήσεως datur comitanis, *ut hic*, non tamen sociis. *l dudum.* 14. *T. de contrah. empt.* 54 Eidem. 55 Hoc verbo non continetur testamentum: ergo poterat vicanus extraneum heredem instituere. Quin & Nov. Romani, non testamenti modo sed & dotis, donationis propter nuptias, donationis directæ, donationis causa mortis, permutationis, transactionis non simulatæ excipitur causa; nisi si ex his causis bona sua tenuiores transferant in potentiores non vicanos, quibus tamen præscriptio decennii, sicut & extraneis quibuslibet non denegatur. *Mod.* 56 Emens vicani prædium, non Vicaneus, pretium recuperat, *ut hic*, non idem est in eo, qui censitum absque terra. *l.* 7. *T. de agricolis & censitis*, *h. l. tit.* 47. vel qui dominicum prædium dempto canone comparat. hi enim precium amittunt. *l. ult. T. de fundis rei privatæ. h. lib. tit.* 65.

TIT. LVI.
UT NULLUS EX VICANEIS [1] PRO [2] ALIENIS VICANEORUM DEBITIS TENEATUR.

1. Imp. ZENO A.

GRave est [3] non solum legibus, verumetiam æquitati naturali contrarium pro alienis debitis alios molestari [4]. Idcirco hujusmodi iniquitates circa omnes vicaneos perpetrari modis omnibus prohibemus.

TIT. LVII.
DE CENSIBUS [5] ET CENSITORIBUS ET PERÆQUATORIBUS, ET INSPECTORIBUS.

De collusione & fraude tabulariorum.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum [6].

QUoniam tabularii [7] civitatum per collusionem potentiorum sarcinam [8] ad [9] inferiores transferunt: jubemus, ut quisquis se gravatum probaverit, suam tantum pristinam [10] professionem agnoscat. Dat. 15. Kal. Februar. *Romæ*, CONSTANTINO A. II. & LICINIO CONSS. 313.

De paupertate simulata succisis vitibus, vel arboribus.

2. Imppp. GRATIANUS, VALENTIN. & THEOD. AAA. Eutropio P. P. [11].

QUisquis [12] vitem succiderit [13], aut feracium ramorum fœtus vetaverit [14], quo declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium, mox detectus, competenti indignationi subjiciatur [15]: illo videlicet evitante [16] calumniam, qui forte detegitur laborasse pro copia, ac [pro [17]] reparandis agrorum fœtibus, non sterilitatem, aut inopiam procurasse. Dat. prid. Non. Jun. *Constantinopoli*, EUCHERIO & SYAGRIO CONSS. 381.

De procuratore subducto, colonove fugato.

3. Iidem AAA. Cynegio P. P. [18].

SI peræquatore misso aliquis aut procuratorem suum retraxerit [19], aut colonum per [20] contumaciam retractionis [21] fugaverit: ad eum censuum modum, quem vel eo, vel procuratore illius absente peræquator apposuerit, nostræ sanctionis auctoritate tenebitur. Dat. 6. Kalend. April. *Constantinop.* HONOR. N. P. & EUODIO CONSS. 386.

Si defectorum prædiorum relevatio petatur.

4. Imppp. THEODOSIUS, ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P. [22].

OMne territorium censeatur, quotiens defectorum levamen exposcitur: ut [23] sterilia [24], atque erema [25], his, quæ culta, vel opima sunt, compensentur. Dat. 3. Non. April. *Constantinop.* THEODOSIO A. III. & ABUNDANTIO CONSS. 393.

De iniqua peræquatione.

5. Iidem AAA. Rufino P. P. [26].

QUi [27] gravatos se esse a peræquatoribus [28] conqueruntur, & injusto [29] oneri impares esse proclamant, competitionis habeant facultatem [30]: ut quid remissum gratia, quidve interceptum fuerit fraude, convincant, & ex eo levamen accipiant, quod per deformia, & criminosa commercia sibi impositum esse deplorant, ut aliis demeretur: Quod intra annum [31] post codicum oblationem, quo [32] videbitur, de injusto onere conqueratur, & iniquitatem peræquatoris accuset, ac præstitam gratiam habita compensatione [33] convincat: ut quod ei fuerat superfusum, ille cognoscat [34], quem debitæ functioni [35] fraus clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore actio denegabitur: exceptis [36] minoribus, qui fuerint indefensi: his etiam, qui abfuerint [37] reipublicæ causa: qui tamen ex eo tempore, quæ sunt statuta custodient, ex quo ad agendum habuerint [38] facultatem. Dat. 3. Kalend. Decembr. *Constantinop.* DN. THEODOSIO A. III. & ABUNDANTIO V. C. CONSS. 393.

De negligentia vel gratia peræquatorum vel discussorum.

6. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. Eusebio P.P. [39].

PEræquatores [40] ac discussores [41] si incurrerint culpam negligentiæ, vel gratiæ, non solum bonorum [42] jacturam [43], verumetiam annonarum [44] in quadruplum [45] multam [46] subire debebunt: ea vero, quæ in damnum provincialium fuerint accepisse convicti, in quadruplum cogentur exolvere. Dat. 4. Kal. April. *Mediolan.* ARCADIO & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De addictione prædiorum desertorum.

7. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Sebastiano Comiti primi ordinis [47].

APud [48] eum possessio firma permaneat, cui eam a peræquatore semel traditam fuisse constiterit: reliqua [49] vero temporis anteacti a novo domino fiscum postulare non patimur, ne alterius culpa alter incipiat subjacere dispendio. Si [50] quis vero privatus aut obligatam sibi possessionem, quæ deserta usque [51] nunc permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi jure confirmat: allegationes suas sine mora, vel per se, vel per aliam personam legibus ordinatam manifestare [52] debebit: ita ut si æquitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata possessio: is, qui a peræquatore eam susceperit, rei melioratæ susceptis [53] sublevetur expensis. Verum ne sub specie litis donationes [54] semel constitutæ turbentur, sex [55] mensium spatium censemus debere servari: intra quod is, qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat [56] actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interveniente transactum: nullum [57] penitus repetendi volumus esse principium Quod si quis [ex] eo [58] tempore, quo peræquator prædium alicui addicit de suo jure, vel per se, vel per homines suos non crediderit actitandum [59], sex [60] mensium curriculis evolutis, in perpetuum conquiescat. Dat. prid. Id. Mart. *Ravennæ*, HONORIO XI. & CONSTANTIO II. CONSS. 417.

TIT. LVIII.
DE OMNI AGRO DESERTO [61] ET QUANDO STERILES FERTILIBUS IMPONUNTUR.

Prædia deserta decurionibus loci, cui subsunt, assignari debent, cum immunitate triennii. Bart.

1. Imp. CONSTANT. A. Campesi.

CUm Divus Aurelianus parens noster civitatum ordines pro desertis possessionibus jusserit conveniri, & pro his fundis, qui invenire dominos non potuerunt, quos præceperamus earumdem possessionum triennii immunitate percepta de solemnibus satisfacere: servato hoc tenore præcipimus, ut si constiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse; eorundem agrorum onera [62] possessionibus & territoriis dividantur accepta [63].

Possidens fundos steriles & fertiles tributarios, si alienat fertiles, & ob hoc efficitur non solvendo, tenetur ad tributa fertilium & sterilium emptor.

2. Idem A. [64].

SI quis ab emphyteuticario seu patrimoniali possessore privati juris quippiam comparaverit, cujus substantia alias possessiones sustentare consueverat [65], & succisis quasi quarundam virium nervis, reliqua labuntur: earum possessionum onera subiturus est, quæ penes distractorem [66] [inopem [67]] inutiles permanebunt. Dat. 8. Id. Decemb. *Thessal.* FELICIANO & TIT. CONSS. 337.

Accipientes prædia deserta cum immunitate triennii, debent cavere idonee, quod dicta prædia non relinquent cum damno reipublicæ. Bart.

3. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Mamertium P. P.

QUicunque deserta prædia meruerint sub certa immunitate [68], ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quam vel fidejussoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonii sui maxime utilibus obligatis, idonea cautione firmaverint susceptam [a se] possessionem nullo detrimento publico relinquendam.

Scriptus heres a tributario debitore, etiam onus fundorum sterilium agnoscere cogitur. Bart.

4. Iidem AA. & GRAT. A. ad Crescentium Vic. Afric. [69].

HEredes scripti etiam pro [70] minus idoneis fundis fiscale onus cogantur agnoscere: vel si renunciandum hereditati putent, cedant his omnibus [71] rebus, quas ex iisdem bonis quocunque titulo &

---

1 Vicanis, *al. vicariis.* 2 De clarigatione & jure Represaliarum adde *l. 4. J. de execut. & exact. l.* 12. *tit.* 61. *Novell.* 51. *l.* 3. *in fin.* §. *Ne uxor pro marito: Auth. Habita. supr. Ne filius pro patre.* 3 *Huc pertinet l.* 2 *de exact. C. Theod. l* 4. §. *de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19. 4 Fuit olim plerisque locis usurpatum, ut vicanus ex contractu vel delicto convicani teneretur: & ut liceret creditori ob vicani debitum ejusdem vici hominem vel bona prehendere, quoad verus debitor sat sfecisset; quod Zeno tollit hac lege, & Justinianus *Nov.* 52 & 134. Mod.

5 *L.* 50. *D* 15. vid. Molinæum *ad Consuet. tit. de Censives.* Goth. *Census* descriptiones sunt jugerum & capitum. *Censitores* sive censores, qui census agunt *Peræquatores* & inspectores, qui emendant, prædiis inspectis & adæquatis invicem, ut releventur, quibus est gravius onus adscriptum, graventur, quæ sunt censita levius. *l.* 10. *J. de fund. pat. l. pen. & ult. supr. de an. & tribut. l.* 12. & 14. *C. Theod. de censit l. ult C. Th de ocat. fun. jur. emph* Mod. 6 *C. Theod.* 13. 10. 1. 7 Tabularii civitatum potentioribus facile colludunt & potentiorum onera in eosdem per collusionem transferunt. 8 *l.* 5. *infr. h. t.* 9 Ita Q ad M Ciceronem fratrem, Asiæ Proconsulem scribens, illud cum primis in eo laudat, quod effecerit, ut tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolunt, tolerarentur æquabiliter 10 Censualis professio non tantum testibus, sed ex antiqua seu priore censuali possessione potest argui *l.* 1. *supr. de immunitate nemini concedenda. l* 10. *tit.* 25. & ita intellige *l.* 10 *ff de probatt nib.* Nam alias tabulæ censuales potiores sunt testibus. *d. l.* 10. 11 *C Theod.* 13. 11. 1. 12 *Si quis*, in *C. Theod.* 13 Aliud si mortuæ sint. *l.* 4. §. 1 *ff. h. t.* 14 *C. Th. hebetaverit*, forte *amputaverit*, al. *vitiaverit.* vid. *l.* 4. §. *si quis. ff. de censib.* 15 Immutata est pœna, quæ in *Cod. Theod.* expressa est. 16 Vitante. 17 *Abest a C. Theod. & quib. lib.* 18 *C. Theod. h. t. l.* 2. 19 *l.* 4. §. *si quis.* 10. *ff. de censib.* 20 *Ad*, in *C Theod.* 21 *Retractationis*, in *C. Th.* 22 *C. Theod. h. t.* 3. 23 Vid. *l.* 4. *J. tit. prox.* 24 *Squa iora* in *C. Th.* al. *squalidiora.* 25 *Jejuna* in *C. Theod.* Erema prædia deserta, sterilia, *ut hic & tit prox.* 26 *C. Th h. t.* 4. 27 *l.* 1. *in pr* §. *h. t.* 28 Peræquatores sunt, qui inspectis prædiis census æquabili ratione imponunt aut emendant. 29 Injuncto. 30 Actio vel competitio adversus iniquam peræquationem datur intra annum post completam peræquationem, traditosque peræquationis libros, ex die clausi renunciatique census, ut ait *l.* 5. *Cod. Theod. de censu sive adsc.* Excipiuntur minores indefensi, & absentes reipublicæ causa: quibus non ex eo die annus computatur; sed ex quo agendi facultatem habuerint ad extensionem porro hujus legis vide *l. form. in.* 9. *final. ff. de censib.* Bald. *in tractat de præscription. quarta parte principali, quæstione* 30. *n.* 9. Socinum *consil* ... *columna final lio* 3. Beroald. *in quæst. fam. quæst.* 5. Anton. Rub. denique *ad l. non solum.* §. *morte ff de novi oper. nunc. n.* 261. Mod. 31 Qui se gravatum dicit a censitore, vel peræquatore, ea de re queri & agere potest intra annum, non post annum. Eustathius *lib. de temporib. c. de anno.*

32 *Cui*, in *C. Theod.* 33 Al. *competitione* in *C. Theod.* 34 Agnoscat. 35 Functionis. 36 *Sequestratis*, in *C. Theod.* 37 *Absuerunt*, al. *aberunt.* 38 Habere potuerint. 39 *C. Theod. h. t.* 7. 40 Peræquator ἐξισωτής, discussor, λογοθέτης. *Synops. Basil.* 56. *tit.* 14. *cap.* 1. §. 6. 41 Quædam hic sunt omissa e *C. Theod.* 42 *Horum*, in *C. Theod. & vet. quib. lib.* quod magis probat Cuj. Græcorum auctoritate. 43 Quæ & emolumenta. *l.* 11. §. *de annonis & tributis l.* 10. *tit.* 16. 44 *l.* 1. *supr. de discussoribus. l.* 10. *tit.* 30. 45 Imo in duplum, *l.* 7. §. *de exactoribus. l.* 10. *tit.* 19. 46 *Multæ*, in *C. Theod.* 47 *C. Theod h. t. l. pen.* cujus hic omissum est initium. 48 Vid. *l.* 11. *in fin. J. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58.

49 Λοιπάδες Græcis dicuntur. *Syn. ibid.* Qui a fisco auctionante rem comparat, pretium tantum præstat, non reliqua, *ut hic, & l.* 6. *in fin. supr. de fide & jure hastæ fiscalis, l.* 2. *J. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65. Olim jus id non erat. *l. prædiis.* 36. *ff. de jure fisci.* Verum cum id plerique refugientes nollent a fisco emere, facilius inveniendi emptoris causa ab Imperatoribus Valentiniano & Valente id remissum. *l.* 1. *C. Theod de fidejuss civitat.* In privatis auctionibus emptor reliqua etiam præstat. *l. Imperatores.* 7. *ff. de publicanis. ut* §. *fine censu.* 50 Qui possessionem a peræquatore traditam, velut obligatam sibi evincit, expensas meliorationis solvere debet & intra sex menses actionem sibi competentem instituere. *Synops. ibid.* adde *l.* 11 *in fin J de omni agro deserto h. l tit* 58. 51 *Hucusque*, in *C. Theod.* 52 *Apud spectabilitatem tuam publicare*, in *C Theod.* 53 *Receptis*, in *C. Theod.* 54 *Dominationes, in veter lib. manusc id est, dominia*, in *C. Theod.* 55 *Duorum*, in *C. Theod.* dixi ad *l. locorum.* 11. *J. de omni agro deserto h. l. tit.* 58. 56 *Exerat*, in *C. Theod.* 57 De exceptione litis finitæ, vid. Rebuff. *tract. de exceptionib. n.* 600. & 606. 58 *Abest a C. Theod. & quibusd. manuscr.* 59 Actitatum. 60 *Duorum*, in *C. Theod.*

61 Non idem est desertum & derelictum: derelictum enim occupantis fit, desertum non item, *l.* 8. *hoc tit.* usucapitur tamen biennio. desertum autem est, quod incultum & squalidum est. *Mod.* 62 Vid. *l.* 6. *in fin. J. h. t.* 63 Hoc verbum, *Accepta*, est ex subscriptione, *ut Data.* Goth. Vid. Jacob. Bornit. *de ærar. reditib. lib.* 7. *c.* 1. & Alciat. *h. t.* Ans. 64 *C. Theod.* 11. 1. 4. 65 Vid. *l.* 5. *J. h. t.* 66 Desertorem. 67 *Abest a C. Th.* 68 Jubet ut ii quibus deserta prædia addicuntur sub certa immunitate veluti triennii, *l.* 1. *hoc tit.* vel biennii, *l.* 7. *hoc tit. l.* 12. *C. Theod. de censit. pignorib. vel fidejussorib.* caveant se ea damno publico minime deserturos. *l.* 6. *hoc tit. l.* 7. *J. de fund. pat.* Mod. 69 *C. Theod.* 11. 1. 17. *ubi legitur, Crescentem.* 70 *l.* 2. §. *h. t. l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *vers. cæterum*, *l.* 9. *l.* 10. *J. h. t. l.* 3. *J. tit. prox. l.* 10. *J. de fundis patrimonial. h. l. tit.* 61. 71 Institutus a debitore, repudians ejus hereditatem, privatur omnibus bonis, non solum hereditario, sed quocunque titulo ad eum delatis a testatore. Corsetus *singulari heres.*

jure perceperint. Dat. 4. Id. Jul. *Contionaci*, GRAT. A. II. & PROBO CONSS. 337.

Possidens prædia sterilia & fertilia, non potest renunciare sterilibus & fertilia retinere. Bart.

5. [1] Impp. VALENTIN. & THEODOSIUS AA.

QUi utilia [2] Reipubl. loca possident, permixtione facta etiam deserta [3] suscipiant: ut si earum partium graventur accessu, quas antea per fastidium reliquerunt, cedant aliis curialibus, qui utraque hac conditione retineant, ut præstatione salva cum desertis & culta possideant, sublata [4] a paucis, quos iniquum est electa retinere: cum municipes gravatura sit pars relicta.

Prædium sterile desertum injungi debet possidenti fundum fertilem dominicum, vel templorum. Bart.

6. Impp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Nebridio Comiti R. P. [5].

QUisquis [6] conductor fuerit inventus possessor fundi [fertilis [7],] qui ex publico, vel templorum jure descendit, huic ager jungatur inutilior [8]. Quod si contra id reluctandum existimaverit, alius possessor sub eadem præstatione quæratur: vel si voluntarius, qui [9] sit conductor, non inveniatur, tunc [10] ad possessores antiquos, id est, decuriones, vel quoslibet alios loca juris prædicti adjunctis inutilibus revertantur: idoneis fidejussoribus præstitis [11]. Dat. 15. Kalend. Februar. CP. MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. 383.

7. Iidem AAA. [12].

QUicunque desertum [13] fundum patrimonialem exercuerit, & fertilem idoneumque præstiterit: salvo patrimoniali canone [14], perpetuo ac privato jure defendat [15], & velut domesticum, & avita successione quæsitum sibi habeat, suisque relinquat, neque eum aut promulgatione rescripti, aut reverentia sacræ adnotationis quisquam a fructu impensi operis excludat. Cæterum eos, qui opimas [16] ac fertiles possident terras, aut etiam nunc sibi existimant eligendas, pro [17] deserta [18] scilicet portione summam debiti præsentis jubemus implere. † Illos etiam, qui emphyteuticario nomine, nec ad plenum idoneas, nec omnibus modis vacuas detinent, si ex illis quoque, quæ [19] præsidio indigent, justam ac debitam quantitatem debere suscipere, ut indulto temporis spatio, post biennium [20] decretum canonem solvendum esse meminerint. Nemo tamen qualibet meriti & potestatis objectione submoveatur, quominus ad diacatochiæ [21] vicem defectas possessiones patrimonialis juris accipiat, earum tributa & canonem soluturus: illud speciali observatione procurans, ut primo vicinas, & in eodem territorio sortiatur: dehinc si neque finitimas neque in eisdem locis repererit constitutas, tunc demum etiam longius positas: sed in quantum fieri valet, pro interjecto spatio sibimet cohærentes, pro modo & æquitate suscipiat, ut id consensu [22] omnium fiat, quod omnibus profuturum est.

Agrum sterilem, & tributarium, & desertum quilibet auctoritate propria potest invadere: sive invadens sit vicinus, sive non.

8. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

QUi [23] agros domino [24] cessante desertos, vel longe positos vel in finitimis, ad privatum pariter publicumque compendium excolere festinat, voluntati suæ nostrum noverit adesse responsum: ita tamen, ut si vacanti ac destituto solo novus cultor insederit, ac vetus dominus intra biennium [25] eadem ad suum jus voluerit revocare, restitutis primitus quæ expensa constiterit, facultatem loci proprii consequatur. Nam si biennii fuerit tempus emensum, omnis possessionis, & dominii carebit jure, qui siluit.

Fundos patrimoniales principis ille dicitur possidere jure privato, qui ipsos steriles accepit, & sua cultura fecit fertiles. Bart.

9. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. Ruffino P. P.

QUi fundos patrimoniales jure privato canone salvo susceperint: hanc omnes sine ullius exceptione personæ propositam [sibi [26]] intelligant optionem, ut aut ea loca [27], quibus minor est soli fœcunditas, cum his ex quibus fructus uberes capiunt, suscipere, & tenere non abnuant [28]: aut si eorum refugiunt sterilitatem, opimioribus cedant. Dat. 8. Id. Novembr. *Tyro*, ARCADIO III. & HONORIO II. AA. CONSS. 394.

Si fiscus alicui successit, qui fundos steriles & fertiles possidebat, & aliquis per potentiam fertiles occupavit, cogitur steriles ex eadem substantia pro portione acceptare. Bart.

10. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

QUi [29] per potentiam [30] fundos opimos ac fertiles [31] occuparunt: cum quæstuosis [32] uberibusque pro rata portione suscipiant infœcundos ex eadem [33] substantia. Dat. Non. Mart. CP. HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

11. Iidem AA. Hadriano P. P.

LOcorum domini intra sex [34] menses edictis vocati, revertantur: qui si adfuerint, & propria teneant, & ea, quæ ex præterito contraxerint debita, redhibere cogantur. Sin vero se impares esse earum rerum tributis propria confitentur absentia, nec adesse voluerint: penes [35] eos, qui [36] hæc susceperint, & certum quem tributorum canonem promittunt, proprietas possessionis intemerata permaneat: ut postquam ea [37] exolverint, sciant sibi inquietudinem submovendam, nec subreptione cujusquam competitionis [38] loca, quæ tenuerunt, auferenda: quibus etiam illud [39] indulsimus: ut [40] ex eo tempore, ex quo primum loca, de quibus agitur, cœperint possidere, tributa poscantur [41]. Dat. 6. Kalend. Septembr. STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

Ad tributa prædii sterilis nullus possidens fertilia cogitur, nisi postquam adsecutus fuerit. Bart.

12. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Seleuco P. P. [42].

HAc definitione sancimus, nullum possessorem neque munificum prædium pro [43] alienis debitis, vel destitutionibus [44] esse retinendum [45], neque eorum prædiorum despectione [46] prægravari, quæ ex iisdem bonis, quæ retinentur [47], nequaquam esse monstrantur [48]: ne [49] ullis præstigiis atque commentis exactio mutiletur. Dat. Prid. Kal. Februar. *Ravennæ*, HONOR. VIII. THEOD. V. AA. CONSS. 412.

Domini prædiorum debent requiri, ut solvant debita contracta; & ipsis cessantibus, adsignantur volentibus solvere. Bart.

13. Iidem AA. ad Probum.

OMnium prædiorum actores ac domini requirantur: quorum si vitio probantur debita fuisse contracta, in absoluto est, ut [50] debeat dominium commutari. Datum 3. Id. Jun. CP. CONSTANTE & CONSTANTIO CONSS. 414.

14. Iidem AA. Aureliano P. P.

RUra [51], & possessiones, quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta provincialia desideriis suis, vel reliquerunt [52], vel possidere alios permiserunt: penes eos, qui eas excoluerunt, & functiones publicas recognoscunt, firmiter perdurabunt, nullam [53] habentibus curialibus copiam repetendi. Dat. 3. Non. Decemb. HONORIO X. & THEODOS. VI. AA. CONSS. 415.

15. Iidem AA. Sebasto [54] Com. primi ordinis.

SI quis deserta prædia, quæ navalem sustinent functionem, & in desertis nunc usque remanent, superæquationis jure perceperit: meliore conditione in omnibus titulis convenit ea relevari, ut gravis sors navis [55] esse non possit, pro ea, quæ resederit portiuncula: cum aliis fuerit dispendiis liberata. Dat. prid. Id. Mart. *Raven.* HONOR. A. XI. & CONSTANTIO II. CONSS. 417.

16. Iidem AA. Hermocrati P. P. [56].

SI quis auctoritate nostri nominis [57] de fundis patrimonialibus [58] steriles sub certi canonis pollicitatione susceperit, firmiter eum volumus possidere: sub [59] ejusdem tamen canonis solutione, quem nostræ Majestatis auctoritas per annos singulos solvendum esse præscripsit, nullamque eos descriptionem, sive adjectionem [60], aut innovationem in posterum sustinere: quoniam nimis absurdum est, eos, qui nobis hortantibus fundos inopes, atque egenos [61], magno labore [62] impenso, aut exhausto patrimonio vix forte meliorare potuerunt, utpote deceptos inopinatum onus suscipere: illudque velut quadam circumventione deposci, quod si se daturos præscissent, fundos minime suscipere, aut etiam colere paterentur. Dat. 12. Kal. CP. THEOD. A. XVIII. & ALBINO CONSS. 444.

17. Imp. THEOD. A.

JUbemus [63] neminem [64] curialem pro [65] alieni territorii debitis [66] detineri [67], sed tantum municipem pro gleba propria conveniri. Dat. 5. Kal. Maji, *Ravenn.* post Conf. FELICIS, & TAURI VV. CC. 429.

---

1 *Al* Impp. Valens & Gratianus AA. ad Anthemium P. P. 2 Εὐθαλῆ χωρία, Qui fertilia loca possident, etiam ἄπορα, sterilia suscipere debent. Quod si nolint, cedere debent fertilibus, ut & omnia municipes habeant. *Synops. Basil.* 56. *ex tit.* 14. *c.* 1. 3 *l.* 3. *l.* 4. *§. h. t.* 4 Sublatis. 5 *Sic legitur* in *C. Theod.* 10. 3. 4. *unde hæc lex desumpta est.* al. *Iidem Augusti.* 6 *Ut quisque*, in *C. Theod.* al. *Ut quisquis.* al. *Ut quicunque.* 7 *Abest a C. Theod. & quib. lib.* 8 *d. l.* 4. 9 *Quis conductor*, in *C. Theod.* 10 *l.* 1. *in fin. §. h. t.* 11 *Præbitis*, in *Cod. Theod.* 12 In quibusd. additur, & Arcadius A. Cynegio P. P. 13 Defectum. 14 *l.* 5. *l.* 9. *J. de fundis patrimonialib. h. l. tit.* 61. 15 Defendantur. 16 *Optimas*, al. opportunas. 17 *l.* 4. *§. h. t.* 18 Defecta. 19 Al. *qui.* 20 Deserta, defecta sive ἄπορα prædia qui suscipiunt, nonnisi post biennium, solennem canonem fisco inferunt. Eustathius *lib. de temporib. cap. de biennio.* 21 Vide Alciatum, qui legit hic *diacatharotiæ*, sed Cujacius magis probat excusam lectionem & *diacatochiam* interpretatur possessionem, ex qua fisco canon debetur: ut, ad diacatochiæ vicem, significet, possessionis titulo & jure. 22 Pars major collegii & universitatis quod facit, omnes facere & comprobare tenentur, *arg. hujus legis, l.* 160. §. 1. *ff. de reg. jur. l. quod major.* 19. *ff. ad municip. cap.* 1. *X de his, quæ fiunt a majori parte.* quam sententiam limitat, seu restringit Corsetus *singulari universitas*, si de reformatione, ut ipse loquitur, officialis agetur: si de revocanda libertate, vel retrahendo in servitutem aliquo: si pars major statuere volet adversus ea, quæ ab omnibus antea statuta sint. Item si contra jus statuerent, adde *Innocentium in c. humilis.* 17. *de majoritate & c. cum omnes.* 6. *X. de constit.* Postremo si pars major extra collegium id fecerit. *c. in causis.* 30. *de elect.* Bald. *in l. Per fundum.* 11. *ff. de servit. rustic.* 23 Agrum sterilem & tributarium, & desertum quilibet auctoritate propria potest invadere, quod qui facit, non incidit *in l. cum quærebatur.* 11. *§. unde vi.* 24 *l.* 14. *in pr. J. h. t.* 25 Deserta prædia qui occupant, ea dominus ab eis repetere potest intra biennium redditis meliorationibus, *ut hic.* Eustathius *lib. de temporib. c. de biennio.* vid. quæ notavi ad *l.* 1. §. 10. *ff. de adq. possess.* Neque obstat *lex* 11. *J. h. t.* loquitur de eo, cui prædia addicta sunt a peræquatore, non de eo, qui deserta occupavit. *Goth.* Vid. Gloss. in *l. final. §. de censib. h. l. tit.* 57 *l. fin. §. de jure Reipub. h. l. tit.* 29. Ærod. in Pand. *lib.* 5. *tit.* 21. *c.* 8. Et nota, Impensas in aliquam rem factas ante omnia esse restituendas: qua de re vid. Kinschot. *Respons.* 105. Ans. 26 Al. *deest.* 27 Vid. *l.* 4. *§. h. t.* 28 *Abnumerat*, al. *abnumerent.* 29 *C. Th.* 13. 11. 8. 30 *Impotentiam*, in *C. Theod.* 31 *l.* 4. *§. h. t.* 32 Vid. *l.* 12. *J. h. t.* 33 Multa sunt hic immutata ex *C. Th.* unde hujusmodi subscriptio addenda est: Dat. Non. Mart. *Constantinopol.* Honor. A. 4. & Eutychiano Conss. 34 Desertum agrum qui a peræquatore accepit, firmo jure eum tenet, neque reliqua prioris possessoris solvit. Quod si supervenerit, qui agrum vindicet dominus, aut hypothecæ jure, & evincat, meliorationis sumptus ab eo consequitur, si modo is veniat intra sex menses post adjectionem agri. Post sex menses vero nihil obstat præscriptio, *ut hic & l. ult. in fin. §. de censib. & censitorib. tit. prox.* adde quæ scripsi ad *l.* 8. *supr. h. tit.* 7. *§. de censib.* Eustathius *lib. de temporib. c. de sex mensib.* 35 Penes quidem hos. 36 *l.* 13. *J. h. t.* 37 Ea excoluerint. 38 Competitoris. 39 Vid. *l.* 36. *ff. de jure fisci.* 40 *l.* 7. *supr. de censib. & censitorib. l.* 2. *in fin. infr. de fundis rei privatæ h. l. tit.* 65. *Novell.* 128. *c.* 14. 41 Præstentur. 42 *C. Th.* 11. 31. 43 Clarigationes & repressaliæ vetitæ. *l.* 10. *§. h. t. l. ult. J. h. t. l.* 4. *§. de agricol. & censit. h. l. tit.* 47. *Nov.* 17. 52. 128. *c.* 14. *l. un. §. ut nullus ex vicaneis. h. l. tit.* 56. *l.* 4. *J. de executoribus & exactorib. l.* 12. *tit.* 61. adde Papon. 3. *Not. tit. des lettres de marque, & 5. Arrestor.* 3. Gaylium *tract. de pign.* 44 *Destitutione*, in *C. Th.* 45 *Detinendum*, in *C. Th.* 46 *Depectione*, al. *defectione*, in *C. Th.* al. *defunctione*, in *lib. Aured. legitur, defunctione.* 47 *Retinent*, in *C. Th.* 48 Monstratur. 49 Nec. 50 *l.* 11. *§. h. t. l.* 10. *§. de annonis & tributis. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 2. *in fin. l.* 7. *in fin. l.* 8. *§. de exactor. trib. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 2. *in fin. J. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65. 51 Al. *Jura*, sed male. 52 Vid. *l.* 8. *in pr. §. h. t.* 53 *Al.* additur, *penitus.* 54 Al. *Sebastiano.* 55 Navalis. 56 Al. *Hermogeni.* 57 Numinis. 58 *l.* 3. *versic. similiter. § de alluvionibus l.* 2. *in pr. J. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65. 59 Ita ut non relevetur fundus. *l. un. §. de coll. donato um. l.* 10. *tit.* 28. 60 Vid. quæ scripsi ad inscriptionem *tit. de indictione a indictione* 61 Novella integra habet *jejunos*, & ita legitur in *quib. vet. lib.* 62 In quib. libr. hæc lex superiorem præcedit: & ea est illius inscriptio: Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Celeri Proc. Afric. 63 *C. Th.* 12. 1. 186. 64 Μηδεὶς τῶν κτητόρων ὑπὲρ γῆς &c. Nullus curialium pro gleba in alieno territorio sita detinetur. *Synops. d. tit. tit.* 14. *cap.* 16. 65 Clarigationes prohibitæ, *ut hic. l.* 12. *§. h. t. & l.* 4. *J. de exactoribus. l.* 12. *tit.* 61. *Nov.* 128. *cap.* 14. 66 Territorium & glebam dicit pro eodem, ut *l.* 11. *§. de oper. publ. l.* 3. *§. de nat. lib. l. nulli. §. de episcop. & cler.* municipem quoque & curialem pro eodem, ut *l.* 5. *§. hoc titul. l.* 1. *J. de fug. col. l.* 41. *C. Th. de oper. publ.* Curialis igitur glebæ propriæ, non alienæ nomine tenetur. *l.* 12. *supr.* Mod. 67 *Attineri.*

TIT. LIX.

DE [1] FUNDIS LIMITROPHIS [2], ET TERRIS, ET PALUDIBUS, ET PASCUIS, ET LIMITANEIS [3], VEL CASTELLORUM [4].

Reſcripta in contrarium impetrata nullius ſint momenti.

1. Imppp. VALENT. VALENS, & GRATIAN. AAA. ad Licinium [5] P. P.

TIberianus [6] ad poſſibilitatem ſingulorum quorumque locorum intuens ſtatuit certas poſſeſſiones, quæ ad limitem [7] frumenta conveherent. Quocirca generali lege ſancimus, Tiberiani diſpoſitionem oportere obſervari: amoventes quidquid vel potentia cujuscunque [8] elicuit [9], vel furtiva [10] deprecatio: addentesque nihilominus in futurum nulli licere [11] adverſus utilem vetuſtatem, & præſentem legem noſtram importuna, & reſpuenda repoſcere [12]. Dat. 18. Kal. Octob. *Aquileia*, ARCAD. A. & BAUTONE CONSS. 387.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Aſclepiodoto P. P. & conſ. ordinario.

QUicunque caſtellorum [13] loca quocunque titulo poſſident, cedant [14] ac deferant: quia his [15] tantum fas eſt poſſidere [16] caſtellorum territoria, quibus adſcripta ſunt, & de quibus judicavit antiquitas: quod ſi ulterius, vel privatæ conditionis quiſpiam in his locis, vel non caſtellanus miles fuerit detentator inventus, capitali ſententia cum publicatione bonorum plectetur. Dat. 5. Non. Mart. CP. ASCLEPIODOTO, & MARINIANO CONSS. 423.

Agri limitanei donec per milites poſſidentur, ſunt a tributis immunes. Bart.

3. Impp. THEOD. & VALENT. Auguſti Nomo Magiſtro officiorum.

AGros limitaneos univerſos cum paludibus omnique jure, (quos [17] ex priſca diſpoſitione limitanei [18] milites ab omni munere vacuos ipſi curare pro ſuo compendio, atque arare conſueverant:) & ſi in præſenti [19] coluntur, ab his firmiter, ac ſine ullo concuſſionis gravamine detineri: & ſi ab aliis poſſidentur (cujuslibet [20] ſpatii temporis præſcriptione ceſſante) ab univerſis detentatoribus vindicandos [21], iisdem militibus ſine ullo prorſus (ſicut antiquitus ſtatutum eſt) collationis onere volumus adſignari: in his etiam contra eos, qui præceptionibus noſtris obviam venire tentaverint, proſcriptionis [22] pœna valitura: Nam ſi quis forte (quod minime audere debuerat) emptionis titulo, memorati juris poſſidet prædia: competens ei actio contra venditorem intacta ſervabitur [23]. Dat. Prid. Id. Septemb. *Conſtantinop.* MAXIMO II. & PATERIO [24] CONSS.

TIT. LX.

DE [25] PASCUIS [26] PUBLICIS ET PRIVATIS.

Antiqua penſio pro paſcuis ſaltuum antiquitus conſtituta, inconſulto Principe augeri non debet.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. [27] P. P.

CUm [28] nulla ratio ſit, cur in paſcuis ſaltibus rei privatæ penſio debeat ampliari, nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda ſunt. Etenim idcirco graviorem penſionem imponi ab ordinibus accepimus, ut animalia ex rebus privatis noſtris a locorum paſtibus arceantur: quod fieri non oportere divæ memoriæ Julianus prorogata juſſione conſtituit. Quare excellens auctoritas tua conventis provinciarum rectoribus non eam licitationis neceſſitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt civitates, ſed eam manere decernet quam ſtatuit antiquitas. Dat. 8. Kal. Octob. *Luceriæ*, VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

2. Impp. ARCADIUS & HONORIUS AA. ad Simplicium Magiſt. mil. [29].

INſignis [30] auctoritas tua hac [31] conditione a publicis [32] pratis [ac amœnis [33]] paſcuis animalia militum prohiberi præcipiat, ut [34] univerſi cognoſcant, de emolumentis eorum, tuique officii facultatibus, duodecim libras auri fiſci commodis exhibendas, ſi quiſquam poſthac memorata prata [35] mutilare tentaverit: non minore decernenda pœna, ſi etiam prata privatorum [36] Antiochenorum fuerint devaſtata: ita tamen, ut ſine læſione provincialium provideant curiales quo pacto animalium militarium paſtui [37] conſulatur. Dat. 5. Id. Mart. CP. HONORIO A. IV. & EUTYCH. V. C. CONSS. 398.

Prata provincialium non debent fatigari moleſtia militum principis. Bart.

3. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Comitibus & Magiſtris militum.

PRata [38] Provincialium noſtrorum, & præcipue rei privatæ noſtræ perniciosum [vel periculoſum [39]] eſt militum moleſtia fatigari: ideoque lege ad ampliſſimam [40] præfecturam promulgata, cenſemus, ne hoc deinceps uſurpetur: ſuper qua re univerſos quorum intereſt, convenire tua magnificentia non moretur: neque permittat [41] poſſeſſores, vel colonos pratorum gratia qualibet importunitate vexari. Dat. Non. Septemb. HONORIO X. & THEOD. VI. AA. CONSS. 415.

TIT. LXI.

DE FUNDIS PATRIMONIALIBUS [42], ET SALTUENSIBUS [43], ET EMPHYTEUTICIS, ET EORUM CONDUCTORIBUS.

De donatione.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Cypito.

SI quis fundos emphyteutici [44] juris ſalva lege fiſci [45] citra judicis auctoritatem donaverit, donationes firmæ [46] ſint, dummodo ſuis quibusque temporibus ea, quæ fiſco penſitanda ſunt, repræſentare cogatur. PP. 17. Kalend. Jul. *Trever.* CONSTANTINO A. IV. & LICINIO III. CONSS. 315.

De penſitatione omiſſa a minore XXV. *annis.*

2. Idem A. ad Dracontium.

PAtrimonialis fundi penſitationem, ſeu aurariam, ſeu frumentariam intra tempus omiſſam, minorum dominio non nocere præcipimus, nec ad fraudem juris eorum accedere [47], ſi quod ſolemniter debetur, paulo ſerius inferatur: ita tamen, ut permanente ſubſtantia parvulorum [48], judex tutorem, vel curatorem, per quem differtur illatio, negligentiæ ſuæ & deſerti officii pœnas exigat, & damna deplorare compellat.

Quibus ex cauſis fundus ab emphyteuticariis relinqui, vel eis auferri non poteſt.

3. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Germanianum Com. S. L.

QUicunque [49] poſſeſſiones ex emphyteutico jure ſuſceperint, ea ad refundendum [50] uti occaſione non poſſunt, qua afferant deſertas eſſe cœpiſſe, tametſi reſcripta per obreptionem meruerint: ſed nec avelli eas ab his poſſe, nec ſi licitatio [51] ab alio [52] fuerit promiſſa [53], ſed eas in perpetuum apud eos, qui eas ſuſceperint, & eorum poſteritatem remanere, nec ſi ſuper hoc reſcriptum fuerit adverſus eos impetratum. Dat. 8. Kal. Octob. *Mediolan.* VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

De his, qui poſcunt fundos ad domum principis devolutos.

4. Imppp. VALENS, GRATIANUS, & VALENT. AAA. ad Florentium [54].

FUndi [55] patrimoniales, & qui ex emphyteutico jure ad domum noſtram diverſis generibus devoluti ſunt, ſic eis, qui eos popoſcerint, cedunt [56], ut commiſſi metus eſſe non poſſit. Neque enim magis commodamus noſtra, quam tradimus ea jure dominii: ita [57] tamen, ut ea, quæ in noſtra poſſeſſione poſiti præſtiterint, & in poſterum ſolvant. Dat. Id. Mart. *Treveris*, VALENTINIANO II. & VALENT. II. AA. CONSS. 368.

De his, qui a peræquatore, vel cenſitore deſertum agrum patrimonialem ſuſcipiunt.

5. [58] Impp. GRATIAN. & VALENT. AA.

SI, qui a prioribus colonis, vel emphyteuticariis deſtitutum patrimonialem fundum a peræquatore, vel cenſitore ſuſceperint, perpetuo [59] eundem atque inconcuſſo jure poſſideant, nec quiſquam ſecundus petitor accedat. Dat. 4. Non. Novembr. GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 377.

De donatione.

6. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. Nebridio Com. R. P.

HI, quibus patrimoniales poſſeſſiones per Aſianam [60] & Ponticam diœceſim, vel a nobis, vel a divis [61] parentibus noſtris ſacra largitate donatæ [62] ſunt, inconcuſſe poſſideant, atque ad ſuos poſteros [63] transmittant: quod quidem non ſolum in heredibus, ſed etiam

1 *Ecl. lib.* 55. *tit.* 6. 2 *Limitotrophis*, Cujac. Limitotrophi fundi dicuntur, quod inde milites limitanei aluntur, non quod ad milites limitaneos pertineant, ut *l.* 13. ℐ. *de fundis patrim. h. l. tit.* 61. Græci ita legunt: περὶ ἀγρῶν λιμιτανέων, καὶ λιμιτρόφων, καὶ ἐμφυτευτικαρίων, *de agris limitaneis & limitrophis & emphyteuticariis. Syn. Baſil.* 55. *tit.* 6. *l.* 3. *infr. h. t.* 3 Fundi limitanei, qui ad milites limitaneos pertinebant. 4 Caſtellorum fundi ad milites caſtellanos pertinent. *l.* 2. *infr. h. t.* 5 Al. *ad Latinum, in meo manuſcript.* Cont. 6 De fundis limitotrophis diſpoſitionem Tiberiani P. Prætorio confirmat. 7 In ſcriptis, *ad limitum frumenta convenirent.* 8 Uniuscujusque. 9 Reliquit. 10 Id eſt, obreptio. De obreptionis exceptione, & ſubreptionis adde Oldendorpium *c.* 14. *de except.* 11 Nocere. 12 Depoſcere. 13 Caſtellani milites agros caſtellis deputatos ſoli poſſidere debent, non privati aut alii milites. 14 Reddant. 15 Ab his. 16 Poſſideri. 17 Limitanei agri, quos limitanei milites ex priſca diſpoſitione ab omni munere vacuos ipſi curabant, & arabant pro ſuo compendio. Ex priſca, inquam, diſpoſitione, ſeu uti attributi illis ſint ἀφορισθὲν ἐξ ἀρχῆς. *Synopſis* 55. *tit.* 6. *cap.* 2. 18 Limitanei milites, οἱ τὰς κλεισούρας φυλάττουσιν, qui clauſuras cuſtodiunt. *Synopſ.* 55. *tit.* 6. *cap.* 2. id eſt, prætenturas burgos, vel arces. 19 Præſentia. 20 *l.* 8. ℐ. *de fundis patrimon. h. l. tit.* 61. 21 Vindicatos. 22 Eadem pœnarum acerbitate, quæ adverſus ducum aviditatem prolata eſt, valitura, in *Nov. Theod.* 23 Hanc ſubſcriptionem reſtitui ex *Nov. Theod.* 24 Al. *Paterno.*

25 Περὶ νομῶν ἤτοι βοσκῶν. *Ecl. lib.* 55. *tit.* 7. & 7. *C. Th.* 7. 26 ℨ. *tit. prox.* & *lib.* 7. *tit.* 41. *l.* 30. *in fin. ff. de verb. ſign.* 27 Ad Ruffinum. 28 *l.* 2. *C. Th. h. t.* 29 Al. *Simplicio Comiti & magiſtro utriusque militiæ.* 30 *l.* 3. *C. Th. h. t.* 31 Al. *conditio.* 32 *l.* 3. *in princ.* ℐ. *h. t.* 33 Pro incluſis legit Cujac. 1. *obſerv.* 19. Apamænis, id eſt, Syriæ locis, de quibus Strabo *lib.* 16. *in quibusd. vet. lib. deeſt* amœnis. 34 Ut &. 35 Prata prava. 36 *Al.* additur, *aut.* 37 Paſcuis. 38 *l.* 2. *ſupr. h. t. Synopſ. h. t. cap.* 7. *l.* 5. *C. Th. h. t.* 39 *Al.* deeſt, *vel periculoſum.* 40 Ad Aurelianum P. P. & Patricio: qui eſt *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 41 Permittant.

42 Fundi *patrimoniales* ſunt, qui ad patrimonium principis pertinent. 43 *Saltuenſes* fundi ſunt paſtioni deputata nemora: Emphyteutici vero fundi ſunt, qui emphyteutico jure dantur. Cujac. *hic.* adde *l.* 13. *ſupr. de prædiis minorum.* 44 Emphyteutici juris fundum ſalva lege fiſci, donare citra judicis autoritatem licet. 45 Ad Sarmentum *l.* 3. *ſel. c.* 2. Mod. 46 *l.* 16. *in fin. ff. de pign. act.* v. tamen *l. ult. ſupr. de reb. alien. non alien. Novell.* 7. *cap.* 1. *verſ. alienationis.* 47 Evadere. *Goth.* Intellectum hujus l. v.d. *deciſ. Ultraject.* 38 *num.* 2. Anſ. 48 Parvuli, qui intra viceſimum quintum annum. *l.* 1. *infr. de fugitivis colonis. h. lib. tit.* 63. 49 In emphyteuticum fundum a fiſco accipiens, non poteſt fundum, eo prætextu, quod deſertus ſit (ne quidem, ſi reſcriptum principis habeat) refundere (ἀποβάλλεσθαι) ut per contrarium avelli ab eo non poteſt, etiamſi ſuper eo fundo fiat licitatio ὑπερθεματισμός.) Itaque fundus ita acceptus apud accipientem & ejus poſteritatem perpetuo manet. *Synopſ. Baſil.* 15. *tit.* 15. *ex lib.* 55. *tit.* 1. *cap.* 9. §. 4. 50 Referendum, al. *refutandum: in duobus manuſc.* reddendum *Goth.* Quod eſt gloſſema verbi *refundendum*, quo uſi eodem modo Juriſconſ. in *l. item quod. ff. de in diem. l. generaliter.* §. *quod ſi legatum.* 16. *ff. de fideicomm. libert.* Mod. 51 Locatio. 52 Aliquo. 53 Permiſſa. 54 *Iidem AA. ad Florianum Com. R. P. in lib. manuſc.* al. *ad Florum.* 55 Fundi publici (δημόσιοι) in perpetuum locati, ſine juſſu principis non auferuntur. *Synopſis Baſil.* 15. *tit.* 15. *ex lib.* 55. *tit.* 1. *cap* 9. §. 4. Goth. Jubet lex ut fundi patrimoniales & emphyteutici juris ad domum principis devoluti, forte ex cauſa deſertionis, vel permutationis colonorum, poſcentibus ſalvo canone addicantur, & ne ob ceſſationem canonis committantur. pugnat igitur cum *l.* 2. ℨ. niſi hæc accipiatur de canone, illa de tributis. *l.* 1. *ſupr. de ſuſceptor.* Mod. 56 Vid. *l.* 6. ℐ. *h. t.* 57 *l.* 2. *in fin. l.* 5. ℐ. *de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65. 58 *Al.* Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodoſ. AAA. ad Modeſtum P. P. 59 Vid. *l.* 7. *in princ.* ℨ. *de omni agro deſerto. h. l. tit.* 58. 60 Aſiam. 61 Divinis. 62 *l.* 4. *in prin.* ℨ. *h. t. l.* 1. *l.* 2. *ſupr. ne fiſcus rem quam vendidit, evincat. l.* 10. *tit.* 5. *l.* 1. ℐ. *de fundis rei privatæ, h. l. tit.* 65. *l.* 4. *l.* 5. ℐ. *de diverſis prædiis urbanis, h. l. tit.* 69. *l.* 5. ℐ. *de locat. prædiorum. h. l. tit.* 70. 63 Natos etiam ante hunc contractum initum. Hotom. 2. *illuſtr.*

contractibus [1] omnis generis [2] volumus custodiri. Dat. 4. Kal. April. CP. RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

De cautione ab emphyteuticario præstanda.

7. Iidem [3] AAA. Cynegio P. P.

QUicunque ad emphyteusim fundorum patrimonialium, vel reipublicæ jussu nostri numinis [4] venerit, is, si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda, quæ desertis forte possessionibus requiruntur, patrimonium suum publicis implicet nexibus. Si vero minor facultatibus probabitur, datis fidejussoribus idoneis ad emphyteusim accedat: scientibus his, quos talium rerum cura sollicitat [5], in se negligentiæ damna, si hujusmodi cautio defuerit, esse vertenda [6]. Dat. 6. Kal. Maji, CP. HONORIO NB. P. & EVODIO CONSS. 386.

De fundis limitrophis.

8. Iidem AAA. Nedearcho [7].

OMnes fundi [8] patrimoniales per Mesopotamiam, & Osdrochenam [9] provincias, quos constat divorum retro Principum sanctionibus limiti deputatos, ad jus pristinum sine ullius adsertionis revocentur [10] obstaculo, præbituri omnia, quæ antea impendenda necessitatibus limitis præberi [11] consueverant: ita ut nulli penitus audiantur, qui aut rescripto, aut adnotatione dominium, vel emphyteusim, vel conductionem quolibet genere largitatis de nostra liberalitate meruerint. Dat. prid. Kal. Maji, CP. HONORIO NB. P. & EVODIO CONSS.

De fundis patrimonialibus emptis, vel donatis, jure privato.

9. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano P. P.

UNiversi cognoscant nihil privato jure, salvo [12] canone, fundis emptis [13] cum patrimonialibus esse commune: ita ut ad eos nunquam patrimonialium fundorum peræquator accedat: gravi multa feriendo, eo, qui statuta nostræ clementiæ ausus fuerit temerare. Dat. prid. Id. Novembr. HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

Si fundi patrimoniales fertiles aliquibus sunt concessi & steriles non: peræquator debet sterilia fertilibus aggregare: ut si omnium pensio præstetur, & divisio fiat sterilium æqua lance & fertilium. Bart.

10. Iidem AA. Eutychiano P. P.

FUndos patrimoniales eos duntaxat, qui *salvo canone* jure [14] privato nostra liberalitate [15] concessi sunt, cum his [16] patrimonialibus, qui in conditione propria [17] constituti sunt, illustris auctoritas tua jubeat exæquari: ita ut relevato onere rei [18], quod imminet fatigatis, translatio in eos, qui integris viribus florent, [& adscriptio [19]] tributorum æqua lance dividatur. Dat. 4. Id. April. CP. THEODORO CONS. 399.

De cautione ab emphyteuticario non præstita.

11. Impp. THEOD. & HONOR. AA. Probo Com. S. L.

JUs emphyteutici prædii, quod sine obligationis vinculo retentatum est judicio nostro, immutabile perdurare præcipimus: possessionem autem, quæ sine obligatione speciali fuerit vitiosa, vetustate temporis nolumus [20] adjuvari. Datum Id. April. *Ravennæ*, HONOR. VIII. & THEODOS. III. AA. CONSS. 411.

De jure possessorum, vel emphyteutic.

Emphyteutæ fundos patrimoniales emere non coguntur. Bart.

12. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Tauro P. P.

POssessores, vel [21] emphyteuticarii [22] patrimoniales, qui fundos minime nunc usque comparaverunt, eodem largitatis modo nequaquam ad eorum comparationem urgeantur: sed tanquam pretiis dependis, sic eis nostri numinis [23] beneficio potiantur: ut quod juris alter inferendo pretium consecutus est, hoc nostra liberalitate prædictus emphyteuticarius habeat. Illud quoque jus, in quibus coluit prædiis, quod aut ex successione, aut ex comparatione privata, aut [24] nostri numinis liberalitate, aut quocunque modo possedit, sciat illibatum intemeratumque servari: licentia eis concedenda etiam libertates mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticariis, cum fundorum sint domini, præstare. Dat. 14. Kal. Jul. ARIOBINDO, & ASPARE CONSS. 434.

De fundis non alienandis.

13. Iidem [25] AA. ad Florentium P. P.

NUlli jam in posterum licere præcipimus patrimoniales, seu limitrophos [26], vel saltuenses [27] fundos, qui per tractum Orientis [28] positi sunt, ad jus transferre privatum: sive dempto, sive salvo canone juris [fundorum [29]] immutatio postuletur: legis temeratores quinquaginta librarum auri pœna coërcentes: tam videlicet petitorem, quam officium, quod petitionem concedit admitti: licet adnotatio nostra, vel [30] divina pragmatica contra vetitum proferatur. Dat. 6. Id. Jun. CP. THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De præscriptione XL. annorum.

14. Imp. ANASTASIUS A. Matroniano P. P.

JUbemus [31] omnes, qui in quacunque diœcesi, aut quacunque provincia, vel quolibet saltu [32], vel civitate [33] fundos patrimoniales, vel templorum, aut agonothetici [34], seu relevatorum jugorum, vel cujuscunque juris per quadraginta [35] jugiter annos (possessione scilicet, non solum eorum qui nunc detinent, verum etiam eorum qui antea possederant, computanda) ex quocunque titulo, vel etiam sine titulo hactenus possederunt, vel postea per memoratum quadraginta annorum spatium possederint, nullam [36] penitus super dominio memoratorum omnium fundorum, vel locorum, vel domorum a publico actionem, vel molestiam, aut quamlibet inquietudinem formidare, sed impositum canonem pro qualitate juris, cujus prædia sunt, aut loca, per singulos annos solventes, pro certo habeant suum esse, quod possident, vel postea possederint: ita ut omnibus ad excludendam omnem quolibet modo ex publico movendam quæstionem, nuda ex [37] quocunque titulo, vel etiam sine titulo corporalis quadraginta annorum jugis [38] possessionis exceptio possit sufficere: hoc etiam adjiciendo, ut illi quoque, qui adempto [39] canone hujusmodi fundos ab initio principali jussione [40] datos sibi fuisse confirmant, si per quadraginta annos adempti canonis beneficium jugiter possederunt, nec canonem, cujus ademptionem quadraginta (sicut dictum est) annorum possessio testatur, possint penitus profligari: eo quod nostræ pietati placuit in utroque casu, id est tam salvo, quam adempto canone, possessorum nostrorum jura in eo statu, in quo per quadraginta annos (sicut dictum est) jugiter manserunt, absque ulla innovatione durare. Dat. 3. Kal. August. CP. OLYB. V. C. CONS. 491.

TIT. LXII.

DE MANCIPIIS ET COLONIS PATRIMONIALIUM, SALTUENSIUM, ET EMPHYTEUTICORUM [41] FUNDORUM.

Si villa locata in emphyteusim conceditur, non possunt coloni usurpare totum territorium ejusdem. Bart.

1. Imp. [42] CONSTANTINUS A.

EMphyteuticarios gravant [43] coloni, agros præter consuetudinem usurpantes, quos nullis culturis erudierunt: cum solennitas id [44] eos attrectare permittat, quod eorum labore, vel olivetis est insitum [45], vel vinetis. Sed & irriguas fontium [46] aquas usurpare conantur, quarum [47] fructus solis emphyteuticariis debentur. Ideoque placuit, ut [48] deinceps aquarum jura potestatesque penes emphyteuticarios permaneant: tantumque [49] ex [eis [50]] colonis impertiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos [51] ipsi colunt: pro modo autem superfluæ irrigationis, quam ultra culturas suas usurparint, emphyteuticariis [52] possessoribus pensiones accessionesque præbeant. PP. 7. Id. Mart. *Carthagine*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

Manumissio facta de mancipio fundi patrimonialis a non domino, rescinditur per procuratorem Cæsaris. Bart.

2. Imppp. VALENS, GRATIAN. & VALENT. AAA. ad Germanianum Com. S. L.

LIbertates, quas mancipiis [53] ex fundis patrimonialibus, atque emphyteuticis, qui fundorum non sunt domini, præstiterint, rationales hujus [54] præcepti auctoritate rescindant. PP. 13. Kalend. Maji, LUPICINO & JOVINO CONSS. 367.

Emptor fundi patrimonialis tenetur dare colono, quem si expulerit, possessione privatur.

3. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Posthumiano P. P.

COgnovimus a nonnullis, qui patrimoniales fundos meruerunt [55], colonos antiquissimos perturbari, atque in [56] eorum locum [57], vel servos proprios, vel alios colonos surrogari. Edicti itaque hujus auctoritate sancimus, eos, qui deinceps aliquid hujusmodi crediderint attentandum, iisdem possessionibus esse privandos.

1 *Contractatoribus, in quib. vet. lib.* 2 Omni genere. 3 Al. *Et Arcadius* AAAA. 4 Nominis. 5 *l. 1. J. de locatione prædiorum. h. l. tit. 70.* 6 Revertenda. 7 Al. *Clearcho P. P.* 8 Hoc notandum adversus illos, qui dicunt, Rom. imperium non fuisse extensum ultra Euphratem. 9 Osdroenam. Alciat. *hic.* al. *Osroënam*, al. *Sophenam.* 10 *l. 3. supr. de fundis limitrophis. h. l. tit. 59.* 11 Præbere. 12 *l. 5. J. h. t.* 13 Patrimoniales fundi jure privato vendi emive possunt jussu principis, salvo tamen canone. adde *l. 10. J. h. t.* 14 Jure privato fundi patrimoniales donati, in dominio donatoris sunt. 15 Patrimoniales fundi interdum donantur jure privato, principis jussu. *l. 39. in fin. ff. de leg. 1. l. 9. supr. de omni agro deserto: h. l. tit.* 58. excepto Oriente, *l. 13. J. h. t.* 16 Patrimonialium fundorum alii in emphyteusim dantur, alii locantur: illi jure privato dantur: hi locantur tantum. 17 Patrimoniales fundi in conditione propria manent, quorum dominium non est translatum, sed qui tantum locati. Conditio enim propria hæc est patrimonialium, ut locentur, non ut in jus privatum transferantur. 18 Ejus quod. 19 Al. *desunt.* 20 Al. *volumus*, sed rectior est excusa lectio. 21 Emphyteuticarii a possessoribus distinguuntur. Hi, non illi, domini efficiuntur. *l. 1. ff. si ager.* 22 Emphyteuticarii fundi sunt, qui emphyteutico jure dantur, qui & patrimoniales sunt. 23 Nominis. 24 A nostri nominis. 25 *Ex Novell. Theod. cujus est ea inscriptio, Iidem AA. Florentio P. P. Dom.* 26 *Limitotrophos* legit Cujac. non *limitrophos*: quamvis ita legatur in *Nov. Theod.* Porro qui limitrophi fundi, explicatum *supr. de fundis limitrophis.* 27 Patrimoniales fundi in Oriente jure privato donari non possunt. *ut hic.* Atque ita hæc exceptio est *l. 9. l. 10. supr. h. t.* 28 Vid. *l. 14. J. h. t.* 29 *Deest* in *Nov. Theod.* 30 *Licet*, in *Nov. Theod.* ex qua subscriptio sic restituenda est: Dat. 6. Id. Jun. *Constantinop.* Theodosio A. 17. & Festo Conss. 31 Quisquis in quacunque diœcesi, vel provincia fundum principis patrimonialem, vel templi vel agonotheticum (ἰδιόκτητον, ἢ ἱερατικὸν, ἢ ἀγωνοθετικὸν) per annos quadraginta continuos, sive justo, sive non justo titulo possederit: firmiter eum teneat. Idem juris sit, sive salvo canone, sive non per annos quadraginta possederit, ut eum tuto retineat, *Synopsis Basil.* 51. *tit.* 3. *ex lib.* 56. *tit.* 14. *cap.* 31. 32 Saltuenses fundi, nemora pastioni deputata, qui fundi etiam patrimoniales sunt. *l. 13. supr. h. t.* 33 Al. *desunt.* 34 Agonothetici juris fundi, *hic*, qui agonothetici. *l. pen. infr. de divers. præd. h. l. tit.* 69. mastigophori. *l. 18. §. 17. ff. de munerib. & honor.* deputati sumptibus sacrorum certaminum. *Goth.* Plura ad hanc legem videat, qui volet apud Cujac. & Alciatum hic & *ad l.* 12. consulat Molinæum *ad consuetudines Parisienses* §. 55. *gloss.* 4. *num.* 15. Mod. 35 Præscriptione 40. annor. defendi potest possessor, qui fundum patrimonialem, vel sacrorum templorum, vel fundos quasi alienatos, vel quasi donatos, dempto canone cum titulo, vel quasi titulo 40. annis possedit. *l. 4. supr. de præscr. 30. annorum.* 36 Imo aliquam, *l. 6. supr. de præscript. 30. ann.* Harmenop. 3. §. 63. 37 Et ex. 38 Al. *juris.* 39 Dempto. 40 Per jussionem principalem.

41 Emphyteuticariorum. 42 *Al.* Impp. Valentin. & Valens AA. 43 Coloni emphyteuticarios agros gravare non debent: hoc est, eos fundos, quorum alterius est emphyteusis. 44 Coloni eos tantum agros colere possunt, quos labore coluerunt: verbi gratia, quos olivetis inseruerunt, vel vinetis. 45 Al. *Obsitum.* 46 Fontium aquas, quæ emphyteuticariis debentur, coloni usurpare vetantur. 47 Quorum. 48 Aquarum quæ partitio inter colonos & emphyteuticarios. 49 Colonis quantum aquæ emphyteuticarii relinquere debeant. 50 Al. *deest.* 51 Quod. 52 Coloni emphyteuticariis possessoribus pensiones & accessiones præbebant. 53 Id est, alienis, vid. *l. 2. & l. 3. supr. de his, qui a non domin. manum.* 54 Hujusmodi. 55 Al. *emeruerunt*: idque jure privato, vel emphyteutico. 56 Patrimoniales fundos qui habent, eorum fundorum colonos permutare, & in eorum locum alios substituere non debent. 57 Loco.

Coloni ad aliquam militiam convolantes, revocantur ad antiquam culturam. Bart.

4. Iidem AAA.[1] Cynegio P. P.

SUper patrimonialium refectione[2] fundorum dudum nostris est legibus constitutum, ut[3] hi, qui eos colentes solum eorum verterant: nunc [ad] alia [se[4]] loca dirigentes[5], nunc ad militiam convolantes, ad avitas conditiones & propria jura revocentur. Cæterum eos, qui castrensibus stipendiis otia[6] quieta meruerunt, [jam[7]] veterani constituti, nequaquam placet tela[8] in usum vomeris ligonisque convertere.

TIT. LXIII. DE FUGITIVIS[9] COLONIS PATRIMONIALIBUS, SALTUENSIBUS ET EMPHYTEUTICIS.

Coloni patrimoniales vel saltuenses non obstantibus aliquibus stipendiis, quæ promeruerint, revocantur ad primævam culturam agrorum. Bart.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD.

QUicunque parvuli[10] ex municipibus[11], vel colonis[12] patrimonialibus vel saltuensibus, quorum tamen avi ac patres implicati hujusmodi functionibus fuerint, conniventia militaris officii ad stipendium castrense, vel officia diversa transierint: ad munera patriæ, vel [ad] agrorum[13] cultus conventis ducibus, tribunis, ac præpositis revocentur, neque his stipendia [data[14]] prosint.

2. Iidem AA. Cynegio P. P.

QUisquis[15] colonum patrimonialem[16] aut sollicitatione susceperit[17], aut occultatione celaverit: non solum[18] ipsum restituere, sed etiam libram auri pœnæ nomine inferre cogatur. PP. 8. Kal. Novemb. *Constant.* HONORIO N. P. & EVODIO CONSS. 386.

Omnes adscriptitii ad agriculturam prædiorum patrimonialium, si ad aliquam militiam convolaverint, revocantur. Bart.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA. ad Anthemium P. P.

CUjuscunque adnotationis, vel oraculi dudum impetrati, vel postea eliciendi auctoritate submota: omnes, quos patrimonialium agrorum vinculis fortuna tenet adscriptos, sub quibuslibet gradibus militantes, ad[19] provinciæ moderatoris judicium illico sub idonea intercessione mittentur.

TIT. LXIV. DE COLLATIONE FUNDORUM PATRIMONIALIUM, ET EMPHYTEUTICARIORUM[20].

1. Imp. CONSTANTINUS A.[21] ad Proculum Proconsulem Africæ.

EMphyteuticarii[22] possessores, qui mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria[23] minime devocantur [munera[24]:] sicut cæteri Provinciales, obsequium suum itineribus[25] muniendis impendant. Nulla enim ratione debent ab hoc, quod[26] in commune[27] omnibus profuturum est, sejungi[28].

2. Idem A. ad Ovinium[29].

PAtrimoniales[30] fundos[31] extraordinariis oneribus, vel mediæ, aut tertiæ[32] portionis obsequiis fatigari non convenit, cum eosdem, & auri[33] speciem, & frumenti plurimum modum constet persolvere: ita ut qui violare statuta tentaverit, puniatur. P. P. 6. Kal. Septemb. *Carthagini*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO CONSS. 319.

3. Imp. JULIANUS A.[34].

OMnes, qui patrimoniales fundos sive[35] communiter, sive ex asse retinent, pro his conveniendi sunt ad universorum munerum ad eosdem fundos pertinentium pro[36] rata portione, vel in solidum functiones, sicut[37] unumquemque privatorum necessitas publicæ pensitationis adstringit. Datum 5. Kalend. April. MAMERTINO & NEVITA CONSS. 362.

4. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Germanum.

PLacuit, ut emphyteuticorum fundorum patrimonialiumque possessores, quo[38] voluerint tempore, & quantum habuerint pensionis paratum: dummodo non amplius quam in tribus per singulos annos vicibus officio rationalis adsignent: ac[39] de suscepto[40] ab eodem securitatem eodem die pro more[41] percipiant: modo ut intra Januariarum Iduum diem omnis summa ratiociniis publicis inferatur: gravissimæ pœnæ subdendo officio, si cuiquam quolibet anni tempore (dummodo nequaquam numerum ternæ[42] illationis excedat) solutionem facere gestienti negaverit susceptionis officium: vel si moram fecerit, in chirographo securitatis edendo; super quo possessores, aut Procuratores, vel Magistratus, aut quicunque in locis fuerint, qui conficiendorum actorum habeant potestatem, conveniat contestari: ut & de officii insolentia constet, in quo exercenda vindicta est: & his possit esse consultum.

5. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P.

PEr omnes Provincias patrimonialium fundorum ab ordinariis[43] Judicibus canon exigatur: & quicquid exactum fuerit, dirigatur. † Sciant vero memorati judices nihil sibi ex privatæ rei canone, vel ex eo, quod ex iisdem titulis contigerit[44], ad necessitates alias transferendum: nisi maluerint gravissima severitate eorum licentiam coërceri. Dat. 15. Kal. Jul. *Mediol.* THEODORO CONS. 399.

TIT. LXV. DE FUNDIS REI PRIVATÆ, ET SALTIBUS DIVINÆ DOMUS.

Fisco alienante rem non potest res avocari, sed perpetuo penes ipsum, vel ejus successores debet res permanere. Bald.

1. Imp.[45] CONSTANTINUS A.

UNiversi[46] cognoscant has possessiones quas de fisco nostro comparaverunt, seu comparant, nullo a nobis jure retrahi[47]: sed propria firmitate possessas, etiam ad posteros suos dominii perpetui durabilitate dimitti.

2. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Flavianum Com. R. P.

HI, quos commoditas privatæ rei prædiorum[48] ad ea postulanda sollicitat, adeant tuæ dignationis officium, & modum suæ deliberationis indicent per libellos: certumque habeant[49] quod unaquæque villa cum eo onere, vel forma[50] cui nunc habetur obnoxia, ad novi domini[51] jura migrabit: is[52] quid adjecerit sumptus cura, vel solertia, quicquid mancipiorum, vel pecoris accreverit, capitationis, aut canonis augmenta non patiatur, sed solis[53] dominis heredibusque dominorum sit cessura felicitas. † Si quis autem in annis singulis[54] non solverit debitum ex re ipsius, quod in reliquis[55] remansisse claruerit, sine aliquibus dependere cogetur induciis. † Sane si quem postea minus idoneum factum esse constet[56], nec ita ut expedit, rationem reddere pensionis: res, quas ex nostris rebus acceperat, ad alium[57] idoneum jure quo sancimus, transferentur: nec tamen decoctoris[58] cujusque reliquis[59], qui novus accedit, onerabitur.

3. Impp. GRAT. & VALENT. AA.[60].

QUicunque possessionem rei privatæ nostræ acceptam suo nomine, vel jure perpetuo[61], & vel titulo conductionis ei crediderit esse tradendam, qui pensare utilitatem patrimonii[62] nostri solvendo non valeat: is[63] pro eo, quem succedaneum surrogavit, perpetuæ[64] solutioni statuatur obnoxius.

4. Iidem ad Orebium[65].

UNiversi fundi templorum[66] ad rationalium rei privatæ solicitudinem, curamque pertineant: atque ab his anniversariis[67] solutionibus postulatis, peculiari (ut semper fuit) studio defendantur.

5. Iidem ad Nebridium[68].

USus[69] aquæ, quæ fundorum nostrorum utilitatibus serviebat, plurimorum dicitur usurpatione sublatus: idque procuratorum[70] conniventia, vel dissimulatione perfectum, ut agrorum fertilitas destituta[71], nullos fructus cultoribus præstet[72]. Quia igitur satis injustum est statum florentis ante patrimonii, aridæ sitis molestia fatigari: ad meatus pristinos universum aquæ motum, temporis præscriptione submota, præcipimus revocari.

6. Imp. ARCADIUS[73].

EUm[74], qui[75] collegio, vel curiæ, vel burgis[76], cæterisque cor-

1 *Et Arcadius A. in vet. quib. lib.* 2 Refectionem. 3 Coloni patrimoniales, qui solum verterunt, quique ad alia loca dirigentes, sive militiæ nomen dederunt, revocandi, nisi veterani sint. 4 Al. *deest.* 5 Al. *Diligentes.* 6 Veterani sunt, qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt. vid. *l.* 1. 2. 3. *&* 4. *J. de veteranis. l.* 12. *tit.* 47. 7 Al. *deest*, *alias* etiam. 8 Tela in usum vomeris & ligonis convertere incivile: hoc est, ex veterano milite colonum fieri. Civile tamen est pacis studiosis.

9 5. *C. Theod.* 9. 10 Parvuli dicuntur intra annum vigesimum quintum. *l.* 2. *S. de fundis patrimonial. h. l. tit.* 61. 11 Orti ex Curialibus, ex militia retrahendi ad munera patriæ seu curiam suam. *l.* 17. *S. de decur.* 12 Ex colonis. Nati ex colonis patrimonialibus, vel Saltuensibus ad agrorum cultus revocandi. 13 Hoc est, ad stivam & aratrum. 14 Al. *deest*, al. *additur post* prosint, *& est ex subscriptione.* 15 *Ex lib.* 5. *tit.* 9. *l.* 2. *C. Th.* 16 *Juris a iens*, in *C. Th* 17 Recipiens, aut occultans colonum patrimonialem qua pœna teneatur. de privato adde *l.* 12. *supr. de agricolis. h. l. tit.* 47. 18 Quædam hic omissa sunt e *C. Theod.* quem vide 19 Coloni patrimoniales forum sortiuntur apud præsidem provinciæ: & apud eum litigant de colonaria sua conditione: deducuntur autem ad eundem præsidem a tribunis, vel ducibus, sub idonea cautione.

20 Al. *emphyteuticorum.* 21 *Ad Proculum Proconf. Africæ*, in *C. Theod.* 22 *C. Th.* 15. 3. 1. 23 Patrimonialium fundorum emphyteuticarii ab extraordinariis muneribus excusantur. 24 *Abest a Cod. Theod.* 25 Patrimonialium fundorum emphyteuticarii a munere viarum muniendarum non excusantur. adde *l.* 4. *J. de privilegiis domus Augustæ. h. l. tit.* 74. 26 Itinerum refectio prodest omnibus. 27 Immunitas non datur ab iis, quæ in commune omnibus profutura sunt. 28 *Esse sejuncti*, in *C. Theod.* ex quo restituenda hic est subscriptio, P. P. Non. Maji, *Carthagine*, Constantino A. V. & Licinio CC. Conss. 29 Catulinum P. P. Africæ. 30 *C. Theod.* 11. 16. 1. 31 Patrimoniales fundi ab extraordinariis muneribus excusantur, *l.* 15. *S. de excus. muner. l.* 10. *tit.* 47. 32 Patrimoniales fundi ne quidem extraordinariorum munerum mediam aut tertiam partem exsolvere debent. *l.* 4. *C. Theod. eod.* 33 Patrimoniales fundi principi præstant auri species & frumentum, *l.* 2. *supr. de fund. patrimon. h. l. tit.* 61. *l.* 10. *S. de excus. muner. l.* 10. *tit.* 47. 34 *Cod. Theod.* 11. 19. 2. 35 Multa sunt hic & postea addita a compositoribus. 36 Patrimonialium fundorum possessores pro rata possessionum solennibus functionibus satisfacere tenentur. 37 Patrimonialium fundorum possessoris & privati fundi possessoris eadem in inferendis solennibus præstationibus ratio est. 38 Patrimonialium & emphyteuticariorum fundorum possessores pensiones suas, annonas solemnes, quo anni tempore voluerint, possunt solvere, sic tamen ut integrum suum canonem inferant intra tres ad summum pensiones. 39 Solventi debitori apocham creditor (etiamsi princeps sit) præstare cogitur. 40 Susceptum est securitas apochæ. vide *Novell.* 130. *cap.* 1. 41 Promere. 42 Trinæ. 43 *l.* 7. *in pr. S. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 1. *in pr. J. de collat. fundor. fiscal. h. l. tit.* 73. 44 Al. *exegerint.*

45 *Imp. Constantini Edictum ad Constantinopolitanos*, ita scriptum reperi in uno manuscr. *al.* Impp. Constantinus & Constans AA. ad Heliodorum. 46 Emens prædium privatum a fisco, firmiter id retinet, neque ullam ejus ademptionem vereri debet, ita ut id ad suos liberos durabiliter, ἰσχυρῶς transmittat. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 3. *ex lib.* 55. *tit.* 15. 6. 1. *l.* 2. *S. ne fisc. rem, quam vendidit, evincat. l.* 10. *tit.* 5. *l.* 6. *S. de fundis patrimon. h. l. tit.* 61. 47 Retrahere dicit, ut *l.* 5. *circa med. J. de locat. præd. civil. h. l. tit.* 70. ut & retractare in *l.* 2. *S. ne fiscus rem, quam vendidit, evincat. l.* 10. *tit.* 5. 48 Pretiorum. 49 Habeat. 50 Fortuna. 51 Dominii. 52 *l.* 16. *in pr. S. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58. 53 Solum. 54 *l.* 4. *supr. de fundis patrim. h. l. tit.* 61. 55 Vide quod scripsi ad *l. ult. supr. de censibus. h. l. tit.* 57. 56 Constabit. 57 *l.* 13. *supr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58. 58 Decoctor, qui pecuniam publicam decoquit, intercipit, intervertit. 59 Vide *l.* 11. *S. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58. 60 Imppp. Gratian. Valentinian. & Theodos. AAA. ad Hesperium. 61 Id est, dominii vel emphyteuseos jure, ut *in l. penult. supr. de exmun.* hoc autem dicit lex: Si quis fundum rei privatæ jure perpetuo vel titulo [illegible] acceptum alii vendiderit, donaverit, vel ablocaverit, qui solvendo canoni par non sit, pro eo ipse obligatur fisco. *Mod.* 62 Patrimonii appellatione res etiam privata principis continetur. [illegible] enim quoddam patrimonium principis privatum, *l.* 8. *C. Theod. de jure fisci. l. ult. J. de agric. & mancip. h. l. tit.* 67. aliud sacrum, *l.* 1. *S. de indict. l.* 10. *tit.* 17. *l. ult. S. de vectig.* quod a re privata separari solet, vel dominus. *Edict.* 4. *&* 8. 63 *l.* 47. *in fin. ff de jure fisci.* 64 Perpetuo. 65 Al. *Iidem AAA. ad eundem.* al. *Cepertum.* 66 Templorum fundi pertinent ad curam rationalis rei privatæ. 67 Al. *universitatis*, sed male. 68 Al. *Iidem AAA. ad Nepidium* al. *Nepotium.* 69 Aqua pertinens ad usum fundorum rei privatæ principis a nullo intercipienda: adde, ut usurpatorem nulla possit defendere temporis præscriptio. 70 Vide *l. ult. S. de condit. in publ. horreis. l.* 10. *tit.* 26. 71 Fertilitates destitutæ. 72 Præstent. 73 Impp. Arcad. & Honor. AA. Vincentio P. P. Galliarum. 74 *Ex lib.* 12. *tit. ult. l. pen. C. Theod.* quam confer: multa enim hic sunt immutata. 75 Qui triginta annos servivit collegio, curiæ, vel burgo, non revocandus est quasi colonus alienus, vel inquilinus. 76 Burgi, corpora, *ut hic*, habitacula per limitem. Paul. Diaconus *Valentiniano*, Castella parva, Veget. 4. a voce πύργος hoc verbum deducitur, quæ vox etiam urbem significat: unde leges urbanæ Æschylo νόμιμα πύργινα. adde titulum *C. Th. de Burgariis.* adde quæ scripsi ad *l.* 2. §. 4. *supr. de offic. P. P. Africæ.* vide Cujac. 3. *observ.* 24. *in fin.*

poribus per xxx. [1] ann. sine interpellatione servierit: res dominica [2], vel intentio privata non inquietabit, si colonatus, vel inquilinatus quæstionem movere [3] tentaverit: sed in curia, vel in corpore in quo servierit, remaneat. Datum 3. Kalend. Jul. *Mediolan.* STILICHONE, & AURELIANO CONSS. 400.

7. Impp. THEOD. & VALENT. AA. [4] ad Eudoxium [5].

NEmo [6] dempto [7] canone ad comparationem dominicæ [8] possessionis accedat. Quod si quis in posterum ad interdictum contractum accesserit, eum volumus pretia [9] perdere [10] perpetuo: nec expensarum, vel melioratæ rei fructuum exactioni compensationem opponere: nec temporis sibimet contra [nostra] commoda præscriptione [excepto vetustatis [11] auxilio [12]] blandiri; Palatinum etiam officium, si quoquo [13] modo contractus ejusmodi fuerit celebratus, vel si talem petitionem instruxerit, quinquaginta pondo auri pœnæ nomine inferre privato nostræ mansuetudinis ærario: nulla liberalitate nostræ clementiæ, nulla sanctione contra tanta rei privatæ commoda valitura, licet adnotatio, vel divina pragmatica sit; quæ contra vetita canonem vendere concedat [14], vel pœnam Palatino remittat [15] officio. Dat. 13. Kalend. Jun. *Constantinop.* ANATOLIO V.C. CONS. 440.

TIT. LXVI.
DE FUNDIS ET SALTIBUS REI DOMINICÆ [16].

Immittens animalia in pascua principis, animalia perdit, procuratorque fisci, qui hoc consentit, gravissime punitur. Ang.

1. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Dripatium.

SI quis ovium [17], vel equarum greges in saltus rei dominicæ alienus immiserit: fisco illico vindicentur. Quod si venalis procuratorum [18] conniventia, ut id deinceps tentetur, admiserit: eos gravissimo jubemus supplicio subjacere.

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Paulum Comitem dominicæ rei [19].

SI qua [20] loca [21] ad sacrum [22] dominium [23] pertinentia cujuslibet temeritas occupaverit: secundum veteris [24] census fidem in sua jura retrahantur, rescriptis per obreptionem [25] impetratis, & præscriptione [26] longi [27] temporis, & novi census præjudiciis in hac causa summovendis [28]. Neque enim, aut precatio colorata, aut incubatio [29] diuturna, aut novella professio, proprietatis [30] nostræ privilegium [31] abolere potuerunt. Dat. 5. Kal. April. CP. ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. LXVII.
DE AGRICOLIS, ET MANCIPIIS DOMINICIS VEL FISCALIBUS [32] REIPUBLICÆ [VEL PRIVATÆ.]

1. Imp. CONSTANTIN. A. ad Constant. P. P.

NUllus omnino originalis colonus [33] rei privatæ nostræ ad [34] aliquos honores, vel quælibet alia civitatis munera devocetur. Non enim civitatum ordinibus, & cæteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florentibus ad hæc suprema præsidia injuriosa nominatione descendendum est.

2. Idem A. Januario P. P.

COlonos nostros, qui privati [35] sunt, vel ad ratiocinia gerenda, vel ad colendos agros idonei, retrahi jubemus, ac tantum colendis nostris rebus addici: quinetiam in posterum observari, ne quis eorum rem privatam cujusquam gerendam, aut aliquid administrandum suscipiat.

3. Idem A. ad Equitium Magistrum equitum, & peditum [36].

SErvi, atque coloni, & eorum filii, vel nepotes, vel quicunque de fundis, ac possessionibus nostris clanculo ad officia convolaverint diversa: reddantur, etiam [37] si armatæ habuerint sacramenta militiæ. Nos enim etiam eos discingi jubemus, ac reddi, qui protectorum fuerint nomen adepti.

4. Imppp. [38] GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Florum.

EX ingenuo, & colonis, ancillisque nostris [39] natos, natasve, origini, ex qua matres eorum sunt, facies deputari.

5. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P.P.

DOminicos [40] colonos, neque ad descriptionem [41] patimur devocari, neque extraordinarias pati functiones: maxime cum adversus consuetudinem memoratis onera dicantur inferri.

6. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Valerio P. P.

QUotiens alicui colonorum agrum privati patrimonii nostri placuerit venundari [42]: non unus tantum, qui forte consortibus [43] suis gravis ac molestus existat, sed alii quoque duo vel plures ex simili origine ac [44] jure venientes, in supradicta emptione socientur.

TIT. LXVIII.
DE PRÆDIIS [45] TAMIACIS, ET DE HIS QUI EX COLONIS DOMINICIS ALIISQUE LIBERÆ CONDITIONIS PROCREANTUR.

Natus ex uno parente tamiaco, & altero libero, tamiacus est. Bart.

1. Imp. ZENO A. [Chiseroti P. P.] [46].

SI liber [47] colonus, vel colona libera Tamiaco [48], vel Tamiacæ matrimonii jure copuletur: filii, vel filiæ ex hujusmodi contubernio procreati, vel procreatæ colonis dominicis adnectentur: si autem adscriptitius vel servus alienus colonam, vel ancillam dominicam [49] ducat in uxorem, vel adscriptitia, vel ancilla colono, vel servo nubat dominico [50], & ex hujusmodi conjunctionibus nati sunt liberi: veterum [51] legum jus tenere sancimus.

2. Idem Sebastiano P. P. [52].

MEminimus pragmaticam sanctionem jussisse fundos tamiaci juris in provinciis positos, nec non etiam possessiones *Gonatici* [53] *saltus* sub certa forma (salvo scilicet canone, & tributariis collationibus) hisdem prædiis impositis, volentibus distrahi, quatenus quicquid ex pretiis memoratorum fundorum possit restitui, publico inferatur. Sed licet per eandem sanctionem hujusmodi venditionum contractibus plenissima delata sit cautio, attamen perpetuæ emptionis securitati consulentes hujus etiam perpetuæ constitutionis auctoritate muniri eosdem emptores præcipimus.

TIT. LXIX.
DE DIVERSIS PRÆDIIS URBANIS, ET RUSTICIS TEMPLORUM ET CIVITATUM, ET OMNI REDITU CIVILI.

Ædificans in solo publico debet solvere debitam pensionem pro ædificio, si expediat reipublicæ, alias ipsum solum cum ædificio vindicatur. Bart.

1. Imp. JULIANUS A. Attico.

PRo ædibus quas nonnulli [54] in solo reipublicæ extruxerunt, placitam præstare pensionem [55] cogantur.

Tertia pars canonis, qui redigitur ex fundis, vel locis, reip. sufficit ad restaurationem murorum. Bart.

2. Idem A. Secundo [56] P. P.

[PAmphiliæ] etiam [57] civitates, & quæcunque aliæ quicquid [58] sibi acquirant, id firmiter habeant [59].

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. [60].

REstaurationi [61] mœnium [62] publicorum tertiam portionem ejus canonis [63], qui ex locis fundisve Reipublicæ annua præstatione

1 Vide *Novell.* 123. *cap.* 1. *in fin.* 2 Dominica res & privata idem, *ut hic*, & *l.* 9. *supr. de jure fisci*, quæ & proprietas, dominium. *l.* 2. J. *tit. prox.* 3 Al. *opponere.* 4 *Ex Nov. Theod. de rescind. vend. rei dominicæ* ubi sic legitur inscriptio, *Eudoxio C. R. P.* 5 Al. *Com. R. P.* 6 Emere dominicam possessionem, canone detracto, nemo potest. Nam & pretium perdit, & fundum amittit: nec ea, quæ impendit aut melioravit, recipiet: nec compensabit cum fructibus, qui ab eo exiguntur: nec præscriptionem temporis habebit. Quinetiam palatini, qui, ut talis emptio fieret, adjuverint, quinquaginta libras auri, nullo beneficio in his valituro, præstant. *Synops. Basil. d. tit.* 15. *c.* 5. vide *l.* 2. *supr. sine censu vel reliquis.* 7 *Adempto*, *in Nov. Theod.* 8 Domino rerum, hoc est, principi privata conservari, publice interest. 9 Ementis contra interdictum legis pœna hic est, pretium, expensas, meliorationes in rem factas amittere, præscribere non posse. Alias interdum pretium amittitur tantum: ut si quis censitum absque terra emerit. *l.* 7. *supr. de agricolis. h. l. tit.* 47. Imo ne pretium quidem: ut si non vicaneus vicanei fundum comparaverit: contractus quidem nullus est, emptor tamen non amittit pretium. *l. unic. in fin* J. *non licere habitatoribus Metrocomiæ. h. l. tit.* 55. 10 *Præperdere*, *in Nov. Theod.* sed emendanda est ex hac lectione. 11 Vetustatis vocabulum alias significat quadraginta annos: alias 30. vide *l.* 11. *supr. de fundis patrim. h. l. tit.* 61. alias 20. annorum spatium: *l.* 1. *in fin. l.* 2. *in princ. l. ult. ff. de aqua & aquæ pluv.* adde *l.* 12. J. *de cohortalib. l.* 12. *tit.* 58. & *l.* 2. *C. Th. de longi temporis præscript.* Ita diutinum tempus varie solet accipi, *l.* 1. *C. Th. de act. certo tempore finit. l.* 2. *supr. de præscript.* 30. *annor. l. qui in provincia.* 57. *ff. de ritu nupt.* vide Cujac. 18. *obs.* 28. 12 Absunt a *Nov. Theod.* & addita fuerunt ex *l. ult. supr. de fund. patrim. h. l. tit.* 61. ut recte observavit *Pithæus.* 13 *Quo*, *in Nov. Theod.* 14 *Concedet*, *in Nov. Theod.* 15 *Remittet*, *in Nov. Theod.* ex qua subscriptionem restituere potes.

16 *Tamiaca*, in meo manusc. est, *Dominica.* Goth. Res dominica & res privata idem est, ut constat ex *l. pen. tit. præcedentis*, *l.* 9. *supr. de jur. fisc.* Hujus *tit* *l.* 2. proprietatem vocat & dominium. Debuit igitur (inquit Cujacius) superior titulus ita concipi; *De fundis & saltibus rei dominicæ.* vel, *De fundis & saltibus rei privatæ.* & hic non interponi. *Mod.* 17 Grex ovium vel equarum in saltus dominicos immissus fisco vindicatur. 18 Procurator. 19 Al. *domorum.* 20 *C. Th.* 10. *l.* 15. *l.* 3. *supr. ne rei dominicæ vel templorum.* 21 *Usquam loca*, *in C. Theod.* 22 Dominium hic appellat res privatas. 23 *Tameium*, Hal. 24 Censui antiquo standum, non novo. *l.* 1. *supr. de cens. h. l. tit.* 57. 25 Obreptitia rescripta non spectanda, sed utilia fisco. 26 Præscriptionem. 27 Dominio sacro, non possessioni longi temporis favendum 28 Quædam hic omissa sunt e *C. Theod* 29 Incubatio est malæ fidei possessoris. 30 Proprietatem quoque hic appellat res privatas. 31 Vide *l.* 2. *supr. de præscr.* 30. *vel* 40. *annor.*

32 In scriptis nostris exempl. legitur, *fiscalibus*, *sive rei privatæ*, sic in meo recte. *Cont.* 33 *l.* 5. J. *h. t. l. ult.* § 1. *ff. ad municip. l.* 5. §. *colonæ. ff. de jure immunit.* 34 Coloni rei privatæ ad honores aut munera civilia devocari non debent. 35 Coloni rei privatæ principis alienam rem administrare non possunt. 36 Al. *reditum*; sed male. 37 Coloni rei privatæ principis a militia armata, etiamsi protectores sint, ad propriam conditionem cum sua sobole retrahendi. 38 Al. *Idem A. ad Florentium.* 39 Δουλὰς δεσποτικὰς Græci appellant ancillas dominicas: ut sit sensus: Ex ingenuo & colono ancillaque dominica natum, matris conditionem sequi: & origini ejus deputari. *Syn.* 55. *tit.* 11. *cap.* 12. colonus est dominicus. adde *l.* 19. *supr. de agric. & censit. h. l. tit.* 47. 40 *l.* 1. *supr. h. t.* 41 Coloni rei privatæ principis nullam descriptionem pati debent, aut ad extraordinaria munera devocari. adde *l.* 1. J. *de agricolis, & censit. h. l. tit.* 47. *l.* 1. J. *ne rusticani. h. l. tit.* 54. 42 Coloni ager venditus, non uni consorti tantum addicendus est, sed duobus saltem vel pluribus. 43 Consortes, qui ejusdem sunt originis. vide *l.* 14. *supr. de contrah. empt.* 44 Aut.

45 *Tamiaca* prædia in provinciis erant servis suis & colonis instructa. *l.* 1. *l.* 2. J. *hoc tit.* sed & equitiis. *Novell.* 30. *cap.* 5. *in fin. c.* 6. *c.* 7 in Cappadocia fuerunt frequentia. *d. c.* 5. 6. & 7. vid. Alc. *hic.* & *Pyrrhum supr. ad tit. de fund. rei privatæ.* Goth. Ταμεῖον cellarium dicitur in *Nov. Martiani de ind. rel* & ideo eorum cura pertinebat ad Comitem domorum, & præpositum sacri cubiculi; & hac ratione domus separatur a re privata; quod enim domui deputatur, cellario deputatur, vel cubiculo: Res privata aliis necessitatibus. *l. ult. infr. de privil. dom. Aug. vel rei privat.* Verum & domus sæpe ad rem privatam referuntur, iidemque dicuntur & *tamiaci* & *dominici*, ut in *l.* 1. mox quæ ostendit ex colono libero & tamiaca, vel contra, tamiacum nasci. Ex adscriptitio vel servo alieno & tamiaca, vel e contrario natum, matrem sequi. nam hoc jus antiquum est. *l.* 21. *supr. de agr. cens.* Mod. 46 Pro inclusis meus liber habet, *præposito sacri*: forte deest verbum patrimonii. *Cont.* 47 Coloni liberi res proprias habent: *ut hic*, adscriptitii servi & peculia eorum in potestate dominorum. *l.* 18. *l.* 19. *in fin. l.* 21. *in fin. supr. de agricol. & censitis. h. lib. tit.* 47. terram tamen dimittere non possunt, ut qui possessione 30. annorum quæsiti sint. *d. l.* 18. 48 Ταμεῖον, *Nov. Martiani de indulgent. reliquorum.* cubiculum & cellarium principis, cui deputati erant reditus tamiaci. Tamiaci vero servi, qui huic addicti. *Nov.* 20. 30. adde *Nov.* 30. *c.* 5. 49 Tamiacam. 50 Tamiaco. 51 *l.* 21. *supr. de agricol. & censit. h. l. tit.* 47. 52 Justinianus. 53 Al. *Gomaticii.* Sed Alciatus legendum existimat, *gunathetici*, vel *agonothetici*, *arg. l.* 5 J. *tit. prox.* qui sacrorum certaminum sumptibus deputati erant, ut tamen nihil mutetur, potest dici Gonaticus saltus cujusdam dominici saltus proprium nomen, ut hic Cujac. scribit.

54 Solarium conventum superficiarii, qui in solo Reipublicæ ædificarunt, quotannis præstare debent. Solarium est autem, quod pro solo datur, vectigal soli. *l.* 2. § 17. *ff. ne quid in loco publ. l. etiam.* 15. *ff. qui potiores.* Just. 18. 55 Pensitatione. *Goth.* A solo *solarium* dicitur in *l.* 2. *ff. ne quid in loco publ. l. etiam. ff. qui potior. in pign.* Mod. 56 Al. *Sero.* 57 Et civitates. 58 Civitates quicquid sibi adquisierint, id firmo jure tenere debent. 59 Teneant. 60 *C. Theod.* 15. 1. 33. unde hæc inscriptio sic restitui potest: *Have Vincenti K. N.* 61 Al. *Ad restaurationem*, *in Cod. Theod. ad reparationem.* 62 Mœnium instaurationi tertia pars canonis, qui colligitur ex fundis Reipublicæ, deputanda. vid. *l.* 10. *l.* 11. *supr. de operibus publ. l.* 18. *C. Theod. h. t.* 63 Tertia pars canonis, qui colligitur ex fundis reip. mœnium instaurationi deputandus est. *l.* 10. *supr. de oper. publ. l.* 18. *C. Theod. hoc titul.* M i.

confer-

confertur, certum est satis posse sufficere. Dat. 3. Non. Jul. *Mediol.* OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

Emptor reipub. vel templorum ipsam perpetuo possidebit: nec ab eo potest avelli, licet alius offerat meliorem conditionem. Bart.

4. Iidem AA. [1].

EOs [2], qui auctione [3] prima fundorum juris patrimonialis, sive templorum [4] possessores effecti sunt, vel fuerint [5], firmum dominium tenere decernimus, ne [6] ulterius vacillet uniuscujusque possessio: sed teneat quisque jus proprium, quod dato pretio roboratum est, vel fuerit.

Emptio rei emphyteuticæ fiscalis facta a privato, vel etiam a civitate sub pacto ne teneatur ad canonem, tenet: sed pactum est irritum. Bart.

5. Imp. VALENTINIAN. [7] A.

SI [8], qui [9] ex titulo donationis, vel emptionis, sive ex alio quolibet titulo possessiones, vel domus, vel ergasteria juris duntaxat civilis, quæ hujus juris esse vere probantur, cujuslibet civitatis, & præcipue hujus æternæ urbis, cui majorem debemus favorem, tam civilis (ut dictum est) juris, quam etiam agonotheticas possessiones, a consulatu Ausonii, & Olybrii, dempto [10] civili canone acceperunt: eos impositum eis canonem juxta fidem publicorum monumentorum civitatis, ad quam eædem res pertinuerint, præbere jubemus. Nam si privati juris debita non patimur denegari, multo magis præbenda sunt civitatibus, quæ jure debentur: cum sufficiat [11] possessoribus, quod apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat. Si quæ tamen possessiones juris civilis canonem privatis largitionibus in præsenti præbent, vel nunquam ademptum, vel postea impositum: ad hanc jussionem non pertinebunt, sed privato ærario canonem, quem nunc agnoscunt, inferre ex more debebunt, dominio firmiter apud eos, successoresque eorum, & detentatores pari modo permanente [12]. Dat. 15. Kal. Februar. *Constantinop.* MARTIANO A. I. CONS. 451.

6. Imp. ZENO A. Eliano P. P.

HAc in perpetuum valitura lege sancimus, Nicensium [13] civitati [14], seu habitatoribus ejus, tam jus exactionis XL. [15] solidorum annui canonis civilis reditus ad suam patriam pertinentis, & possessoribus, id est, Callimacho [16], & Eliburno [17], necnon Emptorio, & Veratorio [18] [cum Epotio [19] eorum sub territorio] Apamenæ civitatis constitutis, ex nuper lapsa tertia indictione cum ipsa restitui: quam si quid ex quo sanctio Martiani divæ memoriæ lata est, ad ejusdem civitatis præjudicium gestum est, infirmari, & quod ex eadem provisione civitatibus delatum interea [20] qualibet occasione minutum est, ex auctoritate constitutionis nostræ Serenitatis eisdem Civitatibus redhiberi: ita ut nec judiciaria auctoritas, nec imperiale rescriptum, quacunque videlicet adjectione munitum, sæpe dictæ generalis legis vires possit infringere [21]. Quod si quis aliter fecerit, pœna gravi plectetur.

TIT. LXX.

DE LOCATIONE PRÆDIORUM CIVILIUM [VEL] FISCALIUM, SIVE TEMPLORUM [22], SIVE REI PRIVATÆ, [VEL] DOMINICÆ.

Prædia Principis, quæ in perpetuum locantur, sunt locanda divitibus & aliis cum fidejussoribus idoneis. Bart.

1. Imppp. GRATIANUS, THEODOS. & ARCAD. AAA. ad Florum P. P.

DIvi patris nostri aperta præceptione cavetur, fundos ex re privata nostra ita tradi perpetuariis [23], ut periculo [24] collocantium, officiorumque tradantur. Neque enim quicquam potest ex devotionis plenitudine vacillare, si apparitione judiciaria, & fundi idoneis attributi sunt, & inde fiscalis indemnitas idonea fidejussione est munita, quorum si alterum, vel utrumque neglectum est: quæ ex hoc titulo pensitatio canonica desideratur [25], ex officiorum facultatibus servetur [26].

A colonis perpetuis fundorum publicorum non auferuntur fundi, licet alius meliorem offerat conditionem. Bart.

2. Iidem AAA. Nibrio [27].

FUndi reipublicæ ab his, qui [nec [28]] titulo conductionis eos detinent [29], quique meliores cultu patrocinante reddiderint: nec nostratum quidem sanctionum (si forte quisquam per surreptionem meruerit) nutibus auferantur juxta legem veterem: semel tantum licentia faciendæ adjectionis [30] indulta.

Subhastatio in locatione perpetua fundorum publicorum ita vindicat sibi locum, sicut in venditione. Bart.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA. [31].

LOca omnia, fundive reipublicæ, propositis [32] prius licenter edictis, dehinc ubi in eum canonis modum contendentium augmenta [33] succreverint, ut extendi ultra, aut superari alterius oblatione non possint, perpetuariis conductoribus locentur.

Si finita locatione conductor primus offert tantum quantum novus, in locatione præfertur. Bart.

4. Iidem AA. Minervio Comiti R. P.

COngruit æquitati, ut veteres possessores fundorum publicorum novis conductoribus præferantur [34], si facta [35] per alios augmenta suscipiant.

Prædia domus Augustalis in perpetuum locata, ad alium non possunt transferri sub aliquo prætextu, quamdiu pensio solvitur. Bart.

5. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Volusiano P. P.

PRædia domus nostræ, si semel jure perpetuo, vel nostra præceptione, vel auctoritate illustris viri comitis ærarii privati, apud aliquem fuerint, vel jamdudum sint collata [36], ad alium transferri perpetuarium [37] non oportet. Aperte enim definimus hoc edicto, ut a perpetuario nunquam possessio transferatur, etiamsi alteri eam Imperator, vel exoratus, vel sponte donaverit, sive adnotatione, sive pragmatica: cui si forte contra perpetuarium vir illustris comes privatarum rerum dum allegabitur, acquiescet, & de proprio ipse centum libras auri, & alias centum fisci juribus palatinum inferre cogatur officium: nec tamen post allegationem habebit hujusmodi jussio firmitatem, sed nec locabitur [38] alteri, licet ingenti superari videatur augmento possessio. Jure igitur perpetuo publici contractus firmitate perpetuarius securus sit: & intelligat, neque a se, neque a posteris suis, vel his, ad quos ea res, vel successione, vel donatione, sive venditione, vel quolibet [39] titulo pervenerit [40], esse retrahendam [41]. † Sane, quia non ex omni parte excludenda est largitas principalis, rem divinæ domus suæ Imperator, si velit, donabit ei, qui eam possidet, jure perpetuo: sive ipse jam meruerit, sive cujuslibet tituli jure successerit. Videtur enim suam concedere pensionem: non alteri nocere liberalitas, quæ possidentem jure perpetuo dominum vult vocari. Sane si quis non [42] perpetuo jure, sed ad tempus locatam, ab [43] illustri viro Comite rerum privatarum possessionem videtur adeptus: non erit obstaculo principali largitati, si voluerit in alterum donationem transferre, quod ad definitum tempus alter forte conduxit. Si vero pro tali prædio ab altero conductore offeratur [44] augmentum, sit in arbitrio conductoris prioris, cui res ad tempus locata est, ut si ipse quod alter adjecit, obtulerit, maneat penes eum temporalis illa conductio. Si vero idem hanc ipsam rem aliquando meruerit jure perpetuo possidere: habebit [&] ipse superius expressam perpetuam firmitatem.

TIT. LXXI.

DE CONDUCTORIBUS, ET PROCURATORIBUS, SIVE ACTORIBUS PRÆDIORUM FISCALIUM DOMUS AUGUSTÆ.

Conductores fundorum domus Augustalis, & alii homines dictæ domus cum agere volunt, vel excipere, vel experiri, debent ordinario jure hoc facere. Bart.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Basso P. P. [45].

COnductores hominesve Augustissimæ domus nostræ, quotiens de causa ad domum regiam pertinente aliquid quæstionis emerserit: non aliter quam ex legum [46] ordine (quibus similiter omne hominum genus tenetur) vel excipiant, vel inferant actiones: nec aliorum litigatorum negotio intercedant: nec sententia [47] judicantium, aut illicito patrocinii sui fomite jura conturbent: nullive [48] executionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare, non privatis se negotiis, non publicis misceant [49]: nec quiescentem domum delatio ulla sollicitet, ne [50] eos inconsultæ pertinaciæ sero pœniteat. Gravior [51] enim pœna [52] constituenda est in hos, qui nostri juris sunt, & nostra debent custodire man-

1 Cæsario P. P. 2 Emptores patrimonialium fundorum, templorumve, solutis pretiis, dominium nunquam ipsis adimendum habeant. *Syn. Basil.* 15. *tit.* 3. *ex lib.* 55. *tit.* 13. *cap.* 1. 3 *Actione*, al. *auctoritate.* 4 Templa paganorum ab Imperatoribus vendita fuisse, hic locus indicio est. *l.* 5. *supr. de fundis patrimon. h. l. tit.* 61. 5 Vide *l.* 6. *supr. de fundis patrimon. h. l. tit.* 61. 6 Nec. 7 Impp. Valentin. & Martianus AA. Palladio PF. P. Orientis, *in Novell. Martiani.* 8 Si qui vel per donationem, vel emptionem, vel per alium modum aut ergasteria civilia, præsertim Constantinopolitanæ urbis, aut *agonotheticas* possessiones a consulatu Ausonii & Olybrii, dempto canone, acceperunt, deinceps impositum eis ab initio canonem præbeant. Nam si privatos fraudari nolumus, multo minus urbes: adeoque possessores dominium firmum in eis habeant. *Synops. ibid. dicto c.* 1. Goth. Pro intellectu hujus l. vide Alvar. Valasc. *de jure Emphyteut. quæst.* 1. *num.* 7. S. L. 9 Sumpta ex Novella Martiani de prædiis civitatum omnium, quæ hodie extat in breviario Alarici: sed hic multum immutata est. 10 *l. fin. supr. de fund. rei privat. h. l. tit.* 65. 11 Vide *leg.* 6. *supr. de fundis patrimonialib. h. l. tit.* 61. 12 *Ex Nov. Martiani* hæc subscriptio restituta est. 13 Ut Nicænorum civitati reditus circa Apamæam restituatur, quem Martianus ad alios usus destinaverat: & si quod aliud præjudicium ei civitati ex Martiani sanctione factum, irritum sit, gravi pœna in secus facientem indicta, *ut hic. Synops. Basil.* 54. *tit.* 10. *ex lib.* 55. *tit.* 13. *c.* 2. Nicæa autem hæc metropolis est Bithyniæ. 14 De Nicæa intellige: metropoli videlicet Bithyniæ, sub qua fuit Apamæa. al. *Nicencnsium.* al. *Nicæensium.* 15 Al. *quadringentorum.* 16 Al. *Calamo.* 17 *Helsobomo* al. *Elsoburno.* al. *Zetiobuno.* 18 Varateno & *abest*, & al. *Varatorio.* 19 Cujac. hic emendat, *Equitio*, *vel Enthecio in lib. Aur.* legitur *Entechio. in quibusd.* inclusa desunt: De Enthecis prædiorum dixi ad *l. Juniano.* 68. *in fin. ff. de leg.* 3. *Novell.* 128. *cap.* 8. 20 *Intereat*, & post illud verbum fit interpunctio. 21 Refringere.

22 Templorum & civitatum. 23 Differentia est inter perpetuarios conductores, de quibus hoc titulo tractatur, & emphyteuticarios. Perpetuarii enim domini non sunt, & mancipia manumittere non possunt, juris tamen sui abalienationem habent. Emphyteuticarii sunt domini & manumittere possunt; & ideo perpetuarium jus ab emphyteuticario recte distinguitur hoc modo *in l.* 2. *supr. de off. com. rer. privat. perpetuarii emphyteuticarii.* sic enim ibi legendum. atque ita Nov. Valentiniani *de præsc.* 30. *ann.* jus perpetuum separatur a jure emphyteuticario. Ergo conductio alia est perpetua, alia temporalis, *l.* 10. *supr. de locat.* sicut & emphyteusis domini jus est perpetuum. *Mod.* 24 *l.* 7. *in fin. supr. de fundis patrimonialibus. h. l. tit.* 61. 25 Desiderant. 26 *Serventur*, *sed in lib. Aur. eruentur.* 27 Al. *Nebridio Com. r. p. recte in meo manuscr.* Cont. 28 Abest negatio a quibusd. veter. lib. & hunc locum affirmative legendum esse, Græcorum auctoritate confirmat Cujac. 29 Vide *l.* 1. *ff. si ager vectigalis.* 30 Addictionis, male. adjectio quid esset, dixi ad *l.* 1. *supr. de vendendis rebus civitatis. h. l. tit.* 31. & *ad titul. ff. de in diem addict.* 31 Impp. Arcadius & Honorius AA. Adriano P. P. *in quib. lib.* 32 Locatio prædiorum civilium fiscalium & templorum fit publice, prius edito libello & proscripto. *l.* 6. *supr. de fide & jure hastæ fiscalis. l.* 10. *tit.* 3. Goth. Vide Mynsinger. *lib.* 4. *obs.* 23. Vincent. de Franc. *decis.* 406. *num.* 7. Boër. *decis.* 107. Sarmient. *lib.* 3. *select. cap.* 7. S. L. 33 Locationes prædiorum civilium fiscalium, templorum plus licitanti addicuntur. 34 *l.* 5. *vers. si vero pro tali.* J. *h. t.* Goth. Puto (inquit Cujacius) legem accipiendam de conductione temporali, ut veteres conductores novis præferantur contra *l. ne cui. supr. de locat.* si quantum adjiciunt novi, tantundem offerant ipsi. Conductioni autem temporali supra adjicere licere probatur ex *l. seq.* atque cum conjungenda videtur *l.* 2. *supr. de offic. com. rer. privat.* vide & Sarmientum *lib.* 3. *select. c.* 7. Mod. 35 *Al.* additur, *nobis.* 36 Collocata. *Goth.* Ad hanc l. vid. Alc. *lib.* 1. *parerg. cap.* 37. S. L. 37 Vide *l.* 6. *supr. de fund. patrim. h. l. tit.* 61. 38 Collocabitur. 39 Conducentem rem in perpetuum posse eam vendere, donare, & ad posteros transferre, hinc colligunt Accurs. *hic* & Bart. Corset. *sing. Lucrum.* 40 Pervenit. 41 Trahendam: retrahere dixit, *ut l.* 1. *supr. de fundis rei privat. h. l. tit.* 65. ubi vide. 42 Locationes rerum civilium, fiscalium, templorum, rei privatæ & dominicæ, fiebant vel in perpetuum, vel ad tempus. 43 Locationes rerum privatarum principis a Comite rerum privatarum fiebant. 44 *l.* 4. *supr. h. t.*

45 *C. Theod. lib.* 10. *tit. ult. l.* 1. 46 Legibus etiam addicti homines pertinentes ad domum Augustam, Græci ita habent, *πάντες κατὰ νόμους πολιτευέσθωσαν κἂν ἐν τῷ θείῳ διαφέρωσιν οἴκῳ.* 47 *Sententiam*, *in C. Theod.* 48 *Nullisque*, *in C. Theod.* 49 Se immisceant. 50 Nec. 51 Hæc ultima clausula abest a *C. Theod.* 52 Adde *l.* 3. §. 17. *ff. de SC. Silaniano.*

data. Datum prid. Non. Mart. *Ravennæ*, THEODOS. XII. & VALENTINIANO II. AA. CONSS.

TIT. LXXII.

QUIBUS AD CONDUCTIONEM PRÆDIORUM FISCALIUM ACCEDERE NON LICET.

Palatini milites prohibentur a locatione fundorum principis. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Nestorio [1] Comiti R. P.

NUllus [2] Palatinorum, qui in officio rei nostræ privatæ militant, conductionis [3] nomine, vel per se, vel per quamlibet personam possessionum hujusmodi conducendarum habeat facultatem: cum [4] neque militi [5] neque curiali hoc faciendum permittimus. Dat. 6. Kal. August. VINCENTIO, & FRAVITTA CONSS. 401.

TIT. LXXIII.

DE COLLATIONE FUNDORUM FISCALIUM, VEL REI PRIVATÆ, VEL DOMINICÆ, VEL CIVITATIS [6], VEL TEMPLI.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Firmino Com. S. L.

ORdinariorum [7] Judicum officiis, necnon ipsis Rectoribus Provinciarum, auctores [8] sive conductores dominicos conveniendi licentiam damus: ita tamen, ut rationalibus privatæ rei ad exigenda fiscalia debita immineant.

2. Iidem AA. Messalæ P. P.

PAlatinos, qui a [9] viro illustri Comiti rerum privatarum cum publicis literis destinantur ad commonitionem judicis, quo facilius ex prædiis rei nostræ conferantur debitæ pensiones, cum summa [10] degere præcipimus disciplina: de quorum nominibus, si temere versati fuerint, ad sublimitatem tuam referri per ordinarios judices oportebit, ut in eos severissime vindicetur.

3. Iidem AA. & THEOD. A. Petronio [11] P. P.

OMnia prædia tam [12] ea quæ in re privata olim detinentur, quam illa quæ ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt devoluta: eatenus ab hujusmodi privilegiis & excusationibus submoveantur, ut omnes species annonarias, cursitationes [13] etiam debitas, atque integram opinionem [14] sciant esse solvendam.

TIT. LXXIV.

DE PRIVILEGIIS DOMUS AUGUSTÆ, VEL REI PRIVATÆ, ET QUARUM COLLATIONUM EXCUSATIONEM HABENT.

Ad extraordinaria munera, vel superindicta etiam fiscalis possessor non cogitur.

1. Imp. CONSTANT. A. ad Italicum.

PRivatas [15] possessiones [16] nostras ab universis muneribus sordidis [17] placet immunes esse: neque earum conductores, neque colonos ad extraordinaria munera, vel superindictiones aliquas conveniri [18]. Dat. 8. Kalend. Febr. *Bononiæ*, PLACIDO & ROMULO CONSS. 344.

2. Imp. VALENT. A. [19].

REm privatam nostram, levandorum [20] provincialium causa canonicas necessitates ea conditione, qua cunctos, volumus sustinere: sed excessit occasio jussionem: quandoquidem non locis solitis frumenta quæ sunt ex diversis saltibus convehenda, trahantur, sed eo usque portentur, quo grave atque damnosum est provehere. Proinde spectabilis [21] sinceritas tua remanentes [22] in iisdem locis implere faciat proprias functiones quibus antea frumenta præbebant [23].

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

PRo [24] tyronibus [25] in corporibus postulatis pretia conferri ex fundis perpetuariis nostræ rei privatæ præcipimus.

4. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

ABsit [26], ut nos instructiones viæ publicæ [27], & pontium [28] stratarumque opera [29] titulis majorum [30] Principum dedicata [31] inter sordida munera numeremus. Igitur ad instructiones, reparationesque itinerum, pontiumque nullum genus hominum, nulliusque dignitatis, ac venerationis meritis cessare oportet. † Domus [32] etiam [33] divinas [34] tam laudabili titulo libenter adscribimus. Dat. [35] 15. Kalend. Mart. CP. ASCLEPIODOTO, & MARINIANO CONSS. 423.

Nullus a superindicto excusatur excepta principis possessione. Bart.

5. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Flaviano Præfecto Prætorio.

EXcepto [36] patrimonio pietatis nostræ, cujus [37] quidem reditus necessitatibus publicis frequentissime deputamus: universos possessores functiones in superindictis [38] titulis absque ullius beneficii exceptione agnoscere oportere censemus. Dat. 3. Kalend. Maji, *Ravennæ*, BASSO, & ANTIOCHO CONSS. 431.

TIT. LXXV.

DE GREGE DOMINICO.

Subtrahens equum de grege dominico, ipsum restituit: & in una libra auri punitur. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Cæsario P. P.

PRopositis [39] edictis sublimis Magnificentiæ tuæ, minimi, maximique moneantur, ut sciant singulas [40] libras auri ex propriis facultatibus eruendas pro singulis equis, vel equabus, sive [41] Hermogenianis [42] sive Palmatis [43]: nisi sponte eos [44] obtulerint: in his vero, quos ex aliis gregibus occupatos esse constiterit, sex auri uncias fisci juribus [45] inferendas. Dat. prid. Kal. Decembr. *Constantinop.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

TIT. LXXVI.

DE PALATIIS [46] ET DOMIBUS DOMINICIS.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Joanni Comiti rerum privatarum.

COnsecratas nobis ædes, id [47] est, inclyta palatia, ab omni privatorum [48] usu, & communi habitatione excipimus.

TIT. LXXVII.

DE CUPRESSIS EX [49] LUCO DAPHNENSI [50], VEL PERSEIS [51] PER ÆGYPTUM NON EXCIDENDIS, VEL VENDENDIS.

Ementes & vendentes arbores cupressi in locis hic nominatis, puniuntur. Bartol.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Sylvano Com. R. P.

SI quis [52] Daphnensis [53] luci in Syria, vel Perseis in Ægypto arbores comparaverit, quinque libris auri noverit se esse multandum: non minore dispendio, & illo feriendo, qui vendere arbores ausus fuerit [54], quas non licet emptoribus comparare.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Eudoxio Præfecto Prætorio.

OMnes [55] judices cujuscunque dignitatis sciant posthac absque permissu Magnitudinis tuæ arborem ex Daphnensi [56] luco Antiochenæ civitatis præcidendi, vel quolibet modo lapsas transferendi, licentiam sibimet denegandam. Sed [57] nec Alytarcha [58] unam cupressum, aliis plantatis, excidere sibi licere contendat. At ne solatio antiquitus ei concesso privari per omnia videatur: pro eo, quod ei cupressum excidere denegatur, unam libram auri [59] eum de [60] privatis nostris largitionibus accipere decernimus: quinquaginta [61] librarum auri condemnatione hujus legis temeratore plectendo.

1 Ad eundem scripta *lex ult.* ℥ *de rescind. vend.* Goth. Hoc sancit: Ne possessiones rei privatæ locentur palatinis, id est, apparitoribus Comitis privatarum, ne militibus, ne curialibus, quod & de rebus privatorum cautum est, ne curialibus vel militibus, non quod sciam (Cujacii verba sunt) ne palatinis, quibus etiam rerum privatarum emptio interdicta est. *Mod.* 2 *C. Theod.* 10. 3. 6. *pars l. ult. supr. de rescind. vend.* 3 Conducere prædia fiscalia palatini, id est, apparitores Comitis rerum privatarum non possunt, *ut hic*, ut nec emere res privatas principis. *l. ult.* ℥. *de rescind. vend.* 4 Palatino non licet, quod non licet militi, aut curiali. 5 Conducere prædia fiscalia miles, vel curialis non potest.

6 Civitatum vel templorum. 7 Actores & conductores dominici sub Præsidum jurisdictione sunt, nisi de debito fiscali agatur: nam quod ad debita fiscalia & collationes attinet, sub Jurisdictione sunt procuratoris Cæsaris. vid. *tit. supr. ubi causæ fiscales.* adde *l.* 5. *supr. de collat. fundorum patrimonial. h. lib. tit.* 64. *l.* 6. *in fin. supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. 8 *Actores*, *in vet. quibusd. libr. quod probat* Cujac. *Græcorum auctoritate, qui vertunt* διοικητάς. 9 *l.* 2. *l.* 3. ℥. *de canone largit. tit. l.* 10. *tit.* 23. 10 Tributorum exactores modeste se gerere debent in exigendo. adde *l.* 33. *ff. de usuris.* 11 Al. *Centronio.* in meo Cont. 12 A præstatione annonarum cursus & census fundi rei privatæ principis (in quibus sunt etiam confiscatorum bona) non sunt immunes. Sunt enim hæc ordinaria. de extraordinario, vid. *l.* 1. *tit. prox.* 13 Cursitationes, cursus debitum, transvectio. 14 Opinio est census.

15 *C. Theod.* 11. 16. 5. 16 Res, in *C. Theod.* 17 Privati fundi principis a muneribus sordidis immunes sunt: nec eorum conductores, vel coloni extraordinaria munera, vel superindictiones sustinent. *Syn. Basil.* 54. *tit.* 7. *ex tit.* 5. *c.* 17. adde *l.* 15. *supr. de excus. mun. l.* 10. *tit.* 47. 18 Al. *convenitur.* 19 Impp. Valent. Valens, & Gratian. AAA. ad Claudium, *in quibusd. lib.* 20 Vid. quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. de collegiat. h. l. tit.* 17. vid. *l.* 8. *supr. de annonis & trib. l.* 10. *tit.* 16. 21 Spectata. 22 Legendum, *rem eandem*, hoc est, rem privatam, ut scribit Cujac. al. *remeant.* al. *rem manentem.* 23 Præbeant. 24 Tyronum præbendorum onus patrimoniis & possessionibus indictum. *l.* 7. *C. Theod. de tyronib* Veget. 1. *cap.* 7. Tyronum productio seu prosecutio personalis, *l. ult.* §. 3. *ff. de munerib.* 25 Al. *Pro Portionibus in corpor. &c.* 26 *C. Theod.* 15. 3. 6. *pars hujus l. est* ℥. *l.* 7. *de sacros. eccles.* 27 Non vult possessiones divinæ domus (id est, domus Augustæ ut *l. penult.* ℥. *de exact. trib. l.* 12. *ff. ad SC Turpil.*) viæ instruendæ vel sternendæ, pontiumque restituendorum immunitatem habere. idemque de ecclesiasticis prædiis constitutum est. *Nov.* 131. *l.* 7. *supr. de sacros. eccles* & ut hæc onera sordida non censeantur, quæ aliquando tamen sordidis adnumerata sunt, *l.* 17. *Cod. Theod. de ext. mun.* contra rationem, pravaque appellatione, ut est *in Nov. Theodosii: Neque dom. div. neque eccles. quot. publ. mun. ext.* Mod. 28 A pontium & itinerum instructionibus nemo immunis est, ne religiosa quidem vel augusta domus: quippe nec sordida sunt ista munera. *Synops. Basil. ibid. cap.* 15. *l.* 7. ℥. *de sacros. Eccles. Synops. Basil.* 54. *tit.* 7. *ex lib.* 56. *tit.* 15. *cap.* 21. adde *l.* 1. ℥. *de collat. fund. patrim. h. l. tit.* 64. 29 *Operam*, in *C. Theod.* 30 Magnorum. 31 Dedicatam. 32 *Eclog. lib.* 5. *tit.* 1. *cap.* 5. 33 Εὐαγὴς οἶκος ἢ βασιλικὸς, religiosa vel Augusta domus. *l.* 7. *supr. de sacrosanct. Eccles. Synops. dicto loco.* 34 *Ac venerandas ecclesias*, additur in *C. Theod.* quem vide: multa enim hic detracta & immutata sunt. 35 *Al.* V. 36 *C. Theod.* 11. 1. 36. 37 Privati principis ærarii reditus ad necessitates publicas deputatus erat, hoc est, ad donationes, & largitiones. vid. *l.* 2. J. *de cupress. h. lib. tit.* 77. 38 Superindictum non præstant fundi privati principis. vide *l.* 15. *supr. de excusat. munerum. l.* 10. *tit.* 47.

39 *C. Theod.* 10. 6. 1. *Junge titul. de equis curulibus in Cod. Theod.* 15. 10. 40 Equum ex grege dominico occupans, nec ultro reddens, multatur libra auri: qui ex alio grege, semilibra. Ut hinc constet, quale equorum fuerit pretium apud veteres. Libra enim auri 72. solidorum fuit. 41 *Equi Hermogeniani & Palmati*, 1. *C. Theod. de equis Curulib.* An ab agitatoribus ita dicti, ut putat Alciatus? An Hermogeniani, quod Herme seu Mercurio geniti? Palmati vero, quod victorum & triumphantium? 42 Vide hic Alciat. & Cujac. 43 Al. *palmatiis.* 44 Al. *eas*, quod quidam magis probant & referunt ad libras. 45 *Viribus*, in *C. Theod.*

46 Al. *De palatinis domibus*, & *ita in C. Theod.* 47 Palatia, principum ædes. 48 Palatia privatorum usibus servire non debent. *l. quicunque.* 17. ℥. *de operibus publicis.*

49 Cupressorum meminit *l.* 16. §. 1. *ff. quod vi aut clam.* 50 Daphnes. 51 Perseidis. sed vide *hic* Alciatum. 52 Huc pertinet *l.* 12. *C. Theod. de jure fisci. l.* 45. §. *conductor.* 13. *ff. de jure fisci.* 53 Al. *Daphnes.* Est autem Daphne, suburbanus locus Antiochiæ, cupressis obsitus. de quo vide Stephanum & Sozomenum *lib.* 5. *cap.* 19. & Niceph. *lib.* 10. *ecclesiast. histor.* Ammian. *lib.* 16. *in fin.* Daphnensis quoque palatii meminit *l.* 2. *C. Theod. de aquaductu.* 54 Argumentum a correlativis. Emptio ubi prohibita, & venditio quoque prohibita est. *Goth.* Si enim emptor rem iniquam facit, probabile etiam est venditorem rem iniquam facere, *l.* 10. J. *de curs. publ.* quod tamen non est perpetuum. vid. Forcatulum *Necyoman. dialog.* 1. *num.* 10. Moder. Anco. *in tract. de mercat.* 4. *part. n.* 42. Bapt. de Sancto Blasio *in tract correlativorum. n.* 40. Mod. 55 Vide Cujac. 2. *observ.* 13. Forcatulum 1. *Cupidinis* 1. Goth. Adde Covarruviam *de collat. vet. numis. c.* 4. Mod. 56 Daphnes. 57 *l.* 2. *C. Theod. de jure fisci*, *lib.* 10. 58 Al. *a luco*, *vel a littore* sed rectior est exculta lectio. 59 Auri condemnatione. 60 Princeps ex privato ærario dona & largitiones, publice & privatim faciebat, & ad eam rem necessaria comparabat, *ut hic* & *l.* 1. *supr. de metallar. l. ult. supr. de privileg. domus Augustæ.* His præfectus Comes thesaurorum & sacrarum largitionum, remunerationum, vel munerationum, de quo alias sæpe dictum est. Fiebant autem hujusmodi largitiones affatim Kal. Jan. *l. laudabile.* 4. §. 1. *supr. de advoc. divers. judicum.* 61 Quinque.

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER DUODECIMUS.

TIT. I.
DE [1] DIGNITATIBUS [2].

De fœminis.

1. Imp. ALEXANDER A. Severinæ [3].

SI (ut proponitis) & avum Consularem, & patrem Prætorium virum habuistis, & [4] non privatæ conditionis hominibus, sed clarissimis nupseritis: claritatem generis retinetis. Sine die & Consule.

De his, qui ad dignitates non admittuntur.

2. Imp. CONSTANT. [5] A. Volusiano P. P.

NEque famosis [6], & notatis [7], & quos scelus, aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt [8].

De majori dignitate adepta.

3. Idem ad Nuphidum P. P.

MAjor dignitas nulli debet circa prioris [9] dignitatis seu militiæ privilegia præjudicium facere. Dat. 5. Kalend. Maji, *Sirmii*, CONSTANTIN. A. V. & LICINIO CC. CONSS. 319.

De Senatoribus.

4. Impp. CONSTANTINUS [10], & CONSTANS AA. Philippo.

SEnatorum substantias, quas in diversis locis, & provinciis possident, & homines [11] eorum, tam a [12] temonariis [13] oneribus conferendis, quam a cæteris præstationibus, quas judices describunt, necnon etiam ab omnibus sordidis muneribus extraordinariisque, & vilioribus liberos esse præcipimus: nullaque sorte [14] constringi functionis indignæ.

5. Idem ad Clearchum [15].

NEmo Præfectus urbis citra præceptionem, vel scientiam nostram ulli muneri subjuget [16] Senatorem: nemo curiam nostram immani pulset injuria. Si quid enim Senatoria præditis dignitate fuerit forte mandandum: nostro id judicio reservandum [17] est: sit [18] namque dignitas, quæ [19] nobis jubentibus sustinetur.

De his, qui ad dignitates non admittuntur.

6. Idem Orphito [20].

NE [21] quis ex [22] ultimis negotiatoribus, vel monetariis [23] abjectisque officiis, vel deformibus ministeriis [24], vel stationariis [25] omnique officiorum fæce, diversisque pastis turpibus lucris, aliqua [26] frui dignitate [27] pertentet, sed & si quis meruerit, repellatur: repulsos autem etiam propriis reddi consortiis oportebit [28].

De Senatoribus.

7. Idem [29] ad Senatum.

QUoniam diversi judices nonnulla opera in quibusdam existimant urbibus extruenda, ad [30] hujusmodi necessitatem Senatorum substantia non [31] vocetur. Dat. 5. Non. Maji, TAURO, & FLORENTIO CONSS. 361.

8. Imp. JULIANUS A. Sallustio [32].

JUs [33] Senatorum [34], & auctoritatem ejus ordinis (in [35] quo nos quoque ipsos numeramus) necesse est ab omni injuria defendere. Dat. Non. Febr. *Constantinop.* MAMERTINO, & NEVITTA CONSS.

De filiis libertorum.

9. Idem Julianus.

LIbertorum [36] filios adipisci clarissimam dignitatem non prohibemus.

De quæstionibus.

10. Imppp. VALENS, GRATIAN. & VALENT. AAA. ad Grachum P. P. [37].

SEveram indagationem per tormenta [38] quærendi, a clarissimo [39] homine submovemus. Dat. prid. Non. Januar. GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 378.

11. Iidem [40] AAA. ad Procopium.

SEnator [41], vel alius Clarissimus privatos [42] habeat [43] filios, editos quippe, antequam [44] susciperet dignitatem, quod non solum circa masculos dignoscitur constitutum, verum etiam circa filias simili conditione servandum. Cum [autem] paternos honores invidere filiis non oporteat: a Senatore, vel solo [45] clarissimo susceptum, in Clarissimatus sciendum est dignitate mansurum. Dat. 15. * *Hierapoli*, GRAT. A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 378.

De furtis, & sceleribus judicum.

12. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS & THEOD. AAA. Neotherio P. P. [46].

JUdices, qui [47] se furtis, & sceleribus fuerint maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus, & honore exuti, inter pessimos quosque, & plebejos habeantur [48]: nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo seipsos [49] indignos indicaverunt. Datum 18. Kalend. Februar. *Thessalon.* GRATIAN. V. & THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De fœminis.

13. Imppp. VALENTINIAN. THEOD. & ARCAD. AAA. Martiano Comiti Orientis [50].

MUlieres [51] honore [52] maritorum erigimus, genere nobilitamus [53], & forum ex eorum persona statuimus: & domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint: priore dignitate privatæ, posterioris mariti sequentur conditionem. Datum 4. Kalend. Februar. *Constantinop.* ARCADIO A. II. & RUFINO CONSS. 392.

De Senatoribus.

14. Impp. THEOD. & VALENT. [54] AA. Basso P. P.

PRæcipimus, ut Senatori in qualibet provincia constituto [55] nullam habeant Judices injungendi aliquid forte [publici] muneris potestatem.

1 *Eclog. lib.* 6. *tit.* 1. 2 Harmen. *lib.* 6. *tit de dignitatib.* 3 *Severiana in meo manuscr.* Cont. al. *Severino*, al *Antonin. A. v. ad h. l.* Cujac. 4 Dignitatem suam Consularis & Prætoria mulier amittit nubendo privatæ conditionis homini. *l.* 8. *ff. de senatoribus.* adde *l.* 3. *supr. de murilegulis. l.* 11. *tit.* 7. Ita plebeji sunt nati matre nobili, patre plebejo. Sic Virginia patricia per nuptias facta plebeja est. Livius 10 vide *l.* 13. *J. h. t.* 5 Al. *Alexander.* 6 Infames & inhonesti (οἱ ἄτιμοι καὶ αἰσχροὶ) Senatores fieri non possunt. *Synopsis Basilic.* 6. *tit.* 1. *c.* 18. *l.* 1. *supr. de his qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt. l.* 10. *tit.* 54. *l.* 1. *J. de infamibus*, *l.* 2. *ff. de offic. adsessor.* 7 Al. *adnotatis*, quod idem est. Cicero 3. *Offic.* eosque a censoribus omnibus ignominiis adnotatos. Cujac. *Goth.* Hi non sunt ipso iure infames; hæret tamen in eis macula quædam, ut quod judicio publico rei in vinculis sunt, vel qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse convicti, nec damnati sunt; vel qui inter requirendos adnotati sunt. Sic nota ab infamia distinguitur in *l.* 3. §. *lege. ff. de testib.* Mod. 8 Senatus portæ: totus enim hic titulus est de senatoribus *in l.* 1. *ff. ad leg. Jul. de vi priv. Omni*, inquit, *honore quasi infamis carebit.* de qua vide Cujacium *obs. lib* 1. *c.* 38. Falsa autem adjicit Accursius, eos non posse Romæ agere, vel in comitatu principis, quod de relegatis tantum est proditum, & de militibus ignominia missis, non de aliis infamibus, alioquin non possent Romæ pro se postulare apud prætorem, quod est falsum, & vel tutelæ Romæ damnatus solum vertere cogeretur. *Mod.* 9 Id est, infertoris, silentiarius allectus sum inter senatores, silentiarii privilegium non amitto. *l. eos.* 11. *supr. de excus. mun. l.* 10. *tit.* 47. *l.* 3. *J. de silentiar. h. l. tit.* 16. *l.* 1. *J. de primicerio. h. l. tit.* 7. 10 *Al.* Imp. Philippus A. 11 Homines hic sunt, qui res aliorum agunt, ut procuratores prædiorum, actores, clientes, coloni. Galli in ea significatione dicunt *hommes.* dixi ad *l.* 1. *supr. de commerciis.* 12 Senatorum patrimonia a temonario onere & sordidis præstationibus, extraordinariis, vel vilioribus libera sunt. adde *l.* 7. *J. h. t.* 13 Temonarii præstatio est præstatio tyronum equorum, auri tyronici, ut Cujac. interpretatur. Galli *le charroy.* 14 Al. *Sorde.* 15 *Al.* Valerianus & Gallienus AA 16 Vide *l.* 14. *J. h. t.* 17 Servandum. 18 Sit. 19 Si. 20 *Al.* Impp. Dioclet. & Maximian. AA. 21 *Eclog. cap.* 22. 22 Nullus negotiator, vel monetarius, vel publicanus, vel abjecti officii (ἔμπορος μονετάριος τελώνης ἢ ἀπὸ ἐυτελῶς ὀφφικίε) dignitatem aliquam consequi pertentet, quod si etiam consequatur, rursum collegio suo reddatur. *Synops. Basil. h. t. c.* 22. Goth. An exercitia mercaturæ aut mechanica obsint dignitatibus aut nobilitati, vid. Tiraquell. *de nobilitate cap.* 33. S. L. 23 Monetariorum vile officium est: inter ultimos negotiatores abjecta officia, & deformia ministeria censentur. 24 *Deformis ministeriis stationariis*, *in quibus. c.* vid. *in hanc legem* Cujac. 25 Stationarii qui, dixi ad *l.* 15. §. 7. *ff. de injuriis.* vid. Cujac. 2. *observ. tit.* 26 Adde *l. unic. J. negotiatores ne militent. h. l. tit.* 35.

27 Pertentent. 28 A. D. 354. vel 355. 29 Al. *Iidem AA. & CC.* 30 Vide *l.* 4. *J. h. t.* 31 Revocetur, al. *devocetur.* 32 *C Theod.* 9. 2. 1. al. *P. P.* 33 *Eclog. c.* 24. 34 Al. *senatorium.* Senatorum jus & Senatorii ordinis auctoritatem injuria non oportet adfici. *Synops. Basil. d. loco. c* 24. 35 Senatoribus vel Princeps ipse adnumeratur, *ut hic* recte: quum etiam consulatus administrationem sustineat. *Synops. d. c.* 24. ut hinc colligas, Hodie principem appellari videri, dum appellatur ad Senatum: quia pars est Senatus, *ut hic.* e contra Senatus, pars principis. *l.* 5. *in pr. J. ad l. Jul. majest.* vid. Suet. *in Tiberio* 29. nec necesse est confirmari a principe decreta Senatus: quod olim non fuit. *Novell.* 62. 36 Senatores (ut & decuriones. *l.* 2. *J. si servus aut libertus*) esse possunt, qui liberti filii sunt: quippe ingenui, *ut hic:* soli enim libertini prohibentur. *Synops. ibid. c.* 2. *tit.* 6. *Harm. tit. de dignitatibus* 1. §. 2. Turpe tamen & invidiosum fuit & Imperatori Claudio vitio versum, quod latum clavum tribuerit libertini filio: & Appio Claudio, quod in censura inquinarit Senatum lectis libertinorum nepotibus. Hodie liberti Senatores esse possunt: utpote natalibus restituti & jure aureorum annulorum donati. *Nov.* 78. 37 *Al.* Imppp. Valent. Valens & Grat. ad Symmachum P. P. *C. Theod.* 9. 35. 3. 38 *l.* 11. 17. *J. de quæst.* 39 *Senatorio nomine*, in *C. Theod.* Goth. Si enim municipalis ordo eximitur tormentis, multo magis amplissimus, in quo est & princeps ipse; ita ut merito ab omni injuria defendendus sit. *l.* 8. *J.* veluti tormentis, vinculis, carcere. *Mod.* 40 *Al.* Constantinus A. *al.* Valentin. 41 *Al.* incipit, *Si Senator.* vide in hanc legem Duar. *lib.* 2. *disput. cap.* 29. & Cujac *hic.* Goth. Adde Concenatium *lib.* 2. *quæst. c.* 11. & Coras. *ad l. Senatoris.* 1. *ff de Senatorib.* Mod. 42 Id est, plebejos, & editos antequam dignitatem susciperet. 43 *Habebat*, *in lib. Aureda.* sed videtur hæc sententia mox corrigi per versiculum, *Cum autem. J. h. t.* 44 Vid. Hottomanum 2. *Illustrium.* 45 *Alio*, *in vet. quib. lib.* 46 *C. Theod.* 9. 27. 1. 47 *l.* 2. *J. h. t. l.* 2. *ff. de Senatoribus. l.* 12. §. 2. *ff. de judiciis.* 48 Ita a testimonio dicendo removentur. Oldendorp. *c.* 4. *de testib. n.* 22. & *cap.* 66. *de exceptionib. n.* 4. 49 *Seipsi*, *C. Theod.* 50 *C Theod.* 2. 1. 7. 51 *Conjunge l. ult. J. de incolis. Nov.* 22. *c.* 36. 52 Uxor a marito sumit honorem, generis nobilitatem, forum, domicilium. 53 Nobilis est natus patre nobili, matre plebeja: quia mater per nuptias nobilitatem adipiscitur, *ut hic.* Contra nati patre plebejo, matre nobili, plebeji sunt. Nam & ipsa per nuptias facta est plebeja, *l* 1. *J. h. t l. fœmina.* 8. *ff. de Senatoribus.* ut Virginia, cum esset patritia, per nuptias facta est plebeja. Livius 10 idque congruit cum antiqua juris definitione, ut connubio interveniente liberi sequantur patrem semper. *l. cum legitimæ.* 19 *ff. de statu hominum.* Apud quasdam gentes, filiis melioris partis conditionem consequuntur. 54 Gratianus & Theod. AA. 55 *l.* 5. *supr. h. t. l.* 22. §. *senatores. l.* 23. *in pr. ff. ad municipal.*

De commeatus necessitate sublata.

15. Iidem AA. ad Eustasium [1].

CLarissimis, vel Spectabilibus universis ad genitale solum, vel quolibet alio, & sine [2] commeatu proficiscendi, & ubi voluerint, commorandi, habitandive permittimus facultatem.

De delictis.

16. Iidem AA. & ARCAD. [3] A. Apollonio P. P.

SI gravius ullum facinus admittatur, nocente persona extra carceralem custodiam sub [4] fidejussione [5] habita, super illustribus [6] quidem, nobis suggeri jubemus: super cæteris vero quadam minori dignitate decoratis, ad tui referri Culminis notionem: ut ita demum, quid de admisso crimine constitui oporteat, judicetur.

De privilegiis illustrium.

17. Impp. [7] HONOR. & THEODOS. [*] [8] AA. Arcadio Præfecto Prætorio.

QUotiens [9] ex privata cujuslibet interpellatione civili, vel criminali viri illustres conveniendi sunt, nulla dandæ fidejussionis concussione vexentur: sed per speciale privilegium suæ committi fidei consequantur, juratoria [10] ab his cautione tantummodo exponenda, quam si neglexerint, & contra insertum cautioni sacramentum ipsi, vel eorum procuratores abfuerint: in pecuniariis quidem causis super [11] possessione rerum ad eos pertinentium Judex competens, quod etiam juris auctoritas, & rei qualitas suggesserit, ordinabit. In criminalibus vero negotiis dignitate quoque, qua se per suum videlicet perjurium [12] indignos esse [13] probaverint, spolientur: ut in eos, utpote illustri dignitate per suum facinus privatos, inconsulta etiam nostra pietate, Judicibus legum severitatem liceat exercere.

§. 1. Quibus Illustrium dignitatum privilegiis hoc etiam adjiciendum [14] esse censuimus [15], ut hujusmodi personæ nullam [16] ex cujuslibet Judicis [17] sine scriptis habita sententia [18], conventionem, neque in civili, neque in criminali causa sustineant.

18. Imp. ANASTASIUS A. Eusebio Magistro officiorum.

JUbemus, salvo honore qui per revocationem [19] sacræ revocatoriæ defertur, durante, licere cunctis tam minoribus [20] quam majoribus potestatem gerentibus, necnon etiam honorariis illustribus [21] sive ex hac Regia urbe, principali videlicet præcedente consensu, profecti fuerint, sive in provinciis habitantes sacratissimum (suis scilicet possessentibus negotiis) petere maluerint comitatum; sine sacra quoque revocatoria ad hanc Regiam [22] urbem pervenire.

TIT. II.

DE PRÆTORIBUS [23] ET HONORE PRÆTURÆ [24], ET COLLATIONE, ET GLEBA [25], ET FOLII [26], ET SEPTEM [27] SOLIDORUM FUNCTIONE SUBLATA.

Ad dignitatem prætoriam non potest eligi aliquis in clarissima dignitate constitutus in provinciis manens. Bart.

1. [28] Impp. [29] ARCAD. & HONOR. AA. Tatiano P. P.

NEmo ex Clarissimis [30], & Spectabilibus, qui in provinciis degunt, ad Præfecturam [31] postea devocetur [32], sed maneat unusquisque domi suæ tutus, atque securus, & sua dignitate lætetur. Dat. 15. Kal. Jan. PP. VALENTIN. VII. & ALBINO [33] CONSS. 450.

2. Iidem AA. ad Senatum [34].

GLebam [35], vel follem, sive septem solidorum functionem [36], sive quamlibet hujusmodi collationem, tam circa personas, quam circa res, ac prædia funditus jubemus aboleri: ut omnis hujusmodi sopita perpetuo conquiescat exactio.

TIT. III.

DE CONSULIBUS [37], ET NON SPARGENDIS [38] AB HIS PECUNIIS, ET DE PRÆFECTIS ET MAGISTRIS MILITUM, ET PATRICIIS.

Inter habentes eandem dignitatem ille prius debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatem. Bart.

1. Impp. THEOD. & VALENT. [39] AA. ad Senatum urbis Constantinopolitanæ.

ANtiquitus [40] statutum est, Consularibus Viris cæteros quidem honoratos ipsius trabeæ summitate [41], pares vero infulis, consideratione tantum temporis anteire. Quis enim in uno, eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi [42] qui prior meruit dignitatem? cum posterior etiamsi ejusdem honoris prætendat auspicia, cedere tamen illius temporis Consuli debeat, quo ipse non fuerit: hoc observando, & si iterata vice fastigia Consulatus aliquis ascenderit. Repetiti enim fasces virtutes sæpe meriti comprobant, non augent: quia nihil est altius dignitate. Quod si quis prior Consul posteriori Consuli eidemque Patricio posthabitus, Patriciatum [43] postea consequatur: vinci eum oportet, qui prior meruerit Patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est.

2. Impp. VALENTINIANUS & MARCIANUS [44] AA. [45] Aporatio Dom. [vel Com.] & Consuli.

ORdinem [46] Consulatus ad antiquam reduximus [47] sanctionem, ut sellam nostri [48] honoris, merito, non rapiendi studio populorum agmina sectentur [49]: ac lucrandi [50] cupiditate deposita, venerabilem parentum [51] habitum, & felicissima antiquitatis ornamenta [52] conspicentur [53]. Hoc ergo exemplo etiam cæteros procedere Consules volumus, nec expendere eos sine effectu patimur. Cessante ergo ista spargendi [54] vilitate [55] amplissimi Consules procedentes [56], deinceps abstineant hoc errore [57] perdendi, optimoque consilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter projiciendum. Ad restaurationem itaque aquæductuum [58] hujus amplissimæ Urbis centena pondo auri [59] præstentur per singulos Consulatus: ut & Consul Patriæ se dedisse noverit, & data notum sit mansura esse perpetuo. Dat. ASPORATIO & HERACLIANO CONSS. 454.

Nullus eligi potest Patricius, nisi primò alteram dignitatum hic insertarum fuerit adeptus. Bart.

3. Imp. ZENO A.

NEmini ad sublimem [60] Patriciatus honorem (qui cæteris omnibus anteponitur) ascendere liceat, nisi prius aut Consulatus honore potiatur, aut Præfecturæ Prætorio, vel [61] Illyrici, vel Urbis [62] administrationem, aut Magistri militum, [aut Magistri officiorum] in actu videlicet positus gessisse noscatur: ut hujusmodi tantum personis, sive adhuc administrationem gerendo, seu postea, liceat, quando hoc nostræ sederit Majestati, Patriciam consequi dignitatem. Quoniam vero gloriosissimæ huic urbi, quæ [63] caput orbis terrarum est, omnifariam credimus consulendum: universos, qui posthac honorarii Consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum libras auri ad reficiendum aquæductum [64] publicum ministrare censemus: ad similitudinem eorum, qui per annale tempus Consularium editione munerum gloriantur. Nam ipsis quoque expedit, ut florentissima civitas centum auri librarum munificentia sustentata, honorarium quoque sentiat Consulatum.

1 Al. *Eustathium P. P. in meo.* Cont. 2 *l. ult. J. h. t.* Sine commeatu res suas invisere clarissimis vel spectabilibus licet, *ut hic.* Illustribus non licet. *l. ult. J. h. t.* Cur tam varie? Illustrium quo major potentia est & dignitas, eo Reipublicæ, aut principi periculosior est eorum recessus. Et hæc quidem distinctio proponitur hoc loco. Hujusmodi fuit olim distinctio Senatorum, qui in Sicilia & Gallia Narbonensi, ab aliarum provinciarum senatoribus. Illis enim, non his Augusti constitutione licuit, non exquisita principis sententia res suas invisere. Tacitus 12. *Dion.* 52. Post Augustum Claudius, sine permissu principis, Senatores ultra septimum miliarium urbe excedere vetuit. Suidas *in Claudio.* 3 *Al.* Zeno A. 4 Vide *l. 3. ff. de custodia reorum.* Id non servari refert Clarus 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 46. *vers. sciat autem.* 5 *Substitutione, in veter. quib. codd.* Cui. *legendum existimat, tuitione.* Goth. Notata ad oram hic, quæ ajunt Cujacium legere, *substitutione habita*, ea eorumque auctores fugit ratio. legit enim ille JC. nostri seculi Princeps: *sub tuitione.* nam, inquit, sub fidejussione non constitui, *l. prox. docet.* tuitionem autem militarem intelligo, ut in *l. 1. C. de offic. mil. jud. l. 36. C. Theod. de navic. l. 3. supr. de offic. com. rer. priv.* Mod. 6 De illustrium crimine nullus judex cognoscit inconsulto principe, excepto casu l. seq. De reliquis dignitatibus Præf. Præt. cognoscit, veluti de clarissimis *l. pen. C. de offic. Præf. præt. Or.* idque in urbe, in provinciis judex provincialis. *l. 1. C. ubi senat. vel clariss.* Mod. 7 *Al.* Imp. Zeno A. 8 *Al.* Zeno. *al.* Anastasius. 9 *Eclog. cap.* 32. 10 *l. 12. circa princ. J. de proximis sacr. scrinior.* 1. Harmen. 12. §. 26. 29. dixi ad *l. 1. in fin. supr. quorum legatorum.* Jurant illustres, *ut hic.* memoriales. *l. 12. J. de proximis sacrorum scriniorum. h. l. tit.* 19. Jurat, non satisdat immobilium rerum possessor. *l. ult. J. de princip. agent. in reb. h. l. tit. 22. l. sciendum. 15. ff. qui satisdare.* Jurat & quilibet, quandocunque judici justa causa videtur esse, forte non invento fidejussore. *Nov. 112. cap.* 2. 11 Missio fit in possessionem debiti servandi causa, *Novell.* 53. *c.* 4. qua missione, ut ibidem Julianus ait, rectissime jus pignoris constituitur pro modo debiti. 12 Perjurus dignitatem amittit. 13 Se esse. 14 Addendum. 15 Statuimus. 16 Nulla. 17 Vide *l. 8. §. hoc etiam. J. de principibus agentium in rebus. h. l. tit.* 22. 18 Sententia hic generaliter accipitur pro quocunque judicis jussu, & pronunciatione judiciali auctoritate facta. Aliud est porro hic sententia, aliud libelli conventio, ut *l. 6. C. unde vi.* 19 Evocationem. 20 *Tam minores quam majores potestates, in veter. lib.* Goth. Illustrium sunt gradus quidam, & alii sunt majores, alii minores. quis nescit enim Præf. prætorio majorem esse magistro officiorum, & tamen utrumque esse illustrem? *Mod.* 21 Non pugnat hæc lex cum *l. nullus. supr. de offic. rect. provinc.* quia illa loquitur non de illustribus, sed de præsidibus. *Mod.* 22 *l. 15. supr. h. t.* Goth. Quæ de clarissimis vel spectabilibus loquitur, non de illustribus. *Mod.*

23 Adde *tit. de off. Prætorum. C. & ff.* 24 Prætura fuit onus senatorium. Hanc enim dignitatem, qui suscipiebat senator, suis sumptibus Circenses & Scenicos ludos exhibebat. Boet. 3. *de consol. Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen & senatorii census gravis sarcina.* porro vide ad hunc tit. etiam Forcatulum *Necyomant. dialog.* 7. & Marcum Vertran. *de jur. liber. c.* 10. Mod. 25 Gleba, glebale aurum, glebalis functio, aurum oblatitium, a Senatoribus exigitur, ut aurum coronarium, a decurionibus: aut argentum a negotiatoribus. A gleba senatoria Cujacius putat nihil differre follem senatorium, de quo mox dicetur. adde *Novellam Martiani de indulgent. reliquorum.* Zosimus 2. 26 Folli, al. *pholi.* Follis aurei nummi genus. *l. 2. Cod. Theod. quorum appellat. non recip. l. 3. Cod. Theod. de suariis. l. 5. l. 21. C. Theod. de Prætorib.* Moschopulo obolus, Marcellino Follerales dicti hujusmodi nummi. Singuli, siliquæ partem 12. efficiebant. Justin. in Georg. titul. περὶ κλοπῆς. adde Zonaram in Leone Isauro. Sed quid? Forcatulus 8. *Necyomantia* 5. Prætores olim magistratus ineuntes a provincialibus accipere solitos fuisse scribit, follem, glebam & clavem, ut his quasi symbolis adumbrarent æris, mobilium & immobilium collationem, idque in hominis fide: quæ meræ nugæ. Follis est enim id, quod ante dixi. 27 Septem solidorum præstatio tenuissimos senatorum obligabat: eratque id personæ onus, non glebæ. 28 Al. *Valentinianus & Marcianus AA.* Tatiano P. P. 29 Marcianus *in meo lib.* Cont. *pars l. 2. supr. de off. præt.* 30 Ad Præturæ onus non vocandi senatores, qui sedes suas in provinciis constituerunt. 31 *Præturam*, quod rectius est. 32 Devocentur. 33 B. Anieno. 34 Sic Azo notat, scriptum fuisse in *tit. Martiani.* 35 Id est, glebalem functionem, quæ scilicet pro possessionibus penditur. *al.* Clavem, 6. *C. Th. in princ.* 36 Functione, sive qualibet hujusmodi collatione. *Goth.* Hæc septem solidorum præstatio tenuissimos senatorum obligabat: ut Honorius & Theodosius ad Monaxium scribunt *in Cod. Th.* eratque id personæ onus, non glebæ. Erant & quidam senatorii ordinis, qui eam tantum præstationem agnoscebant, non glebalem, veluti exproximi. *l. 12. Cod. Theod. de prox. com. disp.* Mod

37 *L. 1. D.* 10. 38 Adde *Novell.* 105. *Nov. Leonis* 94. 39 *Al.* Imp. Valentin. A. 40 Vide Symmach. *lib. 1. epist.* 7. Cont. Adde Petrum Fabrum, 1. *semestr.* 2. *circa finem.* 41 Trabea stola est consulum. *l. 1. J. tit. ult.* Mod. 42 Inter Consules is præfertur, qui prior gessit. vid. *l. 2. J. ut dignitatum ordo. h. l. tit.* 8. ita ordinarius honorario, etiam antiquiori præfertur. *l. 4. J. de princip. agent. in reb. h. l. tit. 22. l. 2. J. de primicerio. h. l. tit.* 7. 43 *l. 4. J. de principibus agentium in reb. h. l. tit.* 22. Goth. Quo sensu hic accipienda sit patriciatus dignitas: vid. Ræuard. *conjectan. lib. 3. cap.* 7. Ans. 44 *Novell.* 95. 45 *Sic in manusc.* Cont. al. *Leo A.* 46 *Vide de hac lege Marcellinum in Chronicis.* 47 Al. *reducimus.* 48 Al. *nostram.* 49 Sectarentur. 50 *Lucri.* 51 Consules, parentes Principis. 52 Ornamenta consularia hæc sunt, trabea sive palmata, scipio, calcei aurati, sella curulis, fasces; Cassiodorus in formula consulatus *Mod.* 53 Conspicerent, al. *conspiciant.* al. *conspicerentur.* 54 Spargendi missilia facultatem Consulibus adimit Marcianus hac lege: hoc constituto, ut certam potius summam expendant in formarum reparationem. Justinianus vero Novell. 105. spargendi facultatem volentibus Consulibus permittit ad certum modum tamen & septies tantum in anno, hoc est, Initio magistratus, Kalendis Januar. quibus & Prætores & Consules Magistratum inire solebant. Deinde Circensibus ludis. (quos mappam postea appellarunt) Tertio theatrica venatione: quartum in spectaculo quo μονημέριον (edebatur in eo pancarpum seu sylva & venatio,) quinto ludis Scenicis, (quos πόρνας a productione meretricum in Scenam vocabant) sexto iterum ludis Circensibus. Septimo tempore depositi magistratus. Quod ad modum attinet, quantitatis notitia non extat: nummi sane fuerunt argentei tantum (non aurei) & quidem minutiores, quorum alii concavi quadrati, rotundi. Quin & mater & uxor Consulis spargendi jus habuit. *dict. Nov. 105. c.* 2. 55 Utilitate, Hal. *legendum videtur, futilitate.* Quanquam & vilitas est, nummis in populum jactis gratiam populi mereri, non virtute. 56 Hinc processus consulum. *l. nam & Imp. 41. ff. de don. inter virum.* Græci προσόδους. *Nov.* 105. 57 Perdit, qui missilia in vulgus jactat. 58 Vid. *l. 3. J. h. t.* 59 Tot etiam pondo ab honorario exiguntur, *l.* 3. non iterum consule. *l.* 4. Mod. 60 Patriciatus honor major Consulatu, non gradu, sed duratione. Consulatus annuus, & patriciatus perpetuus, ita Consulatus major patriciatu. *l. 1. in fin. supr. h. t.* Petr. Faber 1 *semest. 24. in fin.* 61 Prætoriorum Orientis, vel Illyrici *&c.* 62 Præfectura urbi postponitur consulatui hic, quod mutari videtur *Nov.* 62. 63 Roma caput orbis terrarum. 64 Ad aquæ ductus reficiendos Consules liberalitates suas largiebantur, *ut hic, & l. 2. supr. h. t. l. 8. supr. de aquæductu. l. 11. tit.* 42.

Si cui conceditur administratio dignitatis diu ante concessæ, non videtur de novo dignitas concedi. Bart.

4. Idem A. Sebastiano P. P.

SAncimus Viris Excellentissimis Consularibus omnibus [1] qui jam facti sunt, vel postea fuerint, procedendi quoque, & reipsa per annum gerendi Consulatus, impetrato videlicet principali judicio, legitimam tribui facultatem: ita ut peracta, quam meruerint, processione, non novum aliquid, vel quod nondum habeant, adipisci: sed Consulatus jus [2], quod semel eis consularis detulerat processio, iterasse beneficio videantur, & in adoranda [3] nostra purpura, vel in consequendis cunctis Consulum honoribus, & privilegiis ex anteriore tempore provectionis ordinem sibimet noverint vindicandum. Hoc etiam observando, ut hujusmodi Consul nec centum libras auri aquæductibus hujus inclytæ Civitatis pro tenore sacræ constitutionis præbendas, quas cum esset Consularis, præstiterat, Consul postea creatus persolvere denuo compellatur.

Filiusfamilias electus in patricium a patria potestate liberatur. Bart.

5. Imp. JUSTINIANUS AA. Joanni P. P.

SAncimus [4], Viros Excelsos [5] Patricios [6], quos in hujusmodi dignitatis apicem Augusta Majestas retulerit [7], illico ab Imperialibus codicillis præstitis patresfamilias effici, ac potestate liberari paterna: ne videantur, qui a nobis loco patris honorantur, alieno juri esse subjecti: (quis enim patiatur patrem [8] quidem posse per emancipationis modum suis nexibus filium relaxare: Imperatoriam autem celsitudinem non valere eum quem sibi patrem elegerit [9], ab aliena eximere potestate?) ne si contrarium approbetur per quamcunque machinationem, Imperialis Majestas minui videatur. Et hoc quidem raro contingere satis certum est: nemo [10] enim facile respexit filiumfamilias in Patriciatus honorem provectum, quemadmodum in Consulibus hæc res usitata est, sed ne quid in parte temporis tale eveniat, & sine legibus inveniatur, ideo hæc nobis visa sunt sancienda.

TIT. IV.

DE PRÆFECTIS PRÆTORIO, SIVE URBI, ET MAGISTRIS MILITUM IN DIGNITATIBUS EXÆQUANDIS.

1. Imppp. VALENT. [11] VALENS, & GRATIAN. AAA. ad Ampelium P. P.

PRæfectum [12] Urbi [13], & Præfectum Prætorio [14], & Magistros [15] equitum, ac peditum, indiscretæ ducimus dignitatis: usque adeo videlicet, ut cum ad privatam secesserint vitam, eum locum [16] velimus esse potiorem [17], qui alios promotionis [18] tempore, & codicillorum adeptione præcesserit. Dat. 3. Non. Jul. *Nasonaci.* Accept. 3. Non. Septembr. MODESTO, & ARINTHEO CONSS. 372.

Dignitate deposita per plures in pari gradu dignitatis existentes, ille est potior, qui prior fuit in dignitate electus. Bart.

2. Imppp. GRAT. & VALENT. & [19] THEOD. AAA. Restituto P. V.

QUisquis Magisterium equitum, peditumque susceperit, & gesserit ante captam a quoquam Præfecturam: is cum privatus erit, & honorem deposuerit, ex Præfectis [20], qui provecti fuerint, præferatur. Sit igitur sedes prior [21] ante provectis, locus conspectior decernendi, loquendique facultas antiquior, cui est splendor adepti Magistratus vetustior. Dat. 8. Kalend. Jul. *Thessalon.* GRAT. V. & THEOD. AA. CONSS. 380.

TIT. V.

DE [22] PRÆPOSITIS SACRI CUBICULI [23], ET DE OMNIBUS CUBICULARIIS, ET PRIVILEGIIS EORUM.

Custodientes cubiculum Principis, vel Augustæ, eandem dignitatem habent, quam Præfectus urbi, & Præfectus Prætorio, & magister militum. Bart.

1. Impp. HONOR. & THEOD. [24] AA. Florentio [25] P. V.

SAcri [26] cubiculi Præpositi ea dignitate fungantur, qua sunt præditi, qui eminentissimam Prætorianam, vel Urbanam meruerint Præfecturam, aut certe militarem Magisterium potestatem: ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostræ serenitatis adoraturi [27] admittantur imperium, sive pro suo arbitrio solennes festivitates, & cœtus, vel salutationes, vel quælibet alia officia [28] frequentent [29]: ut in sedibus, & in consessu ejus ordo servetur, quem ordo [30] provectionis ostenderit: sub habitu videlicet ipsis consueto, cum manifeste decretum sit eum esse potiorem, qui præcesserit, vel illum subsequi, quem recentius probaverit examen. Dat. 8. Id. Novemb. CP. HONORIO XIII. & THEOD. X. AA. CONSS. 422.

2. Iidem THEOD. & VALENT. AA. Proculo P. P.

HAc nostræ mansuetudinis æterna lege sancimus, ut omnes Cubicularii, qui de nostro cubiculo exeunt, antequam primum locum obtineant (excepto Castrensi, & Comite domorum [31]) his privilegiis perfruantur, id est, ut neque possessiones [32] eorum angarias, sive parangarias, vel etiam paraveredos in posterum dispositione tui culminis, vel alicujus calumnia dare cogantur, ne sordidis adstricti muneribus, decus ministerii, quod militando videbantur adepti, otii tempore, & quietis amittant, domos quoque eorum, vel in hac sacratissima Urbe, vel in qualibet alia posita Civitate, ab omni hospitum cujuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: Provinciarum Rectoribus, eorumque apparitoribus denarum librarum auri dispendio feriendis, si mansuetudinis nostræ statuta dissimulare, & ex aliqua parte violare tentaverint.

3. Impp. LEO [33], & ANTHEMIUS AA. Joanni Comiti, & Magistro officiorum.

CUbicularios, tam sacri cubiculi mei [34], quam venerabilis Augustæ, quos utrosque [35] certum est obsequiis occupatos, & aulæ penetralibus inhærentes, diversa judicia obire non posse: ab observatione aliorum tribunalium liberamus, ut in [36] Sublimitatis solum, modo tuæ judicio propositas adversus se excipiant actiones.

Si dominus principi servum suum cubicularium obtulit, illico talis servus libertatem adipiscitur. Bart.

4. Imp. LEO A. Puseo P. P.

JUbemus omnes [37], qui vel jam in sacrum cubiculum cujuspiam liberalitate donati, aliove titulo dati, vel dandi [38], principalibus obsequiis inhærere, vel ante meruerunt, vel postea meruerint, licet nulla interveniente scriptura, nulla confectione gestorum, postquam [39] devotissimis cubiculariis fuerint sociati [40], ad [41] conditionem libertatis ingenuitatisque rapiantur, raptique videantur: hoc non solum circa superstites, sed etiam [42] circa mortuos volumus custodiri. Nam cum *hoc privilegium videatur principalis esse proprium Majestatis, ut non famulorum, sicut privatæ conditionis homines, sed liberorum honestis utatur obsequiis:* periniquum est eos duntaxat pati fortunæ deterioris incommoda: sed [43] testamenta quidem ad similitudinem aliorum, qui ingenuitatis infulis decorantur, pro sua liceat eis condere voluntate: intestatorum vero nemo dubitet facultates, utpote sine [44] legitimis successoribus defunctorum, fisci juribus vindicari. Et hæc omnia tunc diligenti observatione volumus custodiri, cum sponte, suaque voluntate quis dederit eunuchum [45] sacri cubiculi ministeriis adhæsurum. Si vero quidam fuerit violenter extortus, aut invito domino, vel ignaro intra sacrum ausus sit militare cubiculum: liceat domino destinatum sacra ex lege cubiculariis interpellare judicium: & eum, quem probaverit, nolente se vel inscio sacrum penetrasse cubiculum, ut suum famulum cum peculio consequatur. Sed & sicut læsis implorandi præsidii facultatem denegari non convenit: ita nec calumniandi [viam patimur] diutius esse patefactam. Ideoque tempus quinquennii præfinimus, intra quod contra eum suas debeant exercere quæstiones, ut si medio tempore movere [46] distulerint, ulterius eis tanquam in suum famulatum [47] vindicandi [48], vel ejus [49], ut servi peculium, vel bona quasi liberti copia denegetur. Hæc omnia, quæ super devotissimis cubiculariis sancimus, etiam ad cubicularias, quæ a dominis in sacrum cubiculum datæ, vel dandæ sunt, superstites atque mortuas extendi propagarique decernimus.

---

1 Non eos dicit, qui consulatum gesserunt, sed honorarios consules, ut *l. ult. supr. de decur.* Atque his etiam a principe designatis re ipsa consulatum gerere licet. qua ex re honore non augentur, *l. 1. supr.* nec inter pares ex posterioris, sed ex prioris honoris tempore prærogativam in senatu vel in aula sibi vindicant. Præferri tamen ordinarios honorariis, etiam antiquioribus certum est. *Nov.* 62. *arg. l.* 4. *J. de princ. ag. in reb. l.* 2. *in fin. J. de primic. & not.* Mod. 2 In manuscriptis lib. legitur, ut in hoc excuso Cod. sed ex veteribus sic emendat Cujac. *Sed consulatus jus quod eis consularitas detulerat, processionis iterasse.* 3 Vide quæ scripsi ad *l. 1. J. de apparit. Præfecti urbi. h. l. tit.* 54. 4 Huc pertinet §. *filiusfamil.* 4. *Inst. quib. modis jus patr. potest solv.* Goth. An & quatenus dignitas filii patriam potestatem solvat, vid. *Censur. forens. nostram, lib.* 1. *c.* 9. *n.* 16. S. L. 5 *Nov.* 81. *c.* 1. §. *filiusfamil.* 4. *Inst. quib. modis jus patria potestat. solvit.* adde *l. 3. supr. h. t.* 6 Et alios, ex *Novell.* 81. Goth. Non tantum patriciatus dignitas solvit patria potestate, sed etiam ex *Nov.* 81. consulatus, consularitas, præfectura prætoriana, præfectura urbicaria in actu constituta, & magisterium militum. his enim omnibus dignitatibus filiifamilias patresfamilias fiunt sine capitis deminutione. *Mod.* 7 Extulerit. 8 Suidas ait, Patricium appellatum fuisse patrem communem reip. Idem & Cassiodorus in formula patriciatus. 6. *Variar.* 2. 9 Elegit, al. *fecit.* 10 Patricii pauciores fiunt, quam Consules.

11 *Al.* Imp. Valentinian. A. 12 Præfecti urbi, Prætorio, & Magistri equitum ac peditum, par & indiscreta dignitas. Tres hæ dignitates ordinariæ curia liberant, honorariæ non liberant. Honorarii cingulum non habent, est enim cingulum nihil aliud, quam administratio. *Nov.* 70. *c.* 1. 13 Urbis. 14 Præfectum urbi nominat priorem, quoniam is præsidet in senatu: Adsidet Præf. prætorio; & post Præfectum prætorio Magister militum. Cæterum hi tres sunt dignitate pares, nec deposita administratione inter se nisi prærogativam temporis habent. *Mod.* 15 Hi magistri militum. 16 Puto legendum, *loco*, *ex manusc.* 17 Priorem. 18 Vide *l. 1. J. ut dignitatum ordo servetur. h. l. tit.* 8. 19 *Al.* Imp. Leo A. 20 *Expræfectis, qui post provecti &c.* legit Cujac. *ex C. Theod.* Expræfecti autem esse dicuntur, qui præfectura abierunt. 21 Vide *l. 1. J. ut dignitatum ordo servetur. h. l. tit.* 8.

22 *Ecl. lib.* 6. *tit.* 25. 23 Duplex est sacrum cubiculum: Augusti & Augustæ. v. *hic.* Cuj. 24 Al. *Arcad. & Honor. A.A.* 25 Al. *Floro P. P.* 26 Præpositi cubiculi (οἱ πραιπόσιτοι καὶ κουβικουλάριοι) eandem habent potestatem, quam Præfecti Prætorio, vel urbi, vel magistri militum, tam in adorationibus principis, quam privatis festivitatibus & aliis omnibus officiis, ut videlicet pro ratione gradus, quem tempus tribuit, alii aliis præferantur. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 25. *c.* 1. *l.* 1. *C. Th. h. t. &* 6. Harm. *tit. de dignitat.* §. 6. 27 Vide quæ notavi ad *l. 1. J. de apparitoribus P. urbi. h. l. tit.* 54. Goth. Adde *l. 1. J. de Silentiar. & decurion. h. l. tit.* 16. *Novell.* 6. & *Novell.* 9. Ans. 28 Officia accipe funebria, vel nuptialia. Suetonius *in Calig.* cum ad officium venisset. *Cujac.* Ita locus hic indicio est, veteres in funeribus etiam de gradu & ordine certasse. Officiique nomine festivitates, cœtus & salutationes intelligi, cum itaque dicit aliquis *Officium B. Mariæ*, festivitatem vel salutationem intellige. de quo dicemus hic aliquando plenius. vid. interim Tertullianum *de Idololatria cap.* 16. 29 Frequententur. 30 Vid. *l. 1. J. ut dignitatum ordo servetur h. lib. tit.* 8. 31 Excubiculariis (inquit Cujacius) invenio immunitatem dari certorum munerum, *l. maximarum. supr. de exc. mun.* Excastrensi vel excomiti domorum non item. Itaque hunc locum ita prorsus accipio, ut excepto castrensi & comite domorum, cæteris cubiculariis hæc, quæ sequuntur privilegia, competant. *Mod.* 32 Angariæ munus possessionibus num indicitur: estne patrimonii? non est. *l. ult.* §. 1. *ff. de muneribus.* Atqui hic possessionibus indici videtur? cura exigendæ angariæ, personalis: præstatio, realis. 33 Al. *Imp. Martianus A.* 34 Et ministrationis similitudo, & eorum, qui sacræ vesti deputati sunt, cum cubiculariis affinitas exigit, ut huic legi conjungatur *l. 3. infr. de castrens. & minist.* Eundem autem hi omnes judicem habent, magistrum officiorum, qui & silentiariorum judex est, ministerialiumque omnium, *l. 4. J. de silent. l. ult. J. de castr. & minist.* & decanorum, *l. 2. infr. de decan.* & eorum, qui militant in sacris scriniis, *l. in sacris scriniis. infr. de prox. sacr. scr. agentium in reb.* post ducenæ vel centenæ gradum, *l. ex eo. J. de agent. in reb.* & scholarium, *l. ult. J. de privil. schol.* denique totius palatii disciplina ad eum spectat nec hæc tantum, sed & fabricarum & limitum cura; unde & fabri ensibus ius dicit *l. penult. supr. de fabric.* & ducum & limitaneorum, & castris præpositorum. *l. viros. J. de div. offic.* Mod. 35 Utriusque. al. *utrisque.* 36 Forum cubicularii principis & Augustæ sortiuntur apud Magistrum officiorum. 37 *Al.* additur, *servos.* 38 Diversa enim hæc sunt donata, data, concessa, ut *l. Lucius ff. de leg.* 2. Mod. 39 Vid. *l. 6. J. qui militare. h. l. tit.* 34. 40 Libertatis consequendæ hic modus singularis: adde alios ex *l. 24. supr. de Episcopali audientia*, *l. ante. supr. de Latina libertate*, §. 1. *Inst. de libertinis.* 41 Cubiculo principis sociati cubicularii, hoc ipso, quod cubicularii, liberi & ingenui sunt. Potest defendi, hoc ipso quoque nobiles fieri. Nam & interpretes nostri minimum quoque, qui in principis sit ministerio, nobilem fieri notant: minimum, inquam, verbi gratia coquum, vel barbitonsorem. Bald. *tit. de feudo guardiæ*, Ripa 2. *de rescriptis* 26. adde *l. unic. J. de præpositis laborum. h. l. tit.* 18. 42 Lex plerumque extenditur ad mortuos. 43 *Al.* Additur, *&c.* 44 *Toto tit. supr. de bonis vacantibus. l.* 10. *tit.* 10. *l.* 96. §. *quoties lege Julia*, *ff. de leg.* 1. 45 *De eunuchis vel secularius vide hic* Cujac. 46 Movere hic est agere. *Goth.* Ut *in l. 3. supr. de præscr. 30. ann. nulli movendi ulterius facultatem patere*, & *in l. 3. supr. de quadr. præscr.* omnis motus, id est, *omnis actio*, *πᾶσα κίνησις.* Mod. 47 Famulum. 48 Judicandi. 49 Ei, ut servi

Cubicu-

Cubicularii etiam dignitate depoſita, cum vadunt extra urbem, poterunt uti cingulo dignitatis. Bald.

5. Imp. ANASTASIUS A. Euſebio Magiſtro officiorum.

JUbemus duobus Viris illuſtribus Præpoſitis utriusque ſacri cubiculi tam noſtræ pietatis, quam ſereniſſimæ [noſtræ] conjugis, qui poſt finitam militiam [1] Senatorio fuerint conſortio ſociati [2], licere quotiens ad aſpiciendos agros ſuos, vel ob aliam cauſam proficiſci voluerint, cingulo uti: cum hoc ad implendum eorum deſiderium, & ad nullius læſionem reſpicere videatur [3].

TIT. VI.

DE QUÆSTORIBUS [4] ET MAGISTRIS [5] OFFICIORUM, ET COMITIBUS SACRARUM LARGITIONUM, ET REI PRIVATÆ.

Qui in adminiſtratione publicorum officiorum ſe bene geſſerunt, debent clamoſis vocibus populi commendari. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. [6] & THEOD. AAA. Reſtituto P. V.

QUi ex [7] Quæſturæ honore, aut officiali [8] Magiſterio, aut Comitiva utriusque [9] ærarii noſtri attonito ſplendore viguerunt: acclamatione excipiantur ſolita, nec prætereantur, ut incogniti [10]. Dat. 8. Kal. Jul. *Theſſalonicæ*, GRATIANO V. & THEOD. I. AA. CONSS. 380.

TIT. VII.

DE PRIMICERIO [11] ET SECUNDICERIO [12], ET NOTARIIS.

Notarii Principis licet ſenectute depoſuerint officium, aut majorem dignitatem fuerint adepti, non ob hoc Notariorum nomen perdunt. Bart.

1. Iidem Imppp. [13] Eutropio P. P.

PRæcipua eſt, noſtræ pietatis intentio circa Notariorum nomen: atque ideo ſi unquam hujus ordinis viri laborem quiete mutaverint, vel abjecerint, vel ſenectute poſuerint, ſeu [cum] alia dignitate poſthac [14] qualibet uſi ſint, non omittant prioris [15] vocabulum militiæ, ſed compendium ſequentis honoris adſumant: & ſi quis ex officio, vel præcipue Sublimitatis tuæ temerario adſenſu [16] in diſcuſſiones, peræquationes, aliam denique ullam rem inquietator extiterit: officium ſuum noverit, vel levis culpæ offenſione detecta, gravis multæ diſcrimine fatigandum, & numerariorum corpus extincto injuriæ auctore minuendum [17]. Dat. 16. Kal. Jul. *Theſſalonicæ*, GRATIANO V. & THEODOSIO I. AA. CONSS. 380.

Primicerii ultra biennium in officio militare non coguntur. Bart.

2. Imp. ZENO [18] A. * [19] Magiſtro officiorum.

PRæclaram nobilemque militiam ſpectabilium Tribunorum Notariorum, qui glorioſis obſequiis nonnihil Reipublicæ commoditatis afferunt, & decoris, diverſis beneficiorum titulis muniendam credimus, & augendam: nam biennales [20] metas Viro ſpectabili pro tempore Primicerio agendis numeris [21] duximus ſtatuendas. Hos autem Tribunos qui ſuis negotiis occupati, minime ſacrum palatium curaverint frequentandum: niſi intra annale ſpatium revertantur, quamvis commeatus jura prætendant, pro abſentia quidem unius anni unius gradus: ſi vero duobus annis abfuerint, duorum, ſi tribus, trium, ſi quatuor, ſimiliter quatuor graduum ſubire jacturam: his, qui inferiores [22] eis fuerint, poſtponendis [23]. Qui vero per quinquennium integrum ſe præſentare ceſſaverint, exemptos matricula, tantum nomine Tribunorum, non vero ordine perpotiri: his in hunc modum diſpoſitis, vacationem cenſus, diſcuſſionis, peræquationis, & cujuslibet alterius rei habituros. Illud præcipue proviſionem noſtram flagitare perſpeximus, ne per ambitionem, vel gratiam, aut cujuslibet occaſionis obtentu, vel laborum, ſeu ſolicitudinum ſpecie, publicorum cuiquam liceat aliquando graduum ſeriem conturbare, & temporum [24] ratione calcata dudum militantibus anteferri: & quæ longis prolixisque ſtipendiis [25] defenſa [26] jam pollicetur ſenectus, gratioſa feſtinatione ſurripere: hoc etiam adjiciendo, ut primicerius poſt depoſitam publicam numerorum [27] ſolicitudinem, ac ſi ipſam geſſiſſet adminiſtrationem, cujus conſequitur dignitatem, Magiſtri officiorum pro antiqua conſuetudine infulas ſortiatur, omnibus vacantibus, quamvis tempore præcedentibus, præponendus.

TIT. VIII.

UT DIGNITATUM ORDO SERVETUR.

Uſurpans ſcienter honorem indebitum, crimine ſacrilegii punitur. Bart.

1. Imppp. GRATIANUS, VALENT. & THEOD. AAA. ad Prætextatum P. V. [28].

SI [29] quis [30] indebitum ſibi locum uſurpaverit nulla ſe ignorantia [31] defendat: ſitque plane ſacrilegii [32] reus, qui divina præcepta neglexerit. Datum 12. Kalend. Jun. *Mediolani*, RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Cyro P. P.

OMnes privilegia dignitatum hoc ordine [33] ſervanda cognoſcant, ut primo loco habeantur hi, qui in actu poſiti, illuſtres peregerint adminiſtrationes. Secundo veniant vacantes [34], qui præſentes in comitatu illuſtris dignitatis cingulum meruerint: Tertium [vero [35]] ordinem eorum proſpicimus [36], quibus abſentibus cingulum illuſtris mittitur dignitatis: Quartum honorariorum [37], qui præſentes a noſtro numine [38] ſine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti ſunt: Quintum eorum, quibus abſentibus ſimiliter ſine cingulo mittuntur illuſtris inſignia dignitatis. † Sed adminiſtratores [39] quidem etiam Comites rei privatæ vacantibus omnibus [40] honorariis anteponi [41] cenſemus. Vacantes autem poſt adminiſtratores venientes, non [42] omnes jam omnibus honorariis credimus præponendos: ſed eos vacantes illis honorariis, qui ſimilem adepti ſunt dignitatem: ut Præfectorius Quæſtorio, non Quæſtorius Præfectorio [43] præponatur: parique modo Quæſtorius Quæſtorio: non vacans Comes theſaurorum [44], vel Comes [45] rei privatæ, honorario Quæſtorio, vel Magiſtro [46] officiorum præferatur. † Et inter [47] adminiſtratores illos etiam numerari decernimus, quibus illuſtribus in ſacro noſtro conſiſtorio cunctis [48] aliquid ordinariæ dignitatis, vel ante commiſimus, vel poſtea committemus peragendum: verbi gratia, ſi vacanti Magiſtro militum belli cura [49] committitur. Cur enim aut Vir Magnificus Germanus [50] Magiſter militum vacans appelletur, cui bellum contra hoſtes mandavimus? Aut cur excellentiſſimus Propentadius [51] non egiſſe dicatur Præfecturam, cujus [52] illuſtribus cunctis diſpoſitionibus vice Prætorianæ Præfecturæ miles in expeditione copia [53] commeatuum abundavit [54].

TIT. IX.

DE MAGISTRIS [55] SACRORUM SCRINIORUM.

1. [56] Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Zoilo P. P. Orientis.

VIris ſpectabilibus Magiſtris omnium ſacrorum ſcriniorum noſtræ benevolentiæ liberalitas tribuenda eſt, qui [57] noſtræ quodammodo adſidere Majeſtati videntur; ideoque poſt depoſitum etiam officium ab omni indictionis onere, ſeu civilium, ſeu militarium Judicum prorſus immunes eſſe præcipimus: ut nec [58] ab ampliſſima quidem ſede tui culminis eis

1 Hæc lex oſtendit Præpoſitos ſacri cubiculi depoſita adminiſtratione in ſenatorium ordinem conſcribi, & *l.* 3. *ſupr. ubi ſenat. vel c arii* eisque extra urbem proficiſcentibus cingulo militari uti licere, id eſt, ξιφηφορεῖν. Mod. 2 Aſſociati. 3 Videamus.
4 *Lib.* 1. *tit.* 30. *ſupr.* 5 Magiſter officiorum ἡγέμενος τῶν βασιλείων. 5. Theodoret. 20 ἡγέμων τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων. Zaſius 2. Apud eum forum ſortiebantur ſilentiarii & miniſteriales omnes. *l.* 4. *J. de ſilent. h. l. tit.* 16. *l. ult. J. de caſtrenſ. & miniſter. h. l. tit.* 26. *l. ult. infr. de decanis h. l. tit.* 27. cubicularii principis & Auguſtæ *l.* 3. *ſupr. de præpoſ. ſacri cubicul. h. l. tit.* 5. ſcholares. *l. ult. infr. de privileg. ſcholar. h. l. tit.* 30. agentes in rebus *l.* 4. *infr. de agentib. in reb. h. l. tit.* 20. decani, *l.* 2. *infr. de decanis h. l. tit.* 27. militantes in ſacris ſcriniis, *l.* 12. *J. de prox. ſacrorum ſcrinior. h. l. tit.* 19. fabricenſes. *l. pen. ſupr. de fabricenſ. l.* 11. *tit.* 9. duces limitanei, præpoſiti caſtrorum. *l.* 8. *J. de diverſ. officiis. h. l. tit.* 60. denique totius palatii diſciplina ad eum ſpectabat. 6 *Al.* Impp. Arcad. & Honor. AA. 7 *Al.* deeſt ex. 8 *Effici[illegible]* legit Cujac. & *ita in quib. lib. manuſc. reperitur.* 9 Ærarium duplex. Aliud ſacrum quod & ſacrarum largitionum, & theſaurorum aliud privatum. Sacro attributus Comes ſacrarum largitionum, ſacri ærarii & theſaurorum Comes: Alteri vero ærario, hoc eſt, privato Comes attributus Comes rei privatæ. dixi ad *l.* 2. *J. ut dignitatum ordo ſervetur. h. l. tit.* 8. 10 Cogniti.
11 Primicerius, Secundicerius, Tertiocerius, Quartocerius, ſcholarum vel notariorum eſt Primus, Secundus, Tertius, Quartus, ſcholarium & notariorum. *Cerius* enim, productio eſt verbi. Ita Stephanus: primicerius Martyrum Auguſtino, *ſermone* 21. Petrus Primicerius Apoſtolorum *apud Baldricum Bolenſium Archiepiſcopum in hiſtoria Hieroſolymitana, cætera vide apud* Cujacium. 12 *Sericerio*, ſed utrumque abeſt a *C. Theod.* in quo legitur, *De primicerio & notariis.* 13 *Al.* Imp. Leo A. 14 Poſt hanc.
15 Tabellio ſi certa dignitate arcetur ſtatuto, & Tabellionis matricula diſpunctus eſt: eam tamen dignitatem, a qua antea remotus eſt, attingere ſeu gerere non poteſt, ut hinc colligit Corſetus, *ſingulari, Statuto cavetur.* 16 *Temerarius ad cenſus diſcuſſiones*, emendat Cujac. ſed excuſa lectio extat in omnibus. 17 Tabularii ſive numerarii præſidum aut præfectorum plerumque cenſus, diſcuſſiones, peræquationes injungunt, quas tamen ſi exuotar[illegible] injunxerint, gravi multa coercentur, & corpore numerariorum eximuntur. Huc valde pertinet *l. pen. J. de privil. eor. qui in ſacr. pal.* Mod. 18 Al. *Juſtinianus A.* 19 *Al.* additur, *Illuſtri.* 20 Primicerii notariorum munus biennale, *ut hic.* Idem in primicerio fabricenſium, *l.* 2. *ſupr. de fabricenſibus. l.* 11. *tit.* 9. 21 Al. *agendi muneris*, ſed rectior excuſ. *Goth.* Fruſtra opponit [illegible] huic legi *l.* 2. & *pen. J. de numer.* quæ nec de primicerio loquuntur, nec de notariis, qui ad imperialia ſecreta pertinent, ſed de numerariis præſidum, vel magiſtri officiorum. *Mod.*
22 Interioris gradus. 23 Poſtponendi, al. *poſtponendos.* 24 Vid. *l.* 7. *J. de proxim. ſacrorum ſcriniorum. h. l. tit.* 19. 25 Diſpendiis. 26 Defeſſa ſibi jam &c. 27 Munerum.
28 *Al.* P. P. 29 *Ex lib.* 6. *tit.* 1. *l.* 2. *C. Theod.* quem confer. detractum enim eſt principium. 30 Qui locum indebitum ſibi uſurpaverit, ſacrilegii tenetur: nec ignorantiam prætexere poteſt. *Synopſ. Baſil.* 15. *tit.* 1. *ex lib.* 6. *tit.* 1. *cap.* 54. *l. ult. J. de privil. eorum qui in ſacro palatio militant. h. l. tit.* 29. *l.* 1. *J. de conſultibus. h. l. tit.* 3. *l.* 1. 2. *J. de præfect. prætor. h. lib. tit.* 4. *l.* 1. *J. de præpoſit. ſacri cubicul. h. l. tit.* 5. *l. ult. & tit. prox.* 31 Ignoratione.
32 Sacrilegii reus eſt, qui in leges admittit, *ut hic. l.* 1. *ſupr. de petit. bonorum ſubl. l.* 10. *tit.* 12. *l.* 13. *infr. de erog. militaris annonæ.* 33 Illuſtrium quinque gradus. Illuſtres qui actis illuſtrem dignitatem geſſerunt: vacantium præſentium cum comitatu principis: vacantium abſentium, honorariorum præſentium, honorariorum abſentium. 34 Vacantes, adſcriptitii Trebellio Pollioni *in Balliſta*, Lampridio *in Alexandro.* adlecti & inter agentes. v. *Conſt. de faciend. & confirm. Cod. l. ult.* merito. *C. Theod. de honorat. codicillis, l.* 5. *J. de metatis. h. l. tit.* 41. *l.* 1. *J. de ſilentiariis. h. l. tit.* 16. Ζωστοὶ ſunt vacantes cum cingulo illuſtres, quibus cingulum deferebatur ob antegeſtæ adminiſtrationis meritum. Honorarii vero ἄζωστοὶ, ſine cingulo & ſic diverſi a vacantibus dicuntur *C. Theod. de Comitib. vacantib.* Ammian. 16. 18. 31. His dabantur annonæ at non honorariis. *Lampr.* formulam, qua per codicillos vacantes proceres fiant, vide apud Caſſiodorum 8. *Variar.* 10. & 11. formulam illuſtratus vacantis. 35 Al. *abeſt.* 36 *Perficimus*, *ut vet. lib.* 37 Honorarii ſine merito geſtæ adminiſtrationis ſolis codicillis principis hanc dignitatem conſecuti, imaginarii ſine cingulo: ἄζωστοὶ, & ut hic dicitur, qui ſine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti, *Novell.* 70. Hujusmodi Pontifices, Augures & 15. viros ſacris faciendis Severum feciſſe, memoriæ proditum. Horum alii præſentes, alii abſentes hic dicuntur 38 Nomine. 39 Al. *adminiſtrationes, & ſic deinceps.* 40 *In lib. Aured. additur & Cujac. legit, omnibus vacantibus, omnibus honorariis.* 41 Ordo hic dignitatum illuſtrium eſt, ut adminiſtrantes vacantibus, vacantes honorariis præferantur.
42 Vacantes honorariis præferuntur, ſimili gradu dignitatis præditi majori gradu præditis non præponuntur. 43 Præfecto. 44 Comes hic theſaurorum, qui & ſacrarum largitionum & ſacri ærarii Comes. *l.* 2. *J. de palat. ſacr. largit. h. l. tit.* 24. *l. unica. ſupr. de quæſtorib. h. l. tit.* 6. *l.* 3. *ſupr. ubi ſenatores*, & qui ταμίας & præpoſitus regalium theſaurorum, Præfectus ærarii *in l.* 15. §. 4. *ff. de jure fiſci.* Rutilius Numanianus, *Nam neque opum curam, quamvis ſit magna ſacrarum, Nec jus Quæſturæ grata [illegible] magis.* 45 De Comite rei privatæ dixi ad *l.* 9. *ſupr. de jure fiſci.* 46 *Ex magiſtro, in quibuſd. vet. lib.* 47 Illuſtribus adminiſtrationibus adnumerantur vacantes, qui non ſunt otioſi, ſed ordinariam aliquam dignitatem gerunt: licet ea dignitas non ſit illuſtris, ſed clariſſimatus, vel perfectiſſimatus. 48 Al. *cunctis* 49 Belli cura cui committitur, dux: Ducatus dignitas non illuſtris, ſed clariſſima, vel perfectiſſima.
50 Germanus hic magiſter militum vacans, contra Vandalos Dux magna claſſe miſſus a Theodoſio, pro adminiſtratore habetur, non pro vacante illuſtri. vid. *Paulum & Proſperum.* Ita fit, ut vacanti illuſtri, belli cura committatur. 51 Propentadius hic præfectorius vacans, curator copiarum factus inter illuſtres adminiſtratores cenſitus eſt. 52 *Cujus cinctis illuſtribus diſpoſitionibus* ſic emendat Cujac. *Eclog. in lib. quidem Aured. & Dionyſ.* legitur, *cincti.* 53 Commeatuum copiis curator copiarum præficiebatur autoritate P. Prætorio. *l.* 4. *J. de erogat. milit. annonæ h. l. tit.* 38. adde *l. ob negotium.* 20. *ff. de compenſat.* 54 Al. *abundabit.* al. *commeatu.*
55 Magiſtri ſcriniorum principes ſcriniorum: quorum alii magiſtri memoriæ (hi adnotationes omnes dictant & mittunt, & precibus reſpondent) alii magiſtri epiſtolarum, qui legationes civitatum, conſultationes & preces tractant. Alii libellorum ſeu libellos agentes. Alii ſcrinium gerebant: ab his diverſi Referendarii, qui ſupplicum deſideria principi exponebant, & juſſiones principum judicibus inſinuabant. *Novell.* 10. 113. 124. annulo ſeu ſigillo regis publicas conſcriptiones confirmabant. *Sigebertus.* Referendarii, qui ſunt a regiſtris & libellis. de quibus vide Cujac. *hic.* 56 *Al.* Imp. Anaſtaſius A.
57 Magiſtri Scriniorum, adſeſſores quodammodo principis; immunes, etiam depoſita adminiſtratione ab omnibus civilibus muneribus, *ut hic*, & *l. eos.* 11. *J. de excuſ. mun. l.* 10. *tit.* 47. 58 Ne ab.

ulla

ulla moleſtia ſuper ſuſcipiendo quolibet gravamine privato, vel publico penitus injungatur. Hoc beneficium ad proximos [1] etiam ſacrorum ſcriniorum, & ex proximis, volumus prorogari [2]: quinquaginta librarum auri officio tui Culminis condemnatione multando, ſi quid [3] adverſus ſtatuta Clementiæ noſtræ innovari [4] conceſſerit. Dat. 5. Kalend. Mart. THEOD. A. XVIII. & ALBINO CONSS. 444.

TIT. X.
DE COMITIBUS [5] CONSISTORIANIS [6].

Comites conſiſtoriani ſunt illi, qui ſteterunt in Principis conſiſtorio & proconſulibus adæquantur. Bart.

1. Impp. ARCADIUS [7], & HONORIUS AA. Severino [8] P. V.

EOs, qui [9] tranquillitatis noſtræ conſiſtorii dici Comites meruerunt, ſpectabilibus Proconſulibus æquari [10] generaliter decernimus. Datum 7. Kal. Octob. CP. THEODORO V. C. CONS. 399.

2. Imp. ANASTASIUS [11] A. Euſebio Magiſtro officiorum.

VIros ſpectabiles Comites conſiſtorianos, & conjuges, & liberos, quinetiam ſervos eorum atque colonos iiſdem privilegiis, tam intentiones ab aliis proponendas excipiendo, quam ſuas contra alios exercendo, perfrui, quibus Viri Clariſſimi Principes ſcholæ agentium in rebus, per ſacram pragmaticam ſanctionem divinæ memoriæ Zenonis utuntur.

TIT. XI.
DE [12] COMITIBUS [13] ET TRIBUNIS SCHOLARUM.

1. Impp. [14] HONOR. & THEOD. AA. Priſciano P. U.

PRæpoſitos [15] ac Tribunos ſcholarum, qui inquietudinis [16] epulis adhibentur, & adorandi Principis facultatem antiquitus meruerunt: (inter quos Comites etiam ſacri ſtabuli [17], & cura [18] palatii numerantur) ſi primi ordinis Comitivam [19] cum Præpoſitura meruerunt, & caſu ad altiora non pervenerint, depoſito ſacramento inter [20] eos, qui Comites Ægypti, vel Ponticæ diœceſeos fuerint, (quorum par dignitas eſt) haberi præcipimus: alios, qui [21] honore Comitivæ regimen fuerint nacti, abſolutos militia, inter eos, qui duces [22] fuerint provinciarum, numerari jubemus. Dat. 7. Kalend. April. CP. LUCIO V. C. CONS. 413.

TIT. XII.
DE COMITIBUS [23] REI MILITARIS.

1. Imppp. [24] VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. Ampelio P. U.

QUi contemplatione meritorum, ducto intra provincias transmarinas [25] ſtrenuiſſimo militiæ primi ordinis Comitivam fuerint conſecuti: ea [26] reverentia altiſſimarum dignitatum viris [27] ſubjugantur [28], ut his locum præſtent, qui Proconſulatus inſignibus adornantur. Dat. 3. Non. Jul. *Naſonnaci*, MODESTO & ARINTHEO CONSS.

2. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS [29] AA. Priſciano P. U.

EOs [30], qui ſub Comitiva [31] primi ordinis dignitatis peculiariter ad quamlibet provinciam, vel [32] provincias defendendas milite credito auctoritate noſtri numinis deſtinantur, & eos, qui [33] vicem illuſtrium Virorum Magiſtrorum militum ſuſceperint peragendam, ducibus [34], qui præter [35] Ægyptum & Ponticam in aliis provinciis adminiſtraverint, adæquamus. Dat. 12. Kal. April. CP. LUCIO V. C. CONSS.

TIT. XIII.
DE [36] COMITIBUS, ET [37] ARCHIATRIS [38] SACRI PALATII.

1. Impp. [39] HONOR. & THEOD. AA. Priſciano P. U.

ARchiatros [40] intra palatium militantes, ſi Comitivæ [41] primi ordinis nobilitaverit gradus, inter vicarios taxari præcipimus, ſive jam pridem depoſuerunt militiam, ſive poſtea depoſuerint: ita ut inter vicarios [42] & duces [43], qui adminiſtraverint, & eos, qui Comitivam primi [44] ordinis meruerint, nihil interſit, niſi tempus, quo quis adminiſtraverit, vel Comitivæ adeptus [45] eſt inſignia. Dat. 12. Kalend. April. CP. LUCIO V. C. CONS.

TIT. XIV.
DE COMITIBUS, QUI PROVINCIAS REGUNT [46].

Comites, qui gubernaverunt provinciam, depoſito officio privilegiis dignitatis vicariæ funguntur. Bart.

1. Impp. [47] HONORIUS & THEODOSIUS AA. Priſciano P. U.

EOs [48], qui adminiſtratione civili, ac provinciæ gubernaculis ſub juriſdictionis licentia Comites quoque primi ordinis eſſe meruerint, vicariæ [49] dignitatis poſt depoſitam adminiſtrationem privilegiis frui oportet. Datum 12. Kalend. April. CP. LUCIO V. C. CONS.

TIT. XV.
DE [50] PROFESSORIBUS, QUI IN URBE CONSTANTINOPOLITANA DOCENTES, EX LEGE MERUERUNT COMITIVAM [51].

Grammatici, & Sophiſtæ, & Juriſperiti, qui per viginti annos ſcientiam docuerunt Conſtantinopoli, ſunt digni ea dignitate, qua funguntur vicarii principis. Bart.

1. Imp. THEODOS. [A. [52] & VALENT.] C. Theophilo P. U.

GRammaticos, tam Græcos, quam Latinos, Sophiſtas & Juriſperitos in hac regia urbe profeſſionem ſuam exercentes, & inter [53] ſtatutos connumeratos, ſi [54] laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtraverint, ſi docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi ſubtilitatem, copiamque differendi ſe habere patefecerint, & cœtu ampliſſimo judicante [55] digni fuerint æſtimati [56]: cum ad viginti [57] annos [58] obſervatione jugi, ac ſedulo docendi labore pervenerint, placuit honorari, & his, qui ſunt ex vicaria dignitate, connumerari. Dat. Id. Mart. CP. THEOD. A. XI. & VALENTINIANO C. CONSS. 425.

TIT. XVI.
DE [59] SILENTIARIIS [60], ET DECURIONIBUS EORUM [61].

Poſt depoſitum Decurionatus officium, Decurio poteſt eligere, utrum velit eſſe Magiſter officiorum domeſticorum, vel comes. Bart.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Urſo P. U. & Æmiliano com. ord. Pr. & Strategio P. P. Illyrici.

DEcuriones [62] noſtri palatii poſt emenſum [63] fideliter obſequium [64], poſtque depoſita ſacramenta militiæ, electionem habeant, ſive ex Magiſtro officiorum, velut agentes, dignitatem conſequi a noſtra Majeſtate maluerint: ſive inter Viros illuſtres Comites domeſticorum, videlicet [65] inter agentes taxari: ut tam in adoranda noſtra Serenitate, quam in ſalutandis [66] adminiſtratoribus, & reliquis prædicti honoris privilegiis, necnon in noſtro conſiſtorio his [67] honor omnifariam obſervetur. Dat. prid. Kalend. Novembr. CP. HONORIO X. & THEODOSIO VI. AA. CONSS. 415.

2. Iidem AA. Venantio [68] P. P.

UNusquiſque [69] Decurio [70], vel Silentiarius a [71] tyronum, equorumque præſtationibus habeatur immunis: nullam [72] collationem, quæ plerumque poſcitur, ſolvat: nihil his ulla poteſtas injungat, aut neceſſitas imponat.

Privilegia data Decurionibus, & Silentiariis per hanc legem confirmantur, licet ad majorem aſcenderint dignitatem. Bart.

3. Impp. THEOD. [73] & VALENT. AA. Flaviano P. P.

DEcurionibus [74], & Silentiariis etiamſi ad ſuperiorem gradum ſuc-

1 Vid. *infr. de proximis ſacrorum ſcrin. h. l. tit.* 19. 2 Al. *propagari.* 3. Quis. 4 Innovata.
5 *L. 6. C. Theod.* 12. 6 Conſiſtorii Comites intimi principis conſiſtorii conſiliarii, ſpectabiles proconſularibus exæquati, immunes a ſordidis oneribus. *l. Maximarum,* 12. *ſupr. de excuſ. muner. lib.* 10. *tit* 47. *l.* 1. *C. Th. qui a præb. equ. l.* 1. *C. Theod. qui cond. rei privat.* Ammian. 15. Ambroſ. 5. *epiſt.* 133. 7 *Al.* Imppp. Gratian. Valent. & Theodoſ. AAA. 8 Severiano. 9 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 10 Æquare. 11 Juſtinianus Auguſtus.
12 Comites ſive præpoſiti, ſive tribuni ſcholarum agentium in rebus, ad quos ſcholarum gubernatio pertinet. 13 Præpoſitis. 14 Imp. Valentinianus A. 15 *Junge l. ult.* J. *de comitib. rei militaris. hoc lib. tit.* 12. 16 Vide Pyrrhum J. *ad tit. de prox. ſacr. ſcr. qui inquirendis epulis,* hic putat eſſe legendum Cujac. *quæ & divinis epulis.* Goth. Scholæ porro agentium in rebus habent præpoſitos & tribunos, ad quos ſcholarum gubernatio pertinet, qui & comites ſcholarum dicuntur, *l.* 1. J. *de privil. ſchol. l.* 3. S. *de offic. mag. off.* quod plerumque ornati ſint comitiva primi ordinis; qui titulus honorarius eſt, inventus a Conſtantino Imperatore. Hac vero dignitate ornati præpoſiti & tribuni ſcholarum hæc beneficia habent, ut interſint Imperatoris epulis, & ut adorent purpuram ejus. Quod item viris clariſſimis comitibus ſacri ſtabuli datur, id eſt, equorum præfectis & rectoribus, quibus ſportulas præberi ab iis, qui equos conferunt, vel pretia eorum, oſtendit *l.* 3. *C. Th. de equor. collat. & l.* 29. *C. Th. de ann. & trib.* Mod. 17 Comites ſtabuli equorum præfecti, & rectores, *l.* 3. *C. Theod. de equor. collat. l.* 29. *C. Theod. de ann. & tribut.* 18 *Curatores, in duob. vet. lib.* Cura palatii (quæ & cuſtodia aulæ Euagrio) architectus, ad quem cura fabricæ palatii pertinebat, auream virgam geſtabat, primusque incedebat ante Imperatorem. Caſſiod. 7. *Variar.* 5. ab hoc diſtinguitur Cura Prætorii, quæ dabatur Tribuno militum. Trebell. *in Claudio.* 19 Comitiva primi ordinis titulus honorarius a Conſtantino inventus: ſecundi & tertii ordinis quoque Comitibus creatis Euſeb. 4. *de vita Conſtant.* formulam comitivæ primi ordinis vocant. vide apud Caſſiod. 6. *Variar.* 12. 20 Præpoſiti ſcholarum, ſtabuli, palatii comitiva primi ordinis decorati, peracta militia exæquantur Comitibus Ægypti & Ponticæ diœceſeos: non honorati comitiva, ducibus provinciarum. 21 *Seu abſque honore.* Cujac. & ita indubie legendum. 22 Duces provinciarum, diœceſeos Comitibus inferiores erant, licet utrique ſpectabiles.
23 Comites rei militaris duo: unus limitis Auguſti, alter Iſauriæ, *ut conſtat ex Notitia.* 24 *Al.* Imp Leo A. 25 Comites rei militaris in Transmarinis provinciis occupati. 26 Comitibus rei militaris præferuntur Proconſules. 27 Viri. 28 Subjugatur. 29 *Al.* Imp. Anaſtaſius A. 30 *Junge cum l.* 1. *ſupr. tit. prox.* 31 Comitivæ. 32 Comites rei militaris ad defendendam unam vel provinciam, interdum ad plures defendendas mittebantur. 33 Comitibus rei militaris exæquantur, qui vicem magiſtri militum geſſerunt. 34 Comites rei militaris ducibus adæquantur, verbi gratia: Phœnices, Mœſiæ, Meſopotamiæ. 35 Comitibus rei militaris Comites diœceſeos Ægypti & Ponticæ ſuperioris: ut quæ diviſæ cum vicariis, adminiſtrationem habent. *l.* 1. *ſupr. de offic. vicar.*
36 *Eclog. lib.* 6. *tit.* 21. 37 *Eclog. lib.* 5. *tit.* 27. 38 Medicos principis hic accipe archiatros. *Alciat.* 39 *Al.* Imp. Zeno A. 40 *Conjunge cum l.* 2. S. *de comit. rei militar. hoc lib. tit.* 12. 41 De comitiva primi ordinis dixi ad *l.* 1. *ſupr. de Comitibus & Tribunis. hoc lib. tit.* 11. 42 Archiatri Comitiva primi ordinis honorati vicariis & ducibus exæquantur: ſic tamen, ut ordo temporis inter eos ſervetur. 43 Duces & vicarii exæquantur. 44 Archiatris, primi & ſecundi ordinis Comitiva interdum datur. *l. ult.* S. *de profeſſ. & medic. lib.* 10. *tit.* 52. 45 Indemptus, al. *indeptus.*
46 Gerunt. 47 *Al.* Imp. Zeno A. 48 Junge cum *l.* 1. *ſupr. de comitibus rei militaris. hoc lib. tit.* 12. 49 Comites & rectores provinciarum Comitibus exæquantur.
50 *Eclog. lib.* 6. *tit.* 27. Goth. De Intellectu hujus Rubricæ & *l.* 1. vide Bellon. *ſuppoſit. lib.* 1. *c.* 13. Anſ. 51 Comitiva eſt titulus honoris a Conſtantino Imperatore inventus. Euſeb. *lib.* 4. *de Conſtant. vita.* 52 Al. *pro incluſ.* AA. *Videtur eſſe pars l.* 1. *ſupr. de ſtudiis liberal. urb. Roma. lib.* 11. *tit.* 18. al. Imp. Valentin. A. 53 Intra. 54 *l.* 7. *ſupr. de profeſſoribus & medicis. lib.* 10. *tit.* 52. 55 Quid, num recuſari poteſt doctor ſuſpectus interrogationi ſeu examini ſtudioſi adfuturus? poſſe exiſtimant interpretes exemplo teſtis. vide Corſetum *ſingulari ſuſpicio* & Abbatem in *c. cum cauſa de offi io delegati.* 56 Vide Alciat. 3. *præſumpt.* 19. 57 Profeſſionis juſtæ tempus viginti anni, *ut hic. l.* 1. *ſupr. de excuſ. veteranorum l.* 3. *ſupr. de his, qui non impletis ſtipend. lib.* 10. *tit.* 54. 58 Vide *Quintil.*
59 *Eclog. lib.* 6. *tit.* 6. *C. Theod.* 23. 60 Silentiarii qui dicantur, vide *in l.* 5. J. *h. t.* 61 In quibusdam non eſt vox *eorum*, ſunt autem ſilentiarii, qui in palatio principis excubias agunt. Zonar. *in Anaſtaſ.* 62 *l.* 1. *C. Theod.* vide *l.* 3. J. *h. t.* 63 Emerſum. 64 Silentiariorum officium Zonaras in Anaſtaſio ait eſſe τῶν χαμαιζήλων ἀξιωμάτων. Hi ſunt excubitores in conſiſtorio vel palatio principis, ſtantes fere ad limina, unde & excubias agere dicuntur *in l.* 3. J. *hoc tit.* ſunt autem ſub decurionibus, *l.* 3. *in fin.* J. qui alias ſacri conſiſtorii decuriones dicuntur, alias ſacri palatii. *Mod.* 65 Silentiarii & eorum decuriones abſoluti militia numerantur inter exmagiſtros officiorum, vel excomites domeſticorum, honore inter agentes, atque ita illuſtratum vacantem cum cingulo naniſcuntur. 66 Salvandis. 67 Is honor. 68 Al. *Valentio.* 69 Huc pertinet *l. un. lib.* 11. *C. Theod. qui a præbit. tyron. & equor. excuſentur.* 70 *l.* 3. *infr. h. t. l.* 21. *ſupr. de decurionib.* 71 *l.* 3 J. *h. t.* vide *l* 21 *ſupr. de decurionib.* 72 *Nudam, in veter. quib. lib.* ab indictionibus extraordinariis, quæ neceſſitatis cauſa imponuntur, immunis eſt. 73 *Al.* Imp. Valentin. A. 74 Silentiariis erant ſui decuriones. *ut hic.* qui palatii. Ammian. 20. ſacri palatii. *l.* 1. S. *h. t.* & ſacri conſiſtorii decuriones. *l.* 2. *C. Theod. l. ult.* Decurio vero quisque præerat decem ſilentiariis.

ceſſu meliore tranſcendunt; omnia privilegia [1], quæ jamdudum divorum Principum judicio meruerunt, legis iſtius præceptione noverint eſſe firmata, non præjudicatura quacunque generalitate pragmatica [2], nec angarias, vel parangarias, ſive paraveredos ulla eis ampliſſimæ præceptionis imponat auctoritas: ſordidis quoque muneribus, excoctione calcis, & ſuperindicti gravamine eos liberamus. † Domos quoque eorum non tantum in hac ſacratiſſima urbe, ſed in qualibet alia poſitas civitate, immunes ab omni hoſpitum cujuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: permiſſa [3] eis veniendi ad Comitatum licentia præter evocatoriæ ſecuritatem [4]: multa decem librarum auri Judicibus Provinciarum, eorumque officiis infligenda, ſi ſtatuta nominis [5] noſtri crediderint contemnenda. † His addimus, ut cum optatam quietem acceperint, & inter [6] viros Illuſtres [7] Senatores cœperint numerari: honore [8] curiæ ſine aliqua functione lætentur, immunitatisque gaudio plena dignitatis lætitia potiantur: ut dignitatem ſolam habeant ex ſenatu, ſub hac videlicet definitione, ut triginta tantummodo numero ea [9] privilegia conſequantur: decuriones quoque tres, ſed eos tunc demum perpotiri decernimus beneficiis ſupraſcriptis, cum per continuos tredecim [10] annos inculpatas excubias [11] peregerint. Dat. 9. Kalend. April. *Raven.* AETIO & VALERIO CONSS. 432.

4. Imp. ZENO [12] A. Coſmæ Præpoſito ſacri cubiculi.

NE ad diverſa tracti [13] Viri devoti Silentiarii judicia, ſacris abſtrahi videantur obſequiis: jubemus eos qui quemlibet devotiſſimorum Silentiariorum ſcholæ, vel ejus uxorem civiliter, vel etiam criminaliter pulſare maluerint, minime eum ex cujuslibet alterius judicio, niſi ex judicio tantummodo viri Excellentiſſimi Magiſtri officiorum [14] conveniri.

5. Imp. ANASTASIUS [15] Antiocho [16] Præpoſito ſacri cubiculi.

JUbemus Clariſſimorum [17] Silentiariorum præditos militia, etſi genitorum [18] ſuorum in poteſtate ſint conſtituti, quæcunque ſolatiorum, ſeu emolumentorum, vel donationum, ſeu hereditatum nomine per militiam, vel quamlibet ejusmodi cauſam his acquiſita ſunt vel fuerint, jure caſtrenſis peculii poſſidere, nec ea poſſe, vel parentes ſuperſtites ſibi vindicare, vel auferre, vel etiam poſt eorum obitum fratres, vel alios eorum heredes, quaſi ad defunctorum dominium pertinentia, in diviſionem deducere: nec enim oportet labores eorum aliis fructum, vel lucrum adferre. † Hac namque ratione ſimul & contemplatione nec ipſam militiam, vel ſuffragium [19] quodcunque pro ea, vel ab eisdem Viris devotiſſimis Silentiariis, vel a parentibus eorum, vel a quolibet alio datum eſt, vel fuerit, ab his patimur in ſucceſſionem defunctorum parentum conferri, ſeu nomine collationis in medium easdem offerri pecunias, vel his imputari. † Ad hoc, de tu elis [20], & curationibus eos excuſari ſancimus: ne alienarum rerum adminiſtrationem ſubire compellantur, qui propter noſtra miniſteria, nec ſuis curam, ſeu proviſionem diligenter deferre poſſunt, inſuper eorum liberos, qui dignitate Virorum ſpectabilium Comitum, ſeu Tribunorum decorati ſunt, vel fuerint, nullatenus nolentes adminiſtrationem Præfecturæ [21] ſuſcipere, ſeu peragere: omnibus videlicet antelatis privilegiis in perſona non tantum in præſenti militantium, ſed etiam poſtea eidem conſortio inferendorum, tam tempore militiæ, quam poſt eam depoſitam obſervandis. Datum Kalend. Januar. JOANNE, & ASCLEPIONE CONSS. 500.

TIT. XVII.

DE [22] DOMESTICIS [23], ET PROTECTORIBUS.

Domeſtici & Protectores Principis ſalutantes Vicarios, & Præfectum, ipſos oſculari poſſunt. Bart.

1. Impp. [24] VALENT. & VALENS AA. Euſignio P. P.

DOmeſtici ac Protectores [25] oſculandi [26] cum ſalutaverint Vicarios, tui Culminis habeant poteſtatem. Pœna enim ſacrilegii [27] ſimilis erit, ſi his honorificentia non deferatur, qui contingere noſtram purpuram digni ſunt æſtimati [28]. Dat. prid. Non. Mart. *Mediolan.* VALENTIN. A. III. & EUTROPIO CONSS. 389.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Heliodoro P. U. [29].

PRimicerius [30] quidem domeſticorum & protectorum utriusque [31] ſcholæ poſt adeptum [32] Tribunatum, inter eos ſpectabili dignitate perfruatur [33], qui Ducatum gerere [34] meruerint: alii vero, qui decurſis ſtipendiis ab eodem decem usque numero ſubſequuntur, Conſulari, id eſt [35], Clariſſimatus dignitate perfruantur cum ipſa loci decemprimorum [36] acceſſione. Dat. 3. Id. Jun. AETIO & VALERIO VV. CC. CONSS. 432.

3. Iidem AA. Sporatio Comiti domeſticorum peditum.

SI quis domeſticorum nulla negotii publici abſtrahente ſolicitudine, nec ei per commeatum ſolenniter, ut abeſſet, facultate conceſſa, per biennium obſequiis Serenitatis noſtræ defuerit, is retrorſum in ordinem tractus inferiorem, quinque ſequentibus poſtponatur. Si vero triennium ejus abſentia continuaſſe monſtretur, usque ad decimum locum proculdubio regredietur [37]. Quod ſi quadriennio tenus abſuerit, noviſſimus collocetur. Quinquennium autem ſi fuerit divagatus, ipſo jam cingulo ſpoliandus eſt: indignum quippe eſt, deſides a propriis tamdiu muniis aberrantes [38] (quos eſſe convenit aſſiduos) numerari.

Si domeſticus, vel protector ante finitum officium deceſſerit, heres ejus ſalarium totius anni ac etiam ſubſequentis percipiet. Bart.

4. Imp. JUSTINIANUS [39] A. [Vigili Conſulari, & patricio.]

LEge pragmatica ſine fine victura præfiniendum ac conſtituendum credidimus, ut ſi quis Virorum Fortium præſentalium [40] domeſticorum in equitum [41] ſchola Secundicerii [42] locum [43] adeptus, diem interea ſupremum clauſerit: heredes ejus non reliqui tantum temporis, quod eidem gradui [44] ſupereſſe monſtratur; verum etiam [45] inſequentis anni, hoc eſt Primiceriatus ſolatiis ac emolumentis fruantur omnibus, ut quod ad quæſtum & compendium militiæque fructum prolixe [46] pertinet, ſimilis habeatur [47], ac ſi ſuperſtes permanſiſſet [48] ad finem usque ſupremum.

TIT. XVIII.

DE PRÆPOSITIS LABORUM [49].

1. Impp. HONORIUS & THEODOSIUS AA. Monaxio P. P.

QUi præpoſiti laborum [50], noſtro judicio promoventur, Clariſſimi ſint inter allectos [51]: ita ut ex Conſularibus habeantur. Nam [52] & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat. Datum 3. Id. Novembr. CP. THEODOSIO A. VII. & PALLADIO CONSS. 476.

TIT. XIX.

DE [53] PROXIMIS SACRORUM SCRINIORUM CÆTERISQUE QUI IN SACRIS SCRINIIS MILITANT.

De honore.

1. Impp. GRATIAN. VALENTIN. & THEODOS. AAA. Cynegio P. P.

PRoximos [54] memoriæ, epiſtolarum ac libellorum, atque diſpoſitionum, ita vicariorum honore cumulamus, ut inter eos merito dignitatis habeantur, qui pro Præfectis diœceſes [55] ſibi creditas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos ſplendor indepti proximatus oſtendat: inſequentibus proponendi, qui Vicarias poſtea adminiſtraverint: & nullam injuriam deſcriptionis perhorreſcant. Dat. prid. Kal. Maji, CP. HONORIO N. P. & EUODIO CONSS. 386.

De ingreſſu in ſecretaria Judicum & conſeſſu.

2. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCAD. AAA. Conſtantino P. P. Galliarum.

IN [56] ſacris ſcriniis noſtris militantes, in Provinciis ordinarii [57], vel

1 Silentiariorum privilegia. 2 Pragmatici. 3 Ad comitatum principis omnibus paſſim venire licuit. Licuit vero, vel ſingulari privilegio, *ut hic*, vel evocatoria, hoc eſt evocatis. 4 *Severitatem, in exemp. Victor.* 5 Numinis. 6 Silentiarii, non plures, ſed & eorum decuriones non plures tribus inter viros illuſtres ſenatores referri poterant, ſi per tredecim continuos annos excubias egiſſent. 7 Illuſtres fuere ſenatores. 8 Honorariæ. 9 Et privilegia. 10 *Al.* XXX. 11 Silentiarii excubias agebant in conſiſtorio principis, ſtantes ad limina. 12 *Al.* Idem A. 13 Tractari. 14 Forum ſilentiarii & miniſteriales omnes ſortiuntur apud magiſtrum officiorum, *ut hic, & l. ult.* ℑ. *de caſtrenſian. & miniſterians.* 15 Anaſtaſius *recte, al.* Juſtinianus. 16 Polycarpo P. Prætorio. 17 Silentiarii clariſſimi hic dicuntur, qui alio loco ſpectabiles: *Goth.* Similiterque tribuni notarii ſpectabiles, *l. 2. ſupr. de primic. l. neque. ſupr. de dec. clariſſimi, Nov.* 8. & 13. & *l. reſtituenda. ſupr. de adv. div. judicum.* nec aliter magiſter cenſus, qui deinde appellatus eſt γενικός, auctore Leone *Nov.* 44. vir clariſſimus appellatur in *l. ult. ſupr. de jur. emph. l. conſulta. ſupr. de teſt. l. ſecundum. ſupr. de don.* vir perfectiſſimus. *l. orphanotrophos.* ℑ. *de episc. & cler.* Mod. Quæ varietas multis dignitatibus accedit, creſcentibus, vel minutis dignitatibus pro arbitrio principis & ipſa rerum acceſſione vel deceſſione. Cætera vide hic apud Cujacium divini juris & humani omnium denique, nullis exceptis, ſcientiſſimum. 18 *In genitorum ſuorum.* delendum eſt igitur poſtea, *in.* 19 Militia ſilentiariorum vendi poteſt. vide *Nov.* 53. *c.* 5. 20 Silentiarii a tutelis & curationibus immunes. *l. ult. ſupr. de excuſat. tutor.* 21 Præturæ.

22 *Eclog. lib. 6. tit.* 28. 23 Domeſticos arcanorum principis conſcios Alciatus hic exponit falſo. Protectores milites ſunt, qui latus principis apertius protegunt. Domeſtici eodem munere protegendi funguntur, ſed familiarius id faciunt, quam protectores. Socrates 1. *cap.* 13. Suidas, Zonar. *in Diocletiano.* Goth. Adde Cujac. *hic* & Turneb. *lib.* 15. *obſerv. cap.* 16. S. L. 24 *Al.* Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Euſignio P. P. 25 Differentiam eſſe inter domeſticos & protectores *ex Cod. Theod.* conſtat *h. tit. lib.* 6. & 9. quibus conſtituta de domeſticis trahuntur ad protectores, ex his autem alii erant pedites, alii equites. *l. ult.* ℑ. *hoc tit. l. reſtituenda. ſupr. de adv. div. judicum.* Mod. 26 Oſculum principis ſummi honoris loco habebatur. adde *l. 2. ſupr. de fabricenſibus. lib.* 11. *tit.* 9. Goth. Et notat. *l. 1. ſupr. de præpoſit. Sacri Cubiculi. h. lib. tit* 5. Anſ. 27 Sacrilegii tenentur, qui honorem non deferunt contingentibus purpuram principis. 28 Exiſtimati. 29 *Al.* P. P. 30 Primicerii fuerunt in ſchola domeſticorum & protectorum, hoc eſt, primi. 31 Schola domeſticorum diverſa. 32 Acceptum. 33 Potiatur. 34 Agere. 35 Conſulares, clariſſimi. 36 Decemprimi ſenatoriam dignitatem, veluti exconſulares adipiſcuntur inter allectos: ita tamen, ut onera ſenatoria non agnoſcant exemplo ſenatoriorum. 37 *Regradetur, in vet. lib. & l. 2. C. Theod. de curſu publico. l. 1.* ℑ. *de privileg. ſchol. h. lib. tit.* 30. 38 *Aberraſſe, in vet.* & ſequentia ſine parentheſi leguntur, & abeſt *eſſe.* 39 Al. *Anaſtaſius.* 40 Præſentales domeſtici, qui in præſenti ſunt comitatu. dixi ad *l. 6. ſupr. de advocat. diverſ. judicum. Edict.* 3. *cap.* 3.

41 Domeſticorum alii equites, *ut hic, & l. reſtituenda.* 6. ℑ. *de advoc. diverſ. judicum.* Caſſiod. 1. *Variar.* 42 Sic in exempl. quodam noſtro ſcripto legitur, recte al. *ſecundi primicerii*, ſed perperam. 43 Secundicerii in ſcholis fiebant ex tertioceriis: primicerii ex ſecundiceriis: verbi gratia, qui hoc anno tertiocerius, ſequenti ſecundicerius, tertio primicerius. Primicerius autem fere biennalis. 44 Gradus in ſcholis fuere. 45 Salarium integrum totius anni defuncto officiali debitum heres conſequitur. *l. 11.* ℑ. *de proximis ſacrorum ſcriniorum. hoc lib. tit. 19. l. 3.* ℑ. *de agentibus in reb. hoc lib. tit. 20. l. 1.* ℑ. *de primipil. h. l. tit. 63. l. poſt duos. in fin. ſupr. de advocat. diverſ. judic.* Imo & ſequentis anni: ut hic in domeſtico & protectore, quod ut ſingulare Bart. Raynaldus, Albericus, Angelus, & Baldus notant, adde *l. diem functo. 4. ff. de officio adſeſſ. fac. l. 1. §. divus.* 13. *ff. de variis & extraord. cognit.* Quid ſi quis privatus operas locavit, & antequam operas præſtaret, mortuus fuerit? ſalarium non debetur. *l. ex conducto.* 15. *§. cum quidam. 6. ff. locati.* Quid ſi officialis ingreſſurus civitatem in itinere ipſo deceſſerit? Quidam negant ſalarium deberi. Alii expenſas itineris ejus heredibus ſaltem præſtari oportere. *arg. l. ſi pecuniam. 5. ff. de condict. ob cauſam.* Bartolus putat ſalarium deberi in *d. §. divus.* Quid ſi qui officium geſſit alias incapax fuit? vel hoc etiam caſu ſalarium deberi, Baldus ait, movetur, quod procuratori ſalarium etiam debeatur, etiamſi mandatum ejus nullum fuerit. vide Corſet. *ſingular.* ſalarium. 46 Al. *prolixius.* 47 Similes habeantur. 48 Permanſerit.

49 Labarorum. vide Cujacium *hic*, eſt autem *Labarum* magnum vexillum quod Imperatori præferri ſolebat, & a militibus pene adorabatur, hujus meminerunt Prudentius *priori lib. in Symmach.* Tertull. *in Apolog. cap.* 16. *& alii plerique, Galli vocant,* la Banniere, l'Auriflam. 50 Labatorum. 51 Electos. Allecti ita dicuntur, qui a principe advocati negotii publici cauſa, *l. 12. in fin. ſupr. de excuſat. muner.* ſunt & quidam ſuſceptores, qui rationes publicas ſcribebant. *l. 11. l. 12. l. 17. C. Theod. de ſuſcept. l. 2. C. Theod. de quæſtion.* Juſtinianus in pragmatica ſanctione *cap.* 18. *Theodoric. Edict. cap.* 148. Sidonius *epiſt.* 7. Invident arcanis pondera, menſuras allectis. Anianus ad *l. 1. C. Theod. de Epiſcop.* nec exactores, nec allectos facere. 52 Vide quæ ſcripſi ad *l. ult. ſupr. de præfectis prætorio. hoc lib. tit.* 4.

53 Περὶ τῶν ἐν τοῖς σκρινίοις ὑπομνημάτων στρατευομένων, de his, qui in geſtorum ſcriniis militant. *Synopſ. Baſil.* 6. *tit.* 28. 54 Quatuor ſunt ſacra *ſcrinia*, memoriæ, epiſtolarum, libellorum, & diſpoſitionum: in illis enim adnotationes, vel pragmaticæ ſanctiones, cognitiones, preces, vel reſcripta principis eduntur, reponuntur & ſervantur. *l. ult. ſupr. de aquaduct.* 55 Diœceſis. 56 *Pars l. 3. ſupr. de off. diverſ. jud.* 57 Ordinarii qui & ἐμβαθμοὶ, Præſides ſunt provinciarum, ſub quorum cura una tantum provincia eſt. adde *l. ult. ſupr. de modo multarum, l. omnes.* 33. *ſupr. de epiſcopis & clericis. Nov.* 20. *cap.* 3. 31. *cap.* 1. quaſi infimi ordinis, ut ordinarii milites, hoc eſt, gregales & manipularii: minores erant vicariis: de quibus dixi *l. 1. §. 4. ff. de legat.* 3.

ſpe-

spectabilis Judicis [1] ad salutationem [2] non arceantur [3], & inviti in consessum accipiantur: scituris vel principe, vel corniculario, vel capitibus officii, ternas libras auri ex [4] suis facultatibus eruendas [5], si consistorium nostrum sæpe ingredientibus, Secretarii Judicum non patuerit ingressus, aut reverentia non fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum Judice societas denegata. Dat. 6. Id. Novembr. *Treveris*, TIMASIO & PROMOTO VV. CC. CONSS. 389.

De honore Clarissimatus.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Claudio P. U.

IN scriniis palatii militantes, id est memoriæ, epistolarum, libellorumque ac dispositionum, post viginti [6] annos transactæ militiæ si discedendum sibi esse decreverint, Consulari honore fulti, inter allectos habeantur, huncque honorem dignitatis teneant, qui exconsularibus [7] deferri consuevit: nec eos quisquam injungendo aliquid, vel jubendo possit ab impertito otio separare. Dat. 15. Kal. Mart. CP. ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

De excusatione a muneribus.

4. Iidem AA. & THEODOSIUS A. Epiphanio P. U.

JUbemus [8] ut [9] primum omnium sit eorum, qui in sacris scriniis nostris, id est, memoriæ, epistolarum, libellorum, & dispositionum referuntur, secura [10] possessio, ab omnibus sordidis muneribus excusata, superindictum non timeant, aut venalitium [11] non petatur, solumque canonicæ indictionis præstent tributum, ut labore dignitas [12] conquisita, extraordinarium munus ignoret: nec ullam temonum patiatur injuriam, equorum tyronumque [13] præstationem nullus agnoscat, qui vel adhuc [14] in scriniis militat [15] vel honorem proximi, & Comitivam primi dispositionum, longi temporis sudore quæsivit. Et hæc quidem patrimoniis censuimus deferenda. Quod autem omnibus constat deferri, adjecto alterius dignitatis perire non patimur: ut etiamsi pro superioris fortunæ judicio ad honoris ornamenta processerint, vetera tamen eis scriniis labore privilegia quæsita serventur. Dat. Id. Octobr. *Ravennæ*, HONORIO VII. & THEODOS. II. AA. CONSS. 407.

De honore Clarissimatus. De ingressu in Secretaria Judicum & consessu.

5. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Faustino [16] P. P.

PEculiari [17] perceptionis nostræ favore præstamus, ut in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorumque ab exceptoribus usque ad mello proximos, dignitatem Clarissimorum, honoremque percipiant: & sicut reliqui qui in iisdem scriniis militant, liberum cum ordinariis Judicibus ingressum Secretarii, consessumque habere legibus meruerunt: [ita] hi quoque in quos hanc stipendiorum meritis Clarissimorum conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reverentiam recognoscant: ut consedendi, ingrediendive secretarium sibi sciant a nobis licentiam contributam. Datum 8. Id. Jun. *Raven.* LUCIO V. C. CONS. 413.

Ut Proximatus trium scriniorum annuus sit.

6. Iidem [18] AA. & VALENT. A.

PRo biennio [19] annum solum agere deinceps decernimus eos, qui in tribus scriniis, memoriæ, epistolarum, libellorumque ordine ac merito stipendiorum ad gradum pervenerint proximorum. Datum 8. Id. Februar. CP. THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 416.

De successione in locum defunctorum.

7. Impp. THEODOS. [20] & VALENT. AA. Nomo Magistro officiorum.

UNicuique [21] qui in sacris scriniis militat, sui loci merita servari [22] oportere constituimus, & universos, qui ultra numerum statutorum [23] in iisdem scriniis militant, sui gradus respectu, per [24] ordinem, quem sortiti sunt, in deficientium statutorum locum (ut tamen ultimis socientur,) subire decernimus, scilicet ut nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore, locum præcedentis ambire [25], nisi forte ab eo, qui tempore [26] vincitur, laborum comparatione superetur: ut quindecim primatum [27] ejusdem scrinii testimonio cum sacramenti religione subnixus præcedentibus dignior judicetur. Hanc quoque observationem extra filios proximorum volumus custodiri: etenim unicuique [28] proximo unum de suis filiis, qui temporis dumtaxat suffragio nititur, (licet parum observasse militiam cognoscatur,) insequentibus tempore, qui laborum meritis muniuntur, anteferri posse decernimus. Illum [29] tamen, qui locum statuti [30] meretur: proximo quidem ducentos quinquaginta solidos [31], mello proximo [32] vero, vel adjutori pro consuetudine uniuscujusque scrinii viginti, aut quindecim solidos offerre præcipimus. Quod si quis de supernumerariis, qui in statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit, sequenti tam offerendæ quantitatis prædictæ, quam subrogandi licentia permittatur [33]: ita videlicet, ut si secundus, vel etiam tertius, vel alterius cujuslibet numeri, in eadem excusationis voluntate duraverit: accedenti [34] semper eadem copia, quam præcedens recusaverit, tribuatur. Hos autem, qui ad statutorum ordinem progredi noluerint, nec de suo gradu volumus removeri: & cum vacaverit statuti locus, conditionem, quam antea repudiaverant, id est & offerendæ pecuniæ, & adipiscendi statuti locum, liberam habere præcipimus [35] facultatem.

De militia peracta.

8. Iidem AA. Nomo Magistro officiorum.

PRoximos [36] sacrorum scriniorum, quos fides, ac diuturnæ observationis industria, litterataque [37] militia [38], comitem quin etiam dispositionum, quem probitas ac strenuitas merito commendant: completo tempore suæ militiæ, Comitivæ sacri nostri consistorii cingulo in diem vitæ potiri (manentibus videlicet jamdudum præstitis [39] salvis [40] privilegiis propriis [41]) decernimus. Quibus enim pietatis nostræ arcana [42] merito committuntur, his pietas nostra vitam cingulo supradictæ Comitivæ ornandam, decorandamque decrevit.

De commeatu & de vacatione munerum.

9. Imp. LEO A. Patricio Magist. offic.

IN sacris nostris scriniis militantes, per commeatum [43] non continuatim præstitum [44] ante conventionem profecti, intra indultum temporis spatium erunt cum suis conjugalibus [45], & liberis a conventione securi [46], ab indictionibus etiam publicorum & civilium munerum etiam post completam militiam excusatione potiantur, super domibus quoque quas in provinciis possident, metatorum molestia liberentur.

De numero memorialium. 1. *Ne quis duplici fungatur officio.*

10. Idem A. Hilariano Comiti Magistro offic.

HAc parte statutos memoriales præcipimus esse in scrinio quidem memoriæ sexaginta duos, epistolarum vero triginta quatuor: [libellorum [47] quoque triginta quatuor:] antiquarios vero, qui habentur in scriniis memoriæ, nunquam minus esse quatuor. §. 1. Suprascripti autem memoriales nullo modo [48] duplici fungantur officio, nec [49] geminis chartis irrepserint [50], ut non occupentur [51] plura in unum se commoda collaturi, nihilque reliquis relicturi.

De salario defuncti.

11. Imp. ANASTASIUS A. [52] Eusebio Magistro officiorum.

SI quis in sacris nostris scriniis, id est memoriæ, dispositionum, epistolarum & libellorum, statutis jam connumeratus, ab hac luce fuerit subtractus: ab eo quicunque, utpote vacante loco de substitutis [53] in statutorum consortio fuerit ultimus subrogatus, pro [54] solatio, vel suffragio [55] proximi [56], definitam sacræque constitutioni divæ memoriæ Theodosii, & Valentiniani [57] Principum [58] insertam quantitatem defuncti [59] heredes, & successores [60], vel liberi ejus, seu creditores, qui fœnus cum mortuo pro statuti loco ei acquirendo contraxerint, consequantur: ita scilicet ut si [61] hereditas, vel successio defuncti minime fuerit suscepta, vel adita, tales personæ, id est creditores quidem contra cæteros prærogativa sibi servata: liberi autem, vel agnati, seu cognati, non hereditatis, sed privilegii [62] nomine simili modo hujusmodi summam percipiant: sibique petere ac vindicare permittantur: nullius machinatione hujusmodi nostra dispositione retractanda, seu violanda: maxime cum Viros etiam pro tempore Spectabiles eorundem Proximos scriniorum, si quis eorum ante completum Proximatus actum morte præventus sit, ad heredes successoresque suos residui [63] temporis Proximatus solatia sine quadam imminutione transmittere non dubitetur.

De foro competenti, & de cautione præstanda, & de sportulis.

12. Idem A. Celeri Magistro officiorum.

IN sacris scriniis militantes, & parentes atque uxores eorum, necnon liberos ex sententia tantummodo tuæ Celsitudinis criminales, & civiles intentiones agentium excipere jubemus: insuper etiam colonos, seu adscriptitios, & servos eorum in hac Regia Urbe degentes, eodem beneficio potiri: fidei pro tempore Adjutoris Viri Spectabilis proximi, vel unius ex statutis committendos, ita ut [64] si in provincia quicunque memorialis [65] repertus fuerit, juratoriæ [66] cautioni committatur: ut etsi non possideat immobilem substantiam, servi nihilominus, &

1 Spectabiles judices. 2 A salutatione. 3 Arceant, *& postea* accipiant. 4. a. 5 *Si honoratis viris quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi facult. præbetur secretarii &c. d. l.* 3. 6 XXX. 7 Exconsulibus. 8 *l.* 14. *C. Th. h. t.* 9 Ut patrimoniorum eorum qui &c. 10 *l.* 9. *J. h. t. l.* 1. *l.* 2. *infr. de privilegiis eorum, qui in sacro palatio milit. hoc lib. tit.* 29. 11 Venalitium, vectigal rerum venalium, quod exigebatur a venditore ob venditionem proponendam, *ut hic, & l.* 1. *J. de veteranis hoc lib. tit.* 47. fuit autem mancipiorum venalium 25. aut 50. *Tacit.* 13. *Dionys.* 55. cæterarum rerum vectigal, 100. *Tacit.* 1. quam ad ducentesimam postea redegit Tiberius. *Tacit.* 2. Postea ad 300. auctionum Italiæ provinciis remisit Gajus Caligula. Sueton. *cap.* 16. Quanquam in eo, quod de Tiberio diximus, diversus sit Dion. 57. & 58. refert enim Dion. 200. pro 100. a Tiberio invectam, at deinde a Caligula sublatam 100. Aut de conversis jam moribus Tiberii loquitur Dion, aut certe verior Taciti & Suetonii narratio. adde 6. *Cujac.* 28. 12 Dignitatis. 13 Tyronum præbitio & præstatio olim in muneribus publicis fuit. *l.* 18. §. 3. *ff. de muneribus.* adde Veget. 1. *cap.* 7. 14 Ad hunc. 15 Militant. 16 Al. *Fausto.* 17 *l.* 16. *C. Theod. h. t.* 18 Al. *Iidem AA. Eustathio V. C. Quæstori & Heliconi V. I. magistro officiorum.* 19 *l.* 11. *J. de palatinis sacrarum largitionum. h. lib. tit.* 24. 20 *Sic ait legendum* Taurellus lib. de militiis ex casu *argum. l.* 11. *J. hoc tit.* Cont. 21 Militantes in scrinio ultra numerum loco deficientium succedunt secundum ordinem gradus sui. *Bart.* 22 Servare. 23 In sacris scriniis alii sunt statuti, alii supernumerarii. 24 *l.* 2. *supr. de officio magistr. offic. l.* 1. *supr. de munerib. patrimon. lib.* 10. *tit* 41. *l. ult. J. de primicerio, h. lib. tit.* 7. *l.* 1. *J. de agentib. in reb. h. l. tit.* 20. *l.* 1. *J. de castrens. & ministr. h. l. tit.* 26. *& l. ult. J. de tyronib. h. l. tit.* 44. *l.* 11. *l.* 14. §. *gerendorum,* 5. *ff. de munerib. & honorib.* 25 In locum præcedentis abire. 26 Vide quæ scripsi ad *Novell. Leon.* 41. 27 Quindecim primatus dicitur, ut decem primatus. 28 Guique. 29 Illi. 30 Statutum. 31 Vide quæ scripsi ad *l.* 11. *J. h. t. l.* 30. *in fin. supr. de inofficios. test.* 32 Mello proximus est, qui secundum locum tenet, & futurus est proximus: adjutor vero est proximi adjutor. Alciat. & Cujac. *hic.* 33 Promittatur. 34 Accedendi. 35 Concedimus. 36 Magistri. 37 Militia literata est eorum, qui proximi sacrorum scriniorum sunt, *ut hic*, & in literarum præsidiis militant. *l.* 1. *C. Theod. de prox. com. disp.* 38 Literatam militiam dici a literis pingendis seu scribendis, Duarenus tradit *lib.* 1. *disput. cap.* 3. an quia primis temporibus tanti fuit scribere posse? 39 Præstitutis. 40 *l.* 3. *J. de dignitatib.* 41 Proximis. 42 Principis arcana committuntur proximis sacrorum scriniorum. 43 Commeatus est libera proficiscendi licentia. 44 Præstitutum. 45 Conjugales uxores. 46 *l.* 4. *supr. h. t.* 47 Inclusa desunt in quib. lib. Antiquarii autem sunt Alciato, qui antiquarum rerum memoriam principi suggerunt: aut potius librarii & scriptores librorum. *l.* 2. *Cod. Theod. de stud. liberal. urb. Rom.* Sidonius 9. Ausen. *Epist. ad Probum*, August. *de verbis div. Hieron. ad Florentinum.* 48 Duplici officio fungi quis prohibetur. adde *l.* 5. *infr. qui militare. hoc lib. tit.* 34. 49 Ne geminis. 50 Irrepant. 51 Aucupentur. 52 *Al.* Imp. Zeno A. 53 *l.* 7. §. *illum tamen. J. h. t.* 54 Quæstoris sacri palatii adjutore uno mortuo, militia defuncti ad defuncti liberos transmittitur, etiamsi non sint heredes. *Novell.* 35. Quid si minus idonei militiæ sint liberi defuncti? Qui in locum defuncti sobrogabitur, heredibus aut liberis defuncti centum solidos præstare cogetur, *ut hic*, *& l.* 7. *supr. h. t. l. omnimodo.* 30. *in fin. supr. de inoffic. testam. Novell.* 35. quæ præstatio scholæ placitum. *l. ult. supr. de pignorib. & hypoth.* casus militiæ. *Nov.* 53. 57. Julian. Patrit. *ad Novell.* 35. 55 Vid. quæ notavi ad *l.* 102. §. 2. *ff. de legat.* 3. 56 Proximo. 57 *Intelligit l.* 7. *supr. h. t.* 58 Ut principum. 59 Diem functi. 60 Salarium integrum defuncti ejus heredibus interdum debetur. adde *l. ult. J. de domesticis h. lib. tit.* 17. ubi dixi. *l. diem functo.* 4. *ff. de off. adsess. l.* 19. *in fin. ff. locati.* 61 Patris jura filii interdum consequuntur, non ut heredes ejus, sed jure singulari: adde *l.* 1. §. *sed & si sub conditione.* 7. *supr. de Latina libertate.* 62 Liberi ut & uxor defuncti militis præferuntur creditori: non hereditatis (licet enim heredes non sint, in casum militiæ veniunt) sed privilegii & principalis liberalitatis nomine, *ut hic*, nisi si pecunia creditoris militia comparata sit, hoc enim casu creditor præfertur uxori & liberis defuncti. adde *Novell.* 53. *c.* 5. 63 *l. ult. J. de domest. & protectorib. h. l. tit.* 17. 64 Sed ita. 65 Memoriales juratoriæ cautioni committuntur. 66 Juratoriæ cautioni qui committantur, vid. in *l.* 25. *supr. de episc. & cler. l.* 17. *in pr. J. de dignit. l.* 4. §. ult. *J. de castrens. & ministerian. h. l. tit.* 26. *l. ult. vers. ne tamen. J. de privileg. scholar. h. l. tit.* 30. *l.* 16. *ff. qui satisd.* §. *sed hodie. Instit. de satisd.* adde *l.* 2. §. 6. *ff. de judiciis.*

coloni ad eum pertinentes, fidei ejus tradantur. §. 1. Modum inſuper ſportularum [1] ad mediocrem deduci quantitatem; & executoribus de ſchola Agentium in rebus attribuendis [2], unum ſolidum ſingulos usque ad finem negotii; proque ingreſſu in judicio tuæ Magnitudinis quolibet modo faciendo, duos ſolidos, & pro editione geſtorum exceptoribus dimidiam ſolidi partem: & ſi apud arbitrum negotium ventilari contigerit, ipſi quidem arbitro unum ſolidum, & nihil amplius: exceptoribus autem eum obſervantibus, tam pro ipſo, quod implere videntur, miniſterio, quam pro editione geſtorum, ſeu relationis, vel definitionis, tertiam partem ſolidi præbere ſancimus: nec pro tempore Virum Spectabilem fiſci Patronum, vel Executores [3], quibus imminendi [4] litibus ſolicitudo injuncta eſt, quicquam ab eis exigere [5], ſeu profligare [6] concedi: dimidia ſcilicet expenſarum, quas in judicio tui Culminis a memoratis perſonis præberi ſtatuimus, portione in Judiciis Provincialibus ab his agnoſcenda: ita ut ſi de civilibus annonis, vel tutela, ſeu curatione, vel novi operis nunciatione litem eos ſubire contingat: in majore quidem judicio ad ſimilitudinem ſumptuum, quos in [7] judicio Eminentiæ tuæ dependere præcepti ſunt, apud Virum [8] Clariſſimum Præfectum annonæ, ſeu fiſci Patronum Urbicariæ Magnificæ Præfecturæ, vel Architectos [9] pro modo eorum, quæ ſuper arbitris, & litibus apud eos exercendis ſuperius ſtatuta ſunt, ſolventes expenſas, nihil amplius agnoſcere ſeu dependere cogantur.

§. 2. Quæ omnia cuſtodiri jubemus, ſive per ſe, ſive per Procuratores, aut etiam Defenſores lites exercere maluerint: Hoc, ſi prolata ſcriptis ſententia moniti ſunt. §. 3. Si vero ex depoſitione, ſeu aliter quis eorum conventus fuerit, nihil eum, vel ſcrinio Viri clariſſimi Adjutoris, vel cuilibet alii nomine ſportularum offerre compelli: omnibus antelatis privilegiis, quibus poſtea per anteriores divorum Principum ſanctiones defenduntur, in perſona [10] tam eorum, qui adhuc militant, & qui poſtea eandem militiam ſortiti ſunt, quam eorum, qui prædictam militiam gradu vacante [11] jam depoſuerunt, vel poſtea depoſuerint, ſervandis: ut eorum commodo ipſi quoque una cum uxoribus, & liberis, colonis præterea, & ſervis propriis, perfruantur.

§. 4. Et quoniam in controverſiis [12], quas in judiciis moveri contigerit, æqualitatem litigatoribus volumus ſervari, & adverſariis eorum: pro ſumptibus, & expenſis ſimilem antelatorum beneficiorum prærogativam cuſtodiri. Propter hanc etenim cauſam, & viros devotos Memoriales, non tantum agendo in quolibet judicio, ſed etiam actiones ab aliis ingerendas excipiendo, privilegiis a nobis indultis potiri decernimus: his videlicet, qui militiam Virorum devotiſſimorum Memorialium gradu ſolito depoſuerunt, [ſeu [13] depoſuerint,] etſi quietis amore per Provincias domicilium fovere maluerint, omnibus nihilominus privilegiis, quæ hujusmodi perſonis per ſacratiſſimam legem nuper promulgatam a noſtra liberalitate præſtita ſunt, muniendis, & eorum commodis, atque auxilio potituris.

De numero adjutorum.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Proculo Quæſt. [14] ſacri palatii.

COmperimus divinitus quidem pridem fuiſſe diſpoſitum, Viros Devotos Adjutores [15] tuæ Magnitudinis, certos [16] eſſe in numero, nec ad hujusmodi nomen, vel operam plures licitum eſſe adſpirare, quam in ſcrinio quidem ſacræ memoriæ duodecim tantum: ſeptenos vero in duobus [17] reliquis ſcriniis, id eſt, ſacrarum epiſtolarum, ſacrorumque libellorum: ſed poſterioris licentiam temporis ſupra modum indulgendo ambitionibus, diſturbaſſe rei merita, ac multitudine divulgaſſe: ut inter Memorialium, & Adjutorum numerum non longum pene interſit. §. 1. Sancimus itaque reduci eis, ac renovari ſtatutum ordinis terminum, non ut eximantur Adjutoribus [18] hi, qui præter prædictam [19] diſpoſitionem in præſenti exuberant: ſed ut interea omnibus aliis interdicatur ab adfectando hoc nomen, donec exeuntibus ſingulis, ac recedentibus decreſcere poſſit vetita conglomeratio, legitimusque jam reſideat numerus: non prohibendis Viris Devotis Adjutoribus deſiſtentibus [ab] eodem officio, cum vel ad laterculenſis [20] gradum in ſcrinio ſacræ memoriæ provecti fuerint, vel ſecundum locum obtinuerint, in duobus aliis ſcriniis, poſtquam proximi creabuntur, licet nondum redacta ſit quantitas priſtina, tamen alios pro ſe, quos elegerint, ſubrogandos Adjutores petere, qui poſteriores erunt cæteris. §. 2. Illud etiam diſponendum duximus, utpote nonnullis anterioribus exemplis ſubnixum, nec non juſtitiæ congruum, ut ab his, quibus conceſſum eſt Adjutorum agmini pro ſe ſociare: libellus [21] offeratur Viro Illuſtri pro tempore Quæſtori, petendaque ejus ſubſcriptio, tempus, atque hominem, necnon etiam rem ipſam continens: id eſt, quod inter adjutores ei, quem pro ſe ſurrogat, mereri permiſſum eſt: ordinandis videlicet iisdem Adjutoribus pro ratione temporum, quibus libelli porrecti ſunt, ut etiamſi [22] [in] Memorialium [23] matricula [24] inferiore loco [25] ſit, qui prior in Adjutoribus meruit, Adjutor quidem habeatur ſuperior: memorialis vero poſterior pro utriusque ordinis modo, vel diſcrimine: quod etiam in aliis quoque pene omnibus officiis obſervari dignoſcitur.

De adjutoribus conveniendis. 1. De commeatu. 2. Ne alius Adjutor addatur.

14. Idem A. Tatiano [26] magiſtro officiorum.

HAc lege ſancimus, ſi quando Adjutores Viri Magnifici pro tempore Quæſtoris ſacri noſtri palatii, in accuſationem [27] civilis cauſæ, vel criminalis deducti fuerint, ſtrictum juris, & integritatis congruum ordinem conſervari: ut ſi ſine ſcriptis conveniendi ſint, nomen ejus præcipientis ore deſignatum eſſe ſufficiat. Sin autem ſcriptis in querimonia unus Adjutorum, aut plures forte ferendi [28] ſint, monumenta ſententiarum in perſona tantummodo conveniendi Adjutores præcedentium, æquum & juſtum initium futuro præſtent certamini.

§. 1. Et quoniam probationibus, & exemplis potius quam indecoræ conſuetudini deceat indulgeri: quod in univerſo Devotiſſimorum ſcrinio Libellenſium eviciſſe monſtratur, id in Adjutores ſacræ memoriæ, ſacrarum etiam epiſtolarum transferendum cenſemus: ut qui liberam proficiſcendi licentiam pronunciatione commeatus indepti fuerint, ſine qualibet ſtipendiorum, aut emolumentorum deductione peregre degant: etenim pro tempore Viris Clariſſimis Proximis & Melloproximis, aut eorum Adjutoribus, abſentiæ cauſa vel offerre de ſuo proprio, aut ex annonis, ſeu ſtipendiis quicquam relinquere cogendis: quamvis Januar. Kal. indultum excedat ſpatium, & intra ſe feſtum diem contineat. §. 2. Ad hoc illud obſervari ſancimus, ne alius Adjutor propter quamcunque ambitionem his, qui in præſenti ſunt, vel poſt eorum deminutionem addatur, licet in veterem numerum redacti fuerint.

Ad ſuperiores leges Juſtiniani.

15. Idem A. eidem Tatiano Magiſtro officiorum.

CErtæ quidem ſunt diſpoſitiones noſtri Numinis, quas ſuper adjutoribus [29] Viri illuſtris pro tempore Quæſtoris noſtri palatii, quorum [30] obſequio res agitur Quæſtoria, dedimus: quarum prima quidem ad ſupplicationem eorundem Adjutorum emiſſa, numero eorum, qui erant illo tempore, quo preces nobis obtulerunt, neque aliquem eximi, neque addi præcepit, præterquam [31] ſi quis eorum, vel ad Laterculenſis gradum in ſcrinio ſacræ memoriæ, vel ad ſecundum locum in duobus aliis ſcriniis, id eſt, ſacrarum epiſtolarum, ſacrorumque libellorum, & cognitionum, provectus fuerit, nam his licere deſiſtentibus ab Adjutoris officio alios pro ſe, quos voluerint Adjutores ſurrogare, ultimum [32] locum in iisdem Adjutoribus obtenturos, licet ſuperiorem in Memorialibus habeant. † Altera [33] vero per ſacram pragmaticam facta eſt, per quam excelſæ memoriæ Viro Proculo ſuggerente [34] præcipimus illos etiam Adjutores poſſe in ſuum locum alios inducere, qui per aliquem fortuitum caſum minus implere ſuum officium valeant, veluti ſenium, vel morbum, vel aliam neceſſariam cauſam: quod ex ipſorum Adjutorum petitione idem magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præſenti ab aliis Memorialibus [35], tam in ſcrinio ſacræ memoriæ, quam in cæteris duobus, ſacrarum epiſtolarum, ſacrorumque libellorum & cognitionum relatis, adjici comperimus, deminutionem eorundem Adjutorum impediri per memoratam pragmaticam ſanctionem: & inſuper venditionis quodammodo memorati officii locum introductum eſſe, quod ne de cætero fiat, præſentem ſanctionem ad tuam Magnitudinem mittimus: per quam jubemus illis tantum permiſſum eſſe ſecundum prius noſtræ Serenitatis reſcriptum, alios in ſuum locum ſurrogare, qui vel Laterculenſis gradum in ſcrinio memoriæ, vel ſecundum locum in aliis duobus ſcriniis adepti fuerint: ſecunda [36] noſtra ſanctione ſuper hoc capitulo de cætero ceſſante nullique [37] danda licentia eorundem Adjutorum, præterquam [ſi] ad memoratos gradus aſcenderit, alium pro ſe eisdem Adjutoribus ex quocumque fortuito caſu connumerare; ut eo modo ad veterem numerum [iidem] adjutores redeant: & duodecim quidem in ſcrinio ſacræ memoriæ, ſeptem vero in aliis duobus ſint, id eſt ſacrarum epiſtolarum, ſacrorumque libellorum & cognitionum. Illo videlicet obſervando, ne alius Adjutor per quamcumque ambitionem his qui in præſenti ſunt, vel poſt eorum deminutionem (licet in veterem numerum redacti fuerint) addatur: nam ſi permutationem, licet fortuiti caſus inciderint, prohiberi diſpoſuimus: multo magis prioribus manentibus alios introduci vetamus, cæteris ſcilicet anterioris ſanctionis capitulis in ſuo robore permanſuris [38].

TIT. XX.

DE [39] AGENTIBUS [40] IN REBUS.

Nullus de numero Agentium in rebus locum mortui per pecuniam debet invadere. Bart.

1. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Anthemio Magiſtro officiorum.

NUllus [41] de ſchola Agentium in rebus de cætero locum mortui conetur invadere, ſed is, qui ordine [42] ſtipendiorum, & labo-

1 Id eſt, ſumptuum, qui in litem faciendi ſunt. Cujac. *hic.* 2 Attinendis. 3 De quibus *l.* 33. *§. executor.* 5. *ſupr. de epiſcopis*, *l. ult. ſupr. de ſportulis*, *l. penult. ſupr. de fructib. & litium expenſis* §. 24 *Inſt. de actionib. l.* 5. *ff. de numerariis & actuariis. h. lib. tit.* 50. 4 Al. *minuendi.* al. *in minuendis.* 5 Poſcere. 6 Proflagitare. 7 Forum militantes in ſacris ſcriniis ſortiebantur apud magiſtrum officiorum. 8 Apud virum autem. 9 Architectorum & mechanicorum æſtimatione & arbitrio in multis cauſis ſtatur de operibus publicis, privatisque & ſervitutibus, *ut hic*, *& Novell.* 7. *c.* 3. §. 2. 10 Perſonam. 11 Vocante. 12 Cauſis. 13 Al. *deeſt.* 14 Quæſtor ſacri palatii erat is, quem nunc *Cancellarium* appellamus hodie. 15 Quæſtoris ſacri palatii adjutores certo numero, hoc eſt, viginti ſex erant, nimirum duodecim ex ſcrinio memoriæ: ſeptem ex ſcrinio epiſtolarum: totidem ex ſcrinio libellorum, *ut hic*, *& l. ult. ff. h. t.* quos *ſacræ vocis miniſtros* vocat interpres *Novell.* 35. Deinde multo plures fuere. Verum antiquus hic numerus 26. reductus eſt *Nov.* 35. Cætera vid. *infr. h. t. & in l. ult. infr. h. t.* 16 Certo. 17 Scrinia quæſtoris tria, memoriæ, epiſtolarum, libellorum. *l. ult. infr. h. t.* 18 Militantes in ſacris ſcriniis memoriæ, libellorum, epiſtolarum, generali nomine memoriales appellantur, & ſunt adjutores potius, quam officiales, *ut hic:* licet *Novell.* 23. officiales dicat improprie. *Notitia Romani Imperii.* Quæſtor officium non habet, ſed adjutores de ſcriniis, quos voluerit. 19 Dictam. 20 Laterculenſis dictus eſt, quia laterculo præpoſitus. Duplex autem erat laterculum, majus & minus. Majus erat codex, qui totius imperii notitiam continebat: minus, in quo dignitatum civilium & militarium notitia continebatur: illud erat ſub cura Primicerii notariorum, hoc vero ſub cura & diſpoſitione Quæſtoris, ut conſtat ex notitia utriusque imperii & Cedreno, differt a palatio. 21 Quæſtoris adjutor intra ſtatutum numerum 26. adjutorum, alium poteſt in ſuum locum ſubſtituere conſentiente Quæſtore, vendito alii loco militiaque ſua. Quin & militiam ſuam transmittere in heredes extraneos poteſt, dummodo inferat pro introitu ſolidos centum: & hoc eſt quod ait *l. ult. ff. de pign.* militias transferri in heredes ſub certa pretii definitione. Pretium autem eſt 100. aureorum: nam nec pluris eam vendere poſſunt adjutores. *Nov.* 35. 22 Al *deeſt.* 23 *l.* 5. *ſupr. h. t.* 24 *Matricula* hic dicitur, ut *patricula l.* 5. *C. Theod. de domeſticis & protectoribus.* Eſt vero matricula μάτριξ *c.* 120. *Concilii Carthagin.* ἀπογραφὴ τῶν διαφορόντων τῇ ἐκκλησίᾳ. Zonar. 25 Locus. 26 Al. *Proculo.* 27 Al. *accuſatione.* 28 Feriendi. 29 Adjutores viri, memoriales quæſtoris. 30 Memorialium obſequio res agitur quæſtoria: erant enim adjutores quæſtoris, & ex diverſis ſcriniis aſſumebantur. *l.* 2. *ſupr. de pet. bon. ſublatis. lib* 10. *tit.* 12. ad quæſtorem denique pertinebant. Dicuntur in *d. l.* 2. Græcis οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι. *& in l. eos.* 11. *ff. de excuſat. munerum. lib* 10. *tit* 47. οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων, *& in l.* 5. *ff. qui militare. h. l. tit.* 34. τῶν κελεύσεων φύλακες, leges enim & reſcripta excipiebant & perſcribebant, ſeu perſcribi curabant. 31 Adjutorum quæſtoris certus ita numerus eſt, ut nullorum in locum alii ſupra numerum ſubrogari poſſint: niſi ſi qui ſint adjutores ſupra numerum, laterculenſes in ſcrinio memoriæ, vel aliis duobus ſcriniis melloproximi. Hi namque alium poſſunt in locum ſuum ſubrogare, accepto pretio quantolibet, *ut hic.* 32 Intimum. 33 *l.* 13. *ſupr. h. t.* 34 Pragmatica fit de conſilii ſententia ſolenniter, ſuggeſtione aliena precibusque, ut differat ab adnotatione, oraculo ſacro, mandato. dixi ad *l. ult. ſupr. de pet. bonor. ſublatis. lib.* 10. *tit.* 12. 35 *l.* 13. *in fin. ſupr. h. t.* 36 Secundum noſtram ſanctionem. 37 Nulli danda. 38 Duraturis.

39 *L.* 6. *C. Theod.* 27. Agentes autem in rebus militant in rebus & actis reip. Græcis *Mageſteriani.* quod magiſtro officiorum ſæpe attribuuntur. Marianus Scot. *Nov* 17. *c.* 4. *&* 124. 40 Agentes in rebus ſunt, qui militant in rebus, id eſt, in actu Reip. *qui ſont en eſtat & ſervice* Goth. Vid. Turneb. *Adverſ. lib.* 13. *c.* 10. S. L. 41 Conjunge *l.* 2. *ſupr. de off. magiſt. off. l.* 14. *C. Theod. h. t.* 42 *l.* 7. *ſupr. de prox. ſacr. ſcrin. h. lib. tit* 19.

num

rum merito ad gradum militiæ fequebatur, ftatim atque illum fata fubduxerint, in ejus præmia percipienda fuccedat, omni objectione [1] ceffante. Dat. prid. Kal. Jul. CP. HONORIO A. VI. & ARISTENÆTO CONSS. 406.

2. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Helioni [2] Mag. off.

NUlli [3] pofthac fine noftræ Majeftatis auctoritate difcingendi agentem in rebus, nulli eximendi [4] pateat copia: nam probata fchola, & animadverfionem vereri [5] Judicis, & nullam timere debet contumeliam vilitatis [6]. Dat. 3. Id. Novembr. CP. HONORIO X. & THEODOS. VI. AA. CONSS. 415.

Matricula Agentium in rebus non debet effe nifi XLVIII. quorum quilibet præeft ducentis.

3. Imp. LEO A. Patricio Mag. offic.

MAtriculam [7] Agentium in rebus a tua celfitudine confectam admittentes, jubemus, ne ducenarii [8] plusquam quadragintaocto in fingulis habeantur in pofterum, & numerum centenariorum [9] ducenti viri, quos vacante [10] tempore gradus competentes admiferint: parique modo biarchorum nomen, meritumque ducenti quinquaginta viri duntaxat: præterea circitorum trecenti, & equitum quadringenti quinquaginta impleant. Sit in æternum illa quoque fixa [11], ftabilisque tuæ fublimitatis difpofitio: ut fi quis de numero ducenariorum, quos quadragintaocto [12] quotannis effe cenfuimus, forfitan de luce migraverit, laborum [13] ejus fructum fucceffores ab inteftato, vel ex teftamento venientes, & lucrum difpenfent, & ita [14] omnibus inter cæteros fuperftites potiantur folatiis, tanquam fi vivus [15], qui hæc eadem diu fperaverat, fibimet vindicaffet, qua de caufa locum etiam ejus fuccefforum intuitu vacare conveniet. Nemo autem fine divali probatoria [16], quam Codices in facro noftro fcrinio memoriæ pofiti debeant inferendam accipere, militaribus ejusdem devotiffimæ fcholæ ftipendiis, vel privilegiis potiatur [17].

4. Idem A. Patricio Mag. offic.

EX [eo] quo primum ducenæ, vel centenariorum gradum in fchola Agentium in rebus militantes meruerint, definant in facratiffima videlicet Civitate conftituti alterius Judicis cujuslibet auctoritate pulfari [18], vel in alio quolibet examine, præterquam Viri Magnifici magiftri officiorum [19], & cui forfitan ipfe concefferit, actionibus fui quisque [20] adverfarii refpondere, quod multo magis in criminalibus caufis obfervari decernimus: abfurdum [21] eft enim, ut in ejus falutem, vel exiftimationem valeat quisquam proferre fententiam, cujus de nulla re poffit pecuniaria judicare. Hujus autem beneficii prærogativam Subadjuvis [22] etiam, qui fingulis inveniuntur temporibus, deferri jubemus, licet hanc in eorum perfona more quoque [23] veteri fervari cognoverimus: ut tamen poft depofitum officium memoratum, fi non inter centenarios numerentur, communi jam lege refpondere non ambigant. Prædictas autem omnes centenariorum [24] perfonas in Provinciis repertas, conceffa nunc fpeciali fori prærogativa, (nifi publicæ executionis folicitudo his injuncta fit) uti prohibemus: eosque ordinariorum etiam Judicum pro veteri jure fententiis obedire præcipimus.

TIT. XXI.

DE [25] PRÆPOSITIS [26] AGENTIUM IN REBUS.

1. Imp. LEO [27] A. Patricio Mag. officiorum.

AGentes in rebus, qui per ordinem confequi folent Principatus infignia in uno quoque fcrinio fabricarum, & barbarorum [28] quaternos Subadjuvarum [29] folicitudine per annum duntaxat integrum procedentes, gradatim fubire hac in æternum valitura lege decernimus: exceptis [30] videlicet univerfis negotiatoribus quibuslibet mercimonium per fe gerentibus, interpofitasve perfonas: cum eis antea facratiffimis conftitutionibus interdictum fit militare: exceptis nihilominus his, qui poffeffionum alienarum folicitudinem, procurationemve fufceperint: eos enim ad hæc officia volumus adfpirare, quorum labores fcholæ Agentium in rebus teftimonio comprobantur. Illi quoque funt ab hac liberalitate noftræ Manfuetudinis excludendi, qui cum fcholæ eidem focientur, in facris fcriniis, quibus Vir Spectabilis [31] Primicerius, & Tertiocerius præfunt, adjuvantes eos publicarum chartarum tractatibus occupantur, & duobus [32] officiis operam fuam adhibere non poffunt: nam præter emolumenta, quæ de prædictis fcriniis confequuntur, Principatus etiam folatio debent effe contenti. Quod fi morbo, vel ætatis fenio capti, & imperiti hujusmodi rerum, vel quocunque alio vitio præpediti, per fe memorati officii curam fubire nequiverint: confideratis præcedentibus eorum laboribus, per fubftitutum [33] Chartularium ejusdem fcrinii, cui præfuturus [34] eft ipfe, idoneum, & tam moribus optimis præditum, quam fcientiam peritiamque rerum habentem electione fua, fuarumque periculo facultatum, præfatum [35] munus eos implere præcipimus.

2. Imp. ANASTASIUS Celeri Magiftro officiorum.

HAc [36] faluberrima fanctione decernimus, Agentes in rebus pro conventionibus, & modo fportularum executoribus [37] præbendarum, pro quantitate fumptuum, quæ circa litigia fibimet ab aliis inferenda, vel a fe contra alios per femetipfos, feu per ordinandos a fe Procuratores exercenda, convenit ab his agnofci: beneficiis, quæ in facro noftro militantibus minifterio [38] jampridem per divinas fanctiones indulta funt, perpotiri: [&] fidejufforem idoneum de eadem fchola, non autem extraneum offerre compelli: ita tamen ut privilegia quæcunque Centenariis, feu Ducenariis, vel Chartulariis, feu Viris Clariffimis Principibus poft depofitam quoque militiam jam per difpofitiones principales impertita, & nunc usque obfervata effe nofcuntur, intacta inviolataque cuftodiantur: cum perabfurdum, perque temerarium fit, hanc noftræ liberalitatem Pietatis quemquam aftuta interpretatione non ad augmentum anteriorum privilegiorum, fed deminutionem convertere concedi, fimili videlicet forma pro matribus, & uxoribus eorum, nec non etiam liberis fub eorum poteftate conftitutis, nec aliam fortitis vel fortituris militiam, necnon etiam fervis ad eos pertinentibus, fervandis: ita ut in Provinciis quoque fupradictæ perfonæ degentes fimili beneficio perfruantur: fportulas tamen, & litium expenfas, pro tertia fuperius enarratæ quantitatis parte foluturæ, denarum librarum auri condemnatione, aliaque graviffima indignatione his feriendis, quicunque noftra juffa quolibet modo, feu tempore violaverint, feu violari confenferint.

TIT. XXII.

DE [39] PRINCIPIBUS [40] AGENTIUM IN REBUS.

1. Imppp. GRAT. [41] VALENT. & THEOD. AAA. Cynegio P. P.

AGentes [42] in rebus poft palmam laboris emeriti, Principatus honore remuneramus, atque ideo officialis [43] tam ad neceffitates publicas, quam privatas nonnifi [a] Principe mittatur [44] auctore, nullarumque [45] fine ipfo cuiquam mandetur exhibitio perfonarum, etiamfi interceffio [46] in locis degentis officii fuerit impertita. Caufarum etiam patronos [ita [47]] volumus effe conventos, ne ignorante principe ullam poftulationem introducant: neve fub unius perfona fufcepti [48], fraude quadam aliena negotia inferenda effe pertentent: quod fi fuerit definitio contempta, decem libras auri fifco noftro ab officio tuo jubemus inferri. Dat. prid. Kal. Mart. CP. HONORIO NB. P. & EVODIO CONSS. 386.

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro P. V.

OMnia [49] citatoria, omnium fcil. caufarum, atque perfonarum, licet fint [50] Senatoriæ dignitatis, ad Principes [51] fpecialiter revocari præcipimus: actus vero cæteros qui a [facratiffimo] cœtu Senatus tractari confueverunt, Cenfualium [52] folicitudine celebrari: nec aliquod præjudicium ex furreptitio refcripto fupplicibus inferri. Dat. 12. Kal. Jun. CP. OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

3. Imp. [53] HONOR. A.

PRoconfularis [54] apicis dignitatis adjectione Principes [Agentium] in rebus præcipimus decorari. Dat. 7. Kal. Octobr. *Ravennæ*, VARANA V. C. CONS. 410.

4. Impp. THEOD. & VALENT. Valerio Mag. offic.

EX [55] Agentibus in rebus Principibus domefticos in fuis actibus habere liceat [56] eos, quorum fidem, induftriamque probatam fibi exiftimant, etfi fæpe eodem officio fuerint ante perfuncti. Et fi quis agens in rebus poft xxv. annorum curricula, ob adverfam corporis valetudinem, militiæ finem minime valuerit expectare, fed ad honorariam ex Principe dignitatem teftimonio fcholæ profiluerit, hisdem eum privilegiis muniri cenfemus, quibus hi qui ad Principatus actum progreffi funt, potiuntur. Sed in falutationibus Judicum, confeffibusque priores eos, qui per longæ militiæ metas ad Principatus actum pervenerint, etfi actus tempore pofteriores fint, effe præcipimus: nihil Cenfualibus, vel apparitoribus adverfus privilegia eorum excogitantibus, tanquam in actu Principatus fuerint verfati: vicenarum librarum auri condemnatione contra eos propofita. Datum 4. Kalend. Februar. CP. THEOD. A. XV. & qui fuerit nunciatus.

5. Iidem AA. Cyro P. P.

EOs, qui ordine transcurfa militia, poft ducenam [57] ad defideratum Principis pervenerint gradum, aut Adjutores Viri Illuftris Magiftri officiorum extiterint: cum inter honoratos cœperint numerari, Vicarianæ [58] dignitatis titulis decorari cenfemus.

6. Iidem AA. Nomo Mag. offic.

PRincipes Agentium in rebus, quos fæpe fæva pericula, vitæque interdum renunciatio ad memoratum gradum adduxit: completo [59]

1 *Obreptione*, in *vet. lib.* 2 Al. *Heliodoro.* 3 *l.* 17. *C. Theod. hoc tit.* 4 Exeundi 5 Al. *veteris.* 6 Al. *Utilitatis.* 7 Vide *in hanc legem* Pyrrhum & Alc. 8 Agentium in rebus alii primarii, fenatores, ducenarii, centenarii, biarchi, circitores, equites, tirones. *l.* 1. *l.* 3. *fupr. de off. magift. offic.* *l.* 1. *J. de prin. fcnoi. h. lib. tit.* 30. *l.* 2. *S. de off. P. Prætorio*, *l.* 2. *C. Theod. de filiis milit. appa. rit. l.* 3. *J. de filiis off. h. lib. tit.* 48. Notitia imperii. Hieronym. *advers. Joan. Hierofol.* 9 Centenarii qui, dixi ad *l.* 5. *J. de princ. agent. in reb. h. lib. tit.* 22. 10 Vocante. 11 Præfumitur, pro matricula. vid. Alciat. 3. *præfumpt.* 17. 12 10. *al.* 8. 13 Vide *l. ult. fupr. de domefticis & protectorib. h. lib. tit.* 17. 14 Ita ut. 15 Si unus. 16 Probatione vide *l.* 9. *J. de diverfis officiis h. lib. tit.* 60. 17 Potiantur. 18 Pulfari apud alium, quam hunc vel illum judicem, prohibitus, non modo in civili, fed & in criminali apud alios judices conveniri non poteft. Corfetus *fingulari ftatutum ftatuto cavetur.* 19 Forum, agentes in rebus fortiebantur apud magiftrum officiorum poft ducenæ & centenæ gradum. 20 Quisquam. 21 Argumentum a minori ad majus. Qui minus non poteft, majus non poteft. 22 Prærogativam his etiam qui fub aliis fingulis inveniuntur, pro temporibus, def. &c. *Goth.* Habuit magifter officiorum adjutorem ex fchola agentium in rebus, *l.* 12. *fupr. tit. prox.* & fubadjuvas adjutoris duos; habuit & fubadjuvas fabricarum. quos conftat fuiffe fub difpofitione magiftri officiorum, & fubadjuvas barbariorum, id eft, officinarum barbaricariorum, *l.* 3. *C. Theod. de agent. in reb. Periculum*, inquit, *fe & adjutor & fubadjuvæ fubdituros effe cognofcant &c.* iidemque chartularii dicuntur ibidem *l.* 5. & 6. Mod. 23 Quot velit. 24 Centenarii qui, vide *l.* 5. *J. de princ. agent. in reb. h. lib. tit.* 22. ubi dixi. 25 *L.* 6. *C. Theod.* 27. 26 *Principibus, in manufcr. a.* non eft nova rubrica. Cont. 27 Al. Zeno. 28 Al. *barbaricorum*, al. *barbaricariorum.* 29 *Recte*, al. *fub ambiorum*, fed male 30 *l. unic. J. Negotiatores ne militent. h. lib. tit.* 35. 31 Viri fpectabiles 32 Vide *l.* 5. *J. qui militare poffunt. h. lib. tit.* 34. 33 Subftitutum ... re ad munus fuum obeundum qui poteft, idoneum plane dare cogitur, quod & in affefforibus, profefforibus, militibus, & aliis quibuscunque merito fimili in fpecie dicendum eft, Corletus *fingulari fubftitutus.* 34 Al. *præfectus.*

35 *In quib. vet.* additur, *fubadjuvæ.* 36 Hanc faluberrimam fanctionem 37 Executionibus 38 Non eundem, ut exiftimavit Accurfius, fportulatum modum litigantibus in rebus Anaftafius præfcribit, quem præfcripfit militantibus in facris fcriniis, *l.* 12. *tit. prox.* fed eundem quem Leo & Zeno minifterianis, *l. ult. J. de caft. & minift.* & hoc quidem in urbe. In provinciis fportularum modus eft levior, pro parte nimirum tertia, & hoc five ipfi litigent, five procuratores, five mares, uxores, liberi, fervi eorum. Ad hæc confirmat privilegia data centenariis & ducenariis, & fubadjuvis *l.* 4. *S. de agentibus in reb. l. ult. tit. feq.* Mod.

39 Principatus eft dignitas ejus, qui cæteros agentes in rebus antecellit, pro præmio exacti laboris tributa. Caffiodorus *lib.* 1. 40 Περὶ πρίγκιπος καὶ μαγιστριάνων καὶ ἑτέρων τινῶν στρατευομένων. *Syn. Bafil.* 6. *tit.* 30. adde *L.* 6. *C. Theod.* 27. 41 *Al.* Imp. Zeno. 42 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 43 Officiales. 44 Mittantur. 45 Nullaque. 46 Executio, vide *l.* 8. *S. de off. rect. provinc. l.* 7. *S. quæ res pignor. obl.* 47 *Abeft a quibusd.* 48 Sufceptum, clientem dicit effe Cujac. & Pithœus multis auctoritatibus confirmat. Idem fubmiffus vocatur, de quo alias dixi ad *l.* 3. *ff. de ufu & habit.* 49 *l.* 5. *C. Theod. h. t.* 50 Fuit. 51 Et principis. 52 Vide Capitolinum *in Gordiano.* 53 Impp. Honor. & Theod. AA. Palladio proc. Africæ. 54 *l.* 7. *Cod. Theod. hoc tit.* 55 *l.* 8. *C. Theod. h. t.* 56 Hi tamen domeftici completo actu eundem repetere non poffunt, *l.* 5. & 6. *S. de. affeff. Principum.* domeftici poffunt. *Mod.* 57 Ducena: *ut hic*, (unde ducenarii. *l.* 1. *fupr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19.) & centena, unde centenarii. *d. l.* 1. & *l.* 3. & *l.* 4. *S. de agentib. in rebus h. lib. tit.* 20. *l.* 1. *J. de lucris advocat. h. lib. tit.* 62. *l.* 1. *C. Theod. de Cæfarianis*, *l.* 1. *C. Theod. de murileg. l.* 5. *C. Theod. de decurion. l.* 3. *C. Theod. de cohortalibus, & pr. eorum l.* 1. *S. de off. magift. off. Eufeb.* 7. Cyprianus *in epifto.* Suet. *Claudio cap.* 24. dignitates & officia funt in fchola agentium in rebus & in officio facrarum largitionum: fic dicta forte a numero pecuniarum eis commiffarum: nam & hac ratione procuratoribus Cæfaris indita nomina. *Dion.* 53. vid. Cujac. *ad l.* 1. *fupr. de exactio. trib.* 58 Vicariæ. 59 Expleto.

tempore militiæ, ſeu Comitivæ primi ordinis cingulo in diem vitæ potiri (manentibus videlicet dudum præſtitis ſalvis privilegiis) decernimus.

Militans in ſchola Agentium, ſi fuerit de corpore cohortalium, licet Princeps Agentium factus ſit, filium curiæ obligatum relinquit. Bart.

7. Imp. LEO A. Nicoſterio P. P.

QUicunque ex corpore cohortalium militans in ſchola Agentium in rebus filium procreaverit: antequam [1] ad metas militiæ ſuæ perveniat, Principatus honore decoretur [&] licet ipſe poſt finitam militiam, utpote liber, nulla debeat hujusmodi conventione pulſari, filium tamen cohortali conditioni relinquat obnoxium. Si vero poſtquam adeptus fuerit Principatum, ediderit filium: is, qui natus eſt, etiamſi in ſchola Devotiſſimorum Agentium in rebus militiam ſortitus non fuerit, ita liber ſit, ac ſecurus, [ut [2]] nec ullis cohortalis officii nexibus obligetur, quaſi jam ex patre libero, & ab hac conditione penitus alieno progenitus.

8. Imp. ZENO [3] A. Joan. Magiſtro offic.

MUltis devotiſſimæ ſcholæ Agentium in rebus aditionibus permoti, Viros Clariſſimos ejusdem [4] ſcholæ principes [5], qui finitis militiæ ſtipendiis exeunt: quotiens ex majoris judicis ſententiis ipſi, vel eorum conjuges, aut liberi, vel ſervi, aut coloni, ſive per ſe, ſive per procuratores conveniantur, non amplius quam unum ſolidum executoribus ſportularum nomine præbere compelli: apparitoribus Vicariani ſeu Præſidalis [6] judicii, nonniſi tertia parte ſolidi tantum præſtanda: nullasque iisdem concuſſiones, aut vexationes in præbendis fidejuſſoribus ingeri, ſed eos fidejuſſores, quos locorum defenſor exiſtimaverit, dare: ita videlicet, ut pro tenore generalium Edictorum hi, qui vel in ſacratiſſima Urbe, vel in Provinciis immobiles poſſident facultates, adjuratoriæ [7] cautioni, & ſubſtantiæ ſuæ credantur.

† Hoc etiam adjiciendo, ut nunquam niſi [8] ex ſententia in ſcriptis prolata penitus moveantur [7]. Ad ſimilitudinem inſuper aliorum officiorum, quotiens civiles vel criminales contra eosdem cognitiones moventur, executorem quidem negotii usque ad finem litis civilis, ſeu criminalis, unius eſſe ſolidi præſtatione contentum; & pro inſinuandis noſtræ Serenitatis apicibus, vel ſimplici contra obnoxios eorum poſtulatione deponenda, binos ſolidos ab his, vel conjugibus eorum præberi: & quotescunque exemplaria poſtulantur, hi quorum intereſt, accepto ſolido, quod petitur, præbere non differant [10].

† Pro implendis vero monumentis, unde conveniendi tribuitur executoribus f cultas, non ultra quam tres ſolidos quibus competit, impertiri præcipimus: arbitro vero non amplius, quam ſolidum: & fiſci patronis dimidiam ſolidi partem: notariis vero tertiam usque ad finem (ſicut dictum eſt) cauſæ præſtare, ſuper editione quoque chartularum ſolidi partem dimidiam præbere. Quod ſi non apud arbitrum, ſed in competentibus Judiciis majoribus cognitio celebretur, inducendi quidem negotii gratia, nonniſi quatuor ſolidos eosdem Viros Clariſſimos erogare: geſtorum vero excipiendorum cauſa duos tantummodo ſolidos dare: & nullius ultra ſupraſcriptas quantitates cuilibet alteri præſtandi ſumptus exactione vexari: his omnibus locum habentibus, ſive ipſi aliis litem ingerant, ſive [11] ab aliis pulſentur. Dat. Kalend. Sept. THEODOSIO CONS.

TIT. XXIII.

DE [12] CURIOSIS [13], ET STATIONARIIS [14].

Denuncians maleficium punitur, ſi non probat. Bart.

1. Imp. CONSTANTIUS A. ad Lollianum P. P.

CUrioſi, & ſtationarii, vel quicunque funguntur hoc [15] munere, crimina jucicibus nuncianda meminerint, & ſibi neceſſitatem probationis incumbere, nec [16] citra periculum ſui [17], ſi inſontibus eos calumnias nexuiſſe conſtiterit [18]: ceſſet [19] ergo prava conſuetudo, per quam carceri [20] aliquos immittebant. Datum 11. Kalend. Aug. *Mediol.* ACC. 12. Kal. Septemb. ARBITIONE, & LOLLIANO CONSS. 355.

Officium Agentium in rebus eſt, curam habere ſuper evectionibus curſus publici, portando pecuniam publicam per Provincias. Jo. de Plat.

2. Idem A. & Julianus C. ad Taurum P. P.

AGentes [21] in rebus, in curis agendis, & evectionibus publici curſus inſpiciendis, noſtrorum memores præceptorum, credimus in omnibus velle profutura Reipublicæ: ideoque ſolos Agentes in rebus in hoc genere juſſimus obſequium adhibere: & non ab alio penitus officio. Hi vero pervigili diligentia providebunt, ne quis contra evectionis auctoritatem moveat curſum, vel amplius poſtulet quam conceſſit evectio. Quisquis igitur aliquid tale perpetrare tentaverit, improbi cœpti privetur effectu. Demonſtretur etiam Judicibus, vel curioſis evectio, etiamſi quis nobis jubentibus feſtinare memoret in obſequium neceſſarium, neç prævaleat contumacia, vel dignitas. Ergo nummum [jam] vetamus expoſci pro animalibus in curſu [22] minime conſtitutis. Quod ſi forte aliquis exiſtimaverit perpetrandum, ejus quadruplum quod accepit, inferre cogatur. Dat. 15. Kal. Maji, *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. & JULIANO CÆSARE II. CONSS. 357.

3. Idem A. ad Agentes in rebus.

PEr id tempus [23], quo curſus tuendi ſollicitudinem ſuſtinetis, condemnationes præfectorum circa eos ſolos irritæ ſunt futuræ, qui ſervaverint honeſtatem: erga eos vero qui inhoneſte, & contra decus ſeculi, vel honorem militiæ verſabuntur, non ſolum condemnatio manſura eſt, verum etiam gravior pœna eſt ſtatuenda. PP. Prid. Kalend. Decembr. EUSEBIO & HYPATIO CONSS. 359.

4. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Marcello Mag. offic.

AGentes in rebus ſingulos per ſingulas Provincias mittendos eſſe cenſemus, quibus [24] inſpiciendarum evectionum tantum debeat cura mandari, ut nihil prorſus commune, aut cum judicibus, aut cum provincialibus habeant: nec naves debebunt illicita concuſſione vexare: nec libellos, aut atteſtationes, vel conteſtationes litis gratia ſuſcipere, aut in carcerem quemquam trudere [25], ſed curſui ſolum [26] vacare. Dat. Kalend. Jun. CP. OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

TIT. XXIV.

DE PALATINIS [27] SACRARUM LARGITIONUM, ET RERUM PRIVATARUM.

De muneribus.

1. Impp. CONSTANTIUS & CONSTANS AA. ad Beronitianum Vic. Aſiæ.

PAlatini [28] pro [29] capitibus, ſeu jugis ſuis tantum penſitationem atque obſequia recognoſcent, extraordinariis [30], & ſordidis muneribus, & ſuſceptionibus, & temonariis oneribus liberati. Dat. Non. Maji, *Conſtantinop.* CONSTANTIO IV. & CONSTANTE III. AA. CONSS. 342.

De everſore.

2. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. Titiano C. S. [31] L.

NUllus Theſaurenſis [32], vel Officialis Comitis theſaurorum ſemel deprehenſus everſor [33], quocunque pacto, aut repetat militiam ſuam, aut aliam ſibi requirat per ambitum dignitatem, vel ſeſe transferat ad aliam quamcunque militiam. Dat. 8. Kalend. Februar. *Antiochiæ*, GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE CONSS. 377.

De principe officii Comitis domorum.

3. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Pancratio Com. R. P.

PRiſco [34] jam nunc ordine revocato, de palatino potius officio ad regendum Principatum [35] officii Comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales Comes etiam domorum, ſi inhoneſtum aliquid geſſerit [36], vereatur. Idoneos itaque ſingulis annis e numero mittendariorum [37] ad hoc eligere debebis, & mittere. Dat. prid. Non. Jul. *Scopis*, AUSONIO, & OLYBRIO CONSS. 379.

De Judicibus provincialibus.

4. Iidem AAA. Heſperio P. P.

NIhil [38] omnino ullis judicibus cum palatinis noſtræ clementiæ, quicunque a comitibus diriguntur, ſit commune atque conjunctum: ſed excepta reverentia, quæ non ſolum ab inferioribus, ſed etiam a majoribus, & in provincia degentibus Rectoribus provinciarum debetur, atque defertur, ſuis quisque neceſſitatibus obſecundet. Datum 8. Id. Decembr. *Sirmii*, AUSONIO & OLYBRIO CONSS. 379.

Ne is qui militavit, & princeps fuit in aliquo ordine, ad alium ordinem tranſeat.

5. Iidem AA. Nebridio P. P.

QUidam [39] poſt impletum ordinem militiæ palatinæ quam geſſerant, honoremque transactum, ad exceptorum ſcrinia tranſire nituntur. Hac igitur lege ſancimus, ut nulli prorſus dehinc iſta audendi [40] relinquatur occaſio: ſed unusquisque ejus ſcrinii, quem [41] primum militando elegit, ordinem perſequatur [42]: nec in alterius loco finem militiæ requirat, qui [43] jam proprii ordinis transegerit principatum. Datum 5. Id. Octobr. CP. MEROBALDO II. & SATURNINO CONSS. 383.

Ne quid Præfecti Prætorio, Præſidesve palatinis injungant.

6. Iidem AA. ad Probum P. P.

AB [44] officiis Palatinorum Excellentia tua ſciat ita penitus eſſe recedendum, ut neque ipſa poſtmodum licitum ſibi credat iisdem [45] aliquid injungere: & præterea [46] provinciarum Rectores prohibeat [47]

1 Natus patre nondum cohortali, non eſt cohortalis filius: manet in priſtina conditione parentis, in qua fuit, antequam eſſet cohortalis, *ut hic.* Patri quæſitas dignitas liberis antea ſuſceptis non nocet. vid. omnino quæ ſcripſi ad *l.* 11. *ſupr. de dignitatibus.*
2 Al. *abeſt.* 3 Sic legendum; *Zeno*, non *Anaſtaſius.* nam hæc lex citatur §. *in l.* 2. *de comitib. conſiſtorianis h. lib. tit.* 10. *& in quib. vet. cod.* additur, *Joanni magiſtro officiorum.* 4 Ejus. 5 Principes ſcholæ. 6 Præſidialis. 7 Adjutoriæ, al. *juratoria.* 8 *l. ult.* ℐ. *de caſtrenſian. & miniſt. h. lib. tit.* 26.
9 Moneantur. 10 Differat. 11 Intereſt Reipublicæ, delicta & maleficia non latere, aut impunita non eſſe. *l.* 6. ℐ. *de defenſ. civit. l.* 14. *ſupr. de pœnis. l.* 51. §. 2. *verſ. quod ſi. ff. ad l. Aquil. l.* 31 *ff. depoſiti.* intereſt, multos eſſe accuſatores criminum.
12 Vid. quæ ſcripſi ad *l. n.t.* ℐ. *de caſtr. & miniſt. h. lib. tit.* 26. 13 *L.* 6. *C. Theod* 29. περὶ Φροντιςῶν τȣ̃ δρόμȣ. De curatoribus curſus. *Synopſ Baſil.* 6. *tit.* 31.
14 Incluſa deſunt in *quib. lib ſed in alio hic tit. præcedenti conjungitur.* Cæterum curioſos, qui & *curagendarii* dicuntur in *l.* 1. *C. Theod h. titul. fuiſſe ex agentib. in rebus* tradit Cujacius *hic, quem vide.* 15 Curioſi & ſtationarii munus fuit crimina inveſtigare & judicibus nunciare: ita reges Medorum in eam rem ſuos habuere κατασκόπȣς. *Herodot.* & hi quidem Curioſi, quaſi quæſitores quidam. Eam in rem Darius, *teſte Plutarcho*, multos ſemper habuit ὠτακȣςὰς, qui principis aures appellabantur, & delatorum munere apud eundem fungebantur, & Mæcenas agens cum Auguſto de his, quæ ad Rempublicam videntur neceſſaria, delatorum quidem miniſterio utendum monet, ſed non temere fidem eſſe eis adhibendam. *Dion.* 52. 16 Criminum nunciatores non impune calumniantur. ſic improbus Irenarcha, qui ad præſidem notoria falſa miſerat, punitur ab Antonino Pio. *l. Divus.* 6. *ff. de cuſtodia & exhibit. reorum.* & ab ipſo Conſtantino, hujus legis autore, calumniatores acerbe ſunt puniti. *Sextus Aurelius Victor.* quanquam non ita ſeverus ipſe fuerit adverſus Donatianos, qui Cæcilianum, vel Arianos, qui Athanaſium calumniis exagitabant. 17 Suis, al. *ſi viris.* 18 Contigerit.
19 *l.* 1. ℐ. *de cohort. & princ. cornic. h. lib. tit.* 58. 20 Curioſi, manum in aliquem injiciendi, aut in carcerem abducendi jus non habent. 21 *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.*
22 Curſum. 23 Temporis. 24 Al. additur, *tam.* al. *tamen.* 25 Tradere. 26 Curis ſuis.

27 Περὶ παλατινῶν. *Syn. Baſil.* 6. *tit.* 32. *L.* 6. *C. Th.* 30. 28 Palatinorum nomen generale eſt: omnes enim in palatio habitantes, palatini dicebantur: ſed hunc titulum de apparitoribus comitum eſſe hic oſtendit. 29 *C. Theod.* 11. 16. 6. ubi additur, *& Conſtantinopolitani cives.* 30 Adde *l.* 6. *l.* 10. *l.* 13. *l.* 14. ℐ. *h. t. l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. ℐ. *de privilegiis eorum qui in ſacro palatio militant. h. lib. tit.* 29. 31 Id eſt, ſacrarum largitionum, qui & *theſaurorum comes*, *l.* 2. *verſ Sed. ſupr. ut dignitatum ordo h. lib. tit.* 8. 32 *l.* 14. *Cod. Theod. lib.* 8. *tit.* 7. Theſaurenſis, officialis Comitis theſaurorum ſeu ſacrarum largitionum. 33 Everſores, *hic & l.* 1. *C. Theod. de ſuſcepto.* (qui interverſores in *l.* 8. *ſupr. de jure fiſci*) ſunt adminiſtratores, qui dolo malo dilapidant rem pecuniamve fiſcalem. Eadem ratione, qua in ſchola Rhetorum quidam olim *everſores* dicebantur, autore Auguſtino 3. *confeſſion.* 3. *& lib.* 5. *cap.* 12, Decoctores dicuntur in *l.* 40. ℐ. *de decur. l.* 12. *ſupr. de ſuſcept. l.* 10. *tit.* 70. 34 *l.* 2. *C. Theod. hoc tit.* 35 Comites domorum officium habent & officii principes ex officio palatino Comitis rerum privatarum, non ex ſchola agentium in rebus, priſco ordine ita revocato in uſum. 36 Congeſſerit. 37 Mittendorum. adde *l* 7 *l.* 8 ℐ. *h t. l.* 1. §. 8. *circa finem ſupr. de offic. præf. prat. Africa. l.* 2. *ſupr. de canone largit tit. l.* 10. *tit* 23.
38 *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 39 *l.* 5. *C. Theod. h. t* 40 Audiendi 41 A ſe primum militando electi. 42 *l.* 7. *in princ.* ℐ. *h. t.* 43 Quia.
44 *l.* 6. *Cod. Theod. h. t.* 45 *l.* 1. *ſupr. h. t.* 46 Propterea. 47 Al. *prohibeant.*

quicquam

quicquam ulterius tale conari. Datum 7. Kalend. Novembr. *Mediol.* poſt conſ. MEROBAUDIS II. & SATURNINI.

De dignitatibus, & annonis.

7. Iidem AA. Trifolio Com. S. Lar.

SCriniis [1] omnibus largitionum comitatenſium infraſcriptas decernimus dignitates: ut his contenti, ambiendi [2] ſibi aditum intercluſum eſſe cognoſcant, etiamſi ſpeciale beneficium emendato ſuffragio quiſquam voluerit [3] impetrare. Annonas etiam juxta definitum dignitatum modum volumus præſtari: nec amplius quicquam præſumi. §. 1. Brevis, quas dignitates per ſingula ſcrinia officium [4] ſacrarum largitionum habere ſtatuimus, hic eſt: † Scrinii exceptorum perfectiſſimus [5] ordinis ſecundi numero [6] unus, id eſt, primicerius [7] exceptorum unus: ducenarii duo, i. e. unus tertiocerius, & quartocerius: centenarius unus [8], i. e. primicerius inſtrumentorum: epiſtolares num. duo: formæ primæ num. triginta ſex: formæ II. num. IV. formæ tertiæ num. III. † Scrinii numerorum [9] perfectiſſ. [10] ordinis tertii num. unus [11]: ducenarius num. unus: centenarii num. duo [12]: epiſtolares num. duo [13]: formæ primæ num. tres [14]: formæ ſecundæ num. unus [15] [formæ tertiæ num. duo]: † Sacri ſcrinii tabellariorum [16] perfectiſſ. [17] ordinis tertii num. unus: ducenarius num. I. centenarius num. I. epiſtolaris num. I. formæ primæ num. III. formæ ſecundæ num. V. † Scrinii canonum perfectiſſ. ordinis tertii num. I. ducenarius num. I. centenarius num. I. epiſtolares num. II. formæ primæ num. IV. formæ ſecundæ num. IV. † Scrinii mittendariorum [18] ducenarius num. I. centenarii num. II. epiſtolares num. VIII. formæ primæ num. VII. formæ ſecundæ num. triginta tres.

† Scrinii aureæ maſſæ præfectiſſ. ordinis tertii num. unus, id eſt, primicerius ſacræ maſſæ, num. I. idem ſecundocerius num. I. ducenarii, num. duo, id eſt, tertiocerius, & quartocerius: centenarii num. VI. epiſtolares num. IV. † Aurifices [19] ſpecierum perfectiſſ. num. I. ducenarii num. IV. centenarii num. VI. epiſtolares num. VIII. formæ primæ num. XVII. formæ ſecundæ num. IV. † Aurifices [20] ſolidorum ducenarii num. I. centenarii num. VIII. epiſtolares num. VI. formæ primæ num. IX. formæ ſecundæ num. XXX. † Sculptores, & cæteri aurifices centenarii num. I. epiſtolares num. V. formæ primæ num. VI. formæ ſecundæ num. XVII. † Scrinii auri [21] ad reſponſum perfectiſſ. ordinis primi num. I. perfectiſſ. ordinis ſecundi num. II. ducenarius num. I. centenarii num. II. epiſtolares num. III. formæ primæ, num. IV. formæ ſecundæ num. II. formæ tertiæ num. I.

† Scrinii a miliarenſibus [22] perfectiſſ. [23] ordo primi num. I. ducenarius num. I. formæ primæ num. I. formæ ſecundæ num. II. formæ tertiæ num. III. † Scrinii veſtis perfectiſſ. ordinis IV. num. I. perfectiſſ. ord. II. num. I. ducenarii num. I. centenarii num. I. epiſtolares num. II. formæ primæ num. VII. formæ ſecundæ num. X. formæ tertiæ num. IV. † Officialium ſacrarum veſtium ducenarii num. III. centenarii num. III. epiſtolares num. II. formæ primæ num. XII. formæ ſecundæ num. X. formæ tertiæ num. VIII. † Deputati ſacræ veſtis perfectiſſimi ſecundi ordinis num. II. ducenarii num. II centenarii num. II. epiſtolares num. II. formæ primæ num. III. † Scrinii ab argento perfectiſſ. ordinis ſecundi num. I. epiſt. num. I. formæ primæ num. VI. formæ ſecundæ num. III. formæ tertiæ num. I. † Scrinii a pecuniis perfectiſſ. ord. ſecundi num. I. formæ primæ num. I. formæ ſecundæ num. II. formæ tertiæ num. V. † Argentarii comitatenſis [24] ducenarii num. I. centenarii num. II. epiſtolares num. III. formæ primæ num. VIII. formæ ſecundæ num. XXV. † Barbaricarii centenarii num. II. epiſtolares num. V. formæ primæ num. VIII. formæ ſecundæ num. I. Dat. 4. Id. Jun. *Heracliæ*, RICHOMERE, & CLEARCHO CONSS. 384.

De his, qui cingulo liberantur.

Palatini tranſmiſſi per provincias, anno elapſo cingulo liberantur. Bart.

8. Iidem AA. Trifolio C. S. L.

PLacuit [25] juſte [26] omnibus Mittendariis [27], & Palatinis Officiis profutura ſuggeſtio, quam [28] inſinuaſti, ut ex iiſdem annis ſingulis [29] ex ducenariis terni, ex Centenariis habito proviſionis intuitu, cingulo liberentur. Dat. 4. Id. Mart. CP. ARCADIO, A. I. & BAUTONE V. C. CONSS. 385.

Ne quis militiæ cingulum ſumat ſine adnotatione Principis.

9. Impp. [30] THEOD. & ARCAD. AA. Neſtorio Com. R. P.

NOn [31] aliter quilibet officio ſacrarum largitionum, vel privatarum rerum cingulum militiæ ſibi ſumendum exiſtimet, niſi noſtræ manſuetudinis adnotationem meruerit. Dat. prid. Auguſt. *Ancyræ*, STILICHONE II. & ANTHEMIO CONSS. 405.

De tyronum collatione, & aliis oneribus.

10. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

PAlatinos [32], qui ſacrarum [33] remunerationum rationem tractantes inculpantur, ad calcem terminumque militiæ pervenientes, nec non etiam Adjutores, & Primicerios diverſorum officiorum præcipimus [34] habere privilegia, quæ nuper agentium in rebus ſcholæ noſtra ſunt manſuetudine contributa: ſcilicet, ut a tyronum præbitione memorati reddantur exortes, cæteraque onera non agnoſcant. Dat. 7. Id. Jun. *Ravennæ*, poſt conſ. HONORII VIII. & THEODOSII V. AA. 411.

Ut primicerii officiorum, & ſcriniorum Palatinorum ſint annui.

11. Iidem AA. Anyſio. C. S. L. & Tauro C. R. P.

AD [35] ſimilitudinem ſanctionis [36], quam de proximis ſacrorum promulgavimus ſcriniorum, etiam in officio ſacrarum largitionum, atque privatarum rerum pro biennio annum [37] ſub perpetua obſervatione præcipimus cuſtodiri: ita ut & privilegia, quæ hujuſmodi officiis, vel primiſceriis ſacris legibus deferuntur, integra, illibataque ſerventur. Dat. 3. Kal. Jul. CP. THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 416.

De foro competenti.

12. Imp. THEODOSIUS A. [38]

VIros devotos Palatinos non oportet in hac Regia Urbe apud Virum Illuſtrem Præfectum Urbi litigare compelli, niſi [39] de ædificatione [40] domorum, & ſervitutibus, & annonis orta videatur cauſa: in aliis vero cauſis tam pecuniariis, quam criminalibus apud [41] Viros Illuſtres tantummodo Comites ſuos reſpondere: Rectoribus [42] autem Provinciarum intra adminiſtrationis ſuæ fines inter præſentes palatinos, nec cauſis publicis occupatos cognoſcere, tam pro civili, quam pro criminali cauſa permittimus: ſic tamen, ut non aliter criminalis ſententia adverſus eos proferatur, niſi ex ſuggeſtione Provincialis judicii Vir Illuſtris Comes, ſub quo militat [43], certioratus hoc ei permiſerit.

De dignitate, & immunitate primiceriorum.

13. Iidem AA. Eudoxio C. S. L.

INter alias [44] prærogativas, quas antea meruerant ſcholæ [45] ſocietatis [46] ſacrarum largitionum, Primicerius, & tres [47] Primicerii ſcriniorum Tribuni Prætoriani, militari dignitate fruantur: nulla eis ex cujuslibet judicis præceptione injungenda publica, vel privata neceſſitate.

Ut Palatini rei privatæ iiſdem privilegiis fruantur, quibus Palatini ſacrarum largitionum.

14. Iidem AA. Florentio P. P.

JUbemus Viros devotos Palatinos rei [48] noſtri Numinis privatæ [49], eiſdem [50] privilegiis decorari, quibus etiam palatini, qui in ſacris largitionibus deferuntur. Cum enim par [51], ſimiliſque militia ſit, juſtum, & competens videtur iiſdem utrumque officium privilegiis gloriari. Primicerios itaque officii, treſque primates [52] ſcriniorum rerum privatarum, finito tempore militiæ, inter tribunos militares prætorianos, ſalvis iiſdem præſtitis privilegiis ſacris conſtitutionibus noſtram clementiam adorare decernimus, ita tamen, ut [nullam injunctionem], nullam ſollicitudinem privati, vel publici negotii quolibet judiciario præcepto ſuſtinere poſſint: ſed excepta omni neceſſitate omnique fatigatione, indeptæ [53] dignitatis honore potiantur.

TIT. XXV.

DE STRATORIBUS [54].

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Zoſimum Præſidem novæ Epiri.

PEr omnes Provincias Edictum generale miſimus, ut ſtratoribus unus tantum ſolidus probæ [55] nomine poſceretur, & in offerendis equis [56] certam formam ſtatutam, & ætatem [57] Provinciales noſtri cuſtodiendam eſſe cognoſcant: quos etiam fiſco certo modo ſolidorum [58] obnoxios fecimus, ſi quod ſtratores petere interdictum eſt, illi dare ſtratoribus non timerent, officium quoque gravitatis tuæ centum argenti libris multabitur, ſi ſciens prædictam rem geſtam fuiſſe, non illico eam ſeveritati judiciariæ prodiderit. Dat. 17. Kal. Jul. *Apolloniæ*, VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 365.

1 *l.* 7. *C. Theod. h. t.* Goth. Scrinia ſacrarum largitionum hæc ſunt: Exceptorum, *l.* 5. *ſupr.* canonum, *l.* 10. *ſupr. de murileg.* Tabulariorum, *l. ult. ſupr. de veſt. holob.* numerorum five numerariorum, mittendariorum, aureæ maſſæ, auri ad reſponſum, a miliarenſibus, veſtiarii ſacri, ab argento, a pecuniis. Rerum autem privatarum ſcrinia quatuor ſunt beneficiorum, rationum, ſecuritatum, largitionum privatarum. *l. ult. C. Theod. hoc tit.* Mod. 2 *l.* 5. *in fin. ſupr. h. t.* 3 Valueris. 4 Al. *officiorum.* 5 Perfectiſſimi præfectus. 6 Numeri, al. *muneris.* 7 *In quibusd. lib.* quædam hic adduntur, *omnis ſchola perfectiſſimus unusquisque primicerius: exceptorum numero unus.* 8 Unusque. 9 *Canonis*, Hal. 10 Præfectus. 11 Quisque ducenarii. 12 *Quinque*, Hal. 13 *Octo*, Hal. 14 *Octo*, Hal. 15 *Triginta tres*, Hal. 16 *Tabulariorum.* al. *maſſæ*, Hal. 17 Al. *præfectus.* 18 *l.* 1. §. 8. *circa finem*, ff. *de off. præf.* 19 Al. *Artifices*, & ita, *Hal.* 20 *Artifices*, Hal. 21 Al. *Scriniarii*, *ad reſponſum per formam primam numer. unus: per formam ſecundam num. duodecenarius &c.* 22 Miliarenſes nummi decimam partem ſolidi faciebant. Suidas, Epiphanius & Cedrenus milliarenſes dictos putant, quaſi militares. Nummorum argenteorum, alii καυκίοι, τετραγωνιοι, κυκλοι, cavi, quadrati, rotundi, *Novell.* 105. *cap.* 2. §. 3. *verſ. Et hoc enim.* 23 Al. *Scriniariis ad limitem.* al. *ad militem per formam*, ſed rectè hanc legem reſtituit Cujacius, qui ubi erat ſcriptum, *per formam*, emendavit *perfectiſſimus*, vel *perfectiſſimi*: ſic enim legitur in *l. Aured. & Dionyſ.* 24 Comitatenſes, Hal. 25 *l.* 8. *l.* 9. *C. Th. h. t.* 26 Al. *ita in vet. quibus, juſta atque*, *additur.* 27 Mittendariis Palatini officii. 28 Qua. 29 Annui ſinguli. 30 *Al.* Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Neſtori Comiti Orientis. 31 *l.* 18. *C. Theod. h. t.* 32 *l.* 20. *C. Theod. h. t.* 33 De remunerationibus ſacris, adde quæ ſcripſi ad *l.* 2. ff. *de commeatu. h. lib. tit.* 43. 34 Vide *l.* 1. *ſupr. h. t.* Goth. Palatini ſacrarum largitionum completa militia, & primicerii ſcriniorum, de quib. *l.* 7. *ſupr.* & adjutor officii palatini, qui ſcilicet matriculam tractat. *l.* 16. & 17. *C. Theod. hoc tit.* a tyronum collatione excuſantur. Quod & ſcholæ agentium in rebus datum ajunt, nec tamen eſt ſupra relatum. Verum de eo *in C. Theod. eſt l.* 13. *de agent. in reb.* & ff. *de priv. cor. qui in ſacr. pal. mil. l.* 2. Mod. 35 *l.* 21. *C. Th. h. t. l.* 2. ff. *de prox. ſacr. ſcrin. h. lib. tit.* 19. 36 *l.* 6. ff. *de prox. ſacror. ſcrin. h. lib. tit.* 19. 37 Erant enim antea biennales primicerii *ex l.* 14. *Cod. Theod. hac tit.* Mod. 38 Imperatores Theodoſius & Valentin. AA. Maximo C. S. L. 39 Forum palatini certis caſibus ſortiuntur apud Præfectum urbi. *l.* 3. ff. *de epiſc. & cler.* 40 Id eſt, novi operis nunciatione. *l.* 12. ff. *de prox. ſacr. ſcr. h. lib. tit.* 19. 41 Forum palatinorum ordinarium apud Comites ſacrarum largitionum. 42 In palatinos magiſtratus provincialis criminalem ſententiam dicere, non poteſt inconſultis Comitibus ſacrarum largitionum. 43 Militant. 44 De privilegiis ſcholæ theſaurorum. 45 Vid *l.* 1. *ſupr. h. t.* 46 Sociati. 47 Plures ponit Marianus Schotus. & *l.* 7. *ſupr. h. t.* hoc eſt quatuor. *Goth.* Aut igitur deſierunt eſſe plures, aut ex pluribus, quinam hi tres ſint, divinare non poſſumus. Idemque de primiceriis ſcriniorum rerum privatarum dicendum, qui & primates dicuntur, *l. ſeq.* & primi ſcrinii a Mariano, quos fuiſſe quatuor oſtendit *l.* 7. At *l. ſeq.* tribus duntaxat eadem privilegia tribuit. *Mod.* 48 Nominis. 49 Privatæ res numinis imperatoris. 50 De privilegiis ſcholæ privatæ rei palatinorum 51 Pares paria privilegia merentur. 52 Primates ſcriniorum iidem, qui & primicerii, primiſcrinii a Mariano. 53 Indepto.

54 *Lib.* 6. *Cod. Theod.* 31. *in manuſcr. legitur*, De ſtratoribus, *ut & in Pandectis Flor. l.* 4. *ff. de offic. proconſ.* Contius. Alciat. *ſtatoribus* mavult. Græci ita περὶ στρατόρων καὶ ἑτέρων τινῶν στρατευομένων *Syn. Baſil.* 6. *tit.* 33. Stratores autem vel ſtatores, officia præſidum, vel proconſulum. 55 Probæ, id eſt, probationis Cujac. al. *proprio nomine.* 56 Stratores equos militares probabant, qui a provincialibus conferebantur, *ut hic*, quod & confirmat Ammianus 29. 57 Et æqualem 58 Certo ſolidorum modo. *al.* CVIII. ſolidorum modo.

TIT.

TIT. XXVI.

DE [1] CASTRENSIANIS [2] ET MINISTERIANIS.

Castrensiani & Ministeriani officio finito per lapsum biennii, alius subrogatur. Bart.

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Narsi. V. Spectab. Comiti, & Castrensi S. P.

IN [3] officio [4] Spectabilitatis tuæ secundum formam divalium responsorum post completum tempus præfinitum, id est biennium [5] prioribus decedentibus [6] insequentes ad [7] locum pro merito laborum stipendiorumque succedant: nec ulla licentia tribuatur his qui impletum deposuerint officium [8] denuo ad eandem militiam, vel sollicitudinem remeandi. Dat. 6. Id. Februar. CP. THEODOSIO A. VII. & qui fuerit nuntiatus.

2. Iidem AA. Scholastico V. C. Comiti & Castrensi S. P.

SI [9] quis primæ, vel secundæ, vel tertiæ formæ specialiter inter statutos gradum cœlitus valuerit impetrare: supernumerarius [10] ultimus formæ tertiæ in matriculis habeatur. Dat. prid. Id. Januar. CP. HONORIO XIII. & THEODOS. X. AA. CONSS. 424.

3. Impp. LEO & ANTH. AA. Joan. Comiti & Magist. offic.

HI, qui in schola [11] vestis sacræ militant, vel matres eorum, vel uxores criminalem, vel civilem litem contra se [commovendam [12]], in nullo alio nisi [13] in sublimitatis tuæ suscipiant examine.

Castrensiani & Ministeriani eorumque matres, uxores, & filii solum coram Magistro officiorum sunt conveniendi.

4. Impp. LEO & ZENO Mariano Com. & Magist. offic.

ANte omnia nullius [14] penitus alterius judicis [15] minoris, vel majoris sacro [16] ministerio nostro deputatos (quorum officia sigillatim brevis [17] subter annexus continet) nisi a tuæ duntaxat Magnitudinis sententiis conveniri, ut in nullo penitus alterius judicis foro pulsantium, nisi in tuæ tantummodo amplitudinis examine præbeant aliquando responsum. † Sed ne in hoc ipso judicio enormibus molestentur dispendiis, vel ex nudis conveniantur facile judicis cujuscunque mandatis: ipsis quoque sportulis & fidejussoribus modum constituimus observandum: ante omnia decernentes, ne quando sine [18] scriptura vel interpellatione deposita, ac sententia prorogata tuæ Magnitudinis, eademque non edita, conveniri possint: conventos vero, non alium fidejussorem, nisi actuarium, vel unum ex Primatibus suæ scholæ Executoribus responsione suæ personæ sine scripto præstare: sive per seipsos [19], sive per Procuratorem datum in judicio responsuri sunt: sive [20] in causis civilibus appetantur, sive in criminalibus accusentur: nec ultra conventionis nomine sportularum, quam unum aureum executoribus usque ad finem litis præstent, quemcunque contigerit conveniri. Inducendorum sane, nomine, & cognitionum exercendarum, stanteque [21] personæ gratia, ex simplici postulatione contra eos habita, sive ex appellatione subsecuta, vel alio quolibet modo in judicio deponatur, tribus tantummodo solidis usque ad terminum negotii eos, qui accepturi sunt, præcipimus semper esse contentos: in cognitionalibus [22] vero gestis edendis, duos tantummodo præstari solidos.

§. 1. Hæc autem privilegia non in eorum tantummodo, sed [23] in matrum quoque & uxorum personis valere, & ad integrum permanere: filiis quoque & maritis ejusdem fidejussionis nomine, si necessitas interpellationis exegerit, tradi: nec alios vades [24] exigi: ipsosque dum militant, & post emensam militiam, cum his, qui ex tempore prioris præstitæ sibi pragmaticæ sanctionis ejusdem militiæ stipendia implesse noscuntur, omnibus privilegiis perfrui (cunctis nihilominus capitulis, sacris affatibus div[illegible] [illegible]ecordationis Martiani, quos se meruisse adserunt, valituris: excepto [illegible]c quod in diversis judiciis tunc respondere præcepti sunt) hac sanctione decernimus. §. 2. Advocato quoque fisci, exceptoribus etiam [25], qui apud arbitros hoc utuntur officio, ab exordio incipiendo, usque ad terminum finemque negotii tertiam duntaxat solidi partem præbituros. † In hujusmodi autem arbitrorum gestis edendis non [26] ultra præstare, quam dimidiam solidi partem: & cum [27] per provincias constitutis [28] fidejussoribus [29] conventus caruerit [30], adjuratoriæ [31] tantummodo cautioni committi: nec ullo tempore, nisi ex tuæ duntaxat magnitudinis sententia conveniri: exceptis tributariis [32], & munerum functionibus, & criminibus, quæ in locis inquiri, flagitari, & vindicari generalia legum præcepta constituunt, præsenti sanctione decernimus: viro clarissimo adjutore sublimitatis tuæ in speculis constituto, ne quid ex his, quæ statuimus, aliqua subreptione violetur [33].

TIT. XXVII.

DE [34] DECANIS [35].

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Helioni Com. & Mag. offic.

QUatuor [36], qui ex corpore decanorum ad primum militiæ gradum pervenerint [37], biennii spatio primiceriatus gerant [38] officium, neque ulterius cuiquam liceat in hoc immorari, ut omni gratia, & ambitione cessante, post duorum annotum curricula succedant prioribus subsequentes. Dat. prid. Non. Novembr. CP. THEODOSIO A. VII. & PALLADIO V. C. CONSS. 416.

Decani adhærentes famulatoribus Principis coram illustri Magistro officiorum sunt conveniendi. Bart.

2. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Nomo Mag. offic.

NOstræ pietatis famulationibus [39] adhærentes decanos non oportet pro desiderio pulsantium ad alia pertrahi [40] judicia: sed Viri illustris tantum Magistri [41] officiorum observate examen. Hoc namque modo, neque mansuetudinis nostræ obsequia decipiuntur: & agentibus adversus eos jure adhibetur responsum: ad exemplum itaque devotissimorum scholarium nulli liceat memoratos ad aliud judicium trahere, & pulsatos priorum fidei scholæ permitti [42] præcipimus.

TIT. XXVIII.

DE [43] MENSORIBUS [44].

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Æmiliano Mag. offic.

PRimicerius [45] mensorum biennio expleto Agentis in rebus militis [46] militiam sortiatur. Dat. 10. Kalend. August. *Ancyræ*, STILICHONE, & ANTHEMIO CONSS. 405.

TIT. XXIX.

DE [47] PRIVILEGIIS EORUM, QUI IN SACRO PALATIO MILITANT.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Palatinis bene meritis S.

A [38] Palatinis, tam his, qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quam illis, qui in scriniis [49] nostris, id est, memoriæ, epistolarum, libellorumque versati sunt: procul universas calumnias, sive nominationes jubemus esse submotas: idque beneficium ad filios eorum, atque nepotes ipso ordine sanguinis pervenire, atque immunes eos a cunctis muneribus sordidis, & personalibus permanere, cum universis mobilibus, & mancipiis urbanis, nec injurias eis ab aliquibus inferri: ita ut, qui hoc contempserit, indiscreta dignitate pœnas debitas exolvat [50]. Dat. 4. Kal. Nov. *Treveris*, VOLUSIANO, & ANNIANO CONSS. 314.

2. Idem A. ad Rufinum P. P.

DE [51] cubiculis nostris vacatione donatos, vel diversis obsequiis [52] palatinis, memoriales etiam [53], qui in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorum sacrarumque dispositionum referuntur: nec non, & si qui in utroque officio palatinorum comitatensium, singularumve urbium, & officio admissionum, & castrensi sacri palatii militant: privilegia volumus habere, ut nec ipsi, nec filii, nec nepotes eorum ad honores, vel munera municipalia devocentur: quibus omnibus condonamus, ne [54] exactorum, vel turmariorum [55] (quos capitularios vocant) curam subeant, vel obsequium temonariorum [56], vel pentaprotiæ [57], aut etiam tyronis præsentationem [58], agnoscant. Nam beneficiis nostris ita digni sunt, ut etiam censualibus, vel personalibus, vel corporalibus muneribus liberentur, & habeant castrense peculium, sive adhuc palatium observent, sive optata [59] quiete donati sint. Quibus omnibus privilegiis conjurgimus agentes in rebus, licet militaribus videantur esse subnixi. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CONSTANTINO A. V. & LICINIO C. CONSS. 319.

3. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

EX [60] aula nostra discedentes viri, ab omnibus injunctis habeantur immunes: numerariorumque fastus [61], vel rapaces quæstus, tan-

1 *L. 6. Cod. Theod.* 32. Hoc numero fuerunt prægustatores, pincernæ, vestitores, pædagia, seu pædagiani pueri. *Domestiques de la maison du Prince.* 2 *Magis Latine (inquit* Alc. *hic.) diceretur*, De castrensibus ministris. *tu illum videto.* sunt autem Castrensiani ministeriani aulici, qui sacro ministerio deputati sunt: qui Castrenses dicuntur in *inscriptione hujus legis &c.* Tertull. *lib. de corona militis*, *Castrenses ministri* Lampridio in *Alexand.* Cujac. *hic.* 3 *l. 1. Cod. Theod. h. t.* 4 Officium suum quoque habuit Castrensis sacri palatii. *Notit. imperii.* 5 Castrensiani biennio militabant: post militiam deponebant & sequentibus locum faciebant: nec rursus ad eandem militiam reverti poterant. adde *l. 5. ℥. de palatinis. h. lib. tit.* 24. 6 Al. *Discedentibus.* adde *l. 7. ℥. de prox. sacr. scrin. h. lib. tit.* 19. 7 Sequentes in locum. 8 *l. 1. C. Th. h. t.* Castrensianorum varii gradus sunt, alii primi, secundi, tertii. 9 Vide *l. 12. ℥. de adsessorib.* 10 Supernumerariis, Castrensianorum alii supernumerarii, alii statuti. adde *l. 7. ℥. de palatinis. h. lib. tit.* 24. 11 Schola vestis sacræ: ministeriani vestis sacræ. 12 *Movendam*, al. *utrumque deest.* 13 Forum militantes in schola vestis sacræ sortiuntur apud Magistrum officiorum. 14 Pactum seu conventio contra legem prohibitivam nullius est momenti. adde *l. 3. supr. ubi sen. itores.* 15 Forum sortiuntur Castrensiani omnes apud magistrum officiorum. 16 Castrensiani principum ministri, sacro ministerio vacare dicuntur. 17 Brevis, id est, notitia. Hæc tamen notitia desideratur hic. 18 *l. ult. supr. de pr. agentium in rebus h. lib. tit.* 22. Ministeriani conveniri non possunt, nisi ex scripto. 19 Se ipsi. 20 Sportulas conventionis reus executori præstat, quas tamen, ab actore repetiturus est. *l. ult. supr. de pr. agentium in rebus h. lib. tit. 22. l. ult. supr. de fructibus & litium expensis. §. tripl. 24. Inst. de act. Novell.* 112. *cap.* 2. Et male quidam ab actore pro conventione rei aliquid dari executori colligunt ex *Novell.* 86. *c.* 9. quæ de sportulis Pedaneorum judicum loquitur, non executorum: male quoque ex *leg. ult. supr. de fructib. & litium expensis*, quæ de reo tantum loquitur a sportulis immuni, qui actorem eodem quoque jure uti pati debeat: ut ne denique ab actore possit petere eas sportulas, a quibus ipse sit immunis. Male quoque ex *d. l. ult. supr. de pr. agentium in rebus h. lib. tit.* 22. quæ loquitur de sumptibus litis & sportulis executorum. Sumptus in litem facit utraque pars: sportulas autem pro conventione dat solus reus: & ita post Placentinum videtur Cu[illegible] *Novell.* 53. 21 Al. *præstandaque.* 22 Cognitionibus. 23 Privilegia liberorum ad parentes: maritorum ad uxores eorum interdum extenduntur. *Novell.* 105. *c. 2. l. ult. ℥. de priv. scholarum. h. lib. tit.* 30. vide tamen *l. 1. ff. de senatorib.* 24 Vades, fidejussores. 25 Et qui. 26 Ministeriani quas præstent sportulas. 27 Ministeriani conventi, committuntur fidei actuarii, vel unius ex prioribus ejusdem scholæ 28 Constitutas. 29 Fidejussore. 30 Caverit. 31 Juratoria cautio alibi d[illegible]tur quæ hic adjuratoria. vide *l. in sacris.* 12. *supr. de prox. sacr. scrin. h. lib. tit.* 19. *adjuratoria.* 32 Forum loci quisque sortitur, in quo crimen admisit, vel tributum aut muneris functio præstari debet, & breviter ministeriani omnes conveniendi apud magistrum officiorum, exceptis tributariis & criminalibus causis. 33 *In quib. codd. notatur constitutionem Græcam desiderari.*

34 *L. 6. C. Th.* 33. περὶ δεκανῶν *Synops. Basil. l. 6. tit.* 34. 35 Decani dicebantur, qui decem militibus præerant, qui nunc caput contubernii vocantur. Alc. *hic.* Erant autem ex ministerianis hi decani *l. 2. ℥. h. t.* 36 *Al.* incipit, Qui ex corpore, adde *l. 1. C. Th. h. t.* 37 Pervenerit. 38 Gerat. 39 Decani ex ministerianis erant, *ut hic:* quod & confirmat notatio, & *l. 1. ℥. de diversis officiis h. lib. tit.* 60. Ambros. 5. *epist.* 40 Protrahi. 41 Forum sortiuntur decani apud magistrum officiorum. 42 Committi.

43 *L. 6. C. Theod.* 34. *l. 12. §. 2. ff. de re militari.* 44 Mensores sunt, qui in castris ad podismum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant, vel qui hospitia in civitatibus præstant. hi etiam metatores dicuntur, Galli *fouriers.* 45 *l. 1. Cod. Theod. h. t.* 46 Ultimi.

47 *L. 6. C. Th.* 35. ὅτι προτιμῶνται οἱ ἐν τῷ παλατίῳ στρατευόμενοι τῶν ἐν ἐπαρχίαις ἀρξάντων. *Syn. Basil.* 9. *tit.* 34. 48 *l. 1. C. Th. h. t.* vide *l. 1. ℥. de palatinis sacrarum largitionum. h. lib. tit.* 24. 49 Scrinia memoriæ, Epistolarum, libellorum. vide *l. 4. ℥. de prox. sacror. scrin. h. lib. tit.* 19. 50 Exigatur. 51 *l. 3. C. Theod. h. t.* 52 Vide *l. 1. ℥. de palatinis sacrarum largit. h. lib. tit.* 24. 53 Vide *l. 4. supr. de proxim. sacrorum scrin. h. lib. tit.* 19. 54 Nec. 55 Summariorum. al. *carmariorum.* male, sunt autem *turmarii* a turmis tyronum cogendis dicti. 56 Telonariorum forte. vide Alc. *hic.* 57 Pentaprotia significat quinque primorum munus, quos alibi constitutiones quinque summates vocant, sed Cujac legit, *prototypia*, ut in *C. Theod.* quem hic vide. 58 Præstationem. 59 Adoptata. 60 *l. 11. C. Th. h. t.* id est, ex palatio. vide *l. 1. ℥. de palatinis sacrarum largit. h. l[illegible]. tit.* 24. 61 Sunt, qui emendant, *haustus vel pastus*, sed recta est excusa lectio.

quam

quam experientes, & idonei non patiantur. Dat. 3. Non. Februar. CP. EUCHERIO & SYAGRIO VV. CC. CONSS. 381.

Qui miſſionem meruerit ab officio, quod in Palatio Principis exercebat, anteferri debet omnibus aliis, qui poſt ad regendas dignitates, vel provincias ſunt adſumpti. Bart.

4. Iidem VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Piniano P. U.

OMnes [1] qui in palatio militando, diverſis actibus paruerint, volumus [in] tantum ejus dignitatis, cujus meruerint miſſionem, obtinere inſignia, ut his omnibus præferantur in ordine, atque conſeſſu, qui poſteriori tempore regendas Provincias, dignitateſque ſuſceperint palatinas. Si quis autem temeraria [2] uſurpatione ſtatuta violare tentaverit, ſacrilegii pœnam [3] ſuſtineat. Dat. prid. Non. Jul. *Mediol.* Acc. 4. Kalend. Septembr. HONORIO NB. P. [4] & EVODIO CONSS. 386.

TIT. XXX.
DE PRIVILEGIIS SCHOLARUM [5].

1. Imppp. THEOD. ARCAD. & VALENT. AAA. Pleitio Com. & Mag. Offic. [6].

VIris [7] ſpectabilibus Comitibus ſcholarum, verberandi [8] degradandive [9] Senatores, ac Ducenarios, licentiam denegamus: ea namque, quæ tali commotione digna ſunt, ad tuæ ſublimitatis volumus referri notitiam. Inſuper etiam domeſticos eorum, non Senatores, vel Ducenarios, Centenariosve fieri decernimus: pœna v. librarum auri plectendo, quisquis hanc divinam juſſionem exceſſerit: ſcrinio vero barbarorum [10], ſi tale quid, vel attentari paſſum fuerit, vel attentatum contra leges non ſuggeſſerit, decem librarum auri condemnatione plectendo. Illud etiam obſervari, non ſine ratione convenit, ne is, cui domeſtici officium per militiæ gradum, vel quinquennii tempus interdici cenſuimus, familiaritate comitis ſimulata, rem prohibitam alio nomine valeat uſurpare. Dat. 16. Kalend. April. CP. CYRO CONS. 441.

2. Impp. LEO, & ZENO AA. Euſebio Mag. offic.

HAc lege decernimus, ut qui in ſingulis ſcholis militant, quique poſt emenſa ſtipendiorum curricula ad Primiceriorum gradum perveniunt, & adorata noſtræ divinitatis purpura, Virorum Clariſſimorum Comitum meruerint [11] dignitatem: tam cingulo, quam privilegiis omnibus, ſibimet competentibus perfruantur [12]; ac deinceps usque ad finem vitæ foro tuæ celſitudinis tantummodo ſubjaceant: nec ex alterius cujuslibet ſententia civile ſubire litigium compellantur. In criminalibus ſane controverſiis, & in publicis tributis ita etiam [13] adverſus tales viros provincias moderantium congruam jurisdictionem volumus obſervari, ne ſub prætextu conceſſi privilegii, vel flagitiorum creſcat auctoritas, vel publica vacillet utilitas.

3. Imp. ZENO [14] A. * Mag. Offic.

QUoties ſuper cauſa civili, vel etiam criminali, ex ſententia videlicet judicii tui culminis ſcholares, vel eorum conjuges (ſive adhuc viverent earum mariti, ſive poſt mortem eorum in viduitate conſtitutæ ſunt) matresve eorum in viduitate permanentes, aut liberi, qui non ſpecialiter alterius judicis jurisdictioni ſubjectam conditionem ſortiti ſunt, & ſervi ad eos pertinentes conveniuntur: minime eos [15] easve extranei [16] fidejuſſoris [17] exactione vexari: ſed pro conſuetudine vetuſtiſſima, & jugiter obſervata, numerarium ſuæ ſcholæ fidejuſſorem præbere jubemus: hoc videlicet obſervando, ut [18] in criminalibus cauſis quinque alios Primates [19] ex triginta Viris a Primicerio usque ad triginta retro numerandis, una cum numerario [20], volente ſcilicet & non recuſante, præbeant fidejuſſores: aut recuſantibus quinque (ſicut dictum eſt) viris extraneis, in criminibus tantummodo publicis fidejuſſor una cum numerario [his] præbeatur: ita ut executoribus non amplius ab his quam unus ſolidus, ſive per ſe, ſive per Procuratorem reſpondere maluerint, præbeatur. §. 1. In ſubeundis autem cognitionalibus certaminibus quotiens cauſa fuerit arbitro delegata: pro conteſtatione litis unum ſolidum, & pro definitione ab arbitro recitanda alterum unum, & nihil amplius dari decernimus. §. 2. Quod ſi cauſa in judicio tui culminis ab ipſa conteſtatione litis, vel relatione judicis, aut appellatione interpoſita ventilatur: pro inducenda cognitione non amplius quam tres ſolidos, & chartarum, vel recitandorum in cognitionibus inſtrumentorum, nomine editionis, quin etiam geſtorum, duos tantummodo ſolidos dabunt. §. 3. Quotiens ſane apud viros Clariſſimos Provinciarum Moderatores, ex delegatione ſcilicet ſententiæ tuæ Magnitudinis contra Viros Fortiſſimos Scholares, vel eorum conjuges, [vel] liberos, vel ſervos cognitio celebretur: non amplius quam dimidiam partem conſuetorum ſumptuum præberi decernimus: hoc etiam adjiciendo, ut qui acceptis commeatibus ad provincias profecti fuerint, usque ad quinque [21] menſium ſpatium, intra quod ipſis erit remeandi licentia, nullam penitus actionem ſuper civili videlicet negotio (exceptis criminibus & tributariis functionibus) ſuſtineant. Ne tamen ibi quoque, poſt quintum ſcilicet commeatus menſem, ex ſententia judicii tuæ Magnitudinis conventi, in exigendis fidejuſſoribus aliquod ſentiant detrimentum: adjuratoriæ [22] eos cautioni jubemus committi. §. 4. Quotiens autem ex verbis, & ſine ulla ſcriptis prolata ſententia, iidem fortiſſimi Scholares, vel [23] eorum matres ſeu conjuges (ut dictum eſt) aut liberi, aut ſervi moneantur: nihil [pro [24]] ipſa executione ſportularum nomine penitus eos, vel eorum matres, ſeu conjuges, aut liberos (ſecundum ſuperius datam diſtinctionem) vel ſervos præbere decernimus. Sed ſi talis ſit negotii vilitas, ut [25] etiam ſine ſcriptis, conſentientibus videlicet partibus, ſuper eo poſſit cognoſci: expectato ſine ſcriptis (ſicut dictum eſt) habendæ cognitionis eventu, ſi deteriorem calculum reportaverint, ſportularum nomine unum tantummodo ſolidum executori præſtabunt. Si vero cauſæ qualitas habendam in ſcriptis cognitionem flagitaverit, in hoc neceſſe eſt caſu interlocutione in ſcriptis proferenda, ea quæ ſuperius de quantitate ſportularum [decidendarumque] cognitionum diſpoſita ſunt, obſervari.

TIT. XXXI.
DE CASTRENSI OMNIUM PALATINORUM PECULIO.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Severum P. U.

OMnes [26] Palatinos, quos edicti noſtri jamdudum certa privilegia ſuperfundunt, rem ſi quam, dum in Palatio noſtro morantur, vel parſimonia propria quæſierint, vel donis noſtris fuerint conſecuti: ut caſtrenſe peculium habere præcipimus. Quid enim tam ex caſtris eſt, quam quod nobis conſciis, ac prope ſub conſpectibus noſtris acquiritur? Sed nec alieni ſunt a pulvere, & labore caſtrorum, qui ſigna noſtra comitantur, qui præſto ſunt ſemper actibus [27]: quos intentos, & eruditos [28] ſtudiis, itinerum prolixitas, & expeditionum difficultas exercet. Ideoque Palatini noſtri, qui privilegiis edicti uti potuerunt, peculia ſua præcipua retineant, quæ dum in palatio noſtro conſtituti ſunt, aut labore (ut dictum eſt) proprio, aut donatione noſtra quæſierint. PP. 10. Kalend. Jun. CONSTANTINO A. VI. & CONSTANTIO C. CONSS. 321.

TIT. XXXII.
DE [29] EQUESTRI DIGNITATE.

1. Imp. VALENTINIANUS A. ad Mamertinum P. P.

EQuites [30] Romanos ſecundum gradum poſt Clariſſimatus dignitatem obtinere jubemus. Dat. prid. Kal. Novembr. *Philippopoli*, Divo JOVIANO & VARRONIANO CONSS. 364.

TIT. XXXIII.
DE [31] PERFECTISSIMATUS DIGNITATE.

1. Imp. JUSTINIANUS [32] A. ad Paternum Valerianum.

COdicillis [33] Perfectiſſimatus [34] fruentur, qui impetraverunt, ſi abhorreant a conditione ſervili, vel fiſco, aut curiæ obnoxii non ſint, vel ſi piſtores non fuerint, vel non in aliquo negotio conſtiterint, nec ſibi honorem venali ſuffragio emerint, nec rem alicujus adminiſtraverint.

TIT. XXXIV.
QUI [35] MILITARE POSSUNT, VEL NON POSSUNT: ET DE SERVIS [36] AD MILITIAM, VEL DIGNITATEM ADSPIRANTIBUS: ET UT NEMO DUPLICI MILITIA, VEL DIGNITATE ET MILITIA [SIMUL] UTATUR.

Quibus militaturus ſe offerre debet. 1. *De his, qui litis cauſa nomen militiæ dederunt.*

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Antonio.

SI militiæ nomen dare vultis, offerte vos his, qui probandi jus habent. §. 1. Non autem ignoratis eos, qui litis [37] cauſa militiam appetierint, poſtulantibus adverſariis ſolvi ſacramento ſolere.

De his, qui militiæ nomen dant in fraudem civilium munerum.

2. Impp. [38] DIOCLET. & MAXIM. AA.

NOn tantum decurionum filiis, ſed omnibus in fraudem [39] civilium munerum nomina armatæ militiæ dantibus, fraudem prodeſſe diſplicuit.

1 *l.* 13. *C. Th. h. t.* 2 *l.* 1. *ſupr. ut dignitatum ordo ſervetur. h. l. tit.* 8. 3 Al *pœna.* 4 Id eſt, nobiliſſimo puero, *quo deſignabatur imperii ſucceſſor*, olim Princeps juventutis dictus. Cujac. *hic.* Anſ.

5 *Scholares* hic intellige militantes in ſacro palatio. Alciat. *hic.* 6 *Al.* Impp. Theodoſius & Valentinianus Florentio Magiſtro officiorum. 7 Conjunge *cum l.* 3. *ſupr. de off. mag off.* 8 *l.* 3. *in fin. ſupr. de off. magiſt. off.* 9 Degradatio & regradatio fit quoque ſenatorum: ut & Epiſcoporum. Nov. Eodem regradandi verbo lex utitur in *l.* 3. *ſupr. de domeſticis & protectorib. h. l. tit.* 17. Hieronym. *ad Pammachium. & in Coronicis, Solinus, l. 2. in fin. C. Theod. de curſu publico, l. 3. ff. de offic. Magiſt. offic.* Eſt vero Græcis regradatio καταβιβασμός. 10 Al. *Barbaricariorum*, ut & in *l.* 7. *in fin. ſupr. de palat. ſacrarum largit. h. l. tit.* 24. al. *Barbaricariorum.* 11 Meruerit. 12 Perfruatur. 13 Et adverſus. 14 Al. *Anaſtaſius.* 15 Eos ex aſſueta. 16 Extranei. 17 F de uſſionis. 18 Scholaſtici dent fidejuſſorem numerarium, ſive actuarium ſcholæ: in criminalibus triginta primates ſcholæ ſuæ. 19 Primates ſcholæ triginta. 20 Numerarius hic vocatur actuarius. *Novell.* 117. *cap.* 11. 21 Scholares (qui milites ſunt) quibus commeatus datus eſt, intra menſes quinque civiliter conveniri non poſſunt. 22 Juratoriæ: Juratoria ſeu adjutoria cautio. vide *l.* 12. *ſupr. de prox. ſacrorum ſcrinior. h. l. tit.* 19. 23 Privilegia liberorum & maritorum extenduntur ſæpe ad matres & uxores. vide *l.* 4. §. 1. ff. *de Caſtrenſianis h. l. tit.* 26. 24 Al. *deeſt.* 25 Libellus eſtne de ſubſtantia judicii? Negat Azo. *arg. cauſ.* 11. *quæſt.* 1. *can. ſi quis cum clerico.* 45. *cap. prout.* 4. *extr. de dolo.* cum poſſit expreſſo pacto remitti, *ut hic.* Alii contra putant libellum ad judicii ſubſtantiam pertinere. *Aut. ſent. offeratur. ſupr. de litis conteſt. cap.* 1. *x. de libelli oblat. cap. quoniam contra.* 11. *extr. de probat.* nec remitti ullo modo poſſe. ſunt & qui putant tacite remitti poſſe, non expreſſe, *arg. l.* 2. § *ſed data.* 4. *Cod. de juram. calum.* Alii in vilioribus cauſis omitti poſſe exiſtimant, *argum. hujus l.*

26 Peculii caſtrenſis jus datur omnibus in palatio militantibus, in iis, quæ tempore militiæ adquiſiverunt, vel ex donis principum, vel ex ſua parſimonia, ſive tempore ipſius militiæ, ſive ea completa. *Syn. Baſil.* 57. *tit.* 8. *ex lib.* 55. *tit.* 2. *c.* 21. 27 In actibus. 28 Eruditis.

29 *L.* 6. *C. Th.* 36. περὶ ἀξιωμάτων ἱππέων, καὶ περὶ ἀποεπάρχων, de dignitatibus equitum & expræfectis. *Syn. Baſil.* 6. *tit.* 35. 30 *l. unic. C. Th. hoc tit.*

31 *l.* 6. *C. Theod.* 37. 32 *Al.* Conſtantinus A. 33 *l. un. C. Theod. hoc tit.* 34 *Perfectiſſimi* dicuntur præſes Arabiæ, *l.* 4. *C. Theod. de pœnis* & Dalmatiæ a Mariano, & magiſter cenſus, *l.* 30. *ſupr. de epiſc. & cler.* & primicerii ſcriniorum, *l.* 7. ff. *de pal. ſacr. larg. l.* 7. *C. Theod. de privil. eor. qui in ſacr. pal. mil.* & olim duces auctore Marcellino *lib.* 21. Erat & *Egregiatus* quædam dignitas, *l.* 1. *C. Theod. de murileg. l.* 1. *Cod. Theod. de hon. cod.* Mod.

35 De decurionum filiis, *l.* 2. colonis ſaltuenſibus, *l.* 3. curialibus cohortalibus, *l.* 4. ſervis. *l.* 6. *l.* 7. *infr. h. t.* Quid hæretici? placet ſummopere, quod ad Chriſtianos milites pertinet precationis formula militibus a Conſtantino in hanc ſententiam præſcripta: *Te unum Deum novimus, te agnoſcimus regem, te opitulatorem invocamus. Tu victoria noſtra es per te hoſtes vincimus. Tibi accepta ferimus bona, quibus fruimur, omnia. Reliqua nos te uno expectamus, te ſupplices precamur, ut Conſtantinum, principem noſtrum, ejusque filios diutiſſime ſerves incolumes.* Euſebius 4. *de vita Conſtantini.* Hæc magnus Imperator: cujus exemplo optabile eſſet, ut qui armato præſunt, formulam precandi ſimilem aliquam præſcriberent. neque ἀθέους plane milites eſſe ſinerent. 36 Vide *l.* 6. *l.* 7. *infr. h. t.* 37 Litis cauſa militiam appetere non licet. *l.* 5. *ff. ex quibus cauſis majores. l.* 91. *ff. de heredibus inſt.* adde Petr. Fabr. 1. *ſemeſtr.* 20. 38 *Al.* Alexander. 39 Fraude.

De colonis, & saltuensibus.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. [1] * Mag. utriusque militiæ.

CUra pervigili observare debebit sublimitas tua, ne coloni, vel saltuenses, aut ultro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam [2], aut cogantur inviti.

De curialibus, & cohortalibus.

4. Imp. LEO A. Dioscoro.

OMnes omnino curialis, vel cohortalis conditionis constituti nullam armatam militiam in posterum arripiant.

Ut nemo duplici militia, vel dignitate, & militia simul utatur.

5. Imp. JUSTINIANUS [3] A. * Mag. Offic.

HIs [4] quidem [5] quibus indultum hactenus demonstratur, quo binis [6], aut ternis, pluribusve mereantur [7] cingulis, non conjunctis ex prisca consuetudine, sed absectis [8], atque discrepantibus, detur electio, quem retinendum sibi potius censeant, quem deserendum cognoscant: ut in eo, quod optaverint [9], firmiter maneant: eo, quod despexerint, sine dubitatione repellantur. In posterum vero nemini prorsus facultas pateat eodem tempore plus quam unius ordinis nomen affectare: interdicendis in commune cunctis (ut dictum est) binis pluribusque militiis, nec dignitatem conjungere cuilibet alii cingulo concedendis [10], ut & qui supplicandum de re vetita nobis existimaverint, pœna decem librarum auri pro temeritate quamvis infructuosa plectantur: & qui susceperint jussionem Augustam per surreptionem elicitam (quod nonnunquam contingit) decem librarum auri multa feriantur, scriniis etiam, necnon officiis, quorum hoc intersit, si non restiterint, & [11] hanc pragmaticam legem abjecerint [12], decem librarum auri [dispendio] puniendis. Si quid autem contra hoc perpetretur, sciant omnes, quod extra [13] concessum admissum est, aut actum fuerit, vel notis conscriptum publicis, simile habeatur, ac si nec impetratum nec pronuntiatum omnino, nec insertum esset ullis matriculis: scituris etiam omnibus, qui merentes in ordinibus armatis, sive civilibus administrandas provincias, seu gerendos quoslibet numeros, vel jam sunt, seu de cætero fuerint jussione nostra sortiti: & ut servetur eis gradus, Augusta promeriti sanctione parem indulgendam tibi licentiam, postquam deposuerint sollicitudinem, aut in priori cingulo protinus persistendi, nullo vindicando titulo dignitatis, quam sollicitudo media præstiterit: aut retinendi splendorem, quem acquisierint administrationis obtentu: verum priore cingulo desistendi. Monente [14] tamen innata nobis clementia, liberum esse cunctis perspeximus [15], si militia, qua decedendum est, inter [16] eas habeatur, quas volentibus [17] licet distrahere: & in alios eam conferendi, & pretia consequendi: prout in iisdem agminibus consueverit hactenus: excipiendis [18] videlicet, nec deducendis in hanc perpetuo conservandam legem pragmaticam his, qui binas militias simul [19] compositas, & sociali nexas consortio fuerint adsecuti: ut in Viris Devotissimis [20] Scholaribus, atque candidatis fieri moris est: necnon in viris Devotis Laterculensibus, & Pragmaticariis, vel a secretis contingit: quos memorialium, aut etiam agentium in rebus adornat cingulum [21], & si qui simili stipendiorum junguntur copula.

De servis.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SUper [22] servis, qui postea ad quandam militiam adspirare tentaverint, vel scientibus, vel ignorantibus dominis, præcipimus, siquidem ignorantibus his eam meruerint, licere dominis adire competentem Judicem, & suam ignorantiam [23] (eo [24] quod contrarium minime probatur) ostendere, eoque modo spoliatos eos militia in suum dominium trahere [25]. † Sin [26] vero scientibus [27] his servi militarint, cadere quidem eos, non tantum dominio eorum, sed etiam omni patronatus jure: illos vero ingenuos effectos, siquidem utiles ad militiam eis datam visi fuerint, in ea durare: sin vero minime idonei sint, ea privari. Super illis autem servis, qui jam militaverunt, & adhuc in eadem militia perseverant, licentiam damus dominis intra triginta dierum spatium ab [28] eo tempore connumerandorum, quo præsens sanctio divulgata fuerit, vel nostram adire clementiam, vel competentes judices, & suam ignorantiam [29] commendare, eosque in suum dominium recipere. Quo tempore transacto, simili modo, tam dominio, quam omni patronatus jure cadere eos necesse est.

7. Idem A. Joanni P. P.

SI [30] quis [31] servum suum dignitatem habere, quemadmodum militiam, fuerit passus: spolietur, & dominio servi, & jure, quod pertinet [32] ad patronos. *Cui enim ferendum est, homines a nostra manu donationes accipientes, adhuc inter servos haberi, & forte cum suis dominis nostram purpuram adorantes?* In his itaque casibus, in quibus non militia, sed dignitas, volentibus dominis, servis acquiritur, eadem jura serventur [33], quæ antea posita sunt: ne videatur nostra sanctio aliquid habere imperfectum. † Sciant autem domini ad exemplum præteritæ nostræ constitutionis, quæ de hujusmodi servis loquitur, quod nisi hoc intra triginta [34] dies, ex quo eis hoc fuerit notum, manifestaverint, & competentem judicem adierint, & spoliare eos dignitatibus curaverint: dominium eorum, & jus patronatus amittant: nobis deliberantibus, postquam dominio servi fuerint liberati, & inter ingenuos [35] connumerati, si oporteat eos habere dignitatem, vel ea quasi indignos [36] spoliari [37].

Ne quis duplicem habeat militiam.

8. Constitutio desideratur. Ejus sententia ex lib. 57. Basil. hæc est doctiss. Cujacio referente.

HÆc constitutio Græca confirmat primam constitutionem hujus tit. qua cavetur, ne quis eodem tempore duas militias habeat, adjiciens, ne quis aliam militiam habeat, & præterea tribunis notariis adnumeretur; & exigit, ut apud acta quisque deponat, utrum malit dignitatem, an militiam. Et in eam rem statuit tempus trium mensium intra quos ex quo præsens constitutio promulgata fuerit, adeat quisque in urbe Comitem privatarum, in provinciis præsides, & suam voluntatem exponat. Quo tempore elapso, præcipit Constitutio, ut si plures habeat militias, unam tantum retineat: si militiam & epistolas tribunorum notariorum, tribunus tantum maneat: si militiam & Comitis dignitatem, militiam amittat, dignitatem [38] Comitis primi ordinis retineat, nulla pragmatica forma ex contrario locum obtinente: Quod si quis militiam habens fiat præses provinciæ, & ut sibi gradus servetur a principe promeritus sit, jubet Constitutio tunc gradum ei militiæ servari, nec uti eum dignitate ex provinciæ administratione conquisita. Quod si quidam utramque retinere studeant, & forte duplici militia utantur, utramque amittunt. Definit & in eosdem pœnam viginti librarum, etiam si sacram formam huic Constitutioni contrariam obtinuerint, atque etiam in præsides, qui eam susceperint.

TIT. XXXV.

NEGOTIATORES [39] NE MILITENT.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

EOs, qui vel in hac alma urbe, vel in provinciis cuidam [40] ergasterio præsunt, militare de cætero prohibemus, exceptis argenti distractoribus, qui in hac alma urbe negotiantur. Hos enim utpote utiles omnibus [41] contractibus, armata quidem militia penitus abstinere sancimus: aliam vero quamcunque sine metu præsentis sanctionis posse sibi acquirere. † Si qui vero negotiatores [42], quos omni militia prohibuimus, jam militarunt: eis licentiam damus negotiationem quidem relinquere, militiam vero retinere: scientibus quod si postea negotiantes appareant, militia privabuntur. Quod & in argenti distractoribus hujus almæ urbis, si armatam militiam jam sortiti sunt, tenere volumus: ut relicta negotiatione liceat eis in eadem militia [43] durare. Negotiantes [44] etenim post hanc sanctionem, hujusmodi militia privabuntur: illis, qui ad armorum extructionem suam professionem contulerint, minime prohibendis ad competentem suæ professionis venire militiam, & hujusmodi negotiationem nihilominus retinere.

TIT. XXXVI.

DE RE [45] MILITARI.

De postliminio.

1. Imp. ANTONINUS A. Annæ militi.

STipendia & donativa temporis, quo apud hostes fuisse te dicis, restitui tibi postliminio regresso [46] restitutoque, non jure desideras.

De his, qui 20. stipendia impleverunt.

2. Idem A. militibus cohortis primæ.

VIginti [47] stipendia si implestis, sordida munera [militiæ [48]] vobis non indicentur.

---

1 *Al.* Diocl. & Maximian. AA. 2 Armari, aut. adde *l.* 19. *supr. de agric. & censit. l.* 11. *tit.* 47. 3 *Al.* Justinus. 4 Eis. 5 Duas militias diversi generis, aut dignitatem & militiam eodem tempore quis habere non potest. *Ex Bart.* 6 Duas militias, duasve dignitates nemo eodem tempore habere potest: ut ne vel duplicem obeat militiam, vel dignitatem cum militia. Qui secus facit, pœna decem librarum auri multandus: nec quidquam ex eo fructus consequitur. *Syn. Bas.* 56. *tit.* 1. *cap.* 42. adde *l.* 10. §. 1. *supr. de proxim. sacrorum scriniorum. h. l. tit.* 19. *l.* 1. *vers. illi quoque. supr. de præposit. agent. in reb. h. l. tit.* 21. *l.* 10. *ff. de munerib.* 7 *Mereant*, forte: aut certe *utantur.* 8 Abjectis 9 Adoptaverint. 10 Concedi. 11 Nec. 12 Objecerint. 13 Contra consensum. 14 *Moderante tamen*: hanc quoque varietatem notavit Accursius. 15 Prospeximus. 16 Militiarum plura sunt genera, *Novell.* 35. & 53. 17 Militiæ quædam vendi possunt. Talis fuit militia silentiariorum. *l.* 30. *in fin. supr. de inofficioso testam.* domesticorum, *l.* 6. §. 3. *supr. de advocat. divers. judicum* adde *Nov.* 53. aliæ neque vendi, neque pignorari possunt. *l.* 5. *C. quæ res pignori.* 18 Excipiendi. 19 Militiæ duplices esse, hoc est, conjungi possunt. Ita beneficiarii beneficia alia aliis adjungunt & cumulant. 20 Dicatissimis. 21 *Cingulis, in vet. plerisq. lib.* 22 *Eclog. lib.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 57. *tit.* 1. *cap.* 43. & *lib.* 57. *tit.* 1. *c.* 4. vide *l.* 11. *ff. de re milit.* 23 Innocentiam, Cujacius, *ex vet. l. & Græcis, qui vertunt* ἀθωότητα. 24 *l.* 7. *C. hoc tit. l.* 4. *supr. de præposit. sacri cubic. h. l. tit.* 5. *Nov.* 123. *c.* 17. 25 Protrahere. 26 Probatur ut præsumitur ignorantia facti alieni, nisi scientia probetur, *ut hic, & l.* 21. *ff. de prob.* [illegible], quod ignoratum dicitur, in fama vulgi fuerit, *l.* 30. §. 3 *ff. de adq. hered.* aut notorium fuerit, *l.* 11. §. 3. *ff. de institoria act.* aut factum proprium etiam contineat, al [illegible], *l. ult. ff. pro socio.* vel nisi agitur de facto vicini, *l.* 9. *supr. de nuptiis*, *l.* 55. *ff. locati.* consanguinei, *l.* 7. *supr. de in integr. restit. l.* 37. *C. de lib. causa.* domestici, *l.* 8. §. 6. *supr. de repud. l. ult.* §. 10. *supr. de jure delib. l.* 3 *supr. de negot. gest.* adde *Nov.* 90. *c.* 1. Nominis etiam proprii ignorantia non præsumitur adde Socinum *regul.* 176. *cap.* 174. 27 Servus militiam vel dignitatem sciente domino adeptus, neque in potestate domini est, neque ejus libertus, sed ingenuus plane, *ut hic & l.* 7. *C. h. t. l.* 3. §. 6. *supr. de bonis libert.* Augustus tamen necessitate cogente libertinis militibus usus est: Quin servos viris fœminisque pecuniosioribus indixit, ac sine mora manumissos sub priore vexillo habuit. Sueton. *August.* 25. Quid? libertus patrono consentiente miles factus, num patronatus jure solvitur? Quidam ita putant: alii velut ingratum in servitutem, eo facto, revocari posse notant: quorum neutrum probat Cujac. *c.* 10. *de pr.* Quid? negotiatores possuntne milites esse? non possunt. vide *l. un. infr. tit. prox.* 28 Vide quæ ad hunc locum scripsi *l.* 7. *C. h. t.*

29 Innocentiam. 30 *Synopsis Basil. d. tit.* 1. *cap.* 41. vide *l.* 11. *ff. de re milit. l.* 6. *supr. h. t.* 31 Dominus patiens servum in dignitate esse, privabitur dominio, & jure patronatus *Bart.* 32 Pervenit 33 Reserventur. 34 Militiam adeptus servus ignorante domino, si militare eum postea compererit dominus, neque infra dies triginta a domino revocatus fuerit, in potestate domini esse desinit: neque libertus fit, sed ingenuus, *ut hic l.* 6. *supr. h. t.* Spatium autem illud triginta dierum non omnibus servis præscribitur, sed iis, qui tempore constitutionis sextæ *C. h. t.* militabant, non iis, qui postea militaverint: quod & Latinos & Græcos interpretes non animadvertisse notat Cujac. *c.* 1 *de tempor.* adde quæ scripsi ad *leg.* 7 *in fin ff. de publ.* 35 *d. l.* 6 *hoc tit.* 36 Indignitant. 37 Expoliari. 38 Τὴν ἀξίαν τῦ κόμητ☉ τῦ ὑψηλῦ βήματ☉, id est, dignitatem Comitis consistoriani, quanquam & is Comes sit primi ordinis, sic *Nov.* 13. ἡ τῶν περιβλέπτων κομήτων τῦ ὑψηλοτάτυ βήματ☉ ἢ τῶν λαμπροτάτων. vide Cujac. 7. *obs.* 10.

39 Al. *De negotiatoribus ne, &c.* Militare negotiatores prohibentur, *ut hic*, ut & servi, vide *l.* 6. *l.* 7. *C. tit. pr. l.* 11 *ff. de re milit.* vide Sidonii in primo *epist.* adde Forner. 2. *select.* 3. 40 *l.* 6 *C. de dignitatib. l.* 1. *supr. de præpositis agentium in reb. h. l. tit.* 21. *l.* 12. *in fin. C. de cohortalib. h. l. tit.* 58. 41 Omnium. 42 De negotiatorum utilitate & prohibita militibus negotiatione, vide Forner. 2. *select.* 3 43 Provincia. 44 Negotiatores

45 *L.* 7 *C. Theod.* 1. *L.* 49. *D.* 16. 46 Reverso. *Goth.* Accipienda est hæc lex non de ab hostibus capto, qui si redierit, non expungitur stipendiis & donativis, *l. pen. ff. h. t.* sed de transfuga militiæ a Principe restituto, qui non accipit stipendia & donativa ejus temporis, quo apud hostes fuit, *l.* 5. *C.* unde constat errare Bartol. qui non videtur satis considerasse τὸ *restitutoque.* Mod. 47 *l.* 9. *C. quando provocare.* Qui viginti annis militavit, a sordidis muneribus immunitatem consequitur *Syn. Basil.* 57. *tit.* 3 *c.* [illegible]. Ita militiæ justum tempus viginti anni. Idem etiam tempus [illegible] vacationem præstat.) Justum, inquam, tempus militiæ 20. anni, *ut* [illegible] *l.* 9. *C.* [illegible] *provocare, l.* 1. *supr. de excusat. veteran. l. ult. supr.* [illegible] *non impleta stipend. l.* 10 *tit.* 54. Idem etiam beneficium Pannoniis legionibus datum a Tiberio [illegible] 57. antea annis 25. 9. Isid. 1. Servius 2. *Æneid.* Sub Augusto annis 12. Prætoriani in [illegible]. *Suet. Tacit.* 1 *Dion* 54 Atque ita restringi potest formula sacramenti, quæ extat apud 2. Vegetii, scil. qua milites jurant, se militiam nunquam deserturos. Non tantum autem vicennio, sed vel valetudine, vel ætate indulgentia, vel missio impetrabatur. *l.* 2. *ff. de veteranis.* 48 *Al. deest.*

De

De ignominiosa missione.

3. Idem A. Juliano.

[Milites] ignominia [1] missi cum infamia notentur: nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus [2] deferri solent, uti possunt, habeant autem morandi, ubi velint, potestatem, præterquam in eis locis, in quibus specialiter arguentur [3].

De desertoribus.

4. Imp. ALEXANDER A.

Defunctorum [4] in desertione [5] bona confiscari divus Marcus, & Antoninus pater meus constituit.

5. Imp. GORDIANUS A. Valentino, & aliis militibus.

Cum allegatis septem annos in desertione egisse maritum sororis vestræ, & indulgentia nostra esse restitutum: non recte desideratis, ut id tempus, ac si in castris fuerit, habeatur. Proinde excepto eo tempore, quod ad desertores pertinet, restitutus ex indulgentia nostra, residuo militare debebit: ideoque nec [6] stipendia temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit.

De causaria missione.

6. Idem A. *

Semel causaria [7] missis militibus, instauratio non solet concedi [8] obtentu recuperatæ valetudinis melioris: quando non temere dimittantur, nisi quos constet medicis [9] denunciantibus, & Judice competente diligenter examinante, vitium contraxisse.

De militari, vel paganico delicto.

7. Idem A.

Frustra vereris, ne nota, quæ propter delictum militare intercessit, existimationem tuam jam veterani læsisse videatur: maxime cum nec ex eo delicto, quod in paganorum potest cadere personam, notatos milites, post missionem placuerit esse famosos.

De causaria missione.

8. Imp. PHILIP. A.

Causaria [10] missus, nulla existimationis macula adspergitur.

De eo, qui barbaris prædandi facultatem dedit, vel cum eis prædam divisit.

9. Imp. CONSTANTINUS A. & Cæsar. *

Si quis [11] barbaris [12] scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit, vel si quis alio modo factam diviserit, vivus [13] comburatur [14]. Dat. 4. Kalend. Maji, SEVERO & RUFINO CONSS.

De familiæ appellatione.

10. Idem A. Titiano P. P.

Quicunque militum ex nostra auctoritate familias suas ad [15] se venire meruerint, non amplius quam conjuges, liberos, servos etiam de peculio castrensi emptos, neque adscriptos censibus, ad eosdem excellentia tua dirigi faciat. Dat. 3. Kal. Jun. LIMENIO, & CATULINO CONSS. 349.

Ut tribuni, vel milites in mansionibus solitis maneant.

11. Impp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Cynegio P. P.

Tribuni [16], vel milites nullam [17] evagandi per possessiones habeant facultatem: sed cum signis propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant. at si quis tam necessaria scita contempserit: de eo, ac tribuno ejus ad nostram scientiam Rectorum, ac Defensorum relationibus protinus referatur, quatenus severissime in eos animadvertatur. Dat. 4. Id. April. CP. RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

Si exercitus in ripa consistat.

12. Iidem AA. Richomeri comiti & Magistro utriusque militiæ.

Cum [18] supra virentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistit: ideo provida auctoritate decernimus, ut nullos omnino immundo [19] fimo sorditatis fluentis commune [20] poculum polluat: neve abluendo equorum sudores [21] deproperans publicos oculos nudatus incestet, sed procul a cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluviorum hoc ipsum faciat.

Ne milites sibi vacent, vel aliena obsequia peragant sine nutu principis. 1. De accessu ad Comitatum. 2. De militibus vagis.

13. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Romuliano P. V.

Nemo [22] miles ex his, qui præsentes divino [23] obsequio nostræ clementiæ deputati sunt, & qui in hac alma [24] urbe præsente [25] Comitatu concessi sunt, quive de aliis numeris, vel legionibus sunt, vel [26] sibi vacet, vel aliena [27] obsequia sine nutu principali peragere audeat: qui autem in hujusmodi facinore fuerint convicti: militia exuti pœnas consentaneas luere compellantur: hi vero, qui in privato obsequio militem retinere fuerint reperti, quinque libris auri multæ nomine feriantur. §. 1. Si vero quisquam missus a numero [28], vel a Tribuno ad Comitatum Serenitatis nostræ pervenerit, (aliter enim eos hoc facere vetamus) illico se viris illustribus comitibus sub quorum regimine constituti sunt, offerre festinet: & causas profectionis exponat: ut & responsum cœleste mereatur, & citam remeandi accipiat facultatem. §. 2. Si [29] quos autem milites per Provincias relictis propriis numeris passim vagari [30] præsides earum cognoverint, correctos [31] facient custodiri, donec de his clementiæ nostræ auribus intimetur, & quid fieri oporteat decernamus. Dat. Kal. Febr. CP. HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De militibus a numeris ad alios numeros non transferendis.

14. Iidem AA. Stilichoni magistro militum.

Contra [32] publicam utilitatem nolumus a numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur Comites, vel Duces, quibus regendæ militiæ cura commissa [33] est, non solum a Comitatensibus [34] ac Palatinis [35] numeris ad alios numeros milites transferri non licere: sed ne ipsis quidem [36], [seu de Comitatensibus legionibus, seu de castris riparensibus [37] castrensianis,] cæterisque, cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam: nisi hoc Augusta majestas publicæ utilitatis gratia fieri jusserit: quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit devenire: quod si quis contra fecerit, per singulos milites singulas auri libras a se noverit [38] exigendas. Dat. 14. Kal. April. *Mediol.* STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

Quibus rebus milites vacare debent.

15. Imp. LEO A. Aspari Magistro militum.

Milites [39], qui a republica armantur & aluntur, solis debent utilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultui, & custodiæ animalium, vel mercimoniorum quæstui, sed propriæ muniis insudare militiæ, nullum præterea ex militibus posthac prædictis obsequiis vacare magnitudo tua patiatur: sed frequentes in numero suo esse jubeat: ut armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Quod si quis ex militaribus Judicibus ullos militum tam divinis quam regiis, vel privatis domibus ac possessionibus, diversisque aliis obsequiis contra interdictum serenitatis nostræ crediderit deputandos: sciat se ab [40] eo, qui contra vetitum fecerit, & ab eo, qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas. Dat. prid. Non. Jul. CP. LEONE A. CONS. 458.

Milites civilem curam non debent adsumere. Bart.

16. Idem A. Dioscoro.

Militares Viros, civiles [41] curas arripere prohibemus: aut si aliquam hujusmodi sollicitudinem forte susceperint, & militia statim & privilegiis omnibus denudari decernimus, formidantibus his motum nostræ serenitatis, qui temeritate saluberrimis statutis obviam ire tentaverint.

Milites fieri per probatorias Principis tantum.

17. Imp. ZENO A. * Magist. milit.

Neminem in ullo numero equitum vel peditum, vel in quolibet limite, sine nostri numinis [42] sacra probatoria in posterum sociari concedimus, consuetudine quæ hactenus tenuit, antiquata, quæ Magisteriæ potestati, vel Ducibus probatorias [43] militum facere, vel militibus adjungere licentiam tribuebat: ut hi tantum in numeris vel limitibus militent, qui a nostra divinitate probatorias consequuntur. Viros autem Eminentissimos pro tempore Magistros militum, nec non & viros Spectabiles Duces, si supplere numeros pro his, qui fatalibus sortibus decrescent, necessarium esse putaverint, veritate discussa, per suggestionem suam nostræ mansuetudini declarare, qui, & quanti, & in quo numero vel limite debeant surrogari: ut ita demum, prout nostræ sederit majestati, divina subnotatione subnixi militiam sortiantur: officio quod [44] tuæ sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo, si ex aliqua parte, quæ statuit nostra serenitas, fuerint violata.

De Judicibus militum, & controversiis dirimendis.

18. Imp. ANASTASIUS A. Joanni Magist. milit. præsentalium [45].

1 *l.* 1. *l.* 2. §. *ignominia.* 2. *ff. de his, qui notantur, l. unica supr. de infam. l.* 10 *tit.* 57. *l.* 2. *supr. de dignitat.* 2 Omnibus. 3 *Arceantur,* Cujac. & ita legitur in *l. 6. Aured. & Dionys.* 4 Si quis fossat. Græcis est Φοσσάτον, desertor factus, mortuus fuerit, bona ejus confiscantur. *Synops. Basil. lib.* [illegible] *c.* 4. 5 *l.* 1. *supr. si reus vel accusator mortuus.* 6 *l.* 10. §. 1. *ff. h. t.* 7 Vide *l.* 38. §. 1. *ff. de milit. test. l.* 8. *J. hoc tit.* 8 Non solvuntur enim militia milites ob adversam valetudinem, nisi denunciatione ac[illegible] eos vitio laborare. unde non mirum, si ex hac causa dimissi non temere restituuntur militiæ. vide porro Cagnol. *in proœm. ff. ad princ. num.* 32. Doct. a[illegible] *l. proposuisti. de prob.* [illegible] Guid. Papæ *sing.* 491. Bolog. *cons.* 5. Marsil. *sing.* 127. Sylvam Nuptial. *l.* 3. *num.* 6. *ante fin. cum seq.* Mod. 9 Probatio est infirma medici referentis e vulnere & cicatrice vulnerati, nisi judex vel adsessor in acta jusserit referri, medicum, re tota diligentius explorata, de vulnere retulisse vide Corset. *sing. Medicus.* 10 Causaria missio quid? adde *l.* 6. §. *h. t. l.* 2. §. *de his, qui non impletis stipend. l.* 10. *tit.* 54. *l.* 8. § 5. *ff. de excus. tut.* 11 *C. Theod l.* 7. *t.* 1. *l.* 1. 12 Barbari dicuntur, qui Romano Imperio non parebant. *l* 26 § *de Episcop. & cler.* Sic & in *l.* 6. *in fin. ff. de bon. damnator.* § 1. 13 Κεφαλικῶς τιμωρεῖται hac sententia. Qui hostes provocat, aut hostibus Romanos tradit, capitali pœna adficitur. 6. Harm. [illegible] Porro de ignis supplicio & vivocomburio dixi ad [illegible] § *de Nili aggerib.* 14 [illegible] *in C. Theod* 15 *l.* 3. *C. Theod* [illegible] *tit.* Vid. [illegible] 26. § 1 [illegible] *de pactis dotalib.* milites, quibus permittitur familias suas ad se vocare, nonnisi uxores, liberos, servosque suos castrenses, vel accersere, vel circumducere possunt, ut hoc ex loco servemus, militibus interdum licuisse suas conjuges circumducere. & comites habere, [illegible] quod & præsidibus & magistratibus Romanis permissum Senatusconsulto quoque. *l.* 4. §. *proficisci.* 2. *ff. de offic. proconf.* sic Apostolis licuit ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν. 1 *Cor.* 9. *v.* 5. ut ad milites revertar, eorum uxoribus id privilegium datum est, ut iisdem privilegiis, quibus milites donati sunt, defenderentur. *l.* 2. § *de* [illegible] Interim hic quoque notandum, bonos principes mulierum, puerorum & servorum multitudine, ut & lustris ac lupanaribus impedimenta militaria onerari noluisse. His addenda, quæ de focariis militum alias dixi. 16 *l.* 12. *C. Th hoc tit.* 17 Vid *l.* 13 *in fin.* J. *h. t.* 18 *l.* 13. *C. Theod. h. t.* Quoties ad ripas legiones consistunt: nemo militum flumen sordibus inficere (Græci ῥυπῶσαι) audeat: aut in oculis commilitonum nudari. sed infra tentoria sua equos abluat. *Synops. Basil. ib. c.* 13. quod summo sine pudore factum, quodque nobis hodie probro est: in militibus etiam nudata corpora principes non tulisse, qui sine ulla verecundia nudos omnimodo in publicis fluviis lavari æstate sinimus & spectamus. 19 Vid *l.* 1 § 1 *ff. de extr. crimin.* 20 Commune poculum appellat ipsa flumina, quorum usus omnibus patet. 21 Sudore. 22 *l.* 17. *C. Theod. hoc tit.* 23 Diurno. 24 Clara. 25 *Al. præsentes esse comitatus.* 26 *l.* 15. *l.* 16. *inf. h. t.* 31 *supr. de* [illegible] Forn. 2. *select.* 3. [illegible] Miles aliena negotia sine nutu, id est, permissu principis tractare non potest. 28 Numerario. 29 *l.* 11. § *hoc tit. l* 4 *in fin. ff hoc tit.* 30 *l.* 16. *C. Theod* 31 Correptos. 32 *l. ult. C. Theod. h. t.* 33 Concelia. 34 Comitensibus. 35 *l.* [illegible] *supr. de palatinis h. l. tit.* 24 *l.* 2. *supr. de heredit. dec.* 36 [illegible] pseudo-comitatensi legionibus seu de castris riparensibus castrensianis. *sic* Cujac. *lib.* [illegible] 25. Cont. 37 Riparenses, qui in limitibus Imperii excubabant contra Barbaros. *Alc.* 38 Vid. *ad* [illegible] *legem* Flor. *de post.* [illegible] & Ambros. 1. *offic. & coniunge l.* 31. §. *de locat.* 39 Vid. *l.* 13. §. *hoc tit. l.* 4. §. *de offic. magistr. militum.* 40 Sciat & ab eo. 41 Militibus civilia negotia mandari non debent, *l.* 13. *in pr.* §. *hoc tit.* 42 Nominis. 43 Miles fieri debet per probatoriam principis tantum, non per probatoriam magistrorum militum vel ducum. 44 Quod in. 45 Præsentales milites, qui ex præsenti comitatu, cujus appellationis duo magistri militum fuere, teste Marciano. Ita magisterium præsentale. Marcellinus Comes: magistratus in præsenti dixit Charisius. *l. ob carmen.* 21. §. 1. *ff. de testib.*

TAm Collatores & Provinciales, quam fortissimos milites, prout oportet, gubernari, minimeque læsionem aliquam seu dispendium perpeti, properantes, esse necessarium prospeximus [1], dicatissimos milites, qui [2] de diversis præsentalibus [3] numeris per Orientis partes noscuntur consistere, virorum spectabilium ducum jussionibus obedire: ut quicquid emerserit quod pro communi securitate curandum est: hoc protinus, utpote militari præsidio in proximis locis constituto, competens possit mereri [4] remedium: ita videlicet, ut etiam agentibus causas tam criminaliter quam civiliter, præfati milites jam non apud magnificam magisteriam per Orientem potestatem, vel ex sententiis seu præceptionibus ejus, sed per interlocutiones seu dispositiones tam excelsæ tuæ sedis, sub cujus jurisdictione consistunt [5], quam eorumdem ducum respondeant. §. 1. Eo scilicet observando, ut ad responsum [6], quem de officio tuæ sublimitatis huc usque ad prædictam Magisteriam per Orientem potestatem moris erat destinari, viris spectabilibus ducibus inhæsurus [7] mittatur, tam per se, quam per adjutores suos eosdem judices observare, & jussiones eorum implere curaturus [8]: licentia [ei] non deneganda, & adresponsum [9], qui de officio alterius Viri Excelsi Magistri militum præsentalium [10] pro hac nostra dispositione destinatur, in locis, in quibus apparitionis tuæ sublimitatis ad responsum [non] contigerit reperiri, suam sollicitudinem pro emergentibus maxime causis peragere: cujus etiam illi qui de altero officio mittendus est, præbemus facultatem, ut non tantum per adjutores suos adresponsum, sed etiam invicem se adjuvando, nec publicis, nec privatis causis, vel executionibus abesse videantur: ad singulos etenim duces adresponsum de apparitoribus [11] nostris non perspeximus oportere destinari: ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites nostros augeri contingat. §. 2. Ut autem omnifariam tam publicæ commoditati, quam fortissimis prospiciatur militibus, sportularum [12] nihilominus exactionem merito censuimus moderandam [13]: & jubemus nec ipsis adresponsum, nec Adjutoribus eorum pro criminalibus, seu civilibus causis, etiam si ex publicis causis descendere, vel ad publicam causam pertinere dicantur, licere aliquid plus quam unum solidum a singulis, vel nolentibus, vel spontanea voluntate offerentibus suscipere militibus: ita ut si [14] universitas numeri, seu principiorum monenda sit, duplicata quantitate tantummodo sportulas accipiant: in his etenim causis nec [15] plures quam duos primates [16] quorum nomina semel, ac primum gestis intervenientibus fuerint publicata, patimur conveniri: syndico [17] videlicet prout consuetudo deposcit, legibusque cautum est ordinando. §. 3. Hoc quoque adjecto, ut pro omnibus [18] quibuslibet expensis faciendis [19] ingressus [20] in judicio duciano [21] unum tantummodo [22] solidum, nihilque amplius milites, vel syndici litigantes dependere compellantur: ut hujusmodi solatium ad commodum adresponsum [23], & ejus adjutorum & exceptorum proficiat: nihil sibi usurpare, vel suo nomine poscere, vel viris devotis principibus [24], qui ducianum observant [25] judicium, vel ducianam apparitionem de præfatis litibus concedendis: ita videlicet, ut super litis expensis, in personis etiam eorum quicunque milites pulsare maluerint, eadem forma servetur. §. 4. Erit autem arbitrii [26] atque æstimationis virorum spectabilium ducum, pro qualitate negotiorum, vel quantitate quæ devotissimis militibus ab adversariis eorum ingeritur, vel [27] suam audientiam interponere litigiis, vel eorum discussionem dicatissimis principiis seu arbitris in locis degentibus committere. §. 5. Quibus viris Spectabilibus Ducibus, & eos observantibus adresponsum, seu Adjutoribus eorum curæ sit, si quando ad eosdem Duces milites [28] accersiti [29] fuerint, vel de locis, in quibus constituti sunt, moveri præcepti, ne quolibet modo curiales, seu Collatores [30] quibusdam afficiantur dispendiis: ita scilicet, ut pro militibus inspiciendis quandocunque voluerint viri spectabiles duces etiam præsentales devotissimos milites adhibere, non immodicam multitudinem eorum tempore pacis convocare [31] procurent. §. 6. Sin vero etiam necessitate poscente milites ad alia perveniant loca, læsionibus contra [32] curiales, seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant: & si [tam] in eundo [quam redeundo] triginta tantum dies oporteat eos proficisci, ipsi suas expensas sibi præbendas (collatoribus, seu curialibus minime prægravandis) suscipere non cessent: sin autem ulteriore tempore in aliis locis necesse sit eos commorari, expensas eis ulterioris [33] (ut dictum est) temporis, ad quæ pervenerint loca, ministrari. §. 7. Quoniam vero comperimus quosdam temerario animo atque iniquo proposito, anteriore tempore certos de memoratis militibus tam in judicio sublimitatis tuæ, quam apud excelsam magisteriam per Orientem potestatem in accusationem deduxisse: & [eosdem [34]] eodem [35] tempore ad diversa quoque protraxisse judicia: diversasque [36] super iisdem personis, iisdemque causis, & negotiis prolatas fuisse sententias: ne postea nihilominus tantæ contra milites nostros insidiæ, tantaque confusio querelis quas eis ingeri contigerit, generentur: nemini liceat apud sedem Magnitudinis tuæ accusatione contra militem seu milites præsentales deposita, conventioneque oblata, eundem vel eosdem criminaliter, vel civiliter per jussionem virorum spectabilium judicum, vel ducum inquietare, antequam negotium ex priori actione prioreque conventione finem legitimum sortiatur.

§. 8. Idemque versa vice observari, ut si quidem miles, seu milites præsentales provisione [37] Viri spectabilis Ducis incusati, ac admoniti fuerint: incusatori [38] licentia denegetur agenti postulationem, seu accusationem in judicio tuæ sublimitatis contra eundem militem, vel eosdem milites deponere: nec si eundem, vel eosdem tam criminaliter quam civiliter obnoxios esse firmaverit, facultatem eidem agenti superesse: & separatis intentionibus suis, pro criminalibus quidem tuæ celsitudinis judicium, pro civilibus autem Viri Spectabilis Ducis Sublimitatem, seu [39] versa vice occupare. §. 9. Si quis vero ad hujusmodi tam audacissimum, tamque æquitati contrarium conamen prosiluerit: eum pro pecuniariis quidem negotiis, jactura litis, & damnorum quæ vitio ejus contigerunt, solutione percelli: pro criminalibus autem quasi calumniatorem convictum legum aculeos sentire. §. 10. Dispositiones autem antelatas, non ad imminuendam potestatem magisteriæ per Orientem administrationis, sed pro tuitione locorum, ac securitate publica noscimur præstitisse: cum non dubium sit, ipsos etiam duces, quibus fortissimi præsentales milites parere præcepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos.

TIT. XXXVII.

DE [40] CASTRENSI PECULIO MILITUM, ET PRÆFECTIANORUM [41].

1. Imp. ALEXANDER A. Prisciano.

SI in potestate tua filius tuus fuit eo tempore quo quædam nomine ejus emisti: ea [42] tua esse non dubitatur. Peculio [43] autem castrensi cedunt res mobiles, quæ eunti in militiam a patre, vel a matre aliisve propinquis, vel amicis donatæ sunt: item quæ in castris per occasionem militiæ quæruntur; in quibus sunt etiam hereditates eorum qui non alias noti esse potuerunt, nisi per militiæ occasionem: etiamsi res immobiles in his erunt. Matris autem hereditas quamvis in militia delata sit, ad peculium castrense non pertinet. In castrensi vero peculio prædium [44] donatum non esse constat, quamvis empta ex castrensi peculio prædia, ejus conditionis efficiantur.

2. Idem A. Felici.

FIliusfamilias [45] alienationem nullius rei sine voluntate patris habet, nisi castrense peculium habeat.

3. Idem A. Feliciano.

ERrat [46] qui tibi persuasit, quod nexu paternæ [47] potestatis, jure [48] sacramenti solutus es. Manent enim nihilominus milites in potestate parentum: sed peculium [49] castrense proprium habent: nec [50] in eo ullum jus patris est.

Hereditas fratris quæsita militanti in castris, in castrensi peculio numeratur. Bart.

4. Imp. GORDIANUS A.

CUm allegas te a fratre tuo, eodemque commilitone in eisdem castris institutum [51] heredem: successionem ejus potius in castrensi peculio tuo, quam patri tuo, cujus in potestate, per te quæsitam videri, rationis est. Etenim peregrinationis laborem [52] sociatum commilitii ejus, & obeundorum munerum consortium affectioni fraternæ nonnihil addidisse, quinimo vice mutua chariores invicem sibi [eos [53]] reddidisse credendum [54] est.

5. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA.

INtelligis filio, qui militavit, defuncto, peculium ejus penes patrem remansisse, non hereditatem patri quæsitam.

6. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Zoilo P. P.

JUs [55] castrensis peculii, tam scriniarios, quam exceptores, cæterosque, qui in officio tui culminis merendi licentiam habere noscuntur: ac si in legione [56] prima adjutrice nostræ reipublicæ militent, inviolatum habere præcipimus.

1 Diximus, *al. persp. eximus.* 2 Forum sortiuntur milites præsentales, non apud magistrum militum per Orientem, sed apud magistros militum præsentales & duces: licet ipsi duces sint sub magistro militum per Orientem. 3 Terræ præsentalibus 4 Adhiberi. 5 Existunt. 6 *Adresponsum*, conjunctim legendum est: erat autem dignitas, de qua hic tractat. Cujac. 7 Al. *in mensuris mittantur*, sed male.
8 Curatores. 9 Adresponsus, [illegible], responsalis, qui vice magistri militum præsentalium responsa dabat. *Novell.* 24. *c.* 4. *vers. ad hac. Nov.* 25. *c.* 1. *in fin. Edict.* 8. *c.* 3. §. 4. 10 Præsentalis, al. *præsentralis*, al. *præsentialium.* 11 Apparitionibus. 12 Sportularum modus qui fuerit in judicio Duciano. 13 Ordinandum. 14 Numerus militum, si qua forte sit causa, quæ ad totum numerum pertineat, litigare per syndicum potest: ut hac parte possit conveniri per duos numeri primates. 15 Primates numerorum militarium. 16 Ne. 17 Syndicum numeri etiam militares constituunt. 18 *Al.* additur &. 19 Sportulæ dabantur judicibus in ingressu judicii. 20 In ingressu judicii, al. *in ingressu in judicio.* 21 Al. *duciani.* 22 Tantum. 23 Sportulæ, de quibus hic, adresponso & adjutoribus ejus præstantur, non principibus officii Duciani, officiove Duciano. 24 Principalibus. 25 Ducianum servant. 26 Pro arbitratu atque æstimatione. 27 Duces militum per se causas militares disceptare debent, vel delegare arbitris, aut principiis numerorum, in quibus ex prisca consuetudine jus solebat reddi. 28 Milites vocati a ducibus, curiales, vel collatores, sumptibus gravari non debent, nisi ultra dies septuaginta morari eis sit necesse. 29 Accersiri. 30 *l.* 3. *J. de erogat. militaris annonæ. h. l. tit.* 38. 31 Provocare. 32 Circa. 33 Ulteriores 34 Al. *deest.* 35 Milites eadem de re eodem tempore non conveniendi apud magistrum militum præsentalium, & duces, ne dividantur actiones. 36 Diversas quoque. 37 Pro jussione. 38 Accusatori, al. *utrumque abest.* 39 Sub. versa vice.

40 *L.* 49. *D.* 17. 41 *Præfectiani* erant apparitores præfecti prætorio, *l.* 2. & 3. *J. de apparit. præf. prat. h. l. tit.* 53. Ammian. Marcell. *lib.* 17. Sunt qui legunt, *præfectianorum.* 42 Vid. *l.* 6. *in pr.* §. *de bon. quæ lib.* 43 Peculio castrensi quæ cedant, [illegible] *l.* 11. *ff. u. t.* 44 *l.* 4. *supr. familiæ erciscundæ.* 45 Patria potestate non liberat militia. dixi *l.* 7. §. *de patria potestate*, & *Novell.* 81. 46 Al. *Erat.* 47 Peculio castrensi excepto, filiusfamilias nec vendere, nec alienare sine voluntate patris potest. *Synops. Basil.* 32. *tit.* 5. *ex lib.* 16. *tit.* 2. *c.* 23. 48 Sacramenti jus, militia seu jus militiæ. 49 Peculium castrense proprium est ipsorum militum, licet sint filiifamilias, *l.* 4. *supr. familiæ, l.* 12. *vers. cum autem l.* 21. *supr. de collat. l.* 1. §. *nec castrense.* 15. *ff. de collat. bon. l.* 4. *ff. h. t. l.* 52. §. *Papinianus.* 6. *ff. pro socio. Inst. quibus non est permissum in pr. vers. ex hoc.* 50 *l.* 10. *ff. hoc tit.* 51 Vel tibi legatum. *l.* 5. *l.* 8. *l.* 11. *ff. hoc tit.* 52 Al. *labor sociatus commilitii ejus* &c. *J. cre lenlas*, al. *commilitoni.* 53 Abest a *quibusdam lib.* 54 Præsumitur ex frequenti conversatione augeri affectio inter consanguineos, de qua præsumptione vide Alciatum in 1. *præsumptionum* 30. 55 Peculii castrensis jus habent tam scriniarii, quam exceptores Præf. Prætorio: videntur enim primæ legionis esse, quæ principis est adjutrix. *Synops. Basil. lib.* 6. *tit.* 4. *ex lib.* 57. *tit.* 2. *cap.* 26. & *lib.* 57. *tit.* 8. *ex lib.* 55. *tit.* 2. *cap.* 26. 56 Legio prima adjutrix appellata, *ut hic.* Tacit. 18. *annal.* Imo secunda est. *l.* 1. §. *de professoribus. lib.* 10. *tit.* 52. vide Alciatum 6. *parerg. num.* 18. & ita quoque appellatur in veteribus monumentis. P. Ælio Mutiano Spec. legionis secundæ adjutricis Vitalianus & Vitalis avunculi. Vere defendi potest, *adjutricem legionem* duplicem fuisse, primam & secundam. Ita in marmore Budæ legitur, *scholæ legionum* I. & II. *adjutricium piarum.* Fit ita mentio in itinerario Antonini primæ & secundæ legionis adjutricis. apud Ptolomæum 2. *c.* 15. auxiliaria prima appellatur. Tacitus 19. eam Italicam appellat: Minerviam Spartianus. Tertiæ legionis nomen erat Cyrenaicæ, sic enim Romæ in antiquo marmore legitur: M. *Pompejo M. F. Am. Aspro leg.* 15. *Apoll. cohort.* 3. *primop. leg.* III. *Cyrenaicæ.* Quarta legio Macedonia dicebatur Tacit. 19. Septima Claudiana Tacit. 19. & Galbiana Tacit. 18. Octava bis Augustalis, idque in saxo Viterbii ostenditur, Tre. Mil. leg. 8. bis August. Q. Urbano proque provinc. Cretæ & Cyrenarum ædili Pl. pr. legato D. Vespasiana leg. 13. geminæ proconsl. provinc. Macedoniæ P. Tullius Varro optimo patri. Duodecima *fulminatrix.* Sic enim in antiquo saxo Romæ extat, Veterano leg. 12. Fulminat. Decimatertia Gemina appellata est, ut §. Decimaquinta Apollinaris, *ut supr. quoque constat.* Vicesima Victrix, in saxo vetusto. Præf. Castr. leg. 20. vict. Vigesima-prima, Rapax Tacit. 18. & 19. Extat Bononiæ monumentum hac inscriptione: *Q. Manlio* [illegible] *leg.* 21. *Rapac. præf. equit. exact. trib. civit. Gall. fac. cur.* certus lib. in agr. *l.* 49. cujus inscriptionis meminit Alciatus *in adnotationibus* 17. Taciti. Vigesima secunda, Primigenia nuncupata est: reperitur in marmore quodam Romæ, *P. Cælio P. F. Ser. Balvino Vi, iudo Pio* 10. *viro stlitibus judic.* 6. *viro equitum Rom. turm. quint. tr. milit. leg.* 22. *Primig.* Adi Waltherum 1. *Miscellaneorum* 15. & Alciatum 6. *parerg.* 18. adde *l. ult.* §. *de off. præf. prætor. l.* 1. §. *de professorib.* & *medicis l.* 10. *tit.* 52. Spartianum *in Adriano. Dionem* 55.

TIT. XXXVIII.
DE[1] EROGATIONE[2] MILITARIS[3] ANNONÆ.

1. Imp. CONSTANTINUS A. & JULIANUS C. Helpidio P. P.

REpetita[4] consuetudo monstravit expeditionis tempore buccellatum[5], ac panem: vinum quoque, atque acetum, sed & lardum, carnem etiam vervecinam milites nostros ita solere percipere: in[6] duobus diebus buccellatum[7], in tertio die panem: uno die vinum, alio die acetum, uno die lardum, biduo carnem vervecinam. Dat. 16. Kal. Jan. *Hieropoli*, CONSTANTIO X. & JULIANO C. III. CONSS. 360.

2. Imp. JOVIANUS A. Secundo P. P.

VIcesimo[8] non amplius lapide milites sibi jubemus paleas convectare. Dat. 5. Kal. Octob. *Ædesa*, JOVIANO & VARRONIANO CONSS. 364.

Milites ut aliquid in cœna habeant, a provincialibus nihil possunt accipere. Bart.

3. Impp. VALENT. & VALENS AA. ad Victorem Magist. militum.

COEnaticorum[9] nomine milites, & eorum super instantes[10] nihil penitus a provincialibus accipere audeant. Sciant etenim milites quod oporteat eos commoda sua quæ in annonarum perceptione adipiscuntur, accipientes, extrinsecus detrimentis provinciales non adficere. Dat. 6. Kalend. Jan. *Bonamansione*, Divo JOVIANO, & VARRONIANO CONSS. 364.

4. Iidem AA.[11] ad Auxonium P. P.

SIcut[12] fieri per omnes limites salubri prospectione præcipimus, species annonarias vicinioribus limitibus a provincialibus ordinabis[13] ad castra conferri: sed in veterani[14] castris constituti milites, duas alimoniarum partes ibidem[15] de conditis sumant: nec amplius quam tertiam partem ipsi vehere cogantur. Dat. 5. Non. Maji, *Martianopol.* VALENTINIANO NB. P. & VICTORE CONSS. 369.

5. Imppp. VALENT. VALENS, & GRAT. AAA. ad Probum P. P.

ACtuarii[16], nisi expleto triginta dierum spatio, pittacia[17] authentica confestim tradiderint: species quas ex fiscalibus conditis[18] dissimulaverint excludere, vel numero, cujus ratiocinia petractant, supersederint erogare: de propriis facultatibus, vel militibus ipsis, vel fiscalibus horreis addicantur inferre. Datum 6. Id. April. *Sirmio*, VALENTINIANO & VALENTE AA. CONSS. 370.

Militibus præstanda est annona singulis diebus & ante lapsum anni.

6. Iidem AAA. ad Modestum P. P.

FOrtissimi[19] ac devotissimi milites annonas & capita singulis diebus, aut certe[20] competenti tempore, id est, priusquam annus elabatur, de horreis consequantur: aut si perceptionem suam ac si[21] debitam studio voluerint[22] protelare: id[23] quod competenti tempore minime perceperint, fisci nostri commodis vindicetur[24]. Dat. prid. Non. April. *Antiochiæ*, GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE V. C. CONSS. 377.

Qui tempore fertilitatis annonam neglexerit recipere de publico, tempore caristiæ pretium ipsius, aut annonam non petet. Bart.

7. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA. Rufino P. P.

NUlli militarium[25] pro[26] his annonis, quæ in Provinciis delegantur, repudiata ad tempus specierum copia & inopiæ occasione captata, pretia liceat postulare: ita ut si quis propter[27] anni abundantiam suscipere oblata neglexerit, ac postea impositis pro necessitate rerum pretiis repudiata taxaverit: neque id, quod contra hanc legem expedit, finatur exigere: neque id quod accipere dissimulaverit consequatur. Dat. 3. Kal. Aug. CP. THEOD. A. III. & ABUNDANTIO V. C. CONSS. 395.

Fœnum militibus & vexilliferis opportunum, at etiam scholarum tribunis, & comitibus illustribus ad domum eorum habitationis apportatur. Bart.

8. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Hilario P. P.

PRovincialium[28] commodis nos convenit subvenire. Ad omnium itaque numerorum sive vexillationum, aut etiam scholarum Tribunos, vel Viros Illustres Comites Sublimitas tua faciat pervenire, ut meminerint fœnum[29] militibus justis capitibus præstandum, juxta legem divi Valentiniani: nec[30] tamen ad oppidum deferendum. Dat. 16. Kal. Jul. ARCAD. IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 366.

9. Iidem Impp. AA. * P. P.

EXcellentia[31] tua erogationis per susceptores factæ modum quantitate brevium conferri perficiat, ita ut quo die numeris datum sit, diligentius exploretur: ac si quid amplius actuarios[32], vel optiones[33] accepisse constiterit, quam brevium datorum scriniis nostris veritas continet, memorati in duplum reddere compellantur: susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus eosdem erogasse monstraverint. nam ad illustres quoque viros Magistros utriusque militiæ sacri apices cucurrerunt, quibus provida sanctione decrevimus, ut breves ante indictionis principium summa fide ac veritate confecti ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos a Susceptoribus erogatio celebretur. Dat. 8. Kal. April. CP. HONORIO A. IV. & EUTYCHIANO V. C. CONSS. 400.

Post Kal. Nov. militibus vinum novum, non vetus tribuatur. Bart.

10. Iidem AA. Eutychiano P. P.

JUbemus[34] per omnes Provincias cunctis numeris ac militibus a Novembri mense de novello vino[35] annonam dari: quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio. Dat. 10. Kalend. Jun. HONORIO A. IV. & EUTYCH. V. C. CONSS. 400.

11. Iidem AA. provincialibus proconsularis.

OPinatoribus[36], id est exactoribus militaris annonæ, nullum sit cum Provincialibus commercium: ita ut a Ducibus, vel officio Provinciali omnis summa debiti postuletur, intra anni spacium conferenda. Dat. prid. Kal. April. *Mediolan.* VINCENTIO & FRAVITTA[37] CONSS. 401.

Septem diebus fori militibus non venduntur res pretio viliori. Bart.

12. Iidem AA. & THEOD. A. Anthemio P. P.

SEptem diebus[38], per quos Tribuni [Prætoriani] emolumenti gratia solenniter stellaturæ[39] nomine species consequuntur: species restantes[40] non aliter adærentur, nisi ut in foro rerum venalium distrahantur. Dat. 5. Id. April. CP. ARCADIO A. VI. & PROBO V. C. CONSS. 406.

13. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

LEge[41] repetita censemus, ut si quis militum interclusam specierum exactionem refricare[42] tentaverit, vel adærationes[43] statutas ausus fuerit immutare: tam vir spectabilis dux, centum librarum auri, quam ejus etiam officium pari condemnationis summa quatiatur[44], adjecta sacrilegii[45] pœna, quæ divalium scitorum violatores palam insequitur. Dat. 10. Kal. April. CP. HONORIO VIII. & THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Exactor militaris annonæ scholari ad numerum cogendum deputato unum solidum præstabit. Bart.

14. Iidem AA. Constantio Magistro militum.

HIs[46] scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dedimus, de ærariis annonis singulos solidos per opinatores[47], caballationis quoque rationem pro administrato tempore debitam, quando militibus erogatur, sine mora præberi oportet: vel si quis eorum, antequam accipiat, in fata concesserit, quod ex utraque causa ei debebatur[48], heredibus ejus restitui. Datum 13. Kalend. Decembr. CONSTANTIO & CONSTANTE VV. CC. CONSS. 414.

15. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

ANnonas[49] omnes, quæ universis officiis atque sacri Palatii ministeriis, & sacris scriniis cæterisque cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasque hi, qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate, & libidine sua graviter ex provincialium visceribus eruebant: ad similitudinem militum, quibus ærariæ præbentur annonæ, adærari[50], præcipimus: ut omnibus supra[51] designatis emolumenta debita in pretiis dispositio tui culminis pro publica utilitate taxatis præcipiat erogari. Dat. 16. Kalend. Mart. CP. ASCLEPIODOTO, & MARINIANO CONSS. 423.

Erogator jurare debet se officium legaliter & secundum justitiam peracturum. Bart.

16. Imp. ANASTASIUS Longino Magist. equitum ac peditum.

JUbemus per hanc divinam dispositionem eos, quibus ex officio tuæ Sublimitatis militarium meritorum seu cujuslibet præstationis committitur erogatio, in primis jurare[52] pro justitiæ ratione injunctam

1 *L. 7. C. Theod. 4.* περὶ ἀννόνων καὶ ῥόγων αὐτῶν &c. De annonis & earum erogationibus. Item paleas a miliari vigesimo convehendas esse: Præterea conjugem liberosque defuncti ab erogatore παρὰ τοῦ ῥογατῶρος quidquid ei debebatur ad mortem usque, consequi. *Synopsis Basil. 57. tit. 4.* 2 Zonaras in *cap. 83. Apostolor.* differentiam facit inter διανέμησιν σιτηρεσίων στρατιωτικῶν, & ὑποδοχὴν τροφῶν στρατιώταις ἀφορισμένων, & στρατολογίας, adde *l. 12. §. 1. ff. de re militari* 3 Al. *erogatione militiæ & annonæ.* 4 *l. 6. Cod. Theod. h. t.* 5 Buccellatum est frumentum ad diuturnitatem coctum: Gallica lingua vocamus *Biscuit.* Ammian. Marcell. *lib.* 18. Huc refer Xenophontem *lib.* 3. ἀπομνημ. ut hinc constet, sobriam & frugalem annonam veteres militibus erogasse, ne rem militarem enervarent. Et ita quoque victitarunt Imperatores magni, ut frugalitatis & continentiæ exemplum suis militibus essent. Hinc Hadrianus exemplo Trajani, Scipionis Æmiliani & Metelli, uti solitus erat cibis castrensibus, lardo, caseo, posca. Spartianus. 6 Ut militibus expeditionis tempore biduo buccellatum, uno die panis, biduo caro vervecina, uno die lardum detur. 7 Al. *sic*, in duos dies buccellatum, in tres panem. al. *biduo.* 8 Milites paleas ultra vicesimum lapidem seu miliare quærere non debent. 9 *Id est*, pro cœna, al. *Venaticorum*, al. *Menaticorum.* Porro *cœnatica* genus exactionis, quod milites exigebant a provincialibus, quasi pro cœna, quale est, quod Galli vocant, *la passade*, adde quæ [illegible] *l. 7. J. h. t. l. 12. C. Th. h. t. l. 18. §. quib. 5. supr. de re militari.* Rolandum a Vall. 1. *cons* 66. *n.* 10. Cujac. *Nov.* 130. adde *l. 6. infr. de metatis. h. l. tit.* 41. 10 Super his stantes, al *insuper stantes.* 11 *Al.* Imppp. Valens, Grat. & Valent. AAA. P. P. 12 *l. 15. C. Theod. h. t. l. 6. supr. de annon. & tributis.* 13 Ordinatis, al. *ordinationibus.* 14 Al. *in veteranis.* 15 Itidem. 16 *l. 16. C. Theod. h. t.* Actuarii sive Græcis ὑπομνηματοφύλακες, id est actorum seu commentariorum custodes, intra dies triginta tradere authentica pittacia debent. Secundum ea pittacia militibus fit erogatio annonarum, & ideo dicuntur pittacia τῶν ἀποτροφῶν. 17 [illegible] commentarii annonarum militarium 18 Creditis. 19 *l. 17. C. Theod. h. t.* 20 Certo. 21 Ac sibi debitam. 22 *l. 7. J. h. t.* 23 [illegible] 24 Specialis est casus in terminis, in quibus loquitur, nec extenditur. Bart. *ad l. acceptam. col. 4. quæst. 16. Cod. de usur.* Alexand. *ad l. Semel mora. ff.* [illegible] 2. Jason. *ad l. prætor. §. si aliquando. ff. de nov. oper. nunc. n.* 3. Mod. 25 Militum. 26 *l. 20. C. Theod. h. t.* Militibus non licet adærationis nomine, (quæ Græcis ἀπαργυρισμός. *Novell.* 43. 130. *c.* 4.) id est, pretia pro annonis accipere. *ut hic.* nihil nomine ἐπιδημητικῶν. *l. 10. vers. Si qui. J. de metatis, h. l. tit* 41. *Novell.* 134. *c.* 1. *vers. Neque vero.* nihil denique cœnaticorum, vel introituum nomine, vel quo alio titulo commentitio, *l. 3. l. 6. supr. h. t. Novell.* 130. 27 Per. 28 *l. 23. C. Theod. h. t.* 29 Seu. 30 Necdum ad oppidum. 31 *l. 24. C. Theod. h. t.* 32 Vide quæ scripsi ad *l. ult. infr. h. t.* 33 *Sic in vet.* sed iidem & *opinatores* dicuntur. *l. 7. J. de exactor. trib. l. 10. tit* 19. Cont. sed *optio* est erogator militaris annonæ: cui actuarius adjungitur, *l. ult. J. h. t. l. 3. supr. de apochis l. 10. tit. 22. Novell. Marciani de jud. deb.* subscribendarius, *l. 1. C. Theod. h. t.* & numerarius, *l. 3. C. Theod. de numerariis.* 34 *l. 25. C. Theod. h. t.* 35 Ex hac lege respondit Baldus a Duce Mediolanensi interrogatus, quando novum vinum esset bibendum. Roman *singul.* 305 Ans. 36 Al. *Optionibus. l. 26. C. Theod. h. t.* In exercitu delegatores (qui Harmenop. *6. tit. 14. & lib.* 14 *in fin.* legatarii) copiis militaribus, hoc est militari annonæ providebant: optiones (de quibus hic) erogabant, *l. 7. supr. de exact. trib. l. 10. tit. 19. l. 3. J. de apochis publ. l. 10. tit.* 22. Unde optio militum, annonæ divisio, Græci ad *l. 1. ff. de munerib.* His *Novella* 130. *c.* 1. decimam quintam partem copiarum dat, sicut & aliarum rerum susceptoribus certa pars datur *l. 9. supr. de susceptoribus. l. 10 t.* 70. 37 Al. *Fravitto.* 38 *Septem dierum*, *l. 28. C. Th. h. t.* 39 *Stellaturam* interpretatur hic & in *lib.* 1. Alciat. esse privilegium quoddam militum, quo viliori pretio annonam consequuntur. 40 Restantes. 41 *Pars legis 30. C. Theod. h. t.* 42 Replicare. 43 Adæratio est taxatio pretii Græcis, ut ante dixi, ἀπαργυρισμός. al. legitur *erogationes.* Goth. Quoties pro annonis militibus pecunia datur, quæ ærariæ dicuntur annonæ, *l. 14. & 15. J.* ut ærariæ ratio Ciceroni. Id vero jure fit, nec obstat *l. 7. supr.* si recte intelligatur. Semel autem pro annonis constituta adæratione, non jam annonæ ipsæ, sed pretia duntaxat præstari debent. *Mod.* 44 Quatiantur. 45 Sacrilegii rei sunt, qui committunt in leges. dixi ad *l. 1. J. ut dignitatum ordo h. l. tit* 8. 46 *l. 34. C. Theod. h. t.* 47 Optiones. 48 Vid. *l. 16. in fin. J. h. t.* 49 *l. 35. C. Theod. h. t.* 50 *Adærari.* Recte, sic enim in *vet. lib.* legitur, & eo verbo usus est Ammianus Marcellinus *lib.* 31. vid. Taurel. *de milit.* al. *adhærere.* 51 Superius. 52 Lege Solonis apud Æschinem cautum est, ut judices jurent, se secundum leges judicaturos, δικαστὰς ἐᾶν ψηφίσασθαι κατὰ τοὺς νόμους.

ſibi ſollicitudinem peracturos, & ſecundum præſentem ſaluberrimæ noſtræ diſpoſitionis obſervationem ſolatium (ſicut dictum eſt) publicum erogator manu ſua ſine ullo dolo, & fraude ſingulis militibus enumeret, quatenus unusquisque miles accepto per ſuam manum ſolatio, ipſe cum actuario de negotiatione [1] actuariis permiſſa ſecundum rationem agat juſtitiæ: hoc videlicet obſervando, ut pro ſingulis ſolidis actuario [2], ſive ſtatim, ſive poſt unum duosve ſeu amplius annos reſtitutum fuerit debitum, minus quidem uno tremiſſe [3], pro temporis ſcilicet brevitate paciſci liceat: amplius autem quam unum tremiſſem nullus actuarius pro quoquo tempore ſeu annorum ſpatio paciſci penitus permittatur, nec ulla poſſit actuarius machinatione pro temporis prolixitate unius quantitatem tremiſſis excedere. §. 1. Si qua tamen inter actuarium & militem ſuper pactione, vel negotiatione tempore erogationis emerſerit dubitatio: jubemus eidem militi dandas pecunias, ab erogatore principis [4] dari, & [5] ſecundum hactenus obſervatam [6] conſuetudinem [7] [easdem pecunias [8]] vel ab erogatore [Principis,] vel ab actuario retineri [9], quatenus cauſa apud devotiſſima principia, propoſitis ſacroſanctis ſcripturis inter actuarium, & militem tractetur: ut ex omni parte miles nullum damnum ſub quacunque occaſione (præterquam id, quod eum ex juſta & permiſſa actuariis negotiatione debere conſtiterit) patiatur. §. 2. Super his vero, quos datis forte commeatibus abeſſe contigerit, hoc volumus obſervari, ut pecuniæ, quæ erogandæ ſunt, usque ad triginta milites, quos tantummodo datis commeatibus dimitti ſacra conſtitutio continet, apud devotiſſima principia ſequeſtrentur: illorum ſcilicet tantummodo militum, quorum intra triginta commeatales viros conſtitutorum actuarius tempore erogationis pyctacia, utpote habita ſuper pactione, protulerit, quatenus cum iidem redierint milites, cauſa apud devotiſſima principia ſecundum præfatum modum tractata utriusque partis indemnitati ſimiliter conſulatur. Non danda pro tempore tribuno licentia triginta viris amplius ſub commeatus occaſione dimittere. §. 3. Sin vero ſaluberrimam conſtitutionem offendendo [10] amplius quam triginta viros datis commeatibus Tribunus dimittere auſus fuerit: pecunias quidem, quæ poſt præfatorum triginta virorum numerum per commeatus [11] dimiſſis militibus erogandæ fuerant, publicæ rationi [12] erogator non dubitet reportandas. §. 4. Sciat vero Tribunus præter jam conſtitutas ſuper hujusmodi facinore interminationes, ſeſe de propriis facultatibus ſingulis militibus, quibus ultra numerum triginta virorum ſub nomine commeatuum eos dimittendo cauſa [non [13]] conſequendi publica ſolatia dederit: quidquid ob iniquam dimiſſionem amiſerint, ſoluturum: Nec prius idem tribunus ab eodem decedat [14] numero niſi omnes hujusmodi milites, id eſt, quos poſt permiſſam triginta virorum quantitatem, commeatus nomine dimiſerint, indemnes in hac parte atque illæſos reddiderit. §. 5. Hoc etiam [15] adjiciendo, ut ſub geſtorum teſtificatione tam decem [16] ex devotiſſimis principiis [17], primates eorum videlicet, quam unusquisque caput [18] ſcholæ juratus deponat ſub præſentia ſua rem ſicut ſuperius diſpoſitum eſt, fuiſſe ſubſecutam, & ſub obtutibus ſuis unumquemque militem [19] ſolatium ſuum manu ſua ab erogatoris dextra ſuſcepiſſe: & hujusmodi geſta relatione a viro clariſſimo tribuno, vel devotiſſimis principiis intra tres menſes mittenda, ex quo profectus [20] fuerit, numerandos, ad noſtram referat pietatem. §. 6. Hoc videlicet ante omnia curando, ut pro tempore erogator, poſtquam datæ fuerint ex [21] publico pecuniæ, intra duos, vel tres menſes, ſeu quatuor, pro qualitate ſcilicet ſpatiorum commiſſam ſibi ſolicitudinem erogationis non dubitet faciendam [22]: vel ſi [23] ulterius apud ſe pecunias publicas, differendo erogationem, auſus fuerit retinere, ſciat ſe modis omnibus damnum quod ex negotiatione miles ſuſtinuerit, ex propriis facultatibus militibus ſoluturum. Scientibus his qui præfatæ diſpoſitionis obſervantiam ſive in differenda ultra ſigillatim definitum temporis ſpatium erogatione, ſive in qualibet alia parte fuerint egreſſi, non ſolum ſeſe militiæ cinguli amiſſionem, verum etiam facultatum [quoque] ſuarum publicationem pro tanto ſubituros flagitio: & inſuper erogationum quoque ſollicitudinem ab officio tuæ celſitudinis, ſi imperatoria fuerit violata diſpoſitio, ad alios transferendam. §. 7. Si vero idem officium ſimul atque hujusmodi fuerit a quolibet facinus perpetratum, ad notitiam noſtræ manſuetudinis, vel certe ad ſcientiam illuſtriſſimæ Magiſteriæ referre curaverit [24] poteſtatis, ut ejusdem apparitionis [25] periculo tale flagitium principales minime poſſit aures latere: quatenus [26] ex omni parte eodem [27] delicto revelato, quicunque ſaluberrimas noſtræ conſtitutionis, vel [28] pietatis ordinationes auſus fuerit violare, interminatas minime poſſit pœnas evadere: ita ut ſingulis militibus qui non obſervato in eorum perſona tenore dictæ diſpoſitionis læſi fuerint, liceat ſacratiſſimum noſtrum per unum forte, vel etiam binos milites pro omnibus verba facturos petere commeatum [29]: & porrectis precibus, quod contra noſtram diſpoſitionem paſſi ſunt, approbare: eoque facto, ſtatutis violator imperatoriæ diſpoſitionis ſuppliciis percellatur. §. 8. Illud præterea omnibus modis obſervari decernimus, ut erogator omnes pecunias, quæ mortuis [30] militibus usque ad diem mortis eorum debitæ fuerant, ſecundum jam datam divalem diſpoſitionem [31] uxoribus vel liberis eorum non dubitet miniſtrandas.

Milites deputati ad cuſtodiam alicujus perſonæ, vel loci, annonam de publico non percipiunt. Bart.

17. Imp. JUSTINIANUS A. * P. P.

CUm ſæpe contingat propter quasdam maximas & inexcuſabiles rationes, quibusdam ad [32] cuſtodiam vel ob aliam hujusmodi cauſam milites [deputari, vel etiam jam [33]] deputatos eſſe & non conveniat hoc modo publicum aliquod damnum ſeu diſpendium ſuſtinere: jubemus, ſi qui fortiſſimi milites ex quocunque numero, curiis, vel ſacroſanctis Eccleſiis, vel aliis perſonis pro cuſtodia (ut dictum eſt,) vel [tali] alia cauſa a noſtro numine deputati ſunt, vel fuerint, ne per eorum translationes, circa annonarum vel capitum [34] eis præbendorum erogationem publicis rationibus quædam læſio ingeratur: eandem rem de [35] proprio perſonam ſeu etiam perſonas, cui vel quibus deputati ſunt, vel fuerint, [hæc] modis omnibus agnoſcere, hoc tantummodo de publico pro iisdem annonis & capite præbendo & imputando, quod in locis ex quibus præfati milites perveniunt ſeu pervenerint, imputabatur: vel ſi ante latam præſtationem ſupradictæ perſonæ recuſaverint, eosdem milites non recedere de ſuis locis, vel eos qui receſſerint [36] ſine quadam mora ad ea redire: hoc omnifariam cuſtodiendo, ut nemo devotiſſimorum militum cuicunque perſonæ ſeu corpori ſine [37] ſpeciali noſtræ Serenitatis juſſione ſcriptis proferenda deputetur: officio tuæ celſitudinis, ſi hanc noſtræ manſuetudinis formam, quoties ſuper militibus quibusdam deputandis aliquid ſtatutum fuerit, geſtis inſinuare, & quid eos quibus dati ſunt, prout nobis placuit agnoſcere [oportet,] itidem publicare minime curaverit: tam diſpendium quodcunque publicum hac ex cauſa ſuſtinuerit, ei [38] de proprio reſarcire, quam triginta librarum auri multam propter deſidiam ſuam [39] imo magis conniventiam, dependere cogendo: Rectoribus nihilominus provinciarum, & apparitoribus eorum, ſi ſtatuta noſtra violaverint, ſeu violari conceſſerint, ejusdem condemnationis ſolutione percellendis.

18.

COnſtitutio jubet, ut in regionibus retineantur imprimis ea quæ militibus eroganda ſunt, atque ita deinde procedant reliquæ cauſæ fiſci. Nec enim oportet ſolas transmiſſiones urgere, & erogationes militares negligere. Et ſi hanc conſtitutionem præſides violarint, aut municipia, vel quilibet alius tractator publicorum, ut de ſuo militibus pecunias exolvant, & hoc amplius mulctam C. librarum auri.

19.

COnſtitutio jubet, ſi milites propriis angariis minime dant operam perſonis quibusdam auxilii gratia deputati, vel per commeatum dimiſſi, ut Actuarius eorum ſtipendia in ſpeciebus non accipiat, ne corrumpantur, ſed in auro, facta ſpecierum æſtimatione ſecundum [40] rationem menſæ, & jurejurando præſtito a Tribunis & Vicariis, & domeſticis, & Actuariis, & optionibus, a quibus etiamſi jusjurandum dederint, ratio poſtea nihilominus, & ſi qua in re pejeraſſe inventi fuerint, duplum exigetur. Sed & ſi milites adærari ſibi velint annonas, eandem in pretio rationem menſæ ſervari: ſi ſpecies dari, ut eas accipiant quas regio parit, arbitrio religioſiſſimi Epiſcopi & Clariſſimi Defenſoris Civitatis. Rurſus ſi Actuarius a milite emerit annonas ejus, & eas accipiat a collatore quaſi ſibi conceſſas rationem menſæ ſervari, niſi malit collator ſpecies ipſas inferre. At ſi velint ſua ſponte collatores vendere quædam militibus, id non prohibemus, etiamſi ex eo lucrum facturi ſint, minorem ſpecierum quantitatem præbentes, quam exigat ratio menſæ publicæ. Ne tamen ea propter liceat civibus lædere collatorem, puta ſi curia ſive civitas cum milite perperam conventionem inierit præbendarum ſpecierum, ne cogatur collator ſecundum eam conventionem ſpecies inferre. Quia vero plerique ex chartulariis fortiſſimorum numerorum, vel fœderatorum coëmunt ſibi frumentum, pretia a fiſco accipientes juxta nundinationem, quæ menſa continetur, ſibi autem quaſi jam ante comparatas ſpecies retinentes, ideo jubet conſtitutio, ne quis collator invitus eorum coëmptioni parere cogeretur. Sed ſi quis ſua ſponte eis vendere velit, ne excedant illi pretia menſæ in quantitate ea, quæ annonarum nomine militibus præbenda eſt. Nam etiam extrinſecus quantitatem ſpecierum eo pretio emere prohibentur ſicut milites. Quæ omnia demonſtrabit futura retractatio, qua quantum apparuerit ſibi quemque vindicaſſe, in tantum damnabitur in duplum, ita ut ſimplum fiſcus habeat, ſimplum actor. Omnibus quoque militibus perſonis quibusdam deputatis ſecundum rationem menſæ adærentur [41] annonæ, & capita [42], nec petantur ſpecies, niſi a volente: eo, qui quid ante dictorum temerare auſus fuerit, maximum periculum ſubituro, ſive tribunus ſit, ſive vicarius, aut domeſticus, aut actuarius [43], aut optio, aut numeri princeps, aut officialis magiſtri militum: ſi quid horum contigerit non bona fide tractari, & id confeſtim mi-

1 Fœneratoria negotiatio eſt, *ut hic*: & quidem licita *Novell.* 106. adde Molinæum *tract. de uſuris*, *numer.* 58 Idem ibidem *num.* 105. negat [illegible] negotiationem [illegible] ſali, vel mercabili quæſtuaria militantibus prohibita, [illegible] ſed de negotiatione particulari eorum, quorum milites egent in expeditione, puta [illegible] dis ſagis, equis, victu & hujusmodi neceſſariis. Et prohibetur actuarius cum eis contrahere, antequam eis debitum ſtipendium integre perſolverit: quo in manus militum perſoluto, poteſt eis vendere res neceſſarias, imo mutuum dare ſub uſuris legitimis: ita tamen, ut ſtatim atque trientem ſortis æquaverint, ceſſent, neque poſſint ulterius currere. *Hæc ille, apud quem ibidem plura vide.* 2 Actuario permittitur negotiari cum militibus, [illegible] ſolidos, amplius, quam unum tremiſſem, pro quocunque temporis ſpatio [illegible], ſed minus tremiſſe: unde colligitur, uſuræ [illegible] ſive brevis, ſive prolixi temporis, tertiam partem ſortis excedere, ſed [illegible] tantum [illegible]. Molinæus [illegible] 105 [illegible], uſuræ duos eſſe ſupremos gradus. Primum in quantitate, [illegible], vel alterius certi temporis ſucceſſive currentis, cujus [illegible], ſed diverſos habeat gradus. Alterum eſſe in cumulo ſeu totali ſumma & periodo. [illegible] in quo nulli ſint gradus, ſed unus & idem terminus uniformis & eadem, [illegible] dus, quæ hac [illegible] noſtro fallat. 3 Tremis tertia pars ſolidi [illegible]. [illegible] Alexander Severus tributa ab Heliogabalo impoſita ad tricesimam partem reduxit. [illegible] qui decem aureos ſub Heliogabalo pendebat, [illegible] aurei præſtaret [illegible] primum ſemiſſes & tremiſſes formati. 4 Principibus 5 *In vet.* [illegible] additur [illegible], *non* & Cujac. ex Græcis negative legendum exiſtimat 6 Obtinentem. 7 Abſunt a *quibusd. lib.* al. *tales pecunias.* 8 *Al.* [illegible] 9 Teneri 10 Al. *offerendo.* 11 Pro commeatu. 12 Rationis 13 Abeſt a *quibusd. lib.* 14 Diſcedat. 15 Vero. 16 Erogationis facta geſta confici teſtato debent, decem principiorum primatibus & capite ſcholarum (ſi ſcholaribus facta ſit erogatio) deponente, de manu in manum factam eſſe erogationem. adde quæ ſcripſi ad *Novell. Leonis* 41. 17 Primates principiorum. 18 Caput ſcholæ. Ammian. 25. 19 Militum. 20 Factus. 21 Al. a. al. *utrumque abeſt.* 22 Facienda 23 Erogatoris militaris annonæ mora ſi damnum militi contigerit, ob contractum ſive pactionem habitam cum actuario, erogator ipſe id agnoſcere debet. 24 Procuraverit. 25 Apparitoris. 26 Qui. 27 Eorum. 28 Abſunt a plerisque lib. 29 *Comitatum*, emendat Cujacius ex Græcis & Latinis, *manuſcr.* 30 Milite mortuo erogator debitum ſtipendium uxori & liberis defuncti perſolvere tenetur [illegible] *l.* 14 §. *h. t.* Quæri poteſt, cur non totius anni, ut alias fit. *l.* 4. §. *de domeſt.* [illegible] *tit.* 17. Cujacius putat, ideo conſtitutum, quod militibus ſtipendia in annos non conſtituerunt, ſed ut quisque militiæ onus ſubiiſſet. Poteſt & hoc adjici, rem in infinitum abiturum fuiſſe, ſi in tanta militum multitudine id fuiſſet admiſſum. 31 *l.* 14. *in fin.* §. *h. t.* 32 Militibus nonnunquam [illegible] ad certas perſonas cuſtodiendas, imo & curias, corpora, eccleſias, *ut hic.* 33 Abſunt a *quibusd.* [illegible] 34 Al. [illegible] J. *cap.* [illegible] 35 Militibus cuſtodiæ certæ perſonæ, [illegible], curiæ, vel certi corporis, deputatis, [illegible] tas annonas & capita princeps [illegible] id quod amplius [illegible] neceſſarium eſſe poteſt, [illegible] 36 Deceſſerint. 37 Milites [illegible] deputari non poſſunt, ſine principis juſſu. 38 Eam de. 39 Pro ſua deſidia. 40 Adæratio ſpecierum (ἐξαργυρισμὸς) quæ primipilari præbentur, ſecundum aliarum ſpecierum venditionem fiat: hoc eſt ſecundum rationem menſæ: vel potius accipiendum eſt, hoc fieri debere, prout [illegible] poſtulat. *Synopſ. Baſil.* 56. *tit.* 17. περὶ ἐξαργυρισμοῦ. 41 Adærare eſt pretio munus redimere. 42 Capita, pabula equorum §. *de annonis & capit.* 43 Actuarius jungitur optioni. ut *l.* 9. §. *h. t. l.* 3. *ſupr. de apochis publ. l.* 10 *tit.* 22. *Nov. Marciani de ind. deb.* ut & annonario, *l.* 3. *C. Theod. de numerariis.* ſubſcribendarius dicitur in *l.* 1. *C. Theod. de apochis.*

nime

nime denuntiaverit. Retractatio enim quicquid adversus constitutionem acciderit, coarguet, & judicabit.

TIT. XXXIX.

DE [1] EXCOCTIONE [2], ET TRANSLATIONE [3] MILITARIUM ANNONARUM.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Stilichoni Com. & Magist. utriusque militiæ.

OPinatores [4] quibus species in diversis provinciis delegantur contra omnem consuetudinem a nullis consistentibus familiis [5] excoctionem panis efflagitent. Illustris igitur auctoritas tua novam usurpationem congrua auctoritate repellat: ut cum opinatores in provincias delegantur, vetus consuetudo servetur. Dat. Id. Septembr. *Mediolan.* THEOD. V. C. CONS. 399.

Ab excoctione panis nulla domus, etiam principis, excusatur. Bart.

2. Iidem AA. [6] Adriano P. P.

IN [7] excoctione buccellati, quod devotissimis militibus convenit præparari, in translatione etiam annonæ, nullius excipiatur persona: videlicet ut nec nostra quidem domus ab his habeatur immunis. Et si quisquam (quod non opinamur) implere quæ sunt præcepta, neglexerit, in procuratorem ejus severissime vindicetur: ita ut si hujusmodi contumaciæ dominum [conscium] esse constiterit, quadruplum id, quod pro ejus capitatione poscitur, posthabita dilatione solvetur [8]. Dat. 9. Kal. April. *Romæ*, HONORIO A. VI. & ARISTENETO CONSS. 404.

TIT. XL.

DE [9] MILITARI VESTE.

Canonem vestium a Kalend. Septemb. usque ad Kalend. April. respubl. solvet. Bart.

1. Impp. VALENT. & VALENS AA. Auxonio P. P.

OMnem [10] canonem vestium [11] ex Kalendis Septembris [12] ad Kalendas Aprilis nostris largitionibus tradi præcipimus: proposita pœna Rectori provinciæ, vel ejus officio, condemnationis quæ [tuæ] justitiæ videbitur. Dat. 14. Kal. Decembr. *Martianop.* VALENTINIANO, & VALENTE CONSS. 365.

2. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENT. AAA. Modesto P. P.

PRovinciæ [13] Thraciarum [14] per xx. [15] juga seu capita conferant vestem. Scythia, & Mysia [16] in xxx. jugis [17] seu capitibus interim annua solutione dependant: per Ægyptum & Orientis partes in [18] trecenis ternis jugis: per Asianam vero, & Ponticam diœcesim ad eundem numerum in capitibus, seu jugis annuæ vestis collatio dependatur: ita ut per Orientem [19] Provinciæ in titulo auri comparatitii, quod per jugationem redditur, compensationis gratia perfruantur: exceptis [20] Osroëna & Isauria: nam eas demum constat aurum comparatitium minime debere [21]. Dat. 5. Id. Aug. *Hierapoli*, GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE V. C. CONSS. 377.

Ad vestem militis non præstabuntur bini tremisses, sed unus solidus. Bartol.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Martiano Com. S. L.

FOrtissimis [22] militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydibus, sed singulos [23] solidos dari præcipimus. Dat. 16. Kal. Febr. CP. ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Asclepiodoto P. P.

MIlitaris [24] adæratio vestis a collatoribus exigatur [25], sacratissimis videlicet largitionibus inferenda, ita ut quinque ejus partes fortissimis militibus erogentur in pretio: sexta vero portio a gynæciariis clementiæ nostræ absque ulla, vel ipsorum, vel publica incommoditate, pro eadem contextione suscepta, minoribus [26] gregariisque militibus in ipsa quam maxime eos desiderare constiterit, specie [27] præbeatur. Datum 7. Id. Mart. CP. ASCLEPIODOTO, & MARINIANO CONSS. 423.

TIT. XLI.

DE [28] METATIS [29] ET EPIDEMETICIS [30].

1. Imppp. VALENT. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAAA. Theodoro Magist. offic.

SI quis metatorum nostrorum manum qua deputatas singulas quibusque domus denotant, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitaverit: ad instar falsi reus [31], constituti hujus auctoritate teneatur. Dat. 6. Kalend. Novembr. CP. D. N. THEODOSIO A. III. & ABUNDANTIO V. C. CONSS. 395.

2. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Osio Magist. offic.

IN [32] qualibet vel nos ipsi urbe fuerimus, vel [in] qua hi, qui nobis militant, commorentur: omnium tam metatorum, quam etiam hospitum iniquitate summota duas dominus propriæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, ut in tres domo [33] divisa partes, primam [34] eligendi dominus habeat facultatem: secundam hospes quam voluerit exequatur: tertia domino relinquenda. Plenum enim æquitate atque justitia est, ut qui aut successione fruitur, aut emptione [35], vel extructione gaudet, electam præcipue judicio suam partem teneat & relictam. † Ergasteria vero quæ mercimoniis deputantur, ad prædictam divisionis injuriam non vocentur, sed quieta sint, & libera: & ab omni hospitum injuria defensata, solis dominis conductoribusque deserviant. Sane si stabulum (ut adsolet) militari viro in tertia domus parte defuerit [36]: ex ergasteriis (nisi id dominus qualibet occasione providerit) pro animalium numero, vel domus qualitate deputabitur. † Illustribus sane viris non tertiam partem domus sed dimidiam [37] hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea duntaxat conditione observata, ut alter ex his, (si libet [38], atque maluerit) divisionem arbitraria æquitate faciat, [& [39]] alter eligendi habeat optionem. & firmissimum perpetuo, quod jussimus perseveret: ita ut triginta librarum [40] auri, qui illustrissima sunt prædit dignitate, fisco nostro se [pœnam] illaturos esse cognoscant: cæteri vero militia sciant [se [41]] esse privandos, si generale præceptum amplius usurpando quam jussimus, reprehensibili temeritate violaverint. Dat. 8. Id. Febr. CP. HONORIO IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

3. Iidem AA. Vincentio P. P.

CUnctos Judices scire volumus, a [42] prætoriis ordinariorum judicum his præsentibus abstinendum. Dat. 16. Kal. Febr. *Mediolani*, STILICHONE & AURELIANO VV. CC. CONSS. 400.

4. Iidem AA. Æmiliano Mag. offic.

FAbricensium [43] domibus ubicumque [44] constitutis omnem molestiam hospitum præcipimus amoveri: quod & Antiochensibus, & cæterarum civitatum fabricis similis domorum excusatio præbeatur, absente scilicet sacro comitatu. Dat. [45] 2. Kal. Febr. CP. STILICHONE CONS. 400.

5. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

DEvotum possessorem ab omni inquietudine liberamus. Primo igitur omnium ad nullum prædium publicum, vel privatum domus nostræ, vel cujuscunque [46] juris ullus [47] metator accedat, si a quoquam fuerit destinatus. Licentiam [48] enim domino, actori, ipsique plebi serenitas nostra commisit, ut eum, qui præparandi gratia ad possessionem venerit, expellendi [49] habeat facultatem, nec crimen aliquod pertimescat: cum sibi arbitrium ultionis suæ sciat esse concessum: recteque sacrilegum prior arceat, qui primus invenit. Administrantem vero, ejusque officii proceres, quorum præceptio [50] inhibitam personam ad agrum aliquem destinaverit, in tempus [51] proscribi debere censuimus [52]. † Solam sane hospitalitatem sub hac observatione concedimus, ut nihil [53] ab hospite quod vel hominum vel animalium pascuis necessarium creditur, postuletur: omniumque sit acceleratum iter atque continuum, nec ulli liceat residere [54]: ne diuturnitas commanentium ulla ex parte prædium vexet. Decem etiam librarum auri multa ferietur, quisquis administrator, rogator [55], apparitor [ve [56]] ullus, militans scilicet, vel iter [57] agens ullo in loco aliquid ab hospite postulaverit. In tantum enim inhiberi sceleratum morem jubemus, ut ipsis quoque præbentibus impunitum esse non patiamur, si quid [58] sponte contra præceptum nostrum probati fuerint obtulisse. Datum prid. Id. Jun. *Ravennæ*, post consulatum HONORII IX. & THEOD. V. AA. 414.

1 *L. 7. C. Theod.* 5. 2 *Exactione*, al. *executione*. 3 Collatione. 4 Optiones *Goth.* Opinatores exigunt annonam militarem vel imminent judicibus. *l. 11. sup. tit. prox.* Excoctionem panis non exigunt, ubi familiæ nullæ consistunt, *Mod.* 5 Al. *famulis* 6 *Al* Et Theodosius A. 7 *l. 2. C. Th. h. t.* 8 Solvatur.

9 *L. 7. C. Theod.* 6. 10 *l. 2. C. Theod. h. t.* 11 Omnes res suas obligantem, vestes suas non obligare hinc colligit Ripensis ad *l. 6. ff. de pign & hypoth.* 12 Indictiones incipiunt a mense Septembri, *ut hic & l. ult. in fin. supr. de annonis & tributis l. 10. t. 16. Novell.* 128. *in pr.* 13 *l. 3. C. Th. h. t. l. 1. supr. ut nemo ad suum patrocinium. l. 11. t. 53.* 14 Tarsiarum, *Pyrrhus.* al. *Dacarum.* 15 Al *tricena.* al. *quinquagena* ut notat *Azo hic.* Cont. 16 *Mœsia.* Alc. 17 Juga capita, *l. 2. vers. At cum ex mandato. supr. ut nemini liceat in coëmptione specierum. l. 10. tit. 27.* 18 In 30. terrenis jugis. 19 Orientis provinciam. 20 *In quibusd. lib. Ostroenatis, & Ostrolicnia.* Alciat. *Orthodosia nates*, vel *Ostroena nates*, hic legit. verum excusa lectio rectissima est, & *lib. manusc.* confirmatur. 21 Redhibere. 22 *l. 4. C. Theod. h. t.* 23 Singulis. 24 *l. 5. C. Theod. h. t.* 25 Adæratio vestis largitionibus sacris infertur ut *l. 1. supr.* ita ut quinque ejus partes militibus erogentur in nummis, sexta in vestibus a gynæciariis præstetur junioribus gregariisque, id est, tyronibus & addunt Græci rationem τούτους γὰρ οὐ δεῖ πιστεύεσθαι ἀργυρίῳ. sic autem tyro & gregarius miles pro eodem etiam ponuntur, ut & juniores sæpe in Cod. Theod. qui & caligati. Cedrenus tamen ait juniores esse institutos scholares a Junio Balbo patre Gordiani. *Mod.* 26 Al. *junioribus.* 27 Species hic pro veste accipitur, *ut l. 2. supr. de murilegulis. l. 11. tit. 7. l. 4. supr. de vestibus holoberis. l. 11. tit.* 8.

28 *L. 7. C. Theod.* 8. περὶ μετάτων ἤτοι ἀπλήκτων &c. De metatis seu hospitiis, & quinam eis præbendis obnoxii non sint. *Synops. Basil. lib.* 57. *tit.* 12. *cap.* 2. 29 *Metata* sunt hospitia, quæ supervenientibus militibus, vel aliis personis provinciales præbent. al. *metatoribus*: dicuntur autem *metatores*, qui eligendi & præparandi hospitii causa præcurrunt. 30 Epidemetica sunt pretia, quibus se redimunt ab onere hospitum suscipiendorum. *Novell.* 130. Roland. a Valle 1. *cons.* 66 *num* 1. Quidam legunt, *epimetaticis*, al. *epidimeticis.* vid. *hic* Alciat. 31 Reus ex hac. 32 Quælibet domus, quæ metatum (μετάτον) præstare debet, in tres partes dividatur: ac partem quidem unam dominus ad mansionem suam eligat, alteram, quam volet, miles accipiat: tertia quæ restat, domino relinquatur: officinæ vero adhærentes ædibus (παροικικὰ τὰ παρακείμενα τῇ οἰκίᾳ) a metatis immunes sunt: nisi forte miles in electa a se parte tertia stabulum non habeat. Tunc enim undecunque dominus stabulum præbere debet, aut si nullum habeat, ex adhærentibus officinis deputet: non quale omnino ipse miles requirit, sed quale numerus animalium, quæ secum miles adducit, postulat. Et ea quidem lex est metatorum militibus præstandorum. Nam illustribus, quibus metatum parandum est, non tertia pars domus, sed dimidia concedenda: domino quidem ædium divisionem faciente, altero vero eligente. Quod si quis majorem ædium partem prætextu metati occupaverit, illustris quidem triginta libris auri multetur: miles autem militia privetur. *Synops. Basil.* 57. *tit.* 12. *c.* 2. 33 Ut in tres domus divisæ partes. 34 In metatis principales ædium partes dominis reservandæ. adde *Novell.* 130. 35 Empto. 36 Al *additur id.* 37 Mediam. 38 Quilibet, quive maluerit. 39 *Al deest* 40 Libras. 41 *Al. deest.* 42 Vide *l. 14. supr. de offic. rector provinc.* 43 Metatis non sunt obnoxiæ domus deputatorum fabricensium (ὁπλοποιῶν) ubicunque sint. *Syn. Bas. h. t. c.* 4 adde 2. Harmen. 5. §. 9. 44 *Cuique* sic usurpatur in *l. urbana.* 166. *ff. de verb signif* 45 *Al.* 11. 46 Cujusque. 47 Nullus. 48 *l. 4. supr. de jure fisci, l. 2. supr. de discuss. fortibus l. 10. tit. 30. l. 5. infr. de executoribus. h. l. tit.* 61. 49 Metatori, *ut hic*, ut & alias officiali injuste exequenti, licet ipsis privatis resistere, & eos repellere, dixi ad *l. 5. infr. de executorio. h. l. t.* 61. 50 Præcepto. 51 Tempore. 52 Recenluimus. 53 *l. 6. infr. h. t. l. unic. infr. tit. prox.* 54 Possidere. 55 Erogator. al. *rogatus.* Cuj. emendat, *togatus*: & sic legitur in *lib. Amed.* id est, patronus causarum. 56 Al. abest *ve* & post *ullus*, adjicitur, *vel.* 57 Mavult Cujac. *inter.* 58 Qui, al. *quis.*

6. Iidem AA. Adriano Procur. Africæ.

HOc proſpectum eſt, ut [1] infauſta [2] hoſpitalitatis præbitio tolleretur: nec balneum [3] quisquam a domino ædium poſtulet. Dat. 5. Non. Mart. *Ravennæ*, CONSTANTIO & CONSTANTE CONSS. 414.

7. Iidem AA. Euſtathio P. P.

DEvotiſſimos milites ex procinctu redeuntes, vel proficiſcentes ad bella, muri [4] ſacratiſſimæ Urbis ſingulæ turres in pedeplanis [5] ſuis ſuſcipiant. Dat. 5. Non. Mart. CP. HONORIO XIII. & THEODOSIO X. AA. CONSS. 422.

Medici ſacri palatii, & Urbis Romæ Magiſtri liberalium artium, & pictores ingenui, quoad vivunt, ſunt immunes ab onere hoſpitandi.

8. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Helioni Magiſt. offic.

ARchiatros [6] noſtri palatii, necnon [7] Urbis Romæ, & Magiſtros literarum, pro neceſſariis artibus, vel liberalibus diſciplinis, necnon picturæ Profeſſores (ſi modo ingenui ſunt) hoſpitali [8] moleſtia, quoad vivent, liberari præcipimus. Dat. 14. Kalend. Septembr. HIERIO & ARDABURE CONSS. 427.

9. Iidem AA. Nomo [9] P. Magiſt. offic.

OMnes [10], qui metata [11] in ſuis domibus præſtant [12], ſive hoſpitia præbuerint metatoribus, ſive quolibet pacto ſatis eis fecerint, nullam vel penſionis vel diſcuſſionis domus gratia moleſtiam ſuſtinere cogantur. Deinde [13] neminem volumus cujuslibet loci, vel ordinis in hac florentiſſima urbe domum propriam, excuſantem metatum ſibi in alienis ædibus privilegio militiæ vindicare: quod & in provinciis obſervari oportet: cæteris [14] vero, quibus illuſtris dignitas ſub cingulo vel citra cingulum pro [15] ſuo ſolo honore delata eſt, excuſandarum ædium licentiam penitus denegamus. Hoc juris etiam in his præcipimus obſervari, quos ipſa quidem adminiſtrationis conditio ſpectabiles novit: honor tamen additus a noſtra liberalitate reddit illuſtres: Scituris omnibus quod ſi quis cum cingulo perfruatur, & excuſationem [ita] propriæ domus impetraverit, ut a penſione etiam portionis tertiæ ſit immunis, & militiæ cauſa metatum [in [16]] alienis domibus ſibi crediderit vindicandum: ſi quidem honore præditus excuſationis jus habeat, carebit legum privilegiis, quas fraudare conatus eſt. Si vero inter eos, quibus nulla ſuffragatur dignitas, numeretur, centum [17] librarum auri ſacratiſſimis largitionibus pendendarum illatione multabitur. Datum 17. Kalend. Februar. *Conſtantinop.* THEODOS. A. CONS. [18].

10. Impp. VALENT. & MARTIAN. AA.

HAc [19] lege ſancimus, ut ſi quis Conſularem ac Patriciam meruerit dignitatem, tres domos proprias dum ſupereſt, habeat hoſpitum immunitate ſecuras, heredes vero ejus filii, aut pater, aut mater, nepotes, aut frater, aut ſoror, aut uxor, duarum domorum ſuarum excuſatione potiantur. † Si quis vero Conſulatu [20] tantummodo gloriatur, duas ſemis domos [ſuas [21]] immunes habeat: poſt fata vero ejus memorati heredes unam ſemis domum ſuam habeant nullis hoſpitiis prægravatam. † Pari Privilegio perfruatur cum memoratis heredibus, qui ſolius patriciæ dignitatis ſine conſulatu decoratur inſignibus. † Præfectorii vero, necnon & magiſtri militum duas domos ſuas habeant, quoad vixerint hoſpitibus liberatas. Heredes vero eorum memorati unam defendant domum ſuam ſimili excuſatione munitam. † Magiſtri vero officiorum, vel quæſtores unam ſemis domum ſuam quoad vixerint, habeant hoſpitum onere liberatam. Heredes vero eorum prædicti unam ab hoſpitibus jure defendant. † Comites autem domeſticorum, & protectorum, & ſacrarum largitionum, [& rerum privatarum,] & Vir Spectabilis Primicerius [22] Notariorum, ſingulas domos ſuas ab hoſpitum gravamine, dum vivunt, gaudeant eſſe ſecuras. Memorati vero heredes eorum mediam partem unius domus ſuæ ſciant excuſatione muniri: reſiduæ vero partis dimidiæ tertiam portionem hoſpitibus deputandam eſſe cognoſcant. † Si qui [23] illuſtres honorarias dignitates quaſcunque ſine actu cœlitus impetraverunt, æquo animo ſuas domus hoſpitibus poſt hanc legem pendant pro tertia, quæ legibus præfinita eſt, portione: exceptis videlicet ergaſteriis, quæ in plateis vel angiportis [24] eſſe noſcuntur, quod in omnibus domibus quæ hoſpitales ſunt, obſervari jubemus, ita ut nemo vel ex ſacro reſcripto, vel ex divina annotatione, ſeu pragmatica ſanctione contra hanc legem uti poſſit excuſationis auxilio: his omnibus, quæ per hanc legem conſtituimus, in hac æterna urbe obſervandis.

11. Imp. ZENO [25] A.

DEcem poſt Primicerium tribunos in domibus, quas in hac regia urbe poſſident, metatorum juſſimus vacationem mereri.

12.

NEquid Præſes dum [26] per Provinciam oberrat, hac ſpecie exigat a Provincialibus, ne illos hoſpitio gravet, vel ut eis habere arma concedat. Qui ſecus fecerit, ut dignitate, boniſque ademptis exilio perpetuo damnetur [27].

TIT. XLII.

DE [28] SALGAMO [29] HOSPITIBUS NON PRÆSTANDO [30].

1. Imp. CONSTANTINUS [31] A.

NE [32] quis [33] Comitum, vel Tribunorum, aut Præpoſitorum, aut militum nomine, ſalgami gratia, culcitras, lignum, oleum a ſuis extorqueat hoſpitibus, ſed nec volentibus hoſpitibus in prædictis ſpeciebus aliquid auferat: ſed ſint provinciales noſtri ab hac præbitione ſecuri: comitibus, tribunis, vel certe præpoſitis, militibusque gravi vexationi ſubjacentibus. Dat. 5. Id. Octobr. *

TIT. XLIII.

DE [34] COMMEATU [35].

Tempore expeditionis nullus militibus commeatus dare poteſt: contra faciens capite punitur. Bart.

1. Impp. CONSTANT. & CONSTANS [36] AA. Leontio P. P.

NE [37] cui liceat Præpoſitorum, vel Tribunorum cohortium, vel vicariorum, & familiarium eorum [38] tempore expeditionis quocunque genere cuiquam de militibus a caſtris, atque ſignis, vel his etiam locis, in quibus [39] prætendant [40], diſcedendi commeatum dare. Si quis vero contra hanc legem facere auſus fuerit, & militem contra interdictum commeatum dimiſerit eo tempore, in quo Barbarorum incurſio [41] extiterit, & tunc cum præſentes in caſtris, atque apud ſigna milites eſſe debeant, quisquam abfuerit: capite vindicetur. Dat. 4. Kal. Maji, SEVERO, & RUFINO CONSS. 323.

2. Imppp. GRAT. VALENT. & THEODOS. AAA. Syagrio Mag. offic.

QUicunque [42] de Scriniis, aut Agentibus in rebus, vel etiam ex Palatinis, his videlicet, qui ſacrarum [43], & privatarum remunerationum comitibus, obſecundant [44], ſex [45] menſium ſpatium ſupra [46] diem commeatus, aut juſſionem evectionis abfuerit: is in inferiorem locum quinque antelatis poſterioribus devolvatur. Is vero [47], qui anni [48] vacationem [49] arbitratu proprio, judiciarii præcepti oblitus aſſumpſerit, a decem poſt ſe militantibus tranſeatur [50]: ac deinde cum jam aliquis deſidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de ſequentibus poſtferatur. Qui vero nec [51] poſt quadriennii quidem tempus [52]: militantium non immerito matriculis auferatur. Dat. Kal. Oct. AUXONIO, & OLYBRIO CONSS. 379.

Qui ſine commeatu biennio, aut triennio, vel quadriennio vacaverit, modo hic inſcripto punitur. Bart.

3. Impp. [53] HONOR. & THEOD. AA. Hauſoni Com. & Mag. militum.

SI quis ſine commeatu aliquo annum in penatibus [54] propriis, vel in quibuslibet locis deſidioſa quiete tranſegerit, decem ſequentibus poſtponatur: in quo vero biennalis [55] culpa deprehenditur, viginti ſibi antepoſitos congemiſcat: tertius autem annus triginta prælatos jure deflebit: ita ut quartus exempto matriculæ nullam veniam derelinquat. Dat. Prid. Id. Jun. *Rav.* poſt conſulatum HONORII VIII. & THEOD. V. AA. 413.

TIT. XLIV.

DE [56] TYRONIBUS.

1. Impp. VALENT. & THEOD. AA. Modeſto P. P.

NUllus [57] tyro [58] vagus, aut veteranus, aut cenſibus obnoxius, ad militiam accedat. Datum 14. Kalend. Octobr. *Hierapoli*, VALENTE & VALENTIN. III. AA. CONSS. 380.

---

1 Al. *ne infauſta hoſpitalitatis præbitio tolleretur*, Hal. Eſt vero infauſta hoſpitalitatis meretricum præbitio: ſolebant interdum milites ſcortum a ſuis hoſpitibus exigere. 2 Infanda. 3 Quod & privatum. dixi ad *l.* 13. *C. Theod. h. t.* & 2. Harmen. 4. §. 23. adde Cujac. 9. *obſerv.* 2. 4 Scilicet novi: a Theodoſio juniore conſtructi, de quibus *Nov.* 59. *c.* 5. *l.* 18. *ſupr. de operib. public.* 5 Επιπέδοις. Ita milites olim in media urbe non hoſpitabantur. 6 A metatis ſunt immunes, tantiſper dum vivunt, Archiatri palatii & urbis Romæ, magiſtri literarum (γραμματέων διδάσκαλοι) pro vere neceſſariis artibus & liberalibus diſciplinis: ut & picturæ profeſſores, ſi modo ingenui ſunt. *Synopſ. h. t. c.* 1. & 2. Harm. 5. §. 9. 7 Archiatrorum alii ſacri palatii, alii urbis Romæ. adde *l.* 2. §. *quibus non objicitur longi temp.* vide Hieronymum Mercurialem 4. *Variar.* 1. 8 Hoſpitalitatis. 9 Numo. 10 *Ex Nov. Theod. quam integram edidit Pithœus.* 11 Al. *metatum*, id eſt, diverſorium: & ita accipitur *lib.* 4. *c.* 25. *eccleſiaſt. hiſt.* ſed excuſa lectio extat in *Nov. Theod.* 12 *Al.* additur, *ſive officia.* 13 Metatum in alienis ædibus ſub prætextu militiæ vindicare, nemo cujuslibet gradus aut conditionis poteſt, ſive in urbe Conſtantinopoli, ſive in provinciis. Quin illuſtres excuſationem a metatis non habent, εἴ τε ἄζωστοί εἰσιν, εἴτε ζωστοὶ, ſive cum cingulo, ſive extra cingulum ſint, ac ſi ille privilegium a metatis impetraverit, privilegio privabitur, ἰδιώτης privatus, centum auri libras ſacris theſauris inferre cogitur. *Syn. h. t. c.* 9. 14 *l.* 10. §. *ult. infr. h. t.* 15 Abeſt *ſuo*, a *Novell. Theod.* in al. deeſt, *ſolo.* 16 Abeſt a *quibusd. lib* ſed extat in *Nov. Theod.* 17 *Centenarum*, *in Nov. Theod.* 18 Sic legitur in *Novell. Theod. ſed in lib. Cujac.* Theod. & Valentiniano AA. Conſſ. 19 A metatis excuſandarum ædium is modus eſt: ut qui conſularis & patricius factus ſit, tres domos ſuas a metatis excuſet, dum ſupereſt: heredes ipſius (ſive filii ſuccedant, ſive pater, ſive mater, ſive nepotes, ſive fratres, ſive ſorores, ſive uxor) domos duas, *ut hic.* Conſularis tantum, duas ſemis tantum, heredes ejus unam ſemis. *verſ. ſi quis vero* Patricius tantum, idem privilegium habebit. *verſ. pari.* Præfectorii & magiſtri militum duas: ipſorum heredes, unam. *verſ. præfectorii.* Magiſtri officiorum ſeu quæſtores, una ſemis. *verſ. magiſtri.* Comites domeſticorum, protectorum, largitionum (παραχῶν) rerum privatarum, primicerii notariorum, ſinguli unam domum, heredes ipſorum, dimidiam: ut reſiduæ dimidiæ partis portionem metato præbeant. *verſ. Comites.* Illuſtres vero in actu nullo conſtituti, ſed honorari dignitate duntaxat ornati, nullam: exceptis eorum ergaſteriis, quæ in plateis, vel angiportis ſint. *verſ. ſi qui illuſtres.* Nullus autem, vel ex ſacro reſcripto, vel ex pragmatica ſanctione ſemet a metatis excuſet. *verſ. ita ut nemo. Synopſ. ibid. cap.* 10. 20 Conſulatum. 21 *Abeſt a quibusd. lib.* 22 Et primicerius. 23 *l.* 9. *verſ. cæteris. ſupr. h. t.* 24 Ἐν τοῖς στενωποῖς. *Synopſis.* 25 *Al.* Leo. 26 Id ἐπιδημητικὸν Græci *Novell.* 134. *c.* 1. dixi ad *l.* 7. *ſupr. de erogat. militaris annonæ. h. l. tit.* 38. 27 Abrogantur ergo epidemetica, & occaſione ἀφοπλισμοῦ id eſt, ne privatis auferantur arma, exactiones, *in Novell.* 8. ἀφοπλιστὰς vocat, qui privatis hominibus habere arma non concedunt. Fit autem hujus conſtitutionis mentio *l.* 26. §. *de epiſc. aud.* Mod. 28 *L.* 7. *C. Th.* 9. 29 *Salgami* appellatione ſignificantur eſculenta, quæ ad condiendum valent. Et hic ſine culcitræ, lignum, oleum numeratur. Hujus vocis etiam meminit & Columella. *Got.* Vide Cœl. Rodigin. *Antiq. lect. lib.* 30. *cap.* 10 & Alciat. *hic.* Anſ. Adde Forcatul. *in penu juris cap.* 20. Mod. 30 Præbendo. 31 *Al.* Conſtans AA. Leontio P. P. 32 *l.* 2. *C. Theod. h. t.* Milites ſtipendiis ſuis contenti eſſe debent, quod & Scriptura quoque jubet, ac ut ſint, quod eſſe debent, Reipubl. defenſores & populi: non autem, quod eſſe ſolent, prædones, vetat Conſtantinus milites a ſuis hoſpitibus exigere, ſalgami nomine, culcitram, oleum, lignum. adde Forcatulum *c.* 20. Penus. *l.* 5. *verſ. ſolam. tit. proxim.* adde Roland. a Valle 1. *conſ.* 66. *num.* 4. & 9. 33 Qui. 34 *L.* 7. *C. Th.* 12. 35 Commeatus eſt abeundi licentia, data militi ad tempus. Cuj. *hic l. unic. ſupr. in quib. cauſis militantes for. præſcript. uti non poſſunt. l.* 1 *l.* 14. *ff. de re militari.* vide Feſtum *in Remeare*, *l.* 2. *in fin. ff. ad mun.* [illegible] 36 *Al.* Conſtantinus A. *al.* Arcad. & Honor. AA. 37 *l.* 1. *C. Theod. h. t.* 38 Ad *l.* 12. §. 2 *ff. de re militari.* 39 *Quibus*, & deeſt in *C. Theod.* 40 Prætendatur. 41 Excurſio. 42 *l.* 2. *C. Th. h. t.* 43 Comes ſacrarum & privatarum remunerationum, *ut hic*, ſacrarum remunerationum. *l.* 10 *ſupr. de* [illegible] *ſacrar. largit. h. l. tit.* 24. *l.* 41. *C. Theod. de appellat.* Is eſt, per quem princeps largitiones publice & privatim facit: præſidebat donis imperialibus. *Cujac. tom.* 6. 44 Obſecundent. 45 Scriniarius magiſterianus, vel palatinus, qui commeatum accepit, ſi ſupra commeatus diem ſex menſibus abfuerit, quinque ſequentibus poſtponi debet. 46 *l.* 3. §. *ſi ad diem commeatus.* 7. *l.* 14. *in princ. ff. de re milit.* 47 His vero. 48 Miles, qui ſupra commeatus diem annum abfuerit, decem ſequentibus poſtponi debet. 49 Vocationem. 50 Transferatur. 51 Ne poſt. 52 Al. *nec poſt quadriennii quidem tempus militaverit, non &c.* 53 *Al.* Imp. Zeno A. 54 Penates, domus cujusque. 55 Biennium talis. al. *biennio talis.* 56 *L.* 7. *C. Th.* 13. 57 Pars *legis* 6. *C. Theod.* 58 Tyroni vix fidendum, ita tyroni cuſtodia non tuto committenda. *l.* 14. *in princ. ff. de cuſtodia.*

2. Imppp.

2. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

QUisquis [1] alieni juris mancipium in tyrocinio militiæ scribi curaverit: convictus, ac proditus auri libram ærario nostro cogatur inferre, mancipio scil. [2] domino (si factum ignoraverit) reddendo. Dat. Id. Maji, *Tyro Metropoli*, PP. *Beryto*, ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 384.

3. [3] Imp. HONORIUS A. [4].

TYrones [5] in scholis loco semper posteriore ponantur: nec [6] enim patimur quemquam celsiorem gradum obtinere, nisi cui & labotum adsiduitas, & stipendiorum prolixitas suffragantur. Dat. 7. Kalend. Decembr. *Ravennæ*, BASSO, & PHILIPPO CONSS. 408.

TIT. XLV.
DE [7] LITTORUM [8], ET ITINERUM CUSTODIA.

1. Impp. [9] HONOR. & THEOD. AA. Eustachio P. P.

SAluberrima [10] sanctione censemus [11], ne merces illicitæ ad nationes barbaras deferantur: & quæcunque naves ex quolibet portu seu littore dimittuntur [12], nullam [13] concussionem vel damna sustineant: ita tamen ut earum naucleri deponant in quam [14] provinciam ituri sunt: uti [15] hoc manifestato, nulla contra eos postea indignatio seu concussio quoquo modo procedat. Dat. 14. Kalend. Octobr. CP. DN. THEOD. A. IX. & qui fuerit nunciatus 420.

TIT. XLVI.
DE [16] DESERTORIBUS, ET OCCULTATORIBUS EORUM.

Recipiens scienter desertorem in agro vel in domo, si est Actor vel Procurator, capite punitur. Bart.

1. Imppp. [17] GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Syagrio P. P.

SI [18] quis forte desertorem agro tectove susceperit, atque apud se diu passus fuerit delitescere: actor quidem vel procurator loci qui hoc sciens prudensque commiserit, capitali supplicio subjugetur: dominus vero si hujus rei conscius fuerit, prædii in quo latuerit desertor, amissione puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit [19], mediocris loci ingenuus immunitate potiatur. Neque solum de his loquimur, qui proxime signis [20] felicibus applicati, militiæ rudimenta timuerunt [21]: verum etiam qui stipendiis militaribus degenerem latebram præbuisse monstrantur [22]. † Desertor [23] autem habebitur, quisquis belli tempore aberit a signis. Horum qui sponte processerit: peccati anterioris supplicium non timebit. Sin vero flagitiosa ignavia delitescat: per eum in cujus domo fuerit invigilantibus extrinsecus quoque officiis publicis, ubicunque correptus, severitati judicis offeratur, degeneris mortis [24] gladium subiturus. Sin autem Rector provinciæ propositam severitatem, vel gratia, vel dissimulatione distulerit, patrimonii, atque existimationis damno subjiciatur: & in officii primores capitaliter vindicetur. Dat. Id. Jul. *Romæ*, GRAT. V. & THEOD. I. AA. CONSS. 382.

Desertor inventus resistens, ut rebellis opprimitur. Bart.

2. Imppp. ARCAD. THEOD. & HONOR. AAA. Adriano P. P.

SI [25] desertores inventi, resistendum [26], atque armis oppugnandum [27] putaverint: tanquam rebelles [28] in ipsis temeritatis suæ conatibus opprimentur: ita tamen ut provinciarum judices solicita cautione disquirant, ne sub falsarum tractatoriarum nomine, desertionis suæ crimen defendere moliantur: nec [29] suppositis, & [30] commentitiis epistolis evadendi habeant facultatem. Dat. 6. Kal. Mart. *Ravennæ*, THEOD. A. I. & RUMORIDO CONSS. 403.

3. Iidem AAA. Longino P. P.

QUi [31] relictis militaribus castris, se ad deprædationem, vel latrocinium contulerint, severitatem Judicis non evadant [32]. Dat. 9. Kal. April. *Ravennæ*, ARCADIO A. VI. & PROBO V. C. CONSS. 406.

TIT. XLVII.
DE [33] VETERANIS.

Veterani gaudent privilegiis hic insertis. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS A.

CUm [34] introissent principia [35], & salutatus esset a Præfectis, & Tribunis, & Viris eminentissimis, acclamatum est: *Auguste Constantine, Deus te nobis servet* [*vestra salus* [36]] *nostra salus: vere dicimus: jurati dicimus.* Adunati veterani exclamaverunt: *Constantine Auguste, quo nos veteranos factos, si nullam indulgentiam habemus?* Constantinus Augustus dixit: *Magis, magisque conveteranis meis beatitudinem augere debeo, quam minuere.* Victorinus veteranus dixit: *Muneribus* [37], *& oneribus* [38] *universis locis conveniri non sinamur.* Constantinus Augustus [dixit:] *Apertius indica, quæ sunt maxima munera, quæ vos contumaciter gravant.* Universi veterani dixerunt: *Ipse perspicis.* Constant. Augustus dixit: *Jam nunc Magnificentia mea omnibus* [39] *veteranis id esse concessum perspicuum sit, ne quis eorum in ullo* [40] *munere civili, nec in operibus* [41] *publicis conveniatur, nec ulla collatione, nec a Magistratibus, nec* [42] *vectigalibus in quibuscunque nundinis interfuerint, ullam ob* [43] *venditionem proponendam dare debebunt. Publicani quoque* (ut adsolent [44] agentibus supplere [45]) *ab eisdem veteranis amoveantur; quiete post labores suos perenniter perfruantur. Fisco quoque nostro eadem epistola* [46] *interdicimus, ut nullum omnino ex his inquietet: sed liceat eis emere, & vendere, optimis negotiis pecuniam tractare, & mercimonia agitare, nec solum integra beneficia eorum sub seculi nostri otio, & pace perfruantur* [47], *sed etiam nullo munere civili*, id est, *corporali, seu personali, vel deportatorio* [48] *onere eos affici concedimus.* Dat. Kalend. Mart. Civitate [49] *Bellovacorum*, CONSTANT. A. VI. & CONSTANTIO C. CONSS. 321.

Veteranus factus protector nullis injuriis est pulsandus. Bart.

2. Idem A. Maximo.

PRovidendum [50] est, ne veterani, qui protectoria dignitate cumulati, aut honores varios pro meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsentur injuriis. quod si quis in hoc crimine fuerit deprehensus: Rectores Provinciarum pro jurisdictione sua examinantes factum pro sui qualitate eos coërceant. Dat. 4. Kal. Jun. *Treveris*, JANUARIO, & JUSTO CONSS. 328.

3. Idem A. Euagrio P. U.

VEterani [51], qui ex negligentia vitæ, nec [52] rus colunt, nec aliquid honestum peragunt: sed latrociniis [53] sese dederunt: omnibus veteranorum privilegiis exuti, pœnis competentibus a Provinciarum Rectoribus subjiciantur. Dat. 3. Id. August. CONSTANTINO A. VI. & CONSTANTE II. CONSS. 353.

4. Impp. [54] HONOR. & THEOD. AA.

NUllus eorum, qui sacramentis [55] inhærere desierit, vel volens permittatur, vel invitus militare cogatur, seu stare judicum sententiis [56]: quæ non his observatis latæ fuerint, nullam firmitatem habentibus; nisi [57] forte reperiatur ibi tempore militiæ cœpta cognitio, tunc enim velut necdum cingulo deposito sub militari judice rem tractari, finirique præcipimus: nisi principali beneficio specialiter indulto quidam ex his sese defendant.

TIT. XLVIII.
DE [58] FILIIS OFFICIALIUM MILITARIUM, QUI IN BELLO MORIUNTUR.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Euagrio.

HI [59], qui [ex] officialibus quorumcunque officiorum geniti sunt, sive eorundem parentes adhuc sacramento tenentur, sive jam dimissi sunt [60], in parentum militiam vocentur. Dat. prid. Non. August. BASSO, & ABLABIO CONSS. 331.

2. Imppp. [61] GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

Filios [62] primipilariorum paternam sequi conditionem oportet.

3.

SI [63] quis quocunque modo militans in bello moriatur, filius ejus, si unus sit, vel ex multis major [64] natu, statim in locum ejus succedat, & easdem annonas accipiat, si pater usque ad Biarchi duntaxat gradum pervenerit. Quod si altiorem obtinuerit (veluti ducenarii, aut centenarii) filius ejus fiet tantummodo Biarchus. Manifestum autem est, majorem natu [65], in quem ejusmodi solatium confertur, fratrum suorum curam habiturum.

1 Similis est constitutio *l.* 5. *C Theod. tit.* 9. *l.* 2. 2 Hæc non erant in C. Theod. sed addita sunt a Triboniano ex *l.* 6. *supr. qui mil poss* Mod. 3 *Al.* Impp. Honorius & Theodosius AA. C S. L. 4 *Al.* Anastasius A. 5 *l.* 19. *C. Theod. h. t.* 6 Vide *l.* 7. *supr. de proximis sacrorum scriniorum* hoc lib. tit. 19. 7 *Lib* 7. *C. Th.* 16. 8 Al *littoribus* 9 *Al.* Imppp. Gratian. Valent. & Theod. AAA. male. 10 *l. ult. C. Th. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 11. §. 3. *ff. de publican.* 11 Vide *l* 1. *C. quæ res exportari non debeant.* 12 Mittuntur. 13 Vide *l.* 3. *supr. de navicular. lib* 11. *tit.* 1. 14 Qua provincia. 15 Ex hoc. 16 *Lib* 7. *C. Th.* 18. vide 6. Harmen. 8. 17 *Al.* Imp. Theod. A. 18 *l.* 4. *C. Theod. h t.* 19 Desertorem indicantis & prodentis præmium. 20 Signa militaria quæ & quot generum fuerint, dixi ad Rubricam, *tit. de verborum & rerum signific.* 21 Tenuerunt. 22 Punitur hac lege, tyro, milesve desertor, & occultator ejus. Præmio autem afficitur proditor ejus: servus libertate, quod huic legi addendum est ex *l ult. supr. quib. ex caus. ser. pro præm.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet: Ingenuus mediocris loci immunitate, ut in causa falsæ monetæ, *l.* 1. *supr. de fals. mon.* ideo autem illud *mediocris loci* additur, quia qui superioris dignitatis sunt, satis per se a muneribus vilibus excusantur. *Mod.* 23 Desertor est qui belli tempore abest a signis adde *l.* 3. §. *desertor.* 3. *ff. de re militari.* 24 Degeneri morte, al. *degenerem mortem gladii.* 25 *Pars l.* 11. *C. Th. h. t.* Desertor seu qui ad hostes transfugit, tanquam hostis a quovis potest impune occidi. 6. Harm. 8. §. 1. 26 Vide *l.* 2. *supr. quando liceat unicuique sine judice.* 27 Al. *obtinendum*, in lib. Aured. *obnitendum.* 28 Ὡς πολεμιοὺς, ut hostes. 6. Harm. 8. Rebelles tamen alio sensu, *in feudis, Qui Rebelles.* 29 Ne suppositis. 30 Vel commentis. 31 *l.* 15. *C. Theod. h. t.* 32 Multa etiam alia severius in desertores constituta sunt, veluti ut a provincialibus opprimantur impune *l.* 2. *C. quand. lic. unicuique sine jud.* ut ejus criminis abolitio non fit, *l. ult. in fin. supr. de abolit.* ut morte non extinguatur crimen. *l.* 4. *supr. de re milit* Mod

33 *Lib.* 7. *C. Th.* 20. Περὶ τῶν ἀποστρατευομένων καὶ τῶν προνομίων αὐτῶν. De militibus emeritis & eorum privilegiis. *Synops Basil.* 57. *tit* 6. 34 *l.* 2. *C. Th. h. t.* In nonnullis cod. sic *incipit hæc l. Imp. Constantin. cum introisset principia, & salutatus esset a præfectis & tribunis, & a viris eminentissimis acclamatum esset Auguste &c.* recte. *Contiu.* 35 *Principia* in re militari quid essent, dixi ad *l. ult. supr. quæ sit longa consuetudo*, *l.* 12. *in fin. ff. de re militari.* 36 Al. *nostra salus.* al. *abfuit.* 37 *l.* 2 *in p. inf.* [illegible] *h t.* 38 Honoribus. 39 *l. ult. ff h. t.* 40 Nullo. 41 Puta ob navium fabricam *l. ult. ff h. t.* 42 Imo vectigalibus tenentur. *l.* 2. *in fin ff.* [illegible] 43 Venalitium vectig l munere videtur, de quo scripsi ad *l.* 4. *supr. de proximis sacrorum scriniorum. hoc lib. tit.* 19. 44 Solent. 45 *Superpellere, in vet. lib. sed in C. Th. supercompellere.* 46 I. e. testimonial. dimissionis veteranorum sic enim epistola etiam accipitur in *l* 2. *supr de desertor.* & aliis quoque locis, de quibus vide Curac. ad *l. ult. supr. de profess. & medic.* Mod. 47 *Multa sunt hic a C Th. detracta & immutata.* 48 Igitur immunes sunt veterani ab onere portorii, *l.* 9. *C. Theod. de veteranis.* Item operum publicorum, de quo *l.* 1. *supr. de oper. publ.* & collationum extraordinariarum. neque quidquam debent civitatibus vel publicanis ob venditionem proponendam. *Mod.* 49 *In civitate Velovocorum, in Cod. Theod.* 50 *l.* 5 *Cod. Theod. h. t.* 51 *Pars legis* 7. *C. Theod. h. t.* 52 Veteranorum exercitia post missionem, rus colere, aut tale aliud honestum vitæ genus sectari. 53 Milites seu pro militibus non habendi latrones armati. 54 *Al.* Imp. Theod. A. 55 Sacramentum militare quid, dixi ad *l.* 2. *ff. h. t. l.* 11. *ff. ad l. Jul. de adulteriis* 56 Veterani mutant forum; nec enim jam amplius militare judicium observare coguntur, nisi ante missionem in eo lis contestata fuerit. Sic mulier per nuptias mutat forum, nisi ante nuptias litem inchoaverit. *l. pen ff. de jurisdict.* Sed ipsa se prioris judicis jurisdictioni volens submittere potest; veteranus duciano judicio se submittere non potest. *Mod.* 57 In jus vocatus, si postea militiæ nomen dederit, non potest in ea causa uti præscriptione fori, quasi præventus, *ut hic*, & *l.* 7. *ff. de judiciis. l. pen. ff. de jurisdict.*

58 *Synops. Basil.* 57. *tit.* 7. & 7. *C. Theod.* 22. 59 *l.* 3. *C. Theod. ib.* 60 Erunt. 61 *Al.* Idem A. *al.* Impp. Arcad. & Honor. AA. 62 Facit *l.* 11. *C. Theod. h. t.* 63 Ut defuncti militis filius natu major statim in locum patris sui succedat, & easdem annonas accipiat, usque ad Biarchi gradum. *Synop.* [illegible] 64 Primogenitis militum sua fuit prærogativa. 65 Primogenitus frater fratrum inferiorum curam gerere debet.

TIT. XLIX.

DE [1] OBLATIONE [2] VOTORUM [3].

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Baſilio P. U.

QUando [4] votis communibus felix annus aperitur [5], in una libra auri, & ſolidis obryzatis [6] principibus offerendi devotionem animo libenti ſuſcipimus: ſtatuentes, ut deinceps ſequentibus annis uniuſcujuſque ſedulitas Principibus [7] ſuis talia inferat ſemper, & deferat. Dat. 3. Non. Mart. *Mediolan.* OLYBRIO & PROBINO CONSS. 395.

TIT. L.

DE [8] NUMERARIIS, ACTUARIIS, ET CHARTULARIIS, ET ADJUTORIBUS, SCRINIARIIS, ET EXCEPTORIBUS [9] SEDIS EXCELSÆ [10], CÆTERORUMQUE JUDICUM, TAM MILITARIUM, QUAM CIVILIUM.

De numerariis, & tabulariis.

1. Imp. CONSTANTINUS [11] A. ad Veronicianum Vic. Aſiæ.

VOrax [12], & fraudulentum numerariorum propoſitum, qui diverſis obſequiis Rectoribus obſequuntur, ita inhibendum eſt, ut antea ſancivimus, & nunc itidem ſancimus, conditioni eos ſubdi tormentorum, & eculeis [13] [atque] lacerationibus ſubjacere. Dat. 14. Kal. Jun. OPTATO, & PAULINO CONSS. 334.

2. Impp. [14] VALENT. & VALENS AA. Clearcho.

QUi [15] numerarii appellari conſueverant Conſularium, atque Præſidum, duntaxat [16] tabularii poſt hanc noſtram ſanctionem vocabuntur: ſcientes ſe tormentis eſſe ſubjectos, niſi [17] judicibus, vel his qui provecti noſtro judicio ad provincias venerint, vel exactoribus debitorum, aut reliquorum [nomen, & [18]] modum frequenter ingeſſerint ſub actorum teſtificatione: quos ſcire oportet, cum his, qui debitores ſunt, ſeſe ad ſolutionem eſſe retinendos, niſi omnia debita ipſis fuerint indicantibus perſoluta, triennii [19] tamen ſpatio tabulariorum decet tempus omne concludi. Dat. 14. Kal. Mart. *Conſtantinop.* VALENT. & VALENTE AA. CONSS.

3. Iidem AA. Rufino P. P.

NUmerarios [20] Ampliſſimæ tuæ Sedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere jubemus. Dat. prid. Id. Decembr. *Pariſiis*, VALENTIN. & VALENTE AA. CONSS. 365.

In omni Provincia duo Numerarii, & Tabularii collocantur. Bart.

4. Imppp. [21] GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. omnibus Rectoribus Provinciarum.

IN [22] provinciis ſingulis duo Numerarii qui & Tabularii collocentur: quo ad unum fiſcalis arcæ [23] ratiocinium ad alterum largitionales pertinere tituli jubeantur: hoc ſcituri, quod ſi ex alterius [24] quicquam actibus ad alteram [25] partem illicita [26] fuerit uſurpatione translatum: is qui culpam judicis diſſimulatione texerit [27], graviſſimo ſit ſupplicio ſubjugandus. Dat. 3. Kal. April. CP. ANTON. & SYAGRIO CONSS. 382.

De exceptoribus.

5. Iidem AAA. Principio P. P.

EXceptores [28] omnes judicibus Provincialibus obſequentes, qui nec cohortalem militiam ſuſtinere videntur, neque a fiſco ullas conſequuntur annonas, abſque metu dare cœptis operam, etiamſi decuriones ſint, minime prohibemus: dummodo munera [29] propriæ civitatis agnoſcant, & peracto ſecundum morem exceptionis officio, ad propriam ſibi curiam redeundum eſſe non neſciant. Dat. 4. Id. Decembr. *Aquileiæ*, ARCADIO A. & BAUTONE CONSS. 385.

De Numerariis Actuariis.

6. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Severo P. U.

NE [30] diutius ad cunctorum perniciem actuarii numerariorum [31] conſortiis adjuventur, illuſtris auctoritas tua cunctos ex numerariis actuariorum ſocietate præcipiat [32] abſtinere, atque ab eorum communione diſcedere: quod ſi hoc moniti cuſtodire neglexerint, iiſdem pœnis ſe quibus actuarios, non ambigant ſubjacere. Dat. 4. Kalend. Jun. *Niciæ*, HONOR. A. IV. & EUTYCHIANO CONSS. 398.

De actuariis.

7. Impp. [33] THEOD. & VALENT. AA. Hierio P. U.

ACtuarios [34] tam claſſium [35] Urbis Conſtantinopolitanæ, quam Tymelæ [36], equorumque curulium [37] civitatum diverſarum, non aliter, niſi ut conſueverat [38], manus ſanxerit principalis, ſublimitas tua præcipiat ordinari, quod [39] ſi quis talis ſub tua fuerit judicatione convictus: profecto irritis his, quæ vetita contrectaverit, etiam congruam indignationem incurrat. Dat. 10. Kalend. Jul. *Nicomediæ*, THEOD. XII. & VALENT. II. AA. CONSS. 426.

De ſcriniariis vel numerariis præf. præt.

8. Iidem AA. Protogeni P. P.

SCriniarios vel Numerarios officii Magnitudinis tuæ jubemus nullatenus in poſterum aut mutuam pecuniam ſumere, aut polliceri cuiquam pro publicis expenſis cogi: quos nullam poſt depoſitam militiam inquietudinem ſuſtinere volumus.

De actuariis.

9. Impp. LEO jun. & ZENO AA.

NEmini licere deinceps jubemus in quacunque militia connumerato, ſolicitudinem actuarii ſubire: vel poſt depoſitam eandem curam ad militiam adſpirare, quatenus inter privatos agens, omnique militari privilegio denudatus, nihil nundinationis, vel fraudis circa commendanda ratiocinia, quibus obnoxius eſt, attentare valeat.

De Scriniariis, Numerariis, Adjutoribus, Chartulariis.

10. Imp. ZENO A. * P. P.

NUlli [40] Scriniario liceat pro tempore Numerarios plus quam quaternis vicibus, nec his tamen continuandis, adjuvare. Idemque hoc ſuper Chartulariis in præbenda pro tempore numerariis opera obſervari decernimus, ita ut Adjutorum quidem biennii, Chartulariorum vero unius anni intervallo continuatio interrumpatur: nulla Adjutoribus ad Chartulariorum ſolicitudinem quam ſemel dedignati ſunt, deſcendendi [41] danda licentia: ita ut Orientalis quidem tractus pro tempore Numerariis, nonniſi ab his ſcriniariis qui inter triginta viros a Numerario retro numerandos, Aſianæ [42] vero diœceſeos numerariis nonniſi ab his qui intra quinquaginta a numerario ſimiliter retro numerandos inveniuntur: Ponticæ vero & Thraciæ [43] diœceſeos paſſim, & pro ſuo libito ex omni multitudine eligendorum adjutorum tribuatur facultas.

§. 1. Omnia ſane commonitoria, vel præceptiones, aut evictiones, ſeu quælibet publica inſtrumenta, non ſolum Adjutoribus, verum etiam Provinciæ illius de qua diſponitur, tractatori [44] inſpiciendi, itidemque ſubſcribendi, aliorum quoque qui una cum eo tractant [45] in eadem ſubſcriptione mentione habenda, neceſſitatem incumbere. §. 2. Si quid autem ſine hac obſervatione ex Orientali, vel Aſiano, vel Thraciano [46] ſcrinio fuerit emiſſum, falſi ſuſpicione non careat: exceptis publicis inſtrumentis quæ a ſcrinio Ponticæ diœceſeos emittuntur, quod in iiſdem inſtrumentis ſolum numerarium ejuſdem diœceſeos ejuſque Adjutorem & Chartularium ſubſcribere Magnitudo tua diſpoſuit: ita ut ſi quid hujus legis fuerit violatum Numerarii quidem tam gradus ſui quam ſolennitatem ſeu ſolatiorum univerſi [unius] anni jacturam: Adjutores vero quinquaginta librarum auri, & Chartularii quindecim itidem librarum auri pœnam ſubeant [47].

De numerariis.

11. Idem A. Cotoni Magiſt. milit.

OFficio tuæ Magitudinis datis precibus poſtulante, ut Numerariorum actus non in biennium, ſed in unum annum [48] ſtatuatur: noſtra pietas hujuſmodi petitionibus annuens, diſpoſitionem quæ ſuper biennio promulgata fuerat, ſuper uno tantummodo anno [49] revocavit.

De Cornicularits, Chartulariis, Primiſcriniis & Numerariis.

12. Imp. ANASTASIUS A. P. P. Illyrici.

PEr hanc divinam pragmaticam ſanctionem decernimus, quod antea Tribunis Prætorianis, dum dignitas eis qui in ſcriniis [50] ſeu gradibus officii tuæ Celſitudinis deponunt militiam præbebatur, & cuſtoditum fuiſſe dignoſcitur, hoc ſuper honore quoque Comitivæ dignitatis eis impertiri: ut ſententia pro fine eorum militiæ proferenda, dignitatis etiam mentionem contineat. Hoc quoque tantummodo, & ſine ſpeciali codicillorum vel divinorum apicum ſanctione ad eandem dignitatem adipiſcendam & privilegia eam ſequentia ſufficiat: ita tamen ut primi ordinis Comitivam per interlocutionem ejuſdem poteſtatis mereantur [hi, id eſt] Cornicularius [51], & Chatularius, Primiſcrinius, & Numerarius ſcrinii Macedoniæ, & ſcrinii Daciæ, & ſcrinii operum, & ſcrinii auri. Hoc eodem in his etiam qui poſt novellam diſpoſitionem divæ memoriæ Zenonis, quæ de eiſdem pœnis loquitur: & de iiſdem perſonis [52], quæ depoſuerunt militiam, obtinente.

1 *L. 7. C. Th. 24.* 2 Al. *De obſervatione votorum.* al. *De obligatione.* 3 De votis adde *l. 233. §. 1. ff. de verb. ſignif.* 4 *l. 1. C. Theod. h. t.* 5 Nuncupabantur vota ineunte anno pro ſalute principis, *l. ſi caluitur. ff. de verb. ſignif.* & offerebatur libra auri in 72. ſolidis obryziatis ſive obryzatis: quo nomine quid ſignificetur vide Cujacium *ad tit. de vet. num. pot.* & Cottam *in voc. obryzati.* Mod. 6 Obryzati ſolidi quid eſſent, dixi ad *l. 3. Cod. ſupr. de vet. numiſm. poteſt. lib. 11. tit. 10.* Sunt qui ad *Ophir*, (quam provinciam Peru hodie vocari nonnulli putant) hanc vocem trahant. 7 Al. *principalibus.*

8 *L. 13. C. Th. 1.* περὶ ταβουλαρίων καὶ χαρτουλαρίων βοηθῶν ἤτοι σκρινιαρίων καὶ ἐξκεπτόρων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, de Tabulariis, adjutoribus ſive ſcriniariis & exceptoribus, tam civilium, quam militarium judicum. *Syn. Baſil 6. tit. 36.* adde *l. 25. ſupr. de ſacroſ. eccleſ.* 9 Executoribus. 10 Excelſæ, id eſt, *prætorianæ.* 11 *Al.* Impp. Valentin. & Valens AA. 12 Voracitas ſeu concuſſio in officiali punitur. *l. 4. C. Theod. h. t.* 13 Aculeis. 14 *Al.* Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. 15 *l. 9. C. Theod. h. t.* 16 Recte addit hoc de conſularibus & præſidibus. nam illuſtrium præf. prætor. numerarii, vel etiam ſpectabilium conditionales non ſunt, quibinto cingulum militiæ geſtant & tenent, qui in officio præf. prætorio numerarii ſunt. *Mod.* 17 Vide *l. 1. ℥. de exact. tributorum. l. 10. tit. 19* 18 Abſunt a *quib. lib.* 19 Vide *l. 11. ℥. h. t.* 20 *l. 11. Cod. Theod. h. t.* 21 *Al.* Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. 22 *l. 12. C. Theod. h. t.* 23 Al. *haſtæ.* 24 Alienis. 25 Alienam. 26 *l. 36. ff. de regul. juris. l. 2. ℥. de executoribus. h. l. tit. 61.* 27 *Traxerit*, al. *tenuerit.* 28 *l. 2. ℥. de proximis ſacrorum ſcriniorum. h. l. tit. 19.* adde *l. 19. §. 9. ff. locati.* 29 Munia. 30 *l. 14. C. Theod. h. t.* 31 *Numerarii* rationes & chartas tractabant in officio præf. prætorio; præf. urbi; præſidum & ducum. *Actuarii* palatinorum & comitatenſium numerorum rationes tractant, *l. 5. ſupr. de erogat. milit. ann.* & ita actuarii ſpecialiter accipiuntur. *l. 3. 5. 10. & 15. C. Theod. hoc tit. de numer. actuar.* Alii autem ſunt actuar de quibus dicetur *tit. ſeq.* Alii actuarii comitum ærarii. *l. 3. ℥. de div. off.* Fuere & præ prætorio, proc. præſidibus, vicariis, præf. urbi, ab actis. *Mod.* 32 Percipiat. 33 *Al.* Imp. Leo A. 34 *l. 4. in princip. ſupr. de munerib. patrimoniorum, l. 10. tit. 41. l. 5. in princip. ſupr. de ſpectaculis. l. 11. tit. 40.* 35 Al. *clariſſimæ.* 36 *Chimeleæ.* al. *Antiochiæ.* Pyrrhus & Alciatus legunt *Timeleæ*, ſed hanc legem, ut excuſa eſt, reſtituit Cujacius ex *veter. lib. & l. 21. & 22. C. Theod. de div. offic.* qui interpretatur *Thymeleæ*, id eſt, ſcenæ. 37 Al. *& quarumcunque curialium.* *Al. quamque curialium.* Apulej. *l. 3.* equum curulem nimia velocitate refectum: Circenſes dicuntur hi equi. *l. 1. §. 2. ff. de munerib. & honorib.* quorum alendorum munus patrimoniale, non perſonale, *ut alias dixi.* 38 Conſueverant. 39 Quin. 40 Scriniarii adjutores non debent ſociari numerariis & chartulariis, niſi ſecundum modum hic declaratum. Bart. 41 Diſcendi. 42 Aſiæ. 43 Thraciæ. 44 Tractator hic paulo ante chartularius dictus eſt, a chartis tractandis, ut & *l. 3. ℥. de canone largitional. lib. 10. tit. 23. l. 6. ℥. de executoribus, h. lib. tit. 61. Novell. 28. & 30. c. 2. & 128. cap. 24. in fin. 129. & 147. c. 2.* 45 Contractant. 46 Thraciaco. 47 Pœnæ ſubjaceant. 48 Numerarii, qui rectoribus parent, triennales ſunt, *l. 2. ℥.* quod de numerariis Præf. prætorio proditum eſt. *l. 13. & ult. C. Theod. h. t.* At numerarii, qui ſunt in officio magiſtrorum militum, annui ſunt; olim erant biennales. *Mod.* 49 Al. *diſpoſitionem, quæ ſuper uno tantummodo anno promulgata fuerit; revocavit. l. 2. ℥. h. t.* 50 Scriniarios operum intelligit Cujacius *Novell. 128. cap. 18.* qui ſub Præfecto prætorio erant, quibus interdicta diſcuſſio eſt rationum ad civitates pertinentium. *dicta Nov. 128. c. 18.* 51 Cornicularius officialis qui præeſt cornibus ſecretarii ut ſcribit Caſſiodorus *lib. 11. Variar.* 52 Alias additur, *quæ.*

TIT.

TIT. LI.
DE [1] CURSU [2] PUBLICO, ET [3] ANGARIIS [4] ET PARANGARIIS.

1. Imp. CONSTANT. A. Titiano.

EQuos, qui publico cursui deputati sunt, non [5] lignis, vel fustibus, sed flagellis tantummodo agitari decernimus: pœna non [6] defutura contra eum, qui aliter fecerit. Dat. prid. Id. Maji, SABINO & RUFINO CONSS. 316.

2. Iidem AA. [7] Cyndino P. P.

PRæsidibus, & Rationalibus [8], cæterisque quibus propterea [9] respublica [10], & annonas, & alimenta pecoribus subministrat [11], usurpandi [12] paraveredi [13] licentia derogetur. Sed nec per aliam viam eundi quisquam habeat facultatem; nisi per quam cursus publicus stare dignoscitur: excepta videlicet tua sublimissima sede, qui cursus publicus, & proficiscendi per eum licentia, & ubi ratio exegerit, præsto est. PP. 15. Kal. Mart. CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTIO C. CONSS. 326.

3. Imp. [14] CONSTANT. A. Tauro P. P.

EVectiones [15] ab omnibus postulentur, & tam judices, quam custodes publici cursus minime [transire] patiantur antequam seriem evectionis aspexerint. Quod si [16] quis putaverit resistendum, & sine evectione iter facere detegatur, vel ultra tempus quod evectioni insertum est, publico cursu uti conatus sit: ubi repertus fuerit, ibidem [17] jubemus retineri: & siquidem dignitate præditus sit, de ejus nomine ad providentiam [18] tuam, & ad illustrem virum comitem [19], & magistrum officiorum referri: adversus vero cæteros protinus indignatio competens exercenda est, quos sinceritas tua pro loco graduque militiæ ibidem coërceri posse crediderit. Datum 8. Kal. Jul. *Mediolani*, CONSTANTIO A. IX. & JULIANO C. II. CONSS. 359.

4. [20] Imp. [21] JULIANUS A.

PArhippum [22] eum [23] videri, & habendum esse, qui [24] usurpato uno [25], vel duobus veredis quos solos evectio continebit, alterum, tertiumve extra ordinem commoveat [26]. Nihil autem interesse debet, nec ad crimen vocari, utrum agens in rebus suo itineri, an mulionis subjugando, modo evectionis datæ formæ licentiam non excedat. Dat. 5. Id. Septemb. MAMERTINO & NEVITTA CONSS. 362.

5. Impp. [27] VALENT. & VALENS AA. ad Symmachum Correctorem Lucaniæ, & Brutiorum.

SI [28] quis per publicum cursum iter faciens, cujuscunque dignitatis, vel militiæ, ab itinere recto diverterit, pœna in eum competens proferatur. Dat. 8. Kal. April. *Mediolani*, VALENTINIANO, & VALENT. AA. CONSS. 365.

6. Iidem AA. & GRATIANUS A. ad Amphilium.

EVectionum [29] copiam senatui cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est: ita tamen, cum aut a nobis evocatur, aut a clementiæ nostræ veneratione discedit. Si quis ergo posthac contra vetitum sibi cursum publicum illicita temeritate præsumpserit, motum in se nostræ mansuetudinis excitabit. Dat. 3. Id. Decembr. *Trev.* GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

7. Iidem AAA. ad Hisprinium P. P.

IN [30] omnibus provinciis veredorum quarta pars reparetur [31]: stabula autem ut impensis publicis extruantur, contra rationem est: cum provinciarum sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur apparanda, & utilius sit, tam publico, quam his, quos [32] stercus [animalium pro] suo solatio habere concedimus. Dat. 3. Kal. Mart. *Trev.* GRATIANO A. IV. & MEROBAUDE CONSS.

8. Imppp. [33] VALENT. GRAT. & VALENS AAA. Floro Com. R. P.

UT [34] agendi itineris possit esse moderatio, deni veredi per dies singulos ex utraque parte dimittantur: pœna quinque librarum auri minime defutura contra eos, qui statuta nostra [35] neglexerint.

Faciendæ evectionis copia omnibus judicibus denegetur, excepto Præfecto prætorio, & officiorum magistro. Bart.

9. Imppp. [36] GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. [Floro] * P. P.

JUdicibus [37] faciendæ evectionis copiam denegamus: cum id tantum nostro numini [38], & tuæ sedi, necnon [39] viro illustri magistro officiorum sit reservandum: cum neque præfecto urbi, nec magistris militum, nec [40] ducibus, nec vicariis, nec cuiquam [41] alii præter memoratas duas potestates a nobis hoc concessum sit [42]. His enim [43] tantum ambulandi facultatem judices ex suo arbitrio præbituri sunt, quos in transmissionem publicarum functionum persecutores [44] viderint constitutos: scituri, si definitionem nostram excesserint, se quidem vigintiquinque auri libris, officia vero quinquaginta esse multandos. Datum 10. Kalend. Aug. CP. ANTONIO, & SYAGRIO CONSS. 382.

10. Iidem AAA. Philagio Com. Ord.

GRavissimæ [45] pœnæ acerbitate proposita, evectionum [46] contractus, animalium quoque publicorum merces, & ementis & distrahentis coërcitione prohibemus. PP. *Byato.* Dat. 15. Kalend. Octob. ANTONIO & SYAGRIO CONSS. 382.

11. Iidem AAA. Cynegio.

NUllus [47] evectione utatur privatus, tametsi valuerit impetrare. Dat. 6. Non. Mart. RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

12. Imppp. [48] VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

QUoniam [49] veredorum [50] quoque cura pari ratione [51] tractanda [52] est [53]: sexaginta libras auri sella cum frenis, sexaginta [itidem] averta [54] non transeat: ea conditione, ut si quis præscripta moderaminis imperatorii libramenta transcenderit, ejus sella in frusta cædatur: averta vero fisci juribus deputetur, exceptis auri centenariis [55], quæ necessarium [56] est ab hippocomis [57] in solitis sacculis reportari. Dat. 15. Kal. Jul. CP. ARCADIO A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

Non debent rustici, qui hippocomi appellantur, perducendo equos, per publicum cursum indigna spoliatione vexari. Bart.

13. Iidem AAA. Floro P. P.

NOn [58] patimur hippocomos per eos, qui veredis utentur, indigna spoliatione vexari: si quidem nonnulli veredarii [59] saga eorum dicuntur auferre, vel præcidere. Quocirca per omnes judices, & curiosos [60] miserabilis removeatur [61] injuria: scientibus cunctis, quod si observata non fuerit nostra sanctio, non solum damna resarcire, verum etiam notam, & multam, qui neglexerit, subire cogetur. PP. 15. Kal. Jul. *Trev.* VALENTINIANO A. IV. & NEOTERIO CONSS.

14. Iidem AAA. Potamio P. P. Augustali.

PUblici [62] cursus exhibitio secundum locorum consuetudinem [63], vel curialibus, vel cohortalibus [64] debet committi, vel his, qui [65] suo periculo ab eminentissima præfectura sub competenti cautela excipiunt. Dat. 3. Kal. Aug. CP. ARCADIO A. II. & RUFINO CONSS. 394.

15. Impp. [66] ARCAD. & HONOR. AA. Dextro P. P.

SI [67] quis, vel pro una [68] mutatione veredum superducendum esse crediderit, in quadruplum superductorum [69] animalium pretium fisci juribus [70] inferat. Datum 15. Kalend. April. *Mediolan.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

16. Iidem [71] AA. Remitheo duci Armeniæ.

HIs [72] tantummodo utendi cursus publici facultas concessa est, qui legati [73] de diversis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.

17. Iidem AA. Lucentio [74].

NEmo [75] mulionem mutationibus deputatum, vel per solicitationem, vel per receptionem [76] subtrahere audeat, decem libras argenti pœnæ nomine inferre reformidans. Dat. 12. Kalend. Mart. *Mediol.* HONORIO A. IV. & EUTYCH. CONSS. 398.

18. Iidem AA. Messalæ P. P.

ANimalia [77] publica dum longe majore [78], ac periniquo pretio pabula æstimantur, per mancipes, atque apparitores aperte vexantur: ne id contingat, sublimitas tua disponat, ut nec pabula mutationibus desint, nec provinciales ultra, quam justitiæ finit ratio, prægraventur. Dat. 15. Kal. Decemb. STILICHONE, & AURELIANO CONSS. 400.

19. Iidem AA. & THEODOS. A. Septimio Procur. Afric.

COmperimus [79] provinciales, & pabula, & pecuniam pro [cursu] equorum cursualium solenni ratione conferre, & extrinsecus

---

1 *L.* 8. *C. Theod.* 5. περὶ τῦ δημοσίȣ δρόμȣ ϗ τῶν τοῖς κοντύροις χρωμένων. *Synops. Basil.* 57. *tit.* 17. id est, de cursu publico, & iis, qui conturis utantur Galli appellant *Postes.* 2 De cursu publico multa Alciat. hic non aspernanda, itidem & Budæus in annot. poster. ad Pandectas. 3 *Eclog. lib.* 5. *tit.* 1. 4 Angaria est, qua cursus publicus dispositus est: parangaria, aliorsum vid. *Synops. Basil.* 5. *tit* 1. *ex lib.* 56 *tit.* 17. *cap.* 22. adde *l.* 18. §. 4. *ff. de munerib.* 5 Οὐδὲ ξύλοις, ȣ̓δὲ ῥοπάλοις τύπτονται, ἀλλὰ μόνον φραγγελλίοις (id est, flagellis) ἐλαύνονται. *Synops. h. t. c.* 1. adde *l.* 1. §. *impuberi.* 36. *ff. de SC. Silaniano.* 6 Vero. 7 *Alias, Acyndino.* 8 Καθολικοῖς. Præsidibus & generalibus cæterisque procuratoribus, & cuivis alii magistratui, ac eorum animalibus propterea ex publicis rationibus alimenta deputata sunt, ne publico cursui molesti sint. 57. *Synops.* 17. *c.* 2. 9 Præterea. 10 *Respublicæ, in quibus. manuscr.* id est, civitates. 11 Al. *subministrant.* 12 Adde *l.* 10. *J. h. t.* 13 Veredi sunt publici equi cursuales: Paraveredi videntur esse majores equi agminales, quos vulgo Parafredos vocant. Cujac. *ad hunc tit.* Galli *Pallefroys.* 14 *Al.* Impp. Arcad. & Honor. AA. * P. P. 15 Evectiones, sunt diplomata, sive codicilli, quibus cursu publico utendi facultas datur. Cujac. quæ & synthemata & combinæ & tractatoria dicuntur. Apud Græcos (hoc est autorem synopseos 58. *tit.* 57. *cap.* 8.) hæc sententia est. A quovis iter faciente, licet maximæ vir dignitatis sit, præpositi cursus publici accipiant συντήματα tesseras. Quod si resistet, ad P. Prætorio & Comitem & magistrum officiorum de eo referatur. Cæteri protinus puniantur. 16 Publicanos suspectos fraudati vectigalis, suspectis in locis iter instituentes, manu injecta retinere posse hinc colligit Corsetus *singulari, Gabella si aliqui.* 17 Eodem. 18 Prudentiam. 19 Magister officiorum dicitur etiam Comes, ut in *l.* 10. *C. Theod. de curiosis & inscriptione legis* 3. *J. de officio magistri offic.* & *l.* 3. *l.* 4. *supr. de castrensianis. h. l. tit.* 26. Ita eundem vocat Ælius Amidenus medicus. 20 *Al.* Imp. Justin. A. Mamertino P. P. 21 *Al.* Impp. Honor. & Th. AA. 22 Parhippus est, qui usurpato uno, vel duobus veredis, quos solos evectio continet, alterum tertiumve extra ordinem commovet. V. Cassiod. *lib.* 4. & 5. *Var. ep.* 4. 23 Publicanus potestatem Titio faciens rerum exportandarum, Titii quoque uxori earum exportandarum fecisse intelligitur: ut reale quam personæ beneficium sit magis. Corsetus *singulari, Gabella gabellariis.* 24 Id est, si quis. 25 *l.* 15. *l. ult. J. h. t.* 26 Commovere equum, est eo uti. vid. *l. ult. J. h. t.* 27 *Al.* Imp. Theod. Conf. A. 28 *l.* 25. *C. Theod. h. t.* 29 *l.* 32. *C. Theod. h. t.* 30 *l.* 34 *C. Theod. h. t.* 31 Reparari ita dicitur quintum animal. *l.* 4. *J. de murilegulis. lib.* 11. *tit.* 7. 32 Fimetum seu stercus equile pro solatio hospiti relinquendum, vide *l.* 12. §. *sed si pecoris.* 2. *ff. de usu & habitat. Inst. de usu.* 33 Imp. Valent. A. 34 *l.* 38. *C. Theod. h. t.* 35 *Al.* additur, *lege* 36 Impp. Leo & Anthemius. 37 *l.* 40. *C. Theod. h. t. l.* 2. *J. de cohortal. h. l. tit.* 58. 38 Nomini. 39 Nec vero. 40 *l.* 16. *l.* 20. *J. h. t.* 41 Cuidam. 42 Est. 43 Etenim. 44 Prosecutores. 45 *l.* 41. *C. Theod. h. t.* 46 *l.* 2 *supr. h. t.* 47 *l.* 44. *C. Theod. h. t.* 48 *Al.* Imp. Leo A. 49 *Pars legis* 47. *C. Theod. h. t.* 50 Ἵππων: Quoniam & equorum habenda cura est, sexaginta libras sella cum frenis habeat. ἡ δὲ βέρτα, vel ἀβέρτα τȣτέςι τὸ ὑπομάσχαλον ὅπερ ἐπιφέρονται κατὰ τῦ νώτȣ, καλεῖται δὲ βέρτα ἐκ τῦ ἀποςρέφεσθαι. Averta vero (id est, lateralium quod in tergo gestant: vocatur autem averta ex eo, quod aversa sit) & ipsa librarum sexaginta sit. Quod si quis præscriptum hunc modum transcenderit, ejus sella in frusta comminuetur, & averta fisci juribus deputabitur: excepta tamen auri centenaria sunto. 57. *Synops. Basil.* 17. *c.* 12. 51 Impetratione. Al. *moderaminis imperii.* 52 Vid. Pancirol. *rer. memorab. lib.* 2. *tit.* 16. Ans. 53 Contractanda. 54 Averta, quod explicat Budæus *in tit. ad l. Cornel. de fals.* 55 Ornamenta erant veredorum avertis applicita. ita DD. male. 56 Necesse. 57 Hippocomi dicuntur stabularii, seu equorum curatores. Glossis ἱπποκόμος, Agaso, Equilio. 58 *l.* 50. *C. Theod. h. t.* 59 Veredariis. 60 Curiosi sunt, qui curam totius publici cursus gerunt. *Maitre des Postes.* 61 Moveatur. 62 *l.* 51. *C. Theod. h. t.* 63 *l.* 22. *J. h. t.* Consuetudo in publici cursus exhibitione servanda, *ut hic.* Unde notant, mulos equosve conductitios plus consuetudine præcepta non esse onerandos. Corsetus *sing. Onus.* 64 Cohortales apparitores, præsidum perpetui cohortalini, & beneficiarii curam habentes mansionum equorum dicuntur Patricio apud Thalelæum 45. *Basil.* 1. *l.* 7. *J. de cohortal. h. l. tit.* 58. *l. officiales, J. de episc. & cleric.* cætera vid. *in l.* 10. *J. de cohortalib. h. l. tit.* 58. 65 Quos. 66 *Al.* Imp. Zeno A. 67 *Pars legis* 53. *C. Theod.* Si quis vel unam mutationem (cursus subandi) prætervectus fuerit, quadruplum animalis pretium persolvat. 57. *Synops.* 17. *c.* 36. 68 *l.* 4 *supr. h. t.* una mutatio, *une poste.* 69 Supradictorum. 70 *Viribus*, quod magis probat Cujac. quia in lib. veter. frequentius reperitur. 71 Al. *Idem A.* 72 *Pars legis* 57. *C. Th. h. t.* 73 Vid. *l.* 9. *supr. h. t.* Goth. Privatis non licet uti cursu publico, nisi legatis diversarum gentium ad comitatum festinantibus, vide porro Joannem Aurpachium *lib.* 1. *singul. allegat. cap.* 9. & *lib.* 2. *c.* 31. Mod. 74 *Al.* Vincentio P. P. 75 *Pars legis* 58. *C. Th. h. t.* 76 Al. *abreptionem.* 77 *l.* 60. *C. Theod. h. t.* 78 Minore. 79 *l.* 64. *C. Th. h. t.*

etiam paraveredorum onere prægravari. Provinciarum igitur rectores procurent, ne unquam curfus publicus veniat in querelam, & occafio deceptionis curiales [1], vel provinciales animalia indebita præftare compellat. Dat. 7. Kalend. April. *Raven.* DN. THEODOS. A. I. & RUMORIDO CONSS. 403.

Nullus dux poftquam ducatum fuum intravit, uti debet curfu publico, fed jumentis propriis. Bart.

20. Iidem AA. Anthemio P. P.

NEmo [2] ducum ingreffus femel provinciam fuam, poftmodum [in] itineribus faciendis curfu, atque angariis ipfe [five] fuum [3] utatur officium, fed expeditionem militarem jumentis propriis exequatur. De cohortalinis [4] etiam officiis eadem lege fancimus: ne quis ex his per provinciam fuam difcurrens, veredo uti conetur in pofterum, cum facra prohibitum fanctione cognofcat. Quod fi quis ducum, vel apparitorum, vel cohortalium officiorum temerario animo ea quæ decernimus, contemnenda putaverit: per fingula animalia, quibus ufus fuerit, fingularum librarum auri illatione multabitur. Dat. 4. Non. Auguft. CP. DD. NN. HONORIO VII. & THEODOSIO II. AA. CONSS. 407.

21. Impp. THEOD. & VALENT. AA. [5].

NUllus [6] penitus [7] cujuslibet ordinis, feu dignitatis, vel facrofancta ecclefia, vel domus regia tempore expeditionis [8] excufationem angariarum, feu parangariarum habeat.

22. Imp. LEO A. [9] * P. P.

CUrfum [10] ambularem [11] ab omni Orientali tractu, necnon ab his civitatibus aliarum regionum, quarum inftructio tui culminis meminit, tolli amputarique decernimus: ita tamen ut in tranfitu fortiffimorum militum quando noftra ferenitas difpofuerit, ex aliis ad alia eos loca deduci, evectionesque animalium fecundum confuetudinem a noftra fuerint ferenitate confecuti, & in armorum, tam confectione, quam translatione fervata confuetudine, in profectione, quinetiam legatorum animalium dominis, qui ea folent accepta mercede locare, præbenda penfio, arcæ [12] tui culminis imputetur, tractatorias videlicet animalium fuper memoratis caufis nulli alii judici, cujuscunque fit dignitatis, nifi tuo tantummodo culmini, faciendi licentiam patere decernimus.

23. Imp. [13] ANASTASIUS A.

JUbemus nemini licere cujuscunque fcholæ, vel officii, vel militiæ, feu conditionis per totius Orientalis tractus partes, ob quamcunque caufam proficifcenti, feu redeunti [14], fupra unum veredum, unumque paraveredum, cum evectione tamen judiciali movere [15]: nifi fpecialis [16] ei præftita fit noftræ ferenitatis quantitatem animalium continens evectio: exceptis procuIdubio his, qui pecunias publicas devehunt: cum in hac parte fine noftra quoque fpeciali auctoritate tanta conveniat animalia moveri, quanta transvehendæ pecuniæ fumma, & ejus tuitio depofcit: quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicunque noftra juffa quolibet modo, feu tempore violaverint, feu violare conceſſerint.

TIT. LII.

DE [17] TRACTATORIIS [18], ET STATIVIS.

1. Imppp. [19] THEODOS. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino P. P.

TRactatoriæ [20] cum ftativis [21] folitis tantummodo biduum tempus accipiant: nulli vero penitus cum neceffariis fibi perfonis præbeantur, nifi his tantummodo, qui animalia [22], atque eos [23] facro ufui neceffarios [24] profequuntur [25]: ita tamen, ut his dimiffis in tractatoriarum corpore, quinque [26] dierum numerus adfcribatur: ut nullus ultra [27] hoc temporis fpatium ad refidendum, in quo libitum fuerit loco, copiam nancifcatur. Datum 7. Kalend. Septembr. CP. ARCAD. A. II. & RUFIN. CONSS. 392.

TIT. LIII.

DE APPARITORIBUS PRÆFECTORUM PRÆTORIO ET PRIVILEGIIS EORUM.

1. Impp. [28] VALENT. & VALENS AA. Mamertino P. P.

PRæfecturæ [29] cornicularios, qui annis fingulis exeunt, poft transactos corniculos noftram adorare [30] purpuram volumus: quo honore perfunctis, cum jam miffionem tenuerint [31] liberum otium damus, ut ad fufceptionem, vel cujuslibet neceffitatis officium minime devocentur. Datum 3. Kalend. Februar. *Mediol.* VALENTINIANO, & VALENTE AA. CONSS. 367.

2. Iidem AA. Zofimo præfidi Epiri novæ.

PRæfectianos [32] ad perniciem provincialium exactionibus [33] in provinciis, vel potius lucris, vel quæftibus fuis fefe immifcere vetamus: præterea, vel horreorum gerere cuftodiam, vel curiarum [34] jus, atque arbitrium fibi præfumere [his denegamus [35]]. Horum fi quis præfentis legis temerator exiftat, volumus eum competenti motu & indignatione percelli. Dat. 14. Kal. Decemb. *Mediol.* VALENTINIANO & VALENTE IV. AA. CONSS. 373.

Cornicularii, primifcrinii, & numerarii præfecti prætorio fortita laborum requie privilegiis hic infertis gaudent. Bart.

3. Impp. [36] THEODOS. & VALENT. AA. Zoilo Præfecto Prætorio.

COrnicularii [37], & primifcrinii, numerarii infuper qui in officio tuæ fublimitatis per ordinem obfequiis militiæ terminatis, defideratam laborum requiem fortiuntur: pro multis erga rempublicam fudoribus ab omnibus indictionibus tam militarium quam civilium judicum femper habeantur immunes, & civilium tantum judicum, non etiam militarium jurisdictioni fubjaceant. Huic fanctioni addendum effe cenfemus, ut fi quis præfectianus [38] dum militat, vel poft depofitum cingulum, fine teftamento quod legibus comprobatur, nullisque ab inteftato fuccefforibus derelictis, fati munus impleverit: omnes ejus patrimonii facultates provifione magnificæ tuæ fedis non fifci juribus, fed arcæ [39] tui culminis rationibus vindicentur. Scriniariis autem [&] exceptoribus, cæterisque qui in officio tui culminis merent [40]: cum in legione [41] prima adjutrice noftra militant, audientiam tantummodo in caufis in quibus pulfantur, tuæ celfitudini deputamus. In provinciis vero commorantes, rectoribus earum eos refpondere jubemus, nifi publicum officium aliquod eis injunctum fit.

TIT. LIV.

DE APPARITORIBUS PRÆFECTI URBIS.

Qui adminiftraverunt officia, officio finito principis purpuram non adorant. Bartol.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Principio P. P.

PRæter eos, qui de officio eminentium poteftatum, numero ftipendiorum, & curriculis evolutis, urbisque præfecturæ ferenitatis [42] noftræ annis fingulis attingere purpuram [43], venerarique præcepti funt: nulli prorfus eorum, qui provincialia officia peregerint, tranquillitatis noftræ muricem adorare fit liberum, omnium fuffragiorum obreptione ceffante. Dat. 14. Kal. Octob. *Aquilan.* ARCAD. A. & BAUTONE V. C. CONSS. 385.

2. Impp. [44] HONOR. & THEODOS. AA. Palladio Præfecto Prætorio.

QUicunque [45] illuftris urbanæ fedis apparitor clandeftina fraude piftorem [46] concufferit [47], accufatus atque convictus, perpetui [48] panificii [49] nexibus addicetur [50]. Dat. 7 Kal. Jan. *Ravennæ*, HONOR. A. XI. & CONSTANTIO II. V. C. CONSS. 419.

TIT. LV.

DE [51] APPARITORIBUS MAGISTRORUM MILITUM, ET PRIVILEGIIS EORUM.

1. Impp. [52] VALENT. & VALENS AA. ad Arthemium correctorem.

QUi fefe in officiis magiftrorum equitum ac peditum militare monftraverint, ab omni nominationis injuria excufentur. Dat. 13. Kalend. Octobr. *Aquilani*, Acc. 15. Kal. Novemb. *Salerni*, Divo JOVIANO, & VARRONIANO CONSS. 364.

2. Iidem AA. Mamertino P. P.

QUi [53] in officio magiftrorum equitum ac peditum militiam fortiti funt: ordinis fint militaris.

3. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Baffo [54] P. P.

PRobari apparitores magifteriæ poteftatis neque curiales [55] in aliquo officio, neque cohortales, neque cenfibus [56] adfcriptos volumus [57]. Dat. prid. Non. Mart. CP. CYRO V. C. CONS. 441.

---

1 Curialis. 2 *l. 9. fupr. h. t. l. 66. C. Theod. h. t.* Curru publico fuis in negotiis duces & præfides provinciarum & miniftrantes eis apparitores, ne utuntor, fi fecus fecerint, in animalia fingulas auri libras folvunto. 57. *Synopf. Bafil.* 17. *c.* 20. 3 Suo utatur officio. 4 Cohortalibus. 5 *Al.* Imp. Anaftafius A. 6 *Eclog.* ... *tit.* 1. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 21. *&* 22. dixi ad *l.* 11. *fupr. de facr. Eccl.* Conjunge cum *l.* 11. *fupr. de facr. eccl. & l.* 2. *fupr. de quib. mun. vel præftat. nem. l.* 10. tit. 48. 8 *l.* 11. *fupr. de facr. eccl. l.* 1. *l.* 2. *fupr. de quibus munerib. lib.* 10. *tit.* 48. ... *in fin. ff. de muneribus.* 9 Al. *Juftinus.* 10 *Ecl. ibid.* 11 Quidam legunt, *clabularem.* Eft autem clabula, vehiculi genus, de quo vide hic *Græcos Syn. Bafil.* ... *ex lib.* 56. *tit.* 17. *c.* 22. ὀχημάτων. 12 Arcæ five menfæ P. P. in quam annones feu tributa inferebantur, fit etiam mentio in *l.* 6. §. *de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 13 *fupr. de fufceptorib. l.* 10. *tit.* 70. *l. ult.* J. *de apparit. Præf. Prætorio h. l. tit.* 53. *l.* 9. *Cod. Theod. de indulg. debit.* fuit & arca quæftoria. Symmach. *in epift.* arcæ theatris P. urbi. *Julianus Nov.* 63. *c.* 1. adde *l.* 14. *fupr. h. t.* 13 Al. *Juftinianus.* 14 Vid. ... *fupr. h. t.* 15 Movere equum, eft eo uti, *ut hic & l.* 4. §. *h. t.* ita movere arma, armis uti, *l. unic. fupr. ut armor. ufus. lib.* 11. *tit.* 46. 16 Specialiter. 17 *L.* 8. *C. Theod.* 6. 18 Tractatoria diplomata funt quæ dantur miffis, vel ... atis a principe, curfu publico utentibus, adfcriptis etiam ftativis, id eft, diverforiis & manfionibus, quibus alantur fumptu publico. Cujac. *hic.* al. *tractatoribus & ftationariis, l.* 2. *C. Theod. h. t.* 19 *Al.* Imp. Conftantin. A. 20 Tractatores. 21 Ut hic, ita etiam tractatorias accipe *in l. pen.* §. *tit. prox. l.* 2. *fupr. de defert. l.* 8. *C. Theod. de curf. publ. l.* 2. *C. Th. de dom. & prot. & lib.* 3. *legum Longobardicarum.* Mod. 22 Curfus publici tractatorias, feu diplomata qui habent, jus ftativa habendi, id eft, ... loco confidendi non habent, ultra biduum. 23 De feris, vid. *fupr. tit. de vet. ferar. lib.* 11. *tit.* 44. 24 Neceffario. 25 Ut qui equos ad principem deducunt, quinque duntaxat diebus refideant & alantur in fingulis urbibus. *ut hic.* Hoc ... plus colligit Corfetus *fing. Gabella fi alieni.* Poteftate alicui facta frumenti extra territorium evehendi, feptem dierum fpatium ad eam rem dari. Atque ita licet operarum exactio vetita fit. *l. un. fupr. Ne operæ a collatorib. exigantur l.* 10. *tit.* 24. *l. ad portus.* 7. §. ... *mer. public.* & equorum perfecutio. *l.* 1. *fupr. Ne rufticani ad ullum obfequium lib.* 11. ... 4. non tamen equorum profecutoribus minifterium prohibitum *ut hic.* ... profecutio equorum dicitur *hic*, ut auri. *l. unic. fupr. de auri publici perfecutorib. l.* 10. ... publicarum functionum. *l.* 9. §. *de curf. publ. h. l. tit.* 51. frumentorum. Caffiod. 4. ... 28 Al. Imp. Leo A. 29 Ex C. *Theod. lib.* 12. *tit.* 10. *l. un. confer.* valde enim immutata eft, *l.* 3. *in pr. infr. h. t.* 30 Vid. *l.* 1. *infr. tit. prox. l.* 7. *fupr. qui militare. h. l. tit.* 34. 31 Id eft, obtinuerint, ut alias fæpius. 32 Præfectiarios. Præfectiani autem hic funt præfecti Prætorio apparitores, adde *l.* 3. J. *h. t. l.* 8. §. *de offic. rectoris provinc.* adde *tit. Cod. Theod. Ne præfectianus. lib.* 12. *tit.* 10. 33 Apparitores Præfectorum prætor. exactores, horrearii, decuriones effe non poffunt. 34 *Curarum*, in *C. Theod. tit. ne præfect. exam. &c.* ex quo hæc lex eft, *l.* 12. *C. Theod.* 10. 35 Abfunt a *C. Theod.* 36 Imp. Anaftafius A. 37 *l.* 1. *fupr. h. t.* 38 Præfectiarius. *l.* 2. *fupr.* 39 Arcæ P. P. fit mentio in *l.* 22. *fupr. de curfu publ. h. l. tit.* 51. ubi dixi. 40 Inhærent. 41 De legionibus dixi ad *l. ult. fupr. de caftrenf. pecul. milit.*

42 Al. *feveritatis.* 43 *l.* 1. *fupr. de præpof. facri cubic. h. l. tit.* 5. *l.* 4. *fupr. de confulibus h. l. tit.* 3. *l.* 1. *fupr. tit. prox.* Hujusmodi ofculum principis (quod fc. princeps a fuis fubditis accipere, non dare folebat) *labratum* dicitur a labro, ut ab ore ofculum: quod fieret labris manu admota & tacta, deinde purpura principis, vel genu flexo, φίλημα βασιλικὸν, ἀσπαστικὸν βασιλέως. Et hæc principalis adoratio, veneratio principis purpuræ & imperii, *l.* 1. *fupr. de appar. præf. prat. h. l. tit.* 53. *& hac lege.* vid. Cujac. 11. *obferv.* 27. *in fin.* 44 *Al.* Impp. Arcad. & Honor. AA 45 *Ex lib.* 14. *tit.* 3. *l. ult. Cod. Theod.* ex quo hic quædam funt detracta. 46 Concuffio piftorum vetita: & fic vetitum, ut ne Præfectus urbi, ejusve apparitores, cum pecuniam publicam ex arca frumentaria piftoribus frumento publico emendo adnumerant, piftores concutiant. *l.* 2. *fupr. de frumento urb. Conftantinop. lib.* 11. *tit.* 23. 47 Al. *concutierit.* 48 *Perpetuis*, in *C. Theod.* 49 Panificii nexus, piftorum corpus. 50 Pœnæ fpecies eft corpori alicui addici, *ut hic*, urbanicianus, id eft, officialis feu apparitor P. urbi, corpori piftorum addicitur, & in corpus piftorum damnatur, *ut hic*, fic monachi abjecta ftola, vel tribunio in curiam vel cohortem transferuntur. *Nov.* 5. 6. dixi ad *l.* 38. *fupr. de decur.*

51 *Eclog. lib.* 7. *tit.* 6. 52 *Al.* Impp. Theodof. & Valent. AA. 53 Apparitores magiftri militum, milites effe videntur, hoc autem ideo dicitur, ut eos caftrenfe peculium habere poffe oftendatur, *Synopf. Bafil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *c.* 30. 54 Ariovindo magiftro militum, *in Nov. Theod. tit.* 14. *l.* 4. *unde hæc lex defumpta eft* §. *probari autem. al.* Imp. Martian. A. 55 Apparitores, magifteriæ poteftatis effe non poffunt, qui curiales, vel cohortales, vel cenfibus adfcripti. 56 Adfcripti cenfibus, adfcriptitii. 57 Multa tum in princ. tum in fin. e *Nov. Theod.* detracta funt, fed ea integra extant.

Numerarii

Numerarii illustrium, completa militia, & principatus munere functi gaudent privilegiis hic insertis. Bart.

4. Iidem AA. Apollonio.

NUmerarios virorum illustrium magistrorum militum tam præsentalium quam Orientalium, qui ordine & stipendiis militiæ fuerint decorati, exeuntes, tribunis prætorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes, sociari præcipimus: ita videlicet, ut post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium quam civilium judicum semper habeantur immunes: principatus vero munere functos, tribunis vigilum militaribus aggregari volumus.

5. Imp. [1] ANASTASIUS [2] * magistro militum.

EOs qui in officiis vestris [3] merentes, statutorum [4] tantummodo numero inserti sunt, fori [5] præscriptione muniri: cæteros [6] vero qui supra hujusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes, & apud [7] illustrissimas præfecturas, & apud clarissimos [8] provinciarum rectores de quolibet pulsari & conveniri, & sine cinguli præscriptione respondere negotio sancimus. Dat. 2. Non. Mart. CP. CYRO V. C. CONS. 441.

TIT. LVI.
DE APPARITORIBUS PROCONSULIS ET LEGATI [9].

1. Imppp. [10] VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Flavium Proconsulem Africæ.

OFficio [11] quod tuis meritis obsecundat, non curialem [12] quemquam, nec ex cæteris [13] corporibus volumus aggregari: at si qui erunt inter apparitores hujusmodi, restitui eos muniis debitis mox jubemus.

2. Impp. [14] ARCAD. & HONOR. AA. Dominatori Procons. Afric.

APparitioni tuæ, & legatorum quadringentos [15] censuimus deputandos, & de his duntaxat quos esse sibi detractos reipub. membra non queruntur.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. [16].

IN proconsulari [17] provincia officium proconsulare postulet quod exigere consuevit, nec alienis se partibus impudenter inferat.

TIT. LVII.
DE APPARITORIBUS COMITIS ORIENTIS.

1. Impp. [18] ARCAD. & HONOR. AA.

IN officio comitis Orientis non amplius quam sexcenti [19] apparitores habeantur, quos quidem publicis necessitatibus novimus abunde suppetere [20].

TIT. LVIII.
DE [21] COHORTALIBUS [22], PRINCIPIBUS, CORNICULARIIS, AC PRIMIPILARIIS.

De stationariis.

1. Imp. CONSTANTINUS A. edicto suo ad Afros.

OMnes stationarii [23] neque superexactionem audeant, neque carcerem [24] habeant [25], neve quis personam, licet pro manifesto crimine, apud se habeat in custodia, sciens quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est. PP. 6. Id. Maji, *Carthag.* CONSTANTINO A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 315.

De Sacra probatoria.

2. Impp. CONSTANTINUS & CONSTANS AA. Tauro P. P.

NUllus Judicum quemquam sine sacra [26] probatoria probare audeat, vel provehere. Excipimus tamen officia Provincialia [27] cursus publici solicitudinem sustinentia: nec enim tanto muneri adminiculum denegari publica [28] permittit utilitas [29]. Dat. 6. Kalend. Januar. *Mediol.* Accept. 8. Id. Jul. DATIANO & CEREALE CONSS. 358.

De cohortalibus Syriæ.

3. Imppp. [30] VALENT. VALENS, & GRAT. AAA. Festo Consulari Syriæ.

SOlita Cohortalibus [31] Syriæ privilegia, quæ a D. Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus: ac jubemus eos non ad solicitudinem bastagæ [32], non ad functionem naviculariam devocandos, non invitos curialibus cœtibus adscribendos: verum peracto labore militiæ, pastus [33] primipili [34] competenti sedulitate functione transacta, prærogativam [35] his recusationis offerimus. Dat. 6. Non. Octobr. VALENT. & VALENTE AA. CONSS. 365.

De officialibus Rectorum Provinciarum.

4. Iidem AAA. & GRATIANUS A. Probo P. P.

OFficia Rectorum Provinciarum tuæ Magnificentiæ literis volumus admoneri, ut susceptos in officio proprio, vel probatos, cohortium [36] nomine, vel [37] legionum privilegiis existiment inserendos [38]. Dat. 16. Kal. Jun. MODESTO & ARINTHEO CONSS. 372.

De primipilario plures filios habente.

5. Iidem [39] AAA. Modesto P. P.

QUicunque per Osroënam [40] Primipilaris majore lætatur numero filiorum, unum loco suo veluti hereditario jure substituat, alterum pro amore patriæ Ædesenæ [41] curiæ tradat obsequiis: cæteris qua [42] voluerit militia provisurus. Sin autem duos tantum procreaverit: cohorti satisfacere cogatur, & curiæ. Quod si unum procreaverit, eundem ordini patriæ restituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro. Damus sane [43] licentiam tam patribus [44] eorum, quam ipsis, qui hujus legis auctoritate civitatum obsequio aggregantur, ut si quos Curiales patrocinio Principalium invenerint excusari [45], in medium proferant: ut [&] ipsi similibus officiis deputati, pareant [46] impetratis. Dat. 3. Non. Decembr. *Antiochiæ*, post Consulat. GRATIANI A. III. & EQUITII V. C. 375.

De deliciis.

6. Imppp. [47] GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Neotherio P. P.

SI Apparitor defugerit criminosus [48], Edictum, quo revocari possit, adjecta conditione legibus subsequatur: cui nisi fuerit satisfactum, merito in latitantem a judice pro qualitate peccati sententia proferetur. Veniam enim talibus non permittimus, nec indulgentiis crimina sublevamus. Dat. prid. Id. Jun. *Mediol.* ARCADIO A. I. & BAUTONE CONSS. 385.

De Apparitorum laxatione, & remissione.

7. Imppp. [49] VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

ORdinariorum Judicum Apparitores [50], qui vel Speculatorum [51], vel Ordinariorum attigerint gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum contemplatione laxentur priusquam primipili [52] pastum digesta ratione compleverint. Quod si ante debitum locum, qui huic functioni habetur obnoxius, vel ægri corporis labem, vel defessæ senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit prætendenda, non prius otio condonetur, quam omne, quod Primipilo debetur, expenderit. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo addicuntur infamiæ: ne integro peculio sub hac occasione lætentur, ita condignæ ultioni eos volumus subjacere, ut functioni quoque, quæ extremæ militiæ debetur, nihil ex eorum facultatibus subtrahatur. Datum 3. Non. Maji, *Mediolani*, TIMASIO & PROMOTO CONSS. 389.

De adæratione.

8. Impp. [53] ARCAD. & HONOR. AA. Euthymio Vic. Asiæ.

SPeciebus Primipilaribus adærandis [54] eadem pretiorum taxatio servetur, quæ in venalibus publicis poterit reperiri. Datum 5. Kalend. Mart. CP. ARCAD. IV. & HONOR. III. AA. CONSS. 396.

De Apparitoribus per Illyricum.

9. Iidem [55] AA.

PEr Illyricum (in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat Præsidalibus expediri) centeni numero singulis Judicibus obsecundent: nec ultra hunc modum, vel ad militiam ullus adspiret, vel conniventia judicum perseveret. Adhibendi autem sunt ad hujusmodi ministeriorum obsequia, non illi, qui vano militiæ nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officii solicitudinibus debitis exequantur.

De nomine in matriculis recipiendo.

10. Iidem AA. & THEOD. A. Anthemio P. P.

QUicunque chartas [56], vel tabulas, vel quodcumque aliud ministerium cohortalis optaverit, non ante [57] accedere permittatur, nisi ejus nomen matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis [58] officium injungendum. Dat. 16. Kalend. April. CP. DN. NN. HONORIO VII. & THEODOSIO II. AA. CONSS. 407.

1 Al. *Iidem AA. Arnebio magistro militum.* 2 Al. *Zeno.* 3 Al. *nostris.* 4 In schola magistri officiorum apparitorum alii statuti sive intra numerum, alii supernumerarii, *ut hic.* 5 Forum apparitores intra numerum seu numerarii magistri officiorum sortiuntur apud magistrum officiorum. 6 *l. 3. supr. de officio magistri militum.* 7 Forum sortiuntur apud Præfectum prætorio apparitores, supernumerarii, magistri officiorum. 8 Viros clarissimos.

9 Legatis. 10 Imp. Constantinus A. 11 Apparitor proconsulis esse non potest, qui vel curialis sit, vel alterius corporis. 12 Naturalem. 13 Puta pistorum aut trapezitarum. 14 *Al.* Imppp. Valent. Valens & Grat. AAA. Proconsuli Africæ. 15 Apparitores quadringentos proconsul Africæ olim habuit. 16 Al. *Iidem AA.* 17 Provinciali. Provinciarum quædam Proconsulares: hoc autem verbo Græci intelligunt Asiam & Corinthum, Cujacius Africam, *l. 11. supr. de erogat. milit. annona. h. lib. tit.* 38.

18 *Al.* Imp. Zeno, *al.* Theod. 19 Apparitores sexcentos Comes Orientis habuit. 20 Sufficere.

21 *L. 8. C. Th. 4.* Cohortales qui, dixi ad *l. 14. supr. de cursu publico. h. lib. tit.* 51. *& ad l. 10. J. h. t.* 22 Cohortales sunt officiales præsidum vel consularium & rectorum. 23 Stationarii sunt ex cohortalibus, *l. 1 supr. de curios. h. lib. tit.* 23. *l. 6. supr. de dignitatibus.* 24 Carcer interdictus stationariis: Imo omnibus privatis. adde *l. 1. & l. 4. in fin. J. de curiosis. h. lib. tit.* 23. Possunt tamen stationarii fugitivos prehendere. *l. 4. ff. de fugit.* 25 Al. *habeant.* 26 Vide *l. 9. J. de diversf. offic.* 27 *l. 9. supr. de cursu publico. h. lib. tit.* 51. 28 Cursus publici commoditas ad publicam utilitatem pertinet. 29 Auctoritas. 30 *Al.* Impp. Arcad. & Honor. AA. 31 Cohortalium consularium Syriæ quæ privilegia. 32 Bastaga munus erat ferendi res necessarias ad exercitum. Al. *bastagiæ*, *al.* utrumque deest. 33 Primipili pastus vid. *l. 7. J. h. t.* 34 Primipilum hic accipe pro annonæ militaris exhibitione & cura. vid. *l. 1. supr. de condit. ex lege. & l. 1. 2. 3. 4. J. de primipilo. h. lib. tit.* 63. 35 Al. *post primipili competenti sedulitate functionem transactam*, sed rectior videtur excusa lectio. 36 Officiales rectoris provinciæ, nomine cohortales: privilegio legionarii. 37 *Et legionum*, ex Græcis legit *Cujac.* 38 Inferendos. 39 Imppp. Valentinianus, Valens & Gratian. Modesto P. P. in *Cod. Theod. lib. 12. tit. 1. l. 79.* unde hæc lex desumpta est. 40 *Osdroënam*, in *C. Theod.* al. *aliter.* 41 Sic legitur in *C. Theod.* al. *Osdrosenæ*: sed Ædessa est urbs provinciæ Osroënæ. Cujac. *hic.* 42 Quam voluerit militiam. 43 Autem. 44 *l. 13. C. Theod. §. eod.* 45 Excusatos. 46 Careant: sed excusa lectio confirmatur *C. Theod.* in quo hæc additur subscriptio: Dat. 3. Non. Decemb. Antiochiæ post Cons. Grat. A. 3. & Equitii V. C. 47 *Al.* Impp. Honor. & Theodos. AA. 48 De cohortali criminis reo & latitante præses provinciæ cognoscit. 49 *Al.* Imp. Theodos. A. 50 Ordinarii judices in libris nostris sunt præsides viri clarissimi, non viri spectabiles vel illustres. *l. 2. supr. de prox. sacr. scrin. l. ult. supr. de mod. multar. l. omnes. supr. de episc. & cler.* Græci ἐμβαθμοὺς vocant *Nov.* 20. & 112. in Præsidum officio sunt Principes, cornicularii, commentarienses, numerarii sive tabularii, adjutores, subadjuvæ, ab actis, a libellis, exceptores. Sunt & qui speculatores dicuntur & ordinarii, ut *Cod. Theod. tit. de iis, quæ adm. vel. off. publ. ger. trad.* Mod. 51 Speculatores dicuntur, non spiculatores, *ut in l. Divus 6. vers. Pannicularia. ff. de bonis damnat. & Marci 6. vers. 27.* ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, ἐκέλευσε ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Hinc Suetonio speculatoria caliga. Iidem Tesserarii Plut. *in Galba.* vid. plura apud Cujacium 6. *observ.* 33. 52 Primipili pastus hic dicitur, ut *l. 3. supr. h. t.* unde admonemur, primipilum esse annonæ militaris exhibitionem, ut & *l. 6. C. Theod. h. t. Theodor. Hermopolites 9. tit. 9.* 53 *Al.* Imp. Valentin. 54 In adæranda annona militari, servanda sunt pretia fori rerum venalium. 55 Al. *Idem A. & Martian. A.* 56 Ex cohortalium grege (de cohortalibus dixi ad *l. 14. supr. de cursu publico*) plerunque assumebantur, qui tabulas, vel chartas fiscalium debitorum tractarent, agerent, administrarent, *ut hic.* Hi quia chartas tractant, chartularii quoque dicti. 57 *Antecedere*, al. *antea cedere.* 58 Ejus.

De ignominiosa missione.

11. Impp. HONOR. & THEOD. [1] AA. Anthemio P. P.

SI quis ex grege cohortalinorum, urgente criminis insectatione stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus [2], quietis artibus immoretur, aut si ad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ Majestatis oraculum Amplissimæ tuæ Sedi offerat allegandum. Datum 14. Kal. Mart. CP. HONOR. X. & THEOD. VI. AA. CONSS. 415.

Ne cohortalini ad aliam adspirent dignitatem, 1. vel militiam, 2. sive fortunam. 3. De negotiatoribus & ergasteriis adhærentibus.

12. Impp. [3] THEODOS. & VALENT. AA. Isidoro Præfecto Prætorio.

SI [4] Cohortalis [5] Apparitor, aut obnoxius cohorti, ad ullam adspiraverit dignitatem: spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus, ad statum pristinum revocetur: liberis etiam in tali [ejus] conditione susceptis, fortunæ patriæ mancipandis. §. 1. Quod si quis ex his ausus fuerit ullam affectare militiam, nulla præscriptione temporis muniatur, præter eam scilicet quæ ex triginta [6] annis colligitur: sed ad conditionem propriam retrahatur: nec [7] ipse, vel liberi ejus post talem ipsius statum procreati, quod cohorti debetur, valeant declinare. §. 2. Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat adspirare fortunam; cui majorum [8] suorum exempla præjudicant. §. 3. Sed etiam cunctos qui [9] diversarum rerum negotiationibus detinentur, trapezitas scilicet vel gemmarum argentique vestiumve venditores, apothecarios [10] etiam, cæterosque institores aliarum mercium, quibuscunque ergasteriis adhærentes, jubemus a provincialibus officiis removeri: ut omnis honor atque militia a contagione hujusmodi segregetur [11]. Dat. 3. Non. April. *Constantinopoli*, ISIDORO & SENATORE CONSS. 436.

De his, qui ad aliam militiam, vel dignitatem adspirant.

13. Iidem AA. Florentio P. P.

NUllum ex Primipilaribus, nullum ex Principe [12] Cohortalis officii, vel ad aliam posse militiam adspirare, vel ministeriis sibi contra publicam utilitatem blandiri, vel ad quamlibet aliam dignitatem ad præjudicium [13] præteriti status accedere concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam formam, vel responsa cœlestia quædam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingestis haberi, etiamsi speciali adnotatione nostræ indulgentiæ eam obtinuisse videatur: nec adsertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis artibus publicæ studet commoditati [14] subtrahere, sed statim Civitatis, unde oriundus est, Curiæ tradi præcipimus.

14. Imp. LEO [15] A. Constantino P. P.

QUisquis Cohortalibus [16] adhuc obsequiis obligatus, vel regimen Provinciæ, vel cingulum cujuslibet militiæ, vel dignitatis [17] quoquo modo meruerit: ante omnia contra licitum usurpatis impetratisve careat, etiamsi ultronea [18] nostra liberalitate jus gerendæ Provinciæ, vel militiæ seu dignitatis cujuspiam sibi jactaverit fuisse delatum, dehinc universis solatiis conditionis, quam spreverat [19], defraudatus, ne quid eorum omnino per se vel per interpositam personam possit acquirere, Primipili tantum [20] munus implere cogatur: mox curialibus civitatis, in qua natus est, in diem vitæ suæ functionibus inhæsurus [21]: ita scilicet, ut [22] etiam hi, qui post impletam talem militiam quodlibet militiæ dignitatisve genus affectaverint, curiæ [patriæ] suæ restituantur. Datum 6. Kalend. Jan. CP. LEONE A. IV. & PROBIANO CONSS. 471.

TIT. LIX.

DE APPARITORIBUS PRÆFECTI ANNONÆ.

1. Imppp. [23] VALENS, GRAT. & VALENT. AAA.

APparitores Urbanæ Præfecturæ annonario officio sese non inferant [24], sed Apparitorum æmulatione secreta [25] ministerio suo annonæ Præfecturæ fungantur.

2. Impp. [26] ARCAD. & HONOR. AA.

PRæfectus annonæ canonem qui ad officium suum pertinet, per compulsores suos exigat: & cum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem devotionis suæ exactionem non ostenderit.

TIT. LX.

DE [27] DIVERSIS OFFICIIS ET APPARITORIBUS JUDICUM, ET PROBATORIIS [28] EORUM.

1. Imppp. [29] VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. Severo Mag. militum.

SI [30] quando præfectus Prætorio, vel Vicarius, aut Rector Provinciæ significaverit eum, qui chartis ac ratiociniis publicis invenitur obnoxius ad præpositum castri ac militum transisse: retractus, illi adsignetur officio, [a [31]] quo ad necessitatem præstandi ratiocinii devocatur [32]: in rejecti [33] vero locum is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulantur [34] insignia. Datum 10. Kalend. Januar. GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

Resolutus a militia, ad eandem non adspirabit sine licentia Principis.

2. Imppp. [35] GRATIAN. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAAA. Eusignio P. P.

NUllus [36] ex his, quos claruerit militia resolutos, indebita denuo sacramenta sine Augusti [37] affatibus suscipiat. Si quis autem id per obreptionem forte meruerit, quinque librarum auri multetur incommodo. Dat. prid. Id. Jul. *Mediolan.* HONORIO NB. P. & EUODIO CONSS. 385.

3. Iidem AAAA. Eusignio P. P. [38].

NUllus Apparitor Amplitudinis tuæ, vel de officiis Palatinis ad eam provinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocaverit larem, vel qui jam in hujusmodi officio fuerit commoratus, obtentu publicæ necessitatis, vel executor privati negotii dirigatur. Etenim officii [39] tuæ Celsitudinis primiscrinius [40] tres libras auri fisci utilitatibus sine dilatione persolvet, si statuta fuerint temerata. Apparitor vero, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc vero pœna etiam cæteris irrogata est, ut si domesticus, aut protector, aut Stator [41], vel Agens in rebus, vel Palatinus utriusque officii, vel ad eandem Provinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocaverit larem, cum hujusmodi usurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus ipse, qui se voluerit mitti, auri libram unam fisci juribus inferre cogatur [42]: Adjutores vero officiorum, [&] Palatinorum ac numerarii Comitum illustrium Virorum, sive Actuarii libram auri fisci juribus solvant, nisi statuta fuerint custodita. Datum 2. Non. Decembr. *Mediolan.* HONORIO NB. P. & EUODIO CONSS. 388.

4. Imppp. [43] THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

QUi vel [44] exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in Apparitorum [45] numero non vetentur.

Apparitor ob culpam vel negligentiam amotus officio per sententiam, ad nullam militiam adspirabit. Bart.

5. Impp. [46] HONOR. & THEODOS. AA. Gracchо Præfecto urbi.

QUicunque [47] Apparitores ob culpam, vel negligentiam fuerint judicato discincti [48]; [jam] ad nullam militiam habeant facultatem adspirandi: nec ex rescripto his ullus aditus referetur, quos congruit pœnæ gravissimæ subjugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis adspirare contempserint [49]. Dat. 8. Kal. August. *Ravenna*, HONORIO X. & THEODOS. VI. AA. CONSS. 417.

6. Impp. [50] THEOD. & VALENT. AA. Hierio P. P.

IN [51] his officiis, id est, Virorum Spectabilium Proconsulis Asiæ, Comitis Orientis, Præfecti Augustalis, & Vicariorum, quos etiam monuimus sub XXX. [52] interminatione librarum auri, nemo aliter admittatur, nisi eum emissa sacri scrinii probatoria [53] consecraverit. Quod si quis [talis [54]] sub tua fuerit abdicatione [55] convictus: profecto [56] irritis his, quæ vetita contrectaverit, etiam congruam indignationem incurret. Dat. 10. Kalend. Jul. *Nicomediæ*, DD. NN. THEOD. XII. & VALENTIN. II. AA. CONSS. 426.

7. Iidem AA. Anatolio mil.

AD splendidioris privilegia militiæ posteaquam priorem continuo labore compleverint, eos venientes admittemus, qui ea [57] voto adipiscendi honoris crediderint expetenda [58]; non eos, qui studio exercendæ cupiditatis ambierint, ut velut in meliori fortuna positi, aut ea scelera, quæ prius commisisse doceantur, occultent, aut alia deinceps possint impune committere.

Duces, & Apparitores, & limitanei castrorum sub officiorum Magistro conveniuntur. Bart.

8. Impp. [59] LEO [60] & ZENO AA. Joanni Magist. offic.

VIros Spectabiles Duces eorumque Apparitores, nec non Limitaneos, castrorumque Præpositos, tantummodo ex [61] sublimis tui judicii sententia conveniri, nec aliis subjacere Judicibus præcipimus: Illustribus scilicet ac Magnificis Viris Magistris militum consuetudine [62] ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, & Illyrici, ex longo tempore hactenus obtinuit, reservata.

9. Iidem AA. Hilario Mag. offic.

PRobatorias [63] Memorialium & agentium in rebus cæterorumque nihilominus Apparitorum Prætorianæ per Orientem amplissimæ Præ-

1 *Al.* Imp. Leo A. 2 *Tributur.* 3 *Al.* Imp. Zeno A. 4 *l.* 13. *l.* 14. J. *h. t. l.* 13 *supr. de off. rector. provincia.* 5 *C. Theod.* 12. 1. 188. 6 Legendum *quadraginta*, ut in *C. Theod* & meo vet. manuscript. *Contius.* 7 Ne ipse. 8 Majores, qui ante nos hic pater, ut *l.* 22. *vers. nec vero domum. supr. de administr. tutor.* 9 Vid. *l. un. supr. negotiatores ne militent. h. lib. tit.* 35. Huc referenda lex Thebanorum antiqua, qua cavebatur, ut ne quis ad honores admitteretur, nisi decem annis a mercatura destitisset. Aristoteles 3. *Polit.* 3. 10 Vid. Cujac. 2. *observ. ult.* 11 Nisi princeps concessit. *l.* 1. *supr. quib. ex causis servi.* 12 *l.* 12. *supr. eod.* 13 Apud Judicium. 14 Commoditate. 15 *Al.* Anastasius A. 16 *l.* 12. J. *h. t.* 17 Alias additur, *sue.* 18 Motus proprius principis quid, dixi *l.* 3. *supr. de legib.* 19 Speraverat. 20 Tantummodo. 21 Mansurus. 22 Ut &.

23 *Al.* Imp. Antoninus A. 24 Inferant, ut *l.* 4. *supr. prox. tit.* 25 Est quidem præfectus annonæ sub dispositione præf. urbi, & uterque annonæ civilis curam agit. Sed separatas apparitiones habent, quas lex confundi & commisceri vetat. *l.* 1. *C. Theod de cond. in publ. horr.* Præfecti autem annonæ apparitores, annonarii dicuntur, præfecti urbi, urbaniciani. *Mod.* 26 *Al.* Imp. Constantinus.

27 *l.* 8. *C. Theod.* 7. 28 Probatoriis. 29 *Al.* Imp. Constantinus.

30 *l.* 11. *C. Theod. h. t.* 31 *Al.* deest. 32 Denotatur. 33 Revocati. 34 Assignantur. 35 *Al.* Imp. Constantinus A. 36 *l.* 18. *Cod. Theod. h. t.* 37 Augustis. 38 Al. *Idem A. & Julia. Cas. P. P.* 39 Officio. 40 Primiscriniis. 41 Strator. 42 Cogetur. 43 *Al.* Imp. Julianus A. 44 *l.* 19. *C. Theod. h. t.* 45 Jam apparitorum. 46 *Al.* Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. 47 *l.* 20. *C. Theod. h. t.* 48 Districti. 49 Præscripserint. 50 *Al.* Impp. Arcad. & Honor. AA. P.P. 51 *l.* 20. *C. Theod. h. t.* 52 Al. *viginti.* 53 Vide *l.* 9. J. *h. t.* 54 *Al.* deest. 55 Judicatione. 56 Profecto quod verito contrectavit. 57 Eam voto. 58 Expetendo. 59 *Al.* Imp. Theodosius A. Magistro officiorum. 60 Citatur hæc constitutio in *Novell.* 109. 61 Forum sortiebantur apud Magistrum officiorum, duces, limitanei, castrorum præpositi. vide quæ scripsi ad *rubricam Tituli de Quæstorib. & Magistris officiorum.* 62 Jurisdictio præscriptione acquiritur. *l.* 2. J. *de fund. limit. l.* 11. *tit.* 59. *l.* 3. *supr de emancip. lib. cap. cum contingat. x. De foro competenti. cap.* 1. §. *irrefragabili. x. de offic. Ord.* Ans. 63 Probatoriæ sacræ, *hic*, & *l. ult. supr. de murilegulis l.* 11. *tit.* 7. (quæ & prosecutoriæ, in *l.* 14. *supr. de murilegulis*) in multis exiguntur. *Edictum Justiniani* 8. & 13. sic dictæ, quod iis laudentur & confirmantur, qui eas consecuti sunt. *l.* 7. *C. Theod. de privilegiis eorum, qui in sacro palatio militant.* adde *l.* 6 *supr. h. t. l.* 10. J. *h. t. l.* 5. *supr. de off. magistri officior. l.* 3. *in fin. supr. de agentib. in reb. h. lib. tit.* 20. *l.* 12. J. *de cohortalib. h. lib. tit.* 58. vid. Cujac. *Novell.* 24.

fecturæ,

fecturæ, eorum etiam qui in diverſorum Judicum officiis numerantur, ex ſacris probatoriis ſolito more militiæ ſacramenta ſortiri decernimus : non paſſim, nec licenter [1], ſolis auctoritatibus [2], vel ſacrarum militarium literarum exemplaribus, ſed ex authenticis tantum ſacris probatoriis manu noſtra ſubſcriptis, & noſtro arbitrio præſtandis, ita ut nullus his dolus aut fraus poſſit annecti : de his etiam, qui ſunt veræ [3], & catholicæ fidei, jubemus, admitti. Aliter vero militantes, niſi ex his ſint, quos ſolis auctoribus apparitioni aggregari vetuſta conſuetudo perdocuit : detecta fraude cujuscunque accuſandi ſtudio, non ſolum mendaci carere militia, ſed & proſcriptionis ſtylum [4] ſubire decernimus, & bonorum omnium amiſſione multamus.

10. Iidem AA. Erythrio P. P.

HAc ſanctione decernimus, ut in poſterum nemini licentia ſit edendi exemplaria his, qui ſociandi ſunt cuicunque militiæ, quam ſine divinis probatoriis [5] adipiſci non poſſunt, ſed periculo primatum uniuscujusque officii ipſas authenticas [ſacras], quæ divinam noſtræ pietatis continent adnotationem cum ſubſcriptione adminiſtrantium, ſub quorum jurisdictione conſiſtunt, his, qui militare volunt præſtari : exemplaribus videlicet eorum cum ſubſcriptione eorundem Judicum apud ſingula quoque officia, prout convenit, reſervandis [6]. Quamvis autem manifeſtum ſit de hujusmodi probatoriarum obſervatione excepta eſſe cæterorum judicum officia, tamen ne ulla [ei] ignorantiæ relinquatur occaſio, omnium officiorum, quibus neceſſe eſt per ſacras probatorias militiæ ſociari, notitiam [in] ſacris apicibus ſubdendam eſſe cenſuimus. Sub hac igitur obſervatione omnes, qui ſive in hoc ſacro Palatio noſtro, ſive in aliis quibuscumque officiis deinceps militare cupiunt : qui tamen (ut dictum eſt) non poſſunt pro tenore ſacrarum conſtitutionum, vel veteri conſuetudine, niſi præcedentibus [7] ſacris probatoriis militiæ ſociari, ſicut ſubjecta [8] notitia demonſtrat [9], adipiſci præcipimus, ſcientibus his, qui ex aliqua parte præſentis noſtræ ſerenitatis legis formam conniventia, vel negligentia quadam colludere [10] tentaverint, non tantum amiſſione bonorum omnium, ſed etiam capitis periculo, utpote crimini falſitatis obnoxios ſemet [ipſos] eſſe plectendos. † Et eſt notitia [hæc [11]] : Scrinii memoriæ probatoriæ Agentium in rebus palatinorum [ſacrarum] largitionum [12], rerum privatarum partis Auguſtæ. Item Scrinii ſacrarum epiſtolarum ſic : in officiis virorum illuſtrium præfectorum [13] prætoriis [14] Orientis, & Illyrici, & Urbi, officii Proconſulis Aſiæ & Africæ, officii Comitis Orientis, officii Præfecti Auguſtalis, officii Comitis divinarum domorum, officii Vicariorum Thraciæ [15], Ponti, & Aſiæ, & Macedoniæ, & Theſaurenſium claſſis. Item Scrinii ſacrorum libellorum ſic : officii Virorum Magiſtrorum militum utriusque [16] Præfecti Orientis, & Illyrici, invitatorum, admiſſionalium [17], memorialium, omniumque pædagogorum [18] cellariorum, menſorum, lampadariorum eorum, qui in ſacris ſcriniis deputati ſunt, decanorum partis Auguſti, & curſorum partis Auguſtæ, officii Virorum Spectabilium Ducum Palæſtinæ, & Meſopotamiæ, nobilis Comitis Phœniceſeos, Corſenæ [19], Syriæ, & Auguſtæ Euphratenſis, Arabiæ, & Thebaidis, Lybiæ, Pentapoleos, utriusque Armeniæ, utriusque Ponti, Scythiæ, Myſiæ [20] primæ, [ſecundæ,] Daciæ, Pannoniæ, officii Virorum Spectabilium Comitis Ægypti, Pamphyliæ, Iſauriæ, Lycaoniæ, & Piſidiæ.

TIT. LXI.

DE [21] EXECUTORIBUS ET [22] EXACTORIBUS.

Ne apparitores, vel palatini exactores per provinciam vagando inferant provincialibus moleſtiam, periculum geſtorum per eos pertinet ad eos, quorum ſunt apparitores, & exactores. Bart.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Provinciales, & ad Proconſules.

NE [23] per diverſas Provinciarum partes, aut Palatinus [24] exactor accederet, aut Illuſtrium Virorum Apparitor [25] vagaretur, vel militaris terror inferret formidinem : hac lege ſancimus, ut omnes memorati intenti ſint ad [26] Provinciæ Rectorem, & cum eo agant : illo inſiſtente [27], diſponente, & agnoſcente, & ſuo periculo rem peragant, & impleant [28] univerſa. Dat. [29] 17. Kalend. Jul. *Mediolani*, OLYBRIO, & PROBINO CONSS. 395.

2. Iidem AA. Andromacho P. U.

QUicunque [30] ex Palatio noſtro cujuslibet tituli ad Provincias commeaverit, compulſor, exactor, admonitor, portitorve præcepti, Agens in rebus, vel Palatinus, vel Apparitor Illuſtrium poteſtatum : hoc tantum poteſtatis arripiat, quod mandatum curiæ [31] ſuæ ſpecialiter approbatur [32], nec quod injunctum alteri fuerit, collegii jure præſumat : ne [33] dum hoc ſibi invicem mutui officii licentia partiuntur, agant cuncti, quod ſingulis credebatur. Dat. prid. Id. Jul. *Mediol.* OLYBRIO, & PROBINO CONSS.

Exactor intra annum debet oſtendere quid exegit ; & ſi non exegit, cauſam denotare, cur non exegerit, alias punitur. Bart.

3. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Palladio P. P.

SIve [34] ex Prætoriano officio, ſive illuſtris Comitivæ ſacrarum largitionum, nec non & rei privatæ noſtræ [militiæ], vel ex quacunque apparitione ad quamcunque neceſſitatem profligandam quis fuerit deſtinatus, ſciat [35] ſe intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium judicem remeare, eique ſuam efficaciam oſtendere, & quid (in) ejus inſtantia exactum fuerit, quidve in debitis habeatur, & penes quos reſederit, vel cujus culpa, aut qua cauſa in eadem provincia fuerit derelictum. Quod ſi exacto ſpatio anni in ejus regionis viſceribus prædator inſidians [36], deprehenſus fuerit remorari : tunc abſolutus cingulo militiæ abjicietur, primoribus [37] ejus militiæ decem librarum auri multa propoſita [38], ſi redire diſſimulet : & per vices [39] officiorum ligatus ferreis nexibus, cura Provincialis officii ad debitum mittatur examen : nec ei liberum ſit, ut hoc ſe privilegio aut occaſione defendat, quod ſibi aliud negotium, vel aliam neceſſitatem poſt injunctam eſſe cauſetur, cum hisdem licentiam auferamus in eadem Provincia continuare exactionem. Dat. 10. Kal. Octob. D. N. THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 416.

4. Iidem [40] AA. Joanni P. P.

NUllam poſſeſſionem alterius [41] pro alienis debitis publicis vel privatis præcipimus conveniri. Dat. 5. Id. Jul. *Ravennæ*, HONORIO XIII. & THEOD. X. AA. CONSS. 422.

5. Impp. [42] HONOR. & THEODOS. Auguſti Voluſiano Præfecto Prætorio.

COntra noſtra præcepta ſi quisquam vetito [ac temerario [43]] auſu exactionem [44] audebit, licebit Provinciæ moderatori eundem correptum ad Sublimitatis tuæ judicium ſub proſecutione [45] dirigere, & licebit [46] Provinciali, ſi [47] probetur obnoxius executor [48] contra vetitum exactionem ſibi vindicans, temeritatem legitime repellere.

6. Imp. ZENO [49] Arcadio P. P.

SAncimus, ut eum qui ex judicio tui Culminis quocunque modo, ſive ſtudio Numerariorum aut Tractatorum [50], vel ipſorum juſſu, qui pro tempore ampliſſimæ tuæ ſedis adminiſtrationem ſuſcipiunt, exactio publicarum pecuniarum injungatur, minime prius liceat aliam ſollicitudinem gerendam ſuſcipere, quam reverſus injunctæ ſibi cauſæ reſponſum præbuerit. Si tamen ita fors tulerit, ut in ea Provincia ad quam exequendi cauſa publici negotii aliquis proficiſcitur, alia quoque cauſa ſit exequenda, non prohiberi unum eundemque executorem ab hac urbe regia proficiſcentem, duorum ſimul, non [51] plurium negotiorum executionem ſuſcipere, dum ipſi [52] quoque tertii negotii non ſit injungendi [licentia] antequam de ſuperioribus reſponſum portaverit. Executoribus his, qui ſecundam, ſive ſimul duas, vel etiam tertiam cauſam paſſi fuerint exequendam ſuſcipere, non ſolum cinguli & bonorum ſuorum amiſſionem, verum etiam perpetui exilii ſupplicium ſubituris. Eandem hanc pœnam Numerarium quoque, & ejus adjutores, ad quorum curam quod violatum eſt pertinet, formidare.

7.

QUilibet executor [53] divinæ juſſionis prætorianive præcepti id prius inſinuare præſidi debet, ut is inquirat an ſit in eo vitium aliquod falſi, aut legibus adverſum aliquid, & an per obreptionem impetratum ſit. † Executio autem fit ſcripto, vel ſine ſcripto propoſitis ſacris Evangeliis, & præſentibus poſſeſſoribus omnibus, & una cum præſide inquirentibus, qui & opem executori ferent, ſi res digna videatur. Sed ſi quid manifeſto in ea falſi, vel illegitimi deprehenderit, ſuſpendet exactionem, & relationem mittet ad principem per agentem in rebus vel ad ſedem ejus a quo res proceſſit. Et interim executor quidem cautionem præſtabit pro rei qualitate : reus perſonalem, ſe ſiſti puta, idque ſine ulla impenſa. Debet enim executor indemnem eum præſtare quem convenit, ſi temere forſitan eum convenerit, quam cautionem, niſi præſtiterit, impune ab eo quem convenit repelletur. Præſes ipſe, vel alius ad quem juſſio dirigitur, cautionem exiget ab executore pro rei qualitate. Sed & ſi potuerit quis executionem repellere, & repulerit, debet præſes executorem reſtituere, & ab eo cautionem exigere perſonalem, & rem deferre : quod ſi negligat tam ipſe, quam ſuum officium, isve ad quem literæ miſſæ ſunt, de ſuo indemnitatem convento præſtabit, durante vel depoſito magiſtratu. Conſtitutio excipit eos, qui nomine tributorum obligati ſunt. Quod ſi pretio victi præſides non inquirant, qua de re ſuperius diximus inquirendum eſſe : etiamſi negligentia hic tantum argui videatur, & rei familiaris damnum patientur & magiſtratu ejicientur, & circa ſalutem periclitabuntur. Omnis autem lex Præfecto prætorio prius inſinuari debet, deinde in provinciam tranſmitti, & portitori dari aureos ſex,

1 Ne liceret, al. *nec latenter.* 2 Auctoritatem a ſacris literis diſtinguit : ut etiam auctoritas ſenatus a S. C. differebat : quemadmodum ex Cicerone *in princ. lib.* 3. *de Orat. epiſt. Calii ad Ciceronem* & Dione *lib.* 55. conſtat. 3 Chriſtiani tantum ad dignitates memorialium, agentium in rebus & apparitorum admittendi. Idem in defenſore civitatis. adde *l.* 8. *ſupr. de defenſorib. civit. Novell.* 15. *ſupr.* advocato, *l.* 15. *ſupr. de Epiſcopali audientia. l. ult. ſupr. de poſtulando.* primatibus Alexandrinis, *l.* 6. *ſupr. de Epiſc. audient. & ibid. l.* 5. *l.* 19. *l.* 20. militibus, Cedrenus *id ita conſtitutum a Conſtantino refert.* Qua de re quod ad hanc legem attinet, teſtari tres juratos oportet apud acta, prius quam prolata probatoria ſuſcipiatur ex conſtitutione Græca. *Tit. ſupr. de Epiſcop. audient.* 4 Stylo. 5 *l.* 9. *ſupr. h. t.* 6 Obſervandis. 7 Præſentibus. 8 Subnexa. 9 Demonſtratur. 10 Vel colludio. 11 Abeſt a quibusd. lib. 12 Abeſt a plerisque lib. 13 Additur in quib. lib. *palatinorum.* 14 Prætorio. 15 Vicarii Orientis olim quatuor diœceſeos Thraciarum, Ponticæ, Aſianæ, Macedoniæ. Quod ad vicarium Thraciarum attinet, ætate Juſtiniani vicarius Longi Muri vocabatur : longus enim murus, haud parvum fuit munimentum præſidiumque Thraciarum, *Novell.* 26. *in pr. &c.* 16 Emendat Cujac. *militiæ in præſenti, Orientis* &c. 17 Amiſſionalium. 18 Pædagogiorum. 19 *Phœnicia Oſdroëna*, legit Alciat. *hic.* Cujac. emendat, *novi militis Phœnices, Oſdroëna.* 20 Mœſiæ.

21 *L.* 8. *C. Theod.* 8. *Eclog. lib.* 7. *tit.* 4. 22 Vel. 23 *l.* 6. *C. Theod. h. t.* 24 *l.* 2. *in princ. ſupr. de Canone largitional. titul. l.* 10. *tit.* 23. 25 Vide *l.* 7. *verſ. Judicibus. ſupr. de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19. 26 *l.* 6. *in fin. ſupr. de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19. 27 Al. *conſiſtente.* 28 Impleatur. 29 *Al.* VI. 30 *l.* 7. *C. Theod. h. t.* Nec magiſterianus, nec palatinus, nec alius quispiam apparitor illuſtrium magiſtratuum titulorum exigendorum nomine commeans, vel mandatum adferens, & aliud ipſum exſequens, extra limites ſpecialiter ſibi præſcriptos agat : nec quæ alii mandata ſunt, alius facere præſumat. *Synopſ. Baſil.* 7. *tit.* 4. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 53. 31 Curæ. 32 Præſumitur pro nuncio & officiali. vide Alciat. 3. *præſumptionum* 14. 33 Ne quid injunctum alteri fuerit collegii jure alter præſumat uſurpare. *Goth.* Vid. *l.* 23. *Cod. de teſtam. text. in can. ſingula. diſtinct.* 89. *l.* 3. *Cod. de fabricenſib.* Anſ. 34 *l.* 9. *C. Theod. hoc tit.* Tam præfectiani, quam palatini & omnes apparitores alii, qui ad exequutionem mittuntur, ad judicem ſuum intra ſpatium anni ſeſe conferant eique declarent, quid ſit in reſiduis, & penes quos reſidua illa ſint. *Synopſis ibid. cap.* 54. 35 *l.* 4. *ſupr. de ſuſceptoribus. l.* 10. *tit.* 70. 36 Inſidens. 37 Prioribus. 38 Appoſita. 39 *Al.* vires. 40 *Al.* Imp. Zeno. 41 *l.* 10. *C. Theod. h. t.* Clarigationes ſeu Repreſſaliæ prohibitæ, ut *l. ult. ſupr. de omni agro deſerto l.* 11. *tit.* 58. *& Novell.* 52. *c.* 1. *Novell.* 128. *cap.* 14. *l. unic. ſupr. ut nullus ex vicaneis. l.* 11. *tit.* 55. Alius pro alio teneri non debet, ob id ſolum, quod ſit ejusdem civitatis vel vici. adde *l. unic. ſupr. ut nullus ex vicaneis*, *l.* 11. *tit.* 56. *l.* 4. *§. de jure fiſci.* 42 *Al.* Imp. Anaſtaſius A. 43 Abſunt a quibusd. lib. 44 *Executor, in vet. lib.* al. *exactionem exercere.* 45 Al. *proſcriptione.* 46 Officiali contra jus & æquum exequenti licet privatis ipſis reſiſtere. ut *l.* 5. *§. de jure fiſci. l. devotam.* 5. *ſupr. de metatis, h. lib. tit.* 41. *l. ult. ſupr. de diſcuſſoribus. l.* 10. *tit.* 30. adde quæ ſcripſi ad *l.* 4. *ff. de appell.* Goth. Vide Marci *dec. Delphin.* 772. Ant. Fab. *ad Cod. lib.* 7. *tit.* 20. *defin.* 15. S. L. 47 *Etiam, in quibusd. lib.* 48 *Executores, & poſtea, vindicantis.* 49 *Al.* Juſtinianus A. 50 Tractatores qui, dictum in *l.* 10. *§.* 1. *ſupr. de Numerariis. h. lib. tit.* 50. 51 Vel. 52 Ipſe. 53 Executores, ut & exactores canonicarii miſſi in provincias aliter non admittendi, quam ſi mandatum & delegationem ſuam præſidi inſinuaverint. *Novell.* 128. *cap.* 10. Eadem ratione privatis in actionibus procurator creatus exigendi debitoris cauſa non aliter admittendus, quam ſi Judici mandatum inſinuaverit : quæ ſententia Placentini fuit : a qua facit *l. exigendi.* 12. *ſupr. de procurat.* licet Accurſ. de ea diſputet, in *l. non ſolum.* 39. *§.* 1. *ff. de procur.* vid. Cujac. 12. *obſ.* 22.

Præſide curante per omnes civitates ſuæ provinciæ legem promulgari ſine ulla impenſa Præſidis vel Defenſorum, vel portitoris. Et ſi quis ex ea re quid perceperit, in duplum tenetur, & magiſtratus dignitatem amittit, officialis officium.

TIT. LXII.

DE [1] LUCRIS ADVOCATORUM, ET CONCUSSIONIBUS OFFICIORUM, SEU APPARITORUM.

1. Imp. CONSTANTINUS [2] A. ad Ælianum Proconſulem Africæ.

SI [3] quis [4] a Ducenariis [5], vel Centenariis, vel fiſci Advocatis læſum ſe eſſe cognoſcit, adire judicia, & probare injuriam non moretur: ut in eum, qui convictus fuerit, competenti ſeveritate vindicetur. Dat. [6] Kal. Novembr. *Treveris*, CONSTANTINO A. IV. & LICINIO IV. CONSS. 315.

2. Idem [7] A. Eubulidæ Vic. Africæ.

PRæter [8] ſolennes & Canonicas penſitationes, multa a provincialibus indigniſſime poſtulantur ab officialibus & ſcholaſticis [9], non modo in Civitatibus ſingulis, ſed [etiam] manſionibus [10], dum ipſis & animalibus eorundem alimoniæ ſine pretio miniſtrentur. Provinciales itaque cuncti Judices tueantur, nec injurias inultas tranſire permittant. Dat. 3. Kalend. Jul. LEONTIO & SALUSTIO CONSS. 344.

3. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Pompeiano Proc. Africæ.

QUotiens [11] compulſor arguitur in deprædatione convictus, etiam [12] non conſulta Clementia noſtra pœnam ſubeat legibus competentem. Datum prid. Kal. Jan. *Mediol.* STILICHONE & AURELIANO CONSS. 400.

4. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Adriano P. P.

CUrialibus & Naviculariis, omnibusque [13] corporibus ita ſubveniri [14] volumus, ut nihil Apparitoribus univerſorum Judicum liceat, quod ad prædam Provincialium pertinet.

TIT. LXIII.

DE PRIMIPILO [15].

1. Impp. [16] VALERIAN. & GALLIEN. AA. Domitio.

COmmoda Primipilatus [17] poſt adminiſtrationem incipiunt deberi: & ſi is, qui ea percipere debuit, prius rebus humanis eximatur, heredibus petitio ſalva ſit.

2. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Alexandro.

OBtentu nominis Primipili, civiles actiones ad alios Judices transferendæ non ſunt.

3. Iidem AA. Domnæ.

UTilitas [18] publica præferenda eſt privatorum contractibus: & ideo ſi [19] conſtiterit fiſco ſatisfactum eſſe ob cauſam Primipili, poteris obligatam tibi poſſeſſionem dotis titulo petere, ut ſatis doti fieri poſſit.

Solum ex cauſa Primipili filius non exiſtens heres patris poteſt conveniri pro patre, in aliis vero ſecus. Bart.

4. Idem AA. Dionyſio.

CUm [20] ex ſola Primipili cauſa liberos, etiamſi patribus heredes non exiſtant, teneri D. Aurelianus [21] ſanxerit: ſi neque ſucceſſiſtis patri veſtro, nec quicquam ex bonis ejus tenetis: conſequens eſt, a paternis creditoribus vos non conveniri.

TIT. LXIV.

PUBLICÆ [22] LÆTITIÆ VEL CONSULUM NUNCIATORES, VEL INSINUATORES CONSTITUTIONUM, ET ALIARUM SACRARUM VEL JUDICIALIUM LITERARUM, EX DESCRIPTIONE, VEL AB INVITIS NE QUID ACCIPIANT IMMODICUM.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Floro Præf. præt.

QUicquid [23] noſtrorum [24] unquam nunciari cœperit proſperorum, ut [25] bella ſi deſinunt, ſi oriuntur victoriæ faſtus [26], ſi honor datus fuerit Regalium [27], vel Conſulum vel Trabearum, compoſitæve pacis erit offerenda tranquillitas, ſi [28] ſacros vultus inhiantibus forte populis inferimus: hoc ſine [29] immodico pretio nuntiari excipique ſancimus: actum [30] eſſe jubemus caſtiſſimum, indigentibus, non numerariis [31] eſſe præbendum judices. ſtatuimus eſſe ſolicitos, ne turpi colludio quæratur ex miſeris pretium gaudiorum. Quod ſi id ſacrilega fuerit diſſimulatione violatum, & [32] accipientem pudoris fortunarumque manebit excidium, & cogentem par pœna multabit, & officium [33] triginta librarum auri vexatione quatietur. Dat. 4. Non Februar. CP. MEROBALDO II. & SATURNINO CONSS. 385.

[34] 2.

COnſtitutio [35] vult a ſingulis Provinciis Inſinuatoribus ſacrarum literarum, vel generalium Conſtitutionum, vel publicorum commonitoriorum [36], vel ſtatuarum ſex duntaxat ſolidos dari, & ab eo, qui amplius acceperit, quadruplum reddi, hoc inhibente Præſide, & Epiſcopo & Primoribus [37] Civitatis, omnique tam civili quam fiſcali adminiculo, niſi velit Epiſcopus in Principis indignationem incurrere, Præſes bonis & dignitate & civitate multari. Curet autem officium nec deſcriptionem [38] fieri ex iis cauſis ultra VI. aureos, nec ab invitis, & ab accipiente quadruplum inferri. At cum cives ſeipſos volunt deſcribere operis publici, vel frumenti coëmendi cauſa, & hoc ſibi concedi a principe petunt, nihil oportet lædi ex hac cauſa, ne ſacerdotes indignationem eandem incurrant, Præſides dignitatem amittant & publicentur: officium in corpus torqueatur, niſi Principi detulerint, quicquid contra hanc conſtitutionem fuerit admiſſum. Poſſunt enim deſcripti reſiſtere deſcribentibus: vel ſi nequeant reſiſtere, licet eis invocare Præſidem, & deferre Principi. Sed non oportet patres [39] Civitatum vel Sitonas [40], vel Suſceptores ex reditibus, quos habent in manu, quidquam præbere, ſed eorum quantitatem deſtinatæ neceſſitati ſervare debent. Quod ſi Præſes violarit, de ſuo eos reditus implebit. Fiſcales enim & civiles res imminutas ſervare neceſſe eſt.

1 *L. 8. C. Theod.* 10. 2 *Al.* Conſtantius. 3 *l. 1. C. Theod. h. t.* 4 Conjunge *l. 3. ſupr. de exact. l. 10. tit. 19. & l. 3. ſupr. de advocat. fiſci.* 5 Ducenarii & Centenarii qui eſſent, dixi ad *l. 5. ſupr. de princip. agent. in reb.* 6 *Al.* Dat. 6. Id. Nov. Treveris. Acc. 15. Kal. Mart. Carthagine, Conſtantino A. 4. & Licinio Conſſ. 7 *Al.* Conſtantius. 8 *l. 2. C. Theod. h. t.* 9 Id eſt, advocatis, *ut hic interpretatur* Cujac. *& multis auctoritatib. confirmat*, Græci συνηγόρους. Quo nomine primum nuncupati Rhetores (ut Cornelius Tacitus ſcribit, *libr. de Oratorib.*) & declamatores fictarum litium: deinde a fictis litibus tranſiit ad veras. Plin. 2. *epiſt.* 10 Manſiones, *hic & l. 8. ſupr. de annon. & tribut. l. 10. tit. 16. l. 2. ſupr. de condit. in publicis horreis. l. 10. tit. 26. l. 9. ſupr. de ſuſceptorib. l. 10. tit. 70. l. 9. C. Theod. de annonis, l. Claudiopolis. 119. C. Theod. de decur.* ἀλλαγαὶ manſus & diverſoria militum, vel ſacri comitatus ab oppidis ſeparata, quæ annonis & pabulis inſtruebantur ex collatione vicinorum, non eorum, qui procul disjuncti. Galli, *Eſtappes.* 11 *l. 3. C. Theod. h. t.* 12 Etſi. 13 Omnibus quoque 14 Subvenire.

15 *Primipilus* eſt decurio primæ cohortis, regit autem quatuor centurias. *Veget.* Sed Theodorus Hermopolit. *lib. 9. tit.* 9. Primipilum definit annonam, quæ datur Primipili centurionibus, ut inter milites diſtribuatur, vide *hic* Alciat. dixi ad *l. 3. J. h. t. ad l. 7. ſupr. de cohortalib. h. lib. tit.* 58. 16 *Al.* Imp. Gordianus A. 17 Primipili. 18 Publica utilitas præferenda privatorum contractibus. *l. 4. ſupr. qui potiores. Novell.* 97. *cap.* 4. 19 Doti res mariti quidem tacite obligatæ ſunt, primipilum tamen ei præfertur. Eſt vero πριμιπίλον ἡ στρατιωτικὴ ἀννῶνα, militaris annona. Quare ſi quis primipilum debeat & dotem, primipilum præfertur. *Synopſ. Baſil. 9. tit. 5. ex lib. 15. tit. 2. cap. 28. ubi Scholiaſtes, & ex tit. 17. cap.* 64. Goth. Sunt & multa alia ſingularia, ut ſi debitor ex cauſa primipili, vel fidejuſſor aut nominator ejus ſolvendo non ſit, dos uxoris fiſco vindicetur. *l. fatis. ſupr. in quibus cauſ. pig. tac. contr.* Et res etiam ſpecialiter obligata dotis nomine & donata, licet primipili morte confirmata ſit donatio *l. non verum. ſupr. de donat. int. vir. & uxor.* Ut fiſco teneantur filii primipili, etiamſi heredes non extiterint. *l. ſi tutores. ſupr. de compenſ.* Ut urgente fiſco adverſus debitores ſuos debitor ex cauſa primipili agat etiam ante diem. *l. 1. ſupr. de condict. ex lege.* Mod. 20 Primipili cauſa quod pater debet, liberos ejus heredes obligat, etiam ſi patris heredes non ſint, quod jus ſpeciale eſt. Nam ex ſola primipili cauſa tenetur, qui hereditatem paternam non adierunt liberi, at non ab aliis patris creditoribus, quod jus Græci autores παράδοξον inſolens & novum appellant. *Syn. Baſil. 9. tit. 5. ex lib. 56. tit. 17. cap.* 64. Harmenop. 3. *tit.* 5. §. 84. adde *l. 3. ſupr. de revocandis his quæ in fraudem cred. alienata ſunt.* 21 Al. *Trajanus.*

22 De conſuetudinibus, quæ a provincialibus dantur perferentibus miſſas a principe ſacras ſive judiciales litteras. Idem de conſuetudinibus, quæ dantur perferentibus conſtitutiones eorum, qui magiſtratum civilem vel militarem geſturi ſunt. *Synopſ. Baſil. 7. tit. 6.* περὶ συνηθειῶν *ex lib. 56. tit. 17. cap.* 67. 23 Huc pertinet *l. un. libr. 8. tit. 4. C. Theod.* 24 Qui publicas adferunt hilaritates ſive gaudia (δημοσίας ἱλαρίας καὶ χαρμόσυνα ἐπιφερόμενοι) nihil omnino a provincialibus accipiant: ſive hoſtium abitum, ſive victoriam, ſive conſulatus renunciationem, ſive pacem cum hoſtibus compoſitam, ἢτε λαβράτα (alias λαυράτα) id eſt, laureatum renuncient. *Syn. Baſil. 56. circa finem tituli* περὶ συγχαρίων. 25 Ad. 26 Ex vet. lib. emendat Cujac. *faſtus*, ſic enim legitur in *lib. Aured.* 27 *Regalium trabearum*, in libro Aured. & ita emendat Cujac. 28 Id eſt, quoties urbem aliquam ſolenni ritu ingredimur. 29 Id eſt, modo non excedat ſex aureos. *l. 2. J. h. t. l. 26. §. 2. ſupr. de Epiſcop. audient.* 1. Cont. *diſpunct.* 14. 30 Gerulum jubemus eſſe caſtiſſimum: indices nummarios eſſe prohibemus, ita ex *C. Theod. & lib. manuſcr.* emendat Cujac. *& nummarios* interpretatur *lucri avidos.* 31 Indicibus non nummariis. 32 In. 33 Officio. 34 *Eclog. lib. 7. tit. 6. ex lib. 56. tit. 27. cap.* 67. 35 Hæc lex *epitom. 2. part. 6. conſtit. Græca ſupr. de epiſcopal. audient. quam ſuo loco reſtituimus.* 36 Συμβολαίων. *Synopſis Baſil. 7. tit. 6. dict. tit.* περὶ συνηθειῶν. 37 Primores civitatum, locupletiores. *l. ult. ſupr. ut nemini liceat in empt. ſpecier. l. 10. tit.* 27. 38 Exactores publicorum tributorum collectas pecunias jubentur ſtatim curatoribus Reipublicæ præſtare, ſine ulla diminutione, vel ſportularum, vel deſcriptionum ſpecie. 39 Patres hi civitatum, qui & Curatores Reip. 40 Σιτῶναι curatores emendi frumenti. Hi, ut & curatores, ſeu patres civitatum & curatores operum, creabantur decreto epiſcopi & primorum civitatis. *Novell.* 128. *c.* 16.

CODICIS

DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRÆLECTIONE,

FINIS.

AUTHEN-

AUTHENTICÆ,

SEU

NOVELLÆ CONSTITUTIONES

DN. JUSTINIANI

SACRATISS. PRINCIPIS,

ACCEDUNT

EDICTA XIII. JUSTINIANI,

LEONIS, ET ALIORUM IMPP. NOVELLÆ,

NEC NON

CANONES SS. APOSTOLORUM,

CUM NOTIS

DIONYSII GOTHOFREDI JCti

ET

ANTONII CONTII

IN LIBRUM NOVELLARUM

PRÆFATIONE.

INDEX
CONSTITUTIONUM NOVELLARUM
DOMINI JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS,
NEC NON

Quarundam JUSTINI & TIBERII Principum, quæ eidem volumini infertæ fuerunt, eo ordine, quo apud veterem interpretem Latinum collocatæ funt, collatis ad marginem tribus aliis Novellarum voluminibus, SCRIMGERI, (quem ut plurimum fecuti fumus) HALOANDRI, & JULIANI Antecefforis.

COLLATIO I.

1 De heredibus & Falcidia, fi heres folvere legata noluerit. — *Extat apud Scrimg. Hal. & Iul.*

2 De non eligendo fecundo nubentes mulieres, & alienatione, & lucro antenuptialis donationis, & de fucceffionibus earum & filiis fuis. — *Extat apud Scrimg. Hal. & Iul.*

3 Ut determinatus fit numerus clericorum fanctiff. majoris Ecclefiæ &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

4 De fidejufforibus, & mandatoribus, fponforibus & folutionibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

5 De monachis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

6 Quomodo oporteat epifcopos, & reliquos clericos ad ordinationem adduci &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

COLLATIO II.

7 De non alienandis aut permutandis ecclefiafticis rebus immobilibus aut in fpecialem hypothecam dandis &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

8 Ut judices fine quoquo fuffragio fiant. Jusjurandum, quod præftatur ab his, qui adminiftrationes accipiunt. — *Scrimg. Hal. Iul.*

9 Ut etiam ecclefia Romana centum annorum gaudeat præfcriptione. — *Scrimg. Hal. Iul.*

10 De referendariis palatii. — *Scrimg. Hal. Iul.*

11 De privilegiis archiepifcopi primæ Juftinianæ &c. — Extat apud illos. *Auguft.* putat Latinam primitus fuiffe. Idem & me adnotaffe memini, qua in fententia etiam nunc fum. Fallitur tamen, cum ait, nos carere ejus epitome *Juliani*, cum extet in manufcr. *Jul.* & Lugd. impreffo.

12 De inceftis & nefariis nuptiis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

13 De prætoribus populi. — Extat apud illos, & epit. *Juliani* in edit. Lugdunenfi multo amplior ea, quam edidit *Ant. Aug.*

COLLATIO III.

14 De lenonibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

15 De defenforibus civitatum. — *Scrimg. Hal. Iul.*

16 De menfura ordinandorum clericorum. — Extat apud illos, nam apud *Julianum* in editione Lugd. eft conftit. 12. miror *Auguft.* dicere, eam defiderari in lib. *Juliani.*

17 De mandatis principum. — Extat apud illos: Principium eft Latinum, imo & Cujac. ait, utraque lingua fuiffe fcriptam hanc totam Novellam, ut & *Ant. Auguft.* qui tamen ait nos carere Latina.

18 De triente & femiffe, & fucceffionibus filiorum, & nepotum naturalium: & collationibus, vel &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

19 De filiis ante dotalia inftrumenta natis. — *Scrimg. Hal. deeft apud Iul.*

20 De adminiftrantibus officia in facris appellationibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

21 De Armeniis. — Extat apud illos tres, & apud *Jul.* quidem conftit. 29. §. 102. Itaque miror cur dicat *Ant. Auguft.* non extare.

COLLATIO IV.

22 De nuptiis. — *Scrimg. Hal. & Iul.*

23 De appellationibus, & intra quæ tempora debeat appellari. — Extat apud illos tres, fed duntaxat epitomata, cum fit Latina.

24 De præfide Pifidiæ.
25 De prætore Lycaoniæ.
26 De prætore Thraciæ.
27 De comite Ifauriæ.
— In lib. manufcr. vet. interpretis nihil prætet tit. & prima earum verba hic reperi. Extant Græce apud *Scrimg.* & *Hal.* fed & apud *Julian.* in edit. Lugd. conft. 17. 18. 19. & 20. itaque fatis mirari nequeo, cur id neget *Ant. Aug.*

28 De moderatore Helenoponti. — *Scrimg. Hal. Iul.*

29 De prætore Paphlagoniæ. — Extat apud illos tres. Eam habuit *Alb. Rozates* ut patet in verbo, Aquilegia, cujus hic fieri mentionem ait.

30 De proconfule Cappadociæ. — *Scrimg. Hal. & Iul.*

31 De defcriptione quatuor præfidum Armeniæ. — *Scrimg. Hal. Iul.*

32 Ne quis mutuum dans agricolæ, terram ejus teneat &c.
33 De his qui mutuum dant agricolis.
34 Ne quis quod agricolæ mutuam pecuniam dedit &c.
— Hæ tres extant apud illos, nifi quod ap. *Scr.* fola 32. extat, quam autem ob caufam, promittitur illic ex comment. *Henr. Steph.* doceri, necdum tamen, quod fciam, illi commentarii nati funt.

35 De adjutoribus Quæftoris. — Deeft integra in Græcis editionibus. Ejus epitomen Græce & Latine *Hal.* edidit, ut & *Jul.* Latine. Deeft etiam in manufcr. vet interprete, & vulgat. authenticis.

36 De fuccefforibus eorum, qui in Africa degunt. — Deeft apud vet. interpretem & *Scrimg.* & *Julianum.*

37 De ecclefiis conftitutis in Africa. — Extat apud folum *Hal.* & in lib. 1. βασιλ. tit. 1. c. 45. *Ant. Aug.* ait fe vidiffe epitomen pleniorem in epitome conftitutionum Ecclefiafticarum.

38 De decurionibus & filiis eorum. — Extat apud illos tres. Hanc habuerunt *Azo, Accurf.* & *Alberic.* ut ex eorum fcriptis apparet.

39 De reftitutionibus, & ea quæ parit undecimo menfe poft viri mortem. — *Scrimg. Hal. Iul.*

40 Ut Ecclefia fanctæ Refurrectionis alienare poffit ædificia fecundum ipfam fita civitatem. — Nondum invenire potui in antiq. manufcr. Latinis, tametfi *Alb.* eam habuerit, ut alias not. in edit. Parif. Deeft etiam tam Græce quam Latine apud *Hal.* fed non deeft apud *Iul.* ubi eft conftit. xi. §. 47. qua in re fallitur *Ant. Aug.* ut fupra alias fæpe.

41 De quæftoribus, id eft, Præfectis infularum. — Deeft apud *Scrimg.* & *Hal.* extat apud *Iul.*

42 De depofitione Anthimi & Severi, & Petri &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

43 De officinis five tabernis Conftantinopolitanæ urbis, & ut mille tantum & centum officinæ &c. — *Scrimg. Hal. Iul.* §. 49. licet *Ant. Aug.* neget.

44 De tabellionibus, & ut protocolla dimittant in chartis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

45 Ne Judæi, Samaritani, & hæretici per caufam religionis & cultus fui curiali fortuna liberentur. — *Scrimg. Hal. Iul.*

COLLATIO V.

46 De ecclefiafticarum rerum immobilium alienatione & folutione. — Extat tantum apud *Scrimg.* & *Iul.* non autem apud *Haloand.*

47 Ut præponatur nomen Imperatoris documentis, & ut Latinis literis apertius tempora infcribantur. — *Scrimg. Hal. Iul.*

48 De jurejurando a moriente præftito propter menfuram fuæ fubftantiæ. — *Scrimg. Hal. Iul.*

49 De his qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per fcripturam manus propriæ &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

50 Conftitutio ad Bonum quæftorem exercitus ordinat appellationes a quinque provinciis, Caria, & Cypro, & Cycladibus &c. — *Scrimg. Hal.*

51 Scenicas non folum fi fidejuffores præftent, fed etiam fi jusjurandum dent &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

52 Ut non fiant pignorationes pro aliis perfonis, & ut ficut principum donationes &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

53 De exhibendis & introducendis reis, & ut hi qui conveniuntur poft vicefimum diem &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

54 Conftitutionem quæ ex adfcriptitio & libera natos, liberos effe vult, non iis qui ante &c. — *Extat apud Scrimg. tantum & Iul.*

55 Ut de cætero commutationes ecclefiafticarum rerum non ficte fiant &c. — *Solus Scrimg. habet Græce, & Julian. Latinam epitomen.*

56 Ut, ea quæ vocantur infinuativa fuper clericis, in majore quidem ecclefia dentur &c. — *Extat apud Scrimg. tantum Græce, & Latina epit. apud Iul.*

57 Ut clerici, qui recedunt, aliis pro eis fubrogatis, præbeant fubrogatis emolumenta &c. — *Scrimg. Hal. & Iul.*

58 Ut in privatis domibus facra myfteria non fiant. — Extat Græce tantum apud *Scr.* & epitome apud *Jul.* Latina.

59 De debita impenfa in exequiis defunctorum. — Extat apud illos tres. Hanc habuit *Alber. Rozates* in verbo, Exequias.

60 Ut defuncti ſeu funera eorum non injurientur a creditoribus, & ut conſiliarii &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

61 Ut immobilia antenuptialis donationis neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

62 De ordine Senatorum, ſeu conſultationibus. — Deeſt apud *Scrimg.* & *Hal.* præter breviſſimam epitomen. Extat epitome apud *Jul.*

63 De novi operis nunciatione maritimi aſpectus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

64 De hortulanis Conſtantinopolitanæ civitatis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

65 Ut terrulæ, vel domus, vel vineæ ſanctiſſ. eccleſiæ Myſiæ in redemptionem captivorum &c. — Deeſt Græce apud *Scrimg.* Brevis epit. Græca & Latina eſt apud *Hal.* apud *Jul.* autem extat ejus epit. §. 203. ſeu conſtit. 59. quam edidit *Anton. Aug.* extat etiam & alia epitome ad calcem lib. *Jul.* pag. 183.

66 Ut factæ novæ conſtitutiones poſt inſinuationem earum poſt duos menſes valeant. Parcit autem &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

67 Ut nullus fabricet oratorii domos præter voluntatem epiſcopi, & ut deputet prius &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

68 Ut conſtitutio ſacratiſſ. Imperatoris, de ſucceſſionibus nuptialium lucrorum, quæ apædiæ &c. — Extat tantum Græce apud *Scrimg.* & epitomata Latine apud *Jul.*

69 Ut omnes obediant judicibus provinciarum, & in criminalibus, & in pecuniariis &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

70 Ut ordinariæ præfecturæ Urbanæ & Prætorianæ duæ & præfecturæ quæ in cingulo &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

71 Ut ab illuſtribus & qui ſuper eam dignitatem ſunt, omnimodo ſuper pecuniariis &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

COLLATIO VI.

72 Ut hi qui obligatas ſe habere perhibent res minorum, aut obligati ſunt eis &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

73 De inſtrumentorum cautela & fide, & primum de depoſito & mutuo &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

74 Quibus modis naturales filii efficiantur legitimi & ſui, ſupra illos modos &c. — Extat apud *Scrimg.* Græce, non apud *Hal.* Epitome Latina extat apud *Julianum.*

75 De appellationibus Siciliæ. — Nuſquam Græce extat. Epitome breviſſima extat apud *Scrimg.* Latior Latina apud *Jul.*

76 Hæc conſtitutio interpretatur priorem conſtitutionem: De his qui ingrediuntur monaſterium &c. — Extat tantum Græce apud *Scrimgerum* & epitomata Latine apud *Julianum* §. 246.

77 Ut non luxurientur homines contra naturam, nec jurent per capillos Dei &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

78 Ut liberti de cætero aureo non indigeant annulo, & ut priſtinis reſtituantur natalibus &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

79 Apud quos oporteat cauſam dicere monachos & aſcetrias. — Græce tantum extat apud *Scrimg.* & Latina epitome apud *Jul.*

80 De quæſtore. — *Scrimg. Hal. Iul.*

81 Conſtitutio quæ dignitatibus & epiſcopatu filium liberat patria poteſtate. — *Scrimg. Hal. Iul.*

(De emancipatione)

82 De judicibus, & ut nullatenus cum jurejurando eligatur aliquis judex, quod permaneat ei &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

83 Ut clerici apud proprios epiſcopos primum conveniantur, & poſt hoc apud civiles judices. — Græce tantum extat apud *Scrimgerum*, non apud *Hal.* & epitome Latina apud *Julianum.*

84 De conſanguineis & uterinis fratribus. — Græce extat duntaxat apud *Scrimg.* & Latina epitome apud *Julianum.*

85 De armis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

86 Ut differentes judices audire interpellantium allegationes, cogantur ab epiſcopis hoc agere, & ut quando in ſuſpicionem &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

87 De mortis cauſa donatione curialium. — *Scrimg. Hal. Iul.*

88 De depoſito & denunciationibus inquilinorum, & de ſuſpendenda adminiſtratione panum. — *Scrimg. Hal. Iul.*

COLLATIO VII.

89 Quibus modis naturales efficiantur ſui, & de eorum ex teſtamento ſive ab inteſtato ſucceſſione. — *Scrimg. Hal. Iul.*

90 De teſtibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

91 Ut exactione inſtante dotis primæ & ſecundæ, viro ad ſecunda vota migranti præponatur uxor prima &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

92 De immenſis donationibus in filios factis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

93 De appellationibus, ut ſi mota apud appellationis judicem &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

94 Ut ſine prohibitione matres debitrices, & creditrices tutelam gerant minorum &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

95 De adminiſtratoribus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

96 De executoribus, & de his qui conveniuntur & reconveniuntur. — *Scrimg. Hal. Iul.*

97 De æqualitate dotis, & propter nuptias donationis, & augmento dotis &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

98 Neque virum quod ex dote eſt, neque mulierem ex ſponſalitia largitate lucrum proprium habere &c. — Græce extat apud *Scrimger.* non etiam apud *Haloand.* & Latina epitome apud *Julianum.*

99 De reis promittendi. — *Scrimg. Hal. Iul.*

COLLATIO VIII.

100 De tempore non ſolutæ pecuniæ ſuper dote. — *Scrimg. Hal. Iul.*

101 De donationibus a curialibus factis, ſive ab inteſtato, vel teſtamento, eorum ſucceſſoribus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

102 De moderatore Arabiæ. — Extat apud illos tres, quamvis *Auguſt.* neget extare apud *Julianum*, ubi tamen poſita eſt §. 356.

103 De proconſule Palæſtinæ. — Extat apud illos tres, quamvis *Auguſt.* neget extare apud *Jul.* Ubi poſita eſt §. 357.

104 De prætore Siciliæ. — Deeſt apud *Scrimg.* Brevis epit. apud *Hal.* amplior apud *Jul.* §. 358. quamvis id neget *Ant. Aug.*

105 De Conſulibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

106 De uſuris nauticis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

107 De teſtamentis imperfectis a parentibus in filios factis, & de diviſione rerum &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

108 De reſtitutionibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

109 De privilegiis dotis hæreticis mulieribus non præſtandis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

110 De nauticis uſuris. — *Scrimg. Hal. Iul.*

111 Hæc conſtitutio innovat conſtitutionem, quæ præſcriptionem centum annorum locis venerabilibus dederat. — Extat integra Græca edictio *Juſtin.* 5. apud *Scrimg.* epitomata vero Græca hoc loco tam apud *Scrimg.* quam *Hal.* & epitome Latina apud *Julian.* §. 44. & §. 366.

112 De litigioſis, & de decima parte litis ab actore cautela præſtanda. — *Scrimg. Hal. Iul.*

113 In medio litis non fieri ſacras formas aut ſacras juſſiones, ſed ſecundum antiquas leges generales lites decidi. — *Scrimg. Hal. Iul.*

114 Ut divinæ juſſiones ſubſcriptionem habeant glorioſiſſimi quæſtoris. — Extat brevis epit. Græca apud *Scrimg.* & *Hal.* deeſt apud *Julian.*

115 Ut cum de appellatione cognoſcitur, ſecundum illas leges debeat judicari, quæ tempore latæ ſententiæ & ſuggeſtionis obtinebant &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

116 Ut neque miles neque fœderatus obſervetur domui privatæ, aut poſſeſſioni alicujus. — Extat apud *Scrimger.* & *Hal.* non etiam apud *Julianum.*

117 Ut liceat matri & aviæ, & aliis parentibus poſt legitimam partem liberis derelictam &c.

COLLATIO IX.

118 De heredibus ab inteſtato venientibus, & de adgnatorum jure ſublato. — *Scrimg. Hal. Iul.*

119 Ut ſponſalitia largitas ſpecialis ſit contractus, & de diverſis capitulis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

120 De alienatione & emphyteuſi, & locatione, & hypothecis, & aliis diverſis contractibus, &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

121 Ut particulares uſurarum ſolutiones in duplum computentur. — Extat apud illos tres. Nam epitomen *Juliani* habet editio *Auguſtini*, quam in meis libris invenire non potui.

122 Edictum pientiſſimi domini noſtri Juſtiniani, de formula Artificum. — Deeſt apud *Scrimg.* hic, ſed ponitur integra inter edicta. Apud Haloandrum autem hic brevis Græca Latinaque epitome eſt. Deeſt apud *Julianum.*

123 De ſanctiſſ. epiſcopis, & Deo amabilibus & reverendiſſimis clericis & monachis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

124 Ut litigantes jurent in exordio litis, quia neque promiſerunt dare judicibus, neque dabunt: & de ſportulis &c. — *Scrimg. Hal. Iul.*

125 Ut judices non expectent ſacras juſſiones, ſed quæ videntur eis, decernant. — *Scrimg. Hal. Iul.*

126 Exemplum ſacræ formæ de appellationibus. — *Scrimg. Hal. Iul.*

127 Ut fratrum filii ſuccedant paternæ hereditati ad imitationem fratrum etiam aſcendentibus extantibus, & ut mulieres &c. — Extat tantum Græce apud *Scrimg.* & epitome Latina apud *Julian.*

128 De collatoribus & aliis capitulis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

129 De Samaritis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

130 Quomodo oporteat milites tranſitum in civitatibus facere, & de introitu. — *Scrimg. Hal. Iul.*

131 De eccleſiaſticis titulis & privilegiis, aliiſque capitulis. — *Scrimg. Hal. Iul.*

132 De interdictis collegiis hæreticorum. — Extat apud *Scrimg.* & *Hal.* deeſt apud *Julian.*

133 Quomodo oporteat monachos vivere. — Extat Græce apud *Scrimg.* & *Hal.* deeſt apud *Iul.*

134 Ut nulli judicum liceat habere loci ſervatorem, niſi certis ex cauſis divina conceſſerit juſſio. — *Scrimg. Hal. Iul.*

135 Ne quis cogatur bonis cedere. — Extat apud *Scrimg.* & *Hal.* deeſt apud *Iul.* & vet. interpretem.

136 De Argentariorum contractibus. — Extat apud *Scrimg.* inter edicta & in epitome *Juliani.* deeſt apud veter. interpretem.

No.	Titulus	Nota
137	De ordinatione episcoporum & clericorum.	Deest in epitome *Juliani*, & vet. interprete. Apud *Hal.* est inserta Nov. 123. quomodo & in Basilicis.
138	Interpretatio, Quomodo, quæ duplum excedunt usuræ, non præbeantur.	Deest apud *Scrimg. & Hal.* brevissimam tantum habet epitomen.
139	Indulgentia illicite contractarum nuptiarum.	Extat apud *Scrimg.* & *Hal.* deest apud *Julian.*
140	Ut consensu matrimonium solvi possit.	Deest apud *Haloand.* & vet. interpretem.
141	Edictum de his, qui luxuriantur contra naturam.	Extat Græce apud *Scrimg.* & *Hal.* deest apud *Iul.*
142	De his qui eunuchos faciunt.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
143	De muliere raptum passa.	Epitomen *Hal.* edidit, extat & in fine epitomes *Juliani*, quam habeo manuscriptam.
144	De Samaritanis.	Extat Græce apud *Hal.* deest apud *Jul.*
145	Ut de cætero nullam licentiam habeat dux aut Biocolyta Lydiæ, & Lycaoniæ in Phrygiam utramque & Pisidiam advenire.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
146	Ut liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latine vel Græce, vel alia lingua &c.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
147	De reliquis publicis non exigendis, & de discussione diversarum actionum.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
148	De indulgentia reliquorum publicorum.	*Extat hic apud Hal. & inter Nov. Just. apud Scrimg.*
149	Ut Dei amantissimi episcopi cum provinciarum indigenis &c.	*Deest apud Hal. Est inter Nov. Justini apud Scrimg.*
150	De ea quæ raptori suo nubit.	Græcam epit. edidit *Hal.* deest apud *Iul.*
151	Ne decurio aut cohortalis &c.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
152	Ne sacræ formæ, quæ de causis procedunt publicis, aliter robur accipiant, quam si gloriosissimorum præfectorum &c.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
153	De infantibus expositis.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
154	De his qui in Osdroëna illicitas contrahunt nuptias.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
155	Ut matres etiam tutelæ rationibus obnoxiæ sint.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
156	De prole partienda inter rusticos.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
157	De rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
158	Ut deliberandi jus etiam ad impuberes transmittatur.	*Scrimg. Hal. deest apud Iul.*
159	Ut restitutiones fideicommissi usque ad unum gradum consistant.	*Scrimg. Hal.*
160	Exemplum sacræ pragmaticæ formæ de usuris.	*Scrimg. Hal.*
161	De provinciarum præsidibus.	*Deest apud Scrimg. Hal. habet.*
162	Sacra forma transmissa Dominico gloriosissimo præfecto, de diversis capitulis.	*Scrimg. Hal.*
163	De relevatione tributorum publicorum.	*Hal. deest apud Scrimg.*
164	De heredibus.	*Hal. deest apud Scrimg.*
165	Generalis forma de prospectu in mare, scripta Dominico &c.	*Hal. deest apud Scrimg.*
166	Forma Præfectorum prima, περὶ ἐπιβολῶν, De adjectionibus &c.	*Ex Cujacio.*
167	Forma P. P. vicesima quarta, γενικὸς τύπος περὶ νομῆς πῶς δεῖ &c.	*Ex Cujacio.*
168	Forma P.P. secunda γενικὸς τύπος περὶ ὁμοδούλων, id est, De hominibus, qui eidem domino subjecta prædia possident.	*Ex Cujacio.*

Ergo centum sexaginta octo Justiniani Novellas, nec plures, nec pauciores numerari, consentiunt omnes. Sed Matthæus Monachus in præfatione collectionis constitutionum ecclesiasticarum Græcarum diserte scripsit, Justinianum centum, & septuaginta constitutiones condidisse: unde constat, duas adhuc desiderari, ut omittam, plerasque superius relatas non esse ipsius Justiniani. Item Julianus in epitome ait, ultimam Novellam sic cœpisse QUAM *jam videor conscripsisse &c.*

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM,

Secundum Litterarum ordinem, prout vulgo allegantur ex editione vetere.

Primus numerus collationem, alter titulum, postremus constitutionem demonstrat.

ADjutoribus quæstoris. 4. 14. 35
Administrantibus officia in sacris appellationibus 3. 7. 20
Administratoribus. 7. 7. 95
Æqualitate dotis, & propter nuptias donationis, & augmento dotis &c. 7. 9. 97
Alienatione & emphyteusi, & locatione, & hypothecis, & aliis diversis contractibus &c. 9. 3. 120
Appellationibus ad quemnam remittantur, si res, ob quam appellatio instituitur, non supra auri libras decem valeat 4. *ante titulum* 3.
Appellationibus, & intra quæ tempora debeat appellari. 4. 2. 23
Appellationibus Siciliæ. 6. 4. 75
Appellationibus, ut si mota apud appellationis judicem &c. 7. 5. 93
Apud quos oporteat causam dicere monachos & ascetrias. 6. 8. 79
Argentariorum contractibus. 9. 19 136
Armeniis. 3. 8. 21
Armis. 6. 14. 85
COllatoribus & aliis capitulis. 9. 11. 28
Comite Isauriæ. 4. 6. 27
Consanguineis & uterinis fratribus. 6. 13. 84
Constitutio ad Bonum Quæstorem exercitus ordinat appellationes a quinque provinciis, Caria, & Cypro & Cycladibus &c. 5. 5. 50
Constitutionem, quæ ex adscriptitio & libera natos, liberos esse vult, non iis qui ante &c. prodesse. 5. 9. 54
Constitutio, quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate. 6. 10. 81
Consulibus. 8. 6. 105
DEbita impensa in exequiis defunctorum. 5. 14. 59
Decurionibus & filiis eorum. 4. 17. 38
Defensoribus civitatum. 3. 2. 15
Depositione Anthimi & Severi, & Petri &c. 4. 21. 42
Deposito & denunciationibus inquilinorum, & de suspendenda administratione patrum. 6. 17. 88
Descriptione quatuor Præsidum Armeniæ. 4. 10. 31
Donationibus a curialibus factis, sive ab intestato, vel testamento, eorum successoribus. 8. 2. 101
EA quæ raptori suo nubit. 9. 33. 150
Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione. 5. 1. 46
Ecclesiasticis titulis & Privilegiis, aliisque capitulis. 9. 14. 131
Ecclesiis constitutis in Africa. 4. 16. 37
Edictum de his qui luxuriantur contra naturam. 9. 23. 141
Edictum pientissimi domini nostri Justiniani de formula artificum. 9. 5. 122
Emancipatione. 6. 10. 81
Exemplum sacræ formæ de appellationibus. 9. 9. 126
Exemplum sacræ pragmaticæ formæ de usuris. 9. 43. 160
Exequutoribus, & de his qui conveniuntur & reconveniuntur. 7. 8. 96
Exhibendis & introducendis reis, & ut hi qui conveniuntur post vicesimum diem &c. 5. 8. 53
FIdejussoribus & mandatoribus, sponsoribus & solutionibus. 1. 4. 4
Filiis ante dotalia instrumenta natis. 3. 6. 19
Forma præfectorum prima, περὶ ἐπιβολῶν, De adjectionibus &c. 9. 49. 166
Forma PP. secunda, γενικὸς τύπος περὶ ὁμοδούλων, id est, De hominibus qui eidem domino subjecta prædia possident. 9. 51. 168
Forma PP. vicesimaquarta, γενικὸς τύπος περὶ νομῆς πῶς δεῖ &c. 9. 50. 167
GEneralis forma de prospectu in mare, scripta Dominico &c. 9. 48. 165
HÆc constitutio innovat constitutionem, quæ præscriptionem centum annorum locis venerabilibus dederat. 8. 12. 111
Hæc constitutio interpretatur priorem constitutionem, De his qui ingrediuntur monasterium &c. 6. 5. 76
Heredibus. 9. 47. 164
Heredibus ab intestato venientibus, & de adgnatorum jure sublato. 9. 1. 118
Heredibus & Falcidia. 1. 1. 1
His qui eunuchos faciunt. 9. 25. 142
His qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per scripturam manus propriæ &c. 5. 4. 49
His qui in Osdroëna illicitas contrahunt nuptias. 9. 37. 154
His qui mutuum dant agricolis. 4. 12. 33
Hortulanis Constantinopolitanæ civitatis. 5. 19. 64
IMmensis donationibus in filios factis. 7. 4. 92
Incestis & nefariis nuptiis. 2. 7. 12
Indulgentia illicite contractarum nuptiarum. 9. 22. 139
Indulgentia reliquorum publicorum. 9. 31. 148
Infantibus expositis. 9. 36. 153
In medio litis non fieri sacras formas, aut sacras jussiones, sed secundum antiquas leges generales lites decidi. 8. 14. 113
Instrumentorum cautela & fide, & primum de deposito & mutuo &c. 6. 2. 73
Interdictis collegiis hæreticorum. 9. 15 132
Interpretatio constitutionis quomodo, quæ duplum excedunt usuræ, non præbeantur. 9. 21. 138
Judicibus, & ut nullatenus cum jurejurando eligatur aliquis judex, quod permaneat ei &c. 6. 11. 82
Jurejurando a moriente præstito propter mensuram suæ substantiæ. 5. 3. 48
Jusjurandum quod præstatur ab his qui administrationes accipiunt. 2. 3. 8
LEnonibus. 3. 1. 14
Litigiosis, & de decima parte litis ab actore cautela præstanda. 8. 13 112
MAndatis principum. 3. 4. 17
Mensura ordinandorum clericorum. 3. 3. 16
Moderatore Arabiæ. 8. 3. 102
Moderatore Hellenoponti. 4. 7. 28
Monachis. 1. 5. 5
Mortis causa donatione curialium. 6. 16. 87
Muliere raptum passa. 9. 26. 143
NAuticis usuris. 8. 11. 110
Ne decurio aut cohortalis &c. 9. 34 151
Ne Judæi, Samaritani, & hæretici per causam religionis & cultus sui curiali fortuna liberentur. 4. 24. 45
Neque virum quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere &c. 7. 10. 98
Ne quis cogatur bonis cedere. 9. 18. 135
Ne quis mutuum dans agricolæ, terram ejus teneat &c. 4 11. 32
Ne quis quod agricolæ mutuam pecuniam dedit &c. 4 13. 34
Ne sacræ formæ, quæ de causis procedunt publicis, aliter robur accipiant, quam si gloriosiss. præfectorum &c. 9. 35. 152
Non alienandis aut permutandis ecclesiasticis rebus immobilibus, aut in specialem hypothecam dandis &c. 2. 1. 7
Non eligendo secundo nubentes mulieres, & alienatione, & lucro antenuptialis donationis, & de successionibus earum filiis suis. 1. 2. 2
Novi operis nunciatione maritimi aspectus. 5. 18. 63
Nuptiis. 4. 1. 22
OFficinis sive tabernis Constantinopolitanæ urbis, & ut mille tantum & centum officinæ &c. 4. 22. 43
Ordinatione episcoporum & clericorum. 9 20. 137
Ordine Senatorum, seu consultationibus. 5. 17. 62
PRæside Pisidiæ. 4. 3. 24
Prætore Lycaoniæ. 4. 4. 25
Prætore Paphlagoniæ. 4. 8. 29
Prætoribus populi. 2. 8. 13
Prætore Siciliæ. 8. 5. 104
Prætore Thraciæ. 4. 5. 26
Privilegiis archiepiscopi primæ Justinianæ &c. 2. 6. 11
Privilegiis dotis hæreticis mulieribus non præstandis. 8. 10. 109
Proconsule Cappadociæ. 4. 9. 30
Proconsule Palæstinæ. 8. 4. 103
Prole partienda inter rusticos. 9. 39. 156
Provinciarum præsidibus. 9. 43. 161
QUæstore. 6. 9. 80
Quæstoribus, id est Præfectis insularum. 4. 20. 41
Quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorum ex testamento sive ab intestato successione. 7. 1. 89
Quibus modis naturales filii efficiantur legitimi & sui, supra illos modos &c 6. 3. 74
Quomodo oporteat episcopos & reliquos clericos ad ordinationem adduci &c. 1. 6. 6
Quomodo oporteat milites transitum in civitatibus facere, & de introitu. 9. 13. 130
Quomodo oporteat monachos vivere. 9. 16. 133
REferendariis palatii. 2. 5. 10
Res promittendi. 7. 11. 99
Relevatione tributorum publicorum 9. 46 163
Reliquis publicis non exigendis, & de discussione diversarum actionum. 9. 30. 147
Restitutionibus, & ea, quæ parit undecimo mense post viri mortem. 4. 18. 39
Restitutionibus. 8. 9. 108
Rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt. 9. 40. 157
SAcra forma transmissa Dominico gloriosissimo præfecto, de diversis capitulis. 9. 45. 162
Samaritis. 9. 12. 129
Samaritanis. 9. 26 144
Sanctiss. episcopis, & Deo amabilibus & reverendissimis Clericis & Monachis. 9. 6. 123
Scenicas non solum si fidejussores præstent, sed etiam si jusjurandum dent &c. 5. 6. 51
Successoribus eorum, qui in Africa degunt. 4. 15. 36
TAbellionibus, & ut protocolla dimittant in chartis. 4. 23. 44
Tempore non solutæ pecuniæ super dote. 8. 1. 100
Testamentis imperfectis a parentibus in filios factis, & de divisione rerum &c. 8. 8. 107
Testibus. 7. 2. 90
Triente & semisse, & successionibus filiorum, & nepotum naturalium collationibus &c. 3. 5. 18
USuris nauticis. 8. 7. 106
Usuris supra duplum non computandis. 9. 21. 138
Ut ab illustribus & qui super eam dignitatem sunt, omnimodo super pecuniariis &c. 4. 26. 71
Ut clerici apud proprios episcopos primum conveniantur, & post hoc apud civiles judices. 6. 12. 83
Ut clerici qui recedunt, aliis pro eis subrogatis præbeant

emolumenta

emolumenta &c. 5. 12. 57
Ut consensu matrimonium solvi possit. 9. 23. 130
Ut constitutio sacratiss. Imperatoris, de successionibus nuptialium lucrorum, quæ apædiæ &c. 5. 23. 68
Ut cum de appellatione cognoscitur, secundum illas leges debent judicari, quæ tempore latæ sententiæ & suggestionis obtinebant &c. 8. 16. 115
Ut de cætero commutationes ecclesiasticarum rerum non ficte fiant &c. 5. 10. 55
Ut de cætero nullam licentiam habeat Dux aut Biocolyta Lydiæ & Lycaoniæ in Phrygiam utramque & Pisidiam advenire. 9. 28. 145
Ut defuncti seu funera eorum non injurientur a creditoribus, & ut consiliarii &c. 5. 15. 60
Ut deliberandi jus etiam ad impuberes transmittatur. 9. 41. 158
Ut Dei amantissimi episcopi cum provinciarum indigenis &c. 9. 32. 149
Ut determinatus sit numerus clericorum sanctiss. majoris ecclesiæ &c. 1. 3. 3
Ut differentes judices audire interpellantium allegationes cogantur ab episcopis hoc agere, ut & quando in suspicionem &c. 6. 15. 86
Ut divinæ jussiones subscriptionem habeant gloriosissimi quæstoris. 8. 15. 114
Ut ea, quæ vocantur insinuativa super clericis, in majore quidem Ecclesia dentur &c. 5. 11. 56
Ut Ecclesia sanctæ Resurrectionis alienare possit ædificia secundum ipsam sita civitatem. 4. 19. 40
Ut etiam Ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione 2. 4. 9
Ut exactione instante dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti, præponatur uxor prima &c. 7. 3. 91
Ut factæ novæ constitutiones post insinuationem earum post duos menses valeant. Parcit autem &c. 5. 21. 66
Ut fratrum filii succedant paternæ hereditati, ad imitationem fratrum, etiam ascendentibus extantibus: & ut mulieres &c. 9. 10. 127
Ut hi qui obligatas se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis &c. 6. 1. 72
Ut immobilia antenuptialis donationis neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur &c. 5. 16. 61
Ut in privatis domibus sacra mysteria non fiant. 5. 13. 58
Ut judices non expectent sacras jussiones, sed quæ videntur eis decernant. 9. 8. 125
Ut judices sine quoquo suffragio fiant. 2. 2. 8
Ut liberti de cætero aureo non indigeant annulo, & ut pristinis restituantur natalibus &c. 6. 7. 78
Ut liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latine vel Græce vel alia lingua &c. 9. 29. 146
Ut liceat matri & aviæ, & aliis parentibus, post legitimam partem liberis derelictam &c. 8. 18. 117
Ut litigantes jurent in exordio litis, quod neque promiserunt dare judicibus, neque dabunt, & de sportulis &c. 9. 7. 124
Ut matres etiam tutelæ rationibus obnoxiæ sint 9. 38. 155
Ut neque miles, neque fœderatus observetur domui privatæ, aut possessioni alicujus. 8. 17. 116
Ut non fiant pignorationes pro aliis personis, & ut sicut principum donationes &c. 5. 7. 52
Ut non liberentur curiali fortuna Judæi, nec Samaritani, aut hæretici occasione eorum religionis &c. 4. 24. 45
Ut non luxurientur homines contra naturam, nec jurent per capillos Dei &c. 6. 6. 77
Ut nullus fabricet oratorii domos præter voluntatem Episcopi, & ut deputet prius &c. 5. 22. 67
Ut nulli judicum liceat habere loci servatorem, nisi certis ex causis divina concesserit jussio. 9. 17. 134
Ut omnes obediant judicibus provinciarum, & in criminalibus, & in pecuniariis &c. 5. 24. 69
Ut ordinariæ præfecturæ urbanæ & prætorianæ quæ & præfecturæ quæ in cingulo &c. 5. 25. 70
Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur. 9. 4. 121
Ut præponatur nomen imperatoris documentis, & ut Latinis literis apertius tempora inscribantur. 5. 2. 47
Ut quæ circa Viminacium sunt Ecclesiæ, sub proprio Archiepiscopo sint, &c. 2. *ante titulum* 6.
Ut restitutiones fideicommissi usque ad unum gradum consistant. 9. 42. 159
Ut si mota apud appellationis judicem &c. vide *supr. de Appellationibus.*
Ut sine prohibitione matres debitrices & creditrices, tutelam gerant minorum &c. 7. 6. 94
Ut sponsalitia largitas specialis sit contractus, & de diversis capitulis. 9. 2. 119
Ut terrulæ, vel domus, vel vineæ sanctiss. Ecclesiæ Mysiæ in redemptionem captivorum &c. 5. 20. 65

INDEX EDICTORUM JUSTINIANI IMPERATORIS.

Edictum scriptum in omni terra piissimis Archiepiscopis & sanctissimis Patriarchis. 1
Ne præsides in fiscalibus causis fidem publicam dent. 2
De Armeniorum successione. 3
De magistratu Phœniciæ Libanicæ. 4
De tempore actionum quæ sacris locis competunt. 5
Edictum pientissimi domini nostri Justiniani. 6
Forma pragmatica de argentariorum contractibus. 7
De Pontici tractus vicario. 8
De argentariorum contractibus. 9
De apparitoribus præsidum. 10
Ut ponderatores & monetarii apud Ægyptios quicquam pro obryzo exigendi nullam de reliquo facultatem habeant, sed quemadmodum in magna hac urbe, ita illic quoque signatum aurum æstimetur: & illi signa pro pondere, quod in signatura servatum est, imponant. 11
De Hellesponto. 12
Lex de Alexandrinis & Ægyptiacis provinciis. 13

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM JUSTINI IMPERATORIS.

De indulgentia tributariorum reliquorum. 1
Ut consensu matrimonium solvi possit. 2
De iis qui in Osdroëna & Mesopotamia illicitas nuptias contraxerunt. 3
Ut Dei amantissimi Episcopi, cum provinciarum indigenis, & quæ sequuntur. 4
De Samaritanis. 5

INDEX CONSTITUTIONUM TIBERII IMPERATORIS.

De divinis domibus. 1
De heredibus. 2
De provinciarum præsidibus. 3
Deest integra. 4
De relevatione tributorum publicorum. 5

INDEX Aliquot Constitutionum Justiniani, Justini, & Tiberii, ex libro Juliani antecessoris.

Pragmatica sanctio Justiniani Imperatoris complectens varia capitula. 1
De adscriptitiis & colonis. 2
Constitutio Justini Imperatoris de filiis liberarum in Africam directa. 3
Sacrum pragmaticum Tiberii Augusti, de confirmatione constitutionum Justini Imperatoris de filiis colonorum & liberarum. 4

NOVELLARUM JUSTINIANI CONSTITUTIONUM EPITOME, DIONYSIO GOTHOFREDO JC. Autore.

De fide.

Ut sacras scripturas Latine vel Græce vel alia lingua secundum traditam legem Hebræis allegare liceat *Novell* 146. De quatuor sanctis conciliis 131. *cap.* 1. Ne oratio divinæ oblationis & baptismatis in secreto, sed palam ut a populo exaudiri possit, recitetur 137. *cap.* 6. De sacra communione 7. *cap.* 11. ad moniales deportanda 123. *c.* 36. De sacris mysteriis in privata domo non peragendis 58. & 131. *c.* 8. De litaniis 123. *c.* 32. De memoria & novendiali sacro defunctis præstito 33. *c.* 3. §. 1.

De sacrosanctis ecclesiis, & de rebus & privilegiis earum.

De divinis domibus, Tiberii constitutio. De templorum ædificatione eorumque dedicatione 5. *c.* 1. 131. *c.* 7. Ut qui ecclesiam ædificant, prius definiant, quæ ad ejus curam, constitutionem, & conservationem pertineant 67. *c.* 2. Intra quod tempus heredes gravati ædificare sacras domos debeant 131. *c.* 10. Ut auctori divinæ domus jus patronatus competat 123. *c.* 18. De monasteriis non alienandis 7. *c.* 11. De cruce figenda in templorum auguratione & ferenda in litaniis 5. *c.* 1. 131. *c.* 7. De altari 7. *c.* 1. De vasis sacris non alienandis 7. *c.* 8. & 120. *c.* 10. Ne vir aliquo prætextu ingrediatur monasterium mulierum 133. *c.* 3. §. 1. De reditibus ecclesiæ a patrono præstandis 67. *c.* 2. De reditibus per Oeconomos & Patriarchas in pios actus erogandis 2. *c.* 3. De rebus ecclesiæ immobilibus, vel quasi non alienandis 7. *in pr.* & *c.* 1. 6. nisi cum decreto 7. *c.* 9 & 67. *c.* 4. Permissum est ecclesiæ sanctæ Resurrectionis Hierosolymitanæ alienare prædia secundum ipsam civitatem sita *Nov.* 40. Idem & aliis ecclesiis postea permissum *Nov.* 120. *c.* 9. Permissum ecclesiæ Mysiæ fundos relictos in redemptionem captivorum & alimenta pauperum certa lege alienare 65. Possunt etiam alienari res, quæ ad Imperatorem ab Ecclesia pervenerunt 119. *c.* 10. De pœna rem Ecclesiasticam alienantis citra solemnitatem 7. *c.* 5. & 10. *Nov.* 120. *c.* 11. De permutatione immobilium ecclesiæ prohibita *Nov.* 7. *in pr.* & *c.* 1. & 6. nisi fiat cum alia ecclesia 54. *c.* 2. aut imperatore 55. *c.* 1. De locatione rerum ecclesiasticarum in 30. annos permissa 120. *c.* 3. De Emphyteusi earundem rerum temporali & perpetua 7. *c.* 3. & 7. *Nov.* *c.* 2. & 119. *c.* 10. & 120. *c.* 1. 5. De precariis & usus constitutione 7. *c.* 4. 120. *c.* 2. De pignore 7. *in pr.* & *c.* 1. & 6. 120. *c.* 4. 5. 6. De in solutum datione *Nov.* 46. Si sterilis ager ad ecclesiam pervenerit 7. *c.* 12. De legatis ecclesiæ ad pias causas. *Vide titulum de legatis.* De privilegiis & præscriptione adversus ecclesias & venerabilia loca 131. *c.* 6. Adversus ecclesiam Romanam 9. 111. Africanæ ecclesiæ 37. Justinianæ primæ 11. & 131. *c.* 3. mille & centum officinarum Constantinopolit. 43. possessionum ecclesiasticarum 131. *c.* 5.

De episcopis & clericis.

De Papa senioris Romæ & ordine sedendi 131. *c.* 3. Archiepiscopis 129. *c.* 9. 10. Justinianæ primæ 11. & 131. *c.* 3. Constantinopoleos & ut secundum habeat locum a Papa Romano 131. *c.* 2. & ut per eum ad Imperatorem reliqui episcopi introducantur 123. *c.* 9. Patriarchis 123. *c.* 9. 10. Metropolitanis 123. *c.* 9. 10. Episcopo Carthaginensi 131. *c.* 4. Episcopis, qui, qua ætate, num cœlibes, & quibus moribus & a quibus eligendi & ordinandi 6. *c.* 1. 23. *c.* 1. 137. *in pr.* & *c.* 1. 2. Ut examine præeunte eligantur 137. Quantum præstare debeant cathedratici nomine 123. *c.* 3. Ut in suis ecclesiis resideant 67. *c.* 3. Ultra annum extra suam ecclesiam ne degant 6. *c.* 2. Ne ad Comitatum principis sine systaticis literis veniant 6. *c.* 3. 123. *c.* 9. Testimonii dicendi causa ne evocentur 123. *c.* 7. Ne propter quaslibet causas ad forum judiciale trahantur 123. *c.* 8. Ne legationis tempore conveniantur 123. *c.* 6. Tutores & curatores esse prohibentur 123. *c.* 5. Quemadmodum & apud quos accusandi 123. *c.* 2. De episcopis regradatis 42. Ut liberati patria potestate 81. Et a servili & adscriptitia conditione 123. *c.* 4. De heredibus episcoporum 123. *c.* 3. Cimeliarchis ecclesiæ 40. Abbate, qui & quomodo eligendus 5. *c.* 9. & 7. *c.* 9. & 123. *c.* 34. & 133. *c.* 2. Abbatissa 133. *c.* 3. & 5. & *ult.* Exarchis monasteriorum 123. *c.* 4. Clericis qui 123. *c.* 5. Quales eligendi 6. *c.* 4. & 123. *c.* 12. An etiam servi 123. *c.* 17. An etiam adscriptitii 123. *c.* 15. Gratuito ordinandi 12. *c.* 16. Quantum solvant cathedratici nomine 66. De eorum ætate 123. *c.* 13. uxore 123. *c.* 14. superinductis 123. *c.* 29. numero, multitudine & mensura 3. *c.* 1. 6. *c.* 8. & *Nov.* 16. foro 123. *c.* 21. Quasi castrensi peculio, & ut res suas in sua potestate habeant. 123. *c.* 19. Ut muneribus personalibus ac negotiis secularibus abstineant 123. *c.* 6. Ne de minore Ecclesia ad majorem per patrocinium transeant 2. *c.* 2. Eorundem desertorum 57. in aliam formam transeuntium 6. *c.* 7. Et falsum testimonium dicentium pœna 123. *c.* 20. Presbyteris & eorum ætate 123. *c.* 5. Diaconis, & eorum ætate 123. *c.* 5. & 10. Subdiaconis & eorum ætate 123. *c.* 13. Tutela & cura illis interdicta 123. *c.* 5. & 10. Cantoribus & eorum gradu 5. *c.* 8. Lectoribus & eorum gradu 5. *c.* 8. ætate 123. *c.* 13. aleæ ludo & spectaculis eis interdictis 123. *c.* 10. Oeconomis 7. *c.* 10. & 12. *Nov.* 123. *c.* 22.

Xenodochis 7. *c.* 12. *Nov.* 123. *c.* 23. Nosocomis 7. *c.* 12. & 123. *c.* 23. Ptochotrophis 7. *c.* 12. & 123. *c.* 23. Orphanotrophis 7. *c.* 12. Et ut ad instar tutorum inventarium faciant 131. *c.* 15. Gerontocomis 7. *c.* 12. Præsulibus collegiorum 7. *c.* 10. Prioribus 133. *c.* 2. Monachis non statim vestiendis & per triennium interdum probandis, eorum tonsura, schemate & veste 5. *c.* 1. *Nov.* 123. *c.* 35. Laicis interdicta 123. *c.* 44. Eorum cellulis & lauris 133. *c.* 1. Ne sine voluntate Abbatis monasterio discedant, 133. *c.* 1. Ne occasione mortui, sororis aut agnatæ fœmineum monasterium ingrediantur 133. *c.* 3. Ne uxorem aut concubinas habeant 5. *c.* 8. Ut vel sacris scripturis 133. *c.* 2. 6. Aut operibus manuariis vacent *d. c.* 6. Ut communiter vivant, dormiant 5. *c.* 3. & habitent 123. *c.* 36. & 133. Ut per procuratorem se defendant 121. *c.* 27. Quas sportulas debeant 123. *c.* 28. Monachismo se & sua Deo dedicant 76. & 123. *c.* 38. Dissolvunt sponsalia 123. *c.* 39. Matrimonium 123. *c.* 40. Amittunt facultatem testandi 5. *c.* 41. Tutelæ & curæ administrandæ 123. *c.* 5. At non capiendi relicta sibi sub conditione liberorum 123. *c.* 37. Exheredari quoque non possunt, ut ingrati 123. *c.* 4. Monachi desertoris pœna 5. *c.* 4. & 6. *Nov.* 123. *c.* 42. Anachoretis 5. *c.* 3. Monastriis, 123. *c.* 27. Ascetriis 123. *c.* 27. Canonicis 65. *c.* 5. Sanctimonialibus & earum raptu 123. *c.* 21. Diaconissis, & ut cum viris non habitent 123. *c.* 13. & *Nov.* 6. *c.* 6. Quatuorviris & quinqueviris senioribus reliquorum monachorum quasi didascalis 133. *c.* 2. Apocrisariis 123. *c.* 25. 36. Seu Responsariis, & ut senes, ac si fieri possit, ut Eunuchi rerum monachalium utilitatibus occupentur 123. *c.* 5. & *Nov.* 79. *c.* 1. Ostiario & janitore monasterii 133. *c.* 1. Ostiaria monialium 133. *c.* 5. Archiphereticis Hebræorum 146. *c.* 1.

De Episcopali Audientia, & diversis capitulis, quæ ad curam pertinent Episcopalem.

De synodis annuis 123. *c.* 10. Ne quis ante causæ exitum excommunicetur 123. *c.* 11. De depositione Episcoporum in hæresim prolapsorum, seu de Episcopis regradatis 42. Ut Episcopi ad principem referant, si quid magistratus deliquerit. Ut præsidibus, si in litibus judicandis suspecti illi sint, adjungantur 86. Ut patronis Ecclesiarum non idoneos clericos nominantibus invigilent 123. *c.* 18. De alea, ludo tabularum & spectaculis interdictis 123. *c.* 10.

De hæreticis.

De his qui negant resurrectionem, Judicium, & Angelos esse creaturas Dei 146. *c.* 2. Hæretici legatorum incapaces: iisdem interdicta templorum ædificatio 132. *c.* 13. Interdicta collegia 132. Hæreticorum liberi ut succedant 115. *c.* 3. & 118. *c. ult.* De privilegiis dotis mulieribus hæreticis non præstandis 109. Ut in orthodoxos uno tantum casu testes esse possint 45. De regradatis Episcopis 42.

De Judæis, Samaritanis & Samaritis.

De Hebræis, eorum Synagogis, & quomodo sacras scripturas possint legere 146. Judæi, Samaritani occasione religionis non liberantur Curiali fortuna 45. & ut in orthodoxos uno tantum casu testes esse possint 45. Samaritæ testamenta facere non possunt 144. & 129.

De his qui ad Ecclesias confugiunt & ibi exclamant.

Ne quis, cum sacra ministeria fiunt, Ecclesiam ingressus injuriam ministerio Ecclesiæ inferat: neve ministeria aut litanias conturbet, aut celebrare prohibeat 123. *c.* 31. Ut termini sanctorum homicidis & similibus non prosint 17. *c.* 7.

De legibus.

Ut gratiæ Deo ob leges utiliter latas agantur 8. *c.* 11. Ut Africa legibus Romanis utatur 36. Leges plerumque trahi etiam ad præterita *c.* 3. & *Nov.* 19. *Nov.* 129. *c.* 4. at non ordinarie 22. *c.* 1. *Nov.* 54. 68. 76. *c.* 12. §. 1. Ut ex legibus, quæ obtinebant tempore sententiæ prioris appellationis, sententia pronuncietur 115. *c.* 1.

De mandatis principum.

De mandatis principum 17. Ut divinæ jussiones de operibus publicis apud præfectos prætorio insinuentur 152. Ut divinæ jussiones subscriptionem habeant Quæstoris 114. Ne ex divinis jussionibus a Principe impetratis, sed ex legibus antiquis lites dirimantur 115.

De statu personarum.

De impuberibus, & ut jus deliberandi transmittant ad heredes 158. De testibus 9. Tutoribus 72. 94. 118. c. 5. 123. c. 5. & 155. Undecimo mense natus post mortem patris num legitimus 39. c. 2. De infantibus expositis 153. Ex adscriptitio & libera natus liber est 54. c. 1. De argentariorum contractibus. Edict. 7. 9. Monetariis & ponderatoribus apud Ægyptios, Edict. 11. Agricolis & mutuo eis præstando 32. 33. 34. Rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & prole inter eos partienda 156. Colonis & capite censitis alienis a nullo recipiendis 18. c. 14. Hortulanis Constantinopoleos 64. Lenonibus 14. Scenicis, & ne teneantur ex suo juramento in eadem semper turpitudine vivere 51. Afris 36. Osdroënis contrahentibus illicitas nuptias 154. Armeniorum successione, Edicto 3. Alexandrinis & Ægyptiacis, Edict. 13.

De officio diversorum judicum eorumque judicialibus.

Adjutore quæstoris 35. primicerii Tribunorum notariorum 8. c. 15. §. 1. passim. Administratoribus 95. Adsessoribus 62. c. 2. Aphoplistis 8. c. 13. Arbitris & ne per jusjurandum assumantur, sed solo compromisso 82. c. 11. viocolytis 8. c. 13. Lydiæ & Lycaoniæ 145. Chartulariis sacri cubiculi 8. c. 15. §. 1. & passim. Cohorte præfectorum 8. c. 15. §. 1. cum seq. Comite Galatiæ primæ 8. c. 3. & c. 15. §. 4. Isauriæ 27. & 31. c. 3. adde 20. c. 4. Orientis 8. c. 4. & c. 15. §. 1. & Nov. 20. c. 5. Phrygiæ Pacatianæ 8. c. 2. & 15. §. 3. Nov. 31. c. 3. Decurionibus & filiis eorum 38. ac donationibus mortis causa 87. in jus vocatione 151. quinam liberentur curia 70. Defensoribus civitatum 2. c. 15. in pr. & §. 49. & Nov. 15. Duce Lydiæ & Lycaoniæ 145. Executoribus 96. Judice Palæstinæ primæ 8. c. 15. §. 6. primæ Syriæ 20. c. 5. Communia de judicibus, ut qui sine suffragio aut suffragii datione creentur. Nov. 8. ut in locum remoti alius subrogetur 8. c. 2. Apud quem & quomodo jusjurandum præstent 8. c. 7. & c. 14. & c. 15. ut successor decessoris mandata exequatur 134. c. 6. ut appellationi deferant 82. c. 12. expensarum rationem habeant c. 10. ad principem de re dubia referre possint c. ult. De diversis principum ad judices rescriptis 82. c. 13. ne mittant vicarios 8. c. 4. latrunculatores, viocolytas & aphoplistas 8. c. 13. Nov. 134. c. 1. Ut duos in exordio & fine litis aureos accipiant pedanei judices 82. c. 9. Officio præfectorum prætorio 8. c. 15. §. 1. & passim. Præfecti urbi & provinciarum 70. prætorio Illyrici 11. Præside Ægypti primæ 8. c. 15. §. 35. secundæ 8. c. 15. §. 36. Æmi montis 8. c. 15. §. 30. Antiochiæ 8. c. 15. Arabiæ 8. c. 15. §. 39. Armeniæ primæ 8. c. 15. §. 43. secundæ 8. c. 15. §. 22. magnæ 8. c. 15. §. 23. quatuor Armeniarum 31. Augustanicæ primæ 8. c. 15. §. 33. secundæ 8. c. 15. §. 37. Bithyniæ 8. c. 15. Cappadociæ primæ 8. c. 15. §. 24. & Nov. 20. c. 2. secundæ 8. c. 15. §. 37. Cariæ 8. c. 15. §. 31. Ciliciæ primæ 8. c. 15. §. 12. secundæ 8. c. 15. §. 42. Cypri 8. c. 15. §. 23. Euphratensis 8. c. 15. §. 40. Europæ 8. c. 15. §. 27. Galatiæ primæ 8. c. 3. & 15. §. 4. secundæ 8. c. 15. §. 44. Hellenoponti 8. c. 15. §. 26. Hellesponti 8. c. 15. §. 6. Edict. 12. Honoriadis 8. c. 15. §. 45. Insularum 8. c. 15. §. 46. & Nov. 41. Lybiæ superioris 8. c. 15. §. 34. Lycaoniæ 8. c. 15. §. 20. Lyciæ 8. c. 15. §. 32. Lydiæ 8. c. 15. §. 17. Mesopotamiæ 8. c. 15. §. 41. Mysiæ secundæ 8. c. 15. §. 47. Novæ Justinianæ 8. c. 15. §. 21. Osdroënæ 8. c. 15. §. 11. Palæstinæ primæ 8. c. 15. §. 6. secundæ 8. c. 15. §. 7. & Nov. 103. c. 21. tertiæ 8. c. 15. §. 38. Phœniciæ maritimæ 8. c. 15. §. 8. Phryg. 8. c. 15. §. 18. Rhodopeæ 8. c. 15. §. 29. Scythiæ 8. c. 15. §. 48. Syriæ secundæ 8. c. 15. §. 19. Theodoriadis 8. c. 15. §. 10. Thraciæ 8. c. 15. §. 28. Communia de præsidibus provinciarum 8. 17. 95. 128. 149. 161. de honore, de acclamationibus illis præstandis 8. c. 6. & ut soli indigenæ præsides creentur 149. Ingressis provinciam quid potissimum spectandum 17. c. 16. Iidem jurent initio adeptæ dignitatis, & quomodo 8. c. 7. gratis creati gratuitas præstent manus 17. c. 1. officiales cohibeant 17. c. 5. §. 1. & c. 10. & seditiones 17. c. 2. oblatas sibi de religione quæstiones contemnant 17. c. 11. & 103. c. 2. Edict. 2. Justin. viliores causas sine scripto decidant & de modo sportulis adhibendo 17. c. 3. Tributorum exactioni diligenter incumbant 8. c. 8. & 17. c. 5. §. 3. ut cogant exactores tributorum exprimere quantitatem rerum perceptarum c. 8. ne permittant quemquam etiam extraneum 8. c. 12. uti privilegio fori in criminibus Nov. 17. c. 5. aut quid exigi formarum aut portuum causa c. 4. Profectionibus & angariis subditos ne vexent c. 9. Terminosve sanctorum prodesse homicidis patiantur c. 7. Ne criminosis dent λόγον ἀσυλίας c. 6. Edict. 2. Terribiles sint erga delinquentes, Nov. 17. c. 5. §. 3. Injusta patrocinia prohibeant c. 13. & colonos & capite censitos a quoquam recipi c. 14. Titulos alienis prædiis affigi c. 15. Paganos armis uti c. 27. Judices dari a loci servatoribus. c. 10. Consiliarios adsumant optimos c. 5. §. 2. Ut si suspecti sint in aliqua lite, episcopus eis adjungatur 86. Quinquaginta dies agant in provincia postquam illis successum est 8. c. 9. Nov. 95. Prætore Isauriæ 20. c. 4. Nov. 28. Lycaoniæ Justiniani 25. 31. c. 3. Paphlagoniæ 29. Pisidiæ 24. c. 1. Nov. 31. c. 3. Nov. 24. Siciliæ 104. Thraciæ 26. Primiceriis clarissimorum Tribunorum notariorum 8. c. 15. §. 1. & passim. Proconsule Asiæ 8. c. 15. §. 2. Cappadociæ 30. Nov. 8. c. 15. §. 24. & Nov. 20. c. 2. Palæstinæ 103. Quæstore destinato ad compescendos vagabundos 80. Insularum & exercitus 41. 50. Palatii, hodie Cancellarius, & ejus adjutoribus 35. Referendariorum palatii 10. 113. 124. Senatoribus & eorum ordine 62. Vicariis Asianæ 8. c. 2. Nov. 20. c. 6. Ponti 8. c. 2. & Nov. 20. c. 6. Pontici tractus Edict. 8. Longi muri seu Thraciarum 8. c. 15. §. 5. Vicarii ne mittantur a judicibus 8. c. 4.

De in jus vocando.

De reis criminum per edicta evocandis 134. c. 5. Ne dicendi testimonii causa episcopus cogatur in judicium venire 123. c. 7. De literis compulsoriis 17. c. 14. Ne decurio aut cohortalis in jus vocetur aut judicio sistatur sine jussione principis Præfectis post manifestanda 151. De reis ex longinquo territorio evocatis & ut post x. diem comparitionis, actoris præsentiam non cogantur expectare, utque præterea in litem jurare possint 53. c. 1. ut qui ex longinqua & propria jurisdictione reum evocant, caveant de expensis 53. c. 2. De actore evocato 69. c. 4. ut qui juravit judicio sisti, nec comparet, manu in eum injecta ut perjurus prehendi possit 54. c. 4.

De transactionibus.

Ad transigendum neminem a judice compelli posse 115. c. 4.

De advocatis.

Injusta patrocinia prohibeantur 17. c. 3.

Ex quibus causis infamia &c.

Bonorum cessio an infamet v. Titul. infr. qui bonis cedere.

De procuratoribus.

Ut illustres in causa injuriarum, sive civili, sive criminali per procuratorem agere possint 71. c. 1. Ut monachi per procuratorem agere possint 123. c. 27.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt.

Ne quis titulos prædiis alienis affigat 17. c. 15. 164. c. 1. Ne milites se immisceant privatorum possessionibus defendendis 116.

Si minor, ut ab hereditate se abstineat.

De restitutionibus minorum adversus actionem hereditatis 119. c. 6.

De receptis arbitris.

Ut arbitri per compromissum, non per jusjurandum adsumantur 82. c. 11.

De jurejurando propter calumniam dando.

Huc refer Novell. 49. c. 3. & 114. c. 1.

De judiciis.

De reis præsentibus 69. c. 2. absentibus 69. c. 3. De lite prosequenda 112. c. 2. Ut litigatores initio litis jurent, se nihil judicibus promisisse, aut dedisse judicii accipiendi causa 124. c. 1. Viginti dierum induciæ reo post libelli dationem dantur ad refutandum judicem 53. c. 3. Præside suspecto quid remedii sit litigatoribus 86. c. 1. 2. 3. 4. & seqq. Huc etiam refer Novell. 15. 60. c. 2. 82. c. 10. 86. c. 2. 116.

De litis contestatione.

De lite contestanda intra duos menses 96. c. 1. adde & Nov. 53. c. 3.

De dilationibus.

Dilationes dantur probationum & instrumentorum proferendorum causa 115. c. 2. De decem dierum dilatione v. 53. c. 1. De dilatione Episcopis tribuenda tempore legationis 123. c. 6.

De sportulis.

Ut sportularum modus servetur 17. c. 3. & 53. c. 3. §. 2. 82. c. 7. De illicitis sportulis prohibendis 124. c. 3. De sportulis monachorum & clericorum 123. c. 27. 28.

De pedaneis judicibus.

Ut in exordio & in fine litis pedanei judices duos aureos possint accipere. vide Nov. 82. præsertim c. 9.

De jurisdictione & foro competente.

Actor reum plerumque ex suo foro evocat 53. c. 1. & 2. & contra 69. c. 4. ubi quisque deliquit, ibi conveniri potest 69. c. 1. ubi actor agit, ibi mutua ab eodem petitio fieri potest 96. c. 2. ubi episcopi conveniuntur in causa civili 123. c. 22. criminali 123. c. 24. ubi clerici conveniendi 83. 123. c. 21. ubi Oeconomi 123. c. 22. ubi Monachi & Ascetriæ 76. ubi Apocrisarii 123. c. 25.

De inofficioso.

Ut dodrantem curialibus liberis 18. c. 2. non curialibus trientem, si tres sint ac pauciores: semissem, & proprietatem & usumfructum, si plures sint, parentes relinquant æqualiter inter eosdem partiendum 18. c. 2. De causis exheredationum justis & injustis v. 115. c. 3. Olim legitima liberis relinqui quoquo titulo potuit Nov. 18. c. 1. Hodie titulo institutionis relinquenda Nov. 115. c. 3.

De inofficiosis donationibus.

Ut ex donatione immensa in unum liberorum collata, reliqui liberi Falcidiam detrahant 92. c. 1.

De religiosis & funeribus.

Ut defuncti seu funera eorum non injurientur a creditoribus 60. & ne eorum heredes conveniantur ante ix. diem 115. c. 5. De debita impensa in exequiis defunctorum, seu de sumptibus funerum & quantum debeatur ascetriis, seu canonicis funus deducentibus, & quantum præstare eos oporteat, qui volunt deferri in uno majorum lectorum, in vasorum custodiario positorum, & in deaurato posito in sanctissima majore Ecclesia 59.

De jurejurando.

De jurejurando calumniæ 49. c. 3. 124. c. 1. scenicarum mulierum 51. Ne quis juret per capillos Dei 77. ut jurata bonorum descriptio facta a parente inter liberos valeat 48. Ne arbitri ex jurejurando assumantur 82. c. 11. De juramento eorum, qui administrationem suscipiunt 8. tit. 3. De juratoriis cautionibus 53. c. 4.

Si certum petatur.

De argentariorum contractibus 136. Ne quis mutuum dans agricolæ, terras ejus teneat 32. 33. 34. Ut qui credidit militiæ quærendæ causa, debitore defuncto, scholæ placito & emolumento fruatur 53. c. 5. Ut res debitoris in subsidium creditori addici possit 4. c. 3.

De obligationibus.

Ne alius pro alio conveniatur, & de pignorationibus 52.

Ne filius pro patre.

Ne filius pro patre conveniatur 134. c. 7.

De constituta pecunia.

De variis formulis constituendæ pecuniæ. vide Nov. 115. c. 6.

De probationibus.

Rationes patris juratæ valent inter liberos 48.

De testibus.

Ut testes nonnisi illæsæ existimationis accipiantur Nov. 90. c. 1. ut instrumentis debitæ pecuniæ testes rogati, non fortuiti adhibeantur c. 2. ut testimonia in scriptis redigantur 3. ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit 4. ut testes, si lis sit civilis, in provincia examinentur, si criminalis, apud judices repræsententur 5. ut testimonium ejus, qui servus dicitur, recipiatur 6. ut testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur 7. ut mediatores testium, non nisi de partium consensu testimonium ferant 8. ut testium productio non fiat nisi præsente adversario 9.

De fide instrumentorum.

De instrumentorum cautela & fide 73. ut ipsi Tabelliones quantumvis ægroti 44. c. 1. §. 3. contractui intersint ab initio ad finem usque, neque prius complementum adponant, quam perfecte noverint negotium, de quo agitur 44. c. 1. Ut eisdem liceat per substitutum & adjutorem suum, in sola tamen statione, contractus formare d. c. 1. §. 4. & subscribere 73. c. 7. §. 1. Ut in protocollo describant, idque cum die & Consule Nov. 44. c. 2. Ut præponatur nomen Imperatoris in documentis 47. & ut tempora, quæ Latinis literis designantur, apertius scribantur, quam notis & siglis 47. c. 2. signum crucis instrumentis pro fide & subscriptione olim adponi solitum Nov. 73. c. 8. Nov. 90. Nov. Leon. 72. l. ult. §. 2. C. de jur. delib. Instrumentum non dicitur completum, antequam ei sit subscriptum a testibus c. 5. Quemadmodum mortuo tabellione instrumenti, ac literarum ejus fiat comparatio 73. c. 7. ut notæ, si quæ fuerint in instrumento, diligentissime comparentur inter se apud judices 73. c. 6. ut ex solis documentis publice celebratis & publica arca depromptis fiat comparatio: exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur 49. c. 2. ut hominibus peritis & juratis committatur literarum comparatio d. c. 2. §. 2. Ut si literarum fides a voce testium discrepet, testes præferantur 73. c. 3. ut non aliter credatur instrumento de altero instrumento faciente mentionem, quam si idipsum proferatur 119. c. 3. Insinuatum instrumentum magnæ est auctoritatis 73. c. 7. §. 3. Nudi chirographi fides exigui momenti 73. c. 4. Imperiti literarum quemadmodum caute contrahant 73. c. 8. quemadmodum in agris contrahatur cap. ult. De privatis instrumentis munitis trium testium præsentia & subscriptione 73. c. 12.

Ad Senatusconsultum Vellejanum.

Rem propter nuptias sibi donatam uxor obligare, pignorare, alienare non potest 61. Uxor pro viro obligari nullo modo potest 134. c. 8.

De non numerata pecunia.

De pœna negantis numerationem pecuniæ 18. c. 8. De dote cauta, nec numerata, vide J. de jure dotium.

De usuris.

Quas usuras ab agricolis stipulari liceat 32. 33. 34. De nautico fœnore 106. 110. De usuris supra duplum non computandis 138. Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur 121. Lex de usuris supra duplum non computandis ad civitates non pertinet 160.

Depositi.

Ne quis depositario interdicat depositi restitutionem 88. Quemadmodum tutores possunt deponi 73. c. 1.

Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.

Ut emptor fundi tributarii tributi nomine teneatur 17. c. 8. §. 1.

De vectigalibus & tributis.

De indulgentia reliquorum publicorum Nov. 147. 148. De relevatione tributorum publicorum 163. De prædiorum sterilium ad fertilia impositione 166. De hominibus, qui in eadem domo subjecta prædia possident 168.

Locati.

De his, qui denunciant, ne civiles annonæ, vel pensiones solvantur 88. c. 2. Ut hortulani eadem qualitate hortum reddant, qua acceperunt, & de meliorationibus ab iisdem factis 64. Ut artifices locent operas secundum veterem morem 122.

De donationibus ante nuptias.

Dotis & donationis propter nuptias æqualia pacta, & æquales quantitates esse debent 97. c. 1. Donatio propter nuptias specialis est contractus, & ex parte uxoris non requirit insinuationem 119. c. 1. ex parte mariti requirit: sitque ut non insinuata donatio propter nuptias ei non pariat æquale lucrum ex dote in casum mortis vel injusti repudii 127. c. 2. Ut immobilia propter nuptias donationis, neque hypothecæ dentur, neque omnino alienari possint a viro, etiam consentiente muliere, nisi post primam obligationem mulier finito biennio iterum obligationi consenserit 61. Ut si donatio propter nuptias consistat in immobilibus, mulier ita uti frui possit: si in mobilibus, vel pecunia; ut mulier eas exigere possit, si extent: data cautione de illis restituendis: sin minus, ut etiam a liberis usuras trientes possit accipere 2. c. 4. & Nov. 22. c. 40. Olim mulier abstinens secundis nuptiis lucra nuptialia poterat inter vivos & testamento alienare 22. c. 20. §. 1. non abstinens nudum usum antenuptialis donationis consequebatur, proprietas ita liberorum erat, ut ne quidem in unum liberorum eam conferre posset 2. c. 1. & 4. Nov. 98. c. 1. in extraneum conferre poterat, sed in casum omnium liberorum præmortuorum 2. c. 2. hodie constitutum est, ut mulier secundis nuptiis abstinens præter usum antenuptialis donationis tantum habeat proprietatis, quantum unus filiorum 127. c. 3.

De nuptiis.

Ut viles personæ etiam illustribus possint nubere 131. c. 6. De rusticis, qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & de prole inter eos partienda 156. ut nuptiæ illustrium virorum fiant cum dotalibus instrumentis 117. c. 4. de ea quæ raptori nubit 150. De redintegrando matrimonio Nov. 117. c. 11. Quod tempus expectare maritum in expeditione degentem debeat mulier Nov. 22. c. 14. Nov. 117. c. 11.

De incestis & nefariis nuptiis. Nov. 12.

Ut incestuosi nuptias contrahentis, neque liberos ex legitimo matrimonio habentis bona ærario assignentur 12. c. 1. habentis vero liberos, quarta pars in fiscum redigatur 12. c. 3. §. 1. Ut incestuosi nobiliores deportentur, viles verberentur 12. c. 1. Ut liberi ligitimi patris incestuosi, ipso patris incestu sui juris fiant 12. c. 2. Ut nati ex incestu priventur rebus paternis 12. & 74. c. 6. Ut a parentibus non possint legitimari, dicto c. 6. Ut ex eorundem substantia nihil consequantur 89. c. 5. De illicitarum nuptiarum indulgentia 139. 154.

De secundis nuptiis.

De favore viduitati attributo 22. c. 20. & 127. c. 3. De secundis nuptiis intra annum luctus contractis, & earum pœna 22. c. 22. & 40. Et de muliere, quæ parit undecimo mense post mariti mortem 39. c. 2. De secundis nuptiis post annum luctus contractis, & earum pœna prima 22. c. 23. 24. 25. 26. secunda c. 27. 28 29. 30. 31. tertia c. 32. 33. quarta c. 34. quinta c. 35. sexta c. 36 septima c. 37. octava c. 38. nona c. 39. decima c. 40. undecima c. 41. duodecima c. 42. decimatertia c. 43. 44. decimaquarta c. 45. & Nov. 2. c. 4. decimaquinta Nov. 22. c. 49. §. 2.

De jure dotium.

Dotis & donationis eadem pacta, eadem quantitas esse debet 97. c. 1. in fraudem creditorum dos augeri non potest 97. c. 2. Dotis privilegio mulier præfertur antiquioribus creditoribus, vel ei cujus pecunia res mobilis vel immobilis comparata vel refecta, at non ei cujus pecunia militia comparata est, quantumvis posteriori 97. c. 4. Ut dotis proprietas servetur filiis 98. c. 1. & 2. c. 4. Ne parens dotem filiæ secundas nuptias contrahentis minuat 97. c. 5. De dote scripta & non numerata s. præstita & ut quæ nullam dotem dedit, antenuptialem donationem dotis causa factam accipiat: & ut quæ minus dedit, quam est professa, tantum recipiat, quantum re ipsa numeravit 2. c. 5. De dote cauta non numerata & intra quod tempus dotis non numeratæ exceptio possit objici. De dote marito oblata nec accepta & ut si per maritum steterit, quominus dos illi ab uxore solveretur, teneatur de dote uxori restituenda 91. c. 2. De dotis collatione, & ut filia se immiscens patris hereditati fratribus dotem conferat, aut tanto minus accipiat de bonis paternis 97. c. 6. & quid si dotem inope

facto

facto marito consequi non possit; & ita fratribus non conferre d. c. 6. Ut dos prioris uxoris præferatur secundæ, sive ipsa sive liberis ejus agentibus 91. c. 1.

De divortiis.

De causis justi divortii marito 117. c. 8. & uxori permissis 117. c. 9. Ut dissolvi possit matrimonium mutuo consensu 140. ex causa probabili 117. c. 10. quæ sint causæ probabiles c. 11. quæ non sint c. 14. sine causa non est dissolvendum 127. c. 4. Divortium fit ex occasione 22. c. 4. Ob monachismum c. 5. impotentiam c. 6. captivitatem c. 7. desertionem c. 14. & 117. c. 11. servitutem directam Nov. 22. c. 9. & 10. (ancilla non est, quæ a domino dolose pro libera elocata est c. 11. aut exposita c. 12.) statum adscriptitium c. 17. certa delicta c. 15. 16. mortem c. 20. non fit ob damnationem in metallum Nov. 22. c. 8. deportationem c. 13. non acceptam ab uxore dotem c. 18. De pœnis injusti divortii 22. c. 16. & 19. Nov. 131. c. 13.

Divortio facto apud quem liberi morari debeant.

Soluto per repudium matrimonio, quomodo & apud quem liberi alantur 117. c. 7.

De alendis liberis a parentibus.

Ut qui usum donationis propter nuptias lucratur, divortio facto liberos alat 98. c. 2. Ut si pater causam divortio dederit, liberi apud matrem alantur si mater, apud patrem: nisi pater sit pauper, mater locuples, & ut inopes parentes a liberis locupletibus alantur Nov. 117. c. 7. Ut liberi legitimi patrem quamvis incestuosum alant 12. c. 3. §. 1.

De concubinis.

Ne cui plures concubinas habere liceat, aut uxori concubinam superinducere 18. c. 5. Nov. 89. c. 12. §. 5. Ut concubinatu in matrimonium converso liberi fiant legitimi 12. c. 4. Quomodo concubinæ servilis conditionis constitutæ legitimæ uxores fiant 18. c. 11. Ut si filius concubinæ patris se immiscuerit, exheredari possit 115. c. 3. §. 5. Quemadmodum concubinæ ab intestato vel ex testamento concubinario succedant, v. infra tit. de naturalibus liberis.

De naturalibus liberis & quibus modis efficiantur sui.

Ut naturales liberi legitimari possint oblatione curiæ 89. c. 2. 3. 4. 5. 6. 7. vel nuptiis cum eorum matre contractis c. 8. per principis rescriptum c. 9. patris testamento a principe confirmato c. 10. non tamen per adoptionem c. 11. §. 2. Ut per matrimonium legitimati, sive soli sint sive cum aliis legitimis concurrant 12. c. 4. sive post contractum matrimonium nulli procreentur, aut procreati moriantur, patri succedant Nov. 19. Ut nominatus ab aliquo in instrumento publico vel testamento filius legitimus, jus legitimi consequatur 17. c. 2. Ut habenti liberos legitimos, concubinæ, ejusque liberis unciam testamento relinquere liceat 18. c. 5. Nov. 89. c. 12. §. 2. non habenti liberos legitimos aut ascendentes, etiam assem. Nov. 89. c. 12. §. 3. non ut olim semissem 18. c. 5. habenti ascendentes, reliquam partem legitimæ ascendentibus debitæ d. §. 3. Ut ab intestato defuncto liberis aut conjuge extantibus liberi naturales sola alimenta 89. c. 12. §. 6. non extantibus, duas uncias consequantur 18. c. 5. 89. c. 12. §. 4. Ut a naturalibus liberis parentes vicissitudinem accipiant 89. c. 13. Ut patri naturalibus liberis tutorem relinquere liceat Nov. 89. c. 14. Ut mater etiam naturalium liberorum tutelam possit gerere d. c. 14. ut quæ dicta sunt de naturalibus liberis ad eos, qui ex damnato coitu nati sunt, non pertineant c. 15.

De tutelis.

Ut qui (matres excipe Nov. 94. c. 1.) obligatum habent minorem, aut res ejus omnino a tutela ejusque curatione, quantumvis legibus vocentur, arceantur 72. c. 1. Ut tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor, curator adjungatur c. 2. ut a tutela vel cura nullus debiti prætextu excusetur, nisi hoc probaverit c. 3. Ut si tutor vel curator se debitorem tacuerit, non possit redhibitionibus aut aliis debiti exceptionibus uti: & ut si se creditorem ab initio tacuerit, omni actione adversus minorem decidat c. 4. Ut curatores nullo modo cessiones suscipiant adversus minores c. 5. Quemadmodum tutores & curatores pupilli vel minorum pecuniam administrare debeant c. 6. 7. 8. Ut orphanotrophi sint tutoribus similes & ad instar tutorum inventarium conficiant 131. c. ult. Ut mulieribus interdictum sit tutelæ officium, nisi matres sint aut aviæ. 22. 40. & 118. c. 5. & 115. etiam naturales 89. 14. & ut eo casu apud acta secundis nuptiis & auxilio Vellejani renuncient 118. c. 5. & 155. abrogata Nov. 94. c. 2. Ut volente ad nuptias venire muliere tutelam liberorum gerente, ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur, & quod mater debet occasione gubernationis, hoc reddatur 22. c. 40. Ut mater tutelaribus rationibus obnoxia sit: & ut si secundo nubat, possit alium pro se designare tutorem, suo tamen suarumque rerum periculo 105. Ut soli testamentarii tutores matrem a liberorum tutela excludant 118. c. 4. 5. Ut patri liceat tutorem dare naturalibus liberis 89. c. 14.

De furtis.

Ut qui occulte & sine armis furantur, mortis pœna, aut alicujus membri abscissione non puniantur 134. c. 13.

De jure aureorum annulorum.

De jure annulorum aureorum omnibus libertis liberaliter concesso 78. c. 1.

De obsequiis patrono præstandis.

De reverentia & obsequio patronis a liberto præstandis 78. c. 2.

Unde vir & uxor.

Olim ita constitutum, ut si maritus uxorem inopem sine causa repudiasset, aut justa de causa mulier ab eo fuisset separata, aut morte solutum matrimonium fuisset: quarta pars substantiæ mariti mulieri exsolveretur: ea tamen lege ut nunquam centum amplius libris auri mulier acciperet 22. c. 28. 53. c. 6. 74. c. 5. 117. c. 5. Hodie alterutro casu si defuncto tres pauciores fuerint liberi sive ex ea sive ex alio matrimonio, uxor quartam bonorum mariti accipit: si plures, virilem proprietate quidem tenus; si talis uxor filios ex defuncto non habuerit: usu tenus tantum, si habuerit 118. c. 5. Ut si minus supradicta parte mulieri a viro legatum fuerit, ad supradictam quantitatem fiat repletio 74. c. 5.

De collationibus.

Ut sive parens intestatus moriatur, sive testatus, liberi conferant dotem & donationes propter nuptias, nisi parens expressim designaverit ipse se nolle fieri collationem 18. c. 6. Ut collationis ea natura sit acceptum a parente conferri, aut tanto minus accipi, & quemadmodum filiæ quæ propter inopiam mariti dotem ab eo recipere non potuerunt, collationi sint obnoxiæ 97. c. 6.

Qui testamenta facere possunt.

Ut Samaritæ testamentum facere non possint 144. abrogata Nov. 129. ut de his quæ post episcopatum adquisierint Episcopi, testari non possint 131. c. 13. Ut monachi post ingressum monasterii testari non possint: ante ingressum legitimam liberis relinquere coguntur 5. c. 5. 76. c. 1. 123. c. 38.

De testamentis & quemadmodum testamenta ordinentur.

Ut testator non cogatur ut olim 66. c. 1. §. 4. 107. c. 1. propria manu nomina heredum scribere, sed ut etiam per alterum possit scribere 119. c. 8. ut testator legitimas solemnitates in testamento conservet d. c. 9. Ut ignorantia novarum constitutionum non suppina excuset omissionem solemnitatis nova constitutione introductæ in testamentis 66. c. 1. §. 4. Ut pater literas sciens, inter liberos testaturus subscriptione tempus declaret: deinde filiorum nomina: adhæc uncias, in quibus scripsit suos heredes, non signis numerorum significet, sed per totas literas declaret 107. c. 1. Ut testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, ulio testamento quam perfecto revocari non possit 107. c. 2. Ut divisio bonorum inter liberos facta a parente sola patris, vel liberorum subscriptione valeat 107. c. 3. Ut descriptioni bonorum a testatore jurejurando interposito factæ heredes omnem fidem adhibeant Nov. 4. c. 1.

De liberis præteritis, vel exheredatis.

Ut ascendentes liberis legitimam aut ejus supplementum nominatim relinquere in suo testamento cogantur, & ut certis tantum de causis liberi a parentibus & e contra exheredari possint 115. c. 3. 4. Ut injusta exheredatio liberorum testamento adscripta vitiet solas institutiones, non legata, non fideicommissa, non libertates d. c. 3. in fin. Ne liceat parentibus exheredare filios, qui ingrediuntur monasteria, velut ingratos 123. c. 41.

De jure deliberandi.

Ut deliberandi jus etiam impuberes transmittant 158.

De legatis.

Ut legatum Deo relictum illi Ecclesiæ debeatur, ubi testator domicilium habuit 131. c. 1. Ut legata pro redemptione captivorum relicta præstentur ab episcopis 131. c. 11. Ut legatariis relicta æquabiliter ab herede præstentur 1. c. 3. Ut legata intra annum modis omnibus præstentur 1. c. 4. Quemadmodum heres moram committens in legatis præstandis puniatur 1. c. 1. Ut matri etiam si ad secundas venerit nuptias, legari possit 22. c. 46. §. 1. Ut uti legaverit quisque de sua re, ita jus sit: nullo valente citra defuncti voluntatem, nec si sacram impetret formam, aliquid disponere in rebus alienis 22. c. 2. Quemadmodum naturalibus liberis quis legare possit, supra dictum est tit. de naturalibus liberis. Ut si maritus prohibeat uxorem ad aliud venire matrimonium, vel e contra, legatarius alterutrius habeat electionem aut ad nuptias venire & renunciare legato, aut legatum percipere, & abstinere nuptiis 22. c. 44. Ubi alia quædam ad hunc locum pertinentia, vide. Ut testator possit heredes damnare, ne res legari de familia unquam exeat 159. Ut testator remittere possit heredibus mutuam satisdationem d. Nov. 159.

De conditionibus.

Ut conditio legati, institutionis, donationis, facta hoc modo, si sine liberis decesserit, vel si nuptias non contraxerit, sacerdotio vel clericatu impleatur, aut potius remittatur hujusmodi conditio 123. c. 37. De conditione indictæ viduitatis 22. c. 43. 44. De conditione, ne legatum de familia unquam exeat vide Nov. 159.

Ad Senatusconsultum Trebellianum.

Ut institutis & substitutis legata non præstantibus, in jus eorum fideicommissarius universalis succedat 1. c. 1. §. etenim legatariis. ut is qui restituere jussus est quod ex hereditate superit, possit legitimam liberis reservare, & si ea non sufficiat ad dotis, sive donationis propter nuptias constitutionem honeste secundum personæ qualitatem, & merita ex hereditate aliquid amplius delibare 39. Ut rogatus restituere quod ex hereditate defuncti ei supererit, possit diminuere ad novem usque uncias triuncio conservato fideicommissario generali, & certis casibus, puta, redemptionis captivorum causa, ex illo triuncio 108. Ut si inter filios facta sit precaria substitutio, ea non porrigatur ultra filiorum gradum 159.

Ad legem Falcidiam.

Ut heres non implens voluntatem defuncti 1. c. 2. vel inventarium non faciens c. 2. §. 1. §. 2. vel prohibitus Falcidia uti a testatore d. §. 2. vers. si vero expressim, vel solida legata quibusdam scienter solvens in aliorum legatariorum præjudicium, Falcidia non utatur 1. c. 3. Cessat quoque Falcidia in ea re quæ ita relicta est, ne alienaretur 119. c. 11. Ut eadem cesset in iis, quæ ad pias causas sint relicta 131. c. 12.

De hereditatibus ab intestato 118.

Quemadmodum liberi parentibus succedant 118. c. 1. Quemadmodum parentes liberis succedant 118. c. 2. Quemadmodum fratres, fratrum filii, cognati cognatis succedant Nov. 84. & 118. c. 3. De agnatorum jure in hereditate sublato 118. c. 4. Ut patrum filii succedant patruo, etiam ascendentibus primi gradus & patruis extantibus Novell. 127. Ut illegitimi ac serotini partus non succedant 39. c. 2. Quemadmodum naturales liberi succedant, dictum est supra tit. de Naturalibus liberis. Ut incestuosi non succedant 86. c. 15. Quemadmodum hæretici liberi succedant v. 115. c. 3. & 118. c. ult. De justis exheredationum causis v. Nov. 115. c. 4. de legitima viro inopi ab uxore relinquenda & e contra, dictum est supra tit. unde vir & uxor.

De bonis maternis generis.

Ut lucra nuptialia parens alienare non possit, neve emptor ea possit præscribere nisi tricennio 22. c. 24.

De bonis quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel aliàs acquiruntur.

Ut filiofamilias relictum, ne ad ejus patrem perveniret, patri non quæratur 117. c. 1. Ut quoties pater consortium proprietatis cum filiofamilias habet, toties usumfructum in filii portione non habeat 118. c. 2. Ut parens injuste nuptias dissolvens detrudatur in monasterium, utque triens bonorum ejus monasterio addicatur, reliqui duo trientes ejus liberis eorum, & ut usufructu privetur Novell. 134. c. 11.

De manumissionibus.

Ut minor in testamento servos manumittere possit 119. c. 2. Ut si miles reliquerit legatum servo vel ancillæ suæ, ipsa donatione legati libertatem donasse videatur 78. c. 4. Ut si dominus ancillam duxerit, liberam fecisse intelligatur d. c. 4. Ut si dominus ancillam suam elocaverit tanquam liberam aut servo suo, tanquam libero passus fuerit ingenuam matrimonio jungi, servi aut ancillæ dominium amittat, sique in libertatem rapiantur 22. c. 11. Ut, si servus sciente domino meritus est militiam, aut quamlibet dignitatem adeptus, in libertatem rapiatur 81. in fin. princ. Ut Episcopatus a servili & adscriptitia fortuna hominem liberet 123. c. 4. Ut a domino expositus liber censeatur. Nov. 153. c. 1.

De acquirenda possessione.

Ut ex sententia judicis non recte apprehendatur possessio nisi vacua 167.

De præscriptionibus.

De præscriptione rerum a Vandalis ereptarum 36. De præscriptione centum annorum Romanæ Ecclesiæ, id est, occidentalibus Ecclesiis adtributa 9. & postea in 40. annorum præscriptionem mutata. De præscriptione biennii non objicienda interim, dum de transactione litis agitur cum adversario 93. c. 1. Ut qui rem alienam a malæ fidei possessore bona fide accepit, eam adversus verum rei dominum præsentem decennio, absentem vicennio possit præscribere 119. c. 7. Ut quoties de decennii præscriptione agitur, si dominus quibusdam annis præsens, quibusdam absens fuerit, tot ei anni supra decennium adjiciantur, quot in ipso decennio absens fuerit 119. c. 8. Ut si mora imperatoris sententia ferri non possit, judicii præscriptio non objiciatur 23. c. 2.

De sententiis.

De retractatione sententiarum præfecti prætorio 119. c. 5. Ut post annum & tria edicta in actorem contumacem sententia feratur 112. c. 3. Ut in medio litis aut pendente lite non jussione principis aut ambitiosis rescriptis judicetur sed secundum generales leges Novell. 82. c. 1. & 2. Ut breviores & viliores 111. causæ sine scripto decidantur 17. c. 3. & Nov. 83. Ut coram eodem judice reconventio fieri possit 96. c. 2. 123. c. 23. De pœna judicis qui male judicavit, vel ejus qui judicem vel adversarium corrumpere curavit 124. c. 2. Ut judices nulla relatione utantur ad principem 123. c. 1. & ita abrogatur Nov. 82. c. 14. 113. c. 1. vers. si vero.

De appellationibus. Nov. 23.

Ut a sententia principis non appelletur, nec ab ea fiat retractatio apud alium quam ipsum Imperatorem 113. c. 1. Ut ne cui judici appellationes recipere liceat 82. c. 12. & 13. Ut a sententia judicis intra decem dies appelletur, sive propria causa sit, sive aliena 23. c. 1. Ut tempus exercendæ finiendæque cœptæ appellationis annuum sit, nisi impedimentum aliquod subsit: tunc enim biennale Nov. 49. Ut si de causa appellationis compromittitur, tempora appellationum non currant 93. c. 1. Ut si stet per principem, quo minus judicetur, tempora appellationum non currant 23. c. 2. Ut si per judicem appellationis stet, quominus sententia ricatur, tempora appellationis fatalia non currant 119. c. 4. Ut a spectabilibus ad illustres appelletur 23. c. 3. De appellationibus in Ægypto, Asia & Ponto 23. c. 3. De appellationibus quinque provinciarum 41. Siciliæ 75. De appellationibus ad principem 20. 23. c. 2. Nov. 127. Ut appellari per alium possit 23. c. 11. Ut judex rationem expensarum examinet 82. c. 10.

Qui bonis cedere.

Ne quis cogatur bonis cedere 135.

De bonis auctoritate judicis possidendis.

Ut præsens in possessionem bonorum contumacis mittatur pro quantitate debiti: & ut contumaci revertenti possessio restituatur, redditis primo impensis litis 53. c. 4. in fin.

De pignoribus & hypothecis.

Ut pignus a debitore vendi possit, salvo creditorum jure 112. c. 1. vers. ab hoc. Ut prius conveniatur debitor principalis, quam fidejussor, & possessor rerum a debitore acceptarum 4. c. 3. Ut debitore pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus 4. c. 3. Ut creditor, cujus pecunia, navis, domus, aut ager emitur, anterioribus (mulierem excipe de dote agentem) etiam creditoribus præferatur in hujusmodi navi, domo & agro 97. c. 3. Ut mulieri de dote agenti præferatur is, qui pecuniam credidit, ut militia emeretur, quantumvis post dotem jam constitutam, pecuniam crediderit, Nov. 53. c. 5. §. 1. Nov. 97. c. 4. Ut dos prioris uxoris præferatur doti secundæ, sive ipsa, sive liberis ejus agentibus, nisi res secundæ uxoris adhuc extent 91. c. 1. Ut si possessor conventus rei vindicatione negaverit, rem esse actoris, postea convictus ad legem pignoris vel ἐμφυτεύσεως, vel superficiei causam vel quam aliam defensionem confugiat, non audiatur; sed transferatur possessio in actorem, deinde agatur hypothecaria aut vectigali aut superficiali actione 18. c. 10. Ut ex scriptura depositi vel mutui, tribus testibus munita, jus pignoris aut hypothecæ & prælationis peti possit 83. c. 12.

De litigiosis.

Ut res litigiosæ dividi possint inter heredes 112. c. 1. Ut re litigiosa legata, fideicommissa, testamentove relicta, non ipsa, non ejus æstimatio, sed solus litis eventus debeatur d. c. 1. §. 1. si vero heres: ut quæ de litigiosis dicta sunt, ad res hypothecæ datas non pertineant d. c. 1. vers. ab hac.

De duobus reis promittendi.

Ut duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tacite intelligantur teneri ex æquo 99. c. 1. Ut qui in solidum cum alio obligatus est, reo idoneo præsente in solidum conveniri non possit d. c. 1. vers. si vero.

De fidejussoribus.

Ut præsens principalis prius conveniatur quam fidejussor 4. c. 1. Ut mulier pro marito nullo modo fidejubere possit 134. c. 8.

De solutionibus.

Ut debitore pecuniam numeratam non habente addicantur creditori solutionis causa res ejus 4. cap. 3.

De patria potestate.

Ut patriciatus dignitas, Nov. 81. in principio. Dignitas consulatus, præfecturæ prætorio Nov. 81. c. 1. Ut omnis dignitas, omne cingulum a curia liberare valens d. c. 1. §. 1. Ut Episcopatus liberos patria potestate solvat, Nov. 81. c. 3. Ut liberati patria potestate legitimorum jura intacta habeant Novell. 81. c. 2.

De infantibus expositis.

Ut qui filium exposuit, jus patriæ potestatis amittat 153. c. 1. Ut qui expositum nutrivit, eum in servitutem non afferat d. c. 1.

De donationibus.

Ut qui rem donavit, eam tradere cogatur 162. c. 1. Ut si non insinuatæ donationes excesserint mensuram indigentem insinuatione, ad id usque duntaxat valeant, quo non insinuatæ

insinuatæ donationes valent 162. 2. *c.* 1. §. 2. Ut si donator rem a se donatam alienaverit, vel pignoraverit, donationem revocasse non intelligatur *d. c.* §. 1. Ut parens uni liberorum ita donet, ut reliquos liberos legitima non defraudet: & ut eo casu liberi legatarii patris non cogantur hereditatem adire, cogantur tamen supplere reliquis fratribus legitimam: & ut ingrati liberi non revocent donationes factas a parente 92. Ut mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratis, post secundas nuptias revocare non possit 22. *c.* 25. Ut donationes Imperatori a privato homine factæ non egeant insinuatione, & e contra 52. *c.* 2. Ut mortis causa donationes legatis comparentur, & ne insinuatione indigeant 87. *in princ.* De donationibus curialium & ut decurio donare non possit etiam mortis causa 87. *c.* 1. De donationibus a curialibus factis 101.

De publicis judiciis, accusationibus & exhibendis reis, & eorum custodia.

Ut rei criminum edictis legitimis evocentur 134. *c.* 5. Ne mulieres in carceribus includantur pro privato aut fiscali debito: & ut pro crimine in monasterio aut asceterio contineantur, neve monastriæ, aut ascetriæ ulla actione de propriis monasteriis aut asceteriis trahantur 134. *c.* 9.

De adulteriis.

Quemadmodum maritus uxorem adulterii accusare debeat 117. *c.* 8. §. *si de adulterio.* De pœna adulteri & mulieris adulteræ 134. *c.* 10. Ut adulter præsumatur, qui ter aut solenniter monitus non desinit cum uxore alterius colloqui, & ut repertus a marito cum uxore loqui, possit ubivis interfici, at non in templo 117. *c.* 15. Ne quis luxurietur contra naturam 77. 141. De muliere raptum passa 143.

De sepulchro violato.

Ut non liceat creditori heredes defuncti pro debito molestare ante novem dies 115. *c.* 5. De pœna creditoris cadaver mortui inferri prohibentis 60. *c.* 1.

De pœnis.

De pœnarum omnium moderatione 134. *c.* 13.

De tributis.

De exactionibus sive delegationibus tributorum 128.

De fabricensibus & armis.

De armis 85.

De mendicantibus validis.

De ignavis & mendicantibus validis coërcendis vide *Novell.* 80. *c.* 5.

De re militari.

De militum transitu & introitu 130. Milites ne privatorum possessionibus defendendis incumbant 116.

ANTONII CONTII, JC.

& in Biturigum Metropoli Doctoris Ordinarii

P R Æ F A T I O

IN LIBRUM NOVELLARUM.

INterdixerat Iustinianus ullam legem imperialem extra Corpus Codicis legi, l. 1. C. de emendatione Codicis; sed non sine ulla exceptione: adjecit enim, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creasset, quod imperiali constitutione indigeret: quod si evenisset, novam legum congregationem pollicitus est, quæ Novellarum nomine Constitutionum significaretur. Porro idipsum accidit: & vix novus Codex promulgatus erat, cum interpellatus Imperator constitutionem de heredibus & Falcidia edidit; vix altero mense post editum Codicem, ut qui editus sit 16. Kal. Dec. ipso Imperatore IV. Consule: novella autem constitutio de heredibus data est Kalend. Jan. Belisario viro clarissimo Consule. Scripsit subinde & sequentibus mensibus atque annis alias novellas ad extremum Imperii sui annum, quæ omnes in unam congregationem relatæ, novellæ appellatæ sunt constitutiones. Sane Gregorius Pontifex Romanus (qui vix triginta annis post Iustinianum scripsit) constitutiones novellarum vocat 11. q. 1. c. 37. Cæterum paucæ illarum constitutionum Latino sermone primum sunt editæ, quæ etiam hodie ab aliis ex Græco in Latinum factis, styli integritate discerni possunt: Cæteræ omnes Græca primum lingua compositæ, quod & Græcis jam hominibus & proceribus uteretur Iustinianus, linguæ Latinæ ut plurimum ignaris, & firmum atque stabile Imperium in Græcia obtineret, in Latio vero jam illo tempore anceps atque dubium. Ad Latinorum tamen hominum usum, & ex Græca in latinam linguam translatæ eæ constitutiones fuerunt, eodem vel certe non longo post tempore: Illa est injucunda & salebrosa, atque ut ita dicam barbara hæc tralatio quæ hodie habetur. Verum id non omnino veteris interpretis culpa accidisse arbitror, tametsi illum ab omni culpa vindicare meum non sit. Paruit enim legi Iustinianeæ, quæ ita demum in aliam linguam leges transformari permisit, si modo sub eodem ordine eademque verborum consequentia, id est, eo genere, quod Græci κατὰ πόδας dicunt, transferrentur l. tanta C. de vet. jur. enucl. Metuebat enim, ne si vulgaris illa transferendi libertas passim permitteretur, novæ ex verbis legis suborirentur calumniæ, & occasiones illis legibus, ut variis & ambiguis, non parendi. Itaque & veteres illi septuaginta Bibliorum interpretes & qui novum Domini & Salvatoris nostri Testamentum transtulerunt, & veteres Aristotelis interpretes, eandem convertendi religionem & formidinem præ oculis habuerunt. Verba enim potius quam phrases converterunt. Scribit Dionysius Exiguus (qui utique temporibus floruit Anastasii Imperatoris) in præfatione Conciliorum Græcorum a se tralatorum, tantam fuisse priscæ tralationis confusionem, ut regulas ecclesiasticas de integro transferre coactus sit. Nihil igitur causæ est, cur hoc solo argumento, non esse hanc veterem tralationem novellarum dicamus, quod confusa & spinosa sit. Quid si certis indiciis demonstro, esse veterem & a temporibus fere Iustiniani huc usque transmissam? Gregorius primus, qui fuit illis fere temporibus, ejus tralationis verbis utitur, eaque prolixe recitat apud Gratian. 11. q. 1. c. 35. Item in decretalibus tit. de testib. c. 2. ubi c. ult. Nov. 90. de testib. recitat. In Concilio quoque Parisiensi (quod constat esse antiquissimum & tempore S. Ludovici factum) recitatur ex ea tralatione integer locus ex Novella scil. 123. ubi etiam Constit. 123. appellatur. Locus extat apud Ivonem Episcopum Carnotensem pannomias suæ parte quinta. Iam vero leges Caroli M. filiorumque ejus & nepotum, hac tralatione plenæ sunt. Sanctus denique Isidorus (qui fuit iisdem fere temporibus, quibus Gregorius primus) in libro canonum ecclesiasticorum integram Novell. 42. de depositione Anthimi, &c. ex eadem veteri tralatione sumpsit: quam ex eodem Isidoro post vulgatas novem collationes idcirco adscripsi. Prætermitto innumera veterum Pontificum scripta: Mitto Ivonis, Burchardi, Gratiani, Ioh. Salesberiensis scripta, & rhapsodias, quæ multas paginas hujus tralationis continent. Unus post illos inventus est Irnerius, qui non solum tralationis, sed etiam totius sententiæ & libri fidem elevaret, & a quodam Monacho librum tam verbosum & acephalum scriptum assereret: quem optimis rationibus ab Azone confutatum legimus. Iisdem autem temporibus, quibus illa tralatio facta est, prodiit & harum constitutionum epitome, a Iuliano quodam viro eloquentissimo, antecessore Constantinopolitanæ civitatis: sic enim appellatur in veteri quadam ejus epitome manuscripta, quam mihi communicavit aliquando doctiss. antecessor Iac. Cuj. Quæ quidem epitome longe purioribus verbis & elegantioribus conscripta est quam vetus illa tralatio. Utraque tamen tralatio diligenter a veteribus juris interpretibus, Io. Pilio, Rogerio, Azone, Accursio, lectitata & comparata cum invicem, tum etiam cum cæteris juris libris. Ut autem in his duabus citandis atque allegandis vitaretur confusio, prolixiorem illam tralationem vocaverunt Authenticum, quasi dicerent verum & nullo modo detruncatum Iustinianearum novellarum exemplum: breviorem enim hanc Iuliani epitomen simplici nomine nuncupaverunt novellas, utraque etiam tralatio constitutiones singulas habuit propriis capitibus distinctas, ita ut breve singulorum capitum argumentum literis miniatis descriptum esset: quod nos in hac editione perpetuo observari curavimus & quæ ex manuscriptis libris interdum restituere non potuimus, proprio ingenio confingere conati sumus. Constat enim id a Iustiniano factum & observatum fuisse, cum & ipse numerum capitum sæpe exprimat. Cur autem multæ deperierint, in causa hæc fuit. Erant inter has leges permultæ constitutiones ἰδικαὶ & locales, quarum nullus fere usus esse visus est illis præsertim Longobardis plus æquo Musas & humaniores literas abhorrentibus, nilque quod non πρὸς ἄλφιτα conduceret, magnifacientibus: cujusmodi erant, de privil. archiep. Iustin. primæ. Ut Ecclesia sanctæ resurrectionis, &c. de Armeniis, de præside Pisidiæ, Lycaoniæ, Thraciæ, Isauriæ. Et hujusmodi prope innumeræ, quæ quia ab interpretibus in schola non legebantur, desierunt paulatim describi, ut aliquæ omnino perierint: A diligentioribus tamen librariis ad calcem libri describebantur, quemadmodum ex meis aliquot exemplaribus deprehendi, a quibusdam etiam ad antiquitatis memoriam asservabantur. Nam Iac. de Bellovisu, qui commentarios ad novellas scripsit, testatur, se eas omnes extravagantes novellas (sic enim appellat) ad finem lecturæ suæ adscribi jussisse sæpeque idcirco perquisivi lecturam istiusmodi manuscriptam, ut verumne sit, quod scripsit, experirer. Nam impressis ejus commentariis desunt. Porro sciendum est, nullis titulis, nullaque arte, sed prout quæque constitutio facta est, ita omnes temere & fortuito in hanc congregationem congestas esse, sola temporum (ut mihi quidem videtur) ratione habita. Vulgata autem in novem collationes divisio, a nobis retenta est, quia sicut nova est, & non multum ante Gratiani tempora excogitata, ita ad memoriam & allegandi promptitudinem apprime utilis. Quas autem ille Iacobus extravagantes appellabat, omnes partim ex Haloandro, partim ex Scrimgero, partim ex Iuliano manuscripto, partim etiam ex meis manuscriptis in Decimam * collationem coacervavi, illasque tantum transtuli, quæ nec ab Hal. nec ab ullo, quod scirem, aut quem haberem, Interprete tralatæ fuerant. Quod ad editionum varietatem attinet; illud diligens librorum inspector facile animadvertet, ex Græco exemplari longe fideliori & integriori vulgarem hanc tralationem prodiisse, quam aut Haloandrinam (quæ a quodam privato homine propria autoritate contaminata est) aut Scrimgerianam, quæ suas lacunas habet & nullam Latinarum continet. Sane ut Haloandrinam editionem elegantiorem esse non inficior; ita & hanc plerumque fideliorem in plerisque locis adnotavi, nam dum vitat barbariem, incidit plerumque in pravam affectationem. In Novella 96. cap. 11. ad criminalem accusationem refert, quod ad civiles causas pertinet, dum vitat vulgarem tralationem, ἐν αἰτίαις ἐποιήσατο, in conventione fecit. Cætera illius tralationis vitia invidiose nolo contra viri benemeriti existimationem congerere, malimque ob summos ejus, pro communi Studiorum utilitate, labores & conatus gratias agere. Melius tamen (ut opinor) publicis studiis esset consultum, quando propter glossarum usum, quæ prima capitum seu paragraphorum verba semper usurpant, vulgata editione carere non possumus, si in illius tralationis vitiis perpurgandis, quamvis permulta sint, elaborasset.

* Decima Contii collatio continet Nov. 11. 13. 21. 24. & multas alias, quæ hic suis quæque locis insertæ sunt.

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI JESU CHRISTI.

INCIPIT

LIBER[1] CONSTITUTIONUM NOVELLARUM[2] D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETUI AUGUSTI.

COLLATIO PRIMA[3].

TIT.[4] I.

DE[5] HEREDIBUS[6] ET FALCIDIA[7].

NOVELLA[8] CONSTIT. PRIMA.

Imperator Justinianus Augustus, Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

PRÆFATIO.

OCcupatis nobis circa totius Reipublicæ curas, & parvum[9] nihil eligentibus cogitare, sed quatenus Persæ quidem conquiescant, Vandali[10] vero cum Mauris obediant, & Carchedonii[11] antiquam recipientes habeant libertatem, Tzani[12] autem nunc primum sub Romanorum facti republica, inter subjectos habeantur: (quod nondum hactenus, nisi sub imperio nostro dedit Romanis Deus) incurrunt etiam propriæ sollicitudines a nostris subjectis semper nuntiatæ, quarum quidem singulis damus competentem formam. Quæcunque vero frequenti quidem potiuntur[13] per partes auxilio, possibilia tamen sunt scripta lege, ut communem omnibus præstent (in quibus opus habent) utilitatem: hæc oportere putavimus & lege sancire, & tradere subjectis per se juvantia, & non semper jussione Imperatorum egentia. §. 1. Semper igitur nobis importuni sunt, alii quidem nos pro legatis[14] relictis, non tamen præbitis, adeuntes: alii vero pro libertatibus; alii ob aliud quiddam: quod transmittentes quidem hereditates, dari quibusdam aut fieri constituerunt: indevote[15] autem & res adeunt, & eas percipiunt: & quod est jussum, non faciunt: cum itaque etiam a veteribus legislatoribus dictum sit, competentes[16] deficientium dispositiones, quæcumque non repugnant legibus, omnibus modis impleri. † Sed quoniam ita positas leges jam plerumque neglectas invenimus: reparare eas judicavimus oportere: & tam viventibus præbere ex eis cautelam, quam morientibus hinc exhibere honorem. §. 2. Primum itaque illud est cogitandum, quia testantibus aliis[17] quidem necessitatem imponit lex distribuere quandam partem personis quibusdam tanquam hoc secundum ipsam[18] naturam eis debeatur, quale est filiis & nepotibus, & patribus[19], atque matribus, interdum vero etiam fratribus, & si quam[20] hujusmodi personam, aut in iis qui ex nobis sunt aut ex quibus nos sumus, enumeraverunt leges. Aliis autem nulla consistit necessitas partem dare quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis largitur, ad quoscunque testator voluerit, proferenda.

CAP. I.

Si heres legata solvere noluerit.

HIs igitur[21] a nobis præordinatis, sancimus eos qui ab aliquibus scripti sunt heredes, aut meruerunt fideicommissa, per universitatem forsan, aut per speciem, aut legatum, necessitatem habere, quæcunque testator & honorans eos, disposuerit, omni modo ea complere[22], si quod præcipitur, legitimum sit[23], aut si non illud aliqua lex prohibeat[24], vel si non fiat ab eo qui honoratus est, tamen ratum[25] esse expresse jam demonstrat. §. 1. Si quis autem non implens quod dispositum est, sed[26] dum competat ei qui honoratus est, quod relictum est, etiam ex decreto judicis admonitus, annum[27] totum protraxerit, non agens hoc quod præceptum est, si quidem aliquis illorum fuerit, qui necessario ex lege præcipiunt[28], in plus autem, quam quod lex ei dare vult, scriptus est heres: tantum accipiat solum, quantum lex ei dare secundum quartam ab intestato partem concedit: aliud[29] vero totum auferri. Et si quidem etiam alii quidam scripti sunt heredes, accrescere[30] illis secundum[31] partem institutionis quæ unicuique distributa est. Si vero nullus alter sit heres: aut sint quidem scripti quidam, non autem adeant hereditatem: tunc quod aufertur, adjiciatur aliis rebus: & licentia præbeatur & legatariis, & fideicommissariis, & servis libertate honoratis, adire, & hæc acquirere: ita ut omnibus modis quod præceptum est, [per testantem] impleatur: cautione[32] videlicet prius ab eis facta, secundum quod personarum vel rerum receperit modus: *quia*[33] *res accipientes, agent in eis quæ recte voluerunt testatores.* † Si vero nullus horum, de quibus testamento memoria facta est, voluerit adire: (hoc est[34], coheres, aut legatarius, aut fideicommissarius, aut servus libertate honoratus:) tunc ad alios, quos lex ab intestato vocat, post eum quidem qui scriptus est, & legitima per hanc legem parte exclusus, deferri res: & similiter præbentes cautionem, *quia complent quæ testamento continentur.* † Inordinatum vero nihil neque confusum, nec in his fieri volumus: sed primus secundum[35] ordinem vocatus, post eum qui jam exclusus est a lege nostra, ita vocetur prior: deinde qui post illum est: ita de cætero, donec ultimus relictus locum faciat etiam alicui exterius venientium, & adire, & quæ relicta sunt implere: post[36] quos etiam fiscum si voluerit, ponimus: Etenim in legatariis & fideicommissariis hunc esse volumus ordinem, ut detur licentia aditionis priori per[37] universitatem fideicommissario: aut, multis existentibus, majorem partem habenti: quoniam & in similitudinem[38] heredis consistit, & maxime apud nos, qui Trebelliano soli dogmati dedimus in talibus fideicommissis locum, Pegasiani circuitiones[39] odio habentes, & expellentes. Si vero aut non fuerit quispiam per universitatem honoratus: aut fuerit sed noluerit agere quod jussum est: ad eos qui majoribus propriis legatis aut fideicommissis honorati sunt, hujusmodi venire fiduciam: sic quoque servis dari tempus qui libertate honorati sunt, & adire, & liberis cautum esse, & res percipere, & complere quæ jussa sunt, cum prædicta dudum cautione. Si vero nullus fuerit legatariorum vel fideicommissariorum per universitatem aut per speciem majori parte aut in legato, aut in fideicommisso honoratus,

1 Hæ Justiniani Novellæ constitutiones Græco sermone sunt editæ: earumque præcipuæ editiones duæ. Una Haloandri: Scrimgeri altera. Quæ nunc sequitur Latina interpretatio, veteris est ac incerti autoris. Cujacius tamen 8. *obs. ult.* hominem Græcum fuisse existimat, & quidem eruditum. Molinæus *quæst.* 1. *de usuris*, *n.* 67. Latinismi imperitum appellat. Equidem animadverti unam etiam & eandem constitutionem multoties sibi dissimilem: ut jam veteris editionis varios interpretes fuisse putem. Extant præter veterem interpretationem aliæ non ita pridem editæ. Prior est Haloandri, altera Henrici Agylæi, cui tamen satis fuit lacunas Haloandrinæ editionis ex Scrimgeriana supplere.
2 *Novella* νεαραὶ διατάξεις. Non ita dicuntur, quod nova & alia a veteribus jura contineant, ut Cedrenus putat: sed quod μετὰ τὸν κώδικα, id est, quod novissime promulgatæ sunt, post Codicem Justiniani repetitæ prælectionis. Eadem appellatio tributa constitutionibus, quæ post primas editæ fuerunt. *l.* 34. *C. de inofficios. testam.* quales etiam dicuntur, quæ multis post seculis a variis Imperatoribus latæ sunt. Et extant generis hujus Novellæ Leonis, & aliorum: quarum fit apud Harmenopulum passim mentio, sed & *in fine Synopseos Basilicon*, dicuntur etiam *Authentica*: cujus vocis rationem vide apud Alciatum 2 *parerg.* 46. 3 Hic liber Novellarum in 9. collationes distributus fuit, non a Græcis, sed a Latinis interpretibus. Collationum enim Græci Codices nullam mentionem faciunt. 4 Extat in Reginæ Bibliotheca novus & brevis in has Novellas titulorum Index, quem Latinum vide apud Cujacium *tom.* 4. *fol.* 332. *& seq.* 5 Vide Julianum Patricium *const.* 1. *Epitom.* 6 Qui non obtemperant voluntati defuncti scilicet eorumque pœnis. Pertinet etiam hæc Novella ad legatarios, fideicommissarios, mortis causa donatarios, quibus adimplere voluntatem defuncti cessantibus omne testamenti commodum aufertur. 7 Heredibus extraneis, scriptis, vel nuncupatis tributa & confirmata, dummodo inventarium faciant: quod olim non exigebatur. 8 Adde Julianum Patricium constitutione 1. *Epitomes.* 9 Μικρὸν οὐδὲν, id est, neque de re parva cogitationem instituentibus. *Haloand.* 10 Dixi ad *l.* 1. *&* 2. *C. de off. præf. præt. Afric.* 11 Carthaginenses. 12 Τζάνοι, de quibus Novella 28. Procopius & Agathias horum meminit. Iidem Ζάννοι qui olim μάκρωνες, si credimus Stephano: sed tamen Macrones, qui & μαχέλονες Arriano: Macricæ Apollonio 1. *Argonaut.* diversi a Ζάννοις Xenophon. Arrian. Porro Tzani fuerunt gentes Ponticæ.
13 Κατὰ μέρος, Græci dicunt, hoc identidem & subinde. 14 Πρεσβεῖα non modo sunt ea quæ legatis, hoc est, iis qui legatione funguntur, dantur, sed & quæ testamento relinquuntur. Cedrenus *in Theodosio juniore*, διετάξατο λαμβάνειν πρεσβεῖον.
15 Ἀγνωμόνως: sunt autem ἀγνώμονες contumaces & indevoti. 16 Testamenta quæ legibus non repugnant, servanda. *Novell.* 22. *c.* 2. *Novell.* 48. *c.* 1. *l. ult. in fin. C. de fideicomm.* 17 Testatorum, alii lege coguntur certam hereditatis portionem quibusdam proximis personis relinquere, alii non coguntur. 18 Legitima descendentium & ascendentium, & quorundam collateralium secundum naturam debetur, *ut hic.* ex natura §. 2. *J. hic.* necessitate legis §. *eod.* debito naturali, *l.* 36. §. 2. *C. de inoff. testam.* naturali quadam lege & tacita: de qua re vid. quæ dixi ad *l.* 7. *ff. de bonis damnator.* 19 *l.* 15. *ff. de inoffic. testam. l.* 7. *in fin ff. de vulgari & pupill* 20 Ut patronum, Julianus *hic.* 21 Vid. in hanc Novell Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *c.* 17. & Rittershus. *part.* 6. *c.* 8 Ans. 22 Voluntas defuncti ab herede implenda: facit *l.* 27 *in fin. ff. de condit. & demonstr.* 23 Vid. *l.* 27 *ff. de condit. instit* Goth. De pœna eorum qui non adimplent ultimam voluntatem defuncti, vid. Rittershus. *part.* 6. *c.* 6. Ans. 24 Conditioni prohibitæ, heres impune non paret Hoc tamen verbum in neutra editione legitur. Quod cum ita sit, verisimilius est hic de legis repræsentatione agi eo sensu, in his quæ lex nominatim repræsentat, cessationem, aut contumaciam heredi nihil nocere, ut in libertatibus, quæ repræsentantur SC. Rubriano *l. ult. C si mancipium ita fuerit alienatum.* Irn. Cujac. *hic.* 25 Quod jus remittit, id enim heres omittit impune, puta conditionem jurisjurandi. *l.* 8. *ff. de condit. institut.* viduitatis, lege Julia. *l* 63. *l.* 74. *ff. de condit. & demonstr.* divortii, *l.* 5. *Cod. de instit & substit.* quidvis denique in fraudem legis *l.* 27 *in fin ff ad l Falcid.* 26 Sed dum quod jussus est facere recusat, ἀλλ' ἀρμόσαντα τῷ τετιμημένῳ τοῦ καταλειφθέντος. *Haloand.* ἀλλὰ ἁρμόσαντος &c. Scrimg sed dum legatario moram facit, Julian. 27 Qui numerandus est ab admonitione & conventione judicis, non ab aditione, post condemnationem, mense quarto, *c.* 4. *J. h t.* 28 Puta filius, parens, mater, frater.
29 Pœna heredis proximi cessantis voluntatem defuncti adimplere. 30 Quod heredi contumaci decrescit, reliquis non contumacibus adcrescit. 31 Jus adcrescendi fit secundum partes institutionis. 32 Pro parte hereditaria. *l. un.* §. 8. §. 10. *C. de caduc. tollen.* de qua vid. *l.* 19. *ff. de legat* 3. In persona tamen fisci cessat hæc satisdatio, *l.* 1. §. 18 *ff. ut legat.* 33 Cautionis formulam observa. 34 Hoc est substitutus, coheres. 35 Gradus succedentium ex testamento. *l.* 24. §. 17. *ff. de fideicomm. libert.* 36 *l. un.* §. 14. *C. de caduc. toll.* 37 Fideicommissarii & legatarii universales præferuntur singularibus. 38 Fideicommissarius & legatarius qui majorem partem habent, similes sunt heredi. *l.* 5. *in fin. ff. quod cum eo*, *l.* 4 *in fin. ff. de bon. libert.* Hinc colligunt, filium, cui universale fideicommissum relictum sit, non posse dicere testamentum nullum. qua de re dicemus *alibi* plenius.
39 Adde §. 7. *Inst. de fideicomm. libert.*

ſed omnes æqualem habuerint fortunam: tunc præponi quidem etiam ſic per univerſitatem fideicommiſſarios, propter dictam jam dudum rationem, aut eum qui ex eis voluerit implere quod præceptum eſt: reliquos autem legatarios vel fideicommiſſarios, quicunque nihil alterutros in hoc, quod relictum eſt, antecedunt, etiam omnes, ſi voluerint, vocari, aut qui ex eis voluerint. Si vero nullus legatarius aut fideicommiſſarius elegerit hoc agere, damus ſervis licentiam libertate honoratis, ſecundum ordinem [1] denominationis[2], per quam eos dominus denominaverit, ſecundum hoc habere in alterutros præpoſitionem.

§. 2. Et hæc quidem omnia ſancimus, ubi neceſſaria [3] quædam ſubjaceat datio in aliquo, cui ex natura debetur quædam ſucceſſio a teſtatore & moriente. Si vero nulla ſubeſt hujusmodi perſona in inſtitutionibus, ſed ſpontanea largitas diſpoſitionis a teſtatore fiat: deinde ſcriptus heres non compleat quod præcipitur, intra prædictum a nobis dudum tempus: illum quidem privari omnibus [4] relictis, nihil penitus neque per Falcidiæ occaſionem, neque per aliam cauſam percipere valentem: ſimiliter autem talia obtinere: & ſi quidem ſint coheredes, hos vocari volumus: alioqui ad fideicommiſſarios, & legatarios, & ſervos, & omnes ab inteſtato, ſecundum prius a nobis traditum ordinem, res venire, ubique onere cohærente, quatenus oporteat compleri ea, quæ teſtator ſecundum legem (ſicut prius diximus) imperavit.

§. 3. Si vero inſtitutio etiam ſubſtitutionem [5] habuerit: certum eſt, quia prius ad ſubſtitutum volentem venient omnes res ſecundum legem complentem quæ relicta ſunt: & ſic illo nolente, tunc ad coheredes, & legatarios, & ſervos, & qui ab inteſtato, & qui extra ſunt, & fiſcum, ſecundum a nobis datam obſervationem, ea quæ auferuntur, venient: complentes ubique deficientium legitimas diſpoſitiones: propterea namque etiam ad tantas reſpeximus ſucceſſiones, ut [6] non remaneat ſine aditione ipſius morientis hereditas. §. 4. Exheredatos autem liberos (ſi juſte [7] a patre excluſi ſint, & nihil ex patris habeant voluntate) non vocamus, neque reſpicimus, licet decies millies velint. Una eſt enim legis intentio [8]: *ut quæ diſpoſita ſunt a morientibus, impleantur:* eum enim qui ab ipſo teſtatore propria ſubſtantia pulſus eſt, quomodo erit juſtum vocare ad res, quarum eum ille per exheredationem factam in eum, expreſſim fieri participem noluit [9]? Si vero ablatam partem a non complente morientis voluntatem, prius [10] deduximus ad ſubſtitutos, deinde ad coheredes, & poſt illos ad legatarios, & fideicommiſſarios, nec non ad ſervos, & ita ad eos qui ab inteſtato vocantur, & ad extraneos [11] atque ad fiſcum venimus: non abſurde hoc factum eſt nec inaniter, nec quaſi aliquem lateat quod decet, ſed ex providentia, & ſecundum legem: ut finitis primum omnibus ſecundum teſtamenta perſonis, deinde abrenuntiantibus, ita ad eam quæ eſt ab inteſtato vocationem & alios veniremus. † In omnibus autem caſibus, in quibus ſcriptis non complentibus, vocamus aut ex teſtamento perſonas, aut ab inteſtato, & cæteros extraneos, & fiſcum: damus omnibus talibus perſonis fieri heredes, & aditionis, aut *pro herede geſtionis* habere *jus* [12] (hæc enim legis verba ſunt) & tanquam heredes omnia gerere & conventos & convenientes. Hæc quidem etiam antiquiſſimæ leges ex propria auctoritate præſtabant: & heredes faciebant eos, qui neque ſcripti heredes, neque ab inteſtato ad hereditatem vocabantur. His omnibus obtinentibus, licet non ab herede, ſed a legatario aut fideicommiſſario, aut mortis [13] cauſa percipiente, dari aliquid aut fieri teſtator voluerit: eodem ordine in occaſione ablatarum rerum ſervando, & inchoante [14] quidem a ſubſtitutis legatariis: terminante vero in fiſco. † Et nullus hanc legem duram habeat, tanquam relictis privatus, ſed conſiderans, quia *omnibus hominibus terminus vitæ eſt mors* [15]: & non ſolum ab aliis ipſe ſe [16] percipere contempletur, ſed cogitet [17], quia & ipſe aliis moriens imperabit: & ſi non hujus legis mereatur auxilium, nihil horum quæ omni ſtudio diſpoſuerat, ad effectum perducet. Non enim iis qui ſub nobis, neque qui nunc ſolum ſunt hominibus, ſed omni etiam poſt hoc currenti tempore legem ponimus.

CAP. II.

De lege Falcidia & inventario.

HInc [18] nobis ingreſſa eſt cura, & quædam conſideratio Falcidiæ legis, quæ [19] etiam invitis teſtatoribus (ſi extendantur [20] res per legata) præbet etiam retinere heredes, quantum eis impleat quartam ſubſtantiæ. Et hinc enim repugnare quidam videntur voluntati deficientis, & incumbere legi talia permittenti. Sancimus igitur, quoniam tuenda nobis ubique eſt deficientium voluntas, heredes, ſi voluerint hac utilitate potiri, puram ſervare legis poteſtatem: & non per ea quæ forte ſubripiunt [21] aut malignantur, introducere pertentent Falcidiam, cum utique ſi nihil malignati eſſent, non forte competeret.

§. 1. Fiat igitur *Inventarium* ab herede [22], metuente [23] ne forte non habeat poſt debita & legata Falcidiam, ſecundum modum & tempora [24] per quæ dudum ſanximus, quando homines excepimus ex damno rerum ſuarum, in aditionibus ſtatuentes onera usque ad ſubſtantiæ relictæ menſuram: illo adjecto ſolo, ut oporteat hujusmodi heredem, qui non creditores ſolum, ſed etiam legatarios & fideicommiſſarios veretur, & metuit non damnificari ſolum, ſed etiam non lucrari, convocare [25] omnes legatarios & fideicommiſſarios [26] quanticunque in eadem civitate ſunt conſtituti, aut quosdam pro eis agentes, ſi forte perſonarum natura, aut dignitas, aut qualitas, aut ætas, aut quælibet neceſſitas facultatem eis non dat ad inventarii præſentiam. † Si vero abſunt [27] aliqui, intereſſe teſtes in ipſa civitate fide dignos, & poſſidentes [28] ſubſtantiam [29], & optimæ opinionis exiſtentes, non minus tres (tabulariis enim ſolis, quantum ad hoc competit non credimus [30]) coram quibus convenit fieri inventarium [31], ita ut ſupervenientibus legatariis, & querentibus forſan ſubreptum aliquid rerum, aut non manifeſtatum: licentia ſit non ſolum per ſervorum examinationem cauſam quærere: (nam etiam hoc præbuimus per prolatam dudum a nobis in ſervilibus [32] examinationibus obſervationem) ſed etiam per jusjurandum teſtium dicentium, *ſe* [34] *& affuiſſe iis quæ geſta ſunt & vidiſſe* [35] *quæ tunc agebantur, & in nullo conſcios eſſe factæ ab herede malignitatis*, ſicque in iis quæ relicta ſunt a teſtatoribus, invenire veritatem: niſi forte præſentes legatarii omnes aut quidam conteſtatione ſibi præmiſſa noluerint venire: nec adeſſe inventario. Tunc enim licentia erit heredi, etiam non advenientibus legatariis, contentum eſſe teſtium præſentia, & facere deſcriptionem: repoſito [36] etiam ſic legatariis, & jurejurando heredis, & ſervorum examinatione, & his omnibus obſervatis habere ex Falcidia præſidium. Sic enim non videbimur, neque legem ita hactenus approbatam minuere, neque injuſtitiam facere morienti. Si enim omnino quidem ſibi vult aliquos fieri heredes, & habere quandam conſolationem ex ſua ſucceſſione, & arbitratur ſufficientem ſe habere ſubſtantiam, non tamen hoc cauſæ veritas oſtendit: certum eſt, quia non hæc contrarietas erit ſcientiæ morientis, ſed ignorantiæ puritas illius. §. 2. Si vero non [37] fecerit inventarium ſecundum hanc figuram, ſicut prædiximus, non retinebit Falcidiam: ſed complebit legatarios, & fideicommiſſarios: licet puræ [38] ſubſtantiæ morientis tranſcendat menſuram legatorum datio. Et hoc dicimus, non noſtram minuentes legem quam poſuimus, ut nihil de proprio damnificentur heredes creditoribus, ſed dabit eis pœnam exactio ſuæ malignitatis, cur tranſcenderit leges, ex quibus caute omnia agens nihil poterat damnificari, ſed ex diverſo etiam quæ ſunt ex Falcidia lege, lucrari. Hæc autem dicimus: ubi errans teſtator de ſua ſubſtantia hoc egit: aut forte cum debuiſſet etiam ampliorem quantitatem heredi relinquere, pro minore diſpoſuit: etenim etiam hoc errantis ſententiæ eſt, & non puræ, & integræ deſignationis. † Si vero expreſſim deſignaverit [39], *non* [40] *velle heredem retinere Falcidiam:* neceſſarium eſt teſtatoris valere ſententiam: & aut volentem eum parere teſtatori, forſan etiam quædam juſte & pie relinquenti: lucrum non in percipiendo, ſed [41] ſolummodo pie agendo habentem: & non videri ſine lucro hujusmodi eſſe hereditatem: aut ſi parere noluerit, eum quidem recedere [42] ab hujusmodi inſtitutione, locum vero fieri (ſicut dudum prædiximus) ſubſtitutis, & coheredibus, & fideicommiſſariis, & legatariis, & ſervis, & iis qui ab inteſtato ſunt, & aliis ſecundum prius a nobis inventam in talibus viam.

CAP. III.

De legatorum exæquatione.

NOn autem dabimus licentiam heredi menſuram ſubſtantiæ ſubtiliter agnoſcenti, ſolvere quidem mox ab initio quibusdam inte-

1 Ordo ſcripturæ ſervandus. *d.* §. 17. Quid ſi ordo non appareat? An forte res dirimetur? An vero meritorum cujusque ratio habebitur? An potius incertitudinis aut æqualitatis ratione omnes ſimul admittentur? Quod poſtremum & mihi poſt Bart. & Angel. videtur. 2 Ab ordine igitur denominationis aſcendemus ad conjecturam amoris, ut qui priore loco nominatus fuerit, præſumatur magis a teſtatore dilectus fuiſſe. 3 Quoties moriens certis perſonis quid ex ſuis bonis relinquere cogitur, quod accidit parentibus, liberis, fratribus (perſona turpi inſtituta) & libertis. 4 Pœna extranei heredis contumacis. 5 Subſtitutus præfertur coheredi defuncti. 6 Danda eſt opera ne quis ſine ſucceſſore moriatur, §. 1. *in fin. Inſt. de bon. poſſ.* Intereſt enim defunctorum habere ſucceſſores, *l. 6. ff. de interrog.* 7 Juſte exheredatis liberis extraneus etiam præfertur, & merito. Nam ſi vis tueri voluntatem, exheredati non ſunt admittendi contra defuncti voluntatem. Hinc ſequitur, exheredatos non cenſeri numero legitimorum aut extraneorum: Legitimorum, quia exheredatione amiſerunt liberorum nomen, *l. 20. §. 1. ff. de B. P. contra tab. l. 1 §. 10. ff. de ſuis & legit.* Extraneorum, quia extranei non veniunt contra voluntatem defuncti, & conſtitutionis beneficio, & ita, pejor eſt exheredatorum quam extraneorum conditio. 8 Σκοπὸς, ſcopus ſeu finis. 9 Quod adeo verum eſt, ut legatarius unius nummi, herede inſtituto non implente voluntatem defuncti, præferatur reliquis agnatis defuncti, §. *ſi plures 6. Inſtit. de heredib. inſtit.* 10 Quod aufertur heredi proximo non inſtituto, non defertur ſtatim ad fiſcum. Defertur primo ad contumacis ſubſtitutos. §. 3. *V. hic.* iis deficientibus, ad contumacis heredes, tum ad fideicommiſſarios. Ab his ad legatarios, deinde ad manumiſſos teſtamento, tandem ad heredes ab inteſtato, poſt hæc, ad extraneos libertatis conſervandæ cauſa. *l. ult. C. de teſtam. manum.* Poſtremo ad fiſcum. 11 *l. ult in fin. C. de teſtam. manum.* 12 Jus heredum in quibus conſiſtat. 13 Hæc conſtitutio pertinet etiam ad mortis cauſa donationes, in quibus poteſt quoque ſubſtitui. *l. 10. ff. de mort. cauſ.* 14 Primus & extremus ſucceſſor heredis contumacis, ejus ſubſtitutus vel fiſcus. 15 Mors omnibus vitæ terminus. *l. ult. C. de epiſc. & cler.* omnia ſolvit. *Nov* 22. *c.* 20. 16 Id eſt, ſibi præcipi & imperari. 17 Adde *l. 1. C. de his, quæ ſub modo.* 18 *Auth. ſed cum teſtator. C. ad l. Falc.* hinc ſcripta eſt. 19 Falcidia quid quodve jus ejus ſit, obſerva. 20 Forte extenuantur hereditates per legata. 21 Heres ex rebus hereditariis aliquid ſubripiens, eo minus Falcidia utitur, *l. 6. ff. de his, quæ ut indign.* 22 Inventarium facere quæ perſonæ teneantur, vid. Rebuff *tract. de ſent. promiſſ. art. 3. gl. 3.* Goth. Adde Bugnon. *lib. 1. ſat* 115. Rittershuſ. *part. 6. c. 5. auth. Sed cum teſtat. Cod ad leg. Falcid. junct. duab. ſeqq.* Anſ. 23 Heres non conficiens inventarium, Falcidiam amittit. *l. 22. §. 2. C. de jure delib.* 24 Tres menſes, vid. *l. ult. C. de jure delib.* 25 Solennitates obſervandæ in inventario conficiendo, *l. 7. C. de bon. proſc.* 26 Creditores multo magis, quod eorum maxime intereſt. *Nov.* 119. *c. ad* [illegible] 6. 27 *Abeſſe* hic eſt extra civitatem eſſe, ut *J. proxime* traditur. 28 His enim magis creditur. *l. 3. ff. de teſtib.* 29 Teſtes ſubſtantiam poſſidentes, idonei atque locupletes, quod religione & motu judicis æſtimatur: *Motu* dixi. vix eſt enim ut Judex ſemper deſcendat ad hanc cognitionem, ut facultates teſtium pares ſint rei atque negotio, cui teſtimonium ferunt: quod tamen Accurſius hic velle videtur. Magis eſt itaque teſtes idoneos fieri judicis arbitrio. *l. 1. in fin. ff. de jure delib.* 30 Licet in orborum inventario conficiendo ſufficiant. *l. 32 C. de epiſc. Nov. in fin. J. h. t.* 31 Placet quod ab Accurſio hic additur, Inventarium poſſe fieri etiam non uno contextu, tametſi teſtamentum uno contextu fiat *l. ult. §. fin. aut. C. de jure delib.* & tamen eum item libellionem ad finem usque adhibendum Accurſius hic niſi forte aliquod impedimentum ſuperveniat. *ut notatur in c. quoniam extr. de probat* 32 De quæſtione ſervorum adverſus dominos inventarii perſcrutandi cauſa, vid. *l ult §. 10. Cod. de jure deliber Novell.* 48. *l. ult. C. de quæſt.* 33 Formulam jurisjurandi obſerva. 34 Hanc particulam Scrimgerus in ſua editione non habet. adde etiam de monitorio quod competit læſo, de quo vid. Rebuff. *in tract de inventario, gl. un. num.* 9. 35 Cæcus an teſtis eſſe poſſit, vid. Oldendorp. *in c. ac teſtib. num.* 15. Teſtimonium de auditu num admittitur? Sic ſane. §. 1. *in fin. Inſt. de milit teſtam. l 8. ff. de off præſid. l. 28. in fin. ff de probat. l 24 in fin. ff. de teſtam. milit l 79. §. 1. ff. de leg 3 l 2 §. 8 ff. de aqua & aquæ pluv* adde notata ad *l. 8. ff. de probat* ubi teſtimonium de auditione admitti diximus. 36 Αποκειμένε, id eſt, ſepoſito, remoto, *l. 15. § 33. ff. de damn. infect.* 37 Heres, non confecto inventario tenetur ultra vires hereditarias. *Goth.* An amittat Trebellianicam vid. Ant. Merend. *controv. lib. 4. cap* 13. Anſ. 38 Pura ſubſtantia eſt, quæ ære alieno ſoluta eſt, *l. ult Cod de repud. vel abſtin. Novell.* 22. quæ ære alieno ſoluto ſupereſt: vel alias ſoluta tributis, *l. 20 C de agric. & cenſ. lib. 11. tit.* 47. 39 In teſtamento ſcil. Quid? non poterat olim heres obligari vivo teſtatore, ne Falcidia uteretur? non poterat, *l. 15. §. 1. ff. ad l. Falc.* An & poſt ejus mortem? hodie poteſt. *l. ult. C. ad l. Falc. l. 46. ff. ad l. Falc. l. 46. ff. de pactis.* Goth. Vid. Ant. Merend. *controv. lib. 4. cap.* 14. 15. Anſ. 40 Teſtator prohibere poteſt heredem extraneum uti Falcidia. Invito teſtatore legi Falcidiæ locus non eſt: quod olim eſſe non poterat. *l. 55. ff. de leg. 1* hoc eſt, olim Falcidia detrahi poterat contra voluntatem teſtatoris, niſi de libertate agebatur, *l. 33. ff. ad leg. Falc. l. 6. ff. de fideicomm. libert.* niſi Principes id permiſiſſent, *l 30 in fin ff. ad SC. Treb.* niſi non heredes, ſed legatarii ac fideicommiſſarii uti Falcidia prohiberentur: ſolebant enim hujusmodi perſonæ arceri Falcidia. *l. 32 in fin. l. 47. in fin. ff. ad l. Falcid.* vid. Cujac. *ibi.* An quartæ deductio prohiberi poſſit a teſtatore, vid apud Hotomanum *conſil.* 1. 41 Ratio, propter quam cuique conceditur vetare Falcidiam. Hodie ſane Falcidia prohiberi expreſſe poteſt ab eo, qui veram ſui patrimonii æſtimationem cognitam habet. *Authent. ſed cum teſtator. C. ad l. Falc.* Idque teſtantur communiter Doctores, ut refert Bolognetus *Rubr. ad Falc. num.* 48. Ratio autem hæc eſt: Olim herede repudiante, teſtamenta infirmabantur: Hodie, ſi heres repudiat, propter Falcidiæ prohibitionem teſtamentum non vitiatur, cum hereditas deferatur reliquis in teſtamento ſcriptis, ſive legatarii ſint, ſive fideicommiſſarii, & illorum aditione teſtamentum confirmatur. Quid? num tacite prohiberi Falcidia poteſt? Sic ſane: puta his verbis *legata integra ſolvi ac præſtari volo. Gloſſ. in l. decem 6. in fin. ff. de fideic. libert. ſine deminutione legata præſtari volo.* vel ita, *Executores mei capiant vel diſtribuant usque ad integram ſolutionem legatorum.* vel *legata pleno jure reſtitui volo.* Quod ultimum tamen multi non admittunt. vid. Manticam 9. *de conject. ult. volunt.* Graff. *lib. ſent. §. Falc. quæſt.* 10. 11. 42 Ἀπαχωρῆσαι, quod non ſignificat repudiare, ſed abire ab hereditate.

gra

gra [1] legata, & ad plenum ſententiam teſtatoris ſervare, (quod etiam præcedentium nos dicunt conſtitutiones [2]) ab aliquibus autem retinere velle: neque ex parte quidem complere teſtatoris ſententiam, ex parte vero eam minuere: ſed omnino non errantem circa ſubſtantiæ quantitatem, ſed agnoſcentem, & mox ſequentem ſententiam teſtatoris, per omnia eam ſequi, & non ad pejora pœnitere: neque enim hoc erit pure ſequentis [heredis]. Sed neque concedimus eis ab initio ſcientibus quidem, & incaute ſolventibus, poſtea lites percipientibus inferre, & recipere velle ab eis quodcumque contigerit exſolviſſe eos. Oportet enim ante actionem cogitare, & agere, & non cogitantem recte, deinde transferri ad indevotionem: niſi forte juſta quædam cauſa hoc introduxerit, inopinabili quodam [ære alieno] apparente, quod minuat ſubſtantiam, & locum receptioni faciat.

CAP. IV.

Ut legata intra annum [modis omnibus] præſtentur.

Illud quoque proſpeximus, ne tempus fiat longum in talibus quæſtionibus. Nullam enim talium quæſtionum aut litium tranſcendere anni tempus ſancimus: neceſſitatem imponentes omnino intra annum poſt aditionem & legata ſolvi, & quæ a teſtatore ſunt relicta, compleri, ſecundum ſui naturam, & omnia agi quæcunque prius ediximus. Initium autem anno damus, ſicut prius jam diximus, admonitionem [3] ex judiciali decreto. Anno enim per culpam heredis transacto, tunc ille quidem cadat relictis, alii vero ad hæc venient quos prius vocavimus.

§. 1. Pupillis [4] autem & minoribus ætate, nihil noſtra præjudicat lex. Eſt enim eis ſi quidem etiam ſecundum dictas a nobis cauſas lædantur, duplex quoddam ſubſidium: & per reſtitutiones, & per viam contra negligentes tutores vel curatores. Non autem excipimus a lege neque patronatus ſucceſſiones, & ibi enim legitima eis ſervata parte, quam nos definivimus, quicquid ultra hanc eis relictum fuerit, & aliquid a libertis petiti fuerint, illi complere deinde noluerint: hunc ordinem tenere ſancimus, quem inchoantes ſacram noſtram hanc conſtitutionem diximus, ita ut legalis quidem pars maneat apud eos pura talibus, reliqua vero veniat ſecundum viam a nobis nunc apertam in talibus maxime, quoniam in ipſa de jure patronatus poſita a nobis conſtitutione, ad ſimilitudinem pene ingenuorum, etiam libertinitates ordinavimus. §. 2. Quia vero duplex eſt [5] teſtamentorum modus, aut in ſcriptam delatus diſpoſitionem, aut in non ſcriptam voluntatem: hæc omnia obtinere ſimiliter, & ſecundum æquam obſervationem, & in non ſcriptis teſtamentis, & in omni ultima voluntate ſancimus, & in omni perſona, ſive privata [6], ſive militari [7], ſive ſacerdotali, ſive Imperiali [8], ſive alterius cujuslibet. Communem namque omnibus hominibus hanc legem ponimus,

EPILOGUS.

Hæc nos, ut communiter omnibus proſint hominibus, ſcripſimus: quatenus & viventes relictis potiantur, & deficientes cum ſecuritate moriantur: ſcientes quia lex eis etiam ſepultis adminiſtrabit, & quæcunque illi diſpoſuerint, ad effectum ipſa perducet. §. 1. Quamobrem (quoniam communis hæc utilitas omnibus eſt hominibus) fiant quidem a tua eminentia hinc præcepta cunctis declarantia legis virtutem: dirigantur autem & per provincias in omnibus gentibus quæ dudum fuerunt, & nunc a Deo per nos ſunt adjectæ principatui Romanorum. Metropolitani [9] vero judices hæc ſumentes (ſicut dudum ſancitum a nobis eſt) unicuique dirigant civitati: nullusque manebit non audiens legem, *quæ neque in paupertate vivere, neque mori in anxietate permittit* [10]. Datum Kalend. Januar. *Conſtantinop.* FLAVIO BELISARIO V. C. Conſ. Indictione decimatertia 535.

TIT. II.

DE NON [11] ELIGENDO SECUNDO NUBENTES MULIERES: ET ALIENATIONE ET LUCRO ANTENUPTIALIS DONATIONIS: ET DE SUCCESSIONIBUS EARUM FILIIS SUIS.

NOVELLA CONSTIT. II.

Imperator Juſtinianus Auguſt. Hermogeni glorioſiſſ. magiſtro ſacrorum officiorum, exconſule & patritio.

PRÆFATIO.

Et ante [12] nos legislatoribus Romanis continuam legislationis occaſionem emergentium cauſarum dabat varietas, & nos omnem partem legislationis ornantes reipublicæ: cunctam pene correctionem, aliquando quidem pro egentium interpellationibus, aliquando vero in judicialibus quæſtionibus celebravimus: & multas leges hinc ſubjectis noſtris conſcripſimus: quale eſt quod etiam nunc emergens ad hanc nos vocavit legem. §. 1. *Gregoria* enim ſupplicavit, dicens, habuiſſe ſe dudum virum & duos feciſſe filios, maſculum & fœminam, & extuliſſe [13] quidem maritum: plurimum vero a filio experta favorem, exiſtimavit oportere, ne relinqueret eum ſine remuneratione, nec extra competentem honorem dimitteret. Igitur *antenuptialem* donationem, licet non veniens ad ſecunda vota, tamen reſtituit & dedit filio, qui tamen non vivens ei permanſit, ſed abiit ex hominibus, antequam ad ſecundas venire vellet nuptias mater: & lex tam antiqua quam noſtra vocavit ambas [14], & filiam & matrem ad minoris ſucceſſionem. Et ſi quidem in prioribus mater nuptiis permanſiſſet, nulla quæſtio fuerat: ſed illa quidem ad virum deſcendit ſecundum, uſumfructum, qui fuerat, omnem habens antenuptialis donationis: (ſic enim eam etiam omnem donavit, *ut* [15] *uſus quidem apud eam remaneret, proprietas autem fieret apud filium*) omnem vero proprietatem filia percipere minabatur, non [16] ſecundum quantum heres erat fratris, ſed ſecundum [17] quantum pater dederat matri, dicens nullam fiduciam habere matrem ad ſecunda vota migrantem, proprietatem habere donationis quacumque ratione: verum mater nequaquam hoc *antenuptialem* eſſe donationem omnino affirmabat, ſed *permixtam jam rebus filii*, & tanquam hereditatis, non adhuc tanquam donationis exiſtentis, competere ei ſex unciarum & proprietatem & uſum habere.

† Et non ſolum hoc dubitabatur, ſed etiam de ipſa hereditate fratris contra eam filia reluctabatur, matre quidem petente ejus hereditatem pro media parte, ſecundum quam eam nos ad hereditatem filii vocavimus, una exiſtente ſorore, moriente (vero) filio, cum ea vocata: filia vero obtinere hereditatem fratris valde fortiter ex prioribus ſanctionibus inſiſtente, & dicente, *quia mater ſi quidem ad ſecundas nuptias non veniſſet, recte vindicaret hereditatem filii: venientem vero ad virum alterum, omnino privari iis, quæ ex paterna ſubſtantia filius acquiſivit: quia ſi poſt ſecundas nuptias filius mortuus eſſet, undecumque acquiſita eſſet ei ſubſtantia, ipſa eſſet domina: hæc conſtitutionibus ambabus volentibus, quæ talia decernunt* [18]. Mater quidem *valde crudeliter habere conſtitutiones illas, & indignas clementia noſtrorum temporum affirmabat*: verumtamen uſa eſt a nobis poſita conſtitutione, dicens *hanc non ſubdi conſtitutionibus prioribus, atque matres quidem nondum ad virum ſecundum venientes* [19], *cum filiis vocari*: *quæ vero ſecundis copulantur nuptiis, nequaquam: hic autem etiam aliquid adeſſe peregrinum: ſe enim in filium largitatem conferentem occaſione electionis, rurſus de donatione potius recepiſſe videri, quam ſic ſimpliciter lucrum irrationabile habere.* Hæc nos diu perſcrutantes, & omnem talium electionum & hereditatum contemplationem conſiderantes, oportere credidimus communem ſuper his ſcribere legem, ſecundum quam & præſens quæſtio ſuſcepit terminum.

CAP. I.

De electione ſublata.

Proſpeximus itaque non *confuſum* hoc electionibus indiſcretumque relinquere, ſed hujusmodi dare ordinem cauſæ: Matre [20] ſemel ad ſecundas nuptias veniente, lucrum mox omnium filiorum proprietatem [21] antenuptialis fieri donationis: *& nullam eſſe licentiam matri, alios quidem filiorum eligere, alios autem exhonorare*: quoniam omnibus ſimul ſecundis nuptiis fecit injuriam, quapropter & in præſenti proprietas antenuptialis donationis tota ad filiam veniet: uſu apud matrem, donec vivet, ſervando, & ſecundum noſtram conſtitutionem, (ſi quidem mater præmoriatur) filiæ tota antenuptialis donatio competit: ſi vero filia, manet quidem apud matrem lucrum ex pacto non exiſtentium filiorum, reliquum erit filiæ, & moriens hoc transmittit ad ſuos heredes, qui ex lege vocantur.

CAP. II.

De alienatione dotis, aut propter nuptias donationis extraneo facta.

Hoc [22] autem quod fit quidem ſemper, expreſſim vero nondum lege determinatum eſt, hoc ad melius incrementum, & interpoſitionem damus huic legi: nam ſi non filio forte, ſed alicui extraneo mater adhuc ſecundas [23] non experta nuptias, partem quandam antenuptialis donationis, aut aliquam rem ex ea, vel totam donet, aut per alium forte alienet modum, deinde ad maritum veniat ſecundum: palam eſt, quia ſupervenientibus [24] ſecundis nuptiis alienatio evacuatur, nec hoc omnibus modis, ſed in ſuſpenſo & alienatio & evacuatio manet: nam ſi manſerint ſuperſtites filii, evacuabitur omnino quod factum eſt, lege proprietatem antenuptialis donationis ad filios deducente, & non reſpiciente mulierem, ſi quid egerit in læſionem filiorum. Si vero præmoriantur [25] omnes matris filii, erit contractus firmus, non in totum, ſed ſecundum pactum non exiſtentium filiorum: quod nos introduximus primi, & ſtatuimus nuper de hoc ſcribentes legem. Et ſecundum quandam quidem partem erit contractus firmus, ſecundum quandam vero infirmus apparebit: hoc eſt, ſecundum hoc quidem, quod permanet apud matrem, occaſione pacti filiorum non exiſtentium, valebit: ſecundum hoc vero quod transmittitur ad filii ſucceſſores, infirmus erit: ut ſi mater ſola filio ſuccedens inveniatur, omnis contractus rurſus firmus erit. §. 1. Quia vero *contra* [26] *binubos pœnæ communes & viri ſunt & mulieris*: ille quidem in dote ad ſecundas veniens nuptias periculum ſuſtinebit: hæc autem in antenuptiali ſeu propter nuptias donatione. Et hæc lex in utraque ſit poſita perſona, hæc & de electione & de alienatione, & de lucro ſanciens.

CAP. III.

De ſucceſſione ſi filius inteſtatus mortuus fuerit, vel qualiter ſecundo nubentes ad filiorum hereditatem vocentur.

Cum [27] igitur reliquum ſit cogitare de hereditatibus filiorum, pro quo etiam præſens eſt dubitatio: oportere credimus generali lege

1 Qui ſciens vires patrimonii ſolida quibusdam legata cœpit ſolvere, & reliquis integra debet ſolvere: quaſi prima ſolutione amplecti videatur in omnibus judicium defuncti: quod derogat *leg. 6. § ult. Cod. ad l. Falcid.* Itaque minuitur valde poteſtas legis Falcidiæ reſpectu extraneorum, *hac l.* eripitur enim non ut plenti voluntatem defuncti, invenitariam non facienti, ut & ei, qui juſſus eſt ea non uti: ſive qui cœpit quibusdam integra legata ſolvere. 2 *l. 6. Cod. ad leg. Falcid.* 3 Non ab aditione hereditatis, non a condemnatione, ſed a conventione judicis: quod nomen ὑπομνήσεως indicat.
4 Ἀνήβοις. 5 Teſtamentum, ſcriptum eſt, aut nuncupativum. 6 Ἰδιωτικὸν πρόσωπον opponunt Græci, *ut & hic*, στρατιωτικῷ, ἱερατικῷ, βασιλικῷ qua de re dixi in *Nomenclatore meo Harmenopuli.* 7 Hoc vult, Teneri militem obſequi defuncti voluntati. Cujacius putat, omiſſione inventarii eum non obligari ad ſolvendum æs alienum. *l. ult. in fin. ff. de jur. delib.* nec ad ſolida legata: quin militi parcendum, ſi legis Falcidiæ ignorantia, quibusdam ſolida legata ſolverit. 8 Βασιλικῶ, βασιλικὸς Cæſarianus, officialis Cæſaris, qui ab Hieronymo *Palatinus.* 9 Μητροπόλεων ἄρχοντες, præſides provinciarum qui in metropoli provinciæ habitabant. *Urbs* enim pro metropoli accipitur, *l. 2. ex quib. cauſ. major. l. 4. §. 9. ff. de damno.* 10 Vid. Corraſ. *lib. 7. Miſcell. c. 23.* Anſ.

11 Senſus eſt, Matres ſecundo nubentes, hodie non poſſe eligere unum ex liberis, eique uni largiri commoda donationis a marito acceptæ propter nuptias; ſed ea omnia ſervanda liberis communibus eſſe. Olim matri, ſecundo nubenti, permiſſum id erat, *l. 3. §. in fin. princ. C. de ſecund. nupt.* adde Julianum Patricium *conſtit.* 2.
12 Vid. Rittershuſ. *in expoſit. Novell. par.* 4. *cap.* 3 4. 5. 6 Anſ. 13 Ἀποβαλεῖν, Martialis, 4. Omnes quas habuit, Lycoris amicas extulit: & 5. ego conjugem extuli, & 3. Extulit, inquis, uxorem. 14 Mater non tranſiens ad ſecunda vota, filio minori ſuccedit ab inteſtato cum ejus fratribus aut ſororibus. 15 Donare poſſumus proprietatem bonorum retento uſufructu, *ut hic, & l. quisquis. 28. Cod. de donat.* vid. Rolandum a Valle 1. *conſ.* 265. *num.* 5. & 6. Clarum *lib.* 4. *ſentent.* §. *donatio. quæſt.* 19. *in fin.* 16 Id eſt, non ex ſemiſſe. 17 Id eſt, integram. 18 Adverſus crudelitatem legum principis auxilium implorare licet. 19 Id eſt, quæ nondum ad virum ſecundum venerunt. 20 Nota regulam. *Goth.* Vid. Fachin. *lib.* 3. *controv. cap.* 64. & not. ad *l. feminæ. l. hac edictali.* §. 1. & *l.* 11. *Cod. de ſecund. nupt.* Anſ. 21 *C.* 4. *J. h. t.* 22 Hinc ſumpta eſt pars authenticæ, *Sed & ſi quis C. de ſecund. nupt.* 23 *Nov.* 22. *c.* 20. §. 1. 24 *Nov.* 22. *c.* 26 25 *Nov.* 22. *c.* 22. 26 *Nov.* 22. *c.* 5. *l.* 5. *C. de ſecund. nupt.* 27 Hinc ſumpta eſt Authentica *Ex teſtamento. C. de ſecund. nupt.* Goth. Vid. *l. femina. Cod. de ſecund. nupt. Novell.* 22. *cap.* 46. Bellon. *Conſil.* 59.

& præfentem quæftionem dirimere & determinare, & in futuro movendis omnibus dare decifionem. Et fancimus alias res poft antenuptialem donationem ad filios venientes, fi quidem filius mafculus, aut fœmina forte teftetur, fecundum legem venire ad fcriptos heredes: hic matre non prohibita fcribi a filio herede: fed etiam contra teftamentum ei datis allegationibus, fi forte filius eam prætermiferit, aut irrationabiliter exheredatam fecerit. Si vero inteftatus [1] decefferit, refervans illius partem, fi quidem habuerit filios proprios, ad filios venire, fin autem non habuerit quidem filios proprios, fit fratrum vocatio & matris una cum fratribus (fecundum quod a nobis fancitum eft) ad hereditatem venientis, & eam firme habentis, five ad fecundas vellet venire nuptias, five non. Nec enim majores pœnas adverfus mulieres, quæ ad fecundas veniunt nuptias, facimus, neque ex hoc eas ad neceffitatem deducimus amaram, & noftrorum temporum indignam, ut metu caftarum nuptiarum (licet [2] fecundæ funt) ab his quidem abftineant, & defcendant ad quasdam interdictas permixtiones, & forfan etiam ad fervorum corruptiones: &, quoniam non licet legaliter cafte vivere, contra leges luxurientur. Nequaquam igitur valere volumus, neque in quinto libro Codicis cognominis noftræ pietatis pofitam conftitutionem [3], decernentem de hereditatibus filiorum, quos matres ad fecundas nuptias venientes viderunt præobeuntes, neque in fexto libro ejusdem confcriptionis fub Titulo [4] Tertulliani, quæ de mulieribus difputat, fecundis quidem nuptiis junctis, ante fecundam tamen copulationem filios amittentibus: fed vocetur ad filii hereditatem modis omnibus mater cum [5] fratribus, & hanc habeat firme, nihil ex fecundis lædenda nuptiis, quod & in fubjecta quæftione, quæ legem hanc movit, obtineat, & mater una cum filia fuccedat hereditati; aut etiam fuccedens hanc irrefragabiliter habeat, nihil ex fpe fecundarum lædenda nuptiarum, fed domina ejusdem hereditatis cum filia abfolute confiftens. Optimum itaque eft, atque laudabile, & dignum oratione, ut mulieres, ita fe honefte tractent, quatenus quæ femel ad virum venerunt, fervent inviolatum morientium torum: *& hujusmodi mulierem & miramur pariter, & laudamus, & non* [6] *procul a virginitate ponimus.* † Sin autem non valuerit (cum forfitan & juvenis [7] hoc non patiatur) *nec poffit contra* [8] *fervorem* [9] *naturæ refiftere*, non eft torquenda propter hoc, nec interdicendæ funt ei communes leges: fed ad viri alterius veniat nuptias honefte, & omni luxuria abftineat: & fruatur fucceffione filiorum. Sic enim eos adhuc amplius diliget, & non quafi quosdam odibiles refpiciet, pœnis fubdita fic amaris. Sicut enim patres, fi ad fecundas veniant nuptias, non [10] fraudamus filiorum fuorum fucceffione, nec quælibet eft lex aliquid tale dicens: fic neque matres privabimus filiorum fucceffione, fi matres ad virum veniant fecundum, licet ante nuptias fecundas aut poft fecundas filii moriantur. Alioqui ex abfurditate legis, licet præmoriantur filii omnes, non relinquentes filios aut nepotes, nihilominus fupplicium manet, & non fuccedet eis mater, nec fi fine filiis moriantur: fed inhumane ab eorum expellitur fucceffione, fruftra quidem pariens, fruftra fimul & nutriens propter legales nuptias fubjecta pœnis, & fuccedent quidem illis aliqui ex longa cognatione: mater autem irrationabiliter expellētur. Quapropter, & ipfa fuccedat filiis: & fit hæc lex clemens, & mitis, matres filiis concilians. † Colligentes igitur hujus legis partes, fancimus, quoniam matrem (fecundum quod jam dudum diximus) affimilamus [11] patri in antenuptiali donatione: & ipfam fuftinere quidem pœnas, ficut fuftinet pater in dote: in hereditatem autem filiorum fine tergiverfatione veniant, & pater, & mater fecundum fubjectas utrique cafui quæftiones. Proinde quod patres habent five ad fecundas venientes nuptias five non, hoc etiam matres habeant, vocceturque mater ad filii hereditatem, five jam ad fecundas venit nuptias, five poftea veniat. §. 1. Antenuptiali vero donatione, ad fecundum veniens confortium, neque fecundum quantum heres exiftet filii, fruatur: fed hoc filiorum fit folum lucrum, eis a lege datum, & non videatur effe pars hereditatis filii: fed adhuc antenuptialis donationis non abjiciens naturam. Quæ competit tenere etiam circa eas, quæ nunc jam funt viduatæ mulieres & propriis fuccefferunt filiis: & quæ nondum ad fecundas veniunt nuptias, licet poftea veniant. Quod igitur hic habetur, fic omni tempore fanciatur.

CAP. IV.

De adminiftratione donationis propter nuptias fi mulier ad fecundas nuptias tranfierit.

ALiud [12] vero quiddam occafione fecundo nubentium mulierum & antenuptialis donationis, adjicere prioribus, bene fe habere credimus. *Prifcis namque conftitutionibus præbentibus electionem mulieri, quæ ad fecunda vota defcendit, fi vellet accipere ante nuptias donationem, fecundum quod ei permittunt pacta & exponere filiis cautionem* [13], *quia moriens hæc reftitueret: five cum non valet dare cautionem, aut nollet forte, manerent quidem res apud filios antenuptialis donationis, folverent autem ei etiam* tertiam [14] partem *centefimæ ufuræ*: Nos ex quæftionum emergentium varietate moti, quoniam invenimus minores in hoc periculum patientes, antenuptiali donatione in pecuniis [15] exiftente: & alios aurum quidem non habentes, coactos autem omnia paterna vendere, quatenus exolveretur antenuptialis donationis debitum, ad eos utique fecundum legem antenuptiali donatione veniente: propterea judicavimus oportere hunc dari ordinem caufæ; Ut fi [16] quis contulerit res fecundum antenuptialem donationem, fi quidem omnes immobiles fint, maneat [17] harum ufus apud matrem: & ipfa eum colligat, & non refpuat: neque exigat filius pro harum æftimatione ufuras: fed & diligentiam earum habeat, ficut lex jubet, ufu quidem exiftentibus dominis, & cuftodiat eas fecundum leges antiquas filiis fuperftitibus [18]: aut fi omnes moriantur, fecundum noftram legem, in cafum quidem non exiftentium filiorum matri: reliquum vero filiorum heredibus confervandum. † Si autem omnis forte confiftat in pecuniis, aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam ufurarum partem percipientem matrem cum [19] cautione jam definita, non exigere a filiis aurum: nifi forte idonea fit viri fubftantia, & habeat aurum & argentum & veftem, & quicquid confcriptum fuerit matri. tunc enim electionem matri dabimus, five voluerit res percipere, & præbere cautionem: five juftam quam diximus ufuram accipere, & fecundum priores leges, & fecundum noftram. † Si vero permixtæ fint res, & donatio ante nuptias aliud quidem in pecuniis, aliud vero in immobilibus habeat rebus: immobilia quidem modis omnibus manere apud matrem, ut alimentum habeat inde: porro de mobilibus hæc valere quæ fancivimus prius, fi effent in rebus mobilibus omnia antenuptialis donationis confiftentia.

CAP. V.

De dote fcripta & non numerata vel præftita.

ILlud [20] quoque dudum acerbe quidem fancitum, raro autem in judicio examinatum, exiftimamus oportere clara lege complecti, & tradere ufui, & deducere ad judicia, pro communi pofitum adjutorio. Si enim conjungantur aliqui alterutris cum dotis & antenuptialis donationis documentis: deinde vir quidem antenuptialem præbeat donationem, mulier autem fcribat dotem, aut ipfa præbente eam, aut dante patre, aut quolibet extraneo: poftea appareat matrimonii tempore dos non data marito, fed fuftineat onera matrimonii, & matrimonium morte viri folvatur: non eft juftum omnino mulierem dotem [21] non dantem marito, *antenuptialem* accipere donationem. Sin autem etiam non totam dedit dotem: & ipfa pro tanto exigat donationem, & in quantum dederit dotem, æqualitatis [22] enim & juftitiæ fumus amatores, quam in omnibus aliis & in confortiis volumus obtinere. Quapropter *quæ mulier nil omnino dat, nil omnino percipiat, quæ vero minus quam profeffa eft dedit, tantum* [23] *recipiat folum quantum obtulit*, fitque etiam hoc optimum in præfenti lege incrementum, plurima decernente, quæ femper in dubitatione funt, vix autem modo ad legislationem deductam. † Hanc autem valere volumus legem & in cafu dante ei principium, & in pendentibus [24] litibus & in omnibus de cætero provenientibus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua fublimitas operi effectuique contradere feftinet, & manifefta univerfis per programmata propria faciat, quatenus in omnibus civitatibus, quas noftra ditio continet, hæc valeant, & certa omnibus fiant, fecundum quod a nobis difpofitum eft [25].

TIT. III.

UT [26] DETERMINATUS SIT NUMERUS CLERICORUM SANCTISSIMÆ MAJORIS [27] ECCLESIÆ [28], ET CÆTERARUM ECCLESIARUM CONSTANTINOPOLITANARUM.

NOVELLA CONSTIT. III.

Imper. Juftin. Aug. Epiphanio Sanctiff. & Beatiff. Archiepifcopo regiæ civitatis, & univerfali Patriarchæ.

PRÆFATIO.

DUdum quidem communi & generali [29] lege ad tuam beatitudinem & ad reliquos fanctiffimos Patriarchas fcripta, de ordinatione venerabilium Epifcoporum, & reverendiff. clericorum, nec non mulierum diaconiffarum, & *ut non amplius fint ab antiqua menfura qui ordinantur*, difpofuimus: quod nobis videbatur bene fe & competenter habere, & regularum facrarum digne: præfentem vero legem fpecialem ad tuam beatitudinem fcribimus, de numero reverendiff. clericorum, qui in hac urbe funt, difponentes. Quia enim *pene nihil immenfum* [30] *bonum eft*, competens eft neque ordinationes quæ fuper reverendiff. clericis fiunt, aut fuper reverendiff. diaconiffis, fieri tantas, ut illorum expenfis fanctiffima ecclefia incidat in caufam mutuorum maximorum, & paulatim ad noviffimam inopiam deponatur. Novimus enim propter hujusmodi occafionem, hujus regiæ civitatis fanctiffimam majorem ecclefiam, *noftri imperii matrem* [31] debitis inquietari majoribus, & non aliter valentem facere fingulas erogationes reverendiff. clericis, antequam aurum non parvum fumat mutuum, faciens tam hypothecas quam pignorum dationes in optimis fuis prædiis rufticis & fuburbanis. Propter hoc igitur perfpeximus nosmetipfos deponere ad hujusmodi caufæ inquifitionem & agnofcere quemadmodum prius fe habuerit, quidque longitudo temporis advenerit. † Inveftigantes igitur illud undique invenimus *quoniam finguli horum qui fanctiff. ecclefias ædificaverunt in hac feliciffima civitate, non pro ædificio folummodo cogitaverunt, fed etiam ut expenfas fufficientes darent a fe factis venerabilibus domibus: & determinarent quantos quidem competens effet presbyteros per unamquamque ecclefiam, quantosque diaconos mafculos* [32] *atque fœminas, & quantos fubdiaconos, & rurfus cantores atque lectores & oftiarios conftitui: & fuper hæc etiam oratorii expenfas definierunt: & reditus proprios dederunt fufficientes iis quæ a fe conftituta funt*: fi quis autem adjecerit multitudinem, nequaquam amplius penitus extendi valentes. † Et quidem permanferunt

& Bart. ad *l.* 5. *Cod. ad Senat. Tertyllianum*, ubi dicit hoc caput 3. corrigere *d. l.* 5. fed dictum caput 3. rurfum corrigi per Novell. 22. cap. 46. & fic rurfus manere *d. l.* 5. puta quando mater fuccedit ab inteftato, quando vero filio prioris matrimonii fuccedit ex teftamento, tunc *d. l.* 5. effe & manere correctam per hoc caput 3. *Anf.*

1 *Nov.* 22. *c.* 46. 2 *d. cap.* 46. 3 *l.* 3. §. 1. *C. de fecund. nupt.* 4 *l.* 5. *C. ad SC. Tertyll.* 5 Mater cum fratribus defuncti, defuncto fuccedit ab inteftato. 6 Primæ nuptiæ, non procul a virginitate. Antiquum illud fuit, Primas honorari, quas ideo Nazianzenus vocavit *συνοικεσίου νόμον*, ut & fecundas, *συγχώρησιν*, tertias, *παρανομίαν*: quartas, *χοιρώδη βίον*. 7 Juvenes ad nuptias pronores. adde 1. *ad Tim.* 5. 8 Naturæ reluctari difficile. 9 Nuptias appetimus fervore naturæ. 10 Parentes ob nuptias fecundo contractas non privantur filiorum fucceffione. *ut hæc* quemadmodum & parentes ufumfructum in adventitiis liberorum confequuntur, licet ad fecundas venerint nuptias. *l. ult. C. de bon. matern. Novell.* 22. *cap.* 34. 11 Quod jus patri competit in liberorum fucceffione, idem matribus competit. 12 Hinc fumpta eft Authentica, *Sed fi aurum. Cod. de fecund. nupt.* 13 Vid. *verf. fi autem. infr.* 14 Id eft, ufuram trientem. 15 *Κτήμασι* Scrimger. *χρήμασι* Cujac. 16 Nota regulam. 17 *Novell.* 3. & *Cod. h. t.* 18 *Cap.* 1. §. *h. t.* 19 *Verf. prifcis.* §. *h. t. l.* 6. §. 1. *C. de fecund. nupt.* 20 Hinc fumpta eft Authentica. *Sed quæ nihil. C. de pact. convent.* Goth. Vid. Gudelin. *de Jure noviffimo lib.* 1. *cap.* 8. *num.* 2. Anf. 21 Quæ dotem non dedit marito, antenuptialem donationem non accipit. Quid fi per maritum ftetit, quo minus dos ei daretur? mora mariti ejus, uxori non nocebit. *Novell.* 9. 22 Æqualitas fervanda. 23 Quantum mulier dedit dotis nomine, tantum ea ex donatione propter nuptias recipit. 24 Leges interdum extenduntur ad pendentes etiam lites: alias earum generalis eft conditio, ut ad futuros tantum cafus pertineant, *l.* 7. *Cod. de legibus.* 25 Dat. XVII Kal. April. Juft. IV. & Decio Coff. arg. *Nov.* 22. *cap.* 46. id eft, anno 534.

26 Vid. Julianum Patricium *conftit.* 5. 27 Major ecclefia Conftantinopolitana, S. Sophia (de qua dicam commodiore tempore) ut & Romana, Lateranenfis Ecclefia. 28 Conftantinopolitanæ fcil. 29 Ἰδικῷ Hal. *ἡγεμονικῷ Scrimgerus.* 30 *Οὐδὲν ἐν ἀμετρίᾳ καλόν.* 31 Major Ecclefia Conftantinopolitana mater Imperii a Juftiniano hic vocatur. 32 Diaconorum alii mafculi: alii fœminæ.

usque

usque ad multum tempus talia conservata : & donec hoc fuit, duraverunt sanctiss. ecclesiarum domibus quæ sufficerent. Cum vero Deo amabiles episcopi ad aliquorum preces semper respicientes protracti sunt ad ordinationum multitudinem, aucta quidem est expensarum quantitas ad immensitatem multam : creditores autem undique & usuræ, & novissime neque creditores inveniuntur propter incredulitatem jam causæ ; sed alienationes cum necessitate, & contra leges, & causæ indecentes, & neque propria dignitate temperatæ, ut ex hac nimietate, neque prædia neque suburbana sufficerent hypothecis & pignoribus, neque creditores propter hoc invenirentur, sed ad inopiam descenderent novissimam, & nec ipsis ministris emolumentum dare sufficerent : sed ad viam omnium infelicissimam causa descenderet, quatenus rerum omnium creditoribus cederet : quod etiam dicere piget nos : & quemadmodum non fiat, providemus. Nam si non aliquis ferret libenter eum qui ultra [1] substantiam suam expendit, quomodo non & de his nobis est cogitandum ? Non enim oportet ad mensuram [2] expensarum quærere etiam possessiones, (hoc enim simul ad avaritiam, impietatemque perducit) sed ex iis quæ sunt, expensas metiri. Quapropter competenter etiam de his sancimus, & immensitatem excludimus, certæ medicinæ causam tradentes.

CAP. I.

Ut numerus clericorum qui nunc est, maneat, & de futuro numero clericorum Constantinopolitanæ majoris ecclesiæ.

SAncimus igitur eos quidem qui hactenus sunt in eadem sanctiss. majore ecclesia & reliquas omnes venerabiles domos, & reverendiss. clericos, & mulieres diaconissas & [ost]iarios manere in quo sunt schemate. (non enim quod est, minuimus [3], sed de futuro providentes hæc sancimus) reliquo vero tempore nulla fiat ordinatio, donec ad antiquum numerum institutum ab iis qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt, reverendiss. clericorum quantitas redigatur. † Sed quoniam pridem etiam reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ regiæ nostræ civitatis determinatus est numerus, & valde brevis erat : utpote una existente sanctiss. [4] ecclesia : postea vero & venerabilis domus sanctæ gloriosæque virginis & Dei genitricis Mariæ juxta sanctissimæ majoris ecclesiæ vicinitatem posita, ædificata est a piæ memoriæ Verina [5], & veneranda domus sancti martyris Theodori a Speratio [6] gloriosæ memoriæ dedicata est. Erat autem etiam venerabilis domus sanctæ Helenæ [7], quæ sanctiss. majori ecclesiæ copulata est : propterea [8] redigere numerum ad antiquam figuram impossibile est. Non enim sufficient tantis ecclesiis pauci consistentes : quoniam quidem non proprios clericos, neque una quidem harum trium habeat basilicarum, sed communes sunt, & sanctissimæ majoris ecclesiæ, & earum : & omnes circumeuntes secundum quendam ordinem & circum, ministeria in eis celebrant : deinde etiam plurima multitudine, & ex antiquis hæreticis [9] ad sanctiss. majorem ecclesiam deducta, gratia quidem magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, laboribus autem & immutationibus nostris oporteat plures quam a principio ad præsens officii ministerium definiri. §. 1. Quapropter sancimus *non* [10] *ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima majori ecclesia esse, diaconos autem masculos centum* [11], *& quadraginta fœminas : subdiaconos vero nonaginta, lectores autem centum, & decem, cantores vigintiquinque : ita ut sit omnis numerus reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ in quadringentis vigintiquinque : & insuper centum* [12] *existentibus iis, qui vocantur ostiarii.* In sanctissima siquidem majori ecclesia hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas, ei tanta clericorum sit multitudo : nullo [13] quidem horum qui nunc sunt, excludendo : licet multo plurium sit numerus ab iis qui a nobis nunc determinati sunt : nullo autem de cætero adjiciendo in unoquoque ordine in iis qui nunc sunt, donec ad hunc numerum mensura redigatur.

CAP. II.

Ne liceat clericis de minore ecclesia in majorem per patrocinium transire, & de clericorum multitudine non facienda.

ILlud quoque adjiciendum est, ut quod hactenus indecenter fiebat, nequaquam in repub. geratur ; id est, multos reverendiss. clericorum, dedignari quidem in iis quibus ordinati sunt, sanctiss. ecclesiis, aut hic, aut in provinciis, deservire [14] : ad sanctiss. vero majorem ecclesiam, & venerabilem clerum ejus per patrocinium quodlibet accedere, quod de cætero omnimodo fieri prohibemus : nam si super venerabilibus monasteriis prohibemus *ex alio monasterio* [15] *ad aliud transmigrare :* multo magis neque reverendiss. clericis hoc permittemus : lucri & negotiationis habere demonstrationem hujusmodi horum desiderium judicantes. Si vero, & aliquando talem quandam migrationem tua beatitudo, aut per tempora imperium fieri perspexerit : non aliter hoc agi, antequam ad prædictum a nobis numerum causa redigatur, ut migratio in officium deficientis fiat : & non supra numerum aliquid omnino excedatur : hoc enim nulla machinatione, neque ex aliquo modo fieri sinimus. Et hæc quidem de sanctissima majori ecclesia. §. 1. In aliis autem omnibus ecclesiis, quarum expensas sanctiss. major ecclesia facit, sancimus nunc quidem existentes manere, similiter eos etiam sub schemate [16], de cætero vero nullum ordinari, antequam ad *statutum uniuscujusque ecclesiæ* (ut vocant) *quod antiquitus* [17] *ordinatum est ab ædificatoribus ecclesiarum*, presbyterorum, diaconorum masculorum atque fœminarum, & subdiaconorum atque lectorum, nec non cantorum, & ostiariorum numerus redigatur, & nullus in medio penitus adjiciatur. Nosque ipsi cavebimus tale aliquid agere : & ordinandos mittere : nullusque nostrorum judicum tale aliquid agat, nostram formidans legem : & licentia sit beatiss. archiepiscopo & patriarchæ hujus regiæ civitatis ordinationi contradicere, licet jussio de [18] palatio veniat : nam qui & præcipit, & cui præcipitur, sub ecclesiastica erunt mulcta, si tale aliquid egerint.

† Sed neque in aliis ecclesiis, quæcumque emolumentum, & expensas non habent a sanctiss. majore ecclesia, competens est, multitudinem intromittere ordinandorum in ipsis, neque transcendere de cætero constitutam a principio etiam super illis mensuram : ne forsan etiam qui in eas creantur in multitudinem incidentes immensam, & accedentes sibimet a pie agentibus reditus dividentes, & exinde usque ad mensuram eorum non sufficere videntes, in maximam angustiam incidant. † Si vero ultra mensuram definitam in sanctiss. majore ecclesia sive aliis ecclesiis ordinet, qui per tempora fuerit sanctiss. majoris ecclesiæ sanctiss. episcopus, & venerabilis ejusdem ecclesiæ œconomi erogationem ex ecclesiasticis præbuerint reditibus : ipsi quoque de sua & propria facultate præbeant expensam, & qui hæc expendere eos permiserit beatiss. patriarcha. Sciant enim, quia si quid tale egerint, licentiam damus & sanctiss. patriarchis, qui post tale aliquid agentes fuerint, & posterioribus œconomis, & omnibus reliquis reverendiss. clericis talia perscrutari, & facta prohibere, & indicare imperio : ut illud cognoscens, præcipiat ex substantia hæc agentiam œconomorum, aut etiam permittentis archiepiscopi hoc sarciri sanctiss. ecclesiæ. Quapropter ne rursus forte fiat aliqua rei confusio atque tumultus, causa ad mensuram a principio constitutam redacta, tunc ordinare liceat in tantum ut non transcendatur definita mensura, neque numerus transeatur, aut fiat quædam circa hoc calliditas. Non enim illud patimur omnino fieri, ut dicatur quia licentia erit ordinare quidem, non tamen emolumenta præbere : hoc enim est rursus confusionem efficientium, & immensa adjectione secunda collegia constituentium : deinde etiam plurimas habebit ea res circumventiones, ut alias sibimet vias avaritiæ inveniant pro alimentorum expensis. Ex hoc igitur agi penitus, etiam sub mulcta, quæ vocatur ecclesiastica, prohibemus : maximam utilitatem hanc esse putantes, ut sanctissima major ecclesia neque debitis subjiciatur, neque angustietur, neque perpetuo deficiat, sed semper [19] abundet.

CAP. III.

De reliquis ecclesiarum reditibus in pios actus, & personas vere egentes per patriarchas, & œconomos erogandis.

SIcut autem de his expensam determinavimus, ita congruet pro tempore sanctiss. patriarcham & reverendiss. œconomos considerare, ut aliæ expensæ quæ fiunt ex ecclesiasticis reditibus, circa [20] pios erogentur actus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur, qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem. Hoc enim dominum Deum placat : *& non patrociniis & studiis hominum ecclesiasticas expensas hominibus locupletibus* [21] *distribuant*, ita *ut inde inopes necessaria non mereantur :* Sciant autem Deo amabiles œconomi, & qui nunc, & per tempora futuri sunt : quia si quid præter hæc egerint, & divinis suppliciis subjacebunt, & ex sua substantia indemnitatem sanctissimæ procurabunt ecclesiæ.

EPILOGUS.

§. 1. Beatitudinem igitur tuam quæ ab initio, *& ex. infantili pene ætate* in sacro omni ordine, & schemate sanctissimam ordinavit ecclesiam, quæ & ex sacro utique genere descendit, hæc custodire continue sancimus : scientem quia non minor nobis cura est horum, quæ sanctiss. ecclesiis prosunt, quam ipsius animæ. Dat. 17. Kal. April. DOMINO BELISARIO V. C. CONS.

TIT. IV.

DE [22] FIDEJUSSORIBUS [23] ET MANDATORIBUS [24], SPONSORIBUS [25], ET SOLUTIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. IV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. præfect. sacrorum præt.

PRÆFATIO.

LEgem antiquam positam quidem olim, usu vero nescimus quemadmodum non approbatam, per causas autem semper exquisitas atque necessarias apparentem, rursus revocare, & ad rempub. reducere, bene se habere putavimus, non simpliciter eam, sicut jacebat, ponentes : (erat enim quædam [26] ejus pars omnino non discreta) sed cum competenti & placito distribuentes augmento.

CAP. I.

Ut creditores primo loco conveniant principalem [27].

SI [28] quis igitur crediderit, & fidejussorem aut mandatorem aut sponsorem [29] acceperit : is non [30] primum adversus mandatorem, aut fidejussorem aut sponsorem accedat, neque negligens, debitoris intercessoribus [31] molestus sit : sed veniat primum [32] ad eum qui aurum accepit debitumque contraxit : & si quidem inde receperit, ab aliis abstineat ; quid enim ei in extraneis erit, a debitore completo ? *Si* vero non valuerit a debitore recipere aut in partem, aut in totum : secundum quod ab eo non potuerit recipere, secundum hoc ad fidejussorem, aut

1 Ultra substantiam expensæ non sunt faciendæ. 2 Non ad mensuram expensarum possessiones quærendæ : sed ex ipsis possessionibus expensas metiri oportet. 3 Princeps Ecclesiæ bona minuere non debet. 4 Ecclesiam S. Sophiæ intelligit. 5 Uxore magni Leonis. 6 Σφοραχίυ, *Scrimger.* Speragii. Is fuit consul sub Valentiniano, Martiano. 7 Ειρήνης, *Scrimger.* recte. huic enim ædem sacraverat Constantinus teste Socrate. 8 Qu[illegible] tiens connectuntur inter se plures E[illegible]clesiæ, numerus servientium exigendus : & per consequentias expensarum. 9 I[illegible] est, ex domis hæreticorum. 10 Nota numerum presbyterorum, subdiaconorum, lectorum, ostiariorum, cantorum majoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ. adde *l.* 4. *C. de sacr. Eccl.* 11 Septem tamen diaconos tantum, quantumvis magna sit civitas, creari jubet Neocæsariensis Synodus *c. ult.* 12 Ostiarii centum in Ecclesia majore Constantinopolitana tribus aliis Ecclesiis ei unitis. 13 Retinetur facilius extans numerus clericorum, quam futuri admittuntur. 14 *Novell.* 5. *c.* 7. 15 Ex uno monasterio in aliud, non est permissa migratio. 16 Id est, modo, σχῆμα, est etiam habitus Clericorum. Silvianus appellat habitum sancti nominis. 17 Adde *Nov.* 6. *c.* 8. 18 Παρὰ τῆς αὐλῆς. 19 Ecclesiam præstat reditibus abundare, quam egere. 20 Ecclesiæ facultates in pios actus erogandæ. 21 Bona ecclesiæ pauperibus, non locupletibus distribuenda.

22 Adde & de tertiis detentoribus rerum *Goth.* Ad hanc Novell. vid. Gœdd. *de contrah. stipulat. cap.* 9. *n.* 95. 96. 130. 132. & quoad inscriptionem partitionem, & intellectum Rittershus. *in exposit. Novell. part.* 2. *c.* 2. *n.* 5. 6. *& reliq.* Ans. 23 Dixi ad *lib.* 46. *ff.* 1. adde *Jul. Patritium constit.* 3. 24 Μανδατώρες. 26. *Eclog.* 1. περὶ μανδατώρων, de quibus agitur, *l.* 52. *in fin. ff. & l.* 23. *l.* 28. *C. de fidejussor.* 25 Ἀντιφωνηταὶ qui pro aliis constituunt 26. *Eclog.* 2. περὶ ἀντιφωνητῶν. 26 Quæ scilicet electio erat penes creditorem utrum reum, an vero fidejussores conveniret, *l.* 3. *C. de fidejuss.* 27 Hinc sumpta est Auth. *præsente. Cod. de fidejussor.* ad verbum extat apud Harmenop. 3. *c.* 6. 28 Et *l.* 55. *in fin. ff l.* 3. *l.* 23. *l.* 28. *C. de fidejuss. l.* 1. *C. de fidejuss. fisci.* 29 Constitutæ pecuniæ reum, ἀντιφωνήσαντα. 30 Vid. *l.* 91 § 4. *ff. de [illegible]. obl.* 31 Deinde fidejussorem, postremo possessorem rerum debitarum : & ita beneficium epistolæ D. Hadriani ad fidejussorem pertinens, pertinet [illegible] ad reos debendi *Novell.* 99. *c* 1. 32 Fidejussor vel possessor rei obligatæ creditori, conveniri ab eo non potest, nisi discusso principali. Hic ordo servandus est in conveniendo fidejussore, *ut hic. Auth. hoc si debit.*

ſponſorem, aut mandatorem veniat, & ab illo quod reliquum eſt, ſumat: & ſi quidem præſentes [1] ei conſiſtant ambo, & principalis & interceſſor, & [fidejuſſor] aut mandator aut ſponſor: hoc omni ſervetur modo. † Si vero interceſſor, aut mandator, aut qui ſponſioni ſe ſubjecerit, adſit: principalem vero abeſſe contigerit, acerbum eſt, creditorem mittere alio, cum poſſit mox interceſſorem, aut mandatorem, aut ſponſorem exigere. † Sed & hoc quidem curandum eſt a nobis poſſibili modo: non enim erat quoddam hic antiquæ legi datum pro ſanatione remedium: quamvis Papinianus maximus [2] fuerit, qui hoc primitus introduxit. Probet igitur interceſſorem, aut ſponſorem, aut mandatorem: & cauſæ præſidens judex det tempus [3] interceſſori (idem eſt dicere, ſponſori & mandatori) volenti principalem deducere: quatenus ille prius ſuſtineat conventionem: & ſic ipſe in ultimum ſubſidium [4] ſervetur: ſitque ſolatio interceſſori, [aut ſponſori & mandatori] in hoc quoque judex: fidejuſſoribus enim & talibus prodeſſe ſancitum eſt, ut illo deducto, interim conventione liberentur, qui pro eo in moleſtia fuerunt. Si vero tempus in hoc indultum exceſſerit, (convenit namque etiam tempus definire judicantem) tunc fidejuſſor, aut mandator, aut ſponſor exequatur litem, & debitum exigatur contra eum pro quo fidejuſſit, aut pro quo mandatum ſcripſit, aut ſponſionem ſuſcepit: a creditoribus actionibus ſibi ceſſis [5].

CAP. II.

Alterum thema prioris capitis. Ut res apud alium conſtitutæ non poſſint vindicari, priusquam perſonalis actio exerceatur.

SEd [6] neque ad res debitorum, quæ ab aliis detinentur, veniat prius, antequam [7] tranſeat viam ſuper perſonalibus contra mandatores, & fidejuſſores, & ſponſores: ſicque ad res veniens principalis [8] debitoris, ſive ab alio detineantur, & detinentes [9] eas conveniens, ſi neque inde habuerit ſatisfactionem: tunc veniat adverſus res fidejuſſorum, & mandatorum, & ſponſorum: idem [10] enim eſt dicere: vel ſi quosdam habuerint homines ipſis ſibimet obligatos, & qui hypothecariis actionibus ſibi teneri poſſint. † Contra principales tamen & exiſtentes apud eos res (ſive perſonalibus, ſive hypothecariis mox, ſive ambabus, uti voluerit,) omnem ei damus licentiam, quæ dudum a nobis data eſt, & viam & ordinem in aliis perſonis caſibusque ſancimus. † Et non ſolum hoc in creditoribus dicimus: ſed etiam ſi quis emerit aliquid ab aliquo, deinde acceperit eum, quem vocant confirmatorem [11], & moveatur in aliquo venditionis conventio contra venditorem facta: non adverſus confirmatorem mox emptor accedat, neque tenentem aliquid rerum venditoris, ſed adverſus venditorem [12] prius, & ſic ad confirmatorem [13], & tertio loco contra detentorem. † Eadem etiam hic exiſtente diviſione ſuper præſentibus & abſentibus, quam dudum in fidejuſſoribus & mandatoribus & ſponſoribus [14] ac creditoribus cauſa debitorum ſancivimus.

† Similiter obtinente etiam in aliis contractibus, in quibus fidejuſſores aliqui, aut mandatores, aut ſponſores accipiuntur: & in ipſis principalibus ex utroque latere, & in heredibus eorum, & ſucceſſoribus, antiqua [15] ſi quidem lex hæc valeat rurſus, & cum hujusmodi juſtitia atque diviſione noſtros ſubjectos foveat.

CAP. III.

De ſolutionibus. Ut debitore aurum aut pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus.

QUod autem de cætero humanis auxiliatur curis: licet quibusdam creditoribus non forte ſit gratum, a nobis tamen propter clementiam ſancitur. Si [16] quis enim mutuaverit aurum, debitoris ſubſtantiæ credens: at ille [17] ad reſtitutionem auri non ſit idoneus [18], ſubſtantiam autem immobilem habeat, verum creditor ardeat, aurum omnimodo quærens: illi vero non ſit facile, neque ulla mobilis ſubſtantia: damus enim creditori licentiam volenti immobiles [19] res accipere pro auro, ſed ſi nec quispiam emptor immobilium ejus rerum adſit, creditore frequenter etiam divulgante quoniam ſubjacent debitoris res, & ob hoc terrente adire volentes emptionem, tunc in hac quidem feliciſſima civitate glorioſiſſimæ noſtræ reipubl. judices ſecundum unicuique conceſſam a lege & a nobis jurisdictionem: in provinciis autem gentium præſides præparent ſubtili æſtimatione facta rerum debitoris, dari ſecundum quantitatem debiti poſſeſſionem immobilem creditoribus, cum tali cautela, cum qua debitor dare poſſit. Rerum vero datio ſit hujusmodi: quæcunque quidem meliora ſunt, dentur creditori: quæ vero deteriora, apud debitorem, poſt debiti ſolutionem manere ſinantur: etenim non erit juſtum dantem quidem aurum, recipere autem aurum non valentem, ſed coactum [20] ſuſcipere poſſeſſionem immobilem, non ſaltem meliora rerum debitoris percipere: & per hoc habere conſolationem, quia ſi aurum non recipit, aut alia rerum, quæ portari poſſunt, tamen licet ei poſſeſſionem non inutilem habere: ſed hoc quidem ſit clementia quadam legis. Agnoſcant autem creditores, quia etſi hanc non ſcripſiſſemus legem, neceſſitatis ratio ad hoc cauſam perduceret. Si enim non ſit idoneus pecuniarum debitor, nec ullus emptor ſit: nihil aliud facturus erat quam propriis bonis cedere [21], & rurſus res ad creditorem merito venirent, aurum percipere non valentem: quamobrem quod cum injuria [22] & affectu acerbo perduceret creditorem & debitorem: hoc nos clementer ſimul & legaliter decidentes, & infelicibus debitoribus auxiliamur & acerbis creditoribus non apparebimus duri, cauſam eis deputantes ad quam ſi permanerent inobedientes, tamen modis omnibus advenirent. Si itaque creditor paratus eſt præparare quendam emptorem: neceſſitatem habere debitorem hoc agere, præbentem hujusmodi cautionem arbitrio judicantis, qualem omnimodo eſt dare poſſibile: undique enim ita creditoribus providendum eſt, ut non debitores graventur.

§. 1. Et abſolute creditorem [23] ponimus, antiquas ſequentes leges, omnem qui actionem habere contra aliquem poteſt, licet non ſit mutuum geſtum, ſed alter quidem contractus conſiſtat: argentariorum [24] quippe ſponſionibus propter utilitatem contrahentium in ordine moderno durantibus [25].

EPILOGUS.

† Quæ igitur a nobis pro cautela ſubjectorum ſancita ſunt, cognoſcens tua eminentia, ſolemnibus programmatibus & hic & in omni ditione fieri manifeſta procuret: ut etiam inter gentes agnoſcant ſubjecti, quanta fuerit nobis pro illorum utilitate providentia. Dat. ante diem 17. Kal. April. Indict. XIII. Conſulatu FLAVII BELISARII V. Clariſſ. 535.

TIT. V.
DE MONACHIS [26].

NOVELLA CONSTIT. V.

Imp. Juſtin. Auguſt. Epiphanio ſanctiſſimo & beatiſſimo hujus regiæ urbis feliciſſimæ Archiepiſcopo, [& univerſali patriarchæ].

PRÆFATIO.

COnverſationis monachalis vita [27] ſic eſt honeſta, ſic commendare novit Deo ad hoc venientem hominem, ut omnem quidem humanam ejus maculam detergat, purum autem declaret, ac rationabili naturæ decentem, & plurima ſecundum mentem operantem, & humanis cogitationibus celſiorem [28]. † Si quis igitur futurus eſt monachus perfectus, indiget [29] & divinorum eloquiorum eruditione & converſationis integritate, ut tanta dignus factus ſit mutatione. † Credimus igitur & nos explanare quod agendum eſt ab eis, & decertatores eos veros ad ſacram viam conſtituere: & ita nobis intentio præſentis eſt legis, ut poſt illa quæ de ſanctiſſimis epiſcopis ſancivimus, & quæ de reverendiſſimis clericis diſpoſuimus: neque quod monachicum, extra quod competit, relinquamus.

CAP. I.

De monaſteriis [30] & eorum ædificatione.

ILlud igitur ante alia dicendum eſt, ut omni tempore & in omni terra, ſi quis ædificare venerabile monaſterium voluerit, non prius licentiam eſſe hoc agendi, quam [31] Deo amabilem locorum epiſcopum advocet: at ille manus extendat ad cœlum, & per orationem locum conſecret Deo, figens in eo ſalutis noſtræ ſignum [32]: (dicimus autem adorandam & honorandam vere crucem) ſicque inchoet ædificium: bonum utique quoddam hoc & decens fundamentum ponens. Hoc itaque principium piæ venerabilium monaſteriorum fabricæ fiat.

CAP. II.

De monachiſmum [33] profitentibus non ſtatim veſtiendis.

HInc [34] autem nobis etiam de ſingulis monachis cogitandum eſt, quo conveniat fieri modo, & utrum liberos ſolum, an etiam forte ſervos: eo quod omnes ſimiliter divina ſuſceperit gratia, prædicans palam, quia quantum ad Dei cultum, non [35] eſt maſculus neque fœmina, neque liber neque ſervus: omnes enim in Chriſto unam mercedem percipere. Sancimus ergo, ſacras ſequentes regulas, eos qui ſingularem converſationem profitentur, non prompte mox a reverendiſſimis præſulibus venerabilium monaſteriorum habitum percipere monachalem: ſed per triennium [36] totum (ſive liberi forte ſint, ſive ſervi) tolerare, nondum monachicum habitum promerentes: ſed tonſura [37], & veſte eorum qui laici vocantur, uti, & manere divina addiſcentes eloquia: & reverendiſſimos eorum abbates requirere [38] eos ſive liberi ſint, ſive ſervi, & unde eis deſiderium vitæ ſingularis [39] acceſſerit: & diſcentes ab eis, quia nulla [40] maligna occaſio ad hoc eos adduxit, habere eos inter eos, qui adhuc docentur, atque monentur: & experimento percipere eorum tolerantiam & honeſtatem, non enim facilis eſt vitæ mutatio [41], ſed cum animæ ſit labore. §. 1. Et dum triennio toto ita permanſerint, optimos ſemetipſos & tolerabiles aliis monachis & præſuli demon-

C. de pign. & Auth. præſente. C. de fidejuſſ. Fallit, niſi fidejuſſor jurejurando interpoſito promiſit pecuniam ſolutam iri creditori, cap. ex reſcripto, extr. de jurejur. Si debitor pendente judicio cum creditore rem obligatam alienat: poteſt enim hoc caſu creditor emptorem convenire etiam non diſcuſſo principali, l. abſtractis. & Auth. hac ita. C. de pign. Fallit etiam, ſi debitor principalis abſit, ut & ſi debitor conſtituit, ſe precario nomine creditoris ſui poſſidere, & condictione ex illa lege agitur, l. ult. C. de adqu. poſſ. Fallit etiam, ſi certum ſit, reum principalem ſolvendo non eſſe, Gl. l. ſi cauſam. 14. ff. ſi certum. l. decem 116. ff. de verb. obl. ſi fidejuſſor vel poſſeſſor conventus diſcuſſionis exceptionem non opponit. Gloſſ. Bart. Raph. in l. ſi mancipium 34. ff. de evict. ſi creditor agit adverſus commodatarium vel depoſitarium rei ſibi obligatæ, vel ſi bona debitoris extra territorium vel in caſtro aliquo ſita ſint, ut facile creditor in ea experiri non poſſit: ſi debitor ita rixoſus ſit, ut eum facile convenire creditor non poſſit: ſi debitor ab uno creditore ſit jam diſcuſſus: ſi ex forma ſtatuti ſolemnitate omiſſ. procedi poteſt, vid. Socin. regul. Excuſſio 134. His adde, quæ ſcripſi ad Auth. præſente. C. de fidejuſſoribus.

1 Reo principali & fidejuſſore præſentibus, ille primo loco conveniendus eſt: poſt eum, fidejuſſor. 2 Papiniani laus. 3 Fidejuſſori datur dilatio ad deducendos reos principaliter obligatos abſentes. 4 Fidejuſſor obligatur ſubſidiarie. 5 Cedere ſuas actiones creditor debet fidejuſſori ſolventi, adverſus reum principalem. 6 Hinc ſumpta eſt Auth. Sed hodie, C. de obligat. & act. & Auth. Hoc ſi debitor. C. de pign. Hoc autem conſtituitur, ut fidejuſſores, mandatores & ſponſores priore loco conveniantur, quam pignorum poſſeſſores. 7 Debitores fidejuſſorum conveniri debent, diſcuſſo ipſo fidejuſſore. De beneficio diſcuſſionis vid. Ferrarienſ. in libello action. hypothec. 44. in verb. Except. excuſſionis 8. 8 Πρωτότυποι hunc vocant Græci hac Novella & Harmenop. 3. tit. 6. 9 Vid. l. 41. ff. de fidejuſſoribus. 10 Vid. ad hunc locum Cujac. 8. obſ. 19. 11 Βεβαιωτὴν, id eſt, auctorem ſecundum, l. 4. ff. de evict. 12 In perſonalibus actionibus venditor primo: deinde confirmator: poſtremo detentor conveniendus eſt. 13 Confirmator βεβαιωτὴς is ſpondet evictionis nomine pro venditore: Confirmator venditionis dicitur a Juliano, ut & a Cicerone confirmator pecuniæ. 14 Reſponſoribus. Reſponſorem ἀντιφωνητὴν Græci vocant & conſtitutum, ἀντιφώνησιν, ἐπιφώνησιν. 15 Forſitan 12. tabularum: de quo vid. Cujac. hic. 16 Ad verbum extat apud Harmenop. 3. tit. 5. §. 97. 17 Hinc ſumpta eſt Auth. Hoc niſi, C. de ſolutionib. 18 Πρόχειρος, hoc eſt, paratus, Harmenop. d. loco. 19 Τὰ κινητὰ, res mobiles. 20 Vid. l. 24. C. de ſolut. An aliud pro alio ſolvi poſſit, dixi ad l. 3. ff. de reb. cred. 21 De beneficio ceſſionis, vid. quæ notavi ad l. ult. C. de bon. ced. adde Hotom. 25. Illuſtr. 22 Vid. Novellam 135. cap. 1. 23 Creditor quis dicatur, vid. l. 10. ff. de verb. ſign. 24 Vid. Nov. 136. 25 Niſi juri ſuo excuſſionis, argentariorum cauſa renunciaverint qui apud eum fidejuſſerunt vel conſtituerunt.

26 Adde Novell. 123. 27 Laus vitæ monaſticæ. 28 Dicam ad c. 3. J. h. t. 29 Monachus peritus ſacrarum ſcripturarum eſſe debet. Nov. 6. c. 4. 30 Vide Novell. 131. c. 7. 31 Monaſterium ignorante epiſcopo non eſt ædificandum. adde Nov. 131. c. 7. 32 Crucem appellat ſalutis noſtræ ſignum, de qua dixi ad titulum, Nemini licere ſignum ſalvator. alibi quoque plenius dicemus. 33 Nov. 123. c. 35. 34 Hinc ſumpta eſt Authentica, Verum 35. C. de epiſc. & cler. Goth. Vid. Gudelin. de Jure Noviſſimo lib. 1. c. 4. num. 2. & can. ſi quis. 3. cauſ. 17. quæſt. 2. Anſ. 35 Epiſt. ad Galat. 3. verſ. 28. 36 Novell. 123. c. 35. 37 Habitus monachalis eſt tonſura, & veſtis diverſa a laico. At tondentur laici per pectinem, monachi ſtrictim. 38 Cur? deſperatio interdum facit monachum. 39 Τοῦ μονήρους βίου, vitæ ſolitariæ. 40 Et merito, ne alioquin monaſteria fiant foveæ latronum. §. 1. verſ. ſi quis igitur infr. h. t. 41 Monachiſmo capitis deminutionem contingere hinc colligunt: quod Cujacio diſplicet: nec enim omnis vitæ mutatio, minutio eſt capitis.

ſtrantes,

ſtrantes, hos monachicam promereri veſtem atque tonſuram: & ſive liberi ſint, ſine calumnia permanere: ſive ſervi [1], penitus non inquietari, migrantes ad communem omnium (dicimus autem cœleſtem) dominum: & arripiantur in libertatem. Nam ſi multis caſibus etiam ex lege hoc fit, & talis quædam libertas datur, quomodo non prævalebit divina gratia talibus eos abſolvere vinculis? Si vero intra triennium venerit quiſpiam, & aliquem horum, qui converſationem profeſſi ſunt, trahere tanquam ſervum voluerit: hoc quod nobis nuper ex Lycia nunciavit Zoſimus Deo amabilis, vir famoſiſſimus in converſatione, & prope viceſimum [2] & centeſimum ætatis agens annum, pollens autem & animi virtutibus, & corporis operationibus: tanta quædam in eo gratia Dei floret. Si quis igitur (ſicut prædiximus) intra triennium veniat aliquem in ſervitutem trahens volentium, & perdurantium ut fierent monachi, & dicat quoniam abripuit [3] quaſdam res, & propterea recurrit ad monaſterium: ſancimus eum non promte agere, ſed primo probare pro veritate, quia ſervus eſt, & pro furto forſan, aut vita maligna, aut vitiis peſſimis fugerit quidem propter ſuum vitium, ad monaſterium autem venerit: & ſi quidem verax oſtendatur, & apparuerit propter hujusmodi cauſam, monachicam ſimulans converſationem, aut propter turpitudinem vitæ forte diffugiens, & non pro veritate ſanctimoniæ [4] habitum concupiſcens, hunc reddi domino, cum quibus forſan abripuit, ſi tamen hæ res etiam in monaſterio fuerint: eum vero qui dominus approbatur, dare ei juſjurandum [5], *quia nihil mali ei faciet, & ſuſcipere, atque eum reducere* [6] *domum.* §. 2. Si vero is quidem, qui dicit ſe eſſe dominum, nihil tale probaverit, & appareat is qui in talibus accuſatur, ex ipſa converſatione honeſtus ac mitis, & forſan teſtimonium habet aliorum, quod etiam apud dominum conſiſtens diſciplinatus fuerit, & honeſtatis amator: & ſi nondum forte completum eſt triennii tempus, attamen etiam ſic maneat in venerabili monaſterio, trahentium aſperitate liberatus. Triennii vero tempore ſemel expleto [7] tempore, judicatus quia monaſtica dignus eſt honeſtate, maneat in monaſterio. Nequaquam enim damus licentiam ulli penitus perſcrutari quæ ejus ſunt: ſed ſive liber, ſive ſervus ſit, manere eum in converſatione volumus: nam etſi vitium in priori ab eo forte geſtum eſt vita, (humana enim natura quodammodo labitur [8] ad delicta) attamen ſufficiat ad mediocrem purgationem peccatorum, & ad virtutis augmentum triennalis temporis teſtimonium: ea vero quæ rapta ſunt, etiamſi apud quoſcunque inveniantur, modis omnibus reddantur [9] priſco domino. §. 3. Si vero ſervitii neceſſitatem effugiens, tentaverit monaſterium quidem derelinquere, aliam autem vitæ ſectari figuram: licentiam damus domino & trahere [10] eum, & probanti fortunam, inter ſervos habere: non enim injuriam patietur tantum ad verum ſervitium tractus, quantum ipſe injuriatus eſt Dei culturam refugiens: & hæc quidem de fortuna horum qui inter monachos profiteri volunt, ſancimus.

CAP. III.

Ut monachi communiter [11] *habitent & dormiant.*

COgitandum vero eſt quomodo ipſos habitantes & degentes monaſticæ philoſophiæ [12] certatores [13] dignos eſſe oſtendamus. Volumus enim nullum monaſterium ſub [14] ditione noſtra conſtitutum, ſive plurimorum hominum eſt, ſive paucorum: monachos, qui ibi ſunt, diviſos ab alterutris eſſe, & propriis [15] habitationibus uti: ſed communiter [16] quidem eos comedere ſancimus: dormire vero omnes in communi [17]: unoquoque quidem in propria quadam ſtratura [18] jacente, in domo vero una collocatos: aut ſi forte non ſufficit ad multitudinem monachorum domus una, in duas forſan aut plures, non tamen ſeorſum & apud ſemetipſos, ſed in communi, teſtes alterutris ſint honeſtatis & caſtitatis: & neque ipſum ſomnum deſidioſum habeant: ſed meditantem bonum [19] ornatum, propter increpationem reſpicientium: niſi tamen quidam eorum in contemplatione & perfectione degentes [20], vitam remotam habeant in hoſpitio: (quos vocare *anachoretas* [21], id eſt diſcedentes, & *heſychaſtas* [22], id eſt quieſcentes, conſueverunt, tanquam a communione ad meliora exceptos) alioqui alios quibuſcunque inter multitudinem converſatio eſt, in iis quæ vocantur cœnobia, id eſt communi vita, eſſe volumus: ſic enim zelus eis ad virtutem creſcit, & maxime juvenibus, ſi cum ſenioribus conſtituantur: fiet enim ſeniorum [23] converſatio, juventutis educatio perfecta: & ſic ſint in cœnobiis ſuo proprio abbati obedientes, & traditam ſibi converſationem inculpabiliter obſervantes.

CAP. IV.

De monacho qui monaſterium dimiſerit [24].

SI quis autem forte ſemel dedicatus, ſchemateque potitus, deinde a monaſterio diſcedere [25] voluerit, & privatam fortaſſis eligere vitam: ipſe quidem ſciat quam pro hoc dabit Deo ſatisfactionem: res autem quaſcunque habuerit dum in monaſterium intrabat, eas dominii eſſe monaſterii, & nihil penitus ejiciat.

CAP. V.

De viro vel muliere qui quæve ſolitariam vitam appetit [26].

ILlud quoque decernimus: qui in monaſterium introire voluerit, antequam monaſterium ingrediatur, licentiam habere ſuis uti [27] quo voluerit modo. Ingredientem [28] namque ſimul ſequuntur omnino res: licet non expreſſim, qui introduxerit eas, dixerit: & non erit dominus earum ulterius ullo modo. Si vero filios habuerit, ſi quidem contigerit jam eum res aliquas donaſſe eis, aut per antenuptialem donationem, aut per dotis occaſionem contuliſſe, & faciunt hæc quartam ab inteſtato, ejus ſubſtantiæ: nullum in reliquis rebus habeant participium filii: ſin autem nihil eis donaverit, aut minus quarta: poſtquam abrenuntians converſatus fuerit inter monachos [29], nihilominus quarta debeatur filiis, aut ſupplementum, ſi contigit eos jam aliquid accepiſſe, aut etiam quatenus totum eis detur. Si autem uxorem habens, deinde eam relinquens, in monaſterium ingrediatur: & dos [30] mulieri ſervetur, & ex morte pactum, (quod in alia noſtra ſancivimus conſtitutione) omnibus, quæ ſuper monachis de his dicta ſunt, & in mulieribus in monaſterium ingredientibus, valituris.

CAP. VI.

De monacho monaſterium dimittente.

SI vero relinquens monaſterium, ad quandam veniat militiam, aut ad aliam vitæ figuram: ſubſtantia ejus etiam ſic in monaſterio (ſecundum quod a nobis prius [31] dictum eſt) remanente, ipſe [32] inter officiales clariſſimi provinciæ judicis ſtatuetur: & hunc habebit mutationis fructum, ut qui ſacrum miniſterium deſpexerit, tribunalis terreni obſervet [33] ſervitium.

CAP. VII.

De monacho qui de uno ad aliud monaſterium tranſit.

SI vero relinquens monaſterium, in quo converſationem habuerit, ad aliud tranſeat monaſterium: etiam ſic quidem ejus ſubſtantia maneat, & vindicetur a priori monaſterio, ubi abrenuntians hanc reliquit. Competens autem eſt reverendiſſimos Abbates non ſuſcipere eum qui hoc egit. Erronea namque talis eſt vita monachica, nullatenus tolerantiæ proxima, neque conſtantis, & perſiſtentis animæ, ſed indicium habentis circumlatæ, & aliunde alia requirentis. Ea propter etiam hoc prohibeant Deo amabiles epiſcopi, & archimandritæ [34] nuncupati, monachicam honeſtatem ſecundum regulas ſacras conſervantes.

CAP. VIII.

Ne monachi uxorem ducant aut concubinam.

SI quis autem monachicam profitentium converſationem meruit clerici ordinationem, maneat etiam ſic puram ſervans converſationem: quod ſi facti clerici abutantur fiducia, & ad nuptias venire præſumant: quippe in tali gradu conſtitutis inter clericos, qui ei uxorem [35] ducere permittat: (dicimus autem gradum [36] cantorum, aut lectorum, aliis enim omnibus nuptias ſecundum ſacras regulas penitus interdicimus, aut concubinas [37] habere, aut luxuriis tradere vitam) excludatur modis omnibus a clero, tanquam priorem converſationem, & ſolitariam confundens vitam: & privatus ſit de cætero: ad militiam quidem, aut ad aliud officium venire non præſumens, niſi voluerit dudum a nobis interminatis ſubjacere pœnis: ipſe autem apud ſemetipſum degens, & agnoſcens qualem pro hoc daturus ſit magno [38] Deo ſatisfactionem.

CAP. IX.

De electione & creatione Abbatis, & ut conſtitutio ſit communis tam monachis quam ſanctimonialibus.

ORdinationem vero Abbatum (ſi quando contigerit egere monaſterium abbate) non per [39] ordinem reverendiſſimorum fieri monachorum, nec omnino eum qui poſt primum eſt, mox abbatem fieri: nec qui poſt illum ſecundus eſt, neque tertium, aut reliquos: (hoc quod etiam alia lex noſtra dicit) ſed Deo amabilem locorum epiſcopum [40] percurrere quidem conſequenter per omnes (non enim exhonorandum eſt omnino tempus, & ex eo ordo) *& eum qui apparuerit prius optimus* [41] *inter monachos conſtitutus & dignus præſulatu eorum, hunc eligere.* eo quod humana natura talis eſt, quod neque omnes per ordinem inter ſummos, neque rurſus omnes inter noviſſimos conſtituti quidem ſint: ſed procedat quidem ſecundum gradum præcedentis inſpectio: qui vero prior mox inter numeratos optimus apparuerit, is abbas ſit, & ordinem ſimul [42] & virtutem ſuffragantem habens. Oportet enim eos qui diſcernunt quod melius eſt a priore, aliud quidem ad regendum dimittere, aliud vero inclinari jubere, & paulatim per eruditionem hoc etiam ad melius accedere. §. 1. Quæcunque tamen a nobis, in omnibus quæ prius & quæ nunc prolata ſunt, ſacris noſtris conſtitutionibus ſunt ſancita de clericis, aut monachis, aut monaſteriis,

1 Monachiſmi profeſſione, ſervi fiunt liberi. 2 Vitam & ætatem Zoſimi hujus obſerva. Vita hominum quouſque excurrere poſſit ex placitis quibuſdam philoſophorum, vide Plinium 7. *cap.* 49. Trebellius Pollio *in D. Claudio* refert doctiſſimos mathematicorum adnotaſſe 120. annos homini ad vivendum datos, neque amplius cuiquam conceſſum, addit tamen ſed falſo Moſem ſolum Dei amicum, ut Judæorum libri loquuntur, 125. annos vixiſſe: cum 120. tantum annos Moſem vixiſſe conſtet, *Deut. ult. verſ.* 7. Plinius *dicto loco* plures enumerat longioris vitæ fuiſſe. Utique, vitam hominis 70 aut 80 annorum eſſe, David monet, *Pſal.* 90. *verſ.* 10. de ſenectute memorabili, & iis qui diu vixerunt, vid. 8. Valer. 13. Cœlium Rhodiginum 11. *Antiquarum lectionum*, 37. adde *de Macrobiis ex Solino c.* 21. & 43. Goth. Adde Cœlium Rhodigin. *antiq. lect. lib.* 20. *c.* 134. Tholoſan. *de Republ. lib.* 13. *cap.* 25. *n.* 5. Joann. Noerenberg. *Hiſtor. natural lib.* 8. & 9. Anſ. 3 *Cuj. eod. in princ.* 4 Antiquum eſt pallio ſanctitatem mentiri. Salvianus 4. *ad Eccleſ.* licet de converſorum venerabili choro videaris, licet religionem veſtibus ſimules, licet fidem cingulo adferas, licet ſanctitatem pallio mentiaris, non credis. Notum eſt illud, Habitus non facit monachum, & Plutarchus ὔτε γὰρ φιλοσόφυς πωγωνοτροφίαι καὶ τριβωνοφορίαι ποιῦσι, ὔτε ἰσιάκυς αἱ λινοστολίαι, vide Cœlium Rhodiginum 5. *c.* 12. 5 Διδόναι τὴν καλυμένην πίστιν. *Scrimg.* Gal. *donner la foy & sauf conduit.* 6 Confer epiſtolam ad Philemonem. vid. *Nov.* 123. *c.* 35. 7 Leo id abrogat *Novell.* 10. 8 Hinc illud Poëtæ, ut, vitiis ſine nemo Naſcitur: &, Acclivis fallis animus meliora recuſat: & alibi, de puero, Cereus in vitium flecti. 9 Rerum furtivarum poſſeſſio, raptori deneganda. 10 Servus deſertor monaſterii, recidit in priorem ſervitutem. 11 *Novell.* 123. *cap.* 36. 12 Φιλοσοφία μοναχική. 13 Ἀγωνιστάς. 14 Edicta Imperatorum non obtinent extra territorium. *l.* 1. *Cod. de ſumma Trinit.* 15 Monachorum una domus, una cœnatio, unum cubiculum. 16 Id eſt, eodem cœnaculo, *Novell.* 135. 17 Id eſt, eodem cubiculo. 18 Id eſt, lecto. 19 Ἀκοσμίαν. 20 Legendum ita eſt: degentes vitam ἰδιάζον ἔχοιεν οἰκημάτιον, peculiarem habeant domunculam. *Goth.* Adde *Nov.* 133. *c.* 2. & *Nov.* 123. *c.* 36. *in pr.* Anſ. 21 Heremitæ diverſi a Monachis. 22 A quibus ἡσυχαστήρια, diverſa a monaſteriis. Hujuſmodi philoſophos Ariſtoteles ait, aut beſtias eſſe aut deos, 1. *Politic.* vid. Cujac. *hic.* 23 Seniorum converſatio juventuti prodeſt. 24 Adde *Nov.* 123. *c.* 40. 25 Pœnam monachi deſertoris obſerva. 26 Vid. *Nov.* 123. *c.* 42. 27 Teſtari ante monachiſmum, quis de ſuis bonis poteſt. 28 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Ingreſſi, C. de SS. eccleſ.* & Authentica, *Nunc autem, C. de epiſcop.* adde *Nov.* 123. *c.* 38. 29 De quo vid. *l.* 30. *C. de inoff. teſt.* 30 *l.* 56. *C. de epiſcop.* vid. *Nov. Leonis* 5. 31 *c.* 4. *ſupr. h. t.* 32 *l.* 53. §. 1. *Cod. de epiſcopis & clericis.* adde *Novellam* 57. *J. h. t.* 33 Hodie revocatur ad monachiſmum, *Novell. Leonis* 8. 34 Archimandritæ qui, dixi ad *l.* 7. §. 2. *C. de ſumma Trinitate.* Epiphanius *in Panario* interpretatur monaſteriorum patres. vid. Ferrandum 2. *Explicationum* 36. 35 Monachis non licet uxores ducere. Quid ſi clerici facti ſint? hoc enim quondam eis licuit, quibuſdam præſertim locis, licet conſtitutionibus & canonibus ſolis lectoribus & cantoribus ea facultas poſtea permiſſa, uxores ducere non poſſunt. 36 *Nov.* 22. *c.* 42. 37 *Nov.* 123. *c.* 29. 38 Pœna igitur civili non adficitur monachus, qui uxorem duxerit. 39 Ad abbatias non ſemper promovendi ſeniores ex monachis. vide *Novell.* 123. *c.* 34. 40 Abbates eliguntur ab epiſcopo. 41 Non qui ſenior, ſed qui melior, eligendus. 42 Is, in quem ætas & virtus ſimul concurrunt, cæteris præfertur.

hæc

hæc communia ponimus & in maſculis & in fœminis, & monaſteriis & aſceteriis, non diſcernentes quantum ad iſtos maſculum aut fœminam : eo quod ſicut prædiximus, unum omnia in Chriſto conſiſtant.

EPILOGUS.

† Hæc igitur omnia ſanctiſſimi Patriarchæ ſub ſe conſtitutis Deo amabilibus Metropolitis manifeſta faciant : at illi ſubjectis ſibi Deo amabilibus Epiſcopis declarent : & illi monaſteriis Dei ſub ſua ordinatione conſtitutis cognita faciant : quatenus per omnia Domini cultura maneat undique incorrupta. Imminebunt enim maximæ pœnæ iſta transgredientibus : dicimus autem de [1] cœlo : quas neceſſe eſt rectorum dogmatum contemptoribus imminere. Et noſtræ ſi quidem reipublicæ judices, ſi hæc eis nuncientur, omnibus ſtudeant modis, ea quæ ſacris [2] regulis continentur, quas noſtra ſequitur lex, ad effectum perduci procurare. Nam nec illos deſerit pœna hæc negligentes. Quapropter ſequentem hæc tuam ſanctitatem decet omnibus ſub ſe poſitis ſanctiſſimis metropolitanis hæc facere manifeſta. Dat. 14. Kal. April. *Conſtantinop.* BELISARIO viro clariſſimo CONS. 535. [3].

TIT. VI.

QUOMODO OPORTEAT EPISCOPOS [4] ET RELIQUOS CLERICOS AD ORDINATIONEM ADDUCI, ET DE EXPENSIS ECCLESIARUM.

NOVELLA CONSTIT. VI.

Imp. Juſtin. Auguſt. Epiphanio Archiepiſcopo & Patriarchæ Conſtantinopolitano.

PRÆFATIO.

MAxima quidem in hominibus ſunt dona Dei a ſuperna collata clementia, *ſacerdotium* [5], *& imperium* : & illud quidem divinis miniſtrans, hoc autem humanis præſidens ac diligentiam exhibens : ex [6] uno eodemque principio utraque procedentia, humanam exornant vitam. Ideoque nihil ſic erit ſtudioſum imperatoribus, ſicut ſacerdotum honeſtas : cum utique & pro illis ipſi ſemper Deo ſupplicent [7]. Nam ſi hoc quidem inculpabile ſit undique, & apud Deum fiducia plenum : imperium autem recte & competenter exornet traditam rempublicam, erit conſonantia quædam bona, omne quicquid utile eſt humano conferens generi. Nos igitur maximam habemus ſolicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa ſacerdotum honeſtatem, quam illis obtinentibus credimus, quia per eam maxima nobis bona dabuntur a Deo, & ea quæ ſunt, firma habebimus, & quæ nondum hactenus venerunt, acquiremus. † *Bene autem univerſa geruntur & competenter, ſi rei principium* [8] *fiat decens & amabile Deo.* Hoc autem futurum eſſe credimus, ſi ſacrarum regularum obſervatio cuſtodiatur, quam juſti & laudandi & adorandi inſpectores [9] & miniſtri Dei verbi tradiderunt apoſtoli, & ſancti patres cuſtodierunt & explanaverunt.

CAP. I.

De epiſcopi ordinandi moribus, vita, honeſtate, & fortuna.

SAncimus igitur ſacras per omnia ſequentes regulas, dum quiſpiam ſequenti omni tempore ad ordinationem epiſcopatus adducitur, conſiderari prius ejus vitam [10] ſecundum ſanctum Apoſtolum, ſi honeſta [11] & inculpabilis, & undique irreprehenſibilis ſit, & in bonis teſtimonium [12] habeat, & ſacerdotem decens. §. 1. Et neque ex officiali aut ex curiali [13] veniat fortuna : niſi tamen ex novella ætate (ſecundum quod jam diſpoſitum [14] eſt) in monaſterio conſtitutus fortuna liberetur : quartam tamen prius ſubſtantiæ reddens curiæ. §. 2. Neque enim idiota [15], neque ex iis qui vocantur laici [16] exiſtens, ita mox ad epiſcopatum aſcendat : nec imaginariam ſuſcipiat ordinationem : tanquam modo [17] quidem idiota, mox autem clericus, deinde parvum aliquod tempus præteriens, epiſcopus appareat. §. 3. Et neque uxori [alii] copulatus : ſed aut in virginitate degens a principio, aut uxorem quidem habens, ex virginitate autem ad eum venientem, & non viduam neque ſejunctam a viro, neque concubinam. §. 4. Neque [18] filios, aut nepotes habens neque cognitos legi, neque illi odibiles : alioqui qui præter hoc aliquid agit : & ipſe cadet ſacerdotio : & qui eum ordinat, foris epiſcopatum ſectabitur, hanc legem offendens. §. 5. Sed neque [19] pecuniis oportere emere ſacerdotium ei permittimus : ſolum vero eum reſpicere Domini Dei culturam volumus : & non plurimis humanis cogitationibus diſtrahi. §. 6. Sed neque ineruditus exiſtens ſacrorum dogmatum, ad epiſcopatum accedat. §. 7. Prius autem aut monachicam [20] vitam profeſſus, aut in clero conſtitutus non minus menſibus ſex, uxori tamen non cohærens, aut filios aut nepotes habens. Hoc enim omnimodo ſuper Deo amabilibus epiſcopis quærimus : ſicut etiam prius duabus noſtris conſtitutionibus hoc ſancitum eſt : per quas dudum cohærentes uxoribus, non perſcrutamur, omne præteritum relinquentes, de cætero autem nulli permittentes a poſitione legis uxorem habenti, talem imponi ordinationem : quam legem etiam nunc renovamus : ne forte, ſi præter hoc aliquid fiat : & ipſe cadat ſacerdotio, & ordinantem ſimiliter excludi procuret. Igitur ordinandus epiſcopus, aut ex monachis [21] aut ex clericis [22] ſit, etiam in hujuſmodi vita teſtimonii boni, vita bonus & honeſtus, & gloria fruens bona : & hoc fundamentum pontificatus deponens ſuæ animæ. §. 8. Sed etiam ſic eum conſtitutum, & ad epiſcopatum præparatum, competens eſt venerabiles & undique probatas legere [23] regulas ante ordinationem quas [24] recta & inviolata noſtra ſuſcipit fides, & catholica Dei apoſtolicaque diſpoſuit & tradidit eccleſia : & dum ex frequenti earum lectione tranſierit qui ad ordinationem deducitur, tunc is qui ordinationem impoſiturus eſt, interroget [25] eum ſi ſufficiens eſt cuſtodire & agere quæ ſacræ regulæ ſancierunt. Et ſi quidem ille declaraverit & dixerit præcepta ſacrarum regularum non ſe valere ſervare : nullo modo ei ordinationem imponi : ſi vero ſuſceperit, & dixerit, quia quantum homini eſt poſſibile, complebit hæc quæ his continentur, tunc monere eum, & dicere, quia niſi hæc obſervaverit, & a Deo alienus erit, & cadet a jam dato honore : & neque civiles leges delictum inultum relinquent : eo quod a præcedentibus nos imperatoribus, & a nobis ipſis recte dictum eſt, oportere ſacras [26] regulas pro legibus valere : & ſi etiam ſic permanſerit cauſam amplectens : tunc ſuper his profeſſionibus unumquemque ſacram ſuſcipere epiſcopatus ordinationem. §. 9. Et hanc non [27] pecuniis emere, neque per [28] rerum aliquarum donationem ſuſcipere, ſed puram percipere, & ſine mercede, & tanquam a Deo datam. Nam ſi etiam alia omnia habeat utilia [29] quæ prius a nobis dicta ſunt, pecuniis autem vel rebus videatur epiſcopatum etiam emiſſe, ſciat [30] ſe & ab epiſcopatu caſurum, & hoc munus retributurum ordinanti : ut & ille epiſcopatum amittat, & a clero cadat : & utrique cauſa talem præſtet retributionem, ut & hic quidem non adipiſcatur quæ ſperabat, ille autem etiam quæ habebat, amittat : verumtamen pecuniis ac rebus datis occaſione ordinationis, ſanctiſſimæ aſſignandis [31] eccleſiæ, ſive epiſcopus ſit accipiens, & propterea a ſacerdotio cadens, ſive etiam quilibet alius in clero conſtitutorum ; nam & illi æquam imponimus pœnam : ut ab ordine quem inter ſacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum, aut res quæ ordinationis occaſione datæ ſunt, injuriam paſſæ quantum ad ipſum eccleſiæ. Si quis autem extraneorum ſit, & non in clero conſtitutus, qui aurum aut rem aliquam propter patrocinium ordinationis accepit : & maxime ſi adminiſtrationem aliquam gerat, habebit quidem ipſe a Deo pœnam, & ſuccedent ei de cœlo ſupplicia, verumtamen etiam illud quod datum eſt totum ablatum ab eo, ſanctiſſimæ eccleſiæ omnibus reddatur modis in duplum. Inſuper etiam ſi quam adminiſtrationem habet, ea cadat, & perpetuo exilio [32] condemnetur. Illud quoque ſciat aperte qui pecuniis aut rebus aliis emerit præſulatum : quia ſi prius diaconus aut presbyter ſit, deinde per ſuffragium ad ſacerdotium veniat : non ſolum cadat epiſcopatu, ſed nec prior ei relinquetur ordo, presbyterii forſitan, aut diaconatus. Amittit etenim etiam illud, utpote decentia indigne concupiſcens : & omni ſacerdotali excludetur ordine. Oportet autem in ipſo ordinationis tempore eum qui imponit eam illi, coram [33] omni fideli populo ſanctiſſimæ eccleſiæ hæc omnia prædicere, ut agnoſcens eum omnia quæ prius dicta ſunt a nobis habere, ad ſacram eum deducat ordinationem, ut etiam ille coram omnibus hæc audiens, non ſolum habeat Dei timorem, ſed etiam coram omnibus denuntiationem, & profeſſionem erubeſcat. §. 10. Si quis autem talis quidem eſſe putetur, & ad epiſcopatus ordinationem tranſeat, contradicat autem aliquis atque dicat [34] *conſcium ſe eſſe alicujus illicitorum ejus :* non prius mereatur epiſcopatus ordinationem quam examinatio querimoniarum fiat, & appareat undique innoxius. Quod ſi etiam poſt hujuſmodi contradictionem, non paſſus is qui ordinationem facit, legitimam examinationem imponi cauſæ, currat ad ordinationem : ſciat, quod ab eo ſit, pro nihilo eſſe ; ſed & is qui contra legem facit, cadat [35] ſacerdotio : & qui ſine probatione imponit ordinationem, & ipſe quidem ſimiliter cadet ſede ſacerdotali, reus autem erit Deo, qui præcipue omnium quærit ſuorum ſacerdotum puritatem. Si tamen is qui ordinationi contradicit, aut examinatione facta probetur calumniator [36], aut in ipſo principio, neque in examinatione perſiſtere confidat ; ſegreget iſtum in perpetuum [37] a ſacra communione is qui ordinationem facere vult : ut non ipſa falſitas [38] impunita ſit. *Sicut enim bonam gloriam in eo qui ordinandus eſt, quærimus : ita etiam calumniam* [39] *in eo qui fruſtra accuſavit, punimus.* Si vero nemo accuſaverit omnino, aut in totum denuncians examinationem non faciat, aut facta examinatione demonſtrare (ſicut prædiximus) non valuerit accuſationem veram : tunc oportet eum, qui per tot vias inculpabilis apparuerit, accedere ad venturam ordinationem. Qui enim ita ordinatur, ex hoc multa & meliora cognoſcit præceptorum, & non incurrit ad vitam impunitam hujuſmodi eruditus animo, verbo, & opere corporis, & ſapientia.

CAP. II.

Ne epiſcopus ultra annum extra eccleſiam ſuam degat.

ET illud etiam definimus, *Ut nemo Deo amabilium epiſcoporum, foris* [40] *a ſua eccleſia plus quam per totum annum deeſſe audeat : niſi* [41] *hoc per imperialem fiat juſſionem :* (tunc enim ſolum erit inculpabile,) ſacratiſſimis patriarchis uniuſcujuſque [42] diœceſeos [43] compellentibus Deo amabiles epiſcopos ſuis inhærere ſanctiſſimis eccleſiis : & non longo itinere ſeparari, neque in peregrinis demorari velle, neque ſanctiſſimas eccleſias negligere, neque annum excedere, quem & ipſum propter

1 Legibus familiare eſt, pœnas cœleſtes religioſis perſonis proponere. Perjurii pœna ita divina dicitur. Cicero *de legibus*, & perjurium ſatis habere Deum vindicem, *l. 2. C. de reb. cred.* 2 Conſtitutiones de rebus ſacris intelligit. 3 Σχὼν verti debuit, qui habuit.

4 Καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, ἄῤῥενας καὶ θηλείας καὶ ποῖα ἐπιτίμια τῶν παραβαινόντων τὸν τύπον τῆς διατάξεως. 5 Sacerdotium & imperium, maxima dona Dei. 6 Fiſcum Eccleſiæ comparari ex hoc loco quidam colligunt. 7 Munus ſacerdotum. 8 Principio finis reſpondet. Quale principium, talis finis. Malo inchoata principio, non præſumuntur bonum exitum ſortiri. *l. 11. C. qui dare tutores.* De qua præſumptione, vide Alciat. 2. *præſumpt* 32. 9 Αὐτόπται καὶ ὑπηρέται. *Lucas* 1, 2. 10 In vitam & mores eligendi epiſcopi inquirere primum oportet. *Nov.* 123 *cap.* 1. 11 1. *Tim.* 3. *verſ.* 2. *l.* 42. *C. de epiſc. & cler. l.* 34. *C. de epiſc. aud.* 12 *d. l.* 42. 1. *Tim.* 3. *verſ.* 7. 13 *Diſt.* 51. 53. 14 *l.* 53. *C. de epiſcopis.* 15 Ἐξ ἰδιωτικοῦ, *Scrimg.* adde 1. *Cor.* 14. *verſ.* 16. 16 Plebeji, mundani, *diſtinct.* 61. ſeculares. *l.* 56. *Cod. de epiſc. Nov.* 137. *cap* 6 1. *ad Corinth.* 14. *verſ.* 16. ἰδιῶται 2. *Eclog.* 3. *cap.* 171. & 6. *Harmen.* 2. §. 34. ſic privati opponuntur magiſtratibus *in l.* 176. *ff. de reg. jur.* 17 Vide quæ dicam ad *Nov.* 137. *cap.* 1. adde quæ dixi ad *l.* 1. § 2. *ff. de injuriis l.* 53. *C. de epiſc.* 18 *l.* 42. §. 1. *C. de epiſcop.* 1. *ad Tim.* 3. *verſ.* 4. *ad Tit.* 1. *verſ.* 6. vide *Nov. Leonis* 2. 19 Simonia prohibita *Novell.* 123. *cap.* 2. *l.* 29. *C. de epiſcop.* & 1. *quæſt. l.* 11. *ff. de pollicit.* 20 Qui uxorem habet, vetatur fieri & eſſe epiſcopus, *ut hic* facit 1. *Tim.* 3. *verſ.* 2. & 12. *cap.* 4. *verſ.* 3. *ad Tit.* 1. *verſ.* 6. *ad Tit.* 1. *verſ* 6. *can.* 50. *Apoſtol.* 21 Epiſcopi ex monachis ut ſæpius electi. 22 Epiſcopus aut ex monachorum aut clericorum grege eligitur. 23 Legere epiſcopus antiquas ordinationes, & canones eccleſiaſticos debet. 24 *l.* 6. *C. de ſacroſ. eccleſ.* 25 Epiſcopus eligendus interrogatur, ſi ſe ſentiat idoneum & capacem ad canones Eccleſiæ ſervandos 26 Sacri canones pro legibus valent. 27 §. 5. *ſupr. hic.* 28 Nihil intereſt ſacerdotium ematur aut emptionis vice detur aliquid. 29 Pœna ambitus eccleſiaſtici. 30 Multæ epiſcoporum ad Eccleſiam deferuntur. 31 Injuſti epiſcopi a pœnis corporalibus non ſunt immunes. 32 Ordinatio epiſcopi fit coram omni populo. 33 Eligendus epiſcopus, accuſari poteſt, & in ejus mores inquiritur. Alexander Severus, apud Lampridium dicebat, Grave eſſe, cum id Chriſtiani & Judæi facerent in prædicandis ſacerdotibus qui ordinandi ſunt, non id fieri in provinciarum præſidibus, quibus & fortunæ hominum & capita committerentur. 34 Pendente accuſatione, nemo epiſcopus eligi poteſt. *Nov.* 123. *c.* 2. 35 Pœna injuſte ordinantis epiſcopum. 36 Pœna calumniantis epiſcopum. 37 In perpetuum a ſacra communione olim quidam privati. 38 Falſum committit qui injuſte accuſat. 39 Calumniator punitur. 40 Epiſcopus a ſua Eccleſia abeſſe plus anno non poteſt. *Nov.* 67. *c.* 3. *Nov.* 123. *c.* 9. *l.* 43. *C. de epiſc.* 41 Princeps diſpenſare poteſt epiſcopum, ne in Eccleſia reſideat : & ſic Epiſcopus regis ſui juſſu negotia reipublicæ tractare poteſt. Balſa. *Chalcedon. ſynopſ. cap.* 4. 42 Patriarchæ ſingulis diœceſibus olim fuerunt. 43 Diœceſis, regio. *J. eod.*

miſeri-

misericordiam constituimus. Si vero ultra annum erraverit & dereliquerit, & non ad episcopatum remeaverit proprium, neque imperialis aliqua eum (sicut prædiximus) detineat jussio: tunc si quidem sit metropolita [1], circa ecclesiasticam dispositionem segregatum, regionis illius patriarcha revocet quidem cum legitimis inclamationibus, servans ubique sacrarum regularum observationem. Si vero maneat per omnia inobediens, expellatur a sacro episcoporum choro: & alium introducat hujusmodi reverentia & verecundia & honestate dignum. Si vero non metropolita, sed aliorum episcoporum aliquis sit, qui erraverit: hæc omnia a [2] metropolita fiant. Nemo enim eorum talem suscipiat occasionem, si dixerint propterea proprias derelinquere ecclesias, propterea quod litium causas, aut aliarum rerum propriarum, aut ad sacras ecclesias respicientium circumlustrant, & hic constituti adhærent, aut in aliis veniunt locis. Hoc enim non habet decentem rationem, ut cum multitudine, quam necesse est episcopum habere, ministeria lustrent peregre, & expendant, & neque ullum sanctissimis ecclesiis lucrum, neque ullum præbere juvamen, neque secundum quod decet sacerdotem proprium habere habitum. præsertim cum liceat, si quædam sint lites forte sanctissimis ecclesiis, propter quas has occasiones asserunt: hoc per [3] eos qui sub ipso sunt religiosos clericos, aut apocrisiarios aut œconomos movere, & petitiones ad imperium dirigere: impetrare autem sperata. Propterea sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos qui res agunt sacrarum ecclesiarum, (quos apocrisiarios [4] vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos, notam imperio facere, aut nostris administratoribus, ut impetrent quod competens est: & non hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesiis læsionis occasionem fieri, tam in provincia ecclesiasticis rebus per absentiam eorum neglectis, quam etiam hic expensis multis ab ipsis factis, nec non peregre habitatione non habili constituta, & undique causa nullum juvamen, magis autem læsionem, ecclesiis sanctissimis inferente.

CAP. III.

Ne episcopi ad comitatum Principis accedant absque systaticis literis.

NOn [5] autem aliter aliquem Deo amabilium episcoporum præsumere dirigere se ad hanc felicissimam civitatem, prius quam (si quidem episcopus sit) literas [6] acceperit proprii Metropolitæ ad imperium [7]: & quæ secundum divinas regulas *probabilia* [8] vocantur testimonium perhibentia necessitatis ejus præsentiæ. Si vero Metropolita [9] sit qui proficisci vult: literas sumat ejusdem diœceseos Patriarchæ, ejus præsentiam necessariam esse dicentes: & sic oportere imperatorem jubere hunc præsentari, & non temere & sine conscientia Metropolitarum aut Patriarcharum proficisci, pro eo quod hoc divinis interdictum est regulis [10]: ut huc advenientes non præsumant per semetipsos *se prius pronunciare ad imperium:* sed primitus aut ad Deo amabilem patriarcham proficisci, aut ad uniuscujusque diœceseos ex qua sunt, Apocrisiarios: & cum ipsis conferant causas propter quas venerunt, & ingredi ad imperium ejus, & deinceps imperiali perfrui aspectu. mox quam imperanti astiterint, liceat quidem petentibus episcopis, aut per eos qui vocantur Referendarii [11] sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut per religiosos Apocrisiarios cujusque diœceseos sanctissimorum Patriarcharum, suggerere se imperio, & promereri responsum celeriter, ita ut si aut justa ab imperio petierint, hæc accipiant: aut si non justa quærunt, velociter revertantur unde profecti sunt.

SECUNDA PARS LEGIS.

CAP. IV.

De clericis, quales eligendi sint.

HÆc autem de Deo amabilibus episcopis secundum divinas constituentes regulas, & religiosos clericos cum multa fieri inquisitione secundum divinas regulas, & boni testimonii viros ordinari sancimus, literas omnino scientes, & eruditos constitutos. † Litteras [12] enim ignorantes, omnino nolumus, neque unum ordinem suscipere, clericorum videlicet, presbyterorum, & diaconorum tam sacras orationes docentium [13], quam ecclesiarum & [14] canonum legentium [15] libros: ordinationem sine querela & inculpabilem & sine aliqua contradictione & datione pecuniarum aut rerum suscipientes. Neque autem eos volumus omnino officiales [16] aut curiales constitutos suscipere ordinationem, nisi secundum leges, quas super his posuimus pridem, quas & hic nunc confirmamus: ipsos autem ordinatos sacra præcepta in conspectu totius populi suscipere, propter has ipsas causas, propter quas hoc ipsum agi etiam super Deo amabilibus episcopis sancivimus [17].

CAP. V.

NEque autem secundas [18] habentem aut eum qui habuerit nuptias, ordinari in diaconum aut presbyterum, neque si mulieri conjungatur sejunctæ, & proprium virum derelinquenti: sed neque si concubinam habeat, sed & [19] ipsam uxorem, si cum castitate & ex virginitate sit. Nihil enim sic in sacris ordinationibus diligimus, quam cum castitate [20] viventes, aut cum uxoribus non cohabitantes, aut unius uxoris virum, qui vel fuerit, vel [21] sit, & ipsam castitatem eligentem, primum principium & fundamentum manifestum secundum divinas regulas & residuæ virtutis constitutam. Si autem aliquis presbyter aut diaconus aut subdiaconus postea ducat uxorem aut concubinam, aut palam, aut occulte, sacro statim cadat [22] ordine, & deinceps idiota sit. Quod si & lector secundam ducat uxorem propter quædam, & hoc forsan irrecusabili necessitate, nullatenus [23] ad altiorem accedat gradum, neque perfruatur gradu majori in Sacerdotio, maneat autem in eodem gradu perpetuo: sed non ad tertias veniat nuptias, satis est enim si ad secundas. Si vero aliquid tale egerit, & ad secundas veniens nuptias, ad majorem gradum venire festinaverit: exinde idiota erit & laicus, omnino sacro ministerio cadens. Pudice etenim nobis per omnia pertinet vivere. Si enim tales constituti ii qui in clero adducuntur ordinentur: facilis eis ad episcopatum ascensus [24] erit: & ex multis bonis viris facilius invenientur, qui adducantur ad primum gradum sacerdotii digni.

CAP. VI.

De diaconissis minoribus quinquaginta annis non ordinandis.

QUanta igitur super venerabiles clericos a nobis dicta sunt, hæc etiam super Deo amabilibus diaconissis agi volumus, ut neque ipsæ citra observantiam fiant, sed primum quidem eis ætatem neque novellam esse neque crescentem, neque ex hac ad delinquendum salientem: sed super mediam constitutas ætatem, & circa quinquaginta [25] annos secundum divinas [26] regulas agentes: sicque sacram promereri ordinationem: & aut virgines constitutas, aut unius viri quæ fuerant uxores: non enim permittimus neque secundas contrahentibus nuptias, neque vitam non habentibus, ut dicimus, irreprehensibilem, sed nec suspectam omnino, ad sacrum venire ministerium [27], & adorandis ministrare baptismatibus [28], & aliis adesse secretis, quæ in venerabilibus ministeriis per eas rite aguntur. Si vero quædam necessitas [29] fiat, & minorem hac ætate quam diximus ordinari diaconissam contigerit: liceat eam in aliquo venerabilium asceteriorum [30] ordinari, & in illo habitare. Nequaquam viris admixta constituta sit: neque suo arbitrio habitans: sed vitæ separatæ, & mediocris, & a conveniente multitudine bonum testimonium habens. Volumus autem & ipsas quæ ad ordinationem perducuntur diaconissas, sive ex viduitate, sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes aut cognatorum, aut eorum quos appellant dilectos [31]: (talibus enim nominibus utentes, maligna suspicione suam replent vitam) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus solis & filiis aut vere fratribus: aut iis cohærere, de quibus si quis suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens simul & impius forsan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earum quæ in diaconissarum ordinationem ingredi vult, quod alicui cohæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, maligna vero suspicione: non oportet hujusmodi mulierem perduci omnino ad ordinationem diaconiæ. Nam si ordinetur, & tale aliquid egerit, & cohæserit alicui cum prædicto nomine aut schemate, cadet quidem a diaconia: & ipsa & ille subjecti erunt huic legi & reliquis quæ corruptores puniunt. Oportet enim quæ ordinantur venerabiles diaconissas, tempore ordinationis & moneri, & sacrorum audire mandatorum præcepta coram reliquis quæ dudum sunt venerabiles diaconissæ: ut & ipsæ Dei timorem habeant, & adhærentem sacris mandatis fiduciam: timere autem & confundi sacro cadere ordine: scituras, quod si præsumpserint aut erubescentes ordinationem, aut derelinquentes sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliam omnino elegerint vitam: ipsæ quidem obligatæ efficientur morti [32]: & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesiis aut monasteriis in quibus sunt. Qui vero eas aut uxores accipere aut corrumpere præsumpserint, obnoxii quidem & ipsi gladio [33] erunt: substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim [34] in antiquis legibus, virginibus [35] illis, quæ in eorum errorem vocabantur, mortis [36] incumbebat damnum corruptis: quomodo non magis nos in iis quæ a Deo glorificantur, definimus, pudicitiam (quæ quam maxime mulieres exornat) conservari volentes, quam diligentissime a venerabilibus diaconissis, ut quod decet naturæ, custodiant, & quod debetur sacerdotio, conservent?

CAP. VII.

De clericis in aliam vitæ formam transeuntibus.

SEmel autem secundum hoc factos diaconos [37] aut presbyteros, nullo modo derelinquere sacerdotium. quod non solum in presbytero & diacono sancimus, sed etiam si subdiaconus aut forte lector fiat aliquis, hunc relinquere pristinum schema, & ad alteram migrare vitam: scientem, quia si tale aliquid egerit, (secundum quod a nobis jam sancitum est) aut in curiam cum substantia, aut sub inopia degens, ad officialem deponetur fortunam.

TERTIA PARS LEGIS.

CAP. VIII.

De expensis ecclesiarum, & clericorum multitudine non facienda.

SEd neque effusas [38] competit fieri de cætero reverendissimorum clericorum ordinationes, quod enim hactenus gestum est, licet corrigi

1 Metropolitani subsunt Patriarchæ. 2 Metropolitano subsunt episcopi. 3 Litis ecclesiasticæ obtentu, episcopus suam ecclesiam relinquere non debet, sed causam suam movet vel per clericos, vel apocrisiarios, vel œconomos. 4 Ἀποκρισιάριος, id est, Adresponsus. *Nov.* 24. *cap.* 4. *Nov.* 25. *cap.* 1. *in fin.* *Nov.* 123 *c.* 25. 5 *Nov.* 123. *c.* 9. 6 Testimoniales. 7 Id est, ad comitatum principis. 8 Συστατικὰ καλούμενα. *Scrimg.* Dividuntur epistolæ canonicæ in συστατικὰς & εἰρηνικάς. Systaticis epistolis, separati a communione, ignoti, suspecti, rei postulati, absoluti de [illegible] tantur. Eædem *formulæ* dicuntur *Carthag synod. c.* 23. ut formulares aut potius formulas epistolæ. Suetonius *in Domitiano c.* 13. Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam sic cœpit: Dominus & Deus noster sic fieri jubet. Idem Sueton. *ib. cap.* 20. Epistolas, orationes, & edicta alieno formabat ingenio. unde constat formales epistolas fuisse de re majori & de consilii sententia scribi solitas: & in eo differre a privatis. Pollis & συστατικὰς commendatitias appellare. Hæ autem ὡς εἰρήνην βραβεύουσαι, quasi pacis arbitræ, dant commeatus & proficiscendi licentiam episcopis in comitatum principis vel clericis in aliam civitatem euntibus. vid. *Chalced. cap.* 2 *Antioch c.* 7 & *Synod. in Trull. c.* 17. vid. Cujac. *hic.* adde Gerardum Rodolphum de literis Canonicis formatis, pacificis, commendatitiis & dimissoriis. 9 Episcoporum gradus observa. Episcopi metropolitani, patriarchæ, sive Archiepiscopi. Episcopi licentiam ad commeatum imperatoris proficiscendi petunt a Metropolitano: Metropolitani a Patriarcha. 10 Legendum est, & *huc* ut sit sensus: Cum huc pervenerint, ne causam suam primum per se ipsi in regiam deferant, sed prius Patriarcham aut suæ regionis Apocrisiarios conveniant, & de rebus; ob quas venerint, cum illis communicent. 11 Referendarii ecclesiarum majorum destinati erant ad majoris ecclesiæ negotia principi referenda. De referendariis principum dicam ad *Nov.* 10. 12 *Nov.* 6. *Nov.* 123. *c.* 12. Ignari revocantur ab ordine clericali. 13 Sacerdotes, diaconos, cantores innuit & Psaltas. 14 Intelligit, ut opinor, libros, qui ἀπόκρυφοι dicuntur. utrosque in ecclesia lectos fuisse hinc apparet: 15 Lectoris munus observa. 16 *C.* 1 §. 1. 3. *h. t.* 17 *C.* 1. § *ult. supr. h. t.* 18 Hinc sumpta est Authentica, *Episcopi. C. de episcop. & cler.* Goth. Adde *Nov.* 22. *c.* 42. Ans. 19 *Nov.* 123. *c.* 12. 20 Id est, sed saltem. 21 Maritus diaconus & presbyter esse potest. 2. *ad Tim.* 3. *vers.* 11. 12. 22 Presbyteri & diaconi, & subdiaconi uxorem ducere non possunt. Si duxerint, non est irritum matrimonium privantur tamen ordine Ecclesiastico. 23 Pœna lectoris binubi. 24 Ex clericatu ascenditur ad episcopatum. facit 2. *ad Timoth. eod.* 25 Dixi ad *l.* 9. *C. de episc.* 26 Vid. 1. *ad Timoth.* 5. *vers.* 9 hodie 40. ex Novella 123. c. 13. 27 Diaconissæ, sacro mysterio deputatæ. 28 Diaconissæ ministrant baptismatibus, & aliis quibusdam secretis. 29 *l.* 11. §. 2 *ff. de muneribus.* 30 Asceteria, diversa sunt a monasteriis. 31 Τῶν ἀγαπητῶν, dixi ad *l.* 19. *Cod. de sacros. eccles.* 32 Diaconissas capitale est nubere. 33 Pœna diaconissam ducentis. 34 Argumentum a minore ad majus observa. 35 Vestales intelligit, id est, Vestæ virgines, vel Junonis Achaicæ, Dianæ Scythicæ, Apollinis Pythii, Apidis seu bovis Ægyptii: de quibus vide Tertullianum in libro de Monogamia, ubi plus satis Montanissat: erit exemplo sequens sententia: Unum matrimonium novimus, sicut unum Deum. 36 Vivæ defodiebantur. Cur? vide Plutarchum Romanis *c.* 96. 37 Diaconi, presbyteri, subdiaconi, lectores, in laicos transformari impune non possunt. *Novell.* 5. *c.* 6. 38 *Novell.* 16.

oporteret, attamen propter tempus ſinimus: de cætero autem non propter hoc fieri, neque ad damnum ſanctiſſimarum eccleſiarum venire ſancimus. Quæcunque igitur oportebat de tali modo in ſanctiſſima majore eccleſia hujus noſtræ regiæ civitatis, & ſub ea conſtitutis ſanctiſſimis eccleſiis, & aliis quæ hic ſunt, fieri, hac ſpeciali lege complexi ſumus. In omnibus autem quæ foris ſunt locis, ſancimus, ſi quis cum conſtituerit ab initio & ædificaverit eccleſiam, definivit ordinationum menſuram, tanquam ſecundum eam expenſas conſtituens: non prius ordinari quemquam in eadem eccleſia, niſi ad numerum a principio definitum ejus menſura redigatur [1]. Si vero hoc non fecerit, ipſa vero civitatis eccleſia miniſtrat emolumenta & ſibi & aliis eccleſiis: tunc non promptum ſit augere illic clericos, neque [2] propter aliquas forte compaſſiones aut beneficia ex hoc eam ſumptibus [3] prægravare (non ſunt enim hæc pia neque ſacerdotibus digna) ſed ex quibus Dominus dederit Deus, ex iis quæ poſſibilia ſunt adminiſtrare, aut antiquam [4] conſervare conſuetudinem, nihil penitus innovantem. Unde competit Deo amabiles patriarchas & metropolitas hujus habere providentiam: & eos quidem, qui hactenus ſunt, ſinere in ſchemate in quo ſunt clericos: metiri vero uniuſcujuſque eccleſiæ virtutem: & ita ipſos quoque ſanctiſſimos patriarchas ſub ſe conſtitutas eccleſias ordinare, & metropolitas hoc ipſum a ſanctiſſimis patriarchis commonitos facere, illos autem alios omnes ſub ſe poſitos epiſcopos ad menſuram hanc deducere: & ſtudere non [5] ultra expenſas facere clericorum ordinationes, ſcimus enim quantæ ſanctiſſimæ eccleſiæ propter hanc ordinationem, & alterius expenſæ effuſionem, inopes factæ ſunt. Et quia aliquas earum, vix quidem, tamen liberavimus: quædam vero adhuc oneratæ jacent, ex tali relevari anguſtia non valentes: ideo hoc provideant ſanctiſſimi patriarchæ, & metropolitæ & reliqui Deo amabiles epiſcopi, ut & nos, quæ ab eis aguntur diſcentes, approbemus eos qui noſtram legem in literis poſitam, apud ſemetipſos oſtenderunt operibus adimpleri.

EPILOGUS.

† Quæ igitur a nobis ſancita ſunt, & ſacrum ordinem ſtatumque cuſtodiunt ſecundum ſacrarum regularum obſervationem & virtutem, de cætero conſervent perpetuo integra & ſanctiſſimi patriarchæ uniuſcujuſque diœceſis, & Deo amabiles Metropolitæ, & reliqui reverendiſſimi Epiſcopi atque clerici, ubique Dei culturam & ſacram diſciplinam cuſtodientes inviolatam, pœna imminente hæc prævaricanti, quo penitus alienus ſit a Deo, & impoſito ſibi ſacerdotii ordine: nam velut indignus hoc excluditur. Licentiam vero univerſis [6] damus, cujuſcunque ſint officii vel converſationis, reſpicientibus aliquid horum prævaricari, nuntiare nobis, *& ad imperium quod ſemper eſt:* ut nos, qui hæc ſecundum ſacrarum regularum explanationem apoſtolicamque traditionem conſtituimus, decentem etiam indignationem prævaricantibus inferamus, etiam his videlicet quæ ſancita a nobis ſunt, de hereditatibus Deo amabilium epiſcoporum cuſtodiendis. §. 1. Sanctiſſimi ſiquidem patriarchæ uniuſcujuſque diœceſis hæc proponant in eccleſiis ſub ſe conſtitutis, & manifeſta faciant Deo amabilibus metropolitis, quæ a nobis conſtituta ſunt. Illi quoque rurſus etiam proponant ipſi ea in metropolitana ſanctiſſima eccleſia, & conſtitutis ſub ſe epiſcopis [7] hæc manifeſta faciant: illorum vero ſinguli in propria eccleſia hæc proponant: ut nullus noſtræ reipublicæ ignoret, quæ a nobis ad honorem & ad augmentum Magni Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti diſpoſita ſunt. Inſuper ſequens hæc tua ſanctitas omnibus qui ſub ea ſunt metropolitis ſanctiſſimis hæc faciat manifeſta univerſo tempore contrahenda.

§. 2. Scripta exemplaria [8] ſanctiſſimo Archiepiſcopo Alexandriæ, Æphremio ſanctiſſimo Archiepiſcopo Theopolitano [9]: ſcripta exemplaria Petro ſanctiſſimo epiſcopo Hieroſolymorum: ſcripta exemplaria Joanni viro glorioſiſſimo præfecto ſacrorum prætoriorum ſecundo exconſuli, & patricio: [Dominico glorioſiſſimo præfecto prætoriorum Illyrici.] *Cui etiam hoc adjectum eſt:*

Et tua quoque celſitudo hæc ſciens, una cum ſemper ſuſcepturis ſedem tuam, hæc ſervare feſtinet, & ſi denunciatum fuerit aliquod tale edictum, prohibeat, & maxime quæcumque in ordinationibus curialium vel officialium interdicta ſunt. Nuntiet autem etiam nobis, ut decens ſuper eis imponatur correctio. Utatur quoque præceptis ad clariſſimos provinciarum judices: ut & ipſi quæ fiunt inſpicientes, non permittant aliquid extra hoc quod a nobis conſtitutum eſt fieri. imminebit enim eis pœna quinque librarum auri, ſi quidem & ipſi prævaricari videntes non denuntiaverint aut ſedi tuæ, aut imperio: ut undique decens ornatus ordinationis gradui conſervetur. Scripta cum adjectione, Dominico PP. Myrici.

1 Adde *Nov.* 3. 2 Altera unum detegere non debemus, ut alterum veſtiamus. adde *cap. cum cauſam de exrt. prabendis, l. ult. §. 1. verſic. exceptis.* ubi Bartol *C. qui potiores.* 3 Adde *l.* 38. *ff. de rei vind.* 4 Impenſæ non ſunt improbabiles, quæ fiunt ex conſuetudine. 5 Vide *d. Nov.* 3. Ex hoc loco videtur conſtare, Juſtiniani tempore ſingulis clericis non fuiſſe adſignata ſtata latifundia, vel certos annuos reditus, ſed ſuas mercedes ſuosve reditus de manu epiſcopi, vel ſimilis perſonæ accepiſſe. 6 Delicta clericorum popularia. 7 Cura epiſcoporum ad metropolitanos ſpectat. 8 Moris erat hujuſmodi exempla ad alios epiſcopos transmitti *l. 6. in fin. C. de ſumma trinitate.* 9 Theopolitanus Archiepiſcopus, id eſt, Antiochenus; Theopolis, olim Antiochia *Novell. 42. cap. 1.* dixi ad *l. 6. in fin. Cod. de ſumma trinitate.*

COLLATIO SECUNDA.

TIT. I.

DE NON ALIENANDIS [1], AUT PERMUTANDIS REBUS [2] ECCLESIASTICIS IMMOBILIBUS, AUT IN SPECIALEM HYPOTHECAM DANDIS CREDITORIBUS, SED SUFFICERE GENERALES HYPOTHECAS.

NOVELLA CONSTIT. VII.

Imperator Juſtinianus Auguſt. Epiphanio ſanctiſſ. & beatiſſ. Archiepiſcopo felicis hujus civitatis, & œcumenico Patriarchæ, [& Patriarchæ Conſtantinopolitano].

PRÆFATIO.

UNam intentionem hanc ſemper proponimus, omne quicquid prius imperfectum, aut confuſum [3] videbatur, hoc & expurgare, & perfectum ex imperfecto declarare: quod etiam in omni legislatione facientes, credimus oportere, & in alienationibus quæ fiunt ſuper ſacris rebus, una complecti lege, quæ priores omnes & renovet [4] & emendet: & quod deeſt, adjiciat: & quod ſuperfluum eſt, abſcindat. A Leone ſiquidem bonæ memoriæ (qui poſt Conſtantinum piæ memoriæ, Chriſtianæ fidei inter imperatores principatum auxit, & conſtituit ſacrarum eccleſiarum honorem & diſciplinam) ſcripta lex [5] eſt de alienationibus eccleſiaſticis, concluſa in ſola hujus feliciſſimæ civitatis ſanctiſſima majore Eccleſia. Et laudamus plurima hujus legis, cum omni vehementia & Dei cultura poſita: ſed eo quod non generaliter poſita ſit in omnibus, egere etiam eam quadam correctione credimus. Ab Anaſtaſio quoque piæ memoriæ ſcripta quædam de talibus lex [6] eſt, nec ſimilis priori, & omnino minus habens. Effuſa namque & per loca foris poſita, nihilominus manſit imperfecta, eo quod ad ſolum ſacerdotium & diœceſim reſpiciat conſtitutam ſub beatiſſimo patriarcha hujus regiæ & feliciſſimæ civitatis: alias autem non perſcrutata ſedes: cum utique dignam correctione eſſe eam arbitrabatur: propter quam occaſionem alia quidem corrigebat, alia vero incompoſita relinquebat. Quamobrem eam quoque vacare de cætero ſancimus, utpote imperfectam, & loco circumcluſam, & non generalem inter leges exiſtentem, neque aliquid ſtudioſum [7] introducentem.

† Hæc ergo nos omnia emendantes, unam exiſtimamus oportere legislationem imponere omnibus ſanctiſſimarum eccleſiarum, & xenodochiorum [8], & noſocomiorum [9], & monaſteriorum, & brephotrophiorum [10], & gerontocomiorum [11], & totius ſacrati collegii rebus, & hanc legem Leonis piæ memoriæ conſtitutioni adjicere: prius breviter ejus legislationem exponentes: ſicque omne quod reliquum eſt intexentes. Vult [12] enim illa neque Deo amabilem *archiepiſcopum & patriarcham* hujus feliciſſimæ civitatis, ſeu ſanctiſſimæ majoris eccleſiæ, neque œconomum vendere, aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forſan, aut agrum, aut colonum, aut mancipia ruſtica, aut civiles annonas (nam & hæc inter [13] immobilia ſunt numeranda) quæ competunt Conſtantinopolitanæ ſanctiſſimæ majori eccleſiæ: ſed neque pro ulla [14] compenſatione aut alia qualibet circumventione tale aliquid agi: & interminatur [15] emptori quidem rei reſtitutionem, ut reddat per tempora œconomo rerum ſanctiſſimæ eccleſiæ rem quam ipſe perceperit, cum omni medii temporis fructu, & aliis lucris: caſu imminente pretiorum ei qui tale aliquid accipere aut comparare præſumpſerit: cum etiam hoc quidem quod contra leges actum eſt, ita ponat ac ſi neque a principio geſtum ſit. *Oeconomum* [16] vero hæc prævaricantem, dare quidem de ſuo ſanctiſſimæ eccleſiæ jubet omne quicquid ex ea cauſa lucratus eſt, aut ſanctiſſimam eccleſiam damnificavit. Super hoc autem etiam excludit eum officio œconomi: & dat actionem ſanctiſſimæ eccleſiæ, non contra ſolos Deo amabiles œconomos, ſed etiam contra ſucceſſores eorum: ſive ipſi hoc alienaverint, ſive pro tempore Deo amabilem epiſcopum, aut aliquem aliorum clericorum videntes alienantem, taciturnitate degeneri, & ſine libertate paſſi ſunt: & multo potius ſi conſentientes, & videntes tale aliquid permiſerunt, & non cauſam prohibuerunt. Ad hoc autem, & *tabellionem* [17] qui talia confecit inſtrumenta, perpetuo tradet exilio: nullam ei clementiam neque reverſionem participans: ipſos quoque maximos [18] judices, qui ad hæc accedunt, & miniſtrant talibus cauſis, aut confici apud ſemetipſos monumenta pro confirmatione talium donationum aut aliorum actuum patiuntur: & cingulo, & dignitate & ſubſtantia interminatur excludere. Hoc igitur increpans vehementer, permittit [19] rei eccleſiaſticæ uſum, aut qui vocatur uſusfructus, ſub certo quodam tempore, aut etiam uſque ad vitam percipientis dare ſanctiſſimam majorem eccleſiam, ſub hac tamen definitione, *ut is qui accepit munificentiam, ejuſdem quantitatis recompenſet rem ſanctiſſimæ majori eccleſiæ ſub proprietatis ratione, ex qua poſſet eundem reditum ſanctiſſima eccleſia habere, quantum ille ex uſu accepit*, poſt percipientis *utique mortem, aut definitum tempus, uſu videlicet, & uſufructu dato eccleſiaſticæ rei ad ſanctiſſimam majorem eccleſiam redeunte, & uſu donatæ rei cum proprietate ſanctiſſimæ eccleſiæ faciendo:* talem namque contractum ſine periculo eſſe ponit lex. Si vero minus fuerit quam quod datur a ſanctiſſima eccleſia, illud quod compenſatur ei, cujus mox quidem percipiet proprietatem, ſperat autem & uſum accipere, infirmum contractum, & pro non facto ponit: datque licentiam vindicationis, utpote circumventione contra jus ſanctiſſimæ eccleſiæ facta. §. 1. Lex itaque talia ſub brevitate decernit, & mulctam imponit, & uſque ad res ſanctiſſimæ eccleſiæ ſtat ſolummodo: & omnem quidem perimit circumventionem quam prædiximus: non tamen retinere calliditatem poſtea inſurgentium valuit. Quidam enim dudum hoc quod vocatur colonarium

1 Vid. Julian. Patricium *conſt.* 7. De forma obſervanda in alienandis rebus eccleſiaſticis, vid. *proœmium conſt. gloſſ. 5. num. 5. & ſeq.* Goth. Adde *Novell.* 120. & de precarii variis generibus. *lib. 4. obſ.* 7. Anſ. Adde eundem Cujacium *tom. 3. comment. in tit.* 13. 111. *decret.* ubi hunc titulum explicat. *S. L.* 2 Fructuoſis præſertim: αὐτουργιῶν enim prædiorum alienatio prohibita *Nov. 2. c.* 11. αὐτουργιῶν nomine, intellige prædia quæ ſua ſponte fructus ferunt, ut ſunt prata, ſilicta, & his ſimilia: & breviter, πάντα εὐπρόσοδα. 3 Munus optimum legislatorum. 4 Novellarum enim conſtitutionum hic effectus eſt. 5 Legem Leonis de alienationibus ab Eccleſia Conſtantinopolitana majore factis obſerva. *l. 14. Cod. de ſacr. eccleſ.* 6 *l. 17. C. de ſacroſ. eccleſ.* 7 Utile. 8 Xenodochium locus eſt in quo peregrini ſuſcipiuntur. Jul. *hic.* 9 Noſocomium locus eſt in quo homines ægroti curantur. Jul. *hic.* 10 Brephotrophium locus, in quo infantes aluntur Jul. *ibid.* 11 Gerontocomium locus, in quo pauperes, & propter ſenectutem ſolam infirmi homines curantur. Jul. *ibid.* 12 *Epitome l. 14. C. de ſacroſ. eccleſ.* 13 Civiles annonæ inter immobilia numerantur. 14 Ex ἀντιδώρῳ, id eſt, remunerandi gratia, ut *Nov. 120. c. 1. l. 14 verſ. ſcientes, C. de ſacr. eccleſ.* Hujusmodi ἀντίδωρα generaliter inhibentur, licet naturaliter debeantur, & mercedes ſint potius, quam liberalitates *l. 25. §. 11. ff. de hered. pet.* beneficii referendi gratia. *l. 14. §. 1. C. de ſacr. eccleſ.* 15 *d. l. 14. §. 1.* 16 *d. l. 14. §. 2.* 17 *d. l. 14. §. 3.* 18 *d. l. 14. §. 4.* 19 *d. l. 14. §. 5. ſeu ult.*

jus [*colonarium* [1] *jus est, veluti si domum valentem centum solidos & præstantem pensionem decem solidorum, accipiat quis ab ecclesia & det pro ea solidos centum, seu amplius, aut certe minus: & quasi jam de proprio adgravet* [2] *se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres. Iste autem appellatur paræcus* [3], *sed ipsum domum sub tam parva pensione in perpetuum, & ipse & heredes ejus possidebant*] adinvenientes, neque nostris legibus neque alii cuiquam omnium notum, circumventionem non parvam meditati sunt contra legem, perpetuas pene cogitantes alienationes: quod nos de cætero agi prohibemus, & pro eo ipso conscripsimus legem. Dudum autem, & ad emphyteusim respexerunt, & imminuerunt plurimam quantitatem veri reditus illis qui emphyteusim accipiunt, præstantes hi qui rebus pridem sanctissimæ majoris ecclesiæ præsidebant. Ideoque nos in quadam constitutionum nostrarum definivimus quidem usque ad personas tres [4] emphyteusim fieri, accipientis, & duorum successorum aliorum, hoc etiam super rebus sanctissimæ majoris ecclesiæ fieri permittimus, non autem ultra sextam partem relevari emphyteusim percipientibus propter fortuitos casus sancientes.

† Quia vero didicimus sic effuse & impie ab aliquibus fieri documenta, ut neque sexta relinquatur sanctissimæ ecclesiæ pars, reliquis omnibus emphyteusim accipientibus donatis: Anastasius autem piæ memoriæ gesta monumentorum constituens fieri super alienationibus, sicut etiam hujus rei fieret tempus, & emphyteusim statuens sine gestis quidem usque ad solam vitam accipientis emphyteusim: cum gestis autem, in perpetuum eam extendens, neque perfectam fecit, neque utilem legem, & undique imperfectam, usque ad solam diœcesim patriarchicæ sedis hujus felicissimæ civitatis (sicut prædiximus) legislationem statuens.

CAP. I.

De rebus ad venerabilia loca pertinentibus non alienandis.

NOs igitur (jam enim ad legem veniendum est) sancimus neque sanctissimam hujus felicissimæ civitatis majorem ecclesiam, neque [5] sub ea constitutas ecclesias, quarum ipsa prærogationem suscepit (sicut eam Anastasius piæ memoriæ interpretatus est) neque alias omnes ecclesias in hac felicissima existentes civitate, aut circa ejus confinia, neque sub patriarchica sede hujus felicissimæ civitatis constitutas, quarum metropolitas ipse ordinat, neque alium ullum undique patriarcham: neque episcopum (dicimus autem & eos qui in Oriente, & qui in Illyrico, insuper & in Ægypto, & in Lycaonia, atque in Lycia, & eos qui in Aphricana provincia sunt, & complexive dicendo per omnes quæcunque nostræ sunt terræ, necnon in Occidente sunt Deo amabiles episcopos ab ipsa seniori [6] Roma usque ad Oceanum consistentium sanctissimarum orthodoxarum ecclesiarum) neque aliquem xenodochum, aut ptochotrophum, aut nosocomum, aut orphanotrophum, aut brephotrophum, aut gerontocomum, aut monasterii virorum, vel mulierum abbatem vel abbatissam: aut quemlibet omnino præsidentem venerabilibus collegiis, licentiam habere alienare [7] rem immobilem, aut in domibus, aut in agris, aut in hortis, aut omnino in hujusmodi, neque rusticum mancipium, neque civilem annonam: nec per specialis pignoris occasionem tradere creditoribus. Alienationis autem nomen generalius ideo posuimus, ut prohibeamus & venditionem [8], & donationem, & commutationem, & in perpetuum [9] extensam emphyteusim, quæ non procul ab alienatione consistit. Sed omnes ubique sacerdotes ab hujusmodi alienatione prohibemus, subditos pœnis quibus Leonis piæ memoriæ usa est constitutio [10]. Illam namque per omnia valere, & ratam esse sancimus: propterea hanc proposuimus, & protulimus, & non paterna [11] voce legem conscripsimus, sed hac communi & Græca, ut omnibus sit nota, propter facilem interpretationem. Quod itaque jam præteriit [12], relinquimus: nam [13] tanta documenta tempore longo facta nunc commovere, multæ erit tergiversationis. Quapropter quæ usque huc hactenus extant, proprium habeant schema: de cætero autem omnem alienationem interdicimus, prædictas ei pœnas imponentes.

CAP. II.

De principe qui rem immobilem venerabili loco dederit.

UT autem lex ad humanæ naturæ varietatem, & quod semper venit, moderata, per omnia immota permaneat (quid enim erit stabile [14] inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem: cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat?) necessarium existimavimus quasdam exceptiones dare legi cum multis vigiliis, & subtilitate adinventas: ut eas habens in auxilio, lex nequaquam moveatur.

§. 1. Sinimus [15] igitur imperio, si qua commoditas est, & ad utilitatem reipublicæ respiciens, & possessionem exigens talis alicujus immobilis rei, qualem proposuimus: hoc ei a sanctissimis ecclesiis, & reliquis venerabilibus domibus, & collegiis percipere licere, undique sacris domibus indemnitate servata, & recompensanda re eis ab eo, qui percepit æqua aut etiam majore [16] quam data est. Quid enim [17] causetur Imperator ne meliora det? cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum esse, & facile dare, & maxime in sanctissimis ecclesiis, in quibus optima mensura est donatarum eis rerum immensitas. Unde si quid tale fiat, & pragmatica præcesserit forma præcipiens imperio dare aliquid talium rerum, & recompensaverit mox rem meliorem, & uberiorem & utiliorem [18]; sit ea permutatio firma: & ii qui præsident domibus, quarum est quod alienatur, & qui talibus administrant literis, sine querela undique sint, nullam metuentes pœnarum, quæ a Leone piæ memoriæ interminantur, & a nobis firmatæ sunt: utique cum nec [19] multum differant ab alterutro sacerdotium & imperium, & res sacræ a communibus & publicis: quando omnis sanctissimis ecclesiis abundantia & status ex imperialibus munificentiis perpetuo præbeatur. Alterutris itaque compensantes quæ decet, non ab aliquibus jure culpabuntur. Aliam vero omnem sive ad imperium ipsum, sive ad aliam quamcunque personam factam sive venditionem, sive donationem, sive permutationem, sive emphyteusim perpetuam [20] omnino permittimus: sed neque donationem cujusdam pignoris in re immobili factam occasione mutuorum fieri sinimus. Et hæc valere volumus in omni ecclesia, omnique monasterio, & nosocomio, & xenodochio, & brephotrophio, & asceterio, & gerontocomio, & omni absolute collegio quod actio pia constituit, nullo penitus horum aliquid accipere ab eis valente. Unde neque constitutione Anastasii divæ memoriæ ulterius opus erit, neque secundum illam facienda decreta memoratæ observationis: ipsa enim rei principia perimentes, & prohibentes quod fit, nequaquam perscrutatione deinceps indigebimus.

CAP. III.

Quomodo emphyteusis ecclesiasticarum rerum contrahi permittitur.

EMphyteusim autem sive in sanctissima majore ecclesia, sive in omnibus reliquis adorandis domibus fieri sinimus, & in accipientis persona, & in duobus [21] ejusdem personæ heredibus deinceps, filiis tantum solis masculis, aut fœminis, aut nepotibus utriusque naturæ, aut uxore, aut viro, si hoc [22] videlicet de uxore aut viro expressim nominetur, alioqui non transire ad aliquem alterum [23] heredem: sed usque ad solam [24] vitam percipientium standum, nisi filios aut nepotes habuerint. Aliter autem penitus emphyteusim agi ecclesiasticæ cujusdam aut ptochii rei immobilis, aut mancipii rustici, & civilis annonæ, nullo permittimus modo: neque quod fit, habere aliquod penitus robur sinimus.

§. 1. Quia [25] vero Leonis quidem piæ memoriæ constitutio sub nulla penitus diminutione [26], dari rem ecclesiasticam sancivit: nos autem in alia constitutione a nobis scripta sextam excipi solum super emphyteusim sancivimus [27]: hujusmodi quendam diminutionis rei damus ordinem, ut quæratur cum omni veritate & subtilitate pensio eorum quæ dantur, tanta quanta ab initio fuit, quando ad sanctissimam venit ecclesiam: & detur emphyteusis talibus personis, quales dudum diximus: tunc enim sextam [28] ei partem cum scrupulositate imputandam concedimus. Si vero minui contigerit, per quandam cladem pensionem, aut in toto: tunc constantem pensionem accipiat, qui emphyteusim subire vult: aut nec accipiat penitus, cum liceat conducere potius [29], quam tales diminutiones in emphyteusim celebrare. Si vero alicujus ecclesiastici prædii suburbani [30] emphyteusis detur: qualia plurima maxime in hac novimus felicissima consistere civitate, multo quidem digna [31] pretio, parvas vero reddentia pensiones, aut nihil pensionum omnino: non ex reditibus metiri emphyteusim, sed æstimari suburbanum subtiliter, & reputari ex pretio collecto reditus possibiles in viginti annis computari: & in reditibus ex hoc computatis agi emphyteusim, non perpetuo, sed in eum qui percipit, & duas ex eis successiones, & viro & uxori, sicut prædiximus faciendam. §. 2. Scire autem emphyteutas convenit, quia si bienno [33] continuo non exsolverint emphyteuticum canonem, (hoc enim tempus pro triennio [34] aliorum hominum sufficere ad [35] casum ecclesiasticarum aut ptochicarum emphyteusium, pro non soluto canone ponimus) fient omnino extranei emphyteumatis, & volentibus præpositis sacrarum domuum licebit prædia aut domos defendere [36] nullam [37] metuentibus meliorationum redditionem. Sed si quidem deterius fecerit prædium aut suburbanum aut domum qui emphyteusim percepit: cogi [38] eum de suo diligentiam ac restitutionem prisci status facere, & obligatum esse ad hoc ipsum & heredes [39] ejus & successores, ejusque res, insuper & debitos omnes reditus sine dilatione exigi. Quod autem dictum est a nobis ut nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptochicæ alienatio sit permissa: sed nullam nostræ reipubl

1 Colonarium jus seu *παροικικὸν* quid sit observa, de quo dixi ad *l. 24. §. 1. C. de sacrosf. Eccles.* 2 Libellarius contractus fit certo pretio numerato, & eo amplius certa pensione in annos singulos, propter rem immobilem ab alio acceptam, *ut hic.* Aliis, Libellaria est quoties Emphyteuta vel vasallus rem emphyteuticam vel feudalem alteri in emphyteusim vel feudum concedit, arg. 2. *F. 9. §. donare. §. 1. tit. de prohibita feudi alienat. per Fridericum & §. 1. aut si libellario. tit. quibus modis feudum amitt.* Jas. *Auth. ingressi. C. de sacr. eccles.* & hoc olim licuisse, quoties æquali personæ & sub eadem lege seu conditione dabatur [illegible] 2 F 34. Hodie licere non videtur quod omne alienationis genus vasallo sit interdictum. Contrarium tamen tenet Alvarotus in *c. Imperialem § illud quoque tit. de prohibit. feudi alienat. per Fridericum.* Hoc autem contractu libellariæ notat dum est transferri utile dominium retento directo & comparari sup[illegible]rio, precario & emphyteutico, ut notat Everardus Topicis *in loco a feudo ad Emphyteu. n. 29.* [illegible] 55. & 57. de libellariæ & emphyteuseos differentiis dixi ad *l. 24. § 1. C. de sacrosf. eccles. & in rubrica Cod. de jure emphyteutico* 3 Vid. Alciat. 1. *prætermissorum.* 4 Adde *l. 24 in fin. C. de sacr. eccles* 5 Hæc Novella eo amplior est lege Anastasii. *l. 14 C. de sacr. Eccles* 6 Senior Roma, quæ in Italia est: Nova, quæ in Thracia est: quæque olim Byzantium, postea Constantinopolis dicta. 7 Res ecclesiasticæ immobiles & quasi immobiles alienari non possunt. 8 Alienationis verbo; venditio, donatio, perpetua emphyteusis intelligitur. *l. ult. C. de reb. alien.* 9 Res Ecclesiasticæ in perpetuam emphyteusim dari non possunt. *ut hic.* 10 *l. 14. C. de sacrosf. eccl.* 11 Id est, Romana. vid. *Nov. 69.* 12 Vid. *l. 7. C. de legib.* 13 Cur leges ad præteritum tempus non extendantur. 14 Inter homines nihil stabile aut immutabile. 15 Hinc sumpta est Auth. *Sed & permutare, C. de sacrosf. eccles.* adde *Novell.* 120 c 1. 16 Minore nunquam, ne Ecclesia in damno versetur. 17 Constantini, ut vulgo vocant, donationem validam esse, hinc colligunt: nulloque prætextu læsionis ab ejus successoribus posse revocari. 18 Non deteriorem. Alioquin ecclesia potest restitui adversus hujusmodi permutationem, *ut hic.* 19 Non multum differunt ab invicem sacerdotium & imperium: ut res sacræ a publicis. 20 Quid in non perpetua? *d. cap. & C. 3. J. h. t.* 21 Emphyteusis non est perpetua, quæ ad duos tantum heredes suosque accipientis descendit. *Nov. 120. c. 1.* 22 Neque vir in emphyteusim ecclesiasticam uxori datam succedit, neque uxor in mariti, nisi hoc expresse convenerit. 23 Emphyteusis ecclesiastica ad heredes extraneos non descendit. Rolandus tamen a Valle 1. *cons. 96. n. 20.* & Clarus 4. *sentent. 28. versic. & certe ego non video, versic. etsi dicas maxime, vers. quidquid tamen disputando* (adde quæ scripsi ad *l. 3. C. de jure emphyt.*) ex communi opinione refert ad extraneos deferri, si per Prælatum & Capitulum solenniter facta sit. *c. nulli x. de rebus ecclesiæ alienand. c. 1. h. tit. in 6* maxime, si in concessione hujusmodi emphyteuseos hæc verba, Quibuscunque heredibus, vel his similia inserta fuerint. Novum enim non esse, ut in emphyteusi admittantur pacta extranea & diversa a natura ipsius, *n. 45. 46.* 24 Emphyteusis ecclesiastica, vita accipientis finitur: nisi filios aut nepotes reliquerit. Imo in perpetuum dari potest, *Novell.* 120. *c.* 1. Solve: reliquis ecclesiis id licet, præterquam Constantinopolitanæ majori, & ita in dubio non præsumitur emphyteusis ecclesiastica in perpetuum data. vid. Alciat. 2. *præsumpt. ultim.* 25 Hinc sumpta est *Auth. Perpetua, C. de sacrosanct. Eccles* 26 *Καθισμὸν* appellat Harmenopul. 3. *tit. l. 4. §. 7.* 27 *l. 14. C. de sacrosf. eccles* 28 Prædio ecclesiastico aliquantisper diminuto in reditu, poterit prædium sexta minus parte dari in emphyteusim: si enormis diminutio reditus, locabitur. 29 Præstat, prædia ecclesiastica clade diminuta locare, quam prætextu emphyteuseos, reditus eorum minuere plus sexta parte. 30 Proastii, Jul. 31 Prædii urbani, voluptuarii præsertim (qualia sunt prætoria, sive *ἐπαύλια καὶ προάστεια, l. 19. l. 198. ff. de verb. sign.*) magnum potest esse pretium, vilis reditus. Hujusmodi prædium dari in emphyteusim potest. Quæ tunc ratio inibitur? num reditus, an potius pretii? pretii ejusque justæ æstimationis. Qua lege? Vicesima pars pretii canonis nomine constituetur, ut si suburbanum fuerit, *C. canon constituatur, V. quæ ratio est usuræ quincuncis.* In prædiis rusticis non eadem ratio. Nam respublicæ imponunt agris suis vectigal, seu mercedem ad rationem usuræ semissis. *l. 10. ff. de pollicitationibus.* vid. Cujac. *hic.* 32 [illegible] *Eclog. 1. ex lib. 20. t. 2. c. 4. & 5.* 33 Emphyteuticarius Ecclesiæ ob cessationem biennii expelli potest. *Goth. Novell. 120. c. 8. l. 2. Cod. de jure emphyt.* Ans. 34 *l. 2. C. de jur. emph.* 35 Id est, ut cadant, ut minuantur. 36 *Ἀντιλαμβάνεσθαι.* Scrimg. 3. *Ecl. 1. ex lib. 20. tit 2 c 5 occupare* 37 Emphyteuticarius, moratus biennio, meliorationes non recuperat. Idem est in causa privatorum ob moram triennii. *d. l. 2* 38 Emphyteuticarius res deterioratas cogitur restituere. 39 Actione emphyteuseos heredes tenentur.

reipubl. personam sancimus valere, non solum super constantibus domibus & suburbanis, & hortis, & agris, sed etiam super ruinis sive ex igne, sive ex terræ motu, sive ex qualibet alia causa ruina sit, sed etiam in iis quæ omnino destructa sunt, & in pavimento jacent, sive etiam in puris ruinis nullum ædificium habentibus neque materiam jacentem. Non enim in illis alienationem fieri permittimus, nisi in sola emphyteusi temporali, secundum quod dudum a nobis dictum est, & in tribus [1] personis talibus quales prædiximus. Ut neque ulla circumscriptio in rem ecclesiasticam in talibus fiat: duobus pro tempore primatibus [2] mechanicis, aut architectis, sive in hac regia & maxima civitate una cum Deo amabilibus œconomis & quinque reverendissimis presbyteris, & duobus diaconis, præsente quoque Deo amabili episcopo: sive etiam in provincia duobus insignibus [3] mechanicis [4] aut architectis, aut etiam uno [5], (si unum solum civitas habeat) intervenientibus in illis locis, sacrosanctis evangeliis positis definiatur ab architectis, quantum competat pro hoc solvi sanctissimæ ecclesiæ secundum modum emphyteusis: & in his emphyteuticam conscriptionem in eo celebrari secundum figuram prius dictam. Illum vero & ædificare, & uti materiebus, si materias habeat, & transmittere emphyteusim usque ad duas successiones: (sicut dictum est) & sic reverti post trium personarum mortem ad sanctissimam ecclesiam, aut venerabilem domum, ex qua facta est emphyteusis, & etiam valere talem contractum utpote præsenti non repugnantem legi. §. 3. Neque illud quod hactenus contra tales contractus agebatur, valere permittendum est de adjectione [6], ut si vel duorum heredum compleatur tempus, licentia sit eis qui post illum sunt, in emphyteusim dare id unde agitur, & semper eos præponi aliis. In hoc enim nihil aliud est, quam per revolutionem & machinationem perpetuas eis emphyteuseis, magis autem privationes ecclesiasticarum agi rerum. Sed & si quid factum est tale: nullam necessitatem esse reverendissimis œconomis heredibus cessantibus [7], cæteris tradere.

CAP. IV.

Quomodo usus fructus rerum ad sancta loca pertinentium constituatur.

SI quis autem voluerit accipere secundum [8] rationem *Usus* [9], *aut qui vocatur* [10] *Ususfructus*, rem ecclesiasticam aut sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut alterius cujuslibet, quæ in omni nostra ditione sunt positæ, aut ptochiorum, omnino percipiat hoc & secundum prædictam observationem, & secundum formam constitutionis [11] Leonis piæ memoriæ, ut iste locuples existens & substantiæ immobilis dominus, aliam [12] mox rem secundum proprietatis jus compenset sanctissimæ ecclesiæ, aut venerabili domui, ex qua percepit tantos & tales frequentes reditus, quantos aut quales habet. quod datur ita, ut post ejus obitum ecclesiastica aut ptochica res revertatur ad venerabilem domum cum usu qui datus est, non transcendente tempus vitæ percipientis. Accipiat autem similiter etiam rei in compensationem datæ & usum: quatenus sit post percipientis obitum, aut tempus in quo donatio usus convenit, non transcendens videlicet percipientis vitam: utrumque ex toto, & secundum proprietatem, & secundum usum apud sanctissimam Ecclesiam remansurum.

CAP. V.

Quibus pœnis subjaceant qui alienationes prædictarum rerum fecerint.

QUia vero Leonis piæ memoriæ constitutio pœnas pene [13] solummodo in venditione decrevit, nos autem interdicimus non [14] venditiones solum, sed etiam donationes & permutationes & perpetuas emphyteuses, & pignorum dationes in rebus immobilibus: videmus autem quosdam sic amatores periculi constitutos, ut præsumant ad ea quæ interdicta sunt, accedere, & circumventionem facere legibus ex voluntate & præsumptione, quam habent, & quæ omnibus modis interdicta sunt, & forsitan deducunt homines ad mortem, qui hoc agunt: propterea necessarium existimavimus in unoquoque contractu etiam certam statuere pœnam: his quippe pœnis quæ positæ sunt adversus œconomos ex constitutione prædicta piæ memoriæ Leonis, similiter & nunc imminentibus œconomo, aut xenodocho, aut nosocomo, aut brephotropho, aut abbati aut abbatissæ monasterii aut asceterii, secundum quod prius dispositum est. † Si quis igitur *emere* præsumpserit rem ecclesiasticam, aut ptochicam: cadat [15] quidem mox pretio: exigatur autem res quam accepit cum omni medii temporis incremento: & contra sanctissimam quidem ecclesiam, aut venerabilem domum, nullam omnino habeat actionem: contra venerabiles vero œconomos, aut qui omnino vendiderunt, in propriis eorum substantiis ex contractu habeat actionem: ut metu suæ substantiæ, etsi non propter Dei timorem, tamen segniores circa venditionem fiant. §. 1. Si quis autem *per Donationem* [16] accipere præsumpserit rem ecclesiasticam aut ptochicam: & ipso quod datum est, omnino cadat: & aliud tantumdem ex sua substantia repenset sanctissimæ ecclesiæ aut venerabili domui ex qua hoc suscepit, ut quam nisus est agere contra eam novitatem, hanc sibimet in propriis exhibens, suam sentiat malignitatem. §. 2. Si autem *Permutatio* [17] in quibusdam personis fiat præter [18] solum imperium, sicut prædiximus: & qui permutationem accepit, subjaceat pœnæ, & datam sibi rem amittat, & recurrat rursus hæc ad venerabilem domum unde progressa est, & quod pro compensatione dedit, maneat apud venerabilem domum, & qui accesserit ad causam legi contrariam, cadat utroque juste: & secundum hoc pœnæ subdatur, secundum quod & propriis cadet, & quod speravit, non acquisivit, etiam hic actione ei servata in propriam substantiam eorum, qui contractum cum eo celebraverunt.

CAP. VI.

Ut liceat res ecclesiæ generali hypothecæ subjicere, non autem speciali.

SI autem creditor *in pignore* [19] *corporali* elegerit accipere rem immobilem ecclesiasticam aut ptochicam, in domibus forsan, aut suburbanis, aut agris, aut hortis, aut civilibus panibus, aut rusticis mancipiis, & dederit aurum, ab hoc cadat [20] creditor, & habeat lucrum quæ mutuum accepit sanctissima ecclesia, aut venerabilis domus, quod mutuatum est aurum: etiam hic contra celebrantem mutuum œconomum, aut xenodochum, aut brephotrophum, aut præsulem monasterii aut asceterii, aut aliorum venerabilium collegiorum, creditori actione manente: his omnibus etiam in abbatissis muliebrium asceteriorum aut monasteriorum valentibus. §. 1. Si enim omnino sanctissimis ecclesiis, aut aliis venerabilibus domibus crediti opus fiat, aut in solam necessariam videlicet & inevitabilem occasionem, & præterquam non poterit quod imminet, adimpleri: aut in aliam causam utilissimam sanctissimæ ecclesiæ consistentem: licebit præpositis earum usque ad generalem [21] hypothecam stare, & nullum speciale pignus creditoribus præbere.

CAP. VII.

Quibus pœnis subjaceant qui perpetuam emphyteusim contraxerint.

SI vero & perpetuam quisquam emphyteusim [22] accipere præsumpserit, quod non [23] licet, aut temporalem quidem, non tamen secundum hujus nostræ legis observationem: etiam sic cadat quidem ab emphyteusi, & quod datum est, maneat apud venerabilem domum. Det autem continuo, & post casum emphyteumatis, quantum futurus erat solvere, si secundum legem subisset emphyteusim: nihil apud eum remanente ex rebus [24] pauperum, quæ frustra per emphyteusim datæ sunt. §. 1. Hæc igitur omnia custodiantur prædictis subjecta pœnis: neque tabellionibus [25] præsumentibus instrumentis talibus ministrare, sed metuentibus usque ad exilium, & ut nunquam revertantur, nec si sacra hoc præbeat forma: neque judicibus vel dictare talia instrumenta præsumentibus, vel facta suscipere, & gestis monumentorum ea firmare: ne etiam ipsi & cinguli, & dignitatis, & substantiæ casum secundum Leonis constitutionem [26] sustineant.

CAP. VIII.

De alienandis sacris vasis.

IIsdem pœnis servandis etiam adversus eos qui sacrata vasa contra nostram legem aut pignori dant, aut vendunt, aut conflant propter alienationem: nam & illos æqua aut majori pœna dignos esse sancimus, quanto etiam circa sacras res, & Deo dicatas præsumpserunt impie agere: nisi [27] tamen aliquid tale fiat, quod diximus circa redemptionem captivorum, ubi animæ hominum liberantur a mortibus, & vinculis, inanimatorum [28] venditione vasorum. † Simili quippe observatione, & super alienatione civilium panum [29] custodienda, sicut sæpe diximus: eo quod tales panes non solum in hac felicissima civitate, sed etiam in magna Alexandria, & Theopoli [30] esse didicimus: forsitan autem tale quid, & in aliis provinciis quibusdam est. Si enim etiam alibi hujusmodi quædam sit possessio, & in illa lex servetur, & suam observationem extendat.

CAP. IX.

De eo qui per pragmaticam rem ecclesiæ comparaverit.

QUia vero verisimile est quempiam etiam in circumventionem hujus legis tentare pragmaticas [31] nostras formas accipere, tale aliquid ei agere permittentes: & hoc prohibemus in omni persona majore vel minore, sive in cingulo constituta, sive horum qui circa nos sunt, sive aliorum quispiam inter populos habitantium: & sancimus nulli penitus licentiam esse, talem quempiam pragmaticum proferre typum, neque ex hoc accipere aliquod de sanctissimis ecclesiis compendium, aut monasteriis, aut ptochiis, aut aliis venerabilibus collegiis, immobilium rerum, sed & gloriosissimo quæstori [32] pœnam imminere centum librarum auri, si quid tale dictaverit: simul & suscipientibus insinuationem [33] talis cujuspiam sacræ formæ gloriosissimis judicibus, aut aliis quibusdam eandem imminere pœnam: & tabelliones succumbere Leonis piæ memoriæ constitutioni, si egerint tale aliquid instrumentum: & Deo amabiles episcopos, aut venerabiles œconomos sine periculo refutare hujusmodi sacras pragmaticas formas, magis autem cum periculo suscipere & agnoscere: quia circa ipsum sacerdotium [34] periculum sustinebunt, si negligentes has leges, quæ ita fiunt, pragmaticas sequantur formas.

§. 1. Oportet enim ea quæ communiter & generaliter in omnium utilitatem sanciuntur, potius [35] valere, quam ea quæ circa aliquos studentur

1 Id est, usque ad nepotes. 2 Primates mechanicorum, vel architectorum observa. 3 Nobilibus Julian. 4 Peritis in arte creditur. *Nov.* 64. *c.* 1. *l.* 6. *C. de re milit.* *l.* 1. *ff. de ventre insp.* [illegible] 5 Unius testimonio fidem [illegible] observa, [illegible] verum hoc fit, quod artis suæ sit peritus, nec plures alii reperiantur & postremo quia non nisi juratus admittitur. 6 Emphyteuticarius non potest pacisci cum œconomo & episcopo: Ut, tribus personis defunctis, sequentibus liceat successoribus emphyteuseos titulo res Ecclesiasticas ab ecclesia capere, & aliis personis anteponi Julian. 7 *Novel.* 120. *c.* 2. 8 Κατὰ λόγον χρήσεως ἤτοι τῆς καλουμένης χρησικρησίας. 9 Usus vel ususfructus temporalis cessio. *l.* 14. §. 5 *C. de* [illegible] *Novell* 120. *c.* 2. Precaria [illegible] permittitur in rebus ecclesiasticis [illegible] liberis, qui rem suam Ecclesiæ donasset, remuneran[illegible] donationis [illegible] *precariæ caus.* 10 *quæst.* 2 [illegible] 36 [illegible] In novo [illegible] agitur, ut is, cui [illegible] certam pensionem sive censum quotannis præstet, *ut leg. Alemanorum* [illegible] & ut renovetur singulis lustris, *c.* 1. *x. de precar.* Quid differat a *libellaria* & emphyteusi [illegible] vid. Cujac. 1. *feud.* 5. *fo.* 486. & 1. *feud.* 9 *in fin.* & Everardum *Topicis loco* [illegible] antichresi rei immobilis [illegible] inde dato & accepto [illegible] inter Ecclesiam & privatum aliquem divitem: de quo [illegible] idque textus hic [illegible] *mox rem.* 10 Precaria quem[illegible] in rebus ecclesiasticis [illegible] 11 Ea est *l.* 14. §. 5. *C. de sacr. Eccles.* 12 [illegible] de mutua datione ususfructus. 13 Id est, in solis venditionibus. 14 Alienationes rerum Ecclesiasticarum interdictæ, nimirum venditiones, donationes, permutationes, perpetuæ emphyteuses, pignorum dationes in rebus immobilibus. 15 Pœna ementis rem ecclesiasticam immobilem, vetitam alienari 16 Pœna dono accipientis rem immobilem ecclesiasticam. 17 Pœna privati, ex causa permutationis rem ecclesiasticam accipientis 18 Licet enim Imperatori rem immobilem cum ecclesia permutare 19 Σωματικὸν ἐνέχυρον, pignus corporale, speciale, opinor: quia corpus aliquod in specie exprimitur, quod fit obligatum. 20 Pœna accipientis pignori speciali rem ecclesiasticam 21 Prædia, vasa, vestes Ecclesiæ, specialiter pignori non possunt obligari, *h. t.* generaliter possunt, *ut hic* Cur ita? Facilius generalis conceditur hypotheca quam specialis. *l.* 1. *ff. de pign.* Ratio. specialis obstringit magis. Nunquam ergo res prædictæ pignorari poterunt? Imo poterunt: certis enim casibus possunt etiam vendi: puta, redimendorum captivorum causa [illegible] *l.* 21 *in fin. C. de sacr. Eccl.* 22 Pœna non legitime, vel non [illegible] rem ecclesiasticam in emphyteusim accipientis 23 Hodie [illegible] quam Constantinopolitanæ majori. *Novell* 120. *c.* 6. 24 Bona ecclesiæ, res pauperum. 25 Pœna tabellionis conficientis vetitum instrumentum in rebus Ecclesiasticis. *l.* 14. §. 3. *C. de sacr. Eccles.* 26 Id est, *d. l.* 14. 27 *l.* 21. *in fin. C. de sacr. Eccles.* 28 Animæ ut redimantur, æquum est inanimata vendi. 29 Πολιτικῶν σιτήσεων. *Civiles panes. l.* 2. *Cod. de annonis civilibus.* 30 Id est, Antiochiæ. 31 Ne quidem ex pragmatica forma Principis, res ecclesiasticæ possunt alienari. 32 Quæstor, sive cancellarius multari potest, ob rescriptum legibus vetitum obsignatum, *ut hic.* 33 Judex aut Senatus insinuationem permittens rescripti legibus vetiti, multari potest. 34 Pœna Ecclesiastica, sacerdotio privari. 35 Publica privatis præferenda.

agi

agi ad corruptionem communium legum. His solis videlicet conducendis, & emphyteusi dandis rebus, quascunque putant tali aliquo egere.

CAP. X.

De administratore qui rem ecclesiæ alienavit.

SI tamen voluerint quædam sub propria gubernatione habere Deo amabiles œconomi, aut aliorum præsules collegiorum: nulli eorum qui in potentatu sunt, neque secundum sacram pragmaticam formam licentiam esse, cogere eos, aut per conductionem, aut per emphyteusim hæc tradere ei qui hoc agit: & sacrilegii [1] subjacere pœnæ, & omnibus mulctis quæ hac nostra lege sacra continentur, & suppliciis.

CAP. XI.

De monasteriis non alienandis.

QUia vero cognovimus aliquod pessimum delictum factum & apud Alexandrinos, & apud Ægyptios, jam autem & in aliis quibusdam imperii locis quosdam præsumere ipsa venerabilia monasteria [2] vendere, aut permutare, aut donare, (in quibus & [3] altare collocatum est, & [4] sacrum [5] exhibitum ministerium, quale moris est in sanctissimis ecclesiis celebrari, sacris quippe lectis [6] scripturis, & sacrosancta & ineffabili communione tradita, & monastica illic facta habitatione) ita ut hæc mutarentur ex sacro & Deo amabili schemate ad privatam mansionem & statum: hæc omnino de cætero fieri prohibemus, nulli hominum permittentes hoc delinquere, sed etiam factum infirmum omnibus declaramus modis, & pretiorum casum imponimus accipientibus: venditorem quoque damnificamus, & rei casu, & pretii amissione, sanctissimæ ecclesiæ ejus loci, & venerabilibus monasteriis hoc tribuentes: quatenus ipsi provideant, ut quod male alienatum est, rursus ad monasticam revocent figuram: neque hypotheca super his valente, sed etiam ipsa infirmanda, & rursus sacro monasterio assignanda.

CAP. XII.

Si sterilis ager ad ecclesiam pervenerit.

SIcut autem damnosas alienationes prohibemus, sic & damnosas possessiones interdicimus. Multæ enim apud nos motæ sunt quæstiones, ubi quidam minus [7] idonea prædia donaverunt sanctissimis ecclesiis, aut venerabilibus domibus, aut etiam vendiderunt tanquam idonea; cum utique sterilia principio essent, & ex hoc venerabilibus domibus nocuerunt. interdicimus igitur rectoribus venerabilium domorum tale aliquid agere: aut certe cognoscere, quia si non cum omni subtilitate fecerint contractus, sed fœnea [8] quædam possessio aut damnosa detur ecclesiis, aut monasteriis, aut xenodochiis, aut nosocomiis, aut aliis venerabilibus collegiis: contractus quidem pro non facto erit, & recipiet omnino qui dat, quod per circumventionem, & fallaciam datum est. Oeconomus autem qui tale aliquid egerit, aut Abbas, aut Xenodochus, aut Nosocomus, aut Ptochotrophus, aut Orphanotrophus, aut Gerontocomus, de suo, ei qui dedit, salvabit ex hoc damnum. Si vero sic causa figuretur, ut etiam aliquod aurum pro hoc detur: & hoc lucrabitur quidem venerabilis domus quæ fœneum [9] aliquod accepe rit: qui vero aurum dedit, habebit contra eum qui contractum celebravit, ex hoc actionem, sicut prædiximus.

EPILOGUS.

Hæc omnino a nobis super ecclesiasticarum, aut omnino ptochicarum [10] rerum alienatione posita sit Lex: Leonis quidem piæ memoriæ sequens constitutionem, & non aliud quidem curans, aliud autem incuratum relinquens; sed in omni terra quam Romanorum continet lex, & catholicæ ecclesiæ sanctio, hæc extendatur, & determinet quæ sua sunt, & valeat perpetua & custodita, & a sanctissimis Patriarchis uniuscujusque diœcesis, & a Deo amabilibus Metropolitis, & ab aliis Episcopis, & Clericis, & Oeconomis, & Abbatibus, & Xenodochis, & Nosocomis, & Brephotrophis, & Gerontocomis, & Orphanotrophis, & omnibus similiter rectoribus aliquorum sanctorum collegiorum: omnibus imponens proprium robur: & licentiam præbens volenti *denuntiare* quæ delinquuntur. *Laudabilis enim hujusmodi est, & calumniatoris* [11] *effugiet nomen, qui causam contra leges factam redarguit, auctor pietatis & utilitatis sacris domibus factus.* † Servabunt autem eam nihilominus & nostræ reipublicæ judices majores & minores, civiles & militares: & præcipue per omnes diœceses constituti gloriosissimi Præfecti sacrorum prætoriorum: & medias [12] habentes administrationes, quos *spectabiles* vocant: dicimus autem Augustales, & proconsulares, & spectabiles comites, & alios Orientis, & qui post illos sunt magistratus, hoc est provinciarum consulares sive præsides constituti, atque defensores civitatum: & similiter omne civile & militare & publicum auxilium, hanc nostram legem, tanquam in communi utilitate, & pro totius terræ pietate positam servet: & prævaricatores subdat pœnis quas primitus diximus. † Si quid autem de conductionibus ecclesiasticarum rerum aut in aliis capitulis sancivimus, aut a prioribus nostris sancitum est: maneat hoc in propria firmitate: neque ex præfecti sacra nostra constitutione novandum. alia enim omnia manere in propriis terminis sinimus: nisi tamen aliquid de iis habeat quæ hic constituimus: cum sufficiat pro omnibus hæc lex super id quod a Leone piæ memoriæ factum est, omnem adversus ptochicas res auferre alienationis occasionem. † Tua igitur beatitudo, & qui post illam in pontificialibus sedibus fuerint, quæ a nobis disposita sunt, operi effectuique tradere festinet. Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Dat. 16. Kal. Maji, *Constantinop.* BELISARIO V. C. CONS.

TIT. II.

UT [13] JUDICES [14] SINE QUOQUO SUFFRAGIO [15] FIANT.

NOVELLA CONSTIT. VIII.

Imp. Justin. August. Ioanni præfect. prat. iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

OMnes nobis dies ac noctes contingit cum omni lucubratione & cogitatione degere semper volentibus ut aliquid utile, & placens Deo a nobis collatoribus præbeatur, & non in vano vigilias ducimus: sed in ejusmodi eas expendimus consilia, pernoctantes, & noctibus sub æqualitate dierum utentes: ut nostri subjecti sub omni quiete consistant, solicitudine liberati: nobis in nosmetipsos pro omnibus cogitationem suscipientibus; per omnem namque curiositatem & inquisitionem subtilem discurrimus, illa agere quærentes: quæ utilitatem nostris subjectis introducendo, omni eos onere liberent, & omni damno extrinsecus illato citra publicum censum, & justam legitimamque collationem. Invenimus enim plurimam ingressam causis injustitiam: & hanc non olim, sed ex quibusdam temporibus violenter accessisse, & omnes nostros subjectos ad inopiam compulisse, ut ad novissimam ipsi penuriam devenire fluctuarentur, & neque consueta & legitima tributa, & pro veritate pias functiones secundum publicum censum possint sine maxima necessitate persolvere. Quomodo enim valerent collatores, cum ex aliquo tempore imperatores semper aliquid lucrari ex proventu judicum cogitarent, & merito hos sequerentur etiam gloriosissimi præfecti, ex hac injustitia, damnis extrinsecus illatis, solennibus piis collationibus sufficere? §. 1. Cogitatio igitur nobis facta est, quod agentes omnia quæcunque in nostris provinciis sunt: uno actu communi ad meliora migraremus. Hoc enim omnino eventurum credimus, si præsides gentium quicunque civiles administrationes provinciarum habent, *puris* [16] procuremus uti *manibus*, & ab omni abstinere acceptione, pro illis solis contentos eis, quæ a fisco dantur. Quod non aliter fiet, nisi & ipsi cingula sine mercede percipiant, nihil omnino dantes nec occasione suffragiorum, neque iis qui cingula habent, nec alii omnium ulli. Consideravimus enim, quia licet quæstus immodicus imminuitur imperio, attamen nostri subjecti incrementum maximum percipient, si indemnes a judicibus conserventur: & imperium *& fiscus abundabit utens subjectis locupletibus* [17]: & uno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit ubertas. An certe non omnibus manifestum est, quoniam qui [18] aurum dat, & ita administrationem emit: non dat hoc solum quantum occasione adinventum est suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus aut spondentibus? & sic *uno* [19] *principio illicito dato plurimas necesse est manus circumire eum qui donationem facit:* & hoc non de suo forte præbere, sed mutuatum, & ut mutuare possit, damnificatum, & computare apud se, quia convenit eum tantum ex provincia percipere, quantum liberet ei quidem debitas sortes & usuras, & damna pro ipso mutuo: computabit autem & in medio expensas largiores, jam & judici & qui circa ipsum sunt, convenientes: & quendam etiam sibimet recondet quæstum in tempore sequenti, in quo forte non administrabit. Quapropter ejus quod ab eo datum est, triplum, magis autem, si oportet verius dici, decuplum erit, quod a subjectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur: nam ea quæ oportebat in fiscum [20] inferri, eo quod administrationem habet puris utentem manibus: hoc ad propriam utilitatem redigens qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius quæ per ipsum agitur, nobis reputat & quanta impie talia fiunt, ad horum furtorum merito relata occasionem? Administrationes namque habentes provinciales, ad hanc acceptionem respicientes, multos quidem reorum dimittunt, vendentes [21] eis delictum: plurimos autem innoxiorum condemnant, ut noxiis præstent, & hoc non solum in pecuniariis causis agitur, sed & in criminalibus [22], ubi de anima [23] est periculum: fugæque fiunt ex provinciis, & confluunt huc omnes ingemiscentes sacerdotes, & curiales, & officiales & possessores, & populi, & agricolæ, judicum furta merito & injustitias accusantes: & hæc non fiunt sola, sed etiam civitatum seditiones, & publicæ turbæ plerumque pecuniæ causa fiunt atque sedantur: & omnino una quædam est hæc omnium occasio malorum: & accipere [24] suffragium a judicibus, totius nequitiæ est principium, & terminus. est quoque hoc sacrorum eloquiorum mirabile & verum, quod avaritia [25] omnium sit mater malorum: maxime quando non privatorum, sed judicum inhæret animabus. Quis enim sine periculo non furetur? quis non latrocinabitur sine reatu ad administrationem respiciens? Illum namque videns [26] omnia auro vendentem, & præsumens, quia quicquid

1 Rescriptum in perniciem Ecclesiæ qui impetrat, sacrilegii tenetur. 2 *Nov.* 120. c. 7. §. 1. 3 Ἐν οἷς μοναστήριον τε καθιδρύνθη, in quibus monasterium extruitum. Scrimg. & male: meminit enim Julianus vetus interpres altaris. 4 Jul. Antecessor Missam interpretatur hoc loco & *Novell.* 50. Et eo verbo sæpe usi sunt veteres [illegible] hic recte notat Cujacius. 5 Sacrum ministerium. ἱερὰ γέγονε λειτουργία. Scrimg. & [illegible] Missa facta. Julian. Hinc colligunt, non in omnibus monasteriis liturgiam celebratam. Porro Missæ vocabulo idem Julian. utitur *Novell.* 58. Eodem utitur Ambrosius, ut alii quid in, qui tamen omnes dicunt Missas agere vel facere, non canere. Cons. [illegible] De liturgia dixi ad *l.* 5. & 6. *ff. de jur. immun.* 6 In [illegible] sacræ Scripturæ & sacrosancta & ineffabilis communio [illegible] Goth. De lectione Sacr. Script. vid. *Novell.* 144. c. 2 *Novell.* 146. *Item Novell.* 133. c. 2. *Novell.* 141. c. 1. Ans. 7 Ἀπορα χωρία. 8 Ἀπορὸς τῆς κτήσεως, [illegible] Imperatores in *l.* 3. *C. Th. de indulgent. debit lib.* 11. *tit.* 28. fœneos defectos que fundos appellant nullius pretii vel reditus. vid. Cujac. *b. ob. lib.* 40. 9 De fœneis possessionibus dixi superius. 10 Ptochicæ res, quæ ad pauperes pertinent. 11 Calumniari non videntur, qui legibus vetita redarguunt. *l.* 5. [illegible] 12 Spectabilium medius ordo. Spectabilis dignitas, media est inter senatores. Supra spectabiles sunt illustres infra clarissimi. Quartus senatorum gradus non est. Extra senatum equestris, perfectissimus & egregius. Cujac. [illegible] *dign.* 13 Adde *Nov.* 161. 14 Idem in episcopis & sacerdotibus. 15 Χωρὶς τῆς οἱασοῦν δόσεως, Scrimg. sine pecunia. Julian. Suffragium, pecunia est, quæ suffragatoribus amicis datur, promittiturve honoris adipiscendi causa. Ex qua causa erat actio, Si certum petatur, de suffragio. vide *l. unic. C. de suffragio.* Quæ eo nomine a principe accipiebantur suffragia, δεσποτικὰ vocantur. J. utrumque Justinianus tollit hac Novella, adde *d. Nov.* 161. c. 2. secutus legem *ult. C. ad l. Jul. repetund* quæ vetat suffragii nomine quid dari suffragatori, vel rationibus publicis inferri, adde *Nov.* [illegible] 161 Goth. Ad hanc Novell. vid. Rittershus. & *part.* 12. c. 4. *part.* 2. c. 2. *num.* 12 & 13 [illegible] *Resp.* 38 *n.* 3. Ans. Adde, quæ de eo, quod suffragii nomine datum, aut promissum notavimus *Cens. Forens. lib.* 4. c. 14 *num.* 12. & *seq.* S. L. 16 Manus pura esse oportet judicibus, vide Harm. *initio operis.* 17 Interest reipublicæ, locupletes habere subditos. 18 Hinc illud Alexandri Severi apud Lampridium: Necesse est, ut qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possim. Erubesco enim, punire illum hominem, qui emit & vendit. Seneca *l. de benef. in fin.* Provincias spoliari, non mirum, quando, quæ emeris, vendere jus gentium est: vice versa æquum est, ut qui non emit, non vendat. 19 Dato vel concesso uno absurdo vel incommodo, plura sequuntur. 20 Judicum [illegible] 21 Adde *l.* 4. *ff.* [illegible] 22 Criminale judicium est ubi de anima periculum est. 23 Hoc est, de vita. 24 Principium nequitiæ judicis est, suffragium ab eis accipere. 25 Avaritia malorum mater, præsertim in judice, *Luc.* 12. *vers.* 15. & *seq.* 1. *Corinth.* 6. *vers.* 10. 26 Spes impunitatis homines ad delicta committenda reddit audaciores.

egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet: hinc homicidium, & adulterium, & invaſiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confuſio, & contemptus legum & judicum, omnibus hæc venalia propoſita eſſe putantibus, tanquam aliquod vilium mancipiorum. Sed neque ſufficimus conſiderare & exponere quanta ex furto provincialium judicum fiunt peſſima: nullo [1] eos præſumente cum fiducia redarguere: cum illi repente ſe emiſſe cingula pronuncient.

CAP. I.

De magiſtratibus ſine ſuffragii datione creandis.

HÆc omnia apud nos cogitantes, & hic quoque participem [2] conſilii ſumentes eam, quæ a Deo data eſt nobis reverendiſſimam conjugem, & tuæ celſitudini cauſam communicantes, & quædam etiam a tuo ſumentes conſilio, ad hanc ſacram venimus legem per quam ſancimus, neque [3] proconſulariam ullam, neque hactenus vocatam vicariam, neque comitem Orientis, neque aliam quamlibet adminiſtrationem, neque proconſularem, neque præſidalem, (quas conſularitias & correctivas vocant) quarum expreſſim meminit ſubjecta huic ſacræ legi noſtræ deſcriptio, quaſque ſolas ſub hac lege ducimus dare aliquod ſuffragium, neque pro adminiſtratione quamlibet donationem, neque judici ulli, neque horum qui circa adminiſtrationem ſunt alicui, neque alteri per occaſionem patrocinii: ſed gratis quidem ſumere adminiſtrationes: pauca vero præbere occaſione eorum, quæ pro cingulis dantur codicillis & chartis [4], nam ſubjecimus etiam deſcriptionem [5] huic ſacræ noſtræ legi, declarantem quid competat unamquamque adminiſtrationem noſtram præbere in ſacro noſtro laterculo, aut in foro tuæ celſitudinis occaſione codicillorum, aut præceptorum: unde & illud abbreviatum eſt, ne præſtet illi maximum damnum.

CAP. II.

De Vicario Aſianæ & præſide Phrygiæ [6] in comitis Phrygiæ Pacatianæ nomen translatis.

ILlud tamen decernimus, oportere *Vicarium* [7] *Aſianæ*, qui eſt quoque judex Pacatianæ Phrygiæ, non ulterius quidem ita nuncupari, ſed de cætero *comitem Phrygiæ Pacatianæ* nominari: & percipere de fiſco quæ etiam nunc occaſione annonarum & capitum pro utraque adminiſtratione percipiebat, nihil horum imminuto: non autem duobus officiis uti: ſed permixtum & judicis & vicarii unum eſſe, comitianum exiſtens & nominatum: periculo functionum publicarum & ei & omnibus ſimiliter imminente: utpote uno officio conſtituto, non dividendo penitus, ſed per unam continuationem militantibus univerſis: quod accipiet quidem propter duplex periculum, annonas, & capita: quæ utraque pridem percipiebat officium: non tamen in altera quadam adminiſtratione pridem quidem vicarium, nunc autem ſpectabilem comitem in Pacatiana Phrygia, non habentem penitus ullum participium in aliis Aſianæ provinciæ diœceſibus [8]: ſed habentem quidem ſpectabilis comitis Pacatianæ Phrygiæ cognominationem, contentum vero in ſola Pacatiana, ſicut prædiximus, Phrygia.

CAP. III.

De vicario Ponticæ *ſublato [9] & in comitis Galatiæ primæ nomen translato [10].*

HOc autem ipſum & in alterutro pridem *vicario* definivimus: dicimus autem eum qui eſt in Pontica [11] diœceſi, ut non duo conſiſtant de cætero: ſed unus *Comes* quidem *Galatiæ* [12] *primæ* nominandus, & habiturus etiam ſuper milites poteſtatem, ſicut habet & *nunc*: & utriuſque cinguli percepturus annonas, non tamen foris primam Galatiam: nullam etenim ei aliam penitus damus habere poteſtatem in *ulla Pontica* regione, ſed in ſola *Galatia prima*, officio quidem miſcendo, & ſecundum unam (ſicut dictum eſt) intelligendo & numerando conjunctionem, comitiano exiſtente & nominando: hulloque penitus eorum ad alios habente aliquam differentiam: ſed unum eſſe officium ſub uno judice unius provinciæ præſule: omni ſimili officio una cum ſuo judice circa fiſcalia periculum ſuſtinente.

CAP. IV.

Ut nulli judicum liceat mittere vicarios.

NUlli [13] quoque judici [14] penitus concedimus neque civili neque militari mittere per civitates provinciæ quibus præſidet, eos, qui vocantur *loci ſervatores*, ſcientibus [15], quia ſi quid tale fecerint, ipſi cadent adminiſtratione, præſumentes alios in officium elevare [16].

CAP. V.

Ut Comitis orientis & præſidis Antiochiæ officium miſceatur.

HOc autem ipſum [17] dicimus & in clariſſimo comite Orientis [18], & clariſſimo judice: & illic enim unam adminiſtrationem utramque facimus, habentem quidem & ſpectabilis comitis Orientis nomen: officio vero uno præſidente comitiano exiſtente & nominando: & primæ ſolius *Syriæ*, & *Syriſtenſis* [19] *præſidente*, & utriuſque adminiſtrationis annonas habente, æqualem namque vicariis illum ponimus, ut & ipſe cum ſubjecto ſibi officio periculum habeat, & pro fiſcalium exactione, & pro civili & publica diſciplina.

CAP. VI.

Ut omnes privati præſidibus ſubjaceant, & executores quoque urbis Conſtantinopolitanæ.

VOlumus autem omnibus judicibus [20] noſtrarum provinciarum omnes ſubdi: privatos [21] quidem, ſecundum quod cinguli proprium præmium eſt, in omnibus cauſis [22], & univerſis pecuniariis & criminalibus occaſionibus. Qui vero in militiis conſtituti ſunt (& propriis judicibus deputati) etiam iſtos nihilominus occaſione fiſcalium & criminalium ſubdi omnibus eis modis. Sed etiam eos qui hinc [23] deſcendunt, & ex quolibet foro, qui quaſcunque exequuntur ſententias, licet provinciarum judicibus non ſinere amplius aliquid quam ſacra noſtra conſtitutione diſpoſitum eſt, percipere [24] ſportularum: ſcientibus quia ſi hoc neglexerint, omne damnum ex hoc noſtris collatoribus illatum, ipſi perſolvent. † Damus autem licentiam eis & referre de eo non ſolum ad judices, a quibus ſunt miſſi, ſed etiam ad noſmetipſos: ut nos hanc agnoſcentes cauſam competenter exequamur. † Si autem ipſi aliquos invenerint propter dignitatis & cinguli [25] ſupercilium noſtris collatoribus violentias irrogantes, licentiam eis damus etiam examinare violentias, & reos inventos privare [26] cingulo: & noſtrum ordinem in provinciis adimplere: hoc quod etiam veteribus dictum eſt legibus. Sicut enim eos omni injuſto lucro prohibemus: ita etiam pure cingulis utentes, omni honore & reverentia & honeſtate frui ſancimus.

CAP. VII.

De jurejurando a præſidibus præſtando, quod pecuniam nec nomine quidem ſuffragii dederint.

SIc igitur a nobis cingulis [27] diſcretis, convenit eum qui ſic acceperit adminiſtrationem, cum Dei memoria coram [28] nobis, aut ſi non vacat, coram tua celſitudine, & qui tuam rexerint ſedem, & qui ſemper fueritglorioſiſſimo comite ſacrarum noſtrarum largitionum, & glorioſiſſimo quæſtore ſacri noſtri palatii, & glorioſiſſimo comite ubique ſacrarum noſtrarum privatarum rerum, præſente quoque & per tempora magnificentiſſimo chartulario [29] ſacrorum noſtrorum cubiculorum, qui codicillis his apud nos miniſtrat, jusjurandum dare, *nihil penitus nec quodlibet ſe præbere, neque occaſione ſuffragii* [30], *neque patrocinii, & neque promittere, & neque de provincia profiteri dirigere, neque glorioſiſſimis præfectis, neque aliis cingula habentibus, neque iis qui circa eos conſtituti ſunt, nec alteri cuilibet per occaſionem patrocinii: ſed ſicut ſine ſuffragio* [31] *accepit adminiſtrationem*, *a publico percepturus annonas*: (has enim ſolas accipere eum ſinimus) *ſic eam puris cuſtodire manibus Deo & nobis pro ea redditurus rationem.* † Sciat enim tua celſitudo, & qui poſt te easdem conſcenderint ſedes: quia ſive ipſi præſumpſerint accipere quicquam ab iis, qui ad prædictas adminiſtrationes accedunt, ſive proceres ipſi, ſive etiam officium tuum, ultra ea quæ occaſione conſuetudinum [32] a nobis eis definita ſunt: quæ ſcilicet ſufficere ſola putantes, dari decrevimus: non [33] in parvis pœnam fieri: ſed maximi quidem judices accipere aliquid præſumentes ab iis, qui ad adminiſtrationes accedunt, aut etiam permittentes ſuum officium [34] tale aliquid agere, & nunciatum non emendantes: non ſolum quadruplum reddent totius quantum perceperunt, ſed etiam magnam indignationem ſuſtinebunt; & cinguli periculum formidabunt: & qui circa eos ſunt, & obediens eis officium, ſi amplius aliquid quam a nobis conceſſum eſt, tentaverint accipere, ipſi quoque ſubjicientur damnis quadruplæ redditionis, & cadent etiam ſubſtantia & [35] cingulo: inſuper & ſuppliciis ſubjacebunt quæ congruunt delictis eorum.

CAP. VIII.

Ut præſides [36] tributorum exactioni diligenter incumbant.

EOs autem qui ita ſine mercede ſumunt adminiſtrationes, præ omnibus ſtudium habere decet fiſcalia [37] vigilanter inſpicere, & indevotos quidem & egentes neceſſitate, cum omni exigere fortitudine, in nullo flexos, neque pro hoc ipſo lucrum aliquod omnino conſiderantes: devotis autem paterne ſe exhibere: deinde noſtros ſubjectos reſervare undique ſine violentia, nihil ab ullo eorum percipientes: ſed æqui ſint in judiciis; æqui vero in publicis diſciplinis: exequentes quoque delicta, innoxios quidem undique cuſtodientes eos, qui puri ſunt: reis autem pœnam imponentes ſecundum [38] legem: & ita præſidentes collatoribus, tanquam [39] patres filiis: diligentes quidem eos qui ſunt innocentes: qui vero rei monſtrantur, caſtigantes ac punientes: omnemque juſtitiam in publicis & privatis documentis eis ſervantes: & non

1 Provinciales non ſine metu ſuos præſides audent accuſare. 2 Imperator conſilium ſumit ab uxore. Auguſtas, id eſt, Imperatrices ſic a principe in conſilium adſumi, jus receptitium eſt & antiquum. Sic Octavius Auguſtus Liviæ uxoris conſilium ſaluberrimum admittit apud Senecam *1. de Clementia* 9. 3 Omnes magiſtratus ſine pecunia creandi. Jul. 4 Chartiaticon eſt, quod pro chartis datur. 5 Notitia quid, vide *infr. h. t.* 6 *Novell.* 145. 7 Quatuor olim fuerunt vicarii in oriente Aſianæ diœceſeos, ut hic, Ponticæ, Thraciæ, Macedoniæ. *l. ult C. de diverſ. off. & appell. judic.* Erat & præſes Phrygiæ Pacatianæ. Ex vicario Aſianæ & præſide Phrygiæ Pacatianæ, fit hic comes Phrygiæ Pacatianæ, qui in ea tantum provincia juriſdictionem habet, non in univerſum tractum Aſianum. 8 Diœceſes provinciæ. 9 Poſtea hic vicarius reſtitutus Edicto 8. 10 Cum antea fuiſſet *vicarius Ponticæ* & conſularis Galatiæ primæ, pro utroque unus conſtituitur, Comes Galatiæ primæ, qui in ea tantum, non in cæteris provinciis Pontici tractus juriſdictionem exerceat, ſed Edicto 8. reſtituitur *vicarius Ponticæ*. 11 Galatia a Gallis dicta. Stephanus *lib. de urbibus*, γαλάται. eadem & Gallogræcia. vid. *Juſtinum* 25. 12 Hic derogatur titulo de officio ejus, qui vicem alicujus judicis obtinet. 13 Præſidi provinciæ. Idem dicendum de defenſore civitatis, cui non licet vicarium copulare. 14 Τοποτηρητὰς ſeu vicarios. Julian. *Nov.* 17. 128 *c.* 20. 134. *c.* 2. *ubi vide.* Hi in ſingulis municipiis abſentium vicem ſuſtinent. Delegati plerumque ſequuntur præſides, ut legati proconſules. Vicarii munus erat exſequi ſententias præſidum. *l.* 2. *C. de off. ejus qui vicem alicuj.* excepto jure gladii, *Nov.* 128 *cap.* 20. 15 Cur ita? quia in ſingulis civitatibus defenſores civitatum præſidum vice funguntur. 16 Quod ſcilicet diximus de vicario Africæ, & præſide Phrygiæ *cap.* 2 de vicario Ponticæ *c.* 3. *ſupr.* 17 Pro Comite Orientis & conſulari ſive præſide Syriæ, *l.* 1. *C. de off. comit. Orient.* conſtituitur hic Comes, qui in Syria prima tantum adminiſtrationem habet. De minuto jure Comitis Orientis vid. Cuj. 8. *obſ.* 21. 18 Καὶ τῶν κυριευτικῶν. Scrimg. καὶ τῶν Κυῤῥεστικῶν ἡγεμόνα. Haloandri Græca editio: & Cyrenenſis. Hal. *Latina editio.* Quriſtica, *Julian* Cyrrheſtica Cujac. 8. *obſ.* 21. Cic. 5. *ad Attic.* 18. Hoſtis in Cyrrheſtica, quæ Syriæ pars proxima eſt. 19 Præſidibus. 20 Ἰδιώτας, plebejos paganos, ut ſit ſenſus, Præſides juriſdictionem habere in paganos omnibus in cauſis: in milites, in cauſis tributorum tantum & ſimilibus cauſis *&c.* 21 Κατὰ τὸ τῆς ἀρχῆς ἴδιον. Scrimg. prout juriſdictionis proprium eſt. *Hal.* 22 Militaribus, vid. *tit. C. de off. militarium judicum.* 23 Id eſt, ex urbe Conſtantinopoli in provinciis magiſterianos & præfectianos intelligit. 24 Adde *Novell.* 17. *c.* 3. *Nov.* 86. 124. 25 Id eſt, aum ultra [illegible] 26 Privare cingulo, eſt privare dignitate & adminiſtratione. Cingulum enim pro adminiſtratione ſumitur, *l.* 2. *C. ut dignit. ordo.* & *infr.* cingula diſcernere [illegible] 27 Cingula Græci vertunt, ἀρχὰς · magiſtratus a Juliano dicuntur. 28 Jurare apud quem magiſtratum geſturi ſoleant. 29 Chartularium ſacrorum cubiculorum obſerva, duplex cubiculum fuit Auguſti & Auguſtæ. 30 Juramenti a magiſtratum inituris præſt. [illegible] formulam obſerva. adde *Nov.* 9. 161. *c.* 1. *l. ult. C. ad l. Jul. repetund.* Goth. Vid. Cicer. *Ep.* 1. & Caſſiod. *l.* 11. *var. c.* 8. C. Tacit. *Ann. l.* 4. Quibus adde, quæ de noſtris & aliorum moribus notavimus, *Cenſ. Forenſ. l.* 4. *cap.* 14. *num* 13. & *ſeqq.* S. L. 31 *Cap.* 1. *ſupr. h. t.* 32 Id eſt præter conſuetudines a principe definitas. Conſuetudo, *l'ordinaire.* 33 Id eſt, pœna non levis infligitur. 34 Id eſt, ſuos officiales. *officiers.* 35 Καὶ οὐσίας, καὶ ζώνης. 36 *Novell.* 161. *c.* 2. Edictum 4. *c.* 2. *&* 2. 37 Δημόσια. Scrimg. exactiones tributorum. Julian. 38 Pœnæ ex legibus ſtatuendæ. 39 Judicis munus, præſidere & ſe gerere ad inſtar patris erga filios, *cap.* 10. *infr.*

ipſi ſoli hoc agentes, ſed etiam ſemper conſiliarium [1] talem ſumentes, & qui circa eos ſunt omnes, ut non videantur illi quidem veluti innoxii eſſe, per alios autem delinquant atque furentur: hoc quod magis turpe eſt, ut & participes [2] injuſtitiarum ſumant. Ideoque licebit tuæ celſitudini honeſtiorum quosdam ad adminiſtrationes dirigere, & ſcientium tributa fiſcalia: curialium quippe & aliarum perſonarum experimentum ſui dantium bonum, & ad magiſtratus opportunorum. Quis enim non diligat eum, & honeſtate compleri magna putet, ſi noſtro decreto judicioque tui culminis ad cingulum veniat, teſtimonium quidem habens, quia ſit optimus, gratis vero eum ſuſcipiens: non vacans omnino per provincias ulli pravitati, nec quemadmodum quod [3] dedit congreget, nec unde colligat aurum, ſed ut hoc ſolum habeat ſtudium, Deo nobisque ſemetipſum commendare, & gloria frui optima, & recompenſationem ſperare præcipuam. §. 1. Si quis autem præter hoc aliquid egerit, & donec in adminiſtratione eſt judex, furti reus appareat, & probetur aut aurum dans ut [4] accipiat adminiſtrationem, aut accipiens ex adminiſtratione, (utrumque [5] enim ſimiliter noxium eſt) ſciat quia & confiſcationem & exilium ſuſtinebit, & in corpus verbera atque ſupplicium. Ipſum quoque qui acceperit ab eo (ſicut prædiximus) malis ſubjiciemus maximis. puras [6] enim exigimus eſſe provincialibus judicibus manus: ut collatores cuſtodiamus. Et iſtæ quidem tam ex legibus quam ex adminiſtrationibus imminebunt pœnæ iis qui in prædictis adminiſtrationibus ſunt, ſi tale aliquid egerint. Damus autem provincialibus licentiam, ſi quid apud provinciam injuſtum, qui adminiſtrationem habet, egerit: vel ſi damnis aliquibus aut calumniis ſubdat noſtros collatores: ut Deo amabiles epiſcopi & provinciæ primates, preces ad nos dirigant, exponentes cingulum habentis delicta. nos enim hæc agnoſcentes dirigemus in provinciam hoc examinaturum [7], quatenus ipſe ubi injuſtitiam fecit, illic [8] quoque pœnas ſubeat [9] delictorum: ut neque alter quispiam tale aliquid agere præſumat, ad exemplum [10] reſpiciens.

CAP. IX.

Ut præſides quinquaginta [11] dies faciant in provincia ſua, poſtquam eis ſucceſſum eſt.

NEceſſitatem [12] habente eo qui adminiſtrationem rexit, ſecundum priores conſtitutiones, dum depoſuerit faſces, dies quinquaginta [13] in provincia commorari, publice ſe monſtrantem, & ab omnibus ſuſcipientem conventiones. ſi tamen ante completos quinquaginta dies, fugiens capiatur velut aliquod inhoneſtiſſimorum mancipiorum: damus licentiam collatoribus detinere eum in provincia: & omne quod dederunt ei occaſione furti, hoc exigere, præſente tamen Deo amabili epiſcopo, & cauſam ex non ſcripto examinante, donec reddat omne quicquid furatus oſtenditur. ſed etiam ipſos provinciales, ſi ſenſerint adminiſtratorum furtum, licentiam habere, magis autem neceſſitatem, hæc referre nobis: ut cognoſcentes quia omnino auro vendidit juſtitiam, prædictis eum ſubjiciamus pœnis. ſuper quod etiam cœleſtibus ſuppliciis reus erit, tranſcendens jusjurandum in quo acceperit adminiſtrationem. Si autem voluerit ex quacunque cauſa non completis quinquaginta diebus ex provincia fugere: tunc comprehenſus ubicumque degere videtur, revocabitur quidem in provinciam in qua adminiſtrabat: omne vero quod inventus fuerit accepiſſe, reſtituat in quadruplum.

CAP. X.

Ut omnes provinciales præſidibus ſuis debitum honorem & ſolitas acclamationes deferant.

ILlud videlicet obſervandum, nullam eſſe noſtris ſubjectis licentiam in [14] alio quodam præter furtum hoc circa judices agere. Non enim ſi videatur vehementiſſimus indevotis propter fiſcalium exactionem, aut propter delictorum executionem, dabimus ſubjectis agere aliquid adverſus eum. Ex diverſo autem etiam pœnis eos omnium amariſſimis ſubjugamus, ſi eos qui puris uſi ſunt manibus, & fiſcalium exactionem cum omni detulerint ſubtilitate, poſtea deponentes adminiſtrationem injuriari præſumpſerint, & non cum omni favore poſt legitimum tempus provincias relinquentes deduxerint. Oportet enim eos qui poſt hanc legem noſtram faciendi ſunt clariſſimos ſubjectarum provinciarum judices, conſiderare quanta quidem perfruentur gloria tales apparentes: quantis autem ſint incurſuri difficultatibus, ſi ſe non quærant ſolvere quantum ad ſe præſumentes. Erit enim abſurdum, ſi eos quidem qui in vilibus capiuntur furtis, ipſi torquebunt, & non primitus quieſcant donec reddant furta: ipſi autem innoxii manſerint in maximis conſtituti furtis, & neque apud ſubjectos erubeſcentes exemplum, cum liceat eis honeſtis & liberis & undique laudandis oſtendi, & a nobis habere teſtimonium & ſpem. §. 1. Non ſinimus autem nec ſpectabilibus judicibus, nec alteri alicui quamlibet eis oppreſſionem aut injuſtitiam inferre, aut civilibus omnino cauſis communicare: ut & nos eis honeſtatem ſervemus, & illi puritatem nobis devotionemque reſtituant. Sciant enim omnes ſubjecti, quia propter eorum utilitatem, & undique eorum indemnitatem, & ut per omnem agantur quietem, & non cogantur provincias [15] relinquere, & in peregrinis affligi, propterea præſentem legem ſcripſimus, Deo eam voventes, & præſentibus [16] venerabilibus maximæ [17] ejus communionis feſtivitatis diebus, ut [18] omnibus liceat patres ſuſcipere magis judices, quam fures & ſolicitatores, & eorum ſubſtantiis inſidiantes. §. 2. Oportet quoque [19] vos noſtros ſubjectos ſcientes quantam veſtri poſuimus providentiam, cum omni devotione publica, ſine imminutione tributa perſolvere: & neque adminiſtratorum egere neceſſitate, ſed ita devotos vosmetipſos præbere, ut nobismetipſis oſtendatur operibus, quia & ipſi pro hujusmodi clementia propriam nobis devotionem reſtituetis & merito habebitis omnem a judicibus occaſione devotionis favorem & providentiam: Illud ſcientes, quia judicibus imminet undique fiſcalium periculum, & manifeſtum eſt, quia proprio ſuo periculo adminiſtrationes aſſumunt, & vos hæc agnoſcentes, & omnimodo evitate indevotionem [20], & nolite veſtras voluntates ita præbere inobedientes, quatenus eorum præſidum egeatis vehementia, quam neceſſarium eſt eos aſſumere propter inevitabilem [21] fiſcalium exactionem: ſcientibus vobis noſtris ſubjectis, quia militares [22] expenſæ, & hoſtium incurſiones multa egent diligentia, & non poſſunt citra [23] pecunias hæc agi, cauſa videlicet nullam recipiente dilationem, neque nobis concedentibus deſpici Romanorum terram diminutam, qui & Libyam omnem reparavimus [24], & Vandalos [25] in ſervitutem redegimus, & plurima adhuc, & majora horum ſperamus a Deo percipere & agere, pro quibus competens eſt fiſcalia tributa ſine [26] imminutione & devote & ſecundum definita exigi tempora. Quapropter ſi vos quidem devote occurratis judicibus, illi vero facilem & [27] præparatam fiſcalium illationem in vos exhibuerint: & judicum laudabimus ſtudium & veſtram approbabimus voluntatem, & undique una quædam erit optima conſonaque præſidentium, & quibus præſident, congruentia magna.

CAP. XI.

Ut omnes Deo gratias agant hujus legis latæ gratia.

ITaque Deo & ſalvatori noſtro Jeſu Chriſto omnes ſimiliter offerant hymnos pro hac lege, quæ eis dabit & patrias habitare caute, & proprias facultates habere firmiſſime, & judicum frui juſtitia. Nam & nos propterea eam poſuimus: ut & juſtitiam, quæ in lege [28] eſt, valeamus domino Deo vovere, & nosmetipſos & noſtrum commendare imperium, & non videamur deſpicere homines oppreſſos, quos nobis tradidit Deus: ut eis per omnia parcamus, ejus ſequentes benignitatem. Ideoque quantum ad nos conſecretur [29] hæc lex Deo: eo quod nihil in mentem noſtram veniens boni pro tuitione ſubjectorum relinquimus. Volentes enim inhoneſta hæc & ſervilia [30] furta perimere, & noſtros ſubjectos in quiete a provincialibus judicibus conſervare: propterea feſtinavimus gratis [31] adminiſtrationes eis dare: ut nec ipſis liceat delinquere, & abripere ſubjectis, quorum cauſa omnem perferimus laborem, dedignantes [32] imitari eos, qui ante [33] nos imperaverunt, qui pecuniis [34] ordinabant adminiſtrationes: ſibimetipſis auferentes licentiam adminiſtratoribus nocentibus increpandi juſte, & ipſi ea quæ percipiebant, celando, juſti putati & proprios collatores propter hoc abripere a malis judicibus non valentes: unde nec ipſis judicibus increpare poterant agere caſte, occaſione prædictæ cauſæ. Nos autem ſufficientem imperio quæſtum eſſe putamus, ut collatores ſola fiſcalia conferant tributa, & nihil aliud extrinſecus quæratur, quod ſubjectis omnem commoveat vitam.

CAP. XII.

In quibus cauſis a præſide detenti, fori præſcriptionem non habeant.

QUod autem primitus a nobis dictum eſt adhuc majori opere, & ſubtiliori complecti exiſtimavimus legiſlatione, quatenus noſtra intentio omnibus fiat aperta. Sancimus enim clariſſimos ſubjectarum provinciarum adminiſtratores citra omne factos pecuniarum ſuffragium [35], & ab his dati jurejurandi [36] memores, habere, & hanc a nobis licentiam, ut nulla ſit ulli apud eos penitus fori [37] præſcriptio, neque in iis quæ committuntur ab aliquibus violentiis, neque in criminibus, & quæ hinc oriuntur læſionibus, neque in ſeditionibus publicis, neque in publicorum tributorum exactionibus: ſed omnes ſimiliter ſubjacere horum juriſdictioni, non expectantium neque præcepta ſuſcipere a judicibus, quibus ſubjecti ſunt, neque nuntiare ad eos, ſed contentos eſſe hac noſtra lege, per quam omnem eis poteſtatem præbemus: nemine licentiam habente penitus in prædictis cauſis neque privilegio uti quolibet, neque ex hoc ſibimet impetrare, ut delinquat innoxie. Non enim qui omni abſtinent acceptione [38] judices, aliud quiddam Dei, & legis noſtroque præponent timori: ſed ad illum reſpicientes ſervabunt ſubjectis juſtitiam, omnia ſecundum noſtras judicantes, & agentes leges. §. 1. Quia enim milites, & hujusmodi in provinciis conſtitutos eis ſubjicimus: neque in hoc egebunt præcepto cujuſpiam proprio aut a nobis, aut a noſtris Judicibus, ſed præſenti lege utentur, & hanc eis oſtendent, ut auxilientur [39] eis utentibus judiciali fiducia, ſcientibus quia niſi hæc egerint, & emolumentorum & militiæ ſuſtinebunt caſum, & in corpus periculum patientur: ut nobis nullo alio penitus opus ſit judice, & aut latronum inſecutores [40], aut appellatos violentiarum [41] inhibitores, magis autem fures aut violentos mittere occaſione quidem quaſi rationabili utentes, ipſos autem omnium peſſima facientes. Cum enim judices provinciarum uniuscujusque maximorum judicum compleant officium, & pro omni alio cingulo provinciis ſufficiant, & ad ea quæ ex noſtris legibus ſuper eis decreta ſunt: quis præſumat, aut fori præſcriptione, aut hujusmodi aliquo apud eos uti?

CAP. XIII.

De latrunculatoribus [42] & viocolytis, & aphopliſtis.

INterdicimus autem & glorioſiſſimo magiſtro militum Orientis, &

1 Παρεδρεύοντα, Scrimg. adſeſſorem, Julian. 2 Particeps delicti puniendus. 3 Dixi in principio Š. *h. t.* 4 *In pr. & c.* 1. Š. *h. t.* 5 *l. ult. Cod. ad l. Jul. repetund.* Sic epiſcopus qui ſuffragium dedit & qui accipit, puniuntur pari pœna, *l.* 31. *C. de epiſcop.* 6 Καθαράς, non corruptas. Cruenta mente, pura manu, Apuleius 4. *Florid.* 7 Ἐξετάζοντα, *enqueſteur.* 8 *Nov.* 69. *c.* 1. vid. *l.* 28. §. 15. *ff. de pœnis.* 9 Etiam durante magiſtratu. vid. Socinum *reg.* 249. 10 Exemplo peccari ſolet. 11 Vid. *Nov.* 161. *cap.* 1. 12 Hinc ſumpta eſt Authentica, Si vero. *Cod. ut omnes judices.* 13 *Novell.* 95. 128. 161. *l.* 1. *C. ut omnes judic. tam civil. quam crim. l.* 3. *C. de adſeſſorib. l.* 3. *C. de ſilentiariis. l. ult. C. de dignit.* hoc ſpatio temporis tutores ſe excuſare debent, *l.* 13. *ff. de excuſat. tut. l.* 6. *C. h. t.* 14 Senſus eſt: Licentia illa, de qua dictum *cap.* 9. Š. provincialibus data eſt, ſi de furto arguere præſidem voluerint: in aliis cauſis ante dicta obſervatio ceſſat. Jul. 15 Facit *l.* 6. §. 5. *ff. de offic. præſid.* 16 Id eſt, inſtantibus. 17 *Τῆς μεγάλης αὐτοῦ καὶ κοινοτάτης ἑορτῆς ἡμέραις.* Scrimg. 18 Id eſt, id ſtudemus hac lege perficere, ut judices provincialibus ſint parentum loco *c.* 8. Š. *h. t.* 19 Id eſt, oportet viciſſim vos (qui nobis eſtis ſubjecti) ſcientes &c. 20 *Ἀγνωμοσύνη.* 21 *Ἀπαραίτητον*, id eſt, inexcuſabilem. 22 Militares expenſæ moram dilationemve non admittunt. *ut hic.* 23 Pecunia nervus belli. *Leo Novell.* 52. *in princ.* 24 Recuperavimus. vid. *l.* 1. 2. *C. de off. præf. prat. Afr.* 25 Qui Libyam & Carthaginem occupabant. 26 *Ἀνελλιπῶς.* 27 *Ἐκ προχείρου*, *preſte, & en main.* 28 Divina ſcil. 29 Imperator hanc conſtitutionem, Deo conſecrat *ut hic:* & vovet, *c.* 10. §. 1. *ſupr.* 30 Judicis peculatus, furtum ſervile. 31 Ut cum lucrum gratis accipiant, dent etiam & conferant ſuas operas gratis. 32 Pulchrum imperatori, non imitari ſcelera anteceſſorum. 33 Ante Juſtiniani tempora, dignitates erant mercales. 34 An æquum ſit & utile, dignitates pecuniis comparari, dixi *in princ.* Š. *h. t.* 35 *c.* 1. Š. *h. t.* 36 *c.* 7. *ſupr. h. t.* 37 Nemo in criminali cauſa, neque in tributorum exactione, neque in populari ſeditione, præſidi provinciæ objicit fori præſcriptionem. Julianus *hic.* adde *l.* 3. *in fin. ff. de off. præſid.* 38 Pecuniæ ſcil. 39 *Un juge peut demander main forte au premier venu, l qui reſtituere.* 68. *ff. de rei vind.* 40 Vide *c.* 13. 41 Vide *d. c.* 13. Š. *h. t.* 42 Vide Rittershuſ. *in expoſit. Novell. part.* 13. *cap.* 5. Anſ.

omnibus

omnibus nostris judicibus, aut latronum insectatores [1] aut violentiarum [2] inhibitores, aut armatos [3], aut aliquos tales destinare in provincias. Sciant enim qui ad hoc instituti post hanc nostram legem præsumpserint, quoniam capti ab his nostris judicibus provinciarum, & in vincula redigentur, & ad nos causa nuntiata, a nobis summum periculum sustinebunt. & qui hujusmodi eis præcepta tradiderint, triginta librarum auri sustinebunt pœnam: & majorem insuper ac vehementiorem nostram indignationem experientur. Oportet igitur Judices provinciarum tanquam promeritos a nobis potestatem, sic causis uti, ut juste & legitime sint omnibus metuendi: scientes, quia si data a nobis administratione, male & indigne abutantur a nobis concessa sibi licentia, subjacebunt suppliciis, quæ primitus diximus: & donec administrationes habent, hæc perferentes, & dum eas deposuerint, majori adhuc experientur periculo. Non enim eis damus licentiam antequam legitimum quinquaginta [4] dierum compleatur tempus, a provinciis, in quibus administraverint, discedere, aut per occasionem revocatoriæ [5], aut per occasionem fugæ, aut per aliam quamlibet causam: scientibus (sicut prædiximus) sive ad hanc veniant felicissimam civitatem, sive in quamcunve regionem, ad provinciam denuo revocati, cui præfuerunt, pœnas sustinebunt omnes, quas prius diximus.

CAP. XIV.

Quomodo aut apud quem jurare debent Magistratus, & de exigenda ab his cautione.

JUsjurandum vero dabunt hoc quidem quod superius diximus [6]. Si vero aliquibus in provinciis existentibus mittantur singuli codicilli, & coram Deo amabili Episcopo Metropolitano, & qui in eis primates sunt, jusjurandum subibunt, & ita singuli suscipient actiones, tua quippe celsitudine providente, sive in hac maxima civitate perceperit aliquis administrationem, sive in provincia: ei codicilli ejus transmittantur a tua celsitudine: ut ipse qui accepit, cautionem faciat fisco, *De tributorum inculpabili exactione*, sicut ipse pure probaveris. † Posita sit autem lex hæc a nobis, in omnibus administrationibus a nobis nominandis, & ex præsenti tempore sine suffragio percipiendis: nam quæ præcesserunt pridem, positis subjaceant legibus. nulla pœna horum quæ in hac nostra lege determinata sunt, imminente hactenus [7] administrationes habentibus: nisi tamen & ipsi post insinuationem hujus legis furati capiantur.

EPILOGUS.

† Hæc igitur tua celsitudo universa cognoscens, in omnibus gentibus sub se constitutis fieri manifesta procuret, solenniter præceptis utens apud omnes provinciarum præsides: ut ipsi cognoscentes nostrum circa subjectos studium, & quantam habemus, circa ordinationem judicum voluntatem, considerent quanta eis bona participantur [8], neque imperii famulitio [9] pro eorum felicitate parcentes. Dat. BELISARIO præfecto, 16. Kal. Maji, 535.

Edictum [10] scriptum in omni terra Deo amabilibus archiepiscopis & sanctissimis patriarchis.

TRaditæ nobis a Deo reipublicæ curam habentes, & in omni justitia vivere nostros subjectos studentes, subjectam legem conscripsimus: quam & tuæ sanctitati, & per eam omnibus qui tuæ provinciæ sunt, facere manifestam, bene habere putavimus. Tuæ igitur sit reverentiæ & cæterorum hæc custodire: & si quid transcendatur a judicibus, ad nos [11] referre: ut nihil contemnatur horum, quæ sancte & juste a nobis sancita sunt. Sic enim nos quidem nostrorum subjectorum miserati, quoniam supra fiscalium functionum exactionem, etiam maximas sustinent ex furto judicum violentias, propter factas provinciarum venditiones, hæc auferre per subjectam studuimus legem. Vos autem si negligentes non referatis, a nobis quidem consecratam Domino Deo: rationem reddetis apud eum pro aliorum injustitia, si quod non agnoscentibus nobis damnum apud vos hominibus inferatur: sed oportet præsentes vos provinciis, & pro eis ac reliquis detestantes, manifestos nobis facere & rectos judices, & transcendentes hanc legem nostram, quatenus utrosque cognoscentes hos quidem puniamus, illis autem repensemus. Cumque lex publice proposita fuerit, & omnibus manifesta: tunc intus [12] recondatur in sanctissima ecclesia cum sacris vasis, utpote, & ipsa dedicata Deo, & ad salutem ab eo factorum hominum scripta.

† Facietis autem melius & illic habitantibus universis hominibus utilius, si eam insculpentes aut tabulis [13] aut lapidibus in porticibus sanctissimæ ecclesiæ describatis, plenam præbentes omnibus horum quæ sancita sunt lectionem atque possessionem.

CAP. I.

De defensoribus civitatum.

SI vero pro judicum puritate hanc habuimus providentiam: palam est quia multo magis defensoribus non permisimus nec quicquam accipere, nec dare. Dabunt enim concessis sibi præceptis in foro gloriosissimorum præfectorum (si quidem majores [14] sint civitates) sol. IV. [15] si vero minores sint, sol. III. & ultra hæc, nihil. Accipient autem nihil ab ullo, si aliquis ex fisco solennis eis quæstus erit. aut si nihil ex fisco percipiunt: nihil ultra quam sacra nostra statutum est constitutione, percipiant: alioqui si quid accipere capiantur, aut ipsi aut qui vocantur eorum chartularii, aut alter quispiam qui circa eos sunt: illi quadruplum restituent quod acceperunt, & hac solicitudine repellentur: insuper exilio perpetuo mulctabuntur: & in corpore castigati, reddent provinciam viris bonis pro malis defendendam. Eritis autem & in hoc custodes vos & inhibentes quæ contra hæc fiunt, & insinuantes: ut neque lateat aliquid horum quæ delinquuntur, neque latendo sit impunitum: sed omnis æquitas atque justitia nostris subjectis floreat. Si vero etiam hactenus judices non post insinuationem hujus legis omni abstineant furto: sciant & ipsi hujus legis pœnæ se esse subjectos.

Scriptum est exemplar Edicti Constantinopolitanis habens ita.

QUantam subjectorum posuimus providentiam, ostendit a nobis nuper posita lex, quam ad gloriosissimos nostros præfectos scripsimus. Sed competens est & vos ipsos scire nostram providentiam quam circa omnes homines habemus, & propterea legem ipsam & in edicti proposuimus figuram, ut & vos domino Deo ac Salvatori nostro Jesu Christo, juste referatis hymnos [16], & nostro imperio, quia omnem pro vestra utilitate perferimus laborem.

Notitia [17] eorum quæ ab unaquaque subditarum administrationum debent præberi circa consuetudinem quantitatis, ab iis qui administrationes habent: nullo præsumente extra ea, quæ subscripta sunt, nequaquam requirere amplius aliquid.

§. 1. A spectabili comite [18] Orientis [sic:] in [19] sacro cubiculo, sol. LXIII. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, cum quatuor scriniariis sacri laterculi sol. num. L. ejus adjutori: sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum pro jussione, sol. LXXX.

§. 2. A proconsule Asiæ ita, in sacro nostro cubiculo, sol. num. XIII. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum cum quatuor scriniis sacri laterculi, sol. n. XL. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum pro jussione, sol. n. LXXX.

§. 3. A spectabili comite [20] Phrygiæ Pacatianæ ita: Chartulariis tribus sacri nostri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. n. XXIV. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. I.

§. 4. A spectabili comite [21] Galatiæ primæ ita: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. n. XXIII. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. L.

§. 5. A vicario Longimuri [22] ita: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. XL.

Et quæcunque administrationes consulariæ sunt. [IX.]

§. 6. A judice [23] Palæstinæ [24] primæ ita: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, solid. n. XL.

§. 7. A præside Palæstinæ secundæ sic [25]: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 8. A præside Phœniciæ maritimæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione. sol. XL.

§. 9. A præside Syriæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 10. A præside Theodoriadis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 11. A præside Osdroënæ sic [26]: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 12. A præside Ciliciæ [27] primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 13. A præside Cypri [28] sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 14. A præside Pamphyliæ [29] sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 15. A præside Bithyniæ [30] sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 16. A præside Hellesponti sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notario-

1 *Λῃστοδιώκτας*, ut *Novell.* 128. c. 21. 134. c. 1. latrunculatores: Julian.
2 *Βιοκωλύτας.* Ii sunt, qui vim, impressionem, & deprædationem arcent. Fuit olim specialis *βιοκωλύτης* in Phrygia utraque, Pisidia, Lycaonia, & Lydia. 3 *Ἀφοπλιστάς. Novell.* 128. c. 21. id est eos, qui privatis hominibus arma habere non concedunt, ne rapinas, aut cædes faciant. *Julian.* vid. *Novell. ne armis, & Edictum de Vicario Ponticæ.* Illud adjiciendum, vetari, ne præsides occasione *ἀφοπλισμοῦ* provinciales opprimant, *l. ult. C. de metallar.* 4 Vide c. 9. *supr. h. t.* 5 Concessæ fuit a principe. 6 *C. 7. supr. h. t.* 7 Leges non trahuntur ad præterita, *l. 7. C. de legib.* 8 Id est, quanta eis bona contulerimus. 9 Antea ita legebatur: imperii medelæ, *οὐδὲ τῆς βασιλικῆς θεραπείας διὰ τὴν αὐτῶν εὐδαιμονίαν φεισάμενος*. Scrimg. id est, cum neque [illegible] famulitio (ob eorum utilitatem) pepercerimus. Imperii porro famulitium hic [illegible] Præsides provinciarum, qui velut imperii [illegible] famuli [illegible] in [illegible] ministrant, ut provinciæ tutæ sint & quietæ. 10 Vide F[illegible] Justinian. 11 Episcopi munus, referre ad principem, si quid magistratus delinquit.

12 Leges recondi interdum solitæ in cimeliis Ecclesiæ. *Nota*: adde *l. 4. in fin. ff. familia.* 13 Leges interdum insculptæ tabulis & lapidibus in porticibus Ecclesiæ, *ut hic*: facit *l. 2. §. 4. ff. de origin. jur.* Interdum etiam lectæ in Ecclesiis. *l. 20. in fin. C. Theod. de Episcop.* 14 De majoribus & minoribus civitatibus alias dixi. 15 Julianus legisse videtur 60. & ibidem in ora legit, 50. vel 16. 16 *C. 11. supr. h. t.* 17 Adde & aliam *l. 1. 2. C. de off. præf. præt.* vide & aliam in *l. 12. §. 1. C. de prox. sacr. scrin.* 18 *Supr. cap. 5.* 19 *Ἐν τῷ θείῳ ἡμῶν κουβικλείῳ.* 20 *Cap. 2. §. h. t.* 21 *Cap. 3. supr. h. t.* 22 *Τοῦ Μακροῦ τείχους*, seu Thraciarum vide *Nov.* 26. 23 *Ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος*, a Præside, ita legitur apud Scrimger. 24 *Nov.* 103. c. 3. *in fin. J.* 25 Adde de præside Palæstinæ tertiæ §. 35. *J. h. t.* 26 Eadem Osrhoëna dicitur. 27 Hodie Turcomannia & Pinichia. 28 De secunda vide §. 42. *J. h. t.* 29 Hodie Setalia, *Gyravæ*, *Aplon* [illegible], Zina *Thevetio*, Caramania *Bellonio*, qua ad mare, Scandelorum: qua ad Septentrionem Caramaniam, nunc appari scribit Marius Niger. de Pamphylia dixi alias. 30 Hodie *Bursia*, ut Gyrava refert. *Becsangiat*, ut Castaldus.

rum,

rum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 17. A præfide Lydiæ [1] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 18. A præfide Phrygiæ falutaris [2] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 19. A præfide Pifidiæ [3] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 20. A præfide [4] Lycaoniæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 21. A præfide Novæ Juftinianæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 22. A præfide Armeniæ fecundæ [5] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 23. A præfide Armeniæ magnæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 24. A præfide Cappadociæ [6] primæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 25. A præfide Cappadociæ fecundæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 26. A præfide [7] Hellenoponti fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 27. A præfide Europæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 28. A præfide [8] Thraciæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 29. A præfide Rhodopeæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 30. A præfide Æmimontis [9] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 31. A præfide Cariæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 32. A præfide Lyciæ [10] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

§. 33. A præfide Auguftanicæ primæ [11] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xxiv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xl.

Et quæcunque præfidiales, aut correctoriæ adminiftrationes funt.

§. 34. A præfide Libyæ fuperioris fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 35. A præfide [12] Ægypti primæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 36. A præfide Ægypti fecundæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 37. A præfide Auguftanicæ fecundæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 38. A præfide Palæftinæ tertiæ [13] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 39. A præfide Arabiæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 40. A præfide Euphratenfis fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 41. A præfide Mefopotamiæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix, primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 42. A præfide Ciliciæ fecundæ [14] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 43. A præfide [15] Armeniæ primæ [16] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 44. A præfide Galatiæ fecundæ [17] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 45. A præfide Honoriadis fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 46. A præfide Infularum [18] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 47. A præfide Myfiæ fecundæ [19] fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 48. A præfide Scythiæ fic: Spectabilibus tribus chartulariis facri cubiculi, fol. ix. primicerio clariffimorum tribunorum notariorum, fol. xv. ejus adjutori, fol. iii. cohorti gloriofiffimorum præfectorum pro juffione, fol. xxxvi.

§. 49. [20] Pro uniuscujusque civitatis defenfore, fi quidem fit metropolis, [pro metropoli] apud officium gloriofiffimorum præfectorum prætoriorum dandi funt folidi nume. iv. fi vero alterius civitatis, folidi iii. & ultra hæc nihil. Nec enim defenfores vel dare judicibus, nec alteri cuiquam, nec accipere volumus: nifi quædam fint [cum ab his volo: præfideant] confuetudinis: fcientibus eis, quia fi nuntietur noftræ poteftati de aliquo eorum quia prævaricatur quæ a nobis fancita funt: & quod receperint, quadruplum reddent: & officio foluto, exilium habitabunt continuum: cum etiam provinciarum judices fi hoc neglexerint, & defenfores finant rapere: non modicam & ipfi fuftinebunt pœnam. Dat. 17. Kal. Maji, *Conftantinop.* BELISARIO V. C. Conf. 535.

Scriptum eft exemplar hujus Dominico gloriofiffimo præfecto apud Illyricum prætoriorum. Sed ita quidem adjectionibus jusjurandum fubeant, fecundum proprium de hoc facto indiculum [21] facramentum, cujus exemplar etiam directum eft tuæ celfitudini. Qui vero adminiftrationem fufcipiunt a tua celfitudine, directos hinc eis a nobis codicillos fufcipiant, præfente Deo amabili civitatis in qua degunt, epifcopo, & aliis qui in civitate funt, in judicio tuæ celfitudinis congregatis, & officio omni tuo: coram quibus etiam codicillos accipiant, & jurent prædictum jusjurandum, & maxime hoc præcipimus coram curialibus agi, quos competens eft magna frui & a tua celfitudine, & qui idem ferent cingulum. † Optima autem erit providentia & ftudium, ut nihil ab eis tu lucreris omnino, neque permittas eos ab ullo lædi: eos enim qui hanc nituntur iniquitatem, quatenus & feliciffimo noftro utantur exercitu, & reliquas curiales adimpleant functiones: quia non oportet talia attentari folatia, ut poffit referri ad tantam tarditatem? nihil enim nobis tam commendat tuam celfitudinem, quomodo circa curiales uniuscujusque civitatis providentia, quam præberi volumus iftus & a tua celfitudine, & a cinguli femper fucceſſoribus. Quapropter dum codicillos dederis [22] adminiftrationes accipientibus a te, aut præfente, hoc eis tuam denuntiare volumus fedem, ut curialibus omnem ferant favorem, nihil penitus ab eis accipientes. Prohibeatur autem & ab aliis eis afferri damna: & agnofcant per te, quia fi præter hoc aliquid egerint, pœnis fubjacebunt graviffimis. † Sicut enim curialibus parcere te volumus, ita & defenforum [23] caftigare & retinere avaritiam fancimus, & ab eis præfumere accipere a noftris fubjectis, nifi fecundum quod eis adminiftrat respublica: aut fi [24] non eft aliquod eis publicum folatium, quantum inculpabilis antiquitas definivit: ut a fpontaneis ipfis magis quam ab invitis accipiant, & hoc parum, & quantum eis ad mediocrem fufficit vitæ gubernationem. Sciant enim, quia [25] fi citra hæc aliquid acceperint: non folum quadrupli fubjacebunt pœnæ, fed etiam exilium habitabunt continuum: prius eis plagis corporeis infligendis.

1 Ea in fcripturis Lud. 2 Σαλουταρίας. Phrygiam, hodie appellari *Sarne* tradit Caftaldus. 3 *Nov.* 24. *J. h. t.* 4 Prætore *Nov.* 25. *J. h. t.* 5 De prima vid. §. 43. *J. hic.* 6 Hodie Almafia *Caftal.* Genech Theveto, Toccatu Alalulien Pineto. 7 Moderatore. *Nov.* 28. quæ eft περὶ τοῦ μοδεράτορος Ἑλλησπόντου. & 6. *Eclog.* 11. περὶ τοῦ μοδεράτορος τετάρτου ἁρμοστοῦ Ἑλλησπόντου. 8 Prætore. *Nov.* 26. *J.* 9 De Agerochio præfide Æmimontis Thraciæ, adde infcriptionem *Nov.* 32. 10 Lycia hodie Brieguja, Gyravæ: Bene-faacan Theveto: Aldinelli, Caftaldo. 11 De fecunda vide §. 37. *J.* 12 Plures alibi dignitates Ægypti recenfet, Prætores, comites, exconfules, moderatores, *Nov.* 23. *cap.* 3. 13 De prima & fecunda vid. §. 6. 7. *fupr.* 14 De prima vide §. 12. *fupr.* 15 Vel proconfule. *Nov.* 20. *cap.* 3. 16 De fecunda & magna vide §. 22. & 23. *fupr. hic.* 17 De prima vide §. 4. *fupr. hic.* 18 *Novell.* 41. 19 Vide *Nov.* 11. *infr.* 20 Omiffa eft hic Macedonia fecunda, & aliæ, de quibus *Nov.* 11. *infr.* 21 Infra pofitum. *Hal.* 22 Præfecti prætorio codicillis dignitatem dabant præfidibus provinciæ, & fic a præfectis ipfis Prætorio, codicillos fuos accipiebant provinciarum præfides. 23 Defenforum avaritia coërcenda. de defenforibus v. *Nov.* 15. 24 Salaria interdum nulla ex publico defenfores habuerunt. 25 Pœna defenforum aliquid præter leges accipientium.

TIT. III.

JUSJURANDUM [1] QUOD PRÆSTATUR AB HIS QUI ADMINISTRATIONES ACCIPIUNT.

Juro ego per Deum omnipotentem, & filium ejus unigenitum, dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum, & per ſanctam glorioſam Dei genitricem, & ſemper virginem Mariam, & per quatuor Evangelia quæ in manibus meis teneo, & per [2] ſanctos Archangelos Michaelem, & Gabrielem, puram conſcientiam germanumque ſervitium me ſervaturum ſacratiſſimis noſtris dominis Juſtiniano, & Theodoræ conjugi ejus, occaſione traditæ mihi ab eorum pietate adminiſtrationis: & omnem laborem ac ſudorem cum favore, ſine dolo, & ſine arte quacunque ſuſcipio in commiſſa mihi ab eis adminiſtratione de eorum imperio atque republica: & communicator [3] ſum ſanctiſſimæ Dei Catholicæ & Apoſtolicæ eccleſiæ: & nullo modo vel tempore adverſabor ei: nec alium quemcunque permitto, quantum poſſibilitatem habeo. Juro quoque idem jusjurandum, quod nulli penitus neque [4] dedi neque dabo occaſione dati mihi cinguli, neque occaſione patrocinii, neque promiſi, neque profeſſus ſum de provincia mittere, neque mittam, neque occaſione dominici ſuffragii, neque famoſiſſimis præfectis adminiſtrationem habentibus, neque iis qui circa eos ſunt, neque alii hominum ulli: ſed ſicut ſine ſuffragio percepi cingulum, ſic etiam pure me exhibebo circa ſubjectos piiſſimorum noſtrorum dominorum: contentus iis quæ ſtatutæ ſunt mihi de fiſco annonis.

† Et primum omne habebo ſtudium, ut fiſcalia [5] vigilanter inſpiciam: & indevotos quidem, & indigentes neceſſitate, cum omni exigam vehementia, nequaquam ſubinclinatus, neque ob hoc lucrum ipſum omnino conſiderans, aut per gratiam vel odium exigens aliquem citra quam competit, aut concedam alicui: devotos autem paterne tractabo, & ſubjectos piiſſimorum noſtrorum dominorum illæſos undique, quantum poſſibilitatem habeo, cuſtodiam. † Et æquus in cauſis utrique parti, & in publicis diſciplinis ero: nullique parti citra quam juſtum eſt, præſtabo: ſed exequar univerſa delicta, & omnem æquitatem ſervabo ſecundum [6] quod mihi viſum fuerit juſtum: & eos quidem qui innoxii ſunt, undique innoxios illæſosque conſervabo: noxiis autem imponam ſupplicium ſecundum legem, & omnem juſtitiam (ſicut jam dictum eſt) in publicis & privatis contractibus eis ſervabo: & ſi comperero fiſcum injuſtitiam pati, non ego ſolum hoc ago, ſed etiam ſemper mihi aſſidentem [7] talem ſtudebo aſſumere, & circa me omnes: ut non ego purus quidem ſim, qui vero circa me ſunt, furentur & delinquant. Si quis autem inveniatur circa me talis: & quod ſit ab eo, me ſanare & eum expellere. † Si vero non hæc omnia ita ſervavero: recipiam hic & in futuro ſeculo in terribili judicio magni Domini Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti: & habeam [8] partem cum Juda [9], & lepra Giezi [10], & tremore Cain [11]: inſuper & pœnis quæ lege eorum pietatis continentur, ero ſubjectus. Scriptum eſt exemplar hujus Dominico glorioſiſſimo per Illyricum prætoriorum præfecto.

TIT. IV.

UT ETIAM ECCLESIA ROMANA [12] CENTUM [13] ANNORUM GAUDEAT PRÆSCRIPTIONE.

NOVELLA CONSTIT. IX.

1. *Imp. Juſtin. A. Joanni viro beatiſſ. ac ſanctiſſ. Archiepiſc. & Patriarchæ veteris Romæ.*

PRÆFATIO.

Ut legum originem anterior [14] Roma ſortita eſt, ita & ſummi [15] pontificatus apicem apud eam eſſe nemo eſt qui dubitet. Unde & nos neceſſarium duximus *patriam* [16] *legum, fontem ſacerdotii*, ſpeciali noſtri numinis lege illuſtrare, ut ex hac in univerſas eccleſias catholicas, quæ usque ad Oceanum fretum poſitæ ſunt, ſaluberrimæ legis vigor extendatur: & ſit totius Occidentis, nec non & Orientis, ubi poſſeſſiones ſitæ inveniuntur ad eccleſias noſtras ſive nunc pertinentes, ſeu poſtea eis adquirendæ, lex propria ad honorem Dei conſecrata. Cum enim antiqua jura xxx. annorum metis temporales exceptiones concludebant, & ſi hypotheca fuerat, paulo longiora eis ſpatia condonabant: nos ſacroſanctas eccleſias hujusmodi quidem curriculis temporum nullatenus excludi concedimus, maxime in his rebus, in quibus vel læſionem ſuſtinuerint, vel quicquam debeatur: ſed centum tantummodo annorum lapſu temporalem exceptionem eis opponi ſancimus: ut maneant per totum prædictum tempus integra jura eccleſiaſtica, & non poſſit eis alia [17] præter centum annorum obviare exceptio: cum hoc tempus vitæ [18] longævi hominis plerumque finis eſſe dignoſcatur. † Habeat itaque ſanctitas tua hanc legem catholicis totius Occidentis eccleſiis profuturam, & in Orientales partes propagandam, in quibus aliquid ſacroſanctæ poſſident eccleſiæ: ut ſit Deo omnipotenti dignum donarium, divinarum rerum tuitio: nec iniquis hominibus impium [19] remaneat præſidium, & tutus peccandi locus etiam ſcientibus relinquatur: ſed ille ſervetur innocens, qui re vera innoxius ſit: nec improba temporis allegatione ſeſe tueatur: tempus pro puritate prætendens. Quod igitur noſtra æternitas ad omnipotentis Dei honorem, venerandæ ſedi ſummi apoſtoli Petri dedicavit: hoc habeant omnes terræ, omnes inſulæ totius Occidentis, quæ usque ad ipſos Oceani receſſus extenduntur, noſtri imperii providentiam per hoc in æternum. Reminiſcentes, hujus legis prærogativam (ſicut ſupra dictum eſt) non ſolum in Occidentalibus partibus Romanæ eccleſiæ condonamus, ſed etiam in Orientalibus partibus, in [20] quibus eccleſiaſticæ urbis Romæ poſſeſſiones ſunt, vel poſtea fuerint, ſcilicet omnibus judicibus majoribus & minoribus, qui Chriſtiani & orthodoxi ſunt, vel poſtea fuerint: hanc noſtram conſtitutionem ſervantibus: nihilominus hujusmodi legis temeratoribus, poſt cœleſtes pœnas etiam legitimum ſemper vigorem pertimeſcentibus, & pœnam L. libr. auri formidantibus: hac lege non ſolum in poſtea emergentibus cauſis ſuum tenorem exercente, ſed etiam in iis quæ jam ſunt deductæ in judicium.

EPILOGUS.

† Sanctitas itaque tua præſentem noſtræ manſuetudinis legem piiſſimam, ſive ſacroſanctam oblationem, quam Deo dedicamus, accipiens, intra ſacratiſſima vaſa reponat: & a nobis ſervandam, & omnes eccleſiaſticas poſſeſſiones ſervaturam. Dat. *Conſtantinop.* 6. Kal. Maji, BELIS. V. C. Conſule.

TIT. V.

DE REFERENDARIIS [21] PALATII.

NOVELLA CONSTIT. X.

Imp. Juſtin. Aug. Hermogeni glorioſiſſ. ſacrorum officiorum magiſtro, exconſuli, & patricio.

PRÆFATIO.

Cum aliis omnibus quæ in ordinem perduximus competentem, neque ea quæ de ſpectabilibus noſtris *Referendariis* ſunt, foras relinquere exiſtimavimus a noſtra providentia: & tanto magis, quanto nobis utiliores conſtituti ſunt, primum quidem eos non in multitudine conſtitutos, nos, ut adjuvaremus multos per eos ſingulorum facile petitiones diſcentes, plures eſſe quam dudum fecimus.

§. 1. Sed apparuerunt quidam noſtram largitatem in immenſum vocantes; & multos quidem nobis introducentes ſupplicantes: multis autem petitionibus uſi, ita ſemper adjectiones in immenſum incompetens, cauſam ſic perduxerunt honeſtam: nil enim petentibus factum eſt finitum, donec in quatuor & decem eorum numerus exiret. Propterea igitur utpote cauſa jure a nobis honorata, deinde in multitudinem effuſa, ne propria imminuatur honeſtate, prævidimus certa eorum numerum [22] comprehendere menſura: non ut quæ ſunt auferamus [23] eis conceſſa, (nec enim hoc imperialis eſt majeſtatis proprium) ſed ut omnium placentium nobis & honeſte miniſtrantium, foras aliquos ex his conſtituamus a noſtro miniſterio, nullo omnino concedimus modo: ſed manere quidem eos ſancimus ſecundum figuram qua ſunt: neminem tamen omnino adjici, donec in octo viros perveniat numerus: *ut hi perpetuo ſint octo conſtituti*: numero quidem hoc per nullum modum aut tempus aucto, feſtinantibus autem ipſis perpetuo invicem tranſcendere circa nos & imperium cura & devotione; nemine licentiam habente, neque petere aliquid deinceps tale, ſed ſciente quod neque impetrabit petita: pro eadem autem petitione non ſolum obligatus erit pœnæ auri librarum decem, ſed etiam propria ſpoliabitur militia. Volumus enim eos in menſura quidem usque ad dictum numerum contineri: juſtitia vero & aliis virtutibus augeri, & ad manus apparere. *Multitudo* [24] *enim numeroſa nihil habet honeſtum: quoniam in paucis ex multis quæ ſecundum virtutem eſt, vita ſalvatur.* Maneant igitur, ſecundum quod prædiximus, nunc in eadem figura.

EPILOGUS.

† Hæc autem tua eminentia cognoſcens cuſtodiat, ut nullo tempore transgrediatur aliquid eorum quæ a nobis ſancita ſunt: ſed eos qui præter hoc aliquid agunt, interminatam exigi pœnam, tanquam ea petentes, quæ nec petere licet, neque dare poſſibile eſt [25], ſitque & hæc lex noſtra multitudinem quidem expellens: introducens vero virtutem, quæ non [26] in multis apparet: & præcipue in viris procedentibus ex patribus [27] quidem bonis, ſuam autem vitam conſtituentibus tam in petitionibus indigentium, quam ad noſtrum in eos auxilium.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram legem manifeſtata ſunt, tua eminentia operi effectuique tradere feſtinet. Dat. Id. Maji, *Conſtantinop.* BELISARIO V. C. CONS. *

Deeſt hic Novell. XI. ut & in omnibus Græcis editionibus, titulus ejus tantum ſupereſt in hanc ſententiam:

UT QUÆ CIRCA VIMINACIUM [28] SUNT ECCLESIÆ [29] SUB PROPRIO ARCHIEPISCOPO SINT, NON AUTEM AMPLIUS SINT SUB ARCHIEPISCOPO THESSALONICÆ.

At illam integram reperi in veteri quodam libro manuſcripto, ubi inſcribitur:

---

1 Formulam jurisjurandi obſerva. 2 Jurare per ſanctos Archangelos ſoliti magiſtratus, Juſtiniani tempore. 3 Huc refer formulam jurisjurandi a Cancellario Galliæ præſtandi, ex Lucio 3. *Placit.* 7. *num.* 1. 4 *l.* 15. 20. *C. de epiſcop. aud. l. ult. C. de poſtulando. l.* 9. *C. de diverſ. off.* 5 *ſupr. c.* 8. *tit.* 2. 6 Judicandum eſſe ex conſcientia, non ex actis & probatis, hinc colligunt: adde *l. illicitas.* 6. §. *veritas.* 1. *ff. de officio præſidis.* 7 *d. cap.* 8. 8 Formulam diræ imprecationis obſerva: Pars mihi ſit cum Juda, cum lepra Giezi, cum tremore Cain. 9 *Matth.* 27. *Actor.* 1. 10 4. *Reg.* 5. 11 *Geneſ.* 4.

12 Hæc conſtitutio pertinet ad occidentales Eccleſias: idem antea tributum fuerat eccleſiis orientalibus, *l.* 23. *C. de ſacroſ. eccleſ.* 13 Hæc conſtitutio abrogata eſt. *Julian.* per Novellam 111. introducta 40. annorum præſcriptione qua de re vid. Cujac. 5. *obſ.* 5. & *c.* 31. & 34. *ac temporib.* Goth An hæc Nov. corrigatur per *Nov.* 131. *c.* 6. Affirm Cujac. neg Covarr. 2. *par. r. c.* 9. 3. Aul. 14 Roma anterior, hoc eſt vetus, Italiæ Roma eſt, nova vero Roma, eſt Conſtantinopolis. 15 Summi pontificatus apex datus Romano 16 Roma legum patria, fons ſacerdotii: adde *l.* 7. *C. de feriis.* 17 Hoc dixi abrogari per Novell. 111. introducta præſcriptione 40. annorum, *Nov.* 131. *c.* 6. 18 *l.* 23. *C. de ſacroſanct. eccleſ.*

19 Uſucapio rerum eccleſiæ, impium iniquis hominibus præſidium. 20 Aliis poſſeſſiones Romanæ ſitæ in Oriente, jure Orientali fuiſſent præſcriptæ.

21 De numero referendariorum vide Julianum *Conſtit.* 16. Referendarii porro palatii recitant principi ſupplicum deſideria & mandata principis judicibus inſinuant. *Nov.* 113. 124. *c.* 4. *l.* 2. *C. de off. ejus qui vicem* Procop. *de bello Perſico* 4. Ammon. 41. Gallis videntur ii eſſe, qui appellantur *Maiſtres des Requeſtes, de l'hoſtel.* De referendariis majoris eccleſiæ dictum eſt *Nov.* 6. 22 Referendarii ad veterem numerum rediguntur, ut clerici, *Nov.* 3. 23 Conceſſa auferre, *non* eſt proprium Imperatoris, *Nov.* 81. *c.* 2. *in fin.* 24 Multitudo numeroſa nihil habet honeſti. *ut hic.* Interdum etiam multitudo nocet. ſic multitudo medicorum interdum ægrotos perdit. Dion *in Hadriano*: multitudo ſeu turba librorum diſcentem onerat, non inſtruit. Seneca 1. *de tranquillitate* 9. in conviviis plerunque turba eſt turbulenta. Varro *Satyra Menipp.* apud Gellium 13. c. 1. ſic multitudo effrenata teſtium non admittenda. *l.* 1. *in fin. ff. de teſtib.* 25 Quod petere non licet, dari non poteſt, & e contra 26 Rari quippe boni &c. Pauci dignoſcere poſſunt vera bona. 27 Fortes creantur fortibus. 28 Vid. Julian. *Conſt.* 9. 29 Quasque ſubjecit ei imperator.

TIT.

TIT. VI.
DE PRIVILEGIIS ARCHIEPISCOPI JUSTINIANÆ [1] PRIMÆ [2], ET SEDE [3] PP. ILLYRICO IN PANNONIAM SECUNDAM, ID EST, JUSTINIANAM PRIMAM TRANSFERENDA.

NOVELLA CONST. IT. XI.

Imp. Juſtin. A. Catelliano viro beatiſſimo, Archiepiſcopo primæ Juſtinianæ.

PRÆFATIO.

MUltis & variis modis noſtram patriam augere cupientes, in qua primo Deus præſtitit nobis ad hunc mundum quem ipſe condidit, venire, & circa ſacerdotalem cenſuram eam volumus maximis incrementis ampliare, ut primæ Juſtinianæ patriæ noſtræ pro tempore ſacroſanctus antiſtes, non ſolum metropolitanus, ſed etiam archiepiſcopus fiat: & cæteræ provinciæ ſub ejus ſint autoritate, id eſt tam ipſa mediterranea Dacia, quam Dacia Ripenſis: nec non Myſia ſecunda [4], Dardania, & Prævalitana [5] provincia, & ſecunda Macedonia: & pars ſecundæ etiam Pannoniæ, quæ in Bacenſi eſt civitate. Cum enim in antiquis temporibus Firmi [6] præfectura fuerit conſtituta, ibique omne fuerit Illyrici faſtigium tam in civilibus quam in epiſcopalibus cauſis, poſtea autem *Attilanis* [7] *temporibus* ejuſdem locis devaſtatis Apennius præfectus prætorio de Firmitana civitate in Theſſalonicam profugus venerat, tunc ipſam præfecturam & ſacerdotalis [8] honor ſecutus eſt: *& Theſſalonicenſis epiſcopus, non ſua auctoritate, ſed* [9] *ſub umbra præfecturæ meruit aliquam prærogativam.* † Cum igitur in præſenti, Deo auctore, ita noſtra Reſpublica aucta eſt, utraque ripa Danubii jam noſtris civitatibus frequentetur, & tam Viminacium quam Recidua & Literata quæ trans Danubium ſunt, noſtræ iterum ditioni ſubjectæ ſint, neceſſarium duximus ipſam gloriosiſſimam præfecturam quæ in Pannonia erat, in [10] noſtra feliciſſima patria collocare, cum nihil quidem magni diſtat a [11] Dacia Mediterranea, ſecunda [12] Pannonia. † Et quia homines ſemper bellicis ſudoribus inhærentes non erat utile Reipublicæ ad primam Macedoniam, poſt tot ſpatia, tantasque etiam difficultates venire, ideo neceſſarium nobis viſum eſt ipſam præfecturam ad ſuperiores partes trahere, ut juxta eam provinciæ conſtitutæ, facilius ſentiant illius medicinam. Et ideo tua beatitudo & omnes præfatæ primæ Juſtinianæ ſacroſancti antiſtites, Archiepiſcopi [13] habeant prærogativam [14], & omnem licentiam, ſuam auctoritatem eis [15] impertiri, & eos ordinare, & in omnibus ſupraſcriptis provinciis primam habere dignitatem, ſummum ſacerdotium, ſummum faſtigium, a tua ſede creentur, & ſolum archiepiſcopum habeant, nulla communione ad eum Theſſalonicenſi epiſcopo ſervanda: ſed tu ipſe & omnes primæ Juſtinianæ antiſtites, ſive ejus judices & diſceptatores, quicquid oriatur inter eos diſcrimen, ipſi hoc dirimant, & finem eis imponant, & eos ordinent, & nec ad alium quendam eatur, ſed ſuum agnoſcant Archiepiſcopum omnes prædictæ provinciæ, & ejus ſentiant creationem, & vel per ſe, vel per ſuam auctoritatem, vel clericos mittendos habeat omnem poteſtatem, omnemque ſacerdotalem cenſuram, & creationis licentiam. Sed & in Aquis, quæ eſt provinciæ Daciæ Ripenſis, ordinari volumus a tua ſanctitate epiſcopum, ut non in poſterum ſub Meridiano Thraciæ oppido epiſcopo ſit conſtituta, ſed Meridianus quidem maneat in Meridiano, nulla communione cum Aquis ſervanda. Aquenſis autem epiſcopus habeat præfatam civitatem, & omnia ejus caſtella & territoria & eccleſias, ut poſſit Bonoſiacorum [16] ſcelus ex ea civitate & terra repellere, & in orthodoxam fidem transformare. † Ut igitur ſciat beatitudo tua noſtri numinis diſpoſitionem, ideo præſentem legem ad tuam venerabilem ſedem transmiſimus, ut in perpetuum tale beneficium habeat patriæ noſtræ eccleſia in Dei omnipotentis gloriam & noſtri numinis ſempiternam recordationem. † Quando autem tuæ recordationis ſedis gubernatorem ab hac luce decedere contigerit, pro tempore Archiepiſcopum ejus [17] a venerabili ſuo concilio Metropolitanorum ordinari ſancimus, quemadmodum decet Archiepiſcopum omnibus honoratum eccleſiis provehi, nulla penitus Theſſalonicenſi epiſcopo, nec ad hoc communione ſervanda.

EPILOGUS.

† Beatitudo igitur tua, quæ noſtra ſanxit æternitas, modis omnibus ad effectum perducere non differat. Dat. XX. BELIS. V. C. Conſule.

TIT. VII.
DE INCESTIS [18] ET [19] NEFARIIS NUPTIIS.

NOVELLA CONST. IT. XII.

Imp. Juſt. Auguſt. Floro glorioſiſſimo comiti ubicunque poſitæ divinæ rei privatæ.

PRÆFATIO.

PRo inceſtis dudum nuptiis ſcriptas ab imperatoribus leges non perfecte habere judicamus: quæ eos quidem, qui inceſtis copulantur nuptiis, impunitos [20] ſinunt, ex iis autem procedentem ſobolem, utique inculpabilem [21] exiſtentem, privant rebus patris, ut neceſſitas ſit eos quidem qui peccant ſine reatu eſſe: eos autem qui innoxii ſunt, tanquam peccantes puniri.

CAP. I.
De inceſtis & nefariis nuptiis.

SAncimus igitur de cætero, ſi quis illicitas, & contrarias [22] naturæ (quas lex inceſtas, & nefandas, & damnatas vocat) contraxerit nuptias, ſi quidem [23] non habuerit filios ex prioribus legitimis & inculpabilibus ſibi contractis nuptiis, mox ei ſuarum rerum caſum imminere: ſimul autem, & eorum quæ nomine dotis data ſunt ei, in nullo potiri: ſed omnia ærario adſignari: eo quod dum licuerit nuptias facere legitimas, contra [24] leges amaverit: & confuderit [25] quidem ſobolem, nocuerit autem & generi: egerit vero quæ impia ſunt & ſceleſta, & talia concupierit, qualia plurima etiam irrationabilia [26] amovent animalia, ſitque ei pœna non confiſcatio ſolum, ſed etiam cinguli privatio, & exilium [27]: & ſi vilis [28] fuerit, etiam corporis verberatio, quatenus diſcat caſte [29] vivere, & intra naturam ſe continere, non autem delectari, & amare [30] ultra terminum traditum nobis a natura, [etiam his legibus repugnare]. Muliere quoque, ſi legem ſciens [31], hanc quidem neglexerit, inceſtis autem ſemetipſam tradiderit nuptiis, ſub eadem conſtituenda pœna.

CAP. II.
Ut liberi legitimi inceſtuoſorum ſupplicio patris, ſui juris fiant, & res patris accipiant.

SI vero contigerit ex prioribus nuptiis inculpabilibus filios eſſe ei, aut nepotes forte, aut ulterius, paternam mox illi accipiant ſucceſſionem, ſuæ [32] quidem poteſtatis patris ſupplicio facti, paſcentes [33] autem eum, & alia neceſſaria præbentes. *Nam licet* [34] *legum contemptor & impius ſit, tamen pater eſt.*

CAP. III.
Intra quod tempus huic conſtitutioni locus ſit, & quid [35] *inceſtuoſi filii juris habeant in bonis patris.*

ET hoc quidem ſequens tempus habeat poſt præſentem noſtram conſtitutionem currens: nullo contriſtando ſi caſte vixerit: licebit enim nihil peccantes ſub hac lege non ſubdi. Quod vero jam transactum eſt, nec omnino relinquimus innoxium: nec omnibus modis ſub acerbam indignationem ſubmittimus: ſed ſi quæ inceſtæ factæ ſunt nuptiæ, ſi quidem contigerit eas quolibet modo diſſolvi [36], ſine reatu ſint. † Si vero hæc noſtra lex invenerit aliquem poſt tales nuptias, licentiam ille habeat, ex quo omnibus inſinuata eſt, intra duos annos ſic ſibi copulatam dimittere conjugem, non reverſuram ulterius ad eum: neque ſeparatam quidem figuraliter [37], pro veritate vero conjunctam, forſan enim ſic prioribus ſatisfaciat, ſola quarta ejus ſubſtantiæ parte ad fiſcum deferenda, & ad filios omni alia ſubſtantia: quam eis tanquam innoxiis concedimus: ut ſi quidem ſoli, & non cum aliis, & ipſis legitimis ſint, ex aliis nuptiis inculpabilibus exiſtentibus: non priventur paterna ſucceſſione: niſi juſte eos odio habens pater, propter aliam quandam legitimam offenſionem a ſua excludat ſucceſſione. §. 1. Si vero etiam nuptiæ ſint aliæ prius factæ, & non offendentes legem, & filii inde oriantur: tres quidem partes hereditatis undique inculpabilibus, & innoxiis relinqui filiis: niſi [38] aliquid offendant aliud, quod eos indignos patris ſecundum legem ſucceſſione demonſtret: quartam vero filiis injuriam quidem paſſis, innoxiis tamen relinquere liceat, & ipſis inculpabilibus per omnia alia circa patrem viſis, ſcilicet & percepta ex paterna ſubſtantia quarta parte, quam fiſco dari præcipimus. † Damus autem eis non ex teſtamento ſolo, ſed etiam ab inteſtato genitorum ſecundum prius a nobis dictum modum fieri heredes: hoc eodem valente, ſi etiam poſtquam prius dimiſerit conjugem inceſte ſibi commiſſam vel copulatam, alteram duxerit ſecundum legem uxorem, filiis ei & ex priore exiſtentibus & poſtea ex legitima procreatis. ſic enim prius tempus clementiæ vincimus, dote quippe præcedenti mulieri danda. † Si autem uxorem non dimiſerit intra duos annos, ex quo lex fuerit publice inſinuata, & ipſe cadat ſua ſubſtantia, & mulier dote, & ſupradicta fiat pœna: tales quoque filii nihil ex paterna ſubſtantia habebunt, neque ex materna dote. † Sed ſi qui fuerint ex prioribus nuptiis innoxii filii ei procreati: illi res accipiant (poſt quartam quippe partem quæ ad fiſcum defertur) ſuæ poteſtatis effecti, & patrem [39] alentes, & aliam ei præbentes ſufficientem ſanationem, ſicut prædiximus: dote etiam hic inceſtæ conjugis ſub fiſco facienda. † Si vero filii non ſint ex prioribus inculpabilibus nuptiis hoc agenti procreati: tunc totius ejus ſubſtantiæ dominus erit fiſcus: hæc enim etiam in poſtea nubentibus in-

1 Achrido, vel ut ait Agathias, Vedecina civitas Illyrici Juſtiniani natalis fuit. vide Gregor. *lib.* 2. 2 Quæ & nova. *Nov.* 8. *c.* 15. §. 21. Aliæ ſunt Juſtinianæ in Africa Carthaginenſium, *Novell.* 131. quæ a Juſtiniano vindicata & reſtituta imper. Romano. Alia fuit Juſtiniana ſecunda in Cypro inſula, patria Theodoræ uxoris: *Niceph.* Alia Juſtiniana nova in *Novell.* [illegible] & alia *Novell.* 2[illegible] *Grego.* 4. *epiſt.* 59 facit mentionem Joannis epiſcopi Juſtinianæ primæ. 3 Sedes PP. Illyrici Juſtinianea 1. 4 *Nov.* 8. *c.* 15. §. 47. 5 *Nov.* 131. *c.* 3. 6 Firmium olim ſedes Præfecti Illyrici & Archiepiſcopi Illyrici. Forte legendum, *Sirmii*: unde Pannonia Sirmienſis, quondam Gothorum ſedes. Caſſiod. 3. *variar.* 7 Id eſt, Attilæ. Attila rex Hunnorum, ad hunc Attilam Caſſiodorus a Valentiniano miſſus eſt legatus cum Carpilione filio Ætii, vidit intrepidus, cujus timebat imperium: facies illas terribiles & minaces fretus auctoritate deſpexit, nec dubitavit ejus altercationibus obviare, qui furore neſcio quo raptus mundi dominatum videbatur expetere. Invenit regem ſuperbum & reliquit placatum. vide Caſſ. 1. *variar.* 4. 8 Epiſcopalis. 9 Hic locus valde notandus eſt. Indicat enim quemadmodum epiſcopi paulatim alii aliis imperaverint. Nam colore ſedis præfecturæ prætorianæ, epiſcopi earundem urbium cæteris antiſtare voluerunt, *ut hic.* eo nomine magnæ ſunt ortæ controverſiæ inter Ravennatem & Romanum epiſcopum. 10 Hic locus oſtendit, Juſtiniani patriam non fuiſſe Dalmatiam vel Thraciam, ſed Pannoniam: quæ hodie appellatur Bulgaria. 11 Daciæ verbum comprehendit hodie Tranſilvaniam, Valachiam, Moldaviam. 12 Id eſt, inferior hodie Hungaria: ſuperior Auſtria, Carinthia, Carniola. 13 Qui & patriarchæ. 14 *Novell.* 131. *cap.* 3. 15 Epiſcopis. 16 Videtur innuere Bonoſianos, quorum meminit Greg. *in Epiſt. ad Quintum de conſecratione diſt.* 4. *cap.* 1. *Si vero:* adde Innocentium *epiſt.* 20. 21. Iſidorum, adde eundem Gregor. 9. *regiſt* Indictione *l.* 4. *epiſt.* 61. 17 Archiepiſcopus Illyrici ordinabatur a Metropolitanis Illyrici.

18 Περὶ ἀθεμιτογαμιῶν Scrimg. 5. *C.* 5. *Nov.* 139. 154. Περὶ αἱμομικτῶν, id eſt, de his, qui ſe ſuo ſanguini miſcent. Harmenop. 6. *tit.* 4. vide Julian. *conſt.* 32. Clarum 1. *ſent.* §. *Inceſtus* 9. Goth. Vid. Rittershuſ. *part.* 4. *cap.* 2. Anſ. 19 Ἴνκεστος γάμος, ὁ ἐξ αἵματος τὴν σύστασιν ἔχων, δαμνάτος ὁ κεκωλυμένος, νεφάριος δὲ ὁ παράνομος. Prioris generis exemplum fuerit, ſi quis fratris filiam, vel amitam, vel ſimiles perſonas duxerit. Secundi tutoris cum pupilla matrimonium: Tertii, cum rapta. 4. Harm. 6. *in fin.* 20 Ante Juſtinianum nuptias contrahentes inceſtuoſas, impuniti videntur, cum tamen eorum liberi eis non ſucceſſerint: legimus tamen inceſtuoſos deportatos, *l.* 5. *ff. de quæſtionibus.* 21 Inceſtuoſi filius, ſine ſua culpa ſic naſcitur. 22 Inceſtæ, nefandæ nuptiæ damnatæ, contrariæ naturæ, *ut hic.* moribus, *l.* 8. *l.* 39. *ff. de ritu nupt.* jure gentium, *l.* 68. *d. tit.* contra leges. *J. hic.* 23 Pœna inceſtuoſas nuptias contrahentis, adde *l.* 6. *Cod. hic.* 24 Inceſtuoſus contra leges amat. 25 *Nov.* 154. 26 Irrationabilia quædam animalia ab inceſtu abhorrent. vid. Ariſtotelem 8. *de hiſtoria animalium.* 27 Id eſt, deportatio in inſulam. 28 Durius punitur vilis, quam nobilis. 29 Caſte vivendum. 30 Ultra terminos datos a natura, non eſt amandum. 31 Aliud ſi ignarus, *l.* 57. *ff. de ritu nupt.* Ulp. 7. §. 3. ἀκούσιον ἐν μεταμελείᾳ ἐστίν. Ariſt. 3. *Ethicor.* 32 Patriæ poteſtatis ſolvendæ novum modum obſerva. 33 Parentes inopes a liberis alendi. *c.* 3. §. 1. *in fin. J. hic* 34 Pater quantumvis impius & contemptor legum, fovendus tamen a liberis. An in omni crimine id locum habet? majeſtatis crimen excipe, & ſimilia. An bannitum parentem filius impune tecto poteſt excipere? licere non puto, mitius tamen punitur. *l.* 2. *ff. de receptator.* quin ſi levis exilii cauſa fuerit, excuſandus omnino, videlicet filius, alioquin patria parentibus potior. vide quæ dixi ad *l.* 19. §. 7. *ff. de captivis.* id etiam contra leges fieret. Parens legum contemptor hic quidem dicitur, & tamen ei nominatim lex indulget alimenta a liberis præſtanda. 35 Adde J. *Novell.* 89. *in fin.* 36 Inceſtæ nuptiæ ſtatim diſſolvendæ. *l.* 4. *in fin. C. hic.* 37 Τῷ σχήματι, id eſt, ſpecie tenus. 38 Pœna inceſtuoſi contumacis. 39 *C.* 2. *ſupr. hic.*

ceste, sancimus, sub æqualitate per omnia ponentes eum, qui non dimittit intra prædictum a nobis tempus incestam conjugem, cum eo, qui post hanc nostram legem incestas & odibiles quasdam nuptias elegerit.

CAP. IV.

De naturalibus liberis ante [1] *dotalia instrumenta natis.*

DUbitatum [2] itaque etiam in quibusdam gentibus aliquid de legitimis filiis ex nostra constitutione factis, existimavimus recte se habere nos tanquam legis patres & adjicere ei, & solvere dubitationem. Etenim cum tali intellectu ab initio legem posuimus: nam & si legitimorum quisquam sit pater & abeunte [3] ejus uxore ex hominibus, aut etiam legitime transigente, habuerit quandam consuetudinem ad aliam mulierem, quam licebat etiam legitime ducere uxorem, & fuerint ei filii, aut ante dotalia documenta, si tamen ea fecit, aut etiam postea vel etiam soli maneant ante dotalia filii, secundis autem non procreatis, aut etiam postquam nati sunt, morientibus: existimaverunt quidam non posse secundos esse legitimos: quoniam præexistant ex priori conjuge alii legitimi & proprii filii, quod nullam rectam & consequentem habet consonantiam. Si enim hujusmodi filios nos legitimos & proprios demonstravimus, dotalium [4] documentorum contenti confectione: legitimi vero etiam primi constituti sunt, in omnibus; legitimus etiam pater moritur, & iis qui ex prima fuerunt, & qui de secunda, licet ante dotalia documenta procreati sunt, & nullus post eos post documentum dotis natus est, aut etiam natus & mortuus: & licentiam lex ei præstat, quo vult testari modo, in suam sobolem, ut tamen non offendat in aliquo leges, quæ mensura certa successionis omnes filios vocant. Venient igitur etiam ab intestato & ex testamento (sicut & pater & lex permittit) proprii existentes atque legitimi: alterutrisque succedent. Quid enim aliud decernimus, cum sufficiat legitima & suorum appellatio sub potestate eos ostendere, & dare etiam contra testamentum, quæ leges præbent, & omnia habere quæcunque hujusmodi appellationem decent?

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc legem declarata sunt, agnoscens, operi effectuique tradere festinet, præcepto utens apud gentium præsides, ut & qui foris sunt homines, agnoscant, quia sobolis innoxiæ & puræ curam habuerimus, & alienigenas atque nostris odibiles [5] legibus aversamur copulationes. Dat. 6. id. Octob. *Constantinop.* BELISARIO V. C. C. indictione 14. 535.

TIT. VIII.
DE PRÆTORIBUS POPULI [6].
NOVELLA CONSTIT. XIII.

Idem A. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

CLarissimorum *vigiliæ judicum* nomen honestum & antiquis Romanis cognitum, nescimus, quemadmodum in aliam translatum est appellationem & ordinem. Patriæ enim nostræ vox *Præfectos* eos *Vigilum* appellavit, vigilantibus & nihil imperscrutatum relinquentibus hominibus, hoc cinguli præponens. Vox enim Græcorum nescimus, unde *præfectos* eos appellavit *noctium*, tanquam necessarium esset, Sole quidem (verisimiliter) decumbente exurgere cingulum, quiescere autem debilitato. Quid enim erat, propter quod *noctium* addidit nomen? Si enim quodammodo hac sola dignitate, quæ in noctibus sunt non recte gesta curam habente & circumlustrante civitatem, hanc habuit appellationem, sed hoc ipsum & civitatis cingulum videmus agentem, quatenus nihil interesset quod prohiberet super appellatione ista, etiam dignitatem illam hoc nomine vocitari. Si enim dividi dignitates possunt, & gloriosum quidem præfectum felicissimæ hujus civitatis esse diurnum judicem, alios autem noctis, vehementer competentium aberraverint, rectitudinem nominum nescimus quemadmodum corrumpentes. Hanc igitur appellationem istam nebulosam existentem & obscuram & *noctis* [7] prænomen, fortassis refugiunt omnes, & pœnam esse hanc administrationem existimant, & neque imperialium dignam codicillorum esse putant.

CAP. I.

NOs igitur rem quomodo oportet aspicientes, æstimavimus oportere dignitatem hanc a principio incipientem ab appellatione, in totum erigere & ornare & *Nyctéparchum* nullatenus de cætero vocari. Curam enim habebunt eorum quæ in diem & in noctem, præter quod competens est aguntur. §. 1. Igitur quoniam antiquis Romanis vehementer *Prætoris* placuit nomen, propterea existimavimus eos *Prætores plebeios* oportere nominare, qui ad custodiam & disciplinam constituti sunt, & plebeiam possunt compescere seditionem, & sicut cæteri prætores sunt in curia Senatus, libertatum & tutorum & talium præsides: ita sint & isti prætores super [8] populorum rectitudine, & nostra quidem voce *plebis Prætores* appellentur, Græca vero ista & communi [lingua] *Prætores populorum* [9]. *Prætoris* enim qualiter est honestum nomen, qualiter non [10] longe constitutum a consulatu, qualiter [11] vicinum legi affictum, manifestant leges, consulatui conjungentes prætores, secundum eis cum [12] lege dantes ordinem. Et quemadmodum antiquitus consules fuerunt, qui magnæ [13] præerant curiæ, principes autem plebis qui plebem gubernabant, ita & nunc sunt prætores quidem Senatus, qui ea quæ pridem a nobis dicta sunt, agunt: *principes* [14] vero *populorum* hi, qui quietem eorum defendunt, & quod eis expedit, provident. §. 2. Revera enim dignitatem hanc olim honestam constitutam & in seniore Roma in usu frequentatam splendide, in temporibus non solum quæ Imperatores habuerunt, sed & adhuc longius, & magna civitas hanc suscipiens dignitatem, non despectam habuit. Neque enim veteribus temporibus didicimus aliquas magnas dignitates administratas, quæ circa imperium sunt, & post hæc non dignari de hac re sollicitudinem fieri, paulatim [vero] ita res abjecta visa est & nullius rei digna, ut neque ex codicillis nostris [fieret,] jaceret autem sub gloriosissimis præfectis felicissimæ hujus civitatis, & multa ex ordine eorum ista susciperet dignitas & administraret eam pessime. Etenim si quis inspiciat antiquitatis ejus cingulum, vehementer eam qualis pridem erat, & de his, quæ nunc sunt, docebitur, cognoscet enim eam & *forum* [15] *proprium & officium commentariensis habentem, & alia omnia quæ pene civitatis cingulo a legibus deputata sunt.*

CAP. II.

QUia igitur nos omnia perscrutantes, quæ facta sunt pridem, festinamus in meliorem ordinem & antiquam honestatem & hujus rei reducere ornamentum, ut non furta ab iis fiant frequentia, & societates cum furibus, & judicia negligi & sperni, & nullius dignæ procedant rationis, propterea existimavimus, quæ circa ea sunt, definire. Scimus enim, quoniam si propter pecuniarias lites, in quibus non magnum est periculum, nisi in pecuniis solis, attamen dignitates eas judicant magnæ, & multotiens etiam conjudices [16] dantur, & innumerabiles nobis solicitudines sunt, ut non causæ sine judicio procedant: quomodo [17] non competens est de judicibus, quibus super [18] animabus judicantium est periculum, omnem ponere providentiam, qualiter alicujus digni efficiantur rationis, ne quando animam perdant hominis nati quidem semel, recipere [19] autem eam dum perdiderit, non valentis?

CAP. III.

PRimum quidem [igitur] sancimus neminem omnino in prædicta dignitate adesse, priusquam a nobis codicillos administrationis accipiat, & nulla ratione præsumere citra [20] Imperiales codicillos ad curam istam accedere, sed expectare imperium, & exinde conscriptum judicium. Nos enim nulli prædictam dignitatem trademus, nisi magnificis, illustribus aut spectabilibus comitibus consistorianis, aut clarissimis Tribunis prætorianis & notariis, qui hanc suscipiant dignitatem, aut aliis administrationes agentibus, & apparentibus [21] nobis aptis, & nostro dignis testimonio, quatenus eos prædictam habentes honestatem & honorem defendere [22], præsertim pro [23] justitia, propter quod pro [24] animabus est intensio, & multis homicidii consueverunt litibus habitare, & de adulteriis, & invasionibus, & rapinis, & si quid tale est.

§. 1. Oportet [25] ergo talibus criminibus præsidentem, virum esse undique honestum, & irreprehensibilem, & hujusmodi auditorii dignum, & omnis abstinentem furti seu munerum acceptionis, & puras habere manus. Habere autem, & consiliarium probatum unum, etenim neque citra usum consolationis eos relinquemus, sed unicuique eorum tot solidos occasione annonarum annis singulis dabimus, quatenus hi sufficientes his, nulli adquiescant furto aut venalitati [26]. §. 2. Sed neque per dationem fieri omnino, quemadmodum in quibusdam fiebat temporibus, neque *προΐεσθαι* [27] aurum ulli. In [28] æquali enim crimine efficitur, & qui dat alicui occasione dignitatis, quod si factum fuerit, adquiescens, ut secundum dandum ab eo jusjurandum manifestatur.

CAP. IV.

DIdicimus autem eis ad obsequium esse officia maligna: dicimus autem latronum cognitores [29] & veneficiarios [30] & cingulorum [31] incisores & aliam multitudinem, quorum unumquemque competens est, castigare magis, quam taliter vivere. Neque enim latronum cognitor talis est, quomodo, in bonum quid agere, sed in hoc tantummodo cognoscunt fures, ut lucrum sibi & judicibus suis venentur, quæ omnia competens est eos, qui nunc a nobis in præturam populi transeunt, odisse & aversari, & mundis uti manibus, & resecare omnia quæ præcepta sunt, sive de furto, sive de aliis delictis, & civitatem [32] nobis emundare ab his, quæ furta operantur, bestiis, & viris industriis uti ad hæc ministris, & proprio officio offerri competenter, quatenus timor eos habeat sui judicis, & omnia agant cum vehementia & bona voluntate, & [33] digne judicio de se, neque multi aliqui fures erunt, & furta celeriter invenientur, & peccantes imminuentur, timentes dignitatem [34], quoniam nemo comparet pecuniis. Sed & crimina vel si vehementissima sint, cognoscent, & populares sedabunt turbas, ita gloriosæ hujus & regiæ Judici civitatis,

1 *Nov.* 19. & 89. *cap.* 8. 2 Id est, mota quæstio est. 3 Hinc sumpta est Authentica, Quod jus. *Cod. de naturalib. liberis.* 4 Concubinatu in matrimonium converso, liberi sui & legitimi fiebant. *l.* 5. *Cod. de naturalib. liber.* Dotalia instrumenta postea requisita sunt. *ut hic, & Novell.* 18. Dos, est concubinatus abolitio, & nuptiarum argumentum. Sufficit etiam quodcunque aliud argumentum nuptiarum, dummodo scriptum. *Nov.* 117. *cap.* 2. 5 Incestuosæ nuptiæ legibus odibiles.

6 Addunt Græci, *ἤτοι νυκτεπάρχων.* de officio prætoris populi, Julianus *const.* 23. præfecti vigilum, de quo vid. 1. *ff.* 15. adde Cuj. 8. *obs. ult. ὁ πραίτωρ τοῦ δήμου καὶ νυκτέπαρχος λέγεται.* 6. *Harm. tit. de dignitatibus.* §. 3. ubi refert ad incendia arcenda primum institutum: & de incendiariis, effractoribus, furibus & receptatoribus cognoscere. adde autorem *Eclog.* 6. *tit.* 5. *περὶ νυκτεπάρχου ἤτοι πραίτωρος τοῦ δήμου.* Hic Glossis *νυκτοφύλαξ,* noctianus, nocte custos, vigilis. & *νύκτος στρατηγός.* 7 Magistratibus idoneæ appellationes tribuendæ. 8 Objecta præfecti vigilum. 9 *Δήμων.* 10 Prætorium nomen, non longe a consulatu. Prætores consulum collegæ, non quod pari imperio (consulum enim imperium majus est, *l.* 4. *ff. de recept.*) sed quod iisdem auspiciis crearentur, rogarentur. Cic. *ad Atticum,* & 13. Gell. 14. quod iidem quasi collegæ, auspicia turbarent, aut retinerent, quod se invicem collegas appellarent. Plinius *in Panegyrico.* ubi Trajanus appellat Prætores collegas adde *Novell.* 24. *cap.* 1. Liv. 7. *in pr.* Prætorem appellat collegam consulibus. 11 Id est, quomodo proximum secundum leges obtineat. 12 *Μετὰ τὸν νόμον.* Jus civile subsequitur jus prætorium. *l.* 14. *in fin. ff. de testib.* Prætor enim lex loquens: lex vero mutus Prætor. 13 Plinius *in Panegyrico*: Parum est, ut consul in Curiam venias, nisi & convoces: ut intersis Senatui, nisi & præsideas; ut censentes audias, nisi & perroges. 14 Id est, prætores populi.

15 Præfectus vigilum Constantinopoli forum habuit, officiales, & commentarienses. 16 *Συνδικασταί.* 17 Major cura esse debet in judiciis criminalibus, quam civilibus & pecuniariis. 18 Judicis publici objecta. 19 Vita semel amissa restitui non potest. 20 Prætores plebis citra codicillos imperiales non creantur. 21 In iis, qui nobis videntur apti, sensus est omnino permutatus. sic itaque restitue: Nemini prætorum administrationem trademus, nisi qui eam suscipiunt, de numero sint magnificorum, illustrium & spectabilium comitum, aut sublimissimi tribunalis clarissimorum tribunorum prætoriorum & notariorum, aut qui alioquin officiorum in provinciis administrationem habeant, & idonei nostroque testimonio digni visi sint: quo magis prædicta gravitate & honore insigniti, jus diligenter reddant, præsertim cum de vita certandum est. Consueverunt enim, ut plurimum de perpetratis cædibus, de adulteriis, de aggressione, rapinis, & id genus aliis judicare. *Haloand.* 22 Id est, defendant. 23 Id est, in causis criminalibus. 24. Causæ capitales non sunt committendæ, nisi idoneis judicibus. 25 Mores dignos prætore plebis observa. 26 *Καπηλείας.* Ea est depeculatio. 27 Profundere. Vetat Imperator, ne, ut olim, largitiones fiant, aurumve ulli erogetur. 28 Id est, Pari crimine tenetur, qui dat & qui accipit. 29 Delatores. Ii sunt exploratores, qui magistratibus indicant fures: ab his delatoria curiositas, *l.* 6. *in fin. ff. de jur. & facti.* 30 *Βενεφικιάλιος.* 31 *Βαλαντιοτόμους*, Zonæ sectores, *coupeurs de bourse*: quales impendio multi hodie Curiam & Basilicam Parisiensem infestant, & ea quidem audacia, ut præfectum quendam sibi eligant & habeant. 32 Sic restitue, & urbem veluti bestiis furta exercentibus perpurgent. 33 Id est, nam si digne se gerere voluerint, neque multi aliqui fures &c. 34 Id est, dignitatem timentes, quam nemo possit pecuniis corrumpere.

tis, sed nobis obsequentes, & omni digni eo honore, tanquam judices minores a judice majore evacuent ejus solicitudines, nihil eligentes agere, quod non est bonorum virorum & imperialis testimonii dignum.

§. 1. Si vero aliquando contigerit (hoc quod non optamus) fieri aliquod in hac civitate incendium [1], oportet, eos præsentes esse & ministrare: & maximum hoc opus habere: ne fures & subtrahentes infelicissimorum res, eripere & salvare quantum possunt res ab ignis violentia. Etenim si circa hanc dignitatem facti fuerint industrii, major eos sedes excipiet & honestior dignitas, & cognoscent quantum est, quod cum honestate vivitur, quam hanc contemnere, uti autem multis manibus, & per eas impie agere: & postea agere propter quod nihil horum quæ ita congregantur, consuevit manere, sed male colligere & statim deperdere. ut igitur nostros subjectos invitare quidem per hanc æstimavimus oportere occasionem, & solatium eis dare tantum, & homines honoratos ad medium adducere, ut eorum virtutem sentiant subjecti. Habebunt autem spectabiles populorum prætores & consiliarium nostro super eo judicio, sicut diximus, dignum.

CAP. V.

Assistent autem eis & viceni milites & triceni matricarii [2] (quos nunc constituimus) dispositionibus obsequentes eorum, & sicubi ΔΕΟΙ [3] eos, qui indecenter agunt detinentes & competenti ordini tradentes [disciplinam]. Oportet autem eos manifeste scire, quod si mundos semetipsos constituerint, & Dei auxilium habebunt, & nostra placatione non fraudabuntur, & longior eis dignitas erit. Quis enim bene & recte agentem amovere [4] velit?

CAP. VI.

Sed si transmittatur eis aliquis a judicio viri clarissimi præfecti hujus felicissimæ civitatis, quatenus suppliciis subjiciatur, scrupulose inquirant dignitatem, & doceantur in quibus occidunt hominem, aut auferunt membrum, aut tale aliquid, sciscitantes & ab ipso glorioso præfecto, si & hoc præviderit, ut cum subtilitate proferant sententiam aut animæ aut membri alicujus auferendi a destinato. §. 1. Quemadmodum enim spectabiles prætores populorum talibus honoravimus donationibus, dignos eos facientes & codicillis [5] a nostra procedentibus manu & annonis & appellatione tanta & aliis quæ dicta sunt, ita eos exigimus reddere nobis suam puritatem & in omnibus vigilantiam, & cuncta agere æquali & justa conscientia & pura manu: Si enim aliquid apparuerint delinquentes, aut furantes, aut furibus adquiescentes, aut non omnibus resecantes modis, & dignos quidem morte suppliciis subdentes, mediocria vero agentes, expellentes a magna hac civitate ubi nos præceperimus: sciant quod ipsi pro his reddent rationem non Deo solum, sed & nobis, & rei fient, & omni damno quod subjectis contigerit, & nostræ indignationi, & velociter cum infamia a dignitate repelli nostra: propterea enim & laborem sustinemus & expensis magnis adquiescimus, ut non alicui nostrorum subjectorum inferatur aliqua calumnia, aut pecuniarum aut animæ perditio, & quæ talia constituta sunt, sed omnia cum examinatione fiant competenti.

EPILOGUS.

† Hanc igitur omnes nostram voluntatem per hanc præceptionem divinam & legem cognoscentes, & quia quod expedit vobis nullatenus derelinquimus, pro nostro orate imperio, sic vos tuente, sic vos proprios existimante, in his quæ in unoquoque contigerint, ita paternam in omnibus vobis custodiente providentiam. *Proponatur* Constantinopolitanis civibus nostris. Dat. 10. Kal. Octobr. *Constantinop.* D. N. BELISARIO V. C. CONS. 535.

1 Prætores plebis incendiis arcendis deputati. 2 Matricarii siphonibus, hamis, dolabris incendium extinguebant, quasi materiarii, unde ξυλεργοὶ a materia, aut potius materiatura, (hoc enim verbo utitur Vitruvius 4. *cap.* 2.) dicti materiarii. Nam materia, sive materiatura, sive materiaria, sive materiatio, Festo id dicitur, unde fieri potest ædificium, proinde ξυλεργοὶ, sive materiarii fuerint, qui apud Gallos appellantur *Charpentiers & Chapuis.* Interim agnosco hic & apud Julianum matricarios legi, non materiarios, ut a Cedreno. 3 Id est, & sic ubi opus fuerit. 4 Strenui judices non sunt ab officio removendi. 5 *Cap. 3. supr. hic.*

COLLATIO TERTIA.

TIT. I.

DE LENONIBUS [1].

NOVELLA CONSTIT. XIV.

Imp. Justinianus August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

Et antiquis [2] legibus, & dudum imperantibus satis odibile [3] visum est esse lenonum nomen & causam, in tantum, ut etiam plurimæ contra [4] talia delinquentes scriberentur leges. Non autem & dudum posita contra eos, qui sic impie agunt, supplicia auximus: & si quid relictum est a nostris prædecessoribus, etiam hoc per alias correximus leges: & nuper interpellatione nobis facta rerum impiarum pro talibus negotiis in hac maxima civitate commissis, causam non despeximus. Agnovimus enim quosdam vivere quidem illicite: ex causis autem crudelibus & odiosis occasionem sibimet nefandorum invenire lucrorum, & circumire provincias & loca plurima, & juvenculas miserandas decipere, promittentes [5] calceamenta & vestimenta quædam: & his venari eos, & deducere ad hanc felicissimam civitatem, & habere constitutas in suis habitationibus: & cibum eis miserandum dare, & vestem, & deinceps tradere ad luxuriam eas volentibus: & omnem quæstum miserabilem ex corpore earum accedentem ipsos accipere, & celebrare conscriptiones [6], quia usque ad tempus quod eis placuerit, observabunt impiam & scelestam hanc functionem implentes. Quasdam vero earum etiam fidejussores expetere: & in tantum procedere illicitam actionem: ut in omni pene hac regia civitate, & in transmarinis ejus locis, & (quod deterius est [7]) juxta sanctissima loca & venerabiles domos sint tales habitationes: & causæ sic impiæ & iniquæ sub nostris temporibus præsumantur: ita ut etiam quosdam miserantes earum & abducere a tali operatione crebro volentes & ad legitimum deducere matrimonium non finerent. Aliquos autem sic scelestos existere, *ut puellas* [8] *nec decimum agentes annum ad periculosam deponerent corruptionem:* & quosdam aurum dantes non parvum, vix inde redemisse miseras, & nuptiis copulasse castis. Esse etiam decies mille modos, quos nullus prævaleret sermo comprehendere: cum ad infinitam crudelitatem deductum sit tale malum: ita ut primum quidem in ultimis partibus civitatis esset, nunc autem & ipsa, & quæ circa eam sunt, omnia plena talium sint malorum. Hoc igitur dudum quidem aliquis nobis secrete [9] denuntiavit: deinde etiam nuper magnificentissimi prætores a nobis talia inquirere [10] præcepti, hæc eadem ad nos retulerunt: moxque audivimus & judicavimus oportere Deo hujusmodi commendare causam, & velociter liberare tali scelere civitatem. §. 1. Sancimus igitur omnes quidem, secundum quod possunt, castitatem [11] agere [12]: *quæ etiam sola Deo cum fiducia potis est hominum animas præsentare.* quia vero plurima sunt humana cum arte & dolo & necessitate qualibet talium ad luxuriam deduci omnibus prohibemus modis, & nulli fiduciam esse pascere [13] meretricem, & in domo habere mulieres, aut publice prostituere ad luxuriam, & pro alio quodam negotio talia mercari: neque conscriptiones [14] super hoc percipere, neque fidejussores exigere: nec tale aliquid agere, quod cogat miseras & invitas [15] suam castitatem confundere: neque sperare quia licebit de cætero eis vestium [16] donatione aut ornamentorum forsan aut alimenti decipere, ut etiam invitæ sustineant. Non enim permittimus quicquam fieri tale: sed etiam nunc omnia talia breviter competenti cura disponimus, statuentes etiam reddi [17] eis omnem quam contigerit cautionem occasione sceleris hujus exponi: & neque permittimus scelestos lenones si quid dederunt eis, hoc ab eis auferre: sed etiam ipsos lenones jubemus extra hanc fieri felicissimam civitatem, tanquam pestiferos [18], & communes castitatis vastatores factos, & liberas ancillasque requirentes & deducentes ad hujusmodi necessitatem, & decipientes, & habentes educatas ad universam confusionem. Præconizamus [19] itaque quia si quis de cætero præsumserit invitam puellam assumere, & habere ad necessitatem [20] nutritam, & fornicationis sibi deferentem quæstum: hunc necesse esse a spectabilibus prætoribus populi hujus felicissimæ civitatis comprehensum, omnia novissima [21] sustinere supplicia. Si enim pecuniariorum eos furtorum & latrociniorum emendatores elegimus: quomodo non multo magis castitatis furtum, & latrocinium eos coërcere permittimus? Si quis autem patiatur in [22] sua domo quendam lenonem & hujusmodi præpositum operationis habere, & hæc denuntiata cognoscens, non etiam domo sua expulerit: sciat se & decem librarum auri sustinere pœnam, & circa ipsam periclitaturum habitationem. Si quis autem conscriptionem de cætero in tabulis præsumpserit, aut fidejussorem acceperit: sciat nullam quidem se utilitatem hujusmodi fidejussionis aut conscriptionis habere. Etenim fidejussor quidem obligatus non erit, conscriptio vero omnino invalida manebit, & ipse (sicut prædiximus) in corpore supplicium sustinebit: & a magna hac longissime civitate expelletur [23]. Mulieres itaque caste quidem vivere volumus & oramus [24]: non autem invitas ad luxuriosam vitam deduci; nec impie agere cogi, omnino enim lenocinium & fieri prohibemus, & factum [25] punimus, præcipue quidem in hac felicissima civitate, & in ejus circuitu: nihilominus autem & in locis foris positis omnibus, & quæ ab initio nostræ sunt reipublicæ: & quæ nunc a domino Deo donata sunt nobis: & maxime in illis: eo quod Dei dona, quæ circa nostram fecit rempublicam, volumus conservari pura ab omni tali necessitate, & domini Dei circa nos munera esse permanere digna. Credimus enim in domino Deo etiam ex hoc nostro circa castitatem studio magnum fieri nostræ reipublicæ incrementum: Deo nobis omnia prospera per talia opera conferente.

1 Tollendis scilicet. Julian. *constit.* 31. huc refer 60. *Eclog.* 38. περὶ πορνοβοσκῶν. vid. Petr. Gregor. 36. *syntag.* 11. Goth. Adde Rittershus. *in exposit. Nov. part.* 12. *num.* 7. Ans. 2 *l.* 2. §. 2. *ff. ad l. Jul. de adult.* 3 Vid. §. 1. J. *hic* vid. *l.* 7. *in fin. C. de postliminio reversis.* 4 Sunt enim infames. *l.* 4. §. 2. *ff. de his qui not.* *l.* 43. §. 7. *ff. de ritu nupt.* Constantinus eisdem liquenti plumbo meatus oris & faucium, ut nefariorum hortatoribus, claudi jussit. *l.* 1. *C. Th. de raptu virg.* De pœna parentis aut domini, lenonis, filiæ vel ancillæ, vid. *l.* 12. *C. de episcopali audientia,* *l.* 6. *C. de spectaculis.* Maritus lenocinii uxoris ut puniatur, vid. *l.* 2. §. 3. *ff. ad l. Jul. de adult.* utut res sit: Morte hac constitutione puniri jubentur lenones. vid. §. 1. J. *hic.* 5 Lenonum insidiæ. 6 Instrumenta contra bonos mores apud lenonem interposita nullius sunt momenti. 7 Lenocinii gravitas crescit ex vicinia venerabilium domuum. 8 Lenonum scelus augetur, quo junior est quæ decipitur. 9 Interest principis, secretos habere scelerum nuntiatores. 10 Principes prætoribus usi in inquirendis sceleribus. 11 Castitas non tantum animorum, sed & corporum, laudabilis. 12 Castitatis laus. 13 Lenones hinc πορνοβοσκοὶ dicti. 14 Id est, instrumenta, obligationes. 15 Præsumuntur facile invitæ peccare, cum ita a lenonibus detinentur, alias ne invita quidem Lucretia, opinione Hieronymi, stuprum passa est. 16 Vestes, ornamenta, cupediæ, meretricum decipulæ. 17 Cautio contra bonos mores actori inutilis. 18 Lenonem esse, scelus grave est. 19 Id est, jubemus. 20 Peccandi sc. 21 Τὰς πασῶν ἐσχάτας ὑπομένειν ποινάς. Scrimg. 1. ultima supplicia. Sic J. *Nov.* 60. *cap.* 2. novissima sententia dicitur, & quæ definitiva, & apud Varr. *lib.* 5. nova verba: & apud Virgil. 4. *Æneid.* novissima verba, id est, ultima. Julian. ultimum supplicium estne mortis naturalis? *l.* 21. *ff. de pœnis:* minime, nam J. dicuntur lenones puniri εἰς τὸ σῶμα, & in exilium mitti. 22 Lenonis domum suam locantis, aut in ea patientis lenocinium committi, pœnam observa. Huc referendum est, quod legimus, puniri eum, qui domum suam ad stuprum faciendum cum muliere vel masculo præbuit. *l.* 8. 9. *ff. ad l. Jul. de adulteriis.* vel ad parasynaxes & conventicula, tam diurna, quam nocturna. *l.* 8. §. 3. *C. de hæreticis. Novell.* 132. Quid quod aleæ & aleatorum susceptorem verberare impune licuit, eique damnum dare, & res auferre? vid. *l.* 1. *ff. de aleatoribus.* Huc refer titulum *de receptatoribus.* Adde *Nov.* 43. *c. ult.* §. 2. *Nov.* 58. hinc etiam colligi potest, Meretricem domus conductricem vel ante tempus finitum locationis migrare cogi posse. Nam si lenonem quis sciens non impune suis in ædibus habitare patitur, *ut hic.* nec meretricem in eis habitare merito pati debebit, vid. Papon. 22. *Arrest.* 9. *Arrest.* 14. Peccat enim gravius, aut certe non minus hic quam leno. *l.* 43. §. 6. *ff. de ritu nupt.* Quod si uterque potest ante tempus locationis expelli, multo minus ad conductionem admittendus est, Turpius enim ejicitur, quam non admittitur hospes. vid. Papon. *d. l. Arrest.* 15. Hæc cum ita sint, quæ mens illis fuit, vel est, qui vectigal a lenonibus exegerunt, & eo fiscum locupletem reddiderunt? quod sanctissime sustulit lex *ult. C. de spectaculis.* 23 Lenones morte naturali non fuisse affectos, hic locus ostendit. Aliud enim est puniri in corpore, & mox civitate expelli: aliud ipsa re separationem corporis ab anima perferre vel pati. 24 Id est, imperamus. Principis enim preces erga subditos jussa sunt atque imperia. 25 Et ita lex in lenones lata, perfecta est, non tantum enim vetat lenones esse, sed etiam punit. vid. quæ notavi ad *l.* 5. *C. de legibus.*

EPILOGUS.

† Quatenus ergo vos primi nostri cives casta hac nostra fruamini dispositione: propterea hac sacra prædicatione utimur, ut sciatis nostrum circa vos studium, circa castitatem atque pietatem labores nostros, per quos in omnibus bonis custodiri nostram rempublicam speramus.

Scriptum exemplar gloriosissimo magistro mutatis ad hunc modum ... verbis.

UT ergo omnibus hæc manifesta fiant in nostra habitantibus republica, tua sublimitas hanc nostram suscipiens sacram legem, in omni ditione præceptis propriis eam universis insinuet: ut non solum in hac felicissima civitate, sed [1] etiam in provinciarum custodiatur locis: domino omnium Deo pro alio quodam odore suavitatis oblata. [Data Constantinopolitanis civibus nostris.] Dat. Kal. Decembr. *Constantinop.* BELISARIO V. C. CONS. 535.

TIT. II.

DE [2] DEFENSORIBUS CIVITATUM [3].

NOVELLA CONSTIT. XV.

Imperator Justinianus Aug. Joanni gloriosiss. præfecto prætoriorum, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

NIsi velociter revocemus curam defensorum per competens officium: nec *ipsam* ulterius antiquorum [4] nominum *habebimus* veritatem: aliis si quidem alia data sunt ab antiquitate nomina significativa a parte rerum: hoc autem defensorum nomen pure demonstrat antiquitatem, aliquos præposuisse rebus, quatenus ex omni eas injustitia vindicarent, liberas. Si quidem & propter *hoc paterna* voce defensores eos vocamus, quatenus eripiant a malis injustitiam patientes. Nunc autem hoc defensorum nomen valde conculcatum est in multis nostræ reipublicæ partibus: & ita contemptum, ut in injuria quidem potius quam in qualibet jaceat honestate: siquidem fiunt viri quidem obscuri [5], decreta [6] vero super eis [7] *misericordia* magis quam electione conficiuntur. quibus enim non est victus & vita sufficiens, isti defensorum *emendicantes* [8] ordinationem, ad hanc accedunt curam: & pro alio quodam lusu, judicum [9] subjacent voluntatibus. Denique [10] removent eos [11] quando voluerint, aut nihil aut parvissimum delinquentes: & alios in illorum provehunt officium, quasi loci servatores eos [12] defensorum facientes: & hoc in anno frequenter in pluribus hominibus agentes, ut & officiales, & civitatum judices, & harum habitatores, in novissimo [13] contemptu defensores habeant. Quæ vero aguntur ab eis, ad instar non actorum [14] sunt, si enim imperaverint provinciarum judices, nequaquam præsumunt quædam gesta monumentorum conficere apud semetipsos per omnia servientes eis defensores, [&] illorum nutibus intendentes solis. Si vero quædam conficiantur, primum quidem etiam hæc venundant: deinde cum nullum habeant archivum [15], in quo gesta apud se reponant, deperit quod conficitur, & nequaquam invenies apud eos plurium temporum poni monumentum ullum penitus: sed ad heredes eorum, aut alias successiones his monumentis egentes, gesta quærunt: & horum quæ quidem inveniuntur, nulla fide sunt digna: alia vero etiam pereunt, & in tantum cadunt, ut in similitudine non actorum sint. Nos igitur quoniam de judicibus [16] bene disposuimus [17], & majores potestates eorum in gentibus fecimus, & procul ab eis est inspectio civitatum: propterea credimus oportere etiam de defensoribus constituere. sit enim sic congruentia utilis, si judicum sumant officium, civitatum defensores: & provinciæ præses videbitur quidem judex judicum potius esse, & ex hoc honestior præcedentium apparere: quanto [18] enim quilibet præest melioribus [19], tanto major ipse & honestior est.

CAP. I.

Ut nulli incolarum liceat defensoris officium respuere.

INterim illud sciendum est prius, ut nulli hominum sit licentia defensoris ordinationem declinare [20], sed invicem universi nobiliores [21] civitatum habitatores hoc ministerium eis adimpleant: hoc enim, & in prioribus [22] temporibus valuisse, & in republica gestum didicimus. Nulli, nec si honoratus sit *magnificentissimorum Illustrium* dignitate, hoc declinare concedimus, nec si militiam habeat honestam: neque si proferat privilegium suum ex divinis formis, vel si pragmatici [23] sint collati: sed secundum circulum [24] habitatoribus civitatis, quorum aliqua ratio [25] est hoc implentibus, & dum circulus expletur, rursus revertentibus ad sollicitudinem, & civitati prædictam curam ministrantibus: ut in unaquaque civitate defensor judex [26] potius quam defensor esse videatur: decreto [27] quidem cum jurejurando factus omnium possessorum in illa civitate consistentium, sed non [28] in hac urbe degentium. §. 1. Jusjurandum vero præbens, *quod omnia secundum* [29] *legem ac jus agat, & omnium communiter*, confirmandus autem sicut nunc ex præcepto gloriosissimorum nostrorum præfectorum: in biennio [30] vero administrans solo, & removendus a cura: non habente licentiam clarissimo provinciæ judice [31] removendi eum: sed si quid videatur agere non recte, nunciare [32] ad gloriosissimos præfectos, ut [33] inde ei fiat curæ privatio, unde etiam datur.

CAP. II.

NUlla existente licentia Administratori [34], aut ipsis Defensoribus, Vices agentes Defensorum [35] facere, sed etiam hoc omnibus eis interdicimus modis. Sed neque proprias vices [36] agentes per civitatis clarissimos judices destinare, nisi ipsos defensores, quos judicum [37] officium complere in civitatibus volumus: ipsos quoque in omnibus diligentiam adhibere civitatibus in quibus sunt.

CAP. III.

Ut omnia monumenta [38] apud defensores insinuentur.

ET agi apud defensores, testamentorum [39] insinuationes, & donationum, & quicquid aliud est monumentorum proprium: non valente clarissimo provinciæ judice prohibere quod agendum est, aut præcipere, quia non velit aliquid agi, aut actum non edi: non enim hujusmodi alicujus ei omnino potestatem damus, absurdissimum existimantes, necessariis rebus cedere homines propter judicum forte irrationabiles motus atque præceptiones, sed etiam agere quæcunque voluerit & edere: & licet quod agitur, tangat provinciæ præsidem, aut quemlibet potentium, neque hoc prohibere. Oportet etenim sic agere eos qui in administrationibus sunt, aut in qualibet potestate, non ut prohibeant quædam fieri contra se [40] gesta, sed ita inculpabilem suum præbeant modum, ut nulli detur tempus querimoniarum adversus eos: & sive affuerit civitatibus judex [41], sive non, nequaquam prohibeatur quispiam agere apud defensores quædam monumenta in quibuscumque voluerit, præter illa sola quæ jurisdictione [42] egent, & ex ipsa judicum [43] auctoritate pendent. §. 1. Deinde & *his qui publicas actiones* [44] *habent, civitatum defensores omnibus auxiliari modis, & si opus fuerit occasione contemptus contumaciæ tributariorum, monumenta conficere: & hæc fieri velociter jubemus, & interesse*, ut inordinate agentes videant, & his ipsis testimonium perhibere, vel publicum removere tumultum [45], & absolute judicum [46] obtinere ordinem & maxime quando absunt: & officiales provinciæ quicunque in civitate sunt illa in qua defensor est, obedire illi, & adjuvare, ut absentibus præsidibus gentium, nihil videatur deesse civitatibus sub illorum præsentia. † Ex provinciali autem officio habere & *Exceptorem* [47] eis administrantem, & duos officiales, qui ea quæ ab eis decernuntur, adimpleant.

§. 2. *Et judicare in causis omnibus pecuniariis usque ad aureos trecentos* [48]: non valentibus nostris subjectis trahere sibimet obligatos ad clarissimos provinciarum judices, si usque ad prædictam trecentorum solidorum quantitatem lis consistat.

CAP. IV.

SEd neque pro hoc ipso actores amplius [49] æstimare litem, ut conterant reos, & non civitatis Defensori, sed provinciæ deferant judici. Sed si quid tale egerint, & sententia manifestet minorem esse litem trecentorum aureorum, & studio auctam, ut apud provincialem judicem, & non civitatis defensorem examinaretur: solum actorem omni litis subdi dispendio.

CAP. V.

ET a *Defensoribus appellationes ad* [50] *ipsos fieri Judices*. Si vero egerint aliquid injuriosum circa defensores officiales: tunc provinciarum præsides ulcisci & castigare officiales [possint]. † Licentiam enim damus Defensoribus si hoc neglexerint præsides gentium, sedis tuæ eminentiæ huc nunciare, ut inde detur auxilium eis, & vindicta competens: & re vera Defensores eos esse contra delinquentes, habentes judiciariæ [51] claritatis & honestatis imitationem. §. 1. Et si cadere [52] contigerit civitatis Defensorem: mox ad [53] alium deferri decretum, qui ex circulo [54] vocatur, cum dudum dicto jurejurando, & suscipere quidem mox curam; decretum vero nunciari & confirmari a tuo [55] culmine: & nequaquam defensoribus vices agentes (sicut prædiximus) dari: ne rursus priori confusioni demus quasi rationabilem occasionem. §. 2. Præcepta vero faciat tua eminentia per unamquamque provinciam, ut in civitatibus habitatio [56] quædam publica distribuatur, in qua conveniens est Defensores monumenta [57] recondere, eligendo quendam in provincia qui horum habeat custodiam: quatenus incorrupta maneant hæc, & velociter inveniantur a requirentibus: & fit apud eos *archivum* [58], & quod hactenus prætermissum est in civitatibus emendetur.

1 Quid si princeps incuria quadam legem in urbe tulerit generaliter, nulla subditorum omnium mentione facta? Num hujusmodi lex ad extraurbanos seu provinciales extendetur? Hinc prope negaveris. Provincialium enim hic meminit, quos necesse non erat nominatim edere, si lex in urbe perlata, tacite ad provinciales extenderetur. Verisimilius est tamen, legem generaliter in urbe latam ad provinciales quoque porrigi.

2 Vide quædam ad hanc Novellam apud Socinum, *regula* 333. & 335. 3 Περὶ τῶν ἐκδίκων. vid. l. C. 55. seu plebis. *l. 1. C. de off. jurid. Alex. l. 4. 5. C. de defensor. civit.* His similes tribuni plebis urbis Romanæ. Porro hæc constitutio apud Julianum est 30. 4 Vana sunt nomina dignitatum sine effectu. 5 Magistratus vilescunt, quoties obscuris hominibus conferuntur, & ita paribus omnibus nobiliores genere aut virtute præferendi sunt aliis, quantumvis ditioribus. 6 Sensus est electionem commiseratione dignam esse, quoties viles neglectis probioribus eliguntur. 7 Eligendis scilicet. 8 Id est, ambientes. 9 Ἀρχόντων, præsidum. 10 Præsides scil. 11 Utpote viles. 12 Et quasi vicarios defensorum. 13 Id est, extremo. 14 Id est, gestorum. 15 Olim nullum erat archivum defensorum. 16 Περὶ ἀρχόντων, id est, de præsidibus. 17 *Nov. 8. §. hic.* 18 Nota sententiam. Sic Arist. 1. *Politic. 5. vel 8.* καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου ἢ θηρίου, τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον, id est, semper id melius imperium est, quod obtinetur in res imperio subjectas præstantiores ac meliores: verbi gratia, melius est imperium in hominem, quam in feram. Nam quo unumquodque opus ex melioribus absolvitur, eo est melius. Hæc magnus ille Philosophus, ex cujus sententia discimus: Hominis in hominem imperium non modo naturale, sed & omnium perfectissimum & maximum esse. 19 Κρειττόνων, præstantioribus. 20 Defensoris munus nemo potest declinare. 21 Nobiliores ad defensoris officium promovendi. 22 Prisca tempora imitanda. 23 Libelli scilicet, id est, pragmaticæ formæ. 24 Κατὰ κύκλον, per ordinem, Jul. id est, suo ordine per vices, Hal. [illegible], *chacun à son tour:* nimirum ne quis iterum defensor esse cogatur, donec alii defensores non fuerint. Magistratus qui hoc modo creabantur, περιοδικὰ πολιτεύματα. Demosthenes vocat, quos Circulares possis appellare: ut ne quis cum Accursio putet, paternos magistratus in circulum coactos: vel cum Tiraquello 1. *de jure primogenituræ* 19. hic de illo circulo agi, cujus meminit Cajus 1. *Instit.* 2. & quem Ausonius orbem teretem appellat, cujus Felinus *in cap. cum dilecta. x. de rescript.* & Cardinalis Alexand. meminit *in c. Nicena. de appellationibus.* quod in hujusmodi circulo plurium nomina sic in orbem scriberentur, ut dignosci non posset, quis prior aut posterior fuisset nominatus, adde Ferrandum 2. *Explicationum.* 25 Λόγος, id est, æstimatio, honor, opinio, reputatio. 26 Ἄρχοντα, id est, præsidem. 27 Ψήφῳ, suffragio, electione. 28 Extraneis jus suffragii non competit. 29 *Pr. Inst. de off. jud.* 30 Olim erat annuus magistratus. 31 Præside. 32 Nota gradus, Defensor civitatis, Præses provinciæ, Præfectus prætorio. 33 Præfectus prætorio defensorem confirmat, creat, & deponit. 34 Τῷ τὴν ἀρχὴν ἔχοντι, id est, præsidi. Julian. 35 Sensus est, Defensor vicarium sibi non potest substituere. 36 Præses, vices suas agentis vicarii, [illegible]endi jus non habet. 37 Ἀρχόντων præsidum, Julian. 38 Testamenta & donationes & alia monumenta publica, Julian. *Patricius cap.* 110. 39 Nota, quæ agerentur apud defensorem civitatis. 40 Vel, adversus homines ejus. 41 Præses. 42 Quidam hinc colligunt, Defensores non habere jurisdictionem: quod Cujacio displicet. Idem tamen negat, eos emancipare aut manumittere quenquam posse, *arg. l. pen. & ult. Cod. de emancip. lib. l. ult. C. de vind. libert.* 43 Præsidum. 44 D[illegible] acta facit adversus tributa differentes, ad similitudinem præsidis, Julian. 45 Acta adversus tumultuosos conficiuntur a defensore. 46 Præsidum. 47 Ταχυγράφον. 48 Olim habuerunt ad 50. usque. *l. 1. C. h. t.* 49 Plus petitione actoris, non potest evitari ordinaria vel defensoris jurisdictio, & alioqui Julianus *cap.* 12. refert hunc locum ad plus petitiones. 50 A defensoribus ad præsides appellatur. 51 Ἀρχικῆς σεμνότητος μίμημα, præsidialis gravitatis imitationem atque figuram. Hal. 52 Διαπεσεῖν, intercidere, mori. 53 Id est, mox alius defuncti loco subrogatus. 54 *Cap. 1. supr.* 55 Id est, præfecti prætorio. *d. c. 1. §.* 56 Οἴκημα τι δημόσιον, scrinium publicum, ubi monumenta publica deponere possit. Julian. 57 Ὑπομνήματα. 58 Ἀρχεῖον, idem quod scrinium.

CAP.

CAP. VI.

QUia vero etiam Defenſores civitatum extra [1] omne commodum fiunt: & pro decretis eorum, ſi quidem civitates majores [2] ſunt, quatuor ſolummodo dabuntur aurei foro tuæ ſublimitatis: ſi vero minores, tres: ſicut jam dudum noſtris conſtitutum eſt legibus: ſi vero quædam ſalaria [3] habent publice, etiam hæc ſecundum conſuetudinem percipient. §. 1. Audient quoque leviora crimina, & caſtigationi competenti contradent: & eos qui in majoribus [4] criminibus capiuntur, detrudent [5] in carcerem, & mittent [6] ad provinciæ Præſidem, ſic enim fruetur civitas unaquæque cura judiciali: & omnis gens ſub majori conſtituta judice majorem ſentiet providentiam: & reſcindentur plurimæ judicum [7] curæ, cum civitatum Defenſores in ſemetipſis eas imponunt, & levigant [8] præſidum quas pro [9] omnibus hominibus habent ſolicitudines, ipſi particulariter removentes ea quæ vim patientibus inferuntur, aut dubitationes ſolventes, & honeſtos (ſicut ſæpe dictum eſt) eos qui in adminiſtrationibus ſunt, demonſtrantes. † Si vero etiam detineantur ab aliquibus publicæ functiones [10]: gentium Præſides Defenſoribus imperabunt contra detentores exactiones: ut & ſecundum hoc eos adjuvent. † Si qua vero Defenſoris præter hæc fiat ordinatio, aut tenuerit aliquis Defenſoris officium in ſemetipſam veniens, ſive dignitatis, ſive militiæ, ſive privilegii, ſive alterius cujuſpiam occaſione: iſte quinque librarum auri ſubjectus pœnæ, etiam ſic poſt ejus exactionem ad [11] opera civitatis proficientem cogatur defenſoris implere ſolicitudinem. Convenit enim unumquemque nobilium [12] ſemper functionem agere civitatum quas inhabitat, & hanc eis conferre habitationis repenſationem.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram inſinuata ſunt legem, tua ſublimitas in provinciis quibus præeſt, facere manifeſta per programmata propria ſtudeat: quatenus cognoſcant omnes, quia & *maximorum & mediocrium & parvulorum nobis cura eſt*, & *nihil eſt tale quod a noſtra ſolicitudine removeamus.* Partem vero faciat tua eminentia ſuorum præceptorum: ut ex hoc jam gentium præſides præparent ſecundum unamquamque civitatem eos qui bonæ opinionis ſunt nominari Defenſores ſecundum [13] circulum (ſicut jam dictum) & decreta fieri communia cum jurejurando in eis habito, & deſcribere prædictum circulum: & ita per biennium ſubintrare curam eos qui ſubſequuntur: & ſi ceciderit [14] quiſpiam ex eis, alium introduci: ſemper quidem decreto cum jurejurando [15] faciendo: ipſoque dum futurus fuerit curam ſuſcipere, definitum jusjurandum ſubeunte, & electione [16] ejus facienda a Deo amabili epiſcopo, & venerabili clero, & aliis in civitate bonæ opinioni ſtudentibus: quod etiam nunc mox fieri convenit, omnibus (ſicut dictum eſt) ſecundum hanc noſtram generalem procedentibus legem. † Nunc autem Defenſores exiſtentes, ſiquidem placiti videantur, etiam ipſos inſcribi circulo, & biennio complere curam, & ſiquidem jam biennium in ea cura habent, removeri Defenſoris ſolicitudine: niſi [17] tamen voluerint communi decreto teneri eos biennio in eodem officio. Si vero nondum biennium impleverint, digni vero videantur communicare circulo, impleant reliquum tempus, ultra quod nullus civitatem defendat: ſed usque ad hoc ſolum ſtet tempus: niſi cuncta civitas reluctante nullo elegerit eum: & hoc facto, alio biennio ſuſcipiat ſolicitudinem, & modis omnibus deponatur: & tunc rurſus fiat, quando ipſe eum circulus ad hunc adduxerit ordinem: ne frequentia & continuatione curæ, & per quandam machinationem illud ſemper renovando fiat aliquibus infinita [18] prædicta gubernatio. † His omnibus valituris in omne tempus: quoniam cum toto hoc ſtudio & vigilantia & Domini Dei intuitu adinvenimus, & noſtris ſubjectis contulimus. Dat. 16. [19] Kalend. Auguſt. *Conſtantinop.* BELISARIO Viro Clariſſimo Conſule [20].

TIT. III.
DE MENSURA [21] ORDINANDORUM CLERICORUM.

NOVELLA CONSTIT. XVI.

Idem Imp. Anthemio ſanctiſſ. & beatiſſ. archiepiſcopo Conſtantinopolitano, & univerſali patriarchæ.

PRÆFATIO.

LEgem nuper [22] ſcripſimus *de menſura ordinationum*, & ut non *competeret effuſas eas eſſe*, *neque in ſanctiſſima majore* [23] *eccleſia hujus felciſſimæ civitatis* [24] *neque in aliis*: quam etiam firmam eſſe, & valere ſecundum omnem ſuam volumus virtutem. † Quia vero intentio nobis eſt abbreviare quidem ordinationes, huic autem ſanctiſſimæ majori eccleſiæ excellentem expenſam ad mediocrem quandam atque portabilem [25] reducere quantitatem, quatenus multitudo ei expenſarum minuatur: propter hoc omnem circumeuntes viam, ad præſentem venimus legem: nihil quidem aliud exiſtentem a priore, ſed ex ejus procedentem voluntate [26], adhuc autem amplius ſanctiſſimæ majori eccleſiæ prodeſſe valentem.

CAP. I.

SAncimus enim, ſi in quibusdam ſanctiſſimarum eccleſiarum (quarum ipſa ſanctiſſima major eccleſia gubernationem & expenſas ſuſcepit) contigerit aut presbyterum, aut diaconum, aut lectorem, aut cantorem mori, non alium mox extrinſecus introduci, ſed conſiderare quanta tunc eſt menſura ibidem miniſtrantium reverendiſſimorum clericorum. Et ſi quidem nondum clericorum minuta menſura eſt, ſed adhuc abundant quantum ad id quod ſuperius definivimus & ut vocant [27] *ſtatutum*, nullam fieri pro eo ordinationem, donec numerus in [28] [remedio] ipſo reſtituatur. † Si vero ſic diminuta multitudo eſt, ut neceſſitas ſit, ne deſit ſtatutus numerus, alium pro moriente introduci clericum: conſiderare beatitudinem tuam, ſi [29] quis eſt in aliis eccleſiis citra ſanctiſſimam majorem eccleſiam, ex abundanti ejusdem [30] ordinis clericus: & exinde reſtituere alium, & non novam facere ordinationem. Sic enim dum ex eo quod plus eſt, ſemper hoc quod defuit, impletur: bona & Deo amabilis imponitur cauſæ menſura: & ſic ſanctiſſima mater eccleſia paulatim [31] debitis [32] liberabitur. Alioquin ſi quod defuerit quidem compleatur introductionibus extraneis: quod vero plus eſt, non minuatur: plurimum [33] & indefinitum tranſiet tempus, donec omne quod plus eſt, minuatur.

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, ea quæ propter ſanctiſſimarum eccleſiarum utilitatem recte nobis placuerunt, operi effectuique contradere feſtinet. Etenim ſi quid fiat præter hæc, ſcire neceſſe eſt eum, qui contra hanc noſtram legem ſuſcipere ordinationem præſumpſerit, nihil hinc utilitatis habiturum, neque [34] reputabitur a reverendiſſimis œconomis in hac parte facta ſanctiſſimæ majori eccleſiæ expenſa: ſed ipſi ex hoc cognoſcent damnum a ſemetipſis hunc ſuæ negligentiæ recipientes fructum. Datum Idib. Auguſt. *Conſtantinopol.* poſt conſulatum BELISARII, V. C. [35].

TIT. IV. [36]
DE MANDATIS PRINCIPUM [37].

NOVELLA CONSTIT. XVII.

Imperator Juſtinianus Auguſt. Triboniano Quæſtori ſacri noſtri Palatii & Exconſuli.

PRÆFATIO LATINA [38].

EX libris [39] antiquis, qui jura Romani nominis continebant, non ignorat tua ſublimitas, quanta *de mandatis principum* legumlatores in ſuo quisque volumine conſcripſerunt. Quia igitur nobis reparantibus omnem vetuſtatem jam deperditam ac diminutam, placuit etiam omnibus judicibus noſtris, qui minores vel medias adminiſtrationes gerunt ſive inter Correctores, ſive inter Conſulares, ſive inter Spectabiles ordinentur, non ſolum codicillos præſtare, ſed etiam *Mandata* dare, quibus inſpectis omnia gubernare laudabiliter poſſint: ideo librum *Mandatorum* compoſuimus, qui ſubter per utramque linguam annexus eſt: ut detur adminiſtratoribus noſtris ſecundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Græca lingua frequentatur, ſcire eorum ſanctionem: ut nihil ex his audeant præterire, ſed ſaluberrimas diſpoſitiones noſtras obſervantes, in perpetuum noſtras provincias, noſtroque imperio ſubjectos gubernare feſtinent. † Illuſtris igitur auctoritas tua, ad quam Quæſtoria pertinet cenſura, eadem mandata & in libris legum tranſcribi, & in ſacro laterculo deponi præcipiat: quatenus ex his una cum codicillis ſuſcipiendis, adminiſtratores, quemadmodum poſſint reipublicæ ſubvenire, non ignorent. Dat. 16. Kal. Maji, poſt conſulatum BELISARII, V. C. CONS. [40].

In Nomine Domini Jeſu Chriſti Dei noſtri, Imperator Cæſar Flavius Juſtinianus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, glorioſus, victor, triumphator, ſemper adorandus, Auguſtus.

JAm quidem in generali noſtræ pietatis lege [41] omnia declarata ſunt, in quibus conveniens eſt adminiſtrationes accipientes, eas gubernare, memorantes jusjurandum quod ſuper his præſtatur. Neceſſarium tamen exiſtimavimus etiam nunc percipienti tibi adminiſtrationem, deſignare quod a progenitoribus reipublicæ noſtræ adinventum eſt: qui ad adminiſtrationes directis certa præcepta dabant, *Mandata principum* ea vocantes, ſecundum quæ oporteret eos gubernare adminiſtrationes.

CAP. I.

Ut gratis creati magiſtratus, gratuitas quoque manus ſervent, erga Deum, Imperatorem, & legem.

OPortet igitur te pure ſumentem adminiſtrationem, & ſine [42] omni ſuffragio, præ omnibus aliis mundas ſervare Deo nobisque & legi manus, & nullum contingere lucrum, neque majus, neque minus: neque captioſum quiddam contra ſubjectos facere, negotiatione; ſed contentum eſſe ſolis a fiſco tibi miniſtratis, & tam per te quam per eos qui circa te ſunt purum eis undique ſervare jus. † Et feſtinare primum quidem *fiſcalia tributa* [43] *exigi vigilanter*, nihil diminuens circa publicam curam requirere, ne forte fiſcus inde minuatur, & ſalvare ei undique quæ propria ſunt. Sicut enim privatos injuſtitiam paſſos adjuvamus, ſic & publicum [44] illæſum manere volumus. Collatores namque omni alia calumnia liberi conſervati, facile & in promptu ſolvent tributa: & qui in furta prius dantes, manebant debentes adhuc fiſcalia, ex nunc ipſis fiſcalibus exſolventes, liberabunt facile ſe tributis.

1 Ἀμισθοι ſine datione pecuniæ, Jul. gratis. *Nov.* 8. *c.* 1. 2 De majoribus & minoribus civitatibus alias dixi. 3 Σιτήσεις, publicas annonas. Jul. 4 Vid. *l.* 7. *C. h. t.* 5 Et ita habent jus prehendendi, quod eis negabatur, *l.* 2. *C. Th. de exhib. reis.* 6 Julianus jus eis tribuit caſtigationis. 7 Præſidum. 8 Relevent. Hal. 9 Λαῶν μερίμνας. Scrimg. Hal. populorum curas, quo ex loco Bartolus perperam colligit, popularem hic conſtitui, qui non ſit nobilis. 10 *C.* 3. §. 1. *Ʒ. h. t.* 11 Multa reis indici poteſt a judicibus ad opera publica civitatum profutura. 12 *Cap.* 1. *Ʒ. h. t.* σεμνοτέρων. Scrimg. quos hic vetus interpres vertit nobiles, poſſis commodius graviores & digniores viros appellare. 13 *Cap.* 1. *Ʒ. h. t.* 14 *Cap.* 5. §. 1. *Ʒ. h. t.* 15 *d. c.* 1. §. 1. *d. c.* 5. §. 1. *Ʒ. h. t.* 16 Defenſor eligitur a clero, & honeſtioribus civitatis, *ut hic.* confirmatur a Præfecto prætorio, *c.* 1. *in fin. Ʒ. h. t.* 17 Munus defenſoris prorogari poteſt. 18 Perpetui magiſtratus non fuerunt apud Romanos. 19 Ib. Idib. Auguſti, quidam ita legunt. 20 Id eſt, anno 535.
21 *Novell.* 3. *c.* 1. *Novell.* 6. *c.* 8. 22 *Novell.* 2. *c.* 1. *Novell.* 6. *c.* 8. Novella 3. & ſexta cavetur, ut numerus clericorum certus ſit in majore Eccleſia urbis Conſtantinopolitanæ. Hæc autem conſtitutio jubet, ut ex aliis Eccleſiis ſuperflui clerici, id eſt, hi, qui ſupra ſtatutum numerum ſunt, in locum mortuorum clericorum majoris Eccleſiæ transferantur. 23 Sanctæ Sophiæ ſcil. 24 Conſtantinopolis. 25 Φορητὸν, id eſt, tolerabilem. 26 Voluntas legis ſpectanda. 27 Κατὰ καλούμενον στατοῦτον. 28 Εἰς ἑαυτὸν ἀποκαταστασιν, id eſt, ſibi ipſe reſtituatur. 29 Id eſt, an. 30 Qui deeſſe, vel diminutus eſſe dicitur. 31 Emiſſis ex ſuo corpore ſupernumerariis. 32 Sumptibus. 33 Infinitus ſemper eadem pene manſerit. 34 Expenſæ illegitimæ adminiſtratori non reputantur. 35 Id eſt, anno 536.
36 Additur in editione Hal. ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ &c. ut in *l.* 1. *C. de off. præf. præt. Afric.* 37 Principis. Scrimg. principib. & præſidibus. Index Regiæ biblioth. παραγγέλματα τῶν ἀρχόντων, *editio Haloandri.* præcepta præſidum, alias de officio rectoris provinciæ, *conſt.* 21. 38 Deeſt in Græcis editionibus. 39 Horum mandatorum ſit mentio in *lege* 6. *in fin. ff. de off. proconſul. l.* 3. *in fin. ff. de off. præſid. l.* 4. *Cod. de inceſt. & inut. nupt.* adde *l.* 1. *C. de mandatis princip. l.* 2. *C. de off. ejus qui vice.* Præſcribunt autem hæc mandata Præſidibus modum adminiſtrandi. Cæterum hæc Novella eſt 21. apud Julianum ita conſcripta: *De officio rectoris provinciæ.* ad quem modum conceptus eſt titulus Codicis: cui reſpondet Pandectarum titulus *de off. Præſid.* 40 Id eſt, an. 536. 41 *Nov.* 8. *c.* 9. Goth. Vid. ad hanc Nov. Rittershuſ. *part.* 2. *c.* 1. *n.* 17. 18. *& Novell.* 95. 128. 130. 133. Eundem Rittershuſ. *part.* 12. *c.* 13. *& part.* 15. *cap. unic.* Anſ. 42 *Novell.* 8. *cap.* 1. 43 *Nov.* 8. *cap.* 8. 44 Objecta juris publici & privati.

CAP.

CAP. II.

Ut caveant Magiſtratus, ne qua ſeditiones excitentur, & quieti publicæ omnium ordinum invigilent.

DEinde conveniens eſt te providere, ut nulli populi civitatum alterutris ſeditiones [1] faciant, ſed omnem pacem eſſe Dei civitatibus, dum æquitas etiam hinc noſtris ſubjectis ſervatur, & neque lucri neque paſſionis alicujus cauſa, ad aliquam partium declinatur.

CAP. III.

Ut breviores & viliores cauſæ ſine [2] ſcripto decidantur: & ſportularum modus ſervetur.

SIt [3] tibi quoque *tertium* ſtudium, *lites cum omni* [4] *æquitate audire*, & omnes quidem breviores, & quæcunque maxime [5] vilium [6] ſunt, ex non [7] ſcripto decidere, & judicare, & liberare omnes alterna [8] contentione, & non permittere in aliquo ultra quam continetur ſacra noſtra conſtitutione, occaſione cauſalium expenſarum damnificari, ſi tamen ſufficientes in datione conſiſtant: alioqui etiam gratis lites audire, & non permittere ex negligentia de provincia alicujus præſidis quemquam ad hanc currere feliciſſimam civitatem, & nobis moleſtum eſſe. Scito namque, quia ſi quis veniat, & aditionem nobis faciat, & a nobis interrogatus ſi prius te adiit, deinde te dicat adiiſſe, & quod juſtum eſt, non impetraſſe, & hoc verum inveniamus, in te indignationem convertemus. † Si vero cum [9] te non adierit, venire ad hanc regiam præſumpſerit civitatem, & remittemus eum cum omni correctione, & reſponſum non dabimus.

CAP. IV.

Ne præſides permittant Executores aut Magiſterianos aliquid formarum & portuum cauſa exigere.

DEinde competens eſt te etiam hinc venientes ſive ex Magiſteriano [10], ſive ex quolibet foro, non permittere lædere, nec ſuperexigere ſubjectos noſtros. Sed ſi quis adierit tale aliquid queſtus: hoc & exequi, & indemnitatem ei procurare, & neque permittere alicui proferenti præcepta cujuscunque fori, hæc videlicet quæ ſolenniter diriguntur, *formarum* [11] *etiam aquæ cauſa, & portium, & itinerum ſternendorum, & imaginum, & murorum, & domuum deſtructionis* [12] *tanquam in publico factarum, & aliarum talium* damnificare noſtros ſubjectos. Non enim volumus, nec per talem cauſam ullum eis inferri damnum. Ipſe vero omnium horum providebis ſine damno omni geſtum. † Si quis autem cui tale aliquid juſſum eſt, veniat: omnino non reſpicias eum, niſi ſacram noſtram pragmaticam oſtendat formam pro hoc ſcriptam: tunc tu ſuſcipiens quidem talem formam, non autem aliquid agens ex ea, antequam ad nos nuntians ſecundam præceptionem noſtram ſuſcipias. §. 1. Sed etiam pro ubertate neceſſariorum, & operum [13] civitatum diligentiam habebis: procurans ex civilibus pecuniis patres [14] quæ valde neceſſariæ ſunt operum facere, & pontium, ſimiliter & viarum, & portuum, & in quibus omnino ſunt locis provinciæ cui præſides: portuumque, & murorum curam habebis: & quidquid omnino eſt publico, & civitatibus utile, & cogitabis, & facies, & nunciabis. §. 2. Habebis autem obedientes tibi, & qui in provincia ſunt milites, in quibus eorum opus habueris ad miniſterium juſtum. Quod ſi delinquentes inveneris: ſub omni caſtigatione decenti inſuper ex [15] emolumentis eorum ſatisfieri læſis procurabis.

CAP. V.

De criminibus.

NOn permittas privilegiis [16] aliquibus uti nocentes [17]: ſed illud ſolum eis in auxilium obſervabis, ut undique puri horum quæ eis inferuntur, & innoxii videantur. Homicidia [18] autem, & adulteria, virginumque direptiones, & invaſiones, & oppreſſiones, ita cum vehementia corrige, puniens delinquentes ſecundum noſtras leges, ut paulatim ſupplicium alios omnes faciat ſalvos. §. 1. Præcipue vero Officiales [19] tuos retinebis, non permittens eis ſubjectos noſtros deprædari [20]: neque ut illi officiales videantur quidem ſubjecti tibi, pro veritate autem tuæ præſint voluntati. §. 2. Feſtinabis etiam *Conſiliarium* [21], & quicunque fuerit circa te, aſſumere virum optimum, & purum undique, & contentum iis quæ a fiſco dantur, & ſi quid præter ſpem acceſſerit, & non inveneris eum cuſtodientem tibi fidem juſtam; illum quidem expelles: alio vero uteris Conſiliario, legem & juſtitiam cum puris ſervante manibus. §. 3. Talem vero præbebis temetipſum omnibus & publice, & privatim, ut [22] terribilis quidem ſis delinquentibus, & indevotis circa fiſcalia [23]: manſuetiſſimus autem & mitis omnibus placidis & devotis, & paternam eis exhibens providentiam.

CAP. VI.

De fide publica aut ſecuritate non paſſim danda.

SEd neque hæc quæ dicuntur *Verba* [24], id eſt jusjurandum, prompte dare feſtines, in amplius tempus: ſed & cum examinatione in tempore mediocri [25] & non tranſcendente *triginta dierum inducias*, ne ex hoc infinitæ ſint hominibus ad invicem contentiones. Si vero etiam aliquem ſub nuncupato *Verbo* feceris: deinde aliquis adierit [26] adverſus eum: deduces quidem eum, cuſtodiens datum ei *Verbum*: & examinabis negotium, *Verbo* ubique ſervato; & ſi etiam contra eum ſententia neceſſaria ſit, condemnabis eum & duorum propones electionem, utrum velit dato *Verbo* abſolute abrenuntiare, & agere quæ judicata ſunt, an non. Certe [27] ſi hoc non: facris eum terminis reſtituens & ibi executionem inferes temperate, & cum debita venerabilibus locis reverentia.

CAP. VII.

Ut termini [28] *ſanctorum homicidis &c. non proſint.*

NEque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum [29] raptoribus delinquentibus terminorum cuſtodies *cautelam* [30], ſed etiam inde [31] extrahes, & ſupplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, ſed hoc patientibus: ut non talia a præſumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non [32] nocentibus, ſed læſis, datur a lege: & non erit poſſibile utrumque tueri cautela ſacrorum locorum, & lædentem, & læſum. §. 1. Publicorum vero tributorum exactiones etiam [33] intra templa decenter fieri procurabis: quoniam *fiſcalium ratio & militibus, & privatis ipſiſque templis, & cunctæ reipublicæ utilis & neceſſaria eſt.* Auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles eccleſiarum Defenſores, & Oeconomi: nullum horum, qui fiſcalia tributa exigunt, abripientes exactioni, ſed neque permittentes violentum aut ſeditioſum aliquid pati exactionem inferentes: ſcientes quia ſi quid tale geſſerint, de ſuo [34] ſatisfacere fiſco cogentur.

CAP. VIII.

Ut cogant exactores tributorum in apochis ſuis exprimere quantitatem zygocephalorum.

COges autem publicos *Exactores* in ſuis *de ſuſceptis* [35] manifeſta facere omnia in quibus ea dederunt, nempe quantitatem *zygocephalorum* [36], aut *jugorum*, aut jugalium, aut quolibet modo per regiones nuncupantur: & pro quibus hæc & quælibet prædiis exiguntur: & datorum quantitatem, ſive in ſpeciebus, ſive in auro. Et interminaberis eis, & magnum damnum, & *manus* [37] *amputationem*, ſi hoc quod præcipitur quidem ſemper, uſque nunc autem non cuſtoditum eſt, non deinceps omnibus ſervent modis. † Si vero (ut aſſolet) declinationem inveniant aliquam, dicentes non poſſe jugorum poni quantitatem: maxime quidem eos malignari putamus: ſed tamen nihil hinc lædatur fiſcus nec collatores: fiſcus etenim ſine præjudicio omnia ſua percipiat, & ſolenniter celebrata ſuſcepta percipiant ii qui hæc exolverint, nihil exigendi amplius. Cauſa vero in nullo lædatur, & ſecundum conſuetudinem quidem tributa ſolvantur ab eis, & inferantur fiſco. † Nuntietur autem ad glorioſiſſimos noſtros præfectos de iſtis primitus cogendis cenſualibus nuncupatas *expoſitiones* [38] ſubtiliter dare, ut ex hoc fiat cauſæ dijudicatio: & ſic interim ſecundum conſuetudinem quidem datis fiſcalibus inculpabiliter inferendis, quicquid in iis quæ dubitantur, glorioſiſſimi noſtri præfecti judicaverint, in iis quæ controverſa ſunt, hæc valere: neceſſitatem habentibus exactoribus, poſt cognitam veritatem ſuper his quæſtionibus, & in illis de cætero quantitatem zygocephalorum, & aliorum omnium deſcribere, ſecundum quod a nobis jam ordinatum eſt. §. 1. Non [39] permittas autem curialibus, aut *Cenſualibus* [40], dum vendita ſunt prædia eorum, aut in alias perſonas mutatur poſſeſſio, tergiverſationibus uti quibusdam, & non transferri a venditoribus ad emptores prædia: ſed coges eos omnino facere mutationes ſine damno. Si vero dixerint minus idoneos eſſe emptores, & propterea non fieri migrationem: hoc ipſum examinabis ſine quolibet damno: & ſi quidem idonei fuerint emptores coges fiſcalium præſules omnibus modis & ſine quolibet damno celebrare tranſpoſitionem. Si vero pro veritate eos inveneris non ſatis idoneos, coges venditores hoc ipſum profiteri ad geſta, quia periculo eorum tranſpoſitio fit fiſcalium tributorum in eos qui ab ipſis emunt: hoc quod etiam in Oriente novimus in multis fieri gentibus. Sic enim neque fiſcus nocebitur [41], & fiſcalia tributa a poſſeſſoribus inferentur, ut non alii quidem ſint poſſeſſores, alii vero collatores. Oportet enim maxime contra poſſeſſores fieri collationes: ſed non contra non detinentes neque poſſidentes terras.

CAP. IX.

De profectionibus præſidum, ne provinciales angariis &c. vexent &c.

ILlud tamen te volumus noſſe: quia ſi quando præceperimus ad alias forte proficiſci te provincias, competens eſt contentum te iis quæ

1 Δήμους, id eſt, circenſes factiones: de quibus ſcripſi ad *l.* 1. §. 12. *ff. de off. præf. urb. l.* 28. §. 3. *ff. de pœn.* adde Cuj. 8. *obſ.* 29. *l.* 3. *in fin. l.* 13. *ff. de offic. Præſid.* 2 *Nov.* 83. 3 *Nov.* 67. *c.* 1. 4 Hinc ſumpta eſt pars authenticæ, *Niſi breves. C. de ſentent. ex periculo.* 5 Breviores lites non ſunt, neque hic dicuntur, quæ vilium tantum ſunt perſonarum, ſed quæ vilem ſummam continent, in queis de rebus minimis agitur, ſive de iis inter nobiles, ſive inter pauperes agatur. Id genus litis ſine ſcripto decidi jubet Imperator, maxime ſi inter viles perſonas agatur. 6 Εὐτελεστέρων, qua voce Ferrandus 20. *Explicationum* 39. non modo pauperes interpretari ſeu appellari poſſe exiſtimat, ſed & homines ſimplices & minime verſutos, qui in cauſis & litibus non ſunt exercitati. Reperio ſane apud Græcos εὐτελεῖς, viles eſſe homines, ut apud Harmenop. 1. *tit.* 6. §. 35. ſed & apud eundem 5. *tit.* 8. §. 107. εὐτελὴς eſt, non abjectus aut vilis homo (ut interpres vertit) ſed cohortalis, *ut &* 45. *Ecl.* 1. *c.* 52. *juncta l.* 3. *Cod. de hered. decur.* ut hic forte locus de cohortalibus quoque poſſit intelligi, quanquam videatur, æquius ad viles & miſeræ conditionis homines referri. 7 Adde *l.* 6. *ff. de accuſat.* 8 Reſponſionum, contradictionum, gravaminum, ſalvationum, & ſimilium multitudine, ſummatim itaque hujusmodi lites proponendæ. *Novell.* 83. J. 9 *l.* 21. *ff. de appellat.* 10 Agente in rebus. 11 Ολκῶν, aquæductuum *l.* 26. §. 3. *C. de epiſc. aud.* 12 Vid. *l.* 7. *ff. de off. præſid.* veluti ſi judex mandat tuam domum quaſi in publico loco extructam demoliri. 13 *l.* 7. §. 1. *ff. de off. proconſ. l. un. C. de rat. oper.* 14 Patres civitatum: qui & curatores operum, *l.* 3. *C. de his qui ſponte mun.* 15 Salaria & honoraria officialium, pignori capi poſſunt ob delictum, *ut hic.* adde *c.* 10. *in fin.* J. *h. t.* 16 *Nov.* 8. *c.* 12. *l.* 3. *in fin. ff. de offic. præſid.* 17 Confugientes ad eccleſiam præſumi innocentes hinc Alciatus colligit 3. *præſumpt.* 33. 18 *l.* 13. *ff. de off. præſid.* 19 *l.* 6. §. 3. 4. 5. 6. *ff. de off. præſid.* 20 *C.* 10. *verſ. ſed neque.* J. *h. t.* 21 Πάρεδρον, adſeſſorem. facit *l.* 2. *& totus titulus Cod. de adſeſſoribus. & ff. de off. adſeſſ.* 22 Facit *l.* 19. *ff. de off. præſid.* 23 *Cap.* 8. J. *h. t. Nov.* 8. *c.* 8. 24 Ut & J. καλούμενον λόγον: *& Novell.* 128. *c.* 13. *& edict.* 2. *&* 13. *c.* 10. 11. Intelligit autem λόγους ἀσυλίας καὶ συγχωρήσεως καὶ πίστεως. *Novell.* 5. *c.* 2. fidem publicam. *Sauf-conduit* ἀσυλία. *Franchiſe.* vide *edictum Juſtiniani* 2. J. 25 Tempus modicum triginta dies. *l.* 1. §. 2. *ff. de itinere actuque*: vid. Cujac. *c.* 10. *x. de præſcript.* 26 Id eſt, eum in jus vocaverit. 27 Id eſt, aut certe ſi hoc non fecerit vel elegerit. 28 Vid. quæ ſcripſi ad *l.* 3. *C. de his qui ad eccleſiam.* adde 5. *Eclog.* 5. *ex tit.* 6. *tit.* 3. §. 4. 29 *l.* 5. J. *h. t.* Imo raptoribus *cauſ.* 36. *q.* 1. *cap. de raptoribus.* 30 Fidem publicam & ſecuritatis promiſſionem. 31 Aſylis qui poſſint extrahi & quibus non proficiat jus aſyli adde *l.* 1. *l.* 6. §. 5. *C. de his qui ad eccleſ. Novell.* 37. *circa fin. &* 117. *c. ult.* Moſis legibus id etiam conſtitutum fuit, ut dixi ad *d. l.* 5 vid. Petr. Greg. 33 *ſyntagmat.* 21. *& cap.* 22. Hujus autem loci hæc ſententia eſt: Templa innocentibus & injuriam metuentibus, non autem inferentibus vel nocentibus prodeſſe. 32 *l.* 2. §. 2. *ff. ad SC. Velleian.* 33 *l.* 6. §. 4. *C. de his qui ad eccleſ.* & e contra iniquis exactoribus non prodeſt jus aſyli. *Nov.* 128. *c.* 13. *Edict.* 10. *c.* 1. 34 Receptator debitoris fiſcalis, œconomo, ſuo nomine tenetur. 35 Αποχαῖς, *Novell.* 128. *c.* 3. 36 Ζυγοκέφαλον eſt jugatio & capitatio, vide *l.* 2. *C. ut nem. lic.* 37 Falſi perſcriptoribus eadem pœna conſtituta. *Nov.* 42. *c.* 1. *Feud.* 2. *tit.* 55. §. *Callidis, verſic. de ſcriba. de prohib. feud. alien. per Fridericum.* Apud Ægyptios *Diodor.* 2. *cap.* 3. Græcos 6. Harm. 14. falſæ monetæ reis manus amputabantur. Eadem pœna probata fuit a Lothario Longobardorum rege *lib.* 1. *legum Longobard. tit. de eo qui falſ. monet. l.* 1. id ipſum confirmatur lege Caroli magni in capitularibus ejus, *Titulo de falſa moneta.* & legibus Wiſigothorum *l.* 2. *C. Wiſigothorum lib.* 8. *tit.* 5. Apud Græcos plagiariis manus amputatur. 6. Harm. 2. *l.* ἐκτιθέναι. Inde ἐκθέσεις. J. *h. t.* 38 Τὰς καλουμένας ἐκθέσεις, id eſt, exemplaria publici cenſus, Jul. ἐκ τοῦ ἐκτιθέναι. J. *h. t.* adde Lampridium in vita Severi, & quæ ſcripſi ad .. 3. *in fin. ff. ad l. Cornel. de ſicar.* ſenſus eſt: Cenſuales (qui libros cenſuales conficiunt vel cuſtodiunt) cogi hoc caſu cenſuales libros petentibus exhibere, adde *l.* 2. *Cod. de edendo.* 39 Hinc ſumpta eſt Auth. *Sed & periculum. C. ſine cenſu.* 40 Cenſuales Græci τῶν δημοσίων ἀπογραφῶν φύλακας nuncupant. 41 Βλαβήσεται.

de fiſco largiuntur, non gratis expendere: neque noſtros ſubjectos atterere, ſed ex quibus in provincia conſiſtens expendebas, ex his ipſis & ad alias proficiſcentem regiones facere expenſas: neque angariis [1] collatores affligentem, neque te, neque obediens tibi officium: ſed propriis quidem ſubjugalibus [2] propriaque expenſa agere iter, hoc ipſo cuſtodiendo, vel ſi non ultra terminos properes provinciæ: ſed propter quandam occaſionem neceſſariam circumeas civitates.

CAP. X.

EOs autem qui vocantur loci ſervatores [3], dare judices in civitatibus provinciæ cui præſident, (licet ſpectabiles viri, vel clariſſimi, vel præſides ſint) omnibus interdicimus modis. Sed neque ſi milites aliqui ſequantur te, neque illos gratis [4] permittas expendere, ſed ex propriis emolumentis. Si vero hoc non egerint, ſed ex tributis expenderint, & angarias acceperint: omne quicquid damnificabuntur ſubjecti, hoc ex [5] eorum emolumentis exigens proprio periculo læſis ſervabis.

CAP. XI.

Ut præſes oblatas ſibi de religione juſſiones contemnat.

NEque occaſione [6] *Religionum Hæreſiumque* quæſtionis [7] permittas alicui provinciam commovere, aut aliter quandam præceptionem injungi provinciæ cui præſides: ipſe vero providebis cum competenti utilitate fiſcalibus, & quæ alia ſunt perſcrutari: & non permittere aliquid contra noſtras fieri præceptiones occaſione religionum. † Si vero canonicum [8] ſit quod quæritur, una cum Metropolita provinciæ hoc diſponere, & decernere, ſive Epiſcopi dubitent [9], ſive alii quidam, & cauſæ dare [10] Deo amabilem, & decibilem [11] terminum, qui & decenter orthodoxam cuſtodiat fidem, & indemnitatem procuret fiſcalibus, & noſtros ſubjectos ſervet inviolatos.

CAP. XII.

De capitali crimine damnatis, ut bona eorum non publicentur, ſed propinquis relinquantur.

OPortet [12] autem te, & in hoc omnem ponere providentiam, cum aliquis dignus apparuerit pœna illum quidem punire, res autem ejus non contingere, *ſed* ſinere *eas* [13] *generi & legi* [14], *& ſecundum illam ordini.* Non [15] enim res ſunt, quæ delinquunt, ſed qui res poſſident, at illi reciprocant ordinem: eos quidem qui digni ſunt pœna, dimittunt, illorum autem auferunt res, alios pro illis punientes, quos lex forte ad illorum vocavit ſucceſſionem.

CAP. XIII.

De injuſtis patrociniis prohibendis.

PAtrocinia [16] quoque injuſta, quæ cognoſcimus in noſtris provinciis fieri, omnibus corrige modis, non ſinens ulli aliorum vitas in [17] ſe ſuſcipere, non ampliare ſibi prædia nullo modo ei competentia, non in aliorum læſionem promittere patrocinium [18], non quemadmodum fraudant fiſcum, ſuam virtutem objicere. Neque ſit tibi cura cujuslibet ſint hæc agentes dominii: ſufficit enim per omnia tibi ad perfectam fortitudinem & lex, & imperii favor.

CAP. XIV.

De alienis colonis, & capite cenſitis, ut nemo eos ſuſcipere audeat.

SEd etiam ſuſcipientes [19] alienos agricolas [20] ſic odio habebis, ſic compelles cito reddere quod ſuſcipiunt male, ut ſi plurimum manſerint inobedientes, omne quicquid in onus provinciæ eſt, illorum poſſeſſionibus hoc impones. Si vero in aliis provinciis agricolæ dicantur eſſe conſtituti, literis [21] uteris publicis ad provinciarum præſides, ut in eas fugientes [22] agricolas confitentes aut convictos tradant poſſeſſionibus, & revocentur ad provinciam cui præſides, & inobedientes vehementer corripies minus idoneorum adjectione. Competens enim eſt, talia ſtudentem, hinc onus, & rerum diminutionem in ſua facultate cognoſcere: ut minoratus cognoſcat, quantum eſt lædere,& delinquere in alios. Sed hoc ipſum age ſive prædia poſſidentes in provincia ſint, ſive aliquorum aliis competentium gubernatores ſint. Oportet etenim & poſſeſſores illa ſolum habere quæ eis dat lex, & gubernatores alienarum illis præeſſe ſolummodo, quæ per conductionem aut alium legitimum eis ſunt tradita modum: extraneis [23] autem abſtinere: & non providere quidem aliis, lædere vero alios & ſibimet lucrum impium ex hoc acquirere.

CAP. XV.

De titulis [24] *affixis alienis prædiis.*

TItulos [25] autem imponere prædiis alienis, aut ergaſteriis [26] in civitatibus conſtitutis, & ſuperſcribere ſua vocabula [27] ita præſumentibus periculoſum eſſe ſcias, ut agnoſcant, quia hæc agentes ipſi ſuam ſubſtantiam [28] applicabunt fiſco. Si enim cauſam ſoli imperio & fiſco datam tentaverit aliquis arripere, in ſuis cognoſcat experimentum: & ſuis rebus titulis impoſitis publicis, fiat aliis exemplum abſtinentiæ: qui ſi iiſdem implicentur malis, ſimilibus ſubdentur pœnis. Hæc igitur omnia obſerva, ſciens noſtram circa te voluntatem atque ſententiam, qualis quidem erit delinquente te, qualis autem probato, & noſtra ſequente præcepta, ac leges.

CAP. XVI.

Quid primum facere debeant præſides cum provinciam ingrediuntur.

MOx autem ut ingredieris provinciam, convocatis omnibus in metropoli [29] conſtitutis (dicimus autem Deo amabili Epiſcopo, & venerabili clero, & Nobilibus civitatis) inſinuabis hæc noſtra ſacra præcepta ſub geſtorum inſinuatione: & propones exemplar eorum publice, non ſolum in metropoli, ſed etiam in aliis provinciæ civitatibus, tranſmittens ea per officiales tuos ſine damno: ut omnes cognoſcant in quibus ſuſcepiſti cingulum, & videant, ſi hoc conſervas, & noſtro dignum temetipſum oſtendis judicio.

CAP. XVII.

De armis.

HÆc enim conſervata apud te faciunt præſentem tibi cingulum diuturniorem, & glorioſiorem, ſi quidem ſuper alia, neque armis [30] uti non militantem permittes aliquem. † Hæc te & Deo, & legibus & nobis cariſſimum conſtituunt. † Sed & illud providebis, ut, ſi quis eorum qui populum in turbas ſolicitant, tentarit aliquando ab hac magna civitate fugere aut ſolus, aut cum aliis, & venerit in provinciam cui præes: quatenus inveſtigare de hoc, & examinare cum omni ſubtilitate & cautela [cures] & ubi conſtiterit, nunciare hoc, ſi forte dignæ inquiſitione ſint perſonæ, & adduci ad hanc feliciſſimam civitatem, & pœnas ſuſtentare, quas lex de talibus conſtituit. Dat. 16. Kal. Maji, *Conſtantinop.* BELISARIO V. C. 535.

TIT. V.

DE [31] TRIENTE [32] ET SEMISSE [33], ET SUCCESSIONIBUS FILIORUM [34] ET NEPOTUM NATURALIUM [35]; ET COLLATIONIBUS [36], VEL DISTRIBUTIONIBUS [37], NECNON ET LITERARUM [38] AUT NUMERATIONUM, ATQUE RERUM EX QUIBUS DETINENT, INFICIATIONIBUS [39].

NOVELLA CONSTIT. XVIII.

Imperat. Juſt. Auguſt. Joanni glorioſiſſimo præfecto ſacrorum per Orientem prætoriorum, iterum exconſuli & patricio [40].

PRÆFATIO.

JAm quidem magnæ huic, & ut ita quis dicat, bene a Deo conſtitutæ reipublicæ (dicimus Romanorum) plurima de teſtamentis diſpoſita ſunt, & pleni legum codices de talibus conſiſtunt: & non ſolum ſapientes antiqui hæc ſcripſerunt, aut piorum poteſtas imperatorum: ſed etiam a nobis jam non aliquo priorum principum minus legislationes prolatæ ſunt: Deum vero ſemper conſiderantes, & quatenus ei placiti [41] videamur, & aliquid bonorum dignum in nobis agamus: nitimur aliquid adinvenire ſemper, & naturæ conſequens, & quod poſſit priora corrigere. † Frequenter igitur & alia vice mirati [42] ſumus, quomodo legitimis & benevolis filiis, quibus agunt [43] gratias parentes, quibusque quod relinquitur, jam etiam debitum [44] vocant: ſolum triuncium [45] definierunt ex neceſſitate relinqui: reliquum vero jacet in voluntate parentum: & capiunt quidem cognati omnia, & extranei, vel cum libertate ſervi: filii vero licet multi conſiſtant: etiamſi nihil offenderint parentes, confunduntur: & triuncium dividunt ſolum, vel ſi decem forte aut amplius fuerint: & pauperes erunt filii patris, donec vixerit, idonei.

CAP. I.

De legitima portione liberis relinquenda, id eſt, triente, ſi intra quaternarium numerum conſiſtant: aut ſemiſſe, ſi quaternarium numerum excedant.

HÆc [46] nos moverunt corrigere legem, & non eam deſpicere ſemper erubeſcentes: talique modo determinare cauſam, ut ſi quidem unius [47] eſt filii pater aut mater: aut duorum vel trium, vel quatuor: non triuncium eis relinqui ſolum, ſed etiam tertiam propriæ ſubſtantiæ partem: hoc eſt, uncias quatuor: & hanc eſſe definitam menſuram usque ad prædictum numerum. Si vero ultra quatuor habuerint filios,

1 Angariæ quid, alibi dixi. adde *Novell.* 128. *cap.* 22. 134. *cap.* 1. 2 Ὑποζυγίοις, jumentis. *Hal.* 3 Τοποτηρηταί. 4 Cum detrimento, ſcilicet ſubditorum, *cap.* 5. §. *hic.* 5 *Cap.* 4 *in fin.* §. *hic.* 6 Adde *l.* 3. *Cod. de ſumm. trinit.* 7 Hæreticorum quæſitores vetat ut & Edicto 2. J. & *Nov.* 103. *c.* 2. 8 Id eſt, ſi ad canones pertineat Eccleſiaſticos. 9 Id eſt, diſceptationem moverint. 10 Id eſt, dabis Deo gratum & convenientem finem. 11 Convenientem. 12 6. *Eclog.* 3. *cap.* 21. *l.* 4. §. 5. *ff. de offic. proconſ. l.* 7. *C. de poſtulando.* Goth. Conciliationem hujus cap. cum *Novell.* 134. *cap. ult.* & *auth. bona damnatorum. Cod. de bon. proſcript.* Item *auth. inceſtus. Cod. de inceſt. nupt.* vid. apud Rittershuſ. *part.* 4. *cap.* 2. *num.* 35. Anſ.
13 *Novell.* 134. *c. ult.* olim dimidia bonorum damnati pertinebat ad fiſcum, *l.* 7. *ff. de bon. damnat. l.* 10. *Cod. de bonis proſcript.* Et ita quoque hodie in Gallia publicatio ſeu confiſcatio locum non habet in provinciis utentibus jure ſcripto, niſi certis caſibus. Hodie igitur jus integrum in bonis damnati, ſervatur liberis damnati. Boni principes olim etiam aſſem conceſſerant, ut de Antonino Pio proditum eſt: modo ſemiſſem: ut de M. Antonino: Hadrianus tantum decimas. Triumviri Reipubl. conſtituendæ decimas maribus, viceſimas fœminis. Jure autem veteri, Falcidia, liberti vero, jure conſtitutionum conceduntur. *l.* 4. *ff. de jur. patron. l.* 3. *ff. de interdictis.* Perduellionis ex cauſa nihil liberis maſculis relinquitur: ſed filiabus tantum, quadrans eorum, quæ ſucceſſione matris acceperunt, *l. quisquis.* 5. *Cod. ad leg. Juliam Majeſtatis:* vide Cujac. 6. *obſerv.* 23.
14 Καὶ τῷ νόμῳ καὶ τῇ κατὰ ἐκεῖνον φέρεσθαι τάξει. 15 Res non delinquunt, ſed perſonæ. 16 Facit *l.* 9. §. 4. Goth. Vid. Rittershuſ. *part.* 9. *cap.* 8. 17 Huc refer titulos *C. de his, qui potentiorum nomine: ut nemo privatus: ut nemini liceat ſine jud.* 18 *tit. Cod. ne liceat potentioribus patrocinium.* 19 Bona aliena, alienosve agricolas defendendos ſuſcipere mercede certa, vetitum Novella Tiberii de divinis domibus. *cap.* 4. γεωργοὺς ἀλλοτρίους ὑπερχολαβεῖν καὶ προστασίαν αὐτοῖς ἀπονέμειν, & *Novell.* 17. τοὺς ἑτέρων βίους ὑπερχολαβεῖν, Id eſt, aliorum vitas ac bona patrocinio ſuo defendere. vide Cujac. 8. *obſerv.* 31. 20 Γεωργοὺς, colonos, ſive capite cenſitos, adſcriptitios, Julian. *ic num.* 82. 21 Γράμμασι δημοσίοις. Scrimg. adde *Novell.* 134. *cap.* 5. ſunt literæ requiſitoriæ, de quibus dixi ad *l.* 15. §. 1. *ff. de re jud. l.* 7. *ff. de cuſtod. reor.* adde *Novell.* 90. *cap.* 5. & 134. *cap.* 5. 22 *l.* 12. *Cod. de agric. & cenſitis.* 23 Hinc illud ſapientis, alieno abſtineto. 24 *Novell.* 164. *cap.* 1. 25 Σανίδας Græci, *ut hic,* δείγματα Characteres dixit. Novell. Tiberii *de divinis domib. cap.* 1. *l.* 1. 2. *Cod. ut nemo privatus titulos &c.* adde *Novell.* 164. *cap.* 1. vid. quæ notavi *d. l.* 22. §. 2. *ff. quod vi.* 26 Officinis. *Hal.* 27 Προσηγορίας nomen ſuum *Jul.* nomina *Hal.*
28 Περιουσίαν: id eſt, bonorum publicatione puniuntur inviti. 29 Adde *l.* 4. §. 5. *ff. de off. proconſulis.* Metropolis, provinciæ caput, *l.* 7. *ff. de off. proconſ.* 30 Arma domi tenere, vel gerere, nemo privatus audet, hoc enim ſolis militibus conceſſum. adde 2. *Feudorum* 27. §. 5.
31 Titulus aliter conceptus eſt a Græcis, hac ſententia, ut ſi plures filii non ſint, quam quatuor, legitima portio cenſeatur triens: ſi ultra quatuor, ſemis: & ut naturales liberi, nulla exiſtente prole legitima, una cum matre ab inteſtato ſextantem accipiant, & ut collatio tam ex teſtamento, quam ab inteſtato competat: niſi expreſſis verbis teſtator id prohibeat. Et de diviſione bonorum in liberos facta a parentibus & de eo, qui proprium chirographum inficiatur, & de aliis capitulis. Index Regiæ bibliothecæ apud Cujacium eſt, de hereditaria portione, & de collatione dotis, & de diviſionibus bonorum & de inficiatoribus, & de his qui alienas res temere deprehendunt, & de his, qui ex ancilla naſcuntur. 32 *Cap.* 1. 3. 4. 33 Et de dodrante certis caſibus. *cap.* 2. 34 Legitima liberorum hic extenſa, num quoque extendenda ad parentes legitimos? extendenda. vide interpretes, *Nov.* 115. *cap.* 3. 35 Vid. *Cap.* 5. J. 36 Vid. *Cap.* 6. J. 37 Vid. *Cap.* 7. J. 38 Vid. *Cap.* 8. 9. 10. 39 Adde & quomodo ancillæ fieri poſſint legitimæ uxores, *cap. ultim.* 40 Salomoni. ſcil. P. P. Africæ, ut indicat *Nov.* 66. 41 Ἀρεστοί. 42 Legitimam filiorum ſtatuto contra rationem juris Romani mihui, jure naturali æquum & honeſtum non eſſe, hinc conſtat. De hac quæſtione vide Graſſum *lib. ſent.* §. *legitima quæſt.* 42. & Mynſingerum 5. *obſerv.* 40.
43 Οἷς ἔχουσι χάριν. 44 De legitima liberis debita, dixi ad *tit. C. de inoffic.* 45 Ex duodecim unciis ſeu aſſe. 46 Hinc ſumpta eſt *Authentica, Noviſſima lege. Cod. de inoff. teſtam.* Goth. De legitima ejusque quantitate cæterisque juribus, vid. Rittershuſ. *in expoſit. Novell. part.* 6. *cap.* 4. Anſ. 47 Si unus, duo, tres, quatuorve liberi, quatuor: ſi plures, ſex unciæ liberis, vel teſtamento relinquendæ a parentibus, niſi liberi maſculi ſint curiales: fœminæ, curialibus nuptæ, tunc enim liberis debetur nonuncium, J. *hic*, *Nov.* 82. *c.* 48. *Novell.* 39. *cap.* 1.

mediam eis totius ſubſtantiæ relinqui partem, ut ſexuncium ſit omnino quod debetur, ſingulis ex æquo [1] quadriuncium vel ſexuncium dividendo: & hoc non ſub injuſta circumſtantia rerum (forſan enim ob hoc etiam alii injuſtitiam patiuntur, & aliis quidem meliora, aliis vero deteriora percipientibus) ſed quod contigerit unumquemque per omnia æquum eſſe in qualitate & quantitate, ſive quis illud inſtitutionis modo, ſive [2] per legati, idem eſt dicere, & ſi per fideicommiſſi relinquat occaſionem: licebit enim ei reliquum octuncium forte aut ſexuncium habere: & largiri ſicut voluerit filiis ipſis, aut cuilibet extraneorum: & natura [3] primo curata competenter, ſic ad extraneas largitates accedere: hoc obſervando in omnibus perſonis, in quibus ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioſo lege decreta eſt.

CAP. II.

Ut legitima portio filiorum curialium ſit dodrans.

EXcipiatur [4] autem a nobis de curialibus nuper poſita lex, quæ filiis curialibus aut filiabus curialibus nubentibus noniuncium omnino dari vult, reliquo triuncio a parentibus ſecundum poteſtatem diſpenſando: omnibus aliis de inofficioſo poſitis legibus, & præcipue noſtris, in ſua virtute ſervandis, & de ingratis [5] filiis, & de naturalibus [6] præter ſolam quantitatem, quam ad præſens auximus ſecundum omnes prædictas definitiones.

CAP. III.

Si liberis ſuis pater nudam proprietatem, & uxori uſumfructum omnem reliquerit.

PRohibemus autem & illud grave exiſtens, & habens quidem aliquam legalem occaſionem, in duram tamen incidens crudelitatem & amaritudinem. Novimus enim aliqua teſtamenta ſecundum quæ morientes, non paterne nec ut viros oportebat, ſed nimis molliter atque remiſſe fecerunt inſtitutiones uxoribus, ſiquidem illis omnem reliquerunt ſuarum rerum uſumfructum, filiis autem proprietatem nudam. Quamobrem arbitror ſtudium eſſe hujusmodi teſtamentis, uxores etiam proprietatem acquirere, filiis forte fame peremptis. Unde enim, & in medio gubernentur, & quotidianum habeant cibum, nihil eis derelicto, uxoris ira, forſan & irrationabili, intercedente, quæ eis etiam quotidianam gubernationem abripiat? Non licebit igitur de cætero ulli omnino filios habenti, tale aliquid agere, *ſed modis omnibus eis hujus legitimæ partis quam nunc deputavimus, & uſumfructum* [7] *inſuper & proprietatem relinquat*, ſi vult filiorum non repente fame morientium, ſed vivere valentium vocari pater. † Et hæc omnia dicimus non in patre ſolo, ſed & in matre, & avo, & proavo, & adjunctis unicuique fœminarum perſonis, id eſt, avia & proavia, ſive paternæ, ſive maternæ ſint.

CAP. IV.

Quemadmodum liberi ab inteſtato per fœmininum ſexum deſcendentes, ſuccedere debeant.

NEque [8] illo de cætero ſervando in nepotibus, & pronepotibus non ſuis, & ſub poteſtate conſtitutis, minus tertia [9] parte eos habere, quam eorum parentibus viventibus oportebat relinquere teſtatores. Non enim excipimus ulterius nepotes, qui ex filio paternis avis accreſcunt, ut illi quidem integram accipiant partem, quantam eorum acciperet pater vivens: nepotes autem ab avo per mediam filiam venientes, aut avia paterna vel materna minus tertia accipiant: ſed unum ordinem in omnibus ponimus nepotibus, & pronepotibus, non ferentes fœminam [10] a maſculo in talibus minui. Neque [11] enim maſculus ipſe in ſe neque fœmina ſolum ad nativitatis propagationem ſufficiens eſt: ſed ſicut utrumque eorum coaptavit Deus ad generationis opus, ita etiam nos eandem utriſque ſervamus æqualitatem. §. I. Sed nec usque in hoc ſtatuimus legem. Hæc enim dicimus, & in illis filiis qui ex nuptiis ſunt legitimi, licet non ſint ſecutæ nuptias dotes, ſed affectus indubitatus, & manifeſtus inter conjuges exiſtens filios præſtet eſſe legitimos. Dotem etenim celebrant [12] nuptiæ [13]: nuptias autem dotes non faciunt, ſed conjunctorum affectus. † Hoc idem obtineat, & in iis qui ex poſteriori [14] affectu cum dotibus ſecundum noſtras conſtitutiones, legitimi fiunt: & hæc ſit ſanctio legitimæ ſoboli.

CAP. V.

De concubinis & naturalibus liberis, quomodo hi ab inteſtato ſuccedant.

COnſideremus autem aliquid ad ſolam naturam clemens. Multi namque moleſti ſunt nobis ſemper, preceſque crebræ, & flentes filii. *Et ſemper equidem clemens aliquid definimus*: ſed quia non hoc cum lege agimus, erubeſcimus [15]: ideoque cauſæ etiam legem adjicientes, ipſi quidem populos [16] removebimus: dabimus autem omnibus habere ex lege remedium. † Quia enim *teſtari naturalium filiorum patribus etiam ipſis dedimus, legitima quidem exiſtente prole, usque* [17] *ad unam ſolam unciam quam habebunt una cum matre*: (hoc quod etiam prius fuit) *filiis autem non exiſtentibus legitimis, usque* [18] *ad medietatem totius ſubſtantiæ*: hoc dicunt a nobis poſitæ leges, non in teſtamentis ſolum patribus concedentes hoc agere, ſed etiam aliis munificentiis, quas & ſuperſtites donant, præſens autem lex de iis quæ ab inteſtato ſunt, loquitur, & novi aliquid introducit. † Nunc enim ſi *quis moriens legitima ſibi penitus ſobole non exiſtente* (filiorum dicimus aut nepotum, aut cæteræ ſucceſſionis) *neque* [19] *uxore legitima, proinde moriatur, non diſpoſita ſubſtantia, & veniat cognatio forſan, aut certe manumiſſor bonorum poſſeſſionem movens, & inſurgens, aut etiam noſtrum ærarium*: (nec enim illi quantum ad hoc parcimus) *ſit autem ei domi donec vivit, libera mulier in habitu concubinæ cum eo degens, & filii ex ea* (talibus enim ſolis hæc ſancimus, ubi omnino indubitatæ ſunt ſive concubinæ in domo habitæ, ſive naturalium ibidem proles) *& nutrimentum damus eis, & inteſtato* [20] *parentibus morientibus duas* [21] *habere uncias paternæ ſubſtantiæ, cum matre partiendas, quanticumque fuerint filii, ita ut proportione unius filii, & mater accipiat.* Et hæc dicimus ſi uni concubinæ cohabitaverit, & filios ex ea habuerit, aut præcedente concubinæ morte forſan aut diviſione, filii domi ſint: tunc enim damus eis ab inteſtato duarum unciarum ſucceſſionem. † *Si autem confuſa concupiſcentia ita fiat, ut alias ſuperinducat priori concubinas, & multitudinem habeat concubinarum fornicantium* (ſic enim dicere melius eſt) *& ex eis filios faciens moriatur, multas ſimul relinquens concubinas, odibilis* [22] *quidem nobis eſt iſte, qui talis eſt: procul autem omnibus modis ab hac lege expellatur.* Sicut enim quis legitimæ uxori conjunctus alias [23] ſuperinducere, non poterit matrimonio conſiſtente, & ex eis legitime [24] filios procreare; ſic neque poſt cognitam (quemadmodum diximus) concubinam & ex illa filios dabimus, ſi aliud opus libidinis egerit, etiam hoc ad ſucceſſionem ejus introduci, ſi mortuus fuerit inteſtatus. Nam ſi hoc non conſtituimus, indiſcretæ erunt mulieres, quam magis, aut quam minus amaverint: indiſcreti etiam filii: & nos non præbemus luxuriantibus, ſed caſte viventibus legem. † Non autem diſtinguimus [25] de filiis ſive maſculi ſive fœminæ ſint. Sicut enim natura nihil circa hoc arte ratiocinatur: ita nec nos alteram in maſculis, & alteram in fœminis ſecundum hoc ponimus legem. † Valebit itaque hæc lex nobis in futuris, & maxime omnium hæc: quoniam earum quæ dudum non recte tenebant plurima & emendavit, & explanavit: & quod præteriit [26], non poteſt ab ea quæ nondum erat, regulæ ſubjici. Hæc a nobis de prædictis ſucceſſionibus ſunt ſancita.

CAP. VI.

De collationibus [27] *dotis, vel donationis propter nuptias.*

ILlud [28] quoque bene ſe habere credimus hac lege complecti: prioribus enim legibus volentibus, *in collationibus ſi quidem ſine teſtamento morerentur parentes, collationes ſecundum earum virtutem fieri: ſi vero teſtati nihil* [29] *dicentes de eis, locum non fieri collationibus, ſed res habere per dotem forte aut alio* [30] *modo datas: & quæ ſunt relicta defendere*: Nos ſancimus, *non eſſe omnino talem opinionem: ſed ſive quispiam inteſtatus moriatur* [31], *ſive teſtatus*, quoniam incertum eſt ne forſan oblitus datorum, aut præ tumultu mortis anguſtiatus, hujus non eſt memoratus, (*omnino* [32] *eſſe collationes, & exinde æqualitatem, ſecundum quod olim diſpoſitum eſt, niſi expreſſim* [33]

1 Jure Romano liberi ſuccedunt in legitimam æquis partibus, ut hinc conſtet, apud Romanos nullam fuiſſe primogenituræ prærogativam in jure ſuccedendi. vid. *l.* 11. *C. familiæ erciſcundæ.* 2 Hodie legitima liberis, *ut hic*, & aſcendentibus, vide Wurmſer. *in pract.* 29. *obſerv.* 9. relinquenda eſt inſtitutionis jure *Novell.* 115. *cap.* 3. (id enim honorabilius eſt, quam jure legati vel fideicommiſſi) etiamſi legitima filiorum aucta ſit per ſtatutum aliquod. Graſſus *ex communi opinione contra* Bald. *lib. ſent. in* §. *teſtamentis. quæſt.* 35. *num.* 7. *& quæſt.* 40 nec ſufficit relinqui per fideicommiſſum univerſale, *d. quæſt.* 35. *num* 13. Fallit tamen ſuperior regula: ſi pater liberis legitimam titulo legati reliquit, & adjecit clauſulam, ut teſtamentum valeret meliore modo quo poteſt. Idem *ibid. num* 8. id eſt, ſi parens codicillos facere voluit, non teſtari: fallit, ſi pater in teſtamento diviſit bona ſua inter liberos, nec de alia heredis inſtitutione appareat. *Ibid. num.* 8. id eſt, fallit hæc regula, ſi pater teſtetur inter liberos. Fallit etiam, ſi legitima liberis relicta ſit jure ſubſtitutionis: quamvis eo caſu liberi primi gradus poſſint nullum dicere teſtamentum, & nihilominus capere ex ſubſtitutione. *Ibid. num.* 10. 11. Fallit rurſus, ſi certa pars eis ſit relicta legitimæ aut Falcidiæ loco, aut pro ſua parte, aut pro dote: nec adjectum ſit, quo titulo. Nam in dubio præſumitur, relictum titulo inſtitutionis, *ibid. num.* 15. 16. 18. Idem dicendum, ſi peculia ſint eis relicta, *num.* 17. aut quædam ſumma, eo adjecto, ut teſtamenti interpretatio ad virum bonum aut prudentem referatur. *num.* 19. Quid ſi titulo inſtitutionis minor quam legitima portio ſit derelicta? agent liberi ad ſupplementum. *ibid. num. ult.* Hæc ſi defuerint, poſſunt liberi teſtamentum nullum dicere, & bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere, perinde ac ſi omnino eſſent præteriti, Wurmſer. *dicto loco.* 3 Naturales liberi hic opponuntur extraneis. *Goth.* Vid. hic Cujac. & quæ notavi *cenſur. forenſ. lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 12. S. L. 4 Vid. *Novell.* 38. 5 De quibus vid. *Novell.* 115. *cap.* 3. 6 De quibus *cap.* 5. *J. hic.* 7 Legitimam liberorum parens uſufructu onerare non poteſt. Nemo extantibus liberis hodie (olim diverſum fuit, *l.* 37. *ff. de uſufr. & ejus legat. l.* 18. *C. de excuſat. tut.*) uxorem omnium bonorum uſufructuariam poteſt inſtituere. Quid ſi fuerit inſtituta? liberi legitimam ex ejus uſufructu deducent, *ut hic.* Cur? pura debet eſſe legitima etiam ab uſufructu, cum legitima pleno jure, & proprietate, & uſufructu, debeatur. Aliud dicendum, ſi adjectum fuerit, ut frueretur mater una cum filiis. ut Cic. *in orat. pro Cæcinna. & l.* 8. *ff. de uſufr. adcreſc.* Non idem eſt in perſona extraneorum heredum, quorum Falcidia gravari poteſt, *l.* 5. *l.* 20. *l.* 49. *ff. de uſufruct. & quemadmodum.* Ex ſuperioribus conſtat, legitimam (dic aliud in eo, quod intra legitimam, Graſſ. *l.* 5. *ſent.* §. *legitima. q.* 38. *n.* 23. Dic etiam idem in dote non excedente ſummam legitimam, ſive ea ſit numerata, ſive relicta teſtamento, Graſſ. *ibi q.* 41.) liberorum, parentum, fratrum, Graſſ. *ex communi opinione ibid. q.* 39. in uſufructu gravari non poſſe. Eadem gravari non poteſt mora, *l.* 30. *Cod. de inoff. teſtam.* dilatione, *l.* 32. *d. tit.* tempore, *l.* 36. *d. tit.* conditione, *d. l.* 32. (niſi bona mente conditio apponatur, *l.* 26. *C. de inoff. teſtam.* vid. Graſſ. *lib. ſent.* §. *legitima q.* 38. *num.* 15. 16. 17. 18.) quantumvis caſuali, mixta, poteſtativa, aut voluntaria, Graſſ. *ibid. num.* 10. *ad* 13. Non poteſt etiam legitima gravari fideicommiſſo vel ſubſtitutione, *d. l.* 32. *& l.* 12.

ib. (niſi id ſit fideicommiſſum relictum a pupillo) ut ex communi opinione refert Graſſ. *lib ſent.* §. *legitima. q.* 38. *num.* 6 ut ita ſubſtitutio pupillaris non cenſeatur oneris loco. *ibid. num.* 7. ſed nec vulgaris, ut idem communem ſententiam ſecutus retulit, *ibi. num* 9. quod tamen probandum non videtur. Aſſentior itaque magis Butrigario, Socino, Gomezio, communem quoque opinionem ſibi adſerentibus, legitimam ſubſtitutione gravari non poſſe, quantumvis piam ad cauſam relicto. *Idem n.* 20. quantumvis gravamini vel oneri filius conſenſerit, *num.* 11. *l. ult. C. ad l. Falc. l.* 20. *ff. de donat.* adde Cujac. *hic fol.* 366. quantumvis legitima ſtatuto aucta ſit. Graſſ. *ib. num.* 430. Non poteſt etiam parens fiſco legitimam compenſandi debiti loco relinquere. Graſſ. *ib. n.* 22. Sit hæc itaque collectio, ſi parens legitimam liberorum minuere non poteſt, multo minus eam tollere poteſt. 8 Hinc ſumpta eſt *Authent. Quæ tertia, C. de collationibus.* 9 Ut olim, & ita abrogatur *l.* 9. *Cod de ſuis. l.* 4. *Cod. Theod. de legitimis heredibus.* §. 15. *Inſtit. de heredit. quæ ab inteſtat. l.* 19. *C. de collationibus.* 10 *l.* 19. *C. de collationibus.* [illegible] 9. *C. de ſuis & legit. lib.* §. 15. *Inſt. de hered. ab inteſtat.* 11 Hac ratione poſſum is conſuetudines & ſtatuta refellere, quibus fœminæ a feudis, ducatibus & regnis arcentur. 12 Id eſt, faciunt ut dos debeatur. 13 Non dos, ſed affectus nuptias facit vid. quæ notavi ad *l.* 30. *ff. de regul. jur.* 14 *Novell.* 89. *cap. ult.* §. *ult. Inſtit. de nupt.* 15 Erubeſcimus ſine lege loqui: *ut hic. & l.* 19. *Cod. de collationib.* Marſil. *conſ.* 53. *num.* 33. Rolandus 1. *conſ.* 45. *num.* 38. qua ſententia dici non poteſt, quantum extenuentur eorum ſententiæ, qui unis tantum nituntur interpretibus. Communi opinioni in re dubia vix auſim quidquam derogare, præſertim ſi legis ſcriptæ duritiem corrigat, aut ejus defectum ſuppleat. Gloſſæ alioqui nihil allegant, non credendum. Bald. *in l. reſpublica* 4. *Cod. quib. ex cauſ. majores.* 16 Id eſt, interpellantium turbas. 17 Concubinæ ſuæ, ejusque liberis, quatenus quisque donare teſtamento poſſit. 18 Hodie aſſem. *Novell.* 89. *cap.* 12. § 1. 2. 3. 19 *d. cap.* 12. §. 4. 20 Concubinæ & earum liberi ab inteſtato uti ſuccedant. 21 Qui moritur ſine juſtis liberis ac uxore (aliud eſt, ſi plures reliquerit, & ex eis liberos) concubinæ ſuisque liberis ex ea ſuſceptis duas uncias ab inteſtato defert. 22 Unicam tantum concubinam Romanis habere licuit. adde *& J. hic.* 23 Vid. quæ dixi ad *l.* 7. *in fin. Cod de Judæis.* 24 Maritus, conſtante matrimonio, ſi quos ex alia muliere liberos ſuſcepit, legitimos non habet. 25 Quod ad jus ſuccedendi attinet, nulla differentia inter maſculos & fœminas. 26 Vid. *l.* 7. *C. de legib.* 27 *Novell.* 97. *cap.* 6. 28 Hinc ſumpta eſt *Auth. Ex teſtamento, Cod. de collationib.* 29 Collatio olim non fiebat ex teſtamento, niſi parens juſſiſſet collationem fieri: hodie fit, niſi collationem vetuerit. 30 Vid. Accurſium *l.* 20. *C. de collat.* Cujacium 3. *obſerv.* 30. Fachinæum *Controverſ.* 80. *&* 81. 31 Olim emancipati ſcripti heredes accepta a parentibus inter vivos non conferebant: & ita abrogatur *lex* 1. *C. de collat. & lex* 1. §. 6 *ff. de collat.* 32 Liberi parentibus ſucceſſuri, coguntur dotem donationesve propter nuptias a parentibus acceptas conferre. vid. *tit. C. de collat.* 33 Olim tacita, nec palam divulgata parentis voluntas, hoc caſu ſufficiebat: & ita abrogatur *l.* 35. *ff. familiæ erciſc. l.* 14. *ff. de dote præleg.*

designa-

designaverit ipse se velle non fieri collationem, sed habere eum qui cogitur ex lege conferre, & quod jam datum est, & ex jure testamenti: omnibus quæ prius de collationibus a nobis sancita sunt in sua virtute manentibus.

CAP. VII.

Si res suas pater inter liberos distribuere voluerit.

ET quod sæpe nobis judicantibus placuit, necessarium credimus nunc partem fieri præsentis legis. Frequenter enim quidam plurimorum filiorum constituti patres, deinde putantes mox substantiam dividere, ut a fraterno certamine eos præservent: ad majores [1] adhuc & sæviores eos contentiones adducunt. Cum enim oporteret, si hoc vellent, aut aperte omnia dividere in testamentis suis, aut si non hoc vellent, partes [2] facere, & eas subscribere, & sic indubitatam dare filiis divisionem: at illi non hoc faciunt, sed partem quidem aliquam per se ipsi scribunt, & neque hanc continue, sed forte interscriptam alterius cujuspiam literis, & in descriptione abjecta, & nulla custodia digna positam: residua vero pars nequaquam illorum est manus, sed subscriptoris cujuspiam forte corrupti, aut cujuscunque: & hinc illis litium occasiones decies millies, utrum hæc voluntate gesta sint patris, an alicujus artificis operarii certaminis & contentionis, & ad favorem partis alicujus scribentis. † Hæc nos molestare de cætero nostros subjectos nolentes sancimus: *Si [3] quis voluerit [4] suas res filiis aut dividere aut omnes, aut etiam aliquas forte relinquere præcipuas: has maxime quidem, si possibile est, dicat in testamento, & indubitatam det filiis hinc utilitatem. Si autem hoc non agat, propter aliquas necessitates, quæ plurimæ circumassistunt hominibus, licet tamen descriptiones facere rerum quas partiri voluerit: & subscribere [5] omnibus aut ipsum aut filios universos subscribere præparare, inter quos res dividet, & ex hoc causæ dare indubitatam fidem & quod secundum hanc sit speciem, ratum sit atque firmum, aliaque cautela non indigens. Si vero aliquis hoc non egerit, sed dispersum [6] (sic ut plerumque) sine testimonio subscriptionem fecerit: sciat nihil [7] hinc filiis sese præbiturum utilitatis: sed quasi nihil sit factum, divident substantiam filii, incertas & plerumque sine testimonio conscriptiones non sequentes: neque judicibus causæ* (quos judices familiæ erciscundæ leges appellant) *has sequi cogendis.* Oportet enim providere subtiliter cautelæ filiorum, & non aliud quidem minuere, aliud sub errore relinquere, quod difficilium insuper & insolubilium, crebro etiam crimina ferentium causarum occasionem præstat. De successionibus itaque & collationibus & aliis quæ prædicta sunt, usque in hoc sancitum sit.

CAP. VIII.

Si quis prolatam manum suam negaverit [8].

STudium vero malevolentiæ quod fit ab aliquibus, necessariam nobis fecit *plebis* denuo *legislationem* approbare: quam per quendam suorum protulit tribunorum [9], & quæ *Aquiliæ* nuncupationem ab illo suscepit: secundum quam *pro abnegatione duplicibus [10] subdebat exactionibus malevolentes, & abnegare tentantes,* ubi etiam aliæ quædam actiones ad eundem cooptatæ sunt ordinem, sed paulatim mutata clementia, ablata est, quæ consuevit iniquorum enutrire malevolentiam. Quamobrem etiam nobis necessarium visum est indecentes & turpes [11] abnegationes prædictæ pœnæ subjicere: *Si [12] enim protulerit aliquis scripturam, alter autem eam negaverit, cum hac literas ejus habeat, ita ut necessitatem [13] patiatur actor causas pati circa probationem ejus, aut literas quidem suscipiat [14],* dicat autem, *Non solutum debitum sibi, & probaverit hoc legitimis modis actor: condemnationem [15] adversus eum duplicem in utroque casu fieri sancimus:* non quia amarioribus legibus delectamur, sed quia lites eorum minores efficimus: quatenus timore [16] pœnæ citius dicant quod confiteri competit. In talibus itaque omnibus modis condemnationem hoc fieri volumus modo: & si præter hæc egerit judicem scire, quia transcendens legem ipse tenebitur his pœnis. † Hæc autem dicimus nisi probationibus actor abrenuncians, sacramento rei usque nunc abnegationem factam solvi voluerit. Si enim tale aliquid egerit: si quidem mox ab initio post abnegationem intulerit jusjurandum, & ille continuo [17] confessus fuerit quod in negationem deductum erit: sine periculo erit quantum ad duplum. † Si vero longiori facta lite, tunc actor inferat sacramentum, at ille etiam sic quod *infertur*, profiteatur, de dupli quidem eum eximimus pœna: omnes vero expensas [18] quæ usque tunc factæ sunt propter probationes, actori jurejurando ejus definitas, exolvere eum qui ab initio quidem negavit, postea vero confessus est, jubemus. † Si quis autem adnumerationem in se factam pecuniarum negans, postea utatur solutionibus [19] a se factis: tali homini nullam utilitatem horum quæ vere soluta sunt, esse sancimus, sed totum eum debitum exigi præcipimus, & hanc solam sustinere negationis pœnam: hoc quod etiam quidem ante nos imperator constituit: nullo judicantium neque in hoc flectendo, sed integritatem legis custodiente.

† Si autem etiam reus proferat literas actoris, deinde ille eas neget, at ille probet eas, non solum illud reputetur de quo negatio fuit, sed etiam tantum aliud adjiciatur. Hic quoque de jurisjurandi datione similiter etiam in actore introducatur ratio.

CAP. IX.

De tutore, vel curatore inficiatore.

SI vero lis agatur per curatores [20] nimirum [21] pertinens ad personas quæ curatoribus indigent, hujusmodi negationis pœnam (quando [22] in ipsorum curatorum fuerit literis) non adversus eos [23] quorum sunt curatores, sed adversus eos [24] ferri, qui turpem & indecentem hanc negationem fecerint. Si vero aliud [25] condemnationis augmentum aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum ab antiquis legibus, aut principum introductum est constitutionibus: maneat quidem illud secundum propriam formam, sicut nos illud in nostris Institutis & Digestis & Constitutionum libro sancimus: hoc autem nunc augmentum priorum sit.

CAP. X.

De improbis possessorum exceptionibus [26].

ILlud [27] quoque in judiciis arbitramur oportere melius quam omnes ante nos determinare, & constituere. Si quis enim conventus fuerit res habere alterius: ille vero dicat *res non esse illius de quo dicit actor*, & cogatur qui actionem infert, aut documentis, aut testibus, aut aliis uti laboribus, ut ostendat *res illius esse*: postea vero is qui semper abnegaverat *illius hoc non fuisse*, uti voluerit illius jure, & dicere quia ex hypotheca aut aliis causis in illam personam relatis propinquior est, quam ille qui causam movet: aliæ quidem sententiæ vacent, quæ prioribus nostris placuerunt: mediocris autem quædam, & clemens, & ipsi causæ conveniens pœna abnegantibus inferatur: pro abnegatione namque circa hoc, & actoris laboribus dum adhuc causa dicitur, ad [28] actorem transferatur [29] rerum, de quibus est quæstio facta, possessio: licentiam habente eo qui hanc reddet, si qua jura habeat ex illa persona, de qua prius negationem passus est, competentia sibi hæc proponere, & legum justitiam promereri, pœna in sola translatione possessionis constituta. † Hæc a nobis pro successionibus, & collationibus, & distributionibus, & litigantium cautela, & ut multitudo litium minuatur, & inventa sunt, & sancita: & de cætero tenebunt: quatenus & successiones agnoscant, & collationes non ignorent: sed circa distributiones non resultent: & neque petulantes suarum literarum abnegationibus insiliant malignari, neque annumerationes abnegent, neque postea forsan solutionibus utantur, neque res ex quibus detinent, abnegent personis, sed mediocres, & mites ex causis ostensi, mediocri etiam potiantur judicio.

CAP. XI.

Quomodo concubinæ servilis conditionis constitutæ legitimæ uxores fiant.

QUod autem ab aliquibus maligne dubitatur, in quibusdam nostris constitutionibus, & in judiciis quidem plurimis motum est: cum sit justum ulterius non quæri, præsenti conjungimus legi. Constituentibus enim nobis, ut si quis respexerit aliquam mulierem clemens, & hanc sortiatur absque dotalibus documentis, deinde faciat filios: postea vero maritalem ad eam receperit affectum, & scripserit hujusmodi instrumenta, & fecerit filios: non solum eos qui post hoc nati fuerint filii, sed etiam priores esse legitimos, & propter circumvenientium, & maligne interpretantium calliditatem: etiam jam aliam scribentibus constitutionem: quia hæc volumus tenere, licet secundi non sint nati post dotem filii, aut existentes moriantur: adinvenerunt quidam etiam aliam dubitationem, non recipientes hæc tenere in iis qui libertabus copulantur: cum utique recte conjicientibus nostram intentionem etiam hoc fuerit jam sancitum. Si enim ad libertam non omnino nuptiæ prohibentur: certum fuit quia etiam in illis hæc tenere volumus. Sed quoniam utique hoc dubitatum est: sancimus, *Si quis uxorem non habens legitimam, aut filios legitimos, ad ancillam propriam habuerit quandam meliorem sententiam, & filios protulerit ex ea in servitute constituta: postea vero libertate honoraverit, & ancillam & natos, & jus [30] eis aureorum petierit annulorum, & regenerationis [31], & inter ingenuos [32] secundum justos reduxerit modos, & nuptias consummaverit, postea vero nuptialia conscripserit documenta, & aut fuerint filii postea, aut non fuerint,* (ut utriusque nostræ constitutionis amplectamur casus) *sit & uxor legitima, & filii sub potestate ipsius, & sui, & ab intestato heredes genitori:* (dicimus autem eos qui ante nuptias nati sunt) *his viis per quas ad ingenuitatem, secundum quod prædictum est, venerunt, & celebratione postea dotalium, jus legitimorum eis præbentibus.*

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ bene nobis & sancte visa sunt, & pro nostrorum quiete adinventa, omnibus gentibus, quibus præes, per præcepta propria faciat manifesta: ut agnoscant quia nulla maxima cura per quam semper aliquid adjicit Deus nostris sceptris, extra nos consistit pro eorum solicitudine & providentia. Dat. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum BELISARII V. C. CONS. 537.

1 Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. 2 *In codicillis verbi gratia.* 3 Nota regulam & cautionem scitu parentibus utilem divisuris hereditatem suam inter liberos. Cujus hic sensus est: Parens distributurus hereditatem suam inter liberos, divisionem confirmare debet, vel sua, vel suorum liberorum subscriptione. 4 Potest enim parens dividere inter liberos hereditatem, *l. 8. C. de inoff. testam. l. 10. l. 16. l. ult. C. famil. ercisc. l. 21. §. 1. Cod. de testam. l. 20. §. 3. l. 39. §. 1. ff. familiæ.* 5 *Nov.* 107. *c.* 3. 6 Διεσκεδασμένην. 7 Ex non solenni divisionis instrumento agi non potest ad divisionem. 8 Seu de inficiatorum & abjuratorum pœna. *Goth.* Vid. Cujac. *hic.* & Rittershus. *part. 6. cap. 2. & part. 9. cap. 25.* Ans. 9 Plebis. Est lex Aquilia plebiscitum. *l. 1. in fin. ff. ad l. Aquil. §. 15. Inst. de l. Aquil.* 10 *l. 2. §. 1. l. 23. §. 10. ff. & l. 4. C. de leg. Aquil. §. 1 vers. at adversus inficiantes: tit. Instit. de pœna temere litig.* 11 Turpe est manum, id est, scripturam denegare. 12 Hinc sumpta est Authentica, *contra qui propriam. C. de non numerata pecunia.* 13 Onus enim probandi incumbit ei, qui ait, non qui negat, *l. 2. ff. de probat.* 14 Suas esse agnoscat. 15 Abjuratores scripturæ propriæ dupli pœnam sustinent, quod congruit cum *l. 1. C. Theod. de usur. rei judic.* 16 Metu pœnæ deterrentur multi a delicto: Oderunt peccare mali formidine pœnæ, Horat. 1. *Epist.* 16. 17 Pœnitenti parcitur, ut hic & in aliis causis. *l. 4. §. 6. C. de hæret. l. 11. ff. de in jus voc. l. 11. in fin. ff. de interrogat. l. 28. Cod. de appellat.* vid. *tamen l. 65. in fin. ff. de furtis:* adde *l. ultim. Cod. de plus petit.* 18 *d. l. 15. Cod. de judiciis.* 19 Id est, exceptione solutæ pecuniæ. Sensus est, Inficiatorem pluribus defensionibus uti non posse contra regulam juris, nec potest igitur optari species ulla commodior legi 43. *ff. de regul. jur.* 20 Διὰ κηδεμόνων, per tutores vel procuratores, *Julian.* 21 Οἷα κηδεμόνα &c. id est, utpote ad eas personas pertinens, quæ curatoribus indigent. 22 Ὅταν ἐπ' οἰκείοις αὐτῶν τῶν κηδεμόνων γένοιτο γράμμασι, cum de propriis curatores literis instituti fuerint. Hal. Agylæus. 23 Eos, qui sunt in potestate curatorum. 24 Id est, curatores. 25 Hæc constitutio nullam facit innovationem in legibus, quæ duplum vel quadruplum in quibusdam casibus exigi præcipiunt. *Jul.* 26 Adversus dominos vindicantes res suas. 27 Hinc sumpta est Authentica, *Item possessor. Cod. qui potior.* 28 Sensus est: si possessor conventus rei vindicatione negavit *rem esse actoris*, postea convictus allegat, *pignoris, vel emphyteuseos vel superficiei causam, vel quam aliam defensionem*, non auditur, estque transferenda possessio in actorem, deinde agendum hypothecaria aut vectigali, aut superficiaria actione. Et sic pœnæ causa transfertur possessio, ut in specie *l. ult. Cod. de rei vindicat. l. 1. Cod. uti possidetis:* & in specie *l. 5. §. 1. ff. ut legat. nom. l. 6. in fin. ff. de Carbon. edict. l. 11. in fin. C. de collationib.* 29 Pœna inficiantis scripturam est hæc, ne pluribus defensionibus utatur, *c. 8. in fin. supr. hic.* est & tertia dupli, *d. c. 8. in princ.* fuit & quarta apud veteres, de duplis fructibus ex 12. tabulis: quam tacite Justinianus tollit, dum superiorem pœnam actionis in rem existimat sufficere. vid. Cujac. *hic.* 30 Hodie non est necesse jus aureorum annulorum petere, cum manumissio matris sola & contractus dotis cum ea habitus, filios naturales ingenuos & suos faciat. 31 Παλιγγενεσίας, id est, natalium restitutionis. *Novell. 78. cap. 1.* Manumissio, libertinum: natalium restitutio, ingenuum: jus aureorum annulorum, honorem & jura ingenuitatis tribuit. 32 Recte hic exigitur ingenuitas, in hujusmodi uxore & liberis. Nam soli ingenui, jura suorum heredum agnatorum, & cognatorum habent. Libertini vero cognationem non habent. vid. Cuj. *ad Nov.* 14.

TIT. VI.

DE FILIIS [1] ANTE DOTALIA INSTRUMENTA NATIS.

NOVELLA CONSTIT. XIX.

Imp. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſimo ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

PErvenit ad nos dubitationem vanam quibusdam incidiſſe, ſi [2] quod ſancitum eſt a nobis de filiis procreatis ante dotalium celebrationem, poſtea dotalibus factis, non [3] etiam in præteritum feratur in iis quæ non decreto aut transactione ſunt terminatæ quæſtionibus. Nobis utique cum particulariter poneremus leges, expreſſim in prima [4] conſtitutione quæ hoc ſancivit memorantibus, ut ſive ſuperſint eis patres, ſive defuncti ſint, nondum tamen hujusmodi quæſtiones aut ſententiis aut transactionibus ſuſceperunt terminum: omnino ita judicari ſicut noſtra dicit lex, quam complentes, etiam ſecundam [5] poſuimus legem, eadem valere ſancientes etiamſi non poſt dotes procreentur filii, aut procreati moriantur, nihilominus & ante dotes natos legitimos eſſe, & in hanc quoque ſecundam noſtram conſtitutionem ſimiliter adjecimus, oportere ejus legislationem & ad ſeniora [6] referri tempora, exceptis [7] illis cauſis, quas aut judicialis ſententia, aut transactio terminavit. † Sed quoniam quidam poſt has noſtras claras leges audaci mente noſtram præſumpſerunt male interpretari legislationem & ſenſum: tertiam [8] coacti ſumus exponere conſtitutionem, per quam juſſimus, *ſi quis legitimam uxorem habens, & legitimos ex ea filios: deinde ea moriente, aut matrimonio repudio ſoluto, habuerit filios ex aliqua, ad quam nuptiæ non interdicuntur: poſtquam vero hi nati ſunt, dotalia confecerit in eam documenta: legitimos etiam ita ei natos filios exiſtere.* Sed quia in ipſa noſtra conſtitutione non adjecimus aperte valere hujusmodi legislationem, etiam in illis quorum patres adhuc ſuperſunt, aut defuncti quidem ſunt, contentio autem neque judiciali ſententia, neque amicabili interventione deciſa eſt: hinc quidam arbitrati ſunt nos nullatenus velle ea quæ in memoratis continentur legislationibus de filiis qui ante [9] celebrationem dotium nati ſunt, valere etiam in illis qui ante hujusmodi legislationem nati ſunt, & maxime eo, quod hujus pars in prima & ſecunda conſtitutione poſita, ablata ſit a nobis in Codicis compoſitione. Quod abſurde arbitrati ſunt. Juſtiſſime namque & primæ & ſecundæ hoc ſubtraximus conſtitutioni, & tertiæ non adjecimus. in particularibus namque poſitis legislationibus neceſſarium erat forte hanc accipere in præterito legislationis relationem: in omni vero coarcervatione legum Codicis cognominis noſtri recte abſcindere talia propoſuimus: quatenus non multitudo ſuperflua in Codice ſcriberetur. † Tertia vero conſtitutione non adjecimus aliquid de temporibus, cum omnibus manifeſtum ſit, oportere ea quæ adjecta ſunt, per interpretationem in illis valere, in quibus interpretatis legibus ſit locus.

CAP. I.

Ut caput ultimum Novell. XII. ad præterita pertineat nondum judicata aut transacta.

QUia vero omnino emerſerunt quidam & de ſic manifeſtis ſe dubitare contendentes, vel errantes, hanc adjecimus legem, ſancientes *in prædictis tribus conſtitutionibus factam a nobis legislationem valere*, in quibus etiam expreſſim primæ poſitæ a nobis legi adſcripſimus: hoc eſt, ſive ſupereſſe contigerit talium filiorum patres, ſive mori: nondum vero hujusmodi negotio aut decreto [10] aut transactione finis acceptus eſt: ſecundum hæc tales cauſæ ad leges a nobis poſitas deducantur: exceptis illis negotiis, quæ contigit ante leges a nobis poſitas aut decreto judicum aut transactione determinari.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & præſente ſacra declarata ſunt lege, tua ſublimitas manifeſta omnibus facere ſtudeat. Dat. 15. Kal. Aug. *Conſtantinop.* poſt conſulatum BELISARII V. C.

TIT. VII.

DE ADMINISTRANTIBUS [11] OFFICIA IN SACRIS [12] APPELLATIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. XX.

Imper. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

JAm [13] quidem ſacram fecimus legem [14] *de appellationibus* eloquentem *quem oportet ſervari modum ſuper eis, & unde ad quos fieri appellationes quasque deceat:* quam tam ad tuam celſitudinem, quam ad glorioſiſſimum miſimus quæſtorem. Quia vero plurima facta eſt dubitatio de adminiſtrantibus eis officiis: cum ii qui ex ſacro quidem epiſtolarum ſcrinio ſunt ſpectabilium judicum, vindicarent ſibi appellationis miniſterium: qui vero ex ſede tuæ ſunt celſitudinis, maxime dicerent ſe lædi, ſi mutato ſchemate, nequaquam ſoli appellationibus miniſtrarent iis quæ a clariſſimis provinciarum judicibus veniunt, ad ſolum tuum judicium, ſicut prius erat dum in divino quidem ipſe audires conſiſtorio, miniſtraret vero officium [15] tuum: ſed propter ſpectabilium ſchema in ordine ſacri auditorii negotio moto, & pariter audiente tua celſitudine cum glorioſiſſimo noſtro quæſtore, utriusque partis totum ſibimet applicarent: congregatis apud tuam celſitudinem & glorioſiſſimum noſtrum quæſtorem ſæpius & iis qui ex ſacris ſcriniis appellationibus miniſtrant, & qui ex tuæ ſedis celſitudine & officio: noviſſime ad quandam formam cauſa perducta eſt, quam ex non ſcripto ad nos deduxiſtis. Cauſa vero nobis non incongrua viſa placuit: & interim, quoniam Paphlagonia & Honoria diviſæ prius in judices duos, in unum eundemque reductæ ſunt *Prætoris* nomen ſuſcipientem: hoc indubitate placuit ſchema tuo competere cingulo. Hoc idem & in duobus aliquando poſitis, hoc eſt, Helleſponto, & Ponto Polemoniaco: nam & illic duobus conſtitutis prius judicibus, nunc autem uno *Moderatore* facto, & decorato etiam ipſo *Spectabilium* dignitate, rurſus hoc proveniebat: & ad tuum ſolummodo judicium ferri appellationum lites oportebat, ſecundum terminum tamen conſtitutionis de appellationibus.

CAP. I.

Ut ſola cohors P. P. miniſtret in ejus appellationibus.

COmplacuit igitur ſimul iis quidem officiis utriusque adminiſtrationis, ſimul autem vobis ambobus inſuper & nobis recte ſe habere viſum eſt, ſolum officium tuæ celſitudinis talibus miniſtrare appellationibus, ſicut & prius fuit, & in ſchemate *ſacri auditorii* dicantur, & adſit glorioſiſſimus noſter *Quæſtor*, & particeps ſit geſtorum.

CAP. II.

SEd etiam quoniam *primæ* [16] *Cappadociæ præſes* prius ad tuum cingulum reſpiciebat ſolum, & tibi appellationes ferebantur: nunc autem in ſpectabilis *Proconſulis* figuram mutatus eſt, nihilominus competens eſt & illam adminiſtrationem appellationem ſuſcipientem & mittentem, hic litem ſecundum noſtram ſacram conſtitutionem in ordine ſacri noſtri auditorii eam examinari: præſente quoque glorioſiſſimo noſtro *Quæſtore*, & pariter audiente negotium, ſolo officio miniſtrante tuo: quoniam & prius hoc ſolitum erat: nam etſi ſpectabilis *Comes* [17] *domuum* permixtus eſt, tamen neque pridem multæ quædam movebantur cauſæ apud eum: neque ex judicio ejus ferebatur aliqua pene appellatio hic. Nunc autem quæ circa ærarii diſpenſationem ſunt, & aliis hæc quibusdam tradidimus: & non oportet ob hoc minui ſedem tuam: ſed ſimiliter tuum miniſtrare officium ſolum hic delatis negotiis.

CAP. III.

HOc ipſum etiam *in Armeniæ* [18] *Proconſule* [19]*:* quoniam prius adminiſtrationem eam ordinariam [20] facientes, & nunc nihil ei addentes, in *Proconſulis* figuram mutavimus. Etenim inde venientibus litibus tuæ celſitudinis miniſtravit officium, lite quidem in ordine ſacri auditorii (ſicut prædiximus) movenda apud eos: apud autem ambos vos examinanda: nihilominus autem officio tuo miniſtrante cauſæ, ſicut prius fuit, dum ſolum adminiſtrationis ordinariæ haberet ſchema, majore ordine non ſuſcepto.

CAP. IV.

QUoniam vero Lycaoniam [21] & Piſidiam & Iſauriam ſub [22] judicibus primitus conſtitutas, & appellationes deſtinantes ad ſedem tuam, nunc decorari *Prætorum* [23] cingulo contingit: licet videatur quodammodo permixtum quoddam ei etiam militare officium: quoniam prius & *Dux* in utraque harum provinciarum fuit: neceſſario nobis ſe habere placuit propter hanc novitatem, ſoli ſedi tuæ & glorioſiſſimo *Quæſtori* tradere appellationum examinationem: cedere quoque clementius tuo officio, ut iis quæ ſuper hoc aguntur, miniſtrent, unde ſive aliquid factum eſt tale prius, ſive etiam poſtea fiat: eundem ordinem cauſæ imponi ſancimus.

CAP. V.

QUia vero duæ [24] fuerunt miniſtrationes [25] pure & *Comitis Orientis*, & *Judicis primæ Syriæ:* & civiles quidem hujus adminiſtrationis appellationes ad tuam referebantur ſedem, officio adminiſtrante ſolummodo tuo: comitis autem Orientis, utpote ſpectabilis, in ſacrarum auditionum figura, ad ſedem tuam & glorioſiſſimi quæſtoris veniebat, ſolis qui ex ſacris ſunt ſcriniis miniſtrantibus.

CAP. VI.

SEd hoc in hac parte nobis bene ſe habere viſum eſt, in hac videlicet adminiſtratione commune dare miniſterium, & iis qui ex ſacrarum epiſtolarum ſcrinio ſunt, & qui ex officio tuæ celſitudinis: quod enim prius duorum vicariorum fuit Pontica [26] & Aſia, & omnino innovatum eſt, & in unius adminiſtrationem ſolius provinciæ mutatum (dicimus autem aliud Galatiæ, aliud autem Phrygiæ Pacatianæ) veniat quidem tam ad tuam celſitudinem, quam ad glorioſiſſimum quæſtorem: ſolum autem modo miniſterium ſuſcipiat officium ſedis tuæ.

CAP. VII.

ILlud tamen ſancimus, ut ex adminiſtrationibus nunc a nobis adinventis, & mutantibus antiquum ſchema, ſive hoc ipſum ſecundum naturam propriæ judicetur adminiſtrationis, ſive etiam ex delegatione noſtra, idem ſervetur ſchema: & ibi ſolum adminiſtrare officium tuæ celſitudinis ſancimus.

CAP. VIII.

SImiliter ſive ex delegatione, ſive ex cinguli natura appellatio veniat, officium tuæ celſitudinis miniſtrare appellationibus ſancimus: ſive etiam ex delegatione noſtra, ſimiliter officii erit tui.

1 *Nov.* 12. *c.* 4. 2 Id eſt: an quod ſancitum eſt. 3 Id eſt: pertineant etiam retro ad eas quæſtiones, quæ nondum decreto judicis vel transactione ſunt deciſæ. 4 *l.* 10. *C. de natural. lib. lata anno* 529. 5 *l.* 11. *C. de natural. lib. lata anno* 530. 6 Vid. *l.* 7. *C. de legibus.* 7 Utraque conſtitutio contra ſui naturam refertur ad negotia præterita, *d. l.* 7. Non referuntur tamen conſtitutiones ad ea, quæ ſententia judicum vel transactione jam ſunt deciſa. 8 *Nov.* 12. *in fin. lata anno* 535. 9 Liberis ante dotalia inſtrumenta naſcendis beneficium a Principe datum, ad eos, qui jam nati ſunt ante dotalia inſtrumenta, ex æquo & bono porrigitur. 10 Vis ſententiæ & transactionis hæc eſt, ut finita reſcripto non poſſint tolli.

11 De his qui in cauſis appellationum apparitorum officio funguntur. *Index apud* Cujacium: De provocatione Prætoris Paphlagoniæ ad Honoriados porrecta, & aliis provocationibus in diverſis temporibus porrectis. Julianus *conſt.* 25. 12 Ἐν τοῖς ἄκροις Scrimger. ἐν τοῖς σάκροις, Cujac. Sacra judicia appellationum ſunt, quæ in conſiſtorio ab ipſo principe per conſultationem diſceptantur, adhibitis prioribus palatii, & ſenatoribus, *Novell.* 62. *l.* 2. *C. de legib.* 13 Id eſt, antea. 14 Ultimam, *tit. Cod. de tempor. appellat.* quæ lata eſt anno 529. Cujacius intelligit *Nov.* 23. *J.* quæ hanc tempore præcedit, quod ut conſtet, vix ſcio: Hæc enim lata eſt Beliſario V. Conſule anno 535. Illa, poſt Beliſarium V. Conſulem anno 536. 15 Officium præfecti prætorio, præfectiani quæſtoris, memorialis. 16 De appellationibus primæ Cappadociæ. adde de prima Cappadocia, *Novell.* 8. *c.* 15. §. 24. 17 Κόμης τῶν οἰκείων Scrimger. τῶν οἴκων Cujac. *hic* & 8. *obſ.* 40. 18 De appellationibus Armeniæ. 19 *Alias* præſide. *Nov.* 8. *cap.* 15. §. 43. 20 Ὀρδιναρίαν ἔμβαθμον, Scrimg. Ordinaria, id eſt, minima, ſeu dignitas clariſſimatus; media enim ſpectabilitas, major illuſtratus. *Nov.* 7. 25. 102. adde *Nov.* 31. *cap.* 1. §. 3. 21 De appellationibus a prætore Lycaoniæ, Piſidiæ & Iſauriæ, Jul. *hic.* 22 Ὑπὸ ἄρχουσι, ſub Præſidibus. 23 Imo Lycaonia & Piſidia præſidem habet. *Novell.* 8. *c.* 15. §. 19. & 20. Iſauria comitem. *Nov.* 27. 34 Ut in Comite Orientis utrumque officium obſequatur. id eſt, præfecti prætorii & ſcrinii epiſtolarum. Jul. *conſt.* 25. 25 Adminiſtrationes. 26 Ut in Pontica & Aſiana, quæ translata eſt in Galatiam & Phrygiam & Pacatianam officium tantum præfecti obſequatur. *Julian.*

CAP. IX.

IN quibus [1] autem commune diximus & tuorum officiorum & sacri scrinii ministerium, similiter commune servamus, sive ex delegatione, sive (secundum quod dispositum est) in judicio fiat examinatio. † Super illis tamen litibus quas non spectabiles judices judicant, *sed advocati* solum, referatur negotium tam ad sedem tuam, quam ad gloriosissimum Quæstorem devotissimis *libellensibus* [2] ministrantibus eis: quoniam dum nihil omnino super istis innovatum sit, antiquam servamus figuram, sicut etiam in aliis omnibus non innovatis antiqua ministeria manere in semetipsis disposuimus, nulla novitate facienda: accedens namque novatio, aliter quodammodo oportere fieri etiam ministrantium ostendit figuram.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem: tua celsitudo omnibus faciat manifesta edictis destinatis a se: ut omnes cognoscant quæ nobis sunt placita. Dat. 15. Kal. April. CP. P. C. BELISARII V. C 535.

TIT. VIII.
DE ARMENIIS [3].

NOVELLA CONSTIT. XXI.

Imper. Justinian. August. Acacio Proconsuli Armeniæ.

PRÆFATIO.

ARmeniorum regionem bene legibus gubernari volentes, & nihil ab alia nostra differre republica, & administrationibus eam Romanis ornavimus, prioribus eam liberantes nominibus & figuris [4] uti Romanorum assuevimus, sanctionesque non alias esse apud eos quam quos Romani nominant, disposuimus, & existimavimus oportere expressa lege illud quoque corrigere, quod male apud eos delinquebatur, & non secundum barbaricam gentem *virorum quidem esse successiones tam parentum quam fratrum & alterius generis, mulierum* [5] *vero nequaquam* [6] *neque* [7] *sine dote eas ad viros venire, nec emi* [8] *a maritis futuris*, quod barbarice hactenus apud eos servabatur, non ipsis solummodo hæc ferocius sentientibus, sed etiam aliis gentibus ita exhonorantibus naturam, & fœmineum injuriantibus genus, tanquam non a Deo sit factum nec serviat nativitati, sed tanquam vile & exhonorandum, & extra omnem competentem honorem.

CAP. I.

SAncimus itaque per hanc sacram legem, & apud Armenios hæc ipsa tenere, quæ & apud nos occasione successionis fœminarum, & nullam esse differentiam masculi & fœminæ: sed sicut & in nostris legibus dispositum est, secundum quam figuram heredes existant parentum, hoc est, patris & matris, & avi & aviæ, & adhuc longius, vel eos qui post ipsos sunt, hoc est, filii & filiæ, & quemadmodum ipsi hereditatem transmittant, ita apud Armenios esse, & nihil Armeniorum leges a Romanorum differre. Si enim nostræ reipublicæ sunt, serviuntque [9] nobis cum aliis gentibus & omnibus nostris fruuntur, nequaquam solæ apud eos fœminæ nostra æquitate repellentur, sed omnibus sub æquitate nostræ erunt leges, quascunque & ex veteribus collegimus & in nostris posuimus Institutis atque Digestis, & quæcunque ex imperiali legislatione tam priorum Imperatorum, quam nostra conscriptæ sunt.

CAP. II.

HÆc igitur omnia valere per omne tempus sancimus incipientia a principiis præsentis quartæ decimæ [10] *Indictionis* & hujus secundum quam hanc scripsimus legem. Nam & antiquiora perscrutari, & ad superiora tempora ascendere, confusionis magis quam legislationis est, sed ex temporibus (sicut prædiximus) præsentis quartæ decimæ Indictionis tantum & in subsequenti universo tempore successiones maneant similes: ex omni causa quæ in successionibus relata est, similiter in mulieribus, similiter in viris de cætero servandis. † Quod autem prius factum est, omne manere in priori figura sinimus, sive in *progenitorialibus* [11], sive in aliis factum est, nihil omnino communicantibus fœmineis personis super jam divisis *progenitorialibus* [12] prædiis aut factis successionibus usque ad tertiam decimam indictionem & hanc, sed ex memorato tempore, hoc est, quarta decima indictione, valere quæ a nobis sunt legislata, sancimus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua magnificentia, & qui post eam administrationem susceperint, in perpetuum custodire festinent. Dat. 15. Kalend. April. post BELISARII V. C. Consulatum [13].

1 Ut in quibus causis antiquo jure libellenses obsequuntur, in his nulla fiat innovatio: & nihilominus hujusmodi ministerium iidem soli impleant. *Jul.* 2 De libellensibus adde *l. ult. C. ubi senat. l. 32. C. de appellationibus.* & Julianum *constit.* 25. 3 Adduntur in Scrimgeriana editione hæc, & ut ipsi per omnia Romanas sequantur leges. adde Edictum Justiniani 3. J. Porro, quod multitudinis numero hic Armenias adjicit, ad omnes referendus est hic locus. Est enim alia magna, alia prima: alia secunda, *Nov.* 8. *cap.* 15. §. 23. 43. 22. 4 Σχήμασι, id est, Romanorum habitu. Locus hic sane notandus est, & quem in commentariis nostris plenius exponemus. 5 *l.* 14. *C. de legitimis hered. Nov.* 118. *c.* 4. 6 Ab Armeniis fœminæ olim exclusæ successionibus ab intestato parentum, liberorum, fratrum, cognatorum. Eadem lex observata a Saliis, Anglis, Thuringis. 7 Indotatæ & sine dote mulieres Armeniæ, ad viros suos migrabant. 8 Fœminæ emebantur a maritis apud Armenios. Mos idem Germanorum fuit, teste Tacito. 9 Subditi a magistratibus victoribus leges accipiunt. 10 Id est, anno Christi 540. Hic annus fuit Justiniani octavus. Idem & antea constituerat Edicto 3. 11 Ἐπὶ γεναρχικῶν. Genearchica, sunt prædia quæ Princeps olim gentis vel generis alicujus familiæ suæ adscripserat. 12 ἐπὶ γεναρχικῶν χωρίων Scrimg. ut & edicto in c. 1. Genearchica prædia a majoribus accepta. 13 Id est, anno 536.

COLLATIO QUARTA.

TIT. I.
DE NUPTIIS [1].

NOVELLA CONSTIT. XXII.

Idem Imperator Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfect. iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

PLurimæ quidem jam variæque positæ sunt leges a nobis unicuique parti prius a nobis sancitorum quidem aut dispositorum, visorum autem nobis habere non recte, ad meliora dantes viam & exponentes subjectis quo competat degere modo: hoc autem quod nunc a nobis fit, lex quædam est communis [2] omnibus & propria, rebus competentem ordinem ponens. *Si enim matrimonium sic est honestum* [3], *ut humano generi videatur immortalitatem* [4] *artificiose introducere, & ex filiorum procreatione renovata genera manent: jugiter Dei clementia, quantum est possibile, nostræ immortalitatem donante natura, recte nobis studium est de nuptiis. Alia namque omnia quæ sancita sunt a nobis, non omnibus competunt, nec hominibus, nec rebus, nec temporibus: studium vero* [5] *nuptiarum totius est* (ut ita dicatur) *humanæ sobolis: ex* [6] *quo etiam renovatur solo: & ampliori quam alia sollicitudine dignum est.* † Antiquitas [7] equidem non satis aliquid de prioribus aut secundis perscrutabatur nuptiis: *sed licebat & patribus & matribus & ad plures venire nuptias, & lucro nullo privari:* & causa erat in simplicitate confusa. † Majoris [8] autem Theodosii temporibus amplior sollicitudo facta est circa hujus rei tractatum, donec circumiens per cæteros imperatores, in *Leonem* [9] piæ memoriæ pervenit, virum fortiter atque viriliter etiam de istis plerunque sancientem. Nos [10] autem in constitutionum compositione multa [11] quidem & alia de istis decrevimus: existimavimus autem oportere nunc consiliis perfectioribus causam considerantes etiam quædam corrigere, non aliorum solummodo, sed etiam quæ a nobis ipsis sancita sunt. *Non enim erubescimus* [12] *si quid melius etiam horum, quæ ipsi prius diximus, adinveniamus, hoc sancire, & competentem prioribus imponere correctionem, nec ab aliis expectare corrigi legem.*

CAP. I [13].

Ut hæc constitutio in futurum valeat, non in præteritum.

DUo [14] igitur hæc præmittantur huic legi. † Et primum illud; Ut omnia quidem quæcunque in prioribus sancita sunt, sive a nobis, sive a prioribus nostris, hæc valeant singula secundum propria tempora non habentia ullam ex præsenti lege novitatem: sed & in suis casibus valitura atque tractanda: & suos eventus ex iis quæ jam positæ sunt legibus expectantia, & nihil communicantia præsenti legi. Præsentem vero legem ex nunc valere volumus in omnibus futuris casibus, & in omnibus postea nuptiis, sive prioribus, sive [15] deinceps, & in posteris aut futuris sive nuptialibus lucris, sive successionibus quæ ex filiis sunt: etenim quod quidem omne jam præcessit [16] conscriptis relinquimus legibus: quod vero futurum est, per præsentem munimus legem. Unde sive secundæ provenerint nuptiæ, sive parentibus successiones ex prioris matrimonii filiis, sive lucra ex dotibus, aut antenuptialibus donationibus, aut ex alia causa: sive existentibus ex secundo matrimonio filiis, sive etiam non: in prioribus temporibus hæc serventur secundum sua singula tempora: & fruantur tam viri quam mulieres prioris legislatione, sive ad alias venerint nuptias, sive etiam usque ad priores steterint: sive successerint filiis, sive aliquid omnium egerint priores sequentes leges. Illis enim credentes, & ita contrahentes *nullus culpabit quare non futurum* [17] *sciverunt: & hoc quod videbatur* [18] *quidem & tractabatur omnibus modis crediderunt: quod vero nondum factum erat, non formidaverunt.* Unde illa quidem omnia maneant suum servantia ordinem: deinceps vero tempus in posterioribus pariendis casibus omnia in una hac lege posita atque collecta respiciat quæcunque de futuris (sicut dictum est) nuptiis competunt valere. Unum itaque hoc præmittatur legi.

CAP. II.

Ut pœnam hac lege secundis nuptiis constitutam, conjuges testamento sibi remittere possint.

SEcundum vero illud: Ut omnia quæcunque ex hodierna die testator disposuerit de talibus sive vir sive mulier consistat, hæc valeant. *Disponat* [19] *itaque unusquisque super suis*, ut dignum est: *& sit lex, ejus voluntas:* sicut & antiquissima nobis lex & prima pene reip. Romanorum disponens ait, (dicimus autem duodecim tabularum) secundum antiquam & patriam [20] linguam ita dicens, *Uti* [21] *legassit quisque de sua re, ita jus esto*, nullo valente citra illius voluntatem, nec si sacram impetret formam, nec si quidpiam aliud omnium, aliquid aliter disponere in rebus alienis. §. 1. Si vero nihil testator dixerit aut dispo-

1 Περὶ τῶν δευτερογαμούντων. Scrimger. de secundis nuptiis, Jul. *Constit.* 36. de solutione secundarum nuptiarum, & de secundis nuptiis, *Index Regiæ bibliothecæ apud Cujac.* Goth. Ad hanc Nov. vid. Gudelin. *de Jure Novissimo, lib. 1. cap.* 11. 12. Rittershus. *in Exposit. Nov. part.* 4. *cap.* 3. 8. Ans. 2 Vid *l.* 3. *Cod. de legibus.* 3 Facit Paul. *ad Hebr. c.* 13 *vers.* 4. 4 *Nov. l const* 26. *l.* 220 *in fine. ff. de verb. sign* 5 Laus matrimonii. 6 Hoc dicit: Humanum genus Nuptiarum solo interventu reparari: ac propterea hanc de Nuptiis constitutionem majore sollicitudine suscipiendam esse. Nuptiis immortalitatem quandam generis humani Numa introduxit, *Theoph. Inst. de jure natur.* 7 Jus verus ad secundas nuptias pertinens. 8 *l.* 1. 2. 3. *C. de secund. nupt.* 9 *l.* 6. *C. de secund. nupt.* 10 Jus novum ad secundas nuptias pertinens. 11 *l.* 8. 9. 10. 11. *C. de secund. nupt.* 12 Pudor non est discere, quod ignores, adde *l.* 20. *ff. de fideicomm. lib.* nec pudeat, quæ nescieris, te velle doceri, scire aliquid laus est, pudor est nil discere velle, *Cato.* Errorem suum corrigere potest Judex, Ecclesia, testis, Imperator. *Gloss. in cap. qualiter.* 17. *in verbo corrigere, extra. de accusat.* 13 Hæc lex in futurum fertur, non in præteritum. 14 Hinc sumpta videtur authentica, *ad eos, Cod. de secund. nupt.* 15 Id est, secundis. 16 Differt in eo lex a judice: hic enim de præteritis: illa de futuris statuit. *l.* 7. *C. de legibus.* 17 Futuri ignorantia excusabilis. 18 Communis error jus facit, *l. pen. in fin. ff. de offic. prat.* Imo non facit, *l. quod non ratione, ff. de legibus: l. Labeo. ff. de supellectile.* 19 Hæc lex non tollit conjugibus jus libere legandi. 20 Id est, Romanam, *ut Nov.* 30. *cap.* 5. 21 *tit. Inst. de leg. Falc. l.* 1. *ff. ad l. Falc. l.* 120. *l.* 130. *ff. de verb. sign.* adde *Novell.* 1. *in fin. l.* 1. *in princ. C. de sacrosanct. eccles. L&.* 12. *tab, tit.* 19.

fuerit, quod non jam positis & valentibus præoccupatum sit legibus, nec aliquid contra universales leges ordinaverit: tunc hæc nobis lex posita sit, omnia quantum est homini possibile comprehendens & transiens in brevi, & ea quæ in prioribus erant corrigens nuptiis, & quæ in secundis, & ea quæ in successionibus & in solutionibus [1] nuptiarum, sive ex morte, sive ex separatione: & ea quæ ante luctuosum tempus sunt, & post illud, & unam quandam continuationem faciens totius hujus conscriptionis atque legislationis: olim quidem inchoatam [2], ex quinque vero præcipue & quinquaginta & centum annis frequentius motam, & particulariter correctam simul, & paulatim colligatam ad semetipsam & cohærentem, & confusam in plurimis, & quadam semper egentem correctione, duramque & consonam sibi omnino declarans.

CAP. III.

Efficiens Nuptiarum, & quæ res constituat nuptias, quæ dissolvat.

NUptias itaque affectus alternus [3] facit, dotalium non egens augmento [4]: cum enim semel convenerint sub puro nuptiali affectu, sive etiam oblatione dotis, & propter nuptias donationis: oportet causam omnino sequi etiam solutionem aut innoxiam [5], aut cum pœna: *quoniam eorum quæ in hominibus subsequuntur, quicquid ligatur, solubile est.* Ut autem etiam super indotatis matrimoniis distractione facta, pœna merito subsequatur: hoc nos adinvenimus primi.

CAP. IV.

Contraria Nuptiarum, & de divortiis bona gratia factis, & aliis modis.

DIstrahuntur itaque in vita contrahentium matrimonia: alia quidem consentiente utraque parte: pro quibus nihil hic dicendum est, pactis causam sicut utrique placuerit [6], gubernantibus: Alia vero per occasionem rationabilem, quæ etiam *bona* [7] *gratia* vocatur: alia [8] vero citra omnem causam: alia quoque cum causa rationabili.

CAP. V.

De monachismo.

SEcundum occasionem itaque inculpabilem, quando conversationem [9] altera eligit pars, ad meliorem [10] migrans vitam, & sub castitate conversationem concupiscens: tunc enim lex alia nostra dicit *licentiam esse viro & mulieri ad meliora migranti, transfigere matrimonium, & abscedere, quodam brevi* [11] *dimisso, ei qui relinquitur, solatio. Quodcunque enim pacti fuerint contrahentes ex morte fieri lucrum, hoc habere oportet eum qui dimittitur ab altero, sive vir, sive mulier sit:* eo quod & iste, quantum ad matrimonium, videtur mori, aliud pro alio vitæ eligens iter.

CAP. VI.

De Impotentia.

PEr occasionem quoque necessariam & non irrationabilem distrahitur matrimonium, *quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, & agere* [12] *quæ a natura viris data sunt: si biennium* [13] *quidem secundum de hoc a nobis pridem scriptam legem transcurrat ex nuptiarum tempore: ille vero quia pro veritate est vir, non ostendat:* licebit enim mulieri aut ejus patribus, disjungere matrimonium, & mittere repudium, vel si noluerit hoc maritus: & hic siquidem [14] dos (si quæ omnino data sit) sequetur mulierem: & reddet hanc vir, si contigit eam accipi: propter nuptias autem, seu ante nuptias donatio manet apud virum, nihil de suo damnificandum. Hanc itaque legem corrigimus brevi quadam adjectione: non enim biennium numerari solum ex ipso tempore copulationis, *sed triennium* [15] volumus: edocti namque sumus ex iis, quæ ante hæc provenerunt, quosdam amplius quam biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi.

CAP. VII.

De Captivitate.

SEd etiam *Captivitatis* casus talis est, quale est *bona gratia* distrahere matrimonium: sive [16] enim contingat tale infortunium viro, muliere in repub. manente, sive rursus mulier quidem in captivitatem ducatur, maneat autem vir in republica: scrupulosa quidem & subtilis ratio transigit nuptias: (servitute [17] namque semel superveniente alteri personæ fortunæ inæqualitas æqualitatem ex nuptiis manere non finit) attamen humanius talia contemplantes, donec quidem est manifestum superesse aut virum, aut uxorem, manere insoluta matrimonia finimus: & non venient ad secundas nuptias neque mulieres, neque viri, nisi voluerint videri ausu temerario hoc egisse, & pœnis succumbere: illum quidem ante nuptias donationis dicimus exactioni, illam vero dotis.

† Si vero incertum sit, utrum superest, an non quæ ad hostes persona devenit: tunc *quinquennium* [18] expectandum [19] est sive a viro, sive a muliere: post quod, sive manifestum [20] de morte fiat, sive incertum maneat, nubere licebit sine periculo: hoc enim & in nuncupatis *bona gratia* transactionibus, a præcedentibus connumeratum est: nos quoque in hoc consentimus, ut hic neque repudio fiat opus, ita personis distantibus ab alterutris, & nullus ex hoc lucrabitur, neque vir dotem, neque mulier antenuptialem donationem, sed unusquisque in suis manebit.

CAP. VIII.

De servitute pœnæ.

QUod [21] autem prius ex legum severitate introductum est, nos clementi cessione [22] resolvimus. Si enim ex decreto judiciali in *metallum* [23] aliquis aut vir aut mulier dari jussus esset, (quale nunc est in Proconneso [24] & in appellata Gypso [25]) servitus quidem erat & ab antiquis [26] legislatoribus sancita, & ex supplicio illata: separabatur vero matrimonium, supplicio possidente damnatum, sibique servientem. Nos [27] autem hoc remittimus: *& nullum ab initio bene natorum ex supplicio permittimus fieri servum.* Neque enim mutamus nos formam liberam in servilem statum: qui etiam dudum servientium manumissores esse festinavimus. Maneat igitur matrimonium hoc nihil ex tali decreto læsum, utpote inter personas liberas consistens.

CAP. IX.

Servilis conditionis detectio.

SI vero decretum [28] judiciale libertum aut libertam aut horum filios in servitutem redigat [29]: constat quidem ab initio matrimonium, postea vero apparens [30] servitus separat [31] eos ab invicem, tanquam morte secuta: quoniam præcedentes nos dicunt *supervenientem servitutem non procul a morte differre.* † Idcirco hoc quidem quod proprium est, unusquisque recipiat: placitum vero solum quod ex morte est, liberis [32] acquiratur: reliqua vero veniant ad eum qui redigitur [33] in servitutem.

CAP. X.

De iis qui ancillam duxerunt putantes esse liberam.

SI [34] vero ab initio putaverit aliquis liberæ jungi personæ, illa vero famula postea declaretur existens: non dicimus solvi matrimonium, sed ab ipso initio [35] neque matrimonium fieri, secundum prius a nobis dictam causam, propter inæqualitatem fortunæ: unde neque lucrum ex matrimonio contemplandum esse, neque aliquid tale esse, sed puram rerum competentium per congruas actiones redditionem. † Hæc autem decernimus: & tale non esse dicimus matrimonium, si causam animus incertus disponat solam, neque consensu domini, neque malignitate ejus aliqua, neque negligentia convicta.

CAP. XI.

NAm [36] si [37] tradiderit tanquam liberam suam ancillam dominus: ille autem liber existens, & credens tradenti hanc accipit, forsan etiam dotalibus celebratis documentis, aut neque celebratis quidem, ejus autem voluntate causam gubernante: non erit justum, tale non constare matrimonium: sed tacitam libertatem sequi sive virum, sive mulierem. Et cum tale aliquid a domino fit: sancimus, & rapi talem virum aut fœminam ad ingenuitatem & causam tanquam super liberis, & ingenuis judicari. † Si vero ipse quidem non celebravit nuptias, alterius personæ dominus, sciat autem quod agitur, & ex studio taceat, ut postea causam sarciat alteri conjunctorum: ulciscimur hujusmodi, si aperta probetur nequitia: & privamus dominum ita maligne cogitantem: sitque rursus hoc etiam matrimonium, tanquam si consensisset dominus ab initio: & ille quidem cadat dominio, ad ingenuitatem vero servilis persona rapiatur: hoc ipso eveniente effectu, sive consensit, sive malignatus est dominus. Palam itaque est, quia etiam filii ex talibus nuptiis, liberi & ingenui secundum hanc nostram erunt legem.

CAP. XII.

De servo & ancilla ægrotante.

ET multo potius hæc valeant, si contigit dudum servum aut ancillam seu *languentes* [38] *dereliquisse* [39], seu etiam contempsisse eos, aut etiam amisisse super dominio adversus eos voluntatem. Illi namque utpote jam constituti liberi, & secundum pro derelicto titulum sui, & non aliorum existentes, non in posterum inquietabuntur ab iis qui possidere eos olim odio habuerunt.

CAP. XIII.

DEportatio [40] tamen in quam migravit, & antiqua *ignis & aquæ interdictio*, quam aqua & igni interdictionem vocant nostræ leges, non [41] solvit matrimonia: hæc enim & sacratissimo pridem placuit Constantino [42] clemens quædam causa, & a nobis quidem probata est, præsenti vero non copulata legi: unde neque effectus causæ dicendi sunt, cum in suo maneat ordine.

1 Nuptiis. 2 Intelligit legem 3. *C. de secund. nupt.* 3 Mutuus. 4 Excipe *Nov.* 117. *cap.* 4. 5 Id est, necesse est, ut nuptiarum solutio sine pœna fiat, aut cum pœna aliqua. 6 *l.* 9. *C. de repud.* Hodie mutuo consensu nuptias dissolvi vetitum, nisi castitatis vovendæ causa, *Novell.* 117. *cap.* 10. *Novell.* 134. *cap.* 11.
7 Bona gratia dissolvitur matrimonium, *Nov.* 98. *cap.* 2. *l.* 62. *ff. de don. int. vir. l.* 14. §. 4. *ff. qui & a quib. manumiss. l.* 1. *in fin. C. de rei uxor. act.* id est, dulciter, sine querela, sine libello repudii, μετ' εὐφημίας. Plutarch. amica separatione. Tertull. *lib. de monogamia.* quæ constitutio sublata per *Nov.* 117. *cap.* 10. iterum reducta est per *Novell.* 140. 8 Matrimonia mutuo consensu, vel justa occasione κατὰ πρόφασιν οὐκ ἄλογον: *ut hic,* ἀμεμπτον *cap.* 5. *infr.* ἀναγκαίαν καὶ οὐκ ἄλογον *cap.* 6. id est, prætextu rationabili, irreprehensibili, necessario, neque ratione carente, vel citra causam, vel cum causa dissolvuntur. 9 Monachismi professio justa divortii causa Justiniano visa est: Sic olim Ethnici sua interdum matrimonia propter sacerdotium commode retinere non poterant, *l.* 60. *in fin. ff. de donat. int. vir.* adde *Nov.* 117. *cap.* 12. *Nov.* 123. *cap.* 39. *l.* 56. *C. de episc.* Cereris sacerdotes, viventibus etiam viris & consentientibus amica separatione viduantur. Tert. *de monogamia.* 10 Id est, pinguiorem. 11 Id est libello. 12 Πράττειν τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἀνδράσι δεδομένα. Goth. facit *cap.* 2. 3. 5. 6. *extr. de frigid. & malefic. can. si per sortiarias caus.* 33. *q.* 1. Ans.
13 Hodie triennium, *ut* J. *hic.* 14 Pœna suam ob impotentiam sive oscitationem divortium patientis hæc est, dotis redditio: at non donationis propter nuptias amissio. Hanc enim retinet. 15 Triennii oscitatio in viro justa divortii causa est. Adde *l.* 61. *ff. de donat. int. vir. Nov.* 117. *c.* 12. *l.* 10. *C. de repud.* per contrarium, in muliere causa divortii justa fuerit, si sic arcta fuerit, ut cognosci non possit. vid. *l.* 14. §. 7. *ff. de adilitio edict.* Goth. Olim biennium, *l.* 10. *Cod. de repud.* Jure Canonico statim dissolvitur, si constet de frigiditate sive impotentia, si casus sit dubius, exspectatur triennium, *cap. laudabilem.* 5. *extr. de frigid. & malef. & ibi* Cujac. Ans.

16 Novella Leonis 33. 17 Jure veteri matrimonium captivitate dissolvebatur, *l.* 45. *in fin. ff. de ritu nupt. l.* 1. *ff. de divort. l.* 10 56. *ff. soluto: l.* 12. §. 4. *ff. de captivis.* 18 Quinquennii captivitas & de vita captivi summa incertitudo, divortii causæ, *Novell.* 117. *cap.* 12. 19 Leo vetat ullo modo contrahi nuptias, nisi plane certum nuntium mortis mariti mulier acceperit. *Novell.* 33. 20 *l.* 6. *ff. de divort.* 21 Hinc sumpta est Auth. *sed hodie, Cod. de donat. int. vir.* 22 Συγχωρήσει, id est, indulgentia, concessione. 23 Damnatio in metallum non est justa divortii causa. De metallicis dixi ad *l.* 8. §. 4. *ff. de pœnis.* 24 Proconnesus una est ex insulis Sporadibus in Propontide. Adde *Novell.* 22. *l.* 24. *l. ult. C. de pœnis.* 25 Gypsus, insula Ægypti, quæ γύψινος Stephano metallorum ferax. *Nov.* 142. *cap.* 1. 26 Et ita abrogatur *l.* 17. *ff. de pœn. Theoph* §. 3. *Instit. quib. mod. jus patr. potest. solvitur.*
27 Sententia judicis. 28 In metallum damnatio, neque servum pœnæ facit eum, qui in metallum damnatur: neque matrimonium solvit. *Goth.* Vid. Goedd. *de contrah. stip. cap.* 7. *num.* 13. 14. 15. & Gudelin. *de jure noviss. lib.* 1. *cap.* 8. *num.* 4. Ans.
29 Ut puta, quia servitus alterius detecta. 30 Emergens. 31 *l.* 3. *C. de incest. & inut. nupt.* 32 Ἐλευθέροις. 33 Πρὸς τὸν καταδουλώσαντα, id est, ad illum, qui in servitutem retraxit. 34 Hinc sumpta est pars Authenticæ, *Ad hoc. C. de Latina libert.* 35 Non est matrimonium liberi hominis cum ancilla. Serviles nuptiæ non sunt nuptiæ, vid. tamen quæ scripsi ad *l.* 3. *C. de incestis.* 36 *Auth. Ad hoc. C. de Lat. libert. tollend.* 37 Ancilla non est, quæ a domino clam dolo malo elocata est. 38 Vid. *l. un.* §. 3. *Cod. de Latina libert. toll* 39 Ancilla non est, quæ a domino exposita est. 40 Deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis successit. 41 Olim dissolvebat, *l.* 56. *ff. solut.* Deportatio non solvit matrimonium. Deportatis hodie comparantur damnati ad triremes, ut hinc colligas, non dissolvi matrimonium ob pœnam triremium. 42 Vid. *l.* 1. *C. de repud. l.* 5. *ff. de bonis damn. l.* 14. *ff. qui & a quib. manumiss.*

CAP.

CAP. XIV.

Quintus modus disjungendi matrimonii bonâ gratia, & de desertione.

NOvimus autem, & hujus nostræ felicis. civitatis conditorem (divinæ memoriæ dicimus Constantinum) scripsisse legem [1], secundum quam *si quis in expeditione fuerit, & tacuerit ad uxorem per quadriennium, & nullum ei fiat ab illo signum ejus circa eam affectus, tunc licentia sit mulieri ad secundas nuptias veniendi, offerenti prius libellum militiæ principi, & hoc ipsum testificanti: & si hoc fiat, inculpabiliter mulier ad virum alterum transiet, & non damnificabitur quidem dote: non tamen antenuptialem donationem lucrabitur.* Hoc itaque sacratiss. Constantinus. Vehementer autem nobis immature habere illa constitutio videtur [2]: *actibus enim bellicis occupato marito, uxoris privationem inferre non minor est pœna, quam ab hostibus capi.* Ideoque non prius ad virum veniat secundum hujusmodi mulier, quam legislator iste proposuit, quam etiam decennii transeat tempus, & hæc importuna quidem sit viro mittens literas, aut per aliquos verbis utens ad eum: ille [3] vero aut aperte renuat nuptias ejus, aut absolute conticeat: tunc quoque libellum [4] offerat, aut gloriosiss. magistro militum, aut spectabili duci, aut clariss. tribuno, sub quibus ipse miles est: tunc enim licentiam [5] damus, & preces porrigere imperatori, & inde hoc promereri. Sciat autem, quia si citra hoc aliquid egerit: tanquam temerarie nubens legitimis pœnis subjacebit. §. 1. Mitiores [6] itaque nuptiarum solutiones, tanquam generali quadam ratione sub *bona gratia* factis disjunctionibus, sciendum est tales esse quodammodo.

CAP. XV.

Causæ repudiorum.

CÆteræ vero causam quærunt inspicere, aut a viro aut ab uxore factam, ut damnificent temerarium in casu eorum quæ ab eo data sunt: dotis dicimus, aut propter nuptias donationis. † Sed harum causarum antiquiores quidem faciebant plurimos diversosque tractatus: *Theodosius* autem *junior* alias quidem causas deinde sumens, alias autem & ipse adinveniens, de repudiis scripsit constitutionem: a nobis autem, & aliæ quidem adinventæ sunt causæ, quas recte habere perspeximus ad culpam referri ejus qui succubuerit. §. 1. Si igitur secundum Theodosii piæ memoriæ constitutionem valuerit mulier [7] ostendere maritum aut adulterio delinquentem, aut reum homicidii, aut veneficiis, aut seditionibus occupatum, aut (quod pessimum omnium peccatorum est) communicantem delicto (dicimus autem machinatum aliquid contra ipsum imperium) aut condemnatum falsitatis, aut sepulchra effodientem, aut ex aliqua sacrarum domuum aliquid rapuisse, aut latrocinii [8] sectantem vitam, aut latrocinantes suscipientem, aut unum eorum qui appellantur abigei (quibus est cura alienis insidiari animalibus aut jumentis, & ea transponere alibi) aut probet plagiarium esse [9], aut ita luxuriose viventem, ut inspiciente uxore cum aliis corrumpatur, quod maxime mulieres nuptas, utpote circa cubile stimulatas, exasperat, & præcipue castas, aut si insidias se passam a viro probet circa ipsam salutem, aut venenis, aut gladio, aut per alium aliquem talem modum, (multæ namque hominibus ad malitiam viæ sunt) aut etiam si flagellis [10] super ea utatur. † Si igitur mulier tale aliquid ostendere potuerit, licentiam ei dat lex repudio uti, & nuptiis abstinere, dotemque percipere, & antenuptialem donationem totam, non solum si omnes simul probaverit causas, sed etiam si secundum se unam. §. 2. Et rursus licentiam dat viro [11] mulierem abjicere, si adulteram inveniat, aut veneficam, aut delinquentem homicidium, aut plagiariam aut sepulchrorum violatricem, aut sacrilegam existentem, aut faventem latronibus, aut viro nesciente vel etiam prohibente gaudentem conviviis [12] aliorum nihil sibi competentium: vel etiam invito viro citra rationabilem causam foris pernoctantem, aut extra ejus voluntatem Circensibus congaudentem, & spectaculis inhærentem, aut theatris advenientem, (dicimus autem ubi scæna, & talia sunt, aut etiam ubi bestiis adversus homines pugna est) aut insidias sibi facientem ex venenis, aut gladio, aut alio factas modo, ex quibus circa vitam periculum est, aut etiam conscìam tyrannidem meditantibus, aut falsitatis ream constitutam, aut audaces ejus manus inferentem sibi, scilicet tali aliquo facto dat lex hæc viro abjicere mulierem, si vel unam harum, & solam probaverit causam: & lucrari quidem dotem, antenuptialem vero habere donationem. §. 3. Si [13] vero altera harum personarum irrationabiliter repudium miserit, & hoc ipsum solvendi matrimonium sine ratione: subdita erit dudum a nobis dictis pœnis. Insuper etiam uxor rea omnino ex memoratis causis pro irrationabilis repudii missione facta, & in quinquennium totum ad secundum venire prohibetur matrimonium, & ante quinquennium nuptias non esse sine reatu, neque legitimas vocari: sed omnis volens adeat, & accuset factum, tanquam contra legem præsumptum.

CAP. XVI.

SI vero etiam rationabiliter mulier repudium miserit, & in certaminibus vicerit, aut vir irrationabiliter eam abjiciens subjacuerit pœnis: lucretur quidem lucra primitus dicta: erubescat [14] autem ante annum completum ad secunda vota venire. Quod non observandum nobis est in viro irrationabiliter obtinente talia lucra: cum & non obtinenti etiam repente nuptias facere licet: quoniam nulla circa sobolis confusionem [15] rationabilis est suspicio: quod in mulieribus ante [16] anni completionem recte prohibetur: & tanta [17] est prohibitio ex hoc, quia licet bona gratia dissolvi matrimonium contingat, tamen etiam ex Anastasii piæ memoriæ constitutione, in annum prohibitio secundarum nuptiarum mulieribus instituta est. §. 1. Has itaque causas nobis Theodosius explanavit: nos autem ex veteribus sumentes, & alias adjecimus tres. Si enim mulier tanta teneatur nequitia, ut etiam ex studio abortum [18] faciat, virumque contristet, & privet spe filiorum: vel tanta libido est, ut etiam cum viris voluptatis occasione lavetur [19]: aut etiam dum adhuc constat matrimonium cum viro, ad [20] alios de nuptiis suis loquatur [21]: licentia datur a nobis, viris mittere eis repudia, & lucrari dotes, & antenuptiales habere donationes: utpote etiam his causis rationabiliter solvere valentibus matrimonium: & sub eundem deferentibus ordinem, sub quem & pœnas Theodosii divinæ memoriæ definivit constitutio.

CAP. XVII.

De adscriptitio, qui liberam mulierem habere non potest.

ADscriptitio [22] autem alieno nubere liberam non licet, neque ignorante, neque sciente, neque consentiente possessore: sed licet aliquid tale ab adscriptitio geratur, licebit domino & ipsi per se & per provinciæ judicem castigare plagis [23] mediocribus hoc agentem adscriptitium, & abstrahere ab ea quæ frustra ei conjuncta est: unde neque nuptiæ sunt quod factum est, nec oblatio dotis, nec antenuptialis donationis: sed pura facti mali correctio. §. 1. Sic itaque matrimonia dissolvuntur viventibus adhuc iis qui ea contraxerunt: & pecuniariæ pœnæ circa dotem & sponsalitiam consistunt donationem.

CAP. XVIII.

De nuptiis sine dotalibus instrumentis contractis.

SEd a nobis aliquid etiam aliud adinventum est, ut etiam indotata matrimonia irrationabilibus factis divisionibus castigationi tradantur competenti. † Si quis enim duxerit uxorem, & etiam mulier ad virum veniat, nuptiali quidem assumpta voluntate atque sententia [24], non tamen secuta dote, aut sponsalitia largitate, (ubi quoque præsumptive fieri solutiones contingebat, nullo ex hoc contra temerarium sequente periculo) constitutionem scripsimus dicentem: Si quis sub potestate constitutam mulierem voluntate parentum, aut etiam suæ potestatis forte ducat uxorem, neque dote oblata, neque instrumentis dotalibus factis: nuptiæ quidem sunt, licet [25] dotalia instrumenta non sint conscripta: ut non ob hoc vir (quod in multis novimus factum) expellat domo uxorem sine ulla prius dictarum rationabilium causarum, quasque & Theodosius, quasque & nos enumeravimus. Si quid autem tale fiat, & aut sine causa eam abjiciat domo, aut etiam ipse rationabilem causam præstet, ut mulier separetur ab ejus matrimonio: quartam [26] partem propriæ substantiæ cogatur exolvere ei: & usque ad quadringentas quidem auri libras substantiam habens, centum libris damnificabitur, hoc est quarta substantiæ parte: minorem autem hac, in quantum quartæ facit quantitas. Si vero etiam majorem prædictæ quadringentarum auri librarum quantitatis substantiam habeat: non amplius centum [27] auri damnificetur libris: ad maximam [28] namque plerumque respicientes dotem, legem hanc scripsimus: substantiam illam merito secundum nostras leges existimantes esse, quæ pura debitis videatur. † Ratio quoque ex ipsis causis e [29] contrario procedat. Et si mulier per culpam propriam separetur a viro indotata existens, aut etiam mittat ei sine aliquâ causa rationabili repudium: iisdem in omnibus subjaceat pœnis: & si quidem per culpam ejus matrimonium solvatur, quinquennium observandum est mulieri, & secundis non copulabitur nuptiis: si vero per causam vel culpam mariti, aut etiam bona gratia distrahatur: merito, & hic annum custodiat, propter seminis confusionem [30]: ut per omnia nobis lex perfecta sit.

CAP. XIX.

De repudiis quæ a filiis familias mittuntur.

ESt quoque quoddam, & aliud a nobis piissimum simul & gratum adinventum [31], ubi etiam repudiis [32] missis nuptiæ consistunt adhuc. Eorum namque qui sub potestate sunt calliditates circa parentes habitas prohibemus: quoniam quosdam invenimus ex studio repudia scribere festinantes, & mittere suis uxoribus, aut etiam ex diverso [33], & nulla rationabili penitus existente causa, solvere matrimonia, ut eorum parentes subjaceant exactioni dotis [34], aut sponsalitiæ largitatis [35], quasi soluto matrimonio: & ipsi quidem forsan latenter miscentur alterutris: discedunt autem parentes damnificati, & hanc suæ ad filios humanitatis habentes recompensationem. Ideoque legem scripsimus, volentem: Neque sub potestate constitutos, neque emancipatos filios, neque masculos, neque fœminas posse distrahere matrimonia in suorum læsionem patrum aut matrum, qui dotes [36] aut antenuptiales donationes [37] obtulerunt, aut susceperunt soli, aut etiam cum [38] filiis: sed sicut in contractu nuptiarum expectamus patrum [39] consensum, ita neque transigere matrimonia sinimus in [40] parentum læsionem, citra illorum voluntatem: sed si mittatur repudium, competere contra eos exactio-

1 *l. 7. Cod. de repud.* quam hic in parte Justinianus corrigit. 2 De desertore. 3 *l. 7. Cod. de repud.* 4 Desertionis causa nuptiæ permissæ, non tamen permittuntur ipso jure: sed si a principe fuerint impetratæ. adde *Novell.* 117. *cap.* 11. An permittuntur desertori, ut deserto permittuntur? Negaveris. vid. 1. *Corinth.* 7. Quin deserto, ni si causa bene cognita, non permittendæ, *ut ibi.* 5 Nuptiarum solutiones aliæ mitius fiunt, aliæ violentius. 6 Divortiorum hodie pauciores sunt causæ. *Novell.* 117. *cap.* 8 & 9. 7 Repudiari ob quæ delicta vir ab uxore possit, observa. vid. *Nov* 117. *cap.* 9. 8 Vid. *Nov Leonis* 111. *in fin.* 9 *l.* 39. §. 4. *ff. ad l. Jul. de adulteriis.* 10 *l.* 8. § 2. *in fin C. de repud* Hodie propter verbera non fit repudium. *Nov.* 117. 11 Causas, propter quas maritus uxorem possit repudiare, observa. 12 Vid. *Novell.* 117. *in fin. cap* 8. & *Novell. Leonis* 31. *in fin.* 13 Vid. 4. Harmen. 7. §. 3. 14 Quibus causis matrimonium dissolvitur, mulier nubere potest, si velit, annum tamen expectare debet, propter sanguinis confusionem: Julianus *cap.* 140. 15 *Cap.* 18. *in fin. infr. l.* 11. §. 1. *ff. de his qui notant.* Cessante causa prohibitionis, cessat prohibitio. 16 Vid. *l.* 15. *C. ex quib. caus. infam.* 17 Vid. Cujac. 6. *observ.* 32. *ubi de luctu mulierum, & festinatis nuptiis tractat.* 18 Vid *Nov. Leon.* 31. 19 *Nov.* 117. *c.* 8. *in fin. l.* 11. §. 2. *C. de repud.* Si est signum adulteræ lavari cum viris, erit & convivere cum adolescentibus, deinde etiam familiariter alicuius amicitia uti Quint. 5. *Inst* 10. 20 Vid. *Nov. Leonis* 30. 21 Erant aliæ quoque apud veteres causæ, veluti si mulier sterilis esset. *l.* 60. *in fin. ff. de donat int vir.* si temetum bibisset: usus enim vini Romanis fœminis ignotus fuit. 2. Valer. 2. *cap. de usu vini.* Plin. 14. *c.* 13. & Tertull. *cap.* 6. *apologetici*, refert Egnacium Mecennium, cum uxorem interfecisset, quod e dolio vinum bibisset, cædis absolutum a Romulo, & ex Fabii Pictoris Annalibus, matronam, quod loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, resignavisset, a suis mori inedia coactam: Cato quoque refert, ideo propinquos fœminis osculum dedisse, ut scirent, an temetum olerent. Plin. *ibid.* nec minus a judicibus multatas, si vinum bibissent, quam si probrum & adulterium admisissent. 10. *Gell.* 23. dote etiam ob id multatæ sunt. Plin. *d. loco.* adde *Halicarnassæum* 2. 22 Ob conditionem adscriptitiam, matrimonium solvitur. *l.* 24. *C. de agricol.* 23 Modica castigatione dixit Julian. *cap.* 141. 24 Ob non acceptam uxoris dotem, maritus divertere ab uxore non potest, *l.* 11. §. 1. *C. de repud.* 25 Dotalia instrumenta verius probant matrimonium, quam faciunt. *l. ult. C. ad Senatuscons. Velleianum.* 26 Vid. *l.* 11. §. 1. *C. de repudiis: Novell.* 53. *cap.* 6. *Novell* 117. *c.* 5. *Novell.* 74. *c.* 5. 27 Vid. *d. l.* 11. & *d. Nov.* 117. *cap.* 5. 28 Dos maxima, seu quæ dotis maximæ quantitas fuerit apud veteres, vid. *in l.* 6. *in fin. ff. de usuris.* 29 Argumentum a contrario observa, de quo vide Oldendorp. *in Topic. in loco a contrariis.* 30 *C.* 16. *supr. hic.* 31 4. *Harmen.* 4. §. 24. 32 Libellis repudii. 33 Id est, mitti repudium viro ab uxore. 34 Hoc dictum est propter parentes uxoris. 35 Hoc dictum est propter parentes mariti. 36 Filiabus. 37 Filiis. 38 Ipsis consentientibus. 39 Parentum consensus in liberorum nuptiis requiritur, dixi ad *l.* 25. *ff. de ritu nupt.* 40 Parentum consensus in repudiis liberorum requiritur.

nem

nem pœnarum non ſinimus, ſive ipſi dederunt hoc, vel ſuſceperunt ſoli, ſive etiam cum aliis ſuſceperunt. Non enim habet rationem, parentem quidem citra [1] voluntatem filii non poſſe tranſigere matrimonium: filiis autem permittere forſan, & in minori ætate conſtitutis, neque quod utile ſit ſcientibus, citra patrum voluntatem ſolvere matrimonium, & ex hoc parentes lædere. † Hoc autem bene quidem inchoans philoſophiſſimus [2] ſancivit Marcus [3]: Diocletianus [4] autem hunc ſecutus eſt: nos autem ſimiliter approbavimus: ſitque terminus nobis hic disjunctionum, quæ ſuperſtitibus contrahentibus fiunt.

CAP. XX.

DEinceps [5] autem matrimoniorum terminum: *quæ omnia ſimiliter ſolvit, expectat mors* [6]. Unde ſive morte viri ſolvatur matrimonium, ſive ſine mulieris, lucrum [7] ſit viro quidem in dote ſecundum quod nuptialium inſtrumentorum continetur pacto: mulieri vero ex nuptiali donatione, ſicut & ibi convenerit a principio contrahentibus: non prohibendis quidem inæqualibus ſecundum quantitatem oblationibus: prohibendis autem inæqualibus pactis, hoc quod fortiſſimus quidem Leo [8] in ſuis conſcripſit legibus, nos autem hoc ſumentes, adhuc clarius ordinavimus. Si enim alter quidem amplius, alter vero minus in lucro paciſcatur: incertum erit quale oportet eſſe, quod teneat, utrum quod plus, an quod minus, dubitatione ex utroque ſimiliter inſurgente: Unde nobis placuit immoderationes averſantibus ad minus pertrahere quod in pacto plus eſt, & non alii quidem licere tertiam [9], alii autem forſan quartam lucri paciſci: ſed ſi quid tale fiat, quarta in utroque percipienda, & deinceps ſimiliter in partibus: non [10] tamen in conſtituta ex utroque quantitate. §. 1. Soluto [11] igitur *matrimonio* ſecundum prædictas omnes [12] disjunctiones, *felix* [13] *quidem & beatum* [14] *eſt utrique contrahentium perdurare in priori conjugio, & non procreatam ſobolem ſequentibus matrimoniis forſitan contriſtare.* Et ſi [15] hoc egerint, & in prioribus ſteterint nuptiis: habebunt quidem propria [16], hoc eſt dotem quidem mulier: ſponſalitiam [17] vero largitatem vir: nihil perſcrutantibus nobis hoc quod ſuper ſecundis eſt nuptiis. Percipient [18] autem lucra: vir quidem ex dote: mulier autem ex antenuptiali donatione, & erunt hæc eis propria [19], nihil pene ab alia eorum differentia poſſeſſione: unde donec vixerint, omnem [20] licentiam habebunt alienationis ſuper his, ſicut in aliis quæ de ſuo ab initio habuerunt. Si vero etiam moriantur: liceat eis & legatis, & fideicommiſſis res has in alios migrare: talem quippe alienationem permiſimus nos conſtitutionem pro his conſcribentes. §. 2. Si vero filios ex aliqua parte ſcripſerint heredes, extraneos autem ex alia: maneant [21] autem tales res, aut etiam quædam earum non alienatæ: non [22] ob hoc alienatæ hæ videbuntur: quoniam aliquis etiam alter ſcriptus eſt heres: ſed maneant etiam hæc filiis. Non [23] enim ſi ſcripſerit omnes filios heredes ex inæqualibus partibus, has ſecundum hereditarias accipient portiones, ſed ex æquo divident ſecundum numerum ſuum: ſicut etiam ſi nullum eorum ſcripſerit heredem, ſex extraneos omnes, eis per alios modos ſatisfactione habita, percipient eas, cum [24] utique non ſint heredes parentum. Placuit enim nobis per præſumptionem [25], quia pater dum non vivens alienaverit, aut expreſſim obligaverit aliquid harum rerum, aut moriens non expreſſim in alium eas tranſpoſuerit, voluerit magis ſervare filiis, tanquam ex cauſa illorum ſibimet acquiſitas, & non ad extraneos deducere: & dabuntur hæc filiis honore præcipuo ex noſtra lege, licet [26] non fiant heredes aut patris, aut matris, aut utriusque: vel ſi quidam eorum fiant heredes, alii vero repudient: hoc enim nobis rectius quam prioribus placuit habere. Unde ſi præmium eſt ex lege deſcendens in eos: nulla adjectione neque turbetur, neque minuatur, niſi forte cauſam [27] ipſi dent filii ſuæ diminutionis.

CAP. XXI.

De ingratis liberis [28].

SI quis enim ex eis ingratus videtur, præmium hoc aliis [29] damus nihil tale agentibus: ut & alios corripiamus parentes [30] honorare, & ad fratrum exemplum [31] reſpicere; Unde ſi tantum infortunium filiorum ſit ſobolis, ut omnes ingrati ſint: ad heredes venient hæc defuncti, tanquam illius ſubſtantiæ conſtituta, non valentibus filiis ex parente a ſe exhonorato [32] præmium habere: quod nos eis propter hanc cauſam non damus. §. 1. Si vero filiorum alii quidem inter vivos ſint, alii vero defuncti quidem ſint, filios autem relinquant: defuncti portionem illius damus [33] filiis, ſi heredes ſint patris: alioqui ad [34] fratres deducimus. Et ideo legem noſtram perficientes, volumus hæc valere non ſuper dote ſolum, neque ſuper ſponſalitia largitate: ſed etiam ſuper indotatis matrimoniis: ex conſtitutione noſtra introductis lucris: nam & illud [35], niſi ad ſecundas veniant nuptias parentes, ſed ſervent [36], erit filiorum quo dudum diximus modo. Primæ ſiquidem nuptiæ, & hinc lucra & obſervationes, usque ad hoc diſpoſitæ ſint.

CAP. XXII.

De ſecundis nuptiis [37].

SI qui vero prioribus non contenti nuptiis, etiam ad ſecundas venerint: neceſſe eſt legi hos ſe ſupponere, aut ſine filiis exiſtentes ex prioribus, ex ſecundis autem filios habentes: aut etiam ex diverſo ſine filiis quidem ex ſecundis, parentes autem ex primis: aut ſine filiis ex ambobus: aut parentes ex utroque. † Si igitur ſine filiis manſerint ex prioribus, aut etiam ex ambabus nuptiis, nulla perſcrutatio circa nuptias ſecundas eſt: ſed viri quidem ibunt omnino omni obſervatione liberi: mulieribus autem ſolummodo imminebit metus, ut non ante [38] annale tempus ad ſecundum veniant matrimonium: aut ſciant, quia ſi quid tale geſſerint, & immaturas [39] contraxerint nuptias, ſubibunt pœnas: alias quidem ſi ſine filiis ex prioribus ſint matrimoniis: majores autem ſi etiam filii ſint. Si enim non eſt ſoboles, infamia [40] mox ſequetur: & erit omnino mulier propter nuptiarum feſtinationem infamis, & neque [41] percipiet aliquid horum quæ a priore relicta [42] ſunt ei conſortio: neque [43] fruetur ſponſalitia [44] largitate: neque [45] marito ſecundarum nuptiarum ultra tertiam ſuæ ſubſtantiæ offeret partem: ſed neque [46] extrinſecus ſentiet largitatem: neque [47] percipiet penitus ab ullo extraneorum, non hereditatem, non fideicommiſſum, non legatum, non mortis cauſa donationem: ſed hæc veniant aut maneant apud heredes defuncti [48], aut coheredes ejus, ſi poterat heres eſſe, utpote ea nullam utilitatem habente. Sed ſi ſcripti & alii ſint heredes, ſive etiam ab inteſtato [49] vocentur: ad illos venient quæ tali mulieri derelicta ſunt: non enim fiſcus hæc vindicabit: (ne aliquo modo videamur talia corripientes fiſci providere utilitati) ſed illa quidem quæ extrinſecus [50] ei derelicta ſunt, ad alios venient. Quæ vero a priore marito ſunt ab ea ſublata, venient ad decem perſonas relinquentis cognationis quæ edicto continentur: hoc eſt aſcendentes, & deſcendentes, & ex latere usque ad ſecundum gradum: gradibus in ſuo ſervandis ordine. Quibus non exiſtentibus, ad ærarium [51] venient. §. 1. Sed neque [52] longius hereditas ab inteſtato

1 Invitum filium matrimonio pater conjungere non poteſt. vid. *l. 12. C. de nupt.* 2 Sapientiſſimus. 3 *l. 5. C. de repud.* 4 *d. l. 5.* ubi Marci recitatur ſententia. 5 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Nunc autem, Cod. de ſecund. nuptiis.* 6 Mors omnia ſolvit. *ut hic:* ſolvit matrimonium. *l. 1. ff. de divort. & repud* patriam poteſtatem, *pr. Inſt. quib. mod. jus patr. poteſtat. l. 15. ff. quando dies:* mandatum, *l. 26. ff. mandati.* tutelam, vid. *§. 3. Inſt. quib. mod. tut.* voluntatem, *l. 8. §. 6. ff. de oper. novi. l. 12. l. 13. ff. ſoluto: l. 16. 17. ff. de re judic.* uſumfructum, *l. 3. in fin. ff. quib. mod. uſusfr.* habitationem, *l. 11. C. de uſufr.* uſum, *§. 3. Inſt. de uſufr. Inſt. de uſu. in pr. l. 21. ff. de uſu & habit.* perſonalia omnia: omnem metum exheredationis, ita ut mortuus fruſtra exheredetur, *l. 29. §. 10. ff. de liber. & poſth.* præcipue propter delictum defuncti patris, *l. 33. §. 1. C. de inoff. teſtam.* Tollit etiam mors ſocietatem, *l. 4. in fin. l. 35. l. 70. ff. pro ſocio*, pœnam ex delicto (nam mortuo pœna pecuniaria non poteſt infligi, *l. 1. ff. de privat. delict.* niſi judicium pœnale ſit inceptum. vid. *l. 164. ff. de reg. jur.*) accuſationem (niſi certis criminibus, vel niſi accuſatione pendente mortuus ſit reus, *l. 20. ff. de accuſ.* ut hac via reus alicujus delicti, ordinarie poſt mortem accuſari non poſſit) condemnandi metum, *d. l. 20 & l. 6 ff. de publ. jud* (niſi agatur de lite pecuniaria *tit. C ſi reus vel accuſ.*) Mors etiam adimit heredibus jus eligendi, *l. ult. Cod. de contrah empt.* arbitrii ferendi, *l. 40 ff de recept. qui a rbitr* reſcindendi id quod legitime factum fuit a defuncto. vid. *l. 10 C. de ſolutionib* revocandæ donationis, & movendæ quæſtionis ingrati, *l. ult. C. de revocand. donat.* fideicommiſſi petendi, vel ex ejus perſona qui vivo nec ignorante teſtatore mortuus eſt, vel ab ejus heredibus, qui ante hereditatem aditam deceſſit, de quo tamen vide, quæ dixi ad *l. 14. Cod. de fideicom* [illegible]endi, ideoque ſucceſſores juſtam, excuſabilem & immunem a pœna, habent cauſam ignorantiæ, *l. 42. ff. de regulis juris.* At non extinguit jus locationis. *l. 30. C de locato:* debita exigendi. *l. 1. C. ſi certum:* jus agendi in heredem fidejuſſoris, *l. 4. l. 5. ff. qui ſatisdar.* de quo plenius dixi ad legem 26. *in fin Cod. de fidejuſſorib.* Vide alia huc ſpectantia, apud Sebaſtianum Medicem in tractatu, *Mors omnia ſolvit* 7 Pactum de lucranda dote vel donatione propter nuptias fieri poteſt 8 Cujus fit mentio *in l. 10. Cod. de pact convent* 9 Maritus, quartam dotis: uxor tertiam donationis partem lucri cauſa ſtipulari non poteſt. Pactum enim hujusmodi eſt inæquale. Quid ſi conventum ita fuerit? actus ad æqualitatem minimi lucri, quod pactum erit, redigetur: vel, ut Julianus ait, major pars diminuto ſuperfluo, ad minoris partis quantitatem concurret 10 Senſus eſt, Major quantitas donationis propter nuptias eſſe poteſt, quam dotis: & e contra 11 Hinc ſumpta eſt Authentica. *Hæc res* Authentica, *Nunc autem. Cod. de ſecund. nupt.* 12 Divortii formas. 13 Viduitatis ſeu non repetiti conjugii commendatio. 14 Si commoda & incommoda hujusce vitæ ſpectes. 15 Nota privilegia univiratus, ſeu unici conjugii, vel unarum nuptiarum 16 Dos, proprium mulieris patrimonium 17 Donationem propter nuptias. 18 Non ipſo jure, vel ſolo prætextu mortis: ſed ex pacto. 19 Ut eis firmantur pleno jure, & habeant poteſtatem alienandi, quo voluerint modo, vel inter vivos, vel ultima voluntate *Julian.* quod intellige, ſi moriantur nullis relictis liberis. 20 Exiſtimo, id hodie abrogatum, & ſolum uſum parentibus permitti in hujuscemodi lucris *Nov 98 c. 1.* aut ſaltem uſum, & virilem in proprietate *Nov. 127 c 3* 21 Id eſt & hujusmodi dos, vel donatio propter nuptias non ſit alienata, vel a viro, vel ab uxore. 22 Senſus eſt. Si ad maritum ex pacto dos uxoris, ea mortua, pleno jure pervenerit, nec eam vivus alienaverit, liberis relinquere eam tenetur, nec ejus partem extraneis poteſt relinquere. Dic idem in propter nuptias donatione. 23 Senſus eſt: Dos (idem de donatione propter nuptias) pacto quæſita a marito, nec ab eo alienata inter vivos, extantibus liberis, teſtamento in extraneum conferri non poteſt. At forte quosdam poteſt ex ſuis eligere, quibus eam conferat? non poteſt. Quid ſi contulerit re ipſa, aut inæqualiter ad eam liberos vocaverit? æquis partibus ad eam liberi vocabuntur. At forte bonis in aliis, inæqualibus partibus, ſcripti fuerunt heredes, ut pro rata portione non id eis adcreſcat? Dos hujusmodi liberis non adcreſcit pro rata virilium portionum, quæ inæquales eſſe poterant, ſed viriliter: *ibi, ſed ex æquo divident.* At id forte tantum locum habet adverſus extraneos, quoties liberi ſui non fiunt heredes patris *ibi, cum utique non ſint heredes parentum.* J. 24 Hæc verba ſic interpretanda videntur: Dotem uxoris, marito quæſitam, nec ab eo inter vivos alienatam, ipſo jure (utcumque parens teſtamento in ea ſcripſerit extraneos heredes) ad liberos reverti: non eo tantum caſu, quo patris hereditate abſtinuerint, ſed quo patris heredes fuerint. Ut ſit ſenſus, ſive fiant heredes patris, ſive non fiant, honore præcipuo eam partem vindicant, *ibi, dabuntur hæc filiis honore præcipuo*, & merito, cum in ejuscemodi dote matris potius, quam heredes patris videantur, ſic enim interpretor hæc verba, *utique non ſunt heredes parentum*, quæ melius in editione Græca leguntur hoc modo, καίτοι μὴ κληρονομοῦντες τοῦ γονέως, id eſt, etiamſi non ſint heredes parentis, & melius καίτοι. Eſt enim dubitandi particula, non adfirmativa, ut, *cum.* Recte quoque in ſingulari, γονέως, non γονέων. & J. quoque interpres melius vertit, *licet non fiant heredes*, ut innuat, liberos in ejusmodi dote non tam heredes patris, quam matris videri. Quæres, unde præſumantur liberi heredes eſſe matris in ea portione? Reſpondeo, præſumi dotem ejusmodi liberorum cauſa patri quæſitam eſſe, *ibi, tanquam ex cauſa*, id eſt, eo fine patri datam fuiſſe, ut ad liberos poſt mortem eam transferret: præſumptio ea eſt legis, id eſt, juris. *ibi, placuit, per præſumptionem*, cui ſtari oportet. Atqui vivus eam potuit alienare? non potuit tamen teſtari, cum lex teſtandi facultatem ademerit, *ibi, dabuntur hæc filiis honore præcipuo ex noſtra lege*, & *ibi, nulla adjectione neque turbetur, neque diminuatur.* Atqui pater de ea teſtatus eſt? non potuit teſtari contra leges, *l. 55 ff de legat. 1.* At eſt iniquum, unum & eundem heredem eſſe, & aliam partem præcipuam habere? in privilegiis non attenditur communis juris ratio, *l. 14. 15. 16. ff de legib.* Hoc jus privilegiatum eſt, *ibi, honore præcipuo. infr. hic. ibi, præmium eſt ex lege deſcendens.* 25 Κατὰ πρόληψιν, Ex præſumptione voluntatis lucra nuptialia pertinent ad liberos, etiamſi patri heredes non exiterint: multa enim fiunt κατὰ πρόληψιν, nam & argentarii de uſuris pacti, de beſſibus pacti videntur, *l. 26. Cod. de uſuris.* adde quæ dixi ad *l. penult. Cod de fidejuſſorib. & l. 7. C. de jure fiſci* Quæ Alciatus in hunc locum præſumit, aliena ſunt a mente legis. Nec enim vel tacite vel expreſſe poteſt parens in teſtamento lucra nuptialia alienare. *1. præſumpt. 5.* 26 Quod alicui defertur, *licet is non fiat heres*, non negatur ei dari, ſi heres extiterit. Cum dicimus, majus obſtaculum non nocere, tacite fatemur, minus non nocere Qui hereditate patris & matris abſtinet, tacite videtur omnes ejus portiones abjicere Qui non abſtinet, non videtur eas partes abjicere, quas lex ex ſpeciali beneficio defert, ſed eas magis amplecti præſumitur. 27 Id eſt, forte ſint ingrati. 28 Additur apud Julianum, *c. 145.* vel contra. 29 Pars ingrati non ingrato adcreſcit. 30 Τοὺς γονεῖς τιμᾶν, venerari, *l. 1. §. 2 ff. de obſeq.* revereri, *l. 5. Cod. de patr. pot.* iis parere, *l. 2. ff. de juſtitia.* honeſtam & ſanctam perſonam eorum habere, *l. 9. ff. de obſequ* eos alere, *l. 5. ff. de agnoſc. lib.* eorum neceſſitatibus ſuccurrere, *l. 1. Cod. de alend. lib.* His contrarium eſt, parentes contumeliis adficere, impias manus eis inferre, *l. 1. §. 2. ff. de obſeq.* maleficos appellare, *d. l. 1. § 3.* 31 Exemplis non judicatur, *l. 13. Cod. de ſent. & interloc.* at exemplo vivitur, & plerumque male, quod tamen non excuſatur, niſi omnium pene idem ſit exemplum, tacente ac non contradicente magiſtratu. 32 Immeritis præmium non defertur. 33 Filii heredes patrem repræſentant. 34 Quod fratrum filii repudiant, defuncti fratribus adcreſcit. 35 Nempe lucra dotalia & ſponſalitia. 36 Id eſt, non alienent. 37 Scilicet intra annum luctus contractis, & earum pœnis, *apud* Jul. *c. 146.* ita concipitur hic tit. de muliere, quæ poſt mortem mariti nubit. 38 Mulier intra annum luctus jure nubere non poteſt. 39 Nuptiæ intra annum luctus a muliere contractæ velut immaturæ pœnis ſubjiciuntur. 40 Quæ intra annum luctus nubit mulier, eſt infamis, *ut hic:* niſi reſcripto principis infamia aboleatur. Jul *hic & l. 1. 2. Cod. de ſec. nupt.* & eſt ea pœna nubentis intra annum luctus 41 Secunda pœna nubentis intra annum luctus. 42 Id eſt, per legatum aut inſtitutionem. vid J. *hic.* ibi, *venient ad decem Perſonas.* 43 Tertia pœna. 44 Donatione propter nuptias. Julian. 45 Quarta pœna. 46 Id eſt, ab extraneo, ita ut cum alio non habeat teſtamenti factionem. Julian. Quinta pœna. 47 Quintæ pœnæ explicatio 48 Id eſt, teſtatoris. 49 Hujusmodi muliere ſola exiſtente herede ſcripta ſcilicet. 50 Id eſt, ab extraneo. 51 Fiſcum. 52 Sexta pœna.

pro-

propriorum ejus veniet cognatorum, ſed usque ad tertium [1] gradum inſpiciendum undique ſtabit ſolum ſucceſſio ejus: longius autem exiſtentes, alios habebunt heredes: & quæ præ aliis ei pœnis infertur, dicimus autem infamiam, ſi quidem ſine filiis ex prioribus fuerit nuptiis, ſolvitur Imperatoris literis jubentibus. † Si vero ei filii fuerint cujuscunque ſexus, licebit [2] quidem ei Imperatori pro infamia ſupplicare: non tamen utilitatem aliquam reſcriptorum habere. Si tamen voluerit ex imperio habere utilitatem, & aliis [3] liberari pœnis: ex priore matrimonio filiis mediam ſuæ ſubſtantiæ donet portionem pure, & ſine omni conditione, & neque uſum retineat: ſed omnis ſubſtantiæ quam haberit quando ad ſecundas veniebat nuptias, mediam, (ſicut diximus) cedens partem prius procreatis filiis. Et divident hæc filii omnes ex æquo: & filios quidem habentes, ad ſuos tranſmittent filios: (oportet enim aliquid etiam veteribus [4] adjici legibus) ſi vero non habuerint defuncti filios: defunctorum portiones accipient, omnino proportione eorum fratres: ſi vero omnes defuncti ſint: habeat conſolationem ſuæ infelicitatis mater, ut ea rurſus recipiat: & hoc dicimus, ſi inteſtati moriantur filii: non enim in iis quæ ſemel facta ſunt, prohibemus eos teſtamenta conſcribere, aut ſuperſtites quo volunt, hoc modo diſponere. † Igitur imminentes pœnæ ante luctus nubentibus tempus, tales quodammodo ſunt: & tres [5] pro his conſtitutiones prius ſcriptas, una quadam hac interpoſitione, hæc nobis lex competenti protulit adjectione.

CAP. XXIII.

Si mulier ad ſecundas nuptias poſt annum luctus tranſierit, & de lucro dotis & ante nuptias donationis.

SI [6] vero expectet quidem tempus mulier & propterea effugiat prædictas pœnas: ad ſecundum [7] vero veniat matrimonium, priores negligens nuptias: ſi quidem non habeat filios (dicatur etiam denuo) ſine periculo eſt totum ex hoc. † Si vero ſit ſoboles, & filios ex hoc exhonoratos [8] viderit lex: tunc [9] omni largitate a viro ad eam veniente, eam ſecundum proprietatis privat partem, ſolum ei derelinquens uſumfructum. † Et hæc ſancita ſunt etiam ſuper antenuptiali donatione, & ſuper omni largitate: ſive cum viveret, a viro ad eam veniente, aut etiam ex teſtamento, aut mortis cauſa donatione: ſive inſtitutionis ſit pars, ſive legatum, ſive fideicommiſſum. † Et generaliter dicendum eſt, quod omnis [10] eam deſerit proprietatis modus [11], in iis quæ a priori viro in eam venerunt: & filii ea percipient, & proprietatis erunt domini, ſecundum tempus mox quo mater conjuncta eſt alii viro. † Et hæc communis [12] mulieris, & viri mulcta ſit poſita: nam ſi & ille filios habens, ſecundam eis ſuperinduxerit uxorem: non ex dote fruetur lucris ſecundum proprietatis rationem: nam largitatem aliam a muliere percipiens, hanc habebit firmam: præterquam quod licet uti & frui, donec advixerit ſolum: & ii quoque filii licet ſub poteſtate conſtituti ſint, ſed tamen domini ſecundum proprietatem talium erunt venientium mox in eos ſimul cum ſecundæ uxoris conjunctione. † Et non diſcernimus de dote & ante nuptias donatione, utrum [13] ipſi hanc dederint pro ſe contrahentes, an aliqui alii pro eis hoc egerint, ſive ex genere, ſive etiam extrinſecus, licet videatur quodammodo comprehenſa, & antenuptialis donatio in dote.

CAP. XXIV.

SEd quod ſancitum eſt ſuper lucris hinc venientibus ad nubentes, etiam ſic ratum ſit: & ita certa talium lex eis erit cavens, Ut neque alienationem ullam permittat parentibus in talibus, neque hypothecam [14]; ſed vel ſi quid egerint parentes, mox [15] eorum obligat eis ſubſtantiam: non ut prohibeat eos aliquid agere in iis quæ voluerint, *erubeſcit [16] enim lex caſtigatores filios genitoribus ſtatuere.* Illos quidem erubeſcit: interminatur autem accipientibus, tanquam nihil eis quod accipiunt, proſit: & ſciant ex hac noſtra lege [17], quia vel ſi quam a talibus parentibus comparationem fecerint, vel ſi acceperint donationem, vel ſi quid omnium egerint: tale erit, quale nec [18] geſtum, nec ſcriptum, quod factum eſt. † Vindicabunt enim ea omnino filii heredesque eorum & ſucceſſores, ab heredibus illorum & ſucceſſoribus non aliter excludendi, niſi tricennale [19] tranſeat tempus, & detentatio [20] dominos accipientes conſtituat: incipiente filiis tempore currere ex quo ſuæ poteſtatis apparuerint exiſtentes, aut facti, niſi tamen aliqua impubes ætas adjuvet adhuc.

CAP. XXV.

VEnient [21] autem talia lucra ad filios omnes ex prioribus nuptiis. Non [22] enim permittimus parentibus, non recte introductam electionem in eos, neque alii quidem filiorum dare, alium vero exhonorare: omnes enim ſecundis ſimiliter exhonorati ſunt nuptiis. Sed quemadmodum omnium filiorum ſimiliter heredes exiſtunt parentes, & non alii quidem ſuccedunt, alii vero non: cur non ſimiliter & ipſi omnibus ex æquo [23] quantum ad hoc conferant, ſed alios quidem eligant, alios vero deſpiciant? Ideoque ſecundum portionem unusquisque hoc lucretur: & ſi habeat filios [24], ad eos hæc tranſmittat: illi vero hæc inter alterutros [25] partiantur: ipſi quidem ſecundum menſuram quanti conſiſtant, non tamen patris tranſcendentes portionem.

CAP. XXVI.

De lucro dotis & ante nuptias donationis ex pacto non exiſtentium liberorum, vide ſupra Novell. 2. c. 2.

QUoniam [26] autem infirmas declaravimus alienationes a parentibus ſuper talibus [27] factas: ſubtiliorem imponere convenit cauſæ ordinem. Si enim omnes ſuperſint filii ex prioribus nati nuptiis, & præmoriatur eis parens: infirma omnino manebit alienatio, ſecundum quod prius a nobis dictum eſt. † Si vero moriantur omnes, & rurſus ad orbitatem cauſa veniat: tunc [28] ex effectu ratum erit quod alienatum eſt. Quis enim hoc etiam infringat filiis (quibus videlicet ſolis hoc ſervavimus) non exiſtentibus. † Sed hic quidam nobis pridem ingreſſus eſt ſenſus ſubtilis & ſolicitus, & medium utrorumque caſuum pertractans. Quia enim omnibus quidem exiſtentibus filiis, & præmoriente genitore, nulla relinquebatur pars eis ex lucratis rebus: omnibus autem morientibus totum in eos revertebatur: cogitavimus medium quendam cauſæ ordinem invenire: unde ſi pluribus exiſtentibus filiis moriatur unus: ſi [29] quidem habet filios, ad illos ferri hereditatem: hoc quod ſæpe diximus. Si vero non habeat filios, non omnino ad fratres totum venire: ſed quantum ex pacto non exiſtentium filiorum acquirebatur generanti, hoc eum lucrari: reliquum vero concedere in filii venire ſucceſſores, ſive fratres ſint, ſive extranei forte, (quod maxime [30] in matre contingit) ſive diſponant ſuas ſubſtantias, ſive etiam inteſtati moriantur. Et hoc nos ſcripſimus in noſtra lege, cogitantes illud, & invenientes primi, & clementer ſancientes. Quapropter etiam ſi hæc alienaverit parens, antequam ad ſecundas veniat nuptias, deinde moriatur unus filiorum: in tantum valet ſolummodo quod alienatum eſt, quantum ad alienantem ex pacto non exiſtentium filiorum pervenit: alioquin ſecundum alias partes quæcunque ad filii heredes veniunt, omnino infirma erunt: unde alienatione facta manet cauſa in ſuſpenſo, ſequentibus committenda fortunis, & aut perfecte ab initio infirmanda alienatione, aut perfecte valente; aut particulatim quidem infirmanda alienatione, particulatim vero conſtante. § 1. Et ſuper iis quoque lucris quæcunque ad ſecunda venientibus vota parentibus percipiunt, non perſcrutamur, utrum heredes exiſtant aut præmorientis, aut ſecundi morientis, nec ſi alii quidem heredes exiſtant, alii vero non: ſed, ſicut ſuperius diximus, præmium eis damus hoc, ſive heredes fiant, ſive etiam non; & hoc æquo percipiant ipſi quidem ſuperſtites: cum eis autem, & defuncti filii genitoris accipientes partem. † Ubique tamen ingratitudine [31] (ſicut prædiximus) impedimenta ad tale lucrum faciente hujusmodi filio. Contra ingratos enim poſitas non tranſcendimus leges: taliter & parentes honorantes, & filios ad pietatem deducentes. Sicut enim electionem prohibemus & denuo omnibus ſimiliter damus talia præmia: ſic ea quæ de ingratitudine ſunt non interimimus. † Palam vero eſt [32], quia ingratum intelligi eum oportet, qui circa ambos parentes, aut omnino circa poſterius morientem factus aperte monſtratur.

CAP. XXVII.

De non alienanda [33] niſi portione unius [34].

OPtime [35] vero nobis Leo [36] divæ memoriæ videtur cogitaſſe de oblationibus, quas in ſecunda faciunt matrimonia, qui ea contrahunt. Ait enim quia ſi [37] ex priori matrimonio filios habeant parentes, deinde ad ſecundum, aut deinceps veniant matrimonium: non poſſunt neque in novercam patres, neque in vitricum matres, ſecundum vitæ tempus quamlibet facere largitatem, aut in morte relinquere, niſi tantum quantum unus filius aut filia, ſolus exiſtens ex generante habeat. Si vero multi filii ſunt, & unusquisque æqualem habet portionem: non amplius quam ad ſingulos venit, aut vitricus, aut noverca percipiat. † Si vero inæqualia quæ relinquuntur fuerint: tantum neceſſe eſt ſolum ad novercam aut vitricum venire ex quacunque largitate parentis, in quantum qui minus habet filius, ex illius ſubſtantia percepit, aut ex noviſſima voluntate dimiſſum, aut in vita datum: quippe dudum quarta, nunc autem tertia [38] aut media ſecundum noſtram legem portione omnino filio relinquenda, aut danda, niſi [39] rurſus ingratitudinis ratio contradicat. † Hoc idem obſervando & in avo, & in avia, & in proavo, & proavia, & nepotibus maſculis aut fœminis, & pronepotibus ſimiliter: ſive ſub poteſtate forſan, ſive emancipati conſiſtant, ex paterna vel materna linea deſcendentes. † Et hoc decernens recte intulit: quia quod plus [40] eſt in eo quod relictum aut datum eſt omnino aut novercæ aut vitrico, ac ſi neque ſcriptum, neque relictum, aut datum, vel donatum, competit filiis: & inter eos ſolos ex æquo dividitur, ut oportet. Namque ex ſecundis nuptiis filios participari etiam horum, ſcriptum quidem in quadam conſtitutione eſt: non tamen etiam nunc nobis placet: ſed ex priori matrimonio filiis, propter quos & obſervatum eſt, detur ſolis: nulla machinatione neque per ſuppoſitas [41] perſonas, neque per aliquam aliam cauſam interponi valente. Hoc autem quod plus eſt, divident adinvicem grati filii parentibus: non ingrati circa hos approbati, per ingratitudinem hujusmodi obnoxii conſtituti qualem leges quærunt; tales namque etiam hac utilitate privamus, ne [42] forte propter ſpem hujus poſſeſſionis contra parentes accedant, & protervi ſint, & naturæ [43] injurientur leges. Palam quoque eſt, quoniam & hic, ſi quis ho-

1 Quæ intra annum luctus nubit, ſuccedit ab inteſtato ad tertium gradum usque. 2 Princeps infamiam poteſt remittere. 3 Nota, quemadmodum quinque poſteriores & ſuperius enumeratæ pœnæ poſſint evitari a nubente intra annum luctus. 4 *l. 1. 2. C. de ſecund. nupt.* 5 *l. 15. C. ex quibus cauſ. infam. l. 1. C. de ſecund. nupt. l. 4. C. ad SC. Tert.* adde & quartam. *l. 2. Cod. de ſecund. nupt.* 6 Hinc ſumpta eſt authentica, *In donatione*, & authentica, *Hæ res*, *C. de ſecund. nupt.* & authentica, *Niſi*, *C. de bon. mat.* 7 Nota de pœnis ſecundarum nuptiarum, quæ poſt annum luctus fuerunt contractæ. 8 Matris ſecundis nuptiis dicuntur hic liberi exhonorari. 9 *Novell. 2. cap. 2.* 10 Secundarum nuptiarum prima pœna. 11 Titulus τρόπος. 12 Prima pœna ſecundarum nuptiarum cum mulieri, tum viro communis eſt, de qua vid. *c. 27. infr. hic.* 13 *l. 5. C. de ſecund. nupt.* 14 Quæ alienationi viam parat. 15 *l. ult. Cod. qui potiores.* 16 Parentes a liberis non ſunt caſtigandi. 17 *l. 4. Cod. de bon. quæ lib.* 18 In fraudem legum, aut contra leges facta alienatio non ſubſiſtit. 19 30. annorum, *d. l. 4.* 20 Id eſt, præſcriptio. 21 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Lucrum*, *C. de ſec. nupt.* 22 *Novell. 2. c. 1.* & ita abrogatur *l. 3. l. 5. C. de ſecund. nupt. l. 8. §. 7. Cod. de repudiis.* 23 In capita. *Julianus.* 24 Id eſt, ſi nepotes ſint defuncti. 25 In capita, ſuo reſpectu: in ſtirpes, reſpectu patrui vel avunculi. Julian. *hic. cap.* 149. adde *l. 7. Cod. de ſecund. nupt.* 26 Hinc ſumpta eſt pars Authenticæ, *Sed & ſi quis.* & Authentica, *Hæ res*, *C. de ſecund. nupt.* adde *Novell. 2. cap. 2.* 27 Bonis ſc. 28 Convaleſcit interdum, quod interdum poterat non ſubſiſtere, vid. tamen *l. 29. & l. 210. ff. de reg. jur.* 29 *l. 7. in fin. l. 8. Cod. de ſecund. nupt. l. 3. C. de bon. quæ lib.* 30 Vid. Cujacium in hunc locum ſatis obſcurum, *hic fol.* 280. *Cod.* & Julianum *hic c.* 149. 31 Liberi ingrati lucris nuptialibus privari poſſunt. *c. 20. in fin. cap. 21. ſupr. hic.* 32 Ingratus erga parentes quis cenſeatur. 33 *Sub.* in maritum vel uxorem. 34 *Sub.* liberorum: ut hac proportione ſervata, maritus ſecundæ uxori, & e contra uxor viro plus donet, quam ſinguli liberi mortuo donatore a patre habituri ſint. 35 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Ad eos. Cod. de ſecund. nupt.* 36 *l. hac edictali. C. de ſecund. nupt.* 37 Secundum genus coërcendarum nuptiarum obſerva. Dictum eſt de primo *cap. 23. 24. 25. 26. ſupr. hic.* 38 Vid. *ſupr. Nov. de triente & ſemiſſe.* 39 Ingrato poteſt relinqui minus legitima, nec habiturus eſt eo nomine ſuperflui petitionem ex lege 30. *C. de inoff. teſtam.* Datur ingrato jus retinendi, quod judicio patris habuit: aliarum partium ab inteſtato non habet. 40 Parens filio prioris matrimonii non minorem quantitatem poteſt relinquere, quam conjugi ſecundæ dederit: niſi filius ſit ingratus: & ita duplex beneficium filio prioris matrimonii competit, ut ne minus legitima, ut ne minus, quam novercæ vel vitrico datur, habeat; utrumque adimitur exheredato. 41 Interpoſitis perſonis in fraudem legum uti non licet. Fit male, quod in fraudem legum fit per interpoſitam perſonam *l. 5. ff. de don. inter vir. l. 26. in fin. C. de uſur. l. 5. §. 3. ff. de aut. tut.* 42 Propter eandem rationem colligitur, parentes non cogi liberos ingratos dotare. vid. *l. 19. ff. de rit. nupt.* 43 Leges, naturæ repugnantes, non ſunt leges.

rum moriatur, ad quos, quod plus eſt, deducebatur, filiis exiſtentibus, defuncti filii hoc accipient ſecundum propriam quidem multitudinem, ad defuncti vero partem.

CAP. XXVIII.

QUia vero hactenus legibus [1] indiſcretum eſt, quando conveniat quod plus eſt inſpicere, utrum ſecundum oblationis tempus, an ſecundum matrimonii ſolutionem, optimum nobis viſum eſt eſſe, mortis binubi [2] parentis obſervari tempus. Scribunt itaque homines & horum quæ habent amplius, ſcribunt autem & minus, evenientes autem fortunæ contrarios eventus ſæpius operantur. Unde ut non circa hoc erremus, tempus illud conſiderandum eſt, ſecundum quod binubus moritur, & portio inde ſumenda: & ſecundum eam id quod plus eſt contemplantes auferre quod tranſcendit oportet, & filiis applicare: in omnibus talibus non ab initio donationе, aut ſcriptura reſpicienda, ſed qui vocatur eventus conſiderandus eſt.

CAP. XXIX.

Ut primi matrimonii filii cum aliis filiis capiant lucra.

NEc [3] illud quoque nobis relinquendum eſt, quod recte habendum Theodoſius piæ memoriæ junior conſtituit, dicens: quia ſi [4] mulier filiis procreatis ad ſecundas veniat nuptias, & exinde ei naſcantur alii filii: deinde etiam ſecundus vir moriatur: ejus quidem proprias res ex ambobus matrimoniis percipient filii inteſtata matre moriente, ex æqua & ſimili diviſione: antenuptialem vero donationem utraque ſoboles proprii accipiet patris: & ex ſolido quidem prioris matrimonii filii illius lucrabuntur donationem: ex ſolido quoque ex ſecundis nati ſeminibus, ab illo facta fruentur magnificentia, licet non ad tertium illa mulier matrimonium venerit. Quid enim hoc prioribus proſit? quid autem invideant priores filii ſecundis, ſi non & illis tertiis injuriam paſſi ſunt nuptiis? Et abſolute unaquæque ſoboles proprii [5] parentis accipiat ſponſalitiam largitatem: & omnino prioribus filiis propter ſecundas nuptias accipientibus & ſecundi liberi modis omnibus eam habeant: quamvis quæ ſecundas contraxit nuptias, ad tertia minime migraverit vota. † Ex rerum vero conſequentia hoc ipſum & in patribus ſit ſecundas nuptias facientibus: & ſervetur quidem ex priori matrimonio filiis propter ſecunda vota lucrata dos: ſecundis quoque licet non ad tertia pater pervenerit vota. §. 1. Reliqua vero quæcunque in talibus lucratus eſt pater aut mater ex ſecundis nuptiis, aut per legatum forſitan, ſive fideicommiſſum, non tamen ad tertias venerunt nuptias: hæc commixta eorum ſubſtantiæ, & a tertiis non mutilata matrimoniis, maneant apud eos immota: & ad eorum, velut propria, ſucceſſiones perveniant, aut etiam a ſuperſtitibus quo volunt diſponantur modo.

CAP. XXX.

Ut quoquo modo per divortium ſolutum ſit matrimonium lucra omnia primi matrimonii ſerventur filiis illius matrimonii.

QUia vero lucra ubique ſecundum rationis frequentiam in disjunctiones ex morte ſancimus: brevi quodam ſermone & aliud adjicimus, quia quæcunque lucrati fuerint parentes repudio ſoluto matrimonio, ſive bona gratia miſſo, ſive etiam aliter, ſive per dotis, ſive per ſponſalitiæ largitatis occaſionem: hæc ad inſtar ex morte lucrorum omnia ſerventur filiis: hoc idem cuſtodiendo etiam ſuper indotatis uxoribus, ubi a nobis poſita conſtitutio procacitatem punit. † Et non diſcernimus ex cujus culpa matrimonium repudio ſit ſolutum. † Quocunque enim modo ſe habeat cauſa, ſervatur etiam quod lucratum eſt ex illis nuptiis, filiis qui ex his proceſſerunt, ſive prima ſoluta ſint matrimonia repudio, ſive etiam ſecunda, licet tertiæ non ſecutæ ſint nuptiæ.

CAP. XXXI.

Ut liceat augere vel deminuere dotem vel donationem propter nuptias primi matrimonii; ſecundi vero, ſi non ſuperſint liberi ex primo.

DE augmentis autem aut deminutionibus dotium aut antenuptialium donationum dictum eſt quidem aliquibus prioribus [6] legibus: a nobis autem perfectius perſcrutatum eſt: *qui etiam conſiſtentibus matrimoniis propter nuptias donationes non augeri ſolum, ſed etiam a principio dari præcipimus. & ſicut augeri [7] permiſimus, ita quoque minui contrahentibus volentibus conceſſimus.* † Sed hoc quod de deminutione dictum eſt, ſi ſecundæ fiant nuptiæ non permittemus, ut non aliquo modo Leonis piæ memoriæ offendamus conſtitutionem [8], cum filii ex prioribus fuerint nuptiis. Si enim immenſam obtulerit dotem, aut antenuptialem donationem parens, aut aliquid largiatur aliud: deinde ſentiens quo ferat lex, abbreviet quod factum eſt, & deminuat dotem aut antenuptialem donationem, nequaquam lucrum erit filiis quod datum eſt, ſed licebit lucrari aut vitricum aut novercam filiis ſecundum hoc læſis.

CAP. XXXII.

De uſufructu uxori a marito relicto, vel donatione ante contractum matrimonium.

SI [9] vero ſolum uſumfructum rerum aut vir uxori aut conjunx marito per noviſſimam [10] dederit voluntatem: ante nos quidem dicebat lex [11], ſi ad ſecundas veniret nuptias aut pater, aut mater, ſtatim relicto uſu cadere ſicut prius cadebat proprietate, & repente illum filiis reſtitui: ſi vero impuberes forſan filii fuiſſent, etiam cum medii temporis fructibus: hoc enim videbatur legi. Nobis autem non ſatis hoc placuit: ſed volumus, vel ſi uſusfructus detur per largitatem [12], aut mortis cauſa donationem factam inter vivos, in quibus licet etiam donari, ſi relinquatur, & accipiens ad ſecundas veniat nuptias, manere [13] ſic quoque uſum, donec ſuperſit qui hunc habet uſumfructum: niſi [14] expreſſim ille qui donationem (ſicut dictum eſt) fecit, aut hunc reliquit, ſive maſculus, ſive fœmina, dixerit velle, ad ſecundas veniente nuptias eo qui uſumfructum accepit, ſolvi eum, & ad ſuam reverti proprietatem. Sed hæc quidem de iis, quæ per largitatem dantur, diximus.

CAP. XXXIII.

Si Uſusfructus dotis nomine vel propter nuptias donationis conſtituatur.

SI autem [15] in dotem aut in ſponſalitiam largitatem rerum uſusfructus detur, nihil penitus innovamus: ſed dudum ſancita teneant, & maneant apud accipientes donec vivunt, licet [16] decies millies contrarium aliquid velint morientes. Quod enim ex lege datum eſt lucrum, privatus auferre [17] modis omnibus non valebit.

CAP. XXXIV.

De rebus maternis vel nuptialibus lucris, ut in his pater non amittat uſumfructum.

QUoniam [18] omnino ad [19] memoriam de uſufructu legum venimus: illud quoque miſceri [20] legi bonum eſt, quod tribus [21] pridem dictum eſt conſtitutionibus, quod omnium pater horum quæ ad filios veniunt [22], ſive ex materna linea ſive ex nuptiali filiorum cauſa, ſive aliunde, uſumfructum habeat [23], licet ad ſecundas veniat nuptias. Uſum namque eorum donec vivunt, manere ſine caſu etiam ante nos omnes volunt leges & in maternis, & in aliis omnibus: & nos ſimiliter dicimus. † Caſtrenſium vero & quaſi Caſtrenſium jam peculiorum excipiatur ratio.

CAP. XXXV.

Si mulier res quas filiis donaverit, quaſi ab ingratis poſt ſecundas nuptias revocare voluerit.

MAter [24] tamen donans aliquid filio de ſuo, ſi ad ſecundas venerit nuptias, non poterit [25] per occaſionem ingratitudinis revocare quod datum eſt. Non enim ex pura videtur voluntate ingratitudinem introducere, ſed ſecundas nuptias conſiderans, ad hanc veniſſe cogitationem putabitur: niſi [26] tamen aperte filius aut circa vitam ipſam inſidians matri, aut manus inferens impias, aut circa ſubſtantiæ totius ablationem agens adverſus eam aliquid declaretur.

CAP. XXXVI.

Ut ſecundo marito copulata mulier, prioris viri dignitatibus vel privilegiis non utatur.

NOn tamen permittimus mulieribus ad ſecundas venientibus nuptias, adhuc velle priorum [27] maritorum dignitatibus aut privilegiis uti: ſed ad quale poſt prius venerint matrimonium, illius amplectantur fortunam: quæ enim priorum oblita eſt: non rurſus ex prioribus adjuvabitur.

CAP. XXXVII.

De libertinis mulieribus, quæ patronis ſuis conjunctæ ſunt.

JUcundum quoque illud, & non extra pietatem a divæ memoriæ Alexandro [28] ſuper alios plurimos antiquorum legiſlatorum determinatum eſt; Ut ſi quis manumiſerit ancillam, deinde eam ducat uxorem, at illa (ut videtur) elata [29] & epulata ſolverit circa manumiſſorem matrimonium: non ſinit lex ad ſecundas nuptias venire invito priore marito, ſed deinceps nuptias, fornicationem judicat & corruptionem, ſed non [30] nuptias nec matrimonium, ex quo injuriæ non decentes ei, qui libertatem impoſuit, fiunt.

CAP. XXXVIII.

EJuſdem quoque principis [31] illud invenientes, dignum putavimus partem noſtræ facere ſanctionis, quoniam omnium mater fide [32] dignior ad filiorum educationem videbatur, dat ei etiam hoc hæc lex, niſi [33] ad ſecundas acceſſerit nuptias.

CAP. XXXIX.

Si adhuc conſtante matrimonio dotem maritus uxori ſuæ perſolverit.

DOtes autem quas acceperint contrahentes, non dabunt [34] facile [35] mulieribus, conſtantibus [36] adhuc matrimoniis, niſi tantum ex cauſis quas lex enumeravit [37]: alioqui ſi quid tale geſſerint: inſtar [38] donationis, quod agitur, hoc ipſo eſſe videtur. Et ſi moriatur mulier, recipient dotes qui dederunt eas immature mulieribus mariti, ab heredibus mulierum cum [39] medii temporis fructibus, ipſi & heredes eorum, & habebunt in lucrum ſecundum pactum. Et ſi [40] ad ſecundas venerint nuptias viri, ſervabunt [41] ſine alienatione hæc

1 *l. 4. Cod. de ſecund. nupt.* 2 Δευτερογαμήσαντος. 3 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Ad eos, C. de ſecund. nupt.* 4 *l. 4. in fin. C. de ſecund. nupt.* adde *l. 4. ff. ad SC. Tert.* 5 Lucra priorum nuptiarum, primi liberi; ſecundarum, ſecundi capiunt jure præcipuo. In cæteris bonis parentis; æqualiter ſuccedunt, adde *l. 9. Cod. de ſecund. nupt.* 6 *l. pen. C. de don. ante nupt.* quæ eſt Juſtini. eadem Juſtiniano tribuitur, *l. ult. §. ult. C. d. tit.* ſed tamen imperanti cum patre: quo vivo & nobiliſſimus Cæſar & imperator appellatus eſt. 7 Dos & donatio propter nuptias ut augeri, ita minui conſtante primo matrimonio poteſt. In ſecundo, liberis exiſtentibus ex priori, vetatur deminutio dotis, ne fraus fiat legi 6. *C. de ſecund. nupt.* 8 *d. l. 6.* 9 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Hoc locum. Cod. ſi ſecundo nupſ.* 10 Id eſt, ultimam. 11 Atque ita abrogatur lex 1. *Cod. ſi ſecund. nupſ. mul.* 12 Uſusfructus donatur teſtamento, inter vivos mortis cauſa *l. 3. ff. de uſufr. & quemadmodum.* 13 Tertium genus pœnæ ſecundo nubentibus conſtitutæ per *d. l. 1.* hic abrogatur. 14 Poteſt ita legari aut donari uſusfructus uxori, *ſi ſecundas nuptias non contraxerit.* ſi huic conditioni uxor non paruerit, legatum amittit. 15 Hinc & ex fine capituli 32. ꝟ. colligere poſſumus, dotem ac ſponſalitiam largitatem, id eſt, donationem propter nuptias, (interpres enim alterum pro altero ſemper hic uſurpat) inter titulos lucrativos non cenſeri. 16 Dotis aut donationis propter nuptias uſusfructus ſemel donatus, donatario invito, non poteſt revocari. 17 Vid. c. 18. *de reg. in 6.* 18 Quartum genus pœnæ ſecundas nuptias contrahentibus olim per *l. 1. C. ſi ſecund. nupſ* conſtitutæ, abrogatur. 19 In mentionem. 20 Addi. 21 Vid. *c. 22. in fin. ꝟ. hic.* 22 Id eſt, adventitiorum, ut ſit ſenſus: Pater, contrahendo ſecundas nuptias non amittit uſumfructum bonorum adventitiorum adquiſitorum a filiofamilias, niſi ſint Caſtrenſia, vel quaſi: & ita adquiruntur patri adventitia, uſusfructus jure, nec amittit uſumfructum inducendo novercam filio. *l. 4. C. de bon. matern.* 23 Nec amittat. 24 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Quod mater, Cod. de revoc. donat.* An idem in patre? non eſt. vid. Cujac. *hic fol.* 382. 25 Quintum genus pœnæ ſecundo nubentibus conſtitutæ. 26 Tres caſus hic excipiuntur a regula, *l. 7. C. de revoc. donat.* 27 Sextum genus pœnæ ſecundis nuptiis indictæ. *l. 10. C. de nupt.* vid. quæ notavi ad *l. 22. §. 1 ff. ad municip. l. ult. ff. de ſenatorib. l. 9. C. de incolis. l. 13. C. de dignitatib.* 28 *l. 1. C. de inceſt. l. 11. ff. de divort.* 29 Υπερμαζῶσα τε καὶ τρυφῶσα, ut ſit ſenſus, Libertam renunciantem matrimonio patroni, alteri, invito patrono, non poſſe impune nubere. 30 Septimum genus pœnæ binubis conſtitutæ. 31 Id eſt, Alexandri, cujus facta eſt mentio *c. 37. ſupr. hic.* intelligit autem *l. 1. C. ubi pup.* 32 Liberi non poſſunt fidelius, quam apud matrem educari. adde *Livium* 39. 33 Octavum genus pœnæ nuptiis ſecundis impoſitæ. 34 Non cogentur. 35 Nam repræſentatio dotis, donationis eſt ſpecies. 36 Vid. *l. 1. Cod. ſi dos conſtante matrim.* 37 *l. 73. in fin. l. ult. ff. de jur. dot. l. 20. ff. ſoluto. l. 29. C. de jure dot.* 38 Dotis repræſentatio eſt inſtar donationis prohibitæ, *d. l. 1.* 39 *d. l. 1.* 40 Senſus eſt: Dotis ſine cauſa repræſentatæ uxori, fructus, augere lucra dotalia eaque omnia liberis ex eo matrimonio conſervari a parente. ſi ita eſt, ſecundi matrimonii liberis hujuſmodi fructus donari non poteſt. 41 Novum genus pœnæ binubis conſtitutæ.

filiis: hoc videlicet quod generaliter constitutum est. Si vero non contigerit accipere contrahentes dotes, adhuc constante matrimonio: etiam post mortem uxorum secundum legem ab illarum percipient heredibus, sicut scriptura vult dotis.

CAP. XL.

Si mulier filiorum suorum tutelam administraverit, & ad secundas migraverit nuptias.

SI [1] autem tutelam gerat mulier filiorum, palam est, quia impuberum existentium, jurans *non* [2] *ad secundas venire se nuptias*, deinde contemnens & prius connubium & jusjurandum ad maritum veniat secundum, non prius tutorem petens, & rationem reddens, & exolvens omne quicquid hinc debet: non solum quæ ejus sunt, in hypothecam [3] habere lex permittit filiis: sed etiam mariti [4] substantiam trahit cum hypothecis: ipsi quoque interdicit filii successionem impuberis morientis, licet ex substitutione pater eam venire ad filii dixerit successionem. Sed hoc quidem priores [5] nostri. Nos autem miramur quod mulierem sic impiam constitutam, ut etiam hoc ipso jusjurandum negligeret, & sic ad immaturas [6] nuptias deveniret, tribus [7] maximis neglectis, Deo, & defuncti memoria, & charitate filiorum: ita parvis subdiderunt pœnis: & illam quidem quæ ante luctuosum nubit tempus [8], & nec omnino mater filiorum consistit, puniunt amare: & licet filios non habeat propter solam honestatem hoc agunt: mulierem vero sic effusam concupiscentiis, vel non ipsis subdiderunt pœnis quas sustinent quæ ante [9] lugubre tempus ad secunda vota declinaverunt. Ideoque sancimus *Eas quæ sic pejerare de cætero præsument mulieres: super dudum præcedentes pœnas* [10] *& has sustinere omnes, quas* [11] *primitus diximus super his mulieribus quæ ante lugubre tempus nubunt: & infamiam & omnia alia his inferentes*: & solutionem pœnarum eis dantes, eandem quam etiam illis, ut supplicent imperatori, & mediam portionem dent filiis suarum rerum, neque usufructu apud eas manente: & simpliciter æqualem eam ponimus propter nuptiarum immaturitatem, ei quæ ante lugubre tempus nupserit. Si vero etiam naturalium tutelam gerat filiorum, (nam hoc quoque præbuimus [12] ei) tamen ad virum veniens, & non hæc agens quæ prius dicta sunt, iisdem subjaceat pœnis. Providentia [13] vero sit per provincias quidem gentium præsidibus, hic autem gloriosissimo præfecto felicissimæ hujus urbis una cum prætore, cui hujus urbis cura est, ut volente [14] ad nuptias venire tutelam gerente muliere, & ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur: & quod mater debet, occasione gubernationis, hoc reddatur.

CAP. XLI.

Si sub conditione pater vel mater legatum liberis suis reliquerit, confirmat legem Zenonianam Const.

PLacet quoque nobis Zenonis piæ memoriæ constitutio [15], volens, patrem si jubeatur proprio filio legatum sub conditione aut die dare, non aliter exigi pro donatione legatorum cautionem [16] hanc, videlicet quæ legatorum [17] servandorum causa vocatur, nisi [18] secundas pater contraxerit nuptias: sit enim & hæc secundo nubentibus pœna.

CAP. XLII.

De clericis qui nuptias contrahere non possunt. Supra Novell. 6.

SEd [19] si quis inter reverendissimos constitutus clericos (ultra [20] lectorem aut cantorem dicimus) omnino contraxerit nuptias: hunc ex nostra constitutione cadere [21] sacerdotio constituimus atque volumus. Si vero lector existens, & nuptias faciens, deinde propter aliquam inevitabilem necessitatem [22] ad secundas [23] veniat nuptias, nequaquam [24] ad majoris sacerdotii ascendet culmen: sed illic manebit [25] apud mulierem, affectum illius præponens meliori provectui. Si vero cum sit laicus, ad ordinationem subdiaconi, aut diaconi, aut presbyteri venire voluerit, deinde appareat mulierem habens, non ex [26] virginitate sibi copulatam, sed aut disjunctam a marito, aut aliter non ab initio mox sibi legitime conjunctam: aut etiam ipse ad secundas venerit nuptias: non impetrabit sacerdotium: sed & licet latenter ad hoc venerit, omnino eo cadet.

CAP. XLIII.

Si maritus [27] *ita reliquerit uxori, si ad secundas nuptias non transeat & ad legem Juliam Miscellam.*

QUæ [28] vero nunc sequitur causa, est antiqua, & multas quidem suscipiens correctiones non ab aliis solum, sed etiam a nobis, non tamen ad summam sui veniens rectitudinem: quam nunc spectantes, præsentia sancimus. Lex enim quæ vocatur *Julia* [29] *Miscella*, lex antiqua, lex vetusta, filiorum procreationis præponens studium, permittebat [30] mulieribus, licet vir prohiberet, & aliquid ob hoc relinqueret, quatenus [31] non ad secundas veniret nuptias, tamen & ad virum venire & jurare, *quia* [32] *filiorum causa hoc ageret*, & quod relictum erat, acciperet; & hanc quidem in [33] annum dabat mulieribus licentiam. Eo autem transeunte [34] si vellet accipere relictum, non aliter licebat mulieri hoc accipere, antequam cautionem exponeret, *quod ad secundas non veniret nuptias*, sed hanc quoque adjectionem ipse [35] Julius Miscellus haud invenit, sed Quintus Mutius Scævola hoc præsanciverat [36], super omnibus quippe pendentibus in causarum prohibitionibus hujusmodi adinveniens cautionem [37]. Nos igitur videntes plurimas mulieres desiderio nuptiarum non propter filiorum procreationem, sed propter necessitatem & jurantes & nubentes, & transcendentes morientium voluntates, existimavimus prius interim sacratiorem mederi partem, & perjurium [38] eis cohibere, nec sinere talia subire juramenta, in quibus omnino perjurium promptum est. Nam nec illud inerat legi, ut oporteret sine filiis existentes mulieres hoc jurare sacramentum; sed etiam filios habentibus hoc adjacebat jusjurandum, quod Deum simul, & defuncti animam contristaret: cum utique perjurium quidem esset in promptu: filiorum vero procreatio in fortunæ [39] muneribus jaceret. Quia igitur hac nostra sancimus lege jusjurandum eis auferentes, & talem permittentes relictorum perceptionem, consideravimus (quoniam alterum quoque a nobis prætermissum est) oportere & defuncti animæ mederi. Quapropter præsentem ponimus legem: non enim volumus deficientium nihil illicitum [40] habentes, voluntates frustrari. Si enim [41] diceremus oportere mulierem omnino viro præcipiente non nubere, hoc custodire: pro amaritudine habuisset hoc merito lex: nunc autem cum secundo præsto sit lex, sc. ut si voluerit nubere, accipiat quod relictum est: novissimi sceleris est despicere voluntatem defuncti ita fluctuantem, ut ei detur licentia nubendi, & accipiendi quod relictum est, & per omnia contristandi priorem maritum.

CAP. XLIV.

UNde sancimus: Si quis prohibuerit uxorem ad aliud venire matrimonium, sive etiam uxor [42] maritum: (idem namque est utrinque) & pro hoc aliquid reliquerit: unam [43] ex duabus conditionem habere contrahentium alterum: aut ad nuptias venire, & *abrenuntiare præceptioni* [44], aut si hoc noluerit, sed honorat defunctum, omnino abstinere de cætero nuptiis. §. 1. Sed ut non causa suspensa sit, & post tempora forsitan longa revertatur rursus exactio: propterea bene nobis visum est, hujus rei determinare causam, & usque ad annum [45] quidem non esse penitus petitionem relicti: nisi tamen

1 Hinc sumpta est Authentica, *Eisdem. Cod. de secund. nupt.* 2 Dixi *ad l. 2. Cod. quando mul. tut. off.* quod hodie non exigitur, sed testatio sufficit apud acta, *Nov. 94. c. 2.* 3 Tutelam speciem intercessionis esse, hinc colligas. 4 Id est, vitrici. *l. 6. in fin. C. in quib. causis pign. tacit.* 5 Theodosius & Valentinianus in *l. 6. C. ad SC. Tertyll. l. 10. C. de legitim. hered.* 6 **Ἄωρον γάμον.** dixi ad *l. 1. C. de secund. nupt.* 7 Quæ contra juramentum ad secundas nuptias venit, Deum, mariti memoriam, & charitatem filiorum hic negligere dicitur. 8 Id est, ante annum luctus. 9 **Πρὸ τοῦ πενθίμου.** 10 Decimum genus pœnæ iterantibus nuptias observa. 11 Quæ neglecto jurejurando, nubit secundo, ea patitur pœnas earum mulierum, quæ nubunt ante annum luctus: de quibus pœnis dixi ad *c. 22. s. hic.* 12 Mulier naturalium liberorum tutrix esse potest. 13 Vid. *tit. C. de tutorib. vel curatorib. illustrium.* 14 Cautionem matribus secundo nubere volentibus utilem observa. *Novell. 94. c. 1.* 15 *l. 6. C. ad SC. Treb.* 16 **Ἀσφάλειαν.** Id est, Cautionem nudam sine fidejussione, Cujac. *hic.* 17 Cuinam præstatur hæc cautio? filio emancipato, *l. 7. in fin. ff. ut legator.* non filiofamilias, *l. 50. ff. ad SC. Treb.* 18 Undecimum genus pœnæ secundis nuptiis constitutæ. 19 Hinc sumpta est Authentica, *Multo magis, C. de Episc. & cler.* 20 Mariti lectorum & cantorum officio in ecclesia fungi possunt: iidem in ipso jam officio constituti, possunt impune nuptias contrahere. *can. 25. apost. & c. 6. Synodi in Trullo*: nisi secundas contrahant, aut viduam ducant vel similem, *Novell. 123. cap. 14. in fin.* puta concubinam. *Novell. 6. c. 1. §. 3.* 21 Sacerdos contrahens nuptias non punitur pœna corporali, sed sacerdotio tantum cadit: & ita potior habetur ratio matrimonii conservandi, quam sacerdotii gerendi, *Novell. 123. c. 14. in fin. ibi, si vero post ordinationem &c.* quod vix hodie servatur. Diceres id abrogatum *l. 19. Cod. de Episcop. & Cler.* hæc nisi Novella posterior esset. possis quoque dicere Græcos in ea re fuisse varios, *c. 44. §. 1. J. hic.* 22 Puta, quia nec ipse continere: nec a[illegible] hujusmodi vinci potest: ideoque lex ei indulget: *ut hic, & Novell. 123. c. 14.* licet eum carnis sordes Leo pudice parum vocet, *Novell. 3. in fin.* 23 Duodecimum genus pœnæ secundis nuptiis constitutæ. 24 Secundas nuptias qui contraxit, non potest promoveri ad majus sacerdotium. Secundæ nuptiæ officiunt majori sacerdotio adipiscendo. 25 Sacerdos potest contrahere matrimonium: contractum non dissolvit, sed tamen sacerdotio cadit. 26 Secundas nuptias qui contraxit, ad sacerdotium promoveri non potest. Quin promotus sacerdotio ipso cadit: porro, binubus hic non censetur, qui puellam devirginavit. Vid. *Nov. 123. c. 14.* 27 Et e contra, si uxor marito legaverit sub ea conditione, si secundas nuptias non contraxerit. 28 Hinc sumpta est Authentica, *Cui relictum, C. de indict. vidui.* 29 **Ὁ γὰρ καλούμενος** Julios Miscellas **παλαιὸς νόμος**, Hæc lex num eadem cum lege, quæ Julia & Papia? Robertus 1. *anim. 2. & 3.* negat. Mercator 1. *Notar. 2.* ait. Movetur epigraphe legis 62. quæ est Clementis ad legem Juliam & Papiam, juncto paragrapho ultimo ejusdem legis *ff. de cond. & dem.* Ex indice autorum juris, pandectis præfixo, constare, Clementem scripsisse ad leges: legum nomine ibi intelligi Juliam & Papiam, quæ novæ leges dicuntur, *in l. ult. ff. de reg. Caton.* idem ait Cujac. 14. *obs.* 14. (quod Hotomano displicet 2. *obs.* 3.) ut & leges *in l. ult. ff. de statulib.* 30 Lex Julia Miscella conditionem viduitatis uxoribus remittit. si tamen intra annum contrahant & jurent, se liberorum causa nuptias contrahere. post annum ergo non poterant? non poterant ex lege Julia Miscella: interea tamen legatum petebant ex alia cautione inventa a Q. Mutio. *J. inc. l. 2. C. de indict. vidui.* 31 Fuerunt hujusmodi conditiones usitatæ, Uxori, Si a liberis, ne nupserit. *l. 62. §. 2. in fin. ff. de cond. & dem.* mulieri, Si nupserit, quoad vidua erit: uxori, si a liberis impuber. ne nupserit. *d. §. 2. l. 96. ff. de cond. & dem.* uxori cum nupserit. *l. ult. ff. de statulib.* Mæviæ vel mulieri si non nupserit *l. 22. l. 72. §. 5. ff. de cond. & dem.* mulieri, si non nupserit *l. 65. §. 1. ff. ad SC. Treb.* si mulier non nupserit. *l. 72. §. 2. l. 74. ff. de cond. & dem.* si arbitratu Titii Seja nupserit. *d. l. 72. §. 4.* si filia non nupserit, patri ejus lego: si pater uxorem non duxerit, ejus filiæfamilias lego. *l. 79. in fin. ff. de cond. & dem.* uxori si non nupserit. *l. 14. ff. de leg. 3.* si uxor post mortem nuptui sese collocaverit. *l. 1. 2. 3. C. de indict. viduit. & l. Jul. Misc.* Si vidua erit, Quoties vidua erit, Cum vidua erit, Si amiserit uxorem, Quando ad cœlibatum pervenerit. *l. ult. d. tit. Cod.* Ad quas personas pertinuerit lex Julia Misc. dicam ad *d. l. ult.* 32 De eo dixi ad *l. 220 §. 3. ff. de verb. sign.* 33 Hinc Cujacius colligit, tempore legis Juliæ Miscellæ, luctu nondum annum fuisse præfinitum: quod Roberto displicet 1. *animadv. 2.* Movetur, quod Plutarchus in *Numa* referat, Numam (Ovidius 1. *Fastorum* hanc constitutionem tribuit Romulo) luctus diem decem mensibus terminasse. Item quod Halicarnassæus *lib. 5.* luctum annuum ad veteres Romanos retulerit: quod Valerium Publicolam & Brutum mulieres ita luxerint. Liv. *lib. 2.* Mercator 1. *Nota 2. in fin.* negat, huc superiora pertinere cum illis locis agatur de 10. mensibus, non de anno. Annum luctui præfinitum primo a Gratiano, Valentiniano & Theodosio, *l. 2. C. de secund. nupt.* 34 Anno scil. id est, post annum. 35 **Αὐτὸς ὁ Ἰούλιος Μισκέλλας.** *Hal. editio.* Julios miscellas. *Scrimg. editio.* Alii legunt **Μηκέλλας.** Cur ita dicta est? Robertus 1. *animad. 2.* dictam ab ejus auctore, Julio Miscello, putat, quod Mercatori 1. *Nota 2.* displicet. Negat enim hic, dici Julium Miscellum, sed Miscellam, initio hujus capitis ita legi, **Ἰούλιος Μισκέλλας παλαιὸς νόμος**, a Justiniano Miscellam dici **νόμον** non **νομοθέτην**. Fore, si id Roberto concedatur, ut hæc lex duplex nomen sortiatur, Julii & Miscelli scil. Julius Miscella duorum auctorum nomen non esse: unum Julii, alterum Miscellæ: cum nulla fuerit Romæ gens aut familia Miscella. Ait ergo Miscellam dici a varietate plurium rerum ac personarum utriusque sexus, quod etiam Cujacius hic confirmat; eadem ratione, qua a Siculo Flacco, æs Miscellum, quod lex est, vel forma ænea multorum agrorum, multarumque personarum modum comprehendens. & ab Agellio Miscella doctrina confusanea, ut & lex [illegible] **ὁ νόμος πολλὰ περιέχων.** 36 **Προνομοθετήσας** *Scrimg. editio* **προγνομοθετήσας.** *Haloand. editio.* Idem Haloander vertit *apposuit.* Ex Haloandri lectione Balduinus colligit, Scævolam legi Miscellæ cautionem adjecisse: & ita posteriorem aut coætaneum legi Jul. colligit: eadem opera, legem Miscellam antiquiorem lege Julia & Papia, cum utraque (ut ipse ait) longe post Scævolam lata sit. Nam si post Scævolam fuit lex Julia & Papia: ante Scævolam Miscella, utique & ante legem Juliam & Papiam lex Misc[illegible] fuerit. Robertus 1. *animad. 2. Scrimg. edit. præfert.* Putat itaque Scævolam tempore præcessisse legem Juliam Miscellam, quod ejus cautionem (quæ Mutiana) Miscellæ applicatam hic legamus. addit leges Jul. & Papiam præcessisse hanc legem Jul. Miscellam. Superius dixi, videri Cujacio *hic* & Mercatori 1. *Not.* 3. Miscellam & leges Jul. & Pap. easdem esse, ut in eo a Balduino dissentiant, existimante, Miscellam antiquiorem legibus Julia & Papia: & a Roberto existimante leges Jul. & Pap. præcessisse hanc legem Miscellam. 37 Cautio Mutiana, de qua vide *l. 7. l. 73. l. 77. §. 1. l. 79. §. 2. ff. de cond. & dem.* pertinebat ad legata conditionalia, quæ morte legatariorum finiuntur, *l. 73. ff. de cond. & dem.* ad conditiones in non faciendo conceptas, *l. 7. d. tit.* quibus vetatur aliquid fieri. *l. 3. in fin. ff. de leg. 2.* 38 Perjuria cohibenda. 39 Imo Dei. Hinc illud: Conjugium petimus partumque uxoris: at illi (deos intelligit) norunt, qui pueri, qualisque futura sit uxor. 40 Licitæ voluntates morientium servandæ: illicitæ non servandæ. de quo dixi ad *l. 27. ff. de conditionib. instit.* 41 Ut infertur injuria mulieri, si cogitur non nubere mariti mandato, ita marito injuria infertur, si eo invito uxori matrimonium permittitur. 42 Hoc enim locum etiam habet in prohibitione masculis facta. *l. 3. C. de indicta viduitate.* 43 Decimumtertium genus pœnæ secundas nuptias contrahentibus constitutæ, quæ tamen primis nuptiis communis esse potest, ut dicetur alibi. Hoc autem jus novum viduitatis indictæ in legatis receptum, abrogat pene titulum Codicis *de indicta viduit.* & omnes leges, quarum superius mentio facta est: quibus remittebatur legatariis conditio viduitatis a defuncto & testatore eis indicta. 44 Et legato. 45 Legatum relictum, sub hac conditione, *Uxor si non nupserit*, vel *si nuptias non contraxerit*, ante annum peti non potest: nisi legatarius sacerdos fiat. tunc enim nulla spes est in eo nuptiarum, Jul.

modus ſacerdotii adveniens alteri perſonarum ſtatim præbeat exceptionem: utpote nequaquam nuptiarum exiſtente ſpe [1]. §. 2. Si vero tranſire contigerit annale tempus: damus quidem perſonæ huic accipere quod relictum eſt: non abſolute tamen, nec ſimpliciter: ſed ſi quidem immobilis fuerit res, non aliter hanc accipere, niſi juratoriam cautionem expoſuerit, & ſuppoſuerit ſuas res (hoc quod tacite ex hac lege damus) *ut ſi ad ſecundas venerit nuptias, reddat quod datum eſt, tale quale percepit reſtituens, & quos accepit in medio fructus* [2].

§. 3. Si vero mobilis fuerit res: ſi quidem idoneam habeat ſubſtantiam perſona volens accipere, dari quod relictum eſt ſub eadem cautione & iiſdem hypothecis. Sed ſi quidem aliquid aliud mobilium fuerit: tale reſtitui, quale recepit, aut diminutionis medeatur partem.

§. 4. Si vero pecuniæ [3] fuerint etiam cum uſuris [4], quas inde percipere valuerit: jurejurando reſtituentis hoc judicando. Si vero non mutuaverit quidem, ſed uſus eſt: tertiæ [5] centeſimæ reddat uſuras.

§. 5. Si vero non [6] valde locuples fuerit: etiam fidejuſſorem hunc exigi. Si autem non valuerit fidejuſſorem dare, tunc ſub juratoria [7] cautione, & hypotheca (ſecundum quod dictum eſt) ſuarum rerum accipiat quidem quod relictum eſt. §. 6. Mox autem, ut ad ſecundas nuptias venerit, hoc ab eo qui dedit, vindicetur, apud [8] quamcunque apparuerit perſonam, tanquam ſi ab initio neque datum fuiſſe videretur, quod in omni reſtitutionis caſu, ſive mobile ſive immobile ſit quod futurum eſt reddi, valere ſancimus. §. 7. Si vero aurum [9] fuerit quod relinquitur: minus idonee vero ſe habeat ad fidejuſſionem: & nec ipſe dignus ſit cui hoc credatur: manere quidem apud illum a quo relictum eſt: tertiam [10] vero centeſimæ ejus uſuram præſtari: quam usque tunc ſolvat, donec aut ſecundas ille contrahat nuptias (quando & reſtitutio præſtitarum uſurarum ſuſcipiet facultatem) aut fiat manifeſtum nullatenus poſſe iſtum ad nuptias pervenire, ſive ſecundum modum ſacerdotii (tunc enim ei dabit quod relictum eſt) ſive [11] morte: accipient enim hoc omnino ejus heredes, nihil neque de datis uſuris reddentes.

§. 8. Hanc ipſam autem introducimus obſervantiam & eundem intellectum, etiamſi [12] non conjuges alterutris ſub tali reliquerint conditione: ſed aliquis alius extraneus ſive viro ſive mulieri ſub tali conditione dari quid voluerit, ſcilicet fortuitorum [13] caſuum: ſecundum ſuam naturam, lege ſuper his tam in præſtandis quam in reſtituendis conſervata. Hæc igitur ex jam nuper factis a nobis occaſione Juliæ Miſcellæ conſtitutionibus retribuimus: alia vero ſint firma ſecundum terminos & caſus ſecundum quod hæc expoſuimus. §. 9. Præfatæ autem a nobis obſervationes dentur, (ſi inſtitutionis ſit pars [14] aut legatum) heredibus aut ſubſtitutis, aut illis a quibus hæc relicta ſunt: ſi quidem mortis cauſa donatio: omnino heredibus. Si vero ex aſſe ſecundum talem conditionem conſcribatur quis heres: ſubſtitutis ſi fuerint, aut omnino iis qui ab inteſtato vocantur ad hereditatem, hujusmodi obſervationes præſtentur, ut undique lex habeat propriam perfectionem: niſi [15] forte teſtator & hoc præcipiat, dicens licentiam habere eum cui dereliquit, ſive per inſtitutionem particularem, ſive ex aſſe, aut per legatum vel fideicommiſſum, ſive per mortis cauſa donationem, & accipere quod relictum eſt, & nullam cautelam dare: tunc enim ſequenda eſt defuncti voluntas. ſtudii enim noſtri eſt, defunctorum cònſervare [16] ſecundum legem voluntates.

CAP. XLV.

De adminiſtratione donationis propter nuptias. Idem dictum fuit ſupra Novell. 2. *cap.* 4.

ET [17] quia parum antea de cautela rerum ediximus, & Leonis novimus divæ memoriæ conſtitutionem [18] de ſecundis nuptiis, ſi ad eas veniens mulier non valeat dare fidejuſſionis cautelam, quia filiis reſtituat res, tertiam partem centeſimæ accipere: nos cauſam adhuc melius ab ea conſtituimus, illius ſuper hoc ſtatutis conpetentem adjicientes ſubdiviſionem. §. 1. Et ſancimus (hoc quod pridem [19] a nobis in quadam dictum eſt conſtitutione) ut ſi quis [20] offerat [21] res propter antenuptialem donationem: ſiquidem omnes immobiles conſtitutæ ſunt, maneat earum uſus apud matrem ad ſecundas venientem nuptias: & eadem hæc eligat, & non recuſet, neque [22] exigat a filiis pro æſtimatione earum uſuras: ſed diligentiam earum habeat ſecundum quod lex dat uſus dominis conſtitutis: conſervet autem hæc ſecundum leges filiis ſuperſtitibus: aut ſi omnes moriantur, ſecundum noſtram legem caſu filiorum non exiſtentium, matri reliquo remanentibus filiorum heredibus conſervando. §. 2. Si vero univerſa conſtituta eſt forte in pecuniis [23], aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam partem uſurarum accipiente matre, cum prius ſancita cautela non exigi a filiis aurum, niſi forte ſine invidia ſit viri facultas, & habeat aurum & argentum, & veſtes, & quicquid conſcriptum eſt matri: damus etenim tunc electionem matri, ſi velit res accipere, & dare fidejuſſoriam cautionem, ſive prædictas accipere uſuras: dicimus autem ex tertia parte centeſimæ tam ſecundum anteriores leges, quam etiam ſecundum noſtras. §. 3. Si vero permixtæ ſint res, & donatio tam in pecuniis quam in immobilibus rebus ſit, immobiles quidem omnino manere apud matrem: propter quod alimenta habeat exinde: in rebus vero mobilibus illa tenere, quæ pridem ſancivimus, ſi contigerit in mobilibus rebus omnia antenuptialis donationis eſſe conſtituta: providente muliere quod non negligat immobilia, neque imminuta hæc faciat, ſed qualia accepit, reſtituat.

CAP. XLVI.

De ſucceſſione [24] *matrum in bonis filiorum pro qua parte fiat, & quomodo*

HInc [25] nos alia evocat ratio quæ de filiorum ſucceſſione eſt: quam accipient quæ ad ſecundas veniunt nuptias. Jampridem enim de his ſcripta eſt lex a nobis ad Hermogenem [26] glorioſæ memoriæ magiſtrum ſacrorum noſtrorum factum officiorum reſcripta, Beliſarii glorioſi præcedens [27] conſulatum, ſeptimo decimo Kal. Aprilis, per quam ſancivimus matres ad filii non relinquentis liberos, cum ejus qui mortuus eſt fratribus, ſine cautione vocari ſucceſſionem: & ejus cum uſu etiam proprietatem habere firmam: ſive priusquam heres relinquatur, ſive poſtea ad ſecundas venerit nuptias: auferentes leges quæ de his contrarium quid præcipiebant. † Hanc autem noſtram ſanctionem firmam etiam modo manere ſuper ſolas perſonas parentum, quæ dudum ad ſecundum venerint matrimonium, ſancimus: & quasdam propriorum accipientes filiorum, firme ei ſervantes, & ſecundum deinceps tempus: ſive ante nuptias, ſive poſt nuptias hereditatem in eas filii deſcendiſſe contigerit. † De his autem quæ poſt hæc ad ſecundum veniunt virum, ita nobis præſens lex diſponatur, & ſanciatur. Ergo neceſſe eſt filio moriente, ſive maſculo, ſive fœmina, ſive teſtatus moriatur, ſive etiam ſine hoc: interim ea, quæ ex teſtamento ſunt dicentes, ita ad ordinem qui ab inteſtato eſt, veniamus. §. 1. Si igitur legitime filius teſtatus [28] fuerit, & relinquat matri ſubſtantiam, ſive partem ejus aliquam: hanc illa accipiat per ſcripturam (quia ubique cuſtodire morientium [29] volumus voluntates) & habeat quod dimiſſum eſt, aut datum, & ſecundum proprietatem, & ſecundum uſum. Sicut enim licebat relinquere alicui extraneorum, & nihil heredi ſecundæ mulieris nocebant nuptiæ: ita & matri relinquens, ſive inſtitutionem [30], ſive legatum, recte derelinquat & dominium, & uſum, ſive [31] ex rebus quæ extrinſecus advenerunt, fuerit facultas, ſive ex paternis: nihil ex hoc fratribus contradicere valentibus.

§. 2. Si autem inteſtatus [32] filius moriatur jam ad ſecundas veniente matre nuptias, aut poſtea veniente: vocetur [33] quidem & ipſa cum filii aut filiæ fratribus [34] ſecundum noſtram conſtitutionem ab inteſtato ad ejus ſucceſſionem. Sed quanta [35] quidem ex paterna ſubſtantia ad filium pervenerunt, eorum ſolummodo [36] habeat uſum ad ſecundas omnino, ſive prius, ſive poſtea veniens nuptias: in reſiduis vero omnibus rebus, quæ aliunde erant filio præter paternam ſucceſſionem, veniat ſecundum vocationem noſtram, quam ſtatim dicemus, quadam correctione & ea indigere. Et hæc dicimus in rebus quæ extra [37] nuptialem donationem ſunt. Quæ enim in illis ſancita ſunt a nobis, & a Leonis divæ memoriæ conſtitutione [38], integra conſervamus: in quibus ſolum mater habeat uſumfructum. §. 3. Sed in aliis rebus hæc ſancimus, & deinceps ipſi tradimus quæcunque poſt nuptialem donationem ſunt a patre venientia filio, aut ex aliis cauſis, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato ſucceſſionibus: ratione contra [39] ingratos filios undique & ſuper iſtis rebus, ſervata, quando manifeſtæ [40] cauſæ ingratitudinis demonſtrantur: aliorum omnium, quæ de ſucceſſionibus dicta ſunt parentum in filiis, aut filiorum in parentibus, intactis manentibus. §. 4. Ingratitudinem autem hic conſideramus, non ſolum ad matrem ſecundum pridem a nobis dictum: ſed etiam adverſus [41] eundem ipſum fratrem defunctum.

CAP. XLVII.

ET quoniam ſcimus multas fratribus [42] ad invicem factas contentiones: illum ſolum, tanquam [43] ingratum circa fratrem effectum, participari hoc lucrum non concedimus qui [44] mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eum inſcriptionem [45], aut ſubſtantiæ ei properavit inferre jacturam: ejus enim portio tam ad reliquos fratres, quam ad matrem veniat. Et hæc lex ſupra filiorum ſucceſſionibus, quibus cum matre ſuccedunt filii, maneat, illam quæ a nobis facta eſt ſubdiviſionem introducens iis, quæ futuro tempore matrimonio ſecundo ſunt ſocianda viris. Quæ enim jam ad ſecundum matrimonium pervenerunt, [& beneficio memoratæ noſtræ legis potitæ ſunt] his liceat ſucceſſionem, ſive per teſtamentum, ſive ab inteſtato habere firme, & ſecundum dominium, & ſecundum uſumfructum, & alienare & teſtari, & tranſmittere ſecundum quem voluerint modum, nihilque ſit eis impedimento quolibet tempore ex præſenti conſtituta lege. §. 1. Illud autem firmum ex primo matrimonio filiis maneat, quod ſu-

1 Sacerdoti nulla ſpes nuptiarum. 2 Qui Mutianæ cautioni non ſatisfacit: & rem & fructus reddit. *l.* 76. §. 7. *ff. de leg.* 2. *l.* 73. 79. §. 2. *ff. de cond. & dem.* & uſuras, ſi quas percepit. *verſ. ſi vero* §. *oit.* 3 Mobilium rerum duo genera hic conſtitue colligas. Unum eorum, quæ ita reſtituuntur, ut ſunt accepta, *verſ. ſed ſi quidem* §. *hic* aliud ut aliter. *ut hic.* 4 Uſuræ ob uſum debitæ. 5 Id eſt, trientes uſuras, ut . 6. §. 1. *C. de ſecund. nupt.* 6 Non valde locuples, etiam fidejuſſorem dare tenetur: ſin minus, jurat. 7 Juratoria cautio, & hypotheca rerum propriarum fidejuſſionis ſubſidia. 8 *l.* 9. *in fin. ff. de rei vindicat.* adde *l.* 8. *in fin. C. depoſiti.* 9 Χρυσίον, pecunia numerata, *Julan.* 10 Id eſt, trientem. 11 Sacerdotium & mors, nuptiis hic obſiſtere dicuntur. 12 Id eſt, etiamſi extranei. Senſus eſt, extraneum, id eſt, alium a marito, extraneæ perſonæ poſſe legatum relinquere, ſub conditione non contrahendarum nuptiarum, *Jul.* Robertus tamen 1. *animad.* 2. putat, viduitatem a nullo alio indici potuiſſe, quam a marito, & legem Juliam Miſcellam alio non pertinuiſſe, quam ad indictam ab altero conjugum viduitatem. Movetur *lege* 2. 3. *C. de indicta viduitate*, quæ mentionem tantum facit conditionis adſcriptæ conjugum teſtamento, quo nomine reprehenditur ab Antonio Mercatore, 1. *Not.* 2. & textus hic quoque evidenter aliud ſentit, ut & Julianus vetus interpres. 13 Id eſt, ſub conditione caſuali. 14 Si quis certa parte inſtitutus fuerit ſub conditione non faciendi, cavere debebit coheredibus vel ſubſtitutis, nemine ex his apparente cavebitur heredibus ab inteſtato, *Julianus Patricius.* adde *l.* 18. *ff. de cond. & dem.* 15 Teſtator cautionis neceſſitatem legatario remittere poteſt. At non poteſt uſufructuario, *l.* 1. *C. de uſufr.* Poteſt, ſed non de utendo fruendo boni viri arbitratu. Cujacius aliter diſtinguit, ut enim negat omnem cautionem fructuariis remitti poſſe: ita fatetur Mutianam poſſe remitti. 16 Voluntas defuncti ſervanda. 17 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sed ſi aurum, C. de ſec. nupt.* 18 *l.* 6. §. 1. *C. de ſec. nupt.* 19 *Novell.* 2. intelligit *cap.* 4. 20 Maritus ſcilicet. 21 Ἐπιδῷ, id eſt, dederit. 22 14. genus pœnæ ſecundas nuptias contrahentibus conſtitutæ. 23 Pecunia mobilium appellatione continetur, *hic & l.* 79. §. 1. *ff. de legat.* 3. De quo non eſt dubitandum, quando mobilia ſimpliciter, & per ſe, non autem tanquam acceſſoria certæ rei relicta ſunt. de quo late Philipp. Corn. *vol.* 2. *conſil* 46. Menoch. *de præſumpt. lib.* 4. *præſumpt.* 127. Mantic. *de conject. ultimar.* *volunt. lib.* 9. *tit.* 3. Anſ. 24 Et quemadmodum mater ſecundas nuptias contrahens ſuccedat liberis ex teſtamento, vel ab inteſtato, vid Jul. *c.* 166. 25 Hinc ſumpta eſt pars authenticæ, *Ex teſtamento, C. de ſecund. nupt.* 26 *Novell.* 2. §. *hic.* 27 Id eſt, anno 534. 28 Teſtato filio matres ut ſuccedant ſecundo nubentes 29 Morientium voluntates ſervandæ 30 Id eſt, inſtitutionis jure. 31 Senſus eſt, Matri ſecundas nuptias contrahenti filius quantum voluerit teſtamento conferre poteſt, nulla habita ratione bonorum, cum ea ſint a patre, non ab aliis perſonis accepta. 32 Inteſtato filio ut ſuccedant matres ſecundo nubentes, adde *Novell.* 48. *c.* 2. 33 Filio mater ſuccedit ab inteſtato, cum ejus fratribus in capita. 34 Idque in capita. 35 Mater filio ſuccedens in ejus profectitiis, hujusmodi profectitiorum nudum habet uſumfructum, in adventitiis proprietatem, quam ideo poteſt quoquomodo alienare. Julianus hunc locum ita interpretari videtur *c.* 167. 36 15. pœna ſecundis nuptiis conſtituta; cujus hic ſenſus eſt: Mater binuba ſuccedens filio ab inteſtato, cum ejus defuncti fratribus, bonorum ejus paternorum ſolum habet uſumfructum: adventitiorum vero in ſua rata pro virili etiam proprietatem. Num jus idem in donatione propter nuptias? dicetur §. 37 In rebus acceptis donatione propter nuptias, uxor ſolum habet uſumfructum. §. *hic.* 38 *l.* 6. *C. de ſec. nupt.* 39 Ingratitudinis cauſæ quæ ſint in liberis. De cauſis ingratitudinis, vide *cap.* 28. & 35. §. *hic, Nov.* 115. *c.* 3. 40 Ingratitudinis manifeſtas cauſas eſſe oportet in liberis, ut poſſint exheredari. 41 Ingratitudo fratri poteſt objici: & ob ingratitudinem frater fratrem exheredare poteſt: adeo ut interpretes exiſtiment, eo caſu fratri exheredato nullam competere querelam inofficioſi, etiam turpibus perſonis inſtitutis. 42 Fratres fratribus ut ſuccedant. 43 Ingrati loco habetur, qui mortem fratri procuravit, qui ſe adverſus eum criminaliter inſcripſit, qui omnium bonorum litem ei dictavit. 44 Ingratitudinis ſigna obſerva. 45 Adde *l.* 14. *ff. de bon. libert.* olim id minime nocebat. *l.* 6. *ff. unde cognati.*

per his per prædictam a nobis conſtitutum eſt ſanctionem. † Quod [1] ſi antenuptialem donationem, quam mater moriente marito lucrabatur, contigerit ad morientem filium pervenire, & propterea partem ei illius fieri hereditatis: matrem neque ſecundum quod ſuccedit filio, dominium eorum, ſcilicet antenuptialis donationis rerum perfrui: ſolum autem habere horum, quamdiu ſupereſt, uſum & uſumfructum.

† Maneat igitur & hoc his, qui ex prioribus nuptiis ſunt, filiis condonatum: niſi forte ante prædictam conſtitutionem judicialis ſententia & tranſactio inter partes facta de his aliquid ſtatuerit. §. 2. Et [2] quoniam mater excludebatur [3] quidem a filio maſculo, hoc faciente ſenatusconſulto quod Tertullianum vocant: filiabus autem commiſcebatur: nos non quærentes filiorum jus, ſed exinde ei legitima jura dantes, vocamus quidem eam [4] etiam cum maſculis fratribus morientis in tantum in quantum [5] numerus filiorum fuerit: quatenus & ea partem habeat tantam quantam unusquiſque fratrum. Si vero permixti maſculi & fœminæ fuerint: hoc ipſum diſponentes. Si vero pater & filiæ ſolæ conſiſtant, ibi ſenatusconſultum mediam quidem partem dabat matri: reſiduam vero mediam ſororibus quantæcunque extitiſſent. Quod quoniam non primitus correximus, modo adducimus ad competentem correctionem, & in iſto caſu vocantes eam pro [6] rata filiarum: quatenus quantum unaquæque filiarum habet, tantum ſolummodo & ea accipiat: & in omni caſu hic relato, in virilem portionem (hoc quod legis eſt) etiam mater veniat: ſive conſiſtant ſoli maſculi, ſive ſolæ fœminæ, ſive etiam permixta utraque ſoboles.

CAP. XLVIII.

Ut parentes ſtudeant æqualitatem inter liberos primi & ſecundi matrimonii ſervare.

ILlud quoque ſuper hoc adjicere legi juſtum exiſtimavimus. Si enim moriatur vir aut mulier filios habentes & ex prioribus & ex ſecundis nuptiis, quas poſt hanc noſtram contraxerint legem: (in his enim præſentia diſponimus) quæ quidem ſuper lucris ex nuptiis ſervari oportet, hoc ſanximus: inſuper & decrevimus portiones, quas neceſſe eſt parentes legitimis & non ingratis relinquere filiis, ipſos tamen genitores non erit juſtum ad ſecundam omnino declinare prolem, & quod ex lege eſt, tantummodo relinquentes prioribus alia omnia ad ſecundos deducere, ſed aliquid & prioribus adjicere. Nam ſi aliquem ex ſecundis habeant nuptiis, aut etiam ex primis forſan, ita feſtivum, ita dilectum, ut velint præponere eum aliis in poſſeſſione, damus licentiam hoc agendi: non tamen omnino priores quidem filios minuere, ſecundos autem augere: ſed neque vehementer magnificare augmentum, nec omnino oblivifci priorum matrimoniorum, neque infirmare ea quæ a præcedentibus nos de talibus dicta ſunt: ſed providere quidem & ſecundis, providere autem & primis: cogitantes [7], quoniam ambo filii ſunt: & ita facientes ſucceſſionum in teſtamentis diviſionem. Si enim inteſtatis eis mortuis lex omnes ex æquo [8] vocat: competens eſt eos imitantes legem, non vehementer magnis eos abbreviare [9] minutionibus, erubeſcentes legem, ſic enim erunt boni patres, & noſtra digni legiſlatione: & juſti quidem erunt ſolam legem cuſtodientes. Si quid autem etiam ſupra legem reliquerint: erunt juſti ſimul & humani patres: & non hæc dicimus inter gratos & ingratos filios, (de ingratis enim jam ſæpius dictum eſt) ſed de iis qui magis aut minus diliguntur: cum utique multa differentia ſit ingratitudinis, & gratiarum actionis, & diſſimilis honoris. Hanc itaque partem de æquitate filiorum ex priore & ſecundo matrimonio venientium, adhortantes [10] potius [11] quam ſancientes dicimus: alioqui ſemel augentes [12] ab inteſtato partem omnino filiis relinquendam: & usque [13] ad [14] quatuor quidem filios, quatuor uncias omnino definientes, ſi autem ultra quatuor ſint, usque ad mediam ſubſtantiæ partem: idoneum jam dedimus filiis ſolatium, non ex parva menſura antiquam eorum anguſtiam reſolventes. §. 1. Sit igitur præſens lex futuro tempori ſanciens, ſicut ſæpius dicentes prævenimus, & nihil priorum tangens, ſed collecta undique & complexa ſub una continuatione: & omnia pene de ſecundis pronuntians nuptiis: & priora quidem prioribus in ſua virtute ſervans, quæ vero ab ea diſpoſita ſunt, futuris ſecundis explanans nuptiis, & novam quandam undique ac ſubtiliſſimam introducens quærentibus utilitatem: omnibus quæ ſuper talibus poſitæ ſunt conſtitutionibus, in futuris poſt hanc noſtram legem nuptiis, & quæ ex his evenerint, vacantibus: hac videlicet una conſtitutione futuro tempori, ſecundum quod a nobis definitum eſt, in iis qui continentur in ea caſibus, pro cunctis ſufficiente.

EPILOGUS.

† Hæc igitur tua celſitudo omnibus gentibus quæ ſub tuo ſunt cingulo [15], ſolemni modo manifeſta fieri præcipiat: ut omnes agnoſcentes quia majorem laborem ſuſtinentes quam oportet imperialibus incurrere cogitationibus, tamen nihil prius illorum duximus ſalute, ne undique emendicent quod juſtum eſt, ſed omnes videntes in unum collectam de hac legiſlatione partem, ſciant quia & priorem iis quæ jam poſita ſunt, ſervavimus legem: & futuro tempori competentem poſuimus congruentiam. Datum 15. Kal. Auguſt. Conſtantinop. poſt [16] Beliſarii V. C. Conſ. Scriptum exemplum [17] Patricio glorioſiſſimo præfecto hujus almæ urbis. Scriptum exemplum Baſilidæ glorioſiſſ. magiſtro ſacrorum officiorum expræfecto, exconſule, & patricio. Scriptum exemplum Triboniano glorioſiſſimo quæſtori iterum & exconſule. Scriptum exemplum Germano glorioſiſſimo magiſtro equitum ſacri Præſentis, exconſule & patricio. Scriptum exemplum Tzigæ glorioſiſſimo magiſtro peditum ſacri Præſentis, exconſule & patricio. Scriptum exemplum Floro glorioſiſſ. comiti ſacrarum rerum privatarum & exconſule. † Tua igitur excellentia cognoſcens ea quæ nobis placuerunt, in judicio tuo inſinuet tam advocatis, quam aliis quibus præes, ſecundum hanc noſtram conſtitutionem ſufficientibus his, quæ hac de re a nobis ſcripta ſunt ad Joannem glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfectum, iterum exconſulem & patricium. Dat. 15. Kal. April. *Conſtantinop.* poſt [18] BELIS. V. C. CONS. *

TIT. II.

DE APPELLATIONIBUS [19] ET INTRA [20] QUÆ TEMPORA DEBEAT APPELLARI.

Hanc legem non habent Scrimgeriana & Haloandrina editiones, ſed ejus tantum argumentum & ſummam: quod argumento eſt hanc vulgarem translationem ex meliore & integriore archetypo deſumptam, quam ullam aliam editionem, ſed & omnes Novellæ Latinæ deſunt in illis novis editionibus.

NOVELLA CONSTIT. XXIII.

Imp. Juſtin. Auguſt. Triboniano glorioſiſſ. quæſtori iterum & exconſuli.

PRÆFATIO.

ANteriorum legum acerbitati plurima remedia imponentes, & maxime hæc circa appellationes facientes in præſenti ad hujusmodi beneficium pervenire duximus eſſe neceſſarium. Antiquitati [21] etenim cautum erat, *ut ſi quis per ſe litem exercuerit, & fuerit condemnatus: intra duos [22] dies tantummodo licentiam appellationis haberet, ſi autem per procuratorem cauſa ventilata ſit, & in triduum [23] proximum eam extendi.* Ex rerum autem experientia invenimus hoc ſatis eſſe damnoſum: plures enim homines ignaros legum ſubtilitatis, & putantes in triduum eſſe provocationes porrigendas, in promptum periculum incidiſſe, & biduo tranſacto cauſas perdidiſſe. Unde neceſſarium duximus hujusmodi rei competenter mederi.

CAP. I.

ET [24] ſancimus omnes appellationes, ſive [25] per ſe, ſive per procuratores, ſeu per defenſores, vel curatores, vel tutores ventilentur, poſſe intra [26] decem dierum ſpatium a recitatione ſententiæ [27] numerandum, judicibus ab iis quorum intereſt offerri: ſive magni, ſive minores ſint, (excepta videlicet ſublimiſſima prætoriana præfectura [28]) ut liceat homini intra id ſpatium pleniſſime deliberare, ſive appellandum ei ſit, ſive quieſcendum: ne timore inſtante opus appellatorium frequentetur, ſed ſit omnibus inſpectionis copia, quæ indiſcuſſos hominum calores poteſt refrænare.

CAP. II.

De conſultationibus [29].

AD hæc ſancimus, ſi quando lis ſperatur in noſtrum [30] inferri conſiſtorium: ſi forte contigerit imperatoriam majeſtatem occupatam publicis cauſis ex mundanis proviſionibus, non poſſe convocare patres [31] quatenus cauſa agitetur non [32] ex hoc litem periclitari. Quod enim vitium eſt litigantium: ſi culmen imperatorium occupetur? vel [33] quis tantæ eſt auctoritatis, ut nolentem principem poſſit ad convocandos patres cæterosque proceres coarctare? Sed ſi quid tale evenerit, cauſa intacta permaneat donec imperator ſua ſponte motus & convocari proceres [34] juſſerit, & litem inferri patiatur, & omnia ſecundum morem procedere.

CAP. III.

De Appellationibus in Ægypto, Aſia, Ponto &c.

ILlud etiam in tertio capitulo diſponendum eſt, quod antiquitas bene ſtatuit, novitas autem neglexit. Cum enim veneranda vetuſtatis auctoritas ita [35] magiſtratus digeſſerit, ut alii majores, alii medii, alii minores ſint, & appellationes a minoribus judicibus non ſolum ad maximos judices remitterentur, ſed ad ſpectabilium judicum tribunal, quatenus & ipſi ſacro auditorio adhibito litem exercerent: novitas autem hoc deliquerit: evenit ut ſuper minimis cauſis maximi noſtri judices inquietentur: & homines propter minimas cauſas magnis fatigentur diſpendiis, ut forſitan totius litis æſtimatio ad ſumptus judiciales non ſufficeret. Ideoque ſancimus, ſi quando ex Ægyptiaco [36] tractu, vel adjuncta ei utraque Lybia provocatio ſperatur, usque ad decem [37] librarum auri quantitatem: non in hanc regiam urbem eam venire, ſed ad præfectum Auguſtalem, qui audiat, & cauſam dirimat vice ſacri cognitoris [38] nulla ei [penitus] poſt definitivam ſententiam appellatione porrigenda. §. 1. Similique modo quoties in Aſiana [39] diœceſi vel Pontica tale aliquid emerſerit, usque ad prædictam quantitatem decem librarum auri appellationes ad viros ſpectabiles, comites [40] forte, vel proconſules, vel prætores, vel moderatores, quibus ſpecialiter easdem lites peragendas deputavimus, remittantur: quatenus & hi ad ſimilitudi-

1 *Novell.* 2. *c.* 3. 2 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Et cum. C. ad SC. Tertyll.* 3 §. 3. *verſ frater. Inſt.* & *l.* 5. *C. ad SC. Tertyll.* 4 *C.* 46. §. 2. & *l.* 7. *C. ad SC. Tertyll.* 5 Id eſt, in capita. 6 Et ita abrogatur *a. l.* 7. Fratri ab inteſtato ſuccedunt fratres ac ſorores cum defuncti matre viriliter, id eſt, æquis portionibus. Et ſic mater hodie non excluditur a maſculis fratribus defuncti, ut olim *ſupr. hic.* nec concurrit cum ſororibus defuncti in meram dimidiam (ut ſcilicet habeat tantum ſola, quantum reliquæ omnes defuncti ſorores,) ut olim, *ſupr. hic.* ſed in virilem. 7 Æqualitas parentibus ſervanda in inſtituendis liberis: adeo mihi adverſus æquum & bonum facere videntur parentes, integram hereditatem maſculis addicentes, & filias modico contentas eſſe jubentes: adverſus *l. pactum.* 3. *Cod. de collat.* Goth. Vid. Pecc. *de Teſtam. conjug. cap.* 18. *num.* 10. Anſ. 8 Liberi, matri ex æquo ſuccedunt ab inteſtato. 9 Id eſt, depauperare. 10 Parentes ſtudere debent filios ſuos, tam ex ſecundo matrimonio natos, quam ex primo procreatos, æquis portionibus heredes ſcribere. Hæc tamen adhortatio neceſſitatem parentibus non imponit. 11 Legis virtus in hortando nulla pene eſt. vide quæ ſcripſi ad *l.* 7. *ff. de legib.* 12 Legitima pars ab inteſtato, omnino filiis relinquenda. 13 *Novell.* 18. *c.* 1. 14 Legitima quantitas quæ hodie ſit. 15 Sub tua juriſdictione. 16 Id eſt, anno 536. 17 Τῷ ἰσότυπον. 18 Id eſt, 536.

19 Dixi ad *L.* 49. *D.* Huic Novellæ reſpondet conſtitutio 24. apud Julianum. *Goth.* Adde *Novell.* 24. 25. 26. 41. 49. 50. 62. 75. 82. 93. 115. 119. 126. Vid. etiam Rittershuſ. *in expoſit. Nov. part.* 10. *cap.* 1. Anſ. 20 Dixi ad *L.* 49. *D.* 4. 21 Id eſt, antiquis legibus. *l.* 1. §. 5. 7. *l.* 2. *ff. quando appell. l.* 6. §. 5. *C. de appell.* 22 *d.* §. 5. 7. *d. l.* 2. *d.* §. 5. 23 *d. l.* 1. §. 5. *l.* 5. *l.* 20. *ff. de appell.* 24 Hinc ſumpta eſt authentica, *Hodie, C. de app.* 25 Appellare quis poteſt, per ſe, vel per procuratorem, vel defenſorem, vel curatorem, vel tutorem. 26 A ſententia judicis appellandum intra decem dies, ſive propria ſit, ſive aliena cauſa, *cap. cum dilectus, in fin. x. de electionibus cap.* 36. *x. de teſtib. cap.* 15. *x. de ſententia & re judicata* alias tranſit ſententia in rem judicatam, & pro veritate habetur, ut dixi ad *tit. ff. quando appellandum.* 27 Definitivæ, Julian. *c.* 43. 28 A qua non appellatur. 29 *Novell.* 20. §. *hic.* Julianus 90. *c.* 93. 30 Quid ſi ad alios judices cauſa introducta non fuerit (ex mora judicis) intra annum definita? dabitur temporis reſtitutio. vid. *leg. ult.* §. 4. *Cod. de tempor. appell. l.* 2. *in fin. ff. ſi quis cautionibus.* 31 Id eſt, ſenatum. *Jul.* 32 Si mora imperatoris ſententia ferri non poteſt, judicii præſcriptio non objicietur: Mora & cunctatio principis litigatoribus non nocet. Hinc autem ſumpta eſt Auth. *ſed & lis Cod. de tempor. & reparat. appell.* 33 Princeps cogi non poteſt, ut intra certum tempus ſententiam ferat. 34 Senatores, Julian. *d. loco.* 35 Magiſtratuum alii majores, alii medii, alii minores. 36 De provocationibus in Ægyptiaca regione porrectis Jul. *c.* 91. 37 Ne dicas 500. aureorum quantitatem, ut Julianus ait *conſt.* 24. *c.* 91. ſed 720. v. Cuj. *hic.* 38 Ita ut hodie Princeps vel Imperator in hiſce ſummis non appelletur. 39 De provocationibus in Aſiana vel Pontica regione porrectis. Julian. *c.* 92. 40 His omittuntur Præſides *Novell.* 8. *c.* 15. §. 35. 36.

nem præfecti Auguſtalis vice ſacri cognitoris intercedant, & cauſas ſine ſpe quidem appellationis, Dei tamen & legum timore proferant decidendas. † Orientalem [1] autem tractum cauſas appellatione ſuſpenſas, & usque ad decem librarum auri quantitatem limitatas ad virum ſpectabilem [2] comitem Orientis mittere: ſimili modo audientiam & finem eis impoſiturum.

CAP. IV.

Ut a ſpectabilibus ad illuſtres appelletur.

ILLo videlicet obſervando, ut [3] viri ſpectabiles [4] duces [5], vel alii ſpectabiles judices, non ad alios eadem ſpectabilitate decoratos judices ſuas transmittant appellationes in litibus [6], quantæcunque ſint quantitatis, (cum non oporteat ad compares [7] judices appellationes [8] referri, ſed a minore judicio in majus [9] tribunal aſcendere) ſed ad illuſtriſſimam præfecturam, illorum appellationes, cujuscunque ſint quantitatis, (ut dictum eſt) dirigantur, qui una cum viro excelſo pro tempore quæſtore eas dirimat: utroque officio ſubminiſtrante, id eſt, tam ex ſacris ſcriniis more ſolito, quam præfecto prætorio. Ita [10] tamen hæc ſancimus, ut nec a ducibus vel aliis ſpectabilibus judicibus, quibus forte, etſi privati [11] ſint, imperialis majeſtas cauſas injunxerit, appellatio ad memoratos ſpectabiles judices currat: ne [12] cauſa non gradatim procedere, ſed perperam videatur. Sed a præſidibus quidem provinciarum, & judicibus a nobis datis, ſi non ſint ſpectabiles judices, intra memoratam quantitatem referetur. Si autem vel illuſtres [13] ſint dati a nobis judices, quibus apices dignitatum ſuper ſpectabilitatem ſunt, vel duces, qui omnimodo ſpectabilitate ſunt decorati: vel ii qui a principe delegati ſunt, ſpectabilem habeant dignitatem: eorum appellationes ſub quacunque quantitate in hanc regiam urbem ad competentes antiquo more judices referantur. † Omnibus aliis quæ de appellationibus ſtatuta ſunt vel ab antiqua proſapia, vel ab auctoritate anteriorum conſtitutionum, vel a noſtra humanitate, intactis illibatisque cuſtodiendis. Dat. Kal. Jul. *Conſtantinop.* poſt BELIS. V. C. CONS.*

DE APPELLATIONIBUS, AD QUEMNAM REMITTANTUR, SI RES OB QUAM APPELLATIO INSTITUITUR, NON SUPRA AURI LIBRAS [14] DECEM VALEAT.

Epitome ſuperioris Conſtitutionis.

NOn principalis litigator duntaxat, verumetiam procurator ejus, defenſor quoque & curator & tutor intra decem dies a lata ſententia provocare poteſt. † A prætoriorum præfectis provocare non [15] licet.

CAP. I.

SI dum principi [16] appellationis cauſam audire non vacat, legitimum tempus decurrat, nullum hinc liti præjudicium gignitur. Quando ad principem ejusque conſilium provocatur, ſi lis ipſa decem libras auri non exſuperet, illam in Ægyptiaco tractu, & adjuncta ei utraque Libya præfectus Auguſtalis audiet, & cognoſcet: in Orientali autem tractu comes Orientis: in Pontico vero, & Aſiatico, ſpectabiles comites, proconſules, prætores, & denique moderatores, ſi quidem hoc ſpecialiter ipſis injunctum fuerit. Qui omnes ſacrum habebunt auditorium, neque quisquam eorum ſententiam de appellationis cauſa latam poterit detrectare.

CAP. II.

QUando a ſpectabilibus præſidibus provocabitur, ſive res litigioſa plus decem libris auri, ſive minus valeat, prætoriorum præfectus una cum quæſtore, ipſis utraque cohorte miniſtrante, de illa cognoſcito.

TIT. III.

DE PRÆSIDE [17] PISIDIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XXIV.

Imp. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

NUnquam ſane credidimus, veteres Romanos ex [18] parvis adeoque minutiſſimis principiis tam amplam conſtituere rempublicam, & totum exinde terrarum orbem (pene dixerimus) ſibi adjungere, & premere ac tueri imperio potuiſſe, niſi majoribus in provincias magiſtratibus miſſis, plus ea re dignitatis ſibi comparaſſent, ſimulque illis armorum [19] juxta ac legum poteſtatem feciſſent, neque non ad [20] utrumque accommodatos & idoneos habuiſſent, quos quidem prætores vocabant, appellatione illis ex eo indita, quod [21] cæteris omnibus præirent [22] & præponerentur, permiſſa ſcilicet eis tam rei bellicæ adminiſtratione, quam legum præſcriptione. Unde & ea loca in quibus publice magiſtratus vel jus reddere, vel habitare ſolebant, *Prætoria* [13] appellare, & ut pleræque in rempublicam leges ex viva prætorum voce inferrentur, conſtituerunt. Et multi [21] prætores partim Siciliam, partim Sardiniam inſulam, partim Hiſpaniam, partim terra marique alii aliud vel imperio adjecerunt, vel rexerunt.

CAP. I.

HÆc nos in animo reputantes, & vetuſtatem [25] denuo majore cum flore & venuſtate quaſi poſtliminio reducentes in rempublicam, Romano præterea nomini dignitatem addentes, & videntes quod duplici in aſperiores provincias magiſtratu ad hunc usque diem deſtinato, neuter ad plenum ſua ſorte contentus fuerit, ſed ex ea cauſa per quasdam noſtras provincias, in quibus tam civilis quam militaris magiſtratus exiſtit, ſemper inter ſe rixentur [26], ſemper pugnent, non quo ſubditis boni aliquid faciant, ſed quo eos magis atterant: e re fore putavimus, ſi [27] utrumque magiſtratum tam civilem quam militarem in unam [28] formam contrahamus, imponamusque denuo ei qui hanc poteſtatem habebit, appellationem [29] Prætoris: ut idem & militaribus copiis, quæ per provinciam ſunt ſecundum cognomentum antiquitus illis impoſitum præeat, & præficiatur legibus: ſi quidem & hoc initio Prætorum erat proprium: & cum utriusque officii annonas [30] habeat, una tantum cohorte utatur ex centum [31] cohortalibus, (tot enim ei ſufficient) quæ Prætoriana cohors appelletur, & per [32] probatorias convenienter hinc procedentes conſtituatur. Ita enim dignitate [33] plenus erit, ita latrocinia exercentibus terribilis, ita injuſtis inevitabilis: ſi majore cum poteſtate omnia conficiat: & cum lex jampridem a nobis poſita jubeat omnes omnino judices puris uti manibus, ei obtemperet, & præſtito juramento, ſecundum hanc res gubernet, tam [34] armis utens quam civilia ſecundum noſtras leges ordinans. Unde tametſi ex glorioſiſſ. Cunſulib. [35] aliquis ad hanc adminiſtrationem accedat, nihilominus in hoc imitatio quædam priorum eluceat, qua videlicet provincias ſortientes Coſſ. conſularesque viri, & non multo [36] illis inferiores Prætores, paulatim Romanorum nomen ita auxerunt, & tam amplum effecerunt, quantum nulli [37] unquam alii reipublicæ ſeu imperio conceſſit Deus. Id quod *in Piſidarum regione initium primum ſumere volumus: propterea quod* veteres annalium [38] ſcriptores prodidiſſe invenimus, olim [39] Piſidarum gentem univerſæ illius terræ ſummum tenuiſſe imperium, & jam nunc majore & vehementiore hanc provinciam magiſtratu indigere, (nam & maximi [40] in ea pagi ſunt, & multi homines, & qui ſæpenumero ob [41] ipſa publica tributa ſeditiones movent) & prædatricibus illis & ſanguinariis regionibus, quæ ſupra voracitatem & quandam inſatietatem lupini [42] capitis collocatæ ſunt, & Lycocranitarum [43] habitaculum vocantur, hunc magiſtratum præficiendum credimus, qui jam inde ordine legitimo in eam progrediatur. Ac ſi hic magiſtratus ſub ſpecie quadam incurſionis miſceatur, componantur etiam in unum tam militaria, quam præſidalia inſignia, & omnes eam militares copiæ ſequantur, quæ in provincia ſunt. Ad hæc tota civilis cohors venerando jam vocabulo appelletur, & prætoris cognomento honoretur, quis ipſum non abhorreat? quis non revereatur, ſimul in [44] unum leges & arma coire ſpectans, & indidem conditione præpoſita, ut aut legibus obtemperet, ſi bono eſſe animo; & ſervari velit, aut, ut vel primo ſtatim intuitu pereat, armis in proximo leges corroborantibus.

CAP. II.

OPortet igitur, ut qui hunc magiſtratum ſuſcipit (ſemper autem gratis [45] eum, & absque ulla datione pecuniæ ipſi conferimus, ut & ipſe per omnia ſordibus abſtineat, & his ſolis, quæ ex publico ſolvuntur, contentus ſit, id quod etiam prima [46] noſtra lex dicit) juſte & pure & cum quadam [47] aſperitate humaniter ſe erga ſubditos gerat, quemadmodum in priore lege diſpoſuimus, homicidia, adulteria [48], raptus virginum, omne denique maleficium provincia expellat, & qui ea deliquerint, ſecundum [49] noſtras leges puniat, neminem præterea maleficorum revereatur, etſi de potentioribus ſit, neque his ſe ſubmittat, qui nullam de ſe utilitatem, at bene nefarias de ſe occaſiones præbere poſſunt: ſed per omnia jus ipſum tueatur, & ad noſtras leges reſpiciat, & ſecundum eas judicet, & ut ſubditi noſtri ſecundum illas vitam ſuaque ſtudia inſtituant, efficiat, inſuper ad Deum quoque, & noſtri timorem reſpiciat, neque præterea quicquam omnino in animo cogitet. Item ut neque crebro [50] ex provincia huc commeet, neque immodicis literis nos interpellet, ſed in omnibus prior ipſe audientiam accommodet, eaque diſceptet, & memor, quantam illi dignitatis magnitudinem dederimus, ita ſe hac in re gerat, ut pro geſto magiſtratu cauſam dicere neceſſe non habeat, ſciens, quod ſi quis eo adito jus ſuum non conſequatur, compellaturque hæc ad nos referre, pro eo deinceps certamen illi nobiſcum futurum eſt. Quemadmodum enim juriſdictionis augmento ipſum honoravimus, ita rurſus ſi præter intentionem & opinionem noſtram tradita eum adminiſtratione abuti deprehenderimus, competenti ipſum animadverſione perſequemur, tam Deo in hoc ſubſervientes,

1 De provocationibus in orientali regione porrectis. Jul. *c.* 93. 2 Vel ita, de appellationibus contra ſententias ſpectabilium porrectis. Jul. *c.* 95. 3 A ſpectabilibus ad illuſtriſſimum P. Præt. appellatur. 4 In his cauſis, in quibus ipſi principaliter judicant. *Jul.* 5 Proconſules. *Julian.* 6 Appellari non ſolet a pari ad parem. 7 Par in parem non habet imperium. *l.* 3. *in fin.* *l.* 4. *ff. de recept. qui arbitr.* 8 De appellationibus contra ſpectabiles judices introducendis & exercendis. Jul. *c.* 95. *c.* 101. 9 A minore ad majus tribunal appellatur, vide *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *ff. quis & a quo appelletur.* 10 Aut potius non ſpectabiles, Jul. *hic*, hoc ſenſu: ſi non ſpectabiles ſint hi, contra quos appellatio porrecta, & a divina juſſione vel ab aliis magiſtratibus judices conſtituti, tunc proconſules appellationem audiant. 11 Id eſt, non illuſtres, *l.* 32. *Cod. de appellat.* 12 Gradatim cauſa procedere debet, & ſic omiſſis mediis judicibus ad ſummos non eſt appellandum. 13 Si illuſtres ſint ii, a quibus appellatur, provocatio fieri debet in Conſtantinopolitana civitate. *Julianus.*

14 Auri libra 72. aureos conſtituit. *l.* 5. *C. de ſuſceptoribus*, *lib.* 10. Decem libræ auri efficiunt 720. aureos. 15 Supplicare tamen licet, *l. un. C. de ſent. præf. præt.* 16 An idem in judice? dixi *ſupra conſt. cap.* 2.

17 Περὶ τοῦ ἄρχοντος ἤγουν τοῦ Πραίτωρος Πισιδίας. Scrimg. περὶ τοῦ Πραίτωρος Πισιδίας 6. *Ecl.* 7. & apud Julianum *conſt.* 17. *de off. præt. Juſt.* *Piſidiæ*, ita quoque appellatur *Nov.* 25. *cap.* 1. *Nov.* 31 *c* 3. 18 Vide Livium 1. Ammianum 14. Florum initio, ubi de ætatibus populi Romani. 19 Armorum & legum poteſtas olim prætoribus provincialibus commiſſa, facit *l.* 7. 8. *ff. de off. proconſ.* *l.* 10. 11. *ff. de off. præſid.* Major itaque erat prætoris provincialis autoritas, quam urbani, *arg. d. l.* 10. 20 Id eſt, tempus belli & pacis. 21 Prætor unde dicatur. 22 Prætores quaſi præpoſitores 9. Iſid. 3. quaſi præceptores civitatis & principes. Idem 9. *Etym.* 4. male a præeundo dicti Tullio teſte: hinc Lucilius Prætorum eſt præire.

23 Dixi ad *l.* 14. *C. de offic. rector. provinc.* 24 *l.* 2. §. 32. *ff. de orig. jur.* 25 Vetuſtas poſtliminio reducenda. 26 Civiles judices a militaribus ſæpe diſſentiunt. Præſtat itaque præſidem provinciæ munus utrumque ſuſtinere. Unitas enim rixæ ſeu diſſenſionis eſt impatiens 27 Ut utrique Piſidiæ magiſtratus, id eſt, civilis & militaris, in unum miſceantur. Jul. *cap.* 66. 28 Id eſt, ſi utrumque magiſtratum uniamus & miſceamus. 29 Ut qui ita præſit Piſidiæ, prætor Juſtinianeus vocetur. *Julian.* 30 Duabus dignitatibus in unum conjunctis, duplices annonæ quoque conjunguntur. 31 Cohors prætoriana, 100. cohortalibus conſtans. 32 Ut ſinguli apparitores Piſidiæ per probatorias fiant. 33 Vid. *c.* 4. J. 34 Vid. *proœm. Inſt.* 35 Conſuli turpe non fuit prætoris provinciæ munus poſtea ſuſtinere. 36 Prætores ſuo tempore, non multo inferiores conſule, vid. *quæ not. ad Novell.* 13. *c.* 1. eorum poteſtas admodum poſtea degeneravit, Boëthius 3. *de conſol.* Prætura olim poteſtas magna, nunc inane nomen & Senatoru cenſus gravis ſarcina. 37 Romano Imperio nullum conferendum. 38 Annales probare & ex annalibus probationem ſumi, hinc colligas, adde *Nov.* 25. & *l.* 1. *ff. de off. quæſtoris*, *l.* 10. *ff de probat.* 39 Piſidarum imperium quale olim fuerit, obſerva. 40 Provinciæ celebrantur urbium amplitudine.

41 Seditiones ob tributa. 42 *Λύκου κεφαλῆς.* intelligit, ut opinor, Lyci fluminis capita, cujus fit mentio apud Solinum: agitur enim hic de Piſidia. conſtabit id etiam magis collatione Ptolomæi. Turpiter itaque vetus his interpres hallucinatus eſt, qui pro Lyci fluminis capite, *lupinum caput* tranſtulit, & ex Lyco fluvio, lupinum quiddam confecit. 43 *Λυκοκρανιτῶν*, Hal. λυκοκρανίτας. Scrimg. 44 Concurſus legum & armorum. 45 Venales dignitates eſſe, non convenit. Vid. T. *Nov.* 8. 46 *Nov.* 8. *c.* 7. *Nov.* 17. 47 *Nov.* 17. *c.* 5. §. 3. 48 *l.* 3. 6. 13. *ff. de off. præſid.* 49 *tit. Inſt. de off. jud.* 50 *l.* 15. *ff. de off. præſid.* adde *l.* 166. *ff. de verb. ſign.* & 3. *Gell.* 2.

quam

quam opem ferentes legibus, ſive furta [1] eum feciſſe, ſive gratia fortè aut inimicitiis ſuperatum, ſive leges noſtras transgreſſum eſſe deprehenderimus: dum enim ſubditos iterum exigere, & his malis, quæ usque adhuc extiterunt, mederi volumus: & magnas opes deſpeximus, & ad hanc diſpoſitionem oculos convertere properavimus.

CAP. III.

PORRO non tantum ad hæc eum proſpicere oportet, quæ ante a nobis dicta ſunt, ſed etiam curare ut affluens rerum copia [2] ſit in urbibus, ne quid cives deficiat. Inſpiciat etiam in civitatibus opera [3], neque in hoc ſeipſos a ſe vinci patiatur: ſed & aquarum ductus, & pontes, & muros, & itinera publica refici ſtudeat, neque committat, ut exactores [4] qui illuc commeant, in aliquo ſubditos noſtros prægravent: neque juſſiones alias, quæ improbato more fieri ſolitæ, ex thronis excellentiæ tuæ de refectione murorum, de ſternendis itineribus publicis, deque aliis, plus mille cauſis procedunt, ſuſcipiat. Omnium enim horum cauſa, & ſi aliud præterea ejus generis, nemini permittit, ut ſubditos noſtros injuriis afficiat, neque prodibit de thronis tuis ſententia, quæ tale quid dicat, (jam enim hoc prohibuimus) ſed ſolus ipſe omnium curam geret. Si vero ex ſacræ noſtræ legis ſententia pragmaticam aliquam formam [5] dirigamus, quam forte ad tuam emittamus præfecturam, examinabit ille prius, quæ inibi a nobis jubentur. nemini autem alii omnino copia fiet deprædandi ſubditos, quo magis aliquando provincias iterum refertas hominibus, iterum ſuis civibus efflorescentes, neque undique huc confluentem videamus hominum multitudinem, qui propter improbitatem præſidum in ſuam patriam reverti non audeant. Ideoque ſancimus ne amplius excellentia tua Piſidicæ gentis magiſtratus pro diviſis habeat, ſed ut unum ſit in ea ſpectabilis Prætoris officium, quod idem & militare & civile exiſtat: quod ſimiliter & publicarum civiliumque rerum curam gerat, & militibus præeat, ut mutuo [6] auxilio & juriſdictio ex armis vires colligat, & cohors armata condecoretur lege. Neque enim deinceps aliqua per urbes orietur ſeditio, ſi talem de cætero virum præfecerimus, qui utroque nobis officio dignus putabitur.

CAP. IV.

QUæcunque igitur fiſcus erogaturus eſt, ea ſecundum ſubjectam huic ſacræ noſtræ legi deſcriptionem ſpectabili prætori, circaque ipſum verſari ſolitis præſtari jubemus. Unde & ſacræ noſtræ appellationis notam præponi volumus, & qui Piſidiæ præſes erit, is prætor [7] Juſtinianeus eſto. Obtemperet autem illi Prætoriana cohors, ex probatoriis [8] (ut diximus) conſtituenda, quæ ſimiliter tam civilibus quam militaribus hominibus juxta & rebus occupata ſit. † Ad hæc publicorum quoque tributorum exactio hunc præſidem cohortemque ejus reſpiciet, & omnia magiſtratus habebit inſignia [9], quæ etiam modo habet, ſellam [10] ſcilicet curulem ex argento, *ſecurim quoque*, & faſces: habebit etiam inter milites Adreſponſum [11], adeoque & eo ipſo principatum illi inter milites, qui illic locorum ſunt, tribuimus, ut ipſos & pulchre regat, & cogat in ordinem, inſtruatque ut non ſolum latrocinantes perſequantur, ſed etiam ſubditos inter ſe manſuetos & modeſtos reddant. Neque item committat, ut ſeditiones moveantur in urbibus aut comites quidquam ad fiſcum ſpectans divellant, ſed ſupra [12] omnes poteſtatem habeat, nemine prorſus excepto. † Collocatus autem hic magiſtratus ſit in mediis [13] & in numerum ſpectabilium deſcriptus. Unde quæcunque in vicariis olim, hodie in comitibus Juſtinianeis Pacatianæ [14] Phrygiæ & Galatiæ primæ [15], item ſpectabili comite Orientis [16], & ſpectabilibus proconſulibus ſunt, ea & in hoc exiſtant: ſitque & ipſe ſpectabilis magiſtratus, & [17] appellationes quæ apud ipſum interponuntur, mittantur huc, & examinentur: ſicut in cæteris ſpectabilibus fieri ſolet magiſtratibus, introducanturque [18] in judicium glorioſiſſim. præfectorum, in cognitionem cauſæ, adhibito etiam glorioſiſſimo quæſtore ſacri noſtri palatii: propterea quod tametſi [19] is magiſtratus nonnihil in ſe habet militare, tamen quia prorſus in civilem & legitimam mutatus eſt formam, ideo neceſſario eundem tenere ordinem debet, qui pro conſuetudine jam olim obtinente in ſpectabilibus magiſtratibus obſervatus eſt.

CAP. V.

QUoniam vero nuper ſacra conſtitutione conſcripta promulgavimus, ut cauſæ appellationum, *quæ quidem quingentorum aureorum* [20] *ſummam non excedant*, a ſpectabilibus præſidibus huc devolutæ, in habitu & ordine ſacri auditorii examinentur, ſancimus [21], ut ſi qua ejusmodi cauſa emergat, ſcilicet in Piſidia duntaxat, ex delegatione ſive noſtra, ſive alicujus glorioſiſſimorum noſtrorum procerum, niſi qui datus eſt judex ſpectabilis ſit, ut non ad ſpectabilem Juſtinianeum comitem Pacatianæ Phrygiæ (id quod prius lege [22] determinavimus) proficiſcatur, ſed ad ipſum deferatur in ſua provincia interpoſita appellatio, & ipſe de ea cognoſcat in habitu ſacri auditorii (cohoneſtamus [23] etenim magiſtratum hoc etiam) & perfectam illi formam imponat, non remittendam ad hanc almam urbem, ne forte parvis [24] de cauſis magnas bonorum ſuorum perturbationes & damna litigatores ſuſtineant.

CAP. VI.

UT autem qui vel hoc prætoris, vel alia nobis inventa & invenienda officia ſuſcipiunt, cognoſcant, quo tandem modo provincias eos gubernare conveniat, viſum nobis eſt, non tantum ſigna [25] eis præbere adminiſtrationis in codicillis (ut vocant) ſed etiam, modum præſcribere, ſecundum quem provinciam adminiſtrent, (quæ quidem, qui nos anteceſſerunt legislatores, conſulta [26] quædam præſidialia appellabant) ut ad hæc intentis oculis propriam dirigant adminiſtrationem, perque hanc omni ex parte ſubditis noſtris proſint. Unde & id genus ſacra mandata juſſimus in ſacro laterculo reponi, ut una cum codicillis præberentur, præſidibus tum jusjurandum, quod in ſacra noſtra conſtitutione [27] deſcripſimus, præſtantibus, tum omnia alia, ut nos ordinavimus, adminiſtrantibus. Subjicietur autem a nobis huic ſacræ legi quædam etiam deſcriptio, quæ exprimat quid ipſum cum deligitur, præbere conveniat occaſione codicillorum officii, *ſive in ſacro laterculo, ſive in foro glorioſiſſimorum præfectorum*, quid rurſum illi, item adſeſſori, & circa ipſum verſari ſolitis porrigatur ex publico: ut omnibus nota facta providentia, quam circa officia gerimus, ille incontaminatum nobis & undique ſpectatum ſuum exhibeat miniſterium.

§. I. Hanc ſane legem tum ſacrarum noſtrarum conſtitutionum lectio monſtrabit, (juſſimus enim & hanc inter eas deſcribere) tum ipſe ad effectum deduces, ut perpetuo in ipſis factis reluceat conſpiciaturque.

Oportet [28] prætori Piſidiæ annonarum, & capitum, ac reliqui ſolatii titulo præberi ſolidos CCC. ejus adſeſſori, ſolidos LXXII. ejus cohorti, aureos LII. Rurſum pro codicillis adminiſtrationis oportet ipſum præbere ſic: Spectabilibus tribus chartulariis ſacri cubiculi, ſolidos IX. primicerio clariſſimorum tribunorum notariorum & laterculenſibus, ſolidos XLV. ejus adjutori, ſolidos III. cohorti glorioſiſſimorum præfectorum pro juſſionibus & omni alia cauſa, ſolidos LX.

TIT. IV.

DE PRÆTORE [29] LYCAONIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XXV.

Imp. Juſtinianus Aug. Joanni glorioſiſſ. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

CUm ad prima illa principia, ex quibus Lycaonum gentem, antiquarum rerum ſcriptores [30] & enarratores conſtitiſſe tradiderunt, reſpicimus, & quod maximam cum Romanis affinitatem habeat, quodque ex eadem ferme occaſione in unum coacta ſit, majore, quam hactenus magiſtratu eam exornare, juſtum putavimus. Siquidem uſu venit, ut olim Lycaon, qui [31] Arcadiæ in Hellade rex fuit, & Romanum ſolum incoleret, & aſſumptis quondam Oenotriis Romano Imperio daret veluti principium (dicimus autem vetera illa, quæ longo ante tempore Æneæ & Romuli ætates præceſſerunt) & deducta in haſce partes colonia, Piſidiæ bonam partem adimeret, eique deinde ſuum nomen inderet, & regionem ex ſe Lycaoniam appellaret. Inde adeo juſtum fuerit & ipſam magiſtratu adornare, cui veteris apud Romanos inſtituti ſigna & notæ inſcribantur, & illos, qui hoc ipſam tempore regunt (de præſide civilis juriſdictionis loquimur, & eo cui armorum cura commiſſa eſt) in unum contrahere, & prætoris [32] appellatione decorare. Eſt enim hoc nomen quaſi jure patrio Romani Imperii proprium, & ante [33] ipſos etiam Coſſ. in ampla Romanorum republica uſui habitum. Nam veteres Romani ſuos imperatores prætores appellabant, ſimulque illis præbebant, ut militaribus præirent copiis, & deſcriptis ab illis parebant legibus, & prorſus erat hic magiſtratus ex ambobus contemperatus, præ ſe ferens & oſtentans tam in inſtruenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem.

CAP. I.

QUoniam igitur propoſitum nobis eſt etiam hic utramque adminiſtrationem in [34] unam contrahere, propterea [35] optimo illi jure prætoris [36] appellationem imponimus, ut una cum prætoris appellatione audientium animis inſonet ipſius quoque magiſtratus ſubſtantia ac natura, & quod non ſimplex ſit, nec ad unam aliquam rem tantummodo (nempe vel arma, vel leges) reſpiciat, ſed ſimul utrumque ad ſe munus ex æquo attrahat, quodque per copias militum vehemens & robuſtus, per legem lenis & manſuetus ſit: & per hanc cauſam maleficis quidem vehementiorem, probioribus vero civiliorem ſe & moderatiorem exhibeat. Neque hoc ſine cauſa agimus, aut ſolam appellationem attendimus, ſed ex uſu ac neceſſitate magiſtratus quoque metimur. Nam fortes ea regio viros habet, neque in ullo differt [37] ab Iſauria in medio, ut quæ mediterranea, aprica, equorum altrix exiſtens, tum multos viros, tum multos equos enutriat: magnus quoque in ea numerus eſt magnorum pagorum, & virorum ad equitandum, ad ſagittandum, ad animos ſine negotio & celeriter excitandos, ad arma prompte tractanda, denique tam ad militare imperium forte averſandum, quia illorum ſtatus privatam ipſis fortunam & ſolis civilibus magiſtratibus ſubditam adſcribit, quam ad hoc rurſus, *civile ſcilicet*, contemnendum, quia ſoli obtemperare legi, quæ non item ſtrenuitatem quandam adjunctam habeat, audacioribus formidabile eſt, idoneorum. Hæc nos permoverunt ut hunc quoque magiſtratum, quemadmodum apud Piſidas [38] fecimus, coadunatum redderemus, & noſtro appoſito nomine Prætoris ei appellationem inderemus. Volumus etenim & hunc prætorem [39] Juſtinianeum Lycaoniæ appellari, quomodo ſane & Piſidiæ, & aliorum. Deinde utramque [40] etiam cohortem in unam contrahimus, *& cui civilis, & cui militaris magiſtratus præfuit*, ac *Prætorianam illam appellamus*, conſtituendam [41], ex probatoriis more ſolito, ex ſacro libellorum ſcrinio, ex quo olim & duciani eas ferebant, procedentibus,

1 Avaritia, gratia, inimicitiæ, judicum peſtes. 2 Adde *l.* 1. §. 11. *ff. de off. præf. urb.* 3 *Nov.* 17. *c.* 4. *in pr.* & §. 1. *l.* 7. §. 1. *ff. de off. proconſ.* 4 *Nov.* 17. *c.* 8. 5 *Nov.* 17. *c.* 4. 6 Alterius ſic altera poſcit opem res & conjurat amice, adde *l. qui reſtituere.* 68. *ff. de rei vind.* 7 Ideo apud Julianum *conſt.* 17. conceptus eſt hic titulus, *de officio prætoris Juſtinianei Piſidiæ.* 8 Ex ſcrinio libell. *Novell.* 25. *c.* 1. 9 Inſignia præſidum ſella curulis ex argento, ſecuris & faſces, vid. *Novell.* 30. *c.* 6. & *l.* 14. *l.* 16. *ff. de officio proconſulis.* 10 Δίφρον ἐξ ἀργύρου. Carrucam argenteam vocat Julianus *hic.* 11 Καὶ εἰς ἀπόκρισιν. Hal. ad reſponſum propter milites, *Julian.* Adreſponſus ἀποκρισιάριος, reſponſa dans vice magiſtri militum. *Novell.* 25. *c.* 1. *in fin. Nov.* 123. *c.* 25. 12 Vid. *l.* 4. *ff. de offic. præſidis.* 13 Spectabilis dignitas media inter illuſtrem & clariſſimam. 14 *Novell.* 8. *c.* 2. 15 *d. Nov. cap.* 3. 16 *d. Nov. c.* 5. 17 Si provocatio porrecta fuerit contra ſententiam Prætoris Piſidiæ, vel alterius, qui in Piſidia judicavit, Jul. *conſt.* 17. *c.* 67. 18 Ut appelletur a ſententia Prætoris Piſidiæ ad P. Præt. & Quæſtorem ſimul. 19 Prætor Piſidiæ nonnihil habet militare, & tamen prorſus in civilem & legitimam mutatus eſt formam. Ea ratione fit, ut ab eo appelletur ad P. Præt. & ad Quæſtorem ſimul. 20 *Trecentos*, legit Julianus *hic.* 21 Ut ſi in Piſidia ex Imperatoris juſſione datus erit judex, non appelletur ad Comitem Pacatianæ, ſed ad Prætorem Piſidiæ: ſcil. ſi cauſa provocationis ultra 300. ſit aureos. 22 *Novell.* 8. *c.* 2. 23 Ut Prætor Piſidiæ ſacrum etiam auditorium habeat. 24 Parvas cauſas Julianus interpretari videtur 300. aureorum. 25 Τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς, inſignia magiſtratus. 26 Mandata præſidis. *Scrimg.* 27 *Nov.* 8. 28 Notitia præſidis Piſidiæ.

29 6. *Ecl. de offic. prætor. Lycaoniæ.* Jul. *conſt.* 18. Præſes dicitur 8. *c.* 15. §. 20. 30 Annales probant. *Novell.* 24. *c.* 1. 31 Vid. Pauſaniam 8. *Arcad.* 32 Qui præſes olim Lycaoniæ, hodie prætor. 33 Vid. Feſtum in prætoria porta. 34 Idem ergo hic conſtituitur in Lycaonia, quod conſtitutum fuit in Piſidia. *Nov.* 24. *cap.* 1. 35 Prætores igitur ii videntur fuiſſe, qui civilem ſimul & militarem poteſtatem habuerunt. 36 Ut qui antea præſes, Lycaoniæ prætor nominetur. 37 Ammianus 14. Relicta ora maritima, in Lycaoniam adnexam Iſauriæ ſe contulerunt. Porro Lycaonia magna ex parte campeſtris, idem *ibid.* 38 *Novell.* 24. 1. 39 Nota de prætore Juſtinianeo Lycaoniæ. 40 Ut prætor Lycaoniæ habeat civilia & militaria inſignia. 41 Ut Prætoris Lycaoniæ apparitio fiat per probatorios

dentibus, mensuramque illius ad [1] centum usque virorum numerum extendimus, & utriusque magistratus annonas [2], illi adsignamus, sed & adsessori & reliquis. Quæ quidem ex subjectis sacræ huic nostræ constitutioni descriptionibus clara faciemus. Habeat item Adresponsum [3], *sive apocrisiarios*, ut inter milites omnia recte gerantur atque ordine: adeoque & aliis eum militibus qui per dictam provinciam stationes agunt, imperitare sancimus.

CAP. II.

MIttemus sane, qui id officii suscepturus est, unum aliquem de probatis, & de numero nostrorum procerum, unde [4] & olim prætores procedebant, suisque laboribus adornabant rempubl. nunc residentes in solo Italico, nunc proficiscentes ad loca forensia. Ac talis quidem semper sui ipsius memor, & unde illi hæc administratio accesserit, venerandum se præbeat subditis, horrendum latrocinantibus & maleficis, omnia majore cum fiducia peragens. Neque dubium [5] quin puris utetur manibus, quandoquidem & officium gratis suscipit: & alioqui lex nostra nuper a nobis lata, omnibus omnino magistratibus in ipsa descriptis, præcipit ut manus contineant (qua de causa & juramentum [6] præstant) & secundum leges nostras dijudicent, omnemque æquitatem & justitiam subditis impertiant. Eo pacto cum reipub. suæ statum veteres Romani exornarent, omnibus aliis rebus publ. potiti sunt. Quis enim hunc magistratum non revereatur simul & horreat, videns duplici eum forma excubias agere, tum ut quæ lex jubet, facile ordinet, tum vero, si quid de lege violetur, ut hoc armis corrigat? §. 1. Quibus autem de rebus Prætorem [7] Pisidiæ in lege quæ de ipso conscripta est, appellavimus, de iisdem pulchrum putavimus & hunc appellare. Oportet enim ut cum undique gratuitum hoc officium suscipiat, ab omnibus, & ipse sordibus alienissimus sit, his solis contentus, quæ fiscus præstat, prout jam ante de præsidalibus officiis lata lex differit, ut item in rebus gerendis syncerum & justum se præbeat, ac quo modo administrationis ratio permista est, ita & ipse harmoniam animi sui nunc acutioribus & intentis, nunc lenioribus & remissis sonis contemperet. §. 2. Odio quoque habeat & puniat omne adulterium [8], ad hæc homicidium, sed multo [9] his vehementius raptus virginum. Cæteros etiam maleficos, si quidem incurabili morbo laborant, citra exceptionem puniat: si vero mediocriter, ad meliorem frugem transponat. † Insuper neminem improbe agentium revereatur, etsi [10] dives, etsi majore aliqua dignitate præditus sit. propterea enim de numero præstantiorum electum ipsum mittimus, ut pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quam nobis & legibus, secundum [11] quas & ipse judicet, & subditos vitam instituere procuret.

CAP. III.

SEd neque socordiæ se dedat, neque alicui injuriam faciat, ne ejus provinciæ homines cui præest, propter injurias illic acceptas, regionem [12] suam relinquant & continue nobis hic facessant negotia.

† Quin ipse prius audientiam his quæ ad eum referuntur, præbeat, eaque disceptet: & usque memor honoris quem illi detulimus, ita administrationis laboribus se exerceat, ut laudem inde, & a rationibus gesti magistratus reddendis dicendaque causa immunitatem consequatur. Illud certo sciens, quod si quis nos adeat referens domesticam sibi rem incommodis affectam esse, siquidem expertus apud eum, jus suum obtinuisset, hunc ipsum sine aliquo dato responso remittemus: si vero cum prius ad ipsum retulisset, deinde non obtento jure suo, ad nos decurrat, tunc non illi nos in posterum, sed ei qui magistratu fungitur, judicium constituemus, & quemadmodum ampliorem ei honorem reddidimus, ita & si socordiæ eum se dare, & his quæ in ipsum contulimus, negligentius uti deprehenderimus, opem feremus legibus, & convenienti eum animadversione [13] persequemur: & quemadmodum ille neque verba nostra, neque leges, neque formam & gradum magistratus veretur, ita neque nos ipsum verebimur, sed perinde ei obviabimus, ut & ipse rerum administratione utetur: & sive sordidis eum manibus uti, sive ad effectum aliquem respicere, sive leges nostras transgredi deprehenderimus, nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam, eum sistemus: neque enim ut subditos servaremus, pecuniis aut quapiam aliarum rerum quæ nobis suppeterent, pepercimus.

CAP. IV.

OPortet præterea ipsum providere, ut omnia recte atque ordine fiant in civitatibus, & primum quidem ut civitates sub ipso collocatæ, seditionibus [14] careant, ex omni parte æquitatem conservans, & summo studio prospiciens ne nimium subditis indulgeat, & frena relaxet.

§. 1. Deinde neque *opera* [15] in civitatibus negligat, ne per hanc causam diminuantur, vel aquarum ductus, vel ipsorum pontium [16] transitus, vel murorum munitio, vel cura itinerum, sed omnia reficiat, aut saltem ad nos referat, ut partim ex civilibus ea reditibus, partim nostra liberalitate queant reficere. §. 2. Neque item committat ut exactoribus [17] qui a nostris hinc proceribus commeant, sit in aliquo damnum subditis nostris inferendi licentia, aut ut hi subditos nostros gravent qui consuetas illas jussiones adferunt, quæ olim ad subversionem eorum qui mediocriter vitam instituerant, de thronis tuis procedebant, nunc injungentes murorum reparationes, nunc curam itinerum, nunc imaginum, pontium, portuum, aquæductuum publicorum renovationes, locorum denique publicorum ablationes, & ædium quasi in solo non justo ædificatarum demolitiones, & id genus alia magis ad nectendas calumnias expedita: sed ipsemet hæc ad animi sui curam revocabit, omnia peracturus absque dispendio. Si vero nobis visum fuerit eam rem inspectione indigere, sacra pragmatica forma utemur, *quam sane & ad tuum magistratum, si videbitur, mittemus*, qua secundum ipsum alteri quoque hanc inquisitionem injungamus. Ita aliquando respirabunt subditi, ita denuo efflorescent civitates, ita qui eas incolunt, magnum incrementum capient, neque de patriis sedibus diffugient [18] rerum suarum incolatum propter præsidum improbitatem quasi terriculamentum aliquod metuentes.

CAP. V.

SCire igitur oportet excellentiam tuam, quod unus & simplex hic magistratus, non duplex futurus sit, ut omnia quæ fiscus utrique prius officio præbebat, ea secundum descriptionem sacræ huic nostræ legi subjectam, tam ipsi det, quam circa ipsum versari solitis, & cohorti ejus: quemadmodum & hactenus præbita sunt. §. 1. Et publicorum tributorum exactio ipsi simul & obtemperantibus ei prætorianis cohortalibus incumbet: habebitque utriusque officii insignia, tametsi plurima militaria sunt: tamen & in vehiculo [19] sedebit argenteo, & præcedet ipsum securis, (nam & hoc consularis imperii signum [20] est) similiter & fasces [21] ipsi cum solennitate præibunt: observabitque eum universus exercitus, qui per eam provinciam stationes habet, cui curæ erit, ut & latrocinia resecet, & injuria affectis opituletur, & subditos nostros mansuetos inter se & modestos reddat. §. 2. Sed neque comitibus [22] permittet, ut ad publica tributa annuant, animumve adjiciant. Sed & inter spectabiles ipse collocabitur, tametsi qui eam administrationem susceperit, majoris forte sit dignitatis, si quidem dignatio eorum, qui provincias regunt, talis futura est, qualem nos ad quamque administrationem idoneam fore judicaverimus. Ipsum vero, propter imperium quod gerit, conveniens est inter [23] spectabiles numerari, inter quos & proconsules & comites Orientis, Galatiæ, & Phrygiæ sunt. §. 3. Unde & ipse caussis quæ in ejus moventur provincia, tam pecuniariis, quam civilibus & liberalibus, audientiam præbebit, uti id genus magistratibus licet. † Appellationes [24] quoque contra ejus sententias interpositas examinabunt hic ex more qui jam pridem in spectabilibus magistratibus obtinuit, tam gloriosissimorum sacrorum nostrorum prætoriorum præfecti, quam gloriosissimus quæstor, (prout jam inde ab initio traditum est) eo [25] quod alter jam magistratus civilior factus sit admistis legibus, quas [26] etiam in ipsa arma imperium habere voluimus.

CAP. VI.

SEcundum legem vero nuper a nobis positam, si quæ causa inter provinciam suam mota quingentorum [27] aureorum quantitatem non excedat, quæ per provocationem deinde a suo transferatur judice, de hac non Pacatianæ Phrygiæ comes (ut prius [28] diximus) sed ipse cognoscet, etsi ex delegatione, sive [29] nostra, sive alicujus gloriosissimorum nostrorum procerum causa alicui commissa sit, modo propter rationes quas nuper in constitutione de appellationibus lata præscripsimus, spectabilis non sit: & causæ finem imponet, non (ut olim) post etiam huc mittendæ, ne ob parvas occasiones magnorum ea res dispendiorum subditis nostris ansam præbeat. Hæc autem & nos illi manifesta faciemus. Siquidem studio habet potentia nostra, non tantum ut administrationis [30] signa eis ex codicillis (quos vocant) præbeamus, qualia spectabilibus magistratibus attribui solent, sed etiam ex mandatis [31] principalibus, quæ veteres olim principes & legislatores responsa præsidibus edita vocabant: quæ cum nos descripsissemus, jussimus in sacro nostro reponi laterculo, ut inde semper una cum codicillis præbeantur magistratibus: ac hi quidem ipsum conferant officium, illa vero dirigant administrandi officii rationem. Cæterum ex descriptione quæ sacræ huic nostræ legi subjicitur, clarum erit tum quid ipsum, cum deligitur, occasione codicillorum officii præstare conveniat, tum etiam quid ipsi simul & adsessori, ac cohorti ejus e publico erogabitur. Sed & si quos vicinarum ei provinciarum præsides circa tributariam rationem negligentes inveneris, non alium emittes, sed ipsos spectabiles præsides fatigabis, ut vicinarum provinciarum præsidibus si socordiæ se dedant, immineant, & procurent, quo magis ea omnibus in publicum modis inferant.

EPILOGUS.

† Præsentem itaque legem nos quidem sacrarum nostrarum constitutionum volumini jussimus inseri: ipse vero ea suscepta, omnia ex illius præscripto agas, immortalem perpetuo beneficii nostri memoriam præ se ferentis.

Oportet [32] Lycaoniæ prætori in hunc modum præberi. Ipsi quidem annonarum capituum & reliqui solatii nomine, solidos CCC. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti, aureos LII. Rursum oportet eum præbere spectabilibus chartulariis sacri cubiculi per causam codicillorum, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus [33], solidos XXIV. ejus adjutori, solidos III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus & omni alia causa, solidos LX.

TIT. V.
DE [34] PRÆTORE [35] THRACIÆ.
NOVELLA CONSTIT. XXVI.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ILlud in confesso est, quod si quis Thracum regionem nominet, statim una cum dicto virilitas quædam animum, & militarium copiarum, bellorum [36] ac pugnæ cogitatio subeat. Sunt enim ista ingenita & quasi patrio quodam jure huic regioni attributa. Itaque & prius

1 Ut prætor Lycaoniæ ad centum usque apparitores habeat. 2 Ut Prætor Lycaoniæ habeat non solum civilis, sed & militaris magistratus annonas. 3 Ητοι ἀποκρισιαρίους Scrimg. lege ἀποκρισιάριον. de apocrisiariis ad *Novell.* 24. *cap.* 4. Julianus hic, habeant autem & Adresponsum, adde *Nov.* 123. *c.* 25. 4 Prætores provinciarum olim ex numero procerum electi. 5 Præsumitur gratis judicaturus, qui gratuito administrationem suscepit. 6 *Novell.* 8. *c.* 7. 7 Ita appellatur *Novell.* 31. *c.* 3. alibi Præses, *Novell.* 24. §. *hic.* 8 *l.* 13. *ff. de offic. præsid.* 9 Raptus virginis grave crimen, quin videtur id scelus homicidio gravius esse. *ut hic.* 10 *Nov.* 24. *cap.* 2. 11 Judicandum est ex legibus. *Inst. de offic. jud.* 12 *Novell.* 24. *c.* 3. 13 *d. Novell. c.* 1. *in fin.* 14 *l.* 13. *ff. de offic. præsid.* 15 *Novell.* 24. *v.* 3. *l.* 7. §. 1. *ff. de offic. proconf.* 16 *Novell.* 17. *c.* 4. 17 *d. cap.* 4. 18 *cap.* 3. §. *hic. Novell.* 24. *c.* 1. 19 Ἀπήνης ἀργυρᾶς καθεδεῖται. Scrimg. carrucam argentariam habeat. Jul. *cap.* 68. 20 Securis, & fasces insignia proconsulis. 21 Sive virgæ. *Jul.* 22 *Novell.* 17. *c.* 4. 23 Ut prætor Lycaoniæ sit inter spectabiles magistratus. 24 Si provocatio porrecta fuerit contra sententiam prætoris Lycaoniæ, vel alterius qui in Lycaonia judicavit. Jul. *cap.* 69. 25 Id est, eo ipso, quod Prætor Lycaoniæ civilis factus sit magistratus: similis ratio adfertur *Novell.* 24. *cap.* 4. 26 Leges imperium in ipsa arma habere jubet Imperator: adde *l. digna vox.* 4. *Cod. de legibus.* 27 *Ut Nov.* 24. *c.* 5. 28 *Novell.* 8. *c.* 2. 29 Delegare qui olim potuerint. 30 Τὰ σύμβολα τῶν ἀρχόντων. 31 Vid. *Nov.* 17. 32 Notitia prætoris Lycaoniæ. 33 Qui laterculo inserviunt: de laterculo alias dixi.

34 Præsidis meminit *Novell.* 8. *c.* 15. §. 28. 35 6 *Ecl.* 9. de officio prætoris Justinianei Thraciæ, & de provocationibus in Thracia porrectis. Jul. *const.* 19. 36 Ovidius, *Armiferam Thracem qui negat, alter erit.* Statius, *Mavortia Thrace.*

prius a nobis suscepta est cogitatio redigendi in meliorem statum ea quæ illa loca concernunt, & hoc tempore de his, quæ longo jam agitavimus consilio, præsentem legem tulimus. Duos [1] sane vicarios nomine ad Longum murum [2] sedere omnes scimus, quorum alter militares cohortes regit, (est enim magna vis militum eo in loco) alter præfectus est negotiis civilibus. At cum ambo vices [3] illic impleant, hic [4] quidem gloriosissimorum præfectorum [5], ille vero magnanimorum magistrorum militiæ, nunquam tamen inter se consentiunt: sed tametsi suas unicuique fiscus annonas separatim suppeditat, & alia præbet solatia, nihilominus unum hoc sibi negotii perpetuo & indesinenter sumunt, ut contentiones inter se immortales exerceant.

CAP. I.

Recte igitur atque ordine visum nobis est hic quoque facere, quod apud alias [6] gentes, quanquam non ita efferas, non ita militaris custodiæ indigentes fecimus: & ut non hic quidem civilibus negotiis præsit, ille vero inter milites & solos imperitet, utrumque [7] officium in unum contrahere & præficere ei loco gravem aliquem & reverentia dignum magistratum, qui ex æquo tam civilia illic negotia curet, quam de venusto & decenti ordine militum sollicitus sit. Nam qui provinciam moderatur, is in aliis versatur locis, vix illis sufficiens. §. 1. Si vero horum locorum custodia, omniumque rerum per ea loca administratio, & in bonum ordinem collocatio, tum etiam militia bono aliquo viro indiget, & qui idonee tam milites possit excolere, quam imperitare ex lege: quod tandem illi nomen ex vetustate accommodatum imponemus? aut quam appellationem amplexi, hunc gerenti magistratum aptabimus? an vero re ipsa manifestum non est, quod quemadmodum Pisidiæ rector, & summus Lycaoniæ magistratus a nobis nominatus institutusque est, ita & hic prætor [8] nominabitur assumpto pietatis nostræ cognomine? Nam si prætor Romanorum Imperatoris simul [9] & legislatoris locum in sua republica tenuit: in confesso est, quod nihil perinde hujus magistratus appellationem deceat, quam nomen prætoris. Siquidem & militum copias reget, & paganos subditos non paucos habebit, quibus ex nostris legibus jus reddet. Denique tam civiles res, quam militares in iis locis bono aliquo viro indigent. Nam & anterioribus temporibus semper quidam militares viri in summis constituti dignitatibus, tam militaribus illic copiis præibant, quam cæteris auxilio erant, quamvis non milites, sed pagani existerent. Barbarorum enim excursiones non mediocri opus habent præsidio. Quæ vero illos concernunt, ea committi debent uni alicui, qui secundum leges ipsis præire possit, cum multum intersit inter rectum & perversum ordinem: & omnibus perspicuum sit, quod militaris [10] quidem res si sola & per se consistat, ultra quam decet, efferatur audacia: civilis vero, nisi [11] admistum habeat robur militum, infra mediocritatem auctoritate careat: utrumque vero si in idem cum altero concurrat omnium perfectissimum & absolutissimum sit, quodque tam ad gerendum bellum, quam ad tuendam pacem sufficiat.

CAP. II.

Ideoque hujus etiam provinciæ officia copulantor, & Prætor hic Justinianeus Thraciæ nuncupator. Signa vero magistratus a nobis erunt tam codicilli hinc procedentes in forma cæterorum spectabilium magistratuum, quam monita quædam Imperialia, rationem explicantia, quæ provinciæ administrationem perficiat, quæ majores nostri [12] Mandata [13] Principis nuncuparunt, cum quibus in provincias proficiscentes, qui eas sortiti erant, inde quid facto opus esset, accipiebant. Atque ea res semper & pulchre excellens habita est, magnumque nominis splendorem prætoribus addidit apud plurimas reipublicæ nostræ gentes, & maxime Occidentales, a quibus progressi Romani totum (pene dixerimus) Septentrionem, & Meridiem, & multo maximam Orientis partem suo adjecerunt imperio. Quæ igitur in dicta a nobis lege de provincialibus [14] officiis scripta sunt, quæ item de Prætore Pisidiæ [15] & Lycaoniæ [16] differuimus, ut & ipsi gratis hic designentur, & gratis se vicissim subditorum nostrorum commodis exponant: omnibus manifesta sunt. In universam enim jam imperii nostri ditionem lex prodiit, & apud omnes vulgatissima facta est. Descriptum sane & jusjurandum [17] est, quo magistratus nostros conveniat, cum officia suscipiunt, animam suam devovere Deo, & tueri subditos nostros in æquitate & justitia, ab omnibus sordibus, inimicitiis, & gratia remotissimos. §. 1. Cæterum cohortales ei non ultra centum [18] apparebunt, habebitque tam civilis quam militaris officii insignia. Insuper aderit illi etiam Adresponsum [19] propter copias quæ illic resident, in quas plenum habebit imperium, & quidvis cum illis ad utilitatem reipubl. & attentandi & perficiendi licentiam. §. 2. Publicorum præterea per illa loca tributorum exactio, tum ipsum, tum cohortem ejus respiciet: & tota cohors Prætoriana appellabitur, hinc edendis & ex sacro epistolarum scrinio prodeuntibus, probatoriis constituenda, unde tales olim probatoria Vicariana quoque cohors ferebat.

CAP. III.

Curæ autem habebit, primum quidem, ut a [20] donis & muneribus puras conservet manus: deinde ut omnem æqualitatem subditis nostris tam publice quam privatim exhibeat, *& litigantibus, & inter se contrahentibus, quo omnem ab ipsis controversiam depellat.* † Item ut milites quidem bellicis exercitationibus meliores & alacriores efficiat, paganos vero per legem componat, ut justi, & ab omni improbitate & malitia immunes reddantur. quo magis hi quidem ad justitiam, illi vero ad virtutem & fortitudinem progressus faciant: & si belli causa aliqua fiat excursio, facillime hanc expediat, utraque cohorte præsente, illa quidem alteri subministrante in iis quæ civiles cohortales decet, copiis vero militaribus citra tergiversationem hostiles insultus propulsantibus. §. 1. Oportet insuper, ut etiam in causis, sive hæ pecunias, sive crimina, sive aliud quiddam concernant, audientiam [21] præbeat, & recte secundum leges nostras, & absque omni affectu judicet, ne aliqui inde excurrentes, nostram inquietent potentiam. Neque enim volumus ut collatores nostri relicta provincia sua a provinciæ præsidibus despecti, huc adcurrant. Nam si posthac nobis ab his qui ex eo loco commeant, negotium fiet, omnino percontabimur adeuntes, si ea renunciaverint imperium in provincia gerenti: ac si edocti fuerimus, quod ista non denunciaverint: cum summa eos increpatione remittemus in provinciam: si vero illi denunciaverint quidem, at provinciæ imperium gerens, aut per socordiam omisit, aut turpi aliqua de causa legum rationem non habuit, tunc omnem animi nostri motum in ipsum convertemus. Quemadmodum enim majores in illum erogationes fecimus, (nimirum utriusque officii) tantæque hominum multitudini eum præfecimus: ita si compertum habuerimus, quod indigne in hoc versetur officio, neque remisse agemus, neque mediocres pœnas irrogabimus: imo *quanto ipsum altius in sublime evehimus, si probe se gerat, tanto rursum gravioribus eum percellemus pœnis si quid contra leges deliquerit.*
† Ad hæc nemini [22] omnino oportet eum succumbere [23], neque si insigni aliqua dignitate sit præditus, neque si opibus abundet: propterea enim gravioribus viris & auctoritate plenis ejusmodi tradimus officia: ne quid necesse habeant remittere his, qui opibus suis freti, aliis velint inferre injuriam.

CAP. IV.

Curabit quoque omnia illic *opera* [24] *publica*, neque patietur, ut vel portus, vel muri, vel pontes, vel itinera, vel denique alia vitium contrahant: sed ipse, quæcunque ex civilibus reditibus possunt refici, ea procuret: si quid vero ex his majore [25] cura indiget, id per suggestionem ad nos referat, & rationes conficiantur, prout jam a nobis lege sancitum est. † Neque enim volumus, ut qui solitas hasce negotiationes, item aquarum pervestigationes, & hortorum, murorum, imaginum, aliorumque id genus reparationes (quæ quidem omnia olim abrogari placuit) exercent, hi a præfectura quam moderaris mittantur in provinciam: sed ipse pervestiget ea quæ fieri debeant, & secundum constitutionem nostram rationes illos faciat edere. §. 1. Quod si nobis placuerit alium ad hoc dirigere: per pragmaticas formas id efficiemus, quæ (si ita visum sit) ad tuam deferantur præfecturam. Nam ut subditos nostros eripiamus & liberemus dispendiis, propterea & magnam pecuniæ vim (ut ex parte vel ipse nosti) despicimus, & ita amplis annonis tam præsides, quam cohortes & circa illos versari solitos consolati sumus, ne per egestatem forte, aut ejusmodi aliquid, parum decentibus factis occupentur, sed insigni dignitate præditi, & de amplo [26] senatorum ordine sint, & ita cum Dei & nostri memoria versentur in provincia. Quæ si nullo unquam pacto memoria neque huic exciderint, per omnia se ipso pulchrior futurus est. §. 2. Ac si [27] veteres Romani consularibus [28] tantum & prætoriis viris provinciarum administrationes demandarunt, neque nos alienum a bonis moribus faciemus, si talibus eas tradamus, qui exactorum hinc in provincias tendentium, & præter rationem collatores nostros damnis involvere tentantium violentias reprimentes, hujusmodi necessitatem queant resolvere. Damus etenim ei & curiosius ista indagandi, & prohibendi, & ad nos per suggestionem nuntiandi facultatem, & ut partim ipse per se ea corrigat, partim celerius ad nostram referat notitiam: ut si qua in re imbecilliores sunt, ibi vires crescant, & suppleantur scientiæ, & jussionis nostræ accessione.

CAP. V.

Hæc etiam in sacris ipsos admonebimus Mandatis, quæ una cum signis magistralibus trademus, ut memores juramentorum quæ præstant, & monitorum quæ illis dabimus, prout nos nostrumque de illis meretur judicium, & propriam exornent vitam, & traditum gubernent officium *secundum nostras leges. Quibus ipsis conditionibus* [29] *magistratum tradimus*, dantes illis (ut dictum est) omnem potestatem ut tam in pecuniariis, quam criminalibus, & omnibus denique causis judicent, & appellatio apud ipsos interposita ad gloriosissimos nostros præfectos & gloriosissimum decurrat quæstorem, qui causæ communem præbeant audientiam secundum formam earum causarum, quæ in sacrum introducuntur palatium. Si quam [30] vero causam minorem quingentis aureis per ea loca provocatione suspendi contigerit, & si ex delegatione vel nostra vel judiciaria sit, neque is cui ea causa delegata est, spectabilis judex sit, ut ex illis locis appellatio ad ipsum procedat, eamque audiat in forma sacri palatii. Ornamus enim officium ejus hoc etiam modo, & æqualem [31] constituimus spectabili comiti Orientis, & proconsulibus & comitibus Phrygiæ & Galatiæ: ut & *ipsum spectabile* [32] *sit, quemadmodum harum regionum officia sunt, atque in hac forma persistat: ut interim tamen hæc nostra lex clarissimi provinciæ præsidis officium non minuat, sed illo in aliis provinciæ locis conficiente*, quæ quidem propria legum sunt: hoc scilicet demandatam sibi a nobis solicitudinem in illis partibus in quibus consistit, implente. §. 1. Subjicietur item a nobis huic legi descriptio [33], quæ commemoret & quid ipsum erogare pro codicillis magistratus, & quid ipsum circaque ipsum versari solitos rursus auferre ex publico conveniat titulo annonarum, quas etiam solas ipsos omni alio extra hanc causam lucro abstinentes accipere permittimus. *Propterea enim per majores erogationes ampliores eos effici-*

1 Vicarii duo olim in Longo muro sedebant, quorum unus militaris, alter civilis magistratus, vid. *Novell.* 8. *cap.* 1. ubi notitia dignitatum continetur §. 5. 2 Longus murus, munimentum præsidiumque Thraciarum. 3 Hoc est, sint & appellentur Vicarii. 4 Vicarii igitur ex hoc loco videntur dicti, quod vices Præfectorum & magistrorum militum implerent. 5 Præfectis prætorio curæ fuisse negotia civilia, hic locus argumento est. 6 Pisidas *Nov.* 24. Lycaonas *Novell.* 25. 7 Ut qui Thraciæ præest Prætor, duorum vicariorum, qui in Longo muro sedebant, solus habeat magistratus. Sane mihi suspicio est, Justinianum rebus dictantibus deprehendisse, sectiones illas magistratuum in civiles & militares magistratus, a Constantino Magno introductas, ipsis provinciis noxias esse, atque eo nomine rebus ita postulantibus, utrosque magistratus (qui antea disjuncti & divisi a Constantino) in unam potestatem conjunxisse. Vide Zosimum de partitione illa Constantiniana *lib.* 2. adde *Nov.* 25. *in pr.* J. ubi manifeste Justinianus reprehendit has magistratuum dissectiones. 8 Nota de prætore Thraciæ. 9 Prætoris Romani autoritas. adde *l.* 2. §. 32 *ff. de origine juris.* 10 Fortitudo sine sapientia res barbara. 11 Vana est sine viribus ira. adde *l.* 2. §. 13. *ff. de origine juris.*

12 Mandata provinciarum rectoribus dabantur ab ipso Imperatore, ne provinciæ bene regendæ atque administrandæ, ipsi rectores, inscitiam prætexerent. 13 De quibus vid. *Nov* 17. 14 *Novell* 8. 15 *Novell.* 24. 16 *Novell.* 25. 17 *Novell.* 17. 18 *Ut Novell.* 24. *cap.* 1. *Nov.* 25. *c.* 1. *in fin.* 19 Quid esset adresponsus, dixi ad *Novell.* 24. 20 Adde *l.* 6 §. 3. *ff. de offic. procons.* 21 Facit *l.* 19. §. 1. *ff. de offic. præsid.* 22 *Nov.* 25 *cap.* 2. 23 Id est, connivere: aut tales ejusmodi metuere. 24 *d. Nov cap* 4. §. 1 Opera publica, portus, muri, pontes, itinera, & his similia. adde *l.* 7. *C de sac os Eccles* 25 Ut non possit sumptu publico refici. 26 Rector Thraciæ honore senatorio insignitus. 27 Provinciarum administratio olim a Romanis consularibus tantum & prætoriis viris demandata. 28 Vid. *tit. de offic. procons. & præsid.* 29 Ea & quidem tacita conditione magistratui quis præficitur, ut secundum leges judicet. 30 Ut a non spectabilibus Thraciæ appelletur ad Prætorem ipsum Thraciæ. 31 Prætor Thraciæ æqualis Comiti orientis & proconsulibus. 32 Prætor Thraciæ, spectabilis. 33 Id est, notitia.

mus, ut & ipsi subditos nostros undique conservantes, & juramentorum quæ præstare solent, memores, ipsis hanc nobis factis remunerationem reddant.

† Atque hanc sane præsentem legem habebit quidem legum volumen, sed thronus tuus susceptam eam & memoriæ mandatam perpetuo conservet in opere. † Oportet autem prætori Thraciæ annonarum, capituum, & reliqui solatii nomine præberi, solidos ccc. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti, aureos LII. Occasione vero codicillorum præbere oportet eum sic: spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicero clarissimorum tribunorum notariorum, & laterculensibus, solidos XXIV. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus & omni alia causa, solidos XL [1].

TIT. VI.
DE [2] COMITE [3] ISAURIÆ [4].
NOVELLA CONSTIT. XXVII.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

Quod quibusdam ante nos imperatoribus, ut in Isaurorum regione facerent, per imaginem & figuram in mentem venit, id nos re ipsa jam per ipsam operum efficaciam tam in Galatia [5] prima, quam Pacatiana [6] Phrygia confecimus, *Vicarii officio* (ut prius appellabatur) cum civili adunato, & una utrinque cohorte constituta, & ipsis (ut oportuit) exornatis, neque non utrique pro vetere appellatione *Comitis* nomine imposito: ut ille quidem *comes Galatiæ primæ* nuncupetur; is vero nominetur *comes Pacatianæ Phrygiæ*, utrumque horum ipsorum nostro comitante cognomine.

CAP. I.

Idemque hoc & in Isaurorum provincia præcipimus. Neque enim volumus, ut qui de cætero in hoc consistit officio, duplicibus utatur codicillis, & *sumat quidem civilis officii appellationem, sumat vero etiam militaris potestatis signa* [7], & duplex nomen circumferat, cum res plane sit eadem: sed jam inde ut unitum officium habeat, statuimus, quod ipsum & armis provideat, & publica in se recipiat, omnia sub se continens, & una cohorte utens, quæ *Comitiana* [8] appelletur: & suæ militiæ probatorias ferat ex sacro libellorum scrinio. † Obveniat autem omnino & is magistratus gratis, neque quidquam exhibebit numerabitve pecuniæ. Et ut ipse quoque puris utatur manibus, quemadmodum reliqui, ad ipsum nuper a nobis editam legem transmisimus. † Sed præter codicillos, qui & ipsum inter spectabiles adscripserunt, dabimus ei sacra etiam præcepta, quæ Mandata [9] principis *a veteribus nuncupantur, & a nobis rursus in rempubl. sunt illata*, ex quibus intelliget quæ singulatim ad ejus pertineant sollicitudinem, tam in publicis omnibus, quam privatis contractibus, quidquid præterea venustum & decorum est, ne quid fiscus sentiat dispendii, & simpliciter quæcunque ipsum facere convenit, ex iis illi manifesta fient.

CAP. II.

Hoc unum sciat, quod & ipse inter *Spectabiles* magistratus collocatus est, & appellationes apud illum interpositas gloriosissimorum sacrorum nostrorum prætoriorum Præfecti, tum etiam gloriosissimus Quæstor noster, audient, quemadmodum & Augustalis, & Proconsulis, & trium Prætorum nuper a nobis in Pisidia [10], Lycaonia [11], Thracia [12], institutorum, *& Comitis Orientis* [13], & insuper Comitis Pacatianæ [14] Phrygiæ & Galatiæ [15] primæ. † Quod si qua in Isauria causa minor quingentis aureis sit, & postea per provocationem suspendatur, huic & ipse audientiam accommodabit, *in forma sacrorum auditoriorum.* Nam & hoc illi concedimus, dignitatis illi pleniorem magistratum in hac etiam parte efficientes.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia ad prædictorum magistratuum imitationem, ea quoque quæ hunc concernunt, constituat. † Subjiciemus enim & descriptionem huic nostræ legi, declarantes quid ipsum cohortemque ejus, & ejus adsessorem ex publico ferre, quid item nomine codicillorum magistratus dare conveniat. † Ac noverint qui hosce a nobis nuper ad novam pulchritudinem redactos magistratus suscipiunt, quod & pecunias, quæ continue pro officiis offerebantur, omnino recusare, & quæ non provenerant, de nostro tam ipsis quam ipsorum adsessoribus dare, & cohortibus largiri, quæ ab aliis ablata erant, & ipsis præsidibus majora adsignare solatia sustinuimus, in hoc tantum, ut undique subditos nostros immunes a dispendiis conservemus. † Quod si quos vicinarum illi provinciarum præsides negligentius agere circa tributa publica deprehendas: non alium emittes, sed ipsos spectabiles magistratus fatigabis, ut vicinarum provinciarum præsidibus si socordiæ se tradant, immineant: & efficiant, ut omnibus hæc modis inferant, quo magistratus multo pulchrior sit & præstantior, quam dudum.

Oportet Isauriæ comiti pro annonis præstari solidos cc. ejus adsessori, sol. LXXII. cohorti ejus, aureos LII. Oportet item ipsum præbere occasione codicillorum sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos LX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, sol. XXIV. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus, & omni causa, solidos XL. [16]

TIT. VII.
DE [17] MODERATORE [18] HELENOPONTI.
NOVELLA CONSTIT. XXVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio.

PRÆFATIO.

Quod pulchre & longo ante tempore concinnatum adunatumque & in sua jam firmitate compositum extitit: id sane novare aut dividere absque rationabili causa, confirmati validique imperii non est. Neque enim in verborum [19] multitudine, sed in vero & justo rerum effectu robur imperii collocandum est. Et tamen circa duos [20] illos (ut vocant) Pontos, nempe *Helenopontum* [21] & *Pontum Polemoniacum*, tale quiddam factum esse didicimus. Cum enim sub unum antea præsidem ordinata esset provincia, duo constituti sunt, neque [22] publica id necessitate exigente: neque alio aliquo rationabili prætextu subsistente, quem expedite aliquis & facile inveniat. Adeoque amplum ejus facti testimonium res ipsa præbet, cum in hodiernum usque diem uno tantum publicorum tributorum & dispositionum tractatore utraque utatur provincia. Ac si quis urbes quæ per utramque sunt, enumeret, vix unius provinciæ justa & sufficiens mensura resultet, si modo *Helenopontum* quidem octo [23] urbes implent, hoc est Amasia, Ibora, Euchaita, insuper & Zela, & Andrapa, & quæ ad climacas, hoc est gradus, sitæ sunt, Sinopa, & Amisus, antiquæ urbes, sed & Leontopolis, quæ & ipsa jam inter urbes numeratur: aliæ vero quinque Polemoniacum [24] Pontum continent: Neocæsarea, & Commana, Trapezus, & Cerasus, & Polemonium: Pityus enim & Sebastopolis inter castra potius quam urbes numerandæ sunt: ut intra hosce terminos uterque Pontus consistat. † Post quos tam nostra constituta est *Lazica*, in qua urbs Petræon est, quæ nostro beneficio & esse & nominari urbs cœpit, quam quæ nostræ pietatis nomine utitur, & *Justinianea* appellatur. Archæopolis quoque & Rhodopolis, maxima & antiqua castra: in quibus plane etiam ea castra sunt, quæ nos a Persis recepimus. Scandis & Sarapanis & Murisius ac Lusiris, & si quid aliud præterea a nobis in Lazis elaboratum est. † Hanc deinde *Tzanorum* [25] regio excipit, sub nostro nunc primum imperio Romanorum ditioni adjuncta: quæ & ipsa urbes partim nuper factas suscepit, partim mox futuras suscipiet. † Post istam aliæ item gentes consistunt, Suani, & Scymni, & Apsilæ, & Abasgi, & aliæ, quæ omnes (permittente Deo) vel nostræ, vel sociæ sunt.

CAP. I.

Sed ad ista quidem nos de his locis instituta oratio detulit, nunc autem denuo ad Pontos & illorum unitionem revertamur. Ambos [26] enim illos Pontos, tredecim comprehensos urbibus, iterum nunc in unam provinciam contrahimus, assignamusque ipsis tam veterem unitionem, quam modernam appellationem. Namque ab omnibus *Helenopontus* nuncupator: quod illi nomen [27] a pientissimo principe Constantino impositum est, occasione honestissimæ suæ matris, Helenæ scilicet pientissimæ mulieris, quæ nobis etiam sacrum Christianorum signum [28] invenit. Vetus enim illud nomen *Polemonis*, quo plerique in Ponto tyranni usi fuerunt, dehinc quiescito: primum, quia [29] tyranni extitit: secundo, quia urbem de suo nomine appellatam habet, scilicet Polemonium: tum etiam, quia pulchrius [30] fuerit, regiones Christianorum & regum nominibus designare, quam his quæ polemi, hoc est belli, & tumultus præ se notionem ferunt.

CAP. II.

Omnes autem illæ tredecim urbes unius sunto provinciæ, ut tamen neque [31] alterutri in iis metropoli (Amasiæ [32] scilicet & Neocæsareæ [33]) metropolis [34] nomen detrahatur: & Dei amantes earum episcopi, metropolitani [35] quidem in [36] hac urbe: qui vero sub metropolitanis collocati sunt, ab his qui metropoles sub cura sua habent (ut hactenus in more fuit) ordinentur, nihil enim circa sacerdotium illarum innovamus, cum multas ejusmodi institutiones inter Dei amantissimos episcopos *in una etiam provincia* existere, tam vetustum seculum quam quod per nos modo exornatur, noverit. Et cum imperio quidem inducitor illis unus utriusque provinciæ præses, cognomento *Moderator* [37], quem quis vulgari lingua usus *Harmosten* appellet, quandoquidem & moderatoris nomen vetustum est, Romanaque amplitudine dignum: & ipse *Harmostes* [38] quidam olim magistratus erat, qui e Lacedæmone hinc inde per omnem ejus ditionem dirigebatur.

CAP. III.

Unde qui id officium suscipit, *Moderator Justinianeus Helenoponti* nominator: obtemperantoque illi per eam provinciam stationem agentes militares copiæ. † Habeto etiam Adresponsum [39], cujuscunque [40] conditionis homines, omnes se illi submittunto sine ulla prærogativa privilegii. † Audientiam quoque præbeto in causis tam pecuniariis quam criminalibus, & aliis minimis quidem, sine scripto & gratis: majoribus vero, licet scriptis intervenientibus, eo tamen sumptu quem sacra nostra præscribit constitutio. Item qui hunc magistratum suscipit, is utriusque officii annonas ferto, surgentes usque in septingentos vigintiquinque aureos, unaque utitor cohorte, & publicorum tributorum decursio & periculum idem & commune esto tam contra eum qui officium obtinet, quam contra cohortem, quandoquidem & ipsa in unam coibit formam, & inter se conglutinabitur, quemadmodum is ordinaverit qui supra provinciam positus est. † Sed & magistratus Adsessor septuaginta duos ex publico aureos [41] capiet: & cohors ex ambabus prioribus

1 Dat. 15. Kal. Junii Belis. V. C. *Julian.*

2 Præsidem vocat *Nov.* 20. *c.* 4. 3 6. *Eclog.* 10. De officio prætoris Isauriæ, & de appellationibus in eadem provincia porrectis, vid. Jul. *constit.* 20. 4 De Isauria vid. Ammianum 14. & de Isauriæ criminibus. 5 *Nov.* 8. *c.* 3. *Nov.* 24. *cap.* 4. 6 *d. Nov. cap.* 2. *& d. cap.* 4. 7 Insignia, *Jul.* 8 Cohors comitiana, *ut hic:* apparitio comitiana. 9 *Novell.* 17. 10 *Novell.* 24. 11 *Novell.* 25. 12 *Novell.* 26. 13 *Novell.* 8. *c.* 5. 14 *Novell.* 8. *c.* 2. 15 *Novell.* 8. *c.* 3. 16 Dat. 15. Kal. Jun. Belis. V. Cos. Julian.

17 Præsidem vocat *Nov.* 8. *c.* 15. §. 26. 18 Περὶ τοῦ μοδεράτωρος τουτέστιν ἁρμοστοῦ ἑλενοπόντου. 6. *Eclog.* 11. *de offic. moderatoris utriusque Ponti*, id est, *Helenoponti*, Jul. *const.* 27. 19 Imperii robur non consistit ἐν ὀνομάτων πλήθει ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ πραγμάτων, id est, non consistit in verbis, sed in agendo. 20 Duæ provinciæ Helenopontus & Pontus Polemoniacus hac constitutione uniuntur. 21 Pontus duplex, Helenopontus & Pontus Polemoniacus. 22 Reprehendit partitionem illam Constantinianam, cujus meminit Zosimus *lib.* 2. 23 Octo urbes in Helenoponto. 24 Pontus Polemoniacus quinque urbes habuit. vid. *l. ult. Cod. de offic. magistri mil.* 25 De quibus dixi ad *Novell.* 1. *supr. hic.* 26 Ut duorum Pontorum unus sit præses, moderatoris appellatione decorandus. 27 Helenopontus unde dicitur. 28 Id est, lignum crucis Domini, tribuitur enim Helenæ inventio crucis Domini. vid. Ruff. 1. *cap.* 7. 8. 29 Tyranni nomen fugiendum. 30 Pulchra nomina rebus & personis imponenda. 31 In una provincia plerumque duæ metropoles: *ut hic:* sic provincia Syriæ Phœnices, quamvis una sit, duas tamen metropoles habet *l. un. Cod. de metropoli Beryto.* & provincia Paphlagoniæ, *Novell.* 28. *c.* 1. *in fin.* 32 Amasia metropolis Helenoponti. de qua vide Eusebium 2. de vita Constantini. 33 Neocæsarea, metropolis Ponti Polemoniaci. 34 Metropoles constituere Princeps potest. dixi *Nov.* 11. *& l. unic. C. de metropoli Beryto.* 35 Episcopi metropolitani, episcopi metropoleων. 36 Ut Amasiæ & Neocæsareæ civitatum Episcopi, in Constantinopolitana civitate consecrentur. 37 Moderator Helenoponti. 38 Harmostes quis: hujus etiam meminit Pausanias 2. *Bœotic.* & Appianus. 39 Vid. *Nov.* 24. *c.* 4. *Nov.* 25. *c.* 1. *in fin. Nov.* 26. *c.* 2. §. 1. 40 *l.* 3. *in fin. ff. de off. præsid.* 41 Solidos, Jul.

una facta, quadringentos quadraginta ſeptem aureos feret, & tremiſſem.

CAP. IV.

INſuper [1] qui hoc fungitur officio, neque Vicarios [2] in locum ſuum per urbes dimittet: (obſervabitur enim & id quemadmodum in ſacris noſtris continetur mandatis) ſed ipſe oberrando urbes luſtrabit, nulla omnino lege aut ſacra forte pragmatica forma prohibendus, tametſi præcedens tempus tale quid juſſerit. † Stativaque [3] aget [4] ubicunque illi viſum fuerit, vel in una metropoleon, vel in aliis urbibus, ſi modo ad ejus ſuſtentationem urbs per omnia ſufficit. † Sordium ipſe & lucri abſtinens, omniaque citra incolarum diſpendium gerens. Nam neque ipſe, neque cohortalis, neque miles ipſum comitatus a collatoribus aliquid capiet, aut gratis ſumptum faciet, aut etiam collatores noſtros vel ipſe atteret, aut comitantes ipſum milites hoc ipſum agere permittet, hoc etenim & ipſum pars eſt noſtrorum mandatorum. † Ipſe certe ſacramenti [5] memor quod præſtitit, & quod *gratis officium ſuſcipit*, quodque tam magnum annonarum incrementum meruit, nunquam quidquam auſit accipere, niſi magna id cum pœna velit reſtituere: neque ut cohors per ejusmodi occaſionem tale quid vel exigat, vel oblatum accipiat permittens. Et niſi procuraverit, ut milites ipſum annonis ſuis contenti ſequantur, neque ipſe juſtam indignationem effugiet, irrogatumque ab ipſis damnum compelletur ex eorum annonis exigere, & hoc collatoribus ſarcire. §. 1. Propterea certe majores hoſce magiſtratus auctoritatisque pleniores tam [6] multitudine apparitorum (centum enim illum cohortales habere volumus) quam dignitatis magnitudine [7] (ſiquidem ſpectabilem illi magiſtratum efficimus) eſſe volumus, ut neceſſitatis tempore amplioribus utamur magiſtratibus: & qui noſtris ſubſervire poſſint juſſionibus. Quid enim facerent hi qui vetere forma præfuerunt provinciis, qui cum paucos circa ſe haberent, pauciſſimis ipſi imperitabant, modicaque admodum ferentes e publico, plurima dantes, rapere cogebantur, & unum hoc habere ſtudio, ut ſequentibus & undique ipſis imminentibus creditoribus occaſione pro officio datorum nonnihil gratiæ referrent & beneficii? Quibus rebus noſtros conſueverunt auctionari ſubditos, impios juxta & periculi plenos ſibi reditus conquirentes. §. 2. Harum nos rerum indignitas permovit, ut non ſolum exinde provenientibus lucris [8] renunciaremus, ſed & de noſtro magnos inſuper ſuſtineremus ſumptus: & ſi quibus ſpecies aliqua magiſtratus interveniente pretio a deceſſoribus noſtris tradita eſſet, adhibita id medicina curaremus, atque hoc genere tributi collatores noſtros redderemus liberos, & officia ſuſcipientibus de noſtro ſolatium introduceremus, quo magis hos quoque libertatis participes efficeremus. Siquidem in parato nobis eſt, Deo, (ut apparet) talia largiente, ut non ſolum Afros, & quæ ibidem gentes ſunt libertate donemus, ſed etiam ut eos, de quibus in meditullio quodammodo noſtræ reipublicæ ſingulis ferme annis nova auctio inſtituebatur, neque tamen dabatur ſub eodem manere *cauponatore, ſed per modica intervalla nunc hujus, nunc illius poteſtati ſubdebantur*, hujusmodi diſpendio & turpitudine liberemus. Hanc nos gratiam Deo referendam putavimus, qui Imperii nobis coronam impoſuit, qui communi omnium calculo per patrem noſtrum purpuram nobis donavit, qui denique tot tantasque in nos liberalitates explicuit, quantas nulli majorum noſtrorum unquam dedit.

CAP. V.

OPortet igitur, ut qui ad hoc officii accedit, ſciens prudensque quam multis hominibus, quam multis præſideat urbibus, quam venerandus item futurus ſit, mutata dignitatis forma ex Conſulari & Correctoria in majorem magiſtratum & ſpectabilem, per omnia ſubditis parcat, & indemnes ipſos tueatur, puris etiam ubique utatur manibus, & publicum augeat, ad ejusque commoda omnem referat providentiam: privatim quoque ſordibus [9] & muneribus abſtineat: & civitatibus publice ſimul & privatim ſua jura decernat, oberrando eas perluſtret, & medeatur, nihil lucri cauſa faciat: neque parvum neque magnum, ſed bonum & memorabile nomen appetat, & diligenter, ſancteque per omnia datum jusjurandum obſervet, in omnibus denique gratioſum ſe nobis exhibeat. §. 1. *Cavebit vero etiam, ut quod præcipue in Ponto committi ſolet, ejus rei cuipiam facultatem det, ut nempe titulos* [10] *imponat prædiis*, vel alienis ædibus, ſiquidem hoc [11] ſolummodo fiſci proprium eſt, & regiarum domuum tam noſtrarum quam pientiſſimæ Auguſtæ. Si vero ſub alterius appellatione tabulas ſive titulos impoſitos deprehendat, tam ipſas protinus detrahet [12], quam eum qui illas affixerit, perveſtigabit. At ſiquidem is qui ſe rei dominum eſſe dicit, hoc fuerit, extemplo illius [13] rebus publicos imponet titulos, prius his titulis, quos ipſe appoſuit, ad [14] caput ejus impactis confractisque. Si vero alienarum rerum procurator fuerit, tam titulos (ut diximus) ad [15] ejus caput confringet: quam modicis [16] etiam tormentis eum ſubjiciet, quo magis hæc perdiſcens *is cujus cauſa id factum fuerit, cognoſcat*, quod neque ipſe per ſe, neque per certos ſatellites, aut per eos qui in hoc aſſumuntur, ut explendæ ejus avaritiæ ſatagant, ſubditos injuriis afficere liceat.

CAP. VI.

COnſimiliter oportet, ut ipſe ſpectabilis Moderator latrocinia exercentes, & habendi ſtudio alios defraudantes, mulieres denique, bona, jumenta, & ejus generis alia rapientes, reprimat, quo incontaminatum jus conſervet, & nos recte hoc videamur cepiſſe conſilii: neque quibusdam per provinciam graſſantibus, ipſis vero ejus facti vindictam non repetentibus, pœnitentia nos inceſſat, quod latrunculatores & violentiarum repreſſores ceſſare fecerimus [17]: propterea enim illi etiam milites ſubmiſimus, ut illorum manu inſtructus, difficilius queat ab inſultantibus expugnari.

CAP. VII.

HÆc nos illi ſtrictim & ſub compendio commendata eſſe volumus. Nam quæ per partes gerenda ſunt, ea manifeſte perſpiciet tam ex lege, quam [18] cum magiſtratus ordinaremus, in commune omnibus deſcripſimus, quam ex mandatis principalibus, quibus illi datis explanabimus quomodo magiſtratum diſponet tractabitque. Atque hæc agens, non ſolum nobis ingratus non erit, ſed etiam Deo ſimul ac nobis animam ſuam devovebit, & pro magiſtratu denique bene geſto bonam remunerationis ſpem concipiet. † Subjicietur autem & quædam recenſio [19] huic ſacræ noſtræ legi, per quam clarum fiet, quid ipſum, & adſeſſorem, cohortemque ejus ex publico percipere, quid item ipſum pro codicillis magiſtratus præbere conveniat: ut edoctus quanta in ipſum conferatur liberalitas, & ad quantam moderationem impenſa pro codicillis ab ipſo facienda redacta ſit, rebus ut æquum eſt & recte utatur, majorum inſuper gentium & plurium hominum imperium ſperans, ſi his quæ in manibus habebit, convenienter utetur.

CAP. VIII.

POrro damus huic quoque, ut appellationes [20] in ſpectabilium magiſtratuum forma ab ipſo huc transmiſſæ, tam apud glorioſiſſimos præfectos, quam glorioſiſſimum noſtrum quæſtorem vice ſacræ conſultationis diſceptentur. At ſi quæ cauſæ minores quingentis aureis apud aliquos in ſua provincia motæ, (tametſi ex delegatione forte) non tamen apud ſpectabilem actæ per provocationem ſuſpendantur, tunc & in hoc gravior venerabiliorque factus, augmenti a nobis in ipſum collati meminerit, & ita in rebus gerendis verſetur, ut omnibus ſubditis & nobis ipſis & ante nos Deo ſimul ac legi irreprehenſibilem ſe præbeat.

EPILOGUS.

† Hæc igitur omnia pernoſcens excellentia tua, & tam magnas illi annonas addat, & ita ample eum dignitatis effectum ſciat, ut floris & dignitatis jam nunc a nobis illi traditæ cupiditate multis hunc conſequi merito affectabile ſit [21].

TIT. VIII.
DE PRÆTORE [22] PAPHLAGONIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XXIX.

Imp. Juſtin. Aug. Joanni præfecto prætorio.

PRÆFATIO.

PAphlagonum gens & antiqua, neque ignobilis olim extitit: in tantum quidem, ut & magnas colonias deduxerit; & ſedes in Venetiis [23] Italorum fixerit, in quibus & Aquileia omnium ſub occidentem urbium maxima [24], & quæ multoties cum ipſis etiam regiis certamen ſuſceperit, condita fuit.

CAP. I.

HAnc ſane Paphlagonum gentem Honorii pientiſſimi principis temporibus diminutionem paſſam, & aliquot amiſſis urbibus nulla utili de cauſa veteris illius contentionis & rigoris remiſſionem amplexam, nos denuo ad priſtinam formam reducendam eſſe, ipſam quoque Paphlagoniam ad inſtar unius civitatis redigendam, & quæ in duobus jam Pontis [25] fecimus, eadem putavimus & in ipſa conſtituenda: ut qui harum gentium adunatum imperium, & unum ex duobus prioribus, nempe Paphlagoniæ & Honoriadis) factum tenet, is prætor nuncupetur (quod nomen & ipſum Romanum eſt, & provinciarum rectoribus accommodatum) & una utatur cohorte ex duabus prioribus conglutinata, quam & centum virorum numerus ſupplebit. Imminebit autem omnino hic quoque tributis [26] publicis exigendis, tam quæ Paphlagones, quam quæ Honoriadis olim incolæ pendebant. Præterea omnibus ex æquo urbibus provideat, quas utraque prius habuit provincia, hoc eſt in Honoriade quidem, Pruſiadi, Cratiæ, Hadrianopoli, Tio, Claudiopoli, & Heracleæ. Tametſi enim ex ipſis quædam, ut Pruſias [27], Heraclea, & ipſa provinciæ metropolis & caput, Claudiopolis [28] ſcilicet ex Bithynia prius illi aſſumptæ ſunt, tamen ex quo ſemel eo transmigrarunt, magnæ curioſitatis [29] eſſe putavimus, denuo ipſas ad Bithynos reducere, & formam perturbare veterem. Unde hæ ſelectæ urbes, & in Honoriade prius exiſtentes, erunt jam nunc & ipſæ pars Paphlagoniæ. Inter ipſos vero Paphlagonas jurisdictionem habebit in alias ſex urbes, quæ jam inde ab initio ad eam provinciam pertinent, nempe Germanicopolim, Gangram [30], Pompejopolim [31], Dadybros, tumulos Amaſtridis [32], & inſuper Jonopolim. Et duodecim omnino totius provinciæ urbes erunt quantum ad præſens inſtitutum. Cæterum circa ſacerdotia nihil innovamus, ſed Metropolitani qui olim ſacerdotia hic ſuſcipiebant, tam in eodem manebunt ordine, ipſorum ordinatione quoad locum non mutanda, ſed ab hujus almæ urbis beatiſſimis Patriarchis ordinandi, quam quos ſub ſe poſitos hactenus ordinarunt, eos & nunc ordinantes, non de illis inter ſe diſſideant,

1 Jul. *c.* 105. 2 Τοποτηρητάς. *Scring.* 3 Stativa ὀποδοχὴν appellant Græci. *Scring.* domicilium, *ſa demeure & ſa reſidence.* 4 Id eſt, morabitur. 5 De quo vide *Nov.* 8. 6 Magiſtratus eo honoratior, quo titulum habet digniorem, & majorem cohortalium numerum. 7 Moderatoris honorem habentes inter ſpectabiles ſunt judices. Jul. *c.* 150. 8 Turpia lucra bonus princeps non admittit. Caligula ex captura proſtitutarum redigebat, quantum quæque uno concubitu meruiſſet, Sueton. *in Calig.* 40. contra quam Alexander Severus, qui lenonum vectigal meretricum & exoletorum in ſacrum ærarium inferri vetuit, quanquam ſumptibus publicis ad inſtaurationem theatri, circi, amphitheatri & ærarii id deputaſſe dicitur, Lampridius *in Alexandro Severo.* Veſpaſianus ex lotio. Sueton. *in Veſpaſ.* 23. alius ex umbra, *Plin.* 2. Michaël Paphlago pro aëre ὑπὲρ ἀερικοῦ, id eſt, ſpiritu aërio ac cœlo vectigal exegit, *Cedren.* hinc apud Harmen. *lib.* 1. *tit.* 4. *c.* 47. περὶ ζημιῶν ἀερικῶν (quanquam ibi legitur ζητημένων) & Peſcenninus Niger *apud Spartianum.* vos terras veſtras levari cenſitione vultis, ego vero aërem veſtrum cenſere vellem. Procopius tamen ἀερικὸν interpreatur φορὰν ὥσπερ ἐξ ἀέρος φερομένην, id eſt, novam exactionem & de cœlo excogitatam. vide Cujac. 10. *obſ.* 7. 9 *l.* 6. §. 3. *ff. de off. proconſ.* 10 *Nov.* 17. *c.* 15. 11 Titulos imponere ruſticis prædiis vel ædibus alienis, fiſci vel Cæſaris tantum proprium eſt. Jul. *cap.* 106. 12 Dixi ad *l.* 2. *Cod. ut nemo privat.* *l.* 1. *C. ut nem. liceat ſine judicis autor.* adde *Novell.* 29. *c.* 4. 13 *d. c.* 15. 14 Εἰς κεφαλὴν αὐτῷ περιῤῥήξας. 15 Καταξάξει κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς. 16 Πικρῶς, id eſt, acerbiſſimis. Jul. 17 *Nov.* 8. *c.* 13. 18 *Novell.* 8. 19 Κατάλογος, deſcriptio, quæ & alibi ἀπογραφὴ, ac notitia: ſed & λόγος dicitur. 20 De provocationibus moderatori Helenoponti porrigendis, ut eadem illi moderatores teneant jura, quæ alii ſpectabiles, de quibus ſuperioribus Nov. dictum. 21 Dat. 25. Kal. Auguſt. Conſtant. Beliſ. V. C. *Jul.* id eſt, anno 535.

22 Ἤτοι στρατηγοῦ 6. *Eclog.* 11. de provocatione Prætoris Paphlagoniæ vel Honoriados porrecta, & de aliis provocationibus in diverſis provinciis porrectis. Jul. *conſt.* 25. *& conſt.* 28 *de off. præt Paphlagoniæ.* 23 Solinus, Paphlagonia inſignis loco Heneto, a quo (ut Cornelius Nepos perhibet) Paphlagones in Italiam transvecti, mox Veneti ſunt nominati. Solinus 6. 46 Plin. 6. *cap.* 2. Quo loco, inquit, Henetos adjecit Cornelius Nepos, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi poſtulat. Henetorum etiam meminit Liv. 1. *decad.* 1. *in princip.* Strabo 5. 24 Auſonius tamen *in claris urbib* Aquileiam nonam facit. *Non erat iſte locus: merito tamen aucta recenti, Nona inter claras Aquileia celebris urbes Itala ad Illyricos objecta colonia montes, Mœnibus & portis celeberrima.* 25 *Nov.* 28. 26 *Nov.* 8. *c* 8. 27 Pruſias metropolis olim Bithyniæ, condita a rege Pruſia, eo ſcil qui Annibalem recepit: vide Strabon. 12. 28 Claudiopolis, metropolis Paphlagoniæ olim Cythinis. Dion. *in Adrian.* 29 Id eſt, non utile eſſe duximus. 30 6. Plin. 2. Inde concilium Gangrenſe, tempore Sylveſtri Papæ. 1. *tom.* 1. *conſ. diſt.* 15. *c. Annotatio.* unde dicta, vide Strabon. *lib.* 12. 31 Quæ antea Eupatoria dicebatur, condita a Mithridate. Solin. 47. & 2. Plin. 2. 32 Olim Seſamum oppidum, 6. Plin. 2.

non confundantur. Et una de cætero fiet provincia, plures [1] habens Metropoles, id quod & in aliis quibusdam nostris exstitit provinciis.

CAP. II.

ENimvero qui totius provinciæ imperium tenet (appelletur autem tota provincia, quemadmodum & ante, Paphlagonia) etiam oberrando urbes lustrabit, nulla id factum prohibente sacra forma olim forte ad talium prohibitionem composita, sed neque *Vicarios* in locum suum hinc inde per urbes dimittens. Omnino enim hoc ipsum prohibemus, si quidem turpe est, ut quamdiu [2] ipse in provincia jus reddit, interim alteri quoque vices suas contra legem committat. Sed ipse omnia dispensabit, & publica tributa summa cum animi promptitudine profligabit, neque plus neque minus exigens. Justitiæ præterea consentaneam æquabilitatem retinens, simul providentiam adhibebit, ut si quid damni fiscus acceperit, id corrigat: simul urbes illæsas tam publice quam privatim conservet. † Annonam quoque, quam uterque prius magistratus habebat surgentem in septingentos vigintiquinque aureos capiet: tum adsessorem habebit, qui septuaginta duos ferat aureos: & cohortem unam ex ambabus compositam, procedentem usque ad centum virorum numerum, & quadringentos quadraginta septem aureos & tremissem percipientem e publico. Cumque gratis [3] officium suscipiat, gratis item hoc ipsum obeat. Nos enim in hac quoque parte subditos nostros redimemus, & his qui ex consuetudine per [4] occasionem suffragii (ut vocant) *aliquid percipiunt*, dabimus ipsi, hoc nimirum illis per thronum tuum erogantes ex publicis ejus provinciæ tributis: neque patiemur, ut sub specie & velamento auctionis subditi nostri in servitutem adigantur. Neque enim nos, qui decessorum nostrorum collatores a Barbaris ereptos, ad veterem libertatem reduximus [5], committemus, ut qui nobis ipsis semper addicti fuerunt, aliis serviant: quin potius Deo, qui multis per nos gentibus libertatem elargitus est, subditorum nostrorum usque novis auctionibus oppressorum libertatem (quoad ejus fieri potest) quasi donarium aliquod offeremus: neque oblædentes eos qui jam accipiunt (introducemus enim solitam illis ad hoc securitatem) neque item permittentes, ut datæ pro officio pecuniæ nomine magistratus, quasi mancipium aliquod subditos nostros vendentibus coëmant, & revendant injuriam inferentibus. Esto igitur inter Pontici tractus provincias & hæc una, duplex [6] antea (haut scimus qua de causa) facta, appellabuntque (ut diximus) eum qui provinciæ præerit, Prætorem Paphlagoniæ Justinianeum, licebit autem Græca ipsum lingua etiam Strategum [7] appellare.

CAP. III.

PRæterea semper illi in memoriam rediges jusjurandum, cujus interventu officium suscipiet, *ut puras manus neque turpi lucro sordidas habeat, ut fisci commoda justis & undique inculpatis accessionibus augeat, ut subditis nostris æquitatem & justitiam impertiat, tam in causis publicis, quam privatis*, sive contrahant, sive judicio inter se contendant. Urbes autem absque læsione subditorum lustrabit, & ut neque ipse, neque Adsessor, neque quod ipsum sequitur famulitium, sive ex militibus, sive ex cohortalibus, sive ex servis, aliquid lucretur, aut gratis sumptus faciat. Oportet enim ut tam ipsi ex iis annonis quæ porriguntur ipsi e publico, sumptus faciant cum conveniente mediocritate agentes vitam, quam milites, qui ipsos comitantur, cognoscant, quod si non suis contenti annonis iter faciant, sed collatores nostros ausi fuerint tentare injuriis, aut damnis involvere, aut gratis sumptus facere, collatoribus indemnitas futura est ex ipsorum annonis, per eum qui magistratu defungitur, ut ipse tam eas repetat, quam etiam ex illis suo periculo collatoribus indemnitatem afferat.

CAP. IV.

ATque hæc sane lex nobis de Paphlagonibus posita esto, honoratiorem illis magistratum efficiens, ut qui inter *spectabiles* [8] numeretur, præbens ipsi auctoritatem tam in provinciales milites, (quatenus tamen juste eis præcipiat) quam etiam contra alios, nullis ejus provinciæ hominibus privilegio uti queuntibus, sive majores, sive minores, sive etiam procurationi rerum ad potentes homines pertinentium præfecti sint. Certe quod facile per ea loca admittitur, hujus rei excellenter curam geret, ne committat, ut aliquorum prædiis *Tituli* apponantur, ullum aliud nomen habentes inscriptum, quam vel fisci vel regiarum domuum. Sed si quid tale factum deprehendat, eos quidem titulos e vestigio detrahet [9]: fisci vero nomine prorsus alios titulos prædiis ejus qui talia delinquit (si præsens hæc faciat) imponet, prius detractis titulis ad illius caput confractis. Si vero absens sit, prædiorum curatore comprehenso tam corpus ejus tormentis subjiciet quam titulos detrahet: & in capite [10] eos curatoris prædiorum comminuet: sciens quod si quid ejusmodi negligat, nos vero didicerimus simul aliorum, ab aliquibus impositos prædiis titulos hærere quam fisci regiarumque domuum tam nostrarum quam pientissimæ Augustæ, simul præsidem re ipsa comperta istos per negligentiam omisisse, is qui hunc magistratum obtinet, bonorum suorum publicationem sustinebit, ut qui cum facile pro magnitudine imperii præsens ista prohibere potuisset, debita ea opera neglexerit.

CAP. V.

AD hæc diligenter ibi ipsum locorum prospicere volumus, ut omnes qui *latrocinia* [11] *exercent*, qui alienas substantias aut etiam uxores rapiunt, qui alia denique patrant crimina, persequatur, comprehendat, & competentibus suppliciis subdat, & omnem prorsus injustitiam reprimat: neque committat, ut in aliquo probiores & mansuetiores injuriis afficiant, ne aliis denuo talium persecutoribus opus habeamus, cogamurque rursus violentiarum repressores, latrunculatores [12] & alia id genus tolerare nomina simul & negotia quæ nos adversati ipsum ad hunc ordinem produximus, & ita amplum dignitatisque plenum magistratum effecimus, ut tam appellationes apud ipsum cum judicat, interpositas ad excellentiam tuam, quique eundem unquam magistratum suscepturi sunt, & celeberrimum quæstorem sacri nostri palatii, qui in forma consultationis audientiam iis accommodabunt, quam minores causas quingentis solidis, in provincia ejus apud aliquos non spectabiles motas, & si ex delegatione sint, cum per provocationem suspenduntur, ad se deducat in habitu, & ordine sacri auditorii, & ut ipse inter a nobis inventos, & in ampliorem formam redactos magistratus ubique connumeretur. Siquidem & ipsi majores erunt, & in majore quam priores reputatione habebuntur, & facilius nobis vel in majoribus negotiis suum exhibebunt ministerium. Nihil enim in parvo [13] magnum existere, tum a nostris dictum est majoribus, tum nos etiam ex ipsis judicavimus probavimusque factis. Subjicietur autem & huic legi descriptio [14] quæ significet, quid e publico tam is qui provinciam regit, quam adsessor & cohors ejus accipiet, quo item dato magistratus codicillos percipiat.

§. 1. Ipsa sane ratio qua magistratum geret, cum hoc loco sub compendio explicata est, tum in lege quæ de omnibus magistratibus, in commune descripta est, simul & ex imperatoriis nostris mandatis, quæ ei dabimus cum administrationis codicillos conferemus, & jusjurandum secundum legem nostram in hoc conscriptam exigemus, manifestabitur.

EPILOGUS.

† Hæc igitur omnia perdiscens excellentia tua, & tam magnas illi annonas subministret, & ita ipsum sciat amplæ dignitatis effectum, ut floris & dignitatis hoc a nobis tempore in illum collatæ cupiditate merito multis ipsum consequi sit affectabile.

TIT. IX.

DE PROCONSULE [15] CAPPADOCIÆ [16].

NOVELLA CONSTIT. XXX.

Imper. Justin. Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

QUam amplum nomen [17] Cappadocum gens habeat, & quanta Romanis negotia exhibuerit, priusquam in illorum ditionem redigeretur, non ignorant veteris eruditionis studiosi. Certe olim totius ferme Ponti imperium tenuit, & nominatissimi viri, inque magna apud Romanos reputatione habiti inde *orti valde floruerunt*. Terram præterea habet diffusam admodum, & mirabiliter præstantem, & quæ ita majestati imperatoriæ placuerit, ut etiam possessionibus quas illic habet, peculiarem magistratum præfecerit, non minorem civili, *sed potius majorem*. Siquidem & populosissima est, & urbem maximam præbet ejusdem cognominis cum charissimo nobis Cæsare [18], qui summo orbis terrarum arbitrio, quod nos obtinemus, bonum dedit principium: qua etiam de causa apud omnes terræ populos nominatissimum Cæsaris nomen est, & nos præter omnes alias imperatoriæ majestatis notas eo gloriamur.

CAP. I.

HAnc sane regionem parvo tradere magistratui contra omne nobis decorum & dignitatem fore visum est, cum alias tum vero maxime, quia semper ipsam adversus magistratum nostris domibus præfectum seditiones movere cernimus, & quia factionibus [19] inter se divisa est civitas, quarum alteram *Tamiacam* [20], quasi fiscalem & ærariam: alteram *Eleuthericam*, hoc est liberam appellant: & cum existat ambitu murorum una, duplex est sententiis. Unde & seditionum & dissensionum occasiones, & si quid omnino mali fatigat homines, (uti nos arbitramur) ex hac provenit causa: qua sublata, robur simul & concordiam negotio addemus, qua [21] nihil unquam inter homines præclarius existit, & præstantius. §. 1. Ac cum aliis magistratibus, quos nuper inter Pisidas [22], Lycaonas [23], Thracas [24], instituimus, administrationis forma & acervus ex duarum rerum congressu constitit: tum vero majore hunc forma adornare cupientes, tertiam etiam potestatem illi adjicimus. Nam is quem huic præficiemus officio non solum præsidebit legibus, & universæ cohorti civili: sed etiam præsidebit militibus tam qui in prædicta regione, quam qui in aliis Pontici tractus provinciis, in quibus Tamiaca [25] existunt prædia, stationes habent, perinde quasi per ea loca super milites cum imperio positus sit. Permittimus etiam illis in homines [26] Tamiacos imperium [27]: & omnes quicunque ad Comitianam [28] prius cohortem pertinebant, sive *Summarii* [29] sive id genus alii fuerunt, hisce obtemperabunt: & triplici [30] forma conflatum habebit magistratum: siquidem & civilis magistratus erit & militaris, neque non Tamiacis quoque rebus præsidebit: utraque illi cohorte, tam Comitiana, quæ & sua conficiet, neque cum civili cohorte habebit commercium, quam clarissimi provinciæ præsidis apparente. Universam vero proconsularem fieri appellarique volumus: utraque cohorte, tam quæ Comitiana prius, quam quæ civilis vocabatur, tametsi unam appellationem (nempe proconsularem) obtinet, separatim tamen sua obeunte munera: ut civilis quidem curet tributaria & civilia, quæ initio semper ad ipsam pertinuisse scimus. Quæ vero Comitiana prius cohors erat, imperialium rerum administrationi insistat, & exactionem conficiat, ea scilicet forma quam modo explanabimus.

1 Dixi ad *Nov.* 28. *c.* 8. 2 Præfectis, vicario non est opus. 3 *Nov.* 8. *c.* 1. *Nov.* 17. *c.* 1. 4 Προφάσει τοῦ καλουμένου σουφφραγίου. vid. *l. unicam Cod. de suffragio.* 5 *Nov.* 28. *c.* 5. 6 Prætor Paphlagoniæ duplicem habet potestatem, Paphlagoniæ scilicet & Helenoponti. 7 Strategum Paphlagoniæ observa. 8 Prætor Paphlagoniæ spectabilis. 9 *Nov.* 28. *c.* 5. §. 1. 10 Pœnæ genus observa: titulum injuste adfixum alicui prædio, in caput curatoris ipsius prædii infligi & comminui. adde *Nov.* 28. *cap.* 5. §. 11 *d. Novell. c.* 6. 12 *Novell.* 8. *c.* 13. 13 Μηδὲν ἐν μικρῷ καθεστάναι μέγα. 14 Ἀπογραφὴ, notitia.

15 Præsidem vocat *Nov.* 8. *c.* 15. §. 24. & 25. *Nov.* 20. *c.* 2. ubi fit mentio præsidis Cappadociæ primæ & secundæ. Vespasianus Consularem Cappadociæ rectorem imposuit pro equite, & legiones addidit propter assiduos Barbarorum incursus. Sueton. *Vespasiano c.* 8. 16 Περὶ τοῦ ἀνθυπάτου Καππαδοκίας. Scrimg. & 6. *Eclog.* 15. De officio proconsulis Cappadociæ, vide Jul. *cap.* 85. 17 *Novell.* 20. Cappadoces suo tempore imperium aliquod habuerunt, Medis postea ac Persis paruerunt. *Herodot. Xenoph.* victi a Philippo. *Justin. Oros.* De regibus Cappadociæ, vid Diodor. 31. adde Strab. 12. ubi refert, quam late Cappadoces imperarint. 18 Cæsaream intelligit, quæ olim Mazacha (a Mesek filio Japheti, ut quidam volunt) mater urbium Cappadociæ, teste Solino *c.* 47. Cæsaream, de qua nunc agimus, nobilitavit suo Episcopatu Basilius cognomento magnus sub Valente. 19 Factiones in Cappadocia erant duæ, Tamiaca & Eleutherica. 20 Tamiaca prædia, possessiones patrimonii principis, vid. *tit. C. de præd. Tamiac.* 21 Concordia civium, nihil inter homines præstantius. 22 *Novell.* 24. 23 *Novell.* 25. 24 *Nov.* 26. 25 Facit *l.* 6. *C. de oper. publ.* 26 Tamiaci homines, qui tractant patrimonium principis. 27 Proconsul Cappadociæ in homines Tamiacos habuit imperium. 28 Id est, comitis domorum, cui suberant Tamiaci, vid. *l. ult. Cod. ubi causæ fiscales.* 29 Σουμμάριοι. *c.* 7. §. 1. *J. hic.* ita dicuntur ab æstimationibus & summis rerum faciendis, quarum existimantur periti. adde *Novell.* 64. Cic. 12. *ad Attic.* 30 Proconf. Cappadociæ civilem, militarem & in Tamiacos potestatem habuit.

C A P. II.

CUratorum [1] etenim & tractatorum [2] ne nomen quidem omnino ſupereſſe volumus, reſpicientes ad vetera exempla, & nimiam læſionem quam miſeris illi collatoribus induxerunt, ſed per ſingulas domos, & totius Comitianæ cohortis, tredecimque [3] primatium, quos primos [4] & ſecundos magiſtros vocant, periculo, alios tredecim, qui ſtatim poſt illos ſeparati ſint, nominari volumus, ſingulos (ut dictum eſt) ex ſingulis ædibus: & poſt priores tredecim exactioni incumbere, & ſervare fiſco quæ ſua ſunt: proſpicere item collatorum indolentiæ, & ne quid ab aliquo ipſorum damni ſuſtineant: ſcientes quod damnum ex cauſa collatoribus irrogatum, multo magis ipſorum facultates reſpiciet, cum totius publicæ exactionis periculum ad ipſos devolvatur. Sed neque eos qui primi & ſecundi prius magiſtri vocitabantur, neque tredecim illos qui poſt ipſos modo ſeparati ſunt, quos profligationem [5] tributorum facere ſanximus, quidquam omnino ſpectabili pro tempore Proconſuli præbere vel nominationis titulo, vel quacunque alia de cauſa: ſi quinquageni ſolidi aurei ab unoquoque horum tredecim exactorum primoribus tredecim magiſtris præbeantur.

C A P. III.

POrro neque ipſos exactores [6] amplius aliquid a ruſticis aut denique iis qui ab iis exactionem tolerant, accipere, quam quæ *formis* [7] *Nicetæ* magnificæ memoriæ continentur, & exactoribus deputata ſunt, nequeuntibus ipſis nomina fingere & damna pro hiſce nominibus inducere per cauſam *Aſpacticon* [8], ſeu tractatoriarum, vel quocunque alio prætextu, ſive ad aliquam conſuetudinem, ſive ad quamcunque vexationem porrigatur: cum enim ab omnibus illis collatores noſtros liberos conſervari volumus, tum improbo etiam & pernicioſo tributo eos liberamus, quod pendebant tractatoribus, per quod fiebat ut circa publicum, & ſuas deſcriptiones idonei non eſſent. quin & ſi forma aliqua ſit pragmatica, quæ velit tractatoribus aliquid præberi, aut longa conſuetudo: etiam hanc tollimus. ſublato enim ipſo nomine tractatorum merito quidquid ad eam cauſam pervenit una ſuſtulimus, ſpecialem hanc collatoribus noſtris largitatem impartientes. Quod ſi quis exactorum præter ea quæ forma beatiſſimi Nicetæ definita ſunt, quæ ſola ipſos ferre concedimus, aliud quiddam auſus fuerit accipere: ſciat tam militia ſe, quam dignitate & ſua ſubſtantia caſurum.

C A P. IV.

QUoniam vero fieri poteſt, ut inter tredecim exactores (ſiquidem ut gradatim [9] ad hunc perveniant ordinem, ſancimus,) unus aliquis ad expediendam exactionem idoneus non ſit: concedimus, ut ſic quoque reditus quidem ex eo gradu ſalvus illi permaneat. Cæterum ſancimus, ut tredecim illi primores magiſtri, & inſuper qui poſt ipſos ſunt proximi proprio bonorum ſuorum periculo alterum quempiam illi *Adjutorem* adnominent, qui convenienter pro illo exactionem expediat: ut neque per illius imbecillitatem injuria afficiatur fiſcus, neque ille temporis & gradus ſui ſolatio defraudetur, promotione videlicet adjutoris ejus, qui ad hoc munus idoneus non eſt, facienda, periculo (ut dictum eſt) tredecim primorum magiſtrorum, & aliorum qui poſt illos ſunt proximi. Ac magnas merito nobis gratias publicorum tributorum exactores [10] habere oportebit, qui ingentibus illis damnis quibus antea tam magiſtris quam ſpectabili pro tempore comiti, ejusque cohorti obnoxii erant, eos liberaverimus, propterea autem hiſce omnibus eos liberavimus, ut neque ipſi collatores noſtros injuriis opprimant, neque [11] prætextus excogitent introitus illos aut aliter nominantes, quibus ruſticorum facultates enervent: ſed his ſolis contenti quæ ſecundum formam Nicetæ claræ memoriæ curatoribus præbebantur, omnibus aliis abſtineant.

C A P. V.

IPſi vero ſpectabili proconſuli omnium ex æquo rerum cura imminebit, ſive civile aliquod ſit, ſive ad militarem magiſtratum, ſive ad poteſtatem Tamiacam reſpiciat, neque quidquam omnium negliget. Ac quoniam majorem huic loco, quam cæteris magiſtratum attribuere volumus, & veteribus Romanis in more fuit, ut vel deſignatis conſulibus, vel his qui illorum loco proficiſcerentur, quos proconſules vocitabant, provincias ſortirentur: propterea & Cappadocum magiſtratum proconſulatum eſſe volumus, quo in Africa [12] prius Romani imperium ſuum exornarunt. Et in tantum illum nos magiſtratum auximus, ut eum qui hunc ſuſcipit, glorioſiſſimis ſacrorum noſtrorum prætoriorum præfectis connumeremus. Appellatorque patria [13] lingua is qui huic præſidet, *Proconſul Juſtinianeus Cappadociæ*, ut & appellationem magiſtratui propriam habeat, & ſimul ex re ipſa archegetes [14], quaſi primarius magiſtratus nominetur: ſuſceperit enim is qui hunc magiſtratum obtinet facile talem formam, quando & poteſtatem per ſe magnam, & per cauſam Tamiacæ poſſeſſionis etiam ad alia loca, protenſam habeat. In ſumma tot rebus hominibusque præſidens dignitate & auctoritate affluet, adjunctiſque militaribus copiis omnia diſponet minore negotio. Civiles igitur res conficiet more ſolito: militaribus vero & ipſis commode præibit, nempe & illis ſe ipſi ſubmittentibus. §. 1. Sed cum primis animum advertito ad rerum Tamiacarum adminiſtrationem, quæ in tam gravem & omnium cauponationibus expoſitam inopiam delapſæ ſunt, ut in nullo fere amplius pretio exiſtant. Tot tantaque enim edocti ſumus per provinciam delinqui quæ vix ampliſſimo cuique adhibita medicina curare facile eſt. Nam qui potentium poſſeſſiones procurant (ſed pudet nos jam propemodum dicere) quanta cum inſolentia paſſim oberrant, ut ſtipatores [15] illis inſerviant, ut non ferenda hominum multitudo ipſos ſequatur, ut impudenter omnes latrocinentur: miramurque ſedulo, quomodo eo loci ſubditi, tot perferendis injuriis ſuffecerint. Inde adeo quotidie Cappadocum injuriis oppreſſorum multitudo occupatos nos & rempub. tractantes adit, ex quibus multi ſacerdotes, plerumque mulieres, qui omnes lamentantur, queruntur que res ſuas ſibi ablatas eſſe, quando nemo in proximo ſit, qui hujusmodi prohibere valeat. Tamiaca [16] certe poſſeſſio jam [17] pene in formam privatæ redacta eſt, tota convulſa, direptaque una cum ſuis equitiis [18], nemine omnino reclamante, ore ſcilicet ipſis auro obſtructo.

C A P. VI.

HIs igitur de rebus unum aliquem ex perſpectiſſimis nobis regioni huic præficere decrevimus, qui triplici [19] huic ordini præſit, ſolus omne in ſe imperium & poteſtatem circumferens, civilis officii utens inſignibus, habens in uſu vehiculum [20] ex argento, ſecurim, faſces, & quæcunque olim proconſularis imperii fuerunt inſignia: præcipiet autem & militibus & curam geret Tamiacorum redituum, ut ſine ullo detrimento & ceſſatione omnibus ad hoc ordinatis magiſtratibus obveniant, multoque magis ad noſtrum palatium, quemadmodum etiamnum occaſione eorum quæ vel nobis, vel ſacratiſſimæ & pientiſſimæ Auguſtæ conjugi noſtræ inferuntur, tam in auro quam veſte ingrediantur: nihil enim illinc volumus decedere. §. 1. Non tamen ut ea forma præbeantur, qua hactenus, ex rapinis ſcilicet, & ex titulo læſionis dationiſque collatorum, (hæc enim omnia tum odio proſequimur, tum e noſtra ejicimus republica) ſed ex juſtis legitimiſque cauſis, quas ſubjici ſacræ huic noſtræ legi juſſimus, ut eas ferens is qui pro tempore hunc gerit magiſtratum ſacratiſſimæ Auguſtæ conjugi noſtræ *quinquaginta* auri libras, prout dictum eſt, inferat. Magiſtratum etenim gratis nos creamus: & ordinationes ejus abſque omnibus procedere largitionibus ſancimus: neque quiſquam erit, qui pro hac quidquam capiet. §. 2. Sed & annonas quidem ad viginti usque auri libras damus, prout ſubjicitur: adſeſſori vero ejus præbemus ad duas auri libras: capiet item utraque cohors id quod usque adhuc e publico ſuppeditabatur, nullo prorſus modo deminutum: nulla enim re hunc magiſtratum minuimus: & maxime [21] glorioſiſſimi præpoſiti ſacri noſtri cubiculi [22]: ſi quidem & hunc & ſuppoſitam ipſi devotiſſ. Palatinorum ſcholam in Cappadocia ſimili cum poteſtate, ordine & figura manere ſancimus: non tamen quicquam exinde ferentem vel conſuetudinum vel annonarum titulo, vel in auro, vel in veſte, vel in aliis ſpeciebus, neque a *ſpectabili* pro tempore proconſule, neque ab ejus cohorte: nam aliter puritas conſervari nequeat, ſub unum enim magiſtratum, quidquid in ea regione geritur, contrahimus, ne convulſione ipſa claudicet.

C A P. VII.

SAne Tamiacæ poſſeſſionis curam [23] & rationem magnam habebit is ipſe, qui ad hoc a nobis officium proficiſcitur: & circumſpiciet, ſi quid e Tamiaco ſolo detractum, & fruſtra ab aliis detentatum ſit, ſive [24] in paſcuis, ſive in arvis, ſive in locis vitibus conſitis, ſive in prædiis, ſive domibus, & vetus ſolum rebus ſuis vindicabit, nulla longi [25] temporis præſcriptione illi opponenda, neque [26] enim fiſco licet tale quid opponere, neque lucrum captans, ut maxime patrimonium ſuum exinde collocupletet: nam depauperatio [27] potius eſt, quam locupletatio, ſi quis ſordidis utendo manibus arbitretur ex eo lucrum ſe facere, quod multifariam cum impietate & ſummo probro reſtituet [28].

§. 1. Sed & ipſam urbem ab omni prorſus perturbatione quietam conſervabit, neque committet, ut ſeditio [29] aliqua ordinem & adminiſtrationem reipubl. corrumpat. Publica quoque tributa [30] vigilanter & cum juſtitia exiget, nihil in illis curæ prætermittens, neque concedens, ut aut fiſcus, aut privati in aliquo circa res ſuas damnum ſentiant: ut qui ex æquo in omnes imperium obtineat, ſive milites ſive ſcriniarii ſint, tam glorioſiſſimorum præfectorum, quam magnanimorum magiſtrorum militiæ, ſive in civili cohorte numerentur, ſive cingulum Tamiacum geſtent, ſive in majoribus ſive minoribus dignitatibus conſiſtant, ſive inter ſacerdotes cooptati ſint. Unus enim hic magiſtratus omnibus præficietur: & tam ſuæ ipſius exiſtimationis, quam noſtrarum legum, & ante omnia Dei memor, ut publica quidem tributa per proconſularem cohortem ſine detrimento & ceſſatione importentur, curabit: reditus vero Tamiacos per ſubditas prius illi throno perſonas inferet, intendens etiam ad ea quæ pro conſuetudine præcipiuntur a glorioſiſſimo præpoſito ſacri noſtri cubiculi, nequeuntibus ipſis canonicariis [31], qui pro tempore a glorioſiſſimo præpoſito emittuntur, vel ſaltem obolo tenus aliquid accipere, vel conſuetudinum nomine, vel quacunque alia de cauſa, vel [32] ab ipſo pro tempore ſummario [33], iiſve qui publicas exactiones conficiunt, vel a ſpectabili proconſule, vel ejus cohorte, vel his qui *Kataſceuaſtæ* [34], quaſi inſtructores, vocantur, vel præpoſitis, vel quacunque alia perſona ad ſacrum noſtrum pertinente patrimonium. At vero exercitu utrique harum ſolicitudinum opem feret, ſedabitque potentium ſatellites, neque committet ut loca depopulentur, & latrociniis infeſta reddant: neque ipſe ea percurret, quemadmodum prius facere ſolebant comites. Ne-

1 Epitropi & tracteutæ non ſint. Julian. 2 Τρακτευτῶν, Tracteutæ *Nov.* 128. *cap.* 24. *in fin.* Jul. Dicuntur etiam tractores, *l. ult. C. de executorib. lib.* 12. & παρακομιςαὶ Gloſſariis, curam eos egiſſe τῆς εἰς πρᾶξεως τῶν δημοσίων φόρων liquet. Tractores ergo ſunt, qui tractant & adminiſtrant prædia fiſcalia, Briſſonius. Sed tamen Cujacius *ad l. 3. C. de canon. largitional. tit.* tractatores & chartularios pro iiſdem dici notat. Quid tractatoriæ, vid. *Cod. de tractatoriis & ſtativis, l.* 12. *tit.* 52. 3 Tredecim magiſtri. 4 Primi & ſecundi magiſtri. 5 Ανυσιν. 6 Canonicarii hi mittebantur a præpoſito, Julian. *hic in fin. & n.* 86. *in fin.* 7 Τοῖς τύποις. Formæ ſunt velut Edicta vel leges præfectorum prætorio. 8 Ασπαςικῶν τὰ ὑπὲρ ἢ πρακτευτικῶν. ἀσπαςικὰ, ſalutatoria. 9 Gradatim honores deferendi *ut hic l. ut gradatim.* 11. *ff. de muneribus.* appellationes quoque gadatim faciendæ, hoc eſt, ab imis per medios ad eos, qui ſummi ſunt, judices. *Nov.* 23. *c.* 4. *in fin.* Gradatim ita præſtatur, quod familiæ relictum eſt, *l. ſuggeſtioni.* 5. *C. de verb. ſign.* 10 Δημοσίων πράκτορας.
11 Μηδὲ τὰς προφάσεις ἐκείνας ἃς εἰς ἐπήρειαν ἐπινοῦντες, Introitus τε καὶ ἕτερα ὀνομάζοντες, neque occaſiones illas in damnum excogitantes introitus, aut ſimili alio nomine appellent 12 Id eſt, Carthagine, quæ, ut Sextus Ruffus ſcribit, prima fuit proconſularis provincia, & ſimpliciter *proconſularis provincia* cum dicitur, hæc dicitur, & *proconſul* quoque per eminentiam, Africæ proconſul. Vid. Cujac. *hic.*
13 Id eſt, Latina *Nov.* 22 *c.* 2. 14 Hæc verba, quæ ſequuntur, ſunt interpretis, ἀρχηγέτης princeps, ἀρχηγετεύω, ἀρχηγετία, ἀρχηγετέω. 15 Δορυφόροι. 16 Id eſt, res patrimoniales principis. 17 Tamiacæ poſſeſſiones a forma rerum privatarum differebant. 18 Equitia, ἵππων ἀγέλαι, equorum armenta & greges. Cappadocia altrix equorum & proventui equino accommodatiſſima. Solinus *cap.* 47. *Jam paſcua ſumant Cappadocum, volucrumque parens Argeus equorum.* Claudianus 2. *in Rufinum.* Argeum autem montem præruptum Cappadociæ intelligit, de quo Solinus *d. loco.*
19 Suſtinet enim munus duorum olim præſidum Cappadociæ, & comitis domorum in eadem Cappadocia. 20 Ὀχημά τ' ἐξ ἀργύρου, carrucam argenteam, Jul. *hic n.* 85. §. 2. adde *Nov.* 24. *c.* 4. 21 Cubicularus regum vel principum hæc notanda ſunt, nam ſi quæ privilegia minui oportebit, cubiculariorum principis privilegia poſtremo loco minuentur. 22 Τῶν θείων ἡμῶν κοιτώνων. hoc ideo dicitur, quia deputati erant Tamiaci reditus cubiculo & cellario ſacro, id quod proprie ταμεῖον eſt. 23 Vid. Julian. *hic*, *n.* 86. 24 Nota in quibus conſiſtebant prædia Tamiaca. 25 Temporis prolixitas publico non nocet. Jul. *hic.* 26 *l.* 6. *C. de oper. publ.* 27 Ελάττωσις. 28 Non ita turpe eſt non locupletari, quam male accepta reſtituere. 29 Seditiones a præſidibus provinciarum compeſcendæ, *l.* 13. *ff. de off. præſid.* 30 Ut tributa juſte exigantur, ad notionem præſidum pertinet. 31 Id eſt, actoribus. 32 Παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν συμμαρίου. 33 De ſummariis dixi *c.* 1. *ſupr. hic.*
34 Κατασκευαςῶν.

que item in locum ſuum dimittet vicarios [1], ſed locorum defenſoribus & cohortalibus ſuis ad id miniſterium obeundum utetur. §. 2. Sicubi [2] vero & militibus opus erit, ex iis locis milites, ubi neceſſitas poſtulat, opitulari jubebit, atque hi propriis iſta ſumptibus expedient, neque ſubditos damnis involvent, aut gratis ulla ex parte ſumptus facient, ſed tam ipſe his abſtinebit, ſumptum de ſuo faciens, ubicunque tandem erit, quamvis ad aliam ipſum proficiſci regionem jubeamus, quam etiam adſeſſor ejus, & reliquum famulitium, ſive ex proconſularibus ſive ex militibus, quamvis ſervile etiam aut ſubjugale [3] aliquod omnes hoſce ſequatur, neceſſitatem habentibus (ut prædiximus) militibus & quicunque alii ibi locorum habitant, ſcholares forte aut domeſtici, ut illius juſſionibus obtemperent, ſinguli & ſubſtantiæ ſuæ periculum reveriti: damus enim ei poteſtatem, ut hæc illis adimat [4] niſi ejus juſſis pareant, propterea quod eum qui hunc magiſtratum obtinet, velimus formidabilem ſubditis, & venerandum exiſtere. Etenim ſive [5] miles, ſive proconſularis, ſive ſcholaris, ſive domeſticus per cauſam illius juſſionum damni aliquid collatori noſtro irrogaverit, conveniens eſt, ut ipſe hoc ex iſtius annonis proprio periculo recepto, injuria affecto medeatur. Poſtremo neque ulli eorum qui ex hac urbe [6] eo commeant, collatores noſtros injuria tentari permittet. §. 3. Sed & curſum [7] publicorum equorum illæſum conſervabit. *Nihil enim ab ipſius jurisdictione excipimus.* Et ſi quis ex quocunque judicio ad eam regionem commeantium injurius erit, & ultra deputatum & conſtitutum exegerit, hunc perſequetur.

CAP. VIII.

CUram autem geret etiam civitatis, & eorum [8] quæ ad frumentationem [9] publicam pertinent, & ſitonica appellantur, operumque [10] ejus, & procurabit, ut ſecundum legem noſtram ratiocinia [11] conſcribantur, & tam Tamiaca quam civilia inſumantur. Et ſi [12] quem eorum qui ſolitas illas juſſiones inſinuare conſueverunt, nempe quod aquarum aliquis ductus impediat, & quod quæ muros concernunt diffundantur, aut quia pontes aliqui ſint per provinciam, aliave itinera, aut alia denique ejuscemodi exiſtat occaſio, prout improbe olim fuit in uſu habitum, penitus ipſum provincia expellet, nec permittet ei ut vel juſſionem ejusmodi inſinuet, vel per hanc cauſam quidquam omnino lucri capiat. Nam ſi nobis viſum fuerit ejusmodi inſpectionem operum celebrari, ſacra pragmatica forma uſi ad eum qui hunc geret magiſtratum, communicato præterea de his cum throno tuo conſilio, rem ipſam nos diſponemus, ne cui facile ad ejus generis pecuniarum exactiones pateat aditus & acceſſus. Omnia quoque quæ audierit *improba*, prohibebit is qui hoc magiſtratu defungitur. Quod ſi vehementiore aliquo & aſperiore opus erit, certiorem ea de re faciet tam excellentiam tuam, quam glorioſiſſimum præpoſitum, & alios celeberrimos magiſtratus, quibus ad talem rem conficiendam aliquid adeſt facultatis: nos denique ipſos, & nos illi, quid facto opus ſit, explanabimus. §. 1. Titulos [13] vero prædiis apponere per provinciam cui præſidet, continentes certorum hominum appellationem, excepto nomine majeſtatis Imperatoriæ aut Tamii, hoc eſt ærarii, in tantum prohibebit, ut patrimonium eorum, qui tale quid perpetrare moliantur, in publicum redigat, & [14] manus [15] abſcindat eos imponentibus, ſi præſentes forte id auſi fuerint: ſi vero procuratores abſentium, ingentibus illos tormentis ſubdet. Titulos certe quicunque tandem affigere auſi fuerint, ſive præſentes, ſive abſentium procuratores, detractos protinus ad [16] capita eorum qui affixerunt, infringet: ſciens fore, ut ſi id factum cognitum neglexerit, ipſe bonorum ſuorum publicationem ſentiat.

CAP. IX.

JUri dicundo cum ſumma animi intentione & cura incumbet, neque (ut hactenus) ruſticanos [17] homines ſinet injuriis opprimi. Neque amplius negotia nobis hic faceſſent Cappadoces, magno cum clamore ſupplicantes & lamentantes, ſed ipſe judicem ſe illis & diſceptatorem præbebit. Nam ſi quem huc advenientem viderimus, qui non prius apud ipſum calamitates ſuas lamentando explicuerit, hunc nos denuo cum increpatione mittemus in provinciam, propterea quod relicto [18] magiſtratu provinciæ, continuo ad nos decurrit. Si vero cum eos qui injuriam intulerunt, convenirent, ipſe commeſſationibus deditus & luxuria perditus, illorum ſe orationibus non accommodaverit, ſed ſupplices plorare permiſerit, hique ad nos cogantur decurrere, & maxime [19] ſi mulieres ſint, nosque edocti fuerimus, quod hi quidem adierint, ille vero injuriam ultus non eſt, protinus negotium ut ſuſpectum [20] habebimus, quaſi propter lucrum, vel per gratiam, vel aliquorum obſequium factum, & nos ipſos illi prorſus opponemus, & cum triplicem magiſtratus functionem gerat, tripliciter quoque [21] illi reſiſtetur, tam ipſo jure, quam nobis, & legibus eum oppugnantibus.

§. 1. Quæ ipſum reveritum, memoria item repetentem præcepta noſtra, quæ illi una cum codicillis magiſtratus dabimus, (appellabant autem ea majores Mandata [22] Principis) convenit omnia ſecundum legem noſtram agere utentem in cognoſcendo æquitate [23], in rebus gerendis puritate, ubique colentem juſtitiam [24], qua nihil inter homines unquam extitit robuſtius aut pulchrius, quodve Deum & imperatorem placare conciliareque magis poſſit. Talis enim ipſe cum ſit, ita noſtro quoque teſtimonio comprobatus: volumus ut ſolus omnia in provincia conficiat, neque cauſis audientiam alio quopiam præbente, neque nobis facile vel in eam venturis ſententiam, ut alicui alii haſce delegemus, vel occaſione cohibendarum violentiarum, ſeu quacunque alia de cauſa emiſſuris aliquos: ultra hoc, quod tametſi tale quiddam vel ſacris noſtris formis, vel ex magiſtratuum juſſionibus hactenus factum eſt, omnibus id vacaturum ſit modis, ipſo totius provinciæ adminiſtrationem ſuſcipiente, neque ulli omnino, ut acceſſum eo habeat, permittente.

CAP. X.

POrro [25] autem hunc quoque magiſtratum, prout [26] proconſulum proprium eſt, inter [27] ſpectabiles ponimus, appellationesque [28] ab ipſo transmiſſas, tuam excellentiam volumus una cum glorioſiſſimo quæſtore ſacri noſtri palatii in forma & habitu conſultationum diſceptare. Si qua [29] vero alia in Cappadocia cauſa minor aureis quingentis per provocationem ſuſpendatur, ſive noſtro ſive alicujus magiſtratus juſſu datus judex fuerit, qui tamen non ſit ſpectabilis: huic ſpectabilis ipſe proconſul in forma ſacri conſiſtorii & vice ſacri auditorii accommodabit audientiam: ſiquidem & hoc illi jus addimus, decoramusque illi magiſtratum tam amplo privilegio, quantum nullus in hunc diem in Cappadocia obtinere viſus eſt. Eſto igitur juſtus & elato animo, & tam nos [30] quam legem præ oculis habeto: cognoſcitoque, quod ſi ſtrenue iſta exequetur, longiore [31] tempore in hoc officio permanebit, & major ipſum alius forte magiſtratus excipiet. Cæterum ſi noſtris juſſionibus neglectis potentiores aliquos, non legem aut nos colat & veneretur: tum primo quoque tempore iis, quæ in ipſum collata fuerunt, excidet [32], tum de cætero inter condemnatos habebitur, indignus noſtro viſus judicio.

CAP. XI.

ADulteria [33] vero & raptus virginum, & immoderatas illicitasque [34], & augendæ rei ſuæ cauſa comparatas circumſcriptiones, neque non homicidia, & ſi quid ejusmodi delictorum eſt, ita acerbe punito, ut [35] paucorum hominum ſupplicio omnes reliquos continue caſtiges, eſtoque ſecundnm legem exquiſitus delinquentium caſtigator, neque enim inhumanitas hoc, ſed potius ſumma quædam humanitas eſt, cum multi paucorum animadverſione ſalvantur. Quod ſi quem hoc nomine in crimen vocatum ſuſtineat, qui vel cinguli, vel dignitatis, vel ſacerdotii, vel ejusmodi alio prætextu ſperet ex illius ſe manibus ereptum iri: certo ſciat quod noſtro judicio indignus videbitur. Nemo enim quacunque potentia ſua fretus, quodcunque alienum prætendens patrocinium [36] in talibus delictis ſeveritatem legis effugiet. Quin potius ſi quis talibus ſe patrociniis auſus fuerit immittere, ſimilem cum delinquente pœnam, & ipſe ſuſtinebit: idem cum ſit, ipſum aliquem delinquere, & eum qui talia peccavit & deliquit, velle de manu legis eripere [37]. §. 1. Subjicietur autem legi & deſcriptio [38], quæ ſignificet, quid ipſum, eosve qui circa ipſum ſunt, e publico capere: quid item vel occaſione codicillorum dare, vel ſacratiſſimæ Auguſtæ conjugis noſtræ piæ domui inferre conveniat: trifariam videlicet inferendis iis *quinquaginta libris auri*, prout jam inde ab initio & in hunc usque diem obtinuit. §. 2. Et ſubditis noſtris (id quod ſæpe diximus) pure utetur. quæ res ſummo a nobis ſtudio habita effecit, ut magnas etiam opes deſpexerimus, quamquam in tot ſumptibus & magnis bellis, per quæ Deus nobis dedit, ut non ſolum pacem ad finem deduxerimus, & Vandalos, Alanos [39], Mauritanos ſubegerimus, & totam Africam [40], inſuper & Siciliam recuperaverimus: ſed & bonam ſpem habeamus, quod Deus nobis annuet, ut & cæteras gentes [41] quas ſocordia ſua Romani amiſerunt, cum ad utriusque Oceani terminos tenerent, iterum ditioni noſtræ adjungamus, quas nos divino freti auxilio, ad meliorem ſtatum redigere properamus: neque quidquam detrectamus eorum quæ vel ad extremam pertingunt difficultatem: vigiliis ſimul, & inediis, cæterisque laboribus, jugiter pro ſubditis noſtris, ultra quam humanæ naturæ modus patitur, utentes. Perleget etiam mandata noſtra, quæ illi dabimus una cum codicillis magiſtratus, quemadmodum ante diximus. Et ſi quidem omnia ſecundum illa peregerit: & admirabilis futurus eſt, & undique dignum ſe noſtro exhibebit imperio.

EPILOGUS.

† Hæc igitur omnia quæ per hanc exprimuntur legem cognoſcens excellentia tua, & prædictas annonas hujus officii throno præbeto: & ita ipſum ſcito amplum effectum, ut collati modo in ipſum floris & dignitatis cupiditate, multi merito hunc conſequi affectent [42].

TIT. X.
DE DESCRIPTIONE [43] QUATUOR [44] PRÆSIDUM ARMENIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XXXI.

Imper. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſimorum ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

PErperam effuſeque [45] poſita, ſi ad competentem perveniant ordinem, & belle diſponantur: aliæ propemodum res apparent, ſpecioſæ pro turpibus, ornatæ pro incultis, articulatæ diſtinctæque pro incompoſitis prius & confuſis. Quod cum & in Armenia admiſſum deprehenderimus, putavimus & ipſam ad congruentiam quandam & unam harmoniam collocari debere; quo magis ex bene conſtituta ejus moderatione & competens illi robur addamus, & decentem imponamus ordinem.

1 Julianus *c.* 87. 2 Julianus *ibid.* 3 Subjugalium nomine jumenta intelliguntur. 4 Præſides juſta de cauſa apparitores ſuo officio poſſunt privare. 5 Pœna ſcholaris & domeſtici proconſuli non obtemperantis. 6 Conſtantinopoli, *Julianus.* 7 Curſus publici cura ad præſides etiam pertinebat. addit & hoc Julianus de hoc proconſule Cappadociæ, veredorum diſpoſitiones ſub juris ejus diſtrictione eſſe. 8 Julianus, *ibid.* 9 *d. l.* 1. §. 11. *ff. de offic. præf. urb.* 10 *Nov.* 24. *c.* 3. *Nov.* 25. *c.* 4. §. 1. *l.* 7. §. 1. *ff. de offic. proconſ.* 11 Ratiocinia, λογισμοί. 12 Julianus *c.* 88. 13 *Novell.* 28. *cap.* 5. §. 1. adde *tit. Cod. de his qui potent. nom. tit. &c. &, ut nemo privatus tit. &c. ut nemini liceat ſine judicis autoritate*, Jul. *cap.* 89. 14 Pœna privatos titulos rebus alienis adponentis. 15 De manus abſciſſione alias dixi, vid. *Nov.* 17. *c.* 8. De pedis amputatione dixi *l.* 3. *C. de ſervis fugitivis.* 16 *Nov.* 28. *c.* 5. & 29. *c.* 4. 17 Ruſticorum vita patrocinio præſidum indiget. adde *Authenticam*, *Agricultores. Cod. quæ res pignori.* 18 Ordinario relicto, ad extraordinarium judicem ire non oportet. 19 Mulierum cauſæ favorabiles. 20 Si quis injuriam patitur a ſuo præſide, præſes præſumitur corruptus. 21 Triplicem dignitatem obtinens, peccando triplices adverſarios ſortitur: jus, principem, & leges. 22 De quibus vide *Nov.* 17. 23 Æquitas & puritas judicem decet. 24 De laude juſtitiæ dicam ad *Nov.* 69.

25 Julianus *d. c.* 89. 26 Proconſules omnes, ſpectabiles. 27 Proconſul Cappadociæ ſpectabilis. 28 Appellatur a proconſule Cappadociæ ad præfectum prætorio & quæſtorem. 29 Julianus *c.* 90 30 Objecta magiſtratuum præcipua. 31 Spes optimi magiſtratus. 32 Pœnæ judicis injuſti. 33 *l. ult. ff. de off. præſid.* Jul. *d. c.* 90. 34 *l.* 6. *ff. de off. præſid.* 35 Finis pœnarum. 36 *d. l.* 6. §. 2. adde *tit. C. ne liceat potentiorib. patrocin.* 37 Facit titulus *ff. ne quis eum, qui in jus vocabitur*: *Edictum Juſtiniani* 13. *c.* 10. *in fin.* 38 Ἀπογραφή, notitia. 39 Alanicus inde Juſtinianus. 40 Africanum inde Juſtinianus ſe appellat in multis edictorum inſcriptionibus. 41 Inter quas erant Galliæ. 42 Datum Coſ. Beliſ. *Jul. hic.* id eſt, anno 535.

43 Περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν τεσσάρων ἀρχόντων Ἀρμενίας. Scrimg. & 6. *Ecl.* 14. de Præſidibus Armeniæ, *Index Reginæ apud Cujac.* Quatuor Armeniæ qualibus ſint decoratæ judicibus, Julian. *conſtit.* 39. 44 Quatuor præſides Armeniæ hic conſtituuntur. Primæ dat proconſulem: ſecundæ Correctorem: tertiæ Comitem (de quo vide Julianum conſtit. 9.) quartæ Conſularem. *Goth.* Ad hanc Novell. vid. Cujac. *lib.* 15. *c.* 29. Anſ. 45 Confuſionis vituperium.

CAP. I.

UNde quatuor [1] Armenias fecimus; Unam [2] quidem interiorem, cujus metropolis [3] piæ appellationis nostræ cognomine exornata est, prius Bazanis seu Leontopolis dicta, quam etiam proconsulatu honoravimus, cui magnificentissimus Vir Acatius præfuit, magistratu inter spectabiles relato, omnibusque illi traditis, quæ proconsulatum habere convenit. Nam & stola ipsum adornavimus *proconsulari*, *quæque ad istas res pertinent*, *ea ut habeat*, *constituimus*, & urbes [4] illi adsignavimus, Theodosiopolim, quam etiam prius habuit: Satalam, & Nicopolim. Colonia quoque ex prima (ut ante vocabatur) Armenia assumpta: item Trapezunte, & Cerasunte [5] ex Polemoniaco prius dicto Ponto: his partim a clarissimo provinciæ præside: partim a spectabili moderatore separatis: in septem omnino urbes, & quæcunque circa ipsas in proximo sunt loca, tota provincia redacta. §. 1. Secundum [6] vero ordinem tenere jussimus eam Armeniam quæ ante prima dicebatur, in qua cæteras præcedit [7] Sebastea urbs, attributa illi, & Sebastopoli, quam prius quoque habuit, & insuper Commana [8] ex Polemoniaco prius Ponto dicto: & Zela ex Helenoponto: neque non Brisa: ut ea provincia quinque [9] contineatur urbibus, officio [10] quod Correctorium est, in pristina forma relicto, neque præside ejus majore aliquo nomine condecorato, sed ipso in eodem quod prius habuit, derelicto.

§. 2. Ad hæc tertiam [11] Armeniam instituimus, eam quæ prius secunda dicebatur, in qua principatum tenet Melitena [12] urbs antiqua, urbs insignis, in pulchro solo, clementique cœlo posita, neque multum distans a fluentis Euphratis fluvii. Hanc nos in præsentia & augendam, & ad formam spectabilium [13] traducendam putavimus. Præsidem quoque hujus comitem [14] Justinianeum nominandum, dandosque ipsi pro annonis solidos 700. ejus adsessori solidos 72. & cohorti ejus solidos 360. & ut omnia habeat quæ ejusmodi thronorum propria sunt. Et qui prius cohortales nominabantur, tum omnia faciant quæ etiam prius, & maxime circa publicam exactionem occupentur: tum ad Comitianorum appellationem transeant, perinde omnibus eis conservatis ac si cohortales existerent. Urbes [15] vero ei partim Arcam & Arabissum, partim Ariaratheam, & alteram Comanam (quam etiam Chrusam [16] appellant) & Cucusum subdidimus, quas & prius habebat e sex omnimodo consistens urbibus. §. 3. Constituimus autem & quartam [17] Armeniam, quæ prius non in forma provinciæ continebatur, sed e gentibus erat & ex multis barbaricis colligebatur nominibus, Trophaëna [18], Anzethena [19], Ophena [20], Asteanea [21], Balabithenaque dicta [22], & Satrapis subdita. Id vero nomen [23] magistratus neque Romanum, neque majorum nostrorum, sed ex altero imperio introductum fuit: exornavimus igitur & illam civili magistratu & forma, tam civili ibi magistratu instituto, quam Martyropolitanorum [24] illi urbe, & Citharizа [25] castro addito. Consistatque ipsa in forma ordinariorum magistratuum Consularis a nobis facta: ut cum quatuor sint Armeniæ, duo quidem magistratus existant spectabiles, nempe alter proconsul, alter comes: & primæ quidem Armeniæ proconsul, tertiæ comes præeat: secundæ vero & quartæ ordinarii [26]. Et quia summo a nobis studio cautum est, ut appellationes intra quingentorum solidorum quantitatem non ad hanc almam deferantur urbem, sed ad proximos spectabiles magistratus: propterea disponimus, ut appellationes quæ quidem ex secunda Armenia procedunt, hoc est, in qua Sebastea urbs est, hæ ad Armeniæ primæ præsidem, hoc est, proconsulem, deferantur: quæ vero ex quarta moventur Armenia, hæ intra dictam quantitatem ad tertiæ Armeniæ *comitem: qui nempe Melitenæ residet*, deveniant.

CAP. II.

HIs ita a nobis ordinatis, insuper illud etiam determinare justum putamus, ut *Primæ Armeniæ* talis vir præficiatur, qui pro amplitudine sua, & spectatissimo jam erga nos ministerio, magistratus hujus tam juramento, quam excellenti majestate dignus sit. At cum Thomam magnificentissimum virum aliquot jam in Armeniorum regione officiis defunctum, & alioqui frugi hominem esse, & nobis *absque* [27] *fuco* semper inservisse, & modo quoque inservire deprehenderimus, promovemus ipsum ad hujus officii administrationem, ut non solum prædicta a nobis forma ad tempus huic provinciæ præsideat, sed etiam aliis provideat, quæcunque ei vel per sacra commonitoria commisimus, sive in provincia quam ei tradidimus, sive in aliis: quod inquam fecimus, sacris ad ipsum compositis commonitoriis de *multis* & diversis actibus quos ipsum & in aliis regionibus ad effectum deducere æquum est. §. 1. Quæ vero ad sacerdotia [28] spectant, ea (ut sæpe diximus) volumus in pristina manere forma, negotio ipso neque circa jus metropoliticum, neque circa ordinationes vel mutationem vel novationem suscipiente: sed prius ordinatis nunc quoque ex ordinatione auctoritatem obtinentibus, & prioribus item metropolitanis in suo permanentibus ordine: ut quantum ad ipsa nihil penitus innovetur.

CAP. III.

ILlud sane in confesso est, ex quo *tertiæ Armeniæ* Comitem non tantum civilem, sed etiam militarem magistratum fecimus: necesse habere etiam milites qui in ea stationes agunt, ut huic suppositi sint: licentia illi præbita, ut (quemadmodum militaribus permittitur magistratibus) & nomine quemque suo evocet, & inquirat, & de ipsorum annonis dispiciat, & supplicio eos persequatur, si quando injuste egerint: neque committat ut milites in subditos nostros injurii sint. Quod si quid flagitiosius perpetrent, ad instar criminalium causarum audientiam præbeat, tametsi milites existant, omnia denique agat, quæcunque militaribus attributa sunt magistratibus. Et quemadmodum comiti Isauriæ [29] & Pacatianæ Phrygiæ [30], & insuper Lycaoniæ [31], Pisidiæ [32], ac Thraciæ [33], prætoribus militares etiam copias subdidimus: ut æque & ipse non solum ad res civiles cohortem, sed etiam in copias militum potestatem habeat & imperium, & cum summa auctoritate & amplitudine tam militibus quam paganis facienda præcipiat, omnia agens quasi uno aliquo officio existente. Inque unam hanc rem providentiam conferat, ne quid per provinciam admittatur flagitii, sed & ut admissum competenter coërceat. Neque hanc illi potestatem in ulla omnino persona, quæ in provincia sit, detrahimus, sive paganica sive militaris, sive tamiaca sit: sub æquabili enim & perpetua pace nostros tueri subditos volumus, non pro diversitate personarum inducentes legum contemptum.

EPILOGUS.

Quæ igitur nobis placuerunt, ea secundum descriptionem quatuor Armeniarum, & maxime tertiæ, cujus occasione præsentem sacram legem tulimus, jam inde in omne reliquum tempus excellentia tua custodire studeto: omnibus quæ singulis annis dari jussimus, per particulares descriptiones thronorum tuorum conficiendis [34].

TIT. XI.

NE [35] QUIS [36] MUTUUM DANS AGRICOLÆ, TERRAM EJUS TENEAT, ITEM QUAM MAGNAS USURAS CREDITORES AB AGRICOLIS DEBEANT PERCIPERE.

NOVELLA CONSTIT. XXXII.

Imperator Justinianus Augustus Agerochio [37] clarissimo præsidi Æmi [38] montis Thraciæ.

PRÆFATIO.

REm duram, & quæ omnem longe impietatem & avaritiam superat, communi lege quasi medicina quadam curare nobis visum est, quæ non in præsenti tantum necessitate, sed per omne deinceps ævum suo in repub. munere defungi queat: comperimus enim nonnullos in provincia, cui præsides, non dubitasse captato ad hoc de industria sterilitatis frumentariæ tempore, sub modica admodum mensura frugum mutui cum aliquibus contractum celebrare, & ex eo universam illorum terram ad se recipere: ut plerique ea occasione rusticorum diffugerint, plerique etiam fame [39] perierint, & tetra quædam lues ac contagio exorta sit, in nullo pene barbarica incursione inferior.

CAP. I.

SAncimus [40] igitur, ut quicunque agricolis quantamcunque mensuram quorumcunque aridorum fructuum crediderint, si ab his receperint, citra ullam exceptionem hæc illis restituant, nemine prorsus audente per causam prædictorum mutuorum, sive scriptura interveniente, sive sine scripto celebrata sint, terram [41] penes se detinere, octavam [42] duntaxat modii partem in singulos modios [43] per integrum annum usurarum nomine ferentes, si fruges mutuo datæ erunt: si vero pecunia numerata, in singulos [44] solidos singulas annuas [45] siliquas. Cæterum de reliquo contenti creditores octava modii parte in singulos modios per annum, aut quantumcunque maneat, pro portione crediti, aut siliqua: omnino restituant, sive terram, sive aliud quiddam, boves forte aut oves, aut mancipia, pignori ceperint. Atque hæc lex omnibus humanitatis & pietatis de se specimen præbeat, & tam egenorum necessitati medeatur, quam creditoribus nonnihil afferat solatii.

EPILOGUS.

† Quæ itaque nobis placuerunt, ea claritas tua effectui finique tradere studeto, scituro creditore, quod si hæc contra facere aliquid ausit, exactione cadet; & qui mutuum accepit, quive injuriam pertulit, ex eo solatium habebit, quod tum ipse a facessendo negotio liberatus sit, tum creditorem in rebus suis jacturam pati videat. Dat. 15. Kal. Jul. *Constantinop.* BELIS. V. C. CONS. *

1 Ex duabus Majore & Minore, *tit. C. de off. mag. mil.* 6. Plin. 8. 9. 2 Prima Armenia. 3 Armeniæ primæ & interioris metropolis olim Bazanis ac Leontopolis, hodie Justinianea. 4 Urbes Armeniæ primæ interioris. 5 Ammianus 22. & Cerasus, unde advexit hujusmodi poma Lucullus. 6 Secunda Armenia.
7 Sebastea, metropolis Armeniæ secundæ, dicitur & σεβάστη & σεβαστία Stephano *libro de urbibus.* 8 Commana duplex: una, in Polemoniaco: alia, quæ & Chrusa dicitur. J. *hic.* 9 Urbes secundæ Armeniæ. 10 Καὶ τὴν ἀρχὴν, ἡγεμονίαν ὥσαν καταλιπόντες. Scringer. Sensus est, Moderatorem Armeniæ secundæ, correctorem, ut olim, appellari. 11 Tertia Armenia. 12 Melitena, metropolis tertiæ Armeniæ. 13 Comes tertiæ Armeniæ, inter spectabiles viros hic refertur. 14 Comes Justinianeus Armeniæ tertiæ. 15 Urbes tertiæ Armeniæ. 16 Id est, auream. 17 Quarta Armenia. 18 Eustathius *in Dionys.* hanc divisionem Armeniarum Justino tribuit. vid. Cujac. 15. *obs.* 29. 19 Auzitena, *l. ult. Cod. de off magist. milit.* 20 Sophena, *dict. l. ult.* 21 Astyanea, *dict. l. ult.* 22 Belabitena, *dict. l. ult.* 23 Satrapiæ scil. Vox *Satrapa*, neque Romana, neque Græca, sed Persica. *Hesychius.* Hinc Herodot. 5. refert, Darium divisisse regnum suum in 20. Satrapias & *lib.* 1. ἀρχὴν Babylonis σατραπηίην vocari tradit, & Suidas *libro* 11. scribit, Satrapam Armeniæ quotannis 20000. pullorum misisse ad regem Persarum. Hac voce Terentius usus est *Heautontim. act.* 3. *scen.* 1. *Satrapes si fiet, sufferre amator numquam ejus sumtus queat.* 24 De qua vide *d. l. ult.* 25 Τὸ Κιθαρίζον, *Scrimg.* locus qui Kitharizon appellatur, Jul. 26 Ὀρδιναρίους καθεστάναι, sensus est, Primæ Armeniæ Proconsulem, tertiæ Comitem spectabiles esse: secundæ correctorem, quartæ consularem ordinarios esse, id est, clarissimos esse. Tres sunt gradus ordinis senatorii, clarissimi, spectabiles, illustres. Ordinaria dignitas est minor scil. clarissimatus, dixi ad *Nov.* 20. *c.* 2. Sic ordinarius miles Festo est manipularis, is enim est infimus militiæ gradus, *l.* 1. *C. ad l. Jul. repet.* Vopiscus *in Bonoso.* Militavit primum inter ordinarios equites. 27 Γνησίως. 28 Innovationi provinciarum persæpe non adstringuntur Ecclesiæ. Hinc quoque deprehendimus hodie, non eandem metropolim esse episcopis & provinciarum præsidibus: & Ecclesiam aliam divisionem provinciarum observare: aliam tempus. 29 *Novell.* 27. 30 *Novell.* 8. *cap.* 2. 31 *Novell.* 25. 32 *Novell.* 24. 33 *Novell.* 26. 34 Dat. 15. Kal. April. Conf. Belis. *Julian.* i. e. anno 536.
35 Pertinet hæc constitutio ad agricolas Thraciæ, sequens 33. ad Illyrici. *Goth.* Ad hanc & seqq. duas vide Rittershus. *part.* 3. *cap.* 10. Caspar Roderic. *de reditibus* 1. *quæst.* 13. *num.* 49. putat hos non fuisse in usu, vel quod non diu usitatæ fuerint, post obitum Justiniani afflicto undique Imperio. *Ans.* 36 De his qui pecuniam credunt agricolis. *Index Regina apud Cujac.* Porro integra hæc constitutio refertur apud Julianum *in fine.* 37 Agerochii vox tria significat, ἔνδοξον, ἀγροξένην τε, τὸν ὀχετὸν, σὺν τούτοις *Tzetzes.* adde *Hesych.* in Ἀγέρωχοι. 38 Αἱμιμόντου. Scrimg. 39 Mortis gravissimum genus, fame perire. Ammian. 17. Tiberius Druso adeo subduxit alimenta, ut tomentum ex culcitra tentaverit mandere. Suet. *in Tiber.* 55. De fame ejusque supplicio vide Petr. Gregor. 3. *syntagm.* 23. 40 Duo hic constituuntur favore argentariorum: unum de antichresi, de qua vide Cujac. 3. *obs.* 35. alterum de usuris. 41 Nemo ea lege ab agricolis fundum pignori potest capere, ut fructus omnes percipiat usurarum vice, quoad sors oblata vel soluta sit: atque ita ut fructus non imputentur in sortem. 42 Id est, sextarios duos. Modius enim 16. sextarios continet: & ita licet octavam sortis a rusticis stipulari rerum aridarum & liquidarum nomine, trientes usuras, seu 24. sortis partem. Ea disparitate permotus Molinæus putat hic legendum, non ὀγδόην μοῖραν sed εἰκοστὴν καὶ τετάρτην μοῖραν. eo sensu, Non licere exigi ab agricolis ultra tertiam partem octavæ, sive ultra vicesimam quartam partem sortis annuatim, *quæst.* 1. *de usur. num.* 66. 67. 68. quod Contio 2. *lect.* 2. & Cujacio displicet, 3. *observ.* 35. Causam differentiæ reddit, quod pecuniarum sit eadem semper potestas: cæterarum vero rerum pretia incerta & mutabilia, ideoque accessiones frumenti crediti nonnunquam excedere legitimæ usuræ rationem, nonnunquam, excedi. Quin, legem 1. *C. Theod. de usur.* pro pecunia centesimas usuras videri permittere: pro cæteris rebus in duos modios modium tertium, quæ usura quatuor centesimas efficit. 43 Hæc est usura centesima, ut vult Cujacius, utque etiam constat ex *Novell.* 136. vide *l.* 26. *C. de usur.* 44 Ea est usura triens, ut constat ex Leone *Nov.* 83. & Ammiano *l.* 2. *C. Theod. de usur.* Ut enim centesima est, cum in singulos aureos stipulamur tres siliquas, id est, octavam partem solidi, ita centesima, cum in centenos stipulamur duodenos & semissem. 45 Ἐνιαύσιον κεράτιον ἕν. *Scrimg.* annuam siliquam unam.

TIT. XII.

DE HIS QUI MUTUUM DANT AGRICOLIS [1].

NOVELLA CONSTIT. XXXIII.

Imp. Justinianus Augustus Dominico Præfecto prætorio per Illyricum.

PRopter avaritiam creditorum qui angustia temporum abutentes, terrulas infelicium agrestium sibi adquirunt, pro pauco frumento omnem illorum substantiam retinentes, legem posuimus, quam primo quidem in Thraciam, & in omnes ejus provincias, in præsenti autem & in Illyricanas provincias direximus. Cujus exemplum subdi etiam præsenti legi præcepimus, ut non solummodo privati homines putent legem contra se esse propositam, sed etiam milites altiore nitentes fastigio, legem contra se esse prolatam existiment. Ut ergo & tua magnitudo sciat, quod communis hæc lex posita est, & provincialibus & militibus, & omni cingulo, nulla excusatione cuiquam competente, ideo ad tuam sublimitatem præsentem legem destinavimus, scituris militibus, qui præsenti legi non esse obediendum existimant, quod cingulo denudati inter privatos habebuntur, pœnis quas in anteriori lege posuimus, prius nihilominus subjugandi.

TIT. XIII.

NE [2] QUIS QUOD AGRICOLÆ MUTUAM PECUNIAM DEDIT, ILLIUS TERRAM DETINEAT, ET QUEM USURARUM MODUM CREDITORES ACCIPERE DEBENT AB AGRICOLIS.

NOVELLA CONSTIT. XXXIV.

Idem August. Agerochio clariss. præsidi Æmi montis in Thracia.

PRÆFATIO.

REm duram atque inhumanam, & quæ ultra omnem impietatem & avaritiam sit, perspeximus lege saluberrima sanare, & communem omnibus deponere medicinam, non tantum in præsentis necessitatis tempore, sed etiam in omni ævo futuro. Venit enim ad nostras aures, quosdam in [3] ea ipsa provincia quam tu administras, avare temporum necessitate captata, fœneratorios fecisse contractus, & paucam mensuram dantes, terrulas eorum abstraxisse, & ex hac causa quosdam colonorum fugæ latebras petiisse, alios fame esse necatos, & tristissimam pestem homines invasisse, incursione barbarica non minorem.

CAP. I.

SAncimus itaque omnes hujusmodi creditores, quantumcunque vel tritici vel hordei, vel in alia specie quæ in fructibus aridis [4] est, dederint: hoc reddito, in præsenti cum parte modii octava per singulos modios in unoquoque anno præstanda terrulas colonis restituere: nemine penitus eorum audente terrulas detinere sub occasione fœneraticiæ cautionis, sive in scriptis, sive sine scriptis credita sint contracta. Sin autem pecunias dedit, nihil amplius quam siliquam unam pro singulo solido, annuam præstare. Et hanc saluberrimam legem in omnes extendimus, in præsenti quidem tempore initium accipientem, in omne autem ævum modis omnibus observandam, ut si quando fuerit vel triticum, vel hordeum fœneratum, vel alii aridi fructus, creditores tam quod dederunt accipientes, quam pro usuris octavam modii partem annuam pro singulis modiis, vel siliquam pro singulo solido, secundum hunc modum in quantum fœnus permanserit, percipientes, sive terrulas sive aliud in pignus acceperunt, boves forte, vel pecora, vel mancipia: hæc modis omnibus reddant, & hæc lex communis omnibus sit, humanitate & pietate gaudens, neque non omnibus egenis consulens, & creditoribus mediocre solatium afferens.

EPILOGUS.

† Hæc igitur, quæ a nobis statuta sunt, claritas tua in omni provincia, quæ tuo moderamine gubernatur, observare festinet. Scituris omnibus creditoribus, quod si aliquid præter hoc commiserint: exactione cadent: & cui fœnus ablatum est, hoc habebit solatium, ut ipse quidem securus degat, avarum autem creditorem videat in suis pecuniis patientem jacturam.

TIT. XIV.

DE [5] ADJUTORIBUS [6] QUÆSTORIS [7].

NOVELLA CONSTIT. XXXV.

Hæc prorsus deest in Græc. justam autem epitomen inveni in Novellis Juliani, quam hic adscripsi.

VIginti sex [8] adjutoribus Quæstoris, quos boëthos dicunt Quæstoris, liceat in suo loco alios substituere, idoneos tamen, & quos pro tempore Quæstor elegerit, propositis sacris evangeliis. Hi [9] autem qui fiunt in locum eorum qui suo loco ceciderunt, centum solidis præstitis [10] fiant. Istorum autem trium graduum viri, id est, scrinii memoriæ, & duorum qui proximi futuri sunt, quamvis non ex viginti sex adjutoribus, tamen licentiam habeant surrogare in locum suum. Habeant igitur jus vendendi [11] militiam suam, & non ultra [12] centum solidos, dummodo & is qui subrogatur, electione Quæstoris fiat. Prærogativas autem constitutio dat Theodosio, & Epicteto, & Quirillo, & Sabbatio, & Perigeno. Illo videlicet observando, ut si quis ex viginti sex adjutoribus defunctus fuerit, ab herede ejus centum solidi dentur, & electione Quæstoris militent Sin autem liberi sint defuncti, idem juris habeant, quamvis heredes parenti suo non exstiterint [13]. Dat. C. BELIS.

TIT. XV.

DE SUCCESSORIBUS EORUM QUI IN AFRICA DEGUNT.

NOVELLA CONSTIT. XXXVI.

OMne infinitum, &c. Ut Afri ea quæ Vandalorum temporibus vel ipsis, vel propriis parentibus, vel avis utriusque sexus, vel ex transverso cognatis usque ad [14] tertium gradum erepta sunt: intra quinque annorum spatium vindicent, nisi [15] legitimis excludantur præscriptionibus. 2. Ut ad comprobandum genus ambæ [16] partes probationes proferant. 3. Ut omnes Afri [17] Romanis legibus subditi sint.

TIT. XVI.

DE ECCLESIIS CONSTITUTIS IN AFRICA.

NOVELLA CONSTIT. XXXVII.

VEnerabilem ecclesiam &c. Ab Arianis ablata capiunto, sibique habento ecclesiæ Africæ: ut tamen publicas pro illis pensiones [18] conferant, ab iisdem acceptis immobilibus a nemine lædendis. Hæreticus non [19] baptizato, ad [20] rempubl. non accedito, catechumenum [21] non circumcidito [22]. Nulla omnino hæresis domum [23] aut locum orationis habeto. Carthaginiensis [24] Ecclesia privilegia obtineto, quæ in universum de omnibus [25] dicta sunt Ecclesiis in Codice. Qui ad Carthaginiensem Ecclesiam confugerit, is impunitatem habeto, nisi [26] homicidium, aut raptum virginis, aut vim in Christianum admiserit. Ecclesiis Africæ ab aliquo pro sua ipsius salute oblata, a nemine prorsus auferuntor. Hoc ipse generaliter de omnibus Ecclesiis accipito.

TIT. XVII.

DE DECURIONIBUS [27] ET FILIIS EORUM.

NOVELLA CONSTIT. XXXVIII.

Imperator Justin. August. Joanni P. P. per Orientem.

PRÆFATIO.

QUi rempublicam olim nobis disposuerunt, existimaverunt oportere secundum regiæ [28] urbis instar adunare in unaquaque civitate nobiles viros, & unicuique [29] Senatus dare curiam, per quam debuissent agi, quæ [30] publica sunt, atque omnia fieri secundum ordinem. Sic itaque res floruit, sic fuit clara, ut magnæ & populosæ domus curialium essent, multitudine quidem existente curialium, quod autem functionum videbatur esse onus, nulli omnino intolerabile existebat. Nam quod in multitudinem dividitur, onus insensibile propemodum facit eis, qui hoc sustinent. Quando autem per [31] partes quidem cœperunt se eximere albo Curiæ, & occasiones invenire per quas liberi [32] his efficerentur, sic paulatim diminutæ sunt curiæ innumeris excogitatis occasionibus, per quæ potuissent specialia quidem bene habere, communia autem & publica diminui. Propterea ad paucos viros redactæ functiones, & illis facultates commoverunt, & civitates ita diminutæ sunt, ut sub istos perditos conductores, quos *Vindices* [33] vocant, redacta curia, contigerit respublica, plena quidem defectibus, plena vero omni injustitia fieret. §. 1. Hæc nos sæpe perscrutantes æstimavimus oportere medelam rei adhibere, & quantum [34] nos in hoc laboramus, tantum omnem adinvenerunt curiales artem adversus ea quæ recte justeque sancita sunt, & contra fiscum. Dum enim vidissent compelli se omnimodo curiæ servare [35] quartam partem, & hoc vix per nostras leges impositum, cœperunt discerpere proprias facultates, quatenus minus idonei deficerent, & non quartam portionem, sed omnem continuo paupertatem [36] suam curiæ derelinquerent. Denique quoniam ipsis corporibus fraudare curiam voluerunt, rem omnium impiam adinvenerunt, a [37] nuptiis legitimis abstinentes, ut eligerent magis sine filiis, quam sub lege deficere, aut generi suo vel curiæ inutiles [38] apparere. Et rursus egerunt dudum poni legem, quæ præter decretum jubebat eis donare [39] propria, cum quandam venditionem cum decreto fieri ad eam lex volebat, sed hæc ipsa erat mirabilis [40] quæ solam venditionem subjiciebat adjectioni decreti & aliis exinde necessitatibus, alia vero omnia derelin-

1 Illyricanis scil. adde *Nov.* 32. *supr.* & *Novell.* 34. *infr. hic.*

2 Hæc constitutio exemplum est Latinum *Novell.* 32. Ȝ. *hic.* Goth. De Usuris Rusticanis & ad hanc *Novell.* vide Hotteman. *lib.* 2. *obs. cap.* 9. Ans. 3 In Myha secunda, & in provincia, quam tu administras &c. Cujac. hic ita legendum esse monet. 4 Aridi fructus, quibus opponuntur liquidi, dixi ad *l. ult. ff. de jur. fisc. l. ult. Cod. de servit.* & *aqua. l.* 12. *l.* 23. *C. de usur.* Græci fructus aridos ξηρὰς καρποὺς, inde ξηροφαγίας Tertull. adversus Psychicos: Arguunt nos quod xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne & omni jurulentia & viridioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus, lavari qu que abstinentiam congruentem arido victui

5 Exstat hæc constitutio plenior apud Julianum. 6 Vide constitutionem Juliani 26. 7 Quæstor hodie Cancellarius. 8 *l.* 13. *l. ult Cod. de prox. sacr. scrin.* Ex scrinio sc. memoriæ 12. ex scrinio epistolarum 7. ex scrinio libellorum 7. 9 Id est, successores. 10 Pro introitu sc. vid. *l. ult. C. de pignorib* 11 Militiæ transferuntur in heredes sub certa pretii definitione, *d. l. ult.* 12 Pretium militiæ centum aurei. 13 Quid si heredes non sint idonei militiæ? subrogandi sunt alii in locum defuncti, & superior summa heredibus defuncti præstanda, *l.* 30. *C. de inoff. test. l.* 7. *l.* 11. *C. de prox. sacr. scrin.* quæ præstatio dicitur scholæ placitum, *l. ult. Cod. de pignorib.* & casus militiæ, *Nov.* 53. *cap.* 5. & 97. *cap* 4.

14 Erepta a Vandalis (dic idem in aliis hostibus) veterum possessorum heredes usque ad tertium gradum vindicare poterunt: intra quinquennium tamen ab hac constitutione: non tamen adversus eos, qui bona jam 30. annis præscripserunt. Hac æquitate possumus hodie uti, recuperatis urbibus aut provinciis ex hostium manu. *Goth.* Vide *l.* 1. *C. de offic. præf. prat. Afric.* & Rittershus. *part.* 14. *cap.* 3. Ans. 15 Hoc fuit etiam constitutum pulsis Italia Gothis. vid *pragmaticam sanctionem Justiniani c.* 5. & 2. & 6. Ȝ. 16 *l.* 1. *ff. de prob.* 17 Idem adversus Gothos statutum, *d. pragmatica c* 11.

18 Ecclesiæ non fuerunt immunes a publicis collationibus. vid. *l.* 7. *l.* 11. *C. de sacr. Eccl.* 19 *l.* 14. *C. de hæret.* 20 Vide *l.* 15. *C. de episc. aud. l. ult. C. de postulando* & *l.* 9. *C. de divers. off.* 21 Catechumenus leviter initiatus Christo. κατηχούμενοι, νεοκατηχοί: Clemens γαλακτοφάγους, Paulus νηπίους πίστεως vocat. adde 1. *Cor.* 3. vid. *Nov. Leon.* 55. 22 Vide quæ dixi ad *l.* 11. *ff. ad l. Corn. de sicar.* 23 *l.* 3. *C. de hæret.* 24 Vide *Nov.* 131. *cap.* 4. 25 *l.* 12. *C. de sacros. eccles.* Thessaloniceusi, *l.* 8. Constantinopolitana, *l.* 17. *l.* 24. *Cod. de sacrosanct. eccles.* Romana, *l.* 8. *C. de summa trinitate.* An etiam ratione patriarchæ? vide *Nov.* 131. *c.* 4. Ȝ. 26 Vide quæ notavi ad *l.* 5. §. 4. *C. de his qui ad Eccles* hinc constat, non servari jus asyli homicidis, raptoribus, & similibus personis.

27 Dixi ad *L.* 50. *D.* 2. De decurionibus & eorum filiis, Jul. *hic const.* 35. περὶ βουλευτῶν ὥστε ἐπεγγύκιον καταλιμπάνειν τοῖς ἑαυτῶν βουλευταῖς παισί. id est, de decurionibus, ut filiis suis decurionibus dodrantem (id est, 9. uncias) relinquant. 28 In urbibus regiis Senatores sunt. 29 Decuriones, Senatores minorum civitatum. 30 Nota quæ olim gererentur per decuriones. 31 Id est, temporis progressu. 32 Id est, immunes, certæ namque dignitates excusant a decurionatu: qua de re vide *l. ult. Cod. de decur. Nov* 20. 81. 33 *Nov.* 128. *c.* 5. 34 Calumniantium hæ sunt iniquitates, quarum meminit Justinianus *proœmio Institutionum.* 35 Decuriones olim cogebantur ab intestato curiæ relinquere quartam partem bonorum, quod ut eluderent vivi, bona pene omnia dilapidabant: e contrario ut specie tenus legi satisfacere viderentur, quicquid ex suis bonis supererat, Curiæ relinquebant. 36 Paupertatem suam relinquere, id est, bona exigua: vide *l.* 78. §. 12. *ff. ad SC. Treb.* 37 Cœlibes non sic admittebantur ad decurionatum ut conjuges. 38 Legendum videtur, *Utiles.* 39 Sensus est: Olim decuriones poterant donare sua prædia sine decreto: non etiam vendere, *l.* 3. *C. de præd. decur.* 40 Permittit enim donationem, vetat venditionem, sed tamen id admissum fuit, quia faciliores sumus ad vendendum, quam donandum.

quebat

quebat eis agere, ſecundum quem voluiſſent modum: hac tranſtulerunt curialium facultates ad alias & alias perſonas nihil exinde habente curia. Denique ſi quis dinumerat noſtræ reipubl. curias, attenuatas inveniet virorum, neque alias quidem, neque rerum copias habentes, aut paucorum forſan hominum, rerum autem nihil penitus. §. 2. Igitur olim per partes nos protulimus ſanctiones [1], volentes & venditiones & donationes ſimplices [2] & omnem actum alienationem habentem immobilium curialium rerum, ſubjacere decreto, cum obſervatione facta quæ in illa lege poſita eſt. Deinde poſt hæc quia ſub falſas [3] cauſas faciebant donationes, & hoc omnino abrogavimus, donationem ſimplicem [4] facere curialem in quacunque perſona, excepimus autem competenter ante nuptias donationes, eo quod neque [5] donationes omnino ſunt, ſed contractus ſpecies in eis inſerta eſt, & filiorum procreandorum copiam introducunt, quod nobis & maxime in curialibus ſtudii eſt, poſt hæc conſpicientes de hoc ipſo multas circumſcriptiones fieri, legem conſcripſimus, omnino debere curiam ſive cum corpore, ſive ſine ipſo, omnino tres [6] uncias habere, & non minus licere cuidam relinquere curiæ, neque circumſcribere, neque diminuere eas ſub ullo modo, ſive [7] filius ſit, qui in curia eſt, ſive ipſa ſuſcepit tres uncias curia. §. 3. Et non usque ad hoc ſtetimus, ſed & fœminas in propria inſtitutione dare quandam partem ſanximus, quatenus per nullam occaſionem diminueretur curiæ (ſicut prædiximus) quarta pars totius ſubſtantiæ curialis. Sed & multas iſtas & diffuſas munificentias abrogavimus non concedentes liberari aliter curia, niſi per [8] maximarum dignitatum acceptionem, patriciatus, aut conſulatus, aut præfecturæ, ſive civilis, ſive militaris: præfecturas autem eſſe & eas quæ principatum agunt exercitus, lex novit [9]. itaque ſi quis præfecturæ dignitatem adminiſtraverit, in ipſo actu conſtitutus, & ſive adminiſtrans eam, ſive principatum agens exercitus, curiali iſte liberatur a conditione ſecundum noſtram legem aliis omnibus exceptionibus abrogatis. Nam quæ propter ſolum honorem [10] dantur tales dignitates, (præfectorias dicimus, idem autem eſt dicere & magiſtro militatus) non eximere curiæ albo eos qui hæc meruerunt, ſancimus. Hæc itaque in anterioribus a nobis ſancita ſunt, cum aliis multis quæ licebit ex ipſis olim poſitis legibus advertere, abſolvimus autem & quosdam a curiæ conditione diverſas his pragmaticas concedentes leges, quas omnes firmas eſſe volumus, & præſentem ſanctionem ab undecima indictione nuper delapſa inchoare, ex qua nobis in conſilio venit hæc lex. §. 4. Quoniam autem vidimus quosdam ſic adverſos eſſe contra proprias patrias, ut eligant potius aliis ſuas relinquere ſubſtantias, & vix quartam partem curiæ: & hoc per noſtram legem exiſtimavimus oportere, ubi filii deſunt, hanc partem augere.

CAP. I.

SI [11] igitur poſt hanc noſtram legem defunctus fuerit curialis filios non habens neque maſculos neque fœminas, iſte propriam ſubſtantiam curiæ derelinquat, quartam vero quibus voluerit, erit namque ei pro [12] filio forſan uno vel pro plurimis tota curia, id eſt & totius civitatis plenitudo in filiorum modo exiſtens, & fama bona perpetua, & immortalis memoria, & fructus tantus quantus nequaquam a filiis eſſet. Quod ſi quis legitimos filios non habuerit, naturales [13] autem ei fuerint, liceat cum onere curiæ ſcribere ſibi hos heredes, & ſcriptura pro omni datione ſit, & non indigeat antiquarum legum aut aliis adjectionibus, neque dum adhuc ſuperſtes eſt datione, ſed mox ſcripti, ſi quidem liberi fuerint, curiales & heredes efficiantur, & habeant ipſi novem uncias ſubſtantiæ, ſecundum quod pater eis diviſerit, quod ſi omnia eis relinquere voluerit, adhuc melius faciet, verumtamen usque ad novem uncias modis omnibus eis relinquat, cognoſcens quia vel ſi reliquerit minus, a lege eis omnino usque ad novem uncias ſupplenda [14] erit ſubſtantia: illi vero ſi quidem deſideraverint, [ſubſtantiam accipere] & curiales efficiantur: quod ſi quidam voluerint, quidam autem recuſaverint, ad eos qui elegerint, recuſantium veniant [15] partes, quod ſi omnes recuſaverint, tunc tanquam ſi nullus filius ſit, taliter ad curiam veniant omnes novem unciæ.

CAP. II.

QUod ſi ille quidem tacuerit [16], filiorum autem legitimorum ei procreatio non fuerit: tunc quarta pars [17] ad heredes, qui [18] ſine ſcriptura ſunt, veniant: naturales autem filii, ſi voluerint ſe offerre curiæ, recipiantur, ſecundum quod voluerint, ſive omnes ſive quidam ex eis, modis omnibus novem unciis ſubſtantiæ ad eum qui curiæ ſe dedit, devolutis. Quod ſi ex ancilla [19] ei progeniti fuerint, deinde ipſe eos manumiſerit, aut dum ſupereſt [20], aut in teſtamento, & obtulerit eos, & iſti ſuſcipiantur & ſint curiales, ſecundum quod teſtator voluerit, aut ſecundum quod deſiderium eorum fecerit, dantium ſe curiæ, accepturi, ſecundum quod dictum eſt, novem uncias. Ubique enim volumus ſive teſtatus fuerit, ſive inteſtatus deceſſerit, eos qui ad curiam venerunt, novem [21] uncias accipere, quod ſi manumiſerit quidem tantummodo, non tamen obtulerit, illi autem etiam taliter voluerunt, aut unus aut quidam ex eis ad curiam venire, & tunc novem unciæ ei vel eis, qui in curia ſunt, ſecundum virilem partem dentur. Quod ſi nullus naturalium voluerit, aut datus non fuerit, tunc [22] novem uncias curia percipiat.

CAP. III.

QUod ſi legitimorum filiorum fuerit pater, tunc res decernenda eſt, utrum tantummodo maſculi aut tantummodo fœminæ, aut certe permixti ſexus ſint, quatenus lex undique perfectionem habeat & curiæ utilitatem. Si [23] ergo maſculi ei tantummodo fuerint filii, vel forſan nepotes maſculi ex prædefuncto filio, novem [24] uncias in omnes filios ſicut [25] voluerit dividat, ſic tamen ut in nullo diminuatur lex quæ de inofficioſis legitur teſtamentis, niſi [26] forte ingratitudinis modus hoc fecerit: neque enim quæ in his poſitæ ſunt leges omnino deſtruimus, illo omnimodo cuſtodito, ut novem unciæ inter non ingratos filios dividantur, & ſecundum hoc unusquisque ſubeat curiæ paternæ functionem, ſecundum quod eis pater diviſerit ſubſtantiam, tribus unciis tantummodo paternæ derelictis voluntati, ubi eas pervenire voluerit ſive ad filios ſive ad alium.

CAP. IV.

QUod ſi omnes fœminæ nuptæ fuerint, ſiquidem ejusdem civitatis [27] curialibus nuptæ fuerint, licentia erit patri, ſi quidem nuptæ fuerint (ſicut dictum eſt) curialibus, dividere inter eas omnem ſubſtantiam, aut certe novem uncias ſecundum quod voluerit, reſpiciens & hic legem quæ de ſucceſſionibus ſine ſcriptura diſpoſuit. Quod ſi quædam ex eis nuptæ ſunt curialibus, quædam [28] vero non his, talibus [29] quidem novem unciæ omnimodo relinquantur a patre curialium, uxoribus [30] diviſæ & hic [31] ſecundum quod pater voluerit: reſiduum [32] autem his quæ non curialibus propriæ patriæ nuptæ ſunt, vel certe aliis, proculdubio legitima [33] portione & eis omnino reſervatis. Quod ſi [34] necdum nuptæ ſint, tunc ſub tali definitione [35] ſcribendum eſt, de his aut quandam aut quasdam ex eis in novem uncias eſſe heredes, quatenus omnimodo nubant ejusdem civitatis curialibus. Quod ſi hoc noluerint, aut ipſe quidem ſcripſerit, illæ vero non pertulerint, novem unciæ quidem ad curiam civitatis veniant, tres autem unciæ tantummodo inter omnes ſecundum quod lex vult, dividentur in modum deductis in rationem etiam dotibus earum.

CAP. [36] V.

QUod ſi maſculi [37] & fœminæ fuerint, maſculi quidem omnimodo ſubſtantiæ mediam habeant portionem: fœminæ vero reſiduam mediam, non integram quidem: dabunt namque ipſæ quartam partem curialibus fratribus, ſi tamen non fuerint curialium uxores omnes aut quædam ex eis: quod ſi ad tales pervenerint nuptias, & curialibus propriæ patriæ fuerint ſociatæ: tunc liberabuntur a quarta parte, curiæ danda, utpote quæ videantur & ipſæ per viros ſuos, donec ſuperſunt, eſſe participes functionum. Hæc nos ſancire oportere exiſtimavimus, non quo auferamus hominibus propriarum rerum diſpenſationem: ſed ut civitatum non integre deſolatæ curiæ remanerent, neque adinventionibus quibusdam forſan & impiis diminuerentur curiæ. Denique cognovimus quosdam interdictas lege contrahere nuptias, ut ex hoc non legitimi ſed naturales filii procreentur, & ipſis revera utpote extraneis, relinquere, & ſic defraudare curiam debita facultate.

CAP. [38] VI.

SEd & illud etiam ex ipſo reperimus experimento, quod adverſus curiam ſint multi quaſi dicentes [39], aut [40] ſacri ærarii [41] aut vicaneæ [42], aut purpurariæ [43], aut alterius cujuscunque conditionis eſſe alterum parentum curialis: & tentant adjudicare ſeipſos vel ſacri ærarii, vel vicaneæ, vel purpurariæ, aut aliis quibuscunque conditionibus & curiam evitare. Sancimus itaque nullam eſſe talem artem [44] adverſus publicum. Sed omnino ſive ex [45] ſacri ærarii matre, ſive ex purpuraria, ſive ex vicanea nati fuerint filii curiali, curialem conditionem obtinere volumus. Curiales enim pauciores ſunt ubique locorum noſtræ reipublicæ: ſacri vero [46] ærarii & vicanei & purpurarii in multitudinem effuſi, conſtituti ſunt; & congruens eſt magis amplificare curias civitatum in paucis corporibus anguſtatas, quam multitudinem multitudini adjicere. Quod ſi quidam nomine propriæ matris tanquam ſacri ærarii vel purpurariæ aut vicaneæ conditionis ſit, ſe ſubtrahere a curiæ conditione tentaverunt, vel tentaverint, a nuper præterita *Decima indictione* & ipſa & ea quæ ſecundum hunc acta ſunt modum, ſive a noſtra aula, ſive aliunde, vacua & invalida ſint, & hos tales curiales de cætero eſſe ſancimus: nam ſi quid actum eſt ante decimam indictionem, hoc firmum & in ſua fortitudine permanere volumus.

EXCEPTIO.

† Excipimus [47] autem ab hac noſtra divina conſtitutione Theodoſium & ejus fratres, & filios Joannis qui cognomen habuit Xeſcon [48]: qui in [49] ſacri ærarii conditione permanſerunt, licet de curialibus eſſent

1 *l. 4. Cod. de præd. decur.* intelligit, quæ tamen illo titulo deeſt. 2 Id eſt, mera Donatio propter nuptias & dos, non ſunt donationes ſimplices: permittuntur enim conſtante matrimonio, *l. ult. C. de ſec. nupt.* Simplici donationi non ineſt contractus: propter nuptias ineſt. 3 In fraudem legum ſcil. 4 Decurio immobilia donare non poteſt, niſi propter nuptias vel dotis cauſa. 5 Donatio, propter nuptias, eſt contractus. 6 Decurio tres uncias olim cogebatur curiæ relinquere. 7 Et ita abrogatur *l. 2. Cod. quando & quib. quarta pars.* 8 Dignitates quædam liberant a Curia, *ut hic.* adde *l. ult. Cod. de decur.* 9 Ὁ νόμος ἐπίςαται, id eſt, ſcit: *ut in l. 98. in fin. ff. de ſolutionibus* 10 Honorariæ dignitates (quaſi fictæ) non liberant a Curia. 11 Curialis moriens ſine liberis legitimis, novem uncias curiæ cogitur relinquere: tres vero reliquas uncias, cui voluerit donare poteſt. 12 Curiali ſine liberis mortuo, Curia filii loco eſt. 13 Puta ex concubinatu. Jul. *hic.* Decurio liberis naturalibus (non extantibus legitimis) dodrantem poteſt relinquere, qui alias a parente non decurione non perciperent, niſi ſextantem. *Novell.* 18. 14 Naturali filio datur actio ad ſupplementum legitimæ. 15 Quod decreſcit heredibus non adeuntibus, in dubio coheredibus adeuntibus adcreſcit 16 Id eſt, teſtamentum non fecerit. Jul. *cap.* 131. ſi inteſtatus deceſſerit. 17 Id eſt, tres unciæ. 18 Id eſt, heredes ab inteſtato. 19 Naturalis filius ex ancilla procreatus teſtamento poteſt legitimari, & heres inſtitui, & ita videtur abrogata lex 29. *C. de decur.* 20 Id eſt, dum vivit. 21 Legitima curialium liberorum, novem unciæ. 22 Naturalibus filiis decurionum non adeuntibus patris hereditatem, hereditas ad Curiam devolvitur. 23 Julianus *cap.* 132. 24 Olim quartam. *l. 3. C. quando & quibus quarta pars.* 25 Decurio minus liberam teſtandi poteſtatem habet, quam cæteri: idque non favore ſolo liberorum, ſed liberorum Curiæ obnoxiorum; cogitur enim eis relinquere novem uncias. In tribus reliquis poteſtatem teſtandi habet ac donandi. 26 Poſſunt enim ingrati liberi exheredari. 27 De filiabus decurionum. Jul. *cap.* 133. 28 Non omnes filiæ decurionum nuptæ decurionibus fruuntur privilegio: ſed quæ nuptæ ſunt decurionibus ſuæ patriæ. 29 Filiæ decurionum nuptæ Curiali, fruuntur eodem privilegio, quo liberi maſculi decurionum. utrorumque legitima eſt novem unciarum. 30 Id eſt, iis, quæ maritos habent. 31 Διαιρεθεισῶν καὶ ταῦτα καθάπερ ἂν ὁ πατὴρ βουληθείη. Senſus eſt: Novem uncias filiabus omnibus uxoribus decurionum parentem cogi relinquere; ſed tamen eum poſſe, inter easdem novem illas uncias ex animi ſui ſententia dividere, id eſt plus uni, alteri minus conferre. 32 Id eſt, tres unciæ. 33 Perplexa eſt meo judicio hæc ſucceſſio: nam cum reſtent hic tres tantum unciæ ſubſtantiæ paternæ, quomodo Novella de triente & ſemiſſe pertinebit ad filias decurionum non nuptas curialibus ſuæ patriæ *Novell.* 18. Quin ſi ita ſit, adhuc reſtat hoc perplexum, an parens ex tribus illis unciis aliquid delibare poſſit legati, fideicommiſſi, vel inſtitutionis nomine, quod ſi non licet, jam adimetur decurioni integra teſtandi facultas. 34 Propter nuptias nondum contractas, jus filiarum decurionis manet ſuſpenſum. 35 Conditione. 36 De liberis utriusque ſexus decurionum. 37 Inter fratres curiales, & ſorores curialibus ſuæ patriæ nuptas, novem unciæ pro dimidia parte dividuntur. Inter eosdem fratres & ſorores nuptas non curialibus non pro dimidia, ſed inæquali portione: fratribus 9. ſcil. unciis, ſororibus, 3. relictis unciis. 38 Ut ex curiali patre & murilegula vel comitica matre curialis filius naſcatur. Jul. *cap.* 155. 39 Ἢ ταμιακῆς. 40 Tamiacæ vel murilegulæ vel comiticæ conditionis meminit Julianus *d. c.* 13. quod idem atque hic plane. Nam qui hic ſacri ærarii dicuntur, Tamiaci Græco exemplari dicuntur: qui vicaneæ, comiticæ: qui purpurariæ conditionis, κογχυλευτικοὶ, qui & murileguli. 41 Senſus eſt, Ex curiali, & tamiaca, vel murilegula, vel vicanea natos, patrem ſequi: & ita abrogatur *l. 29. C. de decurionib. l. 12. C. de murileg.* 42 Ἢ κωμητικῆς &c. *Scrimg.* aut comiticæ, *Jul.* id eſt, dicente quod Tamiacæ, comiticæ aut murilegulæ conditionis fuerit alteruter parentum. κωμητικοὶ, hic non ſunt comitiani, id eſt, officiales comitum privatorum, vel largitionum, vel domorum, ut vult Hal. ſed κωμῆται, *infr. eod.* vicani. ut *Nov.* 52. *c.* 1. & capitationi ſubjecti. 43 Sed murilegulæ κογχυλευτικῆς. 44 Τέχνην. Ars nulla adverſus publicum. 45 Ἐκ ταμιακῆς μητρός. *Scrimg.* 46 Ταμιακοί. 47 Solent imperatores nonnunquam excipere quasdam perſonas a lege generali, *ut hic: & l. 42. §. 3. C. de epiſc.* 48 Ξίσκων. *Scrimg.* Xiſco *Julian.* 49 Εἰς ταμιακήν.

patribus ante decimam indictionem, & omne quidquid actum eſt in eorum liberatione deſtruimus. Nihil enim eorum quæ licuerunt frui volumus, ſed curiales eſſe & quæ curialium ſunt agere, & ad functiones curiales reſpicere, nihil ſicut prælocuti ſumus eis prodeſſe poſſibile, ſed & ſi quid elicitum eſt eis ſive ex noſtro palatio ſive aliunde.

EPILOGUS.

† Quæ igitur viſa ſunt nobis & ad utilitatem civitatum & curiarum complacuerunt, & quæ per hanc indicantur legem, tua excellentia & cuſtodire & operi tradere feſtinet, imminente pœna xx. *Librarum auri* adverſus eum, qui hanc legem noſtram prævaricari præſumpſerit. Datum 15. Kal. Mart. *Conſtantinop.* Indictione undecima, poſt conſulatum BASILII [1] anno [2] ſeptimo.

TIT. XVIII.
DE RESTITUTIONIBUS [3], ET EA QUÆ PARIT UNDECIMO [4] MENSE POST MORTEM VIRI.
NOVELLA CONSTIT. XXXIX.

Imper. Juſtin. Auguſtus *Joanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.*

PRÆFATIO.

DEcurſio & varietas humanæ naturæ paulatim egens curatione, non aliter ad bene ſe habendum revocatur: (licet prima ejus gubernentur principia) niſi etiam quod particulariter ei reſiſtit, corrigatur, ſicque conſtituatur ſub tranquillitate & quiete ut legi conveniens eſt: quale ſcilicet quiddam etiam nunc emergens, ad legis nos opus adduxit. Scimus enim quod etiam dudum de reſtitutionibus dubitabatur [5]: & ſi contigiſſet quaſdam [6] hypothecas obligari ejus qui reſtitutione gravabatur, plurimæ contentionis erat negotium, ſive [7] oporteret etiam res quæ reſtitui juſſæ fuerant, periculum pati, ſive ſolas ejus, qui gravabatur reſtitutione: & multa quædam erat etiam circa ipſam verborum differentiam quæſtio: utrum [8] defunctus præcepiſſet res quæ manerent poſt mortem ejus qui gravabatur reſtitutione, oportere reſtitui: an abſolute reſtitui quod relictum erat, poſt detentionem legitimæ partis juberet: & introducebantur etiam fideicommiſſi perſecutiones, & ex inopia in [9] rem miſſiones, & plurimi alii, & varii [10], & inſolubiles pene prædictæ in rem miſſionis circuli. Sed tanquam [11], nos dudum hoc ſanantes, legem [12] ſcripſimus modis omnibus prohibentes reſtitutione gravatas res aut alienari aut obligari, ſed cum propria ambulare fortuna [13]: & apud quemcunque fuerint, non manere firme, ſed reverti ad illum cui dari juſſæ fuerunt. Et facta lex jam quodammodo longæva eſt, & in judicio approbata frequentatur, ſed futurum erat quod prædiximus: ut (quod ferre omnia conſuevit) tempus [14] oſtenderet indigere quadam exceptione neceſſaria legem. Adierunt enim nos viri & mulieres ex his [15] læſi. Moriente namque viro, uxor quidem & dotem exigebat, & donationis ante nuptias factæ partem, ſeu propter nuptias, quam viri mors ei dabat: defuncti vero frater aliunde vindicabat res, & patris proferebat voluntatem, & trahebat mulieris res, dicens fratrem quidem ſuum eas expendiſſe: ſe vero apud mulierem videre paternas res, quas pater non exiſtentibus filiis reſtitui præceperat ei: & recipere ex omnibus eas inſtabat, nec ceſſabat donec ſatisfactio legi noſtræ per omnia proveniret. Sed ingemiſcebat juſte mulier, & dicebat injuſtum eſſe quaſi per deceptionem dominum quidem fieri dotis totius: & ſi præmori mulierem contigiſſet, lucrum habere ſecundum pactum: quia vero vir mortuus eſt ſe ignorante reſtitutionem amiſſionis periculum ſuſtinere. Sed huic quidem data eſt negotio forma [16] quam bene ſe habere putavimus. Rurſus autem alter ſupplex apparuit, dicens uxoris patrem ſubſtantiam ejus ſubſtituiſſe aliis ſuis filiis: parvamque partem ſolam apud eam juſſiſſe manere: & magnum ſibimet imminere periculum, ſi ſuæ quidem ſubſtantiæ periculum pateretur & circa dotis reſtitutionem, & circa totum ex dotalibus inſtrumentis ſuper antenuptiali [17] donatione pactum, ſibi vero nihil liceret promereri horum propter ſublationem & reſtitutionem. Hæc nos merito commoverunt, & in melius arbitrati ſumus noſtram [18] corrigere legem, quam ſubjectos deſpicere periculum ſuſtinentes, maxime in nuptiis: quarum nihil eſt hominibus utilius [19], tanquam ſolis facere homines valentibus.

CAP. I.
Si quis unum ex liberis ſuis heredem inſtituerit, vel extraneam perſonam [20].

QUamobrem [21] præſentem ponimus legem, omnia quidem alia prioris a nobis poſitæ conſtitutionis rata manere volentes: hoc vero innovantes ſolummodo: ut ſi quis de cætero reſtitutionem fecerit ſuarum rerum: primum quidem ſervet filio legitimam [22] partem, non quartam, (hoc enim emendavimus, inopiam ejus plurimam reprehendentes) ſed tertiam [23] modis omnibus, aut mediam ſecundum filiorum numerum, deinde [24] ex reliqua ſubſtantiæ parte, ſi non ſuffecerit legitima pars ad dotis [25] aut antenuptialis [26] donationis oblationem: honeſte [27] & ſecundum perſonarum qualitatem & merita excipere [28] etiam hoc ad reſtitutionem, ſecundum quod adjectum legitimæ parti, dotem aut antenuptialem facit donationem. Sancimus enim ſecundum hunc modum excipi modis omnibus ad reſtitutionem nuptialia documenta, & ſuper his factas alienationes, aut hypothecas: & vel ſi gravata ſit perſona aut viri, aut mulieris reſtitutione tali, liceat ei etiam nuncupatam antenuptialem ſeu propter nuptias donationem offerre, nihil quantum in illis rebus reſtitutione valente: & ſi mulier reſtitutione gravetur, non impedimentum ad dotis oblationem fieri, *ea enim quæ communiter* [29] *omnibus proſunt, iis quæ ſpecialiter quibuſdam utilia ſunt, præponimus.* ſitque hoc nuptialibus donationibus & harum actionibus privilegium. Si [30] enim & ante nos ex generalibus [31] hypothecis plurima per præſumptionem exceperunt, (cum utique non ita nobis neceſſaria conſiſtant) quomodo non nos ex majore & meliore ſententia nuptialium lucrorum exceptionem faciemus? §. 1. Hæc [32] igitur omnia futuro conferimus tempori, & faciendis reſtitutionibus poſt hanc legem: non enim illam concedimus fieri læſionem, ut ſi qua mulier parvam habens dotem, deinde legem cognoſcens noſtram, aut ſi quis vir mediocrem fecerit antenuptialem donationem, ad circumventionem [33] legis velit augmentum aut dotis, aut antenuptialis donationis facere: & hoc trahere ad inſidias reſtitutionum: hanc enim perimimus circumventionem, nullam utilitatem habere concedentes facientibus augmentum, quantum ad reſtitutionis læſionem, puram futuro tempori noſtram ſervantes legem. Unum ſi quidem hoc capitulum eſt præſentis legis.

CAP. II.
De muliere quæ peperit undecimo menſe [34].

SEcundum vero illud de mulieribus, quæ poſt priores nuptias ad ſecundum venerunt matrimonium antequam annus expleretur, quem lugubrem [35] leges appellant, quas puniebant conſtitutiones tres [36] ante nos imperantium [37]: & nos nuper [38] de his ſcribentes legem, cum quibuſdam correctionibus, etiam ſuper his ſancita in brevi quadam parte noſtræ legiſlationis tetigimus: ſed impudentiſſimum quoddam nunc acceſſit, quod in noſtris provenire temporibus nolebamus. Quamobrem nobis recte placuit emendatione dignum exiſtimare. Mulier enim ad virum veniens [39], hunc extulit [40], ut appareat [41] etiam ſuperſtite eo non caſte vivere cogitans [42]: nondum enim completo anno, undecimo menſe perfecto [43] peperit, ut non eſſet poſſibile dicere, quia de defuncto fuiſſet partus: neque [44] enim in tantum tempus conceptionis extenſum eſt. Et quoniam etiam hæc una [45] eſt pœnarum earum, quæ acerbas [46] nuptias faciunt, ut uxor mox cadat antenuptiali donatione a viro data, & repente eam amittat, & neque uſum habeat: recte filii ſic mirabili matris partu injuriati, antenuptialem patris poſcebant accipere donationem, & non lucrari valere mulierem per virum, quem ſic velociter [47] dehoneſtavit. At illa (ſed quomodo dicamus verba illius, erubeſcimus) non dignam ſe dicebat eſſe, ut caderet: quia [48] legem nociceret de legitimis loquentem nuptiis: ſibi vero non fuiſſe nuptias niſi primas: porro [49] partum hunc eſſe opus naturalis concupiſcentiæ. Sed quia hæc etiam decies millies aliis ſubjacere caſtigationibus committendo ſtuprum indubitatum eſt, & pœnis illis eam non privabimus, interim tamen (parcimus enim defuncti filiis) inferimus ei antenuptialis donationis amiſſionem, & in hoc caſu, quam conſtituit lex ſuper eis, quæ ad legitimas accedunt nuptias intra lugubre tempus. Si [50] enim illis lex inultas non relinquit licet legitimas nuptias celebrantes, eo quod forte ſuſpicio fuerit, ne qua præexſtiterit ſuſpicionis malignæ cauſa ad ſecundum maritum, eo quod velociter ad nuptias feſtinavit: quomodo non hic, ubi cauſa non per ſuſpicionem eſt ſolam, ſed hoc ipſo increpatio manifeſta & indubitata præbita eſt delicto, omnium impiiſſimus iſte partus [51], innoxiam eam relinquemus? §. 1. Unde ſancimus, ſi quid tale contigerit, & ante luctus tempus pepererit mulier circa [52] terminum anni, ut indubitatum ſit, ſobolem non ex priori conſiſtere matrimonio; modis omnibus eam privari antenuptiali donatione, & ſecundum proprietatem, & ſecundum uſum: ſubdendam quoque aliis omnibus pœnis, ac ſi ſecundas eam contigiſſet ante luctus tempus legitimas celebraſſe nuptias. Non enim aliquid amplius habebit caſtitate luxuria: ſed ſubjiciatur quidem & ipſa pœnis, periculumque ſuſtineat etiam circa ſpem ſcripturæ propter ſtuprum: ut neque nuptias intempeſtivas deſideret, neque legitimas nuptias majore malo circumveniat.

1 Beliſarii. *Scrimger. Julian.* 2 Id eſt, anno 546. hæ duæ voces non leguntur apud Jul.

3 De quarum rerum reſtitutione hic agitur? Ne dicas τῶν προικιμαίων καὶ προγαμιαίων, dotalium ſc. & ad donationes ante nuptias pertinentium (ut extat in Scrimgeri editione) ſed hereditatis: ſeu de precaria reſtitutione, *Nov.* 108. J. *de reſt.* Ideoque magis probanda inſcriptio Juliani de fideicommiſſariis hereditatibus. *conſt.* 101. vel Indicis Reginæ ita concepti, De fideicommiſſaria hereditate: qua parte quæritur, An is qui hereditatem reſtituere juſſus eſt, poſſit ex ea diminuere aliquid & alienare vel obligare. Extat apud eundem Julianum *conſt.* 37. his verbis, Si quis unum de liberis vel extraneum heredem ſcripſerit, & rogaverit eum tempore, quo moreretur, hereditatem aliis reſtituere. *Goth.* Facti ſpeciem, quæ tribuit occaſionem huic Novellæ, vid. apud Ritterſhuſ. *part.* 6. *cap.* 10. *num.* 2. Anſ. 4 Et ita ex ſtupro. Multis enim non videtur juſtus partus, ſi ſub finem menſis undecimi edatur. 5 Id eſt, maxime ſi. 6 Id eſt, quædam bona obligata reperiri ejus &c. 7 Senſus eſt, Quærebatur, An juſſus reſtituere hereditatem teneretur eam, quam a defuncto accepiſſet, an vero ſuam & propriam reſtituere? 8 Senſus eſt, Magnam eſſe differentiam, an quis jubeat hereditatem reſtituere: τὸ καταλειφθὲν, id eſt, omne quod accepit a defuncto, deducta quarta: An vero jubeat reſtituere quod ex hereditate defuncti ei ſuperfuerit. 9 Vide *l. ult. C. communia de legatis.* 10 §. 7. *Inſtit. de fideic. heredit.* 11 Id eſt, quia. 12 *l. ult. C. comm. de legat.* 13 Τύχης, *Scrimg.* cauſa. *Hal.* 14 Tempus exceptionem parit. 15 Leges nonnunquam lædunt, ſi nimis ſeveriter & ſtricte eas interpretati fuerimus. 16 Quæ? heredibus permitti, dotis cauſa, ex iis bonis, quæ alteri juſſi fuerint reſtituere, quædam alienare: ut ita ex generali fideicommiſſo deducatur, quantum doti ſufficiat. *l.* 22. §. 4. *ff. ad SC. Trebellian.* & donationis propter nuptias. J. *eod.* ſunt enim cauſæ favorabiles. 17 J. *dixi.* 18 *l. ult. Cod. commun. de legatis.* 19 Nuptiis nihil utilius, vide *Novell. Leonis* 26. 20 Et rogaverit eum, quo tempore moreretur, hereditatem aliis reſtituere. 21 Hinc ſumpta eſt authentica, *res quæ. Cod. comm. de legat.* 22 Gravatus reſtitutione hereditatis, poteſt ex ea legitimam filiis ſervare. 23 Trientem vel ſemiſſem. J. *Nov.* 18. *cap.* 1.

24 Id eſt, poſt legitimam: & ita legitima præfertur doti & donationi propter nuptias; nam legitima hic ante deducitur, poſtea dos aut donatio propter nuptias. 25 Et ſuæ & liberorum. 26 Sibi ſuiſque liberis maſculis conſtituendæ. 27 Εὐσχημόνως, ne ſi minimum heredi diminuere liceat dotis vel donationis propter nuptias cauſa, dedecus ſuſtineat: ſi immodicum, grave ſit fideicommiſſario. 28 De hac utili quæſtione dicam plenius ad *Novell.* 108. 29 Communiter quæ proſunt, privatæ utilitate ſunt potiora. 30 Argumentum ab hypotheca non favorabili ad favorabilem obſerva. 31 Ex generali hypotheca quædam excipiuntur tacito intellectu. *l.* 6. *ff. de pign.* 32 Hæc conſtitutio non habet locum in præteritis ſubſtitutionibus ſeu reſtitutionibus. 33 Senſus eſt nullum augmentum dotibus aut donationibus propter nuptias fieri poſſe ad inſidias ſubſtitutionis vel reſtitutionis. Jul. *d. loco* 34 *Sub.* poſt ſolutum matrimonium morte vel alio modo: unde hinc colligas, partum undecimi menſis, defuncto illegitimum eſſe, hoc eſt, ei non ſuccedere, ſed præſumi alterius eſſe, quam defuncti, vel ejus, a quo divertit mulier. 35 Πένθιμον. 36 *l.* 15. *Cod. ex quib. cauſ. infam. l.* 1. *Cod. de ſecund. nupt. l.* 4. *Cod. ad SC. Tertyll.* 37 Gordiani, *d. l.* 15. Gratiani, Valent. & Theodoſ. *d. l.* 1. *d. l.* 4. 38 Ἐναγχος, intelligit autem *Novell.* 22. 39 Id eſt, poſtquam nupſiſſet. 40 Id eſt, maritum amiſit. 41 Præſumi de præſenti ad præteritum hinc colligunt, Alc. 2. *præſumpt.* 26. 42 Id eſt, cogitaſſe. 43 Dicam J. *eod.* §. 1. 44 Vid. 3. Gell. 16. 45 Sunt enim plures. *d. Nov.* 22. 46 Pœna præmaturarum nuptiarum. 47 Ἀώρως, id eſt, intempeſtivas, ante luctus tempora. 48 Mulier ita excipiebat, negabatque pœnas intempeſtivis ſecundis nuptiis conſtitutas pertinere ad eas mulieres, quæ citra nuptias cum alio ſtatim a morte mariti conſueſſent. 49 Præſumitur ex ſerotino nimium partu vidua ſcortata. vid. Alciat. 3. *præſumpt.* 2. 50 Si non licet intra annum luctus mulieri nubere, multo minus ei licet intra idem tempus ſcortari. 51 Ex ſtupro natus. Jul. *cap.* 170. 52 Multi medici & Philoſophi illuſtres putant, poſtquam mulieris uterus ſemen conceperit, gigni hominem menſe ſeptimo, *l.* 12. *ff. de ſtatu hom.* rariter tamen, nunquam autem ante 7. vitalem eſſe. 7. Plin. 5. & 3. Gell. 11. (Sed tamen Renatus Chuppinus diſertiſſimus & doctiſſimus in ſumma Pariſienſi Curia patronus, *in ſuo de privilegiis ruſticorum libello* 3.

EPILOGUS.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram declarata ſunt legem, tua celſitudo cognoſcens, ſolenniter per programmata propria, manifeſta faciat univerſis. *Lex ſcripta eſt Joanni glorioſiſſimo ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.* Dat. Kalend. Jan. *Conſtantinop.* præf. BELIS. V. C.

TIT. XIX.

UT ECCLESIA SANCTÆ RESURRECTIONIS [1], ALIENARE POSSIT ÆDIFICIA SECUNDUM IPSAM SITA CIVITATEM.

NOVELLA CONSTIT. XL.

Antonio Contio iterum ad verbum interpretante.

Idem Imp. Petro ſanctiſſimo & beatiſſimo Archiepiſcopo Hieroſolymorum.

PRÆFATIO.

JAm quidem ea quæ de prohibitione eccleſiaſticarum alienationum (erant,) lege communi [2] promulgata ſunt a nobis, quam ſane & obtinere & ratam in omnibus eſſe volumus. Quando autem conducentis omnibus eccleſiis (boni) providentiam agere convenit, præcipue autem [3] *Sanctæ reſurrectionis, & loci in quo mundi creator dignatus eſt in humana conſtitui generatione*, propter hoc exiſtimavimus præſentem ſcribere legem, non ad ſubverſionem eorum, quæ jam a nobis conſtituta ſunt, ſed ad aliquam convenientem & neceſſariam rebus utilitatem. Omnibus enim eſt hominibus manifeſtum hoc, Sanctiſſimam Reſurrectionem, eos qui ex omni orbe eo confluunt (quorum multitudinem infinitam eſt dicere) & ſuſcipere, & alere, & facere ſumptus immenſos & inſperatos, his qui illic coacervati ſunt ſufficientes, ſecundum miraculorum operationem magni Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti (qui multitudinem ineffabilem ex paucis enutriit panibus) in dies ſuſcipientem. Itaque ipſi & reditus eſſe oportet plurimos, & occaſiones pias, ſecundum quas futura ſit poſſibilis conſtrui, ut multitudini auxilietur tantæ. §. 1. Novimus igitur, quatenus ſecundum præſens Euſebius Deo amantiſſimus presbyter & Cimeliarches [4] ejus quæ ſecundum regiam hanc urbem & ſanctiſſimæ eccleſiæ, profectus in præfatam Hieroſolymorum civitatem, & honeſtos ſuos & Deo amabiles, & jam nunc indicans mores (per quos multis & maximis & juſtis augmentis, ſanctæ eccleſiæ auxit reditum) potuit trecentis octoginta libris auri comparare reditum triginta (paulo plus [5] minus) auri librarum, quaſdam quidem pecunias colligens pie, quaſdam vero ut mutuas ſumerent, exhortans Deo amabiliſſimos œconomos præfatæ Sanctæ Reſurrectionis. Docuit autem & nos, quia & creditores ſua accipere quærunt, & quia aliud excogitavit inopinabile lucrum: multis namque confluentibus & accedentibus ad prædictam Hieroſolymorum civitatem, deſiderio depoſitorum & dicatorum Deo locorum, concupiſcunt comparare habitationes eccleſiaſticas auro multo, quatenus utique liceat ipſis, ea quæ ſecundum dictum locum eſt habitatione perfrui: non poſſe autem hæc facere antiſtites Sanctæ Reſurrectionis metu legis a nobis de eccleſiaſticis alienationibus poſitæ, quamvis tanta exiſtente utilitate hujus inventi, ut in annos quinquaginta velint quidam tabernacula ſeu cœnacula iſtiusmodi comparare. Et inde multo & majore quam dici poſſit commodo futuro, ſi quidem poſſeſſio ſanctiſſimæ eccleſiæ accedat reditus triginta auri librarum (hæc conſtituente admiratione) vix in tredecim annis, cum ædificiorum venditio in ipſis quinquaginta annis fiat, & præſertim cum ſubſtantia ipſius Reſurrectionis in domibus ſit conſtituta, quæ fortuitis omnibus ſubjacent caſibus, repente una pereuntes cum ipſis, nec veſtigium vel tantulum ſervare facile valentes, ſi quidem ex aliquo (abſit autem & hoc ut dicamus) caſu cadant, aut alias conſumantur.

CAP. I.

HÆc nos venire ad præſentem legem fecerunt, quam dedicamus Deo & omnium eccleſiarum ſanctiſſ. Reſurrectioni [6], per quam ſancimus omnia quidem alia, & in Sanctiſſima Reſurrectione obtinere occaſione prædiorum eccleſiaſticorum, (neque enim ipſi omnino permiſimus venditionem nullam facere prædiorum) ſuper ſane ædificiis laxamus aliquid de rigore legis. Si enim ſuper utilitate ſanctiſſimarum eccleſiarum hanc ſcripſimus, videmus autem tantam in re utilitatem exiſtentem, quomodo non utique per præſentem legem hoc ipſis permittemus, omnem dantes & vendentibus licentiam & ementibus ſecuritatem: & maxime poſtquam præſumimus, tempore ipſo citius reducturo iterum ædificia ad ipſam, utpote ipſorum emptoribus (qui ſcilicet propter ſtudium circa Deum emerint iſta) ita & poſtquam obierint, ipſi ea relicturis. Liceat igitur ipſi ſanctiſſimæ eccleſiæ facere ædificiorum venditionem [7], nihil verenti legem, in genere de his poſitam, propterea quod lege recentiore ſubdiviſionem accepit, neque aliqua pœna inde contra quamlibet perſonam omnino conveniente.

§. 1. In ſequens vero tempus hoc ipſum facere liceat, ſicubi aliqua tanta emerſerit utilitas, ut multocuplum bonum pro minimo Sanctiſſimæ accedat per alienationem Reſurrectioni. Omnem habentibus facultatem eorum emptoribus, nunc & in futurum omne tempus, & nullam ablationem verentibus, non ipſis, non heredibus ipſorum, non ſucceſſoribus, neque nunc, neque in aliud tempus, propterea quod per præſentem legem ipſos confidentes poſſe ad emptionem accedere, non ſunt juſſi aliquam pro hoc ſuſtinere turbam, aut accuſationem, aut damnum, aut ablationem. Decreto [8] proculdubio faciendo apud tuam beatitudinem præſentibus qui ex clero venerabili, & demonſtrata cauſa ſecundum quam alienatio ædificiorum fit, quia majorum cauſa bonorum eorum venditioni ſtudetur, exiguis quidem rebus venditis exiſtentibus, pluribus autem & in melioribus iis quæ inde adquiruntur. Scilicet ſecundum præſentem mercedem congregatum ex penſionibus habitantium, venditione in quinquaginta annis facta, & pretio in ſolutionem debitorum ſolvendo, quæ creditores dederunt pro præfati reditus adquiſitione. Si enim omnium dominus ſimul & creator Deus dignatus eſt tantum ipſi dare privilegium [9] præter alias civitates, ut ex ipſa reſurgeret ſecundum carnem, manifeſtum, quia & nos imitantes dominum Deum, & magnas ejus miraculorum operationes, quantum homini poſſibile eſt, privilegium aliquod dedimus ipſi præter cæteras eccleſias, ut ipſa fruatur hac noſtra lege, quam velut aliquas primitias ipſi adducimus, ejus commodum per omnia eligentes & venerantes.

EPILOGUS.

† Quæ igitur a nobis conſtituta ſunt per hanc propriam legem, & ipſam legum inſcribendam voluminibus, tua beatitudo cognoſcens, manifeſtam ipſam omnibus ibi conſtitutis conſtituat: indicet autem noſtram voluntatem, quam pro ſanctiſſima & merito ab omni hominum genere adoranda reſurrectione noſtrum habet imperium, & domino dedicat Deo, tantis nos & tot bonis, præter alios omnes qui ante nos imperarunt, in re qualibet dignato & dignanti. Specialiter lex ſcripta Petro ſanctiſſimo & beatiſſimo archiepiſcopo, & patriarchæ Hieroſolymitanæ civitatis. Dat. 15. Kal. Jun. CP. poſt BELIS. V. C. CONS. [10].

TIT. XX.

DE QUÆSTORIBUS, ID [11] EST, PRÆFECTIS INSULARUM.

NOVELLA CONSTIT. XLI.

HÆc conſtitutio quendam virum magnificum Bonum [12] nomine, Quæſtorem exercitui fecit. Nam & more [13] antiquo duplex erat quæſtorum magiſtratus: & unus quidem circa latus Principis erat, alter autem quæſtor exercitui præerat. Diſpoſuit autem præſens conſtitutio etiam annonas quæſtoris & conſiliarii ejus: adparitionem quoque ei dedit ad imitationem quandam præf. præt. id eſt, Scriniarios, & ab Actis, & Præcones & commentarienſes, & Lampadarios [14], & omnem deinceps ordinem. Sed & annonas militum tam comitatenſium quam limitatenſium diſpoſuit, quomodo diſtribui debeant. Subjecit autem ei & quinque provincias [15], id eſt, Scythiam, & Myſiam, & Cariam, & omnes Cycladas [16] inſulas, & Cyprum totam. Cauſarum quoque auditorium habere ei conceſſit, ut non objiciatur ei fori præſcriptio. Subjunxit autem & notitiam impenſarum. Et eſt promulgata hæc conſtitutio Kal. Jun. Indictione 12. poſt conſulatum BELIS. V. C.

cap. 8. refert, Senatusconſulto Pariſienſi patrem heredem pronunciatum filii 5. menſe exſecto ventre matris editi ac ſpiraſſe viſi: qua de re dixi plenius ad *l.* 3. *Cod. de poſthum.*) nunquam octavo naſci (quod tamen falſum eſt teſte Varrone 14. *Rer. divin.* Hippocrate in *lib.* περὶ τροφῆς. Ariſtotele 7. *de hiſtor. animal.* 4.) Cæcilius, inſolenter mulier 10. menſe parture? Poteſt 9 etiam 7. atque 8. Et Gellius 3. *Noct.* 16. refert Romæ quæſitum, An 8. menſe infans ex utero vivus editus, jus trium liberorum ſuppleviſſet: cum abortio quibusdam non partus videretur menſis 8. intempeſtivitas. Plin. 7. *cap.* 5. refert tranſlatitium, id eſt, vulgare in Ægypto fuiſſe, octavo gigni: & in Italia tales partus eſſe vitales contra priſcorum opiniones, & adfert exempla: Tertull. *libr. de anima*, ogdoas non creat, ſæpe nono, ſæpenumero 10. menſe. Plaut. *in Ciſtellaria*, tum illa quam compreſſerat, 10. poſt menſe exacto hic peperit filium. Plotius γυνὴ κύνει δεκάμηνος. Paul. 4. *ſent.* 5. §. 5. Ratio Pythagorei numeri hoc videtur admittere, ut aut 7. pleno aut 10. menſe maturior videatur. Tertull. *d. loco*, id honori decalogi tribuit, ut tanto numero naſcamur, quanto renaſcimur. Quid undecimo? Decemviri 10. menſe gigni hominem putarunt, non 11. Gell. *dict. l.* Poſt 10. menſes mortis natus non admittitur *l.* 29. *ff. de lib. & poſthum. l.* 3. §. 11. *ff. de ſuis.* ſed tamen D. Hadrianus, cum fœmina bonis atque honeſtis moribus 11. menſe poſt mortem peperiſſet, cauſa cognita, requiſitis veterum Philoſophorum & Medicorum ſententiis, decrevit 11. quoque menſe partum edi poſſe. Varro in *Satyra quæ inſcribitur Teſtamentum.* Si quis 11. menſe κατ' Ἀριστοτέλην natus, eſto heres. Quod Cujac. *hic*, & apud Paulum 4. *ſent.* 5. §. 5. & *cap.* 19. *de præſcript* intelligit de menſe undecimo incepto non perfecto, vel ut Phavorinus apud Gell *d. l.* loquitur, affecto non confecto, & ita natum ſub finem 11. juſtum non eſſe: ſub initium eſſe. Quid, annuus ergo partus non admittetur? Gellius *d. l.* ex Homero probat annuum partum reperiri, citatque Homeri verſus χαῖρε νῦν φιλότητι περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ τέξεις ἀγλαὰ τέκνα. Quid 13. menſe? Gellius ſcribit Plinium 7. *epiſt.* 5. ex Maſurio referre L. Papyrium prætorem ſecundo herede lege agente, bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, quum mater partum ſe 13. menſibus tuliſſe diceret: quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatutum ei videretur. Audio apud Pariſienſes arbitrio doctiſſimorum advocatorum & inter eos Chappearum, domini admiſſam fuiſſe viduam, quæ 14. menſe peperiſſet. His autem circumſtantiis omnes movebantur, quod vidua apud heredes defuncti mariti diligentius ſemper ſpectata vixiſſet: quod eorum uxoribus aſſidua comes ſemper fuiſſet, nec ab earum latere quodammodo diſceſſiſſet: quod heredes ipſius defuncti nihil ejus honori, vel pudicitiæ detraherent: quin potius de ſolemni continuoque propter mortem mariti luctu teſtarentur. His ita poſitis ſummi juris antiſtites ac prudentes, communis vulgariſque partus rationem tanti faciendam eſſe non putarunt, quin matrona moribus honeſtiſſimis prædita (cui nihil quidquam objiceretur aliud, quam quod citra vulgarem mulierum morem pareret) audiretur. Hæc tamen in exemplum facile trahi non oportet: ne per contrarium, contractis a nuptiis, trimeſtris partus maritis obtrudatur. *Goth.* Quo tempore partus naſcatur legitimus, vide Cujac. *hic*: Gamm. *deciſ.* 325. Vivii *deciſ.* 461. Joachim. Beuſt. *de matrimon. part.* 2. *cap* 36. Alciat. *paradox. lib.* 3. *cap* 7. Didac. *de Narbona tract. annal. ſub ann.* 1. *quæſt.* 6. *num.* 66. & *ſeqq.* Anſ. Adde Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2. *cap.* 89. *num.* 49. Georg. Tholoſan *Syntagm. jur. lib.* 9. *cap.* 26. *num.* 22. Mynſinger. *centur.* 6. *obſerv.* 40. Carpzov. *defin. forenſ. part.* 4. *conſtit.* 28. *defin.* 13. 15. Joann. Sande, *deciſ. Friſicar. lib.* 4. *tit.* 8. *defin.* 10. S. L.

1 Eccleſia hæc ſanctæ reſurrectionis fuit in urbe Hieroſolyma. *Novell.* 120. *cap.* 9. vid. Julianum *conſtit.* 11. apud quem ita concipitur hujus Novellæ titulus: De rebus immobilibus alienandis, quæ ad Eccleſiam Hieroſolymitanam pertinent. 2 *Novell.* 7. 3 Hæc verba recitat Albericus Roſatenſis in verbo Eccleſiæ ſanctæ reſurrectionis. 4 Κειμηλιάρχον ſuum eccleſiæ etiam habuerunt. *l.* 20. §. 1. *C. de agr. & cenſit.* adde *l. ult. Cod de bonis autor. judic. poſſid.* 5 Hæc emptio redituum ad jus Galliæ proxime accedit, in qua 360. libris 30. librarum reditus emi poteſt. Parum autem diſtant 380. libræ, quarum fit hic mentio, a 360. & hic quoque dicitur μικρῷ πλεῖον ἢ ἔλαττον, ut hæc ratio uſuræ ſit unius pro duodecim. Privatis alias id non licet. 6 Quæ ſita eſt Hieroſolymis, adde *Nov.* 120. *c.* 9. 7 Lex de venditionibus immobilium Eccleſiæ Hieroſolymitanæ. 8 Permiſſa eſt eccleſiæ Hieroſolymitanæ domorum venditio cum decreto. 9 Privilegium Hieroſolymitanæ eccleſiæ, collatum ab ipſomet Chriſto. 10 536.

11 Hæc conſtitutio ſumpta eſt ex Juliano *conſt.* 38. In Indice Reginæ *apud Cujac.* ita conceptus eſt hic tit. De appellationibus quinque provinciarum: quinque, inquam, puta Scythiæ, Myſiæ, Cariæ, Cycladum (quarum caput Rhodus,) Cypri. adde *Nov.* 50. J. *eod.* quæ apud Scrimger. quoque extat. *Goth.* Per hanc Novell. derogatur pro parte *Novell.* 50. quæ tempore prior eſt. vid. Cujac. *hic.* Anſ. 12 Scripta eſt hæc conſtitutio ad Bonum, quæſtorem exercitus, quem Procop. 1. *de bello Perſico* definit χορηγὸν τῆς τοῦ στρατοπέδου δαπάνης. *Nov.* 50. quæ tempore prior eſt, cuique hæc derogat. Alius fuit quæſtor palatii, de quo dictum eſt ſupra. 13 Quæſtores duo antiquis: unus circa latus principis, alter in exercitu. 14 Lampadariorum fit mentio in *l. ult. C. de diverſ. off. lib.* 12. ſed alio forte ſenſu fit mentio in *Edicto Juſtiniani* 8. *in fin.* 15 Quibus ſinguli erant præſides attributi. 16 Quarum caput Rhodus. De præſide Cycladum eſt lex 6. *C. de naviculariis*, & *Novell.* 163. 41. 50.

TIT. XXI.
DE DEPOSITIONE [1] ANTHIMI [2] ET SEVERI [3] ET PETRI [4] ET ZOARÆ [5] ET RELIQUORUM.
NOVELLA CONSTIT. XLII.

Versa quidem est ab Haloandro: sed veterem ejus translationem ex tomo Concilii quinti Constantinopolitani restituimus, & mendis quibus scatebat etiam in novissima editione Coloniensi anno 1567. perpurgavimus.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imp. Cæsar, Flavius, Justin. Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victoriosus, triumphalis, semper Augustus, Menæ sanctiss. & beatiss. archiepiscopo & Universali patriarchæ.

PRÆFATIO.

REm non insolitam imperio & nos facientes ad præsentem venimus legem. Quoties enim sacerdotum sententia quosdam indignos sacerdotio de sacris sedibus deposuit, (quemadmodum Nestorium [6], Eutychen [7], Arium [8], Macedonium [9] & Eunomium, ac quosdam alios ad iniquitatem non minores illis) toties imperium ejusdem sententiæ & ordinationis cum sacerdotum auctoritate fuit. Sicque divina & humana pariter concurrentia, unam consonantiam rectis sententiis facere. Quemadmodum & nuper factum esse circa *Anthimum* [10] scimus, qui quidem dejectus est de sede hujus regiæ urbis a sanctæ & gloriosæ memoriæ *Agapeto* [11] sanctiss. ecclesiæ antiquæ Romæ Pontifice, eo quod nullo modo sibiipsi convenienti (contra omnes sacros canones) se intruserat sedi, sed & communi sententia ipsius sanctæ memoriæ viri primum, atque etiam sacræ synodi hic celebratæ condemnatus & depositus fuit, eo quod a rectis dogmatibus recessit: & quæ prius multotiens diligere videbatur, hæc demum diversis lustrationibus aufugit, simulans sequi sanctas quatuor synodos (trecentorum videlicet decem & octo patrum in Nicæa, & centum quinquaginta in hac felici civitate, & in Epheso primo congregatorum ducentorum, & sexcentorum triginta venerabilium patrum in Chalcedona.) At quidem nec dogmata sequi, nec nostram clementiam & condescensum, quem propter ipsius salutem habebamus, suscipere voluit, neque ipse abdicare auctores impiorum dogmatum, qui prius a sanctis synodis expulsi fuerant, sed putavit oportere secundum ipsum & in æquali ducere & condemnatos & condemnatores. Nam semel alienis a sanctissima ecclesia intellectibus mancipatus, & a rectis dogmatibus alienatus, merito ad ipsorum rectitudinem reverti non valuit, etiam ad hæc invitatus a nobis & directus, qui omni studio usi sumus ad ipsius salutem.

CAP. I.

PRopter hæc igitur omnia, sententiam depositionis in ipsum a sancta synodo factam occasione non liciti neque a sanctis canonibus approbati raptus sacrarum sedium hujus regiæ urbis, & aversionis a rectis & veris dogmatibus Cyriam [12] propriam nostram facit imperium, & contra istum præsentem scribit legem. Interdicimus autem & ei commorari in hac felici civitate & ejus districtu, ac in quacunque alia insigni civitate, sancientes in quiete esse, & eos diligere, quibus se ipsum digne supposuit, & non aliquibus communicare, neque eos imbuere in perditionem interdictorum dogmatum. §. 1. Nec utique extra imperialem confirmationem relinquimus sententiam juste contra Severum [13] latam, ac ex omnibus (ut ita dicamus) pontificalibus & patriarchalibus (una cum monachicis consensibus) provenientem sedibus, & anathematismum ipsi inferentem, qui prius contra sacras sanctiones, accipiendo sedem sanctissimæ ecclesiæ Theopolitanorum [14], sic universa conturbavit, sicque accumulatas turbationes fecit, quod commune quoddam ac abominabile bellum sanctissimis ecclesiis adinvicem immitteret. Et hoc a sceptris quæ ante nos fuerunt contra ipsum scriptum erat variis dogmatum, & a rectitudine alienatis intellectibus ac blasphemiis usum fuisse, ac universa conturbasse, & illum quemcunque errorem abominabilem hæresiarcharum & iniquorum dogmatum recipere, Nestorii dicimus & Eutychis, & cum uterque horum præceptorum contrarii quodammodo adinvicem esse videantur, ad unum vero impietatis finem inferant, etiam illorum divulgatos sermones, eum in unum formavisse: duobus enim existentibus dogmatibus adinvicem repugnantibus, quorum utrumque similiter ad animæ perditionem adducit, Nestorii videlicet & Eutychis (quemadmodum dicendo narravimus) quæ ex Arianorum & Apollinarii contagione consistunt, ipse paradoxum quid perpessus in utrumque similiter incidit, & ibi quidem hoc, ibi quidem illud mittendo seipsum & sermones suos visus est constituisse commune receptaculum tantorum delictorum.

§. 2. Sit itaque & ipse sub prædicto anathematismo, quem universus patriarchalis, pontificalis, ac monachicus nostræ (ut ita dicamus) politiæ cœtus juste in ipsum induxit, de Theopolitana [15] quidem ecclesia ejectus, idcirco quod thronus de illa ipsum removit, eo quod ipsius principatum recte non acceperat, sed adhuc vivente eo & in sanctissimis ecclesiis commorante, qui ante ipsum sacerdotium habebat, & propter eum, qui post ipsum fuit, de sacerdotio exciderat. Nec vero usque adhuc stetit, sed etiam sub communi orthodoxæ ac catholicæ ecclesiæ anathematismo factus multis libris blasphemiisque & abominationibus nobis politiam implevit, quare universis interdicimus, aliquid de libris ipsius possideri. Et sicut non licet Nestorii libros scribere [16] vel possidere,) quia prædecessoribus nostris imperatoribus in suis constitutionibus visum est statuere similia his, quæ dicta & scripta sunt a Porphyrio [17] in Christianos) sic nec dicta & scripta Severi maneant penes aliquem Christianum, sed sint profana & aliena ab ecclesia catholica, igneque comburantur a possidentibus, nisi qui ista habent, velint periculum pati. A nemine ergo scribantur, neque ad pulchritudinem, neque ad velocitatem [18] scribentium, sciendo quia amputatio manus his qui scripta ejus scripserint, pœna erit. Neque enim volumus in futuro tempore ex illis blasphemiam protrahi. §. 3. Similiter autem & huic interdicimus omnino regiam civitatem ingredi, aut districtum ejus, nec aliquam aliam de insignibus, sed in aliqua solitudine, & in silentio sedere, & non corrumpere cæteros, neque in blasphemiam ipsos adducere, & non semper aliquid novi invenire contra vera dogmata, per quod rursus nobis conturbare sanctissimas ecclesias festinet.

CAP. II.

SEd nec Petrum [19] Episcopum Apameæ, & simul depositum, & simul ab ipsis a quibus Severus, sub prædicto anathemate factum, imperium admittit, sed sint propria contra ipsum sententiata. Et qui sub communi anathematismo ordinatus est, sub ipso esto: & sententia sanctissimorum pontificum, quæ ipsum prævenit, firma permaneto. Neque vero permittimus illi hanc regiam urbem habitare, aut ipsius districtum, vel aliquam de insignibus, sed quorum secutus est errorem, horum imitetur diætam, quam longissime abscedens, & occultans seipsum. Nam talibus occultari quam videri, utilius est: ignoti etenim existentes, se ipsos lædunt solos, publicantes vero sua dogmata, multis & simplicioribus occasionem perditionis præbent, quod nullo modo fieri in Christiano ovili Dei & orthodoxo populo justum est, neque ab imperio permissum est.

CAP. III.

QUoniam vero & Zoaram [20] digne penitus judicarunt sub anathematismo esse reverendissimi & qui justa judicant episcopi, (cum parva quædam talium malorum interpositio sit) & in quibus dehonestatus est, omnia videlicet comprehendendo ex memoria quadam abundanti, sit & Zoaræ interpositio [quædam parva] hujus malæ partis, (Anthimi dicimus & Severi ac Petri) ordineturque & ipse inter anathematizatos, sacra sententia ipsum deferente, quam propriam & ipsam in se ipsa existentem, adhuc magis cyrioteran [21] imperium facit, & hunc de hac regia urbe & ejus districtu abjicit, & habitationem in aliis civitatibus ipsi omnino interdicit. Itaque cum illis solis habitet & consulat, qui a nobis ante memorati sunt, qui similia quidem blasphemant, [similia patiuntur] & similiter in exilio ponuntur. Si quid vero aliud in sententia sanctissimorum episcoporum continetur, quæ prædictos deponit & anathematizat, hoc firmius ponimus & diutius, ac imperialibus nostris legibus ipsum corroboramus, ac si ab imperio ipso provenisset. Si vero aliquis ipsorum deprehendatur de cætero facere aliquid præter constituta, sciat incidisse in legibus imperialibus, quæ minores pœnas declinantes, ad majores immittunt indignationes. §. 1. Interdicimus autem & omnibus conantibus catholicam Dei ecclesiam divellere, (sive secundum Nestorii [22] hæretici doctrinam, sive secundum insensatam Eutychis [23] traditionem, sive secundum blasphemiam Severi [24], qui & similia illis intellexit, aut eorum qui illos sequuntur) seditionem immittere sanctissimis ecclesiis, & loqui aliquid de fide: sed sancimus quemlibet talium silentium ducere, & non convocare aliquos ad se, neque accedentes recipere aut *parabaptizare* audere, aut *sacram communionem* sordidare, & ipsam aliquibus tradere, aut interdictas doctrinas exponere, sive in hac nostra regia, sive in alia: sed omne supportare periculum, si quid tale faciet. §. 2. Interdicimus etiam omnibus istos suscipere. Abjici ergo ipsos sancimus de civitatibus ab ipsis concitatis, scientes pœnas jam contentas in nostris divinis constitutionibus, quæ & domos [25] ipsas in quibus tale quid fit, & campos ex quibus nutrimenta præbentur, sanctissimis ecclesiis assignant, & a possidentibus auferunt, quia detrimenti causa fit simplicioribus, sub sanctissimis vero & orthodoxis ecclesiis hæc juste ducunt esse.

§. 3. Hæc pro communi pace sanctissimarum ecclesiarum statuimus, hæc sententiavimus, sequentes sanctorum patrum dogmata, ut omne sacerdotium imperturbatum de cætero nobis permaneat. Quo in pace servato, reliqua nobis exuberabit politia, desuper pacem habens, quam omnibus magnus Deus & Salvator noster Jesus Christus Trinitatis unus, unigenitus Dei filius prædicat ac donat his, qui syncere ipsum & vere glorificare ac adorare digni habiti sint.

EPILOGUS.

† Custodiat itaque beatitudo tua, quæ recte adnotata sunt, & mittat ipsa per suas Deo dilectas literas omnibus sanctissimis metropolitis sub ipsa existentibus, quorum cuilibet cura erit ipsa manifesta facere sanctissimis ecclesiis sub ipsis ordinatis, ut neminem ex omnibus lateant quæ sacerdotio visa sunt, & ab imperio confirmata. Divina [26] subscriptio. Divinitas te servet per multos annos sancte ac religiose pater. Dat. 8. [27] Id. Aug. *Constantinop.* post consulatum BELIS. V. C. [28].

TIT. XXII.
DE OFFICINIS SIVE TABERNIS CONSTANTINOPOLITANÆ URBIS: ET UT MILLE [29] TANTUM ET CENTUM [30] OFFICINÆ [31] SACROSANCTÆ MAJORIS ECCLESIÆ EXCUSENTUR: OMNES RELIQUÆ, AD QUEMCUMQUE DOMINUM PERTINEANT, CONSUETA OBEANT MUNIA.
NOVELLA CONSTIT. XLIII.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imp. Cæsar, Flavius, Just. Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus,

1 Περὶ τῆς καθαιρέσεως Ἀνθίμου &c. De episcopis regradatis *Index Reginæ apud* Cujac. Interim nota, duo esse pœnarum ecclesiasticarum genera, καθαίρεσιν episcoporum: ἀφορισμὸν plebeiorum & monachorum. 2 *In pr. infr.* adde Euagr. 4. *cap.* 11. & 35. 3 *Cap.* 1. §. 1. *infr.* 4 *Cap.* 2. *infr.* 5 *Cap.* 3. *infr.* 6 Nestorius duas personas in Christo constituebat. 7 Eutyches unam tantum naturam in Christo adserebat. 8 Arius tres naturas in Trinitate adstruebat. 9 Macedonius Spiritum sanctum Deum esse negabat. 10 Anthimus Constantinopolit. episc. deponitur. 11 In jure inter pontifices numerantur Agapetus, *hic*: Petrus & Damasus *l.* 1. *Cod. de summa trinitate.* Item Papa Joann. II. *l.* 8. *Cod. eod.* inscript. Papa Vigilius *Novel.* 131. *cap.* 3. Ans. 12 Id est propriam vel ratam. *Cyria* propria hic ita dicitur, ut apud Paulum, Abba pater. 13 Severus deponitur. 14 De Theopoli seu Antiochia dixi ad *l.* 6. *in fin. C. de summ. trinit.* 15 Severus episcopus Theopolitanæ deponitur. 16 *l.* 6. §. 1. *C. de heret.* adde *Nov.* 17. *c.* 8. 17 Porphyrius adversus Christianos scripsit. *d. l.* 6. *l.* 3. §. 1. *C. de summ. trinit.* Porphyrii vitam vid. apud Eunapium *in vitis Philosophorum & Sophistarum*, & Suidam *in voce Porphyrius.* 18 *Suidas in Origene.* 19 Petrus Episcopus Apameæ deponitur. 20 Zoaras deponitur. Syrus erat, parabaptismata faciens *act.* 1. *Syn.* 5. *Constantinop.* Reconventiculans, ebaptizans, parabaptizans, *d. act.* 1. hoc est, referatur in eum numerum. 21 Id est, propriam magis. 22 De quo *l.* 3. §. 2. 3. *passim C. de summ. trinit.* 23 *l.* 6. *C. de summ. trinit.* 24 *C.* 2. *supr. eod.* 25 De ea re alibi dixi *Novell.* 4. *Novell.* 58. 26 Id est, imperatoris. 27 17. Kal. August. *Scrimg.* 28 Anno 536.

29 Vide Julianum *const.* 13. 30 Major ecclesia Constantinopolitana: quo nomine 1102. officinas in præcipuis foris urbis obtinuerant, quarum aliæ Vespillones, aliæ fossarios, aliæ pecunias ecclesiæ præstabant. 31 Ergasteria vocat Julianus, *cap.* 53. ut & Græci ad hanc Novellam & inf. *Novell.* 59. & Leo *Novell.* 12.

manicus,

manicus, *Lazicus*, *Alanicus*, *Vandalicus*, *Africanus*, *pius*, *felix*, *glorioſus*, *victor*, *triumphator*, *nunquam non colendus*, *Auguſtus*, *Longino præfecto urbis.*

PRÆFATIO.

QUoniam potentiæ noſtræ ſubditi noſtri ſive vivant, ſive moriantur, curæ ſunt: ne vel graves ipſis ſepulturæ, vel defuncti cognatis damnoſæ exiſtant, propterea & hæc, quæ eorum ſepulturam concernunt, quo convenit modo, diſpoſuimus. Et quia tam divæ memoriæ Conſtantinus [1] amplæ hujus [2] noſtræ urbis conditor, quam etiam pientiſſimus princeps Anaſtaſius, lecticariorum [3] ſeu decanorum [4] (ut vocant) numerum ad certam menſuram redegerunt, mille & centum tantummodo decanis, totidemque officinis definitis, ut nullo hæ unquam tempore augmentum reciperent: propterea ſane cupientes, ut numerus eorum, quos ex unoquoque collegio convenit eſſe lecticarios, divæ memoriæ Anaſtaſii formulæ ſubjaceat, firma ea & fixa manere voluimus. Cæterum quia adeuntes nos almæ hujus & regiæ noſtræ urbis collegiati, quorum excellenter & præ cæteris curam gerimus, potentiam noſtram edocuerunt, magnam & intolerandam ſe neceſſitatem ſuſtinere. Sacroſanctam etenim majorem eccleſiam centum [5] & mille officinas in fructu habere ab omni vectigali [6] liberas [7], quas oppido quam libenter illi concedant, eo quod ad [8] peragendas in commune omnium hominum exequias proficiant: ſed cætera ſe onera ferre non poſſe. Nam cum plurimæ in alma hac urbe diverſarum mercium & negotiationum officinæ tabernæque exiſtant, non haſce ſolas (nempe centum & mille) officinas prædictis publicis muniis obeundis exemptas eſſe, ſed etiam multas ſacroſanctas eccleſias, multa ſacra hoſpitalia, monaſteria, & alias ſacras ædes, quarum pleræque prius hæreticis mancipatæ [9], deinde ad orthodoxam fidem reverſæ ſunt, multas quoque regias domus, & inſuper magiſtratuum, ac ſenatorum, & illuſtrium, & cubiculariorum a præſtatione vectigalium eximi, harumque dominos peculiarem ſibi exinde reditum comparare, & oblædere rempublicam, exemptionum multitudine rem ipſam anguſtis admodum terminis concludente, ut pauciſſimi exiſtant, qui publica agnoſcant & ſuſtineant munia, & priores contributiones aliquoties in triplo & quadruplo, hoc tempore etiam decuplo majores factæ ſint: quamquam divus princeps Anaſtaſius in ſtatuta ab ipſo formula nulli omnino alii immunitatem concedat præter centum & mille officinas, quæ per [10] cauſam exequiarum ſacroſanctæ majori eccleſiæ attributæ ſunt: Ea propter & nos putavimus, tum proceribus noſtris & inſuper beatiſſimo hujus almæ urbis archiepiſcopo id negotii dandum, ut certo loco convenirent, & rem ipſam examinarent, atque placita ad nos ſua referrent, tum ad excellentiam tuam præſenti utendum lege, confirmantes ea quæ Anaſtaſio pientiſſimo in hoc principi placuerunt.

CAP. I.

ET ſancimus, ut [11] centum quidem illæ & mille officinæ, ſacroſanctæ majori eccleſiæ occaſione decanorum, ſive lecticariorum, & ad [12] peragendas defunctorum exequias deputatæ, omnibus modis integro numero & omni præſtatione liberæ conſerventur: præter ipſam nulla alia queunte decanum exigere, ſive ex hæreticis recepta, ſive quacunque ſacroſancta eccleſia. Sed quod nuper conſtituimus, valeat, & octingentæ quidem officinæ corpora [13] præſtent, trecentæ autem in exactione pecuniarum conſiſtant [14], nam quod exinde corraditur, ad quid proficere conveniat, ſacra jam noſtra pragmatica forma diſpoſuit. Semperque quod intercidit, reſtauretur: at qua ratione fieri debeat reſtauratio, ſatis per Anaſtaſii piæ memoriæ juſſiones expreſſum eſt. Hæ igitur ut immunes & ab omni vectigali maneant exemptæ, ſancimus: neque his ipſis officinis, neque vectigalia imperantibus collegiis, quæ iſtas præbent, quidquam damni ſuſtinentibus, aut ullos titulos agnoſcentibus. §. 1. Cæteræ vero omnes hujus almæ urbis quatuordecim [15] regionum officinæ, ſive ſacroſanctæ alicujus ſint eccleſiæ, ſive hoſpitalium, ſive monaſteriorum, ſive orphanotrophiorum, ſive ptochiorum, ſive alterius cujuſcunque dominii, ſive regiarum domuum, ſive aliquorum magiſtratuum, ampla, media, minutave officia adminiſtrantium, ſive glorioſiſſimorum ſenatorum, ſive magnificentiſſimorum illuſtrium, ſive ſpectabilium cubiculariorum, ſive aliquorum militiis adſcriptorum: hæ inquam omnes publica ipſis impoſita præſtent vectigalia, & omnia alia tum faciant, tum impleant, quemadmodum quemque in ſuo collegio facere æquum eſt, *ſemperque per collegii præfectos in publicum perſolvant:* nemine queunte ea de cauſa inniti privilegiis aut ejusmodi alia uti excuſatione. Neque enim ſuſtinemus aliorum onus ad alios deferri, aut tam immitem proponere formulam [16], ut quotidie vectigalia augeantur, & (quemadmodum edocti ſumus) quadruplo, aut quintuplo, adeoque etiam decuplo majora irrogentur, cum nihil tam magno ſtudio tamque ſerio affectemus, quam ne [17] novo quiſquam vectigali oneretur. Novum [18] autem fuerit non tantum quod nunc primum impoſitum eſt, ſed etiam quod primum modum excedit. Sed eadem conditione ac fortuna omnes ſunto, & ſacra hæc noſtra pragmatica forma (quam legem etiam appellare licuerit) contra omnes communis eſto, ut omnibus largiatur, quo moleſtia vacent. Neque enim facile eam quis ægre tulerit, ſi neminem alium præterea exemptum intueatur: niſi quod in centum & mille officinis exequiarum defunctorum ratio habeatur, quæ maxime communis eſt omnibus & ex æquo univerſis parata [19] hominibus. §. 2. Si quis vero conetur excuſatione aliqua uti, & ſeipſum a præſtanda alleviare contributione, & aut non committere, quo magis ab inquilinis ſuis exigatur, aut præſtare etiam patrocinium, ſive militare, ſive civile, ſive eccleſiaſticum, ſive quodcunque tandem: in univerſum officinæ [20] dominio excidito, eſtoque ipſis publica, toti addicta collegio. Eo enim pacto & cautiores erunt, & vetita non attentabunt. Porro ſi minutatim [21] & pariter in omnes vectigalia diſtribuantur: non ſolum paululum erit quod præſtitum fuerit, ſed etiam tanto moderatius, levius, tolerabilius, faciliusve quod confertur, exiſtet, quanto a pluribus colligitur. An vero non multo abſurdiſſimum [22] fuerit, homines propriis laborantes manibus, & uxores ac liberos alentes, & reliqua denique vitæ neceſſaria inde acquirere ſatagentes, etiamnum majoribus onerare vectigalibus, & quanto plures inter alleviatas referuntur, tanto etiam majores exinde læſiones oboriri? idque onus infinitum ſit, neque poſſit ullum habere terminum. §. 3. Hæc nos omnia prohibentes, ſacram hanc pragmaticam formam proponimus, amiſſionis pœnam ſimiliter omnibus ordine ſubditis interminantes, ſi ex quoquo collegio imperitantes ſolita illa, & ab initio ſtatuta vectigalia percipere prohibuerint, aut vectigalia conentur in [23] penſiones privatas convertere: ſed quiſque pro ſe quidem penſionum illatione perfruitor: officinas autem ſeu tabernas ſolito receptoque more contributiones agnoſcere concedito. Quemadmodum enim quiſque pro ſe rebus ſuis proſpicit, ita & nos neceſſe eſt ei quod amplæ & regiæ huic urbi expedit & confert, nutanti quodammodo & jam lapſuro, manus porrigere, neque enim aliter, quæ publice expediunt, progreſſus habitura ſint, *quam ſi tali onere, qui id hactenus ferre coacti ſunt, liberentur.*

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & ſacra hac exprimuntur lege, ea excellentia tua, imo non ipſe tantum cuſtodies, ſed & quicunque poſt te idem officium ſuſcepturi ſunt, & obtemperans tibi cohors, jam inde in omne reliquum tempus cuſtodiet [24].

TIT. XXIII.

DE TABELLIONIBUS [25] ET UT PROTOCOLLA [26] DIMITTANT IN CHARTIS [27].

NOVELLA CONSTIT. XLIV.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Joanni præfecto prætorio, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

LItem paulo ante audivimus præſenti legi præbentem occaſionem. Ex perſona quidem mulieris † cujusdam ferebatur documentum [28], literas quidem ejus non habens [29], (erat enim harum ignara) completum autem a tabellione [30] & tabulario, ſubſcriptionem ejus [31] habens, & teſtium oſtendens præſentiam: deinde dum quædam dubitatio ſuper eo fieret, muliere dicente, non eſſe a ſe delegata [32] quæ charta loquebatur: qui litem audiebat, quærebat [33] a tabellione cognoſcere negotii veritatem: denique tabellionem deduxit [34]: at ille literas recognoſcere dixit completionis [35] tabellionis, non tamen noſſe aliquid horum quæ ſecuta ſunt [36], nec enim ſibi ab initio penitus delegata, ſed commiſiſſe cuidam ſuorum hoc facere: neque poſtea veniſſe ad completionem, ſed rurſus alii hoc commiſiſſe, & is quidem qui affuit completioni, venit, nihil nec ipſe dicens ſe noſſe: etnim neque ſcriptor fuit documenti, ſed ſolum docuit, quia præſente ſe hoc dimiſſum ſit, nec cui ab initio delegatum eſt, inventus eſt: unde niſi per teſtes judex valuiſſet agnoſcere cauſam pure, periculum patiebatur, undique cadente negotii notitia. Et illud quidem competentem meruit examinationem atque decretum.

CAP. I.

NOs autem credimus oportere univerſis auxiliari, & communem in omnibus facere legem: quatenus præpoſitis operi tabellionum, ipſis per ſe omnibus modis injungatur [37] documentum, ut dum dimittitur [38] interſit: & non aliter imponatur chartæ completio, niſi hæc gerantur: ut habeant unde ſciant negotium, & interrogati a judicibus, poſſint quæ ſubſecuta ſunt cognoſcere, & reſpondere, maxime quando literas ſunt ignorantes [39] qui hæc injungunt [40]: quibus facilis eſt & inconvincibilis denegatio horum quæ pro veritate ſecuta ſunt. §. 1. Ut ergo omnia hæc prohibeamus, propterea præſentem conſcripſimus legem: & hæc cuſtodiri modis omnibus volumus a tabellionibus, ſive in ipſa feliciſſima civitate, ſive in provinciis ſint: ſcientibus,

---

1 *Novell* 59. *Nov. Leonis* 12. 2 Conſtantinopolitanæ ſcilicet. 3 Lecticarii, decani, & Veſpillones, *Novell.* 59. *Græce hic* λεκτικαρίων ἤτοι δεκανῶν. 4 *l.* 4. *C. de ſacroſ. eccleſ.* 5 *Nov.* 59. *c.* 2. 6 Seu muneribus & intributionibus. 7 Et hoc jure poſſidetur etiam hodie a ſacerdotibus Mahumetanis. 8 Nota, quos in uſus eccleſiaſticæ officinæ inſerviant. adde *c.* 1. J. *eod.* 9 Officinæ eccleſiaſticæ ad hæreticos pertinentes, orthodoxorum factæ. 10 Nam ex earum reditu ſumptus funerum fiebant. *Leon. Nov.* 12. 11 *Nov.* 59. *c.* 1. 12 *In princ. ſupr. eodem.* 13 Id eſt, Veſpillones ac foſſarios. 14 Id eſt, reditum pecuniarum præſtent. 15 Regiones totidem erant Romæ, nempe quatuordecim, quarum binis ſingulæ cohortes attributæ, *l.* 3. *ff. de off. præfect. vigil.* poteſt etiam non incommode eas ad regiones referri lex 1. §. 3. *ff. de offic. præfect. urb.* eo ſenſu, Licere nimirum præfectis interdicere non tantum urbe integra, ſed & ejus aliqua regione, *faire defenſe de demeurer en tel & tel quartier.* 16 Immitis formula, per quam vectigalia augentur. 17 Vid. *tit. C. vectigal. nova inſtitui non poſſe.* 18 Novum vectigal eſt, nunc primum inventum, vel excedens modum prioris. 19 Εὐτρεπισμένον: parata. 20 Ergaſteria. *Jul.* 21 Vectigalium diſtribuendorum rationem optimam nota. 22 Proletarii immunes a vectigalibus. 23 Εἰς ἐγγονόμια τρέπειν. Scrimg. 24 Dat. 15. Kal. Jun. Conſ. poſt Beliſ. V. Conſ. anno 1. *Scrimg.* Dat. 6. Kal. Jun. &c. *Jul.*

25 Περὶ συμβολαιογράφων καὶ συμβολαίων, 22. *Ecl.* 2. De tabellionibus & eorum fide Jul. *conſt.* 40. Porro tabelliones ſunt publici contractuum tranſactores, *l.* 14. §. 3. *C. de ſacr. eccleſ. l.* 17. *Cod. de fid. inſtrum. l.* 2. *Cod. de Eunuch. l.* 1. *Cod. ut nemo ad ſuum pat.* & teſtamentorum perſcriptores. *l.* 24. *C. de teſtam.* Eorum inſtrumenta ἀγοραῖα. *Novell.* 73. adde *l.* 21. *Cod. ad l. Cornel. de falſ. l.* 15. *Cod. de decurionib.* iidem tabularii ἀγοραῖοι, νομικοί. 26 Πρωτόκολλα. Protocollum. non eſt major & regia charta velut quidam opinantur: nec eſt ſcheda negligentius ſcripta: Non eſt etiam exemplar formularum, quo tabelliones uti ſolent: ſed brevis adnotatio, quæ declarabat, quo Comite largitionum, (ſub cujus cura erant chartariæ) quo tempore & a quo præparatæ fuiſſent chartæ. Ex eo arguebantur ſæpe falſitates, qua & ratione *Cujac.* refert Lutetiæ accidiſſe, ut Senatus ſuſpectum chirographum arguerit, ex die in eo adſcripto, quo nondum ejus notæ (Galli *la marque*) charta ulla erat in rerum natura. Et hac ratione vetat Juſtinianus ex chartis abſcindi protocolla. Item inſtrumenta in aliis chartis ſcribi, quam in his, quæ protocolla habeant. Jul. *num.* 175. & *cap.* 2. J. *eod.* 27 In inſtrumentis, *Index Reginæ apud* Cujac. 28 Συμβόλαιον. 29 Non perſcriptum ejus manu. 30 Alius eſt συμβολαιογράφος a Ταβουλαρίῳ. Inſtrumentum enim hic profertur completum a tabellione, ſubſcriptum a muliere tabularii manu, *ut Novell.* 73. 31 Αὐτῆς, id eſt, mulieris. 32 Ἐπιταχθέντα, id eſt, demandata. 33 Hinc colligunt notarios non ſponte, ſed ad id rogatos debere inſtrumentum conficere arg. *l.* 25. *ff. de procurat. cap.* 12. *verſ. Te igitur. extr. de privileg.* Anſ. 34 Ἤγαγεν, id eſt, in judicium deduxit. 35 Πληρώσεως τοῦ συμβολαίου, id eſt, perfecti inſtrumenti. 36 Id eſt, tabellio fatebatur, ſe noſſe inſtrumentum completum eſſe, ſe tamen ignorare, quid inter contrahentes poſtremo conveniſſet, ai[illegible] ebat: nec enim ſe integrum inſtrumenti initium conſcripſiſſe, ſed ejus compoſitionem [illegible] mandaſſe ſuorum alicui, id eſt, diſcipulo vel miniſtro: vel ſe alteri ejusdem inſtrumenti completionem commiſiſſe, *l.* 17. *Cod. de fid. inſtrum.* 37 Senſus eſt: Cuilibet [illegible] tractui tabellionem ipſum per ſe præeſſe & intereſſe debere. Intereſſe inquam, ab initio ad finem uſque, nec ante complementum inſtrumento adponere, quam norit τὴν ὑπόθεσιν, id eſt, negotium, de quo agitur. 38 Tabelliones ipſi per ſe convenire debent inſtrumenta compoſituri: neque aliter inſtrumentum abſolvere, niſi cauſas cognoſcant, ut interrogari a judice, id, de quo agitur, tuto ac certe referre poſſint. 39 Id eſt, tunc maxime, cum contrahendas literas ignorant, γραμμάτων ἀνεπιστήμονες, dicuntur Græcis, literarum legendarum & ſcribendarum ignari, *qui ne ſçavent ni lire, ni eſcrire.* 40 Inſtrumenti ad ſubſtantiam pertinere hinc colligunt, ut tabellarius de eo conficiendo ſit rogatus: alias non præſumi rogatum. Idque putat Rolandus a Valle motus communi interpretum opinione 1. *conſ.* 38. *n.* 4. & 1. *conſ.* 44. *n.* 25. 32. 33. 34.

quia ſi præter hæc aliquid egerint, cadent [1] omnino iis quæ vocantur ſtationibus [2]: & qui [3] ab eis dirigitur ad injungendum [4] documentum, & intereſt, ipſe dominus ſuper ſtationis auctoritate erit [5], & mutabitur cauſa: & ille quidem de cætero hoc obtinebit officium in ſtatione, quale qui in ea primatum tenebat: ille vero cadet ea: aut unus erit miniſtrantium illi: quoniam ille quidem dedignatus eſt hoc agere, quod erat conceſſum ei: ille vero ſecundum illius voluntatem hoc egerit, propterea nos hanc intulimus eis pœnam, ut optimi fiant circa documenta, & juſti, & cautiores, & non propter ſuam requiem & delicias corrumpant alienas vitas. §. 2. Si vero indignus ſit forte poteſtatem in ſtationibus ſuſcipere, is [6] cui documentum extra ea quæ a nobis diſpoſita ſunt per præſentem legem, injungitur, tabellio quidem cadat omnibus modis hac cauſa: alter [7] vero pro eo conſtituatur: nihil omnino damnificando ex hoc ſtationis [8] domino quicunque fuerit extraneorum, & non ipſe tabellio, neque cadente lucris exinde venientibus: ſed illo ſolo qui talia perpetravit, & dedignatus eſt ſuum complere opus, primatu cadente: omnibus quidem aliis ſuper ſtationis jure integris dominis ejus ab ipſis tabellionibus qui talia peccaverunt, ſervandis.

§. 3. Et non fingant tabelliones occaſiones, per ægritudinem forte diſcedentes, aut occupationes hujuſmodi: licebit enim eis, ſi quid tale fuerit, evocare [9] eos qui contrahunt, & per ſe cauſam complere: proinde hæc quæ contingunt raro [10], non impedimentum facient univerſis, eo quod nihil inter homines ſic eſt indubitatum [11], ut non poſſit (licet aliquid ſit valde juſtiſſimum) tamen ſuſcipere quandam ſollicitam dubitationem, ſed nec quæſtus eorum minores fieri per hoc, propter contrahentium frequentiam occaſionem habentes: cum melius ſit pauca [12] agere caute, quam multis intereſſe periculoſe. §. 4. Ut tamen non vehementer eis dura lex eſſe videatur, nos conjicientes [13] humanam naturam, mediocres [14] etiam eis leges noſtras ponimus, propter tales enim eorum forte dubitationes damus eis licentiam ſingulis unum [15] ad hoc conſtituere (geſtis [16] apud clariſſimum [17] magiſtrum cenſus [18] feliciſſimæ civitatis [19] ſolemniter celebratis) & licentiam [20] ei dare, ut delegentur ei ab iis qui veniunt ad ejus ſtationem & documenta, & dimiſſis [21] eis intereſſe: & nulli omnino alteri in ſtatione exiſtenti, licentiam eſſe, ut aut delegetur ei initium, aut cum dimittuntur, interſit: niſi tabellioni qui auctoritatem habet, aut qui [22] ab eo ad hoc ſtatutus eſt. Si vero præter hoc fiat, & alter delegetur: tunc ſubjacet pœnæ tabellio, qui auctoritatem habet a nobis dudum definitam: ipſis tamen documentis propter utilitatem contrahentium non infirmandis. Novimus enim quia legis metu de cætero & ipſi cuſtodient quæ a nobis decreta ſunt, & documenta ſub cautela facient.

CAP. II.

Ut tabelliones in protocollo deſcribant, idque cum die & conſule.

ILlud quoque præſenti adjicimus legi, ut tabelliones non in alia charta pura [23] ſcribant documenta, niſi in illa quæ in initio (quod vocatur protocollum [24]) per tempora glorioſiſſimi comitis ſacrarum noſtrarum largitionum habeat appellationem [25], & tempus quo charta facta eſt, & quæcunque in talibus ſcribuntur: & ut protocollum non [26] incidant, ſed inſertum relinquant: novimus enim multas falſitates ex talibus chartis oſtenſas & prius, & nunc: ideoque licet aliqua ſit charta (nam & hoc ſancimus) habens protocollum non ita conſcriptum, ſed aliam quandam ſcripturam gerens, neque illam ſuſcipiant, tanquam adulteram, & ad talia non opportunam, ſed in ſola tali charta, qualem dudum diximus, documenta ſcribant. Hæc itaque quæ de qualitate talium chartarum a nobis decreta ſunt, & de inciſione eorum quæ vocantur protocolla, valere in hac feliciſſima ſolum [27] civitate volumus, ubi plurima quidem contrahentium multitudo, multa quoque chartarum abundantia eſt, & licet legali modo intereſſe negotiis, & non dare occaſionem quibuſdam falſitatem committere, cui ſe obnoxios exiſtere demonſtrabunt, qui præter hæc aliquid agere præſumſerint.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſanctam declarata ſunt legem, tua celſitudo operi effectuique tradere feſtinet. Dat. 19. [28] Kal. Septembr. *Conſtantinop.* poſt BELIS. V. C. CONS. anno 2. [29].

TIT. XXIV.

UT [30] NON LIBERENTUR CURIALI [31] FORTUNA JUDÆI, NEC SAMARITANI, AUT HÆRETICI, OCCASIONE EORUM RELIGIONIS, SED CURIALIBUS QUIDEM FUNCTIONIBUS SUBJACEANT, PRIVILEGIIS VERO CURIALIUM NON FRUANTUR: POSSE VERO EOS CONTRA ORTHODOXOS QUOD SUBJACEANT CURIALI FORTUNÆ, TESTIMONIUM PERHIBERE, UT QUI ET PRO ORTHODOXA POLITIA RECTE TESTIMONIUM PERHIBEANT.

NOVELLA CONSTIT. XLV.

Idem Imp. Joanni P. P. iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

VErbum quoddam nobis tua retulit eminentia, quoſdam inter curiales eſſe Judæos forte, aut Samaritas, aut Montaniſtas, aut aliter reſpuendos homines, quibus nondum hactenus recta & immaculata fides illuxit: ſed & in tenebris ſedent animis vera non ſentientes ſacramenta: & quoniam hæreticos [32] odio habemus, putant per illam occaſionem liberi curialium eſſe functionum, & quæ competunt his, declinare. Nos igitur mirati ſumus, ſi ſapientia & acumen tuum tales eorum pertulit rationes, & non repente talia dicentes dilaceraſti. Si enim homines quidam ſunt, qui quidem putant propter noviſſimam abſurditatem illa promereri ſe præmia, quæ ſolis maximis dignitatibus reſervavimus, quis non eorum habeat exoſam inverecundiam & ſtultitiam? Quapropter curiam exerceant [33] hujuſmodi homines, & nimis ingemiſcentes, & curialibus functionibus, ſicut etiam officialibus, ut dudum ſancitum eſt: & nulla [34] religio ab ejuſmodi eos excipiat fortuna, (horum enim nihil neque antiquorum qualibet legum, neque Novellarum dictum eſt) indigni tamen curiali ſint honore, & quoniam leges plurima curialibus præbent privilegia, & ut non cædantur [35], neque ad [36] aliam ducantur provinciam, & alia plurima, horum nullo [37] fruantur: ſed ſi quid ſcriptum eſt de curialibus, quod non confert privilegium, hoc etiam in his valeat, & compleant corporalia & pecuniaria munera, & nulla ab his eripiat eos lex: honore vero fruantur nullo, ſed ſint in turpitudine [38] fortunæ, in qua & animam volunt eſſe. Sic igitur eis de hoc diſpoſitum ſit.

CAP. I.

ILlud quoque nunciaſti dignum [39] quæſtione tua natum. Quia enim hæreticos [40] teſtimonium [41] perhibere prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, dantes eis per noſtram conſtitutionem [42], ſiquidem inter alterutros miſceantur illi & litigent, & uterque [43] hæreticus ſit, actor & reus, poſſe teſtimonium perhibere, dignis adinvicem exiſtentibus, & litigantibus, & teſtimonium perhibentibus: ſi vero rurſus hæreticus ſit & orthodoxus, contra hæreticos quidem etiam valde dari teſtimonium orthodoxo, adverſus orthodoxum autem nequaquam: orthodoxis quoque exiſtentibus litigatoribus nullum eſſe penitus acceſſum illis ad teſtimonium perhibendum. Docuiſti igitur nos quod quidam orthodoxi conſtituti refugiunt curialis eſſe fortunæ, & neceſſitatem ſubire perhibendi teſtimonii eos qui illi genere juncti ſunt, vel qui alias aliquo modo eorum ſciunt fortunam. Et quoniam lex eorum ſuſpendit ſuper [44] orthodoxis teſtimonia, propterea judices piguiſſe hoc admittere, cumque in vanum metuant invicem, qui hujuſmodi dubitant recipere teſtimonium, primum quidem pro [45] orthodoxis fiunt, (hoc autem leges agere hæreticos non prohibent) deinde ſi exiſtentes curiales poſtea contra fortunam reluctantes trahit quiſpiam ad curiam, & hæreticos ad teſtimonium vocat, quomodo non hoc pro noſtra agit republica? ut ſit quidem reſpublica litigans orthodoxa, & maxime ex quo nos Deus dedit imperare: qui autem ſuper hoc teſtantur, pro orthodoxis perhibeant teſtimonium. Converſatio enim noſtra recta eſt, & plena orthodoxa fide, omni alia hæreſi merito conſtituta ſub odio.

EPILOGUS.

† Et hoc igitur tua eminentia cuſtodiat, noſtram cognoſcens mentem, & quod reipublicæ expedit commemorans, & ſciens per omnia, quia illa nobis agere & ſancire lege ſtudii eſt, quæcunque noſtræ proſunt reipublicæ. Dat. 15. Kal. Septemb. *Conſtantinop.* poſt Conſulatum BELIS. V. C. [46].

1 Pœna tabellionis in hanc legem committentis. 2 Id eſt munere. Hic enim *ſtatio* pro munere accipi videtur, quod majus eſt, quam officium. 3 Is eſt, qui vocatur a Juliano *cap.* 174. diſcipulus tabellionis. 4 Ἐφ' ᾧ τε ἐπιταγῆναι τὸ συμβόλαιον, ad perficiendum inſtrumentum. 5 Pœna tabellionis, qui per diſcipulum aut exceptorem ſive notarium, non per ſe inſtrumenta format, ſtationis amiſſio, cætera hic vide. 6 Tabellio. 7 Diſcipulus nimirum tabellionis. 8 Interdum alius eſt ſtationis dominus, alius tabellio. 9 Tabellio, licet ægrotus ſit, per ſubſtitutum inſtrumentum formare non poteſt: ſed ad ſe contracturos evocare debet, & ab eis cauſam integram audire. Poſſis etiam colligere, non ideo inſtrumentum reprobari, quod confectum fuerit a tabellione ægroto. 10 Vid. *l.* 3. 4. 5. 6. *ff. de legib.* 11 Nihil ita certum eſt, ut non poſſit controverti, deque eo quodammodo dubitari. 12 Utilius eſt pauca tuto agere, quam multa cum periculo. 13 Id eſt, oculis conjectis intuentes humanam naturam.
14 Id eſt æquabiles, συμμέτρους. 15 Licet tabellioni adjutorem & ſubſtitutum habere, & per eum contractus formare abſolvereque partibus: in ſtatione tamen. 16 Tabellio, ſubſtitutum quidem habere poteſt, ſed unum tantum eumque probatum in urbe a magiſtro cenſus: ut hinc conſtet, liberam ſubſtituti probandi facultatem tabellionibus fuiſſe, liberam inquam, hoc eſt ſine confirmatione magiſtri cenſus: ut in provinciis, apud defenſores civitatis. 17 Tabelliones igitur fuere in diſpoſitione & cura magiſtri cenſus in ipſis urbibus regiis: ut in provinciis ſub cura defenſoris civitatis. 18 Poſterior ætas hunc magiſtratum γενικὸν appellavit, auctore Leone 44. & Suida: ut & locum ipſum, in quo acta & inſinuationes fiebant, quod & Cedreno in Nicephoro Phoca ταξείδιον. vid. Cujac. *hic.* 19 In provinciis vero apud defenſorem civitatum. 20 Senſus eſt: Subſtitutum tabellionis, mandato contrahentium inſtrumentum poſſe complere in ſua ſtatione, poſſe etiam ejusdem inſtrumenti complemento intereſſe. 21 Ἀπολυομένοις παραγίνεσθαι, id eſt, qui abſolvendis intereſſent. 22 De eo jam dictum eſt. 23 Solent tabelliones contractus primo referre in ſchedam, deinde in mundum redigere: in mundum, id eſt in chartam puram, χάρτην καθαρόν. Hieronymus *adverſus Rufinum.* Schedulis nondum ad purum digeſtis. 24 Protocollum quid eſſet, dixi in epigraphe hujus tituli.
25 Protocollis continetur nomen Comitis largitionum, & tempus quo charta facta eſt. Jul. *hic. num.* 175. 26 Cur id jubeatur, dixi in epigraphe *ſupr. eod.*
27 Non idem eſt in primo capite hujus Novellæ. 28 16. *Scrimg. Julian.*
29 Id eſt, anno 537.

30 De Judæis & Samaritanis & hæreticis curialibus Julian. *conſt.* 41. De decurionibus hæreticis qui adverſus orthodoxos teſtimonium exhibere poſſunt. *Index Reginæ apud Cujac.* 31 Βουλευτικῆς τύχης. Scrimg. 32 Hæretici odio habendi.
33 *l.* 1. *C. de hæreticis. l.* 12. *l.* 49. *C. de decur.* facit *lex* 5. *l.* 10. *C. de Judæis.*
34 *d. l.* 49. *l.* 3. *in fin. ff. de dec.* 35 Τύπτεσθαι, id eſt, ne ictus fuſtium eis inferatur *Hal.* tormentis ſubjiciantur. Jul. *hic.* Cruciatus & tormenta appellat *l.* 33. *Cod. de decur.* corporales injurias, *l.* 55. *l.* 58. *C. de decur.* additur a Scrimgero & Haloandro περί τε τὸ μὴ παρίστασθαι, id eſt, ne ſiſtatur judicio injurioſe. 36 *l.* 25. *C. de dec.*
37 Et ita hæretici coguntur onera civitatum ſuſtinere, etſi privilegia non ſentiant orthodoxis eodem munere fungentibus attributa. 38 Hinc colligunt nonnulli, Hæreticos infames eſſe, tamen non omnes inteſtabiles, *ut* §. *eod.* Infamis quidem eorum religio, non ideo tamen eorum teſtimonium paſſim reſpuitur, §. *eod.* 39 Id eſt, dignum tibi viſum fuiſſe, quod a nobis quæreres. 40 De teſtimoniis hæreticorum. Jul. *cap.* 177. 41 *l.* 21. *C. de hæret.* 42 *d. l.* 21. 43 Actore & reo hæreticis litigantibus, hæreticus teſtis eſſe poteſt, *ut hic.* Orthodoxo, & hæretico litigante, hæreticus in hæreticum teſtis eſſe poteſt, at non in orthodoxum: pro eodem poteſt. §. *ibi, ſi vero rurſus.* Inter ſolos orthodoxos nullo modo teſtari poteſt, *infr. ibi, orthodoxus quoque.* niſi orthodoxus refugiat munus curiæ. Poteſt enim eo ſpeciali caſu hæreticus audiri, deponens orthodoxum curialem, aut patre curiali genitum. Jul. *hic. n.* 177. 44 Ἐπ' ὀρθοδόξοις, id eſt, adverſus orthodoxos. 45 Teſtis, pro privatis orthodoxis qui eſſe poteſt, multo magis pro univerſitate orthodoxorum teſtimonium ferre poterit. 46 Id eſt, anno 536.

COLLATIO QUINTA.

TIT. I.
DE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM[1] ALIENATIONE ET[2] SOLUTIONE[3].

NOVELLA CONSTIT. XLVI.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ET circa leges studium, & alia omnia a nobis ideo quotidie cum labore aguntur, ut utilitatem nostris subjectis inveniamus: quod effusum quidem immensumque est, removentes, quod autem & optimum & meritum, subrogantes. Sæpe quoque ex studio propter priorem immensitatem etiam ultra mensuram legem constrinximus: ut quod primitus effluebat retinentes, ita æqualitatem de cætero introduceremus. Nuper[4] igitur scripsimus legem de sanctissimis ecclesiis omnibus, & monasteriis, & reliquis venerabilibus domibus, nullam[5] esse eis rerum immobilium alienationis licentiam permittentem. Videbamus[6] enim causam effusam, & paulatim ad alios ecclesiasticas migrantes possessiones, neque pretiis solutis dignis, neque opere inevitabili imminente alienatis: sed etiam contra positas jam leges, decies millies circumventiones factas. Quocirca primam perimentes viam, omnibus similiter inaccessibilem contra earum facimus circumventiones. Sed hinc pleræque quidem sanctissimarum ecclesiarum aliarumque venerabilium domuum utilitatem habuerunt possessiones, nullo has minuere præsumente. Occurrit tamen etiam aliquid difficile[7], debita enim aut longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maxime per fiscales occasiones eis accidentia, ad alienationis necessitatem sacras perduxerunt domos. Mobili enim non extante substantia sufficienti, periclitabantur in novissimam venire necessitatem harum præsules, neque vendere potentes, neque unde debita solverent habentes. Sed pro talibus quidem debitis posse pro[8] solutione creditoribus dari possessiones ecclesiasticas: tamen cum competenti subtilitate & observatione facienda solutione, jam sæpe permisimus: licut neque palam hoc nostra prius permisimus lege. Si vero non privatus aliquis est creditor, sed imminet fiscus, & exigit debita, est autem inopia pecuniarum, accipere vero immobilem possessionem impossibile est: fiscum hic relaxare aliquid subtilitati legis competere judicavimus. Et si qua necessitas hujusmodi fiat, etiam alienationem finere perspeximus.

CAP. I.

SAncimus igitur, si sanctarum aliqua ecclesiarum aut reliquarum colendarum domuum fiscales debeat functiones, & unde faciat harum redditionem, non habeat: convenire omnes in unum & qui ex clero sunt, & Deo amabilem episcopum ejus civitatis[9], insuper & metropoleos, & sacris[10] propositis eloquiis causam examinari: & si non apparuerit ullus[11] quæstus citra alienationem immobilis rei valens solvere fiscale debitum, tunc licentiam eis esse sententia tali procedente, & decreto[12] celebrato apud provinciæ judicem, etiam possessiones immobiles contingere, & eas alienare ad solutionem debiti: ementibus[13] quidem, in fiscum solventibus, & desuscepta[14] inde percipientibus & subeuntibus[15] fiscale debitum, & cautelam inde habentibus, & nihil metuentibus primitus positam legem: constitutis etiam fiscalibus desusceptis insinuatis[16] inter monumenta gestorum, deponentibus iis qui fecerunt ea, ut & apud sanctissimas ecclesias salventur data desuscepta, eo quod fiscalia soluta sint tributa, & omnia secundum nostram legem gesta sint: non potentibus aliquibus fingere fiscale debitum, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere. Ideo enim & decreti factionem permisimus[17], ut & fiscale debitum testimonio pandatur, & ex quantis descendit temporibus, & quoniam non pecuniis solutum est, sed in necessitatem alienationis venit, ut veritas undique protestata sit: omnibus coram sacris Evangeliis agendis: scientibus & episcopis, & clericis, & aliis omnibus, quia Deus respiciet quæ geruntur ab eis: & si quid egerint per dolum, aut lucrum, aut machinationem: hoc in suis recipient animabus viventes ac morientes.

CAP. II.

SI vero privatus aliquis creditor fuerit, possit secundum pro soluto[18] schema accipere immobiles possessiones, hic quoque decreto faciendo: pro mensura vero eorum debitorum assignandis eis possessionibus. Si vero fiscale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem immobilium accedere secundum priorem observationem: ut nihil desit neque subtilitatis neque communis utilitatis.

CAP. III.

HIs autem universis sanctissimam majorem[19] ecclesiam felicissimæ hujus urbis, & ejus confinia, & orationum domos, quarum ipsa curam suscepit, omnibus excipimus modis, quæ jam de hoc sancita sunt a nobis, in sua virtute durantibus. Si autem & aliqua monasteria sub eadem sanctissima majore ecclesia sint: nec ea sub præsentem facimus legem, forinsecis[20] in provinciis eam constituentes solum, in quibus multa quidem est inopia pecuniarum, per quam sanctissimæ ecclesiæ solvere per pecunias debita non valuerunt.

EPILOGUS.

† Tua igitur celsitudo, quæ placuerunt nobis, cognoscens, secundum hæc procedere super sacris rebus alienationes custodiat. Datum 14.[21] Kal. Sept. *Constantinop.* post Consul. BELIS. V. C. Anno[22] secundo.

TIT. II.
UT[23] PRÆPONATUR[24] NOMEN[25] IMPERATORIS[26] DOCUMENTIS[27], ET UT[28] LATINIS LITERIS APERTIUS TEMPORA INSCRIBANTUR.

NOVELLA CONSTIT. XLVII.

Imp. Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ILlud omnium honestius esse putandum documentum, & gesta, & quod omnino pro temporis memoria hominibus adinventum est, quod ipsa quoque commemoratione ornatur imperii. Consules[29] etenim & indictiones, & quodcunque indicium temporum omnino est apud nos, sunt quidem forsan & hæc significativa horum quæ volunt: non tamen nos aliquod horum perimimus, sed majorem adjectionem eis imponimus: ut ex majoribus & perfectioribus eis temporum designetur cursus. Si quis enim respexerit[30] ad vetustissima hominum, & antiqua reipublicæ: *Æneas*[31] nobis Trojanus rex, reipublicæ princeps: & nos quidem *Æneadæ* ab illo vocamur, sive quis etiam ad secunda[32] principia respexerit, ex quo pure Romanorum nomen apud homines coruscavit, reges eam constituerunt Romulus & Numa: ille[33] quidem civitatem ædificans, hic[34] autem eam legibus ordinans & exornans: sive etiam tertia[35] principia sumat quilibet imperii: Cæsarem maximum, & Augustum Pium: & ita rempublicam nobis inveniet hanc quæ nunc est valentem: sitque immortalis ab illis procedens[36]. Erit ergo absurdum in documentis[37] & in iis quæ in judiciis aguntur, & absolute in omnibus, in quibus memoria quædam fit temporum, non imperium his præponi.

CAP. I.

UNde sancimus eos quicunque gestis[38] ministrant, sive in judiciis, sive ubicunque[39] conficiuntur acta, & tabelliones qui omnino qualibet forma documenta conscribunt in hac magna civitate, sive in aliis gentibus omnibus quibus nos præsidere dedit Deus, hoc modo incipere[40] in documentis: *Imperii*[41] *illius sacratissimi Aug. Imperatoris anno tanto*: & post illa inferre consulis appellationem, qui in illo anno est: & tertio loco indictionem[42], mensem[43], & diem: sic enim per omnia tempus servabitur & pro imperii memoria, atque consulatus ordine, & reliqua observatione interposita documentis, inadulterata hæc valde constituentur. §. 1. Si qua vero apud Orientis habitatores aut alios homines observatio custodiatur in civitatum temporibus, neque huic invidemus, sed præscribatur quidem imperium: sequatur vero (sicut dictum est) consul & indictio, atque mensis, & dies secundum quam geruntur & conscribuntur quæ aguntur: & tunc inferatur etiam civitatis[44] omnibus modis annus. Nos enim auferimus quidem priorum nihil, imperiali vero additamento causam augemus. Et inchoetur mox auctore Deo a præcedente prima indictione, ita quodammodo eis scribentibus: *Imperii Justiniani sacratissimi Augusti & Imperatoris anno* XI. *post Consulatum Flavii Belisarii clarissimi viri anno* 2. *die autem tot, & tot, Kal.* sicque in omnibus nominentur imperii anni, & nostri, in quantum eos Deus elongaverit, & de cætero imperatorum. Palam namque est, quia nunc quidem annum XI. nostri scribunt imperii: inchoante vero Aprili mense, & prima[45] die, in qua nos Deus Romanorum superposuit rebus, XII. annum scribent: & ita de cetero donec nostrum Deus imperium extenderit: ut nobis etiam hæc causa super leges, & harum celebrationem continue maneat immortalis[46], dum memoria imperii omnibus simul intersuerit causis atque temporibus.

---

1 Rerum scil. vel annonarum civilium, vel rusticorum mancipiorum, Jul. *const.* 7. adde *Nov.* 7. §. *& eundem* Jul. *const.* 7. 2 Et aliis contractibus. Jul. *constit.* 7.
3 Additur in editione Scrimg. δίχα τῶν ἐν Κωνσταντίνε πόλει, id est, exceptis Constantinopolitanis. 4 Intelligit *Novell.* 7. 5 Epitome *Novell.* 7. 6 Causa prohibitionis. *Nov.* 7. 7 Exinde scilicet. 8 Sensus est, Prædia ecclesiastica (si pecuniæ & mobilia desint) privato creditori in solutum dari: vendi item posse cum prædiis decreto, ita ut pretium solvat emptor & tributa, quæ debet ecclesia: nec enim fiscus prædia in solutum accipit. 9 De cujus debito ecclesiastico agitur. 10 Καὶ τῶν θείων προκειμένων λογίων. 11 Id est, ulla ratio. 12 Bona ecclesiastica vendi utiliter non possunt sine decreto judicis, *ut hic*, quod tamen immutatum est *Nov.* 120.
13 Emptoribus pretium fisco solventibus. 14 Ἀποδείξεις, id est, apochæ.
15 Id est, ita ut teneatur fisco ad id exsolvendum, quod ecclesia fisco debuit. 16 Insinuati instrumenti exemplum petitur ex actis publicis, *l.* 4. *Cod. de fid. instr. l.* 2. *Cod. de discussorib.* 17 Hodie non requiritur decretum: satis enim est acta confici gratuito apud Patriarchas, metropolitanos episcopos, secundum suam jurisdictionem, *Nov.* 120.
18 Pro soluto σχῆμα, est titulus pro soluto, eo sensu: Privatum creditorem posse titulo pro soluto immobiles ecclesiæ possessiones accipere. 19 Sanctæ Sophiæ.
20 Exteris, ταῖς ἔξω χώραις. 21 15 *Scrimg.* 22 Hæ duæ voces non extant apud Scrimgerum, lata igitur fuit hæc constitutio anno 536. vel 537.
23 De præfatione instrumentorum. Jul. 8. *cap.* 178. 24 De præfatione instrumentorum. Jul. *const.* 42. 25 Huc refer *cap.* 1. § 26 Hinc colligitur, Nomen Christi necessario quoque præponendum esse instrumentis. 27 Omnibus sive in judicio, apud judicem, sive apud magistrum census, sive apud defensores, sive in urbe, sive in provinciis, Jul. 22. *cap.* 178. 28 Huc refer *c.* 2. §. 29 Ideo constitutum fuit: quod tempus instrumentorum initiis multifariam designaretur, puta Consulibus, indictionibus, mense & die adjectis. Quibusdam in civitatibus conditæ civitatis annos præscribi mos erat. Ægypti annos numerabant ex suo Augustali, vide quæ dixi ad *tit. C. de off. præfect. Augustalis.* Aliæ civitates per suos consules, per lustra seu Olympiadas, vel quinque annos, tempora numerabant, ut Burdegalensis civitas & similia municipia. Quin & Romæ post vastationes Gothorum imperio Byzantium translato (ut Roma municipium potius, quam sedes imperii videretur) per Olympiadas ratio annorum cœpit computari, ut patet ex decreto Tert. Romæ urbis patricii, cujus ultima clausula ita legitur, 2. Kalend. Jul. anno imperii Justiniani V. LVI. Olymp. vide Scalig. 2. Auson. 23. *in fine.* 30 Historiæ Romanæ brevis & succincta partitio. 31 Vide Liv. 1. 32 Consules intelligit: tria enim fuerunt præcipua tempora apud Romanos, Regum, Consulum, Imperatorum. 33 Vide Plutarch. *in Romulo.* 34 Vide Plutarch. *in Numa.*
35 Id est, Cæsarum: quorum principium *lex* 2. §. 11. *ff. de orig. jur.* refert vere ad necessitatem, id est, ad vim populo factam. Ammianus, paulo civilius, ad liberum populi arbitrium. Ideo, inquit, urbs venerabilis post superbas efferatarum gentium cervices oppressas, latasque leges fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, velut frugi parens, prudens & dives Cæsaribus tanquam liberis suis regendi patrimonii sui jura permisit. 36 Hoc innuit, sub Regibus, Romanos suos annos numerasse per reges, sub consulibus per consules. 37 Id est, in instrumentis. *Goth.* Nomen Principis regnantis in instrumentis adhiberi solet. Vid. Gloss. *in l.* 3. *Cod. de Tabell. l. penult.* §. 1. *ff. de pignorib. l.* 3. *Cod. de divers. rescriptis & ibid. DD.* plures solemnitates vide apud Wesenbec *parat. de fide instrument. num* 5. Ans. 38 Actis publicis. 39 Apud magistrum census, apud defensores sive apud tabelliones. 40 Instrumentis actisque omnibus nomen imperatoris præponendum. 41 Βασιλείας τῦ θειοτάτυ, κ̀ αὐτοκράτορ☉ ἔτυς τοσῦδε. *Scrimg.* Imperante illo divo Augusto, imperii anno illo, Jul. *c.* 178.
42 Indictio spatium 15. annorum. Is numerandi mos cœpit, non tempore Theodosii magni, ut putat Cedrenus, sed Constantini, ut ex fastis Onuphrius prodidit, in quibus sub Constantini 11. consulatu & Licinii 11. ita est, Ἰνδικτιόνων Κωνσταντινιανῶν ἐντεῦθεν ἀρχή. Incipiunt autem Indictiones mense Septembri, *l. ult. in fin. C. de annon. l.* 1. *C. de militari veste: Nov.* 128. Interim notandum hæc esse paria quinto, indictione quinta, fusione quinta. *l.* 6. *C. Theod. de indulg. tribut.* vid. Cujac. *Cod. de indictionib.* 43 Vide quæ scripsi ad *l.* 3. *ff. de accusat.* 44 Quædam enim civitates, ut antea ostendi, conditæ suæ civitatis annos numerabant, a prima institutione municipii. vide Scalig. 2. Auson. 23. 45 Prima die Aprilis Justinianus Imperator inauguratus est.
46 Tempore, quo primis auspiciis in mundanum fulgorem victura, dum erunt homines, Roma. Ammianus 14.

CAP. II.

Ut tempora quæ Latinis literis designantur apertius scribantur.

ILlud quoque adjicimus, quoniam hi qui tempus in judiciis [1] designant, cum incertis illis, & antiquis [2] literis hæc declarant, observetur in omni judicio, ut post illas literas antiquitatis alias subdant, id est, has communes [3] & omnibus notas, & quæ legi ab omnibus facile possunt, & significare gestorum tempus, ut non fatigentur requirentes id tempus: deinde errantes expectent, donec hominem quemcunque comperiant literas illas pro veritate lecturum, sed si quidem reliqua etiam post præscriptionem incertarum literarum, si Græcæ sint vocis, Græcis literis, subdi tempus: si vero Latinus quidem totius chartæ consistat ordo, Latinis quidem subscribatur tempus, interpositis istis incertis elementis: clariorem tamen ordinem habentibus literis, quas liceat omnibus legere omnino syllabarum Latinarum non ignaris.

EPILOGUS.

Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, & in hac maxima civitate, & in provinciis universis quibus præes, manifesta constituat: ut nullus præsumat aliter numerare tempus, aut aliud agere, sed ita sicut dudum decrevimus. Datum Kal. Sept. *Constantinop.* imperante Justiniano perpetuo Augusto, anno XI. post consulatum BELIS. V. C. anno II. [4].

TIT. III.

DE [5] JUREJURANDO [6] A MORIENTE PRÆSTITO, PROPTER [7] MENSURAM [8] SUÆ SUBSTANTIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XLVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SEmper hanc unam habemus intentionem, dispositiones morientium esse firmas: nisi resultent [9] legi, & aperte contrariæ sint iis, quæ illi placent. Scimus igitur [10] motum & annunciatum nobis, quia cum testaretur quidam, cum jurejurando suam substantiam omnem dixit [11], & quia hanc solam reliquit suis heredibus, aliqui vero eorum heredum ad hoc [12] resultant, non juste facientes: quia [13] substantiæ quidem illius heredes fiunt, & in hoc acquiescunt iis quæ ab eo disposita sunt: quæ vero dixit cum jurejurando, nequaquam hæc rata manere, neque custodire ea secundum competentem modum volunt: cum utique nostris videtur legibus unam [14] quodammodo esse personam heredis, & ejus qui in eum transmittit hereditatem: ideoque nullus eidem sibimet edicit reluctari, & quod dixit atque juravit ratum esse, hoc nolle valere, sed contra proprios reluctari sermones.

CAP. I.

SAncimus [15] igitur, si quis descriptionem [16] faciens, sive propria manu sive per [17] alterius quidem scripturam, a se autem subscriptam, aut in suis testamentis substantiæ suæ mensuram faciat manifestam, heredibus forte aliis quidem præsentibus, aliis vero absentibus, aut etiam omnibus præsentibus: non licere heredibus contra hoc resultare, neque dicere quia aliquis heredum celaverit res extra ea quæ dicta sunt a defuncto. Sed si quidem jusjurandum moriens præbuerit, & juraverit [18] secundum [19] sua testamenta, quia nihil est aliud ei præter hæc: hoc amplecti heredes, sive filii, sive etiam extranei sint, & neque tergiversari, neque calumniari suos coheredes, neque ob hoc servos quærere ad tormenta deducere, & alia similia discutere & perscrutari, quæ solius sunt contentionis, alterius autem penitus nullius, utpote dum substantia videatur esse tanta, quantam testator jurans, hanc solam apud heredes inveniri voluit. §. 1. Sed hæc quidem inter heredes qui curiosi videntur in defuncti esse substantia, valere volumus: non tamen hoc ratum esse & inter [20] creditores: eo quod nostris declaratum est legibus, quæcunque quilibet pro [21] se dixerit, aut scripserit, hæc nihil ei prodesse, neque creditoribus præjudicare: sed illis licentia sit omnia perscrutari quo volunt modo: heredes autem contentos [22] esse iis quæ a testatore dicta sunt. Sitque [23] pœna negotii inter heredes, ut qui adversatur iis quæ relicta sunt, eis non possit omnino frui: necessitate imminente aut obedire omnibus, aut universa contemnere, & non hæc quidem eligere, his vero resultare, sed defuncti voluntatem ab ejus successoribus ita servari, ut in nullo ei contradici præsumatur. His valentibus in reliquo tempore universo, & in omni negotio nondum moto in judicio, neque [24] judiciali sententia aut interventione amicabili transacto.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, cognoscens, solenniter per programmata propria manifesta faciat universis. Dat. 10. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum BELIS. V. C. anno secundo [25].

TIT. IV.

DE [26] HIS QUI INGREDIUNTUR AD APPELLATIONEM: ET QUANDO PER SCRIPTURAM [27] MANUS PROPRIÆ [28] FIAT COLLATIO LITTERARUM: ET DE JUREJURANDO DILATIONIS [29]: ET UT CONJUNGANTUR JUREJURANDO [30] CALUMNIÆ [31].

NOVELLA CONSTIT. XLIX.

Imp. Justin. Aug. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

VOlubile [32] hoc & humanum, & quod manere idem nunquam valet, sed fit quidem semper, manet autem nunquam: & legislationibus introducit aliquem tumultum, & iis quæ videntur se habere recte & firme posita judicantur. Sed & ea quæ subtili observatione cauta sunt, plerumque turbavit emergentium varietas causarum. Scimus enim, quia dudum correximus [33] quod male & dolose circa appellationes agebatur: quia hoc solo ut cognitionem introducerent in judicium appellantes contenti, & personam facientes firmam, aut per [34] unam partem, aut etiam per cognitionem (hoc enim indifferens est) relinquebant causam: & victori omnino erat inexplicabilis victoria, non valenti neque iis quæ erant judicata, frui propter appellationem, neque appellationem examinari posse propter absentiam appellantis.

§. 1. Hæc nos dudum sancientes correximus [35], annum [36] quidem deputantes appellationem offerenti, sive ipsi secundum se ingredienti, sive communiter: quatenus intra hanc litem exequatur, & mereatur quæ justa sunt, & non relinquat ea sine provisione, deinde propter clementiam, si per occasionem judicis appellatio prolongetur, aut per aliam quamlibet causam inevitabilem, etiam alium adjicientes annum: post quem nisi litem compleverint, ratam manere victoris sententiam sancimus. Hæc itaque placuerunt nobis, & communi lege conscripta sunt: & obtinere legem hanc volumus, & observationem illius.

§. 2. Sed plurimi interpellaverunt nos, dicentes se quidem denunciasse appellantibus, & voluisse litem examinari: non tamen ab ipsis judicibus impetrare valuisse, propter quasdam forsan inevitabiles occupationes. Alii vero etiam ventorum [37] immensitatem accusaverunt: & quia navigare non licuisset de provincia, contrariis flantibus ventis: per terram vero venire non valentes propter inopiam, aut certe quia in insula commanentes, aliter nisi per mare venire non poterant: & propterea non valuerunt examinare usque ad finem negotium, neque secundo anno: & quidam tempestatum acerbitatem, alii languorem inevitabilem, quæ omnia ex ipsis agnoscimus rebus nobis insinuatis. Unde nos hæc juste moverunt, & legem transcendere nolentes, & iis qui per talem quandam fortunæ circumventionem læduntur, dare præsidium possibile cupientes.

CAP. I.

Ut imminente biennii fine appellationis causa pertractetur.

QUid ergo agere oportebat, nisi ad legem aliam respicere, quæ digne causam juvaret? Observatio si quidem reliqua prædictæ legis nostræ (sicuti prædiximus) per omnia custodiatur. Si vero pro veritate inevitabile quiddam evenerit: & qui appellationis litem exequitur [38], non observet: & licet [39] ingressum & fatalem fecerit, non occurrat: & periclitetur [40] biennii compendio tempus: tunc confirmari [41] victoris sententiam, (quod etiam prior nostra dicit lex) sed cum quadam subdivisione, quam in præsenti adjicimus. Quia enim victores juvimus immensitatem temporis fingentes iis qui appellationem quidem & per [42] fatalem ingrediuntur, non tamen ulterius examinationem subire volunt, aut etiam in mediis certaminibus relinquunt eam, propterea parvo quodam victores minuentes, consideravimus bene forte quod decet. Volumus etenim eum qui vicit causam, si voluerit pro [43] veritate firmari sententiam: non ex circumventione, nec tempore quodam, sed ex ipsa rerum veritate (etiam deserente eo qui appellationem obtulit) ingredi: & hoc ipsum accusare [44] & quærere desertorem: & [45] sive invenire eum valuerit, sive ille non appareat, suas allegationes deducere ad medium; quippe

1 In monumentis publicis dixit Jul. *cap.* 179. hoc sensu: ut ne qui scribunt tempora in monumentis publicis, utantur illis literis veteribus & obscuris, sed per Græcas literas tempora scribant, si monumenta Græce composita sint: sin Latine, Latinis literis, & quidem claris, ut possint a quocunque Latino literato cognosci. 2 Antiquas vocat literas puta C. aversum, hoc modo Ɔ, ad instar apostrophi, & I. & V: hoc modo IV. pro quatuor: & π inter se δ complectens pro 50. 3 Justinianus jubet numerorum & temporum notationes esse ὁλογραμμάτως, ὁλογραμμάτων διότι χωρὶς χαρακτήρων ὅλαις ταῖς συλλαβαῖς γέγραπται. Eodem modo rejectis siglis vel higlis Justinianus voluit Pandectas esse ὁλογραμμάτως, & ultimas voluntates inter liberos. *Nov.* 107. Goth. Vide Cujac. 12. *observ.* 40. Ans. 4 Id est, anno 537.

5 Vide quæ notavi ad *l.* 6. *C. de testam.* 6 De eo, qui moriens juravit, quantum haberet in bonis. Index Reginæ apud Cujacium. adde *l.* 1. *C. arbitr. tut.* 7 Id est, de modo, de mensura ἕνεκεν τοῦ μέτρου. 8 Si quis modum substantiæ suæ in scriptis declaraverit. Jul. *const.* 43. 9 Εἰ μὴ μάχονται νόμῳ. Goth. Vide Rittershus. *part.* 6. *c.* 7. Ans. 10 Ἴσμεν τοίνυν καὶ ἐν τοῖς πράγμασι κινηθέν. id est, scimus de facto agitatum. 11 Declaravit, edixit. 12 Πρὸς ταῦτα ἀνανεύουσιν, id est, hanc abnuunt. 13 Absurdum est credere injurato & jurato non credi. 14 Persona quodammodo una est heredis ac defuncti, *l.* 2. §. 2. *ff. de prætor. stipul.* ut & patris & filii. *l. ult. Cod. de liberis præterit.* 15 Hinc sumpta est Authentica, *Quod obtinet. Cod. de probat.* 16 Sine testamento scilicet. Jul. *hic.* id & adversativa arguit, ℣. *eod.* ibi, aut in suis testamentis. sine testamento, non interpretor codicillos, seu quamcunque scripturam defuncti, testibus munitam, & ad id institutam, ut de modo seu quantitate bonorum defuncti testaretur. 17 Per alium descriptio bonorum facta requirit domini subscriptionem. 18 Alias si non juraverit, veritati non officiet patrimonii descriptio, *l.* 10. *Cod. commun. utriusque judicii. l.* 1. *C. arbitr. tut. l.* 81. §. 4. *ff. de legat.* 1. *l.* 77. §. 32. *ff. de leg.* 2. *l.* 15. *in fin. ff. ad l. Falc.* nam plerumque testator æstimat, sua bona non exquisite, sed ἐν πλάτει. At vero qui jusjurandum adjicit, magis deliberate res suas æstimare intelligitur, & ita velle, ut æstimationi stetur. Jusjurandum, enixæ voluntatis preces. *d. l.* 77. §. 23. adde *l.* 3. *ff. de jure fisci.* 19 Id est, in suo testamento. 20 Bonorum descriptio vel taxatio a defuncto facta, licet jurata heredibus noceat, non tamen nocet creditoribus. Licet itaque creditoribus omnia perscrutari, & veritatem exquirere & suo commodo uti. Jul. *c.* 180. 21 Nemo propria confessione, *l.* 11. §. 1. *ff. de interrogat.* vel subnotatione alium sibi obligat, *l.* 6. 7. *C. de probat.* Quid si contra se scripserit? dixi ad *d. l.* 6. & *l.* 7. 22 Heredibus necesse est sequi ea, quæ testator dixerit, scripserit, subscripserit, vel quocunque modo declaraverit. Jul. *ibid.* 23 Pœna heredis vocem testatoris reprobantis hæc est, ut hereditatem amittat. 24 Julianus hic notat, hanc constitutionem non solum in futuris, sed etiam in causis adhuc pendentibus tenere. 25 Id est, anno 537.

26 Περὶ τῶν εἰσιόντων τὴν ἔκκλητον ῥέων. *Scrimg.* id est, de reis, qui ingrediuntur ad appellandum. De temporibus appellationum. Jul. *const.* 44. de appellationibus. *Index Reginæ apud Cujac.* vide *cap* 1. ℣. *eod.* 27 Περὶ ἰδιοχείρων προκομιζομένων ὑπὸ τοῦ ἀναγομένου. *Scrimg.* id est, de privatis scripturis prolatis ab eo, quo cum agitur. De comparatione literarum, sive ex prolatione instrumenti, sive ex chirographo Jul. *hic n.* 182. De privatis scripturis *Index Reginæ apud Cujac.* vide *c.* 2. ℣. *eod.* 28 Privatæ. 29 Index Reginæ apud Cujac. περὶ τοῦ ὅρκου τῆς ὑποθέσεως. 30 *Scrimger.* Index Reginæ de jurejurando propter calumniam dando, vel propter dilationes petendas aut probationes exigendas. Jul. *const.* 44. *n.* 183. vid *cap* 3. ℣. *eod.* 31 Additur in Scrimgeri editione & in Indice Reginæ, & ut semel tantum pro omni probatione juretur. 32 Τὸ ῥευστὸν, id est, fluxus. 33 *l. ult.* §. 4. *C. de temp. appell.* 34 Ἡ κατὰ μίαν μοῖραν. *Nov.* 53. *cap.* 4. *l. ult. ff. ad SC. Treb.* 35 *d.* §. 4. 36 Appellationis causa intra annum finienda. 37 Venti contrarii navigationi moram excusant. adde *l.* 2. §. 3. *ff. si quis cautionibus.* 38 Id est, & si condemnatus priori judicio non comparuerit. *Goth.* De temporibus appellat. & ad hanc Novell. vide Rittershus. *in exposit Nov. part.* 10. *cap.* 3. Ans. 39 Καί τοι τὴν εἴσοδον κατὰ κυρίαν ποιησάμενος οὐκ ἀπαντήσει, id est, & neque ingressus fuerit, seu comparuerit ad diem præfixum. Nam quas Græci κυρίας ἡμέρας dixere, 12. tabulæ appellant status dies, stata tempora, Galli *jours prefixs, jours d'assignation.* Num bene hic fatales dies? Bodinus 3. *Resp.* 6. non putat. errori causam dedisse censet, quod qui ex Græco Latinas fecerunt has constitutiones, videantur legisse κηρίας ἡμέρας pro κυρίας. vide *l.* 12. §. 7. *Cod. de ædificiis privatis.* κὴρ enim fatum significare, ἐκ τοῦ κηρῶ τὸ στερίσκω. κηρίαν vero fatalem diem. Demosthenes contra Midiam, ἐπειδὴ ἧκεν ἡ κηρία τοῦ νόμου. & contra Stephanum κηρίαν ἐγγράψαι. & ad Nicostratum, ἡμέραν διαμετρημένην. Alii appellant ἡμέραν ἐμπρόθεσμον καὶ ὡρισμένην, statuta tempora, *l.* 3. *Cod. de temp. appell.* Hinc Synesius epistola ad Theophilum vocat ultimum vitæ diem κηρίαν. Plura vide apud Bodinum *dicto loco.* qua in re videtur parum dissentire a Cujacio. adde, quæ de fato causarum scripsi ad *l.* 14. *C. de advocat. divers. jud.* 40 Id est, & periculum sit, ne biennii tempus effluat. 41 Tacite. 42 Κατὰ κυρίαν, *au jour prefix, au propre jour qui a esté prefix.* 43 Ταῖς ἀληθείαις, id est, si re vera. 44 Nota, quid victori agendum sit apud *Ephetem* seu judicem appellationis, victo per biennium non prosequente causam appellationis. 45 Qui per biennium cessat in causa appellationis, litem deseruisse dicitur.

biennio

biennio instante : ad finem tamen, ita ut unus forte supersit negotio mensis : & siquidem apparuerit superior, firmam esse sententiam : si vero inferior circa [1] certamina, etiam eo qui appellationem obtulit, & fatale ingressus est, non observante causam, suscipiat [2] ex jure decretum. Illo tantummodo adjecto, ut sive obtineat causam is qui etiam prius vicit, sive circa eam minor inveniatur, expensas ei modis omnibus post appellationis ingressum factas desertor præstet. Sive namque obtineat causam occasione expensarum : secundum hoc ipsum quod etiam vincit, recte justum est etiam expensas accipere : sive minor inveniatur, eo quod omnino ille deseruit : & contingit eum etiam deferentem vincere : expensas quidem præstet : sententia vero fruatur, gratias agens Deo, & præsenti legi ita justitiam sibi servanti, & tantummodo in expensas damnificanti : quibus non lex, sed ipse absens se damnificavit. Si [3] vero neuter occurrit, neque victor, neque victus, qui etiam secundum fatalem ingressus, postea deseruit, sententia victoris maneat firma : omnibus reliquis super appellationibus scriptis legibus, existentibus & in spatiis temporum, & in aliis, hanc enim legem specialiter super iis qui post ingressum fatalis factum deserunt, ponimus : nihil aliarum legum aut temporum appellativorum neque perimentes, neque permutantes : firmas igitur eas etiam per hanc ponentes legem. §. 1. Illud quoque determinare optimum est : siquidem victores contingit jam sententiam promereri, firmas declarantem eorum victorias : his eos frui : nihil enim eorum quæ jam determinata sunt, commovemus. Si vero hactenus pendent, biennio instante, & nondum transacto, & nondum decreto firmatæ : etiam istæ eandem mereantur examinationem : & ita potiantur victores sententiis, si eas recte habere monstraverint.

CAP. II.

Ut [4] ex solis documentis publice celebratis comparationes fiant, exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur.

ILlud [5] etiam judicavimus huic oportere adjici legi : Quia enim dudum [6] scripsimus legem volentem ex propriæ [7] manus scriptura nullam fieri comparationem [8], sed ex solis documentis publice celebratis : videmus autem causarum experimentum egere competenti correctione in lege : & hoc ex ipso litigantium invenimus experimento : emendare eam secundum hoc volumus schema. Crebro namque proferens quidam [9] manus documentum, & ex ea faciens aut conventionem, aut suarum allegationum probationem : cum ejusdem manus adversa pars protulisset literas, & legitimam probationem exinde vellet fieri, ex quibus ipse adversarius illud obtulerat : ille utebatur lege [10], quia oportet ex publice confectis documentis fieri comparationem, & non ex aliis quæ a quoquam scribuntur. §. 1. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundum eas quæ ab adversario prolatæ sunt literas, fieri examinationem, non accusetur hoc tamquam non recte factum. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is contra quem & ex quo suas affirmat allegationes, hoc [11] non accuset : neque prohibeat comparationem literarum ad eum fieri : licet contingat esse documentum manu cujuscunque [12] conscriptum. Neque enim ipse sibi resistit, & quæ affirmavit, hæc accusabit. §. 2. Si vero etiam ex publicis archivis proferatur charta, velut [13] de suscepto descriptio, mensæ gloriosissimorum præfectorum [14] : (novimus enim etiam aliquid tale quæsitum) & quod ex publicis archivis profertur, & publicum habet testimonium, etiam susceptibile hoc esse ad collationes manuum ponimus [15]. Ubique enim falsitatis peccatum odio habentes, & [16] jusjurandum [17] præbere discutientes, & eximentes literas sancimus, & ex publicis solummodo documentis comparationem fieri permisimus [18]. Quapropter valeat per omnia lex illa præsenti subdivisione delata [19] ei, jurejurando tamen comparantium [20] modis omnibus prohibendo [21].

CAP. III.

De [22] juramento præsentis hypothesis cum juramento calumniæ jungendo [23].

QUia [24] igitur nos pro reverentia litigantium volumus mox in principio [25] litis jurare litigantes : actores quidem, *quia [26] non calumniantes inferant lites* : fugientes [27] vero, *quia credunt satisfactionem competenter se facere, & non causa contentionis* : & hanc communem posuimus legem contra omnem personam, modis omnibus hoc nulli concedentes. Illud quoque adjicimus, ut si quis probationem petierit, quanquam suorum sermonum aut literarum : juret prius, *quia [28] non dilationis causa hoc agit.* multi namque sola injuriæ causa, & maxime super nobilibus mulieribus, sive literarum probatio objiciatur, sive alia qualibet causa, ad jusjurandum hoc concurrunt : ut in uno negotio frequenter jusjurandum præbeatur. §. 1. Sancimus igitur, hanc perimentes injuriam, & nolentes crebro [29] in eodem negotio jusjurandum præberi : ut utraque [30] pars, dum una quidem *de calumnia sacramentum* præbuerit, alia vero *quia justam putans reluctationem esse litis*, adjiciat, quia *in tota lite sicubi quæsierit probationes adversarium suum, non per occasionem dilationis hoc faciat, sed pro veritate : necessariam sibi a suo adversario exhibendam putans probationem* : & si hoc juraverit sacramentum, nequaquam [31] penitus (licet crebro requirendæ sint probationes) ab alterutra parte expeti sacramentum : sed dari probationes, & non crebro cogi quenquam sacramenta subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito [32].

EPILOGUS.

† Quæ igitur visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo omnibus faciat manifesta, edictis a se directis, ut omnes agnoscant, quæ nobis sunt placita. Dat. 15. Kal. Septembr. CP. post Cons. BELIS. V. C.

TIT. V.

CONSTITUTIO AD BONUM [33] QUÆSTOREM EXERCITUS ORDINAT APPELLATIONES A QUINQUE PROVINCIIS, CARIA, ET CYPRO, ET CYCLADIBUS INSULIS, ET MYSIA, ET SCYTHIA, APUD QUEM OPORTET EAS EXAMINARI.

NOVELLA CONSTIT. L.

Idem Imperator Bono gloriosissimo quæstori Justiniano exercitus.

PRÆFATIO.

SCimus antea divinam facientes constitutionem [34] secundum quam tuæ gloriæ tradidimus quinque has provincias, Cariam & Cyprum, & in circuitu positas insulas, & ad hæc Mysiam, sed & Scythiam, ad hoc ut functiones suscipiant sub tua gloria : addentes & evocatas factas lites per dictas provincias, non amplius ad gloriosissimos nostros præfectos, sed ad tuam remitti magnificentiam. Quoniam igitur multi adierunt nos ex Caria, & Rhodo, & Cypro, moleste ferentes & dicentes cogi sæpe & hyemis [35] tempore fieri secundum Scytharum & Mysorum [terram] ubi degis, & illic appellationes, forte neque [36] super magnis pecuniis exercere & periclitari, & maria peragrantes longa, & appellentes in regiones a Barbaris infestatas : propter hoc perspeximus hanc legem scribere ad tuam gloriam, ut venientes quidem ex Scythia & Mysia lites, tanquam ex propinquis existentes, tua gloria per se audiat : alias vero, id est ex Caria, & prædictis insulis, & Cypro, si quidem ab initio apud gloriosissimos nostros præfectos sunt, ex divina jussione nostra traditæ præfecturæ magistratui, siquidem adveneris in hanc regiam urbem, & ipsas sub te moveri & examinari una cum gloriosissimo Quæstore sacri nostri palatii in sacro auditorio (quemadmodum & super appellationibus, posita introducit lex). §. 1. Si vero ipse in Scythia & Mysia commoreris, apud eum qui locum implet tuum in hac felici urbe, introduci appellationes, omnino siquidem factum ipsum una cum gloriosissimo nostro Quæstore, hypothesin [37] audire secundum harum examinationum schema, & minime homines dictas sustinere dyscolias [38], sed sub ipsis in communi, secundum a nobis prius dictum, judicari, propterea quod præbuerunt nobis causam, ut ita ordinaremus legem, ut cum majore & grandiore diligentia & auctoritate causæ exerceantur. §. 2. Si autem ipse des judicem in prædictis superius provinciis, is qui officium sustinet tuum in hac felici civitate, audiet, prout & a gloriosissimo præfecto constitutum est. Si enim inchoari apud tuam gloriam contingat litem, hic, ut probabile est, inventum, postea vero in medio propter militares impensas emigrare, ipsam absque mora impleri apud tuum habentem officium, sicut ipsam & ipse audisses. Si vero ab initio non a gloriosissimis præfectis appellatio ex quibusdam provinciis remittatur, sed in aliud judicium, antiquitatem omnino non innovamus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt, & per hanc sacram manifestata sunt legem, tua gloria operi & fini tradere, & custodire in perpetuum, festinet. Datum 15. Kal. Septemb. CP. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XI. [39] post BELIS. V. C. CONS. Indict. I.

---

1 Id est, in lite. 2 Id est, condemnabitur, & ita præsens absenti potest condemnari : quoties scilicet jure destituitur, sed tamen cessator & absens semper condemnabitur in expensas, sive vincatur, sive vincat. 3 Tacite confirmatur sententia victoris post biennium. 4 De comparatione literarum sive ex publico instrumento : sive ex chirographo. Jul. c. 282. 5 Hinc sumpta est Authentica, *Ad hæc*, *C. de fide instrumentorum.* 6 Hoc est, quarto Codicis, Julian. *cap.* 182. Est autem *lex pen. Cod. de fide instrum.* 7 Id est, privatæ. 8 Nisi trium testium subscriptiones habeant, & ipsi testes profiteantur se subscripsisse : aut si propriam inficiantur manum, ex collatione literarum ab ipsis descriptarum convincantur, vide *l.* 16. *Cod. de fide instrument.* Goth. De comparatione literarum vide Rittershus. *part.* 9. *cap.* 25. Ans. 9 Privati. Hoc tandem constituitur, non modo comparationem literarum fieri ex instrumento publico per tabellionem facto, sed ex chartula sine tabellione composita. Julian. *hic*, *num.* 182. dicendum apertius : Petis a me centum ex chirographo nomine meo a Titio conscripto : nego justam esse petitionem, eoque fine profero chartam contrariam, quam profiteor ejusdem Titii manu perscriptam, qua fateris, vel nullam a te numerationem factam fuisse, vel dicis causa chirographum (quod penes te habes) conscriptum fuisse. Quid juris ? actor suum ac meum chirographum recte postulabit comparari cum aliis Titii scripturis, licet privati sit hominis scriptura, neque trium testium subscriptione munita. Quid si talis scriptura ejusdem Titii manu reperiatur conscripta ? Actori probationes ad alias decurrendum erit. 10 *d. l.* 20. 11 Semel probatum improbari non debet. 12 Privati. 13 Οἷον ἀποδείξεις, puta apocha. 14 Prætorio sc. 15 Comparationes literarum non fiunt, nisi juramento præstito, ab his, quibus comparatio mandatur. adde *l.* 10. *in fin. Cod. de fide instrum.* 16 Sensus est : Apochas ex publica arca depromptas valere ad comparationem, licet non habeant subscriptionem trium testium, nec sint a tabellione confectæ, quia publicum testimonium habent. 17 Sensus est : Hominibus peritis & juratis committi onus comparandarum literarum, & earum recitationi stari, *l. penult. Cod. de fide instrum.* Literarum comparatores vocat Julianus *d. num.* 182. *in fin.* ubi male legitur *comparationes.* ἀντεξετάζοντας τὰ γράμματα Græci appellant. Scrimg. *hic.* 18 Non hoc vult, hodie ex solis publicis instrumentis fieri comparationem, esset enim sibi contraria hæc constitutio. Sed quod antea constituit *d. l. penult.* comparatores literarum publicarum juratos admitti : hos etiam jurare cogi, sicubi facienda erit comparatio instrumenti vel chirographi, non publici vel subscriptione trium testium muniti. 19 Adhibita. 20 Id est, ab his, qui literas & scripturas aliquas inter se comparant. 21 Præstando, atque ita comparatori literarum non creditur, nisi prius juratus fuerit. 22 Vid *Nov. Leon.* 99. & 107. 23 De jurejurando propter calumniam dando, vel propter dilationes petendas aut probationes exigendas. Jul. c. 183. 24 Hinc sumpta est Authentica, *Hoc sacramentum*, Authentica, *In isto*, *Cod. de jurejur. propter calum.* 25 *l.* 2. *Cod. de jurejur. propter calumn.* 26 *Nov.* 75. *l.* 8. §. 5. *ff. qui satisd. l.* 9. §. 3. *ff. de edendo. l.* 44. §. 4. *ff. famil. erc. l.* 15. *ff. ad exhib. l.* 34. §. 4. *l.* 37. *ff. de jurejur. l.* 11. §. 2. *ff. rerum amot. l.* 13. §. 3. *ff. de damno. l.* 1. *Cod. de jurejur. propter calumn. l.* 9. *Cod. de reb. credit. l. ult. C. de fidej. l. penult. C. quemadmod. testam. aper. l. ult. C. de quæst.* Formulas jurisjurandi de calumnia, tum actori, tum reo usitatas mox infra a nobis positas vide. 27 Jurare de calumnia quam ob causam rei coguntur. 28 Jurare debet, qui probationes ab adversario exigit, se citra dilationis causam eas exigere. 29 Jurare in uno negotio pluries nemo cogitur. 30 Jurisjurandi de calumnia sive ab actore, sive a reo præstandi, videtur hæc formula fuisse. Et quidem actoris hæc. Hanc litem, quam movi, calumniandi animo non movi, sed existimo, me bonam habere causam, nec dilationis, nec calumniæ causa, nec vexandi adversarii causa probationes in tota hac causa ab adversario meo ullas exigam. Reus vero jurasse sic videtur : Ego putans meam bonam instantiam causæ, ad contradicendum pervenio, nec dilationis, nec calumniæ causa, nec vexandi adversarii gratia probationes in tota hac causa ab adversario meo ullas exigam. 31 Jusjurandum unum sufficit. 32 Ὅρκου διδομένου, præstito, vel præstando, vide Julian. *constit.* 84. *in fin.* omnes (inquit) comparatores literarum prius sacramentum præstent, & tunc deinde faciant comparationem.

33 De Bono quæstore exercitus, vide quæ dixi ad *Novell.* 41. 34 *d. Novell.* 41. cui hæc derogat quod ad appellationes. 35 Navigatio hyeme periculosa est. 36 Id est, in causis vilibus & non ita magni momenti. 37 Negotium & causam, litem. 38 Molestias. 39 Id est, anno 553.

TIT. VI.

SCENICAS [1] NON SOLUM SI FIDEJUSSORES [2] PRÆSTENT, SED ETIAM SI JUSJURANDUM [3] DENT, SINE PERICULO DISCEDERE.

NOVELLA CONSTIT. LI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

NOvimus [4] pridem facientes legem [5] interdicentem *nulli licentiam esse in scenas detentas* [6] *mulieres fidejussores* [7] *exigere, quia observabunt* [8] *& impiam complebunt operationem*, pœnitentiæ tempus non habentes, & pœnas interminantem novissimas [9] his qui tales fidejussores exigunt: insuper & ipsos fidejussores sine obligatione reddere, & nullam inferri eis necessitatem personarum harum præsentationis. Sed in præsenti comperimus crudelem quandam & importabilem calumniam contra studendam a nobis fieri castitatem. Quia enim eos fidejussores accipere prohibuimus, invenisse illos aliam viam ad impietatem deducentem majorem: jusjurandum [10] enim eas exigere, *quia nunquam ab impia illa & turpi operatione cessabunt*: mulieres autem existentes miseras, & sic male seductas, pie agere se putare, si impie egerint: & ut custodiant jusjurandum, propterea suam prostituere castitatem: cum oporteret agnoscere, quia hujusmodi [11] transgressiones magis placent Deo, quam jurisjurandi observationes. Non enim si quis ab aliquo jusjurandum acceperit: *quia* [12] *occidet forsitan, aut adulterabitur aut aliquid aget tale illicitum*: oporteret servari jusjurandum: utpote cum sit ita turpe & illicitum, & ad perditionem ducens. Ideoque liceat mulieri, licet hujusmodi jusjurandum juraverit, recedere a jurisjurandi hujus amaritudine, & caste vivere sine periculo perjurii [13]: magis autem Deo amabiliter pœna perjurii (si qua omnino est pœna) contra eum qui jusjurandum exigit convertenda.

CAP. I.

UNde etiam nos repente inferimus decem librarum auri pœnam [14], exigentes eum qui præsumpserit omnino tale jusjurandum accipere: & hanc scilicet quantitatem ipsi infelici dari mulieri sancimus ad reliquam bonæ figuræ vitam, exigendam per administrationem provincialem, & dandam ei: sciente judice, quia si neglexerit, tenebitur ab ea deponens administrationem, heredesque ejus & successores & ejus substantia, eo quod actionem piam agere neglexerit.

§. 1. Si autem ipse provinciæ præses jusjurandum exegerit, ipse etiam memoratam decem librarum auri pœnam exigatur: siquidem militaris judex sit in illa provincia, per illum danda, sicut dictum est mulieri. Si vero non habeat militarem judicem, metropoleos [15] illius provinciæ episcopus hoc provideat, causam etiam ad nos, si probaverit, referens: & insuper ex [16] vicinis majoribus cingulis: & undique hoc agentem, sive judex, sive privatus sit, memorata castigari pœna, & dari hanc ei, quæ quantum ad illum neque caste vivere valeat ulterius: ut non videatur quasi pejerasse.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem sacram declarata sunt legem: tua celsitudo præceptionibus propriis omnibus faciat manifesta: ut cognoscant nostri imperii circa castitatem studium. Dat. Kal. Septemb. Imp. DN. JUSTIN. PP. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. [17].

TIT. VII.

UT NON FIANT PIGNORATIONES [18] PRO ALIIS PERSONIS: ET UT SICUT PRINCIPUM [19] DONATIONES NON EGENT GESTIS MONUMENTORUM, SIC NEC A PRIVATIS IMPERATORIBUS FACTÆ DONATIONES INDIGEANT.

NOVELLA CONSTIT. LII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosissimorum sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

INhonestas [20] pignorationes, & odibiles [21] super his exactiones plurimæ quidem & aliæ leges odio habent: præcipue autem a nobis positæ: sed nescimus quemadmodum causa licet tantis castigata legislationibus, adhuc præsumitur, & in republica est, & majorem sui præbet virtutem, quam legum necessitas.

CAP. I.

De pignoratione.

PRopterea [22] sancimus nullam omnino pignorationem in nostra republica prævalere, neque in mercatis [23] (hoc quod maxime ibi præsumptum invenimus) neque in agris, neque in civitatibus, neque in vicis, neque in civibus, neque in vicaneis [24], neque in agricolis, neque alio omnino quocunque modo vel tempore: sed præsumentem alium pro alio secundum pignorationis formam, aurum aut aliquid aliud exigere, hoc reddere in quadruplum violentiam passo: & cadere etiam ab actione quam habuit adversus eum, pro quo exactionem fecit. Non [25] enim habet rationem, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi: sed nec alteri molestum esse pro altero quodam tanquam invasionem aut injuriam committentem: & alium quasi vicaneum existentem cædi, aut injuriam sustinere, & aliquid pati, quod omnino non competit, pro alio: & absque legitima occasione quamlibet perferre calumniam: & supplicia [26] sustinere in corpore præsidentibus gentium; scientibus quia si non hæc egerint, sed in provinciis quibus præsunt, pignorationes præsumi patiantur: nihil erit tale quod a nostris eos eripiat manibus.

CAP. II.

Ut donationes imperatori a privato homine factæ, non egeant insinuatione.

ILlud [27] quoque perspeximus huic adjicere legi: *Ut sicut* [28] *ab imperio in alios factæ donationes non egent gestis monumentorum, sed ex hoc ipso habent virtutem, ita neque a privatis, imperatoribus factæ* (nisi tantummodo pro veritate fiant in publico a tabellionibus completæ, subscriptionem habentes & ejus qui fecit, & testium [29], & aliam donationum observationem) *non egebunt gestis monumentorum, cujuscunque quantitatis sint.* Non enim consequens [30] est, ut nec his fruatur imperium a privatis, quæ ab eo præbentur illis. Hæc autem inæqualitas facta est ex novitate, quam Zenonis piæ memoriæ introduxit constitutio [31], *ut imperiales donationes non egeant monumentis.* Quia igitur imperfectius causa prius apparuit: propterea nos perfectionem imponentes ei, ex utroque tenere hoc volumus, & in his donationibus quæ ab imperatoribus in privatos fiunt, & quæ a privatis in imperatorem: ut ex æqualitate justitia causæ adjiciatur.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ per hanc divinam nostram constitutionem sancita sunt, præceptis propriis solenniter manifesta facere studeat universis. Dat. 10. Kal. Septemb. Imp. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XI. post Conf. BELIS. V. C. Anno secundo [32].

TIT. VIII.

DE [33] EXHIBENDIS ET INTRODUCENDIS [34] REIS: ET [35] UT HI QUI CONVENIUNTUR, POST VICESIMUM DIEM PRÆSENTENTUR JUDICIBUS: ET DE IIS QUI JURATORIAM [36] CAUTIONEM EXPONUNT ET ANTE LITIS CONTESTATIONEM ABSENTES FIUNT: ET DE HYPOTHECIS [37] QUÆ APPELLANTUR EX CASU: ET QUÆ PERSONÆ ET QUANDO HOC

---

1 Ut scenicæ mulieres non coartentur in eadem turpitudine manere, Jul. *const.* 45. de mulieribus scenicis, *Index Regina apud Cujac.* de scenicis, vid. *l.* 4. *Cod. de episc. aud.* 2 *Novell.* 14. 3 Ἐξωμοσίαν Græci appellant juratoriam cautionem, quæ & διωμοσία & ἀσφάλεια *Nov.* 22. *cap.* 44. §. 2. & ἐνώμοτος ὁμολογία. *Nov.* 112. *c.* 2. Hujusmodi juramentum subsidium est eorum, qui fidejussorem dare non possunt, *Nov.* 134. *c.* 9. vetat autem utrumque hic fieri Justinianus, fidejussorem dari & jurari. *Goth.* Vid. Rittershus. *part.* 12. *c.* 8. Ans. 4 Hinc sumpta est Authentica, *Quod eis. C. de nupt.* 5 *l.* 29. *C. de nuptiis.* 6 Τὰς εἰς σκηνὴν κατιούσας γυναῖκας, hoc est, in scenam descendentes, scenicam vitam professas. 7 Cur ita? Contra jus obligantur scortaturæ mulieres, ergo & ejus nequitiæ fidejussores, vid. *l.* 16. *ff. de fidejussorib.* 8 Ὡς προσεδρεύουσι, hoc est, quod ibi assidebunt ac vivent. 9 Id est, extremas. 10 Turpis rei juramentum non obligat, *l.* 7. §. 16. *ff. de pact. l.* 112. §. 4. *ff. de legat.* 1. *l.* 5. *C. de legib.* 11 Fidem in malis promissis non servare, Deo magis gratum est, quam servare. 12 Jurata promissio de interficiendo, de adulterio committendo & similibus non obligat. 13 Non committit perjurium, qui ab infami juramento recedit. Θεοὶ γὰρ ἐπὶ καλαῖς καὶ δικαίαις παραλαμβάνεσθαι φιλοῦσι ὁμολογίαις οὐκ αἰσχραῖς καὶ ἀδίκοις *Halic. II.* Suet. *in Tiberio.* Equiti Romano jurisjurandi gratiam fecit, uxorem in stupro generi deprehensam dimittere, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. 14 Pœna exigentis jusjurandum contra bonos mores. 15 Juramenta illicita episcopis curæ esse debent, ne scil. quemquam constringant aut obligent. 16 Ὁ ἐκ γειτόνων μείζων ἄρχων, hoc est, qui in vicinis provinciis major sit militaris judex hoc sensu, Si præses [illegible] juramentum exegerit a scenica muliere, vel meretrice, eam nimirum in meretricia vita futuram, decem auri libris multabitur: & earum exactio fiet officio militaris judicis. Quod si in ea provincia nullus erit militaris judex, metropolitanus civitatis Episcopus pœnam exiget, eique vicinæ provinciæ præses favere debebit, forsitan imperio majore decoratus, quam ille præses, qui [illegible] admisit. Idque facile discimus ita esse ex Juliani epitome *c.* 184. qua ignorata, vetus interpres vertit obscure, ex vicinis majoribus cingulis pro vicino præside, & Ferrandus 2. *Explicationum* 40. perperam etiam id tantum refert ad judicem militarem viciniæ. Haloander vertit, vicinos magistratus. 17 Id est, anno 554.

18 Titulus ita conceptus est apud Græcos, περὶ τοῦ μήτε προσώπου, μήτε πράγματος, μήτε χρυσίου γίνεσθαι ἐνεχυριασμὸν, ἀλλὰ τὸ τετραπλάσιον ἀναδίδοσθαι τῷ ἐνεχυριασθέντι. καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου ἀνθ' ἑτέρου ἢ πλήξαντος, ἢ ἄλλως ἐπηρεάσαντος, μήτε πλήττεσθαι μήτε ἄλλως ἐπηρεάσασθαι. *Scrimg.* id est, ne personæ, vel rei, vel pecuniæ pro alio fiant pignorationes: sed pignoratione oblæso quadruplum restituatur. Item, ne pro eo qui percussit, vel qui damnum irrogavit, alius percutiatur, aut qualitercunque damnum sentiat, ut cives vel vicani pro aliis civibus suis vel vicanis non teneantur, Julian. *const.* 46. ut ne quis pro alio pignoratus satisfacere cogatur, *Index Reginæ apud Cujac.* Huc pertinet *Novell.* 134. *cap.* 7. &c. *Eclog.* περὶ ἐνεχυριαζόντων. De pignoratoribus *d. l.* 25 *tit* 3. *cap* 5. *l.* 4 *Cod. de execut. l.* 1 *Cod. ut nullus ex vican. pro alienis* [illegible] Cassiod 4. *var.* [illegible] 3 *Cod. Longob. de d. b* & constitut. Neapol t. 8. *tit* [illegible] *& tit. de Repre[salliis]* [illegible]. His adde, quæ de ea re notavi ad *l.* 3. *Cod. de obligat.* Pignoratio autem est jus alium pro alio detinendi, Græcis ἐνεχυριασμός. *Scrimger. hic.* clarigationem etiam alii vocant, & represalias, *c. un. de injuriis in* 6 Galli *droit de marque*: de quo vide Guidonem Papæ *quæst.* 33. P[illegible]onem 3. *Notar.* 8 *cap. des lettres de marque: &* 5. *Arrest.* 3. *cap. du droit de marque*: quod in limitibus potissimum exerceatur, & eo utantur ad injurias regnicolis ac civibus in alienis regnis illatas vindicandas, erat autem apud Græcos ἀνδροληψία. Licebat enim civitati interfecti hominis tres capere ex ea civitate, in quam interfector confugisset, si tamen is non reddebatur, vide Demosthenem *contra Aristocratem*, Julium Pollucem 8 *cap.* 1. De represaliis, plura vid. apud Petrum Gregorium 55. *syntag.* 8. Gailius in tractatu de pignorationibus, *cap.* 1 *num.* 5. 6. 7 [illegible] Represalias dari ob justitiam denegatam: pignorationes vero imperiales ob turbatam jurisdictionem vel possessionem: [illegible] quoque [illegible], cum ex obligatione aliqua antecedente officio magistratus, & petente actore interdicitur reo, ne loco excedat. Rel qua de pignoratione & Represaliis vide apud eundem, & apud Bart. in tract. de Represaliis. Illud notandum [illegible] constitutione Gregoriana clericos liberatos ab hoc jure, *d. c. un. de injur. in* 6. & a Frederico studiosos, *Auth. habita. C. ne filius pro patre.* de represaliis, adde Bartolum Authentica. *Sed omnino. Cod. ne uxor pro marito.* 19 In principibus factæ, *Index Reginæ*, in imperatorem factendæ, Julian. *const.* 46. *n* 186. 20 E[t] contra jus. vid. tamen 23. *quæst.* 2 *cap.* [illegible]. 21 *l.* 1. *C. ut nulli ex vic. pro alien.* 22 Hinc sumpta est Authentica, *Sed omnino Cod. ne uxor pro marit.* Goth. Vid. Rittershus. *in exposit. Novell. part* 3. *cap* 7. Ans.

23 Πανηγύρεσι, *Scrimg.* Julianus *cap.* 185. ita si nundinarum gratia degentes in eo vico inveneris. 24 *d. l.* [illegible] 25 *l.* 1. *C. quando fisc. vel privatus.* Goth. *l. un. C. Ut nullus ex Vican. per alter. Novell. cap.* 7. Heig. *part.* 1. *quæst.* 12. Ans. 26 Hic non vult, pignorantem alium pro alio corporali supplicio afficiendum, sed ipsum pignoratum injuria adficit. 27 Hinc sumpta est Authentica, *Item & a privatis. Cod. de donationibus.* 28 Privatis facta donatio a Principe excedens summam 500. aureorum, *l.* 19 *Cod. de sacros. eccles.* [illegible] *in fin. Cod. de quadr. præscript. l.* 34. *vers. exceptis. Cod. de don.* non indiget insinuatione, ut nec facta principi a privatis, *ut hic.* 29 Qui non requirebantur lege Zenonis, *l.* 31. *Cod. de donat.* 30 Argumentum ab æquitate sumptum observa. 31 *d. l.* 31. 32 Id est, anno 554.

33 Hac sententia titulus hic apud Scrimgerum inscriptus est: ut qui provincialem hominem extra territorium suum in jus provocat, cautionem præbeat, quod nisi litem obtineat, præstiturus sit, quantum judex eum, qui calumniose exhibitus est, capere statuerit. Est & ita conceptus apud Julianum *c.* [illegible] 47. De reis ab alio loco in alium retrahendis ex divino nutu vel jussu maximæ potestatis huc pertinet *c.* 1. *c.* 2. ʃ. *h. t.* Est & ita in indice Reginæ. De exhibendis reis. *Goth.* Ad materiam hujus Novell. spectat *Nov.* 69. 79. 89. 121 [illegible] 8. Ans. 34 Seu evocandis ex longinquo territorio. unde hic titulus apud Julianum ita concipitur *c.* 187. De reis ab alio loco in alium retrahendis ex divino nutu, vel jussione maximæ potestatis. 35 Ut exhibitiones [illegible] 20. dies. *Index Reginæ.* Est & ita apud Julianum *d. loco. n.* 189. de admonitione reorum & in jus vocando. Hæc vero sententia legitur in editione Scrimg. ut qui libellum suscepit ad deliberandum, an judicio disceptare velit, aut apud datum judicem litigare, viginti dierum spatium habeat, huc refer *cap.* 3. ʃ. *h. t.* 36 De juratoriis cautionibus Jul. *d. loco num.* 190. De his qui juratoriam cautionem præstant *Index Reginæ.* Quod qui post juratoriam cautionem in judicio non comparet, omnes litis impensas actori persolvat & deinceps causam dicat, dans fidejussores. *Scrimgeriana editionis interpretatio* huc pertinet *c.* 4. ʃ. *h. t.* 37 De casu militiæ. *Index Reg.* huc pertinet [illegible] ʃ. *h. t.*

JUS HABENT: ET DE INDOTATIS [1] UXORIBUS, UT HABEANT QUARTAM PARTEM IN SUBSTANTIA VIRI, ET IPSE VIR IN SUBSTANTIA UXORIS, QUANDO INOPS EST [2] CUI [3] RELINQUITUR.

NOVELLA CONSTIT. LIII.

Imp. Juſtin. Aug. Joanni glorioſiſſ. prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

PLurimi adeuntes noſtram docent poteſtatem, quia exhibentur ab aliquibus, aut etiam in alias pertrahuntur provincias ex ſacra noſtra juſſione aut decretis judicialibus: & ad miſeriam quidem per hoc aguntur: coacti vero juſſionibus aut decretis exhibentur. Proinde qui eos exhibent, etiam cautiones exigentes, *quia intra certum tempus venient ad determinatum judicium ii qui ab eis conventi ſunt:* ipſi remaneant in provincia, affligi in peregrinatione ſumptibus exhibitum, aut præſentatum relinquentes.

CAP. I.

De reis ab alio loco in alium retrahendis [4].

HOc [5] igitur miſerantes, ſancimus ſi quid fiat tale, & tempus impleatur, quod in cautione exhibitionis aut præſentationis ipſe actor conſtituit, deinde ille quidem obſervet in judicio, actor autem deſit, & non intra decem [6] dies, poſtquam reus venerit in provinciam, actor occurrerit: reum quidem ingredientem apud judicem, & hoc docentem, repente dimitti, jurejurando autem ejus judicetur de omnibus expenſis, quas pertulit circa viam & circa peregrinam habitationem, & his judices addicant actorem convenientem fruſtra. Et quoniam [7] mos eſt non aliter fieri exhibitiones aut præſentationes, niſi actores fidejuſſores ad certam quantitatem dederint, quia exequentur cauſam, & ſuſcipient ſententiam, hanc quidem quantitatem omnino eos exigi, & dari fruſtra calumniam paſſo. Si vero per jusjurandum etiam plus aliquid declaraverit, (certa tamen quantitate definita a judice quam leges taxationem [8] vocant) etiam hoc ſuperexigi, ut cognoſcant non illudere vitas alienas, ſed in provincia eligere judices, & ibi contra ſuos adverſarios litigare.

CAP. II.

De cautione præſtanda ab his qui de proprio territorio ſibi obnoxios abſtrahunt.

QUia [9] vero ab actoribus fidejuſſiones plerumque novimus hic datas tanquam [10] in exhibendis perſonis: ſi vero in aliam deducantur provinciam, forte declinare hanc obſervationem: ſancimus hic judicem aut glorioſiſſimum quæſtorem noſtrum ſacris noſtris miniſtrantem literis, ſi quid tale agere [11] jubeatur: non [12] aliter ad aliam exhibere provinciam reum, antequam fidejuſſorem præbeat actor in quod futurus eſt reum deducere, quia dabit ſecundum locorum ſpatium aurum quantumcunque decretum fuerit fugienti [13], ſi non exequatur, aut exequens non vincat cauſam: & ibi omnia agi quæcunque in exhibitione decrevimus, definitum vero aurum, a fidejuſſoribus exigendum, & dandum ei, qui deductus eſt: præbendo quoque ab illo etiam jurejurando uſque ad taxationem: ut ſi juraverit ſe etiam amplius expendiſſe, & hoc recipiat: ut undique videantur perfectæ noſtræ legiſlationes.

CAP. III.

Ut [14] *reo in jus vocato poſt libelli dationem viginti dierum induciæ dentur.*

ILlud quoque antiquitas quidem benefaciens diſpoſuit, nunc autem ſtudio machinantur noſtrarum legum clementiam [15] occaſionem facientes ſuarum calumniarum. vetuſtate namque volente conventionis factæ libellum [16] ſuſcipientem, diebus æque decem deliberationem habere, quo poſſit diſcutere cauſam, & forte etiam recognoſcere & liberari: poſt decem autem dierum [17] inducias tunc & ſubſcribere miſſo libello, & judiciales implere cautiones. Quidam vero reſpicientes ad noſtras leges [18] quæ poſt [19] litis conteſtationem neque refutare [20] judicem, neque alium petere judicem permittunt, cauſam arte machinantur, & maxime executoribus talia doloſe adinvenientibus, & mox ut oblata fuerit quælibet admonitio, forte neque libello dato neque judiciali ulla cautione, deducunt hominem invitum ad judicem datum: & nihil ſcientem compellunt facere litis conteſtationem, ut ſemel ſub litis conteſtatione conſtitutus obligetur, & nullam habeat licentiam neque refutare judicem, neque alium judicem petere, cum forte ſuſpectus judex ſit: & ſic agunt quæ volunt: & ſub ſuis artibus hominem ſtatuentes, quo volunt modo de eo agunt. §. 1. Sancimus igitur dum admonitio oblata fuerit alicui, modis omnibus offerri libellum: & non ſecundum antiquitatem decem ſolummodo dierum habere eum qui admonetur, inducias: ſed duplices, hoc eſt viginti [21], ut ſive repudiare voluerit, ſive etiam eum eo alium judicem petere, licentiam habeat hoc facere, aut forte cognoſcere debitum & liberare ſe ab adverſarii ſui contentione amicabiliter, & non per calumniam aut circumventionem ſub judice conſtitui forſan ſuſpecto & forſan ingrato, plerunque autem aliquid etiam proprium contra eum diſpenſante: & eo qui litem ſuſtinet, nullum habente tempus ad agnoſcendum ea in quibus conventus occurrit. §. 2. Suſcepto vero libello, ſola perſonali [22] fidejuſſione ab eo data, & ſportulis [23] ſecundum ſacram noſtram [24] præbitis conſtitutionem ſubſcribere libello [25], qui appellatur [26] reſponſionis: & declarare etiam tempus quo ei libellus datus eſt, ne etiam ob hoc ars quædam fiat: cumque futura eſſe celebrari conteſtatio litis, apud judicem interrogari fugientem, ſi viginti dies tranſierint deliberationis: & illum quidem dicere veritatem: oſtendit quoque illud etiam ex die & ſubſcriptione [27] libelli, & ſi dixerit tranſiiſſe viginti dierum numerum, tunc [28] fieri litis conteſtationem. In medio [29] autem ei licentiam eſſe repudiare judicem, & alium petere: aut etiam cum eo judicem percipere, aut certe abſolvi amicabiliter: nihil in medio neque damnificando, neque ab executoribus conturbando: ſed & judiciariam cautionem exponentem, ſicut qui de his judicat, perſpexerit: & viginti dierum habentem deliberationem. Si vero hæc non ſerventur: licet videatur quædam fieri conteſtatio litis, pro nihilo eam eſſe, ſed licentiam eſſe, & poſt hujusmodi conteſtationem litis intra definitos viginti dies ſic omnia agere, tanquam ſi neque ab initio facta ſit quædam conteſtatio litis.

CAP. IV.

De juratoriis cautionibus.

SI [30] vero ſemel repudians judicem, alium acceperit: non ſinimus [31] ei eum qui petitus eſt, rurſus repudiare. Sicut enim ejus curam habemus, ſic etiam per dilationem [32] agi aliquid adverſus actorem, modis omnibus averſamur: ſi vero etiam quidam jurant quia obſervabunt: & antequam conteſtatio litis fiat, ab hac maxima diſpareant civitate, licentiam eſſe etiam non facta litis conteſtatione adire actorem ſtatutum judicem, & hoc denunciare. Illum vero (ſiquidem adminiſtrator [33] ſit) jubere omnimodo exhiberi reum tanquam perjurum [34] & pene ſui accuſatorem per fugam [35] factum. Si vero non adminiſtrat [36], ſed datus ſit a quodam judice ſive ex ſacra forma aut juſſione, aut etiam ab aliquo adminiſtratore: ad illum renunciare, a quo datus eſt, ut deducatur ab illo: ne cauſa maneat actori undique deſolata, judice agere aliquid non valente, eo quod nondum apud eum facta ſit litis conteſtatio: illo contemnente legem & juramentum ſuum manifeſtatione ſua, & actorem extra omne legitimum adjutorium relinquere. §. 1. Igitur ne latente eo, & tardata exhibitione, cauſa maneat ſuſpenſa: examinet [37] ut potuerit judex in quam terram abiiſſe dicitur: & det inducias certas, ut niſi intra eas occurrerit, (liberam [38] tamen hujus rei fiduciam habens, ſi non forte ſtudio actoris impediatur, aut venire prohibeatur) tunc ſecundum unam [39] partem examinet negotium, & in poſſeſſionem mittat actorem rerum ejus ſecundum [40] menſuram declarati debiti: ipſumque in poſſeſſionem miſſum, habere etiam rem debiti ſervandi [41] cauſa: & tunc ſi ille occurrerit [42], omne ei prius ſalvet [43] damnum: & tunc recipiens res, & fidejuſſorem præſtans, proſequatur cauſam.

CAP. V.

De hypothecis militiarum [44] *ex caſu, qua perſona & quando hoc jus habeant.*

OPtimum [45] quoque eſt etiam hoc propter dubitationum quæſtionem lege communi determinare. Primum namque fuerunt dubitationes plurimæ, utrum oporteat [46] militias ſub hypothecæ [47] deduci vinculis, an etiam his liberas eſſe: ſed hoc quidem jam definitum eſt lege [48]: & certæ conſiſtunt militiæ quæcunque vendi aut obligari poſſunt. Nos autem ex majoribus cauſam conſiderantes, ſcimus, quia ex antiquis temporibus non erat in militiis hypotheca, ſed quædam nomina omnino antiqua & deficientia in talibus efferebantur. Paulatim vero imperatores interpellantium [49] creditorum miſerati: hæc præbebant, cum utique omnis militia publica exiſteret, nullum quæſtum omnino alium quam ex imperiali munificentia habens. §. 1. Propterea igitur ſancimus ea quæ appellantur ex [50]

1 De inope muliere, quæ ſine dote nupta eſt, quæ quartam partem defuncti mariti capere debet. Jul. *d. loco, n.* 192. De his, qui ſine dote aut donatione propter nuptias præmortuo conjuge locuplete, inopi relinquuntur, ut ii ſcil. quartam partem præmortui conjugis conſequantur, ſive ſint liberi, ſive non ſint. *interpret Scrimgerianæ editionis:* huc pertinet caput ſextum J. *h. t.* 2 Perſona ſcil. 3 Id eſt, quæ ſuperſtes manet. 4 *Sub.* ſine juſſu principis. Quid ſi retracti vel protracti fuerint ex longinquo? poſt decimum diem actorem operiri, ſeu expectare non coguntur: quin jurare in litem eis permittitur de expenſis in via & peregrinatione factis. 5 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Quod fieri. C. de dilationibus.* 6 Vid. *hic* Cujac. & *c. 7. de præſcriptionibus.* 7 Jul. *c.* 187. *in fin.* 8 Reus vocatus in judicium, non comparente actore, viatica jurejurando æſtimat, quæ tamen judex taxabit moderatione adhibita. 9 Jul. *c.* 188. 10 Id eſt, in caſu, *c.* 1. J. *h. t.* 11 Id eſt, evocari reum ex ſua juriſdictione ad forum actoris, huc pertinet *l* 58 *ff. de jud. c. noſtrum* 56. *x de appellationib.* de evocationibus vide quædam apud Paponem 1. *arreſt.* 5. *n.* 24 4 *arreſt.* 6. *n.* 27. Rebuffum *tom.* 1. *tract. de evocationib.* 12 *d. Nov* 112 *c* 2. id in aliis caſibus fieri non ſolet, & merito: utitur enim quadam via extraordinaria, id eſt, reſcripto principis, vel auctoritate præfecti prætorio ad reum extra ſuum territorium protrahendum. 13 Id eſt, reo. 14 De admonitione reorum ſeu in jus vocando Jul. *c.* 189 15 Clementia nimia calumniam parit, calumniæque occaſio eſt. 16 Βιβλίον αἰτιάσεως, *adjournement*, libellus citationis. 17 Vid. *cap. 4. cauſ. 3. quæſt. 3. Nov.* 56. *c.* 2. *Nov.* 82. *c.* 10. Jure canonico tempus arbitrio judicis relinquitur. *cap. dilectus. x. De procurator. c. quoniam frequenter §. ſi vero. extr. ut lite non conteſtata.* Gail. *lib. 1. obſerv.* 43. *num.* 20. Anſ. 18 *l.* 14. *in fin. C. de judic. l.* 4. *C. de juriſd. l.* 13. *C. de exceptionib. l.* 52 *ff de judic.* 19 Poſt litis conteſtationem judex refutari non poteſt. 20 De refutatione judicis alias dixi, vid. *l.* 4. *C. de in jus vocando: l.* 12. *in pr. C. de jud.* adde Cujac. 9. *obſ.* 23. 21 Viginti dierum induciæ dantur reo, ad refutandum judicem. *Nov.* 96. *c.* 2. §. 1. vid. Cujac. *c.* 9. *de præſcr.* 22 Προσωπικῆς ἐγγύης, judicio ſiſti cautionem intelligit, quæ ſic dicitur ad differentiam judicatum ſolvi, quæ de re eſt, non de perſona. 23 Quas tamen, ſi abſolvetur, repetiturus eſt. *l. ult. C. de fructib. & lit. expenſ. l. ult. C. de adminiſtr tutor. l ult. C. de pr. agent. in reb.* §. 24. *Inſt. de act.* An ſolus reus dat ſportulas per conventionem? Placentinus putat. Cui objicitur *Nov.* 86. *c. ult. lex ult. C. de fructib. & lit. expenſ. lex ult. C. de agentib. in reb.* quod tamen Cujacio non placet. 24 *Nov.* 17. *c.* 3. *Nov.* 123. *c* 27. & 28. *Nov.* 82. *c.* 10. 25 Contradictionis ſc. *Jul.* 26 Τῷ καλουμένῳ ἀντιβίβλῳ βιβλίον αἰτιάσεως. J. *h. t.* eſt libellus conventionis, qui reo ab actore dari ſolet, *adjournement.* ſubſcriptio κατὰ βιβλίον. J. *h. t.* non fit ab actore, ſed a reo. vid. Jul. *hic*, *n.* 189. qui ex adverſo libello & epiſtographo fatetur, libelli exemplum ſe accepiſſe ἀντιβιβλίον vero dare, eſt dare libellum reſponſionis: Galli, *reſpondre, fournir de reſponſes*, male igitur Haloand. hic ἀντιβιβλίον, exemplum libelli. 27 Ὑπογραφῆς τῆς κατὰ βιβλίον. *Scrimger.* 28 His addi cupio, quæ de litis conteſtatione ſcripſi ad *tit. Cod. de litis conteſt.* 29 Id eſt, ante viginti dies elapſos. 30 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Et qui jurat. C. de bon. aut. jud.* 31 Judex petitus repudiari non poteſt. 32 Dilationibus nimiis rei conventi actor non eſt opprimendus. 33 Id eſt, inter majores magiſtratus. 34 Qui juravit judicio ſiſti, nec comparet, ut perjurus, manu injecta, ſi poſtea reperitur, prehendi poteſt. 35 Fugitivus præſumitur jure deſtitui. Adverſus fugitivum præſumitur, adde *l.* 15. *C. de probat.* Fuga ſuſpectum reddit eum, qui fugit. Fugitivus damnato comparatur. *tit C. de fugit.* 36 Id eſt, non ſit magiſtratus. 37 Inquiſitio laris domiciliique rei latitantis, judicis officio facienda præſentis in actoris gratiam. 38 Poteſt enim reus metu potentiæ adverſarii non comparere, *l.* 1. §. 3. *ff. de eo per quem.* 39 Κατὰ μίαν μοῖραν. *Scrimg.* id eſt, μονομερῶς. 40 Olim in univerſa bona mittebantur. *l.* 1. *ff. quib. ex cauſ in poſſeſſ.* Goth. *l.* 6. §. *ſed ſi. Cod. de his qui ad Eccleſ.* 41 *l. pen. Cod. de pign.* id eſt, pignoris cauſa, ut creditor præſens in tantum modum jus habeat pignoris, quatenus eſt debitæ quantitatis modus, & hic quidem fructus eſt contumaciæ, de quo adde *l.* 73. *ff. & l.* 11. *C. de jud. l.* 2. *in fin. Cod. ubi in rem. l.* 8. *C. quomodo & quando judex.* 42 Integris omnibus bonis nondum venditis. 43 Servet, reſtituat *l.* 15 *C. de jud.* 44 Τὰς ἐκ τοῦ καλουμένου κάσου στρατείας vocant Græci, 25. *Eclog.* 6. & Julianus hoc loco titulum facit, De caſu militiæ *c.* 191. 45 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Quod obtinet. Cod. de pignorib.* 46 Id eſt, liceat. 47 *l. ult. C. de pignorib l.* 5. *C. qui milit.* 48 *d. l. ult.* adde *Nov.* 35. *in fin* & *Nov.* 97 *c.* 4. 49 Militiarum hypothecæ indultæ creditoribus. 50 Qui Titio pecuniam credidit, ut militaret, Titio defuncto, ſcholæ placito fruetur, Jul *conſt.* 47 *num* 191 id eſt, ea commoda feret, easque annonas vindicabit, jure hypothecæ, quas defunctus a fiſco percipiebat, ſi modo militia, de qua agitur, vendi potuit. *l.* 52 § 2. *ff. de act empt.* nam quæ vendi non poſſunt militiæ, pignorantur inutiliter, nec transferuntur in alium. *l. ult. C. de pign l* 3. § 7. *ff. de muneribus* Militia adjutorum quæſtoris. *Nov* 35. ſilentiariorum, *l* 30. § *ult. C. de inoff teſt. l. ult C. de ſilentiar.* Jul *hic*, *domeſticorum*, *arg. l.* 6. §. 3. *C de advoc. diverſ judic.* vendi poteſt: ergo & pignorari, *l.* 9. § 1. *ff de pign. l* 1. *C ſi aliena res pignor.* Certaminum commoda non poſſunt pignorari, *l.* 5. *C. quæ res pign. oblig.* poſſunt tamen ex cauſa judicati capi, *l.* 4. *C. de re jud.* ut & ſtipendia armatorum militum, *l.* 4. *C. de execut. rei jud.* & eodem modo commoda eccleſiaſtica, vid. *hic* Cujac.

casu, non omnibus prompte subjacere: nisi tamen creditor fuerit, qui *ad hoc ipsum* mutuavit, *ut militia illi emeretur*: alioqui aliis creditoribus non prompte damus hoc, sed si quidem filii fuerint aut uxor defuncti, istos omnibus præponimus [1] modis, ut adeant nos: & secundum jussionem nostram hoc habeant, non [2] tanquam paternam hereditatem, si in aliis inops sit, sed tanquam imperialem munificentiam: ut & substantiam relinquentibus, & non habentibus, merito solatium præbeamus. Si vero nullus eis neque filius neque uxor fuerit, neque creditor qui ad ipsam militiam mutuavit: tunc & aliis creditoribus præbemus hoc, ne videamur inhumanum aliquid facere, & non propter piam & Deo placentem actionem ponere legem. De militia quippe spectabilium Silentiariorum [3] proprie datis & largitis eis privilegiis in sua virtute manentibus.

CAP. VI.

De muliere inope indotata [4].

QUoniam [5] vero ad clementiam omnis a nobis aptata est lex, videmus autem quosdam cohærentes mulieribus indotatis, deinde morientes & filios quidem ex lege vocatos ad paternam hereditatem, mulieres autem licet decies millies in statu legitimæ conjugis manserint, attamen eo quod non sit facta neque dos neque antenuptialis donatio, nihil habere valentes, sed in novissima viventes inopia [6]: propterea sancimus providentiam fieri etiam harum & in successione morientis, & hujusmodi uxorem cum filiis vocari. & sicut scripsimus legem [7] volentem, si sine dote existentem uxorem vir dimiserit, quartam [8] partem ejus substantiæ accipere eam: sic etiam hic, quoniam contingit [9] forte paucos aut plures esse filios, quartam partem ejus substantiæ habere mulierem, sive plures, sive minus filii fuerint. Si tamen legatum aliquod reliquerit ei vir minus quarta parte, compleri [10] hoc: ut sicut læsas eas juvamus, si forte dimissæ fuerint a viris indotatæ consistentes: ita vel si perduraverint semper cum eis, eadem fruantur providentia, scilicet omnibus secundum instar illius nostræ constitutionis quæ quartam decernit eis, etiam hic servandis similiter quidem in viris [11], similiter autem in mulieribus, communem namque etiam hanc super eis ponimus legem, sicut & præcedentem.

§. 1. Si vero quasdam res proprias mulier in domo viri aut alibi repositas habuit, harum actionem [12] & retentionem habeat omnibus modis imminutam: subjacere hujusmodi rebus viri creditoribus nullo modo valentibus: nisi forte secundum quod in illius jure ex hac lege heres extiterit. §. 2. Hæc itaque dicimus, si conjunctorum alter dotem aut antenuptialem donationem non faciens, inops aut vir aut mulier inveniatur, & moriens quidem aut vir aut mulier locuples sit, ille vero vel illa superstes pauper existat. Nam si aliunde [13] forsan habeat: non offerentem dotem, aut non dantem propter nuptias donationem, non erit justum gravare filios per successionem: quoniam lex alia est nostra dicens dotem non [14] offerentem, non posse res viri acquirere per antenuptialem donationem, quod etiam volumus hic obtinere: nisi tamen ipse vir aut legatum ei, aut aliquam partem institutionis reliquerit, fieri namque hoc nullo invidemus modo: ut omnibus modis concordantiæ legum serventur, & inopia conjugis per divitias salvetur alterius.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo in omnibus valere, effectuique contradere festinet, per præcepta a se conficienda universa faciens manifesta, quatenus ipsi secundum hæc vivant etiam, & conversentur. Dat. 10. Kalend. Octobr. Imper. Dom. Justin. PP. A. anno XI. post Conf. BELIS. V. C. Anno secundo [15].

TIT. IX.

CONSTITUTIONEM [16] QUÆ EX ADSCRRIPTITIO [17] ET LIBERA NATOS, LIBEROS ESSE VULT, NON IIS QUI ANTE CONSTITUTIONEM NATI SUNT, SED QUI POST CONSTITUTIONEM, PRODESSE: ET UT NE [18] VENERABILES DOMUS COMMUTATIONES FACIANT ADINVICEM IMMOBILIUM RERUM ECCLESIASTICARUM, DECRETO PRIUS INTERPOSITO, EXCEPTA HAC MAJORI ECCLESIA.

NOVELLA CONSTIT. LIV.

Imp. Justinian. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

IN quadam [19] nostrarum constitutionum nihil obscuritatis habente, motæ sunt quæstiones ab aliquibus ex studio & ad suam intentionem obscuritatem ei introducentibus. Cum [20] enim *libertatis amatores sumus*: nuper posuimus legem [21], *ut non secundum antiquitatem* [22], *si ex adscriptitio & libera persona processerit soboles, omnino eam sequi adscriptitiam fortunam secundum servilis fortunæ observationem: sic etiam super adscriptitiis putari: & secundum ventris statum, ejus etiam qui nascitur considerari fortunam.* Ex libera [23] namque matre procedere servilem partum, nostra benefaciens noluit lex: quoniam diximus in lege, si quidem conjuncti sunt mulieribus, sive etiam conjuncti fuerunt, & filii procreantur: ita legem, in iis qui procreantur valere. Quidam autem sic fatue aut callide interpretari ausi sunt legem, ut etiam si ante [24] constitutionem nati sunt aliqui, vel si valde sint senes, putent eos liberari tanquam modo natos, & non longe præcedentes legem: cum utique nos hunc habuerimus intellectum, ut si cohærent jam quidem uxoribus, & post legem filii procreati essent, aut non cohærent quidem, postea vero nuptiæ fierent, post legem nati haberent ex lege datam libertatem.

CAP. I.

Ut natus ex adscriptitio & libera sit liber.

NE igitur liceat artibus uti & malignari: & possessionum nocere dominis talibus interpretationibus, propterea sancimus, omnes qui nati sunt a tempore legis [25], hos solutos esse adscriptitia fortuna, si ex liberis nascantur matribus, omne præteritum antiquæ servando legi.

CAP. II.

Ut venerabilium locorum œconomi res ecclesiæ permutare invicem possint, excepta ecclesia Constantinopolitana.

QUia [26] igitur nuper [27] scripsimus legem, medentes iis quæ de ecclesiasticis alienationibus fiunt, & volentes, si quidem publicum debitum sit, posse eas alienare cum omni subtilitate secundum legis observationem. Si vero privatum debitum est, pro [28] soluto dare rem immobilem, & in nullo videri offendere positam legem, quæ omnem alienationem prohibet: etiam illud adjicimus, & per quandam inevitabilem occasionem & utilem danti & accipienti venerandæ domui: hoc est, aut ecclesiæ ad ecclesiam, aut ptochotrophii ad ptochotrophium, aut xenodochii ad xenodochium, aut simpliciter venerabili domui ad aliam reverendam domum: hoc est, aut ecclesiam ad ptochotrophium, aut monasterium ad venerandam domum, aut xenodochium, aut nosocomium, aut illis ad ecclesiam, aut alterutrum, aut unum horum quæ prius a nobis sunt dinumerata, aut alteri cuilibet venerabili domui, licentiam damus præsulibus horum monasteriorum per hanc legem commutationem [29] facere, & hoc valere: & non [30] solum imperium (sicut prior dabat lex) licentiam habere commutare, sed etiam venerabiles domos, quæ [31] regi omnium Deo dedicatæ sunt: sic tamen ut etiam decretum [32] interponatur cum omni subtilitate & jurejurando: & apud locorum metropolitam hoc considerari: & si revera probatum fuerit cum jurejurando, quia utile est utrique parti hoc agi, ratum esse & valere, & non egere neque speciali jussione, neque pragmatico divino typo: habentibus quippe iis qui ad talia conveniunt, magni Dei judicium, si quidem prævaricati fuerint horum quæ competunt, aut quoddam colludium fiat, aut aliquid propter utilitatem utriusque geratur partis. Nam etiam maledicta his omnium terribilia imminebunt, & quæ inferunt eloquia divina peccantibus, & quæ nunc eis disposita sunt, si quid autem prætermittatur, & postea demonstretur maligne factum: pro non facto erit. §. 1. Excipimus [33] etiam hac lege sanctissimam majorem [34] ecclesiam; sicut etiam priori: illam namque in priori prohibitione alienationum stare volumus, quoniam & hoc ipsis gubernatoribus ejus sanctissimis viris videtur.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ nobis bene & sancte visa sunt, & per hanc sanctam declarata sunt legem, in omnibus gentibus quibus præes, per præcepta propria solenniter faciat manifesta. Dat. 15. Kal. Sept. CP. Imper. Dom. Justin. Anno XI. [35] post BELIS. V. C. CONS. Anno 2.

TIT. X.

UT DE CÆTERO [36] COMMUTATIONES [37] ECCLESIASTICARUM RERUM NON FICTE FIANT AD PIISSIMUM IMPERATOREM, ET HOC MODO AD ALIAS PERSONAS TRANSEANT RES: SED HÆC TANTUMMODO FIANT AD IMPERIALEM DOMUM: ET UT LICEAT PERPETUAS EMPHYTEUSES [38] AGI AB ORATORIIS IN ORATORIA, DECRETO VIDELICET INTERPOSITO: EXCEPTA HAC MAJORE ECCLESIA: NEC TAMEN IN PRIVATAM PERSONAM TRANSEAT EMPHYTEUSIS.

---

1 Liberi & uxor percipiunt annonam seu scholæ placitum militiæ defuncti, & creditori præferuntur: quia & si non sint heredes defuncti, scholæ placitum ad eos lege defertur, Jul. *hic*, *l. 11. in fin. Cod. de proxim. sacror. scrin.* Quod si creditor eum in finem pecuniam credidit, ut militia emeretur, eamque specialiter pro debito pignoravit creditori, erit eo casu potior muliere liberisque defuncti, ℣. *h. t.* adde Anton. Mercatorem 3. *Not.* 14. 2 Id est, etsi patri heredes non extiterint. 3 Hujusmodi enim militia pignorari potest & vendi. 4 Et quæ quartam partem bonorum defuncti mariti capere debet, Jul. *c.* 192. vel ita, quæ partem percipit in bonis mariti defuncti: seu de legitima, quæ uxori inopi debetur ac præstatur in bonis mariti mortui. 5 Hinc sumpta est Authentica, *Præterea. C. unde vir & uxor.* 6 Alias non, *l. un. C. unde vir & uxor. l. 3. C. quor. bon. §. 2. J. h. t.* Jul. *hic.* 7 *l. 11. C. de repud. Nov. 22. c. 18.* 8 Si tres liberi defuncto fuerint, & uxor ejus inops, uxor quadrantem accipiet: si plures, virilem usufructu tenus. *Nov. 117. c. 5.* quin, proprietatis jure, ex Nov. Leon. 106. 9 *Novell. 74. cap. 5. in fin.* 10 Mulier inops potest agere ad supplementum quartæ sibi debitæ in bonis mariti locupletis. 11 Quartam viro competentem in bonis uxoris locupletis defunctæ observa. 12 Mulier res suas mortuo marito retinere potest ac vindicare: & ita mariti creditores excludere, nisi marito successerint. 13 Dives uxor quartam non habet in bonis mariti. 14 Indotatæ uxori maritus donare propter nuptias non potest: ultima tamen voluntate aliquid ei relinquere potest. 15 Id est, anno 537.

16 Id est, legem ultimam *C. de agric. & censitis.* 17 Ut constitutio, quæ de adscriptitiis agit, locum habeat, ex quo publicata est. *Interpret. Scrimg. edition.* De his, qui ex libera matre & adscriptitio patre nati sunt. Jul. *const* 48. De colonis natis ex liberis personis, *Index Reginæ apud* Cujac. huc pertinet *c.* 1. *J. h. t.* 18 Ut cuicunque orationis domui, & alii loco sacro cum simili domo aut loco interposito decreto immobilium possessionum commutationes facere liceat, *Interpret. Scr. edit.* si venerabilis locus cum alio venerabili loco permutationem facere maluerit. Jul. *hic. const.* 48. Ut loca sacra prædia invicem commutare possint. *Index Reginæ apud* Cujac. Huc pertinet *c.* 2. *J. h. t.* 19 Undecimo libro Codicis. Jul. *c.* 193. *l. ult. C. de agricol. & censitis.* 20 Hinc sumpta est Authentica, *Antiqua, C. de infantibus expos.* 21 *d. l. ult.* 22 Olim qui nascebatur ex adscriptitio & libera, erat adscriptitius: hodie ingenuus, *ut hic, & d. l. ult.* Qui sic nascitur in Africa, liber quidem est & res proprias habet: in ordine tamen colonorum est, nec potest prædium dimittere, in quo natus est, & alienum excolere. vid. *const. quandam Just. apud* Cujac. 4. *obs.* 28. *eaque extat in Nov. 162. c. 2* 23 Ex libera matre qui nascitur, ingenuus est. 24 Lex non porrigitur ad præteritos casus, nisi nominatim dictum fuerit, vide *l. 7. C. de legibus.* 25 Id est, *d. l. ult.* 26 Hinc sumpta est Authentica, *Item. C. de sacr. eccl.* 27 *Nov.* 46. adde *Nov. 7.* 28 *d. Nov. 46. c. 2.* 29 Permutationes bonorum ecclesiasticorum ut fieri possint. 30 Non soli imperatori permutare cum ecclesia licet res immobiles, sed & ipsis ecclesiis. 31 Argumentum observa: Res principis immobiles cum ecclesia possunt permutari, ergo & ipsius Ecclesiæ: quia Ecclesiæ omnes summi principis, nempe Dei sunt. 32 Dixi ad *Novell.* 46. 33 *Nov. 46. c. 3.* 34 Sanctæ Sophiæ. 35 Id est, 537.

36 Ut in posterum. 37 De permutatione rerum ecclesiasticarum, *interpretatio Scrimger. editionis.* Ut cum solo principe sacrorum bonorum permutatio fiat. *Index Reginæ.* 38 De emphyteusi rerum ecclesiasticarum. *Scrimg.* Ut liceat venerabilibus locis perpetuos contractus emphyteuseos inter se facere. Jul. *const.* 19. Ut loca sacra invicem perpetuam emphyteusim contrahere possint, *Index Reginæ.*

NOVELLA CONSTIT. LV.

Imp. Justin. August. Mennæ archiepiscopo Constantinopolitano.

PRÆFATIO.

Legem scripsimus dudum, ecclesiasticas quidem alienationes [1] prohibentem, solam autem commutationem permittentem sanctissimis ecclesiis, necnon sanctissimæ majori ecclesiæ hujus felicissimæ civitatis, dum imperium accipere aliquid ab aliqua venerabilium domuum voluerit, postea siquidem aliam scripsimus legem [2], qua excepimus sanctissimam majorem ecclesiam, permittentes, quasdam alienationes quas illa lex dicit. Quia vero cognovimus eo quod aliqui prioris constitutionis capitulum, quod de permutatione competentium rerum sanctissimis domibus ad imperium scripsimus, ad artem legi contrariam converterunt: postulaveruntque nos quidem a sanctissima ecclesia accipere, his autem hæc dare, hinc aggressi sunt multi quidem similibus petitionibus nitentes sacram circumvenire constitutionem. Quæcunque ergo gesta sunt a nobis usque ad præsentem diem, hæc sub schemate quod nunc est, valere volumus, nullo permutando horum quæ jam a nobis cum sanctissima ecclesia in talibus contractibus gesta sunt, aut cum iis qui hæc a nobis perceperunt.

CAP. I.

De cætero autem sancimus, nulli penitus ullam esse licentiam aliquid tale agere: sed illas solas valere permutationes, quæ ad imperialem domum in hoc factæ sunt, ut perpetuo apud imperium maneant, & non [3] transferantur ad privatum: neque illarum jus per medium imperium ad eos proficiscatur. Sed si quid tale fiat, licentiam damus reverendissimis œconomis res apprehendere hujusmodi, & trahere eas rursus ad sanctissimam ecclesiam, tanquam si nec ab initio contigisset permutationes harum ad imperium factas: sed servari hoc schema in perpetuum ex præsenti die inchoatum, omnibus, quæ dudum (sicut prædiximus) post priorem legem secundum modum prædictum gesta sunt. Nunc autem quidam volunt, illorum exemplo utentes, & nobis esse molesti, & sanctissimam majorem ecclesiam hujus felicissimæ civitatis circumvenire: quod per omne tempus nullo modo fieri volumus. Sed & si fiat quolibet schemate, hoc etiam infirmum esse, & a sanctissima majore ecclesia in perpetuum vindicari: nulla ei temporis præscriptione in hoc objicienda.

CAP. II.

Ut ecclesiis inter se liceat perpetuos contractus emphyteuticos facere.

Illud quoque sancimus, ut aliis omnibus de jure emphyteuseos sanctis, & in sanctissima majore ecclesia, & in alis omnibus venerabilibus domibus proprium robur habentibus, licentia sit sanctissimis ecclesiis & venerabilibus domibus ad invicem [4] & emphyteusim perpetuam agere: decreto quippe hic faciendo: excepta quidem hac sanctissima majore ecclesia in hac celebrata emphyteusi: ut non ad privatam personam extendi omnino possit.

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, quæ jussa sunt a nobis, custodiat: & iis, qui sub ea metropolitanas sedes habent, faciat manifesta, ut & ipsi quæ nobis placuerunt cognoscentes, nihil horum prævaricari præsumant: erit enim universis a Deo judicium & exinde pœna, si quid præter hæc aut ipsi egerint, aut agi permiserint. Dat. 3. Non. Novemb. CP. Imperat. DN. JUSTIN. PP. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. Indictione prima [5].

TIT. XI.

UT EA QUÆ VOCANTUR INSINUATIVA [6] SUPER CLERICIS, IN MAJORE ECCLESIA QUIDEM DENTUR: IN ALIIS AUTEM ECCLESIIS PENITUS NON DENTUR.

NOVELLA CONSTIT. LVI [7].

Imperator Justinianus Augustus, Mennæ Archiepiscopo civitatis regiæ Constantinopolitanæ.

PRÆFATIO.

Plurimas aditiones suscipientes, hanc legem dirigere ad tuam beatitudinem justum existimavimus. Qui enim ordinantur a tua reverentia clerici in sanctissimis ecclesiis (absque tamen sanctissima majori ecclesia) omnium patiuntur crudelissima, non suscipientibus eos illic ecclesiis, antequam [8] quantum voluerint accipiant aurum: & novimus hoc ex frequentibus aditionibus de hoc factis nobis.

CAP. I.

Sancimus igitur, beatitudinem tuam hoc validissime custodire, ut si quidem consuetudo est dare eos, qui ordinantur in sanctissima majori ecclesia, hoc eos præbere: nihil enim de iis quæ dantur in sanctissima majore ecclesia novamus. Præterea vero in aliis omnibus nulli in eis clericorum licentiam esse penitus pro iis quæ vocantur insinuativa [9], aliquid ferre. Sed & si quis tale aliquid egerit, illum quidem privari [10] sacerdotio: in illius autem officium introire qui missus est: & hanc eum avaritiæ ferre mercedem: custodire vero hoc etiam Deo amantissimos defensores sanctissimæ majoris ecclesiæ, pœnam formidantes decem librarum auri, si quid horum neglexerint: sed gratis omnia procedere. Deinde [11] etenim defunctiones & ministeria non per venditionem [12], nec per mercationem fieri aliquam volumus, sed pure & citra redemptionem, sic enim rei digni fient nulla venditione ac mercatione facienda.

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, & qui postea in pontificalibus accesserint sedibus: quæ a nobis ordinata sunt; & per hanc declarata sunt legem, operi effectuique tradere festinet. Dat. 3. Kal. Novemb. CP. Imp. DN. JUSTIN. Aug. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. [13].

TIT. XII.

UT CLERICI QUI RECEDUNT [14], ALIIS PRO EIS SUBROGATIS, PRÆBEANT SUBROGATIS [15] EMOLUMENTA: RECEDENTES AUTEM REMEARE VOLENTES NON SUSCIPI: ET UT SI [16] QUIS ÆDIFICANS ECCLESIAM, AUT ALITER IN EADEM SERVIENTIBUS MINISTRANS EMOLUMENTA, VOLUERIT ALIQUOS CLERICOS INSTITUERE: NON FORTUITE EOS, SED PROBATIONE SANCTISSIMI PATRIARCHÆ SUSCIPIAT.

NOVELLA CONSTIT. LVII.

Imper. Justin. Aug. Mennæ sanctissimo hujus regiæ urbis archiepiscopo & universi ejus tractus Patriarchæ.

PRÆFATIO.

Plurimi sæpe clerici quibusdam orationis observientes domibus, aut etiam forte ab aliquibus prius instituti, ministrantur eis ab aliquibus solemnes expensæ: deinde separant semetipsos a divinis omnino sacramentis propter quas ipsi noverunt causas, aut pro qualibet occasione recedunt omnino a sanctissima, in qua constituti sunt, ecclesia.

CAP. I.

De clericis subrogandis in locum desertorum clericorum.

Sancimus igitur, non [17] ex hoc fieri prohibitionem sacro ministerio, sed alios subrogari [18] a Deo amantissimis episcopis, sub quibus ipsæ constitutæ sunt ecclesiæ, & eos hæc accipere. Non enim volumus aliquibus dari lucra [19] quæ jam eis per ipsos aut propter ipsos expendebantur sanctissimis ecclesiis: quoniam nolumus per quamlibet occasionem lucrum aliquos facere ex aliorum [20] fraudatione: sed quæ ab initio ministrabantur semper dari, & non sacrum ex hoc ministerium corrumpi, non existente licentia, postquam statuti fuerint aliqui pro prioribus clericis aut a sanctissimo patriarcha aut a provincialibus episcopis, rursus recedentes denuo remeare velle, & expellere subrogatos: & cogi duplicia [21] ministrare eos qui faciunt talem expensam: dare etiam subrogatis, & denuo remeare volentibus: sed illos quidem revertentes non suscipi. Qui vero post decessum priorum statuti sunt, eis dari emolumenta; nullo vero hinc ministrantibus accessu talia lucrari nitentibus: ex sua substantia omnino præbentibus his qui ab eis statuti sunt emolumenta, & omnes expensas: heredibus eorum & successoribus scientibus, quia si etiam post hæc fraudaverint, certa possessio deputabitur ex eorum substantia sacris nostris privatis, ut hinc ministratio eis fiat.

CAP. II.

Ut fundatoribus ecclesiarum facere in eis clericos non liceat, sed tantum præsentare.

Illud quoque ad honorem, & cultum sedis tuæ decernimus, si quis ædificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos statuere: non [22] esse ei fiduciam ullam quos vult per potestatem deducere tuæ reverentiæ ad ordinandos eos, sed examinari a tua sanctitate: sententiaque tua, & qui pontificalem sedem rexerit, semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini & qui postea opportuni videbuntur existere, & Dei ministerio digni: ut [23] non profanentur sancta Dei, (hoc videlicet quod sacris sancitur [24] eloquiis) sed intacta hæc & ineffabilia tremendaque constituta, sancte & Deo amabiliter & venerande tractari.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, beatitudinem tuam servare perpetuo sancimus: cognoscentes, quia non minus nobis curæ est sanctarum ecclesiarum conservare utilitatem, quam ipsius animæ. Dat. 3. Non. Novemb. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XII. post BELIS. V. C. CONS. Anno tertio [25].

1 *Novell.* 7. 2 *Nov.* 46. *c.* 3. *Nov.* 54. *c.* 2. *in fin.* 3 Res ecclesiasticæ delatæ ad imperatorem causa permutationis, privatorum fieri non debent. Sed hoc abrogatum, *Novell* 119. *c.* 10. 4 Ecclesiæ ad ecclesiam permissa permutatio. 5 Id est, anno 554.

6 Ἐμφανιστικά. *Scr.* De emphanisticis, quæ a clericis exiguntur, Jul. *const.* 50. ut in sola ecclesia Constantinopolitana præbeantur insinuationes. *Index Reginæ.* Insinuativa sunt, quæ novi clerici dant veteribus pro suo introitu, *pour leur entrée & bien venue.* Quæ dant Episcopi Enthronistica, *Nov.* 123. *cap.* 3. cathedratica Juliano & Alexandro, *c. Ecclesiis* 9. *de censibus:* adde *Novell.* 123. *cap* 16. *ubi dicam de Annatis.* Canonica. J. *Nov. Isaac. Comn.* 7 Fit hujus Novellæ mentio in quodam scholio 3. *Eclog.* 1. *cap* 42. 8 Corruptis moribus clerici, gratis non promovebantur Justiniani seculo 9 Hinc illud, Gratis accepistis, gratis date. 10 Si hæc constitutio usitata esset, pauci hodie sacerdotes essent. 11 Τὰς γὰρ τοῦ δεσπότου Θεοῦ λειτουργίας τε καὶ ὑπηρεσίας οὐ κατὰ πρᾶσιν &c. id est, nam domini Dei ministeria & functiones non per venditionem &c. 12 Simonia est, spiritualia eisve adnexa emere: a Simone Mago sic dicta, qui primus sceleris hujus detestandi auctor fuit, vid. *l.* 31. *Cod. de Episcop. cap.* 1. & passim *extr. de Simonia.* 13 Id est, anno 554.

14 De clericis, qui a suis destiterunt ecclesiis, *interpret. Scrimgeriana editionis.* Si ecclesiam suam clerici dereliquerint, Jul. *const.* 51. ubi hujusmodi desertores vocat destitores. 15 De subrogatis clericis. *Index Reginæ.* huc pertinet *cap.* 1. 16 De his, qui ædificant εὐκτηρίους οἴκους, id est; orationum domus. *Scrimger.* De eo qui ecclesias ædificat, vel annonas clericis donat, Jul. *d. l. cap.* 19. ut qui ædificant ædem sacram, ordinent in ea clericos Patriarchæ autoritate, *Index Reginæ*, huc pertinet *c.* 2. 17 *Nov. Leon.* 8. 18 Clericus desertor non privatur clericatu, sed ejus loco alius subrogatur. 19 Diaria, salaria, *Jul.* sportulas, Cypr. 1. *epist.* erogationes annonarum; *Novell.* 6. cibaria; *l.* 99. *ff. de legat.* 3. σιτήσεις, χορηγίαι. *infr. h. t.* 20 Alterius fraudatio, nemini adjumento esse debet. 21 Id est, conduplicatas impensas sustinere. 22 Qui ecclesiam ædificant, aut de suo clericis præbent annonas, jus habent instituendi & substituendi clericos, quos voluerint (id vulgo appellatur *jus patronatus*) dummodo prius eos obtulerint & commendaverint episcopo, cui dignos admittere, indignos respuere licet, *Nov.* 123. *c.* 18. de hoc jure latissime scripsit Rochus a curte, *Tractatu de jure patronatus.* 23 Ὡς οὐ μὴ βεβηλοῦσθαι τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ, Scrimg. 24 *Ezechiel.* 20. τὰ ἅγιά μου ἐβεβηλώσατε. 25 Id est, anno 555. quæ subscriptiones Cujacio non probantur, ut pleræque aliæ harum *Novellarum* 4. *observ.* 28.

TIT. XIII.

UT IN PRIVATIS DOMIBUS SACRA [1] MYSTERIA [2] NON FIANT [3].

NOVELLA CONSTIT. LVIII.

Imperator Justinianus Augustus Mennæ archiepiscopo regiæ civitatis Constantinopolitanæ.

PRÆFATIO.

ET priscis sancitum est legibus, nulli penitus esse licentiam, domi quæ sacratissima [4] sunt agere: sed publice sinere procedere in credulitatem, & Dei culturam, secundum sanctionem de his sacratis actibus traditam. Et nos etiam hanc in præsenti ponimus legem, quam cum omni cautela teneri volumus. Omnibus enim interdicimus magnæ hujus civitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis in domibus suis habere quasdam quasi orationum domos: & in his sacra celebrare mysteria [5]: & hinc fieri quædam Catholicæ, & Apostolicæ traditioni extranea. Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis [6] videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum quæ sacri sunt mysterii, hoc eis permittimus. Invidia enim nulla est, si volunt circa hæc habere habitacula quædam, & in eis tanquam in sacris orare, aliis autem omnibus abstinere: nisi tamen in eis voluerint aliquos invitare clericos, hic quidem sanctissimæ majoris ecclesiæ, & sub ea sanctissimarum domuum, voluntate ac probatione sanctissimi archiepiscopi ad hoc deputatos: in provincia vero Deo amabilium episcoporum: nulla novitate sedi ejus beatitudinis ex præsenti nostra lege facienda circa existentia ei quolibet modo in ordinationibus aut gubernationibus hic aut in provinciis jura: sed omnibus etiam competentibus ei quolibet modo & tempore, ratis nunc & in omne reliquum tempus servandis: sancimus tuam hæc conservare gloriam, & manifesta omnibus per literas proprias constituere, quatenus per omnia valeat lex. Hæc enim & gloriosissimo præfecto felicis hujus urbis, & sanctissimo archiepiscopo, & universali Patriarchæ præcipimus, ut ex civili & sacerdotali virtute hæc perpetue custodiantur. Sciant enim & ipsi domuum domini: quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub imperiali fient motu: domus [7] autem in quibus aliquid tale agitur, & publice fient, & sub sacratissimum nostrum ærarium deducentur. Si autem & aliquos contingat tale aliquid in suis habere domibus: sciant quod nisi intra tres menses, ex quo hæc lex insinuata fuerit, hæc correxerint, & ad figuram a nobis ordinatam deduxerint, sub prædicta pœna fient. Hæc autem agi cum veritate, non per aliquam calumniam volumus: *Veracium* [8] *enim solummodo sumus amatores*. Hæc sancimus tuam custodire celsitudinem, & nihil tale fieri concedere. Scito enim quia si didicerimus, quod tibi tale aliquid denunciatum, deinde non prohibuisti aut tu, aut successores tui cinguli futuri: ipse quidem quinquaginta librarum auri expones pœnam, & qui successores cinguli tui fuerint: parens autem tibi officium, idem sustinebit damnum, quia rem nobis studiosam, & sanctissimæ ecclesiæ custodientem unitatem, & prohibentem quæ a nobis aperte interdicta sunt agi latenter, passum est despicere commissum: & circa ipsum cingulum periclitabitur: insuper & ipsam domum in qua aliquid tale agitur, fieri publicam & sub sacratissimum venire ærarium.

EPILOGUS.

† Scriptum autem est a nobis & sanctissimo Patriarchæ felicis hujus urbis, ut & ipse hujus ponat rei providentiam. Volumus enim sacerdotaliter & judicialiter hæc servata durare in reliquum tempus immutilata. Dat. 3. Non. Novembr. CP. Imp. Dom. JUSTIN. PP. A. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. [9].

TIT. XIV.

DE DEBITA IMPENSA [10] IN EXEQUIIS DEFUNCTORUM.

NOVELLA CONSTIT. LIX.

Idem Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SIngula bonorum operum a nobis Dei auxilio oportet accipere principium, aut si qua, ea quæ aliis facta sunt bona, secuta est corruptio, hanc emendari a nobis & in antiquum reduci ordinem. Ut nos aut factione rei aut correctione ad bonos actus studeamus habere semper participium. Quale videlicet aliquid & super exequiis defunctorum factum non recte perspeximus emendare, & donare omnibus, ne duplicem sustineant difficultatem simul quidem ut quæ sua sunt amittant, simul autem ut pro se damnificentur. Sed quod *Constantinus* [11] piæ memoriæ recte cogitans disposuit, & post hæc *Anastasius* piæ memoriæ firmavit, adjiciens etiam reditus causæ, hoc nos ipsi cum periculum patiatur cadere, reparare & dare cum omni cautela & terminis competentibus cogimur, illud facientes manere immortale. Constantino [12] enim piæ memoriæ nongentis [13] octoginta [14] ergasteriis, ex diversis corporibus felicissimæ hujus urbis, sine tributis dante sanctissimæ majori ecclesiæ; Anastasio [15] vero piæ memoriæ non solum ergasteriis illis quinquaginta & centum adjiciente, sed & reditum [16] certum largiente per duas pragmaticas formas, quatenus quod ex ipso reditu colligitur aurum, proficiat ad ea quæ dantur a Deo amabilibus œconomis his qui ad hoc laborant: plurimi plerumque adierunt nos, dicentes non similiter causam procedere, neque sine mercede fieri defunctorum exequias, sed exigi amare, & inveniri plurima foris nomina & corpora quæ etiam invitos exigunt lugentes, & cogunt dare non habentes, hæc omnia justum judicavimus competenti correctione digna facere.

CAP. I.

PRimum itaque ea quæ per ergasteria plurimam susceperunt læsionem & deminutionem, ad plenum restituimus sanctissimæ majori ecclesiæ sacram propter hoc scribentes formam ad urbis præfecturam, quatenus ipsa cum obediente sibi officio traderet mille [17] centum ergasteria omnibus modis Deo amantissimis ecclesiæ defensoribus & œconomis sanctissimæ dictæ ecclesiæ: octingentis quidem in corporibus ergasteriorum præbendis Deo amantissimis defensoribus, trecentis autem [18] Dei cultoribus œconomis, ut Deo amabiles œconomi habeant quadraginta [19] ergasteria, & reditum ab Anastasio divæ memoriæ donatum, nequaquam querentes tanquam minus sit, sed supplementum ex trecentorum ergasteriorum datione habentes, facere menstruorum expensas, & decanis, & aliis ordinibus, Deo vero amabiles defensores habentes octingenta ergasteria & appellatos lecticarios præbere & aliud ministerium facere quod defunctorum exequiæ volunt, quatenus per hoc damna auferantur lugentium.

CAP. II.

OPortet ergo supradicta mille centum ergasteria custodiri & Deo amabilibus œconomis & defensoribus semper sine tributis & sine diminutione, & supplenda a gloriosissimo præfecto felicis hujus urbis, si quis fiat casus quolibet modo aut mutatio horum faciei aut mercationis, ut Deo amabiles quidem œconomi [20] habentes prædiorum administrationem quæ sepulchris deputata sunt, habentes etiam sine tributis trecenta ergasteria, defensores autem octingenta, circa exequias defunctorum faciant gubernationem, ea quidem quæ ex prædiorum reditu accedunt a Deo amabilibus œconomis dari sepulturis, sicut descendentes diximus, adjecto etiam ex trecentis ergasteriis cremento, quod etiam ipsum in ipso opere percipere petierunt. Quia igitur mille centum ergasteriorum in hac existentium felici urbe plurima ceciderunt, præcipimus secundum præsens tempus repleantur, & horum mille centum ergasteriorum numerum imminutum conservatum & sine tributo, divisum secundum dictum a nobis modum servari & Deo amabilibus œconomis & Dei cultoribus defensoribus: ut tamen non minus sint Decani seu laboratores [21] octingentis deputati Deo amabilibus defensoribus, pro vero trecentis datis Deo amabilibus œconomis, licentiam his esse iisdem Deo amabilibus viris si voluerint, in corporibus accipere trecenta ergasteria, aut omnia aut quædam ex his, aut percipere occasione appellatorum excusatorum, pecunias pro cunctis aut pro aliquibus ergasteriis, ipsasque pecunias, quas hactenus non habebant, (sicut & ipsi nostram docuerunt potestatem) expendere circa defunctorum exequias, ut ex his pecuniis & ex reditibus prædiorum distributio fiat & decanis [22] & ascetriis [23] & canonicis, [& acolythis [24]] sicut descendentes ordinavimus. Iisdem enim Deo amabilibus œconomis docentibus quia jam impossibile est ex prædiis de cætero eundem reditum servari, recte nos trecentorum ergasteriorum crementum distribuimus huic parti, quatenus, quod inculpabiliter hactenus datum est laborantibus, circa funerum exequias, & deinceps detur, hoc est per singulum mensem quadringentos solidos dividendos Decanis & acolythis & ascetriis, & canonicis [25], secundum eam, quæ hactenus apud eos tenuit consuetudo: hoc est decanis quidem per singulos menses centum octoginta duos solidos, ascetriis autem nonaginta [unum] solidos, & acolythis nonaginta unum solidos, & canonicis triginta & quinque solidos, congregandos quidem ab eisdem Deo amabilibus œconomis, solvendos autem in eis, qui consueverunt accipere, per sex menses.

CAP. III.

OPortet autem competentem quidem auri partem reverendissimis ascetriis [26] dari, per Deo amabiles œconomos secundum [27] dictas inducias, Eugenio Deo amabili diacono & xenodocho Sampsonis [28] sanctæ memoriæ Xenonis, & ejus qui per nos constitutus est, & his qui erunt post eum Deo amantissimi xenodochi memoratorum xenodochiorum, eo quod ascetriæ ad hoc ministrantes opus sub xenodochis per tempus memoratorum venerabilium xenodochorum constitutæ sint, quod autem contingit Acolythos & reverendissimas canonicas similiter dari ab eisdem Deo amabilibus œconomis, & qui nunc præsunt eis, & quibus per tempus præsulatus earum committitur, ut per eos distributio fiat prædeclaratis, & sub eis constitutis ascetriis & canonicis, necnon & acolythis: Si vero retro [29] fecerint circa talem solutionem Deo amabiles œconomi: & hoc palam fiat intra sex menses, in secundo semestre veniente, si nullam fecerint solutionem, tunc omne quod post primum semestre debetur, exigi semper a Deo amabilibus œconomis, cum usura tertiæ [30] partis legitimæ centesimæ post semestre tempus, providentiam hujus ponente per tempus sanctissimo archiepiscopo & patriarcha felicis hujus urbis sanctissimæ majoris ecclesiæ.

1 Et illicita, *l. 15. Cod. de episc. l. 3. l. 8. Cod. de hæreticis.* 2 Græci appellant, ἱερὰν μυσαγωγίαν. *Scrimg.* μυσαγωγίαν. *J. h. t.* ut ne domui fiat communio sacra. *Index Reginæ.* Græci quoque vocant τὰ ἱερώτατα, *J. h. t.* sacram Missam. Jul. *hic in fin. c. 194* ἱερᾶς μυσαγωγίας καὶ λατρείας. *Nov. Leon.* 4. adde & σωτήριον βάπτισμα *Leon. Nov. 15. Syn. in Trullo c. 31. & 59.* 3 Etiamsi in domo sua oratorium habuerit, vide Jul. *const.* 52. 4 Τὰ ἱερώτατα. 4 Μυσαγωγίαν. 6 Christiani propriis in ædibus oratoria habere possunt, & in iis orare. 7 Vid *Nov.* 14. §. 1. *Nov.* 43 *cap ult* §. 2. adde *Novell.* 131. *cap* 8. 8 Martial. 8. Epigram. 76. *Dic verum mihi Marce, dic, amabo, Nil est quod magis audiam libenter.* 9 Id est, anno 552.
10 De impensis in funera mortuorum faciendis, Jul. *const.* 53. De sumptibus funerum. 3 *C.* 44 *Index Reginæ apud Cujac* adde *Novell.* 43. 11 *Leon. Nov.* 12. 12 *l. 4. C. de sacros. eccles. Nov. 43. Nov. Leon.* 12. 13 *d. l. 4. & d. Nov.* 43. 14 *Forte* quinquaginta, *ut l. 4. Cod. de sacr. eccles.* 15 *d. Novell.* 43. 16 *l. 18. C. de sacros. eccles.* 17 *d. Nov.* 43. 18 Oeconomi a defensoribus distinguuntur.
19 Τριακόσια, id est, 300. 20 Oeconomi ad sumptus sepulturæ habebant prædiorum sepulturæ destinatorum administrationem cum 300. ergasteriis: Defensores vero 800. ergasteriorum administrationem. 21 Κοπιατάς. Decanorum hoc munus erat, cadavera mortuorum obvolvere, efferre, sepelire. Epiphanius eos numerat inter vetera Ecclesiæ ministeria. 22 Decani. *l. 4. C. de sacr. eccles. l. 1. Cod. de collegiat.* lecticarii seu copiatæ, vespillones, νεκροφόροι, Bergenæ, adde *Novell.* 43. *supr. h. t.*
23 Ascetriæ & Canonicæ sunt monachæ 2. *Nicæna* 20. Basilius episcop. πρὸς Θεοδώραν κανονικὴν περὶ βίου κανονικοῦ. Macarius Homilia 27. distant ab invicem sicut Asceteria a monasteriis. Sanctimoniales dicuntur a Juliano hic, earum fuit officium, psallere. Sane Julian. hoc loco Asceterium unum, ex octo sanctimonialibus psallentibus & tribus acolythis constituit: quod Anastasius singulis cadaveribus sive lectis attribuit. 24 Acolythi, quasi assectæ; eorum officium erat prælucere & funalia deferre. *Goth.* Vid. *cap. cleros. in fin. 21. dist.* Duaren. *de sacros. lib.* 1. *cap.* 14. Ans. 25 Hinc constat, funerum elationes sumptibus ecclesiæ, non defunctorum, fieri solitas non a clericis, sed ab ascetriis mulieribus, acolythis & decanis. Ascetriæ psallebant quasi præficæ olim. Acolythi deferebant funalia: Decani feretrum sive lectum, unde & lecticarii & copiatæ, vespillones olim. Cujac. *lib. de divers. temporib. cap.* 8. 26 Ἀσκητρίαις. 27 Κατὰ τὴν εἰρημένην προθεσμίαν, id est, dicto termino. 28 De Xenodochio Sampsonis alibi dixi. 29 Κατόπιν, id est, coram. 30 Ex mora sex mensium œconomis infliguntur usuræ trientes.

CAP.

CAP. IV.

SI autem & alter annus tranſeat, & neque ſic aliquid exſolvant Deo amabiles œconomi reverendiſſimis mulieribus aut memoratis decanis, licentiam eſſe per tempus ſanctiſſimo patriarchæ, non ſolum exigere Deo amabiles œconomos debitum cum dicta uſura, ſed etiam dare eos cogere quæcunque decreta ſunt, (& ſi voluerit ſanctiſſimus Patriarcha) expellere eos a gubernatione prædiorum, & exigere horum faciem puram ab eis qualis eſt. Horum omnium ſolicitudinem ponente pro tempore beatiſſimo archiepiſcopo & univerſali patriarcha, ſub quo ſunt & Deo amabiles œconomi & omnis clerus, & univerſus ſanctiſſimæ majoris eccleſiæ ſtatus §. 1. His ita factis nullum penitus ab invito percipere pro mortuo corpore tutato [1] quicquam. ut autem diſcreta ſint omnia, ſancimus ſingulo lecto gratis dato unum aſceterium [2] dari, aſceteriarum aut canonicarum non minus octo mulierum præcedentium lectum & pſallentium & tribus acolythis, qui nihil penitus accipient. Si tamen quis voluerit competentium defuncto & exequias facientium ipſe ſponte, cogente nullo & aliud aſceterium unum [3] aut duo aut etiam amplius aſſumere: hoc ſit quidem ejus munificentiæ, tamen nec hoc indefinitum relinquimus, & hic eandem menſuram eſſe volumus harum quæ per munificentiam aſſumuntur aſceteriarum ſeu canonicarum, & acolythorum, quam ſuperius definivimus, non minus octo aſceterias ſeu canonicas eſſe, quæ ex unoquoque aſceterio aſſumuntur, & tres acolythos per ſingulum aſceterium.

CAP. V.

DAre autem aſceteriis ſeu canonicis his, quæ circa id gratis miniſtrare ſumuntur, ſi quidem intra novos [4] muros felicis hujus urbis ſint exequiæ, usque ad ternos [5] ſolidos, nihil ex hoc acolythis penitus recipientibus, neque dividentibus hæc cum reverendiſſimis aſceteriis aut canonicis. Acolythis autem qui præter res gratis miniſtrantes ſumuntur, ſiquidem alii tres ſint, fieri contentos ſiliquis tribus: ſi vero ſex, ſiliquis ſex: & deinceps ſecundum hunc modum etiam de his gubernari. Certum vero eſt, quia ſi & ſpatium plus conſiſtat, & qui [6] lecto miniſtrant decani plures ſint, aſceteria plura propter hujus oneris partem, etiam aliquid & ipſis dabitur ſecundum ſimilitudinem ad aſceteria diſciplinæ laborantium, ut differentia laboris videantur aliquod & ipſæ habere hinc ſolatium. Videtur autem intra novos muros & tranſitus [7] Juſtinianarum [8] ſeu Sycorum, quoniam non longe conſtitutæ (neque) egeret ampliori tempore vel labore ad veniendum ibi. Si vero foris novos muros felicis hujus urbis exequiæ fiant, aut etiam in alios [9] tranſitus citra quam dictum eſt, tunc aſceterias quidem ſeu canonicas dimidiam partem ſolidi accipere, neque hic communicantibus penitus ullo modo eis acolythis. Ipſis autem acolythis in ſingulo aſceterio quatuor accipientibus ſiliquas, & ultra hæc nihil, ſecundum memoratam diviſionem, aſceterio ſequente gratis datum lectum cum tribus acolythis, & ipſo omnino veniente, per octo aſceterias aut canonicas, & tres (ſicut dictum eſt) acolythos, & nihil penitus accipientibus, neque per circorum [10] dationem exigentibus, & aliam menſuram adinvenientibus ſub alio velamine.

CAP. VI.

HÆc itaque omnia definivimus ſuper his, qui non per munificentiam quærunt duos majores lectos in venerabili vaſorum [11] cuſtodiario poſitos. Dicimus autem Studii glorioſæ memoriæ, & Stephani magnificæ memoriæ. Si quis enim illos voluerit accipere, utpote [12] & pluribus hominibus egentes, & cuſtodia potiori & omnimoda curioſitate egentes, hoc non conjungimus his quæ prius diximus, ſed tanquam magnificam exhibens voluntatem, quantumcunque pro labore decanis aut reverendiſſimis aſceteriis vel canonicis dare placuerit, tantum & præbeat, non tamen valentibus tranſcendere decem ſolidorum quantitatem in duobus lectis Studii & Stephani, in [13] deaurato autem poſito in ſanctiſſima majore eccleſia, vel uno ſolido pro eo forſan faciendo quatuor ſolidorum, aſceteriis autem, & canonicis, & acolythis duplicia accipientibus, quam prius de his definivimus, quippe & ipſo aſceterio ſeu canonicis gratis in aliis lectis præcedente, eandem accipiente quantitatem, quam & reliqua aſceteria. Hoc ipſo & ſupra acolythis obſervando quod prædiximus, ut & iſti duplum horum quæ jam a nobis ordinata ſunt, accipiant: quando unus tamen horum trium fuerit lectus, in quo funus agitur, id volente qui hoc celebrat: quippe Deo amabilibus defenſoribus neceſſitatem habentibus corpora decanorum præbere, ex iis deputavimus octingentis ergaſteriis & etiam lectos, non tamen expenſas facere aliquos, Deo amabilibus œconomis cogendis, vel ex reditu ab Anaſtaſio divæ memoriæ relicto, vel ex trecentis ergaſteriis omnem memoratam expenſam fieri circa dictas perſonas ſecundum in omnibus ordinatam a nobis diviſionem. Sic nihil indefinitum erit, ſed mediocres [14] ſepulturas fieri volentes hac fruentur diſpoſitione, & ad munificentiam reſpicientes, non magis damnificabuntur, ſed erunt cum mediocritate munifici.

CAP. VII.

HÆc igitur nos decrevimus, & ſuper ergaſteriis, & ſuper reditibus, & ſuper exequiis, vel quæ gratis, vel quæ per munificentiam fient. Cuſtodes quoque ponimus, ut imminutus ſemper cuſtodiatur ergaſteriorum numerus, non ſolum glorioſum præfectum hujus urbis; & ei obediens officium, ſed multo potius tuam celſitudinem, & qui ſemper cingulo ſunt addendi, cui nunc ipſe præſides. Inſuper & pœnam definimus & adverſus officium tuum, ſi quis neglexerit, quinquaginta librarum auri, & adverſus eos qui ſemper tuam perceperint ſedem, duplicem, ut non concedatur aliquando memoratorum mille centum ergaſteriorum numerus deficere, ſecundum dictam a nobis diviſionem: ſed ſi docearis hoc, aut ipſe, aut qui poſt te, hujus omnem ponas providentiam, & procures eum imminutum per omnia perdurare: & inonuſtum [15] & ſine adinventione, & a tua celſitudine & ab omni alia perſona, ut non hæc fiat occaſio quatenus contra quod definitum eſt detur aliqua merces pro funere alicujus perſonæ, nulla [16] diſcretione facienda perſonarum defunctarum, ſive divites ſint, ſive pauperes, niſi tantum, ſicuti præcedenter diximus, unum trium lectorum elegerint, in quibus competentia diſpoſuimus. Et volumus etiam illa tenere ſecundum hunc modum, & eſſe per omnia immutilata & immortalia, hac ſacra pragmatica lege per omnia tenente, donec [17] ſunt homines, donec magnum & valde laudandum Chriſtianorum nomen in hominibus eſt, & quotidie per Dei providentiam augetur: providente quippe his, ante alios omnes ipſo ſanctiſſimo patriarcha hujus felicis urbis, ut cum pontificali dignitate [18] ipſe cauſa [19] utens, non ſinat ab ulla Perſona neque ſacerdotali, neque judiciali, neque aliorum ulla depravari, quæ a nobis ordinata ſunt, ſed [20] & ipſum imperium conjuramus, ad magnum reſpicientes Deum, ut ſemper ſceptrorum Dominus vigilanter huic rei provideat. Non enim hoc pro ſolis mortuis, ſed etiam pro viventibus & maxime imperantium ſalute eſt, pios actus omnino ad effectum adduci, & non prælaborantium bonum opus a ſubſequentium deſidia perire. Sicut autem ad mille centum ergaſteria imminuta & ſine tributo ſervari diſpoſuimus, ita reliqua [21] ergaſteria omnia ſub tributis conſtitui ſancimus, nullo penitus licentiam habente ea excipere a tributis, neque venerabiles domos, neque ex Xenodochiis, neque ex aſceteriis, vel monaſteriis, aut alio quolibet, ſed neque ipſa imperiali noſtra domo, aut qui in principatibus vel poteſtatibus ſunt, ſed omnibus ergaſteriis ſimiliter agnoſcentibus tributa, nec paulatim ſingula excuſare, & proprium levigare, & reliquis paucis exiſtentibus totum imponere pondus, & ex hoc magnum ſuſtinere diſpendium, ferre hoc non valentes.

EPILOGUS.

† Tua igitur celſitudo, & qui poſt eandem adminiſtrationem acceperit, & parens tibi officium, quæ placuerint nobis per præſentem divinam pragmaticam formam, nunc & in reliquum omne tempus ſervabunt. Dat. 3. Non. Novembr. CP. DN. JUSTIN. PP. A. An. XI. poſt BELIS. V. C. CONS. Ann. 2. [22].

TIT. XV.

UT DEFUNCTI [23] SEU FUNERA [24] EORUM NON INJURIENTUR A CREDITORIBUS [25], ET UT CONSILIARII [26] NON SUSCIPIANT COGNITIONES [27] ABSQUE JUDICIBUS.

NOVELLA CONSTIT. LX.

Imp. Juſtin. Aug. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

QUi varietatem [28] cauſarum conjiciunt, non facile ad culpam veniunt, ſi veritatem examinent: quosdam namque veriſimile eſt multitudinem [29] legum, quæ per ſingula a nobis adjiciuntur, culpare, non conſiderantes, quia opere [30] ſemper vocante, conſonas cauſis ponere leges compellimur: cum ſemper inopinabile emergat, & ab iis quæ jam poſita ſunt, mederi non valeat: quale quidem nuper eſt agnitum. Deberi enim [31] ſibi quidam dicens ab aliquo, dum hominem in morte cognoviſſet eſſe conſtitutum, milites congregans, & ſervos alios plurimos, ingreſſus eſt ſuper morientem: verum ille anxiatus clamare cœpit, donec eum violentia compreſſum reliquiſſet ſpiritus: at ille etiam ſignacula [32] impoſuit rebus ſua poteſtate, præſente nullo in cingulo conſtituto; aut quolibet omnino legali & civili officio obſervato: & neque ita receſſit, ſed etiam defunctum injuriare eum non piguit, primum quidem inſiſtens [33] non fieri exequias: deinde, cum vix cœpiſſet de domo deponi mortuum, inſtabat publice portari lectum non ſinens: neque deducendum dicens, niſi debitum perceperit, donec ſponſorem accepit: & ita jam defunctum tradi terræ permiſit. Negotium ſiquidem, quo hæc commiſſa ſunt, competenter diſpoſitum eſt: oportere autem judicamus etiam generali lege hæc emendare: non ſinentes hæc rurſus committi ſemper ſine legiſlatione manentia.

CAP. I.

De creditoribus qui mortuis debitoribus imminent. ſic Julianus.

SAncimus [34] igitur, ſi quis illo ſuperſtite adhuc quem putat debere ſibi, aſcendat domum ejus, & moleſtus ſit ſuperſtiti homini, aut qui ejus ſunt, uxori forte vel filiis, aut domui omnino, aut etiam ſignacula [35] per propriam poteſtatem imponere præſumat, non prius decreto & officio legali ſervato: poſt ejus qui dicitur debere, mortem, actione quidem modis [36]

1 Id eſt, curato. 2 Aſceterium unum, octo monialibus & tribus acolythis conſtat. Jul. *hic:* 3 Duobus aut tribus etiam aſſiſteriis funus defuncti proſequi licuit. 4 Qui a Theodoſio juniore conſtituti ſunt, *l. 18. C. de ſacroſ. eccl. l. 18. Cod. de operib. publ. l. 7. C. de met itis.* 5 Treſſem, *Jul.* hic male *tremiſſem* treſſis, tres aſſes: tremis tertia pars ſolidi *tiers d'eſcu.* 6 Decani lectis miniſtrabant. 7 Περάσματα. Novell 159. trajectus ille marinus appellatur hodie *Pera.* 8 Juſtinianæ vel Sycæ, Jul. *h. c.* Sycenæ, *Stephan.* Συκαὶ καθ' ὑμᾶς Ἰουστινιαναὶ προσαγορευθεῖσαι. 9 Transmarina loca, *Jul.* Conſtantinopoli erant domus & prædia trans mare, inde cadavera in urbem deferebantur. 10 Κηρῶν, cereorum. 11 Κειμηλιοφυλακείῳ. De theſauro & cimelio eccleſiæ adde *l. ult. Cod. de bonis autorit. judic. poſſidendis: l. 20. Cod. de agricolis* De Cimeliarchia, *Novell* 40. 12 Lecti funebres Studii & Stephani pluribus hominibus & cuſtodia potiori & curioſitate egebant, ac propterea eorum commodatorum nomine major pecunia exigebatur, non tamen ultra decem ſolidos. 13 Ἐπὶ δὲ τῷ χρυσοπαστῷ &c. *Scrimg.* pro eo vero, quod auro intertextum eſt, quodque in ſancta majore eccleſia ponitur. 14 Id eſt, mediocris ſumptus. 5. Cicer. 2. *de leg.* 15 Ἀβαρῆ καὶ ἀνεπινόητον. 16 Quod recte obſervari humana cupiditas atque ſocordia vix patitur. 17 Eſt tamen magnæ quæſtionis, an in hujusmodi rebus principes ſucceſſorem obligent? quod vix eſt, ut obtineat. 18 Ἐξουσίᾳ, autoritate, poteſtate. 19 Πράγματι, occaſione. 20 Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν καταπιστεύομεν εἰς τὸν μέγαν ἀφορῶσαν Θεὸν, ὥστε τὸν ἀεὶ τῶν σκήπτρων κύριον ἀγρύπνως τοῦ πράγματος προνοεῖν. *Scrimg.* 21 Supernumeraria ergaſteria eccleſiæ, ſumptibus funerum non deputantur. ideoque a tributis non ſunt immunia. 22 Id eſt, ann. 554.

23 Adde *l. 1. §. 4. l. 27. ff. de injuriis.* 24 Λείψανα. *Scrimg.* Ne reliquiæ debitorum a creditoribus injuria afficiantur. *Index Reginæ.* De reliquiis ſive cadaveribus mortuorum alibi, huc refer *c. 1. J. n. t.* 25 De creditoribus, qui morientibus debitoribus ſuis imminent. Julian. *conſt.* 54. 26 Παρέδρους. *Scrimg.* Ne adſeſſores cauſarum cognitionem ſuſcipiant. *Index Reginæ.* 27 Μήτε προκάταρξιν ποιεῖν ἢ μήτε ἀποφάσεις ἐκφέρειν. *Scr.* id eſt, neque litis conteſtationem fieri ſinant, neque ſententiam ferant. 28 Veritatem οἱ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων ἐστοχασμένοι. *Scrimg.* 29 Multitudo legum multitudini actionum imputatur, non voluntati vel ſtudio legiſlatoris. 30 Neceſſitate, χρείας. *Scrimg.* 31 3. Harm. 5. §. 72. 32 Vid. *tit. C. ut nemini liceat ſine judicis auctoritate ſignacula rebus imponere alienis.* 33 Nov. 115. *c. 5. l. 38. ff. de relig. l. 3. §. 4. l. 8. ff. de ſepulchro: l. ult. Cod. de ſepulchro.* 7. *Eclog.* 6. *ex c.* 23. *tit.* 2. *c.* 1. *fol.* 75. Ambroſius *lib. de Tobia:* adde *l. 2. in fin. ff. de in jus vocando.* 34 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Item qui. Cod. de ſepulchro violato.* Goth. De pœna eorum, qui vel ægrotantibus, vel animam agentibus, vel reliquis defunctorum, ſub prætextu crediti conſequendi, vid. Rittershuſ. *part.* 13. *c.* 6. Anſ. Adde Pecc. *de jure ſiſtendi cap.* 5. *n.* 23. S. L. 35 *d. t. C. ut nemini liceat ſine judicis auctoritate ſignacula* &c. 36 Modis omnibus cadere eſt ipſo jure cadere: qua de re vide plura apud Mattheſilanum *ſingulari* 112 & 115 Ludovicum Romanum, *ſingulari* 1. Franciſcum Cremen. *ſingul.* 7 qui formulas ſimiles eſſe notat, quoties quid lege jubetur fieri omnino, penitus, mox, illico, funditus &c.

omnibus

omnibus cadat [1], five juftam habeat hanc, five non: quantum vero deberi fibi dicit, tantum aliud fuper exigatur, & detur injuriati heredibus. Confifcationem [2] quoque in tertiam partem fubftantiæ fuftineat, (ficut [3] & Marcus Philofophus imperator in fuis confcripfit legibus) & infamia feriatur. Qui enim hominis naturam non [4] erubuit, dignus eft, & pecuniis, & gloria, & aliis omnibus condemnari. §. 1. Si vero etiam moriente quodam, circa funus peccetur aliquid morientis, quod exequias prohibeat [5]: fcripta quidem jam lex eft, & a noftro patre fuper hoc: tamen fimul etiam ex noftris major fequatur delicti pœna, & iisdem fubjaceat, quæ præfens infert lex eis, qui in viventem tale aliquid, quale diximus, committunt: hujus rei providentiam habente præcipue quidem gloriofiffimo præfecto hujus feliciffimæ civitatis, cui talium emendationum cura eft: nihilominus autem & gloriofiffimo facrorum noftrorum prætoriorum præfecto, & gloriofiffimo magiftro facrorum officiorum, & femper his obedientibus officiis. Oportet enim communibus [6] exiftentibus contra naturam injuriis, communem effe judicibus fuper his prohibitionem atque vindictam: his non in fola hac feliciffima civitate valentibus, fed etiam in omnibus gentibus, quarum nobis principatum alium quidem ab initio dedit Deus, alium vero adjecit, & adhuc etiam dabit, ficut ait quidam ante nos: provinciarum quippe judicibus, five militaribus, five civilibus, hujus rei providentiam habentibus Sequitur enim hic quidem judices eorumque officia triginta librarum auri pœna, fi quid horum neglexerint: provinciales autem quinque, fi neque ipfi ad hoc inftiterint, denunciatione qualibet aut hic aut per provincias facta.

CAP. II.

Ne confiliarii five adfeffores fufcipiant cognitiones absque magiftratibus.

ILlud [7] etiam recte fe habere perfpeximus, non permittere (ficut Zenonis piæ memoriæ dicit conftitutio [8], & noftra quoque) confiliarios judicum ipfos caufas per fe audire, quæ apud adminiftratores [9] aut datos a nobis [10] judices agitantur. Multo namque melius atque perfectius coram ipfis adminiftratoribus præfentibus illis quorum intereft, caufæ moventur, terrore imminente exhibitis teftibus, & omnino caufa propriam habente honeftatem, quam fi apud pedaneos judices talia decernantur, in nullo confiliariorum officio diftante ab illis. Sed quoniam a nobis conftituti femper adminiftratores, occupationibus rerum, noftrarumque juffionum comprehenfi, ad hanc neceffitatem deponuntur: oportet confonam congruamque legem rebus imponere. §. 1. Sancimus igitur conteftationes quidem litium omnibus modis apud [11] ipfos fieri adminiftratores [12], five majores, five minores fint: fed etiam in mediis litibus introduci rurfus apud eos femel moti negotii res, quatenus ea quæ examinantur, agnofcant. cum vero noviffima [13] fententia proferenda eft, nullo modo præfumere confiliarios absque adminiftratoribus audire, fed eum cum competenti honeftate, quam dudum dispofuimus, propofitis facrofanctis eloquiis, ipfos adminiftratores [14] & audire quæ examinata funt omnia, confequenter & judicare eos negotia, & fufcipere appellationes, fi quis appellaverit, fine ulla dilatione, ubi lex hoc fieri permittit: & rurfus appellationis judices modis omnibus per fe audire negotia, nullo agere aliter præfumente: fed fi quid tale fiat, ipfis quidem adminiftratoribus viginti librarum auri formidantibus pœnam: confiliariis autem qui tale aliquid agere præfumpferint, fi quidem advocati funt, expellendis ab eloquentiffimorum advocatorum collegio: fi vero advocati non funt, fed alii quidam: etiam cingulo (fiquidem habent) privandis, & decem librarum auri caftigandis pœna. Non enim oportet eos qui Zenonis [15] piæ memoriæ contempferint legem, & dudum noftram & præfentem, arbitrari ut unquam falfitatis hujus fugiant pœnas. Erit enim curæ per tempus gloriofiffimi comitis facrorum noftrorum privatorum [16], hujus rei habere providentiam & exigere pœnam, & inferre ærario, dum tale aliquid commiffum fuerit: cognofcente etiam ipfo, quia de fuo, fifco complere debeat, nifi hujus rei habuerit competentem providentiam.

§. 2. Sed hoc quidem in adminiftratoribus [17] decernimus: quibus publicæ & circa noftras juffiones occupationes, ut non per fe audiant caufas, concedunt veniam. Alios autem omnes qui nullam adminiftrationem habent, caufas autem ex juffionibus noftris audiunt, aut in hac feliciffima civitate, aut in aliis, fi tale aliquid egerint, & eos qui in officio confiliariorum cum eis audierint, adhuc vehementioribus affligimus pœnis, nifi per omnem confequentes litem, ipfi cum fuis confiliariis audiant caufam. nam & dignitatum cafum eis interminamur, & pœnam vicenarum librarum auri: & eorum confiliarios ex ipfa pelli civitate in qua hoc egerint: infuper etiam ipfos proprio cadere honore.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ vifa funt nobis, & per hanc divinam declarata funt legem, omnibus faciat manifefta, fecundum folennem modum edictis per provincias utens: ut nullam gentium lateat aliquid quod a nobis fancitur. in hac enim feliciffima civitate gloriofiffimus præfectus urbis hoc proponet. Dat. Kal. Decemb. CP. Imp. Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno XI. poft BELIS. V. C. CONS. Anno 2. [18].

TIT. XVI.

UT IMMOBILIA ANTENUPTIALIS [19] DONATIONIS NEQUE HYPOTHECÆ DENTUR, NEQUE OMNINO ALIENENTUR A VIRO, NEC CONSENTIENTE UXORE, NISI POSTEA SATISFIERI POSSIT UXORI: HÆC VERO ETIAM IN DOTE VALERE.

NOVELLA CONSTIT. LXI.

Imp. Juftin. Augft. Joanni gloriofiff. facrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconfuli & patricio.

PRÆFATIO.

CAufam miferandam fieri cognofcentes, coram nobis ipfis negotio moto: illud quidem correximus competenti modo, lege autem generali emendamus hujusmodi negotia (hoc quod moris eft noftri.)

CAP. I.

Ut immobilia propter nuptias donationis neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur.

ET fancimus, fi quis confcripferit antenuptialem aut propter nuptias donationem, (fic enim eam oportere magis vocari decrevimus [20]) five ipfe pro fe hoc faciens, five etiam altero fcribente, aut patre, aut matre, aut cognatis, aut extraneis forte: Si quis [21] igitur tale aliquid fecerit, & fcripferit donationem, in qua etiam aliquid immobilium eft: interdicimus [22] ei aut de cætero fupponere rem confcriptam in antenuptiali donatione, aut alienare omnino. Quod enim femel vinculis fponfalitiæ largitatis obligatum eft, non erit conveniens alienari: ut mulier eveniente forfitan lucro, quod ei confert antenuptialis donatio, difficultatem patiatur, non inveniens [23] rem in viri fubftantia, cum fit alienata aliis aut fuppofita, ut potentibus forte perfonis, quatenus illi propter hujusmodi caufas aut fit omnibus modis inadibilis vindicatio aut difficilis, & litibus egeat, dum ex hoc ipfo fit adjuvanda.

§. 1. Quapropter hoc obfervetur, & qui pofthac contraxerit, fciat, quia five emptionem, five hypothecam habeat, nihil horum utilitatis habebit omnino, fed æqualia erunt non fcriptis, nec dictis, quæ fuper hoc fcripta funt, aut convenerunt: ut fervetur uxori lucrum. Non enim videntur nobis immoderate feciffe quidam noftrorum judicum, qui etiam ipfam in rem actionem mulieribus poft matrimonii transactionem in fponfalitia largitate dederunt, quod recte inchoatum, deinde a pofteris judicibus quafi pro fupervacanea quadam fubtilitate contemptum eft: & non quaslibet vias & artificiofas inveniant, fumentes hypothecas præparando mulieres confentire, & ita proprio cadere jure. Confenfus [24] etenim in talibus aut in hypothecam, aut in venditionem, aut in aliam alienationem confcriptus, percipienti omnino non proderit, fi femel confenfus fiat: fed ficut in interceffionibus fcripfimus, ut oporteat biennii [25] tempore exiftente [26] & rurfus aliam profeffionem fcribi confirmantem confenfum: & tunc ratum [27] effe quod factum eft: fic & in hoc fiat. §. 2. Et fi confentiat mulier fecundum fpeciem in interceffionibus, fit omnino indemnis, nifi etiam fecundum (ficuti prædiximus) celebraverit confenfum: plura namque ex primo mox auditu delinquuntur: muliere quippe mariti feductionibus [28] facile decepta, & propria negligente jura. Cum vero in plurimo tempore cogitaverit pro negotio, fiet forfan cautior. §. 3. Verumtamen neque hoc fimpliciter damus, fed tunc mulierem ex fecundo confenfu damno fubmittimus, dum funt aliæ res, ex quibus poffibile eft ei fatisfieri pro re vel rebus immobilibus, quæ in antenuptiali donatione continentur, & quæ ab alio detinentur, propter alienationis aut fuppofitionis modum: alioquin [29] fi nihil aliud fuperfit, neque fic læfionem fuftinere mulierem permittimus: fed licet fecundo vel frequenter confentiat, caufa ad interceffionis feratur rationem, & fit omnino ei lucrum fub cautela pofitum: nifi apparuerit relictum aliud fufficiens ad antenuptialis largitatis quantitatem. Et hæc dicimus non [30] folum parcentes mulieribus, fed multo potius viris talia facientibus: fiquidem & multis & pene pluribus cafibus communibus filiis antenuptialis donationis fervantur res: & rurfus hæ remanent apud fubftantiam viri, ejusque fucceffionem, ex hac obfervatione: ideoque utilis eft lex uxori & marito fecundum has ratiocinationes. Et multo [31] potius hæc in dote valebunt, fi quid dotis aut alienetur, aut fupponatur: jam enim hæc fufficienter delimata atque fancita funt. §. 4. Sed neque ipfos contrahentes omnino negleximus: nam fi etiam fuper his obligationem quantum ad mulieres neque dictam neque fcriptam effe volumus: tamen ipfos viros in aliis earum rebus obligari volumus occafione alienationis aut hypothecæ, mulieribus quidem fervantes in ipfis immobilibus rebus fponfalitiæ largitatis jus innovatum: illis autem competens jus ex

1 Pœnam creditoris cadaver mortui debitoris inferri prohibentis obferva. Eft autem hæc pœna legis Juliæ de vi. *l.* 12. *in fin. l.* 13. *D. quod met. cauf.* 2 Confifcationem tertiæ partis bonorum obferva. Hæc eft pœna legis Juliæ de vi, ut ea damnatus, tertia bonorum parte mulctetur, & fiat infamis. *l. ult. ff. ad l. Jul. de vi priv.* 3 Divus Marcus meminit tantum amiffionis crediti. *d. l.* 12. *l. pen. ff. ad l. Jul. de vi priv.* 4 Pœna Talionis ita folet infligi: Qui non erubuit cadaver defuncti, fit hic infamis. Qui famam aulicum vendiderat, Alexandri Severi juffu, fumo punitum legimus, *tefte Lamprid.* Qui nefaria hortamenta ad corrumpendas virgines & viduas protulerunt, eis meatus oris & faucium liquentis plumbi ingeftione clauduntur, *l.* 1. *C. Theod. de rapt. virg.* & delatores congefti in navigia raptim conquifita tempeftatibus dediti, ut ita abirent fugerentque vaftitas delationibus terras. *Plin. in Panegyrico:* adde quæ notavi ad *Nov.* 115. *cap.* 3. §. 13. 5 Dixi [illegible] 6 Superflue uni aut paucis [illegible], ubi eft caufa functorum. Salvian. *ad Ecclef. Novella Leonis* 27. 7 Hinc fumpta eft Auth. *Ad hæc*, *C. de judiciis.* 8 Neutra conftitutio hodie extat. tacit tamen *l.* 1. *C. de judic.* 9 Αἱ παρὰ τοῖς ἄρχουσι, quæ apud magiftratus. 10 *l.* 5. *Cod. de judic.* 11 Ut Magiftratus Conftantinopolitanæ civitatis caufas in conventionibus certis audiant, & fententiam dicant. Julian. *num.* 202. 12 Παρ᾽ αὐτοῖς γίνεσθαι τοῖς ἄρχουσι, apud ipfos fieri magiftratus. 13 Id eft, ultima cognitio, Julian. *hic & l. ult. Cod. de præfcr.* 30. *ann.* hoc eft, definitiva, talis enim eft definitiva, quæ fane ultima eft, fic Noviffima pœna, quæ ultima. Noviffimum judicium, id eft, ultima voluntas. *l.* 9. *C. de revolut.* 14 Magiftratus, hoc autem tenuit, Magiftratus urbanos feu Conftantinopolitanæ urbis caufas in conventionibus certis audire & fententiam dicere. Jul. *hic num.* 202. 15 Dixi fuperius, hanc conftitutionem non extare. 16 Vide *tit. C. de off. com. rer. priv.* 17 Ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, id eft, in magiftratibus. 18 Id eft, anno 534.

19 De jure propter nuptias donationum. Jul. *conft.* 55. ut ne confentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias. *Index Reginæ apud Cujat.* Huc pertinet *cap.* 1. Goth. Ad hanc Novell. vid. Gudelin. *de jure noviff. lib.* 1. *c.* 5. *n.* 5. Rittershuf. *in expofit. Nov. part.* 2. *cap.* 4. Anf. 20 Vid. *Nov.* 119. *c.* 1. *l.* 20. *C. de donat. ante nupt.* 21 Hinc fumpta eft Authentica, *Sive a me. C. ad SC. Vell.* [illegible] & Authentica, *permiffa. Cod. de don. ante nupt.* 22 Rei propter nuptias donatæ, non confiftit obligatio aut pignus, aut alienatio, *l.* 8. *C. de don. ante nupt.* Atqui nondum eft [illegible] uxoris? Poterit effe. Sit ita eft, cur non mulier reftitutione potius juvatur? Ei utilius eft ipfo jure [illegible] non a principio non fubftitiffe, quam valuiffe & refcindi. Quid fi mulier femel confentiat pignori aut alienationi? Creditori confenfus mulieris non proderit. [illegible] *h. t.* Nunquam igitur proderit? Imo vero: fi videlicet mulier iterum confenferit. *d. verf. confenfus.* 23 Vide *tit. Inft. quib. alienare.* 24 Confenfu etiam uxoris maritus obligare non poteft aut vendere rem propter nuptias ei donatam. 25 Præfumitur certa animi fcientia & perfeverantia confirmatum, quod poft biennium confirmamus. 26 Confenfus mulieris intra biennium inutilis, poft biennium novo confenfu firmari poteft. *l. un.* §. 15. *C. de rei uxor. act.* ut ita emptori rei propter nuptias donatæ confulatur, fi modo mulieri ex rebus aliis mariti cautum fuerit. §. 3. *J. h. t.* An idem eft de dote? negat Joannes. *arg. d.* §. 15. Julianus vero antecefior ait *conft.* 55. §. *hæc autem dicimus.* facit §. 3. *verf. Et multo potius.* §. 4. [illegible] omnibus privilegiis jam doti datis. *J. hoc tit.* 27 Nota regulam. 28 Mulier eft fragilis naturæ, *d.* §. 15. & facile feduci poteft, *ut hic:* Nifi tamen aliud [illegible], iniquum fuerit dicere, omnem contractum mulieris initum mariti autoritate, præfumi factum inftigatione & feductione mariti. 29 Exceptio regulæ fuperioris. 30 [illegible] exceptionis. 31 Argumentum a donatione propter nuptias ad dotem, fumptum a minore ad majus nota; Quod valet in donatione propter nuptias, hoc multo magis in dote valere oportet.

documentis

documentis quantum in aliis ejus rebus: omnibus privilegiis [1] jam doti datis a nobis in sua firmitate manentibus, quando mulier moverit, aliis enim omnibus præter [2] mulierem, hujusmodi privilegia, nec ex antiquo dedimus, neque nunc damus.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, secundum solennem modum edictis (præceptis) per provincias utens, ut nullam gentium lateant, quæ a nobis sancita sunt, in hac enim felicissima civitate gloriosissimus præfectus urbis hæc proponet.

TIT. XVII.
DE CONSULTATIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. LXII.

DE ORDINE [3] SENATORUM (ut in quibusdam libris inscribitur) seu DE CONSULTATIONIBUS [4], (ut in Contii manuscriptis Novellis) seu, (ut Anton. Augustinus ex Florentino Codice refert) DE SENATORIBUS [5]. Epitome partim ex Haloandri, partim ex Juliani epitomis collecta per Antonium Contium, nam apud Scrimgerum nihil ejus extat præter nudum [6] Titulum.

ANTIQUIS TEMPORIBUS. AL. ANTE DE HIS IPSIS.

Fuit ergo Latina lingua edita hac Novella, cujus omissa præfatione sententia hæc est apud Julianum & Haloandrum.

HÆc [7] constitutio jubet provocationes in consultationibus, non tantum in amplissimis magistratibus, sed etiam omnibus [8] Senatoribus induci, ut totus Senatus causas [9] appellationum audiat & conveniat, quamvis silentium [10] tantum sine conventu Senatoribus denunciatum fuerit. Silentio enim conventum inesse [11] videri. Audiant itaque provocationes sanctis Evangeliis propositis, & quod sibi visum fuerit, Imperatori referatur, ut ex divina sententia ejus, Senatus calculus confirmetur [12]. §. 1. Agat autem Senatus conventus in Hippodromis [13]. §. 2. Urbicaria [14] præfectura omnibus aliis præsideat [15] dignitatibus, id est, ante sedeat [16]. Et post præfectum cæteri patricii numerentur: & consules quidem, & qui inter eos consularibus insignibus decorantur, secundum consularem ordinem & prærogativas consulatus sui sedeant, ut tamen anteponantur ordinarii [17] consulares honorariis consularibus. Et post [18] hos præfectorum & magistrorum militum & illustrium virorum ordo ponatur. Omnes autem isti habeant facultatem in Senatu sententiam dicere. Qui autem propter cingulum magistratus a Senatoribus honoratur, etiam post depositionem cinguli sui, inter Senatores connumeretur. Liceat autem illustribus viris patriciatus codicillos accipere, quamvis [19] neque consulares, neque præfecti facti sunt. Quod non solum in futuro tempore, sed etiam in præterito constitutio relaxavit. §. 3. Illud autem certum est, quod tertiam partem sportularum in ingressu dignitatis dare compellantur, omnibus aliis ex consuetudine sportulis dandis in quavis promotione in sua firmitate durantibus. Qui autem præsentem constitutionem non observaverint, pœna quinquaginta librarum auri plectentur. Quæ pœna non solum ipsis violatoribus constitutionis imminebit, sed etiam aliis, qui eam violari concesserint. Dat. CP. post consulatum BELISARII iterum CONS. Al. in editione Haloand. PP. Mense Januario post consulatum BELISARII V. C. Anno secundo [20].

TIT. XVIII.
DE NOVI [21] OPERIS NUNCIATIONE MARITIMI [22] ASPECTUS.

NOVELLA CONSTIT. LXIII.

Imp. Justin. Aug. Longino hujus almæ urbis [23] præfecto.

PRÆFATIO.

CAusam quæ dolose fit in hac regia civitate circa domuum ædificia, cohibere & emendare justum credimus. Quia enim *certis mensuris distare domos ab invicem, Zenonis piæ memoriæ constitutio* [24] *dicit:* nos etiam aliquid tale [sancivimus. Sequitur autem] *in hac regia urbe non posse aliquid* [25] *ultra centum pedes prohibere maris aspectum, rem omnium gratissimam.* Oportebat quidem forsan, & exampliari mensura aspectus ejus partem, & non eos prohibere. Sed tamen hoc inopinabili quadam machinantur arte. Quidam [26] enim centum pedum relinquentes mensuram, aut etiam parum aliquid huic addentes, deinde ædificant: nihil aliud habentes, sed tanquam aliquod velum tetenderint: & cum abstulerint maris aspectum per omnem potestatem, & non repugnantes legi propter centum pedum spatium, interim ædificant sine prohibitione: & dum quod quærunt potiuntur, deponunt illud quod propter utilitatem ab eis injunctum est. Sed ita schema circumvenientes omni voluntate, extraneas possessorum constituunt domos: quod de cætero fieri nullo modo volumus inventum.

CAP. I.

SEd si quis voluerit tale aliquid excogitare & malignari, non taliter ludat: sed si hoc egerit, pro veritate domum totam ædificet: & usque ad spatium totum (centum dicimus pedum) tendat, ædificia faciens tanquam necessaria sibi, & inevitabilia futura, non autem propter [27] vicini læsionem construat parietes, & velut ex quadam pictura talem extendens machinationem, privationem aspectus arripiat. Sicut [28] enim eis qui aliena diripiunt, directe adversamur, & pœnis dignos putamus: ita & hæc molientes nihilominus in malitiam eorum qui alienas res abripiunt, æstimavimus. Unde si parvam [29] aliquam rem per modum abreptionis auferre præsument, beneficio [30], vi bonorum raptorum conquadruplatur pœna: quomodo non hunc necesse est qui tale aliquid agit, & cogit quod ab eo factum est, alia majori pœna multari? hoc est decem librarum auri inferendarum theatralibus [31] tuæ celsitudinis, ut non malus [32] vicinus (hoc quod in sermone) constitutus vadat deridens legem, tanquam non valentem eum propriis inhibere dispositionibus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem: tua celsitudo in hac felicissima civitate operi terminoque contradere, & in perpetuum una cum obedienti officio servari festinet, eadem decem librarum [33] imminente pœna contra hæc prævaricantes, aut prævaricari sinentes. Dat. 7. Id. Mart. CP. Imp. Domin. JUSTIN. PP. August. Anno XI. JOAN. V. C. CONS.

TIT. XIX.
DE [34] HORTULANIS [35] CONSTANTINOPOLITANÆ [36] CIVITATIS.

NOVELLA CONSTIT. LXIV.

Antonio Contio interprete.

Idem Imp. Longino gloriosiss. præfecto felicis & regiæ hujus urbis.

PRÆFATIO.

MUltæ undique nobis accusationes ex tempore multo contra felicis hujus urbis & ejus proastiorum [37] hortulanos deferuntur, indignantibus cunctis de ipsorum malitia. Quæ autem delata sunt, talia quodammodo sunt.

1 Ac si diceret, donata propter nuptias certa lege possunt obligari & alienari, §. 1. ℥. *h. t.* & dos quoque, *ut hic.* Jul. *hic.* §. *hæc autem dicimus* Igitur ea parte dos & donatio propter nuptias comparantur. An in omnibus aliis? Minime. Dotis actio privilegiata est: donatio propter nuptias non æque. *Nov.* 97. *l.* 12. §. 2. *ff. qui potior.* Theophil. *in* §. *fuerat. Instit. de act.* 2 Dotis privilegium personale, quia non transfertur in heredem extraneum, *l.* 1. *C. de privileg. dot.* in filium transmittitur, *Novell.* 91. 3 Julianus *constit.* 59. *num.* 20. Huc referre possis Lucium 4. *Placitor. tit. de Curia in publ. præcedent.* & *tit.* 6. *de ordin. sedendi.* 4 Jul. *ibid. n.* 204. 5 Περὶ συγκλητικῶν. *Scrimg.* de senatu. *Index Regiæ.* 6 Contextum enim Novellæ non habet. 7 Julianus *constit.* 56. *in princ.* quæ inscripta est, *de consultationibus.* 8 De numero Senatorum ad Senatusconsultum faciendum necessario, vide Paulum Manutium *lib. de senatu, cap. de senatusc.* 11. *quæst.* 4. 9 Quibus de rebus cognosceret Senatus, vide Manutium, *d. lib. cap. de jure referendi* 8. 10 Dupliciter Senatusconsultum confirmatur: conventu, vel silentio sine conventu. Conventu, quoties singulorum senatorum sententiæ exquisitæ sunt: silentio, quoties senatores quidem interfuerunt, remque totam audierunt, sed distulerunt, aut manus porrigendo aut pedibus in sententiam eundo: & ita senatusconsulta fiebant, non tantum conquisitis singulorum sententiis, sed per discessionem tacito consensu. Vide Paulum Manutium *lib. de Senat. cap. de ordine rogandi sententias* 19. & *de dicenda sententia* 10. & *præcipue cap. de senatusconsulto* 11 Id est, qui silet, nec contradicit, approbare & consentire videtur. 12 Si princeps præsens aut res magni momenti fuerit: quicquid decrevit senatus, non aliter valet, quam si id ipse princeps ratum habuerit. Huc refer Manutium, *d. l. cap. de senatusconf. quæst.* 5. 13 Hippodromus locus fuit Constantinopoli. Romæ semper habebatur senatus in sacris locis ac ædibus, ut in templo Vulcani sub Romulo: in Curia Hostilia, [illegible] Hostilia: post exactos reges, modo in Jovis, Apollinis, Martis, Bellonæ, Castoris, Concordiæ, Virtutis, Fidei: modo in curia Hostilia, Pompeja, Julia conveniebat senatus. Extra urbem duabus tantum de causis habebatur, in æde Bellonæ, ut legati exterarum gentium audiri possent: quibus in urbe Senatum dari mos non fuit, præsertim si ab hostibus venirent, Livius 42. Festus *in Senaculatria* 14. Gell. 17. deinde ut duces exercitus audirentur, quos Romam ingredientes imperium deponere oportebat, *Festus.* Idem ex Nicostrato refert, olim tria tantum conventicula fuisse Senatus, ædem Bellonæ, de qua ℥. ædem Concordiæ inter Capitolium & forum: tertium ad portam Capenam. Festus in Senaculatria, adde Manutium *in lib. de senat. c. de loco habendi Senatus.* 14 Urbi ariam præfecturam Augustus instituit, teste Suetonio & Victore Aurelio. 15 *l.* 3. *Cod. de off. præfect. urb.* 16 Et ita abrogatur lex tertia *Cod. de consulibus patric. omnibus anteponend.* 17 Ordinarii consulares, qui ordinarium consulatum re ipsa gesserunt. 18 Ordinem serva, quo quisque in Senatu Constantinopolitano sententiam dixerit. 19 In eo quoque abrogatur *d. lex* 3. *C. de consulibus.* 20 Id est, anno 534.

21 Dixi *ff.* 39. *tit.* 1. 22 De prospectu maris Jul. *const.* 57. 2. Harm. 4. *c.* περὶ ἀπόψεως θαλάσσης: adde *Nov.* 165. & *l.* 12. *l.* 14. *l.* 15. *l.* 16. *ff. de servit. præd. urban.* 23 *l.* 12. §. 2. *C. de ædif. privat.* & 2. Harm. 4. §. 59. 24 Pertinet etiam hæc constitutio ad provinciales, *l. ult. C. de ædif. privat.* 25 Τινά. 26 Sensus est, Potest quisque vicino prospectum maris tollere: si tamen ædificando 100. pedum spatium a domo vicini reliquerit. Titius vicino volens nocere hanc fraudem excogitavit: murum enim duxit altissimum extra spatium 100. pedum, maris prospectus ita vicino ablatus est. Hoc cum ita esset, intra spatium 100. pedum, postea domum ædificavit, quasi nullam jam maris conspectionem habente vicino, paulo post murum deposuit, ut ex suo ædificio maris haberet prospectum: idne ei licuit? Minime. Vetat enim hæc constitutio, quenquam ædificare ultra centum pedes aliud quiddam, quam ædificium, & si ita ædificatum sit, ædificium deponi jubet. 27 Non licet ultro, id est, sine causa in vicini læsionem ædificare. 28 Non licet alium rapere, ergo nec prospectum, qui ei competit. 29 *tit. Inst. vi bonor. in pr. l.* 2. §. 24. *in fin. ff. vi bonor.* 30 Actionis sc. 31 Id est, arcæ theatrali Præfecti urbi. Jul. *hic.* ℥. 32 Vicinus malus leges ædificiis positas facile deridet & adversus eas calumnias & fraudes facile excogitat. Plautus *in Rudente.* Nunc ergo verum illud verbum esse experior vetus, aliquid mali esse propter vicinum malum. Inde colligunt, Rem minoris valere propter malum vicinum, ideoque teneri venditorem, si confinem celaverit, *l.* 35. §. 8. *ff. de contr. empt. l.* 1. §. 15. *ff. si quid in fraudem patroni.* Et res ita est: eum sibi malam fortunam facere, qui nequam vicinum suis nummis parat: quo nomine etiam multi prætulerunt carere penatibus & propter injurias vicinorum e sede sua profugere. E contrario, μὴ δ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. 1. *Col.* 3. Plutarchus etiam refert, Themistoclem prædium vendentem per præconem proclamari jussisse, quod prædium haberet bonum vicinum. Noti sunt etiam illi versus Hesiodi in libro, qui ἔργα inscribitur, *vers.* 344. 345. πῆμα κακὸς γείτων ὅσσόν τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ· ἔμμορέ τοι τιμῆς ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ. Ex superioribus quoque colligunt, nemini licere ad vicini æmulationem aut invidiam quidquam facere: ideoque, fratrem partem suam castri, in potentiorem, verbi gratia, principem, nulla ratione alienare posse, *l.* 2. *Cod. ne fiscus vel respub.* Neminem turrim vel castrum jure ædificare aut nundinas instituere, intra alterum miliare urbis maximæ: idque proditionum metu, quod tamen privilegii loco quasdam imperatorias civitates obtinuisse Gailius refert 2. *obs.* 69. *n.* 23. 24. & *sequentibus.* Memini, cum Lutetiæ duo hinc & inde novas ædes easque splendide ædificassent, ita ut intermediæ deformes apparerent, vicinum intermedium suas quoque ædificasse, supremæ tamen ædificii parti sive faciei viam publicam spectanti hanc inscriptionem apposuisse; *contentus eram antiqua, sed vicinus novam coëgit ædificare domum.* eoque nomine injuriarum actione a vicinis conventum fuisse, quod superior illa inscriptio fidem eorum labefaceret, quorum interesset, apud omnes salvam sartamque servare. Quæ sententia sit inde secuta, non liquet. Scio tamen integram inscriptionem adhuc exstare. Quod de hujusmodi ædificiis ad æmulationem & invidiam vicinorum factis dictum est, quidam referunt ad eos, qui jus molendini, inferioribus citra necessitatem minuunt, vide Cicer. 1. *off.* 33 Julianus hic adjicit, cogi etiam fictum ædificium deponere, id est, in fraudem legis factum. August. *Hom.* 30. Plerumque homines de usu solis & luminis in ædificiis suis lites injustissimas concitant, ut & fenestris suis radii liberiores aliquanto largius infundantur, domos alienas dejicere sæpe moliuntur. adde, quæ scripsi ad *l. ult. in fin. Cod. de servit.*

34 Vide Julian. *const.* 58. 35 Hortulani eadem conditione hortos reddere debent, qua acceperunt. 36 Hæc verba desunt in edit. Scr. 37 Id est, suburbiorum, locorum suburbanorum. Jul. *hic*, προάστεια, ἐπαύλεια *Novell.* 7. *cap.* 1. §. 1. *l.* 198. *ff. de verb. sign.* quæ ante urbana. *Fest.* Gallis *fauxbourgs.*

CAP. I.

AJunt ex corpore hortulanorum etiam pretiorum aestimatores [1] (seu censitores) ut plurimum esse, & rem facere gravem. Quando enim horti dominus ipsum tradit hortulano mercedem subeunti, nihil aliud quam plantatum in ipso olus aestimant, & ejus aestimationem taxant, accipienti hortulano seu conductori. Cum redditurus est post implementum temporis conductor, tunc facere eos subtilissimam oleris aestimationem, ipsam vero in sextuplum & multiplex offerre: & si quidem ipsi quinquaginta aureorum sit olus, non minus trecentis, interdum etiam & pluris, hoc aestimare: & non usque ad hoc solum rei constituere inexplebilitatem, sed & majorem illam facere, ut plurimum dicentes quod stercolinum [2] injecerunt terrae, & quaedam inde habeant emponemata, & inde extollunt utique quoad possunt aestimationem, & super haec pro aestimatione plantarum, (forte) arborum alias pretii accessiones facere, tametsi quando a dominis accipiunt, nulla talis expensa imputata sit, etiam haec utplurimum in pactis, confitentibus hortulanis, quod & custodient implantatas arbores, & alias [3] plantabunt. Sed aestimator, etiam in se ipso similem [4] rem paulo post forte putans, revera pro se ipso talem inexplebilitatem infert, ita ut si quidem miser sustineat dominus ex imperitia tantum sibi inferri damnum & sua recipere, alteri autem tradat hortulano ipsum hortum, & rursum sub illo idem patiatur, & ad haec plus tertia forte aut quarta parte tanta, patiatur illius avaritiam, periclitetur & ipso penitus excidere horti dominio, & a suis rebus abalienetur, fiat autem & ipsi major quaedam improbitatis accessio. Nam si post haec adveniens hortulanus addat quid priori reditui, & ipse ab hujusmodi conductione desinens exigat aestimationem, tanquam ex emponematibus [5] ipsius factam, quamvis nulla penitus accessio ex illius sedulitate facta sit, sed forte ab initio vel per temeritatem eorum qui tradiderunt, vel per desidiam, minoris quam par erat, locantium. quae quidem nobis omnia supra omnem videtur esse malitiam & audaciam, quam reprimi volumus a tua excellentia, divinae huic nostrae legi attendente, & ut quemadmodum [6] hortulanus accipit hortum a possessore, ita & ipsum reddere debeat. Et si quidem olus habeat quando hortulanus ipsum accipit, & aestimatio fit ejus, similiter & in restitutione, subtilem aestimationem oleris solius accipiat. Si vero non habeat, sed nudum accipiat hortum, sive habentem stercus, sive non, sic & restitutionem fieri oporteat: & simpliciter sic observari rei ordinem in tradente seu reddente hortulano, qualis fuit quando ipse accepit, nullo alio contingente domino damno: aestimationem autem olerum, non solum ab hortulanis fieri, sed a vocatis *Summariis* [7], & ipsis horum peritiam habentibus, divinis nimirum propositis [8] Evangeliis. Non enim volumus possessoribus inutiles esse possessiones propter conductorum malitiam & inexplebilitatem. Propter haec igitur congregatis his definies, neque permittes fraudem aliquam inferri possessoribus, sed undique ipsos innoxios & indemnes custodies. Volumus enim in pari [9] mensura & conditionem dominorum erga hortulanos, & hortulanorum erga dominos esse, propterea quod undique paritas nobis curae est, & ne alterutra pars injuria afficiatur.

CAP. II.

SI vero quis terram spinosam [10] (squalidam) locaverit, hic vero eam excoluerit, culturae mercedem accipiat, & veram oleris quod ibi erit aestimationem, atque ita sine negotio recedat, nulla avaritia, neque callide excogitata arte in ea re admissa: ut per hanc divinam nostram pragmaticam legem, & futuram ex ea dispositionem a tua excellentia, de caetero maneamus ab hujusmodi rebus immolestati, & non reliquis nostris super republica curis, etiam tales superveniant curae. Quandoquidem nobis non parva, non magna nostrae reipublicae pars extra solicitudinem constituta est, omnia lustrantibus ipsis mentis oculis, & nihil inornatum, neque inordinatum, neque ambiguum manere volentibus. Comminaberis autem, & poenam quinque librarum auri contra eos qui posthac tale quid facient aut facere permittent. Dat. [11] CP. * JOHANNE CONSULE.

TIT. XX.

UT TERRULAE [12] AUT DOMUS, AUT VINEAE SANCTISSIMAE ECCLESIAE MYSIAE [13], IN REDEMPTIONEM CAPTIVORUM AUT ALIMONIAM PAUPERUM RELICTAE, POSSINT ALIENARI SECUNDUM COMPREHENSAM HAC LEGE DISTINCTIONEM.

NOVELLA CONSTIT. LXV.

Integra deest apud Scrimgerum praeter superiorem titulum. Ea primitus Latina fuit. Ejus epitome Graeca apud Haloandrum. Latina apud Julianum extat.

SCimus antea promulgasse legem. Haec constitutio localis est, nam promulgata est de ecclesia Mysiae, & jubet, ut si quis rem immobilem eidem ecclesiae dederit, vel reliquerit certum reditum habentem: & adjecerit, ut in continentia pauperum reditus administretur, (addit Haloander, vel ad redemptionem captivorum [14]) hujusmodi legatum vel hereditas vel donatio nullo modo alienetur. Quod si incertus reditus eorum sit, domus autem relicta vel vinea procul a civitate fuerit in qua ecclesia sita est, cui legatum vel donatio facta sit, tunc liceat tales possessiones vendere. Sin autem domus vel agri aut intra civitatem aut circa muros ejus fuerint, testator autem voluerit venundari ea, & ex pretio eorum redemptiones vel alimonias fieri, tunc secundum tenorem verborum testatoris, & in his venditio celebretur. Talis enim rei actus firmissimus est. Qui judicio conventus fuerit, si destiterit, condemnator, quippe malam [15] causam habens, & prius in jus vocatus, & contestatus, & vocatus legitime, & non obtemperans. Emissa mense Aprili XIV. Anno imperii JUSTINIANI sub JOANNE (CONS.)

DE ALIENATIONE RERUM ECCLESIAE MYSIAE RELICTARUM PRO CAPTIVORUM REDEMPTIONE ET ALIMENTIS PAUPERUM.

SCimus [16] antea legem promulgasse, per quam omnes alienationes ecclesiasticas inhibuimus. Sed postea alia lege prospeximus, quatenus liceat pro solutione ecclesias, vel alias quae piis domibus deputatae sunt, persolvere. Sed & hoc in nostra venit memoria, quod Martino viro sanctissimo, Episcopo Clinate civitatis, firmam & ante legem nostram dedimus prohibentem eum ecclesiasticas res vendere, neque ex potentioribus necessitatem ei imponant secundum suum propositum res ecclesiasticas alienare. Sed & in nostra venit memoria alia res, quam pro divinis fecimus vasis, pro quibus omnibus abdicavimus, ne cui liceat sacrosancta vasa vel venundare vel obligare, nisi tantummodo in redemptionem captivorum: quia animae redemptio aliis omnibus rebus pretiosior est. Sed haec quidem antea. Subsecuta sunt quae * nam ratione necessaria nobis fuit ad praesentis legis memoriam. Venit etenim in praesenti memoratus sanctissimus vir in hanc sanctissimam civitatem, & edocuit nos, multas terras sine reditu, vel domunculas, vel vineas relinquere ad redemptionem captivorum, vel pauperum alimonias, & alienatione prohibita memoratos actus, licet piissimi sint, attamen inhiberi, competens sibi, permitti legem hoc facere. Sancimus itaque, si quis reliquerit ad redemptionem captivorum, vel pauperum alimonia, res immobiles, siquidem certus reditus est ex relictis rebus colligendus, manere legatum vel hereditatem, vel donationem, nulla alienatione mutilanda, cum possit ex reditibus redemptio vel sustentatio fieri. Si autem vel certus reditus non est, vel domus pene diruta, & longe ab ecclesia posita, vel vineae, quarum fructus non semper similes sed varii, colliguntur, & incursionibus forsitan Barbaricis dediti, in his tantummodo speciebus permittimus venditionem hac speciali lege in memorata provincia fieri, si tamen domus intra fines ecclesiae vel vineae juxta muros civitatis minime positae sint: ita ut in venditionis instrumento ipsa verba testatoris exprimantur, ut ei placuit venditionem fieri, & redemptionem ex his captivorum vel alimonias pauperum celebrari. Et si hoc ita subsecutum fuerit, habeat venditio firmitatem, liceat sine metu alterius legis, & Oeconomis ecclesiasticis, & viro sanctissimo Episcopo vendere, & emptoribus habere easdem res firmo jure. Habebunt autem Dei omnipotentis crimen Oeconomi ecclesiae, si pretia quae acceperint in aliam causam consumpserint, licet piissima sit, & non in praedictas duas tantummodo causas, ad imiationem legis quae super sacrosanctis vasis alienandis lata est. Sic enim venditio necessaria procedat, ne actus piissimi exinde fraudentur, & animae hominum inde pereant, cum & terrarum possessio & rerum immobilium non talem habeat curam, nec ita sit necessaria ut captivorum redemptio & vita egentium, quae & animas salvant, & Deo omnipotenti placabiles sunt. Gravitas itaque tua quae per hanc specialem legem nostra decrevit aeternitas, tam effectu mancipare quam observare procuret. *

TIT. XXI.

UT FACTAE NOVAE CONSTITUTIONES POST [17] INSINUATIONES [18] EARUM, POST [19] DUOS MENSES VALEANT. PARCIT AUTEM NON CUSTODIENTIBUS SUBTILITATEM CONSTITUTIONUM SUPER [20] TESTAMENTIS IN RELINQUENDO QUADRANTE, AUT NON SUBSCRIBENDO NOMEN HEREDIS, AUT NON DICENDO.

NOVELLA CONSTIT. LXVI.

Idem Imp. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem praetoriorum praefecto, iterum exconsuli & patricio.

PRAEFATIO.

SEmper legum nobis occasiones motorum negotiorum praebuerunt causae. Pluribus enim nobis aditionibus factis occasione nostrarum constitutionum, quas super successionibus scripsimus: (quale est, *ut oporteat testatorem propria* [21] *manu heredis scribere nomen, & ex quantis* [22] *unciis reputari oporteat Falcidiam, quam filiis parentes relinquunt, sive ex tribus, sive ex quatuor, sive etiam ex pluribus*) & multis propter hoc periclitantibus testamentis cadere, ne complerentur quae in eis scripta sunt: quia licet factae sint leges, tamen non sunt cognitae aut provincialibus, aut etiam hic nondum forte propositae: nullique manifestatae: necessarium existimavimus talia lege brevi corrigere.

CAP. I.

SAncimus igitur ex illo nostras constitutiones, quae pro testamentis sunt, valere, ex quo in commune factae sunt manifestae. In provinciis autem, ex quo discretae [23] per Metropolitas palam factae sunt, vel postea factae fuerint: ne legum [24] ignorantia (secundum quod dudum tenuit) testamenta homines facientes, videantur praevaricari legem. Ut autem apertius adhuc causa declaretur, sancimus, *si scripta fuerit hujusmodi lex, hanc post duos* [25] *menses dati ei temporis valere*, & in republica tractari, sive in hac felicissima civitate, sive in provinciis, post insinuationem sufficienti hoc tempore omnibus manifestam

1 *Διατιμηταί.* 2 Ita legitur apud Julianum, stercolinum, ut & alibi sterquilinum, vel sterculinum, *l.* 17. §. 2. *ff. si servit. vind. l.* 17. §. 2. *ff. de act. empt.* stercus, *l.* 5. §. 3. *ff. ad exhib.* Graeci *κόπρον.* 3 Facit *l.* 18. *ff. de usufruct.* 4 Aestimatores rerum adsumendi: quibus velut peritis in arte credendum est, vide quae dixi ad *l.* 3. §. *ult. ff. de suis & legitim.* Sic ad aestimationem horti locati faciendam, alii hortulani plerumque adsumi solent, ut hic, & ita censitor vilissimo pretio hortum aestimare potest, cum accipitur: magno, cum redditur: ut in locatoris detrimentum, sic in conductoris vel hortulani lucrum. 5 Meliorationibus, quas solent coloni repetere, *l.* 55. §. 1. *l.* 61. *ff. locati.* 6 Notanda est haec sententia adversus hortulanos. 7 Summarius summae faciendae atque rationis ineundae peritus. *Novell.* 30. Galli *priseurs.* 8 Id commune est omnium aestimatorum, *Nov.* 49. quos ea de causa Galli vocant *Jurés.*

9 Claudicare contractus locationis non debet. 10 *Χέρσον.* terra est squalida, inculta, *Terre en friche.* 11 Dat. 16. Kal. Aug. Imp. DN. Justin. XI. Joanne V. C. Cons. *Jul.* Contius & Cujac. hujus Joannis consulatum referunt ad annum 12. qui est Christi 538.

12 *Γήδια.* 13 De rebus immobilibus ad ecclesiam Mysiae pertinentibus. Julian. *const.* 59. De relictis ecclesiae Mysiae. *Index Reginae.* quod accedit editioni Haloandri. 14 *Nov.* 120. *c.* 9. vid *l.* 1. *C. de sacr. eccles.* vid. Cujac. *in hunc locum.* 15 Contumax ita demum condemnandus, si malam causam habuerit. *l.* 73. *ff. de judiciis. l.* 13. §. 3. *C. de judiciis.* adde *l.* 53. *ff. de re judic.* 16 Hanc constitutionem integram, ut extat, edidit P. Pithoeus.

17 Vide *l.* 29. *Cod. de testamentis.* 18 Id est, non statim ab ipsa insinuatione, sed duobus mensibus post insinuationem. Insinuantur autem in urbibus regiis, in metropoli & civitatibus cujusque provinciae. 19 De legibus, quas noster imperator de ordinatione testamentorum posuit. Jul. *const.* 60. de successionibus *Index Reginae.* 20 *l.* 29. *C. de test. & Novell.* 18. 21 *d. l.* 29. 22 *d. Novell.* 18. 23 *Καταφανεῖς ἐν κοινῷ*, id est, evulgatae. 24 Tabellio, juris peritus esse debet. In tabellione requiritur peritia juris, *ut hic & Novell. Leonis quadam.* 25 Novae constitutiones post duos menses insinuationis obligant. De duobus mensibus adde Cujac. *c.* 13. *C. de praescr.* Goth. Adde Ant. Merend. *contr. lib.* 2. *cap.* 8. Ans.

eam

eam constituere, & tabellionibus [1] ejus cognoscentibus virtutem, & subjectis agnoscentibus, legemque servantibus. Sic nulli omnino erit declinatio, ut nostram custodiat legem. Non enim volumus deficientium infringi voluntates, omnibus siquidem studemus modis ratas eas constituere. Cur enim culpabimus [2] eos qui positas nostras ignoraverint constitutiones: vel si post paululum forte quam scripta lex est, & adhuc ignorata decesserint testatores, & propterea in testamentis aut non scripserint propria manu heredum nomina, aut etiam tres uncias solum reliquerint filio, & non quatuor: in quo legem aut non positam esse contingit, aut positam [3], & eo quod nondum proposita fuerit, juste ignoratam? §. 1. Igitur etiam hactenus, licet antiqua constitutio sit, & in cognominis nostri posita constitutionum Codice [4], quæ scribi propria manu heredis nomen disposuit, tamen plurimi præter ejus testati sunt virtutem, ignorantes ejus legislationem: & hactenus talia prætermissa denuntiantur nostræ potestati & omnibus semper talia poscentibus, veniam dedimus, quoniam nondum fieri has manifestas evenerat: & sacras super his fecimus formas justam eis largientes veniam. Ne igitur importunitatem patiamur de his per singulos dies, & formas scribere cogamur: propterea sancimus (sicuti dictum est) seniorem quidem in Justinianeo positam Cod. legem [5] valere, hic quidem ex quo insinuata est: in provinciis autem ex quo directa & palam facta est in unaquaque metropoli aut alia civitate. Tempore namque plurimo transeunte, & nostro Codice ubique directo, non recte ignorabitur. §. 2. Alteram vero novellam [6], quæ inter Constitutiones post Codicem posita est, decernentem quod filiis relinquatur, valere & in hac felicissima civitate, & in provinciis post duos menses insinuationis, sicuti prædiximus: eo quod factis a nobis uniformibus [7] constitutionibus de mensura institutionis filiorum, alia quidem Græcorum lingua conscripta: propter multitudinis frequentiam, alia vero Latina, quæ etiam firmissima [8] propter reipublicæ figuram [9] est: illa quidem Kalendarum Martiarum habet conscriptionis tunc diem: non autem tunc insinuata est: alia vero est Latina voce conscripta ad Salomonem gloriosissimum apud Afros sacrum præsulem [10] tunc prætoriorum, Kalendis Aprilis. §. 3. Quia vero neque Græca lingua conscripta, mox palam facta est & directa, denique etiam quæ hic ad gloriosissimos Præfectos sacrorum nostrorum prætoriorum conscripta est, id est, Græca lingua, Majo mense insinuata est in eadem sede atque directa: ideo sancimus oportere ejus legislationem [11] quæ de mensura institutionis filiorum eloquitur, valere hic quidem ex Kalendis Majis, ut duos menses ei servemus: in provinciis autem ex quo hæc palam facta est, etiam ibi duobus mensibus post insinuationem servandis. Si vero nondum hactenus in omnibus provinciis destinata est: velociter & eam & alias, quæ forte non missæ sunt adhuc, aut etiam postea comitante Deo a nobis faciendas mitti nunc vel mittendas esse: quatenus nostræ constitutiones in metropolitanis civitatibus fiant vel faciendæ sint manifestæ. Provinciarum vero præsides ipsos mittere eas, & missuros esse per omnes civitates sub unaquaque provincia constitutas: ut nullus de cætero occasionem sumat cujuslibet ignorationis. §. 4. Unde præteritum omne justam habeat veniam, valeantque defunctorum voluntates & dispositiones, vel si nuper factæ sunt, sicut eas illi fecerunt: vel si secundum prius tenentem legislationem literis [12] propriis non scripserunt heredum appellationes, aut testibus eas non fecerunt manifestas, aut tres uncias & non amplius reliquerunt filiis. Non enim infringi (sicut prædiximus) defunctorum volumus dispositiones: sed ratas eas esse per omnia declaramus: ut si vel proxime [13] scripta sint testamenta post positionem legis, nondum vero contigerit constitutiones factas innotuisse: & superviventibus forte testatoribus non sunt mutata: maneant etiam sic institutiones, quæ ab initio secundum tunc certas extantes factæ sunt leges, propriam virtutem habentes, & non accusandæ eo quod tempore quo [14] supervixerunt illi, eas non mutaverunt. Non enim omnia sunt in nobis, nec semper quibusdam tempus fit testandi repente, plerumque enim incidunt hominibus mortes, testandi eis potestatem auferentes. Quamobrem ab initio factum recte, eo quod non fuerit mutatum, non arbitramur postea mutari, aut aliquo modo infringi: sed immutilatam manere quæ tunc placuit testatoribus sententiam, valideque servari. Erit namque absurdum, ut quod factum [15] est recte ex eo quod tunc non erat factum, postea mutetur. §. 5. Collective igitur dicendum, percipiant filii relictas sibi (si ita contigerit) a patribus tres uncias ex testamentis ita factis, aut ante legis positionem, aut post positionem legis, antequam hæc tamen apud judices innotescerent. Si vero adjectum sit testamentis, oportere quod reliquum est, eis impleri, secundum quod tunc legibus debebatur: hoc percipiendum secundum antiquas leges: ut si quid deest tribus unciis, secundum illas supplementum fiat, non in quadriuncio, quod postea quidem sancitum est, nondum tamen tunc agnitum.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem: præceptis propriis tua eminentia omnibus faciat manifesta, & qui in hac maxima civitate, & qui foris inhabitant: quatenus omnibus fiant palam quæ a nobis pro omnium cautela sancita sunt. Dat. Kal. Mart *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. August. Anno XI. [16] JOAN. V. C. CONS.

TIT. XXII.

UT NULLUS [17] FABRICET ORATORII DOMOS PRÆTER VOLUNTATEM EPISCOPI: ET UT DEPUTET PRIUS QUÆ CIRCA DILIGENTIAM ET STATUM FABRICATI ORATORII SUFFICIANT: ET UT EPISCOPI [18] NON DESINT SUIS ECCLESIIS: ET DE ALIENATIONE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM [19].

NOVELLA CONSTIT. LXVII.

Idem Imp. Justinianus August. Mennæ sanctiss. & beatiss. archiepiscopo Constantinopolitano, & universi ejus tractus patriarchæ.

PRÆFATIO.

EA quæ de sanctissimis ecclesiis sunt, multis comprehendentes legibus, adhuc etiam alia lege egemus, ad exorta negotia, & rursus emergentia sufficiente. Plurimi namque nominis [20] causa, non ad opus sanctissimarum ecclesiarum accedunt, deinde eas ædificantes, nequaquam curam ponunt, ut expensas quoque eis deponant decentes, & ad luminaria [21] & ad observantium alimenta, & ad sacra [22] ministeria: sed deserunt eas etiam in nudis ædificiis constitutas, & aut destruendas, aut omnino sacro ministerio defraudandas.

CAP. I.

SAncimus igitur præ omnibus quidem illud fieri, & nulli licentiam esse, neque monasterium, neque ecclesiam, neque orationis domum incipere ædificare, antequam civitatis Deo amabilis episcopus orationem [23] in loco faciat, & crucem [24] figat, publicum [25] processum illic faciens, & causam manifestam omnibus statuens. Multi enim simulantes fabricare quasi orationis domos, suis medentur languoribus [26], non orthodoxarum ecclesiarum ædificatores facti, sed speluncarum [27] illicitarum.

CAP. II.

Ut [28] qui ecclesias ædificant, prius definiant quæ ad curam & constitutionem ejus & conservationem pertinent.

DEinde non aliter quempiam ecclesiam ex novo ædificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem episcopum, & definiat mensuram quam deputat & ad luminaria [29] & ad sacrum ministerium, & ad incorrumpendæ [30] domus custodiam, & observantium [31] alimenta: & si sufficienter habere videtur, faciat prius [32] donationem eorum quæ futura sunt deputari: & ita domus ædificetur. Si autem non sufficiat quidem aliquis ad hoc, nomen [33] forte desiderans, quo & ipse fabricator ecclesiæ vocetur, & vult aliquid tale facere (multæ enim & in hac regia civitate, & in provinciis ecclesiæ sunt, in quibus competenti quidem administratur modo, periculum vero ruinæ patiuntur per vetustatem aut etiam parvæ constitutæ sunt, & inordinatæ secundum desiderium eorum qui in eis deputati sunt) licebit ei unam [34] talium ecclesiarum accipienti hanc ædificare: & hic voluntate Deo amabilis orthodoxorum episcopi res agenda est: sic enim poterit & sacræ domus fabricator vocari, & nihil de suo superexpendere: deputatis jam circa hoc expensis oblatis ab eis, qui etiam prius has expendebant.

CAP. III.

De episcopis non residentibus in propriis ecclesiis, sic [35] Julianus epitomator.

ILlud quoque sancimus, quatenus secundum jam a nobis prolatam legem [36], Deo amabiles episcopi in suis ecclesiis maneant, & non relinquant quidem eas, tempus vero multum hic [37] morentur, & cogant per provincias œconomos expensas [38] sibi transmittere, & sanctissima ecclesia expendat, quod & ipse inde ei observare non patiatur. Sancimus igitur jam a nobis positam legem in sua manere virtute. Si vero defuerit Deo amabilis Episcopus ecclesiæ suæ amplius tempus, nullam ei mitti expensam de provincia: sed illam quidem circa actus pios & sanctissimam ecclesiam expendi: ipsum vero hic errantem [39] non expensis sanctissimam ecclesiam prægravare: cum certum sit, quod si plurimo tempore defuerit, quæ jam a nobis super eisdem sancita sunt, valebunt.

CAP. IV.

De alienatione rerum ecclesiasticarum immobilium.

QUoniam vero contigit jam nos sanxisse [40], ut si qua in provinciis alienatio rei immobilis Ecclesiasticæ facienda est, secundum decretum hanc procedere, sicuti dudum prolata a nobis constitutio dicit: agi vero decretum [41] non solum præsente Deo amabili episcopo civitatis, ejusque clero, sed etiam metropoleos episcopo: nec non & illud insuper est sancitum, ut si metropoleos sanctissimus episcopus futurus est venundare, sive ejus ecclesiæ sanctissimi œconomi, quid oporteat fieri: etiam hoc adjicimus, ut duo ex synodo quæ sub eo est, Deo amabilium episcoporum, quoscunque elegerit, ipsi intersint, & alia omni observatione custodita quæ jam sancita est, præsentia duorum Deo amabilium episcoporum adjiciatur: ut secundum se videatur cum sua synodo rem agere: & sicut ipse rem facit credibilem [42] & sufficientem ei qui sub eo constitutus est, dum præsens est: ita & ipsi quæ sub eo est synodus præsens, per duos Deo amabilium episcoporum videbitur rem præbere cautissimam, sumentem ex hujusmodi synodo testimonium.

EPILOGUS.

† Hanc itaque nostram legem, & ad sedem tuæ beatitudinis, & ad

1 Idque contractuum seu instrumentorum recte, seu ex legibus concipiendorum causa.
2 Non affectata constitutionum novarum ignorantia excusatur, *l.* 29. *Cod. de testam.*
3 §. 4. J. *hoc tit.* 4 *l.* 29. *C. de testam.* 5 *d. l.* 29. 6 *Novell.* 18.
7 Ἰσοτύπων, id est, æqualis formæ. 8 Κυριωτάτη, id est, propria, vel quæ autoritate polleat. 9 Seu statum. 10 Præfectum. 11 *d. Novella* 18.
12 *Nov.* 107. *c.* 1. Id abrogatur *Novell.* 119. *c.* 9. 13 *In pr.* J. *h. t.* Præsumptionem observa. Quod fit illico post legem de novo introductam, præsumitur factum non in contemptum legis, ejusve fraudem, sed per ejus ignorantiam. 14 Ignorantia novarum constitutionum non supina excusat omissionem solennitatis nova constitutione introductæ.
15 Quod recte factum est, toleratur, si is, qui fecit, ignoravit melius fieri posse.
16 Legendum videtur XII. ut Novella superiori, id est, anno 538.
17 De his, qui ecclesiam vel oratorium ædificare volunt. Jul. *const.* 61. De his, qui templa ædificant, *Index Reginæ.* huc pertinet *c.* 1. & 2. J. *h. t.* adde *Novell.* 120. *c.* 11. & 7. J. *h. t.* 18 Si episcopus multum tempus ab ecclesia sua defuerit. Jul. *ibid. num.* 211 Ne episcopi ecclesiis suis aberrent *Index Reginæ.* huc pertinet *c.* 3. *infr. h. t.*
19 Jul. *ibid. n.* 212. prædiorum, *Index Reginæ.* huc pertinet *c.* 4. J. *h. t.* 20 Id est, ut nomen aliquod sibi comparent. 21 Vide *c.* 2. J. *h. t.* 22 Ἱερὰν λειτουργίαν, de qua dixi *d. Novell.* 58. Gall. *la Messe.* 23 Auspicia futuræ orationis domus, orationes & vota. 24 Σταυρὸν πήξαιτο, hinc σταυροπηγία, *Nov.* 131. *c.* 7. adde *Nov.* *Leon.* 14. 25 Δημοσίαν πρόοδον. *Scrimg.* litanias *l.* 3. *C. de hæret.* supplicationem, processionem, adde *Novell* 123. *c.* 3. & 32. 26 Ἑαυτῶν θεραπεύωσι νόσους, id est, suis ut inserviant morbis, illic hoc faciunt, id est, multi ædificant templa ad illicitos & hæreticos conventus, & est revera hæresis, animi morbus. 27 Hæreticorum templa speluncæ illicitæ. 28 *Nov.* 123. *c.* 18. 29 Λυχνοκαΐαν, usitatum erat in Oriente cereos in ecclesiis accendi, præsertim dum legebantur Scripturæ, Hieronymo teste. Cerei quoque & funalia præferebantur in funeribus ab acolythis, *Nov.* 59. *c.* 2. *c.* 5. *in fin.*
30 Ἀδιάφθορον οἴκου συντήρησιν. 31 Τῶν προσεδρευόντων *Scrimg.* eorum, qui ibi deserviunt. *Julian.* Galli, *qui deservent.* 32 Quæstio de dotis ecclesiasticæ modo ac quantitate, templi ædificandi quæstionem præcedit. 33 *In pr.* J. *h. t.* adde, *l. ult. in fin. ff. de oper. publ.* 34 Oratoria vetera ac prope destituta, arbitrio episcopi, privatus suo adjecto nomine potest reparare. 35 Imo ita, si episcopus multum tempus ab ecclesia sua defuerit. 36 *Novell.* 6. *c.* 2. 37 Id est, in comitatu principis.
38 Redituum ecclesiasticorum curam penes œconomos fuisse, hinc colligas. 39 Vagus & aberrans episcopus, expensis ecclesiæ non est alendus. 40 *Novell.* 46.
41 *Nov.* 7. *c.* 9. Præsidis sc. quod hodie remissum est *Novell.* 120. 42 Quod fit ab episcopo, præsente metropolitano vel duobus episcopis a metropolitano transmissis, idonee fieri censetur.

cæteros ſanctiſſimos patriarchas miſſam, ipſi per literas proprias ſub vos metropolitis facietis manifeſtam, ut illi palam faciant ſub ſe conſtitutis epiſcopis: ut nullum lateant quæ a nobis conſtituta ſunt. Dat. Kal. Maji, CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. A. Ann. XII. JOANNE V. C. CONS. [1].

TIT. XXIII.

UT CONSTITUTIO SACRATISSIMI IMPERATORIS DE SUCCESSIONIBUS NUPTIALIUM [2] LUCRORUM, QUÆ APÆDIÆ, ID EST NON EXSTANTIUM LIBERORUM, LUCRA INTRODUCIT, OBTINEAT IN HIS FACTIS, QUÆ ACCIDERUNT POST CONSTITUTIONEM: IN HIS AUTEM FACTIS, QUÆ IPSAM PRÆCESSERUNT, LEONIS CONSTITUTIO LOCUM HABEAT.

NOVELLA CONSTIT. LXVIII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

SCimus Leonis [3] piæ memoriæ conſtitutionem de his ſcriptam, qui ad ſecundas perveniunt nuptias, ſive viri ſint, ſive fœminæ, & nuptiale lucrum procreatis ex illo matrimonio liberis ſancte cuſtodientem, & eum qui ita lucratur ſolius uſusfructus dominum facientem: dominium autem illis conſervantem, & jubentem ut ſi quidem filii vel nepotes moriantur nullo ſuperſtite, per quem, qui ad ſecundas nuptias tranſiit, dominio privetur: tunc immota & ſolida apud lucrantem etiam perveniat dominii utilitas.

CAP. I.

IPſam nos nuper [4] correximus, alia quidem ſtatuentes, volentesque ut heredes mortuorum liberorum vel nepotum, ſive parentes ſive alii quicunque ſint, habeant inde aliquod ſubſidium, lucrenturque etiam jure dominii per eorum mortem quantum ex pacto non exiſtentium liberorum erant lucraturi: reliqua vero pars ad heredes filiorum vel nepotum qui mortui fuerunt, perveniat: nihil enim a nobis occaſione uſusfructus immutatum eſt. §. 1. Hæc itaque & nunc, & in omne tempus obtinere volumus, præterquam in his filiis qui mortui fuerint ante noſtram conſtitutionem. Poſtquam enim prævenit lucrum ſolidum jam adjectum ei qui ad ſecundas pervenit nuptias, liberis ante legem mortuis, nequicquam laboraverit noſtra lex circa ea quæ lex [5] piæ memoriæ Leonis antevertens ſub ſuam redegit poteſtatem. Itaque non ſolum filiis aut nepotibus non exiſtentibus ſecure habebunt, quæ lucrati fuerunt, ſed & ſi quid eorum apud alios eſt, ſecundum jus quod dominis competit, evincent. Hæc igitur brevi lege comprehendentes, hujuſmodi dubitationes tollimus, ne aſſidue ſuper cauſis moleſtiam patiamur: ſed lege hæc communi recolentes, his liberemur turbis, volentes ſervari formam quæ noſtram legiſlationem præceſſit, ei qui ante eam beneficio affici meruit.

EPILOGUS.

† Tua itaque excellentia quæ a nobis hac de re conſtituta ſunt in hunc modum omnibus manifeſta propriis præconiis & programmatis efficere ſtudeto. Dat. 8. Kalend. Jun. Imp. Dom. JUSTIN. PP. A. Anno XII. [6] JOANNE V. C. CONS.

TIT. XXIV.

UT OMNES OBEDIANT JUDICIBUS [7] PROVINCIARUM [8] ET IN CRIMINALIBUS, ET IN PECUNIARIIS, ET IBI NEGOTIA EXAMINENTUR, NULLO EXCEPTO PER PRIVILEGIUM: NEC HUC CONVENTI DEDUCANTUR, NISI SACRA PRAGMATICA FORMA EXHIBERI QUEMPIAM JUSSERIT.

NOVELLA CONSTIT. LXIX.

Imp. Juſt. Aug. Conſtantinopolitanis.

PRÆFATIO.

UNam quidem eſſe omnium perfectiſſimam [9] virtutem arbitrandum eſt hominibus, quæ jura omnibus diſtribuit: hæc eſt ex cauſa cognominata juſtitia [10]. Etenim unamquamque aliarum virtutum niſi [11] ſubſequantur hujus bona, fiet nihil horum quæ competunt: itaque nec fortitudinem [12] quæ non eſt cum juſtitia, laudabimus: cum ſcilicet patria [13] lingua fortitudinem [14] in armis, virtutem appellet [15] ſolum: & ſi quis ab ea juſtitiam ſubtrahat delictorum ſolummodo, non quorundam bonorum fiet occaſio, quam in noſtris provinciis intuentes contemni, lege placenti Deo eam corroborare, & ad fortitudinem decentem reducere judicavimus oportere. Plurimorum namque alii quidem literas ſacras, alii privilegia, alii pragmaticas formas, alii præcepta judicum, quidam alias ex aliis adinvenientes occaſiones ſibi peragunt peccandi: quidam in provinciis & extra eas litigare ſimulant. Qui enim in quolibet loco male patitur, aut aliquod ſuorum amittit, aut de terminis terræ litigat, aut de proprietate [16], aut de poſſeſſione, aut de hypotheca, aut de alio quocunque [17]: quomodo valebit in alio loco probationes horum quæ pertulit exhibere? hæc enim agentes, oſtendentesque potentiam ſolam & fortitudinem, ita juſte credentes talia machinantur: & hæc homines perpetrant tanquam perpetuam virtutem habituros ſe confidentes, & non reſpiciunt ad millia & decies millia exempla, quia ſero tandem & in perſonis numerabilibus ex potentibus videmus potentes procedere, & ex divitibus divites: in omne autem ævum pene ex [18] potentibus proceſſerunt inanes, ex divitibus autem pauperes: dum patrum injuſtitiam ſoboles eſt ſecuta: & non cogitant neque reputant, quoniam quod ipſi quaſi per ſe machinantur poteſtatibus utentes: hoc forſan contra eos qui ex eis procreantur, agunt: non eadem potentia ſequente ſobolem, quæ illos ſequitur.

CAP. I.

HÆc [19] conſiderantes, præſentem ponere legem exiſtimavimus oportere: & præcipimus omnibus in provinciis judicibus quicunque noſtris obediunt ſceptris in univerſali ditione, & quæ aſcendentem videt, & quæ occidentem Solem, & quæ ex utroque eſt latere: ut unusquisque in [20] qua provincia deliquit, aut in qua pecuniarum aut criminum reus ſit, ſive de terra & [21] de terminis, ſive de proprietate, ſive de poſſeſſione, aut hypotheca, vel de qualibet alia occaſione: illic etiam juri ſubjaceat: (hoc enim apud legiſlatores præcedentes varie quidem dictum eſt, licet non pure, & ſicut nos illud conſideravimus) ut ultra terminos litigare non quærat. §. 1. Sive enim magna delicta ſint, ſive contractus conſiſtant, oportet omnibus modis ſuper eis & conventiones eſſe, & ſcripturam, ſi opus fuerit, & examinationem provincialem propter facilem probationem: ſive quidem in parvo quiſpiam ſimiliter delinquat: ſive majus adhuc peccatum fiat: quale eſt ſi nec in parvis jure potiatur, ſed expectet venire in extraneæ terræ provinciam: ibique eum convenire, & de talibus litigare: quem neque præſentem, neque in provincia forſan, propter virtutem illius, aut infirmitatem ſuam convenire poterat competenter. Quid enim erit durius, quam læſum circa ſublationem bovis, aut equi, aut jumentorum alicujus, aut pecudum, aut (ut exiguum dicamus) domeſticæ gallinæ [22], hunc cogi non [23] in qua aufertur provincia litigare, ſed alibi currere, & ibi probationes horum quæ pertulit exigi: & aut plures expenſas pati, quam rei æſtimatio eſt, aut inopiam ingemiſcentem ferre? Hinc nobis multitudo plurima eſt interpellantium quotidie: & crebro in talibus cauſis inquietamur parvarum gratia occaſionum: & ipſi multas ſuſtinentes importunitates, & videntes plurimam quidem multitudinem virorum plurimamque mulierum ex propriis locis agitatas, & ad hanc venientes feliciſſimam civitatem: quorum plurimi etiam mendicantes & afflicti hic agunt: interdum quoque hic moriuntur.

CAP. II.

De præſentibus reis [24].

SI igitur fuerint ambo in provincia & actor & reus, nequaquam ad aliam provinciam cauſa trahatur, neque ad hanc feliciſſimam civitatem, neque ex privilegio cujuſpiam, neque ex juſſione: ſed illic decidatur. Si vero alter quidem adeſt, alter autem abeſt: qui vero præſens eſt, ex domo abſentis injuſtitiam patiatur: conveniatur omnibus modis ipſe qui injuſtitiam egit, ſive curator [25], ſive conductor, ſive quicunque ſit ejus: & liceat ei ſecundum provinciæ ſpatium, & ſecundum legem communem antiquitus poſitam inducias accipientem, nuntiare quæ de his geſta ſunt, illi ad quem cauſa refertur. §. 1. Sed ſi quidem vicina provincia eſt in qua hoc agitur, una aut duabus manſionibus [26] in medio provinciarum conſtitutis: quatuor ei menſium dare inducias: ſi vero majus ſit ſpatium, ſex. Si vero ex Palæſtina forſan, aut ex Ægypto, aut ex ſpatio gentium longinquarum, menſes octo ad hoc ſufficient. Si vero ex Heſperiis gentibus, aut Septentrionalibus, aut ex Lybia: tunc quod etiam præcedentibus legiſlatoribus ſufficiens viſum eſt eſſe tempus determinatum, hoc eſt novem menſium: ut ille (ſi quidem ipſi nuntianti credat) litem illi eam committat. Si vero aliquid aliud de illo ſapit, alium dirigat ſuſcepturum modis omnibus actionem, & completurum omnino quæ decernenda ſunt: niſi appellatio fuerit ſubſecuta, ſive in majori, ſive in minori cauſa. §. 2. Si autem ille [27] quidem nuntiet [28], ille [29] vero non ordinet [30], & ſtatutum tranſeat tempus: tanquam [31] firme agentem eum qui conventus eſt, & pro abſente perſona, etiam invitum repræſentet negotii judex apud ſuum tribunal, & cauſam examinans præſente eo [32] qui conventionem ſuſcepit, condemnet etiam eum [33] in quo obnoxius apparuerit, & inſuper illum poſt hujuſmodi admonitionem mittere in provinciam non volentem: ſi tamen omnino obnoxius [34] apparuerit, & ſi quidem locuples ſit: ipſe

1 Id eſt, anno Chriſti 538.
2 De conſtitutione Imperatoris, quæ lata eſt de lucro ex morte liberorum contingente per pacta dotalia, Jul. *conſt.* 62. De conſtitutione ſucceſſionum in lucra nuptialia, *Index Reginæ.* 3 *l.* 6. §. 1. *C. de ſecund. nupt.* 4 *Novell.* 2. *c.* 3. 5 *d. l.* 6.
6 Id eſt, anno 538.
7 Judices hic ſunt provinciarum rectores & præſides. *Goth.* Vid. in hanc Novell. Rittershuſ *part.* 12. *cap.* 16. Adde *Auth. qua in provincia.* Cod. *Ubi de crimine ag. oport. l.* 6. *ff. de evict.* Anſ. 8 De juriſdictione præſidum provinciarum, Jul. *conſt* 63.
9 Τελειοτάτην *Scrimg.* eandem Juſtitiam Ariſtoteles vocat κρατίστην τῶν ἀρετῶν καὶ τελείαν μάλιστα ἀρετὴν 5. *Ethicor.* 10 *Nov.* 30. *c.* 9. §. 1. 11 Honeſtum nihil eſſe poteſt, quod juſtitia vacat. Cic. 1. *de off.* 12 Elatio animi, ſi juſtitia vacat, immanitas: ſcientia remota a juſtitia, calliditas potius, quam ſapientia eſt appellanda. vid. Cic. 1. *de off.* 13 Lingua patria hic eſt lingua Latina. *Nov.* 12. *c.* 2. *Nov.* 30. *c.* 5. adde Plut. *in Coriolano.* Cic. 2. *Tuſcul.* vid. Petr. Fabr. 1. *ſemeſt.* 10. 14 Ἰσχὺν *Scrimg.* quæ eadem eſt cum ἀνδρείᾳ. 15 Virtutis vocabulo apud Romanos frequentiſſime ſignificatur fortitudo: hinc virtus militaris, id eſt, fortitudo. *l.* 1. §. 6. *ff. de poſtulando: l.* 4 *ff. de his qui not. l.* 21. *ff. de captivis: l.* 12. *Cod. de poſtlim.* virtutis ornatus, id eſt, belli. Mamertinus *in Panegyrico ad Maximianum.* Plura & prope innumera hujus rei exempla vide apud Petrum Fabrum *d. loco.* ubi inter cætera monet ex Apuleio & Marcellino & aliis Grammaticis ἀρετὴν dici ἀπὸ τοῦ Ἄρεως, id eſt, a Marte: adde Ariſt. 1. *Polit.* 9. 16 Res nobis utilitatem præbet vel proprietate, vel poſſeſſione, vel hypotheca, vel jure. 17 Jure ſcil. ut ſunt ſervitutes. 18 Vid. Heſiodum *verſ.* 5. & 6. libro *Opera & dies.* 19 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Qua in provincia*, *C. ubi de criminib.* 20 Forum ſortitur reus, ubi delinquit *l.* 3. *in fin. ff. de offic. præſid. l.* 54. *in fin. ff. de procurat. l.* 2. §. 4. *l.* 19. §. 2. *l.* 36. *in fin. l.* 45. *ff. de jud. l.* 2. *C. ubi de ratiociniis.* & *toto tit. C. ubi de crim. Nov.* 8. *c.* 8. *in fin. l.* 7. §. 4. *ff. de accuſ. l.* 28. §. 15. *ff. de pœn. l.* 3. *ff. de re mil.* 21 Separari vindicationem finium a vindicatione dominii, hinc collige, ut *l.* 10. *C. de evict.* 22 Ut eo loci quisque conveniatur, ubi aliquid egerit vel admiſerit, ſive de maxima, ſive de minima re, veluti ſi de gallina agatur. Quamvis enim minima hæc res videatur, attamen juſtitiæ ratio non ex quantitate, ſed ex ſuis regulis æſtimanda eſt. Nam quod aliis viliſſimum videtur, hoc aliis etiam quam pretioſiſſimum eſt, cum & alioqui probationum copia, in extraneis locis non ſit ſimilis agentibus, Jul. *conſt.* 63. *ſeu numero* 214. 23 Reus in loco, ubi delinquit, forum ſortitur, *l.* 1. *C. ubi de crim.* nec poteſt igitur excipere forum judicis, in cujus territorio deliquit. Dives tamen, reſcripto principis actorem poſſe ſuum ad forum reum evocare, *Novell.* 53. Melior eſt ea parte actoris conditio, quam rei. Cur? quia actori probationum copia ſimilis alibi non poteſt aliis in locis extraneis, atque in loco delicti admiſſi Jul *hic.* 24 Julian. *numero* 215. 25 Abſente reo criminis accuſatio ſeu cauſa denuncianda eſt ejus inquilinis, conductoribus, procuratoribus vel domeſticis. 26 Ἢ δύο μόνων ἐπαρχιῶν ἐν μέσῳ καθεστωσῶν, id eſt, duabus provinciis in medio conſtitutis. Porro quid veteribus manſio fuerit, dixi ad *l.* 18. §. 10. *ff. de muneribus.* 27 Id eſt, curator, procurator, conductor, quive poſſidet nomine abſentis. 28 Locatori & rerum domino. Solet enim poſſeſſoribus rerum alienarum tempus indulgeri ad certiorandum & evocandum dominum, idque fit pro locorum diſtantia, *l.* 2. *Cod. ubi in rem. l. ult. Cod. de dilationib. l.* 3. *Cod. Th. de jure fiſci.* 29 Dominus proprietarius, ſeu reus. 30 Aliquem, a quo defendatur. 31 Ὡς δὲ κυρίως πράττοντα τὸν ἠτιαμένον ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος πραγμάτων ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος πράττων, & J. νομίμως πράττων, id eſt, procurator, ſic hodie Galli, *Faire pour autruy.* Hoc igitur innuit, reo neque veniente, neque procuratorem mittente, litem agi cum eo, qui abſentis prædium poſſidet, quaſi cum vero & legitimo procuratore abſentis, *Scrimg.* perinde ac ſi ſpecialiter conſtitutus eſſet ac faceret pro abſente.
32 Conductore, curatore, procuratore, eove qui poſſidet nomine abſentis. 33 Contumacem locatorem, id eſt, rei dominum. 34 Si tamen vere reus fuerit.

exigatur

exigatur quæ decreta sunt, si vero minus sit quod habet, ut non sufficiat in ista condemnatione: tunc & de absentis rebus compleatur [1] victori damnum hujusmodi.

CAP. III.

De absentibus reis [2].

SI vero neque ipse [3] apparuerit, qui dominum litis præsentare jussus est, aut, [4] qui pro eo legitime cogatur: tunc vocetur quidem legitima [5] voce, non autem obediens condemnetur & absens, secundum schema quod appellatur eremodicium [6], id est, desertæ causæ. Nam qui per contumaciam deserit, in nullo minor [7] præsente putabitur. Si vero ille quidem forsan advenerit, aut miserit quempiam, accusator autem desit, tunc & absolvere eum, & damna [8] ejus mederi calumniatorem cogat, sic erunt temperatiores: sic peccare cessabunt: sic non putabunt potentiam [9] divitiarum justitiæ prævalere. §. 1. Nec latet nos, quia forsan nec sufficiat hoc ad perfectissimam causæ medelam: cum judicantes potentioribus magis quam justiora volentibus & ad provincias venientibus præstent. Sed tamen novimus plurima injustitiarum curata ab hac legislatione, magis autem quantum ad nos est, totum erit sanatum, namque non aliter tradimus cingula, nisi [10] prius jusjurandum subierint hæc accipientes, juste omnibus judicare, & puras servare manus. Non puto post præsentem legem altero quolibet egebimus augmento, si illi quidem juste judicent ad legem simul & jusjurandum respicientes.

CAP. IV.

De fori præscriptione [11] *tollenda.*

ARripiat [12] autem nullus provincialibus cingulis violentos, nullo utens privilegio, aut potestate, aut forma: nisi [13] forte sacra nostra pragmatica forma occasione publicæ causæ præcedens, exhibitum hic quempiam inferri præcipiat: aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus: licet etiam hoc ex multa parte curavimus, plurimos majorum judicum in provinciis appellationum constituentes, ut apud illos magis appellatio, quando non de maximo negotio fuerit quæstio, quam in hac examinetur maxima civitate. §. 1. Hanc [14] dicentes justitiæ legem, adhuc potius faciemus eam justiorem, si nulli [15] permittamus habere contra eam quædam privilegia: neque excipi ab hac lege quolibet privilegio [16]: nec si cuilibet sanctarum ecclesiarum largitum sit, aut alicui venerabilium xenodochiorum, aut aliis venerabilibus domibus, aut alii cuilibet ipsarum domuum imperialium, aut sacro patrimonio [17], aut sacris privatis, quæ merito post [18] supremum honorem secundo loco sunt posita: nec si aliquibus judicibus, aut in potentatu positis, aut omnino sub nos constitutis hominibus, sed obediant omnes legi, & succumbentes justitiæ sanctioni, honorent [19] eam, & per omnia habeant fortem: non solum in semetipsos respicientes, sed etiam in futuras successiones: & scientes quia nihil pene in semetipso manet, sed currit [20] natura, semper multas evolvens mutationes, quas neque prævidere facile est, neque prædicere: solummodo Deo, & imperatore sequente Deum, hæc gubernare mediocriter & mansuete volente. §. 2. Si vero quisquam utatur aliquibus sacris formis, sive pragmaticis, sive aliis, de tali quodammodo sibi largitis [21]: erunt omnino infirmæ, judicibus maximam [22] solventibus pœnam, si omnino susceperint: & non hoc quod [23] fit, solummodo meditabuntur, sed quod etiam faciendum est: etenim si posthac tale aliquid impetretur ab aliquibus nostrorum subjectorum, aut ab alio quolibet, quibus prius interdiximus, inter quos complectimur (sicut dictum est) ecclesias, & venerabilia monasteria, & sacras nostras domos, & sacra privata, & sacrum patrimonium: neque hoc omnino valebit. Erit [24] autem hæc lex ubique suam juste extendens virtutem, & simul quidem futura caute constituens, simul autem quod præteriit curans. §. 3. Scitote [25] igitur omnes subjecti, quos Deus nostris progenitoribus & nobis donavit, quoniam hanc vobis damus legislationem, omnem vobis cautelam conferentes: & neque itinere fatigabimini longiore, neque adversus maximos lacrimabitis: neque nos culpabitis tanquam hæc non corrigentes: sed unusquisque de proximo respiciens pœnam, in quibus forte damnificatur atque læditur, & hanc curam videns, magnum & bonum laudabit Deum, qui hæc nos sancire bene & juste illuminavit. Sit ergo pœna talia committentibus aut suscipientibus judicibus & cinguli casus, & decem librarum auri damnum.

EPILOGUS.

† Gloriosissimi igitur præfecti nostrorum sacrorum prætoriorum, qui per omnem subjectam terram consistunt, legem hanc cognoscentes proponant, & per diœceses sub se constitutas, & in omni [26] Italia, & Libya, & insulis, & Oriente, & quodcunque in Illyrico est: ut sciant omnes, quomodo eorum curam habemus, Deo qui tanta nobis contulit offerentes legem: qui magnam nobis pro eis recompensationem dabit, dum talia pro causa subjectorum salutis sanciverimus: proponatur Constantinop. civibus nostris. Dat. Kalend. Jun. *Constantinop.* Imp. JUSTIN. PP. Aug. Anno XII. JOAN. V. C. CONS. [27].

TIT. XXV.

UT ORDINARIÆ PRÆFECTURÆ URBANÆ [28] ET PRÆTORIANÆ DUÆ [29] ET PRÆFECTURÆ QUÆ IN CINGULO ET QUÆ [30] IN ACTU SUNT, SOLÆ, NON ETIAM HONORARIÆ LIBERENT [31] A CURIALI FORTUNA.

NOVELLA CONSTIT. LXX.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

PLurima horum quæ olim sancita sunt, neglecta, & non facile in republica tractata, omnino visa sunt absque lege & sine legislatione consistere. Novimus enim quia antiquitus erat quædam præfecturæ figura [32], quam honorariam [33] vocabant, codicillis ab imperio super ea collatis: hanc autem ita nominabant, ut nihil aliud nisi purum honorem iis, quibus præbebatur, conferret, quæ curiales non liberabat a fortuna curiali, nisi quis eam ipso [34] opere ministrasset: & sicut de gloriosissimis magistris militum videbimus, quia nullus ex magisterio armorum eripitur fortuna curiali, nisi cum opere gesserit, (nam & magisterium militiæ præfecturam esse nostræ dicunt leges: puri vero magistrorum militiæ codicilli solam præbent dignitatem, fortuna non liberantes,) sic etiam in ipsa præfectura si futurus sit aliquis liber hujusmodi fieri fortuna, necesse est in ipso cingulo [35] designatum, ab ea curiæ vinculis liberari.

CAP. I.

REnovamus igitur hujusmodi legem, sancientes, si quando visum fuerit imperio honorare curialem, ut etiam liberet fortuna, dare ei codicillos administrationis, & præparare eum in talibus constitui sedibus aut cingulis urbanæ præfecturæ senioris Romæ, & novæ videlicet hujus nostræ, aut in prætorianis tribunalibus, & Orientis, & Hesperiæ [36], & Libyæ nec non & Illyrici: quos omnes sub nobis fecit Deus: & ita libertate frui, quatenus magno promeriti honore, & in carpentis [37] vecti, & clamores præconum audientes, insuper judiciales conscendentes sedes, hujusmodi fortuna liberi constituantur. Si vero solo eos participare voluerit honore, fieri quidem codicillos, & his dari: tantum vero valere hujusmodi imperialem largitatem, ut ille honoratus quidem sit, & maximæ curiæ pars esse videatur: non tamen neque provinciali curia, neque ejus albo liberetur: sed maneat sub antiqua fortuna, solum lucratus honorem: & ita gratias agens Deo & imperio, quia migravit, eum ad meliora prioris tranquillitatis educens. Sitque etiam hoc additamentum imperialium præmiorum, quod neque publicum minuit, neque fortuna, neque consuetis ei functionibus privans curialem: & ei qui hanc promeruerit, etiam præsentem addens fortunam, & ostendens honoratiorem, & aliis curialibus dignitate solummodo præcedentem.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo servare festinet: sciens quia neque curiales minuimus, & honoratiores eos omnibus demonstravimus: ut sciant hæ civitates per tua præcepta, quatenus imperio datur. Dat. Kal. Julii CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XII. JOANNE V. C. CONS. [38]

TIT. XXVI.

UT [39] AB ILLUSTRIBUS, ET QUI SUPER EAM DIGNITATEM [40] SUNT, OMNIMODO, SUPER PECUNIARIIS CAUSIS, SED ET INJURIARUM [41] CRIMINALITER PER PROCURATOREM DICANTUR: CLARISSIMIS AUTEM IN PECUNIARIIS LICERE EIS ET PER PROCURATOREM ET PER SE LITIGARE.

NOVELLA CONSTIT. LXXI.

Idem Imp. Justinian. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

QUæcunque procedunt quidem quasi honoris causa, schematis melioris sunt: quod autem hinc evenit, non honorem, sed forsan etiam quandam læsionem inferens, hoc bene habere judicavimus brevi mederi lege. Fertur enim quibusdam constitutionibus [42], *Ut nulli clarissimorum liceat per se litem exercere, sed per*

1 Textus meo judicio depravatus est & inversus. Ideoque ne putes, actorem, quo casu vicerit, cogi, relictis bonis condemnati, quæ in provincia, in qua delictum est & sententia lata est, habet, absentis rei forum sequi, ut sententiam exequatur. sed hoc dici, Ex bonis absentis in ea provincia, in qua deliquit, litis, victori, id quod judicatum erit, solvi æquum esse. Possumus & sic interpretari, Si victori satisfieri non potest ex bonis præsentibus condemnati, potest victor complementum quantitatis sibi adjudicatæ petere in eo quoque foro, in quo condemnatus degit. 2 Jul. *num.* 216. adde *Novell. Leon.* 108. 3 Id est, conductor. 4 Ἢ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ νομίμως πράττοντα, id est, procuratorem legitime constitutum. 5 Τῇ τοῦ νόμου φωνῇ, voce præconis, per præconem, Jul. *hic num.* 216. Porro *vox legis* dicitur eadem forma, qua Synesio *in epist.* Carnifex, manus legum. Præco etiam dicitur vox judicis. *Eadem* [illegible] *cap.* 3. §. 4. ut qui verba judicis pronuntiet, & scribitur tamen in gestis, judicem dixisse, non præconem: ut Augustinus scribit 3. *de trinitate & de verbis Domini serm.* 16. adde *Novell.* 12. *in fin.* 6 Eremodicium, non est desertio vadimonii, seu promissionis *judicio sisti*, sed litis contestatæ. Qui litem deserit, litis damno coërcetur, nec appellat. 7 Contumax atque desertor, habetur pro præsente. Judicatur efficaciter adversus præsentem, ergo & adversus desertorem litis, vid. *Nov.* 90. *c.* 9. 8 Vid. *Nov.* 53. *c.* 1. 9 Τὸ πλουτεῖν τοῦ δικαίως κρατεῖν. *Scrimg.* Divitiæ justitiæ cedere debent. 10 *Novell.* 8. *c.* 7. 11 Evocationibus. 12 Id est, nullus eripiat cognitioni judicum provincialium reos per vim. *l.* 4. *ff. ad l. Jul. de vi privata* · vel per rescriptum, *ut hic*. 13 Reus conveniri potest in ea provincia, in qua deliquit, potest tamen rescripto principis ex justa causa impetrare, ut eximatur foro provinciali, & causa agatur in urbe, vel eo loco, in quo domicilium habet, vid Jul *hic num* 217. eoque pacto reus ad se actorem rescripto potest evocare *ut hic* · ut actor e contra reum, *Novell* 53. 14 Fori quibus præscriptio denegatur. Jul. *num.* 218. 15 Quilibet judex in sua provincia potest tam de criminalibus, quam civilibus causis cognoscere 6. *Ecl.* 21 16 Non continuo ecclesiæ, aut fisco evocationem permitti oportet, quod sit ecclesia vel fiscus: sed tunc tantum, cum id specialiter & pragmatica aliqua sanctione a principe impetraverint, *supr. h. t. in pr. hujus capitis.* adde Jul. *hic num.* 218. 17 Evocationes causarum reis conceduntur non tantum in criminalibus causis, ut *c.* 2. *S. h. t.* sed & in civilibus; *ut hic.* 18 Sacrum patrimonium principis, resque ejus privatæ, post res sacras & divinas privilegiatæ, & ita potentius est privilegium ecclesiæ, quam principis. 19 Honor justitiæ tribuendus. 20 Natura novas quotidie formas procreat · [illegible] semper multas evolvens mutationes. 21 Olim scilicet, ut sit sensus: Privilegia evocationum hactenus concessa, etiam pragmaticis formis, hodie esse inutilia. Nullum hodie uti jure evocationis, nisi pragmatica forma hoc specialiter, id est in causa, de qua agitur, a principe impetraverit, *in princ. hujus c.* S. *h. t.* 22 Maxima pœna quænam est? an arbitrio principis finienda? 23 Exemplis non est judicandum, sed legibus, *l. nemo.* 13. *C. de sent. & interloc.* 24 De vi & potestate hujus constitutionis, Jul *n.* 219 25 Si quis præsentem constitutionem neglexerit, Jul. *n.* 220. 26 *Nov.* 79. *c.* 2. 27 Id est, ann. 538. 28 Urbanæ præfecturæ sunt præfecturæ urbis Romæ, vel urbis Constantinopolitanæ. 29 Orientis sc. & Occidentis, id est, Italiæ, Africæ vel Illyrici. *c.* 1. *S. h. t.* & magistri militum. Jul. *hic.* 30 Ἔμπρακτον τιμὴν appellat in actu dignitatem, cui opponitur honoraria. sic apud Harm. *lib.* 1. *tit.* 17. §. 12. ἔμπρακτος ἐπαρχιώτης in actu præfectura, & apud autorem *Ecl.* 43. *tit.* 7 *c.* 8. ἔμπρακτοι τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, in actu constituti provinciarum præsides. quibus opponuntur apud eundem autorem 60. *t.* 21 *c.* 68. οἱ μόνον τῇ ἀξίᾳ τετιμημένοι, dignitate tantum honorati. 31 Ut præfectoria dignitas Curialem liberet. Jul *constit.* 64. De liberationibus decurionum, *Index Reginæ.* 32 Vide *Novell.* 38. 33 Honoraria dignitas dicitur, quoties aliquis codicillos accipit ab Imperatore: quoties ei dignitas præstatur, quasi prætorii præfectus fuisset, sive magister militum. Jul. *hic.* 34 Ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ, ut sit sensus: In ipso gestu positus videtur, qui revera præfectus vel magister militum factus est. Jul. *hic.* 35 Τῇ ἀρχῇ. Hoc præcipue dicitur de iis, qui actu magistratu funguntur: nam honorarium cingulum non habent. 36 Italiæ: quatuor enim sunt præfecturæ prætorio: Orientis, cujus sedes Constantinopolis; Italiæ, Illyrici & Africæ. 37 Ἀπήνῃ, Carpentum. Vopiscus vocat judiciale carpentum. 38 Id est, ann. 538. 39 Hujus Novellæ sensus hic est: Præfecturæ honorariæ dignitas non liberat nexu Curiæ, sed ea tantum, quæ actu & reipsa administrata est. 40 De litibus eorum qui in dignitate positi sunt, *Index Reginæ.* De privilegiis dignitatum sive de procuratoribus, vide Julian. *constit.* 121. 41 Injuriarum actione civili & criminali illustres personæ per procuratores agere possunt. 42 *l.* 25. *C. de procuratoribus.*

procura-

procuratorem omnino. Sed hanc quidem antiquitas pro dignitatum honore scripsit: multos autem conspicimus dignitates quidem adeptos, & inter clarissimos inscriptos, aut comites, aut tribunos, vel si qui alii consistunt hujusmodi: substantiæ vero minoris dominos, ut penitus non sufficiant ad procuratores ordinandos, & propter hoc agendas expensas.

CAP. I.

SAncimus [1] igitur usque ad magnificentissimos Illustres hæc valere, & modis omnibus eos per procuratores pecuniarias exercere causas: nec non etiam injuriarum per procuratorem criminali modo movere, secundum quod datum est eis super hoc privilegium: ne [2] cogantur aut sedere [3] cum judicibus cum judicant: aut stare [4] rursus tanquam litigantes: ex utroque enim causa videtur incauta, aut dignitatibus injuriam sustinentibus, aut judiciali schemate indigne procedente. Post magnificentissimos igitur illustres, omnibus licentia sit volentibus procuratores ordinare, & per se lites exercere, nulla ex hoc neque prohibitione, neque damno, neque pœna inferenda eis.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, quæ moris sunt super his agens. Dat. prid. Non. Jun. *Constantinop.* Imper. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XII. JOANNE V. C. CONS.

1 7. *Ecl.* 8. *c.* 28. 2 Causa hujus constitutionis. 3 Non est honestum, ut qui judicatur, cum judicibus sedeat. Econtra honestatis esse non videtur, ut dignitate major stet coram judice inferiore. Honeste igitur constitutum, ut personæ illustres, & quæ supra eas sunt, in pecuniariis causis (& actione injuriarum, quantumvis criminaliter mota) per procuratorem omnino agant: clarissimæ vero agant, si voluerint.
4 Dixi ad *l.* 3. *C. ubi senatores.*

COLLATIO SEXTA.

TIT. I.

UT HI QUI OBLIGATAS SE HABERE PERHIBENT RES MINORUM [1] AUT OBLIGATI SUNT EIS, AD EORUM GUBERNATIONEM PENITUS NON [2] ACCEDANT: ET CURATORES NULLO [3] MODO SUSCIPIANT CESSIONES ADVERSUS EOS, QUORUM CURATIONEM AGUNT, AUT EGERUNT: HÆC AUTEM GENERALITER VALEBUNT IN OMNI CURATIONE, IN QUIBUS PERSONIS LEGES CURATORES PRÆBENT: ET DE GUBERNATIONE PECUNIARUM COMPETENTIUM EIS, QUORUM NEGOTIA ADMINISTRANTUR: ET QUANDO EAS RECONDI AUT MUTUARI OPORTET, AUT EX EIS REDITUS COMPARARI.

NOVELLA CONSTIT. LXXII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto; iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

OMnia quidem legislatori reipublicæ in magna cura sunt, quemadmodum optime se habeant, & peccati nihil relinquatur: præcipue autem instrumenta minorum, & quæ circa eos curatio est, studiosa [4] cura est eis qui proferendi leges a Deo licentiam perceperunt: dicimus autem de eo qui imperat. Multas itaque causas audivimus, ubi administrantibus curatoribus cessiones factæ sunt adversus minores, sive puberes, sive impuberes quidem, in secunda [5] tamen ætate constitutos: & mox efficiuntur eorum domini facultatum, aut non existentia forsitan debita subeuntes, aut parvo pretio cessiones [6] accipientes, eorum quæ sunt undique fragiles [7]: aut etiam celantes *desuscepta* [8] existentia in minorum rebus, & ita cessiones accipientes secundum multas & plures occasiones. Quid enim homo ad malitiam semel [9] deditus non adinveniat, ut minorum res proprias faciat?

CAP. I.

Qui tutores vel curatores pupillo vel adolescenti esse non possunt [10].

HÆc omnia lege corrigere volumus, & præcipue illud, ut si quis obligatum [11] habuerit minorem, aut ejus res: hunc non omnino ad curationem ejus, vel si a legibus vocetur, accedere, quid enim non agat pro se dominus ejusdem existens, & adversarii rerum detentator nuper effectus? Propter hoc enim & illud sancimus, ut si apertissime manifestum est, quia is qui sit administrator, ipse est juri [12] minoris obnoxius: neque [13] ipse curator erit, necubi [14] aut cautionem [15] furetur, aut alias probationes [16] quæ erant minoris, corrumpat: & curatio fiat ei rerum interitus propriarum. Hoc itaque lege [17] tutissima colligetur, ut nullus eorum qui obligatas perhibent habere res defuncti, ipsumque minorem & ejus res, aut etiam qui aperte obligatus existit, ad curationem ejus accedat: neque habeat licentiam tale aliquid agere.

CAP. II.

Ut [18] *tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor curator adjungatur.*

SEd [19] & si quis jam curam [20] gerens, obligatum sibi effectum habeat minorem, in se forsan hereditate [21] perlata cujuspiam, qui minorem habuit obligatum, aut alia hujusmodi occasione: non jam solum eum esse fidelem ad impuberum aut adolescentium curam, sed conjungi tutorem alterum aut curatorem, (hoc quod in plurimis legum casibus invenimus) ut [22] custodiat ille, ne fiat adversus adolescentem, aut ejus substantiam, ab eo, qui eum habet obligatum, in medio [23] ulla malignitas: sed hoc ipsum observet, ejusque jusjurandum [24], jurans in ordinatione, quia hoc custodiet, etiam eam, quæ ex proditione [25] ad concuratorem pœna est, reformidans.

CAP. III [26].

Ut a tutela vel cura nullus debiti prætextu excusetur nisi hoc probaverit.

UT autem non demus recusationem omnibus hominibus tutelæ vel curæ, si dicant quia obligatas habent res adolescentium, aut aperte obligati sunt, sancimus, si quis dixerit obligatum se habere minorem, aut ejus res, aut etiam minoris parentes, mox ostendere hoc ipsum recusationis tempore apud eum qui dedit curatorem, & absolvi: aut si incertum est hoc, præbeat ad sancta eloquia jusjurandum, quia ex veritate obligatum eum se habere credens [27] recusat: & si hoc factum fuerit, tutelam non contingere, neque curam: sed eum ab ea re procul expelli, ne ex hoc ipso hostem [28], & non curatorem adolescentulo præbeamus.

CAP. IV.

Si tutor vel curator se debitorem vel creditorem esse ab initio tacuerit.

SI vero tacuerit [29] in initio hoc, & factus fuerit curator: sciat omni actione adversus minorem, si vera fuerit, se casurum, propter hoc quod ex studio adversus hanc nostram legem firmetur. Sed si quis aperte obligatus existens tacuerit, sciat etiam iste, quia sustinebit pœnam, quod non possit redhibitionibus [30] aut aliis solutionibus debiti se miscere tempore curationis forsan arte compositis.

CAP. V.

Ut curatores nullo modo cessiones suscipiant adversus minores.

QUod si quis (sicuti dictum est) factus curator, deinde minoris res fuerit perscrutatus, & cessiones in [31] semetipso, aut per donationem, aut per venditionem, aut alio quolibet egerit modo: sciat omnino infirmum [32] esse quod ab eo fuerit factum: & neque per se, neque per interpositam personam tale aliquid agi: sed undique invalida hæc talia fieri, tanquam si neque ab initio facta fuerint. Manifestum est namque, quia si in talem cogitationem inciderit, omnia agi & disponi ad interitum suæ animæ, & ad rerum, quæ ejus quasi videntur, utilitatem.

§. 1. Et non solum donec fuerit curator, prohibemus eum ab hujusmodi cessione: sed neque [33] postea gerere concedimus: ne forsan hoc considerans, abscondat rem, & præordinans illud male, postmodum dum a cura cessaverit, & latere fecerit quod maligne egerit, forte jam nunc non curator existens cessionem accipiat, & rem maligne disponat. Tunc enim infirmum esse volumus quod agitur, & non posse ullam actionem valere cessam adversus eum, cujus prius curam administraverat, sed pro non facto id esse, & lucrum fieri adolescentis: licet hæc cessio pro veris causis facta sit: non ut remeet rursus ad eum qui cessit, tanquam si nihil quasi in medium contra legem visum fuerit actum: sed cadat [34] ab eis, quæ ex hoc sunt quæsita propter transgressionem nostræ legis, & hæc minorem lucrari. Nam si non hanc imposuerimus pœnam: facilia erunt ea quæ sunt malignitatis, & eum qui cessit, faciet iterum movere: & per medium ea quæ sunt cessionis, recipiet, legem per suam malignitatem circumveniens. Et hæc [35] dicimus [36] in omni curatore, in quibus omnino curas aliquorum introducunt leges, prodigorum forte, aut furiosorum, aut amentium, aut si quid aliud jam lex dixit, aut si quid inopinabile natura adinvenerit.

CAP. VI.

De administratione pecuniæ pupilli vel minorum.

QUoniam [37] autem videmus curatores, quicunque Dei memoriam habent [38], ad curam difficulter accedere [39] (nam plurimis volentibus ea quæ minorum sunt impie in se vertere, amabilis [40] est res & appetibilis) videmus autem præcipue difficilem esse curatorum causam propter fœneratorum necessitatem: sancimus nullam [41] necessitatem ex legibus esse curatoribus minorum pecunias [42] fœnerare, sed caute [43] reponere [44] & reservare: quoniam

1 De tutoribus. *Index Regina*; adde Julianum *const.* 65. 2 Et ita abrogatur *l.* 8. *C. qui dare tutores*, *l.* 7. *C. de excus. tut.* 3 Et ita abrogatur *l.* 12. *ff. de reb. eor. qui sub tut.* & merito id abrogatum est: poterant enim tutores redimere actiones, revera inutiles, adversus pupillos ab aliquo, quas tamen utiles poterant reddere, subtractis pupillo apochis. 4 Id est, exacta. 5 Ætatum variæ species: alia prima, alia secunda, *ut hic.* 6 Tutori vel curatori non licet nomina contra pupillum vel adultum jure cessionis adquirere: sive pretium dedit, sive non. Jul. *n.* 222. 7 Legendum *fragilia.* Intelligit autem nomina seu obligationes, quibus vel præscriptio, vel quid tale potest objici.
8 Desuscepta, ἀποδείξεις τῶν χρεῶν. *Scrimg.* 9 Semel malus, præsumitur deinceps malus: dicam ad *c. Semel malus* 8. *de reg. jur. in* 6. 10 Jul. *const.* 65. *num.* 222.
11 Is, cui pupillus obligatus est, tutor aut curator pupillo esse non potest, quatenus lex eum vocat ad legitimam tutelam. Jul. *d. loco num.* 203. facit *l.* 8. *C. qui dare tutores.* Goth. Vide Joann. Sande *decis. Frisic. lib.* 2. *tit.* 9. *defin.* 1. Ans. 12 Debitor minoris, ejus tutor aut curator esse non potest. 13 Et ita abrogatur lex 7. *C. de excus. tut. l.* 8. *C. qui dare tut.* 14 Causa hujus constitutionis. 15 Γραμματεῖον *Scrimg.* Kalendarium. *Hal.* 16 Ἀποδείξεις, id est, apochas. 17 Jul. *n.* 223. 18 Julian. *n.* 224. 19 Hinc sumpta est Authentica, *minoris, Cod. qui dare tutores.* 20 Idem in tutela Jul. *hic n.* 224. Roland. a Vall. 1. *cons.* 83. *n.* 6. Goth. Vid. Rittershus. *exposit. Nov part* 8. *c.* 3. & *c.* 5. 6. Ans. 21 Tutor vel curator, ex post facto, (puta delatione hereditatis aliqua) creditor vel debitor pupillorum factus, non removendus est a tutela, sed ei adjungendus est alius tutor, qui eum custodiat ac observet, Jul. *hic.* 22 Jurare concurator datus tutori vel curatori pupillorum seu minorum facto creditori quid debeat.
23 Id est, in ipso actu tutelæ vel curæ. 24 Vid. Roland. *ibid. n.* 6. 25 Προδοσίας ποινὴν intelligit, pœnam constitutam tutoribus & curatoribus male administrantibus.
26 Jul. *ibid. num.* 225. 27 Jurari ex opinione potest. Qualiscunque igitur sit lis pecuniaria, tutor excusari potest, olim eam oportuit capitalem esse, vel status, *l.* 6. §. 18. *ff. de excus.* vel omnium bonorum. *l.* 20. *ff. de excus.* 28 Præsumitur hostis pupilli, qui litem adversus eum habiturus est. 29 Pœna dissimulantis pupillum sibi obligatum, & tamen ejus curam vel tutelam suscipientis. adde Jul. *ibid. c.* 226. 30 Solutionibus vel commentitiis (*al.* conventitiis) liberationibus actione solutus est. Jul. *n.* 226. Porro quas *redhibitiones* hic vocat vetus interpres, *solutiones* Julianus Græc. appellat hic καταβολάς. 31 Julian. *ibid. num.* 222. 227. olim id tutoribus licebat, & ita abrogatur *l.* 12. *ff. de reb. eorum.* 32 Pro infecto habendum Jul. *n.* 227. ut paulo post §. 33 Tutor etiam deposita tutela actiones in pupillum quondam suum adquirere non potest. Cur ita? vid. §. *h. t.* 34 Pœnam nota tutoris aut curatoris, finita tutela vel cura actionem ementis in pupillum. 35 Jul. *num.* 228. 36 Argumentum ducitur & extensio fit a curatore minoris ad curatorem prodigi, furiosi, amentis, & similium.
37 Hinc sumpta est Authentica, *Novissime. C. de adm. tut.* vid. Jul. *hic*, *n.* 228.
38 Religiosas personas tutelæ vel curæ officio fungi non posse, hinc colligunt, nisi superioris licentia accedat. vid. Alc. 3. *præsumpt.* 18. 39 Boni raro tutelas ambiunt.
40 Præsumuntur lucro potius suo quam benefaciendi animo duci, qui tutelam alicujus ambiunt. De qua præsumptione vid. Alc. 3. *præsumpt.* 18. 41 Olim cogebantur fœnori dare: & ita abrogatur *l.* 13. §. 1. *l.* 15. *l.* 58. §. 3. *ff. de adm. & peric. tut. l.* 24. *C. de adm. tut.* 42 *Subaudi*, steriles, Jul. *n.* 229. 43 Id est, in tuto. *Jul.*
44 Ἀσφαλῶς ἀποτίθεσθαι καὶ φυλάττειν. *Scrimg.* Licet tutori aut curatori pecuniam pupilli in tuto deponere, non fœnori occupare.

melius

melius [1] est eis in antiquis tutamen manere, quam usurarum appetitione etiam antiqua [2] pecunia cadere, & periclitari quidem curatorem, si non mutuaverit, rursus autem si mutuaverit, periculum sustinere, facto forsan in debitis detrimento. Si vero ipse sponte mutuare voluerit, sub [3] obligatione forte pignorum, aut sub aliis, quæ putantur indubitatæ, cautelis: tunc habeat quidem duorum mensium per singulos annos [4] inducias, hoc quod leges laxamentum [5] vocant: sciat autem mutui periculum omnino ad se venturum.

CAP. VII.

SI [6] vero habeat [7] reditus sufficientes [8], is cujus cura administratur, eos expendat. Si vero plus sint, quam sufficiat, quod plus est, reponat [9]. Quod si mobilis forte ejus cujus cura administratur, substantia est: tunc [10] illud solum mutuare curator cogatur, quantum ad dispensationem sufficiet adolescenti, ejusque rebus: quod vero plus est, caute recondatur. Licebit [11] autem ei cum omni subtilitate perscrutari, si aliquos forsan invenire caute potuerit reditus [12], & comparare minori ex abundantibus [13] pecuniis, modicis functionibus publicis obligatos: venditorem vero habentes idoneum, & opulentos reditus existentes: damus enim ei licentiam & hoc agere: scienti quia si quid horum neglexerit, hujusmodi emptionis ipsum respiciet [14] periculum.

CAP. [15] VIII.

SI [16] vero tantum solummodo sit minoris aurum cujus [17] usuræ vix eum & qui ejus sunt pascere, & aliquam aliam ei præbere vitæ dispensationem sufficiant: tunc necessitatis ratio nos etiam ad hoc vocat, ut curatores respicientes [18] ad Deum, ita faciant gubernationem tanquam in suis rebus. Etenim volumus dum [19] celebratur decretum quod tradit curam ei qui ad eam accedit, etiam jusjurandum eum dicere sacrosancta Dei Evangelia tangentem: quia per omnem pergens viam, utilitatem adolescentis aget, quod tamen non excipiet eum a ratiociniis [20], neque a legis ordine, sed cautionem [21] faciet ad rerum gubernationem, timentem semper circa eas, propter jurisjurandi memoriam factam. Hæc lex a nobis pro cautela sit posita horum qui curatoribus indigent. Si quid vero & aliud adinvenerimus, neque hoc lege complecti pigebit: ut per omnia patres [22] eorum, qui sibi auxiliari nequeunt, existamus.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, edictis per provincias quibus præes, utens, omnibus faciat manifesta: ut nullum lateant, quæ a nobis pie & pro subjectorum providentia sancita sunt. Datum Kal. Jun. CP. Imper. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XII. JOANNE V. C. CONS. [23].

TIT. II.

DE INSTRUMENTORUM [24] CAUTELA ET FIDE,

ET PRIMUM DE DEPOSITO [25], ET MUTUO, ET [26] ALIIS DOCUMENTIS PRIVATE QUIDEM SCRIPTIS, HABENTIBUS AUTEM TESTES, ET DE NON HABENTIBUS TESTES: ET DE INSTRUMENTIS PUBLICE CONFECTIS: ET DE COLLATIONIBUS MANUS PROPRIÆ SCRIPTURÆ: ET DE EXPOSITIS INSTRUMENTIS AB ILLITERATIS, AUT PAUCAS LITERAS SCIENTIBUS, ET DE NON SCRIPTIS CONTRACTIBUS: ET DE CONTRACTIBUS USQUE AD UNAM LIBRAM AURI: ET DE CONTRACTIBUS QUI IN AGRIS FIUNT: ET UT IN DOCUMENTIS ET CONTRACTIBUS FUTURIS LOCUM HABBAT LEX.

NOVELLA CONSTIT. LXXIII.

Idem Imp. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

NOvimus nostras leges [27] quæ volunt ex collatione literarum fidem dari documentis, & quia quidam imperatorum super excrescente jam malitia eorum qui adulterantur documenta, hæc talia prohibuerunt: illud studium falsatoribus esse credentes, ut ad imitationem literarum semetipsos maxime exercerent, eo quod *nihil est aliud falsitas* [28], *nisi veritatis imitatio.* Quoniam igitur in his temporibus innumeras invenimus falsitates in judiciis multis, quorum fuimus auditores, & quoddam inopinabile ex Armenia nobis exortum est. Oblato namque commutationis [29] documento, & literis dissimilibus judicatis, quoniam postea inventi sunt ii qui de documento testati sunt, subscriptionem subdentes, & eam recognoscentes, fidem suscepit documentum, & quoddam hinc inopinabile occurrit, eo quod litteræ quidem sine fide visæ sunt, licet examinata responsa verorum testium cum veritate concordaverunt: & hoc per fidem testium, quæ videtur quodammodo esse cauta. videmus tamen naturam ejus crebro egentem rei examinatione, quando literarum dissimilitudinem sæpe quidem tempus [30] facit, non [31] enim ita quis scribit juvenis & robustus, ac senex & forte tremens, sæpe autem & languor hoc facit: & quidem hoc dicimus, quando calami & atramenti immutatio, similitudinis per omnia aufert puritatem, & nec invenimus de reliquo dicere quanta natura [32] generans innovat, & legislatoribus nobis præbet causas.

§. 1. Quia igitur imperium propterea Deus de [33] cœlo constituit, ut [34] difficilibus imponat quæ apud eum sunt bona & leges aptet secundum naturæ varietatem: propterea existimavimus oportere & hanc scribere sanctionem, & dare in commune subjectis, quos nobis Deus & prius tradidit, & paulatim semper adjiciet. Etenim quiddam de deposito in scripto dubitatum & ad contentionem deductum invenimus, & oportet etiam omnino horum prospicere: itaque illico nobis est a deposito inchoandum.

CAP. I. [35].

De instrumentorum cautela & fide: & primum de deposito, quemadmodum caute dari potest.

SI [36] quis igitur vult caute deponere [37], non soli [38] credat accipientis scripturæ, (hoc quod etiam in judicio quæsitum est, quia enim non [39] professus est is qui scripsisse dicebatur, *suam esse scripturam:* magnum res habuit tumultum & scribere alia coactus [40] est, quæ visa sunt veluti similia quidem, non tamen per omnia similia, & quantum ad illam scripturam sine termino causa permansit) sed is qui depositum dat, advocet [41] etiam testes, ut possibile est [42] honestos & fide dignos, & non minus tribus [43]: ut non in sola scriptura & ejus examinatione pendamus: sed sit judicantibus etiam testium solatium. Etenim tales testificationes suscipimus, quas præsentes testes dicant: *quia his præsentibus subscripsit qui documentum fecit, & hunc noverunt.* Nam si invenerimus & tales quosdam testes non minus quam tres dignos fide existentes: neque [44] talem interdicimus fidem: neque enim ut abbreviemus probationes, ponimus legem: sed ut esse eas & caute esse faciamus.

CAP. II.

Quemadmodum sine tabellione instrumentum mutui vel depositi caute fieri potest.

SEd & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cujuspiam faciat, & noluerit hoc in publico confiteri, quod & in deposito definivimus, non ex ipso videatur credibile quod scribitur super mutuo documentum, nisi etiam testium habeat præsentiam fide dignorum non minus trium [45]: ut sive veniant, & propriis subscriptionibus attestentur: sive [46] alii quidam testificentur, *quia præsentibus eis confectum est documentum:* fidem causa ex utroque percipiat, etiam literarum examinatione penitus non repulsa, sed sola non sufficiente, augmento autem testium confirmanda.

CAP. III.

Si [47] literarum fides a voce testium discrepet.

SI vero tale aliquid contigerit quale in Armenia factum est, ut aliud quidem faciat collatio literarum, aliud vero testimonia: tunc nos quidem existimavimus ea quæ viva [48] dicuntur voce, & cum jurejurando: hæc digniora [49] fide quam scripturam ipsam secundum se subsistere. Veruntamen sit hoc judicantis prudentiæ [50] simul atque religionis, ut veracibus potius pro talibus credat: & nos quidem secundum hunc modum existimavimus oportere probari fidelia documenta.

CAP. IV.

De instrumentis incaute [51] compositis.

SI tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliter contrahens, contentus sit scriptura sola ejus cum quo contrahit: in ipso erit ut sciat quia in illius fide totum ipse suspendit [52], & quidem quantum ex scriptura non sufficiens videbitur fides, nisi [53] secundum nostram legem

1 Melius est, fortem impuberis vel adolescentis conservari, quam usurarum cupiditate etiam fortem amittere. 2 Id est forte. Usurarum cupiditate, fors plerumque amittitur. 3 Id est, sub pignoribus. 4 Usuras annuatim datas fuisse, non ad menses: denique usuras annuas, Justiniani seculo, fuisse, non menstruas, hinc colligunt. 5 Ita appellat Græc. autor & Jul. hic. Olim Tutores cogebantur nummos pupillares fœnori dare intra sex primos menses adeptæ tutelæ. *l.* 15. *ff. de admin. tut.* sequentibus annis, intra menses duos. *l.* 7. §. 11 *ff de adm. tut.* Hodie tutor aut curator, non cogitur pecuniam pupillorum fœnori dare, nisi universa pupilli substantia sit mobilis, *c.* 7. *J. h t.* sed si semel dederit (puta ad tempus communiter receptum, id est, unius anni) puto, optime ex hoc loco colligi, ad eam perpetuo fœnerandam teneri. Perpetuo: & tamen cum laxamento duorum mensium, ut quolibet anno duorum mensium spatium habeat, ad idoneos debitores perquirendos. Quid si pecunia illa usus sit? nullum laxamentum ei datur, vid. 5. *Harmenop.* Id tamen paulo aliter explicat Cujac. 5. *obs.* 12. & *cap.* 13. *de præsc. num.* 4. quem vide. duo hinc collige. Tutorem semel fœnerantem pupilli pecuniam teneri perpetuo eam fœnori occupare, & ita usuras (ante redditas rationes) præstare, laxamento tamen ei dato duorum mensium singulis annis, semel ea utentem, quamdiu non erunt redditæ rationes, usurarum nomine pupillo obstringi, vid. *l. qui, fine.* 35 *ff. de negotiis,* qui si alias neque fœnori dedisset, neque usus ea fuisset, non teneretur usuras præstare. *J. hic.* Quid si tutor eo casu pecuniam pupillarem coram testibus aut judice postea repræsentavit, eamque testium signis obsignatam postea recepit: puto laxamentum ei dari duorum mensium ad eam fœnori reponendam, ut idem sua in causa quod in aliena custodiat. Usus autem pecuniæ pupillaris facile deprehenditur ex circumstantiis, velut si novum recensque genus monetæ, hoc est incognitum patri pupilli, aut cognitum quidem, sed non multo rationes ante redditas cusum pupillo repræsentet. 6 Jul. *num.* 230. 7 Notandum est hoc tutoribus & pupillis. 8 Ex reditibus (si sint sufficientes) pupilli alendi, ideoque pecunia (si quæ sit pupillo) tutori sacra esse debet, potest tamen eam fœnori occupare, *c.* 6. *S. h. t.* 9 Nota de pecunia pupillari ex reditibus ejus redacta, per tutorem conservanda vel impendenda. 10 Nota rursus. De pecunia pupillari fœneranda. 11 Nota tertio. De pecunia pupillari & minorum in emptionem aliquam collocanda. 12 Reditus annui in pecunia & fructibus consistentes, possunt licite emi, nec contractus hujusmodi emptionis illicitus est. *Novell.* 160. *c.* 1. *ubi dixi.* 13 Ex superflua pecunia Jul. *d. loco.* 14 Periculum nominum contractorum spectat ad tutorem. 15 Jul. *num.* 231. 16 Hinc sumpta est Authentica, *Quod nunc, Cod. de curat. fur.* 17 Nota casum singularem, Pupillus rem suam habens in solis mobilibus, si ex eorum reditibus ali non potest, tutor ex sorte bona fide aliquid deminuere potuerit, *ut hic:* Si potest ali, fortem non attinget. Si plusquam ali, superfluum deponet. *c.* 7. *S. h. t.* At si pupillus mobilia & immobilia habuerit, tutor mobilia tempore peritura distrahet. *l.* 22. *C. de adm. tut.* Ex reditibus vero & usuris pupillum alet. *c.* 7. neutram fortem attinget, nisi utrinque redactæ usuræ pupillo alendo non sufficiant *d. c.* 7. tunc enim ex alterutro poterit deminuere & magis ex forte mobilium, quam immobilium, *arg. d. l.* 22. Si plus quam ali potest, superfluum deponet, ut casu superiore. 18 Cum cogitatione cœlestis judicis. Jul. *d. loco.* 19 Antequam se administrationi immisceat. Jul. *n.* 232. 20 Tutor ratione jurisjurandi non est ἀνεκλόγιστος. 21 Al. *cautiorem.* Rittershus. *exposit. Novell. part.* 8. *cap.* 9 *num.* 4. Aus. 22 Princeps pupillorum pater. Ideoque solent fisci principis ac regis advocati & procuratores pupillis, quoties eorum causa tractatur & agitur, facile se conjungere, ut eos videlicet defendant. 23 Id est, anno 538.

24 De instrumentis, *Index Regina.* adde Jul. *const.* 66. Quomodo depositum caute poni seu dari potest, adde 4 *C.* 21. 25 Huc refer *c.* 1. 2. *J.* 26 Huc refer *c.* 3. *J. h. t.* 27 *Nov.* 49. *c.* 2. 28 Adde 1. Harmen 6 § 10. *l.* 23. *ff. ad l. Corn. de falsis* 29 Permutationis. 30 Tempus efficit, ut unius ejusdemque hominis diversæ quodammodo videantur scripturæ. 31 Quæ res efficiant, ut unius ejusdemque hominis scriptura diversorum videatur hominum. 32 Natura generans multa innovat, *Nov.* 74. *c.* 1. 33 Magistratus a Deo. 34 Scopus magistratuum. 35 Jul. *num.* 233. 36 Hinc sumpta est Authentica, *Si quis vult. C qui potior.* adde 22. *Ecl.* 4. *c.* 1. & 3. Harm. 2. 37 Id est, alicui depositum tradere, vel rem custodiendam committere. 38 Cur ita? vid. *J. h. t.* 39 Id est, quia noluit adgnoscere, suam esse scripturam: quia suam denegavit. 40 Negans cautionem aliquam a se scriptam, scribere cogitur, ut ex nova ejus scriptura veritas antiquioris arguatur. 41 Cautio deponenti observanda. 42 Quid si nolit depositum evulgare? vid. *c.* 2. *J. hic.* 43 Vid. Jul. *c.* 66. *n.* 233. hoc necessitatis causa non datur, sed majoris probationis gratia, *v. nam si. J. h. t.* 44 Depositum probari non potest paucioribus testibus quam tribus: alia tamen probatur ratione, quam testibus *c.* 4. *in fin. J. h. t.* 45 *l.* 20. *C. de fid. instrum.* Imo quinque: 1. Harm. 6. §. 3. 46 Nihil interest, utrum subscripserint testes, an præsentibus ipsis instrumentum depositi fuerit compositum, Jul. *const.* 60. *n.* 234. 47 1. Harm. 6. §. 4. 48 Deest hæc particula apud Scrimgerum. 49 Viva vox cum jurejurando scripturam superat, *temoin passe lettre:* dixi ad *l.* 15. *C. de fide instrum* 1. Harmen. 6. *c.* περὶ ἀγγράφων. 50 Vid. *l.* 3. *C. de testib.* 51 Id est, nuda suscipientis scriptura. 52 Ideoque incaute facturus est. Jul. *hic n.* 236. 53 Interpretatio est corrupta. Sensus hic est: Deponentem, accepta depositarii nuda scriptura, pendere pene ex sola fide depositarii, cum is possit facile scripturam negare: ejusque scripturam esse, difficilimum sit (propter varietatem, quæ in scripturis accidit *in pr. S. hic.*) probare, superesse tamen vel hoc divinum remedium, ut jusjurandum depositario deferatur.

adjicia-

adjiciatur documento credulitas, aut præsentia testium coram quibus contractus est factus: aut forsitan novissimum [1] ejus rei refugium invenerit: dicimus autem quod ex jurejurando est, nam non infirmamus quod factum est: nam falsitates & imitationes metuentes, & nudis eis existentibus non credentes, hujusmodi subtilitatem causæ addimus: non [2] ut credentes privemus fide sua circa amicos, sed ut quantum possibile est, & perfidiam & negationem multis reconvincamus modis.

CAP. V.

Quomodo tabelliones caute debeant instrumenta componere.

SEd & si instrumenta publice confecta sint: licet tabellionum habeant supplementum [3], adjiciatur & eis antequam [4] compleantur (sicut dictum est) testium ex scripto præsentia.

CAP. VI.

De comparatione notarum.

OPortet autem judicantes, & si qua signa [5] invenerint adscripta chartis, etiam hæc requirere, & legere niti. Plurima namque novimus & ex aliis apparuisse, & non facile fidem ex literarum aliarum collatione recipere, propter dudum dictas a nobis causas.

CAP. VII.

De comparatione literarum.

SI vero moriantur omnes testes, aut forsan absint, aut aliter non facile sit fidem ex testium subscriptionibus invenire, neque tabellio supereft qui complevit: (si quidem publice sit confectum) quatenus testimonium perhibeat pro se, aut non est in civitate: sed necesse est omnino collationem literarum suppletiones eorum qui subscripserint, assumere: tunc [6] competens est properare quidem ad comparationes, (neque enim eas modis omnibus interdicimus) per omnem autem subtilitatem procedere, & omnino, (si putaverit eis judex oportere credi,) etiam jusjurandum [7] injicere proferenti: *Quia* [8] *nihil maligni conscius in eo quod a se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri præparans, sic utitur eo, quatenus neque perimatur quicquam omnino, & per omnia munitio in rebus fiat.* §. 1. In his vero quæ conficiuntur publice [9] documentis, si tabellio venerit, & testimonium perhibuerit cum jurejurando, si quidem non per se scripserit, sed per [10] alium ministrantem sibi, & ille [11], si vivit, si quidem possibile omnino est eum venire, & nulla causa prohibet ejus adventum, ægritudo forte valida, aut quælibet aliarum necessitatum quæ hominibus accidunt. Quod si etiam adnumeratorem [12] habuerit instrumentum, & ipse [13] adveniat: ut tres sint testificantes, & non unus. Si vero neque adnumerator [14] assumptus est, & instrumentum ipse tabellio totum per se conscripsit, atque supplevit, aut si etiam qui hoc conscripsit [15], non est, aut aliter ipse venire non valet: tamen cum jurejurando propriæ [16] completioni attestetur [17], ut comparationi non fiat locus, sint etiam sic credibilia documenta, testimonium enim & ex voce complentis factum, & jusjurandum habens adjectum, præbuit quoddam causæ monimentum [18]. §. 2. Quod si tabellio defunctus est, & testimonium perhibeatur suppletioni ex alia collatione: si quidem etiam sic habeat eum, qui conscripsit instrumentum, viventem, & adnumeratorem: adveniant [19] & illi, si quidem præsentes sunt, & habeat ex collatione adimpletionum & ex testibus causa fidem. Si vero nullus horum sit, tunc fiat quidem completionum collatio: non autem sola hæc ad hoc sufficiat, sed & aliorum subscribentium forte aut contrahentium scripturæ examinentur: ut ex plurimis comparationibus, tam completionis quam subscribentium forte aut etiam contrahentium, una quædam colligatur undique & efficiatur fides. §. 3. Si vero nihil aliud inveniatur præter collationem instrumentorum: quod hactenus valuit, fiat: ut qui profert ad [20] collationis documentum juret solemniter [21]. Ut autem aliquod omnino causa sumat augmentum ad majorem negotii fidem: & ipse qui [22] hoc petit fieri, juret: *quia non aliam idoneam habens fidem, ad collationem instrumentorum venit: nec quicquam circa eam egit aut machinatus est quod possit forte veritatem abscondere:* de quibus [23] licebit sese liberare contrahentes, si consenserint utrique ad hoc venire, ut insinuent [24] instrumenta: & profiteantur ea sub gestis monumentorum ipsi contrahentes, quatenus priventur nequitia & corruptione & falsitatibus: & quæcunque alia mala corrigentes, præsentem promulgamus legem: iis quæ dudum a nobis in collationibus literarum factarum, per scripturam propriæ manus sancita sunt, in sua virtute manentibus: procul dubio & in iis qui literas [25] nesciunt, quæ olim valent in judiciis, suam habentibus firmitatem: quoniam quidem ex judiciali forma acceperunt examinationem hæc talia competentem.

CAP. VIII.

Imperiti literarum quomodo caute contrahant.

OPortet vero in iis qui literas [26] nesciunt, & testes & omnino [27] tabularios [28] adhiberi, in quibus locis sunt tabularii, maxime autem testes [29] non ignotos [30] contrahentibus: ut quidam scribant pro illiterato, aut paucas literas sciente: alii vero attestentur, *quia etiam præsentibus eis hæc gesta sunt, & scierunt eum:* & ita talium instrumentorum suscipiatur fides, manifestum existens, quia non minus quam quinque [31] testes in his talibus adhibendi sunt, inter quos erit & qui scribit pro [32] contrahente, aut totum (aut post ea quæ) post paucas [33] literas illius posita sunt: quatenus nihil omittatur de summa subtilitate.

CAP. IX.

De contractibus sine scripto compositis.

ET hæc dicimus super instrumentis ex [34] scripto confectis: nam si quis facere quemlibet contractum ex [35] non scripto voluerit, hoc manifestum est, quia aut per testes, aut per jusjurandum [36] fidem percipiet: actore quidem testes deducente, pulsato autem jurante aut referente, sicuti judex negotium disposuerit. Ut [37] autem nihil sit neque horum inemendatum: illud quoque adjicere legi bonum est, ut si usque ad [38] *unam* auri [39] libram fuerit contractus: hujusmodi observationem in hoc minime custodiri: sed secundum hoc quod tunc actum est, causam fieri, ut non de rebus [40] exiguis maximas attritiones homines sustineant. Hæc autem omnia tenere in [41] civitatibus volumus, nam in agris (ubi multa simplicitas [42] est, & neque scribentium aut testium multorum copia est) quæ hactenus apud eos valuerunt, & nunc sint etiam firma: hoc enim & in ipsis testamentis quibus maxime studemus, jam a nobis sancitum [43] est. Valeat itaque lex in omnibus quæ [44] post [45] hæc facienda sunt instrumentis & contractibus: quod enim jam transivit, cur quispiam sanciat? Hanc autem legem peperit contentionum multitudo factarum quidem in litibus, apud nos autem introductarum, quatenus quotidie inter sese contendere homines compescamus, præauferentes eis altercationes per legislationis subtilitatem.

EPILOGUS.

† Quapropter convenit tuam eminentiam hæc cognoscentem, manifesta omnibus facere subjectis, & qui hic sunt, & qui in gentibus: etenim ad alios gloriosissimos præfectos, & qui in Hesperia sunt [46], & in Libya, & qui in Septentrionalibus (dicimus autem in Illyrico) scripsimus ut omnis nobis respublica plena fiat hac lege subjectorum mędente concussionibus. Datum prid. Non. Jun. CP. Imper. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XII. JOHANNE V. C. CONS. [47].

TIT. III.

QUIBUS MODIS NATURALES FILII EFFICIANTUR LEGITIMI [48] ET SUI [49], SUPRA ILLOS MODOS QUI IN SUPERIORIBUS CONSTITUTIONIBUS CONTINENTUR.

NOVELLA CONSTIT. LXXIV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

REcte dictum est a prædecessoribus nostris, & ante omnes a Juliano [50] sapientissimo, quia nulla lex [51] neque senatusconsultum prolatum in republica Romanorum, videtur ad omnia sufficienter ab initio promulgatum, sed multa indigere correctione, ut ad naturæ varietatem & ejus machinationes sufficiat. Igitur de iis qui ex naturalibus ad suorum [52] jus perveniunt, & multas & varias conscripsimus leges. Ex his autem quæ a natura rerum per singula moliuntur, invenientes aliquid deesse iis quæ jam statuta sunt: hoc in præsenti corrigimus. Sancitum [53] namque est, ut si quis habens mulierem puro sibi affectu consternatam [54], deinde filios procreaverit. & postea etiam nuptialia fecerit instrumenta [55], & legitimos ex ea procreaverit filios:

1 *l. 1. ff. de jurej. l. 25. §. 3. ff. de prob. l. 3. C. de reb. credit.* 2 *c. 1. in fin. 5. h. t.* 3 Πλήρωσιν, impletionem. 4 Instrumentum non dicitur completum, priusquam subscriptum a testibus sit: adeo ut sola tabellionis subscriptio non sufficiat, nec credatur scripturæ tabellionis sine testibus. In judiciis tamen acta sine testibus valent: *l. 31. C. de donation.* ideoque Rolandus a Valle, vide *cons.* 38. *n.* 5. 6. refert ad instrumenti necessaria, subscriptionem, ut & sequentia, tabellionem rogari a contrahentibus: locum contractus inseri, *n.* 4 & 7. adde Jul. *hic n.* 228. 5 Σημεῖα, notas. *Julianus.* Comparatione non tantum literarum, sed etiam notarum falsitas arguitur, Jul. *hic n.* 238. Notæ non sunt literæ, *l. 6. in fin. ff. de bon. possess.* sed literarum compendia. 6 Testibus & Tabellione absentibus aut mortuis, is, qui jus ex testamento prætendit, comparationem ejus cum aliis scripturis notarii fieri, potest petere.
7 Postulans comparationem instrumentorum fieri, jurare debet de calumnia.
8 Jurisjurandi formulam observa. 9 Ἐν ἀγοραίοις *Scrimg.* id est, in forensibus instrumentis. 10 Notarius per substitutum potest subscribere. 11 Minister ac substitutus notarii, amanuensis. 12 Ἀριθμητὴν, argentarium, numeratorem pecuniæ. Fingamus contineri in instrumento pecuniam numeratam fuisse per Titium, vide Julian. *hic n.* 239. 13 Puta tabellio, ejus amanuensis & argentarius pro tribus testibus habentur. 14 Ἀριθμητής, id est, argentarius. 15 Amanuensis scil.
16 Confecto a se operi. 17 Solus tabellio, scil. μόνου ταβελλίωνος, testimonium ipsius probabile sit, Julianus *hic.* 1. Harm. 6. *ibi.* ἴστον ὅτι ἀρκεῖ. sed tamen Cujacius hic ex hujus Novellæ sententia requirit duorum testium præsentiam aut subscriptionem. alias forense instrumentum fidem non habere ex solius notarii fide: aliud esse in instrumento actis insinuato apud magistrum census, vel magistratus municipales, vel defensores plebis. vide *l. publicati.* 2. *C. de testam.* 18 *Al.* momentum. 19 Mortui tabellionis instrumentum falsi per duos testes potest argui, eo tamen ordine: Primo per tabellionis substitutum & eum, qui creditoris nomine pecuniam numeravit: his demortuis, per testes, qui instrumento subscripserunt: his rursus mortuis, eorum scripturæ cum aliis eorundem scripturis comparantur. 20 Id est, ut qui instrumentum petit proferri, juret solemniter. 21 Quid jurabit? se nulla malitia usum. vide Jul. *hic num.* 239. 22 Id est, qui petit comparationem literarum fieri.
23 Id est, qui contrahunt, scrupulo & onere eorum, quæ dicta sunt, possunt facile se liberare, si consenserint &c. 24 Instrumentum insinuatum magnæ autoritatis est: ei namque creditur omnimodo. 25 Vid. Jul. *hic num.* 240.
26 Hic est, qui imperiti scribendi. *Nov.* 44. *c.* 1. 27 Διὰ πάντως. *Scrimg.* διὰ πάντως. *Cujac.* 28 Jul. *ibid. n.* 241. 29 Quinque. *J. h. t.* 30 Testis instrumentarius potest reprobari, si ignotus sit contrahentibus. 31 Tabellio scil. tabularius ejus, & tres testes. 32 Sensus est obscurus, quem ita ex Juliano *hic n.* 241. collige. Pro imperito literarum tertius potest subscribere. Nemo tamen scribendi sic imperitus est, quin inducta illi manu ab uno testium, *sanctam crucem* facere possit, & paucas literas scribere. Hoc ita peracto, quinque testes subscribere debent, quod præsentibus eis imperitum scribendi cognoscentibus, res omnes ita processerint, Jul. *dicto loco.* vide quæ scripsi ad *Novell. Leonis* 72. & ita literarum imperiti debent instrumenta componere. Sic in accusatione pro literarum imperito scribi potest, *l. 3. §. 2. ff. de accus.* 33 Signum crucis intelligit *Nov.* 90. *in fin.* vide *l. ult. §. 2 C. de jure delib.* 34 De quibus convenit, ut in scriptis fierent. 35 Contractus ex non scripto per testes aut jusjurandum probari potest, Jul. *num.* 242. 36 Jusjurandum genus esse probationis, hinc colligere possumus. 37 Hinc sumpta est Authentica, *At si contractus. C. de fide instrum.* 38 De vi & potestate hujus constitutionis in quantitate, Jul. *hic.* 39 Id est, 72. solidos, adde *l. ult. C. si certum.* 40 Non hoc ait, Rerum vilium non admitti petitionem, cum & gallinæ *Nov.* 69. *c.* 1. §. 1 & § 16. *Inst. de rerum divis.* & quinque pedum admittatur petitio, vide *l. 5. C. fin. regund.* sed æquum negat esse scrupulosas nimis & curiosas solennitates in contractibus, non ita magnæ quantitatis habendis, requiri. 41 De vi & potestate hujus constitutionis in loco, Julian. *hic.* 42 Rusticorum simplicitas summa est: ideoque rusticitas dicitur innocens & quieta. *l. 3. Cod. de defensor. civit.* Remittitur rusticitati solennitas exacta testamenti faciendi, *ut hic* & *l. 31. C. de testam.* ut & in nuptiis, *c. 4. in fin. J. Nov. prox.* Volunt etiam ignosci rustico, propter ignorantiam investituram intra tempus statuto definitum non petenti. *l. 25 §. 1 ff. de liberis & posthumis.* Alio sensu dicitur rusticitas, id est, imperitia, quæ potest etiam in urbanis hominibus esse, ea non excusat semper a tutela, *l. 6. §. 19. ff. de excus. tut.* nunquam vero a pœna edicti de in jus vocando, *l. 2. C. de in jus vocand.* 43 De testamento ruri facto vide *l. 31. C. de testam.* 44 De vi & potestate hujus constitutionis in tempore, Julian. *hic.*
45 Vid. *l. 7. C. de legibus.* 46 Italia. 47 Id est, anno 538.
48 Adde Paponem 3. *Notar.* 6. *c. de legitimation de bastards.* & 5. *Arrest.* 5. *c. de legitimations.* Goth. De liberorum differentia & legitimatione vid. Rittershus. *in expl. Novell. part.* 4. *c.* 12. & *part.* 7. *cap.* 4. & 17. Ans. 49 Julian. *const.* 67. De suitate liberorum & de nuptiis, *Index Reginæ*, Græci vero ita, περὶ τῶν παίδων, πῶς χρὴ νομίζεσθαι αὐτοὺς γνησίους ἢ νόθους. καὶ περὶ ἀπροίκων συνοικεσίων. Possis ergo huic titulo recte conjungere *Novell.* 89 *de modis, quibus naturales efficiantur sui, & de eorum successione ab intestato*, adde §. *ult. Inst. de nuptiis*: & *Nov.* 12. *c.* 4 & 5. *C.* 27. 50 *l. 10. 11. 12. ff. de legib.* 51 *d. l.* 11. 12. 52 Qui efficiuntur sui, legitimi, justi. 53 *l. 10. C. de naturalibus liberis.* 54 Ἐγνωσμένην, cognitam. 55 Pater non habens legitimos liberos, si concubinatum in matrimonium convertit, liberos naturales legitimos efficit, (lege Constantini & Zenonis,

neque

neque ii qui prius nati sunt, maneant naturales: sed & illi connumerentur suis, eo quod occasio omnino eis sunt nasci legitimis. Sed habuit etiam ista lex correctionem [1]: nam quia secundi & post dotem nati mortui sunt, ideo volebant quidam nequaquam priores a non existentibus adjuvari: & hoc emendavimus, & dedimus eis etiam sic, vel si mortui sunt ii qui secundi fuerunt fratres, habere jura legitima. Illud quoque adjicientes, (quoniam & hoc dubitatum est) ut vel si aliqui filii post dotalia non nascantur, attamen præcedentes licet ante dotalia nati sunt inter suos adscribi, patre quippe ad hoc festinante. §. 1. Sed [2] & aliud quiddam tale occurrit: ex hujusmodi namque consuetudine nati filii erant alicui: at ille eos volebat a nobis adinvento modo facere suos, nuptialium confectione documentorum, deliberante autem hoc patre, mortua est mulier, & constitutionis eum deseruit modus. Non enim erat ad quam oporteret nuptiale confici documentum, & naturales manebant filii invito patre. Et quiddam etiam secundum tale exortum est apud viros neque nobis incognitos. Procreavit etenim quidam filios non legitime, & filios quidem ultra quam diligebat, & legitimos sibi fieri secundum legem volebat. Ea autem quæ sunt mulieris, non erant omnino sine peccato, neque dignam eam existimavit legitimo quodam nomine, quæ etiam semetipsam injuriaverat, sufficit [3] enim hoc tantum dicere. Quapropter secundus iste modus est, qui filios gravat: in priori quidem post mortem matris: in secundo vero, per id quod illa peccavit. §. 2. Novimus autem etiam quendam tertium modum: Pater namque volebat legitimos facere filios: & ad ea quæ de dotibus sancita sunt a nobis, respiciebat: filii vero sentientes, quoniam quædam inopinate evenissent ad matrem eorum (licet uxorem non legitimam existentem, a quodam cognato divite) maligne simul & dolose agentes, matrem occultaverunt, ne eos facere legitimos esset patri possibile, & moriente forte matre, maternarum rerum fruerentur usufructu: hoc quod patribus dat benefaciens lex. Talibus itaque resistere artibus, legis est proprium subtilis, quam in præsenti sancimus.

CAP. I.

De variis modis legitimandorum filiorum naturalium, & de legitimatione per matrimonium, seu de contracto cum matre naturalium liberorum matrimonio ab ipso patre naturali.

SI [4] quis sane non habens filios legitimos, naturales autem tantummodo, ipsos quidem suos facere voluerit, mulierem vero aut non habet penitus, aut quæ non sine delicto sit, aut quæ non appareat, habeat autem secundum quandam legem ad matrimonium præpeditam: damus ei fiduciam nova quadam & nunc adinventa a nobis via ad legitimorum jus perducere naturales, proculdubio suis in talibus casibus non existentibus filiis. Sicut [5] enim quidam a præcedentibus nos adinventus modus est, qui libertos ad ingenuitatem deducit, præmandans [6] quidem eos alio quodam actu, & dans eis aureorum jus annulorum, postea [7] vero ad ipsam deducens naturam [8], quæ servum & liberum ab initio non discrevit, sed liberam hominis fecit prolem: sic & nos hunc modum adinvenimus causæ: & licebit id patri, ut in iis qui dudum a nobis dicti sunt modis, vel etiam si quis alter occurrerit talis: multæ namque, sicut prædiximus, naturæ [9] sunt novitates. Liceat igitur, (sicuti prædiximus) patri, si [10] legitimam non habeat sobolem, filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, si ex libera ei fiant, & suos de cætero, & sub potestate habere: neque enim a principio, quando sola natura sanciebat, hominis (antequam [11] scriptæ provenirent leges) fuit quædam differentia naturalis atque legitimi, sed antiquis parentibus antiqui filii mox ut procedebant, fiebant legitimi. Et sicut in liberis [12] natura quidem liberos fecit omnes, bella [13] vero servitutem adinvenerunt: sic etiam hinc natura quidem legitimas produxit soboles: attamen ad concupiscentiam diversio [14] naturales eis immiscuit: tanquam ergo similibus passionibus factis, oportet etiam medelam ex qualitatibus inveniri: illam quidem a prædecessoribus nostris, hanc vero a nobis.

CAP. II.

De legitimatione ex testamento.

SIt [15] igitur licentia patri matrem in priori statu relinquenti, si ex veritate aliquid circa [16] thorum [17] apparuerit deliquisse, (aliter namque fieri hoc in talibus casibus non permittimus) & si quædam circumventio est, aut non est, aut lateat, aut *aliquid aliud* fiat circa eam, aut quod prohibeat venire ad viam ducentem ad dotalia: etiam sic providere filiis, & offerre imperatori precem hoc ipsum dicentem, quia vult naturales suos filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, & legitimorum juri, ut sub potestate ejus consistant, nihil a [18] legitimis filiis differentes: & hoc facto exinde filios frui tali solatio: & neque fraudare posse patrem, & celantes matrem, & jus legitimorum abjicere. Uno enim hoc modo omnibus hujusmodi naturæ excessibus & adinventionibus, in iis qui legitimos non habent filios, medemur, ita brevi solatio tantum naturæ impetum corrigentes. §. 1. Si vero solummodo naturalium filiorum pater hoc [19] quidem propter quasdam fortuitas circumstantias non agat: moriens vero sub quodam prædictorum casuum scripserit testamento [20], *velle sibi eos legitimos esse filios successores*: etiam hujus rei damus licentiam: supplicantibus tamen etiam sic filiis post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & heredibus existentibus, in quantum pater eos scripserit: & ab imperio hoc percipientibus: ut in uno eodemque hoc quod agitur, sit donum patris & principis: id est, dicere, naturæ [21] simul & legis: & hoc dicimus nullum anteriorem legitimum perimentes modum: sed etiam hunc addentes, in quibus illos accipere non licet, omnino enim suis existentibus, deinde naturalibus procreatis, aut primitus natis, nequaquam legitimorum jus eis adjicitur; nisi forsitan per constitutiones nostras, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum.

CAP. III.

De legitimatione per adoptionem.

ET nos non latuit, quia etiam adoptionis [22] modus erat antiquitus ab aliquibus ante nos imperatoribus super naturales ad legitimos transferendos non improbabilis existimatus: sed æque piæ memoriæ noster pater [23], & constitutio ab illo prolata talia reprehendit [24]. Manere ergo & illam in suis terminis volumus: quoniam castitatem diligenter consideravit: & incompetens est, quæ bene exclusa sunt, rursus ad rempublicam revocare.

CAP. IV.

Qui sine dotalibus instrumentis contrahere non possunt. Julianus hic num. 243.

ILlud quoque melius arbitramur constituere competenter, quod ex plurimo causarum experimento cognovimus: multæ quidem & continuæ lites nuntiatæ nostræ majestati, ad opus nos deduxerunt hujus legis. Quia enim & antiquis promulgatum est legibus, & a nobis ipsis sunt hæc eadem constituta, *ut etiam nuptiæ extra dotalia instrumenta ex solo* [25] *affectu valeant & ratæ sint*: sed falsatis contractibus nostra ex hoc est completa respublica: (nam introeuntes testes sine periculo mentientes, quia vir vocabat [26] *Dominam* cohærentem, & ista illum similiter nominabat: & sic eis finguntur matrimonia non pro veritate confecta) hoc existimavimus oportere secundum naturales definire leges. Novimus etenim, & castitatis [27] sumus amatores, & hoc nostris sancimus subjectis, sed nihil est furore [28] amoris vehementius: quem retinere philosophiæ [29] est perfectæ, monentis etiam & insilientem atque inhærentem concupiscentiam refrænantis, ut ii qui hoc tali detinentur, si abstinebunt sermone ad eas quas amant, quæ eis non per blandimenta conferunt: denique in tantum etiam ante nos legislatores scierunt animorum affectus, ut etiam donationes [30] constante matrimonio prohiberent: ut non concupiscentiæ magnitudine victi, latenter paulatim conjuges semetipsos privarent sua substantia. Hæc ergo casta lege sancire bene se habere credidimus. §. 1. In majoribus [31] itaque dignitatibus, & quæcunque usque ad nos [32] & senatores, & magnificentissimos Illustres, neque fieri hæc omnino patimur: sed fit omnino & dos, & antenuptialis donatio: & ad omnia quæ honestiora decet nomina. Quantum vero in militiis honestioribus & negotiis, & omnino professionibus dignioribus est: si voluerit legitime uxori copulari, & non facere nuptialia documenta: non sic quomodocunque & sine cautela effuse, & sine probatione hoc agat, sed veniat ad quandam [33] orationis domum, & fateatur sanctissimæ illius ecclesiæ defensori [34]: ille autem adhibens tres aut quatuor exinde reverendissimorum clericorum, attestationem [35] conficiat declarantem [36], *quia sub illa indictione, illo mense, illa die mensis, illo imperii nostri anno, consule illo, venerunt apud eum in illam orationis domum ille, & illa, & conjuncti sunt alterutri*: & hujusmodi protestationem, si quidem accipere volunt aut ambo convenientes, aut alterutr eorum, & hoc agant, & subscribant ei, & sanctissimæ ecclesiæ defensor, & reliqui tres, aut quantoscunque voluerint: non tamen minus trium literis hoc significantibus. §. 2. Si vero etiam hoc illi non egerint: ille tamen talem reponat [37] chartam venerabilis illius ecclesiæ defensor in ejusdem sanctissimæ ecclesiæ archivis [38] (hoc est, ubi [39] venerabilia vasa servantur) prædictas subscriptiones habentem: ut reconditum sit omnibus ex hoc munimen, & non aliter videatur nuptiali affectu eosdem convenisse; nisi tale aliquid agatur; & omnino ex literis causa testimonium habet: his ita gestis, & nuptias, & ex eis sobolem esse legitimam. Hæc autem dicimus, ubi non dotis, aut antenuptialis donationis fit documentum: fidem enim in solis testibus suspectam [40] habentes, ad præsentem venimus dispositionem:

l. 5. *C. de naturalibus liber.* Hodie autem & ex Novella Justiniani 18. requiruntur, præter matrimonium, dotalia instrumenta, non eos tantum, quos suscepit ex ejusmodi matrimonio, sed & antea natos, eosque in potestatem suam redigit. *l.* 10. *C. de naturalibus.* (Idem dicendum est de eo, qui conceptus in concubinatu; natus est autem in matrimonio, *arg. l.* 5. §. 2. *ff. de statu hom.*) sive postea nati filii vivant, sive mortui sint liberi. quod & obtinet, licet si omnino nullus alius procreatus sit, *versic. sed habuit. inst. hic. l.* 11. *Cod. de natural. liberis.* Jul. *hic.* Quid si nuptias cum matre naturalium liberorum non contraxit, aut ei dotalia non fecit instrumenta, demus enim, eam mortuam esse: demus, matrem pudicitiam vulgasse, susceptos tamen ex ea liberos a patre diligi? poterit rescripto principis legitimare eos potest, §. 2. J. *hic.* Jul. *hic.* Potestne invitos legitimare? potest, §. 2. J. *hic.*

1 Vid. Jul. *hic.* 2 *Per l.* 11. *C. de naturalibus liberis.* 3 Hinc sumpta est Authentica, *Præterea. C. de naturalibus liberis.* 4 Jul. *num.* 245. 5 Argumentum nota a jure aureorum annulorum concesso libertis; ad legitimationem liberorum naturalium. 6 Προκαθαίρων, id est, repurgans. 7 Intelligit restitutionem natalium. 8 Omnes homines natura liberi, nullus servus. 9 Natura multa innovat *Novell.* 73. 10 Habens legitimos liberos, naturales legitimare non potest, nisi contracto cum ipsorum matre matrimonio. 11 Ante scriptas leges, omnes liberi ex æquo legitimi. 12 Omnes liberi (id est, omnes filii) natura liberi. *Nov* 89. *c.* 1. & 9. 13 §. 3. *Instit. de jure personarum. l.* 4. *ff. de just. l.* 64. *ff. de cond. indeb.*
14 Εκτροπή, hoc vult: Naturales liberos carnalis esse concupiscentiæ. 15 Hinc sumpta est Authentica, *Item. C. de naturalib.* 16 Puto hic quæri, Num patri liceat ex adultera & in adulterio susceptos liberos legitimare? 17 Quia in corpus suum peccavit Jul *hic.* 18 Effectus legitimationis. 19 Hoc est, si justa causa dotalia instrumenta impediat. Jul. *hic.* 20 Patris testamento quomodo legitimari possunt naturales liberi. 21 Naturæ, si ad patrem referas: legis, si ad principem.
22 Dixi ad *tit. C. de adopt.* 23 Subaudi: Justinus. adde *Nov.* 89. *c.* 11. §. 2.
24 Ut cum patribus filios naturales legitimos per adoptionem facere liceat. adde Julian. *hic n.* 243. 25 Αμοιβαίᾳ διαθέσει, mutua affectione, dixi ad *l* 30. *ff. de reg. jur.*
26 Vide quæ notavi ad *l.* 19. §. 1. *ff. de annuis.* his adde illud Epicteti in Enchirid. αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ ιδ' ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Hieronymus *adversus Jovinianum*, velanda Domina, celebrandus natalis ejus. 27 Castitas amica legibus. 28 Furore amoris nihil violentius, οὐδὲν εἶναι μανίας ἐρωτικῆς σφοδρότερον. *Scrimg.* τὸ μαίνεσθαι δὲ ἄρ' ἦν ἔρως βροτοῖς, Euripid. in Antigon. ἔρωτα ἐπιλαθέντα μανίαν γίγνεσθαι Theophrastus. Plato quoque amorem vocat furorem in *Phædro*, & Plutarchus apud Stobæum *serm.* 185. cujus ob causas quærit Cyrus 5. *sentent.* 60. An amor excuset a delicto, puta receptatione rerum furtivarum, sortilegio amoris causa facto, injuria illata & similibus: furor enim verus excusat. *l.* 14. *ff. de off. præsid.* huc tandem redit, Amorem nimium a pœna non excusare, sed tamen eam elevare: qua in re subsisto. Nam si nimius amor pœnam in delictis elevat, & nimium quoque odium, capitalesque inimicitiæ pœnam elevabunt. Et tamen punitur, qui ad adulterium committendum amico domum præbuit, *l.* 9. *ff ad l. Jul. de adult.* punitur quoque, qui affinem vel cognatum latronem conservavit, quamvis mitius, nec enim par est delictum eorum, qui nihil ad se pertinentes recipiunt, *l.* 2 *ff de recept.* 29 Philosophorum est, ac perfectorum, amorem refrænare. 30 Donationes constante matrimonio vetitæ, ob nimium inter conjuges amorem. 31 In senatoris nuptiis, dotalia instrumenta & donatio propter nuptias requiritur: in aliis vero, qui honestiore militia funguntur, scriptura sufficit, Jul. *const.* 67. *n.* 245. Derogat tamen huic legi *Nov.* 117. *cap.* 4. 32 Ημετέρων ἐστὶ συγκλητικῶν *Scrimg.* id est, nostros senatores. 33 Matrimonium est contractus ecclesiasticus, unde & in templo coram ecclesia celebratur, & ecclesiæ conspectum, solemnitatem & fidem requirit. Placet illud summopere: Præter matrimonium, nuptias requiri: id est, præter nudam cum aliquo conventionem, requiri solemnitatem, ritum & sacram benedictionem in ecclesia Christiana usitatam. Sed de ea re dicam plenius ad *Nov. Leonis* 89. ut & de clandestinis nuptiis ad *l.* 7. *Cod. de repud.* 34 Qui ἐκδικής. 35 Attestatio nuptiarum initarum petitur a ministris ecclesiæ. 36 Forma attestationis ecclesiasticæ nuptiarum initarum. adde Jul *hic n.* 245 37 *Registres des mariages.* Huc refer Rebuffum *tom.* 2. *tractat. de registres seu libris baptismi, sepulturæ, & aliorum actuum*: facit *l.* 3. *ff. de censibus.* 38 De archivo alias dixi ad *l.* 9. §. 6. *ff. de pœn.* adde *l.* 30. *Cod. de episcop. audient.* 39 Τυτέστιν ἐν τῷ εὐαγεῖ κειμηλιοφυλακίῳ. Ita legunt hic Græci. Jul. *hic n.* 265. in sancto oratorio. 40 Major igitur hic scripturæ quam testium fides est. vide tamen *l.* 15. *C. de fide instrument.*

§. 3. Quiſquis autem in abjecta [1] degit vita, parvæ quidem ſubſtantiæ dominus conſiſtens, in [2] noviſſima vero vitæ parte jacens, habeat etiam in his licentiam. Sed neque agricolas aut milites armatos, & quos lex Caligatos appellat, (hoc [3] eſt viliores [4] & obſcuriores) perſcrutamur, quibus civilium cauſarum ignorantia [5] eſt, & ſolius circa terram operationis, & circa bella concupiſcentiæ cauſa eſt ſtudioſa, & juſte laudabilis: ſic ut in vilibus perſonis, & in militibus armatis obſcuris & agricolis licentia [6] ſit eis & ex non ſcripto convenire & matrimonia celebrare inter alterutros: ſintque filii legitimi qui patrum mediocritatem, aut militares, vel ruſticas occupationes & ignorantias adjuvent.

CAP. V.

Si divinis tactis Evangeliis juravit quis in domo privata aliquam uxorem fore.

QUoniam autem interpellationibus quæ nobis fiunt ſemper, omnium tamen aſſidue mulieres audivimus ingemiſcentes & dicentes, quia quidam earum concupiſcentia detenti, ducant eas in domibus ſuis ſacra tangentes eloquia aut [7] in orationis domibus jurantes *habituros* [8] *ſe eas legitimas uxores*: taliter eas habentes [9] tempore multo, & forte ſuſcipientes filios, deinde dum ſe ſatiaverint earum deſiderio, aut extra filios, aut cum filiis, eas projicientes de ſuis domibus: judicavimus etiam hoc oportere ſancire: Ut ſi [10] mulier oſtendere potuerit modis legitimis, quia ſecundum hanc figuram [11] vir eam acceperit domi, ut eam uxorem legitimam haberet, & filiorum legitimorum matrem, nequaquam penitus licentiam eſſe ei hanc de domo præter ordinem [12] legis expellere: ſed habere eam legitimam, & filios ſuos eſſe ei: & illam ſi quidem indotata ſit, noſtræ conſtitutionis uti bonis, quartam [13] ſubſtantiæ viri percipientem, ſive expellatur, ſive prius moriatur vir: non perſcrutantibus nobis ſive repudio utens dimittat eam, ſive etiam ſine hoc: neque enim veriſimile eſt eum mittere repudium, qui [14] & ipſas nuptias denegat: ſed ſi eam irrationabiliter expellat de domo, hoc ipſum ſit adverſus virum juſta cauſatio [15], & mulier hoc facto repudium ei mittat, & exigat quartam [16], ſi uxor oſtenſa fuerit extitiſſe: licet extra [17] dotem convenerit, jurijurando credens. Quid [18] enim agat aliud, quæ ad dotem non eſt idonea, quam ut ſemetipſam pro omni dote contradat? §. 1. Sit autem & ſoboles legitima etiam invito [19] patre. Qui enim ad hoc nuptias fecit, & filios procreavit, ut mulier legitimorum ei filiorum fieret mater: non poteſt ex tali natos germine, rurſus ut naturales [20] abjicere: neque quaſdam poſtea forte nuptias poſt mortem uxoris, aut repudium contrahens, eos qui ex illis naſcuntur nuptiis, velle habere eos ſolos eſſe legitimos: niſi eis etiam illi priores fuerint copulati, quorum ſimiliter pater eſt, teſte [21] exiſtente nuptiarum priorum quidem Deo, ſecundarum autem lege. Eadem nobis lex pro cautela ſit nuptias contrahentium promulgata: & ſi filii quidem ex talibus proceſſerint nuptiis, erunt ſui: & his legibus quæ ſunt de ſuis poſitæ, fruentur.

CAP. VI.

Qui ſint filii legitimi, naturales, & neutrum, id eſt, ex damnato coitu.

SI quid autem præter hæc fiat, non tamen ex conſcripta procedat copulatione, erunt naturales [22]: & quæ a nobis largita ſunt naturalibus, ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato, potientur. Eos enim qui ſemel ex odibilibus [23] nobis, & propterea prohibitis nuptiis procedunt, neque naturales vocari, neque participanda eis [24] ulla clementia eſt: ſed ſit ſupplicium etiam hoc patrum, ut agnoſcant, quia neque quicquam peccatricis concupiſcentiæ eorum habebunt filii.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelam, & naturæ plenitudinem per hanc legem ſtatuta ſunt, tua celſitudo manifeſta faciat univerſis, programmatibus propoſitis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoſcentibus ſecundum quem circa talia converſentur modum, & noſtram conſiderantibus providentiam: quia omni occupationi alteri eorum utilitatem præponimus. Datum Nonis Jun. *Conſtantinop.* Imper. DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Anno XV. JOANNE V. C. CONS. Indict. τῦ ϑ. μ. ω. ἔτυς [25].

TIT. IV.

DE APPELLATIONIBUS SICILIÆ [26].

NOVELLA CONSTIT. LXXV.

SIciliæ appellationes ſuſcipiat Quæſtor [27] & interveniant pſephiſmata tam ecdicorum quam patrum.

* *

EPITOME EJUSDEM EX JULIANO.

DE APPELLATIONIBUS IN SICILIA PORRECTIS.

APpellationes [28] quæ in Sicilia porriguntur [29] adverſus ſententias prætoris vel ducis vel cujusvis alterius judicis in Sicilia conſtituti, apud quæſtorem in hac regia urbe exerceri præcipimus, ut ipſe diſcutiat cauſas provocationis & ſententiam dicat, & noſtro imperio referat, ut noſtra auctoritate ſententia ejus roboretur. Sed & ſi aliud civile emergat, veluti defenſoris [30] confirmatio, vel decretum patris [31] civitatis Siciliæ: ſimiliter ad quæſtorem referatur, & calculo ipſius confirmetur, noſtra ſcilicet auctoritate ſuggerente quæſtori ſequenda.

TIT. V.

HÆC CONSTITUTIO INTERPRETATUR PRIOREM CONSTITUTIONEM, DE IIS QUI INGREDIUNTUR MONASTERIUM [32] ET DE SUBSTANTIIS [33] EORUM, ET EX QUO TEMPORE OPORTEAT EAM VALERE.

NOVELLA CONSTIT. LXXVI.

Idem Imper. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

CAuſa talis ad nos pervenit, quam exiſtimavimus oportere competenti uti a nobis interpretatione, ſimul & adjutorio. Cognovimus etenim, quia mulier quædam habens filium ſibi ex nuptiis legitimis procreatum, voluit quidem ſegregare ſe a communi [34] iſta converſatione, & in quodam mulierum monaſterio commanere, plurima bona faciens mulieribus reverendiſſimis ibidem congregatis. Et quoniam noſtræ pietatis lex [35] vult eos qui ſe monaſteriis dederint, ſeu viros, ſeu mulieres, antequam ingrediantur monaſterium, eo quo voluerint modo quæ ſua ſunt diſponere, nec poſſe, poſtquam ingrediuntur monaſterium, ulterius agere quicquam de propriis, utpote domini [36] rerum non exiſtentes ulterius, eo quod ſanciverimus nos hujuſmodi viros & mulieres cum corpore & anima ipſo ingreſſu ad monaſterium dedicare ſe [37] ſuaſque ſubſtantias, & ſi quidem diſceſſerint, manere etiam ſic eorum ſubſtantias in monaſterium, eo quod domini harum ulterius non exiſtunt: hinc autem metuere, ne forte quamvis noſtra conſtitutio multo poſterior ſit, quam quod in prædictam venerabilem domum ingreſſa eſt, aliqui prohiberent eam proſpicere ſuo filio: & oportere propter prædictum metum hæc interpretari & lege noſtra fieri manifeſta, quia nihil læſa ſit, aut ipſa, aut filius ejus circa ejus ſucceſſionem ex memorata conſtitutione.

CAP. I.

PRopterea ſancimus, ſi quis monaſterium habitaverit vir aut mulier ante prædictam [38] noſtram conſtitutionem, aut hactenus habitat, & maxime filiis exiſtentibus, nullam habere neceſſitatem nunc eorum ſubſtantiam in monaſterium, ſed filio aut filiæ tranſmittere aut totam, aut etiam partem ſuæ ſubſtantiæ: aut etiam quo voluerit modo res ſuas diſponere: utpote primam illam legem alia noſtra hac conſtitutione interpretante, (eos enim qui ſemel ante memoratam dudum noſtram legem monaſteria intraverint, in nullo poſtea poſita lex contriſtatura eſt, aut ablatura eorum quæ prius eis ut liceat, data ſunt) neque prius noſtræ legi impedimentum penitus faciente, eo quod neque poſſibile ſit hoc fieri, ut oportuiſſet prius diſponere, & ita ingredi in monaſterium. Si vero nulla tunc tali lege poſita, in monaſterium ingreſſa eſt: quomodo fieri potuerit converti ordinem legis, & exigere eos qui prius ingreſſi ſunt monaſterium, illa facere quæ prius ignorata, poſtea per ſacram noſtram conſtitutionem ſunt innovata? Sed unumquemque competit ſecundum ſua tempora exſpectare, & ea quidem quæ poſt legem ſunt ita quærere fieri, ſicut lex vult: ſi quid autem ante legem ſubſecutum eſt, hoc non commovere, neque perſcrutari, ſed in priori figura relinquere. §. 1. Hæc igitur lex pro interpretatione utili poſita ſit prioris noſtræ illius conſtitutionis: ut illa in [39] poſterioribus temporibus ex quo facta eſt, locum habeat: & iis qui poſtea convertentur viris ac mulieribus poſita ſit: ſibique poteſtatem in illis cuſtodiat: nihil horum quæ antea fuerint, perſcrutando, cum licentia ſit prioribus viris ac mulieribus qui habitaverunt aut etiam hactenus habitant in monaſteriis, & maxime filiis exiſtentibus, ſuas res quo volunt diſponere modo.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc ſacram declarata ſunt legem, ſolenniter per programmata ſua omnibus facere manifeſta feſtinet. Dat. Idib. Octob. Imper. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XII. JOANNE V. C. CONS. Indictione ſecunda [40].

1 Hi viliſſimi homines dicuntur. Jul. *n.* 265. *in fin.* 2 Εἰς ἔσχατον δὲ τῦ δήμυ μέρ☉ ἀποκείμεν☉. Græci *hic.* 3 Τυτέςιν ἐυτελεςέρυς ϰ̀ ἀφανεςέρυς *Græci hoc loco; ſic* ἐυτελὴς *Nov.* 17. *c.* 3. & apud Harmen. *l.* 1. *tit.* 6. §. 35. *lib.* 5. *tit.* 8. §. 107. vilis & abjectus. Alias cohortalis 5. *Eclog. c.* 52. 4 Caligati, id eſt viliores. dixi ad *l.* 9. *in fin. ff. de cuſt. reor. l. a caligato milite.* 21. *Cod. de nuptiis*, hinc caligata militia, *l.* 10. *ff. de excuſ. tut.* 5 Milites & ruſticani jus civile ignorant. 6 Scriptura non exigitur in nuptiis militum & agricolarum. In quibus cauſis non requiratur ſcriptura, dixi ad *l.* 17. *C. de pactis.* 7 Sponſalia non caruiſſe benedictione eccleſiaſtica hic locus oſtendit. 8 In futuro, hoc enim differunt ſponſalia a nuptiis. 9 Julianus hanc qualitatem non adjicit, ſed ſimpliciter ait, Si quis divinis tactis ſcripturis juravit mulieri, legitimam ſe uxorem habiturum, vel ſi in oratorio tale ſacramentum dederit, ſit illa legitima uxor. Jul. *hic*, *num.* 266. & merito, cum teſtem Deum habuerit, cui velle illudere ſacrilegium eſt, §. 1. *in fin. infr.* 10 Præſumptio contra mulierem fiet alias, nec ſola ex cohabitatione nuptiæ præſumentur, Auth. 2. *præſumpt.* 5. quod tamen olim non fuit, *l.* 24. *ff. de rit. nupt.* 11 Id eſt, ſub hac promiſſione. 12 Id eſt, legitimas cauſas repudii, de quibus vide *Nov.* 22. *c.* 15. 13 Quartam uxori competentem in bonis mariti obſerva. de qua vide *Nov.* 53. *cap.* 6. *Nov.* 22. *c.* 18. *Nov.* 117. *c.* 5. 14 Negans nuptam; repudium ei mittere dici non poteſt: privatio namque habitum præſumit. 15 Querela, accuſatio. 16 De qua ſupra. 17 Id eſt, licet dotem nullam marito attulerit. 18 Indotata omnino non intelligitur veniſſe, quæ ſeipſam dotis loco marito tradidit. vide *l.* 12. *Cod. qui potiores.* 19 Invito filius legitimus eſſe poteſt. 20 Tantum ſcil. 21 Deus teſtis eſt omnium, quæ geruntur, maxime vero eorum, quæ in domo ejus, templo, ac eccleſia aguntur. 22 Νόθοι. *Græci hic.* 23 Qui ex damnato concubitu naſcuntur, neque naturales ſunt, neque patri ſuccedunt. Jul. *conſt.* 67. *n.* 267. adde *Novell* 89. *c. ult.* *Authenticam Ex complexu. C. de inceſt.* 24 Eorumve liberis. Nam ſi damnati ex coitu illicito, parentibus non ſuccedunt, nec ii ſuccedent, qui ex illis deſcendunt, vid. Roland. a Valle 1. *conſ.* 74. *n.* 1. & nati natorum, & qui naſcentur ab illis. 25 Id eſt, anno 541.

26 Id eſt, in Sicilia porrectis. Jul. *conſt.* 69. adde *Nov.* 104. de Siculis notanda Theodorici regis verba ſunt: Novimus, inquit, teſtante Tullio, Siculorum naturam, quam ſit facilis ad querelas, ubi ſolita conſuetudine poſſint judices etiam de ſuſpicionibus accuſare, vid. Caſſiodorum 1. *Var.* 3. 27 Quæ olim referebantur ad præfectum prætorio, *l.* 27. *C. Theod. de appellat.* 28 Jul. *d. loco.* 29 A conſulari ſcil. vel prætore Siciliæ, Conſularem enim prius habuit Sicilia: deinde prætorem, *Novell.* 104. 30 Alii defenſores confirmantur auctoritate præfecti prætorio. 31 Patres civitatum fuere in ſingulis Siciliæ urbibus.

32 De monachis. *Index Reginæ.* 33 De conſtitutione imperatoris, quæ loquitur de ſubſtantiis monachorum vel aſcetriarum. Julian. *conſt.* 70. 34 Cui opponitur monachiſmus. 35 *Novell.* 5. *c.* 5. 36 Monachiſmi profeſſione, dominus ejurat rerum ſuarum proprietatem. 37 Vid. Authent. *Ingreſſi. C. de ſacr. eccl.* 38 *Novell.* 5. 39 *Nov.* 22. *c.* 1. & 2. *Novell.* 54. & 68. 40 Id eſt, anno 538.

TIT. VI.

UT NON LUXURIENTUR HOMINES CONTRA[1] NATURAM, NEC JURENT[2] PER CAPILLOS DEI, AUT ALIQUID[3] HUJUSMODI: NEQUE BLASPHEMENTUR[4] IN DEUM.

NOVELLA CONSTIT. LXXVII.

Imp. Justinianus August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

Omnibus hominibus qui recte sapiunt, manifestum esse putamus, quia omne nobis est studium & oratio ut crediti nobis a domino Deo bene vivant, & ejus inveniant placationem: quoniam & *Dei misericordia non perditionem, sed*[5] *conversionem & salutem vult: & delinquentes qui corriguntur, suscipit Deus:* propter quod nos omnes invitamus Dei timorem in sensibus accipere & invocare ejus placationem: & novimus, quia omnes qui dominum diligunt, & misericordiam ejus sustinent, hoc faciunt.

CAP. I.

Igitur quoniam quidam diabolica instigatione comprehensi, & gravissimis luxuriis semetipsos inferunt, & ipsi naturæ contraria agunt: istis injungimus in sensibus accipere Dei timorem, & futurum judicium, & abstinere ab hujusmodi diabolicis & illicitis luxuriis, ut non propter hujusmodi impios actus ab ira Dei justa inveniantur, & civitates cum habitatoribus earum pereant. Docemur enim a divinis scripturis, quia ex hujusmodi impiis actibus & civitates[6] cum hominibus pariter perierunt. §. 1. Et quoniam quidam ad hæc quæ diximus, & blasphema verba, & sacramenta de Deo jurant, Deum ad iracundiam provocantes: istis injungimus abstinere ab hujusmodi, & aliis blasphemis verbis, & non jurare *per capillos*[7] *& caput, & his proxima verba.* Si[8] enim contra homines[9] factæ blasphemiæ[10] impunitæ non relinquuntur: multo magis qui ipsum Deum blasphemant, digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus hominibus hujusmodi præcipimus a prædictis delictis abstinere, & Dei timorem in corde accipere, & sequi eos qui bene vivunt. Propter[11] talia enim delicta, & fames, & terræ motus, & pestilentiæ fiunt: & propterea admonemus abstinere ab hujusmodi prædictis illicitis, ut non suas perdant animas. Sin autem & post hujusmodi nostram admonitionem inveniantur aliqui in talibus permanentes delictis: primum quidem indignos semetipsos faciunt Dei misericordia: post hæc autem & legibus constitutis subjiciuntur tormentis. §. 2. Præcipimus enim gloriosissimo præfecto regiæ civitatis permanentes in prædictis illicitis & impiis actibus post hanc admonitionem nostram comprehendere, & ultimis[12] subdere suppliciis, ut non ex contemptu talium inveniatur & civitas & respublica per hos impios actus lædi. Si enim & post hanc nostram suasionem quidam tales invenientes, hoc subtercelaverint: similiter a Domino Deo condemnabuntur. Ipse etenim gloriosissimus præfectus si invenerit quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerit secundum nostras leges: primum quidem obligatus erit Dei judicio: post hæc autem & nostram indignationem sustinebit.

TIT. VII.

UT LIBERTI DE CÆTERO AUREO NON[13] INDIGEANT[14] ANNULO: ET UT PRISTINIS RESTITUANTUR[15] NATALIBUS: ET DE CELEBRATIONE DOTALIUM INSTRUMENTORUM IN LIBERTIS MULIERIBUS FACTA, ET HOC IPSO ETIAM NUPTIAS LEGITIMAS FIERI, ET FILIOS SUOS: SI NUPER ETIAM ANCILLA FUERIT, ET IPSAM LIBERAM ESSE CELEBRATIONE DOTIS, ET NUPTIAS LEGITIMAS: ET QUI EX EA PROCESSERINT FILIOS SUOS.

NOVELLA CONSTIT. LXXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

Perfectis nobis omnibus bonis a magno Deo datis, existimavimus oportere & ipsas servorum libertates, (cum a priore conditione a dominis liberantur) eis omnino puras & infucatas & perfectas efficere: & propterea etiam dedititiorum[16] injuria liberavimus libertates: & Latinitates[17] velut imperfectas exclusimus: & iterationes[18] superfluas demonstravimus: & Juniam[19] legem & Largianum[20] odivimus senatusconsultum, utpote in initio inaniter introductum, & recte postmodum reprobatum: solamque[21] valere Romanam civitatem in libertatibus volumus, non locis, non ætatibus[22], non alio quodam causam discernentes. Quoniam autem semper aliquid melius de nostris subjectis tractamus, etiam ipsum quod perfectius datum est a majoribus existimavimus oportere adjectionibus ampliare.

CAP. I.[23]

De jure annulorum aureorum omnibus libertis generaliter concesso.

Propterea[24] sancimus, si quis manumittens servum aut ancillam suam, *cives*[25] *denunciaverit Romanos*, (neque[26] enim aliter licet) sciat ex hac lege, quia qui libertatem acceperit, habebit subsequens mox, & aureorum annulorum & regenerationis[27] jus, & non jam ex necessitate hoc a principibus[28] postulabit: neque indigebit omnino ulla scrupulositate: sed libertatis virtute hæc omnia subsequentur: hac nostra lege ex præsenti die inchoante. Non enim aliquid horum quæ prius facta sunt, perscrutamur. Firmamus igitur omnia præcedentia: ut valeant secundum eos, per quos facta sunt modos: sed hæc quidem sic habere sancimus.

CAP. II.

De reverentia & obsequio patronis a libertis præstandis &c.

Illud vero adjicimus, ut nihil neque post hanc legem nostram lædantur patronatus jura, illa vero quæ nos sancimus, in quibuscunque omnino hæc personis servabimus, nisi[29] tamen etiam ab his libertum qui libertatem donavit, absolverit, aut per fideicommissum hoc relinquens, aut in ipsa libertate hoc adjiciens, nam si hoc ille dederit, omnino qui manumittitur, absolvetur etiam a patronatus jure, eo quod ille hoc expresserit. Habeant itaque hæc omnia qui libertatem meruerunt: verumtamen servent etiam post hanc nostram constitutionem eis qui ad talem eos perduxerunt honorem[30], omnem reverentiam, & hoc quod vocatur obsequium & reverentiam recte legibus introductam: quin etiam abstineant aut manibus[31], aut insidiis, aut aliis ex quibus liberti tale aliquid agentes rursus, & servitutem sustinent secundum de his scriptas leges, & restituuntur priori conditioni. Nam[32] si nullum penitus ingratum[33] esse circa donatorem permisimus, licet fuerit bene[34] natus, sed donationes infirmas pronunciavimus in iis, quæ dudum a nobis scriptæ sunt legibus, & in iis quæ a nobis quotidie præcipiuntur: quomodo patiemur manumissorem, qui æqualis patri[35] circa libertum factus est, ab eo aliquid pati malignum, aut injurias forsitan asperas & indecentes, seu plagas, aut maxime intolerabilia sustinere dispendia: Sed si quid horum legitimis probationibus convicerit passum se, qui libertatem dedit, vel ejus filios: post prædictas probationes libertum in priori restituimus habitu: nominum quidem perscrutatione, & propter hoc dispendiis, omnes eripientes, justitiam autem ubique & æquitatem: & quod legislatorem decet, & quod placet Deo & liberto, & dudum domino conservantes. §. 1. Quapropter sint quidem & liberti & ingenui, sive ii qui dudum manumissi sunt, & evidenter eis hoc largitum est: sive illi qui post hanc legem nostram ad ingenuitatem venientes, tanquam bene[36] nati jam facti vivant, & debitum honorem manumissoribus reddant: ut non denuo & libertate & benenatione[37] cadant, tanquam indevoti ingratique convicti, & a lege damnati. Erunt namque ita perpetue liberi & ingenui, si manumissoribus eorumque filiis[38] inconfusam & liberam suam venerationem & reverentiam devotionemque servaverint: quibus videlicet conservatis nunquam ad priorem relabentur fortunam.

1 De impudicis dicam ad Novellam 141. nec enim fit hic mentio τῶν ἀσελγαινόντων. 2 Jul. *const.* 21. *caus.* 22. *quæst.* 1. *c. si quis.* adde 5. *decret.* 26. *de maledicis.* 3 Aut per ejus membra vel per creaturas. vide *c.* 26. *x. de jurejur.* 4 Blasphemia in Deum prohibita, de qua vide Petrum Gregorium 33. *syntag.* 52. Clarum 5. *sent.* §. *blasphemia.* Tomum 4. Ordinationum Gallicarum 6. *de la punition ordonnée contre les blasphemateurs.* Porro βλασφημία dicitur ἐκ τοῦ βλάπτειν τὴν φήμην, id est, ex eo, quod alterius famam lædat, estque idem, quod κακολογία, αἰσχρολογία. Committitur autem vel in Deum ejusve doctrinam, *ut hic:* vel in homines, *c.* 1. §. 1. J. Priori sensu peccat, qui Deo capillos & caput tribuit: qui Dei beneficia in execrationem convertit. ut qui concepta formula jurat per passionem & sanguinem Christi. Et breviter, quoties negatur de Deo id, quod in eo est, aut ei tribuitur id, quod in eo non est, aut id, quod in eo est sacrum (ut nomen ejus ac verbum) ab hominibus vulgare fit ac profanum, blasphemia est, *Levitic.* 24. & 2. *Reg.* 19. *Esaia* 52. *Rom.* 2. *vers.* 24. *Apoc.* 16. *vers.* 21. Id autem, quod in eo est, opinione hominum non est metiendum, sed ipsius rei veritate. Ideoque Christus remittens peccata, *Matth.* 9. promittens adventum suum ex nubibus, *Matth.* 26. *vers.* 66. *Marc.* 2. *vers.* 7. filium Dei se asserens, *Joan.* 10. *v.* 36. Stephanus, prænuncians mutationem legis Mosaicæ, *Act.* 6. *vers.* 11. 13. a nequissimis Judæis dicti sunt blasphemasse. Exempla atrocia hujusmodi blasphemiarum vide apud Clarum 5. *sent.* §. *blasph.* 4. *in princ.* Goth. In hanc Novell. vid. Rittershus. *part.* 12. *c.* 2. Ans. 5 Deus non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat. *Ezech.* 33. *v.* 11. *Nov.* 14. & 141. 6 *Genes.* 19. *vers.* 24. & 2. *Pet.* 2. *vers.* 6. 7 Κατὰ τριχὸς τῆς κεφαλῆς. *Scrimg.* 8 Argumentum a minori ad majus: seu a pœnis delictorum in homines commissorum ad ea, quæ committuntur in Deum. Sic proximum sacrilegio crimen majestatis dicitur, *l.* 1. *ff. ad l. Juliam majest.* 9 Puta magistratum, *l. un. Cod. si quis imperat. maledix.* parentem, *l.* 1. §. 3. *ff. de obseq.* servos Dei *Exod.* 5. 1. *Reg.* 18. 3. *Reg.* 21. 1. *Paralip.* 20. *Hierem.* 24. *Luc.* 7. *Act.* 2. 5. 6. 7. 16. 21. 26. 1. *Corinth.* 4. *vers.* 13. 2. *Pet.* 2. *vers.* 2. *Apocalyps.* 2. *vers.* 9. Polycarpo causam suam agenti turba conclamavit, Αἶρε τοὺς ἀθέους. *Just. martyr.* adde Tertull. c. 9. *Apolog.* Minutium Felicem *in Octavio seu Octavium Arnobii.* 10 Ut sunt convicia, injuriæ, execrationes, libelli famosi. 11 Blasphemiæ effectus. 12 Pœna blasphemi, ultimum supplicium: id etiam jure divino constitutum fuit, *Lev.* 24. Gregorius pœnam mitigavit, blasphemis sex dominicis diebus pro foribus templi stare jussis, dum aguntur missarum solennia. Septimo vero, nudis & quidem corrigia in collum injecta &c. *cap. Statuimus. x. de maledicis.* Qua tamen pœna comprehendi clericos (ne ob id eorum ordo vilescat) idem Gregorius noluit, quem sequuntur canonistæ, vid. Clarum 5. *sent.* §. *blasphemia* 3. *vers. sed quæro* ita paucissimis ut locis legitima pœna servetur, quod Clarus *eodem loco* juste deplorat. Lege *tom.* 4. *ordinat. Gal.* 6. sub Philippo Valesio Francorum rege, blasphemum a prima hora ad nonam usque, ferreum ad collare publice stetisse: iterantem vero ad eundem torquem die nundinarum ligatum, eique superius labrum ferro candente sic discissum, dentes ut conspicui herent: tertia vice, labrum inferius, quarta utrumque: quinta, linguam abscissam: ut qua parte peccasset, eadem & puniretur. vid. plura apud Petr. Gregor. 33. *syntagm.* 12. Quid ira, ebrietas delinquentis & consuetudo universæ provinciæ, excusatne blasphemum a pœna? Duobus prioribus casibus, Clarus vult pœnam mitigari: postremo, pene excusari. Placet in eo tamen, quod refert, non admissos a Senatu articulos & exceptiones blasphemorum, suum delictum consuetudine vel usu totius provinciæ elevantium, *d. loco, in fin.* An blasphemiæ damnatus non capitaliter, fiat infamis, aliter dijudicari non potest, quam ex tenore sententiæ & provinciarum statutis, *l.* 13. §. 6. *ff. de his qui notantur.*

13 Olim indigebant *ff. & Cod. de jure aureor. annul.* 14 Vid. *tit. C. de dedititia libert. tollend.* fiebant autem *Dedititii* ex lege Ælia Sentia. §. 3 *Inst. de libert.* 15 Παλιγγενεσίαν Græci hic & alibi vocant, quam Latini appellant natalium restitutionem. 16 Vid. *tit. C. de dedititia lib. tollenda.* 17 Quod reliquos homines, non quod patrimonium attinet: nisi patronus manumittendo jus suum remiserit. *l. pen. l. ult. C. de bon. libert.* 18 Latini fiebant inter veteres iteratione, quod ut fieret, vide Ulpianum 3. *in princ.* & §. 3. 19 Norbanam scil. qua libertini fiebant Latini §. 3. *Inst. de libert.* 20 Largiano senatusconsulto cautum fuerat, ut liberi manumissoris (non nominatim exheredati) extraneis heredibus eorum, in bonis Latinorum præponerentur, §. 4. *Inst. de success. lib.* & ita Senatusconsultum Largianum erat appendix legis Juliæ Norbanæ de libertinis Latinis latæ, *l. un. in princ. Cod. de Latina libert. tollend.* 21 Vid. *tit. C. de Latina libert. tollend. & per certos modos in civitatem Romanam translata.* 22 Vid. Ulp. *tit.* 2. §. 2. §. 3. 23 Jul. *num.* 260. 24 Hinc sumpta est Authent. *sed hodie*, *C. de jur. aureor.* 25 Qui a domino manumissus est ea formula, *ut civis Romanus fiat*; ingenui jus habet. 26 Quotquot enim manumittuntur, cives fiunt Romani. Hinc colligas, privato cuique licere per obliquum civem Romanum facere, & jus civitatis Romanæ conferre. Manumittens enim manumisso jus civitatis confert, lege videlicet id permittente. 27 Παλιγγενεσίας, id est; natalium, non erit ut libertinus, erit ut ingenuus, *Nov.* 18. *cap.* 11. 28 Natalium restitutio olim a solo principe dabatur. *l.* 3. *ff. de natalibus restituendis.* 29 Servus ingenuus factus a domino, omnibus ingenuus est, at non manumittenti, nisi jus patroni nominatim remissum ei fuerit. *leg. penult. l. ult. C. de bon. lib.* Potest enim manumissor patronatus prærogativæ, vel cum manumittit, vel testamento renunciare. Julian. *const.* 72. *num.* 261. Jus patronatus remittitur, at non obsequium & honor. J. *hic.* 30 Jure patronatus remisso, obsequium remissum non intelligitur. 31 Nota, quibus modis manumissi recidant in servitutem, vid. .. *ult. in fin. C. de bon. liber. l.* 2. *C. de libert.* 32 Argumentum a pecuniariis donationibus ad donationem libertatis observa. Illæ propter ingratitudinem ut possunt revocari: ita & hæc potest. 33 Donatio revocari potest ob ingratitudinem. vid. *l. ult. C. de revoc. don.* 34 Κἂν εἰ τῶν εὐγενεστάτων εἴη. *Scr.* 35 Manumissor manumisso patris loco est. 36 Ὡς εὐγενεῖς. 37 Εὐγενείας. 38 *l.* 5. *C. de obseq. l.* 3. *C. de libert.*

NOVELL. [Cccc] 2 CAP.

CAP. III.[1]

Si libertam suam patronus uxorem habere maluerit.

SI[2] quis autem libertam ducere voluerit, aut legitimam facere conjugem, cujuslibet[3] dignitatis existens, nuptialia conficiat documenta, (hanc enim solam post manumissionem observationem adjicimus) & sint etiam præcedentes filii, sicut & qui post dotalia nati sunt, liberi & ingenui & sui, & patris successores, & a postulatione annulorum aureorum & pristinorum natalium liberati[4], nullamque penitus habentes differentiam ad cætera ingenuorum matrimonia. Libertas enim matris insuper & documentum nuptiale, sobolem liberam & ingenuam & patri succedentem demonstrabunt.

CAP. IV.[5]

Si quis ex ancilla sua liberos habuerit.

ET ita rebus & veritate toti efficimur, ut si[6] cui etiam ex serviente muliere procreentur filii, & voluerit ille postea mulierem manumittere, & dotalia conficere documenta: mox cum ipsa dotis inscriptione & filiis competet libertatis simul & suorum[7] jus: non requirentibus nobis specialem libertatem in filiis fieri, & simul manumitti cum matre aut postea vel ante eam forte libertatem accipere: sed conscriptione sola nuptialium documentorum mox eis etiam libertatem donamus. Quod enim majus utique ostensurus est pater libertatis filiorum indicium[8], quam uxorem ostendere, liberamque simul & legitimam nuptialium documentorum conscriptione? Si[9] enim miles[10] relinquens legatum alicui suorum servorum ipsa donatione legati & libertatem dare videatur: quomodo non multo magis pater si documentum nuptiale conscripserit, habebit proprios filios ex hoc solo & liberos & legitimos successores? Neque enim quilibet eum putaturus erit voluisse filiorum quidem matrem, legitimam esse, & hoc tam magnum ei donasse opus[11] libidinis, proprios autem filios ex suo natos semine, adhuc relinquere servituros. §. 1. Hoc similiter quidem pro manumissoribus, similiter autem & pro manumissis sancimus. Nam si ea quæ in præcedentibus dicta sunt, manumissoribus non servamus: segniores forsan homines circa libertatis largitatem efficiemus. Nobis autem omne extat studium subsistere libertates atque valere, & in nostra florere & augeri republica: etenim hujus causæ desiderio & in Libya & in Hesperia[12] tanta suscepimus bella, pro recta scilicet ad Deum religione, & pro subjectorum pariter libertate.

CAP. V.[13]

Ratio constitutionis.

FAcimus autem novum nihil, sed egregios ante nos imperatores sequimur. Sicut enim Antoninus[14] Pius cognominatus (ex quo etiam ad nos appellatio hæc pervenit) jus[15] Romanæ civitatis prius ab unoquoque subjectorum petitus[16] & taliter ex iis, qui vocantur peregrini[17], ad Romanam ingenuitatem deducens, hoc ille omnibus in commune subjectis donavit, & Theodosius[18] Junior post Constantinum maximum sanctissimæ hujus civitatis conditorem, filiorum[19] prius jus petitum[20] in commune dedit[21] subjectis: sic etiam nos hoc videlicet regenerationis[22] & aureorum annulorum jus, unicuique petentium datum, & damni & scrupulositatis præbens occasionem, & manumissorum indigens auctoritate omnibus similiter subjectis ex hac lege damus. restituimus enim naturæ, ingenuitate dignos, non per singulos de cætero[23], sed omnes deinceps qui libertatem a dominis meruerint: ut hanc magnam quandam & generalem largitatem nostris subjectis adjiciamus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur pro indulgentia subjectorum nostræ placuerunt clementiæ per hanc legem, hæc tua celsitudo cognoscens, nostris subjectis faciat manifesta per programmata propria & hic, & in provinciis: ut discant quia nostrorum subjectorum per omnia curam habemus, ea quæ pro utilitate eorum sunt, sancientes. Valebit[24] autem hæc lex in subsequentibus omnibus & eis, qui postea emerserint casibus: quod enim recessit, non perscrutamur. Datum 15. Kalend. Febr. CP. Imper. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XV.[25] ARIONE[26] V. C. CONS.

TIT. VIII.

APUD QUOS OPORTEAT CAUSAS[27] DICERE MONACHOS ET ASCETRIAS[28].

NOVELLA CONSTIT. LXXIX.

Imperator Justinianus Augustus Mennæ archiepiscopo Constantinopolitano, & universali patriarchæ.

PRÆFATIO.

REm cognoscentes non rectam fieri in hac regia civitate, communi lege existimavimus hoc mederi: inchoantes quidem ab hac felicissima civitate: in omnia vero loca ea quæ subjecta sunt distendentes. Quidam enim volentes corrumpere orthodoxæ fidei honestatem, si quidem litem habuerint, quasi cum monachis aut ascetriis, civiles judices interpellant: at illi mittunt executores, præsumentes accedere intra loca sancta, & monachos trahere, atque monastrias, vel ascetrias inquietare, forsan etiam eas quæ non videntur: & hinc injuriam & confusionem non parvam adorabilibus fieri locis.

CAP. I.

Si quis in jus vocare monachum vel sanctimonialem conatus sit[29].

PRopterea[30] igitur sancimus, si quis quamcunque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasteriis consistentibus, Deo amabilem civitatis illius episcopum[31] interpellet: ille vero mittat, & cum omni honestate quæ sunt de personarum præsentia disponat: sive oportet per[32] abbates[33], sive per responsales[34], sive per alios quoslibet hoc fieri. ipsi vero cum omni veneratione sacerdotali causam examinent & judicent, & civiles non sint penitus eis judices, neque confundant eorum honestatem cum idonei sint Deo amabiles singularum civitatum episcopi, & quæ de lite sunt, & de cautela judiciorum disponere & judicare honeste atque sacerdotaliter[35], & secundum leges nostras[36], & sacratissimas regulas[37]. Sic enim & qui aliquam rationem habere putantur, merebuntur justitiam, & honestas sacratorum[38] inviolata integraque servabitur.

CAP. II.

Cura[39] & custodia constitutionis, & ut lites monachorum citius dirimantur.

COmmunis igitur sit lex, habeatque custodiam & a gloriosissimis præfectis, qui per cunctas existunt diœceses[40], & Illyrici dicimus, & Libyæ, Italiæque[41], & Occidentis totius, & a gloriosissimis præfectis utriusque Romæ, & magnificentissimo prætore populorum[42] & judicibus[43] gentium, eorumque officiis: & nulla ejus fiat omnino corruptio, sed integra ad honorem reverendissimorum monachorum custodiatur. Hæc autem etiam tua celsitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac felicissima civitate, &[44] ejus confiniis. utatur autem ad Deo amabiles civitatum metropolitanos (quorum ipse suscepisti[45] ordinationem) proponens propriis literis hanc nostram sacram legem. Verum illi sub[46] se constitutis episcopis hæc nuntient, ut ex paucis literis una continuatio legis ad omnem perveniat ditionem. Sed etiam *accelerari lites sancimus monachis illatas*, ut non mens eorum occupetur[47] circa litis solicitudinem: sed velociter liberati, sacris[48] operibus obsecundent.

CAP. III.

De[49] temeratoribus hujus constitutionis.

SCiant igitur qui præter hæc aliquid egerint: si quidem judex sit qui talem proferre sententiam præsumpserit, quia ab administratione repelletur tanquam divinitati contumeliam faciens, & pœna x. librarum auri una cum officio suo multabitur, sacratissimo nostro danda ærario: executores[50] autem præsumentes offerre omnino admonitionem, ab ipsis Deo amabilibus episcopis prohibeantur, & retrudantur in locis quæ decaneta[51] nuncupantur, pœnas competentes passuri: exactionem nullam de cætero agere permittendi.

EPILOGUS.

† Hac[52] valente lege si quis cum aliquo reverendissimorum monachorum aut virginum aut mulierum omnino sacratum & in venerabilibus monasteriis habitantium habuerit causam. De clericis etenim & ordine conventionis eorum jam leges conscripsimus, quas valere & firmas esse omni volumus modo. Scriptum exemplar viro clarissimo Joanni præfecto sacrorum Orientis prætoriorum, iterum exconsuli ordinario, & patricio. Scriptum exemplar Basilidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum. Scriptum exemplar Longino gloriosissimo præfecto urbis. Dat. 6. Id. Mart. CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XV.[53] ARIONE V. C. CONS.

1 Adde Julian. *num.* 262. 2 Hinc sumpta est Authentica, *Sed novo jure*, *C. de nupt.* & Authent. *Nova, C. de jure aureor.* 3 Olim dignitatum præcipuarum patroni non poterant suas libertas ducere, & ita abrogantur *l. 9. ff. de senatoribus. l. 16. 23. 42. §. 1. 44 ff. de ritu nupt. l. 7. in fin. C. de incest. Novell. 22. cap. 10.* 4 Olim non erant liberati. *Novell. 18. cap. 11.* 5 Jul. *num.* 263. 6 *l. 3. C. comm. de manumiss.* 7 Γνησιότητος, id est, suitatis. 8 Non præsumitur pater velle ancillam suam liberam facere, filios vero ex ea susceptos relinquere in servitute. 9 Argumentum a milite aliquid servis legante, ad eum, qui suorum naturalium liberorum matrem uxorem ducit, observa. 10 Aliud in pagano. *l. 30. ff. de probat. l. 1. Cod. de necessar. serv. hered.* 11 Καὶ τηλικοῦτον αὐτῇ χαρίζεσθαι πάρεργον ἡδονῆς. *Scrimg.* ob nihili voluptatem tanto donare munere. *Hal.* & tantum illi voluptatis auctarium largiri, *Agylæus.* alii πάρεργον, accessionem vocant. 12 Id est, Italia. 13 Jul. *num.* 264. 14 *l. 17. ff. de statu hom.* 15 Ab Antonino Pio omnibus ingenuis, qui in orbe Romano, concessum est τὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας: a Theodosio, τὸ τῶν παίδων δικαίων: a Justiniano hic, τὸ τῆς παλιγγενεσίας καὶ τῶν χρυσῶν δακτυλίων. Ita effectum est tandem, ut sine specialis impetrationis necessitate, cives omnes facti fuerint: omnes jus liberorum habuerint: omnes liberti jus aureorum annulorum & natalium fuerint adsecuti. Sic solent plerumque boni principes alii alios, in subditis æquo jure regendis & beneficio adficiendis, superare. 16 Petitum αἰτούμενον. 17 Omnes ingenui Quirites facti ab Antonino. Rutilius Numantianus, Fecisti patriam diversis gentibus unam. Profuit injustis, te dominante, capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quæ prius orbis erat. 18 *l. 1. Cod. de jure liber.* 19 Id est, liberorum. 20 Id est, peti solitum. 21 Theodosius Junior omnibus ingenuis jus trium liberorum dedit. vid. *l. 10. Cod. de jure liberorum.* 22 Omnibus ingenuis jus Quiritum ab Antonino, *supr. hic.* liberorum a Theodosio: omnibus manumissis jus ingenuitatis, seu natalium & aureorum annulorum a Justiniano datum est. *ut hic.* 23 Ut olim fiebat. *l. 1. Cod. de jure aureor. annul.* 24 De potestate hujus constitutionis in tempore. Jul. *num.* 265. 25 XIII. vid. Cujac. 4. *obs.* 28. & ita anno 539. 26 Apione Cujac. *ibid.* error nasci potuit ex litera R. Latina, quæ Græcis est P, id est, ρ. adde quæ scripsi ad *l. 6. C. de off. rector. provinc.*

27 De monachis litigatoribus. *Index Reginæ.* 28 Sanctimoniales, Jul. *Const.* 73. 29 Jul. *num.* 266. 30 Hinc sumpta est Authentica, *Causa* 33. *C. de episc. & cler.*

31 Forum monachi, episcopale, *ut hic:* olim præsidis vel præfecti prætorio, & ita abrogatur lex 33. *C. de episcop.* 32 Monachus ab aliquo conventus, respondere potest per abbatem, vel per actorem, vel per syndicum communem, qui & Apocrisiarius. 33 Ἡγουμένων. Scrimg. Julian. *hic.* 34 Ἀποκρισιαρίων *Scr. Jul.* iidem responsarii. *Novell.* 123. *cap.* 25. *Novell.* 133. *cap.* 5. 35 Ἱερατικῶς. Scrimg. 36 Episcopi judicare debent secundum leges imperatoris & sacros canones. 37 Κατὰ θείους κανόνας. Scrimger. Julian. 38 Ἱερῶν. Scrimg. 39 Ut hæc constitutio ad curam magistratuum & episcoporum pertineat. Julianus *num.* 267. 40 Diœceses episcopales ad instar diœceseon imperialium instituras fuisse, verisimile est: adde *Novell.* 11. 41 Præfectus prætorio Italiæ, ut & totius Orientis fuit sub Justiniano. adde *Novell.* 69. *in fin.* 42 Legendum δήμων, *ut Novell.* 13. Prætor populi, Præfectus olim vigilum. 43 Τῶν ἀρχόντων τῶν ἐθνῶν. *Scrimg.* provinciarum præsides vertit Julian. *hic.* 44 Urbis & ejus confinium cura ad Archiepiscopum pertinet. 45 Metropolitani ordinantur ab archiepiscopo. 46 Episcopi subsunt metropolitanis. 47 Monacho litigare indecorum. 48 Monachorum exercitia, vacare orationi, precibus, lectioni sacrorum librorum, & quibusdam artificiis manuariis, *Novell.* 133. *cap.* 6. vid. Hieronymum, tractatu de opere monachorum: Facito, inquit, aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum &c. locus est lectu dignissimus. Vide de consecratione *distinct.* 5. *can nunquam.* 49 Jul. *num.* 268. 50 Pœna executoris diem dicentis monacho apud laicum judicem. 51 Δεκανικοῖς, *Scrimg.* decanicis. Jul. *hic:* decaneta, *ut hic.* decanica *Jul.* decanonica. *l. 30. Cod. Theod. 16. tit. 5.* diaconica. vid. *l. 3. C. de hæreticis.* Cancelli *Balsamon ad Photium* 9. *cap.* 1. secretaria *act.* 1. *Concil. Chalcedonens.* quæ & aliis ἐκκλησιαστικὰ, & ἐγκλεῖστρα genus aliquod carceris vel custodiarum fuisse puto: adde Julianum *hic:* unde & interpretes Græci, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔγκλειστραν ἐκβαλλέσθωσαν, in decanicis ecclesiarum recludantur. Decanicis non absimilia loca existimo, quæ Galli vocant, *le Chapitre:* & hic quoque executores dicuntur recludi in decanicis, competentes pœnas luituri. possis hinc etiam colligere, Monasteriis fuisse hoc casu jus prehendendi, recludendi, adde & coërcendi, addatur decanicis monasteriorum illud de decade Spartanorum, quo loci damnatos solebant strangulare Plutarch. *in Agide.* 52 Quorum hæc constitutio interest. Ita conceptus est hujus epilogi titulus apud Julianum *num.* 269. 53 Lege 13. ut *super. Novell.* i. e. anno 539.

TIT.

TIT. IX.
[1] DE [2] QUÆSTORE [3].
NOVELLA CONSTIT. LXXX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SEmper cum Dei auxilio omnem facimus providentiam, ut subjecti ab ejus clementia traditi nobis illæsi serventur. Itaque & leges ponimus omnem eis curantes justitiam: & quod paulatim labitur, reparare festinamus: insuper etiam administrationes invenimus, quæ castigantes quod inhonoratum est, mediocria faciunt delicta, quale videlicet aliquid *Prætores* [4] *populi* in hac felicissima magna urbe, utilissimo ex ipso rerum experimento omnibus regiam hanc civitatem nostram habitantibus approbatum. Ex hoc igitur experimento & aliud quiddam medela egens moliri & adinvenire, legi & cingulo justum existimavimus. Invenimus enim quia paulatim provinciæ quidem suis habitatoribus spoliantur: magna vero hæc civitas nostra populosa est turbis diversorum hominum, & maxime agricolarum suas civitates & culturas relinquentium.

CAP. I.
De his qui Constantinopolim veniunt.

HÆc ad præsentem legem nos respicere procuraverunt, & ad cingulum [5] quod nunc a nobis pene novatum est: cui non piget nos de publico & annonas dare, & sufficiens etiam officium constituere, & ex negligentia ejus periculum relevare. Cingulo etenim & hoc accipienti, quæstoris imponimus nomen. sic enim & initio eum invenientes, (dicimus autem priscis temporibus) *Ereunadas* [6], vocabant inquisitores ad hoc venientes officium. Volumus autem cingulum habentes hoc, respicientes ad Deum, nostrumque timorem, & legem, requirere ad magnam hanc civitatem venientes, ex quacunque provincia sint, viros, sive mulieres, aut clericos, seu monachos, vel monachas, sive externarum civitatum advocatos [7], aut alterius cujuscunque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari [8] qui sint, aut unde venerint, & qua occasione, & si quidem agricolæ [9] sint, intendere quibus nostrorum judicum horum competunt lites, & his imminere, velociterque eos eripere difficultatibus propter quas huc venerunt, & festinanter, unde venerunt, eos remittere, competentia fruentes.

CAP. II.
De agricolis.

SI vero aliqui sint agricolæ constituti [10] sub dominis, & egentes [11] eis ad hanc venerunt regiam civitatem: præparare [12] possessores, citius eas discernere pro quibus venerunt causas, & remittere merentes mox quæ justa sunt. Si vero forsitan ad [13] resultationem possessorum venerunt, & adversus eos dicant causas: si quidem multitudo sit, plures quidem remittere continuo ad provinciam, duobus aut tribus relictis, qui secundum [14] collitigantium schema litem exerceant: & ita eum imminere litis auditori [15], & procurare citius incidi negotia, ut non longitudo eis fiat temporis, & maxime agricolis: quorum [16] & hic præsentia superflua, & agriculturæ vacatio damnum & ipsis & possessoribus facit.

CAP. III.

SI [17] vero neque agricolarum sit adveniens multitudo, sed quidam forsitan alii, aut etiam litigatori adversus alios & hic tardent, non quiescere, sed cum omni instantia judices urgere cum festinatione eos contentionibus absolvere, & litibus liberatos remittere in suas civitates & provincias habitare. Si [18] vero forsan cum institerint auditores [19] litis, aut agricolarum domini [20], qui a nobis sunt judices statuti, ut litigantes aut observantes liberent, ipsi adhuc differant, & non citius eos a litis observatione liberaverint, tunc ipsum qui a nobis in hoc cingulo constitutus est, deducere ad se litigantes, aut agentes aliquo jure a possessoribus, proinde non merentes examinare, & citius disponere, pro quibus illi huic magnæ observant civitati, ad suas remittere patrias, aut omnino ex quibus venerunt locis omnibus perempto ad hoc privilegio, & fori præscriptione.

CAP. IV.

SI vero vitæ occasionem aliqui aut lites non habentes, in hac sunt nostra civitate, ut propter [21] victum, aut eo quod hic ad eorum desideria non sufficiat, jam etiam peccent, corporum eorum statum, qualis quis est inspicere: & si quidem valent eis corpora, potentes autem sufficere ad laborem sunt: si quidem servilia fuerint: cognoscere quorum sunt, & hos etiam invitos possessoribus [22] transmittere. Si vero liberi fortuna & ex aliquibus civitatibus aut provinciis orti, hos transmittere ad provincias ex quibus orti sunt.

CAP. V.
De mendicantibus validis.

SI vero hujus [23] terræ fuerint, & corporibus quidem validis utantur, vitæ autem eis decens non est occasio: hos non frustra esse *terræ* [24] *onus* permittere, sed tradere citius eos operum publicorum attinet artificibus, ad ministerium, & præpositis [25] panificantium stationum, & hortos operantibus [26], aliisque diversis artibus, aut operibus, in quibus valent simul quidem laborare: simul autem ali: & segnem [27] ita ad meliorem mutare vitam. §. 1. Si vero aliqui noluerint observire operibus quibus traditi sunt, hos sectari [28] hac regia civitate: parcentes enim eis, hoc sancimus: ut non segnitie eos ad [29] illicitos actus impellente, leges eos abripiant ad pœnas [30], nostris [31] tradentes judicibus. Læsos [32] autem aut canitie graves, hos sine molestia esse jubemus in hac nostra civitate [33], aut pie agere volentibus adscribendos: & aliorum singulos interrogare qua venerint gratia: & inquisitis quæ digna sunt super eis agere, ut non pigri hic sedeant, sed competentia [34] agentes, ad proprias revertantur provincias.

CAP. VI.
De sportulis.

SI vero aliqui aut in hac habitantium civitate, aut etiam de foris venientium, inculpent [35] aliquos tanquam ab eis damnificati per occasionem forte eorum quæ dicuntur sportulæ [36] aut etiam ex hoc læsionum: & dicant eos prævaricari pro his nostras leges, aut etiam sine judiciali præcepto admonitionem eis offerre: quærere subtiliter hæc delinquentes, cujuscunque fuerint dignitatis aut militiæ, & sub quo constituti sunt cingulo: eosque simul quidem comprehendere: simul autem post probationes interminatas secundum nostras leges exigere pœnas: nullo competentium eis judicum defendere eos valente: & tam illæsos servare eos qui injustitiam passi sunt, recipientes quæ contra legem exacti sunt, quam pœnas nostris definitas constitutionibus superexigere: ac de eis referre, ubi perspeximus dandas.

CAP. VII.
De falso.

SUper hoc autem quicunque [37] querelam suscipiunt falsitatis, seu quæ vocatur falsa [38] scriptura; in quocunque collegio [39] hoc requirere, & qui super his denunciantur, comprehendere, & post inscriptiones & probationes punire: sic enim hujusmodi audientiæ damus potestatem ei. Si vero aliquis taliter læsorum adierit ordinatum secundum præsentem legem judicem, & [40] non justam impetraverit providentiam, ut cogatur ad nos & ad semper imperium hoc denunciare: sciat aperte qui cingulum hoc assumit, quia ipse de [41] suo reddet ea, ei qui ab eo neglectus est male, quæ decuerat eum a delinquente accipere, insuper & majorem indignationem nostram experietur juste, utpote nostras jussiones transcendere præsumens.

CAP. VIII. [42].
De salario Quæstoris & ejus officialium.

MAxime autem omnium, qui hanc administrationem habet, & perpetue hoc ponet studium puris manibus omnia agere, & administratores [43] habere non sordidos, neque turpi acceptioni paratos,

---

1 Adde huic Novellæ tit. Codicis 25. lib. 11. *de mendicantibus validis.* 2 De officio quæstoris Jul. *const.* 74. περὶ τάξεως Κυαίστωρος καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀντιγραφέων. *Scrimg.* id est, de cohorte quæstoris ejusque adjutoribus & receptoribus, ἀντιγραφεὺς, scriba, contrascriptor, ut in hac inscriptione antiqua. Servato Cæs. XI. Fer. contrascriptori rationis summi chirographi. vide Cujac. 20. *observation.* 33. Galli *Controleur.* 3 Quæstor, de quo hic agitur, non palatii, de quo *Novell.* 35. vel exercitus, de quo *Novell.* 41. & 50. sed destinatus ad coërcendos homines otiosos, peregrinos, vagantes, cujuscunque conditionis, etiam ecclesiasticæ, fuerint. Ideoque huc referri potest titulus de mendicantibus validis *l.* 11. *Cod. tit.* 25. adde Petrum Gregor. 39. *syntag.* 6. ubi tractat de Otii crimine. Huic quæstori similes prope sunt, quos Galli vocant *Prevosts des mareschaux.* de quibus vide Papon. 4. *Arrest.* 12. & 2. *Notar.* 1. *c. des Prevosts des mareschaux.* Harm. *l.* 6. *tit. de dignitat.* §. 4. hunc quæstorem ἐρευνητὴν appellari, hoc est, inquisitorem, refert, quod ob eam rem constitutus sit, ut ἐν βασιλίδι, in regia, vel regia civitate pauperes inquirat, & scrutetur, & juniores ac valentes corpore, mancipibus & olitoribus & aliis id genus artificibus tradat, imbecilles ac senes sinat, læsis ac injuria affectis jus reddi procuret, & iis, qui auxilio egent, operam suam accommodet, & peregrinos in sua loca remittat. 4 De quibus dictum est *Nov.* 13. 5 Ἀρχὴν appellant Græci: Julianus *const.* 74. *n.* 270. magistratum. 6 Ereunadæ, inquisitores, quæstores. 7 Συνηγόρους. *Scrimg.* Scholasticos aliarum civitatum vocat Jul. *d. loco.* 8 Quodnam munus sit hujus quæstoris. 9 Coloni, *Julian.* 10 Hoc est qui ad privatos dominos suos pertineant. *Jul.* τελοῦντες ὑπὸ δεσποτείᾳ, Græci *hic.* 11 Hoc est, ut supplicent dominis. *Julian.* 12 Παρασκευάζειν τοὺς κεκτημένους θᾶττον αὐτοῖς διακρίνειν τὰ ἐφ᾽ οἷς ἀφίκοντο πράγματα καὶ ἐκπέμπειν αὐτίκα τυχόντας τῶν δικαίων. Hæc verba satis obscure reddita sunt ab interprete. Haloander ea refert ad ipsum Quæstorem, de quo hac Novella agitur, cui mandat hac Novella Justinianus, diligenter considerare, ad quos magistratus pertineant colonorum seu agricolarum Constantinopolim venientium controversiæ. Julianus Patricius *n.* 27. hoc ita exprimit: Quæstor cogat dominos, agricolas suos citius dimittere, quod & apertius. Nam κεκτημένους appellat agricolarum, rusticorum, colonorum dominos. 13 Εἰς ἐναντίωσιν τῶν κεκτημένων. *Scrimg.* si contra dominum nituntur, Jul. *hic. n.* 271. si cum dominis in disceptationem venerint. *Hal.* 14 Κατὰ τὸ συνδίκου σχῆμα. *Scrimg.* id est, more syndicorum litem propugnant. Jul. *hic.* Sic vasallis licet litigare adversus dominos per syndicum. 15 Id est, judici. 16 Agricolarum præsentia, in urbe superflua: absentia ab agris, damnosa. 17 Neque hoc quoque loco vetus interpres hunc locum satis assecutus est, ita se in gyrum vertit, ut hunc locum reddat. Sensus autem est: Quod si non unus agricola, sed multitudo rusticorum sit aliqua, quæ litem adversus dominum moturа in urbem venerit, Quæstor multitudinem illam continuo urbe excedere jubeat: ex ea tamen multitudine duos tresve seligat. οἵπερ κατὰ τὸ τοῦ συνδίκου σχῆμα τὴν δίκην ἀγωνιοῦνται, id est, qui more syndicorum litem absentis multitudinis & quasi universitatis nomine peragant: dum tamen & sic citius lis dirimatur. 18 Jul. *n.* 271. 19 Ἀκροώμενοι τῆς δίκης. Græci: qui & Judices, Julian. *ibic num.* 272. 20 Jurisdictionem tempore Justiniani dominos habuisse in suos domesticos, & agricolas & causis illis finiendis in prima instantia cognitores quosdam delegasse, quidam hinc colligunt. 21 Ὥστε διὰ ζῆν ἢ ἐκ τοῦ μεταιτεῖν ἢ τούτου πρὸς αὐτῶν ἐπιθυμίας οὐκ ἀρκοῦντος ἤδη πλημμελεῖν *Scrimg.* h. e. victum sibi quærant aut mendicent, aut etiam (si mendicitas non sufficit ad eorum aviditatem) peccandi licentiam quærant. 22 Id est, dominis. 23 Αὐτόχθονες, *Græci*, id est, indigenæ. adde Julian. *num.* 273. 24 Τῆς γῆς ἄχθος. Otiosos, terræ pondus inutile. 25 Προεστῶσιν ἀρτοποιητικῶν ἐργαστηρίων, id est, pistrinariorum. Jul. *hic.* huc refer historiam Cleanthis, de qua mox dicam. 26 Senatusconsulto Parisiensi anno 1532. mendicantes validi fossis urbium viisque purgandis addici jubentur. 27 Καὶ τὸν ἀργόν. 28 Ἀπελαύνειν, id est, expellant. 29 Mendicando homines ad delicta proniores fiunt, Jul. *hic n.* 273. 30 Otii & ignaviæ hæc pœna est ἀργίας γραφή. *c.* 10. J. ἀργία ignavia vetita est lege divina Genes. *c.* 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Job.* 5. *& can. qui non potest.* 13. *quæst.* 4. Homo nascitur ad laborem & avis ad volatum David *Psalm.* 128. Laborem manuum tuarum manducabis. *Eccles. c.* 7. non oderis laboriosa opera. *Eccles.* 5. comedat quisque & bibat e labore suo. Paul. 2. *Timoth.* 3. Qui noluerit operari, non manducet. Ea ratione quisque apud Ægyptios, ut & apud Sardoas 4. *Ælian.* 1. cogebatur apud præsides edere, unde viveret: id si non fecisset, aut non legitime vixisset, morte privabatur. Herod. 2. Idem Draco statuit, Plutarchus *in Solon.* Solon duritiem legis mitigavit, infamia otiosis indicta & bonorum publicatione, si ter otii convicti fuissent. Pollux 8. In hujusmodi otium & ignaviam Areopagitæ diligenter inquirebant. Valer. 2. *c.* 1. *c. de Areopag.* & extat exemplum Cleanthis apud Laërtium 7. *c. Cleanth. in princ.* Pertractus enim ad judicem & rogatus, unde viveret, hortulano, apud quem operas locabat, ac muliere, apud quam farinam pinsebat, testibus productis, absolutus est. adde Athenæum 4. *c.* 20. & 5. *c.* 2. Nicetam *apud Stobæum* 31 Otiosos & ignavos Græci cœno ac palude mergebant crate injecta. Tacitus *lib. de moribus German.* Hinc illa Francorum lex apud Beatum Rhenanum 2. *rerum German.* & *c.* 118. *legum Francicarum.* Mendici vagari per regiones non permittuntor. Suos pauperes quælibet civitas alito: illis, nisi manibus operentur, nullus quidquam dato. Aliam legem in mendicos severissimam vide apud Platonem 12. *de legibus.* & Caroli magni constitutionem in *Capitularib. Que. ad* 9. 32 Apud Athenienses invalidi corpore & mutilati, si a Senatu quingentorum tales probati fuissent, diebus singulis, ut quidam referunt, binos: ut alii, singulos obolos ex ærario capiebant: & Philochoro autore, novenas drachmas in mensem, ut legimus apud Suidam in verbo ἀδύνατοι. Adde Petrum Gregor. 15. *syntag.* 28. 33 Civitate παρὰ τῶν εὐσεβεῖν βουλομένων ἀποτρεφομένους. *Scrimg.* id est, ab iis alendis, qui pie volunt agere. Julianus, si misericordia Christianorum alantur. 34 Προσήκοντα. 35 Jul. *num.* 274. 36 Quæstor (de quo hic agitur) cognovit de superexactionibus executorum. 37 Ὅσα, id est, quæcunque. 38 Quæstor de crimine falsitatis judicet. adde Jul. *num.* 275. 39 Ἐν οἵῳ δήποτε πράγματι, ταῦτα ἀναζητεῖν, *Græci*: id est, in quocunque negotio ea requirere. Quæstor de crimine falsitatis judicabat. Jul. *hic*, *num.* 275. 40 Quæstoris pœna adeuntes contemnentis, Jul. *num.* 267. 41 Jul. *num.* 276. 42 Jul. *num.* 277. 43 Ὑπηρετουμένους. id est, officiales, Jul. *hic. num.* 277.

ſed pure & libere adminiſtrare: & ſi tale aliquid ſuper miniſtris peccatum invenerit, hoc etiam punire, & ex ipſis prius oſtendere ſuam firmitatem ſimul, & caſtitatem. Propterea enim & decem [1] libras auri occaſione expenſarum decernimus ei & ejus conſiliario ſolidos centum, & miniſtrantibus ad expenſarum cauſam ſolidos trecentos triginta damus annonæ, quorum etiam deſcriptionem huic legi apponi præcipimus, ut fiſci largitate contenti, alienis abſtineant: eruntque Dei & noſtri ſubtiles cultores, & e cœlo hanc noſtram fruentes providentiam & adminiſtrationem, cauſis facilius & legalius utentes.

CAP. IX.

De magiſtratibus & præſidibus.

DAmus autem adminiſtrationem habenti fiduciam & judicibus [2] inſiſtere [3], & ad nos referre, & ex ſe agere competentia: ut neque infirmitate, neque alio omnino culpatus, noſtro ſuper eo judicio minor appareat. Licentiam [4] vero ſimiliter ei damus publicis epiſtolis uti ad provinciarum præſides, ut ii qui remittuntur ab eo, mittant ad ſuas provincias ſine lite ibi ducturos: & ſi quo egent legitimo auxilio hoc percepturos: Illud maxime providere, non de iisdem ſecundo moleſtari (quod ſæpe) eos qui hic vane commorantur: deinde transmiſſos ab eo, rurſus remanere: & mox reverſos, ſecundarum ei cauſarum præbere occaſiones. Si enim denuo in hac feliciſſima civitate inveniat quoſdam nidificantes [5] fruſtra, qui liberati & ad propriam provinciam transmiſſi ſunt: his & caſtigationem imponat decentem, & vehementius iterum transmittat. Sic nobis etiam foris civitates habitabuntur, & magna civitas hac confuſione liberabitur. Si vero aliquos perſpexerit ſui officii in transmarinis [6] partibus collocare, qui etiam de foris convenientes inquirant [7], & hinc deſtinatos ſuſcipientes, ad provincias dirigant: & hoc agat, quod utile eſt reipublicæ per omnia venatus.

CAP. X.

HÆc omnia ſancimus noſtrorum ſubjectorum curam habentes: ut non ſuas provincias deſerentes hic atterantur, & moriantur forſan propriis privati, & neque paternis [8] fruentes ſepulturis: eo quod & ante nos ponentibus leges, & rempublicam conſtituentibus, hæc non tranſitorio ſtudio fuerunt; ſed & pigritiæ fuit quædam ſcriptura [9], & peregrinos omnes perſcrutabantur, & neque novum, neque leve hoc cauſis ſtudium, bonum quidem & antiquum, neglectum vero in medio ab univerſa lædente negligentia, paulatim periclitatum eſt corrumpi & perimi: donec nos prodeſſe hoc, & utiliſſimum invenientes, rurſus in rempublicam introducimus. Sicut [10] enim præbemus incorruptum eum, & ejus officium eſſe volumus, & nihil extra quæ a nobis dicta ſunt accipere: ita & indemnes eos ſervari jubemus, ut neque occaſione codicillorum, neque per occaſionem annonarum, neque per aliam quamlibet cauſarum, aut in ſacrum noſtrum palatium, aut in forum tuæ celſitudinis occaſione codicillorum aut præceptorum aliquid dare nunc, aut in futuro tempore immenſæ tuæ celſitudinis occaſione emolumentorum quæ per eos impenduntur ei, aut conſiliario, aut ejus officio: ſed undique eis pura ſervari quæ noſtra largitate dantur, ſufficiet enim omnibus pro medela decenti germane eum gubernantem cingulum univerſis utiliſſimum eſſe.

EPILOGUS.

† Quæ igitur noſtræ placuerunt poteſtati, cognoſcens tua celſitudo, omnia ad effectum perducere feſtinet, approbetque noſtram providentiam: quia & novum cingulum adjecimus, & noſtrorum ſubjectorum per omnia curam habemus. Dat. 7. Id. Maji, *Conſtantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. A. Ann. XII. [11] ARIONE [12] V. C. CONS.

TIT. X.

DE EMANCIPATIONE.

Conſtitutio quæ dignitatibus & epiſcopatu (filium) liberat patria [13] poteſtate [14].

NOVELLA CONSTIT. LXXXI.

Imperator Juſtinianus Auguſt. ſacro ſenatui hujus regiæ civitatis.

PRÆFATIO.

QUicquid ad utilitatem & ornatum reſpicit a Deo traditæ nobis reipublicæ, hoc ſemper cogitantes ad effectum deducere feſtinamus. Igitur etiam dudum legem [15] ſcripſimus ſuper glorioſiſſimis noſtris *patriciis*: quæ liberos eos, dignitatis collatione, paterna poteſtate demonſtrat. Non enim decens putavimus, ut hos quos nos in officium patrum provehimus noſtrorum, hi ſub aliena ſint poteſtate. Nam ſi emancipationis actio dudum quidem & per eas quæ nuncupantur legis actiones, facta cum injuriis [16] & alapis [17] liberabat eos hujuſmodi vinculis: quomodo futuri eſſent codicilli omnium honeſtiſſimi dati a præſidente univerſis imperio, non eos poſſe paterna poteſtate liberare? Nunc autem clementius aut etiam honeſtius in republica cogitantes: ſed ſuper glorioſiſſimis conſulibus, qui proprium nomen ipſi poſt [18] imperium præbent: & ſolis conſularibus codicillis honorantur: & ſuper cingulis quæ liberare a curia poſſunt, hoc eſt præfecturæ & magiſtri militum: dicimus autem in ipſis ſedibus & operibus agnitis hoc ipſum ſancimus eſſe, ut omnis talis dignitas, aut etiam cingulum hujuſmodi acquiſitum aliquibus quoſcunque nos probaverimus quod eos liberet a curia [19], hoc valeat, & ut poteſtate eos liberet patrum atque avorum. Nam ſi ſancivimus, ut ſi quis ſervus [20] ſciente domino mereatur militiam, aut quamlibet dignitatem adipiſcatur, repente ab imperio liberetur, & in ipſam rapiatur ingenuitatem: quomodo non eſt juſtum, tantos promerentem codicillos, non etiam paterna poteſtate liberum fieri?

CAP. I.

PRopterea igitur hac honeſtiſſima utentes lege, ſancimus & ordinarios conſules [21], ſi ſub poteſtate conſiſtant, una cum ipſo verbo, quo hoc his donatur officium, ſuæ poteſtatis fieri: nec non & iis qui honorantur [22] ab imperio per conſulares codicillos, ſi ſub patris ſunt manu, fieri codicillos eorum ſuæ poteſtatis occaſionem. Et ſi quos nos per univerſas diœceſes glorioſiſſimos Præfectos ſacrorum noſtrorum prætoriorum inſtituamus, aut in præfectura civitatis utriusque Romæ provexerimus, aut in quolibet magiſterio militari: hos repente etiam ſuæ poteſtatis fieri. Eum namque qui [23] tantorum judex eſt, & tantis jubet, manere ſub poteſtate alterius, & non inter eos qui ſuæ poteſtatis ſunt, ſcribi, noſtrarum indignum judicavimus legum ſimul & temporum. §. 1. Generaliter autem, ſicuti dictum eſt, ſancimus: ut omnis dignitas & omne cingulum a [24] curia liberare valens, hoc etiam ſuæ poteſtatis præmium honoratis præſtet, & nobiliores [25] adhuc patres oſtendat. Si ergo ab imperio ſic honoratorum aliqui ſint patres: qui ſi non hoc eſſet, etiam ipſi pariter ſtuderent imperium pro iſtis petentes: quapropter ſive eſt aliquis nunc quidem ſub poteſtate iis fruens honoribus aut cingulis, quos in primis enumeravimus, ſive poſtea erit, etiam hunc jus poteſtatis ſuæ ſequatur, & [26] peculium ei donans, & arbitrii liberi eſſe præbens: ac digne agere honore & judicio ſuper his ab imperio habito. hoc enim multo major patribus laus erit, & lætitiæ occaſionem præbebit magnæ.

CAP. II.

Ut liberati per dignitatem patria poteſtate, legitima jura intacta habeant.

ILlud quoque cavemus, ut [27] non has tales ſuas poteſtates ſimilia præbere, qualia aliæ per emancipationes fiunt, ſed præcipuum quoddam præmium imperium conferre talibus ſuis poteſtatibus. Non enim volumus eum qui ita ſuæ poteſtatis fit, perdere aliquod legitimorum jus, ſed ſint & generi ad eos, & ipſis ad genus intacta legitima, & ex natura ſervata jura: & filii [28] eorum poſt mortem avorum ſub eorum recidant poteſtatem, ac ſi contigiſſet eorum parentes morte ſuorum patrum, & non ex præſenti lege, ſuæ poteſtatis fieri: & merito filios poſt mortem ſuorum patrum ſub poteſtate habere, ut nihil horum quæ ab imperio conferuntur, eis deeſſe videatur: quoniam *omne bonum, ſive a Deo* [29] *acquiritur hominibus, ſive ab imperio ſequente Deum, decet eſſe manſurum* [30], *& omnis malitiæ ac diminutionis extraneum.*

CAP. III.

Ut per [31] *epiſcopatum liberetur filius patria poteſtate.*

PAlam vero eſt nullum eſſe qui neſciat, præ omnibus ſanctiſſimis epiſcopis ipſa ordinatione [32] etiam ſuam poteſtatem [33] acquiri. Qui enim omnium ſunt ſpirituales [34] patres, quomodo ſub aliorum poteſtate conſiſtant? Sed convenit [35] etiam eos hujuſmodi potiri honore, & hoc etiam ex hac noſtra legiſlatione frui.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis viſa ſunt ad veſtram reverentiam & honorem, o colendiſſimi patres, volumus in perpetuum ſplendere noſtræ Reipublicæ tam ad noſtrum ornatum quam ad noſtræ largitatis probationem: quam noſtris patribus, & conſulibus, ſacerdotibusque contulimus. Dat. 15. Kalend. April. CP. DN. JUSTIN. PP. A. ARIONE V. C. CONS. [36].

1 Id eſt, 702. aureos. 2 Judices inquietare dixit, Jul. *num.* 277. 3 Αρχουσιν ἐνοχλεῖν. 4 Jul. *n.* 278. 5 Εμφωλεύοντας, nidulantes. 6 Εν τοῖς πέραν ὁρμητηρίοις ἱδρῦσαι. *Scrimg.* in ultra marinis navium ſtationibus collocare, *Hal.* in portubus. Julian. *hic num.* 289. Quidam intelligunt partem illam civitatis Conſtantinopolitanæ, quæ ex Aſia Conſtantinopolim reſpicit. 7 Qui ſint, ſeu unde veniant, & quam ob cauſam. Jul. *d. loco.* 8 Eſt enim grave, paternis ſepulchris carere, ut & domo paterna. *l.* 22. *C. de adm. tut.* 9 Αργίας γραφὴ, *Scrimg.* ceſſationis. Julian. *n.* 290. id eſt, actio moræ & lentitudinis, de qua dixi 8. *cap.* 5. Refert Gellius 4. *cap.* 20. Apud cenſores deliberatum fuiſſe de nota alicujus, qui ad cenſorem advocatus, ſtans in jure, clare nimis & ſonore oſcitaſſet, tanquam illud indicium vani animi foret & hallucinantis, fluxæ atque apertæ ſecuritatis. 10 Jul. *num.* 291. 11 13. ut ſit annus 539. 12 Lege, Apione.
13 Et ſervili & adſcriptitia. adde *Nov.* 123. *cap.* 4. & 1. Cajum 6. & 2. Paul. *ſent.* 25. 14 Περὶ αὐτεξουσιότητος *Scrimg.* id eſt, de libera ſui poteſtate & emancipatione, quomodo jus poteſtatis diſſolvatur. Julian. *conſt.* 75. adde 1. *Inſtit.* 12. & 8. *C.* 49. de ſolutione patriæ poteſtatis *Index Regens.* Porro hinc ſumpta eſt Authent. *Sed epiſcopales C. de epiſcop.* 15 Patriciatus dignitas patria poteſtate liberat. vide *l. ult. C. de conſul.* de collata patriciatus dignitate Caſſiodoro a Theodorico rege, vid. Caſſiodorum *ipſum* 1. *Var.* 3. & 4. vid. *l. ult. C. de conſulib.* 16 Μεθ᾽ ὕβρεων καὶ ῥαπισμάτων. *Scrimg.* injurioſa rapiſmata, quæ hic appellantur, *l.* 6. *C. de emancip.* Claudianus *l. de conſulatu Honorii*, vocat gratum ictum, felicem injuriam. Hinc manumiſſio dicta, quod manus immitteretur manumiſſo. Ambroſius 2. *epiſt.* Libertas, quam manumiſſus accipit & palma lictoris donatus adquirit. Cornut. *in Perſ.* Quoties manumittebant, eos alapa percuſſos circumagebant. Seneca 1. *epiſt.* Qui ſe Philoſophiæ ſubjecit & tradidit, ſtatim circumagitur, id eſt, fit liber. adde Cujac. 5. *obſ* 13. ſed præſtat dici ῥαπίσαι eſſe, virga cædere, non manu: ῥαπὶς enim Heſychio, virga eſt. 17 Symbolum erat aliquod in omni fere actu legitimo, quemadmodum in emancipatione alapa, *ut hic*: in mancipatione æs & libra. Ulp. 19. §. 2. in cretione digitorum crepitus, vid. Cujac. *hic.* adde quæ ſcripſi de ſymbolis ad *l.* 1. *in fin. ff. de verb. obl.* 18 Vid. *Novell.* 47. *ſupr.* 19 Senſus eſt, Non modo conſulatum, *l. ult. C. de conſulib.* ſed & omnes dignitates, quæ curia liberant (de quibus vid. *Nov.* 38. & 70.), patria poteſtate liberare. 20 Servus ſciente domino militiam adeptus, intelligitur manumitti, facit §. 4. *Inſt. quib. mod. jus patr.* 21 Conſulatus dignitas patria poteſtate liberat. *c.* 3. *J. hic.* adde *l. ult. Cod. de conſulib. l. ult. C. de decurionibus.* 22 De honorariis conſulibus alias dixi. 23 Abſurdum eſt, eſſe in poteſtate patria aliquem, qui tot hominum ſit judex, totque negotiis imperet. 24 Vid. *Nov.* 38. & 70. 25 Parentum favore hæc etiam conſtitutio lata eſt. Feudum autem nobilitare hinc colligas, & filii dignitatem ad patres etiam pervenire; *ut hic.* An ad matres? vid. *l.* 1. *in fin. ff. de ſenatorib.* 26 Effectus emancipationis. 27 Græciſmus hic eſt, ut ſit ſenſus: lege cavemus, & ne ſuæ poteſtatis modi per hanc Novellam introducti ea jura tantum præſtent, quæ alii emancipationum modi præſtant, ſed majora. 28 Paterfamilias dignitate factus ſeu emancipatus legitima jura intacta in familia ſua habet, ideoque liberi ejus (quos habuit, dum filiusfamil. eſſet) poſt mortem patris ejus in ipſius tranſeunt poteſtatem. Jul. *num.* 293. alias emancipati, ſeu alio modo, quam per dignitatem emancipati, patre mortuo non obtinent jus poteſtatis in liberos ſuos, quos filiifamilias ſuſceperunt, hoc eſt, ante emancipationem & tum, cum in poteſtate patris eſſent, eſt igitur hic locus exceptio ad *leg.* 5. *ff. de his qui ſunt ſui vel alieni juris.* 29 Dona Dei ἀμεταμέλητα. 30 *Nov.* 10. §. 1. & *c.* 16. *de reg. jur. in* 6. 31 Jul *num* 294. 32 Αμα τῇ χειροτονίᾳ. *Scrimg.* ex ipſa conſecratione. Jul. *conſt.* 75. *num* 294 33 Liberantur etiam curia epiſcopi, *Novell.* 123. 34 Epiſcopi patres ſpirituales, *ut hic.* *Paul. ad Galatas c.* 4. *ibi*: Filioli mei, adde Baſilium in *Pſalm* 34. 35 Antea non obtinuerant, *l.* 34. *C. de epiſc.* 36 Id eſt, anno 539.

TIT. XI.
DE JUDICIBUS [1], ET UT NULLATENUS CUM JUREJURANDO ELIGATUR ALIQUIS JUDEX QUOD PERMANEAT EI: ET UT APPELLATIONES ACCIPIANT MODIS OMNIBUS JUDICES: ET UT IN MEDIA LITE FACTÆ FORMÆ QUOMODO OPORTEAT DECIDI COGNITIONEM, NON ATTENDANT JUDICES.

NOVELLA CONSTIT. LXXXII.

Idem Imperator Augustus Joanni gloriosissimo prætoriorum Orientis iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

A Zenone piæ memoriæ scripta est lex [2] *de judiciorum ordine*, multas quidem mutationes subsequentibus suscipiens temporibus: ad hoc autem pervenit, ut paulatim pene omnino caderet, nam & qui in ea conscripti sunt *Pedanei* [3] *judices* humanam omnes reliquerunt vitam, & plurima definiti juris tacita sunt, & certam non meruerunt memoriam: sed usus hæc percipiens, in aliam transtulit figuram. Nos igitur videntes omnino confusum judicum schema, existimavimus oportere hac lege determinare quæ decentem ordinem imponat causæ. Non enim existimavimus oportere habere judicum quorundam nomina, maxime legum [4] ineruditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. Nostris enim administratoribus adsunt modis omnibus etiam Assessores [5], & [6] ea [7] quæ legum sunt explicantes, & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis quas apud nos habent, merito judiciorum complent partem per suorum præsentiam Assessorum. Illi autem neque cingulum [8] habentes, neque nobis ministrantes, nisi potuerint per se nosse quod justum est, sed aliunde emendicare judicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ [9], non eis qui ex se quod agendum sit sciant, lites tradere, sed sinere eos quærere alios, a quibus liceat discere, quæ ipsos in judicando eloqui decet? Hæc nos merito ad præsentem erexerunt, nostrorum subjectorum curam agentes & volentes eis etiam quæ de judiciis sunt in promptu esse atque facilia, & absque omni dilatione transigenda.

CAP. I.
De judicibus a Justiniano electis.

VEtus igitur schema Zenonis constitutionis [10] piæ memoriæ quæ unicuique Prætorio [11] certos definivit judices [12], omnino perimimus: eligere vero perspeximus in rebus utilibus habentes attestationem qui communes omnium erunt judices, tanquam undique electi. & hoc quidem gestum est: & electi sunt a nobis judices, *Anatolius* vir spectabilis jam advocatione [13] dudum completa, & inter spectabiles fisci advocatos deputatus: ac *Flavianus*, qui nunc advocatus [14] fisci consistit: & *Alexander*, & *Stephanus*, & *Mennas*, eloquentissimi advocati, & pedanei judices tui fori: & *Alexander* [15] alter, quem pedaneum [16] judicem esse prætorii gloriosissimi Magistri sacrorum officiorum cognovimus: & duo subsequentes alii advocati [17] tui fori [18], *Victor*, & ex Quizico [19] *Theodorus*. Ex advocatis itaque isti judices præponantur. §. 1. Quia vero competens est esse etiam majores judices aliquos dignitate provectos, experimento causarum multarum, aut plurimi temporis exercitatos, magnis cingulis, aut multitudine horum exercitatos, qui etiam nostræ observent pietati: ideo perspeximus ex gloriosissimis quidem patriciis *Platonem* gloriosissimum [patricium] longum qui in urbana præfectura obtinuit tempus, & secundo in illis sedibus constitutus est, & *Victorem* gloriosissimum & ipsum, qui tam in magna Hellade, quam in nobili Alexandrinorum civitate administravit, & Præfecturæ urbanæ tenuit præsulatum, & neque legum inexpertum, & *Focam* [20] gloriosissimum inter nostros annumerandum judices, virum quæcunque sedes noverit laudatum, quam sibi præstantem, insuper & quæ legum sunt scientem. Inter hos *Marcellum* quoque magnificentissimum, semper quidem eum nobis præsentem & circa justitiæ miramur observationem, & ab omnibus pene nos adeuntibus propter hoc petitum scimus, & consiliario utentem laudabili, quatenus disponere quæ ex legibus sunt, possit, id est *Appione* [21] viro spectabili, & fisci advocato, & in aliis habente testimonium optimum tam apud alios, quam a nobis ipsis.

CAP. II.
Ut judicibus tantum hac lege datis delegare causas liceat.

JUdices itaque post nostros administratores [22] hos esse volumus: & his omnibus negotia secundum quod nobis visum fuerit, delegamus. Si quis autem nostrorum judicum deputare [23] voluerit causas, iis qui definiti sunt a nobis pedaneis judicibus tradat, & alteri omnino nulli, nisi consiliariis suis commiserit particulares [24] examinationes: ipse [25] pro omni negotio judicium portaturus.

CAP. III.
De ordine & tempore quo judices sedere debent.

SEdebunt [26] autem hi *Pedanei* judices continue, & nunc in regia *Basilica* [27] in quibus & nunc domunculis judicant, matutino mox & meridie [28] & vespere audientes causas, non solum quæ post legem movendæ sunt apud eos [29], sed etiam alias quæcunque apud alios [30] quidem sunt secundum antiquum motæ schema, nunc autem a nobis ad eos mutari præceptæ sunt.

CAP. IV.
De provocationibus.

ILlo custodiendo: Ut si sub [31] appellatione a pedaneis judicibus aut gloriosissimis viris fiant causæ, & ipsæ quidem a nobis delegatæ sint secundum quantitatem aut in commune [32]: apud gloriosissimos judices nostros examinabuntur: aut aliis secundum consuetudinem sacrarum consultationum delegabuntur. Si qui tamen gloriosissimorum nostrorum judicum causas eis delegaverint: ad eos qui hos miserunt, eis audientibus appellatio remeabit: ab illis autem rursus secundum prædictum modum talia judicabuntur.

CAP. V.
De jurisdictione judicum pedaneorum.

AUdient igitur omnes quidem litem usque ad trecentos solidos existentem sub schemate annotationis [33]. Sic enim velocius lites judicabuntur, & circulis cognitionalibus ac temporis contritione omnes litigantes liberabuntur. Palam vero est, quia etsi *per* [34] *annotationem* audient causas: veruntamen dabunt terminum per scripturam, qui eorum manifestet sententiam: appellationibus in his nulli penitus petimendis: nisi forte tertio [35] appellare voluerit [36], aut per [37] contumaciam defuerit, talibus [38] enim etiam appellationum perimitur ratio.

CAP. VI.
De appellationibus, ut cursum duorum mensium habeant nullaque amplius concedatur reparatio.

APpellationes autem ex hac magna civitate a pedaneis judicibus non ultra duos menses habere inducias in cursu fatalium [39] volumus: post quos necesse est fatales [40] suum inchoare cursum: ea quæ vocatur a legibus reparatio [41] locum in his nullum habente.

CAP. VII.
Ut sportularum modus lege [42] Justiniani introductus servetur.

NUllo quoque præsumente transcendere quæ in sportulis, aut in litis expensis a nobis disposita [43] sunt: sed omnibus his contentis, & formidantibus pœnam quam in talibus sacra nostra constitutio terminavit. §. 1. His qui causas præparant, sic existentibus, sicut & militiæ figura hactenus definivit, unoquoque tamen judice duobus quidem exceptoribus utente, & duobus causas præparantibus [44] & complentibus: non valentibus eis pluribus quam duobus omnino ministrare judicibus. hos autem omnino locupletes, & probatos esse: ut neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque maligne agatur: sed periculo officiorum [45], aut scholarum, aut scriniorum præbentium eis super eos electionem simul & ministerium: & vel si quid ab eis peccatur, ad illos qui deputant eos, referri exinde periculum, qui omne damnum eorum causa factum iis, qui ab eis læsi sunt, curabunt. Necessitatem habentibus etiam competentibus [46] judicibus, si eis interpellatio fiat præparare modis omnibus eos qui ex officiis suis aut scholis aut scriniis eligunt ministrantes, hinc læsis damnum curare. Si vero judex aliquam senserit malignitatem ab aliquo ministrantium fieri, expellat quidem auditorio suo eos qui non cum utili opinione causis utuntur: alios autem instituat, sententia & electione eorum quibus hoc (sicuti prædiximus) periculi est.

CAP. VIII [47].
Ut in locum remoti judicis alius a principe subrogetur.

SI quis autem aut gloriosissimorum, aut eloquentissimorum judicum removeatur judicare pro qualibet causa vel necessitate: non aliter alter in ejus succedat auditorium, nisi hoc nos [48] decernentes, alii tradiderimus pro eo causarum examinationem.

CAP. IX.
Ut [49] duos in exordio & duos in fine litis aureos accipiant pedanei judices.

NE autem circa hæc labor sine mercede nostris fiat pedaneis, sancimus eos in unaquaque dicta apud eos causa, vel si divinitus fuerit deputata, duos [50] quidem aureos ab utraque parte in contestatione litis accipere, & duos in fine negotii, & ultra hoc nihil, (quod etiam prædecessores nostri definierunt) sed his contentos esse solis: privilegiis [51] quippe quæ in diminutione sumptuum quibusdam concessa sunt, omnibus integris secundum suum ordinem conservandis. Hoc autem dicimus in litibus transcendentibus quantitatem aureorum centum. Si enim usque ad hoc mensura fuerit litium: nihil eos audientiæ [52] causa volumus exigi, qui enim ita parvæ quantitatis exactionem facit, pro maxima parte victoria sic pauperem fraudat. Et

1 Pedaneis scil. eisque urbanis. Jul. *const.* 76. Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershus. *part.* 9. *c.* 6. Ans. 2 Vid. quæ adscripta sunt *l.* 5. *C. de pedan. judic.* 3 Διαιτηταὶ Græcis & Juliano dicuntur, qui hic pedanei judices, nonnullis commissarii judices. 4 Imperiti legum, & usu rerum destituti, indigni sunt munere judicandi, vid. *l.* 2. *ff. quod quisque juris.* 5 Πάρεδροι, assessores, qui τῶν ἀρχόντων σύμπονοι 7. *Eclog.* 1. *cap.* 1. 6 Assessor magistratus, ea, quæ sunt legum, explicat, & occupationes magistratuum ipsorum adimplet. vide quæ scripsi ad *l.* 2. *ff. quod quisque jur.* 7 In adsessoribus peritia juris requiritur. *l.* 1. *ff. de offic. adsess. l.* 1. *Cod. de assessor.* 8 Cingulum habere est ἀρχὴν ἔχειν. 9 Vitium est reip. peritis legum causas dijudicandas non tradere. 10 De qua vid. *l.* 5. *C. de pedan.* 11 Δικαστηρίῳ, id est, judicio. 12 Iidem διαιτηταὶ dicebantur, Julian. *hic.* 13 Fisci sc. Jul. *hic.* 14 Τῷ δημοσίῳ συνήγορος. 15 Ἀλέξανδρός τε ἕτερος. *Scrimg.* Alexander alter. *Jul.* 16 Pedaneos judices apud magistratus fuisse, hic locus argumento est. 17 Scholastici viri. Jul. *hic.* 18 Dahiel & Victor. *Hal.* 19 Quizicetius, Jul. *hic.* 20 Φώκαν *Scrimg.* Focatem. Jul. *hic.* 21 Appione scholastico consiliario. *Jul.* 22 Ἄρχοντας, magistratus populi Romani. Julian. *n.* 296. 23 Παραπέμπειν δίκας, deputare causas, ut *hic.* delegare, ut apud Julian. *d. loco.* 24 Τὰς κατὰ μέρος ἐξετάσεις. 25 Hoc est, ipse sententiam dicat *Jul.* 26 Sententiam non valere, nisi feratur a judice stante, hinc colligunt, vid. Rol. a Valle 1. *cons.* 41. *num.* 14. 27 Ἐπὶ τῆς βασιλείου στοᾶς. *Scrimger.* In Basilica, Jul. *hic n.* 297. in porticu regia, in foro. Synesius *in epist.* τὴν στοὰν τὴν βασίλειον τὸ πάλαι κριτήριον. In eadem porticu Agathias 3. scribit, se a mane ad occasum libellis litigantium dedisse operam: quibus ostendit, ex pedaneorum notariis se fuisse. 28 Pedanei a mane usque ad vesperam sedent, hinc colligunt noctu judicari posse, de quo alias dixi ad *l.* 2. §. 31. *ff. de orig. jur.* 29 Apud diætetas. *Jul.* 30 Id est, apud abrogatos diætetas. Jul. *hic.* 31 Ἐφέσιμοι δίκαι, causæ, in quibus appellatum est. 32 In commune procerum. *Jul.* εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἐνδοξοτάτων ἡμῶν ἀρχόντων. 33 Ἐν σχήματι παρασημειώσεως. *Scr.* more quidem παρασημειώσεως, Jul. *n.* 299. παρασημείωσις complectitur τὰ κυριώτερα τῶν λαλουμένων ὡς ἐν συνόψει καὶ δι' ὀλίγων, huic contraria σημείωσις, quæ minuta complectitur judicii, ὑποσημείωσις vero subscriptio libellorum. 34 Κατὰ παρασημείωσιν. 35 *l. un. C. ne liceat in una & eadem causa.* 36 Maluerit. Jul. *n.* 299. 37 *l.* 1. *Cod. quor. appellat.* 38 Hoc est, Tertia provocatio illicita est, & contumaces condemnati appellare non possunt. *Jul.* 39 Τῶν κυρίων. de fatalibus diebus dixi alias. 40 Τὰς κυρίας. *Scrimg.* statutos legibus dies. Jul. *hic n.* 300. 41 Σταπαρατίον. *Scrimg.* ut ex hoc loco suspicio sit, apud Græcos legendum, ῥεπαρατίον, non στεπαρατίον. Nam & reparatæ hic apud veterem interpretem & Julianum legitur *n.* 300. 42 *Nov.* 17. *c.* 3. Goth. De Jure Canonic. dantur tantum viatica. *cap. cum ab omni. extr. de vit. & honestat. cleric. c. statutum.* §. *insuper. De rescript. in* 6. Ans. 43 *Nov.* 8. & 17. *c.* 3. 44 Hos Julian. vocat exceptores eo sensu. Unusquisque judex habeat duos exceptores fideles & probatos &c. 45 Τάξεων ἢ σχολῶν ἢ σκρινίων. 46 Id est, magistratibus. 47 Jul. *num.* 302. 48 Princeps judices pedaneos urbanos eligit. 49 De salariis judicum. Julian. *n.* 303. Goth. Dignus est operarius sua mercede. 1. *Timoth. cap.* 5. 1. *Corinth. cap.* 9. *can. charitatem.* 12. *quæst.* 2. Aucto labore muneris augetur stipendium. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 514. & *cas.* 223. Felin. *ad cap. cum olim. n.* 1. *extr. de re judic.* Ans. 50 Pedaneis dantur δικαστικὰ sive sportulæ: magistratibus non dantur, quia ampla salaria habent. Pedaneis permodica, duarum scil. librarum auri, neque in omnibus causis, sed in iis tantum, quæ excedunt summam 100. solidorum J. *hic, vers. hoc autem.* 51 Privilegia sumptuum judiciariorum nonnullis data sunt. 52 Δι-

neque

neque in hoc solummodo stamus, sed etiam de proprio ipsi largimur. Volumus enim unumquemque istiusmodi pedaneorum, annis singulis a mensa tuæ celsitudinis percipere duas [1] libras auri, & his esse contentum solis, & neque redimi: & aurum omnino despicere. Propterea enim eligimus fiscum [2] minuere, quatenus horum unusquisque contentus nostra largitate & quaternis aureis, puras Deo & nobis & legi custodiat manus, cogitans quæ a prioribus legislatoribus de his definita sunt.

CAP. X.

Ut judex rationem expensarum examinet [3].

OPortet [4] autem expensarum rationem judices omnino examinare [5]. (Et quia hoc bene Zenonis piæ memoriæ decrevit sententia & auctoritas: & nos non dedignati sumus partem etiam hoc nostrarum facere dispositionum.) Maneat ergo etiam nunc in eodem schemate custoditum: illo solo adjecto, si jusjurandum intulerit de expensis judex victori, scilicet cum quantitate quæ visa erit ei recte se habere: (quam taxationem vocant leges) deinde ille juraverit: non habere licentiam judicem minus quam juratum est, condemnare, neque videri clementiorem [6] lege quæ hæc disponit. si tamen perspexerit neutrum sumptuum subdere rationi: & propter negotii forte varietatem, hoc ipsum decernat sua sententia [7]. Omnibus aliis super appellationibus [8], sicut prædiximus, & excusationibus, & ut non prompte, & cum necessitate fiant litis contestationes, sed habeant viginti dierum inducias [9], & quidquid aliud judiciale decrevimus: in propria virtute manentibus.

CAP. XI.

Ut arbitri per compromissum non per sacramentum assumantur.

QUia [10] vero multæ quædam nobis fiunt interpellationes, eligentibus quibusdam judices penitus ignorantes [11] leges, & experimentum, & prone jurant judicibus se contentos, quibus nequaquam quispiam quodlibet credat: deinde suadent forsan etiam judicibus quasi sibi præbere jusjurandum juris, neque quid sit justum, neque ejus observationes scientibus: & merito læsi ipsi rursus volunt examinari negotium, obliti jurisjurandi quod juraverunt: causa nobis subversione digna visa est. §. 1. Et quia cognovimus ex rerum experimento incautum hoc esse, sancimus de cætero nullum [12] fieri omnino judicem [13] arbitralem, & cum jurisjurandi cautione judicare: ne ex hoc in perjurium invitum incidant homines propter judicum ignorantiam pejerare compulsi: sed omnino qui judicem aut judices eligunt, cum pœna [14] eligant eos, quatenus partes ad invicem coëant, & necessitatem habeant aut contentæ esse judicio, aut si retractare voluerit alter, det multam, & sic licentiam habeat discedere reus ab iis quæ judicata sunt, & ad aliud venire auditorium: nostris judicibus si aditi fuerint, exigentibus multam: & iis qui eam jussi sunt accipere, restitui præparantibus [15]. Scientibus iis qui judices eligunt, quia si hoc non egerint, neque stipulati fuerint pœnam, sed existimaverint [16] sufficere sibi ex jorejurando cautionem: deinde judices sic electi noceant eis, si quidem ex studio [17], a domino Deo [18] pœnas perjurii sustinebunt: si autem ex ignorantia hoc passi fuerint, nihil præter jusjurandum erit eis amplius: quia neque perjurium volumus ab aliquo inferri, neque rursus litigantes sustinere damnum magnum propter judicantium ignorantiam citra jurisjurandi reverentiam permittimus. Omnibus ante sancitis sive ex antiqua legislatione, sive a nobis de compromissariis judicibus, aut arbitris, extra tamen necessitatem jurisjurandi, in propria virtute manentibus, & nequaquam ex hac nostra lege novandis.

CAP. XII.

De [19] *appellationibus, & ne cui eas non recipere liceat.*

NOstros tamen judices omnibus modis suscipere appellationes sancimus, & nulli licentiam esse penitus hoc repellere præter solam tuam eminentiam: cui hoc ab initio largitur imperium, retractationis [20] introducens auxilium.

CAP. XIII.

De diversis rescriptis [21] *ad judices directis.*

OMnis autem judex sive cingulum habens, sive aliter judicans [22] custodiat leges, & secundum eas proferat sententias: & vel si contingat jussionem nostram in [23] medium, vel si sacram formam, vel si pragmaticam procedere [sanctionem] dicentem aliter agi, sequatur legem: nos enim volumus obtinere quod nostræ volunt leges. Si enim sub appellatione lis fiat, judex quidem suscipiat modis omnibus oblatam appellationem, nihil penitus excusans, in quibus omnino licet appellare: auxilium vero circa appellationes omnibus adjacet, per quod licet læso & queri, & mereri correctionem aut ab iis qui de appellatione judicant: aut a nobis ipsis, si ad nos sententia referatur.

CAP. XIV.

De relationibus [24].

SI quid autem audientes judices putaverint esse dubium: damus [25] eis licentiam de his nuntiare nobis, & consulere nos, ut discant quæ necessaria sunt, & ita quod agendum est explicent, & faciant justa simul & rationabilia judicia.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & propter nostrorum subjectorum utilitatem gesta sunt, hic & in imperiali proponat basilica, & in aliis partibus nostræ regiæ civitatis, ut universis hæc fiant manifesta, & discant quia per omnia nobis cura est eorum utilitatis pariter & æqualitatis. Dat. ARIONE [26] V. C. CONSULE.

TIT. XII.

UT CLERICI [27] APUD PROPRIOS EPISCOPOS PRIMUM CONVENIANTUR, ET POST HOC APUD CIVILES JUDICES.

NOVELLA CONSTIT. LXXXIII.

Idem Augustus Joanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

PLurimas sacras scribentes leges & de Deo amabilibus episcopis, & reliquo omni sacerdotio, necnon de reverendissimis monachis, & nuper hoc agentes, in quibus volumus reverendissimos monachos, apud solos [28] civitatis episcopos, sub quibus sunt monasteria, conventiones suscipere: petiti sumus a Menna Deo amabili archiepiscopo hujus felicissimæ civitatis, & universali patriarcha, reverendissimis clericis hoc dare privilegium [29], ut si quis habet adversus eos quamlibet pecuniariam causam, prius ad Deo amabilem archiepiscopum pergat sub quo constitutus est, & interpellet eum, & [30] ex [31] non scripto judicium mereatur. & si hoc fiat, nec inquietet eum, nec trahat ad auditoria civilia, neque a sacro [32] eum vacare faciat ministerio, sed ex non [33] scripto examinetur negotium sine damnis, & accipiat formam forsan etiam scriptam, si hoc quoque partes voluerint & poposcerint, & liberentur alterutro [34] certamine. §. 1. Si vero aut propter causæ naturam, aut propter quandam forte difficultatem non fuerit possibile Deo amabili episcopo decidere [35] negotium, tunc licentiam esse & ad civiles judices pergere, & privilegiis omnibus custoditis, quæ reverendissimis clericis sacræ præstant constitutiones, & litigare & examinationem fieri, & terminum imponi liti, & ita liberam fieri causam clarissimis judicibus secundum nostras constitutiones vel leges studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere, ut non propter hujusmodi causas sacris ministeriis vaceantur obsequiis, & cum oporteat Deum placari & decentia sacerdotibus agi, auditoriis detineantur & illis turbis, atque inhærente tumultu litigantium animabus. §. 2. Si tamen de criminibus conveniantur, si quidem civilibus, hic quidem competentes judices [36], in provinciis autem earum præsides sive judices, non transcendente lite mensium duorum spatium ex quo litis contestatio fit, quatenus brevis imponatur causæ terminus. Illud palam est, si reum esse putaverit eum, qui convenitur, provinciæ præses, & pœna judicaverit dignum: prius hunc spoliari a Deo amabili episcopo sacerdotali dignitate, & ita sub legum fieri manu.

CAP. I.

SI vero ecclesiasticum [37] sit delictum, egens castigatione ecclesiastica & multa, Deo amabilis episcopus hoc discernat, nihil communicantibus clarissimis provinciæ judicibus. neque enim volumus talia negotia omnino scire civiles judices: cum oporteat talia ecclesiastice examinari, & emendari animas delinquentium per ecclesiasticam mulctam secundum [38] sacras & divinas regulas, quas etiam nostræ sequi non [39] dedignantur leges. Si [40] vero quædam prius contestatæ sunt lites, hæ maneant in ipso schemate, velocem accipientes finem: omnibus quæ jam a nobis sancita sunt, sive super sanctissimis ecclesiis, sive super Deo amabilibus episcopis, sive super clericis, sive super monachis, propriam virtutem habentibus.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, per programmata propria manifesta faciat universis, & in perpetuum studeat custodiri. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. Aug. ARIONE V. C. CONS. [41].

καστικῶν ἕνεκεν. Judicum δικαστικὰ, quatuor aurei. Majora sunt apud Gallos: apud quos δικαστικὰ, *Espices*, de quibus vid. Paponem 18. *Arrest.* 3. *c. des espices.* Lucius δικαστικὰ etiam appellat aurum sportularium & Tragemata 5. *Placit.* 5. *de Tragematis n.* 2. Verisimile est enim Gallos (judiciis tum minus corruptis) judicibus dedisse aromatarias quasdam species: ac procedente tunc demum tempore mutatum id genus sportularum in pecuniam numeratam. Qua de re merito conquerebatur Michae. Hospitalius, Franciscus Cancellarius in oratione Rothomagi habita 1563. *tom.* 2. *ordin.* 1. *fol.* 836.

1 Id est, 144. aureos. 2 Fisci causa sub bono principe pessima. 3 Et rationem expensarum habeat in definitiva sententia. Jul. *n.* 304. 4 Hinc sumpta est authentica, *Post jusjurandum. Cod. de judiciis.* 5 Expensæ a judicibus pedaneis taxabantur, aut ex officio, vel delato parti jurejurando: interdum fiebat condemnatio exceptis expensis vid. Jul. *hic n.* 304 *sine de pœn.* 6 Symmachus *epist.* Corruptæ esse videntur sententiæ, si sint legibus minores. adde *l.* 12. §. 1. *ff qui & a quibus manumiss.* adde *l.* 11. *ff de pœn.* 7 Arbitrio Jul. *n.* 304. ψήφῳ. 8 Vel recusationibus, Jul. *n.* 305. 9 Jure Canonico arbitrarium est. *cap. dilectus. extr. de procurat. cap. quoniam frequenter.* §. *si vero. extr. ut lit. non contestat. cap. cum sit. extr. de Appellat.* Ans. 10 Hinc sumpta est authentica, *Decernit. C. de receptis arbitris.*

11 Ἀπειρίσημονας καὶ νόμων καὶ πείρας. *Scrimg.* Pedaneos peritos esse oportet νόμων καὶ πείρας. Merito laudatur Alexander Severus, quod cum de jure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet: si de re militari, militum veteres, & senes, & benemeritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum, & omnes literatos, & maxime eos, qui historiam norunt. Lampr. *in Severo.* Idem etiam sæpe dicebat, eos esse promovendos, qui per se rempublicam gubernarent, non per assessores, *ibid.* 12 Et ita abrogatur *lex* 4. *C. de arbitr.* ut nemo judex cum jurejurando a litigatore possit accipi.

13 Δικαστὴν αἱρετὸν, *Scrimg.* judicem Jul. *n.* 306. 14 Arbitri cum pœna eligi possunt, olim non poterant, & ita abrogatur lex 27 *in fin ff. de recept. qui arbitr.* 15 Id est, jubentibus, ordinantibus. 16 Olim sufficiebat jurasse, *l.* 4. §. 1. *C. de receptis.* 17 Dolo malo. 18 Perjurii vindex Deus; *l.* 2. *C. de reb. cred.* 19 De provocationibus & retractationibus, Jul. *n.* 307. 20 Ἀναψηλαφήσεως. *Scrimg.* retractatio, *l.* 21. *in fin. C. de fide instrum. l. ult.* §. 5. *C. de temp. appell* Retractatio, id est, supplicatio, *l.* 1. *C. de sent. præf. præt.* 21 Et de provocationibus. Jul. *n.* 308. 22 *tit. Instit. de off. jud. Novell.* 24. *c.* 2. 23 Vid. *Novell.* 113. 24 Jul. *n.* 309. 25 Abrogatur. J. *Novell.* 125. 26 Apione, id est, anno 539.

27 Vid Jul *const.* 77 de clericis litigatoribus. *Ind. Reg.* Hujus Novellæ Latinam interpretationem integriorem vide apud Agyleum *hic.* 28 Non ut olim apud provinciarum præsides, *l.* 33. *C. de episc.* 29 Hinc sumpta est authentica, [illegible] *C. de episc.* 30 Hinc sumpta est Authentica, *Nisi breves*, *C. de sent. ex peric.* 31 Καὶ ἔγγραφα κρίσεως. *Scrimger.* & male, quod ex sequentibus partim, partim ex Juliano potest colligi. Ubi autem episcopus [illegible] causam dirimere vult, sine scriptura omnia producantur, & definitiva sententia sine scriptis ab eo producatur, nisi partes aliud voluerint. 32 Episcopi a sacro ministerio non sunt abducendi. 33 Nov. 18. *c.* 2. 34 Id est, exceptionibus & dilationibus minus *Nov.* 17 *c.* 3. 35 *Nov.* 123. *c.* 21. 36 Hodie episcopi: *Fridericus Auth. Statuimus. l.* 33. *C. de episc.* 37 Delictum aliud ecclesiasticum, aliud seculare. 38 Delicta ecclesiastica puniuntur sacris canonibus. vid. *Nov.* 23. 39 Leges civiles non dedignantur sequi sacros canones, *l.* 45. *C. de episc. Nov.* 5. Princeps recte subsequitur decreta Pontificum, vide *auream bullam Nicetæ Imperatoris.* 40 De judiciis. Jul. *const.* 37. *in fin* 41 Id est, anno 539.

T·J T.

TIT. XIII.

DE [1] CONSANGUINEIS [2] ET UTERINIS [3] FRATRIBUS [4].

NOVELLA CONSTIT. LXXXIV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

Multis undique natura [5] novitatibus utens (dictum jam est in legibus hoc sæpe proœmium, dicitur autem & iterum donec illa quæ sua sunt operatur) ad opus multarum nos pertrahit legum. Legitimas enim & cognativas [6] successiones dicunt [7] quidem nobis & veteres, & qui ex antiquissimo jure hæc sumentes, descenderunt usque ad nos, qui plurima horum correximus, pervenit autem ad nos aliquid tale.

§. 1. Duxit [8] quidam uxorem, & filii ex eadem sunt nati: deinde moriente illa duxit rursus aliam, ex qua nati sunt filii ei, prioribus consanguinei solum, non autem uterini: deinde etiam tertium introduxit matrimonium: fecitque filios ex eo: post mortem vero ejus ad secundum mulier descendit virum: ex quo alios fecit filios, iis qui ex priore viro fuerant uterinos solum, non tamen consanguineos: moriente igitur matre, postea mori [9] unum fratrum ex tertio matrimonio contigit sine filiis & sine testamento, multos fratres relinquentem, alios quidem consanguineos, alios autem uterinos, alios vero simul & consanguineos, & uterinos. Et quæ quidem adinventa est naturæ novitas, talis quodammodo fuit. Licebit autem tali principio dato nobis, ab eo & alios quosdam opinari casus tale aliquid proferre volentes, sive morte viri, sive morte mulieris, sive alia legitima separatione nuptiis diversis hoc facientibus. Quæstio igitur illa erat, si ad mortui fratris hereditatem oporteret omnes vocari, & consanguineos, & uterinos & simul quidem consanguineos, simul autem uterinos fratres.

CAP. I.

Quia [10] igitur considerantes leges omnes quas congregavimus, & veteres omnes, & nostras hujusmodi non invenimus emersisse quæstionem: congruum est eam sero tandem refrenare lege, & considerare quia fratribus sunt ad defunctum alii quidem cognationis jura, quæ nos legitimis copulavimus: aliis autem hoc ipso legitima: communicabant enim aliquid ei circa paternam prolem, sicut alii circa maternam: alii autem illud pure habebant, & lege & natura juvante se, eo quod ex iisdem erant procedentes matrum finibus, eratque eis patris semen unum: & undique veluti quoddam signum eis germanitatis resplendebat. Si igitur hujusmodi frater litibus liberare & legem & dubitantes voluisset, ad testamentum venerat: & suam sententiam fecerat manifestam, & per scripturam honorati ad hereditatem vocarentur. Quia vero hoc agere noluit, aut non potuit, (multæ namque sunt homini & anxietates innumeræ, & repentinæ mortes) hæc nostra lex causam determinet. §. 1. Vult autem hæc lex, ex utroque [11] decoratos, & simul quidem consanguineos, simul autem uterinos fratres, ad successionem morientis meliores esse quam illos qui solummodo consanguinei, aut solummodo uterini sunt, & nos non faciat hæsitare naturæ varietas; sed nos hujusmodi adinventiones ostendimus legitimas, atque decernimus, perfectioribus distribuentes quæ meliora sunt, & minores exæquari eis non patientes. §. 2. Plurima namque ad hoc nos invitaverunt. Primum quidem altera nostra lex [12], si filius moriatur non habens filios: deinde existentibus ita forte maternis [13] rebus, aut ex nuptiali, aut etiam ex alia causa quæ non acquiruntur, prius ex iisdem nuptiis fratres ad hereditatem vocari: deinde ex aliis, & post [14] hos patrem, quod probatio erat eo quod dudum talia nostra legislatio concessisset. Nam si etiam patre existente, suo patri, & iis qui sunt ex aliis nuptiis, præponi consanguineos & uterinos fratres contingit: consequens est, licet pater non existat, sed fratres solummodo, præponi iis qui ex uno parentum solummodo copulantur morienti, eos qui similiter quidem consanguinei, similiter autem uterini sunt, & his conveniens erit illud quod dudum & in maternis, & in iis quæ ex nuptiali causa, aut aliter non acquirantur, sancitum est, hoc etiam in reliquis morientis rebus valere atque tractari. Hæc igitur lex in isto casu data sibi occasione, sicuti dictum est, posita sit. Et quia ex tribus matrimoniis hoc processit, novitas naturæ nihil prohibet, vel si quis proponat & in duobus solummodo matrimoniis alios quidem esse solum uterinos, alios autem consanguineos simul & uterinos, vel si quis extendi dicat matrimonia, & adhuc amplius tale aliquid fieri. Et sic in hujusmodi casibus ubi tales quidam introducuntur ordines fratrum lex habeat suam virtutem: & excludant [15] duplici utentes jure eos qui uno solo uti possunt.

CAP. II.

Si vero non talis est casus, sed solummodo constituti sunt uterini aut consanguinei, & moriatur aliquis fratrum: hæc prioribus subjaceant legibus quæ eorum successiones disposuerunt. Locum tamen hæc lex habeat non solum in hoc casu, qui quæstionem movit: sed etiam in iis, qui postea futuri sunt. Quocirca priora si aut judicis sententia, aut pactionum expedita sunt formis, habeant propriam decisionem, hujus legis judicio non egentia.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram manifestata sunt legem, per literas proprias declarare cunctis & in perpetuum observare festinet. Dat. 15. Kalend. Jun. *Constantinop.* Imp. Dom. JUSTIN. Aug. Anno 15. [16] ARIONE V. C. CONS.

TIT. XIV.

DE ARMIS [17].

NOVELLA CONSTIT. LXXXV.

Imperator Justinianus Augustus Basilidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum.

PRÆFATIO.

Magnum Deum & salvatorem nostrum Jesum Christum & ejus auxilium semper invocantes, studemus omnes subjectos nostros, quorum regimen credidit nobis Deus, illæsos [18] & sine calumnia [19] custodire & inhibere bella, quæ per suam considerationem suscipientes adversus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicium inferentes, tam quod sibimet inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus patiuntur.

CAP. I.

Volentes igitur hujusmodi mortibus homines liberare, prospeximus armifacturæ [20] opus nullum privatum operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armificatoriis [21], aut qui dicuntur fabricensii [22]: eos autem qui operantur arma, nulli vendere privato [23]. Sed neque qui in [24] numeris constituti sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant qui de fisco annonas accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solum diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero novum aliquid faciunt, hoc auferri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento [25] adjiciendum ibi repositis publicis armis.

CAP. II.

Hoc autem observare volumus & eos, qui in ordinibus ballistariorum [26] sunt, quos per diversas statuimus civitates, ordinantes eos & arma facere: sancientes, ut & ipsi sola publica arma in armamentis [27] publicis uniuscujusque civitatis recondita corrigant, atque renovent. Si qui vero unum aliquid armorum instruxerint, hoc similiter & ipsis inter publica arma præstent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoque custodiant, qui in ballistariis deputati sunt, periculo [28] patrum [29] civitatum, sub quibus & ipsos ballistarios statuimus, & publicorum armamentorum [30] diligentiam atque custodiam constituimus: quatenus si qui visi fuerint aut deputati aut fabricensii [31] vendentes arma, provideant per loca judices [32] eos suppliciis subdere, insuper etiam arma ab iis qui ea comparant, sine pretio auferre, & publico vindicare.

CAP. III.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per præsentem sancimus legem, *In nulla civitate aut provincia nostræ reipublicæ habere licentiam privatos aut alium quempiam arma facere aut vendere, aut quolibet mercari modo: sed solos eos qui inter fabricenses referuntur, hæc instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum:* & hoc a tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos [33] chartulariorum, qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti fabricensium, periculo quinque inter eos priorum [34] bonam opinionem habentes, & opportunos, qui & eos qui in hac felicissima civitate, & in aliis civitatibus nostræ reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant privatos, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt inter fabricenses, armifacturæ agere causam: & in quibuscunque compererint locis aliquos privatos hoc audentes, hæc auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios privatos artifices opportunos [35] invenire potuerint: hos, si voluerint, in militiis statuere, & in descriptione [36] nomina eorum facere, & destinare nobis descriptionem artificum: ut per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, in quibus sunt publicæ fabricæ, quatenus ipsi operantes arma, & de fisco annonas accipiant: hoc enim facto & subtiliter observato a prædictis personis licentia penitus nulli dabitur, neque civitates inhabitantibus privatis, neque villas incolentibus rusticis, armis uti adversus alterutros, necesque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terræ cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem utuntur. §. 1. Oportet ergo eos qui diriguntur a tua celsitudine ex memorato fabricensium scrinio ad prohibendos privatos armorum factores confessionem [37] accipere etiam per loca judicum, & subjectorum eis officiorum, & civitatum defensores, & patres, quia nihil valebunt de cætero horum quæ a nobis prohibita sunt aliquid agere: sed quæ per præsentem sancita sunt legem, custodient, pœnam & in pecuniis, & in ipsum formidantes caput. Sancimus enim magnæ quidem Alexandriæ judicem negligentem quæ a nobis sancita sunt viginti auri librarum exsolvere pœnam, & cingulo cadere: & hujus officium similiter auri librarum viginti dare pœnam, & capitale subire supplicium: aliarum vero provinciarum judices, da-

1 De fratribus *Index Regiæ* de successionibus quæ ab intestato fratribus deferuntur, Jul. *const.* 78. vide hujus Novellæ pleniorem interpretationem Latinam Agylæi *hic.* 2 Περὶ τῶν ὁμοπατρίων. *Scrimg.* qui scilicet nati sunt ex eodem patre: vel ex eodem patre & matre simul 3 Περὶ τῶν ὁμομητρίων. *Scrimg.* qui nati sunt ex eadem matre. Uterini enim sunt diverso patre nati, Ambros. *epist.* 66. Atque ita liberorum alios constituit hæc Novell. μόνον ὁμοπατρίους ἢ ὁμομητρίους & ὁμοπατρίους τὸ ἅμα καὶ ὁμομητρίους. 4 Frater fratri ab intestato ut succedat. 5 Multas formas edere natura properat, *l.* 2. *Cod. de veter. jur.* 6 Καὶ τὰς Cognaticas, *Scrimg.* 7 Id est, explicant. 8 Facti narratio. 9 Quæstio, Fratris sine liberis mortui hereditas ad quem pertineat. 10 Hinc sumpta est Authentica, *Itaque. Cod. comm. de successionibus.* 11 Olim ita non fuit. *l.* 1. *C. de legitimis heredibus.* Unde constat hodie, consanguineos & uterinos simul præferri consanguineis tantum vel uterinis tantum. 12 *l. ult. C. comm. de successionib.* 13 Decisio hujus Novellæ, Fratris sine liberis mortui hereditas defertur ad fratres ejus consanguineos, id est, ad fratres ex utroque parente conjunctos, non eos, qui tantum sunt ei uterini, vel ex eodem patre; in rebus ejus paternis, fratres paterni succedunt ex regula, Paterna paternis, materna maternis. de q. a vid. *l.* 13 *C. de legit. heredib.* In rebus aliunde quæsitis iidem consanguinei paternos vel uterinos excludunt: sunt enim conjunctiores, §. 1. & *h. t.* consanguineis deficientibus paterni, & uterini æqualiter succedunt in aliunde quæsitis: vid. quæ dicam ad *l.* 13. *in fin. C. de legitim. hered.* 14 Hodie pater vocatur in virilem proprietatis, *Nov.* 118. *c.* 2. 15 Duplici utentes jure, iis, qui uno tantum utuntur, sunt potiores. 16 13. id est, anno 539.

17 Περὶ ὅπλων, *Scrimg.* περὶ ὅπλων καὶ ὁπλοποιῶν. 7. *Ecl.* 9. de armis & fabricensibus. *l.* 7. §. 1. *C. de fabricensibus, & qui arma gerere possint*, Jul. *const.* 79. Goth. Vid. Rittershus. *part.* 13 *cap.* 4. Ans. 18 De jure principis dicam ad *Novellam* 105. *c.* 2. *in fin.* 19 Ut injustis litibus non vexentur. 20 Τῆς ὁπλοποιίας ἔργον 21 Ὁπλοποιίαις, publicis fabricis, *Jul.* armamentis, *arsenauls.* 22 Φάβρικες, id est, fabricis. 23 Arma privatis vendere non licet, *ut hic*, multo minus licet arma ad barbaros exportare vel eis vendere, *l.* 2. *C. quæ res exportari.* 24 Ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, id est, matriculis, Julian. *hic.* Numerorum fabricensibus nova arma fabricare non licet, licet tamen ea curare. 25 Ἀρμαμέντῳ, *Scrimg.* 26 Βαλλισταρίων. 27 Ἐν ταῖς δημοσίαις ὁπλοθήκαις, *Scrimg.* 28 Οἱ βαλλιστάριοι τοῖς πατράσιν ὑπόκεινται τῶν πόλεων. *Basil.* vid. Cujac. *hic.* 29 Patres Civitatum hodie videntur esse, qui Gallis dicuntur *Prevosts des Marchands & Eschevins*, sub eorum cura ballistarii erant, ut ex hac Novella apparet. 30 Ὁπλοθηκῶν. 31 Φαβρικήσιοι, qui & fabricenses. 32 Ἄρχοντες, præsides provinciæ, Jul. *hic*, *n.* 304. 33 Quinque scil. Jul. 305. 34 Πρωτεύοντων. Primates scriniis appellat, Jul. *hic.* 35 Id est, idoneos. 36 Matriculam vocat Julian. *hic.* quæ & patricula *l.* 5. *C. Theod. de domesticis & protectoribus.* 37 Καταθέσεις, depositiones, Julian. *hic.*

mnum quidem decem librarum auri ſuſtinere, ſimiliter autem & ipſos caſui cinguli ſubjacere, & eorum officia. Defenſores autem, & patres civitatum trium librarum auri multari pœna, & in capite ſuſtinere periculum, ſi quod tale factum comperientes non punierint, aut hoc agere valentibus non nuntient, ſed latere permiſerint.

CAP. IV.

UT autem palam fiant quæ a nobis prohibita ſunt, a privatis, & aliis quibusdam, citra eos qui in ſacris noſtris fabricenſibus referuntur, fieri, aut privatis vendi arma: & hoc per præſentem legem ſignificare curavimus. Prohibemus enim [1] privatos operari & emere arcus [2], & ſagittas, & ſpathas, & enſes, quæ vocare conſueverunt ſemiſpathia [3], & quæ vocantur Zabæ [4], ſive loricæ, & contos [5], & quolibet modo vel figura factas lanceas, & quæ apud Iſauros nominantur monocopia [6], & appellatos ſitinnos [7], ſeu miſſilia, inſuper & aſpidas, ſive ſcuta, & galeas, ſeu caſſides: non enim iſta alii cuidam inſtruere ſinimus, præter eos qui deputati ſunt in ſacris noſtris fabricenſibus. ſolos autem fieri (& vendi a privatis) & privatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in præliis utitur. Præſentem igitur legem generalem tua celſitudo in hac proponat regia civitate, nec non & per alias civitates noſtræ reipublicæ, ut omnes agnoſcentes quæ placuerunt nobis, hæc obſervent.

CAP. V.

DEnunciamus autem futuris præeſſe hujusmodi cuſtodiæ chartulariis ex memorato fabricenſium ſcrinio, quia ex negligentia non ſolum pecuniarias ſuſtinebunt pœnas, ſed etiam in corpore ſupplicia patientur, & militia cadent. inſuper nec ipſum ulterius permitti a nobis ſcrinium in hujusmodi adeſſe ſolicitudine, ſed aliis committi fabricenſium curam.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc legem declarata ſunt, tua celſitudo, & qui poſt te in cingulo fuerint, operi terminoque contradere feſtinent: indignationem noſtram & ipſi metuentes, niſi rem ſic utilem reipublicæ cuſtodierint.

TIT. XV.

UT [8] DIFFERENTES JUDICES AUDIRE INTERPELLANTIUM ALLEGATIONES, COGANTUR AB EPISCOPIS HOC AGERE: ET UT QUANDO IN SUSPICIONEM [9] HABUERINT JUDICEM, PARITER AUDIAT CAUSAM ET CIVITATIS EPISCOPUS: ET DE CAUTELA ALIA QUAM OMNINO OPORTET EPISCOPUM AGERE.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVI.

Imperatoris Juſtiniani Auguſti edictum.

PRÆFATIO.

EX quo nos Deus Romanorum præpoſuit imperio, omne habemus ſtudium univerſa agere ad utilitatem ſubjectorum commiſſæ nobis a Deo reipublicæ, & illa facere quæ omni difficultate & læſione atque contritione privent: ne occaſione litium, & aliorum quorundam diſcedere cogantur a propria patria, & in peregrinis affligi.

CAP. I.

PRopterea igitur & in præſenti proſpeximus præſens edictum ad omnes dirigere ſubjectos, & palam facere omnium civitatum & vicorum habitatoribus, quatenus ſi quis habuerit contentionem adverſus alium, ſive [10] de pecuniaria cauſa, ſive de ſublatione rerum mobilium & immobilium, ſeſeque moventium, ſive de criminalibus, prius interpellet clariſſimum provinciæ judicem, & ut ipſe ſecundum noſtras leges examinet ea, quæ proponuntur, & unicuique juſtitiam ſervet. Si vero dum aliquis adierit judicem provinciæ, non meruerit juſtitiam, tunc jubemus eum adire [11] ſuum ſanctiſſimum epiſcopum, & ipſum mittere ad clariſſimum provinciæ judicem, aut per ſe venire ad eum, & præparare eum ut omnibus modis audiat interpellantem, & liberet eum cum omni juſtitia ſecundum noſtras leges, ut non cogatur peregre de ſua patria proficiſci: Si vero etiam ſanctiſſimo archiepiſcopo compellente judicem cum juſtitia determinare interpellantium cauſas, judex differat diſcernere negotium, & non ſervet litigantibus juſtitiam: jubemus ſanctiſſimum civitatis illius epiſcopum dare ad nos literas ei qui non meruerit quod juſtum eſt, inſinuantes quia coactus ab eo judex diſtulit audire interpellantem, & judicare inter eum & qui ab eo conventus eſt: ut hoc cognoſcentes nos ſupplicia inferamus judici provinciæ, qui interpellatus ab eo qui injuſtitiam paſſus eſt, & coactus a ſanctiſſimo archiepiſcopo, non judicaverit quæ in dubitationem venerunt.

CAP. II.

SI [12] vero contigerit quendam noſtrorum ſubjectorum in dubitationem habere judicem, jubemus ſanctiſſimum archiepiſcopum audire cum clariſſimo judice: ut ambo [13] per amicabilem conventum diſſolvant quæ dubia ſunt: ut aut per annotationem [14] ſcriptis factam, aut cognitionaliter [15] judicetur inter litigantes: & forma [16] detur juſtitiæ legibusque conveniens: ut non cogantur noſtri ſubjecti propter hujusmodi cauſas recedere [17] a propria patria.

CAP. III.

SI quis vero exiſtimans habere ſe adverſus aliquem quamlibet actionem, neque clariſſimum provinciæ judicem interpellet, neque ſanctiſſimum civitatis epiſcopum adeat, & ita [18] veniat huc absque literis Deo amabilis epiſcopi civitatis: ſciat quoniam & ipſe tales ſuſtinebit pœnas, quales futurus eſſet ſuſtinere judex, ſi interpellatus ab eo non ſtuduiſſet ei ſervare juſtitiam. Hæc autem omnia ſancire perſpeximus propter utilitatem eorum qui habitant per civitates & vicos: ne privati propriis provinciis, & ipſi in peregrinis affligantur, & res eorum lædantur. Propterea enim judices gratis facimus, & jusjurandum eos jubemus ſubire, ut unicuique interpellanti juſtitiam ſervent ſecundum noſtras leges.

CAP. IV.

SI tamen contigerit quendam noſtrorum ſubjectorum ab ipſo clariſſimo provinciæ judice lædi, jubemus eum adire [19] ſanctiſſimum illius civitatis epiſcopum: & ipſum judicare inter clariſſimum illius provinciæ judicem, & eum qui putatur lædi ab eo. Et ſi quidem contigerit judicem legitime & juſte judicari a ſanctiſſimo epiſcopo: ſatisfacere eum omnibus modis ei qui interpellavit adverſus eum. Si vero refutaverit judex hoc agere, & pervenerit ad nos ipſa lis: ſi quidem invenerimus quia juſte & ſecundum leges aditus a ſanctiſſimo epiſcopo, ea quæ condemnatus eſt, non fecit: noviſſimis [20] eum ſuppliciis ſubdi præcipimus: quoniam qui debet vindicare oppreſſum, ipſum opprimere reperitur.

CAP. V.

SEd etiam ſubjectum ei officium [21] jubemus cum omni ſtudio & adminiſtrantes clariſſimis judicibus interpellantes abſolvere, nihil [22] accipientes præter illa quæ noſtris conſtituta ſunt legibus. Si vero hæc non cuſtodiant, ſubdi jubemus ſuppliciis [23].

CAP. VI.

SI tamen imvenerimus quendam ſanctiſſimorum epiſcoporum pro gratia cujuspiam prodere juſtitiam, regularem [24] ei caſtigationem inferri jubemus: ut ſtudeant cum timore Dei juſte judicare: ne non impetrantes juſtitiam, cogantur homines relinquere proprias civitates atque provincias, & in [25] loca quælibet alia iniqua concurrere.

CAP. VII.

IN civitatibus autem in quibus non ſunt judices [26], jubemus eos qui habent cauſas, adire [27] defenſorem, & ipſum diſcernere inter eos. Si vero litem habentes voluerit defenſorem una cum ſanctiſſimo epiſcopo judicare, & hoc agi præcipimus.

CAP. VIII.

NEque autem monachum, neque clericum, neque epiſcopum jubemus venire huc absque [28] literis ſanctiſſimi ſui patriarchæ. Si vero hoc fecerint, ſciant quia ſemetipſos ſchemate faciunt indignos.

CAP. IX.

SI quis autem magiſterianus, aut præfectianus [29] aut cujuscunque fortunæ exiſtens acceperit amplius ſportularum quam definitum eſt ſacris noſtris conſtitutionibus: jubemus omnibus modis judicem provinciæ periculo proprio ſecundum noſtram legem hoc vindicare, & vindictam inferre hoc præſumentibus. Si vero non vindicaverit hoc ipſe judex, licentiam damus ſanctiſſimo uniuscujusque civitatis epiſcopo nunciare nobis quæ de eis aguntur, & qualem habet militiam, aut dignitatem, qui hoc præſumpſerit: ut & judici periculum inferamus prætermittenti & deſpicienti noſtram juſſionem, & ipſum quoque jubeamus puniri talia præſumentem.

TIT. XVI.

DE MORTIS CAUSA DONATIONE [30] CURIALIUM.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

CUrialium fraudes nihil poſſe ferre damni Reipublicæ, ſed reſiſtere legem talibus curiis [vel conſiliis] omni volumus modo. Cognovimus enim, quemadmodum, poſtquam interdiximus curialibus donationum modum, non concedentes ipſis poſſeſſionem immobilem donare [31], neque in teſtamento relinquere ultra [32] tres uncias, ſed dodrantem omni modo Curiæ ſervare, illi calumniantes legem, excogitaverunt tales aliquas fraudes contra ipſam legem. Scientes enim quod nos invenientes vetuſtos legumlatores, dubitantes de mortis cauſa donatione utrum donatio an legatum ſit, & illos quidem connumerantes ipſam donationi, quosdam vero legatis, ea quæ pluribus [33] & optimis legislatoribus viſa ſunt eligentes, legatum [34] ipſam eſſe omnimodo decidimus, nec [35] confectione monumentorum egere, ſed licentiam habere facere ipſam & inſerere ipſi etiam certos fines quos donator voluerit, & ſi hoc fecerit, licentiam habere renunciare etiam huic ipſi facultati, qua poſſit pœnitere ſuper talibus donationibus, revocare [36], & quos utique voluerit terminos inſerere mortis cauſa donationibus, ſicuti *Julianus* ſapientiſſimus conſtituit, quod quidem nos in trigeſimo nono [37] noſtrorum Digeſtorum ſcripſimus. Omnia enim comprehendimus

1 Arma portare prohibitum, v. Socin. *regula* 30. 2 *Edicto Juſtiniani* 8. *c.* 3, Armorum genera obſerva. 3 Ἅπερ καλεῖν εἰώθασι παραμήρια. *Scrimg.* quæ parameria vocant. Julian. *hic*, *n.* 300. Cedrenus τῷ παραμηρίῳ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐξέτεμε. Porro παραμήρια dicuntur, quod femori accingantur. Semiſpathia quæ hic appellantur, Vegetius 2. vocat Semiſpathas, eadem forma, qua Tull. 3. *de legibus*, Semiſicas dixit. 4 Zabæ, loricæ, *Jul. Suid. in verbo* ζαβαρεῖον. 5 Καὶ Κόντους. Κόντος δόρυ. *Heſych.* 6 Μονοκόντια. *Scrimg.* monocontia, *Jul.* 7 Ζιβύννας. *Scrimg.* Zibynnos, quos miſſilia vocant. Jul. *hic.* Ennius ſibinas. vid. Cujac. *hic.* Heſychio ζιβύννια ſunt λογχίδια μικρά. Gloſſis vero ζιβύνη eſt venabulum.
8 Ut præſidi ſuſpecto in audiendis litibus adjungatur epiſcopus, *Index Reg.* 9 Vid. Jul. *conſtit.* 69. *num.* 260. & 250. & *ſequentibus.* 10 Lis eſt aut de pecunia, aut de re mobili, immobili, vel movente ſe, aut de crimine. 11 Si præſes provinciæ preces provincialium contempſerit, provincialibus licet de ea re conqueri apud Epiſcopum. Jul. *d. n.* 269. 12 Hinc ſumpta eſt authentica, *Si vero, C. de jud.* 13 Epiſcopo ſcil. cum præſide confidente, Jul. *n.* 250. 14 Vel more παρασημειώσεως, eos audiant. Jul. *hic.* adde *Nov.* 82. *c.* 4. 15 Sive ſcriptura. 16 Sententia. 17 *c.* 6. *in fin.* J. *hic.* 18 Jul. *n.* 251. 19 Adde *l.* 4. *C. ad l. Jul. repetund.* 20 Id eſt, ultimis ſuppliciis. Ultimum ſupplicium mors, *l.* 21. *ff. de pœnis.* 21 Id eſt, officiales, miniſtros, apparitores. 22 Jul. *hic*, *n.* 253. 23 Ultimis *Jul.* aut quadrupli pœnæ & exolutioni illos ſubdi, *Scrimg.* 24 Id eſt, ex ſacris regulis pœna ſubjicitur, Julian. *num.* 254. 25 Vid. *c.* 2. *in fin.* 26 Præſides provinciæ. 27 Jul. *num.* 255. 28 Jul. *num.* 256. *Novell.* 6. *c.* 3. 29 Ἡ ἐπαρχικός. *Scrimg.* agens in rebus, Julian. *hic*, *n.* 257.
30 De diverſis donationibus a curialibus faciendis, Julian. *conſt.* 80. de donationibus factis a decurionibus. *Index Reg.* 31 Inter vivos *Novell.* 38. 32 *Novell.* 45. 33 Id ſemper ſequendum eſt, quod pluribus & optimis videtur. 34 Mortis cauſa donatio legatis comparatur, *l.* 4. *C. de don. cauſ. mort.* 35 Mortis cauſa donatio non eget inſinuatione *l. ult. C. de don. cauſ. mort. l.* 15. *in fin. l.* 37. *ff. de mort. cauſ.* §. 1. *Inſt. de don.* 36 Mortis cauſa donatio revocari poteſt. 37 *tit.* 6. *l.* 16. 17. 18. *ff. de mort. cauſ.*

in

in brevi & quæ vetuftis & quæ nobis placita funt. Hoc igitur fcientes putaverunt oportere fecundum modum hunc facere quafdam mortis caufa donationes & inferere pacta fecundum legem ad auferendum poteftatem fibi ipfi fuper donatione pœnitenti, eam revocandi. Alium vero terminum ipfis placentem addere ipfis donationibus, ut inde ipfis nimirum liceat facere donationes a revocatione liberas, & ita fuas minuere fubftantias.

CAP. I.

ETfi autem ex his quæ jam lege fancivimus adempta eft omnis illis occafio plus dodrante relinquere quaerendi, vel in teftamento relinquendi, vel per donationis modum alienandi, tamen ut adhuc etiam magis ipforum fraudem compefcamus, idcirco & nunc *fancimus* nemini [1] curiali neque per mortis caufa donationem licere donare quid, præterquam tantummodo per antenuptialis donationis modum pro feipfis aut propriis liberis factæ aut per dotis occafionem, quatenus ipfa noftra conftitutio dicit, etiam filiabus donare nubentibus: fiquidem aliter ipfos non poffe donare certum eft res immobiles, fed ipfas manere femper apud ipfos curialibus obnoxias functionibus, fola ipfis venditione conceffa, & ipfa fecundum Novellæ noftræ conftitutionis obfervationem. Mortis caufa donationibus fuam vim habentibus, & valentibus cæteris hominibus, exceptis [2] curialibus, facere dictas mortis caufa donationes in quafcunque voluerint perfonas, & conditiones ipfis imponere, & renuntiare (fiquidem hoc voluerint) pœnitudini conceffæ circa pactionis revocationem: manere quippe oportet rem etiam fic in mortis caufa donationis conditionibus, (hoc enim infuper fancimus) & tales donationes firmas effe & ftabiles, quod quidem non nunc primum lege ftatuimus, fed jam lege ftatutum, & nunc per noftram interpretamur & corroboramus vocem in omnibus aliis perfonis, præter folos, ut dictum eft, curiales: idque propter ipfam noftram erga rempublicam curam & ftudium.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & hac lege manifeftata funt, tua gloria cuftodire ftudeto, in primis utilitati Reipublicæ providentiam impertiens.

TIT. XVII.

DE DEPOSITO [3], ET DENUNCIATIONIBUS INQUILINORUM, ET DE [4] SUSPENDENDA ADMINISTRATIONE [5] PANUM.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVIII.

Imperator Juftinianus Auguftus Joanni gloriofiff. facrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

LItem nuper audientibus nobis (hoc quod in imperio publice fedentes multotiens agimus) orta eft aliqua quæftio, quam refolvimus ftatim: hujufmodi vero difcentes contingere multa communi & generali lege definire hoc juftum effe arbitrati fumus.

CAP. I.

SI [6] enim quis ab aliquo capiat aurum aut res aliquas depofiti caufa in quibufdam conditionibus, deinde illi agant: neceffitatem habeat omne reftituere aurum aut res, conditionibus femel impletis, & nulla omnino licentia fit aliquibus [7] extrinfecus interdictionibus uti, & retinere depofiti reftitutionem: cum & alia multa privilegia [8] tam a præcedentibus legislatoribus, quam a nobis ipfis data funt: licentia enim eft prohibenti redditionem, eum quidem, cui creditum eft depofitum, non moleftare: eum vero de rebus quæ in quæftione funt, qui aurum, aut res aliquas accepturus eft, litem fortiri, & juftitiam & legem promereri: fed ne per hanc caufam damnis magnis fubjiciat eum qui interdictionem fufcepit, & compellatur aut defenfiones expetere, aut res habere, & non poffit voluntarie cum deponente benigne agere: quod fi tale aliquid egerit (omnino enim oportet non fola delictorum nos contentos effe prohibitione; fed [9] etiam timorem inferre juftum transgrefforibus) five perditionem contigerit rerum aut pecuniarum fieri, & hoc probetur, five alium quemcunque cafum fortuitum, ipfum refpicere qui conteftationem dixerit. Infuper etiam ex quo facta eft hujufmodi conteftatio, ufuras pecuniarum ufque ad tertiam [10] centefimæ cognofcere prohibentem accipere propria: non folum fi aurum fuerit quod depofitum eft, reftitui vero prohibitum: fed & fi aliæ res fint: ut hoc timore ftultorum fimul, & perverforum maligne verfandi, in depofitionibus homines ceffent.

CAP. II.

De his qui denunciant ne civiles annonæ, vel penfiones folvantur [11].

SEd & totum hoc quod de mandatis eft, & afpicere, & conftituere fecundum legem providimus. Videmus enim frequentari hoc in regia hac præcipue civitate & aliquos interdicentes eis qui miniftrant publicas [12] annonas, & tefferas [13] accipiunt ab annonarum præfecto, volentes fufpendi adminiftrationem: & eos qui ex hoc folummodo forfan nutriuntur, defraudari adminiftratione, per quam eis omnis tribuitur vitæ occafio. Huic autem rei feverius & difficilius illud eft: multis [14] enim domos poffidentibus in hac feliciffima civitate [15], qui imbanchiti [16] non videntur, mox futuris penfiones ab inquilinis accipere, calumniantur per interdictiones inquilinis dirigentes, ut non inferant eis. Illi [17] vero ultra [18] eas fufcipientes, quidam propter inopiam forfan comedunt eas: quidam vero & exules a magna hac fiunt civitate, & decidit omnino penfionum adminiftratio iis qui ex hoc forfan folo nutriuntur, fecundum quod occurrentes in civilibus annonis diximus.

§. 1. Nemini [19] igitur damus hujufmodi licentiam: fed unufquifque fi aliquam habeat caufam ad obnoxium fibi, non obdormiat: in illiberalibus [20] autem perverfitate omni plenius afpiret interdictionibus. Cognofcat enim, quia fi tale aliquid egerit, & per occafionem ejus ceciderit aut adminiftratio panum, aut penfionum datio ex hoc accidens ipfe fuftinebit periculum, mox quod interdictionem [21] inquilinis & miniftrantibus panem miferit, aut fufpenderit annonam: nihil enim horum agi omnino volumus: fed ex quo interdictiones egerit, fancimus eum omne damnum farcire domino rerum: fuper hoc & ufuram & tertiam centefimæ agnofcere pecuniarum, aut rerum quas non accipere per eum is qui fecundum hunc modum læfus eft, valuit. Et neque aliquis opponat defenfiones, quia qui præfens eft ei exactionis domino danti defenfionem aut in depofito, aut in aliis recipere rem propriam, non enim omnibus [22] eft facile fidejufforem præbere noftris legibus, nullam defenfionem omnino ratam effe ponentibus, nifi [23] cum fidejuffione fiat, fidejufforem enim omnino dandum idoneum non facile neque poffibile paffim eft. Et propterea igitur ad fecuritatem noftrorum fubjectorum volumus hoc cuftodiri a modo, & de cætero omni tempore, ut immortale fit hujus noftræ fanctionis juvamen Reipublicæ, quæ judicantibus quidem nobis in mentem venit, præfentem vero legem commune juvamen noftris peperit fubjectis.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc divinam manifeftata funt legem, operi effectuique tradere, & in perpetuum obfervare feftinet.

1 Nota regulam. 2 Decurio donare non poteft etiam mortis caufa. Donare tamen poteft, dotis aut donationis propter nuptias caufa.
3 De rebus depofitis, & de his, qui denunciant, ut depofita non reddantur. Jul. *conft.* 81. 4 De fufpenfione erogationis annonarum. *Index Reg.* De his, qui denunciant, ut civiles annonæ vel penfiones non folvantur. Julian. *hac n.* 310. 5 Χορηγία ἄρτων, adminiftratio panum, *ut hic.* Juliano eft, civilium annonarum vel penfionum folutio. 6 Hinc fumpta eft Authentica, *Sed jam cautum. C. depofit.* Goth. Vid. Rittershuf. *part.* 2. *cap.* 1. *n.* 2. & 10. Anf. 7 Puta creditoribus. Creditor denunciare quidem poteft depofitario, ne depofitum reddat *l. ult. ff. de lege commifforia,* poteft tamen eo invito depofitarius depofitum reddere, exacta cautione, quod ... Novella non tollitur. Ad hæc, cum hic dicitur aliquibus, ne intelligas ipfum rei dominum, cui jus competit rei fuæ vindicandæ. *l. 9. in fin. ff. de rei vind. l.* 31 *ff. depof.* Hac enim Novella repellitur denunciatio creditoris, non domini: prohibetur denique denunciatio, non vindicatio. 8 Depofito non opponitur compenfatio. *l. ult. C. de compenfat.* Depofitum anteponitur privilegiis, *l.* 7 §. 2 *ff. depof.* Chirographo depofito accepti rei, non opponitur exceptio non numeratæ pecuniæ. *l.* 14. *C. de non num.* 9 Pene nihil eft delicta prohiberi, nifi puniantur, *l.* 2. §. 13 *ff. de orig. juris.* 10 Id eft, trientes. 11 Jul. *hic, num.* 310. 12 Τὸ δημόσιον σιτηρέσιον ἢ καὶ ψήφους κομιζομένους. 13 Tefferæ annonarum accipiebantur ab annonarum præfecto. 14 Græcus textus ita habet, πολλοὶ γὰρ τοῖς οἰκίας κεκτημένοις κατὰ ταύτην τὴν εὐδαίμονα πόλιν βασκαίνοντες, ἡνίκα μέλλοιεν τὰ γεγονόμενα παρὰ τῶν οἰκούντων λαμβάνειν ἐπηρεάζουσιν ἐκ μαρτυρίας τοῖς ἐνοικοῦσιν στέλλοντες, ὥστε μὴ καταβάλλειν ἐπ' αὐτούς, id eft, multi enim domos poffidentibus in hac feliciffima civitate invidentes, ut penfiones domorum ab inquilinis accipiant, denunciant teftatione facta, ut ne inquilini penfiones folvant proprietario feu ædium domino. 15 Senfus eft corruptus, quem ita reftitue: Illud omnium incommodius eft, quod plerique dominis ædium *invidentes,* die penfionis cedente, inquilinis denunciant, teftato, ne penfionem folvant. 16 Mirum unde vox hæc, imbanchiti, irrepferit: nifi fi ftupidus & ignarus interpres τὸ βασκαίνοντες, quod in Græco textu eft, in hanc vocem nullius fenfus commutarit. 17 Inquilini. 18 Id eft, ultro ac libenter. 19 Denunciatione injufta creditoris, fi quod detrimentum debitoris depofito fuerit illatum, creditor debitori damnum refarcire tenebitur. 20 Hic locus valde depravatus eft: lege itaque: *illiberalibus autem & omni perverfitate plenis abftineat interdictionibus.* 21 Vid. *l. ult. ff. de lege commifforia.* 22 Fidejufforem invenire vel dare non eft omnibus facile, *l.* 33. §. 2. *C. de epifc.* vid. quæ dixi ad *l.* 3. *C. de verb. fign. l.* 5. §. 1. *ff. ut legatorum feu fideic.* 23 Defenfio nulla eft fine fidejuffore.

COLLATIO SEPTIMA.

TIT. I.

QUIBUS MODIS NATURALES [1] EFFICIUNTUR SUI, ET DE EORUM EX TESTAMENTO SIVE AB INTESTATO SUCCESSIONE.

NOVELLA CONSTIT. LXXXIX.

Imperator Juftinianus Auguftus Joanni gloriofiff. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

NAturalium nomen Romanæ legislationi dudum non erat in ftudium, nec quælibet circa hoc fuerat humanitas, fed tanquam alienigenum aliquid & omnino alienum a republica putabatur: a *Conftantini* vero piæ memoriæ temporibus in conftitutionum fcriptum eft libris [2]. Deinde paulatim in mediocritatem clementemque fententiam Imperatores tranfeuntes, leges pofuerunt: alii quidem & dari & relinqui aliquid eis a patribus concedentes: aliqui autem etiam adinvenientes modum per quem naturali jure priore [3] liberati legitimi fierent, & paternæ fubftantiæ fucceffores: paulatimque etiam ad nepotes [4] procefferunt hujufmodi legislationes: & quoniam in noftra tempora venerunt, & eorum qui paulo ante nos fuerunt, multam varietatem caufa fufcepit. Nos enim duplex habuimus ftudium, & plurimos in libertatem perducere homines ex priore fervitute, & ex naturalibus ad legitimos elevare: non enim ultio & interdictio defpicienda eft: fed quod eft in neceffitate, curandum eft: & diffugiendum quidem quod malum eft, inveniendum [5] vero undique quod melius eft. Quia igitur aliqua quidem in conftitutionum Codice [6], quam ex omni priorum imperatorum legislatione collegimus, de naturalibus fcripta funt filiis: quædam vero in [7] libro Inftitutionum: de his autem nos conftituimus, aut jam perfecta comperimus, & nos ipfi plurima fecimus de his conftitutionibus, alias quidem in prædictarum collectione conftitutionum, alias autem etiam poftea: ne caufa fit difperfa, bene fe habere credidimus, in una conftitutione totum colligere, quæ pro omnibus fufficiat ea quæ de naturalibus funt, corrigere atque fancire.

1 Περὶ τῶν νόθων. De Liberis naturalibus vide Julian. *conft.* 82. de filiis naturalibus, *Index Reginæ.* ad le *Novell.* 74. *L.* 4. *C. Th.* 6. 2 *l.* 1. *Cod. de natural. lib.* Goth. Vid. in hanc Novell. Gudelin. *de Jure Noviff. tit.* 1. *c.* 16. & *tit.* 2. *c.* 10. Rittershuf. *part.* 4 *cap.* 12. & *part.* 7. *cap.* 6. Anf. 3 Id eft, priftino naturalium jure. 4 Nepotes, ut & filii legitimari poffunt. 5 Bono melius inveniri poteft. 6 *d. tit. de natur. lib.* 7 Ἐν τῷ τῶν ἐπιτρόπων λόγῳ. *Scrimg.* id eft, in tractatu de tutoribus, intelligit autem legem ultimam *C. de confirmand. tutor. leg. ult. Cod. quando mulier tutelæ offic. fung.*

CAP. I.

De liberis naturalibus.

PAlam namque est, quia hominum alii [1] quidem liberi simul consistunt, & inter legitimos sunt: alii vero hoc prius non habentes, postea fiunt, & ex servis ad liberos ascendunt, & ex naturalibus ad legitimos. Alii vero ex ipso hoc naturales sunt, & quædam eis successiones existunt: alios autem neque naturales esse decet, sed etiam hoc monstrantur indigni [2]. Oportet igitur nos ita facere constitutionem, ut nullus ignoret quæ possunt in naturalibus valere: dicimus autem inchoantes legem, qui consistunt naturales, quibusque modis procedunt ad legitimos, (quorum plurimos invenimus nos) & quæ sunt horum successiones, & quomodo quidem vetustas usa est his amare, quomodo nos humane. Nec illud quoque relinquitur, qui nec naturalium digni sint, sicuti diximus, appellatione. Natura [3] siquidem ab initio, dum de filiorum procreatione sanciret, scriptis nondum positis legibus omnes similiter quidem liberos, similiter autem produxit ingenuos. Primis namque parentibus primi filii, similiter quidem liberi, similiter autem legitimi a [4] creatura fiebant: bella vero & lites, atque libidines, & concupiscentiæ causam deposuerunt ad aliud schema. Servitutem namque invenit bellum [5]: naturales autem castitatis [6] casus: lex autem rursus hujusmodi delicta curans, libertatem [7] servis molita est, & multum de his tractavit, modos introducens dena millia, imperatoriæ vero constitutiones aperuerunt iis [8] quæ non recte facta sunt, ad jus legitimum vias. quod non transitorie neque nos sancimus, neque subjectos hanc legem negligenter audire præcipimus. §. 1. Legitimi siquidem successores procedunt hominibus ex nuptiis [9], quas contrahunt aut cum dotalibus instrumentis, aut etiam absque eis, sic ad fœminas masculis convenientibus, ut ab initio habeant ad eas legitimarum nuptiarum affectum [10]. Et hoc enim in calumnia positum nos respicientes, lege decrevimus, quid in [11] iis quidem, qui fortunæ dignitate provecti sunt, quid autem in mediocri hominum statu agendum sit ad demonstrationem [12] legitimarum nuptiarum: quid vero deinceps permissum est plebi [13]. Quapropter nuptiis [14] procedentibus, ex hoc ipso sunt successiones certæ: & si inter legitimos [15] connumerentur, mox lex introducit successionum modos, plurimum de his tractans. Legitimum igitur jus sic se habet. Quod vero non est hujusmodi, sed liberum quidem, non [16] tamen ex nuptiis procedens legitimis, aut etiam in servitute natum: si libertatem quidem meruerit, manserit autem naturale: hoc modi varii ad jus legitimum ferunt, quos enumerantes, sic etiam reliqua sanciemus.

CAP. II.

De primo (hoc est per oblationem curiæ) modo legitimationis.

PRimus itaque modus est legitimi juris existens civitatibus mox utilis, quem Theodosius piæ & novæ introduxit memoriæ. Sancitum namque est ab eo, *ut possit naturales filios, aut omnes, aut aliquos offerre curiis, aut filias curialibus* [17] *copulare*: & quoniam modus iste non simplicem habuit legislationem, sed varie de oblationibus dictum est, & de successionibus, quomodo ipsi, & quorum heredes existant, & qui rursus ad jus eorum hereditarium accedant: justum credimus hoc primum legislationis disponentes capitulum, ita ad reliquos modos qui ad legitimorum jus ferunt, accedere: quæ enim inde sunt facile omnino est dicere.

§. 1. Si quis igitur fuerit naturalium filiorum pater, sive curialis existens, sive liber a curia, licentiam habebit, omnes, aut quosdam ex eis, sive legitimorum sit filiorum pater, sive etiam non, sed solummodo naturalium, offerre curiæ [18], licet forte illustris dignitatis sint filii suscepti: nisi tamen dignitas intercesserit talis, quæ homines, licet curiales sint, ab hac fortuna liberos facit. Oblationis autem modus sive fiat a patre adhuc superstite, cum quispiam in commune filium offerret, (hoc namque gestum est in Philocalo naturali filio, curiali a patre in Bostrenorum [19] civitate) & hoc ipsum dicit secundum inspectionem ibi factam, & ita eum offert, sicut a Leone piæ memoriæ scripta dicit constitutio: sive ergo secundum hunc modum fiat aliquis a patre pronunciatus curialis, sive eum pater sub gestis monumentorum offerat, sive moriens in testamento conscribat oportere fieri curialem: deinde ille amplectatur scripturam: legitimus mox fiet, naturalium jure omnino liberatus: sive etiam mortuo patre semetipsum filius aut filii offerant: non existente quidem legitima sobole, etiam sic erunt legitimi & curiales. Proinde pater quidem etiam existentibus legitimis offert curiæ non legitimos filios: qui vero per semetipsum ad hoc procedit, tunc solummodo auditur, cum nullus legitimorum filiorum existit. Hoc itaque de oblationibus sit, quod indifferenter sancitum est a nobis, in hac præsenti lege reconditum: non autem simpliciter neque fortunæ oblatione: oportet enim modos facere manifestos secundum quos offerantur. §. 2. Si quis igitur ex qualibet oriatur civitate, sive curialis, sive etiam liber hujusmodi sit fortuna: licebit ei suum naturalem offerre filium curiæ illius unde oritur civitatis. Si vero [20] nec civis ipse consistat, sed ex villa quadam aut vico sit oriundus: illi a patre offeratur civitati, aut semetipsum offerat, sub qua civitate villa aut vicus tributa persolvit [21]. Palam vero est, quia siquidem pater eum, aut avus offerat, aut aliquis ascendentium parentum, & liberos habentes filios, hoc agere poterit: si [22] vero ipse quispiam semetipsum offerat, hoc permittimus, cum [23] non alii legitimi sunt fratres. §. 3. Si tamen aliquis offerre volentium suos naturales curiis, aut ex maxima hac oriatur civitate, aut ex seniore Roma, huic damus licentiam, in quam voluerit metropolim oblationem celebrare: & hanc esse regulam etiam in filiabus, ut jungat [24] eas curialibus aut ex civitate ipsa ex qua orti sunt, aut sub qua villa aut vicus tributa persolvit, aut si quis liber simul & Romanus, aut Byzantius fuerit, cuicunque curialium alterius cujuspiam, metropolis [25] tamen. Sic itaque nobis curialium diligentia est, & iste modus placet juris legitimi, quia damus curialium naturalium existenti solummodo filiorum patri, licet ex ancilla eos habeat, & liberos facere, & offerre curiæ secundum quod prædictum est. Et adhuc amplius sancimus de causa, ut vel si non pater offerat, liber autem semel filius fiat: possit & semetipsum offerre curiæ, etiam hic legitima non existente prole.

CAP. III.

De successione curialium.

ET quoniam varie etiam de hujusmodi personarum successione sancitum est: non videtur absurdum nobis & de successione, sicut prædiximus, terminare. Si quis igitur naturalis secundum hoc schema, (id est oblationis) fiat curialis: erit patri & ab intestato [26] successor & ex voluntate: nihil dissimilis legitimis, & ex donatione [27] percipere poterit patris: ita tamen, ut non amplius habeat uno horum qui ab initio legitimi sunt, & inter omnes minus habente. Cum semel autem illi susceperint oblationem, & propterea ad jus legitimorum ascenderint: non sinimus eos abstinere se patrum hereditate, aut videri quasi donationem in se factam, & ratam habitam ab eis, relinquere, & fortuna recedere. Manentes itaque curiales, relictam aut donatam (sicuti dudum a nobis dictum est) habebunt mensuram. §. 1. Si vero ab initio refutaverint oblationem, manere liberi præponentes, licet naturales, quam fieri ditiores & curiales: deinde videantur postea aut in totum, aut ex parte possidere res donatas, aut relictas sibi, aut etiam alienare: tenebuntur omnino, curiali fortuna etiam inviti [28]: ut non adulterari nobis videantur legislationes & lucra quidem venentur, quæ occasione oblationis sint: repellant autem fortunam propter quam lucra promeruerunt. Et hoc similiter sancimus & in masculis oblatis curiæ, & in filiabus nubentibus curialibus: nulla existente differentia sive per masculos quispiam curiæ munera agat, sive per generos curiam in filiabus augere voluerit, & per illorum filios novos adjicere prioribus curialibus filios eorum.

CAP. IV.

FIlium vero per hujusmodi causam factum legitimum, ipsi soli [29] genitori legitimum facimus, non etiam extraneæ cognationi patris, (dicimus autem & ex quibus ille natus est, & qui ex utroque sunt, & qui ex eo processerunt) facimus eum velut ex quadam machinatione cognatum. Sancimus enim oblatum curiæ naturalem filium solummodo patri legitimum fieri successorem, nullum tamen habere participium ad ascendentes, aut descendentes, aut ex latere agnatos vel cognatos patris: aut illos aliquod habere participium ad illorum successiones: æquum etiam ei dantes privilegium, ut sicut nec cognatis patris sit iste successor, sit nec illi ad ejus vocentur successionem, nisi forte scripserit aut ipse illos, aut ab illis scribatur, soli enim patri fiunt legitimi, & cognati esse creduntur.

CAP. V.

ERgo sanciendum est qui factis ita legitimis efficiantur successores. Et si quidem habuerit filios qui talis est, aut nepotes de legitimis sibi procreatos uxoribus & merito etiam curiales constitutos: modis omnibus ei [30] succedant: quid enim legalius [31] est proprio filio ad paternam successionem? si vero filios habuerit non curiales quandoque sibi progenitos, tunc legitima mensura veniat ad fiscum & curiam: reliquum vero quantumcunque fuerit, ad illos filios qui curiales non sunt, accedat. Si vero etiam generaliter nulla [32] ei sit proles, & moriatur intestatus: novem quidem uncias curia & fiscus habeat: secundum quod dudum a nobis sancitum est: in reliquis autem tribus unciis, qui ex lege vocantur omnibus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendent heredes. Semel autem factum curialem lex suscipiens, & inscribens curiæ, & successiones, & aliam omnem ordinatam dedit vitæ successionem & quæstum. Si quis autem vel ex genere, vel extraneus, scriptus forsan, aut etiam non scriptus, voluerit adire imperium, & semetipsum offerre curiæ: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curiæ partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ quam functionum successor, si hoc imperium annuerit.

CAP. VI.

SI quis autem legitimos quidem filios non habeat, naturales [33] autem ei solummodo sint: liceat ei curiæ honore scribere eos heredes: & scriptura pro omni oblatione consistat, & non egeat hoc antiquarum legum alia adjectione, neque oblatione, dum superstites essent: sed ex [34] hoc ipso scripti si liberi sint, curiales simul & heredes fiant, habeant ipsi substantiæ *novem uncias*, sicut pater eis distribuerit: sin autem etiam totum eis relinquere voluerit, adhuc faciet melius: veruntamen

1 Personarum divisionem observa. Hominum alii liberi, alii libertini, alii servi, adde *l. 4. in fin. ff. de just. & jure*, alii legitimi, alii naturales tantum, alii legitimati, alii ne naturalium quidem nomine digni sunt. *Goth.* Vide Gudelin. *de Jure Noviss. lib. 1. cap. 9. num.* 2. Ans. 2 Incestuoso concubitu natos intelligit. 3 *c. 9. J. h. t. Novell. 74. c. 1.* 4 Παρὰ τῆς δημιουργίας, id est, ab ipsa procreatione. 5 Primæ servitutes bello inventæ. *l. 5. ff. de justitia. l. 4. l. 5. ff. de statu hominum.* 6 Σωφροσύνης ἐκπτώσις. 7 Manumissionis beneficium. 8 Τοῖς οὐκ ὀρθῶς γενομένοις, id est, his, qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt. 9 Nati ex legitimis nuptiis, legitimi sunt parentum successores. 10 Nam citra affectum nuptiarum conjunctio nuptias non efficit. Conjunctio non probat nuptias, sed affectus. 11 Hominum alii in dignitate positi, alii in mediocri statu, alii plebeji. 12 Probationes aliæ requiruntur ad nuptias clarissimorum arguendas, aliæ ad reliquorum hominum demonstrandas. 13 Vid. *Nov. 74. cap. 4. 5.* 14 Justis nuptiis suscepti, certum jus succedendi habent. 15 Legitimi liberi, jus certum succedendi habent. 16 Liberi quæsiti extra nuptias legitimas, vel in servitute, jus certum succedendi non habent. 17 Vid. §. 1. *J. hic.* 18 Oblatione Curiæ filii legitimantur *in pr. S. hic.* §. 13. *Inst. de nupt. l. 3. l. 4. C. de nat. lib.* 19 Ex hoc loco legendum est in *l. 4. C. de nat. lib.* Bostra, non nostra. Bostra autem est civitas Arabiæ, *Nov.* 102. 20 Nati ex vico aut villa fiunt naturales oblatione Curiæ. 21 Id est, cujus in territorio vicus est. Jul. *hic.* Probatur ita territorium civitatis alicujus, jure in eo exigendi vectigalis, *l. 4. §. 2. ff. de censibus.* 22 Liberi naturales offerri Curiæ possunt vel a patre, vel ab avo & ascendentibus, vel a seipsis. 23 Naturales non fiunt legitimi oblatione Curiæ, legitimis liberis existentibus, § 3 *in fin. J. hic.* 24 Julianus id ita explicat, Ubi quidem parens dat, non impediunt legitimi filii: ubi filius sese dare volunt, impeditur filiis legitimis superstitibus. adde *l. 9. C. de suis & legitim. lib.* 25 Byzantium ac Roma, sedes imperii, senatum habent, non Curiam. Quæritur ergo, qua ratione oblatione curiæ naturales suos filios legitimos possint facere? Permissum est Romanis ac Byzantinis tali casu Curiæ alicujus metropoleos liberos suos naturales offerre. Plures enim metropoles sub regiis urbibus erant constitutæ. 26 Naturalis legitimatus oblatione Curiæ succedit patri ab intestato. 27 Legitimato parens donare potest, quantum legitimo. 28 Legitimatus oblatione Curiæ, munus Curiæ non potest effugere, etiamsi patris, per quem legitimatus est, successione abstineat. 29 Oblatione Curiæ, filius fit legitimus, sed tamen ei soli, per quem oblatus est, fit legitimus, non autem aliis personis ascendentibus, descendentibus, aut collateralibus, etiamsi possit heres ab his institui. 30 Legitimato parenti liberi ac nepotes curiales succedunt. Non curiales certa parte succedunt: pars reliqua ad Curiam defertur, si partim curiales, partim non curiales parens reliquit: illi novem uncias, hi tres consequentur. 31 Νομιμώτερον, id est, cuinam lex magis defert patris successionem, quam filio? Filius, ergo heres. Hoc utitur argumento Paulus Apostolus epistola ad Galatas *c. 4. vers. 7.* vide *l. 11. C. de suis & legitimis. l. 7. ff. de bonis damnat.* 32 Curiali sine liberis mortuo, quomodo succedatur. 33 Quomodo liberi naturales succedant legitimato parenti. 34 Naturalis filius a parente Curiali scriptus heres, tacite intelligitur oblatus curiæ, & ita legitimatus.

usque ad novem uncias omnimodo eis relinquat, sciens quia si reliquerit minus, a lege modis omnibus supplementum [1] substantiæ fiet: illi vero si voluerint, curiales fiant. Si vero aliqui quidem eligant, aliqui vero refutent: ad eos qui eligunt refutantium veniant portiones. Si vero omnes renuerint, tunc tanquam filiis non existentibus, ita ad curiam veniant novem unciæ omnes. Si vero ille quidem tacuerit, filiorum vero legitimorum ei non sit proles: tunc legitima quidem pars ad heredes ab intestato veniat: filii vero naturales si voluerint, semetipsos offerre curiæ, hoc faciant sicuti voluerint, sive omnes, sive quidam ex iis: & modis omnibus novem unciæ substantiæ ad curiales aut curialem perveniant. Si vero etiam ex ancilla ei nati sunt, si eos manumiserit aut vivens, aut in testamento obtulerit eos, etiam sic suscipiantur, & sint curiales sicut testator voluit, aut sicut eorum desiderium fuit, offerentes enim semetipsos curiæ, percipient (sicuti dictum est) novem uncias: undique enim volumus, vel si testetur, vel si non facta voluntate decesserit, eos qui ad curiam veniunt, novem uncias accipere. Si vero manumiserit quidem solummodo, non tamen obtulerit, aut illi etiam sic volunt, aut quidam ex eis ad curiam respicere: etiam tunc novem unciæ curiam agenti vel agentibus secundum quantitatem dentur. Si vero nullus naturalium aut velit, aut offeratur, tunc novem uncias curia percipiat. Palam quippe est, quia simul sequitur ubique fiscus secundum constitutionem de hoc a nobis positam. De naturalibus itaque qui per transitum [2] ad curiam fiunt legitimi, & de modo secundum quem offeruntur, & successionibus, hæc a nobis pure sancita sunt.

CAP. VII.

TRibus [3] autem aliis constitutionibus scriptis Zeno quidem piæ memoriæ, non [4] de futuris aliquid plene sancivit, sed de jam præteritis: quam scribi ideo solummodo permisimus, ut eos quibus illa forte constitutio prodest, quod descendit eorum exinde proles, non hac utilitate privaremus: sicut etiam Anastasii piæ memoriæ, quæ naturales adoptare contribuit, non esse importunam de cætero nostris subjectis permittimus, nisi ad hoc positam solummodo sinimus, ut si qua utilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non videamur per nostras amputare leges. Oportet enim semper aliquod inchoare bonum, non ea quæ a quibusdam præexistunt, destruere: nostri enim patris [5] approbamus constitutionem, temperate quidem introductam, & ordinate positam: quæ [6] adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indiscrete velut advenas quosdam legitimis naturales superinducentes.

CAP. VIII.

De secundo legitimationis modo per instrumenta dotalia [7].

REliqui igitur sunt modi, qui a nobis inventi sunt, quos percurremus, legitimum jus præbentes eis qui erant primitus naturales: circa quorum successionem non laboravimus: semel enim eos efficientes legitimos, damus habere etiam successiones illas, quas habent ii qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur dotalia [8] scripserit ad liberam in principio, sive ad libertam mulierem, cui omnino licet copulari, in concubinæ schemate sibi, aut legitimorum filiorum jam pater existens, aut etiam filiorum naturalium pater, legitimas esse nuptias, & filios vel [9] præcedentes, vel conceptos, legitimos ei esse sancimus. & licet [10] postea non nascantur filii ei, aut etiam nati moriantur, nihilominus prior soboles legitima consistit. Affectus enim circa filios ita ei procedens, qui eum etiam ad dotale provocavit instrumentum, ipse dedit secundis filiis occasionem, qui postea nati sunt, legitimi juris. Quapropter absurdum erat, benignam occasionem, quam posteri sibi filii invenerunt ex prioribus sumentes: eam non etiam prioribus legitimum jus simul & sine calumnia circa patrum dare successiones. Palam enim est, quia juniores filii ex lege facti sunt sui, hoc initium dotalibus præbentibus. Quapropter unum amborum fecimus ordinem, & de cætero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus: illud dicentes: Ut vel si non habuerit filios postea pater, dotalia tamen exposuerit instrumenta: etiam sic nihilominus suos habeat filios. Ut enim nascerentur ei filii alii, casus quidam forte potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos auferre [11]: affectionis vero probationem quæ in prioribus fuit natis, hoc est ante dotalia instrumenta, præbentem legitimum jus, nihil tale fuit quod auferre omnino potuerit. §. 1. Insuper etiam ex rationalibus hoc adjectum est causis, quod si ante dotalia conceptus [12] quidem est filius, natus autem post dotalia: auxiliator sui fit: qui etiam ex prioribus constitutionibus hoc facere potuit, & quædam a nobis inventa est ratio regularis optime narrans de ordine nascentium. Cum enim dubitaretur utrum oporteat conceptus, aut partus respici tempus, sancimus, ut non tempus conceptus, sed partus inspiciatur, propter filiorum utilitatem. Si vero contigerit tales aliquas excogitari circumstantias casuum, in quibus est utilius conceptionis tempus quam partus: tempus illud valere magis præcipimus quod [13] utilius sit nascenti.

CAP. IX.

De tertio modo legitimationis per Principis Rescriptum.

ILlud tamen a nobis sancitum est: Ut si quis voluerit legitimam suam facere sobolem, & non habuerit uxorem talium filiorum matrem, aut filios quidem valde diligat, mulier autem non sine peccato sit apud eum, neque digna [14] sit quolibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere aut legitimo jure non digna in matrimonio putanda, aut causa a filiis maligne tractata aut ex studio muliere celata, aut a filiis, aut forte aliter ei divitiis accedentibus, ne jure legitimorum usum pater & fructum defuncta matre tanquam sub potestate filiis constitutis habeat. Si [15] quis ergo filios legitimos non habens, sed tantummodo naturales, ipsos quidem legitimos facere voluerit, mulierem vero in promptu non habeat omnino, aut habeat quidem, non tamen sine peccato [16], aut si non appareat, aut aliter dotalium instrumentorum non habeat facultatem: (quid enim si ad sacerdotium [17] alter eorum ascendat?) damus [18] ei fiduciam (hoc quod dudum gessimus) ad legitimum jus filios educere naturales, legitimis, sicuti prædiximus, non existentibus, per quandam hujusmodi viam. Sicut enim sunt modi, qui servos ad libertatem simul & ad ingenuitatem deducunt, & naturæ restituunt: ita si pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, sive ex ingenua nascuntur ei, sive ex liberta, & legitimos de cætero & sub potestate habere: hoc agat per nostrum rescriptum. non enim fuit in principio, quando natura hominibus sanciebat sola, antequam scriptæ procederent leges, quædam differentia naturalis atque legitimi: sed primis parentibus primi filii (sicut præsentem inchoantes diximus legem) etiam ipso processu [19] nati, legitimi fiebant. & sicut in liberis natura quidem fecit liberos omnes, bella vero servitutem adinvenerunt: sic etiam hinc nobis natura legitimas protulit soboles: ad [20] concupiscentiam vero facta conversio, naturale jus eis inseruit. Quapropter similibus passionibus exortis convenit curam ex æqualibus inveniri, aliam quidem a prioribus nostris, aliam vero a nobis. §. 1. Sit igitur licentia patri in prædictis casibus matrem in priore [21] schemate relinquenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales suos filios restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, & juri legitimo: ut sub potestate ejus consistant, nihil a legitimis filiis differentes: quo facto, ex hoc filios frui hujusmodi adjutorio. una namque hoc modo omnes hujusmodi naturæ digressiones & opiniones in his qui legitimos non habent filios, curamus: sic brevi solatio tantum impetum naturæ corrigentes.

CAP. X.

De quarto modo legitimationis per testamentum *patris a principe confirmatum.*

SI vero is qui solummodo naturalium filiorum est pater, per quosdam fortuitos casus non valuerit hoc agere, moriens autem sub quodam prædictorum casuum scripserit testamentum [22], volens sibi legitimos esse filios successores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam, supplicantibus tamen etiam sic filiis post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & heredibus existentibus secundum legem: hoc quoque donum habeant patris & principis, id est dicere, naturæ [23] simul & legis [24].

CAP. XI.

GEneraliter autem in omnibus qui per prædictos modos deducuntur ad legitimum jus, tunc hoc volumus obtinere, dum & filii hoc ratum habuerint. Nam si solvere [25] jus patriæ potestatis invitis filiis non permissum est patribus, multo magis sub potestatem redigere invitum filium & nolentem, sive per oblationem ad curiam, sive per instrumentorum celebrationem, sive per aliam quamlibet machinationem, tanquam sortem [26] metuentem paternam, justum non est: neque imperii & legislatoris [27] ponimus proprium [28]. §. 1. Si vero plurimis existentibus filiis, alii quidem eligant, alii respuant: hi qui volunt legitimi fieri, fiant, aliis in jure naturali manentibus: & hoc dicimus, nullum priorum legitimorum perimentes modum, sed hunc adjicientes aliis, in quibus illos accipere non licet. omnino enim legitimis [29] existentibus, deinde naturalibus provenientibus, nequaquam jus legitimorum eis adjicitur, nisi omnino aut per curiam aut per nostras constitutiones, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum. §. 2. Adoptionis [30] autem modum, qui fuit olim a quibusdam [31] ante nos imperatoribus super naturalibus putatus non improbus, invenientes: secundum [32] paternæ [33] constitutionis virtutem & nos (sicuti dictum est), excludimus, quoniam castitatem non perfecte consideravit. Et non erit decens, ut quæ bene [34] exclusa sunt, in rempublicam rursus introducantur. Quapropter his a nobis sancitis atque manifestatis quo conveniat modo ad civitatem Romanam legitimorumque jus transire: nihil de successione super talibus est dicendum. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis oportet etiam in his fieri successiones.

CAP. XII.

De successione omnium naturalium [35] *filiorum.*

DIscretis igitur & iis qui facti sunt legitimi, & iis qui manserunt naturales: ordinandum est jam etiam de successionibus eorum. Valenti siquidem & Valentiniano, & Gratiano [36] divæ memoriæ primis placuit humanum aliquid agere circa naturales. Et siquidem sit naturalium patri legitima soboles, una [37] uncia eos dignos esse fecerunt, & hanc cum sua matre; non donari, neque ex ultima dari voluntate ulterius aliquid permittentes: si vero filii quidem non sint naturales, con-

1 Supplementum legitimæ datur legitimato, & sic lex *omnimodo. C. de inoffic. testament.* pertinet etiam ad legitimatos liberos. 2 Oblationem. 3 Quarum una Zenonis. *l. 5. C. de naturalib. liberis*, alia Anastasii, *l. 6. d. tit.* alia Justini. *l. 7. d. tit.* 4 *d. l. 7.* 5 Justin. *d. l. 7.* 6 Vid. Jul. *cit. n.* 317. & ita adoptio non est modus legitimandi liberos. 7 *Nov.* 12. *c.* 4. 8 *l. 5. C. de naturalib. lib. Nov.* 117. *c.* 2. *§. ult. Instit. de nupt.* 9 *l. 10. C. de naturalib. lib.* 10 *l. 11. C. de naturalib. lib.* 11 Id est, eripere. 12 Conceptus ante dotalia instrumenta, natus post eadem, fit legitimus. adde *l. 5. §. 2. l. 15. ff. de statu hom.* 13 Tempus, quod nascenti utilius est, semper considerari oportet: sive ut conceptionis tempus, sive partus. 14 Vide Jul. *hac const.* 82 *n.* 319. 15 Nota, quemadmodum liberi naturales, non existentibus aliis liberis legitimis, legitimari possint a patre rescripto principis. 16 Non sine peccato uxorem habet, qui eam duxit, quam leges duci vetant. vide *l. 7. C. de incestis.* 17 Sacerdos dotalium instrumentorum confectione liberos non potest legitimare. 18 Et ita abrogatur *l. 1. C. de natur. liber.* abrogatur quoque lex Julia de Senatorum & libertinarum nuptiis. 19 Ipsa generatione 20 Sensus est. Quemadmodum bello, contra jus naturale, servitus orta est: ita ex concupiscentia depravata naturales tantum liberi procreati sunt. 21 Id est, utcunque eam non ducat uxorem. 22 Utcunque testamento patris liberi fieri possint legitimi: ejusdem tamen legitimatio a principe confirmanda est. adde Julian. *num.* 320. 23 Id est, testamento patris. 24 Et confirmatione imperatoris: & ita legis nomen hic pro imperatore sumitur. 25 Argumentum a minore ad majus. Invitus nemo emancipatur, multo igitur minus quis invitus in potestatem redigitur, *l. ult. ff. de his qui sui vel al.* Paul. 2 *sent.* 25. *§. ult.* ut enim cui plus licet, eidem minus permissum est: ita cui minus non licet, & majus quoque ei denegandum est, vid. quæ scripsi ad *l. 21. ff. de reg. jur.* adde etiam quæ de invito dixi ad *l. 69. l. 156. ff. de reg. jur.* 26 Τύχην, sensus est: patria potestas res est maxima, sed ea tamen tanti non est, ut ejus habita ratione, invitum filium lex aut imperator in patris potestatem redigat, vid. tamen *l. 12. ff. de adoptionibus. l. unicam in C. de ingratis lib.* 27 Καὶ νομοθεσίας, id est, legislationis. neque imperatori, neque legibus potestas ea data est, nec mirum, cum omnia principi non sint permissa. vide quæ dicam ad *Nov.* 105. *cap. 2. in fin.* 28 Extantibus legitimis parens naturales legitimare non potest, nisi vel contracto matrimonio cum eorum matre vel eos curiæ offerendo. vide Jul. *const.* 82. *n.* 321. 29 *c. 7. §. hoc.* 30 Ab Anastasio *l. 6. C. de natur. lib.* 31 Id est, invitati constitutione lata a Justino patre, quæ vetabat legitimari filios adoptione. *l. 7. C. de natur. lib.* 32 Id est, Justini. 33 Et ita abrogatur *d. Nov.* 74. *c.* 6. & dicta lex 6. confirmatur vero dicta lex 7. Tentari tamen possit, adoptionem reduci per *Nov.* 117. *c.* 2. Nam si sola nominatione filius naturalis suus fit, & adoptione multo magis: majori namque cum solennitate fit: quin & alias tantum præstat nominatio, quantum adoptio, *§. ult. Instit. de adopt.* & adoptione quis nominatur filius. 34 Bene exclusa non sunt rursus admittenda. 35 Vid. Gudelin. *de Jure Noviss. lib. 2. c. 10. n. 6. Ans.* 36 Autoribus legis 1. *C. Theod. de naturalib. liberis.* 37 *d. l. 1.*

cubinæ vero ſolummodo iis qui non habeant utique conjugem (hoc etenim tantum concubinam [1] habentibus eſt conſcriptum) mediam unciam ſolam donantes. Si vero filiorum legitimorum non ſint parentes, & neque patrem neque matrem habeant, usque ad tres uncias relinquere eis aut donare permiſſi ſunt, & hoc cum matre: & ſi quolibet modo acceperint aliquid, in hoc reputari ſolummodo: quod autem plus eſt, ad eos qui vocantur ex lege venire, hoc quod Theodoſii ſenioris filii, licet non perfecte, ſanciverunt. §. 1. Nos igitur etſi prius humana uſi lege, pro tribus unciis, ſex [2] uncias eis, filiis legitimis non extantibus, per patrum magnificentiam dedimus: ſed tamen ex iis quæ ſubinde proveniunt cauſis perfectius ſimul clementiusque conſiderantes, præſentem ponimus legem. Plurima utique ſunt, & prius commiſſa, & noſtris temporibus delinquuntur: & ideo ab impietate homines liberamus. Quidam enim non habentes licentiam quantum volunt ſuis naturalibus filiis relinquendi, eligunt [3] quaſi viros [4], & ſcribunt heredes, quatenus reſtituant filiis. At illi aut ex hoc impie agunt, & prævaricantur voluntatem ſcribentium, aut (quod omnium leviſſimum putant) pejerant: & tacemus ea, quæ tradita ſunt ex memoria nobis in perſonis glorioſiſſimis talia delinquentibus priſcis temporibus. §. 2. Ne [5] igitur ſemper tale fieri delictum ſinamus: neque quod agere licet in extraneis & ignotis, hoc in propriis filiis naturalibus homines agere prohibeamus, propterea præſenti lege ſancimus, ut ſiquidem quispiam habuerit filios legitimos, non poſſit filiis eorumque matri ultra [6] unam relinquere unciam, aut donare naturalibus aut concubinæ: (hoc enim proprium prioris judicamus eſſe conſtitutionis) ſed & ſi quid amplius dare tentaverit quolibet modo, hoc fieri filiorum legitimorum: vel ſi filii non ſint, concubina vero ſolummodo, huic mediam unciam relinqui aut donari concedimus. §. 3. Si [7] vero filios non habuerit quispiam legitimos, aut quenquam aſcendentium quibus neceſſitas [8] eſt legis relinquere partem propriæ ſubſtantiæ competentem: teſtatori licentia ſit etiam [9] in duodecim uncias ſcribere filios naturales heredes, & dividere inter eos quocunque voluerit modo res, & per donationes aut ſimplices, aut antenuptiales, aut per dotes: aut per alium quemlibet modum legitimum ſuas in illos ſubſtantias transponere. ſic enim nequaquam egebunt, quibusdam ad impietatem aut perjurium præparatis: ſed ex ipſo ſuam diſponent pure ſententiam. Si vero habuerint hi quos prædiximus, aliquos aſcendentium: legitimam eis relinquant partem, quam lex & nos conſtituimus: reliquam vero totam in naturales filios habeant relinquendi licentiam. Et hæc dicimus ſuper iis, qui in ſcriptis & legitimis voluntatibus diſponunt ſuam ſubſtantiam. §. 4. Si quis autem defunctus fuerit, legitima ei omnino ſobole non extante, (filiorum dicimus aut nepotum, vel deinceps ſucceſſionis) neque [10] legitima conjuge, deinde moriatur non diſponens de ſubſtantia ſua, & veniat cognatio [11] forſan aut etiam manumiſſor [12], utpote bonorum poſſeſſionem movens & inſurgens, aut etiam noſtrum ærarium [13], (nam nec illi quantum ad hoc parcimus) ſit autem ei donec vixerit, libera mulier in ſchemate concubinæ ſociata, & filii ex ea: (talibus enim ſolummodo hoc ſancimus, ubi omnino indubitatus eſt & concubinæ in domo affectus, & filiorum ibidem proles) & alimentum damus eis, & inteſtatis parentibus defunctis duas [14] paternæ ſubſtantiæ uncias habere, cum matre partiendas, quanticunque fuerint filii: ut unius filii portionem mater accipiat. Et hoc dicimus ſi uni concubinæ ſocietur, aut filios ex ea habeat, aut etiam præcedente concubina, morte forſitan, aut ſeparatione filii ei domi ſint: tunc enim damus eis ab inteſtato ad duas uncias vocationem. §. 5. Si vero effuſa concupiſcentia ei fuerit, & alias ſuperinduxerit priori concubinas, & multitudinem [15] habuerit mulierum fornicantium, (ſic [16] enim dicere melius eſt) & ex eis filios habens moriatur, multas ſimul deſerens concubinas, odibilis quidem eſt iſte talis: procul autem hac lege modis omnibus cum talibus filiis [17] & concubinis excludatur. Sicut enim ſi quis legitimæ copulatur uxori, alias [18] ſuperinducere non poterit matrimonio conſiſtente, & ex his legitimos procreare: ita neque poſt agnitam quo diximus modo concubinam, & ex illa filios, dabimus, ſi etiam aliquod opus libidinis aliud fecerit, etiam hos ad ſucceſſionem ejus introduci, ſi mortuus fuerit inteſtatus. Nam ſi hoc non ſanciverimus: indiſcreta quidem erunt quæ mulierum ſunt quam potius aut quam minus amaverit: indiſcreta quidem & quæ filiorum ſunt, & nos non damus luxuriantibus, ſed pudicis legem. Non autem differentiam facimus [19] de filiis ſive maſculi ſint ſive fœminæ. Sicut enim natura nihil circa talia tractat: ſic nec nos aliam in maſculis, & aliam in fœminis ſecundum hoc ponimus legem.

§. 6. Si quis autem (oportet enim per omnem viam ſubtilitatem [20] ſimulque pietatem tranſire) habens filios legitimos, relinquat & naturales, ab inteſtato quidem nihil eis exiſtere omnino volumus: paſci [21] vero naturales a legitimis ſancimus, ut decet eos ſecundum ſubſtantiæ menſuram a bono viro arbitratam: quod videlicet apud noſtras leges viri boni arbitratu dicitur, hoc ipſo cuſtodiendo, vel ſi conjugem quidem habet, filios autem naturales; & ex defuncta concubina ſibi natos, & illi aluntur ab ejus ſucceſſoribus. De nepotibus enim naturalibus, quæ jam a nobis ſpecialiter etiam de ipſis diſpoſita ſunt [22], obtineant.

CAP. XIII.

IN quibus autem caſibus naturales filios vocavimus ad ſucceſſionem, in iis quoque & ipſi decentem naturalibus patribus devotionem ſervent: eademque menſura ſicut parentes proſpiciunt naturalibus filiis ſecundum noſtram legem, & ipſi parentibus compenſent [23] ſive in ſucceſſionibus, ſive in alimentis, ſicut ſuperius ſancivimus [24].

CAP. XIV.

QUoniam vero & dudum in quibusdam conſtitutionibus dictum eſt oportere, in quibus patres donant filiis aut relinquunt, in his etiam curatores [25] eis præbere confirmandos tamen: hoc ratum eſſe etiam nunc ponimus, dantes & matri [26] (ſecundum quod jam de his diſpoſitum eſt) & naturalium tutelam agere filiorum, omnia agenti quæcunque in legitimis definita ſint filiis.

CAP. XV.

Ut filii ex damnato coitu nati, nec [27] alimenta a parentibus conſequantur.

ULtima [28] ſiquidem nos pars legis expectat, ut ipſa competentem ſuſcipiat ordinem, & enumeremus qui neque ipſo naturalium nomine digni ſunt. Primum quidem *omnis qui ex complexibus* (non enim hoc vocamus nuptias) *aut nefariis, aut inceſtis* [29] *aut damnatis proceſſerit, iſte neque naturalis nominatur*, *neque* [30] *alendus eſt a parentibus*, *neque habebit quoddam ad præſentem legem participium.* Unde etſi certa a Conſtantino piæ memoriæ in conſtitutione [31] ad Gregorium ſcripta, quædam de talibus dicta ſunt filiis: hæc non recipimus: quoniam & non [32] utendo perempta eſt. *Phœnicarchorum* enim, & *Syriarchorum* [33], & magiſtratuum, & inſignium meminit, & clariſſimorum: & neque naturales eſſe vult ex his procedentes: amovens eis etiam imperialis munificentiæ manſuetudinem. Quam videlicet conſtitutionem omnino perimimus [34]. §. 1. Hæc a nobis ſancita ſint, & nulla penitus ignorantia noſtrarum erit legum, nec qui ſunt legitimi, qui vero naturales, nec quomodo eis legitima jura dantur: aut quomodo etiam naturales permanentes promerentur humanitatem: & quomodo etiam ipſi competenter honorati ſunt, ab eorum qui neque naturales dici digni ſunt, communione ſegregati.

EPILOGUS.

Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelam atque naturæ ſupplementum per hanc legem decreta ſunt, tua ſublimitas faciat omnibus manifeſta, programmatibus propoſitis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoſcentibus quomodo in talibus converſentur, & noſtram conſiderantibus providentiam, qui omni alii occupationi eorum præponimus utilitatem. Dat. Kal. Septembr. CP. Imp. Domin. JUSTINIAN. PP. Aug. Anno XIII. [35] APPIONE V. C. CONSULE.

1 Unicam ſcil. §. 5. J. *hic.* 2 *Nov.* 18. *c.* 5. 3 In fraudem legis. 4 Legati & inſtitutionis capaces. 5 Hinc ſumpta eſt Authentica, *nunc ſoli. C. de naturalib. lib.* 6 Senſus eſt, Parentibus permitti unciam naturalibus liberis non legitimatis & eorum matri, etiam exiſtentibus legitimis liberis, vel inter vivos, vel teſtamento donare: ſoli concubinæ, ſemiunciam: non exiſtentibus vero liberis legitimis, parentem poſſe eos in aſſem inſtituere, niſi & ipſe moriens parentes reliquerit, quibus legitimam ſervare debet. Concubinam cum dicimus, intellige, non quamvis mulierem, ſed eam tantum, quæ conſuevit ei, qui uxorem tunc non habuit, *l. unic. C. de concub.* 7 Hinc ſumpta eſt Authentica, *licet. C. de natur. lib.* 8 *Novell.* 1. 9 Olim in ſemiſſem. *Nov.* 18. *c.* 5. 10 *Nov.* 18. *c.* 5. 11 Id eſt, veniant cognati legitimi. 12 Quod ſit, quoties agitur de ſucceſſione liberti. 13 Id eſt, fiſcus. 14 Naturales nunquam legitimati a patre, una cum ſua matre patri ab inteſtato, nullis relictis legitimis liberis, ſuccedunt in duabus unciis. 15 Plures concubinas Romanis habere non licuit, *Novell.* 18. *c.* 5. de quo ſcripſi ad *l.* 7. *C. de Judæis. d. l. unic. C. de concub.* 16 Concubinam qui concubinæ ſuperducit, ſcortum verius, quam concubinam habere intelligitur. 17 Poteſtne ei teſtamento aliquid relinqui? Guido Papæ negat relinqui poſſe: ac ita judicatum refert *quæſt.* 280. 18 *d. l.* 7. 19 Aliud jure feudali. 20 Ἀκριβείας καὶ εὐσεβείας, ſubtilitatis & pietatis. 21 Naturalibus liberis debentur alimenta ab inteſtato: ſuntque eis præſtanda a legitimis. 22 *l.* 12. *C. de naturalib. lib.* 23 Liberi naturales parentibus viciſſitudinem debent & in alimoniis & in ſucceſſionibus, Jul. *hic*, *num.* 323. 24 Aliud lege Solonis, quæ non vult ſpurium cogi patrem alere. 25 *l. ult. C. de confirmando tutore.* 26 Mater naturalis filiorum tutelam gerere poteſt *l. ult. C. quando mulier tut.* 27 4. Harm. 6. §. 69. 28 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Ex complexu*, *C. de inceſt. nupt.* & pars Authenticæ, *licet. C. de natural. liber.* 29 *Nefarias* nuptias Harmenopulus *d. loco.* §. 78. *& ſequentib.* definit, quæ cum aſcetria aut rapta. *Inceſtas*, quæ cum ea quæ nos ſanguine attingit, contractæ: *Damnatas*, quæ vetitæ ſunt, ut tutoris cum pupilla, liberti cum patrona. Eidem autori *d. loco* §. 65. ἀθέμιτοι γάμοι, ſeu inceſtæ nuptiæ dicuntur, quæ inter aſcendentes contrahuntur. 30 Vid. Rittersh. *part.* 4. *c.* 2. Anſ. Sed jam tempus eſt, ut aliquid dicamus de obliqua nothorum ſucceſſione. Nothi ſunt vel ex inceſtu ſuſcepti, vel ſpurii, patre ſcil. incerto, vel naturales: & hi quidem vel legitimati, vel non legitimati. Inceſtu ſuſcepti dicuntur, qui naſcuntur ex Titio, & muliere Sempronium maritum habente, *c.* 12. §. 5. 𝔖. *hic. Nov.* 134. *c.* 12. vel qui ſuſcipiuntur ex Mævia & Titio uxorem Seiam vel plures concubinas habente. *d. c.* 12. *in princ.* & §. 5. Item qui ex nefariis & inceſtis nuptiis naſcuntur, *ut hic.* Hujusmodi liberis nulla pars ſucceſſionis ab inteſtato defertur, *ut hic.* Jure tamen canonico ſunt alendi *c.* 4. *de eo qui duxit uxorem, quam polluit per adulterium.* Spuriis vero ſeu vulgo quæſitis datur querela adverſus inofficioſum matris teſtamentum, *l.* 29. §. 1. *ff. de inoffic. teſt.* multo magis legitima ſpecialiter eis relinqui teſtamento poteſt. Naturales legitimati (legitimantur autem multis modis, puta oblatione Curiæ *c.* 2. *ſupr. hic.* matrimonio contracto cum eorum matre, *c.* 8 *ſupr. hic.* aut, eo non contracto, principis reſcripto, *c.* 9. *ſupr. hic.* ſi a patre filii ſunt nominati in aliquo ſolenni inſtrumento, *Nov.* 117. *c.* 2. poteſt etiam & hoc defendi, ſi adoptati ab eodem *c.* 11. *in fin.* 𝔖. *hic.*) a legitimis non differunt, *c.* 3. *c.* 9. *in fin.* 𝔖. *hic.* ideoque a parente vel inter vivos vel teſtamento donari eis poteſt integra quidem hereditas, ſi nulli extent legitimi *c.* 12. §. 3. *ſupr. hic.* aut iis extantibus non amplius quam qui legitimus conſtitutus minimam habuerit portionem. *d. c.* 3. 𝔖. *hic.* Jul. *conſt.* 83. *n.* 313. Ab inteſtato vero legitimati per matrimonium (de legitimatis per adoptionem alibi dicemus: de his autem qui legitimantur per oblationem curiæ, hoc tenendum eſt, eos patri tantum legitimos, *c.* 4. 𝔖. *hic.* quin & talem legitimationem ab uſu receſſiſſe, Michael Graſſus *l. ſent.* §. *ſucceſſio quæſt.* 19. *n.* 19. Legitimatum vero per reſcriptum principis aut ejus beneficio, qui poteſtatem legitimandi habet, interpretes nolunt ad feuda admitti, niſi & ad ea ſpecialiter legitimatus ſit. Graſſ. *ad num.* 15.) cum legitimis concurrunt: ſunt enim ſui heredes, iisque deficientibus, ſoli ſuccedunt. Nam ita patri ſuccedunt, quemadmodum & nuptiis legitimis procreati patribus ſuis ſuccederent: Jul. *hic n.* 322. §. 2. *Inſt. de hered. ab inteſtat.* ideoque præteriti rumpunt teſtamentum, *l.* 8. *ff. de injuſto* §. 1. *Inſt. quib. mod. teſtam.* injuſte exheredatis querela inofficioſi competit. §. 2. *Inſt. de inoffic. teſt.* inſtitutis in minori parte, actio ad ſupplementum ex *l.* 30. *C. de inoffic. teſt. arg. d.* §. 2. ibi: *ſi nullo alio jure.* Et hæc ita vera ſunt, ut maſculi legitimati per matrimonium præcedant ſorores ex legitimis nuptiis procreatas in feudis. Graſſ. *ex communi d. l. n.* 6. 7. (etiamſi inveſtitura facta ſit pro filiis Titii, ejusque liberis legitime natis. *ibid. d. n.* 7.) & excludant, jure primogenituræ, ſecundo genitum fratrem legitimis nuptiis natum, Graſſ. *ibid. n.* 8. idque defendi poteſt *l.* 10. *in fin. C. de naturalib. lib.* at non eum, qui ex legitimo matrimonio ante natus fuerit, quantumvis ætate inferiorem (potuit enim Titio naſci ex Mævia concubinatus tempore Sempronius. Eidem Titio paulo poſt naſci ex legitimo Cajæ matrimonio Cajus. Idem Titius potuit mortua uxore Mæviam quondam concubinam ducere) & merito, jus enim quodammodo videtur quæſitum priori. Naturales vero non legitimati, legitimis exiſtentibus teſtamento patris una plus uncia cum ſua matre partienda non poſſunt accipere, *c.* 12. *in princ.* §. 1. & §. 2. non extantibus in infinitum. *d. c.* 12. §. 3. non ut olim tres uncias tantum, *d. c.* 12. *in princ.* ſervata tamen aſcendentibus (ſi qui fuerunt) legitima, *d. c.* 12. §. 3. Quid ab inteſtato? a legitimis liberis (ſi qui fuerint) alendi ſunt boni viri arbitratu, *d. c.* 12. §. 6. Idem dicendum, ſi qui aſcendentes, vel ſi qua uxor heres defuncto fuerit, *d. c.* 12. §. 4. *in princ.* At ſi defuncto adgnatus, vel cognatus aliquis ſuccedat, vel manumiſſor, vel fiſcus, naturales liberi cum ſua matre duas uncias ex bonis defuncti patris percipiunt. *d. c.* 12. §. 4. Jul. *conſt.* 82. *num.* 222. Duæ igitur unciæ ſunt eorum legitima. Quid ſi pater eorum ſit teſtatus, & tamen nullam eorum mentionem fecerit, nullamve partem eis adſcripſerit? Idem hic quod ab inteſtato dicendum eſt. Quid ſi poſt donationem omnium bonorum pater naturales liberos ſuſceperit? dixi ad *l.* 8. *C. de revoc. donat.* 31 *l.* 1. *C. de naturalib. liber.* 32 Lex, non utendo tollitur, & ſic deſuetudo legis legem perimit. Plus tamen ex hac lege colligas, deſuetudinem ſcilicet, legem non tollere, niſi princeps deſuetudinem confirmaverit, *ut hic.* liberi qui jure communi legitimi fieri non poſſunt, lege vel reſcripto principis poſſunt fieri legitimi, ſi princeps legi vel reſcripto clauſulam *non obſtante* tali lege (verbi gratia: non obſtante *l.* 1. *C. de naturalib. liberis*) adjecerit. Bald. *Authentica propterea C. de natur. lib.* Quinimo putat idem Baldus, ſufficere, ſi Princeps reſcripto ſuo generalem clauſulam tantum inſeruerit, hanc videlicet, non obſtante aliqua lege. Bald. *d. l.* 1. 33 De Phœnicarchis & Syriarchis dixi ad *l.* 18. *ff. de munerib.* 34 Abrogatur *d. l.* 1. 35 Id eſt, anno 539.

TIT. II.
DE TESTIBUS [1].
NOVELLA CONSTIT. XC.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. prætoriorum Orientis præfecto, iterum exconsuli, ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

TEstium, propter probationes, utilitas [2] adinventa quidem dudum est, ne quid lateat facile actorum: at calliditate plurima hominum adveniente animis periclitatur migrare in contrarium ordo causæ. Non enim ut patefiant quæ gesta sunt, testantur plurimi: sed quatenus adhuc amplius occultentur. nam alia quidem scientes, alia vero pronunciantes, aut quæ non sunt, dicentes: hoc ipso confitentur, quia ea quæ vere sciunt, neque volunt patefieri, neque secundum ea proferri judicia: sed quæ nunquam facta sunt, hæc & pronuntiant, & ad judicium deduci quærunt. Omnino itaque perimere testimonia usui rerum incautum est, plurimis existentibus, quæ non [3] aliter patefiunt, nisi testibus pronunciantibus. Licere autem omnibus etiam valde vilissimis [4] testimonium perhibere, & ante nos prohibuerunt legislatores [5], scilicet multas exceptiones facientes [6] & plurimos excludentes etiam ipso testium nomine [7], vel schemate [8]. Quia vero neque post has prohibitiones, adhuc purum est testium opus: existimavimus oportere & nos adjicere aliquid causæ subtilitati, & falsa testimonia, quantum est possibile, minorare. Tale enim quiddam etiam nunc apud clarissimum Bithyniæ provinciæ judicem gestum invenimus in testamento, ostensa testium falsitate pessima aperte convictorum, & novissime confessorum, quia cum testamentum fieret, & fuisset defuncta testatrix, testium quidam tenentes jam mortuæ manum, ita per chartam [9] virgam factam & ex latere ductam traxerunt, & signum venerabile crucis videri scripsisse defunctam præparaverunt. Nos igitur ad hoc respicientes, alia quidem de modo testium, alia vero de eorum statu existimavimus oportere decernere. Quæ itaque dicta sunt ab antiquis legislatoribus in prohibitione horum, quos suspenderunt testimonium perhibere, rata omnia ponimus.

CAP. I.

Ut testes nonnisi illæsæ existimationis recipiantur, seu de testibus judiciariis.

SAncimus autem, & præcipue in hac maxima & felicissima civitate, ubi plurima consistit (Deo favente sermoni) multorum bonorumque copia virorum, bonæ [10] opinionis esse oportere testes, & aut [11] carentes hujusmodi derogatione per dignitatis [12] aut militiæ [13], aut divitiarum [14], aut officii [15], causam: aut si non tales consistant, ex utroque tamen quia fide digni sunt, testimonium perhibere. Et non quosdam artifices [16] ignobiles, neque vilissimos, neque nimis obscuros [17] ad testimonium procedere. sed ut si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demonstrari testium vita, quia inculpabilis atque moderata est. §. 1. Si vero ignoti [18] quidam fuerint undique, & aliquid apparuerint circa testimonii veritatem corrumpere [19] festinantes: posse eos etiam verberibus [20] subjacere. Et judices siquidem administratores [21] fuerint, hoc ipsi agant. Si vero alii præter eos sunt, qui administrationes habent, ipsi quidem assumant apparitorem magnificentissimi prætoris plebis, in provincia vero locorum defensorem: & per eos inferant eis verborum experimentum: quatenus propter hoc nihil celent veritatis, aut etiam capiantur per hanc viam pecuniis testimonium perhibere, aut aliter circa hoc malignantes.

CAP. II.

Ut instrumentis debitæ pecuniæ testes rogati non fortuiti adhibeantur, seu de testibus instrumentariis.

ET [22] licet dudum nullam in debitis ex scripto factis non scriptarum solutionum probationem per testes suscipi sanciverimus, nisi secundum observationem ibi [23] dictam, quam scilicet valere præcepimus: & tamen etiam nunc hoc renovamus. Si enim scriptum sit debitum, & non scripta proferatur solutionis a litigantibus per testes probatio: tunc susceptibilem eam apud judices esse, dum ad hoc ipsum assumantur [24] testes, ut pro facienda solutione aut memoria factæ alicui jam solutionis, & confessione ejus qui pecunias accepit, testimonium perhibeant viri fide digni constituti [25]: aut etiam causam testimonii forte faciant manifestam. Hæc autem inania & ex transitu [26] perhibita testimonia, nulla modis omnibus valere ratione, & hujusmodi quædam fingere testimonia, ut propter aliud quoddam opus adveniens, audiat aliquos dicentes accepisse ab aliquo aurum, aut debere alicui. Hæc namque aperte nobis suscepta sunt, & nulla digna ratione dum quando & tale aliquid in judicando invenimus, eo quod cum multæ pecuniæ dicantur solutæ, tabularii duo [27] tantummodo hoc dixerunt *audisse se*, *teste præsente nullo*, *& debitum in scriptis constitutum*, & fatente scribere ex hoc sciente & valente per proprias literas hæc manifesta facere: quod ex illo odio habentes occasionem præsentis accepimus legis. Et iterum adductus est aliquis [28] alius similis calumnianti, & præsentibus testibus ad hoc, & coram tabulario deposuit *apud semet ipsum debita esse*. & is quidem qui mercede hoc egit, decessit, alius autem exactus est debitum, quod ab alio quodam tanquam ab eo scilicet confessum est, Deo hujusmodi omnino non indulgente occultari.

CAP. III.

Ut testimonia scriptis redigantur, & quorsum.

NEque igitur hujusmodi credimus testimoniis, aut tabulariorum (sicut prædiximus) depositionibus, eo quod literis eruditi sint, qui confiteri volunt, apud quem, & scribere, aut in judicio confiteri, & dare rei fidem indubiam: neque manere eas veracibus pestiferas concedimus: neque si tale aliquid factum est, recipimus: sed exigimus quod deprecatum est ab eo, qui deduxit testes in hoc ipsum: & hoc per testationes demonstrare necesse est eos (hoc quod in [29] testamentis) rogatos [30], & bonæ opinionis constitutos, & ita cautam suscipere ab eis probationem, & neque [31] attestationem deinceps, neque testium habentem præsentiam, & depositionem, & subscriptionem, tenere. Si vero non hujusmodi constituti testes sint, quales pridem ediximus, & suppliciis [32] subdi eos præcipimus. Si [33] vero quidam aperte contraria [34] dicant sibi, aut alterutris testificentur, maxime judices hoc animadvertere: & si veraciora [35] testificatis adversitates [36] invenerint, ejiciant quidem ejusmodi testationes: ea autem quæ a dignioribus [37] fide & plurimis dicta fuerint, considerent. Si vero astu [38] apparuerint malignantes, & ex hoc incidentes in contrarietatem: neque immunes eos derelinqui, nisi secundum aliquem errorem fortuitum, & non astu contraria dicentes demonstrentur.

CAP. IV.

Ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit: vel, quot & quomodo testes producuntur.

1 Julian. *const.* 83. dixi ad 22. *D.* 5. adde 4. *quæst.* 3. Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershus. *in exposit. Novell. part.* 9. *cap.* 22. Ans. 2 Testium usus in multis necessarius, *l.* 1. *ff. hic.* 3 Testibus solis quædam probantur. 4 Εὐτελεστάτοις. Viles sunt, quos vitæ vilitas infamavit, Paul. 5. *sent.* 15. §. 1. vitæ, id est, morum, *l.* 2. *ff. hic.* ut sunt infames, *l.* 1. *ff. de his qui notant. infam.* Berberius in defensorio jur. *c.* 9. *n.* 34. popinarum & ganeorum mancipia intelligit, sed & eos, qui vilia officia administrant, *c.* 1. *ver. Et non quosdam. J. hic.* 5 *l.* 8. *C. hic.* 6 Eorum scilicet, qui non possunt testes esse: & ita ferre testimonium possunt, qui nominatim non prohibentur.
7 Ut quia parens vel filius, domesticus, vel (ita conjunctæ personæ) impubes, infamis, furiosus. 8 Ut quia sunt infames, aut vilissimi artifices. 9 Οὕτω κατὰ τοῦ χάρτου τήν τε εὐθεῖαν τήν τε πλαγίαν εἵλκυσαν &c. *Scrimg.* id est, & tam in transversum, quam recta linea ducta effecisse, ut defunctus venerandæ signum *Crucis* adscripsisse videretur. *Hal.* Moris fuit apud Constantinopolitanos, *Crucis* signum præfigere testamentis & instrumentis. *Nov.* 73. *c.* 8. *l. ult.* §. 2. *C. de jure delib.* Hinc constat, testibus licuisse manum ducere contrahentis literarum imperiti, ad pingendum crucis Christi signum. vide quæ scripsi ad *Nov. Leon.* 72. 10 *l.* 3. *ff. hic.* cui derogatur multis modis, de quibus *J. hic.* Goth. Ad hoc caput vid. Desider. Gerald. *de rer. jud. autorit. lib.* 1. *cap.* 5. Ans.
11 Καὶ κρείττους τῆς τοιαύτης διαβολῆς. 12 Nimia dignitas, nimiæ divitiæ, nimium officium, seu nimia conjunctio, testibus fidem derogat. 13 Puto id ostendi, ducem pro milite, in litem pro duce testem facile non admitti. 14 Divitiæ tamen testimonio fidem videntur addere. Diviti namque quam pauperi major fides adhibenda, vid. *l.* 3. *ff. hic.* Homo tamen, licet pauper, fidelis esse potest. §. 12. *Inst. de suspect. tut.* *l.* 17. §. 4. *ff. de adopt.* quod etiam in criminalibus locum habere dixeris, nisi nimia paupertas & dolus perspicuus sit: & ita accipe *l.* 3. *ff. hic.* Poterit itaque pauper pro paupere vel divite, vel in pauperem aut divitem recte testimonium dicere: de locuplete adde Rolandum a Valle 1. *Consil.* 16. *n.* 18. Quid creditor? pro debitore suo non facile videtur admittendus, ut nec debitor pro creditore. 15 Ἐπιτηδεύσεως. Puto etiam id significari, Amicum amico, *l.* 5. *C. hic.* liberos parentibus, *l.* 6. *d. tit.* uxores maritis, libertos patronis, *l.* 12. *d. tit.* clientes, servos, *l.* 8. *d. tit.* domesticos, *l.* 3. *d. tit.* dominis: agnatos seu proximos, agnatis: socium socio, 1. *Harm.* 6. *cap.* περὶ κεκωλυμένων *in fine*, & econtra, testes idoneos non esse. Contra, uxor in virum, servi in dominum, filii in patrem, & econtra, testes esse possunt, in causa majestatis, 1. Harm. 6. *c.* περὶ τῶν κεκωλυμένων. 16 Ἐπιδίφριους μηδὲ χαμερπεῖς, sedentarios aut humi repentes. *Haloand.* carrucarios itaque intellige & latrinarum stercoratores, *l.* 15. §. 1. *ff. de usufruct.* Horum enim artificium tale est, ut circa humum versentur. adde Berberium *d. loco.* Testem commendare debet artis laudabilis titulus Jul. *hic n.* 326. Ita apud Harmenopulum legimus *lib.* 1. *tit.* 6. §. 1. Testes esse debere ἀξιοπίστους, μὴ ἐπιδιφρίους, μηδὲ χαμερπεῖς, μηδὲ παντοίως ἀσήμους. Sic Hesychio χαμερπὴς γεωργός, ὁ ἐν γῇ κοιμώμενος. Eadem ratione Harm. 6. *tit.* 2. §. 22. mulieres viles & abjectas εὐτελεῖς καὶ χαμηλοὺς vocat.
17 Ἀσήμους. 19 Ἀγνῶστοι, puto intelligi eos, non qui sunt ignoti actori vel reo: sed vel vilissimos: *de quib.* J. vel omnibus bonis ignotos, vel eos de quorum honestate & vita nulli testes possunt deponere. Jul. *hic.* alias vel in itinere, si quid nobis præter spem accidat, invidia fuerit ignotis, id est, nondum nobis notis testibus, uti non posse. Et tamen verum est, quod dicitur, testem notum esse judici & parti, id est, & actori & reo oportere. Non est autem ignotus, cujus persona, nomen, domicilium, urbs, ætas, mores, officium, vel artificium sciri poterit. [illegible] quid, testis potestne audiri, si dixerit se nomen rei ignorare, se tamen reum exhibere [illegible], ut eum agnoscat? posse volunt idque officio judicis, *l.* 3. §. 7. *ff. ad exhib. l.* 3. *in fin. ff. de public. l.* 2. *C. ad exhib.* Nam & ignotus heres institui potest, *l.* 11. *C. de hered. instit.* & ignotus tutor dari potest, §. 10. *Inst. de excus.* At in inventario ignotus heredi testis admittendus, *l.* 22. §. 2. *C. de jure delib.* Cæterum quibus casibus testes noti esse debeant, vid. apud Socinum *reg.* 412. adde quædam de ignoto teste ex Harm. 1. *tit.* 6. §. 2. Goth. Intellectum hujus §. vid. apud Bellon. *lib.* 4. *supputat. cap.* 13. Ans. 19 Id est, Testes, qui vel odio, vel inimicitia, vel precibus, vel pecunia, vel gratia deponunt, sunt suspecti & merito rejiciendi. 20 Obscuriorum & obscurarum personarum testimoniis non creditur sine tormentis, *l.* 21. §. 2. *ff. hic. l.* 13. *C. hic.* Cur ita? possunt enim minimo metu quæstionis injecto corruptos se fateri: quibus non propositis in honestarum personarum capita securi grassarentur facile.
21 Ἄρχοντες, id est, magistratus. 22 Hinc sumpta est Authentica, *Rogati. C. de testib.* extat & hic locus apud autorem *Ecl.* 21. *tit.* 1. *c.* 54. 23 *l.* 18. *C. de testib.*
24 Παραλαμβάνοιντο, id est, rogentur. Solutio seu numeratio pecuniæ non probatur testibus, nisi ad id rogati sint, ut spectatores aut testes solutionis essent, *c.* 3. *J. hic.* Jul. *hic ibi. & ad hoc ipsum rogatis, & d. auth. Rogati.* Ἐπὶ δὲ τῶν συμβεβηκότων, καὶ περιστατικῶν &c. id est, fortuitis vero & iis, quæ casu contingunt, etiam non rogatus testis auditur: & ita Harmenop. accipit *l.* 1. *tit.* 6. §. 38. *l.* 11. *ff. de testib.* Idem dicendum est in iis, quæ fieri clam solent, ut in furtis, in quibus etiam admittuntur domestici testes, *l.* 8. §. 6. *in fin. C. de repud.* In conventionibus rogati esse debent, Harm. *ibi*, & in testamentis, vid. *l.* 21. §. 2. *ff. qui testam.* & matrimoniis. 30. *quæst.* 5. *c. nostrates*, & divortiis, *l.* 9. *ff. de divortiis*, in aperienda cista deposita, *l.* 1. §. 36. *ff. depositi.* & in specie *Novell.* 117. *c.* 15. In iis ergo casibus, in quibus requiritur specialis testium rogatio, simplex testium non sufficit interventus. Tutissimum itaque fuerit, si tabellio rogatos fuisse scripserit: quamvis in dubio præsumantur rogati, *arg. l.* 11. *ff. hic.* quam legem possis ita quoque sumere, adde Oldend. *c.* 4. *de testib. n.* 23. 25 Quinque 1. Harm. 6. §. 3.
26 Ἐκ τοῦ παρήκοντος *Scrimg.* 1. Harm. 6. §. 37. per transennam. In solutione pecuniæ non admittuntur testimonia eorum, qui dicere solent transeuntes se audivisse aliquem dicentem, pecuniam sibi solutam esse. In criminalibus aliud accidere potest, nec enim rogari testes in hujusmodi negotiis moris est. Clam enim, ut sæpius fiunt, vel in rixa, motu vel furore subito, nullis accitis testibus. Illud singulare est, quod in transitu servi manumitti possunt, *l.* 7. *ff. de manumiss. vindict.* Quid si in judicio creditor confessus est, sibi solutam esse pecuniam? ejus confessio ei nocebit. *l.* 56. *ff. de re judicata: l.* 4. *C. de repud. heredit.* & in eum audientur, qui judicio tum interfuerint, licet non rogati.
27 Duo tabularii sine testibus non sufficiunt ad plenam fidem instrumento faciendam, *Novell.* 73. 28 Sensus est, Titius mercede conductus a Sempronio, apud notarios præsentibus testibus fatetur se Cajum (nomen Caji adsumens, quem Sempronius volebat sibi, falso tamen, obligare) accepisse mutuo centum a Sempronio. His ita peractis Cajus exactus est. 29 *l.* 21. §. 2. *D. qui testam.* 30 Dixi J. *c.* 2. 31 Sensus est, Tabularium præsentem non sufficere, nisi testes quoque rogati sint & subscripserint, & ipsa persona principalis, si literas sciat. 32 Id est, quæstioni, *c.* 1. J. *hic.* 33 De testibus sibi invicem contradicentibus, sive dolo, sive errore. 34 Testis sibi contrarius non auditur, quin punitur. Contrarius est, qui vacillat, *leg.* 2. *l.* 16. *ff. hic.*
35 Καὶ εἰ περὶ τὰ κυριώτερα τῶν μαρτυρουμένων τὰς ἐναντιότητας εὕροιεν. *Scrimg.* id est, & si judex repererit testes contraria dicere in eis, quæ totam causam continent. Jul. *hic* 326. *in fin.* id est, in his cardo totius litis versatur. 36 Id est, contraria.
37 1. Harm. 6. §. 4. Quoties testes alii aliis sunt contrarii, creditur plurimis & dignioribus fide, adde *l.* 3. §. 2. *ff. hic.* Quid si pares? adhuc non pereunt testimonia, sed spectanda erit causa, de qua lis movetur. Quid enim si de libertate quæritur vel agitur, utrimque paribus testibus contrariis? pro libertate judicabitur, *l.* 24. *in fin. ff. de manum.* Quid si testes digniores, num, vincentur? Quidam volunt duos testes honestioris vitæ præferri centum vilibus contrarium deponentibus, ut ita stetur majoris autoritatis testibus, rejecto minori numero. *Host. Joann. And. Anton. in c. nostra* 32. *de testib.* sed in eo tamen plane non subsistunt: negant enim digniores duplo numero superatos audiri, *arg. c. si quando* 9. *de elect. in* 6. *ibi duplo majore numero.* 38 Testis potest contraria vel astutia, vel per errorem deponere. Priore casu, tormentis potest subjici, Jul. *hic n.* 326. *in fin.* id est, puniri, *l.* 16. *ff. de test.* Altero, cum venia dimitti. Astu contraria potest dicere, si a reo corruptus est, nec perstat pro accusatore, vel e contra. Qua pœna punietur? utique falsi, *l.* 1. §. 2. *ff. ad l. Corn. de falsis*, de qua vide *l.* 1. *in fin.* & *Nov. Leon.* 77.

Quia

QUia [1] vero [2] multi ſæpe teſtes producunt, & tertio hoc agentes, poſtea mox ut concluſerint, & excepta fuerint teſtimonia, tentantes interpellationibus nobis importuni eſſe, & velle etiam quarto [3] deducere teſtes, ſancimus noſtros judices hoc maxime conſiderare: & ſi tertio producti jam ſint teſtes: & ab eo qui teſtes deduxit, concludente & editum accipiente, iterum petantur teſtes: hos omnino non adeſſe: utpote ſuſpicione habita, ne forte [4] relictis quidem prioribus, & dudum manifeſtis propter eorum teſtimonia factis, ille non productionem teſtium, ſed de præcedentibus aut non teſtificatis additamentum, aut eorum depoſitionibus emendationem deſideret. Si vero deducens quidem teſtes, editionem nondum acceperit, neque perlegerit teſtationes, neque ipſe, neque aliquis advocatorum [5] ejus: adverſarius autem ejus acceperit ſolus, & fecerit [6] diſputationem, non tamen eam dederit ei, qui tertio dudum fecit teſtium productionem, neque per [7] diſpoſitionem edoctus ſit is qui eos produxerat, quæ teſtimoniis deſunt, hæc adjici: tunc dandam eſſe & quartam productionem teſtium ei qui hoc petierit, primitus ſacramento dando ab eo, quod neque ſubtraxit, neque percunctatus eſt teſtationes, neque ipſe, neque aliquis advocatorum ejus, aut omnino pro eo agens: neque per aliquem dolum aut machinationem vel artem, quartam productionem petit fieri teſtium: ſed propterea quod non valuit primitus uti denunciatis teſtimoniis. & ſi hoc factum fuerit: neque juſſione pro talibus imperiali egere ſicut pridem erat: ſed ex hac lege ſufficiant eis hæc quæ permiſſa ſunt: & usque ad quartam teſtium productionem licentiam eſſe teſtimoniis uti, non tamen per longum intervallum: ut non ex hoc protrahantur lites: ſed oportere omnino velocitatem eis imponere, ſecundum quod judex exiſtimaverit hoc fieri. §. 1. Illud tamen indubium eſt, quia etſi ſemel producens teſtes, aut bis, aut teſtificationes tractaverit, aut adverſario hoc faciente, ipſe diſputationem [8] acceperit, & ex hoc didicerit teſtificata, non habebit omnino licentiam ullam ulterius uti teſtium productione, neque ſi divina hoc juſſio præceperit.

CAP. V.

Ut teſtes in propria provincia examinentur: & quo ex loco trahantur.

ET [9] quoniam ſcimus dudum factam legem [10], ut ſi quis hic [11] litem exerceat, oporteat autem in provinciæ [12] parte aliqua approbari: licentiam habere, judice hoc decernente, & ſufficiens ſpatium temporis definiente, deducere [13] intra provinciam teſtes, & huc tranſmittere litem geſtis perlatis: & ab eodem judicari judice. Multæ autem hujusmodi interpellationes nobis ſiunt, volentibus aliquibus, qui in provinciis quidem litigant, hic vero teſtes habent, ut teneantur hujusmodi lege: & licentiam eſſe in provinciam judicanti dirigere huc ut præſententur teſtes, aut teſtificationes omnino dentur, & iterum ad eum referri lites. Et ſi [14] de provincia in provinciam hæc petantur fieri: ſancimus propter probationum abundantiam & hoc valere, & poſſe etiam a provincia huc ab eo qui judex eſt in provincia deſtinari: & ab uno (qui a nobis definitus fuerit) eloquentiſſimorum judicum, interlocutione de eo a judice facta teſtationes dari: & a provincia alia in [15] aliam provinciam, aut apud defenſorem, aut apud præſidem teſtificationibus ex interlocutione judicantis datis: illic videlicet definitiva ſententia danda, ubi [16] & lis conteſtata eſt: ut quemadmodum hinc in provinciam apud judices aut defenſores de productione teſtium agi ſancita ſunt, ita & a provincia in provinciam, & a provincia huc teneant: & perfecta per omnia ſit probationum omnibus facultas: teſtimoniis quidem non editis, neque in provinciis, ſed geſtis datis eis a quibus producuntur, aut eorum adverſariis ſub geſtis monumentorum ſigna percipientibus, & ita huc, aut in provincias deſtinandis a judicibus: ne quando forſan & aliis egeat teſtibus cauſæ natura, & excludatur propter editionem teſtium adjectio. Hæc omnia in pecuniariis quæſtionibus intelligentes: in criminalibus [17] enim in quibus de magnis eſt periculum omnibus modis apud judices præſentari teſtes: & quæ ſunt eis cognita, edocere: ubi & tormentorum forſan erit opus, & aliis omnibus obſervationibus.

CAP. VI.

Ut teſtimonium recipiatur ejus qui ſervus eſſe dicitur: & de teſtium ſtatu.

SI [18] vero dicatur ſervilis [19] eſſe fortunæ qui teſtari voluerit, is vero *liber affirmetur conſtitutus*: ſi quidem ex nativitate, impleatur quidem teſtimonium: diſputationum vero de ſtatu ſervetur ratio: ut ſi apparuerit fortunæ ſervilis eſſe, ejus teſtimonium, ac ſi neque datum fuerit, ita ſit. Si vero *libertum ſe dicat*, compellatur demonſtrare primum inſtrumentum, in quo libertatem percepit: & ſic teſtetur. Si vero *in alia provincia libertatem dicat perceptam, aut non eſſe in promptu ſibi probationes*, & hoc evidenter juraverit: teſtatio quidem ſcribatur, non monſtrato vero manumiſſionis inſtrumento, is qui deduxit eum, non utetur ejus teſtimonio.

CAP. VII.

Ut teſtes propter inimicitiam a dicendo teſtimonio repellantur, & de Teſtibus inimicis.

SI vero quis dicat *odioſum* [20] præſentem ad teſtimonium ſibi conſtitutum, & approbaverit ſtatim, quoniam criminalis [21] inter eos lis movetur: non adſit ad teſtimonium qui usque adeo infeſtus eſt, donec de crimine judicetur. Si vero aliter [22] odioſus eſſe dicatur, aut conventus pecuniarie: procedat quidem teſtatio, tempore vero diſputationum [23] ſerventur hujusmodi quæſtiones.

CAP. VIII.

Ut mediatores non niſi de partium conſenſu teſtimonium ferant, & de teſtimonio proxenetarum.

QUoniam vero legem [24] propoſuimus in pecuniariis cauſis nolentes teſtificari, illos non compellendos [25] teſtimonium dare, qui ante *mediatores* [26] facti ſunt ipſis, & quidam abutuntur hoc, & teſtimonio nolunt uti: ſancimus, ſi utraque pars conſentiat quod & mediator eorum fiat teſtificator, (componantur enim ea quæ ab eo dicuntur) compellere eum etiam nolentem teſtimonium perhibere: prohibitione propter quam eum nolentem teſtificari penitus noſtra voluit lex, propter conſenſum utriusque partis ſublata.

CAP. IX.

Ut teſtium productio non niſi præſente fiat adverſario: & quo tempore teſtes in teſtimonium admittantur.

ET [27] hoc [28] vero quia multoties actum ſcimus, quod quidam aut apud locorum defenſores, aut apud clariſſimos provinciarum præſides, aut forte (ut aſſolet) hic apud virum clariſſimum magiſtrum cenſus ingrediuntur, & queruntur tanquam ab aliquo ſuſtinentes aliquid contra leges, aut aliter læſi, aut damnificati, teſtes volentes producere, ut non in poſterum opponantur eis, quæ ab una parte geſta ſunt: oportet etiam illum in ea civitate conſtitutum, in qua teſtationes dantur, admonitum a judice, ſive a defenſore, præſentem [29] eſſe, & audire [30] atteſtationes. Si vero noluerit advenire, ſed reſpuerit, ut ex hoc ab una [31] parte teſtimonia dentur, ut ſecundum hoc ipſum inutilia eſſent: ſancimus hujusmodi atteſtationes ita tenere, ac ſi non ex una parte conſtitutæ ſint, ſed tanquam eo præſente factæ ſint. Si enim recuſaverit, & advenire noluerit, & audire depoſitiones, (etenim publicabuntur) & niſi per inexcuſabilem aliquam neceſſitatem [32] deduci non poſſit [33], ſimilis [34] advenienti erit: & nullum juvamen ex ſua protervitate [35] ei efficietur: ſed videantur quidem probationes factæ: quæcunque vero competierint ei ad diſputandum de eis, licebit his uti ſolummodo quod videntur eſſe ex una parte [36]: propter ejus proterviam [37], propterque audaciam minime advenientis, teſtationibus opponere non valente. Omnibus [38] aliis quæ de teſtibus & ab iis qui ante nos & a nobis ipſis dicta ſunt & ſancita, fixis manentibus, & a noſtris judicibus obſervandis: ſive majores, ſive minores ſint: & ſive in hac magna civitate, ſive foris in provinciis: ut ea quæ de teſtibus ſunt, quantum poſſibile nobis eſt, corrigentes, adhuc purius & ſanctius lites agi præparemus: propter quas & cognitiones fieri a judicibus omnibus divinis [39] propoſitis Evangeliis ſancimus, & jusjurandum ſubire & pulſantes & pulſatos & advocatos præcipimus, ubique Deum inſpectorem & eorum qui judicant & quibus judicatur, & qui teſtimonium præbent animabus: ut perennis Dei commemoratio & præſentia, mundalitium [40] & citra ſuſpicionem litigantibus fiat, quam legem tenere volumus de cætero omni tempore.

EPILOGUS,

ſeu promulgatio.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc divinam manifeſtata ſunt legem, tua eminentia operi effectuique tradere feſtinet. Dat. 5. Kalend. Octobr. Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIII. [41] APPIONE V. C. CONSULE.

1 Hinc ſumpta eſt Authentica, *At qui ſemel. C. de prob.* 2 Adde 21. *Eclega* 1. *t.* 44. 1. Harmenop. 6. §. 36. 3 Poſt cognitas teſtium depoſitiones, teſtium productio peti non poteſt. vide ad hunc locum Oldend. *cap.* 3. *de teſt. num.* 12. *in fin.* & decem exceptiones ſequentes. 4 Teſtis interrogari ſuper uno & eodem facto, plus quam tertio vel quarto, non poteſt. Cur? hic vide. 5 Advocato ſciente teſtium depoſitionem eam & noſſe clientes ipſius advocati intelliguntur. 6 Lege diſpoſitionem, *J. hoc tit.* ποιήσατο παραγραφάς. *Scrimg.* exceperit præſcriptiones adverſarii ſui, Jul. *hic num.* 327. *in fin.* 7 Διὰ παραγραφῶν. 8 Τὰς παραγραφάς. *Scrimg.* παραγραφὴ *hic & duobus locis*, id eſt, diſputatio, *S. h. t.* diſpoſitio. *S. h. t.* præſcriptio adverſarii, Jul. *hic num.* 327. Contredits de teſmoins, *Gall.* 9 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Apud. C. de fide inſtrum.* 10 *l.* 18. *C. de fide inſtrum. l.* 3. §. 6. *in fin. ff. de teſtib.* 11 In urbe reſpectu provinciæ, vel in provincia reſpectu urbis, vel in provincia alterius provinciarum reſpectu 12 Teſtes produci ex provincia quemadmodum debeant. 13 Παράγειν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας, *Scr* ſenſus eſt: Quotiescunque in cauſa pecuniaria teſtes in provincia degunt, litigatores vel eorum procuratores judicis mandato mitti in provinciam, & apud judices provinciales teſtes citari, dicturos, quid de negotio aut facto eis propoſito ſciverint. Poſt hæc, teſtimonia in urbem tranſmitti, ut judex urbanus ſententiam proferat 14 1. Harmenop. 6 § 4. 15 *Novell.* 134. *cap.* 5. 16 Ubi lis conteſtata, ibi ſententia definitiva ferenda eſt, finem lis accipit, ubi & cœpit, *l.* 30. *l.* 34. *ff. de judiciis & toto tit. ff. de quib. reb. ad eundem judicem.* 17 In criminalibus cauſis teſtes non interrogantur in ſui domicilii loco (quod fit tamen in cauſis pecuniariis, *S. h. t.*) ſed in locum litis ſeu judicii venire compelluntur. Tacitus *libro de oratore.* Teſtimonia in judiciis publicis, nec abſentes, nec per tabellam dare, ſed coram & præſentes dicere cogebantur, & ita imperator Adrianus dixit ſe non teſtimoniis, ſed teſtibus crediturum, *l.* 3. §. 3. *ff. de teſtibus*, in criminalibus cauſis ipſæ perſonæ teſtium neceſſariæ, ut ſint in præſentia, Jul. *conſt.* 83. *num.* 328. *in fin.* 18 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si teſtis, C. de teſtib.* 19 Servus teſtis eſſe non poteſt, *ut hic, & Nov. Leonis* 45. 49. aliud in eo, qui ſe ingenuum vel libertum dicit, ſi tamen talis eſſe detegitur, perit ejus teſtimonium, adde *l.* 4. *ff. de teſtib.* 20 Απέχθεταν, inimicum, Jul. *n.* 330. 21 Ἐγκληματικὴ δίκη, id eſt, accuſatio criminalis. Qui aliquem de crimine accuſat, teſtis in accuſatum eſſe nullo modo poteſt, *ut hic*, & ſic obſtant accuſatori inimicitiæ capitales, *l.* 6. §. 17. *ff. de excuſ. tut.* Qui alias inimicus eſt, dicere quidem teſtimonium poteſt, ſed præſcriptio ei opponitur. *ut hic.* Jul. *hic n.* 330. adde *l.* 3. *ff. h. t.* Qui cum aliquo litem non criminalem inſtituit, teſtimonium in eum ferre poteſt, niſi aliqua juſta cauſa prohibeat. 1. Harm. 6. 22 Alia occaſione *Jul.* 23 Τῶν παραγραφῶν, id eſt, exceptionum, Jul. *n.* 330. præſcriptionem vertit. 24 *l.* 16. *l.* 19. *C. de teſtib.* 25 Olim *inviti* teſtes in criminalibus cauſis teſtimonium dicere cogebantur, exceptis certis perſonis. *l.* 4. *l.* 19. *ff. h. t.* Plin. 3. *Ep.* In pecuniariis & criminalibus teſtes erant voluntarii, Quint. 5. inviti vero ex conſtitutione Juſtiniani, *l.* 16. *C. h. t.* Quinam inviti non cogantur teſtimonium dicere, vid. Old. *c.* 2. *de teſtib.* 26 Jul. *hic n.* 331. μεσίται. *Scr.* ὁ μεσάζων τισὶν ἐν πράγματι, ὃ μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει 1. Harm. 6 *c.* περὶ κεκωλυμένων. §. 43 vel hic locus oſtendit ſequeſtrem pacis & honorarium arbitrum intelligi potius, quam ſequeſtrem depoſitarium 27 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sed & ſi quis. C. de teſt.* 28 Ut teſtium productio apud judices vel defenſores vel magiſtros cenſus non aliter valeat, niſi præſente quoque adverſaria parte vel contumaciter non veniente: ſcilicet ut & huic ſalva præſcriptio ei conſtet, quam opponendam exiſtimaverit, Jul. *n.* 332. 29 Teſtimonia eorum, qui non vocata parte recepti fuerunt, fide carent nulliusque momenti ſunt Intereſt enim adverſarii, perſonas teſtium, & utrum juraverint, noſſe. 30 Ne hinc colligas, Reum præſentem eſſe oportere, quo tempore teſtes interrogantur: Interrogandi ſunt enim in ſecreto judicis loco, *l.* 14. *C. h. t.* ne teſtimonii libertas teſtibus adimatur, ſed publicatas teſtationes legi parti adverſæ. vid. *Oldend. c.* 5. *de teſt. n.* 3. adde *l.* 27. §. 7. *ff. ad l. Jul. de adult.* 31 Parte abſente per contumaciam, teſtium productio fit μονομερῶς, *l.* 19. *in fin. C. hic.* alias aliter fieri non poteſt productio teſtium, niſi parte præſente. 32 Contumaciter non videtur abeſſe, qui ex neceſſitate abfuit, forte enim intra ſepta ſanctorum fuerat. Julianus ita hunc locum interpretari videtur 33 Ut ſi intra ſepta ſanctorum fuerit. Is non videtur contumaciter abfuiſſe, qui ex neceſſitate abfuit, Jul. *hic.* 34 Abſens contumax habetur pro præſente. 35 Ex delicto [illegible] nemo juvatur. 36 Μονομερεῖς εἶναι. 37 Προπέτειαν, temeritatem. [illegible] Confirmatio antiquarum legum. 39 *l.* 2. *Cod. de jurejur. propter calumn.* 40 Græcus textus ita habet, ἵνα διὰ πάντων τῇ τοῦ Θεοῦ μνήμῃ τε καὶ παρουσίᾳ καθαρὰ τὰ τῶν δικῶν, καὶ ἀνύποπτα τοῖς δικαζομένοις γίνοιτο, hoc eſt, ut per omnia lites Dei memoria & præſentia, puras & litigantibus a ſuſpicione reddamus liberas. 41 Id eſt, anno 539.

TIT.

TIT. III.

UT [1] EXACTIONE INSTANTE DOTIS PRIMÆ [2] ET SECUNDÆ, VIRO AD SECUNDA VOTA MIGRANTE PRÆPONATUR UXOR PRIMA, VEL EX PRIORI MATRIMONIO FILII: ET SI VOLUERIT UXOR, AUT IS QUI PRO EA DOTEM SCRIPSERIT, DARE VIRO QUÆ SCRIPTA SUNT, DISTULERIT AUTEM VIR SUSCIPERE: SOLUTO MATRIMONIO EXIGI EUM AB EA ETIAM CONSCRIPTAM ANTENUPTIALEM DONATIONEM.

NOVELLA CONSTIT. XCI.

Imperator Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconſuli ordinario & patricio.

Ut dos primæ uxoris præferatur doti ſecundæ uxoris, ſive ipſa ſive liberi ejus agant.

PRÆFATIO.

DUdum judicantibus nobis in dubitationem venit cauſa multa correctione digna, & legiſlatione clariori non indigna. Etenim quidam prioris factus uxoris vir, cum eam extuliſſet, deinde ſecundæ dotem ſuſcipiens, & filios ex priore relinquens, obiit adhuc ſecunda ſuperſtite. volebat igitur ſecunda uxor dotem a ſe datam exigere, privilegio utens a nobis dato: contradicebant autem ex priori matrimonio filii, & ipſi maternam objicientes dotem. Et dubium erat, utrum etiam non ſuperſtite uxore priori, oporteret ſuſcipi filios contra ſecundæ dotem litigantes. Non enim aliis dedimus [3] dudum & damus hoc privilegium, aut heredibus, aut creditoribus, ſed ſolis filiis. Plurimæ ſiquidem dubitationes extiterunt in hac cauſa, dicente ſecunda, quoniam expendiſſet antequam ad ejus veniſſet matrimonium prioris uxoris dotem: & non eſſe juſtum, ſuam quidem, quod tantum inventus eſt reliquiſſe vir, quantum ſufficeret ſoli ſecundæ, dotem eam perdere: illos autem expenſam jam dotem percipere. Sed filii hypothecas proponebant, quoniam omnino rebus exiſtentibus [4] morienti hypothecæ ſeniores potiores quam ſecundæ eſſent.

CAP. I.

HIs [5] igitur in dubitationem venientibus, illud certum etiam a nobis ſancitum eſt, quia ſi [6] aliquid appareat rerum prioris [7] aut ſecundæ dotis, hoc neceſſarium filios prioris aut ſecundæ habere: aut ſi moriatur etiam illa, filios ejus ſingulos, quod proprie habendum ſuum oſtenderint. Hinc enim & in rem quæ de proprietate eſt, competit pure, & unumquemque quod ſuum eſt habere, nullo privilegio indigens. Si vero nihil appareat utriusque rerum, aut aliqua quidem appareant, aliqua vero deſint: ſive ſuperſtites ſint mulieres, repudio forſan priori matrimonio diſſoluto: competere mulieri dotem: ſive defunctæ ſint filiis exiſtentibus ambæ, aut etiam una harum: in iis quæ deſunt, ſuperiorem eſſe priorem, & filios ex ea, antiquiorem dotem præponentes, id eſt dicere nepotes & pronepotes, & deinceps ſucceſſores, cujuscunque naturæ fuerint. Sicut enim ſi duo [8] debita publica [9] fuiſſent, neceſſario antiquum præponeretur poſteriori: ita & hic privilegia neceſſarium eſt priori doti dare priora: & ita ſecundæ: & dotem non præponere doti, nec hypothecam hypothecis: ſed quod antiquius [10] eſt tempore, amplius manere proprium robur habens & privilegium. Tempora namque hypothecarum permutare, aut interimere, nullo modo patimur. Et hoc dicimus non ignorantes, quoniam jam & in alia quadam noſtra legiſlatione hoc decrevimus, ſed quoniam omnino motum eſt apud nos, & quasdam habuit diverſas cauſa quæſtiones: & propterea ad præſentis legis opus acceſſimus: ut non nunc aliquid prius ſanciremus, ſed ut clariorem eam omnibus conſtitueremus.

CAP. II.

Si per maritum ſteterit quo minus dos ei ſolveretur.

ILlud [11] quoque adjicere legi bonum eſt, quod mota quæſtio ſimiliter neceſſarium nobis ad legiſlationem fecit. Si [12] enim debeat dotem mulier, & illa quidem dare voluerit ipſa forſan, aut qui pro ea promiſit illam, quicunque fuerit aut proximorum, aut extraneorum: aut *profectitia* aut *adventitia* ſit dos: (hæc enim verba legis ſunt) vir autem, aut ejus pater [13] forſan aut avus ſuſcipere eam nolit: pars autem mulieris conteſtetur [14], & parata ſit hoc ſolvere, aut etiam aliquid majus peragere, & offerat forſan, & ſi mobilis ſit, ſignacula [15] etiam imponat, & ſecundum leges recondat: aut ſecundum unam [16] partem ingrediens in judicium, petat hoc fieri: & pergentes ex judicio quidam denuncient hæc ad partem viri: at ille permaneat ita differens: non poterit ſoluto matrimonio antenuptialis donationis exactionem declinare, tanquam dote non data. Qui enim dare voluit: dum perceptionem recuſat is, qui ſuſcipere poſtulatur, proximus [17] eſt danti, & hoc cum aliis in dote valeat. Sicut enim niſi dederit, per dilationem dotis, negationem ei antenuptialis donationis inferimus: ita vel ſi voluerit dare, & percepturus ex ſtudio recuſaverit perceptionem, damus ei antenuptialis donationis matrimonio ſoluto petitionem: licet [18] dotem propter viri cauſam non intulerit.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram declarata ſunt legem, eminentia tua operi effectuique tradere feſtinet. Dat. Kal. Octobr. *Conſtantin.* Imper. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIII. [19] APPIONE V. C. CONS.

TIT. IV.

DE IMMENSIS [20] DONATIONIBUS IN FILIOS FACTIS.

NOVELLA CONSTIT. XCII.

Imp. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

DUdum [21] de Falcidia & illius parte decrevimus, augentes eam non [22] ignobili incremento, quod enim nimis inæquale eſt, non valde placet nobis, ſed oportere quidem præponi filios, quos pater voluerit, non tamen in tantum minui aliis, ut [23] importabilis ſit eis imminutio.

CAP. I.

POſita [24] igitur a nobis lege in ſua virtute manente, illud volumus, Ut ſi quis donationem immenſam in aliquem aut aliquos filiorum fecerit, neceſſarium habeat in diſtributione hereditatis, tantam [25] unicuique filiorum ſervare ex lege partem, quanta fuit priusquam donationem pater in filium aut filios, quos ea honoravit, faceret. Sic enim nihil ulterius in donationibus querentur, qui habent quidem in omni ſubſtantia patris, quod legitimum eſt: in tantum [26] autem aucta quantitate, quantum habuit ſubſtantia patris antequam donationibus exhauriretur: non [27] valentibus filiis qui donationibus honorati ſunt, dicere contentos ſe quidem eſſe immenſis his donationibus, videri autem abſtinere paterna hereditate: ſed neque [28] cogendis quidem ſi contenti ſunt donationibus, ſuſcipere hereditatem: neceſſitatem autem habentibus omnibus modis complere fratribus quod hæc defert, ſecundum quam ſcripſimus menſuram, ut non minus habeant illi quam quod ex legibus eis debetur, propter factam in donationibus immenſitatem: dum liceat patri mediocriter ſapienti [29] circa omnem prolem, etiam iis qui ab eo potius diliguntur, donare aliquid amplius [30], & non cæteros filios per immenſitatem in illos factam lædere, & noſtram tranſcendere intentionem. Et hæc quidem noſtra ab initio cogitatio fuit, differentes autem illud dudum, & humanarum experti animarum, quoniam videbamus eos in hujusmodi paſſionibus labefactari, atque deſcendere, propterea nunc augmentum illi legi hoc facimus. §. 1. Hæc itaque dicimus de filiis gratis [31] exiſtentibus eis, non de ingratis, & quibus pater juſtam & legitimam ingratitudinem infert. nam ſi hoc ita ſe habere apparuerit, & approbentur ingratitudinis cauſæ, ſint ea quæ in lege de ingratis poſita ſunt, rata: nihil hac noſtra legiſlatione minuenda.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram noſtram declarata ſunt legem, tua celſitudo operi effectuique tradere feſtinet.

TIT. V.

DE APPELLATIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. XCIII.

Ut ſi mota apud appellationis [32] judicem cauſa litigatores ad arbitros deveniant, intereaque temporis biennium [33] decurrat, & contingat denuo cauſam ad appellationis redire judicem, ne biennii decurſus objiciatur.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Joanni glorioſiſſ. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

SUbjectorum noſtrorum interpellationes legum nobis præbent occaſiones pro ſalute ſubditorum conſcribendarum. Aditionem namque nobis quidam [patronus] fecit: quia lege volente *appellantem* [34], *& per biennium tacentem, aut certe exercentem quidem, non tamen perexequentem, appellationum cadere certaminibus, & confirmata ſententia, non poſſe ulterius procedere, ſed ratam* [35] *fieri utrique ſententiam.* Heſychium autem & adverſarium ejus exercuiſſe qui-

1 Ut dos prioris uxoris præferatur doti ſecundæ, ſive ipſa, ſive liberis ejus agentibus, Jul. *conſt.* 84. De duarum dotium debito, & de eo, qui dotem accipere non vult, *Index Reginæ.* 2 Mortuæ ſcilicet. *Goth.* Vid. ad hanc Novell. Ritterſhuſ. *part.* 5. *c.* 7. Anſ. 3 *l. ult. Cod. qui potior.* 4 Id eſt, quoties debitori res aliquæ ſuperſunt, cui jus hypothecæ antiquius eſt, præferri debet. 5 Hinc ſumpta eſt Auth. *Si quid. C. qui potior. in pign.* 6 Senſus eſt, Si duæ ſunt mulieres, quæ de dote ſua agant, ſuas quæque mulier res extantes vindicabit. *l.* 30. *Cod. de jur. dot.* Si non extant, antiquior cauſa dotis præfertur, *l. ult. C. qui potior.* & ita prima uxor ejusve liberi, ſecundæ præferentur. Præfertur ſocrus nurui *in declamat.* Quint. 360. 7 4. Harm. 6. §. 19. 8 *Subaudi*, ex duabus ſtationibus, ut in *l.* 2. *Cod. de ſolution.* 9 Ex duabus fiſci ſtationibus, ea præfertur quæ prærogativam habet temporis. 10 Prior tempore, prior jure, *l.* 11. *ff. qui potiores.* 11 Hinc ſumpta eſt Auth. *Dos data. Cod. de donat. ante nupt.* 12 Vid. 4. Harm. 9. §. 12. 13 *Nov.* 2. *cap.* 5. 14 Debitor rei dotalis immobilis, teſtato eam offerre marito debet. 15 Extra judicium dos quomodo ſit offerenda marito recuſanti eam recipere. 16 Quemadmodum in jure dos marito offerri poſſit. 17 Dediſſe videtur, cujus adverſarius fecit, quominus daretur. Paria ſunt dediſſe & obtuliſſe legitime, *l. acceptam.* 19 *C. de uſuris.* 18 Mulier interdum dotem petit; quam nunquam revera numeravit, ſufficit autem eo caſu, legis fictione marito dotem numeratam: veluti ſi marito dotem legitimis modis obtulit & eam maritus accipere noluit. 19 Id eſt, anno 539.

20 *L.* 3. *Cod.* 29. de immodicis & inofficioſis donationibus, Julian. *conſt.* 85. de immenſis donationibus collatis in liberos. *Index Reginæ.* 21 Vid. *Nov.* 18 Goth. Adde Ritterſhuſ. *part.* 5. *c.* 13. Anſ. 22 Producta eſt enim ad trientem, & certis caſibus ad ſemiſſem. 23 Legitimæ liberorum per leges non ita multum imminuendæ ſunt, ut ſit enormis, &, ut quidam loquuntur, importabilis earum diminutio. 24 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Unde. C. de inoff. teſt.* 25 Donationes fiunt a parentibus vel poſt liberos ſuſceptos vel ante. Priore caſu donationes factæ a parentibus vel extraneo, vel uni liberorum a reliquis liberis defuncti non reſcinduntur, niſi pro modo eorum Falcidiæ tantum. Et ita parens pro numero liberorum ſemiſſem, vel etiam beſſem donare poterit, *Novell.* 18. ut hinc colligas, liberos ex donationibus inter vivos factis a patre ſuam Falcidiam revocare, *ut hic:* extraneos vero non detrahere *l.* 17. 42. *in fin. ff. de mort. cauſ.* Itaque liberi legitimam ſuam petentes, res patris, uti tempore donationis ab eo factæ fuerunt, ſpectant, ut ſi eo tempore 1200. ſolidorum fuerint, parens non poſſit ultra ſemiſſem vel beſſem donare, habita ſcil. ratione numeri liberorum. *Nov.* 18. Quid ſi donavit 900. & poſtea 300. adquiſivit? nihil habent liberi, quod poſſint conqueri, cum hæc ſumma reliquis bonis paternis addita 600. efficiat: id eſt, verum dimidium 1200. ſolidorum, quos parens tempore collatæ donationis habuit. *verſ. ſic enim.* ibi, *In tantum aucta quantitate.* §. *hic.* Quoties vero donationes factæ ſunt a patre ante ſuſceptos liberos, revocatur tota donatio; de quo vid. *l.* 8. *C. de revoc. donat.* 26 Id ut intelligendum eſſet, §. dixi. 27 Ab invitis donatariis, detrahitur legitima liberorum. 28 Liberi donatarii patris, non coguntur hereditatem adire; *ut hic*, coguntur tamen ſupplere fratribus legitimam §. *hic.* 29 Φρονήσαντι, id eſt, affecto. 30 Parens poteſt aliquid amplius donare prædilecto filio, quam reliquis; at non ita donare, ut reliquos legitima defraudet. 31 Ingrati liberi non revocant donationes factas a parente. 32 Si appellatione introducta compromiſſarium arbitrium litigatores elegerint. 33 Jul. *conſt.* 86. 34 Appellans, ſi per biennium tacuerit & appellationem ſuam per id tempus exequutus non fuerit, dicta adverſus eum ſententia in rem judicatam tranſierit. 35 Ἀλλὰ κυρίαν γίνεσθαι θατέρῳ τὴν κρίσιν. *Scrimg.* id eſt, ſententiam in ſuo robore durare, *l. ult.* §. 4. *C. de temp. appell.* aut, abire in rem judicatam. Cujacius redire vertit: eo ſenſu, biennii curſu redire cauſam ad condemnationem hoc modo. Prioris judicis pronuntiatione res tranſit in rem judicatam *l.* 16. §. 6. *ff. de pign.* judicatum extinguit appellatio *l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Turpil.* appellatione circumſcripta (non proſecuta) redit cauſa ad condemnationem, ſenſus eſt itaque, Præſcriptionem biennii non nocere appellationi, ſi interim, dum de re tranſigenda cum adverſario tractatur, vel componenda per arbitrum compromiſſarium, labatur biennium. Eſt igitur hæc Novell. exceptio *d. legis ult.* §. 4. *Cod. de temp. appell.*

dem litem apud pedaneum judicem: addictum [1] autem eundem Heſychium appellaſſe: & cauſam contigit recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in judicio tuæ celſitudinis exerceretur, receſſiſſe quidem a certaminibus apud te geſtis, arbitros autem elegiſſe communes ex conſcripto, & apud illos concurriſſe, & quædam exercuiſſe, poſtea verò neglexiſſe quidem electos arbitros, non autem perſecutos apud eos motam litem, ſed transacto biennio uti [2] adverſarios ejus, quia non poſſit a condemnato [3] exerceri in tuo judicio talis, ſed oportet eam confirmari ſemel biennio transacto: illum [4] vero propterea non perſecutum apud tuam gloriam, eo quod litem apud electos diceret arbitros.

CAP. I.

SAncimus [5] igitur memoratum quidem negotium ex quo hæc nobis ſunt nunciata, nihil lædi ex curſu temporis, neque ratam eſſe judicis ſententiam ſemel appellatione data: ſed & exerceri apud tuam gloriam, & terminum legitimum ſuſcipere: etiamſi decies millies plusquam biennii tempus exceſſerit aut excedat. Deinceps autem in omni negotio in quo tale aliquid agitur, & in medio motæ cauſæ apud judicem appellationis, aut non motæ, ſi aliqui eligantur alii, & propterea biennium [6] tranſeat, intra quod oporteat appellationis judices litem decidere: & per quamlibet circumſtantiam rurſus revertatur ad judices appellationis cauſa: aliis quidem omnibus liceat uti partibus, tanquam ſi eos non contigiſſet deſerere quidem appellationis judicium, ad electos autem veniſſe: non tamen poſſe uti, quod biennium præteriit. Nam qui ſemel judices alios elegit, non eſt juſtum ut taciturnitatem culpet ejus, qui propterea læſus eſt, quia iis quæ geſta ſunt, de electione judicum credidit: & ideo non eſt executus, neque complevit litem illic, eo quod apud judices illos ſit exercitum negotium.

EPILOGUS.

† Hæc igitur in omni negotio ſervari apud tuum forum volumus, & in omni alio, ubi ſecundum appellationis judicatur ſchema: quatenus nihil injuſte circa noſtros ſubjectos agatur. Si vero etiam poſtquam deſeruerint electos judices biennii transeat tempus: tunc confirmari volumus ſententiam ſecundum conſtitutiones de hoc factas a nobis, quod etiam deinceps in omnibus futuris ſecundum hos modos negotiis valere volumus. aliis omnibus quæ de appellativis certaminibus priſcis dicta ſunt legibus, & a nobis in legum conſcripta ſunt codicibus, in propria virtute manentibus.

TIT. VI.

UT SINE PROHIBITIONE MATRES [7] DEBITRICES [8] ET CREDITRICES TUTELAM [9] GERANT MINORUM, NEQUE JUSJURANDUM PRÆSTENT, QUOD NON VENIENT AD SECUNDA VOTA.

NOVELLA CONSTIT. XCIV.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Joanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

NUper [10] ſcripſimus legem ſuper cura minorum (malignitates quæ circa eos fiunt ex frequentibus litibus, quæ apud nos agitantur invenientes) quatenus nullus obligatus exiſtens minoribus aut obligatos eos habere ſe dicens, curam exerceat: ne forſan in poteſtate rerum factus agat aliquid circa minorem malignitatis: & lex ipſa rata nobis ſit, & ex præſenti firma.

CAP. I.

QUia vero matribus volentibus curam habere minorum, & petentibus ſecundum veteres & noſtras leges curam ſubire, objecta eſt contra noſtram intentionem ab aliquibus non recte hujuſmodi [11] conſtitutio: volumus in legem hoc dicentem, matrum excipi perſonas. Primum quidem cauſam introductam pro minoribus ſemper [12] prohibere, nunc ineptiſſimum exiſtimamus: deinde nullus eandem conſtitutionem objiciat matri & aliis, cum illam namque naturæ [13] amor pius circa filios, ſine [14] ſuſpicione faciat quamplurimum, illis nullam habentibus ad filios favoris neceſſitatem: recte non eſt matribus derogandum, ideoque licentia ſit matribus ſecundum antiquam [15] obſervationem abrenunciantibus & obligantibus ſuas res, ſicuti prius ſchema fuit, & tueri filios, & talem præſcriptionem non formidare: ſed ita ſuper his eſſe ac ſi nec ab initio contigiſſet legem in hoc ſcribi. Quapropter ſive dotes, ſive ſponſalitiæ largitates exiguntur, ſive alia debita habeant ſive matres ad minores, ſive minores ad matres, ex paternis forſan occaſionibus, aut etiam ex propriis: (multa namque quilibet cogitans & conſiderans adinveniet) ſint hæc integra utrique, ſecundum priores conſtitutiones judicanda & tractanda, ſive legitimorum ſive naturalium mater filiorum tutelam gerat.

CAP. II.

QUia vero multam habemus formidinem, ne facile jusjurandum per magnum Deum detur, & hoc prævaricetur: propterea credimus oportere & hanc emendare [16] legem [17], quæ vult matres [18], dum ſuorum filiorum [19] curam geſturæ ſunt, jusjurandum jurare, quod ad ſecundas nuptias non venient: & toties [20] ſcimus prævaricatam legem & jusjurandum perjurum datum, quoties pene datum eſt: ut peccatum apertiſſimum eſſet, quia hoc intulimus jusjurandum ad prævaricandum: non enim eo quod aliquæ [21] ſervaverunt jusjurandum, propterea oportet & eas quæ exhonorant eum, habere occaſionem impietatis in Deum. Nam quod [22] raro fit (ſicut etiam vetus ſapientia docet) non obſervant legislatores: ſed quod fit plerumque, & reſpiciunt & medentur. Propterea [23] igitur ſancimus aliam quidem obſervationem quam in matribus obſervamus, valere ſecundum ſchema, & abrenuntiare [24] eas & Vellejano [25] SC. & omni [26] auxilio, & omnia agere, quæ prius decreta ſunt: jusjurandum vero non [27] præberi, ſed ſufficere abrenunciationem ſolam Vellejani, & aliorum omnium: & de ſecundis nuptiis nullo [28] jurejurando de hoc dando: mox tamen ut ſecundas contraxerit nuptias, repente expelli [29] a tutela, & agi, quæ ſi eam jurare contigiſſet, perferret, ſemel in judicium mentita, & præponens propriæ confeſſioni & depoſitioni ſecundas concupiſcentias.

EPILOGUS.

† Hæc igitur lex ſuper pietate ſit poſita: ut enim non injurietur in aliquo honor in Deum, hæc a nobis ſancita ſunt: ut ex nunc valeant, tua celſitudine manifeſtam faciente hanc legem in provinciis omnibus. Hinc enim glorioſiſſimo præfecto hujus feliciſſimæ civitatis, cui hæc curæ ſunt, de his tranſmiſimus legem: ut providentia ejus, & viri clariſſimi prætoris, cui hujus partis cura eſt in omni tempore ſervari, & ex nunc teneat: quatenus in omni pupillari ſubſtantia omnis cautela [30] fiat circa res minorum cuſtodiæ, & præcipue, ut cum ſubtilitate deſcriptiones [31] fiant, præſente [32] quoque clariſſimo ſcriba, cui de talibus cura commiſſa eſt, & aliis qui conſuete [33] talibus interveniunt: ſubtiliter & fidejuſſionibus dandis & omnibus agendis, ſicut noſtris decernitur legibus, providentia clariſſimi prætoris, cui hujus partis cura eſt: proponatque eam ipſe in hac regia civitate, ut omnibus ſit manifeſta, & nullum lateant quæ a nobis ſancita ſunt. De hoc enim legem ſicut oportet in provinciis ſervari, glorioſiſſimis præfectis ſacrorum noſtrorum prætoriorum deſtinavimus. Dat. 5. Idus Oct. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XIII. [34] APPIONE V. C. CONS.

TIT. VII.

DE [35] ADMINISTRATORIBUS [36].

NOVELLA CONSTIT. XCV.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Joanni glorioſiſſ. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

JAm quidem novimus poſitam legem volentem eos qui in cingulis fuerint, ſive civilibus, ſive militaribus, neque ſi removeantur ab adminiſtratione, diſcedere inde non poſſe, antequam dies quinquaginta [37] in metropolibus commorentur, publice apparentes, & convenire volentibus ſatisfacientes: ut nec per occaſionem hinc evocationis, poſſint a provincia diſcedere: & vel ſi quid egerint tale, rurſus eos ad provinciam deſtinari. Invenimus autem aliquos ſic exiſtentes audaces, ut etiam hac poſita lege antequam diſcingerentur præſumerent derelinquere provincias, & ad hanc feliciſſimam civitatem venire timore a ſe geſtorum, & ne juſta perferrent horum quæ deliquerunt.

CAP. I.

SAncimus igitur nulli penitus licentiam eſſe cujuſcunque provinciæ judici, & Orientalium, & Occidentalium, & ex utroque, eam relinquere antequam deponat cingulum: ſed etiam poſtea (renovamus enim vetuſtatem) quinquaginta [38] commorari dies, publice apparentem in provincia in qua adminiſtravit: geſta quoque monumentorum conficere ſecundum quæ advenit provinciæ: ut ſit palam ſive fiduciam habeat in ſuis actibus, ſive etiam non. §. 1. Si quis autem adminiſtrationem adminiſtrans aliquam militarem, vel civilem, aut etiam remotus ab ea relinquat provinciam: adminiſtrans quidem adhuc eam dum relinquit citra noſtram juſſionem, ipſe quidem majeſtatis [39] reus ſit: in provinciam vero denuo deſtinatus, poſtquam accuſantibus ſatisfecerit, tunc majeſtatis noviſſimas ſuſtineat pœnas. Si vero deponens cingulum, deinde non moretur, tunc legitimis diebus publice cunctis ſemetipſum oſtendens, & fugiat de provincia: quæ dudum a nobis de hoc ſancita ſunt, valere. §. 2. Illud autem omnibus prædicimus ut dum aliqui acceperint cingulum, tueantur illud: ſucceſſores autem eis cinguli factos, ſolere non ultra terminos [40] mittere quæ vocantur interdicta [41], neque removere quidem præſides, ipſos autem aut moroſe iter agere: aut hic degere: aut [ad] aliquas alias prius ire provincias patriam viſuros: & quæcunque fortuitis & blandientibus hominibus conſueta ſunt: ſed velociter ad adminiſtrationem ire, cujus regimina ſuſceperunt, ut non alii quidem removeantur, alii vero non ſint, & provincia ſine judice maneat: ſed ante duos [42] ſolum dies quam ad provinciam accedant, in qua qui cingulum habet, eſt:

1 Condemnatum. 2 Dicere. 3 Heſychio. 4 Heſychium.
5 Hinc ſumpta eſt Auth. *Si tamen. C. de tempor. appell.* 6 Si quis appellaverit: & appellatione introducta arbitrum compromiſſarium elegerit cum adverſario ſuo, non excluditur venire iterum ad appellatorium judicium, quamvis biennium fuerit tranſactum. Jul. *hic.*

7 An & aviæ? utique. quod enim conſtitutum eſt de matre, id trahitur ad aviam *l. 2. §. 28. D. ad SC. Tert.* 8 Et ita reſtringe *Nov. 72. c. 1. 2. 3.* 9 Si mater filiorum ſuorum tutelam ſuſcipere maluerit, Jul. *conſt.* 87. De tutela matrum *Index Reg.* 10 *Nov. 72. c. 1. 2. 3. & 4.* 11 Dicta Novell. 72. quæ vetat creditorem minoris ejus tutelam gerere vel curare. 12 In quibuscunque caſibus. 13 Mater, ipſa natura, liberos amat. 14 Liberi ſine ſuſpicione vivunt apud matrem: tollitur enim ſiniſtra ſuſpicio ob nimium amorem, qui matribus ineſſe præſumitur. 15 *l. 2. C. quando mulier tutel.* 16 Emendatur hic *d. lex* 2. ea ſcilicet parte, qua jusjurandum a matribus exigebat. *Gothofr.* Vid. in hanc Novell. Gudel. *de jure Noviſſ. lib. 1. c. 17.* Ritterſhuſ. *in expoſit. Novell. part. 8. caſ. 2. & 3.* Anſ. 17 *d. l. 2.* 18 Et avias. *Authent. matri & aviæ. C. quando mulier.* 19 Liberorum. 20 Senſus eſt: Fruſtra exigi id juramentum, quod præſtitum mox ſervari communiter non ſoleat. 21 Argumentum a quorundam hominum obſervantia recte non ducitur ad neceſſitatem & coactionem omnium. 22 Vid. *leg. 64. ff. de reg. jur.* 23 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sacramentum. C. quando mulier tut.* 24 Matribus tutelam filiorum ambientibus ſuorum id eſt obſervandum, ut obligent res ſuas liberis, ut renuncient Velleiano, ut promittant in judicio, ſe non venturas ad ſecundas nuptias: ut inventarium ab eiſdem fiat. *J. hic.* Jul. *hic.* 25 Mulier renunciare Velleiani privilegio certis caſibus poteſt. 26 Renunciationem omni legum auxilio obſerva. 27 Hoc abrogatur *Novell.* 118. *c.* 5. 28 Et ita derogatur *d. l. 2.* 29 Mater privatur tutela filiorum ob ſecundas nuptias ab ea contractas. 30 Satisdatione rem pupilli ſalvam fore. 31 Inventarium. 32 Inventarium privatim factum non valet, debet enim præſentibus publicis perſonis fieri, vid. *l. 24. C de adminiſt. tut.* 33 Solennitates ſumendæ ſunt ex conſuetudine loci, in quo res & actus geritur. 34 Id eſt, anno 539.

35 De officio omnium magiſtratuum provincialium, & de 50. diebus, Jul. *conſt.* 88. De præſidibus & ut depoſito magiſtratu 50. dies in provincia ſua morentur, ſive militarem ſive civilem geſſerunt adminiſtrationem, *Index Reginæ.* 36 *Ἄρχοντας* vocant Græci hoc loco; magiſtratus provinciales, Jul. *conſt.* 88. 37 Vid. *c. 1. J. hic. Nov. 8. cap. 9 l. 1. Cod. ut omnes judices.* 38 *In pr. J. hic.* 39 Magiſtratus relinquens provinciam injuſſu principis, reus ſit majeſtatis, *ut hic*, noviſſimas pœnas ſuſtinet. *J. hic.* id eſt, ultimo ſupplicio punitur. Jul. *hic:* vide tamen *l. 15. ff. de offic. præſid.* 40 Id eſt, fines provinciæ. 41 *Διατάγματα* *Scrimg.* olim edicta ante adventum ſuum mittere præſides ſolebant, & ita abrogatur lex 4. §. 3. *ff. de offic. proconſ.* 42 De biduo vid. Cujac. 4. *de præſcript.*

mittere ad eum amicabilem epiftolam volentem officium [1] deftinari ad occurfionem ejus: & usque tunc annonas accipere in cingulo exiftentem & gubernantem eum: & non ex codicillis cinguli judicare tempus, neque præceptis tuæ fedis: fed ex quo (ficuti dictum eft) in provinciam ipfam accefferint, illius accipere reipublicæ emolumenta [2]: usque tunc eum qui in rebus extitit, ea percipere, & alium omnium nullum. Non enim poffibile neque portabile eft omnino, fine [3] judice relinqui provinciam, ftatuto quidem quafi aliquo ab eo qui a nobis ordinatus eft, ut ejus impleat locum, homine forfan rerum non habente experimentum: illo vero, qui in ipfis operibus eft, & difcedente de provincia antequam adveniat tempus, & fraudando emolumentis quæ eum accipere oportet, donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum fucceffor accefferit in provinciam, ante duos folum dies quam provinciam ille ingrediatur.

EPILOGUS.

† Quæ omnia cuftodiri a fede tuæ celfitudinis in perpetuum volumus: & mox, ut cognoveris adftitiffe eum provinciæ, ex illo transponere emolumenta in fuccefforem; alioqui miniftrare ea priori, fecundum quod a nobis difpofitum eft, donec in provinciam fucceffor veniens femetipfum fubjectis oftendat. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram infinuata funt legem, tua celfitudo operi effectuique tradere feftinet. Dat. Kalend. Novembr. CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIV. [4] APPIONE V. C. CONS.

TIT. VIII.

DE EXECUTORIBUS [5], ET DE [6] IIS, QUI CONVENIUNTUR [7] ET RECONVENIUNTUR [8].

NOVELLA CONSTIT. XCVI.

Imperator Juftinianus Auguftus Joanni gloriofiff. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconful ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

Quoniam calumniam odimus, & omnem tergiverfationem averfamur, propterea hujusmodi actus egere legitimis medelis exiftimavimus. Didicimus enim quia quidam non habentes ullam obligationem, fed unam ftatuentes voluntatem [9] cum iis qui caufas exequuntur, conveniunt quosdam: deinde libellos dirigunt, & dum damnum pertulerint fugientes, deferunt eos, & proficifcuntur, incurabile eis dantes difpendium: & hoc adhuc amplius in provinciis committitur, communione lucrorum ipfis convenientibus, & caufarum executoribus proficiente.

CAP. I.

De [10] in jus vocando: vel ut actor caveat de conteftanda lite intra duos menfes.

Ne [11] igitur hæc jugiter committantur: fancimus non aliter actores libellos [12] dirigere [13] & damni occafionem præbere conventis, antequam cautionem exponant & in fugientem, & in negotii executorem, *quia intra duos menfes omnibus modis litis conteftationem facient apud judicem: aut fi hoc non egerint, omne* [14] *damnum eveniens convento reftituent duplum*, non tranfcendente cautione triginta & fex aureos.

CAP. II.

De his qui conveniuntur & reconveniuntur [15].

Illud quoque promereri competentem correctionem decet. Adiit nos quidam docens, quia in conventionem fecit obligatum fibi apud quendam gloriofiffimorum noftrorum judicum: deinde qui factus eft in conventione [16] tanquam & ipfe actorem obligatum habens, eum apud alium traxit [17] judicem: & aliquid inopinabile fiebat: quia enim uterque, feorfum actoris obtinet officium [18], miferandum quidem & rifibile inde veniebat: mox enim cum voluiffet aliquis propriam movere litem; repente is, qui ex diverfo convenerat, apud alium judicem trahebat eum, apud quem ipfe fortitus fuerat judicem: & alterutros protrahentes, immortaliter permanferunt litigantes. §. 1. Sancimus [19] igitur fi quis obnoxium arbitratur habere [20] eum qui contra fe conventionem expofuit, non apud alium judicem, fed apud eum mox a principio convenire: & eundem [21] effe judicem in utroque negotio. Si vero forfan difplicuerit apud quem litem fortitus eft judex, licet ei etiam hoc emendare, viginti [22] enim dierum inducias dantibus nobis poft libelli transmiffionem, poftquam oportet litem conteftari: licet intra prædictam fufpenfionem refutare quidem illum: alium vero mereri, apud quem iterum fimiliter utramque exerceri competit litem: & ejusmodi artes in nullo fieri, fed unumquemque proprio jure uti. Si itaque tacuerit, deinde poftea voluerit caufam apud alium judicem movere: neceffitatem eum habere fuftinere terminum ejus litis illatæ fibi ab eo qui eum in judicium traxit: & dum finem lis acceperit, tunc eum fuam caufam apud alium judicem proponere: ut ita tales eorum auferamus artes, & in alterutros calumnias.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram declarata funt legem, tua celfitudo operi effectuique tradere feftinet. Dat. Kalend. Novembr. CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. Auguft. Anno XIII. [23] APPIONE V. C. CONS.

TIT. IX.

DE ÆQUALITATE [24] DOTIS, ET PROPTER NUPTIAS DONATIONIS: ET AUGMENTO DOTIS, ET ANTE NUPTIAS DONATIONIS: ET DE PRIVILEGIO DOTIS, QUIA ALIIS PRÆPONETUR PRIVILEGIIS: (ET) UT EXCIPIANTUR HOC PRIVILEGIO CREDITORES IN EMPTIONE MILITIÆ: (ET) DE DOTE REMEANTE AD PATREM, ET RURSUS DATA PRO EADEM FILIA SECUNDO VIRO: ET DE DOTIS COLLATIONE, INOPE MARITO MORIENTE.

NOVELLA CONSTIT. XCVII.

Imperator Juftinianus Auguftus Joanni gloriofiff. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

Quoniam plurimas in legibus quæftiones videmus & circa primas [25] noftras nativitates, (id eft nuptias, & filiorum procreationes) motas, & circa noviffima [26], quale eft aliquid voluntatum & teftamentorum: cogitatio facta eft nobis nuper perfcrutari & agnofcere, quid volens nobis antiqua lex fuper dotis inftrumentis, menfuram quidem pactionum nuptialium inter alterutros æquam effe & mafculos & fœminas vult, & æqualitatem penfat eorum, qui ad invicem copulantur: non alii quidem mediam forte dat ftipulari partem, alteri vero tertiam, aut quartam: fed ex medio trahens, æquale utrinque exigit fieri pactum, aut mediam, dicimus, in utroque conftituens, aut tertiam, aut quartam, aut quantamcunque contrahentes voluerint: hoc autem non multo prius quæfivit, ut & ipforum quæ dantur, æquæ fint menfuræ: fed aliis quidem permifit in mille forfan, aut in duobus millibus aureis facere rationem, aut in quantumcunque voluerint: aliis autem non [in] tantum, fed in minus: ut æqualitas in verbis folis, & literis puris, fed non in rebus ipfis quæreretur.

CAP. I.

De exæquatione dotis & propter nuptias donationis.

Hoc [27] igitur ante alia univerfa corrigimus [28], æqualia [29] in dotibus effe & propter nuptias donationibus, & ea quæ offeruntur, & ea quæ in ftipulationem deducuntur pacta, & tantam quidem quantitatem confcribere virum, quantam & mulierem: tantum quoque lucrum ftipulari & ex tanta parte, ex quanta voluerit, æqualis tamen menfuræ. Non enim aliter juftitiæ & æquitatis fervabitur ratio, fi *negotiative* [30] alterutros circumveniant [31], & videantur quidem æquas facere ftipulationes, pro [32] vero autem inæqualis maneat effectus, non prius quantitate datorum eadem confiftente. Irrideri videatur undique lex, fi ille quidem confcribat duo millia aureos: mulier autem fex millia forte in dotem offerat: & ftipulentur alterutros quartam confcriptæ in lucro percipere. proinde illo eveniente lucro, illa quidem nihil aliud lucrabitur, nifi quingentos aureos ex quarta: ille autem quingentos & mille ex eadem quarta: & tanquam in [33] ænigmate multo videbitur quarta unius alterius quarta minor: ex fufpecta namque vel æqualitate, quanta inæqualitas ex hoc ipfo procedit. Quæ igitur prius expofita funt dotalia, fecundum quem conftituta funt modum habeantur: quod enim factum [34] eft, infectum manere impoffibile eft. De cætero autem, in omni datione fancimus [35] æquas quidem effe oblationes [36]: ipfos autem mediocria [37] lucra pacifci: ut per omnia juftitiam æquitatemque honoremus. Si enim aliquis amplius alio dives eft, licet ei per alium modum, legitimum tamen & agnitum noftris legibus, elementiam præbere alii: non per inæqualitatem [38] redigens ad æqualitatem, lucrum majus alteri acquirere: & hæc quidem de hoc lex ita quodammodo habeat, fuam juftitiam univerfis oftendens.

CAP. II.

De augmento dotis & donationis propter nuptias [39].

Aliud [40] quoque quod circa nuptiales oblationes fit, infpeximus atque confideravimus: dicimus autem de augmento. Quia enim & ab ante nos legislatoribus, & a nobis ipfis, de augmentis dictum [41] eft: plurima autem a nobis & non facile numeranda, etiam in his fuper [42] antiquitate philofophata funt, adinventas ab aliquibus circumfcriptiones perimentes, & puram juftitiam fervari volentes, etiam illud corrigimus. Privilegium enim dedimus dotibus, ut contra [43] antiquiores hypothecas habeant honorabiliora [44] jura, utpote dum contrahentes cum viris eorum credant fubftantiis, & non mulierum: & quæ forte tunc neque competebant iis qui prius contraxerunt. Dedimus autem licentiam (hoc videlicet quod antiquitus) & augmenta facere permittentes & viro & mulieri, five ambo voluerint, five etiam horum alter celebrare augmentum. Primum quidem illud fancimus, ne [45] aliqua fiat circumfcriptio: five augere voluerit dotem aut propter nuptias donationem

1 Id eft, officiales. Solebant enim in provinciis effe perpetui, vid. *l.* 34. *ff. de reb. cred.* & fingulis præfidibus obtemperare, *l.* 59. *Cod. Theod. de appell.* 2 Id eft, annonas. *l.* 11. *C. de annonis.* 3 Præfidi, antequam fucceffor mittatur, decedere e provincia non licet. adde *l.* 15. *ff. de off. præfidis. l.* 10. *ff. de off. procons. l. unic. ff. de off. præfect. Aug.* Dion. 39. 4 13. id eft, anno 539.
5 Περὶ τῶν ἐκβιβαστῶν, Græci *hoc loco.* Ita quoque appellantur executores apud Harmenopulum 1. *tit.* 4. §. 55. & 7. *Eclog.* 4. *cap.* περὶ ἐκβιβαστῶν quibus adjunguntur ἐπείκται, compulfores 9. *Eclog.* 3. *cap.* 10. Goth. Vid. Rittershuf. *part.* 9. *cap.* 11. 6 Et de mutuis petitionibus. *Index Reginæ:* quod proprie pertinet ad *cap.* 2. *J. hic.* de in jus vocando, Jul. *conft.* 38. quod præcipue pertinet ad *c.* 1. *J. hic.* 7 Hi αἰτιώμενοι. 8 Hi ἀντιαιτιαθέντες. 9 Id eft, feu colludentes cum executore. 10 Jul. *Conftit.* 89. 11 Hinc fumpta eft Authentica, *Libellum. Cod. de litis conteftatione.* Goth. Non obfervantur hæc in praxi. vid. Bart. *ad d. auth. libellum.* & confer §. 6. *Inftitut. de fatisdat.* poteft etiam dici abrogata, *d. auth. per Nov.* 112. *cap.* 2. Quæ tamen canonizata eft in *c.* 4. *verf. libellum* q. 3. *caufa* 3. Anf. 12 Accufatores fcil. Jul. *hic.* 13 Adverfus reum. 14 *Nov.* 112. *c.* 2. 15 Et de mutuis petitionibus. adde *leg.* 1. *l.* 2. *ff. de quib. rebus ad eundem judicem eatur.* 16 Id eft, deinde reus. 17 Et ita actorem reconvenit. 18 In diverfis tamen judiciis. 19 Hinc fumpta eft Authentica, *Et confequenter. Cod. de fent. & interlocution.* 20 Id eft, reconvenire. 21 *Novell.* 123. *cap.* 25. *l.* 22. *ff. de judiciis, l.* 14. *Cod. de fent. & interlocutionibus.* 22 Vid. *Novell.* 53. *cap.* 3. §. 1. 23 Id eft, anno 539.

24 De exæquatione dotis & propter nuptias donationis. Jul. *conft.* 90. huc pertinet *cap.* 1. *J. hic.* De jure dotis, *Index Reginæ*, adde *Novell. Leonis* 20. 25 Procreandi hominis modus, nuptiæ: diffolvendi, mors. *Novell.* 22. *cap.* 20. 26 Mors ultima linea rerum eft. 27 Hinc fumpta eft Authentica, *Æqualitas dotis. Cod. de pactis convent.* 28 *Lex* 9. *Cod. de pactis convent. Novell.* 22. *cap.* 20. *in princip. cap.* 23. 24. 25. 26. 29 Æqualis ut effe debet quantitas dotis & donationis propter nuptias: ita æqualia quoque effe debent pacta. 30 Ἐμπορικῶς, ut in commerciis folet fieri. 31 Circumfcriptio, (modica tamen,) in contractibus permiffa. v. *l.* 8. *in fin. C. de refcind. vendit.* hinc nimirum eft animus omnium (ut Mimus quidam dicebat) ut velint vili emere, caro vendere. 32 Id eft, re ipfa. 33 In ænigmate dicis caufa 34 Facta infecta effe non poffunt, vid. *l. un. in princ. Cod. de raptu virg.* 35 Nota regulam. 36 Ἐπιδόσεις, hoc eft, Doti mulieris par quantitate donatio propter nuptias effe debet. Quin & facta & ftipulatio in dote & propter nuptias donatione, modo pari componi debent. Jul. *conft.* 90. 37 Ἴσα, hoc eft, æqualia. 38 Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀνισότητος ὑποδυομένης ἰσότητα, id eft, fed per inæqualitatem, quæ occultet æqualitatem. 39 *Subaudi*, in fraudem creditorum non faciendo. 40 Hinc fumpta eft Authentica, *Sed jam neceffe*, & Authentica, *Nunc inhibetur. C. de donat. ante nupt.* 41 Vid. §. 1. *Inftitut. quibus alien. licet, vel non.* 42 Id eft, olim philofophati fumus. 43 Dos prætertur antiquioribus hypothecis. Vid. *l.* 12. *Cod. qui potior.* dixi ad *Nov.* 109. *c.* 1. 44 Potiora. 45 Dos quidem augeri poteft matrimonio conftante, non tamen in creditorum fraudem.

non [1] licere alii quidem facere, alii autem in prioribus manere: ſed utrumque [2] celebrare omnino augmentum: & non in electione, ſicuti prius, ſed in neceſſitate cauſam conſiſtere, omnino tamen quantitate æquali: hoc quod etiam noſtri patris dicit conſtitutio [3]. Et ne contingat augmentum non ipſa fieri veritate, ſed ſchematicum [4], & maxime in parte mulieris, & ne viri creditores circumſcribat, privilegio utens: ſi [5] quidem habuerit uterque immobiles res, melius eſt in immobilibus fieri oblationem: [6] quatenus ſit palam & indubitatum, quod quidem ab initio fuit, quod autem poſtea additum eſt. Si autem non utrinque immobiles res fuerint: mulierem omnino per immobiles res celebrare augmentum, ut & dos & augmentum ſimiliter habeat adverſus antiquiores creditores privilegium, undique indubitato augmento exiſtente: vir autem in rebus immobilibus faciat augmentum: nulla enim hinc orietur læſio: ſi autem mulier immobilium habens rerum ſubſtantiam, in rebus mobilibus ſcribat augmentum: ſciat privilegium non habituram, niſi in antiqua ſola dote, non in figurato exiſtente augmento. Quod enim ab initio factum eſt, in toto ſine ſuſpicione eſt: quod autem poſtea machinatum eſt contra creditores, hoc ipſo introducit meditationem: & lædi homines ex dato a nobis dotibus privilegio, nullo volumus modo. Si vero non fuerit debitum contra virum ullum, neque ſuſpicio contra creditores circumventionis, tunc & in pecuniis, & ut volunt, augmentum fiat ab eis: utrique tamen augmento ſic faciendo, & æqualitatem habente, ut æquitatem ſervemus. Quæ enim erit circumventionis ſuſpicio, viro obligato nulli exiſtente, & præterea augmentis ſine tergiverſatione factis?

CAP. III.

De privilegio dotis, & creditorum ex cauſa militiæ emptæ.

HIs [7] conſequens eſt & illud decernere, quod in caſibus hujusmodi dubitatum eſt. Novimus & antiquioribus creditoribus aliquas hypothecas præponere juniores [8] exiſtentes, ex privilegiis a legibus datis: quale eſt quando aliquis propriis pecuniis procuraverit navem [9] comparare [10], aut fabricare [11], aut reparare [12], aut domum [13] forſan ædificare, aut atiam emi [14] agrum, aut aliquid horum: in his enim omnibus priores exiſtunt poſteriores creditores, quorum pecuniis empta [15] aut renovata res eſt, iis qui etiam multo antiquiores ſunt. Quæſitum eſt igitur, ſi mulier prætendens privilegium ſuper antiqua dote, & augmentum, in [16] quo etiam hoc ſervatur privilegium, (ſicuti prædictum eſt) prioribus voluerit præponi creditoribus: veniat autem & alter creditor poſterior [17] quidem, prætendens autem pecuniis ſuis emptam [18] aut reparatam navem, aut domum, aut agrum, aut competere, eum in his rebus quæ ejus pecuniis emptæ aut reparatæ ſunt, habere prædictum privilegium: utrum [19] oporteat dotem etiam talibus præponi: in aliis quidem prævalere creditoribus, quicunque non talia prætendunt: his autem cedere, quoniam [20] ex eorum ſubſtantia res acquiſita eſt. Plurimum igitur ſuper his cogitantes, non invenimus mulierem juſte exiſtentem [21] cedere alicui tali privilegio. Videbamus enim (quæ cauſæ abſurditas eſt) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore advenit quæſtus, & vivunt ex hoc quæſtu: adverſantibus autem, & quæ ſemetipſas atque ſubſtantiam ad virum introducunt, non ſolum nullus ſit quæſtus a viris male degentibus, ſed etiam minuantur, & ſpes eis nulla ſit. Volumus igitur ſecundum hoc, ut ſi quis domum renovaſſet [22] aut etiam agrum emiſſet, non poſſit talia privilegia mulieribus opponere. infirmitatem namque muliebris naturæ ſatis novimus, & quia facile circumventiones fiunt adverſus eas, minui autem eis dotem nullo ſinimus modo. ſufficit enim quod a lucris cadunt, ſi priora antenuptiali donatione inveniantur, & ſufficiens quoddam extet eis ex hoc damnum: non etiam eas volumus & circa ipſam dotem periculum ſuſtinere.

CAP. IV.

Ut [23] excipiantur hoc privilegio creditores in emptione militiæ.

QUia vero & hujusmodi quædam aditiones nobis factæ ſunt, eo quod quidam aliorum militant pecuniis, & oportet eos qui in has crediderunt cauſas [24] præponi: ſancimus, ſi quis crediderit aurum occaſione militiæ, ſive ſtatutum fieri, vel pro aliis quibusdam talibus cauſis: & expreſſim [25] hoc ipſum ſcribatur in inſtrumento: & in hoc fiat pactum, *ut caſu proveniente, prior ſit ſolus, qui ad hoc credidit:* [&] huic ſolo [26] caſui cedere mulierem: neque facile credendum, neque per teſtes, ſed negotio ex ſcripto geſto, & teſtium habente ſubſcriptiones, & ipſo opere procedente: tunc enim, ſi per omnem hujusmodi viam cauſa procedat, ſuſpicionem non habeat, & competit contrahentes propriis non privari: aliis omnibus prævalere mulierem, ſecundum quod jam a nobis eis datum eſt privilegium.

CAP. V.

De dote remeante ad patrem, & rurſus data pro eadem filia ſecundo viro [27].

QUia [28] vero jam legem ſcripſimus, ut patres ſemel offerentes dotem pro filia ſub poteſtate, aut ſuæ quidem poteſtatis, reverſionem autem in ſemetipſos facientes: quæſitum eſt apud aliquos, ſi competens eſt moriente genero, & remeante ad patrem dote, quæ ab eo data eſt, hanc patrem ſemel offerentem, poſſe ad ſecundas veniente nuptias filia, minuere, aut hoc non facere, cogitantem, quia ſemel alienata eſt ab ejus ſubſtantia: ſed ipſa menſura ei nubenti rurſus dare, tanquam ſi nec contigiſſet viduatam: hoc [29] enim nunciatum eſt, quia triginta librarum auri quidam pater exiſtens obtulit dotem: deinde filia viduata, & ad ſecundas veniente nuptias, non jam triginta libras ipſe obtulit, ſed quinque & decem ſolas: quoniam contigerat mulierem, lucratam mediam antenuptialis donationis partem, in quinque & decem auri libras exiſtentem: & pater nequaquam de ſuo obtulit triginta auri libras, ſed quinque quidem & decem ipſe, quindecim vero ex lucro mulieris. Non juſtum igitur exiſtimavimus hoc eſſe: ſed ſimiliter in diviſione habere quidem eam præcipuum antenuptialis donationis lucrum, ex paternis autem quinque & decem percipere reliquas; tanquam ſtuduerit pater lædere filiam. Quid enim egiſſet, ſi non contigiſſet ſecundis eam nuptiis copulari, ſed manere eundem generum vivum? Aut quomodo futurus erat minuere dotem jam a ſe datam, aut proprium illius lucrum, ſuum facere, & in dotem ſecundi viri deducere? cum utique oporteret eam in paraphernis hæc habere, & forſan propter hanc cauſam ditiori nubere viro: non ſolum triginta librarum auri dominam factam, ſcilicet quindecim antenuptialis donationis, & quindecim a patre oblatis: ſed quadraginta & quinque, lucrum quidem in paraphernis ei conſtitutum, fortuna ei datum: quod autem ex largitate paterna oblatum eſt, manente integro. Hæc autem ſancimus, & ſi patris ſubſtantia manſerit in ipſa figura in qua prius fuit. Sin autem fortuita quædam clades imminuerit ejus ſubſtantiam, ut neque volenti ſit poſſibile æquæ menſuræ qua prius dare rurſus dotem, & probetur a patre fortuita deminutio patris ſubſtantiæ: tunc non amplius cogi patrem dare ſecundo filiam jungentem niſi in quantum ſubſtantiæ virtus eſt: ſed lucrum quidem prioris antenuptialis donationis habere integrum, tantam vero percipere a patre in ſecundo ordine dotem, quantum ſubſtantiæ ejus menſura ſuſceperit. palam enim eſt, quia hoc lucrum quod ex antenuptiali dicimus donatione, (cujus ſolum ei uſum damus) ex omni neceſſitate moriens reſtituet filiæ, proprietatis antenuptialis donationis dominæ omnibus modis factæ.

CAP. VI.

De [30] collatione dotis inope moriente marito.

ILlud [31] quoque ſancire neceſſarium exiſtimavimus, in plurimis videlicet & innumeris rebus quæſitum: obtulit enim pater dotem, aut forte mater pro filia ſua. hanc autem illa obtulit marito: & defunctus eſt vir inops, deinde patre & matre mortuis, exigitur quæ nupſit, conferre ſuam dotem, aut minus [32] tanto accipere. Si [33] quidem vir idoneus eſt: cauſa undique abſoluta eſt: Si vero nullius alterius domina conſiſtit illa, niſi actionum quæ contra maritum ſunt, at illæ minus idoneæ ſunt: & objiciatur mulieri, quod jam data ſit dos pro ea: illa vero actionem conferat, nullum habentem penitus effectum legis: cauſa nobis digna putata eſt. Et novimus quidem jam in plurimis judiciis duritiam poſtea ſic judicatam, & mulierem coactam conferre dotem: aut certe reputare pro ſe datam, ex qua nullum ei omnino contigit effectum in ipſis rebus accipere. Nos autem ex aliis noſtris legibus juvamus cauſam. Quia enim dedimus [34] mulieribus electionem etiam conſtante matrimonio, ſi male res maritus gubernet, & accipere eas, & gubernare, & ſecun-

1 Quando licet mulieri dotem ſuam augere, Jul. *n.* 342. 2 Et ita tollitur lex 19. *C. de donat. ante nupt.* 3 *l.* 19. *C. de donat. ante nupt.* 4 Id eſt, coloratum. 5 Si quo tempore maritus dotem auget, ære alieno non laborat, dotem poteſt augere: ſi laborat, dotem augere poteſt immobilibus datis, (eſt enim immobilium φανερὰ οὐσία, mobilium, ἀφανής) non mobilibus. 6 Incrementum. 7 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Quo iure, C. qui potior.* Goth. Vid. Ritterhuſ. *part.* 5. *c.* 3. Anſ. 8 Poſteriores hypothecæ interdum prioribus præferuntur, *ut* §. *hic. l.* 5. *l.* 6. *ff. qui potior.* 9 *Ut l.* 5. *l.* 6. *ff. qui potior. in pign.* 10 Creditor cujus pecunia navis, domus, ager emitur, anterioribus creditoribus præfertur. 11 Qui credit pecuniam, ut navis fabricetur, licet tempore poſterior, in ea tamen navi priorem habet hypothecam. 12 Privilegium nota credentis ad reparationem navis. 13 Nota de privilegio credentis in ædificationem domus. 14 Nota de privilegio credentis in emptionem agri. 15 Nota de privilegio credentis in emptionem aut renovationem rei. 16 Privilegium dotis ab initio conſtitutum, porrigitur ad augmentum dotis poſtea factum; licet privilegia ſtricti juris ſint: quinimo porrigitur quoque cum jure prælationis, vid. Neguſant. 2. *de pignor.* 4. *n.* 46. *& ſeq.* 17 Quid ſi prior? Antonius Mercator 3. *not.* 14. negat, mulierem ei præferri, ſed eo caſu inter ejusmodi creditores & mulierem ordinem ſervari. 18 Qui pecuniam credidit in emptionem vel reparationem navis, domus, vel agri, prioribus creditoribus eſt potior, *ut hic*, ſi modo nominatim in eum caſum vel finem pecunia numerata, & ſi in eas cauſas converſa eſt, vid. Mynſinger. 1. *obſ.* 60. 19 Dos præfertur ei, qui credidit marito ad rem aliquam comparandam, vel renovandam, vel aliquid faciendum. ad de Harm. 8. §. 27. 20 Quoties alicujus pecunia res empta eſt, is in ea privilegium ante priores creditores habet. 21 Juſtum non eſt, ut dos mulieris illis creditoribus cedat, quorum pecunia res empta eſt aut reparata, etiam ſi ex eorum ſubſtantia res marito adquiſita eſt vel ab eo reparata: cum poſſit ita fraus fieri dotibus mulierum & ex conſequentia dos minui. 22 Qui credidit pecuniam, ut domus renovaretur, *ut hic*, vel emeretur, §. *hic.* ibi, *emi agrum aut aliquid horum:* & ibi, *emptam domum:* vel ædificaretur, *ſupr. hic.* ibi: *ædificare:* vel repararetur, *ibi*, *reparata ſunt.* Item qui pecuniam credidit, ut navis compararetur, vel fabricaretur, §. *eod.* armaretur, reficeretur, *l.* 5. *ff. qui potior.* Item qui pecuniam credidit, ut ager §. *hic.* vel prædium emeretur, *l.* 7. *C. qui potior.* in ea re, & ad concurrentem quantitatem ſui crediti, cæteris aliis creditoribus, licet anterioribus, expreſſam vel tacitam, generalem vel ſpecialem hypothecam habentibus, præfertur. Si talis creditor anteriores excludit, multo magis & ſequentes, minus enim habent privilegii ſequentes, quam anteriores. Demus, poſt pecuniam ita creditam mulierem marito dotem afferre, num præferetur hujusmodi creditor mulieri? præferri quibusdam videtur, quia, ſingulari privilegio dos præfertur creditoribus anterioribus. Singulari, inquam, contra regulam generalem, Qui prior eſt tempore, prior eſt jure, *l.* 2. *Cod. & l.* 51. *ff. qui potiores.* Non tamen ita eſt hoc caſu: ut hujus conſtitutionis ſententia contrario ſenſu arguit, his ex verbis deſumpta, *veniat autem & alter creditor poſterior*, §. *hic.* Quid ſi poſt dotem mulieri conſtitutam, in cauſas ſuperiores ſit creditum? mulier præferetur: ne alioquin marito dolo malo minuere dotem uxoris liceat. Quid ſi creditor poſt [illegible] pecuniam marito credidit, ut ipſi emeretur [illegible] utique mulier [illegible] jure, §. *hic.* An mulier præferatur omnibus creditoribus anteriorem hypothecam etiam expreſſam habentibus, dicam ad Novellam 109. *cap.* 1. *& l.* 12. *Cod. qui potior.* 23 *Novell.* 53. *cap.* 5. §. 1. Goth. Adde *Novell.* 3[illegible]. & Ritterhuſ. *part.* 2. *cap.* 8. *& part.* 5. *cap.* 3. 4. 5. Anſ. 24 Emenda ſcilicet [illegible] 25 Id eſt, ſpecialiter. *Nov.* 53. *c.* 5. *Nov.* 136. *c.* 3. *l.* 17. *C. de pign.* [illegible] 7. *C. qui potior.* 26 *l.* 3. *C. de primipilo.* & [illegible] mulier, [illegible] tempore prior, [illegible] qui poſterior tempore credidit ad emendæ militiæ cauſam & [illegible] ſpecialiter [illegible] pignoris & privileg[illegible] inſtrumento in eum finem facto, *ibi, neque facile credendum, neque per teſtes,* [illegible] §. *hic. Novell.* 136. *c.* 3. non [illegible] teſtium ſubſcriptiones, *ibi, teſtium habente ſubſcriptiones* §. *hic.* ut eo pacto nemo præferatur mulieri antiquiori, eo excepto, qui credidit in [illegible] emendæ cauſa, quique in eam jus hypothecæ ſtipulatus eſt, & inſtrumentum de ea re confecit, ſubſcriptum a teſtibus, quod Galli poſſent ad eum referre, qui emendi officii regii cauſa mutuum dedit. 27 Et ut dos eadem quantitate filiæ a patre conſtituatur ſecundo nubenti, quæ primis in nuptiis ei conſtituta fuerit, adde Scholiaſtem Harmen. 4. [illegible] 9. 50. & 51. 28 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sed quamvis. C. de rei uxor. act.* 29 Hoc mandatur, ut eadem quantitas dotis, filiæ in ſecundis nuptiis a patre ſervetur, niſi pater probaverit fortuito quodam caſu ſubſtantiam ſuam diminutam eſſe. Quid ſi 30. ſolidorum dos fuerit & filia 15. ex antenuptiali donatione lucrata fuerit, utræque ſummæ filiæ ſunt relinquendæ, Julian. *hic num.* 345. ſed eo caſu filia lucrum in paraphernis habet, non in dote, vid. Cujac. *hic.* Quo jure ſuperiora ſic conſtituta ſunt? quod dos mulieris ſit patrimonium, licet in patris ſui poteſtate ſit, *l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de minorib. l.* 16. *ff. de religioſis. l.* 14. *ff. ad leg. Falc. l.* 4. *ff. de collationibus.* 30 *Nov.* 18. *c.* 6. 31 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Donationem. Cod. de jure dot.* & Authentica, *Quod locum. Cod. de collat.* 32 Ἢ παρὰ τοσοῦτον λαβεῖν. §. *hic.* ἐν τῷ παρὰ τοσοῦτον τὴν συνεισφορὰν ποιεῖσθαι. hinc illud Gallis uſitatum, *Rapporter ou moins prendre. l.* 5. *Cod. de collat.* adde 4. Harmenop. 9. §. 13. 33 Filia, quæ ſe rebus patris immiſcet, conferre fratribus dotem debet, aut tantum de bonis paternis remittere, *l.* 5. *C. de collat.* Quid ſi filia dotem integram a [illegible] non exiſtente [illegible] ne dicas id tantum conferre, quod a marito potuit conſequi, ut jure veteri, *l.* 1. §. 6. *l.* 2. *ff. de dotis collat.* ſed ita, ſi ſui juris fuit, aut ſi, cum excederet 25. annum in poteſtate poſita, dotem amplam habuit, potuitque viro ad inopiam vergente, dotem repetere, nec repetiit, tunc [illegible] conferet, [illegible] coheredibus ſuis conferendo [illegible] berabitur, *Novell.* 22. quod eo caſu ſine voluntate patris agere non poterat. [illegible] ejus dotem non petierit, liberabitur [illegible] actionem dotis conferendo. 34 *l.* 24. *ff. ſolut. l.* 29. *l.* 30. *in fin. C. de jure dot.*

dum

dum decentem modum, & ficuti noftra conftitutio [1] dicit: fi [2] quidem fuæ poteftatis, & perfectæ ætatis mulier eft, fibimet [3] culpam inferat, cur mox viro inchoante male fubftantia uti non percepit, & non auxiliata eft fibi: (fic enim habitura erat in collationis ratione proprias res undique, & fine deminutione, & in ea minus tanto collationem facere.)

§. 1. Sin autem fub poteftate eft; & fine patris voluntate hoc agere non poterat, fi quidem adiens patrem hoc dixit, & conteftata eft ut confentiret ei, & res percipere etiam conftante adhuc matrimonio, & fecundis temporibus eas fervare, & hoc egit pater, etiam rurfus hic integra habebit fua jura, rebus ei fuis fervatis: cum etiam antenuptialis donationis res vindicare etiam conftante matrimonio dederimus ei, & pofteriori periculo omni liberari. Sin autem illa quidem hæc conteftata [4] eft patrem, ille autem, neque movit, neque confenfit, & neque dedit licentiam filiæ hoc agere, non eam periculum pati, fed & conferri nudam actionem contra inopis mariti res, & fortunam effe communem, & ipfi, & ejus fratribus: non tamen ex collatione damnificari: fed competentem ei partem dari ex paternis rebus: actionem illa quidem conferente: ab omnibus autem movendam fratribus, & hoc proficiendo univerfis ipfis, quod fortunæ eventus dederit. Sed fi quidem pater in talibus cafibus obtulerit dotem, & de ejus fubftantia fperari futura eft collatio, hoc valere. Si vero major forte oblatio fuerit, & collatio circa illam vertitur fpem [5] ex patris inobedientia neque movere volentis, neque permittentis ei movere: tunc etiam per femetipfam filiam movere, & non habere occafionem, eo quod non potuerit movere, & fibimet auxiliari, & futuræ læfionis ex inopia viri adimere metum. Et novimus Ulpianum [6] fapientiffimum talia quæfiffe: & inope viro comperto, juviffe mulierem, & in [7] quantum vir idoneus eft collationem ei fieri voluiffe. §. 2. Sed quoniam in multitudine legum exiftentium antequam eas conftitueremus, & ad confpicuum perduceremus ordinem, plurima & neceffaria ignorabantur: & decreta quæ contraria vellent, a judicibus pofita funt: ne ulla feductio circa hoc fiat, propterea neceffarium putavimus, proinde etiam in medio noftræ pofitæ conftitutionis [8], quæ etiam conftantibus matrimoniis mulieri auxiliatur, ad meliorem & magis confequentem viam venientes præfentem ponere legem. Ut autem non per partes enumeremus perfonas, in quibus valere eam oportet, generali fermone decernimus. Quapropter in quibus eft collationis ratio, in his & conftitutionem valere, five pater, five avus, five mater, five avia, aut afcendentium aliqua fit perfona.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram infinuata funt legem, tua celfitudo per programmata propria, manifefta facere univerfis folenniter procuret, & in perpetuum fervare feftinet. Dat. 15. Kal. Decemb. CP. DN. JUST. PP. Aug. Anno XIII [9]. ARIONE [10] V. C. CONS.

TIT. X.

NEQUE VIRUM QUOD EX DOTE EST, NEQUE MULIEREM EX SPONSALITIA LARGITATE LUCRUM PROPRIUM HABERE: SED SERVARE DOMINIUM [11] SUIS FILIIS, VEL SI AD SECUNDAS NUPTIAS NON VENIANT, USU SOLO IN LUCRO [12] CONSISTENTE: ET UT EX REPUDIO TRANSIGENTES NUPTIAS, LUCRANTES AUT DOTEM, AUT ANTE NUPTIAS DONATIONEM, ET IPSIS SIMILITER DOMINIUM SERVENT FILIIS: USUM HABENTE PERSONA COGENDA FILIOS ALERE. SI VERO BONA [13] GRATIA SOLVANTUR NUPTIÆ: ET VIDEANTUR OCCASIONE DAMNI DETINERI QUÆDAM: ET HAC ARTE PERIMENDA QUÆ DETINENTUR, ET FILIIS SERVENTUR.

NOVELLA CONSTIT. XCVIII.

Imper. Juftin. Augufl. Joanni gloriofiff. facrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

EA quidem quæ femper idem fe habent, legibus non egent variis, fimplicitatem, & quod fine ullius diverfitatis mixtura eft, continue poffidentia, & utentia legibus fempiternis ac facris nulla correctione egentibus. Quod autem fecundum nos eft in redundationis comprehenfum tumultu, *gubernativa* [14] indiget fapientia, ex legibus fuperveniente negotiis. Unde quoniam nos neque ad judicia fegnes, multis interpellantium caufis, fingulis quidem medemur: comprehendentes autem unamquamque quæftionem dubitatam a nobis & judicibus noftris, per legiflationem quæ oporteat agi, generaliter in unaquaque quæftione exponimus. Itaque illud ante omnia vifum quidem eft forfan effe prifcis legiflatoribus non fine quadam divifione: nobis autem putatum eft bene fe habere temperata lege ad fimplicitatem caufam transponere, & nunc inchoante, & nihil perfcrutante horum quæ prius terminata funt: quoniam & nobis ipfis pridem non difplicentibus de hoc ipfo legibus, vifa funt meliora fecunda. Nuptialibus namque lucris fi quidem aliquis conjunctorum fervaverit pudicitiam manentibus apud ipfos valide, & eorum fubftantiis infixis: fi vero veniat ad alterius perfonæ conjunctionem ex prioribus nuptiis filiis fervandis, fimplici quadam & meliori lege duplicem hanc placuit interimere. Si enim fecundis mixta nuptiis mulier, aut etiam vir forte ad fecundam refpiciens conjugem: quæ ex morte lucrata funt aut etiam ex repudio forte fervat filiis, (cum utique forfan & alii erunt eis filii ex nuptiis fequentibus) quomodo juftum eft eos, qui in folis filiis legitimis moriuntur, non fervare eis lucra ex mortuis eorum parentibus, fed aliis ea transmittere? Scilicet quid erit pretiofius filiis parentibus non ingratis?

CAP. I.

Ut proprietas dotis & propter nuptias donationis fervetur filiis.

PRopterea [15] igitur fancimus, fi mulier moriatur, & eveniat lucrum fieri viro, dotem hanc omnino fervare [16] filiis, five ad fecundas veniat nuptias, five etiam non. Et ex diverfo fi mortuus fuerit vir, mulierem antenuptialis donationis lucra propriis filiis fervare: ufum quidem lucrorum ex nuptiis apud eos conftitutum, proprietatem vero eorum filiis omnino fervandam: his quæ fuper parentibus ad fecundas venientibus nuptias fancita funt, in fuo ordine fervandis: & hoc valere, matrimoniis quocunque modo folutis, ab hodierna die, & in omne quod fequitur: & his matrimoniis quæ jam foluta funt quidem five morte, five quolibet alio modo, adhuc autem pendente, eo quod unus fuperftes fit. Nam fi ambo defuncti fint, hoc heredibus non damus: fed tanquam femel terminatum, veteribus relinquimus legibus: illud certum eft, quia dum femel fuerit filiorum, & proprietatem lex deferens eis præftiterit: tunc in fucceffionibus & aliis acceffionibus, ita & in his erit, ficut & in prioribus fancitum eft filiis, qui propter fecundas nuptias parentum, lucrum aliquod ex legibus funt potiti.

CAP. II.

Ut repudio vel bona gratia foluto matrimonio, id [17] quod alteri utri perfonæ cautum eft, filio fuo confervet, & de alendis liberis a parentibus.

ILlud quoque ex quadam caufa denunciatum nobis ad legiflationem deducere exiftimavimus oportere. Quia enim transfegerunt quidem inter alterutros & vir & uxor, filios autem qui eis erant ex matrimonio, defpexerunt eos ambo, & circumibant mendicantes: propterea judicavimus vehementiori quidem forte, fed converrenti ad melius fe habens, uti lege: ut timore fcilicet pœnarum quiefcant, aut lucrorum caufa injuftorum matrimonia dilacerare, aut etiam proprios negligere filios.

§. 1. Si enim omnino aut per transactionem, aut per modum aliunt feparetur matrimonium: fi quidem non funt filii; maneant priora in fuo ordine. Si vero filiis exiftentibus fiat hoc: & neque filios erubefcentes, dent tamen occafionem fpontaneam & transactionis, & per confenfum factæ, aut etiam invitæ, forfan peccante viro, aut committente digna amiffione antenuptialis donationis, aut muliere digna cafu dotis: neque vir dotem lucretur, neque mulier antenuptialem donationem: fed repente cafu procedente aut dotis aut antenuptialis donationis, proprietatis lucrum mox ad communes veniat filios, & eorum fiat: ufu folo apud transigentes manente: cogendo tamen eo qui ufum [18] lucretur, filios ex eo matrimonio & alere [19], & alia omnia miniftrare eis fecundum lucratæ fubftantiæ menfuram. §. 2. Novimus autem aliquid etiam tale factum, & quia *bona gratia* [20] vifo diffolvi matrimonio, & recedere quidem antenuptialem donationem ad eum qui confcripfit, dotem vero ad eam quæ obtulit: tamen occafione quafi damni, & aliarum caufarum, auri quantitas non mediocris utrique data eft parti, ut non videretur hoc nuptiale lucrum, neque fervaretur filiis fecundum de hoc leges: fed extrinfecus accedens, quafi ex alia caufa lucrum fieret ejus qui accipere hoc egit. Ideoque ex hac arte factam curantes læfionem, fancimus, ut vel fi quid tale fiat, & adveniat alteri aliquod lucrum: & hoc fimiliter fervari filiis: proprietate quidem mox veniente ad eos, ufu vero folo apud lucrantem conftituto. Sic abftinebunt omni vitio, fic omni defiderio irrationabili: fic nec inviti, nec fponte, fuis nocebunt filiis: fed erunt temperati, maxime quidem circa fuam caftitatem: deinde etiam circa matrimonii affectum, quem competens eft habere eos qui femel conjuncti funt alterutris. Res enim eft & caftitate plena, & bonis moribus congrua, & paterno, maternoque affectu plena, ut quod eis parentes fponte non fervant, hoc poft Deum (qui eft communis [21] omnibus pater, dicimus autem qui imperium habet) per legem iis, qui a parentibus læfi funt, fervet: ut hic quoque ea quæ de lucris & fucceffionibus pridem difpofita funt, teneant: nihil enim eorum innovamus, præter illa fola quæ expreffim in hac lege confcripfimus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram declarata funt legem, tua celfitudo operi effectuique tradere feftinet. Dat. 15. Kal. Jan. *Conftantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIII. [22] JUST. V.C. CONS.

TIT. XI.

DE [23] REIS [24] PROMITTENDI.

NOVELLA CONSTIT. XCIX.

Imperator Juftinianus Auguftus Joanni gloriofiff. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

NOvimus pridem ponentes legem [25] de electione mandatorum, & fidejufforum, & fponforum, multas habentem & in commune utiles noftris fubjectis legiflationes. In præfenti vero & aliud nobis vifum eft egere quadam explanatione & incremento, non ex genere, neque ufu imperfecto & inutili confiftente.

---

1 *d. l.* 29. *l.* 30. *in fin.* 2 Hæc diftinctio per hanc Novellam inventa eft. 3 Negligentia admittenti nocet. 4 Conteftatio moram purgat. 5 Non paternorum bonorum, fed collationis, vide *l.* 1. §. 21. *ff. de collat.* 6 In *l.* 1. §. 6. *ff. de collat.* 7 *d.* §. 6. 8 *d. l.* 29. *C. de jure dot.* 9 Id eft, anno 539. 10 Appione.

11 Ut proprietas dotis vel antenuptialis donationis filiis communibus confervetur, mortua alterutra perfona, Jul. *Conftit.* 9. huc refer *cap.* 1. Goth. Adde *Novell.* 127 *cap.* 3 Rittershuf. *part.* 5. *cap.* 14. Anf. 12 De lucris nuptialibus, *Index Reginæ.* 13 Huc refer *c.* 2. J. *hic.* 14 Quæ hæc κυβερνητικὴ σοφία? Jurisprudentia, quæ legibus confiftit, ab Ariftotele fic appellatur, a Jurifconfultis vero Vera fapientia. 15 Hinc fumpta eft Authentica, *Uxore. C. de fecundis nupt.* 16 Et ita habet ufumfructum. olim jure proprietatis, quam & alienare poterat. & ita abrogatur *Novell.* 22, *cap.* 20. § 1. *l.* 5. *in fin. l.* 6. *in fin. l.* 8. *in fin. Cod. de fecund. nuptiis.* Hodie proprietatis jure virilem tantum habet. *Novell* 127. *cap.* 3. 17 Id quod ab alterutra perfona lucrata eft, filius fuis conferat &c. vid. Jul. *conftit.* 91. *num.* 348. 18 Ut qui ufum lucri nuptialis lucratur divortio facto, liberos alat. *Goth.* Vid. Gudelin. *lib.* 1. *cap.* 14. *num.* 3. Anf. 19 Parens, qui propter nuptias donationis ufumfructum habet, liberos alere tenetur. *Novell.* 117. *c.* 7. 20 Si bona gratia matrimonium folvatur, & quafi transactionis nomine alterutra perfona aliquid acceperit: nihilominus ejus proprietatem liberi habent: parens autem ufumfructum. *Goth.* Vid. Gudelin. *de Jure Noviffimo lib.* 1. *cap.* 11. Anf. 21 Deus communis omnium pater. 22 Id eft, anno 539.

23 Περὶ ἀλληλεγγύων. Græci hic & 7. *Eclog. ex lib.* 26. *tit.* 2. *c.* 2. Sunt autem mutua vice fidejuffores. Sic ἀλληλεγγύως δανειζομένη μετά τινος γυνή. apud Harmenop. 3. *tit.* 6. §. 11. dicitur, quæ cum aliquo alio mutuum accipit, & viciffim pro eodem fidejubet. Eadem ratione in agris ἀλληλεγγύιον conftitutione Bafilii Porphyrogenetæ, *cap.* 2. cujus meminit quoque Cedrenus. *Goth.* Appendix hæc eft *Novell.* 4. & eft quinquennio pofterior. *d. Novell.* 4. vid. Gœdd. *de contrah. ftipulat. c.* 5. *num.* 160. & *cap* 9. *num.* 131. & 133. Rittershuf. *part.* 3. *cap.* 6. Anf. 24 De duobus reis, *Index Reginæ*: de duobus reis promittendi Julianus *conft.* 92. dixi *L.* 45. *D.* 2. 25 *Novell.* 4.

CAP. I.

SI quis[1] enim alterna fidejussione obligatos sumat aliquos: si[2] quidem non adjecerit oportere & unum horum in solidum teneri: omnes ex æquo conventionem sustinere. Si vero aliquid etiam tale adjiciatur, servari quidem pactum: non[3] tamen mox ab initio unumquemque in solidum exigi: sed interim secundum partem qua unusquisque obligatus est: cedere autem eum & contra reliquos actionem, si & idonei sunt, & in eo loco, & si hoc ita se habere videatur: si quidem idonei[4] sint, & præsentes inveniantur, illos periclitari complere, (singulos in propria parte) quod sub alterna promissione creditum est, aut ex quo omnino obligati sunt, & non commune debitum, proprium cujuspiam fieri onus. Si vero minus idonei se habere reliquivideantur, sive omnes, sive quidam: sive in partem, sive in solidum, sive absentes forte: in illud tenere, quod accipere ab aliis non potuit. Sic enim & illis servabitur pactionis modus, & nullum sustinebit damnum actor, licet aliquid inter se illi pepigerint ignorante isto qui habet eos obligatos: & unusquisque tenebitur in id quod ab initio scripserit, artibus aut dolis, aut transactionibus prævaricari quæ constituta sunt, non sinendus.

§. 1. Sin autem in iisdem commorentur utrique aut omnes locis: sancimus negotii judicem deducere illos mox, & communiter examinare negotium, communiter autem inferre sententiam. Sic enim & rei omnes obligabuntur: & substantiæ eorum qualitas examinabitur: & debitum similiter quidem secundum justitiæ, similiter autem secundum legum ordinem procedet. §. 2. Si autem non administrator sit causæ judex, sed alter aliquis, damus licentiam aut hic competenti judici interpellationem suscipienti, aut in provinciis, his denunciatis clarissimo præsidi, aut competenti judici cogere per suum officium & illos interesse liti, & partem ejus fieri: ut nullum impedimentum huic nostræ legi fiat. his omnibus incipientibus in contractibus sequentis temporis, & ab hujus legis dispositione: quod autem ante eam præteriit, positis pro his relinquimus legibus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua quoque celsitudo operi effectuique contradere festinet. Dat. 15. Kal. Januar. CP. Dom. JUSTIN. PP. August. Anno XIII. ARIONE V.C. CONS.

1 Hinc sumpta est Authentica, *Hoc ita*, *Cod. de duobus reis.* 2 Duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tacite intelliguntur teneri ex æquo, *l. 11. in fin. ff. h. t.* 3 Qui in solidum cum alio obligatus est, correo idoneo & præsente in solidum conveniri non potest: non idoneo vel absente conveniri potest, *leg. 26. l. 28 ff. de fidejuss. l. 10. Cod. de fidejuss. §. 3. Instit. de fidejuss.* & ita abrogatur lex 47. *in fin. ff. locati*, *l. 2 3 §. 1. ff. de duob. reis*, *l. 2. 3. Cod. hic.* 4 Beneficium est epistolæ D. Adriani, quod hic extenditur ad correos principales, de quo vid. *l. ult. C. de constit. pec. l. 26. ff. de fidejuss. §. 4. Instit de fidejussor.* adde Paulum 1. *tit. 20. cap. unic.*

COLLATIO OCTAVA.

TIT. I.

DE[1] TEMPORE NON SOLUTÆ PECUNIÆ SUPER DOTE[2].

NOVELLA CONSTIT. C.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

OMnes pecuniæ non numeratæ replicationes[3] subjectas[4] in aliquibus casibus non[5] examinatas nostræ reliquerunt leges: sed prolixitatem earum & effusionem abbreviavimus, ne sua negligentia aut calliditate forsan negotiis[6] fruantur homines, & causas præbeant aliis: non enim sub æqualitate semper probationes erunt eas exhibere volentibus: multa quoque tempus refutat. Quapropter benefacientes abbreviavimus in quibusdam casibus pecuniæ non numeratæ querelas, quas licet ex iis quæ a nobis jam sancita sunt, colligere. Quia enim omne[7] tempus matrimonii dabatur viris, donec matrimonium constaret, queri de non data dote: interpositio quoque major facta est etiam post mortem virorum, ut & post repudium intra[8] annum daretur querela: ideo existimavimus brevi & compendiosa lege velocem facere & pecuniæ non numeratæ super dote querelam, & liberare a probatione mulieres in talibus ex longo tempore.

CAP. I.

De[9] dote non numerata.

SI ergo annis duobus[10] solummodo habeat aliquis uxorem, aut etiam his temporibus minus, & non accipiat dotem: nihil ex taciturnitate vir lædatur: neque heredes viri, licet tacuerit ille, sed intra[11] annum alium querela moveatur. brevitas enim matrimonii ad hanc nos legislationem vocat. Si vero majus biennio tempus, minus autem decennio matrimonium protendatur: damus marito queri, & dicere non illatam sibi dotem aut in partem aut in solidum: & si hoc fecerit, transmittere querelam, semel marito querente, & muliere quia dedit non probante. Si autem neque intra decennium[12] queratur, taciturnitate mariti auferimus querelam; neque ei post decennium hoc agere sinemus, nec annum dantes ulterius heredibus ejus. sitque in hoc non nostra adversus aliquos pœna, sed libertatis subjectorum diligentia. Ubi enim licet in prolixo[13] sic tempore (decennii dicimus) proponere querelam: si tacere elegerit, palam est voluisse, vel si non accepit dotem, omnino eum, aut suos reddere heredes: his valentibus & si repudio solvi contingat matrimonium: in nullo discernentibus nobis, sive mulier tanquam dotem offerens conscribat, sive pater, sive alter quispiam pro ea: tempore in omni casu tali, sicuti prædiximus, extendente suos effectus, & dante vel perimente querelam. Contestationem[14] vero dicimus non in sermonibus solum: (sæpe enim indignationis, aut alterius incidens occasio, talia quædam virum præparat dicere: aut etiam ille quidem dixit nihil, testes autem redempti hoc mentiuntur) sed oportet contestationem[15] in literis esse. Si autem etiam in judicio eam aliquis forte facere voluerit, oportet omnino innotescere mulieri, aut ei qui dotem omnino offerre conscripsit. nam nihil est quod prohibeat maritum in semetipsum hoc agere, & queri, & quasi partem quidem mulieris quod agitur, ignorare: providentiam vero sui etiam ponere nullo valere modo: & quia vel ab eo querela facta est, nescire.

CAP. II.

GEneraliter[16] igitur[17] dicendum est, intra biennium quidem matrimonio soluto sive morte, sive repudio, & ipsi marito, de non numerata pecunia licere queri & heredi ejus intra alium annum. Si vero ultra biennium usque ad decem annos matrimonium extendatur, marito damus querelam & heredi ejus intra menses tres[18]. Si vero transcurrerit decennium: tunc neque marito, neque heredibus ejus querela erit, tempore ad omnia sufficiente mulieri. Et si quidem intra ætatem[19] maritus sit, & non queratur: tantum ad in integrum restitutionem ei damus tempus, ut non transcendat duodecim annos a tempore nuptiarum. Novimus enim eos qui vehementer citius contrahunt nuptias, non[20] minus quindecim annorum ad hoc procedentes. qua de re transit quintum & vicesimum annum: & erit possibile intra vicesimum septimum annum queri de non numerata pecunia dotis: moriente quoque eo intra prædictum tempus, heredes habere annum ad querelam.

§. 1. Si autem minores sint non querentis heredes, sive majoris, sive minoris: quinquennium habeant solummodo ad movendam querelam non numeratæ pecuniæ, sufficiente tempore, & non expectante exitum omnium minorum temporum: quod nos ad præsentem legem movit. muliere namque conjuncta quarto & decimo anno post vicesimum annum mortis patris, abutens minori ætate, movebat quidem contra matrem non numeratæ pecuniæ objiciens rationem post quartum & vicesimum nuptiarum annum, quod nos judicantes curavimus: & propter has circumstantias, & ætatem minorum in quinquennium in præsenti decernimus lege, illo videlicet non numeratam pecuniam objiciente, qui scriptus fuerit dotem suscepisse, & secundum sua tempora, sive perfectæ ætatis sit, sive minoris causa judicanda. Valente hac lege super iis quæ postea futuræ sunt nuptiis: super iis enim quæ constant, siquidem residuum est decennium aut non minus biennio, hoc habeat tempus in non numerata pecunia, quod ei etiam post transmissionem dabit. Si vero aut minus ei biennio reliquum est tempus, aut etiam excessit totum decennii tempus: tunc ipsis quidem biennium damus ad querelam non numeratæ pecuniæ: eorum autem heredibus, & post solutionem matrimonii intra tres menses: ut per omnia eis justitiam servemus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo effectui & fini contradere festinet. Dat. 13. Kal. Jan. CP. Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIII. ARIONE V.C. CONS.

TIT. II.

DE DONATIONIBUS A CURIALIBUS[21] FACTIS, SIVE AB INTESTATO VEL TESTAMENTO, EORUM SUCCESSORIBUS.

NOVELLA CONSTIT. CI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

BOnæ nobis sanctionis occasionem interpellatio quorundam curialium dedit. Et hanc legem facimus non ad quosdam curiales, sed ad omnes qui nobis obediunt: dicimus autem quantum quidem ad Orientem est, & quantum Occidens sol respicit, & quantum ex utrisque lateribus est. Quoniam enim solicitudo fuit eis qui ante nos fuerunt de curialibus & de collationibus in curias, quidam autem sunt qui trahuntur ad curiam, quidam vero liberantur, illud sancimus licentiam esse curialibus non solum ejusdem civitatis curiales heredes instituere, (hoc enim hactenus licitum fuit) sed etiam quosdam liberos a curia, si voluerint instituere heredes, hoc agere sub hac videlicet conditione ut offerat modis omnibus se heres, sive heredes conditioni curiæ defuncti, id est, ex qua ille progressus est, & curialis sit particeps functionis, & hereditatem nullo impediente percipiat. Scientes enim quia hæc res erit in præsenti correctio, quoniam nunc quidem adjicitur curiæ ex istis modis in pecunia utilitas, ex futura vero legislatione, & curialis, & substantia proficiet, & (florebit curia corporibus pluribus &) substantias habebit eorum.

1 *Nov. 2. cap. 5.* 2 De non numerata dote, *Index Reginæ.* de dote cauta vel adscripta, non numerata, Julian. *const.* 95. adde *L. 5. C. 15.* 3 Exceptiones. 4 Quæ proponebantur & allegabantur. 5 Lege, non *inexaminatas*, id est, non inexcussas. 6 Id est, minus negotiatione fruantur homines. 7 Hoc abrogatur J. *hic cap. 1.* 8 Hoc etiam abrogatur J. *hic.* 9 Περὶ ἀναργυρίας προικός. 23. *Eclog. ex lib. 29. tit. 3. c. 1. §. 3. & 3.* Harmenop. 5. §. 11. 10 Id est, si duobus annis durat matrimonium. 11 Si biennio tantum duravit matrimonium, exceptio non numeratæ dotis anno post finietur, *l. ult. Cod. de dot. caut* si plus biennio, non plus tamen decennii tempore, tribus post mensibus J. Si plus decennio, maritus nunquam queri potest de dote. 12 Decennio præscribitur omnis querela dotis non numeratæ, ut sit sensus: Potest vir defuncta uxore exigere sibi promissam dotem intra decennium duntaxat. 4. Harmenop. 9. §. 7. 13 Decennium prolixum tempus. 14 Hinc sumpta est Authentica, *Hanc autem. C. de non numer. pecun.*

15 Querelam non numeratæ dotis contestandam esse non nuda denunciatione, sed literis: in judicium vocata muliere, vel eo, qui pro ea dotem cavit. *l. 14. §. 3. C. de non num. pecun.* Contestatio perpetuat exceptionem & transfert onus probandi in actorem. *l. 3. C. de non num.* nisi ex chirographo, in quo sit adscripta debiti causa, agatur, *l. 13. Cod. de non num.* 16 Hinc sumpta est Authentica, *Si minor. C de tempor. in integr. restitut.* & Authent. *Quod locum. C. de dote cauta & non num.* 17 Nota regulam. 18 De tribus mensibus vid. Cujac. c. 14. *de divers. temp.* 19 Id est, initio 25. annorum. Ætas enim id hic significat, & Græci, εἰ μὲν ἐν ἀφήλιξ. 20 Pubertas in nuptiis contrahendis finitur anno 14. in masculis; 12. in fœminis, non affecto, sed expleto, vid. *Novell. Leon. 74.*

21 Περὶ βουλευτῶν Græci *hoc loco*. De curialibus Julian. *const.* 93. de decurionibus, *Index Reginæ.* adde *Novell. 89. cap. 3. & 4.*

CAP. I.

PRopterea sancimus licentiam esse eis qui curiales sunt, dum testamenta [1] condent, uti heredibus sive curialibus ejusdem civitatis voluerint (hoc lege permittentes) sive quibusvis ex suo genere, sive extraneis: sive curiales fuerint, sive non, sive in portionem non minus novem unciarum, vel certe in integrum; dantibus se tamen curiæ & unitis ejus corpori & explentibus inculpabiliter functiones. Hoc valente circa ipsos filios & nepotes & residuos successores, non tamen secundum modum, secundum quem ante paululum constitutio promulgata circa eos, qui se curiæ offerunt, præceperat prolem eorum qui se obtulerunt ad conditionem non trahens, sed tanquam si ab initio fuissent constituti curiales, ita & ipsi cum propria prole curiæ uniti & albo & corpori. Neque [2] enim quicquam differt, aut eum qui est curialis ejusdem civitatis scribere heredem, aut eum qui mox erit.

CAP. II.

SEd & si quis consanguineus curialis existens, vel aliter ab eadem conditione liber ad successionem curialis defuncti fuerit vocatus tanquam ejus qui non [3] scripserit testamentum, voluerit autem & ille seipsum dare curiæ, licere ipsi hoc agere, & suam voluntatem in actis indicare intra [4] menses sex: & pariter curialem cum suis successoribus atque substantia pariter, & fieri heredem, nihil omnino ex eadem substantia expetendo occasione quartæ portionis seu novem unciarum, semel eo qui successerit in hereditatem aut curiali existente, aut mox extituro, & re ac substantia rursus ad curiam veniente. Sed & si quis donaverit res propriæ facultatis, aut multas, aut omnino non minus novem [5] unciarum vel curiali ejusdem civitatis existenti, vel alii cuidam, offerens tamen se & propriam substantiam atque prolem sive quæ est, sive quæ erit, & residuam successionem curiæ, cujus est qui donationem fecit, sancimus valere [6] factam sub hac conditione largitatem. omnimodo enim nobis studii dignum est videre, ut nullo modo substantiæ curialium alienentur a curia illius civitatis cujus sunt curiales.

CAP. III.

UT autem non ad collusionem hæc fieri videantur, & quidam domini effecti hereditatum curialium aut per donationes, aut per testamentum, (secundum quod prædiximus) aut ab intestato deferantur, & propter hanc oblationem, & rebus quidem frui velint, oblationem autem suam non faciant: Sancimus si quidem per donationem, hoc quod prædictum est, dederit, non prius traditionem fieri rerum, sed hoc manere apud donatorem, donec is qui donationem accepit, inter gesta [7] confecta apud judicem provinciæ, gratis & citra omnem dationem secundum prædictum modum, datus fuerit curiæ, & mox conscriptus albo [8], tunc enim etiam res ei dari volumus. Quod si donator tradiderit res, & necdum confessione facta quæ accipientem societ curiæ, etiam sic defendi quæ donata sunt curiæ, usque ad novem uncias, in quibus omnino vocari curiam censemus. §. 1. Quod si ex testamento, aut per vocationem [9] legis, qui non est curialis, ad successionem perveniat curialis, tunc mox a morte curialis concurrere curiam, & una cum defensore civitatis, præter [10] læsionem futuram rerum defuncti, descriptionem fieri rerum [11] præsente etiam eo qui ad hæc vocatur, & res tradi curiæ sub facto signaculo [12] tam defensoris quam [13] Deo amatoris episcopi, & dum prædicta actio gestorum facta fuerit apud judicem provinciæ, & data fuerit curiæ, secundum quod frequenter dictum est, cum substantia, & prole quæ est & quæ fuerit, tunc eum & res percipere & esse eum dominum secundum quod & prior ille curialis fuit, nihil ab eo differre visus. His gestis sine dubio apud judicem provinciæ habitis præter omne lucrum & dispendium. Neque enim ad illusionem vel ad dispendium curiæ, sed ad utilitatem hanc proferimus sanctionem, ut in perpetuum valeat, augens & corporibus & pecuniis curialium facultates, atque substantias. Si vero is qui ab intestato vocatur curialis heres, non tamen existens & ipse curialis, noluerit adire & se dare curiæ, curia quidem teneat novem uncias, tantummodo autem ipse dominus efficietur trium unciarum, quas ei dat & anterior lex vel si non fuerit curialis. Quod si plures fuerint ejusdem gradus qui vocantur ad curialis hereditatem, & quidam dederint se, quidam recusaverint, novem quidem uncias accipere eum vel eos qui se dederint curiæ, tres autem uncias residuos, qui ex lege vocantur, accipere heredes. Studium enim nobis est omnimodo novem uncias ad curiales ejusdem civitatis pervenire.

CAP. IV.

SIn autem defunctus fuerit quidam superstite filia, si nupta [14] quidem fuerit curiali ejusdem civitatis, dubium non est, quia præter calumniam habebit paternas res, aut in integro, aut omnimodo novem uncias, si forte ad alium quendam pater voluerit tres uncias pervenire: & si non ab initio existenti curiali nupta fuerit, accesserit autem quidam ad ejus nuptias, volens eam ad hoc accipere, ut sit curialis & dare se curiæ, & stabiles ei nuptiæ fuerint: etiam sic habere novem uncias sine calumnia, occasione bonæ circa curiam voluntatis: & qui curialis offertur rebus & gubernabit eas, propter quod & omnimodo mulieri dari eas volumus. Quod si plures fuerint filiæ, & quædam ex his nuptæ fuerint curialibus aut existentibus aut per oblationem factis, novem unciæ quidem inter eas dividendæ sunt: ad residuas autem tres unciæ quidem venient, illi autem qui uxores eas acceperint, usuri sunt rebus ipsis ad curiales causas, licet in dominio sint uxoris. propterea enim eis dedimus res patris, ut exinde conjuges earum impleant curiæ functiones. Quod si contigerit deficere eam quæ nupta fuerat illi, qui se curiæ tradidit, si quidem filios masculos de eo habuerit, apud filios erunt res, & ipsi erunt in curia, & nulla tergiversatione res indigebit.

§. 1. Quod si fœminæ fuerint quæ natæ sunt, & si ipsæ quibusdam nuptæ fuerint, aut curialibus ejusdem civitatis, aut qui se ipsos dederint curiæ ejusdem civitatis, similiter & ipsæ eas habebunt sine ulla molestia, subjectas curiæ functionibus per proprios viros. Quod si non nuptæ fuerint, tunc secundum datam olim divisionem, nuptæ quidem curialibus novem uncias habebunt, propter quas functiones curiæ compleantur, residuis autem sufficient [15] tres unciæ. Quod si neque masculi neque fœminæ eis erunt, quousque vir superest, habeat earum usum, explens in eis curiæ functiones, & si quidem ad secundas venerit nuptias & filiorum fuerit effectus pater masculorum seu fœminarum, & has conjunxerit curialibus, rursus similiter curiæ servabuntur corpori: quod si mortuus fuerit aut ad secundas nuptias non venerit, aut filias non procreans, eas non sociaverit curialibus vel qui sunt vel qui fuerint, tunc recto ordine curia has res accipiet, neque enim unquam hanc partem curialium copiarum & functionum alienari concedimus: vel si ad plurimos redactum fuerit genus successionis, quatenus per omnes, hac linea descendentes, sive per masculos liberos curialium, sive per generos dantes se curiis, novem unciæ curiæ salvæ sint. Quam legem valere volumus in omni deinceps tempore, & in causis adhuc etiam nunc pendentibus, & quæ consecutæ non sunt judiciali sententia aut amicabili interventu absolutionem.

EPILOGUS.

† Quæ igitur visa nobis sunt, & hac sacra lege declarata, tua excellentia custodire festinet, maxime omnium utilitatis publicæ providentiam omnem faciens. Dat. Kalend. Aprilis, CP. DN. JUSTIN. PP. Aug. ARIONE V. C. CONS.

TIT. III.

DE [16] MODERATORE ARABIÆ [17].

NOVELLA CONSTIT. CII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

CUm plerosque alios provinciarum magistratus ad meliorem jam formam traduximus, qui humiles abjectique prius existentes, neque ulli rei convenienter agendæ idonei, postquam in ampliorem constituimus ordinem, & valentiores per omnia facti sunt, & ita rerum administrationem capessere cœperunt, ut universa in melius commutarentur: tum vero a nobis etiam proconsules & prætores, & moderatores, & veterum horum nominum amplitudo inventa est, auctæque ipsis annonæ, & summa [18] potestas data, & ante omnia interdictum illis fuit, ne perniciem inferant subditis, & multis ad ipsos diripiendos utantur manibus, juramentis quoque rem munivimus omnium horrendissimis [19]: neque aliter eis officia tradimus, quam præstitis juramentis, ita codicillis magistratus digni sunt habiti. Convertimus igitur & ad Arabum regionem oculos, & requisita causa, quamobrem & publicum laboret inopia, quamquam regio florentissima [20] sit, & tam magnus nos interpellantium numerus his locis excedat, & omnes lamententur, alii furta & rapinas, alii injurias, alii alia damna in querelam deferentes: occasionem & causam hujus mali ex imbecillitate & impotentia eorum qui magistratum ibi gerunt, provenire deprehendimus. Erat enim ita tenui potestate præditus is qui civili magistratu defungebatur, ut [21] ei qui præesset armis, servili propemodum more manciparetur, & in illius arbitrio hujus salus esset posita, aut ut ne esset quidem omnino hic magistratus. Inde adeo & longum tempus est, ex quo is desierit, & militaris ea quæ civilem magistratum concernunt, peragat. *Cum tamen neque sibi, neque ipsi per omnia sufficiat. In hoc enim est, non ut utilitatem aliquam subditis adferat, sed ut utrinque lucrum capiat.*

CAP. I.

HÆc nos ad suscipiendum præsens consilium excitarunt: & præsenti utentes lege, magistratum ad pulchriorem formam transponimus, benigneque & ipsi Moderatoris appellationem largimur, (id quod etiam in Ponto fecimus [22]) & spectabilium magistratuum jus concedimus, ut in nullo sit Duciano [23] inferior [24]. Sed & publicis [25] exactionibus cum summa vehementia adhærescito, adhærescito etiam privatorum utilitati, neque committito, ut vel spectabilis dux, vel tribunus, vel aliqua potentiorum domuum, vel etiam sacrum patrimonium, vel sacræ nostræ res privatæ, vel ipsa sacra nostra domus, qualecunque subditis nostris damnum irroget: neque facile succumbito, neque formidinem [26] contrahito: sed viriliter subditis præito, & ante omnia Deo pariter ac nobis, & legi puras conservato manus, si quidem iisdem juramentis [27] & hunc submitti volumus, quibus & cæteros magistratus submisimus. Deinde cum codicillis percipito etiam Imperialia mandata: quæ tam ante nos legumlatores, quam vetus illa reipublicæ forma novit, & nos cum pene obsolevissent, denuo reparavimus, & in rempublicam reduximus: ut ea semper adhibeat veluti in colloquium, & jussiones nostras custodiat.

1 Curialis moriens dodrantem debet Curiæ, vel suis liberis curialibus, vel ultro se dantibus curiæ, qua de re dictum est *Novell.* 89. *cap.* 4. 2 Nihil interest utrum aliquis curiali suæ civitatis propriam substantiam det, an ejusdem civitatis curiali futuro, Jul. *num.* 253. 3 Curiali intestato mortuo, is ei cognatus succedit, qui muneribus curiæ se obtulerit. 4 Vid. Jul. *const.* 93. *cap.* 353. *in fin.* 5 Jul. *ibid. in pr.* 6 Nihil enim interest, ut antea diximus, curiali suæ civitatis aliquis propriam substantiam dederit; an ejusdem civitatis curiali futuro, Jul. *ibid.* 7 Donatio a curiali facta non curiali requirit solennitatem scripturæ, Jul. *hic num.* 354. 8 Albo, τῷ λευκώματι. *Scrimg.* 9 Id est, ab intestato, vocantur enim hujusmodi heredes a lege, non a testatore, Jul. *hic num.* 355. 10 Inventarium sine fraude fieri oportet. 11 Id est, inventarium bonorum defuncti. 12 Fiscus, quoties ejus interest, rebus defuncti, facto bonorum ejus inventario, signaculum potest imponere. 13 Signa, id est, sigilla sua Episcopi, vel olim, Justiniani tempore habuerunt, fidemque rei gestæ fecerunt. 14 Vid. Julian. *hic num.* 356. 15 Legitimam liberorum statuto minui posse, hinc colligas, qua de re memini alias dixisse. Et breviter, quantitas legitimæ augeri vel minui potest, tolli non potest, nisi certis parentum criminibus, *l.* 5. *C. ad legem Juliam majestat.*
16 6. *Eclog.* 15. de officio moderatoris Arabiæ, Julian. *const.* 95. 17 Quam Trajanus obtemperare Regibus Romanis compulit, provinciæ nomine imposito, rectorisque adtributo. Ammian. 14. 18 Καὶ ἐξουσία δίδοται πᾶσα. 19 Φοβερωτάτοις. 20 Arabiæ locus. vid. Ammian. *lib.* 14. 21 Civiles magistratus regionum non ita sunt negligendi, ut eorum dignitas præ militaribus vilescat, & sint militarium veluti servi. 22 *supr. de moderatore Helenoponti. Novell.* 28. 23 Id est, duci militari, Jul. *hic.* 24 Ducianus dignitas magistratus civilis Arabiæ. 25 Objecta moderatoris Arabiæ. 26 Julianus ita refert, si justitiam secum habeat, non timeat neque ducem, neque *Phylarchum*, id est, Saracenorum ducem, neque potentium domus &c. *hac ille.* Phylarchi ergo, Justiniano teste, Saracenorum duces seu optionum. Procopius 1. *de bello Persico*, οὐδεὶς δὲ οὐδὲ Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχων ἂν δουκὰς καλοῦσιν οὔτε Σαρακηνῶν Ῥωμαίων ἐνσπόνδων ἡγούμενος οἱ Φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται, & post, καὶ αὐτὸν βασιλεὺς Φύλαρχον τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Σαρακηνῶν κατεστήσατο. Theodorus Anagnostes 2. Αλαμουδάρε τῷ Φυλάρχῳ Σαρακηνῶν vid. Cujac. *ad l.* 7. *Cod. de exact. tribut.* Sextus Rufus, Phylarchi Saracenorum in Osroënam cessere superati. Jornandes, in Osroëne, Saracenorum Phylarchi devicti Romanis se dediderunt. *Idem ad Novell.* 22. adde & illud ex Ammiano 24. Malechus Podosaces nomine, Phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro. De Phylarchis Arabiæ & Emesenorum dixi 15. *Epistolarum familiarium Ciceronis* 1. adde Strabonem 16. 27 *Nov.* 8. *tit.* 3.

diat.

diat. Nam si illas sane secutus fuerit, non est causa, quamobrem non omnia illi præclare & ex animi sententia occurrant, & legum beneficio ad summam ipse in rebus gerendis facilitatem & justam facultatem perveniat.

CAP. II.

PRincipio igitur (ut diximus) studio sit illi publicorum tributorum exactio, devotis quidem humano paternoque se affectu exhibens, indevotis vero vehementem & severum. Deinde curam geret etiam reipublicæ, & ut recte in ea atque ordine omnia fiant, neve tumultibus & ne seditionibus dediti sint vel Bostreni [1], vel alii, & quæ a vetustate permissa sunt ad delectationem, ea convertant in furorem & cædes. Habebit item secundum mandata nostra dicto suo audientes milites (siquidem & hoc inde licebit desumere) neque ullam omnino rem negliget quæ commoditatem aliquam in se habeat. Quemadmodum enim in Ponto [2] cum Moderatore egimus, ita & ipsum per eadem ejus magistratus vestigia ingredi facimus. Eritque & ipse spectabilis, & consimiliter cum alia multa, tum etiam ea quæ appellationes concernunt, administrabit. Sed neque ad modum prioris duntaxat solatii resistemus. Volumus enim, ut ipse quidem per causam annonarum & reliqui solatii percipiat quindecim auri libras, adsessor vero ejus magistratus duas libras, & cohors ejus novem auri libras habeat. Et quamquam (ut diximus) ex Imperialibus mandatis jam etiam militibus præest: erit tamen nobis curæ, ut nonnullos illic stativa agentes militares numeros & ei subdamus qui in hos magistratum gerit, ut illi soli obediant, ejusque formulis ac præscriptis cedant & obtemperent. Non igitur communionem omnino habebit aliquam spectabilis Dux, neque cum militibus quos expresse huic assignabimus, neque cum pagano aliquo, neque cum illorum litibus, si quas inter se habent: neque si paganorum aliquis in jus producatur. Nullum denique habeat cum paganicis causis commercium: quandoquidem magnum [3] in medio intervallum est inter civilem & militarem administrationem: discernuntorque ea inter se, quemadmodum patres nostri in republica ista ordinarunt & instituerunt, sciturο spectabili duce, quod si rebus se civilibus immittere ausit, neque militaria retinebit, sed & illis spoliatus privatum aget, & hujus magistratus imperio subditus erit.

CAP. III.

ATque hæc nobis item de magistratu regionis Arabicæ sancita sunto. Persuasum enim habemus voluntate Dei, quod ea res ad melius profectura sit. Ex quo enim neque pecuniis pepercimus, & annonas illi auximus, inde adeo certo scimus, quod & is qui hunc magistratum gerit, talem se circa vere publicorum tributorum exactiones præbere studebit, ut non damnum exinde, sed justum lucrum fisco adducat. Illud sane fieri obtinereque volumus, ut spectabilis dux inde annonas suas percipiat, unde provinciæ præses jusserit, cum manifestarium sit, non cum tanta eum ignavia his rebus admoturum animum, ut suas ipse annonas exigere nequeat: sciens, quod si quid hæc contra fecerit, quindecim librarum auri pœna multabitur. Dat. 6. Kal. Jun. CP. DN. BELIS. V. C. CONS. [4].

TIT. IV.

DE PROCONSULE PALÆSTINÆ [5].

NOVELLA CONSTIT. CIII.

Scripta Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

JAm quidem & alios gentium præsidatus majores reddidimus, qui prius humiles pariter erant, & ad aliquid fortiter agendum impotentes: & tam inter spectabiles ipsos constituimus, quam etiam annonas ipsis, adsessoribusque & cohorti auximus: & inter alia omnia, quæ benigne illis elargiti sumus, ut item de appellationibus cognoscerent, præbuimus, aliosque honore proconsulum exornavimus, alios (ut appellant) comitum, alios prætorum, alios denique moderatorum: & semper præclaro aliquo adinveniendo, novum veluti florem nostræ addimus reipublicæ. Venit autem nobis in mentem & metropolis [6] Cæsarea, quæ in prima Palæstina principatum tenet, quam præ cæteris majore etiam honore perfrui oportebat: propterea quod & quondam proconsul ipsam tenuit, & præfectus illi talis magistratus fuit, licet postea ab ampliore dignitate ad minorem transierit: nimirum cum una prius tota Palæstina esset, ea deinde in tres divisa partes, & neque proconsulatum retinente, sed ad magistratum hunc (ut appellant) ordinarium delata. Quanquam sane & vetusta urbs sit, & semper ampli nominis fuerit, tam cum Strato [7] primus eam in formam urbis redegit, qui mutatis sedibus excedens Græcia hujus conditor extitit: quam quum divæ memoriæ Vespasianus [8] celebratissimus ille Imperator, qui piæ memoriæ Titi pater fuit, quod illi ad summam gloriam vel solum potuit sufficere, ipsorum Cæsarum appellatione eam nominavit, cum antea *Stratonis* [9] *turris* vocaretur: hoc illi honore impenso, eo quod in ea post [10] Judaicas victorias inter Imperatores adscriptus esset. §. 1. Cernimus autem, quod & magnæ admirandæque regionis imperium habeat ea provincia, & quam maximam reipublicæ nostræ gratiam & sensum exhibeat, tam tributorum magnitudine, quam devotionis exuperantia, præbeatque ampli [11] nominis civitates, ac bonos cives enutriat, & omni doctrinarum genere refertos, neque non inter sacerdotes celebres, & (quod omnium maximum est) quia universi conditor Dominus noster Jesus Christus [12], verbum illud Dei, & totius humani generis salus, in ea [13] comparuerit, dignatusque sit assumere nostra.

CAP. I.

HAnc igitur quomodo non honore afficiemus, & provehamus ad formam proconsularem, concedamusque illi qui in ea defungitur magistratu, ut proconsul pariter sit & vocetur: id quod facimus per hanc pragmaticam formam. Appellari autem eam volumus & Cæsariensium [14] privilegium. Et qui eum magistratum gerit, proconsulem [15] efficimus: præbemusque ei, ut inter spectabiles adscribatur: & omnia habeat quæ ejusmodi magistratus sunt propria: audiat etiam provocatione suspensas lites usque ad decem auri libras, quæ ex utraque ad ipsum Palæstina devolvuntur: valeatque omnino talis existere, ut jussiones nostras præclarius & majoribus cum viribus queat ad effectum deducere. Utetur autem & veneranda illa atque antiqua Veneta [16], (de purpurea plane stola loquimur) in [17] sacris eam mensium festis induens, venustumque se præbeto tanto redimitus honore, & multis imperato militibus ac tantis: & quicquid denique vel publico, vel nostris utile est subjectis, facito. Cæterum per occasionem annonarum [18] præbemus illi viginti [19] libras auri, quas tam inter se, quam adsessorem simul & obtemperantem sibi cohortem dividat, quo ipse voluerit modo, per suggestionem nos de iis certiores reddens, ut sacra pragmatica forma eam divisionem corroboremus. Neque enim sustinuerimus videre, aut ut ipse adsessorque ejus sub pristina tenuitate annonas percipiant, aut ut cohortem ejus, quanquam circa tot tributorum illationes laborantem periclitantemque, omni destitutam auxilio non sublevemus, quo majore cum benevolentia, & illi appareant, & publica tributa exigant, & injustis rapinis abstineant.

CAP. II.

INsuper nullam omnino cum civilibus causis publicorumque tributorum profligationibus communionem habebit pro tempore spectabilis eorum locorum Dux: sed ipse omnes [20] publicas privatasque causas (prout dictum est) disceptabit, & maxime omnium providebit, ut publica tributa sine retardatione detrimentoque inferantur, & puris ipse utatur manibus. Qua quidem re diligenter observata, cum & spectabilis vir Stephanus, qui nunc primus in ea versatur, magnam laudem consecutus sit: prorsus in eam opinionem venimus, sumpta [21] videlicet ex antecedentibus conjectura, quod rursus hoc faciet. Maxime omnium vero curam geret, ut quæque suo ordine fiant in civitatibus, neque popularis aliquis tumultus excitetur in urbibus. Si quidem & hoc ejus, cum in magistratu esset, proprium fuit: qui cum provinciam tum ex aliis occasionibus, tum vero maxime ex diversitate [22] religionum seditionibus laborantem suscepisset: evidenter pacatam eam reddidit, & omni motu ac turba liberavit: quod sane nunc illi quoque, ut faciat, injungimus. Et si quando res ita ferat, ut etiam in secundam [23] Palæstinam excurrat, & ibi tumultus sedet, neque committat ut incommode aliquid in illa geratur, & præsertim in illa: quandoquidem & multos illic tumultus existere cernimus, neque leves horum eventus.

CAP. III.

QUod si etiam militibus indigeat, qui in provincia stationes habent: adjungimus & hos illi ex quo militarium numerorum strenuitatem compertam habemus, tam in tuenda dignitate urbium, quam conservanda moderatione in iis qui ruri habitant, & exigendis tributis publicis. Sacra pragmatica forma, quæ ad eam illi rem prius data est, nunc quoque rata manente, quæ non vult, ut vel spectabilis dux, vel gloriosissimus magister militum licentiam habeat, militum præsidia quæ apud illum constituta sunt, ab illo abstrahendi, ne quis exinde in civitatibus oriatur motus ac turba: id quod nunquam eventurum est, si ille & civilem magistratum gubernet, & inter publicorum tributorum collatores rectæ disciplinæ providentiam accommodet, tam in auxilium paratos habens milites, quam si quid indecore vel ab ipsis, vel ab aliis per ipsos geratur, corripiens. §. 1. Eruntque omnino inter se distincti [24] officiis spectabilis locorum Dux, & is qui proconsularem gerit magistratum. Nam ille quidem militibus, & limitaneis, ac fœderatis, & quicquid omnino in provincia armatæ militiæ adscriptum est, præibit, exceptis his militibus qui proconsuli deputati sunt: hic vero tam pro civilibus personis, quam rebus, & præsidiis militum illi adhærentibus providentiam adhibebit & custodiam. Certe publicorum [25] tributorum nomine, aut per causam motæ in populo seditionis nemo prorsus a spectabilis proconsulis jurisdictione eximetur. Sed omnibus imperabit, omnibus præcipiet, neque quisquam ejus resistet formulis ac dispositionibus, aut ullum habebit prætextum vel defraudandi publicum, vel civibus inferendæ injuriæ, publicæ seditionis auctor factus: aut etiam utetur vel cinguli, vel dignitatis, vel sacerdotii, vel cujuslibet alterius causæ prærogativa: sed eo solo seipsum noxa liberabit & supplicio, si nullam noxam contrahat. §. 2. Hæc igitur (ut diximus) & huic magistratui concedimus, & conservare perpetuo per hanc sacram pragmaticam legem volumus. Sed & ut excellentia tua perpetuo ipsam conservet, & eo modo particularibus thronorum tuorum dispositionibus ac formulis adscribat, sancimus: neque non ut omnes Palæstini, qui in sequenti futuri sunt tempore, cognoscant, quod denuo proconsulare ipsis jus restitutum sit, summusque in prima [26] Palæstina magistratus Proconsul rursum sit, ut olim qui liberatus pristino fastu, nunc in honore quam qui civitati debeatur, futurus sit majore, & priore liberata supercilio, in majore nunc honore erit, nempe civitati debito.

1 Bostra civitas Arabiæ, de qua alias dixi. Ammianus 14. præcipuas Arabiæ civitates facit Bostram, Gezazam atque Philadelphiam. 2 Seu Helenoponto. 3 Magnum intervallum est inter civilem & militarem administrationem. 4 Id est, anno 535.
5 6. *Eclog.* 16. de off. procons. Palæstinæ, Jul. *const.* 96. quam Pompejus Judæis domitis & Hierosolymis captis in provinciæ speciem rectori delata jurisdictione firmavit. Ammian. 14. Ea olim terra Chanaan Scripturis cognita. 6 Cæsarea, metropolis Palæstinæ primæ, colonia Vespasiani, *l.* 1. §. 6. *l. ult.* §. 7. *ff. de censibus* a qua Cæsariensis advocatio, *l. ult. Cod. de pact.* id est Palatina. *l. pen. Cod. de fidejuss.* Cæsarienses quondam supra 20000. Judæorum apud se habitantium una die trucidarunt. 2. Joseph 19
7 Strato fundator Cæsareæ. 8 Id tamen communiter ab omnibus historicis tribuitur Herodi, regi Judææ, qui in honorem Augusti Cæsaream nuncupavit, Ammian. *d. l.* 14. Joseph. 19 [illegible] 7. 9 Turris Stratonis, Cæsarea *Ptolomæus.* Hieronymus refert, vocatam etiam [illegible] Acaron. 10 Vid. Ammianum *d. loco* 11 Et quasi ad perpendiculum [illegible], ita ut nulla alii cedat. Præter Cæsaream autem enumerat Eleuth[illegible]polim, Neapolim, Ascalonem, Gazam. Ammianus *d. loco.* 12 Ejusque Apostoli, & quidem Cæsarea fit mentio *Act.* 8. 9. 11. 18. 21. 13 Id est, Palæstina, quæ terra Chanaan, *ut dixi*, eam occuparunt Israëlitæ, annis 1399. ante Christi adventum, ante Titi tempora 1469. In eadem Palæstina fuit Judæa, cujus metropolis Hierosolymæ: fuerunt etiam Galilæa, Samaria, præsentia Christi illustratæ. 14 Cæsariensium privilegium, id est, forma pragmatica ad Cæsarienses. 15 Proconsul Palæstinæ.
16 Ἀρχαίᾳ τηβέννῳ. *Scr.* induatur tebennum. Jul. *hic.* τήβεννος (cujus fit etiam mentio a Plutarcho) est trabea Romuli, Polluci & Themistio τήμενος, cujus inventor Timenus Arcas. Stola proconsularis. *Novell.* 31. Euripius τὸν περὶ πόρφυρον ἐσθῆτα τήβενναν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Dionysius Halicarnass. 6. τηβέννας τὰς καλουμένας τραβέας. Polyb. 10. λαμπρὰν τηβένναν λαμπρὰν ἐσθῆτα. v. Cuj. *hic.* 17 Ἐν ταῖς ἱερομηνίαις. Hesychio, ἱερομηνία est ἑορτάσιμος ἡμέρα: Eidem ἱερά, ἑορτὴ κατὰ μῆνα. Glossis ἱερομηνία sacri mensis. 18 Annonæ proconsularis Palæstinæ. 19 Id est, 712. aureos.
20 Objecta Proconsulis Palæstinæ. 21 Præsumitur diligens in aliqua re futurus, qui semel in ea diligens fuerit. 22 Regiones seditionibus obnoxiæ propter diversitatem religionum, adde *Novell.* 17. c. 11. [illegible] 2. *Just.* 1. 23 *Nov.* 8. *c.* 15 § 7. 24 Dux militum Palæstinæ distinctus a proconsule Palæstinæ. 25 Duo solent præcipue commendari præsidibus provinciarum, quies regionis *cap.* 2. & tributorum exactio, *ut hic* 26 Palæstinæ duæ, Prima & secunda. *Nov.* 8. *c.* 15. 6. 6. & 7. quin & tertia *d. Nov.* 8. *c.* 15. 9. 38.

EPILOGUS.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarantur legem, ea studeto excellentia tua effectui & fini tradere.

Novellæ 104. (quæ Latina fuit) epitome partim ex Haloandro, partim ex Juliano.

TIT. V.
DE PRÆTORE [1] SICILIÆ.
NOVELLA CONSTIT. CIV.

HAbeto Sicilia Prætorem, qui & res civiles tractet, & curam gerat militaris impensæ. §. 2. Publica tributa Siciliæ non pertinent ad solicitudinem prætoris, sed censentur sub comite patrimonii Italiæ [2]. §. 3. Provocationes a Sicilia in hanc civitatem venientes apud excellentissimum Quæstorem ventilentur. Et si defensorum civitatis vel patrum [3] creandorum decreta opus sit celebrari, apud eundem illustrissimum virum celebrentur.

TIT. VI.
DE CONSULIBUS [4].
NOVELLA CONSTIT. CV.

Idem Augustus Strategio Comiti sacrarum largitionum, exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

COnsulatus nomen [5] & causa [6] priscis [7] quidem Romanis adversus [8] hostium adinventum est utilitatem: & in decretis quæ eis ordinatio communis dabat reipublicæ figura, sortiebantur repente provincias, in quibus Romani bellum habebant: & secundum has sortiebantur fasces [9], sequens [10] vero tempus in [11] imperatorum piissimorum transponens bellandi & [12] pacificandi potestatem, ad largitatem solam causam consulibus mutavit, & hanc temperatam & ordinatam, mensuramque non excedentem, paulatim vero quidam ita sumptuose causam aggressi sunt, ut suam quidem ederent magnanimitatem, non tamen cogitarent, quia exemplum aliud non haberent, non enim ad plurimos venit substantiæ magnitudo, transcendens etiam magnificentiam animæ, non mensura rei, sed propria magnitudine proveniens. Quia igitur videmus periclitari consulum nomen, quod ex temporibus ita prolixis, & ad millesimum prope annum veniens, cum Romanorum republica pullulavit: propterea credimus oportere causam comprehendere, & immensitatem ejus recidentes, ad beneplacitas consulares statuere expensas, quatenus continua sit Romanis, omnibus autem bonis viris existat accessibilis quoscunque hujusmodi nos dignos esse honore decreverimus. Cuncta siquidem perscrutantes, perspeximus quantum esse conveniat quod datur. A Marciano [13] itaque imperatore eximio scripta lex est, quæ volebat *non spargere pecunias consules*, & ipsa ejus constitutionum prima fuit. Igitur & post prædictam constitutionem, quoniam invenimus quod quidam hanc sequentes, nihil spargere populo passi sunt, alii autem & ultra legem agere hæc petentes: & promerentes quæ petiverunt, deinde ad sui animi respicientes mensuram, circa aspersionem largitatem ultra terminum celebraverunt: quidam vero medium [14] bene eligentes mediocribus pro plurimis contenti fuerunt: quoniam etiam nos præcedentibus, quod [15] medium est, optimum visum est esse, tanquam ex utroque summis periclitantibus, mox ad immensitatem procedere: propterea existimavimus & nos de hoc definire quod decet: ut nihil nec immensum nec inordinatum sit, neque nostrorum temporum indignum.

CAP. I.

De septem processionibus consulum.

QUantumcunque ergo competens est dari ab eo qui a [16] nobis eligitur per annum [17] consul, occasione sportularum omnium, & distributionum & expensarum: hæc omnia competenti scriptione huic nostræ interponi sacræ jussimus legi. In legis enim hoc ponimus schemate, ut transcendenti etiam pœna quædam inferatur competens. Processiones [18] autem eorum esse volumus septem. Si enim ad hoc adinventum est, ut spectacula ad [19] animi voluptatem [20] agantur populo, hæc autem a nobis determinantur in Circensibus [21], & bestiarum [22] spectaculis, & thymeles [23] delectatione, nullo horum noster privabitur populus: sed erit quidem ei processus primus [24] quo suscipiet consulatum, & hujus possidebit codicillos, Kalendis [25] Januariis. Post [26] illum vero secundum aget spectaculum certantium equorum, (quam mappam [27] vocant.) Et tertium [28] qui theatroquinegium [29] dicitur, non bis, sed semel exhibendum, & post [30] illud, quod dicitur totius [31] diei, multa delectatione implebit populum: hoc quod vocatur Græce παγκράτιον [32], & cum bestiis pugnantes homines, & vincentes audacia, insuper & interemptæ bestiæ. Quintum [33] quoque faciet processum, qui ad theatrum ducit, quem [34] adorna vocant: ubi in scena ridiculorum [35] est locus, tragœdis & thymelicis choris, & spectaculis universis, & audibilibus [36] apertum est theatrum. Rursus [37] quidem spectaculum equorum certantium edit, seu quæ vocatur [38] hippomachia [39]. Sextum agens hunc conventum. Ex [40] hoc deponit annalem hunc honorem, in depositione agens solemnem editionem [41]. Et ita septem noctium [42] & processuum complebitur cursus: nullam specierum antiquitus statutarum derelinquens. Unam si quidem aliam adinvenire mappam [43], duoque continuare, quæ vocantur theatroquinegia [44], & non priorum horum contentos esse: palam est, quia nihil novi ultra id quod prius agitur, habet. Sufficere itaque rite causa putabitur: & singulæ dantur clare & non in tantum, ut jam populo etiam odibile sit: in iis enim quæ raro [45] fiunt, miraculum est. Hæc itaque de consularibus a nobis scripta & determinata sunt expensis.

CAP. II.

De uxore & matre Consulis.

SI autem etiam uxorem consul habeat: definita est a nobis & circa illam expensarum mensura [46], decet enim frui [47] eas & conjugis claritate. Si vero non copulatus est uxori, his satis est, nisi mater ejus constat jam consulatu digna & prius honorata, & velit eam una frui secum schemate, & hoc in sola [48] matre præbemus: alia vero non decorabitur mulier penitus, præter conjugem [49] & matrem, & istæ quidem omnibus modis: quoniam uxores [50] coruscant radiis maritorum, hoc lege dante: matres vero, si consul hoc voluerit, nam neque filia, neque soror forte neque uxor filii: & multo magis si nec pertinens ad genus sit: hoc enim pure illicitum existebat. §. 1. Quid autem oporteat spargere [51] in septem his processionibus populo consulem, melius nos designavimus, quam sicut Marciani divæ memoriæ constitutio [52] dicit. Illa quidem abnegavit omnino munificentiam: nos autem corrigimus eam causam, voluntate ejus, qui consulatus habet honorem, disponentes. sive enim nihil voluerit, spargere non cogimus: sive rursus venire ad hoc voluerit, & ex argento muneribus honorare populum, nec hoc interdicimus, non tamen aurum spargere sinimus, non minoris alicujus, non majoris omnino, non medii characteris aut ponderis: sed argentum, sicut prædiximus. Soli [53] enim

1 6. *Eclog.* 12. De officio quæstoris, Jul. *constit.* 97. adde *Nov.* 75. S. *hic.* quæ est de appellationibus Siciliæ. 2 Comes patrimonii Italiæ, Comes largitionum Italicarum. 3 Jul. *hic.* vid. *Novell.* 75. alii legunt, prætorum.

4 *L.* 12. *Cod.* 3. Jul. *const.* 98. adde *Nov. Leon.* 94. Goth. Intellectum hujus Novell. vid. apud Joann. Zang. *de Except. part.* 2. c. 1. *n.* 166. Ans. 5 Consul a consulendo dictus. Hinc illud, Consul fiat, qui recte consulet. 6 Ob tyrannidem Tarquinii. 7 Sed tamen post reges exactos, *l.* 2. § *exactis.* 6. *ff. de orig. jur.* [illegible] 1. *& alii.* ut mirum mihi videatur, quod Harm. *lib.* 1. *tit.* 1. §. 1. scripserit, Romæ initio non fuisse dominationem regiam, sed per consules; eosque binos & annuos Rempubl. fuisse administratam: verum, ut opinor, satis illo loco ostendi, Harmenopulum in historia lapsum vel corruptum esse. 8 Id ita ne intelligas, quasi consules tantum electi fuerint, cum bellum futurum esset: ne rursus intelligas, bella solis a consulibus gesta. Nam eo fine plerunque dictator creabatur, *l.* 2. §. 18. *ff. de origine jur.* §. 6. *Inst. de jure naturali. l.* 1. §. 7. *C. de veteri jure.* sed quod consularis potestas adversus tyrannidem Regum sit inventa, & videtur Justinianus *hostium* vocabulo, Reges tyrannos intelligere. De consulum potestate, vid. *l.* 2. §. 16. *ff. de origine juris.* Cic. 3. *de legib.* 9 Duodecim. Halicarn. 4. 10 Lex Regia, quæ princip: & in principem jus omne suum transtulit, *l.* 1. *ff. de constit. princip.* 11 *Nov.* 47. *l.* 2. §. 11. *ff. de orig. jur.* Ammian. *lib.* 14. 12 Princeps jus belli & pacis habet. 13 *l.* 2. *C. de consulibus & non spargend. ab his pecun.*

14 Virtus est, medium vitiorum utrinque reductum, Horat. 1. *Epist.* 18. 15 Ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον, In mediocritate optimum consistit. 16 Consules olim eligebantur a populo, postea ab Imperatore. Ausonius *in Gratiarum actione.* Nunc autem, quod diei hujus proprium, de consulatu gratias agam, *& post*, obnoxiam tibi uni sinas fieri mei consulatus dignitatem, quem omnibus prætulisti. Quod quidem & ipse sibi invenit gradus, cum clarissimo viro collega meo honore conjunctus, nuncupatione prælatus Consul ego, imperator Auguste, muneri tuo, non passus septa, neque campum, non suffragia, non puncta, non loculos: qui non prensaverim manus, nec consultantium (sic enim lege, non *cum salutantium*) confusus occursu, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena non imposuerim: qui tribus non circumivi, centurias non advocavi, vocatis classibus non intremui, nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nihil pepigi. Romanus populus, Martius campus, equester ordo, rostra, ovilia, Senatus, Curia, unus mihi omnia Gratianus, *& post*, Fecisti autem & facies alios quoque consules, piissime Gratiane, sed non ex causa pari. 17 Consulatus erat olim magistratus annuus, qui, ni decem interfuerint anni, nemini deferebatur: Cicero 3. *de legib.* Eundem magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, civitatem annali lege servanto. Lege annali intelligit, ut opinor, imperium annuum. Hæc postea vel necessitate, vel ambitione, vel vi defuncta, id enim ostendunt sex Valerii Corvini, septem Caji Marii, tredecim Augusti, septemdecim Domitiani consulatus, vid. Auson. *in gratiar. action.* 18 Πρόοδος, Græci *hoc loco*, Theophilo Προσελεύσεις καὶ θέαι. §. 46. *Inst. de rer. divis.* ubi perperam interpres *adventus* vertit, ut ibidem notavi. Non licet pro nunciatione hujusmodi processionum, sex plus nummis accipere, *l.* 26. §. 2. *C. de episcop. audient.* Constitutum est etiam, ut uxor marito ad istiusmodi processum donare possit, *l.* 41. *ff. de don. inter virum.* Puto, hujusmodi processionem vocari transitum: eoque sensu tradi, servum manumitti posse in transitu, dum ludorum gratia procedit prætor, aut proconsul, legatusve Cæsaris, *l.* 7. *ff. de manum. vind.* 19 Spectaculorum finis. 20 Ψυχαγωγίαν vocat, ut & Harmen. 2. *tit.* 4. §. 6. 21 Εἴς τε ἱπποδρομίαν. 22 Εἴς τε τὰς τῶν θηρίων θεάς τε καὶ ἀναιρέσεις, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τε καὶ θυμέλης ἡδυπαθείας. 23 De thymelicis alias dixi ad *l.* 10. *ff. de pollicit.* 24 Primus consulum processus Kalend. Januariis fiebat. 25 Kal. Januariis consules inire solebant magistratum, *l.* 36. *ff. de cond. & demonstr.* & prætores, *arg. l.* 5. *ff. de feriis.* 26 Secundus consulum processus. 27 Mappa, Circensis ludus, cujus rationem Cedrenus exposuit, & Cassiodor. 3. *epist.* 51. ad Faustum præfectum prætorio. De mappa hoc addendum. Quintil. 1. *cap.* 5. Mappam usitatum Circo nomen Pœni sibi vendicant. Martial. 12. *Epigr.* 19. Cretatam prætor vellet cum mittere mappam, Prætori mappam surripit Hermogenes. Tertull. *cap.* 16. *de spectaculis.* Cognoscite dementiam de vanitate: *Misit* dicunt, & mittunt invicem. quod simul omnibus visum est. Teneo testimonium cæcitatis: non vident missum quid sit, & *mappam* putant: sed est diaboli ab alto præcipitati figura. His adde, quæ de mappa notat ex Græcis Josephus Scaliger ad 2. Manilii *ibi*, Mittunt in tempore signum. Sed & his adjice Juvenalem. *Satyr.* 22. Interea Megalesiacæ spectacula mappæ. Suetonius *in Neron. cap.* 22 universorum se oculis in circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente *mappam*, unde magistratus solent. Hinc apud Tertullianum *libro adversus Valentinianum*, mappa missa est, ut hinc constet mappam initium, indicem & promissionem Circensium futurorum fuisse. Post vero, θέαν τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, *ut hic*, vocatam. 28 Tertius Consulum processus. 29 Θεάτρου κυνηγεσίαν. *Scrimg.* Venatio est theatrica. 30 Quartus Consulum processus. 31 Τῆς λεγομένης μονημερίας. extat epigramma Leonis philosophi, εἰς τὸ μονημέριον. 32 Pancarpum. *Jul. hic.* πάγκαρπον. *Scr.* Πάγκαρπος sylva, vetus interpres, & ideo sylvam appellat Capitolinus Gordian. Sylva est, quæ ex variis generibus arborum constat, & Augustinus ad *Secundinum* testatur, pancarpum dici propter omnium generum, quæ inerant, herbas. Hinc Festo pancarpiæ coronæ, ex vario genere florum. sic Neleus jussus statuam erigere, ἀπὸ παγκάρπου ξύλου, erexit e quercu in qua offenderat multos variosque suspensos fructus, ut interpres Callimachi scribit. Appellatur & a Sophocle *in Oedipo* laurus πάγκαρπος. Reliqua vide apud Cujacium. hic addatur & hoc ex Tertulliano *adversus Valentinian.* Igitur ex ære collatitio quod ajunt, in honorem & gloriam patris pulcherrimum Pleromatis sydus, fructumque perfectum compingunt Jesum. Eum cognominant Soteram, & Christum, & Sermonem, de patruitis, jam & omnia jam, ut ex omnium defloratione constructum graculum Æsopi, Pandoram Hesiodi, Acci patinam, Nestoris Cocetum, *Miscellaneam Ptolemæi* Quam propius fuit de Atticis historiis, Pancarpiam vocari a tam otiosis autoribus nominum. Quod si cusam lectionem defendes, adde quæ de Pancratio scripsi ad *l.* 7. §. 4. *ff. ad l. Aquil.* 33 Quintus processus Consulum. 34 Ἣν δὴ πόρνας καλοῦσιν *Scrimgerus.* In quinta id faciat consul, quod porna dicitur. Jul. *hic*: πόρνας *hic*, productio meretricum. Seneca *primo epistolarum* 98. adde Isidorum 18. Florales jocos nudandarum meretricum, Tertullianus *cap.* 10. *de spectac.* Ipsa prostibula publicæ [illegible] scenam proferunt. Verum Alciatus vulgatam lectionem retinet, aut hac potius vera lectione non cognita, eam quam solam noverat, cujusmodi incrustare nititur. Putat enim in *l. unica de Athletis*, Adorna locum fuisse, quod in eo Cantores spectarentur, παρὰ τὸ ᾄδω, quod est cano, & ὁράω, quod est cerno. 35 Ridiculos γελωτοποιοὺς vocavit, vide Severum *Epist.* 122. Atellanas videtur intelligere. Galli *Farces*: ut & Atellanum gesticulatorem, *le badin ou farceur*: sicut Italorum *Zuni.* 36 Ἀκούσμασιν, id est, ubi nihil, nisi risu dignum, neque videtur, neque auditur. 37 Sextus Consulum processus. 38 Ἣ τὴν καλουμένην μάππαν, *Scrimger.* superius dixi de mappa. 39 Hic duplex est error, nec enim legendum hippomachia *ut* S. *dixi.* & aliter finienda est hæc sententia, hoc scilicet modo, seu quæ vocatur mappa. sextum agens hunc conventum. Ex hoc &c. 40 Septimus processus Consulum. 41 Πανήγυριν. *Scrimg.* 42 Sic Germani, non dierum numerum, sed noctium computabant, vid. Tacitum. 43 De qua dixi superius. 44 De venatione theatrali supra dixi. 45 Ἐν τοῖς σπανίως γινομένοις τὸ θαυμαζόμενόν ἐστι. Raro quæ accidunt, magis miramur: quotidiana negligimus. Juvenalis *Satyr.* 11. *in fin.* facere hoc non possis quinque diebus Continuis, quia sunt talis quoque tædia vitæ Magna, voluptates commendat rarior usus. 46 Notitia: quæ tamen periit. 47 Consularis fœmina, uxor consularis viri. *leg.* 1. *in fin. ff. de senatorib.* 48 Vide quæ scripsi *in epitome Feudorum, tit. de his quibus ut indignis.* 49 Id enim deberi videtur, nonnisi magnis affectionibus. 50 *L.* 10. *C. de nupt.* vide *l. ult. C. de incolis*: *l.* 8 *ff. de senator.* Quid viduæ? idem jus ei competit *Novell.* 22. *c.* 36. 51 Moris fuit Consulibus, missilia in vulgus jactare, §. 46. *Inst. de rer. divis.* 52 *l.* 2. *Cod. de consulibus.* 53 Aurum spargere soli principi permissum.

aurum ſpargere damus imperio, cui ſoli [1] etiam aurum contemnere præſtat fortunæ faſtigium, argentum vero quod mox poſt [2] aurum [3] pretioſiſſimum fiet, & aliis conſulibus largimur decens: & hæc ſinimus eos ſpargere [4] in his quæ vocantur miſſilia [5], thymelicis [6], & caveis [7], & in quadrangulis [8] & talibus. Quanto enim minora ſunt quæ ſparguntur, tanto plures ſuſcipientes erunt, ſitque rei menſura dantis virtus [9], & voluntas, ſive nihil, ſive mediocre, aut tranſcendens populo erogandi, hoc enim in conſulatu definimus, neque invitos ſpargere cogentes, neque volentes prohibentes. Sed de argento quidem ſpargendo ita a nobis ſancitum ſit, & ſi omnino ad hoc acceſſerit, licentiam habeat diſtribuendi argenti munificentiam in ſuis proceſſionibus, ſicut ipſe recte ſe habere putaverit: ſolo prohibito aurum omnino jaculari, quod imperatori tantum tributum eſt contingere. §. 2. Aliorum autem quæ a nobis decreta ſunt & conſcripta in deſcriptione quæ hac continetur lege, tranſcendi [10] aliquid omnino aut addi nos nullo permittimus modo. Quod itaque infinitum eſt (dicimus autem ſpargere) in dantis ponimus voluntate, omnino propriæ poteſtatis hoc ejus qui dat, facientes, quod vero a nobis definitum eſt ſemel & ordinatum, tranſcendi hoc noſtra lex prohibet. Sed ſi quis præſumpſerit, quod definitum eſt, egredi, centum [11] librarum auri perſolvet pœnam, utpote noſtra prævaricatus præcepta, & omnem hujus legis corrumpens, quantum in ſe eſt, intentionem. Si enim pro hac tantummodo poſita eſt lex occaſione, ne dandorum immenſitate conſulatus deſint, & propterea nos ſuperfluas illas donationes [12] & expenſas abbreviavimus, & in populum effuſas proceſſiones, & ſpectacula ad bene ſe habentem deduximus menſuram: rite aliquid decentius de numeris conſiderantes, id eſt ſpargere argentum, & neque quicquam dare, eorundem conſulum dimittentes voluntatibus, ut nobis ſint amplius [13] & ſemper ex ſuo vocabulo [14] tempus adornent: qui quod diſpoſitum eſt, tranſcendit, rite, utpote noſtram prævaricatus legem, dignus eſt pœna: ſic enim nobis erunt jugiter conſules, cauſæ immenſitatem non formidantes: nec tanquam certiſſimum periculum conſulatum refugientes & averſantes, & propterea ſancimus legem hanc ſub firmitate ſervari. §. 3. Nullus igitur eam egredi præſumat, nec ſi vehementer idoneus ſit, nec ſi noſtrorum ſit judicum, nec ſi maximæ curiæ, aut nulli adminiſtrationi præſit. Hæc enim omnia nos conſiderantes, omnibus propoſuimus ſuper donationibus æqualitatem, nulli penitus licentiam dantes exire menſuram quæ hac continetur lege, niſi in ſolo argento in proceſſionibus ſpargendo, aut neque hoc faciendo: quod in eorundem conſulum poſuimus (ſicut ſæpe diximus) voluntatibus. Ipſis quoque qui hoc accipere conſueverunt, maximæ gratiæ in hac noſtra repoſitæ ſunt lege: ſi enim periculum erat deficientibus conſulibus, neque quicquam accipere, nunc autem accipient mediocriter, multam habebunt rite huic legi gratiam, quod ſufficiat pro nihil offerente: & hoc enim ipſum non permittere nos glorioſiſſimis conſulibus aut aurum ſpargere, aut [15] vaſa majora, ſed in miliareſiis [16], & melis [17] & caveis [18] & quadrangulis mediocribus & hujusmodi facere donationem: ſanctio ad humanitatem a nobis adinventa eſt, & populo medelam præbens. Si enim hoc egerint, qui conſularem edent munificentiam, & his ſolis concilient populares, nequaquam de maximis lucris decertantes ſeditiones exercebunt ad invicem, & venient usque ad alternas plagas, quas per [19] fuſtes, & gladios, & lapides egerant frequenter, rem omnino nobis odibilem. Videbamus enim eos contendentes quidem, & malis innumeris implentes alterutros occaſione ſparſorum, & ab eis arreptorum, domum vero referentes omnino nihil: ſed ea die in ebrietatibus [20] & potationibus omnia expendentes. Si vero forſitan ſpe lucri majoris etiam præexpendiſſe contigerit, poſtea vero aut nihil aut minus accipiat: etiam damnum & debitum habebit, & plagis & vulneribus & ex hoc malis incurrere cogetur. Si autem mediocre ſit quod ſpargitur, nec [21] vehementer contendent: nec quæſtus expectantes, abundantia vulnera aut plagas alterutris ultra menſuram dabunt. Ideoque communem providentiam introduximus ex hac lege & communi reipublicæ figuræ, quatenus tempus habeat poſt [22] imperium, & conſulis jugem memoriam, atque vocabulum in glorioſiſſimis noſtris judicibus, & qui ex maxima curia ſunt (eo quod honorare nobis placet dignos non expendentes immenſe) decentem damus conſolationem & noſtro populo, & aliis omnibus, licet deſperantibus jam cauſam: propterea quod ſuperfluum eſt offerentes, ut conſulatum immortalem reipublicæ ſtatuamus. §. 4. Subjaceat igitur (ſicuti prædiximus) noſtra diſpoſitio huic legi: cujus exemplaria recondentur in foro tuæ celſitudinis cum hac lege, quam ad eam direximus. Per tempora tamen glorioſiſſimos conſules ſancimus ex ſolo tuo foro exemplar deſcriptionis accipere huic ſubditæ legi, ut ſecundum eam omnia dentur. Deſcriptionem namque ideo a ſede tua dari volumus, ut nec ipſis liceat prævaricari, nec his qui vocantur breviatores [23], adulterari aliquid horum quæ a nobis diſpoſita ſunt: ſed periculo cuſtodientium hanc deſcriptionem in foro tuæ gloriæ, dari exemplar ejus cum ſubſcriptione cingulum habentis hoc, cui nunc ipſe præſides: ut per omnia inadulterata maneant quæ a nobis diſpoſita ſunt. Difficultatem vero nullus habebit horum qui ad conſulatus veniunt honorem, ſi mediocrem ita faciens expenſam in omni tempore fiet: Etenim omne quicquid hactenus conſulatus habentes honorem, & ex foro tuæ celſitudinis, & ex glorioſiſſimis præfectis noſtris, aut etiam aliunde per munificentiam noſtram percipiebant, & nunc eis dabimus: ab eis quidem faciendas expenſas abbreviantes: a nobis autem largitatem non minorantes. Omnibus autem a nobis dictis, imperatoris excipiatur fortuna: *cui & ipſas Deus leges* [24] *ſubjecit* [25], *legem animatam* [26] *eum mittens hominibus*, eo quod imperatori quidem jugis [27] & indeſinens conſulatus omnibus civitatibus & populis, & gentibus, in ſingulis quæ placent diſtribuenti [28], advenit: aut cum ipſe [29] annuerit trabea: ideoque & imperii conſulatus per omnia ſit ſequens [30] ſceptra.

EPILOGUS.

† Tua igitur celſitudo hanc noſtram ſuſcipiens legem perpetue eam in ſua manere fortitudine procuret ſecundum omnem quæ in ea continetur virtutem legis. Scriptum exemplum Joanni glorioſiſſimo ſacrorum prætoriorum præfecto iterum exconſuli & patricio. Scriptum exemplar Longino prudentiſſimo & glorioſiſſimo præfecto hujus almæ urbis. Dat. 5. Kal. Jul. *Conſtantinop.* poſt [31] Conſ. BELIS. V. C.

TIT. VII.
DE [32] USURIS NAUTICIS [33].
NOVELLA CONSTIT. CVI.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Petro glorioſiſſ. præfecto ſacrorum prætoriorum.

PRÆFATIO.

NUntium audivimus a tua celſitudine, cui occaſionem nos ipſi præbuimus. Duos enim iſtos Petrum & Eulogium ſupplicaſſe noſtræ ſacræ poteſtati, & per ſe explanaſſe dicentes quod conſueverunt naucleris ſeu negotiatoribus mutuare, & maxime in mari negotia facientibus, & hanc vitæ habere occaſionem. Ipſa vero marina credita vocare noſtra conſuevit lex trajectitia [34], & metuere eos, utpote dubitationibus hinc eis exortis, oportere propterea fieri manifeſtum quæ valeat ſuper his conſuetudo, ut & ſacra noſtra in hæc procederet juſſio, quæ conſuetudinem ad certiſſimam duceret formam. Itaque nos delegantes tibi dubitationis naturam cognoſcere, & hanc ad nos deducere: quatenus manifeſta nobis facta, quod videretur, lege comprehenderetur perpetua, tuamque gloriam hoc a nobis agere juſſam, convocaſſe naucleros quibus hæc mutua curæ ſunt, & interrogaſſe quæ aliquando antiqua conſuetudo fuit. Illos autem & jusjurandum adjicientes teſtimonio, perhibuiſſe modos eſſe varios talium mutuorum: & ſi quidem placuerit creditoribus in ſingulis ſolidis pecuniarum quas dederint, unum tritici modium aut hordei imponere, qui mercedem publicis præberent teloniariis, ſed quantum ad ipſos ſine telonio navigare naves, & hunc habere fructum & harum quas crediderint pecuniarum, & inſuper etiam pro [35] decem aureis unum percipere ſolidum pro uſuris: in ipſos autem creditores reſpicere ex eventibus periculum. Si vero non erumpant hanc viam creditores: octavam partem percipere pro ſingulis ſolidis nomine uſurarum, non in tempus aliquod certum numerandum, ſed donec naves revertantur ſalvæ. Secundum hoc autem ſchema

1 Soli principi aurum contemnere licet. 2 Horatius, Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum, 1. *epiſt.* 1. *verſ.* 52. 3 Pindarus 1. *ſtroph.* 1. ὁ δὲ χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ, ἅτε διαπρέπει νυκτὶ μεγάνορος ἔξοχα πλούτου. adde de auro Plin. 33. *cap.* 1. 2. 3. 4. 5. 4 Enumerat Imperator, quæ miſſilium genera permittat Conſulibus. 5 Ἔν τε τοῖς καλουμένοις μιλιαρισίοις καὶ μήλοις καὶ καυκίοις καὶ τετραγωνίοις καὶ τοιούτοις. *Scrimg.* Eadem pene leguntur ℑ. *hic.* §. 3. Locus eſt pereregans & tamen neglectus ab interprete, vertit enim ſatis generaliter *miſſilia*, pro miliarenſibus. Miliarenſes porro nummorum genus eſt, qui militibus erogabantur. Epiphanius, *libro de menſuris & ponderibus* τὸ ἄργυρον τοῦτο ἐστὶν ὃ οἱ Ῥωμαῖοι μιλιαρίσιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὸν δόμα. Idem Cedrenus ſcripſit, & Miliarenſes dici quaſi militares, & hi quidem decimam ſolidi partem faciunt autore Suida, a Miliarenſibus dicitur, Scrinium a miliarenſibus, *l.* 7. *Cod. de Palatin. ſacr. larg.* ubi vide Cujac. adde *Novell. Leonis Iconomachi cap.* 3. 6 Καὶ μήλοις, ut ℑ. μῆλοι dicuntur, quod rotundi, ut interpres perperam ex his verbis καὶ μήλοις, fecerit, thymelicis. 7 Καὶ καυκίοις ut ℑ. *hic.* καυκίοι dicuntur a forma, quod ſint paululum cavi, cujusmodi nummos minutos Germania habet. 8 Τετραγωνίοις. τετραγώνιοι nummi dicti, qui quadrati. 9 Δύναμις, id eſt, facultas. id eſt, Cuique conſuli tantum ſpargere licebit, quantum voluerit, quantum denique facultas ejus patietur. 10 Παραβῆναι, id eſt, tranſcendi. 11 Multa conſulum ſpargentium miſſilia in vulgus præter leges. 12 Largitiones. 13 Πλείους, plures. 14 Καὶ τῇ παρ' ἑαυτῶν προσηγορίᾳ χρόνον κοσμοῖεν, id eſt, ex ſua appellatione tempus exornent, §. 3. ℑ. *hic.* vide *Nov.* 47. *c.* 1. ut anni per Conſules numerentur. 15 Ἢ καὶ μείζον. *Scrimg.* aut majorem monetam. *Hal.* 16 Vide §. 1. ℑ. *hic.* 17 Vide *d.* §. 1. 18 Καυκίον. Scrimg. *ut* ℑ. *hic* §. 1. Haloander his verbis intelligit monetam ove ac cyatho ſignatam. 19 Rixæ ob miſſilia colligenda. 20 Eadem de cauſa apud Gallos edicto Regis Franciſci, collegia artificum (*confrarias* vocant) ſublata ſunt. 21 Vilium rerum cauſa raro plerumque certatur. 22 §. 2. ℑ. *hic. Novell.* 47. *cap.* 1. 23 Breviatores, βρεβιάτορες, id eſt, brevium proſcriptores. breves, brevia, brevicula, chartæ ſive libelli breves. Zonaras in Carthag. concil. βρέβιον ἡ ἐπιτομὴ λέγεται, καὶ σύντομος γραφή. 24 Principi Deus leges ſubjecit, *ut hic*, & corpora ſubditorum. Theophil. *ad* §. 7. *Inſtit. de jur. natur.* eorumque bona omnia, *l.* 3. *Cod. de quadrienn. præſcript.* ſed ea tantum imperio poſſidet, non dominio, Seneca 7. *de benef.* 5. ideoque vel ſine juſta cauſa, verbi gratia, delicti, bona ſubditis Princeps auferre non poteſt, *l.* 5. *C. ad l. Jul. majeſt. & titul. de bonis damn.* vel ſine pretio. *l.* 13. *ff comm. præd.* adde quæ dixi ad *l.* 15. §. 2. *ff. de rei vindic. l.* 11. *ff. de evictionib.* adde 1 *Reg.* 21. *ubi de vinea Nabothi.* Notandum eſt quod a Gregorio Papa *Reg.* 10. *expoſit.* 4. refertur jus regium, cujus ſit in libris regum mentio, non ad hiſtoriam præcipi, ſed oſtendi, quid acturi ſint reges reprobi, quid vitaturi ſint boni. Alioquin ſi permiſſa ſunt omnia principi, quid erit Dei? Tertull. *in lib. de Idololatria:* & recte pieque Jaſon ad *l.* 5. *in princ. num.* 12. 13. *ff. de condict. cauſa data.* Licet Deus (inquit) ſubjecerit leges principibus, non tamen ſubjecit contractus, qui ſunt juris gentium, alias nemo cum principe contraheret. Placet etiam, quod Baldus *cap.* 1. *de pace Conſtantiæ, verſ. ſi vero*, ſcribit, omnes contractus, qui alioqui ſua natura ſtricti juris ſunt, bonæ fidei exiſtere, ſi cum principe initi fuerint. 25 §. 6. *Inſtit. de jur. nat. l.* 31. *ff. de legib. l.* 2. §. 3. *ff. de orig. jur. l.* 3. *Cod. de teſtam. l.* 34. *Cod. de donat.* Principes λέλυνται τῶν νόμων. Dion. 53. τῶν νόμων ἐπάνω, *Chryſoſtomus*, κατὰ νόμους οὐκ ἀνυπεύθυνοι. *Plato.* Jura negant ſibi data: alius nata. Horatius *lib. de arte Poetica.* ſic lex regia apud Perſas (teſte Herodoto in Thalia) regi id quod facere vellet, permittebat. Hinc Julia noverca & uxor Antonini Caracallæ, An neſcis te imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere? Spartian. *in Antonino Caracalla.* Superiora ſi Judaice & ad literam intelligemus, nihil principe ferocius fuerit. In id itaque magis propendeamus, Principem legibus ſolutum non eſſe, ſed eis ſubeſſe potius *l.* 4. *Cod. de legibus:* magis ſolutum legibus videri, quam eſſe, *leg.* 23. *ff. de leg.* 3. Hoc etiam Gentiles paſſi ſunt ſibi dici. Apollonius Thyaneus ad Domitianum, *teſte Philoſtrato* 8. Hæc mihi dicta ſint de legibus, quas ſi tibi imperare non putaveris, ipſe non imperabis. Plinius *in Panegyrico ad Trajanum.* In roſtris ſimili tu religione ipſe te legibus ſubjeciſti, Cæſar, quas nemo principi ſcripſit, ſed tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis. Quod nunc primum audio, nunc primum diſco, *Non eſt princeps ſupra leges, ſed leges ſupra principem.* adde Plutarchum ἐν τῷ πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον. Agapetum diaconum, in admonitionibus ad Juſtinianum: adde exempla duo Levini Conſulis ex Livio 26. & Gelonis regis Syracuſi ex Diodoro 11. Inde fit, ut multis caſibus eodem cum cæteris jure princeps utatur, *Nov* 89. *c.* 11. *l.* 31. *ff qui teſt. l. pen. ff. de hered. inſt. l.* 15. *ff. de condit. inſtit. l.* 23. *ff. de legat.* 3. *l.* 60. §. 1. *ff. de conditionibus & demonſtrationibus: l.* 6. 22. §. 2. *ff. de jure fiſci: l.* 2. 3. *Cod. ne fiſcus vel Reſpubl.* utut ſit, Nihil poteſt princeps contra pietatem vel bonos mores, *l.* 15. *ff. de conditionibus inſtit. Novell.* 9. *l.* 1. *Cod. ſi adverſus vend. l.* 3. *C. ſi minor ſe major. & Cod. ſi contra jus.* & in dubio errare non dicitur, qui reſpondet contra fiſcum, *l.* 10. *ff. de jure fiſci.* Fruitur tamen princeps ſingularibus privilegiis, puta ut cenſeatur major ante alios, vide quæ notavi ad *l* 8. *ff. de munerib.* ut in contrahendis nuptiis non ſic obſervet gradus prohibitos (exceptis tamen aſcendentibus, deſcendentibus, & collateralibus proximi gradus, *vide conſtitutionem Iſaaci Angeli c.* 2.) facit etiam gratiam jurisjurandi, *l. ultim. ff. ad municipalem*, ubi tamen agitur de jure ſuo, & ubi manifeſta deceptio jurantis, non ubi legitime juratum *Novella* 9. *l.* 1. *Cod. ſi adverſus vendit. l.* 3. *Cod. ſi minor ſe major.* Indulgent etiam nonnunquam pœnas legibus conſtitutas, vide *tit. Cod. de abolitionibus, & de gener. abolit.* His adde Boſſium *in tractatu de Principe & privilegiis ejus tit.* 100. Cujac. 15. *obſerv.* 30. 26 Princeps, νόμος ἔμψυχος, lex animata: lex, mutus princeps. 27 Imperatoris munus eſt, perpetuo ſubditis conſulere: vel ſtatim atque Princeps ſceptra ſtolamque imperii, id eſt, regia ornamenta inſigniaque ſumpſit, perpetuum init geritque conſulatum: quia Reipublicæ indeſinenter conſulit. 28 Προσέρχεται δὲ ἡνίκα αὐτοῖς νεύσειεν ἡ στολή. *Scrimger.* ſenſus eſt, Voluntatem eam eſſe principis, ut interdum privatis, nutu quodam conferat ſtolam, id eſt dignitatem conſularem. 29 Cujacius, poſt Petrum Fabrum legit, αὐτός. 30 Senſus eſt, Conſulatum imperatoriam dignitatem ſequi. 31 Id eſt, anno 536.

32 Dixi ad *rubr. & l.* 1. *ff. de naut. fænore.* Jul. *conſt.* 99. 33 Hæc Novella abrogatur per Novellam centeſimam decimam. 34 Creditum maritimum, trajectitium. 35 Uſura dextans eſt, dixi ad *l. eos.* 26. §. 1. *C. de uſuris.* Gall. *Au denier dix.*

contin-

contingit forsan & in annum extendi tempus, si tantum foris moretur navis, ut annum aut terminos suos sumat, aut etiam transcendat: citius autem ea remeante, tempus in unum solum aut duos trahi menses: & ex tribus [1] siliquis utilitatem habere: vel si ita breve sit tempus, vel si apud alterum extra debitorem maneat debitum, hoc idem valere: aliam rursus negotiatoribus profectionem assumentibus, & per unumquodque onus definiri schema, secundum quod competit mutuum, aut manere aut permutare secundum pactum quod ob hoc convenerit partibus. Si tamen post reversionem navis salvæ nequaquam navigare propter tempus valentes revertantur: triginta solum dierum inducias dari a creditoribus debitoribus, & nihil pro debitis usurarum causa exigere, donec vendi contingat onus, parcentes apud alium esse debitum non reddendum, duas partes centesimæ dominis pecuniarum dare usuras, & mutuare [2], & mox mutuum in terrenum transponere modum: nequaquam maritimis periculis creditoribus molestandis: & hæc omnes dixisse cum jurejurando perhibentes testimonium quæ ad nos nuntiasti, ut nos sanciremus quod nobis videretur, & super his dicebas hæc nostræ nuntiare potestati.

CAP. I.

NOs igitur & ipsa legentes gesta, & causam edocti, sancimus, secundum quod testatum est coram tua celsitudine, ita nunc & deinceps in omne tempus tenere, eo quod neque jam positis repugnet legibus, ut oporteat nunc & de cætero secundum quandam propriam legem in naucleris aut negotiatoribus super talium causarum hæc servari litibus, & secundum dictum modum prædictarum pactionum ita fieri etiam eventus, & alia omnia, quæcunque in prioribus testata sunt apud sedem tuam, unde secundum propriam legem teneant in naucleris aut negotiatoribus. Quod enim longis [3] ita servatum est temporibus & tenuit immutabiliter, sicut testimonia apud tuam gloriam definierunt: quomodo non est justum & in aliis omnibus valere, quæ postea erunt, & esse hanc eis rerum transactionem ex propria lege valentem, & altera quadam dispositione non egentem: sed in naucleriis seu negotiatoriis occasionibus in omne tempus valentem, ut puta generalem existentem legislationem, & naucleris seu negotiatoribus & eorum contractibus expositam? Quæ debet etiam pars fieri jam a nobis positarum legum, & judicantes ad hanc respicientes proferre sententiam.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo jugiter servare festinet.

TIT. VIII.

DE TESTAMENTIS [4] IMPERFECTIS A [5] PARENTIBUS IN FILIOS FACTIS: ET DE DIVISIONE RERUM A FILIIS CORAM PARENTE, ET DE EJUS FACULTATIBUS FACTA ET SUBSCRIPTA.

NOVELLA CONSTIT. CVII.

Imperator Justinianus Augustus Basso magnificentissimo comiti devotiss. domesticorum locum obtinenti Joannis gloriosiss. prætoriorum præfecti, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

A Constantino [6] divæ memoriæ lex scripta est per antiquæ conjecturæ simplicitatem: porro causarum varietas & natura eas frequenter mutans, egere leges illas emendatione nostra præparavit. Dicit itaque lex, oportere morientium voluntates, quando sunt parentes, omnibus modis inter filios tenere, & tamen eos erubescit parentes existentes, quia eis & claram rerum concedit significationem, dicens & si non manifestæ sint eorum dispositiones, apparuerint autem ex quibusdam indiciis [7] & conjecturis, & qualibet scriptura: & sic eas valere & hoc in suis & emancipatis filiis. Insuper & Theodosius [8] decrevit non in patribus solum hoc disponens, sed etiam in matribus & ascendentibus utriusque naturæ [9]. Hanc apprehendentes licentiam homines in tantam ingressi sunt obscuritatem, ut divinantibus [10] magis quam interpretantibus hæc egerent. Itaque neque personas scribentes, neque rerum dicentes notitiam, & forte nec quantitatem, tamen dignantur conjecturis & verisimilium ratione talia permittere.

CAP. I.

De voluntatibus parentum in distributione patrimonii facienda.

NOs [11] igitur omnia clara & aperta consistere volentes, (quid enim sic proprium [12] est legum, sicut claritas maxime super defunctorum dispositionibus) volumus si quis literas sciens, inter suos filios voluerit facere dispositionem, primum [13] quidem ejus subscriptione tempus [14] declaret: deinde quoque filiorum nomina propria [15] manu [16]: ad hoc uncias in quibus scripsit eos heredes, non signis [17] numerorum significandas, sed per totas [18] literas declarandas: ut undique claræ & indubitatæ consistant. Si vero etiam rerum voluerit facere divisionem, aut in quibusdam rebus certis aut omnes aut quasdam institutiones statuere, & harum inscribat significationes: ut ejus literis omnia declarata, nullam ulterius contentionem filiis derelinquant. Si tamen aut uxori aut extraneis [19] personis aliquibus voluerit relinquere legata, aut fideicommissa, aut libertates, & hæc propria scripta manu, dictaque a testatoribus coram testibus, quoniam omnia consequenter in dispositione posita ipsi & scripserunt, & volunt valere, sint firma: nihilo minuenda eo quod videantur in charta scripta, reliquam observationem testamentorum non [20] suscipientia: sed hoc solum immutetur, quod ejus manus & lingua habet omnem virtutem chartæ præbitam.

CAP. II.

ET [21] si quidem usque ad mortem maneat hoc schema, nullus postea deducet testes, quia voluit forte talem voluntatem commutare, aut convertere, aut aliquid tale facere, cui licuit rumpere quod factum est, & aliam facere voluntatem, declarantem perfectam ejus sententiam quam competit valere. hoc enim concedimus ei agere, hoc ipsum expressim significantem sub præsentia testium septem [22], quia & si fecerit quandam talem voluntatem, non tamen eam valere ulterius vult, sed rursus vult aliam facere: & hanc aut in testamento perfecto [23] faciat, omnia testamentorum habente signa, aut in non scripta perfecta voluntate: videri eum defunctum esse prioribus infirmis factis ex secunda ejus secundum perfectum testamentum aut voluntatem dispositione.

CAP. III.

QUia vero novimus aliquos divisiones facientes inter proprios filios, & præparantes eos his subscribere: & hoc schema suscepimus. Si quis enim dividat proprias res, & ipsos filios evocans faciat [24] subscribere divisionibus ipsis, & ratas eas judicare, & profiteri filios hoc secundum hunc habere modum: sit & hoc firmum in hujusmodi rerum divisione [25] secundum nostram constitutionem quam ob hoc posuimus: quam in omnibus, quæ in ea continentur, firmam esse per hanc legem sancimus. Si autem & in divisione ipse subscripserit, & clara omnia per subscriptionem suam fecerit, sit & hoc ratum: quoniam & hoc jam nostra legislatione continetur. Palam vero est, quia in talibus casibus valebit hæc lex, quoscunque postea moveri contigerit.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua gloria cognoscens, omnibus faciat manifesta: ut nullum lateant quæ recte & providenter pro nostris subjectis sancita sunt. Datum Kalend. Januar. *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. Aug. Imperii Anno XIII. BASILIO V. C. CONS.

TIT. IX.

DE [26] RESTITUTIONIBUS [27].

NOVELLA CONSTIT. CVIII.

Imp. Justin. Aug. Basso magnificentiss. comiti devotiss. domesticorum, locum tenenti Joannis gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecti.

PRÆFATIO.

NEgotium audivimus pro testamento dubitato, quod etiam interpretari justum existimavimus, & lege comprehendere certissima: hoc quod nostræ consuetudinis est, in negotiis motis ex legibus optimis accipere occasiones. §. 1. Filios enim quidam suos instituens heredes, deinde alterutris eos, filiis non existentibus, substituere volens, jussit, *si contigerit aliquem ejus filiorum, & heredem futurum, sine filiis humanam solvere vitam, post exceptionem horum, quæ ex lege debentur ei, ex eis quæ ab eo relinquebantur ei rebus, reliquas omnes res, & jura quæcumque apud eum in tempore mortis invenirentur, venire & restitui ex his superstiti, aut ejus filiis, si etiam ipse moreretur: omni cessante inter eos propter memoratam substitutionem cautione & fidejussione in his.* Eo moriente, & uno quidem ejus filiorum & heredum filios habente, alio vero manente sine filiis, prohibet eum qui sine filiis est, is qui filios habet, uti rebus, utpote eas detenentem. at ille utens verbis testamenti, quia quicquid inveniretur in tempore mortis apud eum, hoc eum restituere jussit: secundum hoc vult schema licentiam habere uti rebus sicut voluerit, nulla prohibitione de eorum gubernatione illata ei. §. 2. Nos igitur sumentes ex hoc occasionem, existimavimus oportere & antiquam definitionem, & deinceps discretionem hanc quidem definire, hanc autem puram hominibus reponere, & propterea lege causam comprehendere, ut discant homines

1 Comprobatur hic conventio recepta, Ut creditor in singulos solidos capiat tres siliquas, quæ usura est centesima. 2 Lege, *mutare.* 3 Argumentum a more diu recepto licet sumere. vide Everardum Topicis, loco ab usitato seu solitis, 104.
4 De testamentis inter liberos factis, *Index Reginæ.* De voluntatibus parentum in distributione patrimonii facienda Jul. *const.* 100. περὶ βουλήσεων τῶν εἰς τοὺς παῖδας γινομένων, *Græci hoc loco.* 5 Vid. *l.* 21. §. 1. *C. de testam.* Goth. Ad hanc Nov. vid. Gudelin. *de jure noviss. lib.* 2. *c.* 6. Rittershus. *in exposit. Nov. part.* 6. *cap.* 2. Ans.
6 *l.* 26. *C. fam. ercisc. l.* 1. *Cod. Theod. fam. ercisc.* 7 Lege Constantini parentum voluntates, quibuscunque indiciis, conjecturis, quacunque scriptura manifestæ, inter liberos valent, adde *l.* 21. §. 1. *Cod. de testam.* 8 *l.* 21. §. 1. *C. de testam.*
9 Sexus. 10 Divinare & interpretari differunt. 11 Hinc sumpta est Authent. *Quod sine. C. de testam.* 12 Obscuritas legibus inimica: perspicuitas contra eis amica. 13 Nota formam, secundum quam parentes literas scientes, scripto testari debent inter liberos. 14 Facti sc. testamenti. 15 Hinc nonnulli colligunt, non valere testamentum inter liberos, nisi sua manu suisque literis parens scripserit nomina liberorum, tempus & unciarum modum, cum potius mens Justiniani hæc sit, Ut sive scribat testamentum parens, sive alius pro eo, illud literis perscribatur, non notis: alioquin, testamentum non valere. 16 Vid. *Nov.* 66. *c.* 1. §. 4. & 119. *c.* 9. 17 Μὴ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν σημαινομένας. *Scrimg.* σύμβολα τῶν ἀριθμῶν, numerorum notæ. Galli, *Chifres* vocant, vide Cuj. 3. *obs.* 3. & 12. *obs. ult.* vid. *l.* 6. *in fin. ff. de bonor. possess.* Goth. Adde Panciroll. *rer. memorabil. lib.* 2. *tit.* 14. Ans.
18 Δι' ὅλων γραμμάτων, *Scrimg.* inter liberos testatio mentis nostræ, debet esse ὁλογράμματος, adde *Novell. Basilii c.* 2. plenis atque prorsus integris literis perscripta.
19 Extranei sunt, non liberi, hinc colligunt, Testamentum imperfectum inter liberos favore extraneorum non sustineri *l.* 21. §. 1. *C. de testam.* vide Clar. 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 10. id est, extraneos nihil ex eo capere posse, & ita utile non vitiari per inutile. *Goth.* Vid. Gudelin. *de jure noviss. lib.* 2. *c.* 4. *n.* 11. Ans. 20 Extraneis legari aut fideicommitti potest in testamento inter liberos minus solenni. Minus solenne hic intellige non qualecunque, sed tamen scriptum a testatore lectumque testibus, *supr. hic. ibi, coram testib.* licet nullæ aliæ solennitates fuerint servatæ. Testibus, inquam, saltem duobus. Numero enim plurium duo saltem intelliguntur, *l.* 12. *ff. de testib.* Cum dicimus legari vel fideicommitti posse, satis intelligitur, aliud dicendum fore, si instituantur heredes. Nec enim possunt extranei in imperfecto testamento heredes scribi. sic itaque. Ex imperfecto testamento extraneis liberi relicta legata vel fideicommissa præstabunt, si modo holographum & testibus ipsis nuncupatum fuerit testamentum. 21 Hinc sumpta est Authentica, *Hoc inter. C. de testam.* 22 Ἑπτὰ ἢ καὶ πέντε, *Hal. edit. Græca Harmen.* 5. *tit.* 1. §. 37. quæ verba ἢ καὶ πέντε vetus interpres hic non agnoscit, nec Scrimgeri editio Græca, nec Julianus interpres hoc igitur innuit. Testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, alio testamento imperfecto revocari aut rumpi non posse. sed ut coram septem testibus testamentum revocetur, ex gl. Ratio dubitandi nasci videbatur ex eo, quod naturale sit, unumquodque eo genere dissolvi, quo colligatum est, *l.* 35. *ff. de regul. jur.* Possumus & hoc adjicere, sufficere præsentiam quinque testium in revocando eo testamento, quod quinque testibus perfici potest, *l. ult. C. de testam.* vid. Cujac. 3. *observ.* 3. *in fin.* Aliud est in testamento militis, cujus imperfectum testamentum alio imperfecto, intra annum tamen missionis, revocari potest, *l.* 34. *in fin. ff. de testam. milit.* & ita facilius imperfectum militis testamentum, quam patris inter liberos rumpitur. 23 Imperfecta inter liberos dispositio non potest, nisi solenniter, revocari, 35. *Eclog.* 3. *ex tit.* 20. *cap.* 2. & 5. Harmenop. 1. §. 37.
24 *Nov.* 18. *cap.* 7. 25 Divisio bonorum facta a patre confirmatur, vel ejus subscriptione, *§. hic. ibi, Si autem & in divisione subscripserit*, vel liberorum ejus, *ut hic.* unde colligunt interpretes, teste Claro 3. *sentent.* §. *testament. quæst.* 14. *vers. sed pone.* Schedulam a patre non scriptam vel subscriptam, sed tamen subscriptam a liberis, valere. Valere, inquam, non jure testamenti, sed contractus.

26 De fideicommissariis hereditatibus. Jul. *const.* 101. 27 Huc redit constitutionis hujusce quæstio, An & quatenus jussus restituere, quod ex bonis superfuerit, possit deminuere. adde *Novell.* 39. *supr.*

omnem legis ordinem, cum quo competit talia & discere, & judicare. Novimus igitur apud Papinianum sapientissimum, dictum in decimo nono [1] libro ejus quæstionum, ubi permittit alienationes in tali casu: illud solum velut ex studio in ænigmate proponens, ut tunc oporteret prohiberi alienationes, cum ad solvendum fideicommissum, ex studio [2] qui hoc oneratus est, ad alienationem venit. Et tanquam philosophatus inter Imperatores Marcus, tali quodam proposito casu, viri boni arbitratum videri inesse talibus verbis disposuit.

CAP. I.

Nobis [3] ergo recte visum est, hanc ita disponere legislationem, ut si quidem universaliter aliquis dicat restitutionem fideicommissi: hæc tenere quæ in talibus decreta sunt & a nobis jam sancita. Sin vero tale sit fideicommissum, quale subjacet: & ea quæ inveniuntur seu remanent in tempore mortis, testator submittat sola in fideicommissum: tunc indefinite dictum prioribus, sub quadam legitima deducere divisione & ordine. Si quis enim hæc, aut etiam aliquid aliud tale dixerit: sancimus usque [4] ad Falcidiam solum suæ institutionis necessitatem habere servare eum qui oneratus est fideicommissi restitutione, & non posse aliquid penitus ex illa minuere sufficiens existens: sed heredi quidem supersint tres partes, illi autem quartæ solius relinquatur ratio. Non enim concedimus ei qui gravatus est, etiam donationibus [5] uti aliquibus, & forsan ex studio (quod Papinianus [6] dicebat) intervertendi fideicommissi causa, ut etiam quarta minuatur institutionis ejus: sed hoc omnino relinquere fideicommissum: aliis omnibus in ejus positis potestate: & licentiam habere eum his sicut voluerit uti, quemadmodum perfectis dominis competit. Si vero & ipsam quartam is qui gravatus est, contingat: necessarium est perscrutari causam secundum quam hoc egit: & si quidem aut dotem [7] voluerit dare, aut sponsalitiam largitatem, aliam non habens substantiam: oportet ei hoc permitti agere, hoc videlicet quod nostra continetur jam lege, in qua ei omnino non negavimus talem deminutionem. Si vero & in captivorum redemptionem (hanc enim excipimus, & dicamus Deo causam) & hoc licentiam eum habere facere, & minuere etiam quartam pietatis ratione: quod omnium nobis pretiosius videtur.

CAP. II.

Si vero contigerit neque ipsum habere ex aliquibus causis unde faciat expensas, ex tali restitutione, etiam has facere, damus ei licentiam: (hoc quod & testator permisit) quod relinquetur, omnino hoc volens ad restitutionem trahi, & quasi aliquis dicat, ex hoc quod remaneret, ei restitutionem fieri. Si autem nulla talis subjacet occasio, necessitatem habere omnino quartam partem propriæ institutionis servare, & tali & aliis restitutionem donare. Si [8] tamen aliquid expenderit, habens unde supplementum faciat: ex illo suppleri quartam, & per nullam causam hanc minui. Si vero contigerit quartam, & non habeat ad supplementum aliam substantiam; tunc damus ei & contra emptores, aut aliter accipientes res, in rem & hypothecas ex autoritate hujus legis, ut liceat complere sibi fideicommissum ex rerum vindicatione, hoc quod in legatis jam dedimus, & ex constitutione in rem ei donantes, & fideicommissi persecutionem. unde & cautionem fideicommissarius [9] dabit [10] non minus quartam servare: nisi & ipsam testator, sicut in pronunciato nobis facto, prohibuit. cum enim ipse testator omnem non fidejussionem solum, sed etiam cautionem relaxaverit, nos aliter disponere, non est morientis conjicere voluntatem.

EPILOGUS.

† Hæc igitur sit causis decisio, ipsi quæ præbuit quæstionem, & aliis omnibus, in quibus pendere contigerit casus testamentorum quidem factorum, & testatorum quippe defunctorum: nondum autem tali locum accipiente fideicommisso, sed adhuc eo qui gravatus est, superstite. Et hæc dicimus non in filiis solum, sed etiam in aliis cognatis & extraneis agere, in quibus omnino tale fideicommissum relinqui contigerit. Tua igitur gloria omnibus hæc manifesta faciat nostris subjectis, ut sciant quemadmodum competat & vivere eos, & mori, & testari, & fideicommissa relinquere, & alia agere quæ in talibus sunt sancita. Dat. Kalend. Febr. CP. Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIV. [11] BASIL. V. C. CONSULE.

TIT. X.

DE PRIVILEGIIS DOTIS [12] HÆRETICIS [13] MULIERIBUS NON PRÆSTANDIS.

NOVELLA CONSTIT. CIX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

Unam nobis esse in omni nostræ reipublicæ & imperii vita, in Deo spem credimus, scientes quia hæc nobis & animæ & imperii dat salutem, unde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eam respicere: & hoc eis principium [14] esse, & medium, & terminum. Sicut igitur universi qui ante nos imperantes, & maxime Leo [15] piæ memoriæ, & Justinus [16] piæ memoriæ noster pater in suis constitutionibus, hæreticis omnibus interdixerunt, ut neque ulla ipsi participarentur militia [17], neque quodlibet in publicis curis participium haberent, uti ne occasione militarium & publicorum collegiorum sanctæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ membra viderentur vastare: ita & nos ipsi hoc egimus, nostris constitutionibus hoc roborantes. Hæreticos [18] vero & illi dixerunt, & nos dicimus eos qui diversarum sunt hæresium: quibus conjungimus & connumeramus & qui Nestorii Judaicam [19] sequuntur vesaniam, & Eutychianistas [20], & Acephalos [21] qui Dioscori [22] & Severi [23] mala secta languent, & Manichæi [24] & Apollinaris renovantium impietatem: & ad hoc omnes qui non sunt membrum sanctæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, in qua omnes concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarum patriarchæ [25], & Hesperiæ [26], & Romæ, & hujus regiæ civitatis, & Alexandriæ, & Theopoleos [27], & Hierosolymorum, & omnes qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi, Apostolicam prædicant fidem, atque traditionem. Igitur sacram [28] communionem [29] in Catholica Ecclesia non percipientes a Deo amabilibus sacerdotibus hæreticos juste vocamus. Nam licet nomen [30] Christianorum sibimet imposuerint: attamen a Christianorum se fide & communione separant, Dei judicio semetipsos subdi cognoscentes.

CAP. I.

Quæ igitur de hæreticis prolata sunt lege, omnibus sunt manifesta. Nos autem volentes orthodoxam amplectentes fidem, & eam defendentes, habere aliquod amplius privilegium iis qui alienant semetipsos a Dei ovili (quoniam neque [31] justum est æqualibus cum orthodoxis hæreticos dignos fieri privilegiis) propterea & nunc ad præsentem respeximus legem. Quia [32] enim dedimus privilegium mulieribus dotium, ut etiam prioribus [33] creditoribus præponantur, & meliorem ordinem eas habere, & nec a tempore superatas: in donationibus autem propter nuptias secundum tempora per quæ fiunt, hypothecas [34] habere, omnibus in præsenti facimus manifestum per hanc sacram nostram legem, quia & hoc privilegium & tacitas hypothecas, & omnia alia quæ mulieribus omnibus in diversis privilegiis a nostris legibus data sunt, illis damus solis quatenus his fruantur, & utantur, & quæ diligentiam habent rectam, & adorandam nostram fidem tenere (Catholicæ dicimus & [35] Apostolicæ Ecclesiæ) & participare in ejus salutari communione. Quæ enim separant se a sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia, & sacrosanctam in ea communionem percipere non patiuntur a Deo amabilibus sacerdotibus, nolumus omnino talibus frui privilegiis. Si enim se separant a Dei muneribus, & a sacra communione alienas faciunt: multo potius & nos non eas dignas fieri privilegiis, neque ex nostris legibus frui permittimus continentia: sed sint eis inaggressibilia [36] omnino ex legibus beneficia: & omni privilegio ex nostris constitutionibus eis dato privabuntur.

CAP. II.

Licebit autem eis melioris [37] sententiæ factis, & rectam veramque amplectentibus fidem, & hac semper contentas, talibus perfrui muneribus & privilegiis: his in omni ditione valentibus, atque servandis, principaliter quidem a Deo amabilibus episcopis & sacerdotibus,

1 *l.* 54. *ff. ad SC. Treb.* vicesimo, *l.* 3. §. 2. *ff. de usuris.* Goth. Ad hanc Nov. vid. Rittershus. *part.* 6. *cap.* 9. & *seq.* & *Novell.* 39. Ans. 2 Ultro, non coactus. 3 Hinc sumpta est Authentica, *Contra. C. ad SC. Trebell.* 4 Rogatus restituere, quod ex hereditate defuncti ei supererit, potest diminuere ad novem usque uncias, triuncio servato fideicommissario generali. Numquam igitur deminuere poterit ex tribus illis unciis? Imo poterit, certis tamen casibus. *versic. si vero. infr. hic.* 5 Rogatus restituere, quidquid ei supererit ex hereditate defuncti, donare quicquam ex iis bonis non potest: excipe tamen quædam genera donationum, de quibus dictum est *Nov.* 39. 6 *l.* 3. §. 2. *ff. de usuris* adde *l.* 25. §. 16. *ff. de hered. petit. l.* 14. *in fin. l.* 15. *l.* 16. *ff. ad SC. Treb.* 7 Rogatus restituere *quicquid ei supererit ex hereditate defuncti*, non tantum novem uncias ex quavis causa, sed ex tribus reliquis unciis, certis de causis, diminuere potest. 8 Nota remedia fideicommissario generali competentia, si triuncium ejus deminutum fuit citra causam ab herede: & is alia bona habeat. eo enim casu fideicommissarius aget in ejus bona, ad supplementum triuncii, *ut hic:* si non habet, res alienata possidentibus condicetur. *vers. si vero contigerit. infr. hic.* 9 Id est, heres, ut in *l.* 51. *ff. de judic.* 10 *l.* 54. *in fin. ff. ad SC. Treb.* Imo, non cabit, *l.* 6. §. 1. *C. ad SC. Treb.* Res ita est: dabit, si restituere jussus est fratri, non si liberis suis: nisi jussus sit cavere, vel ad secundas nuptias transierit, vid. Cuj. *ad Novell.* 39. 11 15. ut sit annus Christi 541.

12 Quorum fit mentio *L.* 7. *Cod.* 74. 13 De hæreticis, vid. Jul. *const.* 102. περὶ αἱρετικῶν τῇ πίστει γυναικῶν. *Scrimg.* id est, de mulieribus fide hæreticis. 14 Orpheus de Deo loquens, ἀρχὴ πάντων τε τελευτή. 15 *l.* 9. *C. de div. off.* 16 Hæc desiderantur in titulo Codicis *de episcopali audientia*, sed extant in lib. 57. Basilicῶn. Cujac. *hic.* possis tamen dicere hic intelligi *l.* 12. *C. de hæret.* Huc & potest referri *l.* 20. *Cod. de episc. aud.* 17 *d. l.* 20. *d. l.* 12. 18 Quinam hæretici, vid. *l.* 2. *in fin. Cod. de hæreticis.* 19 Id est, rebellem. 20 Eutyches Constantinopolitanus monachus senex, hæresin suam inchoavit, Leo *epist.* 10. 11. 19. 70. 21 Acephali dicti fuerunt, quod, qui factionis eorum autor fuerit, ignoretur. *Mariani* vel quod præfectos ecclesiasticos non admiserint, vid. Rusticum Diaconum *adversus Acephalos*, & nullos conventus, nullos presbyteros, nullos Episcopos habuerint, dixi in *Auth. Idem est, C. de hæret.* 22 Dioscorus successor D. Cyrilli Alexandriæ episcopi, *l.* 8. *C. de hæret.* de quo vide 1. Evagrii 10. & 2. *c.* 2. 4. Liberatum *in Breviario cap.* 10. damnatus fuit in Concilio Chalcedonensi. 23 Severus fuit episcopus Antiochenus, fautor Acephalorum 3. Evagr. 33. & 4. *c.* 4. 24 Manes, genere Persa, ut doctrina infamis, ita & morte. Nam cum filio regis Persarum liberationem morbi fuisset pollicitus, isque postmodum moreretur, in carcerem Manes conjicitur: ex quo cum evasisset, retractus, arundine vivus excoriatus est, ejusque utrem excoriatum paleis expletum Persæ multis annis adservarunt, vide Suidam & Epiphanium. 25 Patriarchæ qui dicantur: nota & speciatim de Romano, Constantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno, Hierosolymitano, adde, de episcopo Justinianeæ Primæ *Novell.* 131. *cap.* 3. Justinianeæ Carthaginis *cap.* 4. quibus idem jus suis in provinciis fuit, quod superioribus. 26 Id est, Italiæ. 27 Id est, Antiochiæ. 28 Hæretici qui dicantur *l.* 2. *l.* 12. *C. de hæret.* 29 Fidei scil. 30 Augustinus *tom.* 4. *de fide.* Nullum genus est exortum errorum, quod ita sit repertum Christianæ religioni adversari, quod non affectaverit atque maluerit Christi nomine gloriari. 31 Privilegia Christianorum non extenduntur ad hæreticos. vid. *l.* 1. *C. de hæret. Nov.* 45. *supr. hic.* 32 Hinc sumpta est Authentica, *Item privileg. C. de hæret.* 33 Dotis privilegia duo hic enumerantur: Unum, tacitæ hypothecæ, *ibi*, & *tacit. hypothec. infr. hic.* Alterum, ut ex hac tacita hypotheca dos prioribus creditoribus omnibus præferatur. *ut hic, Nov.* 97. *c.* 3. *l.* 12. *C. qui potior. l.* 30. *C. de jure dot.* An expressam habentibus? Bulgarus, cujus opinio communiter est recepta, negat mulierem hypothecam expressam habentibus præferri. Putat enim Bulgarus mulierem præferri tantum creditoribus actionem personalem & tacitam tantum hypothecam, non etiam expressam habentibus, etiamsi mulier expressam habeat hypothecam. vid. Hartman. 2. *pract.* 17. Mynsing. 4. *obs.* 13. Contra Martinus (cujus opinionem veteres Galli sunt sequuti) existimat, mulierem tacitæ suæ hypothecæ privilegio antiquioribus, expressam etiam habentibus, præferri. Eandem opinionem Robertus defendit, ut Justiniani verbis & menti magis consentaneam. 3. *animadv.* 14. Movetur, quod jus privilegii datum sit mulieri adversus omnes mariti creditores, licet anterioris sint temporis privilegio vallati, *l.* 12. §. 1. *C. qui potior.* Ergo & contra expressam habentes: lex enim non distinguit. Movetur etiam, quod mulier præferatur creditori, cujus pecunia res empta est, cuique nominatim expressa hypotheca competit. *Nov.* 97. *c.* 3. Qui Bulgari opinionem tuentur, volunt mulieri competere privilegium contra omnes creditores mariti anteriores. Omnes, inquam, tacitam tantum hypothecam habentes. Moventur autem his rationibus: quod fiscus creditor cedat anterioribus creditoribus expressam habentibus, *l.* 8. *ff. qui potior. l.* 4. *C. qui potior.* ergo & mulier, cum sit in causa pignoris eadem fisci & mulieris ratio. *l.* 2. *Cod. de privil. fisci.* Ad hæc, Privilegio tacitæ hypothecæ mulier dicitur præferri creditoribus posterioribus expressam habentibus, *l.* 29. *C. de jure dotium.* Ergo a contrario, non præfertur anterioribus. Moventur quoque, quod privilegio Principis jus alteri semel quæsitum minui non possit, *l.* 2. §. 10. §. 16. *ff. ne quid in loco publ. l.* 2. *C. de precib. imper. l.* 4. *C. de emancip. liber.* ergo nec anteriorum creditorum expressam habentium jus, posteriore mulieris hypotheca minui potest. Postremo, non obstare *Novell.* 97. *cap.* 3. quæ non id dicit, mulierem præferri creditoribus anterioribus in emptionem agri mutuam pecuniam dantibus, sed posterioribus tantum. *d. cap.* 3. *ibi, veniat creditor posterior quidem.* Causam autem, de qua hic agitur, diversam esse, cum in ea quæstio sit: An mulier præferatur anterioribus creditoribus expressam habentibus? 34 Tacitas sc. Tacita dotis hypotheca tacitis prioribus & posterioribus præfertur: sed & posterioribus expressis, eo excepto, qui militiæ emendæ causa credidit. *Novell.* 97. *cap.* 4. Expressa, ut posteriores tacitas & expressas excludit (est enim prior tempore) ita cedit anterioribus expressis. *Novell.* 97. *cap.* 3. & interdum soli tacitæ puta uxoris anterioris hypothecæ, vid. *Novell.* 91. *cap.* 1. 35 Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ epitheta observa. 36 Ἄβατοι εὐεργεσίαι. *Scrimg.* id est, ad privilegia orthodoxæ ecclesiæ hæretici aspirare non possunt. 37 Pœnitentibus hæreticis indulgetur, adde *Nov.* 18. *cap.* 8. *l. ult. in fin. Cod. de summ. trin.*

deinde

deinde a nostris administratoribus & judicibus, sive sint majores sive minores: & insuper a tua celsitudine, apud quam & præsentem facimus legem. Unde competens est, & judices apud quos aliquæ movebuntur contra mulieres causæ, aut a mulieribus quædam privilegia sibi vindicare volentibus, respicere ad præsentis nostræ legis subtilitatem: & si non invenerint eas orthodoxæ fidei existentes, & percipientes sacrosanctam, & adorabilem communionem in sanctissima catholica ecclesia & apostolica a venerandissimis ejus sacerdotibus, non permittere frui ex nostris constitutionibus privilegiis.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo cognoscens, causis apud eam motis servare, & operi effectuique tradere curet, & per solennia edicta & præcepta propria omnibus faciat manifesta, & in hac felicissima civitate, & in provinciis, ut cognoscant omnes quanta & quæ nobis cura est & veræ circa Dominum Christum verum Deum fidei, & nostrorum subjectorum salutis. Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIV. [1] BASILIO V. C. CONS.

TIT. XI.
DE NAUTICIS [2] USURIS [3].
NOVELLA CONSTIT. CX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

Novimus ex denunciatione tuæ celsitudinis, legem fecisse jam [4] nos de trajectitiis pecuniis, quæ manifesta facta est foro tuo.

CAP. I.

Sed quoniam postea aditionibus nobis factis, percepimus legem illam non valere, rescindi [5] eam sperantes ex foro tuo: cognovimus autem eam & in quibuslibet provinciis jam insinuatam: propterea sancimus talem legem omnino vacare, & si contigerit etiam per provincias eam destinari, nec ibi valere, sed invalidam esse. Sicque non volumus causam procedere, tanquam si nec scripta fuisset memorata lex: sed secundum de talibus positas leges a nobis negotia & æstimatione & sententia potiantur.

EPILOGUS.

Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. 6. Kal. Maj. CP. Dom. JUSTIN. PP. Aug. BELISARIO V. C. CONS. [6].

TIT. XII.
HÆC CONSTITUTIO INNOVAT [7] CONSTITUTIONEM, QUÆ PRÆSCRIPTIONEM CENTUM [8] ANNORUM VENERABILIBUS LOCIS DEDERAT.
NOVELLA CONSTIT. CXI.

Imp. Just. Aug. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

Quod medicamenta [9] *morbis, hoc exhibent jura negotiis.* Unde consequitur, ut nonnunquam a judicio [10] discordet effectus, & quod credebat conjectura prodesse, experimento inveniatur inutile. Probat igitur hoc præsentis etiam necessitas sanctionis, in qua privilegium ex religioso [11] proposito sacrosanctis ecclesiis Dei, & monasteriis, aliisque religiosis locis constitutione nostra nuper indultum, necessaria correctione distinguimus. Dudum [12] siquidem jusseramus ad centum illis annos exceptionis propagari curricula, per cujus licentiam sanctionis negotia quidem multa commota sunt, & velut antiquorum vulnerum obductæ patuerunt iterum cicatrices: sed eorum sanitas provenire non potuit, probationum scilicet difficultatibus impedita: quoniam *per tantum seculi* [13] *magis quam temporis spatium, nec documentis integritas, nec actis fides, nec ætas valet testibus suffragari.*

CAP. I.

Unde quia largitati nostræ causarum non occurrit angustia: cum ratione simul ac religione tractantes prædictum privilegium, usque ad possibilem modum deducere experimento retraximus, & jubemus in negotiis quæ antehac triginta annorum removebat exceptio, nunc venerabilibus ecclesiis, monasteriis, & xenodochiis, nec non orphanotrophiis, & brephotrophiis, & ptochotrophiis quadraginta [14] annorum protelatio conferatur: salva scilicet circa alias personas & causas virtute, quam semper tricennalis [15] sibi præscriptio vindicabat: quoniam hanc decem annorum adjectionem solis (ut dictum est) religiosis locis, eorumque juri vel contractibus indulgemus: ut sopitæ hoc temporis spatio tam personales quam hypothecariæ actiones in perpetuum conquiescant: nihil penitus aliis exceptionibus derogantes: sed tam in aliis quam triennio vim roburque tenentibus, in illis namque (ut dictum est) negotiis religiosos contractus memorato quadraginta annorum privilegio volumus perfrui, in quibus eis centum annorum prærogativam constitutio [16] nostra contulerat. Si quas plane causas ante hanc nostram constitutionem ab ecclesiis cæterisque sacris locis ubicunque commotas, judicialis sententia aut transactionum conventio terminavit, nolumus refricari, sed in reliquum illis hanc objici sanctionem, quas antehac sopitas octo [17] lustrorum silentio moveri hactenus, aut motas terminari non contigit.

EPILOGUS.

† Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, quæ per hanc generalem legem nostra statuit æternitas, edictis propositis ad omnium notitiam faciat pervenire. Dat. Kal. Jun. CP. imperii DN. JUSTIN. perpetuo Aug. Anno XV. BASILIO V. C. CONS. [18].

TIT. XIII.
DE LITIGIOSIS [19] ET DE DECIMA [20] PARTE LITIS [21] AB ACTORE CAUTELA PRÆSTANDA.
NOVELLA CONSTIT. CXII.

Imp. Just. Aug. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

Multa quidem de litigiosis tam antiqua [22] legislatorum prudentia quam imperialis dispositio promulgavit, sed in præsenti quidem judices a nostra clementia petierunt, ut dubietatem discernamus, quæ adhuc pro hujusmodi causis in judiciis commovetur, & leges nec non constitutiones super his positas apertius explanemus: ut jam manifestissimum sit quas res vocari litigiosas oporteat.

CAP. I.

Quæ res litigiosa sit.

Ideoque [23] sancimus litigiosam dici & intelligi [24] rem mobilem, & immobilem, seseque moventem, de cujus dominio causa inter petitorem & possidentem movetur, aut per judiciariam [25] conventionem, aut per preces principi oblatas, & insinuatas [26] judici, ac per eum adversario [27] interpellatoris cognitas: in his enim casibus etiam præteritam constitutionem mansuetudinis nostræ per hanc volumus obtinere: in qua scientes & ignorantes emptores discernimus. Et hoc adjiciendum esse perspeximus, ut si lite de re litigiosa pendente, pulsatum contigerit ab hac luce recedere, heredes autem ejus velle divisionem [28] rerum facere, sine aliquo obstaculo liceat eis hoc agere. Quando enim res litigiosæ per successionem ad heredes perveniunt, non [29] debet alienatio intelligi earum inter coheredes divisio. Et [30] hoc autem præsenti nostra lege decernimus, ut si contigerit unum pro tali causa litigantem, ab humano consortio recedentem, per ultimam voluntatem res aliquas de quibus dominii dubitatio vertitur, legati [31] nomine cuicunque relinquere: si quidem heres judiciali sententia dominus earum fuerit demonstratus, tunc legatarius quod ei relictum est, modis omnibus consequatur. Si vero heres in judicio victus [32] extiterit, non [33] habeat legatarius licentiam aliam rem pro eodem legato heredem exigere: quoniam sciens testator rem litigiosam esse, litis eventum [34] legatario dereliquit. Unde damus licentiam legatario (si hoc prodesse sibi putaverit) litis participem fieri: ut ne aliquam forte negligentiam seu proditionem heredi possit objicere. Ab [35] hoc autem litigiosi vocabulo hypothecas separari [36] decernimus, & in his hanc distinctionem tenere: ut siquidem speciales res mobiles, vel immobiles, aut se moventes nominatim [37] fuerint hypothecæ suppositæ [38], liceat quidem debitori eas, cui & quando voluerit vendere: sic tamen ut ex pretio earum usque ad debiti quantitatem satisfaciat creditori. Si [39] autem hoc debitor non fecerit, damus licentiam creditori, qui rem venditam suppositam habet, eandem rem vindicare, donec ei satis pro debito fiat. Hoc autem præcipimus observari,

1 XV. ut sit annus 541.
2 De nautico fœnore Jul. *const.* 103. περὶ τῶν τόκων. Græci hic. 3 Hæc constitutio abrogat Novellam 106. Vult enim in nauticis pecuniis non licere centesimam excedere. Per Novellam centesimam sextam, licebat in singulos solidos denos capere, quæ usura erat dextans, & hoc amplius imponere in singulos solidos singulos modios tritici vel hordei, pro quibus vectigal debitor navicularius sive negotiator expendebat: quo adjecto excedebatur ea conventione legitimæ usuræ modus. 4 Id est, *Nov.* 106. 5 Ἀναληφθῆναι quidam vertunt *resumi.* Haloander vertit *recipi.* Cujacius *revocari.* 6 Id est, an. 541.
7 De tempore actionum sacris locis competentium. *Index Regınæ* de præscriptione centum annorum sublata, quæ sanctis ecclesiis locisve aliis venerabilibus competebat. Jul. *const.* 103. competebat, inquam, ut *Novell.* 9. *supr.* & *l.* 23. *C. de sacrosanctis ecclesiis.* hoc modo abrogentur, reducto veteri jure. *l. ult. C. de fundis patrimon.* In ant quis legibus Caroli & Ludovici ita est scriptum. Ne X. anni vel XX. vel XXX. annorum præscriptio religiosis omnibus opponatur, sed sola XL annorum curricula: & non solum in cæteris rebus, sed etiam in legatis & hereditatibus. Porro hæc Novella extat inter edicta Justiniani quinto loco, Harmenopulus cum *ib.* 1. *tit.* 3. appellat Novellam, non Edictum. 8 Actiones ecclesiis competentes 40 annis præscribuntur, ut *Nov.* 131. *cap.* 6. adversus ecclesias autem ad summum 30 annis excluduntur, vid. Cuj. *hic:* & 5. *obs.* 5. & *cap.* 31. *de præscript.* Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershus. *part.* 11. *cap.* 1. Ans. 9 Negotia, morbi: jura, medicamenta & remedia. Leo *in proœmio Novell* 1. 10 Ab opinione, spe, existimatione, conjectura 11 Bona intentio & religiosum propositum interdum nocet. Bona intentio peccatum non excusat. 12 Id est, *Nov.* 9. 13 Sæculum a tempore separandum. 14 Locis religiosis & ecclesiis actiones pereunt annis 40. Quacunque actione experiatur ecclesia, excluditur quadraginta annorum præscriptione & ita revocatur jus antiquum. *l. ult. C de fund. patrimon.* 15 Quæ privatis competunt in ecclesiam actiones, excluduntur præscriptione annorum 30. vid. Cujac. 5. *obs.* 5. 16 Id est, *Nov.* 9. 17 Id est, quadraginta annorum. Lustrum enim annos quinque continet. 18 Id est, anno 541.
19 Jul. *const.* 105. & *L.* 44. *ff.* 6. & *L.* 8. *C.* 37. Hodie hic titulus parum est in usu; cum cuivis litigiosa res cedi possit, & cessione facta, cessionarii possint agere: si tamen a rege literas impetraverint, judici mandantes, cessionarium admitti ad litis persecutionem & in locum cedentis subrogari, ut o litigii cessionario remisso, vid. Imbert. *in Enchirid.* 20 *C.* 2. *infr.* Goth. Adde Georg de Cabedo *de decima litis decis.* 18. & conciliationem hujus Novell. cum *auth. hoc si debitor. C. de pignor.* & cum *Nov.* 4. vid. Rittershus *part.* 3. *cap.* 2. *num.* 34. & *part.* 9. *c.* 11. Ans. 21 *Subaudi* præstanda a temere litigantibus. 22 *l.* 3. *ff. h. t. l.* 4. *C. h. t.* 23 Hinc sumpta est Authentica, *Litigiosa. Cod. de litigiosis.* 24 Litigiosa res quando dicatur vid. *l.* 1. *ff.* & *l.* 1. *Cod. de litig.* 25 Seu judicialem admonitionem. Jul. *hic.* 26 Intimatas. *Jul.* ἐμφανισθείσας τῷ δικαστῇ *Græci hic*, sic ἐμφάνισις διαθήκης. *Nov.* 131. *cap.* 12 insinuatio testamenti & ἐμφανιστικά insinuativa. *Nov.* 50. & 123. *c.* 3. hoc est, honoraria pro insinuatione dari solita. 27 Id est, reo. 28 Litigiosæ res dividi possunt inter heredes, *l.* 4. *in fin. Cod. h. t.* 29 Divisio inter coheredes, alienatio proprie non est, nec enim alienat, qui dividit, Jul. *hic.* Nam qui alienat, rem suam transfert: is autem qui accipit, rem quæ fuit alterius, nec antea suam accipit. At qui ex divisione accipit, rem suam recipere videtur. 30 Hinc sumpta est Authentica, *Nunc si heres. C. de litigiosis.* 31 Litigiosa res legari potest. 32 Ordo litigandi hic esse potest, Re litigiosa legata (dic idem, si donata est aut si titulo aliquo lucrativo translata est,) si nondum ea legatario tradita est, sed penes heredem extat, heres conveniendus est, potest tamen legatarius adesse judicio, ut nulla negligentia vel collusio ab herede committatur, *ut hic.* Si jam tradita est & heres & legatarius sint actori præsentes, æquum videtur, discutiendum primo heredem, *Auth. hoc ita si debitor. C. de pignorib.* multo magis, si litem cum eo actor fuerit contestatus: adeo ut iniquum videatur, dimisso aut relicto herede, in legatarium experiri, *l.* 30. *ff. de judic.* nisi forte actori rei vindicatio, *l.* 9. *in fin. ff. de rei vind.* aut hypotheca specialis competat. *versic. Si autem hoc debitor. infr. hic.* Quid si possidens ex causa legati convenitur? auctoris sui heredes laudare non poterit, *l.* 2. *Cod. de evictionib.* & sententia secundum actorem lata jus non habebit, rem aliam ab heredibus petendi, *ut hic*, quod olim non fuit, ut *infr. dicam.* 33 Olim litis æstimatio præstanda erat legatario, *l.* 3. 4. *Cod. h. t.* 34 Litigiosam rem qui sciens legat, litis eventum legare intelligitur, non autem id velle, ut ea evicta ab heredibus, res alia legatario præstetur. 35 Nec cogitur eo casu actor aut heres denunciare litem legatario, potest etiam legatarius eo casu condemnato herede appellare. 36 Hinc sumpta est Authentica, *Hoc ita. C. de pignorib.* 37 Ὀνομαστί. Nominatim res obligari dicitur, quæ specialiter obligatur, non quæ traditur. 38 Aliud est, rem hypothecæ subjectam, aliud litigiosam esse. Litigiosam enim rem non facit de hypothecis quæstio. Jul. *hic.* 39 Pignus speciale debitor potest vendere, *l.* 6. *ff. de pign.* Si tamen ex ejus pretio non satisfit creditori, non cogitur creditor debitorem discutere, licet enim ei pignus vindicare a possessore, & hunc sensum puto veriorem esse, quanquam alii hæc verba

ſi [1] non forte ante, aut per generalem aut per ſpecialem nominatim hypothecam eadem res aliis fuerit creditoribus obligata: tunc enim ſecundum ſacrarum noſtrarum legum tenorem temporum [2] privilegia unicuique creditorum ſervari decernimus. Ex quo jam claret quod generales hypothecas multo [3] magis litigioſi vocabulo nolumus contineri: ſed earum actiones ſecundum veterum legum conſtituta examinari, & inde vim præcipimus obtinere. Et hæc quidem de litigioſis, & ſpeciali nec non generali hypotheca diſpoſuimus, ut jam nulla de his in judiciis dubitatio generetur, ſed ſecundum diſtinctionem hujusmodi certamina terminentur.

CAP. II.

De cautione quæ ante reorum citationem præſtari debet ab actore.

AD excludendas autem calumnioſe moventium intentiones, & executorum fraudes, aliud invenit providentia noſtra remedium. Sancimus [4] enim omnes judices, ſi quando aliquos teneri [5] vel [6] amoveri voluerint, hanc conditionem in ſuis interlocutionibus [7] adjicere, *ut non aliter conventionales libelli pulſatis porrigantur, aut ſportulæ* [8] *executoribus dentur, niſi prius & in libello actor per ſe, aut per* [9] *tabularios ſubſcripſerit* [10]*: & actis intervenientibus fidejuſſorem* [11] *idoneum periculo competentis officii præſtiterit, confitentem quod* [12] *usque ad finem litis permaneat, & ſuas intentiones aut per ſe aut per legitimum procuratorem exerceat: & ſi poſtea fuerit approbatus injuſte litem moviſſe ſumptuum, & expenſarum nomine decimam* [13] *partem ejus quantitatis, quæ in libello continetur, pulſato reſtituat.* Si [14] autem dixerit non valere fidejuſſorem dare: tunc apud judicem a quo cauſa examinanda eſt ſanctis propoſitis Evangeliis per ſacramentum hoc ipſum affirmet, & ſic [15] juratoriam [16] cautionem exponat, & per eam hæc quæ ſuperius dicta ſunt, profiteatur. §. 1. Si vero non hæc omnia quæ prædiximus, ſecundum ante latum modum proceſſerint, nullatenus pulſatum reſponſum facere executori concedimus. nam ſi citra memoratam diſpoſitionem, aut aliquis judicum, aut officium ejus, vel quilibet executor negotii aliquem convenire præſumpſerit: judex quidem & officium ejus denarum [17] librarum auri pœnam ſuſtinebit: ipſe autem executor negotii & confiſcationem ſuæ ſubſtantiæ patietur, & exilio quinquennali damnabitur: pœna videlicet ex hac lege competente, periculo viri magnifici pro tempore comitis rerum privatarum exigenda, & noſtri fiſci juribus [18] inferenda. Omne autem diſpendium quod pulſatus ex hac conventione præter tenorem noſtræ legis factum perpeſſus fuerit, ex petitoris ſubſtantia pulſato reſarciatur periculo judicis, cujus ab executore detentus eſt, necnon & officii, quod ejus juſſionibus obſecundat, ut undique noſtro imperio ſuperna majeſtate ac divinitate crediti, pro ſua indemnitate lætentur. Cauſas vero quæ ex conſenſu utriusque partis in judicio moventur, a pœna hujus conſtitutionis liberas eſſe decernimus: & ſicut aliis noſtris continetur conſtitutionibus terminari.

CAP. III.

Ut [19] *poſt annum & tria edicta in actorem contumacem ſententia feratur* [20].

OMnem [21] vero cauſarum finem volentes celeriter pervenire, illorum malignitatibus obviamus, qui tantummodo proponunt actiones, nolunt autem usque ad finem exercere judicium, dicentes legem [22] eſſe, quæ decernit *neminem* [23] *actiones ſuas exercere nolentem compelli.* Et hanc igitur pravitatem extinguere feſtinantes, jubemus memoratæ legis auxilio non [24] eos uti, qui contra aliquem ſuas propoſuerint actiones: ſive per judiciariam conventionem, ſive per preces principi oblatas, & judici inſinuatas, & per eum ad ſcientiam adverſarii deductas, vel ſub legitimi judicis cœptas examine. Injuſte enim agere recuſat, qui paratus [25] adverſarium ſuum ad judicium vocavit: cum excuſatio hæc pulſato magis quam actori conveniat. Quamobrem ſancimus *actorem* [26] *cœptum negotium usque ad finem litis exercere.* Si vero cauſam proſequi diſtulerit: damus pulſato licentiam, judicem apud quem lis cœpta eſt poſtulandi: ut ab eodem judice actor ad judicium aut per ſe aut per legitimum procuratorem venire moneatur: & ſi hoc minime fecerit, propoſitis tribus vocetur edictis: unaquaque cautione non minus quam triginta [27] dierum ſpatio concludenda. Jubemus enim ordinarios [28] judices non ſolum præconum [29] vocibus, ſed etiam edictis [30] propoſitis quamcunque litigatorum partem abſentem in judicium vocare. Vocem enim præconum pauci poſſunt qui præſentes inveniuntur, audire: edicta vero per multos dies ſic poſita poſſunt pene omnes agnoſcere. Aliis autem omnibus judicibus qui per imperialem juſſionem cauſas examinant, ex præſenti lege permittimus partes quæ in judicio non permanent, propoſitis edictis vocare, ne cauſæ infinitæ permaneant.

§. 1. Si vero apud judicem initium [31] lis non acceperit, ſed tantum conventionali libello quicunque pulſatus eſt, aut precibus noſtræ oblatis clementiæ: juſſio noſtra ſuper hoc prolata, ſive ſcriptis, ſive per mandata judici fuerit intimata, & ea adverſario per eum cognita: etiam ſic licebit pulſato ire ad competentem judicem & per eum ſuum adverſarium ſimili modo vocare: ut ſiquidem ſui præſentiam actor fecerit, cauſa ſecundum legum ordinem examinata finem legitimum ſortiatur.

§. 2. Si vero propoſitis edictis vocatus ad judicium venire, & ſuas intentiones aut per ſe aut per legitimum (ſicut dictum eſt) procuratorem proponere noluerit: tunc & aliud unius [32] anni ſpatium ei concedimus: intra quod, niſi ſuam intentionem fuerit proſecutus, damus licentiam judici, & abſente adverſario, partis permanentis allegationes ſecundum noſtras leges examinare: & veritate ſubtilius requiſita, legitimam [33] proferre ſententiam. Si vero intra prædictum anni ſpatium venerit: & ſuas intentiones exercere voluerit: jubemus judicem modis omnibus expenſas vel ſumptus quos propter litem pulſatus permanens in judicio ſuſtinuerit, ante omnia exigere actorem, & pulſato dare: & ſic actorem permanere: donec cauſa finem ſecundum leges accipiat. Nam ſi tantummodo venerit, & expenſis ſive ſumptibus datis ſolum annale tempus interrumpere voluerit, & iterum a judicio recedens, usque ad exitum cauſæ non permanſerit: jubemus eum poſt prædictas edictorum & annalis ſpatii obſervationes ab omni cadere actione, quam ſibi competere contra pulſatum exiſtimabat. *Deterior namque dolus ejus agnoſcitur, qui interruptam iterum litem deſeruit, quam qui ſemel acceptam dereliquit.* Legis autem privilegio, quæ nolentibus non imponit neceſſitatem proprias actiones movere: illis [34] tantummodo uti concedimus, qui nullam ſecundum prædictos modos adverſario moverint quæſtionem.

EPILOGUS.

† Hæc autem omnia obtinere decernimus in cauſis quæ necdum vel judiciali ſententia, vel amicabili conventione, vel alia juri cognita deciſione finitæ ſunt, Theodote [35] parens chariſſime atque amantiſſime. Illuſtris itaque & magnifica auctoritas tua præſentem noſtri numinis legem in perpetuo valituram edictis in hac regia urbe propoſitis, & præceptionibus in univerſis provinciis ſub tua conſtitutis jurisdictione directis faciat manifeſtam: ut omnes ea quæ pro utilitate eorum ſancimus, a ſe cuſtodienda cognoſcant. Dat. 4. Idus Septembr. CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XV. [36] BASILIO V. C. CONS.

TIT. XIV.

IN [37] MEDIO [38] LITIS NON FIERI [39] SACRAS [40] FORMAS AUT SACRAS JUSSIONES: SED SECUNDUM ANTIQUAS LEGES GENERALES LITES DECIDI.

NOVELLA CONSTIT. CXIII.

Imp. Juſtin. Aug. Theodoto ſacrorum prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

OMnia ſecundum [41] noſtras leges agi volentes, & harum virtutem ſervari ſtudentes, perſpeximus præſentem ſcribere legem, ad ipſarum legum obſervationem. Agnovimus enim quoniam quidam judicum volentes eis qui cauſas dicunt, tergiverſari, & celare ſuas feſtinantes dilationes, excuſant ſe frequenter, dicentes quod ſacræ formæ aut ſacræ juſſiones aut diſpoſitiones ſpectabilium noſtrorum referendariorum inſinuatæ eis ſunt, tanquam diſponentes, quemadmodum oporteat negotium examinari aut judicari.

CAP. I.

ET propterea ſancimus, ut dum lis examinatur, ſive in pecuniariis, ſive in criminalibus, aut aliis quibuscunque emergentibus cauſis apud judices,

alio referant, ad eum ſcilicet caſum, quo diſcuſſis bonis debitoris creditori non fuerit ſatisfactum, & male: cum hic permittatur creditori hypothecaria, quo caſu res ſpecialiter ei obligatæ venditæ alteri fuerint, nec earum ex pretio ſatisfactum ei fuerit. Non dicitur autem ex aliarum pretio. Et in eo differre ſpecialem hypothecam a generali dixeris, quod certis caſibus, jure prioris ac ſpecialis hypothecæ, protinus poſſeſſorem ſequi poſſis, etiam non diſcuſſo principali, ex generali autem ſemper ſit diſcutiendus principalis prius quam poſſeſſor: idque non tantum natura ſpecialis hypothecæ, ſed & ſuperiora illa verba a Triboniano interciſa & detruncata *in his hanc diſtinctionem tenere ſupr. hic* evidenter oſtendunt.

1 Specialis hypotheca prior tempore, alii ſpeciali tempore poſteriori, præfertur, *ut hic*: ut & ſpecialis prior tempore, generali poſteriori, *ut hic*. Generalis vero anterior, generali vel ſpeciali poſteriori præfertur. *leg.* 2. *ff. l.* 6. *Cod. qui potior.* etiam ſi res ſpecialiter poſt conſtitutionem generalis hypothecæ obligata, a debitore fuerit adquiſita, producitur enim ad res futuras jus generalis hypothecæ, *l. ult. C. quæ res pign.* Quid ſi generalis creditor, anterior tempore, pignus ſpeciale creditori ſpeciali evincat? Generalis creditor cogetur antea diſcutere cætera bona debitoris, *Authent. hoc ſi debitor. Cod. de pign.* nec beneficium pignoris ſpecialis ſpeciali creditori auferendum, ut illud vel non perſequatur, vel non retineat. Pignoris ſpecialis utilitas in eo maxime verſatur: Quinimo rei ſpecialiter mihi obligatæ emptor diſcuſſionis beneficium creditoribus generalem hypothecam habentibus objicere poterit. Eodem quoque jure poſteriores creditores pignus ſpeciale vel poſſidentes, vel perſequentes utentur. Beneficium denique diſcuſſionis, emptoribus & creditoribus (quibus jus eſt ſpecialis hypothecæ) competet: nunquam tamen in anteriorum creditorum fraudem vel damnum, quibus hæc ſubſidiaria, diſcuſſo reo principali, datur. 2 *leg.* 2. *C. qui potior.* 3 Specialis hypotheca ſi rem litigioſam non facit, multo minus generalis faciet. 4 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Generaliter, C. de epiſc. & cler.* 5 Συσχεθῆναι comprehendi. 6 Η ὑπομνησθῆναι, vel admoneri, citari. *Hal.* 7 Διαλαλίας, Græci hic & 7. *Ecl.* 4. c. 2. Græci vocant interlocutiones. 8 Συνηθείας, *Eclog. d. loco* σπορτουλάι. Græci *hic.* 9 Subſcribere per tabularium actor poteſt. 10 Libello accuſatorio ſcilicet, vide Jul. *hic num.* 369. 11 *Novell.* 53. *c.* 2. §. 2. *Inſt. de ſatisdat.* 12 Cautio de lite proſequenda & permanendo ad finem usque litis. 13 Pœna temere litigantis §. 1. *Inſt. de pœna tem. litig. Nov.* 53. *c.* 1. *Nov.* 96. *c.* 1. adde Cujac. 7. *obſ.* 5. adde quæ ſcripſi de decima ad *l.* 2. §. 2. *ff. de pollicitationibus.* 14 Libellus in cauſa criminali, antea reo dari non debet, quam accuſator ei ſe ſubſcripſerit, quam fidejuſſorem de lite proſequenda dederit & decima quantitatis in libello comprehenſa præſtanda, quo caſu litem male moviſſe dictus fuerit. Si fidejuſſorem dare non poterit, juratoriæ cautioni committetur. 15 Ενάμοτον ὁμολογίαν. Juratoriam cautionem hic appellant, de qua dixi ad Harmenopulum, *l.* 1. *tit.* 2. §. 26. & 27. quæ eidem ἐξωμοσία, adde *Novell.* 22. *c.* 44. *Nov.* 53. *c.* 4. & 134. *c.* 9. Dicitur quoque διωμοσία. *Novell.* 112. *cap.* 2. 16 Juratoriæ cautioni committitur, qui fidejuſſorem reperire non poteſt, vid. *l.* 26. *C. de epiſc. & cleric. l.* 12. *C. de prox. ſacr. ſcrin.* 17 Pœna denarum librarum injuſto executori impoſita. 18 *Al.* viribus, vide quæ ſcripſi *Novell.* 144. *in fin.* 19 Si admonito reo, judicium deſeruerit actor. 20 Vide Novell. Leon. 108. 21 Hinc ſumpta eſt Authentica, *qui ſemel. C. quomodo & quando judex.* 22 *l. un. C. ut nemo invitus agere.* 23 Invitus nemo agere cogitur: *ut hic.* vid. tamen finem hujus capitis & *l. diffamari.* 5. *C. de ingenuis manumiſſ.* 24 Qui ſemel adverſus alium egit, actionem continuare cogitur, ideoque regula, *ut nemo invitus agere cogatur*, non pertinet ad eum, qui agere cœpit: adde *l.* 5. *Cod. de ingen. manumiſſ.* 25 Eſt enim in arbitrio actoris agere velit, necne: Neceſſitatis vero in reo, excipere. 26 Actor cœptum negotium ad finem usque litis exercere debet. 27 Olim 10. dierum. *l.* 69. *ff. de judiciis*: *l.* 13. §. 2. *Cod. de judiciis.* 28 Ορδιναρίυς δικαςὰς, ἤγυν τὺς ἐμβάθμυς. Græci hic, & *Eclog. dict. loco.* ſunt igitur ἔμβαθμοι δικαςαὶ judices ordinarii. 29 Abſentes vocantur in jus aut præconis voce s. aut per edicta publice propoſita. Præconis voce ταῖς τῶν κηρύκων φωναῖς, *ut hic*: & quidem dupliciter, vel in ipſo judicio per præconem, id eſt, apparitorem, *l.* 7. *ff. de in integr. reſt. Par un huiſſier*: vel extra, νομίμοις κηρύγμασι, *Nov.* 134. *c.* 5. Galli, *A ſon de trompe & cry public.* adde *leg.* 10. *ff. de public. l.* 2. §. 3. *l.* 15. §. 2. *l.* 42. §. 1. *ff. de jure fiſci.* Per edicta vocantur, id eſt, programmata, προγράμματος προτιθεμένυ διὰ γραμμάτων, vide quæ notavi ad *l.* 1. §. 2. *ff. de requirendis reis*: ſive libellis affixis ad domicilium abſentium, *l.* 4. §. 6. *ff. de damno. l.* 2. *Cod. de annali except.* vel ad judicii locum, *par affiches.* Porro citatio, quæ fit *per buccinam*, raro fieri ſolet, ſed certis tantum caſibus: puta, quoties reus efficit, ne citatio ad ſe perveniat: quando in eo loco eſt, ubi tuto conveniri non poteſt: quoties reus habet incertum & vagum domicilium: quoties contradictor eſt incertus, tunc enim omnes citandi ſunt, quorum intereſſe poteſt, puta creditores defuncti. *l.* 6. *C. de remiſſ. pignor.* vide Gailium 1. *obſerv.* 57. 30 Quæ Græcis προγράμματα. 31 Conteſtata non fuerat. Initium litis, conteſtatio. 32 Si lis nondum eſt conteſtata, tribus edictis reus fit contumax, ab his anni ſpatium etiam habet, intra quod comparere poteſt, ſolutis tamen prius adverſario expenſis, *verſ. Si vero. J. hic.* Si comparuerit, & rurſus in parem contumaciam incidit, repellendus eſt, *verſ. Nam ſi tantummodo. J. h.c.* 33 Definitivam. 34 Nemo invitus agere compellitur re integra. *l. unica Cod. ut nemo invitus agere.* Res non eſt integra, lite cum adverſario conteſtata aut eo prehenſo. vid Jul. *hic num.* 370. 35 Non erat pater Juſtiniani, ſed honoris cauſa eum ita appellat. Purpurat. *in l. final. C. de edendo.* Anſ. 36 Id eſt, anno 541.

37 De pragmaticis ſanctionibus & diverſis juſſionibus principis & officio judicum & ordine Jul. *conſt.* 106. 38 *L.* 1. *C.* 21. *Nov.* 82. *c.* 13. *l.* 13. *C. de appell.* 39 Exceptio novatorum hinc oritur, de qua vide Oldend. *c.* 4. *de except.* 40 Ne ſacræ formæ fiant in medio litis, *Index Reginæ.* adde Julian. *conſtit.* 105. adde 2. *Eclog.* 6. *cap.* 23. Θείυς τύπυς Græci hic appellant, quas interpres vertit ſacras formas. 41 Ex legibus judicandum eſt. *Nov.* 15. *cap.* 1 *in fin.* & 82. *cap.* 13. *l.* 2. *C. de pœna judicis. l.* 40. *ff. de judiciis* & *pr. Inſtit. de offic. judic.*

judices, five hic, five in provinciis, neque [1] pragmaticum typum, neque aliam præſcriptionem, neque ſacram noſtram quamlibet ex ſcripto aut non ſcripto juſſionem aut diſpoſitionem in hac regia civitate ſpectabilium noſtrorum referendariorum [2], aut alterius cujuslibet, diſponentem eos quomodo decet inchoatum examinare aut judicare negotium: inſinuare judicantibus, aut inſinuatam valere: ſed ſecundum generales [3] noſtras leges cauſas examinari & decidi. Quod [4] enim in legum poſitum [5] eſt poteſtate, non egebit aliqua extrinſecus [6] diſpoſitione. Si quod enim ad nos negotium, apud judicem jam dictum, aut antequam hoc principium ſumat, perſpeximus nos hoc per proprium noſtrum judicium diſponere & dicere: hoc nequaquam alerius judicis egebit judicio. Sicut enim a nobis per ſacrum (ſicuti dictum eſt) judicium diſpoſita aut deciſa, non [7] egebunt aliorum examinatione, aut judicio, aut retractatione [8] aliqua: ſic nos (quibus Deus ſanciendi poteſtatem donavit) ſi aliquod judicium in quolibet negotio protulerimus, non alii judici hoc committimus ſive per formas, ſive per diſpoſitiones ſpectabilium noſtrorum referendariorum, aut alterius cujuslibet, quomodo convenit hoc negotium examinari aut judicari: utpote quia a nobis ſemel judicatum eſt, quod retractari a nullo valeat: his videlicet tenentibus, quando ſcripta talis aliqua noſtra procedit ſententia. Si [9] vero aliqua dubitatio judici de aliqua fiat lege: nunciet ad noſtram poteſtatem, & a nobis expectet cauſæ ſcriptam declarationem aut interpretationem, & ſecundum eam decidat litem. §. 1. Si vero dum cauſa dicitur, pragmatica noſtra forma, aut diſpoſitio ſpectabilium noſtrorum referendariorum, aut alterius cujuslibet, aut aliud aliquid horum quæ dicta ſunt omnium, judicantibus inſinuetur, ordinans in his examinationem, aut ſententiam, jubemus judicem quidem omnino non reſpicere: ſed his vacantibus, & nullam penitus habentibus virtutem ſecundum generales noſtras leges cauſam examinare, & legitimo fini contradere. Si autem hoc non cuſtodierit judex, decem librarum auri eum ſubjacere pœnæ: ut etiam aliam noſtram majorem indignationem experiatur: eidem pœnæ ſubjecto & eo, qui præſumet talem aliquam dictare formam, & miniſtrantibus ei, & talem aliquam diſpoſitionem facientibus ſpectabilibus noſtris referendariis. Et hæc dicimus ſive [10] ex ſacra noſtra ſanctione judicare quispiam deputatus eſt, ſive ex præcepto judiciali, ſive ſecundum arbitrium, aut compromiſſariorum ſchema quæſtionem audit: ſive ſcripto, ſive ſine literis. Sed vel ſi quis judicum propriam deſpiciens ſalutem ex aliquo tali præſumpſerit ſententiam proferre: hanc ita infirmam [11] eſſe volumus, ut neque appellatione indigeat, neque ex compromiſſo inferatur pœna. Nos enim omnes judices ſecundum generales noſtras leges examinationes & ſententias ferre volumus. Illud quoque indubitatum erit, quia neque judicialis quælibet valebit juſſio extra quod ordinatum eſt hac noſtra lege.

CAP. II.

SUper hoc autem & illud judices noſſe opus eſt, quia competens eſt eos, & quæ [12] adhuc & nunc moventur quæſtiones, ſecundum generales determinare leges, vel ſi quispiam præceſſit impetrans [13] ſanctionem, diſponentem judicantis examinationem, aut ſententiam. Ei enim qui tale aliquid impetravit jam, ſententiamque definitivam nondum promeruit, nihil ex iis quæ impetravit, prodeſſe volumus. Si enim ſemel pervenit ſententia definitiva [14] data: nequaquam hanc ex noſtra hac perſcrutari lege jubemus: licet appellatio ſubſecuta ſit, aut retractationis eſt aliqua ſpecies contra ſententiam. Eam autem juſſionem, quæ non diſponit quidem judicantem, aut judicare futurum, quomodo oporteat quæſtionem fieri, aut judicium inferri: cauſam vero fini [15] ſtudioſe tradi legitimo vult: aut actorum imponet editionem, aut judicem coget legitimam proferre ſententiam, aut ſimul [16] alium judicem ſecundum noſtras præſtitutas leges; & fieri, & valere, & ſcripto & ſine ſcriptura non prohibemus.

CAP. III.

UT autem omnes noſtri ſubjecti & maxime qui litibus atteruntur, noſtram pro ſe noverint providentiam, & nullus hanc ſacram noſtram circumveniat legem, neque ignorantiam in ea proponat: ſancimus in unoquoque negotio initium apud judicem accipere ex procemiis [17] mox, & ante ipſam perſonarum firmationem [18] inſcribi eam, & monumentorum fieri partem: ſic enim geſtis præfulgens prohibebit ea quæ præter ejus virtutem tentantur circa eam, & circa ipſam forſan perſonarum firmationem [19]: & prævaricari eam nitentibus per multa interminata refrenabit a talibus eos præſumptionibus, & propriis tempus non ſinet fieri pœnis. Ut enim iniquitatem ſimul & injuſtitiam per omnia expellamus, propterea præſentem poſuimus legem, undique eam, & per eam alias cautas & incircumveniendas cuſtodientes reipublicæ leges, ſecundum quas & nos ipſi imperium, quod Deo dante ſuſcepimus, cuſtodire, noſtramque rempublicam ab his legibus muniri ſemper optamus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram declarata ſunt legem, tua celſitudo ſervare quidem ſtudeat, omnibus autem palam faciat, proponens quidem eam in hac feliciſſima civitate, præceptis autem ſolennibus utens ad provinciarum præſides, ut omnes homines ſciant eam quam ſuper eos habemus providentiam. Dat. 10. Kal. Decembr. CP. DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Anno XV. [20] BASILIO V. C. CONS.

TIT. XV.

UT [21] DIVINÆ [22] JUSSIONES SUBSCRIPTIONEM [23] HABEANT GLORIOSISSIMI QUÆSTORIS.

NOVELLA CONSTIT. CXIV.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Theodoto ſacrorum prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

NOſtræ ſerenitatis ſolicitudo remediis invigilat ſubjectorum, nec ceſſamus inquirere, ſi quid ſit in noſtra republica corrigendum. Ideo namque voluntarios labores appetimus, ut quietem aliis præparemus. Unde ad univerſorum utilitatem pertinere perſpeximus, ſi ſacras etiam juſſiones cum competenti jubeamus cautela procedere, ne aliquibus liceat eas pro ſua voluntate profiteri.

CAP. I.

NAm [24] præſenti lege decernimus, nullam divinam juſſionem neque per viri magnifici quæſtoris adjutores, neque per aliam cujuslibet militiæ aut dignitatis aut officii perſonam, cuicunque judici confectam, a quolibet ſuſcipi cognitore, cui magnifici viri quæſtoris [25] annotatio ſubjecta non fuerit, qua contineatur *& inter quos, & ad quem judicem* [26], *vel per quam fuerit directa perſonam:* quatenus omni poſthac ambiguitate ſubmota, nulla cuilibet excuſationis relinquatur occaſio: ſcientibus judicibus vel adminiſtratoribus univerſis, quod ſi in quolibet negotio ſacram ſuſceperint juſſionem, niſi cui quæſtoris viri magnificentiſſimi fuerit ſubjecta annotatio, mulcta viginti librarum auri, & officium eorum ſimili pœna plectetur: quibus jubemus ſi quæ talis juſſio ad eos pervenerit, mox ad prædictum virum magnificum quæſtorem referre, aut cum illo qui hæc ingerit, deſtinare: ut in eum vindicta procedat, quam in falſarios jura noſtra conſtituerunt, Theodote, parens [27] chariſſime, atque amantiſſime.

EPILOGUS.

† Quam legem perpetuo valituram celſitudo tua ad univerſorum faciat pervenire notitiam.

Ejusdem breve argumentum.

Omnis ſacra juſſio quæſtoris ſubſcriptionem [28] habeto: & quibus de rebus publicetur qualemque judicem det, manifeſtator. Non repugnat quod jubetur, omne principis reſcriptum principis manu omnino ſubſignari debere. Nam præſens conſtitutio non tollit & abrogat quod in Cod. [29] dictum eſt, ſed addit quod hic ſtatuitur, videlicet quæ a principe ſubſignari non oportet [30].

TIT. XVI.

UT [31] CUM DE APPELLATIONE COGNOSCITUR, SECUNDUM ILLAS LEGES DEBEAT JUDICARI, QUÆ TEMPORE [32] LATÆ SENTENTIÆ OBTINEBANT: NON SECUNDUM EAS QUÆ POSTEA PROMULGATÆ SUNT: ET DE ALIIS CAPITULIS.

NOVELLA CONSTIT. CXV.

1. Ut cum de appellationibus, & retractationibus, & relationibus judicum cognoſcitur, ſecundum illas leges controverſiæ decidantur, quæ tempore latæ ſententiæ & ſuggeſtionis obtinebant, non quæ poſtea promulgatæ ſunt. 2. Si altera litigantium pars renunciet ſe allegationibus contentam fore, altera vero differat, quaſi non contenta, judex dato unius, & item alterius, & tertii menſis dilationem, his autem præteritis non amplius expectato, ſed proferto ſententiam. 3. Quæ cauſæ ingratitudinis rationabiliter filiis objici poſſint a parentibus. 4. Quæ rurſum cauſæ ingratitudinis, rationabiliter poſſint parentibus objici a filiis. 5. Ut lugentes, & qui genere illis proximi ſunt, nulla de cauſa intra nonum diem prehendantur vocenturque in jus. 6. De conſtitutæ pecuniæ obligatione & ſponſionibus, ſi quis ita pecuniam conſtituat aut ſpondeat, ſatis tibi facio, aut ſatis tibi fiet a me, & hoc & illo: aut ſatis tibi fiet a me, aut hoc aut illo.

Imp. Juſtin. Auguſt. Theodoto orientalium ſacrorum prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

PErvenit ad ſcientiam noſtræ ſerenitatis, quod cum inter Euſtathium virum reverendiſſimum Tholonæ [33] civitatis Epiſcopum, & Piſtum, diaconum eccleſiæ Thelmiſſenſis [34] fuiſſet cauſa commota, proceſſit a rectore provinciæ definitiva ſententia, contra quam appellatio eſt porrecta. Judices igitur apud quos appellatio ventilabatur, dubitantes, ad noſtram clementiam retulerunt, an ſecundum leges quæ obtinebant, quando proceſſit definitiva ſententia, an ſecundum tenorem illius legis, quæ poſt definitivam ſententiam a nobis promulgata eſt, eandem cauſam examinare deberent. Nos itaque juſtum eſſe perſpeximus, ſecundum leges quæ obtinebant tempore latæ ſententiæ prædictam appellationis cauſam examinari, & terminum ſecundum ipſas accipere. Prævidimus autem & poſt hanc ſi quandocunque dubitatio talis emerſerit, eam ſimili ordine terminare.

1 Non ex juſſione principis, pendente lite, impetrata judicandum eſt. 2 Referendarii interdum nunciabant judicibus, quemadmodum litem finiri vellet princeps.
3 Γενικοὺς νόμους appellant Græci. Sic & *d. l. Eclog. ut & Harmenop. 1. tit. 1. §. 47.* τὰ κοινῇ καὶ ἐν γένει καὶ ἐπὶ πάντων ὠφελείᾳ νενομοθετημένα, adde *Novell. 82. & l. ult. Cod. ſi contra jus vel utilitatem publicam.* ubi dixi. 4 *l. 1. §. 4. ff. ad SC Turpill.*
5 Κείμενον *Synopſ. ibid.* quod ex legum autoritate decretum eſt. 6 Id eſt, aliunde petita. 7 Appellari a ſententia principis non poteſt, nec ab ea fit retractatio, interdum tamen princeps minoribus indulget reſtitutionem adverſus eam ſententiam, quam ipſe dixit. *l. 18. ff. de minoribus.* Poteſt & quod vulgo dici conſuevit, a principe dormiente ad ipſum vigilantem appellari, qua de re vide exemplum, apud Plutarch in Apophtheg. ubi de Philippo rege. 8 Ἀναψηλαφήσεως, *Novell. 82. cap. 12. in fin.* 9 Hoc abrogatur *Nov. 125. c. 1.* 10 Judices dantur, vel a principe, vel a magiſtratu: eliguntur a litigatoribus. 11 Sententia ex reſcripto lata, non ex legibus, ipſo jure nulla eſt: & ex compromiſſo, pœnæ promiſſio non eſt, *l. 10. 11. C. de judic.* 12 Leges interdum formam dant pendentibus negotiis. 13 Ambitioſis ex reſcriptionibus non judicatur. Jul *hic.* Ambitioſa ſunt ad gratiam compoſita: κολακικά, adulatoria, per adulationem impetrata. 14 Finita negotia reſcripto non ſunt revocanda. Finitum dicitur, quoties definitiva ſententia lata eſt: quamvis appellatio aut retractatio in eam ſperetur. Jul. *hic.* 15 Etiamſi hæc lex vetat reſcripta a principe impetrari: non tamen vetat id genus reſcripti, quo jubentur judices ſine dilatione vel mora cauſas dirimere, vel ſecundum leges judicare, vel acta litigatoribus edere, vel cum alio judicare, *l. ult. C. de mand. princ. l. 2. C. ut lite pendente.* 16 *d. l. 2.* 17 Id eſt, ab initio. 18 Firmatio perſonarum, ſatisdatio, *§. 3. Inſt. de ſatisd.* 19 Id eſt, ſatisdationem, *Ʒ. hic.* 20 Id eſt, anno 541.

21 Fuit hæc conſtitutio Latina, ut & *Nov. 65. & 143.* 22 De ſacris juſſionibus, *Index Reg.* divinas, intellige imperatorias, hoc enim titulo Juſtinianus ſibi blanditur, ut & quidam Epiſcopi, ſanctitatis nomine. Sic divina beneficia *l. 5. in fin. C. de diverſ. reſcr.* ſacri affatus, *l. 6. d. tit.* oracula *l. 7. d. t.* 23 De his verbis *Quæſtor legi*, vide conſtitutionem Juſtini de filiis liberarum, *infra* 24 Hinc ſumpta eſt Authent. *Glorioſiſſimi. C. de div. reſcr.* 25 Cancellarius apud Gallos appellatur. 26 Forma divinæ ſeu Imperatoriæ juſſionis. 27 Solent Galliæ reges hac formula uti ad judices, *A noſtre aimé & feal*, vid. *l. 17. ff. de jure patron.* adde Papon. 3. *Notar. 5. des termes en reſcripts d'aimé & feal.* 28 Subſcriptio quæſtoris his verbis fiebat, *Quæſtor legi. ut Ʒ. dixi.* 29 *l. 3. l. pen. C. de diverſ. reſcript.* 30 Cujacius hanc ſubſcriptionem addit, Dat. Kal. Novemb. C. P. Juſt. P. P. Auguſt. anno XVI. Baſil. V. Coſ. Is eſt annus 542.
31 Jul. *conſt. 107.* 32 Punitur tamen reus ea pœna, quæ obtinebat tempore delicti commiſſi non ſententiæ, *leg. 1. ff. de pœnis.* In æſtimatione Falcidiæ, in bonæ fidei judiciis tempus rei judicatæ: in ſtricti juris judiciis, litis conteſtatæ tempus ſpectamus, *l. 3. §. 2. ff. commod.* 33 Τλῶ πόλεως, eſt autem Tlos civitas Lyciæ, 5. Plin. 27. & Ptol. a Tlo Tremili & Praxidicis Nymphæ filio. vid. Stephan. *lib. de urbibus in* Τλῶς. 34 Telmeſſos urbs maritima Lyciæ. Plin. *d. l. Ptol.* Strabo. aliis Cariæ. *Stephanus in* Τελμισσός.

CAP.

CAP. I. [1]

Ut causæ appellationum dirimantur ex iis legibus quæ tempore latæ sententiæ [2] obtinebant.

IDeoque sancimus, si quando de aliqua causa processerit definitiva sententia, & provocatio fuerit subsequuta: appellationis examinatores secundum leges quæ tempore definitivæ sententiæ obtinebant, terminum dare negotio: hoc eodem videlicet observando & in retractandis [3] amplissimæ prætorianæ sententiis, & in suggestionibus [4] judicum, quando [5] utræque partes *omnibus allegationibus suis renuntiaverint*, & judices per suas relationes, quid disponi debeat, interrogaverint. In omnibus enim prædictis casibus illas leges a cognitoribus [6] servari decernimus, quæ [7] tempore sententiæ, aut certe relationis obtinebunt: tametsi contigerit postea legem promulgari novi aliquid disponentem, & tenorem suum ad [8] præterita quoque negotia referentem.

CAP. II.

De his qui post renunciationem adversariorum se allegationes habere dicunt [9].

SEd [10] & hoc præsenti addimus sanctioni. Quia inter litigatores aliquando contingit unam quidem partem suis allegationibus renunciare, aliam vero scientem se malas causas habere, post cognitionalia [11] certamina, & dilationes [12], quas [13] probationum causa leges concedunt, nolle confiteri allegationes sibi sufficere, ne cito causæ qualitas agnoscatur: jubemus [14], ut quando una pars *allegationibus renunciaverit*, alia vero pars dixerit *se habere aliquid quod proponat*: judex negotii modis omnibus eam partem quæ utitur dilatione [15], compellat *intra triginta dies postquam altera pars renuntiaverit, quidquid velit, sine aliqua intermissione proponere*: quod si non fecerit, tunc ad ejus malitiam convincendam alius unus mensis indulgeatur a judice. Si vero & sic distulerit, alterius unius mensis ei dilatio præbeatur: ita ut si usque ad prædictos tres menses quos litigatoribus protrahentibus concessimus, suas non proposuerit allegationes: tunc cognitor causæ non [16] amplius expectans modis omnibus proferat sententiam legibus consonantem: vel si voluerit, referat, ne litigatoribus male certantibus liceat causarum exitum ultra protrahere.

CAP. III.

Quæ [17] sunt justæ exheredationis liberorum causæ [18].

ALiud [19] quoque capitulum præsenti legi addendum esse perspeximus. Sancimus igitur non [20] licere penitus patri vel matri, avo vel aviæ, proavo vel proaviæ suum filium vel filiam, vel cæteros liberos præterire, aut exheredes in suo facere testamento, nec [21] si per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum, vel alium quemcunque modum eis dederit legibus debitam portionem: nisi forsan probabuntur ingrati: & ipsas nominatim [22] ingratitudinis causas [23] parentes suo inseruerint testamento. Sed quia causas ex quibus ingrati liberi debeant judicari, in diversis legibus dispersas, & non aperte declaratas invenimus: quarum aliquæ nec *dignæ* nobis ad ingratitudinem visæ sunt: aliquæ vero cum essent dignæ, prætermissæ sunt: ideo necessarium esse perspeximus eas nominatim præsenti lege comprehendere: ut præter [24] ipsas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere, nisi quæ in hujus constitutionis serie continentur. Causas autem justas ingratitudinis has esse decernimus.

§. 1. Si quis parentibus suis manus [25] intulerit. §. 2. Si gravem [26] & inhonestam injuriam [27] eis ingesserit. §. 3. Si eos in criminalibus causis accusaverit, quæ non sunt adversus [28] principem, sive rempublicam. §. 4. Si cum maleficis hominibus ut [29] maleficus versatur. §. 5. Vel vitæ [30] parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentaverit. §. 6. Si novercæ [31] suæ, aut concubinæ [32] patris, filius sese immiscuerit. §. 7. Si delator [33] contra parentes filius extiterit, & per suam delationem gravia eos dispendia fecerit sustinere. §. 8. Si quemlibet de prædictis parentibus [34] inclusum [35] esse contigerit, & liberi qui possunt ab intestato ad ejus successionem venire, petiti ab eo vel unus ex his in sua eum noluerit fidejussione suscipere, vel [36] pro persona, vel pro debito, in quantum esse qui petitur, probatur idoneus, hoc tamen quod de fidejussione censuimus, ad masculos tantummodo liberos volumus pertinere. §. 9. Si convictus fuerit aliquis liberorum ex eo quia prohibuerit [37] parentes suos condere [38] testamentum: ut si quidem postea facere potuerint testamentum, sit eis pro tali causa filium exheredandi licentia [39]. Si autem in ipsa prohibitione, sine testamento aliquis ex parentibus decesserit, & alii sive qui ab intestato ad hereditatem defuncti, aut cum ipso filio qui testamentum fieri prohibuit, aut post illum vocantur, sive illi quos heredes, aut legatarios habere volebat, vel qui læsionem aliquam ex prohibitione testamenti sustinuerunt, hoc ipsum approbaverint: secundum alias leges super hoc positas talia negotia terminentur. §. 10. Si præter voluntatem parentum inter [40] arenarios vel mimos sese filius sociaverit, & in hac professione permanserit: nisi forsitan etiam parentes ejusdem professionis [41] fuerint.

§. 11. Si alicui ex prædictis parentibus volenti suæ filiæ vel nepti maritum dare, & dotem secundum vires substantiæ suæ pro ea præstare, illa non [42] consenserit, sed luxuriosam degere vitam elegerit. Si [43] vero usque [44] ad vigintiquinque annorum ætatem pervenerit filia, & parentes distulerint eam marito copulare, & forsitan ex hoc contigerit in suum [45] corpus eam peccare, aut sine [46] consensu parentum marito se, libero [47] tamen, conjungere: hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non sua culpa, sed parentum id commisisse cognoscitur.

§. 12. Si [48] quis de prædictis parentibus furiosus [49] fuerit, & ejus liberi vel quidam ex his, aut liberis ei non existentibus, alii ejus cognati, qui ab intestato [50] ad ejus hereditatem vocantur, obsequium ei & curam competentem non præbuerint: siquidem a tali sanatus fuerit infirmitate, erit ei potestas utrum velit negligentem filium vel filios, aut cognatos, ingratum vel ingratos in suo scribere testamento. Si autem aliquo furoris morbo eum detentum extraneus aliquis viderit a suis neglectum liberis vel cognatis, aut aliis ab eo scriptis heredibus, & pro misericordia voluerit eum procurare: damus ei licentiam attestationem eis qui ab intestato, vel ex testamento jam facto ad furiosi hereditatem vocantur, scriptis dirigere, ut eum procurare festinent. Si autem post hujusmodi attestationem neglexerint, & extraneus in suam domum furiosum susceptum sumptibus propriis usque ad finem vitæ ipsius procurasse monstratus fuerit: eum qui obsequium ac diligentiam furioso exhibuit, licet extraneus sit, ad ejus successionem pervenire decernimus, evacuata institutione eorum, utpote indignorum, qui furioso (sicut diximus) curam præbere neglexerint: ita tamen ut cætera testamenti capitula in sua maneant firmitate. §. 13. Si unum de prædictis parentibus *in captivitate* [51] *detineri contigerit*, & ejus liberi, sive omnes, sive unus, non [52] festinaverint eum redimere: siquidem valuerit calamitatem captivitatis evadere: in ejus sit potestate: utrum hanc causam ingratitudinis testamento suo velit adscribere. Si autem per liberorum negligentiam [53] vel contemptum non fuerit liberatus, & in captivitate decesserit, illos ad successionem ejus venire non patimur, quia non festinaverunt ejus redemptionem citius procurare: sed omnibus liberis in hoc negligentibus res universas ab eodem relictas, ecclesiæ civitatis ex qua oritur, applicari, inventario scilicet sub publica attestatione celebrando, ne quid ex ejus facultatibus pereat: ita ut quicquid exinde ad ecclesiam pervenerit, captivorum redemptioni proficiat. Sed hæc quidem quantum ad personas dicta sunt, quas exheredare non licet, nisi ingratitudinis causas ubique approbari contigerit. Occasionem autem nobis ad generalem legem promulgandam hæc præsens causa noscitur obtulisse. Sed universaliter jubemus, ut si ille qui in captivitate detentus fuerit, liberos non habuerit, & aliis qui ad ejus hereditatem vocati sunt, eum redimere non festinantibus, in captivitate defunctus fuerit: nullus ex iis qui neglexerit, ad hereditatem ejus perve-

1 *Sub.* prioris. 2 De appellationibus, *Index Reg.* Si qua nova lex per porrectam provocationem promulgetur, Jul. *ibid.* Goth. Vid. Rittershus. *part.* 10. *cap.* 5. Ans. 3 Retractiones vocat Jul. *hic.* ubi tamen perperam legitur retractationes. Est vero retractatio ἀναψηλάφησις, Græcis. 4 Relationes vertit Julianus: quas Græci hic ἀναφορὰς appellant. 5 Renunciatio hæc notanda practicis usitata: in qua litigatores renunciant omnibus allegationibus suis: δικαιολογίας Græci hic appellant. 6 Qui διαγνώμονες. 7 *Novell.* 73. *c.* 9. *l.* 7. *C. de legib. l.* 27. *C. de usur.* 8 Lex quotiescunque ad præterita negotia porrigitur, negotium jam finitum, transactione vel sententia, non comprehendit *l.* 22. §. 1. *C. de sacros. eccles. l.* 1. *in fin. Cod. de contr. jud.* 9 Jul. *const.* 107. *num.* 373. 10 Hinc sumpta est Authentica, *jubemus. C. de judiciis.* 11 Διαγνωστικοὺς ἀγῶνας. 12 Dilationes, novas allegationes causantibus, dantur, causa cognita. 13 Tempora probationum. 14 Nota regulam. 15 Probationis & instrumentorum proferendorum causa, dilatio danda est, *l.* 99. *in fin. ff. de verb. sign.* 16 *l.* 9. *C. de judic.* 17 5. Harmenop. 9. §. 31. *& seq.* 18 Jul. *hic n.* 374. 19 Hinc sumpta est Authentica, *Non licet* & Authentica, *Ex causa. Cod. de lib. præt.* Goth. Intellectum hujus *cap.* 3. vid. apud Dekherr. *lib.* 1. *dissert.* 8. *num.* 23. 24. 25. Ans. 20 Nemo ascendentium, descendentium aliquem præterire, vel sine causa exheredare potest, *l.* 30. *ff. de liber. & posthum. l.* 3. *ff. de injusto: pr. Instit. de exhered. lib.* 21 Quarta liberis relinquenda est institutionis, non donationis, legati, vel fideicommissi titulo. Jus ita vetus abrogatur, cujus fit mentio in §. 6. *Instit. de inoff. testam.* quo supplementum quartæ jure legati relinqui poterat. Pone, Pater reliquit filiæ centum pro sua legitima vel pro sua Falcidia. quæro: utrum his verbis filia censeatur instituta? Bartolus *in Auth. si parens. C. de inoff.* ita putat. Mathesilanus autem *singul.* 159. non admittit his verbis institutionem, etiam implicitam includi, *arg. l. cogi.* 16. *ff. ad SC. Trebell.* Cur? Hæc enim verba nimis generalia esse, præsumi quidem in omni actu solennitatem intrinsecam, modo verba per se, suaque vi ad solennitatem hujusmodi arguendam vel demonstrandam apta sint. Cujusmodi verba in contractibus quædam solemnia occurrunt, ut est fidejubeo, promitto, *l. sciendum.* 30. *ff. de verb. oblig.* minus autem solemne esse verbum, Convenit. *l. lecta.* 40. *ff. de rebus creditis.* Item quæro, An testamentum, in quo liberis legitima titulo legati sit relicta, valeat saltem favore Ecclesiæ & piæ causæ? Tiraquellus ita putat 14. *privil. piæ causæ.* 22 Viglius *ad §. ult. Inst. de exhered. lib.* ait, Exheredationem valere interdum non expressa causa exheredationis, veluti si bona mente facta fuerit exheredatio, ut exheredato prodesset, *l.* 18. *ff. de liber. & posth.* si voluntate ejus, qui exheredatur, fiat, *leg.* 8. §. 6. *ff. de bon. possess. contra tabul.* vel a milite, si filia, quæ ab intestato non potest succedere, exheredatur, vid. Vigl. *ibid.* 23 Hinc possumus colligere, Posthumum exheredari non posse, *l.* 33. *C. de inoffic. testam. l.* 55. *in fin. ff. de fideicomm. libert.* & ita abrogari videntur *l.* 2. 4. *C. de præt. lib.* §. 2. *Inst. de exher. lib.* adde *l. ult. C. de lib. prætert.* 24 Præter quatuordecim causas, J. enumeratas, exheredationis justæ causæ nullæ sunt. Interpretes tamen similes gravioresque communi opinione admiserunt, ut hodie non sint tantum 14. causæ, sed infinitæ prope ac innumerabiles: quod tamen Viglio displicet, *d. l.* 25 *l.* 1. §. 2. *ff. de obs.* 26 Ut si sine patris consensu inhonestam uxorem duxerit. Plerique hæc verba ad quamcunque injuriam gravem extendunt. 27 *d. l.* 1. *in fin.* 2. *Feudor.* 24. §. 2. *vers. porro.* 28 Liberi parentes accusare possunt læsæ majestatis 1. Harm. 6. *cap.* περὶ καθωσιωμένων, ut & uxor maritum. Harm. *ibid.* servus dominum, libertus patronum, *l.* 7. §. 2. *ff. ad l. Jul. majest.* 29 Non continuo damnandus est, qui inter maleficos in itinere vel hospitio repertus fuerit, cum eo nomine, nisi societas latrocinii sit, puniri nemo debeat. *Novell.* 22. *cap.* 15. *l.* 39. §. 4. *ff. ad l. Jul. de adult.* 30 Vid. *tit. de leg. Pomp. de parricid.* 31 Privigni cum noverca consuetudo incestuosa *l.* 17. *C. de nupt.* adde *l.* 5. *ff. ad l. Pomp. de parricid.* 32 Concubina patris ejusque consuetudine filius abstinere debet, etiamsi eam uxorem velit ducere *l.* 4. *C. de nupt.* 33 Si calumniator, Jul. *hic.* εἰ συκοφάντης κατὰ τῶν γονέων. Scrimg. 34 Idem in patrono 2. *Feud.* 24. §. 2. *vers. item si.* 35 Ingratus in parentem censetur, qui pro eo carcere incluso fidejubere noluit. Alias filius non cogitur æs alienum patris exsolvere, *l.* 5. §. 16. *ff. de agn. & alend. l.* 2. 3. 4. *C. ne filius pro patre.* Illud de Cimone fertur, eum patrem ob crimen peculatus in carcerem conjectum ibique defunctum, translatis in se vinculis, ad sepulturam redemisse. Justin. 2. Valer. 5. *cap.* 3. qui & hæc de cujusdam filiæ erga patrem pietate refert, Filiam quandam extitisse, quæ patrem suum consimili fortuna cum Cimone affectum, & pari custodiæ traditum, jam ultimæ senectutis infantem, pectori suo admotum uberibus aluerit, adde Festum *in verb. pietatis.* 36 Fidejubetur vel pro persona, vel pro debito. 37 *l.* 23. *C. de inoff. testam.* 38 Condere, id est, facere. 39 Quid si non exheredaverit? potest hereditas ei velut ingrato auferri, *l.* 1. *ff. & l.* 2. *C. si quis aliquem test. prob.* Paul. 5. *sent.* 12. §. 2. 40 Daturne filio arenarii querela inofficiosi? vid. *l.* 11. *C. de inoff. testam.* 41 Pater non potest improbare mores, quos ipse liberis præfert. *l. in arenam. C. de inoffic. testam.* Ans. 42 Potest quidem filia impune, justa tamen de causa, detrectare nuptias sibi a parente oblatas, *arg. l.* 18. *l.* 20. *C. de inoff. testam.* Si tamen eas detrectaverit, ut luxuriosam vitam eligeret, velut ingrata a parente potest exheredari, *l.* 19. *C. de inoff. testam.* Goth. Videtur improbari jure Canonico *cap.* 1. *De dispens. impub.* Ans. 43 Hinc sumpta est Authentica, *Sed si post. C. de inoff.* 44 Aliud itaque in minore 25. annis. 45 *In corpus peccare*, hic aliud nihil esse puto, quam meretricio more vivere. Eo igitur adducor, ut credam, filiam majorem 25. annis patre cessante ei conditionem quærere, non ob id exheredari posse, quod in corpus suum peccaverit, forte semel, aut aliquoties, clam tamen, aliud vero fore, si palam turpiter vivat & flagitiose. *l.* 19. *Cod. de inoff. testam.* 46 Hic quæri merito potest, An filia ob nuptias sine consensu parentum contractas exheredari possit? filia minor 25. annis nuptias contrahere sine patris consensu non potest, *ut hic*, sine consensu etiam matris, idque metu ingrati, *l.* 18. *l.* 20. *Cod. de inoff. testam. l.* 1. *l.* 18. *l.* 20. *C. de nupt.* major 25. annis potest, *ut hic.* Masculi emancipati sine consensu possunt uxorem ducere, *l.* 25. *ff. de ritu nupt.* non tamen propudiosam: possunt alioquin exheredari, *l.* 3. §. 5. *ff. de bon. poss. contra tab.* In potestate positi tum demum possunt, cum eis conditio a patre de ea re interpellato, non quæritur, *l.* 19. *ff. de ritu nupt.* 47 Utcunque filia major 25. annis possit sine consensu patris nuptias contrahere, non potest tamen servi nuptias eligere, *ut hic.* 48 Hinc sumpta est Authentica, *Liberi. C. de episc. aud.* 49 Furiosi parentes a liberis impune non negliguntur; retinent enim matrimonium & potestatem patriam furiosi, *l.* 8. *ff. de his qui sui vel al.* Etiamsi propter furorem in cura liberorum suorum esse possint, vide *l.* 1. *l.* 2. *l.* 4. *ff. de curat furios.* 50 Vel ex testamento, *l.* 3. *ff. de his quib. ut indign.* 51 Hinc sumpta est Authent. *Si captivi. Cod. de episc. & cler.* 52 Hac impietate laboravit Gallienus Imperator, de quo vid. Treb. Pollionem *in Gall.* 53 Pœna liberorum parentem captivum non liberantium.

niat,

niat, licet ante captivitatem teſtamentum forſan ab eo fuiſſet conſcriptum, in quo memoratas perſonas ſcripſit heredes: ſed hac quoque inſtitutione heredum infirmata, & cæteris teſtamenti capitulis in ſuo robore permanentibus ſubſtantiæ talium perſonarum ſimili modo eccleſiis civitatum ex quibus orti ſunt, applicentur, & nullis aliis cauſis, quam in captivorum redemptionibus expendantur: ut unde [1] illi a ſuis non ſunt redempti, aliorum redemptio procuretur, & ipſorum quoque animæ ex hac cauſa piiſſima ſubleventur. Hoc eodem obſervando & ſi aliam extraneam perſonam ante captivitatem ſcripſit heredem: & illa ſciens ſe ab eo heredem ſcriptam, eum redimere a captivitate neglexerit. Hanc autem pœnam contra illos valere jubemus, qui octavum [2] & decimum ſuæ ætatis annum compleverint. In hujusmodi [3] vero cauſis quando pro captivorum redemptione neceſſarium fuerit dare pecunias, ſi quis proprias pecunias non habuerit, licentia erit ei, ſi memoratæ ſit ætatis, mutuandi pecunias, & res mobiles vel immobiles ſupponendi, ſive propriæ ipſius ſint, ſive illius [4] qui in captivitate detinetur: quoniam in prædictis omnibus, quæ pro [5] captivorum redemptione data vel expenſa probabuntur, contractus hujusmodi tanquam a perſona ſuæ poteſtatis & legitimæ ætatis factos, ita firmos eſſe decernimus: nullo eis qui cum hujusmodi perſonis in memoratis cauſis quo prædictum eſt modo contraxerint, præjudicio generando: neceſſitatem ſcilicet habente eo qui ex captivitate redierit, tales contractus ratos habere, & eis tanquam ſuis debitis obligari.

§. 14. Si quis [6] de prædictis parentibus orthodoxus conſtitutus ſenſerit ſuum filium vel liberos [7] non eſſe catholicæ fidei, nec in ſacroſancta eccleſia communicare, in qua omnes [8] beatiſſimi patriarchæ una conſpiratione & concordia fidem rectiſſimam prædicant, & ſanctas quatuor [9] ſynodos, Nicænam, Conſtantinopolitanam, Epheſinam primam, & Chalcedonenſem amplecti ſeu recitare noſcuntur: licentiam habeant pro hac maxime cauſa ingratos eos & exheredes in ſuo ſcribere teſtamento. Et hæc quidem pro ingratitudinis cauſa decernimus. Generalem autem [10] providentiam liberis catholicis deferentes, jubemus ſalvis legibus quæ jam de aliis hæreticis ſunt prolatæ & circa Neſtorianos & Acephalos, hæc obſervari, ut ſi quando parentes inventi fuerint ſive Judaico Neſtorii furori dediti, ſive Acephalorum amplectentes inſaniam, & ideo ab Eccleſiæ catholicæ communione ſeparati, non liceat eis alios heredes ſibi inſtituere [11] niſi [12] liberos orthodoxos [13] & Eccleſiæ catholicæ communicantes, vel liberis non exiſtentibus agnatos, vel cognatos, qui ſcilicet catholici ſint. Quod ſi forte ex filiis alii quidem ſunt orthodoxi, & Eccleſiæ catholicæ communicantes, alii vero ab ea ſeparati, omnem parentum ſubſtantiam ad [14] filios tantum catholicos pervenire ſancimus: licet ultimas voluntates hujusmodi perſonæ fecerint contra tenorem hujus noſtræ conſtitutionis aliquid diſponentes. Si vero poſthac fratres ab eccleſia ſeparati, ad eam converſi [15] fuerint, pars eis competens, in ſtatu in quo inventa fuerit tempore quo redditur, eis præbeatur, ut nullam de fructibus aut gubernatione medii temporis inquietudinem vel moleſtiam catholici patiantur qui ante prædictas res detinebant: quoniam hujusmodi rerum, quas ex fratrum parte non communicantium catholici poſſidebant, ſicut alienationem vetamus, ita præteritorum temporum fructus aut gubernationem nullatenus ab his a quibus detenti ſunt, exigi vel retractari permittimus. Si autem usque ad finem vitæ ſuæ in eodem errore non communicantes permanſerint: tunc catholicos fratres, vel heredes ipſorum, pleniſſimo jure dominii easdem res poſſidere decernimus: quod ſi filii quidem omnes perverſi, & ab Eccleſiæ catholicæ communione alieni inventi fuerint, alii autem propinqui agnati vel cognati religionem catholicam colentes, & communicatores eſſe fuerint approbati, eos liberis [16] hæreticis anteponi, & eorum hereditati ſuccedere. Si vero liberi & propinqui agnati vel cognati ab orthodoxæ religionis communione ſunt extranei: tunc ſiquidem ſchema clericorum parentes eorum habuerint: ad [17] eccleſiam civitatis ubi [18] domicilium habebant, res eorum volumus pertinere: ita ut ſi eccleſiaſtici intra annale ſpacium hujusmodi perſonarum vindicare res neglexerint: earum dominium noſtri fiſci juribus vindicetur. Si autem laici ſunt, ſine aliqua diſtinctione ſubſtantias eorum ad res privatas noſtras ſimiliter pervenire ſancimus. Quæ obtinere decernimus etiamſi teſtamento non facto tales perſonæ deceſſerint: omnibus quæ contra cæteros hæreticos in aliis conſtitutionibus diſpoſita ſunt, & contra Neſtorianos & Acephalos, & alios [19] omnes qui catholicæ eccleſiæ (in qua prædictæ quatuor ſynodi, & patriarchæ recitantur) non communicant, & ſucceſſiones eorum, ſimiliter obſervandis. Si enim pro cauſis corporalibus cogitamus: quanto [20] magis pro animarum ſalute providentia eſt noſtræ ſolicitudinis adhibenda? Sive [21] igitur omnes memoratas ingratitudinis cauſas, ſive certas ex his, ſive unam [22] quamlibet parentes in teſtamento ſuo inſeruerint, & ſcripti heredes nominatam, vel nominatas cauſas, vel unam ex his veram eſſe monſtraverint [23], teſtamentum ſuam habere firmitatem decernimus. Si autem hæc obſervata [24] non fuerint, nullum exheredatis liberis præjudicium generari: ſed quantum [25] ad inſtitutionem heredum pertinet, teſtamento evacuato, ad parentum hereditatem liberos tanquam ab inteſtato ex æqua parte pervenire, ne liberi falſis [26] accuſationibus condemnentur, vel aliquam circumſcriptionem in parentum ſubſtantiis patiantur. Si vero contigerit in quibusdam talibus teſtamentis quædam legata [27] vel fideicommiſſa, aut libertates, aut tutorum donationes relinqui, vel quælibet alia capitula conceſſa legibus nominari: ea omnia jubemus adimpleri, & dari illis quibus fuerint derelicta, & tanquam in hoc non reſciſſum obtineat teſtamentum. Et hæc quidem de parentum ordinavimus teſtamentis.

CAP. IV.

Quæ ſint juſtæ cauſæ parentum [28] exheredationis [29].

JUſtum autem perſpeximus, & e contrario de liberorum teſtamentis hæc eadem cum aliqua diſtinctione diſponere. Sancimus [30] itaque non [31] licere liberis parentes ſuos præterire, aut quolibet modo a rebus propriis, in quibus habent teſtandi licentiam, eos omnino alienare: niſi cauſas quas enumeravimus, in ſuis teſtamentis ſpecialiter nominaverint. Has autem eſſe decernimus. §. 1. Si parentes ad interitum [32] vitæ liberos ſuos tradiderint: citra cauſam tamen quæ ad [33] majeſtatem pertinere cognoſcitur. §. 2. Si venenis [34] aut maleficiis, aut alio modo parentes filiorum vitæ inſidiati probabuntur. §. 3. Si pater nurui [35] ſuæ, aut concubinæ filii ſui ſeſe immiſcuerit. §. 4. Si parentes filios ſuos teſtamentum [36] condere prohibuerint in rebus, in quibus habent teſtandi licentiam: omnibus videlicet, in hujusmodi teſtamentorum prohibitione ſervandis quæ in parentum perſona diſtinximus [37]. §. 5. Si contigerit autem virum [38] uxori ſuæ ad interitum, aut alienationem [39] mentis dare venenum, aut uxorem marito, vel alio modo alterum vitæ alterius inſidiari: tale quidem utpote publicum crimen conſtitutum, ſecundum leges examinari, & vindictam legitimam promereri decernimus, liberis autem eſſe licentiam, nihil in ſuis teſtamentis de facultatibus ſuis illi perſonæ relinquere, quæ tale ſcelus noſcitur commiſiſſe. §. 6. Si liberis, vel uno ex his in furore [40] conſtituto, parentes eos curare neglexerint: omnia & hic obſervari præcipimus, quæ de parentibus furioſis ſuperius diſpoſuimus [41]. §. 7. His caſibus etiam cladem captivitatis [42] adjungimus: in qua ſi liberos detineri, & per parentum contemptum vel negligentiam non redemptos ab hac luce tranſire contigerit, nullatenus eorum parentes ad facultates perveniant liberorum, de quibus filii teſtari potuerant: ſed omnia in hoc quoque capitulo ſerventur, quæ & de parentibus vel cognatis atque agnatis qui ab inteſtato ad talium perſonarum jura vocantur, aut de extraneis ſcriptis heredibus ſupra cenſuimus [43]. §. 8. Si quis de prædictis liberis orthodoxus conſtitutus ſenſerit ſuum parentem vel parentes non [44] eſſe catholicæ fidei: hæc & in eorum perſona tenere, quæ ſupra de parentibus juſſimus [45]. §. 9. Si tales igitur cauſas, vel certas, aut unam ex his liberi ſuis teſtamentis inſcripſerint, & ſcripti ab eisdem heredes, aut omnes, aut certas, aut unam ex his probaverint, teſtamentum in ſua firmitate manere præcipimus. Si autem hæc omnia non fuerint obſervata, nullam vim hujusmodi teſtamentum quantum ad inſtitutionem heredum habere ſancimus: ſed reſciſſo teſtamento, eis qui ab inteſtato ad hereditatem defuncti vocantur, res ejus dari diſponimus: legatis videlicet vel fideicommiſſis & libertatibus & tutorum dationibus, ſeu aliis capitulis, ſicut ſuperius [46] dictum eſt, ſuam obtinentibus firmitatem. Si quid autem pro legatis ſive fideicommiſſis & libertatibus, & tutorum dationibus, aut quibuslibet aliis capitulis, in aliis legibus inventum fuerit huic conſtitutioni contrarium: hoc nullo modo volumus obtinere. Et hæ quidem exheredationis aut præteritionis pœnæ, quantum ad ingratitudinis cauſas contra prædictas perſonas ſtatuendæ ſunt: ſi quæ autem ex his inter crimina reputantur, earum autores etiam alias [47] pœnas ſentiant legibus definitas.

CAP. V.

Ut [48] non liceat creditori heredes defuncti pro debito moleſtare ante novem [49] dies.

HÆc autem diſpoſuimus, ut & parentes & filios a teſtamentorum injuria [50] liberos reddamus. Cæterum ſi qui heredes fuerint nominati: etiam [51] ſi certis rebus juſſi fuerint eſſe contenti, hoc caſu teſtamentum quidem nullatenus ſolvi præcipimus: quicquid autem minus ei legitima portione relictum eſt, hoc ſecundum noſtras alias [52] leges ab heredibus impleri [53]. Sola enim eſt noſtræ ſerenitatis intentio, a parentibus & liberis injuriam præteritionis, & exheredationis auferre: *Conſiderare namque debent parentes, quia [54] & ipſi filii fuerunt, & eadem a ſuis parentibus ſperaverunt. Et ſimiliter qui nunc filii ſunt debent ſtudere parentum animos ſanare: quia [55] & ipſi parentes fieri deſiderant,*

1 Qui major 18. annis (ignoſcitur enim ætati minoris, ſeu non exephebi, qui redemptionem patris non procuravit) parentem captivum redimere neglexit, quod ab eo alioquin potuit teſtamento capere, id amittit & captivis redimendis cedit. Eſt hoc in pœnis irrogandis, quoad ejus fieri poteſt, ſervandum, ut pœna delicto ſimilis imponatur, quæ delinquentis animo ſpeciem delicti maxime repræſentet, ut per ea quisque puniatur, per quæ vel in quibus peccaverit. 2 Hæc eſt plena pubertas. 3 Minor 25. annis, major 18. poteſt mutuo accipere pecuniam, resque ſuas pignori dare, liberandi patris captivi cauſa. 4 Filius res parentis obligare poteſt ejus ab hoſtibus redimendi cauſa. 5 Redemptio captivorum favorabilis, adde *Nov.* 120. *c.* 10. dixi ad *l. ſancimus.* 21. *in fin. C. de ſacr. eccl.* 6 5. Harm. 9. §. 52. περὶ ἀσεβτικῶν. 7 Liberi hæretici non ſuccedunt patri vel ex teſtamento, vel ab inteſtato, *l.* 19. *C. de hæreticis.* 8 Non dicit omnes homines, ſed omnes patriarchas beatiſſimos, nec enim omnes homines in veram & orthodoxam fidem conſpirant. 9 Vide *l.* 7. §. 4. *Cod. de ſumma trinit.* 10 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Idem eſt. C. de hæret.* 11 Hæretici parentes teſtari inter liberos poſſunt. 12 *Novell.* 118. *cap.* 6. *Novell.* 144. *cap.* 1. *l.* 18. *Cod. de hæret.* 13 Hoc quidam volunt, abrogari per *Authenticam Gazaros. C. de hæret.* quæ jubet bona hæreticorum publicari, & conſequenter vetat orthodoxos liberos hæreticis parentibus ſuccedere. 14 Hæreticis quod non defertur, fratribus orthodoxis adcreſcit. 15 Hæreticorum liberorum jus in ſuſpenſo eſt: Quamdiu ſunt hæretici, fratres eorum orthodoxi vel cognati eis præferuntur, fructus etiam lucrantur: non tamen proprietatem fratri hæretico delatam alienare poſſunt. Hæretico namque reſipiſcente, proprietatem ei reſtituere coguntur, non tamen fructus. 16 Obſerva caſum, in quo agnati & cognati defuncti excludunt defuncti liberos. hic interea notandum, Jure Romano non tantum orthodoxos liberos hæretici parentis fiſcum excludere, ſed & ejus agnatos. 17 Eccleſia in bonis clerici hæretici fiſcum excludit ℣. *hic. ibi, ita ut ſi &c.* quod hodie non ſervatur. Clarus 5. *ſent.* §. *Hæreſis, verſ. item bona*, refert in ducatu Mediolanenſi bona dividi æquis portionibus inter fiſcum ducalem & epiſcopos & inquiſitores. In Hiſpania, omnia bona hæretici, etiam clerici, vel beneficium eccleſiaſticum habentis, fiſco Regio cedunt, quantumvis hæretici parentis liberi ſint orthodoxi, *arg. Authenticæ Gazaros, C. de hæret.* cujus ſententia prævaluit, quod vehementer repugnat huic Novellæ ℣. *hic.* ibi, *non liceat eis alios heredes inſtituere, niſi liberos orthodoxos.* 18 Non eccleſiam quandam generalem. 19 Pœnæ hæreticorum ad ſimiles extenduntur. 20 Animarum major, quam corporum habenda eſt ratio. Animas etiam quibuscunque rebus præferri oportet, *l.* 21. *in fin. Cod. de ſacr. eccl.* 21 De inofficioſo teſtamento, Jul. *hac conſtit.* 107. *cap.* 375. adde 5. Harm. 9. §. 15. 22 Ingratitudinis vel unica cauſa ad exheredandos liberos ſufficit. 23 Præſumuntur alioqui liberi ipſi meriti, niſi probentur immeriti. 24 Id eſt, probata. 25 Hinc ſumpta eſt Authentica, *ex cauſa Cod. de liberis præteritis.* 26 Falſis parentum accuſationibus temere non credendum, *l.* 4. *ff. de inoff. teſtam.* 27 Injuſta exheredatio liberorum teſtamento adſcripta teſtamentum non vitiat, ſed ſolas inſtitutiones, non legata, non fideicommiſſa, non libertates quod olim non fuit, *l.* 8. §. 16. *l.* 25. *ff. de inoff. teſtam.* 28 Vid. Harm. 9. §. 56. 57. *& ſeq.* 29 Jul. *conſt.* 107. *num.* 376. 30 Hinc ſumpta eſt Authentica, *In teſtam. C. ad SC. Tert.* 31 *Nov.* 1. *pr.* §. 2. adde *l.* 15. *ff. de inoff. l.* 7. §. 1. *ff. unde liberi.* Goth. Etiam ante hanc Novell. non licuit filiis, parentes præterire *l.* 17. *C. de inoff. teſtam. l.* 14. *l.* 15. *d. tit. l.* 15. *ff. hic.* Donell. 6. *comment.* 14. Cujac. 8. *obſ.* 23. Anſ. 32 *l.* 4. *ff. de agnoſc. & al. lib.* 33 Vitæ liberorum inſidiari permiſſum in cauſa majeſtatis. id eſt, Permiſſum eſt parenti, liberos majeſtatis accuſare, adde *c.* 3. §. 3. adde *l.* 35. *ff. de religioſis.* 34 *d. c.* 3. §. 5. 35 *d. c.* 3. §. 6. 36 *d. c.* 3. § 9. 37 *d.* §. 9. 38 Interfectorem matris exheredare poſſumus, etiam parentem: diſſimulatam ideo pœnam ejus legimus, in ea, quæ pro vindicta liberorum matrem ſuam interfecit, cum illa nepotes ſuos veneno ſuſtuliſſet. vide quæ notavi ad *l.* 5. *ff. ad l. Pomp. de parricid.* 39 Εἰς ἔκστασιν διανοίας. 40 *c.* 3. §. 12. ℣. *hic.* 41 *d.* §. 12. 42 *d. c.* 3. §. 13. 43 *d.* §. 13. 44 *d. c.* 3. §. 14. 45 *d.* §. 14. 46 *d.* §. 14. *in fin.* 47 Præter exheredationem. 48 Ut non liceat creditori ante luctuoſos novem dies, debitore ſuo mortuo, aliquem moleſtare, propter hoc quod defunctus debet. Jul. *conſt.* 107. *n.* 377. 49 *Nov.* 60. *c.* 1. 50 Exheredatio injuriæ ſpecies. 51 Inſtitutus alias in re certa pro legatario habetur, *l.* 13. *Cod. de hered. inſtituend.* 52 Adde *Nov.* 15. *c.* 5. Harm. 9. §. 17. *l.* 14. *l.* 15. *ff. de inoff. teſtam.* 53 Actionem ad ſupplementum legitimæ obſerva, de quo vide *l.* 30. *C. de inoff. teſtam.* 54 Senes alioqui parentes, ex ſua libidine moderantur, quæ nunc eſt, non quæ olim fuit. Terent. *in Heaut. act.* 2. *ſcen.* 1. 55 Laudat quisque facile, quod optat.

derant, & a suis filiis optant honorari. Unde & constat ad utriusque partis utilitatem atque cautelam præsentem legem fuisse prolatam: quam ex hac occasione promulgandam esse perspeximus. In aliquo autem negotio disceptantes, invenimus Pulcheriam filiam gratam quidem a sua genitrice fuisse dictam, exheredatam autem testamento nominatam tam in paternis, quam in maternis facultatibus: & talem quidem scripturam, quia dolo eam, & machinatione quorundam compositam fuisse comperimus, nullo modo permisimus obtinere: filiam autem heredem patris ac matris jussimus fieri: sicut & in scriptis prolatum super hac causa nostrum manifestat arbitrium. §. 1. Meminimus [1] insuper legem [2] a nobis fuisse prolatam, per quam jussimus *nulli penitus esse licentiam corpora defunctorum debiti gratia detinere, aut impedimentum eorum facere sepulturæ.* Sed in præsenti quendam cognovimus cujusdam mortui genitorem a sepultura sui filii redeuntem, nomine debiti tenuisse: ideoque pium, & humanum esse perspeximus talem crudelitatem hac lege piissima coërcere. Sancimus itaque nulli penitus esse licentiam, aut heredes, aut parentes, aut liberos, aut conjugem, aut agnatos, vel cognatos, aut alios affines ejus, aut fidejussores, ante [3] novem dierum spatium, in quibus videntur lugere, conveniendi, aut quocunque modo inquietandi, aut aliquam admonitionem eis offerendi, aut in judicium [4] eos vocandi, sive debiti gratia quod a defuncto descendit, sive alterius cujuscunque causæ nomine ad memoratas personas specialiter pertinentis. Si vero intra novem dierum spatium aliquis ausus fuerit quamlibet de prædictis personis prehendere, aut adoriri, aut aliquam cautionem seu promissionem vel fidejussionem exigere ab ea: hæc omnia invalida esse decernimus. Post novem autem dierum excursum, si quis contra tales personas aliquas habere putaverit actiones, eas secundum leges exerceat, nullo videlicet præjudicio actoribus ex hoc intervallo circa temporalem præscriptionem, aut in alia quacunque legitima allegatione penitus generando.

CAP. VI.

De [5] constituta pecunia [6].

AD [7] hoc, aliud capitulum ad pecuniæ constitutionem seu promissionem respiciens, hac lege prævidimus definire. Sancimus igitur, si quando aliquis aut pro [8] se, aut pro alia persona pecuniam constituerit, vel spoponderit, dicens forte cuicunque; *Satis [9] tibi facio:* eum in quantitatem quam dixit, modis omnibus obligari, atque promissionem seu sponsionem suam adimplere, & debitum compelli persolvere. Si quis autem dixerit, *Fiet tibi satis a me, & ab illo, & illo:* illis quidem quos nominaverit, non consentientibus, nullum ex tali voce fieri præjudicium: sed nec ipsum qui hoc dixerit, pro illis personis quas nominavit, aliquam exactionem sustinere: pro se autem, quod secundum leges debere monstratus fuerit, pro rata tantum portione persolvere. Si autem dixerit, *Fiet tibi satis aut a me aut ab illo & illo:* tunc nominatis quidem simili modo non consentientibus nullum fieri præjudicium: ipsum autem qui hoc promiserit, integrum quidem debitum cogi persolvere. Si quis autem dixerit, *Fiet tibi satis*, cum tali verbo, ut impersonaliter [10] dicto, tanquam si nihil promiserit, ita ab omni exactione liberum servari. Si quam autem contra nominatas personas putaverit sibi actionem competere, eam secundum leges adversus eos proponere, & legis auxilio perpotiri.

EPILOGUS.

† Hæc autem obtinere sancimus in causis omnibus quæ nondum judiciali sententia, vel amicabili conventione sopitæ sunt, parens charissime atque amantissime. Celsitudo itaque tua præsentem nostri numinis generalem constitutionem edictis quidem in hac regia civitate more solito proponendis, præceptionibus autem ad provinciarum rectores dirigendis, ad omnium notitiam faciat pervenire. Dat. Kal. Februar. *Constantinop.* Imper. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XV. [11] BASIL. V. C. CONS.

TIT. XVII.

UT NEQUE MILES [12], NEQUE FOEDERATUS [13] OBSERVETUR [14] DOMUI PRIVATÆ [15] AUT POSSESSIONI ALICUJUS.

NOVELLA CONSTIT. CXVI.

Imp. Justin. August. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

CUm domini Dei benevolentia ad custodiam nostrorum subjectorum militarium rerum incipit ordinatio. His enim providentia Dei dispositis, Barbarorum quidem incontinentia refrenatur, reipublicæ vero res augetur. Et quoniam aliqui propriæ salutis pro nihilo facientes rationem, milites & fœderatos, qui debent pro libertate reipublicæ contra inimicos certare, præsumunt subtrahere, & in privatas suas occupare utilitates: prævidimus per præsentem legem nostram omnibus interdicere, ut nullum de cætero præsumant militem in quocunque relatum numero, aut fœderatum subtrahere, & in sua domo aut in propriis habere possessionibus, pro quibus nos multos sustinemus labores: exercentur enim & militant, ut communibus utiles sint rebus.

CAP. I.

SInt igitur omnes scientes, qui milites aut fœderatos aliquos in suis habent domibus [16] aut possessionibus, aut qualitercunque observantes, & quasdam eis proprias implentes utilitates: quod nisi intra triginta dierum dilationem, computandorum ab insinuatione per loca præsentis nostræ dispositionis, eos expulerint: substantiæ quidem habentium eos, aut retinentium publicationi subjectæ, fisco applicabuntur: ipsi vero & dignitatibus & militiis, quas habent, expellentur: milites vero & fœderati qui eis post dilationem observaverint, non solum militia spoliabuntur, sed etiam ultima [17] sustinebunt supplicia: scientibus etiam uniuscujusque provinciæ judicibus, quia si aliqui inveniantur in locis [18] quæ sub his sunt exactoribus, aut convictoribus, aut personis aliquibus, aut [19] dominiis, aut possessionibus, aut quibuslibet propriis utilitatibus permanentes, & non celeriter istos comprehenderint, & suppliciis subdiderint, & milites quidem ad numeros suos transmittant in quibus militant, fœderatos [20] vero ad proprias [21] optiones: ipsi decem librarum auri pœnam exigentur, & insuper exilio tradentur, utpote nostras jussiones præsumentes negligere. Nemo igitur neque divino quodam typo de hoc forsan facto, neque præceptis judicum utatur, neque aliquis nostrorum judicum hujusmodi aliquos typos aut præceptiones judicum suscipiat, sed cum omni celeritate militantes quidem ad proprios numeros [22], fœderati vero ad suas optiones revertantur, & pro communibus certent rebus: nullo enim modo de cætero concedemus nostros milites aut fœderatos in quibusdam omnino privatis utilitatibus occupari.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem manifestata sunt legem, tua eminentia præcognoscens, in hac quidem felicissima civitate edictis secundum morem propositis, in provinciis vero præceptionibus destinatis [23] omnibus manifesta constituere festinet. Dat. Id. April. *Constantinop.* Imper. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XV. [24] BASIL. V. C. CONS.

TIT. XVIII.

UT [25] LICEAT MATRI [26] ET AVIÆ, ET ALIIS PARENTIBUS POST LEGITIMAM PARTEM LIBERIS DERELICTAM, QUOMODO VOLUERINT RESIDUAM FACULTATEM SUAM DISPONERE, ET ALIA CAPITULA PLURA.

NOVELLA CONSTIT. CXVII.

Imp. Just. Aug. Theodoto præfecto Orientalium prætoriorum.

PRÆFATIO.

DIversis capitulis ad nos relatis, necessarium esse perspeximus generali hac lege disponere.

CAP. I.

Si quis filiumfamilias heredem instituerit, ut pater ipsius usumfructum hereditatis non habeat [27].

SAncimus [28] igitur licentiam esse & matri & aviæ, aliisque parentibus, postquam reliquerint filiis partem, quæ lege [29] debetur: quod reliquum [30] est suæ substantiæ sive in solidum voluerint, sive in partem, filio vel filiæ, nepoti vel nepti, & deinceps descendentibus donare, aut etiam per ultimam relinquere voluntatem, sub hac definitione atque conditione, si voluerint [31] *ut pater aut qui omnino eos habent in potestate, in his rebus neque usumfructum, neque quodlibet penitus habeant participium.* Hæc enim & extraneis relinquere poterant, unde nulla parentibus utilitas nasceretur. Hoc itaque non solum parentibus, sed etiam omni personæ licere præcipimus. §. 1. Res autem ita relictas sive donatas positis sub potestate personis, si quidem perfectæ [32] sint ætatis: licet [33] sub potestate sint, licentiam habeant quo volunt modo disponere. Si vero ætate minores sint: per quem perspexerit testator, aut donator, hæc gubernentur, donec illi quibus donata sunt aut relicta, ad perfectam ætatem veniant: licentiam [34] habente testatore, vel donatore, & matri & aviæ horum quibus res collatæ sunt, ipsarum rerum si voluerint gubernationem committere, licet maritis junctæ sint memoratæ mulieres: ita tamen, si & ipsæ hujusmodi gubernationem suscipere voluerint. Si vero forsan is qui relinquit, aut donat, nullum his dispensatorem ordinaverit, aut ab eo datus hujusmodi gubernationem subire noluerit, aut non potuerit, aut moriatur antequam illi perfectæ [35] fiant ætatis, tunc jubemus judicem [36] competentem curatorem fide dignum cum legitima fidejussione [37] rebus talibus ordinare, qui debeat relictam talibus personis substantiam gubernare atque custodire,

1 Hinc sumpta est Authent. *Sed neque. C. de sepulchr. violato.* 2 *Novell.* 60. *c.* 1. adde *l. ult. Cod. de sepulchro violato: l. 2. ff. de in jus vocando. l. 36. ff. de jud.* Goth. Vide Pecc. *de Jure sistendi cap.* 5. *n.* 23. S. L. 3 Solebant enim in nonum usque diem justa defunctis & μνημόσυνα persolvi, *Nov.* 133. *cap.* 3. *in fin.* Gregor. 8. ἐννάτῃ μὲν ἡμέρᾳ παρῆν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἅπασαι τῶν ἐνδόξων γυναικῶν τὸ νενομισμένον τελέσουσαι πένθος καὶ τὰ μνημόσυνα, qui mos ex paganis manavit: Dion. *in Adriano.* Πλωτίναν ἀποθανοῦσαν ἐτίμησεν ὡς ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα μελανειμονῆσαι. Augustin. *in qu. super Gen.* Nescio, utrum inveniatur, alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum 9. dierum, quod apud Latinos Novendiale appellant, unde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum servent, qui magis est in Gentilium consuetudine. Donatus *in Phormione.* In nuptiis septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere novem dies, qui parentalia concludunt, vide Cujac. *hic & cap. 6. de præscript.* Hinc Novendialis cœna apud Tacitum 6. *Annalium.* Virg. 5. *Æneidos.* Præterea si nona dies mortalibus almum Aurora extulerit. Statius Thebaïdos 6. *vers.* 238. in Archemori funere, Roscida jam novies cœlo demiserat astra Lucifer. Glossis Novendialia Ἐννατα νεκροῦ ἀγόμενα. Eodem die cœnæ funebres & epulæ fiebant. Julius Obsequens. adde Festum *in Novendiales feria.* 4 *l. 2. l. 3. ff. de in jus vocando.*
5 Actio de constituta pecunia (de qua vide §. 9. *Instit. de actionib.*) Græcis, ἐπὶ τῇ ἀντιφωνήσει ἀγωγή. 3. Harmen. 6. §. 5. 6 Vide Jul. *constit.* 107. *n.* 378.
7 Hinc sumpta est Authentica, *Si quando, Cod. de constituta.* Goth. Vide Rittershus. *part.* 2. *c.* 5. Ans. 8 Constituimus aut pro nobis aut pro alio. 9 Formulas quatuor constituendi hic observa. Satis tibi facio, Fiet tibi satis a me & ab illo, & illo, Fiet tibi satis aut a me, aut ab illo & illo, Fiet tibi satis. Prima & tertia formula constituentem in solidum obligari, secunda viriliter tantum: Quarta nullo modo obligari.
10 Impersonalis enunciatio non obligat loquentem. 11 Id est, anno 541.
12 Περὶ στρατιωτῶν *Scrimg.* de militibus *Index Reg.* 13 Fœderati qui sint, vide *cap. 1. J. hic.* 14 Id est, recipiatur in domo vel possessione alicujus privati.
15 Τοῦ μὴ τινα στρατιώτην ἢ φοιδέρατον ἐν τισὶν ἰδιωτικαῖς χρείαις ἀποσχολεῖσθαι 57. *Ecl.* 8. 16 Milites privatis negotiis occupari non debent, vide *l.* 31. *Cod. de locat.* 17 Id est, mortem. 18 Ἢ οἴκοις, ἢ δεσπόταις. *Scrimger.*
19 Hæc verba *quæ sub his sunt exactoribus, aut convictoribus*, desunt in Scrimger. editione.
20 Fœderati. *l. ult. Cod. de locat.* Julian. *const.* 108. *num.* 388. sub optionibus sive Phylarchis erant, ut Scholares sub primiceriis scholarum, milites sub magistris militum, vel ducibus, vel tribunis. Duces optionum, Phylarchi appellantur. vide quæ notavi ad *Novell.* 102. *cap.* 1. Hi ergo fœderati ad optiones suas; milites, ad numeros suos, relictis privatorum negotiis, redire jubentur, his adde, quæ dixi ad *l. 31. Cod. de locat.*
21 Ἰδίας ὀπτίονας *Scrimg.* 22 Numeri militum, optiones fœderatorum.
23 Ad præsides. 24 Id est, anno 541.
25 De divortiis & aliis capitulis, *Index Regin.* adde Jul. *const.* 208. 26 Huc refer *c. 1. J. hic.* 27 Jul. *hic, n.* 379. 28 Hinc sumpta est Authent. *Excipitur. Cod. de bonis quæ liberis.* Goth. Vid. Goed. *de verb. stipulat. cap. 7. num.* 44. Rittershus. *in exposit. Nov. part. 4. cap. 7. & part. 5. cap.* 15. Ans. 29 Liberis relinquenda est, ut minimum, legitima. 30 Potest parens uni liberorum plus aliis relinquere. 31 Ea lege ascendentes & extranei bona alicui relinquere possunt, ne ususfructus eorum patri acquiratur. 32 Id est, 25. annorum. 33 Vide quæ scripsi ad *l. 3. C. qui testam.* 34 *l. 3. §. 3. ff. de usur. l. 4. C. de confirmando tutore: l. 32. vers. similis. ff. de excus. tut.* 35 Id est, 25. annorum. 36 Vide *tit. ff. de tutoribus datis.* 37 Rem pupilli salvam fore scil.

donec

donec [1] illi ad perfectam (ſicut dictum eſt) ætatem perveniant. In illis enim caſibus legem quæ uſum [2] parentibus præbet, volumus cuſtodiri, quibus non ineſt ſpecialiter hujusmodi conditio.

CAP. II.

De eo qui in aliquo inſtrumento nominatus eſt filius [3].

AD [4] hoc autem & illud ſancire perſpeximus: ut ſi quis filium aut filiam habens de libera muliere cum qua nuptiæ conſiſtere poſſunt, dicat in inſtrumento, ſive publica ſive propria manu conſcripto, & habente ſubſcriptionem trium [5] teſtium fide dignorum, ſive in teſtamento ſive in geſtis monumentorum, *hunc aut hanc filium ſuum eſſe* [6], *aut filiam*, & non adjecerit naturalem: hujusmodi filios eſſe legitimos, & nullam aliam probationem ab iis quæri, ſed omni frui eos jure quod legitimis filiis noſtræ conferunt leges: utpote ipſo patre (ſicut dictum eſt) filios proprios eos vocante. ex hoc enim & cum eorum matre monſtratur legitimum habuiſſe matrimonium: ut neque ab ea pro nuptiarum fide alia probatio requiratur. Si autem pater ex ipſa muliere multos filios habens, uni ex eis teſtimonium quolibet ex prædictis præbuerit modis: ſufficere ex eadem muliere natis, ad legitimorum jura patris teſtimonium uni datum.

CAP. III.

De muliere quæ ſine dotalibus inſtrumentis nupſit [7].

HOc quoque præſenti conſtitutioni perſpeximus adjiciendum: ut ſi quis ex non ſcripto per affectum nuptialem uxorem acceperit, & ex ea filios procreaverit: ſoluto autem matrimonio contingat eum etiam aliam ducere conjugem cum dotalibus inſtrumentis, & ex ea ſimiliter filios procreare, nullum circa paternam hereditatem aliis filiis ex indotata [8] conjuge natis præjudicium fieri: ſed cum aliis filiis ex ſecunda natis uxore, quæ cum dotalibus inſtrumentis copulata eſt, ad patris etiam illos hereditatem vocari, cum etiam ex ſolo affectu poſſit conſiſtere matrimonium: quod ſimiliter valere volumus, etiam ſi prius quidem cum dotalibus inſtrumentis jungatur aliquis uxori, poſt illam vero alteram ducat ſolo nuptiali affectu.

CAP. IV.

De nuptiis [9] *illuſtrium, ut cum dotalibus inſtrumentis fiant.*

QUia [10] vero legem [11] dudum protulimus jubentem aut dotalia fieri documenta, aut alias probationes procedere factas apud eccleſiæ defenſores, per quas nuptias competat confirmari, aut certe ſacramenta præberi: in præſenti perſpeximus melius diſponere ea quæ de his pridem ſancita ſunt. Et propterea jubemus eos [12] qui maximis dignitatibus decorati ſunt, usque [13] ad illuſtres, non aliter nuptias celebrare, niſi dotalia ſcribantur inſtrumenta: niſi tamen aliquis antequam mereretur hujusmodi dignitates, ex affectu ſolo duxit uxorem. Tales [14] enim nuptias ante dignitates factas, & poſt dignitates, legitimas manere præcipimus, & ex his natos legitimos eſſe filios. Poſtquam vero honorati fuerint aliqui hujusmodi dignitatibus: non aliter ducere uxores, niſi cum dotalibus inſtrumentis. Hanc autem legis ſubtilitatem concedimus [15] ſubjectis noſtræ reipublicæ Barbaris [16], licet dignitatibus hujusmodi decorati ſint, ut etiam ſub affectu [17] poſſint ipſi volentes contrahere nuptias. Reliquos autem omnes præter eos qui maximis (ſicut dictum eſt) dignitatibus decorati ſunt, cujuslibet ſint dignitatis, aut militiæ, aut ſtudii, ſi quidem voluerint, aut potuerint, non prohibemus eos cum dotalibus inſtrumentis ducere uxores. Si autem etiam hoc non cuſtodierint, & ex ſolo [18] affectu celebratas nuptias firmas eſſe ſancimus, & ex eis natos, legitimos eſſe filios jubemus.

CAP. V.

Ut cum matrimonium eſt ſine dote, & conjunx ſuperſtes inops, mortui quartam [19] *partem accipiat.*

QUia [20] vero legem [21] dudum poſuimus præcipientem, *Ut ſi quis uxorem aliquando ſine dotalibus acceperit, cum affectu ſolum nuptiali, & hanc ſine cauſa legibus agnita projecerit* [22]*: accipere eam quartam* [23] *partem ſubſtantiæ ejus.* & aliam [24] poſt hanc fecimus legem decernentem: *ſi quis indotatam uxorem per affectum ſolum acceperit, & usque ad mortem cum ea vivens, præmoriatur, accipere ſimiliter & eam quartam illius ſubſtantiæ portionem: ita tamen, ut non tranſcendat hoc centum* [25] *librarum auri quantitatem.* In præſenti melius utramque legem diſponentes, ſancimus in utroque caſu ex talibus matrimoniis natos filios legitimos eſſe, & ad paternam vocari hereditatem: uxorem autem ex utroque horum caſuum, ſiquidem usque ad tres habuerit filios ejus vir ſive ex ea, ſive ex alio matrimonio, quartam partem ex ſubſtantia viri accipere. Si autem amplius fuerint filii, tantum in utroque ſimiliter caſu accipere jubemus mulierem quantum uni competit filiorum: ita quippe, ut uſum ſolum [26] in talibus rebus mulier habeat: dominium autem illis filiis ſervetur, quos ex ipſis nuptiis habuerit. Si vero talis mulier filios ex eo non habuerit, jubemus etiam dominii jure habere eam res, quas ex viri facultatibus ad eam venire per præſentem juſſimus legem. Quæ tamen irrationabiliter [27] excluſa [28] eſt: in ipſo tempore expulſionis partem jubemus accipere, quæ continetur hac lege. Virum etiam in talibus caſibus quartam, ſecundum priorem noſtram legem, ex ſubſtantia mulieris accipere, modis omnibus prohibemus.

CAP. VI.

De Leoniana [29] *& Conſtantiniana conſtitutione* [30].

ILlo indubitanter obſervando, ut Leonis piæ memoriæ conſtitutio [31] in omnibus aliis caſibus qui non continentur præſenti lege, propriam habeat fortitudinem. Conſtantini vero piæ memoriæ legem [32] ad Gregorium ſcriptam, & ſuper ea factam interpretationem a Martiano [33] piæ memoriæ, per quam mulierum conjunctiones (quas Conſtantini lex [34] abjectas vocavit) ad quosdam dignitatibus decoratos prohibentur, nullo penitus modo valere permittimus: ſed licentiam [35] volentibus præbemus, etſi quibuslibet magnis dignitatibus decorentur, hujusmodi mulieres cum dotalibus inſtrumentis ſibimet copulare. Reliqui vero citra eos qui majoribus dignitatibus decorati ſunt, licentiam habeant hujusmodi mulieres accipere, ſive ſcripto voluerint, ſive ſolo affectu nuptiali: ſi tamen liberæ ſint, & cum quibus liceat nuptias celebrare.

CAP. VII.

Soluto per repudium matrimonio quomodo & [36] *apud quem liberi alantur* [37].

ILlud [38] quoque diſponendum eſſe perſpeximus, ut ſi quando inter maritum & uxorem nuptias ſolvi contigerit: ex hujusmodi nati filii, nullo modo lædantur ex ſeparatione nuptiarum, ſed ad parentum hereditatem vocentur, ex patris ſubſtantia indubitanter alendi. Et ſi [39] quidem pater occaſionem [40] ſeparationis præbeat, & mater ad ſecundas non venerit nuptias: apud [41] matrem nutriantur, expenſas patre præbente. Si vero per cauſam matris oſtendatur ſolutum matrimonium: tunc apud patrem maneant filii, & alantur. Si autem contigerit patrem quidem minus idoneum eſſe, matrem [42] vero locupletem: apud eam pauperes filios manere & ab ea nutriri jubemus. Quemadmodum [43] enim filii [44] locupletes coguntur matrem egentem alere: ita juſtum eſſe decernimus & a [45] matre locuplete filios paſci. Quod autem de alenda matre, & filiis indigentibus definivimus, hoc quoque in omnibus aſcendentibus deſcendentibusque perſonis utriusque naturæ valere præcipimus.

CAP. VIII.

De juſtis [46] *divortiorum cauſis marito permiſſis* [47].

QUia [48] vero plurimas in veteribus & noſtris legibus invenimus cauſas, ex quibus facile nuptiarum ſolutiones fiunt: ea cauſa perſpeximus ex his abſcindere aliquas, quæ nobis indignæ ad ſolvendas nuptias viſæ ſunt: & eas ſolummodo nominatim præſenti inferere legi, pro quibus rationabiliter poteſt ſive vir ſive mulier repudium mittere. Nunc autem cauſas ex quibus maritus repudium mittere ſine periculo poteſt, & dotem [49] uxoris lucrari, ſervato in ea dominio in eodem matrimonio filiis aut filiabus, quibus non extantibus, frui etiam proprietate: has eſſe decernimus. §. 1. Si [50] contra imperium [51] cogitantibus aliquibus conſcia eſt mulier, aut etiam viro ſuo non indicet [52]. Si autem vir hoc a muliere denunciatum tacuerit, liceat mulieri per quancunque perſonam hoc declarare imperio: ut vir nullam ex hac cauſa repudii inveniat occaſionem. §. 2. Si de adulterio maritus putaverit poſſe ſuam uxorem convinci: oportet virum prius [53] inſcribere [54] mulierem, aut etiam adulterum: & ſi hujusmodi accuſatio verax eſſe oſtenditur, tunc [55] repudio miſſo habere virum ſuper ante nuptias donationem, etiam dotem: & [56] ad hoc, ſi filios non habeat, tantum accipere ex alia uxoris ſubſtantia, quantum dotis tertia pars eſſe cognoſcitur: ut ejus proprietati & dos, & a nobis definita pœ-

1 Major 25. ann. in cura eſſe deſinit. 2 Uſumfructum Jul. *hic.* 3 Jul. *hic*, *n.* 380. 4 Hinc ſumpta eſt Auth. *Si quis liber C. de natur. lib.* 5 Inſtrumentum patris manu ſcriptum, ſubſcriptionem trium teſtium habens, pro filio fidem facit. 6 Juſta uxor videtur, cujus liberos in inſtrumento publico, vel privato, tribus teſtibus munito, vel in teſtamento, vel apud acta, filios tuos nominaveris, unde poſſis colligere, adoptione filios ſuos fieri, niſi plus aliquanto dare libuerit nominationi, quam adoptioni. vide quæ dixi ad *Nov.* 89. *c.* 11. adde *l.* 6. *l.* 7. *C. de nat. lib. Novell.* 74. *cap.* 2. *in fin.* 7 Et de filiis ex tali matrimonio natis, Jul. *conſt.* 381. 8 Indotatæ uxoris liberi cum dotatæ liberis æqualiter ſuccedunt, ut ita exæquentur liberi primarum & ſecundarum nuptiarum, licet non in utriſque intervenerint dotalia inſtrumenta. 9 Jul. *hic*, *n.* 382. 10 Hinc ſumpta eſt Auth. *Maximis. C. de nupt.* & Auth. *Sed novo jure. Cod. de nat. lib.* 11 *Nov.* 89. *c.* 8. 12 Nota, quando & quorum in nuptiis, exigantur nuptialia inſtrumenta. 13 Μέχρι ἰλλουστρίων Græci *hic*, μέχρι καὶ τῶν προτοστατῶν. 4. Harm. 4. §. 16. περὶ ἀξιωματικῶν. 14 Sine inſtrumentis. 15 Extranei melius tractantur. Non ita [illegible] agitur cum extraneis incolis: quam cum civibus ac vere ſubditis. 16 Puta Gothis, Vandalis & ſimilibus, qui frequentes in comitatu & aula Juſtiniani fuere. 17 Sine titulo ſcil. 18 Citra inſtrumenta ſcil. & ita hac conſtitutione confirmantur leges, quæ ſanciunt, nuptias contrahi ſolo affectu, juxta *Novell* 22. *cap.* 3. ſolos illuſtres Romanos excipit, ut & *Novell.* 74. Emendatur hic quoque *Nov.* 74. *cap.* 4 §. 1. qua non illuſtres cogebantur profiteri nuptias apud epiſcopum, exceptis ſervis, militibus, agricolis & abjectis perſonis. 19 *Nov.* 53. *c.* 6. *Nov. Leon.* 106. & 5. Harm. 8. § 94. 95. 20 Hinc ſumpta eſt Auth. *Præterea. C. unde vir & uxor.* 21 *Nov* 53. *c.* 6. 22 Id eſt, ab ea diverterit. 23 V. Jul. *hic*, *n.* 382. *Nov* 22 *c.* 18. *Nov.* 53. *c.* 6. *Novell.* 74. *c.* 5. *Nov.* 134. *in fin. l.* 11. *Cod. de repud.* 24 *Nov.* 74. *c.* 5. 25 Dotis maximæ quantitas quæ fuerit veteribus, *Novell.* 22 *c.* 18. 26 Hoc abrogatur *Novell. Leon.* 106. 27 Sine juſta cauſa. 28 Repudiata. 29 Jul. *hic*, *n.* 383. 30 Viles perſonæ illuſtribus poſſunt nubere. 31 Lex 9. *C. de pactis conventis* hic confirmatur. 32 *l.* 1. *C. de nat. lib.* hic abrogatur. 33 Martiani Novella *de matrimonio Senatorum*, hic abrogatur. 34 *l.* 7. *C. de inceſt.* 35 Viles mulieres duci poſſunt a viris non poſitis in magna dignitate, dotalibus etiam inſtrumentis non confectis, & ab aliis magna dignitate præditis, ſi tamen dotalia inſtrumenta componantur, & ita hodie ſenator libertinam ducere, ſenatoris filia liberto nubere poteſt, abrogatis *l.* 16. *pr. l.* 23. 42. *in fin. l.* 44. *ff. de ritu nupt.* quin quæ palam quæſtum corporis faciunt, duci poſſunt ab illuſtribus, abrogata *l.* 41. *ff de ritu. l.* 7. *C de inceſtis*: Eſtque hæc Novella plenior *Novell.* 78. *cap.* 3. quæ in nuptiis libertinæ abſciſſe requirebat nuptialia inſtrumenta: huc refer *l. ult. Cod. de agricol.* 36 *Nov.* 98 *c.* 2. 37 Vid. Jul. *hic*, *num.* 184. 38 Hinc ſumpta eſt Auth. *Si pater. C. divortio facto, apud quem liberi morari vel educari debeant*: adde Harmen. 7. §. 4. 39 Olim erat poſitum in judicum poteſtate, ſtatuere, apud quem educarentur, *l. un. C. divortio facto.* 40 Pœna occaſionem præbentis injuſto divortio. 41 Apud matrem potius, quam apud patrem liberi aluntur, *l.* 1. §. 3. *ff. de lib. exhib.* 42 *l.* 3. §. 5. *ff. de lib. exhib.* 43 Argumentum a relatis, vid. *l.* 41. *ff. de reg. jur.* 44 Eſt enim iniquum, matrem egere, cum filius ſit in facultatibus *l.* 5 § 13. *ff. de agnoſcen l. liber.* 45 *d. l.* 5. 46 De repudiis a marito mittendis Jul *hic*, *num* 355 47 Vid. *Nov.* 22. *cap.* 15. & 4. *Harm.* 12. An propter furorem dirimatur matrimonium, vid. *Novell. Leon.* 111. 112. 48 Hinc ſumpta eſt Auth. *Sed novo jure Cod. ad l. Jul. de adult.* Goth. Vid. Rittershuſ. *part.* 4. *cap.* 8. *n.* 7. Anſ. 49 Adultera uxore, dotis proprietatem maritus lucratur, ſi uxori nulli ſint liberi: ſi ei liberi ſint, ſolum uſumfructum, *ut hic.* Quid ſi adulterium in ſecundo matrimonio ſit commiſſum? maritus nihil percipiet in dotalibus bonis prioris matrimonii. Cur? proprietas eorum ad prioris matrimonii liberos pertinet, *l.* 6. *C. de ſecund. nupt.* Ideoque hoc caſu marito [illegible] dotem ſecundi matrimonii dabatur, vid. Pap. 22 *arreſt.* 9. *n.* 5. Quid ſi [illegible] ſecundo marito ſolam dotem prioris matrimonii & nihil plus attulit? Putat Papo [illegible] virilem marito adjudicari in hujusmodi dote. Num uſufructu ſolo, an vero & proprietate? prior ſententia magis probanda, ut quod vero patri adverſus liberos denegatur, *ut hic*: hoc multo magis extraneo ſeu vitrico denegetur. Videtur tamen huic parti quodammodo derogari per *Nov.* 134 *cap.* 10. quæ vult, adulteratam detrudi in monaſterium ejusque liberis beſſem, quatuor reliquas uncias monaſterio adquiri: quod ſi aſcendentes habeat, vult beſſem monaſterio, reliquas quatuor uncias aſcendentibus addici, ſin vero nulli ſint ei liberi vel aſcendentes, totum aſſem monaſterio adjudicari, adde *Novell. Leonis* 32. 50 Repudiorum cauſas obſerva. 51 Repudiare vir uxorem poteſt propter crimen majeſtatis, & e contra *cap.* 9. *infr. hic.* 4. Harm. 12 *cap.* περὶ αἰτίας τῆς διαλύσεως τῆς γυναικός. in eandem, idem ob crimen, teſtis etiam maritus eſſe poteſt, & e contra, 1. Harm. 6. *cap.* περὶ κεκωλυμένων. 52 Crimen eſt majeſtatis, reos majeſtatis non indicare. Interdum non indicare, eſt delictum, *ut hic & verſ. Si quolibet mod. infr. & cap.* 9. *infr. & l.* 5. §. 6. *Cod. ad leg. Jul. majeſt. l.* 1. *Cod. de falſa moneta. leg. ult. Cod. de malefic. l.* 2. *ff. ad l. Pomp de parricid.* facit *l.* 46. §. 8. *ff. de furtis*: & ſcientia delicti contrahendi punitur, *l.* 6. *l.* 7 *ff ad l. Pomp. de parric.* quin & is, qui potuit prohibere, nec prohibuit, *l.* 9. §. 1. *ff. ad l. Corn. de falſis. l.* 50. *ff. de reg. jur.* adde Bellovilan 2. *pract.* 6. *n.* 30. 53 Ordinem accuſandi de adulterio obſerva. 54 6. Harm. 2. & ita abrogatur pars leg. 30. *Cod. ad l. Jul. de adult.* 55 Pœnæ adulteræ. 56 Adulteræ uxoris maritus non tantum dotem lucratur, ſi ex ea non ſuſceperit liberos, ſed etiam in aliis ejus bonis tantum lucratur, quantum tertia pars dotis fuerit: lucratur, inquam, ea omnia etiam proprietate. Quid ſi liberos ex ea ſuſcepit? ſolam dotem lucratur, quam etiam filiis ex eo matrimonio ſuſceptis ſervare cogitur.

na applicetur. Si enim filios habuerit ex eodem matrimonio, jubemus etiam dotem (secundum quod de hoc censent leges) aliamque mulieris substantiam filiis conservari: & ita adulterum legitime convictum, una cum uxore puniri: & si quidem habeat uxorem adulter [1], accipere eam & dotem propriam & propter nuptias donationem, & si filios habeat, solo usu mulier fruatur donationis, proprietate secundum leges filiis servanda, aliam vero mariti substantiam ejus filiis ex nostra largitate donamus. filiis autem non existentibus, antenuptialis quidem donationis proprietatem mulieri competere sancimus: aliam vero mariti substantiam omnem fisco [2] secundum [3] antiquas applicamus leges.

§. 3. Si quolibet modo mulier vitæ viri fuerit insidiata: aut aliis hoc facientibus consentiens viro non [4] indicaverit. §. 4. Si cum viris extraneis [5] nolente marito convivatur, aut cum eis lavatur [6].

§. 5. Si nolente viro foris [7] domum manserit, nisi forsan apud proprios [8] parentes. §. 6. Si Circensibus [9] aut theatris aut amphitheatris interfuerit ad spectandum, ignorante aut prohibente viro.

§. 7. Si vero contigerit aliquem citra [10] unam prædictarum causarum uxorem suam a domo propria expellere, & illa non habens parentes apud quos possit manere, ex necessitate foris habitet nocte: jubemus nullam esse marito licentiam propter causam hanc repudium mittere uxori, eo [11] quod ipse hujus rei auctor existat.

CAP. IX.

De justis [12] divortii causis mulieri [13] concessis.

Causas [14] autem pro quibus rationabiliter potest viro a muliere mitti repudium, ex quibus potest & dotem recipere, & propter nuptias donationem exigere, similiter filiis servanda donationis proprietate, aut, filiis non extantibus, habere etiam hujusmodi dominium, has esse solas disponimus. §. 1. Si contra [15] imperium aut ipse cogitaverit aliquid, aut cogitantibus conscius non [16] indicaverit imperio, aut per se aut per quancunque personam. §. 2. Si quolibet modo vir insidiatus fuerit vitæ mulieris, aut aliis hoc volentibus sciens non manifestaverit uxori, & studuerit secundum leges ulcisci [17].

§. 3. Si maritus uxoris castitati insidiatus [18], aliis etiam eam adulterandam tentaverit tradere. §. 4. Si vir de adulterio inscripserit uxorem & adulterium non [19] probaverit, licere mulieri volenti, etiam pro hac causa repudium destinare viro, & recipere quidem propriam dotem, lucrari autem & antenuptialem donationem: & pro hujusmodi calumnia, si filios non habuerit ex eodem matrimonio, tantum secundum proprietatem accipere mulierem ex alia viri substantia, quantum antenuptialis donationis tertia pars esse cognoscitur. Si autem filios habuerit, jubemus omnem viri substantiam filiis conservari: firmis manentibus, quæ de antenuptiali donatione aliis legibus continentur: ita tamen, ut etiam propter illatam adulterii accusationem & non probatam, illis quoque maritus subdatur suppliciis, quæ esset passura mulier, si hujusmodi fuisset accusatio comprobata. §. 5. Si quis in ea domo in qua cum sua conjuge commanet, contemnens eam, cum alia inveniatur [20] in ea domo manens: aut in eadem civitate degens, in alia domo cum alia muliere frequenter manere convincitur, & semel & secundo [21] culpatus, aut per suos, aut per mulieris parentes: aut per alias aliquas fide dignas personas hujusmodi luxuria non abstinuerit: licere mulieri pro hac causa solvere matrimonium, & recipere datam dotem, & antenuptialem donationem, & pro tali injuria tertiam partem æstimationis, quam antenuptialis facit donatio, ex ejus substantia percipere: ita tamen ut si filios habuerit, usu solo mulier potiatur rerum, quas ex antenuptiali donatione, & pœna tertiæ portionis, mariti substantiæ acceperit, dominio communibus filiis conservando. Si autem filios non habuerit ex eodem matrimonio, habere eam talium rerum etiam proprietatem præcipimus.

CAP. X.

Ut non liceat consensu matrimonium dissolvere, nisi ex causa probabili [22].

Quia [23] vero ex consensu aliqui [24] usque ad præsens alterna matrimonia solvebant, hoc de cætero fieri nullo sinimus modo, nisi forte quidam castitatis concupiscentia hoc fecerint. Si autem hujusmodi personæ filios habuerint: tam dotem quam antenuptialem donationem eorum filiis conservari disponimus. Si quis autem horum aut maritus forsan aut uxor, postquam propter castitatem ex consensu solverit matrimonium, inveniatur alias contrahens nuptias, aut luxuriose vivens: jubemus, si quidem (sicuti dictum est [25]) filii fuerint ex memorato conjugio, super dotem & propter nuptias donationem, eis tradi & proprietatem pene substantiæ illius quæ convincitur deliquisse personæ. Si vero filii minoris sint ætatis: gubernari eos & pasci ab illo parente præcipimus, qui nihil præsenti legi contrarium egerit. Si autem ambo parentes in hujusmodi vitium [26] incidant, tunc utriusque parentis substantiam filiis applicari: dispensatorem [27] autem eis, qui in minori sunt ætate constituti ordinari providentia competentis judicis & aliorum quibus hæc ex nostris legibus sunt commissa. Si autem filii non sint, utriusque personæ substantiam fisci rationibus applicari [28], & eos qui talia deliquerunt legitimis subdi suppliciis. Aliter enim separationem matrimoniorum fieri ex consensu, nulla ratione permittimus.

CAP. XI.

Quod tempus exspectare maritum in expeditione [29] degentem debeat mulier.

Quod [30] autem a nobis sancitum est [31] de iis qui in expeditionibus sunt & in militiis constituti, sive milites sint, sive fœderati [32], sive scholares, sive alii quidam sub alia quacunque militia armata constituti: melius ordinare perspeximus, & jubemus, quantoscunque [33] annos in expeditione manserint, sustinere eorum uxores: licet nec literas nec responsum aliquod a suis maritis susceperint. Si qua vero ex hujusmodi mulieribus suum maritum audierit [34] esse mortuum, neque tunc ad alias eam venire nuptias sinimus, nisi prius accesserit mulier aut per se aut per suos parentes, aut per aliam quamcunque personam, ad priores numeri [35] chartularios, in quo hujusmodi maritus militabat: & eos, seu tribunum (si tamen adest) interrogaverit, si pro veritate mortuus est ejus conjux: ut illi sacris Evangeliis propositis sub gestis monumentorum deponant, si pro veritate vir mortuus est. Et postquam hæc gesta monumentorum confecta mulier pro suo testimonio perceperit, etiam post hoc jubemus manere eam per unius anni spatium, ut etiam post hunc decursum liceat legitimas contrahere nuptias. Si autem præter hanc observationem mulier præsumpserit ad aliud venire matrimonium: & ipsa, & qui ducit eam uxorem, velut adulteri puniantur. Si autem qui sub gestis monumentorum cum jurejurando testati sunt, convincantur etiam falsum postea deposuisse testimonium: ipsi quidem militia denudati, decem auri librarum pœnam compellantur exolvere illi quem mentiti [36] sunt mortuum esse: ipse vero licentiam habeat, si voluerit, suam [37] uxorem recipere. Si vero scholaris fuerit ille de cujus morte dubitatio est, a primis scholæ & actuario: si autem fœderatus, ab optione ejus memoratam depositionem accipere ejus uxorem, his observandis, & circa alios omnes, qui in armata militia referuntur.

CAP. XII.

Ex quibus [38] causis matrimonium sine pœna solvatur [39].

Prædictis itaque causis prospeximus etiam has nominatim adjicere, ex quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est, de iis qui [40] non potuerunt [41] ab initio nuptiarum misceri suis uxoribus, & quæ per naturam viris concessa sunt, agere: insuper de iis viris ac fœminis, qui consistente matrimonio sanctimonialem [42] conversationem & monasterii habitationem elegerint, & de iis personis quæ in captivitate [43] aliquanto tempore detinentur: in his enim tribus casibus quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsenti nostra lege continentur, solas sufficere jubemus ad transactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas autem omnes vacare præcipimus, nullamque aliam causam citra eas quæ nominatim insertæ sunt huic legi posse solvere legitimum matrimonium, sive nostris sive veteribus legibus continentur.

1 Pœna adulteri mariti. Adulter autem dicitur, non qui uxori fidem semel aut secundo fallit, *cap. 9. infr. hic.* sed qui cum alterius uxore rem habuit, *ut hic.*
2 Adulteri bona olim confiscabantur. *Novell.* 134. *cap. ult.* 4. Harm. 12. *d. loco*, & 6. *tit.* 2. 3 *d. cap. ult.* 4 De delicto non indicantis, dixi *supr. hoc cap.*
5 Extraneorum voce num etiam intelligemus ejus agnatos & cognatos proximos?
6 Si uxor invito marito cum masculis extraneis convivatur aut lavat, repudiari potest. vid. *Nov.* 22. *c.* 15. §. 2. 7 *Nov. Leon.* 31. 8 Apud quos nihil injustæ suspicionis esse potest, & ita, nolente etiam viro, potest uxor impune extra domum mariti apud parentes manere. 9 Ludis scilicet. 10 Omittit causam exheredationis, cujus fit mentio *Nov. Leon.* 30. 31. 11 Nemo potest id punire, cujus admittendi causa fuerit, *l.* 13. §. 5. *ff. ad l. Jul. de adult.* 12 De repudiis, vid. *Nov.* 22. *c.* 15. 13 *Nov.* 22. *c.* 15. §. 1. & 4. Harm. 12. *cap.* αἱ αἰτίαι τοῦ ἀνδρός. & Jul. *const.* 168. *num.* 386. 14 Hinc sumpta est Authentica, *Sed novo. Cod. de repud.* 15 Uxor virum majestatis reum deferre potest, & in eum testis esse, 1. Harm. 6. *cap.* περὶ κεκωλυμένων. 16 *d. c.* 15. *supr. hic.* 17 Maritus injuriam uxoris tenetur propulsare: uxores enim a maritis defendi jus est. §. 2. *in fin. Inst. de injur.* 18 Si maritus lenocinium uxoris procuravit, divertere ab eo uxor potest. 19 Maritus falso uxorem de adulterio impune non accusat.
20 Quod maxime castas uxores exasperat. *Novell.* 22 *cap.* 15. §. 1. 21 Non temere a marito scortatore uxor potest discedere & ideo bina saltem admonitio prius requiritur. Ex hoc loco posse colligi puto, eum proprie non esse adulterum, qui cum muliere soluta rem habet, *ut hic*, sed eum tantum, qui cum alterius uxore, *ut cap.* 8. *supr hic.* Priori resipiscenti pœna non infertur, *ut hic:* sed neque capitalis pœna hic statuitur. Posterioris pœna capitalis est. *Nov.* 134. *c.* 10. 22 Jul. *hic n.* 387. 23 Hinc sumpta est Authent. *Quod hodie. C. de repud.* 24 Et ita abrogatur lex 60. *ff de donationibus inter virum*, lex 9. *Cod. de repud.* & *Novell.* 22. *cap.* 4. quibus licuit mutuo consensu matrimonium dissolvere. Verum hæc Novella postea abrogatur per Novellam 140. *c.* 1. qua repudium fieri mutuo consensu permittitur. 25 *Cap.* 8. *c.* 9. §. *hic.*
26 Ut scilicet scortentur. Quid si nuptias redintegrant? aliud dixeris. 27 Casum observa, quo parentibus adimuntur bona, ut eorum liberis dentur, ipsis liberis dispensatore seu curatore constituto. 28 Pœnam scortantium post matrimonium castitatis causa solutum observa. 29 De uxoribus militum, vid. Jul. *num.* 388.
30 Hinc sumpta est Authentica, *Hodie. Cod. de repud.* 31 *Nov.* 22. *c.* 14.
32 Fœderati & scholares qui essent, diximus *Novell.* 116. *cap.* 1. 33 Lege Constantini, uxor, si quadriennio nullum sospitatis mariti indicium accepisset, certa solennitate præeunte poterat impune nubere *l.* 7. *C. de repud.* lege Justiniani quadriennium Constantini ad decennium prorogatum fuit, *Novell.* 22. *cap.* 14. quod decennium hic in incertum tempus mutatur. 34 Ob quantumvis longam absentiam mariti, uxor alteri nubere non potest, nisi audiverit eum certo mortuum, *ut hic.* unde, vel qua causæ cognitione habita, petenda sit hujusmodi certitudo, *ut* §. *hic.* 35 Chartularii numerorum militum in acta referebant omnia militantium, & qui eorum essent mortui, *ut hic.* 36 Pœna mentientis, aliquem mortuum esse. 37 Eadem verba leguntur in Auth. *Hodie uxor. C. de repud. Nov. Leon.* 33. Porro cum hæc quæstio, de redintegratione matrimonii, sit utilis his, qui in foro Ecclesiastico & consistoriis versantur, & de ea paucis abhinc annis fuerim rogatus, cum forte Titius aliquis post 30. annum ad uxorem rediisset, visum est ea de re aliquid hic dicere. Primum illud sit, hodie non licere uxori (dic idem in marito) propter quantumvis longam mariti absentiam (rejecto quadriennio Constantini *l.* 7. *Cod. de repud.* & biennio Justiniani *Nov.* 22. *c.* 6) alteri prius nubere, quam de morte penitus certior facta fuerit, *ut hic.* Secundum ex *cap.* 44. *extra. de sent. excommun.* Mulierem vere comperta prioris mariti absentis sospitate marito secundo præsenti debitam conjugii fidem præstare impune posse, præsertim si maritus secundus eam exigat: sive aliud, si rumor incertus sospitatis prioris [illegible] fuerit, ne alioquin vel contra legem conjugii, vel contra conscientiam offensæ committantur. Tertium, priori marito reverso, jus esse uxorem suam recipiendi, *ut hic.* Quam sententiam usus antiquus & Leo Pontifex 34 *quæst.* 1. *can. per bellicam*, confirmavit, dignitate nuptiarum motus, quæ Deum autorem & vitam individuam continent. Movetur eo amplius, quod res absentium & captivorum usucaptæ vel non utendo amissæ, postea reversis, magistratus beneficio restituantur *l.* 1. *ff ex quib. caus. major.* Æquissimum esse, ut si jus id in rebus inanimatis admittatur, idem quoque inter animata & quidem ratione prædita, probetur. Jubet itaque uxorem marito restitui, idque fidem olim datam exposcere; ad opprobrium enim malæ voluntatis non trahendum quod conditio necessitatis & captivitatis extorserit. Id ipsum (usu invalescente) confirmavit Innoc. *c. ursa. q.* 34. *c.* 12. Lucius Tertius quoque *in epist. ad captivos seu in c. dominus, extra. de secundis nuptiis.* in eadem etiam sententia est, adeo ut si mulier posteriorem præferat, adulterium committat. Sic error verum matrimonium vitiare non poterit *arg. l.* 6. §. 1. *ff. de off. præsid.* Est & illud elegans, quod Alexander 3. *in c. Lator* 7. *extra. de sent. & re judicata.* & ibidem interpretes docent, sententiam latam adversus matrimonium nunquam in rem judicatam transire: ideoque semper revocandam, quoties de errore constiterit. Dices, si jus ita sit, consequens esse, ut intermedio tempore uxor adulterium commiserit, & suscepti ex hujusmodi copulatione liberi sint illegitimi? Sed collectio hæc vitiosa est, *l.* 11. §. 12 *ff ad l Jul. de adult.* Putativum enim matrimonium ad legitimationem filiorum prodesse dicitur *l.* 4. *C. de incestis* & errori communi, opinioni, *l.* 2. *C. si servus aut libertus* 10. *tit.* 32. necessitati, & utilitati publicæ aliquid indulgeri æquum est, & usitatum, ut ex iis causis gesta bona fide ac simplicitate summa teneant. Vid. quæ notavi ad *l.* 3. *ff. de off. prætor. l.* 3. *ff. de SC. Macedon.* etiam si status posterioris mariti redeat ad causam extranei & non mariti, *arg. l.* 11. *l.* 35. *C de liberali.* 38 Dic ex tribus. 39 Vid. Jul. *const.* 108. *cap.* 189.
40 Vid. *Nov.* 22. *c.* 6. *l.* 10. *C. de repud.* 41 Impedimentum potest esse vel in viro, *ut hic:* vel in uxore, *l.* 14. §. 7. *ff. de adultio* 42 *Novell.* 22. *cap.* 5. *Novell.* 123. *cap.* 39. *l.* 60. §. 1. *ff. de donat. int. vir. l.* 53. *in fin. l.* 56. *C. de episc.*
43 Vid. *c. dominus. extra. de secund. nupt. Novell.* 22. *c.* 7.

CAP. XIII.

Si [1] mulier sine justa causa marito suo repudium miserit [2].

QUia vero quædam mulieres inhoneste volentes vivere, festinant propria matrimonia solvere: sancimus si quando mulier citra aliquam prædictarum a nobis causarum voluerit matrimonium solvere, licentiam quidem eam non habere hoc agere: si vero permanserit in hujusmodi impia voluntate, & repudium marito transmiserit: jubemus [3] dotem quidem viro dari, communibus filiis secundum legem servandam: si autem filios non habuerit, lucrum fieri marito, mulierem vero periculo judicis negotium audientis tradi episcopo civitatis, in qua communiter domicilium habuerint, quatenus illius providentia in [4] monasterium ipsa mittatur, ut quoad vixerit, debeat ibi consistere: & si quidem filios habuerit hujusmodi mulier, duas partes propriæ ejus substantiæ dare filiis: tertiam vero monasterio [5] in quod mittitur, applicare jure proprietatis. Si vero filios non habuerit, sint autem ei parentes: duas partes quidem ipsius substantiæ monasterio præberi ubi mittitur, tertiam vero partem illius parentibus dari: nisi tamen sub potestate eam habentes, irrationabili repudio consenserunt [6]: in hoc enim consentientes, nihil eos penitus ex substantia filiæ habere permittimus: sed hæc omnia venerabili monasterio volumus applicari. Porro neque filiis, neque parentibus existentibus ei omnem similiter ejus substantiam competere monasterio. Si vero judex qui negotium examinat, hoc non fecerit, id est, tradiderit in hoc deprehensam civitatis episcopo, ut debeat in [7] monasterium mitti: siquidem in hac felicissima civitate sit judex, ipse quidem vigintiquinque librarum auri pœnam exigatur: officium autem ejus alias decem. Si vero in provincia sit hujusmodi judex, & non egerit quæ nobis in hac jussa sunt, decem librarum auri persolvat pœnam, & officium ejus alias quinque. Si vero judex fuerit non [8] habens cingulum, ipse quidem pœnam decem librarum auri exigatur, ministrantes autem ei quinque, quatenus multa quæ hinc accedit a memoratis personis, per comitem [9] rerum privatarum, & palatinorum scholam exigatur: & nostro assignetur ærario. Si [10] autem & vir circa mulierem transigere [11] studuerit matrimonium, & irrationabiliter [12] repudium destinarit: jubemus reddere quidem eum, quam susceperit dotem una cum sponsalitia largitate, & tantum ex alia ejus substantia præberi mulieri, quantum tertiam partem sponsalitiæ faciat lagitatis: & si quidem ei filii sunt, solum usum & antenuptialis donationis, & a nobis additæ tertiæ partis mulierem habere: proprietatem vero filiis conservare, filiis autem non existentibus, habere mulierem super [13] usum in ipsis rebus etiam proprietatem, & prædictas quidem dispositiones dissolutis rationabiliter aut etiam irrationabiliter nuptiis ordinamus: & omnia de memoratis casibus secundum hanc nostram constitutionem judicari & decidi decernimus.

CAP. XIV.

Si quis uxorem suam flagellis castigaverit [14].

SI quis autem propriam uxorem flagellis [15] aut fustibus [16] cæciderit sine aliqua causarum, quas contra uxores ad matrimonii solutionem sufficere jussimus, matrimonii quidem solutionem ex hoc fieri nolumus [17]: virum autem qui monstratur sine hujusmodi causa vel flagellis vel fustibus cæcidisse uxorem suam, tantum [18] pro hujusmodi injuria ex alia sua dare substantia uxori etiam constante matrimonio, quantum tertia pars antenuptialis facit largitatis.

CAP. XV.

Si quis suspicatus fuerit de aliquo, velle eum pudori uxoris suæ illudere [19].

HIs [20] quoque etiam illud adjicimus, ut si quis forsan suspicatur aliquem velle suæ uxoris illudere castitati, & *contestationes ei ex scripto [21] tres destinaverit*, habentes testimonia trium virorum fide dignorum, & post has tres ex scripto contestationes invenerit eum convenientem suæ uxori: siquidem in sua [22] domo, aut ipsius uxoris, aut adulteri, aut in popinis, aut in suburbanis: esse licentiam marito propriis manibus talem perimere [23] nullum periculum ex hoc formidanti. Si vero in alio loco talem invenerit cum sua uxore loquentem: non minus tribus testibus fide dignis convocatis [24] per quos probare possit, quod eum cum sua uxore comperit: judici tradere crimina examinanti. Illum vero pro veritate cognoscentem post tres ex scripto contestationes cum tali muliere eum inventum: talem quidem tanquam ex [25] hoc solo adulterii crimini subjacentem, nulla alia ratione quæsita punire: licentiam autem exequi crimen. §. 1. Quia vero ita comperiuntur aliqui impii, ut etiam in [26] venerandis domibus præsumant in talibus se miscere sceleribus, & ibi [27] de peccatis tractare, ubi consueverunt Deum timentes, peccatorum veniam postulare: jubemus, ut si quis talis inveniatur in [28] locis venerabilibus alienæ uxori, de qua in suspicione est, post tres (sicut dictum est) contestationes loqui, licentiam esse ejus marito utrasque personas defensori ecclesiæ aut aliis clericis tradere [29]: ut ad eorum periculum divisim [30] isti serventur [31], donec judex hoc cognoscens mittat ad episcopum civitatis, quatenus ei isti tradantur, ut debeant sustinere tormentum secundum leges quæ interdicunt adulteros [32] a sanctissimis ecclesiis vindicare [33]: nullam neque in hoc aliam judice quærente de adulterio probationem, nisi tres (sicuti jam supra diximus) contestationes, his enim tribus contestationibus ostensis, omnibus modis illi sicuti adulteri punientur. Non enim debeat hujusmodi personæ in venerabili loco munimen habere, quem [34] ipsi per scelus proprium despexerunt: nam si eos qui alibi rapinas mulierum, aut adulteria committunt, & ad orationum domos confugiunt, ab eis vindicari [35] nostræ leges non sinunt: quomodo [36] illis qui in ipsa ecclesia tale scelus studuerint perpetrare, permittimus aliquod auxilium ex ecclesiasticis terminis invenire? sed omnibus modis judicibus eos tradi, & pœnam sustinere qua digni sunt, qui sanctissima loca violare præsumunt. Quis enim [37] ibi delinquit, ubi salutem petat? Et generaliter disponimus, ut si quis invenerit suam uxorem aut filiam aut neptem, aut sponsam [38] in venerandis locis cum aliquo loquentem, & suspicatus [39] fuerit turpis gratia causæ eos colloqui: tradat eos defensori, aut aliis sanctissimæ ejus ecclesiæ clericis, ut ipsi suo periculo utrasque personas divisim tamdiu custodiant, donec judex eos accipiat, & secundum leges causas decernat.

EPILOGUS.

† Quæ igitur per præsentem & in perpetuum valituram legem nostra definivit tranquillitas, in omnibus prædictis casibus valere volumus: nisi tamen nondum [40] aut judiciali decreto, aut amicabili conventione decisa sunt: quæ suum robur habere sancimus. Gloriosa igitur & eminentissima auctoritas tua in hac quidem inclyta civitate edictis propositis ad notitiam perducat universorum: in provinciis autem per præcepta ad clarissimos provinciarum judices destinata hæc omnibus facere manifesta festinet: ut nullus penitus ignoret, quæ pro utilitate nostrorum collatorum a nobis disposita sunt: ita tamen, ut omnibus per propria præcepta pronuntiet: quatenus sine quolibet injusto dispendio nostris collatoribus præsentis legis fiat insinuatio. Dat. 15. Kal. Jan. Dom. JUSTIN. PP. August. Anno XV. [41] BASIL. V. C. CONS.

1 *Nov. 22. cap. 15. 19.* 2 Vid. Jul. *hic num.* 340. 3 Pœna conjugis injuste repudium mittentis. 4 *l. 1. l. 2. Cod. Theod. de repud.* adde *vers. Si vero judex*, ℣. *hic.* Pœna ecclesiastica, detrudi in monasterium perpetuum ob injustam repudii causam, *ut hic*: ob adulterium, *Novell.* 134. *cap.* 10. de detrusione in carcerem, vid. Petrum Gregorium 31. *Syntag.* 32. De perpetua carceris pœna dixi ad *l.* 8. §. 9. *ff. de pœnis.* dicam & ad Novellem Emanuelis *cap.* 8. 5 Tertia bonorum ingredientis monasterium mulieris, hic aspergitur monasterio: ut bes, *versic. si vero.* ℣. & as integer *vers. porro.* ℣. *hic.* 6 Pœna consentientis illegitimo matrimonio. 7 Vid. *versic. si autem.* ℣. *hic.* 8 Id est, non magistratus, Jul. *hic.* 9 Vid. *tit. Cod. de offic. comit. rer. privatar.* 10 Hinc sumpta est Authentica, *Sed novo. C. de repudiis.* 11 Dissolvere, est enim transactio litigiosæ rei solutio. 12 Pœna mariti injuste repudium mittentis. 13 Id est, præter usum. 14 Jul. *hic num.* 391. De condictione ex hac lege pro honestis uxoribus adversus maritos, vide Oldendorpium *class.* 7. *act.* 12. agitur autem hic de pœna mariti flagello verberantis uxorem. 15 Flagellis cædi injuria, *l.* 11. §. 7. *ff. de injuriis.* 16 Lignis, Jul. *hic.* 17 Et ita restringitur *l.* 8. §. 2. *C. de repud.* 18 In quibus causis vir potest uxorem repudiare, in illis omnibus potest uxorem acriter verberare & domo exigere. In aliis casibus volunt interpretes, marito modicam uxoris castigationem permitti, *arg. l.* 17. §. 1. *ff. de usufr. l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. ad leg. Aquil. l.* 13. §. 4. *ff. locati: l.* 2. *in fin. ff. de obsequiis. l.* 1. *Cod. de emendat. propinq.* si tamen id acciderit, volunt eo casu jurari vel cautionem a marito præstari, nunquam uxorem in posterum sic verberatum iri, *arg. l.* 6. *in fin. C. de his qui ad eccles. confug.* adde Bellovisan. 1. *pract.* 9. *n.* 16. 17. 19 Vid. Jul. *hic n.* 392. 20 Hinc sumpta est Authentica, *Si quis. C. ad l. Jul. de adult.* adde 6. Harm. 2. 21 Eodem modo sacerdotes, presbyteri, diaconi, subdiaconi, & similes, si post primam, secundam & tertiam denunciationem perrexerint cum alterius uxore confabulari & conversari, excommunicentur. *cap. 2. extra. de cohabitat. cleric.* 22 Adulterum uxoris quemadmodum maritus possit occidere. *Goth.* Vid. *Cens. forens. nostram lib. 1. cap. 1. num.* 9. S. L. 23 Vid. *l.* 24. *ff. ad l. Jul. de adult.* 24 Testes in quibus causis rogandi sint, *Novell.* 90. *cap.* 2. 25 Præsumitur adulter, qui ter & solenniter monitus non desiit cum uxore alterius loqui. 26 Prop. 2. *Eleg.* 14. Illic (id est, ruri) te multi poterunt corrumpere ludi, Fanaque peccatis plurima causa tuis. 27 Magnum scelus, ibi de peccatis tractare, ubi Deum timentes consueverunt peccatorum veniam postulare. Crescit delictum qualitate loci. Hinc Juvenalis 9. vers. 24. quo non prostat fœmina templo. 28 Protestatio fieri potest in Ecclesia, vid. *l.* 2. *Cod. de sacrosanct. eccles.* 29 Non licet marito adulterum in templo occidere: licet tamen adprehendere. 30 Id est, locis & diætis separatis. 31 Episcopi jus est, ex causa reos deprehensos custodire. 32 Adulteri jure asyli non fruuntur, vid. *l.* 6. *in fin. Cod. de his qui ad Eccles.* 33 Ἐκδικεῖσθαι *Scring.* immunitatem sperare. *Hal.* 34 Quod quis despicit, eo non juvatur. 35 Id est, excusari. 36 Argumentum a minori ad majus. Asyli jure non fruitur adulter, qui ad Ecclesiam confugit: multo minus qui in ipsa ecclesia de adulterio tractavit. 37 Inversa videtur oratio, ut sit sensus: Ne quis ibi salutem speret, ubi deliquit. 38 Quod de uxore dicitur, interdum ad sponsam extenditur, *ut hic.* 39 De sola suspicione potest quis adulterii causa prehendi. 40 Leges non porriguntur ad casus sententia vel transactione decisos. 41 Id est, anno 541.

COLLATIO NONA.

TIT. I.

DE HEREDIBUS AB INTESTATO [1] VENIENTIBUS [2], ET DE AGNATORUM [3] JURE SUBLATO.

NOVELLA CONSTIT. CXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo præfecto sacrorum prætoriorum Orientis.

PRÆFATIO.

Plurimas & diversas leges veteribus temporibus prolatas invenientes, per quas non juste differentia [4] ab intestato successionis inter cognatos ex masculis & fœminis introducta est, necessarium esse perspeximus, omnes simul ab intestato cognationum successiones per præsentem legem clara compendiosaque divisione disponere: itaque prioribus legibus pro hac causa positis vacantibus, de cætero ea sola servari, quæ nunc constituimus. Quia igitur omnis generis ab intestato successio tribus [5] cognoscitur gradibus: hoc est, ascendentium, & descendentium, & ex latere: (quæ in agnatos cognatosque dividitur) primam [6] esse disponimus descendentium successionem.

CAP. I.

De descendentium [7] successione.

SI [8] quis igitur descendentium [9] fuerit ei qui intestatus moritur, cujuslibet naturæ [10] aut gradus, sive ex masculorum genere, sive ex fœminarum [11] descendens, & sive suæ potestatis, sive sub potestate sit: omnibus ascendentibus & ex latere cognatis præponatur [12]. Licet enim defunctus sub alterius potestate fuerit: tamen ejus filii, cujuslibet sexus sint aut gradus, etiam ipsis [13] parentibus præponi præcipimus quorum sub potestate fuerit, qui defunctus est, in illis [14] videlicet rebus, quæ secundum nostras alias leges patribus non acquiruntur. Nam in usu [15] harum rerum qui debet acquiri, aut servari, nostras de his omnibus leges parentibus custodimus: sic tamen, ut si quem horum descendentium filios relinquentem mori contigerit, illius filios aut filias, aut alios descendentes, in [16] proprii parentis locum succedere, sive sub potestate defuncti, sive suæ potestatis inveniantur: tantam de hereditate morientis accipientes partem, quanticumque sint, quantam [17] eorum parens si viveret, habuisset: quam successionem in [18] stirpes vocavit antiquitas. In hoc enim ordine gradum quæri nolumus: sed cum filiis & filiabus ex præmortuo filio aut filia, nepotes vocari sancimus: nulla introducenda differentia sive masculi, sive fœminæ sint, & seu ex masculorum seu [19] fœminarum prole descendant, sive suæ potestatis sive [20] sub potestate sint constituti. Et hæc quidem de successionibus descendentium disposuimus. Consequens [21] autem esse perspeximus & de ascendentibus constituere, quomodo ad descendentium successionem vocentur.

CAP. II.

De ascendentium [22] successione.

SI igitur defunctus descendentes quidem non relinquat heredes, pater [23] autem aut mater, aut alii parentes, ei supersint, omnibus ex latere cognatis hos præponi sancimus, exceptis solis fratribus ex utroque [24] parente conjunctis defuncto, sicut per subsequentia declarabitur. Si autem plurimi ascendentium [25] vivunt, hos præponi jubemus, qui [26] proximi gradu reperiuntur, masculos & fœminas, sive paterni, sive materni sint. Si autem eundem [27] habeant gradum, ex [28] æquo [29] inter eos hereditas dividatur: ut medietatem [30] quidem accipiant omnes a patre ascendentes quanticunque fuerint: medietatem vero reliquam a matre ascendentes, quantoscunque eos inveniri contigerit. Si [31] vero cum ascendentibus inveniantur fratres aut sorores ex utrisque [32] parentibus conjuncti defuncto: cum proximis gradu ascendentibus vocabuntur: si autem pater aut mater fuerint, dividenda inter eos quippe hereditate secundum [33] personarum numerum, uti & ascendentium & fratrum singuli æqualem habeant portionem: nullum [34] usum ex filiorum aut filiarum portione in hoc casu valente patre sibi penitus vindicare, quoniam pro hac usus portione, hereditatis jus & secundum proprietatem per præsentem dedimus legem: differentia nulla servanda inter personas istas, sive fœminæ, sive masculi fuerint, qui ad hereditatem vocantur: & sive per masculi, sive per fœminæ personam copulantur: & sive suæ potestatis, sive sub potestate fuerit is, cui succedunt. Reliquum est ut tertium [35] ordinem decernamus, qui vocatur ex latere, & in agnatos & cognatos dividitur: ut etiam hac parte disposita, undique perfecta lex inveniatur.

CAP. III.

De successione ex latere [36] venientium.

SI igitur defunctus neque descendentes neque ascendentes reliquerit, primos ad hereditatem vocamus [37] fratres & sorores ex eodem [38] patre [39] & ex eadem matre natos: quos etiam cum [40] patribus ad hereditatem vocavimus. His [41] autem non existentibus, in secundo ordine illos fratres ad hereditatem vocamus, qui ex uno parente conjuncti sunt defuncto, sive [42] per patrem solum, sive per [43] matrem. Si autem defuncto fratres fuerint, & alterius [44] fratris aut sororis [45] præmortuorum filii, vocabuntur ad hereditatem isti cum de patre & matre thiis masculis & fœminis: & quanticunque fuerint, tantam ex hereditate percipient portionem, quantam [46] eorum parens futurus esset accipere, si superstes esset. Unde consequens est, ut si forte præmortuus frater, cujus filii vivunt, per utrumque parentem nunc defunctæ personæ jungebatur, superstites autem fratres per patrem solum forsan, aut matrem ei jungebantur: præponantur [47] istius filii propriis thiis, licet in tertio [48] sint gradu, (sive a patre, sive a matre sint thii, & sive masculi, sive fœminæ) sicut eorum parens præponeretur si viveret. Et ex diverso [49] siquidem superstes frater, ex utroque parente conjungitur defuncto, præmortuus autem per unum parentem jungebatur: hujus filios ab hereditate excludimus sicut ipse, si viveret, ab hereditate excludebatur. Hujusmodi vero privilegium in hoc ordine cognationis solis [50] præbemus fratrum masculorum & fœminarum filiis aut filiabus, ut in suorum parentum jura succedant. Nulli enim alii omnino personæ [51] ex hoc ordine venienti, hoc jus largimur.

---

1 Ulp. 26. Paul. 4. *sent.* 8. *&* *L.* 3. *Inst.* 1. *ad fin.* 13 *& L.* 38. *ff.* 6. 7. 8. 9. 11. 12. 16. 17. *& L.* 6. *Cod.* 54. 55. 56. 57. *ad* 61. *&* 45. *Eclog.* 1. *&* 4. Harm. 7. Porro hæc constitutio definit τὰς ἐξ ἀδιαθέτυ κλήσεις. *Scrimg.* 2 Jul. *const.* 109. 3 Διάταξις ἀναιροῦσα τὰ agnatica δίκαια, *Scrimg.* De æqualitate agnatici & cognatici juris. *Index Reginæ apud Cujacium.* Jus agnatitium dicitur in lege ultima §. 3. *Cod. de legit. hered.* 4 Olim differentia fuit: quoad jus succedendi inter cognatos & agnatos. §. 3. *Inst. de legit. agnat. success.* *l.* 4. §. 2. *ff. de gradib.* 5 Tres gradus succedentium ab intestato, Ascendentium, descendentium, cognatorum ex latere. 6 Julian. *d. const.* 109. 7 Hinc sumpta est Auth *In successionem. C. de suis.* 8 *l.* 1. *ff. unde lib.* 9 Descendentes (sive masculi, sive fœminæ sint) præferuntur in successionibus parentum, ascendentibus defuncti omnibus ejusque cognatis ex transverso. 10 Φύσεως, id est, sexus. 11 *l.* 3. *Cod. unde legit.* *l.* 14. *C. de legit. heredib.* 12 Dixi ad *l.* 11. *C. de suis.* 13 Liberi patri suo (etiam in potestate posito) succedunt, & avum cæterosque ascendentes excludunt, quod proprietatem bonorum defuncti attinet: salvo jure ususfructus ascendentibus defuncti, si quod eis lege competit. 14 *l. ult. C. de collat.* *l.* 6. *Cod. de bonis quæ liberis.* §. 2. *Inst. per quas personas.* 15 Ususfructu. 16 Nepos patrem repræsentat. 17 Id est, in stirpes concurrunt cum suis patruis aut amitis, non in capita. 18 Successio in stirpes, de qua vide §. 6. *Inst. de heredit. ab intestato:* 2. Gajum 8. §. 7. eadem ex stirpibus dicitur *l.* 2. *C. de suis.* 19 *Novell.* 18. *c.* 4. *l. ult. C. de suis.* & ita abrogatur lex 9. *C. de suis.* §. 15. *Inst. de hered. ab intestato.* *l.* 4. *Cod. Theod. de legitimis hered.* 20 Emancipati a suis hodie non distinguuntur in succedendo. 21 Hinc sumpta est Authentica, *Defuncto. C. ad SC. Tert.* 22 Jul. *d. l. num.* 395. 23 Liberis defuncto non extantibus parentes defuncti succedunt. 24 Hi Græcis ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὶ 5. Harm. 8. §. 15. *&* 17. ut ὁμομήτριοι uterini: ὁμοπάτριοι germani & consanguinei apud eundem autorem. 25 Potest enim defuncto pater esse, avus, proavus, abavus &c. paternus vel maternus. 26 Ascendentes proximiores excludunt ulteriores. 27 Potest enim esse defuncto pater, avus &c. cum paternus tum maternus. 28 Ascendentes, qui sunt æquo gradu constituti, æqualiter succedunt. 29 Æquali gradu positi æqualiter succedunt, facit *l.* 8. *ff. de legit. tutorib.* Pari gradu pariter succedunt. 30 Cur non ait, paterna paternis, materna maternis ascendentibus deferri? ut in lege 13. §. 2. *C. de legit. heredib.* Aliud est enim accipere medietatem bonorum, aliud materna maternis, paterna paternis deferri, vid. *d. l.* 13 §. 2. & adquisita æqualiter postea dividi. 31 Hinc sumpta est Authentica, *Item hered. C. de non. quæ liber.* 32 Fratres consanguinei defuncti, concurrunt in ejus successionem cum defuncti parentibus propinquioribus. 33 Inter ascendentes proximos & fratres defuncti, dividitur hereditas in capita. 34 Olim parentes defuncti solidum usumfructum bonorum consequebantur: fratres defuncti, proprietatem: hodie parentes & fratres defuncti [illegible] succedunt: & ita abrogatur lex 13. *C. de legitim. hered.* lex ultima *in fin. C. comm. de success.* 35 Hinc sumpta est Authent. *Cessante. C. de legitimis heredib.* 36 Vid. Jul. *const.* 396. huc refer titulos *ff. unde legitim. unde agnati.* 37 Æqualiter sc. 38 Fratres igitur quibuscunque præferuntur post liberos, quin & patruo, vid. Theophil. §. 6. *Instit. de jure natur.* 39 Fratres & sorores æqualiter admittuntur ad successionem fratris vel sororis sine liberis præmortuæ, vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 25. *n.* 1. 40 Olim præferebantur. *l. ult. C. comm. de success.* 41 Fratres consanguinei succedunt defuncto sine liberis mortuo. Utque concurrunt illi parentibus defuncti, sic fratres uterinos excludunt, *Novell.* 84. *c.* 1. § 1. vel ejusdem patris tantum. Quod ut melius intelligamus, rem ita fingamus esse: Ex Titio & Caja nascitur Sempronius & Mævius: mortuo Titio, Caja nubit Aurelio, ex eo Paulum suscipit, postea nubit Proculo, exque eo suscepit Plautium, mortuo Sempronio succedet Mævius, exclusis Paulo & Plautio, quia consanguineus frater excludit fratres non consanguineos. Quid si Mævius moritur? Cum Plautio concurret Paulus: sunt enim illi duo uterini. Dicamus ita, Titio ex Caja nascuntur Sempronius & Mævius: eidem Titio ex alia uxore nascitur Paulus, ex tertia Plautius. Mortuo Sempronio Mævius solus succedet: quia frater consanguineus excludit non consanguineos fratres, in bonis scilicet paternis. Solent enim bona paterna paternis deferri: ut materna maternis, *Nov.* 84. *c.* 1. §. 2. *l.* 13. *in fin Cod. de legit. heredib.* Mævio mortuo, Paulus & Plautius concurrent. Fingamus, fratris filium mori, quis ei succedet? An qui patri defuncti sunt ex utroque parente conjuncti? an & qui ex patre tantum sunt? uterque, id est patruus, & avunculus admittetur, & inter eos hereditas in capita, non in stirpes dividetur, Bartol. *l.* 2. §. *legitima.* 4. *ff. de suis, quæ de re vide* Cujac. 4. An id juris sit, quæri possit: siquidem nepos ex consanguineo fratre mihi succedit, exclusis fratribus meis uterinis aut paternis, *versic. unde consequens*, J. *hic.* Ergo a contrario frater mei patris consanguineus mihi succedet, patris mei vel matris meæ fratre excluso? Responsio est facilis, nempe prærogativam consanguineorum [illegible] tantum personis concessam esse, & ita stricte accipiendum *versic. hujusmodi vero*, [illegible] *infr.* Ideoque avunculum cum patruo consanguineo defunctæ concurrere, ex quo patruus consanguineus hac constitutione præcise non anteponitur. Vult enim Justinianus hac Novella, privilegia stricte intelligi, *d. vers hujusmodi privil.* J. *& versic. nulli enim personæ*, J. *eod.* 42 Hinc sumpta est Auth. *Post fratres. C. de legitim. hered.* 43 Ponamus rem ita esse, Titio ex Caja nasci Sempronium: ex Julia Paulum: ex Mævia Plautium. Hi sunt inter se per patrem tantum conjuncti. 44 Titio ex Caja nascitur Sempronius; ex eadem Caja & Julio nascitur Paulus. Post ex eadem & Mævio nascitur Plautius; & illi omnes inter se sunt uterini. 45 Fratrum filii succedunt cum suis patruis in stirpes, non in capita. Sorores defuncti excludunt defuncti patruos. Multo magis igitur filiæ defuncti excludunt defuncti fratres. Unde colligunt, Filiabus statuto exclusis ab hereditate patris, stantibus fratribus, eo casu filias defuncti præferri fratribus defuncti. Nam statutum excludens fœminas, extante fratre, de fratre primi, non autem [illegible] gradus intelligi debet, vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 55 *n.* 18. 46 Id est, in stirpes succedunt, non in capita. 47 Esto hæc hypothesis: Titio Cajus frater esto uterinus: eidem Titio Sempronius esto consanguineus, eidem Sempronio nascatur Plautius. Demus Sempronium mori, & paulo post Titium sine liberis; ecquis succedet Titio? [illegible] Cajus defuncti frater uterinus? An vero Plautius nepos ex fratre defuncti consanguineo? Plautius præferetur, & ita consanguineorum liberi parentes ita repræsentant, ut præferantur uterinis fratribus ejus, de cujus successione agitur, quamtumvis uterini sint secundo gradu seu proximiores: nepotes ex fratre tertio, *versic.* [illegible] *in fin.* J. *hic.* *ibi, illud palam est.* vide Grassum *l. sentent.* §. *Successio ab intest.* [illegible] ut eo casu, Cujus parens uterinos vel patruos tantum excludat, ejus filius eosdem uterinos vel patruos excludat. Hinc constat, fratris consanguinei filios cum fratribus consanguineis defuncti concurrere. *Novell.* 127. *cap.* 1. 48 Fratrum filii tertio gradu sunt. Graduum dinumerandorum rationem a Justiniano servatam nota: non eandem enim servant Canonistæ. 49 Consanguinei fratres mihi succedunt, & præferuntur fratribus meis paternis tantum vel uterinis, & per consequens paternorum fratrum filiis. Nam qui patrem excludit, & ejus liberis anteponitur. 50 Privilegia consanguineis data certis duntaxat casibus & personis prosunt, *vers. nulli*, J. *hic.* Cæterum paucis hoc notandum est de repræsentatione, eam locum habere semper ac in infinitum in descendentibus, in ascendentibus nunquam: In collateralibus ultra fratrum filios non extendi, vid. Schneidewinum *ad tit. Instit. de hereditatibus ab intestato*, ibi, *de tertio ordine succedendi*, *n.* 12. Ut mirum plane mihi videatur, a quibusdam dici, Repræsentationem nepotis jure civili in infinitum etiam in linea collaterali extendi, ideoque pronepotes & trinepotes propinquiores esse patruo, aliud enim esse, locus hic evincit. Constat etiam hoc jure civili novo, solis fratrum filiis repræsentationis jus datum esse & veteri jure civili, fratrem liberos exclusisse, *l. consanguinitatis.* 3. *l.* 14 *in fin. C. de legitim. heredib.* Minus itaque probandum est dici, Jus repræsentationis ex jure civili esse. At forte juris naturalis est? Hoc iidem ita putant, quod vix probo. Non enim natura idem pater & filius, sed fictione civili tantum. At ex feudali consuetudine jus hoc repræsentationis introductum? sic sane, si fratris filios pon[illegible]. Jure enim feudali defuncto filiis nepotibus & deinceps non existentibus, in feudo paterno succedunt fratres defuncti cum fratrum præmortuorum filiis. 1. *Feud.* 14. § 1 *&* 2 *tit.* 11. cum & alias in successionibus feudorum [illegible] ordo legum Romanarum servetur, ubi nihil contrarium jure feudali constitutum est, 2. *Feud.* 37. Sed ut jure feudali primogeniti filius atque ita nepos præferatur patruo, & sic fratris filius, vix est, ut uspiam reperias: Imo contrarium plane jure feudorum receptum, nimirum, ut patris intestato mortui feudum æqualiter inter fratres dividatur. 1. *Feud.* 1. §. 1. *& tit.* 8. §. 1. *&* [illegible] 2. *tit.* 11 § 2 *& tit* 50. Nullum, inquam, jus primogenituræ, jure feudali defertur ad primogenitum filium, nisi forte feudum sit natura sua individibile. 1. *Feud.* 14 non enim ferendum est dici, Repræsentationem nepotis ad patruum excludendum, juris feudalis [illegible], quod juri civili contentaneum sit, *l. inter filios.* 11. *C. famil. ercisc.* [illegible] 1. *C unde liberi* [illegible] *C. comm. dividund.* 51 Personalia privilegia non egrediuntur personas privilegio honoratas.

largimur. Sed & ipſis fratrum filiis tunc [1] hoc beneficium conferimus, quando cum propriis [2] vocantur thiis maſculis & fœminis, ſive paterni, ſive materni ſint. Si autem cum fratribus defuncti etiam aſcendentes (ſicut jam diximus) ad hereditatem vocantur: nullo [3] modo ad ſucceſſionem ab inteſtato fratris aut ſororis filios vocari permittimus: neque ſi ex utroque parente eorum pater aut mater defuncto jungebatur. Quandoquidem igitur fratris & ſororis filiis tale privilegium dedimus, ut in propriorum parentum ſuccedentes locum, ſoli in tertio conſtituti gradu, cum iis qui in ſecundo gradu ſunt, ad hereditatem vocentur, illud palam [4] eſt, quia thiis defuncti maſculis & fœminis, ſive a patre ſive a matre, præponuntur, ſi etiam illi tertium cognationis ſimiliter obtineant gradum. §. I. Si [5] vero neque fratres, neque filios fratrum (ſicut diximus) defunctus reliquerit, omnes [6] deinceps a latere cognatos ad hereditatem vocamus, ſecundum uniuſcujusque gradus prærogativam, ut viciniores [7] gradu, ipſi reliquis præponantur. ſi autem plurimi ejuſdem gradus inveniantur, ſecundum [8] perſonarum numerum inter eos hereditas dividatur: quod in [9] capita noſtræ leges appellant.

CAP. IV.

De agnatorum jure in hereditate ſublato [10].

NUllam vero volumus eſſe differentiam in quacunque ſucceſſione aut hereditate inter eos, qui ad hereditatem vocantur, maſculos ac fœminas, quos ad hereditatem communiter definivimus vocari [11] ſive per maſculi, ſive per fœminæ perſonam defuncto jungebantur: ſed in omnibus agnatorum cognatorumque differentiam vacare [12] præcipimus, ſive per fœmineam perſonam, ſive per emancipationem, ſive per alium quemlibet modum prioribus legibus tractabatur, & omnes ſine qualibet hujusmodi differentia, ſecundum proprium cognationis gradum ad cognatorum ſucceſſionem ab inteſtato venire præcipimus.

CAP. V.

De legitima tutela liberorum, & de matre & avia [13].

EX [14] his autem quæ de hereditate diximus & diſpoſuimus: & quæ de tutela ſunt, manifeſta conſiſtunt. Sancimus enim unumquemque ſecundum [15] gradum & ordinem, quo ad hereditatem vocatur, aut ſolum, aut cum aliis, etiam functionem tutelæ ſuſcipere: nulla [16] neque in hac parte differentia introducendá de agnatorum ſeu cognatorum jure: ſed omnibus ſimiliter ad tutelam vocandis, quique ex maſculorum, quique ex fœminarum prole deſcendunt minori conjuncti. Hæc autem dicimus ſi [17] maſculi & perfectæ [18] ætatis ſint, & nulla lege prohibeantur tutelam ſuſcipere, neque excuſatione competente ſibimet utantur. Mulieribus enim etiam nos interdicimus tutelæ ſubire officium, niſi [19] mater aut avia fuerit. His enim ſolis ſecundum hereditatis ordinem & tutelam ſubire permittimus, ſi [20] inter geſta & nuptiis [21] aliis & auxilio Vellejani ſenatusconſulti renuntiant. Hæc enim ſervantes, omnibus a latere cognatis quoad tutelam præponuntur, teſtamentariis [22] ſolis tutoribus præcedentibus eas. defuncti namque voluntatem & electionem præponi [23] volumus. Si autem plurimi eundem cognationis gradum habentes ad tutelam vocantur: jubemus communiter [24] convenientibus apud judicem, cui [25] hujus partis ſolicitudo eſt, unum [26] aut plures, quanti ad gubernationem ſubſtantiæ ſufficiant, ex ipſis eligi, & denunciari, & eum vel eos minoris res gubernare: tutelæ periculo [27] omnibus imminente qui ad tutelam vocantur, & ſubſtantiis eorum minori ætate tacite [28] ſubjacentibus pro hujusmodi gubernatione.

CAP. VI.

De vi & poteſtate hujus conſtitutionis in perſonis & in rebus.

HÆc autem omnia quæ de ſucceſſionibus generis ſancivimus, obtinere in illis volumus qui catholicæ fidei ſunt: in hæreticis [29] enim jam a nobis poſitas leges firmas eſſe præcipimus, nullam novitatem aut immutationem ex præſenti introducentes lege. Quæ igitur per hanc conſtitutionem in perpetuum obſervandam ſancivit noſtra tranquillitas, in illis volumus obtinere caſibus, qui a principiis Julii menſis præſentis ſextæ indictionis [30] ſeu evenerunt, ſeu poſthac emerſerint. Præcedentes namque caſus qui usque ad memoratum tempus petranſierunt, ſecundum veteres leges decidi præcipimus.

EPILOGUS.

† Tua igitur gloria, per præſentem legem a nobis diſpoſita, ad omnium cognitionem venire procuret: in hac quidem regia civitate edictis conſuete propoſitis: in provinciis autem præceptis dirigendis ad clariſſimos præſides earum: ut nulli noſtri imperii ſubjectorum ſit ignota noſtræ circa eos manſuetudinis providentia: ita tamen, ut ſine omni diſpendio civium, aut provincialium, in omni loco præſentis legis fiat inſinuatio. Dat. 7. Kal. Aug. Septimiliario [31] in novo palatio DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Imperii ejus Anno XVIII. [32] poſt conſulatum BASILII V. C. Anno tertio [33].

TIT. II.

UT SPONSALITIA [34] LARGITAS SPECIALIS [35] SIT CONTRACTUS: ET DE DIVERSIS CAPITULIS.

NOVELLA CONSTIT. CXIX.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Petro glorioſiſſimo Orientalium prætoriorum præfecto.

CAP. I.

Donatio propter nuptias inſinuanda non eſt.

SPonſalitiam [36] largitatem contractum ſpecialem [37] eſſe, & judicari, & non [38] aliis donationibus eam connumerari per præſentem ſancimus legem: quoniam pro ea æqualitas dotis offertur. Sive igitur fiat ſub geſtis monumentorum ejus inſinuatio, ſive etiam non: jubemus eam per omnia ſuum robur habere tam apud mulierem, quam [39] apud virum, ſive ab ipſo viro, ſive ab altero aliquo mulieri detur ſeu conſcribatur, vel in viri perſonam donatio fiat, quatenus ipſas res in nuptialem donationem conſcribat. Et hoc valere præcipimus cujuscunque ſit donatio quantitatis, vel [40] ſi non [41] (ſicuti dictum eſt) inſinuetur.

CAP. II.

Minor in teſtamento ſervos manumittere poteſt [42].

ET [43] hoc quoque præſenti conſtitutione ſancimus: ut licentia ſit minoribus in ipſo tempore, in quo [44] licet eis teſtari de alia ſubſtantia, etiam [45] ſuos ſervos in ultimis voluntatibus manumittere, nullo eis impedimento ætatis [46] faciendo: ſed vacante lege quæ hoc primitus [47] prohibebat.

CAP. III.

Ut non aliter credatur inſtrumento de altero inſtrumento facienti mentionem, quam ſi idipſum proferatur [48].

ET [49] hoc inſuper jubemus, ut [50] ſi quis in aliquo documento alterius faciat [51] mentionem documenti: nullam [52] ex hac memoria fieri exactionem, niſi [53] aliud documentum cujus memoria in ſecundo facta eſt, proferatur: aut alia ſecundum leges probatio exhibeatur: quia & quantitas cujus memoria facta eſt, pro veritate debetur: hoc enim etiam in veteribus legibus invenitur.

CAP. IV.

De appellationibus [54].

HOc [55] quoque ſancimus: ut ſi quando appellatione ſequuta, in noviſſima [56] induciarum [57] die, aut pars utraque, aut ſolus qui appellatione uſus eſt, occurrerit, & ſuam præſentiam manifeſtaverit judici futuro appellationis examinare judicium, aut conſiliariis ejus, aut qui lites intromittunt, & judex eum in definitis diebus ſuſcipere differat: nullum præjudicium partibus aut uni earum ex hoc penitus fieri, ſed & poſt hoc examinari appellationes hujusmodi, & ſententia legitima terminari.

CAP. V.

De retractationibus ſententiarum P. Prætorio [58].

ALiud [59] ad hoc capitulum noſtra indigens providentia proſpeximus emendare, quia enim noſtræ leges decernunt, *ſi quando glorioſiſſimi præfecti ſacrorum prætoriorum ſententiam protulerint, nullam* [60] *appellationem adverſus eam offerri:* ſancimus, quoties ſententia glorioſiſſimorum præfectorum cujuscunque regionis proferatur, & unus forſan litigantium putaverit ſe gravari, habere eum licentiam petitionem [61] offerre glorioſiſſimis præfectis qui ſententiam protulerunt, aut eorum conſiliariis, aut cauſas introducentibus, intra decem dierum inducias poſt prolatam ſententiam: ut hoc ſubſecuto, non aliter exe-

1 Hoc abrogatur per Novellam 127. c. 1. 2 Et ſolis. 3 Hoc abrogatur per Novellam 127. c. 1. 4 De eo dixi *ad verſ. unde conſequens* ꝫ. *hic.* 5 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Poſt fratres. C. de legit. hered.* 6 Liberis, fratribus aut aſcendentibus defuncto non extantibus, defuncto ſuccedunt cognati proximiores. 7 Vicinior gradu ulteriorem excludit 8 Id eſt, in capita, ꝫ *hic l.* 11. *C famil.*. 9 Patruo mihi (liberis, parentibus, fratribus, aut ſororibus deſtituto) ſuccedunt fratrum ac ſororum liberi in capita ex lege 1. *in fin ff ſi pars hered. l.* 2. § 2. *ff de ſuis & legitimis.* Ulpian. *tit.* 26. §. 3 Caji *Inſt* 2 *tit.* 8 § 6. & Azonis ſententia, & Accurſii, *in l.* 14. & *l. ult* §. 3 *C de legitim heredib* probata a Zaſio 1. *Reſponſ.* 7 & a Carolo Quinto in Comitiis Spirenſibus anno 1529. teſte Mynſing. 3. *obſerv.* 94. & Curiæ Pariſienſis Arreſtis, vide Papon. 25. *Arreſt.* 11. *n.* 11. 12. 13. Imbertum *in Enchirid. in verbo*, *Les nepueux*, exploſa Bartoli opinione ad *leg.* 2. §. 1. *ff. de ſuis:* atque ita, In capita ſucceſſio plures inter fratrum filios, eosque ſolos, locum habet Quid ſi cum nepotibus meis ex fratre vel ſorore concurrant patrui, vel avunculi mei? Hi omnes æqualiter a me diſtant, tertio ſcilicet gradu. Ideoque ſecundum numerum perſonarum hereditas mea inter eos dividitur, *ut hic:* quibusdam tamen locis *l'oncle exclut le nepueu*, id eſt, meus patruus mihi potius ſuccedit, quam nepos meus ex fratre. 10 Et ita tollitur differentia ſuccedendi 2 Gaj 8 §. *ult.* 11 *Novell* 18. *cap.* 4. 12 Agnati in ſuccedendo non ſunt cognatis potiores, & ita abrogatur lex 5. *C. de legit. hered.* 13 Vid. Jul *hic*, *n.* 167. 14 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sicut hered. C. de legit. tutel.* & Authentica, *Matri. C. quando mulier tutelæ officio.* 15 Argumentum ab ordine ſuccedendi, ad ordinem ſuſcipiende tutelæ obſerva huc facit lex 73. *ff. de reg. jur.* 16 Olim adgnati præferebantur. *Inſt de legit agnat tut. l.* 1. *C. de legit. tut.* 17 Nam tutela non defertur fœminæ, quantumvis proximæ, licet ad eam deferatur hereditas. *Inſt. de legitim. patron. tut in fin. l. ult. ff. de tut. l.* 3. §. 4. *ff. de legit. tut.* 18 Eſt enim abſurdum, ut alterius tutelam quis gerat, qui ipſe tutore indiget. *l. ult. in fin. C. de legit. tut.* §. 13. *in fin. Inſt. de excuſat. Inſt. de fiduc. tut. in fin.* 19 Mulieres (excepta matre vel avia) removentur a tutela alicujus gerenda. 20 Tutela filiorum vel nepotum quibus conditionibus matri vel aviæ deferatur, nota. Addatur *Nov.* 22. *c.* 40. *Nov.* 94. *cap.* 1. *l.* 2. *l.* 3 *Cod. quando mulier tutela.* 21 *Nov.* 155. ꝫ. abrogatur *Novell.* 94. *cap.* 2. 22 Legitimo tutori non eſt locus, exiſtente teſtamentario. 23 Cauſa teſtati quam inteſtati potior. 24 Id eſt, proximi; Pupillis proximus cognatus petere tutorem a judice tenetur, vid. *ff. & Cod qui petant tut* 25 Id eſt, apud judicem domicilii pupilli, *l.* 1. *in fin. ff. de tutoribus datis.* Quid ſi pupillus in urbe & provincia facultates habeat? urbanus prætor, urbicis: provincialibus, præſes tutorem dabit, *l.* 27. *ff. de tutorib. datis.* & ita habenti tutorem tutor datur, non earundem, ſed aliarum rerum ratione, *l.* 21. *in fin. ff. de excuſationibus.* 26 Adde *l.* 3. §. 8. *ff. de adminiſtr. tut.* 27 Vid. *tit. Cod. de periculo tut.* 28 Pupillus in bonis tutoris tacitam habet hypothecam, *ut hic*, & *l.* 20. *Cod. de adminiſtr. tut.* 29 Vid. *Nov.* 115 *cap.* 3. 30 Indictio ſexta de decima, vid. *Novell.* 142. *cap.* 2. 31 De ſeptimiliario, ac ſeptimo miliario dixi ad *l.* 22. *in fin. Cod. de ſacr eccl.* 32 Id eſt, anno 544. 33 Aut legendum eſt anno VII. aut ſupra legendum eſt XIV. non XVIII. id eſt, anno 540. Error naſci potuit ex affinitate duorum illorum numerorum XIV. & XVIII.

34 Donatio propter nuptias, Jul. *conſtit.* 110. & *Index Reg.* quam Græci διὰ τοὺς γάμους δωρεὰν appellant, *hic.* 35 29. *Eclog.* 1. *cap.* περὶ γαμικῶν. 36 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Eo decurſum. C. de donat. ante nupt.* 37 Adde *Nov.* 61. *c.* 1. *l.* 20. *C. de donat. ante nupt.* §. 3. *verſ. ſed nos. Inſt. de don.* 38 Et ita non indiget inſinuatione, quamvis ſummam quingentorum aureorum excedat, quod in aliis donationibus non eſt: hoc tamen ut obtineat, dicam ad *Novell.* 127. *cap.* 2. 39 Hoc immutatur *d. cap.* 2. 40 Id eſt, etiamſi non. 41 Inſinuatione non indiget donatio propter nuptias. 42 Jul. *num.* 400. 43 Hinc ſumpta eſt Authent. *Sed hodie. C. qui manum.* 44 Quo tempore quis teſtari poteſt, eo poteſt manumittere, & ita abrogatur §. 7. *verſ. ſed cum libertas. Inſt. quibus ex cauſis manumitt.* quo permittebatur manumiſſio, anno 18. incipiente. Lex etiam Ælia Sentia vetuerat, quemquam ante 20. annum manumittere poſſe. *dict. verſ.* Hodie XIV. anno ætatis impleto maſculus teſtari poteſt: fœmina XII. ergo & eodem tempore manumittere. 45 Argumentum nota, ab ultima voluntate ad actum inter vivos: ſeu a manumiſſione teſtamentaria, ad eam, quæ ſit inter vivos. 46 Adde *l.* 102. *ff. de legat.* 1. *l.* 4. *Cod. qui manumitt.* 47 Prius. 48 Jul. *num.* 401. 49 Hinc ſumpta eſt Authent. *Si quis in aliquo. Cod. de edendo.* 50 22, *Eclog.* 4. *in fin.* 1. Harm. 8 *c.* 5. 51 Id accidere poteſt ſæpius, ut *l.* 5 *ff. fam. l.* 2. *C. de fid. inſtr. l.* 7. *Cod. de edendo.* 52 Imo aliud eſt, *l.* 37. §. 5. *ff. de leg.* 3. 53 *l. ult ff. de probat.* 54 Vid. Jul. *num.* 402. 55 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si appellatione. C. de temporibus & reparationibus.* 56 Ἐμπροθέσμῳ ἡμέρᾳ, ultimo fatali die, Jul. *hic.* 57 Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐμπροθέσμῳ ἡμέρᾳ *Græci hoc loco:* in noviſſima induciarum die, *vetus interpres hic.* in ultimo fatali die Jul. *hic cap.* 402. Diem noviſſimum exeuntium induciarum vertit Haloander. 58 Jul *hic num.* 404. 59 Hinc ſumpta eſt Authent. *Quæ ſupplicatio. Cod. de precibus imperatori off.* 60 Appellatio nulla eſt a ſententia præfecti prætorio, *l. unic. ff. de off. præfecti prætorio: l.* 17. *ff. de minoribus, l. un. C de ſent. præf præt l.* 16. *C. Theod. de appellat.* 61 Libellos Jul. *hic.* admonitorium, *Hal.* διδασκαλικὸν Scrimg. *hic.* *Novell.* 22. διδασκαλία. *Requeſte civile & propoſition d'erreur:* vid. Cujac. *c.* 7 *de præſcript.* adde *l.* 5. *C. de precib. imperat.*

cutioni

cutioni sententia contradatur, nisi prius fidejussiones dignas præbuerit victrix pars, *tantæ quantitatis, quanta fuit condemnatio: ut si post hanc retractationem modo legitimo procedente sententia resolvatur* [1], *res ei cum augmentis legitimis restituatur.* Si vero intra memoratas decem dierum inducias post prolatam sententiam non obtulerit libellum is qui putat se læsum: jubemus causæ executionem sine fidejussore procedere, retractationis jure servando illi qui se gravatum putaverit.

CAP. VI.

Si minor vigintiquinque annis restitutionem adversus aditionem hereditatis petere voluerit [2].

AD [3] hæc quoque sancimus: ut si contigerit minores velle se abstinere [4] ab hereditate in se devoluta, & a se suscepta: si quidem omnes creditores præsentes fuerint in illis locis, in quibus in integrum restitutio postulatur, vocentur [5] a judice creditores: & præsentibus omnibus, ab hujusmodi hereditate se minores abstineant. Si vero omnes aut aliqui creditorum absentes fuerint: jubemus minores volentes hoc agere, locorum judicem in quibus ipsi degunt, adire: illum vero per consuetas [6] citationes vocare creditores, & si intra spatium trium mensium nusquam appareant creditores, licere minoribus sine periculo ab hujusmodi hereditate abscedere: judice providente, apud quem agitur in integrum restitutio, ubi debeant hereditariæ res mobiles & immobiles custodiri [7]: quantitate quippe harum, publica [8] descriptione sub gestis monumentorum manifestanda.

CAP. VII.

De præscriptionibus, alias, De mala [9] *fide possessoris res alienantis.*

RUrsus [10] sancimus ut si quis mala fide rem possidens, aut per venditionem aut per donationem, aut aliter hanc rem alienet: qui vero putat easdem res competere sibi, hoc agnoscens, intra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes, non contestatus fuerit secundum leges emptorem, aut donationem accipientem, aut illum ad quem res alio quolibet modo translatæ sunt: eum qui tales res habet, firme eas habere, post decennii videlicet inter præsentes, & vicennii inter absentes decursum: Si autem ignorat vetus alienatarum rerum dominus, & quia res ei competunt, & quia alienatio facta est: non aliter hunc excludi, nisi per tricennalem [11] præscriptionem: non valente dicere eo qui res hoc modo possidet, quia ipse bona fide possidet, quando ipse a [12] mala fide possidente hoc accepit.

CAP. VIII.

De absentibus & præsentibus in decennii præscriptione [13].

DE [14] præscriptione vero decennii hoc ordinare prospeximus, ut si quando quispiam in prædicta decennii temporali præscriptione in quibusdam quidem annis præsens sit, in quibusdam vero absens: alios tantos ei annos super decennium adjici, quantos ex ipso decennio absens fuit. Hæc autem omnia quæ de temporali præscriptione decrevimus, non in præteritis, sed in futuris, & tantum post præsentem legem negotiis atque causis valere præcipimus.

CAP. IX.

De testatore non cogendo propria manu nomina heredum scribere [15].

QUia [16] vero ante [17] hanc legem protulimus, *ut testator aut manu* [18] *propria, aut per testes, nomina heredum scribat in testamento:* agnovimus autem ex hujusmodi subtilitate plurima testamenta destructa, testatoribus non valentibus [19] hujusmodi custodire subtilitatem aut forsan nolentibus [20] scire aliquos suam voluntatem: jubemus licentiam quidem esse volentibus hoc servare in propriis testamentis: si enim hoc non observant, sed secundum priscam consuetudinem testentur, etiam sic firmum testamentum esse sancimus, sive per se aliquis, sive per [21] alterius [22] personam nomen heredis inscripserit: si omnino reliquam legitimam observationem [23] in testamento testator observaverit.

CAP. X.

De rebus immobilibus quæ locis venerabilibus pertinent [24].

LEgem [25] vero per quam sanximus non transferri ad alios res quæ ad nostram domum ex venerabili ecclesia pervenerunt, vacare [26] sancimus tam in iis, quæ jam ad nostram domum legitime pervenerunt, quam quæ postea pervenire futura sunt.

CAP. XI.

De lege Falcidia in rebus alienari prohibitis cessante [27].

SI [28] quando autem aliquis testamentum faciat, & aliquam rem immobilem suæ familiæ aut alteri cuicunque personæ nomine legati reliquerit, & specialiter dixerit, nullo tempore hanc rem alienari, sed aut apud heredes, aut apud successores illius cui relicta est, permanere: in hoc legato jubemus Falcidiam legem locum penitus non [29] habere: quoniam alienationem ejus testator ipse prohibuit. Hæc autem obtinere præcipimus in illis casibus, qui nondum judiciali decreto aut per amicabilem conventum, aut quolibet modo legitimo decisi sunt.

EPILOGUS.

† Eminentia igitur tua, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, edictis quidem in hac regia civitate propositis, præceptis autem ad omnium provinciarum judices destinatis, ad omnium notitiam venire procuret. Dat. 13. Kalend. Febr. CP. Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno * [30] BASIL. CONS.

TIT. III.

DE ALIENATIONE, ET EMPHYTEUSI [31] ET LOCATIONE, ET HYPOTHECIS ET ALIIS [32] DIVERSIS CONTRACTIBUS, IN UNIVERSIS LOCIS RERUM [33] SACRARUM [34].

NOVELLA CONSTIT. CXX.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

MUltis & diversis legibus super alienationibus, & emphyteusibus, & locationibus, & reliquis administrationibus ecclesiasticarum rerum plantantibus [35] prævidimus omnes præsenti comprehendere lege.

CAP. I.

De alienatione [36] *& emphyteusi rerum ecclesiæ.*

SAncimus itaque nullam habere licentiam ordinatores rerum hujus regiæ civitatis, sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut xenodochii, aut ptochotrophii, aut alterius venerabilis domus in hac regia civitate, sive in ejus finibus constitutæ, exceptis venerabilibus monasteriis, aut vendere, aut donare, aut commutare, aut [37] subalterno dono dare, aut alio quolibet modo alienare rem immobilem, aut civilem [38] annonam, aut rusticum [39] mancipium: nisi [40] ad imperialem domum commutatio sola facta est: Sed neque (de [41] colonis juste) dari quidem concedimus. Emphyteuses [42] vero a prædicta sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, & commemoratorum locorum fieri jubemus in personam ejus, qui accepit, & aliis duobus deinceps heredibus, & non amplius de sexta parte instantis canonis dimittimus ei qui emphyteusis jure acceperit. De competentibus vero proastiis [43] ipsi sanctissimæ majori ecclesiæ, & nominatis venerabilibus domibus in regia hac civitate, aut in ejus regione [44] aut mansione constitutis: jubemus, siquidem hæc reditus habeant integro canone, ab iis ordinatoribus, qui regunt ipsa venerabilia loca, in emphyteusim secundum prædictum modum accipienti, & aliis duabus successionibus dari, & nullam omnino relevationem, sed augmentum fieri. Si vero non habeant ipsa proastia aliquos omnino reditus: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorum in alia quantitate [45] hoc (sicut prædictum est) in emphyteusim dare. §. 1. Si vero contigerit quamlibet rem ex aliquo prædictorum locorum venerabilium emphyteutico jure datam, aut in imperialem domum, aut in sacrum nostrum ærarium, aut in civitatem aliquam, aut in curiam, aut in aliquam venerabilem aliam domum pervenire: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorum a quibus a principio emphyteusis facta est, mox ut pervenerit in unam prædictarum personarum ipsa emphyteusis, manifestare suam voluntatem intra biennium [46], & aut ab iis derelinqui eandem rem ad quos pervenit, & annuam pensionem, quæ pacto continetur, inferri, aut hoc accipere emphyteusi soluta, eo quod hoc sibi prodesse existimant.

§. 2. Si [47] vero quædam sunt loca aut ipsi sanctissimæ ecclesiæ majori, aut alicui venerabilium domorum competentia, in quibus antiquæ habitationes depositæ sunt, & ex quibus [48] nullus præbetur reditus: prædictæ vero venerabiles domus quibus competunt hæc loca, reædificare non possunt, licentiam damus ipsis ordinatoribus earum in emphyteuses perpetuo jure tradere ipsa loca: ita tamen ut emphyteusis in tertia parte pensionum quæ ex habitationibus adhuc stantibus colligebantur, ex principiis temporis emphyteuseos procedat: aut si emphyteuta maluerit, magis sub isto pacto accipiat loca, ut primitus ædificet, & ex adjectis illic per æstimationem pensionibus medietatem partis dari venerabili domui, a qua ipsa loca accepit: & hoc fieri concedimus: utatur ergo hujusmodi emphyteuta, & illic inventa de depositis habitationibus materia.

CAP. II.

Si quis usus nomine rem ecclesiæ habere voluerit.

SI [49] vero aliquis voluerit quamlibet rem immobilem nomine [50] usus accipere a sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, aut unius memo-

1 *l.* 11. *ff. de appellationibus.* 2 Jul. *num.* 404. 3 Hinc sumpta est Authentica, *Si omnes. C. si minor ab hered.* 4 *l.* 7. §. 5. *l.* 29. §. 2. *ff. de minorib. l.* 57 §. 1. *ff. de adquir vel omitt. hered.* 5 Edictis publicis scil 6 Citandi seu citationum modi varii sunt. 7 Deponi, sequestrari. 8 Publico inventario. 9 Jul. *hic, n.* 405. 10 Hinc sumpta est Authentica, *Malæ fidei. Cod. de præscript. long. temp.* 11 Usuras non præscribi, nonnulli hinc colligunt, quod tamen Molinæus negat, *q.* 17. *de usur, num.* 190. 12 Quando mala fides est in autore, non procedit usucapio in successore, nisi dominus sciverit, rem suam esse venditam, & multis annis tacuerit, nisi primus emptor rem alteri vendiderit, nisi res sit præscripta 40. annis, nisi heres vitia defuncti purgaverit: nisi defuncti fides fuerit non omnino mala: nisi res mala fide comparata sit ab antistite, tunc enim Zasius negat, malam fidem autoris nocere sequenti antistiti, vide Zas. *ad l. Pomp.* 13. §. *cum quis.* 1. *ff. de acquir. poss.* 13 Jul. *hic n.* 406. 14 Hinc sumpta est Authent. *Quod si quis. C. de præscript. long. temp.* 15 Jul. *hic num.* 407. 16 Hinc sumpta est Authent. *Et non obs. C de testam.* 17 *l.* 29. *l.* 30. *C. de testam.* adde *Novell.* 66. *c.* 1. §. 1. §. 4. *Inst. de testam. Novell.* 107. *cap.* 1. 18 Nemo cogitur in testamento propria manu, vel testis, nomina heredum scribere. Jul. *const.* 110. *n.* 470. 19 Quod cæcis accidit, *Novell. Leonis* 69. & ignaris scribendi. 20 Tunc sufficit scribi nomen heredis, non nuncupari. 21 Nomen heredis, vel per testatorem, vel per testes adhibitos testamento scribi olim erat necesse, hodie per qualemcunque personam nomen heredis potest scribi & ita abrogatur *d. lex* 29. *d. lex* 30. *Nov.* 66. *c.* 1. §. 1. §. 4. *Inst. de testam.* 22 Quam testatoris aut testium. 23 Testamentum non valet si suis solennibus destitutum. 24 Jul. *hic num.* 408. 25 Vide *Novell.* 55. *cap.* 1. 26 Abrogatur *d. cap.* 1. 27 Julianus ita hoc caput contrahit *n.* 409. Si quis familiæ suæ legaverit, vel alii personæ aut rei legatæ alienationem prohibuerit. Huc referenda est etiam lex ultima *C. de al. reb. non alienand.* 28 Hinc sumpta est Authent. *Sed & in ea. C. ad l. Falcid.* 29 Falcidia multis casibus cessat: nec enim detrahitur ex re, ea conditione legata, ne alienetur, *ut hic:* non detrahitur ex legatis ad pias causas *Nov.* 131. *cap.* 12. vide Mich. Grassum §. *Falcid. quæst.* 3. *num.* 5. quoties heres solida legata quibusdam solvit, *Novell.* 1. *cap.* 3. Si inventarium heres non fecit. *Novell.* 1. *cap.* 2. §. 2. quoties testator expressim vetuit detrahi, *Novell.* 1. *cap.* 2. *in fin.* Potestne etiam tacite prohiberi Falcidia? Mich. Grassus §. *Falcidia. quæst.* 10. *num.* 2 3. 4. refert ex communi opinione, tacite prohiberi posse, veluti, si testator legatum solvi vel præstari jusserit integrum, sine diminutione, vel si executores jussi fuerint distribuere usque ad integram summam legatorum. Idem fore, si pleno jure restitui testator jusserit, quamvis & hunc casum ab omnibus non approbari scribat, alias generaliter haberet locum *lex.* 2. *Cod. ad l. Falc.* 30 Id est, anno 531.

31 *Cap.* 1. *cap.* 8. J. *hic.* 32 Jul. *const.* 111. usu *cap.* 2. J. pignore *cap.* 4. J. hypotheca *c.* 5. J. permutatione *cap.* 7. J. *hic.* 33 Puta immobilium, annonarum civilium, rusticorum manciporum, Jul. *ib.* adde *l.* 14. *C. de sacr. eccl.* 34 Constantinopoli existentium, *cap.* 1. 2. 3. 4. 5. J. & extra Constantinopolim *cap.* 6. 35 Φοιτησάντων. *Scrimg.* id est, cum nullæ leges promulgentur de rebus ecclesiasticis. 36 Jul. *c.* 410. & 3. *Eclog.* 1. *ex lib.* 5. *tit.* 2. *c.* 2. 37 Ἢ ἐπὶ ἀντιδώρῳ διδόναι. *Scrimg.* id est, vel in pari donatione, Jul. *hic*, remunerandæ donationis gratia dare, *Hal.* 38 Πολιτικὴν σίτησιν. *Scrimg.* 39 Γεωργικὸν ἀνδράποδον. *Scrimg.* 40 *Nov.* 7. *cap.* 2. 41 Ἀλλ᾽ οὔτε παροικικῷ δικαίῳ δίδοσθαι. *Scrimg.* Sed neque paræcico jure dare *Jul.* & male, lege parœcico. Jus παροικικὸν colonarium seu libellaria, de quo dixi ad *Novell.* 7. *circa fin. princ.* & *l.* 24. §. 1. *Cod. de sacr. eccles.* 42 3. Harm. 4. §. 5. 43 Suburbanis ædificiis. 44 Regio, mansio, περιοικία. 45 Ἐπὶ τινὶ ποσότητι. *Scrimger*, sub quadam quantitate, de hac quantitate vid. *Nov.* 7. *c.* 3. §. 1. 46 Nota jus singulare attributum ecclesiæ, ut scilicet post contractam emphyteusin cum fisco, vel imperatore, vel repub. vel Curia, vel cum alio venerabili loco pœnitere intra biennium possit. De biennio vide Cujacium *cap.* 21. *de præscr.* 47 Hinc sumpta est Authentica, *Si quas. C. de sacr. eccl.* 48 *Novell.* 7. *c.* 3. §. 2. 49 Hinc sumpta est Authent. *Hoc usus. C. de sacr. eccl.* 50 *Nov.* 7. *cap.* 4.

memoratarum venerabilium domorum, non aliter hoc accipiat, niſi aliam rem mox dominii jure præbuerit, ex quo eandem rem accepit, tantum habentem reditum, quantum habeat res quæ ei datur: & non majoribus fiſci præſtationibus prægravatam: ut poſt ejus mortem, aut poſt tempus in quo datio uſus convenit, non tranſcendentem videlicet accipientis vitam, utraque res integra & in dominium & in uſum in eandem venerabilem domum perveniat.

CAP. III.

Ut liceat usque ad XXX.[1] *annos res eccleſiaſticas locare.*

LOcationes vero ab ipſis venerabilibus domibus fieri concedimus in quantoscunque contrahentibus annos placuerit, non tranſcendentibus videlicet XXX.[2] annorum temporibus.

CAP. IV.

Ut liceat res eccleſiæ immobiles pignori obligare.

SI vero contigerit aliquam prædictarum venerabilium domorum nomine fiſcalium[3] tributorum, aut alterius cujuslibet ſupervenientis neceſſitatis venerabili domui, pecuniis egere: liceat ejus ordinatoribus immobilem rem aut ſupponere aut dare in ſpeciale pignus, & creditor poſſideat eandem rem, &[4] ejus fructus colligat, & reputet ſibi tam in his creditis pecuniis quam in uſuris, non autem majoribus quam quartam partem centeſimæ. Si vero perſolverint debitum præpoſiti ejusdem venerabilis domus, aut ex fructibus adimpleatur creditum: redeat iterum res ad venerabilem domum ex qua data eſt.

CAP. V.

De emphyteuſi & hypotheca rerum eccleſiæ.

EMphyteuſeis vero & hypothecas, & ultra quinquennium volumus[5] fieri a ſanctiſſima majore eccleſia regiæ civitatis, conſcientia & conſenſu beatiſſimi hujus civitatis epiſcopi & patriarchæ: jurantibus præſentibus Deo amabilibus œconomis & chartulariis[6] ejusdem ſanctiſſimæ majoris eccleſiæ, quod non ad præſcriptionem juris ejus contractus efficiatur. In aliis vero venerabilibus domibus, ſiquidem ſint chartularii, ipſos æquali modo jurare præſente eo qui præeſt venerabili domui. Si vero non ſint chartularii, ab his qui præſunt venerabilibus domibus, propoſitis ſanctis evangeliis contractum fieri in ſcriptis cum jurejurando addito hujusmodi inſtrumentis, quod non ad læſionem aut præſcriptionem venerabilis domus contractus efficitur. §. 1. Oeconomis[7] vero & Orphanotrophis, & reliquis venerabilium domorum ordinatoribus[8], nec non omnibus chartulariis, & parentibus eorum, & filiis, & aliis qui per genus eis, vel nuptiarum jure conjuncti ſunt, interdicimus[9] emphyteuſim & locationes ſive hypothecas rerum ipſis venerabilibus domibus competentium, aut per ſemetipſos, aut per interpoſitam perſonam accipere: ſcientibus eis, quod ſi tale aliquid fiat, & hoc invalidum erit: & omnem ſubſtantiam tam eorum qui accipiunt, quam œconomorum & chartulariorum & ordinatorum, quibus ſecundum prædictum modum conjuncti ſunt, in venerabilem domum, de qua rem accipiunt, poſt obitum eorum pervenire jubemus.

CAP. VI.

De rebus aliarum eccleſiarum extra civitatem.[10] *Conſtantinopolitanam.*

ET hoc quidem ſuper iis qui majoris eccleſiæ ſunt, & prædictarum venerabilium domorum, quæ ſunt in hac regia civitate, vel ejus circuitu adhærentium diſpoſuimus. In aliis vero ſanctiſſimis eccleſiis, & monaſteriis, & xenodochiis, & noſocomiis, ſeu reliquis venerabilibus domibus, quæ in omnibus provinciis noſtræ reipublicæ poſitæ ſunt, verum etiam monaſteriis in hac regia civitate, & ejus circuitu adhærentibus, conſequenter definire prævidimus. §. 1. Licentiam[11] igitur damus prædictis venerabilibus domibus non ſolum ad tempus emphyteuſim facere immobilium rerum ſibi competentium, ſed & perpetue hæc eis emphyteutico jure volentibus dari. Et ſi quidem ſanctiſſimæ eccleſiæ ſint, vel aliæ venerabiles domus, quarum gubernationem loci ſanctiſſimus epiſcopus aut per ſe, aut per venerabilem[12] chorum clericorum faceret, cum voluntate eorum & conſenſu fieri hujusmodi contractum, jurantibus præſentibus[13] œconomis & adminiſtratoribus, & chartulariis ipſius venerabilis domus, quod ex hac emphyteuſi nullum damnum eidem venerabili domui infertur. Si vero ptochia, aut xenones, aut noſocomia, aut reliquæ venerabiles domus ſint propriam adminiſtrationem habentes: ſi quidem venerabilia oratoria eſſe contigerit, cum voluntate majoris[14] partis ibidem ordinantium[15] clericorum, necnon & œconomi. Si vero xenones, aut ptochium, aut noſocomium, aut alia ſit venerabilis domus, apud[16] præpoſitum ipſius fieri contractum, jurantibus ordinatoribus earundem venerabilium domorum in præſentia Deo amabilis epiſcopi, a quo præponuntur aut ordinantur, quod nihil ad læſionem aut præſcriptionem ipſarum venerabilium domorum de hujusmodi contractu efficitur. §. 2. In venerabilibus vero monaſteriis primates[17] eorum cum ampliore & majore[18] parte ibidem deſervientium[19] monachorum contractum efficiant. In prædictis vero omnibus jubemus inſcribi inſtrumentum cum jurejurando, quod non ad læſionem aut præſcriptionem earundem res agitur. Hac vero obſervatione hujusmodi præcedente, relevationem non amplius fieri a ſexta parte reditus quem habet res quæ in emphyteuſim datur. Quæcunque vero de lapſis domibus competentibus venerabilibus domibus quæ in regia ſunt poſitæ civitate, ſuperius diſpoſuimus: hæc in his venerabilibus domibus valere præcipimus. Hoc[20] etiam ſuper ipſis venerabilibus domibus definire prævidimus, ut ſi quædam ex eis ſive pro publicis collationibus, ſive pro alia neceſſaria cauſa ejusdem domus debitis obnoxiæ fiant, & non eſt poſſibile de rebus mobilibus eadem perſolvi debita: primo[21] quidem ordine in ſpeciali pignore dari rem immobilem creditori, ut ejus fructus colligens, reputet ſibi tam in[22] ipſis debitis mutuis pecuniis, quam in uſuris non amplius quarta parte centeſimæ. Si vero noluerit iſto modo debitum tranſigere, jubemus per eos quidem qui a ſanctiſſimo patriarcha ordinantur, ſive metropolitæ, ſive alii epiſcopi ſint, ſive archimandritæ, ſive orphanotrophi, aut noſocomi, aut xenodochi, aut aliarum venerabilium domorum ordinatores, apud ſanctiſſimos patriarchas, a quibus ordinantur, aut præponuntur, monumenta fieri, & cum jurejurando ordinatorum, & conſenſu amplioris[23] partis in eis deſervientium debitum manifeſtari, & quia non eſt poſſibile de rebus mobilibus iſtud perſolvi: per eos vero qui a metropolitis ordinantur, ſive epiſcopi ſint, ſive archimandritæ, ſive orphanotrophi, ſive ptochotrophi, aut aliorum venerabilium locorum ordinatores apud eos ſimiliter metropolitas epiſcopos hujusmodi monumenta conſcribi, ab illis vero epiſcopis qui aut a patriarchis, aut a metropolitis epiſcopis ordinantur, & habent ſub propria jurisdictione aut monaſteria, aut ptochia, aut xenones, aut noſocomia, aut alias venerabiles domos, ſub ſimilem modum fieri geſta: ita tamen, ut ſive apud patriarchas, ſive apud metropolitas, ſive apud epiſcopos alios hujusmodi geſta fiant, nullum[24] pro his diſpendium aut expenſam venerabiles domos ſuſtinere. Propterea enim volumus de cætero apud judices provinciarum, aut defenſores locorum hujusmodi monumenta a memoratis perſonis ſive domibus agi, ut nullum diſpendium ſentiant[25]. Poſtquam vero iſta ſubſecuta fuerint apud memoratos ſanctiſſimos patriarchas, apud metropolitas, aut alios epiſcopos, tunc per prædictos ordinatores debitricis domus venerabilis in ſcriptis in[26] publico civitatis loco proponantur per viginti[27] dies: & iſto modo hortentur eos qui emere voluerint immobilem rem: ut qui plus[28] præbet, aliis præponatur. His vero omnibus præcedentibus, venditionem fieri, pretio modis omnibus pro debito dando: ut non aliter habeat emptor munitionem[29], niſi pretium pro ipſo debito perſolvatur, & hoc evidenter inſcribatur, quod nihil ad læſionem aut præſcriptionem ejusdem venerabilis domus efficitur. Si vero ſecundum prædictum modum emptor hujusmodi rei non inveniatur: jubemus creditorem ex jure prædictarum venerabilium domorum, quod pro[30] ſoluto dicitur, eandem accipere poſſeſſionem, juſta & diſtricta[31] æſtimatione facta: & addita in pretio decima parte univerſæ æſtimationis, in ipſa quantitate accipere rem creditorem pro ſolutione, certo[32] dominio poſſeſſurum: ita tamen, ut ordinatores[33] debitricis venerabilis domus, & amplior[34] pars deſervientium, hujusmodi venditionibus conſentiant. Quod autem præbetur in hoc immobilis res, non per electionem creditoris detur, ſed ſecundum æquitatem: aliud quidem fructiferarum, aliud vero poſſeſſionum ſterilium[35] ejusdem venerabilis domus, & in reditu[36] earum, & in fiſcali ſolutione & reliquæ ordinationis. §. 3. Si vero quis aut epiſcopo, aut œconomo, aut ordinatori cujuslibet venerabilis domus, ſive in regia civitate, ſive in provinciis conſtitutæ pecunias credidit, aut poſthac crediderit: jubemus neque eis hoc reputari[37] pro venerabili domo, niſi primitus oſtenderint, quod in utilitates prædictæ venerabilis domus iſta profecerunt, neque ipſum creditorem, aut heredes ejus contra venerabilem domum habere aliquam pro ipſis actionem, niſi[38] monſtraverint quod in utilitatibus venerabilis domus competentibus pecuniæ profecerunt: ſed contra mutuas accipientem pecunias, aut heredes ejus, proprias moveant actiones.

CAP. VII.

De permutatione rerum eccleſiaſticarum.

HOc[39] vero jubemus, ut excepta ſanctiſſima majore eccleſia regiæ civitatis, & venerabilibus orphanotrophiis, xenonibus, & ptochiis, quæ ſunt in regia civitate ſub ejus conſtitutis ordinatione, licentiam eſſe omnibus ſanctiſſimis eccleſiis, & venerabilibus domibus, necnon & monaſteriis, tam in hac regia civitate, quam in diverſis provinciis conſtitutis permutationes[40] ad invicem facere, quando utrique venerabili domui ſervatur indemnitas, conſentientibus in ſcriptis aut per depoſitiones hujusmodi contractui non ſolum ordinatoribus utriusque venerabilis domus, ſed etiam ampliore parte in eis deſervientium. Ea vero quæ ab imperiali domo in quamlibet venerabilem domum pervenerunt, aut poſtea pervenerint, nullo modo vendi, aut pignori

---

1 3. *Ecl.* 1. ex lib. 5. *tit.* 2. *c.* 6. 2 Locationes rerum majoris eccleſiæ Conſtantinopolitanæ, non excedunt annos triginta, licet privatarum & publicarum fiat in centenos, ut Hyginus ſcribit *lib. de limitib.* alias in plures annos *l.* 24. *in fin. l.* 32. *l.* 60. *ff. locati.* plures inquam, quam quinque, Siculus Flaccus. Alii per ſingula luſtra locare ſoliti: alii in plures annos. 3 Major eccleſia Conſtantinopolitana hoc habet præcipuum, ne poſſeſſionem inutilem & publicis oneribus prægravatam alienare poſſit, pignori tamen dare poſſit creditore fructus in ſortem imputante. 4 Hæc pignorum lex vocatur ἀντίχρησις. 5 *Novell.* 67. *c.* 4. 6 Chartularii eccleſiæ. 7 Hinc ſumpta eſt Auth. *quibuscunque, C. de ſacroſ. eccleſ.* 8 Oeconomi, adminiſtratores Eccleſiæ eorumque cognati vel adfines, non poſſunt conducere vel in emphyteuſim vel ἀντίχρησιν res eccleſiaſticas capere. adde dicta ad *l.* 5. *C. de contr. empt. & c.* 37. *canon. apoſt.* 9 Præſumitur enim hujusmodi alienatio nocere eccleſiæ, de qua præſumpt. vide Alciat. 3. *præſumpt.* 29. & Wurmſer. 1. *pract.* 39. *cap.* 6. 10 Vide Jul. *hic num.* 411. 11 Hinc ſumpta eſt Auth. *Perpetua. C. de ſacroſ. eccleſ.* 12 Ἢ διὰ τοῦ εὐαγοῦς αὐτοῦ κλήρου. *Scrimg.* per clericum Jul. *hic.* adde *Novell.* 67. *cap.* 4. 13 Ὀμνύντων παρόντος αὐτοῦ τῶν οἰκονόμων. Græci *hic.* hoc eſt jurantibus eo (id eſt, epiſcopo) præſente, œconomis &c. 14 Majori parti conſentientium multum defertur. 15 Ἐκεῖσε λειτουργούντων. 16 Τὸν προεστῶτα. *Scrimg.* hoc eſt præpoſitum ipſius contractum facere. Verum hæc interpretatio in idem recidit. 17 Ἡγεμόνας. *Scr.* certe male, namque apud Julianum hic legumenos. 18 Major pars quod facit, cæteri omnes facere videntur. 19 Λειτουργούντων. *Scrimg.* qui ibi miniſterium faciunt debitum. Jul. *hic.* 20 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Hoc jus. C. de ſacr. eccl.* 3 *Eclog.* 1. *ex lib* 5. *tit.* 2. *cap.* 10. 21 Quo ordine, quibus ex cauſis immobilia eccleſiaſtica vendi poſſint. *Nov.* 46. *c.* 1. *Nov.* 54. *c.* 2. *Nov.* 67. *cap.* 4. 22 Hoc eſt, in ſortem ſeu capitale, & ut autor Eclogæ illo loco ſcribit, εἰς τὸ κεφάλαιον. 23 Majoris partis conſenſus univerſitatem integram repræſentat, ideoque eum conſenſum ſequi ſolent judices. S. *hic.* adde *l.* 7. *in fin. ff. de pact. l.* 3. *ff. quod cujusque. l.* 14. *ff. depoſiti: l.* 3. §. 7. *ff. de adm. tut. l.* 15. *ff. de reb. aut. jud. l.* 2. *ff. de curat. bon. dand. l.* 3. *ff. de decret. ab ordin. l.* 45. *C. de decurion.* §. 1. *Inſt. de ſatisdat. tut.* 24 Ita ut gratuito & nulla mercede accepta acta eccleſiaſtica fiant. 25 Emptores præſertim. 26 *Affiches & pononceaux ſe doivent mettre en lieux les plus apparens de la ville*, adde *l. penult. C. de bon. proſcript.* vide *l. pen.* §. 1. *C. de defenſor. civit. l.* 2. *Cod. de annali* 27 De 20. diebus vide Cujac. *c.* 9. *de præſcr.* 28 *Au plus offrant & dernier encheriſſeur*, hinc poſſis colligere, Formam auctionum eam fuiſſe apud veteres, ut a minima quantitate ad majorem, plures licitantes pervenirent, *l.* 35. *ff. de minor.* Audio quibusdam in locis, rem quam plurimo ſubhaſtari: eumque, qui primus ex ea quantitate aliquid deducens emptionem ſeu emptorem ſe obtulerit, licitatione vincere & rem obtinere. 29 Τὸ ἀσφαλές. *Scrimg.* ut non aliter habeant cautionem, Jul. *hic.* 39 Jus pro ſoluto. Ita Græcis hic & apud Julianum *cap.* 411. appellatur. Autor Eclogæ 3. *tit.* 1. *ex lib.* 5. *tit.* 2. *c.* 10. λαμβάνειν κατὰ δεσποτείαν dixit, hoc eſt, accipere jure dominii. Res eccleſiaſticæ in ſolutum dari poſſunt, prius tamen exacte æſtimandæ, & ultra æſtimationem adjicere debet creditor decimam pretii: ut ita raro vel nunquam eccleſia lædatur. Bald. *tamen ad Authentic. Hoc jus porrectum, Cod. de ſacroſ. eccleſ.* negat hoc ſervandum eſſe jure etiam poli & conſcientiæ: adde *Novell.* 46. Verum Accurſius in d. gloſſa Authenticæ, *Hoc jus porrectum.* τὸ addit accipit, pro remiſſa, ut ſcilicet decima pars pretii rem ſtatur emptori: ut enim in uno gravetur, quod ſcilicet invitus rem eccleſiaſticam in ſolutum accipiat, in alio relevetur. 31 Subtili. *Julian.* ἀκριβοῦς. *Scrimg.* 32 Firmo. *Julian.* βεβαίᾳ δεσποτείᾳ. *Scrimg.* 33 Διοικητάς. *Scrimg.* adminiſtratores. Julian *hic* 34 De quo dixi *ſupr.* 35 Quænam res eccleſiaſticæ in ſolutum dari debent creditori? mediæ inter fertiles & ſteriles, vide Julian. *hic.* 36 Æſtimatio rei ex ejus reditu, & publicarum tributionum functione & reliquo ſtatu facienda eſt. Julian. *hic.* 37 Non omne quod mutuo accipit adminiſtrator eccleſiæ, imputatur rationibus eccleſiaſticis, ſed id tantum quod mutuum in utilitatem eccleſiæ verſum eſt. *Novell.* 123. *c.* 6. *in fin.* 38 Creditor eccleſiaſticus probare tenetur pecunias mutuo datas in uſum & utilitatem eccleſiæ converſas fuiſſe. 39 Hinc etiam ſumpta eſt Authentica, *Hoc jus. Cod. de ſacroſ. eccleſ.* 40 Eccleſiæ permutationes ad invicem facere poſſunt. *Novell.* 54. *c.* 2.

ſupponi, aut permutari, aut omnino alienari concedimus, neque ſi ad alteras venerabiles domos, tale aliquid egerint. §. 1. Et quoniam cognovimus ab aliquibus fieri alienationes [1] monaſteriorum, ut hæc a ſacra figura in privatorum converſationem transferantur, & hoc omnibus modis prohibemus. Si vero tale aliquid factum deprehendatur: licentiam præbemus ſanctiſſimo loci epiſcopo hoc monaſteriis vindicare, & in antiquam figuram reducere. Si [2] vero quis de prædictis venerabilibus domibus quæ in hac regia civitate, ſive in aliis provinciis, ſunt, (excepta ſanctiſſima majore eccleſia regiæ civitatis) prædium habeat plurimis fiſcalibus tributis gravatum, ex quo nullus inferatur reditus venerabili domui: licentiam [3] præbemus ejusdem venerabilis domus ordinatoribus tale prædium alienare quolibet modo voluerint, ad perfectam ſecuritatem ejusdem venerabilis domus, geſtis monumentorum videlicet in hujusmodi alienatione conficiendis ab illis a quibus ordinatores talium locorum præponuntur ſive ordinantur, & jurantibus in ſanctis ſcripturis præſente antiſtite ejusdem venerabilis domus, & ampliore parte in ea deſervientium, quod neque per proditionem, neque per gratiam, aut quamlibet præſcriptionem alienatio fiat, ſed ut ſervetur immunitas eidem venerabili domui. Oeconomis vero & ordinatoribus clericorum, & chartulariis ubicumque venerabilium domorum conſtitutarum, aut parentibus eorum & filiis, & quibus ſecundum genus aut ſecundum matrimonii jura conjunguntur, locationes, aut emphyteuſeis, aut emptiones, aut hypothecas rerum immobilium ipſis venerabilibus domibus competentium ſubire aut per ſe, aut per interpoſitam perſonam, ſecundum quod & iis, qui in regia civitate ſunt, prohibemus.

CAP. VIII. [4]

Si emphyteuta eccleſiæ per biennium in ſolvendo canone ceſſaverit.

SI [5] vero quis aut locator aut emphyteuta alicujus rei competentis aut ſanctiſſimæ majori eccleſiæ, aut alteri venerabili domui in quolibet loco noſtræ reipublicæ conſtitutæ, aut deteriorem faciat rem, quam quidem aut accepit, aut poſt hoc acceperit, aut per biennium [6] non intulerit quod ab eo promiſſum eſt emphyteuticum aut locationis canonem: damus licentiam venerabili domui ex qua locatio aut emphyteuſis facta eſt, & quæ debentur ſolum pro præcedente tempore, & antiquum ſtatum locatæ ſive emphyteuticæ rei exigere, & ejicere de emphyteuſi, ſive de locatione, non [7] valentem de emponematis actionem aliquam contra venerabiles domos movere. Si vero noluerint prædicti ordinatores expellere eum, exigi quidem eum præcipimus quæ pro locatione ſive emphyteuſi debere cognoſcitur: usque ad definitum vero tempus completum, ſibi datam rem tenere eum, & quæ placita ſunt dare. Si vero refugiat, licentiam præbemus præpoſitis eorundem venerabilium locorum indemnitatem venerabilibus domibus de ejusdem rebus fieri, non valente neque hic de emponematis [8] aliquid prætendere.

CAP. IX.

Ut liceat pro redemptione captivorum res immobiles eccleſiæ alienare.

SAnctiſſimas vero eccleſias [9] [omnes ſeu œconomos] civitatum præcipimus alienare res immobiles pro captivorum [10] redemptione: niſi [11] ſub hac conditione poſſeſſiones aliqui eis dederint: ut nullo modo has alienent. Hoc autem concedimus, ut Hieroſolymorum [12] ſanctiſſima eccleſia licentiam habeat domos competentes ei non poſitas in eadem ſancta civitate vendere, non minori pretio quam de penſionibus ejus in quinquaginta [13] annis colligitur: ut ex earum pretio reditus meliores emat. Si vero quidam cuilibet venerabili domui, ſive in hac regia civitate, ſive in provinciis poſitæ ſteriles [14] poſſeſſiones donaverint, aut vendiderint, aut alio modo conceſſerint, aut dereliquerint: jubemus pro talibus rebus nullam læſionem ſuſtinere venerabilem domum in quam hujusmodi poſſeſſiones pervenerunt: aut fiſcalium nomine, aut alterius cujuslibet cauſæ gratia prægravari: ſed omne hujusmodi onus in dantes & eorum heredes recurrere: neceſſitatem habentibus recipere datas hujusmodi poſſeſſiones, & reſtituere de propria facultate venerabili domui omne damnum quod ex hujusmodi occaſione ei contigerit. Si vero [15] etiam talis dolus in re ſubſecutus eſt, ut aliquæ pecuniæ pro hoc venerabili domui darentur, & eas jubemus in proprium lucrum venerabilem domum habere, ſteriles vero res ei, qui dedit & heredibus ejus omnino reſtitui. §. 1. Ad hæc jubemus, ut nulla [16] neceſſitas ſanctiſſimis eccleſiis, vel aliis venerabilibus locis tam in regia civitate, quam in omnibus reipublicæ noſtræ provinciis poſitis inferatur, poſſeſſiones ſteriles aut frugiferas ubilibet conſtitutas emere: ut non inveniantur per hanc occaſionem, & quas habent perdere, aut debitis obnoxiare. Si vero quis voluerit rem immobilem nomine [17] uſus accipere ab aliqua prædictarum venerabilium domorum (ſecundum [18] quod ſuperius de venerabilibus domibus, quæ in regia civitate ſunt poſitæ, diſpoſuimus) non aliter hoc accipiat, niſi aliam mox rem dominii jure præſtiterit venerabili domui, a qua eandem rem acceperit, tantum habentem reditum, quantum habet res quæ ei datur, & non majoribus tributis gravatam: quatenus poſt ejus tranſitum, aut tempus in quo datio uſus eſt placita, non tranſcendens ſcilicet ejus qui acceperit vitæ tempus: utramque rem integro jure, & ſecundum dominium & ſecundum uſum in ipſam venerabilem domum pervenire. Et hoc quidem de immobilibus rebus jubemus.

CAP. X.

De ſacris vaſis cujusque eccleſiæ vel oratorii.

DE ſacris autem [19] vaſis competentibus ſanctiſſimæ majori eccleſiæ regiæ civitatis, aut aliis venerabilibus oratorii domibus, in qualicunque loco noſtræ reipublicæ poſitis, generaliter conſtituimus, ut non aliter hæc vendantur, aut ſupponantur, niſi pro captivorum redemptione. Si [20] vero ſunt plura vaſa in aliqua memoratarum venerabilium domorum, nullum neceſſarium uſum facientia, & contigerit hujusmodi venerabilem locum debitis aggravari, & non ſint aliæ manifeſtæ res mobiles de quibus debeant debita reddi: licentiam ei damus geſtis monumentorum (ſicuti ſuperius dictum eſt) conſtitutis prædicta ſuperflua vaſa [21] aut aliis venerabilibus locis neceſſaria [non [22]] habentibus vendere, aut conflare, & ſimiliter vendere, & eorum pretium in debitum præbere: ut [23] non immobiles res alienentur.

CAP. XI.

Quibus pœnis ſubjiciantur qui præſentem conſtitutionem violaverint [24].

SI [25] vero præter hæc quæ inſerta ſunt præſenti legi, contractus fiat ſuper competentibus rebus mobilibus & immobilibus uni memoratarum venerabilium domorum, reddi quidem eidem ſanctiſſimæ eccleſiæ ſive venerabili domui rem ſuper quam tale aliquid ſubſecutum eſt, cum medii temporis fructibus: maneat autem apud eam, & pretium aut antidorum [26], aut quod pro permutatione, aut alia qualibet occaſione datum eſt ei. Si vero emphyteuſis agatur præter hæc quæ diſpoſita ſunt a nobis, reddi ſanctiſſimæ eccleſiæ, ſive venerabilibus domibus vel locis eandem rem jubemus, & emphyteuticum, ſecundum quod [27] placitum eſt, dare, & pactum finiri ſecundum virtutem emphyteuticalium inſtrumentorum. Si vero donetur res eccleſiaſtica, aut alterius venerabilis domus, & hanc reddi ſanctiſſimæ majori eccleſiæ, aut aliis venerabilibus domibus cum medii temporis fructibus, & tantum aliud quantum valebat ipſa res. Si vero hypothecæ contra hæc dentur, creditor quod ei debetur, perdat, & res venerabili loco reddatur: tabellionibus [28] præſumentibus præter hanc noſtram legem talibus miniſtrare inſtrumentis, perpetuo [29] exilio condemnandis. Si vero aliquid ante hanc noſtram legem ſecundum antiquas conſtitutiones factum eſt: hoc jubemus omnibus modis propriam virtutem habere. Omnia vero quæ contra antiquas leges facta ſunt, revocari ſancimus, & res quæ contra virtutem earum data eſt, venerabilibus domibus reddatur, & de cætero ſecundum præſentem legem omnia fieri diſponimus: vacantibus poſthac aliis omnibus conſtitutionibus quæ ſuper talibus caſibus dudum loquebantur.

EPILOGUS.

† Eminentia igitur tua, quæ per præſentem legem in perpetuum valituram noſtra ſanxit tranquillitas, inconvulſa obſervare feſtinet: edicto in ſolennibus & legitimis locis per decem dies propoſito: & nullo pro tali occaſione in provincias deſtinando. Nos enim providemus quali modo ſine collatorum læſione omnibus præſens noſtra generalis conſtitutio manifeſta fiat. Dat. 7. Id. Maji, *Conſtantinop.* DN. JUSTINIAN. PP. Aug. [30] BASILIO [31] V. C. CONS.

TIT. IV.

UT PARTICULARES [32] USURARUM SOLUTIONES IN [33] DUPLUM COMPUTENTUR.

NOVELLA CONSTIT. CXXI.

Imp. Juſtin. Auguſt. Baſilio præſidi Tarſi.

PRÆFATIO.

CUm decuriones videamus nobis inſtare precibus, & libenter iis indulgeamus: merito ſane legibus contrarias artes, & per fraudem excogitatas confeſſiones valere non concedimus.

CAP. I.

DOcuerunt enim potentiam noſtram Euſebius, & Aphthonius, qui Demetrio nepotes extiterunt, nati ex Palladio Demetrii filio: quod is Demetrius Artemidoro per cauſam mutui quingentos aureos debuerit, in quam ſummam etiam uſuras ſtipulatus ſit. Nuper [34] vero ſacram prodiiſſe formam, quæ voluerit, *ſi duplum debiti ſolvatur, ut nulla contra ipſos ſecundum leges noſtras ſuperſit exactio.* Artemidori autem creditoris ſucceſſores Epimachum, & Artemonem dixiſſe, *mentitos* [35] *ipſos in precibus neque noſtro dignandos auxilio: cum debito plene ſatisfactum non fuerit, ſed ſoli* [36] *nongenti quadraginta novem aurei perſoluti ſint.* Ajunt enim ſupplices, patrem ſuum Palladium una cum Demetrio patre ejus & Paulo octingentos ſexaginta ſeptem ſolviſſe aureos. Sed Artemonem & Priſcianam Artemidori filios, qui Epimachi & Artemonis illius alterius avus fuit, dixiſſe *particularem ſe ſolutionem ſorti non adjungere,*

1 Hinc ſumpta eſt Authent. *Multo magis. C. de ſacr. eccleſ.* vid. Julian. *hic n.* 412. *Novell. 7. cap.* 11. 2 Hinc ſumpta eſt Authent. *Item prædium. C. de ſacr. eccleſ.*
3 Res eccleſiæ (non tamen majoris, quæ eſt Conſtantinopoli) oneroſa diſtrahi poteſt. v. *c.* 4. §. *hic.* 4 Vide Julian. *hic num.* 413. 5 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Qui rem. C. de ſacroſ. eccleſ.* 6 Vide *l.* 2. *Cod. de jure emph.* 7 *Nov.* 7. *cap.* 3. §. 2.
8 Emponemata, meliorationes. 9 Pro his incluſis ita legito ex Græcis ταῖς δὲ ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις Ὀδήσσου, καὶ Τομέως τῶν πόλεων ἐπιτρέπομεν. *Scrimg.* eccleſiis Odeſſi & Thomeos. Jul. *hic, n.* 414. Utramque Tomos ſcil. & Odeſſon Ptolemæus ponit in Myſia inferiori. Claudianus *in Epithalamio Palladii*, veteresque Tomi, Mavortia matris Nobilitas. 10 *Novell.* 65. 11 Quid ſi poſſeſſiones eas tantum habeat? Archidiaconus negat prohiberi alienationem captivorum redimendorum cauſa: & recte: quia videtur teſtator hunc caſum non prævidiſſe, cum ſub ea conditione, *Ne alienaretur*, rem eccleſiæ legaret. 12 Vid. *Nov.* 40. *c.* 1. 13 Adde quæ ſcripſi ad *l.* 35. §. 3. *C. de don. Nov.* 131. *c.* 12. *in fin.* Goth. In locis tamen, ubi fundi viliores ſunt, propter incommoditatem limitaneorum & periculum incurſionum, non minoris æſtimantur fundi, quam ſit cumulus fructuum 20 annorum. vide Gloſſ. *in l. fin. verb. juxta Cod. de ſacroſ. eccleſ.* Tiraquell. *de retractu, lib.* 1. §. 1. *gloſſ* 6 *n.* 19. Garſ. *de expenſ c.* 9. *n* 79. Covarruv. *lib.* 3 *var. reſolut. n.* 5. Joann. Baptiſt. Lup. *de Uſur. Commentar.* 2. *n.* 77. alibi ad rationem 30. alibi ad rationem 25. pro uno, alibi quantum cumulus fructuum in 40. annos aſcendit. *Anſ.* 14 Ἄπορος, penuria laborantes. Jul *hic num.* 415.
15 Non eſt rata traditio prædiorum ſterilium & detectorum facta eccleſiæ, etiamſi ut illa acciperet eccleſia, eidem fuerit certa pecunia adnumerata, quod etiam cautum eſt, *Nov.* 7.
16 Eccleſia non cogitur ex pecunia, quam in numerato habet, poſſeſſiones, quantumvis fertiles, ei occurrentes, emere. 17 Ὀνόματι χρήσεως. 18 Quo jure accipitur res urbana eccleſiaſtici uſus nomine, eodem & provincialis. adde Jul. *hic n.* 416. ut videatur duci argumentum ab urbanis rebus ad provinciales. 19 Tranſit a venditione rerum immobilium, ad mobiles, adde Jul. *hic, n.* 417. & hoc interim paucis traditur. Qualiacumque vaſa eccleſiæ, redimendorum captivorum cauſa, poſſe diſtrahi: debiti cauſa, ſuperflua tantum, adde *l.* 21. *C. de ſacr. eccleſ.* 20 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Præterea. C. de ſacr. eccleſ.* 21 Vaſa eccleſiaſtica ſuperflua aliis eccleſiis vendi poſſunt, aut conflari, *ut hic.* 22 Hæc negativa ſupereſt. 23 Superflua vaſa eccleſiæ rebus immobilibus ejusdem hic opponuntur. 24 Jul. *hic n.* 418. 25 Hinc ſumpta eſt Auth. *Qui res. C. de ſacr. eccleſ.* 26 Ἀντίδωρον, id quod remunerationis gratia datum eſt, vid. *Nov.* 7. *in princ. l.* 14. §. 1. *C. de ſacroſ. eccl. l.* 20. §. 11. *ff. de hered. pet.* 27 Καὶ τὸν ἐμφυτευτὴν τὸ πάκτον τελεῖν *Scrimg.* pactum, canonem, vid. *l.* 3. *C. de obſequiis.* pactionem & apud Jul. *hic.* pactio emphyteutica: & alibi ſæpe ſuffragium, & μίσθωμα ſumitur pro eo, quod datur ſuffragii & locationis cauſa. 28 Pœna tabellionis vetitum inſtrumentum, eccleſiæ cauſa, facientis. 29 Διηνεκεῖ ἐξορίᾳ, *Scrimg.* 30 Id eſt, anno 19. Jul. *hic.* anno Chriſti 545. 31 Id eſt, anno 541.

32 Μερικαὶ καταβολαὶ τῶν τόκων appellantur a Græcis hic. Autor *Eclog.* 23. *tit.* 3. *c.* 72. & 73 κατὰ μικρὸν ἢ κατὰ μέρος καταβαλλομένους τόκους, vocat. 33 Adde *Nov.* 138 & *Nov* 160. *pr. l.* 10. *l. pen* §. 1. *Cod. de uſur l* 26. §. 1. *ff. de cond. indeb. l.* 4. *in fin. ff. de nautico fœnore. Edict. Juſtiniani* 9 *c.* 5. idque fuit etiam receptum apud Ægyptios certa lege, de qua vide Diodorum Siculum 2. & Cujac. 5. *obſ.* 38. 34 *l. pen.* §. 1. *Cod. de uſur.* 35 Mendax poſtulator non juvatur reſcripto, *l.* 7. *C. de diverſ. reſcr.* 36 Hypotheſin hujus Novellæ vid. *hic apud Cujac.*

ſed

ſed omnia velle reputari in uſuras, *hæc item innuere ſententiam provinciæ præſidis, & propterea exegiſſe Palladium pro priore quingentorum aureorum fœneratitia ſyngrapha alteram aureorum ſexingentorum.* Solviſſe autem ipſi (inquiunt) diverſis temporibus, & Palladium aureos ſeptuaginta duos, & Euſebium atque Aphthonium decem, ut inde colligatur nongentorum quadraginta novem aureorum ſumma. Eum vero qui controverſiæ audientiam præbuerat, cum in animo non revolveret, quod totius accuſationis eadem cauſa eſſet: non admiſiſſe ipſos, ſed voluiſſe in ſexingentos eos aureos ſortis condemnare. Petieruntque, ut hac neceſſitate eximerentur: & collecto univerſo debito quingentorum aureorum, ſi quinquaginta unum adhuc ſolverent, qui reliqui eſſent ad mille ſolidorum quantitatem, tam univerſo debito liberarentur, quam fœneratitiam ſexingentorum aureorum ſyngrapham reciperent.

CAP. II.

CUm igitur leges [1] noſtræ nihil ultra [2] duplum ſolvi velint: & nos in hoc tantum differentiam habeamus cum prioribus, quod illæ quidem debita conſtituant usque ad duplum, ſi nulla particularis facta fuiſſet ſolutio: nos vero recipiamus, ut particulares etiam ſolutiones debita diſſolvant, ſi usque ad duplum pertingant: ſancimus ut ſecundum hoc fiat computatio: & ſi tantum hi perſolverint, quantum adhuc ad mille aureos deeſt, recuperent etiam fœneratitiam ſexingentorum aureorum ſyngrapham, ne debitum ex hac cauſa multipliciter exigi deprehendatur.

EPILOGUS.

† Quæ itaque nobis placuerunt, & per hanc ſacram pragmaticam declarantur formam, ea ſtudeto magnificentia tua effectui & fini tradere, tam ea interpretatione, quæ de hac cauſa in ſententiis, quorum ſupplices meminerunt, facta eſt, abolita: quam omnibus quæ per obreptionem & ex una tantum parte confecta ſunt, aut conficientur, vacantibus. Divinitas te ſervet per multos annos, frater jucundiſſime. Dat. 17. Kal. Maji, *Conſtantinop.* BELIS. V. [3] C. CONS.

TIT. V.

EDICTUM [4] PIENTISSIMI DOMINI NOSTRI JUSTINIANI DE FORMULA [5] ARTIFICUM.

NOVELLA CONSTIT. CXXII.

PRÆFATIO.

COgnovimus, quomodo poſt caſtigationem Domini Dei benignitate immiſſam, qui negotiationes & ludos literarios [6] exercent, diverſi etiam generis artifices & agricolæ, inſuper & nautæ, cum potius meliores fieri deberent, lucri cupiditati ſe dediderint, & duplicia tripliciaque pretia ac mercedes præter veterem conſuetudinem requirant.

CAP. I.

VIſum igitur eſt per ſacrum edictum omnibus interdicere deteſtandam iſtiusmodi avaritiam, & ne quis in poſterum cujuscunque diſciplinæ aut artis magiſter, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus conſuetudo fert, plus pretii mercedisve nomine exigat, jubemus vero etiam ut [7] ædificiorum, & colendæ terræ, aliorumque operum menſores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam conſuetudinem conſervent. Hæc autem obſervare jubemus & eos qui qualiacunque opera demandant, & eos qui aliqua redimunt. Si quidem nec ipſis amplius quam more conſtitutum ſit, dare concedimus. Sciant vero qui quicquam amplius, quam pro veteri conſuetudine requirunt, quod triplicem quantitatem in fiſcum inferre cogentur, ſi ſupra id quod ab initio conſtitutum fuerit, cepiſſe illos quicquam aut dediſſe oſtenſum ſit.

EPILOGUS.

† Hæc porro inquiri ac vindicari jubemus & ab excellentia tua & a glorioſiſſ. felicis hujus urbis præfecto. Volumus enim per vos ab hujus noſtri edicti transgreſſoribus conſtitutam multam exigi, pœnisque illos ſubdi: ita ut quæ vobis parent cohortibus, quinque librarum auri multa incubitura ſit, ſi quid ex iis quæ a nobis conſtituta ſunt, neglectum fuerit. Dat. 2. Kal. Apr. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. poſt [8] BELIS. V. C. CONS.

TIT. VI.

DE SANCTISSIMIS EPISCOPIS [9] ET DEO AMABILIBUS ET REVERENDISSIMIS CLERICIS, ET MONACHIS.

NOVELLA CONSTIT. CXXIII.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Petro glorioſiſſ. magiſtro ſacrorum noſtrorum officiorum.

PRÆFATIO.

DE gubernatione, & privilegiis, aliisque diverſis capitulis ad ſanctiſſimas eccleſias, & alias venerabiles domos pertinentibus, jam quædam diſpoſuimus [10]: ſuper ſanctiſſimis autem epiſcopis, & clericis, & monachis dudum in diverſis conſtitutionibus diſpoſita cum competenti correctione hac comprehendere lege proſpeximus.

In editionibus Haloandrinis duæ hic paginæ infarciuntur, quæ nec in Scrimgeriana editione, nec in meis manuſcriptis reperiuntur. Contius.

CAP. I.

De ordinatione epiſcoporum [11].

SAncimus igitur quoties opus fuerit epiſcopum ordinari, clericos & [12] primates civitatis cujus futurus eſt epiſcopus ordinari, mox in tribus [13] perſonis decreta facere, propoſitis eis ſacroſanctis evangeliis, *periculo ſuarum animarum* dicentes in ipſis decretis: *quia neque propter aliquam donationem* [14], *neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet cauſam, ſed ſcientes eos rectæ & catholicæ fidei* [15], *& honeſtæ* [16] *eſſe vitæ, & literas* [17] *noſſe, hos elegerunt: & quia neque* [18] *uxorem, neque* [19] *filios* [20] *aliqui eorum habent, neque concubinam* [21] *aut filios naturales* [22] *cognoſcunt eos habuiſſe* [23], *aut habere: ſed & ſi prius uxorem aliquis ex eis habuit ipſam & unam* [24], *& primam* [25], *& neque viduam* [26], *neque viro conjunctam* [27], *neque legibus* [28] *aut ſacris conſtitutionibus* [29] *interdictam, ſed & quod neque curialem* [30] *aut officialem hunc eſſe cognoſcunt, aut ſi curiali vel officiali ſubjacet fortunæ, ſciunt eum in monaſterio non minus quindecim* [31] *annis monaſticam converſationem impleviſſe.* §. 1. Hoc quoque decretis oportet inſeri, *quia non minus quam trigintaquinque* [32] *ætatis annos habet is, qui eligitur ab eis qui cognoſcunt perſonam*: ut ex trium perſonarum pro quibus talia decreta facta ſunt, melior ordinetur electione & periculo ordinantis. Curialem vero vel officialem, qui, ſicut dictum eſt, quindecim [33] annis in monaſterio converſatus eſt, & ad epiſcopatum provocatus, liberum eſſe propria fortuna: ita tamen, ut liberatus a curia, quartam partem ſuæ ſubſtantiæ ſibi retineat: reliquis ejus rebus ſecundum noſtram legem curiæ & fiſco vindicandis. §. 2. Damus autem licentiam decreta facientibus, ſi quempiam laicorum præter curialem & officialem [34], dignum memorata electione eſſe putent: hunc cum aliis duobus clericis aut monachis eligere: ut ſi laicus [35] hoc modo ad epiſcopatum eligatur, non repente epiſcopus ordinetur, ſed primo clericis non minus tribus menſibus connumeretur, & [36] ita ſanctas regulas & cotidianum eccleſiæ miniſterium edoctus, epiſcopus ordinetur. qui enim alios debet docere [37], poſt ordinationem ab aliis doceri non debet. Si vero (ut evenit in quibusdam locis) non inveniantur tres perſonæ ad talem electionem opportunæ, liceat decreta facientibus in duabus & in una perſona decretum facere: eos tamen omnes jam dictas a nobis habentes teſtationes. Si vero qui debent epiſcopum eligere, citius ipſa decreta intra [38] ſex menſes non faciant: tunc periculo propriæ animæ ille, quem competit ordinare epiſcopum, ordinet, omnibus aliis quæ diximus obſervandis. Si quis autem citra memoratam obſervationem epiſcopus ordinetur, jubemus hunc omnibus modis epiſcopatu depelli [39]. Sed etiam illum qui præter hoc præſumpſerit ordinare, ſegregari [40] uno anno a ſacro miniſterio, & omnem ejus ſubſtantiam, quæ quolibet tempore aut modo in ejus dominium deducta eſt, propter culpam quam fecit, dominio eccleſiæ cujus epiſcopus eſt, vindicari.

CAP. II.

De accuſatoribus epiſcoporum [41].

SI quis autem electum ad ordinationem epiſcopatus accuſaverit in qualibet cauſa quæ poſſit ſecundum leges [42] aut canones ejus impedire ordinationem, differatur hujusmodi ordinatio: & prius contra eum propoſitam cauſam ſive præſente accuſatore [43], & ab eo propoſitam cauſam exequente, ſive etiam deficiente per tres menſes ſuam accuſationem implere: diligenter examinari ab illo a quo futurus erat epiſcopus ordinari: & ſi quidem obnoxium eum accuſator invenerit, prohibeatur ordinatio. Si vero obnoxius non oſtendatur, ordinatio quidem non impediatur: accuſator autem, ſive non probaverit, ſive etiam fugit propoſitam a ſe accuſationem, a provincia in qua habitat abjiciatur. Si quis autem ante examinationem accuſatum ordinaverit, ordinatus quidem a ſacerdotio repellatur: qui vero talem ordinare feſtinaverit, ſuperius dictæ ſubjaceat pœnæ, tam annali [44] prohibitioni ſacri miniſterii, quam etiam ut omnes ejus res eccleſiæ vindicentur. §. 1. Præ [45]

1 Vid *l. pen. C. de uſuris*: *Eclog. d. cap.* 72. & 73. 2 Id uti fieret, vide apud Molinæum *tractat. de uſur. n.* 47. ibi, Ex prædictis generaliter ſequitur, quod, quanquam uſuræ lapſu temporis ſortem æquaverint, quod tunc ſive fuerint ſolutæ, ſive non, ſtatim ipſo jure deſinant currere. Et ſi de facto continuetur ſolutio, quidquid deinceps ſolvitur, ſorti imputatur, & cum iterum ſummam ſortis, & ſic ejus duplum æquaverint, ipſo jure liberatur debitor & a ſorte & ab uſuris. Idem, ſi poſtquam ſupra ſortis quantitatem ſolvi cœperint, debitor ſortis reſiduum repræſentare & offerre velit. Hæc ille. 3 Id eſt, anno 541.

4 Vid. 6. *Edict. Juſtinian.* Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershuſ. *part.* 3. *c.* 12. Anſ. 5 De diſpoſitione artificum, *Index Reginæ.* 6 Μεθοδείας, quo nomine intellige conventus hominum, & mercatus. 7 Vetat Juſtinianus, agricolas, nautas, artifices, negotiatores, pretii mercedisve nomine plus more veteri exigere: quinimo vetat, ut locent operas κατὰ τὴν παλαιὰν διατύπωσιν. ſic enim legendum, non ut Haloander ex *epitome Theodori* κατὰ τὴν πράσεως διατύπωσιν, id eſt, ſecundum actionis formulam. 8 Id eſt, anno 541.

9 De epiſcopis & clericis. *Index Reginæ.* vid. *l.* 1. *Cod. Theod.* 3. Hæc conſtitutio de eccleſiaſticis diverſis capitulis loquitur. Jul. *conſt.* 115. περὶ ἐκκλησιαστικῶν διαφόρων κεφαλαίων. *Scr.* Goth. In cap. Eccleſia Sanctæ Mariæ 10. *extr. de conſtit.* aufertur laicis omnis facultas diſponendi de rebus Eccleſiaſticis. Quapropter quæ in hac *Nov.* 123. & *tit. Cod. de ſumm. Trinit.* it. *de Epiſcop. & clericis.* rurſus quæ ſub *tit. de Epiſc. aud.* ſtatuuntur, ſunt contra Jus Canonicum. *Anſ.* 10 *Novell. ſc.* 6. 11 De epiſcopi conſecratione. Jul. *hic num.* 429. adde *Nov.* 137. J. Goth. Diverſa circa electionem epiſcopi forma præſcribitur *cap. quia propter. extr. de elect.* Anſ. 12 Καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως. Laici proinde jus habent ſuffragii in nominandis ſeu eligendis epiſcopis, adde *Nov.* 6. *c.* 1. quod eſt notandum, qua de re dicemus alibi plenius. 13 Quid ſi tres non reperiantur? duos ſalſiſſet nominaſſe. *cap.* 2. J. *leg.* 42 *Cod. de epiſc.* Eſt ergo hoc notandum, tres aut ſaltem duos probatæ vitæ & morum nominari a clericis & primatibus civitatis, ut ex eis eligatur epiſcopus, adde quæ ſcripſi ad *l.* 1. *C. de tutorib. & curatoribus illuſtrium.* vid. Sidon. 4. Epiſt. 25. 14 Teſtis eo nomine poteſt recuſari, ſi dicatur ad teſtimonium dicendum donatione, promiſſione, amicitia, aut cauſa non abſimili perductus. 15 Hoc abrogatur Novella Leonis. Doctrina fidei orthodoxæ in epiſcopo eſſe debet & ut apoſtolus jubet, Epiſcopum oportet ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου. *ad Tit.* 1. *verſic.* 9. διδακτικόν. 1. *ad Tim.* 3. *verſ.* 2 *in fin.* & idem diaconos vult ἔχειν τὸ μυστήριον τῆς πίστεως. *ibid verſ.* 9. 16 Oportet eundem habere teſtimonium ab extraneis fidei 1. *Tim.* 3. *verſ.* 7 adde *l.* 42. *Cod. de epiſc.* 17 Γράμματα, ita ut non ſit ignarus. *diſt.* 38. *Novell* 6 *c.* 1. §. 2. Linguarum cognitione inſtructos eſſe oportet beneficiarios, vid. Duar. 1. *de ſacris* 2 18 Uxorem habens vetatur hic Epiſcopus fieri. 19 Liberos habens Epiſcopus eligi non debet, vid. *epiſt.* 1 *ad Tim.* 3. *verſ.* 4. 5. & *Tit.* 1. *verſic.* 6. *Novell.* 6. *cap.* 1. §. 4. 20 Concubina eſt quaſi uxor, vide quæ dixi ad *l.* 3. *in fin. ff. de concubinis.* 21 Naſcuntur enim illi ex concupiſcentia. *Novell.* 74. *c.* 1. 22 Nota eſt, non tantum habere, ſed habuiſſe concubinam aut liberos naturales. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 4 23 Loquitur de primo bigamiæ genere, quoties uno eodemque tempore duas vel plures quis habet uxores, vid. *epiſt.* 1. *ad Tim.* 3. *verſ.* 2. *ad Tit.* 1. *verſic.* 6. adde 26. *diſt. Nov.* 6. *c.* 1. §. 3. 24 Loquitur de ſecundo genere bigamiæ, quoties mortua priore uxore, alteram quis ducit. 25 Cur primam dixit? forte minus honeſta exiſtimatur, quæ ſecundo nubit. Hæc tamen ratio ſive inſpectio, minus honeſta eſt. 26 Separatam a viro. 27 Vid. *tit. Cod. de inceſt. nupt.* 28 Canonibus, forte fœminam intelligit. Jul. *hic.* 29 Vid *diſt.* 51. 52. 53. 30 Curialis 15 annis purgatus monaſtica converſatione ſc. fieri poteſt epiſcopus, *ut hic*, & §. 1. J. alias epiſcopatus eſt incapax *l.* 4. *l.* 12. *Cod. de epiſc.* 31 *l.* 2 *Cod. de epiſc.* 32 Anno 35. ætatis ordinari quis epiſcopus poteſt, hodie 30. ut *Nov.* 137. *c.* 2. adde *diſt.* 78. 33 Dixi 8. 34 Taxeotam, Jul. *hic.* 35 Ex laico fieri quis epiſcopus poteſt, ſi tamen trimeſtre prius inter clericos fuerit. 36 Nota, ignarum ſanctarum regularum quotidianique miniſterii, epiſcopum eligi poſſe, ſi modo ſpes in eo ſit, ut brevi Canones & regulas Eccleſiaſticas addiſcat. 37 Inſtituendus ab alio inſtituere non poteſt alios. 38 Sedes epiſcopalis ultra ſex menſes vacare non debet. De collegio eccleſiaſtico, vacante ſede epiſcopali, vid Duar 5. *de ſacr.* 6. Vigilium 3. *method. juris Pontif.* 2. 39 Illegitime electus non fruitur epiſcopatu. 40 Pœna epiſcopi, alium illegitime ordinantis. 41 Vid. Jul. *hic n.* 430. & 3. *Eclog.* 1. *c.* 2. *Nov.* 137. *cap.* 3. 42 Removetur quis ab adipiſcendo epiſcopatu legibus, aut canonibus. 43 *Nov.* 6. *cap.* 1. §. 10. Forte petitum eſt ex illo loco 1. *Tim.* 5. *verſic.* 19. κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. 44 Τῇ ἐνιαυσιαίᾳ κωλύσει τῆς θείας λειτουργίας. *Scrimg.* 45 Jul. *hic n.* 241. ut nulla pecunia data epiſcopi conſecrentur.

omnibus illud ſervari ſancimus, ut nullus per ſuffragium [1] auri, aut aliarum rerum, epiſcopus ordinetur. Si quid autem tale committ atur, ipſi ſemetipſos, & [2] dantes [3] & accipientes [4], & mediatores [5] eorum, ſecundum ſacras ſcripturas & ſanctas regulas damnationi ſubjiciunt: & propterea qui dat, & qui accipit, & mediator ejus factus, ſacerdotii aut clerici honore removeatur: quod autem pro hac cauſa datum eſt, eccleſiæ illi vindicetur, cujus voluit ſacerdotium comparare. Si vero laicus [6] forte pro hac cauſa aliquid accipiat, aut mediator rerum factus eſt: datas res in duplum eum exigi jubemus, eccleſiæ vindicandas. Non ſolum autem quæ ſecundum hunc modum dantur, vindicari præcipimus: ſed etiam omnem cautionem [7] pro hoc quolibet modo expoſitam, & pignorum vel fidejuſſorum dationem, vel oblationem, & omnem quamlibet aliam cautionem vacare ſancimus. Et qui ſuper hoc promiſſionem accepit, non ſolum profeſſionem [8] reddat: ſed etiam aliud tantum quantum profeſſio continet, exigatur, quod debet eccleſiæ dari.

CAP. III.

Si quis epiſcopus ante ordinationem [9] vel poſtea eccleſiæ res ſuas obtulerit: & quid pro cathedratico dari conveniat.

SI quis autem epiſcoporum ſive ante ſuam ordinationem, ſive poſt ordinationem voluerit proprias res, aut partem earum eccleſiæ offerre cujus ſacerdotium accepit, non prohibemus, & omni condemnatione & pœna præſentis legis liberum eum eſſe ſancimus: ſed etiam omni laude dignum judicamus: quoniam hoc non eſt emptio, ſed oblatio [10]. Pro conſuetudinibus autem illa ſola permittimus præberi ab ordinatis epiſcopis, quæ ſubſequenter præſenti legi inſerta ſunt. Jubemus igitur beatiſſimos archiepiſcopos & patriarchas, hoc eſt [11] ſeniores Romæ, & Conſtantinopoleos, & Alexandriæ, & Theopoleos [12], & Hieroſolymorum, ſiquidem conſuetudo [13] habet epiſcopis [14] & clericis [15] in eorum ordinatione, non minus quam viginti auri libras dari, ipſa ſolummodo præberi, quæ conſuetudo [16] recognoſcit: plus autem ab hac quantitate nihil ſupra viginti auri libras præberi. metropolitas autem a [17] propria ſynodo [18], aut a beatiſſimis patriarchis ordinatos, & alios omnes epiſcopos, qui aut a [19] patriarchis aut a metropolitis ordinantur, dare [20] pro inthroniſticis [21] quidem ſolidos centum: notariis autem ordinantis, & aliis miniſtrantibus ei, & ſolenniter accipientibus ſolidos trecentos. Si vero eccleſiæ reditus minus quidem quam triginta [22] auri libras per annum [23] reddant, non minus autem quam decem: dari pro inthroniſticis [24] ſolidos centum: aliis autem omnibus, qui ex more capiunt, ſolidos cc. Si vero minus quidem quam decem, non minus autem quinque auri libras eccleſiæ reditus eſſe contigerit: pro inthroniſticis [25] quidem dari ſolidos quinquaginta: omnibus autem aliis ex conſuetudine percipientibus, ſolidos ducentos. Si autem minus quam quinque, non minus autem duas auri libras eccleſiæ reditus habeat, pro inthroniſticis [26] ſolidos decem & octo: omnibus autem aliis ex conſuetudine percipientibus ſolidos XXIV. Si autem minus tres, non autem quam duas auri libras quantitas redituum eccleſiæ comperiatur, dare pro inthroniſticis [27] quidem ſolidos duodecim, pro omni vero alia conſuetudine ſolidos ſex. Epiſcopum enim eccleſiæ minus [28] duas auri libras reditus habentem, neque pro inthroniſticis [29], neque pro alia qualibet conſuetudine dare aliquid permittimus. Hæc autem quæ præberi diſpoſuimus [30], primus presbyter [31] ordinantis epiſcopi & archidiaconus [32] ſuſcipientes, ex conſuetudine percipientibus dividant hæc. Igitur jubemus hæc omnibus modis obſervari: ut non ex talibus occaſionibus eccleſiæ debitis prægraventur, & ſacerdotia venalia [33] fiant. Si quis autem ultra quantitatem a nobis definitam pro inthroniſticis [34] aut conſuetudinibus quolibet modo præſumat accipere: jubemus quicquid plus acceperit, triplum [35] ex rebus ejus vindicari eccleſiæ dantis. Sed hæc quidem pro epiſcoporum ordinatione dicta ſint.

CAP. IV.

Ut epiſcopatus a ſervili, & adſcriptitia [36] fortuna [37] hominem liberet.

POſt [38] ordinationem vero ſervili & adſcriptitia fortuna epiſcopos liberos eſſe præcipimus, niſi curiales aut officiales citra prædictam obſervationem ordinentur: tales enim epiſcopatu-remotos, curiæ aut officio reſtitui jubemus: ut non ex tali fortuna ſacerdotio fiat injuria. Illos autem qui ante hanc noſtram legem ex curiali fortuna inveniuntur epiſcopi ordinati, hujuſmodi quidem fortuna liberos eſſe ſancimus: legitimam vero partem ex propriis rebus curiæ, & fiſco dare: ſic tamen, ut nullam imminutionem eccleſiaſtica jura ſuſtineant in rebus, quas in epiſcopatu acquiſitas, eccleſiæ eorum competere diſpoſuimus. Si vero contigerit ordinatum epiſcopum ſub proprii parentis poteſtate eſſe: ex ipſa ordinatione ſuæ poteſtatis ſit.

CAP. V.

De presbyteris, & diaconis, & ſubdiaconis cognationis jure ad tutelam vel curam vocatis [39].

DEo [40] autem amabiles epiſcopos [41] & monachos, ex nulla lege tutores, aut curatores cujuſcunque perſonæ fieri permittimus: presbyteros [42] autem, & diaconos, & ſubdiaconos jure & lege cognationis tutelam aut curam ſuſcipere hereditatis permittimus, proprio & ſolo gradu cognationis [43] ad tutelam & curam vocatis, hujuſmodi ſuſcipere adminiſtrationem permittimus: ſi tamen intra quatuor menſes ex quo vocati ſunt, apud competentem judicem ſcripto declarent talem adminiſtrationem propria [44] voluntate ſuſcepiſſe. & ſi quis eorum forſan hoc fecerit, nullum ex hoc in [45] alia tutela aut cura præjudicium patiatur.

CAP. VI.

Ut clerici a muneribus perſonalibus & negotiis ſecularibus [46] abſtineant.

SEd neque fieri ſuſceptorem [47] aut exactorem fiſcalium functionum, aut conductorem [48] publicarum aut alienarum poſſeſſionum, aut curatorem [49] domus, aut procuratorem litis, aut fidejuſſorem [50] pro talibus cauſis epiſcopum, aut œconomum [51], aut alium clericum cujuſlibet gradus, aut monachum proprio nomine, aut eccleſiæ, aut monaſterii ſinimus: ut non per hanc occaſionem & ſanctis domibus damnum fiat, & ſacra miniſteria impediantur [52]. Si autem eccleſiis aut monaſteriis poſſeſſiones quædam adjacentes [53] inveniantur, & voluerint diſpenſatores ipſarum venerabilium domorum in conductionem aut emphyteuſim has accipere: tunc omnibus clericis & monachis pro his cauſis in ipſo inſtrumento ſub geſtis monumentorum conſentientibus & manifeſtantibus pro utilitate venerabilium domorum hoc fieri: talem conductionem & emphyteuſim procedere ſinimus. Sed etiam ipſis ſanctiſſimis eccleſiis & aliis venerabilibus domibus damus licentiam conductiones & emphyteuſes facere ad [54] invicem: & clericis [55] ſimiliter propriarum [56] eccleſiarum poſſeſſiones conducere & gubernare, cum voluntate [57] tamen epiſcopi & œconomi permittimus: exceptis perſonis quas per aliam legem hoc facere prohibuimus. Si quis autem contra ea quæ dicta ſunt aliquid fecerit, ſi quidem epiſcopus fuerit, omnes ejus res ex qualibet cauſa vel perſona ſive ante epiſcopatum, ſive poſt hoc fuerint ad eum venientes, ejus eccleſiæ [58] vindicari ſancimus. Si autem œconomi, aut alii clerici fuerint hoc delinquentes: pecuniariam eos pœnam, qualem epiſcopus eorum probaverit, exigi, eccleſiæ vindicandam: cum etiam conductionem teloniorum, aut cujuſlibet poſſeſſionis, aut publicarum collationum perceptionem, aut exactionem, aut ſolicitudinem domus eis credentes, aut fidejuſſores eos pro memoratis cauſis ſuſcipientes: nullam contra eccleſiam, aut monaſterium, aut res ejus, aut gubernantium, aut contra illas perſonas quibus crediderint, aut contra facultates aut fidejuſſores eorum habeant actionem. Illi vero qui publicarum collationum aut tributorum ſuſceptionem, aut conductionem, aut exactionem memoratis perſonis crediderint, aut fidejuſſores eos acceperint: ſi quod publico damnum contingat, hoc ex [59] propria facultate reſtituere compelluntur.

1 Vid. *Novell.* 6. *cap.* 1. §. 5. dicam de eo plenius *ad cap.* 16. J. *hic.* 2 Relatorum eadem natura, vetatur aliquis dare, ergo & accipere, vid. *l. ult. in fin. C. ad l. Jul. repet.* prohibitum eſt docere, ergo & diſcere. *l.* 8. *C. de maleſic.* 3 Pœna ementis epiſcopatum. 4 Pœna vendentis epiſcopatum. 5 Καὶ ὁ μέσος. Pœna proxenetæ epiſcopatus venditi. Et hoc quidem notandum eſt adverſus proxenetas rerum turpium. Proxenetæ ſacerdotiorum Galli *Courratiers & maquignons de benefices.* de proxenetis rerum illicitarum adde *l. ult. ff. de proxenetis.* 6 Κοσμικός, id eſt, mundanus: perinde ac ſi diceret, clericorum vitam cœleſtem eſſe. Iidem mundani, laici *Nov.* 6. *cap.* 1. §. 2. quaſi ex plebe, ut eorum intuitu, clerici quaſi patricii quidam vel ſenatores eſſe videantur: unde & laicorum vita ſecularis converſatio dicitur *l.* 56. *C. de epiſc.* 7 Vendere prohibitus, in fraudem venditionis cautionem, fidejuſſorem vel pignus, jure accipere non poteſt, fraus enim fit legibus, quoties ab uno contractu prohibito ad alium pervenitur. dixi ad *l.* 5. *C. de legibus.* 8 Ὁμολογίαν. *Scrimg.* cautionem, Jul. *hic.* 9 Conſecrationem. vid. Jul. *hic num.* 431. 10 Cur ita? quia quod datur ab eligendo vel electo epiſcopo, datur ipſi eccleſiæ, non alicui privato. 11 Ita legitur apud Julian. *hic*, id eſt, Papam Romanum, & Conſtantinopolitanum, & Alexandrinum, Theopolitanum, id eſt, Antiochenum & Hieroſolymitanum, ut hinc poſſis colligere, Papæ appellationem Epiſcopis primarum ſedium tributam fuiſſe, adde quæ dixi ad *l.* 7. *C. de ſumm. trin.* 12 Id eſt, Antiochiæ, Jul. *hic.* dixi ad *l.* 6. *in fin C. de ſumm. trin.* 13 Nota hæc diligenter eſt ſervanda, continens ea, quæ dantur a Papis ſeu patriarchis, a metropolitanis, ab epiſcopo, & a clericis pro ſuæ promotionis vel ordinationis gratia. Papæ ſeu Patriarchæ epiſcopis & clericis, a quibus eliguntur conſuetudinis nomine, id eſt, conſecrationis quaſi remunerationæ cauſa, dant non plus 20. auri libris, *ut hic*, id eſt, 1440. dant aureos. Metropolitani non dant Patriarchæ ſolidis plus centum: ejus notariis, non plus 300. J. Epiſcopi totidem ſuo metropolitano præſtant, niſi reditus eorum eccleſiæ minor ſit tribus libris auri, *infr. hic.* Clerici quantum præſtent vid. *c.* 16. J. 14 Papæ ordinantur & conſecrantur a clericis & epiſcopis. 15 Res eſt notanda, Papam ne quidem excipi a conſuetudinibus præſtandis pro ſua conſecratione. 16 Opinor hujuſmodi dationes pecuniæ magis niti conſuetudine, quam ulla lege divina expreſſa, ac ſi diceret: Quæ dantur ab ordinato epiſcopo, dantur potius ex conſuetudine, quam lege: ut hinc poſſis colligere, *Annatas* eſſe juris poſitivi, non divini. 17 Nota a quibus ordinentur metropolitani. 18 Nota a quibus ordinentur epiſcopi. 19 Synodus poteſt ordinare metropolitanum & epiſcopum. An concilium œcumenicum beneficia conferat, & an ſubſit ei Romanus Pontifex, vide Duarenum 3. *de ſacris* 2. 20 Tota res eo redit. Papas ſeu patriarchas inthroniſtica dare iis epiſcopis, a quibus eliguntur: metropolitanos, patriarchis aut Synodo: epiſcopos metropolitanis. Et ita, non ad unam & eandem perſonam defertur jus inthroniſtici, aut cathedratici. puto tamen, ea potius omnia diſtributa a primo presbytero vel archidiacono. *in fin.* J. *hic.* diſtributa, inquam, in uſum eccleſiaſticum & pauperum, id enim erat munus diaconi. 21 Τῶν ἐνθρονιστικῶν. *Scrimg.* pro cathedratico Jul. *hic*, & paſſim, *infr. hic.* 22 Id eſt, 4320. aureorum 23 Quantitas cathedratici in divitibus admodum eccleſiis ad annuum reditum non redigitur, in aliis redigitur, ut hic. 24 Pro cathedratico. Jul. *hic.* 25 Cathedratico, Jul. *hic.* 26 Cathedratico, Jul. *hic.* 27 Id eſt, pro cathedratico, Jul. *d. loco.* 28 Duæ auri libræ 144. aurei, & hic quidem erat epiſcopatuum minimus reditus. 29 Cathedraticis. 30 Id eſt, inthroniſtica, cathedratica, conſuetudines, adde & inſinuativa & ἐμφανιστικὰ ex *Nov* 56. 31 Πρῶτος πρεσβύτερος. de archipresbytero, vide Petrum Gregorium 15. *ſyntagm.* 21. *& præſertim num.* 13. ubi ex Capitulari Caroli Magni, *de pace conſt.* 25. refert, ad archipresbyterum notionem de incantatoribus & maleficis pertinuiſſe, adde quæ de primo presbytero dicam, J. *hic.* & Viglium 3. *meth. juris Pontif.* 11. *fol.* 616. *c. de archipresbytero &c.* 32 Ἀρχιδιάκονος. Primi presbyteri & archidiaconi officium inter cætera fuit, in eccleſia pecuniam diſtribuere, & ob id Novella Majoriani de epiſcopali judicio, Archidiaconus multam jubet ei inferre, quem fecerit clericum invitum epiſcopus. & Prudentius Laurentium, quem primum e ſeptemviris vocat, & archidiaconum (nam ſeptem tantum diaconi initio fuerunt) votas opes diſpenſaſſe ait, & ideo induſtriam in Archidiacono Hieronymus & Sidonius requirunt. Hieronymus Euagrio: Diaconi eligant de ſe, quem induſtrium noverint, & archidiaconum vocent. Sidonius Domnulo 4. Epiſt. 25. Joannes Archidiaconus in quo ſc. gradu, ſeu miniſterio retentus propter induſtriam, vid. *hic* Cujac. De aliis muneribus archidiaconi vide *extra. de offic. archidiaconi*, Petrum Gregorium 15. *ſyntag.* 20. Viglium 3. *meth. juris Pont.* 11. *C. de archidiacono fol.* 612. 33 Res divini juris emi non poſſunt. §. 8. *Inſt. de rer. diviſ. &* §. 2. *Inſt. de inutil. ſtip. l.* 6. *ff. de contrahend. empt. l.* 83. §. 5. *ff. de verb. obl. l.* 1. §. 1. *ff. ad l. Jul. de ambitu.* 34 Pro cathedratico. 35 Pœna plus æquo accipientis cathedratici nomine. 36 Patria poteſtate dignitas epiſcopatus filium liberat. *Nov.* 81. *c.* 3. 37 Et patria poteſtate, *in fin.* J. *hic.* non tamen curia, J. *hic.* adde Jul. *hic num.* 433. 38 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Epiſcopalis. Cod. de epiſc. & cleric.* 39 Jul. *hic num.* 434. 3. Ecl. 1. *c.* 2. 40 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Presbyteros. C. de epiſc.* 41 Epiſcopi & monachi tutores eſſe non poſſunt. *Goth.* Vid. Gudelin. *de Jure Noviſſ. lib.* 1. *c.* 17. *n* 9. *& de tutel. cleric.* Rittershuſ *part.* 8. *cap.* 2. Anſ. 42 Presbyteri, diaconi, ſubdiaconi unam legitimam tutelam ſuſcipere poſſunt, non inviti tamen, J. *hic. l.* 52. *C. de epiſc.* 43 Clerici legitima tutela fungi poſſunt. Teſtamento tutores poſſunt ne dari? Concilia id vetant, ut ſcribit Cyprianus 1. *epiſt.* 44 Non invitos *d. l.* 52. 3. *Ecl.* 1. *c.* 2. adde *l* 17. *C. de epiſc.* 45 Id eſt, unam tantum legitimam tutelam adminiſtrare poſſunt. 46 Puta ne exceptores, vel exactores publicarum tributionum fiant, aut adjutores vectigalium aut alienarum poſſeſſionum, vel curatores aut fidejuſſores in talibus cauſis fiant, Julian. *hic num.* 435. adde *Nov. Leonis* 68. 47 Ἐκλήπτορα ἢ ἀπαιτητήν 3. *Eclog.* 1. *cap.* 1. 48 Μισθωτὴν τελῶν conductorem vectigalium. Jul. *num.* 435. 49 Κουράτωρα εἶναι, id eſt, actorem aut procuratorem, idque congruit capitulo 3. Chalcedonenſis ſynodi, & cap. 6 Carthaginenſis ſynodi & Novellæ Leon 86. forte militum exemplo. *Nov.* 116 ſacris enim rebus militant clerici. 50 *Nov. Leonis* 86. *Canon. Apoſt.* 19. 51 Oeconomi, diſpenſatores pauperum. 52 Quod eſt iniquum, decet enim ſacerdotes ſacris vacare, *l* 32. §. 4. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 52 §. 1. *in fin. C de epiſc.* 53 Eccleſiæ conducere poſſunt poſſeſſiones ſibi adjacentes. 54 Eccleſia conductionem aut emphyteuſin facere cum alia eccleſia poteſt. 55 Clericis propriarum eccleſiarum poſſeſſiones conducere licet 56 Singulis eccleſiis clerici certo numero adtributi. 57 Clericus conducere poſſeſſionem eccleſiæ non poteſt, niſi voluntate epiſcopi vel œconomi. 58 Pœna epiſcopi tutelam gerentis, prædiave publica & privata conducentis. 59 Pœna judicis, qui clericum fidejuſſorem vel creditorem vectigalium publicorum adprobaverit.

CAP. VII.

Ne episcopus dicendi testimonii causa evocetur [1].

NUlli vero judicum [2] licebit, Deo amabiles episcopos cogere ad judicium venire pro exhibendo testimonio [3]: sed judex mittat [4] ad eos quosdam ex personis ministrantium sibi: ut propositis sanctis evangeliis secundum quod decet sacerdotes, dicant quæ noverint.

CAP. VIII.

Ne propter quamlibet causam episcopus ad secularem judicem trahatur [5].

SEd [6] neque pro qualibet pecuniaria causa vel criminali episcopum ad judicem civilem aut militarem, invitum producere aut exhibere citra [7] imperialem jussionem permittimus: sed judicem qui tale aliquid sive ex scripto sive ex non scripto præsumpserit imperare: post cinguli privationem, viginti librarum auri pœnam exsolvere jubemus ecclesiæ, cujus episcopus produci aut exhiberi jussus est: executorem similiter post cinguli privationem, & verberibus subdendum, & in exilium deportandum.

CAP. IX.

Ne episcopi proprias ecclesias relinquant [8].

INterdicimus autem Deo amabilibus episcopis proprias relinquere [9] ecclesias, & ad alias regiones venire. Si vero necessitas faciendi hoc contigerit: non aliter, nisi cum literis [10] beatissimorum patriarchæ aut metropolitæ, aut per imperialem videlicet jussionem hoc faciant: ita tamen ut nec illis episcopis qui sub beatissimo archiepiscopo Constantinopoleos & patriarcha fuerint, liceat citra permissionem ejus, aut nostræ jussionis, ad regiam civitatem venire. Si vero etiam secundum hunc modum episcopus cujuscunque loci profectus fuerit, non amplius uno [11] anno suam relinquat ecclesiam. Episcopos autem in regiam civitatem, sicut dictum est, venientes, cujuslibet fuerint diœcesis, præ omnibus ire ad beatissimum archiepiscopum Constantinopoleos, & ad patriarcham, & ita per [12] eum ad nostram introire tranquillitatem. Citra autem hanc nostram dispositionem aut proficiscentibus, aut ultra definitum unius anni tempus extra suam ecclesiam facientibus moram, primum quidem non [13] ministrari ab œconomis propriæ ecclesiæ expensas: deinde admonere eos per literas [14] sacerdotum sub quibus agunt, ut revertantur ad suas ecclesias: differentes autem reverti secundum sanctas revocari regulas: & nisi intra definitum a sacris canonibus tempus revertantur ad suas ecclesias, ipsos quidem ab episcopatu expelli [15], alios autem pro eis meliores ordinari secundum præsentis legis virtutem: hoc ipso & super clericis valituro cujuscunque ordinis fuerint aut ministerii.

CAP. X.

Ut archiepiscopi & patriarchæ sæpius in annis [16] *singulis concilia & synodos celebrent.*

UT autem omnis ecclesiasticus status, & sacræ regulæ diligenter custodiantur: jubemus unumquemque beatum archiepiscopum [17], & patriarcham & metropolitam sanctissimos episcopos sub [18] se constitutos in eadem provincia semel [19] aut secundo per singulos annos ad se convocare, & omnes causas subtiliter examinare, quas [20] episcopi aut clerici aut monachi adinvicem habeant: easque disponere: & super hoc quidquid extra regulas a quacunque persona delinquitur, emendare. Interdicimus [21] autem sanctissimis episcopis, presbyteris, & diaconis, & subdiaconis, lectoribus, & omnibus aliis cujuslibet venerandi collegii aut schematis constitutis, ad tabulas [22] ludere [23], aut aliis ludentibus participes ac inspectatores [24] fieri, aut ad quodlibet [25] spectaculorum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit, jubemus hunc in tribus [26] annis a venerabili ministerio prohiberi, & in monasterium redigi. Si autem in medio tempore ostenderit dignam sui vitii pœnitentiam [27], liceat & sacerdoti sub quo constitutus est minuere tempus & hunc rursus proprio reddere [28] ministerio: scientibus quoque sanctissimis episcopis debentibus hoc vindicare, quia si tale aliquid agnoscentes non vindicaverint, ipsi rationem Deo pro tali causa persolvent. Nullum autem episcopum invitum cogi quemlibet clericum sub se constitutum de proprio clero dimittere [29].

CAP. XI.

Ne quis ante [30] *causæ exitum excommunicetur.*

OMnibus autem episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione, antequam causa monstretur propter quam sanctæ regulæ hoc fieri jubent. Si quis autem præter hoc a sancta communione quemquam segregaverit: ille quidem qui injuste a communione segregatus est, solutus [31] excommunicatione a majore sacerdote, sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregare præsumpserit: modis omnibus a sacerdote, sub [32] quo constitutus est, separabitur [33] a communione quanto tempore ille perspexerit: ut quod injuste fecit, juste sustineat. Sed neque propriis manibus liceat episcopum aliquem percutere [34], hoc enim extraneum sacerdoti est. Si [35] quis autem episcopum secundum ecclesiasticas regulas sacerdotio pulsus, præsumpserit [36] ingredi civitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum in quo jussus est degere: jubemus hunc in [37] monasterio in alia regione constituto tradi: ut quod in sacerdotio deliquit, degens in monasterio corrigat.

CAP. XII.

Quales [38] *esse debent qui in clericos ordinantur.*

CLericos autem non aliter ordinari permittimus, nisi literas [39] sciant, & rectam [40] fidem, vitamque habeant honestam: & neque concubinam [41] aut naturales habuerint aut habeant filios, sed caste [42] viventes, aut uxorem [43] legitimam, & ipsam unam & primam habentes, neque viduam, neque separatam a viro, neque aliter legibus aut sacris canonibus interdictam.

CAP. XIII.

De ætate [44] *presbyterorum* [45] *& cæterorum clericorum.*

PResbyterum autem minorem [46] trigintaquinque [47] annorum fieri non permittimus. Sed neque diaconum aut subdiaconum minorem [48] vigintiquinque, neque minorem lectorem decem & octo annorum. Diaconissam [49] vero non ordinari in sancta ecclesia, quæ minor [50] est annorum quadraginta, aut ad secundas [51] venerit nuptias.

CAP. XIV.

De uxoribus [52] *Clericorum.*

SI autem tempore ordinationis clerici cujuscunque collegii aut ordinis, accusator [53] aliquis apparuerit, dicens *eum indignum ordinatione esse*: differatur ordinatio, & universa procedant tam pro examinatione, quam pro multis causis, quas in episcoporum ordinationibus sancivimus. Si vero futurus ordinari diaconus non [54] habuerit uxorem (sicut prius dictum est) conjunctam sibi: non aliter ordinetur, nisi prius ab ordinante eum interrogatus promiserit *posse post ordinationem & sine legitima uxore honeste vivere*: non valente eo qui ordinat, in tempore ordinationis permittere diaconum aut subdiaconum post [55] ordinationem uxorem accipere. Is autem qui permittit [56] episcopus, expellatur ab episcopatu. Si vero post ordinationem presbyter aut diaconus aut subdiaconus uxorem duxerit: expellatur [57] a clero, & curiæ civitatis illius in qua clericus erat, cum propriis rebus tradatur. Si vero lector secundam [58] ducat uxorem, aut primam quidem viduam, aut separatam a viro, aut legibus vel sacris canonibus interdictam [59], nequaquam ad alium ecclesiasticum ordinem provehatur: sed & si quolibet modo ad majorem ordinem perducatur, expellatur eo, & priori restituatur.

CAP. XV.

Quibus casibus Curiales [60] *clerici ordinari possunt.*

SEd [61] neque curialem [62] aut officialem clericum fieri permittimus: ut non ex hoc venerabili clero injuria fiat. Si vero tales personæ in clero constituantur, tanquam nec ad ordinem perducti, propriæ fortunæ restituantur, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non

1 Jul. *hic n.* 436. 2 Hinc sumpta est Authentica, *Sed judex. C. de episc.* 3 Episcopus du... invitus testimonium: id itaque cum cæteris commune habet, *l. ult. vers. notissimi. Cod. de fide instr. l.* 4. *l.* 5. *ff. de testib. l.* 14. *Cod. de testib.* Id tamen ut dicat, in judicium trahi non potest: & consequenter hoc speciale a reliquis habet. *l.* 7. *l.* 8. *C. de ep. &c.* 4 Vid. *l.* 2. §. 1. *Cod. de jurejur. propter calumn.* 30. *Eclog.* 4. *c.* 13. 5 De episcopis in judicium non vocandis. Jul. *hic num.* 437. 6 Hinc sumpta est Authentica, *Nullus episcopus. C. de episc. & cler. d. loc.* 7 Rescripto Principis episcopus evocari potest litis causa ad judicem civilem vel militarem, *ut hic*, & hoc quidem receptum est, posse justa de causa rescripto Principis causam evocari ab actore, *Nov.* 53. *c.* 2. vel ... *Novell.* 69. *cap.* 4. 8 De episcoporum profectione. Jul. *hic num.* 438. dic ... de episcopis vagantibus, & deserentibus suas ecclesias, & ut ne sine ... literis discedant; *Nov.* 6. *cap.* 3. adde 1. legum Francicarum *cap.* 131. de stabilitate episcopi vel clerici. 9 3. *Ecl.* 4. *cap.* 14. 10 Episcopi literis Imperatoris aut patriarchæ, possunt in omnes regiones excurrere necessitatis causa, solis literis metropolitani in vicinas tantum possunt, excepta regia urbe. Nullibi vero sine literis metropolitani, vel patriarchæ, vel imperatoris. 11 Episcopis supra annum abesse extra episcopen suam non licet, *ut hic: & Nov.* 6. *c.* 2. adde *Nov.* 67. *c.* 3. 12 Episcopi intromittebantur ad imperatorem per patriarcham Constantinopolitanum, *Novell.* 6. *cap.* 3. 13 Reditus ecclesiastici episcopales Justiniani tempore administrati fuerunt ab œconomio, non ab episcopo. 14 Sacerdotes literis monere possunt suum episcopum diu oberrantem, ut redeat. 15 Synesius χρῆναι τούτοις ὅσοι τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἀπείπαντο, πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀπείπασθαι. 16 Vid. Jul. *hic n.* 430. 17 Synodos annuas cogere, quibus olim jus fuerit. *Goth.* Antiquitus Impp. id sibi adrogaverant, ut patet ex *l.* 4. *Cod. de summ. trinit.* Ans. 18 Quinam cogebantur ad synodos annuas. 19 Nota de Synodis annuis. 20 Quibus de rebus ageretur in synodis annuis. 21 Hinc sumpta est Authentica, *Interdicimus. C. de episc. & cler.* 22 Vid. 3. *Ecl.* 1. *c.* περὶ ταβλιζόντων ἐκκλησιαστικῶν προσώπων. de episcopis & aliis religiosis viris tablizantibus. Jul. *hic num.* 440. adde *l.* 34. §. 1. *Cod. de episc. aud.* aleatorum susceptor ταβλοδόχος. Moschopulus περὶ σχεδῶν. Κύβους τὰ ἐσηγμένα ὀστᾶ εἰς χρῶνται ταβλίζοντες. Suidas Πέττοι, ταβόλια ἐν οἷς ταβλίζουσι. vid. Cujac. *hic.* adde *Novell. Leonis* 37. 23 Adde *Ecl. d. lib. tit.* 2. περὶ κοττιστῶν ἤτοι κυβιστῶν. ... & huc referre titulum de clerico venatore *extra* & *can. Esau.* 86. *dist.* & *can. Episcopus. dist.* 34. *dist.* 86 *c. qui venatoribus, cum sequent.* ... & §. *Porro* §. *Si quis autem, ver. si quis vero de statu monach.* 24 Spectare otiose res inanes & vetitas, peccatum *l.* 34. §. 1. *C. de episc. aud.* 3. *Ecl.* 1. *c.* περὶ ταβλιζόντων. 25 Spectacula præsertim alearum interdicta episcopis *dist.* 23. *c. His igitur. dist.* 35. *c.* 1. *dist.* 44. *c.* 12. *c.* 15. §. *nimis.* §. *ad aleas. de vita & honest. clericorum. c. nullus presbyterorum in fin. de consecratione dist.* 5. *c. non oportet. c.* 41. *Apost.* 26 Pœna episcopi & clerici tabulis ludentium 27 Pœnitenti ignoscitur. 28 Ministerium culpa amissum pœnitenti potest restitui. 29 Jul. *hic n.* 441. 30 De his qui sine causa excommunicantur. Jul. *hic num.* 441. Goth. Vid. Rittershus. in *exposit. nov. part.* 13. *cap.* 7. Ans. 31 Major magistratus restituit adversus ea, quæ gesta sunt a minore. 32 Injusta excommunicatio non tenet, sed rescinditur. 33 Pœna injuste excommunicantis sumpta de lege talionis; adde *Novell. Leonis* 61. 34 Vid. Jul. *hic num.* 443. De episcopo percussore, vid. 3 *Eclog.* 1. *c.* 23. An liceat prælato verberibus corrigere clericos. vid. *can. cum beatus. dist.* 45. *c. ante omnia. dist.* 38. & *c. circumcellionum* & 23. *quæst.* 5. *c.* 1. & 24. *quæst.* 5. de clerico percussore, vide *c. sane percussor* 45. *dist.* & *c. si rector.* 44. *dist.* 35 Hinc sumpta est Authentica, *Si quis episcopus C. de episc.* 36 Exulis deportati & relegati refugæ pœna, facit *l.* 8. §. 7. *ff. de pœnis. l.* 14. *C. de episc.* adde Jul. *hic n.* 444. 37 Pœna ecclesiastica, in monasterium detrudi. 38 Jul. *hic n.* 445. 3. *Eclog.* 1. Goth. Vid. *tit. de ætat. & qualit. præfic in* 6. *& in Clement.* Ans. 39 Clericos literas scientes esse oportet. Jul. *c.* 429 & 3. *Ecl.* 1. *c.* 21. Vid. *Nov.* 6. *cap.* 4. *Nov.* 137. *c.* 2. *vers. exig. & distinct.* 37. & 38. An jurisprudentiæ vel medicinæ? vide titulum, *Ne clerici vel monachi secularibus se immisceant. extra. & in sexto.* 40 De hæreticis non ordinandis in clerum vid. Viglium 3. *method.* 4. *n.* 18. 19. 20. 21. de officiis clericorum, vide omnino eundem 3. *Methodo juris Pontificii* 5. 41 Ne concubinas alant Vigl. *ibi. n.* 60. ne cum mulieribus conversentur vel confabulentur *n.* 57. ne eas osculentur 58. ne secum habeant mulieres 59. ne uxores ducant 61. 62. ne soli ad fœminæ tabernaculum accedant 63. ne cum mulieribus lavacra habeant communia 64. ne monialium monasteria ingrediantur 65. ad num. 69. 42 Vid. Vigl. *ibi. num.* 56. 43 Vid. Vigl. *ibid. num.* 61. 62. 44 Jul. *hic num.* 446. *tit. de testib. ordin.* apud Viglium 3. *method. juris Pontificii* 4. *num.* 37. 45 Adde *cap.* 14. *synodi sextæ in Trullo.* 46 Hinc sumpta est Authentica, *Presbyterum, C. de episcop. & cler. quæ subjecta est l.* 9. 47 Hæc omnia Clemens immutavit *c. ult. de ætate & qualitate & ordine*, anno quippe 25. ætatis presbyterum ordinari posse permittit, 20. diaconum, 18. subdiaconum. 48 Id mutatum *Novell. Leonis* 16. 75. & *c.* 15. *sextæ synodi in Trullo.* 49 Hinc sumpta est Authentica, *Diaconissam, C. de episcopis.* 50 Magna quoque hic diversitas occurrit, nam præcepto Apostoli 1. *Tim.* 5. Diaconissæ jubentur eligi non minores annis 60. postea ut anno 50. eligi possent, indultum fuit, *l.* 9. *C. de episc. Nov.* 6. *cap.* 6. 51 Diaconissa fieri non potest, quæ secundas nuptias contraxit. 52 Clerici conjuges esse potuerunt, *c.* 12. *supr. h. t.* 53 De accusatoribus clericorum Jul. *hic num.* 447. 54 Quid si habuerit: potest ordinari ut & quivis clericus *c.* 12. *supr. hic.* ibi, *aut unicam uxorem legitimam*, quo nomine non episcopos, sed presbyteros, diaconos aut subdiaconos intellige. 55 Post ordinationem diaconus uxorem ducere hic vetatur. Si tamen duxerit, uxorem non dimittit, privatur tamen diaconatu. 56 *Novell. Leonis* 3. & ita derogatur *c.* 10. Ancyranæ Synodi. 57 Notandum est hoc, Non retrahi ab uxore ad clerum, presbyterum, diaconum, vel subdiaconum, qui post ordinationem susceptam uxorem duxerit. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 3. 4. qua de re dixi ad *Nov.* 22. *c.* 42. 58 Vid. *d. c.* 42. 59 *Nov.* 6. *c.* 1. §. 3. 60 De curialibus & taxeotis ad clericatus honorem venientibus, Jul. *hic n.* 449. 61 Hinc sumpta est Authentica, *Sed neque. C. de episc.* 62 *l.* 53. *pr. C. de episc.*

minus quindecim annis implevit. tales enim ordinari præcipimus, legitima videlicet parte curiæ & fiſco danda, ſi in clero conſtituti, monacho condecentem vitam impleverint. Si vero poſt clericatus honorem aliquis eorum uxorem duxerit, aut concubinam habuerit, curiæ & officio, cujus fortunæ ſubjacebat, reddatur: etiam ſi maxime tali eccleſiaſtico gradu tenebatur, in quo quis conſtitutus non prohibetur ſacris canonibus & legibus uxorem accipere. Hoc autem & ſuper aliis omnibus monachis [1] tenere ſancimus, qui de monaſteriis ad quemlibet eccleſiaſticum transferuntur gradum, etiam ſi nulli fortunæ ſubjecti fuerint. Et generaliter ſancimus, nulli [2] licere in quolibet eccleſiaſtico gradu conſtituto, diſcedere ab eo, & ſecularem fieri, ſcientibus tale aliquid facientibus, quia & quaſi appoſito ſibi cingulo aut dignitate aut militia nudabuntur, & curiali fortunæ propriæ civitatis tradentur. Qui autem ante [3] noſtram legem clerici ordinati ſunt ex [4] curiali fortuna: per ſubſtitutas perſonas pecuniaria munera complere, a corporalibus autem liberos ſervari.

CAP. XVI.

Ut ordinationes gratis [5] fiant.

SEd neque clericum cujuscunque gradus dare aliquid ei a quo ordinatur, aut alii cuilibet perſonæ permittimus: ſolas autem præbere eum conſuetudines [6] iis, qui ordinationum miniſtrantes ſunt, ex conſuetudine accipientibus, unius [7] anni emolumenta [8] non tranſcendentem. In ſancta vero eccleſia in qua conſtituitur, ſacrum complere miniſterium, & nulla penitus propriis clericis [9] dare pro ſua infinuatione: nec ob hanc cauſam propriis emolumentis aut aliis portionibus hunc privari. Sed neque [10] xenodochum, aut noſocomum, aut ptochotrophum, aut alium quemlibet venerabilis domus gubernatorem, aut quamcunque eccleſiaſticam ſolicitudinem agentem, dare aliquid illi a quo conſtituitur, aut alii cuicunque perſonæ pro commiſſa ſibi gubernatione. Qui vero præter hæc quæ diſpoſuimus, aut dat, aut accipit, aut mediator [11] fit, ſacerdotio aut clero hujusmodi commiſſæ ſibi cujuscunque gubernationis [12] nudabitur, iis quæ accipiuntur vindicandis venerabili loco, cujus talis perſona ordinationem aut ſolicitudinem aut gubernationem accipit. Si autem ſecularis [13] ſit qui accipit, aut mediator factus eſt: quod datum eſt, duplum repetitur, & venerabili loco in quo talis perſona ordinationem aut gubernationem aut ſolicitudinem ſuſceperit, præbeatur. Si quis autem clericus cujuslibet gradus, ſive gubernator cujuslibet venerabilis domus, aut ante ordinationem commiſſam ſibi cujuscunque gubernationis aut ſolicitudinis, aut poſtea aliquid voluerit ſuarum rerum offerre [14] eccleſiæ in qua ordinatur, aut loco cujus gubernationem aut ſolicitudinem ſuſcepit: non ſolum non prohibemus hoc fieri, ſed etiam magis invitamus eos talia pro ſalute animæ ſuæ facere. Nos enim illa ſolum dari prohibemus, quæ propriis perſonis quibusdam præbentur, non [15] quæ ſanctis eccleſiis, aut aliis venerabilibus locis offeruntur.

CAP. XVII.

Quomodo ſervus [16] ordinari poſſit, aut adſcriptitius.

SI ſervus [17] ſciente [18] & non contradicente domino in clero ordinatus fuerit: ex hoc ipſo quod conſtitutus eſt, liber & ingenuus erit. Si vero ignorante domino ordinatio fiat: licet domino intra [19] ſpatium unius anni & ſervilem fortunam probare, & ſuum ſervum recipere [20]. Si vero ſervus ſciente domino ſive inſciente (ſicut diximus) eo quod in clero conſtitutus eſt, liber factus eccleſiaſticum miniſterium reliquerit, & ad ſecularem tranſierit vitam: ſuo domino ad ſervitium tradatur. Adſcriptitios [21] autem in ipſis poſſeſſionibus, quarum ſunt adſcriptitii, clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, ut clerici facti impoſitam ſibi agriculturam adimpleant.

CAP. XVIII.

De ædificatoribus eccleſiarum [22].

SI quis oratorii domum fabricaverit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipſe, aut ejus heredes: ſi expenſas ipſis clericis miniſtrant, & dignos denominant [23], denominatos ordinari. Si vero qui ab eis eliguntur, tanquam indignos prohibent ſacræ regulæ ordinari: tunc ſanctiſſimus epiſcopus quoscunque putaverit meliores, ordinari procuret. Sancimus autem reverendiſſimos clericos ſuis eccleſiis obſecundare, & omne eis competens eccleſiaſticum miniſterium [24] adimplere: hoc requirente uniuscujusque civitatis ſanctiſſimo epiſcopo, & cujuscunque ordinis eccleſiaſtici primatibus, eos qui hoc non cuſtodiunt, regulari multæ ſubdentibus.

CAP. XIX.

Ut omnes Clerici res ſuas in ſua poteſtate habeant.

PResbyteros [25] autem & diaconos & ſubdiaconos, cantores & lectores, quos omnes [26] *clericos* appellamus, res quolibet modo ad eorum dominium venientes habere ſub ſua poteſtate præcipimus, ad ſimilitudinem caſtrenſium peculiorum [27], & donare ſecundum leges, & in his teſtari, licet ſub parentum ſint poteſtate: ſic tamen, ut horum filii, aut his non exiſtentibus, parentes eorum legitimam partem ferant.

CAP. XX.

Quibus pœnis ſubjiciantur Clerici, qui falſum tulerint teſtimonium.

REverendiſſimis [28] autem presbyteris aut diaconis etiam, ſi inventi fuerint pro [29] pecuniaria cauſa falſum [30] perhibuiſſe teſtimonium: ſufficiat pro verberibus, tribus [31] annis ſeparari a ſacro miniſterio, & monaſteriis [32] tradi. Pro criminalibus autem cauſis ſi falſum teſtimonium dixerint: clero nudatos, legitimis ſubdi pœnis præcipimus: reliquos autem omnes in aliis etiam eccleſiaſticis ordinibus conſtitutos, ſi falſum teſtimonium cujuslibet cauſæ, ſive pecuniariæ ſive criminalis dixiſſe convincantur, non ſolum eccleſiaſtico officio repelli, ſed etiam verberibus ſubdi.

CAP. XXI.

Ut Clerici [33] apud proprium conveniantur epiſcopum [34].

SI quis contra aliquem clericum aut monachum, aut diaconiſſam, aut monaſtriam, aut aſcetriam habeat aliquam actionem, adeat prius ſanctiſſimum epiſcopum, cui horum unusquisque ſubjaceat: ille vero cauſam inter eos judicet: & ſi quidem utraque pars iis quæ judicata ſunt, acquieverit: jubemus per [35] loci judicem hoc executioni perfectæ contradi [36]. Si quis autem litigantium intra decem dies contradicat [37] iis quæ judicata ſunt, tunc locorum judex cauſam examinet: & ſi invenerit judicium recte factum, etiam per ſententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat, quæ judicata ſunt: & non liceat ſecundo [38] in tali cauſa victo appellare. Si vero judicis ſententia contraria [39] fuerit iis, quæ a Deo amabili epiſcopo judicata ſunt: tunc locum habere appellationem contra ſententiam judicis, & hanc ſecundum legum ordinem referri & exerceri. Si tamen ex imperiali juſſione [40] aut judiciali præcepto epiſcopus judicat inter quascunque perſonas: appellatio ad imperium, aut ad eum qui tranſmiſit negotium, referatur. §. 1. Si vero crimen fuerit quod adverſus quamlibet memoratarum reverendiſſimarum perſonarum inferatur, ſi quidem apud epiſcopum aliquis accuſatur, & ipſe veritatem invenire potuerit: ab honore aut gradu [41] hunc ſecundum eccleſiaſticas regulas dejiciat, & tunc [42] competens judex hunc comprehendat, & ſecundum leges litem examinans cauſæ finem imponat. Si vero prius civilem judicem adeat accuſator, & crimen per legitimam examinationem potuerit approbare, tunc epiſcopo locorum geſta monumentorum palam faciat: & ſi ex his agnoſcatur propoſita crimina commiſiſſe eum, tunc ipſe epiſcopus hunc ſecundum regulas ab honore ſive gradu quem habet, ſeparet: judex autem ultionem ei inferat legibus congruentem. Si vero epiſcopus putaverit geſta non juſte confecta: tunc liceat ei deferre [43], & nudare honore ſeu gradu accuſatam perſonam: ita tamen, ut hujusmodi perſona ſub legitima cautela fiat [44], & ita ad nos negotium tam ab epiſcopo quam a judice, referatur, ut nos hoc cognoſcentes, quæ nobis videntur, jubeamus. §. 2. Si quis autem pro pecuniaria cauſa contra aliquem omnium memoratarum perſonarum habuerit actionem aliquam, & epiſcopus diſtulerit inter eas judicare: licentiam habeat actor [45] civilem judicem adire: ita tamen ut accuſata perſona nullo modo cogatur fidejuſſorem dare, ſed ſolam [46] cautionem ſine jurejurando cum hypotheca ſuarum rerum exponere. Si vero pro criminali cauſa accu-

1 Vid. Jul. *hic n.* 410. 2 *Nov.* 5. *c.* 7. 3 Vid. Jul. *hic n.* 451. 4 Vid. *l.* 21. *C. de epiſc. & cler.* 5 Jul. *hic num.* 452. *in fin.* adde *Nov.* 56. *c.* 1. *Nov.* 137. *c.* 2. *l.* 1. *ff. de ambitu. c.* 28. *Apoſt* & 3. *Eccl* 1. *c.* 31. 6 Vid. *cap.* 3. ſ. *h. t.* 7 Et ſi quædam ejus pene generis dicta ſint, *c.* 3. *ſupr. hic.* non puto tamen alibi jure civili manifeſtius Annatarum originem, quam ex hoc loco oſtendi: quam tamen nonnulli referunt ad Bonifacium IX. alii ad Joannem XXII. *teſte Platina.* Id genus vectigalis Concilio Baſilienſi *Seſſione* 21. & in Gallia, damnatum fuit, ut ex edicto Caroli VI. & Pariſienſi ſenatusconſulto anni 1406. 1407. apparet, cui Notas ſuas Molinæus addidit. videbis itaque Tractatum ejus de *Annatis*. Movebantur autem Galli loco illo ſcripturæ & Samuelis 1. *Reg.* 12. Loquimini de me coram Domino, & coram Chriſto ejus: utrum bovem alicujus tulerim vel aſinum: ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cujusquam munus accepi: & reſtituam vobis. ſic dixerunt. Non es calumniatus, neque oppreſſiſti nos &c. Movebantur etiam dicto Pauli *Actor.* 20. Argentum & aurum nullius concupivi, ſicut ipſi ſcitis, quoniam ad ea, quæ mihi opus erant & his, qui mecum ſunt, miniſtrarunt manus iſtæ. Ego ſcio (inquit Apoſtolus) quoniam poſt diſceſſum meum intrabunt lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Movebantur & illo Ezechielis 34. Facti ſunt greges mei in rapinam, & oves meæ in devorationem, eo quod non erat paſtor. Neque enim quæſierunt paſtores gregem meum: ſed paſcebant paſtores ſemetipſos, &c. Moveri etiam poterant autem lege 31. *C. de epiſc.* Movebantur quoque conſtitutione D. Ludovici, lata anno 1267. qua cavebatur, beneficiarios eligi nihilque dari electionis cauſa. Superiora edicta Galli confirmarunt Pragmatica ſanctione (quam conſtitutionem per eminentiam vocant Galli, *La pragmatique ſanction*) lata ſub Carolo VII. anno 1438. Biturigibus, autoritate Synodi Conſtantienſis & Baſilienſis permoti. vide Duarenum *in Defenſione libertatis Gallicæ*, *num.* 14. 15. Cui ſanctiſſimæ conſtitutioni multum derogatum eſt a Franciſco, concordia quadam his in rebus inita cum Leone X. Pontifice Romano, quam conſtitutionem Galli *Concordat* nuncupant, De annatis adde Duarenum 8. *de benefic.* 3. 8 Διάρια, Scrimg. *hic.* 3. *Ecl.* 1. *c.* 31. dona Jul. *hic n.* 452. ut videatur legiſſe δῶρα. 9 Συγκληρικοῖς, *Græci hic*, conclericis, Jul. *hic.* 10 Ut locorum venerabilium adminiſtratores ſine pecunia fiant, vid. Jul *hic n.* 453. 11 Dixi ad *c.* 2. *ſupr. hic.* 12 Διοικήσεως. *Græci hic.* Inde nomen diœceſis uſitatum. 13 Κοσμικὸς, *Scr.* laicus. Jul. *c.* 453. 14 De adminiſtratoribus venerabilium locorum res ſuas offerentibus, vid. Jul. *hic num.* 454. 15 Adde *d. c.* 2. *in pr.* 16 Si ſervus clericus fiat, Jul. *hic num.* 454. Goth. Vid. Petr. Gudelin. *de jure noviſſimo lib.* 1. *cap.* 4. *n.* 2. & 6. Anſ. 16 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si ſervus, C. de epiſcopis.* 18 Adde *l.* 4. *C. de præpoſ. ſacri cubiculi*, *l.* 6. *l.* 7. *C. qui militare.* 19 Novella Leonis non fit liber, ſi epiſcopatum adipiſcitur ignorante domino: retrahitur enim in ſervitutem *Novell. Leonis* 11. adde *Nov. ejusdem* 9. & 10. 20 Paulus eodem modo Oneſimum ad Philemonem remittit, vide epiſtolam Pauli ad Philemonem. Clementem *c* 82. adde Cujac. 20 *de præſcriptionibus, Decimum.* 21 Si adſcriptitius clericus fiat. Jul. *hic num.* 456. adde *l.* 16. *Cod de epiſcopis.* hinc ſumpta eſt Authentica, *Adſcriptitios. Cod. de epiſc.*

22 De clericis electis ab ædificatoribus venerabilium locorum vel heredibus eorum, Jul. *hic n.* 457. 23 De jure patronatus eccleſiaſtici dictum *Novell.* 57. *c.* 2. quibus adde Duarenum 5. *de ſacris eccleſiæ miniſteriis*, ubi fuſius docet, quale ſit nominationis aut præſentationis jus & ut competat iis, qui patroni eccleſiarum dicuntur, adde Viglium 5 *Methodi juris Pontificii* 14. ubi tradit, quæ juris patronatus cauſæ ſint, quibus competat, quod ſit jus patronatus. Poſſis & ejusdem Duareni tractatum de nominatione Regia in ordinandis antiſtitibus adjungere 5. *de benefic.* 12. Poſſis etiam ex eodem addere, de ſcholaſtica nominatione in Galliis admodum uſitata *c.* 13. quis nominari poſſit 14. quomodo ſit concipienda nominatio 15. apud quos nominari oporteat 16. de prohibitione ac denunciatione, quam inſinuationem vocant 5. de effectu nominationis 6. ſed nemo fuſius de nominationibus ſcripſit Rebuffo in ſuo nominationum tractatu, quem vide. adde Socin. *reg.* 217. 24 De clericis miniſterium adimplentibus. Jul. *hic num.* 458. 25 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Presbyteros. C. de epiſc.* 26 Clericorum nomen generale, *l.* 34. *C. de epiſc. & cleric.* 27 De peculio quaſi caſtrenſi, & ſignificatione clericatus Jul. *hic n.* 459. adde *l.* 52. *C. de epiſc. & cleric. l.* 2. *Cod. Theod de epiſc* 16. *quæſt.* 1. *de monachis* 28 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Presbyteri, C. de epiſc.* 29 Hujus conſtitutionis meminit Leo *Novell.* 76. 30 De teſtimoniis clericorum Jul. *hic num.* 460. 3. *Eclog.* 1. *c.* περὶ ψευδομαρτύρων, id eſt, qua pœna puniendi ſunt clerici, ſi falſum teſtimonium dixerint, & ita hoc capite de foro eccleſiaſtico tractatur. 31 Nota de triennali privatione miniſterii, ſeu potius ſuſpenſione miniſterii. De pœna ſuſpenſionis beneficii, v. Clar. 5. *ſent. §. ult. quæſt.* 75. *l.* 8 *ff. de pœn* 32 De detruſione in monaſterium alibi dicam. 33 Adde, & Monachi, & diaconi, & aſcetriæ, Jul. *hic n.* 461. Forum itaque Clericorum obſerva. 34 Cum in civili, tum criminali cauſa, Jul. *ibid.* 35 Judex civilis mandat executioni ſententias probatas ab epiſcopo. 36 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si quis litigantium. C de epiſc. aud.* 37 Et appellet. Nota, Juſtiniani tempore appellationes a ſententia epiſcopi ad judicem civilem receptas fuiſſe. 38 Nota caſum, in quo ſecundo appellari non poteſt. 39 Judex civilis cognoſcens de ſententia epiſcopi, poteſt eam comprobare vel infirmare. 40 A delegato Principis, Princeps ipſe appellatur. 41 Clericus criminum reus degradatur ab epiſcopo. Eodem modo criminum cauſa, degradari poſſunt ſenatores & ducenarii, non a quovis tamen, *l.* 1. *C. de priv. eorum. ſchol.* & miles etiam degradatur, cum gradu movetur. vide quæ notavi ad *l.* 12 *in fin pr. ff. de cuſtod.* adde *Nov.* 47. *quæ eſt ex Indice Reginæ.* De epiſcopis degradatis, adde Clar. 5. *ſent. §. ult. quæſt.* 74. *ubi de pœnæ forma & aliis adjunctis degradationis* tractat. & Petrum Gregorium 31. *ſyntagm.* 30. 42 Clericus degradatus, id eſt, ſpoliatus honore clericali, mox traditur judici civili. 43 Honoris ſpoliationem ſcil. Jul. *hic.* 44 Et ita tamen ut legitime cuſtodiatur. 45 Leges de foro clericorum nonnihil variant. Quapropter ſciendum, in actoris poteſtate fuiſſe, clericum coram Epiſcopo ſeu judice ſeculari in jus vocare. *l.* 25. *Cod. de Epiſcop. & cleric. l.* 13. *Cod. de Epiſcop. aud.* Hoc autem Imp. correxit *l.* 51 *Cod. de Epiſcop. & cleric. l.* 29. *Cod. de pact. Nov.* 79. *& auth. cauſa quæ. Cod. de Epiſcop. & Cleric.* Nov. 83. Anſ. 46 *l.* 25. *l.* 33. *Cod. de Epiſc. & Cleric.*

ſatio contra aliquam memoratarum perſonarum proponatur, ſub legitima cautela accuſata fiat perſona. Si autem [1] eccleſiaſtica [2] cauſa eſt, nullam communionem habeant judices civiles circa talem examinationem, ſed ſanctiſſimus epiſcopus ſecundum ſacras regulas cauſæ finem imponat.

CAP. XXII.

Ut Epiſcopi apud proprium conveniantur metropolitanum: & ut cavere pro lite non teneantur.

SI quis vero ſanctiſſimorum epiſcoporum ejusdem ſynodi dubitationem [3] aliquam adinvicem habeat, ſive pro eccleſiaſtico jure, ſive pro aliis quibusdam rebus: prius metropolita [4] eorum cum aliis de ſua ſynodo epiſcopis cauſam examinet & judicet: & ſi non rata habuerit utraque pars quæ judicata ſunt, tunc [5] beatiſſimus patriarcha diœceſeos illius inter eos audiat, & illa determinet quæ eccleſiaſticis canonibus & legibus conſonant: nulla parte ejus ſententiæ contradicere valente. Si autem & a clero, aut alio quocunque aditio contra [6] epiſcopum fiat propter quamlibet cauſam: apud ſanctiſſimum ejus metropolitam ſecundum ſacras regulas & noſtras leges cauſa judicetur: & ſi quis judicatis contradixerit, ad [7] beatiſſimum archiepiſcopum & patriarcham diœceſeos illius referatur cauſa, & ille ſecundum canones & leges huic præbeat finem. Si vero contra metropolitam [8] talis aditio fiat ab epiſcopo, aut clero, aut alia quacunque perſona: diœceſeos illius beatiſſimus patriarcha ſimili modo cauſam judicet. Pro omnibus autem cauſis, pro quibus apud proprium metropolitam, aut patriarcham, ſive apud alios quoscunque [9] judices epiſcopi conveniantur, nullæ fidejuſſiones aut cautiones pro lite exigantur: ſic tamen, ut iſti ſtudeant illatis ſibi cauſis ſemetipſos abſolvere.

CAP. XXIII.

Ut Oeconomi & ſimiles apud proprium epiſcopum conveniantur.

OEconomos [10] autem, & xenodochos, noſocomos, ptochotrophos, & aliorum venerabilium locorum gubernatores, & alios omnes clericos, jubemus pro creditis ſibi gubernationibus apud [11] proprium epiſcopum cui ſubjacent, conveniri, & rationem ſuæ gubernationis facere, & exigi quod ex ipſis debentes oſtenduntur illi venerabili reddendum domui, ex cujus ordinatione debitum apparuerit. Si vero putaverint ſe gravari: poſt repetitionem [12] metropolita [13] cauſam examinet. Si vero metropolita fuerit contra quampiam prædictarum perſonarum hujusmodi cauſas examinans, & debitum exegerit, & exactus putaverit ſe gravatum [14]: diœceſeos illius beatiſſimus patriarcha cauſam determinet: non enim concedimus prædictis perſonis pro memoratis cauſis ante examinationem & exactionem debiti proprios epiſcopos declinare, & ad alia venire judicia. Si quis autem ex eccleſiaſticis cui aliqua talis diſpenſatio credita eſt, ante rationum expoſitionem, & debitorum ſolutionem moriatur, jubemus ejus heredes [15] ſimili modo & rationibus & exactionibus ſubjacere.

CAP. XXIV.

Ut epiſcopi illic ubi deliquerint [16], conveniantur.

SI quis epiſcopus aut clericus ex quacunque provincia in Conſtantinopoli reperiatur, & voluerit aliquis adverſus eum actionem proponere: ſi quidem litis conteſtatio in provincia pro ipſo negotio facta eſt, ibi litem compleri. Si vero nondum inchoata eſt: apud glorioſiſſimum præfectum Orientis prætoriorum, aut apud eos qui a nobis fuerint deputati judices, convenientibus eum reſpondere.

CAP. XXV.

De Apocriſiariis [17].

REverendiſſimi vero apocriſiarii [18] cujuscunque ſanctiſſimæ eccleſiæ, qui in regia civitate degunt, aut ad beatiſſimos patriarchas, aut ad metropolitas a ſuis epiſcopis ordinati & deſtinati, neque pro ſuis epiſcopis, neque pro cauſa eccleſiæ, aut pro debito publico aut privato aliquam conventionem ſuſtineant, niſi mandatum habuerint a ſuis epiſcopis, aut œconomis, ut aliquos conveniant. Tunc enim ſolis illis, qui ab eis conveniuntur, damus licentiam ſi quam obligationem habent contra eccleſiam aut contra epiſcopos eorum, proponere. Si vero & in quibusdam cauſis vel actionibus ſemetipſos obligatos fecerint, in tempore in quo reſponſa faciunt, pro his conventiones [19] ſuſcipiant.

CAP. XXVI.

Ne epiſcopi legationis tempore conveniantur.

SI vero epiſcopi vel clerici pro [20] civitate aut pro ſuis eccleſiis propter ſuam legationem [21], aut ordinationem epiſcopi, ad regiam civitatem, vel ad alium quemlibet locum proficiſcantur, jubemus eos nullam moleſtiam aut importunitatem a qualibet perſona ſuſtinere: licentia exiſtente iis, qui obligatos eos putant ſe habere, poſtquam ad provinciam revertuntur, convenire eos, nullo in iis quæ ſe putant habere, eis faciendo præjudicio de temporalibus præſcriptionibus, propter tempus quod in tali cauſa protraxerint.

CAP. XXVII.

Ut monachi per procuratorem ſe defendant: & de quantitate ſportularum.

SI quando autem cauſa emerſerit, ut admonitio aut executio [22] inferatur pro qualibet pecuniaria cauſa ſive publica, ſive privata: clerico aut monacho, aut monaſtriæ, aut cuicunque monaſterio, & maxime fœminarum: jubemus ſine injuria, & cum competenti honore admonitionem fieri, non tamen monaſtriam aut aſcetriam monaſterio [23] abſtrahi: ſed procuratorem ab eis ordinari, qui pro cauſa reſpondeat. Monachis autem liceat ſive per ſe, ſive per procuratorem monaſterii cauſas agere: ſciente qui hoc prævaricatur judice, vel executore, quia & cingulo ſpoliabitur, & pœnam quinque librarum auri exigetur per magnificentiſſimum comitem privatarum rerum: executore videlicet ſuper hoc verberando, & in exilium dirigendo: locorum ſanctiſſimis epiſcopis proviſuris, ut nihil his contrarium fiat: aut ſi aliquid committatur, memorata ultio procedat. judicem vero vindictam differentem imponere, ad ſcientiam noſtram epiſcopus referat.

CAP. XXVIII.

De modo ſportularum [24] in perſona clericorum.

SPortularum [25] vero nomine omnem perſonam in quocunque eccleſiaſtico officio conſtitutam, & ad hoc diaconiſſam & monacham, aut aſcetriam aut monaſtriam pro omni criminali, & pecuniaria cauſa, cujuscunque quantitatis ſit, ſive a clerico, ſive a quolibet in militia conſtituto admonitionem ſuſcipiant aut in regia civitate, aut in provinciis quibus degunt: nec amplius quatuor ſiliquis dare permittimus. Si vero ex noſtra juſſione aut ad judicem, aut ad beatiſſimum patriarcham miſſus executor in alias provincias, admonitionem offerat alicui memoratarum perſonarum: non ultra unum ſolidum accipiat. Si vero pro una eademque cauſa multas ex memoratis perſonis admoneri contingat, unam & ſolam perſonam pro omnibus ſportulas dare ſancimus. Epiſcopus vero pro [26] rebus eccleſiæ ſuæ nullam exactionem moleſtiamque ſuſtineat ſportularum, ſi pro talibus cauſis admoveatur exactio: actiones videlicet contra eccleſiam propoſitas œconomis ſuſcipientibus, aut illis qui in eam cauſam ordinati ſunt. Qui vero contra hæc exigere [27] ſportulas præſumpſerit: in duplum quod accepit, exactæ perſonæ reddere compellatur: &, ſi quidem militat, cingulum perdat: ſi vero clericus fuerit, a clero removeatur.

CAP. XXIX.

Ne clerici mulieres ſuperinductas in [28] propriis domibus habeant, epiſcopi vero nullas.

PResbyteris autem & diaconis, & ſubdiaconis, & omnibus in clero conſcriptis, non [29] habentibus uxores ſecundum ſacros canones, interdicimus etiam nos ſecundum ſanctarum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo ſuperinductam [30] habere: tamen citra matrem, aut ſororem [31], aut filiam, aut alias perſonas quæ omnem ſuſpicionem [32] effugiunt. Si quis autem absque hac obſervatione mulierem in ſua domo habet, quæ poteſt ei ſuſpicionem inferre, & ſemel & ſecundo a ſuo epiſcopo aut a ſuis clericis admonitus ne cum tali muliere habitaret, ejicere eam de ſua domo noluerit: aut accuſatore apparente approbetur inhoneſte cum muliere converſari: tunc epiſcopus ejus ſecundum eccleſiaſticos canones de clero eum amoveat, curiæ civitatis cujus clericus erat, tradendo. Epiſcopum [33] vero nullam penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc cuſtodiens, epiſcopatu projiciatur, ipſe enim ſe oſtendit indignum ſacerdotio.

CAP. XXX.

De Diaconiſſis [34].

DIaconiſſam vero nullo modo cum viro ex quo poteſt inhoneſtæ vitæ emergere ſuſpicio, habitare permittimus. Si vero hæc non obſervet: ſacerdos ſub quo ſubjacet, admoneat eam, ut omnibus modis talem virum ejiciat e ſua domo, ſi vero hoc diſtulerit agere, eccleſiaſtico miniſterio, & propriis [35] emolumentis alienata, monaſterio tradatur [36], & ibi omni ſuæ vitæ tempore degat: rebus [37] ejus, ſi quidem filios habeat, inter ſe & illos ſecundum numerum perſonarum dividendis: ut competentem ipſi mulieri partem monaſterium accipiens, eam alat, & regat. Si autem non habuerit filios, omnis ejus ſubſtantia inter monaſterium ubi mittitur, & eccleſiam [38] in qua prius erat conſtituta, æqua portione dividatur.

CAP. XXXI.

De his qui in eccleſia epiſcopo aut aliis clericis injuriam inferunt [39].

SI [40] quis, cum ſacra miniſteria celebrantur, in ſanctam eccleſiam ingrediens, epiſcopo aut clericis, aut miniſtris aliis eccleſiæ [41] injuriam aliquam inferat: jubemus hunc verbera ſuſtinere, & in exilium mitti. Si vero hæc ſacra [42] miniſteria conturbaverit, aut celebrare

1 Cauſarum mere eccleſiaſticarum notio non pertinet ad judicem civilem. 2 Canonica cau a, Jul. *hic n.* 462. negotium eccleſiaſticum, *ibid.* 3 De rebus dubiis in conciliis epiſ opor im emergentibus. Jul. *hic num.* 463. 4 Synodum obſerva ex metropolitano & epiſcopis ei ſubjectis. 5 Appellari poteſt a ſynodo provinciali ad patriarcham. 6 Forum epiſcopi obſerva. Epiſcopus conveniendus eſt apud metropolitanum, adde Jul *hic n.* 464 7 A metropolitano appellatur ad patriarcham. 8 Forum metropolitani nota. Metropolitanus conveniendus eſt apud ſuum Patriarcham. adde Jul. *hic num* 465. 9 De epiſcopis ad judicem vocatis, Jul. *hic n.* 466. 10 Forum nota eorum, qui adminiſtrant venerabilia loca Huc refer Jul. *hic n.* 467. 11 Adminiſtratores venerabilium locorum conveniendi apud ſuos epiſcopos. Atqui orphanotrophi non ſunt obnoxii reddendis rationibus, *Nov.* 131. *c.* 15. *l.* 32. *C. de epiſc.* vide quæ dixi ibid. 12 *Μετὰ τὴν ἀπαίτησιν*, poſt exactionem, Jul. *hic.* in exigendo. *Hal.* 13 Ab epiſcopo ad metropolitanum appellatur. 14 Appellatur a metropolitano ad patriarcham ſeu archiepiſcopum. 15 Heredes rationibus obnoxiorum, de iis reddendis etiam tenentur, adde Jul *hic num.* 468 16 Dic potius, ſi reperti fuerint Conſtantinopoli, ut ſit ſenſus, Epiſcopos & clericos (ſi lis nondum conteſtata eſt in provincia, Conſtantinopoli repertos ibi conveniri poſſe, adde Jul. *hic num.* 469. 17 Jul *hic n.* 470. 18 Jul. *hic n.* 471. Apocriſiarii, qui res agunt Eccleſiarum. *Nov.* 6. *c.* 2. reſponſales, viri reſponſarii *cap.* 42 *§.* 1. *Nov.* 133. *c.* 2. 4. 5 Unde & iidem apocriſiarii cauſa exire ex monaſteriis poſſunt *l.* 29 *C. de epiſc.* & qui dicitur apocriſarius, *Nov.* 25. *c.* 1. *in fin.* reſponſarius nuncupatur a Juliano *ibid.* id eſt, dans reſponſum vice monaſterii *c.* 36. *§.* ſeu monachorum *c.* 42. *§.* *h. t.* ut & alias vice magiſtratus, *Nov.* 24. *c.* 4. & ita judicibus, monaſteriis, & epiſcopis fuerunt ſui apocriſiarii, de apocriſiariis adde *c. convenientibus* 1. *q.* 7. *c. ſignificaſti. de elect.* ubi apocriſiarii fidei Apoſtolicæ legati, Suidas in voce *διονύσιος ὁ γένετο ἐπὶ τῶν ἀποκρισιμάτων*, qui fuit a reſponſis ſeu divinis libellis, adde Petr. Greg. 49. *ſynt.* 5. *n.* 4. 19 *Nov.* 96. *c.* 2. 20 Epiſcopi officio legati fungi poſſunt: legati, inquam, vel pro ſua civitate vel pro ſuis eccleſiis, vel pro ordinando Epiſcopo, *§.* *h. t.* 21 Vid. *l.* 2. *§.* 3. *ff. de judiciis.* 22 De executione religioſæ perſonæ, Jul. *hic num.* 42. 23 *Nov.* 134. *cap.* 9. 24 De ſportulis religioſæ perſonæ Jul *hic num.* 473. 25 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sed hodie. C. de epiſc & cler.* 26 De epiſcopis, pro rebus Eccleſiæ non conveniendis Jul. *hic n.* 474. 27 De his qui ſportulas exigunt ultra modum ſtatutum Jul. *hic n.* 475. 28 Jul. *hic num.* 476. Goth. Vid *deciſ Cur Ultraject.* 58. *n.* 13. *& ſeq.* Adde *Novell.* 137. *cap.* 1. *in fin.* & *l.* 19. *C de Epiſcop. & cleric* Anſ. 29 Vid. *Novell.* 5. *cap.* 8. 30 *Επείσακτον.* 31 Vid. tamen *l.* 19 *C. de epiſc.* 32 Mater cum filiis, ſoror cum fratre, filia cum parente clerico (non Epiſcopo) citra ſuſpicionem poteſt habitare. 33 Epiſcopi cum ulla muliere vetantur hic habitare. Jul. *n.* 477. 34 Quæ ſcil. cum maſculis habitant, & de liberis earum Jul. *hic num.* 478. *Ecl.* 1. *c.* 42. 35 Quæ *διάρια* hic Græci appellant, Julianus, beneficia & ſalaria. 36 Diaconiſſas alias fuiſſe a monialibus, hinc deprehenditur, quod pœnæ nomine diaconiſſa in monaſterium detrudatur. 37 Diaconiſſæ retinebant adminiſtrationem bonorum ſuorum. 38 Diaconiſſæ certo numero eccleſiis adſignabantur. 39 Si quis inter celebranda myſteria, miniſtris Dei injuriam fecerit. Jul. *hic n.* 475. 40 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Sed novo jure. Cod. de epiſc. & cler.* 41 *l.* 10. *Cod. de epiſc. l.* 8. *C. de his qui ad eccleſias confugiunt.* 42 *Αὐτὰ τὰ μυστήρια καὶ τὰς θείας λειτουργίας ταράξοι.* *Scrimg.* Julianus videtur legiſſe *αὐτὰ τὰ εὐκτήρια καὶ λειτουργίας*, dum vertit, *ſed ſi ipſa ſancta oratoria.*

prohi-

prohibuerit: capitaliter puniatur: hoc ipſo & [1] in litaniis [2], in quibus epiſcopi aut clerici reperiantur, cuſtodiendo. Et ſi quidem injuriam ſolum fecerit, is verberibus exilioque tradatur. Si vero etiam litaniam [3] concuſſerit, capitale periculum ſuſtinebit: & vindicare jubemus non ſolum civiles, ſed etiam militares judices. [1]

CAP. XXXII.

Ne laici [4] faciant litanias ſine epiſcopo & clericis, & crucibus.

OMnibus autem laicis interdicimus litanias [5] facere ſine ſanctis epiſcopis, & qui ſub eis ſunt reverendiſſimis clericis. Qualis enim eſt litania [6], in qua ſacerdotes non inveniuntur, & ſolennes orationes faciunt? Sed & ipſas honorandas [7] cruces (cum quibus & in litaniis ingrediuntur) non alibi, niſi in venerabilibus locis reponi: & ſi quando opus vocaverit ad litanias celebrandas, tunc ſolum ipſas ſanctas cruces accipere eos qui conſuete eas portare ſolent, & cum epiſcopo & clericis litanias celebrare: hoc cuſtodientibus ſanctiſſimis locorum epiſcopis, aut etiam eorum clericis, & per loca judicibus. Si quis autem in hoc capitulo præſentis noſtræ legis virtutem aut tranſcenderit, aut non vindicaverit: prædictas pœnas patietur, monaſteriorum & reverendiſſimorum monachorum diſpoſitione.

CAP. XXXIII.

REliquum nobis eſt & de venerabilibus monaſteriis & reverendiſſimis monachis formam dare. Illud igitur ante cætera dicendum &c.

Tranſcribitur hic in Græco totum primum caput Novellæ quintæ ſupra [8].

CAP. XXXIV.

Ut abbas non tam antiquitate quam bona exiſtimatione cenſendus ſit & eligendus.

JUbemus igitur, abbatem [9] aut archimandritam in unoquoque monaſterio ordinari, non [10] omnino ſecundum gradum [11] monachorum: ſed omnes [12] monachi melioris opinionis exiſtentes eum eligant propoſitis ſacroſanctis evangeliis: dicentes quia neque propter amicitiam, aut aliam quamlibet cauſam, ſed ſcientes eum & fide [13] rectum, & vita caſtum, & gubernatione dignum, & qui poſſit monachorum diſciplinam, & omnem monaſterii ſtatum utiliter cuſtodire, eum elegerunt: & ſanctiſſimum epiſcopum ſub quo monaſterium conſtitutum eſt, eum qui ita electus eſt, modis omnibus abbatem ordinare. Hæc autem omnia quæ a nobis diſpoſita ſunt pro ordinatione abbatum, valere præcipimus & [14] in venerabilibus fœminarum monaſteriis & aſceteriis.

CAP. XXXV.

De monachis non [15] *ſtatim veſtiendis.*

SI quis autem ad monaſticam vitam venire voluerit: jubemus, ſi quidem notus eſt quia nulli fortunæ ſubjacet, abbas monaſterii ſi perſpexerit, ſchema ei præbeat. ſi vero non cognoſcitur, aut cuilibet fortunæ ſubjaceat: intra tres [16] annos non accipere eum ſchema [17] monaſticum: ut intra memoratum tempus experiatur [18] hujus hominis converſationem monaſterii præſul. Et ſi intra triennium aliquis emerſerit dicens aut ſervum, aut colonum, aut adſcriptitium ſuum hunc eſſe, aut etiam tanquam fugientem agriculturam, aut quaſi aliquid rapientem, aut propter aliquam culpam in monaſterium eum ingreſſum: proprio domino hunc reſtitui cum rebus quas probatur in monaſterium introduxiſſe: jurando [19] primum, quia [20] nihil patietur a ſuo domino percipiente. Si autem intra triennium nullus convenerit, aut inquietaverit, aut contra aliquam memoratarum perſonarum quæſtionem fecerit, abbas monaſterii poſt tranſcurſionem triennalis temporis, ſi talem virum dignum judicaverit: tunc det ei ſchema, & nullus ſit ei poſtea moleſtus propter fortunam, donec tamen deget in monaſterio. Res autem quas in monaſterium introduxiſſe videtur, illæſæ domino reddantur. Si quis autem memoratarum perſonarum reliquerit monaſterium, & ad ſæcularem venerit vitam, aut in civitatibus, aut in agris circumiens, propriæ fortunæ reddatur.

CAP. XXXVI.

Ut monachi in uno conclavi habitent [21].

IN omnibus autem monaſteriis, quæ [22] cœnobia dicuntur, jubemus ſecundum canones monachos in uno habitaculo [23] omnes ſeparatim dormire, ut mutuum alterutris teſtimonium caſtæ converſationis præbeant: niſi quidam tamen ex eis aut propter longævam in monaſterio converſationem quiete volentes vivere, aut ſenectutis atque corporis infirmitatis cauſa in remotis cellulis [24] intra monaſterium conſtitutis degant: & hoc cum conſcientia & voluntate Abbatis [25] fieri. Hæc omnia in monaſteriis & aſceteriis fœminarum ſervantibus, in nullo loco noſtræ reipublicæ eſſe [26] monaſteria permittimus aliter. Ubi autem monaſterium invenitur, omnibus modis jubemus viros a fœminis ſeparari, & fœminas quidem in quo ſunt monaſterio remanere: viros autem aliud monaſterium ſibimet facere. Si vero plura ſunt monaſteria, ut neceſſe non ſit nova monaſteria ædificare: locorum ſanctiſſimus Epiſcopus monachos cum monachis, & fœminas cum fœminis ſeparare [27], & in aliis monaſteriis congregare procuret. quæcunque vero habentur communia, inter eos ſecundum competens eis jus dividere. Fœminis autem quemcunque ipſæ elegerint [28] ſive presbyterum, ſive diaconum, ad faciendum eis reſponſum [29], aut ſanctam eis communionem portandam [30]: ſanctiſſimus epiſcopus ſub quo ſunt, deputet, quem rectæ fidei, & vitæ bonæ eſſe cognoverit. Si vero qui ab eis electus eſt, non ſit presbyter aut diaconus, dignum tamen eum hujusmodi miniſterio epiſcopus judicaverit: ordinationem ei imponat, ut qui dignus eſſe videbitur, ut reſponſa (ſicut dictum eſt) monaſteriis diſtribuat: ita tamen, ut neque ſic electus ad reſponſa fœminarum, in monaſterio maneat.

CAP. XXXVII.

Conditionem nuptiarum vel liberorum non extare ſi quis monaſterium ingrediatur.

SI quis ſub [31] conditione nuptiarum ſive liberorum, ſive dotis cauſa, ſive antenuptialis donationis donaverit ſive reliquerit ſuis liberis, ſive alii cuicunque perſonæ hereditatem, ſive legatum, aut ab initio pure relinquens eis, oneret eos ſubſtitutione, aut reſtitutione, aut ſub una prædictarum conditionum reliquerit, vel donaverit: ſubſtitutiones vero vel reſtitutiones eis fecerit, adjectis conditionibus quibuscunque ex iis quæ ſuperius enumeratæ ſunt: ſancimus, ſi perſonæ talibus conditionibus ſubjectæ, ſive maſculi, ſive fœminæ, monaſteria ingrediantur, aut clerici, aut diaconiſſæ, aut aſcetriæ fiant: tales conditiones [32] invalidas & pro non ſcriptis eſſe, hoc autem ſolatio & clerici & diaconiſſæ eccleſiarum fruantur, ſi usque ad ſuam vitam in his perſeveraverint, ut res ſub tali conditione donatas aut relictas, ad pia opera expendant aut relinquant. In perſonis enim quæ in monaſterium vel aſceterium ingrediuntur & relinquunt hujusmodi converſationem caſtam: monaſterio aut aſceterio ubi a principio ingrediuntur, res ſub tali conditione donatas aut relictas, cum alia eorum ſubſtantia competere volumus. Si tamen in redemptionem [33] captivorum, aut egentium alimenta ſub prædictis conditionibus ſubſtitutio aut reſtitutio fiat: ex nullo memoratorum modo eam excludi permittimus [34].

CAP. XXXVIII.

Ut qui monaſteria ingrediuntur, ſe ſuaque [35] *dedicent monaſterio.*

SI [36] qua mulier aut vir monaſticam elegerit vitam, & intraverit monaſterium: filiis non extantibus, monaſterio quod ingreditur, res ejus competere [37] jubemus. Si vero talis perſona filios habeat, & non antequam intret monaſterium, de ſuis rebus fecerit diſpoſitionem, & legitimam partem filiis deputaverit: etiam ſic liceat ei poſtquam monaſterium [38] ingreditur, ſuam facultatem in proprios dividere filios: ita tamen ut nulli filiorum ſuorum minuat [39] legitimam partem, quam vero non dederit filiis partem, monaſterio competat. Si vero omnem ſubſtantiam inter filios dividere voluerit, propria ſua perſona filiis connumerata, unam ſibi partem omnibus modis retineat, quæ debeat juri monaſterii competere. Si vero in monaſterio degens moriatur antequam inter filios ſuos proprias diſtribuat res, legitimam partem filii percipiant: reliqua vero ſubſtantiæ pars monaſterio competat.

CAP. XXXIX.

Ut ſolutis ſponſalibus per monaſterii ingreſſum ſimpla tantum arrha reddantur.

SPonſalibus [40] quoque ſecundum leges factis inter aliquos, ſive ſponſus monaſterium ingrediatur, recipiat quæ pro ſponſalibus arrharum nomine ſunt data: ſive ſponſa monaſticam vitam elegerit, illa ſolummodo reddat quæ ſimiliter arrharum nomine accepit: pœna utrique parti concedenda.

CAP. XL.

Si vir aut uxor ingrediatur monaſterium.

SI vero conſtante [41] adhuc matrimonio, aut vir ſolus, aut uxor ſola intraverit monaſterium, ſolvatur matrimonium, & citra repudium, poſtquam tamen perſona pergens ad monaſterium ſchema perceperit. Et ſi quidem vir elegerit monaſticam vitam, reſtituat prius mulieri dotem, & ſi quid aliud ab ea receperit, & ſuper hoc ex nuptiali donatione tantam partem quanta ex morte viri competebat mulieri, ſecundum pactum dotalibus inſtrumentis inſertum. Si vero mulier fuerit monaſterium ingreſſa, ſimili modo retineat vir nuptialem donationem [42], & caſum dotis ex morte mulieris placitum: reliquum vero dotis mulieri reſtitui præcipimus, & ſi quid aliud ex rebus mulieris apud eum inveniatur. Ambobus autem monaſticam vitam eligentibus, jubemus vacantibus dotalibus placitis, virum retinere donationem antenuptialem, & mulierem propriam accipere dotem, & quicquid aliud viro dediſſe probetur: ut unusquisque citra damnum ſuis fruatur rebus: niſi forte ſponſus ſponſæ, aut ſponſa ſponſo, aut maritus uxori, aut uxor marito aliquid donare aut cedere voluerit: quoniam neque ex pactis nuptialibus viro aut mulieri lucrari aliquid conceditur.

CAP. XLI.

Ne liceat parentibus exheredare filios qui ingrediuntur monaſteria, velut ingratos.

NUllam vero licentiam damus aut parentibus filios aut filiis parentes,

1 Argumentum a perturbatore myſterii ſacri, ad eum, qui litanias perturbat. 2 Litaniæ, ſupplicationes. 3 Λιτὴν. 4 Λιτάς. *Scrimg.* quas *Nov.* 67. vocat δημοσίαν πρόσοδον, *une proceſſion publique.* 5 De litaniis laicorum Jul. *hic n.* 480. 6 Litaniæ ſine ſacerdotibus non fiebant. In iisdem fiebant orationes & cruces præferebantur, *ut hic*, nocte & die celebratæ *l.* 3. §. 1. *C. de hæreticis.* 7 Vide quæ ſcripſi ad Novellam Leonis 72. 8 Jul. etiam hoc caput ignorat. 9 Τὸν ἀββᾶν ἢ τὸν ἀρχιμανδρίτην. *Scr.* ἡγούμενον vocat *Ecl.* 4. *tit.* 1. *c.* 2. 10 Jul. *hic n.* 481. 4. *Ecl.* 1. *c.* 1. 11 Οὐ κατὰ βαθμόν. id eſt, non ejus, qui ordine primus, ſecundus, tertius, & ſic deinceps: ſed qui optimus. 12 Abbates eligebantur a monachis. 13 Abbatis dotes. 14 Ut ſc. Abbatiſſæ eligantur a monialibus. 15 *Nov.* 5. *c.* 2. Jul. *hic n.* 483. 4. *Ecl.* 1. *c.* 3. 16 *d. c.* 2. *d. c.* 3. 17 Schema ſeu habitum monachi obſerva: erant autem diverſi a laicis habitu: diverſi, inquam, veſte & tonſura. *Nov.* 5. *c.* 2. *in pr.* 18 Triennium præfinitum probandis iis, qui monachiſmum affectant. 19 Λόγον λαμβάνοντα *Græci hic, luy ayant baillé la parole.* vide *Nov.* 5. *c.* 2. §. 1. 20 *Novell.* 5. *c.* 2. *Novell.* 17. *c.* 14. *l.* 6. §. 5. *C. de his qui ad eccl. confug.* 21 Hoc verbo intelligunt Græci τὸ οἰκεῖν, τὸ καθεύδειν, τὸ τρέφεσθαι 4. *Ecl.* 8. *c.* 4. adde Jul. *hic num.* 483. 22 Monaſteriorum videntur quædam fuiſſe, non κοινόβια, in quibus in communione non vivebatur. 23 Οἴκῳ. *Nov.* 5. *c.* 3. 24 Κελλίοις. adde 4. *Ecl.* 1. *c.* 18. de cellulis monachorum dicam ad *Novell.* 133. *c.* 1. 25 Τοῦ ἡγουμένου. *Scrimg.* Egumeni Jul. *hic.* 26 Ita Græci legunt, κατ' οὐδένα δὲ τόπον τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἐν ἑνὶ μοναστηρίῳ μοναχοὺς καὶ μοναστρίας οἰκεῖν ἢ τὰ λεγόμενα διπλᾶ εἶναι μοναστήρια συγχωροῦμεν. *Scrimg:* id eſt, In nullo noſtræ reipublicæ loco concedimus, ut in uno monaſterio monachi ſint, & monaſtriæ habitent: & ut appellantur, duplicia ſint monaſteria. *Hal.* ſed nec ea quæ duplicia vocantur Jul. *in ...* Id etiam constitutum fuit Nicæna ſynodo 2. *c.* 20. & epiſtola quadam Cypriani adde *l.* 44. *C. de epiſc.* 27 Jul. *hic n.* 484. 28 Monaſtriæ ſibi eligebant unum diaconum vel presbyterum, quo utebantur diribitore ſacræ communionis, & ad reſponſa. 29 Εἰς τὸ πᾶσιν αὐταῖς τὰς ἀποκρίσεις. *d. l.* 44. apocriſiarium intelligit Julian. *hic.* de quo dixi ad *c.* 25. *h. tit.* 30 Αὐταῖς ἁγίαν κοινωνίαν φέρειν. *Scrimg.* videtur ergo communio ſacra interdum ad communicaturos deportata. 31 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Niſi. Cod. ad SC. Trebell.* adde Jul. *hic n.* 485. 4. *Ecl.* 1. *c.* 5. 32 Conditio legati, inſtitutionis, donationis ita factæ, *Si ſine liberis deceſſerit*, vel, *Si nuptias non contraxerit*, ſacerdotio vel clericatu impletur aut potius remittitur. 33 *l.* 49. *C. de epiſc.* 34 Jul. *hic n.* 486. 35 Alaudia ſcil. *ut hic*, & *Novell.* 76. Quid feuda? vide 2. *Feudorum* 21. 36 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si qua. C. de ſacr. eccl.* 37 Ipſo ſcilicet ingreſſu *Nov.* 5. *c.* 5. 38 Parens etiam poſt ingreſſum monaſterii, teſtari poteſt & hereditatem dividere inter filios. adde quæ dicam ad *Novell. Leonis* 5. 39 Parens, quantumvis monaſterium ingreſſus legitimam tamen cogitur liberis relinquere. 40 Jul. *hic n.* 487. & 4. *Eclog.* 1. *c.* 8. *ad* 11. 41 Jul. *hic num.* 488. 42 Vide Roland. a Valle *de lucro dotis quæſt.* 95. Boër. *deciſ.* 2. *num.* 39. Jaſ. *conſ.* 135. *vol.* 1. Nicol. vand. Hoog. *ſing.* 7. *n.* 7. Anſ.

ſecularem

ſecularem vitam ſectantes, & relinquentes, velut ingratos [1] a ſua excludere hereditate, monaſterium aut monaſticam vitam ſubſequutos. Interdicimus autem parentibus filios ſuos monaſticam vitam eligentes, ex venerabilibus monaſteriis abſtrahere [2].

CAP. XLII.

De monacho monaſterium deſerente.

SI monachus reliquerit ſuum monaſterium, & in aliud [3] ingrediatur: quaſcunque res tempore, quo monaſterium dereliquerit, habere videbitur: proprio monaſterio in quod ab initio ingreſſus eſt, eas competere jubemus. Providere autem ſanctiſſ. locorum epiſcopos, ut neque monachi neque monachæ circumeant [4] civitates, ſed ſi quod neceſſarium reſponſum habuerint, per proprios reſponſarios [5] hoc agant in ſuis manentes monaſteriis. Si monachus reliquerit [6] monaſterium, & ad ſecularem vitam migraverit: hunc militia, & honore, ſi quem habet, prius ſpoliatum, ab epiſcopo locorum & provinciæ judice in monaſterium mitti, & res quas poſtea habuiſſe probatus fuerit, monaſterio, in quod mittitur, competere. Si vero rurſus reliquerit monaſterium: tunc eum judex provinciæ in qua inventus fuerit, teneat, & ſubdito ſibi officio commoneat [7].

CAP. XLIII.

De raptoribus ſanctimonialium.

SI quis rapuerit [8] aut ſolicitaverit, aut corruperit aſcetriam, aut diaconiſſam. aut monaſtriam, aut quamlibet aliam fœminam venerabilem habitum habentem, hujus res ex talis ſceleris participio jubemus venerabili loco in quo talis fœmina habitat, per locorum ſanctiſſimos epiſcopos & œconomos eorum, nec non etiam cujuslibet provinciæ judices & eorum officia vindicari. Eos autem qui talia deliquerint, & participes eorum ſceleris fuerint, capitale [9] periculum ſuſtinere: talem vero mulierem ubicunque eſt, cum propriis rebus in monaſterio recondi, in quo cautius cuſtodiri poſſit, ut non rurſus in eodem crimine reperiatur. Si vero diaconiſſa fuerit, & filios habuerit legitimos: legitimam partem dari filiis. Si autem intra unum annum poſtquam cognoſcitur tale facinus commiſiſſe, tales res juri venerabilium domorum non vindicentur: jubemus omnibus modis comitem [10] privatarum fiſco noſtro has aſſignare, locorum judice qui neglexerit easdem res vindicare, cingulo privando, & mulctam quinque librarum auri a comite privatarum exigendo.

CAP. XLIV.

Ne liceat laicis & ſcenicis uti monachi ſchemate.

OMnibus itaque generaliter in ſeculari vita converſantibus, & maxime theatralia [11] exercentibus viris ac mulieribus, nec non & proſtantibus interdicimus uti [12] ſchemate monachi, aut monaſtriæ, aut aſcetriæ, aut cujuſcunque perſonæ hujusmodi imitari ſchema: ſcientibus univerſis præſumentibus aut uti tali ſchemate, aut imitari, aut illudere in quacunque eccleſiaſtica diſciplina: quia & corporalia ſupplicia ſuſtinebunt, & exilio tradentur: providentibus huic rei non ſolum locorum epiſcopis, & qui ſub eis ſunt clericis, ſed etiam militaribus civilibusque judicibus, & quæ ſub eis ſunt officiis, & locorum defenſoribus. Pœnas autem præſenti legi inſertas, quæ etiam ex prioribus legibus ſunt notæ, non ſolum in futuris, ſed etiam in præcedentibus caſibus ſeu delictis valere, & omnibus modis vindicari ſancimus. Per præſentem enim legem nuper diſpoſitas videlicet pœnas in ſolis futuris temporibus ſervari jubemus.

EPILOGUS.

† Tua igitur gloria, quæ per præſentem legem in perpetuum valituram noſtra ſanxit tranquillitas, per omnia cuſtodiri provideat. Dat. Kalend. Maji, *Conſtantinop.* JUSTIN. PP. Aug. BASIL. [13] V. C. CONS. miſſa Petro præfecto prætorio.

TIT. VII.

UT LITIGANTES [14] JURENT IN EXORDIO LITIS, QUIA NEQUE PROMISERUNT DARE JUDICIBUS, NEQUE DABUNT: ET DE SPORTULIS [15], ET UT QUÆ JUBENTUR, REFERENDARII COMPLEANT, ET NON MISCEANT SEMETIPSOS CAUSÆ, ET PER SE EXEQUANTUR.

NOVELLA CONSTIT. CXXIV.

Imp. Juſt. Aug. Petro glorioſiſſ. ſacrorum prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

PRæſentem legem proferimus, ut & judicum puritas appareat, & non valeat litigantium ſuffragium circumvenire leges.

CAP. I.

JUbemus [16] igitur, quoties apud quoſcunque judicantes [17] aut adminiſtratores, lites aut appellationes examinantur: præ omnibus principales [18] litigantium perſonas, aut illos ad quos in medium negotium forte migraverit, in præſentia judicum tangentes ſancta evangelia, jurare [19], quod nihil penitus judicibus, aut patrocinii [20] cauſa ipſis vel alii cuicunque perſonæ pro hac cauſa quolibet modo dederunt, aut promiſerunt, aut poſtea dabunt vel per ſe, vel per aliam quamcunque mediam perſonam: exceptis iis quæ propriis advocatis pro patrocinio [21] præſtant, aliisque perſonis quibus noſtræ leges dari diſpoſuerunt. Hæc autem ſervari præcipimus & in ſacro noſtro conſiſtorio, quando conſultationes intromittuntur, ut ſub præſentia ſacri ſenatus memorata ſacramenta præſtentur. Si autem (ut contingit) aliqui litigantium nequeunt ad judices venire, tunc jubemus præſentes quidem jurare prædictum jusjurandum: ad abſentes [22] autem dirigi ex officiis miniſtrantibus aliquos cum adverſa parte, ut eis præſentibus memorata ſacramenta ſimiliter præbeantur. Si vero mulier fuerit, quæ propter honeſtatem vitæ extraneis viris ſe monſtrare non conſuevit: tunc & abſente adverſario, ex officio miſſos memorata ſuſcipere ſacramenta. Si autem abeſſe partes in aliis locis contingat [23], aut unam earum: præcipimus abſentem in provincia in qua degit, jusjurandum modo a nobis dicto ſub geſtis monumentorum apud judicem provinciæ, aut apud locorum defenſorem præbere. Illo videlicet generaliter obſervando, ut ſi quis litigantium vel præſens hujusmodi jusjurandum præbere noluerit, & hoc manifeſtetur judici: per ſententiam ejus actor quidem caſum actionis, reus autem condemnationem ſuſtineat.

CAP. II.

Si pœnitentia ductus litigator perſonam, cui aliquid dedit, proferat.

SI [24] quis autem ex litigatoribus dixerit ſe dediſſe alicui aut promiſiſſe, & perſonam declaraverit, & hoc probaverit: ipſe quidem in eventu litis veniam mereatur: qui vero accepit, aut promiſſionem ſuſcepit, aut ei probetur: ſi quidem pecuniaria ſit cauſa, quicquid datur, triplum [25]: quod vero promittitur, duplum a comite rerum privatarum exigatur, & dignitatem ſeu cingulum quod habet, in utroque caſu amittat. Si autem criminalis ſit accuſatio, confiſcationem propriæ ſubſtantiæ patiatur, & mittatur in exilium, qui propter acceptionem alienum crimen in ſe transponi feſtinavit. Si autem datum aut promiſſum litigator probare nequiverit: juret perſona, quæ datum aut promiſſum dicitur ſuſcepiſſe, quia neque per ſe, neque per aliam porſonam aut accepit aut promiſſionem habuit: & hoc præbito ſacramento, ipſe quidem liber ſit, litigator autem qui non potuit oſtendere, in pecuniariis quidem cauſis æſtimationem litis a comite rerum privatarum exigatur: lite quippe eventum proprium ſuſtinente. in criminalibus autem cauſis confiſcationem ſuarum rerum ſuſtineat, & cauſæ apud competentes judices ſecundum ordinem legum terminentur. Si autem a litigatore manifeſtetur perſona, quæ memoratum refutaverit jusjurandum, tam in criminalibus quam in pecuniariis cauſis, memoratis ſubjaceat pœnis. Si quis autem litigantium juraverit non dediſſe, aut non promiſiſſe, intra decem [26] vero menſes poſt prolatam ſententiam numerandos oſtendatur dediſſe: memoratæ pœnæ & contra dantes [27] & contra accipientes habeant locum. In cauſis autem quæ per tutores aut curatores aguntur, ſacramenta [28] quidem tutores aut curatores præſtent. Si qua vero memoratarum pœnarum locum habuerit per talia ſacramenta, hanc tutores aut curatores ſuſtineant, nullo [29] ex hoc præjudicio generando iis, qui ſub tutela aut cura eſſe noſcuntur.

CAP. III.

De [30] illicitis ſportulis prohibendis.

ET hoc quoque præcipimus ab omnibus judicibus tam militaribus [31] quam civilibus in omni loco noſtræ reipublicæ cuſtodiri, ut neque magiſterianis, neque præfectianis, neque alii cuicunque executori concedant aliquid amplius a quacunque perſona ſportularum nomine percipere quam noſtris legibus declaratum eſt, nec ſi ſacram noſtræ tranquillitatis proferant juſſionem. Sed ſi quidem invenerint aliquid amplius exigentem: licentiam habeant & comprehendere hunc, & includere, & quadruplum exigere quod plus acceperit: ut ſimplum quidem damnum paſſo reddatur, triplum vero inferatur ærario. Si autem civilis aut militaris judex ſive interpelletur, ſeu quolibet modo neglexerit læſum (ſicut diximus) vindicare: ex ſua ſubſtantia quadruplum ſecundum prædictum exigetur modum. Ipſam vero pœnam exigi jubemus per comitem [32] noſtrarum rerum privatarum. Et competentes judices ſi cognoverint aliquos ex ſuis officiis executores ſportularum nomine contra noſtras leges aliquid exigere: & hoc neglexerint vindicare, damus licentiam exactis nihil amplius exigentibus quam ex noſtra conſtitutione definitum eſt, dare: & ſi quid amplius exigere eos voluerint, licentiam habeant eis reſiſtendi [33].

CAP. IV.

Ne judex [34] aliquos ad tranſigendum compellat.

QUia vero lex tam piæ memoriæ patris noſtri, quam etiam noſtræ [35] tranquillitatis diſpoſuit nullo modo judices ſuis ſententiis inſcribere, tanquam ex imperiali verbo ex non ſcripto procedente juſſum ſit aliquos adhiberi, aut præſentari, ſed etiam ſpectabiles referendarios noſtras juſſiones ſecundum quod competit, facere manifeſtas, easdem leges firmantes, jubemus ſpectabiles referendarios [36], in cauſis quas docent, ſeu referunt ad noſtram tranquillitatem, nullam [37] habere licentiam eos, aut adjutores eorum, vel per ſe, vel per aliam quamcunque per-

1 Monachi non poſſunt exheredari, quamvis dum laici eſſent, in cauſam ingratitudinis inciderint. *l.* 55. 56. §. 1. *C. de epiſcop.* forte militum exemplo, jure namque antiquo non potuerunt exheredari, *l.* 26. *ff. de lib.* ut certiſſimum ſit monachum non poſſe exheredari ex cauſa ingratitudinis, quæ monachiſmum anteceſſerit vide Cujac. 12. *obſerv.* 26. *in fin.* quod & a Gratiano relatum 19. *quæſt.* 3. *c. ult.* 23. *q. c. non licet.* Idem omnino extat apud Harmenop. 5. *tit.* 9. *in fin.* Atque ita fallitur Accurſ. *Nov.* 5. & Alciat. 4 *parerg.* 23. negans hoc jure civili conſtitutum. His adde quæ ſcripſi ad *l.* 56 §. 1. *C. de epiſc.* Idem adverſus Alciatum tenet Emanuel a Coſta *in repetitione l. Gallus Aquilius.* 29. §. & *quid ſi tantum.* 5. *num.* 195. 196. 197. 198. *ff. de lib. & poſth.* Et ita monachiſmo deletur ingratitudo erga parentes: & e contrario. 2 4. *l.* 56. §. 1. Jul. *hic n.* 490. 3 *Novell.* 5. *c.* 4. Jul. *hic num.* 491. 4. *Ecl.* 1. *c.* 13. 4 Vide Jul. *hic num.* 492. 5 Διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων. *Scrimg.* per apocriſiarios. Jul. *hic.* 6 Jul. *n.* 493. *Ecl. c.* 15. 7 Videtur legendum, *connumeret.* Nam hic Græci legunt, συναριθμείτω, ut pœna deſertoris, de qua *Nov.* 5. *c.* 2. ſit & in ſecundo deſertore. 8 Jul. *hic n.* 494. 9 Stuprum vel inceſtum cum moniali pœna capitis puniri hinc colligunt. vide Clar. 3. *ſent.* 5. §. *fornicatio*, *verſ. cum moniali.* & tamen idem *ibid verſ. cum presbytero.* ſentit mulieri non eſſe ſacrilegium aut capitale, ſi cum presbytero rem habuerit. 10 Vide *tit. C. de off. comit. rer. privat.* 11 Τοῖς τὰ σκηνικὰ μεταχειριζομένοις. *Scrimg.* & 4. *Ecl.* 1. *cap.* 17. adde Jul. *num.* 495. 12 *l.* 4. *C. de epiſc. aud. l.* 9. *ff. de injur.* & *d. c.* 17. Jul. *hic.* 13 Id eſt, anno 541.
14 Jul. *conſt.* 122. de litigatoribus *Index Reginæ.* περὶ τῶν δικαζομένων Græci hic. 15 Hinc refer *c.* 3. 16 Hinc ſumpta eſt Authent. *Principales*, *C. de jurejur. propter calumn.* 17 Quinimo & hoc in conſiſtorio Principis ſit. *infr. hic.* 18 Id eſt, ante omnia. 19 Vide Plin. 5. *epiſt.* 7. *Eclog.* 307. *tit.* 4. *cap.* 6. 20 Προστασίας χάριν. 21 Id eſt, exceptis honorariis advocatorum. 22 Id eſt, qui in forum non venerunt. 23 Mittitur nonnunquam ad domum litigatoris, ut juret, vid. *l.* 15. *ff de jurejurando.* vide *Nov.* 123. *c.* 7. 24 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Novo jur. C. de pœn. judicis qui male judicavit.* 25 Pœnam judicum obſerva, qui quid judicandi cauſa accipiunt. 26 Ἐντὸς δὲ τεσσάρων μηνῶν. *Scrimg.* intra 4. menſes, vid. Cujac. *c.* 6. *de præſcript. in fin.* 27 Dantes & accipientes æque puniuntur. *l.* 31. *C. de epiſcop.* 28 Tutores & curatores jurare poſſunt pupillorum & adoleſcentum nomine *l.* 2. §. 2. *C. de jurejur. propter calum.* Jurant autem de calumnia, de non data pecunia judicibus, id eſt, de conſcientia ſua. Poſſuntne pupillorum nomine jurare in litem? poſſunt, vid. *l.* 4. *ff. de in litem jur.* 29 Pejeratio tutoris aut curatoris, non nocet pupillo vel adoleſcenti. 30 Ut inhibeant judices ſupra dictum modum ſportulas exigi. Jul. *c.* 529. 31 7. *Ecl.* 4. *c.* 6 §. 4. Jul. *hic n* 529. 32 Vide *tit. Cod. de off. com. rer. privat.* 33 Executori injuſto licet reſiſtere. adde Jul. *hic n.* 530. adde *Nov.* 8. 17. 86. 34 Referendarius ſcil *infr. hic.* 35 *l.* 2. *C. de mandatis principum.* 36 Jul. *hic n.* 532. 37 Referendarii munus eſt, referre deſideria ſupplicantium ad Principem, & inferre judicibus ſacram juſſionem, non immiſcere ſe cauſis, multo minus prehendere, ſatisdationem exigere, adigere eos ad pactionem aut tranſactionem aliquam: ſi ita eſt, Referendariis ſimiles erunt (quos Galli vocant, *Maiſtres des requeſtes de l'hoſtel du Roy*) huc refer *Nov.* 10. *quæ eſt de referendar. Palat. Novell.* 113. *c.* 1.

ſonam tenere aliquem, aut ſub fidejuſſoribus facere, aut aliquid exigere, aut cogere transactiones, aut pacta quædam cum ſuis adverſariis exponere, aut quolibet modo in quacunque cauſa ſe permiſcere. Nihil enim aliud facere eos concedimus, niſi ſolas noſtras juſſiones in quocunque negotio, aut ex ſcripto aut non ſcripto prolatas, competentibus aut deputatis inſinuare judicibus. Si quid autem præſenti legi contrarium aliquis eorum præſumpſerit agere: is quidem qui damnum aliquod aut circumventionem in ſuis rebus pertulerit, nullum præjudicium penitus circa jus proprium ſuſtinebit. Qui vero tale aliquid egerit, ex ſua ſubſtantia damnum læſæ perſonæ delatum, per competentem judicem reſtituere compelletur: & ſuper hoc cinguli & dignitatis ſuſtinebit amiſſionem. Hæc autem omnia jubemus non ſolum in futuris cauſis, ſed etiam in his quæ jam inchoatæ, nondum tamen ſunt terminatæ, ſervari.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia præſentem legem in perpetuum valituram edictis ſolemnibus in regia civitate propoſitis, ad omnium notitiam venire procuret: ut omnes agnoſcant quæ pro communi eorum beneficio a nobis diſpoſita ſunt. Datum * BASILIO [1] CONS.

TIT. VIII.

UT JUDICES [2] NON EXPECTENT SACRAS JUSSIONES, SED QUÆ VIDENTUR EIS DECERNANT.

NOVELLA CONSTIT. CXXV.

Imper. Juſtin. Auguſt. Gabrieli glorioſiſſ. prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

QUoniam quidam judicantium, poſt multa litis certamina, & plurima a litigantibus facta diſpendia in negotiis apud eos motis, ſuggeſtionibus utuntur ad noſtram tranquillitatem: præſenti generali lege hoc perſpeximus emendare, ne dilationes negotiis ex hoc fiant, & aliud rurſus principium examinationis accipiant.

CAP. I.

JUbemus [3] igitur nulli [4] judicantium quolibet modo vel tempore pro cauſis apud ſe propoſitis nuntiare ad noſtram tranquillitatem, ſed examinare perfecte cauſam: & quod iis juſtum legitimumque videtur decernere: & ſi quidem partes ceſſaverint in iis, quæ decreta ſunt, executioni tradi ſententiam ſecundum legum virtutem. Si autem aliquis putaverit ex prolata noviſſima ſententia ſe læſum, appellatione utatur legitima: & hoc ſecundum ordinem legibus definitum examinetur, & perfectum ſuſcipiat terminum. Si autem duo vel amplius fuerint cognitores litis, & aliqua inter eos emergat diſſonantia: etiam ſic jubemus unumquemque eorum ſecundum quod videtur ei, dare ſuam ſententiam.

EPILOGUS.

† Quæ igitur per præſentem legem in perpetuum valituram noſtra tranquillitas definivit, tam tua celſitudo, quam omnes alii judices majores & minores cuſtodire feſtinent: ut nullus penitus ignoret, quæ pro utilitate noſtrorum collatorum a nobis diſpoſita ſunt: ita tamen, ut univerſis interdicatis proprio præcepto, quatenus ſine ullo injuſto diſpendio noſtris collatoribus inſinuatio legis præſentis fiat. Dat. Id. Octobr. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Auguſt. BASILIO [5] V. C. CONS.

TIT. IX.

EXEMPLUM [6] SACRÆ [7] FORMÆ DE APPELLATIONIBUS [8].

NOVELLA CONSTIT. CXXVI.

Imper. Juſtin. Auguſt. Petro glorioſiſſ. prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

MAnifeſte Theodoſius & Valentinianus ſacratiſſimi principes lege [9] expreſſerunt, ut cauſas appellationum quæſtor ſacri palatii una cum præfecto Orientalium prætoriorum, qui pro tempore thronum regat excellentiæ tuæ, ſecundum formam [10] ſacrarum conſultationum examinaret. Invenimus autem in hujusmodi examinationibus aliquid evenire, quod & reipubl. & noſtro indignum ſit imperio. Litigatores enim & procuratores, & horum advocati, & omnes, qui in hujusmodi cauſis miniſterium ſuum adhibent, quaſi nobis ipſis præſidentibus & audientiam præbentibus, tam veſte [11], quam calceamentis [12], & verbis [13] apud noſtros magiſtratus utuntur, quibus ſolummodo uti convenit eos qui ad majeſtatem ingrediuntur Imperatoriam. Quin & ipſi judices non ex propria perſona, ſed quaſi nobis ipſis præſentibus & interloquentibus, ita ſuas proferunt ſententias.

CAP. I.

QUod de cætero in quocunque judicio fieri prohibemus, ſancientes, ut ſacri quidem noſtri palatii pro tempore quæſtor quidem una cum tua excellentia, ſive pro tempore ſacrorum prætoriorum præfecto hujusmodi cauſas examinet: non autem ex noſtra, ſed ex propriis perſonis interlocutorias proferant, & legibus cognitam edant ſententiam: ſolitis videlicet ſcriniis in hujusmodi cognitionibus ſuum adhibentibus miniſterium: ſcientibus quoque magiſtratibus, qui id genus cauſas dijudicant, quod ſi quid hæc contra quocunque modo de cætero delicti fuerit admiſſum, crimini perduellionis ſubjacebunt.

CAP. II.

IN [14] omnibus præterea appellationibus hoc valere jubemus, ut quotiescunque appellatione interpoſita, intra præfinitum tempus utraque pars fatalem diem obſervaverit, abſque omni dilatione judices tum acta cauſæ, tum judicata examinare ſtudeant, & legi ac juri conſentaneam depromere ſententiam. Sin vero ſolus is qui provocavit fatali die ingreſſus fuerit: jubemus, ut judices ſub extremum fatalem diem, ſi vel requiſitus victor non inventus fuerit, examinatis actis cauſæ legitimum adſignent terminum. Si ſolus is qui victricem retulit ſententiam, ingrediatur: qui vero provocavit, requiſitus inventus non fuerit: præſtolentur judices non ſolum ad extremum usque fatalem diem, ſed etiam per tempus reparationis, hoc eſt, tres menſes. Quod ſi ne tunc quidem inventus fuerit, qui provocavit, non amplius decurſu temporis corroboretur ſententia, ſed vel una tantum parte præſente judices actitata in cauſa & judicata examinent. Et ſi quidem recte prolatam ſententiam invenerint, eam confirment. Si quid in ea per negligentiam omiſſum eſt: id corrigant, & legitimam edant ſententiam. Simulatque [15] vero ſemel appellationis cauſa intra eos dies, qui dilationis cauſa præfiniti ſunt, ſive ab utraque parte, ſive ab una tantum introducta fuerit: non amplius biennii decurſu firmitatem de cætero capiat ſententia, ſed attentis oculis veritate ac jure conſiderato, terminum hujusmodi cauſis legitimum adhibeant, ſive una, ſive utraque parte præſente. Ac propterea [16] jubemus, ut in hoc genere cauſarum non amplius, quemadmodum in præſentem usque diem obtinuit, in primam appellationem omnes cognitiones conferantur, ſed unaquæque cognitio ſuum diem præſcriptum habeat.

CAP. III.

AD hæc ſancimus, ut omnes judices appellationem quidem, quæ intra deputatos dies offertur, neque interdicta [17] eſt legibus, omnibus modis ſuſcipiant [18]. Intra triginta vero dies quam oblata fuit appellatio, actitata [19] in cauſa cum propria [20] ſubſcriptione præbeant litigatoribus, ut illi pro ſuo hæc auxilio competenti poſſint inſinuare magiſtratui. Quod ſi quis judicum hoc facere ſuperſederit: ſententia quidem temporis decurſu confirmabitur, ipſe vero judex, qui iſta non obſervavit, quique huic apparent, omne damnum, quod per cauſam non editorum actorum litigator ſuſtinuerit, ex propriis facultatibus ei reſarcire compellentur, & denarum librarum auri pœnam noſtris inferendam rebus privatis perſolvent.

EPILOGUS.

† Glorioſa igitur, & magnis rebus gerendis nata auctoritas tua præſentem legem & in regia urbe proponere ſtudeto, *& alibi manifeſtam facere procurato*, ut omnes cognoſcant, quid obſervare debeant.

TIT. X.

UT FRATRUM [21] FILII SUCCEDANT [22] PARITER AD [23] IMITATIONEM FRATRUM ETIAM ASCENDENTIBUS EXTANTIBUS. ET UT MULIERES NON INSINUATA [24] ANTENUPTIALI DONATIONE NON LÆDANTUR: NON INSINUANS AUTEM VIR, VEL SI COMPETAT NUPTIALE LUCRUM, EO NON FRUATUR. ET RURSUS UT MULIERES NON SECUNDO NUBENTES, DOMINÆ SINT PARTIS SPONSALITIÆ LARGITATIS, QUANTUM [25] PARS FACIT UNIUS FILII. ET UT SIMILES SINT POENÆ UTRIUSQUE SEXUS, DUM SINE [26] CAUSA RATIONABILI REPUDIUM MITTITUR.

NOVELLA CONSTIT. CXXVII.

Idem Auguſt. Baſſo præfecto prætoriorum.

PRÆFATIO.

NOſtras leges emendare [27] nos non piget, ubique utilitatem ſubjectis invenire volentes. Meminimus igitur ſcripſiſſe legem [28], per quam juſſimus, ut ſi quis moriatur relinquens fratres, & alterius fratris filios præmortui: ad ſimilitudinem fratrum, & præmortui fratris filii [29] ad hereditatem vocentur, paternum adingredientes gradum, & illius ferentes portionem. Si vero moriens relinquat aſcendentium aliquos, & fratres ex utrisque parentibus conjunctos ſibi, & filios ex præmortuo fratre: fratres quidem juſſimus per ipſam legem cum parentibus vocari: fratris vero filios excluſimus.

CAP. I.

Ut fratrum filii ſuccedant etiam aſcendentibus primi gradus extantibus.

HOc [30] itaque juſte corrigentes [31], ſancimus, ut ſi quis moriens relinquat aſcendentium aliquem, & fratres qui poſſint cum parentibus vocari, & alterius præmortui fratris filios: cum aſcendentibus & fratribus vocentur etiam præmortui fratris filii: & tantam accipiant portionem,

1 Id eſt, anno 541.
2 Ut judices nulla relatione utantur ad Principem, Jul. *conſt.* 112. de Judicibus. *Index Reginæ.* Goth. Vid. Rittershuſ. *expoſ. nov. part* 9. *cap.* 7. Anſ. 3 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Novo jure. C. de relat.* 4 Hac Novella tolluntur relationes judicum, quæ ſuperioribus comprobatæ ſunt. *Novell.* 82. *c* 14. *Nov.* 113. *c.* 1. *Nov.* 115. 5 Id eſt, anno 541.
6 Græci ἴσον appellant. 7 Julianus hanc hujus Novell. inſcriptionem habet. Quomodo ſacrum auditorium celebrari oportet, & poſt *cap.* 42. *de appellationibus.* Goth. Vid. ad hanc Nov. Rittershuſ. *in expoſit. Nov. part.* 10. *cap.* 6. Anſ. 8 Vid. Jul. *conſtit.* 113. adde *Novell.* 20. & 23. *c.* 2. 9 *l.* 32. *C. de appell.* 10 Id eſt, ſervata forma & obſervatione, & iisdem temporibus, quibus in ſacro conſiſtorio lites finiuntur. 11 Id eſt, veſtitu eodem omnes utebantur, quo tantum apud principem uti licet. 12 Id eſt, *campagis*, ut Julianus interpres ait, qua voce utuntur Capitolinus & Pollio, pro calceamento regio, de qua re vide hic Cujacium, & Petrum Pithœum *adverſar.* 16. ubi etiam monet, legi *Compaces.* his adde quæ ſcripſi de calceis ſenatorum ad *l.* 100. *ff. de verb. ſign.* mullei dicebantur, quibus primi reges Albanorum utebantur. Feſtus *in mulleos*: Cæterum ut de Campagis hoc addam, vox Compagi in Decretis reperitur apud Greg. *epiſt. ad Joannem Syracuſanum in can. provenit.* & *can. Illud. diſtinct.* 93. ubi vetat, diaconos abſque Apoſtolica licentia uti compagis & mappulis.

13 Præfecti prætorio & quæſtores ita pronunciabant, *Noſtra ſerenitas, noſtra pietas, noſtra manſuetudo.* & advocati iisdem vocibus ad eos utebantur. Julian. *conſt.* 113. Qui mos hodie nimis in uſu promiſcuo, his appellationibus repertis, *Alteſſe, Excellence, Grace,* & ſimilibus. 14 Vid. Julian. *num.* 422. 9 *Ecl.* 1. ex [illegible] 2. [illegible] 13. 15 *Eclog. dict. loco cap.* 12. 16 Vide Cuja. 18 *obſ.* 36. 17 Jul. *hic n.* 422. 18 *Nov.* 82. *c.* 13. 19 *Nov.* 134. *c.* 3. *l.* 23. *Cod. de appell.* 20 Cum ſua relatione. *l.* 24. *C. de appellat.* Subſcriptiones non erant nudæ nominis appoſitiones, ſed qui ſubſcribebant, adnotabant, cur rei ſubſcriberent.

21 De ſucceſſione, quæ ab inteſtato defertur fratribus & parentibus & filiis fratrum, Jul. *conſt.* 114. 22 *Et ita abrogatur lex* 3. *l.* 14. *in fin. C. de legitimis heredib.* 23 *c.* 1. *ſ.* 24 *c.* 2. *ſ.* 25 *c.* 3. *ſ.* 26 *c.* 4. *ſ.* 27 Variare interdum Principi licet: ſed tamen in melius. *Goth.* Vide in hanc Nov. Rittershuſ. *part.* 5. *cap.* 10 & [illegible] 17. 17. Anſ. 28 *Nov.* 118. 29 Hoc prohibitum erat *Nov.* 118. *cap.* 3. [illegible] *Si autem*. Quod tamen non extenditur ad præmortui fratris nepotes. *Auth. poſt fratres. C. de legit. hered.* Vide [illegible] *de Jure Noviſſ. lib.* 1. *cap.* 8. *n.* 8. Anſ. 30 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Ceſſante, C. de legit. heredib.* 31 Cum parentibus & fratribus defuncti concurrunt ejusdem defuncti nepotes ex fratre vel ſorore, quod poſtremum vetabat *Nov.* 118. *c.* 3. [illegible] *ſed & ipſis fratribus* [illegible].

tionem, quantam eorum futurus erat pater accipere si vixisset. Hoc vero sancimus de illis filiis fratris, quorum pater ex utroque parente jungebatur defuncto, & absolute dicimus: ordinem, quando cum solis vocantur fratribus, eundem eos habere jubemus, & quando cum fratribus vocantur aliqui ascendentium ad hereditatem, [hoc [1] jubentes ex Kal. Jan. præsentis indictionis undecimæ.]

CAP. II.

Quando donatio propter [2] nuptias insinuationi [3] subjaceat.

ILlud [4] quoque dignum correctione aliqua esse judicantes, partem hoc præsentis facimus legis: ex ipso enim rerum invenientes experimento, necessarium esse mulieribus, actis monumentorum antenuptiales donationes insinuari, ut [5] vel si principalia instrumenta [6] pereant, (quod facile est,) per monumenta matrimonii ejus probatio maneat: sancimus necessitatem habere viros ipsos, aut etiam qui pro eis antenuptiales donationes scribunt, si quingentorum [7] solidorum transcendit quantitatem, insinuare eam in actis monumentorum, in regia [8] quidem civitate apud [9] magistrum census: in provinciis autem apud uniuscujusque civitatis defensorem, aut apud quos omnino talia documenta confici possunt. Si vero non insinuent eas: quantum [10] quidem ad partem mulieris, etiam sic eas valere jubemus, & si tempus fiat exactionis, donationis, & partis ejus: non opponi mulieri non insinuatam fuisse donationem. Si vero dotalium pacta & horum eventus parti [11] viri concedunt actionem dotis, aut etiam ejus partis: nullam eum habere jubemus actionem, si non donationem insinuavit in actis monumentorum, sicut dictum est, viris enim habentibus potestatem insinuare donationes, pro non insinuatis periculum mulieribus imminere, ineptum nobis esse videtur.

CAP. III.

Ut mulier quæ ad secundas [12] non transit nuptias, tantum habeat, quantum unus filiorum.

QUia [13] vero mulieres ad secundas nuptias non venientes, portione aliqua dignas ultra eas quæ secundo nubunt esse putamus: si qua amisso viro, alterius abstineat nuptiis, habere quidem eam usum antenuptialis donationis, sicut prius sancimus: habere vero eam & proprietatis [14] tantum, quantum filiorum quantitas faciat: ut secundum proprietatis rationem unius & ipsa filii personam obtinere videatur. Hæc vero valere non in matribus solis jubemus, sed etiam in patribus, & aliis ascendentibus volumus, ad secundas nuptias non venientibus.

CAP. IV.

Matrimonium sine [15] causa dissolvendum non esse.

QUia vero interdiximus dudum per nostram legem & viris & mulieribus repudia mittere, & transigere matrimonia, (nisi tamen quædam sit causa nostræ legi cognita) & pœnas hoc facientibus & viris & mulieribus imposuimus: mutationem quandam circa pœnas viri ac mulieris facientes, & ad melius hoc transformantes, sancimus nullam esse differentiam quantum ad pœnam inter virum & mulierem hoc præsumentes: sed iisdem [16] pœnis quæ contra mulieres a nobis definitæ sunt, si sine causa nostræ legi cognita matrimonia distrahant, etiam viros subdi hoc præsumentes, & similes pœnas esse in viro, & in muliere. in delicto [17] enim æquali similes eis imminere pœnas justum esse putamus.

EPILOGUS.

† Præsentem igitur generalem legem nostram manifestam tua gloria faciat per edicta solennia & iis qui hanc maximam civitatem, & qui provincias habitant: ut nullus hominum quæ ad salutem communem sancita sunt a nobis, ignoret. Dat. 5. Kal. Sept. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XXII. [18] post Cons. BASILII V. C. Anno VII.

TIT. XI.

DE [19] COLLATORIBUS, ET ALIIS CAPITULIS.

NOVELLA CONSTIT. CXXVIII.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

CAP. I.

QUæcunque ad utilitatem nostrorum collatorum respiciunt, studentes adimplere, & hanc præsentem ponimus legem: per quam sancimus per Julium vel Augustum mensem uniuscujusque indictionis, particulares dispositiones collationum futuræ indictionis in foro uniuscujusque diœcesis gloriosissimorum nostrorum præfectorum sub confectione monumentorum manifestari: declarantes quantum unicuique provinciæ sive civitati pro unoquoque jugo [20], aut villis, aut centuriis [21], aut alio quolibet, tam in specie quam in auro, fiscalium causa imminet: indicantes quoque specierum æstimationem secundum mensuram in unoquoque loco tenentem, & quicquid ex his in arcam inferri, aut in unaquaque dari aut expendi oportet. Sic igitur compositas tales dispositiones provinciarum judicibus mox destinari in prooemiis [22] uniuscujusque indictionis, & per eos proponi in civitatibus sub eis constitutis intra Septembrem aut Octobrem menses. Sed & volumus exemplaria eorum ex foro gloriosissimorum præfectorum sine dilatione dari: ut collatores cognoscant quemadmodum debent collationem inferre. Si vero ante insinuationem in alios titulos, præter eos, qui continentur particulari dispositione anni, collatores fiscalia exolvant, aut in provincia expendant: jubemus eis in ejusdem indictionis collationes hoc reputari: ut nullum ipsi patiantur damnum. Si vero secundum a nobis definitum tempus non dirigantur hujusmodi particulares dispositiones: qui quidem per tempus gubernant nostrum prætorium, triginta librarum auri pœnam persolvant: uniuscujusque vero provinciæ contractæ quinque & viginti librarum auri pœnam exigantur. Si autem judex missus easdem particulares dispositiones, in provinciis non proposuerit, decem librarum auri pœna damnabitur, & spoliationem cinguli sustinebit: ejus quoque officium quinque libras auri exigetur.

CAP. II.

JUbemus vero specierum quidem illationem mox ex principiis [23] uniuscujusque indictionis incipere: argenti vero illationis titulum secundum definita tempora.

CAP. III. [24].

PRo fiscalibus autem collationibus desuscepta [25] sive securitates particulares aut plenarias [26], omnibus ab iis qui fiscalia suscipiunt, fieri definivimus, manifestantes & solidorum qualitatem [27], & specierum, necnon & jugorum [28], sive villarum, sive centuriarum [29] & nomina possessionum, pro quibus functiones suscipiunt. Si vero secundum prædictum modum desuscepta [30] sive securitates non fecerint: jubemus eos & pœnam x. librarum auri exigi, & tormentis subdi: similiter judicem provinciæ decem librarum auri exigi pœnam, si de hoc interpellatus non judicaverit, & compulerit desuscepta sive securitates secundum quem definivimus ordinem scribi.

CAP. IV.

HOc autem jubemus observari, si quis forsan collatorum dubitat [31] de possessione pro qua fiscalia exiguntur, aut pro qua fiscalium quantitate: omnibus modis fiscalium [32] descriptionum custodes cogi a provinciæ judice, aut illo negligente a locorum sanctissimo episcopo eas proferre & fiscalium ostendere quantitatem; & servitutem publicæ descriptionis exigi possessorem.

CAP. V.

ET in hoc quoque adjuvare nostros collatores perspeximus, ut non necessitas inferatur possessoribus [33] sub hypothecis decimationes nominare in auro collationis, ut non aliquam ex hoc ipsi patiantur læsionem, sed eos quibus in unaquaque provincia aut civitate periculum fiscalium exactionum imminet, sive [34] vindices [35] sint, sive curiales, sive exactores, aut canonicarii [36]: aut alii quidam: proprio periculo & suscipere pecunias & transmittere, & expendere in quibus deputatæ sunt utilitatibus.

CAP. VI.

ET hoc custodiri jubemus, canonicarium [37] talem in provinciam destinari, qui possit periculo ordinantium [38] eum exigere fiscalia tributa, & per nullam [39] occasionem impulsorem [40] post eum mitti, & damnum subjectis inferri impulsionis: & ipsum vocabulum [41] de cætero perimimus. Si vero non opportunus inveniatur canonicarius: non impulsor mittatur, sed illo remoto alter dirigatur canonicarius. Ipsum quoque canonicarium contentum esse jubemus deputatis consuetudinibus [42], & nullam subjectis inferre læsionem.

CAP. VII. [43].

SIn autem aliquando contigerit superindictionem [44] cujuslibet possessionis conservæ [45] aut contributariæ fieri: ex illo tempore jube-

1 Inclusa desunt in Scrimgeri editione, leguntur autem apud Haloandrum.
2 Quid dos? nunquam insinuanda. *l. ult. C. de jure dot.* licet a veteribus nominata inter donationes *l. ult. §. 1. C. de donationibus ante nupt.* Et constitutionibus regni Galliæ, & dos, & omnes contractus insinuantur, ut falsitatis nulla sit occasio: longe melius, quam Leonis Novell. 50. quæ donationibus scriptis insinuationem remittit. 3 Intimationi. Julianus *hic*, *n.* 425. 4 Hinc sumpta est Authentica, *Eo decursum. Cod. de donationibus ante nupt.* 5 Utilitas insinuationis. 6 *l. 6. in fin. l. 7. ff. de edendo.* 7 Quotæ quantitatis donationes insinuandæ sint. 8 Qua in urbe, seu quo in loco donationes propter nuptias insinuandæ. 9 Apud quem judicem donationes propter nuptias insinuandæ. 10 Insinuatio donationis propter nuptias valet ex parte uxoris: ex parte viri non valet, cum donatio non insinuata ei non pariat æquale lucrum ex dote in casum mortis uxoris, vel injusti repudii. 11 Et ita abrogatur *Nov.* 119. *c.* 1. quæ remittebat viro insinuationis necessitatem; abrogantur eodem modo leges aliæ, quæ volebant donationes propter nuptias omnimodo insinuandas, etiam ex parte mulieris, nisi donatio collata fuisset in matrem familias minorem vigintiquinque annis, vid. *l.* 17. *C. de donat. ante nupt.* 12 De his qui secundas contrahunt nuptias, Jul. *hic num.* 406. Goth. Adde *Novell.* 98. & Rittershus. *part.* 5. *cap.* 15. Ans. 13 Hinc sumpta est Authentica, *Si tamen. C. de secund. nupt.* 14 Abstinens secundis nuptiis donationis antenuptialis usu fruitur: in virilem vero proprietatis bonorum concurrit cum liberis mariti defuncti, adde *Novell.* 22. *c.* 30. & abrogatur ita *Novell.* 98. *c.* 1. quæ vult, ut proprietas propter nuptias donationis servetur filiis. Sed huic Novellæ derogatur per *Novellam Leonis* 22. 15 Jul. *num.* 427. 16 Pœna, quæ mulieribus, eadem maritis dissidium, ac divortium facientibus est imposita, abrogantur itaque leges, quæ gravioribus pœnis mulieres coërcebant, vide Julianum *hic n.* 427. hic enim uterque sine causa repudium mittens, in monasterium detruditur. adde *Nov.* 134. *c.* 11. vide Cujac. *ad Nov.* 22. *fol.* 76. 17 Paribus delictis, par imponenda est pœna. 18 Id est, anno 548.
19 De exactionibus sive delegationibus tributorum, Julianus *const.* 124. de exactione publicorum tributorum, *Index Regina: περὶ τῆς τῶν δημοσίων ἀνύσεως καὶ καταβολῆς καὶ ἑτέρων κεφαλαίων. Scrimg.* de publicis tributis exigendis, & solvendis neque non aliis capitulis. *Haloand.* 20 Ὑπὲρ ἑκάστου ἰούγου ἢ ἰουλίων ἢ κεντουρίων. *Scrimg.* & *c.* 3. *j. hic*, ut *Nov.* 17. *in Basilicis*, ἰουλίων. ἰουγαλίων legit Cujac. *ad l. pen. C. ut nemini liceat in coemption.* ἰουγαλίων vocabulo intelligit ζυγοκέφαλα, id est, jugationem & capitationem simul, quam nonnulli præstant: aliis solam jugationem præstantibus. *Goth.* Vid. Rittershus. *part.* 2. *cap.* 1. *num.* 22. adde *Nov.* 17. 95. & 130. 21 Centenariis Jul. *hic*: Centuria *hic*, & *in l.* 1. *C. Theod. de annonis & tributis lib.* 11. ducenta jugera, Varro 4. *de lingua*. Siculus Flaccus *de cond. agr.* Hyginus *lib. de limitib.* hinc centuriatio apud eundem Flaccum. 22 Indictionum initia erant mense Septembri ut *j. hic.* & *l. ult. C. de annonis & tributis. l.* 1. *C. de milit. veste.* 23 Id est, initio, ex ordine cujusque indictionis Jul. *hic num.* 543. 24 De apochis publicis Jul. *n.* 544. 25 Ἀποχὰς ἢ ἀμεριμνίας. 26 Πληναρίας. *Scrimg.* Plenariæ apochæ sunt totius debiti apochæ generales. Eodem forte sensu dicuntur in edicto de Alexandrinis *cap.* 23. §. 1. Gregorius plenariam minutionem dixit 4. *epist.* 27 *En quelle espece le payement a esté fait.* 28 Τῶν ἰούγων ἤτοι τῶν ἰουλίων. *Scrimg. hic ut supr. hic in pr.* 29 Dixi *supr. in pr.* 30 Ἀποχὰς ἤγουν ἀμεριμνίας. *Scrimg.* 31 Jul. *hic n.* 545. 32 Τῶν δημοσίων ἀπογραφῶν φύλακας. *Scrimg.* Id est, censuales. *Nov.* 17. *cap.* 8. 33 Sic legunt Græci, ὥστε μὴ ἀνάγκην ἐπάγεσθαι τοῖς κτήτορσιν ὑποδέκτας ὀνομάζειν τοὺς ἐν χρυσίῳ συντελεστάς. *Scrimg.* id est, ne qua possessoribus inducatur necessitas, ut aurariæ contributionis susceptores nominent. 34 Græci ita legunt, εἴτε ἄρχοντες εἶεν, εἴτε πολιτευόμενοι, εἴτε ἐξάκτορες, εἴτε βίνδικες, εἴτε κανονικάριοι, ἢ ἄλλοι τινές. *Scrimg.* 35 Vindices ab Anastasio creati Nicephor. 16. *c.* 44. ita dicti, quod iniquis exactionibus curialium essent oppositi, adempta curialibus exigendi facultate, ut Evagrius scribit, de quibus *Nov.* 38. *in pr.* & 134. *c.* 2. ubi plenius dicam de vindicibus. 36 Vid. *c.* 6. 37 Canonicarii Palatini mittuntur in provincias ex scriniis canonum ad exigendos solemnes titulos fiscales seu canones: mittuntur autem vel a comite domorum vel præposito sacri cubiculi *Novell.* 30. vel a comite privatarum, ut est in formula Cassiodori: Canonicarios dirige. Iidem scriniarii dicuntur. *Nov.* 134. *cap.* 2. 147. Novella Majoriani *de indulg. rel.* Canonicarios autoritate terribiles & in provincialium viscera & damna sævientes. *post.* Canonicariorum venalis improbitas. ut differant a vindicibus, vide quæ dicam ad *Novell.* 134. *cap.* 2. adde Cujac. *hic.* his adde Julian. *hic num.* 547. 38 Nominatorum. Jul. *d. loco.* 39 Et ita abrogatur lex ultima *Cod. de exact. trib.* 40 Ἐπιδύτην. *Hal.* ἐξπελλευτήν. *Scrimg.* expelleutam. Jul. *hic.* expulsorem. *Agylæus.* 41 Impulsoris sc. seu compulsoris. 42 Solatiis. Jul. *hic.* 43 Quando steriles agri fertilibus imponuntur. Jul. *hic num.* 548. περὶ ἐπιβολῶν, quod onus fuisse τῶν ἐρήμων καὶ ἀπόρων χωρίων, & Justiniani tempore invaluisse scribit Suidas. qua de causa multæ constitutiones Justiniani novæ latæ sunt, ut 17. 166. 168. 44 Ἐπιβολὴν, ἐπιβολὴ, est superindictio, sive superindictum. *J.* hic intelligitur fieri, quoties defecti agri onus fertili imponitur. 45 Οἱασδήποτε κτήσεως ὁμοδούλων ἢ ὁμοκήνσων. *Scrimg.* agri ὁμόδουλοι sunt in censum relati cum aliis, qui postea facti sunt deserti ὁμόκηνσοι, simul censiti quidem, sed quarum pars vendita est, ὁμοδούλων & ὁμοκήνσων agrorum onus pertinet ad fertilium agrorum possessores, & possessorem ditiorem vel præsentem *cap.* 8. *J. hic.* ne quid alioquin fisco depereat. Eadem ratione agrorum defectorum & desertorum onus ad ὁμοχώρους, id est, ejusdem territorii possessores pertinet. *Nov.* 17.

mus ſuperindictum ſuſcipientem exigi pro eo fiſcalia [1] ex quo tradita eſt ei ſuperindicta poſſeſſio. Non aliter autem ſuperindictum [2] fieri: niſi ex reſcripto de hoc examinatio fiat apud provinciæ judicem, & ſententia ejus procedat, definiens eum qui debet ſuperindictum ſuſcipere. Si quis autem putaverit ſe lædi, liceat ei provocare: ut in foro glorioſiſſ. præfectorum appellatio examinetur, & ſecundum leges terminum ſuſcipiat.

CAP. VIII.

SI vero aliquando contigerit dominum cujuſcunque poſſeſſionis aut [3] non apparere, aut ad fiſcalium ſolutionem non ſufficere, ut ex hoc ſuperindictionis neceſſitas ſuſcipiatur: jubemus hanc repente tradi iis qui conſerva [4] aut contributaria prædia poſſident, cum omnibus, qui in ea inveniuntur agricolis, & peculiis eorum, & enthecis [5], & fructibus, & animalibus, & omni alio inſtrumento ibi invento. Si vero aut perſona quæ debeat eam ſecundum legem ſuſcipere, non inveniatur, aut alio quocunque modo differri ſuperindictum [6] contigerit, jubemus geſta confici apud provinciæ judicem, ſignificantia & qualitatem & ſtatum ejus poſſeſſionis, & omnia in ea inventa, ut ſic eam curiales aut exactores [7] aut officiales ſuſcipiant: & ſi poſtea inveniatur, qui debeat eam ſecundum leges ſuſcipere; non aliter fieri, niſi ut quod per occaſionem exactorum, aut curialium, aut judicum, aut officialium ejus pejus aut minus factum eſt, ei qui ſuſcipit, reſtituatur.

CAP. IX.

HOc quoque jubemus, ut pro pecuniis aut ſpeciebus in provinciis expenſis non exigantur collatores ea quæ dicuntur tranſmiſſoria [8]: pro iis autem quæ tranſmittuntur, non amplius præberi horum, quæ ex initio in unaquaque provincia deputata ſunt.

CAP. X.

EOs autem qui in provincias pro quibuſcunque publicis exactionibus diriguntur, non aliter inchoare exactionem, niſi prius provinciali judicio inſinuaverint [9] impoſitas ſibi de hoc juſſiones: ut exolventes fiſcalia tributa, nulli pro his periculo aut damno ſubjiciantur: hoc ipſo & ſuper privatis negotiis obſervando [10].

CAP. XI.

HOc quoque jubemus eis quibus fiſcalium exactio injungitur, nullam [11] privatarum cauſarum executionem committi: ſed & ſi quid eis tale injungatur, nullo modo præſumere eos hoc agere: ne occaſione publicarum functionum noſtri ſubjecti lædantur.

CAP. XII.

SI autem aliquis pro veritate publica debens tributa dicat executori eſſe ſibi alium debitorem: non licere executori moleſtiam aliquam denominato inferre, niſi [12] prius debitor probetur nullo omnino modo poſſe publica tributa perſolvere. Hoc tamen prius requiri apud judicem provinciæ ſi pro veritate debitor eſt is, qui denominatus eſt, & ita fiat exactio: in utroque vero caſu ſi quis aut exequi aut exigere citra ea quæ a nobis diſpoſita ſunt, præſumpſerit: & cingulo nudabitur & confiſcabitur, & exilio tradetur. Qui autem injunxerit aut præceperit judex: decem librarum auri exigatur pœnam, & officium ejus quinque librarum auri ſubjaceat pœnæ.

CAP. XIII.

NUlli vero penitus liceat publica tributa exigentium, neque cenſualibus, aut rationum ſcriptoribus, aut aliis quibuſdam publice miniſtrantibus, excuſatione uti, *quod* [13] *in ſacro loco reſideant*, contra eos, qui dicunt ſe læſos ab eis in fiſcalium exactione.

CAP. XIV.

NUllus autem penitus moleſtetur pro [14] tributis terrarum quas non poſſidet, ſed etiam ſi contingat agricultores alicui competentes, aut adſcriptitios propriam habere poſſeſſionem, illos moleſtiam ſuſtinere, niſi forte [15] propria voluntate tali functioni ſe fecit obnoxium.

CAP. XV.

EOs autem qui publica tributa exigunt, juſtis [16] ponderibus [17] & menſuris [18] uti præcipimus: ut neque in hoc noſtros tributarios lædant. Si autem collatores putant gravari ſe ſive in menſuris, ſive in ponderibus: habeant licentiam ſpecierum [19] quidem menſuras & pondera a glorioſiſſimis præfectis: auri [20] vero & argenti & reliquorum metallorum pondera a glorioſiſſimo per tempora comite ſacrarum largitionum accipere: & has menſuras & pondera in ſanctiſſima uniuscujuſque civitatis eccleſia [21] ſervari, ut ſecundum ea & gravamen collatorum, & fiſcalium illatio, & militares & aliæ expenſæ fiant.

CAP. XVI.

CIvitatum vero noſtræ reipublicæ & habitantium eas perfecte proſpicientes, jubemus nullam omnino eſſe licentiam fiſcalium [22] exactoribus communicare pecuniis, quæ [23] operibus [24] & frumentis civitatum, & aquæductibus, aut aliis quibuslibet ſolennitatibus, aut ſalariis [25] deputatæ ſunt: aut retinere aliquid ex iis, aut ad proprium lucrum redigere: ſed ſine [26] aliqua dilatione aut imminutione has præbere, ut proficiant ab initio in quibus deputatæ ſunt operibus: ſed neque poſſeſſores aut habitatores civitatum præſumere quolibet modo auferre aliquid ex ipſis pecuniis aut nomine deſcriptionum, aut pro ſportulis dare aliquid ex his aut expendere. Si quis autem dare aut accipere ex his præſumpſerit: jubemus eum de ſuo in duplici quantitate hoc civitati reddere. Sed neque provinciarum judices, aut eorum officia, aut alium quemlibet omnino participium habere aliquod ad prædictas pecunias, aut eorum diſpenſationi ſemetipſum miſcere, ſed civitatis ſanctiſſimum epiſcopum & primates [27], nec non & ejus poſſeſſores conſtituere quidem patrem [28] civitatis, & frumentarios [29], & alios hujuſmodi diſpenſatores. Singulis autem annis impletis, ſanctiſſimum epiſcopum cum quinque primatibus civitatis rationes exigere eos qui ab ipſis ordinati ſunt: & ſi quid ex talibus ratiociniis apparuerit debitum, aut remanſiſſe: exigi hujuſmodi diſpenſatores periculo eos conſtituentium: & utilitatibus quibus deputata ſunt, reſervari. Si quis autem ex prædictis diſpenſatoribus inefficax inveniatur: repente hunc removeri jubemus, aliumque pro eo a ſanctiſſimo civitatis epiſcopo, & reliquis poſſeſſoribus (ſicut prædictum eſt) ordinari: ſcientibus iis qui denominant eos, quia ſi quod damnum civitati contigerit, ex propriis ſubſtantiis hoc medebuntur.

CAP. XVII.

NUlli vero liceat eorum qui in officio ſunt glorioſiſſimorum præfectorum [30] aut in alio officio, aut in ſchola conſtitutorum talia ratiocinia committi, neque ex præcepto cujuſdam adminiſtratoris, aut alterius judicis ſcriptis, nec ſi pragmaticam, aut aliam ſanctionem, aut ſacrum commonitorium accipiat, præcipiens ei aliquid tale. Sed ſi quid fiat hujuſmodi, licentiam habere uniuſcujuſque civitatis ſanctiſſimum epiſcopum, & ejus primates, non reſpondere pro memoratis capitulis talibus perſonis: referre autem ad nos, ut hoc agnoſcentes, & illatum civitatibus damnum ex eorum ſubſtantia reſtitui jubeamus, & competentem vindictam talibus inferamus.

CAP. XVIII.

SUper hoc jubemus, ſcriniarios [31] operum ſub præfecto ſacrorum prætoriorum conſtitutos, nullum participium ad [32] talia ratiocinia omnino habere: vacantibus omnibus, per quæ eis ſive generaliter, ſive ſpecialiter aliquid tale pridem conceſſum eſt, aut poſtea impetretur, pro prædictis enim cauſis rationes nulli committi volumus, niſi nos prodeſſe civitatibus exiſtimantes virum opinionis bonæ, & dignitate ornatum elegerimus, qui debeat a nobis in ſcriptura divinam juſſionem percipere continentem noſtram piam ſubſcriptionem, & illius nomen & dignitatem, & cauſas & tempora, quorum ei ratiocinia committimus. Eos autem qui a talibus perſonis rationes exiguntur, omnem habere tutelam jubemus, aliquam quæſtionem nullatenus ſuſtinentes.

CAP. XIX.

AD hæc ſancimus in [33] nullo noſtræ reipublicæ loco eundem [34] epiſcopum [35] & judicem eſſe, & loci ſervatorem glorioſiſſimorum præfectorum aut magiſtrorum militaris cinguli: ſed nec aliquam exactionem fiſcalium tributorum agentem loci ſervatorem eſſe glorioſiſſimorum præfectorum aut magiſtrorum militum, & ſimpliciter dicendum eſt nullum in provinciis fieri loci ſervatorem præfectorum, niſi per noſtram juſſionem in expeditionibus, ubi utilitas exigit loci ſervatorem mitti ejuſdem præfecturæ qui debeat providere militaribus expenſis. Si quid autem extra hoc delinquatur & committatur: qui quidem loci ſervatorem ſuum fecit, triginta librarum auri pœnam exigetur, reſtituturus omne damnum quod per eum qui ab eo directus eſt, aliquis pertulerit: qui vero fieri præſumpſerit, proprio cingulo & dignitate & militia privabitur, & decem librarum auri pœna multabitur.

CAP. XX.

AD hæc prohibemus [36] & in provinciis exiſtentes judices civiles & militares, in civitatibus aut caſtris *loci ſervatores* [37] in commiſſis ſibi provinciis facere, ex quo videlicet in provinciam acceſſerint, & in quantum in ea adminiſtrant: quinque auri librarum pœna imminente tam facienti loci ſervatorem judici, quam fieri præſumenti. Antequam vero in provinciis veniant judices damus eis licentiam vices agentes ſuos inſtituere, qui debeant omnia uſque ad ſui præſentiam agere, quæ poſſunt ipſi judices facere: citra tamen noviſſimum ſupplicium, aut membri inciſionem. Sed ſi quis ex judicibus ſecundum juſſionem noſtram in aliam regionem mittatur, liceat ei per ſimilem modum loci ſervatorem ſuum facere.

CAP. XXI.

JUbemus [38] autem omnes judices tam militares, quam civiles per ſe requirere eos, qui latrocinia, aut violentias, aut rapinas rerum, aut fœminarum, aut alia quælibet in provinciis illicita committunt, & ſupplicia eis legitima inferre, neque pro his cauſis accipere aliquid conſuetudinis nomine: ut omnes undique noſtri collatores illæſi ſerventur, non enim permittimus cuilibet majori aut minori militari judici, aut latronum inſecutores [39], aut violentiarum inhibitores, aut tribunos pro talibus cauſis in provinciis ordinare, aut qui debeant aliquos examinare [40]: ut non per tales occaſiones ampliores violentiæ inferantur provincialibus. Si quis autem judicum hoc non cuſtodierit: co-

1 Τὰ δημόσια. 2 Sive ſuperindictio S. *hic.* 3 Julian. *hic num.* 549.
4 Ὁμόδουλα ἢ ὁμόκηνσα. *Scrimg.* 5 Καὶ ἐνθηκῶν entheeæ dotes prædiorum *Hal.* inſtructum Jul. *hic. l.* 34. §. 1. *ff. de leg.* 2. *l.* 2. *ff. de inſtructo.* Dotes prædiorum, ſunt inſtrumenta & ferramenta agri cauſa repoſita. *l.* 29. *in fin ff de leg.* 3. *&* 1. Columell. 8. 6 Superindictum quid eſſet, dixi *ſupr. c.* 7. 7 Græci ita legunt: οἱ πολιτευόμενοι ἢ βίνδικες ἢ ταξεῶται. 8 Παραπομπικά *Scrimg.* Jul. *hic n.* 550. *l. ult. C. de diſcuſſorib.* eadem ἀγωγικά. Sunt autem ſpecies a provincialibus illatæ & eorundem ſumptibus tranſmitti ſolitæ. 9 *l. ult. Cod. de executoribus & exactoribus*, Jul. *hic n.* 551. 10 Fuit hæc Placentini ſententia, de qua diſputat Accurſ. in *l.* 39. §. 1. *ff. de procur.* Procuratorem ſcil. creatum exigendi debiti cauſa, non prius admitti, quam ſi judici mandatum inſinuaverit: niſi reus contentus ſit cautione de rato: vel niſi procurator ex proximis perſonis ſit. *l.* 12. *C. de procuratoribus.* 11 Jul. *hic num.* 552. 12 Exactor publicorum tributorum debitores ſui debitoris aliter convenire prius non poteſt, quam ſi debitor publicus ſolvendo non ſit. Jul. *hic n.* 553. *l.* 3. §. 8. *ff. de jur. fiſc. l.* 4. *Cod. quando fiſcus vel privatus.* 13 Λόγῳ ἀσυλίας κεχρῆσθαι. *Nov.* 17. *c.* 6. Exactor tributorum, cenſualis, logographus, & ſimiles perſonæ, ſi quem provincialium læſerint, & poſtea confugerint in eccleſiam, jure aſyli non fruuntur: tributorum debitoribus jus aſyli denegatur *Nov* 17. *c.* 7. §. 1. 14 Jul. *hic n.* 555. & ita prohibentur clarigationes. *l.* 4. *C. de execut & exact. l.* 16. *C. de omni agro. Nov.* 52. 15 Dominus ſcil. alias dominus pro colono adſcriptitio non eſt conveniendus *l.* 4. *C. de agricolis & cenſitis.*

16 Jul. *hic n.* 556. *l.* 9. *C. de ſuſceptor. l. pen. C. de defenſorib. civitat.* 17 De ponderibus falſis, vid. *l.* 52. §. 22. *ff. de furtis. l.* 6. §. 1. *ff. de extraord. crim. l. penult. in fin. ff. ad l. Corn. de falſis.* Goth. Vid. Rittershuſ. *part.* 3. *c.* 13. Anſ. 18 De falſis menſuris vid. *l.* 6. *in fin. ff. de extraord. crimin.* 19 Menſuræ ſpecierum tradebantur a præfecto prætorio. 20 Pondera auri, argenti & æris a largitionum Comite tradebantur. 21 Deponi. vid. *d. leg. pen.* 22 Tributorum, Jul. *hic n.* 557. 23 Exactores tributorum tractabant pecunias civiles, deſtinatas annonis civilibus, operibus publicis, vel ſalariis profeſſorum. Nam principes eas quodammodo ſibi vindicabant, *l.* 2. *C. de petition. bon. ſublat.* ſed non boni. 24 Poſſis huic executori comparare, quem Galli vocant *Receveur des fortifications ou baſtimens.* 25 Puta profeſſorum. 26 *l. ult. C. publicæ lætitiæ.* 27 Τοὺς πρωτεύοντας τῆς πόλεως, id eſt, locupletiores, *l. ult. C. ut nemini liceat in coempt.* 28 Pater civitatis, curator reipublicæ. 29 Σιτώνας. 30 Id eſt, nulli præfectiano, neque ſcriniario, Jul. *hic num.* 558. 31 Scriniarii operum qui, adde *l. ult. C. de num.* 32 Πρὸς τὰ τοιαῦτα λογοθέσια. 33 Ut idem non ſit judex & loci ſervator. 34 Jul. *hic n.* 559. 35 Hæc vox, *epiſcopum*, ſupereſt, nec legitur a Græcis, vult itaque, ut nullo Reipublicæ Romanæ loco idem & præſes & vicarius ſit præfecti prætorio vel militaris cujuscunque magiſtratus. 36 Jul. *hic n.* 560. 37 Τοποτηρητὰς, de quibus vid. *Novell* 3. *c.* 4. Agylæus vertit *vicarios.* 38 Jul. *hic n.* 561. 39 Λῃσποδιώκτας ἢ βιοκωλύτας, de quibus vid *Novell.* 8 *cap.* 13. 40 Exarmare ἀφοπλίζειν. *Scrimg.* de aphopliſtis vide *d. c.* 13.

gnoſcat

gnoſcat non ſolum ſe commiſſo ſibi cingulo ſpoliandum, ſed decem librarum auri pœnam exolvere, eo quod præſumpſerit talem cauſam aſſumere: poſt tormenta vero & confiſcationem ſubſtantiæ in exilium redigendum & relegandum.

CAP. XXII.

AD hoc jubemus provinciarum judices, & officia eorum, ſi quando [1] de civitate ad civitatem veniunt, neque [2] angariis neque deſcriptionibus, aut aliis expenſis collatores gravare: ſed ex deputatis ſibi de fiſco annonis expenſas facere.

CAP. XXIII.

SUper hoc ſancimus provinciarum judices omnibus modis poſt depoſitionem cinguli quinquaginta [3] dies in provinciis commorari, & conventiones aliquas contra ſe moventibus reſpondere. Si vero contigerit aliquem ex eis ante completos quinquaginta dies deſerere provinciam: jubemus omnes ab eo damnum aliquod paſſos ſimul ingredi apud ſanctiſſimum metropoleos epiſcopum ejusdem provinciæ & ſub geſtis monumentorum unumquemque tangentem ſanctâ evangelia palam facere illata diſpendia: & ex illius ſubſtantia, contra quem talia facta ſunt monumenta, omne damnum læſis reſtitui providentia & periculo per tempus præfectorum ejusdem provinciæ: ſcientibus quia ſi hoc complere neglexerint, ipſi de propriis facultatibus omnia damna læſis reſtituere compellentur.

CAP. XXIV.

SI quis autem ex judicibus provinciarum aut evocetur ad aliam adminiſtrationem, aut opus ad aliam provinciam ei credatur: jubemus eum legitimo [4] procuratore conſtituto conventiones pro damnis proponentibus reſpondere: quod niſi fecerit, ſancimus monumenta apud ſanctiſſimum epiſcopum (ſicut ſuperius dictum eſt) agi, & pro damnis illatis, eis jurantibus, ſecundum geſtorum virtutem omne damnum reddi, providentia ſimiliter, & periculo per tempus præfectorum & uniuscujusque provinciæ tractatorum [5].

CAP. XXV.

OMnes [6] autem pecuniarias pœnas, quæ præſenti lege continentur, a comite [7] per tempus privatarum exigi eos qui præſentem legem non ſervant, & noſtro fiſco vindicari ſancimus: qui niſi eas vindicaverit, ipſe cum miniſtrante ſibi ſchola ex propria facultate hujusmodi quantitatem ſolvere cogatur.

EPILOGUS.

† Quæ igitur per præſentem legem noſtram ſalutarem, in perpetuum valituram, pro utilitate & ſtatu noſtrorum collatorum diſpoſuimus, tua gloria inviolata & immota per omnia ſervare feſtinet, & ad omnium notitiam pervenire faciat: edictis quidem in hac regia civitate ſolenniter propoſitis: præceptis autem ad clariſſimos provinciarum judices directis, ut per eos omnibus collatoribus manifeſta fiant. Dat. Id. Jun. Dom. JUSTIN. PP. Aug. * BASIL. V. [8] C. CONS.

TIT. XII.

DE SAMARITIS [9].

NOVELLA CONSTIT. CXXIX.

Idem Auguſtus Areobindo P. P.

PRÆFATIO.

NUllum ita magnum ſubjectorum noſtrorum delictum eſt, quod non noſtra clementia medeatur. Licet enim eorum facta odio habentes ad vindictam pro eis inſurgamus, tamen tempus medentes [10] & commonentes modis competentibus delinquentes, rurſus ad noſtram clementiam remeamus, juſtitiam iracundiæ, benignitatis reconciliantes rationibus, quale quiddam & præſens noſtra celebrat lex. Samaritas [11] enim pridem atroces & elatos contra Chriſtianos & in omnium velut noviſſimam ſuperbiam excedentes plurimis quidem pœnis affliximus, una [12] vero maxime, *quod neque teſtamenta ipſi poſſunt conſcribere, neque hi defuncti abſque teſtamento, cognatis qui ab inteſtato vocantur, hereditatem tranſmittere, niſi ad hereditatem ex utraque cauſa* [13] *vocatos rectæ Chriſtianorum fidei eſſe contingeret.* Interdiximus autem eis *& legata dare & donationes ſcribere, aut aliquas omnino alienationes in ſuis ponere rebus, niſi forſan orthodoxa fide percipiens perſona eſſet.* Licet autem lege generali hæc comprehendentes tunc meminerimus, tamen non eandem in operibus [14] quam in literis [15] ſubtilitatem reſervavimus. Nam neque [16] noſtrum fiſcum, nec aliquam publici partem ex his quicquam accipere paſſi ſumus, licet hoc expreſſim lex daret.

CAP. I.

NUnc itaque ad moderationem reductos videntes eos, & nobis ipſis indignum eſſe putantes in iisdem permanere terminis, contra eos qui non ſimilia prioribus languent, præſtantes maxime omnium Sergii ſanctiſſ. Cæſarienſium metropolis epiſcopi juſtis petitionibus [17], quas pro eis facit, teſtimonium quidem perhibentis meliores eos factos: quietem vero eorum futuro tempore promittentis, ad præſentem ſacram noſtram venimus legem, per [18] quam ſancimus, licentiam [19] eſſe Samaritis jam ſcribere teſtamenta, & ſuas proprias diſpenſare ſubſtantias, ſicut & aliæ præbent leges, & per præſentem nos decernimus, & ſine teſtamentis morientes, ab inteſtato vocatos ſecundum imitationem aliorum hominum heredes habere eos præter ea quæ per præſentem noſtram transponimus legem. Sed & donationes eis permittimus ſcribere & legata dare & accipere, & hujusmodi contractus facere cum omni licentia. Qui enim teſtari [20] dedimus eis & omnem diſpenſare ſubſtantiam, quomodo de particulari diſpenſatione negabimus?

CAP. II.

SEd tamen non eundem reddimus ordinem & Chriſtianis ſucceſſoribus & Samaritis. Iterum vero & merito, meliora [21] ſectantibus privilegium præſtamus. Unde ſi quis eorum ſine teſtamentis moriatur, & filios ad Deum diſcretos reliquerit, ſoli vocabuntur ad hujusmodi hereditatem, qui rectam Chriſtianorum allegant fidem, aliis excluſis, quicunque ipſo detinentur quo defunctus errore. Hæc autem dicimus non ſuper filiis ſolis, ſed etiam aliis cognatis ex quacunque ſint linea, ut recta ſectantes, illis qui non proxima colunt, præponantur, tamen ſi eundem, qui vocantur, omnes gradum accipiant, aut unam ad hereditatem habeant vocationem [22]. Non enim his qui ex longiore gradu ſunt, & a vicinioribus excluduntur, licet meliora ſectantibus, proximorum damus prælationem aut privilegium.

CAP. III.

NEc tamen pœnitentiæ [23] locum in cauſa excluſis, auferimus & ex hoc. Nam ſi voluerint & poſtea ad rectam fidem Chriſtianorum reverti, qui pro hoc hereditate excluſi ſunt, ſuas recipient portiones, ita vocandi ad hereditatem tanquam ſi rectæ hujus religionis extitiſſent, ſolis fraudati medii temporis fructibus. Si vero & teſtamenta ſcripſerit aliquis eorum, valere quidem ea quantum ad religionem jubemus. Si autem pater aut etiam aliquis deſcendentium [aut etiam aſcendentium] ſit, qui teſtamenta conſcribit, ſi quidem omnes ex ordine qui ad hereditatem vocantur, ejusdem quo pater erroris ſint, his non relinquat ultra [24] duas ſubſtantiæ uncias, reliquis ad eos qui recte colunt deferendis. Tamen niſi aliquis forte Chriſtianis ex ipſis reliquerit legata, ſervanda etiam hic pœnitendi loco volentibus, ut poſſint æqualitate frui cum eis qui ab initio Chriſtiani fuerint, ſicut ab inteſtato decrevimus. Ad hunc itaque ordinem & partem, & de inofficioſo damus aſcendentibus & deſcendentibus & recta ſectantibus dogmata, & forte læſis per celebratas in teſtamentis rerum diviſiones.

CAP. IV.

COncedimus autem eis & donationes dare, & accipere, & legata relinquere, & libertatibus ſervos honorare, contrahere quoque ad invicem, nihil ea quæ a nobis pridem [25] poſita eſt, prohibente lege: noſtrum enim fiſcum & aliam omnem publici partem excludimus [26] omnino, nullum ex illa lege ad eorum hereditates eorumque ſubſtantias aut documenta participium habere valentibus. Hæc autem dicimus non in futuris ſolum, ſed etiam in [27] præteritis [28], ut neque pro his quæ tunc facta ſunt, aut noſter fiſcus aut alter omnium, ſubſtantias perſcrutetur eorum. Qui enim in [29] futuris clementiam dedimus, quomodo de præteritis ſubtilem tractatum habeemus? ut omni modo præſentem noſtram clementiam promerentes, gratias Deo profiteantur, & nobis & Sergio [30] ſanctiſſimo ad hanc nos quam maxime circa eos provocanti clementiam.

EPILOGUS.

† Tua igitur gloria noſtram in eis declaratam humanitatem per præſentem noſtram legem cognoſcens, manifeſtâ per provincias ſolennibus edictis, quæ nunc nobis placuerunt, faciat, ut perpetuo hoc ipſi fruantur auxilio. Dat. 17. Kal. Jul. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XXV. [31] BASILIO V. C. CONS.

TIT. XIII.

QUOMODO OPORTEAT MILITES TRANSITUM [32] IN CIVITATIBUS FACERE, ET DE INTROITU.

NOVELLA CONSTIT. CXXX.

Idem Auguſt. Petro prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

PRimum & maximum arbitramur ſtatum eſſe noſtræ reipublicæ, ut inculpabiliter noſter exercitus in itineribus converſetur, & innoxietas atque indemnitas noſtris collatoribus cuſtodiantur.

CAP. I.

JUbemus igitur quoties tranſitus ſit noſtrorum judicum & exercituum, delegatores [33] ſimul eſſe cum eis qui curam habeant eorum alimenti, & ſingularum provinciarum judices per quas tranſitus fit, præparationem facere expenſarum, ut noſtri exercitus in unamquamque provinciam adſcendentes, inculpabiliter converſentur, & uniuscujusque numeri optiones [34] ſuſcipere ſpecies ſine qualibet tergiverſatione, & erogare magiſtris militum & militibus in ſpecie præbitas annonas, habere autem eosdem optiones deputatam ipſis occaſione emolumenti quintam decimam [35] portionem. Ex conſuetudine autem & re-

1 Jul. *hic n.* 562. 2 *Nov.* 17. *c.* 9. 3 Jul. *hic n.* 563. vid. *Nov.* 8. *Nov.* 95. *Nov.* 161. *l.* 1. *C. ut omnes judices.* *l.* 3. *Cod. de adſeſſorib.* de diebus 50. v. Cuj. *r.* 12. *de praſc.* 4 Jul. *hic n.* 560. 5 Τρακτευτῶν, tractautarum. Jul. *hic* de quibus dixi ad *Nov.* 30. *c.* 2. 6 De multis & pœnis exigendis per Comitem rerum privatarum. 7 Comes privatarum rerum pœnam hujus legis exigit. Julian. *hic n.* 365. 8 Id eſt, anno 541.

9 Samaritæ, *Nov.* 144. Julian. *conſt.* 116. *l.* 12. *l.* 17. *l.* 21. *C. de hæret.* *l.* 2. *C. ne Chriſtian. mancip.* *Edict.* 9. *Juſtinian.* 2. & 1. *Eclog. c.* 1. περὶ αἱρετικῶν. Epiphan. 1. *tom.* 1. *hereſ.* 9. qui & Samaritani. 10 Id eſt, tempus hoc medendi præſentibus captantes, & convenienti modo caſtigatis iis, qui deliquerunt. 11 Samaritæ paganis dicuntur non abſimiles in *l.* 21. *C. de hæret.* unde & exprobrantur eis ſabbatha *Nov.* 144. *c.* 2. 12 *l.* 17. *C. de hæretic.* 13 Ἐφ' ἑκατέρῳ θέματι id eſt, ex utroque themate, id eſt, ab inteſtato, vel teſtato, ut *l.* 17. *C. de hæret.* 14 Exequutione. 15 Legibus. 16 Hæreticos punientes leges, non ſemper ſtricte obſervatæ fuerunt ab Imperatoribus. 17 Hæreticos quietos tolerari & pœnis legum ſolvi, ſanctiſſimi interdum epiſcopi a Chriſtianis Imperatoribus petierunt. 18 Hæreticis Samaritis licentia datur teſtari, & ab inteſtato hereditates deferre: ut & donare, *ut hic.* Julianus *conſt.* 116 mentionem tantum facit juris inter ſe donandi, contrahendi, & ab inteſtato ſucceſſionis deferendæ. 19 Et ita abrogatur *d. lex* 17. ſed hæc conſtitutio mox abrogatur *Nov.* 144. 20 Argumentum nota, qui teſtamentum facere poteſt, idem & donare vel legare poteſt, eſt autem a teſtamento & ultima voluntate ad contractum & donationem. 21 Adde *Nov.* 115. 22 Id eſt; eundem ordinem habent. 23 Pœnitentibus hæreticis ignoſcendum, *ut hic.* Samaritæ in ſucceſſione, quæ ex teſtamento venit, ſi pœnitentiam egerint, nullam patiuntur læſionem. 24 Ut Chriſtiani de inofficioſo querelam habeant contra Samaritanorum teſtamenta ad duas usque uncias. 25 *l.* 17. *C. de hæreticis.* 26 Hodie non excluditur *Nov.* 144. 27 Lex extenditur ad præteritos interdum caſus, ſi nominatim eorum facta eſt mentio. vid. *l.* 7. *C. de legib.* 28 Retrorſum vires ſuas extendit hæc conſtitutio, id eſt, etiam in præteritum. Jul. *conſtit.* 116. *in fin.* 29 Quod in futurum indulgetur, videtur non indulgeri præteriti ratione (quod tamen hic ceſſat) E contrario, quod lex indulget in præteritum, in futurum vetat. *l.* 22. *ff. de legibus.* 30 Epiſcopo Cæſarienſi ſcil. *c.* 1. §. *hic.* 31 Legend. XV. id eſt, anno 541.

32 Περὶ παρόδου στρατιωτῶν. *Scrimg.* de tranſitu militum *Index Reginæ.* adde Jul. *conſtit.* 123. adde quæ ſcripſi ad *l.* 27. §. 3. *ff. de uſufruct.* Goth. Vide Rittershuſ. *part.* 1. *cap.* 2. *n.* 23. & *part.* 14. *cap.* 6. Anſ. 33 Delegatores qui & legatarii. Harmenop. 6. *tit.* 14. *ad finem quarti lib.* & Eparchicon libris providentes annonæ militari. *Commiſſaires de vivres.* Annonæ per optiones exigebantur *l.* 9. *C. de exact. trib.* 34 Optiones erogant annonam *d. l.* 9. *l.* 3. *C. Theod. de corporibus publ.* & in Baſilicis ad *l.* 1. *ff. de muneribus & honorib.* optio militum pro diviſione annonæ ſumitur. vid C[illegible]cium *hic.* 35 Plerumque ſuſceptoribus certa pars datur rerum ſuſceptarum pro ſalario. *ut hic.* & *l.* 9. *C. de ſuſcept.*

cauta [1] fieri ab optionibus, collatoribus pro his quæ ab his expenduntur, periculo eorum qui cum eis ſunt judicum & tribunorum, & comitum & diaſoſtarum [2] & delegatorum & uniuscujusque numeri primatum [3], & nullo modo gratis expendere [4] milites a collatoribus, aut occaſione [5] non factæ forſan præparationis, aut *introitorum* [6] nomine, quorum etiam ipſum vocabulum omnino perimimus, ut undique illæſi & indemnes cuſtodiantur noſtri ſubjecti.

CAP. II.

SPecies autem quæ [7] inveniuntur in unoquoque loco ipſos accipere milites, & non alias quærere quæ in ipſa regione non inveniuntur, & propter hoc tergiverſationem aut damnum inferri noſtris collatoribus.

CAP. III.

EAm vero quæ fit a noſtris poſſeſſoribus expenſam, & declaratur per recauta [8], jubemus reputari eis a ſede tuæ celſitudinis ſine qualibet tergiverſatione aut damno aut injunctione in collationem eam, quam ab eis fiſcus capit pro indictione illa in qua expenſa fit. Si vero amplius quam *profeſſiones* [9] ſunt ab his qui dant ſpecies, inveniantur expenſæ, jubemus ex omni corpore fiſcalium ejusdem provinciæ compleri eos qui ultra functiones ſuas exhibuerunt. Si vero non habeat ipſa provincia ſufficientia ad expenſam factam, compleri eos qui hanc expenſam fecerunt ex generali menſa, quæ regitur a tua gloria, aut retinere hæc eos ex his quæ ab his inferenda ſunt ſecundum ſequentem indictionem, & hæc reputari eis ex omni modo ab his qui fiſcalia exigent: his omnibus admittendis & obſervandis periculo tuæ gloriæ & ſingularum provinciarum tractatorum [10] & judicum & obſequentium eis officiorum & *ſuſceptorum* [11], & curialium, & omnium fiſcalia tractantium.

CAP. IV.

HOc quoque jubemus ſervari, nullum judicum aut militum occaſione tranſitus, aut a civitatibus aut prædiis in [12] minimo aliquid accipere. Si autem inventus fuerit quis pro tranſitu annonam [13] accipere, jubemus tale aliquid agentem exigi duplum totum, quod accipere pro hoc præſumpſerit.

CAP. V.

SI [14] quis vero noſtrorum judicum aut militum aut optionum ipſorum non recauta fecerit factæ ab iis expenſæ, jubemus expenſas facientes collatores geſta monumentorum conficere, ſiquidem inveniatur judex in illis locis, apud eum & ſanctiſſimum civitatis epiſcopum. Si vero non inveniatur judex in locis illis, apud ſanctiſſimum civitatis epiſcopum, aut defenſores locorum, ſub quibus poſſeſſio jacet, ex qua facta eſt expenſa, & per talia geſta palam facere qui noſtrorum judicum & cum quali exercitu tranſitum facientes non fecerunt recauta [15], & quantam quantitatem expenderunt, & talia geſta mitti ad tuam gloriam: tuam vero celſitudinem utpote recautis factis, collatoribus quidem præbere aut etiam reputare quæ ab eis facta expenſa, ſicuti ſuperius diximus: retinere autem hanc quantitatem quæ ex geſtis declaratur, ex his quæ delegata ſunt de fiſco principalibus militiæ, & militibus qui expenſam fecerunt.

CAP. VI.

AD hæc jubemus principes militiæ noſtros, ſive eos *qui deducunt* [16] *exercitum*, & delegatores, in tranſitibus *præmittere* [17] ad illum locum in quo futurus eſt noſter exercitus applicare, & præparationem facere expenſarum, & non mittere ad alias civitates aut poſſeſſiones, aut prædia quaſi debeat exercitus ibi manere, & ex hoc pecunias accipere de poſſeſſionibus & villis. Si autem accipere aliquid pro hoc præſumpſerit, jubemus etiam ſic quidem geſta fieri, ſignificantia & unde & cui datum eſt, & reputari damnificatis a tua gloria, aut præberi ſecundum prædictum modum omnia, quæ ex talibus geſtis ſignificantur, principes autem militiæ, & quocunque modo diaſoſtas [18] noſtri exercitus & delegatores & in duplici quantitate dare quæ accipere præſumſerint: prometatores vero etiam ſupplicium & exilium ſuſtinere.

CAP. VII.

SI qui vero judicum provinciarum colludentes [19] forte cum diaſoſtis [20] noſtri exercitus, non præparaverint expenſas, & ex hoc per diverſas civitates & villas eos perducant, jubemus eos cingulo remotos confiſcationi & exilio cum obedientibus eis officiis ſubdi: noſtros autem collatores & ita indemnes ſervari ex recautorum datione aut ex geſtis, quæ ſecundum prædictum modum debent fieri.

CAP. VIII.

HÆc autem ipſa ſervari præcipimus non ſolum in tranſitibus noſtrorum judicum & militum, ſed etiam aliorum, qui [21] ex qualibet gente in auxilium noſtræ reipublicæ nobis mittuntur.

CAP. IX.

UT autem non occaſione metatorum [21] damnationis injurietur noſtrorum collatorum libertas, jubemus nulli penitus licere noſtrorum militum in *authenticas* [23] habitationes, in quibus domini domuum inveniuntur manentes, accipere ſibi metata, ſed illas quidem ſine moleſtia ſervare propriis dominis, accipere autem milites in aliis dictis metata.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præſentem declarata ſunt legem, tua gloria in regia civitate & per loca ſanctiſſimis epiſcopis, clariſſimisque judicibus & omnibus noſtris ſubjectis in unaquaque provincia & civitate palam faciet, ut ſciant noſtri ſubjecti quæ a nobis pro eorum indemnitate diſpoſita ſunt, & agnoſcant, quia ſi contra hæc aliquid agatur, & qui læduntur taciturnitati cauſam tradiderint, ipſi hujusmodi læſionis ſibi auctores fient. Datum Kal. Mart. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Anno XIX. [24] Poſt conſulatum BASIL. V. C. Anno quarto, indictione octava. Propoſita in civitate Conſtantinopolitana.

TIT. XIV.

DE ECCLESIASTICIS TITULIS [25], ET PRIVILEGIIS, ALIISQUE CAPITULIS [26].

NOVELLA CONSTIT. CXXXI.

Imperator Juſtin. Auguſt. Petro glorioſiſſ. præfecto ſacrorum prætoriorum.

PRÆFATIO.

DE regulis eccleſiaſticis & privilegiis, aliisque capitulis ad ſacroſanctas eccleſias & reliquas venerabiles domos pertinentibus, præſentem proferimus legem.

CAP. I.

De quatuor ſanctis Eccleſiis.

SAncimus igitur vicem [27] legum obtinere ſanctas eccleſiaſticas regulas, quæ a ſanctis quatuor conciliis expoſitæ ſunt, aut firmatæ, hoc eſt in Nicæna trecentorum decem & octo, & in Conſtantinopolitana ſanctorum centum quinquaginta patrum, & in Epheſina prima, in qua Neſtorius eſt damnatus, & in Chalcedonia in qua Eutyches cum Neſtorio anathematizatus eſt. Prædictarum enim quatuor ſynodorum dogmata ſicut ſanctas ſcripturas accipimus, & regulas ſicut leges obſervamus.

CAP. II.

De ordine [28] *ſedendi patriarcharum.*

IDeoque ſancimus ſecundum earum definitiones ſanctiſſimum ſenioris Romæ papam [29], primum [30] eſſe omnium ſacerdotum: beatiſſimum autem archiepiſcopum Conſtantinopoleos novæ Romæ, ſecundum habere locum [31] poſt ſanctam Apoſtolicam ſenioris Romæ ſedem: aliis [32] autem omnibus ſedibus præponatur.

CAP. III.

De archiepiſcopo primæ Juſtinianæ [33].

PEr tempus autem beatiſſimum primæ [34] Juſtinianæ, noſtræ patriæ archiepiſcopum habere ſemper ſub ſua juriſdictione epiſcopos provinciarum Daciæ mediterraneæ, & Daciæ Ripenſis, & Privalis [35], & Dardaniæ, & Myſiæ ſuperioris, atque Pannoniæ, & ab eo hos ordinari: ipſum vero a proprio [36] ordinari concilio, & in ſubjectis ſibi provinciis locum [37] obtinere eum ſedis [38] Apoſtolicæ Romæ, ſecundum ea quæ definita ſunt a ſanctiſſimo Papa Vigilio.

CAP. IV.

De epiſcopo Carthaginenſi [39].

SImili quoque modo jus [40] pontificis, quod epiſcopo Juſtinianæ Carthaginis [41] Africanæ civitatis [42] dedimus, ex quo Deus hanc nobis reſtituit, ſervari jubemus. Sed & aliæ civitates, & earum epiſcopi, quibus in diverſis locis metropoliticum [43] jus præſtitum eſt, hujusmodi privilegio in perpetuum potiantur. Omnia autem privilegia [44] vel ſolatia quæ ex imperiali munificentia, aut etiam alio quolibet modo ſanctiſſimis eccleſiis aut aliis venerabilibus domibus & locis collata ſunt, firme eis per omnia conſerventur.

CAP. V.

De privilegiis poſſeſſionum eccleſiaſticarum [45].

AD hæc ſancimus omnium ſanctarum eccleſiarum & omnium venerabilium domorum poſſeſſiones, neque [46] ſordidas functiones, neque extraordinarias deſcriptiones ſuſtinere. Si tamen itineris [47] ſternendi, aut pontium ædificii, vel reparationis opus fuerit, ad inſtar aliorum poſſeſſorum: hujusmodi opus & ſanctas eccleſias & venerabiles domos complere, dum ſub illa poſſident civitate, ſub qua tale fit opus. Si quæ vero res ex curialium ſubſtantiis ad quamlibet ſacroſanctam eccleſiam, aut aliam venerabilem domum ſecundum leges venerunt, aut poſtea venerint: liberas eas eſſe ſancimus deſcriptione [48] lucrativorum.

CAP. VI.

De [49] *præſcriptione 40. annorum ad venerabilia loca pertinente.*

PRo [50] temporalibus [51] autem præſcriptionibus decem & viginti, & triginta annorum, ſacroſanctis eccleſiis & aliis univerſis venerabili-

1 Ita quoque Græci legunt & *c. 3. infr. hic.* Jul. *hic.* apochas ſive recauta facientes. Porro recautum idem eſt quod deſuſceptum. *l. 4. Cod. de collat. fund. patrimon.* ſpecies apochæ, *Suidas*, ubi eſſet recautum. Auguſtinus *de cura pro mortuis.* Recavere eſt cautionem diſſolvere, Recautio diſſolutio. Eſt enim cautio, obligatio. Recavere eadem forma dicitur, qua repignorare, pignus diſſolvere.
2 Διασωσῶν. vide c. 6. *J. hic.* 3 Προτευόντων: præpoſitorum. 4 Id eſt, accipere. 5 Id eſt, etiamſi eis apparatæ non ſint annonæ. 6 Ἰντροιτῶν. *Scrimg.* 7 Jul. *hic n.* 354. 8 Dixi *S. cap.* 5. adde Jul. *n.* 535. 9 Penſitationes annonæ vocat Julianus *hic.* 10 Τρακτευτῶν. 11 Ἐκληπτόρων. *Scrimg.* exceptorum Jul. *hic.* 12 Ἐν ἀπαργυρισμῷ, *ut J. hic.* adde Jul. *num.* 536. 13 Ἐν ἀπαργυρισμῷ, *ut ſupr. hic & Nov.* 43. ἐν ἀπαργυρισμῷ λαμβάνειν non eſt ſimpliciter per concuſſionem exigere pecuniam, ſed pretium pro annonis. *l. 7. Cod. de erogat. milit. ann.* ea eſt adæratio. 14 Jul. *hic n.* 537. 15 Recautum eſt ſpecies Apochæ, & inter ſe opponuntur *cautum & recautum*, quemadmodum *pignorare*, & *repignorare*, id eſt pignus luere. *Anſ.* 16 Τοὺς διασώζοντας τὸ στράτευμα. Ii ſunt διάσωσαι exercitus *c. 7. J.* Jul. *n.* 538. *Fouriers, mareſchaux des logis.* 18 Διασώζοντας τὸ ἡμέτερον στράτευμα, *ut ſupr. hic.* 19 Jul. *num.* 539. 20 Dixi *ſupr. cap.* 6. 21 Jul. *num.* 540. 22 Metata ſunt hoſpitia militibus deſtinata. vid *l. 2. C. de metat.* Anſ. 23 Εἰς τὰς αὐθεντικὰς οἰκήσεις. *Scrimg.* Authentica habitatio, in qua paterfamilias habitare ſolet. Jul. *hic n.* 451. pars principalis ædium, *l. 2. C. de metatis.* primaria habitatio: adde *l. 6. §. 5. ff. de off. præſid.* adde *Nov. 134. c. 1. Novell. 17. cap.* 10. dominica. 24 Anno 545.
25 Canonibus. *Index Reginæ.* adde Jul *conſt.* 119. 26 De fideicommiſſis & orphanotrophiis *Index Reginæ.* 27 Canones quatuor ſanctorum conciliorum pro legibus habentur, Jul. *hic num* 507. adde *l. 4. l. 12. §. 1. C. de ſacroſ. eccleſiis.* adde 1. Harm. 2. §. 3 ubi dixi. 28 Jul *hic n.* 507. *de patriarchis.* 29 Vide quæ notavi ad *l. 16. C. de ſacr. eccl.* Goth. Vide A. Barboſ. *de patriarch. erect. tit. 3. cap. 1: verſ. de primatu.* Rittershuſ. *expoſ. nov. part. 11. cap.* 1. Anſ. 30 Id eſt, priorem ſedere, Jul. *hic.* 31 Τάξιν appellant Græci hic poſt τόπον. 32 Hieroſolymitano, (de quo *Novell.* 40. & 120. c. 9.) Antiocheno, Alexandrino, primæ Juſtinianæ, (*ut hic c. 3. & Novell. 11. ubi patriarchatum ſe erigere dicit prætextu & imitatione præfecturæ*) Carthaginenſi epiſcopo. ut & *Nov.* 37. 33 Jul. *hic n.* 509. adde *Nov.* 11. 34 *Nov.* 11. 35 Τριβαλλέας *d. Nov.* 11. Triballeæ Julian. *hic.* 36 Id eſt, ab ipſis epiſcopis provinciarum, adde Gregor. 4. *regiſtr.* 59. 37 Hoc eſt, ut eadem ſuper eas jura habeat, quæ Romanus ſupra epiſcopos ſibi ſuppoſitos, Jul. *hic num.* 509. 38 Θρόνον appellant Græci. 39 Jul. *hic n.* 510. 40 Ἀρχιερατικὸν δίκαιον appellant hic Græci. 41 *Nov.* 37. 42 Διοικήσεως *Græci hic.* 43 Μητροπολιτικὸν δίκαιον. 44 *l. 22. §. 1. C. de epiſcop.* 45 Jul. *n.* 511. 46 *l. 5. Cod. de ſacroſ. eccleſ.* 47 *l. 7. C. de ſacroſ. eccl. l. pen. C. de privil. dom. Aug.* 48 *l. 22. C. de ſacroſ eccl. l. un. C. de imponenda lucrativa deſcription.* 49 Jul. *num.* 512. 3. *Ecl. 3. ex tit. 2. cap* 23. & 1. Harm. 3. §. πᾶσα ἀγωγή. 50 1. Harm. 3. §. 53. 51 Hinc ſumpta eſt Auth. *Quas actiones. C. de ſacr. eccl.*

bus

bus locis solàm quadraginta [1] annorum præscriptionem opponi præcipimus: hoc ipso servando & in exactione legatorum & hereditatum, quæ ad pias causas relicta sunt.

CAP. VII.

De [2] ædificatione ecclesiarum [3].

SI quis autem voluerit fabricare venerabile oratorium aut monasterium, præcipimus non [4] aliter inchoandam fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus orationem ibi fecerit, & venerabilem fixerit crucem [5]. Si vero semel [6] cœperit aut novam ædificare basilicam, aut veterem renovare: modis omnibus compellatur a beatissimo locorum episcopo, & œconomis ejus, & civili judice, eam explere, & si is distulerit, hoc moriente heredes ejus opus inchoatum adimpleant.

CAP. VIII.

Ne in [7] proastiis vel domibus, vel fundis, vel privatis locis sacra ministeria fiant.

SI quis in sua domo, aut in [8] suburbano ecclesiasticum [9] ministerium ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine clericis sanctissimo locorum episcopo subjacentibus: jubemus hanc domum, aut suburbanum, aut prædium, ubi tale aliquid delinquitur, loci illius sanctissimæ ecclesiæ vindicari [10] per Deo amabilem episcopum, & œconomum ejus, & civilem judicem locorum. Si vero nesciente locorum domino, ejus curatores [11], aut conductores, aut emphyteutæ contrarium aliquid exerceri permiserint: dominum quidem loci nullum præjudicium aut dispendium sustinere: eos autem qui hoc fecerint, aut fieri permiserint, ex provincia ubi hoc commissum est, expelli, rebus eorum loci illius sanctissimæ ecclesiæ vindicandis.

CAP. IX.

Ut legatum Deo relictum, illi ecclesiæ deputetur, ubi testator domicilium [12] habet.

SI quis in nomine magni Dei [13], & Salvatoris nostri Jesu Christi hereditatem aut legatum reliquerit, jubemus ecclesiam loci [14] illius in quo testator domicilium habuerit accipere, quod dimissum [15] est. Si quis autem *unum sanctorum* [16] heredem scripserit, aut legatum ei reliquerit, & non specialiter nominaverit locum in quo est venerabilis domus, inveniantur autem in eodem loco aut civitate plura oratoria ejusdem sancti: illi magis domui quæ pauperior [17] est, quod relictum est, præbeatur. Si [18] autem non est in civitate basilica nominati sancti, inveniatur autem in territorio ejus, illi detur. Si autem neque in territorio ejus reperitur hujusmodi domus, tunc ecclesiæ civitatis in qua testator domicilium habuerit, quod dimissum est, præbeatur.

CAP. X.

Si quis [19] oratorium ædificari [20] jusserit.

SI quis ædificationem [21] venerabilis oratorii, aut xenodochii, aut ptochii, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut alterius reverendæ domus, in novissima voluntate fieri disposuerit: oratorium quidem intra quinque [22] annos compleri jubemus providentia locorum episcopi, & civilis judicis: xenodochium [23] autem aut ptochium, aut aliam venerabilem domum intra unum [24] fieri annum. Si autem intra annum non fecerint heredes xenodochium, aut quamlibet venerabilem domum a testatore dispositam fieri: jubemus eos domum aut comparare aut locare, ubi possint quæ jussa sunt adimplere, donec hujusmodi domus venerabilis expleatur. Et si quidem ipse testator decreverit qui debeant xenodochi fieri, aut ptochotrophi, aut alteri tales gubernatores, sive suis heredibus hujusmodi electionem commiserit: jubemus modis omnibus heredes ejus, quæ ab eo definita sunt, adimplere, locorum beatissimis episcopis inspicientibus si gubernatio recte procedit: & si invenerint non utiles existentes rectores, licentiam habentibus sine damno alios pro eis opportunos efficere.

CAP. XI.

Ut [25] legata pro redemptione captivorum relicta, præstentur ab episcopis &c.

SI quis autem pro [26] redemptione captivorum aut alimentis pauperum hereditatem aut legatum reliquerit in rebus mobilibus, aut immobilibus, sive semel, sive annale, & hoc modis omnibus secundum testatoris voluntatem ab iis quibus [27] jussum est hoc facere, compleri. Si autem specialiter dixerit quomodo pauperibus hoc reliquit: præcipimus sanctissimum episcopum civitatis in qua testator habuit domicilium, percipere easdem res, & ejus civitatis pauperibus erogare. Si autem pro redemptione captivorum aliquid relinquatur, & non nominatim testator dixerit per quem oporteat fieri redemptionem captivorum, etiam sic jubemus res ad hoc relictas locorum [28] episcopum & ejus œconomos accipere, & hujusmodi pium opus implere: in omnibus enim talibus piis voluntatibus sanctissimos locorum episcopos volumus providere, ut secundum defuncti voluntatem, universa procedant: licet [29] præcipue a testatoribus aut donatoribus interdictum sit eis habere ad hoc aliquod participium. Si [30] autem qui hoc facere jussi sunt, semel & secundo a beatissimo locorum episcopo aut ejus œconomis per publicas personas admoniti distulerint quæ disposita sunt, adimplere: jubemus eos omne lucrum [31] relictum eis ab eo qui hoc præceperit, amittere: & locorum episcopos omnes res cunctis (sicuti dictum est) piis causis distributas, cum [32] fructibus & augmentis medii temporis & memorato lucro vindicare: & quæ testator disposuit adimplere, scientes, quia si neglexerint, pro his omnibus rationem Deo persolvent. Si [33] autem sanctissimus locorum episcopus reliquerit aliquid horum quæ a nobis dicta sunt: liceat sanctissimo ejus metropolitæ hæc omnia exigere, & complere: & omni alii licentia sit hujusmodi movere quæstionem, & studere ut modis omnibus causæ piæ compleantur.

CAP. XII.

Ut [34] in piis legatis cesset Falcidia.

SI [35] autem heres quæ ad pias causas relicta sunt, non impleverit, dicens relictam sibi substantiam non sufficere [36] ad ista: præcipimus omni Falcidia [37] vacante, quicquid invenitur in tali substantia, proficere provisione sanctissimi locorum episcopi ad causas quibus relictum est. Si autem legatum ab aliquo ad pias relinquitur causas: jubemus intra sex [38] menses ab insinuatione testamenti numerandos, hoc modis omnibus præberi quibus relictum est. Si autem distulerint qui in hoc onerati sunt, hujusmodi præbere legatum: & fructus, & usuræ, & omne legitimum exigatur augmentum a tempore mortis ejus qui hoc reliquit. Si autem annale [39] legatum cuilibet venerabili domui relinquatur: si quidem qui hoc dare jussi sunt, aut locus ex quo jussum est hoc præberi, in ipsa, aut vicina provincia fuerit: jubemus nullo modo legatum alienari. Si vero loca aut personæ ex quibus hoc dari præceptum est, longius fuerint: tunc liceat illis quibus hoc relictum est, si etiam pars obligata consentit, commutare legatum, & pro eo præcipere reditus idoneos, & cum augmento non minus quartæ partis relictæ quantitatis, & neque plurimis tributis fiscalibus prægravatos: aut vendere, si voluerint, hujusmodi legatum, & non minus pro pretio percipere, quam ex tali legato intra vigintiquinque [40] annos colligitur: ita tamen, ut hujusmodi pretium ad utilitatem prædictæ venerabilis domus ubi relictum est, proficiat.

CAP. XIII.

Ut de iis quæ post episcopatum adquisierint episcopi testari non possint.

INterdicimus autem sanctissimis episcopis res mobiles aut immobiles seseque moventes, quæcunque post [41] episcopatum ad eos quoquo modo pervenerint, in proprios cognatos aut in alias quascunque transferri personas. In captivorum vero redemptionem, & egentium pabula, & alias pias causas, aut pro utilitate propriæ ecclesiæ, ex his expendere licentiam habeant: & quicquid ex hujusmodi rebus post obitum eorum in ipsorum facultate remanserit, jubemus hoc ad proprietatem ecclesiarum, quarum sacerdotium habuerunt, competere. In illis enim solummodo rebus licentiam eis alienandi aut relinquendi quibus voluerint, damus, quas ante episcopatum probantur habuisse: post episcopatum vero, quæ ex genere sibi conjuncto ad eos devolutæ sunt, quibus ab intestato usque ad quartum [42] gradum succedere poterunt. Hæc autem omnia quæ diximus de rebus quæ post episcopatum devolutæ sunt ad sanctissimos episcopos, & in reverendissimis orphanotrophis, & ptochotrophis, & nosocomis, & xenodochis, & gerontocomis, & omnibus aliis rectoribus venerabilium domorum, valere sancimus, in rebus quæ in tempore propriæ administrationis secundum prædictum modum ad eos pervenerunt. Si quis autem Episcopus, aut clericus aut cujuslibet ecclesiastici gradus minister aut ecclesiæ Diaconissæ moriantur sine testamentis & legitimis successoribus, horum successio ecclesiæ [43] competat in qua constituti fuerint.

CAP. XIV.

Ne hæretici ab ecclesiis vel privatis res immobiles quoquo titulo accipiant: & ne speluncam fidei [illegible].

JUbemus autem nullum hæreticorum, neque [44] per conductionem, neque per emphyteusim, neque per emptionem, aut alio quolibet modo res immobiles accipere a qualibet sancta ecclesia, aut alio venerabili loco. si quid vero hæreticus pro tali causa præbuerit, amittat: hujusmodi [45] vero res venerabili loco a quo etiam datæ sunt, vindicentur: rector autem domus qui ipsas res dedit hæretico, omni gu-

1 *Nov.* 111. *c.* 1. & ita videtur abrogari centum annorum præscriptio, *Nov.* 9. & *l.* 23. *C. de sacr. eccl.* 2 *Nov.* 5. *cap.* 1. *Nov.* 67. *c.* 1. Goth. Vid. Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 7. Ans. 3 Venerabilium Jul. *n.* 513. 4 Loca ecclesiastica quomodo consecranda. *Nov.* 5. *c.* 1. *Nov.* 67. *c.* 1. *in fin. Nov.* 123 *c.* 34. 5 De cruce alibi diximus. 6 Ædificationem ecclesiæ nemo potest inchoare, quin cogatur eam perficere. 7 *Novell.* 58. *Novell Leon.* 4. 8 H προαστείῳ ἢ χωρίῳ. 9 Ecclesiastica munera facere: Jul. *n.* 514. ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν ἐπιτελέσαι. *Scrimg.* vid. *Nov.* 8. 10 Domus privatæ Ecclesiæ vindicantur, in quibus sacra ministeria fiunt. vid. *Nov.* 58. adde *l.* 3. *l.* 8. §. 3. *Cod. de hæreticis* 11 Pœna eorum, qui quid illicitum faciunt in domo aliena, ignorante domino seu proprietario, quod si eo sciente factum fuisset, domus confiscaretur. 12 Jul. *num.* 515. Goth. Vid. Gudelin *de Jure Noviss. lib.* 2. *c.* 12. *n.* 7. & Rittershus. *exp. nov. part* 6 *cap* 14 Ans. 13 Dei vel Christi nomine qui quid reliquit, domicilii sui ecclesiæ videtur reliquisse. *l. ult. C. de sacr. eccles.* 14 *l.* 39. §. 1 *ff. de cond. & demonstr. l.* 49 *C. de episc.* 15 Relictum aut legatum. 16 Si quis in nomine sancti Martyris. Jul. *n.* 116. 17 In dubio favendum paupertati *d. l. ult. in fin. l.* 49. §. 5 *C. de episc.* & pauperiori ecclesiæ. 18 Res ita habet: Legatur D. Petro urbano: primum Petri templo legatum debebitur: si alia sint ejus cognominis templa, pauperiori præstabitur: quod si nullum urbanum fuerit, extraurbano debebitur. Si nullum extraurbanum, ecclesiæ, in qua domicilium testator habuit, legatum præstabitur, etiamsi Petri nomine nuncupata non fuerit. 19 1. *Ecl.* 1. *c.* 7. 20 Potest heres damnari, ædificare domum, Paul 3. *sent.* 5. §. 10. oratorium, xenodochium, templum & his simile quid, *ut hic.* 21 Domum religiosam. Jul. *n.* 519. εὐκτήριον vocant Græci hic. 21 Intra quod tempus heredes defuncti gravati, ædificare domos sacras debeant. 23 Ἐξ ἀνα-*Scrimg.* Xenones. *Jul.* 24 De anno, vid. Cujac. 20. *de præs.* 25 5. *Ecl.* 1. *c.* 8. & 9. Goth. Vid. Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *c.* 12 *n.* 8. & Rittersh. *part.* 3. *c.* 12. Ans. 26 *l.* 28. *C. de episc.* adde Jul. *n.* 318. 27 Id est, ab executoribus, licet enim defuncto eligere ministrum executorem seu dispensatorem, quem voluerit. Id sæpenumero testamenti exequendi causa fieri consuevit. *Nov. Leonis* 68. 28 Executore redemptionis captivorum non expresso a testatore, onus redimendi defertur ad episcopos & eorum œconomos. 29 Hinc sumpta est Auth. *Licet. C. de episc.* Hujus autem loci sententia hæc est: Episcoporum interesse, omnia ad pietatem pertinentia fieri, quamvis testator vel donator verba contrariæ voluntatis expresserit. Jul. *hic.* 30 Heredes si piam dispositionem implere noluerint, quemadmodum puniendi sint. Jul. *hic num.* 519. 31 Etiam Falcidiam. Alias quidam volunt, heredem non frustratorem voluntatis defuncti, deducere Falcidiam ex piis legatis, *l.* 1. §. 5. *ff. ad l. Falc.* Cujac. eam sententiam Balsamonis fuisse refert ad *c.* 12. J. adde quæ scripsi ad *Novell* 119. *c. ult.* 32 *l.* 46. § 4. *Cod. de episc.* 33 Dormiente Episcopo, vigilat ejus Metropolitanus. 34 5. *Ecl.* 1. *c.* 8. & 9. de quo dixi ad *Authent. similiter C. ad leg. Falcid.* 35 Hinc sumpta est Authent *similiter. C. ad l. Falc.* 36 Si heredes testatoris substantiam non sufficere dixerunt. Jul. *hic num.* 520. 37 *l.* 49. *C. de episc.* vid *c.* 11 *supr. hic. Nov* 119. *cap. ult.* Falcidia privatur heres hic, non quivis, sed morosus, ut ita Falcidia locum etiam habeat in legatis ad pias causas *l.* 1. §. 5. *ff. ad l. Falc.* Paul 3. *sent.* 3 §. 3. Cæterum an & quo modo Falcidia locum habeat in legatis ad pias causas, vid. Tiraq. 26. *privilegio piæ causæ*, ubi notat, quinque casibus Falcidiam detrahi ex legato ad pias causas & 27. [illegible] notat, Trebellianicam non deduci ex fideicommisso [illegible] ad pias causas, adde Gratianum 6. *Falc q* 3. & §. *Treb. q.* 6. Goth. Adde Ant. Merend *contr lib.* 2. *c.* 32 & 33 Ans. 38 Si sex intra menses piæ voluntas defuncti impleta non fuerit Jul. *num.* 521 de sex mensibus vide Cujac. *c.* 18. *de præs.* 39 De [illegible] annalibus ad loca [illegible] relictis *num.* 523. 40 Ita legit Julianus hic, Græci vero, 35 vide quæ notavi ad *l.* 35. § 3. *C. de donationibus Nov.* 120 *c.* 9 [illegible] *tractatu* [illegible] *q* 1 *n* 119 41 Hinc sumpta est Auth *Licentiam Cod de episc.* adde Jul. *num.* 523 hoc interim vult, Episcopum res acquisitas (successiones a cognatis ad quartum usque gradum [illegible]) excipe, [illegible] *in illis. in fin. J. hic. l.* 42. §. 2 *Cod de episc.*, post adeptum Episcopatum, neminem donare testamento posse. quod res hujusmodi præsumantur ex bonis Ecclesiæ & occasione ecclesiæ ei quæsitæ. 42 *d. l.* 42 §. 2. *C. de episc.* 43 E[illegible] cis personis mortuis sine testamentariis aut legitimis heredibus ecclesia succedit: non fiscus, *l.* 20. *C. de episc.* adde Jul. *hic n.* 524. 44 *l.* 10. *C. de hæreticis.* 45 Vide quæ scripsi ad *l.* 16. *C. de hæreticis.*

berna-

bernatione removeatur, & in monaſterio recludatur, & uno anno a ſancta communione ſegregetur: cum hæreticis prodiderit Chriſtianos. Si autem orthodoxus poſſeſſionem habens in qua eſt & ſancta eccleſia, alienaverit aut reliquerit, aut per emphyteuſim, aut per conductionem, aut quamlibet gubernationem hanc dederit Judæo, aut Samaritano [1], aut Ariano, aut alii hæretico: ſancta [2] eccleſia ejuſdem vici hujusmodi vindicet proprietatem alienationis. Si quis autem hæreticorum (quibus etiam connumeramus Neſtorianos, & Acephalos, & Eutychianiſtas) præſumpſerit ſpeluncam [3] ſuæ incredulitatis ædificare, aut Judæi novam ſynagogam conſtituere, locorum ſancta eccleſia ædificia ſuæ proprietati defendat. Si vero quis per emphyteuſim, aut conductionem, aut etiam per quamcunque aliam gubernationem dederit poſſeſſionem hujusmodi perſonæ: ſi quidem ſciebat dominus poſſeſſionis ejus, quia hæretico hanc commiſit, omnes reditus illius temporis quod in contractu tranſiit, eccleſiæ civitatis, ſub qua poſſeſſio conſtituta eſt, vindicari. ſi vero ignorabat dominus poſſeſſionis, quia hæreticus erat cui hæc commiſſa eſt, ipſum quidem dominum propter ignorantiam indemnem ſervari: hæreticum vero in utroque caſu expelli de poſſeſſionibus, & ejus ſubſtantiam applicari fiſco.

CAP. XV.

Ut orphanotrophi ſint tutoribus ſimiles & ad inſtar eorum inventarium conficiant.

ORphanotrophi [4] vero, tutorum & curatorum fungantur officio: ita tamen, ut etiam ſine ſatisdatione & conveniant, & conveniantur de rebus orphanotrophiis, & ipſis propriis orphanis competentibus. Res autem competentes alicui orphanorum, publicis præſentibus tabulariis, aut ſub geſtis monumentorum in hac quidem regia civitate apud magiſtrum cenſus habitis: in provinciis autem apud judices earum, aut defenſores locorum, orphanotrophiis accipere & cuſtodire: & ſi neceſſarium putaverint, etiam alienare, & pretia earum orphanis conſervare: aut alias res pro illis emere: non autem ſubjacere tutelaribus aut curatoriis rationibus: ſervari autem jubemus venerabili orphanotrophio hujus regiæ urbis, & xenodochio quod vocatur ſanctæ Mariæ Sanſo [5], & ſub ejus gubernatione conſtitutis oratoriis aut xenonibus, aut venerabilibus domibus omnia privilegia quæcumque habet major ſanctiſſima eccleſia Conſtantinopolitana.

EPILOGUS.

† Quæ igitur per præſentem legem in perpetuum valituram noſtra ſanxit tranquillitas, tua celſitudo edictis ſolenniter in hac regia urbe propoſitis, ad omnium ſtudeat pervenire notitiam. Non enim providebimus quatenus ſine collatorum diſpendio fiat etiam in provinciis manifeſta. Dat. 15. Kal. April. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. * BASILIO V. [6] C. CONS.

TIT. XV.

DE INTERDICTIS [7] COLLEGIIS HÆRETICORUM [8].

NOVELLA CONSTIT. CXXXII.

Imperator Flavius Juſtinianus, felix, inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus, Epiſcopo Conſtantinopolitano.

PRÆFATIO.

PRimum eſſe & maximum bonum omnibus hominibus credimus, veræ & immaculatæ Chriſtianorum fidei rectam confeſſionem: ut per omnia hæc roboretur, & omnis orbis terrarum ſanctiſſimi ſacerdotes ad concordiam copulentur, & conſone immaculatam Chriſtianorum confeſſionem prædicent, & omnem occaſionem, quæ ab hæreticis invenitur, auferant, quod oſtenditur ex diverſis conſcriptis a nobis libris & edictis. Sed quoniam hæretici neque Dei cogitant timorem, neque interminatas talibus pœnas ex legum ſeveritate conſiderantes, diaboli opus implent, & quosdam ſimplicium ſeducentes ſanctæ fidei catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ, adulteras [9] collectas, & [10] adultera baptiſmata latenter faciunt: pietatis exiſtimavimus, per præſens noſtrum edictum monere eos, qui tales ſunt, quatenus & ipſi recedant ab hæretica veſania, & nec aliorum animas per ſimplicitatem perdant, ſed magis concurrant ad ſanctam Dei eccleſiam, in qua recta prædicantur dogmata, & omnes hæreſes cum principibus ſuis anathematizantur. Noſſe enim volumus omnes, quia ſi de cætero aliqui inveniantur aut [11] contrarias collectas facientes, aut apud ſemetipſos collectionem: nequaquam omnino eos ferimus, ſed domos [12] quidem ubi aliquid delinquitur, ſanctæ aſſignamus eccleſiæ: his autem qui colligunt, aut apud ſe colliguntur, ex conſtitutionibus pœnas inferri omnibus modis jubemus. Dat. Prid. Non. April. *Conſtantinop.* Dom. JUST. PP. Aug. * BASIL. CONS.

TIT. XVI.

QUOMODO OPORTEAT MONACHOS [13] VIVERE.

NOVELLA CONSTIT. CXXXIII.

Idem Auguſt. Mennæ beatiſſimo Archiepiſcopo.

PRÆFATIO.

SIngularis [14] vita hujusque contemplatio res [15] eſt ſacra, & ex hoc evehens animas ad Deum, & non ſolum juvans eos qui ad hanc accedunt, ſed etiam aliis omnibus pro ejus puritate & ſupplicatione ad Deum, præbens inſpectam utilitatem. Unde & priſcis imperatoribus ſtudii fuit & a nobis non pauca ſancita ſunt de eorum honeſtate & ornatu. Sequimur etenim ſacras regulas & antiquos patres qui hæc ſanxerunt, quia *nihil* [16] *ſine via ad quæſtionem eſt imperio*, communem omnium hominum ſollicitudinem ex Deo accipienti. Dudum [17] quidem ſcripſimus conſtitutionem volentem *in multitudine exiſtentes monachos in commune* [18] *degere ſecundum quod vocatur cœnobiorum ſchema: & neque propria habere habitacula* [19], *neque ſubſtantias* [20] *congregare, neque vitam* [21] *habere ſine teſtimonio: ſed communiter quidem ipſos comedere* [22]: *dormire* [23] *vero omnes in commune, & honeſtam ſectari vitam, & teſtes eſſe ornatus alterutris, & juvenes* [24] *quidem vereri canitiem hæc reſpicientium, & ex ſtudio etiam vigilias* [25] *aſſumere*, ut ne quid facinoris velut per ſomnum fiat, neque turpis videatur aliis, ſed unusquisque ſuam honeſtatem etiam dormiendo cuſtodiat.

CAP. I.

QUibusdam vero nobis nunciatis, quæ digna & majori cautela legis egebant; recte ad præſentem venimus ſanctionem ad illius perfectionem & ſupplementum, per quam ſancimus nullam penitus habere licentiam ſeparatim habitandi, neque appellatam cellulam [26] niſi ſolus fuerit, & monaſterium duobus utens miniſtris, & continentem & quietam degant vitam, ſed omnino cum ſint plurimi viri, una ſit eorum converſatio & orantium & quæ naturæ ſunt opera [27] facientium, quatenus inculpabiles & inaccuſabiles conſiſtant: & communiter quidem ſicut dictum eſt, comedere, communiter quoque dormire, & ſiquidem tanta ſit multitudo, quanta in uno habitaculo capiatur, alioquin duo forſan aut tria habitacula eſſe quæ capiant eos. Nullum tamen omnino proprium habere, ſed in commune vivere diebus & noctibus, ut noctes eis eandem habeant quam dies obſervationem. Non enim dormiunt omnes ſemper, ſed palam eſt, quia alii quidem in ſomno ſunt alii vero vigilant, & omnino erunt quidam dormientes inſpicientes. Si autem aliqua habitacula ſint in quolibet monaſteriorum ſub tua conſtitutorum ſanctitate, ſive in hac magna civitate, ſive in ejus per circuitum habitaculis, ſive a nobis ipſis ædificatis, ſive ab aliis ſeorſum habitata, hæc omnibus modis depones [28], aperiesque eis alterutra ubi celebrent: quid enim formidabunt hoc agentes ſemetipſos dicantes Deo & abrenunciantes publicæ converſationi? & hoc quidem ita valere nunc & in futurum omne volumus tempus, nullo ut dictum eſt, habente habitaculum ſeorſum, ſed congregandis omnibus & inſpicientibus quæ ab alterutris aguntur. Certum eſt enim quia talia ſtudebunt ea conſtituere, qualia omnino inculpabilia manent. Si quis autem apparuerit tantum impudens, ut audeat tentare prævaricari quod ſancitum eſt, monaſterii præſul hæc examinet. Volumus enim vehementiorem quam nunc eſt, fieri obſervationem, & quidem primum non plurimos [29] eſſe in monaſterium ingreſſus, ſed unum, aut ſecundum forte, & adſtare januæ [30] viros ſenes & caſtos & teſtimonii boni ex omnibus, qui quidem neque reverendiſſimis monachis concedant ſine [31] abbatis voluntate exire monaſterium, (ſed inter eos detineant, quæ Dei ſunt zelantes, nec ſemetipſos lacerantes, nec actus, nec ſtudia) nec alios quosdam introire monaſterium noctibus, & diebus ſinant, qui non rectam manere procurent venerabilium monachorum voluntatem. Sitque cautiſſima maceria munitum monaſterium, ut nullus exitus aliunde, niſi per januas, ſit.

CAP. II.

DEinde vel ſi ulla eccleſia in monaſterio ſit, neque ſic occaſione eccleſiarum, ingredi [32] & deambulationes licite illic facere, & confabulari cum quibus non convenit, ſed venire quidem tempore ſacri miniſterii, cum Abba ſuisque prioribus & ſenibus, ſacrificioque completo omnes monachi rurſus ad cœnobium revertantur, ibique ſedeant, magnumque Deum honorent, & ſacris [33] ſcripturis incumbant. Plurimus itaque eſt horum librorum chorus [34], & poſſibile eſt unicuique animum corrigere, atque rigare ſacris ſcripturis, quas ſi [35] frequenter legent, nunquam decipientur, nec ad humanas deſcendent ſolicitudines. Quatuor autem vel quinque ſeniores [36] ex ipſo monaſterio eſſe in conſtituta eccleſia, quibus jam omnis exercitatio eſt expleta in continentia, & qui ordinationem habere meruerunt in clero presbyterorum forſan aut diaconorum aut deinceps habentium ſchema. Dicti enim & ſupervenientes alloquentur, & de divinis eloquiis diſputabunt [37], & putari omnes eſſe tales procurabunt, & cuſtodient ſacram domum, juventutem autem exardeſcentem, & ſuos terminos exilire volentem in continentia detinebunt.

CAP. III.

NOn ingredientur autem neque mulieres in [38] virile monaſterium, neque viri in fœmineum occaſione [39] mortui, & ibi ſepulti memoriam, vel per aliam cauſam, & maxime ſi quis fratrem forte vel ſororem aut aliquem ex genere habere in monaſterio dicat: cognatio enim monachis in terra non eſt, cœleſtem zelantibus vitam: quid enim volentes tales ingreſſus faciant, niſi voluerint aliquid agere interdictorum? cum liceat & viris convenientia in monaſteriis virilibus celebrare, & mulieribus ſimiliter diſtributa in muliebribus monaſteriis facere mulieres, nullo permixto alterutri, neque ſi forte frater eſſe dicatur: aut ſoror [40] aut cognatus alter. Neque enim per hanc occaſionem

1 Dixi de Samaritanis *Nov.* 129. 2 Olim fiſcus eam vindicabat *l.* 10. *C. de hæreticis*, nec id mirum. Novæ ſiquidem conſtitutiones eccleſiæ plerumque tribuunt, id quod veteres fiſco dederunt, *ut hic & c.* 13. *in fin.* *&. hic.* 3 Templa hæreticorum, ſpeluncæ. 4 Vide quæ dixi *l.* 32. *C. de epiſc.* adde 5. *Ecl.* 3. *c.* 12. περὶ ὀρφανοτρόφων. 5 5. *Ecl.* 3. *c.* 12. §. 2. περὶ τοῦ ξενῶνος τοῦ ὁσίου Σαμψών. hujus meminit *Nov.* 59. *c.* 3. & Procopius *l.* 1. περὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων. adde Cujac. 1. *obſ.* 12. 6 Id eſt, 541.

7 *l.* 3. *C. de hæret.* *Nov.* 37. 8 De hæreticis *Index Reginæ.* Ἴδικτον περὶ πίστεως Κωνσταντινοπολίταις. *Scrimg.* adde *Nov.* 45. 109. 9 παρασυνάξεις. *Scrimg.* vid. *l.* 8. §. 3. *leg.* 14. *C. de hæreticis.* 10 Παραβαπτίσματα. *d. l.* 14. 11 Ἢ παρασυνάγοντες ἢ πρὸς αὐτοὺς συναγόμενοι. *Scrimg.* 12 Quas ob cauſas domus confiſcentur, dixi ad *Novellam* 14. §. 1.

13 De monachis & aſcetriis & eorum converſatione, *Scrimg. Hal.* de vita monachorum *Index Reg.* vid. *Novella* 5. 14 Ὁ μονήρης βίος. 15 Laus vitæ monachalis. de qua vide plura apud Cedrenum in vita Claudii. 16 Princeps omnium ſolicitudinem gerit, id eſt, nihil quidquam eſt, de quo princeps non ſit ſolicitus. adde *l.* 3. *ff. de off. præf. vigilum*, μηδὲν ἄδυτον ἔστω εἰς ζήτησιν τῇ βασιλείᾳ.

17 *Nov.* 5. *cap.* 3. *Nov.* 123. *cap.* 36. 18 Monachi in commune degunt. 19 Κτήσεις *Scrimg.* poſſeſſiones: eo ſenſu, vetari ſcil. monachos proprias habere poſſeſſiones. 20 De bonis. 21 De vita. 22 De victu. 23 De ſomno. 24 De mutuo inter ſe honore. 25 De vigiliis & otio vitando. 26 Μηδὲ τὸ καλούμενον κελλίον, *Scrimg.* κελλίον, tuguriolum monachi: quod & Laura. *Nov. Niceph.* Κέλλια καὶ τὰς καλουμένας λαύρας ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν. & Suidas λαύρα ἡ στενὴ κατοικία τῶν μοναχῶν. ſecretum *l.* 26. *C. de decur* *leg. ut. C. de metallariis.* adde *Novellam* 123. *c.* 31. 36. 27 Victum & ſomnum intelligit. 28 Ædificia illicita poſſunt deponi 29 Plures ad monaſterium ingreſſus eſſe non debent. 30 Janitores monaſteriorum quales eſſe debeant. 31 *cap.* 6. *J. Novell.* 134. *cap.* 41. 32 Quemadmodum monachi in templum ſe conferant. 33 Monachorum opus eſt, ſacris ſcripturis incumbere. 34 Bibliothecas ſuas monachi habuerunt. 35 Scripturarum ſacrarum utilitas. 36 Reſponſarii Monachorum ſunt velut eorum procuratores & profeſſores, de quibus vid. *cap.* 5. *J. hic.* eorum muneris inter cætera fuit, rudiores inſtituere, & cum eis conferre ac diſputare de rebus ſacris. Erant ergo reliquis quaſi lectores & profeſſores. 37 Diſputationes & diſputationum præſides monachi in ſuis monaſteriis habuerunt. 38 *Nov.* 123. *c.* 29. *l.* 19. *C. de epiſc.* Goth. Fac. *l.* 41. *C. de epiſc. & cler.* Anſ. 39 Hoc enim prætextu & colore lex poteſt circumveniri. 40 *d. l.* 16.

ingredi

ingredi finemus aliquem. Si enim ipsa principia [1] abscindamus, & per ipsum aspectum insitam animabus delinitionem, & ex hoc lapsum prohibeamus, erit multo possibilis ac facilior sacris [2] decertatoribus melioris vitæ status. Omnes ergo huic legi obediant, & neque viri recondant in muliebri monasterio sepulchra, neque mulieres in virilibus asceteriis fodiant. *Neque enim viros mulierum* [3] *studia decent, neque rursus virilia mulierum collegiis conveniunt.* Neque ex hoc propter defunctos turpes & mali principii tales permixtiones agi volumus, ut non iter ex hoc fiat naturæ apud se inhoneste grassari [4], & ludere, & divinas confundere causas, & pietatis quasi velamine, & cognationis schemate hæc agere, quæ neque dicere neque cogitare singularem vitam eligentibus est bonum. Illo existente manifesto, quia necessarium est sepulturæ ministrantes & maxime lectis [5], & fodientes non ingredi monasteria, sed in virilibus quidem monasteriis causa facilis est: in muliebribus autem non ita, propter memoratam interdictionem. §. 1. Sancimus igitur, si quando aliquid futurum sit tale fieri, & sepeliri mulier in muliebri monasterio, (virum namque non sinimus) reverendissimas quidem fœminas in suo manere habitaculo, solam vero ostiariam [6] & abbatissam forte ipsam, si voluerit interesse his quæ aguntur: & ipsos celerius illa agentes, quæ circa funus solennia sunt, & sepulchrum fodientes, & corpus obvelantes [7] repente discedere, neque videntes aliquas reverendissimarum mulierum, neque ab aliqua earum visos. Sed neque aliquam excogitent occasionem aut viri ad muliebria monasteria ingrediendi, aut mulieres viris deputata occasione horum quæ circa funus aguntur (quas utique memorias [8] vocant) in tertiam & nonam [9] convenientes diem, aut dum quadraginta compleantur, aut etiam annus, cum liceat, siquidem muliebre sit monasterium, mulieres omnia agere: si vero virorum viros: & non occasione talium observationum inhonestatem quandam venerabilibus monasteriis imponere.

C A P. IV.

QUia vero nihil quod sancitur, nisi [10] custodiam habeat competentem, poterit servari decenter, sancimus per tempus uniuscujusque monasterii præsulem [11] frequenter inspicere & perscrutari uniuscujusque conversationem & disciplinam: & sicubi aliquid parvum fiat, contra quam decet, hoc repente corrigere, & non sinere majus fieri lapsum, & perire animam ad salutem conversationis confugientem. Monasteriorum autem exarchus [12], si quis fuerit per loca, sicut in hac felicissima civitate hæc solicite curet, & mittat eos qui appellantur seprrii [13] ejus per monasteria, & requirat etiam vicinos [14], ne forte aliquid nequam in aliquo monasteriorum proximo fiat, & hæc universa castiget, & competenti digna faciat providentia. Sed etiam uniuscujusque civitatis episcopus [15] hujus rei providentiam habeat sive patriarcha, sive metropolita sive singuli sunt episcoporum, & reverendissimos defensores, qui mittant hæc requirentes & servantes, & non sinentes, quicquam fieri extra quam decet: sed & si quid fiat, velociter hoc emendare. Sanctissimus autem patriarcha felicissimæ hujus urbis de monasteriis hic positis similiter examinet & custodes rei Deo amabiles ecclesiæ defensores sanctissimæ majoris ecclesiæ, & quos putaverit perfectos & honestissimos esse, constituat, ut per plures custodia facta, adhuc amplior observatio & super peccatis vindicta fiat.

C A P. V.

OPortet autem unumquodque monasterium sub abbate [16] constitutum habere (sicut prædiximus) eos, qui vocantur *Responsarii* [17], viros senes & monachicum certamen superantes, & non facile corporales injurias passuros, qui eorum rebus & eorum occupentur utilitatibus, & non solum si virorum sit monasterium, sed etiam si mulierum contingant, esse duos aut tres viros, aut vel eunuchos [18], si possibile est, esse, aut senes & castitatis testimonium habentes, qui causas agant, & ineffabilem eis præbeant communionem [19], cum hujus tempus fuerit. Si vero de alia monasterii utilitate, aut ad unam reverendissimarum ascetriarum pertinente, dicere aliquid necessariorum voluerint, loquentur abbatissæ, & alteri penitus nulli fœminarum quæ in monasterio sunt, hæc per reverendissimas [20] ostiarias agentes. Oportet enim tales aliquas ad januas ordinari, quæ similiter ingressus & egressus in monasterium inspiciant & egressus prohibeant, & inaccessibiles viris ingressus prætérquam apocrisiariis constituant. Illi vero ad ostiariam loquentur, & dicent suum adventum: abbatissæ vero per eas agnoscentes & descendentes his loquentur, & illi referent ad illas de earum gubernatione aut utilitate pro qua venerint, & ita & quæ humana sunt, agentur bene, & castitas permanebit undique a nullo tentata malo. Si quis autem deliquerit, (nam multa sunt humana: & nullus [21] potest naturam sic retinere, ut non peccet nihil, hoc enim proprium est solum Dei) hunc, si [22] quidem mediocre peccatum est, & monere & suspendere & pœnitentiæ ei dare tempus, ut meliorem ordinem sumens, mox revertatur ad semetipsum, & non quos jam posuit, amittat labores. Si vero major culpæ sit modus secundum commissum & medelam correctionis esse & rursus admonitionem vehementiorem & pœnitentiam fortem exigere: & si quidem valuerit istis modis amovere lapsum, & corrumpi cœptum (hoc autem & in mulieribus conversis & viris dicimus) grates agere magno Deo, cum & in cœlo fiat magnum gaudium angelicis virtutibus, quando aliquis salvus fit peccatorum. Si vero potiores ultra medicinam causæ fiant, tunc etiam expelli [23] eum a monasterio, quatenus dans semetipsum ex melioribus ad pejora, ipse suis malis potiatur solus, & non per ejus malum etiam alii violentur, sicut morbosorum [24] & inexcusabiliter languentium jumentorum. Neque enim imperium despiciet hos negligi, neque retinebit indignationem adversus abbatem, neque contra loci episcopum & sub eo positos defensores ecclesiæ, si non hæc observaverint, tanquam necessaria sit etiam imperio rei diligentia. Si [25] enim illi puris manibus & nudis animabus pro republica supplicent Deo, manifestum quod & exercitus habebunt bene, & civitates bene disponentur. Deo quoque placato & propitio existente, quomodo non universa plena totius pacis & devotionis? sed & terra nobis feret fructus, & mare quæ sua sunt dabit, illorum oratione propitiationem Dei ad omnem rempublicam deducente. Sed & ipsum commune schema hominum reverentius erit, & vivet melius, illorum erubescens *perdurationem* [26], ideoque una pariter conspiratio erit, omnibus simul ad hoc concurrentibus, & in exilium missa quantum possibile est, malitia omni & melioribus & sanctioribus studiis introductis, & rebus ipsis decentibus, quod nos requirentes, causam agimus, ut putamus, utilem.

C A P. VI.

ILlud quoque omnibus servari volumus modis. Si visus fuerit aliquis reverendissimorum monachorum & in aliqua tabernarum [27] conversari, hunc repente dari locorum defensoribus, aut hic *gloriosissimis præfectis sacrorum Prætoriorum*, & castigari convictum, & nuntiari hoc *Abbæ*, quatenus eum expellat [28] monasterio qui talia deliquit, utpote in confusionem vitæ angelicam hanc conversationem mutantem. Oportet enim duplex [29] hoc opus monachis esse, aut divinis vacare scripturis, aut quæ monachos decent (quæ vocant manuum [30] opera) meditari & operari. Mens enim frustra [31] vacans nihil bonorum parit. Pro his hanc ponimus legem & in hac regia civitate valentem & in gentibus omnibus. Utique ad singulos patriarcharum dirigimus eam ad cautelam observationemque competentem: illi vero sub se constitutis metropolitis mittent. Illi quoque aliis omnibus innotescent episcopis & per episcopos omnia hæc reverendissimis monachis & abbatibus eorum fient manifesta. Damus autem causæ observationem non solum abbatibus monasteriorum singulorum, nec solum Deo amabilibus episcopis, nec sanctissimis metropolitanis, neque sanctissimis patriarchis, sed hic quidem & tuæ [32] excellentiæ, ut si cujus causa egeat vehementioris correctionis, discentes a Deo amabilibus viris exequantur. In provinciis autem earum judicibus, primitus a Deo amabilibus episcopis, quod agitur agnoscentibus, & ut sint per omnia & personis sacratis & magistratibus innoxia ea quæ ad Deum & præ cunctis imperio, tanquam nihil sit sanctius custodiri rempublicam magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi clementia frui per reverendissimorum virorum puritatem. quam custodient quoque clerici & monachi & episcopi majores & minores, sacrorum memores canonum sacrarumque legum & constitutionum de hoc scriptarum, quas & valere & gratas esse etiam per præsentem sancimus legem.

E P I L O G U S.

† Tua igitur beatitudo quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem cognoscens, operi effectuique tradere festinet. Dat. 17. Kalend. April. *Constantinop.* ARIONE [33] V. C. CONS.

TIT. XVII.

UT NULLI JUDICUM LICEAT HABERE LOCI [34] SERVATOREM [35], NISI CERTIS EX CAUSIS DIVINA CONCESSERIT JUSSIO [36].

NOVELLA CONSTIT. CXXXIV.

De Vicariis.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar, Flavius Justinianus, Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, felix, pius, gloriosus, victor, triumphator, nunquam non colendus Augustus, Musonio præfecto urbis.

P R Æ F A T I O.

QUæcunque ad utilitatem nostrorum subjectorum, intentionem habentes semper, invenimus diversas læsiones nostris subjectis inferri ab emissis vicariis in provincias ab aliquibus civilibus & militaribus judicibus: & de hoc dudum legem scripsimus, particularem aliquam facientes rei emendationem.

C A P. I.

Ne ulli magistratuum liceat constituere vicarios.

NUnc vero perfecte juvare nostros subjectos studentes, sancimus nullam licentiam habere pro tempore præfectos tam Orientis quam Illyrici prætoriorum aut comitem largitionum, aut comitem privatarum, locorum [37] servatores destinare in provincias, aut ipsos provinciarum judices facere, & proprii cinguli loci servatores emittere. Sed neque vicaneos judices in creditis eis provinciis loci servatores emittere in qualibet civitate. Solum vero jubemus esse loci servatores præfecturæ in Hosdruma [38], & in Mesopotamia, & si necessitas vocaverit:

1 Principiis obsta. Principia delinquendi abscindenda. adde *l. 6. §. 9. ff. de injusto.* 2 Agonistæ sacri, monachi, velut in sacro certamine currentes, alludit autem ad veterum sacra certamina (de quibus vide *l. 4. in pr. ff. de his qui notantur infamia.*) Olympia, Isthmia, Pythia, Nemæa. 3 Mulierum studia viris indecora: ut & virorum mulieribus. 4 Τρυφᾶν. 5 Id est, & maxime eos, qui feretra deportant, quique defodiunt. 6 Μόνην δὲ τὴν θυρωρὸν ἢ τὰς θυρωροὺς καὶ τὴν ἡγουμένην, *Græci hic.* Janitrices & ostiariæ fuerunt quædam monialium. de qua *c. 5. infr. hic.* 7 Vid. Tertull. *lib. de velandis virg.* 8 Ἃς δὴ καλοῦσι μνήμας. Memorias & preces solennes defunctorum nomine tunc fieri solitas intelligit. 9 Novendiale sacrum mortuorum quid esset, dixi ad *Novell.* 115. *c.* 5. §. 1. 10 Parum est leges promulgari, nisi aliquis earum vindex & custos constituatur. *Nov. 26. cap. 1. l. 2. §. 13 ff. de orig. jur.* 11 Προεςῶτα. 12 Ἔξαρχοι μοναςηρίων. Exarchi monasteriorum: *les Prieurs.* 13 De quibus vide *c. 5. §. hic.* 14 Vicinus enim præsumitur scire factum vicini, *l. 9. C. de nuptiis.* 15 Episcopis cura monasteriorum incumbit. 16 Ὑπὸ ἡγούμενον τελοῦν. *Græci hic.* 17 Τοὺς λεγομένους ἀποκρισιαρίους. *c. 2. c. 4. §. hic.* de apocrisiariis dixi ad *Nov.* 123. *c.* 25. 18 Minus enim suspicionis est in eunucho, quam in alio. Ideoque regio cubiculo ut sæpius ministrabant Eunuchi, unde & Eunuchi dicti quod εὐνὴ sit cubile, ἔχω, custodio. Ea re factum, ut Eunuchi servi pretium veterius inter omnia mancipia summum esset. *l. 1. § 5. vers. Sin vero. C. de communi servo manumit.* 19 Τὴν ἄχραντον αὐτοῖς διαδώσουσι κοινωνίαν. *Scrimg.* ἄχραντον. *l. 44. pr. C. de episc. Nov. 123. c. 36.* Sacram itaque communionem moniales sumebant ut plurimum a senibus & Eunuchis monachis. 20 Janitrices monialium, ingressus & egressus monasterii observabant, & cum adventantibus loquebantur. *c. 3. §. 1. §.* 21 Nihil est omni ex parte beatum, vid. *constitutionem de conceptione Digest. §. 14.* 22 Gradus delictorum monachorum. 23 Pœna monachica, expelli a monasterio, ut *c. 6. §. hic.* 24 Morbosi monachi pœna, ab aliis separari, Cato *c. 2.* ferramenta vetera, servum senem, servum morbosum, & si quid supersit, vendat. 25 Operæ Dei ministrorum quænam sint, *l. 42. Cod. de episc.* 26 Καθαρότητα, id est, puritatem. 27 Εἰς τὸ καπηλεῖον ἀναστρεφόμενος. *Scrimg.* in cauponam, frustra hoc non dicit, nam & tabernariæ inter abjectas personas numerantur. *l. 7. C. de incestis* siquidem vulgo prostitui *l. 4. §. 2. ff. de his qui notantur.* In tabernis etiam adsolent quæstuaria mancipia esse, *l. 43. §. 9. ff. de ritu nupt.* 28 Expelluntur interdum monasterio monachi, *ut hic.* & *c. 5. §. hic.* tantum abest ut illic perpetua custodia detineantur. 29 Duplicia monachorum opera *c. 2. §. l. 34. Cod. de episc. auatent.* 30 Ἐργόχειρα. Aug *in Psalm.* 99. & *lib. de opere monach c. 20. vers.* 341. dicuntur Euchitæ opinari, monachis non licere sustentandæ suæ vitæ causa aliquid operari, atque ita seipsos monachos profiteri, ut omnino ab operibus vacent. August. *ad Quod vult deum de hæres.* hujusmodi ignaviæ sectatores leges detestantur atque puniunt, *l. 26. C. de decur.* 31 Id est, otio. 32 *l. 44. §. 3. Cod. de episc.* 33 Apione, id est, anno 539.

34 Et vicarios *Nov. 8. c. 4.* 35 Περὶ τοποτηρητῶν *Scrimg.* de vicariis, seu locum tenentibus, Jul. *const.* 126. de quibus dicam plenius *c. 2. §.* 36 Sunt & alia capita, de quibus hic tractatur. 37 De ea re dixi ad *Nov. 8. 17. 118. 130.* 38 Ὀσδροηνῇ, Osdroena.

in aliis locis tempore expeditionis pro nutrimento eis deſtinato: & hoc quidem per noſtram juſſionem. His inſuper jubemus, ut neque magiſtri militum, neque duces in provinciis, in quibus adminiſtrare juſſi ſunt, loci ſervatores, aut biocolytas [1], aut latronum expulſores habeant. Si vero contigerit, neceſſitate faciente, ſive magiſtros militum, ſive duces deſtinari per noſtram juſſionem in aliis locis, tunc fieri loci ſervatores abſentes, & hoc ſecundum noſtram præceptionem. Nulli vero liceat civili aut militari judici circumire provinciam ſine cauſa neceſſaria. Si vero aliqua neceſſitas vocaverit tale aliquid fieri: expenſis propriis hoc facere jubemus tam judices quam competens & obediens eis officium. Neque vero angariis [2], aut iis quæ vocantur epidemiticis [3], aut alio quolibet diſpendio gravare noſtros ſubjectos: neque conſuetudines nominare, aut quærere, quas forſitan aliqui prædictorum in proprium lucrum injuſte adinvenerunt. *Male enim adinventa malæque conſuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa* [4] *conſuetudine confirmantur:* ſcientibus omnibus prædictis judicibus civilibus & militaribus, quod ſi aliquid præter hoc fiat, & qui facit, ſi loci ſervator eſt, viginti librarum auri inferet pœnam, & cingulo ſpoliabitur: & qui fieri ſe acquievit, cadens propria ſubſtantia exilio ſubjicietur.

CAP. II.

AD majorem autem noſtræ diſpoſitionis cautelam, jubemus per loca epiſcopos, & provinciarum rectores, & eos qui civitates habitant, nullum contra præſentem noſtram diſpoſitionem ſuſcipere biocolytam [5], aut latronum perſecutores: omnino enim nullum judicum civilium aut militarium conſtitutum in provincia, habere loci ſervatorem concedimus. Præcipue quidem jubemus provinciarum rectores ſic recte converſari, aut res gubernare, ut non neceſſitas fiat de qualibet re debente queri, aut gubernari, ad provincias aliquem deſtinari. Si vero opus fuerit tranſmitti aliquos in provincias occaſione publicarum exactionum, aut quarumlibet emergentium querelarum, neque ordinem, neque nomen habere loci ſervatoris. Deſtinatus vero in provinciam nullum ſubjectis inferat diſpendium: creditum vero ſibi opus adimpleat, judice provinciæ eum & ejus officium adjuvante. Si vero contra ipſum judicem forte accuſatum tranſmittatur; tunc jubemus & provinciale officium obedire ei. Quemadmodum enim prohibemus loci [6] ſervatores fieri: ita omne periculum jubemus habere judices provinciarum, & eorum officium: ut ſollicitudinem faciant tam publicarum exactionum, quam locorum quietem: & ut omnis injuſtitia & læſio ſuſpendatur. In quibus vero provinciis aut judices [7], aut exactores ſunt fiſcalium, & opus habuerint aliquo adjutorio: jubemus judices provinciarum & officia eorum omne ſolatium & ſtudium eis conferre, ut ſine impedimento fiſcalium exactio procedat. Et omnes quæ motæ fuerint ſive civiles ſive criminales cauſæ, & competentes provinciarum judices ipſos jubemus inquirere, ut illi proprio periculo has diſcutiant, & legitimum finem eis imponant. Super hoc autem jubemus provinciarum judices mox qui futuri ſunt cingula ſuſcipere, ſive præſentes, ſive abſentes ſint, cautelam impendere, tam præfecturæ, quam noſtris largitionibus, & comiti privatarum pro inferendis pecuniis unicuique prædictarum dignitatum: cum etſi non caveant, tanquam facientes cautelam, ita jubemus eos & eorum officia ſubjacere prædictis dignitatibus. In illis vero civitatibus & provinciis volumus judices periclitari pro fiſcalibus, & exigi, in quibus neque ſcriniarii [8], neque judices [9], neque alii quidam proprio periculo exactionem faciunt.

CAP. III.

ET hoc pervenit ad nos, quod quidam provinciarum judices ita inique agunt, occaſione vilium lucrorum, ut neque teſtamenta [10] concedant facere, neque facta inſinuare [11], neque nuptias [12] aliquas facere, aut ſuper nuptialibus donationibus monumenta [13] componere, neque defunctorum [14] corpora ſepulturæ tradi: neque rerum deſcriptionem [15] concedunt fieri, aut aliud quid hujusmodi agi aut ex geſtis aut ex teſtimoniis. Propterea interdicimus omnibus judicibus tam civilibus quam militaribus & eorum officiis aut alii cuilibet tale aliquid præſumere. Si vero quidam hujusmodi odibilem rem in quolibet loco noſtræ reipublicæ præſumpſerit agere, aut miniſtrare ei qui hoc præſumpſerit facere: jubemus hujusmodi extra cingulum factos in exilium deſtinari: & de ſubſtantia eorum eveniens diſpendium, læſis in duplum reſtitui: non ſublato ab eis neque alio quidem ex legibus adjutorio. Omnem vero damus licentiam locorum ſanctiſſimis epiſcopis, & primatibus civitatum, hujusmodi præſumptiones prohibere: & ſtudere, ut hæc omnia ſine impedimento & ſine diſpendio ſecundum legum virtutem procedant, & de his nobis nuntiare. Illas vero quæ ſecundum leges offeruntur appellationes [16] ſuſcipere volumus omnino judices, & eos qui ſecundum noſtram juſſionem ſpecialiter (quia & a divinis licet appellare judicibus) audiunt, ſive majores, ſive minores ſint: & edere geſta [17] ſine aliqua dilatione [18] litigantibus, ut quæſtio legitima de his procedat. Super hoc jubemus appellatione [19] porrecta ſecundum leges, neque exactionem fieri [20], neque poſſeſſiones rerum transferri, usque ad definitum ſuper ea judicium.

CAP. IV.

QUoniam vero [21] contingit adulteria, aut raptus mulierum, aut homicidia, aut alia quælibet crimina in provinciis committi: jubemus provinciarum judices omnia ſecundum leges vindicare, & peccantes tenere, & non alios pro aliis, aut ex quibus nati ſunt vicis qui crimina præſumpſerunt, alium pro [22] alio comprehendere, aut damnum inferre vicis, ſed neque pignorationes facere propter peccantem, aut criminis vindictam proprii lucri cauſa inferre, aut delinquentium res proprium lucrum facere. Nos enim reos quidem ex legibus pœnas ſuſtinere volumus: damna vero ſubjectis noſtris, aut lucrum ex hoc judicibus aut eorum hominibus ſive officialibus fieri nullatenus concedimus, ut ne propter rerum deſiderium inveniantur injuſte aliquos caſtigantes, aut peccantes vendere. Si enim præter hæc fiat: ipſe provinciæ judex omne ex hoc accidens damnum læſis medebitur: & ſuppliciis ſubjectus, exilio tradetur: & conſiliarius ejus ſimile ſuſtinebit ſupplicium, ſi factis a judice contra leges, in ſcriptis conſentiat. Officium vero ejus, & alii qui circa hoc propter lucrum proprium ei obſecundant: non ſolum damna læſis compellentur reſtituere: ſed culpabiliores eorum legalibus ſuppliciis ſubjecti, exilio tradentur.

CAP. V.

Ut rei criminum edictis legitimis evocentur.

SI [23] vero quis comprehenſorum criminum latuerit, aut reliquerit provinciam illam [24] in qua crimina deliquit, jubemus legitimis [25] edictis [26] a judice evocari [27] eum: & ſi non obediat, illa in eum procedere quæ noſtris legibus definita ſunt. Si vero cognoſcatur quod in alia [28] provincia degit, jubemus provinciæ illius judicem in qua peccari quid hujusmodi contigerit, epiſtola publica [29] uti ad provinciæ illius judicem, in qua delinquens perſona degit, illum vero qui publicas [30] ſuſceperit literas, & periculo [31] ſuo & officii ſui comprehendere hujusmodi & ad judicem provinciæ tranſmittere in qua peccavit, ſuppliciis legitimis ſubjiciendum. Si vero qui publicam epiſtolam ſuſcepit, neglexerit hoc facere, aut officium ejus tradere, aut imperata neglexerit: tunc & ipſum judicem tres auri libras, & officium ejus alias tres pro pœna inferre jubemus. Si vero judex aut aliquis officii ejus propter lucrum hujusmodi perſonam non comprehendat, aut comprehendens non tranſmittat, & hoc agens convincatur: ſpoliatus cingulo, exilio tradatur.

CAP. VI.

Ut judex compleat quod deceſſori mandatum eſt.

ET hoc vero jubemus obſervari ab omni adminiſtratore, ut ſi contigerit in ſcriptis noſtram juſſionem fieri ad aliquem judicem, & interea iſte quieſcat ab adminiſtratione: is qui poſt illum ſuſceperit dignitatem, accipiat [32] eam, & inſinuet, & ſiquidem privata eſt cauſa: & implere eam, & aſſequi quemadmodum ad eum promeruit reſcriptum. Si vero hujusmodi in ſcriptis juſſio publicum reſpicit, inquirat eam, & ſiquidem non læditur fiſcus, quæ in ea comprehenſa ſunt, adimpleat. Si vero ad læſionem eſt fiſci, nihil ſuper ea omnino agi: nuntiare vero nobis primum, ut ſecunda noſtra fiat de hoc juſſio. Si vero & præcepta cujuslibet judicis ſint, & priusquam inſinuentur hæc, aut præcipientem, aut ad quem præcepta facta ſunt, contigerit removeri de cingulo: ſic qui factus fuerit judex, hæc ſuſcipiat & exigat, ſi legitime facta ſunt: ſi vero contra legem, aut contra publicum facta ſunt, hæc pro non ſcriptis eſſe jubemus.

CAP. VII.

Ne quis creditor filium [33] debitoris pro debito retinere præſumat.

QUia [34] vero & hujusmodi iniquitatem in diverſis locis noſtræ reipublicæ cognovimus admitti, quia creditores filios debitorum præſumunt [35] retinere aut in pignus, aut in ſervile [36] miniſterium, aut in [37] conductionem [38]: hoc modis omnibus prohibemus: & jubemus, ut ſi quis hujusmodi aliquid deliquerit, non [39] ſolum debito cadat, ſed tantam aliam quantitatem adjiciat dandam ei qui retentus eſt ab eo, aut parentibus ejus, & poſt hoc etiam corporalibus [40] pœnis ipſum ſubdi a loci judice: quia perſonam liberam pro debito præſumpſerit retinere, aut locare, aut pignorare.

CAP. VIII.

De interceſſionibus mulierum.

ET illud vero prævidimus pro ſubjectorum utilitate corrigere, ut ſi [41] qua mulier crediti inſtrumento conſentiat proprio viro, aut ſcribat [illegible] propriam ſubſtantiam aut ſeipſam obligatam faciat: jubemus nu[illegible]mus [42] hujusmodi valere aut tenere, ſive ſemel, ſive multoties

1 Vid. *Nov.* 8. *c.* 13. 2 *Nov.* 17. *c.* 9. 3 Ἐπιδημητικοῖς, ſunt pretia, quibus ſe provinciales ab onere hoſpitum ſuſcipiendorum rediment. *l. ult. C. de metatis & epidemet.* adde *Nov.* 129. 4 Conſuetudo prava non eſt toleranda, & ita argumentum a prava conſuetudine non ſubſiſtit. 5 *Nov.* 8. *c.* 13. 6 Τοποτηρητάς. *Scrimg.* τοποτηρηταὶ ſunt loci ſervatores. *Novell.* 8. *c.* 4. & 17. *c.* 10. & 128. *c.* 20. defenſores civitatum ſeu plebis, *l.* 1. *C. de off. jurid. Alexand.* non ſunt vindices *ut infr. dicetur*, τοποτηρητὴς εἶδος ἀξιώματος. *Suidas.* loci ſervator Paulo Monacho 6. *hiſt. Longobard.* & in *l.* 27. *de furtis*, *C. Longobard.* loci judex *l.* 2. *C. de exhib. reis*, vicarius & locum tenens Jul. *hic conſt.* 126. mittebatur autem a præfectis Prætorio, vel Comitibus, vel præſidibus juris dicendi cauſa, vid. Cujac. 3. *obſ.* 14. adde quæ de his notavi ad *Novell.* 8. *c.* 4. 7 Ἢ βίνδικες ἢ ἐκλήπτορες. *Scrimg.* id eſt, vindices de vindicibus quædam dixi ad *Novell.* 128. *c.* 8. *in fin.* Sunt exactores tributorum, inſtituti in ſingulis civitatibus ab Anaſtaſio, *teſte* Niceph. ro 16. *cap.* 44. ita dicti, quod oppoſiti ſint decurionum iniquis exactionibus. His ſunt affines canonicarii, de quibus dixi *Nov.* 128. *c.* 6. ita dicti quod exigendis canonibus præfecti, differunt tamen ab iis, qui hic dicuntur τοποτηρηταὶ, *de quib. ſ. dixi.* Vindices, alia ſignificatione ſunt detentores civitatum, *l.* 1. *C. Th. ſi quacis præditus poteſtat.* 8 Iidem qui & canonicarii, dixi ad *Nov.* 128. *c.* 6. 9 Μηδὲ βίνδικες. 10 Teſtamentum inter liberos actus numeratur *l.* 1. *C. de ſacr. eccleſ.* 11 Ἐμφανίζεσθαι. Teſtamenta inſinuantur. 12 Nuptiæ inter liberos actus referuntur. *l.* 134. *ff. de verb. oblig. l.* 14. *C. de nuptiis.* 13 Ὑπομνήματα συντάττεσθαι, donationem inſinuare ante nuptias, *Jul.* indulget enim ex parte viri inſinuationes *Nov.* 127. 14 Vid. *Nov.* 60. 15 Ἀναγραφὴν, inventarium fieri. Jul. *hic.* 16 *Nov.* 82. *c.* 13. 17 Et apocham tribuere Jul. *hic.* 18 Fruſtratoria ſcil. *l.* 1. *C. de relationib. l.* 6. *in fin. C. de appell.* alias 30. dies dantur in edendis actibus, *Nov.* 126. *c.* 3 adde *l.* 24. *C. de appell.* 19 Interpoſita appellatione nihil innovandum. *l.* 3. *C. quando provoc. non eſt neceſſe. l.* 7. *in fin. ff. de muneribus & hon. leg. l. ff. nihil innovari.* 20 Id eſt, interpoſita appellatione ſententiæ executio & tranſlatio poſſeſſionis ſuſpenditur. Idem fit poſtulata reſtitutione in integrum, *l. un. C. in integ. reſtit. poſtul.* non etiam poſtulata retractatione. 21 Vid. Rittershuſ. *part.* 3. *cap.* 7. Anſ. 22 Ex cauſa criminali alius pro alio teneri non poteſt, licet ſit concivis, aut contribulis, *ut hic:* licet propinquus *l.* 22. *C. de pœnis.* Idem eſt in cauſa civili. *Nov.* 52. 128. 23 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si vero. C. ad l. Jul. de adulter.* Goth. Ad intellectum hujus loci vid. Zanger. *de Except. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 201. Anſ. 24 Et in ea forum ſortitur. *Novella* 69. *cap.* 1. *l.* 1. *C. ubi de criminib.* 25 Per triduum ſcil. vid. *l.* 10. *ff. de publicis judiciis.* 26 Νομίμοις κηρύγμασι. *Scrimg.* vid. *l.* 1. §. 2. *ff. de requirend. reis.* Galli *adjourner à ſon de trompe & cri public.* 27 Adnotari *leg.* 6. *Cod. de accuſationibus.* citari *d. l.* 10. adde *leg.* 3. *ff. de cuſtod. reor.* 28 Quid agendum ſit judici, reo criminis agente in alia provincia, nec comparente ad edictum. 29 Epiſtola publica ἐπιστολὴ δημοσία *Scrimg.* de hujusmodi litteris dixi ad *Novell.* 17. *c.* 14. vid. *Edict.* 13. *c.* 23. Judex criminis admiſſi, vel rei, literas mittere ſolet ad judicem alterius territorii, in quo citandus domicilium habet, ut futuram litem illi ſignificet, & proinde admoneat citandum, ut reſponſurus veniat libello actoris, vid. Gail 1. *obſ.* 56. *n.* 5. Plura vide apud Rebuffum *tom.* 2. *tract. de literis requiſitoriis ſeu rogatoriis.* Hujusmodi litteris utimur in ſententiis extra territorium exequendis, *l.* 13 §. 3. *Cod. de judiciis. l.* 15. §. 1. *ff. de re judicata.* adde Hartmannum 2. *obſ.* 1. *n.* 6. & in evocandis plerumque teſtibus *l.* 3 *in fin. ff. de teſtibus.* 30 Ἐπιστολὰς δημοσίας. 31 Pœnam judicis non deferentis literis requiſitoriis aut compulſoriis obſerva. 32 Et merito, nam licet mutetur præſes, idem tamen judicium manet atque tribunal, *l.* 10. *ff. de off. proconſ. l.* 76. *ff. de jud.* 33 *Nov.* 52. adde *tit. C. ne filius pro patre.* Ecl. ex *l.* 23. *tit.* 2. *c.* 2. *fol.* 76. 34 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Imo a debito. C. de oblig.* 35 *l.* 12. *C. de oblig.* 36 *d. l.* 12. 37 Græci ita legunt μισθῶν, hoc eſt elocationem pro mercede. 38 Vid. quæ notavi ad *leg.* 1. *ff. ad leg. Fab. de plag.* 39 d. Authentica, *Imo a debito.* 40 In exilium mittitur. Sic Julianus patricius *conſt.* 125. *c.* 2. adde *d. l.* 1. *in pr. ibi; libera hominem.* 41 Hinc ſumpta eſt Authentica, *Si qua mulier. C. ad SC. Velleian.* Goth. Vid. Rittershuſ. *Expoſ. part.* 2. *c.* 9. *num.* 12. Anſ. 42 Uxor pro viro obligari nullo modo poteſt, etiamſi interceſſionem ſæpius confirmet: niſi pecunia accepta in rem ejus propriam verſa ſit, *in fin. ſ. hic.* Nil ſtatuto, vel conſuetudine aliud ſit receptum. Hinc fit, ut in Gallia mulier pro marito poſſit fidejubere, ſi prius tamen Velleiano renunciaverit, vid. Paponem 12. *Arreſt.* 3. Gailius 2. *obſ.* 90. refert in Germania receptum eſſe, ut uxores mercatorum quaſi ſociæ pro maritis teneantur. Quid ſi pro alio obligentur, juvantur tamen Velleiano, niſi poſt biennium obligationem confirmaverint, *leg.* 22. *C. ad SC Velleian.* ad le *Nov.* 61. *c.* 1. §. 2. *l.* 2. *ff. ad SC. Velleian.* An maritus pro uxore obligari poſſit, vid. Gailium *d. loco.*

hujus.

hujusmodi aliquid pro eadem re fiat: sive privatum sive publicum sit debitum: sed ita esse ac si neque scriptum esset: nisi manifeste probetur, quia pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sunt.

CAP. IX.

Ne mulieres in carceribus includantur.

NEcessarium [1] vero credimus & illud competenti adjutorio emendare [2], ut nulla mulier [3] de [4] qualibet re [5] includatur [6], aut custodiatur: sed si quidem pro fiscalibus debitis aut privatis pulsetur, secundum legem mulier aut per [7] virum suum, aut per se, aut per quam voluerit personam legitime respondeat, & transigat rem. Si vero vidua sit, aut non [8] a principio viro conjuncta: liceat similiter mulieri aut per se aut per quos voluerit propria jura proponere secundum legem. Eum vero qui præter hæc præsumpserit agere aliquid prædictorum, jubemus siquidem majores judices sint, viginti auri librarum: si vero minores sint, decem librarum auri pœnæ subjacere: obedientes autem eis in prædictis causis, spoliatos cingulo, pœnis subjici, & in exilium destinari. Si vero mulier post legitimam admonitionem noluerit instituere aliquem, qui pro ea respondeat, aut litigans addicta sit, nec sic includi aut custodiri eam, sed legitima jura in competentibus ei rebus procedere. Si vero crimen sit quod infertur mulieri, in quo necessarium est ipsam custodiri: siquidem fidejussorem personæ præstare potest, ipsi credatur. Si vero juraverit *non posse se dare fidejussorem*, juratoriam [9] cautionem faciat, de observatione judicii. Si vero gravissimum inveniatur crimen in quo accusatur, in monasterium [10] aut in asceterium mittatur: aut mulieribus tradatur, per quas potest publice & libere custodiri, donec causa ejus manifestetur: tunc autem illa procedant in eam, quæ legibus definita sunt. Nullam enim mulierem pro pecunia fiscali sive privata causa, aut pro criminali quolibet modo, aut in carcerem mitti concedimus, aut a viris custodiri: ut non per hujusmodi occasiones inveniantur circa castitatem injuriatæ. Monastriam quidem aut ascetriam per nullam actionem trahi [11] concedimus de propriis monasteriis aut asceteriis.

CAP. X.

Quæ sit mulieris adulteræ pœna.

SI [12] quando vero adulterii crimen probetur; jubemus illas pœnas peccantibus inferri, quas Constantinus [13] divæ memoriæ disposuit [14]: & illis similibus subjiciendis pœnis, qui medii [15] ministri hujusmodi impio crimini facti sunt. De substantia vero adulteri, si habeat uxorem, dotem & propter nuptias donationem ei salvari: aut partem a nostra lege datam, si dotalia instrumenta non subsequuta sunt. residuam vero ejus substantiam, siquidem sint ascendentes aut descendentes usque ad tertium gradum, accipiant hi secundum ordines & gradus. Si vero non sunt hujusmodi aliqui, fisco [16] applicari hæc jubemus. Adulteram [17] vero mulierem competentibus vulneribus subactam, in [18] monasterium mitti: & si quidem intra biennium recipere [19] eam vir suus voluerit, potestatem ei damus hoc facere, & copulari ei, nullum periculum ex hoc metuens: & nullatenus [20] propter ea quæ in medio tempore facta sunt, nuptias lædi. Si vero prædictum tempus transierit, aut vir, priusquam recipiat mulierem, moriatur, tonderi eam, & monachicum habitum accipere, & habitare in ipso monasterio in omni propriæ vitæ tempore: & si quidem habeat descendentes, duas partes [21] accipere eos substantiæ, secundum legum ordinem divisas, reliquam vero tertiam partem monasterio, in quod mittitur, dari. Si vero descendentes non fuerint, sed ascendentes inveniantur non consentientes hujusmodi iniquitati: quatuor uncias eos secundum leges divisas accipere: octo vero uncias dari monasterio in quo includitur hujusmodi mulier. Si vero neque descendentes neque ascendentes habeat, aut ascendentes consenserint hujusmodi iniquitati: omnem ejus substantiam accipere monasterium illi conservandam: ut per omnes casus viro pacta dotalibus illata instrumentis serventur.

CAP. XI.

Pœna injusti repudii.

QUia [22] vero aliqui nostram legem [23] transcendere student, in qua evidenter causas enumeravimus, ex quibus solum repudia possunt transmitti aut a viro, aut a muliere, jubemus præter illas causas nullo modo repudia fieri, aut per consensum [24] nuptias solvi, & concedere invicem delictis. Si [25] vero præter a nobis definitas causas præsumpserint aliqui solvere matrimonium: jubemus si quidem descendentes habuerint sive ex ipso, sive ex alio matrimonio, substantiam eorum illis dari secundum legum ordinem, & tam virum quam mulierem in monasterium [26] mitti in omnibus vitæ suæ temporibus & de singulorum facultatibus quaternas uncias monasteriis, in quibus mittuntur, separari: viro nihilominus neque [27] usum habente datæ partis filiis: quoniam pater rerum filii in potestate positi non habet usumfructum. Si vero descendentes non habeant, sed ascendentes inveniantur: tertiam partem substantiæ accipere eos, si non iniquitati solutionis matrimonii consenserint, duas vero partes monasteriis, in quibus unusquisque mittitur, separari. Si vero neque descendentes neque ascendentes inveniantur, & ascendentes consenserint facto: jubemus omnem substantiam monasteriis, in quibus missi sunt, dari: ut non propter hunc contemptum, & Dei judicium contemnatur, & nostra lex transgrediatur. Sed & ministros talis solutionis nuptiarum, aut qui hujusmodi infanda instrumenta composuerint [28], corporalibus pœnis subjici jubemus, & in exilium destinari. Si vero ii qui matrimonium solvere præsumpserunt, voluerint iterum [29] sibi conjungi priusquam mittantur in monasterium: licentiam eis damus hoc facere, & prædictas pœnas concedimus eis, & proprias habere substantias, & ita adinvicem vivere, tanquam si nihil delictum fuisset. Uno vero volente matrimonium revocare, si non consentiat alia persona, contra [30] eum qui noluerit teneant pœnæ. Hæc vero omnia servari jubemus tam in regia hac civitate quam in provinciis, tam a comite privatarum, quam a Palatinorum schola, & provinciarum judicibus & officiis eorum: scientibus quod si neglexerint hujusmodi alicujus delicti, & non omnia hæc custodierint, & exilium & proscriptionem bonorum sustinebunt. Hæc vero jubemus servare locorum sanctissimos episcopos [31], ut providentia eorum traditæ personæ in monasteriis mittantur: & de rebus earum quod a nobis definitum est, monasteriis vindicetur.

CAP. XII.

SI quis vero accusatus de adulterio, per proditionem judicum, aut alio quolibet modo a legibus pœnas effugerit, & post hoc inveniatur cum muliere, de qua accusatus est, turpiter conversatus, aut in matrimonium accipere eam, & hoc fiat vivente marito, aut post [32] ejus mortem: neque matrimonium valere jubemus: sed eum qui hoc delinquere præsumpserit: & si prius profugerit, attamen licentiam damus omni judici & comprehendere eum, & post tormenta ultimis suppliciis subjicere: nulla alia excusatione aut probatione facienda: & mulierem castigatam, & detrusam monasterio immitti jubemus: & ibi manere in omne tempus propriæ vitæ: utriusque vero substantiam secundum prædictum ordinem dividi periculo (sicut prædiximus) tam comitis privatarum quam judicis loci.

CAP. XIII.

De pœnarum omnium moderatione.

QUia [33] vero nos oportet humani generis infirmitatem protegere: corporales pœnas secundum aliquas partes imminuentes, interdicimus alterutras [34] manus aut pedes [35] abscindi, aut hujusmodi quædam inferri supplicia, per quæ articuli [36] dissolvuntur: quia membrorum dissolutio gravior est utriusque manus abscissione. Propter quod jubemus, si quidem tale aliquid delinquatur, unde leges mortem delinquentibus inferunt, secundum legum virtutem sustinere eum pœnas. Si vero tale fuerit crimen quod morte dignum non sit, ipse aut castigetur aut in exilium transmittatur. Si vero criminis qualitas membri abscissionem exigat fieri: unam solam [37] manum [38] abscindi.

1 Hinc sumpta est Authentica, *Hodie*, *C. de custod. reor.* adde 6. *Ecl. c.* περὶ γυναι-
κῶν. *ibid. in fin.* καὶ περὶ τοῦ μὴ ἐγκλείεσθαι αὐτάς. 2 Et ita abrogatur *lex*
3. *C. de custod. reor.* 3 Aliud in maribus. *l.* 1. *C. qui bon. cedere.* 4 Id est,
ob quamlibet rem civilem vel fiscalem. 5 Etiam criminali *vers. si vero crimen*
infr. 6 Invitæ etiam domo abstrahi non possunt, & in publicum educi. *l.* 1. *Cod.*
de off. divers. jud. 7 Uxor in jus vocata per maritum suum vel alium respondere
& rem legitime transigere potest. 8 Id est, si virgo sit. 9 Juratoria cau-
tio, sui fiaum fidejussionis. *Nov.* 112. *cap.* 2. 10 Utcunque causa sit criminalis,
& quidem atrox, mulier tamen non conjicitur in carcerem jure civili, sed vel monaste-
rio vel custodiæ mulierum datur, ne pudori ejus illudietur, quod hodie paucis vel
etiam nullis locis servatur. 11 Monastriæ & ascetriæ ob quodvis delictum ex
suis monasteriis non trahuntur. 12 Hinc sumpta est Authentica, *Sed hodie*, *C.*
ad l. Jul. de adult. 13 Imo Constantinus & Constantius *l.* 4. *C. Theod. quorum ap-*
pellationes non recipiantur. 14 Nempe capitales *l.* 30. *Cod ad l. Jul. de adult*,
15 Οἱ τινες μέσοι ἢ ὑπουργοὶ, *ut hic.* & *Nov.* 123. *c.* 2. §. 1. Minister delicti puni-
tur, Mediator sceleris existimatur conscius, quique scientiam delicti habet, nec indi-
cat, *leg.* 16. *ff. de pœn. l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. *ff. ad l. Pomp. de parricid.* qui mandat, *l.* 15. *in*
fin. ff. ad l. Corn. de sicar. leg. 24. *ff. de jure fisci.* vel jubet, *l.* 157. *ff. de reg. jur.* qui de-
lictum commissum ratum habet, *l.* 25. §. 5. *ff. de petit. hered. leg.* 5. *Cod. de accus.* qui
suadet, *leg.* 16. *ff. de pœn.* qui dat consilium, *l.* 50. §. 2. *l.* 52. *ff. de furtis.* opem, mi-
nisterium, adjutorium, *leg.* 50. §. 1. 2. 3. 4. *ff. de furtis* qui homines ad delictum cogit,
l. 2. §. 2. *ff. vi bonor. raptor.* aut congregat, *l.* 5. *ff. de vi privat.* qui comitem se adjungit,
l. 5. *ff. repetund.* ac socium, *l.* 39. §. 4. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 6. § 2. *ff. de plagiar.* qui
recipit partem pretii rei furtivæ, *l.* 1. *ff. de receptatoribus.* qui furem domo recipit, *ff.*
de recept. qui rem furtivam alio defert in gratiam furis, *l.* 35. *ff. de furtis.* qui sinum fu-
ranti præbuit, *l.* 6. *in fin. ff. peculatus.* qui domum locat ac concedit gratis, ad malefi-
cium. vid. *Nov.* 14. §. 2. *Nov.* 42. *c. ult.* §. 2. *Nov.* 58. *l.* 8. 9. *ff. de adult.* qui concedit
ferramentum ad ostium alterius effringendum, & scalas ad ascendendum, *l.* 54. §. 4. *ff.*
de furtis. & pecuniam administrat delictum commissuris; *l.* 7. *ff. de sicariis.* qui condu-
cit delinquentem, *l.* 11. §. 4. *ff. de injuriis.* qui concitat, qui submittit, *l.* 11. *l.* 15.
§. 8. *ff. de injuriis.* qui in gratiam alterius scribit, qui componit, qui edit famosum li-
bellum, *l.* 5. §. 9. *ff. de injuriis.* facit *Nov.* 42. *c.* 1. §. 2. *in fin.* Nonnunquam etiam
delinquit, qui aures & oculos delicto præbet, *Nov.* 123. *c.* 20. veluti si quis prohibitas
artes discat, *l.* 8. *C. de maleficis.* non idem in eo, qui fugitivo iter monstravit, *l.* 52.
ff. de furtis. 16 Et ita maritus ex bonis adulteri nihil lucratur. 17 Vid.
4. Harm. 6. §. 56. aut potius scholiastem Harmenopuli, quam ipsum Harmenopulum.
18 Res ita habet, Adulter olim deportatione, *l.* 5. *ff. de quæstionib.* post gladio punitus
lege Constantini, *l.* 30. *in fin. C. de adult. de qua ibid. latius dicam.* Ex ejus bonis dos
& donatio propter nuptias, aut quarta uxori ejus debita detrahitur. In reliquis ejus
bonis descendentes & ascendentes succedunt ad tertium usque gradum: non extantibus
iis, adultero succedit fiscus. Adultera vero hic, gladio non punitur, sed verberata
in monasterium ad tempus mittitur: interdum in perpetuum, verbi gratia, si maritus
intra biennium mortuus sit, aut si intra id tempus eam recipere noluerit: *ut hic.* adde
6. Harmen. 2. Et ita mitius hic (aliud est in injusto repudio, nam mulier viro, quod
ad pœnam, exæquatur *Novell.* 117.) agitur cum adultera, quam cum adultero. Sed
Leo *const.* 32. voluit tum adultero, tum adulteræ nasum præscindi, *l. ult. Cod. ad l. Jul.*
de adulteriis. maritum vero dotem lucrari. 6. Harm. 1. *de bonis adulteræ*, vid. *vers. si*
vero. ibi *si quidem habeat infr. hic.* 19 Redintegrari potest matrimonium cum
adultera, quod olim non licuit. *l.* 37. *in fin ff. de minor.* 20 Redintegrati ma-
trimonii effectus. 21 Hinc & ex sequentibus possis colligere, Maritum nihil
lucrari ex bonis uxoris adulteræ: ut quæ descendentibus & ascendentibus & monasterio
certo gradu atque ordine distribuantur; de ea re dixi ad *Novell* 117. *c.* 13. adde
6. Harm. 2. de jure in ea re veteri vid. Ulp. 6. §. 12. 22 Hinc sumpta est Au-
thentica, *Idem est. C. de bon. quæ lib.* Goth. Vid. Rittershus. *part.* 12. *cap.* 6. Ans.
23 *Nov.* 117. *c.* 9. 10. 24 Consensu mutuo nuptiæ non dissolvuntur, etiam si
naturale sit, unumquodque eo genere dissolvi, quo contractum est, *l.* 35. *ff. de reg. jur.*
& ita abrogatur *Nov.* 22. *c.* 4. 25 Pœna injusti repudii *Nov.* 127. *c. ult.*
26 Pœna est in monasterium conjici vel ei addici. 27 Auth. *Idem est. C. de bonis*
quæ liber. 28 Pœna notarii conficientis instrumentum injusti repudii.
29 Redintegrari potest matrimonium. 30 Ne alterius delicto puniatur.
31 Cura episcopalis ad quæ porrigatur. 32 Nemo potest eam uxorem ducere,
cum qua adulterium commiserit. huc refer *tit. de eo qui duxit in matrimonium, quam*
polluit per adulterium. adde *leg.* 11. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 28. *l.* 34. *C. ad l. Jul. de adult.*
Martial. 1. *Epig.* 75. Mœchus erat, poteras tamen hoc tu Paula negare. Ecce vir
est: nunquid, Paula, negare potes? & alio loco 6. *Epigr.* 22. Quod nubis Proculina
concubino. Et Mœchum modo, nunc facis maritum. Ne lex Julia te notare possit.
Non nubis Proculina, sed fateris. vid. Cujac. *hic.* 33 Hinc sumpta est Authenti-
ca, *Sed novo jure. C. de servis fugit.* Goth. Vid. Rittershus. *part.* 13. *c.* 2. Ans.
34 Nemo potest ita damnari, ut utraque manus ei, vel uterque pes abscindatur, vel
ut solvantur artus. Fugitivo pes unus amputatur, *l.* 3. *C. de servis fugit.* falsario ma-
nus una, *Nov.* 17. *Nov.* 42. 35 Pedis abscissio, de qua dicam ad *l.* 3. *C. de servis*
fugit. 36 Τὰ ἄρθρα διαλύονται. *Scrimg.* Nulli judici liceat exarthrare in quo-
cunque delicto, Jul. *hic versic. nulli.* Exarthrandi verbo, opinor, intelligit inscissio-
nem nervorum, quo supplicii genere falsi reus punitus fuit Alexandri decreto, *teste*
Lampridio. nec enim puto, crurifragium hic intelligi, cujus fit mentio apud Johann. 19.
v. 32. 33. Apulejum 9. *Asini.* Ammianum 14. apud Gallicanum *in Cassio.* Sueto-
nium *in Octavio c.* 67. a quo non multum differt rotæ supplicium, quo nunc passim ju-
dices utuntur adversus latrones seu grassatores: nam rota veterum dissimilis fuit: de
qua vide Demosthenem 3. *in Alphebum.* Ciceronem 3. *Tusc.* Suidam, Lucianum *in*
epist. ad Stesichorum 3. Apuleium 3. & 20. Nicephorum 3. *c.* 14. Cujacium 3. *obs.* 28.
in fin. 37 6. Harm. 10. *in fin.* 38 Manus non amputatur furi, *ut hic.*
Lege divina amputabatur mulieri quæ verenda certantis cum marito prehendisset. *Deut.*
25. & Galba, nummulario non ex fide versanti pecuniam, manus amputari jussit, men-
sæque ejus affigi Suet. *in Galba c.* 9. Exactori publico res susceptas non ex fide descri-
benti manus etiam amputatur. vid. quæ dixi *Nov.* 17. *c.* 8. ut & lectionis improbatæ
libros scribenti *Nov.* 42. *c.* 1. §. 2. *in fin.* Jure Insubrum eandem pœnam sustinent, qui
contractum falsum feudi seu prædii clientelaris conscripserunt 2. *Feud.* 55. *de prohibita*
feudi alienatione vers. *Scriba vero.* quique contra pacis statutum aliquem vulnerarunt
§. *si quis alium* 2. *Feud.* 27. *de pace tenenda*, & *ejus violatorib. in princ. vers. Si quis alium*
Quædam alia vide apud Cujac. 7. *obs.* 13. Petrum Gregorium 31. *Synt.* 16. *n.* 6. ampu-
tatur etiam manus raptori. *Nov. Leonis* 35.

Pro furto [1] autem nolumus omnino quodlibet [2] membrum abscindi, aut mori, sed aliter eum castigari. Fures [3] autem vocamus, qui occulte & sine armis hujusmodi delinquunt. Eos vero qui violenter [4] aggrediuntur aut cum armis, aut sine armis, in domibus aut itineribus [5], aut in mari [6], pœnis eos legalibus subdi jubemus. Ut autem non solum corporales pœnæ, sed etiam pecuniariæ mediocres fiant, sancimus eos, qui in criminibus accusantur, in quibus leges mortem [7] aut proscriptionem definiunt: si convincantur, aut condemnentur, eorum substantias non fieri lucrum judicibus aut eorum officiis, sed neque secundum veteres leges fisco [8] eas applicari, sed si quidem habent descendentes & ascendentes usque ad tertium gradum, eos habere [9]. Si vero mulieres [10] habeant qui condemnati sunt: omnibus modis jubemus istas & dotem & antenuptialem donationem accipere. Si vero sine dote talibus personis conjunctæ fuerint: a legibus definitam [11] partem de tota substantia condemnati eas accipere: sive filios habeant, sive non. Si vero neminem prædictorum habeat qui deliquit: tunc fisco sociari ejus substantiam. In majestatis [12] vero crimine condemnatis, veteres leges servari jubemus.

EPILOGUS.

† Providentiam igitur adhibeto gloria tua, ut præsentem sacram legem nostram, & in alma hac urbe proponat, & per provincias mittat insinuetque harum præsidibus, quo magis omnes subditi intelligant, quantam pro ipsis geramus providentiam. Dat. Kal. Maji, *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. Aug. * Basil. [13] V. C. CONS.

TIT. XVIII.

NE QUIS COGATUR BONIS [14] CEDERE.

NOVELLA CONSTIT. CXXXV.

PRÆFATIO.

QUibus maxime rebus divinum a nobis numen placari perhibetur, ea sane inter subditos jugiter incrementum accipere, atque elucescere contendimus. Zosarius quispiam ex Mysis oriundus [15] cum [16] lacrymis porrectis precibus nos edocuit, quod cum pecuniarum publicarum pariter & privatarum nomine conveniretur a clarissimo provinciæ præside per contumeliam, & quidem solam. Neque enim credidit de iis pecuniis propriarum rerum suarum persecutionis libellos oblatum iri, id quod injustissimum habetur, & inter ea capitula quæ cum primis adferunt molestiam. Ubi enim locorum justum est, ut is qui in universum ex accidenti [17], non supina negligentia res suas amisisse traditus esset, denuo per vim ad ignominiosam [18] vitam transponatur, & ad quotidiani victus, neque non (ut licet conjicere) amictus corporis inopiam adigatur?

CAP. I.

DE his edocti, alacriterque cupientes id, quod deterius est, per melius corrigere, quo magis ea re omnium optimus Deus concilietur, neque [19] calamitosi aliquid nostris geratur, inque usu habeatur temporibus: sancimus [20], ut nemini gloriosissimorum aut magnificentissimorum magistratuum liceat rei causa cessionis bonorum necessitatem alicui eorum inferre, qui de prædictis causis *propter* [21] *pecunias publicas forte, aut etiam privatas* judicium sustinent, aut hujusmodi contumeliis uti, ac prætextibus, perinde quasi dum corporis [22] supplicium ipsi remittitur, maluerit rerum suarum amissionem capessere potius, quam cum inopiæ jugo itidem ad mortem usque premi opprobrio ignominiæ [23]. Jusjurandum [24] tamen per adoranda præbeat eloquia, *quod nullam rerum causa occasionem aut aurum reliquum* [25] *habeat, unde æris alieni supplementum faciat.* Præterea si qua ipsi jura lex vel ex hereditate, vel cognatorum donatione in rebus mobilibus præstet, in quarum possessione nondum constitutus sit, competere tamen ipsi videantur, possintque [26] creditores vel partem ex iis, vel etiam totum colligere, extra tamen res uxoris, *siquidem revera ad illam pertineant,* hoc fiat, creditoribusque hujusmodi actionum vindicandi, & in personam ejus, qui aliquando jurium futurus sit dominus, actiones instituendi, sive præsens debitor est, sive non, & (ut simpliciter dicamus) quoad actionem & vindicationem rerum consistendi in persona ejus, qui ita fuerit obnoxius, licentia sit.

EPILOGUS.

† Diligens itaque & virtutis amans magnificentia tua, ea, quæ tam pie nobis placuerunt, observato: decem librarum auri multam ei, qui ex iis aliquid, quæ de his a nobis sancita sunt, transgredi præsumpserit, irrogans. Neque enim absque periculo erit, sed & vitæ periculum inferetur iis, qui vel sola cogitatione tenus ea quæ juste a nobis per hanc sacram exprimuntur legem, transilire attentaverint. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* BELIS. V. [27] C. CONS.

TIT. XIX.

DE ARGENTARIORUM [28] CONTRACTIBUS [29].

NOVELLA CONSTIT. CXXXVI.

PRÆFATIO.

QUi in corpore ac collegio consistunt argentariorum hujus almæ urbis, hi supplices apud potentiam nostram facti, de multis nos capitulis petierunt, potiri cupientes auxilio, ut qui multis [30] se utiles præbeant, *unde* [31] *sponsiones & mutui obligationes periculo plenæ accedunt.* Nam cum sacra nostra existat constitutio [32], quæ vult, *ut exactiones ordine fiant, ac primum quidem principales rei, & res eorum excutiantur, deinde vero & fidejussores & mandatores neque non constitutæ pecuniæ rei:* ab hac legislatione ipsorum eximi consortium, & pati omnium gravissima, si ipsi quidem constitutionis auxilio uti nequeant, sed protinus exigantur: cum vero constitutæ pecuniæ obligationes ab aliis percipiant, non item ipsis satisfaciant, qui pecuniam constituerint mandatoresve in eam rem aut fidejussores extiterint, & convenire, ut ipsi communium legum participes sint, aut sibi constitutio nostra non adversetur.

CAP. I.

SAncimus igitur, ut cum aliqui ex his qui argentariæ mensæ præpositi sunt, mutuam alicui pecuniam dederint [33], & vel constitutæ pecuniæ reos, vel fidejussores, vel mandatores in eam rem acceperint, opponaturque ipsis constitutio, & ordo per eam introductus: nihilominus & in ipsis constitutio obtineat, nisi [34] speciale pactum fecerint, *ut creditori licentia sit, tam principalem debitorem quam mandatorem atque fidejussorem, & constitutæ pecuniæ reum conveniendi, non expectato* [35] *constitutionis gradu.* Propter ingens enim illud studium, quod argentarii circa publicos contractus adhibent, hujusmodi pacta conventa admittimus: cum non videantur contra legem esse, propterea quod *unicuique integrum est his, quæ ipsi a lege data & concessa sunt, renuntiare* [36]. Proinde sicubi tale pactum fiat: licitum ipsis esto, tam principalem debitorem, quam mandatorem & fidejussorem, atque alias porro personas convenire. Ut quidem si nullum pactum adscriptum sit, penitus & in ipsis valeat constitutio [37]. Si pacta vero adscripta sint: simul formam ac regulam [38] addant contractui, simul exinde inferatur exactio.

CAP. II.

SEcundum vero ipsis capitulum de altera illa exceptione erat, quam pridem [39] fecimus, cum quis argentariæ mensæ præpositus militet, aut filios suos militare faciat, ut nequeant eo militantes ipsorum filii uti, quasi non ex paternis, aut aliunde quæsitis pecuniis militent, sed credi-

1 Aliud pro latrocinio, nam latroni vita adimitur. vid. 2. *Feud.* 28. *tit. de pace tenenda* §. 5. & §. *si quis quinque solidos.* *l.* 28. §. 15. *ff. de pœnis.* Fures tamen interdum capitaliter puniti sunt. *l. pen. ff. de cond. causa data.* 2 Puta linguam (quæ tamen perjuro Nov. Leonis abscinditur. vid. quæ dixi ad *Nov.* 77. *supr. hic.*) nares (quæ tamen amputantur furibus lege Longobardorum *l. de latronib. l. si quis latro. C. de Longobard. de furtis.* vid. *Novell. Leon.* 32.) aures (quo supplicio Persarum reges affecerunt quosdam captivos Græcorum. Diod. *lib.* 17. *anno* 6. *Alexandri.*) oculos (de excæcatione dicam ad *Nov. Leonis* 92.) testes seu testiculos: dic idem in castratione. vid. *Nov. Leonis* 60. 3 Fures qui dicantur. 4 Latrones hi dicuntur. 5 Ii sunt grassatores *l.* 28. §. 10. *ff. de pœnis. Nov. Leonis* 70. 6 Ii sunt piratæ; de quibus *l.* 3. §. 1. *ff. nautæ, caupon. l.* 18. *ff. commodati.* 7 Bona ad mortem damnati vel proscripti non confiscantur *Nov.* 17. *c.* 12. 8 Hinc sumpta est Authentica, *Bona damnatorum lege* 17. *Cod. de bonis proscript.* 9 *Confiscations n'ont point de lieu en pays de droict escrit. Nov.* 17. *c.* 12. & ita abrogatur *lex* 1. *ff. de bon. damn. l.* 4. *C. de bon. proscript.* quosdam casus excipe, puta crimen majestatis, *l.* 5. *C. ad l. Jul. majest.* incestarum nuptiarum, *Nov.* 12. Dic idem, si quis castitatem non servaverit, post solutum castitatis causa matrimonium, *Nov.* 117. sed ea de re dicam plenius *ad tit. C. de bon. proscript.* 10 *l.* 9. *C. de bon. proscript.* Goth. Conciliationem hujus §. cum *Novell.* 17. *c.* 12. & *auth. bona damnatorum. Cod. de bon. proscript. seu damnatorum.* vid. apud Rittershus. *part.* 4. *cap.* 2. *num.* 35. Ans. 11 Id est, quartam *Nov.* 117. *c.* 5. 12 Vid. *l.* 5. *C. ad l. Jul. majestatis.* 13 Anno 30. post consulatum BASILII V. C. anno 15. Cujac. *hic.* id est, anno 541.

14 Cedere bonis nemo cogitur, ut hic: de cessione bonorum adde *L.* 42. *ff.* 3. & *L.* 7. *Cod.* 71. vide Paponem 10. *Arr.* 10. *de cession de bien.* Petrum Gregorium 12. *Synt.* 8. ubi tractat de cessione bonorum *c.* 9. de personis & qui cedere bonis possint *c.* 10. quibus & pro quibus debitis, cessio fieri non possit *c.* 11. de præscripta cedendi bonis formula *c.* 12. cessionis bonorum auxilium non porrigi ad fidejussores cedentium *c.* 13. de fine præcipuo cessionis *c.* 14. de ratione inducendi beneficium cessionis *c.* 15 num hoc beneficium cessionis locum habeat, quoties quis debiti causa se carceribus teneri obstringit: & an expresse ei renunciare possit debitor: ubi tandem probat, debitorem ad cessionem faciendam admitti, sive nude, sive jurejurando cessionis beneficio renunciet, id confirmatum legimus Arresto, cujus meminit Papo 10. *Arrest.* 10. *num.* 3. 15 Et ita ex territorio imperatoris. Legis Juliæ beneficium ad solos cives pertinebat, Cæs. *de bell. Gall.* Suet. *c.* 41. *in Jul.* Tacit. 5. *Annal.* postea indultum extraneis *l.* 4. *Cod. qui bon. ced.* In Gallia extranei non fruuntur hoc beneficio. Pap. 10. *Arrest.* 10. *n.* 12 Contra, apud Flandros indigenæ non juvantur beneficio cessionis, nisi id beneficii a Principe magnis conditionibus impetraverint ex Caroli quinti sanctione lata anno 1541. vide Petrum Gregorium 22. *Arr.* 9. *num.* 16. 16 Cedere bonis non potest, qui voluntate sua inops factus est. *Butrigarius.* Cur? cessio non admittitur, nisi urgentibus creditoribus. vide Petrum Greg. 22. *Syntagm.* 9. *n.* 16. 17 Ἐκ τοῦ συμβεβηκότος καὶ οὐ ῥᾳθυμίᾳ. recte, nam qui ex negligentia sua, non ex aliquo casu fortuito decoquunt, non procul ab infamia sunt. Lex Roscia cum cavisset, ut equites in XIV. ordinibus sederent, decoctores excepit. Cicero *Philipp.* 2. Plin. 33. *cap.* 2. Florus *Epitome* 99. Hujus etiam conditionis homines Adrianus in Amphitheatro catamidiari jussit, Galli, *Mitrer*, Spartianus *in ejus vita*, ut plerisque locis hodie fit in foro: & Bœotis eadem lex fuit: Nicolaus *apud Stobæum c.* 42. ut & Solonis, Laërtius 1. alias, cessio bonorum non infamat, ut *infr. hic.* 18 Ἀσχήμονα τὸν βίον ἑαυτῷ περιτιθέναι. dixi *supr.* id genus infamiæ pertinere posse ad decoctores, non ad quosvis bonis cedentes *l.* 11. *C. ex quibus caus. infam. l.* 3. *l.* 5. *ff. de cess. bonor. l.* 2. *l.* 4. *C. qui bon. cedere.* adde *Nov.* 4. *c.* 3. *in fin.* adde *Theophil. Inst. quibus ex causis manumittere.* is utique, cujus bona venduntur, videtur infamia affici. dixi *l.* 2. *ff. de obsequiis.* 19 Fuit hæc introducendæ bonorum cessionis ratio σεισάχθεια, de qua vide Petrum Gregorium 22. *Syntagm.* 14. 20 Res ita habet, Qui suo vitio ad inopiam sunt redacti debitores, carcerem, vincula, & verbera patiuntur. *infr. hic. ibi, dum corporis supplicium ipsis remittitur. l.* 1. & *l. ult. C. qui bon. cedere, L.* 1. *C. Theod. hoc tit.* nisi maluerint cedendo bonis infamiam experiri, ut *supr.* Qui vero non suo vitio, sed casu sunt ad id redacti, carcerem non patiuntur, non vincula, non verbera, non coguntur etiam bonis cedere, vel etiam speciem infamiæ subire propositam iis, qui bonis cedunt: sed cum primum bonam copiam ejuraverint, id est, cum primum probaverint inopiam proprio vitio sibi non accidisse, sed casu, liberantur carcere, cruciatuque omni corporis. Hotom. 24. *Illust. in fin.* 21 Hinc constat, Debitoribus ad inopiam redactis non suo vitio, beneficium cessionis etiam adversus fiscum superfluum esse: Superfluum, inquam, quia non coguntur bonis cedere, & tamen carcerem evitant. Effectu quidem bonis cedunt: quia bonorum omnium venditionem patiuntur: sed ea formula (quæ speciem habeat ignominiæ) bonis cedere non coguntur. 22 Decoctores corporis supplicium evitasse bonis cedendo hinc colligunt. corporis, inquam, at non omnino famæ. *supr. hic* & *infr. hic.* 23 Καὶ τῷ τῆς ἀσχημοσύνης πιέζεσθαι μέχρι θανάτου ὀνειδισμῷ. 24 Cessionis bonorum faciendæ varias variarum gentium formas vide apud Petrum Gregorium 22. *Syntagm. c.* 12. & *cap.* 8. *n.* 5. ubi notat inter cætera, symbolum cessionis hoc usitatum veteribus fuisse, debitori zonam solvi ex 15. Gelli. 12. ex Horatio 2. *epist.* 25 Quid si bonis cedens fidejussorem idoneum dederit? eo casu beneficium cessionis factæ reo non prodest fidejussori, vid. Gregor. *l.* 1. *c.* 12. admittit tamen ex sua persona, si forte contigerit, eundem vitio aliquo non suo, factum fuisse non solvendo. 26 Cedens bonis non ipso jure omni debito liberatur: alioquin bona ab eo quæsita postea non essent creditoribus obnoxia, convenitur ergo in iis bonis, sed quatenus tantum facere potest *l.* 4. *ff. hic.* nec enim fraudandus alimentis quotidianis est *l.* 5 *d. tit.* Quid si debitori cessionem bonorum facienti, partem tamen debiti re præstanti, pactum fuerit a creditoribus de non petenda alia quota debiti & is postea meliorem ad formam pervenerit? Si creditores dolo perducti quotam remiserint, negant interpretes debitorem exceptione pacti juvari. vide Petrum Gregor. 22. *Syntagm.* 13. *num.* 2. 27 Id est, anno 541.

28 Adde *Nov.* 4. *in fin.* & *l.* 2. *in fin. C. de constit. pecunia.* Goth. Vid. Gudelin. *de Jure Novissimo lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 19. Ans. 29 *Edict.* 9. *Justinianus* 23. *Eclog.* 4. De argenti distractoribus qui & argyropratæ vocantur. Jul. *const.* 117. 30 Argentariorum officium publicam causam habet *cap.* 2. *infr. hic.* 31 Intercedunt enim pro aliis *Edict.* 9. & *l. pen. C. de const. pecun.* Intercedunt enim suo modo, recipiendo scilicet ut cæteri constituendo. 32 *Novell.* 4. *cap.* 3. *in fin.* 33 Per argentarios credebantur pecuniæ. 34 Argentariis stipulari licet, ut fidejussorem priusquam reum principalem convenire possint. 35 Id est, non servato ordine discussionis. 36 Vid. *l.* 29. *C. de pactis.* 37 Id est, *Nov.* 4. 38 Τὸ κανονίζον τὸ συνάλλαγμα. Pacta informant contractum, & legem dant contractui *l.* 1. §. 6. *ff. deposit.* vid. *l.* 52. *ff. de verb. oblig.* 39 Id est, anno 528. Ea est autem lex ultima *C. de pignorib.*

torum:

torum: & petierunt, ut aut neque in ipsis hujusmodi locum haberet præsumptio [1], aut ipsis quoque eadem suppeterent, ut si quis mutuo ab ipsis sumpto militet, aut etiam ejus filii, neque debitum possit aliunde dissolvi, vel ex istiusmodi militiæ ejus, aut filiorum venditione, satis ipsis fiat. Nos igitur cum neque simpliciter legem [2] proposuerimus, sed cum convenienti observatione neque facile subverti ipsam sustineamus: sancimus, ut sacra constitutione valente, neque hac præsumptione, quæ secundum sacram constitutionem contra ipsos protenditur, sublata, quandoquidem multi, cum contrahunt, non suis omnia pecuniis facere videantur: habeant & ipsi hoc privilegii [3], ut si quis militet, aut ejus filii, ipsius quidem militia omnibus modis obnoxia teneatur, si de numero earum sit, quæ [4] vendi solent. Consimiliter autem & filiorum nisi manifestissime ab ipsis comprobetur, quod vel ex maternis filiorum bonis vel ex principali largitate militia ipsis accesserit. Nam si debitum aliunde dissolvere nequeant: tunc argentariæ mensæ præpositis etiam ex filiorum militia satisfiat: siquidem ipsorum gratia hanc legem proponimus, opponentes eam præsumptioni, quæ ex constitutione nata est. Et quemadmodum [5] illa prædictam contra ipsos præsumptionem effecit: ita & nos contrarium ipsi remedium addentes, his solummodo, qui de prædicto consortio sunt, liberalitatem nostram explicamus propter communem [6] ipsorum utilitatem, quam in contractibus exhibent, dum multis se periculis immiscent, ut ingruentibus aliorum necessitatibus medeantur.

CAP. III.

PORro neque illud abs re dicere visi sunt, si cuipiam mutuentur, aut etiam præterito tempore mutuati sint ad nonnullarum [7] mobilium aut immobilium rerum emptionem, & certam auri summam dederint, *& mutuata pecunia res empta sit*, ut prorsus ipsi ea in re potiora jura habeant, neque distortione aliqua tententur: sed simul ac ostenderint suis pecuniis eam rem comparatam [8] esse, neque possint debitores pecunia ipsis numerata satisfacere: res istiusmodi pecuniis empta perinde ipsis addicatur, quasi revera ab ipsis emptio celebrata foret, & nuda [9] emptoris appellatio fuisset apposita. Neque enim justum est, ut qui [10] tam largiter pecunias suas profundunt, non item primum [11] & extra omnem controversiam positum ordinem in rebus sua pecunia [12] comparatis teneant: dumtaxat si in contractibus scriptura interveniente celebratis hypothecæ aliqua facta sit mentio. hoc namque si observaverint: totum habituri sunt, quod a nobis petierunt: imo vero etiam amplius quam petierunt: si quidem omnibus præstantiora ipsis jura in iis rebus concedimus, quæ ipsorum pecuniis emptæ probantur. Si tamen contractus factus sit, aut fiat, nulla scriptura interveniente, ipsique vel pecuniam numeratam dederint, vel (quod maxime apud argentariæ mensæ præpositos fieri consuevit) species [13] aliquot mundi forte muliebris, aut argenti, quod ob ejusmodi datur venditurve, pro quo tamen pretium [14] nondum perceperint: tunc liceat ipsis hæc tanquam sua vindicare, etsi hypothecarum jus in iis non habeant. Neque enim illi possidebunt aliena: & cum aurum pro pretio non solverint, frustra detinebunt ea, quæ ipsis ab aliis tradita sunt: sed sive ad heredes transmiserint, heredes eorum pro ipsis, vel ipsa data reddent: sive ad heredes non pervenerint, licebit hæc ipsis vindicare, nulla contra ipsos hypotheca in eorum rebus, quæ per alios forte quæsitæ sunt, valitura.

CAP. IV.

QUia vero legem tulimus, ne argentariæ mensæ præpositi ultra [15] besses usuras fœnerarentur, docuerunt autem nos, quod cum sine scripto fœnerari soleant: hi deinde illiberales se circa usuras præbeant, propterea quod & mutuum sine scripto contractum, neque stipulatio interposita sit: scilicet juxta illud quod vulgo dicitur, *non convenire, ut usuræ citra* [16] *interpositam currant stipulationem*: quamquam multi [17] casus sint, in quibus vel sine stipulatione & ex pacto nascatur usurarum obligatio: nonnunquam etiam hæ, tametsi non ex pactis, sed suapte [18] sponte introducantur, tamen exigantur: propterea sancimus, ut usuræ ipsis non solum ex stipulatione, sed etiam absque scripto præbeantur, nimirum tales quales ipsos lex stipulari permittit, hoc est usque ad bessem [19] centesimæ. Nam qui omnibus propemodum indigentibus opem ferre parati sunt, hos utique per hujusmodi minutias injuriam perpeti, justum non fuerit.

CAP. V.

INsuper de hoc [20] quoque nos instruxerunt, quod hi qui cum ipsis contrahunt, cum instrumenta contractus & ratiocinia conficiunt, partim publice ea in foro componunt, partim ipsi propria manu conscribunt, partim ab aliis conscriptis subscribunt: petieruntque, ut si quid ejus generis conscribant, ii qui cum ipsis contrahunt, teneantur obnoxii & ipsis satisfaciant, neque possint hoc in usum assumere & dicere, quod tametsi instrumenta sive confessiones, sive ratiocinia omnia manu sua conscripserint, aut aliis scribentibus his subsignarint, aurum tamen, quod in iis comprehenditur, datum non sit: & ut exinde hypothecas habeant, & besses usuras, quamvis scriptæ non sint, tamen percipiant. Nos itaque, quoniam ejusmodi communia, ac publica sunt & majore consideratione indigent: respondemus ad hæc, uti conveniens est. Et quidem si quis publicum instrumentum confecerit, aut totum propria manu conscripserit, aut etiam instrumentis, vel ratiociniis ab aliis conscriptis subscripserit: ut omnibus modis tam ipse, quam heredes ejus personalibus scilicet actionibus teneantur obnoxii, sancimus. Neque enim temere hypothecam dederimus his qui de ea pactum non fecerint, nisi omnino in scriptura eorum quæ in bonis sint comprobetur facta esse mentio, aut ipsi bona sua pignori opposuerint, aut saltem hoc simpliciter adjecerint periculo eorum quæ in bonis habeant, aut denique aliquid proloquuti fuerint, aut conscripserint, ejusmodi, quod intellectum quendam hypothecæ adferat. Tunc enim ipsis etiam hypothecam præbemus, ut neque legum nostrarum in universum naturam perturbemus, neque ipsos tolerabili defraudemus auxilio. Usuræ sane siquidem certas pepigerint, pactæ præstentur. Si vero dumtaxat scriptum fuit, quod fœneratitium creditum extiterit: nequeant contrahentes dicere, quod ex quo usuræ finitæ non sunt, propterea & debitum sterile haberi debeat, sed ex præsumptione [21] ita celebretur exactio, quasi besses usuræ expressis verbis nominatæ sint, atque hoc quidem cætero observetur: in ratiociniis vero, quæ jam confecta sunt, & si nulla usurarum habita sit mentio: tamen quia manifestarium est, quod apud argentariæ mensæ præpositum solummodo contractus sub usuris ineatur, cum non possit, qui ipse usuras dependit, sine usuris dare impendia: liceat ipsis besses usuras expetere, ut tamen de cætero observent ea, quæ præsens ipsis sacra lex largitur.

CAP. VI.

IN illo utique casu nimis quam ipsis opem ferimus, ut si ratiocinia proferantur, quæ expresse quamque causam [22] habeant adscriptam, in quam aurum datum est, atque hic ratiociniis ipsis subscripserit: etsi [23] singulas in ipsis causas propria manu non scripserit, aut etiam confessionem de hoc aliquam sive sub specie mutui, sive ex acceptilatione, sive etiam aliter non confecerit: nequeat amplius ab eo qui hoc fecit, singularum causarum particulatim probationes exigere: nisi forte ex abundanti velit vel ipsi, vel creditoris heredibus jusjurandum [24] deferre. hoc enim solum ei concedimus: intra tamen ea tempora [25], quæ exceptioni non solutæ pecuniæ attributa sunt. Nam si id quoque tempus præterire contigerit, neque jurejurando ipsos gravamus: id quod etiam in generalibus legibus descripsimus, quamquam ne hoc quidem ex usu erat: nam eum qui propria manu vel scripsit, vel tradidit ratiocinia, quomodo justum fuerit putare ita dissolutum extitisse, ut quæ data non essent, pro datis scriberet?

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea tam gloria tua, quam quicunque præterea reipub. nostræ magistratus, inviolata custodire in perpetuum studeto: decem librarum auri pœna imminente his, qui hæc vel transgrediuntur, vel transgredi patiuntur. Dat. Kal. April. *Constantinop.* DN. JUST. PP. Aug. BASIL. V. C. [26] CONS.

TIT. XX.

DE ORDINATIONE [27] EPISCOPORUM [28] ET CLERICORUM.

NOVELLA CONSTIT. CXXXVII.

Antonio Contio Interprete.

Imperator Justinianus Augustus Petro magistro officiorum.

PRÆFATIO.

SI civiles leges, quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, firmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum & divinarum legum custodiam, quæ super salute nostrarum animarum definitæ sunt? Qui enim sacros canones [29] custodiunt, domini Dei adjutorio digni sunt: qui autem eos transgrediuntur, ipsi semetipsos judicio reddunt obnoxios. Majori [30] igitur condemnationi subjacent sanctissimi episcopi, quibus concreditum & commissum est & canones inquirere & conservare, si quod eorum prætermissum fuerit, indemnatum atque impunitum reliquerint. Sane cum hactenus canones observati non recte fuerint, diversas ex eo passi sumus interpellationes contra clericos & monachos, & quosdam episcopos, ut qui secundum divinos canones non viverent, & quidam etiam inter eos invenirentur, qui nec ipsam quidem vel sanctæ oblationis [31] vel sancti baptismatis orationem tenerent aut scirent [32].

CAP. I.

DEi igitur intelligentes & animo insigentes judicium, singulorum quæ nobis delata sunt, inquisitionem simul & correctionem jussimus canonice procedere. Si [33] enim illa quæ a laicis peccantur, generales leges non concedunt extra inquisitionem & vindictam manere, quomodo a sanctis apostolis & patribus super omnium hominum salute canonice

1 Quod emitur ab argentario, censetur ac præsumitur emptum eorum nomine, a quibus idem argentarius pecunias accepit, ideoque licet argentarius sibi, liberis vel cognatis suis (hæc enim postrema particula recte additur a Jul. *n.* 502.) militiam aliquam emerit, ea tamen militia, tacito jure hypothecæ, præsumitur creditori argentarii obligata. Vicissim si argentarius crediderit alicui pecuniam, & is postea sibi, vel suis liberis vel cognatis militiam comparaverit, talis militia, tacito jure argentario erit obligata. id autem privilegio singulari concessum est argentariis. *J. h. ibi, hoc privilegii.* 2 Id est, *d. l. ult. C. de pignor.* 3 Privilegium argentariorum observa, de quo *supr.* 4 Nec enim quælibet militia vendi potest. 5 Æquitatis vis ea est, ut idem jus creditori argentario tribuatur, quod in eundem debitorem creditoribus datur. Eodem modo, si debitor Titii speciali beneficio cogere potest debitores suos ut solvant sine exceptione, Titio agenti debitor nullam poterit exceptionem opponere, *l.* 3. §. 3. *ff. quod quisque juris.* huc refer *l.* 3. *in fin. ff. mandat. l.* 46. *ff. de verb. sign. l.* 7. *C. de rescind.* 6 *l.* 10. §. 1. *ff. de edendo.* & necessarium usum *l.* 8. *ff. depositi.* 7 Argentarii hoc commune habent cum reliquis creditoribus *Nov.* 97. *l.* 7. *C. qui potior.* 8 Præsumitur alii quin res non ex argentarii pecunia empta, nisi probetur: quod in militia tamen empta non servatur *c.* 2. *supr. h. t.* 9 Id est, ut qui rem emit, nudum nomen emptioni accommodasse videatur, fructum vero omnem emptionis in creditorem ejus argentarium retulisse. 10 Argentarii. 11 Argentarii primum & extra omnem controversiam positum ordinem in rebus sua pecunia comparatis obtinent, si scriptura interveniente hypothecam sibi fuerint stipulati. 12 Qui jure principalis hypothecæ uti desiderat, creditum de scripto probare tenetur. adde *Nov.* 90. *c.* 3. in quibus contractibus scriptura requiratur, dixi ad *l.* 17. *C. de pactis.* 13 Argentarius si loco pecuniæ credidit aut vendidit monilia, nec ei satisfiat, potest argentarius eo casu monilia vindicare: quod in reliquis venditoribus non est, quibus jus tantum retinendi pignoris. *l.* 22. *ff. de hered. vend.* *l.* 13. §. 8. *ff. de action. empt. l.* 31. §. 8. *ff. de ædilitio edict. l.* 14. §. 1. *ff. de furtis.* non jus vindicandi competit. 14 Seu æstimationem earum. Julian. *hic n.* 504. id est, valoris rei æstimato datæ. 15 Argentarii besses usuras accipiunt. 23. *Eclog.* 4. *c.* 4. *in fin.* 16 *l.* 1. *C. de usur.* 17 Usuras citra stipulationem non deberi, non perpetuo verum est. nam interdum usuræ sine stipulatione, etiam ex nudo pacto debentur, dixi ad *l.* 30. *ff. de usuris.* 18 Αὐτομάτως *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. de usur. l. ult.* §. 2. *C. de jure dot.* 19 Argentariis stipulari besses usuras licet *l.* 26. §. 1. *C. de usuris.* Usuræ besses, *huit pour cent.* 20 Vid. Rittershus. *part.* 3. *cap.* 12. Ans. 21 Usuræ modus licet ab argentario adhibitus non fuit, besses tamen usuras stipulatus præsumitur: alioqui non sufficit usuras stipulari, nisi & modum usuris adjecerit, *l.* 31. *ff. de usur.* 22 *l.* 4. *ff. de pignor. l.* 4. *ff. de fide instr.* 23 Argentarii debitorem se esse qui scripsit, obligatur: etiamsi causam non expresserit: forte quia præsumitur mutuum accepisse, ducta præsumptione a consuetudine, statu, & officio creditoris, seu argentarii: non poterit itaque juris ob hanc præsumptionem, debitor argentario exceptionem non numeratæ pecuniæ objicere. 24 *l.* 14. §. 3. *Cod. de non num.* 25 Id est, intra biennium. *d. l.* 14. 26 Id est, anno 541.

27 Περὶ χειροτονίας ἐπισκόπων κὶ κληρικῶν. 28 De episcopis & clericis *Index Regina.* 29 Canones servandi. 30 Crescit delictum ex persona delinquentis. 31 Τῆς ἁγίας προσκομιδῆς. 32 Nota quosdam clericos, monachos, imo & episcopos Justiniani seculo rudes & imperitos sic fuisse, ut orationem sanctæ oblationis & sancti baptismatis nescirent. 33 Habenda est ratio eorum, quæ committuntur adversus leges humanas, multo magis & eorum, quæ in divinas committuntur. *Goth.* De Synodis Episcoporum provincialibus consecrandis vid. *Nov.* 123. *cap.* 10. *can.* 36. *Can. Apostol. Can. Syn. Nicen. dist.* 14. Ans.

ſtatuta deſpici patiemur? Sane multos ex eo maxime deprehendimus in peccata fuiſſe prolapſos, quod [1] non ſunt factæ ſynodi ſanctiſſimorum ſacerdotum, juxta ea quæ a ſanctis apoſtolis & patribus definita ſunt. Si enim hoc fuiſſet obſervatum, quilibet metuens gravem in ſynodo accuſationem, ſtuduiſſet utique, *& ſacras ediſcere* [2] *liturgias* [3], *& temperanter vivere*, ne condemnationi divinorum canonum ſubjaceret: illud quoque nihilominus quibusdam peccandi occaſio fuit, quod absque [4] examinatione, & rectæ fidei atque honeſtatis vitæ teſtimonio ordinantur epiſcopi, presbyteri, diaconi, & cæteri clerici. Nam ſi ad orandum pro populo deſtinati, indigni divino miniſterio inveniantur, quomodo pro transgreſſionibus & delictis populi Deum propitiare poterunt? Plane ordinationes ſacerdotum *cum omni diligentia & rigore* [5] *fieri oportere*, docet nos & qui inter ſanctos cenſetur Gregorius Theologus, ſequutus ſanctos Apoſtolos & divinos canones. Sic enim in magno Apologetico [6]: *Quis* autem (inquit) ſecundum Pauli canones & definitiones ſeipſum dirigens, quas de epiſcopis & presbyteris conſtituit, ut ſicci ſive ſobrii ſint, modeſti, non vinolenti, non percuſſores, ad docendum idonei, irreprehenſibiles in omnibus, non converſantes malis: non multum aberrare ſe inveniet ab illa canonum rectitudine? Idemque rurſum loquitur [7] in hæc verba: *Mundari* (inquit) *oportet* [8] *primum, ac deinde mundare: ſapere, ac deinde ſapientiam docere: lucem fieri, & poſtea illuminare: propinquari Deo, tum alios adducere: ſanctificari, tum ſanctificare: manu ducere cum manibus, conſultare cum conſilio.* Et rurſus idem ſanctis connumeratus Gregorius, de iisdem in eadem oratione illud ſcribit: *Quis inſtar figuli uno ipſo die fictilia ſua tornantis, ita repente fingat veri cultus antiſtitem, cum angelis ſtantem, & cum archangelis laudes canentem, & Chriſto conſacrificantem.* Et per hæc quidem indicat ille Theologus, qualesnam oporteat ad ſacerdotium promoveri. De his autem qui ordinantur indigni, idem hæc dicit in eadem oratione. *Qui cum nihil* (inquit) *ad ſacrum Dei altare & ſacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchro prius inſudarint & elaborarint, ſimul* [9] *diſcipuli & præceptores pietatis oſtenduntur: & priusquam purgati ſint, purgant, heri* [10] *ſacrilegi, hodie ſacerdotes, heri extra ſacra, hodie præſules myſteriorum: veteratores malitia, novitii pietate, qui ſunt opus atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus ſancti.* Quod autem divini canones prohibent *clericos eſſe qui ſecundam uxorem duxerunt*, & inter ſanctos Baſilius [11] docens, ſic ait: Digamos canon miniſterio excluſit (inquit) & ex iis progenitos. Et hæc quidem ſanctus Baſilius. In tantum autem patribus ſacerdotum cura fuit, ut qui Niceæ convenerunt, canonem [12] ediderint ita habentem: interdixit per omnia magna Synodus, non epiſcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero eſt, licere ſubintroductam [13] habere mulierem, niſi forte aut matrem aut ſororem aut amitam, vel eas tantum perſonas, quæ ſuſpiciones effugiunt.

CAP. II.

HIs igitur quæ ſacris canonibus definita ſunt, inſiſtentes, præſentem ſancimus legem, per quam ſancimus ut quoties uſu venerit epiſcopum ordinari [14], conveniant clerici & primores [15] civitatis cui ordinandus eſt epiſcopus, & propoſitis [16] ſanctis evangeliis ſuper tribus [17] perſonis pſephiſmata fieri, & quemque ipſorum jurare ſecundum divina eloquia, & ipſis pſephismatibus inſcribi, *quod neque* [18] *per dationem, neque promiſſionem vel amicitiam vel gratiam, vel aliam qualemcunque affectionem, ſed quod ſcientes ipſos rectæ* [19] *& catholicæ fidei, & honeſtæ* [20] *vitæ* [21], *& excedere* [22] *trigeſimum ætatis annum, ipſos elegerint, & quod* [23] *neque uxorem* [24], *neque liberos* [25] *ſciunt aliquem ex ipſis habere, nec pellicem* [26] *aut filios naturales ſciunt ipſos habere vel habuiſſe, ſed ſi quis eorum prius uxorem habuit, & illam ſolam* [27], *& neque* [28] *viduam* [29], *neque a viro ſeparatam, neque ſacris canonibus aut legibus interdictam, ſed nec muneribus* [30] *publicis addictum, aut curialem, aut taxeotam, ſive cohortalem aliquem eorum qui electi ſunt eſſe cognoſcunt*, præterquam ſi in monaſterio non minus quindecim [31] annis monachicam vitam ſine ulla calumnia exegerit: ea ſane obſervatione quæ antea a nobis dicta eſt, & in talibus perſonis earumque electione obſervanda, ut ex tribus ita electis perſonis melior [32] eligatur electione & judicio ordinantis. Exigi etiam ante omnia ab eo qui ordinandus eſt, libellum [33] ejus propria ſubſcriptione complectentem quæ ad rectam ejus fidem pertinent. Enunciari [34] etiam ab ipſo & ſanctam oblationis formulam, quæ in ſancta communione fit, & eam quæ fit in baptismate precationem, & reliquas deprecationes. Jusjurandum [35] autem ſuſcipere eum qui ordinatur per divinas ſcripturas, *quod neque* [36] *per ſeipſum neque per aliam perſonam dedit quid, aut promiſit, neque poſthac dabit vel ordinanti ipſum, vel his qui ſacra pro eo ſuffragia fecerunt, vel alii cuiquam ordinationis de ipſo faciendæ nomine.* Si quis autem præter memoratam obſervationem epiſcopus ordinetur, jubemus & ipſum omnibus modis epiſcopatu dejici [37], & eum qui contra talem obſervationem eum ordinare auſus fuerit.

CAP. III. [38].

SI quis autem accuſationem [39] inſtituet contra ordinandos in epiſcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel alium clericum, vel etiam abbatem ex quacunque cauſa, differatur talis ordinatio, & fiat [40] prius inquiſitio accuſationis præſente etiam accuſatore, & ea quæ ab ipſo delata ſunt, usque ad finem proſequente. Si vero deſiſtat & comperendinet accuſator, nihilominus is qui ordinationem facturus eſt, inquiſitionem diligentiſſimam faciat intra tres menſes: & ſi quidem obnoxium invenerit eum qui accuſationem ſuſtinet, ſive contra divinos canones, ſive ſecundum noſtras leges, prohibeatur ordinatio, ſi vero accuſator aut præſens non probaverit, aut ſe abſentaverit, ſiquidem clericus ſit, proprio gradu depellitor; ſi vero laicus, competentem coercitionem ſuſtineat. Si autem quis ante examinationem cauſæ ordinaverit accuſatum: tam ordinator quam ordinatus ſacerdotio exuuntur.

CAP. IV.

QUando autem quod in canonibus cautum eſt de ſynodis ſanctiſſimorum epiſcoporum per [41] ſingulas provincias congregandis, hucusque minime obſervatum eſt: illud in primis corrigere eſt neceſſarium. Sancti igitur Apoſtoli & patres definierunt, *bis* [42] *in unoquoque anno fieri debere ſynodos ſanctiſſimorum ſacerdotum in unaquaque provincia, & emergentes cauſas excuti, & competentem accipere correctionem*, hoc eſt, *unam quidem in* [43] *quarta* [44] *ſeptimanæ ſanctæ Pentecoſtes, alteram vero Octobris menſe.* Nos autem invenientes quod ex hujusmodi negligentia [45] multi diverſis peccatis impliciti ſunt, jubemus omnibus modis unam [46] ſynodum fieri ſingulis annis in ſingulis provinciis menſe [47] vel Junio, vel Septembri: & convenire quidem apud [48] beatiſſimos patriarchas, illos qui ab ipſis ordinati ſunt, & qui non habent jus alios epiſcopos ordinandi: at apud ſanctiſſimos metropolitas cujusque provinciæ, eos qui ab eis ſunt ordinati. Quo in loco motas lites & interpellationes vel pro [49] fide, vel canonicis quæſtionibus vel adminiſtratione rerum eccleſiaſticarum, vel de epiſcopis & presbyteris, vel diaconis aut aliis clericis, vel de abbatibus, vel monachis, vel de accuſata vita, vel de aliarum rerum correctione, moveri quidem & agitari, & convenienter examinari, & eorum correctionem ſecundum ſacros canones procedere, & ſecundum noſtras leges.

CAP. V.

NOn ſolum autem in anniverſariis ſynodis iſta quæri volumus, ſed etiam quoties quidam ſacerdotum vel clericorum, vel abbatum, vel monachorum accuſabuntur, vel de fide, aut turpi vita, aut ob aliquid aliud contra ſacros canones admiſſum. Et ſi quidem epiſcopus eſt is qui accuſatus eſt, ejus metropolitanus examinet ea quæ dicta ſunt: ſi vero metropolitanus ſit, ejus beatiſſ. archiepiſcopus, ſub quo degit. Si [50] vero presbyter vel diaconus vel alius clericus vel abbas, vel monachus, tunc ſanctiſſimus epiſcopus cui ſubſunt, examinet delatas hujusmodi querelas: & cum veritas probata fuerit, unusquisque pro qualitate delicti canonicis pœnis ſubdatur examinantis arbitrio. Hæc autem omnia obtinere volumus non ſolum in ordinandis poſthac epiſcopis & abbatibus, ſed etiam in his qui nunc ſunt, & qui ex quibuscunque cauſis per canones, & noſtras leges interdictis accuſantur. Si enim hæc ita obſervata fuerint, & laici maximum hinc & ad rectam fidem & ad vitæ honeſtatem profectum promerebuntur & percipient.

CAP. VI.

AD hæc jubemus *omnes epiſcopos & presbyteros non in ſecreto* [51], *ſed cum ea voce quæ a fideliſſimo populo exaudiatur* [52], *divinam oblationem* [53] *& precationem quæ fit in ſancto baptismate, facere*, ut inde audientium animi in majorem devotionem & Dei laudationem & benedictionem efferantur. Sic enim & divinus Apoſtolus docet, dicens in priore ad Corin-

1 Synodorum intermiſſio cauſa malorum in eccleſia fuit. Synodos autem annuas intelligit, de quibus vide *Novell.* 123. *c.* 10. adde *c.* 36. *Canon. Apoſtol.* 2 Liturgiæ cognitio in clericis requiritur: hoc eſt, ut ſciant ſaltem liturgias ſacras legere, adde *Novell.* 123. *c.* 12. Julianus *cap.* 429. vertit *& literas ſcire.* 3 Λειτουργίας. 4 Corruptelas electionis epiſcopalis Juſtiniani obſerva: Nonnulli quippe tum eligebantur, ſine examine, ſine rectæ fidei vitæque honeſtatis teſtimonio. 5 Epiſcoporum ordinationes cum omni rigore & diligentia fieri debent. 6 De fuga ſua in Pontum. 7 In oratione funebri Athanaſii Alexandriæ epiſcopi. 8 Sed præſtat Græca verba adſcribi. Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἶτα καθᾶραι, σοφισθῆναι, καὶ οὕτως σοφίσαι, γίνεσθαι φῶς, καὶ φωτίσαι, ἐγγίσαι Θεῷ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους, ἁγιασθῆναι, καὶ ἁγιάσαι, χειραγωγῆσαι μετὰ χειρῶν, συμβουλεῦσαι μετὰ συνέσεως. 9 Simul diſcipuli & præceptores. 10 Χθὲς ἱερόσυλοι καὶ σήμερον ἱερεῖς. Χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ μυσταγωγοὶ σήμερον. Sic Ariſtides in Encomio Romæ, οἱ χθὲς σκυτοτόμοι, σήμερον ὁπλῖται. Cedrenus χθὲς δοῦλος ἐπίορκος, σήμερον δὲ τύραννος, heri ſervus, hodie libertus, vid *l.* 7. § 2. *in fin. ff. de injuriis.* modo taxeota & buleuta, mox ſacerdos *l.* 53. *Cod. de epiſc.* Tertull. *lib. de præſcr. adverſus hæreticos:* Ante ſunt præfecti catechumeni, quam edocti. *& poſt:* hodie diaconus, qui erat lector: hodie presbyter, qui erat laicus: heri catechumenus, hodie pontifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: veſperi in circo, mane in altari. *Hieron. ad Oceanum*, οὐδὲ ἐσχηματισμένην λαμβάνειν τὴν χειροτονίαν ὡς ἄρτι μὲν ἰδιώτης, εὐθὺς δὲ κληρικὸς, εἶτα βραχύ τι διαλιπὼν ἐπίσκοπος ἀναφαίνεσθαι, *Novell.* 6. *cap.* 1. §. 2. 11 *Canone* 12. ad Amphilochium: adde *c.* 16. *Apoſt.* 12 *Nicen. ſynod. c.* 3. 13 Συνείσακτον, *Scrimg.* vid. *Nov.* 123. *c.* 29. *Nov.* 133. *c.* 3. vide quæ not. ad *l.* 19. *Cod. de epiſc.* 14 Χειροτονηθῆναι. 15 Clerici & primates civitatis eligunt epiſcopum *ut hic & J. ibi, ipſos elegerint.* & ita, ſi non plebs tota, priores tamen plebis ad electionem epiſcoporum fuerunt admiſſi, *dict. Nov.* 123. *c.* 1. Goth. Male hinc colligunt laicos cum clericis habere jus eligendi ſeu nominandi epiſcopum, *primores* enim hic ſunt primores eccleſiaſtici, uti ſunt Archidiaconi, Archipresbyteri. *Gloſſ. in Nov.* 123. *cap.* 1. *in pr. & Nov.* 123. *cap.* 8. Anſ. 16 Evangeliis ſacroſanctis propoſitis multa in jure fieri jubentur, verbi gratia, electio epiſcopi, *ut hic & Nov.* 123. *cap.* 1. litis univerſæ diſceptatio atque dijudicatio *l.* 14. *in fin. pr. C. de jud.* alienationes eccleſiaſticæ & ſimiles actus. *l.* 17. §. 2. *C. de ſacr. eccl.* 17 Tres proponebantur, ex quibus eligeretur Epiſcopus. *Nov.* 123. *c.* 1. Tacitus 4. *Annalium anno* 776. *urbis* refert, mortuo Flamine diali, moris fuiſſe, patricios confarreatis parentibus genitos, tres ſimul nominari, ex queis unus legeretur vetuſto more. Hæc ille. Conſtat utique, in locum Judæ Apoſtolos, duos tantum ſtatuiſſe, ut, in quem eorum ſors cecidiſſet, is apoſtolatu fungeretur, *Actor.* 1. *verſ.* 23. *& ſeq.* 18 *d. c.* 1. 19 Fides epiſcopi. 20 Julianus *c.* 428. honeſtæ vitæ eſſe, & literas ſcire, eos elegerunt: & autor *Eclog.* 9. *tit.* 2. *c.* 25. εἰ μὴ γράμματα ἴσασι. 21 Vita Epiſcopi. 22 Ætas epiſcopi, & ita abrogatur *Nov.* 123. *c.* 1. §. 1. qua vetatur epiſcopus eligi, niſi 35. annum exceſſerit. 23 Familia epiſcopi. 24 Cœlibatus epiſcopi. 25 *d. c.* 1. *d. l.* 42. §. 1. *C. de Epiſc. & c.* 16. *Apoſtolicorum canonum.* 26 Caſtitas epiſcopi. *canon apoſtolorum* 16. 27 Sic apud Gentiles, Fortunæ muliebri coronam non imponebat, niſi univira: ſicut nec matri Matutæ Pontifex Maximus, & Flaminica nubebant, ſemel. Cereris ſacerdotes viventibus etiam viris & conſentientibus amica ſeparatione viduabantur. Tertull. *lib. de Monogamia.* 28 *Can. Apoſtolorum* 17. 29 Gradus obſerva: Removetur enim hic ab epiſcopatu adipiſcendo is, qui juſtam uxorem habet, aut pellicem: quique ſemel viduam & a viro ſeparatam aut ſacris canonibus interdictam ſemel duxerit. 30 Quemadmodum muneribus publicis addicti curiæ, ordini & cohorti, eligi poſſint, adde *l.* 3. *C. de epiſc.* 31 Purgationis genus obſerva. 32 *Nov.* 123. *c.* 1. §. 1. 33 Ordinandus epiſcopus libellum fidei ſuæ de ſcripto offerre tenetur; ut hinc colligi poſſit, Epiſcopum ſcribendi peritum eſſe debere. facit *Nov.* 123. *c.* 12. 34 Ordinandus Epiſcopus recitat formulam ſanctæ oblationis ac communionis, baptismi, & ſimiles hujusmodi orationes. 35 3. *Eclog.* 1. *c.* 1. §. 2. Ordinandus jurat, ſe nullo pretio dato aut promiſſo eligi. 36 Merito, cum non pretio, ſed precibus ordinetur Antiſtes, quæratur cogendus, rogatus recedere debeat, invitatus effugere. *l.* 31. *C. de epiſc.* Sic Alexander Severus Imperator, Præfectum prætorio fecit, qui ne fieret, fugerat: dicens, *Invitos, non ambientes, in republica collocandos.* 37 Multi ſunt igitur hoc tempore ſuo epiſcopatu dejiciendi. *Nov.* 123. *c.* 3. *Ecl.* 1. *c.* 7. 38 *Novell.* 123. *c.* 2. 39 Ad eundem modum Alex. Sever. rectores provinciis daturus, præpoſitos facturus vel procuratores, id eſt, rationales ordinaturus, eorum nomina publice proponere ſolebat, monens populum, ut ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis rebus: ſi non probaſſet, pœnam capitis ſubiret: dicebat grave eſſe, cum id Chriſtiani & Judæi facerent in prædicandis ſacerdotibus, qui ordinandi eſſent, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur & capita, Spartian. *in Severo.* 40 *Novell.* 123. *cap.* 2. 41 Synodi provinciales, quæ per ſingulas provincias habentur. 42 Synodi ſemeſtres, id eſt, ſemeſtribus ſingulis & ſic bis annuatim olim celebrari ſolitæ, vid. *cap.* 36. *Can. Apoſt.* 43 Synodi anniverſariæ, ſeu annuæ quo tempore anni habendæ. 44 Quarta ſeptimanæ, dies Mercurii, vid. *l.* 22. §. 1. *Cod. de epiſc. aud.* 45 Vileſcunt enim atque negliguntur, quæ fiunt ſæpiſſime, contra, quæ rara chara. 46 Nota de ſynodis annuis, ſeu annuatim fiendis. 47 Quibus temporibus ſynodi annuæ coguntur. Veſtigia hujus antiquitatis etiam durant. Galli ſynodos ejusmodi *Sennes* vocat. adde *Nov.* 123. *c.* 10. 48 Ut apud Patriarcham & Metropolitanum ſynodi anniverſariæ cogantur. 49 Materia ſynodorum, ſeu quibus de rebus agebatur vel diſceptabatur in ſynodis annuis. adde *c.* 5. J. 50 Nota ordinem, De presbyteris, diaconis, clericis, abbatibus, monachis cognoſcit epiſcopus: de epiſcopo metropolitanus: de metropolitano archiepiſcopus. 51 Secreto pronunciare, eſt apud ſe pronunciare, id autem vetatur. 52 Et intelligatur Vulgari itaque lingua preces divinæ oblationis & baptismi olim factæ, ut inde audientium animi in majorem devotionem & Dei laudationem & benedictionem efferrentur, *ut hic.* 53 Προσκομιδήν.

thios epistola [1]. *Cæterum* (inquit) *si solum benedicis spiritu, is qui idiotæ [2] locum implet, quomodo tuæ gratiarum actioni subjiciet Deo sanctum illud Amen? si quidem quid dicas, non novit: tu autem pulchre gratias agis, sed alius non ædificatur.* Et rursus in ea quæ est ad Romanos [3], sic dicit: *Corde quidem creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Idcirco igitur convenit, ut ea precatio quæ in sancta *allatione* [4] dicitur, & aliæ orationes cum voce a sanctissimis episcopis & presbyteris proferantur Domino nostro Jesu Christo Deo nostro cum Patre & Spiritu sancto, scituris religiosissimis sacerdotibus, quod si quid horum contempserint, & horrendo Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi judicio rationem reddituri sunt, & nos ista cognoscentes non relinquemus quieta, & inulta. §. 1. Jubemus autem & provinciarum præsides [5] si quid neglectum ex his quæ statuimus invenerint, primum quidem cogant metropolitas & alios episcopos dictas synodos congregare, & omnia implere quæcunque de synodis per præsentem legem jussimus. si vero eos morantes noverint & remissos, tunc nobis indicent, ut ad competentem protinus correctionem procedamus contra detrectantes synodos celebrare: scituris vero ipsis præsidibus & obedientibus ipsis officiis, quod si quidem ista non servaverint, extremis subjicientur suppliciis. Confirmamus autem & per præsentem legem omnia a nobis diversis legibus sancita de episcopis & presbyteris & cæteris clericis, ad hæc & xenodochis & orphanotrophis, & cæteris quicunque venerabilibus locis præsunt.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præsentem manifestata sunt legem, tua claritudo per prothemata in consuetis locis regiæ civitatis affixa in cognitionem omnium perducere festinet, & manifesta facere omnibus qui provinciis præsunt. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* DN. JUST. PP. Aug. BASIL. V. [6] C. CONS.

TIT. XXI.

DE [7] USURIS SUPRA [8] DUPLUM NON COMPUTANDIS.

NOVELLA CONSTIT. CXXXVIII.

Imp. Just. PP. Aug. Hermogeni Magistro officiorum.

MAnifestissima est nostri nominis constitutio [9] quæ usque ad dupli quantitatem exactionem debiti concludit. Si igitur creditores tui quidam in duplum acceperunt, alii adhuc minus consecuti sunt: hi quidem qui in duplum ex usurarum quantitate per diversa tempora consecuti sunt, nullam adversus te inquietudinem proponere concedantur: alii autem si simili modo repleti fuerint, eo modo silere compelluntur. Et si debita subsecuti fuerint, fœneratitias cautiones recuperare, vel si remanserint, suis viribus vacare, si [10] preces veræ sunt, præsentis oraculi sanctione decernimus.

TIT. XXII.

INDULGENTIA ILLICITE CONTRACTARUM NUPTIARUM.

NOVELLA CONSTIT. CXXXIX.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri. Imp. Cæsar, Flavius Justin. August. Floro.

PRÆFATIO.

REtulit ad nos gloria tua incolas Syndios pagi, neque non Hebræos in Tyro insula, illicitis contractis nuptiis, in sacram nostram incidisse constitutionem [11], nec secundum ea quæ de hoc constituta sunt, quartam bonorum suorum partem inferre: jamque [12] ex iis nonnullos in tertia ætate consistere & filiorum patres esse, ac propterea cum lacrymis supplicasse, ne nunc tandem uxores a se dimittere [13] compellantur: sed ut tam ipsas retineant: quam qui [14] ex ipsis procreati sunt filii, aut procreabuntur, successores eorum existant, neque ullam exinde revereantur pœnam.

CAP. I.

SAncimus igitur ut pro hujusmodi indulgentia propter præfatas causas singuli denas auri libras præbeant, ipsisque vel solis major illa pœna remittatur, & tam uxores, quam qui exinde nati sunt, & (ut potest fieri) postea nascentur, successores habeant, neque id a nobis in exemplum [15] aliis sancitum intelligatur: sed quocunque alio scituro, quod si quid tale petierit: ultra hoc quod petitis non potietur, etiam facultates amittet [16] atque insuper corporalibus pœnis exceptis, perpetuum incolet exilium. Nemo autem his qui a nobis nostra dignati sunt indulgentia, aut eorum uxoribus existentibusve vel futuris filiis, aut bonis, sive ex judiciaria sententia, sive alio quocunque modo inquietudinem inferat.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram declarantur legem, quæ & vigorem habet specialis nostri indulti, ea studeto gloria tua effectui & fini tradere.

TIT. XXIII.

UT CONSENSU MATRIMONIUM SOLVI POSSIT [17].

NOVELLA CONSTIT. CXL.

PRÆFATIO.

NIhil in rebus mortalium perinde [18] venerandum est, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat, quod regiones atque civitates frequentes reddat, unde denique optimæ reipublicæ coagmentatio fiat. Quocirca conjugibus matrimonia adeo fortunata optamus, ut nunquam adverso numine inita esse videri queant, neque illi citra justam dissolvendi matrimonii causam a se invicem recedant. Verum, quoniam ut in omnibus hoc servetur, perquam id difficile est, (ut enim in tanta multitudine non aliquæ atroces irreconciliabilesque inimicitiæ incidant, prorsus impossibile est) par esse putavimus, ut hujus rei remedium aliquod comminisceremur: præcipue vero, ubi pusillanimitas eo progressa sit, ut, quod odium inter conjuges obortum fuerit, mitigari & componi nequeat. Pro veteri [19] sane juris ratione fas atque licitum fuit, ut istiusmodi a se invicem recederent, dummodo id communi [20] voluntate atque consensu facerent. Adeo vero, ut multæ leges essent, quæ hac de re & agerent & constituerent: cum etiam talem matrimonii dissolutionem bona gratia [21] fieri patria [22] lingua dicerent. At postmodum a patre [23] nostro sacratissimo principe, (qui pietate atque sapientia omnes quotquot unquam imperarunt, superavit) dum ad benignum suum atque firmum propositum respiceret, nec non ad aliorum etiam miserum & pusillanime consilium oculos converteret, scripta lex [24] est, quæ consensu matrimonia solvi vetat. Quam sane nos etiam obtinere, atque in suo vigore manere magnopere velimus. Verum permulti nos adierunt, qui matrimonium quo inter se nexi essent, mutuo odissent atque aversarentur, & (id quod dolendum valde, ac alioqui molestia mœroreque plenum est) propterea belligeratum domi pugnatumque esse per criminationem exponerent, ideoque matrimonium solvi peterent, tametsi [25] causas, ob quas tuto id illis facere lex concederet, nullas afferre possent: nos vero alias monendo, alias minis terrendo, ut a mutuo inter se, eoque citra causam suscepto odio desisterent, & ad concordiam proclinarent, animisque inter se pacatis essent, illorum in his desiderium festinationemque ad tempus suspendimus. Sed nihil profecimus. *Eos siquidem qui violento affectu odioque semel correpti fuerint, perquam est difficile* [26] *reconciliare.* Contigit enim ut ex his nonnulli ad mutuas insidias procederent, venenisque, & aliis quibusdam quæ lethalia essent, uterentur in tantum, ut sæpe neque liberi, qui ipsis communiter nati essent, illos in unam eandemque voluntatem conjungere potuerint.

CAP. I.

QUum itaque hæc a nostris temporibus aliena judicaremus, ad præsentem sacram legem respeximus, per quam statuimus, ut prout olim [27] juris fuit, matrimoniorum solutiones ex consensu fieri liceat [28], & ne amplius patris nostri sanctione in eos qui consensu matrimonia dirimunt, constitutæ pœnæ in usu sint. Si [29] namque mutua affectio matrimonia conficit, merito [30] diversa voluntas eadem per consensum dirimit, modo hanc missi repudii libelli satis declarent. Cæterum illud manifestum sit, quod alia omnia quæ legibus, & præcipue sacris patris nostri constitutionibus de matrimoniis liberis, & causis per quas dirimere matrimonium permissum est, aut de iis etiam qui nulla de causa (non tamen ex communi voluntate, & consensu, quomodo præsens nostra lex constituit) matrimonium solvunt, & de constitutis in illos pœnis cauta sunt, ex præsenti etiam nostra lege ob tinebunt, suamque per omnia vim habebunt.

EPILOGUS.

† Proinde quæ a nobis in publicum usum producta sunt, & per præsentem sacram declarantur legem, gloria tua consueto modo per regiam hanc urbem omnibus manifesta reddi jubeto. Dat. 17. Kal. Octobr. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno 1. [31].

TIT. XXIV.

EDICTUM DE HIS QUI LUXURIANTUR CONTRA [32] NATURAM.

NOVELLA CONSTIT. CXLI.

Imp. Justin. August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

CUm semper omnes benignitate, ac bonitate Dei indigeamus: tum vero maxime hoc tempore, cum propter peccatorum nostrorum multitudinem variis ipsum modis ad iracundiam provocavimus. Et quanquam minitatus est, & clare ostendit, quibus secundum peccata nostra digni essemus: tamen clementer nobiscum egit, iramque

1 c. 14. *vers.* 16. 2 *Nov* 6 *cap.* 1. §. 2. Idiotam laicum nominat *Chrysostomus.* 3 *cap.* 10. *vers.* 10. 4 Προσκομιδῇ, oblatione. Justinianus superius dixerat ad se perlatum, ep[illegible] quosdam electos fuisse, qui sacræ communionis, seu oblationis, & sacri baptism[illegible] orationes [illegible]rent, *hac Nov. in fin. princ.* ideoque ut huic occurrat morb[illegible], jubet, ordinem [illegible] episcopum eas orationes prius recitare *cap.* 2 §. *hic.* Jubet etiam, ut sive baptismus, sive communio celebretur, utraque oratio palam, & audiente & intel[illegible] populo, [illegible], eique *c.* 14 *Epist* 1 *ad Corinth.* refert. 5 Provinciarum præsides, episcopos, metropolitanos & archiepiscopos negligentes, suum munus ut impleant, possunt cogere. 6 Id est, anno 541.

7 Hanc constitutionem restituit P. Pithœus. Extat eadem, sed alia forma, apud Haloandrum, apud quem hoc secundum [illegible] ita legitur, ὅτι πᾶσα θεία καὶ βασιλικὴ ἑρμηνεία ἰσχὺν ἔχει νόμου, quod convert[illegible] *l.* 4[illegible]. *ff. de* [illegible]. Goth. Vid. *Novell.* 121. & 160 & Ritters[illegible] 3. c 9. [illegible]. 8 Adde *Nov.* 121. 9 *d. Nov.* 121. 10 Clausula, Si preces veritat[illegible] [illegible] solet inseri: de qua vid. *l.* 7. *Cod. de divers. rescript.*

11 *Nov.* 12. *cap.* 1. Goth. [illegible] Novell [illegible]. Rittershus. *part.* 12. *cap.* 10. Ans. 12 Adde *l.* 57. *ff.* [illegible] Nov. 154. 13 Separatio namque uxoris a marito dura est, *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *ff. de pign.* 14 Multum tribuitur precibus parentum, numerosam prolem habentium: adeo ut eorum nomine parentes nuptias suas retineant, illicitas alioquin. *d. l.* 57. bonorum etiam publicatio eis interdum prædictam ob causam remittitur. *l.* 7. § 3. *ff. de bon. damnator.* 15 Indulgentiæ non trahuntur in exemplum. *l.* 1. *in fin. ff. de const. princ.* 16 Pœna postulantis jus retinendi illiciti conjugii, quod multis locis hodie non servatur, cum dispensationes ad matrimonia contrahenda gradus intra prohibitos indulgeri vel etiam vendi soleant. Quod probari hac Nov. nullo modo potest. Nam si puniuntur, qui rescripta postulant ad retinendas hujusmodi nuptias, multo magis puniendi, qui ad contrahendas. Favetur enim semper magis retentioni, quam novis petitionibus.

17 Reducitur jus vetus legis 60. 61. 62. *ff. de donat. inter vir. Novell.* 22. *c.* 4. abrogata *Nov.* 117. *c.* 10. Est tamen hæc Novell. Justini, non Justiniani. Eadem extat J. inter constitutiones Justini, quam non possis nisi injustam & injustissimam dicere. *l.* 8. *C. de repudiis.* 18 Laus matrimonii. 19 Jus vetus repudiorum & divortiorum. 20 Non altero invito. 21 Bona gratia dicitur matrimonium dissolvi, quoties dissolvitur volentibus conjugibus. Titinnius: quanta stultitia cupidinis; petunt consilium bona gratia, ut parvifaciatur. Bona gratia, idem est, quod apud Tertullianum *in libro de Monogamia*, amica separatione viduari. Ut ad rem redeam, dissolvitur matrimonium bona gratia, interdum ex causa, *ut d. l.* 60. 61. 62. interdum sine justa causa, *ut hic.* 22 Id est, Romana, *Nov.* 7. *c.* 1. *Nov.* 22. *c.* 2. *Nov* 30. *c.* 5. *Nov.* 69. 23 Id est, Justiniano. 24 *Nov.* 22. *c.* 4. 25 Id est, etiam sine justa causa, mutuo tamen consensu potest matrimonium dissolvi. 26 *Nov.* 22. 27 Jure veteri inter volentes, quavis de causa, permissum repudium. 28 Id est, mutuo consensu matrimonia possunt dissolvi constitutione hac Justini. 29 Causa dubitandi sumitur ex his, quæ dicuntur in *leg.* 35. *ff. de reg. jur.* 30 Imo non recte *l.* 8 *C. de repudiis.* 31 Id est, anno 566.

32 Περὶ ἀσελγαινόντων *Scrimg.* adde *Nov.* 77. 20. *Levit.* 13. *Exod.* 22. περὶ ἀσελγῶν ἢ τῶν ἀρσενοκοιτῶν. 60 Eclog. 39. § 4 *Instit. de public. jud. l.* 31. *C. ad l. Jul. de adult.* Collatio legum M[illegible]arum *titul.* 5. *de stupratoribus* & ita quoque hic titulus conceptus est in Indice Reginæ. 6. Harm. 4. c. περὶ ἀσελγῶν &c. περὶ ἀλογευομένων. Clar. 5. § *Sodomia.* Bossius 23. 9. Petrus Gregor. 36. [illegible]. 10. Goth. Vid Rittershus. *part.* 12. *cap.* 9. Ans.

suam

ſuam in aliud tempus rejecit, noſtram expectans pœnitentiam, *ut qui nolit* [1] *mortem noſtram peccatorum, ſed converſionem & vitam.* Quapropter juſtum non fuerit, ut omnes nos opulentiam bonitatis, ac tolerantiæ, & longanimitatis benigni Dei contemnamus, ne in obduratum & pœnitentiam refugiens cor noſtrum, iram nobis in die iræ accumulemus, ſed cum omnes improbis ſtudiis, & actionibus abſtineamus, tum vero maxime, qui abominabili illa, & merito Deo exoſa atque impia actione computruerunt. Loquimur autem de ſtupro maſculorum, quod nonnulli mares ſacrilegio & impio auſu præſumunt, cum [2] maſculis perpetrantes turpitudinem.

CAP. I.

SCimus etenim ſacris ſcripturis edocti, quam juſtum Deus ſupplicium his, qui olim in Sodomis [3] habitabant, propter hunc ipſum in commiſtione furorem intulerit, ut in hunc usque diem ea terra igni conflagret inextinguibili: Deo per hoc nos erudiente, ut legibus contrariam hanc actionem averſemur. Rurſum ſcimus, qualia de hujusmodi divus dicat Apoſtolus [4] qualiaque reipublicæ noſtræ leges promulgent. Unde omnes, qui timori Dei intenti ſunt, convenit, ut a tam impia & ſceleſta actione abſtineant, quam ne [5] in brutis quidem animantibus admiſſam reperire eſt. Et qui quidem nihil tale ſibi conſcii ſunt, hi & in poſterum eo ſe pacto conſervent. Qui vero hoc morbi genere contabuerunt: illi non ſolum de cætero peccare deſinant, ſed etiam rite agant pœnitentiam, & coram Deo procidant, & morbum beatiſſimo patriarchæ renuntient [6], rationemque curationis percipiant, & (prout ſcriptum eſt) fructus producant pœnitentiæ, ut benignus Deus pro opulentia miſerationum ſuarum dignetur nos quoque benignitate: & omnes illi agamus gratias de pœnitentium ſalute, quos modo juſſimus, ut etiam magiſtratus perſequerentur, concilianteſ ſibi Deum, qui merito nobis iraſcitur. Et quidem ſcientes prudentesque ad ſanctorum dierum reverentiam benignum Deum obſecramus, ut ita hi, qui impiæ hujus actionis cœno coinquinati ſunt, pœnitentiam capeſſant, ne alia nobis perſequendi ejus flagitii præbeatur occaſio. Prædicimus autem omnibus deinceps, qui hujusmodi alicujus ſibi peccati conſcii ſunt, niſi peccare deſierint: & ſeipſos renunciantes [7] beatiſſimo patriarchæ, ſalutis ſuæ curam geſſerint, pro tam impiis actionibus Deum intra ſanctum feſtum placantes: quod acerbiora [8] ſibi accerſent ſupplicia, nimirum qui nulla de cætero venia digni habebuntur. Neque enim de ejus rei inquiſitione ac correctione quidquam relaxabitur, negligentiusve tractabitur contra eos, qui intra ſanctum feſtum ſe non detulerint, aut in tam impia actione perſtiterint: ne ſi omiſſo circa id animo ſimus, Deum contra nos irritemus: quod cæcutientibus oculis transmiſerimus actionem tam impiam, ac prohibitam, & quæ maxime idonea ſit, ut bonum illum Deum in omnium perniciem ad iram provocet. Proponantur Conſtantinopolitanis civibus noſtris. Dat. Id. Mart. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Anno XXXII. poſt BASIL. V. C. CONS. Anno XVIII. [9].

TIT. XXV.

DE [10] HIS, QUI EUNUCHOS FACIUNT [11].

NOVELLA CONSTIT. CXLII.

Imp. Juſt. Auguſt. Marthanæ.

PRÆFATIO.

SUpplicia, quæ ab aliquot retro [12] principibus contra eos, qui eunuchos facere auderent, conſtituta ſunt, omnia ſane manifeſta exiſtunt. Ex quo enim nonnulli rationem ſalutis ſuæ non habentes, ante parvum admodum tempus auſi ſunt tam impium in ſe delictum admittere: propterea & nonnulli meritas de ſe dederunt pœnas, alii poſt irrogata ſupplicia [13] etiam in exilium miſſi ſunt. Verum enimvero quia ne ſic quidem a tam impia actione temperatur, ſed in tantam multitudinem hoc flagitii genus excurrit, ut ſæpenumero e multis vix pauci evadant incolumes, usque adeo, ut quidam ex his, qui ſervati fuerunt, ſub noſtro aſpectu depoſuerint e nonaginta ægre [14] tres ſervatos eſſe, quis obſecro in tantum ſalutis ſuæ contemptor exiſtit, ut hæc deſpiciat, & inulta relinquat? Nam ſi leges noſtræ eos etiam, qui gladium contra aliquem diſtringunt [15], ſuppliciis ſubdunt, quomodo impune conniventibus præterire oculis poſſimus tot perpetratas cædes, & factum contra Deum pariter, & leges noſtras præſumptum? Inde adeo neceſſarium duximus eos, qui hujusmodi facere auſint, exquiſitius per hanc legem perſequi.

CAP. I.

SAncimus igitur, ut qui in quocunque [16] reipublicæ noſtræ loco, quamcunque perſonam caſtrare præſumunt, aut etiam præſumpſerint [17], ſiquidem viri ſint, qui hoc facere præſumpſerint, aut etiam præſumunt: idem [18] hoc quod aliis fecerunt, & ipſi patiantur: & ſi incolumes evaſerint, tam bona eorum addicantur [19] fiſco per eum qui pro tempore magiſtratum obit gloriæ tuæ: quam ipſi mittantur in Gypſum [20], ubi locorum per omne vitæ ſuæ tempus eſſe debebunt. Sin vero mulieres ſint, quæ id egerint, afficiantur & ipſæ ſupplicio, & bona earum per eum qui pro tempore gerit magiſtratum tuum, addicantur fiſco, mittanturque in exſilium: ut [21] ex quo putaverint, aut putant impium ſe lucrum aſſecuturas, ex eo ſupplicia ſimul & bonorum ſuorum amiſſionem ſuſtineant. Porro & eos qui ad hoc mandatum [22] dederint obtulerintve perſonas, aut etiam domos [23], vel locum aliquem ad hoc præbuerint, aut præbent, ſive viri ſint, ſive mulieres, eadem ſubire ſupplicia jubemus, utpote qui injuſtæ hujus actionis teſtes facti ſunt.

CAP. II.

VErum ipſos caſtratos tametſi a vetuſtioribus temporibus liberos eſſe oportebat: jubemus tamen, ut qui jam inde a decima [24] indictione nunc ineuntis menſis per quemcunque in locis noſtræ reipublicæ caſtrati fuerint, liberi [25] ſint, neque ullo modo aut quovis genere contractus in ſervitutem retrahantur: neque [26] item inſtrumentum de ipſis vel publicum, vel privata manu conſcriptum quocunque tandem modo aut per fraudem factum aut fiendum valeat. Sed neque inquirendi illorum ſtatus cauſa cognitiones, quæ anacriſes [27] dicuntur, de iſtiusmodi perſonis interponantur, aut interpoſitæ valeant. Sed & omnes qui eos tali contractui in poſterum miniſterium [28] præbent, ſuperius traditas ſubire pœnas jubemus. Præterea ſi uſuveniat, ut ſervus propter morbum [29] caſtretur: jubemus, ut & ille libertatem nanciſcatur. Qui enim initio liberi erant, eos probabile eſt, cum in hoc genus morbi inciderint, ſui poteſtatem habuiſſe, ut quod vellent, ſibi remedium adhiberent. Jubemus igitur, ut in noſtra republica caſtrati jam inde a memorato tempore apud quamcunque perſonam ſint, liberali cauſa adſerantur manu, & liberi ſint, neque unquam in ſervitutem retrahantur. Cæterum ſi qui eorum poſt præſentem noſtram legem aliquos detinere apud ſe caſtratos præſumpſerint: damus etiam ipſis caſtratis licentiam, nimirum qui ſemel ex præſente noſtra lege libertatem promeruerint: ut hic quidem majeſtatem Imperatoriam, & ſanctiſſimum pro tempore patriarcham adeant, neque non apud glorioſiſſimos Imperii noſtri proceres relationem ea de re inſtituant, in provinciis vero apud religioſiſſimos locorum epiſcopos & harum præſides: quo magis providentia omnium noſtrorum magiſtratuum, & periculo obtemperantium ipſis cohortium (ſive Conſtantinopoli, ſive alibicunque locorum noſtræ reipublicæ) his ſecundum libertatem dentur vindiciæ [30], libertasque ex præſente noſtra lege ipſis largita conſervetur. Nam tot cædes conniventibus oculis accipere per cauſam eorum, qui talia [31] in noſtra præſumunt republica, neutiquam ſuſtinuerimus. Si enim *Barbari* [32], ſimulatque noſtra de hoc audierunt mandata, hæc cuſtodierunt: quomodo tandem permittemus, ut poſt tot retro principum ſanctiones tale quid denuo delinquatur, & inultum relinquatur in noſtra republica?

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram generalem declarantur legem, ea tam hic, quam in provinciis gloria tua manifeſta pariter faciet & conſervabit. Dat. 15. Kalend. Decembr. Domino JUST. PP. Aug. BASIL. [33] V. C. CONS.

TIT. XXVI.

DE MULIERE RAPTUM [34] PASSA.

NOVELLA [35] CONSTIT. CXLIII.

Imper. Juſtin. Auguſt. Areobindo glorioſiſſimo prætoriorum præfecto, expræfecto almæ urbis, & exmagiſtro militum.

PRÆFATIO.

LEgis interpretationem [36] culmini tantum principali competere, nemini venit in dubium: cum promulgandæ quoque legis auctoritatem fortunæ ſibi vindicet eminentia. Meminimus itaque pro raptu mulierum, ſive jam deſponſatæ fuerint, vel maritis conjunctæ,

1 Deus non vult mortem peccatorum. *Nov.* 14. & 77. *Ezech.* 33. *verſ.* 11.
2 Ἄῤῥενες ἐν ἄῤῥεσι. *Scrimg.* ἄρσενες ἐν ἄρσεσι *Rom.* 1. *verſ.* 27.
3 19. *Geneſ.* 24. 29. *Deut.* 23. 13 *Eſai.* 19. 40 *Jerem.* 56. 16. *Ezech.* 49. 4. *Amos* 11. 17. *Lucas* 29. 2. *Petr.* 2. *verſ.* 6 *Idem verſ.* 7. adde *Nov.* 77. *c.* 1.
4 *Rom.* 1. *verſ.* 27. 28. 29.
5 De obbruteſcentibus, vid. 6. Harm. 4. *c.* περὶ ἀλογευομένων. adde quæ dixi ad *Novell.* 77. Petrum Gregorium 36. *cap.* 14. *Lev.* 20 *Exod* 23. *c. mulier.* 15. *q.* 1. *c. hoc ipſum.* 33. *q* 2. Rolandum a Valle 1. *conſ.* 71. Clar. 5. *ſent.* §. *fornicatio*, *verſ. cum animali bruto.*
6 Vid. J. *hic.* Confeſſionis auricularis aut certe tacitæ quoddam genus innuit.
7 Dicut §. *inc.* Notari tamen hic obiter poterit; Magiſtratus ſupremos interdum jus commutandarum pœnarum in atrociſſimis etiam delictis ſibi vindicaſſe, *ut hic.* Commutandarum, inquam, cum remittant confitenti pœnam Sodomitis debitam, *ut hic.*
8 Quæ? morte puniuntur lege divina *Levit* 20. gladio § 4. *Inſt. de publ. judiciis.* l 31. *C. ad l. Jul. de adulteriis.* quod etiam receptum apud Athenienſes fuit. Æſchin *contra Timarchum* apud Gothos caſtrabantur *leg.* 8. *C. Weſtgotti de inceſtis l.* 3. *tit.* 5. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius jubent comburi *l.* 6. *C. Theod. de adult* ex qua emendandum eſt fragmentum collationis legum Moſaicarum *tit.* 5. Hanc pœnam uſus tandem recepit, vid. Clar. 5. *ſent.* §. *Sodomia verſ. ſed quæro.* In id genus delicti lex Scatiania vel Scantinia Romanis quondam fuit. Cœlius apud Ciceronem 8. *epiſt.* 12. intolerantiſſimi homines, poſtulandum me lege Scantinia curant, Cicero 5. *Philippica.* hinc Scantiniæ leges, Suetonius *in Domitiano c.* 8. Quosdam ex utroque ordine lege Scatinia condemnavit. Tertullianus *lib. de monogamia.* Uticenſis ille veſter nec Scatiniam timuit. Juvenalis *Satyr* 2 [illegible] ante omnes debet Scatinia. Auſonius *Epigr.* 88. ſemivir ipſe Scantiniam metuens non metuit Titiam. Tribuni plebis Caji Scantinii meminit Valerius 6. *c.* 1. cui diem a Marcello dictam refert, quod filium Marcelli de ſtupro appellaſſet: eumque tandem ſub uno teſte damnatum refert. Pœna legis Scantiniæ non erat capitalis, ſed decem millium. Quint 4. *c.* 2. 7. *c.* 5. *in fin.* de hac lege vide quædam apud Plutarchum *in Marcello:* nec mirum temporibus illis (utpote corruptis) hoc crimen pecunia multatum. Refert enim Seneca 4. *Controverſ.* ex ſententia cujusdam, impudicitiam illam in ingenuo crimen eſſe, in ſervo neceſſitatem, in liberto officium.
9 Id eſt, anno 544.
10 Fit mentio hujus Novellæ apud Scholiaſten. 19. *Ecl* 1. *ex lib.* 33. *tit.* 1. *cap.* 52.
11 *L.* 4. *C.* 42. Domitianus caſtrari mares vetuit. Suetonius *in Domitian. c.* 7. eoque Martialis illud pertinet *Epigr.* 6. ad Domitianum, Luſus erat ſacræ connubia fallere tædæ; Luſus & immeritos execuiſſe mares. Utraque tu prohibes Cæſar. *Leo Novell.* 60. hanc pœnam abrogavit. *Goth.* Vid. Ritterhuſ. *part.* 12. *c.* 12. Anſ.
12 Extant etiam Senatusconſulta adverſus caſtratores *l.* 3. §. 4. *l.* 6. *ff. ad l. Corn. de ſicariis*, extant & edicta Domitiani. Sueton *in Domitiano c.* 7 Dion. *in Domitiano*, Nervæ, Adriani *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *ff. ad l. Corn. de ſicariis.*
13 Dicam de pœnis J.
14 Periculum, in quod conjiciuntur ii, qui caſtrantur.
15 Nemo diſtringere gladium in aliquem impune poteſt.
16 Barbaris enim licebat ſuos Barbaros caſtrare, vide 1. *Nomocanonis* 14.
17 Caſtrabant autem ut plurimum ſervos *d. l.* 6. idque libidinis aut promercii cauſa *d. l.* 3. §. 4. Paul. 5. *ſent.* 23. §. 7. faciebantque caſtrando pretioſiores *l.* 27. §. 28. *ff. ad l. Aquil.*
18 Caſtratur, qui alium caſtravit, *ut hic*, hæc eſt talionis pœna. Sic Gallienus, cum quidam gemmas [illegible] ejus uxori pro veris vendidiſſet, ſurripi quaſi ad leonem venditorem juſſit, [illegible] caponem emitti: mirantibus cunctis rem tam ridiculam, per curionem dici juſſit, *Impoſturam fecit & paſſus eſt.* His adde, quæ ſcripſi de talione *Novell.* 60. *c.* 1. *in fin* locum elegantem ex Galeni 6. *de Hippocratis & Platonis Placitis* relatum a Cujacio 7. *obſ.* 14. *in fin.* Sed hanc pœnam caſtratorum ſuſtulit *Leo Novella* 60. *ubi dicam de* [illegible] *caſtratorum.*
19 Vide quæ dicam ad *Novellam Leonis* 60.
20 Gypſus inſula *Nov* 22 *c.* 8.
21 Avarus nimium ſpoliatione bonorum omnium hic privatur.
22 Mandator ſceleris punitur *l.* 15. *ff. ad l. Corn. de ſicariis. l.* 24. *ff. de jure fiſci.*
23 Domum præbens ad delictum committendum, punitur. vid. *l.* 1. *C. de Eunuchis. l.* 8 [illegible] 9 *ff ad l. Jul. de adult. Nov.* 14. §. 1. *Nov.* 42. *c. ult. Nov.* 58.
24 Indictio decima ſexta, vide *Nov.* 148. *in fin.* de prima vid. *Novell.* 147. *cap.* 2.
25 Huic vicinum eſt, quod quæri ſolet, An caſtratus teſtari poſſit, de quo dicam ad *l.* 5. *C. qui teſtament. fac.*
26 Quinimo Tabellio quoque, qui hujusmodi inſtrumentum conſcripſit, puniendus eſt, *l.* 2. *C. de Eunuchis.*
27 Anacriſis *hic* & *l.* 6. *ff. de cuſtod.* Interrogatio [illegible] *interrogations, enqueſtes, informations.* Libelius rei dicitur in [illegible] *ff. de injuſto.* Sic Feſtus ad Agrippam *Actor.* 25. *verſ.* 26. de quo (id eſt, de Paulo) quid ſcribam domino (id eſt Cæſari) non habeo; quapropter produxi eum ad vos & maxime ad te rex Agrippa, ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης σχῶ τι γράψαι. Poſſis tamen [illegible], ἀνακρίσεις hic eſſe cognitiones de ſtatu.
28 Miniſtri delictorum puniuntur.
29 Qui ſervum caſtrat, liberum facit, *hic.*
30 *Qu'ils ſoient maintenus* [illegible] *liberté*, vindiciæ, *maintenue ou recreance.* Huic contrarium vindiciæ [illegible] 2 §. 24 *ff. de origine juris.*
31 Qui alios caſtrant.
32 De Abasgis [illegible], de quibus vide Evagrium 2.
33 Id eſt, anno 541.
34 Adde *Novell.* 150 de ea quæ raptori ſuo nubit, *l. un. Cod. de raptu* 9. *tit.* 13. vide omnino *Novell. Leonis* 35. Goth. Vid. Ritterhuſ. *part.* 12. *c.* 11. Anſ.
35 Hæc conſtitutio eſt Latina.
36 *l.* 1. *Cod. de legib.*

ſive

five non, vel etiam fi viduæ fint, legem antea pofuiffe: & capitis [1] fubjeciffe fupplicio non tantum raptores, verum etiam comites eorum: nec non alios, qui eis auxilium tempore invafionis contuliffe nofcuntur: & non tantum parentibus mulierum, verum etiam confanguineis, & tutoribus hujusmodi dediffe per eandem legem vindictam & præfcriptis pœnis locum dediffe, fi jam nuptæ vel desponfatæ mulieres rapiantur: cum non folum raptus mulieris, verum etiam adulterium per hujusmodi temeritatem committitur. Et fuper alias pœnas raptoris etiam, nec non aliorum qui cum eo fuerint, patrimonium raptæ mulieri vindicari, per eandem legem præcipimus, ut dotis etiam marito legitimo dandæ copia per raptoris ei miniftretur fubftantiam. Illo quoque fpecialiter adjecto: Ut [2] nulla fit mulieri vel virgini raptæ licentia, raptoris eligere [3] matrimonium, fed cui parentes voluerint (excepto raptore) legitimo matrimonio copulari: nullo modo, nullo tempore licentia mulieri raptæ permiffa, raptoris fe conjungere matrimonio. Sed parentes etiam, fi tali confenferint matrimonio, deportari [4] præcipimus. Sed mirati fumus, quod conati funt aliqui dicere raptam mulierem five volentem five nolentem, & fi raptoris matrimonium contra noftræ conftitutionis tenorem amplexa fit, debere tamen eam raptoris habere fubftantiam, vel quafi legis præmium, vel ex teftamento forte, fi hoc etiam factum effe contigerit. Qui enim talia dicere præfumpferunt, hi prædictæ legis feriem intelligere non potuerunt. Qui enim tale ftare matrimonium, & fi rapta voluerit, prohibuimus, & ob hoc parentes raptæ mulieris deportationis fubjecimus pœnæ, fi hujusmodi confenferint matrimonio: quomodo [5] raptas mulieres, raptorum eligentes connubium, præmiis honorarfemus raptæ datis mulieri? Superfluam igitur eorum dubitationem vel in pofterum refecantes, priorem per præfentem legem interpretari cenfuimus. Sancimus itaque fi rapta mulier cujuscunque fit conditionis vel ætatis, raptoris nuptias eligendas effe cenfuerit, parentibus præfertim non confentientibus: nec [6] ex beneficio legis, nec ex teftamento raptoris hereditatem fufcipere, vel quocumque modo fubftantiam vindicare: fed præmium, quod per legem noftram raptæ mulieri datum eft, ut raptoris, & eorum qui ei auxilium tempore invafionis præbuerint, bona [7] vindicet: hoc ad parentes, fi ambo vel unus fuperfit, qui nuptiis fpecialiter non probantur confenfiffe, ex tempore raptus ipfo jure transferri, & patrimonium raptoris non raptam jam habere mulierem, quæ conjugio fe raptoris inquinare non piguit, fed in perfonas transferri, quas fuperius nominavimus, ei non confentientes conjugio. Nam nefarios hujusmodi coitus pœnis corrigi, non [8] præmiis honorari convenit. Quod fi parentes jam deceflerunt, vel hujusmodi fceleri confenferunt: fubftantia raptoris, nec non & aliorum, qui facinoris fuerint participes, fifci juribus [9] vindicetur. Quam interpretationem non in futuris tantummodo cafibus, verum in præteritis etiam valere fancimus, tanquam fi noftra lex ab initio cum interpretatione tali a nobis promulgata fuiffet, præfecte chariffime atque amantiffime. §. 1. Quæ igitur per hanc legem noftra ftatuit æternitas, tua celfitudo effectui mancipari, obfervarique præcipiat [10].

TIT. XXVII.
DE SAMARITANIS [11].

NOVELLA CONSTIT. [12] CXLIV.

Juftinus Imperator Diomedi P. P.

PRÆFATIO.

Ut impiam Samaritanorum hærefim, & omni ratione carentem horum vefaniam ad meliorem frugem perduceremus, neque non ipforum animas, quo detinentur morbo, liberaremus: fæpenumero tam pientiffimus princeps pater [13] nofter, quam etiam nos ipfi ftudio habuimus. Sed in plerisque horum non potuimus id, in quod longo ftudio incubuimus, effectui tradere. Evaferunt enim in tantam nonnulli eorum vefaniam, ut vel falutari baptismo dignati denuo ad id mali, unde difcefferant, redierint, & eadem cum Samaritanis habere in pretio, eodem cum ipfis agitari furore dignofcantur. Præclarum igitur nobis vifum eft veterem illam & prius contra ipfos propofitam patris noftri legem renovare.

CAP. I.

Ac propterea fancimus, ut ipfi neque [14] ex teftamenti tabulis, neque absque iis heredes fiant legatave capiant, aut donationis titulo rem aliquam nanci fcantur. Sed neque Samaritani, aut in univerfum hæretici, quive rectam fe Chriftianorum fidem amplecti fimulant, cum revera neque ita fentiant, neque huic confentanea faciant: ad hereditatem ab inteftato vocati, fucceffionem habeant. Item neque [15] teftamenta confcribant, neque legata relinquant, aut donent: nifi qui ea percepturi funt, & recte de fide fentiant, & fideles fint operibus. Nam fi nemo horum fit: jubemus, ut poft ipforum mortem horum bona ad facratiffimum pertineant ærarium. Unde & facra illa forma, per indulgentiam ipfis a patre noftro conceffa, quæ legis vicem obtinens, largitur ipfis, ut [16] hereditatem pariter adire & transmittere, item legatis honorari & legata relinquere poffint: in pofterum vacabit, neque prorfus ullam firmitatem habebit. Nam fi hujus fe clementia indignos effe perhibuerint, qui Samaritanorum agitantur vefania: neminem alium, quam feipfos accufabunt, cum a benignitate Dei, & Servatoris noftri Jefu Chrifti alieni fint: liberalitates autem ab Imperatoria olim majeftate ipfis conceffas amittunt in hoc, ut ad meliorem mentem redeant, non ut perpetuo in perverfa hac opinione fua permaneant.

CAP. II.

Excipimus autem a præfente lege rufticos, qui Samaritanorum opinionibus honorum habent: idque non ipforum gratia, fed propter conftitutionem prædiorum, quæ ab ipfis coluntur [17], propterque reditus & tributa, quæ exinde inferuntur publico, ut [18] qui rufticitate feducantur. His etenim permittimus, ut tam afcendentes, quam defcendentes & ex transverfo cognatos fuos heredes legatariosve fcribant, tametfi Samaritanorum errore detineantur: ut tamen fundos recte colant, quo magis & uberior exinde proventus ad prædiorum dominos deferatur, & per ipfos ad fifcum. Sed & fine teftamentis prædicti alter ad alterius hereditatem pervenient propter eandem caufam. Quandoquidem & fi nemo horum inveniatur: nihilominus tamen volumus, ut prædii dominus [19], in quo rufticus defunctus eft, ab illo relicta capiat, & fifci locum teneat, utpote qui & pro illo publicis fatisfacit tributis. Præterea Samaritanum omnino neque militiam [20] capeffere concedimus, neque ad civilem adminiftrationem accedere, neque poftulare [21] in judicio, neque poftremo in confortium difertiffimorum affumi rhetorum [22], neque adolefcentes inftituere. Sed & fi qui ex iis falutari dignati baptismo, ad priftinum denuo errorem reverfi, obfervare [23] fabbata, aut etiam alia quædam agere videantur, quæ coarguant per fimulationem ipfos fanctum baptisma affumpfiffe: eos profcribi jubemus: & in perpetuum tradi exilium. Iisdem quoque pœnis eos fubdimus, qui contra rectam Chriftianorum fidem impium iftis patrocinium præftiterint. Perpulchrum vero nobis videtur, ut ad incontaminatum accurrentes baptisma non temere fufcipiantur, fed cum quadam obfervatione, & inftructione, quæ initiationis tempore fieri folet. Dicimus autem, ut qui omnino fenfu aliquo bonæ doctrinæ tangi poffunt, per duos primum annos in [24] fide inftituantur [25], & pro viribus fcripturas edifcant: tuncque demum facro redemptionis offerantur baptismati, tam longi temporis pœnitentia prorfus redemptionis fructum affecuti. Pueros autem admodum, qui per ætatem doctrinas intelligere nequeunt, etiam absque hac obfervatione facro dignari baptismate admittimus. Porro nullus Samaritanus Chriftianum [26] habebit mancipium: fed fimulatque emptum fuerit, protinus in libertatem [27] rapiatur [28]. Quod fi æque perverfa opinione mancipium, ut ipfe dominus, fuerit, licitum ei efto, fi [29] Chriftianorum de fide fententiam exofculetur, illico & Romana ipfum libertate potiri.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præfentem declarantur legem: ea proponens gloria tua folennibus locis effectui, & fini contradi præcipito.

TIT. XXVIII.
UT DE CÆTERO NULLAM LICENTIAM HABEAT DUX AUT BIOCOLYTA [30] LYDIÆ ET LYCAONIÆ IN PHRYGIAM UTRAMQUE ET PISIDIAM ADVENIRE.

NOVELLA CONSTIT. CXLV.

Idem Auguftus Ariobindo gloriofiffimo P. P.

PRÆFATIO.

His quæ femper incidunt, competentem fingulis medicinam invenientes, poftquam quæ utilitatis funt præterierint, iterum prioris efficimur ordinis usque ad folum dolentem medicinam fuftinentes, quod tale aliud præfens noftra facra vult lex. Modice enim prius aliud quiddam indifciplinationes populares, aliud vero latronum incurfus in Phrygiam atque Pifidiam fieri difcentes, eo quod civilem gubernationem fcindat rei folicitudo, tam his quam Lycaoniæ & Lydiæ militarem adminiftrationem prepofuimus, *Ducem* feu *Biocolytam* nominantes eum qui fuper hanc ordinatus eft partem. fed nunc adiere nos, qui Phrygiam utramque & Pifidiam habitant, ut ea quæ pridem commiffa funt in eis compefcantur, dicentes neque latrocinia in locis illis compefcita, neque enim in hominibus enutriri provincias [31], bonus vero non ferri a nobis inventi cinguli, quod miniftrantes ei continuo invadant provincias & comprehendant aliquos & damnis afficiant, & quod turbis militaribus impleta fint loca illa, & omnino inhabitabiles effe eis provincias, etenim & ipfis per fe civilibus judicibus copiofis ad rei correctionem conftitutis, & eorum qui provincias habitant multos aliorum quietem inventum facientes quo cinguli hujus abutantur περιβολῇ [32] & comprehendant innocentes, & quæ non funt jufta in eis agi.

CAP. I.

Hæc fæpius dicentes eos miferti ad præfentem noftram factam venimus legem, per quam *fancimus*, auferri [33] de cætero, quæ dictæ

1 Pœna raptus, capitalis *d. l. un.* §. 2. adde Clarum 5. *fent.* §. *raptus* 15. 2 *l. unica Cod. de raptu virg.* 4. Harmenop. 6. §. 64. 3 Rapta raptori nubere prohibetur. addunt quidam exceptionem, nifi prior diffenfus in fecundum confenfum tranfierit. *Cap. penult. cap. ult. extra. de raptoribus. l. 2. Cod. de his quæ vi met.* vid. Gailium 2. *obferv.* 28. 4 Parens confenfum præftans filiæ ut raptori nubat, deportatur. 5 Ex illicito matrimonio nullus conjugum poteft fructum fperare, vid. *l. 6. Cod. de inceftis.* 6 Pœna mulieris nubentis raptori. 7 Bona raptoris cui cedant, vid. *leg. unic. C. de rapt.* 8 Delictis pœnæ, non præmia proponuntur. & contra virtuti præmia, non pœnæ. *l. ult. Cod. de ftatuis.* 9 *Al.* viribus: ut *l. 2. Cod. ne fifcus vel refp. Novell.* 112. *cap.* 2. §. 1. *&* Jul. *antecefſor conftit.* 32. *&* 107. *l. 2. Cod. de judiciis*, vid. Cujac. 18. *obferv.* 2. 10 Dat. Kal. Jun. CP. Imper. DN. Juft. PP. Auguft. anno 36. poft Conf. Bafil. V. C. anno 22. Cujac. *hic* id eft, anno 548.

11 Vid. *Nov.* 129. hæc conftitutio eft Juftini, non Juftiniani, ut J. dicemus. 12 Juftini eft hæc Novella, fucceſſoris Juftiniani, ut paulo poft apparet. 13 Juftinus ubi quæ verba oftendunt hanc conftitutionem alterius effe, quam Juftiniani. 14 *l. 3. C. de apoftatis.* 15 Hæretici teftari non poffunt, nifi inter liberos orthodoxos. *l. 17. C. de hæret.* & ita abrogatur *Novell.* 129. *cap.* 1. 16 *Novell.* 129. *cap.* 1. 17 Id eft, ne agrorum cultura ceffet. 18 Rufticitas elevat pœnam hærefeos adde aliquid tale de rufticitate ex *Nov.* 154. *c.* 1. 19 In fucceffione coloni præfertur dominus fifco, ut qui pro eo foleat fifco tributa folvere. *l. 4. C. de agricolis & cenfit.* 20 Samaritani removentur ab omni militia, adminiftratione civili, & jure poftulandi puerosque inftituendi: quod commune eft omnibus hæreticis. *Nov.* 109. 21 *l. 8. C. de poftulando.* 22 Julianus eadem adverfus Chriftianos conftituerat. Ammian. 25. Inter quæ, inquit, erat inclemens, quod docere vetuit magiftros, Rhetores & Grammaticos, ne tranfirent a numinum cultu. 23 Samaritani fabbatha obfervabant. alibi dicuntur non abfimiles paganis. *l. 21. Cod. de hæret.* vid. *l. 9. C. de diverf. off.* 24 Samaritani natu majores non admittuntur ad baptisma, nifi catechumeni fuerint per duos annos. 25 Catechumeni partes. 26 *l. 2. C. ne Chriftianum mancipium.* 27 Novus adipifcendæ libertatis modus. 28 Idem de vendito fervo Chriftiano Judæis præfanciverat Conftantinus, auctore Eufebio, Conftantinus fifco vindicari voluerat, autore Hermia & Cedreno, & extat utriusque lex in Codice Theodofiano. *lib. 2. C. Theod.* Ne Chriftianum mancipium Judæus habeat. 29 Nota alium modum adipifcendæ libertatis.

30 Vid. *Nov.* 8. Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershuf. *part.* 12. *c.* 13. Anf. 31 Locus eft corruptiffimus, hoc vult tamen, Phrygas & Pifidas conqueftos apud Juftinianum fuiffe, utramque provinciam non fufficere alendis officialibus ducis, feu Biocolytæ, in illis regionibus jam pridem a Juftiniano conftituti: eaque maxime de caufa, quod homines, id eft, officiales ac miniftri ducis utriusque folebant hinc & inde graffari per provinciam, nunc hos, nunc illos adprehendendo aut verberando: ita ut inde tumultus oriretur, & provincia utraque fieret deferta: ad hæc, politicos feu civiles utriusque provinciæ magiftratus latrociniis comprehendendis poffe fufficere, & eo magis calamitati utriusque provinciæ fuccurrendum, quod non tantum ipfi Biocolytæ, eorumque miniftri graffarentur, fed & nonnulli ex ipfis provincialibus ejusmodi miniftris fe admifcerent, iisque conductis perfæpe privatas ad vindictas abuterentur. 32 Id eft fatellitio, ope, adjumento. 33 Abrogatur imperium ducis aut Biocolytæ Lydiæ atque Lycaoniæ, eo videlicet vetito in utramque Phrygiam & Pifidiam excurrere.

ſunt a nobis provinciæ (dicimus Phrygiam Salutarem [1] & Phrygiam Pacatianam [2] & Piſidiam) de cingulo illo quod tam ipſis quam Lycaonis, & Lydis impoſuimus olim, & nullam licentiam ex præſenti eſſe eis, qui eam habent adminiſtrationem, ita in eis fieri provinciis tanquam dignitates, habentes aliquod cum eis participium, aut transmittere aliquem de officio ſuo aut aliter eis competentibus, & comprehendere aliquos. Sed neque eis licentiam eſſe, eis, qui ex illis provinciis ſunt, confugere ad unumquemque hanc habentem [dignitatem] & querelam inſinuare adverſus invicem, ſive pro pecuniariis, ſive pro criminalibus fuerit quod movetur, pœnam metuentibus *triginta librarum auri*, utpote nobis omnem tranſitum ad dictas nobis provincias excludentibus his, qui per tempus habuerint dignitatem, aut his omnino qui in eorum ordinem relati fuerint, ut neque præcepta in illis provinciis aut contra eos qui in eis habitant, faciant, neque aliter ſibi aliquid vindicabunt eorum quæ in his feruntur, ſed contenti ſint tam Lycaoniorum quam Lydorum [provincia] in ipſis jubentes ſoſis, tanquam ſi in principio iſtis duabus provinciis concluſiſſemus dignitatem eorum, nullum participium in Phrygiam utramque aut Piſidiam dantes ei. Omni enim ex hoc difficultate provincias liberamus, illas civilium judicum dignas in omnibus, tam pecuniariis quam criminalibus reſpicientium, ſcientibus his quod ſi quodlibet factum latrocinium aut invaſionem in illis locis aut ablationem rerum perſequantur, & ablatum vindicent, ex ipſis ſuis facultatibus ex hoc datum diſpendium curare neceſſitatem habebunt, tam in cingulo conſtituti, quam etiam poſt depoſitum illud. Itaque ſi vel tentaverit poſt præſens tempus qui Lycaoniæ & Lydiæ militarem habet dignitatem, aut ipſe ire ad prædictas nobis provincias, aut dirigere aliquos de ſuo officio, fiduciam damus epiſcopis civitatum prohibere, eum aut eos qui ab eo deſtinati fuerunt irruere volentes & expellere de locis eos, utpote ſemel per præſentem ſacram prohibitos legem, ſuper quod & pœnam xxx. librarum auri impoſitam tam ei qui pro tempore habet cingulum, quam his qui ei obedire deputati ſunt, ſive tale aliquid jubeat, aut ipſi præſumpſerint miniſtrare: & ſuper hoc cinguli amiſſione periclitabunt & ipſius ſubſtantiæ.

EPILOGUS.

† Tua igitur gloria quæ per præſentem nobis divinam legem ſancita ſunt, cognoſcens, faciet quidem decreta conſequentia ipſis, edictis vero utetur & præceptis ad eos qui provincias moderantur, & civitatum epiſcopos, ut & hanc per civitates proponant legem, & omnibus manifeſta faciant quæ per eam nobis placuerunt occupationem. [Datum 6. Id. Februar. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XV. poſt conſulatum BASIL. V. C. CONS. Anno XII. [3]]

TIT. XXIX.

UT [4] LICEAT HEBRÆIS [5] SECUNDUM TRADITAM LEGEM SACRAS SCRIPTURAS LATINE VEL GRÆCE VEL ALIA [6] LINGUA [LEGERE] ET, UT DE LOCIS SUIS EXPELLANTUR NON [7] CREDENTES JUDICIUM VEL RESURRECTIONEM [8] AUT DICENTES ANGELOS [9] SUBSISTERE CREATURAM DEI.

NOVELLA CONSTIT. CXLVI.

Idem Auguſtus Areobindo P. P.

PRÆFATIO.

NEceſſarium quidem erat Hebræos ſacros audientes libros non ſolis literis [10] adhærere, ſed ad reconditas eis prophetias reſpicere, per quas magnum Deum & Salvatorem generis humani *Jeſum Chriſtum* annunciant. Sed etiam ſi inſenſatis ſemetipſos interpretationibus tradentes a recta usque nunc aberraverunt gloria [11], tamen certare ad invicem diſcentes ipſos, non ſuſtinuimus ſine judicio eis relinquere tumultum. Per has enim ipſorum quæ nobis adductæ ſunt προσελεύσεων [12] dicimus, quod quidem ſolam habentes Hebraicam vocem, & ipſa uti in ſacrorum librorum lectione volunt, nec Græcam tradere dignantur, & multum dudum tempus pro hoc ad invicem commoventur. Nos igitur hujusmodi diſcentes meliores judicavimus eſſe [13] & Græcam vocem ad ſacrorum librorum lectionem tradere volentes, & vocem omnem ſimpliciter, quam locus aptiorem & magis cognitam audientibus facit.

CAP. I.

SAncimus igitur licentiam eſſe volentibus Hebræis per Synagogas [14] ſuas in quocunque Hebræi omnino loco ſunt per Græcam vocem ſacros libros legere convenientibus, vel etiam patria [15] forte (Italica hac dicimus) lingua, vel etiam aliorum ſimpliciter, una ſcilicet cum locis etiam lingua commutata, & per ipſorum lectionem, per quam clara ſunt quæ dicuntur convenientibus omnibus deinceps, & ſecundum hæc vivere & converſari, neque fiduciam eſſe his qui apud eos ſunt expoſitoribus, ſolam Hebraicam tradentibus, malignari hanc quemadmodum voluerint, multorum ignorantia ſuam ipſorum abſcondentes malam conſuetudinem. Verumtamen hi qui per Græcam legunt, *Septuaginta* [16] utantur traditione, quæ omnibus certior eſt, & præ aliis melior judicata, præcipue propter quod circa interpretationem contigit, quia & per duos diviſi, & per diverſa interpreta[illegible]es loca, tamen unam tradiderunt omnes compoſitionem. §. [illegible] ad hæc vero quis non horum virorum & illud admiretur, quia multo antiquiores ſalutari apparitione magni Dei & Salvatoris noſtri *Jeſu Chriſti* conſtituti, tamen illam futuram, tanquam videntes, ſacrorum librorum traditionem fecerunt, tanquam prophetiæ gratia circumfulgente eos? & hac quidem utuntur præcipue omnes. Sed, non tamen tanquam eis reſiduas excludere ſanciverimus interpretationes, licentiam damus & *Aquilæ* [17] uti, etſi alienæ [18] tribus ille, & non competentem in aliquibus ſermonibus habeat cum Septuaginta interpretatione diſſonantiam [19]. Eam vero quæ ab eis dicitur *ſecunda editio* [20], interdicimus omnimodo, utpote ſacris non conjunctam libris, neque deſuper traditam de prophetis, ſed inventionem [21] conſtitutam virorum ex ſola loquentium terra, & divinum in ipſis habentium nihil. Et ipſas ergo ſacras voces legant, codices ipſos *reſpuentes* [22], ſed non abſcondentes quidem quæ per eos dicta ſunt: exterioribus vero traditis ſine ſcriptis vanæ vocis utentes, ad ſimpliciorum per ipſos excogitatis perditionem. Ut hac data a nobis licentia, neque damnis aliquibus ſubjiciantur omnino qui Græcam vocem & alias tradunt, neque ab alio quovis prohibeantur. Neque licentiam habebunt hi qui ab eis majores omnibus *Archipherecitæ* [23] aut presbyteri [24], forſitan, vel magiſtri appellantur, perinœis [25] aliquibus aut anathematiſmis hoc prohibere, niſi velint propter hos caſtigari corporis pœnis, & inſuper privationem facultatum nolentes ſuſtinere, meliora vero & Deo amabiliora volentibus nobis & jubentibus.

CAP. II.

SI quidam vero apud eos [26] *atheos* vanæ novæ vocis eloquia inferre præſumpſerint, aut *reſurrectionem* [27] & *judicium* [28] negare, aut [29] *facturam Dei, & creaturam angelos ſubſiſtere:* hos & expelli volumus loco omni & non relinqui vocem blaſphemiæ, & ita a Dei ſimul lapſam notitia: præſumentes enim eos affari aliquid hujusmodi ultimis ſubdantur ſuppliciis, illato errore ex hoc Judæorum emendantes gentem.

CAP. III.

ORamus vero eos, aut per iſtam [30] aut per illam linguam ſacros libros audientes, ſervare quidem interpretantium malignitatem, non ſolas vero conſiderare literas, ſed rebus refici, & divinum veraciter intellectum excipere, ut & redoceri quod melius eſt, & quieſcere aliquando errantes, & in hoc ipſo quod eſt omnium καιριώτατον [31] peccantes, in Deum ſpem dicimus. Propterea enim omnem eis vocem aperimus ad ſacrorum librorum lectionem, *ut omnes de cætero eorum accipientes ſcientiam doctiores ad melius fiant*, re confeſſa conſtituta paratiorem multo ad diſcretionem eſſe, & ad melioris intentionem ſacris innutritum libris, & parum quod deſit habentem ad emendationem, quam ſcientem quidem horum nihil, ſolo vero cultus inchoatum nomine, & tanquam anchora [32] retentum ſacra, & doctrinam [33] piam, hæreſis appellationem eſſe putantem.

---

1 Duplex Phrygia. 2 Metropolis Phrygiæ Pacatianæ Laodicæa, vide ſubſcriptionem epiſtolæ 1. *ad Tim.* quam Cujacius hic refert, recentiorem eſſe, ut Apoſtolicis temporibus poſſit tribui. 3 Id eſt, anno 549.

4 Abrogatur hæc conſtitutio, *Novella Leonis* 55. 5 Seu Judæis. Tertullian 18. *Apologet in fin.* Hebræi retro, qui nunc Judæi *L. 1. C. 9.* adde conſtitutionem Leonis Iconomachi, quæ Judæos ad baptismum adigit. 6 Non tantum Hebraica huc refer *c. 1. & c. 3.* ʃ. 7 Id eſt, negantes. 8 Huc refer *c. 2.* ʃ. 9 Vid. *c. 2.* ʃ.

10 Quæ occidunt. 11 Δόξης, id eſt, ſententia. 12 Interpellationum, προσελεύσεις interpellatio. 13 Eos ſcil. qui Græcam etiam aſſumendam putarunt.

14 Synagogæ Hebræis permiſſæ. 15 De quo ſæpius dixi *Novell. 7. cap. 1. Novell. 22. cap. 2. Novell. 30. cap. 5. Nov. 69. Nov.* 140. 16 Translatio Bibliorum facta a 70. interpretibus, de qua ʃ. omnes alias Græcas facile antecedit. Cæterum brevitatis cauſa 70. interpretatio dicitur, cum 72. fuerint. Epiphanius *in libro de menſuris.* Tertull. 18. *Apologet.* eadem ratione, qua Centumviri appellabantur, qui tamen erant 105. ex ſingulis tribubus terni. Feſtus *in voce Centumviralia judicia.* 17 Dicendum eſt aliquid de Græcis verſionibus. Prima quæ dicitur 72. interpretum, ut ʃ. *hic.* compoſita fuit a viris 72. Ptolomæo Philadelpho Ægypti regi miſſis ab Hieroſolymitanis. Joſeph. 12. *Antiq.* Tertull. *cap.* 18. 19. *Apologet.* Epiphan. *lib. de menſuris.* Euſeb. 8. *de præparat.* 1. Philo *de vita Moſis & legibus divinis.* Compoſita, inquam, in Pharia inſula, repoſitaque primum in Bibliotheca Bruchio: poſtremo in Serapio, idque longe ante Chriſtum natum. vid. Epiphanium *libro de menſuris & ponderibus.* ubi inter cætera refert, ſeptuaginta duos electos imitatione quadam Moſis, cui præceptum fuerat, ut aſſumeret ſeptuaginta viros, & aſcenderet in montem. Hanc interpretationem ſequuta eſt interpretatio Aquilæ, de qua hic, facta ſub Hadriano Imperatore. Epiphan. *dicto loco.* Tertia eſt Symmachi Samaritæ. Epiphan. *d. loco*, vel Ebionei. Euſeb. 6. *cap.* 71. Quarta Theodotionis Epheſii Marcionitæ ſub Commodo, Epiphan. *d. loco.* Quinta editio interpretem certum non habet: fuit tamen reperta anno ſeptimo Antonini Caracallæ in Hiericho doliis occultata cum aliis libris Hebraicis & Græcis. Epiphan. *d. loco.* Sexta autorem etiam non habet, utque ſuperior reperta fuit doliis [illegible], in Nicopoli ad Orientem ſita, ſeu in Actiaco littore, ſub Alexandro Severo. Epiph. *d. loco.* Has interpretationes adeptus Origenes curavit ſic integra Biblia deſcribi, ut Hebraico textui, literis Hebræis in una columna deſcripto, columnam adjungeret alteram Hebraicam quidem: ſed tamen literis & characteribus Græcis deſcriptam, ut Græci, literis ſuis etiam & characteribus Græcis Hebraicum textum legere poſſent. Duabus iſtis columnis quatuor alias adjecit ex oppoſito, interpretationem ſcilicet Aquilæ, Septuaginta, Symmachi, Theodotionis, eamque editionem Hexapla vocavit: quibus vero addidit quintam & ſextam interpretationes anonymas (*de quibus ſuperius diximus*) Octapla vocavit. vide Epiphan. *d. loco.* Sed ut eo revertar, unde ſum digreſſus, Juſtinianus hic non probat quamlibet translationem Græcam, ſed ſeptuaginta tantum vel Aquilæ, quod maxime notandum, quod D. Hieronymus *in præfat. in lib. Job.* hæreticos Judaizantes vocet Aquilam, Symmachum & Theodotionem, his adde Euſebium 6. *c.* 16. ubi etiam de tetraplis. De Latinis verſionibus alio dicemus loco. 18 Κἂν εἰ ἀλλόφυλος ἐκεῖνος, id eſt, tametſi etiam diverſæ nationis fuerit. 19 Aquila ex Græco Chriſtianus factus, cum Aſtronomiæ curioſis quæſtionibus plus æquo deditus eſſet, ejectus eccleſia tranſiit ad Judæos, utque Chriſtianis noceret, cœpit 70. interpretationem & teſtimonia de Chriſto in ſcripturis probata corrumpere. vid. Epiphan. *d. loco.* 20 Τὴν λεγομένην δευτέρωσιν. Vocabulo δευτερώσεως non intelligit prædictarum translationum aliquam, ſed traditiones & obſervationes tantum Judaicas, quas Hebræi vocant *Miſne Thorah*, id eſt, legem ſecundariam in unum vel ut Corpus (ut nonnulli volunt) a Judæis poſt Chriſti adventum, partim ex Cabaliſticis ſeu anagogicis, partim ex allegoricis quibusdam interpretationibus compoſitam, quarum originem & ſucceſſum usque ad tempora Moſis & 70. ejus aſſeſſorum Judæi repetunt. Addunt, Judæos deinceps ex ſuperiori ſyntagmate & aliis poſtea natis opinionibus, *primum Talmud*, ſeu *Hieroſolymitanum* (ſic appellatum ob Judæos doctores undique Hieroſolymis in eum finem coactos) compoſuiſſe anno Chriſti 300. Anno vero 70. poſt, *ſecundum Talmud* edidiſſe coactis in Babylone Judæis: eoque nunc Talmud uti Cabaliſticis ſomniis referto. vid. Poſtell. *c. 3. de orbis concordia n.* 12. 21 Ἐξεύρεσιν, id eſt, commentum. 22 Ἀναπτύσσοντες, ſenſus, ſi Judæis eſt animus, ſacras ſcripturas legendi, ſacros Codices evolvant, non eos, in quibus meræ tantum fabulæ continentur.

23 Ἀρχιφερεκῖται, vox eſt hybrida, Græca partim, partim Hebræa. Horum munus erat legere & interpretari illas legis ſeu prophetarum ſectiones, quas Hebræi *Parſitoth*, & *Perakim* appellant & ad eas accommodare ſubdiſtinctiones tractatuum majorum Talmudis (quas iidem Judæi Perakim vocant.) Nam quod noſtris libri 50. Pandectarum ſunt, hoc Talmudicis 60. tractatus majores fuere: quod tituli, hoc Perakim. Igitur ἀρχιφερεκῖται, quaſi particularii, quibus ad unguem noti Talmudis Tituli. Id ita eſſe, Cornelius Bertramus ſacræ linguæ apud noſtros profeſſor digniſſimus, nec minus Juriſconſultus, quam Theologus amice commonuit. 24 Id eſt, ſeniores. 25 Περινοίαις τισὶν, id eſt, commentis quibusdam. 26 Apud eos κενοφωνίας ἀθέους &c. id eſt apud eos novas vocum novitates & impias. vid. *1. Timoth. 6. verſ.* 20. 27 Reſurrectionem quidam hæretici negarunt, quam tamen ex gentilibus quidam agnovere, Plin. 7. *c.* 55. ſimilis eſt, inquit, de aſſervandis corporibus hominum ac reviviſcendi promiſſa a Democrito vanitas, qui non revixit ipſe. Agnoverunt multa, haud dubie Ethnici, ſive ductu naturæ, ſive inſtitutione Chriſtianæ legi conſentanea, quale illud dixeris: Quæſivi, viveretne ipſe pater Paulus, & alii, quos nos extinctos arbitramur. Immo vero, inquit, vivit, Cicero *in Somnio*, & alibi Tuſculan. Pherecydes Syrus primus dixit, animos hominum eſſe ſempiternos, vide libros Aureorum noſtros ad Senecam in Theologicis, in quibus de animorum immortalitate, extremo judicio, fine mundi per ignem & reſurrectione diximus. 28 Hæreſin negantem judicium ultimum obſerva.

29 Η τὸ ποίημα τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα τοὺς ἀγγέλους ὑπάρχειν Haloander ita vertit, affirmare, quod figmentum & creatura Dei per angelos ſubſiſtat: quaſi diceret, Hæreſin eſſe, ſi quis rerum illarum aſpectabilium autores faciat angelos, non Deum ipſum. Poſſumus etiam hac ſententia relata ad verbum ἀρνούμενος, colligere, quosdam ex Judæis eam opinionem habuiſſe, ut negarent Angelos a Deo creatos. 30 Græcam & Hebraicam. 31 Opportuniſſimum. 32 Anchora ſacra retineri, id eſt, maxima & validiſſima. Hanc nautæ demittebant in magno periculo conſtituti, vid. Lucianum *in Jove Tragœdo*, & *Trapetis Apologia.* Euripidem *in Helena*, & Ariſtidem *in Themiſtocle.* 33 Aliud eſt vera de Deo ſcientia, aliud ſecta.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc præſentem piam legem declarata ſunt, cuſtodiet quidem tua gloria, & quod tibi obtemperat officium. Servabit & pro tempore, qui in eodem cingulo ordinabitur, & non permittet omnino Hebræos præter hæc facere, ſed inſiſtentes & prohibere omnino nitentes, corporalibus primum pœnis ſubjiciens exilium incolere compellet, auferens & bona, ut non ſimul ipſi contra Deum, ſed & imperium audaciter inſurgant. utetur autem & præceptionibus ad provinciarum præſides, præcipiens ipſis noſtram legem, ut & ipſi hanc diſcentes, proponant per civitatem unamquamque: ſcientes, quod hæc obſervari utile erit his, qui noſtram indignationem veriti fuerint. Dat. [1] 6. Id. Febr. *Conſtantinop.* DN. JUST. PP. Aug. Anno XXV. poſt BASIL. V. C. Conſulatum Anno XII. [2].

TIT. XXX.

DE RELIQUIS [3] PUBLICIS NON EXIGENDIS [4], ET DE DISCUSSIONE DIVERSARUM ACTIONUM.

NOVELLA CONSTIT. CXLVII.

Idem Auguſtus Areobindo P. P.

PRÆFATIO.

ET ſi expenſam multam nunc ſupra quam aliquando reipublicæ eſſe oportet, tantam magnitudinis præbitionem benignitate accipienti Dei, & ad augmenti rationem ſuperimpoſitos expugnanti barbaros, omnem tamen providemus viam, ut & expenſarum non prohibita fiant, & nulla miſericordiæ ſpecies circa ſubjectos noſtros relinquatur. Quanta igitur ſingulis interpellantibus nobis & debita prætendentibus publica & inopiam redditionis, præparare remuneramus, & qualiter nullus miſericordiam petens ſine actu a noſtra receſſit facie, hoc dicere non noſtrum eſt, his quæ pro his ſcripta ſunt & ipſis qui remunerationes acceperunt, atteſtantibus nobis. Sed quia modicum & imperio indignum eſt de ſingulis interpellantibus proprias aliquorum munerationes facere, aut etiam usque ad villas aut civitates ſolas aut in ſolas provincias noſtram extendere miſericordiam, & non magnum aliquid & commune de omnibus ſubjectis facere.

CAP. I.

PRopter hoc ad præſentes noſtras venimus donationes, per quas *ſancimus* dimitti omnibus noſtris ſubjectis reliqua omnino debita a præterito circulo primæ indictionis & ejus, & in quam præcedentes noſtras concluſimus donationes usque adhuc currentem ſeptimam [5] indictionem & ipſam: ut ſint viginti duo anni continui in noſtros ſubjectos a nobis factæ largitatis, & nulla reliqua exigi ex illo relata tempore. Hæc vero dicimus non in his quæ in auro ſolum, ſed etiam ſi argentum aut triticum, aut quædam alia ſpecies debita ſit, & hoc quidem ſive quod a ſubjectis debitum ſit, ſive ab Illyrica præfectura aut ſacrorum noſtrorum theſaurorum, ſive pro fructibus [6], ſive pro reſiduis titulis quomodocunque inferendis ab eis. In commune enim omnibus noſtris ſubjectis hanc noſtram largitatem concedimus, ut nemo pro [7] temporibus illis ſuper eos reliquum inducat, qualemcunque faciens reliquorum exactionem, ſive ab ipſis deſtinatus cingulis, aut qualitercunque publicam perſonam ſibi vindicans, ſive aliqua inferens præcepta aut deputationes [8]: quoniam quidem & his qui hujusmodi quid acceperint, & tanto continue non exigere tempore, contra ſubjectos noſtros auferimus exactionem Inſuper & contra ipſum publicum, qui enim debet continue tantum, vel negligens, vel ſportulis magis & non principalibus factus, & neque ab eis neque a publico accipiens, non in tempore deinde memoratur deputationum, aut exinde exactionem inferre tentat. E contrario autem, eum qui hujusmodi aliquid facere ſe præſumpſerit, tanquam noſtris peſtiferum repellimus donationibus, ut omnem de cætero repetitionis occaſionem aut perinœam [9] auferri, tam contra ſubjectos, quam contra publicum & majorem prævalere, & ex hoc ἀπαγγελιῶν noſtris ſubjectis. Quoniam autem & his perfruentur donationibus, & quæ ſacris noſtris privatis aut divino noſtro patrimonio competunt poſſeſſiones, & neque contra colonos neque contra locatores aut emphyteutas exactio fiſcalium pro prædictis a nobis fiet temporibus, aut ab his qui publicum exigunt, aut palatinis ipſis manifeſtum eſt. Hæc vero dicimus de his quæ debentur adhuc, & apud noſtros ſunt ſubjectos. Si enim aliquid contigerit illis dare & hoc apud curiales forſan aut officiales aut hypodectas [10] aut delegatores, aut apud hos qui provinciarum ſunt numerarii [11] remanſit, hoc non comprehendimus neque partem facimus præſentis noſtræ donationis, ſed ſervabitur publico. Inutiliſſimo [12] conſtituto, ut quod a ſubjectis datum eſt, non fiſcus accipiat, ſed proprium aliorum lucrum fiat.

CAP. II.

HAc vero noſtra largitate excludimus, & quæ cauta ſunt forſitan, aut fidejuſſa publico a numerariis [13] aut arcariis [14] aut ſcriniariis [15], nihil enim neque his de æqua conferimus donatione, quia ſemel propria fecit, & pene habet hæc accipiens fiſcus. De ſacra vero hac largitate excipimus tam militares, quam fœderaticas [16] diſcuſſiones: ipſæ enim non contingunt quidem noſtros ſubjectos: juſtam vero exactionem contra illos inferunt, qui non competenter de publico accipiunt, quanquam ſi occaſione militaris vel fœderaticæ expenſæ contigerunt accipientes, tamen proprium hoc lucrum facientium: & multo magis hoc noſtra excipimus donatione civilium pecuniarum inquiſitiones, & inſuper operum diſcuſſiones [17] tam quæ in hac feliciſſima civitate quam in aliis provinciis, quoniam non eſt juſtum tanto a nobis emiſſo auro pro occaſione munitionis reipublicæ, adminiſtrantes quidem lucrum injuſtum habere, fraudari vero loca noſtra largitate, aut debita eis munitione, aut civitates pecuniis quæ ad ornatum earum diviſæ ſunt, defraudari. Quia vero etſi malignantes omnino odimus, ſed noſtras tamen humanitates [18] oblviſci nullo poſſumus modo: propterea ſancimus quæ a nobis in quibusdam capitulis facta exceptio eſt, locum habere ſuper his quæ nuper tranſiit, primæ [19] indictionis temporibus, hanc vero dicimus ſexdecim pridem annis factam. De his enim quæ præcedunt temporibus, ſimplicem & generalem omnibus continue noſtram humanitatem concedimus, nullam exceptionem in ea facientes, ut communem omnes homines perfruantur ſecuritatem, & nullam reliquorum exactionem ex qualibet occaſione ex illis procedere temporibus. Hanc nos quidem ſubjectis humanitatem concedentes Deo magno offerre actum exiſtimavimus oportere, ut omnes his perfruentes bonis, gratias pro imperio confiteantur magno Deo, qui & hunc nobis in mentem actum immiſerit.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram declarantur legem, ea ſtudeto tua excellentia ad opus adduci, & ſervari feſtinet. Datum [20] prid. Kal. Maji *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Anno XXVIII. [21] poſt conſulatum BASIL. V. C. Anno III. [22].

TIT. XXXI.

DE INDULGENTIA [23] RELIQUORUM PUBLICORUM.

NOVELLA CONSTIT. CXLVIII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

QUantam circa communia rerum ſtatim ex prœmiis [24] noſtri imperii fecimus providentiam & ſtudium, traditæ nobis ex Deo reipublicæ curam gerentes, ex his quæ jam fecimus, manifeſtum fecimus univerſis. Nam publicum debitis multis prægravatum invenientes, & ad ultimam penuriam repulſum in noſmetipſos ſuſcepimus debitum, onere ſimul & difficultate multa ſublevantes illud & rem militarem diffluentem jam neceſſariorum penuria, ita ut reſpublica barbarorum inſultibus & incurſibus immenſis peſſum daretur, ſecundum quod nobis fuit poſſibile, competenti correctione ſumus dignati: quin nec usque ad hæc & ſola oportere exiſtimavimus circa ſubjectos ſtare auxilium, ſed & cujusdam alterius participes facere humanioris ſententiæ ſubditos lege juſſimus opus eſſe, liberos ipſos his quæ ab ipſis debebantur debitis publicis facientes.

CAP. I.

COmmunem igitur & hanc noſtram beneficentiam in omnes ſubjectos extendentes, indulgemus ſuperioris temporis usque ad octavam [25] indictionem, & ipſam præſentis cycli, debita a ſubjectis publico: & ſancimus nullam exactionem fieri eorum quæ in reliquis debentur usque ad dictam indictionem, ſive generalem, ſive ſpecialem menſam tuæ gloriæ hæc reſpiciant, ſive cingulum ſacrorum apud Illyricos prætoriorum, ſive glorioſiſſimi Juſtiniani præfecti eorum, qui in Myſia & Scythia ſunt militares numeri, ſive ſacrorum noſtrorum theſaurorum, ſive ſacratiſſimi noſtri ærarii, ſive ſacri patrimonii, ſive magnificentiſſimi curatoris domorum [26]. Sed omne quicquid tam in auro quam argento & cæteris ſpeciebus debitum ſit, id omnibus debentibus indulgeatur, ita ut neque coloni neque conductores, neque emphyteutæ, neque etiam poſſeſſores exigantur debita publico reliqua eorum quæ a prædicta indictione fluxerunt & ipſa temporum.

CAP. II.

EXcipimus autem ab hac noſtra largitate militares [27] & fœderaticas [28] diſcuſſiones. Ipſas enim ſubjectos neque omnino contingere accidit, præter eos & quidem ſolos, qui ſibi ex publico pecunias erogatas in lucrum proprium conferunt. Item ea quæ militaribus ordinibus vel fœderaticis deputata ſunt a publico, & quæ apud dictos hypodectas [29] vel exactores aut delegatores, ſive in auro ſive in argento & in aliis quæ in ſpecie conferuntur, inveniantur a ſubjectis ſoluta, exigentur & ipſa, & ſolventur quibus competens eſt prædictorum noſtrorum ſingulorum. Ad eundem vero modum & alios omnes qui acceperunt a noſtris ſubjectis aurum vel aliud quid ex dictis a nobis indictionibus, & hoc non depoſuerunt in publicum, (ſi deponi competens erat) excipimus a præſenti noſtra donatione, ut illud in publicum aut his quibus congruit, ſolvatur. Subjectorum enim miſereſcentes, præſenti eos dignati ſumus humanitate. Sed neque eos, qui apud ſe publicas ſuſceperunt pecunias, privare vero publicum volunt, ſive illos ad quos deſtinati erant. Perſpicuum autem eſt, quod ſi quidam hanc noſtram præſentientes munificentiam ſuper indultis reliquis, per aliquam περίνοιαν [30], id eſt, machinationem a ſubjectis cautiones aut fidejuſſiones acceperint, aut in propria tranſtulerint debita, vel aliud quid in fraudem hujusmodi meditati eſſe aut feciſſe deprehendantur, nihil ex his utilitatis habebunt, reddent vero cautiones his a quibus receperunt ipſas. Omnes autem gratias Deo & nobis confitebuntur: alii quidem quia debentes reliqua, indulgentia & humanitate digna ti ſunt, alii vero quia nihil reliquorum nomine debentes, liberati ſunt ſolicitudine, ſuſceptorum gratia cuſtodiæ, ne hi quibus accidit ſæpe, pro iisdem inquietari temporibus, rurſus tanquam quibus furto propria jugatio interciderit, ad ſolvendum præſto eſſe debeant, us-

[1] Id eſt, anno 548. ſed Scrim[illegible]. ita legit: Dat. Id. Feb. CP. DN. JUST. PP. A. BASIL. V. C. CONS. [2] Id eſt, anno 541.

[3] Adde *Nov.* 148. *Nov.* 163. *l.* 6. *C. de jure fiſci.* [4] De indulgentia reliquorum publicorum, *Index Regins.* Ammian. 16. loquens de Juliano id eum adusque imperii finem & vitæ ſcimus utiliter obſervaſſe, ne per indulgentias, quas appellant, tributariæ rei concederet aliqua, *&* *lib.* 25. loquens de eodem, libertatis hujus teſtimonia plurima ſunt, & veriſſima, inter quæ indulta ſunt tributa admodum lenia, coronarium indultum. [5] Id eſt, annum 7. indictionis, cui ſi 15. addideris, efficies 22. annos, ut J. *hic.* ut hinc poſſis colligere, Circulum indictionalem eſſe 15. annorum. [6] Ὑπὲρ φόρων, id eſt, tributis. [7] Indulgentia dicitur, quoties præterita tributa remittuntur: relevatio, quoties futura. [8] Ἐκταγὰς. vid. *l.* 13. *C. de annon. l. ult. & antepen. C. de exact. trib.* [9] Περίνοιαν, id eſt, commentum, *Novell.* 146. *c.* 1. *in fin.* [10] Id eſt, ſuſceptores. [11] Τραπεζῶται. [12] Id eſt, cui ſit mens abſurdiſſima. [13] Παρὰ τραπεζιτῶν. [14] ἀρκαρίων, Arcarii ſunt præpoſiti his exigendis, quæ in arcam Præf. prætorio inferuntur, ut *tit. de ſuſceptorib. & arcariis* Alias, arcarii ſunt ſervi diſpenſatores & œconomi. Ideo vetus interpres Epiſt. ad *Romanos* 16 *verſ.* 23 œconomum vertit arcarium, quem alii civitatis procuratorem exponunt: alii, quæſtorem ærarium civitatis. [15] Id eſt, cancellariis. [16] *Nov.* 148. c. 2. [17] Id eſt, ſi quid civilibus commodis deputatur, nec erogatum ſit. [18] Nihil eſt, quod Imperatores melius commendet gentibus quam clementia, vid Volcatium Gal. *in Caſſio*: & Julian. apud Ammianum 16 Hactenus incuſent jura clementiam vide Senecæ *libros de Clementia* [19] Indictio prima, *ut hic.* de ſexta & decima, vide *Nov.* 12. *c* 2. de octava, vid *Nov.* 148. *c.* 1 [20] Dat 7 Kal. Maji *Conſtan* DN Juſt PP. Auguſt. Baſil. V. C. Conſ. id eſt, anno 541. & male ut J. [21] Id eſt, 544. [22] Contius legit XI.

[23] *Nov.* 147. S. An hæc conſtitutio ſit Juſtini Curopalatæ, dicam J. [24] Id eſt, initio. [25] De indictione prima, ſexta, decima dixi *Nov.* 147. *c.* 2. S. [26] Rerum privatarum. *Hal.* [27] Id eſt, ſi quid commodis militiæ deputatum eſt, nec erogatum. [28] De quibus *Nov.* 147. *c.* 2. [29] Id eſt, ſuſceptores. [30] Ut *Nov.* 146. *c.* 1. *Nov.* 147.

que ad octavam indictionem habentes securitatem, ut in omnes revera præsens nostra distribuatur donatio.

EPILOGUS.

† Quæ igitur sancita sunt a nobis & per hanc nostram pragmaticam legem manifestata, tua gloria literis usa per hanc regiam urbem omnibus manifesta constituet. Dat. *Constantinop.* DN. N. JUSTIN.[1] PP. August. Anno XIX.[2] post consulatum BASIL. V. C. Anno IV.

TIT. XXXII.

UT [3] DEI AMANTISS. EPISCOPI CUM PROVINCIARUM INDIGENIS [4] ET INCOLIS, QUOS SIBI PRÆSIDES [5] ESSE VELINT, EOS SIBI A SACRATISSIMO PRINCIPE CONCEDI PETANT, IIQUE GRATIS PRÆSIDES FIANT: UT TAMEN QUI IN PRÆSIDEM PETITUR, IDONEE FISCO CAVEAT: SI VERO PRÆSIDEM PETERE DISTULERINT, UT TUM ADVERSUS EUM QUI IPSIS PRÆSES MISSUS FUERIT, QUODCUNQUE ETIAM OCCASIONE PUBLICORUM TRIBUTORUM FECERIT, QUERELAM INSTITUERE NEQUEANT.

NOVELLA CONSTIT. CXLIX.

PRÆFATIO.

DUm reipublicæ a Deo nobis datæ curam gerimus, simulque ut subditi nostri in omnibus justitiæ bono fruantur, operam damus, hoc unum nobis inde ab initio proposuimus, ut quicquid antea imperfectum, & confusum fuisset, id & corrigeremus & undique perfectum exhiberemus. Anxia itaque reputatione habita, quomodo & fiscus & subditi illæsi & indemnes permaneant, animadvertimus nos facile id consecuturos, si efficeremus ut provinciarum prælides, ubi magistratu gratis [6] suscepto, rite fisco cavissent, in omnibus recte ac legitime magistratu fungerentur: ita ut ab omni injustitia, quæstu, alioquique turpitudine atque re vetita abstinerent.

CAP. I.

NE igitur peregrini [7] aliqui in provincias se ingerentes, illas injuria afficiant, nosque crebris adversus illos interpellationibus instituendis molestias sustineamus: hortamur cujusque provinciæ sanctissimos episcopos, eosque, qui ex indigenis & incolis primas tenent, ut per communem libellum supplicem de iis ad nostram potentiam referant, quos idoneos esse ad provinciæ suæ gubernationem existiment. His enim magistratus insignia gratis tradituri sumus: tamen ut publicum & fiscalem canonem se illaturos caveant, atque nihil contra leges se exacturos; neque cuiquam collatorum vim illaturos, illis datis sponsoribus promittant, se annonis contentos publicorum tributorum exactioni invigilaturos, iisque qui in sacris illationibus probi & prompti sint, mites simul & paterno affectu exhibituros, cum improbis vero atque refractariis acerbius in exactionibus acturos, neque inde quidquam lucri ablaturos. Oportebit vero etiam nihilominus illos, conjectis [8] in leges oculis quibuscunque litigatoribus æqualitatem atque justitiam tribuere, &, ne sumptibus ac longinquitate temporis atterantur, cito [9] illos dirimere: tum & eos qui deliquerint, in jus rapere, & secundum legem pœnas illis infligere: denique in omnibus justitiam exhibere.

CAP. II.

AC sane non hisce solis hæc præcipimus, verum etiam cujusque magistratus assessoribus, aliisque quicunque magistratibus subserviunt. Nam si quis illorum aut in publicorum tributorum exactione negligenter se gesserit, aut collatores nostros damnis contumeliosisve oblæsionibus involverit, simul bonis excidet, simul summo subjicietur supplicio. Etenim Deo auspice *hoc* unum *nobis studio est, ut provinciæ bonis legibus regantur, tutoque* [10] *habitentur, atque præsidum justitia fruantur: & vero publica tributa citra querelam inferantur. Impossibile enim est, ut sacris tributis non illatis, alioqui* [11] *respublica conservetur. Militares* [12] *namque copiæ*, assignato sibi salario inde percepto, *hostibus resistunt, collatores a barbarorum incursionibus & truculentia vindicant:* denique *agros atque civitates a latronum alioque modo incompositam vitam sectantium, vi & irruptionibus, agendis excubiis defendunt:* ex illis etiam reliquæ cohortes ea quæ ipsis attributa sunt, accipiunt: muri atque civitates indidem instaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: postremo spectacula, aliaque omnia quæ ad delectationem subditorum inventa, ex iisdem curantur: ut quæ ab illis contribuuntur, partim in ipsos, partim propter ipsos insumantur & impendantur: nobis autem prorsus nihil inde præter istarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacuas, quum magnus ille Deus & Servator noster Jesus Christus, magnitudine clementiæ suæ permultis propter hoc nos bonis remuneretur.

CAP. III.

HIs itaque omnibus provincialibus hominibus velut præconio a nobis denunciatis, & quanta nostra sit erga subditos benevolentia & liberalitas per hoc ostenso, magis propitium ac benignum Deum habituri sumus, qui tantopere ne quid [13] detrimenti subditi capiant curemus. Si vero hoc nostrum beneficium consecuti, in præsidum electione, opinione atque spe frustrentur, neminem [14] præter seipsos culpare poterunt. Neque etiam, si hos eligere, & ad nos referre distulerint, ullo amplius jure de iis qui hinc in provincias emittentur, si propter publicorum tributorum collectionem nihil non fecerint, querimoniam instituent: neque vero nos ut de his nos adeant, eosque deferant, dehinc sustinemus. Qui enim facultatem eligendi præsides a nobis ceperunt, ut illi gratis magistratibus susceptis publica tributa inferrent, ipsique ab illis nulla injuria afficerentur, si hi in illorum electione negligenter versati fuerint, permittendum illis nullo modo erit ut de ipsis conquerantur, nosque illos delaturi adeant, atque molestiam exhibeant. Cæterum nullas omnino in persolvendis quæ ipsi incumbunt publicis tributis, ulla dilatione uti poterit, non [15] sacra domus, non sanctissima ecclesia, non pium pauperum receptaculum aut monasterium, non denique clarus aut obscurus quisquam. Neque vero eos qui rempublicam administrant: neque quos ἐκλήπτορας [16] vocant, neque etiam alios, quibus publicarum contributionum cura incumbit, periculo, quod hinc existere possit, eximimus. Quæ enim in commune omnibus conducunt, illorum qui in fiscum improbi esse velint, injusto proposito anteferimus [17].

EPILOGUS.

† Ut autem quæ pulchre a nobis proponuntur, omnibus manifesta fiant: jubemus, ut tua excellentia hoc præsens sacrum edictum per felicem hanc urbem & in provinciis, conspicuis in quaque civitate locis proponat, quo neminem ratio, qua fisci subditorumque indemnitati consulatur, a nobis serenissime adinventa lateat. Dat. 15. Kalend. Febr. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. August. Anno VIII. post Cons. ejusdem Anno III. [18].

TIT. XXXIII.

DE [19] EA, QUÆ RAPTORI SUO NUBIT.

NOVELLA CONSTIT. CL.

PRæsens constitutio confirmat pœnas in constitutione ipsam præcedente prædictas. Jubet enim, ne puella raptum passa, raptori suo nubat. Sin vero hoc fecerit: non succedit ei, cujuscunque tandem sectæ aut ætatis sit. Nam si ipsi conjuncta non fuerit: capiet omnia bona ejus. Si parens consenserit raptum passæ filiæ suæ, ut raptori suo copuletur, mittetur in exilium. Si mortuus est non præbito consensu, tunc raptoris bona confiscantur, videlicet cum nefariæ sint ejusmodi nuptiæ, si denuo raptori suo raptum passa puella copuletur.

TIT. XXXIV.

NE DECURIO AUT COHORTALIS [20] PERDUCATUR IN JUS, SISTATURVE JUDICIO [21] CITRA JUSSIONEM PRINCIPIS, QUÆ INSINUETUR PRÆFECTIS.

NOVELLA CONSTIT. CLI.

Imperator Justin. August. Areobindo prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

SUggestio nobis per epistolam gloriæ tuæ facta est, quæ dicit, non [22] ex usu esse, ut decuriones aut cohortales, cum publico privatove cum ipsis jure agendum est, ad diversa judicia, vel ad hanc almam perducantur urbem, vel in alias mittantur provincias. sæpenumero autem sacras nostras præberi jussiones, quæ id velint: petiistique ut sacra pragmatica forma prohiberetur, ne quis cohortalium aut decurionum judicii causa, vel ex alia in aliam provinciam duceretur, vel ad hanc usque regiam pertraheretur urbem. si vero sacræ de hoc componantur formæ: ut hæ prius insinuentur [23] judicio excellentiæ tuæ, & decreta, uti æquum est, suscipiant.

CAP. I.

NOs igitur tametsi omnem productionem in jus exhibitionemque in judicio aversamur: si tamen necessitas incidat ut hujusmodi aliquid agatur, nulli nostrorum magistratuum, excepto throno tuo, concedimus, ut cohortalem aut decurionem ad hanc almam urbem judicii causa perduci faciat: nisi sacra aliqua interveniat jussio, quæ expressis verbis id præcipiat, quam ipsam convenit ut & excellentia tua perdiscat, neque citra decretum tuum ipse huc in jus perducatur, cum ita fieri id expediat publico: ne si ex iis locis ubi [24] publicas tractant pecunias, abstrahantur, hanc ansam arripiant nocumentum inferendi contra rempublicam.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram pragmaticam declarantur formam, ea studeto excellentia tua effectui & fini tradere.

TIT. XXXV.

NE SACRÆ FORMÆ [25] QUÆ DE CAUSIS PROCEDUNT PUBLICIS [26], ALITER ROBUR ACCIPIANT, QUAM SI GLORIOSISS. PRÆTORIORUM PRÆFECTIS INSINUATÆ SINT, VEL FUERINT, ILLICQUE HABEANTUR RATÆ.

NOVELLA CONSTIT. CLII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

DAntes operam, ut divino cooperante auxilio, cum summa diligentia res Imperii, a Domino Deo nobis concrediti gubernentur: jubemus ne aliter forma de publicis confecta causis ad magnificentiss. ducem, aut etiam Augustalem, aut clarissimos provinciarum præsides valeat, nisi prius insinuata fuerit judicio excellentiæ tuæ: quæ vero insinuatæ non fuerint, nullam firmitatem habeant. Absurdum etenim fuerit, sacram formam pro publicis confectam causis,

1 Hæc verba indicant, hanc constitutionem esse Justiniani, non Justini Curopalatæ, 2 Id est, anno 545.

3 Cujacius notat, hanc Novellam esse Justini. 4 Indigenæ ad præsidis officium promovendi. 5 De præsidibus, *Index Reginæ.* 6 *Nov.* 8. 7 Peregrini remoti ab adipiscendo provinciarum aliarum præsidatu. Huc refer regiam apud Gallos constitutionem, qua vetantur peregrini ad beneficia & eorum possessionem admitti, nisi naturalitatis (ut loquuntur) literas a Rege prius impetraverint: id est, nisi jure civitatis Gallicæ donati a Rege fuerint, *arg. l. sed si accepto.* 32. *ff. de jure fisci.* vide Papo. 2. *Arrest.* 3. *arresto* 14. 8 Judex secundum leges judicare debet. *Nov.* 24. *c.* 2. *Nov.* 82. *c.* 13 *& Instit. de off. jud.* 9 Vid. *l.* 13. *C. de judiciis.* 10 Exceptio loci non tuti, de qua vide *Clementi iam pastoralis* 2. *de sent. & re judicat.* Oldend. *c.* 17. *tract. itus exception.* adde *l.* 10. *ff. de vi.* 11 Pecuniæ, nervi reipublicæ. *Novell.* 8. *c.* 10. §. 2 12 Laus, necessitas atque utilitas rei militaris: maxime vero Tributorum. 13 Legum omnium hic scopus est, Salus populi suprema lex esto. Erat & illa formula solennis in auspiciis magistratuum, *ut consulerent, ne quid detrimenti Respublica pateretur.* 14 Electio mala eligenti imputanda. 15 Vide *Nov.* 37. *l.* 7. *C. de sacros. eccles.* 16 Susceptores. 17 Publice utilia bonis Principis, & fiscalibus commodis anteponuntur, adde *l. non puto.* 10. *ff. de jure fisci.* 18 Id est, anno 544.

19 Dixi ad *Novell.* 143.

20 Cohortales officiales præsidum, qui sunt ex cohorte præsidis. *tit. C. de cohortalibus*, Augustinus *in Evang. Johann.* Cohors non Judæorum, sed militum fuit. 21 Extra suam provinciam scil. *Novell.* 45. 22 Privilegium probatur consuetudine. 23 Evocationum formulæ impetratæ adversus decuriones aut cohortales, insinuandæ sunt apud præfectum prætorio. 24 Huc referri potest titulus Codicis, *ubi de ratiociniis.*

25 Seu jussiones. *Index Reginæ*, sacri typi. *θεῖοι τύποι Scrimg. βασιλικαὶ κελεύσεις, ἤτοι θεῖοι τύποι* 2. *Eclog.* 19. 26 Puta de publicis operibus.

non

non prius insinuari throno excellentiæ tuæ, atque ita transmitti in provincias, finique contradi.

CAP. I.

Si quid igitur hucusque ad detrimentum [1] reipublicæ factum est, jubemus hoc irritum esse: sancientes, ut quævis de cætero sacræ formæ pragmaticæ sive ad Augustalem, sive ad ducem, sive ad reliquos provinciarum præsides conficiantur, occasione (ut dictum est) causarum publicarum, omnino insinuentur judicio excellentiæ tuæ, eoque pacto (uti dictum est) cum jussionibus excellentiæ tuæ mittantur in provinciam: ut quæ quidem sacræ formæ ad detrimentum reipublicæ factæ non sunt, hæ & suscipiantur, conjiciunturque in præceptiones, & ab excellentia tua mittantur in provincias, quatenus certo fini tradantur, quæ vero ad detrimentum reipublicæ per obreptionem [2] fiunt, has quidem sacras formas tua suscipiat excellentia: non tamen prius quæ inibi sunt reposita faciat, quam ad nos relationem ea de re pertulerit: quo magis si quid (ut potest fieri) ad detrimentum factum est reipublicæ, id corrigamus. Quæcunque enim sacra pragmatica forma publicarum causarum nomine facta throno excellentiæ tuæ insinuata non fuerit, hanc nullo valere tempore volumus.

TIT. XXXVI.

DE INFANTIBUS EXPOSITIS [3].

NOVELLA CONSTIT. CLIII.

Imperator Justinianus Augustus Menna gloriosissimo præfecto prætoriorum Illyrici.

PRÆFATIO.

Crimen a sensu humano alienum, & quod ne ab ullis quidem barbaris admitti credibile est, Dei amantissimus Thessalonicensis ecclesiæ apocrisiarius [4] Andreas ad nos retulit, quod quidam vix ex utero progressos infantes abjiciant, inque sanctis eos relinquant ecclesiis: & postquam educationem atque alimoniam ab hominibus pietatis studia exercentibus promeruerint, hos vindicent, & servos [5] suos esse pronuncient, cupientes crudelitati suæ hoc etiam apponere, ut quos in ipsis vitæ primordiis ad mortem exposuerint, eos postquam adoleverint, defraudent libertate. Ex quo igitur hujus generis factum multa simul in se absurda complectitur, cædem [6] videlicet ac calumniam, & quæcunque aliquis in tali actione facile enumeraverit: æquum sane erat, ut qui talia perpetrarent, vindictam quæ proficiscitur ex legibus non effugerent, sed quo magis alii exemplo horum temperantiores fierent, extremis pœnis subjicerentur: ut qui per actionis impudentiam [7] sua detulerint flagitia. id quod in posterum custodiri jubemus.

CAP. I.

Qui itaque ad eum modum in ecclesia, aut vicis publicis, aut aliis locis projecti fuisse comprobati erunt: hos omnibus modis liberos [8] esse præcipimus, licet ei qui præjudicio contendit ad hoc, manifesta existat probatio, & possit ejusmodi personam ad suum pertinere dominium ostendere. Nam [9] si nostris præcipitur legibus, ut ægrotantes [10] servi a dominis suis pro derelicto [11] habiti, & quasi desperata jam valetudine, cura dominica non dignati, prorsus ad libertatem rapiantur, quanto [12] magis eos qui in ipso vitæ principio aliorum hominum pietati relicti, & ab ipsis enutriti fuerunt, non sustinebimus in injustam servitutem pertrahi? Quin sancimus, ut tam religiosissimus Thessalonicensium archiepiscopus, quam sancta Dei sub ipso constituta ecclesia, & gloria tua his opem ferat: neutiquam illis qui hæc patrant, legibus nostris constitutas pœnas effugientibus: nimirum qui omni inhumanitate & crudelitate referti sint, tanto deteriores homicidio pollutis, quanto calamitosioribus id inferunt.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram declarantur legem, ea tam gloria tua, quam qui eundem pro tempore magistratum suscepturi sunt, & obtemperans vobis cohors, effectui ac fini tradere & observare studento. Quinque etenim librarum auri pœna imminebit tam his qui hæc transgredi pertentaverint, quam qui alios transgredi permiserint.

TIT. XXXVII.

DE HIS QUI IN OSDROENA ILLICITAS [13] CONTRAHUNT NUPTIAS.

NOVELLA CONSTIT. CLIV.

Imperator Just. August. Floro comiti sacrarum rerum privatarum.

PRÆFATIO.

Præter opinionem incertus ad nos rumor pervenit: quod hi, qui Mesopotamiam & Osdroenam provincias incolunt, illicitis se jungere ausint nuptiis: & Romanas leges, neque non interminatas in iis pœnas veteres simul & novas transgrediantur, in illicitas ac prohibitas incidentes nuptias, dum vicinis [14] & adjacentibus [15] populis morem gerunt. Cæterum nos nihil quicquam horum credidimus, neque enim arbitramur homines esse, qui quidem, cum portio sint nostræ reipublicæ, tale quid facere audeant, quo facto & progeniem suam dehonestent, & confundant [16] nomina.

CAP. I.

Unde & pervestigare ea volumus, & si omnino hujus generis aliquid factum sit, extremum delinquentibus inferre supplicium. Sed quia & longum tempus est, neque credimus hujusmodi aliquid delicti admissum esse, ut maxime hujusmodi quid contigerit, tamen quod præterit, quocunque se modo habeat, his qui Osdroenam & Mesopotamiam provincias incolunt, propter diversas hostium irruptiones, quæ quotidie in ipsis fiunt, indulgemus [17], maxime vero quia agrestis [18] ut plurimum multitudo hæc fertur delinquere: finimusque ea manere sub præsente forma, haud scrupulosius nimisque anxie hæc inquirentes, quæ usque ad novellam sacram de hoc nostram (ut potuit fieri) constitutionem perperam admissa fuerunt: sed omnem hujusmodi de hoc inquisitionem contra personas, & res ad earum provinciarum incolas pertinentes prohiberi sancientes. Post [19] nostram vero legem quæ nuper [20] de hoc fuit proposita, si quis præsumpserit tale quid facere: volumus, ut is extremis subdatur pœnis, sciturus, quod non intra pecuniarias pœnas resistemus, sed tam ipsum, quam uxorem, & liberos ex illicitis procreatos nuptiis post nostram constitutionem digna animadversione persequemur, & periculum [21] capitis simul atque bonorum ademptionem irrogabimus: nulli parcentes, sive majoris, sive minoris status, aut conditionis, aut (quod multo etiam difficilius est) sacerdotii sit, sed omnibus plectendis solennem & Romanis legibus decentem ordinem conservabimus, non tantummodo partem bonorum ablaturi, sed & cum toto patrimonio partem corporis: & si importunius illicitas contractas nuptias deprehenderimus, ne ipsam etiam vitam quoquam salvare queunte: ut per omnia pœnæ consectaneæ sint delictis. Oportet enim recta pariter ac convenientia sapere, & alios ad earundem rerum æmulationem excitare: non vero ipsos perpetrare legibus contraria, & ex mutua [22] vitiorum imitatione refugium quærere. Hæc igitur conservari in prædictis provinciis volumus: tam civilibus, quam militaribus magistratibus id ipsum custodientibus, & ut pœnæ delinquentibus imponantur procurantibus. Atque hoc mandatu tuo volumus ibi locorum programmatis per proprios magistratus manifestum fieri: nisi & ipsi extremis subdi velint suppliciis, simul & magistratuum ac bonorum amissionibus, si quid horum per negligentiam omiserint.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, ea studeto gloria tua effectui & fini tradere.

TIT. XXXVIII.

UT [23] MATRES ETIAM TUTELÆ RATIONIBUS OBNOXIÆ [24] SINT.

NOVELLA CONSTIT. CLV.

Imperator Justin. August. Belisario.

PRÆFATIO.

Porrexit potentiæ nostræ supplicationem Martha clarissima fœmina, qua continebatur, quod magnificæ memoriæ Sergius, qui pater ejus fuit, cum obiisset mortem, tenera admodum ætate ipsam reliquerit: quodque clarissima mater ejus Auxentia, testatione apud actorum monumenta deposita, non [25] se ad secundas perventuram nuptias, tutelam ejus subierit: & legibus nostris de hoc definito jurejurando [26] præstito, res administraverit. His ita ab ea gestis, quasi neque jusjurandum ab ipsa præstitum, & despicabile patrimonium relictum esset: paucula [27] quædam in inventario ab ea confecto designasse, postea etiam secundas elegisse nuptias, cum [28] tutorem ipsi nominasset Petrum. Item e secundo matrimonio duos habuisse filios, & cum recte erga ipsam [29] affecta non esset: institutum quidem ab ea tutorem administratione destitisse, cum ipsa vix decimum tertium apprehendisset annum: petiisseque, *ut secundæ ætatis curatorem quæreret*, mox etiam persuasisse, ut pro se acceptilationes conscriberet, & omni actioni, quæ secundum leges ipsi posset competere, per causam tutelarium rationum, in hujusmodi acceptilationibus renunciaret: cum in cubiculo per id tempus esset, neque quicquam sciret eorum quæ gererentur. Neque enim [30] possibile fuit, ut ea, quæ apud illam educaretur, neque in ullo contradicere posset his quæ adversus ipsam gererentur, ut maxime inferri sibi detrimentum sensisset: aliquid ageret eorum, quæ prohibere potuissent ad ipsius attentata jacturam. Postquam vero tempus effecerit, ut quæ adversus ipsam agitata essent consilia, persentisceret: se quidem apud matrem usam exhortationibus, ne his, quæ in fraudem suam gesta essent, perperam uteretur: sed uti matrem deceret, se ostenderet: & quas primum res in bonis habuisse nosceretur, sibi restitueret. Ipsam vero cum se totam filiis ex secundo matrimonio procreatis exposuisset [31], neutiquam istiusmodi rationes edidisse, quin e contrario sacram nostram prætendisse sanctionem, qua continetur non posse restitutionis contra [32] ipsam jura in usum assumi: tametsi [33] ea nihil ejus generis de matribus, quæ filiorum tutelam suscepissent, & secundas exosculatæ essent nuptias, sanciret. Atque ea de causa supplicationem nobis porrexit: quo magis & mentem sacræ constitutionis redderemus manifestam, & extra controversiam positam: neque si perperam in ea contentis uteretur Auxentia mater ejus, res a patre relictas in lucrum proprium converteret.

1 Reipublicæ ad detrimentum quæ fiunt, inutilia sunt, nec tenent. 2 Obreptitia rescripta nullius momenti, vid. *l. 29 ff. ad l. Corn. de falsis.* Augustinus *in Johannem*: Juris est forensis, ut qui in precibus mentitus fuerit, non illi prosit, quod impetravit.

3 Vid. 8. C. 52. περὶ τῶν χαμευρετῶν βρεφῶν. *Scrimg. Extravag.* 11. adde quæ notavi ad *l. 2. C. de patribus, qui filios distraxerunt*, & t. Harmenop. *ult.* Goth. Vid. Rittershus. *part.* 12. *cap.* 14. Ans. 4 Apocrisiarii, pro varietate personarum, cui adjuncti sunt, quasi legati ecclesiarum, episcoporum, monasteriorum, judicum, vide quæ scripsi ad *Nov.* 123. *cap.* 25. 5 Expositum & ab alio educatum dominus in servitutem vindicare non potest, adde *l. 2. C. de infantib. expositis. l. un. §. 3. Cod. de Latina libertate.* 6 Homicidii species, infantem exponere. Negat enim alimenta, qui exponit: qui negat alimenta, necare intelligitur, *l. 4. ff. de agnoscend. lib.* 7 Turpitudinem suam allegans, id est, postulans lucrum ex sua turpitudine & impudentia nemo audiendus est. *l. transactione* 30. *l. cum te.* 5. *C. de transact. l. si creditorib.* 5. *C. de servo pignori dato manumisso. cap. inter dilectos. extr. de donat.* 8 Infantes expositi, ipsa expositione liberi fiunt & liberi censentur. 9 Argumentum sumptum a domino servum exponente ad patrem infantem filium exponentem observa. Aliud in eo, qui servum capitali forte judicio exposuit. *l. 13. ff. de statu hom.* 10 Vid. *l. 2. ff. qui sine manumiss.* adde *l. 4. §. 5. C. de bon. liber. l. un. §. 3. Cod. de Latina libert. tollend.* 11 Adde *l. 8. ff. pro derelicto.* 12 Infantem qui exponit, magis peccat, quam qui grandem jam natu exponit.

13 Huc refer *Novell.* 139. de indulgentia illicite contractarum nuptiarum. *Goth.* Adde *Nov.* 12. & *Nov.* 82. *c. ult.* Rittershus. *part* 4. *cap.* 2. Ans. 14 Puta Persis. 15 Et mala vicini pecoris contagia lædunt, Virgilius *Ecloga* 1. 16 *Novell.* 12. 17 Principes justa nonnunquam de causa, indulgere possunt illicitas nuptias, adde *leg.* 57. *ff. de ritu nupt.* 18 Rusticis magis parcitur, quam aliis, in iis, quæ fiunt ignorantia juris. adde *Nov.* 144. *c.* 2. 19 Lex quoties in præteritum aliquid indulget, in futurum vetat. *l. 22. ff. de legib. Nov.* 129. *c.* 4. 20 *Novell.* 139. 21 Pœna incestarum nuptiarum alia fuit olim. *l. 6. C. de incestis.* 22 Exempla delictum non excusant.

23 Ne matres tutelæ rationibus obnoxiæ sint. *Index Regina.* Goth. Vide in hanc *Novell.* Rittershus. *part.* 8. *c.* 7. Ans. 24 Maxime si nubant. *Novell.* 22. 25 *Novell.* 118. *cap.* 5. 26 *Nov.* 22. *c.* 40. *l. 2. C. quando mul. tut. off.* 27 Et ita inventarium illegitimum fuit. 28 Mater ob secundas nuptias privatur tutela liberorum, potest tamen eis tutorem nominare: quod ut fiat, vid. *c. 1. infr.* 29 *Nov.* 6. *de qua supr.* 30 Justum matri non contradicendi metum habet filia minor annis, quæ matris in domo versatur. 31 Contra voluntatem legum *Novell.* 2. 32 Id est, negabatur, filiam posse restitui adversus matrem. 33 Lex, quæ negat, liberos adversus parentes restitui, non prodest illis parentibus, qui ad secundas nuptias convolarunt. *c. 1. infr.*

CAP. I.

CUm igitur hæc in se contineret supplicatio: merito ad sacram hanc pragmaticam formam respeximus. Per quam sancimus, ut quoniam [1] sacra nostra sanctio nullam mentionem facit earum mulierum, quæ suscepta filiorum suorum tutela, secundas amplexæ sunt nuptias: non liceat Auxentiæ clarissimæ fœminæ eam sacram nostram sanctionem perperam in usum desumere. Propter causas autem prædictas, & quia monumenta actorum, sub quibus Marthæ filiæ suæ tutelam suscepit, ostendunt legibus definitum ipsam jusjurandum [2] præstitisse, non se ad secundas perventuram nuptias, & quod jusjurandum aspernata, in matrimonium secundo se marito junxit, & susceptis ex eo liberis, effecit, ut clarissima filia ejus Martha pro rerum restitutione acceptilationes in ipsam exponeret: summam utique licentiam habere Martham clarissimam fœminam posse sancimus, ut restitutionis [3] in integrum jure utatur, præsertim cum nondum se vicesimum quintum ætatis suæ annum excessisse profiteatur, sacra sanctione a nobis proposita, quæ sancit, ne [4] filii contra parentes suos, aut liberti contra patronos suos possint restitutionis in integrum jure uti, neutiquam ipsi objicienda, propterea quod nihil lex de his disputet, quæ filiorum suorum tutelam susceperunt, quin contra, eo quod altera [5] post hæc sacra nostra processerit sanctio, quæ sancit: *Ne qui tutores constituuntur, aliter filiorum suorum tutelam suscipiant, quam si designationis suæ tempore apud [6] acta deposuerint, quod pupillos indefensos non relinquent: & si contingat etiam matrem filiorum suorum tutelam suscipere: ut & ipsa hoc faciat, tutelaribusque rationibus [7] obnoxia sit: & si alium pro se designare tutorem velit, ut suo [8] & subsistentium illi rerum periculo id faciat.* Unde omnibus modis hoc etiam casu convenit, ut si Martha clarissima fœmina comprobaverit, non præteriisse ea [9] tempora in quibus restitutoriæ ipsi actiones competunt: tam restitutione in integrum utatur, quam omnibus aliis, per quæ leges nostræ minoribus ætate opem & auxilium præbent. Sancit etenim nostra potentia, ut omnis reverentia [10], quæ parentibus debetur a liberis, item honor, atque obsequium parentibus conservetur: dum tamen nihil ab ipsis in illorum detrimentum fiat. Ut vero ex prioribus nuptiis filios despiciamus, neque religioni putamus consentaneum: neque alioqui convenire, ut res, quæ ex paterna ad ipsos pervenerunt substantia, hujusmodi matres possint vel sibi, vel his, qui secunda vice ipsas habent in matrimonio, vel ex istiusmodi matrimonio procreatis liberis lucrifacere.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per sacram hanc pragmaticam declarantur formam, ea studeto gloria tua una cum beatissimo archiepiscopo Theopolitanæ [11] ecclesiæ, effectui & fini tradere. Dat. Kal. Febr. *Constantinop.* DN. JUST. PP. Aug. V. C. CONS.

TIT. XXXIX.

DE PROLE [12] PARTIENDA INTER RUSTICOS [13].

NOVELLA CONSTIT. CLVI.

PRÆFATIO.

DOcuerunt nos, qui sacrosanctæ Apamiensis ecclesiæ negotia gerunt, quod ad alios quosdam pertinentes rustici cum rusticanis mulieribus suis se conjunxerint, exindeque procreaverint filios: petieruntque, ut & rusticos ipsis adsignarent, & horum filios maternum [14] sequentes uterum. Sed qui hæc petunt, hi sane constitutionem nostram, quæ nuper prodiit, intelligere non videntur, quid ea sibi velit.

CAP. I.

NAm si liberi aliqui se adscriptitiis [15] conjungant: secundum rationes constitutione comprehensas, infantes matrem sequentur, unde ad libertatem non perveniunt. Si vero rustici sint, non amplius constitutioni illi per omnia locus sit: sed quemadmodum nuper [16] decrevimus, & lege cavimus, proles dividitur [17] in partes. Et si quidem æqualis sit [18] natorum numerus: in duas partes dividitur: si inæqualis, aut etiam unus tantum natus sit: tunc quod redundat, venter [19] habet, propterea quod & amplius laboraverit: & unus quidem si sit, matrem sequetur, si vero tres nati fuerint: duo quidem duæve matrem sequentur, unus autem ad proprietatem paterni dominii perventurus est, atque ita semper (ut prædiximus) id quod impar [20] est, habebit venter. Et secundum hæc Apamienses quoque prolem partiendam esse cognoscunto: ut quod multis retro temporibus in controversia fuit positum, intelligant denuo sub nostram redactum sanctionem.

TIT. XL.

DE RUSTICIS [21] QUI IN ALIENIS PRÆDIIS NUPTIAS CONTRAHUNT [22].

NOVELLA CONSTIT. CLVII.

Imp. Just. Aug. Lazaro Comiti Orientis.

PRÆFATIO.

EX his quæ diverso modo ad nos relata sunt, didicimus in Mesopotamia & Osdroena provinciis quidpiam delinqui, nostris plane temporibus indignum. Consuetudinem [23] etenim apud ipsos esse, ut qui ex diversis [24] originem trahant prædiis, nuptias inter se contrahant. Inde sane conari [25] dominos, de facto jam contractas nuptias dissolvere, aut procreatos filios a parentibus abstrahere, exindeque totum illum locum misere affligi, dum & rusticani viri & mulieres ex una parte distrahuntur, & proles his adimitur, qui in lucem produxerunt, & sola nostra opus esse providentia.

CAP. I.

SAncimus igitur, ut prædiorum domini de cætero rusticos suos, prout voluerint, conservent: neque quisquam eos qui jam conjuncti sunt, possit secundum consuetudinem prius obtinentem divellere, aut compellere ut terram ad ipsos pertinentem colant, abstrahereve a [26] parentibus filios prætextu conditionis colonariæ. Sed & si quid hujusmodi forte jam factum est: corrigi hoc simul, & restitui efficies, sive filios abstrahi contigerit, sive etiam mulieres, nempe vel a parentibus, vel contubernii consortibus: eo, qui reliquo deinceps tempore hujusmodi aliquid facere præsumpserit, etiam de ipso prædio in periculum vocando. Quare libera sunto contubernia metu, qui dudum ipsis immittitur, & parentes habento ex hac jussione filios suos: nequeuntibus prædiorum dominis subtilibus contendere rationibus, & vel nuptias contrahentes, vel filios abstrahere. Qui enim tale quid facere præsumpserit: etiam de ipso prædio in periculum veniet: cui eos vindicare rusticos attentat.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per sacram hanc pragmaticam declarantur formam, ea providentiam habeto magnificentia tua, tibique obtemperans cohors, & qui pro tempore eundem magistratum geret, ut ad effectum deducantur conserventurque, trium librarum auri pœna imminente ei, qui ullo unquam tempore hæc transgredi attentaverit. Dat. Kal. Maji, *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. BELIS. [27] V. C. CONS.

TIT. XLI.

UT [28] DELIBERANDI JUS ETIAM AD IMPUBERES TRANSMITTATUR.

NOVELLA CONSTIT. CLVIII.

PRÆFATIO.

OBlatæ nobis a Thecla, quæ & Manno appellatur, preces sunt; quæ declarant, Theclam quandam e vita decessisse, relicta Sergia filia impuberem ætatem agente: cumque vix sedecim dies matri supervixisset filia, obiisse & ipsam mortem in contagione illa, quæ nuperrime homines invaserat. Eam vero quæ nobis preces porrexerit, inquit Sergiæ patri [29] sororem extitisse. Cosmam autem Theclæ fratrem Sergiæ hereditatem vindicasse, dictasseque eo nomine judicium. Rursum hanc, ne non recte contentiones sereret, abiisse ad Joannem provincialis fori advocatum, percontatum [30] de legibus, quæ hanc causam concernerent. Illumque responsum in scriptis [31] edidisse eo ipso significantem, quod Sergiæ ad ipsam delata esset hereditas. Atque ea sane de causa controversiæ judicem delegisse [32] ipsum Joannem, Cosmæ partes agente Æsculapio quodam scriniario per Orientem magisterii militum. Sed Joannem contrariam edidisse sententiam his quæ in scriptis responderat, usurpata ad hoc in sententia lege [33] justissimi Principis Theodosii, quæ dicit non posse eum, qui nondum septem [34] annorum natus sit, maternam vindicare hereditatem, nisi tutorem habeat: sed ut ad illos ea deferatur, quibus competitura esset, & si defunctus impubes ad hereditatem legibus vocatus non esset. Neque hæc tantum protulisse in sententia, sed & effecisse [35], ut quæ nobis supplicaret, consequenter secundum sententiam pacta iniret, & eadem denuo dictaret Æsculapio, qui pro Cosma causam egerat. Petiitque nos ut ipsam tam misere affectam injuria respiceremus: & maxime cum lex [36] in Codice, qui de nostro nomine cognomen accepit, posita sit, quæ innuat recte maternam hereditatem vindicare eum, qui fari possit: & rursus alia [37] a nobis lege proposita, quæ vult, ut si quis hereditate ad ipsum delata antequam eam vindicet, aut contrariam ea in re sententiam suam ostendat, ex hac vita emigret: super ea hereditate deliberandi jus ad heredes suos transmittat. Porro eam legem, quæ nuper [38] a nobis proposita sit, qua idem in hereditatibus ordo adgnatis [39] pariter & cognatis tribuitur, locum in hac controversia non habere, cum antiquior sit nostra [40], cujus occasione lex illa valere jussa est.

CAP. I.

SAncimus igitur, ut gloria tua, si [41] hæc ita se habere compererit: opem ferat supplicanti, & legem nostram illi conservet, quæ deliberandi jus ei tribuit, nimirum Sergia ante excessum anni post matrem suam demortua, volentique maternam Sergiæ hereditatem vindicare, ejus agendi copiam præbeat. Neque enim pugnare inter se aliquis Theodosii pientissimi Principis [42] & nostram [43] legem dixerit: cum in eodem utraque volumine sit posita, & nos per constitutionem, quam pro eo posuimus, obfirmaverimus, nihil in eo residere contrarii. Sed obtineto quidem lex nostra in præsenti controversia, & omnibus casibus in quæstionem deducto a similibus: obtineto autem Theodosii sacratissimi Principis lex,

1 Dic *ut s. hic.* 2 *leg.* 2. *Cod. quando mul. Novell.* 118. *cap.* 5. 3 Filia restitui adversus matrem secundo nubentem potest, & acceptilationem seu apocham rerum gestarum ab ea condicere. 4 *l.* 1. *l.* 2. *C. qui & advers. quos in integr. restit. non poss. l.* 11. *ff. de dolo. l.* 17. *in fin. ff. de minoribus.* 5 *l. ult.* §. 2. *Cod. de admin. tut.* 6 *d.* §. 2. 7 Et residuis solvendis. 8 *d.* §. 2. 9 Vide *tit. Cod. de tempor. in integr. restit.* 10 Tria hic conjungit: αἰδῶ, τιμὴν, θεραπείαν. *l.* 1. *ff. de obseq. parentibus & patron. præst.* 11 Id est, Antiochiæ.

12 De sobole cum colonis partienda. *Index Reginæ.* hæc constitutio confirmat Novellam 162. quæ hac tempore prior est. 13 Adscriptitia ex mea & tuo adscriptitio qui nascitur, meo dominio subjicitur: si duo nascuntur, secundus tui fit dominii: si tertius, mei: & sic deinceps, ut quoties impar fuerit numerus, impar matrem sequatur, *Nov.* 162. 14 Partus ventrem sequitur, vid. *l.* 19. *ff. de statu hominum.* 15 Mulieribus. 16 *Novell* 162. quæ hac est prior. 17 Dandum est enim aliquid matri propter puerperii difficultatem. vid. *l.* 12. §. 1. *Cod. qui potior.* 18 Quid si duo simul nascuntur, quis eliget? forte res dirimetur, ut & quibusdam in aliis causis fit. *leg. ult. in pr. Cod. comm. de legat.* 19 In pari jure, partus ventrem sequitur. 20 Inter conjuges adscriptitios, filii impares ventri cedunt, id est, conditionem, & dominium matris sequuntur.

21 De colonis &c. *Index Reginæ.* 22 In Mesopotamia scil. & Osdroena *Index Reg.* 23 Consuetudo in nuptiis attenditur. 24 Personæ adscriptitiæ diversorum dominorum inter se possunt nuptias contrahere. 25 Domini non possunt adscriptitiorum matrimonia dissolvere. 26 Est enim dura separatio parentum a liberis, vid. *l.* 8. *ff. de pignorib. l.* 71. §. 3. *in fin. ff. de leg.* 1. *l.* 41. §. 2. *in fin. ff. de liberali.* Paul. 5. *sentent.* 6. §. *ult.* 27 Id est, anno 541.

28 Ut jus deliberandi etiam impuberes transmittant. *Index Reginæ.* Goth. Vid. in hanc Novell. Rittershus. *part.* 7. *cap.* 21. Ans. 29 Moritur aliquis impubes non adita hereditate; quis illi succedet? num avunculus, num amita, num uterque? 30 Advocati sine consilio rei conventi, non temere actiones ullas excipiebant. & breviter, litem nunquam suscipiebant patrono, id est, advocato inconsulto, *l.* 17. §. 1. *ff. si servit. vindic.* ubi, *omnes consilium jurisperitis dederunt.* Testamenta etiam vix sine jurisperito faciebant, *l.* 88. *in fin. ff. de leg.* 2. Inde est, quod non toleretur ignorantia in eo, qui Jurisconsulti copiam habere potuit. *l.* 9. §. 3. *ff. de jur. & fact. ign.* 31 Advocati responsa sua in scriptis reddebant. 32 Compromissum in advocatum & scriniarium factum observa. 33 *l.* 18. *C. de jure delib.* 34 Id est, infantem. 35 Id est, effecisse, ut sententiæ arbitrium confirmarent. 36 *l.* 18. *C. d. tit.* 37 *l.* 19. *Cod. de jure delib.* 38 *Novell.* 118. *c.* 4. 39 Adgnatici juris & cognatici nulla hodie differentia est in succedendo. 40 Id est, cum hic casus, qui nunc proponitur, sit antiquior *Nov.* 118. per quam sublata est differentia juris agnatici & cognatici, & ita leges non trahuntur ad præteritos casus. *l.* 7. *C. de legib.* 41 Id est, si preces veritate nituntur, hæc enim conditio tacite rescriptis inest, vide *l.* 7. *C. de divers. rescript.* 42 *d. l.* 18. *C. de jure delib.* 43 *d. l.* 19. *C. de jure delib.*

in quibus [1] annum præterire contigit, & deliberandi tempus elapsum est. Pacta enim post sententiam conscripta cum altero inita, qui obligationem adquirere non potuit: manifestum est, quod nullam actionem Cosmæ de his, quæ inibi confessa fuerunt, dederint. Datum pridie Idus Julii, *Constantinop.* DN. JUST. PP. Aug.

TIT. XLII.

UT [2] RESTITUTIONES FIDEICOMMISSI USQUE AD UNUM [3] GRADUM CONSISTANT.

NOVELLA CONSTIT. CLIX.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

TAntum nobis benignitatis adest, ut ne privatas quidem causas, quæ judicum nobis inquisitionem superare videntur, legibus nostris definire indignum putemus, ne si quando privata causa audientiam in judicium deferri solitam excedat, longa mora eos, qui in jure controverso hærent, atterat. Aliquoties igitur gloriosissimus vir Alexander ad nos retulit, gloriosæ memoriæ patrem suum Hierium, cum testamenti tabulas conscriberet, hisce verbis usum esse: *Volo* [4] *ac jubeo, ut heredes mei, Constantinus quidem clarissimus vir deputatam sibi domum cum omnibus (ut præscriptum est) cohærentibus illis juribus, & suburbium in Copariis appellatum, item cum omnibus (ut præscriptum est) juribus ad ipsum pertinentibus, & domum Antiochiæ sitam, emptam ab Ammiano: Anthemius vero dulcissimus suburbium in Blachernis* [5] *dictum, redemptum a gloriosæ memoriæ viris Eugenio & Juliano, & suburbium in promontorio sinus* [6] *Sosthenii, quod olim in dominio Ardaburii gloriosæ memoriæ fuit: Callipius autem clarissimus vir suburbium Bytharium sive Philothei nuncupatum: & Alexander clarissimus vir suburbium in Venetis, neque* [7] *per venditionem neque donationem, neque permutationem, neque quocunque tandem titulo in alium transferant, rejiciantve, aut eam domum seu præscripta quinque suburbia e meo nomine & mea familia alienent: sed si quidem (quod Deus faxit) nascantur filii, & relictis post se filiis aut nepotibus, sive legitimis, sive etiam naturalibus moriantur: ut pro se quisque deputatum sibi suburbium aut domos tam in hac regia urbe quam Antiochiæ positas filiis ac nepotibus legitimis aut etiam naturalibus suis relinquant. Persuasum etenim habeo, quod neque in naturalibus liberis ac nepotibus dispositionem voluntatemque hanc meam negligent. Si vero in universum omnes aut aliqui, aut unus ex iis* (quod abominor) *sine liberis decedat: volo & jubeo, ut qui liberis orbi, aut orbus mortem obierit, superstitibus aut superstiti ex ipsis fratri præscriptas domos, tam quæ in hac urbe, tum quæ Antiochiæ est, & item prius declarata quinque suburbia cum omnibus eorum juribus, & omnibus denique rebus ac personis quæ iis continentur, citra ullam exceptionem restituat: cessante* [8] *videlicet inter eos fideicommissorum seu legatorum servandorum causa satisdatione. Volo etenim ac jubeo, ne quisquam ab alio hujus generis satisdationem expetat: iis vel eo, qui præter paternam & pietatis erga ipsos plenissimam intentionem meam a fratribus suis satisdationem in rebus abalienari prohibitis expetere pertentaverint, vel pertentaverit: omni modo ejus fideicommissi amissionem sustinentibus, vel sustinente.* Atque hæc quidem ipsum protulisse in testamento: conscripsisse autem & codicillum, in quo talibus propemodum verbis usus sit: *Manifestum* [9] *plane facio, quod pridem testamentum per scripturam fecerim, & quæ in eo conscripta sunt, ex animi mei sententia composuerim: voloque ac jubeo, ut omnia quæ in eo testamento continentur, omnimodo firmitatem obtineant: his solis exceptis, per quæ forte in hoc meo codicillo vel aliquid mutavero, vel relicta alicui legata ademero* [10]. *Volo igitur ac jubeo, ut suburbium illud meum, quod Coparia appellitant, quod in proposito testamento magnificentissimo filio meo Constantino reliqui, detur & pleno proprietatis atque possessionis jure ad clarissimum pariter & generosissimum nepotem meum, Constantini magnificentissimi filii mei filium Hierium simul universum pertineat, cum omnibus prætoriis quæ in eo sunt, & omnibus scalis* [11], *& quæ vel intra urbem, vel extra urbem pro pensione elocantur, ædibus atque officinis, & balneo, & hortis tam intra quam extra muros existentibus, & hippodromo, neque non horto qui in ipso est, & cisterna, atque omni denique jure, quod ullo modo in eo mihi suburbio competit. Idipsum* [12] *vero suburbium tunc demum prædicto clarissimo nepoti meo Hierio dari volo, cum* [13] *primum post meam mortem patris sui potestate solutus, per emancipationem sui juris factus erit: nulla licentia eidem generosissimo nepoti meo concedenda, ut præfinitum rei terminum excedat: aut iis, qui vel ex hoc meo, vel ejusdem clarissimi nepotis testamento in eadem jura successerint, ut idem suburbium, vel partem ejus aliquam, vel ius divendant, permutentve, aut alicui donent, aut quocumque titulo denique abalienent: propterea quod hoc ipsum suburbium, & ædes situm sitasve intra portam muri Ficulnei, qua via ducit ad sacrosanctum Martyreium sanctæ Theclæ, per omnia & perpetuo velim perimanere in familia mea, neque unquam de meo nomine egredi. Volo autem & jubeo, si quidem eveniat, ut generosissimus nepos meus Hierius vel intra pubertatem, vel etiam post pubertatem sine liberis tamen legitimo matrimonio procreatis moriatur: ut ejus suburbii sive ædium possessio simul & proprietas perveniat, & deferatur, aut restituatur magnificentissimo patri ejus Constantino sub eadem conditione, ne* [14] *unquam de familia mea meoque nomine abalienentur.* His ita confectis ipsum quidem e rebus humanis abiisse, Hierium vero gloriosæ memoriæ domum quidem Theopoli sitam, quæ successione paterna ad ipsum pervenerat, aliis personis vendidisse: ipsam autem domum, quæ in hac alma urbe est, & insuper suburbium, quod illi codicillo datum erat, in quibus omnibus interdicta fuerat alienatio, ad Constantem gloriosæ memoriæ filium suum transmisisse, illumque rursus prægnante uxore relicta vitam finiisse: scripto prius testamento, in quo dispofuerit, *ut si puer vel natus non esset, vel natus ante pubertatem mortuus esset: tam gloriosissima ejus mater Maria, quam inclyta etiam uxor ejus altera Maria ad successionem ejus vocarentur.* Postea vero quam nata filia in ipsa infantia & teneram adhuc ætatem agens, humanis rebus excessit: cum reliquam substantiæ partem, tum etiam domum in ampla hac urbe, & insuper suburbium, quod expressis verbis Hierio gloriosæ memoriæ in codicillo relictum fuit, ad inclytas mulieres devoluta esse: meritoque tam ex testamento, quam ex verbis codicilli, domum juxta & suburbium vindicandi sibi locum datum, utpote qui solus hoc tempore ex Hierii gloriosæ memoriæ liberis superstes permanserit, & primum gradum in nomine familiæ obtineat. Verum qui pro Maria & Maria gloriosissimis fœminis faciebant verba, hi ajebant, neque testamenti verbis ullum locum factum esse. Neque enim Constantem gloriosæ memoriæ absque liberis ex rebus humanis abiisse, ut utrarumque ædium restitutioni locus sit. Sed neque suburbii nomine rite secundumque leges Alexandrum gloriosissimum virum hasce adoriri: cum & ipse suburbium, quod ipsi relictum fuerat, in quo communis pater æque, ut in cæteris, alienationem illi prohibuit, ante id tempus alienaverit: sed & alios fratres idem hoc fecisse. Et leges nostras, siquidem omnes ordine, in quibus hujusmodi aliquid definitum sit, defuncti voluntatem transgrediantur: ex æquo omnibus restitutionem adimere: ne si vicissim alter alterum mutua petitione in jus vocent, multis in una causa subdantur judiciis, legesque de hoc propositas nobis revocarunt in memoriam. Alexander autem gloriosissimus vir recte se actionem intentare ajebat, & maxime de utrisque ædibus: defunctum enim satis manifeste suam in codicillo sententiam de iis rebus declarasse, cum res familiæ conservari voluerit: sed multo justioribus se rationibus inniti in suburbio. Neque enim recte illas sibi alienationem exprobrare, cui ex imperiali jussione hoc facere indultum fuerit. Ac prolixis in ea causa disputationibus utraque pars usa est, nunc testatoris interpretando voluntatem, nunc nostras usurpando leges, quas in rem quæque suam facere arbitrabatur.

CAP. I.

NOs igitur cum & legum, & testamenti interpretationem perspectam haberemus: non [15] nuda sententia, sed lege [16] ejus causæ decisionem complectendam duximus, simul ut præsentem dirimeremus controversiam, simul ut cæteris movendæ de his contentionis ansam præriperemus. Unde subtilius pariter & exactius testamenti verbis innixi, deprehendimus ipsis quidem filiis hereditatem capessentibus *alienationem interdictam, si sine liberis vita functuri essent, non ulterius vero his etiam qui eis filiis succederent:* sed contentum fuisse defunctum, *si inter filios duntaxat alienationis interdictum constitueret:* neque enim si & ipsi relictis filiis decederent, majore ipsum cura perquisiisse, cui aut quomodo res relinqueretur: nec voluisse alienationis interdictum ultra [17] filiorum vitam extendere. Enimvero codicillum, qui de suburbio duntaxat factus fuit, interdixisse his etiam, qui ex testamento gloriosæ memoriæ Hierii (de juniore loquimur) res per successionem cepissent, ne suburbium alienarent, & quod consequenter inducitur, in his quoque defunctum voluisse, ut id perpetuo in familia permaneret. Et quidem quæ in controversiam deducta sunt, ejusmodi fuerunt.

CAP. II.

NOs [18] vero cum totam causam cum diligentia qua decet penitius intueremur: in aliis quidem rebus, quarum sane Constantinus gloriosæ memoriæ, Hierii senioris filius, ex paterni testamenti tabulis dominus factus fuit, præclare nullam quæstionem excitandam rati sumus, arcendumque in his actione, non solum Alexandrum gloriosissimum virum, sed etiam omnem reliquam familiam: cum & testamenti verba prohibitionem inter solos constituant filios: & ipsi gloriosæ memoriæ Hierii filii, per quos qui post eos illius familiæ portio extiterunt, Hierii sibi jura vindicant, nonnullas apud se constitutas res alienaverint, perinde quasi ex una voluntate substitutionem interdixerit: quod autem ad suburbium attinet, cujus dominum codicillus ostendit esse gloriosæ memoriæ Hierium, præter modum scrupulosa nobis diligentia plenum visum est, si post quatuor demum generationes hujusmodi quæstionem produceremus in medium. Nunc certe cum Maria & Maria gloriosissimæ fœminæ etiamnum supersint, quas alicubi & ipsas nostræ leges in familiam reponunt, ut quæ sponsas [19] quoque hac appellatione dignentur: neque recte neque ordine Alexander gloriosissimus vir litem a se prætensam instituit. Quin ut maxime hæ decessissent: tamen quod quatuor [20] jam generationes præteriisse viderentur, haud sustineremus tam obsoletam causam denuo tradi judiciis, & maxime cum Constantis filia

---

1 Infans per se adire hereditatem matris non potest, sed per tutorem: si per eum non intra annum adierit, ad suos eam non transmittit. *l.* 18. *C. de jure delib.* sin vero intra annum adierit, transmittit. *l.* 19. *Cod. de jure delib.*

2 De substitutione facta in familia morientium, ut usque ad quartum gradum valeat. *Index Regiæ.*

3 Μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ. ita legitur in editione Scrimgeri & Haloandri Græca. Alciatus legit, μέχρι ἐν δὲ, & male. Græci enim ita non loquuntur μέχρι ἐν δὲ, sed μέχρι δʹ, & Justinianus constituit, si inter filios facta sit precaria substitutio, ut non porrigatur ultra filiorum gradum: licet autem postea adjiciat Justinianus, prohibitionem alienationis extra familiam non valere ultra quartum gradum, debet tamen hic titulus a priore ejus parte concipi, & a quibusdam quoque legitur in vulgata, non *quartum*, sed *quotum.* vid. Cuj. 4. *obs.* 38. Goth. Prohibita alienatio a testatore quousque se extendat, vid. Rittershus. *part.* 6. *cap.* 12. Ans. Adde censur. forens. nostram *lib.* 3. *c.* 7. *n.* 14. S. L.

4 Formulam testamenti observa.

5 Blachernense suburbium Constantinopolitanum, de quo alias dixi.

6 Hodie Stenia, teste in Pandectis Turcicis Leunclavio.

7 Potest testator rerum suarum alienationem prohibere, & heredes damnare, ne vendant.

8 Testator remittere potest heredibus mutuam satisdationem. *l.* 2. *C. ut in possess.*

9 Codicillis testamentum quibus verbis confirmari solitum fuerit, observa.

10 Testamento relicta codicillis possunt adimi. vid. *Instit. de ademptione legatorum.*

11 Scalæ, trajectus maritimi. *l.* 7. *C. de aquæduct.* vel portus aut stationes navium, autore Moschopulo περὶ σχεδῶν. Alciatus perperam cœnacula.

12 Facti species hæc est, Parens Constantino filio testamento adscribit fundum, postea, codicillis eundem fundum Hierio nepoti suo (id est, filio Constantini) legat, *cum emancipatus esset*, interdicta ei omni alienatione extra familiam, tam ei, quam ejus successoribus: eique, quo casu sine liberis moreretur, Constantinum patrem substituit. His ita confectis, moritur testator, moritur Constantinus. Moriens Hierius fundum ad filium transmittit, pronepotem scilicet testatoris. Is rursus abnepoti, eique, si impubes decederet, substituit extraneos, matrem, & uxorem. Quæritur, an fundus debeatur? Conditio legati ita concepti, *Ne fundus de familia defuncti ejusque nomine exiret*, videtur prima facie obstare, sed tamen, quia fundus cucurrerat per quatuor gradus heredum, lex vetat testatoris prohibitionem ulterius extendi, & ita vult deberi fundum uxori.

13 Legari potest filio etiam in tempus emancipationis, vid. *l.* 46. *ff. de hered. instit.*

14 Conditionem, ne legatum de familia unquam exeat, legato adjectam observa. *l.* 77. §. 27. *l.* 88. §. 15. *ff. de leg.* 2. *Nov.* 119. *c.* 11. *Nov.* 120. *c.* 9.

15 Lex enim ab Imperatore lata evidentius decidit, quam sententia.

16 Id est, eo animo, ut quæ hic dicuntur, pertineant ad omnes casus similes.

17 Interdicta filiis alienatione, sub hac conditione, *Si sine liberis decesserint*, natis liberis finitur prohibitio, ita ut & nepotes possint bona extra familiam alienare. Quid si prohibitio facta sit in infinitum, & substitutio precaria adjuncta? ultra quartum gradum extendi non debet.

18 Cujacius putat, hanc Novellam ex earum esse numero, quas Harmenopulus, Tribonianum composuisse, narrat obscure, & ambigue, pecuniaque corruptum, ut & *Nov.* 2. *Nov.* 106. ut & alias plerasque.

19 Νύμφας, id est, nurus, *Novell.* 115. *cap.* 4. §. 3. & 117. *cap.* 15. & ita est, Nurus filii loco est, Theophilus §. *adfinitatis Inst. de Nuptiis.* vide Cujacium 28. *obs.* 2.

20 Causa decidendi ex eo sumitur.

in

in pupillari adhuc ætate vitam finierit. Unde tametsi testamentum ille non confecisset, suburbium tamen ad matrem ejus pervenisset: non ipsa pupilla, sed ipsa quodammodo lege horum causa existente: quamvis nemo successorum gloriosæ memoriæ Hierii circa voluntatem ejus deliquisset. Licet enim Constans, cum testamenti tabulas conscriberet, substitutiones quasdam fecerit, filia intra pubertatem mortua: nihil tamen inde excellens introducitur: cum & ipsa lex pupillæ substantiam matri, quasi ea sine testamenti tabulis decessisset, per se præbitura esset.

CAP. III.

Sancimus igitur, ut neque gloriosissimus vir Alexander, aut ejus filii, neque reliqui senioris Hierii gloriosæ memoriæ liberi, neque [1] alius quisquam omnium qui genus suum in eorum familiam referunt, vel Mariam & Mariam gloriosissimas fœminas occasione rerum apud ipsas consistentium, vel alios apud quos sequente tempore perventuræ sint, in [2] quibus alienationem forte Hierius gloriosæ memoriæ prohibuit, adoriantur judicio, aut omnino mentionem de cætero prohibitionis & familiæ nominis faciant, & aliquod sibi exinde jus adquirant: utpote cum & alii Hierii gloriosæ memoriæ filii res suas abalienaverint, & reliquorum quodammodo alienationibus consenserint [3], ac per has, neque non alias, quas prædiximus rationes, quæ ad hujusmodi judicationem & legislationem abunde nobis sufficiunt, sibi pariter, & successoribus suis actiones, quæ ipsis potuissent competere, sustulerint. Atque hæc non tantum præsentis causæ decisio esto, sed & reliquarum in quibus hujusmodi prohibitione facta, tot successiones prætererierint, & ultimus heredum per [4] intervenientem aliquem in medio impuberem hereditatem capessat. Tunc enim his etiam, qui sunt extra familiam ejus, qui primus prohibuit, per præsentem nostram legem transmittendarum rerum licentiam habebit. Si quidem in commune hanc legem, tam de præsenti casu, quam de omnibus post hac futuris ad eum modum prohibitionibus protulimus, simul contentionem componentes, quæ hoc tempore evenerat, simul (ut probabile est) futuras præcidentes.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, ea proponere gloria tua in alma hac urbe, & effectui ac fini tradere studeto, atque observari præcipito.

TIT. XLIII.

EXEMPLUM [5] SACRÆ PRAGMATICÆ FORMÆ DE USURIS.

NOVELLA CONSTIT. CLX.

Imperator Justin. August. Papio.

PRÆFATIO.

Aristocrates prudentissimus Aphrodisiensis reipublicæ pater, quique immobilia in ea possident, supplices nobis facti sunt, ajentes prædictam civitatem &c. Ac principio quidem illud cognoscimus, quod plerique leges nostras ita accipiant atque intelligant, ut unde minime conveniat, inde [6] injustarum ipsis actionum ansas præbeant. Si quidem a patre reipublicæ edocti fuimus, quod cum bene magna auri summa Aphrodisiensium reipublicæ ex legatis a nonnullis civitati relictis collecta esset, ne quando ea deperiret: quidam eorum qui in republica cum potestate erant, eam auri summam collocaverint, ut quamdiu id auri apud ipsum resideret, tamdiu qui suscepisset, quoquo anno pro eo civitati dependeret (sive [7] quis id pactum, sive reditum, sive etiam usuram [8] appellare velit) quantum ferre civitatem æquum esset. Eos vero, qui aurum susceperunt, postquam constitutionem protulimus, ne creditoribus permittatur, ut debitum ultra [9] duplum exigere, sed hoc ipso duplo contenti sint, sane legatum civitati deperire, & tam calefactiones balnearum publicarum, quæ exinde fieri soleant, injuria affici, quam opera publica per legem nostram labefactari, & illorum interpretationem vitium adferre reipublicæ.

CAP. I.

Ut igitur omnia hæc e nostra expellamus republica, sancimus, ut qui id auri perceperunt in hoc, ut pensionem [10] aliquam pro eo persolvant reipublicæ singulis annis, quoad illud penes se aurum habuerint, inferre compellantur id quod pro eo se illaturos constituerint, haudquaquam sacra nostra ad hoc constitutione usurpata. Illam etenim de creditoribus conscripsimus, & qui in ea comprehenduntur, casibus. Præsens vero species illam non attingit: siquidem hoc magis annuo [11] reditui, quam usurarum præstationi simile videtur, nos autem ex æquo civitatum curam gerere oportet, ut rerum fiscalium. Quod si quis post hanc præsentem nostram formam aliter ea quæ a nobis lege promulgata sunt acceperit, & defraudare civitatem dato auro voluerit: & pro universo tempore, quantum debet, civitati persolvet, & præterea reddet duplum: ut malitiosæ interpretationis justam retributionem percipiat: propterea quod cum in manu illi esset, ut bonum se perhiberet civem, ita improbus est, ut quæ illum in lucem protulerit, eam non dubitet afficere injuria.

TIT. XLIV.

DE [12] PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS.

NOVELLA [13] CONSTIT. CLXI.

PRÆFATIO.

Non tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancita accurate custodire [14], & ad effectum deducere transgressoresque competentibus pœnis subjicere. Quæ enim legum erit utilitas, si in literis [15] duntaxat consistant, non etiam per ipsa facta atque opera subditis utilitatem de se præbeant? Ac scimus quidem, quam vehementer majestas Imperatoria collatorum curam gesserit, cum aliquoties definierit, ut provinciarum præsides officia gratis [16] suscipiant: quo magis & ipsi, cum pure his utuntur, æquum & bonum subditis impertiantur, & ex collatorum incolumitate omnium rerum copia abundet respublica. Sed hæc quidem per immodicam avaritiam eorum, qui officia redimunt [17] potius, quam suscipiunt, devicta paulatim in oblivionem devenerunt.

CAP. I.

Nos autem de his propositas leges renovantes, sancimus, ut illi magistratum gerant, qui & bona existimatione noti sunt [18], & in exercenda justitia plurimum reposuerunt solicitudinis. Sed & ut citra ullum munus & largitionem magistratus suscipiant. Item ut tam collatores incolumes indemnesque conservent, quam publica [19] tributa diligenter expediant. Præterea ut neque per se, neque per adsessores suos, aut cancellarios [20], domesticosve aut quempiam eorum, qui [21] ad ipsos pertineant quidquam a subditis accipiant, nisi in quadruplum velint, (ut leges loquuntur) quod ad ipsis acceptum est, dependere: sed contenti his sint, quæ lege ipsis deputata sunt e publico. Simulatque magistratu abierint, ut per solennes quinquaginta [22] dies in provincia assideant, sub publico versantes conspectu, & omnibus actionem intentare volentibus respondeant. Lite vero intra quinquaginta dies non finita, si quidem pecuniaria sit, procuratorem dato: sin vero criminalis, ad terminum usque causæ permaneto, his, qui in causa dijudicant (sive magistratus sint, sive a præfectis dati) nisi intra viginti dies, quam initium cœperit, eam litem finierint, decem libras auri mulctandis: lite nihilominus secundum prædicta procedente. Si qui enim mala conscientia stimulati, vel clam aufugerint [23], vel ad sacras [24] ædes decurrerint: substantia excident, secundum legem pro modo admissorum inter injuria affectos dividenda. Et quemadmodum procedens de hoc constitutio & ex una parte, prout antea lege [25] comprehensum est, stiterit: quæ pro collatoribus [26] introducta sunt, ea firma permanento. permanentibus videlicet & aliis firmis, quæ ad collatorum utilitatem de præsidibus pulchre a majestate sancita sunt Imperatoria. Quemadmodum autem eos, qui hæc perperam in se admittunt, punimus: ita & eos, qui per hanc causam contra interdictum aliquid ab ipsis accipiunt [27], restitutioni quadrupli subjicimus.

CAP. II.

Atque ut hæc ita caveremus lege, ex eo nobis in mentem venit, quod pluris [28] a nobis sit subditorum opulentia & medela, quam reditus qui exinde inferuntur Imperio. Contrahimus enim una cum largitionibus præsidum in arctum ipsa etiam suffragia [29], quæ Imperialibus inferebantur rationibus, & magnum reddebant pecuniarum cumulum: quo magis hac causa & respublica meliore successu potiatur, & locupletior redeat, aliquot retro temporibus a nonnullis excogitatis præstationibus liberata. Una enim hæc res potentiæ nostræ studio [30] est, *ut provinciæ & bonis gubernentur legibus, & tuto inhabitentur, neque non ex præsidum justitia fructum capiant, & tributa publica sine querela inferantur:* neque enim aliter conservare licet rempublicam nisi [31] pientissimæ præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, ut resistatur hostibus, & per agros ac urbes agantur excubiæ: perfruuntur item reliqui ordines adtributis sibi salariis, reparantur quoque muri & urbes, denique omnia alia proveniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem: ea gloria tua in alma hac urbe consuetis locis proponet, sed & solitis usa jussionibus mittet per provincias: ut omnes intelligant, quantum nobis respublica simul & subditorum nostrorum incolumitas curæ sit.

TIT. XLV.

SACRA [32] FORMA TRANSMISSA DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆFECTO, DE DIVERSIS CAPITULIS.

NOVELLA CONSTIT. CLXII.

Antonio Contio Interprete.

PRÆFATIO.

Percontata nos est tua gloria de quibusdam controversiis apud disertissimos ejus quod apud Illyrios est fori causarum certatores, quæ quidem dixisti nostra dijudicatione egere, ut non perpetuo dissentiant.

CAP. I.

De donationibus.

Primum [33] igitur capitulum tale erat: Mulier quædam super his quæ ei a conjuge donatæ fuerant rebus, non tamen traditæ, volebat mortuo viro & quid silentium egerat super donatione, res persequi, ut domina harum tam donatione quam silentio viri facta. Opponebatur a detentoribus, exceptionem ipsam solam habere conventam, si detineret, non tamen & ab alio posse ipsa vindicare. Quod igitur controversum fuit, tale erat. Nos vero recordati fu-

1 Et ita excluduntur gentiles in hac hypothesi. 2 Adde *l.* 62. *ff. de adquir. rer.* 3 Alienatione prohibita extra familiam, omnibus vendentibus, vel pacto consentientibus, fideicommissum remittitur, *l.* 77. §. 27. *ff. de leg.* 2. vid. *l.* 11. *Cod. de fideicommiss.* 4 Ut mater per abnepotem in pupillari ætate decedentem. An ad alios casus id extendi potest? non temere. vid. Cujac. *hic in fin.*

5 De pecuniis & usuris civitatum. *Index Reginæ*, adde *l. si bene collocata.* 33. *ff. de usuris.* Goth. Vide *Novell.* 138. & *Novell.* 121. Ans. 6 Calumnia non inde sumenda, sinceritas unde manat. 7 Dubitatum itaque fuit de contractus sive actus nomine 8 Idque rectius; nihil est enim aliud reditus pecuniæ, quam usura, *l.* 24 *ff de præscript. l.* 30. *ff. de adimend.* 9 Usuræ supra duplum non debentur, *Nov* 121. *Nov.* 138. 10 De reditu in pecunia constituto vid. Molinæum *de usur. n* 69. 11 Annui reditus & usurarum subtilem differentiam observa.

12 De præsidibus, *Index Reginæ*. adde *Novell.* 95. *Novell.* 128. 13 Hæc Novella est Tiberii 14 Parum est, leges sanciri, nisi custodiantur. *Novell.* 26. *cap* 1 *Novell.* 133. *cap* 4. *l.* 2. §. 13. *ff. de orig. jur.* 15 Legum utilitas non in earum scriptura consistit, sed observatione. 16 *Novell.* 8. 17 Aliud est suscipere magistratum, aliud eum redimere. 18 Nota, quos promoveri oporteat ad magistratum. 19 *Novell.* 8. *c.* 8. 20 Cancellarii sunt a secretis judicum, dixi ad *l.* 8. *C. de adsessoribus.* 21 Fraus alioquin fieret legi, quoties per interpositam personam id fit, quod lex vetat fieri. vid. *l.* 5 *Cod. de legibus:* adde *l.* 5. *ff. de l. Jul. repetund.* 22 *Novell.* 8. *c.* 9. 23 Fuga suspectum reddit. *Novell.* 53. *cap.* 4. *l.* 15. *Cod. de probationib.* adde *leg.* 25. *ff. de Senatusconsulto Silaniano.* Bald. *in l. admonendi.* 31. *ff. de jurejur.* Exceptiones vero hujus regulæ, vide *apud* Socin. *regula* 163. 24 Facit *Nov.* 17. *cap.* 7. *Novell.* 128. *cap.* 13. 25 *Novell.* 128. 26 *d. Novell.* 128. 27 Vid. *l.* 1. *l.* 2. & *toto tit. ff. de l. Jul. repet.* 28 Commoda subditorum suis commodis optimus Princeps anteponit. Notandum illud sane est, Marcum Antoninum Imperatorem fisco, in causis compendii nunquam favisse. Capitolinus *in ejus vita*, quod ad *l.* 10. *ff. de jure fisci* facit optime. 29 Suffragia hujusmodi δεσποτικὰ dicuntur. vid. quæ notavi ad *Novell.* 8. 30 Vita & studia optimorum Principum. 31 Pecunia nervus reipublicæ. *Novell.* 8. *cap.* 10. §. 2. *Novell.* 149. *cap.* 2.

32 De donationibus, sacra forma, & de adscriptitiis, *Index Reginæ.* 33 Extat primum caput hujus Novellæ in *lib.* 47. *Basilic. tit.* 1. *c.* 78. Goth. Vid. Gudelin. *de Jure Novissimo lib.* 1. *cap.* 8. *num.* 10. Rittershus. *part.* 5. *cap.* 11. Ans.

mus

mus constitutionis[1] nostræ, dicentis, donantem, & si non sit stipulatus[2] traditionem, necessitatem habere tradere donatum. Non enim ad defraudationem, neque ut literæ sint nudæ, interpositum convenit conficere instrumentum. Animum quoque advertimus & ad Cinciæ[3] legis veteris legislationem (quam benefaciens a sua legislatione removit dudum respublica) talia lege includentem seu tractantem, qualia in præsenti controversia fuerunt. §. 1. Et sancimus: Si quemadmodum prius a nobis dictum est, perfecte omnia se habeant ea quæ ad talem donationem pertinent: tam secundum[4] mensuram, quam secundum[5] insinuationem, valere ipsam ex modo omni, per viri silentium illico ab initio, (secundum nostram constitutionem) ex quo facta fuit, ita[6] ut quamvis postea vir in hypothecam dederit[7] rem, vel in pignus tradiderit, non tamen prælienasse videri ipsum, quamdiu superstes erat, silentem, & traditionem ipsam (sive intervenit) dare ipsi exceptionem, sive non intervenit, præbere & exactionem, si[8] quidem stipulatio intervenit, per ex stipulato: sin minus per ex lege condictitiam ad consequendum id quod donatum est. §. 2. Et illud etiam constituere justum duximus: Ut si quidem insinuatæ fuerint ab initio donationes in gestis, omnibus modis ipsas silentio confirmari. Si vero minime insinuatæ manserint, excesserint autem mensuram indigentem insinuatione, usque[9] ad tantum duntaxat ipsas valere usque ad quantum & non insinuatas donationes validas esse a nobis constitutum est. Hoc enim in extremo constituentes, obtinere idem volumus, & non propter adjectionem quantitatis, excidere & id quod recte se habere poterat. Quod quidem & super universitatis donationibus jam lex[10] nostra dicit. His obtinentibus non solum in viro & uxore, sed etiam in aliis personis, inter quas quæ in matrimonio fiunt donationes, prohibentur.

CAP. II.

Secundum etiam insuper capitulum a tua excellentia interrogati sumus. An post constitutionem[11] nostram volentem ex libera & inscriptitio[12] natos quosquam postea liberos propter matris conditionem existentes, oportere existimare, tametsi nec adscriptitii facti sint secundum [jus] antiquum, tamen omnino[13] colonos factos esse: propterea quod alia nostra constitutio etiam colonorum liberos non permittit relinquere[14] terram, sed manere colonos, & multo magis hoc esse oporteat, quandoquidem est in his personis prorsus inscriptitiorum prosapia. Hæc igitur in interrogatione erant tua, & hoc erat dictum capitulum. Oportet enim nostram considerantes mentem, nosse quia nunquam nos liberum[15] ventrem parere inscriptitium[16] concessimus, sed symbolum sane hoc & signum superponi oportet genito, post statim positam legem, hoc ipsum scilicet, nempe libertatem convenire ex libera natis matre. Si igitur ex[17] libera quis & inscriptitio nascatur, manet quidem liber, & maternam non abjicit ullo modo ingenuitatem. Indicat autem a nobis posita constitutio[18], quæ vult tales habitatores regionum manere, & agrorum cultores, tanquam ibi natos. Hoc enim coloni[19] vult appellatio. Non concedimus igitur ipsis licentiam relinquere quidem regionem, ad alia vero se recipere: sed si quidem omnino nati fuerint quidam in aliquo prædio, si quidem ex adscriptitia matre, manifestum est eos omnino inscriptitios fore: si[20] vero ex libera, manent quidem liberi: &[21] quæ ab his adquisita sunt, sub illis erunt, neque peculium fient dominorum, non[22] egredientur vero ex eo prædio, sed illud colent, neque erit eis licentia hoc quidem relinquere, alia vero circumire aliena, nisi si domini fiant possessionis cujusdam propriæ, sufficientis eos ibi occupatos alere circa seipsam, & non concedentis, & alia colere, & in ea migrare: quandoquidem omnibus modis ipsos manere sancimus in prædio, liberos quidem constitutos, habitatione[23] tamen detentos, & hoc quidem hactenus constitutum esto.

CAP. III.

Sed neque extra modum visum est nobis, & illud quæsitum nostra dijudicatione dignari. Si enim inscriptitia mulier ad[24] inscriptitium alicujus prædii ad alium pertinentem venerit conjugium, quæsitum est de prole, si liberi ex his nascantur, utrum deceat ad dominum viri an dominum mulieris pertinere prolem? *Sancimus* igitur si quid tale fiat, & conveniant ad invicem diversorum dominorum adscriptitii, quandoquidem ea quæ ad fortunam eorum pertinent non sint in controversia posita, ventre non libero existente, sint quidem progeniti, adscriptitii: non tamen omne dabimus matri neque ejus domino, sed si quidem unus genitus fuerit filius, venter[25] femini præfertor, sitque domini matris id quod erit progenitum. Sin duo forte contigerint filii, dividantur ambo, electione per[26] sortem dirimenda. Sin impar[27] sit liberorum numerus: majorem obtineat matris sinus, ita ut si tribus existentibus, duo quidem sint matris, unus vero patris, & rursum si quinque, tres quidem ex genitis sint domini matris, duo vero patris: & secundum hoc incrementum, numerus progrediatur, id quidem quod in æqualitatem dividi potest dividens ex æquo, quod vero exsuperat, tanquam gratiosius illud distribuens matri. Oportet enim ipsam dignari majore studio, ut quæ & parturierit[28] & pepererit, & nutrierit, supra eum qui voluptatis superfluum, pueri fecerit originem.

EPILOGUS.

† Quæ igitur hac sacra pragmatica forma comprehensa sunt, tua gloria in similibus casibus custodire festinet. Etenim & communem de hoc scribimus legem, ipsa quidem & alia quædam reformantes, quæ quidem necessariæ legislationis esse credimus. Dat. 5. Idus Septembr. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. August. ARIONE[29] V. C. CONS.

TIT. XLVI.

DE[30] RELEVATIONE[31] TRIBUTORUM PUBLICORUM.

NOVELLA CONSTIT. CLXIII.

PRÆFATIO.

Præstantissima inter homines bona sunt *justitia*[32] & *benignitas*: quarum altera æquabiliter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat. Hæc ornare firmareque Imperium, hæc conservare rempublicam, hæc pulchre humanam noverunt gubernare vitam. Unde & nobis ex quo divinitus Imperii sceptra suscepimus, magno affectatum est studio, ut undique tam bonis actionibus conspicui simus; quo magis si utiles nos præbeamus subditis, ex virtute & gloria remunerationem habeamus. Ac scimus quidem mutua illa, & omnimoda hominum exitia ad tantam inopiam possessiones redegisse, ut neque reditus possint suis producere possessoribus, neque satis idonee publica inferre tributa. Atque hæc militari & alio necessario sumptu imminente, vehementerque nos impellente, dum multis undequaque bellis alluimur, ut crebriores pecuniarum collationes faciamus. Inde adeo non semel curas in eam rem impendimus, quanam ratione fieri possit, ut & necessitati faceremus satis, & subditorum egestati afferremus remedium: cumque in multas nostra circa hæc distraheretur sententia, magis tamen obtinuit, ut ad benignitatem respiceremus, & Deo placentem collatoribus impertiremur medelam, & quod communibus deesset sumptibus, hoc in ejus vicem introduceretur ex thesauris principalibus.

CAP. I.

Acceptam igitur & hanc nostram curam ferentes domino Christo, & salutaris passionis, neque non sanctæ resurrectionis ejus præsentibus[33] magni festi[34] diebus condigna facientes, merito & ipsi in præsentia hanc pro republica largitionem offerimus, per quam concedimus in universum omnibus agricolis pariter & collatoribus, (idem autem dicere licet & de prædiorum dominis) integrum unum canonem publicorum tributorum, in quadriennium partiendum: hoc est quartam[35] quidem ejus portionem pro nova indictione proxime initura, tandem vero alteram & pro decima, quæ hanc secutura est, consimiliter, & pro undecima & *duodecima*, unicuique quartam portionem, una eademque opera diminuentes & consuetudines, quæ quocunque modo aliquibus hoc nomine præbentur.

CAP. II.

Remittimus autem his & præteriti[36] temporis reliquationes, usque ad finem proxime præteritæ quintæ indictionis. Ac sancimus ne qua fiat exactio pientissimarum nobis condonatarum præstationum, sive maximam præfecturam respiciant sacrorum orientalium prætoriorum, sive præfecturam Illyricianam, sive præsidatum insularum, atque præfecturam militarium in Scythia & Mysia ordinum, aut sacras nostras largitiones, aut denique alium magistratum: interdicentes decurionibus, & exceptoribus scriniariis, & cohortalibus, palatinis, & exactoribus, neque non susceptoribus, & quicunque vel exactionem vel susceptionem publicorum expedivit, aut expedit tributorum, ne per vafritiem excogitatis contra agricolas & collatores utantur artibus: aut etiam prædiorum dominos, ut diversos ex reliquis indultis pro se instituant, aut constitutæ pecuniæ obligationes, aut fidejussiones, aut confessiones dolo malo suscipiant. Constituimus etenim omnem contra munificentiam nostram factam aut futuram circumscriptionem irritam: cum illud constet, quod si qui nostram antevertentes largitionem ex reliquationibus jam inde a quinta indictione factis aliquid exegerint, neque id persolvisse videbuntur: omnibus modis publicis id rationibus inferent. Nam ut collatores beneficio afficeremus, præsentem ipsis benignitatem impartiti sumus, non autem his[37] qui publica tributa suscipiunt, & in suum lucrum conferre ea voluerint, præsentis ad tempus canonis indulgentiam instituimus: nullo modo embola[38] (hoc est annua specierum transmissione, ut in condito & ad militares sumptus habeantur) diminuenda. Oportet enim universum frumenti aliarumque specierum modum consueto ac solito more & contribui, & importari: pretiis quartæ partis per singulos annos a nobis usque in quadriennium collatoribus indultæ ad mensam publicam cum aliis, quæ in auro ab ipsis contribuuntur, æstimandis solvendisque e publico. Idemque hoc in Ofroena & Mesopotamia peragetur eorum gratia, quæ pro reconditis & militari sumptu in speciebus conferuntur. Consimiliter & in speciebus, quæ ploimæ[39], quasi navibus transportandæ dicuntur, quæ proveniunt in Lazica, & Bosphoro, & Chersoneso, percipient enim harum pretia ex publico, prout in mensis præfectorum ordinatum fuerit, unde hæ importantur, ut & ipsi nostra in hoc perfruantur benignitate. Earum enim specierum illationem negligere, haudquaquam tutum est: cum & inevitabilis existat impensa, & publicas (ut ita dicamus) res in unum conciliet. Credimus autem & ex hac nostra largitione magna reipublicæ incrementa futura, Deo omnia nobis fausta per hujusmodi actiones præbente: ea quæ pro subditorum utilitate a nobis disposita sunt, transcendere præsumentibus, tam de substantia, quam de ipsa periclitandis salute.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præsentem sacram declarantur legem: ea programmatis usa gloria tua, tam in alma urbe, quam etiam per provincias omnibus manifesta faciet, ut neminem nostra lateat munificentia.

1 *l. 35. C. de donationib.* §. 2. *Instit. de donat.* 2 Id est, etsi non promiserit. 3 Τῆ Σεντίῳ. *Scr.* Æliæ Sentiæ: *Hal.* & male. Lex enim Ælia Sentia de manumissionibus fuit, non donationibus. *Goth.* De lege *Cincea* sive *cynthia* de donationibus meminit Tacit. *Annal.* XI, 5. Vid. etiam Ranchin. *var. lect. lib. 2. cap. 7.* S. L. 4 Ut non sit immodica. 5 Ut sit insinuata. 6 Abrogatur lex 12. *C. de donat. inter virum & uxorem. l. 32. §. 5. ff. de donat. inter virum.* 7 Ut si donator rem a se donatam alienaverit vel pignoraverit, donationem revocasse non intelligatur. 8 *l. 35. Cod. de donationib.* 9 Utile per inutile non vitiatur. *l. 21. in fin. ff. de donat.* *l.* 34. *Cod. de donat.* 10 *d. l. 35.* 11 *l. ult. C. de agricolis.* 12 Adscriptitio. 13 *Novell.* 54. *c.* 1. vide Cujac. *lib.* 4. *obs* 28. 14 Adscriptitiis non licet a gleba discedere. 15 Ex ventre libero adscriptitius non nascitur. 16 Adscriptitium. 17 Ex libera & adscriptitio nascitur liber, *l. ult. C. de agricol. & censit.* *Nov.* 22. *Nov.* 54. vide *Novellam Justini de filiis liberarum in Africa.* olim placebat adscriptitium nasci. 18 *d. l. ult. Cod. de agricolis.* 19 Colonus quid. 20 Ex adscriptitio ventre, adscriptitii, ex libera liberi nascuntur. 21 Effectus ingenuitatis. 22 Effectus adscriptitii juris. 23 Statu quis interdum liber est: habitatione vero & domicilio servus. 24 Dixi *Novell.* 156. 157. 25 Seminí venter præfertur, id est, patri mater. 26 Sortibus jactis, *l. ult. C. comm. de legatis.* hoc enim fit multis aliis causis *l. 2. C. quando & quibus quarta pars: l. 14. ff. de judic. l. 24. § 17. ff. de fideicomm. libert.* §. *optionis.* 23. *in fin. Inst. de legatis.* 27 Ex duobus adscriptitiis natus, impar matris: par patris conditionem & dominium sequitur. 28 *l. ult. Cod. qui potior.* 29 Id est, anno 539.

30 Hæc Novella est Tiberii. 31 De relevatione futurorum *Index Reginæ.* Relevatio ita distat ab indulgentia. vid. *cap. 2. J. inc.* 32 Laus Justitiæ. 33 Magistratus attentiores ad munus suum esse solent, instante festo aliquo insigni. adde *l. 22. l. 23. C. de episc. aud. l. 6. l. 7. in fin. l. 8. C. de feriis, l. 6. C. de custod. reor.* 34 Paschatis. 35 Relevatio hæc tributorum Constantinianæ pene similis est, qua relevantur possessiones quarta parte tributorum in quadriennium. Eusebius 4. *de vita Constantini.* 36 Indulgentia in eo differt a relevatione. Relevatio est futuri: indulgentia præteriti. 37 Indulgentia hæc non pertinet ad publicos tributorum exactores. 38 Embola, mox ut ait, est publica & annua solemnisque specierum transmissio. *l. 10. C. de sacr. eccl.* 39 Ploimæ species navibus transportandæ.

TIT. XLVII.
DE[1] HEREDIBUS[2].
NOVELLA CONSTIT. CLXIV.
PRÆFATIO.

Deo simul & justitia[3] nihil majus existit: absque his enim nihil unquam commode geri potest, & præcipue in nostra hac republica. Exinde enim & recte regnare & subditos ad benevolentiam, neque non ad summam licet attrahere devotionem. Ea propter cum & nos divinitus, perque justitiam imperii sceptra susceperimus, tametsi multis undique curis implicamur, quo magis & Romani quotidie virtutibus reddantur auctiores, & Barbari devicti succumbant: non tamen penitus a solicitudine nostra secludimus, ne non in his, quæ privatim usui esse possint subditis, competens accommodetur providentia. At cum multa, quæ prius confusa erant, ad meliorem statum erexerimus: conveniens esse putavimus & id, quod longo jam tempore in successionibus neglectui fuit habitum, ad actionem Deo placentem reducere. Cognovimus enim. quod quidam oberrantes defunctorum perturbant patrimonia, sed[4] neque testamenta valere sinunt, neque item ab intestato successiones locum capere, mobilibus quidem rebus immittentes signacula[5], immobilibus vero imponentes titulos: ut hac ratione ipsis illorum successio adcrescat, inque ea decentem aliquem ordinem occupent. Quoniam vero impossibile est in tanta multitudine exacte ea quæ singulatim in talibus eveniunt perdiscere: perpulchrum nobis visum est, si generali hæc lege ad certam redigeremus formulam.

CAP. I.

PRopterea sancimus, ut universi citra invidiam & rebus juribusque suis perfruantur, & ad suos ista transmittant heredes. Penitus autem nemo omnium illorum invadat patrimonia, aut horum successores damnis implicet, aut titulos[6] sive signacula rebus præter legum nostrarum placitum imponat. Nam & successiones ab intestato, quo quisque vocatur ordine, confirmamus: & ultimas horum voluntates legitime consistentes non subvertimus. Si enim sedulo advigilamus, sumusque solliciti, ut collatores bonis gubernentur legibus, & de eorum incolumitate multo maximam potentia nostra curam sustinet: quomodo non in hanc quoque partem providentiam ipsis accommodaverimus, & alacriter nostrum ipsis impertiamur beneficium? hæc etenim placere Deo persuasissimum habemus, & hoc justitiæ munus esse asserimus: persuasissimum quoque est, Imperium per hæc nobis undique munitum & quietum futurum. Connumerator itaque & hæc nostra lex cæteris præclaris nostris facinoribus: & subditi pristinis liberati molestiis, & tanta a potentia nostra dignati providentia, Deo simul & post illum nobis gratias agant: divinum numen placantes precibus, ut devictis hostibus, aliam insuper & majorem ipsis securitatem impertiamur.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt & per hanc sacram declarantur legem, ea conservanto tam gloriosissimi sacrarum domuum curatores, quam quibus vel maximorum, vel etiam minorum gerendorum magistratuum cura sive in alma hac urbe, sive item in provinciis commissa est, publicationem bonorum juxta & supplicium formidantes capitis, si sancita nostra transgressi fuerint. Præsentem itaque sacram nostram legem gloria tua in insignioribus[7] locis hujus almæ urbis proponet, sed & usa ad hoc jussionibus transmittet in provincias.

TIT. XLVIII.
GENERALIS FORMA[8] DE PROSPECTU[9] IN MARE, SCRIPTA DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆTORIORUM PRÆFECTO.
NOVELLA CONSTIT. CLXV.

DOcuit nos mater &c. Prospectus[10] in mare, qui intra centum esse pedes solet, non solum per directum, sed ne per transversum quidem, impediri novo debet opere, hoc enim præsens forma adjicit, tum Zenonis constitutionem custodiens, tum Novellam interpretans.

Hactenus editæ Novellæ extant, aut apud veterem interpretem, aut Haloand. aut Scrimg. aut Julianum. Trium sequentium titulos ex Haloandro aut Augustino. Verba vero, ac quid sibi singulæ breviter velint, quando a nullo adhuc conversas certum est, ex doctissimo Cujacio hic excudi curavimus.

Forma præfectorum[11] prima.

TIT. XLIX.
DE ADJECTIONIBUS[12], ID EST, DE PRÆDIORUM STERILIUM AD FERTILES IMPOSITIONIBUS.
NOVELLA CONSTIT. CLXVI.
Hæc est fere sententia hujus constitutionis.

SI defunctus justa ex causa fundum aut territorium aut compossessionem[13] alienaverit, & moriens residua bona liberis vel extraneis heredibus reliquerit, qui ex eis similiter prædia quædam alienaverint, ex quibus possidente emptore aliquod forte postea defecerit, ita ut locus sit ἐπιβολῇ[14], quam prædia sustinent, quæ sunt ex eadem substantia & origine *l.* 10. & 12. *C. de omni agro desert.* ut ne defecti, vel deserti prædii onus irrogetur simul ejusdem substantiæ prædiis omnibus, sed cæteris primum prædiis quæ possidet is qui ea emit a liberis vel extraneis heredibus defuncti: vel, si hic idoneus non sit, heredibus defuncti, id est, prædiis quæ possident heredes defuncti ex eadem substantia: aut si forte hæc etiam non sufficiant publicæ collationi, tum ut onus transferatur ad alia defuncti bona, quæ ad alios quam ad heredes pervenerunt. Ad eum igitur qui fundum aut compossessionem a defuncto emit, ut posuimus initio. Idemque dicendum est, si ea prædia per plures successiones transierint. Quamdiu enim proximiores sive posteriores possessores idonei sunt, ἐπιβολὴ antiquioribus non irrogatur, id est, defecta prædia eorumque tributa antiquiores possessores non agnoscunt: quod si ejusdem gradus & ordinis plures sint possessores quibus injungi ἐπιβολὴν oporteat, ut inter eos oneris divisio non fiat ex æquo, sed pro rata fertilium bonorum quæ possident ex eadem substantia.

Forma P. P. vicesima quarta.

TIT. L.
GENERALIS FORMA[15] DE POSSESSIONE, QUOMODO OPORTEAT MITTI IN EAM, BISSI GLORIOSISSIMI PRÆFECTI.
NOVELLA CONSTIT. CLXVII.
Hæc est hujus constitutionis sententia.

EX sententia judicis non recte apprehenditur nisi possessio vacua, & quam in urbe quidem vacuam esse exequutorum testimonia adseverent, in provinciis acta defensorum plebis vicinorum testimonio confirmata. Et similiter ex contractu in provinciis quoties quis ingredi possessionem desiderat, acta apud defensores civitatum fieri debent traditæ possessionis, simul ac consentientium voluntati tradentis, novoque domino colonorum vel actorum possessionis. Si non sit copia defensoris, apud præsidem: vel etiam, si hic longe absit ab eo loco, quo traditio fit, apud episcopum.

Forma P. P. secunda.

TIT. LI.
DE HOMINIBUS QUI EIDEM DOMINO SUBJECTA[16] PRÆDIA POSSIDENT.
NOVELLA CONSTIT. CLXVIII.

HÆc est περὶ ὁμοδούλων, id est de prædiis hominibusve prædiorum ratione eidem domino servientibus. His solent accrescere invitis defecta desertave prædia ejusdem substantiæ ut diximus *Novell.* 128. & 166. denique ἐπιβολὴ, onus est, ὁμοδούλων ἢ ὁμοκήνσων, & irrogatur rusticis prædiis tantum. Nam & hæc sola referuntur in censum, non annonæ civiles, non ædes. Et ideo in tit. Dig. *de censibus*, agrorum tantum censendorum mentio fit: ac quod est de servis, *l.* 4. §. *in servis*, id de rusticis tantum accipio, qui pars agrorum sunt, ut dixi supra *Novell.* 7. Sed & quod dicitur de tributo capitis *l.* 3. id in agris tantum locum habet, non in urbibus aut metrocomiis, *l.* 1. *C. de cap. civ. l.* 8. *C. de exact. trib.* Prædiis igitur urbanis aut annonis civilibus non irrogatur agrorum ἐπιβολὴ, quia nec sunt ὁμόκηνσα, nec satis est si sint ejusdem originis.

1 Hæc etiam Novella est Tiberii. 2 Et eorum jure confirmato. 3 Vide *Novell.* 163. 4 *Novell.* 134. *cap.* 3. 5 Signacula mobilibus: Tituli immobilibus imponebantur. Signaculum *le seel ou le seau*: Tituli, *affiches & pannonceaux.* 6 *Novell.* 17. *c.* 15. *l.* 2. *C. ut nemini liceat sine jud. vide quæ ibidem notavi.* 7 Edicta solent in insignioribus locis civitatum publicari. facit *Novell.* 120. *cap.* 6. §. 2. *l. pen. C. de defensoribus civit. l.* 2. *C. de annali. l.* 7. *C. de bon. proscr.*

8 Videtur esse ἐπαρχικὸν, nam & de eadem re extant quædam apud Harm. *lib.* 2. de eparchicis dicam *Novell.* 166. 7. 9 Hæc *Novell.* pertinet ad *Novell.* 63. 10 De prospectu in mare, vide *Nov.* 63. & Gudelin. *de jur. Noviss. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 8. Ans.

11 Sicut Basilica sunt libri complectentes leges promulgatas ab imperatoribus: sic *Eparchica* sunt libri continentes formas sive edicta præfectorum prætorio, quæ constat vim legis habere. *l.* 2. *C. de offic. præf. præt. Orient. l.* 16. *C. de judic. l. pen. C. de fidejussoribus.*
12 Περὶ ἐπιβολῶν. ἐπιβολαὶ hic non sunt adjectiones quæ fiunt in auctionibus & licitationibus publicis, ut in *l.* 21. *in fin. ff. ad municipalem.* ἐπιβολὴ hic, teste Harm. est ἐπίδοσις ἀπόρου κτήσεως πρὸς κληρονόμους, ἢ συντελεστὰς ἢ ὁμοχώρους καὶ ὁμοσκήνους, legendum ὁμοκήνσους. Vide Cujac. 4. *observ.* 30. 13 Σύγκτησιν. σύγκτησις est universa possessio multorum prædiorum. *l.* 34. §. 1. *ff. de leg.* 2. *l.* 30. §. 1. *ff. de adimend. legat* Græci μετοχὴν appellant *d. l.* 34. *in fin.* id est, universam prædiorum una clausula conceptionem. Massa dicitur a Leone & Anthemio, *Novell. de bon. vacantibus.* massa terræ, *Maisterjes*, & quod septis firmata sit, firma, *ferme* dicitur.
14 Ἐπιβολὴ est ἐπίδοσις ἀπόρου κτήσεως πρὸς κληρονόμους ἢ συντελεστὰς ἢ ὁμοχώρους ἢ ὁμοκήνσους, Harm. *l.* 6. *tit. de verb. signif.* §. 29. 56. *Ecl.* 18. *cap.* 6. Est igitur onus συντελεστῶν, ὁμοχώρων καὶ ὁμοκήνσων, quod rusticis tantum prædiis irrogatur, non urbanis aut annonis civilibus; hac *Novell.* & *Novell.* 6. & 128. ἐπιβολὴ est licitatio quæ fit in auctionibus.
15 Vide Cujac. 8. *observ.* 10.
16 Γενικὸς τύπος περὶ ὁμοδούλων. vide Cujac. *d. l. ad Nov.* 128. 166.

FINIS NOVELLARUM D. JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS.

JUSTI-

JUSTINIANI IMP. EDICTA.[1]

HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

EDICTUM I.

Edictum ſcriptum piiſſimis in omni terra Archiepiſcopis & ſanctiſſimis Patriarchis.

TRaditæ [2] nobis a Deo reipublicæ curam habentes, & in omni juſtitia vivere noſtros ſubjectos ſtudentes, ſubjectam legem conſcripſimus: quam & tuæ ſanctitati, & per eam omnibus qui tuæ provinciæ ſunt, facere manifeſtam, bene habere putavimus. Tuæ igitur ſit reverentiæ & cæterorum hoc cuſtodire: & ſi quid tranſcendatur a judicibus, ad nos referre, & quæ ſequuntur.

EDICTUM II.

NE PRÆSIDES IN FISCALIBUS CAUSIS FIDEM [3] PUBLICAM DENT.

Idem Imperator Joanni prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

EX iis quæ a gloria tua ſine ſcripto ad nos relata ſunt, non exiguam publicorum tributorum illationi difficultatem provinciarum præſides dum quibuslibet fidem publicam dant, attuliſſe cognovimus. Eos enim qui tributa publica ſuſcipiunt, inde ſibi ſecuritatem atque tutamentum prætendentes, quod aurum ipſis perfuſum ſit non tranſmittere, ſibique maximam partem retinere, & cum aurum debeant, male ſibi data fide publica abuti. §. 1. Miſſa igitur ad excellentiam tuam hac ſacra pragmatica forma, ſtatuimus, ut per edicta ſua omnibus clariſſimis provinciarum præſidibus interdicat, ne in fiſci cauſis fidem [4] publicam dent: in privatorum autem ſolum cauſis liceat ipſis, iis qui id deſiderant fidem publicam dare, idque ad certum tempus: quod non continuo poterunt, ubi elapſum fuerit, denuo renovare. Sciant vero omnes quod ubi tales ſecuritatis promiſſiones ab illis acceperint, nullam inde utilitatem ſenſuri ſunt: ſed facultas cuicunque cui hoc injunctum eſt, ut quæ ab illis debentur publica tributa perfundat, fuerit, ut illos comprehendat: ut quæ illis in provincia data fides publica fuerit, in nulla re ipſis utilis futura ſit. Cæterum illi ſoli ſecuritatem habeant, qui aut ad ſacram noſtram juſſionem, aut ad excellentiæ tuæ mandata ſecuritatis promiſſiones abſtulerint.

CAP. I.

POſteaquam etiam a gloria tua edocti ſumus, quomodo nonnulli in diverſis provinciis, inquiſitione [5] in eos qui ſe hæreticorum erroribus dedidiſſent facta, cum multos ſubditos hanc ob cauſam comprehendiſſent, ſportularum ratione magnam vim auri ab ipſis ceperint: ſancimus, ut qui id auſi ſunt, & comprehendantur, & ad clariſſimos provinciarum præſides adducantur, poſt probationes, quod ceperint, in triplum refuſuri: ut ſimplum iis qui damno affecti ſunt, reddatur, duplum vero in fiſcum inferatur. §. 1. Porro qui in vicariana cohorte, quæ ſpectabili Aſianæ juriſdictionis vicario apparet, locum & ordinem obtinent, ſuo bonorumque ſuorum periculo publicorum tributorum illationi incumbant: cum quidem qui in provinciali cohorte numerantur (quomodo & id ad noſtram pietatem excellentia tua retulit) deficiant, numeruſque ipſorum in paucos admodum coarctetur, ac a longo jam tempore clariſſimi provinciæ Phrygum Pacatianorum [6] gentis præſidis magiſtratum etiam vicarius aſſumpſerit. Qui ergo in vicarianam cohortem referuntur, facultatem habeant, ut ex vicarii, qui nunc eſt, & pro tempore futurus eſt, juſſu publicas contributiones exigant, illaſque fiſco inferendas curent. §. 2. Conſtituimus etiam, ut qui in quacunque provincia provinciales tributorum ſuſceptores ſunt, in apochis quas faciunt, quod ipſis perfuſum aurum eſt, diſtincte deſcribant: diſtincte etiam ponant, quantum occaſione eorum, quæ excellentiæ tuæ menſæ, quæque ſacris noſtris largitionibus competunt, tranſfuſum ſibi ſit, ut perſolutam quantitatem per hujuſmodi acceptilationes evidenter explicent & manifeſtent: denique ne qui facultatem habeant, ut quæ ex aliis titulis acceperint, in alios tranſponant & accepta ferant. §. 3. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram pragmaticam declarantur legem, ea excellentia tua ad effectum deduci præcipito.

EDICTUM III.

DE ARMENIORUM SUCCESSIONE [7].

PRÆFATIO.

ARmenios priſtina injuſtitia liberatos, tum ad noſtras per omnia leges deducere, tum decora æquabilitate donare volumus.

CAP. I.

ET quoniam barbaricam [8] quandam inſolentemque & quæ neque Romanos, neque noſtræ reipublicæ juſtitiam deceat, apud ipſos eſſe legem nuper didicimus (ut *nempe maſculi in parentum hereditatem ſuccedant, fœminæ vero non*) emiſſa præſenti ad magnificentiam tuam ſacra lege decernimus, ut ſucceſſiones æquales ſint: & quæ de viris mulieribusque Romanorum legibus conſtituta ſunt, hæc etiam in Armenia obtineant. Sane idcirco illuc noſtras etiam leges tranſmiſimus, ut in eas oculos convertentes ad præſcriptum illarum rempublicam gubernarent. §. 1. Quoniam vero quæ præceſſerunt, ea omnia commovere abſurdiſſimum eſſet, ſtatuimus, ut hæc lex inde ab initio pii noſtri imperii vim & vigorem habeat: ut ab eo tempore hucusque defunctorum ſucceſſiones hunc ad modum fiant, præterquam ſi qui jam tranſegerint, aliove modo ſe invicem liberarint. Si enim tale quippiam factum ſit, id in ſuo robore permaneat, nulloque modo commoveatur, jubemus. §. 2. Porro *mulieres* a prædicto tempore eorum etiam prædiorum quæ genearchica [9] vocantur, participes eſſe volumus. Si vero inveniri nonnullos contingat, qui filias quanquam non vocarentur ab inteſtato ad ſucceſſionem, heredes tamen ſcripſerint, illæ ſimiliter, quique ex illis nati fuerint, in res genearchicas ſucceſſionis participes ſint.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram declarantur legem, excellentia tua & cuſtodire & fini tradere ſtudeat: ut leges noſtræ per omnia obtineant, autoritatemque habeant. Ac præſens quidem lex ab initio imperii noſtri (ut jam diximus) incipiat, & ſimul in omne tempus extenſa, in poſterum omnibus modis in republica vim habeat, atque ab omnibus obſervetur. Dat. 10. Kal. Auguſt. BELIS. [10] V. C. CONS.

EDICTUM IV.

DE MAGISTRATU PHOENICIÆ LIBANICÆ [11].

Idem Imperator Joh. glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

MAgiſtratus creari oportere gratuito jam lex noſtra [12] præcipit, quam ſane & autoritatem per omnia obtinere volumus.

CAP. I.

POſteaquam vero omnia ad ſubditorum benevolentiam *demerendam*, locorumque cuſtodiam & munitionem undique indagantes, magiſtratus partim conjunximus, partim diviſimus, alios in aliam atque aliam formam tranſmutavimus, nonnullos vero ſublimiores fecimus, nominibusque majoribus quam quæ tunc eſſent, decoravimus, prætores [13], proconſules [14], moderatores [15], & comites [16] præter priſtinam conſuetudinem in rempublicam introducentes, omniaque ad ipſius utilitatem facientes: oportere etiam putamus, ut magiſtratum Phœniciæ ad Libanum ex ducalibus in ſpectabilem transferamus, & moderatoris formam illi demus, tum etiam annonas ad decem auri libras aſſignemus: ipſe vero iſtius proventus occaſione fiſco nihil præbere debeat. Interim apud Phœnices ſcrinii tractator, pro nuper attributo illi munere, quod & beneficium [17] nuncupatur, ex canone ejuſdem provinciæ clariſſimo pro tempore ſpectabilium tribunorum notariorum primicerio denas auri libras in ſingulos annos dabit, quibus ille ſolis contentus eſſe debebit. Moderator porro a muneribus [18] omnia pura conſervet, & quatenus ipſi ſacra noſtra conſtitutio permittit, militum miniſterio utatur.

CAP. II.

VErumtamen eximium illi fortiſſimorum Tertiodelmatorum [19] numerum, ut in Phœnicum regione eſt, aſſignamus, qui præcepta ipſius exaudiant, qui ipſum inſequantur: qui denique juſſis ipſius, quæ aut de vectigalium exactionibus aut de reipublicæ ſtatu, aut de civitatum incolumitate procedent, pareant. Qua de re cum inſtrumenta etiam confici juſſerimus, ſtatuimus ut excellentia tua hæc omnia cognoſcens, hujus magiſtratus præfecto decem libras auri in annonas aſſignatas, ex provinciæ tributis perſolvendas conſtituat. Interim quæ conſtituta ſunt, ut quotannis a publicarum rationum procuratore ſpectabili clariſſimo tribunorum notariorum primicerio darentur, imminuenda non ſunt: neque vero præterea quicquam illi eſt addendum. §. 1. In primis autem *moderatori* ſtudio ſit, ut fiſco faveat [20]: dehinc, ut diſciplina & conveniens ordo in civitatibus conſervetur: tertio, ut juſtitiam inter plebeios exerceat. Quæ vero (ut dictum eſt) ſcripta ſunt a nobis de mo-

1 Edicta ſunt generales leges, quæ omnes populos & provincias tenent, *l. 3. C. de legibus.* 2 Hoc edictum extat in Novell. 8. poſt *cap.* 14.

3 Ἀσυλίας λόγον *ut & in edict.* 13. *cap.* 11. J. Vetantur iniqui tributorum exactores λόγῳ ἀσυλίας κεχρῆσθαι *Novell.* 128. *cap.* 13. dicitur etiam ſimpliciter λόγ⊘ *Edict* 13 *cap.* 10. J. *Novell.* 17. *cap.* 6. appellat καλούμενον λόγον ut & *Novell* 5. *cap.* 2. §. 1. καλουμένην πίστιν, ubi interpres vertit Jusjurandum, Galli, *Franchiſe & ſauf conduit.* vid. Papon. 5. *Arr.* 7 *de ſauf conduit, & enſeinte d'iceux,* & 3. *Notar.* 8. *des ſaufs conduits & paſſeports.* 4 Λόγον ἀσυλίας. *Scrimg.* 5 Vetat hoc edictum ullos *inquiſitores hæreticorum* admitti, ut & *Nov.* 17. *cap.* 11. *Novell* 103. *cap.* 2. Hanc enim poteſtatem ſæpe nefarii quidam a Principe poſtulabant, ut hoc prætextu plebem innocentem expilarent. Poſſis huc referre ex Tomo 4 *Ordinationum Galliæ tit.* 6. *des inquiſiteurs de la foy, & de leur juriſdiction* Pap 29. *Arr.* 2 *n.* 10. Clar. 5. *ſentent.* §. *hæreſ.* 7. Pet. Greg. 33. *ſyntagm* 6 7. 6 Phrygiæ Pacatianæ ſit mentio in *Novell.* 8. *cap.* 2.

7 Adde *Nov.* 21. *de Armen.* & præſertim *cap.* 1 *ibid.* ubi ſucceſſionis apud Armenios receptæ ſit mentio: adde *Nov* 31. 8 Eadem lex ſervata fuit a Saliis, ſeu Francis his verbis, *de terra Salica nulla portio hereditatis in mulierem tranſeat &c. titul. de Allodiis* 6 & ab Anglis ſeu Thervingis idem etiam receptum, addita prohibitione, *ne hereditas tranſiret a lancea ad fuſum. Titul. de Allodibus, l.* 8. Diſplicuit tandem ea lex Francis, excepta regni ſucceſſione, ut ex formula Marculphi apparet, quæ extat apud Cujac. 8. *obſerv.* 14. 9 Τῶν γενεαρχικῶν χωρίων. *Scrimg.* Genearchica prædia, progenitorialia prædia vertit interpres *Novell.* 21. *c.* 2. *in fin.* propria cujusque patrimonia, quæ nihil penſitant, nec fidem, vel hominium, inveſtituram, vel εἰσδικτικὰ debent: eaque vulgo Allodia: & *lib.* 2. Feud. 48. dum ait, ſi datum ſit ad proprium ſive ad libellum, allodium intelligit, ut *tit.* 28. allodium ſive libellariam, Gallis *franc aleu.* 10 Id eſt, anno 535.

11 Λιβανησίας. *Scr.* Phœnicia Libanica, ad Libanum montem ſita. de Libano; vid. Plin. 20. Libani ſit etiam mentio ſæpiſſime in ſcripturis. 12 *Novell.* 8. 13 Hinc prætor Lycaoniæ, *Novell.* 25. Paphlagoniæ, *Novell.* 29. Piſidiæ, *Novell* 24. Siciliæ, *Novell.* 104. Thraciæ, *Novell.* 26. Populi, *Novell.* 13. 14 Hinc proconſules Cappadociæ, *Novell.* 30. Palæſtinæ, *Novell.* 103. 15 Hinc moderatores Arabiæ, *Novell.* 102. Helenoponti, *Novell.* 28. 16 Hinc comes Iſauriæ *Novell.* 27. 17 Βενεφίκιον *Scr.* 18 Excipe eſculenta, potulenta, quæ ad paucos dies prodiguntur, *l.* 18. *ff. de off. præſid.* excipe ξένια, de quibus dictum eſt: ut nec omnia, nec quovis tempore, nec ab omnibus accipiantur, *l.* 6. §. 3. *ff. de off. proconſ.* 19 Τερτιοδελματῶν. *Scrimger.* ſic J. *hic.* 20 Res ita eſt, Vectigalium exactionem commendari præſidibus *Novell.* 8. *c.* 8. *Novell.* 161. *cap.* 2. quanquam in dubiis cauſis fiſco favendum eſſe neget, *l.* 10. *ff. de jure fiſci.*

deratorum reliquorumque magiſtratuum ſtatu in ſacra noſtra conſtitutione, ea omnia & in illo locum habeant. §. 2. Sane ſi dictus devotorum Tertiodelmatorum [1] numerus noſtro juſſu in alia transferatur loca, alterum illi *in ejus locum* ſurrogatum & ſubjiciendum curabimus: ut ne quid ex ſolenni plenoque auxilio omnino illi deſit. In his porro jam dictis rebus ſpectabilis dux nihil communionis habebit. Nolumus enim, quicquam illi commercii eſſe aut cum militibus ſpectabili moderatori certo aſſignatis, aut cum plebeiorum quoquam, aut cum illorum controverſiis quas inter ſe habuerint: aut ſi cui plebeiorum, in quos illi nullum jus conceſſimus, dica impingatur: propterea quod inter rei militaris curam & civilem adminiſtrationem permultum interſit, ac discerni hæc oporteat, quemadmodum patres reipublicæ id nobis ordinarunt, & conſtituerunt. Ac ſciant ſpectabiles duces, quod ſi rebus civilibus ſe ingerere [2] audeant, militarem magiſtratum non retinebunt, & huic magiſtratui ſubjiciendi erunt. In nulla namque re inferiorem hunc magiſtratum ducis magiſtratu eſſe volumus. Volumus inſuper ut (quomodo dictum eſt [3]) quam vehementiſſime publicarum contributionum exactioni incumbat, plebisque incolumitati invigilet, & ne ſpectabilibus ducibus, neque clariſſimis tribunis, neque cuiquam potentium domuum, imo ne ſacro quidem noſtro patrimonio, aut ſacris noſtris privatis, aut ſacræ noſtræ domui, qualecunque tributariis noſtris damnum inferre permittat: ut ne etiam demiſſo animo neque pavidus ſit, ſed virilem in modum ſubditis præſit, omniaque faciat quibus alii moderatores ex præſcripto obſtricti ſunt. Atque ita *quidem* rerum ſumma ab ipſo adminiſtretur.

CAP. III.

ILlud ſane etiam fieri & obtinere volumus, ut ſpectabiles duces [4] inde annonas auferant, unde ſpectabilis provinciæ moderator eas auferendas conſtituerit: propterea quod manifeſtum ſit eos non tam ſocorditer ad res animum adverſuros eſſe, ut quæ ſibi competant, petere non poſſint. Sciant vero, quod ſi præter hæc quippiam fecerint, viginti librarum auri mulctam perſundent.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram declarantur legem, excellentia tua effectui & fini tradere ſtudeto.

EDICTUM V.

DE [5] TEMPORE [6] ACTIONUM QUÆ SACRIS LOCIS COMPETUNT.

PRÆFATIO.

QUod [7] medicamenta morbis, hoc jus præſtat controverſiis, & cætera.

EDICTUM VI.

EDICTUM PIENTISSIMI DOMINI NOSTRI JUSTINIANI [8].

PRÆFATIO.

COgnovimus, quomodo poſt caſtigationem Domini Dei benignitate immiſſam, qui negotiationes & ludos [9] literarios exercent; diverſi etiam generis artifices & agricolæ, inſuper & nautæ, cum potius meliores fieri deberent, lucri cupiditati ſe dederint, & duplicia tripliciaque pretia ac mercedes præter veterem conſuetudinem requirant.

CAP. I.

VIſum igitur eſt per ſacrum edictum omnibus interdicere deteſtandam iſtiusmodi avaritiam, & ne quis in poſterum cujuscunque diſciplinæ aut artis magiſter, qualiſcunque etiam negotiationis negotiator, qualiſcunque demum agriculturæ agricola, quam vetus conſuetudo ferat [10] plus pretii mercedisve nomine exigat. Jubemus vero etiam, ut ædificiorum, & colendæ terræ, aliorumque operum menſores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam conſuetudinem conſervent. Hæc autem obſervari jubemus, & eos qui qualiacunque opera demandant, & eos qui aliqua redimunt. Si quidem nec ipſis amplius quam more conſtitutum ſit, dare concedimus. Sciant vero qui quicquam amplius quam pro veteri conſuetudine requirunt, quod triplicem quantitatem in fiſcum inferre cogentur, ſi ſupra id quod ab initio conſtitutum fuerit, cepiſſe illos quicquam aut dediſſe oſtenſum ſit. Hæc porro inquiri ac vindicari jubemus & ab excellentia tua, & a glorioſiſſimo felicis hujus urbis præfecto. Volumus enim per vos ab hujus noſtri edicti transgreſſoribus conſtitutam mulctam exigi pœnisque illos ſubdi: ita ut quæ nobis parent cohortibus, quinque librarum auri mulcta incubitura ſit, ſi quid ex iis quæ a nobis conſtituta ſunt, neglectum fuerit. Dat. 2. Kal. April. *Conſtantinop.* DN. JUSTIN. PP. Auguſt. poſt [11] BELIS. V. C. CONS.

EDICTUM VII.

FORMA PRAGMATICA DE ARGENTARIORUM [12] CONTRACTIBUS.

In nomine Domini Jeſu Chriſti Dei noſtri.

Imperator Cæſar Flavius Juſtinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo adorabilis, Auguſtus.

PRÆFATIO.

QUemadmodum virtutis vis in rebus adverſis ſemper elucet, ita etiam imperatoria cura & gubernatio in ſubditorum controverſiis manifeſta fit. Et optandum [13] quidem nobis eſt, ne quid unquam reipublicæ noſtræ adverſi eveniat: verum ſi aut rerum humanarum mutabilitas, aut commota ad id divina voluntas mortalibus mala immittat, deſuper benigne inducta caſtigatio Imperatoriæ curæ benignitatisque occaſio fit. Quod ſane hoc tempore *ita evidenter* accidit, ut opus expoſitione non ſit. Cum enim mortis aculeus & periculum omnia loca pervagata ſint, quod quisque ſenſit, nemini audire neceſſe eſt. Quando itaque multa ex improviſo inciderunt, quæ non temere tempus aliud induxiſſet, qui in corpore ac collegio argentariorum recenſentur, nos acceſſerunt, dicentes [14], heredes nonnullos ac ſucceſſores quorundam, qui ſcriptura non interveniente ab argentariis aurum, aut argentum etiam, aut alias ſpecies accepiſſent, ad perfidiam improbitatemque ſpectare: quod videlicet neque qui ceperunt, ſupereſſent, neque ipſi heredes ſive ſucceſſores, cum contractus conſcripti non ſint, convinci poſſint.

CAP. I.

HUic igitur rei mederi conantes, ſtatuimus, ut qui ad hunc modum judicium ſubeunt, oculis in conſcientiam [15] defixis, expreſſe ac plene quæ illis, in quorum bona & jus ſucceſſerunt, ab argentariis data ſint, confiteantur: ut etiam *qui adhuc* ſuperſtites *ſunt*, ejus collegii [16] quod ipſis actionem intendit, argentariis idipſum faciant. Idem etiam a ſervis, qui ab iisdem judicibus examinantur, fieri jubemus. Sciat vero utraque pars, ſi miniſtrorum teſtimonio, aut quæ cum jurejurando fiat, diariorum productione, aut alia etiam aliqua ſufficienti probatione res convincetur, quod qui improbe egerint, quæ fraudulenter & per improbitatem negaverint, in duplum [17] dependent, ſive rei veritatem occultaverint, ſive illam cognoſcere neglexerint.

CAP. II.

ALterum ad nos ab ejusdem corporis argentariis relatum caput eſt, ut ne teneantur quæ ab illis cum quibus contraxerunt, confeſſiones, tabulæ, aut ratiocinia ipſorum manu conſcripta, ſibi exhibita ſunt, poſteaque in dubium devocantur, iſta ipſi per publicorum inſtrumentorum collationem probare: propterea quod ipſorum collegium multis, & præcipue nobilibus credat, qui contractus ſuos publicari [18], aut ſtatum [19] rerum ſuarum manifeſtum fieri non ſuſtinent, maluntque (ut conſentaneum eſt) divites quam obærati aliis videri, ſed ut propria manu (ut dictum eſt) in ſe conceptæ literæ eandem cum publicis inſtrumentis vim obtineant. §. 1. Et in hoc mediam [20] quandam nos viam ingreſſi, qua & argentarios adverſus eos qui de talibus capitulis litem movebunt, & rurſus hos adverſus illos uti volumus, ſtatuimus, ut ſi iſtiusmodi illorum qui contraxerunt propria manu ſcriptas literas argentarii proferant, quas aut ipſe cujus eſſe dicuntur, aut ipſius heredes ſucceſſoresve non poſſunt cum jurejurando abnegare, tanquam *procul dubio* ab illo cujus præ ſe nomen ferunt, ſcriptæ ſint, numeratam pecuniam [21] non eſſe opponi nequeat. Inſuper vero ſi argentarius ex [22] publico inſtrumento propriæ manus [23] ſcripturam confirmare poſſit, aut ipſe quidem id negligat, adverſarius vero ex alterius publici ſcripti comparatione ſcripturam illam ut falſam redarguere nequeat: tunc ex inſtrumentis, quæ illorum manu *de quibus agitur*, conſcripta eſſe certo conſtat, & teſtium ſubſcriptione ſtabilita ſunt, ad ea *eorundem* ſcripta quæ ab argentariis, aut adverſus eos ab iis qui contraxerunt, proferuntur, comparatio fiat, firmaque ſint, nec minorem quam publica inſtrumenta vim & autoritatem habeant, non ex firmitate & vigore qui illis inſit, ſed ex ſola forma. Nihil etiam præjudicii in hoc ſupplicibus ſit, quod in ſcripto ab iis qui contraxerunt ipſis dato, hypothecæ, aut heredum ſucceſſorumve nomina non [24] inſint.

CAP. III.

EJusdem porro corporis argentarii ſimiliter etiam qui cum illis contrahunt, dummodo ſimiles adverſus illos actiones moveant, facultatem habebunt, ut ſi qui defuncti propter inopiam heredes non habuerint, debitores vero reliquerint, aut res aliquæ quæ ad ipſos pertineant, apud aliquos depoſitæ oppignoratæve inveniantur: adverſus illos competentes actiones moveant, & ex illis ſatisfactionem ſibi parent. Idem etiam ipſis in bonis illorum qui cum ipſis contraxerunt, & debent, dum illi adhuc vivunt, ſervabitur, ut ipſis, ſive actores, ſive rei ſint, ſi velint, tametſi in inſtrumentis hypothecæ nulla mentio inſit, hypothecarias tamen actiones movere liceat: quaſi eæ naturaliter [25] argentariorum, eorumque qui cum ipſis contrahunt, contractus comitentur. Habebunt vero id etiam, ut tempore poſterioribus creditoribus præferantur. Non æquum enim eſt, a noſtrorumque temporum juſtitia alienum, eos qui bene de aliis merentur, rebus ſuis privari: qui vero debent, ſuperbire de alieno.

CAP. IV.

ILlud ſane etiam in illorum ſubſidium adjicimus. Quoniam enim quæ ab ipſis ineuntur contractibus, vehementer novella noſtra [26] lex repugnat, quæ jubet ne creditores adverſus eos qui aliquid a debitoribus emerint, prius judicio agant, quam principales debitores per ceſſionem bonorum non ſolvendo eſſe conſtet, (id quod admodum illis grave & moleſtum fuit, propterea quod qui emunt, velut ex conſuetudine quadam & *ob evictionem* [27] fidejuſſores quærant,

---

1 Τερτιοδελμάτων ut *ſupr. hoc tit.* officiales ac domeſtici moderatoris Phœniciæ Libanicæ fuiſſe videntur, audivi, qui diceret, Syriaca lingua *Terſita dalmin*, ſignificari ſtipatores, a *Terſita*, id eſt, clypeis & *Almin*, id eſt graſſatoribus: ut Tertiodelmati milites fuiſſe videantur, graſſatoribus prehendendis deſtinati. Idque colligi ex 1. *Reg.* 10. *v.* 17. & 14. *v.* 26. ubi fit mentio Clypeorum in domo Libani repoſitorum. quod huic Edicto non abludit, quod eſt de Magiſtratu Phœniciæ Libanicæ. 2 Vid. *l.* 1. *C. de off. magiſt. milit. l.* 1. *C. de off. milit. Jud.* eſt enim abſurdum jurisdictiones miſceri. 3 §. 1 *ſupr. hic.* 4 Militum ſcil.

5 Περὶ λιτιγιώσων καὶ περὶ ἀσφαλείας ἣν δεῖ ποιεῖν τοὺς ἐνάγοντας περὶ τῆς τῶν ἐναγομένων ὑπομνήσεως. *Scrimg.* vitioſa eſt hæc inſcriptio, nec titulo convenit. quod etiam obſervavit Cujacius 5. *obſ.* 5. *in fin.* 6 Hæc conſtitutio inter Juſtiniani conſtitutiones eſt 111. 7 *d. Novell.* 111.

8 De formula artificum, idque edictum reperitur inter Novellas Juſtin. *Novell.* 122. 9 Τὰς μεθοδείας, id eſt, conventus hominum, mercatus, ut *Nov.* 122. 10 *d. Novell.* 122. *cap.* 1. 11 Id eſt, anno 536.

12 Ἀργυροπρατικῶν συναλλαγμάτων, Scrimger. adde *Edictum* 9. ℣. *hic & Novell.* 136. 13 Juſtinianus in hoc Caligulæ diſſimilis eſt. Is enim ſolebat queri de conditione ſuorum temporum, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur: Auguſti principatum clade Variana: Tiberii, ruina ſpectaculorum apud Fidenas memorabilem factum: ſui oblivionem imminere proſperitate rerum. Ideoque identidem exercituum cædes, famem, peſtilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat. Sueton. *in Calig. c.* 31. 14 Occaſio hujus Edicti. 15 Et merito; nullum enim maleficium ſine formidine eſt: quia nec ſine conſcientia ſui. Tertull. *adverſ. Marcionem.* Conſcientia mille teſtes. Quintil. 5. *Inſtit.* 11. 16 Collegia argentarii habuere, *hic & cap.* 5. ℣. *hic. edict.* 9. ℣. *eod. & paſſim.* quod omnibus non licuit, *l.* 1. *ff. quod cujuscumque Univerſitatis.* 17 Inficiator proprii chirographi dupli pœna punitur.

18 Δημοσιεύεσθαι. *Scrimg.* Plerumque honeſtiores viri, licet ipſi contrahant, ſervorum, quam ſua nomina malunt inſtrumentis publicis inſcribi, *l.* 5. §. 4. *ff. de auctor. tutor.* Ideoque recte conſtitutum eſt, ut ſi ſcriptum ſit, ſervum feciſſe ſtipulationem, adverſus eam ſcripturam teſtes non admittantur *l. pen. Cod. de contrah. ſtipulat.* 19 Vid. *l.* 2. *Cod. de alimentis pupillo præſtandis.* 20 Medium tenendum *l.* 6. §. 3. *ff. de off. præſid l.* 3. *ff. ſi pars hered.* §. 25. *verſ. & poſt multa, Inſt. de rerum diviſ.* 21 Exceptionem non numeratæ pecuniæ Græci vocant *ἀναργυρίαν hic.* adde *Nov.* 136. *cap.* 6. 22 *Nov.* 49. *c.* 2. *Nov.* 73. 23 Τὸ ἄγραφον. interpres hic legiſſe videtur ἰδιόχειρον, de quo in *l.* 11. *C. qui potior.* 24 Hoc enim contractibus ſolet inſcribi, ut debitoris ejusdemque heredum bona creditoribus ſint obnoxia. 25 Φύσει Argentarii crediti nomine tacitam habent hypothecam. 26 *Novell.* 4. 27 Evictionis cauſa fidejuſſores accipere ſolemus, *l.* 4. *l.* 37. *ff. de evict.*

&

& aliam [1] ſibi omnem ſecuritatem parent: ipſis vero id neque conſuetudo, neque in conficiendis contractibus celeritas permittat) per præſentem ſacram pragmaticam formam, eam ſpeciali munificentia ipſis elargimur, quæque alteri perſonæ, collegio, corpori, aut officio nullo modo competat, ſtatuimus, ut & ipſi & qui cum ipſis contrahunt, quando adverſus ipſos actiones inſtituunt, in inquirendis perſequendisque rebus in quibus ipſis tempus prærogativam præbet, tali privilegio [2] utantur, quale ante legis noſtræ lationem habuerunt: ut probatione debitores bonis ceſſiſſe non gravati, ſiquidem ſatisfactionem a principalibus conſequi nequeant, adverſus res ab illis abalienatas, & ex ſpeciali generalive hypotheca ipſis obnoxias, in quibus, (ut dictum eſt) antiquius quam alii creditores jus habent, actionem movere poſſint. Exiſtimamus enim, quæ prædicto argentariorum corpori, & qui cum ipſis contrahunt, conceduntur, in communem [3] ſe beneficentiam extendere: ideo quod illi non paucis quibuſpiam, ſed omnibus ferme quæ in univerſa republica fiunt contractibus miniſterium præſtent.

CAP. V.

HOc quoque illis ad petitionem ipſorum concedere viſum eſt: Ut quando dicam aliquibus impingunt, & ad promiſſionem decimæ [4] partis adiguntur, ne ab illis fidejuſſiones exigantur, ſed ſufficiat ipſorum hac de re factum promiſſum: quippe qui digni ſint quibus per [5] ſe credatur, cum ipſorum fides & pro aliis ſufficere exiſtimetur. Illud manifeſtum ſit, quod ſi legi ſuccubuerint, nihil illis proderit fidejuſſorem non dediſſe: ſed nihilominus decimæ partis pœnam depenſuri ſunt, quemadmodum & qui illos in jus vocant, ipſis. Inſuper & qui ab illis in jus vocantur, ſimilibus pœnis ſubjiciuntur. Hoc unum diſcrimen in hoc capite fuerit, quod (quemadmodum jamjam dictum eſt) qui e collegio argentariorum actiones inſtituunt, fidejuſſorum datio in decima parte per ſpeciale noſtrum beneficium his condonata & remiſſa ſit.

CAP. VI.

QUoniam vero quod ſupplices ad diverſa tribunalia [6] protrahuntur (idcirco quod eorum qui cum ipſis contrahunt infinitus numerus ſit, & ut contingit, pauci probi ſint & grati) non ſolum ipſis damnum, verumetiam communibus rebus impedimentum inferri compertum eſt: etiam in hac parte priorem noſtram circa illos providentiam imitamur, ac jubemus ut ſpeciales illis judices ſint, ſive in jus vocent, ſive vocentur, & prudentia tua [7], & Petrus glorioſiſſimus ſacrarum noſtrarum largitionum comes, conſularis, & patricius, ut apud utrumque horum movendæ inter ipſos & alios qualeſcunque controverſiæ, aut etiam apud judices antehac a nobis illis datos ac deinde defunctos jam motæ examinentur, atque brevi finem, qui noſtris legibus conveniat, capiant, & ſupplices prætoriorum vexatione liberati, officio & rebus ſuis vacent: tantoque candidius & libentius ſubditorum contractibus operam navent, quanto minore improbitate & ingratitudine tententur, aut qui improbi eſſe conantur, iniqua illis damna inferre non ſinuntur.

CAP. VII.

POrro poſtquam & aliam nobis doloſorum hominum fraudem expoſuerunt, denuntiantes, quomodo quidam a dicti collegii argentariis pecunias mutuati aut mutuantes emerint aut emant poſſeſſiones immobiles ſuarum uxorum aliorumve quorumpiam familiarium nomine, quo videlicet generalem illam acquiſitorum acquirendorumque bonorum oppignorationem circumſcribant: nonnulli etiam quæ ſibi debentur, a debitoribus aut in pecuniis, aut omnino in immobilibus rebus recepturi, non in ſuam perſonam, ſed (quemadmodum dictum eſt) aut uxorum, aut cognatorum iſtiusmodi ſolutionem, ceſſionem, aut venditionem faciendam curent, quo per iſtiusmodi rationem inopiam prætendere poſſint: ipſi vero qui ex dicto argentariorum corpore de illis benemeriti eſſent, hos quibuſcum contractum iniiſſe non videantur, in jus vocare nequeant: in hoc quoque capite parem munificentiam argentariis, & qui adverſus ipſos ſimiles controverſias movent, exhibentes jubemus, ut [8] ſi debitorum quempiam dolo feciſſe quominus res ſuas poſſideat, aut jus ſuum clam in alium tranſtuliſſe demonſtretur, liceat actoribus in rem, aliave legitima actione id factum eſſe oſtendere, adverſusque dictas res, quaſi debitoris ſint, procedere, & undique technis pulſis, indemnitati ſuæ & in debito & in hoc factis expenſis conſulere. Eam autem prudentiæ tuæ memoratique glorioſiſſimi viri diligentiam eſſe ſcimus, ut jam motas, nondum autem finitas, aut in poſterum etiam movendas controverſias ita dijudicaturi ſitis, ut neque ſupplices ex debitorum improbitate aut fallacia injuſtum diſpendium ſubeant: neque innoxii ex iniquis obliquisque commentis importunas everſiones ſuſtineant. Ita vero etiam, ut quæ nuper ipſis petentibus præbita ſunt, rata & inconcuſſa maneant, & quæ per præſentem ſacram noſtram pragmaticam formam liberaliter conceduntur, ad mentis voluntatisque noſtræ ſcopum perficiantur, qui hoc agimus, ut omnes ſubditi recte & non captioſe in negotiis verſentur, & quibus [9] debetur, quod miniſterium reipublicæ negotiis præbeant, quieta vita fruantur, ac neutiquam per improborum machinationes judiciis, quæque inde manant difficultatibus, & diſpendiis implicentur.

CAP. VIII.

CÆterum quod in quoquo dictorum capitum ſpecialiter poſuimus, id in orationis obſignatione & fine generaliter ponere viſum eſt: ut in omnibus prædictis, his qui in prædicto argentariorum corpore recenſentur, eorumque heredibus & ſucceſſoribus [10], *tum etiam illis qui cum ipſis contrahunt, ac eorum heredibus & ſucceſſoribus*, in quibus *rebus* adverſus argentarios actiones movent, æqualia [11] privilegia ſint. Convenit enim, ut utraque pars eam ſimplicitatem integritatemque in contractibus ac negotiis ſuis ſervet, quam ſibi ab altera ſervari velit. §. 1. His demum per præſentem ſacram noſtram pragmaticam formam juſſis & hoc addimus, ut prudentia tua [12] omnesque magni magiſtratus eos qui in prædicto collegio recenſentur, juvent, ut ſive per edicta, ſive per literas, ſive per alium quemcunque conſuetum modum ſervato juris ordine competens ſubſidium conſequantur, poſſitque illis adverſus improbos ſuccurri, neque cogantur & ipſi adverſus alios improbi eſſe, ſed æquos atque bonos ſe illis, qui cum ipſis contrahunt, exhibeant: quippe quum id noſtrorum temporum bonitati univerſæque reipublicæ contractibus, quorum præcipui quique & maxime neceſſarii ſemper per prædictum collegium fiunt, conveniat.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram pragmaticam declarantur formam, prudentia tua, & quicunque alius reipublicæ noſtræ judex, firma ſervato. Supplicibus vero hanc ſacram pragmaticam formam in quocunque judicio, & majori & minori, producendi, illamque recipiendi, ac inde ſubſidium conſequendi facultas eſto: utpote quæ tantam in præſenti propoſito & in prædictis tractatulis vim habeat, quantam in aliis negotiis generales noſtræ leges obtinent. Dat. 5. Kal. Mart. *Conſtantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XVI. poſt [13] BASIL. V. C. CONS.

EDICTUM VIII.

DE PONTICI TRACTUS VICARIO [14].

Idem Imperator Baſſo glorioſiſſimo ſacrorum prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

SUffecturos *civiles magiſtratus* Pontici tractus provinciis exiſtimantes, præpoſitum quondam illis locis *Vicarium* medio poſt tempore inhibuimus [15]: nihil eorum quæ poſtmodum ab illis facta ſunt, commiſſum iri expectantes. Atqui poſteaquam ex rerum experientia cognovimus, in provinciis hiſce homines habitare *latrociniis* & cædibus innutritos, & homines * ferentes ſemper * congregantes & * armis utentes ** & his, effugiuntque in has res conſtitutas pœnas, dum provincias in quibus deliquerint, deſerunt, neque *provincialium* magiſtratuum quiſquam ex attributa ſibi provincia egredi audet: ut nos etiam, quanquam perſæpe homines in provinciam emiſerimus, fiſcumque ſtipendiis gravaverimus, nihil tamen amplius effecerimus, quod ad manum is magiſtratus non eſſet, qui auxilium ferre, & iſtiusmodi inſolentiam reprimere poſſet.

CAP. I.

REvocare *Vicarii* magiſtratum viſum eſt, & Galatiæ [16] primæ magiſtratu *ad priſtinum ſtatum redacto*, ut non nisi civilis ſit, quemadmodum ante erat, quam nos illum, ſublato vicarii magiſtratu, dignitate annonaque majore decoravimus: vicarium denuo omnibus Pontici tractus provinciis præficere: *ita* [17] *vero* ut non ſolius præfecti locum adimpleat, verum etiam glorioſiſſimi magiſtri ſacrorum noſtrorum officiorum, glorioſiſſimorum etiam ducum, magnificentiſſ. denique *eorum* magiſtratuum, qui ſacro noſtro patrimonio, cubiculo etiam, & domeſticis, protectoribusque præfecti ſunt: deinde iſtiusmodi poteſtatem habet, qualem cujusque provinciæ magiſtratus in ſua provincia habere ſolet: ut neque per dignitatem, neque per ſacerdotium [18], neque per cingulum, neque per militiam, neque demum per quodcunque aliud quiſquam hujus juriſdictioni eximatur: ſed ad conſimilem modum omnes illi ſubſint, ſive plebeji ſint, ſive etiam cingulo, dignitate, militia aut ſacerdotio etiam decorati fuerint, idque non in criminibus ſolum: (non enim militarem tantum hunc magiſtratum facimus) verumetiam ſi quis de re pecuniaria litem inſtituere velit. Omnibus etenim hominibus, omnimodisque rebus magiſtratum hunc communem facimus. §. 1. Reddimus autem illi, quod & antea habuit, ſacrum [19] auditorium, ut controverſiæ in aliqua Pontici tractus provincia provocatione ſuſpenſæ, dummodo quingentos aureos non exſuperent, non in felicem hanc urbem deduci, ſed apud ſeipſum ad ſacrarum formam examinari debeant, ſive ex ipſa civilium magiſtratuum juriſdictione *provenerint*, ſive etiam ex ſententiis cujuſpiam magnæ hujus urbis magiſtratuum, aut ex noſtra juſſione motæ ſint. Nemini vero poteſtatem facimus, ut poſtquam provocatione ſuſpenſa [20] controverſia mota fuerit, altera [21] provocatione utatur. At ſane ſi qua controverſia ab initio apud illum cœpta ſit, eamque provocatio conſecuta fuerit, procedet provocatio quemadmodum ſolebat, antequam magiſtratum uniſſemus, tanquam ſi medio tempore nihil novi interveniſſet. Quod ſane & in Galatiæ præſide jubemus: quem ſimplicem [22] denuo magiſtratum facimus, quaſi in illo nihil medio tempore innovatum eſſet.

CAP. II.

FAcultatem etiam huic [23] vicario damus, ut [24] a vicina hac Bithynia incipiens, usque ad Armenios ipſos, Trapezunta etiam, & noſtræ reipublicæ Perſas verſus fines in quamcunque Pontici tractus provinciam velit, proficiſcatur: ut velut ab initio ac primario quæ hucusque commiſſa ſunt, competentibus pœnis perſequatur, (quorſum ſane & gladii jus illi concedimus) præcipue vero milites adoriatur ſi qui *deſertis* [25] *ſtationibus* ſuis iſtiusmodi ſe nequitiæ dediderint. Et ſi quidem criminibus obnoxium quempiam invenerit; hunc cingulo privet, qualecunque etiam habeat: non expectans donec eum magiſtratum ſub quo is militat, ea de re certiorem fecerit, tanquam qui iſtius

1 Puta pignora. 2 Argentariis datum hoc fuit, ut inexcuſſo reo convenirentur: fidejuſſores vero inexcuſſo reo non convenirent, quod inæquale admodum fuit. Hodie licet argentariis pacto in ea re ſibi proſpicere. *Novell.* 136. *cap.* 2. 3 Argentariorum officium publicam cauſam habere dicitur, *l.* 10. § 1. *ff. de edendo*, *Nov.* 136. 4 Decimam, cujus fit hic mentio, ſolvebant, qui calumnioſe agebant, §. 1. *verſic. hac autem. Inſt. de pœna temere litigantium.* eaque fuit ex ſtipulatu actio. Nam initio litis cavebat actor, *Ni viciſſet, reo decimam præſtitum iri*, & erat repromiſſio, non ſatisdatio, ut ex C. Hermogeniano *tit. de calumniatoribus*, conſtat. Eam actionem decimariam, non utendo amiſſam, reſtituit Juſtin. eo addito, ut decimæ cautio ſatisdationem habeat *Nov.* 112. c. 2. qua lege hic eximit argentarios, quibus agentibus rei repromiſſione citra ſatisdationem contenti eſſe debent. 5 Idoneis creditur. 6 Forum competens argentariorum obſerva. 7 Præfectum urbis intellige *arg. edict.* 9. J. 8 Vid. *Nov.* 136. *cap.* 3. 9 Ὀφείλοντας, ſed familiare eſt Juſtiniano hoc verbo uti, pro ὀφειλομένας.

10 *l.* 3. §. 5. *ff. quod quisque jur.* 11 Quod quisque juris in alium ſtatuerit, eodem utatur, *l.* 1. *l.* 3. *ff. quod quisque jur. l.* 3. *in fin. ff. mandati: l.* 7. *C. de reſcindenda venditione.* 12 Præfectum urbi alloquitur *arg. edict.* 9. J. 13 Id eſt, anno 542. 14 Reſtituto ſcil. quemque antea ſuſtulerat Juſtinianus, eo in Comitem Galatiæ mutato. *Novell.* 8. *cap* 3. Vicarius ergo Pontici hic reſtituitur, cui datur juriſdictio in univerſum tractum Ponticæ diœceſeos. Quot Vicarii in Oriente fuerint, vide *l. ult. Cod. de div. off.* 15 Et ita abrogatur *Novell.* 8. *c.* 3. 16 Galatiæ primæ ſuus redditur Conſularis civilis magiſtratus. 17 Vicarius Pontici tractus, civili & militari magiſtratu fungitur, vicem agens plurium magiſtratuum. 18 Sacerdotes ſubeunt forum civile. adde *c.* 2. J. 19 Θεῖον ἀκροατήριον. 20 Appellationis proprium eſt, litem ſuſpendere. 21 Vide *l. un. ff. nihil innovari appellatione interpoſita.* 22 Ac civilem. 23 Pontico. 24 Tractus Ponticus qualis. 25 De deſertoribus vid. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *ff. de re militari.*

magiſtratus locum adimpleat, & in omnes omnino jus & poteſtatem habeat. In quævis etiam loca & latifundia, ſive ad ſanctiſſ. [1] eccleſias, aut ad religioſa pertineant monaſteria, ſive etiam ad *ſacra noſtra privata*, aut ad ſacrum patrimonium, aut etiam ad noſtram domum, aditum illi & introitum concedimus: & (ut ſimpliciter loquamur) nullum omnino locum ipſius juriſdictioni eximimus.

C A P. III.

INſpectabit vero etiam militares tranſitus, an ſatis ordinatim [2] procedant: & ſi quicquam in illis committi inveniat, id corriget tum milites ipſos caſtigando, tum etiam ſubditis noſtris in quibus injuria affecti fuerint, ſatisfactionem curando. Poteſtatem item concedimus, ut armis [3] privet, qui illa ad nullam militiæ neceſſitatem habent, illaque omnia in publica magnæ hujus urbis armamentaria inferat.

§. 1. Inhibebit etiam adulteria, homicidia, latrocinia, præcipue vero mulierum raptus, rerum ereptiones, infeſtationes etiam & vim, denique univerſum iſtiusmodi delictorum cumulum, tanquam id præcipuum a nobis illi aſſignati magiſtratus caput ſit. Refrænabit quoque injurias, ſive ſacerdotes, ſive magiſtratus ſint, ſive etiam nobiles, ſive plebeji: neque cuiquam quod leges noſtræ non probent, facere permittet. §. 2. Suſtinebit autem controverſiarum & examinationes & dijudicationes, habebitque propriam cohortem virorum vicarianorum ſeptuaginta [4], qui per ſacra noſtra probatoria ſtipendia facient, quæ ex illo ſcrinio præbebuntur, ex quo & olim ſolebant quum vicarius eſſet. Reddimus illi mulas [5] etiam, quot quondam vicario aſſignatas, nunc provinciæ præſes in uſus ſuos & miniſterium percepit. Quum enim hic aliud quam civilis magiſtratus ſit, ſuperfluus ipſi illarum uſus eſt: ſpectabili vero vicario, ut qui hac illac circumcurſare debeat, neceſſarium illarum miniſterium eſt. §. 3. Obediet [6] vero ipſi univerſus in illis locis conſtitutus exercitus, dictoque illi audientes erunt domeſtici & protectores, ſcholares etiam & milites: ita ut præſidali mandato noſtrove juſſu non indigeant, ſed ipſi jure magiſtratus obedientiam miniſteriumque præſtent. Præſtabunt autem miniſterium quo loco degunt, extra quam ſi qua juſta inevitabiliſque neceſſitas, majoris auxilii indiga, ipſum huc adigat, ut ex uno loco in alium transferre *ipſos* neceſſe habeat. §. 4. Utetur porro præconis voce [7], & lampadibus [8] quatuor, quippe cum in hanc rem ſumptus a nobis conſtitutus ſit; quin & aliis omnibus, quæcunque civilis ſimul & militaris magiſtratus ſunt, inſigniis. Unde ad glorioſiſſimorum noſtrorum ducum imitationem, & adreſponſum [9] miniſtrare illi jubemus: per quos milites, ſi quando ita tempus poſtulabit, compeſcet, & in neceſſariis rerum miniſteriis ac officio continebit. Quantum vero illi, aſſeſſori quoque ejus, & cohorti annonarum nomine aſſignaverimus: quantum etiam de reliquo Galatiæ primæ præſidem pro ſe, aſſeſſore ſuo, & obediente ipſi cohorte habere oporteat: item quantum ipſum aut in ſacro noſtro palatio, aut in religioſiſſimorum præfectorum prætorio pro magiſtratus codicillis dare conveniat, per ſubjectam deſcriptionem omnibus fiet manifeſtum. Hunc autem nos magiſtratum illis locis reddimus, ut iis qui injuria afficiuntur in promptu auxilium eſſet, omneſque qui in illis locis habitant, quibus hactenus preſſi ſunt difficultatibus liberarentur: & vero quiete ac recta legum moderatione fruerentur, magiſtratuum opera, quos tales illis locis præfecimus, ut ad omnem injuriam, ac aliena invadendi cupiditatem reprimendam ſufficere queant.

EPILOGUS.

† Hæc igitur gloriæ tuæ manifeſta facere viſum eſt, quo ipſa cognoſcens quid hac de re nobis nunc placuerit, id in omne deinceps tempus obſervet: & quemadmodum in ſubjecta a nobis deſcriptione comprehenditur, annonas illi præbeat. Dat. 15. Kalend. Octob. *Conſtantinop.* Imp. DN. JUST. PP. Aug. Anno XXV. [10] poſt BASIL. V. C. CONS. Anno VI.

EDICTUM IX.

DE ARGENTARIORUM CONTRACTIBUS [11].

Imperator Juſtin. Aug. Triboniano præfecto urbis.

PRÆFATIO.

COmmune collegii [12] argentariorum qui in hac magna urbe ſunt, libello ſupplici a potentia noſtra petiit, ut ſupra alia omnia quæ ipſis munifice largiti ſumus, alio nunc etiam modo ſibi opitulari velimus. Expoſuerunt autem quomodo nonnulli, quum debuerint, aut etiam debeant, quando pecuniæ aut res ab ipſis repetuntur, quod ſolvendo non ſint, a ſe petant ut puras ſponſiones pro ipſis ſubeant: & alias quidem hoc ipſum in obligatoriis ſchedulis conſcribant, alias vero, propter contrahentis fidem, & ſine ſcripto hoc facere ſibi mandent: ipſi autem, illorum petitionibus cedentes, iis qui illis moleſti ſunt, certum tempus conſtituant, intra quod ſponſor omnino debitum transfundat: ſe *itaque ad hunc modum* illis ſpondere, ac deinde ad diem liberaliter iis qui ſponſiones ſuſceperunt ſatisfacere: debitores *autem interea*, quaſi per ſponſiones ſatis caverint, aut mutui forte ſyngraphas obligationiſque ſuæ ſchedulas recipere, aut apochas capere. *quomodo item* multi quum parare ſibi rem aliquam voluerint aut velint, ſibi mandent, ut pro ipſis pecuniam aut rem aliquam ſe daturos ſpondeant: & illis quidem quod affectarint, obtingat: ipſi vero prompte pecunias aut res transfundant: *denique quomodo quum* ita ſimpliciter mandantibus illis ſponſiones fiant, pecunias tamen aut res non aliter ſolvere velint quam qui ſponſionem accepit, pecunias aut res oſtendat, aut eas *ſe* accepiſſe probet. *unde quum* ipſi pecunias aut res dederint, quod illi probationes, pecunias aut res datas eſſe depoſcant, poſtmodum contentionibus ac controverſiis irretiantur. Quæ res ſimul in præteritis, ſimul in futuris ſane quam perplexa illis eſt & formidabilis, imo & impoſſibilis. Quiſnam eorum enim, pro quibus aut pecuniæ aut res ſponſæ fuerint, vel ſpondentur, *quando is cui ſponſæ fuerint*, quæ data ſunt oſtendere, aut ea ſe accepiſſe, apud acta probare *debeat*: ad eam *tergiverſationem* devenire non velit? *Ac idcirco* perſæpe ſe fatigatos aliis cedere actiones: neque hæc ſibi actionem intendentibus opponi ſolum, verum etiam quibus actiones ceſſæ ſunt aut ceduntur. Ac *vero* petierunt, ut ab hac difficultate liberentur: ut etiam ſi quidem *nulla* omnino *appoſita conditione* pure mandatum factum ſit, aut fiat, ut pecunias aut res intra certum tempus transfundant, ſimulatque præfinitum tempus elapſum ſit, mandator ſibi, & quibus a ſe actiones ceſſæ ſunt, aut etiam ceduntur, ad debiti perſolutionem teneatur: idque non ſolum ſi hoc interveniente ſcriptura mandaverit, verumetiam ſi ſine ſcripto totum negotium confectum ſit.

C A P. I.

NOs ergo ſuccurrere iſti rei volentes (cum omni æquitate tamen & juſtitia, atque ut in poſterum omnibus citra periculum hæc procedant) ſtatuimus, ne aliter [13] ipſi ſponſiones ſubire velint quam ſcripto comprehenſum de his mandatum ipſis detur, quod quomodo quamque rem fieri oporteat, luculenter explicet: ne ex bona *ſcilicet* fide in evidens exitium manifeſte incidant. Verum ſi quo modo ſcriptura non interveniente mandatum factum ſit, tempus autem determinatum ſit, & tacuerit per omne tempus ille pro quo ſponſio facta eſt, neque querelam moverit: decurrat vero etiam conſtitutum tempus, neque tum demum intra alios duos menſes hoc ipſum in querelam deduxerit: omnibus modis mandator ſolvat ſponſori debitum, quod ex ipſius voluntate ab aliquo eorum qui argentariæ menſæ præpoſiti ſunt, ſponſum eſſe conſtiterit: & neque ipſis, neque ipſorum heredibus, aut quibus ceſſæ ab ipſis ſunt vel ceduntur actiones, iſtiusmodi quiddam opponi queat: ſed illud obtineat quod mandati oſtenderit tenor: qui quidem ſi literis comprehenſus ſit, literas judex ſequetur: ſin in literas contractus relatus non ſit, probationibus ea de re ſecundum leges prolatis inſiſtet. Atque hæc quidem teneant, & in jam factis ad hunc modum, & in faciendis etiamnum ſponſionibus.

C A P. II.

SI quis vero ipſis interveniente ſcriptura, aut ſine ea, famulatus [14] promiſſus fuerit, aut promittatur, probatio vero aut ex ſcripto [15], aut ex teſtium fide ſufficiens & legitima producatur, hunc ſuam vim obtinere volumus, & ut quod pacto convenerit, exigi poſſit, ita ut nulla prorſus lex obſiſtere queat, quaſi [16] id gratis & non pro mercede fieri oporteat: propterea quod omnis [17] illis ex eo vivendi facultas pendeat, quod uſuras pendant, quod mercedem pro habitatione dent, & velut propugnaculum communis utilitatis ſint: ut ne damnum ſentiant, neque alimonia deſtituantur, ſed hanc habeant ſuorum laborum conſolationem. §. 1. Sane ſi vel rationes, vel mutuas [18] ſyngraphas, vel propriæ [19] manus ſcripta quæpiam ediderint, edantve, aut ipſi illis qui cum ipſis contrahunt, aut illi ipſis, in quibus pecuniarum illatio & ſolutio deſcripta ſunt, quæque ipſius menſæ præpoſiti, ipſius etiam amanuenſis, (quos Samaritanos [20] vocant) & eorum rurſum qui cum ipſis contraxerunt, literas præferunt, aut per omnia illius qui cum ipſis contraxit, manu ſcripta ſunt, ſubſcriptionemve habent: non poterunt qui cum ipſis contraxerunt, pecuniarum quidem illationem, quam argentarii in commentariis aut a ſe ſcriptis brevibus deſcripſerunt, agnoſcere, atque inde in ipſos exactionem conſtituere: expeditionis vero ſolutioniſque, tanquam facta non ſit, deſcriptionem refellere: neque rurſum poterunt argentariæ menſæ præpoſiti ſolutionem quidem exigere, illationem vero non agnoſcere.

§. 2. Verum ſi aut ex antiſyngraphis, aut ex ratiociniis, aut ex propriæ manus ſcriptis probetur, & de illatione & de ſolutione, literarum veritas, utrunque omnino firmum & ratum erit: neque unum quidem adverſus ipſos obtinebit: alterum vero pro ipſis irritum fuerit. exigetur autem quantum ratiocinia perhibebunt: niſi altera aut utraque pars in calculo [21] ſe erraſſe, aut in uſuris [22] diſpendium ſuſtinuiſſe demonſtret. Si enim tale quiddam evidenter commonſtretur, id, quo quiſque juſtitia & æquitate fruatur, correctione dignandum eſſe ſtatuimus.

C A P. III.

HOc vero etiam nos docuerunt, quomodo quidam illorum, poſtquam a pluribus aut vice mutua inter ſe fidejubentibus, aut aliis pro aliis mandantibus, obligationis confeſſiones abſtuliſſent, deinde debiti longe maximam partem percepiſſent, ut reliqua perquam jam exigua eſſent, reliquorum nomine extrinſecus ab uno aut duobus illorum obligatione capta, quod intra certum tempus iſthæc perſolvent, apochas forte aut liberationis confeſſiones omnibus ediderint: & quum aut unum aut plures eorum qui reliquorum obligationem ſubiiſſent, mori contigiſſet, heredes quæ ab illo aut ab illis pecuniæ pacto promiſſæ eſſent, eas exolvere noluerint. Statuimus igitur, ut ſi hæc ita ſeſe habeant, quæ pecuniæ in obligationibus comprehenſæ ſunt, & quas defunctus aut defuncti ſcripto pacti fuerint, hæ ab heredibus [23] cum pactis uſuris exigantur.

1 Eccleſiæ non ſunt immunes a juriſdictione civili, adde c. 1. ꝫ l. t. 2 Nov. 130. 3 Adde *Nov.* 85. *cap.* 4. 4 Cohors vicarii Pontici. 5 Quibus forte utebantur ad curſum publicum. 6 Obedientia magiſtratibus debetur *Nov.* 69. 7 Κήρυκος φωνῇ, *Scrimg.* id eſt, præconem intelligit. Præco, vox legum, ut & carnifex manus legum, qua de re dixi ad *Nov.* 69. *cap.* 3. 8 Λαμπάσι. *Scrimg.* Lampadariorum meminit *Novell.* 41. & Julian. *conſt.* 38. *n.* 171. Lampadarii forte hic dicuntur, quod ignem præferrent. Dicuntur & Lampadarii, qui in ſacris ſcriniis faces ſive lampades accendebant. *l. ult. C. de diverſ. officiis.* De Lampadariis edidit Theodoſius Novellam quam amiſimus. Ignis certe præferendi ante Reges Perſarum mos antiquus fuit. *Xenophon* 8. mos deinde ad Romanos propagavit. *Herodianus* enim *in Commodo* refert, Commodum ſorori ſuæ Lucillæ honores ſervaſſe. Nam & in theatris ſella imperatoria ipſi ſedebat καὶ τὸ πῦρ προεκόμιζον αὐτῆς, id eſt, & ignis eam præcedebat. Idem de Marcia Commodi concubina, omnia ut Auguſtæ adfuiſſe πλὴν τοῦ πυρὸς præter ignem & de Pertinace, Venit in Senatum (inquit) οὔτε τὸ πῦρ ἑαυτοῦ προπομπεύσας. & in Marci Antonini vita dicitur Aulicum, μήτε δορυφορήσεως χρῆσθαι, μήτε ἐσθῆτι σημειωτάτῃ, μήτε λαμπάδων, id eſt, aulicum ita comparatum eſſe, ut ſtipatoribus non utatur, aut veſte inſigni, aut lampadibus. Lucernas quoque a Gentilibus accendi ſolitas in Cæſarum ſolennitatibus, *Tertull.* ſcribit *cap.* 34 *Apologetic.* Grande videlicet officium, inquit, focos & thoros in publicum educere, &c. Cur die læto non laureis poſtes obumbramus, nec lucernis diem infringimus, &c. ad uxorem, procedit de janua laureata & lucernata. 9 De adreſponſo ſæpe alias dixi. 10 Id eſt, 551.

11 Vide *Edict.* 7. ꝫ. 12 Collegii argentariorum fit mentio *Edict.* 7. c. 2 ꝫ. 13 Cautio hæc argentariis utilis, ſicubi pro alio ſpondere velint. 14 Θεραπείαν. *Scr.* Utcunque ſponſio gratuita eſſe debeat, poſſunt tamen argentarii ſuis a debitoribus aliquod officium exigere. 15 Probationes fiunt vel ſcripto, vel teſtibus. 16 Ratio dubitandi ex eo naſcitur. Sponſionis officium gratuitum eſt: vitiatur itaque mercedis adjectione. 17 Argentariorum vita quæſtuaria. 18 Ἀντισυγγράφως. 19 Αὐτογράφως. 20 Σαμαρείτας. Extat Novell. Juſtiniani de Samaritis 129. 144. ut & inter Novell. Juſt. 5. fit etiam Samaritanorum mentio, *l.* 12. *l.* 17. *l.* 18. 19. 21. *Cod. de hæret.* Sed nihil ad argentarios ſuperiora pertinent. Veriſimile eſt autem Samaritanos uſuræ exercendæ peritos fuiſſe, utque induſtrios, argentariis operam navaſſe. 21 Error calculi veritati non affert præjudicium *l. un. Cod. de errore calculi.* 22 In uſuris diſpendium ſuſtinet, qui lege majores uſuras perſolvit, *l.* 26. §. 1. *l.* 27. *C. de uſur.* 23 Heredes debitoris uſurarii tenentur ad uſuras, *l.* 6. *ff. de uſur.*

C A P.

CAP. IV.

QUod si qui datis pignoribus ab illis mutuati fuerint, aut mutuentur, deinde etiam in mutui syngraphis permiserint aut permittant [1], ut pignoribus pro ipsorum bona fide divenditis, eorum pretium in debiti solutionem imputaretur [2]: ipsi vero hoc fecerint: ne molestiis illi implicentur, neque propter hoc negotia sustineant: sed juratis quanti pignora vendiderint, credatur: idque ipsis ad omnis improbitatis abolitionem suppeditet. At si quis non interveniente scriptura mutuatus, pignora obsignata aut non obsignata det, necesse habebit qui mutuatus est, ut aut pignora recipiat, agnoscens [3] sigilla: vel ipsa etiam pignora non obsignata, & adimpleat sortem pactasque usuras: aut si pecunias non habet, ad justam æstimationem illa relinquat, & reliqua expleat. neque dicere poterit, pignoribus, quanquam minus [4] valeant creditorem contentum esse oportere: sed omne debitum quod cum pactis usuris in rationem deductum fuerit, omnibus modis adimplebit. Si vero datis pignoribus, sive obsignatis, sive non obsignatis, mutuationi tempus præfinitum sit, ac intra id non satisfiat, tantumque elabatur alterum: liceat ipsis, præsentibus [5] tabulariis, sacrisque eloquiis in medium propositis, & æstimatoribus adhibitis, diligenti æstimatione facta illorum pretium constituere, ac sive ad plenum debitum, sive ad ejus aliquam partem sufficiant, sibi imputare atque assignare.

CAP. V.

HUic sane etiam medicinam adhiberi cupierunt, ut quoniam [6] mutuo & dando & accipiendo, pro aliis etiam spondendo, & denique usuras pendendo vitam tolerent, ne ipsis in mutuationibus nostra opponatur constitutio [7], qua nemini ultra duplum accipere quicquam permittimus, si quidem quantum sors & usuræ faciant, persolutum sit. Nos igitur in posterum eam legem omnino violari nolumus: quod vero præcessit, quia nondum insidiis obnoxium sit, huic ipsis medentes sancimus ut in contractibus, qui revera argentariorum sunt, ad hodiernum diem factis, facultas ipsis sit, ut licet in iis debitis usuræ supra duplum datæ sint, nihilominus tamen quæ debentur cum constitutis usuris exigant: ita ut neque in usuras, neque in primitivum debitum quæ supra sortem jam soluta sunt, imputare compellantur: & ne ipsis in hac specie & quidem sola nostra de duplo constitutio obstet, quominus secundum contractuum naturam hæc exigant. Verum neque ipsi adversus eos qui cum ipsis jam contraxerunt, nostra constitutione abuti, neque imputare poterunt solutas jam usuras aut duplo usurarum, aut primitivo debito.

CAP. VI.

QUandoquidem vero postquam argentariæ mensæ Præpositis excepta [8] armata militia, cum omnibus aliis militiis in hac alma urbe commercium instituere permisimus: illique deinde quum mutuum dedissent, aut etiam darent, Bessales [9] usuras (quantas argentariis concessimus) stipulati sint: hi liberaliter hoc ipsis opponant, quod dicant, ipsos non quæ argentariis, sed quæ militantibus conveniant, usuras capere oportere: hanc eorum iniquam & improbissimam objectionem vacare nulliusque momenti esse, & quæ pacto convenerint, aut etiam conveniant, obtinere volumus. §. 1. Neque vero id nobis placet, quod de argentariorum contractibus nonnulli petunt, ut omnino non dentur aut sortes aut usuræ, vel id (quod iis etiam pejus est) ut quæ legitimæ usuræ dantur, sorti imputentur. Etenim hoc quoque in contractibus qui cum argentariis initi sunt aut ineuntur, obtinere volumus.

CAP. VII.

UNum certe & hoc eorum est, quæ illi inter supplicandum propôsuerunt, quod persæpe nonnulli qui ipsis obnoxii sunt, quum illi alios obnoxios habeant, ab istis sibi non satisfaciant: sed id suis uxoribus [10] solvendum prætextu dotis, eorumve quæ præter dotem data essent, aut aliorum etiam debitorum, ab iisque apochas sive solutionis probationes ferendas curent: & quod quum illi ad inopiam devenerint aut deveniant, vel mortui sint etiam, aut postmodum moriantur: ipsi vero cum debitum accipere velint: uxores, licet latenter illa acceperint, aut postea accepturæ sint, integra tamen ipsis debita opponant, ut ipsorum prorsus omnis spes concidat: petierunt autem, ut si quid istiusmodi factum sit, aut posthac (ut consentaneum est) fiat, necesse habeant qui apochas liberationemve a mulieribus acceperint, aut etiamsi quis contractus factus sit, aut omnino faciendus est, heredibus ad probationem eorum quæ gesta sunt *devocatis*, *eas eumve* proferant, ne uxores quibus nihil debetur, emolumentum sentiant: ipsi vero quibus debetur, defraudentur. Statuimus *nos vero*, ut si tale quidpiam factum sit, aut fiet, necessario illi instrumenta proferant: attamen absque omni suo incommodo, & ut nullum damnum ex prolatione sustineant: (memores enim sumus nostræ [11] constitutionis, quæ adactas literarum, ex quibus quis jus quodpiam suum tueatur, prolationes innoxias [12] iis qui proferunt, esse vult,) sed proferant illi quidem instrumenta, & recipiant. Et si quidem inde aliquam utilitatem, qui adversus mulieres prolationem fieri coëgerint, habere possint, hanc secundum legem ex ipsis sentiant, nulloque prorsus damno, qui protulerint, ob prolationem afficiantur. §. 1. Quod si mutuis syngraphis cum aliquo pacta, liberationes, aut etiam qualescunque conventiones instituerint, aut posthac etiam instituant, & quæ apud ipsos manserint modo aliquo (quod facile est) perierint: volumus, ut qui adversarias syngraphas habent, eas proferre, aut si nihil istiusmodi habere vel proferre posse, jusjurandum dare cogantur. Quod jusjurandum ubi apud acta monumentorum præstitum fuerit, non ulterius illos molestia affici oportet. Nemo vero in *exigendis* sportulis [13] judicialibusque expensis, pœnam, quæ talia committentibus imminet, veritus, constitutionis nostræ modum transcendat.

CAP. VIII.

QUoniam deinceps quando petere semel cœpissent, hoc etiam petierunt, ut tua [14] excellentia curam ipsorum suscipiat, quibusque ipsi controversiis impetuntur, eas audiat; & si quos obligatos habeant, aut alii ipsos, his velut peculiaris [15] judex audientiam præbeat (propterea quod exacta cura quæ ad leges pertinent tractes, ac cuique suum jus tribuas, & facile rationem invenias qua quæ valde difficilia videntur, quæ alii non assequuntur nec intelligunt, dissolvi queant) sancimus ut secundum ea quæ a nobis constituta sunt, & ipsos, sive actores sive reos, in peculiaris judicis modum audias, & præterita secundum hanc legem componas, & quomodo æquum esse videbitur, futuris curam adhibeas: ut legitimum quoddam ipsis ac decens a nobis accedat auxilium. Convenit enim, ut qui pro omnibus se obstringunt, ac cuique utiles se exhibere student, eximio etiam aliquo fruantur auxilio. Et certe quæcunque & hoc tempore & olim, aut ex nostris legibus, aut ex sacris pragmaticis formis concessa ipsis sunt, illæsa rataque conservantor: ac in speciebus rerum jam gestarum atque etiam gerendarum, locum habento.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, ac per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea gloria tua, & quicunque alius reipublicæ nostræ judex, firma servato.

EDICTUM X.

DE [16] APPARITORIBUS PRÆSIDUM.

PRÆFATIO.

CUjusmodi insidias provinciales apparitores [17] seu cohortales fisco struant, persæpe ex ipsis rebus didicimus.

CAP. I.

POsteaquam autem & hoc unum ipsorum audaciæ caput esse edocti sumus, quod fiscalia involent, ac deinde in sacris [18] locis se occultent, hac ratione meritas pœnas se effugituros existimantes: statuimus (id quod & Dei amantissimis provinciarum episcopis scripsimus) ut si qui illorum in sacra septa confugiant, in potestate tuæ excellentiæ sit, ut hos ex illa provincia exire, & in quocunque velis loco esse jubeas: hoc adjecto, ut Dei amantissimi episcopi necesse habeant, ut illos ex sacris locis producant: ubi tamen fidem [19] publicam acceperint, se ex illis locis unde discedunt, sine aliqua distorsione a publicis ministris ad constituta loca ducendos esse. Ad hunc igitur modum in cohortales excellentia tua imperio utitor. Illud sane etiam Dei amantissimis *episcopis & religiosissimis* ipsorum clericis interminati sumus, ne e provincia data [20] fide publica illos ejicere, & in constituta loca cum fide publica ducere velint: *ob* sacrorum autem fortasse locorum *privilegium illos* illic morari *finant*: ipsos de suo, minime vero de ecclesiasticis proventibus fisco indemnitatem præstituros, neque a sacerdotii ademptione liberos futuros.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ nobis placuerunt, quæque per hanc sacram pragmaticam exprimuntur formam, effectui simul & fini tradere studeto.

EDICTUM XI.

UT PONDERATORES [21] ET MONETARII [22] APUD ÆGYPTIOS QUICQUAM PRO OBRYZO [23] EXIGENDI, NULLAM DE RELIQUO FACULTATEM HABEANT: SED QUEMADMODUM IN MAGNA HAC URBE, ITA ILLIC QUOQUE SIGNATUM AURUM ÆSTIMETUR: ET ILLI SIGNA PRO PONDERE, QUOD IN SIGNATURA SERVATUM EST, IMPONANT.

Idem Imperator Petro gloriosissimo sacrorum Orientalium prætoriorum iterum præfecto, iterum etiam sacrarum largitionum comiti, & exconsuli.

PRÆFATIO.

QUod obryzum [24] apud Ægyptios sermone hominum celebre est, quod idem, superioribus seculis, cum prorsus incognitum fuisset, admodum nuper in Ægypto contractus involvere & turbare cœpit: ad tantamque absurditatem processit, ut in unamquamque libram noveni aurei dentur, in posterum reprimi, ac ex communi usu tolli oportere putavimus. Ideo id autem, ne rempublicam oblædat, neu subditorum contractus obturbet, ac involvat: præcipue vero quod hujus absurditatis longe maxima pars (quantum cognoscere potuimus) in ipsa Alexandria solum consederit, neque similiter per Ægyptum aut illius tractus alias civitates in publicum usum pervenerit.

CAP. I.

SAncimus itaque, ut secundum id quod olim obtinuit, tametsi mediis postmodum temporibus in signatura quæ apud Alexandrinos absoluta dicitur, vitiatum sit, in Ægyptiaco tractu de auri tractatione & valore statuatur: ita ut non possit a quoquam pro male adinvento atque excogitato obryzo quicquam exigi. §. 1. Item, ut quod aurum per Ægyptum ratum & receptum est, sic in contractibus computetur, quomodo quod in hac magna signatum est urbe: idque peri-

1 Permittere argentario debitor potest, ut pignora citra solennitatem vendat, pretiumque venditionis redactum sorti imputet. 2 Quod ex pretio pignoris venditi creditor capit, in debitum imputare tenetur. Pretium pignoris acceptum, sorti imputatur, vide *l. 2. C. de partu pignoris & omni causa.* 3 Actionis genus observa, ut debitor sigillum suum agnoscat. 4 Ad justam quantitatem sortis & usurarum sæpe debitores pignus dare solent: interdum pignus sortem exuperat, interdum non exuperat. Quemadmodum ergo quod superest, non cedit lucro creditoris: ita quod deficit, non cedit in ejus detrimentum. *l. 8. in fin. Cod. de pignorib. l. 28. ff. de rebus creditis.* 5 Conjunge *l. 1. § 36. ff. depositi* 6 Vita argentariorum in quibus consistat. 7 *Nov.* 138. 8 Argentariis urbanis interdictum commercium cum militibus armatæ militiæ. 9 Argentariorum usuræ sunt besses seu bessales, *à huict pour cent.* 10 *Edict.* 7. *c.* 7. *supr.* 11 *l. ult. C. de fide instrumentorum* 12 Qui coactus instrumentum protulit, non est eo onerandus. 13 Vide *l.* 1 *l. ult. C. de sportul* 14 Præfectum urbis alloquitur. 15 Judex argentariorum competens, præfectus prætorio *l. dict.* 7. *cap.* 6. *supr. h. t.*

16 Περὶ ταξεωτῶν. *Scrimg.* 17 Βιλευτῶν. *Scrimg* id est, provinciales decuriones. 18 Iniqui apparitores judicis, non fruuntur jure asyli, fuit *Nov.* 17. *c.* 7. §. 1. *Nov.* 128. *c.* 13. *l.* 6. §. 4. *C. de his, qui ad eccles.* 19 Τὸν καλύμενον λαμβάνοντα λόγον. *Scrimg.* ut alibi, λόγον λαμβάνοντα. *Novell.* 123. *cap.* 35. διδόντα τὴν καλυμένην πίστιν. *Nov.* 5. *cap.* 2. §. 1. sacramenti interventionem *l.* 6. §. 4. *C. de his qui ad eccles. après luy avoir donné parole.* facit *Edict.* 2. 8. 20 Μετὰ τῦ λόγυ πίστεως. Scrimg.

21 Græci ζυγοστάτας. Scrimg. *hic. l. ult. C. de pond.* adde *Cod. Theod. de ponderatorib.* de quib. *J. hic* dicam. 22 Græci χρυσῶνας. Scrimg. 23 Ὑπὲρ ὀβρύζης. *Scr. de quo J. dicam.* 24 Ὀβρυζαν. *Scrimg.* Sic in quadam lege Caroli Magni Aurum ad obrussam. Dicitur etiam ὄβρυζον in neutro, ut in Basilicis. capitaliter punitur, qui τὰ παλαιὰ ὄβρυζα dixerit viliora. Obryzum Hieronymus quasi ophirisum ex *Ophira* (quam nonnulli putant hodie vocari *le Pera*) *insula* Isid. 16. c. 17. quod obradiet splendore. Est enim coloris optimi. quod Hebræi *Ophax*; Græce cairon (lege καθαρὸν) vocant, aliis, obryzum quasi ἄβρυζον, id est, purum & sincerum. Ab obryzo obryziati solidi ex auro excoctissimo *l.* 1. *C. Th. de ponderatoribus. l.* 2. *C. ut nemini liceat in coëmpt. l. ult. Cod. de veteris numism. potest. l. un. Cod. de oblation. votor.* Suet. *in Ner.* 44. *in fin.* Obryzæ incrementum; *l.* 4. *C. Th. de auro coron.*

culo

culo pro tempore præfecti apud Alexandrinos Augustalis, & quæ ipsi parent cohortium, servetur.

CAP. II.

QUoniam vero fraudulenti hujus facinoris ponderatores monetariique autores sunt, injunximus illi qui illos magistratus nunc obtinet, ut ad dandam idoneam cautionem se per absolutam signaturam [1] contractibus ministraturos, &, si quando signare oporteat, tantum solummodo se inscripturos, quantum revera quod signaverint aurum pendeat, ipsos adigat: ut pro eo more qui perperam hactenus obtinuit, non liceat illis amplius quam revera signati auri pondus sit, signaturæ inscribere. Si namque tale quippiam ausi fuerint, & bona illorum publicamus, & corporalibus pœnis ipsos subjicimus, ut qui secundum jussa nostra ab usitato sibi & consueto scelere non destiterint. Sed & necesse omnino habebunt, ut tum præfecto apud Alexandrinos Augustali, quique pro tempore eum magistratum habebunt, in consuetis frumenti emissionibus, tum vero etiam alabarchæ [2] qui nunc est, quique pro tempore futurus est, & sacrorum nostrorum thesaurorum præposito, nullo prorsus accepto lucro aurum suppeditent.

CAP. III.

ITa vero illi hujus rei curam injunximus, ilsque qui magistratum post ipsum suscepturi sunt & cohortibus quæ ipsis parent, ut sciant, si pro obryzo aut a sacrarum nostrarum alabarchiarum [3] præfectis, aut a sacrarum nostrarum largitionum præposito quicquam exactum esse manifestum fiat, sibi id de suorum ex suppeditatis ipsis, & cohortibus annonis tum etiam ex facultatibus suis dependendum fore: idque non solum donec in magistratu fuerint, verum etiam postquam magistratum deposuerint: deinde etiam, sive initis ab initio pactis (vetus enim illud de obryzo [4] non est, cœptque temporibus admodum nuperis & recentibus) participes istius lucri fuerint, sive etiam nihil istiusmodi pacti sunt. §. 1. Aliis porro qui mercaturam faciunt, & hactenus lucri aliquid capere consueverunt [5], interdicto similiter denunciabis, quod si quid in contractibus capere pro obryzo, aut in computationem deducere comperiantur, & bonis excasuri, & corporales [6] pœnas subituri sunt. Rem perverse cœptam, tantoque progressu facto universam rempublicam dispendiis involventem, per præsentem legem in reliquum tempus tolli jubemus, ne de cætero contractus afficiat & obturbet: idque ita observari periculo præfecti apud Alexandrinos Augustalis, quique pro tempore eundem magistratum gesturi sunt, & utrorumque cohortium. *Adeo autem id jubentes*, ut vel ejus memoriam aboleri *velimus*, quo a tanto incommodo & damno per Ægyptiacum tractum contractus *aliquando* liberi fiant.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram exprimuntur legem, gloria tua effectui finique tradi & observari jubeto. Dat. 6. Kal. Januar. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTINIAN. PP. August. Anno XVII. [7] post BASIL. V. C. CONS. Anno XVIII.

EDICTUM XII.

DE HELLESPONTO.

PRÆFATIO.

EDocta nostra est potentia, quomodo Joannes scriniarius per Hellespontum, ut cui nomine ratiociniorum civilium, sive (ut vocantur) solennium proventuum commissæ formæ essent, quum in regionem illam venisset, a nulla re, quæ ad summam deprædationem spectaret, abstinuerit, civitates populatus sit, & reversus in almam hanc urbem, ipse quidem auro abundaverit, Hellespontiorum vero regioni omnem summamque paupertatem reliquerit. Ac sane quomodo *idcirco* cum illo agi oporteat, & injuria affectis resarciri damnum possit, *jam* a nobis definitum est.

CAP. I.

AT quoniam, propter eorum, quibus istiusmodi demandantur, insatiabilem avaritiam, generali [8] *legis* forma universale isti rei remedium adhiberi debere putavimus, sancimus, ut si quis istiusmodi rei causa in provinciam quampiam sive Hellespontiorum, sive aliam quamlibet profectus, præsidale jussum habeat, ne quisquam illi obtemperet citraque periculum ipsius exactio propulsetur: si vero cum sacra pragmatica forma venerit, & quod profert commonitorium sit, aut literæ de hoc conceptæ, neque iis obtemperetur, uti quæ ad deprædationem, præterque nostram notitiam & voluntatem prodierint: sin quod ostenditur, pragmatica forma sit, ut [9] ne sic quidem ex eo confestim aliquid fiat, sed talem pragmaticam formam provinciæ præses apprehendat, de eaque ad nos referat, & alteram a nobis jussionem expectet: ut si illam, cuique talis forma commissa est, agnoscamus, altera nostra pragmatica forma, quæ exactionem fieri demandet, procedat: sin aut rem, aut personam reprobemus, nihil istinc fiat, sed sacra forma a provinciæ præside remittatur, qui sciat, quod si hanc rem neglexerit, indeque damnum aliquod subditis nostris proveniat, istud ipse de suo resarciet.

CAP. II.

FAcultatem vero etiam episcopis [10] damus, ut si provinciæ præses pragmaticam formam inhibere negligat, cuique illa demandata est, concedat & conniveat, eam rem nobis significent. Ac si hoc didicerimus, illum tanquam criminis socium, de magistratu dejiciemus, cingulo quoque & facultatibus privabimus, & qui quacunque in re injuriam passi fuerint, iis indemnitatem recuperabimus.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ nobis placuerunt, ex præsenti sacra pragmatica forma discens effectui simul & fini tradere studeto. Dat. 15. Kal. Septembr. *Constantinop.* BELIS. V. C. CONS.

EDICTUM XIII.

LEX DE ALEXANDRINIS ET ÆGYPTIACIS PROVINCIIS.

PRÆFATIO.

QUum vel minima [11] quæque nostra cura dignemur, certe multo minus quæ maximi ponderis & momenti sunt, ac rempublicam nostram continent & conservant, pro derelicto habere, aut neglecta competentique ornatu vidua esse debemus sinere: præsertim cum tua excellentia ministerio nobis sit, cui per omnia nostra incolumitas, rerum publicarum incrementum & subditorum nostrorum gubernaculum curæ est. Considerantes itaque, quomodo superioribus temporibus, tametsi aliis locis publicæ exactiones sic satis constitutæ viderentur, in Ægyptiaco tamen tractu adeo confusæ fuerint, ut quid in provincia ageretur, hic cognosci non posset: ejus rei conturbatum modum atque ordinem, qui hucusque duravit, valde admirati sumus. Sed Deus hoc etiam temporibus nostris, tuoque officio servatum voluit. Ut enim nobis frumentum inde adjiciebant, sic nihil aliud contribuere volebant. verum subditi omnia plene a se exigi omnino affirmabant: pagorum [12] autem præfecti, & reipublicæ administratores, publici exactores etiam, & præcipue pro tempore præsides hactenus eam rem ita administrarunt, ut nemini innotescere posset ac ipsis solis lucrosa esset. Quoniam igitur si rem in [13] genere ac promiscue administrari sinamus, haud unquam illam perpurgare decenterque constituere possimus: ideo magistratum qui Ægypti rebus præest (*Præfectorum* [14] *Augustalium* nempe) moderationibus curis præficere visum est. Non temere enim unius [15] hominis industria tantis [16] curis par sit, nec ita rem administrare valeat, ut inde cujuspiam boni sensus ad nos resultet.

CAP. I.

PRopterea igitur statuimus, ut excellentia tua hanc nostram ea de re legem ad se receptam sic formet atque ordinet, ut illam nos tulisse, tuam vero excellentiam ministerium habuisse dignum sit. In primis autem spectabilem *præfectum* Augustalem ipsi Alexandriæ [17] præesse, & omnium ejus rerum curam habere volumus, & insuper duabus [18] Ægyptis, ac iis solis, excepto oppido Menelaita [19] dicto, quod Ægypto præjacet, & præterea Mareota [20]. De illis enim qui videbuntur, constituturi sumus. §. 1. Volumus autem ipsum (ut dictum est) non uni Alexandriæ, verum etiam duabus Ægyptis, dictis Mareota Menelaitaque exceptis, *ita* præesse, ut magistratus provincialis dictarum duarum provinciarum (quomodo etiam hucusque obtinuit) ipsi soli subsit. Et (quod in idem recidit) *volumus* spectabilem *præfectum* Augustalem propter dictæ maximæ urbis [21] populositatem, magistratus militaris jus habere: non ut res dividatur, in duosve magistratus distrahatur: (id enim conducibile esse omnino non putamus) sed ut unus homo dicto solio præsit, & in omnes qui illic sunt milites, sive in ipsa magna Alexandrinorum urbe, sive in duabus (ut dictum est) Ægyptis stationes habeant, jus & potestatem habeat.

CAP. II.

CUrare enim etiam te oportet, ut decorum in civitate servetur, neque tumultus quispiam in dicto populo oboriatur: & quum dicti magistratus præfectus, & civilis magistratus, vim & militum robur in subsidium habeat, (quod quantum ad ipsos milites, tum qui in Alexandria, tum qui in utraque Ægypto sunt, vicarius sit) ille Deo duce & auspice dicti decori per civitatem servandi curam gerat: illique gloriosissimus generosissimusque dux præsentalium [22], Orientalis etiam * [23] & adresponsum [24] præsto sint, & quæ is jubeat, in iis obsequiosi sint. Est autem ipsi cohors & Augustaliana & Ducalis, militum plus minus sexcentorum: non ut seorsum Ducales sint, seorsum etiam Augustaliani: sed ut una cohors, unaque recensio sit, in qua centum primates sint, quinquaginta in Augustaliana cohorte, totidem inter Ducales: quorum

1 Ζυγοστάται, de quibus hoc edicto & *l. ult. C. de ponderator.* libripendes, seu ponderatores, signa ponderibus imprimebant, *ut hic:* eorum judicio singulis in civitatibus nummi probabantur, ut ex his appareat, quanta nummis in explorandis veteribus fuerit diligentia. Synesius Asclepiodoro ὡς ἀπηριθμήσαν, ὡς ἐζυγοστάθησαν, ὡς κατεσημάνοντο τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι τὸ χρυσίον. Pseudo-Plautus in *Querulo*, Quid tam simile, quam solidus solido? etiam hic distantia quæritur. In auro vultus, ætas & color, nobilitas, literatura, patria, gravitas atque adscriptio, quæritur in auro plus quam in homine. Cujac. adde *d. l. ult.* Ut ad Zygostatas revertar, non dabatur iis excusatio tutelæ, quantumvis in publica re occupatis, ut ad *l. 6. ff. de excus. tut.* notat Cujac. Ζυγοστασίας fit mentio in *l. 1. C. de frumento Alexandr.* Verum eo loco ζυγοστάτης est, quo frumentum admetitur. 2 Κατὰ καιρὸν ἀλαβάρχῃ. *Scrimg.* de Alabarchis dixi ad *l. 9. Cod. de vectigalib. & commiss.* 3 Προεστῶτες ἀλαβαρχιῶν. 4 Obryzon quid esset, superius dixi. 5 Obryzæ pro incremento solet aliquid exigi, si forte nummi, qui inferuntur, non sint ex hujusmodi auro: verum hic prætextus illationi solidorum, qui sunt speciei probæ minime obtendi debet. 6 Sic in Basilicis, κεφαλικῶς τιμωρηθήσεται ὅστις τὰ παλαιὰ ὄβρυζα ὄντα εὐτελεστέρως διατιμᾶται. 7 Id est, anno 545.

8 Edictorum hæc definitio est, *l. 3. C. de legib.* 9 Vetat imperator temere credi edictorum principalium latoribus, præsertim si in his de vectigalibus imponendis agatur. 10 Episcopi præsidibus negligentibus imminere possunt, facit *l. 26. C. de episc. aud.*

11 Minima quæque Imperatori quoque curæ esse oportet. 12 Πάγαρχοι. *Scrimg.* 9. Euseb. 1. videntur esse, qui a Diodoro 1. βιβλιοθ. dicuntur νόμαρχοι. Erat enim divisa Ægyptus in plures partes, quarum quælibet νόμος appellabatur, id etiam confirmat Plinius 5. *c.* 9. hinc præpositura pagorum *l. 2. Cod. de susceptorib.* His locis permotus *Cuiacius* ad *l. 9. Cod. de jure fisci.* legit, Præfectum pagis, in *l. 1. C. Theod. de pignor.* & præpositum pagis, in *l. 49. C. Theod. de decur.* pro *Pagis.* 13 Ἐνομάδας. *Scrimg.* legendum ἐνομάδι aut καθ' ὁμάδα ἐν ὁμάδι in universum aversione, de quo dixi ad *l. 62. in fin. ff. de contrah. empt.* 14 Vid. *l. 1. ff. & Cod. de off. præfecti Aug.* 15 Unus plurium vicem sustinere non potest, unius hominis industria curis infinitis sufficere non potest. 16 Potestas & jurisdictio præfecti Augustalis. 17 Innuit opulentiam Ægypti. 18 Ægyptus (quæ Mizraim sacris scripturis & Chus Ariæ Montano) duplex. Superior, olim Thebais: hodie Sabid Joanni Leoni: Inferior, quæ & Delta antiquitus, postea Augustamica, vel αὐγουσταμνική dicta est. Idem Leo refert Ægyptum hodie duas in partes divisam & Orientalem *Berbria*, Occidentalem *Errif* vocari. Ammianus 22. paulo aliter refert, Tres, inquit, provincias fertur habuisse temporibus priscis: Ægyptum ipsam, Thebaidam, & Lybiam: quibus duas adjecit posteritas ab Ægypto Augustamnicam & Pentapolim a Lybia sicciore disparatam. De Ægypto vid. Herodotum 2. 19 Menelaita oppidum, olim Canopus, de quo sic Ammianus lib. 22. *in fin.* Hactenus, inquit, impendio locus fanis & diversoriis lætis extructus, auris & salutari temperamento perflabilis, ita ut extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos. 20 Mareia (μάρεια) πόλις καὶ λίμνη τῇ Ἀλεξανδρείᾳ παρακειμένη, ἡ καὶ μαρεῶτις λέγεται. *Stephanus.* hinc Mareotis nomos apud Ptolomæum, & Mareoticum vinum Stephanus. Mareotidos fit mentio apud Plinium 5. *cap.* 9. 21 Alexandriæ sc. de qua vide Ammianum 22. *in fin.* 22 Στρατηγὸν τῶν πραισενταλίων. *Scrimg.* Præsentales, qui præsentes assunt Præfecto Augustali, ut & præsentiales domestici, *l. 6. C. de advocat. divers. judicum* seu præsentales *l. ult. C. de domest.* (ubi Græci præsentales παραστασίμους vertunt) *l. 13. C. de re milit.* præsentes milites, vel numeri *l. 18. l. ult. in fin. C. de re militari.* præsentalis curiosus cursus publici, *Notitia imperii* præsentium ordines 17. Nicephor. 1. Hinc magister præsentalium militum, *l. 4. & 1. C. de re militari* & *l. 2. l. ult. C. de offic. magist. mil. ut* qui sunt in sacro comitatu Principis, vel ut Arcadius quidam præsentalium [illegible] *ff. de testibus.* Præsentale magisterium. Marcianus dicit fuisse duos comites militum præsentalium. 23 Τὸ * καὶ. 24 Adresponsus ἀποκρισιάριος quasi legatus & vicarius ducis præsentalium militum. De apocrisiariis alias diximus

inter

inter ipsos ordo alternet, ut priores partes Augustalianus, alteras Ducalis habeat, quam centum inter ipsos primatum formam deinceps conservari volumus. Cætera, ut ei qui magistratum obtinet videbitur, constituantur: ut tamen cohortis mixtim ex Augustalianis & Ducalibus constantis numerum, sexcentorum militum scilicet, non excedat.

CAP. III.

OMnia vero quæ sub illo fiunt, & ad tuum solium, & per excellentiam tuam ad nos referuntur: ut quod a vobis fit, si rectum & bonum sit, autoritatem accipiat: & ubi cohors constituta fuerit, absque probatoriis, quibus nostra manu subscriptum sit, ut hactenus obtinuit, nemo Augustalianus fiat. Ipsa autem universa cohors Augustaliana appellabitur. Enimvero qui ab Imperatore designatus, Imperatorioque judicio dignus habitus, Magistratum assumet, & puras [1] manus conservabit, & se in omnibus Imperatorio judicio dignum exhibebit. Neque enim nos tantam solummodo consolationem, quantam usque ad hunc diem spectabilis Augustalis habet (quinquaginta annonas, & quinquaginta capita [2] videlicet) ex publico illi dabimus: sed magno auctario adjecto, quadraginta auri libras pro annonis, consuetudinibus, & calandicis [3] quotannis ipsum accipere volumus: idque a vindice [4], & ex subjectis huic formæ locis & causis.

CAP. IV.

ADsessores autem ejus ex eisdem quinque libras auri accipient, quæque ipsis apparet cohors, mille solidos: quanquam antehac tertiam ejus summæ partem solummodo habere solet. Ita res per se splendida erit, proque nostrorum temporum dignitate administrabitur. §. 1. Ut porro solennis stataque frumenti illatio [5] recte procedat, id ejus qui istiusmodi magistratum tenebit, primam curam esse volumus: ut ipse spectabilis *præfectus* Augustalis, & quæ illi cohors apparet, suo bonorumve suorum quæ in præsentia habet, quæque aliquando habiturus est periculo: cohortis vero etiam tanto periculo, ut non de his modo, verum etiam de salute & vita judicium subitura sit, omnem curam & diligentiam subire debeat, ut dictum felicis [6] solennisque illationis frumentum & exigatur, & consuetis temporibus emittatur. §. 2. Atque hoc quidem, quod ex utraque Ægypto contribui debet, exiget: aliud vero citra dilationem suscipiet, aut etiam navibus injiciet: quantumque canon ejusdem solennis illationis, quæ in hanc almam urbem advehi solet, postulat, huc emittendum curabit. §. 3. Volumus insuper ut similiter quod a nobis magnæ Alexandrinorum urbi donatum est, quantum quidem ex utraque Ægypto pendi debet, exigat suo cohortisque suæ periculo: quantum vero ex utrisque locis provenit, suscipiat: quod tradatur modo, quam qui hactenus obtinuit longe explicatiore, qui in sequentibus declarabitur: & (quomodo consuevit) in ejusdem urbis alimoniam expendat, quo illi Deo propitio per omnia satis sit. Quo autem huic rei nullum omnino impedimentum adferatur, cum ipso spectabili Augustali eidem periculo subjici placet, quotcunque militum sub ipso constitutorum, clarissimorum etiam tribunorum, & cujuscunque civilis publicæque auxilii officium atque numerum adscripti sunt.

CAP. V.

CÆterum quod *frumentum* ex locis ipsius jurisdictioni non subjectis exportatur, id eatenus inducere ipsi periculum & necessitatem volumus, ut postquam exportatum sit, ipse sine ulla mora id suscipere, & quæ ipsi paret cohors ad hanc almam urbem suo periculo devehere debeat. Summa etiam cum diligentia curabit, ne ex subjectis ipsi civitatibus, provinciis, quibuscunque locis, portubus etiam aut ostiis, prius frumenti quicquam exportetur, quam stata [7] illatio Alexandria solverit: ac vero ut ne tum quidem, extra quam si id a nobis per sacras nostras formas, aut soliorum tuorum jussa permissum fuerit aut permittendum sit. In omnibus autem cohortales quæ ipsis injunxerit (quomodo prius dictum est) ipsi ministerium præstent: navicularii vero frumentum suscipiant, navibusque imponant, atque Deo duce ad hanc almam urbem navigent.

CAP. VI.

SAne si ex utraque Ægypto frumentum non exegerit, neque illud huc mittendæ felicis [8] solitæque illationis Alexandriam importandum, neque ante finem mensis A[illegible]sti ad almam hanc regiamque urbem [9] vehendum curarit: si etiam frumentum Alexandrinis a nobis in alimoniam elargitum, mense Septembri in ipsorum urbem non importarit: sciat, quod quantum illationis alimoniæve frumento, pro eo modo qui ex utraque Ægypto inferri consuevit, deest, in ternas artabas [10] pro singulis solidis a solio tuo & ipse sive magistratum adhuc obtineat, sive privatus factus sit, & heredes successoresque ipsius exigentur: nulloque modo bona ipsius libera erunt, antequam quicquid inde debet, ad ternas æstimatum artabas tuis mensis intulerit. Interim convenit omnino ut ad prædicta tempora ipse ex utraque Ægypto plenariam etiam exigat.

CAP. VII.

QUandoquidem vero de solenni illatione tractatus connexum & inseparabilem habet portoriorum titulum, volumus etiam, quæ ad ipsum pertinent (quo isti negotio plene convenienterque prospiciatur) certa juris forma comprehendere. Volumus igitur, ne in posterum portoriorum susceptor facultatem habeat, ut se quibuscunque publicis vectigalibus immisceat, ac nonnullis solvendo vectigali obnoxiis illud remittat: itaque quæ ἐνδοματικὰ [11] nuncupantur (*quæ per indulgentiam & gratuito data dixeris*) accipiat, & publica inde negligat: ab aliis vero plus quam par sit exigat, & plures ut violentius & supra consuetos, ac hinc confundendæ rei occasionem initiumque capiat, portoria quidem recusari non posse prætendens, ex rei vero confusione suum commodum captans: & mensas quidem tui tribunalis despiciens, simul autem lucri causa cuncta ad se trahere conans.

CAP. VIII.

QUoniam etiam tua excellentia vigilanter cuncta gubernans, nos docuit quantum [12] portoriorum canon qui ex Alexandria suppeditatur, subducta ratione conficiat, solidorum *videlicet octoginta* millia, (quippe quum quod frumentum transmittitur, in octogies centena millia exurgat) volumus, ex subjectis provinciis, locis & proventibus portoriorum susceptori octoginta hæc solidorum millia dari. Quam largam liberalitatem ideo fecimus, ut ne quid omnino ex dilatione defectuve solennis frumenti transmissionis conficeretur. Spectabilis autem *præfectus* Augustalis, & quæ ipsi cohors ex Augustalianis,

1 *Nov.* 17. *c.* 1. 2 Τὰ πεντήκοντα κάπιτα. Scrimg. Capita, pabula equorum dixi ad *l. unic. C. de annonis & capitat.* 3 Καὶ καλανδικῶν. *Scrimg.* de calauticis, seu calanticis ornamento capitis, dixi ad *l.* 25. §. 10. *ff. de auro.* Sed nihil id ad hæc Calandica pertinet. *Calandica* videntur fuisse capiti genus aliquod, vel idem quod capitum, cujus paulo ante facta mentio est. In eaque opinione firmavit me Cornelii Bertrami sacræ linguæ professoris autoritas, postquam indicavit mihi *Kaladukka* Arabibus significare gramen & paleam: quæ duo Capiti sive pabuli definitioni conveniunt optime. Est enim κάπιτον πρόβλημα τῶν ἀλόγων, ut dixi ad *tit. Cod. de annon. & capit.* ac nisi capitum id esset, fore genus pallii magnifici ac tenuissimi e lino, quale erat Ægyptium: voce deducta ex Chaldaico *Kalandakka*, quod etiam male non abludit ab iis quæ refert Herodotus *libro secundo.* Ægyptios solere vestiri lineis circa crura fimbriatis, quas *Calasiris* appellant. Cæterum fuisse inter cætera Ægyptum lino celebrem constat ex Plinio 19. *cap.* 1. Ægyptio, inquit, lino minimum firmitatis, plurimum lucri: quatuor ibi genera Taniticum, & Pelusiacum, Buticum & Tentiriticum. *& post:* Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ &c. Quod de sacerdotibus scripsit, id ita esse indicat proverbium *a Plutarcho* relatum, ὅτε φιλόσοφοι πωγωνοτροφίαι, καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν, ὅτε ἰσιακοὺς αἱ λινοστολίαι. *Juvenalis* loquens de Isiacis: Qui grege linigero circumdatus & grege calvo. Non tantum autem (ut hoc obiter moneam) linigeri Isiaci, sed & raso capite. Lampridius *in Commodo:* Sacra Isidis coluit, ut & caput raderet & Anubium portaret. Quem morem Ægyptiaci monachi retinuisse videntur. Ab his ad alios translatum verisimile est. 4 Παρὰ βίνδικος. *Scr.* de vindicibus, dixi ad *Novell.* 128. *cap.* 5. & 8. *Novell.* 134. *cap.* 2. 5 Quam Græci hic appellant, τῆς αἰσίας ἐμβολῆς διοίκησιν. vide quæ dixi ad *l.* 4. *C. de episcop. aud.* 6 Τῆς αἰσίας ἐμβολῆς σίτον. Eadem & sacra embola. vid. *l.* 10. *C. de sacrosanct. eccl. l. ult. C. de navibus non excusand. Novell.* 163. Solennis & annua specierum & annonarum transmissio fiebat ex Ægypto Constantinopolim. Ab Embola, *Embolicæ species* apud Vopiscum. Alciatus *in d. l. ult.* interpretatur simpliciter, Embolam itineris ingressum: qui & alias notat Embola, significare rostra navium, & alia præterea de quibus *Hermolaus Barbarus* in corollario Plinii, ἐκβολὴν vero ejectum esse *in l.* 3. §. 6. *ff. de incendio.* quæ omnia parum vel nihil conferunt ad sinceram hujus loci interpretationem. 7 Πρὶν αἰσίαν ἐμβολὴν ἀποπλεῦσαι. *Scrimg.* 8 Αἰσίας ἐμβολῆς. 9 Constantinopolim scil. 10 *Artaba hic & cap.* 22. *in fin. c.* 23. *in fin.* genus mensuræ Ægyptiacæ, modios quinque accipiens. Hieronym. 2. *in Esai.* 5. *Aristophanis* interpres in Acharnensibus. Ἀχάνη μέτρον ἐστὶ περσικὸν ὥσπερ ἡ ἀρτάβη παρ' Αἰγυπτίοις. adde *Suidam* in ἀρτάβη. Atticum tamen medimnum facit *Hesychius*, qui & Medicam mensuram appellat. 11 Ἐνδοματικὰ sunt, quæ dat collector exactori, ut aliquid de exigendi severitate remittat, vid. *l. ult.* §. 1. *Cod. de exactionibus tribut.* Eadem autem ratione dicuntur ἐνδοματικὰ, qua ἐμφανιστικὰ, id est, insinuativa, quæ clerici dant pro introitu, vid. *Novell.* 56. ἐνθρονιστικὰ, seu inthronistica, seu Cathedratica, quæ ab episcopis vel Archiepiscopis, thronum, id est, sedem adipiscentibus, *Novell.* 123. *cap.* 3. δικαστικὰ, quæ a litigatoribus dantur judici, *Novell.* 89. *cap.* 9. δεσποτικὰ, quæ Principi rerum domino, *Novell.* 8. εἰσδεκτικὰ, quæ a novo emphyteuta, *Novell. Leon.* 13. εἰσελαστικὰ, quæ athletis pro coronis, vid. *l.* 5. *Cod. quæ res pignori.* ἑρμηνευτικὰ, interpretatitia quæ interpreti, *l.* 3. *ff. de proxenet.* παραπομπικὰ, *Novell.* 128. *cap.* 9. & ἀγωγικὰ, *l. ult. Cod. de discussorib.* πρακτευτικὰ, ἀσπαστικὰ, *Novell.* 30. *cap.* 3. ἐπιδημητικὰ, pretia quibus se redimebant ab onere recipiendorum hospitum, *C. de metatis & epidemeticis lib.* 12. *Novell.* 134. *cap.* 1. ut & chartiaticum, *l.* 6. *ff. de bonis damnatorum.* pulveraticum, *constit. Theod. & Valentin. apud* Frontinum: *Novell. Leon. &* Majoriani *de Curialib.* Cassiodor. 12. *Variar. l.* 16. *Cod. Theod. de tyronib.* v. Cujac. 4. *observ.* 18. *in fin.* πορνικὸν τέλος. *apud* Æschinem γαμικὸν δῶρον, 37. *Ecl.* περὶ τοῦ ποιεῖν λόγους *&c. cap.* 2. Viaticum, *l.* 79. *ff. de judiciis, l.* 1. §. 9. *ff. de tutelæ & rationib.* Addamus & reliqua mercedum genera, legatis legativa, vid. *l.* 2. *ff. de legationib.* nutricibus Nutricia, *l.* 1. §. 14. *ff. de extraord. cogn.* quæ Græci τροφεῖα, obstetricibus μαιῶτρα: servatoribus σῶστρα: liberatoribus λύτρα, sive ἄποινα: præceptoribus δίδακτρα, huc facit *l.* 12. §. 3. *ff. de adm. tut.* Indici fugitivi μήνυτρα. 10. *Eclog.* 2. περὶ τῶν διδομένων. *ex lib.* 20. *cap.* 8. & 9. §. 2. *item tit.* 4. *cap.* 14. *& sin ex tit.* 2. *cap* 2. (Latini indicium, *l.* 4. §. 4. *ff. de cond. ob turp. l.* 15. *ff. de præscr.* Paul. 2. *sent.* 31. §. 20. Indicinam appellat Apulejus 7. de Asino. εὕρετρα inventori rei *l.* 43. §. 9. *ff. de furtis.* εὐαγγέλια fausto nuntio, vid. *Cod. publ lætitiæ* 2. *ad Attic.* 19. Cerarium pro cera dabatur, Cic. *Verr.* 3. philantrophon proxenetæ, *l.* 2. *ff. de proxen.* honorarium advocato, *l.* 10. §. 10. *ff. de extr. cogn.* & mensori. *l.* 1. *ff. si mensor.* salarium Comitibus judicum, *l.* 4. *ff. de off. adsessor. l.* 1. §. 8. *ff. de extr. cogn.* στεγανόμιον, pensio insulæ, 3. Harm. 8. dixi ad *l.* 56. *ff. locati.* Xenia judicibus etiam dabantur, *l.* 6. §. 3. *ff. de off. procons.* Quid ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, προσφθεγκτήρια, dixi ad *tit. C. de sponf.* Θρεπτήρια alumno dabantur, dotarium quod & ὑπόβολον & dotalitium, vid. 4. Harm. 10. & morgengaba, uxori, dixi ad *tit. C. de donat. ante nupt.* Palmarium, *l.* 1. §. 12. *ff. de extraord. cogn.* symbolum a convivis Terent. *in Andria.* quod & symbola a Tertulliano *lib. advers. Valent.* naulum *l.* 6. *ff. qui potior. l.* 39. §. 1. *ff. de leg.* 1. Vectur., pensio, *l. ult. ff. de jure fisci* salgamum quid, vid. *C. de salgamo.* sportulæ, vid. *C. de sportul.* de præmio manumissionis & emancipationis, vid. *l.* 3. *Cod. de bon. matern.* introitus, vid. *l.* 102. §. 2. *ff. de leg.* 3. natalitium, nuptialitium, *l.* 194. *in fin. ff. de verb. sig.* merces hortorum *l.* 30. §. 1. *ff. de leg.* 3. ἀπαργυρισμὸς, *l.* 56. *Ecl.* 17. *cap.* 43. quæ & adæratio. Locarium seu προθύριον κέρδος. *Novell. Leon.* 56. 104. *l.* 15. *in fin. ff. qui potior. l.* 39. §. 5. *ff. de leg.* 1. cloacarium *l.* 27. §. 3. *ff. de usufructu. l.* 39. §. 5. *ff. de legatis* 1. quod & τὸ τέλος τοῦ καναλίου. 6. *Eclog.* 1. *cap.* 27. τὸ τέλος τοῦ ὑδραγωγίου. *Eclog. d. loco.* id est, quod ob formam aquæductus penditur, *l.* 27. §. 3. *ff. de usufructu. l.* 39. §. 5. *ff. de leg.* 1. τὸ τέλος τῆς ὁδοστρώσεως. *Eclog. d. loco.* καὶ τῆς στρατιωτικῆς παρόδου καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τὰ δημόσια τέλη. *Eclog. d. loco.* πατρωνικιον. *Nov. Tiberii, c.* 4. Emeritum. *l.* 3. §. 8. §. 12. *l.* 5. §. 7. *ff. de re militari.* Est & τὸ κανονικὸν in Novella Isaaci Comneni quod datur, τῆς χειροτονίας ἕνεκα, pro ordinatione, de quo adi *Novell. Justin.* 56. & 123. *cap.* 3. Est & minerval, quod & Glossis minervalitium καὶ συστατικόν. Placet & hæc quoque addi: Naulum est navium, vectura jumentorum *l.* 30. §. 1. *ff. de legat.* 1. Donativum quod militi ultra stipendia datur ab imperatore. *l.* 1. *C. de re militari* πετευμα & παραπετευμα, congiarium quondam quod plebi dabatur *l.* 2. *C. de annonis* [illegible] *XI* Xenia & Xeniola quæ hospitibus *l.* 6. *in fin. ff. de off. proconsulis.* lingurarium quod pro lingua Seneca 4. *de benef.* Stipendium, tributum, salarium, quod dabatur pro victu, in quo primi, cum locum tri[illegible] sali. Unguentarium Plin. 2. *epist.* quod Marius Priscus a provincialibus quasi pro unguento exegerat, sic vinum honorarium quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cujus meminit Cato *orat. de innocentia sua.* Fusiones quoque fisco præstari solitæ, *l.* 27. §. 3. *ff. de usufr.* vasarium vero, quod pro vasis & utensilibus ex ærario tribuebatur magistratibus in provinciam ituris: ut legativum, quod legatis, *l.* 18. §. 12. *ff. de muneribus. l.* 2. *ff. de legation.* Balneaticum quod Glossis βαλανικὸν, quod pro balneo. ἐπικεφάλαια Ciceroni ad Atticum capitatio. Accessiones nummorum *eidem* 3. *Verrina,* id quod in locationes decimarum unius agri præter solitam mercedem exigebant, puta bina vel terna millia H. S. Equestre æs Festo, quod equiti dabatur, ut & uxorium æs *eidem.* pœnæ quæ publice exigebantur ab iis qui uxores non habebant. unde ἀγαμίου δίκη. Sic eidem, Hordearium æs, quod pro hordeo equiti Romano dabatur, ut & *eidem autori* Custodium æs, quod dabatur Curioni ob sacerdotium. Columniarium vero, vectigal erat columnis impositum a Cæsare, ut ea ratione ædificandi insaniam coërceret. Cic. 13. *ad Attic.* 6. συγχαριτήρια, sive συγχάρια, præmia publicæ lætitiæ nuntiatæ, 56. *Eclog.* 17. *cap.* 65. Velatura, plaustrorum merces Varroni 4. *de lingua.* Clavarium quod in Caligatorum clavos impenditur Tacit. 3. *Hist.* Φιλικὸν quod datur amicæ, *l.* 6. *in fin. Cod. de naturalibus* [illegible] puto id esse, quod nostri vocant, *Don gratuit.* Calcearii meminit Suetonius in Vespasiano *cap.* 8. Camelarii quod pro Camelis alendis datur, *l.* 1. *l. ult. ff. de muneribus.* Nuptiale vero munus quid, vide *l.* 13. §. 2. *ff. de adm. tut. l.* 1. §. 5. *ff. de tutelæ & rationib. distrahendis.* Cœnatica vero, quæ quasi pro cœna a provincialibus milites exigebant, *l.* [illegible] 2. *Cod. de erogatione militaris annonæ.* Salgamum vero quod ad esculenta condienda erogabatur, *l. un. Cod. de salgamo hospitib. non præstando &* 7. *Cod. Theod.* 9. Potest & in hunc locum referri stellatura, hoc est annonæ dierum septem aut earum pretium ex *l.* 12. *Cod. de erogatione militaris annonæ:* ubi Cujacius meminit sportularum & eulogiarum. Quid autem Gleba, glebalis functio, descriptio, collatio, præstatio, munus, Canon, pensio, Aurum glebale, oblatitium, coronarium, aut argentum, follis senatorius, & septem solidorum præstatio, vide apud *Cujacium* titulo Codicis de prætoribus & honore Præturæ & gleba & folli & septem solidorum functione sublata libro duodecimo, ἀερικὸν, seu tributum pro cœlo & spiritu aërio inventum a Michaële Paphlagone, teste Cedreno & Procopio, φορὰ ἡ τεταγμένη ἀλλὰ τύχῃ τινὶ ὥσπερ ἐξ ἀέρος φερομένη. Equimentum quod pro equi in equam admissione datur, vid. Nonium *cap.* 2. *num.* 9. nuptiale munus, *l.* 13. §. 2. *ff. de admin. tut. l.* 1. §. 5. *ff. de tutela & rat. distrah.* Hic conferri cupio Petrum Gregorium 27. *syntagm.* 2. quibus & alia longe plura in meis ad hunc locum Commentariis [illegible] aliquando. 12 Portorii frumentarii Alexandrini summa 80000. solidi. Transmissio frumenti annua 80000.

prioribuſque Ducalibus (ut dictum eſt) in unam coitionem conjunctionemque conflata paret, portoriorum ſuſceptori per civitates atque loca, & ab hominibus ex Alexandria & utraque Ægypto in hoc delectis exactiones facient. Cujuſmodi exactionem ipſe etiam portoriorum ſuſceptor ſimiliter faciet. Ut ſuo periculo (quomodo dictum eſt) *præfectus* Auguſtalis ac ipſius cohors una cum portoriorum [1] ſuſceptore hæc exigant. Ipſi vero harum rerum exactionis periculum etiam incumbit, ut irreprehenſibiliter aurum exigat, & in dictum uſum expendat, & prout hactenus moris fuit, naviculariis [2] diſtribuat: una cum ipſo portoriorum ſuſceptore in omnibus labores & pericula ſuſtinente ſpectabili *præfecto* Auguſtali, cum ipſi parente cohorte, & fortiſſimis per illa loca conſtitutis cohortibus cum ſuis tribunis: quippe quia conveniens ſit, ut omnibus modis portoriorum ratio per contributionem ſuppleatur hæcque ſuſceptori dentur, qui convenienti conſuetoque modo illa diſpenſet, ac pro omni ſolemni illatione naviculariis præbeat. Atque hæc quidem prima illi cura adminiſtratioque applicanda eſt ſolennis illationis & portoriorum.

CAP. IX.

SEcundo deinde loco excellentiam tuam & pro tempore hujus magiſtratus præfectum, ſcriniarios etiam & tractatores [3] & duos ex Ægypto & Alexandria curam habere volumus exactionis publicorum tributorum, in tribunalis tuæ excellentiæ utramque menſam, & privatam & publicam inferendorum, ex illis ſcilicet civitatibus, & ab illis perſonis horumque fidejuſſoribus & e locis quæ in hoc ſelecta ſunt, & ſacræ huic legislationi ſubjecta: ut nullo modo neque ſpectabilis *præfectus* Auguſtalis: neque quæ ipſi paret cohors, neque Dei amantiſſimus Alexandrinus Epiſcopus cujuſpiam publicæ exactionis rationem reddere vel exigere, aut etiam per qualemcunque cauſam indicta exactione, quæ ad excellentiæ tuæ menſas, aut ad homines ab illa delectos pertinet, communionem habere poſſit: præterquam ſi tractatores, quique in provincia illorum locum ſupplent, auxilii cauſa id fieri petierint. §. 1. Si enim hoc petant, aut ſi gloria tua, quique pro tempore eundem magiſtratum obtinebunt, id jubeant, neceſſe habebit *præfectus* pro tempore Auguſtalis, quique ſub ipſo ſacramento obſtricti milites ſunt, & horum tribuni, cohors etiam quæ eidem magnificentiſſimo Auguſtali apparet, & quodcunque civile publicumque auxilium, ut ſcriniariis tuis ſuppetias veniat: & ut omnes iſtiusmodi illationibus utrique excellentiæ tribunalis tuæ menſæ competentibus obnoxii, citra omnem dilationem impoſita ſibi publica tributa inferant, neque contradicere audeant, faciat. §. 2. Si enim qui in utraque Ægypto (excepta Mareota [4] & Menelaita urbe, de quibus in ſequentibus convenientia ſtatuemus) aut Alexandriæ habitant, iſtiusque modi illationibus obnoxii ſunt, ad dationem vultum obvertere, in alioque adverſari audeant: & ſpectabilis *præfectus* Auguſtalis militarem ſimul & civilem magiſtratum obtinens cohortiumque primores & tribuni illum aut illos qui debent, inferre, atque in fiſcum benevolos eſſe non coëgerint: ſciant, & ipſe magnificentiſſimus *præfectus* Auguſtalis, & quodcunque auxilium cujus paulo ante mentionem fecimus, ſe in ſingulis fiſco in partem eorum quæ debentur adjudicandis periclitaturos: qui vero contradicere auſi fuerint, bona ſua publicanda, ſeque e provincia ejiciendos eſſe. Manifeſtum vero ſit, quod in omnibus quæ ab excellentia tua decernentur, *præfectus* pro tempore Auguſtalis tuæ excellentiæ poteſtati ac imperio, prout hactenus moris fuit, ſubfuturus eſt.

CAP. X.

CÆterum ſi gloria tua, aut ſcriniarii, aut tractatores, aut qui illorum locum ſupplent, in provincia fidem publicam nonnullis dari voluerint, pro illis ipſi periclitabuntur. Dabit tamen illam Dei amantiſſ. patriarcha [5] in tot dies atque in hunc modum, in quem ab excellentiæ tuæ magiſtratu juſſum, aut a tractatoribus petitum fuerit. Et ſi præter hæc publica [6] fides detur, erit illa omnino irrita. Non enim quemquam præter hæc hominibus in quamque cauſam delectis fidem publicam dare concedimus, præterquam ſi quis in hoc fidem publicam capiat, ut in publico verſetur, & intra certos dies quicquid debet omnino fiſco perſolvat aut ſufficientem tractatoribus ſcriniariisve cautionem præſtet. Ad hoc, qui præter hæc fidem publicam quocunque modo ceperit, a qualis cum iis qui non acceperunt conditionis ſit, intraque ſacra etiam ſepta exactionem ſuſtineat. §. 1. Verum ſi Dei amantiſſimus archiepiſcopus extra dictum modum fidem publicam dederit, neceſſario Dei amantiſſimi œconomi, & ſanctiſſimæ eccleſiæ defenſores, quod damnum fiſco hinc obortum fuerit, id agnitum de ſuo & de facultatibus ſuis reſarcient. Qui ſi ſat divites non fuerint, ex [7] ſanctiſſimæ eccleſiæ pecuniis & rebus fiſco ſatisfiet. §. 2. Quod ſi præter notitiam & voluntatem Dei amantiſſimi epiſcopi fidem publicam ipſi dare auſi fuerint, non modo ea omnino irrita erit: verumetiam ipſi fiſco damnum rependent: & beatiſſimus patriarcha, ſi quid præter voluntatem ipſius fecerint, omnino ipſos & ab officiis quæ habent removebit, & e ſacerdotio ejiciet. §. 3. Si vero magiſtratus quiſpiam contra vetita, cuipiam qui publica tributa tuis menſis aſſignata debeat, fidem publicam dederit, ſive *præfectus* Auguſtalis, ſive clariſſimi tribuni qui cohortibus præſunt, ſint, & a dignitate magiſtratuque removebitur, & fiſco privatus factus damnum reſarciet: idque non modo quum adhuc ſupererit, verum etiam [8] ubi mortuus fuerit. Obnoxii enim ipſi heredeſque & facultates ipſorum hujusmodi exactionibus erunt, ut *videlicet* pœnarum metu iſtiusmodi nihil committatur, neque *quiſpiam*, priusquam omne debitum perſolutum ſit, pœnam effugiat. §. 4. Item ſi quis ex iiſdem civitatibus locisve in jus vocatum exemerit [9], aut exactioni impedimento ſit, oportet, & hunc in quantum exemptus tenebatur, obnoxium eſſe, ejuſque exactionem cum heredibus, ſucceſſoribuſque ſuis & in bonis ſuſtinere. Cæterum quibus (ut dictum eſt) omne periculum incumbit, (tractatoribus nempe & ſcriniariis) omnem ipſi poteſtatem procurationemque hujus rei habeant, totumque canonem qui ex dictis civitatibus, provinciis, atque locis menſis tuis infertur, ad menſas tuæ excellentiæ, tum publicam, tum privatam emittant, & quibus tu dari conſtitueris tradant.

CAP. XI.

STatuimus porro, ut ſpectabilis *Præfectus* Auguſtalis iis qui a ſolio tuo in hoc mittuntur, ſive tractatoribus, ſive ſcriniariis, ſive [10] qui ipſorum locum ſupplent, in exactionibus ipſos reſpicientibus, & in publicam privatamque menſam inferendis, neceſſario opem ferant.

§. 1. Et ſi quem ex dictis locis in fiſcum improbum eſſe, atque ut exactionem effugiat, tumultum [11] ciere contingat, volumus tractatori, ſive ſcriniario, ſive qui illorum locum obtinet, facultatem eſſe, ut hoc magnificentiſſimo *præfecto* Auguſtali manifeſtum faciat: qui ſuo cohortisque ſibi apparentis periculo milites ſuccurrere rei inhibereque improbos, & quæ menſis debentur, exigere cogat: ut dum hæc per civilem militaremque manum perficiuntur, citra dilationem exigi, & in magnam hanc urbem [12] importari poſſint. Sciant autem clariſſimi tribuni fortiſſimique milites, & maxime qui inter illos principatum obtinent, quod ſi hoc neglexerint, neque ut illa omnia quæ diximus facerent, curarint, de [13] annonis etiam periclitabuntur. Retinebuntur enim illæ a *præfecto* pro tempore Auguſtali, ipſiusque periculo menſis tuis inferentur. Tum & bonorum publicationem ſuſtinebunt clariſſimi ipſorum tribuni, quique inter ipſos primas tenent, qui ſane & capitale ſupplicium metuant: & univerſum agmen e provincia motum ultra Iſtrum flumen [14] ſive Danubium transferetur, ut in illorum locorum limitibus cuſtodiæ cauſa perſeveret. §. 2. Illi vero qui in fiſcum improbi fuerint, atque iſtiusmodi neceſſitatem expectarint, publicationem ac perpetuum exilium Sebaſtiam [15] & in Pityuſam (quæ in extremis * Euxini Ponti finibus eſt) deportati ſuſtinebunt. Eandem vero ſimilemque curam & occaſione largitionalium titulorum, omniumque quæ ad ſacras noſtras largitiones pertinent, ſpectabili *præfecto* Auguſtali imponimus, quæ quidem ab ipſo atque etiam ejus cohorte & Alexandriæ & per utramque Ægyptum debeant expediri. Etenim harum rerum hæc a nobis conſtituta procuratio eſt. Et conveniens eſt, ut ipſe ejuſque cohors ſuo periculo largitionalium tributorum, omniumque cauſarum ad ſacras noſtras largitiones pertinentium exactionem curet: ut hujusmodi publicæ illationes, quæ ſacris noſtris theſauris applicantur, omni periculo ſpectabilem *præfectum* Auguſtalem ipſique obſecundantem cohortem concernente, & exigantur, & ſacris noſtris largitionibus inferantur. Si enim horum quicquam neglectum fuerit, periculum illi & de magiſtratu & de bonis imminebit: idque non ſolum dum in magiſtratu erit, ſed poſtmodum etiam quando magiſtratum depoſuerit: adeo ut illud periculum ad ſucceſſores quoque ejus, & heredes tranſiturum ſit. Donec enim quæcunque ex locis ipſi ſubjectis ſacris noſtris largitionibus debentur, expleta fuerint: non ipſe tantum hujusmodi exactionibus obſtrictus erit, verum [16] heredes etiam ejus & ſucceſſores. §. 3. Sed neque aſylum [17] dabit quiſquam iis qui ipſius juriſdictioni ſubſunt, præterquam ii qui exactionis periculum (ut dictum eſt) *ſuſtinent*, quæ fit periculo ſpectabilis pro tempore præfecti Auguſtalis, & obſecundantis ipſi cohortis. Pecuniæ autem devotis ſacrarum largitionum palatinis transfundendæ ſunt, quorum hæc res curæ incumbit, aut qui alioqui ad hoc a glorioſiſſimo præfecto inclyto huic magiſtratui præpoſito emittuntur. Neque contra ea quæ ante excepta ſunt, fidem publicam dare quiſquam, aut in exactionibus impedimento eſſe poterit. §. 4. Devoti autem milites, & qui in agris, & qui in urbibus illis ſunt, paſſuri eadem ſunt, niſi ipſi quoque opem tulerint: omnibuſque modis largitionales pecuniæ collectæ, ac iis qui in hoc miſſi fuerint, transfuſæ ſint, & denique tanta cum alacritate exactionem exercuerint, quantam in ea ab arcariis exhiberi præcepimus.

CAP. XII.

ILlud item ſpectabili præfecto Auguſtali tribuimus, ut ipſi & militibus, & regionis primoribus [18], & rerum fiſcalium ſub ipſius juriſdictione & poteſtate conſtitutarum exactoribus; in omnibus imperare licitum ſit: ut tamen regionis [19] primores, ſi aut circa frumentum, aut circa portoria [20] aut alias fiſcales res, quæ vel dictas cauſas vel ſumptus per provinciam faciendos concernant, improbuli atque refractarii ſint, pro imperio removere non poſſit. Si quid autem mali fecerint, non removebit quidem illos, ſed in cuſtodia conſtituet: delectiſque circumſpecte aliis qui recte in negotio verſentur, omnia huc ſolio tuo, & per hoc porro imperatori nunciabit, quo nos omnia cognoſcentes, & de illorum qui recte in negotio verſati non ſunt ejectione, & delectorum regionis primorum [21] (ſi videbitur) inſitione, eorumque quæ ad regionis [22] primatum ac primorum bona pertinent traditione, quod æquum & conveniens ſit, ſtatuamus. §. 1. Sed & qui Alexandriæ & per utramque Ægyptum rempublicam adminiſtrant, omneſque etiam qui tributa ipſius exactionibus aſſignata in locis ipſi ſubjectis tractant, ipſius imperio ſuberunt. Quin & in alias quaſcunque provincias ipſi non ſubjectas, & ut *debitores* ad ſe adducat, & fiſcalia exigat concedere: & ſi qui, quum Alexandriæ aut in duabus Ægyptis poſſeſſiones habeant, alibi degant, aut in provinciis ipſi non ſubjectis habitent, hos in provinciam quam deſeruerunt (quo rebus fiſcalibus ipſi ſubjectis nihil impedimenti obveniat) reducere illi liberum fuerit. Quod idem faciet, ſi quas ad menſas tuas pertinentia debeant, & tractatores, quive illorum locum ſupplent, aut qui exactionibus publicis privatisve tuis menſis inferendis incumbunt, tale quippiam ipſi ſignificarint. Nam & tunc ad eundem modum & emittere & adducere hos debebit, ut a tractatoribus tuis exactionem ſuſtineant. Non poterunt autem debitores, quum in aliis locis ſunt, in fiſcalium rerum cauſa præfectum Auguſtalem exceptione ſubmovere, quaſi competens ipſorum judex non ſit, quod ſane & in largitionalibus exactionibus fieri volumus.

CAP. XIII.

REſtat ea exactionum cura quam ſpectabilis præfectus Auguſtalis ipſique obſecundans cohors militaribus impenſurus eſt ſumptibus, iis qui Alexandriæ, quique in duabus [23] *ſubibuntur* Ægyptis, tum

1 Ἀποδέκτῃ τῶν ναύλων. 2 Ναυκλήροις. 3 Τρακτευτάς. 4 Vid. cap. 17 & ſeq. 5 Πατριάρχης. 6 Γένοιτο τὶς λόγου δόσις. vid. Edict. 2. §. eod. 7 Privati culpa nocet interdum eccleſiæ, facit *l.* 10. *in fin. C. de ſacr. eccl.* adde *cap.* 76 *de reg. in* 6. 8 Delicti nomine, in bona defuncti ad pœnam agere poſſumus, licet al. s regulariter crimen morte finiatur. dixi ad *Novell.* 22 *cap.* 20. 9 *l.* 1 *ff. ne quis eum qui in jus vocat.* Nov. 30. c. 11. *in fin. princ.* 10 Eadem fides in ſucceſſore requiritur, quæ in auctore. 11 Coërcitio tumultum cientis ob frumenta. 12 Conſtantinopolim ſcilicet. 13 *Un prince peut arreſter les gages de ſes officiers, & ſe payer ſur iceux de ſon deu.* 14 Iſter ſive Danubius 15 Σεβαστοπολιτῶν καὶ Πιτυοῦντος, Sebaſtopolis & Pityuſa ad Pontum Euxinum ſitæ fuerunt. 16 Heres facto defuncti tenetur. [illegible] 17 Λόγον ἀσυλίας, vid Edict. 2 § eod. 18 Πα[illegible] 19 [illegible] 20 Ναῦλα. 21 Πατραρχῶν. 22 Πατραρχίας. 23 De utraque Ægypto dixi *cap.* 1. *ſupr. eod*

etiam

etiam civilibus folennibusque magnæ [1] Alexandrinorum urbis & utriusque Ægypti tributis. Erit igitur fpectabilis præfecti Auguftalis ipfique obfecundantis cohortis, ut hæc fuo periculo & exigant, & tradant, neque eam rem amplius tuæ excellentiæ fcriniarius exequetur, quem quod res militares adminiftret, στρατιώτην [2] Ægyptii nuncupant. Atque hic quidem in univerfum definet: fpectabilis autem præfectus Auguftalis, ipfique obfecundans cohors, quibufcunque voluerit modis, fuo periculo exactionem faciet, omnibusque devotis militibus qui Alexandriæ ftationem habent, fumptus fuppeditabit, eos fuo periculo a fubjectis locis & civitatibus exigens.

CAP. XIV.

COges porro pro tempore Alexandrinum vindicem [3], ut quos fumptus facit, eos omnes in accendendis calefaciendisque publicis balneis, ac aliis omnibus civilibus folemnibus faciat, qui quidem *fumptus* facræ huic noftræ legi expreffe omnes fubjecti funt, quæ defcriptio hoc quoque evidenter declarabit, ex cujusmodi locis, atque titulis, five caufis, & perfonis hi colligantur, deinde quanti fint, quemque ad modum difpenfari debeant: folennes fumptus videlicet, & quotquot in duabus Ægyptis civiles [4] funt, qui civitatibus periculo peculiaris harum provinciarum magiftratus porriguntur. In iis vero qui a fpectabili præfecto Auguftali ipfius cohortisque periculo difpenfabuntur, fidem [5] publicam dandi, & quæcunque negotio conducere putaverit, faciendi facultatem habebit: quippe cum periculum in ipfum ejusque cohortem omne concedat, ut tamen qui fumptus Alexandriæ fiunt, per illos qui hactenus eos faciunt, fervata confuetudine fiant. §. 1. Nullus autem hoc prætextu, quod fpectabili præfecto Auguftali non fubfit, neque vero etiam ipfe fpectabilis Auguftalis, neque ejus cohors improbitatem aliquam inceptent, fraudemve quampiam aut in illationibus aut in frumenti folenniter illati transvectionibus committant: fed pure rem tractent, eoque modo quo quam maxime reipublicæ & profpiciant & commodent: expendentes quam ea res neceffaria atque inevitabilis fit: & fcientes etiam quod extremo [6] fupplicio obnoxii erunt, fi quid hac in re non folum maleficiofe perpetrarint, verumetiam vafre quicquam & per commentum egerint.

CAP. XV.

ENimvero illud etiam quod ab excellentia tua ad nos relatum eft, in hac lege infcribendum effe duximus. Gloria enim tua, in dicta civitate Alexandria omnia perfcrutata invenit in tabula, quæ temporibus Anaftafii pientiffimi principis confecta fuit, quando Marianus vir inclytus fub ipfo res adminiftrabat, extitiffe tabulam publicam, quum vindicis [7] in modum Potamon fifcalibus Alexandrinis præeffet, qua in tabula [8] defcriptus effet rerum exportandarum titulus, qui diverfis caufis mille * aureos ita expenfos ferret: quadringentos nonaginta duos publicis ejusdem civitatis balneis: quadringentos item & undeviginti anticantharo [9], ut vocant: quingentos poftremo & quinquaginta octo cum dimidio, portoriorum [10] fufceptori: ut defcripta fumma in mille quadringentos fexaginta novem aureos exurgat. Deinde vero ab iis qui rempublicam adminiftrant, in eandem rerum exportandarum caufam aureos centum perceptos effe. Præfectum autem pro tempore Auguftalem pro triginta fex pullis equinis trecentos & viginti aureos accepiffe. Similiter præbere dictæ Alexandriæ civitatis equeftribus [11] ludis. Atque hanc quidem formam effe non folum magiftratus illuftriffimi Strategii [12], verum etiam usque ad fecundam indictionem præteriti circuli (quæ fuit ante annos quindecim) duraffe. Ex eo autem tempore quorundam negligentia, aliorum autem dolo malo, plurimorum vero etiam furto eam rem paulatim imminutam, & publicas balneas illas quadringentorum nonaginta duorum aureorum fumma, portoria autem quingentorum quinquaginta octo, & femiffis aureorum illatione defraudata effe: idque occafione illis data, quod nonnulli partim ex Principis aula, partim ex foliis tuis facultatem fibi pararent, ut gratis e dicta civitate Alexandria tegulas [13] aliasque fpecies, quæ iftiusmodi tributo obnoxiæ funt, exportarent. Atque ita quidem memoratam civitatem paulatim effe depauperatam.

CAP. XVI.

EXcellentiam itaque tuam & in his animum intendentem amplexati, ftatuimus, ne aliquibus iftiusmodi facra Principalis forma data quicquam utilitatis adferat, fed omnes agnofcant, quod usque ad illuftriffimi illius Strategii [14] tempora dare confueverunt; ne etiam fpectabilis præfectus Auguftalis majores fumptus faciat, quam antea & temporibus illuftriffimi Strategii fieri foliti funt: neque novo aliquo commento tributa illa attingat, fibique vindicet: fed vetus forma quæ usque ad Strategium illuftriffimum illum & ipfum obtinuit, cuftodiatur. ne denique pro tempore Auguftali contentionis occafio detur, ut hic quod nihil ceperit, ille vero quod minus ceperit, dicat: fed ex univerfa fumma mille octingentorum & undenonaginta aureorum aurei trecenti & undefeptuaginta leventur & demantur. Aliquanto enim benignius quam pro exactiore jure agere, & ob copias præfecto pro tempore Auguftali colligendas, alios mille quingentos & viginti aureos folos ex titulo inferri volumus, quibus ex aureis trecentis illos & viginti aureos occafione triginta fex pullorum, quos ex antiqua confuetudine Alexandrinis equeftribus ludis fuppeditare tenetur, fpectabilis præfectus Auguftalis fibi imputabit. Reliquos vero mille ducentos aureos, eidem in annonas ipfius annumerari volumus. Atque ita quidem ea res non difficilis folutu fuerit, & priftinam rationem fervabit, neque ulli prorfus ad dolum malum feneftra aperietur.

† De publicarum autem balnearum calefactione, & anticantharo [15], & publicis portoriis, ex aliis caufis defcriptio in hac facra lege adhuc inftituetur.

CAP. XVII.

QUoniam vero Mareotam [16] Libyco [17] tractui fubjecimus & nonnullos Alexandrinos in popularibus feditionibus deprehenfos, quo fibi inferendas a fpectabili præfecto Auguftali pœnas effugiant, illuc profugere conftat: ftatuimus, ut pro tempore fpectabili Auguftali facultas fit, ut ob hanc caufam, & quidem folam, commentarienfem [18] illuc mittat, qui ad eum qui clariffimi provinciæ Libyæ præfidis locum obtinebit, cum publicis [19] literis proficifcatur: quo illos & comprehendat, & per cohortes militesque qui fub ipfo funt, tradat: ut nemo qui Alexandriæ publicos tumultus moverit, illuc confugiat, & fpectabilis præfecti Auguftalis pœnas evitet. Infuper & illi ipfi qui iftis partibus præfuerit, facultas erit, ut fi quos tales inveniat, eos & comprehendat, & caftiget, atque etiam ** publice manu emittat, & liberet. In his itaque dictum magiftratum circumfcribimus, quæque in hac lege explicavimus, hæc illi facienda injungimus. Sic enim cura ipfi rei facile par, contracta etiam undique neque confufa fuerit, nullamque ad confufionem furtumque propenfis maleficii occafionem præbebit.

CAP. XVIII.

HInc nos cura Libycorum limitum vocat, quos ad Paratonium [20] conftituimus, collocata inibi militari manu, quæ in illis locis barbaros compefcat. Spectabilem enim Libyæ ducem (ut dictum eft) per Paratonium, & per fubjectas illi civitates (in quibus qui fub ipfo funt milites, ipfius juffis obfequentur) velut ftativa caftra obtinere volumus. Percipiet autem ipfe attributas fibi annonas, ut pro annonis, quæ in fpeciebus funt, nonaginta, proque capitibus centum & viginti aureos confequatur fupra mille quinque & quadrantem: pro annonis autem, quæ in auro confiftunt, quinquaginta: ac pro totidem capitibus, aureos quadringentos. Ipfi item obfecundans cohors habebit aureos centum octoginta feptem. Et milites qui videlicet ex his Libybus [21] Juftinianeis, quique apud aliquam Juftinianearum cohortium dictis locis affignatarum funt, fuas annonas, quemadmodum respublica ipfis conftituit, percepturi funt Manifeftum *interim fit*, quod & omnia folennia quæ civitatibus ipfis affignatis *dari folent*, quo modo hactenus data funt, deinceps *ipfis* dabuntur. Similiter vero & provincialis magiftratus, obfecundansque ipfi cohors, fuas annonas habebit. §. 1. Verum quoniam, fi quis omnes hofce fumptus fupputet, non paria neque fufficientia futura fint quæ ex locis ipfi fubjectis, five ex Libyum provincia inferuntur: idcirco neceffarium effe duximus, ut Mareotam [22] (quomodo dicitur) & Menelaitam urbem [23] (quæ ante Ægyptiacam provinciam fita eft) ipfi adjiceremus. Efficere enim alioqui nequeat ut e publico militibus fub ipfo conftitutis falarium fuppeditetur, fi, quæ danda funt, aliunde pendeant, ac fub alio magiftratu contribuantur: tum etiam hinc ex diverfitate magiftratuum innumeræ folicitudines atque tumultus effent exorituri. Atque ille quidem dictis locis præerit, tu vero tuo periculo, tibique obfecundans cohors, & civilis magiftratus, una cum cohorte, exactionem perficietis, & quod collegeritis, militibus vobisque ipfis diftribuetis, ut ipforum & fumptus, & annonæ hinc conficiantur, proprio periculo exactione illorum facienda.

CAP. XIX.

NE vero hic cuiquam excogitandi, quomodo aut majores fumptus faciat, aut minorem illationem colligat, occafionem demus: hac etiam re decenter conftituta, per fubjectam huic facræ legi defcriptionem manifeftum fecimus, quatenus fit canon qui & ex dictis provinciis locisque, & ex Libya ipfa, Mareota etiam, Menelaitaque urbe illatus, ad tribunal tuæ excellentiæ defertur: tum etiam quanti fint fumptus quos circa magiftratus, cohortes, folennia, & devotorum militum alimoniam fieri conveniret. Spectabilis autem præfectus Auguftalis, ipfiusve cohors, aut quicunque alius provincialis magiftratus cum dicto duce in fubjectis ipfi provinciis, civitatibus & locis nullam omnino cujusquam rei communitatem habebit. Verum ipfe fpectabilis dux & civilis Libyæ magiftratus in dictis locis, tum in pecuniariis & criminalibus caufis, tum etiam in publicis exactionibus omnem poteftatem obtinebit, ut quæcunque in Libya funt, & omnes qui illa loca poffident, in fuis quisque poffeffionibus, & qui incolæ funt etiam fpectabili duci fubjecti fint. Adeo ut tametfi qui fub dictis civitatibus aut locis quibus fpectabilis dux præeft, poffeffiones habent, in aliis provinciis habitent, fimiliter tamen in publicis exactionibus ipfi fubjici velimus: ut poteftatem habeat, ut ad ipfos exactores emittat, omniaque quæ exactionis ratio poftulat, faciat.

CAP. XX.

POrro quia etiam facræ noftræ largitiones ex his provinciis atque locis, quæ dicto Libycorum limitum duci parent, nonnulla recipiunt, nosque æqualem atque fimilem illis curam impendimus: fancimus, ut dictus Libyæ, & Mareotæ, Menelaitæque urbis (hæc enim illi adjecimus) fpectabilis dux [24], & provinciæ præfes cum obfecundante ipfi cohorte fuo periculo largitionalium pecuniarum, quæ ex omnibus dictis debentur locis, exactionem faciat: ita ut plenæ illæ, citraque ullum defectum quotannis exigantur, & ab ipfis Alexandriam emittantur: porroque cui pro tempore ex devotis palatinis, ut illic præpofiti officium adimpleat, commiffum fuerit, tradantur: qui ipfis auxilium ferre debebit, fciens quod nifi has res omnibus modis curaverit, in idem cum duce, præfide, & obfecundantibus ipfis cohortibus periculum incidet. In hoc etiam milites fuppetias venient: & nifi id fecerint, in periculo erunt, ne eafdem pœnas fubeant quas Alexandriæ, & in utraque Ægypto conftitutis militibus, nifi & ipfi eam rem æquali cura dignarentur, impofuimus. Neque vero præter caufas fuperius exceptas præterque devotorum dicti magiftratus palatinorum voluntatem, qui a fuo pro tempore præfecto ad exactionem publicorum largitionalium omnino emittuntur, aliquæ fecuritatis promiffiones in largitionalibus caufis dari poterunt: fed e diverfo, in iis [25] etiam locis quæ afyla appellantur, exactio exercebitur, omniaque alia fimiliter per Libyam, Mareotam, Menelaitamque Ægyptiacam civitatem in largitionalibus exactionibus exigentur, quemadmodum Alexandriæ atque in utraque Ægypto arcariarum exactionum occafione fieri oportere diximus.

1 Alexandriam vocat Ammianus 22. verticem omnium civitatum Ægypti. inter cæteras aër Alexandrinus laudatur ab eodem. Nullo, inquit, pene die incolentes hanc civitatem folem ferenum non vident. adde 5. Plin. 10. 2 Stratlota Ægypti, quem & στρατήγιον videtur appellare; *cap.* 15. 16. *J. eod.* 3 Βίνδικα, de vindicibus alias dixi. 4 Civiles fumptus πολιτικὰ δαπανήματα. 5 Λόγον. 6 Id eft, morte. vid. *l.* 21. *ff. de pœnis.* 7 Κατὰ τὸ βινδικος σχῆμα. 8 Tabula rerum exportandarum, vid. *l.* 1. *l.* 2. *C. quæ res exportari non debeant.* 9 Τῷ καλεμένῳ ἀντικανθάρῳ. Αντικάνθαρος, navigii genus, ut κάνθαρος. Anticanthari fit mentio, *infr. c.* 16. *in fin.* 10 Αποδέκτῃ τῶν πακλῶν. 11 Τῇ ἱπποδρομίᾳ. 12 Τῆ στρατηγία. 13 Tegulæ Alexandria Conftantinopolim adportari folitæ. 14 Στρατηγίε.

15 Αντικανθάρῳ. dixi ad *cap.* 15. *J. eod.* 16 Vid. *cap.* 1. 9. §. 2. *J. eod.* 17 Libycus tractus, provinciæ Ægypti, eaque duplex Libya ficcior & Pentapolis, cujus urbes præcipuæ Cyrenæ, Ptolemais, Arfinoë (quæ & Teuchira) Dornis, & Berenice. Illius Parætonion, Cherecia & Neapolis. vid. Ammian. 22. *in fin.* 18 Κομμενταρήσιον. 19 Μετὰ δημοσίας ἐπιστολῆς. De literis requifitoriis & earum negotiis in criminalibus ufu, alias dixi. 20 Quæ & Paretonium Ptolomæo *in Africa*: & Plinio 5. *cap.* 6. Paretonium Ammian. 22. 21 Λιβύων Ιεστινιανῶν. 22 De Libya Mareotide, dixi *cap.* 1. §. 2. *J. eod.* vid. 5. Plin. 6. 23 De qua dixi *cap.* 5. *fupr. eod.* fuit cognominata a Menelao, cum antea Canopus diceretur. Ammian. 22. *in fin.* 24 D duce Libyæ Mareotæ, & Menelaitæ urbis. 25 Ενδον τῶν ἀσύλων χωρίων

CAP. XXI.

CÆterum neque portoriorum, neque privatæ publicæve tribunalis excellentiæ tuæ mensæ rationes cum dicto Libycorum limitum magistratu & exactione (*eo autem magistratu, eaque exactione qui quæque hactenus* fuit & qui quæque jam adjicitur, Mareotæ nempe, & Menelaitæ civitatis, quæ Ægyptiacæ provinciæ sunt) nihil prorsus commune habeant: propterea quod jam ante constituimus, ut universus canon qui ex Libya, Mareota, Manelaitaque urbe quocunque modo, & ex quocunque eorum quæ ad excellentiæ tuæ magistratum referuntur, titulo contribuitur, ad hos sumptus quos supra diximus procedat, nempe ad alimoniam magistratuum, cohortium & militum, ac denique ad solennia. Quæcunque autem occasione largitionalium illationum dicta nobis sunt, omnibus modis observentur. §. 1. Quoniam vero hoc etiam in curam nostram suscipimus, ne subditi nostri ex magnis locorum intervallis collisionem subeant, itaque injuria afficiantur, sed ut quia Mareota Alexandriæ vicina [1] sit, & nonnulli qui illic turbant, veniant, necesse est facere adimplentem magistratus officium *, tradentur autem ipsi consolationis causa aurei centum. Atque hic quidem etiam quæ a nobis de Libyæ administratione constituta sunt, finem habento.

CAP. XXII.

SEquitur dehinc, ut transeamus ad limites Thebaicos, hoc est, duas Thebaidas, quibus præest spectabilis dux [2] qui a nobis hanc administrationem accipit: cui etiam harum provinciarum peculiares magistratus obedient, quique in eodem honore in quo præfectus Augustalis est, tanquam si is ipse esset, futurus est: ac per omnia tuæ excellentiæ statutis tribunalique Orientali suberit, quemadmodum nunc etiam spectabilis præfectus Augustalis subest. §. 1. Damus enim illi omnem jurisdictionem & potestatem quam spectabilis Augustalis habet * jam olim ipsi attributis, hoc est duabus Thebaidis [3]. Hoc ipsius curæ suo periculo incumbit, ut primum summa diligentia frumentum solennis illationis exigat: dein emittat, tradatque spectabili Alexandrino Augustali: & omne frumentum quod ad ipsius provincias, civitates atque loca pertinet, quodque etiam ad illationem felicis hujus urbis, & ad alimoniam a nobis Alexandriæ benigne donatam refertur, ut ad jam dictas constitutas dies citra defectum & cum effectu paratum sit, suo periculo operam det: ita ut nulla in his dilatio fiat: quippe cum omne * etiam obsecundantem ipsi cohortem. * Periclitabuntur * etiam milites qui in illis locis sunt, & tribuni, omneque civile atque publicum auxilium, nisi in his suppetias ferant. Oportebit autem solennis illationis quæ huc emittitur, mensuram ante [4] diem nonum mensis Augusti ab ipso cum effectu fluvialibus navibus imponi, & quæ sub ipso est plenariam ab ipso exigi: deinde idem frumentum ante decimum mensis Septembris Alexandriam deportari, atque spectabili præfecto Augustali, aut qui ab illo in hoc designati sunt, tradi: alimoniam autem a nobis per liberalitatem magnæ urbi Alexandriæ donatam, ante decimum quintum mensis Octobris. §. 2. Illud enim in confesso est, quod nisi ad dictas dies omne solennis illationis huc mittendæ, atque Alexandrinis in alimoniam datum frumentum Alexandriam emissum, spectabilique præfecto Augustali traditum fuerit, ipse quod frumenti mensuræ deest, quodque traditum non est, id omne in ternas artabas [5] singulis solidis apponere debebit. Hoc autem periculum, non ad vitam, neque ad magistratum ipsius modo durabit, verum etiam privatus factus, & mortuus productiorem vita sua exactionem sentiet. Heredes si quidem & res ipsius istiusmodi difficultatibus obnoxiæ erunt: cum negligentia illius continenter adversus ipsos periculum, curam, & exactionem dabit, quoad omnis debiti ad dictum modum dissolutio fiat.

CAP. XXIII.

NEque vero eorum quicquam quæ hactenus facta sunt, conquisitis aliis innovamus. Scimus enim, quomodo Joannes gloriosissimus comes illius magnificæ memoriæ filius, ante completum eundem mensem primæ indictionis jam nunc præteritæ, omne frumentum Alexandriam intulerit, eique qui eo tempore Augustalem magistratum obtinebat tradiderit Mareotæ. Ne autem spectabilis Alexandrinus Augustalis amplius metuat, statuimus, ut clarissimus pro tempore Libyæ civilis magistratus suo periculo hominem industriam eligat, atque emittat huic vicarium, qui Mareotæ & Menelaitæ residebit, pecuniariasque atque criminales causas, necnon alia omnia quæ in vicinis circa Mareotam & Menelaitam civitatem locis aguntur, audiet, ac quæ deceant faciet: tum etiam si qui Alexandrini seditiosi fugerint, hoc comprehendet, & ut eorum quæ ita committuntur nihil inultum relinquatur, ad spectabilem præfectum Augustalem, scriptis ad illum publicis literis, mittet. Sane, si quum seditiosi aliqui Mareotam fugerint, hos spectabilis præfectus Augustalis prehendere velit, facultatem habebit, ut [6] unum aliquem ex commentariensibus suis cum publicis [7] literis ad eum qui clariss. Libycæ provinciæ præsidis locum supplet, emittat: quo ipsius cura & periculo ordinis honestatisque turbatores comprehendantur, tradantur, & Alexandriam emittantur. Assignamus enim dicto vicario viginti cohortales, ex ea cohorte quæ provinciali Libyæ præsidi paret: & milites ex illis qui illic stativa habent, numero ad quinquaginta, ut & qui pareant & ministrent habeat, & ad exigenda ea quæ competunt, par sit. §. 1. Ministerium autem ipsi præbebunt dicti cohortales & milites, tum in conservatione ordinis, tum in aliis omnibus, quæ illorum officii essent, qui ab ipso in hoc quod jam constituimus, designari solent. Exiget etiam plenariam [8], prout quondam a nobis constitutum est. Deinde quod huic rei annexum est (de portoriis loquimur) omnino ipsius provincialiumque magistratuum, & obsecundantium ipsi cohortium curæ atque periculo subjacebit: ut quotcunque civitates, loca atque homines suppositæ huic legi descriptioni subjecimus, portoriorumque titulo assignavimus, ab his citra ullam imminutionem omne aurum quod inde provenit, & exigat, & portoriorum [9] susceptori tradat: idque intra constituta tempora, in nulloque prorsus illa transgressus: ne videlicet portoriorum rationi impedimentum inferat, quod rursum solennem illationem impediat. Certe enim ita ipsum hujus rei periculum respiciet, ut quodcunque portoriorum susceptori ad diem persolutum non fuerit, hujus duplum ab ipso ejusque cohorte deposcendum sit. §. 2. Quæcunque vero ex provincia ipsi a nobis tradita excellentiæ tuæ mensis [10] inferuntur, hæc per excellentiæ tuæ cohortem & scriniarios, dictarumque provinciarum tractatores [11] a locis, civitatibus, & personis huic sacræ nostræ legi subjectis evidentioremque exactionis facilitatem facientibus proprio ipsius periculo exigi volumus. Illi enim hæc exigent, atque huc transmittent. Neque securitatis [12] promissiones dabit quisquam, sive magistratum gerat, sive civitatis episcopus sit, ne spectabilis quidem Alexandrinus Augustalis, nisi jussio a solio tuo procedat, quæ id velit, aut etiam ipsi tractatores. Hoc ipsum etiam fecit qui in præsentia eundem magistratum obtinet, Orion videlicet gloriosiss. urbicas plenarias [13], & quæ sub Joanne, & quæ sub Orione collecta emissa est, tua excellentia nosque inspeximus. Socordiæ igitur solummodo fuerit & proditionis, eos qui tanti fuerint, nolle imitari: præsertim quum majorem potentioremque illum fecerimus, & Augustalis dignitatem atque jurisdictionem ipsi dederimus. Et profecto tolerabile non esset, si qui majorem potestatem indeptus sit, superioribus se inferiorem exhibeat, universamque rempublicam periculo subjiciat: se vero perpetuo ex[illegible]io implicet, dum magistratu excidit, atque in judicium protrahitur: dum in privata vita, & post mortem per suos heredes debitum dissolvit, donec in ternas artabas [14] frumenti omnis mensura quæ exportata non fuerit, per solium excellentiæ tuæ exacta, fisco plene admensa sit.

CAP. XXIV.

IMperium vero habebit & in milites & in [15] paganos: in illos quidem pro jure militaris magistratus: in hos autem, pro ratione jurisdictionis Augustalis: insuper in subjectos ipsi (quemadmodum antea diximus) provinciales magistratus, quibus dictæ provinciæ curæ sunt, atque in obsecundantes illis cohortes: in omne item civile publicumque auxilium, & in omnem magistratum, quique rempublicam tractat: breviter, in omnes qui in illis provinciis aut sunt, aut habitant, aut pagos gubernant, aut quoquo modo rempublicam administrant. Quos facultatem habebit, ut ad se adducat, quanquam in aliis provinciis ipsi non subjectis habitent, in solis tamen publicis exactionibus. Quod faciet, tametsi qui in ipsius locis sunt, aufugerint. Ita enim in publicorum tributorum exactione undique excusationes atque prætextus excludentur. §. 1. Quod si quos illorum qui pagos [16] gubernant (pro quibus etiam periclitatur) circa solennem frumenti transmissionem, aut circa ea quæ portoriorum provincialiumque sumptuum nomine dantur, refractarios experiatur, non hos removebit, sed in custodia constituet, aliosque ad eam rem idoneos quæret, atque hæc tuæ excellentiæ solio indicabit: quo res per te, & qui in posterum eundem quem tu magistratum obtinebunt, ad aulam Imperatoriam relata, inde dispositionem dijudicationemque suscipiat: ita ut improbitatis accusati, si sic nobis videbitur, repellantur: qui vero in horum locum delecti sunt, si idoneos esse judicabimus, sufficiantur, & divina sacraque nostra atque solii tui de hoc jussione facta, in illorum pagarchias [17] atque bona subeant.

§. 2. Ante omnia itaque curare ipsum volumus solennem illationem atque alimoniam Alexandrinorum, ut suo provincialiumque magistratuum & obsecundantium ipsius cohortium periculo illam Alexandriam emittat, quatenus sub ipso constitutæ provinciæ & civitates, periclitaturis etiam clarissimis tribunis cum omni civili publicoque auxilio circa cingulum, bona, & salutem ipsam, nisi auxiliati fuerint. Verum huc felicis frumenti transmissionis [18] usque ad decimum mensis Septembris, uniuscujusque indictionis, nisi Alexandriam emiserit, & hujus Augustali, quive ab ipso designati sunt, tradiderit. §. 3. Donatam autem a nobis Alexandrinæ urbi alimoniam usque ad decimumquintum mensis Octobris mittet, tradetque spectabili præfecto Augustali aut scriniarii, aut qui ipsorum locum obtinent, si hoc petierint: verum tamen ad eandem diem, & in hos terminos, quos solium tuum præstituerit, si & ipsi hæc fieri velint: extra quam si nonnullis in hoc fidem publicam dent, ut e sacris locis egressi res suas inspiciant, omnibusque modis explendum fiscum, illive satisfaciendum, curent: quo hoc tribunalis tui scriniarii, qui hujus rei periculum in se receperunt, accipiant. Nam quæ præter hæc fides publica datur, eam nullam esse: atque ubicunque [19], in sacris etiam locis, eum qui eo modo frustra fidem publicam acceperit, exactionem sustinere volumus. Insuper & qui ita fidem dederit, quæ hinc exactiones & damna obvenient, iis ipse & heredes ipsius atque successores & bona subjacebunt. §. 4. Quod si quis Dei amantissimorum episcoporum contra jam dicta fidem publicam dederit, necesse habebunt Dei amantissimi ecclesiæ ipsi subjectæ œconomi & defensores, ut inde proveniens damnum fisco resarciant: ac primum quidem de suo & ex bonis suis: deinde vero, si inopes sint, ex [20] ipsis etiam sanctissimæ ecclesiæ rebus. Verum si præter voluntatem Dei amantissimi episcopi aliquo modo ipsi dare fidem publicam ausi fuerint, non modo quod factum est, omnino irritum erit, verum etiam ipsi damnum fisco resarcient. Ad hoc etiam, si tale quippiam præter episcopi sui voluntatem fecerint, & ab officiis quæ habent removebuntur, & e sacerdotio ejicientur. §. 5. Ac si præses contra vetitum modum cuipiam, qui publica tributa tuis mensis assignata debeat, fidem publicam dederit, aut tribuni, aut primores. * * *

1 Vid. Ptolomæum. 2 De duce Thebaidos. 3 Thebais, provincia Ægypti, in ea Thebæ portarum centum 5. *Plin.* 9. seu hecatompylos *Ammian.* 22. Illud mirabile, 20000. urbes in Ægypto fuisse temporibus Amasis. Plin. *d. l.* 4 Illationis seu embolæ Thebaicæ tempus. 5 Dixi ad *c.* 6. ℥. *eod.* 6 Forma mittendarum litterarum quæ requisitoriæ dicuntur. 7 *Δημοσίαν ἐπιστολὴν πρὸς ἐκεῖνον ποιούμενος*, dixi ad *Novell.* 17. *cap.* 14. *Novell.* 134. *cap.* 5. adde *l.* 15. §. 1. *ff. de re judicata.* 8 *Πληναρίας.* Plenaria *hic &* ℥. §. 2. apochæ totius debiti, apochæ generales, dixi ad *Novell.* 128. *cap.* 3. *in princ.* 9 *Τῶν ναύλων ἀποδέκτῃ*, Naulum ergo, idem quod portorium. 10 *Τραπέζαις.* 11 *Τρακτευτῶν* &c. 12 *Λόγον ἀσυλίας* vid. *Edict.* 2. ℥. 13 *Ἀστικὰς πληναρίας*, dixi ad §. 1. ℥. *eod. & ad Novell.* 120. *cap.* 3. 14 Dixi ad *cap.* 6. *in fin.* ℥. *eod.* 15 *Ἄρξει δὲ καὶ στρατιωτῶν καὶ ἰδιωτῶν.* Idiotæ itaque hic sunt pagani, & quicunque milites non sunt. 16 *Τῶν παγάρχων.* Pagorum sunt præfecti, dixi ad initium hujus edicti. 17 *Παγαρχίας.* 18 Adde *cap.* 22. *supr. eod.* 19 Asyli jure nemo adversus fiscum fruitur, adde *l.* 6. §. 4. *C. de his qui ad ecclesias. Novell.* 17. *cap.* 7. §. 1. 20 Ecclesia de facto œconomi & defensoris sui, in subsidium tenetur, vid. *cap.* 10. *supr. eod.* vid. *cap.* 76. *de regul. in* 6.

JUSTINI [1] IMP. AUGUSTI NOVELLÆ CONSTITUTIONES.

HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

CONSTIT. I.

DE INDULGENTIA [2] TRIBUTARIORUM RELIQUORUM.

Quantum studii & providentiæ jam inde ab imperii nostri primordiis in commoda publica contulerimus: & quæ sequuntur.

CONSTIT. II.

UT CONSENSU [3] MATRIMONIUM SOLVI POSSIT [4].

Nihil [5] in rebus mortalium perinde venerandum est, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat: & quæ sequuntur.

CONSTIT. III.

DE HIS QUI IN OSDROENA [6] ET MESOPOTAMIA ILLICITAS NUPTIAS CONTRAXERUNT.

Idem Imperator Petro sacri ærarii comiti.

PRÆFATIO.

Legum severitati interdum Imperatoriam clementiam immisceri [7] convenit, præcipue vero quando subditos multis damnis atque incommodis ea res eximit: quale profecto quiddam in præsentia nostræ potentiæ facere visum est. A patre enim nostro qui una cum aliis virtutibus pudicitiam mirifice amplexatus est, conscripta lex [8] est, quæ eos qui illicita matrimonia ineunt, & punit, & mulctat, & ad honestatem reducit, ut ne quæ extra ipsius naturæ fines posita sunt, concupiscant. Ac sane perpulchra ea lex est, mirumque in modum nobis placet: adeo ut eam & ratam habeamus, & omnibus modis vigorem suum obtinere jubeamus. Verum multi ex Mesopotamia, Osdroena quoque & Euphratica provincia nos adierunt, qui docerent, quomodo nonnulli, dum consuetudinem cum Persis, (a quibus hæ provinciæ non [9] multum distant) & qui inter illos sunt Saracenis [10] habent, partim per ignorantiam legis, partim amoris affectu victi *illorum imitatione* illegitimis matrimoniis conjuncti fuerint, ita ut nonnullis horum liberi atque nepotes nati sint: *quomodo item* nonnulli, hac cupiditatis suæ occasione capta, quod paululum quiddam pro acceptis jussionibus quæ istiusmodi investigari atque vindicari velint, gloriæ tuæ magistratui quotannis dependuri sint, post hujus rei faciendæ commissionem turpis lucri caussa per calumniam multos injuria afficiant, vexent, ac innocentibus negotium facessant: adeo ut sæpe mortuis illis qui illicite inter se juncti fuerant, ab horum filiis, nepotibus, & ulterioris seriei liberis, qui nihil deliquerint, quod parentes majoresque ipsorum illicite in matrimonium coierint, pœnas exigant. Atque hæc quidem quum dicerent, simul a potentia nostra clementiam petierunt.

CAP. I.

Nos igitur horum precibus admissis statuimus, ut nullus [11] omnino eorum in tribus *istis* provinciis, qui ante eum diem quo Deus nobis Romanorum Imperium est largitus, in illicitas nuptias inciderit, ob id negotiis irretiatur, vel difficultatibus ac dispendiis subdatur. Quamquam enim sacratissimum nostrum ærarium ita damno afficiatur, & iis quæ ex lege per hanc occasionem ipsi dabantur, privetur, nihilominus tamen quod præterit, ex speciali beneficio usque ad id tempus condonamus. Quod profecto facimus, non quasi pudicitiam aut quæ de hac lata lex est negligamus: sed quo iis qui parvo redempta talia ex fisco subtrahunt, multorumque facultates ac substantias in dictis provinciis quassant, & communes calamitates cient, omnem quæstus occasionem succidamus. Quocirca sane legem illam, & quæ in illa adversus eos qui illicite nuptias contrahunt, pœnæ constitutæ sunt, ubique per nostram rempublicam, & in paulo ante dictis provinciis inde ab initio Imperii nostri *vim & autoritatem habere*, jubemus. Provinciis autem istis ideo benignitatem simul & veniam elargiti sumus, quod qui in illis habitant, Persis, & qui sub ipsis agunt barbaris Saracenis finitimi [12] & vicini sint: itaque humanis affectibus tacti, illos imitati sint, neque naturæ motum atque vim superare valuerint.

EPILOGUS.

† Proinde quod nobis visum est, & per hanc sacram pragmaticam declaratur formam, gloria tua, quique pro tempore eidem magistratui præerit, effectui atque fini tradere & observare studeto. Dat. Kal. Jan. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno I.

CONSTIT. IV.

UT [13] DEI AMANTISS. EPISCOPI CUM PROVINCIARUM INDIGENIS, ET QUÆ SEQUUNTUR.

Dum reipublicæ a Deo nobis datæ curam gerimus simulque ut subditi nostri in omnibus justitiæ bono fruantur, operam damus: & quæ sequuntur.

CONSTIT. V.

DE SAMARITANIS [14].

Idem Imp. Diomedi sacrorum prætoriorum præfecto.

Ut impiam Samaritanorum hæresim, & omni ratione carentem horum vesaniam, ad meliorem frugem perduceremus: & quæ sequuntur.

1 Justinus hic fuit successor Justiniani, cognomento Curopalates. Paulus Aquilegiensis nepotem Justiniani fuisse ferunt: Zonaras, consobrinum: Cedrenus, sorore Justiniani natum: Paulus Diaconus Justinianum minorem appellat. 2 Extat hæc Novell. inter cæteras Justiniani ordine 148.
3 Vid. *Nov.* 22. *cap.* 4. *Novell.* 140. 4 Vide quæ notavi ad *Nov.* 140.
5 Laus matrimonii.
6 Conjunge *Novellam* Justiniani 154. 7 Severitati clementia miscenda.
8 *d. Novell.* 154. 9 De qua sæpius ideo certatum inter reges Persarum & Romanos vid. Amm. 17. 10 Saracenorum nomen satis antiquum. Eorum enim meminit Sextus Rufus *in Trajano*, Sarracenorum, inquit, & Arabum loca occupavit. Sed nemo fidelius id expressit Ammiano *lib.* 14. & *lib.* 23. ibi & Scenitas Arabas, quos Sarracenos posteritas appellavit. Hæc ille. Inde Mahumetis genus, cujus posteri Sarraceni: postmodum Turcæ. Ne putes alioquin cum idiotis ab Agare, Agarenos: aut a Sara Abrahami uxore, Sarracenos appellari. De phylarchis Sarracenorum alias dixi. 11 Indulgentur nuptiæ illicitæ Osdroenis. de indulgentia illicitarum nuptiarum, adde *l.* 57. *in fin. ff. de ritu nupt.* 12 Ab occidua sol. plaga, *Ammianus* 23 loquens de Perside. Ab occidua plaga contingit Armenios & Niphatem, & in Asia sitos Albanos, mare rubrum & Scenitas Arabas quos Sarracenos posteritas appellavit.
13 Extat hæc Novella inter reliquas Justiniani, ordine 149.
14 Extat hæc Novell. apud Justinianum 144. cui adde *Novell.* 129.

TIBERII [1] IMP. DE DIVINIS DOMIBUS CONSTITUTIO.

HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imperator Cæsar Flavius Tiberius Constantinus, fidelis in Christo, clementiss. beneficentiss. pacificus, Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, Triumphator, semper colendus, Aug. sacratiss. Senatui.

PRÆFATIO.

Cum opera sint, quæ Deo conveniant, simulque eundem cum humano genere ortum habeant, in supplices beneficum esse, maleficia extirpare, & quæcunque subditis utilia sunt, ea & meditari & facere: tum ea ipsa nos præcipuum Imperatoriæ Majestatis insigne esse arbitrati, ex quo Deus nobis reipublicæ imperium atque gubernacula dedit, nulla (ut ita loqui liceat) neque die neque nocte quicquam earum rerum studio antiquius cariusque habuimus. Hinc certe quum permulti qui partim in inclyta hac urbe habitarent, partim ex omnibus ferme subditorum nostrorum provinciis *alii aliunde prodirent*, diversimode nos adierint: *qui iidem* quum prope possessiones domusve quaspiam Imperatorias prædia & bona sua haberent, aliisque rebus & controversiis involuti essent, variis injuriarum modis a procuratoribus, chartulaiis, conductoribus, & qui alioqui ad Imperatorias domus attinent, in se peccari annunciarent, *atque* res mobiles, interdum etiam possessiones, agros & agricolas sibi ereptos lamentarentur: *ea autem ratione*, *quod* illi aliquid faciendum conducere ab ipsis alienis prædiis & agris defensionem quæ illis non competat, tribuant, tabulasque Imperatorias ac signacula [2] affigant, & (ut uno verbo dicamus) quæ ad ipsos non pertinent, suo dominio subjiciant: *quod* aliorum adversus alios nulla ratione nitentes lites suscipiant, itaque & actores rebus sibi debitis potiri non sinant, & reis citra judicium indictaque caussa debiti exactionem vi inducant: *ad extremum vero, quod* ut nonnulli fraude inducti, rerum debitarum syngraphas in ipsas divinas domus concipiant & conscribant, efficiant, alienisque emptionum, aut fortasse donationum contractibus, in eorum qui aliis debent circumscriptionem immisceant: *inde (inquam) factum est, ut* quæcunque ad nostras aures pervenerint, de iis recte & competenter statuerimus, quum his quidem restitui ablata jusserimus, ac incompetentes defensiones interdixerimus [3]: illos vero a judiciis liberaverimus, debitorumque syngraphas irritas judicaverimus & frau-

1 Hic successor fuit Justini, *de quo* §. sub quo palatium regebat, teste Paulo Diacono. Cedrenus & Zonaras fuisse κόμητα τῶν ἐξκουβιτόρων scribunt.

2 Vid. *l.* 2. *Cod. ut nemo privatus titulos præd. suis vel alien. impon. &c.*
3 Facit 2. *C.* 14. 15. 16. 17. 18.

des [1] in contractibus fieri ſolitas prohibuerimus: quum denique Imperatoriarum domuum procuratores leges juſtumque pietatis noſtræ propoſitum ſequi juſſerimus. Verum quoniam impoſſibile eſt, ut extranei, quique procul hinc habitant, pariter omnes huc conveniant, utque nos ſingulatim omnia quæ ad hunc modum fiunt, ubique manifeſta faciamus: quæ ad hæc attinent, evidenti lege explicare viſum eſt, quo non ſolum noſtræ ætatis, verumetiam omnis futuri ævi hominibus noſtrum æquitatis juſtitiæque ſtudium innoteſcat. *Innoteſcat vero* etiam quam Imperatoriis noſtris ædibus, quive illis præſunt, ſi quid delinquant, non parcamus: *quomodoque* ſi [2] ſubditis bene ſit, id noſtram eſſe opulentiam felicitatemque, & (quia non ſolum divinarum domuum negotia, verum etiam communia præſentis reipublicæ nos cognoſcere par eſt) ſubditorum facultates, quantum ad curam, nihil [3] ab Imperatoriis differre exiſtimemus.

CAP. I.

STatuimus igitur, ut nulli glorioſiſſimorum, magnificentiſſimorumve divinarum noſtrarum aut pientiſſ. Auguſtæ domuum (quibus & patrimonialis & regia domus, quæ ante novas eccleſias ſita eſt, annumeranda eſt) curatores, aut chartularii, aut proviſores [4] aut conductores, aut quicunque alii ad eaſdem divinas domus pertinent, vel tabulas quæ noſtram appellationem contineant, vel effigies [5] inſigniave Imperatoria alienis ædibus aut prædiis vel mobilibus defunctorum, aut etiamnum ſuperſtitum rebus ſignacula [6] imponere, vel aliorum ruſticos ſuſcipere, vel ſolutiones aliquas quæ ipſos aut etiam ipſorum proventus transferant, in Auguſtalem domum faciendas curare in poſterum auſint: neque ſi etiam earundem domuum, prædiorum, rerum, aut ruſticorum partem aliquam ad Auguſtas ædes pertinere contingat, hinc adverſus eos qui una cum ipſis poſſident, fraudis læſioniſque occaſionem capiant.

CAP. II.

QUin & ſi quos ruſticos, qui in aliorum mancipio ſunt, in præſenti ipſos habere, aut quales diximus ſolutiones accepiſſe conſtet, ſimul ipſos ruſticos reſtitui, ſimul ipſas ſolutiones irritas eſſe jubemus. Quod ſi de his rebus aut etiam de aliquibus contractibus actionem ſe habere adverſus alios dicant, nequaquam reum ad ſe trahant [7], neque (id quod & abſurdiſſimum & iniquiſſimum putamus) ſuarum [8] controverſiarum judices ſedeant, liceat autem ipſis ut coram competente judice, ſub quo ſunt qui actiones ſuſtineant, litem moveant, ſimulque jus ſuum obtineant. At ſi ipſos glorioſiſſimos magnificentiſſimoſque curatores, divinarum domuum, quarum curam gerunt, nomine ab aliis in jus vocari contingat, tum quidem ſi hic actio inſtituatur communi & actoris & Auguſtalis domus curatoris conſenſu, unus ex glorioſiſſimis noſtris præfectis ad rei examinationem dijudicationemque eligatur: & ſi (ut fieri aſſolet) contentio huc inſurgat, libellus ſupplex Principi offeratur, datuſque ab ipſo judex ſuſcipiatur: ſi vero in provincia aliqua, ejus præſes controverſiam ſibi audiendam ſumat. Cæterum ſi quis chartularius, emphyteuta, conductor, aut colonus Auguſtalium rerum occaſione in jus vocetur, facultas ſit actori, ſi velit, ut coram ipſo Auguſtalis domus curatore, aut (ſi ſuſpectum illum habeat) in alio foro coram eo coram quo communiter viſum ſit, aut etiam quem ex imperiali juſſu hic nacti fuerint, actionem inſtituat. Quæ vero iſtiuſmodi controverſiæ in provinciis movebuntur, eas cujuſque provinciæ præſes audiendas aſſumet. Sane quæ iiſdem divinis domibus privilegia [9] jam conceſſa ſunt, ea non in his, ſed in litium ſumptibus obſerventur, pro inducendis *nempe* (quomodo dicitur) legendis & edendis, atque in aliis quæ circa lites fiunt ſumptibus, ut nemo conſtitutum horum modum transgredi audeat, judiciorumque miniſtri eo contenti eſſe debeant. Illis vero etiam qui adverſus ipſas Auguſtas ædes, earum curatores, proviſores, conductores, chartularios aut colonos actionem dictant, ut iiſdem utantur privilegiis facultas fuerit: ut ne in hoc quidem (quo tamen legibus noſtris conſtitutum eſt modo) illis eſſe inferiores videantur.

CAP. III.

POrro quia nonnullos eſſe ſcimus, qui quum creditores ſuos debitis defraudare volunt [10], res ſuas illis oppigneratas alicui noſtrarum ædium aut vendunt aut donant, aut alio quocunque contractu perſcribunt, & per illas medias [11] in alios vel cognatos vel familiares aliquo contractus modo transferendas curant: ut hac ratione hypothecæ jus miſerum in modum iis qui pecunias ſuas erogarint, fere diſpereat: dum divinæ domus præfectus (per quem hæc facta eſſe dicuntur) propter poteſtatem quam habet movendam de his rebus actionem non ſuſcipit; & qui rem percepit, contractum cum divina domo initum prætendit, per datumque domui privilegium a nemine actione conveniri ſuſtinet: *inſuper etiam quia eſſe ſcimus*, qui domibus, locis, aut aliquibus unius cujuſpiam Auguſtarum ædium officinis majore aut quacunque mercede conductis illarum rerum prærogativa utantur: itaque creditores, aut etiam qui ipſis actiones intentant, & arceant & oblædant: idcirco jubemus ne quis de reliquo ſubdolis commentis adverſus creditores ſuos uti audeat, neque per divinam domum mediam cum alio donationem aut contractum inſtituat: *ſciens* quod nullum [12] fructum ex verſutia ſua percepturus eſt, quum res alienata ubicumque fuerit, ſive penes divinam domum, ſive penes alium quempiam, nihilominus vindicari poterit, & omnia ei qui actiones aut etiam hypothecæ jus habet, integra atque illæſa, perinde ac ſi nihil interveniſſet, ſervabuntur. Ad hoc etiam, ſi quid hujus commenti cauſa ipſi divinæ domui ejuſve procuratori captandæ benevolentiæ ratione datum eſſe contingat, eo qui dedit excidet, hancque (quamquam minorem quam pro merito) remunerationem feret.

CAP. IV.

CÆterum neque per earum ædium quæ ad Imperatorias domus pertinent inquilinos, neque per alienos colonos, aut alium quempiam omnium, divinarum ædium præfecti aliquid faciendum conducant [13], neque illis patrocinium tribuant, aut quod πατρωνίκιον [14] dicitur, ex liberis aliquibus, exactionibuſve obnoxiis, aut decurionum etiam, quæve in univerſum ad alios pertinent, prædiis capiant: ac vero ab his omnibus deſiſtant. Et ſi tabulæ aut inſignia Imperatoria iſtiuſmodi prædiis, domibus, officinis aut locis jam affixa ſint [15], hæc detrahant [16], aliiſque qui illa detrahunt, quaſi noſtro juſſu id faciant, nequaquam contradicant. Ad hæc quietem agant, adverſuſque inquilinos, & qui quocunque modo tenentur, coram competentibus tribunalibus moveri actiones ſinant: ac nullum ad alienas controverſias, aut res, aut jus, aut prædia, horumve colonos acceſſum habeant, neque adverſus aliquos actiones cedant, aut has *ab aliis* aſſumant: itaque alios, ut iſtiuſmodi actionibus obnoxios, in jus vocent. Etenim hanc injuriæ rationem omnino tolli jubemus, etiamſi donationis modo iſtiuſmodi actiones ipſarum dominus in nos divinaſque noſtras ædes transferat, & quæ juſta videantur, debita ſe habere dicat: ne *videlicet* hoc commento aliis iniquitatis quicquam obveniat. Iſtiuſmodi [17] ſi quidem donationes nobis curæ non ſunt, neque calumniæ opinionem auferre & ſubire noſtrarum divinarum domuum procuratores volumus: utpote qui ſingulis (ut dicitur) diebus noſtra ſubditis donemus, magnamque rerum mobilium immobiliumque & pecuniarum vim prope omnibus elargiamur. Facultas vero cuique ſit, ut quas ſe habere actiones dicit, eas adverſus obnoxios ſecundum conſentanee in hoc obtinentem modum, nullo Auguſtarum domuum præfecto interpoſito, moveat: & quando ſua per legem recuperarit, de his quocunque velit modo ſtatuat. Ipſas enim actionum ceſſiones, quod fraudis & calumniæ anſam complectantur, & odimus & averſamur. Quapropter etiamſi quæ hujuſmodi in ipſas divinas domus jam conſcriptæ ſunt, has irritas conſtituimus, & [18] nullam illas petitionem exactionemque habere concedimus, ut hi adverſus quos factæ ſunt, inde provenientibus actionibus liberentur, hancque pœnam iis qui has ceſſiones facere auſi fuerint, imponimus.

CAP. V.

SI vero etiam ipſarum Auguſtarum domuum præfecti, aut chartularii, aut emphyteutæ, aut conductores, aut diſpenſatores [19], aut qui alioqui ad illas pertinent, ob res privatim ad ipſos pertinentes ab aliquibus coram competentibus magiſtratibus in jus vocentur, ipſos prompte obedire jubemus, & ſecundum procedendi ex lege ordinem actiones ſuſcipere, indeque manantibus exactionibus cedere, idque perinde ac ſi ad divinas domus nihil pertinerent: ne hac poteſtate eos qui adverſus ipſos actiones habent oblædere, iiſque quæ debent fraudare videantur. Adeo autem ab iſtiuſmodi injuriis divinas noſtras domus alienare cogitamus, ut controverſias apud illarum magnificentiſſimos glorioſiſſimoſve curatores ſive in ſcriptis, ſive ſine ſcriptis jam motas, ulterius procedere non ſinamus, extra quam [20] ſi utraque pars ſponte id facere velit. Quod ſane ſi utraque pars non velit, *volumus* ut unus aliquis noſtrorum magiſtratuum, in quem partes conſenſerint, quemve etiam nos aſſignaverimus, ſecundum hoc quod recens a nobis conſtitutum eſt, controverſiam a quocumque horum examinatam, quæque in illa forte acta ſunt, ſuſcipiat, ac deinceps audiat, quæque legibus conveniant, de ea ſtatuat.

CAP. VI.

DE oneribus [21] profecto etiam, & metatis & angariis, & viarum [22] pontiumque inſtaurationibus, de deſcriptionibus quoque & indictionibus tractare nobis viſum eſt: ac ne hæc indiſtincta maneant, conſentanea quædam juſtiſſimo noſtro propoſito de illis deſcriptio procedat. Quum enim privilegia jam olim Auguſtalibus domibus data ab his illas eximant, recte animum noſtrum ſubiit, ut rei utilem & neceſſarium ordinem imponeremus. Si etenim ab Imperatoriorum exercituum, qui in barbaros emittuntur, tranſitum, aut etiam noſtro juſſu, quo abunde huic inclytæ civitati annonæ ſit, aliarumve occaſionum cauſa, ſpecierum quandam contributionem [23] fieri contingat: his omnibus non modo alios ſubditos [24], verum Auguſtarum domuum poſſeſſiones & habitacula profecto etiam obnoxia eſſe volumus. Ac ſane citra has cauſas, ne divinæ domus, neque alius ſubditorum quiſquam moleſtia afficiantur, jubemus: neque ut tale aliquid illata neceſſitate fiat permittimus.

CONSTIT. II.
DE HEREDIBUS.

DEo [25] ſimul & juſtitia nihil majus exiſtit: abſque his enim nihil unquam commode geri poteſt, & præcipue in noſtra hac republica. Exinde enim & recte regnare, & ſubditos ad benevolentiam, neque non ad ſummam licet attrahere devotionem. Ea propter cum & nos divinitus, perque juſtitiam, imperii ſceptra ſuſcepérimus: & quæ ſequuntur.

CONSTIT. III.
DE [26] PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS.

NOn tantum decenter leges ferre ſummo bono eſt, ſed etiam ſancita accurate cuſtodire, & ad effectum deducere, transgreſſoreſque competentibus pœnis ſubjicere. Quæ enim [27] legum erit utilitas, ſi in literis duntaxat conſiſtant, non etiam per ipſa facta atque opera ſubditis utilitatem de ſe præbeant? & quæ ſequuntur.

Novella quarta deeſt integra. **

CONSTIT. V.
DE [28] RELEVATIONE TRIBUTORUM PUBLICORUM.

PRæſtantiſſima inter homines bona ſunt juſtitia [29] & benignitas: quarum altera æquabiliter ſuum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad miſericordiam decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat. Hæc ornare firmareque imperium, hæc conſervare rempublicam: hæc pulchre humanam noverunt gubernare vitam, & quæ ſequuntur.

1 Vid. *leg.* 5. *Cod. de legibus.* 2 Intereſt enim Principis locupletes habere ſubditos. *Novell.* 8. §. 1. *l.* 3. *Cod. de Naturalib. liberis.* 3 Hinc illud Plinii ad Trajanum, Tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis. adde *Novell.* 149. *cap.* 3. *in fin.*
4 Προνοητῶν. 5 *Εἰκόνας ἢ χαρακτῆρας βασιλικούς.* adde *Nov.* 17. *c.* 15.
6 Σήμαντρα. 7 De evocationibus alias dixi. 8 *l.* 10. *ff. de jurisd.* 9 Vid. *tit. C. de privileg. domus Auguſt.* 10 Adde *l.* 1. *ff. de alienatione judicii.* 11 Fraus fit a perſona ad aliam, *l.* 5. *ff. de donat. int. vir. l.* 5. §. 3. *ff. de autor. tut. l.* 26. *in fin. C. de uſur. Novel.* 123. *cap.* 2. 12 *l.* 10. *in fin. ff. ſolut. matrim.* 13 Ἐνεργολαβεῖν, id eſt; mercede accepta defendere, ſic in *Novell.* 17. *cap.* 14. Τὰς ἑτέρων βίας ἐνεργολαβεῖν.
14 Πατρωνίκιον, merces patrocinii. 15 Dixi ad *l.* 2. *C. ut nemo privatus.* 16 Adde *Nov.* 28. *cap.* 5. 17 Adde *l. pen. ff. de hered. inſtit.* 18 Adde *l. ult. C. ne liceat potentioribus.* 19 Ἡ διοικητάς. 20 Licet enim cuique renuntiare iis, quæ pro ſe introducta ſunt, *l.* 5. *Cod. de epiſcop. l.* 29. *Cod. de pact. Novell.* 136. *cap.* 1. 21 Τῶν συνωνῶν. vid. *infr. eod.* 22 Vid. *l.* 7. *Cod. de ſacroſanct. eccl. l.* 4. *Cod. de privilegiis domus Auguſt.* 23 Συνωνὴ, ut & ſupra συνωνῶν, συνωνὴ, coëmptio, *l.* 2. *Cod. de frumento urbis Conſtant.* Boethius *de conſultation.* indicta coëmptio. Caſſiodor 12 *variar.* Larini atque tritici ſpecierum nullis temporibus coëmptionis nomine inde decernimus poſtulari. Coëmptio dicitur quoties quis forenſi pretio fiſco vendere cogitur, ideoque ἄχθος, id eſt, onus dicitur, *Suidas in* Συνωνὴ, a quo nemini licet ſe excuſare. *Cod. ut nemini liceat in coempt. ſpecierum,* dicitur etiam συνωνητόν. *l.* 1. *C. Theod. de publ. comparat.* Specierum emendarum cura, ſitonium & ſitonia, *tit. ut nemini liceat in coemptione ſpec. & de munere ſiton.*
24 Ut *l.* 2. *C. de privil. domus Aug.*
25 Extat inter *Novell.* 164.
26 Extat inter *Nov.* 161. 27 *l.* 2. §. 13. *ff. de orig. jur.*
28 Extat inter *Novell.* 163. 29 Hinc illud apud Ciceronem 6. *de republica, ſeu in ſomnio.* Juſtitiam cole & pietatem.

ALIÆ

ALIÆ ALIQUOT CONSTITUTIONES JUSTINIANI, JUSTINI, ET TIBERII, EX LIBRO JULIANI ANTECESSORIS.

PRAGMATICA SANCTIO JUSTINIANI IMP. COMPLECTENS VARIA CAPITULA.

I. *Imper. Justinian. August. ut omnia firma sint, quæ Amalasunta, vel Atalaricus, vel Theodatus concesserunt.*

PRo petitione Vigilii [1] venerabilis antiquioris Romæ Episcopi quædam disponenda esse censuimus ad utilitatem omnium pertinentia, qui per Occidentales partes habitare noscuntur. In primis itaque jubemus, ut omnia quæ Atalaricus vel Amalasiunta [2] regia mater ejus vel etiam Theodatus [3] Romanis vel Senatu poscente concessa sunt, inviolabiliter conserventur: sed & ea quæ a nobis vel a piæ memoriæ Theodora Augusta quondam conjuge nostra collata sunt, volumus illibata servare, nulla cuicunque danda licentia contra ea venire, quæ a prædictis personis pro quibuscunque rebus vel titulis data vel concessa esse noscuntur, excepta videlicet donatione a Theodato in Maximum pro rebus habita Marciani: ex quibus dimidiam portionem Liberio viro gloriosissimo dedisse meminimus, reliquam dimidiam Maximo viro magnifico relictam, quas apud utrumque firmiter manere censuimus.

II. *Ut per Totilanem factæ donationes irritæ sint.*

SI quid a Totilane [4] tyranno [5] factum vel donatum esse invenitur cuicunque Romano seu cuique alio, servare vel in sua firmitate manere nullo modo concedimus: sed res ablatas ab hujusmodi detentatoribus antiquis dominis reformari præcipimus. quod enim per illum tyrannidis ejus tempore factum esse invenitur, hoc legitima nostra notare tempora non concedimus.

III. *Nemini noceat in captivitate gentium amissio instrumentorum.*

LIcet enim generali lege prospectum est [6] ne instrumentorum amissio dominis, pro quibus instrumenta conscripta sunt, quodcunque præjudicium rerum possit inferri: tamen specialiter etiam per illa loca hoc renovare censuimus, cum sciamus per diversas calamitates & hostiles pervasiones tam in ipsa civitate Romana, quam in aliis locis hominibus instrumenta perisse. Nequaquam igitur ex hoc quicunque patiantur calumniam, aut aliquod sustineant detrimentum, sancimus, ut instrumentorum quidem amissionem [7] vel corruptionem nullum præjudicium pro dominio vel possessione, pro credito, dominis rerum, vel possessoribus, aut creditoribus pro quibus instrumenta conscripta fuisse inferre pragmatum.

IV.

SEd & si quis res absentis vel etiam capti, forsitan greges [8], per suam aut cujuslibet auctoritatem invasit, vel petendo eas tenuit, reverso eo vel liberato, sine ulla dilatione jubemus restitui ipsi vel etiam heredibus ejus. Et si forte ille fatale munus subiit; etiam heredibus ejus restituatur, legis auctoritas suggerit.

V. *Non præsumat quis alienum.*

QUia autem verisimile putamus diversos tyrannidis tempore res suas per metum alienasse hominibus vel officium quodcunque gerentibus, vel aliam a Totila commissam actionem vel potentiam vel gratiam apud eum habentibus, sive venditione, sive aliis quibuscunque contracti titulis, modo vero quod factum est prius rescindi [9] desiderare, utpote per violentiam vel per metum tyrannici temporis factum: sancimus omnibus esse licentiam sui recipiendi sive vindicandi, vel possessionis a judice adipiscendæ, prædiis tantummodo videlicet restitutis, qui tamen eo qui se dedisse perhibet adprobante veraciter constiterit exsoluta, nec aliquo postea modo vel fraude subtracta, vel ab eo recepta: cum non absque ratione esse putamus multa tunc tempore per metum vel violentiam facta esse, quæ nostris temporibus rescindi exposcit justitia, pœna videlicet instrumentis inserta propter prædictas sanctiones modis omnibus quiescente.

VI. *De tempore postliminii, id est, post captivitatem.*

CUm autem Deo propitio nostro imperio sint omnes restituti, sancimus pro nostrarum legum auctoritate triginta [10] necnon & quadraginta annorum præscriptionem, alias insuper, legibus locum habere, & suam tenere per omnia firmitatem: his duntaxat temporibus, quæ ab adventu tyrannorum bellica confusio comprehendit, nullatenus in præscriptionum curriculis imputandis.

VII. *Ut instrumenta irrita revocentur.*

COgnovimus, dum hostilis ferocitas Romanam civitatem vel alias obsideret, diversos contractus esse factos inter Romanos qui obsidebantur, vel etiam instrumenta conscripta: in præsenti vero quosdam prædictos contractus rescindere vel etiam instrumenta irrita revocare: sancimus, & si postea per hostilem incursionem hujusmodi documenta perierunt, nullam esse licentiam quæ facta sunt, infirmandi, sed omnes [11] contractus obsidionis tempore factos in sua firmitate durare instrumenti etiam competentem vim habituri, sed nullum per eorum amissionem dominis præjudicium generandum. quod enim rite perfectum est, per fortuitos belli casus verti subtilitatis non patitur ratio.

VIII. *De rebus mobilibus vel immobilibus.*

RES insuper mobiles vel immobiles sesque moventes, quas a Theodorici regis [12] temporibus usque ad nefandissimi Totilæ superventum quocunque jure vel titulo Romani possedisse noscuntur per se vel usufructuarias vel alias personas, per quas unumquemque præcepit possidere, in posterum sine aliqua concussione apud eos servamus, eo videlicet ordine quo per prædicta tempora easdem res possedisse noscuntur.

IX. *Pro immunitate tributorum.*

NE autem tributorum exactionis intuitu habitatores patiantur molestias quarumcumque provinciarum, sancimus nullius majoris dignitatis officia pro exigendis functionibus dirigi, sed per provinciarum judices & eorum officia quodcunque damnum collatores sustinere pro tributorum videantur exactione, licentia non deneganda majoribus judicibus, & eorum officiis, si minus inlatæ fuerint functiones, ipsos judices & eorum officia convenire, & quod minus est illatum exigere, & tam publicæ rationes, quam collatoris utilitas procuretur. Dat. anno, die, & Cons. SS.

X. *De confirmatione absolutionis tributorum.*

IPsarum etiam functionum solutionem per consueta loca vel tempora solenniter præcipimus fieri, nulla innovatione per hostilem adventum solutioni tributorum penitus inferenda, sed pro sua consuetudine vel nostrorum beneficiorum tenore, sive ad arcam sive in provincia, unumquemque solutionem in posterum etiam celebrare.

XI. *Ut leges Impp. per provincias ipsorum dilatentur.*

JUra insuper vel leges [13] Codicibus nostris insertas, quas jam sub edictali programmate in Italiam dudum misimus, obtinere sancimus: & eas quas postea promulgavimus constitutiones, jubemus sub edictali propositione vulgari ex eo tempore quo sub edictali programmate evulgatæ fuerint, etiam per partes Italiæ obtinere, ut una, Deo volente, facta republica, legum etiam nostrarum ubique prolatetur auctoritas.

XII. *De suffragio collatorum.*

PRovinciarum etiam judices ab [14] episcopis & primatibus uniuscujusque regionis idoneos eligendos [15] & sufficientes ad locorum administrationem, ex ipsis videlicet jubemus fieri provinciis, quas administraturi sunt sine suffragio: litis etiam codicillis per competentem judicem eis præstandis: ita videlicet, ut si aliquam collatoribus læsionem intulisse inveniantur: aut supra statuta tributa aliquid exegisse, vel in coemptionibus [16] mensuris [17] enormibus, aliisque præjudiciis vel gravaminibus, aut iniquis [18] solidorum ponderibus possessores damnificasse, ex suis satisfaciant facultatibus. Quod etiam si quis de administratoribus aut *actionariis* de præteritorum nefandorum tyrannorum tempore fecisse invenitur, ex suis facultatibus ei a quo abstulit, restituere jubemus, cum nos indemnitatem subjectorum undique volumus procurari.

XIII. *Ut proprietas unicuique restituatur.*

CUm autem cognovimus inimicis Deo propitio diversis expulsis provinciis quosdam greges [19] invenientes ab illis relictas [20], & suo eas vindicare dominio, licet ad alios antea pertinebant: sancimus caussa discussa, quantum quidem ad eos pertinet, eis præstari. Si quid vero ab aliis agnoscetur, dominum sua recipere: quod vero excepto domino non cognoscitur, inter illos distribui, qui per eandem provinciam greges amisisse inveniuntur, divisione pro rata portione scilicet facienda.

XIV. *De eo cui aliquid ablatum est, ut restituatur.*

SI qui etiam collatorem per occasionem tributorum exactiones vel cujuslibet oneris prætextu, aut alio irrationabili modo a quibusdam in

1 Scripsit adversus Eutychen. 2 Amalasunta, vel ut Paul. Aquilegiensis scribit, Amalasunta, alii Amalasuntha, regina mater Atalarici Gothorum regis. quo extincto ipsamet regnavit, vid. Paulum Aquilegiensem *in Justiniano*: Procopium *de bello Vandalico & 1. de bello Gothico.* 3 Theodatus ab Amalasunta particeps regni adsumptus, post dies aliquot eam in balneo strangulare jussit.: Paul. Diaconus *d. l.* 4 Totilas vel Totilanes rex Gothorum, a quo Roma quondam capta est, qui parcere Romanis cupiens, per totam noctem clangere buccina jussit, ut qui se a Gothorum gladiis tutos esse vellent, aut in ecclesiis se tuerentur, aut quibuscunque modis occultarent, quique decimo post anno victus & interfectus a Narsete, Paul Aquileg. *ibi.* vid. Procop. 3. *de bello Gothor.* 5 Facit *Paul. Cod. Theod. de infirmandis iis, quæ sub tyrannis ac barbaris gesta sunt. Dixi ea de re nonnulla in l. 16. C. de sacros. eccl.* 6 *l. 4. l. 5. Cod. de fide instrum.* 7 Instrumenti amissio facta tyrannidis tempore, non nocet creditoribus, dominis aut possessoribus. Nam & alias amissio instrumenti cæteras probationes non excludit *l. 4. Cod. de fide instrum.* 8 Vid. *cap. 13. §.* 9 Facit *Novell.* 36. 10 Idque etiam continetur *d. Novell.* 36. res ereptas tyrannidis tempore auferri possessoribus, nisi actores excludantur legitimis præscriptionibus. 11 Contractus non ideo rescinduntur, quod obsidionis tempore facti. Obsessus itaque contrahere potest: nam & captus potest. *l. Nam & Servus. 21. ff de negotiis gestis.* 12 Theodoricus hic est a quo Odoacer (rex Turcilinquorum & Rugorum, si credimus Paulo Diacono *in Zenone*) rex Italiæ superatus est. vid. Procopium *de bello Gothor.* vide Paul. Diaconum *in Odoacro.* 13 Facit *Novell.* 36. *in fin.* 14 Episcopi in provincialium judicum electione suffragium habuerunt. 15 Nota a quibus olim eligerentur provinciarum judices. 16 De quibus dixi ad *Novell. Tiberii cap. 6. in fin. §.* 17 Vid. *l. 6. in fin. ff. de extraord. criminibus.* 18 Facit *Edictum* 11. *cap.* 1. 19 *Cap.* 4. *§. eod.* 20 Greges etiam fœminino genere dixerunt veteres. Lucretius 4. Buceriæque greges. vid. *Nonium in Greges*

auro [1] vel in ſpeciebus læſi eſſe noſcuntur: hoc etiam competenter, ei cui ablatum eſt, jubemus ſine ambiguitate reſtitui, ut undique provinciarum habitatores legitime ſua recipiant & noſtri temporis poſſint felicitatem ſentire.

XV. *De ſervis qui tyrannorum tempore liberas duxerunt uxores.*

ILlud etiam præteritis capitulis inferendum eſſe cenſuimus: Ut ſi qui per Gotthicæ [2] ferocitatis nefandiſſima tempora ſervi conſtituti liberas uxores inveniantur duxiſſe, vel etiam liberis hominibus ancillæ conjunctæ, licentiam [3] quidem liberæ perſonæ diſcedendi per præſentes noſtros mereantur affectus, ancilla videlicet vel ſervo in dominorum ſuorum jure remanentibus, nullo præjudicio dominis ſervorum vel ancillarum ex præterito tempore generando. Si vero in poſterum etiam conjugia tenenda eſſe putaverint, nullum [4] præjudicium circa libertatem propriam patiantur, filii vero maternam [5] conditionem ſequantur, quod etiam in illis, qui ex tali conjugio nati ſunt, obtinere jubemus.

XVI. *De ſervis & colonis ab alio detentis.*

SErvos etiam vel colonos, quos ab aliquo contigerit detineri, ſuis reſtitui dominis una [6] cum medii temporis prole jubemus.

XVII. *De Deo dicatis virginibus.*

CUm autem tyrannicæ ferocitatis præſumptionem res etiam illicitas quaſi permiſſas egiſſe ſine dubio ſit: ſancimus, ut ſi qui mulieres Deo ſacratas vel habitum religioſum habentes ſibi conjunxiſſe inveniantur, nullam eis tenendi, vel dotes forte conſcriptas iterum [7] monaſteriis vel eccleſiis, aut ſancto propoſito cui dedicatæ ſunt, reſtituantur.

XVIII. *Ne pro comparatione ſpecierum collatores graventur.*

NE vero per coemptiones [8] etiam quodcunque collatores detrimentum ſuſtinere inveniantur, ſancimus per unamquamque provinciam illarum fieri ſpecierum coemptionem, quæ per eandem provinciam abundare noſcuntur: neque enim ejus quod ibi non abunde naſcitur, coemptionem non fieri patimur: pretiis videlicet pro ſpecierum venalitate, quæ tunc temporis in foro [9] rerum venalium obtinere noſcuntur, ſtatuendis, ipſis tamen pretiis ſpecierum unicuique collatorum in tributorum imputandis exactionem, commerciis videlicet navium nullo modo prohibendis, ut & noſter feliciſſimus exercitus poſſit nutriri, & collatores aurarias [10] functiones ex abundantium ſpecierum commercio infundere valeant, diſtributione coemptionis pro arbitrio tam locorum antiſtitis quam primatum uniuscujusque celebranda, ne collatores ex Officiorum [11] avaritia per quemcumque modum opprimi videantur.

XIX. *De menſuris & ponderibus.*

UT autem nulla fraudis vel læſionis provinciarum naſcatur occaſio, jubemus in illis menſuris vel ponderibus ſpecies vel pecunias dari vel ſuſcipi, quæ beatiſſimo Papæ vel ampliſſimo ſenatui noſtra [12] pietas in præſenti contradidit.

XX. *De mutatione ſolidorum, id eſt, monetæ.*

CUm autem ſcimus *veterum* Romanorum principum ſolidos per illa loca facile inveniri, comperimus autem negotiatores vel alios quosdam propter mutationem ſolidorum diſpendium aliquod collatoribus noſtris inferre: ſancimus, ſolidos Romanorum principum forma ſignatos ſine permutationis diſpendio per omnes provincias ambulare, & per eos celebrari contractus: eum, qui diſpendium aliquod permutationi ſolidorum inferre præſumpſerit, pro [13] unoquoque ſolido alterum tantum ei cum quo contraxerit, inferat.

XXI. *Ut pretium ſatisfaciat & quod tulit quis.*

SI quis etiam de rebus immobilibus ad alium pertinentibus aliquem ornatum vel materiam abſtuliſſe inveniatur, modis omnibus reſtituere: vel ſi jam alicui injuncti [14] ſint ædificio, pretio ſatisfacere coarctetur, ut undique noſtrarum legum conſervetur auctoritas. Inſtrumenta [15] etiam quæ ad alios pertinentia, forte ab aliis detinentur, prioribus dominis jubemus reſtitui, ut omnes undique noſtrarum legum adjutorio potiantur. Si vero inſtrumentum periiſſe inveniatur, cujus exemplar apud alterum invenitur, utpote duobus [16] ſcriptis authenticis, prout in contractis [17] ſolitum eſt, ex eo quod apud partem alteram invenitur, aliud conſcribi jubemus, & parti dari, cujus jam inſtrumenta perierunt, ut competentem poſſit habere cautelam. Sed & ſi quis inſtrumentum alienum ſive ipſe tollendo, ſive quocunque caſu inveniendum malignitate vel incendit [18] vel abſcondit, aut corrupit, aut quocunque modo habere deſierit, tunc quanti intereſt ejus, ad cujus jura inſtrumenta pertinebunt, is qui dolum fecit, ſatisfacere compellitur. Dat. die, anno, & Conſſ. SS.

XXII. *Ut annona miniſtretur Medicis & diverſis.*

ANnonam etiam quam & Theodoricus [19] dare ſolitus erat, & nos etiam Romanis indulſimus, in poſterum etiam dari præcipimus, ſicut etiam annonas, quæ grammaticis ac oratoribus vel etiam medicis, vel juriſperitis antea dari ſolitum erat, & in poſterum ſuam profeſſionem ſcilicet exercentibus erogari præcipimus, quatenus juvenes liberalibus ſtudiis eruditi per noſtram rempublicam floreant.

XXIII. *Ut civiliter inter ſe cauſas audiant.*

LItes etiam inter duos procedentes Romanos, vel ubi Romana perſona pulſatur, per civiles judices exercere jubemus, cum talibus negotiis vel cauſis judices militares [20] immiſcere ſe ordo non patitur.

XXIV. *Ut mutationes in ſuo ſtatu ſtent.*

REipublicæ permutationes etiam vel comparationes ſive competitiones [21] cum publico factas uſque ad adventum ſceleratæ memoriæ Totilæ [22] in ſua firmitate firmamus, ſi tamen nulli aliquid alio poſſidente competit.

XXV. *Ut fabricæ publicæ ſerventur.*

COnſuetudines etiam & privilegia Romanæ civitatis vel publicarum fabricarum reparationi, vel alveo [23] Tiberino, vel foro aut portui Romano ſive reparationi formarum [24] conceſſa ſervari præcipimus: ita videlicet, ut ex iisdem tantummodo titulis, ex quibus delegata fuerunt, præſtentur.

XXVI. *Ut per negotiatores coemptiones fiant.*

SUper hæc cognovimus Calabriæ vel Apuliæ provinciæ poſſeſſoribus pro coemptionibus non inferendis ſuperindictitium [25] titulum impoſitum eſſe pro unaquaque millena, unde coemptiones per negotiatores annis ſingulis exerceri, in præſenti vero negotiatoribus ſpecierum coemptiones recuſare tentantes tam ſuperindictitium titulum, quam coemptionis onus provinciæ poſſeſſoribus imminere, cum abunde mercatores ſint, per quos poſſit exerceri coemptio: ſancimus magnitudinem tuam hæc examinantem, ſi poſſibile ſit, per negotiatores ſpecies comparatas inferri, collatores provinciæ nullatenus prægravari, cum ſuperindictitio titulo ſemel eis impoſito, coemptionis etiam onus inferre ſit impoſſibile. Dat. die, anno, Conſſ. SS.

XXVII. *Ut qui voluerit ad præſentiam Imp. navigare, non impediatur.*

VIros etiam glorioſiſſimos ac magnificos Senatores ad noſtrum accedere comitatum volentibus, ſine quocunque impedimento venire concedimus, nemine prohibendi eos habituro licentiam, ne Senatoribus noſtris vel collatoribus debitus introitus quodammodo videatur excludi, ſed etiam ad Italiam provinciam eundi eis, & ibi quantum voluerint tempus commorandi pro reparandis poſſeſſionibus aperimus licentiam, cum dominis abſentibus recreari [26] poſſeſſiones aut competentem mereri culturam difficile ſit. Quæ igitur per hanc divinam pragmaticam ſanctionem noſtra ſtatuit æternitas, magnitudo tua modis omnibus effectui mancipare, obſervareque procuret, pœna decem librarum auri imminente contra temeratores noſtrarum juſſionum. *Pragmatica data Idib. Auguſt. Conſt. Imper. DN. Juſtiniano PP. Auguſt. Anno* 28. [27] *P. C. Baſilii V. C. Anno* 13. *Narſur.* [28] *Ill. præpoſito ſacri cubiculi: Antiocho V. Magnifico præfecto per Italiam.*

DE ADSCRIPTITIIS ET COLONIS.

Imper. Juſtin. Auguſt. Dominico præfecto.

DOcuerunt noſtram ſerenitatem Lygdunenſium [29] habitatores, & hoc nos docuerunt, quia ante propoſuimus legem per quam juſſimus adſcriptitios vel colonos commiſcentibus ſe liberis mulieribus procreare filios ad ſimilitudinem liberorum, & ex hoc detrimentari fundos & eorum functiones, recedentibus agricolis, velut ex utero libero procedentes: ex hoc corrigentes ſancimus, ſecundum veterem legem *de adſcriptitiis & colonis conſtitutis agricolis, quod naſcitur adſcriptitium & colonum fieri.* ſed ſi ſola fuerit mulier libera conſtituta cum procreaverit filios, tunc ergo nullo modo patimur lædi ex hoc penitus liberum uterum, utque talis mulier tali viro ſociata fuerit, neque adſcriptitio, neque colono, in hoc tantummodo caſu obtinente lege. Sancimus ergo generalem legem, *ut qui ex adſcriptitio & colono natus eſt, patris naturam ſequatur.* Sic ergo & indemnitas fiſco collatoribus erit P. C. In hoc ergo medentes, præſentem diſpoſitionem diſpoſuimus, quam obſervare tuam celſitudinem ſancimus in omnibus Illyricanis partibus, ut non exinde deminutio aliqua dominis inferatur. Tua igitur gloria quæ nobis viſa ſunt per hanc legem divinam ſignificantem effectui mancipare feſtinet, multa imminente decem librarum auri, qui eam violaverit, aut conceſſerit violandam. *Dat. Sub. Id. April. Conſtant. Imp. DN. Juſtiniano Aug. Anno* 14. [30] *Juſtino Conſ.*

CONSTITUTIO JUSTINI IMPER. DE FILIIS LIBERARUM, IN AFRICAM DIRECTA.

Imperator Cæſar Fl. Juſtinus, fidelis in Chriſto, manſuetus, maximus, benefactor, Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus: Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator, ſemper Aug. Theodoro.

DIe noctuque pro utilitate reipublicæ ſubtiliter cogitantes, illa properamus renovare quanta in locis opportunis ſunt neceſſaria, & maxime pro tributis atque redditibus, ſine quibus impoſſibile eſt aliquid agere proſperum. Suggeſſit autem tua magnitudo maximam partem poſſeſſorum

1 Facit *Edict.* 11. *§. eod.* 2 Quibus Gothi Italiam tenuerunt. 3 Matrimonia tempore tyrannidis contracta cum ancillis, diſſolvi poſſunt. 4 Obſerva caſum, quo libera ſervi uxor eſſe poteſt, etiamſi libertatem non amittat. 5 Partus ventrem ſequitur quoad ingenuitatem. *l.* 24. *ff. de ſtat. hom.* 6 Parentis reſtitutionem ſequitur partus. Cauſa conjici poteſt *ex l.* 6. 7. 8. *ff. de pignor. & hypothec. l.* 71. §. 3. *ff. de legat.* 1. *l.* 41. §. 2. *in fin. ff. de leg.* 3. *l.* 11. *ff. de manumiſſ. vind. l.* 3. *ff. de liberali cauſ.* & Seneca 9. *controv.* 3. In auctione, inquit, fratris quamvis hoſtilis haſta non dividit. 7 Matrimonium cum moniali contractum, dirimi jubet lex Juſtiniani. 8 *Cap.* 12. *ſupr. eod.* 9 Privatus ſpecies fiſco vendere cogi poteſt, ſalario tamen accepto. dixi ad *l.* 13. §. 1. *ff. commun. præd.* id eſt, pretio, quod communiter fungitur. dixi ad *l.* 63. *ff. ad l. Falcid.* forenſi pretio: alias nemo invitus cogitur vendere. *l.* 9. *Cod. de Judæis.* 10 De auraria functione, vid. *l.* 13. *l.* 18. *C. Theod. de luſtrali collatione.* Dicitur autem eo modo, quo auraria penſio apud Caſſiodorum 2. *variar.* auraria penſitatio. *l.* 2. *C. de fund. patrimon.* auraria præſtatio. *l. un. C. Theod. qui a præbit. tyron.* hinc aurarius canon. *l.* 10. *C. de excuſ. mun.* aurarius ſuſceptor. *l.* 1. *C. de apochis publicis.* 11 Id eſt, officialium, hoc enim inter cætera officium ſignificat. *l.* 6. §. 3. *ff. de offic. præſid.* inde officium cenſuale. *l.* 18. *C. de* [illegible] & apud Symmachum 1. *epiſt.* 46. Cohortale. *l.* 33. *C. de appell.* comitianum, *l.* 2. *C. de off. milit. jud.* comitum *l.* 3. *C. de canon. largit. tit.* præfecti prætorio *l. unic. C. de* [illegible]. Præſidis *l.* 54. *in pr. C. de decurion.* præſidiale *l.* 1. *C. de præſcript.* 30. procuratoris fiſci. *l.* 3. *C. quando fiſcus vel privat.* proconſulis præfecti Auguſtalis. *l.* 3. §. 1. *C. de canon. largit. tit.* rectoris provinciæ *l.* 2. *in fin. C. de canon. largit. tit.* vicarii *d.* §. 1. 12 Principis eſt, pondera & menſuras tradere. facit *Edict.* 11. *c.* 2. facit *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de ponderator. l.* 15. *C. eod. de ſuſcept.* 13 Multam obſerva diſpendium permutationi ſolidorum inferentis. 14 Adde *l.* 38. *in fin. ff. de rei vind.* 15 Vid. *tit. de tab. exhib.* 16 Interdum duo contractus authentici eſſe poſſunt. 17 Id eſt, contractibus. Idem plerumque fit in teſtamentis, vid. *l.* 24 *ff. qui teſtam.* 18 Adde *l.* 23. *ff. ad l. Corn. de falſis.* 19 De quo *§. c.* 8. 20 Judex militaris cauſarum civilium notionem non habet. vid. *l.* 1. *& ſeq. C. de off. milit. jud.* 21 Forte legendum, *conductiones*, argumento eorum quæ dicuntur in *l.* 9. *C. Theod. de infirm. his quæ ſub tyrannis.* ibi, *locatio & conductio immutabilem obtinuerunt firmitatem.* 22 De quo *cap.* 5. 8. *§. eod.* 23 Adde *l. un. C. de nautis Tiberinis.* 24 Intelligit, ut opinor, aquæductus. *l.* 27. §. 3. *ff. de uſufruct. & quemadmod. l.* 39. § 5. *ff. de leg.* 1. 25 Superindictum, eſt augmentum indictionis. vid. *tit. Cod. de ſuperindicto*, Galli, *le taillon.* 26 Quænam tantæ ubertatis cauſa erat? ipſorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (ut fas eſt credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: ſive illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella, eademque diligentia arva diſponebant, qua caſtra: ſive honeſtis manibus omnia lætius proveniunt, quoniam & curioſius fiunt. Plin. 18. *cap.* 3. *&c.* quæ ibidem vide de ſenatoribus ab aratro ad honores vocatis. 27 Id eſt, anno 554. 28 *Narſi urbi*, ita legitur apud Julianum. 29 Lugdunenſium, ita legitur apud Julianum, alii Lygdunenſium. extat reſcriptum Hadriani ad Bitraſium Pollionem legatum Lygdonenſem. *l.* 15. *in fin. ff. de excuſ. tut.* ubi Haloander legit Lugdunenſem. Fit etiam mentio Lugdunenſium Gallorum in *l. ult.* §. 1. *ff. de cenſib.* Non poteſt autem hic locus referri ad Lugdunenſes Gallos, ut qui Clodoveo Regi tunc temporis obtemperarent, ſoluti poteſtate & juriſdictione Imperatoria: ut colligere poſſis ex Gregorio Turonenſi 2. *num.* 36. puto itaque hanc Lugdunenſium civitatem Illyrici fuiſſe, eo magis, quod hæc conſtitutio ad Illyricanos pertineat. *infr. eod.* 30 Id eſt, 540.

Africanæ

Africanæ provinciæ precibus suis intimare desolatos agros remansisse, cum divina lex promulgata fuisset constituens creatos ex libera matre & adscriptitio marito, liberos esse, quod contrarium est legibus antiquis: cum illæ manifeste decreverunt talem sobolem adscriptitiam esse; ex hac enim licentia filii adscriptitiorum, prædia in quibus nati sunt, dimittentes, & in aliis habitantes locis, tam fiscum quam dominos prædiorum minuere, & hæc dicentes supplicaverunt corrigere hoc capitulum apud illam provinciam, sicut & pater noster prædictæ legis lator in Illyricanam provinciam fecit, constituens *filios, qui nascuntur ex libera matre atque adscriptitio patre, liberos esse cum suis rebus* [1], *sed tamen colonos ut non liceat terrulas ubi nati sunt relinquere, & alienas colere.* His igitur nostræ serenitati suggestione tua relatis, necessarium esse perspeximus possessores subjectos nostros atque functiones publicas adjuvare. Unde* sancimus in Africana provincia filios ex libera matre & adscriptitio patre productos, liberos quidem esse, & res proprias habere, in ordine tamen colonorum esse, & non posse eos dimittere prædia, in quibus nati sunt, & excolere aliena, sed vicos ipsos in quibus orti sunt cum libertate colere: sic etenim nec fiscus nec possessor læditur, neque prædicti imminuuntur, terras ubi nati sunt excolentes, Theodore parens [2] carissime atque amantissime. Quæ igitur per hanc divinam pragmaticam sanctionem nostra sanxit æternitas, tam tua magnitudo, quam qui post te eandem administrationem adepti fuerint, una cum officio suo effectui mancipare observareque procurent. *Dat. Kal. Mart. Constantinop. Imper. D. N. PP. August. Justini an.* v. *Indict.* III. Et subscriptio [3] imperialis, *Vale Theodore parens carissime atque amantiss.* &, Quæstor legi [4]. *Dat. Kal. Mart. CP. Imp. D. N. Justin. PP. August. Anno* v. *post Cons. ejusdem D. N. Anno* 2.

SACRUM PRAGMATICUM TIBERII [5] AUGUSTI, DE CONFIRMATIONE CONSTITUTIONUM JUSTINI IMPERATORIS DE FILIIS COLONORUM ET LIBERARUM.

In nomine Domini Jesu Christi.

Imperator Cæsar Fl. Tiberius Constantinus, in Christo mansuetus, maximus, benefactor, & Fl. Nob. Tiberius, Mauritius, Felicissimus Cæsar, Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor & Triumphator, semper August. Theodoro.

Consuetum & peculiare nostræ mansuetudinis remedium necessitatibus subjectorum nostrorum imponere cupientes, suggestionem viri beatissimi Publicani [6], antistitis Carthaginensium civitatis & possessorum ejusdem Africanæ proconsularis provinciæ libenter suscepimus, per quas pragmaticam sanctionem Justini divæ memoriæ patris nostri pro conditione sobolis ab adscriptitio patre & ingenua matre ad Theodorum tunc præfecturam tuam agentem ante tempus emissam firmam illibatamque nostris etiam affatibus constitui supplicaverunt, ut cultura terrarum permaneat nulla lege vel machinatione ab ea separari valitura. Consulentes itaque colatoribus Africani tractus, sancimus eandem pragmaticam sanctionem, & ejus dispositionem omnibus modis ex quo data est, suas vires habere, & in certam ei auctoritatem universis dominis terrarum opitulari, ut liberi procreati a matre ingenua & patre adscriptitio vel colono rusticitatem paternam cognoscant, & operibus suis consuetos reditus his quibus suppositi sunt, subministrent, deterioris quidem conditionis alieni, ipsius autem cespitis ubi nati sunt, recedere, & in aliis quibuscunque locis degere non permissuri, Theodore parens carissime atque amantissime. Illustris igitur & magnifica autoritas tua hanc pragmaticam sanctionem in æternum valituram edictis propositis omnibus habitatoribus Africanarum partium innotescat, ut omnibus pateat, qualem pro utilitate eorum providentiam gerimus.

Et subscriptio Imperialis.

[7] *Divinitas te servet per multos annos, parens carissime atque amantissime,* &, Quæstor legi. *Dat.* 3. *Id. August. CPL Imp. DN. Tiberii Constant. PP. August. Anno oct. & P. CL. ejus Anno tertio. & RS. Nob. Tiberii Marc. feliciss. Cæsar. Anno primo.* [8]

1 Vid. *Nov.* 162. *cap.* 2. 2 Antiquum est viros graves ab Imperatoribus *parentum* nomine appellari 3 Subscriptionem Principis, rescriptis & constitutionibus addi observa, adde *l.* 6. *C. de diversis rescriptis.* sed & subscriptionem quæstoris præcedere. 4 Moris fuit Quæstores ita subscribere: Quæstor legi. vid. *Pragmaticam proxim.* 3, adde *Novell.* 114. *in princ. & fin.* Eadem forma subscribebant patriarchæ. *l.* 25. §. 6. *C. de sacros. eccl.* 5 Hic fuit successor Justini 2. *de quo* 3. 6 Publicanus Episcopus Carthaginis. 7 Præcedebant, interdum illa: *Et manu divina: divinitas te servet per multos annos.* Nov Valentiniani de homicidiis casu factis: *& manu divina optamus vos felicissimos. Novell. de indeb. relig.* 8 Subscriptiones rescriptorum varias observa. addebant interdum rescriptis & constitutionibus diem, quo is ad quem dirigebantur rescripta vel constitutiones accepisset, & quo fuissent ante latæ, id est, programmate propositæ, *l.* 27. *C. Theod. de iis quæ* 3. *relat. contra.* Ideoque in una & eadem constitutione interdum quatuor dies subnotabantur. Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata.

INDEX
NOVELLARUM CONSTITUTIONUM
LEONIS IMPERATORIS.

Procemium.
Quod unumquemque, qui judicandi prærogativam acceperit, quemadmodum legalium capitulorum a nobis habitus delectus statuerit, dirimere controversias oporteat: quæ vero inter reprobata habita sunt, uti ex illis nulla litis ambiguitas dijudicetur. 1
Ut, qui cætera secundum sacros divinosque canones Episcopali dignitate dignus esse probatur, si liberi ex legitimo matrimonio illi sunt, ob illos in consequendo honore nullum impedimentum sentiat.
Aliter,
Ut, qui alioqui principe sacerdotio dignus est, si legitimi illi liberi sint, non impediatur illum consequi. 2
Ut, qui sacerdotes creandi sunt secundum Ecclesiæ ritus, ea lege creentur, ut omnem deinceps vitam cœlibem agant: aut si matrimonium contrahere velint, prius id faciant, ac deinde ad creationem procedant.
Aliter,
Quod ante ineundum sacerdotium matrimonium contrahi debeat. 3
Ut non modo universalis Ecclesiæ sacerdotes, verum etiam, qui ad quamcunque sacram ædem pertinent, si in hoc vocentur, licite sacra mysteria celebrare, divinumque cultum domi privatæ celebrare possint. 4
Ne, quibus, postquam monasticæ vitæ institutum subierint, facultates suppetunt, in universum hi de illis testari prohibeantur: sed ut, si, quo tempore monasterium adierunt, in id quippiam contulerint, in illorum potestate sit, ut quemadmodum velint, de iis, quæ sibi postmodum pararunt, in plenum assem etiam testamentum condant. Si vero nihil ab initio intulerint, tum ut de besse statuendi facultatem habeant: monasterium autem alteram partem sive trientem accipiat.
Aliter,
Ut monachus de acquisitis testari possit. 5
Ut utrumque tempus, tum quod sancta sexta constituit synodus, tum quod decernit Divus Basilius, in iis, qui monachi fieri statuunt, observetur: & bonorum ejus, qui a synodo præstituto tempore monachus fit, dispositio secundum editam a nobis formam procedat.
Aliter,
Ut decennis puer in monachorum numerum assumatur. 6
Ut quotiescunque a Clericorum habitu ad profanorum transire per vecordiam aliquis tentarit, in illum is, invitus etiam, restituatur.
Aliter,
Ne clericus denuo profanus fiat. 7
Ut qui rejicere venerandum monasticæ vitæ habitum in animum induxerit, ac pro illo profanorum habitum susceperit, quotiescunque hoc agere ausus fuerit, etiam invitus in illum restituatur: & ex quo monasterio improbe aufugerit, eidem reddatur.
Aliter,
De eo, qui vitam monasticam deserit, qui præsidum cohortibus adscribi solet. 8
De servo, qui ignorante domino clericus factus est. 9
De servo, qui inscio domino monachismum suscepit. 10
De servo, qui ignorante domino Episcopus factus est. 11
De officinarum magnæ Ecclesiæ usu. 12
De perpetuis emphyteusibus Ecclesiæ. 13
De iis, qui monasterium imperfectum relinquunt. 14
Ut salutarem baptismum in quocunque sacro oratorio peragi liceat. 15
Ut, qui viginti annos habet, hypodiaconus creari possit. 16
De puerperis, quando divinorum mysteriorum participes fiant, & quando infantes baptizentur, post quadraginta videlicet dies, extra quam si necessitas urgeat. 17
Ut in sponsalibus constituta pœna exigatur. 18
De pacto paterno, ex æquo heredem futurum filium. 19
Ut ne maritus, quemadmodum uxor, illa præmoriente, præter donationem propter nuptias, quicquam capiat. 20
Ut dotis promissio ex paternis & maternis bonis facta præstetur. 21
Ut mulier, quæ matrimonium non iterat, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: similiter & pater. 22
Ne præsides in provinciis suis domestica sponsalia contrahant. 23
Ne filii naturales cum adoptivis matrimonium contrahant. 24
De emancipatione, & dotis restitutione. 25
Ut eunuchi adoptare possint. 26
Ut pariter omnibus adoptare liceat. 27
Quo tempore, & a quibus rerum suarum administratio adultis concedi debeat. 28
Ut ancillarum partus apud alium editus ad ipsius dominum sequatur. 29
De muliere, quæ vivo marito alios de matrimonio compellat. 30
Ut, quæ mulier mariti odio abortat, repudiari ab illo possit. 31
De adulteris manifesto deprehensis. 32
Ne captivorum uxoribus aliis nubere liceat. 33
De tutore, qui pupillam suam vitiat. 34
De raptoris virginis, eorumque, qui in raptu adfuerunt, pœna. 35
Ut captivi filius heres sit. 36
Ut domini testamento manumissus, si illum decessisse, aditamque ejus hereditatem esse ignoret, testari possit. 37
Ut Imperatoris servi de rebus suis, quomodo velint, statuere possint. 38
Ut prodigus, quæ ex re ipsius sint, facere possit. 39
Ut captivi testamenti factionem habeant. 40
Ut in civitatibus quinque, in itineribus vero & agris tres testes ad testamentorum fidem sufficiant. 41
Ut

Ut sufficiens numerus testium testamentum ratum faciat, tametsi id neque illorum subscriptiones, neque signacula habeat. 42
Ut per scribendi ignaros etiam testamenta confirmentur. 43
A quibus obsignari testamenta oporteat. 44
Ut sententiam judices in literas referant, suaque manu obsignent. 45
Abrogatio quarundam de curiis & decurionibus latarum legum. 46
Abrogatio legis, quæ Senatui Prætores, decurionibus vero præfectos constituere concedebat. 47
Ne mulieres in contractibus testimonium præbeant. 48
Ne servi ad dicendum testimonium admittantur. 49
Ut donationes, quæ in literas relatæ non sunt, ad quingentos usque aureos valeant. 50
De invento thesauro, cujus esse debeat. 51
Ut tam veterum principum, quam recentiorum numismata, modo justi ponderis, probæque materiæ sint, valeant. 52
Ut cuique, tam intra civitatem, quam extra, mortuos sepelire liceat. 53
Ut dominicis diebus omnes ab operibus vacent. 54
Ut Judæi secundum Christianismi ritus vivant. 55
De oris maritimis. 56
Quantum in piscatibus remoræ piscatoriæ inter se distare debeant. 57
Ne ex sanguine cibus conficiatur. 58
Abrogatio legis, quæ hominem liberum se vendere permittit. 59
Qua pœna castratores affici debeant. 60
Tributorum exactores, si plus, quam debeant, exegerint, qua pœna afficiendi sint. 61
De pœna ejus, qui rem aliquam publicam vendiderit. 62
De pœna illorum, qui res vetitas ad hostes transferunt. 63
De pœna eorum, qui naufragium suppresserint. 64
De incantatorum pœna. 65
De plagio. 66
De iis, qui ad hostes transeunt, suaque sponte revertuntur. 67
Ut monachi & clerici tutores esse possint: sed ab administratione ac pupillorum rectione arceantur. 68
Cæcos secreto testamentum facere posse. 69
De grassationibus. 70
De iis, qui in locis arabilibus aut vineis ædificaturi sunt. 71
Ut pacta etiam non constituta pœna valeant. 72
Ut nemo cum mulieribus in ecclesiarum cœnaculis habitet. 73
Ne ante legitimum matrimonii tempus futuris conjugibus benedicatur. 74
Ut, qui viginti annorum est, hypodiaconus creari possit. 75
De pœna falsum testimonium dicentium sacerdotum. 76
De falsariorum pœna. 77
Ne amplius senatusconsulta fiant. 78
De pœna sacerdotis, diaconi aut hypodiaconi, si post assumptum ordinem mulieri in matrimonium jungantur. 79
Ut purpuræ segmenta & particulæ in publicis mercimoniis sint. 80
Ne ex auro & pretiosis lapillis quicquam confieri in universum nefas sit. 81
De testamento resignato. 82
Ut ad trientes usuras pecunia licite mutuetur. 83
Ut negotiari, ædificare, muneraque accipere, urbis magistratibus liceat. 84
Ut patres, qui nuptias non iterant, unius liberorum portionem capiant. 85
De pœna episcoporum, sacerdotum & clericorum, qui se advocationibus, sponsionibus, redempturis, aliisve similibus dedunt. 86
De ecclesiasticorum alea ludentium pœna. 87
Celebribus quibusdam in Ecclesia viris festi dies constituuntur. 88
Ne matrimonia citra sacram benedictionem confirmentur. 89
Ut, qui tertium matrimonium contrahunt, S. canonis pœnæ obnoxii sint. 90
Ut concubinam habere non liceat. 91
De pœna ejus, qui aliquem excæcavit. 92
Ut, si sponsa ex alio gravida deprehendatur, sponsalia rescindi possint. 93
Legis, quæ de consulatu agit, abrogatio. 94
De avulsa terræ crusta. 95
De sepulchro violato. 96
Ut in contestatione litis, & magistratuum initio juretur. 97
De pœna eunuchorum, si uxores ducant. 98
Ut, qui jusjurandum defert, prior de calumnia juret. 99
De servis, qui liberis in matrimonium conjunguntur. 100
De servis conjugibus, si alter illorum libertate donetur. 101
De prædiis maritimis ad remoras piscatorias constituendas seorsum non sufficientibus: &, ut invitus etiam ad societatem adigatur. 102
De iis, qui de maritimis prædiis, ad constituendas remoras piscatorias, societatem ineunt. 103
De piscatoriis remoris, inter quas legitimum interstitium non est. 104
Si magistratus aliquis res fiscales furatus esse deprehensus sit. 105
De indotatis mulieribus, quantum maritis mortuis ex ipsorum bonis lucrentur. 106
Ut actor ante litis contestationem porrecto libello judici fidem suam probet. 107
De eo, qui ad primam denunciationem judicio se non sistit. 108
Ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur: neque ante decimumquintum maribus, aut decimumtertium fœminis, matrimonium consecretur. 109
Ut mulier soluto matrimonio dotem suam, propterque nuptias donationem, & reliquam omnem mariti substantiam in commentarium conscribat, ac eo prolato resarciri sibi postulet, si quid damni in rebus suis a marito se passam dicat: citra commentarium autem evidentemque probationem nihil petat, aut petendo accipiat. 110
Ut, si uxor mente capiatur, idque neque dolo mariti, neque ipso conscio, aliorum maleficio fiat, & ultra tres annos id malum duret, matrimonium dirimatur, alteramque uxorem ducere marito liceat. 111
Ut, si maritus per matrimonii tempus in furorem incidat, intra quinquennium matrimonium solvi nequeat: eo autem elapso, si furor eum adhuc occupet, solvi possit. 112
Ut, quemadmodum in aliis structuris lege cautum est, ita etiam subdialium ambulacrorum structuræ, quæ solaria appellantur, decem pedibus a vicinorum ædificiis distent. 113

INDEX
CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM
AB ENIMUNDO BONEFIDIO COLLECTARUM.

Heraclii.

De fide. 1
De Judæis. 2
De foro competenti Episcoporum, & clericorum, & monachorum. 3

Leonis Iconomachi.

De Hebræis & Montanis. 1
De patrimoniis templorum urbis Romæ, & de capitatione infantium. 2
De duabus siliquis præstandis provinciarum administratoribus. 3

Constantini Caballini.

De reliquiis & intercessione sanctorum. 1

Nicephori.

De militia inopum, de chartiatico, & fumario, & naucleris, & inventione thesauri, & aliis quibusdam. 1
De usura. 2
De vasis sacris & rebus Ecclesiasticis. 3

Leonis Armenii.

De præfecto pœnam adultero non irrogante. 1

Theophili.

De imaginibus. 1
De expulsione Monachorum. 2
De connubio Persarum cum Romanis. 3
De tonsura capillorum. 4
De pœna raptoris equi. 5

Basilii.

De judicibus, & foris quibusdam: & de pauperibus lites habentibus. 1
De notis numerorum. 2

Leonis & Alexandri.

De judicibus. 1

Constantini Porphyrogenneta.

De rebellibus & seditiosis anathemate feriendis. 1
De polygamis. 2

Ejusdem.

Novella secunda constitutio, De voluntariis homicidis, suscipiens quidem eos præter vim prioris, per commiserationem: damnans autem perpetuo exilio & bonorum spoliatione. 1
De laicis, qui intestati moriuntur absque liberis. 2

Romani senioris.

De prædiorum acquisitione. 1
De rescindenda venditione. 2
De prælatione. 3

Nicephori Phocæ.

De tetartero quod est numismatis genus. 1
De eodem, & hexagio. 2
De prælatione. 3
Ne Ecclesiæ prædiis locupletentur, & ne sine sententia Principis Episcopus creetur. 4
Ne de novo construatur monasterium, aut venerabilis alia domus. 5

Basilii Porphyrogenneta.

De possessione ecclesiarum & venerabilium domorum. 1
De allelengyo communis census pensitorum. 2
De prædiis potentiorum. 3
De præscriptione XL. annorum. 4

Romani Argyri.

De reditu magnæ Ecclesiæ, & allelengyo. 1

Zoæ.

De magistratibus non vendendis. 1

Michaelis.

De prætorio & velamine capitis, & de publicis curatoribus. 1

Isaaci Comneni.

De canonico & consuetudinibus, quæ dantur pro ordinatione. 1

Michaelis.

De prælatione in antichresi. 1

Nicephori Botaniatæ.

De solutione matrimonii ob furorem conjugis. 1
De relevatione fiscalium debitorum. 2

Alexii Comneni.

De ætate ineuntium officia. 1
De nuptiis amitæ & fratris filiæ cum filio fratris & patruo. 2
De sponsalibus, Novella celebrandi Imperatoris Domini Alexii Comneni, emissa mense Julio indictionis septimæ anni (ab orbe condito) 6592. 3
De solutione sponsalium. 4
De chartophylace. 5
De doctoribus. 6
De electis ad Orientales ecclesias. 7
De erigendis episcopatibus in metropoles. 8
De testibus & benedictione matrimonii servorum. 9
De oblationibus & aliis ecclesiasticis juribus. 10
De foro clericorum, & de judice per rescriptum prohibito causam ad se transmissam disceptare. 11

Manuelis Comneni sive Emanuelis.

De executoribus testamentorum. 1
De feriis. 2
De synodica subnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis septimi gradus cognationis. 3

De

De deciſione Siſinnii de nuptiis duorum fratrum cum duabus conſobrinis. 4
De nuptiis cum duabus ſobrinis. 5
De ſententiis judicum. 6
Ne morientium epiſcoporum diripiantur bona ab exactoribus. 7
De homicidiis voluntariis. 8
Ut eccleſiarum & monaſteriorum, quæ ſunt ad urbem, immobilia intacta ſint a manu fiſci. 9
De immobilibus magnæ eccleſiæ. 10
De inſtrumentis omnium, quæ ubique ſunt eccleſiarum ad poſſeſſionem immobilium. 11
De citatione abſentium. 12
De tonſura mulierum degere volentium in monaſterio, poſt trimeſtre facta. 13
De foro Judæorum. 14

Alexii Comneni ſecundi.

Ne monaſteriorum prædia deſcribantur. 1

Iſaaci Angeli.

De metropolitanis revocantibus ad ſe pertinentes epiſcopas jure metropolis aut archiepiſcopatus honoratas. 1
De nuptiis ſeptimi gradus. 2
Subnotatio inclyti Imperatoris D. Iſaaci Angeli, ut tondeantur electorum pontificum uxores, facta die 20. menſis Septembris 4. Indict. 5. 3

Joannis Ducæ.

De veſtibus. 1

Michaelis Palæologi.

De primatu & appellatione & commemoratione Papæ Romæ. 1

Incerti Imperatoris.

De epiſcopatibus detentis a laicis. 1

EPITOME

NOVELLARUM LEONIS,

AD ORDINEM CODICIS REDACTA,

CUJUS NUMERI AD NUMERUM CONSTITUTIONUM REFERUNTUR, AUTORE DIONYSIO GOTHOFREDO JC.

De iis, qui monaſterium imperfectum relinquunt. 14
De officinarum magnæ Eccleſiæ uſu. 12
Epiſcopus creari poteſt, qui liberos habet. 2
De ſervo, qui ignorante domino Epiſcopus factus eſt. 11
Epiſcopi, ſacerdotis, clerici advocationibus, ſponſionibus & redempturis ſe dedentis pœna. 86
Maritus ſacerdos creari poteſt. 3
Clericum profanum fieri non debere. 7
De ſervo, qui ignorante domino clericus factus eſt. 9
Ne clericus denuo profanus fiat. 7
Diaconi contrahentis matrimonium poſt ordinem aſſumptum pœna. 79
Hypodiaconus creari poteſt, qui 20. annos natus eſt. 16. & 75
Monachus poteſt eſſe etiam decennis puer. 6
Monachi, & clerici tutores eſſe poſſunt, at non adminiſtratores rerum pupillarium. 68
Monachi ut teſtamentum poſſint facere. 5
Monachi deſertoris pœna. 8
De ſervo, qui inſcio domino monachiſmum ſuſcepit. 10
Salutarem Baptiſmum in quocumque ſacro oratorio peragi licere. 15
Sacra myſteria in privatis ædibus celebrari poſſe. 4
Puerperas divinorum myſteriorum fieri participes, & quando infantes baptizentur. 17
Ut Judæi ſecundum Chriſtianiſmi ritus vivant. 55
Ne ex ſanguine cibus conficiatur. 58
De legibus receptis & abrogatis. Procem.
Legis, quæ de conſulatu agit, abrogatio. 94
Ne amplius Senatusconſulta fiant. 78
Senatui Prætores, Decurionibus Præfectos conſtituere non licet. 47
Pacto paterno ex æquo heredem fieri poſſe filium. 19
Ut pacta, etiam non conſtituta pœna, valeant. 72
Ut in conteſtatione litis, & magiſtratuum initio juretur. 97. adde 107
De eo, qui ad primam denunciationem judicio ſe non ſiſtit. 108
Ut qui jusjurandum defert, prior de calumnia juret. 99
Ut dominicis diebus omnes ab operibus vacent. 54
Celebribus quibusdam in Eccleſia viris feſti dies conſtituuntur. 88
De his, qui in locis arabilibus aut vineis ædificaturi ſunt. 71
De ſtructuris & ſolarii interſtitio. 113
De oris maritimis. 56
De avulſa terræ cruſta. 95
Quantum in piſcatibus remoræ piſcatoriæ inter ſe diſtare debeant. 57. adde 102. 103. 104.
Ut cuique, tam intra civitates, quam extra, mortuos ſepelire liceat. 53
Ut ad trientes uſuras pecunia licite mutuetur. 83
Ut mulieres teſtimonium non præbeant in contractibus. 48
Ne ſervi ad dicendum teſtimonium admittantur. 49
Homo liber ſeipſum vendere non poteſt. 59
Ut purpuræ ſegmenta & particulæ in publicis mercimoniis ſint. 80
Ut negotiari, ædificare, munera accipere urbis magiſtratibus liceat. 84
De perpetuis emphyteuſibus Eccleſiæ. 13
Ut in ſponſalibus conſtituta pœna exigatur. 18
Ne præſides in provinciis ſuis domeſtica ſponſalia contrahant. 23
Ut, ſi ſponſa ex alio gravida deprehendatur, ſponſalia reſcindi poſſint. 93
De ſecundis nuptiis. 22. 85. & earum pœna.
De tertiis nuptiis, earumque pœna. 90
Ne intra ſeptimum ætatis annum ſponſalia ineantur: neque ante decimum quintum maribus, aut decimumtertium fœminis matrimonium conſecretur. 109
Ne filii naturales cum adoptivis matrimonium contrahant. 24
Ne matrimonia citra ſacram benedictionem confirmentur. 89
Ne ante legitimum matrimonii tempus futuris conjugibus benedicatur. 74
Eunuchi uxorem ducentis pœna. 98
Ne captivorum uxoribus aliis nubere liceat. 33
Ne poſt aſſumptum ordinem ſacerdotes, diaconi, aut hypodiaconi contrahant nuptias. 79
De ſervis, qui liberis mulieribus in matrimonium conjunguntur. 100
De ſervis conjugibus, ſi alter illorum libertate donetur. 101
De indotatis mulieribus. 106
Ut dotis promiſſio ex paternis aut maternis bonis facta præſtetur. 21
De æqualitate dotis & donationis propter nuptias. 20
Furore mulieris & mariti quomodo matrimonium dirimatur. 111. 112.
De muliere, quæ vivo marito alios de matrimonio compellat. 30
Ut quæ mulier mariti odio abortat, repudiari ab illo poſſit. 31
Soluto matrimonio dos ut repetatur. 110
De dotis reſtitutione. 25
Ut concubinam habere non liceat. 91
Quo tempore, & a quibus rerum ſuarum adminiſtratio adultis concedi debeat. 28
Monachi & clerici tutores eſſe poſſunt, at non bonorum pupillarium adminiſtratores. 68
Manumiſſi teſtamento quando teſtari poſſunt. 37
Captivus teſtari poteſt. 40
Cœcus teſtari poteſt ſecreto. 69
Monachus teſtari poteſt. 5
Prodigus teſtari poteſt. 39
Servi Imperatoris teſtari poſſunt. 38
Ut in civitatibus quinque: in itineribus vero & agris tres teſtes ad teſtamentorum fidem ſufficiant. 41
Subſcriptiones teſtium, eorumque ſignacula non requiri in teſtamento. 42
Ut per ſcribendi ignaros teſtamenta etiam confirmentur. 43
A quibus obſignari teſtamenta oporteat. 44
De teſtamento reſignato. 82
Ut qui captivo patri filius naſcitur, ejus hereditate non arceatur. 36
Ut judices ſententias in literas referant, ſuaque manu obſignent. 45
Ut donationes, quæ in literas relatæ non ſunt, ad 500. aureos usque valeant. 50
De emancipatione. 25
Ut Eunuchi adoptare poſſint. 26
Ut pariter omnibus adoptare liceat. 27
De pœna adulteri manifeſto deprehenſi. 32
Caſtratoris. 60
Eccleſiaſticorum alea ludentium. 87
Epiſcoporum, ſacerdotum, & clericorum, qui ſe advocationibus, ſponſionibus, redempturis, aliisve ſimilibus dedunt. 86
Eunuchi, ſi uxorem duxerit. 98
Excœcantis aliquem data opera. 92
Falſarii. 77
Graſſatoris. 70
Eorum, qui ad hoſtes tranſeunt ſuaque ſponte revertuntur. 67
Eorum, qui res vetitas ad hoſtes transvehunt. 63
Incantatorum. 65
Ludentis alea. 87
Mulieris, quæ odio mariti abortat. 31
Quæ vivo marito alios de matrimonio compellat. 30
Eorum, qui naufragium ſuppreſſerunt. 64
Peculatus. 105
Plagii. 66
Publicam rem vendentis. 62
Raptoris virginis, eorumque, qui in raptu virginis adfuerunt. 35
Sacerdotis, diaconi aut hypodiaconi poſt acceptum ordinem nuptias contrahentis. 79
Sepulchri violati. 96
Tertiarum nuptiarum. 90
Tributa injuſte exigentis. 61
Tutoris, qui pupillam ſuam vitiat. 34
De theſauro invento. 51
Ut ancillæ partus apud alium editus, ipſius dominum ſequatur. 29
De decurionibus. 46. 47
Ut tam veterum principum, quam recentiorum numiſmata, modo juſti ponderis, probæque materiæ ſint, valeant. 52
Ne ex auro & pretioſis lapillis quidquam conſieri in univerſum nefas ſit. 81

IMPERATORIS[1] LEONIS AUGUSTI NOVELLÆ[2] CONSTITUTIONES:

AUT,

CORRECTORIÆ LEGUM REPURGATIONES[3].

HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

PROŒMIUM.

Rerum humanarum vicissitudo, vitæque inconstans atque multiformis status, permultis ac omne genus legibus ortum[4] præbuere: quæ *leges* quia sua multitudine ad quascunque se facile res protendunt, quum illas sibi admovent, quidquid recte aut secus sese habeat, dijudicant. Sunt itaque tanquam[5] custodes quidam vitæ nostræ & medici[6], dum mala, partim ne oriantur ac in communem vitam promanent, impediunt[7]: partim vero, quæ mala occulta sunt, insinuanterque irrepserunt, eorum noxam corrigunt[8], ac velut radicitus vitiositatem evellunt, eamque non sinunt corroborari. Atqui *earundem* humanarum rerum cursus[9] velutique reciprocus quidam æstus, dum sursum deorsum omnia vertit ac volvit, & multa quæ recte constituta essent in pejus commutat, permulta item oblivione obruit, ut perinde ac si in rerum natura visa nunquam essent, incognita sint: non mediocrem illis labem intulit, has profundo silentio tegendo, in illis vero ut inter sese dissentiant efficiendo: idque alias dum illi ipsi qui illas tulerunt, in priore sententia ac voluntate non persistunt, verum sibi ipsi contradicunt: alias etiam, dum posteriores modo consuetudine, modo lege illis contraria sustinent, ut hinc confundi leges, nec exiguum rebus mortalium inferri detrimentum contingat, aliis cum aliis commutatis, talorumque[10] instar huc illuc temere volventibus. Illas itaque res, ex quarum tranquillo & imperturbato statu salus reipublicæ dependet, in tanta confusione perturbationeque versari, indignum neglectu rati, quam accuratissima legis inspectione ac consideratione dignati sumus: & quas obtinere conducibile fore animadvertimus illis selectis, scripto[11] Imperatoriæ nostræ majestatis decreto in republica autoritatem confirmavimus: utque controversias dijudicarent, insuper etiam scivimus: quas vero inutiles judicavimus, harum nonnullas in perpetuum silentium conjectas, decreto & ipsas a legum honore atque ordine exulare jussimus: quarum autem nullam prorsus mentionem fecimus, has etiam, hoc ipso quod earum non meminerimus, juxta atque illas in exilium ejecimus. Denique quoniam & inter receptas consuetudines[12] nonnullas ratione non destitui, talesque quales prudens aliquis non contemnat, vidimus, has quoque legis prærogativa honestantes, ex inscriptæ[13] consuetudinis statu ad legis imperium atque honorem eveximus. Quum ergo hæc ita a nobis comparata sint, sciat quisque quod quæ leges per scriptum Imperatoriæ nostræ majestatis decretum autoritatem nactæ, aut quæ consuetudines legis dignitate honoratæ fuerint: hæ & in republica obtinebunt, & controversias in se suspensas habebunt, quæ autem ab illis in contrarium vergunt, aut mentione sempiternam illis taciturnitatem injungente, citrave hanc etiam ut quæ cum despectis ejusdem conditionis sint, eodem decore dignæ habitæ sunt: hæ vero dehinc & rejectæ & a republica exules atque extorres erunt.

CONSTIT. I.

QUOD UNUMQUEMQUE, QUI JUDICANDI PRÆROGATIVAM ACCEPERIT, QUEMADMODUM LEGALIUM CAPITULORUM A NOBIS HABITUS DELECTUS[14] STATUERIT, DIRIMERE CONTROVERSIAS OPORTEAT: QUÆ VERO INTER REPROBATA[15] HABITA SUNT, UTI EX ILLIS NULLA LITIS AMBIGUITAS DIJUDICETUR.

In nomine ejus qui universo humano generi salutares leges tulit, Christi veri Dei nostri.

Imperator Cæsar Flavius Leo, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo venerabilis, Augustus, fidelis Rex: Styliano Illustrissimo sacrorum nostrorum officiorum magistro.

Celeberrimi ille inter imperatores nominis Justinianus quum animo esset erga rempublicam & optimo, & ejus utilitatum studiosissimo, velut sylvam[16] quandam, constitutiones in Romano Imperio inde ab initio usque ad suam ætatem diversis temporibus editas accipiens, quo bene de subditis mereretur, industria & laboribus suis opus admiratione dignum, universarum nempe legum illam incorporationem[17], summa cum contentione efficere est conatus. Si quid contrarium aut inconveniens appareret, repurgavit: ex quibus vero compositum reipublicæ ad decorum statum extiturum crederet, hæc in unum contexuit, atque velut in artem[18] aliquam informavit, quasique in una justitiæ libra[19], a qua justum a diverso & injusto discerneretur, constituit & collocavit. Atqui (ut constat) ubique est pulcherrimum, *Ut ne quid*[20] *nimis*. Quum namque in multas partes divisam legum substantiam ac materiam in unum Corpus[21] tanta cum laude coagmentasset, præterea etiam quæ legalis regiminis ordinem & convenientiam sæpenumero labefactarent, in concordiam redegisset: itaque quod ad hæc sola omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consensum judices compulisset, eosque ad pacifice judicandum, legalibus capitulis in tranquillo & ab omni contentione libero statu constitutis, inter se conciliasset: his ille non contentus, sed præstantius[22] quippiam in reipublicæ gratiam postmodum conficere cogitans, imprudens iis quæ postea statuit primum opus evertit: neque alterum vituperationi non obnoxium fecit, cum ex posteriore ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitatæ contradictiones & controversiæ sint. Atque ad hunc sane modum ipse Justinianus a seipso vitium passus est. Certe quidem cum usque ad hodiernum diem nunc ex recentioribus sanctionibus, nunc ex inscriptis, & non aliunde quam[23] quod multitudini placeant autoritatem præ se ferentibus consuetudinibus, permulta ab illo tempore innovata sint: parum abest, quin res legalis prorsus turbata confusaque sit, & communis vitæ negotia sursum deorsum subsultim ferantur. Quapropter[24] quum si quid aliud, hoc certe quod opitulatrice nostra industria & cura necessario potiatur, dignum sit** tractatum insuper & consuetudinibus quæ ad rerum gubernationem devenissent, diligenter excussis, legum inter se contradictionem sustulimus: quicquid adversarium & ad præsentem rerum constitutionem rationemque illicitum esset, huic legalem autoritatem abrogantes: quæcunque vero consuetudines non male neque noxie de rebus constituere viderentur, has non amplius inscriptas & neglectas consuetudines manere sivimus, sed ad legis vim ac potestatem extulimus: alicubi autem & ad sævitiam quiddamque præfractius spectantem, ac ceu justitiæ penitus oblitam legem, ad suum decentemque modum legibus debita cum æquabilitate contraximus. His itaque hoc pacto dispositis & constitutis, omnibus quibus justitiæ trutinæ commissæ sunt, & magistratibus & judicibus mandamus, *ut*[25] *quæ leges* ab imperatoria nostra majestate a legali solo exulare jussæ sunt, has inutiles judicantes, dehinc in omne ævum rejici sinant: secundum reliquas vero scriptas atque veteres, & quæ haud ita pridem a sempiternæ memoriæ patre[26] nostro, atque nunc a nobis selectæ aut latæ sunt, controversiis dijudicationes suppeditent, neminique posthac ad aliquam a legali autoritate exterminatam juris speciem declinare, neque ad consuetudinem quampiam, quæ accepta prærogativa pro eo quod consuetudo esset ac diceretur, ad legis majestatem & honorem a potentia nostra subvecta non sit, recurrere permittatur.

1 Originem Græcarum constitutionum, quæ multorum manibus hodie teruntur, hic referre, non inutile fortassis fuerit. Basilius Macedo cum filio Constantino & Leone Philosopho (cujus Novellas hic interpretor) πρόχειρον juris edidit, distinctum titulis 60. adde *Novell. 1. in fine. Novell. 71. infr. de nupt.* Hunc consequutus Leo filius, collatis omnibus quæ de jure civili extabant voluminibus, Digestis, Codicibus, Institutis, Novellis, novum opus libris 60. complexus est: quod ideo ἑξηκοντάβιβλον, & quia Principum leges continet τὰ βασιλικὰ nuncupavit, & ἐκλογήν. *Novell. 1. J. cod.* hoc itaque constet Leonem βασιλικῶν autorem esse 1. *Harmenopul. 1. in princ.* Balsamon *in versibus Heroicis.* Eodem tempore Photius patriarcha Constantinopolitanus νομοκανόνα edidit, quasi breviarium & indicem Canonum usu receptorum distinctum titulis 14. quem & προκανόνα appellarunt, forte quod is Photii liber velut Index præponeretur canonibus. Idem enim pene præstiterunt Photius & Balsamon, Græcis, quod Latinis postea Burchardus Wormatiensis anno 1020. Ivo Carnotensis anno 1090. & Gratianus anno 1120. Postea Constantinus Leonis filius, cognomento Porphyrogenneta, libros Basilicῶn repurgavit, fuitque autor ἀνακαθάρσεως, id est, Basilicῶn repetitæ prælectionis, & ita Balsamon intelligendus est in præfatione, ne alioquin sibi contrarius Constantinum Porphyrogennetam autorem faciat τῶν βασιλικῶν. Neque tantum a Constantino Porphyrogenneta libri Basilicῶn repurgati; sed & Photii Procanon seu Nomocanon. A Constantino, Romanus Lecapenus junior, Constantini Porphyrogennetæ nepos edidit (ut quidam putant) librum qui inscribitur μικρὸν κατὰ στοιχεῖον quod sit parvum manuale, ordine alphabetico titulos dispositos habens, quo libro multis locis utitur Constantinus Harmenopulus, ut & aliis nuncupatis Ῥωμαϊκὰ Magistri sive Patricii, titulis & capitibus distinctis, de utroque dixi in Nomenclatore Græcarum juris dictionum ad Harmenopulum. Hos omnes insecutus est Balsamon interpres Photii, ex Diacono magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, Nomophylace, & Chartophylace, & præfecto Blachernensi, Antiochiæ, totiusque Orientis Patriarcha. De eparchicis alias dixi, quibus addi cupio Cujacium 6. *observat* 9. & 10. de synopsi βασιλικῶν seu Ecloga hoc visum est addere: βασιλικῶν, majorum quasi epitomen esse, vide Leunclavium *in præfatione Eclogæ.* quam multis erroribus occasionem dedisse scribit Cujacius 18. *observ.* 36. Quod ad Novellas Leonis, quas nunc interpretor, attinet: verisimile est editas fuisse post libros βασιλικῶν, ut & fuerunt Novellæ Justiniani, post editionem Codicis. 2 Hæ Novellæ editæ a Leone post libros βασιλικῶν, multa corrigunt ex Justinianeo jure, nullius tamen apud nos autoritatis sunt. Cujac. 17. *observatione* 31. quin ne Leonis quidem ætate unquam obtinuisse videntur, nisi, ut Græci apud eundem Cujacium notant, in iis, de quibus antea nihil constitutum fuerat. ut *Novell.* 57. 71. 89. 102. 103. 104. vel quæ jus vetus, explicant, ut *Novell.* 77. aut supplent, ut *Novell.* 5. 3 Ἐπανορθωτικαὶ καθάρσεις. His verbis verisimile est repetitam legum prælectionem factam a Leone philosopho prætendi, non has Novellas, ut hoc videlicet procemio de autoritate legum a Leone philosopho emendatarum agatur. 4 Ex corruptis moribus civium optimæ leges nascuntur. 5 Ad salutem civium, civitatisque incolumitatem, vitamque hominum & quietem conditæ sunt leges. Cicero 2. *de legibus.* 6 Quod medicamenta morbis, hoc exhibent jura negotiis. *Novell. Justiniani* 111. *in princ.* 7 Prohibendo scilicet, *lege septima, ff. de legibus.* 8 Hinc pœnæ constitutæ. 9 Legum desuetudinis causæ. 10 Κατὰ κύβους species est proverbii. 11 Has Novellas non intelligit, sed βασιλικῶν libros, de quibus supra diximus. alioquin, quid est in his Novellis, quod omnibus litibus finiendis satis esse possit. 12 Ex consuetudinibus leges fiunt. 13 Consuetudo scripta.

14 Ἐκλογή. Intelligit haud dubie libros βασιλικῶν, in quibus, quod a seculo Justiniani ad sua tempora desuetum erat, abrogatur: his tantum selectis, quæ in usu quotidiano erant posita. 15 Lites non ex legibus abrogatis dirimendæ. Idem a Justiniano constitutum §. 3. *constit. de Justinianeo Cod.* & §. 5. *de emendat. Cod.* 16 Ὕλην. 17 Σωματοποιΐαν. 18 Ars aliqua juris. 19 Justitiæ libra. 20 Τὸ μηδὲν ἄγαν. Terentius in Andria *act.* 1. *scen.* 1. Id arbitror adprime in vita esse utile, ut *Ne quid nimis.* 21 Σῶμα, sic corpus Homeri dicitur, *l.* 52. §. 2. *ff. de legat.* 3. 22 Codicem Justinianeum repetitæ prælectionis intelligit. 23 *l.* 32. §. 1. *ff. de legibus.* 24 Quid a Leone [illegible] fuerit in emendatione juris. 25 Observa sententiam hujus Novellæ, facit § 3. *de Justinianeo Cod.* §. 5. *de emend. C.* 26 Basilio sc. Macedone. nam antea dixi Basilium Macedonem cum filiis Constantino & Leone edidisse πρόχειρον distinctum titulis sexginta.

CON-

CONSTIT. II.

UT QUI CÆTERA SECUNDUM SACROS DIVINOSQUE CANONES EPISCOPALI DIGNITATE DIGNUS ESSE PROBATUR, SI LIBERI EX LEGITIMO MATRIMONIO ILLI SINT, OB ILLOS IN CONSEQUENDO HONORE NULLUM IMPEDIMENTUM SENTIAT.

Aliter.

UT QUI ALIOQUI PRINCIPE [1] SACERDOTIO DIGNUS EST, SI LEGITIMI ILLI LIBERI SINT, NON IMPEDIATUR ILLUM CONSEQUI.

Idem Imperator Stephano ſanctiſſ. Conſtant. Archiepiſcopo, & Patriarchæ univerſali.

Cum ſacroſancti divinique canones, & quicunque alii de ſacerdotio ac epiſcoporum creatione ſtatuere, in optimum numeriſque omnibus plenum editi ſint modum (& quidem quomodo illi non exacte perfecteque editi ſint, quum divina inſpiratio in autoribus efficaciter operata ſit?) mirari [2] ſubit, quomodo non veriti nonnulli ſint, ſacras divinaſque leges, tanquam illæ abſolutæ non eſſent, promulgatis aliis legibus abrogare. Etenim quum ſacri canones [3], quibus locis de epiſcoporum creatione præſcribunt, ſtatuant *eum* [4] *qui ex* legitimo matrimonio liberos habeat, ſi modo in reliqua vitæ ratione nihil impedimenti ſit, ad primarium [5] ſacerdotium promoveri poſſe: hi in contrarium ſtatuentes [6] ajunt, ut ii qui liberos habent, tametſi legitimi conjugii munus ſint, ad epiſcopalem dignitatem evadant, ſuo impedimento non vacare. Quod ideo fortaſſe in animum induxerunt, quod [7] iſtiusmodi affectione quadam erga liberos (quid enim quis aliud dicat?) ſacras facultates oblæſurus videatur. Verum non recte ſeſe illa ratio habet. Sic namque [8] nec fratribus aliiſve cognatis ſuperſtitibus acceſſum quisquam ad Epiſcopatum haberet: ſiquidem & ad hos ſanguinis propinquitatiſque affectio reſpicit. Quin & hoc prævidentes divini canones fecerunt epiſcopis poteſtatem, ut ſi ipſis pauperes cognati eſſent, illorum inopiam ex ſacris facultatibus ſublevarent. Noſtra igitur Imperatoria quæ ex Deo eſt majeſtas, ſi mandatis divinis inſiſtatur, id longe convenientius fore animadvertens, conſonam illis profert legem: ut quemadmodum ipſis videtur ad primarium ſacerdotium promoveri poſſe [9] qui illo honore alioqui dignus ſit, tametſi liberi ipſi lege tamen honorati ſint: & ita quidem cenſens, ut a lege, quæ contradicere auſa fuit, in audaciæ pœnam perpetuum in futurum exigatur ſilentium.

CONSTIT. III.

UT QUI SACERDOTES CREANDI SUNT SECUNDUM ECCLESIÆ RITUS, EA LEGE CREENTUR, UT OMNEM DEINCEPS VITAM COELIBEM AGANT, AUT SI MATRIMONIUM CONTRAHERE VELINT, PRIUS ID FACIANT, AC DEINDE AD CREATIONEM PROCEDANT.

Aliter.

QUOD ANTE INEUNDUM SACERDOTIUM MATRIMONIUM CONTRAHI DEBEAT.

Idem Imper. Stephano ſanctiſſ. Conſtantinop. Archiepiſcopo, & Patriarchæ univerſali.

Cum decenter inde ab initio de iis qui faciendis Deo ſacris digni eſſent, eccleſiaſticus ordo conſtituerit, non recte (meo quidem judicio) qui præſentis temporis conſuetudinem ſequuntur, interdum eccleſiaſticam traditionem contemnunt. Nam ubi illa [10] mandat, *ut qui creandi* ſacerdotes ſunt, aut per omnem vitam, ſi promiſſum non falſum fore fidant, cœlibatum voveant: aut ſi [11] illum ſervare impoſſibile ipſis videatur, legitimum matrimonium ineant, ac deinde divinum miniſterium ſuſcipiant: conſuetudo quæ in præſenti obtinet, iis quibus matrimonio conjungi in animo eſt, concedit, ut [12] antequam uxorem duxerint, ſacerdotes fieri poſſint, & deinde biennium ad perficiendam voluntatem jungi matrimonio volenti præſtituit. Id igitur quia indecorum eſſe videmus, jubemus ut ad vetus Eccleſiæ & antiquitus traditum præſcriptum [13] dehinc creationes procedant. Neque enim dignum eſt, ut qui ſpirituali aſcenſu ſupra corporis abjectionem & ſordes evecti ſunt, hi rurſum ad carnis [14] ſordes delabantur: ſed e diverſo, ut divinum miniſterium ex corporis ſordibus tanquam in altum aliquem gradum conſcendat, convenientius fuerit.

CONSTIT. IV.

UT NON MODO UNIVERSALIS [15] ECCLESIÆ SACERDOTES, VERUM ETIAM QUI AD QUAMCUMQUE SACRAM ÆDEM PERTINENT, SI IN HOC VOCENTUR, LICITE SACRA MYSTERIA [16] EXPONERE DIVINUMQUE CULTUM CELEBRARE DOMI PRIVATÆ POSSINT.

Idem Imperat. Stephano ſanctiſſ. Conſtantinop. Archiepiſcopo, & Patriarchæ univerſali.

Placuit veteribus, ut quæ ſacrificia & communiones in privatis ædibus fiunt, ab illis ſacerdotibus, qui ad generales [17] eccleſias pertinent, ſolis celebrentur: ab aliis vero qui alicui alii ſacræ ædi addicti deſerviunt, privatoque vitæ in ſtatu ſunt, ut nullum neque officium neque ſacrificium perficiatur. Atque hoc quidem ut ſtatuerent, religionis conſervandæ cauſa in mentem illis veniſſe videtur, quo videlicet (ut conjicere eſt) dum nonnulli ſacerdotii prætextu lethale defectionis malum tegunt, uſu non veniat, uti qui profanati ſacrificii participes fuerint, longe magis contaminentur quam expientur. Qui profecto eorum qui iſtiusmodi religioni cautionem excogitarunt, propoſitus finis hoc ipſo nomine quod ſacroſanctæ fidei ſtabilimentum adinvenerint, ſimul laudabilis, ſimul commendatione dignus eſt. Verumtamen quatenus ſe firmitatem allaturos exiſtimarunt, eatenus illam ex lege promanaſſe atque ſe extendiſſe non videas. E diverſo vero ſubinde illam ipſam legem religioſis & divinis miniſteriis operam navantibus etiam adverſari conſpicitur. Ut autem pollutus ſacerdos, qui notus non eſt, pollutæ ſuæ inquinationis aliquem participem faciat, veriſimile fortaſſe eſt aliquando id evenire: verum non ita ut ſemper & omnino tale quiddam contingat. Quis enim animo tam facili eſt, tamque omnia promiſcua habet, ut quem non norit ſacerdotem, neque cujus religionis, neque quibus moribus ſit, hunc ad ſacrificandum advocet? Rurſum vero qui defectionem moliuntur, remque ſacram profananter faciant, ne illi cum alienis ab impietate conventus agere non velint. Ut inde ſtabiliri lex videtur, non inde quemadmodum exiſtimatum ſit, ſtabiliatur. Tum & religioſis in multis utilitatibus conſequendis eandem impedimento eſſe comperitur. Siquidem cum divina gratia in omnibus fere omnium non modo potentiorum, verumetiam tenuiorum domibus ſacraria [18] Deo erecta ſint, & vero ſumptus reliquaque ad rem familiarem neceſſaria ſacerdotibus ab omnibus ſimiliter ſuppeditari non poſſint: evenit propter legem, ut (quemadmodum dixi) qui tenuiores ſunt quam ut privatim ſacerdotes ſuſcipere poſſint, perſæpe divinorum myſteriorum expertes maneant, & ſacra [19] delubra, quæ in illis ſacrificia fieri debeant, his defraudentur. Quin veriſimile etiam eſt, nonnunquam defunctorum [20] memoria inſtante ob defectum ſacerdotis præſentem memoriæ diem nullo facto ſacrificio [21] elabi, ut inde & qui hic vivunt, & quos altera vita tenet, utriſque non exiguum damnum obveniat. Statuimus igitur, *ut non ſolum* generalis eccleſiæ ſacerdotes, ſed etiam qui ad quamcumque aliam ſacerdotum domum pertinent, quibuſcumque cujuſque domus dominis acceſſitis acceſſum ad ſacra oratoria, & ſacrarum rerum functionem [22] dare voluerit, in quibuſlibet ædibus ſacrificandi [23], Deique arcana enarrandi facultatem [24] habeant [25].

CONSTIT. V.

NE, QUIBUS, POSTQUAM MONASTICÆ VITÆ INSTITUTUM SUBIERINT, FACULTATES SUPPETUNT, IN UNIVERSUM HI DE ILLIS TESTARI PROHIBEANTUR: SED UT SI, QUO TEMPORE MONASTERIUM ADIERUNT, IN ID QUIPPIAM CONTULERINT, IN ILLORUM POTESTATE SIT, UT QUEMADMODUM VELINT, DE IIS QUÆ SIBI POSTMODUM PARARUNT, IN PLENUM ASSEM ETIAM TESTAMENTUM CONDANT. SI VERO NIHIL AB INITIO INTULERINT, TUM UT DE BESSE STATUENDI FACULTATEM HABEANT, MONASTERIUM AUTEM ALTERAM PARTEM SIVE TRIENTEM ACCIPIAT.

Aliter.

UT MONACHUS [26] DE ACQUISITIS TESTARI POSSIT.

Idem Imperator Stephano [27] ſanctiſſ. Conſtantinop. Archiepiſcopo, & Patriarchæ univerſali.

Quoniam de monachorum bonis quæ poſt ſuſceptam vitam monaſticam coacervaſſent, perſæpe nobis una cum Dei amantiſſimis ſub te primariis ſacerdotibus dubitare te (o divinum, &, ut mundo præluceas, in magno eccleſiæ firmamento a principe lumine collocatum lumen) dixiſti, an conſtitutione facta monachos iſtiusmodi bonorum dominos deſignari oporteret, an vero ipſos ab illorum dominio arceri conveniret: nimirum quod tanquam nubes, quæ iſtinc ambiguitas exiſtit, rationis radios, quo minus perſpicue ea res dijudicari poſſit, ſubeat & offuſcet: quoniam (inquam) de hoc dubitantes variis nos poſtulationibus ad hujus rei conſiderationem una vobiſcum ſuſcipiendam hortati eſtis: nos, ut in aliis, ita & hic ſacerdotalem tuam dignitatem venerantes, ad ſatisfactionem petitionis tuæ accingimur. Ac illa quidem primum a nobis dicantur, quæ a veteribus [28] de illis qui ſe jam in monaſticam rempublicam [29] adſcribi volunt, conſtituta ſunt: illis nempe de rebus ſuis prius teſtandum eſſe, ac deinde ad concupitum vitæ inſtitutum procedendum, nec diſpoſitionem rerum ſuarum vitæ mutatione anticipandam. Nam ſi hoc ita eveniſſe conſtet, non amplius ipſis jam tonſis, ut de rebus ſuis quicquam ſtatuant permittendum eſſe: omnemque ſubſtantiam, in qua eccleſia tonſi ſunt, illi ceſſuram. Quod ſane de iis qui vitam monaſticam jam ſubierunt, decretum (extra quam ſi liberi qui hereditatem petant, ſuperſint) & optimum, & ita ut nemo poſſit melius, conſtitutum eſt:

1 Ἀρχιερωσύνης: intelligit ſacerdotium epiſcopale. 2 Leges divinæ abrogari non poſſunt. 3 1. *ad Tim.* 4. *ad Tit.* 1. *verſ.* 6. 4 Nemo removetur ab epiſcopatu adipiſcendo propter liberos quos habet. 5 Ἀρχιερωσύνην. 6 Vid. *l.* 42. §. 1. *Cod. de epiſc. & cler. Novell.* 6. *cap.* 1. §. 4. *Nov.* 123. *cap.* 1. *Nov.* 137. *cap.* 2. 7 Adde & alias ex *d.* 6. 1. *diſt.* 28. *c. priusquam c. de Syracuſana.* hinc dubitandi ratio ſumitur. 8 Everſa ratio dubitandi ab abſurdo. 9 Et ita abrogatur *d.* §. 1. *d. Novell.* 6. *c.* 1. §. 4. *Nov.* 123. *c.* 1. *Nov.* 137. *c.* 2. adde *c. priusquam c. de Syracuſana diſt.* 28.

10 Traditio eccleſiaſtica. 11 Traditio fuit Eccleſiaſtica, ut qui creandi ſacerdotes eſſent, vel cœlibatum voverent, vel, ſi cum vovere non poſſent, uxorem prius ducerent, & ita miniſterium ſuſciperent. 12 Hoc innuit, tollendam eſſe ſui temporis, ut inquit, conſuetudinem, quæ ſacerdoti, intra biennium ſacerdotii adepti uxoris ducendæ poteſtatem faciebat, reducta, ut inquit, veteri conſuetudine, qua futuris epiſcopis matrimonium permiſſum, non tamen electis, *l.* 45. *Cod. de epiſcop.* vid. *Nov.* 79. *J. eod.* 13 De quo ſ. dixi. 14 Nuptias intelligit. Idem pene dicitur in *l.* 44. §. 1. *verſ. oportet. Cod. de epiſcop. & cler.* quod parum honeſte dictum videtur, τίμιος γὰρ ὁ γάμος ἐν πᾶσι. *Heb.* 13. *verſ.* 4. ſimile eſt quiddam Syricii *diſt.* 82. *c.* 4. & Innocentii *diſt.* 28. *c.* 2. & Gregorii *diſt.* 28. *c. priusquam.*

15 Καθολικῆς. 16 Ἱερᾶς μυσταγωγίας καὶ λατρείας. ſi ita eſt, Novella Juſtiniani 58. abrogatur. Interim hoc videtur innuere ſacerdoti privatis in domibus permitti ἱερᾶσθαι καὶ μυσταγωγεῖν, ut hæc Novella pertineat ad ſacrificia & adminiſtrationem verbi. *cap. clericos diſt.* 1. *de conſecrat.* ut & *Novell.* 15. *J. ad baptiſmum.* 17 Καθολικάς. 18 Quæ Græcis εὐκτήρια. *Theophil.* §. 8. *Inſt. de rer. diviſ.* 19 Ἱερὰ τεμενίσματα. 20 Κεκοιμημένων. 21 Sacrificia pro mortuis & defunctis fieri ſolita. 22 Ἱερατείαν. 23 Ἱερᾶσθαι, intelligit ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν: ut *Novell.* 131. *cap.* 8. actum ſacrificandi. 24 Μυσταγωγεῖν. 25 Et ita abrogatur *Novell.* 58. *Novell.* 131. *c.* 8. Olim ſine conſenſu epiſcopi, qui in privata domo vel poſſeſſione ſacrificaſſet, Canones notabant, ut παρασυνάγωγον. Balſamon *ad cap.* 31. *Synodi* 6. *in Trullo*: adde *cap. clericos.* §. 34. *diſt.* 1. *de conſecrat.*

26 Περὶ τοῦ διατίθεσθαι τὸν μονάσαντα &c. extat alias hujus Novellæ Epitome apud Harmenopulum 5. *tit.* 1. §. 3. Goth. Ne quidem Papa poteſt concedere Monacho ut aliqua bona retineat, vid. *cap.* 6. *extr. de ſtat. homin.* quo poſito non poterit teſtari vid. Covarruv. *rubr. de Teſtam. num.* 27. Anſ. 27 Quem Cedrenus in Leone vocat Στέφανον σύγκελλον, Leonis ἀδελφὸν, cui mortuo ſucceſſit Antonius cognomento Cauleas. Porro σύγκελλος, idem quibusdam, quod contubernalis. Zonaræ vero in Monomacho id in Eccleſia σύγκελλος, quod Agarenis Seriph, hoc ex Caliphæ ſucceſſor. Apud alios eſt ſuffraganeus. Plura dixi in Nomenclatore meo Græcarum juris dictionum in voce πρωτοσύγκελλος & in voce σύγκελλος. 28 Jure veteri monachi teſtari non poterant. *Novell.* 5. *cap.* 5. *Nov.* 76. *Nov.* 123. *cap.* 38. 29 Τῷ μοναστικῷ βίῳ.

tum nec addi nec adimi illi quicquam queat. Etenim qui ante mutatam vitæ rationem, quum bonorum dispositionem in arbitrio suo positam haberet, de iis statuere noluerit: merito postmodum id facere prohibetur, ut qui se ipse in has angustias conjecerit. Propterea enim quod quum licitum ipsi esset prædisponere res suas testamento noluerit, ejus postea faciendi facultatem, tanquam ab ipso damnatam, sibi adimi, id vero jure longe optimo sustinet. Cæteroquin etiam, quomodo non absurdum fuerit, si qui se ab hujus vitæ curis sejunxerit, illarum adhuc onus sufferat, indeque promanante molestia prematur? Liberos igitur qui in monachorum numerum adscriptus est (quemadmodum dixi) quando non habet, non profecto hoc decretum decreto alteri cedat. At si liberi supersint (non enim tunc illos propter parentis silentium damno affici fas esset) non omnino testamenti ordinationem monachicus habitus impediat: sed manifestum est quod [1] de liberorum portionibus testari poterit, quæ illis æquabili legitimaque divisione attribuentur. Quæ vero pars ad ipsum respicit, in ea testamenti factio deficiat: quippe quæ integra ad monasterium pertineat. Cæterum si mors etiam (ut multi sunt rerum humanarum casus) subito superveniens rerum distributionem intercipiat, neque tunc quidem quæ liberis succurrat dispositio omnino conticebit: sed secundum dictum modum, quæ ad illos pertinent legitimo ipsis jure separabuntur: residuum autem involabit monasterium. Atque hæc quidem de hisce facultatibus, quas ante susceptam vitam monasticam habuerit quisquam. Verum de quo paterna vestra beatitudo prodire decretum petiit (de iis nimirum rebus quæ post monasticæ vitæ susceptionem accesserunt) de eo hoc statuimus, ut inde ab eo tempore ex quo monasticæ vitæ rationem susceperit, consideratione procedente, quæ postmodum ab ipso comparata sunt, discernantur. Non enim quod qui a profana vita ad monasticam transit, nisi prius testetur, testandi postmodum facultate privatur: ideo & de iis quæ postmodum conquisierit, quicquam statuere in universum prohibeatur. Illic namque jure testamenti factione privatur: quia quum ipsi in profano statu res adhuc tractanti, aliquid constituere integrum esset, eo ipso quod id non fecerit, se ipse in [2] has angustias circumclusierit, hic vero nihil simile est ut quisquam aut a seipso, aut ab alio prohibeatur. Quod si quis dicat, hoc solo nomine quod monachus sit, monasterium omnia esse percepturum: haud scio, si istiusmodi, quæ monachos deceant, statuat. Primum enim an qui homines opum contemptum professi sunt, hos ita illas amplecti, ac quacunque ratione retinere convenit? Deinde sint alicui cognati pauperes, alioquive noti, qui consolatrice manu indigeant: quomodo non ab omni humanitate alienum, nullo illos ex cognati rebus sublevamine dignari, tanquam non modo peregrinos, sed & cognatos amicosque propellere, atque omnia ad se trahere monachis decorum sit? quemadmodum helluones [3] voracesque homines nullam omnino partem aliis qui una accumbunt relinquere velle videmus. Neque enim servus servitutis vinculis liberatur, neque egenus commiseratione potitur, non alius quisquam necessitatibus pressus consolationis fructum invenit, quum omnes monachi facultates monasterio dantur. Ac propter hoc sane statuimus, *ut si quis*, *quo tempore* monasticam vitam suscepit, ecclesiæ quidpiam consecrarit, illi circa res postmodum comparatas liberum ratumque judicium sit [4], quomodocunque de illis statuere velit: sin nihil omnino ab initio in monasterium allatum sit: tum ut bifariam substantia dividatur, ita ut una pars in bessem, altera vero in trientem circumscribatur, ac monachus quomodocunque ipsi visum fuerit de besse testamento statuat: triens autem applicetur monasterio. Atque hæc quidem, de quibus requisitis nostra decrevit potentia Oportebit autem tuam beatitudinem, quæ decreta sunt, omnibus sub ipsa Dei amantiss. metropolitanis facere manifesta, & hos similiter sub se constitutis Episcopis, illosque quarum curam fortiti sunt ecclesiis ista indicare: quo videlicet & in præsens & in futurum hæc ab omnibus tum cognoscantur, tum hunc ad modum fiant.

CONSTIT. VI.

UT UTRUMQUE TEMPUS TUM QUOD SANCTA SEXTA CONSTITUIT SYNODUS, TUM QUOD DECERNIT DIVUS BASILIUS, IN IIS QUI MONACHI FIERI STATUUNT, OBSERVETUR: ET BONORUM EJUS QUI A SYNODO PRÆSTITUTO TEMPORE MONACHUS FIT, DISPOSITIO SECUNDUM EDITAM A NOBIS FORMAM PROCEDAT.

Aliter.

UT DECENNIS [5] PUER IN MONACHORUM NUMERUM ASSUMATUR.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUo tempore eos qui monasticam vitam subire desiderant, re concupita potiri oporteat, id quia non unum atque idem, sed aliud atque aliud a divinis nostris patribus præstitutum sit, ut ad hunc etiam tractatum dijudicandum, & quæ subesse videtur contrarietatem conciliandam me componerem, effectum est. Itaque quæ magnus ille ac admirandus decernit [6] Basilius (ut videlicet qui monachicum habitum ambiunt, decimo sexto primum aut decimo septimo ætatis anno digni illo habeantur) quæque sancta sexta [7] mandat [8] synodus, anno decimo, qui istiusmodi vitam capesserent, suscipiendos esse monens: hæc cum sanctiss. Patriarcha Deique amantissimis metropolitanis diligenter expendentes, neutram sacrarum legum diximus esse contemnendam: sed contra ad utrumcunque tempus religioso habitu qui illum sumere cupiunt, dignos habere jubemus. De bonorum autem dispositione peculiarem sententiam pronunciavimus, *ut nempe qui* sexto decimo aut decimo septimo tonderi voluerit, de rebus suis quomodo velit, statuere [9] possit. Existimo enim propterea etiam magnum illum Basilium hoc tempus hujusmodi actioni tribuisse, quod ad id legitimæ ætatis requisitio ad statuendum de rebus suis impedimento non sit. Qui vero decimo anno in monasticæ vitæ sanctimoniam mutato statu transire in animo habeat, ut neque huic salutaris conatus impedimentum aliquod obviet (hoc enim, ut videtur, & sacra synodus intelligens, ac volens, tempus quo vitam monasticam adire esset, ampliavit) *ne tamen is* quo modo istiusmodi vitam ineundi, sic etiam de rebus suis testandi [10] facultatem accipiat: sed donec illud tempus, quo legitimam plenamque ad testandum ætas potestatem capit, advenerit, a disponendis rebus inhibeatur. Quod si (ut sunt res humanæ) ante illius temporis completionem e vita excesserit, servi ejus omnes a servitute liberentur: reliqua vero bona bifariam dividantur in bessem & trientem: ac bessem quidem monasterium auferat, triens autem defuncti cognatis detur. Quorum si nulli supererunt, quo bes processit, eo triens quoque abeat.

CONSTIT. VII.

UT QUOTIESCUNQUE A CLERICORUM HABITU AD PROFANORUM TRANSIRE PER VECORDIAM ALIQUIS TENTARIT, IN ILLUM IS INVITUS ETIAM RESTITUATUR.

Aliter.

NE CLERICUS DENUO PROFANUS [11] FIAT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUemadmodum antehac, quando certiorem firmioremque rerum constitutionem investigaremus, si civilis lex plus roboris ac firmitatis, quam ecclesiastica præbere videretur, illi prærogativam dedimus: eo modo & hic decretum sacrum rectæ rerum moderationi, quam civile sit, conducibilius fore intelligentes, illi per assensionem consona præscriptione edita, statuimus, *ut quicunque clericorum* habitum mutare profanorum habitu improbe instituerit, is quotiescunque actus fuerit in istiusmodi vecordiam, secundum ecclesiasticum decretum, quantumvis invitus in clericorum habitum [12] restituatur, tametsi qui ecclesiastici ordinis statum recipiat, dignus non sit, uti qui se ipse illo indignum transfugio constituerit.

CONSTIT. VIII.

UT QUI REJICERE VENERANDUM MONASTICÆ VITÆ [13] HABITUM IN ANIMUM INDUXERIT, AC PRO ILLO PROFANORUM [14] HABITUM SUSCEPERIT, QUOTIESCUNQUE HOC FACERE AUSUS FUERIT, ETIAM INVITUS IN ILLUM RESTITUATUR: ET EX QUO MONASTERIO IMPROBE AUFUGERIT EIDEM REDDATUR.

Aliter.

DE EO [15] QUI VITAM MONASTICAM DESERIT, QUI PRÆSIDUM COHORTIBUS [16] ASCRIBI SOLET.

Idem Imper. Stephano sanctissimo Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm alioqui, qui incomposite vivere instituunt, ac præ laudatis moribus sectantur vitiosos, quotiescunque flagitii quicquam designasse deprehensi sint, malum ipsorum institutum multifariam coërceatur, nec improbam, sceleftamque voluntatem ac molitionem correptione vacare toleretur: subit mirari, quomodo lex vetus iis qui monasticæ vitæ exercitationi se mancipassent, deinde vero stationem suam & ordinem deseruissent, quomodoque sacræ [17] literæ habent, tanquam [18] canes ad suum ipsorum vomitum, aut sues ad pristinæ vitæ cœnosam cloacam reversi essent, ac profanorum in habitu statuque se ipsi collocassent: improbum hoc scelus tentari omninoque perfici permiserit. Jubet enim, ut qui semel monasticæ vitæ institutum reliquerint, unde flagitiose exiissent, reverterentur: qui vero iterum [19] id ausi essent, ex eo tempore pulsi monachatu, inter cohortales provincialis cohortis recenserentur [20]. Atqui si ut desertor ordinis profanorum habitu indueretur, id illi statutu pulchrum visum fuit, quid causæ est cur ipsum ab initio ita non vestierit: sed ut qui monachus professionem suam semel deseruerit, is ad illam quamlibet invitus denuo cogeretur, constituerit? Si hoc ita præcipi decorum putavit, quare in eodem decreto non consistit, sed tanquam ipsum placiti sui pœniteat, miserum illum monachum ad militarem vitam protrahit? Nequaquam vero id nobis esse fas videtur, *neque* [21] qui in divinæ militiæ [22] legiones receptus sit, hunc in mundanis militiis placet collocari. At contra, quod ecclesiastico ordini observari debere visum est, ut si quis sæpius vitam monasticam aspernatus vagetur, huic profanum habitum recipere non concedatur, id per legem etiam nos jubemus. Si enim qui vitam monasticam exuit, mundanæ voluptatis velut asylo concitus id facit: quæ ratio est, tametsi semel cupiditatis

1 Vid. *Novell.* 76. *in fin. Nov.* 123. *cap.* 38. 2 Adde *l.* 7. §. 1. *ff. qui satisdare. l.* 2. §. 8. *ff. si quis cautionibus.* 3 Helluonis natura. 4 Et ita abrogatur *Novella* 5. *c.* 5. *Nov.* 123. *c.* 38.

5 Vid. in Corpore Canonico *c.* 14. extra. de temporibus ordinationum & qualitate ordinandorum, Clementinam de ætate & qualitate præficiendorum, & *c.* 1. 8. 11. *de regularib. cap. ult. de temporib. ordinat. in* 6. *& distinct.* 77. *cap. subdiaconus*, *& distinct.* 78. *c. quod est*: & 1. *q.* 1. *c. estote.* adde Vigelium 3. *methodi juris Pontificii* 4. *num.* 37. Ab infantia potuisse monachos fieri constat ex lege 53. *C. de episc* 6 In epistola ad Amphilochium canone 18. 7 In Trullo. 8 *Canone* 40. *ubi vid. Balsamonem.* 9 Id est, testari, adde *Nov.* 6. *§. eod.* 10 Videtur abrogari lex Constantini, qua permittebatur impuberi cœlibatum profitenti ac voventi, in ipso monasterii ingressu testamenti factio. de quo vid. Sozomenum 1. *cap.* 9. vide quæ scripsi ad *l. ult. C. de test. milit.*

11 Περὶ τῦ κληρικὸν μὴ γίνεσθαι αὖθις λαϊκόν. Scrimg. id est, ne clericus denuo fiat laicus. 12 Vid. *Nov.* 8. *J. eod.*

13 Τῆς μονήρυς πολιτείας. 14 Τὸ λαϊκόν. 15 Græci ita legunt περὶ τῦ συνταξαμένυ καὶ ἀθετήσαντος τὸν μονήρη βίον. 16 Arcadius & Honorius in *l.* 53. §. 1. *C. de episcopis & Cler.* sed & postea Justinianus monachum desertorem addici voluerat cohorti præsidis provinciæ *Novell.* 5. *cap.* 6. postea idem Justinianus monasterio reddi jusserat, non cohorti addici: nisi plus semel monasterium deseruisset *Nov.* 123. *c.* 42. 4. *Leo.* 1. *c.* 15. Hac autem Novella cohorti addici prohibetur. 17 *Proverb.* 26. *vers.* 12 & 2. *Pet.* 2. 18 Proverbii genus observa 19 *Nov.* 123. *c.* 42. 20 Sic solebant clerici desertores cohortibus addici. *Nov.* 6. ut apparitores præfect. urbi, corpori pistorum, *l.* 2. *C. de apparitorib. præfecti urbi*. dissimiliter cohortales addicebantur Curiæ. *l.* 38. *C. de decurionibus.* vel suarii pistrino, *l.* 19. *C. de pœn.* Nam hujusmodi mutatione cohortalium aut suariorum conditio deterior non fiebat. 21 Et ita abrogatur *d. Nov.* 5. *c.* 6. *Nov.* 123. *cap.* 42. *l.* 53. §. 1. *C. de episcopis & Cler. l. ult.* §. 4. §. 5. *in fin. C. de episcop. aud.* 22 Monachismus divina militia. vide *Nov.* 4. *Justin.* Cedrenum *in vita Claudii Imperatoris.* Suidam in μοναχός.

tatis

tatis suæ motu prohibitus sit, quum si rursum ad hoc faciendum animum appellat, se ad finem insolens suum consilium perducturum, ac in profanorum statum recipiendum esse sciat, ut is non omnibus modis monasticæ vitæ institutum iterum communi vivendi modo mutet?

CONSTIT. IX.

DE SERVO QUI IGNORANTE[1] DOMINO CLERICUS FACTUS EST.

Idem Imperator Stephano sanctiss. universalique Constantinopolitano Archiepiscopo.

EIdem rectæ rerum ecclesiasticarum constitutionis curæ insistentes, quæque sacrosanctis canonibus placuerunt, hisce nos etiam album calculum adjicientes, ab adversariis civilibus legibus hanc contradictionis pœnam, ut ex legitimis constitutionibus subtrahantur, exigimus. *Ut enim qui*, cum servilis conditionis esset, ignorante domino venerandam sacerdotii dignitatem assumpserit, nudatus istinc promanante honore, in pristinum servitutis restitueretur statum, secundum[2] ecclesiæ Dei voluntatem & nos constituimus[3]. Legem autem, quæ servum ignorante domino sacerdotem factum servitute liberat, huc ut neque effectum[4], neque fandi facultatem habeat, redigimus.

CONSTIT. X.

DE SERVO QUI INSCIO DOMINO MONACHISMUM SUSCEPIT[5].

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUam præstans monasticæ vitæ professio sit; quique suave illud & beatum jugum suscipiunt, quanta illi reverentia & honore digni sint, scimus quidem & ipsi. Itaque non quo illum vituperemus, sed potius quo vituperationi eximamus, hæc statuere visum est, & censemus. Quanto enim illa admirabilior diviniorque est, tanto majore & quidem quanta maxima attingi cum veneratione, nequaquam vero ingratitudinis & improbitatis velamen ac prætextum monasticæ vitæ dignitatem fieri oportet. Et certe quomodo improbitas dicenda non est, si homo servus, dominum suum fugiens, ad illud vitæ institutum deveniat? Quoniam igitur de servis fugitivis ad vitam monasticam devenientibus, statutum a superioribus[6] est, ut si intra tres annos fugitivus manifestus fiat, illum habitu nudatum recipiendi facultatem dominus habeat: si vero usque in tertium annum incognitus manserit, tametsi postmodum agnoscatur, ut domini potestati non obnoxius sit, præterque illius voluntatem liber nuncupetur: & vero inde multos fugiendi dominos suos occasionem cepisse, ac re honesta monasticæ vitæ professione, ad tegendam malitiam abuti videmus (cuilibet enim servo perfacile est, ut ad triennium se occultet, deindeque libertatem consequatur) jubemus, *ut quantocunque* tempore servus tali consilio monachus factus delituerit, si ipsum aliquando dominus inveniat, nihilominus is quem malo proposito habitum sumpsit, hoc exuatur[7], rursumque in domini potestatem subigatur. Nam quod pio affectu habitum illum sumpserit, quantumvis id verbis ipse fingat, ne dici quidem potest. Sive enim cum benevolo placidoque domino uteretur, pro amore, odio concepto, fugere decreverit, extremæ ingratitudinis & improbitatis argumentum habes: sive (ut sunt res humanæ) molestiis & injuria affectus non tolerarit, ac idcirco dominum deseruerit, quomodo eam rempublicam magnifaciet, quæ cives suos in *Christi* crucem[8] & mortem continenter respicere vult?

CONSTIT. XI.

DE SERVO QUI IGNORANTE DOMINO EPISCOPUS FACTUS EST.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUod de servo[9] qui venerandam sacerdotii dignitatem furatus sit, idem & de illis servis quibus nesciente domino ad primarii sacerdotii honores conscendere visum est, statuimus: ut videlicet secundum ecclesiasticæ constitutionis voluntatem exautorati, honore in quem clam irrepserint, priventur, & ad suum servilemque statum reducantur. Non enim profecto qui aliis in rebus furto vel fraude aliquid subtrahunt, his non modo ea quæ subtraxerint retinere non concedimus, sed interdum etiam ut maleficos punimus: & qui tantarum rerum furta audent, hos inde honeste vivere, & ex uno fraudis pessimo exercitio duo omnium longe pretiosissima, libertatem & sacerdotii prærogativam, lucrari sinemus. Ergo si quis servus ignorante domino episcopus creatus sit, inde ad servitutis effugium nil juvatur.

CONSTIT. XII.

DE OFFICINARUM[10] MAGNÆ ECCLESIÆ USU.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

COnstantinus[11], is qui primus *Christi* nomine Imperii coronam splendidiorem ac augustiorem reddidit, ubi etiam dignum aliis suis præclaris facinoribus imperatoriaque cura fore prospexisset, de sepultura *nempe* eorum mortuorum quos in ea etiam re egestas premeret, officinas[12], ex quarum vectigali necessarios ad humandos mortuos sumptus suppeditandos ordinasset, sanctæ Dei ecclesiæ applicavit. Hanc igitur provisionem quum piorum hominum æmulatio postmodum excepisset, quæ & ipsa pauperibus ad sepeliendum sufficeret, permultum illa in hunc usum sumptus auxit. Verum nunc omnino nihil ea solicitudine, qua initio ter ille quaterque beatus princeps voluit, dispensari inde videas. At nos, & scientes quidem quod postquam ecclesia officinarum vectigalia occupavit, tametsi (quod usus non postulet) in quem ab initio constitutum est, Numinis cultum illa non expendat, in aliud tamen quodpiam ministerium, & ipsum ad Numinis cultum pertinens, prorsus illa dispenset: statuimus, *ut quæ de his* jam olim edita constitutio[13] est, immota & inviolata permaneat. Officinæ autem omnes, quæ in hoc ministerium attributæ sunt, supra mille numero sunt ad centum.

CONSTIT. XIII.

DE PERPETUIS EMPHYTEUSIBUS[14].

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

REm fraudulentam simul & illicitam consecratarum Deo ædium (ecclesiarum videlicet, hospitiorum, & viduis pupillisque alendis destinatarum domuum) præfectos etiam audere ad nostras relatum est aures. Narratum est enim quum domus elocatæ sint, jamque tempus pacto constitutum decurrat, quando locationis terminus, ac possessionis renovatio[15] instat, non fieri certam aliquam & statutam solutionem, quam peculiari nomine εἰσδικτικὸν[16] vocant: sed quomodo præfectis pro ipsorum avaritia visum sit, ita exactionibus domuum possessores prægravari. Id igitur cum omnibus grave, tum pauperioribus (quod ita ipsis durior egestatis necessitas imponatur) longe esse acerbissimum videntes, ne id amplius fiat lege cavemus: sed *ut certa* quantitate ad[17] duplum emphyteutici vectigalis constituenda solutio definiatur: & insuper omnis illatio locationis instrumentis inscribatur, domuique nulla novatio adferatur: non vero in præfectorum quæstum intervertatur, dum illi non ut domuum utilitati consulant, sed scelestè sibi lucrum parent, hoc agunt.

CONSTIT. XIV.[18]

DE[19] IIS QUI MONASTERIUM IMPERFECTUM RELINQUUNT.

Eidem.

QUi præcipitanter ambitioseque ad faciendum aliquid fertur, ac ipso in initio viribus ac facultate destituitur, sive manifestum vitium, sive benignitatis speciem conatus præ se ferat, simul ille reprehensione dignus, simul aspernandus est. Hoc sane & qui similitudines ab initio proverbiaque loquitur, Dominus noster & servator in Evangeliis vult, ubi de ædificatione urbis & absolutione, ac de similibus sermocinatur. Merito igitur & sacræ leges[20] & civilia decreta similes edunt, ejusdemque sensus admonitiones, ut quicunque monasterium construere instituerent, si ad perficiendum opus pares non essent, id aggredi prohiberentur. Oportet enim quascunque res, ubi ad perfectionem pervenerint, tum demum convenientem appellationem indipisci: nequaquam vero nomen rebus imperfectis, ut consummatæ constitutionis sint, præstare potest. Itaque (quod dictum est) recte sacra civilisque lex eos qui ad rem absolvendam pares non sint, fabricandi monasterii inceptione prohibet. Verum quoniam incognitum illud est, quando monasterium sufficienter absolutum judicari debeat (non enim expresse ab illis hujusmodi absolutio definita est) hac de re certum atque evidens edictum promulgare placuit. Dicimus igitur (quoniam divinum os loquutum[21] est: *Ubi duo aut tres in nomine meo congregati sunt, ibi in medio illorum sum*) quod *opus aliquod* monasterii appellationem subiturum, minimum[22] tribus sufficere oporteat: quod nimirum idem opus, si facultatibus quoque abunde instruatur, ad celebritatem nominis etiam valeat. Ut ergo quis liberam impedimentoque carentem ad dedicandum monasterium aggressionem habeat, in tot minimum monachos dedicationem concipiat necesse fuerit. Porro quia permulti, qui se istiusmodi incepto dedunt præveniente morte, ipsosque hominum consortio eripiente, interdum proposito destituuntur: illud a nobis statuitur, *ut si testamentum conditum sit*, quæ in illo Ecclesiæ assignata sunt, ea illi cedant. Si vero (ut identidem ex mortis incertitudine contingit) *antequam de rebus suis statueret*, evectus fuerit, tum si ad tres numero liberi superfint, quadrantem bonorum involabit monasterium: sin ultra ternarium numerum sobolis multitudo procedet, liberis connumerabitur monasterium, & deducto ære alieno, ex universa substantia, quantum ipsorum quisque capiet. Quod si defunctus sine liberis decesserit, parentes autem superstites habeat, rebus bifariam divisis, una pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At si neque parentes, neque liberos heredes habeat, & cognati ad hereditatem prodeant, ipsi quidem quotcumque fuerint, trientem inter se distribuent, bes vero ecclesiæ accedet. Verum enim vero si aut per oblivionem aut aliam quampiam causam, in contrariam laudabili legitimoque proposito testamentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci antistes Dei amantissimus, quantum ad ecclesiæ, eorumque qui in illa adsessuri sunt, sustentationem suffecerit, vendicet: de reliquis vero legum præscriptio & testamentum dijudicent.

---

1 Adde *Nov.* 123. *c.* 17. 2 Adde *epist. ad* Philemon. 3 Vid. *d. c.* 17.
4 *Ανεπεργητόν τε καθιςῶμεν ἢ ἀπαῤῥησίαςον.*
5 Ut a domino possit ex monasterio in servitutem retrahi, quantocunque tempore in monasterio delituerit. 6 *Nov.* 5. *c.* 2. §. 2. *versic.* triennii vero semel expleto tempore. 7 Ne ex sua fuga & improbitate commodum consequatur.
8 Servitutis jugum aspernari non debet, qui in crucem Christi continenter respicere jubetur
9 *Nov.* 9. *supr. eod.*
10 *Novell.* 43. *Nov.* 59. 11 Vid. *d. Nov.* 43. *in princ.* & *Nov.* 59. *in princ.*
12 Officinarum magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ reditus sepulchrorum sumptibus deputati. 13 *Novell.* 43.
14 Quidam legunt *περὶ ἀνακάμψεως.* vid. Cuj. 1. *Feud.* 5. 15 *Ανανεώσεως. Scrimg.* Cujacius *d. loco* videtur legisse, *περὶ ἀνακάμψεως*, qui & hunc locum de precaria accipiendum esse existimat. hinc illud Caroli magni 4. *leg. Franciæ*, Si quis in censibus reddendis & precariis novandis negligens fuerit. Precaria porro non est eadem cum libellaria, dixi ad *l.* 24. §. 1. *C. de sacrosanct.* cum feudo, cum usufructu, quin cum ipsa emphyteusi. quamvis illa omnia sint ususfructus. Ideo perspicitur, quod is qui dat, proprietatem retineat ad instar pignoris, hypothecæ, fiduciæ, *ἀντιχρήσεως*. quæ omnia non eadem sunt, etiamsi in hoc unum conveniant, quod sint pignora. Itaque Cujacius putat precariam esse cessionem ususfructus rei immobilis, quæ sit clerico ad tempus vel dum vixerit, ea lege ut ecclesiæ ministerium exhibeat, quod vix est ut huic loco conveniat; videtur enim pertinere ad omnes omnino homines, quibus jus est ab ecclesia emphyteusim accipere, non ad solos sacerdotes. 16 *Εἰσδικτικὸν*, renovationis pretium. de mercedibus dixi ad *Edict.* 13. *Justin. c.* 7. 17 Quænam quantitas *εἰσδικτικῶν* esse debeat.
18 Adde *Nov.* 67. *c.* 1. *Nov.* 131. *c.* 7. 19 Meminit hujus Novellæ *Harmenopul.* 5. *tit.* 8. § 108. 20 *d. c.* 1. *d. c.* 7. 21 *Matth.* 18. *vers.* 20.
22 Imo duo videntur sufficere. *l.* 12. *ff. de testibus.* sed id forte receptum fuit, quod duo familiam non faciant. *l.* 40. *in fin. ff. de verb. sign.*

CONSTIT. XV.

UT SALUTAREM BAPTISMUM [1] IN QUOCUNQUE SACRO ORATORIO PERAGI LICEAT [2].

Idem Imperator Stephano ſanctiſſ. Conſtantinop. Archiepiſcopo, & Patriarchæ univerſali.

ETiam hic venerandæ ſextæ ſynodi [3] ſacer canon [4], qui non in privatarum ædium oratoriis ſeorſum, ſed in ſolis in communem uſum conſecratis templis, divinam regenerationis lotionem perfici vult, quum ſimilia cum illis jubeat, qui ſacroſancta ſacrificia & myſteria in privatis domibus celebrari vetant [5]: ideoque a nobis jam pridem conſideratius expenſi ſunt: tanquam illorum germanus ſimiliter correctionem conſequetur. Statuimus igitur, *quemadmodum de ſacrificiis*, ſic quoque de ſalutifero baptiſmate, ut & ipſum in quocunque ſacro oratorio quibuslibet peragere licitum ſit. Nam hæc tam ſtricte ſacrum ſynodi decretum conſtituiſſe mihi quidem videtur, propter eos qui quanquam ſacerdotum nomen gerant, profani tamen ſunt, & quos ad lavacrum adducunt, pollutos reddunt: qui (ut apparet) domos ejusdem opinionis hominum ſubeuntes, non rem divinam faciunt, ſed cum iis qui conveniunt inauſpicati aliquid moliuntur. Hanc vero proviſionem tametſi & divinam eſſe & multa ſalutaria continere conſtet: non tamen illa ad impietatis plenos a ſuis vitiis coërcendos ſufficiat. Nam & res audax eſt malitia, omnique modo, clauſis etiam oratoriis, ad explendum propoſitum ſuum, ſuam inveniat viam. Verumtamen quum nunc divina gratia omnes perverſæ opiniones ſint profligatæ, etiam quantum ad hoc attinet, quamobrem reipublicæ hoc decretum ad prohibendam in privatarum ædium oratoriis regenerationis lotionem obtrudatur, nullam equidem eſſe neceſſariam cauſam video.

CONSTIT. XVI.

UT QUI VIGINTI [6] ANNOS HABET, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.

Eidem.

VEtus verbum, *quod [7] de rebus ſuis dicenti aures eſſe aperiendas monet*, cum in aliis omnibus perbelle ſeſe habeat, tum hic longe eſſe pulchrius apparet. At quorſum hoc? Civilis [8] lex ſtatuit, *ne minor* vigintiquinque annis in divinis officiis creetur hypodiaconus. Decretum ſacrum contra ſtatuit, ut qui ad iſtiusmodi miniſterium accedit, hunc vigeſimus annus ad ordinationem perducat. Dignum itaque ſacram legem de rebus ſuis præcipientem audire Imperatoria noſtra majeſtas rata, & in eandem cum illa ſententiam deſcendit, & ſtatuit, *ut qui* ad vigeſimum annum pervenit, modo anteactæ vitæ ratio obſtaculo non ſit, quantum ad ætatem, hypodiaconi officium ſuſcipere non impediatur.

CONSTIT. XVII.

DE PUERPERIS, QUANDO DIVINORUM MYSTERIORUM PARTICIPES FIANT: ET QUANDO INFANTES BAPTIZENTUR, POST QUADRAGINTA VIDELICET DIES, EXTRA QUAM SI NECESSITAS URGEAT.

Eidem.

ID quod beatitudo tua poſtulat, a vobis procedere, quam a nobis originem ſumere ac proficiſci, æquius fuerat. De re [9] enim ſacra ſanctitatem tuam ſancire oportebat. Verum quoniam ſuper uno duntaxat capite concilium conſultare (quum de multis decernere concilii ſit) inconveniens eſſe, nos vero & citra concilium decretum facere poſſe dicitis: admonitionem ſuſcipientes, quibus de rebus poſtulationem inſtituiſtis, de iis conſtitutionem emittimus. Quum itaque Dominus & ſervator noſter, quo ſplendore gloriæ ipſius illuminarentur qui in tenebris ambulant, juxta atque nos carnis atque ſanguinis noſtri particeps factus fuerit: valde, mea quidem ſententia, a ſalutifera ipſius providentia diverſe ſentiunt, quotquot eam quæ ex recenti puerperio decumbit, & morte [10] præ [11] foribus conſiſtente, nec diem quem ipſi expectandum autumant (quadrageſimum nempe poſt partum) expectante, citiusque obtorto velut collo protrahente, corripitur: illuminatione [12] indignam eſſe opinantur, & ut ob corporis immunditiem [13] revera illa e vita immunda excedat (quippe quæ in ſacris non inſtituatur [14], nec ſacri lavacri luſtrationis, regenerationisque particeps fiat) efficiunt. Neque vero illi periculi damnique magnitudinem, quam inconſiderata ipſorum & pernicioſa religio adfert, præ oculis habent. Verum ea illa eſt abſurditas, ut oratione non indigeat. Talem enim mulierem incredulam reformationeque deſtitutam decedere & iſtiusmodi ob cauſam pro eo quod inter ſervandos collocanda eſſet, in perditorum damnatorumque locum rejici: quomodo fas, Deove, qui per fidem in ipſum & in aqua Spirituque regenerationem, ſalutem donat, non grave atque acerbum eſt? Vanam igitur iſtiusmodi prudentiam dehinc in futurum e medio tollentes de mulieribus, quæ recens pepererunt, quæque naturali expurgatione occupatæ ſunt, ſtatuimus, *ut ſi quidem* alia quacunque affectione morbida ipſarum vita non tentetur, usque ad præfinitum quadraginta dierum tempus expertes maneant, nondum initiatæ illuminatione [15]: ad ſacra receptæ & initiatæ, ſacroſanctorum myſteriorum perceptione. at ſi quis ipſis morbus, qui vitæ internecionem minitetur, ſuperveniat & incumbat: ſacrarum rerum omnibus modis participes fiant. Etenim ſi illis [16] qui propter enormia flagitia multis annis vivifica communione arcentur, mors ad obruens præſcriptum tempus incidit, neque quisquam hos ſacrorum participatione prohibere ſuſtinet, qua ratione hæ propter naturales carnis ſordes prohibebuntur? Quod profecto non tam propter muliebrem hanc immunditiem, quam ob alias cauſas in intima legis ratione reconditas, & veteri [17] prohibitum eſſe lege, & gratiæ tempus traditionis loco ſuſcepiſſe puto. Exiſtimo ſiquidem ſacram legem id præſcripſiſſe, quo protervam eorum qui intemperanter viverent, concupiſcentiam caſtigaret: quemadmodum & alia multa per alia præcepta ordinantur & præſcribuntur, quo indomitus quorundam in mulieres ſtimulus retundatur. Quin & hæc providentiæ quæ legem conſtituit voluntas eſt, ut partus a depravatione liberi ſint. Quia enim quicquid natura ſupervacaneum eſt, idem corruptivum & inutile eſt, quod hic ſanguis ſuperfluus ſit, quæ illi obnoxiæ eſſent, in immunditie ad id temporis vivere illas lex jubet: quo ipſo etiam nominis ſono laſciva concupiſcentia ad temperantiam redigatur, ne ex inutili & corrupta materia ipſum animans coagmentetur. Et ſane de infantibus eundem ad modum conſtituimus, *ut ſi non inquietentur*, inimicosque naturæ caſus ſuperent, antequam gratiæ ſplendore illuſtrentur, quadrageſimus [18] dies expectetur. Conſentaneum namque eſt, ut quemadmodum fœtus quadraginta [19] diebus in naturæ maternoque receptaculo plene informantur, ſic etiam in æquali dierum numero in divinæ gloriæ æternique omnium Patris domum procedant. Si tamen & octavo [20] a partu die, baptizare aliquis volet, neque id abſurdum fuerit. Dominus enim noſter *Chriſtus* octavo die circumciſus, impoſito circumciſioni fine, pro hac vivifico baptiſmate initiari conceſſit. Verum hæc obtineant, ſi nulla neceſſitas, quæ mortem minetur, exiſtat. At ſi periculum aliquod emergens vim vitæ inferat, omni diligentia omnibusque viribus etiam intra octavum diem ſacram lotionem peragi oportebit, ne non illuminatus, neque ſacri lavacri, atque adeo ſummi boni expers partus decedat.

CONSTIT. XVIII.

UT [21] IN SPONSALIBUS CONSTITUTA POENA EXIGATUR [22].

Idem Imperator Styliano excellentiſſ. ſacrorum officiorum magiſtro.

IN omnibus rebus & dictis quod præſtantius ſit ſeligi, reprehendendum non eſt. Atque tunc quidem, ut aliquid ſequare, aut declinandum cenſeas, non eorum qui aliquid aut faciunt aut dicunt, habenda ratio: ſed eorum quæ fiunt ac dicuntur, cognoſcendus ſtatus eſt. Idcirco quod conſuetudini placuit *ut in ſponſaliorum* reprobationibus pœnæ imminerent iis, qui reprobare inſtituerent, id in legis autoritatem collocamus. Arbitror enim, id quod conſuetudini viſum eſt, ea lege quæ de hujusmodi rebus lata eſt, nihil improbabilius eſſe, ac res ipſas referre in melius. Nam quum lex arrhæ perditione, aut in duplum [23] reſtitutione ſolum temeritatem puniat, hæc definitum pactoque conſtitutum in ſponſaliorum reſciſſione ſubiri damnum vult. Ac ſane [24], ne (ut fieri aſſolet) ſponſalia ſurſum deorſum ferantur, hoc mihi (quemadmodum dixi) majorem obtinere vim videtur. Solius enim arrhæ perditio, quæ in eum qui dedit, ac deinde ſponſalibus non acquieſcit, conſtituta eſt: ejusque in duplum reſtitutio, quam mulctam is qui arrham cepit, deindeque in pacto convento non perſiſtit, ſuſtinet: ut propter pœnæ levitatem ad pactorum reſciſſionem, qui id facere cogitant, facilius ferantur, facit. At ex pacto definitæ pœnæ gravius damnum ſibi obvenire videns inconſtans ille, tardior omnino ad divellenda ſponſalia fiet. Quod ſane nos etiam nuptialibus contractibus magis conducibile fore animadvertentes, quod ex conſuetudine fieri ſolet, in legitimam conſtitutionem traducimus. Ex arrhæ ſiquidem [25] perditione faciles ſponſaliorum everſiones video: ex pœnæ perſolutione non item. Nam gravius diſpendium (pacto enim conſtituta pœna arrha major prorſus atque gravior eſt) vel invitum inhibens, animi inconſtantiam acquieſcere illis, quæ antea de ſponſalibus placuerunt, compellet. Sic igitur quod a conſuetudine confirmatum eſt, quemadmodum hactenus, ita deinceps & obtineto, & cauſas dijudicato: tum etiam qui ſponſalia evertit, pœnæ exactione feritor.

CONSTIT. XIX.

DE PACTO [26] PATERNO, EX ÆQUO HEREDEM FUTURUM FILIUM.

Idem Imperator Styliano excellentiſſ. ſacrorum officiorum magiſtro.

NOn contemnendi alios ſtudio (ut & antea a nobis dictum eſt) neque ut gloriam nobis paremus, ad legum correctionem proceſſimus: ſed ut, quod conducibile non eſt, quoad ejus fieri poteſt, a ſubditorum conſortio removeamus: id ſcientes, ad moderandam rempublicam legum rectam conſtitutionem omnium eſſe præſtantiſſimam. Nam *qui leges [27] reipublicæ oculos eſſe dixerit*, is profecto mea ſententia illas ita vocans, nihil indecens pronunciaverit. Quemadmodum enim res maxime neceſſaria eſt animali non titubans oculus, ita & reipublicæ legum æquus & rectus ſtatus. Hujus ergo nos curam gerentes, poſteaquam in ſelecto [28] Codice legem eſſe cognovimus, (quæ propter evidentem abſurditatem in hominum animis neutiquam locum invenit, ut ſuſciperetur: nedum vim aliquam & efficaciam habet. Contraria enim ſtatuit naturali, quæ a parentibus liberis debetur, æquabilitati, adverſusque filium patri ad iniquitatem feneſtram aperit: quin & parentem ut illi morem gerat obſtrictum mendacio, doloque obnoxium facit) poſteaquam, *inquam*, iſtiusmodi quandam eſſe legem animadvertimus, tametſi etiam ante noſtram ſanctionem ipſam ne ſuſciperetur, excluſerit communis hominum vo-

1 Superius dixit περὶ τοῦ μὴ τὰς ἱερὰς μυσταγωγίας καὶ λατρείας οἴκοι ἐπιτελεῖν. *Novell.* 4. nunc de baptiſmo. 2 Et ita abrogatur Canon 59 Synodi 6 in Trullo ad *Novell.* 4. & *eod. Nov.* 58. de *Nov.* 58. 3 *In Trullo* §. 17. 4 *Canon* 59 5 *Novell.* 4 & *eod. Nov.* 58. 6 *Nov.* 75 & *eod. cap.* 15 *ſyn* 6. *in Trullo.* 7 Ne dicatur alioquin cum poëta: Dedecus ille domus ſciet ultimus. 8 Et ita abrogatur *Novella Juſtiniani* 123 *c.* 13. 9 Cuique turpe eſt, jus in quo verſatur ignorare *l.* 2 § 43. *ff. de origine juris* 12. Quintil. 3. 10 Puerpera præ foribus mortis poſita *l. ult.* §. 1. *C. qui potiores* 11 Παρὰ πόδας. *Scrimg.* 12 Φωτισμῷ, id eſt, baptiſmo. 13 Puerperæ immundities. 14 Ἀμυσταγώγητοι. 15 Id eſt, baptismo: hoc innuit; mulieres baptismo non init atas intra diem 40. puerperii baptizari non poſſe, niſi caſus aliquis aliud exigat. baptismo initiatas non admitti intra eosdem dies ad ſacram communionem. adde Photium *tit.* 3. *c.* 18. 16 Excommunicatis, mortis tantum impendentis cauſa, communio datur. 17 Moſis lege, mulier, ſi maſculum peperiſſet, ſeptem diebus immunda: 30. diebus præterea manebat in ſanguine purificationis ſuæ: ſi fœminam, duabus ſeptimanis immunda: 66. diebus in purificatione nullam rem ſacram attingere poterat. *Levit.* 12. 18 Leo monet, non tamen jubet, ad quadrageſimum usque diem baptismum differri in infante, niſi mors infanti immineat. 19 Quadrageſimo die partus formatur, ut dixi ad *l.* 3. *in fin. ff. de ſtatu* adde *l.* 39. *ff. de pœnis.* vel quadrageſimo nono. 3. *Gell.* 10 20 Octavo die baptismum infanti conferri poſſe. 21 Extat Epitome apud Harmenopulum 4. *tit* 1. § 26. 22 Si ita eſt, abrogatur *l.* 134. *ff. de verb. oblig.* 23 Vid *l* 5. *C. de ſponſalib.* 24 Ratio decidendi. 25 Hoc innuit, dupli pœnam legibus conſtitutam non ita adſtringere: quantum conventa atque pacta. adde 20. *Gell.* 1. ubi de pœna injuriæ legib. XII. tabularum conſtituta. 26 Vid. *l.* 15. *C. de pactis* 27 Oculi Reipublicæ leges, ὀφθαλμοὺς πολιτείας τοὺς νόμους qui dicit, non errat. Perſis ὀφθαλμοὶ βασιλέως, oculi regis dicebantur Satrapæ, ut per quos Rex omnia ſpectaret: ſicut Regis aures *delatores*, per quos Rex audiebat omnia quæ ab unoquoque gerebantur, Suidas ὀφθαλμὸς βασιλέως. 28 Ἐν τῇ τοῦ κώδικος ἐκλογῇ, hoc eſt in Codice repetitæ prælectionis.

luntas:

ſuntas: tamen nos nihilominus omnem illi prorſus functionem & uſum decreto adimimus. At quid dicit? Etiamſi, *inquit*, pater, quum in matrimonium collocaret filium, illum poſt deceſſum ſuum ex æqua parte cum aliis fratribus paternorum bonorum heredem fore pacto promiſerit, in poteſtate tamen illius, ſi velit, erit, ut pactum ejusmodi negligat, aliisque liberis amplius attribuat: & illi cui æquam portionem in hereditate pactum concedebat, minorem aſſignet. Hoc itaque quanquam alioqui (quomodo diximus) in republica nullum locum habeat, noſtro etiam decreto velut in exilium ejectum, omnibus modis in rempublicam ingreſſu prohibemus. Statuimus vero, *ut parentum* [1] nemo jura filiorum, quibus cum reliquis liberis æqualem hereditatis portionem ſervatum iri in nuptialibus contractibus ſpoponderint, innovare tentet. At ſi quis pactiones ſuas aſpernari, & illius, cui tantundem, quantum alii fratres habituri ſunt, promiſerit, portioni detrahere compertus fuerit: ſciat is, pœnitentia mutatam voluntatem invalidam atque vanam habendam. Ex æquo enim cum aliis fratribus ſecundum initum pactum filius in bona ſuccedet. Neque vero mendacium veritati [2] præferri ulla ratio patitur, nec æquum eſt, neque rationabili animali convenit pacta [3] conventa per improbationem adulterari. Atqui ſi quid aliud, hoc certe hominem decet [4], ut verbis ſuis fidem præſtet: niſi mendaciis veritatem corrumpendo deſtitutus ſit ratione, eorum albo, quæ ratione prædita ſunt, excidere velit. Quinimo nec illud conſentaneum eſt, ut parentes iis qui pariter [5] ex ipſis nati ſunt, non parem curam exhibeant, neque æquabiliter ipſorum vitæ proſpiciant: ſed alios quidem uberiores facultates habere, alios vero nihil parcere, neque illorum miſereri, tametſi inopes in miſeria victuri ſint, velint. Cæterum æquum eſt ut quemadmodum omnibus liberis ex æquo vitam impertiti ſunt, ita etiam ad hanc facultates impertiantur: nequaquam vero, velut ancipiti libra his levius quiddam, illis vero gravius, pro inæquabilitate animi ſui attribuant.

CONSTIT. XX.

UT [6] NE MARITUS, QUEMADMODUM UXOR, ILLA PRÆMORIENTE, PRÆTER [7] DONATIONEM PROPTER NUPTIAS QUICQUAM CAPIAT.

Idem Imp. Styliano excellentiſſ. ſacrorum officiorum magiſtro.

CUm vetuſtis legibus [8], quæ de pactionibus nuptialibus tractant, tum in prima matrimonii coitione, tum in ejus diſſolutione, quam mors in alterum conjugum irruens efficit, æquabilitatem [9] & viro & mulieri aſſignare viſum ſit: haud ſcio qua re moti, quibus poſtmodum leges condere ſtudio fuit, diverſis conſtitutionibus has ſubjecerint. Etenim vetuſtiores [10] leges mox a conjugii coitione æquales eſſe collationes, tum muliebrem, tum virilem, & ut altero vita defuncto, quum liberi nulli ſupereſſent, nec pactum in quo quippiam de lucro ſignificaretur, ſubeſſet, ex æquo ad utrumque ſua reverterentur, conſtituerunt. Si vero de lucro pactum initum eſſet, tunc ut utercunque vita exceſſiſſet, qui ſuperſtes eſſet receptis rebus ſuis, inſuper quantum pacto comprehenſum eſſet lucraretur, & in ambobus lucri æqualitas ſervaretur: ita ut viro præmortuo mulier dotem, propterque nuptias donationis partem aliquam, eamve totam, ſi ita conveniſſet, aſportaret: & ſi mulier ante virum in mortem incidiſſet, vir donationem propter nuptias conſervaret, illumque lucrum, ſive dos tota, ſive ejus pars, prout pacta vellent, ſequeretur. Atque hæc quidem quum vetuſtioribus placuiſſent, poſterioribus [11] diſplicuerunt. Quapropter & contra ſtatuunt: quanquam non recte: Statuunt autem, uti ſtatim ab initio conjugii inæquales procedant collationes, & major dos ſit, donatio vero propter nuptias contractior, ejusque uxor ab eo die quo matrimonium contractum eſt, ſit domina, quanquam (ut fieri aſſolet) alterius viri conſortio poſtmodum ſe mancipet. Et inique judicantes, ubi matrimonium morte diſtractum fuerit, mulieris mœſtitiam lucro conſolantur: viri vero ſupra amiſſionem uxoris, diſpendio rerum ipſius mœrorem adaugent. Jubent enim, uti mulier ſuperſtes cum ſua dote univerſam propter nuptias donationem auferat, & ad hæc ex reliqua mariti ſubſtantia tantum quantum dotis donationisque propter nuptias in unam ſummam contractarum quadrans conficit, ceu heres capiat. Quod ſi mulier ante maritum mortem obeat, tum ut illius heredes una cum dote donationem propter nuptias lucrentur: maritus autem nihil aliud quam quantum dotis donationisque propter nuptias quadrans facit, habeat: utique res eum ad modum procedat, ſive ſubſit pactum, ſive nihil hujusmodi inter ipſos convenerit. Sed hæc quomodo non iniqua? quomodo pro jure hæc non extrema injuria eſt? Quæ quidem præmortuo marito mulier accipit, in his fortaſſe aliqua ratio: quæ vero illa præmortua ad ejus heredes devolvuntur: in his quomodo non omnis injuſtitia & enormitas ineſt? Ea propter decenter valde ſapienterque perpetuo ille memorandus Imperator, & qui ex ipſius lumbis natus poſt ipſum *rebus præeſt*, fecit, qui veteribus legibus autoritatem conſervandam, quæque perverſe contra ſtatuerent, eas e republica in exilium ejiciendas putavit. At enim refractaria contentioſaque conſuetudo eſt, ac frequenter abſurda aliqua opinio, ubi in hominum animis (eorum præſertim, quibus recto judicio illam expendere curæ non eſt) altas velut radices egit, haud facile extirpari quit. Qui homines anticipatam opinionem, quamvis frivola ſit, amplexantur, noluntque ſequi meliora. Adeo ut ne nunc quidem in æternum commemorandi patris noſtri conſtitutio, quæ ad veteres leges nuptialium pactionum rationem reducit, abſurdam conſtitutionem miſſam eſſe faciendam perſuaſerit, atque in quæ ille exilium decreverat, in publico hæc etiamnum uſu ſint. Quid nos igitur? *Poſtquam ſemel* prævalere viſum eſt, ne [12] in matrimonii coitione ex æquo collationes fiant, ſed major donatione propter nuptias dos ſit, hoc in republica obtineto, & ſi mors matrimonium dirimat, tum ſi [13] maritus ſine liberis decedat, pactumque non ſubſit, uxor dotem donationemque propter nuptias, nihil autem amplius auferto: ſi vero mulierem mors abripiat, dotem heredes ejus capiunto: maritus autem ſuis rebus ne privator, neque quæ ipſius ſunt alii, ſed ipſe habeto. Quomodo enim iniquum non eſt, alios ex illius rebus lucrum ſentire: ipſum vero, ſupra amiſſionem conjugis, bonis etiam ſuis, ſive donatione propter nuptias privari?

CONSTIT. XXI.

UT [14] DOTIS PROMISSIO EX PATERNIS AUT MATERNIS BONIS FACTA PRÆSTETUR.

Idem Imperator Styliano excellentiſſimo ſacrorum officiorum magiſtro.

QUemadmodum in libra videmus, eam tum recte ad rerum earum quæ ponderantur, dijudicationem deſumi, quando lances æquales [15] ſunt, neque vel tantillum in alteram partem proclinant: ita quoque lex, quum ne tantillum quidem jus intorquet ac depravat, digna eſt quæ ad rerum dijudicationem procedat. Illius enim partes ſunt, ut æquabilitatem: hujus autem, ut jus ſtabile conſervet. At quorſum hæc? In Codicibus deſcripta [16] conſtitutio eſt: quæ dum a parentibus qui in matrimonium liberos collocarunt, promiſſa dotis donationisve propter nuptias nomine facta exigit, haud ſcio quomodo jus commiſceat. Vult [17] namque, uti pater, qui pro liberis dotem donationemve propter nuptias promiſerit, ſi promiſſionem indiſtincte fecerit, illam totam de ſuo expleat, ſuisque ſolis ex bonis perſolvat: ſin diſtinxerit, huncque ad modum locutus ſit, *Ex meis filiique bonis promiſſa exhibebo*: tum ſi inops ſit, nihil ille in promiſſum contribuat, ſed filii facultates, quæ ſe una cum filio daturum pollicitus eſt parens, ſolæ expleant: ſed ſi dives ſit, contrarium ſtatuatur, ut ipſe ſolus de ſuo quæ pollicitus ſit, expleat, filiusque nihil cum illo communicet: tametſi non ſe ſolum, ſed cum filio promiſſum expleturum pollicitus ſit: quod filium, qui ipſe non promiſerit, dare quippiam indignum putetur. Hoc itaque æquitatis ſubverſionem eſſe rati ſumus. Nam quantacumque inopia teneatur parens, ſi filius ſolus de ſuo promiſſa ſolvat, nulla juſtitia legis apparet: neque rurſum quum ſatis affluens rerum patri copia eſt, filium contributionis omnino eſſe expertem, univerſumque promiſſum a parente exhiberi convenit. Quamobrem etiam ſtatuimus [18] *ut* [19] *ſecundum* parentis verba promiſſorum ſolutio procedat, ab ipſoque ſolo quando ſe ſolum daturum pollicitus eſt, promiſſum exigatur: quando vero cum filio ſe daturum promiſit, filius etiam ſolutioni obnoxius ſit, eaque ex æqualibus partibus, quando illæ definitæ non ſunt, fiat: ac tum ex inæqualibus etiam, quum utrique certæ partes diverſæ aſſignatæ ſunt. In hoc nulla æquitatis everſio eſt, inſuperque id ad liberorum utilitatem ſpectat, quam in Codicibus edita conſtitutio non magnopere curat. Quid ita? Quoniam ſæpenumero parens quum ad diſpendium reſpicit, ideoque illud tempus quod filio efficaciter promittendi poteſtatem facit, ineundo nuptiali contractui expectat, quod conducibile filio ſit, perdit. Ut igitur ea res ambobus commoda felixque ſit, neque æquitas iniquo involvatur, nec vero denique liberorum utilitati noceatur, Codicis decretum vacato: hoc vero jam etiam conſuetudini cognitum in republica obtineto. Quum etenim pro decreto legis in republica habeatur, jam prælatum eſt, quæ in Codicibus eſt, conſtitutioni.

CONSTIT. XXII.

UT MULIER QUÆ MATRIMONIUM NON [20] ITERAT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM PROPRIETATIS JURE CAPIAT: SIMILITER ET PATER.

Idem Imperator Styliano excellentiſſimo ſacrorum officiorum magiſtro.

SIcut in plerisque aliis, quando abſurdi nihil incideret, neque rebus noxium quicquam inferretur, *conſuetudini* [21] *ceſſimus: quin & legis prærogativam illi dedimus: quum jam plebs aſſuefacta illi eſſet, nec ab illa ſe avelli ſineret*: ita etiam in parte donationis propter nuptias, quam mulier liberos habens, nec animo alteris nuptiis applicito ſponſalem torum commiſcens accipit, faciendum putavimus. Quum enim antiquior [22] lex id donum ita circumſcribat, ut donatione propter nuptias mulieri in uſumfructum data, illa præter uſumfructum ex eadem propter nuptias donatione, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: ac deinde poſterior [23] lex rurſum hanc unius liberorum portionem non ex donatione propter nuptias duntaxat lucrum mulieri afferre: ſed in alia etiam mariti bona procedere illam velit. His ita per leges conſtitutis, conſuetudo neutram legem directe, ſed partim hanc, partim illam ſequens neque ex ſola donatione propter nuptias, neque ex aliis extra donationem conſiſtentibus mariti facultatibus, unius liberorum portionem mulieri dari dignum putat: verum immutata illa portione, omnium [24]

1 Dixi ad *l.* 15. *C. de pactis.* 2 Mendacium veritati poſtponendum. 3 *l.* 7. §. 7. *ff. de pactis.* 4 Eſt enim grave fidem fallere. *l.* 1. *ff. de conſtituta pecun.* 5 Paria ejusdem juris cenſentur.

6 Adde *Novell. Juſtin.* 97. 7 Υπόβολον Græci hic appellant: ut & Harmenop. 4. *tit.* 10. §. 10. apud quem extat hujus Novell. epitome. 8 *d. Novell.* 97. 9 *d. Novell.* 97. *de æquabilitate dotis & donationis propter nuptias.* 10 *Nov.* 97. *c.* 1. 11 Id eſt, his, quæ Juſtiniani tempora ſecutæ ſunt 12 Inæqualis poteſt eſſe quantitas dotis & donationis propter nuptias, *Nov* 22. *c* 20. Inæqualis inquam: Nam donatio propter nuptias dotis donatione major eſſe poteſt. 13 Mulier morte mariti ſine liberis mortui, donationem propter nuptias pleno jure lucratur, niſi pactum ſit contrarium. Quid ſi mulier præmortua? ejus heredes dotem tantum auferunt rebus propter nuptias donatis penes maritum manentibus.

14 Extat hujus Novellæ Epitome apud Harmen 4. *tit.* 8. §. 34. 15 Lances juſtitiæ æquales. 16 *l. ult. Cod. de dot. promiſſ.* 17 Sententia d. legis ultimæ. 18 Emendatio d. l. ultimæ. 19 Senſus eſt, patrem (ſi ſolus dotem promiſit, vel donationem propter nuptias) ſolum exigi: ſi cum filio filiave promiſerit, pr[o] ſua tantum parte conveniri, niſi ex parte inæquali ſpecialiter promiſerit, atque ita, patrem, indefinite dotem promittentem, ac donantem propter nuptias, ſolum non exigi: quod d. lex ultima conſtituerat. Alii non male ſentiunt, ſpectandum eſſe, quonam jure pater dotem dederit: ut ſi tantum tutor filiæ, aut geſtor, non de ſuis bonis videatur filiam dotaſſe. vid. Wurmſ. 1. *obſerv.* 37. §. 2. Interea videtur Leo ſecutus legem 22. §. 3. *in fin. ff. ſoluto.*

20 Adde *Nov.* 85. *J. eod. Nov. Juſtin.* 127. *c.* 3. 21 Conſuetudini quando cedendum. 22 Mulier primis nuptiis contenta, donationis propter nuptias uſumfructum habet: & præterea virilem proprietatis, in eadem *Novell.* 127. *cap.* 3. 23 Mulier non tranſiens ad ſecundas nuptias non tantum uſumfructum & proprietatis virilem in rebus donatis propter nuptias conſequitur: ſed in aliis rebus mariti virilem etiam habet. 24 Res ita conſtituenda eſt: Conjunx ſuperſtes non contrahens ſecundas nuptias, lucra nuptialia poterat alienare. *l.* 5. *in fin. l.* 6. *in fin. l.* 8. §. 1. *C de ſec. nupt.* ut hinc colligas plenam proprietatem bonorum nuptialium veteri jure habuiſſe. Poſtea conſtitutum fuit, ut earum rerum proprietas liberorum eſſet, id eſt, ne in præjudicium liberorum alienaretur. *Nov.* 2. *c.* 2. Cui conſtitutioni poſtea derogatum, alienandi facultate parentibus permiſſa, *Nov.* 22. *c.* 20. §. 1. *ibi, omnem licentiam habeant alienationis.* paulo poſt, facultas alienandi eisdem fuit denegata. *Nov.* 98. *c.* 1. *in pr.* [illegible] cautum, ut rebus in illis mater uſumfructum & eo amplius virilem proprietatis conſequeretur. *Novell.* 127. *c.* 3. Poſt hanc legem alia ſucceſſit, quæ non modo uſumfructum,

ſimul ipſius bonorum illi partem largitur. *Hanc* [1] *igitur conſuetudinem* [2] quoniam acerbam eſſe rebus mortalium non videmus, ut in aliis etiam faciendum putavimus, legis dignitate honeſtamus: illaque quidem dehinc [3] vim legis, non autem conſuetudinis obtineto. Ac ſi quidem omnes mariti facultates in ſola [4] donatione propter nuptias numerentur, cum hujus liberis ſuperſtes mater portionem quæ ad ipſam pertinet, pleno dominio accipiet, reſiduique uſumfructum habebit. At ſi ad donationem propter nuptias facultates non ſufficiant, non pro quantitate imminutæ donationis portionem mulier accipiet, ſed quæ tantundem habeat quantum haberet, ſi nihil imminuta & plena donatio propter nuptias eſſet. Hujuſmodi igitur portione mulieri data, reliqua liberorum ſunto: &, ſi nihil ſuperfuerit, tanquam hereditatem, ſucceſſionis privationem & egeſtatem illi auferunto. Atque hæc quidem de muliere. Vir autem ſi liberos non habeat (quo modo alibi correctum & conſtitutum eſt) nihil neque accipiet, neque perdet: ſi habeat, neque alteris nuptiis uxoris deſiderium inaniat, liberorum educationis exhibitæque prioti matrimonio reverentiæ & honoris gratia, & ipſe unius liberorum portionem capiet [5].

CONSTIT. XXIII.

NE PRÆSIDES IN PROVINCIIS SUIS DOMESTICA [6] SPONSALIA CONTRAHANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Dignum hercle humano ingenio magiſtratuumque virtute eſſet, ſi qui in magiſtratum aſſumuntur, eo quod ſupra multos alios gloria & honore fruuntur, religioſe præcepta Dei obſervarent, & cuſtodirent, provideque ſubditorum res curarent, nequaquam vero illos gravi manu opprimerent. At quia ſunt quos ferox iniquusque animus e recta præceptorum ſemita exorbitans, in perverſam tyrannicamque cupiditatem ducit, & pro reipublicæ cura efferati animi propoſitum exhibere facit, tanquam illos refrenatura lex [7] vetus ſtatuit, ne præſides in ſuis provinciis contractus & ſponſalia ineundi facultatem haberent. Atque hanc quidem juris rationem quum in filiis, nepotibus, & aliis conſtituiſſet, filiarum elocationem non prohibuit. Hoc igitur nos tanquam quod deſit [8] optimæ legi adjicientes, ſtatuimus, *ut quibus præſidatus obvenit*, quemadmodum filios aliosque virilis ſexus cognatos & domeſticos, ita quoque filias aliaſque fœminini ſexus perſonas, in ſuis quique provinciis in matrimonium collocare prohibeantur. Quid enim cauſæ eſt, quare filius, & ſi quis alius virilis ſexus eſt, decreto obnoxius ſit, filia vero a legis obſervatione libera permaneat? quum præſertim virilis ſexus ſæpenumero multis & modis & exercitiis ſibi, conjugi, aliiſque, quos affinitas conjunxit, utilis eſſe poſſit. Nam dignitates fortaſſe conſecutus, aut mercaturæ [9] aliqua inſtituta, aliave ſuſtentandæ vitæ cura ſuſcepta, neque ſibi (quomodo dixi) neque aliis propinquis inutilis fuerit. Quæ ut muliebris ſexus ſubeat, non fere idoneus eſt.

CONSTIT. XXIV.

NE FILII NATURALES CUM ADOPTIVIS MATRIMONIUM CONTRAHANT [10].

Idem Imperator eidem Styliano.

Multi, dum priſca [11] tempora laudibus celebrant, prima illis in ordinandis conſtituendiſque rebus tribuere volunt. Atque illa in plerisque recentiora vincere, ſcio quidem & ego: verumtamen in nonnullis [12] vinci etiam video. Et cum non pauca ſint, in quibus a recentioribus temporibus illa ſuperentur, tum vero maxime in adoptionibus id fieri conſpicitur: quas illa adoptiones neutiquam decenti cum ritu & ornatu faciebant, dum citra [13] divinum ſacrificium divinoſque cantus faciebant: & qui adoptari vellent, id illis ſimpliciter fieri lex permittebat. Unde uſu veniebat perſæpe, ut [14] ſororis appellatio in uxoris tranſiret, & quæ puella paulo ante filia dicta eſſet, nurus nomine compellaretur, aut filius qui eſſet, pro eo gener agnoſceretur: quando videlicet naturalis quemque adoptio in filiorum ordinem collocarat, matrimoniali commercio inter ſe jungerentur: ac ſusque deque iſtæc actio haberetur: quod cum ſacrum miniſterium non interveniſſet, nullum inde ad matrimonialem conſuetudinem exiſteret obſtaculum. Cæterum olim quum decenti ratione non adoptaretur, quanquam matrimonium [15] infame quiddam complecteretur, non tamen nefarium aliquid continebat. Verum *nunc* quum adoptio ſecundum [16] ritus tum decoros tum juſtos fiat, & per ſacroſanctum [17] ſacrificium hi in parentum locum, illi vero in filiorum jus ſubeant, nulla amplius reliqua ratio eſt, ut filii adoptivi cum naturaliter genitis in matrimonium connectantur. Quocirca etiam ſtatuimus, ut qui eo modo fratrum nomen ſubierint, iis nequaquam mutato fraternitatis jure in matrimonium jungi liceat.

CONSTIT. XXV.

DE EMANCIPATIONE, ET DOTIS RESTITUTIONE.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ a veteribus Imperatoribus de emancipatione conſtituta ſunt, eximia illa quidem, dignaque quæ ab innovatione libera conſerventur, haud ſcio quomodo non decentem reverentiam obtinuerint: ſed, tametſi non omnino, at certe deſpici tamen cernantur. Non recte ſane. Quod enim ſtatuerunt, ſervis libertate donatis, non prorſus non offerri munificentiam poſſe, ſed ſi quis in unam aliquam vetitarum cauſarum, quæ libertatis dignitatem in ſervitutis habitum transformare poſſunt, malo animo commiſiſſe deprehenderetur, ut tum rurſum [18] in ſervorum locum deduceretur: illos religioſe omnes audiunt, legiſque lationem venerantur. Quod vero liberis parentum poteſtate ſemel liberatis, libera animi voluntate per omnia plene uti permittunt [19]: non viſum eſt audiendum, neque, quaſi illi improbanda ſtatuiſſent, decreto acquieſcendum. Sed manifeſtum nunc eſt, nulla id ratione (neque enim lege noviter lata reprobatum eſt) autoritate privatum eſſe. Quidam *ſaltem* judex cenſuit (& miror quo pacto cenſuerit) ne, qui liberi ſui juris facti eſſent, ſimpliciter poteſtatem quam cepiſſent, haberent, ſed niſi [20] ipſis liberi eſſent, liberum arbitrium abrogaretur, rurſumque patriæ poteſtati ſubjicerentur. Neque vero *ille* hoc unum *cenſuit* [21], ſed etiam ſi quis ex ſemine ſuo efflorescentem fœtum viderit, ac vero hunc mors torvis oculis inſpexerit, itaque ad liberorum orbitatem redactus ſit: uti ille pariter cum liberis liberam voluntatem amitteret, neque teſtamenti factionem haberet, neque quæ donata a parentibus eſſent, pro arbitrio adminiſtrare permitteretur. Atque hoc quidem ubi nonnullis placuiſſet, facileque a poſterioribus ſuſceptum eſſet, deſpecta veteri legiſlatione, in hodiernum uſque diem in republica valere conſpicitur. Nos itaque priſtinam legum hac de re autoritatem renovantes, ſtatuimus, *ne quis* illorum qui de dotis [22] reſtitutione diſceptant, rejiciatur, infectaque re inanis dimittatur. At quid ajunt illæ? ſi filius liberis orbetur, donum quod illi a patre proceſſerit, ad donatorem oportere reverti: quod vero aut a matre aut ab extraneo quopiam donatum filius habet, non item, niſi reverti debere id donatores pacto complexi ſint. Sed [23] quæ filiis patres inter emancipandum dederunt, apud eos qui acceperunt, irrevocabiliter permanere, illoſque de illis teſtari jubent: niſi pacti cujuſpiam, quum pater donaret, initi, obſtaculum ſubſit. Nos itaque in harum ſententiam pedibus euntes, *ſcire omnes* jubemus, ſi filius ſui juris factus, nulloſque liberos habens teſtetur: parentes illa duntaxat quæ ex lege Falcidia ad ipſos manant, niſi pactum (quo modo ſupra dictum eſt) initum ſit, percepturos: reliquos vero cognatos, quanquam ab inteſtato vocarentur, ut qui de reſtitutione pactum interponere neglexerunt, omnino nihil. Illud porro annotatu dignum, ſolius [24] virilis perſonæ in poteſtate eſſe filium dici. Cæterum quoniam præter alios modos hic quoque ſui juris filium eſſe oſtendebat, ſi qui ipſum in poteſtate habebat, (ſive is pater, ſive avus eſſet) libertate ipſum ſuo [25] ore donaſſet: nos hoc inſuper annectimus, ut [26] ſi pro ſuo ſaltem arbitratu vivere filius videatur (ſive id ejus verbis cujus ſub poteſtate degit, conceſſum fuerit, ſive verbis quidem conceſſum non ſit, ſed conſenſus tacitus [27] filio vitæ rationes ſeparatim inſtituenti non adverſatus ſit, verum ipſum ſuo modo ſeorſum vivere permiſerit) tametſi [28] a conjugii commercio liber ſit, jus tamen liberi arbitrii ratum illi & confirmatum ſit. Etenim ſi ſervi ſemel jugo emiſſi, dum mali non apparent, iterum illud trahere non coguntur: quomodo indignum non eſt, filios patria poteſtate liberatos, denuo ſub jugum mittere, ipſoſque perpetua libertate, qua, quomodo dixi, ſervi etiam fruuntur, expertes eſſe?

CONSTIT. XXVI.

UT [29] EUNUCHI ADOPTARE POSSINT [30].

Idem Imperator Styliano excellentiſſimo ſacrorum officiorum magiſtro.

Magnum ſane excellenſque donum [31] a Deo creatore ad mortales promanavit, matrimonium. Non modo enim naturæ mortis [32] ingluviei obnoxiæ opem fert, humanoque generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depaſcitur, non omnino deperire ſinens: verumetiam per liberorum procreationem permagna alioqui hominum vitæ præſtat. Nam quid ea quæ ex liberis percipitur voluptate ad oblectandos hominum animos ſuavius? aut vero quid in humanæ vitæ negotiis, cum aliis, tum quæ in ſenectute nobis ſe offerunt, utilius? Levari certe ſenectutis moleſtias liberorum miniſterio videmus. Verum quoniam eam utilitatem per matrimonii commercium conſequi non omnes valeant, voluit lex, & recte quidem, in eos, qui id donum a natura non accepiſſent, ſua benignitate beneficium conferre. At id propoſi-

virilemque donationis propter nuptias indulſit, ſed & virilem in aliis mariti bonis ʒ. *eod. ibi*, *ac poſterior lex*. His ſucceſſit conſuetudo, qua matri abſtinenti ſecundis nuptiis conceſſa eſt virilis in omnibus mariti bonis, quamque Leo hic confirmat, ut hæc conſuetudo differat a lege de qua edictum eſt ʒ. *eod. ibi*, *ac deinde poſterior lex*, non video. mihi non videntur diſſimilia, dari matri virilem in rebus donatis propter nuptias & aliis bonis mariti, *ut ibidem*. & eidem dari virilem in omnibus mariti bonis Ut hinc notare liceat non eſſe de nihilo quod Harmenopulus operis ſui initio retulit, Tribonianum pretio leges fixiſſe & refixiſſe.

1 Extat 4. Harmenop. 10. §. 11. 2 Hanc conſuetudinem probat Leo *verſ. hoc igitur*. ʒ. *eod.* 3 Ex conſuetudine lex oritur. 4 Ὑποβόλῳ. 5 Plura vide ad hunc locum apud Harmenopulum ibi, §. 12.

6 Id eſt, quod antea conſtitutum, ne præſides eorumve filii ac domeſtici nuptias contraherent in provincia, id hac Novella extenditur ad filias præſidis, idque adjecit legi veteri. 7 *l. un. C. ſi rector provinciæ vel ad eum pertinent.* 8 Quod de filio conſtitutum fuerit in dicta lege unica, ad filias extenditur. 9 Mercaturæ utilitas.

10 Etiam poſt diſſolutam adoptionem, & ita lex 17. *ff. de ritu nuptiarum* abrogatur. 11 Antiquitas non omnis eſt melior novitate. 12 In nonnullis præſentia tempora antiquis potiora. 13 *Ἄνευ τελετῆς θείας, καὶ ἱερῶν ᾠδῶν.* eſt enim ita legendum non *ὠδίνων*, adde *Nov.* 89. ʒ. Veteres citra divinum ſacrificium & divinos cantus adoptionem faciebant, quod emendat Leo hac Novella 14 Si inter adoptivos permittuntur nuptiæ, neceſſe erit, ut quæ antea mihi ſoror fuerit, uxor eſſe poſſit: ut, quæ mihi filia adoptiva fuerit, poſtmodum mihi nurus ſit, ſi filio meo adoptivo meam filiam uxorem ducere liceat, eveniet quoque, ut, qui filius antea mihi fuerit, idem mihi ſit gener, ſi filiam meam adoptivam ducere ei permittatur. Eſt autem abſurda nominum confuſio: ergo & inter fratres adoptivos nuptiæ. 15 Matrimonium inter fratrem adoptivum & ſororem adoptivam infame veteribus fuit, non tamen nefarium. 16 Adoptio fieri debet ritu decoro, & ſacroſancto ſacrificio interpoſito. 17 *Διὰ τελετῆς ἱερᾶς*. hujus conſtitutionis meminit alicubi Theodorus Balſamon, quibus adde & illud genus adoptionis quod fiebat *per baptiſmum*. Huc etiam referri poteſt adoptio *per arma*, qua Theodoricus Herulorum regem filium ſibi fecit, Caſſiodor. 4. *Variar.* & Juſtinianus Atalaricum, Caſſiodorus 8. *variar.* Deſiderio concordiæ factus eſt per arma filius. Idem autor *lib.* 8. Genſimundus armis filius factus eſt. Procopius 1. *belli Perſici* refert, cum Cabades Perſarum rex Juſtino Imperatori pacem obtuliſſet, ſi Coſroem ex ſorore filium adoptaret, conſilio Procli Juſtinum reſpondiſſe, paratum ſe id facere, ſed ita ut barbarum deceret, id eſt, per arma, non per literarum inſtrumenta: alioquin uſitata apud Romanos adoptione, jus ſui heredis Coſroi tribuiſſet. Erat & aliud genus adoptionis *per comam, ſive per capillos*. Paul Monachus 6 *de geſtis Longobardorum* Circa hæc tempora Carolus Francorum princeps filium ſuum ab Luitprandum miſit, ut ejus juxta morem capillum ſuſciperet, qui ejus cæſariem incidens, ei pater effectus eſt. vid. P. Pithæum 1. *adv.* 1.

18 *l.* 2. *C. de libertis.* 19 Legibus ſolvuntur liberi patria poteſtate per emancipationem: revocantur tamen in patris poteſtatem ingratitudinis cauſa *l. unic. C. de ingratis liberis.* Quod cum ita ſit, qui fit, ut Leo dicat hoc non audiendum? Immo quo jure ſimpliciter dicitur legibus permitti plenam omnino poteſtatem emancipatis, nullamque mentionem facit ingratitudinis legibus damnatæ? Non modo hic locus eſt corruptus, ſed integra Novell 20 Hoc ait, Emancipatos ingratos in patriam poteſtatem ob ingrati vitium revocari. 21 Hoc caput exiſtimo referendum ad emancipatos ingratos (de quibus agi ſatis conſtat hujus Novellæ principio) eo ſenſu, Emancipatos ſi liberos habeant, non revocari in patriam poteſtatem: ſed tamen teſtari de profectitiis non poſſe. 22 Locus eſt corruptus. 23 *l.* 2. *C. de emancipationibus liberorum*. *l.* 8. *C. de bonis proſcriptorum*: *l.* 17. *C. de collat.* 24 Hoc oſtendit filios non eſſe in poteſtate matrum aut aviæ. *leg.* 13. *ff. de ſuis*. *leg.* 8. *Cod. de præſcription. longi temporis*: *l.* 5. *C. de adoptionibus.* 25 Emancipatio non requirit ſcripturam Imo requirit. *l.* 2. *C. de emancipationib. liberorum.* 26 Hujus conſtitutionis meminit Harm. 1. *tit.* 17. 27 Tacito conſenſu filius emancipatus dicitur, ſi patre non ignorante ſeparatim rationes inſtituit, aut ſeorſum vivit, tametſi conjugem non habet. & ita abrogatur *l.* 3. *C. de emancipat.* quæ negat nudo conſenſu (citra ſolennitatem verborum) filios emancipari. 28 An id videtur velle? Filios nuptiis contractis voluntate patrum tacite emancipatos videri? non arbitror, quantumvis in multis locis hodie ſit receptum.

29 Abrogatur §. 9. *Inſtit. de adopt.* *l.* 2. §. 1. *ff. de adopt.* 30 17. dicitur 2. Harm. 8. 4. 31 *Novell.* 22. *Novell.* 39. 32 Laus matrimonii ſumpta ab utilitate & voluptate.

tum

tum non ita erga omnes ſervavit, ut omni defectu vacuum beneficium daret. Aliis enim etiam extra matrimonium [1] acquirendi liberos poteſtatem fecit, alios hujus beneficentiæ exortes reliquit. Quanquam ejus legis, quæ in hoc ſemel edita eſſet, ut liberorum orbitate qui nullos haberent, liberaret, ac ſua ope patres, quibus ex matrimonio id eſſe non contigiſſet, efficeret, pertinere ad omnes beneficentiam conveniebat. Verum illa id ita non vult: ſed rejicit illos qui lethalia paſſi ſunt: quorum tamen quod injuria affecti, generandique facultate privati ſint, miſereri par erat. Repulſæ autem cauſam hanc ponit, quod dicat: Quos [2] natura ad generandum non idoneos noverit, hos neque legem hoc beneficio affecturam. At vero non [3] natura, ſed hominum injuria his generandi vim ademit. Qui homines, ſi præter injuriam quam ab hominibus ſuſtinuerunt, alteram per leges non ſubirent, dignum fore Imperatoria noſtra majeſtas rata ſtatuit, ut ſi adoptare vellent, liberam id faciendi poteſtatem haberent [4]. Exiſtimo enim illic beneficium magis eſſe neceſſarium, ubi ejus impenſius requiritur utilitas. Eunuchis autem præcipue liberorum acquiſitio, quæ per legem fit, eſt neceſſaria, eoque magis, quod una hac ratione, ut patres ſint, conſequantur: itaque liberorum miniſterio ipſis frui contingat: quo inhumanum eſſet, ſi, quod genitalibus privati ſint, inſuper etiam privarentur. Sed quemadmodum [5] cui [6] vocis uſus ademptus eſt, quæ linguæ munia ſunt, per manum adimplere, & qui ſermonem labris fundere nequit, per ſcripturam ad ordinandas res ſuas procedere non prohibetur [7]: ita neque qui, quod genitalibus privati ſunt, liberos habent, horum indigentiam alio modo compenſare vetandum eſt.

CONSTIT. XXVII.

UT PARITER [8] OMNIBUS [9] ADOPTARE LICEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm eos qui ſua induſtria rem aliquam humanæ vitæ utilem adinvenire ſtudent, in commune illam proponere, quam [10] certis hominibus devovere aliosque ejus expertes relinquere decentius ſit: tum vero longe magis legum beneficium commune eſſe convenit. Nam ſicut ſub principe, virtute: ſic ſub legibus, quotquot illis paremus atque ſubditi ſumus, illarum beneficio in commune frui debemus. At quid ſibi vult hoc procemium? Quod quum liberorum orbitate infelices liberare infortunio lex vellet, adoptare, & quod a natura accipi non poſſet, opinione comparare, jubendo, non erga omnes ſimiliter ſervarit propoſitum: atque viros quidem & mulieres, quas natura, poſtquam matres noviſſet [11], ademptione ſobolis ad liberorum orbitatem redegiſſet, adoptandi jure donarit: eunuchos [12] vero & mulieres, e quarum ſinu nondum ullus fœtus efflоruiſſet beneficio indignos cenſuerit, tam viliter neſcio quomodo ratiocinata. Non enim quia hoc incommodo, ut natura patres eſſe nequeant, eunuchi affecti ſint, continuo, idem incommodum lege augeri [13] oportet: ſed e diverſo ejus rei defectum alio modo compenſari non prohibere, longe magis par eſt: quemadmodum aliis membris, quæ ad actiones naturales requiruntur (ut manibus [14], pedibus) mutilatis, aut ſi qua alia parte privati ſint homines, illi quocunque poſſunt modo, mutilationem ſarcire non prohibentur. Jam vero neque mulieres quia matres non fuerint, ne adoptent, coerceri, rationi conſentaneum eſt. Quæ enim ratio eſt, ut illis, quod liberis orbatæ ſint, denuo acquirendorum liberorum jus largiare: has vero, quod iſtiusmodi poſſeſſionis prorſus inopes fuerint, per omnem vitam in illa inopia vivere velis? Et certe ſi [15] hæc præcipua liberorum utilitas eſt, ut parentes in ſenio ſuſtentent: quo pacto non tam his quam illis ex æquo ut beneficii participes eſſent concedere æquum fuit? Sic enim quibus tenues arctæque facultates ſunt, filiorum ope & auxilio levior paupertas eſſet: quæ vero illas omni rerum copia affluentes habent, & his adoptio conduceter. Nam qui in filii locum aſſumptus eſſet, is & inſerviens matri, & pro illa quæ par eſt filium facere ſedulo exequens, quum bona illius, ita ut in ſuo ſtatu manerent, adminiſtraret: tum cum matre curarum onus partitus, ut illa tranquillius lætiusque viveret, efficeret. Noſtra itaque Imperatoria Majeſtas, iis legibus quæ adoptare his quos diximus non permittunt, adminiſtrationem abrogans, evulgat legem, quæ *omnibus qui* adoptare velint, ſive quiſpiam virili facultate orbatus ſit, ſive aliquam [16] necdum matrem Sol viderit, ejus faciendi poteſtatem facit: non ſolum autem ob commoditates quas ex adoptione manare dixi, ſed etiam quod inde virginitatis decus cohoneſtari animadvertam. Si quidem quæ conjugali conſuetudini virginitatem anteponunt, interimque liberorum deſiderio punguntur, quum id extra matrimonii conſuetudinem conſequi ſe poſſe videbunt, virginitatis honeſtatem negligere non ſuſtinebunt. Neque [17] porro verum eſt, ut quia mulieri liberos in poteſtate habere permiſſum non eſt, idcirco illi adoptare non liceat. Primum [18] enim, quia ſi quis hoc admittat, non modo mulieres, quæ nunquam pepererunt, verumetiam quæ matres extiterunt, ab adoptione arcet. *Fœmina* enim (ut lex [19] inquit) *habere in poteſtate non poteſt.* Deinde [20] quæ hoc ſanxit lex, loquitur de illis qui a matribus recedentes ſeorſum ſuo arbitratu vivere malunt: non item vero de iis qui materna imperia libenter tolerant, ipſarumque præſcriptis per omnem vitam parere propoſuerunt. Non igitur obedientiam & famulatum voluntarium, quanquam is rarus ſit, lex prohibet: ſed illic fœmina poteſtate privatur, ubi voluntatis aſſenſus ad obedientiam non coit. Nam ſi hoc ita ſit, quomodo multæ matres jam viduæ liberos ſecum una viventes & ſubditos ad extremum usque diem habent & animam in illorum manibus expirantes maternæ benedictionis ſuarumque facultatum illos relinquunt heredes? Porro & illud etiam Imperatoria noſtra Majeſtas benigne ſubditis largitur, *ut non modo ab Imperatore* (quemadmodum vetuſtiores [21] leges præcepere) ſed etiam a quocumque, cui cujuscunque loci rectio injuncta erit, qui adoptare volet, id faciendo facultatem accipere poſſit.

CONSTIT. XXVIII.

* QUO TEMPORE [22] ET A QUIBUS RERUM SUARUM ADMINISTRATIO ADULTIS CONCEDI DEBEAT.

Idem Imp. Styliano excellentiſſ. ſacrorum officiorum magiſtro.

QUandoquidem hoc etiam legislatoribus recte placuit, ut [23] minoribus curatores præficerentur, qui parentum de illis curam ſupplentes, & ætatis imbecillitatem curæ haberent, & bona convenienti ſolicitudine illæſa conſervarent: quod legislationi recte ſe habenti deeſt, ex nobis addendum putavimus. At quis ille defectus eſt? Quod a ſolo Imperatore, juſſis recedere curatoribus, rerum adminiſtrationem tradi minoribus: idque quum jam præfinitæ ætatis modum attigerint, (quem maribus vigeſimus, fœminis vero decimus octavus annus tribuit) & tanquam ad hanc ætatem, qua ſapere recteque atque utiliter res ſuas adminiſtrare poſſunt, jam pervenerint, in plenam rerum ſuarum poteſtatem collocari velit. Verum quoniam ut ſapiant, omnibus non [24] eadem ætate contingit, non ita ſimpliciter ſtatui, neque ex ſola ætate ad rerum ſuarum gubernationem pariter omnes produci oportebat; ſed erat quam ætatem cujusque eorum qui rerum ſuarum adminiſtrationem ſuſcepturi eſſent, ſtatus requireret, inſpiciendum. Quid enim? an quum hic, poſtquam eam ætatem egreſſus ſit, nondum autem ſatis ſapere cœperit, adminiſtratione dignus judicatus fuerit: ille, quanquam etiamnum infra eam ætatem ſit, prudentia tamen non deſtituatur, ut recte res ſuas adminiſtrandas ſuſcipere non poſſit, ab adminiſtratione arcendus erit? Quando igitur non [25] minus animo quam corpore inter ſeſe homines differunt, & alii etiam ante legitimum tempus rationem bene conſtitutam habent: aliis vero etiam id ſupergreſſis mens nondum ſtabilita eſt: quod lex hæc ita vellet, ut defectuoſa eadem eſſet, factum eſt. Quin & alia hujus legislationis incommoda ſunt. Ac primum quidem quod difficile, imo vero prorſus impoſſibile ſit, ut ad omnes legislatoris voluntas pertingat. Quomodo namque qui longis terræ marisque diſtinentur intervallis (ut interim alias vitæ difficultates, ut morbos, inſidiarum hoſtilium metus, membrorumque mutilationes omittam: quæ perſæpe difficultates, ne in ipſo quidem domicilii loco prodire, nedum longinquam profectionem ſuſcipere permittunt) quomodo, inquam, hiſce, ſexcentisque, quæ mortalium vitam allidunt, rebus aliis *adoleſcentes* impediri, rerum ſuarum adminiſtrationem ab unius Imperatoris nutu petent? Quod ergo (ſicut ſuperius diximus) legislationi deerat, id adimplentes, jubemus, ut [26] *qui puberes* imperfectæ ætatis tempus jam ſuperarunt (mares nempe annum XX. fœminæ vero XVIII.) animumque ad res gerendas idoneum habent, ac prudentiam, qua adminiſtratio refrenata res non labefactet, ut illa nocenter conceſſa non videatur, collegerunt: his plena rerum ſuarum autoritas detur. Accipiunto itaque hi, juſtaque poteſtate res ſuas agunto. At quibus rerum recte gerendarum judicium adhuc deeſt, eo quod ſibi ipſis (utpote qui quum gubernare debeant, imprudentiæ imperio regantur) damnoſi futuri ſint, etiamſi id tempus prætergreſſi fuerint, non percipient. Si quidem ſi, qui propoſitus finis erat, ut bona recte adminiſtrarentur, is necdum præſens ſit, qua ratione, quanquam ætas advenerit, cum periculo ipſis committentur, quæ ipſius procuratione non recte adminiſtrabuntur? *Ad hunc* ergo modum qui rebus prudenter præeſſe poterunt, tametſi [27] ad adminiſtrationis tempus haud dum pervenerint, non prohibebuntur. Unum eſt enim quod requiritur, ne bona labefactentur. Quod quum adſit, ſupervacaneum eſt ætatem expectare. *Et non tantum* Imperator rerum ſuarum procurationem adminiſtrationemque concedet, verum etiam [28] quibus cujusque loci magiſtratus obtigerit, plenamque jurisdictionem habent. Ita enim legislatoris providentia omnibus qui indigebunt, utilis erit, atque lex vim ſuam magis exeret.

CONSTIT. XXIX.

* UT ANCILLARUM PARTUS APUD ALIUM EDITUS, AD IPSIUS DOMINUM SEQUATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum hunc ſermonem, qui nullam præ ſe fert mendacii perverſitatem, verum eſſe atque rectum ſcimus: ita etiam veram legem, quæ iniquitate perverti non deprehenditur. Atque adeo ſi qua id non obſervat, ea lex non eſt, quamvis ea appellatione digna habita ſit. Si enim hoc legis eſt [29], *ut cuique jus ſuum tribuat*, quomodo quæ hoc non præſtat, lex erit? *At cum aliæ etiam* nomine tenus leges in id committere deprehenſæ ſunt, tum vero illa [30] maxime, quæ partum ancillæ, quæ non apud dominum, ſed furto aliove modo ſubducta, apud alium quempiam peperit, poſtquam facinus innotuit, non cum matre ad ſuum dominum abire, ſed ab hoc quem alieni mancipii dominum fuiſſe conſtat, detineri jubet. Hoc itaque quia non recte ſe habere viſum eſt, convenienti medela nos dignati, uti ſuus matrem partus ſequatur, jubemus. Non enim quia fur, quæ lex domino perſolvi debere decernit, obtinet, idcirco etiam ille ancillæ ſuæ partu privari, eumque alius lucrari debet. Ad lucrum autem huic ſatis ſit, quod [31] illa ad miniſte-

1 Per adoptionem ſcil. 2 Ratio dubitandi ſumitur ex §. 9. *Inſtit. de adopt l.* 2. §. 1. *ff. de adopt.* Poteſt ſic ea augeri: heredem inſtituere Eunuchis non licuit. *l.* 6. §. 1. *ff. de liber. & poſth.* vel matrimonium contrahere, *l.* 39. *in fin. ff. de jure dot.* nam quod dicitur, pro morboſis haberi, id levius eſt. *l.* 7. *ff. de adilit.* hodie teſtamentum facere poſſunt. *l.* 5. *C. qui teſtam.* 3 Eunuchi non fiunt natura, *ut hic:* licet in quibusdam ſpadonibus contra *l.* 128. *ff. de verb. ſig.* quibus adoptio permiſſa. *l.* 40. *in fin. ff. de adopt.* differunt enim a caſtratis de quibus hic agitur, dixi ad *d. l.* 128. 4 Olim caſtrati adoptare non poterant. & ita abrogatur §. 9. *& d.* §. 1. 5 Ratio decidendi ſatis elegans, poſſis & a ſimili id etiam confirmare, licet Eunuchis teſtamentum facere. *l.* 5. *C. qui teſtamenta.* ergo & adoptare. 6 *l.* 10. *C. qui teſtamenta.* 7 Et e contra qui manus amiſit, verbis teſtari poteſt, *l.* 10. *ff. qui teſtamenta.*

8 2. Harm. 8. §. 4. 9 Etiam fœminis quæ nunquam liberos habuerunt. & ita abrogatur §. 10. *Inſt. de adopt. & l.* 5. *C. de adopt.* 10 Superflue uni aut paucis ſcribitur, ubi eſt cauſa cunctorum. Salvian. *ad eccleſ.* adde *Nov. Juſt.* 60. *cap.* 1. *in fin.* 11 Senſus eſt: Veteri jure fœminis (quæ matres fuiſſent) tantum licuiſſe adoptare in ſolatium liberorum amiſſorum, *l.* 5. *C. de adopt.* 12 Eunuchi & mulieres improles, adoptare jure veteri non potuerunt. De Eunuchis dixi ad *Novell.* 26. § *eod.* 13 Afflicto nullius augenda *Novell.* 40. §. *eod.* 14 Qui manus amiſit, verbis teſtari poteſt. *d. Nov.* 26 *& l.* 10. *ff. qui teſtam.* 15 Ratio decidendi. 16 Senſus eſt: Fœminas (licet nunquam habuerint liberos) adoptare poſſe. 17 Ratio dubitandi. 18 Prima refutatio dubitationis. 19 Vid. *l.* 5. *C. de adopt.* §. 10. *Inſt. de adopt.* Ulp. 8. §. 9. 20 Secunda refutatio. 21 *d.* §. 10.

22 Etiam ante 20. & 18. Qui non ſemper 20. aut 18. quod addi oportet legi 2. *C. de his qui veniam ætatis.* 23 *Inſt. de curat.* 24 Non omnes eadem ætate ſapiunt. 25 Non minus animo quam corpore, inter ſe homines differunt. 26 Vid. *C. de his qui veniam ætat. impet.* 27 Idque additur legi 2 *C. de his, qui veniam ætatis.* 28 Idque additur legi 1. 2. 3. 4. *C. de his, qui veniam ætatis.*

29 *l.* 10. *ff. de juſtitia & jure.* 30 *l.* 10. *in fin. l.* 33. *ff. de uſucap. l.* 48. §. 4. *ff. de furt.* 31 Ex hoc loco poteſt defendi. Tutorem pupillæ plenam alimentorum penſionem imputare non poſſe, ſi pupillæ miniſterio ſuum ad compendium uſus fuerit.

rium pro arbitrio uſus eſt. At dixerit aliquis: Sed ſi quid in illam, dum poſſedit, impenderit, oportet & ipſum ex pretio lucrari: ideoque alienum non eſt partum apud ipſum permanere. Atqui ſi quisquam ad detinendum fœtum hoc rationem præbere putat, quomodo ut ille *matrem* ſequi debeat, a domino perſolutum pretium non majorem præbebit? Quin quomodo convenientius non eſt, ſi qui perdidit, indeque dolores in corde pertulit, ex acceſſione delinimentum ſentiat: quam ſi ille eam habeat, qui præterquam quod nihil amiſit (ab illo enim qui furto ſubductam ancillam ipſi vendidit, pretium recuperare licet) ancillæ etiam miniſterium lucratus eſt? *Neutiquam ergo* (quomodo diximus) *detineatur partus*, ſed quemadmodum matrem ſic etiam filium prior dominus habeat. Sive enim qui furtum commiſit, dives ſit, tumque ipſi quod male accepit, ejus pretium reddat, nihil amplius negotii reſtet: ſive mortuus aut vivus adhuc inopia laboret, ut quæ lex a furibus exigit, exolvere nequeat, tum vero quoque qui ancillam amiſit, ejus calamitatem filii cum matre receptione deliniri æquius ſit.

CONSTIT. XXX.

DE MULIERE QUÆ VIVO MARITO ALIOS DE MATRIMONIO COMPELLAT [1].

Idem Imperator eidem Styliano.

Ut quum leges reipublicæ inutiles deprehenduntur, neceſſario illas juſta reipublicæ providentia in melius transformat: ita quoque ejusdem providentiæ munus ſit, ut leges recte conſtitutas, nihilque ſubditos contriſtantes a male conſtitutis ſubditosque contriſtantibus ſeligat, hisque illas anteponat: præſertim vero quando eadem de re duæ inter [2] ſe pugnantes leges ſtatuunt. Quomodo enim ratione fultum ſit, ſi quum duces atque præfecti ex pejoribus præſtantiores eligantur, & qui in gubernatione ad ſubditorum utilitatem omnia facturi putantur, præponantur: non item ex legibus, quibus donec respublica conſiſtet, præeſſe datur, quum contra temporanea ducum præfectura ſit, non præſtantiſſimæ, ſed pejoris notæ, quasque neque a principio innotuiſſe decuiſſet, ad gubernacula deducantur? At quorſum hæc a nobis dicta ſunt? Juſtinianus ille, cujus diadema præter religionem ſubditorum, cura etiam decoravit, quum prius [3] de ſolutione matrimoniorum ſanctionem edidiſſet: ut ſi mulier marito etiamnum ſuperſtite de matrimonio cum altero agat, non amplius illam, ut ipſius membrum ipſi jungi liceat, ſed ceu inſidiatrix ab ipſo avellatur: poſtmodum [4] ſibi ipſe contradicens, ob hanc cauſam dirimi non permittit [5] matrimonium. Nos itaque priorem hominis voluntatem, ut quæ his ipſis quæ ſtatuit roboretur, & adverſus matrimonia inſidias præcidat humanæ vitæ conducibiliorem eſſe intelligentes: eam lege lata in republica obſervari jubemus: quam vero cantata palinodia evulgavit, eam in reipublicæ noſtræ theatro locum invenire non permittimus. *Si qua* igitur marito adhuc vivo, de contrahendo matrimonio cum altero ſermonem habuiſſe deprehendatur, ut quæ ſeipſa nefario propoſito abruperit, & matrimonii ſolutione ab illo abſtrahetur, & profecto etiam pecuniariis pœnis, quibus quæ aliis modis a maritis avelluntur, obnoxiæ ſunt, ſubjicietur. Quæ enim matrimonii compage in unam [6] carnem cum marito coiit, non acquieſcit autem, ſed ſimul ad alium reſpiciendo, creatorem qui illam conjunxit, contumelia afficit, ſimul in maritum hoſtili animo eſt: quomodo non juſte hæc quum prius ſe ipſa a conjunctione prorſus abruperit, abſcindetur? Et ſane quando [7] mulier protervo propoſito oculum [8] a membro ſuo avertens, in alienum reſpicere geſtit: quæ alia ſigna & teſtimonia ipſam in maritum hoſtilia cogitare deſideres?

CONSTIT. XXXI.

UT [9] QUÆ MULIER MARITI ODIO ABORTAT, REPUDIARI AB ILLO POSSIT [10].

Idem Imperator eidem Styliano.

Qui hominem e [11] terra creavit, coſta ipſius in mulierem transformata, adjutricem [12] illi ex ipſius membris conjunxit, quo videlicet ſuæ creationis cauſam illa cognoſcens, vel hinc diſcat, qua lege erga conjugem, benevolentiam atque amorem incontaminatum conſervet. Quæ igitur ita animata eſt, benevolentiamque ſuam marito cuſtodit, revera illa auxiliatrix eſt, neque conditoris promiſſum fallit: quæ vero diverſo animo eſt, non amplius neque hoc eſſe cognoſcitur: neque quanquam conjugium in unum illam cum marito cogere annifum fuerit, caro ex carne, membrumve ipſius eſt. Idcirco quum de muliere, quæ propter inimicitias quas cum marito habet, de induſtria abortando [13], neque in vitæ lucem fœtum producendo, feminis ipſius fructum opprimit, duæ leges latæ ſint, quarum una [14] repudiare injuria affectum maritum jubeat, altera [15] vero non permittat: *nos*, legi divortium ſuadenti aſſentientes, illi ut multo utiliori autoritatem attribuimus. Alienum enim mihi a ratione, prorſusque iniquum videtur, ut quæ tam apertum in maritum odium ſuſcepit, ut ipſius ſemen diſperdat (ut interim omittam, quod communi naturæ inſidiata ſit) ipſi cohabitet. Nam ſi [16] qui alicui alii operi damnum inferunt, eos tanquam inimicos averſamur: quomodo eam quæ procreandorum liberorum operi, tum maxime neceſſario, tum præſtantiſſimo noxam fecit, ipſe qui damno affectus eſt, ut ſuam apud ſe habere poterit, nec ut inſidiatricem & hoſtem dimittet? Quod inſuper evidentius ſignum requiras ut mulierem marito inimicam eſſe cognoſcas? quomodo & inde manifeſtum non eſt, quod dum adverſus illum hoſtilia cogitat, in vitam progreſſu fœtum privat? Quomodo igitur dictum eſt: lex quæ ipſos ſeparat, obtineto, maritusque ſecedendi a muliere in hoc facinore deprehenſa, facultatem habeto. Nam ſi quæ ſolum extra [17] ædes manſit, aut cum hominibus cum quibus non deceret convivata [18] eſt, hanc lex a nexu matrimoniali ſeparat (quum tamen hic in maritum odii nullum tam evidens teſtimonium ſit, & accidiſſe id illi citra matrimonii injuriam videri etiam poſſit) cujus rationis erit, eam quæ tantum, tamque in maritum & naturam injurium odium conceperit, non disjungere, ſi ita marito videatur, & jubere ipſum uxorem habere, quæ ipſius vitæ inſidietur?

CONSTIT. XXXII [19].

DE ADULTERIS MANIFESTO [20] DEPREHENSIS [21].

Idem Imperator eidem Styliano.

Adulterii ſcelus, ſi quod aliud, gravem horrendamque pœnam exigit, & (ut puto) homicidii pœna non [22] minorem. Homicida enim perſæpe unius tantum ſanguinaria manu vitam evertit: ſceleſtus vero adulterii perpetrator quam plurimos [23] fere de medio tollit, maritum, liberos, cognatos, aliosque, dum uno vulnere dilacerato matrimonio omnes proſternit. Veruntamen quia, cum olim id facinus morte [24] puniretur, viſum eſt poſterioribus mitiorem proferre ſententiam: ac vero nos fere ad benigniora trahimur: quam illi conſtituerunt, pœnam ut nempe naſus [25] deteſtandis illis ambobus abſcindatur, hanc & nos ſtatuimus. atque hæc quidem nefarii iſtius ſceleris eſto pœna. Ac quoniam maritum pro tanta injuria citra conſolationem relinqui non oportet, in matrimonii jus injuriæ mulieris [26] dotem percipiendo ſe conſolator. Inſuper mulieri ad alteras nuptias proſultare, neque, quaſi in naſi abſciſſione præmium acceperit, libere in poſterum ſe cum libidinoſis commiſcere, nequaquam permittitor: ſed ob ſcelus commiſſum, in monaſterium (ubi in contritione animæ leviorem ſibi pœnam faciat) velut in exilium detruditor. Et, ſi monaſticæ vitæ deſiderio correpta, illam ſuſceperit, quæcunque ipſius bona a dote ſeparata ſunt, ea liberi & monaſterium inter ſe diſtribuunto: ſi liberi nulli ſuperſint, pro illis parentes, & ſi neque hi ſint, alii cognati ad diviſionem inducuntor. Quod ſi in prophano habitu e vita excedat, cum teſtamenti factionem omnino habeat, prout illa conſtituerit, quæ bona extra dotem habuit, diſpenſabuntur.

CONSTIT. XXXIII.

NE [27] CAPTIVORUM UXORIBUS ALIIS NUBERE LICEAT [28].

Idem Imperator eidem Styliano.

Si qui olim leges tractarunt, eo fuiſſe animo, ut prorſus ſua quanquam in illis correctione nonnulla indigerent, corrigi tamen nollent, ſuſpicatus eſſem: fortaſſe nunquam hoc conſilium ſuſcepiſſem, uti leges, quæ ſeſe recte non haberent, corrigere tentarem, & tametſi arcta reipublicæ cura, quo videlicet recte illa adminiſtraretur, neceſſario correctionem injunxiſſet: ut ne tamen primos legislatores contriſtare videremur, qui nos in hoc impetus ferret, inhibuiſſemus. At quoniam illis quoque ipſis, ſi etiamnum in vivis eſſent, non modo illorum inſtitutum, qui corrigere conantur, non diſpliciturum, ſed eosdem etiam qui ita faciendum cenſerent, his gratias acturos arbitror, (non enim gloriæ cauſa, ſed quod reipublicæ commoda curæ haberent, leges edidere) age quæ reipublicæ conducant, neque illis ipſis veteribus legislatoribus diſpliceant, facientes, exactiore conſideratione, ſeu medicamento quodam Pæonio [29], legum morbos propitio Deo curemus. Supra cætera etiam ubi de captivis ſanxerunt, hoc caput, in quo de matrimonii diſſolutione ſtatuerunt, valde rationi eſſe diſſentaneum videtur. Sic autem & in hæc verba ajunt [30], *ſive* marito captivitatis infortunium accidat, manente uxore in civitate: ſive quum uxor in jus captivitatis pervenit, maritus in civitate permaneat: exquiſita quidem & ſubtilis ratio diſtrahit matrimonium. Semel enim ſervitute alteri ſupervenientе, conditionis inæqualitas æqualitatem, quæ in nuptiis ſpectatur, permanere non patitur. Nos tamen humanius talia contemplantes, *donec certum* eſt ſupereſſe maritum vel uxorem, pro non ſolutis matrimonia haberi ſinimus: neque ad alias migrabunt nuptias vel mariti vel uxores, niſi petulanter id egiſſe videri velint, & in pœnas incidere, ille quidem exactionis donationis ante nuptias, hæc vero dotis. Hi ergo iſtiusmodi de captivorum matrimonio pronunciarunt ſententiam. Nobis autem neque cauſa, quam exquiſita (ut ipſi loquuntur) ſubtiliſque ratio ſuppeditat, rationi eſſe conſentanea: neque humanitas, quæ dirimendi matrimonii facultatem præbet, dum ipſos damno ſubjicit, ſincera videtur. Si enim (quemadmodum inquiunt) durare matrimonium fortunæ non [31] permittit inæqualitas, quomodo ſi ad libertatem revocetur

1 Dimittenda, ex *Nov.* 22. *c.* 16. §. 1. neglecta *Nov.* 117. *c.* 8. & ita reducitur ad *Nov.* 22. 2 Ἀντινομίαι interdum in jure occurrunt. 3 *Nov.* 22. *c.* 16. §. 1. 4 *Nov.* 117. *c.* 8. *in fin.* 5 Saltem non numeratur inter cauſas repudiorum. 6 *Gen.* 2. *verſ.* 24. *Matth.* 19. *verſ.* 5. *Luc.* 16. 7 Hoſtis eſt mariti conjux, quæ proterve oculos a marito in alium conjicit. 8 Tertull. *lib. de velandis virginibus* ait, Nuptias de animo & affectu fieri, quemadmodum & ſtuprum. adde *Matth.* 5. *verſ.* 28.
9 Extat apud 4. Harm. 12. §. 6. 10 Ut *Nov. Juſtin.* 22. *c.* 16. §. 1. fuerat conſtitutum: omiſſum vero in *Nov.* 117. *c.* 8. *in fin.* 11 *Geneſ.* 2.
12 Mulier ex viro & propter virum. Tertull. 5. *adverſ. Marcionem. & lib. de veland. virginib.* 13 De arbortu vide *l.* 8. *ff. ad l. Corn. de ſicar. l.* 39. *ff. de pœnis.* 14 *Nov.* 22. *c.* 16. §. 1. 15 *Novell.* 117. *c.* 8. *in fin.* 16 Exaggeratio criminis abortionis. 17 *d. Nov.* 117. *c.* 8. §. 5. *ibi, ſi nolente viro foris domum manſerit.*
18 *Nov.* 22. *c.* 15. §. 2. *Nov.* 117. *c.* 8. §. 4. *ibi, ſi cum viris extraneis nolente marito conviватur.*
19 Decimanona dicitur ab *Harm.* 6. *tit.* 2. 20 Ἐπαυτοφώρῳ. dixi ad *l.* 23. *ff. ad l. Jul. de adult.* Gal. *trouvez ſur le fait.* 21 Et eorum nova pœna. quippe naſus præcidi adulteris jubetur hac conſtitutione, quod veteribus legibus non erat.
22 Adulterium pœnam homicidio non minorem meretur. 23 Exaggeratio criminis adulterii. 24 Adulterium olim morte puniebatur, vid. *l.* 30. *in fin. C. ad l. Jul. de adult.* 25 Harm. *d. loco.* Sic manus furibus præciduntur in Longobard. *l. de latronib. l. ſi quis latr. de furtis in Longobard.* & in patriam conſpirantibus. *l. de conſpirantibus, de aggreſſoribus in via factis, in leg. Longob.* adde quæ dixi ad *Nov.* 134. *cap.* 13. *verſ. ſi vero criminis qualitas*, *ubi de pedis, manus, aurium & narium amputatione dixi, & excæcatione.* 26 Vid. quæ dixi ad *Nov.* 134. *c.* 10. & *Nov.* 117. *c.* 9.
27 Extat 4. Harmenop. 12. §. 4. 28 Etiam poſt quinquennium, & ita abrogatur *Novell.* 22. *c.* 7. *verſ. ſi vero incertum. Nov.* 117. *c.* 12. 29 Medicamentum Pæonium; fuit autem Pæon Medicus Deorum. Suidas in παιώνος.
30 *Nov.* 22. *c.* 7. *in princ.* 31 *l.* 45. *in fin. ff. de ritu. l.* 1. *ff. de divort. l.* 10. *l.* 56. *ff. ſoluto. l.* 12. §. 4. *ff. de captivis.*

captivus,

captivus, quum post matrimonii dissolutionem ad æquabilitatem fortuna redeat, amboque in libertate vivant, ad æqualitatem matrimonium non redibit? Quæ vero illa sincera humanitas, quæ amicissimorum membrorum subtractione damnum inferre, aliorumque substitutione id quasi farcire conatur? Quomodo item, etsi usque ad vilissima quæque captivorum substantia jure statuque ipsorum integro taxetur, illos non ita præstantiore parte (sui nempe membri conservatione) atque rerum suarum jure periclitari velle, immensumque damnum fore, si altera pars membrum suum negligere in animum inducat, non perquam est manifestum? Quid igitur ego? *Si quum altera pars* in captivitate sit, altera quæ a captivitate libera mansit, ad alterius conjugium respexerit: postliminio vero revertatur quæ in captivitate detenta fuit: ut illi [1] si velit suum membrum recipiendi facultas sit, ac nequaquam quod alteri conjunctum fuerit, prius matrimonium innovetur. Si enim conjugium cum altero postmodum initum videbitur aliquibus dissolvi non oportere, quomodo non æquius fuerit, si primus matrimonii nexus in suum statum revertatur? Et si eo quod alienæ parti conjunctum sit, id quispiam avelli non permittat: quomodo quod a sua parte abruptum sit, id in suum locum restitui, rationi non fuerit consentaneum? At dixerit aliquis: Sed in lucrum captivis cedit quod propter alterum temeritate contractum matrimonium, per compensationem pœnæ nomine introductum est. Verum hunc sermonem non dico non labris exprimi, sed ne in mentem quidem autoribus ejus venire melius fuerit. Nam quomodo ille, qui membrum suum pecuniis commutat, non extrema mentis infelicitate & penuria laborat? Sancimus itaque, *ut nequaquam* amplius quæ pars a servitute intacta mansit, ad alterius conjugium procedat: sed quotcunque annis altera in servitutis miseria detinebitur, tametsi [2] inde nullam neque de scripto, neque citra scriptum significationem accipiat, illam expectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priore abrumpi aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decimaseptima de uxoribus eorum, qui in expeditione sunt, relatam, fiat: sciunto illi, quod positis in dicta constitutione pœnis subjacebunt. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærumnas sustinet, liberetur, suum si velit membrum recipiat, licebit.

CONSTIT. XXXIV.

DE TUTORE QUI PUPILLAM SUAM [3] VITIAT [4].

Idem Imperator eidem Styliano.

NEfaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat, quasi probi futuri essent, quum ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habiti sint, pro bonis atque fidis inimicos & infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillorum obvenit cura, si cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum eversores existant, tanto id scelus gravius [5] est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major judicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis relinquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui ita fidit, demandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationi [6] enim hunc subjiciunt, ac bonorum privatione multant. Verum in decora specie decorum non servarunt, neque ullam injuria affectæ graviaque passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, dum vitiatoris bona in fiscum statuunt esse inferenda: non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimentur. Ubi enim injuriæ ultio quando injuria affecto damnum injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucrum [7] etiam progressu ætatis ex suo dedecore atque infamia paratum esse videt? Ut igitur hoc lege, tanquam [8] probrum aliquod reprehensione affricatum purgemus, *ut vitiatoris* bona in fiscum deferantur abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam & infortunium projecerit.

CONSTIT. XXXV.

DE RAPTORIS VIRGINIS, EORUMQUE QUI IN RAPTU ADFUERUNT, POENA [9].

Idem Imperator eidem Styliano.

NEque quod ecclesiasticæ legi rebellemus, neque quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginis raptorem sententiam proferimus: sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacræ legis id malum quasi insolescere, civilis vero legis austeritate supprimi, cognovimus: in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex [10], ut non solum qui per raptum & vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adjumento fuerunt, eandem & pœnam & multam sustineant: idque tum etiam, quum voluntarie se mulier raptori dedidit. Quin & ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si quum quo tempore raptus committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filiolæ vitiationem postmodum parvi pendat, reoque judicium remittat, aut istiusmodi matrimonium approbet, in incuriæ pœnam deportationem sustinet. Atque hæc quidem veteribus placuere. Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in mulieris raptum, verum etiam in circumstantias oculos dirigens, ad illas sententiam accommodat ac sancit, *ut si cum armis* [11], sive gladiis, aliisve nonnullis præter gladium lethalibus raptus commissus sit; qui raptum fecit, gladio puniatur: utpote qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immunis sit: qui vero suppetias [12] tulerint, factive perpetratores susceperint, naso mutilentur, verberentur, & cute tenus tondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non [13] essent: ut mortem sententia non spectet, quod nempe tunc homicidium locum non habuerit: sed raptus auctor manus [14] mutilatione periclitetur. qui vero ministerium [15] præbuerint; alioquive se isti rei immiscuerint, verberibus, tonsura & deportatione pœnas pendant. Ac sane corporalis pœnæ hæc est descriptio: Quod vero ad pecuniariam attinet, ne a primitiva legislatione mutetur, ejusque effectum retineat, permittitur [16]. Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum & nos approbatricem sententiam suscipientes, legislationem illam & in præsens & in futurum auctoritate & effectu obsignavimus.

CONSTIT. XXXVI.

UT CAPTIVI FILIUS [17] HERES SIT [18].

Idem Imperator eidem Styliano.

SI reipubl. sustentaculum [19] atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservent oportet. Legis autem sanitatem quid aliud quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æquabiliter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem [20] illam, quæ eum qui ex duobus *captivis natus est* heredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc (inquam) legem, ne legum sanitate (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare voluimus. Nam quod injuste istud statuat, non difficile cognitu est. Quam enim vim locorum natura ad adscribendam filio hereditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod quum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exheres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ, si captivum liberari contigisset, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum heredem esse non permittet: sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit, tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognatosne? At quomodo servitus obsistens his ad hereditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permissum est, non longe prius heredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est? Si etenim rationi consonum est, ut [21] captivorum liberi e publico subsidium sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quod si sæpenumero, quum nonnulli parentes graviter conscientia abusi, atque ideo pœnis subjecti, acerbeque e vivis sublati sunt, liberi eorum substantiæ domini esse lege non [22] prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando pium propositum parentes decorat (& quidem in fidei testimonium effusus sanguis ut eximius ipsorum animus magnusque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset, persæpe effecit) liberi facultatum ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio [23] illa sana esse nostræ Majestati videtur: eaque propter sancimus, uti deinceps, sive quum captivitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodiit filius, sive etiam in libertatis splendore ipsum mater peperit, parentum substantiæ heres sit: idque sive ambobus parentibus e captivitatis vinculis liberari continget, aut non: sive [24] quum unus eorum libertatem nactus sit, alter in calamitatis vinculis vitam finiet: sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, heredes erunt: tamen ut trientis legitimum subsidium filio servetur.

CONSTIT. XXXVII.

* UT DOMINI TESTAMENTO MANUMISSUS, SI ILLUM DECESSISSE ADITAMQUE EJUS HEREDITATEM ESSE IGNORET, TESTARI POSSIT [25].

Idem Imperator eidem Styliano.

PRæsenti etiam legi plena absolutione deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. Ait autem [26], servum qui quum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque incertis rationibus libertatem obtinet, interea nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere: ut autem tanquam liber testetur, ipsum potestatem non habere: quasi videlicet illam pœniteat, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Quum enim illi ut libero de rebus suis testandi facultas non sit, quomodo non ad pristinam servitutem redit? Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vitæ liberum præbuit lex, illam etiam [27] alia quæ libertatem comitantur, præbituram. Nam si ipsum facere quæ hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui istæc faciat judicavit: quare item istis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? *Esto igitur* libertate donatus, revera liber, statuitoque de rebus quas illi dominus eximias dedit, quomodocunque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob [28] incertam suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.

CONSTIT. XXXVIII.

* UT IMPERATORIS [29] SERVI DE REBUS SUIS QUOMODO VELINT, STATUERE POSSINT.

1 Dixi ad *Novell.* 117. *cap.* 11. 2 Quod exigebatur *d. c.* 11.
3 Id est, cujus tutelam vel curam gerit, vel gessit. & ita communiter intelligi tradit Clarus 5. *sent.* §. *fornicatio. vers. cum pupillus.* 4 Ejusque bonis pupillæ vim passæ addicendis, non fisco ut olim *leg. un. C. si quis eam cujus tutor fuerit, corruperit.*
5 Duci proditori comparatur violator pupillæ tutor. Quintilianus *declamat.* 284.
6 *d. l. un.* 7 Πορίζόμενον ἕτερον ἔτεσιν κέρδος ἐρῶ. *Scrimg.* πορίζόμενον ἕτερον κέρδος. Cujac. 17. *observ.* 32. 8 Ὥσπερ κηλῖδα μώμου. Scrimger. ὥσπερ κηλῖδα μώμου. Cujac. *d. l.*
9 Mutatur lex unica *C. de raptu virgin.* adde *Novell.* 143. & 150. *de ea, quæ raptori suo nubit.* 6. Harm. 7. Clar. 5. *sent.* §. *raptus.* 10 *d. l. un.* 11 De eo qui cum armis virginem rapuit. 12 De eo qui suppetias raptori cum armis tulit. 13 De eo qui sine armis virginem rapuit. 14 De manus mutilatione dixi ad *Nov.* 134. *c.* 13. 15 De eo qui opem tulit raptori sine armis. 16 Eaque in re nihil mutatur *d. l. unica.*
17 Id est, captivo natus. 18 Olim heres non erat nisi ambo parentes postliminio rediissent, & ita abrogatur *l.* 1. *C. de postl. rever.* 19 Legum commendatio. adde *l.* 2. *ff. de legib. Novell. Just.* 163. 20 *d. l.* 1. 21 Captivorum liberi e publico alendi. 22 Vid. *l.* 7. *ff. de bon. damnat.* 23 *d. l.* 1. 24 Et hoc adjicitur *d. l.* 1. *Cod. de postlim. rever.*
25 Et ita abrogatur *l.* 14. *ff. qui test.* 26 *d. l.* 14. 27 Data libertate, quæ necessario consequuntur libertatem, data etiam videntur. *arg. l.* 2. *ff. de jurisdict.* 28 Ea fuit ratio decidendi veteribus, de qua vid. *l.* 14. *in fin. l.* 15. *ff. qui testamenta: l.* 1. *ff. de legat.* 3. Ulpian. 20. §. 11.
29 Ad eundem modum olim servis populi Romani testari licuit. *Ulp.* 20. *in fin.* servis privatorum aut civitatis non licuit *l.* 16. *l.* 19. *ff. qui testamenta.*

Idem

Idem Imperator eidem Styliano.

HOc quoque, quanquam plausibilem præ se speciem (legalem nempe ordinationem) ferat: æquitatem mihi tamen excedere videtur. Dico autem quod servis de rebus suis statuere non permittitur: sed quæ laboribus suis arduisque (ut conjicere licet) molestiis quæsierint, ea cujusque domini manus colligunt. Ac sane mirari subit, quomodo ab initio lata lex nihil moderationis neque æquitatis huic rei attribuerit. Verumtamen ii e quibus nata ista lex est, atque adeo lex ipsa ab aliis, ut cujusque voluntas feret, adprobantor. *Ego autem* nequaquam illos probo, neque illud placitum in servis [1] meis obtinere sinam: sed contra, plenam ipsis administrandarum rerum suarum potestatem facio. Ex hoc itaque tempore in omnem posteritatem Imperatoris servi rerum suarum revera domini sunto: ita sane, ut sive sani sint, sive ægroti mortem imminere putent, de rebus suis pro arbitrio statuendi potestate non priventur: neque servitutis nomine ex rerum quas possederint dominio expellantur. De Imperatoris igitur servis hæc noviter lata lex esto, vigoremque habeto. Magistratibus autem reliquæque promiscuæ plebi, si huic nostro placito acquiescere nolint, ad veterem de servilibus bonis legem respicere fas esto.

CONSTIT. XXXIX.

UT PRODIGUS QUÆ EX RE IPSIUS SINT [2], FACERE [3] POSSIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

MOrtalium nemo ad eam absolutionem pervenit, ut non obnoxie aliquando res suas gerat: neque quisquam (ni fallor) ita desipit, quin crebro sibi utilis esse possit. Neque enim qui in omnibus prudentiæ suæ fidit, hunc omnia irreprehensibiliter facere sinit Deus: neque idem cum creator creaturæque suæ curator sit, mentis inopem per omnia ex imprudentia frustrari permittit. Præfatus hoc sum propter illam legem [4], quæ prodigum de rebus suis quicquam aut velle aut statuere omnibus modis prohibet. Quam quidem legem, conjectis in res gestas oculis, pro illarum ratione, non autem ita simpliciter sancire: & si quid inutiliter gestum esset, non admittere: in quo vero aliqua utilitas verteretur, id suscipere oportebat. Nunc vero nihil istiusmodi præscribit, sed in universum prodigo de rebus suis consultandi potestatem adimit. Id nos recto judicio non convenire suspicati, legem illam relaxantes, statuimus, *ut quæ judicium* erroneum quodque prodigum designet, dictet, neque approbatione, neque confirmatione digna habeantur: quæ vero ad utilitatem spectent, suscipiantur, atque nequaquam reprobentur. Quid enim, si [5] prodigus aut hereditatem necessariis suis relinquere, aut pauperibus sua distribuere, aut denique gravem servitutis torquem servorum cervicibus adimere velit? An ideo quod prodigus est, id illi non licere velle dicendum? Quid, si quum prædium damnosum habeat, alter quispiam, qui vitio mederi possit, majori pretio quam quanti prædium sit, id emere, ipsumque damno levare velit? An prodigalitas, quo minus ille sibi consulat, utiliterque negotietur, impediet? At rationem non video. Quod itaque dixi, rerum gestarum conditio observator: & si in ea prodigi [6] mores non conspiciantur, quod actum est ratum esto: si vero a prudenti rerum gestione aberratum esse appareat, id neque approbatione neque confirmatione dignum habetor.

CONSTIT. XL.

UT [7] CAPTIVI TESTAMENTI FACTIONEM HABEANT [8].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi olim edendis legibus operam navavere, cum multa ad res humanas recte moderandas in medium protulerint, locupleque benignitatis suæ testimonium (leges nempe, secundum quas respublica concinno in statu conservatur) reliquerint: tum haud scio, qua ratione fecerint, ut de captivis tractatus, quibus de rebus suis statuendi potestatem non faciunt, reliquæ ipsorum benignitati non responderet. Quæ enim de testamentis ipsorum legislatio complectitur, valde comiter ac benigne constituta sunt. Nam quod statuerunt, *ut interdum quando* [9] *inopia testium laboraretur, a minore etiam testium numero testamentum obsignaretur: quin & nullis* [10] *adhibitis testibus, persæpe tamen testamentum ratum haberetur, quemadmodum de* [11] *iis qui in acie occumbunt constitutum est*: permagnum sane benignitatis est argumentum. At de captivis placitum jam dictorum non esse simile, neque ex eadem benignitate prognatum videtur. Quod namque de rebus suis constituere illis non permittunt: non solum non benignum aliquid de ipsis decreverunt, verumetiam [12] ipsam captivitatem alio modo intendunt. Quomodo enim rursum illos in captivitatem non ducunt? aut quomodo malum irrecreabilisque tristitia non adaugetur, & morte acerbiorem in corde captivus non circumferens aculeum, rebus excedit humanis: quando non modo in captivitate vitam finit: verumetiam si qua apud contribules bona habet, de his illi constituendi potestas non est: sed suis rebus tanquam alienis expellitur: & quæ suis laboribus quæsierit, prope quibus suscepto periculo in captivorum infortunium incidit, ab horum dispensatione ejicitur? Quomodo item, si quos necessarios captivus habet, ut liberos, uxorem, fratres, aut alios, quos ad ipsius hereditatem lex vocat, ii non similiter omnes obversis in hereditatem ab intestato ad se devolvendam oculis, curam liberandi captivi, illius consequendæ spe non omittent? Novimus siquidem res humanas, ut pauci admodum verum amorem conservent, ejusque unius gratia ad opitulandum calamitate implicitis perpaucorum animus excitetur. At qui spe nanciscendæ cujusdam remunerationis ad ferendum indigentibus auxilium procedant, horum sane longe maximus est numerus. Qua re itaque moti cognatus aliusque quispiam captivorum suscipiant curam? Si quidem statuendi facultas de rebus suis ipsis esset, nonnulli laborem damnosum sibi non futurum reputantes, non segniter illum suscepturi essent. Cogitarent etenim (ut verisimile est) si aut conatus ipsorum ad finem deduceretur, captivique libertatem consequerentur, se munus aliquod esse pro opera sua & labore accepturos, aut etiam si conatus finem mors præveniens, captivum de medio tolleret, illum in testamento suo eum qui ipsius curam habuisset, majore portione quam illos qui ipsum neglexissent dignaturum. Non enim immemorem fore ipsum, neque labores nihili facturum arbitrarentur. Hac igitur ratione (quemadmodum dixi) futurum esset, uti aliqui non indiligenter ad liberandorum captivorum curam sese erigerent. Nunc vero cum hi testari prohibeantur, illi autem ab intestato heredes in bona concedant: haud scio, si, qui pro liberatione labores suscipiat, quisquam inveniri possit. Successionis enim ab intestato spes metusque ne in vanum laboretur: si forte liberationem mors prævertat, captivumque rebus humanis eximat, *homines* tardiores (ut ne prorsus animo alienos dicam) ad id aggrediendum facit. Quod sane non itidem contingeret, si lex illorum testamenta irrita non faceret. Jam vero si liberandæ animæ pretium propriæ cujusque facultates sunt, quomodo non in hoc etiam captivi injuriam longe maximam sustinent, quod dum non sinuntur a lege de rebus suis statuere, etiamsi velint, pro animabus suis nihil rerum suarum erogare possint? Ad hæc porro cum liberationis ratio hinc absurditatem contrahat, tum vero multo absurdissimum est, quod dum testandi facultas captivis non datur, frequenter illi qui inimicissimi [13] fuissent, quosque ipsi, si viverent, ne aspicere quidem sustinerent, illorum facultatum domini existant. Qua quæso re quid possit esse turpius? Hoc igitur quum hunc ad modum sese habeat, non negligi debere Majestati nostræ visum est: sed quemadmodum in aliis pro viribus divinitus nobis datis, ut recte respublica nostra gubernetur solicite egimus: sic & de captivis tractatum in melius corrigere decrevimus. Sancimus autem *ut dehinc captivi*, quæ ipsos a testando arcet, legi neutiquam obnoxii sint: sed ut ipsis (si possibile sit) quinque, sin minus tribus testibus præsentibus [14], extremam voluntatem, sive litteris commendare, sive [15] sine scripto pronunciare liceat: tamen ut qui ad testimonium assumpti sunt, revera illam defuncti voluntatem esse jurejurando affirment: idque sive quum liberi subsint, illos bonorum suorum heredes relinquant, sive [16] quum liberos non habeant, alios in hereditatem introducant. Æquum enim non putamus, ut qui communis reipublicæ nominis æqualiter participes sunt, ejusdemque esse gentis censentur, non æquabili ex lege jure honorentur: ut videlicet qui liberi a servitute sunt, statuendi de rebus suis, uti visum est, potestatem habeant: quibus vero illa manus intulit quasi culpam commiserint, quod pro tribulibus propugnando in captivitatis necessitatem devenerint, non item. Cæterum si captivorum quispiam aut sua sponte aut eorum quorum in potestate est, vi adactus, hoc in animum inducat, uti res suas ad hostes concedere testamento jubeat: nequaquam tunc placitum ipsius ratum sit: quasique non pro [17] decoro reipublicæ Christianæ testamentum factum sit, in irritum concidat. Atque hæc quidem de his qui vitæ finem testamento anteverterunt sancita sunto. *Si vero ultimus* vitæ dies subito illi supervenerit, atque intestatus [18] de medio sublatus sit: tum si qui, ad quos hereditas pertinet, sive ascendentes, sive descendentes supersint, ad hos illa se conferet. si vero nulli sint ad quos bonorum defuncti captivi successio spectet (dico quos neque ascendentes neque descendentes defuncti familia agnoscit) primum considerari an aliquibus debeat, deindeque deducto ære alieno reliqua bifariam in trientem & bessem dividi, ac trientem demum in erogationem pro anima faciendam separari, alteram autem partem in fiscum recipi jubemus: tamen ut servi hi non immisceantur. Hos enim, nisi æs alienum exolvi non possit, omnes libertate honorari volumus. Quæ eadem rerum disponendarum forma custodienda erit, quando nihil æris alieni fuerit, servitutique obnoxius (quemadmodum dictum est) sine heredibus decesserit. Quæ itaque nobis ejus legislationis, quæ captivos contristabat, in mentem correctio venit, per sacram hanc exposita est legem. Tua autem magnificentia sanctionem subditis notam facito: quo cum innotuerit, omnes de rebus suis, etiam quos captivitas detinet, quocumque modo velint, statuant.

CONSTIT. XLI.

UT IN CIVITATIBUS QUINQUE [19], IN ITINERIBUS VERO ET AGRIS TRES [20] TESTES AD TESTAMENTORUM FIDEM SUFFICIANT [21].

1 Lex est specialis, quæ ad omnes servos non porrigitur, interdum tamen humaniores domini servis testari permittebant; sed inter domesticos tantum. vid. Plin. 8. *c.* 16. dixi ad *l.* 4. *ff. de manumiss & ad* Ulp. 5. §. 5.

2 Τὰ συμφέροντα. & ita abrogatur § 2. *Inst. quib. non est permiss.* facit *l.* 1. *ff. de curatoribus.* vid. *l.* 18. *ff. qui testam.* 3 Tum inter vivos, tum mortis causa. J. *eod.* 4 *d.* §. 2. *d. l.* 1. *d. l.* 18. 5 Prodigus non censetur bonis male uti, quoties hereditatem necessariis personis relinquit. & pauperibus bona distribuit, aut servos libertate donat. Sic Tuditani notæ insaniæ hominis, & populo nummos spargentis, & togam, velut tragicam vestem, in foro trahentis testamentum, quo filiam instituit heredem, centumviri probarunt. Magis enim quid scriptum in tabulis esset, quam quis eas scripsisset, considerandum existimaverunt. Tullius *Philippic.* 3. & *Academicar.* 7. Valer. 8. & 2. Lact. 23. 6 Prodigi mores in eo non sunt, qui bonis suis recte utitur.

7 Extat epitome 5. *Harmen.* 1. §. 30. 8 Et ita abrogatur §. *ult. Inst. quibus non est permiss.* *l.* 8. *ff. qui testam.* *l.* 10. *ff. de test. milit.* Paul. 3. *sentent.* 4. §. 8. 9 *l. ult. vers. in illis vero locis. C. de testam.* 10 Imo milites convocatis ad hoc hominibus testari debent. *l.* 24. *ff. de testam. milit.* vid. *Nov.* 41. J. §. 1 *vers. si ergo miles. Inst. de militari testamento.* 11 Puto intelligi *l.* 15. *in fin. C. de testam. milit.* vult enim valere militis voluntatem, si quid in vagina aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotaverit, aut in pulvere inscripserit gladio, sub ipso tempore quo in prælio vitæ sortem derelinquit. 12 Afflicti sublevandi sunt, non onerandi. *Nov.* 16. *S. eod.* 13 Durum videtur, captivis adimi testandi potestatem, ne alioquin ad eorum inimicos eorum bona deferantur. 14 Captivi testamentum facere debent testibus præsentibus. 15 Captivi testamentum facere possunt scripto vel verbis, coram quinque vel tribus testibus, nisi inviti sua bona ad hostes ipsos transmitti voluerint, 5. Harmenop. 1. 16 Captivi testari possunt, sive liberos habuerint, sive non habuerint. 17 Κατὰ τὸν πρέποντα *Scrimger.* κατὰ τὸ πρέπον. Cujacius 7. *obs.* 32. 18 Adquos hereditas intestati captivi pertineat. 19 Quinque in urbano: tres in rustico testamento testes sufficiunt ex hac Novella. Quinarius numerus lege XII. tabularum videtur introductus §. 1. *Instit. de testam. ordinand.* 20. Ulp. 2. & reductus a Basilio Macedone Leonis hujus parente *vers. quum enim. infr. eod.* Septem postea adhibiti ex constitutionibus. §. 3. *Instit. de test. ordin.* Specialius (dicendum est. In militari testamento expeditionis tempore, *l.* 17. *C. de testam. milit.*) miles enim citra tempus expeditionis domi testatus septem testes adhibet *arg. d. l.* 17., testes requiruntur ad minimum duo *l.* 24. . 40. *ff. de testam. milit.* §. 1. *Inst. de milit. test.* vel ut *ibid. in princ. tit.* scribit Theophilus, unus sufficit: & si Leoni credimus *Novella quadragesima in princ. S. eod.* nullis testibus adhibitis miles testari potuit, quamvis Plutarchus *in Coriolano* scribat, in testamento procincto tres aut quatuor adhibitos: & hæc de militari testamento. In pagani vero testamento variatur numerus. In testamento inter liberos duo vel tres *l.* 21. §. 1. *Cod. de testament.* cæci testamento vel octo requiruntur: vel septem testes & unus tabularius *l.* 8. *Cod. qui testam.* In reliquis, septem: si testamentum in scriptis fiat §. 3. *Inst. de testament. ordinand.* Quid si nuncupativum fiat testamentum? ruri sufficiunt quinque testes *l. ult. Cod. de testam.* ut & in codicillis *leg. ult. C. de codicillis. l.* 28. *in fin. C. de testam.* In urbe septem requiruntur, si extranei instituantur heredes *l.* 21. §. 2. *C. de testam.* sin filii, duo sufficiunt *d. l.* 21. §. 1. si liberis mixti extranei, quod ad extraneos septem requiruntur: quod ad liberos duo sufficiunt *d.* §. 1. Hoc addendum est, unicum testem sufficere, si testamentum fiat coram principe, hoc est, ipsum principem pro omni alio teste sufficere *l.* 19. *in fin. Cod. de testam.* quod tamen non admitto, & alia videtur ejus legis 19. sententia, ut ibidem scripsi. Sed & illud tenendum, Jure Canonico valere testamentum factum coram presbytero & duobus testibus, *c. cum esses.* 10. *de testam.* Quin eodem jure ultimam voluntatem ad pias causas valere coram duobus testibus *c. relatum.* 11. *de testam.* ad hæc jure civili plures quam septem adhibitos non nocere. Superflua namque prosunt, nunquam nocent. Paul. 3. *sent.* 4. §. 10. Quin sufficere ad bonorum possessiones omnibus locis petendas, ut solennis testium numerus adhibitus fuerit, quo loco testamentum factum esse dicetur *l. ult. Cod. de testam.* Idque communiter observari refert Ferrariensis *in formula libelli quo petitur hereditas ex testamento* 48. *in verbo* Vallatum 6. *n.* 4. & 5. Harm. 1. §. 11. & 12. 20 *Nov.* 43. 21 Atque ita mutatur numerus testium Justinianeo jure requisitus, *Instit. de test. ordinand.* & *C. de testam. ordin.*

Idem

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm omnibus humanæ vitæ negotiis, quæ testium fidem requirunt, inde robur adesse oporteat: tunc vero maxime quæ ultimi vitæ nostræ diei contemplatione dispositiones fiunt, istiusmodi corroboratione indigent. Nullus enim reliquus modus est, qui recte ipsis jus dictet, nisi ipsis a testibus præsidium adsit. Oportebat itaque quo magis necesse est, statuta hominum e vita decedentium firma esse, eo quoque magis eadem per testimonia stabiliri. Verum quoniam frequenter res propter eorum quæ strictius requiruntur penuriam, ad possibilem modum deduci videmus (cum namque stricto jure uti non datur, quemque quo modo potest uti necessitas est) de testium numero, quo testamentis adesse debeant, statuere non alienum a providentia nobis visum est. Atque hoc quidem etiam sempiternæ memoriæ patri nostro in mentem venit: verum quod statuit non valde id exacte statutum esse judicatum est. Quum enim superiorum legislatorum alius [1] septem, alius [2] vero quinque assumendos esse testes censuisset, (septem quidem in civitatibus, quippe ubi propter hominum multitudinem, ut consentaneum est, testes defuturi non sunt: in agris vero & itineribus, quinque, quod magna illic plerumque hominum fide dignorum raritas [3] sit) cum hoc (inquam) ita de illis constitutum esset, pater noster [4] exuperantem numerum despiciens, simul in civitatibus, simul in agris & itineribus per quinque testes testamentis vigorem attribuit: idque ideo (mea quidem sententia) quod quanta nunc virtutis inopia humanam vitam occupet, consideravit. Attamen (id quod dictum est) non admodum exacta ratione placitum illud nititur. Dicat enim fortasse aliquis, æqualem numerum attribui non oportuisse, atque testimonium quod in agris & itineribus adhibetur, arctius contrahendum fuisse. Nos igitur quod ille neglexit, non negligendum putantes, sancimus, *ut in civitatibus* quinque testibus stabilitum testamentum approbetur: in itineribus vero & agris, aliisque inhabitatis locis trium testium confirmatio suscipiatur.

CONSTIT. XLII.

UT [5] SUFFICIENS NUMERUS TESTIUM TESTAMENTUM RATUM FACIAT, TAMETSI [6] ID NEQUE ILLORUM SUBSCRIPTIONES NEQUE SIGNACULA HABEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ in verbis residet obscuritas, multum quod tractatur involvere videtur: quippe quæ tanquam expansa quædam nubes, tum intelligendi vim animo auferat, tum a recta rerum administratione avertat. Hanc igitur obscuritatis caliginem ubi illis constitutionibus quæ de testamentis agunt, neque mediocrem noxam rebus adferunt, circumfusam esse cognovimus: pulchrum fore rati fumus, si illas repurgaremus, quomodoque testamenta confirmari, aut non oporteat, lege non ambigua, neque quæ varie apprehendi possit, definiremus. Qui ante nos de testamentis tractarunt, bifariam illa diviserunt, & alia quidem scriptis, alia vero sine scriptis confici tradiderunt. Quin & modum quo utrumque testamentum, (& scriptum nempe, & non scriptum) ratum fiat, subjecerunt: ut scripta confirmatio in eo consistat, quod vivente etiamnum testatore testium subscriptione obsignationeque omnibus numeris absolutum sit: nuncupativi vero; sive non scripti, quod septem non indigni fide testes se audivisse, cum ita testator lingua sua de rebus suis pronunciaret, confiteantur. Atque his hunc ad modum constitutis, annectunt scriptum testamentum, nisi [7] ad scripturæ, qua testatoris voluntas significatur, perfectionem simul omnia conveniant, & testium subscriptiones, nempe quæ illis de sinceritate testimonio sint, & signacula, quæ subscriptionibus fidem præbeant: nisi hæc simul omnia (inquam) priusquam is cujus id testamentum est, e vita excedat, concurrant, omnino id irritum esse, ut neque tanquam scriptum, neque tanquam nuncupativum valeat. Ex quo sane præoccupativo placito, quum non admodum caute (ne interim dicam male) conceptum sit, confusio atque ambiguitas rem testamentariam invadit. Aliis enim videtur testamentum velut adulterina femina, prorsus abjiciendum: ut aliis quidem ex bonis utilitatem capere permittatur, defunctis vero ne minimum quidem utilitatis ex rebus suis accedat: si tamen defuncti utilitatem aliquam sentiunt. Sentiunt autem quum ex ipsorum morte per beneficii erogationem nonnulli reviviscunt. Atque hi quidem (quomodo dixi) hunc in modum a rerum suarum utilitate hominem prorsus arcere volunt. Quibus vero benignior sententia animo residet, hi testamento, quod sigillorum impressione perfectionem non accepit, si non ut scriptum censeatur, certe tamen qualem non scriptum & nuncupativum accipit, talem vigorem tribuunt. Nos itaque perplexitatem hanc adeo rebus humanis esse nocumento videntes, in benigniorum judicum sententiam pedibus imus, veterisque legis caliginem & ambiguitatem in simplicem atque apertam cognitionem convertimus, ac sancimus, *ut* [8] *quod testamentum*, respectu eorum quæ scripto testamento adesse debent, imperfectum est: si tamen nuncupativi testamenti testimonio non indigeat; vigore nuncupativi testamenti firmum sit: sin testium fide indigeat, ut quod nihil ad faciendam fidem idoneum habeat, in irritum concidat Quæ enim ratio est, imo quomodo non omnino absurdum nimisque crassum est, alias testes istiusmodi approbatione dignari, ut quæ nulla sui parte scripto mandata sunt, confirment? alios vero quasi qui per scripturam declarata confirment, indigni sint, ita illos vilipendere, præsertim vero, cum hic aliquo etiam modo fides corroboretur. Quomodo insuper id detestandam inverecundamque æquitatis proditionem non continet? Quid si testamentum scripto tradi cœperit, quodque constitutum est, dignorum fide testium auribus insonuerit, deinde vero aut scribam morbus corripuerit, aut mors etiam ipsum sustulerit, & mox testator quoque enectus sit: (ut multa hominibus ex improviso contingunt) num propterea quos is moriens beneficio dignos censuit, illi eo privati injuriam sustinebunt? Et vero, quod indignissimum est, non modo non cum vita id mali testatorem deserit, verum etiam mortuum insectatur, privatque (quantum quidem ad eorum qui testamentum irritum faciunt sententiam attinet) misericordis Dei commiseratione, cujus participem illum fore, ex eo quod ipso defuncto alii beneficiis subleventur, spes est. Idcirco simulatque nostra potestas hæc animadvertit, evidentem atque indubitatam formam sanciit, *ut* [9] *si testes tantum* dicant illius hominis proprium id esse testamentum, id non improbetur, sed firmum atque ratum sit: tametsi non solum signacula, sed etiam cum illis testium subscriptiones desint.

CONSTIT. XLIII.

UT PER SCRIBENDI IGNAROS [10] TESTAMENTA ETIAM CONFIRMENTUR [11].

Idem Imperator eidem Styliano.

NOn quod superiores, quia communis vitæ negotiis diligentem cautionem attulerunt, reprehendere velimus, legem proferimus: sed potius, ut exacta ipsorum ratio in usum recipiatur; operam damus, resque ipsæ (quod illas exacto ipsorum præscripto respondere impossibile sit) ne, quoad ejus fieri potest, debito suo statu excidant, sanctione cavemus. At quid est quod dico? Decretum est a veteribus de testamentis tractantibus, ut per [12] septem testes, minimum autem per quinque defunctorum statutis autoritas accedat. Neque vero id simpliciter, sed ne [13] ignari literarum testes essent, si quidem in civitatibus, ubi non fere peritorum penuria est, testamenta facta sint: sed si aliis in locis in quibus literarum studia disciplinæque non admodum usitatæ sunt, illic testium non exacte haberetur ratio: neque illi soli qui ad literarum studium educati sunt, quærerentur, sed ad testandum & literarum rudibus aditus esset. Quod itaque illis in locis, in quibus hominum scribendi peritorum abundantia non est, lex fieri statuit, id consuetudo omnibus ubique locis & civitatibus, quanquam magna doctorum hominum copia esset, ita facere volentibus concessit. Quod sane & Imperatoriæ nostræ Majestati legum autoritate dignandum esse placuit. Sancimus igitur, *ut quocunque* in loco & civitate, etiam [14] ab imperitis testamenta confirmentur, dummodo mores testium fidem mereantur. Quin & numerum non solum ad quinque contrahimus, sed iis in locis in quibus raros fide dignos prodire constat, tres [15] quoque admitti; ac testimonium illorum non reprobari volumus.

CONSTIT. [16] XLIV.

*A QUIBUS [17] OBSIGNARI TESTAMENTA OPORTEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm omnes alii hominum actus ac negotia quæ in literas referuntur, necessario exquisitum testimonii subsidium requirant: tum maxime id faciunt, quæ homines natura sua ad interitum vergente, discessuque e carne imminente litteris exponunt, his in ipso e vita excessu rationes suas & voluntatem committentes. Quæ enim inter vivos conscripta sunt, quanquam obsignata sint, nihilominus tamen illorum vitia ex verborum ejus qui scripsit, eorumque de quibus scriptum confectum est, examinatione deprehenduntur. Quæ vero a morientibus scripto constituuntur, ea se minus recte habere, si nullum certum testium suffragium adsit, impossibile discere est. Verum enimvero & hic tractatus longe optime a legislatore conscriptus est, dum sæpe testamentorum testes ad jusjurandum adigi nolens, illis census [18] magistri qui nunc generalis [19] appellatur, sigillo parari firmitatem jubet. Etenim quod tanquam levem promptumque ad jurandum aditum non præbet, insignique sigillo ambiguis testamentis vigorem tribuendo, ut juramenta reprimerentur, fecit: ea sane res & prudentissimi consilii, & præstantissima est. Atque hoc quidem obtinuit olim. Postmodum autem consuetudo id mutavit; ut supra testes ejus qui ad quæstoris dignitatem pervenisset, sigillum testamento testimonium ferret Et quidem illa etiam confirmatio majoribus nostris optima visa est. Quos & nos sequentes, quo illa validior sit, jubemus, *ut* [20] *sigillo* magistri census (quod nunc ad illum neque legum cura, neque administratio pertineat) nihil prorsus in obsignatione testamentorum juris nec commercii sit (quemadmodum neque nunc id illa obsignat) sed pro [21] illo quæstoris sigillum obsignet. Neque vero hoc solum

testa-

1 Justinianus scilicet *l. ult. Cod. de testam.* 2 Jus vetus intelligit, de quo vid. §. 1. §. 2. §. 3. *Inst. de testam.* 3 *l. ult. C. de testam.* 4 Basilius Macedo.

5 Epitome exstat apud 5. *Harm.* 1. §. 11. 6 Hoc vult: firmum ratumque testamentum esse, si testes una voce duntaxat pronunciaverint, id testamentum esse: nec amplius quidquam exigi: valere denique, licet signacula non ei adposita, licet etiam testium subscriptiones cum signaculis desiderentur: & breviter in testamentis subscriptiones & signacula testium non requiri: quod olim requirebatur, & ita hæc constitutio abrogat §. 3. *Inst. de testam. ordinand. & similes.* 7 *d.* §. 3. 8 Sensus est a Leone nihil hic eorum immutari, quæ vel de scripto, vel nuncupativo testamento cauta sunt. 9 Et ita jus vetus abrogatur, quo subscriptiones testium eorumque signacula requirebantur.

10 Olim constitutum, ut literati testes pro illiteratis subscriptionem interponerent, *l. ult. vers. si vero unus, aut duo vel plures fuerint literati. Cod. de testam.* quod hac Nov. remittitur. 11 Titulus ita formatus est apud Græcos, *περὶ τοῦ κυροῦσθαι διὰ ἰσογράφων τὰς διαθήκας, καὶ περὶ τοῦ εἰ καὶ τρεῖς τυγχάνοιεν μάρτυρες. Strimg.* 12 §. 2. *Inst. de testam. ordin.* 13 *d. vers. si vero.* 14 Abrogatur *d. vers. si vero.* 15 *Novell.* 41. §. 5. Harmen. 1. §. 11.

16 Hujus constitutionis meminit *Harm.* 5. *tit.* 1. §. 12. ait enim Novella Leonis constitutum, ut testamenta a magistratu non signata valeant, etsi testium subscriptionem non habeant. Puto tamen locum illum Harmenopuli pertinere ad Novellam 42. *supr. eod.* 17 Olim magistro census, *l.* 23. *C. de testam* hodie a Quæstore: & ita pars *d. l.* 23. *abrogatur.* 18 *Nov.* 44. *c.* 1. §. 4. *l.* 17. §. 2. *Cod. de sacr. eccl. l.* 23. *C. de testam.* 19 *Ὃς νῦν τοῦ γενικοῦ προσηγορίαν ἀποφέρεται.* 20 Harm. *d. l.* 21 Apud magistrum census insinuari testamenta moris erat *d. l.* 23. hodie a Quæstore & aliis Magistratibus hic enumeratis.

testamenta obsignet: verumetiam magnificentissimi nostri magistri & patricii, præfecti urbis etiam, aliique qui judiciis præsunt, sigillis suis illa fidei commendent. Verum hi in urbe: in aliis autem locis & civitatibus præfecti, & in quaque provincia præsides hoc sciunto & faciunto.

CONSTIT. XLV.

*UT SENTENTIAM JUDICES IN LITERAS REFERANT, SUAQUE[1] MANU OBSIGNENT.

Idem Imperator eidem Styliano.

DUm ut res judicatæ firmæ maneant, & ne qua suspicio atque controversia sententias insequatur, curam gerimus, hoc se nobis constituendum obtulit, *ut quibuscunque* dijudicare ac dirimere lites obtigisset, de quibus rebus judicium pronunciaturi essent, de iis sententiam de scripto ferrent, eamque manibus suis[2] obsignarent: ut ne si temere judicatum esse postmodum deprehendatur, negare illi suam sententiam possint: neque alii cuipiam supposititia adulterinaque sententiæ scriptura efficta, illam in judicum aliquem referre liceat. Quicunque igitur judicum dignitate honoratus est, dehinc ita facito: ac quibus de rebus judicavit, decretum scriptum suaque manu obsignatum edito.

CONSTIT. XLVI.

*ABROGATIO[3] QUARUNDAM DE CURIIS ET DECURIONIBUS[4] LATARUM LEGUM.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum ut quæcunque aliæ res in communis vitæ usum assumantur, ipsarum commoditas facit, & quæ utilitatem aliquam adferunt magnifacimus: quæ vero ad nihil conducunt, contemnimus: sic omnino & ad legalium capitum compositionem nos accommodari oportebit, ut quarum usus aliquis sit, qui bono quopiam rempublicam beet, hæ necessario & ferantur & honorentur: quarum vero usurpatio aut nullius momenti, aut mala sit, harum non modo non ratio habeatur, sed etiam e legum corpore exemptæ rejiciantur. Hæc idcirco dicimus, quod inter veteres de decurionibus & curiis latas leges quædam gravia intolerabiliaque decurionibus quæpiam munera injunxerint: curiis autem privilegium, ut quosdam magistratus constituerent, suaque autoritate civitates gubernarent, præbuerint. Quæ nunc, eo quod res civiles in alium statum transformatæ sint, omniaque ab una Imperatoriæ Majestatis solicitudine atque administratione pendeant, tanquam incassum circa legale solum oberrent, nostro decreto illinc submoventur.

CONSTIT. XLVII.

*ABROGATIO[5] LEGIS QUÆ SENATUI PRÆTORES, DECURIONIBUS VERO PRÆFECTOS CONSTITUERE CONCEDEBAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUod alius olim reipublicæ status esset, rerum ordo similiter alius erat. Quum enim cuncta in Principis deliberationem non caderent, sed nonnulla essent, de quibus dispicere, & jubere senatus officium esset, ea ab illo etiam proferebantur. Prætores itaque tres[6] numero in urbe rebus administrandis ab eo præficiebantur, isque actus sanctione legis procedebat. Neque vero id in urbe solum, sed in aliis etiam civitatibus a decurionibus[7] ut vocabantur, præfecti quidam (non tamen quales hodie militaris præfectura novit, sed excellentiores quidam, quique aliam curam demandatam haberent) præficiebantur. Quum igitur aliter sese tunc res haberent, communis usus illam legem requirebat. Nunc autem quum omnia a principali cura pendeant, Deoque opitulante ipsius providentia discutiantur & dijudicentur: ac vero illa lex nullum de se usum præbeat, cum aliis quæ de republica ejectæ sunt, hanc etiam ejiciendam esse statuimus. Quemadmodum enim legibus nondum enatis nascendi causam rerum usus[8] præstat: sic quando lex rerum utilitati non subservit, eam abolendam esse sequitur.

CONSTIT. XLVIII.

*NE MULIERES IN CONTRACTIBUS[9] TESTIMONIUM PRÆBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAud scio quomodo, re non exactiore judicio disquisita, mulieribus ad dicendum testimonium procedendi facultatem dederint veteres[10]. Illud saltem vulgo notum, volutandum animo fuerat, crebrum nempe in virorum oculos occursum[11] mulieri dehonestamento esse: pudicam vero & honestam ejusdem rei fugam efficere. Qua ratione igitur illas ad testimonium assumi permiserint, (unde fit persæpe, ut in magnis hominum turbis conversentur, irreverentiusque quam mulierum sermo ferat, lingua utantur) hoc quemadmodum dixi, mihi dubitare subiit. Quorsum enim hisce visum est, ut in[12] negotia publica mulierum prodiret testimonium, quibus juxta atque viris testari permiserunt, quemadmodum Scythicas[13] mulieres cum maritis ad bella coarmari audimus? Et sane quomodo præter absurditatem ingentem, hoc naturæ etiam finium, quibus virilis muliebrisque sexus disterminati sunt, tum confusionem, tum eversionem non contineť? Quomodo item mulieribus (quas etiam domi observanter, nequaquam autem dissolute atque indulgenter, conveniri oportet) debitam non produnt & verecundiam & honestatem? Si quidem ad ferendum testimonium progressio, quum eo (quod multorum illæ hominum commiscentur conventibus, negotiisque implicantur virilibus) ad liberius loquendum quam mulieribus decorum sit, fenestram aperiat: muliebris sexus submissos morem pudoremque adimit atque ipsas ad inverecundiam & procacitatem exercet. Jam vero res illa contumeliam aliquo modo etiam viris adfert. Quid enim hoc aliud nisi contumelia, & ea quidem gravissima erit, si quarum rerum tractatio virorum maxime propria est, ad illas sexus etiam fœmineus procederet? Quapropter non minus consuetudinem, quam legis erratum Majestas nostra corrigens, *illis* ad testandum præcludit aditum, ac proposita sententia sua decernit, legeque prohibet, ne quo modo mulieres ad contractuum testimonia accedant. In rebus autem peculiariter ad ipsas[14] pertinentibus, quibus interesse viris fas non est (de partu[15] loquor, & si cui rei[16] alii sola mulier adhibetur) sua peculiaria virisque occulta testantor.

CONSTIT. XLIX.

*NE SERVI AD DICENDUM TESTIMONIUM ADMITTANTUR[17].

Idem Imperator eidem Styliano.

TEstimonium cum magni momenti, necessariaque ad tuenda communis vitæ negotia res sit, non a quibuslibet, sed ab iis qui extra ignominiam vivunt, ferri æquum est. Recte ergo exquisita ratione de hoc disceptant leges, & non simpliciter ad dicendum testimonium cuique aditum præbent. Verumtamen, quia nonnullæ leges servilis conditionis hominibus in quibusdam[18] rebus testari concesserunt: visum nobis est, hoc nota inducendum esse, ut qui liberæ vitæ participes non sunt, in universum ad testandum non admittantur, lexque Novellarum[19] Constitutionum obtineat, & de quocunque simpliciter testimonio statuat, idque in quacunque re, sive testamenta, sive aliam humanæ vitæ actionem testimonium complectatur. Si enim illis qui cum liberæ vitæ sint, vitam ingenue, eaque libertate quam nacti sunt digne non degunt, neque quantum fieri potest animi magnitudinem a servitute liberam conservant, sed in illicitarum actionum servitutem subiguntur, testimonium dicere non licet: neque his quorum vitam non esse liberam constat, ferre testimonium concedetur. Nam tametsi alius hic servitutis modus sit, attamen ea servitus est, quam libertatis dignitate participem esse indignum sit.

CONSTIT. L.

UT[20] DONATIONES QUÆ IN LITERAS RELATÆ NON SUNT AD QUINGENTOS USQUE AUREOS VALEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem multi alias gratias relaturi, alias benigno duntaxat proposito moti, dona in nonnullos conferunt: & de hoc capite distincte tradendum esse visum est, quales donationes non everti, qualesque contra irritas esse oporteat. Atque veteres quidem hac de re tractantes pronunciarunt, illam donationem concidere, ne firma sit quæ quingentorum aureorum summam exsuperat, nisi in acta publica relata sit: quanquam etiam donatarius donationis certam probationem propria donatoris manu privatim scriptam abstulerit. Ac nescio quid sibi illi superflua hac subtilitate velint. Quando enim donatio scripto comprehensa, eique justum testimonium adhibitum esset, quorsum amplius accurate finire oportebat? Nobis itaque exacta hac definitione, quam neque de donationibus dictam[21] esse omnino scimus, per sanctionem conspicuam, illud proponere visum est, *ut*[22] *si* donatio quæ quingentos aureos excedit, in literas relata sit, rata permaneat: quæ vero scripto comprehensa non est, pro eo modo qui quingentos aureos excedit, irrita sit: tametsi donatarius præsentibus testibus rem donatam adeptus sit. Etenim donatio, cujus æstimatio quingentos aureos non superat, etsi conscripta non sit, dummodo tribus testibus confirmetur, rata judicatur. Ad hanc ergo formam examinatæ donationes, aut valeant, aut irritæ sint.

1 Poterant olim manu aliena, *l. ult. C. de sententiis ex periculo recitandis:* cui hoc additur a Leone.

2 Et ita supplet *d. l. ult.*

3 Hac Novell. tolluntur ordines decurionum, ideoque hic titulus non est in Basilicis. vid. Cujac. *ad tit. C. de decur.*

4 *L.* 50. *ff.* 2. *L.* 10 *Cod.* 31. *Nov.* 38.

5 Abrogatur *l.* 2. *C. de off. prætor.*

6 *d. l.* 2.

7 Nam quod Constantinopoli atque Romæ senatores, hoc decuriones in municipiis fuere.

8 Leges usu exigente promulgantur, usu contrario tolluntur.

9 Testis in contractu mulier esse prohibetur *hac Nov.* Gell. 6. *cap.* 7. scribit nulli fœminæ dicendi testimonii jus fuisse, & Constantinus *l.* 1. *C. Theod. de rapt. virg.* mulieres removet a postulationibus & testimoniis, omnibusque rebus judiciariis: ut & antiquitus penitus removebantur. Harmenop. 1. *tit.* 6. refert mulieres admitti in testimonium ἔνθα ἡ τῶν ἀνδρῶν βία ἀπείργεται & post capite περὶ κεκωλυμένων, mulieres ait in testamentis non admitti, ut & in aliis negotiis: iis exceptis, ἐν οἷς ἄνδρες οὐ προσκαλοῦνται, in quibus non advocantur vel adhibentur masculi. Idem paulo post negat mulierem admitti ἐν ταῖς συστατικαῖς μαρτυρίαις, admitti vero ait ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς, appellat autem συστατικὰς, διαθήκην, κωδίκελλον, δωρεὰν αἰτίᾳ θανάτου, ἀποδεικτικὰς δὲ τὰς λοιπὰς, id est, judicialia, vid. *l.* 18. *ff. de test. l.* 20. §. 6. *ff. qui testam.* His adde quæ scripsi 2. *Feud.* 31. *in fin.* ubi fœminæ removentur a testimonio investituræ, quamvis feudum habeant ab eodem domino.

10 *d. l.* 18. *d.* §. 6.

11 Mulieri dehonestamentum, frequenter viris occurrere.

12 Εἰς πράγματα. *Scrimg.*

13 Mulieres Scythicæ cum maritis ad bellum coarmari solitæ.

14 In quibus negotiis mulieris testimonium admittatur.

15 Vid. *tit. de ventre inspiciendo.*

16 Puta balneo muliebri, 1. *Harmenop.* 13. admittitur etiam in quæstionibus majestatis *l.* 8. *ff. ad l. Juliam majestatis.* & in domesticis factis *l.* 8. §. 6. *C. de repud.* adde quæ dixi ad *Nov.* 90. *& ad epigraphen hujus tit.*

17 Testis esse ullo modo non potest, qui servus est, *Nov. Just.* 90. *c.* 6. & ita abrogatur *l.* 7 *ff. de test.*

18 In iis scil. in quibus alia probatio ad eruendam veritatem non est, *l.* 7. *ff. de testib.*

19 Nov. sc. Just. 90. *c.* 6.

20 Titulus aliter a Græcis accipitur his verbis, περὶ τοῦ τὰς δωρεὰς τὰς μέχρι φ΄ νομισμάτων ἔσας ἐγγράφως γίνεσθαι. *Scrimg.* Mihi sic videtur hac Nov. non requiri insinuationem in donatione 500. aureos excedente (ut ita abrogetur *l.* 24. *l.* 36 *in fin. C. de don.* §. 2. *Inst. de don*). etiamsi in ea requiratur scriptura, si tamen testibus probari possit. 3. Harm. 1. *in fin.* ubi hujus *constitutionis meminit quam & pro* 29. *laudat.*

21 Ῥηθεῖσαν. *Scrim.* ἐπενεχθεῖσαν. Cujac. 17. *observ.* 32.

22 Græci aliter legunt his verbis: ἵνα δωρεὰ ἡ χρυσίον ὑπερέχουσα πεντακοσίων, ἄγραφος μὲν οὖσα ἀναθέτητος διαμένη, ἐγγράφω δὲ συστάσεως ἐρήμη γνωριζομένη, ἀβέβαιος ᾖ κατὰ τὸ ὑπερβαῖνον μέτρον τῶν πεντακοσίων. *Scrimg.* ut locum esse corruptum hinc colligamus.

CONSTIT. LI.
*DE INVENTO THESAURO CUJUS ESSE DEBEAT [1].

Idem Imperator eidem Styliano.

Bonum sane atque salutare esset, si divinis salutiferisque morem gereremus legibus. minime enim tum humanis indigeremus, illarumque luce tutam viam commonstrante, humano ex legibus auxilio nobis non esset opus. Verum quoniam cœno atque luto omnes emergere, divinisque præceptis in cœlum tollentibus elevari difficile est: humano generi salutem etiam humana prudentia per leges suas adinvenit. Quapropter etiam nunc, quum, quanquam Dominus & Servator noster misericordes esse eorumque qui inopia premuntur, illos qui ipsius donis fruentes in affluenti rerum copia vivunt, angustiis succurrere jusserit, nonnulli tamen ita in Dominum ingrati, ergaque communem hominum cognationem commiserationis expertes sunt, ut non modo non benignam manum egentibus præbeant, verum etiam, tanquam solis quoque radiis tetricos thesauros suos aspicere inviderent, in terram illos defodiant: de inhumano hoc invento in medium legem prodire oportuit. Quæ quidem *lex* cum olim lata fuerit, victa autem postmodum a cupiditate, quæ multas egregias res labefactat, ab eademque suo vigore privata sit: nunc ab Imperatoria nostra Majestate in integrum restituitur. Jubebat autem illa [2], ut qui in defossum thesaurum incidisset, si prædium in quo inventus esset, ad Principem [3] pertineret, alioquive publicum esset, illum ex æquo cum fisco partiretur: si vero locus unde thesaurus in lucem prodiisset, neque ad Principem pertineret, neque publicus, sed alterius cujuspiam esset, is æqualibus partibus inter inventorem prædiique dominum divideretur: denique si inventoris prædium esset, ipsi res inventa universa cederet. Atque hæc quidem lex illa sanciit. Verum [4] perversa cupiditas haud scio quomodo illa circumscripta, iniquoque lucro fisco donato, illi in hunc usque diem inventum thesaurum attribuit, legemque otiosam reddidit. At quid hinc contingit? Qui alicubi reconditos latere thesauros sciunt, dum alios laboribus suis gavisuros, se autem frustra illos subituros, quin & interdum acerbis examinationibus subjiciendos considerant, illos investigare negligunt: itaque in perpetuum recondita manent & pereunt, quæ in lucem producta magnam hominibus erant utilitatem allatura. Jubemus ergo, *uti* [5] *deinceps* secundum veteris legis æquitatem judicetur: & quando thesaurus aliquis inventus fuerit, si locus ubi inventus est, in publicis imperatoriisve fundis sit, inventor illum cum fisco partiatur: si vero alterius cujuspiam sit, simili modo ipsum & inventor, & loci in quo thesaurus inventus est dominus inter se dividant. Cæterum si improbus esse, neque quicquid repererit confiteri inventor omne velit, sed dolo mendaciisque ex re reperta nonnulla detineat: in vanum tunc ille laborarit, & tanquam malitiosus rerumque alienarum occultator & fur, nihil omnino accipiat, ac beneficium loci domino soli cedat.

CONSTIT. LII.
*UT TAM VETERUM [6] PRINCIPUM QUAM RECENTIORUM NUMISMATA, MODO JUSTI PONDERIS, PROBÆQUE MATERIÆ SINT, VALEANT [7].

Idem Imperator eidem Styliano.

Si pecuniarum nervi [8] sufficiens & copiosa illarum materia est, remque publicam pecuniarum vis stabilit; recte profecto veteres defectum, velut morbum quendam ac tabem, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, etsi ad veteres & priscos Principes referretur, similiter valere voluerunt [9]. Verum egregium hoc institutum haud scio qua de causa posteriores Principes in eadem forma consistere non permiserint, ac, tanquam subditorum opulentiæ inviderent, quæ numismata superiorum Principum effigiem ferrent, iis publico usu interdixerint: sua vero sola in communi commercio esse voluerint. Næ illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item detrimenti, quod cum ad omnes, tum præcipue ad pauperiores, potiusque auxilio & defensione indigentes pertineat, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus, quique alioqui manibus victum quæritant, & demum universa rusticorum natio, dum, antiquata ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non possunt, in perquam angustas adiguntur angustias. Ea propter nos novo recentiorum placito non acquiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, *ut secundum benignum* illorum reique publicæ commodissimum judicium, numismatis omne genus (quod [10] quidem formam [11] materiamque non adulteratam [12] & plenum pondus habeat) sive vetustioris cujuspiam Principis, sive recentioris sit, æqualiter & æstimetur, & in republica tractetur. Pœna vero eorum, qui rebelli animo decretum hoc contemnent, fuerit, ut flagris cædantur, & cute [13] tenus tondeantur, insuperque libras auri tres dependant.

CONSTIT. LIII.
*UT CUIQUE TAM INTRA CIVITATES QUAM EXTRA, MORTUOS SEPELIRE LICEAT [14].

Idem Imperator eidem Styliano.

Mea quidem sententia, leges civiles non ea modo quæ communi subditorum vitæ prosint præscribere: verum de iis etiam qui jam vitam finierunt, humanæ commiserationi convenientia decernere decet. Quæ autem defunctorum corpora ignominiæ contumeliæque exponant, ac per quæ communi hominum naturæ dedecus atque turpitudo concilietur, nequaquam in leges sunt includenda. At quod lex [15] mortuos non nisi extra civitates humari vult, quomodo id humanam naturam dedecore afficere non est? Et quidem si hoc præcipiens, de iis humandis ageret, quibus facilem elationem facultates, quas vivi habuerunt, suppeditarent, fortasse lex aliquam ad id jubendum rationem habuisset. Quanquam tunc etiam ad amicorum, cognatorum, necessariorumque defuncti commiserationem respicere oportebat. Quorum dolori atque orbitati magnum sane solatium est, si [16] amici sui sepulchrum amplexari, ac in id lachrymas profundere possint. Quæ officia extra civitatem sepulto non facile est exequi. Attamen si illos solum extra civitatem sepeliri vellet, quibus id ipso mortis die per facultates facile esset, ad eam inclementiam aliquam lex occasionem haberet. Verum nunc, cum inclementia illa simul ad omnes se extendat, quomodo non manifesta est absurditas? quomodo legem in naturæ opprobrium ferri non est evidens? Qui enim, dum adhuc viverent, inopes & deserti erant, quomodo mortui ipso mortis die humabuntur? Quomodo item, cum propter paupertatem sepultura non accelerabitur, multis diebus insepulti non miserabile simul & horrendum spectaculum jacebunt, tabescentemque hominum naturam dedecorabunt? Extra hæc autem, cum mortui interdum famuli Dei appellentur, propterque cœlestem gloriam colantur, ipsorum corpora inhumata abjici, quomodo id vero expiationi etiam obnoxium non est? Ne igitur ullo modo inter civiles leges hæc lex recenseatur, sancimus: quin potius, ut a consuetudine recte contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobator. *Quicunque autem sive* extra muros sive intra civitatem sepelire mortuos velet, perficiendæ voluntatis facultatem habeto.

CONSTIT. LIV.
*UT DOMINICIS DIEBUS OMNES [17] AB OPERIBUS VACENT [18].

Idem Imperator eidem Styliano.

Præstantissimum illorum est studium qui se edendis quæ communi vitæ utilia sint, præceptis dedunt; dignique sunt, eo quod ad subditorum utilitatem omnes suas curas intendunt, quorum pius in rempublicam amor laudibus celebretur, ac præcepta sancte observentur. Interim vero multo æquius fuerit, illis potius istiusmodi reverentiam attribuere, quos majores pro humani generis salute, tanquam universi terrarum orbis legislatores, suscepisse solicitudines constat, quasque leges tulerint, has aliis omnibus anteferre, idque non solum propter id quod dixi, quod *videlicet* ad hominum utilitatem, incomparabiliorem susceperint atque contulerint curam: sed quod etiam divini numinis virtute scripserint sua decreta. Quoniam itaque illorum inter discipulos procerum legi, quæ Dominicæ resurrectionis diem cessatione ab operibus omnes venerari mandat, legem aliam contradicere conspicitur, quæ non omnes simul operari prohibendos, nonnullisque uti operentur indulgendum esse censet: (ait [19] enim *omnes judices urbanæque plebes & cunctarum artium officia, venerabili die Solis quiescant: Ruri tamen positi agrorum culturæ libere licenterque inserviant*, cujus *istius* diei dehonestationis nulla ratione nititur causa. Nam quanquam fructuum conservatio prætendi posse videatur: nullius tamen illa

1 Thesaurus cujus esse debeat, breviter hæc notemus: Thesaurum non esse, quod quivis vel lucri, vel metus, vel custodiæ causa sub terra condidit. *l.* 31. §. 1. *ff. de acquirendo rerum:* quod quis perdidit, aut per errorem e suo fundo non abstulit, *l.* 67. *in fin. ff. de rei vind.* Thesaurus, est vetus quædam depositio rei mobilis *l. un. C. de thesaur.* seu pecunia cujus non extat memoria, ut ea jam dominum non habeat, *d. l.* 31. ejusque dominus sit ignotus *d. l. unica.* De invento hoc tenendum est, Eum qui thesaurum in suo casu invenerit, omnimodo suum facere, *vers. quæ quidem lex.* J. idque ex naturali æquitate & D. Hadriani constitutione §. 39. *Instit. de rerum divis.* Non est idem in eo qui sceleratis ac puniendis sacrificiis repererit. *d. l. unic.* nam & thesaurum inventum amittit, & eo amplius puniri potest. *arg. l.* 13. *ff. ad L. Corneliam de sicariis.* Eadem pene sunt in eo qui in privati fundo & alieno, data opera, non volente invitove domino, thesaurum perscrutatur, aut certe principis permissu: quippe inventor fundi domino thesaurum reddere cogitur, *d. l. unic.* Quod si non studio, sed casu, puta ab aratore vel colono, *d. l. un. in fin.* vel fabris ad domus refectionem adhibitis, *l.* 67. *ff. de rei vindic.* thesaurus sit repertus? dividetur inter fundi dominum & inventorem *vers. jubemus.* J. *eod. d. l. unic. dict.* §. 39. Quid si in loco sacro vel religioso sit repertus? Hadrianus totum concessit inventori *d.* §. 39. Divi vero fratres dimidium fisco dederunt *l.* 3. §. 10. *ff. de jure fisci.* Jam hic opinionum turba nascitur. Accursius dictum §. trigesimumnonum refert ad æquitatem: dictam legem tertiam, ad jus strictum: Angelo dicta lex tertia displicet, fisci loco ecclesiam substituenti. Zoanetus in dicta lege tertia legit: *non etiam religiosis*, quo nomine reprehenditur a Roberto 1. *recept.* 5. Cujac. 5. *observ.* 5. refert dictam legem tertiam ad locum religiosum, qui sit publicus, *d.* §. 39. ad religiosum, qui sit nullius. Fornerius 2. *selectionum* 26. dictum §. 39. emendat, legitque *ac si quis* pro, *at si quis.* eo sensu; Ei qui thesaurum in loco religioso invenit dimidium cedere, ac si in alieno reperisset, sic sentio, Justinianum repudiata Divorum fratrum sententia, D. Hadriani constitutionem amplecti. Quid si in Cæsaris, fisci, vel publico, vel civitatis loco thesaurus sit repertus? inventor thesaurum cum fisco ac civitate dividet ex constitutione Hadriani *d.* §. 39. Plura de inventione thesauri, & cui cedat vide apud Ferrandum 2. *Explicationum* 28. 2 *lex* 3. §. 10. *ff. de jur. fisci.* § 39. *Inst. de rer. divis.* 3 *d.* §. 10. *dict.* §. 39. 4 Hoc innuit dictum §. *decimum & dict.* §. *trigesimumnonum*, certis temporibus non fuisse in usu. 5 Sententia *d.* §. 10 *d.* §. 39. in usum revocatur a Leone.

6 Vid. *l.* 1. *C. de veteris numism. pot.* 7 Nummi veterum etiam principum, modo justi ponderis, probæque materiæ sint, recipiendi. reducitur usus desuetus cui Nov. Nicephori Phocæ contraria *c.* 1. J. 8 Νεῦρα τῶν πραγμάτων, *Scrimger.* νεῦρα τῶν χρημάτων Agyleus, & male. Plutarch. in *Cleomene.* ὁ πρῶτος τὰ χρήματα νεῦρα τῶν πραγμάτων προσειπών. quod Diog. Laërtius *Zenoni* tribuit. Demosthenes ὑποτέμνηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων. Æschines ὑποτέμνηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων. Nicetas in Emanuele Comneno, καὶ χρημάτων ἐπιρρώννυσι διαδόσεσιν ἃ νεῦρα τῶν πραγμάτων ἀρίστως τῶν πάλαι τις καθωνόμασε. Eustath. 2. *Iliados*, τὸ νεῦρα πραγμάτων εἰπεῖν τὰ χρήματα οὔτε σκληρὸν ἀλλὰ καὶ ἀστειότατον. & 4. ὅτε δὲ τὶς ἀκολουθῶν παλαιῷ χρήσει νεῦρα πραγμάτων ἐρεῖ τὰ χρήματα. Sic in *l.* 1. §. 20. *ff. de quæst.* In tributis dicuntur esse nervi reipub. & *alibi*, sic in pecunia robur omne patrimonii veteres posuere *l.* 22. *vers. tunc autem dat. C. de admin. tut.* Plura vide apud Cujac. 6. *obs.* 19. ubi notat Portoria Reipub nervos principaliter non esse, sed per consequentiam tantum, adde *Nov.* 149. *c.* 2. *Nov.* 161. *c.* 2. 9 *l.* 1. *C. de veteris numismat. potestat.* 10 Απαραποίητον τὴν μορφὴν ἔχον καὶ τὴν ὕλην ἀκίβδηλον ἢ τὴν ὁλκὴν τέλειον. *Scrimg.* 11 Principum, quam inprimis numismatibus moris fuit, vid. *l.* 1. *C. de vet. numism. potest.*
12 Olim lege Cornelia plectebatur qui monetam vultu principum signatam (præter adulterinam) reprobasset. Paul. 5. sent. 25. §. 1. Arrian. 3. *ad Epictetum.* τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι, &c. adde *Edictum* 11. *Justi. c.* 3.
13 Pœnæ genus observa: cui simile est in *Nov.* 58. *in fin.*

14 Sepelire etiam in civitatibus mortuos licet, & ita abrogatur *lex* 3. §. 7. *ff. de sepulchro violato. l.* 12. *C. de religiosis. l.* 6. *C. Th. de sepulchro violato:* Paul. 1. *sent.* 21. §. 2. & is locus Ciceronis: hominem mortuum in urbe ne sepelito, de quo dixi ad leges XII. tabularum. 15 Vide dictas leges. 16 Solatium hoc est vivorum, non mortuorum adjumentum.

17 Dominicis diebus omnes ab operibus vacare debent, *ut hic.* Omnes, inquam, licet rustici, quod olim non fuit, & ita abrogatur *lex* 3. *C de feriis.* facit hujus constitutionis mentionem Harmen. 1. *tit.* 4 §. 7. 18 Vid. *l. ult.* §. 1. *C. de feriis.* adde *c.* 1. 2. 3. *extra. de feriis*, ubi traditur, quemadmodum etiam festis diebus haleces capere liceat, adde quæ dixi ad *leges* XII. *tab. ibi: feriis.* 19 *l.* 3. *C. de feriis.*

momenti, neque vera futilis eſt: quum non agriculturæ diligentia, ſed ſolis virtus, quando frugum largitori viſum ſit, fructuum abundantiam ſuppeditet:) Quoniam, inquam, iſtiusmodi lex in lucem prodiit, quæ Domini cultum vilipendat, diverſumque ab illis, qui contra omnes adverſarios a Spiritu ſancto victoriam obtinuerunt, decretum præſcribat: ſtatuimus nos etiam quod Spiritui Sancto, ab ipſoque inſtitutis Apoſtolis placuit, ut omnes in die ſacro, quoque noſtra integritas inſtaurata eſt, a labore vacent: neque agricolæ, neque quiquam alii in illo illicitum opus aggrediantur. Si enim, qui umbram quandam atque figuram obſervabant, tantopere Sabbathi [1] diem venerabantur, ut ab omni [2] prorſus opere abſtinerent: quomodo qui gratiæ lucem, ipſamque veritatem colunt, hos eum diem qui a Domino honore ditatus eſt, noſque ab exitii dedecore liberavit, non venerari par eſt? aut quomodo, cum ex ſeptem [3] diebus unus in Domini honorem conſecratus ſit, nos aliorum ad opera uſu contentos non eſſe, neque illum Domino eximium & inviolatum conſervare: ſed ipſum etiam vulgarem facere, noſtriſque operibus applicandum putare, religionis non eſt prorſus diſſolutæ?

CONSTIT. LV.

* UT JUDÆI SECUNDUM CHRISTIANISMI RITUS VIVANT [4].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi olim ſceptris potiti ſunt, de Hebræorum gente (quæ quondam quoad divino patrocinio foveretur, inclyta fuit, nunc autem ob contumaciam in *Chriſtum* & Deum noſtrum, in calamitatibus celebris eſt) diverſas [5] promulgarunt leges, quæ de ipſorum vitæ ſtatu tractantes, jubent, ut [6] ſacras ipſi ſcripturas legant, & ne a ſuis ritibus arceantur: quinetiam ut liberos ſupra ſanguinis cognationem circumciſionis etiam cognatione ſuo inſtituto accommodent. Atque hæc quidem, qui olim (ut dixi) imperium obtinuerunt. Verum ſacratiſſimus Princeps, ille ex cujus ſemine nos nati ſumus, ut qui majore quam cæteri ſalutis ipſorum deſiderio teneretur, hos in ſola ſuperiorum legum obſervatione relinquere (quod ante illum alii fecerant) non contentus: ſed partim ſacrorum oraculorum explicatione, partim eorundem admonitionibus ad ſalutarem Chriſtianorum cultum traducens, vivifica baptiſmi aqua initiavit. Atque quod ipſos in novum ſecundum *Chriſtum* hominem transformari debere perſuaſit ut veterem deponerent, plene effecit, & quæcunque vetuſtatem ſaperent, circumciſionem [7], ſabbathum [8], & ſi quid aliud eſt, cum illo ſimul exuit. Atqui cum tanto cum effectu a Judaica pertinacia ipſos deduxiſſet, non etiam prioribus legibus, quæ Judaico ritu vivere permittebant, ſilentium, & vacationem alterius legis decreto impoſuit. Quod igitur pater noſter prætermiſit, id nos adimplendum putantes, omni antiquiori, quæ de Hebræis ſtatuit, legi ſilentium injungimus: *& ne illi aliter* quam pura ſalutariſque Chriſtianorum fides vult, vivere audeant, jubemus. Quod ſi quis a Chriſtianorum ritibus defectione facta ad Judæorum mores & placita reverti deprehendatur, hic ſecundum leges de apoſtatis [9] latas pœnas luat.

CONSTIT. LVI.

DE ORIS [10] MARITIMIS.

Idem Imperator eidem Styliano.

HÆc etiam lex quæ maritimorum prædiorum jus tollit, eorum unde apud [11] oras mare conſpicitur: quæque inſuper illorum dominum, ſi illic piſcari volentes prohibeat, injuriarum actioni ſubjicit: nobis non æqua ſtatuere viſa eſt. Quicquid enim non iniquo titulo in cujuſpiam dominium devenit, ſive parentum hereditas laborumque emolumentum, ſive alio quocunque non illegitimo modo paratum ſit: quæ cauſa eſt, quamobrem id non ab eo qui in dominio habet, adminiſtretur, & illi non longe potius quam alteri cuipiam utilitatem præbeat? Non eſt igitur legis, quæ quidem æquitatem ſpectet, ut alios ad utilitatem rei, in quam nihil juris habent, introducat: illos vero qui aut ſolutum pretium, aut cognationis jus, aut denique alium aliquem poſſidendæ rei non illegitimum titulum laudant, illa privet. Jam vero quod, quum ab illo tanquam loci illius domino, annuum tributum exigatur, expellere inde illum, qui præter ipſius voluntatem loci commodis uti velit, non poſſit: ſed ſi hoc faciat, injuriarum actionibus tentetur: quomodo id præterquam quod iniquum eſt, non omnibus modis abſurdum eſt etiam? Quid ſi prædii dominus piſcatoriæ artis non ignarus ſit, num ipſi otioſo dormiendum erit, aliiſque orarum [12] emolumenta venari permittere debebit? aut, ſi otium non amplectetur, in aliorum oris errabundus piſcabitur, in ſuis autem id ipſi non licebit? At quare ita fieri debeat, nullam equidem rationem video. Sancimus itaque, *ut quiſque oras* ſuas inconcuſſo jure poſſideat, illorumque dominus ſit: & ſi qui ſine ipſius permiſſu illorum emolumento frui velint, hos propellere poſſit. Nam quemadmodum terrenis locis juris eſt, ut quicunque domus dominus ſit, is præter illius uſum, veſtibulum [13] quoque atque atrium poſſideat: ut ita etiam in maritimis obtineat, rationi eſſe conſentaneum putamus. Et ſicut terrenis locis præter voluntatem domini ex alieno fructus percipere nemini conceditur: ſed ſi quis fructus ex alieno colligit, eos vel benignitate domini percipiat, vel pro loci [14] uſu vectigal ſolvat neceſſe eſt: ſic etiam in maritimis obſervari præcipimus.

CONSTIT. LVII.

* QUANTUM IN PISCATIBUS REMORÆ [15] PISCATORIÆ INTER SE DISTARE DEBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem quum plurimæ leges de piſcatione ſtatuant, illud quod ἐποχὴν [16] nominandum putarunt, adhuc lege definitum non eſt (quippe, quod, ut videtur, quo tempore leges illæ promulgabantur, nondum id inſtitutum innotuiſſet) hoc quoque legis conſtitutionem auferre volumus. Quam itaque juris rationem in hoc piſcationis inſtituto pro legitimo decreto obtinere conſuetudini viſum eſt (ut nempe interſtitiorum modus ad trecentos ſexaginta quinque paſſus protendatur) hoc nos quod extra convenientem modum non feratur, legis dignitate honorantes, dehinc legem eſſe ſancimus. Nam tametſi citra hoc privilegium, ut remoræ piſcatoriæ ad hanc rationem diſponantur, præſentis ævi hominibus bonum videatur: quo tamen id firmius ſit, cautiuſque in æternum obſervetur, lex eſto, *remoræque illæ trecentorum* ſexaginta quinque paſſuum intervallo a conſuetudine approbato inter ſe diſtanto: idque ita, ut ab utraque parte hic intervalli modus deſumatur: ut videlicet centum octoginta duo, & ſemis [17] ab unius partis finibus exporrigantur, reſiduum vero ad vicinum uſque pertingat. Atque hæc quidem de conſtituendis introducendiſque poſt hanc legem remoratoriis dicimus. Quæ vero hoc decretum prævenerunt, tametſi præſtituto hoc intervallo non diſtent, ex ejus præſcripto tamen nihil novabitur: permanebuntque illa, ut initio conſtituta ſunt.

CONSTIT. LVIII.

* NE [18] EX SANGUINE CIBUS CONFICIATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

SImul olim legiſlatori Moſi [19] ſanguine veſcendum non eſſe mandavit Deus, ſimul ab iſtiusmodi cibo abſtineri debere a præconibus gratiæ [20] eſt conſtitutum. Et quamquam tum veteris tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita ſit, & nefaria: eo tamen contumaciæ, imo vecordiæ homines proceſſere, ut neutri legi aurem præſtent morigeram. At contra alii lucri, alii gulæ cauſa ſumma cum impudentia mandatum contemnunt, in eſcamque qua veſci vetitum eſt, ſanguinem convertunt. Perlatum enim ad aures noſtras eſt, quod inteſtinis tanquam tunicis illum infarctum, velut conſuetum aliquem cibum ventri præbeant. Quod tolerari non debere Imperatoria noſtra majeſtas rata, neque tam impio ſoli gulæ inhiantium hominum invento, nunc præcepta divina, nunc reipublicæ noſtræ honeſtatem dedecore affici ſuſtinens, jubet, *ne quis id* ſcelus, neque ad ſuum uſum, neque ut emptores deteſtando cibo contaminentur, ullo modo exercere audeat. At ſciat, quicunque dehinc divinum mandatum contemnere, ſanguinemque in cibum convertere (ſive vendat, ſive emat) deprehenſus fuerit, ſe bonorum publicationi ſubjiciendum, & ubi acerbum in modum flagris cæſus, ac cute tenus fœde tonſus erit [21], perpetuo patriæ exilio multandum eſſe. Quo quidem in judicio, neque civitatum magiſtratus citra criminationem dimittendos cenſemus: ſed ut & ipſi (neque enim, ſi illi convenienti alacritate magiſtratum geſſiſſent, id ſcelus commiſſum eſſet) quod negligenter ſocorditerque ſubditis præfuerint, decem librarum auri multam ſuſtineant.

CONSTIT. LIX.

* ABROGATIO LEGIS [22] QUÆ HOMINEM LIBERUM SE VENDERE PERMITTIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

1 Sabbathi obſervatio. 2 Juvenalis 14. loquens de Judæis: Sed pater in cauſa eſt, cui ſeptima quæque fuit lux Ignava: & *Satyr.* 6. Obſervant ubi feſta mero pede ſabbatha reges; cum dicit *mero pede*, iter ſabbathi intelligere videtur, de quo Actor. 1. *verſ.* 12. quod circiter 2000. paſſuum erat. 3 Unus ille ex ſeptem diebus non eſt dies ſabbathi; ſed prima ſabbathi.

4 Judæi jubentur fieri Chriſtiani, & ita abrogatur *Nov. Juſt.* 146. *& tit. Cod. de Judæis.* quo permiſſum erat Hebræis ſuo more vivere. 5 *Cod. de Judæis d. Nov.* 146. 6 *d. Nov.* 146. 7 Vid. *Nov. Juſtin.* 37. adde quæ dixi ad *l.* 11. *ff. ad L. Corneliam de ſicariis.* 8 *l.* 2. *l.* 13. *Cod. de Judæis.* 9 Vid. *tit. Cod. de apoſtatis.*

10 Παρὰ προθύρων θαλαττίων. *Scrimg.* πρόθυρον veſtibulum ædium *l.* 19. §. 1. *ff. com. divid.* olim, qui alterum prohibebat ante Prætorium, ſeu prothyrum ædium ſuarum piſcari, injuriarum tenebatur: *l.* 13. *in fin. ff. de injuriis.* adde 53. *Eclog.* 6. *c.* 3. Hac Novella non tenetur, & ita abrogatur *d. l.* 13. *in fin.* adde *l.* 14. *d. titul.* Nam ut ædium, ita & prothyri ſui pleno dominio quemque frui oportet. Eſt enim prothyrum ſequela ædium *d. l.* 13. *in fin.* 11 Παρὰ τοῖς προθύροις.
12 Τὰ τῶν προθύρων κέρδη θυρῶν. *Scrimg.* τὰ τοῦ προθυρίου κέρδους. Cujac. 14. *obſ.* 1. quid eſſet προθύριον κέρδος, dixi ad *l.* 15. *in fin. ff. qui potior.*

13 *d. l.* 13. *in fin.* 14 Ὑπὲρ τοῦ τόπου *Scrimger.* hinc τοπιατικὸν, quod & ſolarium & locarium. vid. *d. l.* 15. *in fin.*

15 Adde *Novell.* 102. 103. 104. *infr. eod.* & his quidem de rebus ante hunc Leonem nihil conſtitutum. 16 In prothyris ſeu veſtibulis ædium, de quibus ſuperiore Nov. dictum eſt, maxime in anguſto mari, ut in Boſphoro Thracico ut plurimum erant ἐποχαὶ, aut certe ἐποχῶν initia, quæ poſteriores dixere θράνους retia in mari extenſa confixis palis. Phavorinus δίκτυα ἀγρεύοντα τοὺς ἰχθύας: quam ob rem ἐποχοῦς τὴν πῆξιν dixit Leo Novell. 83. & 104. *infr. eod.* & ἐφάπλωμα interpres Novell. 102. vid. Cujac. 14. *obſ.* 1. 17 Jubet Leo intermitti ſpatium 182. cum ſemiſſe ulnarum a ſuperiore vicina epocha & totidem ab inferiore.

18 Sanguis animalium cibus homini eſſe prohibetur. Ita reducitur jus Moſaicum *Lev.* 17. receptum etiam temporibus primitivæ eccleſiæ. *Act.* 15. *verſ.* 29.
19 *Levit.* 17. 20 *Act.* 15. *verſ.* 29. *Canon. Apoſt.* 62. 21 Pœnæ ſimile genus extat in *Novell.* 52. *in fin.*

22 Liber homo ſe nullo modo vendere ad pretium ſui participandum poteſt: & ita abrogatur *l.* 5. §. 1. *ff. de ſtatu hom. l.* 6. §. 5. *ff. de injuſto. l.* 14. *ff. de pœnis.* §. 4. *Inſtit. de jure perſonar.*

Quæ

Quæ lex hominem liberum, qui tam ignavi atque abjecti animi est, ut libertatis dignitatem dedecore afficiens, quo execrabile pro servitute persolvendi pretii lucrum participet [1], suam servitutem mercetur, non castigat, neque scelus illud corrigit: profecto & illa earum una est quæ rectum reipublicæ nostræ statum dedecent, ac approbatione indignæ sunt, neque auctoritatem & efficaciam accipere debent. *Illam* itaque de eo qui res suas ita gubernat, *latam* legem, quæ dementiam firmam esse permittit, neque eversa indigna illa mercatura, hos qui per insipientiam talia faciunt, competentibus pœnis subjicit, neque legis propositum scimus servare, neque quæ convenienti legibus reverentia potiatur, dignam putamus. Si enim quod [2] pater filiis est, id idem leges civibus esse oportet, ut in hoc unum quod illis conducat ac salutare sit, collimant: quomodo hanc legem quæ tantum incommodum atque damnum incumbere iis qui per dementiam in id se conjecerunt, sinit, legibus annumerari æquum est? Hanc itaque nos legibus excerptam in exilium mittentes, sancimus, *ut si quis* ita demens sit, ut libertatem servitute commutans seipsum vendat, ne is contractus validus sit, sed evertatur, & simul ipse libertatis suæ proditor, simul is qui cum ipso id facinus designavit, verberibus castigentur, nihiloque minus vesaniæ mancipio libertas in pristino suo statu servetur.

CONSTIT. LX. [3].

* QUA POENA [4] CASTRATORES [5] AFFICI DEBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Virtutis [6] ad procreandum a Deo naturæ inditæ exectio non minore cum audacia identidem committitur, quam si apud Deum nulli pœnæ obnoxia esset, cum tamen vel maxime sit: & quamquam veteribus legislatoribus curæ fuerit, ut id malum ultrice lege excideretur, quo respublica ab istiusmodi invento munda esset: haud scio tamen, quum si cui alii, huic certe præscripto obtemperari, atque a naturæ mutilatione abstineri æquum sit, quamobrem non ita faciant homines: sed tanquam utilitatem quandam, istiusmodi adversus generandi vim insidias reputantes, membra quæ homini nascendi causam suppeditant, lancinent, & creaturam aliam quam qualis conditoris sapientiæ placuerit, in mundum introducere contendant. Hoc igitur cum inultum relinquendum non putemus, lege in id pœnam constituentes, quibus adeo divinam creaturam deformare religio non est, eorum audaciam, auxiliante Deo, reprimere conemur. Ac superiorum quidem legislatorum decretum eos qui id auderent ad [7] eandem mutilationem quam aliis intulerint adigit, quodque ipsi in aliis videre desiderarint, id ut itidem in se videant, conficit: idque me judice, non ita præter æquitatem: quanquam non valde decore. Non enim quia ille creaturam Dei *quasi* refingere ausus est, continuo vindicem id imitari, & pariter [8] refingere, æquum est. Veruntamen, quantum ad inventum attinet, non valde (quemadmodum dixi) id alienum est. Ad hoc autem alio etiam modo, qui impium hoc factum auderent, puniebat. Bona namque publicabat, perpetuoque ipsos exilio adjudicabat: & qui injuriam sustinuisset, si servus esset, libertate honorabat [9]. Atque superiorum quidem decretum istiusmodi erat. Nos vero de re illa sententiam pronunciantes, naturæ insidiatores simili mutilatione vicissim mutilari prohibemus: aliis autem isti crimini constitutis pœnis, (tametsi hic etiam ad clementiorem sententiam respiciamus) subjacere ipsos non displicet. Sancimus itaque, *ut qui detestandæ* hujus artis artificem ad castrandum advocarit [10], si in albo [11] Imperatorii famulatus sit, primum albo eximatur: ac deinde decem auri libris in fiscum deferendis multatus in decennium relegetur. Malæ vero istius artis artifex [12], & ipse primum flagris cuteque tonsione deformetur, & deinde bonis privatus, eodem temporis spatio patria exulet [13]: qui autem injuriam sustinuit, si servilis conditionis sit, reliquo vitæ suæ curriculo ab illa liber erit: sin liberæ, tanquam ipse, quod injuriam admisit, ejus sibi autor sit, quod passus est, suo consensui acceptum feret [14]. Cæterum si qui exectionem sustinuit, ea illi (ut sæpe fit) remedium [15] attulerit, nihil neque nobis neque legi adversari videtur. Id enim naturam non mutilare, sed illi succurrere est.

CONSTIT. LXI.

* TRIBUTORUM EXACTORES, SI PLUS QUAM DEBEANT EXEGERINT, QUA POENA [16] AFFICIENDI SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Si rectam æquitatis semitam mortales ingredi vellent, sane quam magna hinc communi vitæ tum beatitudo, tum salus accederet. Non enim austeritatem præ se ferre legislatoribus opus esset, neque ultrices leges in periculorum difficultates aliquos conjicerent. Nunc vero quamquam & commoda & salutaris æquitatis via sit, plerique tamen illam ingredi nolunt: sed tanquam laboriosa [17] atque aspera sit, miseriasque viatoribus adferat, declinant. Sunt enim, sunt, *inquam*, quibus pessima [18] *quæque* placent: quique ab æquitatis itinere deflectentes, ad iniquitatis viam densis spinis stratam (qua viatores in perditionis præcipitia aguntur) alacri avidoque animo se conferunt. Quorum etiam temerarium impetum veteres castigandum esse putantes, illum lege, tanquam freno, inhibere instituerunt. Sed quomodo illi iniquitatem profligare, atque e diverso æquitatem constituere studuerint. * * * Et quis (quæso) quæ nostra majestas suscipit, non approbet? Quod vero in nonnullis non pro delicti merito pœnam statuere, istiusmodi decretum amplecti recusamus. Quando etenim pro commissi ratione reis judicium obvenit, æquum revera decretum est: quæque illis irrogatur pœna justa. At quando delictum gravius [19] quam oporteat punitur, non id justitiæ sed potius injustitiæ esse censendum est. Quocirca sane, cum superiores legem [20] promulgarint, quæ illis qui colligendis publicis tributis præfecti sunt (διοικητὰς [21] promiscuum vulgus appellare consuevit) si supra legitimum modum tributa extendere audeant, gravissimam pœnam infligit (morte enim id delictum persequitur) & vero non omnino merito tantæ pœnæ illos subjici nos existimemus, admissionem illi denegamus: contraque statuimus, *ut si quis* in id crimen incidisse deprehendatur, semelque tantum id ausus sit, quod amplius exegerit, ejus duplum dependat: sin id facere pergat, in quadruplum, quod amplius captum est, ad injutia affectum redeat, illeque cum ignominia a concredito sibi officio decedat. Ac sit sane posthac delicti hujus hæc pœna, neque pecuniariæ fraudis reus de vita periclitetur.

CONSTIT. LXII.

* DE POENA [22] EJUS QUI REM ALIQUAM PUBLICAM VENDIDERIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Publicarum injuriarum reos castigari, & hujusmodi pœnis quæ in illas pronos ad temperantiam adigentes, quam maxime injuriam succidant, subjici justum est. At non idcirco amplius quam par est puniri, neque jus ut fines suos excedat, specieque justæ vindictæ cum injustitia velut conspiret, cogi convenit. Si enim pro delicti modo qui deliquit, puniatur, justa ea juris ultio sit: at si quam pro eo pœna major infligatur, juris propositum servari non existimo. Ea propter nostra majestas, posteaquam in iis quæ a superioribus [23] constituta [24] sunt, ubi eos qui publicæ rei aliquid divendere ausi sunt pœnis subjiciant, non justam sententiam profiteri didicit: ut ejus criminis persecutio non amplius hanc vim habeat, decernit. Quomodo enim justum est, ut cuiquam, quia quiddam quod detrimentum fisco adferat, vendidit, incurabile damnum vitæ nempe privatio obveniat? Nequaquam itaque delictum illud morte puniri dignum est, neque nos hoc judicio deprehensos feriri sinimus. *Quicumque autem* publicam rem divendere deprehensus fuerit, ubi quadruplum reddiderit, satis pœnarum sustinuisse putator.

CONSTIT. LXIII.

* DE POENA ILLORUM QUI RES VETITAS AD HOSTES TRANSVEHUNT [25].

Idem Imperator eidem Styliano.

1 Συμμοιράσασθαι. *Scrimg.* ad pretium participandum: *l. 5. §. 1. ff. de statu. l. 6. §. 5. ff. de injusto. §. 4. Inst. de jur. person.* ἐπὶ τὸ μοιράσασθαι τὸ τίμημα. Theoph. *ibi.* Quæri hic potest, quemadmodum ea venditio (nam in pignoratione minus est dubii *l. 23. §. 1. ff. de liberali causa:* & ministerio *l. 16. C. de liberali.*) aut cujus tandem pretium venditionis istius acceptum fieret? an venditoris? non video, cum statim ab ipsa venditione venditor servus efficiatur, nihilque ab eo momento suum vel proprium habeat. An emptoris? ne id quidem: nam qui manu pretium numeraret, eadem statim reciperet, nulloque momento in venditoris persona constaret. *l. 79. ff. de acq. vel omitt hered.* An extranei? Non video quoque quenquam tam facilem in alium fuisse, ut se alterius locupletandi vel juvandi causa vendere velit. Itaque puto liberos & ingenuos homines eo redactos nonnunquam fuisse, quod herum a quo alerentur, interdum nancisci eis expediret magis quam in perpetua mendicitate vivere. Ac ne interea temere se in servitutem dedisse viderentur: utque aliquam speciem hominis ingenui semper præ se ferrent, ab emptore (Theophilus paulo aliter rem explicat *Inst. de jure personar. §.* αἱ δὲ δοῦλοι, eo sensu: Ego cum aliquo egi, ut me venderet viginti nummis, & sibi pro lucro quinque haberet, quindecim mihi redderet) partem sui ipsius pretii, ejusque liberam perpetuamque administrationem stipulabantur. *arg. l. 2. ff. si ingenuus:* quod postea, velut iniquum, mutatum est a Leone hac Novella; non immerito: cum talem sui ipsius venditionem natura quodammodo respuat: & parum admodum intersit, mortem quis sibi naturalem vel civilem consciscat, cum nemo sit membrorum suorum dominus *l. 13. ff. ad legem Aquil.* quod hominis liberi nulla sit æstimatio *l. ult. ff. de his qui dejecer.* quod iniquum sit minori viginti quinque annis in integrum restitutionem ad res suas alienatas revocandas concedi, nec tamen ad libertatem amissam seu venditam revocandam dari. 2 Lex id est civibus, quod pater liberis: ideo dicitur lex πόλεως συνθήκη κοινή. *l. 2. ff. de legibus.* 3 Hujus Novellæ meminit Balsamon ad *c. 21. 22. 23. Apost.* 4 Castratores olim ad eandem pœnam adigebantur. *J. eod. & Novell. 142. c. 1.* quod hac constitutione abrogatur. 5 De castratoribus, adde *l. 27. §. 28. ff. ad l. Aquil. l. 3. §. 4. l. 4. §. 2. l. 6. ff. ad l. Corn. de sicariis:* Paul. *5. sent. 23. §. 7.* 6 Δυνάμεως πρὸς διαδοχὴν τοῦ γένους δύναμις, natura *l. 9. ff. de liber. & posthum.* 7 Id est, ad eandem castrationem. 8 Talionis est pœna, ut tale quis patiatur, quod fecit. de Talionis pœna dixi multis locis, quibus adjunge *Nov. 93. J. l. ult. Cod. ne sanct. baptism. l. ult. C. de accusat. l. ult. C. de calumniatorib. l. 7. C. ad l. Jul. de vi publica. l. ult. C. de his qui latrones. Nov. 123. c. 11. Exod. 21. Lev. 24. Deuter. 19. Matth. 5. Apocal. 13. c. quod debetur 14. q. 1. c. sex differentiæ 23. q. 3. 4. l. 3. de contumeliis & vulneribus l. 6. C. Wisigott. lib. 4.* Quintil. *decl.* 358. 273. Isidor. 5. *Etymol.* 27. Diodor. 13. Aristoteles tamen 5. *Ethic.* ut & apud Gellium 20. *c.* 1. τὸ ἀντιπεπονθὸς reprobat. Nec est etiam hodie in usu, vid. Petr. Greg. 51. *syntagm.* 20. 9 *d. Nov.* 142. Qui publicabantur, id est, publici fiebant *l. 1. C. de Eunuchis.* 10 Pœnam observa jubentis castrari vel autoritatem castrationi hominis præbentis. 11 Τῷ καταλόγῳ τῶν βασιλέων ἀνθρώπων. *Scrimg.* 12 De pœna ejus qui aliquem castravit. 13 Lege Ripuariorum si ingenuus ingenuum castrasset, 200. solidis multabatur *tit. 6. §. 1. legis Ripuariorum.* 14 Pœnis tamen ecclesiasticis subjicitur. nam si seipsum mutilavit, ne fieret clericus ut sui homicida Deoque opifici hostis judicatur *c. 22. apost.* si jam clericus, deponitur. *c.* 23. Quid si laicus? tribus annis segregatur. *c. 24. ibid.* non idem est in eo, qui vi hostium vel a tyranno persecutionis tempore castratus est, aut qui natus est Eunuchus *c. 21. apost.* 15 *c. 1. Nicæna synod.*

16 Tributorum exactores injusti olim capitali supplicio adficiebantur, *l. un. C. de superexactorib. lib. X.* Hac autem Novella pecuniaria dupli vel quadrupli multa puniuntur. & ita abrogatur *d. lex un.* 17 Virg. Nam via virtutis dextrum petit ardua callem, Difficilemque aditum primum spectantibus offert. Hesiodus *vers.* 288. 289. loquens de virtutis via: μακρὸς, δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ᾽ αὐτὴν καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον. 18 Hinc illud Medeæ: video meliora proboque, Deteriora sequor. 19 *l. 12. ff. de pœn. Novell. Justin. 82. cap.* 10. 20 *l. un. C. de superexactoribus lib. 10. tit.* 20. 21 Διοικηταὶ colligendis tributis præfecti.

22 Pœna ejus, qui rempublicam vendidit, quadrupli: ut hic, olim morte affectus, & ita abrogatur *l. 3. l. 4. C. quæ res ven. non poss.* 23 Arcadio, Honorio & Theod. 24 *d. l. 3. d. l. 4.*

25 Pœna res vetitas ad hostes transvehentis olim capitalis fuit, *l. 4. ff. ad l. Jul. majest. l. 1. 2. C. quæ res export.* alia pœna hic constituitur.

QUin & hoc crimen, cum ex eodem fonte manet, eidemque pœnæ a superioribus subjectum sit, insanabili nos castigationi (quippe quæ mortis pœnam contineat) eximentes, mitiore, quemadmodum & prædicta, dignamur pœna. A veteribus [1] enim statutum est, ne ad hostes transportentur, quibus illi instrui firmioresque reddi possint, ac sanctionis decretum contemptores de medio tollebat. Nos vero isti quoque crimini mitiorem pœnam (licet acerbam requirat) assignantes, talia constituimus: ut si navis dominus sit, qui res vetitas ad hostes transvexit, consiliumque suum cum nautis non communicarit, is solus pœnam subeat, & supra universum navis onus, ni ipsum inopia valde premat, reliquorum bonorum trientem etiam fisco dependat. Si vero soli nautæ (ut multa illis [2] malitiosum suum animum celantibus contingunt) id facinus ausi sint, ille quidem prorsus liber esto, hi vero pœnam non effugiunto: ac primum quidem flagris cæduntor, cuteque tenus tondentor: deinde vero, si divites sint, eorum quæ exportarunt, quadruplo mulctantor: si inopes & pauperes, supra verbera ignominiosamque tonsionem, quod alios in servitutem tradiderint, libertatem amittunto. Nam qui, quantum in se est, non modo quamplurimos in servitutem ducunt, sed etiam communi vitæ acerbitatem adferunt, tametsi ad servilis vitæ conditionem adigantur, mediocris tamen hæc atque mitis pœna est. Atque hæc quidem, quando communi consensu patratum non est facinus. Si vero communi consilio & malitia res gesta fuerit, ut simul eam perpetrarunt, ita etiam utrisque ad præstitutum a nobis modum castigandis, simul pœnas sustinebunt.

CONSTIT. LXIV.
* DE POENA EORUM, QUI NAUFRAGIUM SUPPRESSERINT [3].

Idem Imperator eidem Styliano.

ILlud etiam atque etiam admiror, quomodo qui naufragio ejectas res occultat, tantum delinquere videatur, ut id mortem ipsi inferre debeat [4]. Quod autem qui illos rebus suis defraudat, quibus aliquis misericordia motus, vel de suo sumptus suppeditet, quemque in corde dolorem circumferunt, leniat (cum præsertim graves cruciatus in bonorum amissione sustineri consentaneum sit) ille non mediocre flagitium audeat, id vero luce clarius est. Atqui quod hos, quos vecors cupiditas huc impulit, vita privari oporteat, hoc profecto intellectu assequi nequeo. Nam quid tantum ablatum est, ut cum anima conferri possit, qua privari debere ille condemnatur? Pessimus quidem certe est & sacrilegus, qui se istiusmodi lucro mancipat: ac sane ille (id quod ab aliquibus fit) mortuos spoliat. Verumtamen id facinus istiusmodi non meretur pœnam. Pro [5] re enim materiali & fluxa, materiæ expertem atque immortalem, animam nempe, capere haud est æquum. Nam si persæpe neque in rebus materialibus mulcta illatum damnum longe superat, quo videlicet velut circuitum aliquem iniquitas excessu non conficiat: quamobrem tam inæqualis pœna illos, qui naufragorum res occultant, percellat, ut excessus, quem ultio ad facinus refert, exprimi verbis nequeat? Jubemus igitur, *ut de hoc* non amplius ita vindicetur, sed pro re detenta, qui occuluit, quadruplum [6] dependat, eaque pœna id delictum defungatur.

CONSTIT. LXV.
* DE INCANTATORUM POENA [7].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi propter [8] temulentorum incompositum malignumque animum reprobandum esse vinum, ejusque oblectamentum adversandum dicit: næ ille propter perversum usum, rem per se non perversam suggillat. Ego vero promulgatam a veteribus legislatoribus legem [9] considerans, eam quæ modo incantamentum malum esse rata, id punit, modo vero admittit & approbat, *quanquam* id ex utentium proposito malum non fiat, sed sua natura vitiositate, tanquam sterquilinia graveolentia scaturiat: non *tamen* illos legislatores reprehendendos dixerim, sed ne quis legem (quod merito fiat) vituperet, eam ex legum quasi fundo tollendam puto. Vult autem puniri incantationes, eo quod modestia animi sublata, stimulis furoreque [10] amatorio rationem ad insaniam adigant; ac approbat [11] rursum illas, tanquam segetes [12], & fructus curent, aliaque bona (ut quidem videtur) suppeditent. Atque ita quod tanquam insidiosum puniisset, idem rursum tanquam beneficium honorat. Atqui nos istiusmodi incantationes perniciosas esse persuasum habemus: & ut boni quicquam inde manare credamus, induci non possumus. Ac sane etiam si boni quippiam producere illas appareat (quomodo *quidem* approbanti ipsas legi videtur) non *id* bonum esse, sed illecebram atque nassam, quæ illectos in malorum omnium extremum, ubi a summo bono excidant, absorbeat, compertum habemus. Notum enim nobis est illas, ut qui se ipsis dedunt, præ creatore & Domino infaustis dirisque dæmoniis adhæreant, efficere: & qui illas affectantur, hos per externarum rerum lætam quandam speciem vulnera in animam excipere. Quale quiddam inter pugnandum meticulosis frequenter accidit: qui dum ictus in manus excipere nolunt, illis vel caput vel ventrem exponunt. Sane vero *si quis aliquo* modo incantamentis usus esse deprehensus fuerit, sive id restituendæ conservandæve valetudinis, sive avertendæ a rebus frugiferis calamitatis causa fecerit, is apostatarum pœnam subiens, supremum supplicium sustineto [13].

CONSTIT. LXVI.
DE PLAGIO [14].

Idem Imperator eidem Styliano.

UT justitiæ libram non plus æquo ad misericordiam inclinare, ita neque nimia austeritate delinquentibus graviorem quam peccatum requirat, pœnam imponi, honestum est. Illud enim (intempestiva commiseratio nempe) in illis quibus decorum excedere religio non est, contemptum, & ad audenda mala ferventiorem promptitudinem gignat: & graviore quam pro merito delictum pœna ferire, id vero non justitiæ ultio, sed sub specie justitiæ rem injustam aggredi est. Nam non pro delicti modo delinquentem punire, injuria afficere, nequaquam vero justitiam exercere est. At quem in finem hoc dictum est? Quod lex [15] quo nescio modo (est enim hoc constitutum) eum qui alienum servum abduxit, morte puniat. In quo illa pœnam ad delictum haud dubie non expendit. Quum enim quod recuperari nequeat, amissum nihil sit, mortis pœnam illi qui cœpit inferri, irrecuperabilique ita damno subjici, non est æquum. Idcirco itaque ab iis qui digna morte non commiserunt, tam acerbas pœnas exigi, ubi iniquum esse animadvertimus, quam legem consuetudo contempsit (ut quæ vita plagiarium non privet, sed alio modo puniat) eandem nos etiam legalibus constitutionibus ejicientes, quod consuetudini placuit, lege confirmamus: ac jubemus, *ut si quis* alienum servum abduxisse deprehensus sit, is eundem, ejusdemque pretium, tum etiam quicquid ex industria ejus ipsi accessit, reddere, & quantum dominus non amisso servo ejus nomine percipere potuerit, tantundem [16] dependere, cogatur: atque ultra hæc delinquentibus pœna non aggravetur. Si quidem ita illi, qui servum amisit, sufficienter damnum resarcitur, furique satis magna pœna irrogatur: quippe quum ille servum cum accessione recipiat: & quam utilitatem ex servo non surrepto sensisset, illa non imminuatur, hic vero in duplum servum surreptum reddere debeat, nihilque ex ipsius servitute lucretur.

CONSTIT. LXVII.
DE IIS QUI AD HOSTES TRANSEUNT, SUAQUE SPONTE REVERTUNTUR [17].

Idem Imperator eidem Styliano.

SImul nimia austeritas & severitas, simul immoderata lenitas & clementia ex æquo utraque quod utile est intervertunt. Etenim & qui supra modum præfractus est, & qui lenitatem gravitate miscere nequit, uterque sive alicui uni, sive familiæ, sive civitati præsit, quibus præfectus est, cum illorum detrimento res administret. Oportet enim, ut qui recte præfuturus est, quemadmodum temperata salubriaque loca æquabiliter mixtas habent aëris qualitates: ita & ipse affectionum commistione ad rerum administrandarum utilitatem attemperata, se moderatum præbeat, & neque morositate gravis atque intolerabilis sit, neque indecora lenitate despicabilis, & ad gubernandum ineptus fiat. Quod autem de aëre dicimus, hoc certe & in legibus servari omnino convenit. Nam oportet leges, quum revera reipublicæ principes sint, quam dixi contemperaturam conservare, neque ad severitatem lenitatemve supra modum respicere: siquidem, qui ipsarum rectionem agnoscunt, incolumes futuri erunt. Atque hæc quidem respectu præfractæ illius legis, quæ adversus eos qui ad hostes transfugerent, lata est, a nobis dicuntur. Vult autem illa [18], uti transfuga, si quando pœnitudine ductus, redeundo ad suos commissum delictum obliterare velit, bestiis devorandus objiciatur, aut in furcam tollatur. Quod sane mihi reipublicæ magnopere nocumento esse, magnamque rationum ad salutem iter monstrantium contrarietatem gignere videtur. Necessitatem enim transfugis inducit, ne unquam recordentur suorum, neque revertendi in patriam concipiant desiderium. Nullus *est enim omnium*, qui quum se istiusmodi pœna excipiendum sciat, inter hostes vivere, quam tam acerbam in patria mortem subire non malit. Quapropter rigidam hanc severitatem, ut ne iniquitatem dicam (nam cum qui deliquit, deindeque suapte sponte ad medendum delicto resipiscit, tam acerbe puniri quomodo non est iniquum?) ex justissimis legibus profligamus, ac jubemus, *ut* [19] *si quis* transfuga in patriam recurrat, quum semel dumtaxat transfugerit, veniam consequatur: si iterum [20] id fecerit, in triennalem servitutem divendatur: si vero tertio transfugerit, reversus in perpetuam ac æternam servitutem addicatur. Tam incerti enim consilii homo, tamque inconstans, qui libertate fruatur indignus est. Cæterum si transfuga non ultro redierit, sed ab aliis comprehensus in patriam retractus sit, morte tum illum, tanquam hostem puniri, neque injustum, neque crudele fuerit: præsertim vero, si ante civili sanguine manus contaminaverit.

CONSTIT. LXVIII.
UT MONACHI ET CLERICI TUTORES [21] ESSE POSSINT: SED AB ADMINISTRATIONE AC PUPILLORUM RECTIONE ARCEANTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

VEteribus quidem legislatoribus [22] (quum ut simile veri est, uniformis & simplex tunc temporis tutela esset, iique soli qui pupillorum tuitionem susciperent, tutorum nomine censerentur)

1 Valente, Gratiano, & Martiano. 2 Nautis malitia sæpe inesse solet.
3 Pœna naufragium supprimentis, quadrupli hic constituitur, & ita abrogatur pœna mortis, qua olim affectus fuit. vid. *l.* 3. *in fin. ff. de incendio*; *l.* 3. §. 4. *ff. ad l. Corn. de sicariis.* 4 Ex *d. l.* 3. *de incendio, l.* 3. §. 4. *ff. ad l. Corn. de sicariis.* 5 Observa hanc sententiam. 6 Pœna naufragium supprimentis.
7 Incantatores, quorum opera olim grandines averterentur, minime puniebantur. vid. *l.* 4. *C. de malefic.* Hac Novella jubentur supplicium pati. Adde Photium 9. *Nomoc.* 25. 8 Usus rei propter abusum hominum non tollendus. 9 *d. l.* 4. *C. de malefic. & mathematicis.* 10 Vid. *l.* 15. *ff. de injuriis.* 11 *d. l.* 4. 12 Vide omnino quæ scripsi ad *d. l.* 4. 13 Pœna incantatorum supremum supplicium. adde *Deut.* 18. *Lev.* 20. 1 *Reg.* 28. Platonem 11. *de legibus.* Cassiodor. 9. *variarum* 18. Dionem 52. Herodian. 4. Arrianum *in Indicis c.* 25. *Capitularis Caroli Magni*: Xiphilinum *in Julian.* Tacitum 2. *Annal.* Sueton. *in Tiberio* 32. Columell. *de re rustic.* 8. Suidam *in verbo* ἑταίρα. vide Petr. Gregor. 34. *syntag.* 14. 15.
14 Περὶ ἀνδραποδισμοῦ. Plagii pœna fit hic pecuniaria, olim fuit capitalis. vid. *l.* 7. *C. ad l. Fab. de plag.* 15 *d. l.* 7. 16 De pœna plagiarii adde Petr. Gregorium 36. *syntag. ult.*
17 Transfugæ bestiis non objiciendi, ut olim ex lege 3. §. 10. *ff. de re milit.* quæ lex abrogatur hac constitutione. adde 6. Harm. 8. *in fin.* 18 *d.* §. 10. 19 De pœna transfugæ, adde *l.* 8. § 2. 3. *l.* 38. §. 1. *ff. de pœnis*: *l.* 7. *ff. de re milit. l.* 2. *C. de desertorib. l.* 1. *C. de servis fugit.* vid. *l.* 3 *in fin. ff. ad l. Corn. de sicariis.* 20 Iterata delicta gravius puniuntur. *l.* 3. §. 9. *ff. de re militare.*
21 Περὶ τοῦ ἐπιτροπεύειν, &c. *Scrimg.* Monachi & Clerici executores testamentorum esse possunt: Tutores dari vel curatores non possunt. & ita restringitur *Novell.* 123. *c.* 6. quæ de tutela simpliciter sumpta loqui videbatur. 22 Justiniani in *Nov.* 123. *c.* 6.

edicere

edicere visum est, ne monachi aut quoscunque sacer ordo devinctos habet, tutorum officio fungantur. Et certe quidem id recte edixere. Intellexerunt enim, qui divino ministerio consecrati sunt, hos ab externarum rerum occupationibus & molestiis liberos esse oportere. Quantum autem alendorum alioquique regendorum puerum cura hominum animos distrahat, utque Deum debite colere non possint, impediat, nemo ignorat. Cum itaque non exigua difficultas isti rei insit, ac præcipue propter temporis diuturnitatem (tota enim plerunque vita tutores laboriosis istis curis irretiti tenentur) recte (quomodo dixi) istud illi decretum promulgarunt. Verum quoniam posteriores illis dumtaxat qui tutelam administrarent, tutorum appellationem non servarunt: sed hos etiam quibus [1] testatores, bona illorum existimatione moti, testamentarias de rebus suis præscriptiones [2] committunt, ac post mortem earum executionem concredunt, tutores vocare cœperunt: ac vero inde dubitatio extitit, an monachi, quique sacrum ordinem subierunt, quod dictum decretum id non admittere videatur, hanc demandatam curam suscipere possint: nos discrimine adhibito sancimus, ut ab illa tutela ad quam vetera tempora respicientia, promulgandi decreti, quod dictis personis ad illam aditum præcluderet, occasionem præbuere, penitus illi arceantur, natam autem postmodum tutelæ speciem subire ipsis licitum sit. Hujus namque muneris non ita graves curæ sunt, ut a divino ministerio aliquem abstrahant, sibique totum astringant. Tum alioqui quanto hi illis qui profanis rebus impure inhærent, ac in terrenis sordibus volutantur, cautius diviniusque vivunt: tanto melius cautiusque defunctorum præscripta expedienda esse spes est.

CONSTIT. LXIX.

* CÆCOS [3] SECRETO [4] TESTAMENTUM FACERE POSSE [5].

Idem Imperator eidem Styliano.

Quandoquidem de eo, quomodo cæcos testari oporteat, dubitatur, eaque dubitatio ex locis legalibus (quod ea de re leges inter se diversa statuant) & ex ea quæ nunc obtinet consuetudine existit: neque hoc altius expendere atque repurgare inconveniens aut alienum putavi. Etenim alia lex [6] prohibet, ne cæcus arcano [7] modo testamentum condat, & ne aliter id vim habeat, statuit, quam si testes quæ constituta sunt, a cæci ore processisse, suisque auribus insonuisse asserant: atque per solum tabularium illorum fidem communiri non vult. Alia [8] autem latam quandam ad arcanum [9] testandi modum mulieribus, & illiteratis hominibus viam aperit, dum nullam aliam observationem præscribit, quam, ut si testator literarum non omnino ignarus sit, sua subscriptione testamentum corroborare debeat: si vero id præstare non possit, pro se alium ad subscribendum assumat. Atque sic quidem ex legibus *illæ inter* se res dissideant. Quomodo enim si mulieres rudesque literarum quam paucissimis voluntatis suæ consciis testamenta condent, quum fides in solo tabulario fluctuet, non ex eadem causa cæcus liberam testamenti factionem habeat? Jam vero & consuetudo, non solum autem alterius legis ratio, cum lege pugnat. Etenim placet huic, ne mulierum, & imperitorum literarum, cæcorumve testamenta arcane facta vigore priventur. Quod cum ita sit, nos quoque, ut secreto [10] confecta testamenta, sive cæcorum, sive aliorum [11] quorumvis sint, autoritatem obtineant, sancimus: illudque insuper statuendo addimus, ut antequam testes jurent, subscriptiones eorum qui testamenta conscripserunt, in medium proponantur, *quæ sonent*, quod revera illa scripserint quæ ipsa testatoris lingua dictante audiverunt. Et si quidem falsum commissum esse postmodum probetur, ipsos, si divites sint, bonorum ademptio: sin pauperes, vehementia verbera & exilium in delicti pœnam maneant. Quibus hoc insuper annectimus, ut si quando ad sui confirmationem (quod frequenter incidit) juramentis testamento opus sit: ipsi etiam qui testamentum conscripserunt, una cum juraturis testibus rei fidem & veritatem corroborent.

CONSTIT. LXX.

DE GRASSATIONIBUS [12].

Idem Imperator eidem Styliano.

Quos communio [13] in unam aliquam eandemque conditionem conjungit, inter hos communes etiam animos esse ubique videas. Ita in negotiationibus socii [14] lucrum damnumque æqualiter inter se partiuntur; ita itinerum comites, quum fortuitu in rem aliquam incidunt [15], tametsi sæpe uno illam momento pariter non conspiciant, ejus tamen inter se jus communicant [16]. Ita vero & commilitones [17], licet omnes non pari studio & impetu in hostem ferantur, attamen victoriæ palmam ex æquo auferunt. Quapropter etiam, ut qui malitioso consensu coitione facta, rem aliquam in quam a lege pœna constituta est, incœptant (utpote si [18] raptus committatur, vel parricidium [19], alteriusve cujuspiam cædes perpetretur) quanquam non omnes tantundem momenti & operis re peragenda conferant, eandem tamen pœnam sustineant: sane quam recte veteri legislatori placuit. *Et nos quoque* idcirco, quæ de his qui simul & communiter latrocinandi [20] animo homines invadunt, jam olim sancita sunt, approbantes [21], statuimus, uti omnes, quotcunque fuerint [22], eodem [23] supplicio afficiantur: tametsi parem operam rei perpetrandæ non omnes adhibuerint. Non enim si quis ipse manus inferendæ neci non admoverit, continuo insons & a pœna immunis esse poterit. Quid enim si pressis ipse manibus, alterius tamen dextram ad cædem intenderit atque confirmarit? Sane quod manus homicida, a communi perversitate instigata, rem aggressa sit, constat. Nam nisi aliorum manus huic in subsidium præsto fuissent, non certe ita prompte homicidium perpetrasset. Ac propterea (quemadmodum dictum est) quamquam uno cujuspiam ictu (quod fieri potest) mors illata fuerit, aliorumque manus suppetias non tulerint: ut eandem tamen omnes pœnam sustineant, decernimus.

CONSTIT. LXXI [24].

DE IIS QUI IN LOCIS ARABILIBUS [25] AUT VINEIS [26] ÆDIFICATURI SUNT [27].

Idem Imperator eidem Styliano.

Præstantissimum illud æquissimumque patris nostri sempiternæ gloriæ Principis placitum, quanto [28] *videlicet* a vicini finibus spatio abstinere debeant, qui in locis, quos hactenus aratrum secarit, inve quibus vineæ constiterint, noviter domus *assignandas* [29] *muneribus publicis* ædificare velint: quoniam ab ipso in legum corpus [30] transscriptum [31] non est, legis [32] autoritate decorari oportere judicavimus. Statuimus itaque, ut qui in locis ad sementem excultis novas ædes construere volunt, si loci amplitudo ferat, secundum illius [33] placitum a vicini finibus tanto spatio ædificent [34], in quantum arcus iterata [35] vice telum ejaculetur: sin tantum spatium interstitio loci angustia non præbeat, uno etiam arcus jactu hoc constituatur. Intra dictum autem spatium novam [36] domum extruendi nemini facultas sit. Cujus ratio evidentior est, quam ut exprimi opus sit. Quo enim ædificium propius vicini fruges ponitur, eo illi etiam noxa propinquior est.

CONSTIT. LXXII [37].

UT PACTA ETIAM NON CONSTITUTA POENA [38] VALEANT [39].

Idem Imperator eidem Styliano.

Legali [40] decreto, quod nudum pactum non actionem, sed solum exceptionem parere tradit, nonnullos illudere videmus. Dum enim omne pactum quod pœna stabilitum non est, nudum esse volunt: etiamsi [41] scripto comprehensum sit pactum, etiamsi [42] qui pactum inierunt, sua manu sacrosanctæ [43] crucis [44] nota [45] scriptum signarint, etiamsi divini [46] ternionis appellationes adjectæ sint: si tamen pœna constituta non sit, id ut invalidum, contemnunt ac rejiciunt. Qui sane male sentiunt, minimeque judicium suum comprobant, ut qui rebus divinis communes res mortalium longe præferendas censeant. Quam enim tantam, recto quidem hominum judicio, adjectio pœnæ, pactis autoritatem, quantam sacrosanctum signum, divinitatisque nomenclatura in illis conspecta præbeat? Sancimus igitur, *ut omne* pactum, in quo ex divinis hisce adjumentis [47] idoneum aliquid ad faciendam fidem in-

1 Vetustas executores testamentarios nonnunquam ἐπιτρόπους appellavit. dixi ad *l.* 107. *ff. de legat.* 1. *l.* 21. §. 4. *ff. de annuis legatis.* adde *Nov.* 131. *c.* 12. 2 Præstationem *d. l.* 107. ministerium *l.* 7. *ff. de legat.* 2. dationem *l.* 9. *ff. de alimentis.* distributionem *l.* 96. §. 3. *ff. de leg.* 1. *l.* 7. *ff. si cui plus quam per leg.* eis præstatur cautio legatorum, *d.* §. 3. & petitio competit *d.* §. 3. *d. l.* 107. *d. l.* 9. *l.* 28. §. 1. *C. de episc.*

3 Cæci scripto testari possunt, *ut hic.* adde Paul. 3. *sent.* 4. §. 4. ut & adoptare & adoptari, *l.* 9. *ff. de adoptionibus.* tutelam gerere, *l.* 16. *ff. de autoritat. tut.* multo magis bona sua administrare: ideo curator cæco dari non solet: quia & ipse sibi procuratorem potest instituere, Paul. 4. *sentent.* 2. §. *ult.* Potest etiam cæcus officio fungi, *l.* 6. *ff. de judiciis*: & quidem senatorio *l.* 1. §. 5. *in fin. ff. de postulando*, id est, retinere officium (Persæ ne luscum quidem ad regnum admittebant, *Procop.*) & testis esse in iis quæ ante cæcitatem vidit: post cæcitatem autem de his quæ a sibi notis hominibus audivit. Accurs. *Novell.* 1. *c.* 2. §. 1. *vers. si vero in verbo vidisse*: Speculator *tit. de testibus.* feudum etiam retinet 2. *Feud.* 14. non potest tamen postulare, *l.* 1. §. 5. *ff. de postulando.*

4 Id est, scripto, non tantum per nuncupationem, quod exigebat lex 8. *C. qui testamenta.* Olim dubitatum fuit, Num cæcus testamentum posset facere: sed in eam sententiam tandem itum fuit, posse: quia accire potest adhibitos testes, & audire sibi testimonium perhibentes, Paul. 3. *sent.* 4. §. 4. Porro quod secretum testamentum hic dicitur, Græci μυστικὴν διαθήκην appellant. Harmen. 1. *c.* περὶ μυστικῆς διαθήκης, de quo plenius alias apud eundem Harmenopulum in Græcarum juris dictionum Nomenclatore, ut & locis alis citamus. 5 Extat epitome hujus constitutionis 5. Harmenop. 1. §. 31. & 34. *l.* 8. *C. qui testamenta.* 6 *l.* 8. *C. qui testamenta.* 7 Κατὰ τὸν μυστηριώδη τρόπον. *Scrimg.* id est, scripto, sed per solam nuncupationem. Nam μυστικὴν διαθήκην Harmenop. 5. *tit.* 1. vocat testamentum scriptum: & merito: testamentum enim non scriptum, testibus evulgatur necessario: quod & jure constituitur, ne fides alioquin testamenti pereat. 8 *Nov.* 119. *c.* 9. 9 Εἰς τὸ πρὸς τὰς μυστικωτέρας διατάξεις καθίστασθαι. *Scrimg.* 10 Διατάξεις ἐν μυστηρίῳ κειμένας. *Scrimg.* 11 Puta, mulierum, & imperitorum scribendi 5. Harmenop. 1. §. 34.

12 Περὶ ἐφόδων. *Scrimg.* Hac Novella confirmatur jus vetus pœnæ constitutæ adversus grassatores. 13 Communio animorum, ex communione conditionis præsumitur. 14 *l.* 29. *ff. pro socio.* §. 1. *Inst. de societate.* 15 Adde *l.* 5. *ff. pro derelicto.* *l.* 43. §. 7. §. 9. *ff. de furtis*: §. 47. *Inst. de rerum divis.* 16 Forte ex pacto. Potest & hoc referri vel ad rem pro derelicto habitam *d. l.* 5. vel ad res eas quas dominus ignoravit. *arg. d.* §. 7. 8. 9. *Nov.* 64. §. *eod.* 17 Συστρατιῶται commilitones qui simul militant. 18 De complicibus raptus *l. un.* §. 2. *C. de raptu.* 19 De complicibus parricidii *l.* 2. *l.* 6. 7. *ff. ad l. Pompejam de parricidiis.* 20 Ἐφόδων Græci. Galli *guetteur de chemins*, facit *l.* 28. § 10. *ff. de pœnis* *Novell.* 134. *c.* 13. *vers. Eos vero, ibi aut itineribus.* 21 Nihil igitur hic lege innovatur. 22 Conscii, complices, ministri *l.* 2. §. 12. *ff. vi bonor.* 23 Pœna ministerium præbentis grassationi faciendæ *d.* §. 12.

24 Apud Harmenopulum nominatur 36. vid. 2. Harmen. 4. §. 151. *l. ult. ff. finium regund.* 25 Ἀρασίμοις. 26 Ὑπαμπέλοις. 27 Et de spatio quo domum ædificatam in agris abesse oportet ab arvo vicini. Spatium autem definitur, quantum unus vel duo teli jactus faciant: olim duorum pedum spatium videtur fuisse, *l. ult. ff. finium regundor.* quæ hoc modo videtur abrogari. 28 *l. ult. ff. finium regundor.*

29 Εἰς ἀποκλήρωσιν. *Scrimg.* vetus liber habet, ὡς ἀποκλήρωσιν, quod est, ὡς ἀπόμοιραν, ut partem aliquam ab arvo aut vinea separabant. Nam & ἀποκληροῦσθαι dixit duobus locis *Novell.* 5. per partem alicui addere & supponere. vide Cujac. 17. *obs.* 31.

30 Εἰς τὴν τῶν νόμων πολιτείαν. *Scrimg.* intelligit πρόχειρον Basilii, de quo dixi initio harum Novellarum. 31 Ἐγγράφησαν πολιτείαν. *Scr.* ἐγγράφη συμπολιτείαν. Cujac. 17. *observ.* 31. *ut Nov.* 78. τῆς ἐν τοῖς νόμοις συμπολιτείας. 32 Νόμου τιμῇ. *Scr.* νόμου τιμῆς. Cujac. 17. *obs.* 31. 33 Κατὰ τὴν ἐκείνου. *Scrimg.* κατὰ τὴν ἐκείνου. Cujac. *d. loco.* 34 Ποιεῖσθαι τὸ διάστημα. *Scrimg.* μετρεῖσθαι τὸ διάστημα, ut apud *Harm.* Cujac. *d. loco.* 35 Δυσὶ τόξου βολεῖς, *a deux trajets ou jects d'arc.*

36 Τῆς τοιαύτης τῶν οἰκήσεων νεουργίας. *Scrimg.*

37 Hæc Novella tricesima octava nominatur apud Harm. 1. *tit.* 9. §. 12. 38 Ἄνευ προστίμου. 39 Nudum pactum non parit actionem *l.* 7 § 4. *ff. de pactis.* Nudum non censetur interposita divini nominis denominatione aut crucis signo. *ut hic.* 40 Hic locus valde suspectus. Nudum enim pactum non est quod litteris est munitum. *Inst. de literar. oblig.* 41 *d.* §. 4. 42 Ratio abrogandæ legis hinc sumitur. 43 Τὸν θεῖον σταυρόν. *Scrimg.* 44 Crucis Christi signum adeo sanctum veterum seculo fuit, ut in instrumentis pro fide & subscriptione cederet, *l. ult.* §. 2. *C. de jure deliber.* *Nov.* 73. *c.* 8. *Nov.* 90. & fixione ejus, profana loca expiari, Deoque consecrari crederentur *Nov.* 5. *c.* 1. & 67. *c.* 1. *Nov.* 131. *c.* 7. *l. ult. C. Theod. de pig. sacr.* Crux quoque præferebatur litaniis publicis, *Nov.* 123. *c.* 35. Ex contrario vetitum, ne in locum publicum, vel privatum voluptatibus destinatum crux inferretur, *l.* 26. *C. de episc.* aut ad contumeliam passionis Christi deferretur, *l.* 1. *C. de Judæis.* aut humi in silice vel marmore pingeretur, vel sculperetur *C. Nemini licere signum salvatoris Christi.* 45 Ἐν τάξει. *Scrimger.* Signum etiam veteres appellarunt, *Cod. nemini licere signum salvatoris Christi.* Ratio a Chrysostomo affertur, ὅτι πάσας (inquit) τοῦ θεοῦ τὰς παρακαταθήκας ὅσας ἂν λάβωμεν τούτῳ καθάπερ τινὶ σημάντρῳ βασιλικῷ καὶ δακτυλίῳ σφραγίζομεν. hæc ille. Constat quoque veteres frontem eo signo præmunisse, vide *Protevangelium Jacobi*, Tertullianum & Hieronymum *in vita Pauli.* 46 Θεαρχικῆς τριάδος. 47 Crucem intelligit & Trinitatis denominationem.

fit, quamvis de pœna nihil fcriptum fit, firmum folidumque robur habeat.

CONSTIT. LXXIII.

* UT NEMO CUM [1] MULIERIBUS IN ECCLESIARUM COENACULIS HABITET.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ res etiam antequam jure prohibita effet, deteftabiliter committebatur, ac vero poft prohibitionem multo deteftabilius audetur (quod nempe in [2] Ecclefiarum cœnaculis, quæ promifcuum vulgus κατηχέμενα [3] vocare folet, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere æquum non eft: neque vero ita a nobis habebitur. Ac fuit hæc quidem res ad fextam [4] usque fynodum, haud fcio qua ratione, impune admiffa, in ipfa autem fancta fynodo, ubi penitius excuffa effet, facerdotibus ita habitantibus, remotionem [5] a facro ordine, profanis vero a rerum facrarum communione feparationem [6] induxit. Verum, ut plene ab eo aufu ecclefias vindicaret, ad id facerdotale decretum non par fuit. Nam cum ad id usque tempus, quo pater nofter inclytus Princeps fceptra moderatus eft, in republica conftitiffet, ut Principis decretum atque manus eam infolentiam facris ædibus expelleret, oportuit. Quod nos quum dehinc obtinere velimus, ftatuimus, *ut omnino nullus* neque facerdos, neque profanus, in [7] dictis cœnaculis cum mulieribus habitet: ac fi quis facram ædem hoc modo fœdare deprehendatur, hic illinc ignominiofe principali manu exturbetur, qui vero illi eum locum habitandum præbuit (five facerdos five aliquis alius qui templum procurat, fit) ipfe quoque propter legis contemptum facrorumque profanationem procuratione periclitetur.

CONSTIT. LXXIV.

NE ANTE LEGITIMUM MATRIMONII TEMPUS FUTURIS CONJUGIBUS BENEDICATUR [8].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam in iis quæ a facra magnaque fexta fynodo de nuptiis in duodecentefimo [9] canone præcipiuntur, quiddam civilis juris placitis contrarium exiftere videtur (fynodus enim [10] ne fponfa, vivente adhuc fponfo, in matrimonium alteri conjungatur, in univerfum prohibet, eamque rem pro adulterio [11] habet: civilis autem lex [12] nequaquam talem diffolutionem magnum aliquod effe crimen judicat: fed fi maturius [13] quam pro connubiali tempore folennis nuptialis benedictio celebretur, in folis arrhis, & quicquid pœnæ nomine permiffum fuerit, dependendis, pœnam circumcludit.) Quoniam itaque ipfum contrarietatis velut vulnus hinc acrior ratio confpicit, (quod enim poft benedictionem dirimantur, in eo vera fponfaliorum diffolutio ftatuenda eft) fancimus, ne prius benedictiones [14] celebrentur, quam legitimum matrimonii advenerit tempus, quod [15] in maribus decimumquintum [16], in fœminis decimumtertium expectat annum. Sic enim & benedictio tempeftive fiet: & defponfatis a fe invicem divertentibus, quod perfectum matrimonium dirimant, a civili lege judicium quod ecclefiæ placitis non adverfetur, obveniet.

CONSTIT. LXXV.

* UT QUI VIGINTI [17] ANNORUM EST, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.

Idem Imperator Stephano fanctiff. Conftantinop. Archiepifcopo, & Patriarchæ univerfali.

SI facrorum decretorum fanctio ad res civiles tranfiens, in illis fæpe plus autoritatis quam ipfæ civiles de iisdem rebus tractantes leges habeant, quanto magis facra decreta in fuis rebus civilibus legibus prævalebunt? At quid eft quod dico? Sexta Synodus [18] vicenarium hypodiaconum ordinari poffe fancit: huic vero civilis lex contradicens, viginti annis quinque admetiri jubet. Nos itaque *uti facram* legem facer ordo fequatur, convenire rati, ut ad hypodiaconatum, qui quidem eo digni funt, anno ætatis fuæ vigefimo admittantur, fancimus.

CONSTIT. LXXVI.

* DE POENA [19] FALSUM TESTIMONIUM DICENTIUM SACERDOTUM.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ præconibus Dei (facrofanctis Apoftolis nempe) facræ fanctiones [20] adfcribuntur, facerdotes falfo juraffe deprehenfos, facra dignitate privant [21]. Civilis vero reipublicæ moderatrices leges [22], ubi hujus rei conftituendo tractatui incumbunt, falfum teftimonium bifariam dividunt: & quod falfum dictum in caufa criminali deprehenderint, remotione a facro ordine puniunt: qui vero in re pecuniaria falfum teftimonium dixerint, hos ad tempus relegando, non autem penitus removendo puniunt. Nos igitur jubemus, *ut qui jurati* falfum teftimonium, five in caufa criminali, five pecuniaria tulerint, profani illi a facerdotio abfpellantur: at fi ad falfum teftimonium jusjurandum non acceflerit, qui falfum veritatis fpecie obtegere conati funt, in triennium [23] relegentur, (relegandi autem in monafterium aliquod erunt, ubi illos ad arctiorem vitæ quandam normam vivere oportebit) delictique convenienti pœnitentia facta, in priftinum fuum reftituantur ftatum.

CONSTIT. LXXVII.

* DE FALSARIORUM POENA [24].

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm in plerisque aliis, tum præcipue in legum tractatibus reprehendenda obfcuritas [25] eft. Nam ficubi alibi, illic certe diftorto intricatoque dicendi genere vacare, recteque informari oratione (ni fallor) oportet: non enim arcana quædam fanctiones legis funt, ut a multitudinis intellectu remotæ effe debeant: fed potius, fi fieri poffet, neminem illas [26] latere, neque virum, neque puerum, neque mulierem oportebat. Quippe quod id ad hominum mores in melius convertendos, communisque vitæ utilitates vel maxime conduceret. Ob id cum ad difficilem illum legalium capitum locum fubftitiffemus, ubi ipfis verbis quafi legislator in eo quid diceret occultare voluiffet, ita [27] comprehenfum eft, *Falfarius in maximo delicto fupplicio capitali afficitur*: cum quale tandem maximum illud delictum effe legislator ipfe exiftimarit, non conftet, illeque ejus rei intellectum non definitum prœcidat: evidenter & definite illam orationem explanare nobis vifum fuit. Sancimus igitur, ut fi iftiusmodi quædam falfarius confcripferit, ex [28] quibus is adverfus quem falfum fcriptum concinnatum eft, mortis pœnæ fubjiciendus fit: ipfe falfarius pœnæ quam in alium machinari cogitarit, traditus decolletur.

CONSTIT. LXXVIII.

* NE AMPLIUS SENATUSCONSULTA FIANT [29].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum & in aliis legibus, quæ ad communem rerum ufum nihil conferrent, fecimus, ut eas tanquam fupervacaneas e legum corpore fubduceremus: ita hic quoque facientes *eam* [30] *legem quæ Senatui* ferendarum legum poteftatem facit, a legum quafi republica fecerni fancimus. Nam cum, ex quo Senatoriam adminiftrationem Imperatoria Majeftas fibi vindicavit, inutilem illam effe judicari debeat: fi cum utilibus conjungeretur, & ineptum & fupervacuum effet.

CONSTIT. LXXIX.

* DE [31] POENA SACERDOTIS, DIACONI AUT HYPODIACONI [32], SI POST ASSUMPTUM ORDINEM MULIERI IN MATRIMONIUM JUNGATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ femel Deo dedicata funt, ea deinceps auferri non oportere, fancitum eft: idque non folum in donariis, verum multo etiam magis in hominibus qui per facrum ordinem divinæ Majeftati confecrati funt, obfervandum eft: tametfi (ut multi funt hominum lapfus) e ftatu in quem tanquam honefte victuri, allecti erant, peccatum dominio in ipfos fufcepto, exturbet. Non approbantes igitur veteris [33] legislatoris propofitum, qui facerdotem, diaconum aut hypodiaconum, fi poft affumptum ordinem mulieri in matrimonium jungatur, omnino a clericali habitu difcedere, atque ad profanam vitam reverti vult: illud decretum irritum facimus, ac vero ftatuimus, *ut ab* ordine quem ante nuptias obtinuerint, folum recedentes, fatis tamen pœnarum luere videantur, & nequa-

1 Facit *Novell.* 123. *cap.* 29. *Novell.* 133. *cap.* 3. *l.* 19. *l.* 44. *C. de epifc. canon.* 47. *Synod. in Trul. Synod.* 7. *cap.* 18. & 20. ubi de duplicibus monafteriis. *Novell.* 123. *cap.* 36. 2 Ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις. Græci fic. eft vero ὑπερῷον domus editiore loco pofita 2. Harmenop. 4. §. 27. & 44. 46. 96. 3 Κατηχέμενα, ut *infr. eod.* Catechumenorum manfiones, 6. *Synod. cap.* 98. 4 In Trullo.
5 Quam Græci καθαίρεσιν. Scrimg. *hic.* 6 Ἀφορισμόν. *Scrimg.* Clericorum eft, καθαίρεσις, de qua fupra: monachorum & laicorum ἀφορισμός. 7 Ἐν τοῖς λεγομένοις κατηχεμένοις οἰκεῖν. *Scrimg.* ut *fupr. eod.* κατηχέμενοι.
8 Benedicendi conjugibus morem obferva. adde *Novell.* 89. *infr. eod.* 9 Στῃῶ. *Scrimg.* legendum ςϑ̃. id eft, 99. 10 Sexta fcil. *d. c.* 99. 11 Adulterium fententia fextæ fynodi committit, qui alterius fponfam ducit. 12 *l.* 1. 2. 3. *C. de fponf.* 13 Vid. *d. l.* 3. 14 Τὰς εὐλογίας. 15 Pubertas in nuptiis definitur anno 15. & 13. non affecto, fed plane expleto: adde Novellam Juftiniani 100. *cap.* 2. *l. unicam C. Theod. de Carboniano edicto.* Sane Teftamentum nemo facere poteft nifi 14. anno expleto, hoc eft, 15. incepto 35. *Ecl.* 7. 5. Harmenopul. 1. §. 3.
16 Legitimum nuptiarum tempus in mafculis & fœminis.
17 Hypodiaconus creari poteft, qui annorum eft 20. dixi ad *Novell.* 16. *fupr. eod.* adde Photium 1. *can.* 9. *can.* 15. *fyn.* 6. *in Trullo.* 18 *In Trullo can.* 15.
19 Falfum teftimonium dicentis facerdotis pœnam obferva. Diftinctio *can.* 24. *apoft.* & *Nov.* 123. *c.* 20. adhibetur: non quodvis ob falfum teftimonium clericos privari dignitate, ut canon 24. voluit, non ob falfum teftimonium in criminalibus, ut *d. Novell.* Perjurio itaque folo privantur dignitate: non nudo falfo teftimonio.
20 Θεσπίσματα, intelligit Canones, & quidem 24. qui Balfamoni eft 25.
21 Ἀπογυμνοῦσι. *Scrimg.* 22 *Nov.* 123. *c.* 20. 23 Similis eft pœna in *Nov.* 86. *in fin. infr.*
24 Falfi crimen non femper eft capitale: & ita abrogatur *l.* 22. *in fin. C. de falfis*: *l.* 1. *in fin. ff. de falfis.* adde quæ dixi ad *l.* 1. *l.* 5. *l.* 22 *C. de falfis.* 25 Obfcuritas legibus inimica. 26 *l.* 9. *C. de legib.* 27 *d. l.* 22. 28 Deponens falfum in caufa capitali, capitaliter punitur, Claros 5. *fent.* §. *falfum* 4. *v.* ex communi opinione refert falfum teftimonium dicentem dolo, capite puniri: ad fui defenfionem arbitraria pœna vel publicatione bonorum & deportatione, feu ad triremes damnatione: in pecuniariis caufis, plerumque reo linguam amputari, aut reum fuftigari. vid. *eundem ibi verf. fed quæro quæ fit pœna falfi.*
29 Senatusconfulta fieri prohibentur: & ita abrogatur *tit. C. de fenatufc. l.* 9. *ff. de legib. & fenatufc.* 30 *d. l.* 9.
31 Vid. Balf. *c.* 6. *fextæ fynodi in Trullo dift.* 32. *c. fi quis eorum.* 32 Nuptias poft affumptum ordinem contrahentis facerdotis, diaconi & hypodiaconi: Extenfio eft canonis 25. Apoft. qui eft 26 apud Photium, quo foli lectores & cantores uxorem ducere vetabantur, & abrogatio *Novell. Juftiniani* 6. *c.* 5. *verf. Si autem aliquis presbyter*, qua poft affumptum ordinem presbyter, diaconus & hypodiaconus nuptias contrahens ordine privabatur, fiebatque idiota. Hac Novella poft affumptum ordinem ducta uxore, hujusmodi homines ordine fuo quidem privantur: non tamen & clericali habitu, vel alio in ecclefia minifterio. 33 *Nov.* 6. *c.* 5.

quam

quam clericali habitû alioque eccleſiæ miniſterio, cujus quidem uſus illicitus non eſt, judicio priventur.

CONSTIT. LXXX.

* UT PURPURÆ SEGMENTA [1] ET PARTICULÆ IN PUBLICIS MERCIMONIIS SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAud ſcio qua ratione ſuperioris ævi Imperatores, cum ipſi toti [2] purpura veſtirentur, inducti fuerint, uti ne [3] qua omnino purpuræ [4] particula venundaretur, ſtatuerent, neque cuiquam talem colorem vendere aut emere permitterent. Ac ſane ſi integram [5] telam vænire illi prohibuiſſent, aliquam fortaſſe ejus faciendi non alienam a ratione occaſionem habuiſſe videri poſſent: at quod ſegmenta [6] atque fruſtula, quæ utilitatem atque uſum neque vendenti neque ementi inconvenientem præbeant, in mercimoniis eſſe prohibuerunt [7] : id vero quam honeſtam, & quæ ſubditorum invidentia vacet, illorum judicio prætendet cauſam? Nam quod aut Imperatoriæ Majeſtatis adverſetur eminentiæ, aut eam in communem uſum devocet, quid *quæſo* hinc exiſtat? Nos itaque iſti decreto non acquieſcentes, conſtituimus *ut purpuræ* [8] fruſta atque ſegmina, quæ magnificentiæ ſpecimen aliumve non prohibitum uſum ſubditis præbeant, tam divendi quam emi poſſint. Decet enim Imperatoriam Majeſtatem, cum aliis multis modis ſubditos beneficiis afficiat, eorundem magnificentiæ ne invideat.

CONSTIT. LXXXI.

* NE EX AURO [9] ET PRETIOSIS [10] LAPILLIS QUICQUAM CONFIERI IN UNIVERSUM NEFAS SIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAnc vero etiam legem [11] quæ mundo muliebri annulisque exceptis, aliquid aliud ex auro & gemmis conficiendi omnem prorſus facultatem adimit, ejuſdem cum illa quæ de purpura tractat eſſe inſtituti animadvertentes, in eandem quoque cum illa conditionem reponimus. Non enim ſimpliciter ex auri materia quicquam in opificium præberi, ſed ſpecies operum prohiberi oportebat. Quoniam ne quod omnino ex auro & gemmis opus conſiat vetare, manifeſta id ſe ſupra omnes efferendi cupiditas eſt. Jam vero, quod in quacumque re legem transgreſſus eſſe deprehenſus, tam gravem pœnam ſuſtinet (centum librarum auri mulctam quodque huic accedit, capitale ſupplicium dico) ut ea lex non ſummæ immanitatis eſſe putetur, qua ratione devitabitur? Quantam autem aliam abſurditatem in ſacris theſauris aliisque nonnullis rebus effectus pœnæ deſignet, non attingo. *Nos* itaque non ſimpliciter opus aliquod ex auro & gemmis confici, ſed illa opera quæ ſolis Imperatoribus permittuntur, quorumque uſus magnificentiæ Imperatoriæ Majeſtatis, ejusque neceſſitatibus deſtinatus eſt, prohibenda judicamus. Quare ſi quis vel monumentum ſacrum, vel aliud quiddam quod ſupra privatam dignitatem & honorem non ſit, conficere poterit, liberam ejus faciendi voluntatem habeto.

CONSTIT. LXXXII.

DE TESTAMENTO RESIGNATO [12].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ fortuito quodam caſu contingunt, eorum permulta nondum expenſa criminis nomine notantur: quæ eadem accuratius poſtmodum perſpecta, a nota abſolvuntur. At quale eſt quod dico? Perſæpe non de induſtria, ſed fortuito aut ferri aut lapidis jactu aliquis læditur. Eo necdum diſcuſſo, qui jaculatus eſt, ſons judicatur: diligenti autem de eodem examine habito, quare culpetur, nulla juſta ratio invenitur. Quamobrem quæ caſu eveniunt, ex circumſtantiis magis quam e rei natura judicari convenit. Verum quorſum hæc dicuntur? Quoniam teſtamentum poſtulante neceſſitate apertum [13], quum interdum deinceps reſignatum relinqui contingat, aut ipſum tempus (quod fieri aſſolet) ſigillum conſumat, fide quam ſignatum haberet deſtituatur, indeque incertitudo quædam iſtiusmodi teſtamento inſidietur: teſtamentis alio modo ad fidem confirmatis ſubvenire viſum eſt, ac jubemus, ut [14] *licet ad fidem faciendam illis ſigillum ſalvum non ſit, ſubſcriptiones tamen, ut rata maneant, teſtimonio præſtent.* Quemadmodum enim teſtamenta nondum aperta, quanquam (ut fit facile) ſigillum illæſum ſervatum non ſit, ſubſcriptiones confirmant [15]: ſic illa etiam quæ poſtmodum aperta ſunt, aut negligentia non obſignata manſerunt, aut quibus diuturnitate temporis ſigilla perierunt, ne fide priventur, dummodo ex ſubſcriptionibus fides illis ſuperſit, juſtum putamus. Illud porro inſuper ſancimus, ut ſi judicis ſocordia, ne teſtamentum denuo obſignaretur, factum ſit, ipſi in ſocordiæ pœnam duodecim librarum multa imponatur.

CONSTIT. LXXXIII.

UT AD TRIENTES USURAS PECUNIA LICITE MUTUETUR [16].

Idem Imperator eidem Styliano.

SI a Spiritus legibus ita ſe mortale genus regi ſineret, ut humanis præceptis nihil indigeret, id vero & decorum & ſalutare eſſet: at quoniam ſe ad Spiritus ſublimitatem elevare, divinæque Legis vocem amplecti non cujusque eſt: ac vero quos huc virtus ducat, numero valde pauci ſunt: bene ſeſe adhuc res haberet ſi ſaltem ſecundum leges humanas viveretur. Quæ vocantur pecuniæ creditæ uſuræ, ubique a Spiritus decreto [17] condemnantur. Id ſciens [18] pater noſter æternæ memoriæ Princeps uſurarum ſolutionem ſanctione ſua prohibendam putavit. Atqui propter paupertatem res illa non in melius (quem tamen finem legiſlator propoſuerat) ſed contra in pejus vergit. Qui enim [19] antea uſurarum ſpe ad mutuandam pecuniam prompti fuerant, poſt latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere poſſint, in eos qui pecuniis indigent difficiles atque immites ſunt. Quinetiam ad facile jurandum, quodque id fere conſequitur ad jusjurandum abnegandum, id occaſionem præbuit. Breviter, propter redundantem in humana vita perverſitatem, non modo non profuit legis virtus, verum etiam obfuit. Quanquam *igitur* ex ſe legem culpare (quod quidem etiam abſit) nequeamus: propterea *tamen* quod humana natura (quomodo diximus) ad illius ſublimitatem non perveniat, egregium illud præſcriptum abrogamus: ac in contrarium ſtatuimus, ut æris alieni uſus ad uſuras procedat, idque quomodo veteribus legiſlatoribus placuit, ad trientes centeſimæ nempe, quæ [20] quotannis in ſingulos ſolidos ſingulas fœneratoribus ſiliquas [21] pariunt.

CONSTIT. LXXXIV [22].

UT NEGOTIARI, ÆDIFICARE, MUNERAQUE ACCIPERE URBIS MAGISTRATIBUS LICEAT [23].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ a ſuperioribus [24] de magiſtratibus regiæ urbis decreta ſunt (*ne videlicet illi neque mobile aliquid, neque immobile emant, neque ad ædificandum accedant, niſi Principis permiſſu: inſuper vero, ne, ſi qua magiſtratus tempore munificentia accedat, bæc rata fiat, extra quam ſi donator finito magiſtratu ſcripturæ auctoritate illam confirmet, aut poſt magiſtratum quinque anni elapſi ſint*) hæc, quanquam hujus contemplatione, ne [25] vis locum inveniat, optima ratione conſtituta ſint: quia tamen alio etiam modo violentiæ viam præcludere facile eſt, nobis non videntur eſſe neceſſaria. Quocirca etiam abrogata illa eſſe volumus: *idque ideo* præſertim, quod ex quo transgreſſione illorum indies *magis atque magis* impunita relicta, pœna exerceri deſiit, etiam ante noſtrum decretum nullam vim habuerint. At qua de cauſa illa neceſſaria non ſunt? Quod cuique tam pauperi quam diviti (cum iis qui apud hanc urbem *habitant*, compellare Principem, eique ſupplicare expeditiſſimum ſit) liceat, ſi quam vim ſuſtineat, ne omnino a violento magiſtratu conficiatur, precibus a Principe impetrare: adeo ut nulla neceſſitas ſit, ut quemadmodum in provinciis omni auxilio vacuis, ita etiam in Urbe, ubi abunde auxilii eſt, hæc adeo exacte requirantur. Sancimus itaque, *ut ſecundum* præſentem rerum ſtatum tum emere, tum ædificare magiſtratus [26] poſſint, & in ſuſcipiendis quæ ſponte offeruntur muneribus [27], criminatione vacent, quippe [28] cum, qui

1 Purpuræ ſegmenta quæ *τμήματα* J. *eod.* in publicis commerciis permiſſa, videntur abrogari. *l. ult. Cod. de veſtib. holober.* 2 *Ἀληθινὰ ὁλόσημα*. *Scrimg.* 3 *l.* 1. *C. quæ res venire non poſſ. l. ult. C. de veſtib. holob.* & antea a Cæſare purpuræ uſus interdictus præterquam Senatoribus qui in magiſtratu eſſent, *Dion* 49. & Neronem quoque matronam purpura uſam non veſte tantum, ſed bonis exuiſſe refert Sueton. 4 *Ἀληθινόν τι μέρος*. 5 *Ὁλόκληρον ὕφασμα*. 6 *Τμῆμα δὲ καὶ μέρος βραχεῖα*. *Scr.* Tiberium Poſteriorem Cedrenus ſcribit permiſiſſe purpuræ *διδακτυλίους ὤρας ἐν ταῖς στολαῖς αὐτῶν κόσμου χάριν φέρειν*. *ὤρας* dixit quaſi oras & ornaturas. Iſidorus ſegmenta, *ut hic*. Liv. 11. ſancitum mulieribus ut aureis ſegmentis uterentur. Arator loquens de pontificis habitu in Exodo a Moſe præſcripto. Qui ſegmentatus mediis altaribus adſtat. ſegmenta, limbi, ſeu inſtitæ, *l.* 23. §. 1. *ff. de auro.* adde Cujac. 12. *obſerv.* 24. 7 Intelligit, ut opinor, *l. pen. C. de veſtib. holober.* 8 *Τὰ ἀληθινὰ μὲν μέρη καὶ τμήματα*.

9 Ex auro vel pretioſis lapillis aliquid fieri prohibetur. videtur itaque revocare conſtitutionem Aureliani, qua permiſſum fuerat, ut aureis, qui vellent & menſis uterentur & poculis, autore Vopiſco. Abrogatur autem lex unica, *verſ. nulli. Cod. nulli licere in frenis.* 10 Lapilli pretioſi, margaritæ, ſmaragdi, & hyacinthi: aliis enim gemmis frena, equeſtres ſellas & baltheos ornare permiſſum *d. l. un.* 11 *d. l. un. verſ. nulli præterea privatorum liceat exceptis ornamentis matronalib. &c. C. nulli licere in frenis.*

12 *Περὶ τῆς ἀσφραγίστου διαθήκης παρὰ τοῦ ἄρχοντος* *Scrimg.* hoc innuit, Teſtamentum non ideo non valere, quod ſigna caſu corrupta ſint: ſi modo de teſtamenti fide teſtium ſubſcriptionibus conſtare poſſit. 13 Vid. *tit. ff. teſt: quemadmodum aperiantur.* 14 Scrimgerus ita legit, *κἂν μὴ τῆς σφραγῖδος ἡ σωτηρία περιέστι τῇ διαθήκῃ εἰς τὴν ἀξιοπιστίαν, αἱ ὑπογραφαὶ δύναιντο προσμαρτυρεῖν, μὴ διαμαρτυρεῖν τοῦ εἶναι βεβαίαν αὐτήν*, qui locus purior extat apud Cujac. 17. *obſerv.* 32. his verbis, *διαθήκῃ, εἰς τὴν ἀξιοπιστίαν* &c. id eſt, Jubemus etiamſi ſigilla teſtamenti non ſuperſint, ſi idoneam fidem ſubſcriptiones teſtamento adhibeant, ne quid ob eam rem fides teſtamenti infirmetur. 15 *l.* 30. *ff. qui teſtamenta facere.*

16 Uſuræ trientes hic permittuntur, & ita abrogatur Baſilii conſtitutio, qua vetitæ fuerunt in univerſum uſuræ. *infr. eod.* 17 *Exod.* 22. *Luc.* 6. adde Clar. 5. *ſent.* §. *uſuras* 20. 18 Uſuræ quomodo interdictæ a Baſilio: cujus nomen videtur legendum apud Harmenop. 3. *tit.* 7. §. 27. ubi tamen legitur Leo. 19 Hic ſatis oſtenditur, in hac hominum vita uſuras vix prohiberi poſſe. 20 Obſerva ex hoc loco, & ex Ammiano *l.* 2. *C. Theod. de uſur. & Novella Juſtiniani* 32. *c.* 1. *ibi, in ſingulos ſolidos annuas ſiliquas:* definitionem uſuræ trientis. 21 *Ὅπερ ἐστὶ κεράτιον ἐν ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ νομίσματι*. *Scrimg.*

22 Harmenopulus 3. *tit. c.* 3. *περὶ ἀρχόντων in fin.* hanc conſtitut. facit 40. 23 Magiſtratibus urbanis hic permittitur, negotiari, ædificare, & munera accipere, & ita abrogatur Juſtiniani lex unica *Cod. de contractib. judic.* diſtinctione adhibita inter urbanos & provinciales magiſtratus. Videtur tamen hæc Nov. abrogari a Romano ſeniore *cap.* 1. *infr.* 3. Harmenop. 3. *c. περὶ ἀρχόντων*. 24 A Juſtiniano in *d. l. un.* 25 Vid. *l.* 11. *Cod. de his quæ vi.* 26 Urbani ſcil. ut indicat præter ſequentia, inſcriptio. Idem tamen de provincialibus conſtitutum refert a Leone Harmenopulus 3. *tit.* 3. *cap.* 13. *in fin.* ubi & ſolum excipit *στρατηγὸν*, qui Mercero dux exercitus: Reidano Harmenopuli interpreti Tribunus militum dicitur. 27 Adde *l.* 6. §. 3. *ff. de offic. proconſul. l.* 18. *ff. de off. præſid.* 28 Scrimg. ita habet, *ὡς οὐκ ἀπορούντων τῶν ὑφισταμένων τὸ βίαιον, ὅπότε τι συμβαίη τοιοῦτον, εἰς ἀποφυγὴν διὰ τῆς πρὸς βασιλέα ἐπιβοήσεως*, Cujac. vero 17. *obſ.* 32. *τοὺς ὑφισταμένους τὸ βίαιον οὐκ ἀπορεῖν ἀποφυγὴν διὰ τῆς πρὸς βασιλέα ἐπιβοήσεως*, eo ſenſu, non deeſſe auxilium his quibus vis infertur, cum poſſint principem invocare.

vim ſuſtineant, quandocunque tale aliquid incidat, his ſupplicando Principi illam effugere integrum ſit. De provinciarum autem magiſtratibus illud inſuper ſtatuere viſum eſt, ut præfectus magiſtratus ſui tempore neque quicquam emat, neque in ſuum uſum extruat, neque denique dona libere admittat. Alii vero minores magiſtratus, relata ad præfectum re, ipſius judicio, aut removeantur, aut adminiſtrationem expleant.

CONSTIT. LXXXV.

UT PATRES [1] QUI NUPTIAS NON ITERANT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM CAPIANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam maritis cum liberis ab uxoribus relictis, quid de donatione propter nuptias ſtatui debeat, non præſcripſimus: illam autem donante conſuetudine præmorientes uxores capiunt, nihil in hoc nos conſuetudinem innovandam putantes, ſtatuimus, ut *quemadmodum* hactenus comparatum legibus fuit, mulieribus donatio propter nuptias detur: viris autem, ſi iterum matrimonium contrahant, nihil accipere liceat: ſin prius matrimonium venerentur, in remunerationem hujus honorificæ voluntatis, ipſis unius liberorum portio ſecernatur: idque hac ratione, ut ſi illa donationem propter nuptias vel æquet [2] vel exuperet, eo quod aut lucrum, aut *ſaltem* nullum damnum ſentiatur, hac accepta illi contenti ſint: ſi vero non exæquet atque minor ſit, neque de ſuo quicquam dent, neque e *diverſo* ex mulieris bonis quicquam accipiant.

CONSTIT. LXXXVI.

* DE POENA EPISCOPORUM, SACERDOTUM, ET CLERICORUM QUI SE ADVOCATIONIBUS, SPONSIONIBUS, REDEMPTURIS, ALIISVE SIMILIBUS DEDUNT [3].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi a divina bonitate ad divinum ſacroſanctumque altare delecti ſunt, hos non modo a peccati turpitudine mundos eſſe, verumetiam a communis vitæ negotiis & moleſtiis vacare decet. Sicut enim alia incontaminati ſacrique cultus monumenta vulgari contrectatione profanari non licet: ad eundem modum neque animata immaculati ſacrarii ornamenta communi uſu dedecorari, ſed in quem ordinem conſecrata ſunt, in eodem conſecrationem puram conſervare convenit. Admodum igitur decenter Apoſtolorum, præconum Dei, decretum, epiſcopos, ſacerdotes, & clericos, qui ſe advocationibus [4], ſponſionibus [5], redempturis [6], idve genus aliis [7] rebus dedunt, ſacro ordine denudat. Qui enim attributam ſibi a ſacroſancto Spiritu dignitatem adeo dehoneſtant, & quantum in ipſis eſt, ſublimitatem gratiæ deprimunt, merito cujus beneficii magnitudinem non ſentiunt, eo, ut indigni, privandi judicantur. Veruntamen quia nunc temporis hominum genus, quam ut ad conſtitutæ a divinis iſtis legiſlatoribus vivendi rationis apicem pertingat, imbecillius eſt: non ipſis (ni fallor) diſpliceat, ſi quatenus id delictum omnino venia indignum non eſt, modicam quandam ipſi veniam impertiam. Certe idcirco, non quod contrarium (quod abſit) ſtatuere, ſed potius quod ſacram ſanctionem ſequi, nullaſque illis qui ab illa condemnantur, excuſationum tergiverſationes relinqui velimus: decernimus, ut ſi aut primarii [8] inferioreſve ſacerdotes, aut omnino clericus quiſpiam, vel præſtando [9] in litibus patrocinio, vel ſpondendo, vel alio ſimili modo de ſui ordinis dignitate detrahant, excommunicentur, & ad aliquod tempus a celebrandis ſacris ſuperſedeant. atque ubi ita pro delicto dignam pœnitentiam egerint, promiſſo facto, ſe ab humanorum negotiorum commercio pro viribus deinceps mundos conſervaturos, ad ſacra tractanda denuo introducantur: & ſi iterum iiſdem rebus ſe polluere deprehendantur, omnimodo ut profani & indigni a ſacris functionibus abſtineant.

CONSTIT. LXXXVII.

* DE ECCLESIASTICORUM ALEA [10] LUDENTIUM POENA [11].

Idem Imperator eidem Styliano.

JAm vero qui ſacri ordinis homines aleæ [12] vacant, neque hi rem modica aliqua pœna dignam audent. Quid ita? Nam cum tranquilla mente animoque a contemplandis rebus divinis immoto, quantum humanæ naturæ poſſibile eſt, ſummo iſti bono inhæreſcere deberent: e contrario ad juveniles luſus deproperant. Quos etiam a ſacerdotio ſuccidi, ſecundum divinum ſacroſanctorum Apoſtolorum [13] decretum, par eſt. Verum quoniam id, ipſum etiam præſcriptum mitigat, ut qui non deſiſtunt, pœnam ſubituros addat: ſtatuimus nos quoque, *ut qui* aleæ luſu ſacram ſortem contaminant, in monaſteria relegentur, (quam tamen relegationem triennale [14] tempus finiat) *&* *quando* delictum ſatis expiatum videbitur, in priſtinum ſtatum reſtituantur. At ſi rurſum in fritillo vane tempus terere inſtituant, tanquam piaculares ex ſacroſancto eccleſiaſtico ſtatu omnino exturbentur, ab eoque profligentur.

CONSTIT. LXXXVIII.

* CELEBRIBUS QUIBUSDAM IN ECCLESIA VIRIS FESTI DIES CONSTITUUNTUR [15].

Idem Imperator eidem Styliano.

VEnerabili ſacroſanctorum Apoſtolorum decreto [16] (quod promulgatum eſt ad gloriam & honorem ſacratiſſimorum dierum, quibus omnium Domino feriamur, & illorum qui horum ipſorum celebrium legiſlatorum aliorumque victorioſorum pugilum, qui morte ſua impietatem in fugam verterunt, conſecrationem ſignificant) quum hoc quod conjungatur dignum ſit, ut nempe horum diviniloquorum virorum etiam, qui poſt illos in eccleſia claruerunt, luminariumque inſtar eccleſiæ firmamentum rebus geſtis atque documentis illuſtrarunt, memoria ſolenniter celebretur: nos quod deeſt, adimplentes, ſancimus: Ut horum etiam ſacri conſecrationis dies convenientibus honoribus colantur, quorum hæc ſunt nomina; *Athanaſius* [17], inclyti ille in principibus Dei ſacerdotibus nominis: *Baſilius* [18], regium illud eccleſiæ decus: *Gregorius*, cognomine Theologus [19]: *Gregorius* [20], dulcis ille & illuſtris eccleſiæ fons: *Joannes* prorſus illud ſpiritus aureum [21] os: unaque cum iis *Cyrillus* [22] & *Epiphanius* [23], qui præclaris facinoribus gloriaque illis pares ſunt.

CONSTIT. LXXXIX.

* NE MATRIMONIA CITRA [24] SACRAM BENEDICTIONEM CONFIRMENTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum adoptionem promiſcue habitam neglexit vetuſtas, quam tametſi ſine [25] precibus ſacriſque ceremoniis peragi lege permitteret, non tamen illam ſe parvi pendere putabat: ita & abſolutam matrimonii conſtitutionem, dum id citra [26] jam receptam [27] benedictionem [28] iniri ſineret, neglexiſſe videtur. Sed veteribus iſtius voluntatis fortaſſe ratio inveniri poſſit: a nobis vero, cum divina gratia ad honeſtius multo ſanctiuſque vitæ inſtitutum jam res comparatæ ſint, neutrum dictorum negligi convenit. Itaque *quemadmodum* adhibitis ſacris deprecationibus adoptionem perfici præcipimus [29]: ſic ſane etiam ſacræ benedictionis [30] teſtimonio matrimonia confirmari jubemus. Adeo, ut, ſi qui citra [31] hanc matrimonium ineant, id ne [32] ab initio quidem ita dici, neque illos in vitæ illa conſuetudine matrimonii jure potiri velimus. Nihil enim inter cœlibatum & matrimonium, quod reprehendi non debeat, medium invenias. Conjugalis vitæ deſiderio teneris? Conjugii leges ſerves

1 Secundas nuptias non contrahens pater portionem unius liberorum capit, *ut hic.* idem de matre conſtitutum fuit, *Nov.* 22. *ſupr. eod.* 2 Vid. *Nov.* 20. *ſupr. eod.*

3 *Nov. Juſt.* 123. *c.* 6. *l.* 17. *Cod. de epiſc. Can.* 6. 19. 80. *apoſt.* Phot. 8. *Nomocan.* 13. 4 Συνηγορίας. Scrimg. *Nov. Juſtin.* 123. *c.* 6. prohibet epiſcopum ἢ διοικητὴν ἢ ἐντολέα δίκης εἶναι. 5 *Can.* 19. *apoſt. d. c.* 6. 6 Μισθώσεσιν. Scrimg. eodem modo *Juſtinianus Nov.* 123. *c.* 6. vetat epiſcopum & clericum μισθωτὴν τελῶν ἢ ἀλλοτρίων κτήσεων εἶναι. *can.* 3. *can.* 4. *Synodi Chalcedonenſis: c.* 16. *ſynod. ſept. Carthaginenſis.* 7 Secularibus. *canon.* 6. *apoſt.* publicis adminiſtrationibus. *can.* 80. *apoſt.* 8 Ἀρχιερεῖς ἢ ἱερεῖς. 9 Διὰ συνηγορίας. Adde Photium 8. *Nomocan.* 13.

10 Dixi ad *l.* 25. *l. ult.* §. 1. §. 3. *ibi, aut cubicare. C. de epiſc. aud. l.* 3. *C. de aleatoribus. Novell. Juſtin.* 123. *c.* 10. adde 3. *Ecl.* 2. *c.* περὶ ταβλιζόντων ἐκκλησιαστικῶν προσώπων. adde Photium 9. *Nomoc.* 27. 11 Emendat *canonem* 41. *apoſtol.* quo aleatores epiſcopi, aut presbyteri penitus deponuntur. Depoſitionis enim loco triennalis infligitur in monaſterium relegatio. 12 Κύβοις. Scrimg. adde *dict.* §. 3. *ibi, aut cubicare.* 13 *Canon.* 41. 42. *apoſt.* 14 *Ut Nov.* 76. *ſupr. eod.*

15 Adde *Nov. Emanuelis Comneni c.* 2. *infr. Balſamonem ad* 7. *Photii* 1. 16 De die dominico vid. *can. apoſtol.* 65. Paſchatis *c.* 7. Pentecoſtes *c.* 36. Feſtis *c.* 52. 68. 70. 17 Alexandrinus, cujus extat ſymbolum. 18 Archiepiſcopus Cæſareæ Cappadociæ. 19 Ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος. 20 Nyſſenus forte. fuit & alius cognomento Thaumaturgus, item & alius Damaſcenus. 21 Τὸ πάγχρυσον στόμα. intelligit Chryſoſtomum. 22 Alexandrinus, *l.* 3. §. 3. *C. de ſumma trinitate.* 23 Epiſcopus Conſtantiæ, provinciæ Cypri.

24 Adde 4. Harmen. 4. *Nov. Alexii Comneni c.* 9. *infr.* 25 Χωρὶς εὐχῶν καὶ τελετῆς ἱερᾶς. *Scrimg.* adde *Nov.* 24. *ſupr. eod. Nov.* 98. *in pr. infr. eod.* 26 Imo, non citra benedictionem. vid. quæ dixi *Nov. Juſt.* 74. *c.* 4. §. 1. *ibi, ille autem adhibens tres aut quatuor exinde reverendiſſimorum clericorum, atteſtationem conficiat &c.* 27 Uſu ſcilicet. 28 Νενομισμένης εὐλογίας. 29 *Nov.* 74. *ſupr.* 30 Jubet Leo benedictionem nuptiis adhiberi: quem ritum probat ex adoptionis ſolennibus *d. Nov.* 24. illud conſtat, apud Ethnicos ſacramenta ignis & aquæ nuptiis adhibita, *l. pen. in fin. ff. de don. inter virum & uxorem.* Apud Chriſtianos Deus nuptiarum conciliator creditur *Marc.* 10. conjugia precibus & benedictione confirmata fuiſſe apud veteres innuit hiſtoria Tobiæ 5. 7. 8. & Euariſtus refert 30. *q.* 5. *c.* 1. Non aliter legitimum conjugium eſſe, quam ſi ſuo tempore ſacerdotaliter, ut mos eſt, cum precibus & oblationibus a ſacerdote factis benedicatur. & Tertull. 2. *ad uxorem.* Unde ſufficiam, inquit, ad enarrandam tantam felicitatem matrimonii, quod eccleſia conciliat, & confirmat oblatio, & obſignatum Angeli renunciant? Concilio Carthaginenſi 4. *c.* 13. conſtitutum, ut ſponſus & ſponſa in templum deducantur ad benedictionem ſacerdotis recipiendam. Ambroſius 9. epiſt. 70. Ipſum, inquit, conjugium velamine ſacerdotali & benedictione ſanctificari oportet. Scholiaſt. Harmenop. 4. *tit.* 4. negat nudo conſenſu matrimonium contrahi: ita ut niſi ſacrum Dei verbum fuerit recitatum, neque nuptiæ conſiſtant, neque prohibeantur contrahentes a ſe mutuo ſeparari. Idem probatur ab Innocentio III. *c.* 4. *extra. de ſponſalibus.* Illud notandum eſt, proclamationes (quas Banna Longobardico vocabulo appellat *c.* 27. *extra. de ſponſalib. c. ult. de clandeſtin. deſponſat. c. ult. qui matrimonium accuſare*) in eccleſiis fieri ſolitas. Pompeius quidem non requirit in nuptiis *l.* 22. *C. de nupt.* ſed tamen eodem *tit. l.* 23. dicitur, non aliter conditio nuptiarum eveniſſe, quam ſi nuptiarum acceſſerit feſtivitas. Tridentina ſynodus *ſeſſione pen.* requirit præſentiam parochi & duorum vel trium teſtium. Rogerius Rex III. Neapolit. *conſtit.* 22. matrimonia ſine ſacerdotali benedictione publica (maxime inter nobiles) vult eſſe clandeſtina & illicita: nec illo caſu teſtamento vel inteſtato, nuptias hujuſmodi contrahentibus, ſuccedi: mulieres ipſas dotes amittere; niſi viduæ ſint & nubant. adde *de clandeſtinis matrimoniis Extr.* De clandeſtinis nuptiis dicam ad *l.* 7. *C. de nupt.* 31 Ἱερᾶς εὐλογίας μαρτυρίᾳ. Scrimg. ut ſuperius dixit χωρὶς εὐχῶν καὶ τελετῆς ἱερᾶς, & δίχα τῆς νενομισμένης εὐλογίας. 32 Non eſt matrimonium cui ſacrorum benedictio defuit.

neceſſe

necesse est. Displicent matrimonii molestiæ? Cœlebs vivas, neque matrimonium adulteres, neque falso cœlibatus nomine culpam prætexas.

CONSTIT. XC.

* UT QUI TERTIUM [1] MATRIMONIUM CONTRAHUNT, SACRI CANONIS [2] POENÆ [3] OBNOXII SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

OPortebat nos, cum divina manu formati menteque ac ratione præditi simus, quorundam brutorum præstantiæ non cedere. Non enim illa imbecillitas reprehensione vacat, neque a justis vituperationibus libera est: sed tanto obnoxior, quantum brutali naturæ rationabilis prudentia antecellit. Oportebat (inquam) homines, cum in aliis, tum præcipue in castitate matrimoniali a brutis [4] non vinci. Multa autem brutorum animantium genera [5], conjuge mortuo, perpetuam viduitatem amplectuntur, alterisque nuptiis priores velut congesta terra obtegere nolunt. Verum quoniam hanc imbecillitatem turpem non esse (quanquam turpissima sit) existimans natura, primo matrimonio contenta non est, sed nullo pudore tacta ad secundum etiam procedit: quin cum illam hic saltem sistere deberet, non tamen id facit: &, quanquam per sacram legem non liceat, a secundo matrimonio ad tertium prorumpit: haud dubie constitutam in tertium matrimonium pœnam, quod non exerceatur, contemptui habens: idque eo etiam magis quod civilis lex, qua nescio de causa, Spiritus pœnam constituentis decreto non consentiat, sed hos a reprehensione porro liberat, qui post alterum matrimoniale consortium a matrimoniis abstinere nolint: idcirco nos quæ Spiritui placent sequentes, statuimus, *ut qui* ad tertium matrimonium pervenerint, pœnæ quam in ipsos sacer canon [6] promulgavit, obnoxii sint.

CONSTIT. XCI.

* UT CONCUBINAM HABERE NON LICEAT [7].

Idem Imperator eidem Styliano.

NEque minus ea lex [8], quæ probrose cum concubinis immisceri non erubescentibus id permittendum judicavit, honestatem susque deque habuit. Ne ergo hoc legislatoris erratum dedecore nostram rempublicam afficere sinamus. Itaque lex illa in æternum sileto. Ab illa enim non modo religionis [9], verumetiam naturæ injuria secundum divina Christianisque convenientia præcepta prohibemur. Et quidem si cum fontem habeas, sobrie inde haurire divino præcepto moneare: qua ratione, cum puras aquas haurire liceat, lutum tu mavis? Tum tametsi fontem non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes. Cæterum vitæ consortem invenire difficile non est.

CONSTIT. XCII.

* DE POENA EJUS QUI ALIQUEM DEDITA OPERA EXCÆCAVIT [10].

Idem Imperator eidem Styliano.

TAmetsi aliter quam veteres leges [11] sanciant, de eo qui alteri violentis manibus oculos effodisset, cum ipse judicio interesset, a nobis sententia lata sit: numquam tamen in legem illam transformare animus fuit. Nonnihil enim misericordia moti (id quod ipsa res etiam indicat) tunc ita judicavimus: Quoniam oculi, ei qui illos amisisset, restitui non possent, eum qui id damni dedisset, quanquam qui idem pateretur, dignus esset, in eandem esse cæcitatem conjiciendum non putavi. Interim tamen tantam pœnam constitui, ut qui oculos eruit, ejus signa ferat: & cui eruti sunt, in tanta calamitate adeoque profunda cæcitate, ex laboribus ejus, qui illa ipsum affecit, aliquam consolationem habeat. Verumtamen, licet ita judicatum esset, ex re judicata legem facere (quemadmodum dixi) non tamen animus erat. Sed quoniam qui [12] inter sacra nostra officia relatus est (cujus ego qua ratione postulationem rejiciam?) illam sententiam, quod mitis sit, inter leges collocari petit, quo deinceps, si quando tale quippiam incidat, qualiter in præsenti in injurium pœna constituta est, taliter ea res dijudicetur: postulato paremus, judicialeque decretum legis auctoritate donamus. Si quis ergo cujusquam visum læserit, hunc, si unum oculum ademerit, uno similiter eodemque privari, ac talionis pœnam subire jubemus. Si vero ambobus oculis maleficas manus injecerit, quoniam hic pœnæ æqualitas, neque cui nocitum est, prosit, (quæ [13] enim in hoc cæco utilitas est, si alius etiam cæcus sit) neque pœnæ obnoxio, tametsi non immerito, tamen acerbius quam par sit (cum cæcis nihil miserius sit) inferatur: jubemus, ne æquabiliter, sed diverso modo pœna procedat: ita ut & maleficus puniatur, & qui læsus est, utilitatis quiddam sentiat. Hunc autem in modum legem concipimus. Quicunque amborum [14] oculorum jacturam alicui intulerit, quo sceleris sui notam ferat, ipse uno [15] orbator. Et quoniam scelerata manu mutilari ipsum æquum esset, pro manus amissione besse bonorum suorum mulctator: eumque in acerbæ vitæ consolationem, cui eruti sunt oculi, accipito. Atque sic cæcus quidem inde quod ad sustentandam vitam sumptus accipiat, modicum quodpiam calamitatis lenimentum sentito: ille vero in facinoris sui pœnam, ut dictum est, tum altero oculo, tum bonis privator, pro manuum mutilatione. Et hunc quidem ad modum, si reus dives sit, pœna procedito. At si omnino pauper [16] sit, atque in angustiis vitam agitet, neque quicquam illi qui ipsius violentia in miserias conjectus est, in compensationem dare possit: similis tum calamitatis & socius & particeps esto, orbatusque utroque [17] lumine cæcus vivito. Si qui vero in scelere malefico opem [18] tulerint, si quidem manus rei admoverint, simulque oculos effoderint, eundem ad modum & ipsi puniuntor: at si ne una manus in oculos conjicerent, caverint, aliud autem quodpiam auxilium in facinus contulerint: his ad corporis verberationem, cute tenus tonsionem, trientisque bonorum mulctam pœna sistitor. Qui vero cæcitatis auctores sunt, prædictis pœnis subduntor.

CONSTIT. XCIII.

* UT SI SPONSA EX ALIO GRAVIDA [19] DEPREHENDATUR, SPONSALIA RESCINDI POSSINT [20].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem veteres qui de sponsalibus tractarunt, quo nescio modo ea de re non absolute præceperunt (sive quod hoc de quo nunc sanciturі sumus, inter causas dissolvendorum sponsaliorum comprehendere noluerint, sive quod tale quiddam quale imprælentiarum exortum legis promulgationem requirit, tum nondum inciderit) nos, quod hac in parte deest, adimplentes, sponsaliorum tractatum ad justam absolutionem deducimus. Vetus autem constitutio [21] sponsalia dirimit, aliis atque aliis de causis: ob diversam videlicet de religione opinionem, & si alter insaniæ morbo capiatur, ac insuper ob nonnullas alias, atque harum utramlibet utercunque desponsatorum haberet, sponsalia divelli jubet. Quod vero nunc in considerationem nostram venit, sive tunc temporis, uti diximus, nondum [22] evenerit, sive legislatores non eventurum arbitrati sint, sive qua alia causa ejus silentio prætereundi fuerit, inter dictas causas non commemoratur. Est autem istiusmodi: sponsam quandam furtivis complexibus ab alio esse gravidatam, cum illa interim sponsalem præ se castimoniam ferret, sponsaliorum tempore compertum est. Atque hoc quidem illud est quod veteribus legibus comprehensum non est. Nos igitur quod desit adjicientes, decernimus, ut *non modo* propter diversitatem religionis, neque propter mentis emotionem, aut alias ob causas [23]: verum etiam propter hoc, quo nihil magis matrimonio adversatur, quos sponsaliorum opinio, non veritas copulavit, disjungantur. Quomodo enim vera sponsalia sunt, in quibus nihil verum neque genuinum conspicitur? ubi meretricium [24] se offert scelus, ubi causæ sunt dissidiorum & odii, ubi animorum alienatio: (quæ mala acervatim omnia pariter cum peregrino, alienoque semine suscipiuntur) quomodo ibi matrimonialis concordia, quomodo purus sponsalisque est amor? Quin ut quispiam alterius fœtum sibi subjiciat, id vero ratio non patitur. Neque item justum est, ut qui spe honestæ casti matrimonii oblectationis sponsam in domicilium suum recipere constituerit, si illa matrimonii legibus insultet, & cum [25] aliis lasciviendo, oblectationis spem evanidam ipsi reddat, in meretricia illa facilitate ipsam uxorem agnoscere debeat.

CONSTIT. XCIV.

* LEGIS [26] QUÆ DE CONSULATU [27] AGIT, ABROGATIO [28].

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam nostra legum repurgatio [29] hunc sibi propositum finem habet, ut non modo illa quæ subinde rerum statum labefactant, verumetiam quæ longo tempore silentio obruta, inutilia prorsus, & tanquam propter cariem publico usu non contrectata esse videntur, e legali solo deleat: consequens est, ut & quæ de consulatu tractat legem [30], tanquam nihil in præsenti ad rempublicam pertinentem, cum aliis inutilibus legali corpori eximat.

1 De tertiis nuptiis, vide constitutionem Porphyrogennetæ *Nov.* 1. *c.* 2. *vers. ut autem.* J. 2 III. sc. Neocæsariensis. 3 Tempus aliquod pœnitendi Bigamis & Trigamis imponitur. Illud adjiciendum *d. c.* 3. & *c.* 7. *ejusdem synodi*, vetari presbyteros interesse nuptiis ejus, quæ secundo nubit. privabant enim nonnulli benedictione secundas nuptias. vide August. *ser.* 243. Ambros. *in cap.* 7. 1. *ad Corinth.* & *in* 3. *cap. prima ad Corinth. concilium Lateranense sub Alexandro* 3. *tit. de secund. nupt. c.* 1.
4 Hinc illud Nazianzeni, τὸ πρῶτον συνοικέσιον, νόμος· τὸ δεύτερον, συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία· τὸ τέταρτον, χοιρώδης βίος. 5 Ut turtures.
6 *Canon.* 3. 7. Neocæsariens. *synod. l.* 31. *q.* 1. *c. de his qui. Basilius c.* 4. *ad Amphilochium, ubi vide Balsamonem.*
7 Concubinam habere non licet, *ut hic.* & ita abrogatur *tit. ff.* & *Cod. de concubinis. l.* 13. *ff. ad L. Juliam de adult.* & *similes.* Olim quidem constante matrimonio, concubinam habere non licuit. *Nov.* 18. *c.* 5. *Nov.* 89. *c.* 12. §. 5. Cæterum concubina a meretrice discrepat: concubina unius tantum consuetudine utitur: meretrix vero plurium. Concubina cum uno tantum peccat, meretrix cum pluribus. *Balsamon ad canon.* 26. *epist. Basilii ad Amphilochium.* Goth. Vid. Goedd. *ad l.* 144. *ff. de V. S.* Ans.
8 *ff.* & *C. de concubinis.* 9 Concubinatus jure divino reprobatur. adde Clar. 5. *sent.* §. *fornicatio.* vid. & *in pr.*
10 Extat epitome apud Harmenop. 6. *tit.* 1. §. 6. explicare videtur pœnam talionis, de qua *Exod.* 21. 11 Mosis forte, *Exod.* 21. aut XII. tabular. de qua ad easdem dixi. 12 O τῶν ἐν τοῖς θείοις ἡμῶν ἀποφερόμενος. Scrimg. forte intelligit sacrorum officiorum magistrum. 13 Ut desit utilitas excæcato, interest tamen excæcantem alium, pœnam gravissimam talionis pati, ut cæteri ab hujusmodi petulantia, [illegible] gravissima pœne deterreantur. 14 Qua pœna dives afficiatur, qui ambos oculos alteri effodit. 15 De pœna unum oculum alteri excæcantis. Sic unus oculus pro primo furto eruebatur apud Langobardos, *l. si quis latro. de latronibus in legibus Longobardorum.* 16 Qua pœna afficiatur pauper, qui ambos oculos alteri effodit.
17 De pœna excæcationis utriusque oculi. Eadem olim pœna plectebantur sacrilegi, *l.* 11. *in fin. ff. ad L. Jul. pec.* Wisigothorum lex statuerat oculos erui patri, vel matri, qui abortu necem gestati uteri procurasset, *l. ult. de exec. hom. pa. l.* 6. *C. Wisigoth. tit.* 3. Locrensium quoque lege lata a Zaleuco adulterum utroque oculo privari oportebat. 5. Val. 6. Exempla regum & principum excæcatorum pete ex historicis. 18 Qua pœna afficiatur, qui alteri excæcando vel manuum opem præbuit, vel consilium dedit.
19 Adde 4. Harmenop. 1. §. 27. 20 Videtur reduci quodammodo versiculus 13. 14. & seq. *Deut.* 22. Severior tamen fuit lex Mosis, ut quæ sponsam stupri compertam lapidibus vellet obrui. sed tamen hæc constitutio pertinet ad sponsam non tantum stupri, sed gravidam compertam, vid. Harmenop. 4. *tit.* 2. περὶ λύσεως μνηστείας, adde quæ scripsi ad *l.* 11. §. 1. *ff. de contr. empt. l.* 1. §. *si quis virginem.* 5. *ff. de act. empt.* 21 *l.* 5. §. 1. *C. de sponsalib.* 22 Hujus Novellæ casum admodum specialem esse collige. 23 Quod erat constitutum *d.* §. 1. 24 Hinc colligere possis, cum meretrice, nisi resipiscat, connubium non esse, *c.* 1. *c. non est culpandus* 32. *q.* 1. *cap. inter opera de sponsalibus c. ultim. de condit. apposit.* 25 Facit *Nov.* 31. *&. eod. Nov. Justin.* 22. *cap.* 15. §. 2. *Nov.* 117. *cap.* 8.
26 *Nov. Just.* 105. 27 Et missilibus. 28 Adde *Nov.* 47. & 78. *supr.*
29 Ἀνακάθαρσις. hoc satis innuit Leonem autorem esse τῶν βασιλικῶν repetitæ prælectionis seu ἀνακαθάρσεως, vid. Cujac. 6. *obs.* 9. 30 *d. Novell.* 105. & *similes.*

Olim quidem conſularis dignitas veneranda erat, venerandoſque qui ipſam ſubirent, & magnificentia præſtantes efficiebat. ac idcirco quibus conſulatum gerere obtingeret, pro honore quem ex dignitate perciperent, remunerari rempublicam volentes, liberalia [1] promiſcue plebi munera elargiebantur. Ac initio quidem, quantam munificentiam faceret, cujuſque arbitrio permittebatur: poſtmodum autem ad certum modum decreto legali circumſcribi illam placuit. Atque hoc quidem donec conſularis dignitatis in republica majeſtas floruit, obſervatum eſſe apparet. Nunc vero, quum qui omnia [2] mutat, temporis curſus, hanc etiam conſularem magnificentiam e priſtina gloria & amplitudine in abjectam ſpeciem transformarit: ac vero qui ad illam procedunt, interdum ſibi non ſufficere, nedum aliis erogare quicquam poſſint: illam de conſulatu legem, quam propterea altum ſilentrum occupavit, cum aliis inutilibus, ut dixi, fruſtra legalibus conſtitutionibus immiſtam, decreto majeſtatis noſtræ illinc eximimus.

CONSTIT. XCV [3].
DE AVULSA TERRÆ CRUSTA [4].
Idem Imperator eidem Styliano.

ANtiquioribus, quæque ante natæ ſunt legibus ortus cauſam rerum uſus præbuit. Legislatores enim quæ in communem vitam incidunt, ſingulatim accurate excutientes, pro illorum natura leges condunt. Quoniam ergo ex [5] communis vitæ negotiis (quemadmodum diximus) legibus naſcendi occaſio exiſtit, & vero propter novam quampiam rem, quæ ad veterem aliquam legem referri non poteſt, lege [6] opus eſſe videmus, quo videlicet ſi alias quoque iſtiusmodi aliquid contingat, id legitime dijudicari poſſit: legem pro conditione rei in rerum naturam producimus. At quæ illa lex? Quando diverſi dominii agri ſibi invicem adjacent, & alter ſuperiore loco [7], alter autem depreſſo [8] & campeſtri ſitus eſt, ſi [9] ſuperioris & impendentis agri pars aliqua cum arboribus aut ſine his prærupta, ſubjacentem [10] agrum, qui ruinam excepit, obtegat, ne ſimpliciter, neque inferioris agri dominus avulſam materiam tanquam ſuam vindicet: neque ſuperioris dominus, qui avulſionem paſſus eſt, de finium qui ruinam incidentem exceperunt, dominio, illi litem moveat: ſed inferioris agri dominus ſuperioris [11] agri domino, ſi divulſam materiam (ſive arboribus conſita ſit, ſive [12] illis vacet) recipere & aſportare velit, id permittat: ille autem optionem habeat utrum receptam, ſuiſque finibus reſtitutam materiam, quemadmodum ſolet obtinere: an vero (ſi illam aſportare nolit) prorſus tum a materia, tum a finibus qui illam exceperunt, abſtinere, neque agri qui divulſa ſuſcepit, domino negotium faceſſere velit. Quemadmodum enim quum domus ſibi invicem adjacent, & alterius ſtructura ſupereminet, alterius humilis & preſſa eſt, ſi eminentiorem domum in humilem collabi contingat, dominus ejus aut [13] delapſam materiam recipere, aut, ſi id nolit, illa prorſus cadere: neque domus quæ caſum excepit, dominum inquietare debet, ita hic quoque eo ad conſequentiam & exemplum tracto, idem cuſtodiri & obſervari convenit.

CONSTIT. XCVI.
* DE SEPULCHRO VIOLATO [14].
Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ delicta ſola animi nequitia committuntur, nullaque naturali neceſſitate excuſari poſſunt, his neque [15] venia tribuenda neque inferendæ pœnæ effugium concedendum eſt. Quæ vero non omnino a malitia procedunt, ſed mixtam [16] naturæ violentiam habent, his utique ab illis, qui propoſita ſibi naturæ vi judicare volent, venia non denegabitur. Ex hac ego ratione civile, ſacrumque decretum, dum de ſepulchrorum perſcrutatoribus ſtatuunt, ſibi mutuo non contradicere conjicio. Civilis namque lex [17], malam voluntatem tantummodo intuens, negata prorſus venia, id delictum punit [18]: ſacra [19] vero (ad paupertatem, quæ humanam vitam miſere vexat, ſæpeque preſſos non audenda audere [20] cogit, ni fallor, reſpiciens) pœnam in deprehenſos non conſtituit. Nos itaque ad utrumque decretum nos accommodantes, ac, quoad fieri poteſt, pœnam atque veniam inter ſeſe conjungentes, ſancimus, ut qui ſemel duntaxat id auſi fuerint, leni miſericordique ſententia feriantur: qui vero ex clementia illa iterum peccandi occaſionem rapiunt, nec inde prudentiores facti a malitia deſiſtunt, nullis precibus admiſſis pœnam ſuſtineant. Illa autem in dorſi verberatione [21] criniumque [22] tonſione conſiſtet.

CONSTIT. XCVII.
UT IN [23] CONTESTATIONE LITIS, ET MAGISTRATUUM [24] INITIO JURETUR [25].
Idem Imperator eidem Styliano.

TAmetſi lex quæ magiſtratuum initio [26] litiumque conteſtatione [27] jurandum præcipit, divino juſſui qui jusjurandum prorſus evitandum præſcribit, aliquo modo contradicere videatur: tamen ſi quis verborum mentem perſpiciat, non in contrarium illam rogatam eſſe, ſed e diverſo jurisjurandi ſuſceptione idem quod ejus prohibitione ſacra lex [28], efficere conari deprehendat. Etenim hæc quidem, quo mendacio prorſus viam præcludat, in univerſum [29] jurare vetat: illa [30] vero, dum hoc ipſum vult, ad fugandum mendacium jusjurandum in auxilium aſſumit. Quapropter nobis non in verborum formam, ſed propoſitum illorum finem cogitationes adigentibus, non aſpernari civile decretum, tanquam [31] cum divino & Domini noſtri mandato pugnet: ſed tanquam eodem vergat, illi honorem conſervare viſum eſt. Cæteroquin etiam hoc ſentimus, Domini juſſum non ſimpliciter ad moderanda communis vitæ negotia, ſed ad conſtituendum illis, qui ad beatam illam ſublimitatem aſcendere deſiderant, in perfectiorem rempublicam gradum eſſe promulgatum. Cujus ſane generis nonnulla etiam alia ſunt, ut hoc [32]: *Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, quid eſuri ſitis, & ne reponatis theſauros in terra &c.* quæ eodem dicta ſunt. Hæc enim & ſimilia ſeorſum perfectioribus demandantur. Ea propter nos civili legi ſuam vim (quomodo diximus) imminutam conſervantes, ſancimus, ut qui magiſtratum ineunt, litemve conteſtantur [33]; ſe veritatem mendacio prælaturos, nec ullo modo recta via declinata, in obliquam fraudis ſemitam conceſſuros, jurejurando affirment.

CONSTIT. XCVIII.
* DE POENA EUNUCHORUM, SI UXORES DUCANT.
Idem Imperator eidem Styliano.

LEgum ortus, tum ut reſpublica recte conſtituatur, hunc ſibi finem proponit, tum interdum naturæ injuria affectæ auxilium offert. Juſtum eſt ergo, ut nunc etiam de hac ſpecie, an eunuchos in matrimonium conjungi liceat, in quæſtionem ducta, lex enaſcatur. Sed priusquam illa proponatur, rem examinare, & an iſtiusmodi conjunctio matrimonium appellari poſſit, imo an omnino quæ in matrimonio peraguntur, (quæ ſunt ſacræ [34] preces, ſacrificium, carnalis [35] oblectatio ac voluptas, & quæcunque in matrimonio fiunt) fas ſit in illa perfici. Sacerdos igitur ad imitationem [36] cœleſtis a Conditore (qui ſexus ad [37] multiplicationem copulavit) pronunciatæ benedictionis [38] verba ſacra effatur. Humani autem ingenii voluptas & lætitia ad [39] geniales complexus, & [40] utriusque ſexus fœtum reſpiciens, progreſſum facit. Sponſorum enim parentes [41], dum ſe viſcerum ſuorum viſuros fœtum, & ſponſi ipſi, dum ſe in lucem edituros generis ſucceſſores ſperant, multiplici voluptate perfunduntur. At hic nihil tale ſubeſt. Quali enim cum oblectatione illi [42] conveniant? quale [43] ſacrificium [44] eorum aggregationem ſtabiliat? Quum autem illorum conjunctio adeo omni oblectamento vacet, & conſecrationis, ſacrificiorum, benedictioniſque adeo non capax ſit, quomodo in ipſos matrimonii appellatio quadrabit? Imo quomodo non aliqua quæ nefariis [45] debetur, idque ex lege ipſos pœna ſequetur? Atque quod ne ab initio quidem matrimonium vocari poſſit, breviter ita dictum ſit. Sed magis exactiusque rei indignitatem oratio exploret. Rerum conditor quum initio marem & fœminam conſociaret ad largum quod inde exiturum eſſet, incrementum reſpiciens, conſociationem illam faciebat [46]. Quin & naturæ (quæ tanquam famula, quantum poteſt, a conditore tradita præcepta obſervat) ut in hoc matrimonii conſuetudo ineatur, quo [47] ſobolis procreatio procedat, quoad quidem ab ipſa tale miniſterium Conditor præſtari velit, propoſitum eſt. Si igitur vel hic quod naturæ Conditor, ipſaque natura voluit, apparet, quod prohibendum ducimus, ne prohibeatur: ſin minus (ut certe nihil iſtiusmodi eſt, ſed contraria omnia, & nulla ad implendam Domini voluntatem vis & ejus generis, quiddam quod natura non agnoſcat) quare non omnibus modis prohibebitur? Quod [48] ſi quis contentionibus gaudens, dicat, ſi propter ſterilitatem eunuchi a conjugio ſecluduntur, multis etiam aliis conjugium interdici debere, quum non omnes quicunque in conjugium coëunt fœtificos ſe præſtent: ad contentionem in promptu eſt reſponſio [49], quod tametſi nullus ex iis fœtus gignatur, non tamen in hoc congregati ſint, ne quam communi vitæ utilitatem conjugalis [50] copulæ adferant: quum potius contra procreandorum [51] liberorum deſiderio congregatos conſtet, quos effectum deſiderio reſponſurum opinantes in eventu ſpes fefellerit: hic vero ut tale aliquid dici poſſit, permultum abſit, quum qui ad peregrinam [52] illam commiſtionem convenerunt, liquido ſcientes ſe ſteriles [53] ac ad gignendum inutiles convenire, naturæ quaſi inſidiati ſint. Ac ſane ob hoc duntaxat odio etiam ambo digni ſunt: mulier, quod cum conjugalis conſuetudinis cupida fœcundo

1 Φιλοτίμους δωρεάς. miſſilia intelligit. 2 Tempus omnia mutat.
3 Hæc Novella laudatur ab Harmenop. 46. *Leonis.* vid. Harm. 4. §. 152.
4 Περὶ τοῦ ἀποσπασθέντος ὑπερκειμένου τόπου. *Scrimg.* ὑπέρκειτος τόπος, qui & infra ὑπερκειμένη χώρα, & ὑπερκείμενος ἀγρὸς, ὑπερτιθέμενος ἀγρὸς, locus eſt ſive ager ſuperior, cui ὑποκείμενος opponitur, de quo *lex* 1. §. 22. §. 23. *ff. de aqua & aquæ pluviæ.* Reducitur ergo dicta *lex* 7. 8. & 9. *in pr.* §. 1. & §. 2. *ff. de damno infecto.*
5 Leges unde oriantur. 6 Videtur Leo ignoraſſe legem 9. §. 2. ibi: ſi ex fundo tuo cruſta lapſa ſit in meum fundum *ff. de damno infecto.* 7 Ὑπερκειμένην ἔχοντος χώραν. 8 Τοῦ δὲ ὑποκειμένου. 9 Ἐὰν ὁ ὑπερκείμενος ἀγρὸς. 10 Τὸν ὑποκείμενον τὸ ῥῆγμα δεξάμενον ἐπικαλύψῃ. Scrimg. 11 Τοῦ ὑπερτιθεμένου ἀγροῦ. 12 Εἴτε φυτῶν ἐρήμη. 13 *l.* 7. §. *ult. l.* 9. *ff. de damno infect.*
14 Et ejus delicti pœna in tonſuram & fuſtuarium mutata, cum olim criminaliter & pecunialiter de eo ageretur, *l.* 8. *l.* 9. *ff. de ſepul. viol.* 15 Quæ conſulto conſilio fiunt delictis, venia aut indulgentia dari non poteſt. 16 Ἀλλ᾽ ἔχει καί τινα μίξιν φυσικῆς τυραννίδος. 17 *l.* 8. *l.* 9. *ff. de ſepul. viol.* 18 Criminaliter & pecuniaria pœna, *d. l.* 9. *Phot.* 9. *Nomocan.* 27. & 13. *c.* 23. *ubi Balſamon hujus conſtitutionis mentionem facit.* 19 Vid. Petrum Greg. 33. *ſynt.* 14. 15. 16. 20 Magna paupertas opprobrium, jubet quidvis facere & pati. 21 Sepulchri violator per fuſtuarium & tonſuram punitur, *ut hic*, Balſamon 13. *Nomocan.* 23. Baſil. *epiſt. ad Amphiloc.* 66. undecim annis privat communione: adde Nyſſenum epiſt. ad Lytoium Epiſcopum Mytilenes, *c.* 6. 7. 8. 22 Καὶ τριχῶν ὁρισθήσεται κουρᾷ. adde *Nov.* 96. Ʒ. *eod.* & 105. Ʒ. *eod.*
23 Ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης, eandem vocat, δίκης σύστασιν. Ʒ. *eod.* vid. *Nov.* 49. *c.* 3.
24 Καὶ εἰς τὸ προβληθῆναι. ſic Ʒ. ἐπ᾽ ἀρχῶν προβολῆς. 25 Et ita conſervatur titulus Codicis de jurejurando propter calumniam, *Nov.* 49. *c.* 3. 26 Ἐπ᾽ ἀρχῶν προβολῆς. 27 Δίκης συστάσει. 28 *Matth.* 5. *v.* 34. 29 *d. verſ.* 34. 30 Civilis ſcilicet. 31 Lex civilis de jurejurando non pugnat cum lege divina. 32 *Matt.* 6. *v.* 25. 33 Cujac. *ad Nov. Juſtin.* 49. colligit ex hoc loco, Juramentum de calumnia non eſſe de quacunque, ſed de litium conteſtatione tantum, & dari in cauſis civilibus tantum, non in criminalibus, ut hæc Novella conſtat & 107. Ʒ. nam in criminalibus ſufficit inſcriptio. Fridericus tamen *conſtit. de pace tenenda, & de incendiariis*, id etiam exigit in cauſis criminalibus, non (ut plerique opinantur) etiam Henric. *l.* 2. legum Longobardorum, cujus conſtitutionem retulit Honorius *c.* 1. *de juramento calumniæ.* Neque enim hoc dicit Henricus, Clericos neque in civili, neque in criminali cauſa jurare de calumnia, ſed nullo eos modo ulla in cauſa jurare. Hic adde *l.* 1. *l.* 2. *C. de jurejur. propter calumn.* in ſpiritualibus de calumnia jurari non vult Eugenius *c.* 2. *extr. de juram. calumn. vult tamen Boniſacius. v. c.* 1. *in fin. de juram. calumn. in* 6.
34 Οἷον εὐχὴν ἱερὰν ἢ τελετὴν &c. vid. *Nov.* 89. Ʒ. *eod.* 35 Ἡ ἀνθρωπίνην τινὰ τέρψιν καὶ θυμηδίαν. 36 Ritus conjugibus benedicendi ab inſtitutione divina deſumptus. 37 *Gen.* 1. *verſ.* 28. & *c.* 9. *verſ.* 1. 38 Εὐλογίας formulam divinam intelligit, *Creſcite & multiplicamini.* 39 Πρὸς τὸ τῆς γεωργίας τέλος ἀφορῶσα. 40 Καὶ τοῦ γένους ἑκάστου τὴν βλάστην. *Scrimg.* ἑκάστῳ τῇ βλαστήν. Agyl. 41 Sincera voluptas conjunctionis matrimonialis in quibus conſiſtat. 42 Eunuchi ſcil. ſpes procreandi deeſt eunucho. Ejus itaque conjunctio præcipua conjunctionis voluptate deſtituitur. 43 Quaſi dicat, vana & irrita erit precatio & formula: Creſcite & multiplicamini, ſi eunuchi nuptiis benedixeris. 44 Moris enim erat ſacrificium fieri, vid. *Nov.* 89. *ſupr. eod.* 45 Eunuchi matrimonium quaſi nefarium eſt. 46 *Gen.* 1. *verſ.* 28. 47 Isque matrimonii finis præcipuus.
48 Ratio prima dubitandi. Si propter ſterilitatem eunuchi conjugio arcentur, ergo & ſteriles & ſenes. 49 Reſponſio ad objectionem. 50 Τῆς γαμικῆς γεωργίας. 51 Παιδοποιίας. 52 Ἔκφυλον μίξιν. 53 Ὡς ἄγονοι καὶ ἄκαρποι.

se jungere potuisset, infœcundum & sterilem prætulerit: eunuchus vero, quod ut in vanum Dominus benediceret, impotentia sua effecerit. Si [1] quis porro fundum ex quo alius aliquis fructus metat, vastet, & incultum relinquat, an hunc tanquam malum, atque perniciosum odio habebimus, ejusque si fieri potest institutum reprimemus? illi vero qui fundum ex quo ratione præditum germen pullulet, desolat, & inutilem reddit, tanquam nihil indignitatis committat, id facere permittemus? Et sane quid quisquam dicat? Sed [2] Paulus, inquiunt, ait [3], *Matrimonium contrahere quam* [4] *uri* [5] *satius est*: quapropter naturalis fervoris contemplatione conjunctio prohiberi non debet. Sed [6] tu qui Paulum laudas, ad Pauli verba attende. Matrimonium contrahere [7], inquit, id est, per matrimoniale commercium cum muliere conjungi. Si igitur tua cum muliere commistio, consociatio matrimonialis, & benedictione quæ in matrimonium coëuntibus debetur, digna est, matrimonium illam nomina, & observa uxorem: sin ne tantillæ quidem benedictionis unquam capax fueris (quæ enim aut qualis consecratio in iis, qui simul contra Conditoris decretum, simul contra naturæ legem conjunguntur, locum habeat?) quid Paulum in approbationem cœlibis [8] tui & peregrini [9] matrimonii pertrahere audes? Ad hoc vero si qui [10] ipsis naturalem & propriam marium potentiam exsecant, hoc consilio id faciunt (tametsi vitiose quadam in Deum rebellione id faciant) ne amplius viros se exhibere queant, sed quantum ad libidinis stimulos attinet, prorsus elanguescant, cubilisque [11] fidi, & in quos suspicio non cadat, custodes sint (quod sane ipse vocis [12] sonus promittit) quomodo in hac non justam adversum se indignationem cudent, quod non solum inimicam [13] naturæ voluntatem capessant: verum etiam illis qui licet malitiose, quomodo tamen ipsis videretur, utiles illos reddere studio habuerunt, adversari deprehendantur? & quum novum [14] atque peregrinum sexum repræsentent, non tamen se neque initio attributæ naturæ, neque qua transformati sunt, malitiosæ arti accommodent? Propterea sancimus, ut si quis eunuchorum ad matrimonium procedere compeřiatur, & ipse stupri [15] pœnæ obnoxius sit: & qui sacerdos istiusmodi conjunctionem profanato sacrificio perficere ausus fuerit, sacerdotali dignitate denudetur.

CONSTIT. XCIX.

UT QUI JUSJURANDUM DEFERT, PRIOR [16] DE CALUMNIA JURET.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæcunque ad recte cavendum spectant, quæcunque ad bonos mores pertinent, hæc & singulis & universæ reipublicæ, quæ a me adinvenienda dummodo possim, aut ab aliis inventa in publicum usum deducenda petant & contendant, in medium pono. Ac idcirco supra alias hæc etiam lex, quæ eum qui aliquem ad jurandum adigit, se [17] nullo dolo malo, neque facessendi negotii animo, sed ut rei, cujus ambiguitate ratio ipsius æstuat, veritatem cognoscat, jusjurandum exigere, prius jurare jubet: quum velut disperierit, quæ reviviscat digna visa est. Quum enim id decretum recte veterioribus placuisset, recentiores ejus cautionem negligentes, delato jurejurando, a quo exigitur, hunc id subire volunt: qui vero exigit, de eo nihil soliciti sunt. Statuit igitur nostra majestas, ut secundum veterum [18] legislatorum decretum juramentorum forma servetur: & qui ab adversario auferre jusjurandum conatur, quam fidem ex aliis quærit, de moribus suis prius ipse præstet: *quod nempe non dolo, sed necessario & inevitabili de causa ad deferendum jusjurandum procedat.* Existimo [19] enim, quum ambo ita ad jurandum adigentur, aut dilucidiorem in juramentis exituram veritatem, aut hos aliquo modo reprimendos, neque tam prompte alacrique gressu, atque nunc progredi videntur, ad deferendum jusjurandum prodituros.

CONSTIT. C.

DE SERVIS QUI LIBERIS IN MATRIMONIUM CONJUNGUNTUR [20].

Idem Imperator eidem Styliano.

Leges, quia ex benigno [21] judicio prognatæ sunt, bona sua ordinatione & moderamine iis etiam controversiis, quæ non admodum crebro [22] in res humanas incidunt, auxilium ferre instituunt. At vero quum tantæ benignitatis sint, quomodo non longe magis eorum, quæ in hominum vita assidue versantur, curam suscipient? Si enim [23] medicus quispiam iis quæ minus angunt curam adhibeat, quæ vero magis angunt, negligat: id quod minus angit, non per peritiam & prudentiam curare videatur? Ea propter legum dignitati plus majestatis attribuentes, quod hactenus ex [24] consuetudine dijudicatum est, de iis nempe qui inæquali fortuna (libera videlicet & servili) amore instigante in matrimonium conjungi contendunt, in legem includimus, ac sancimus, ut si homo liber servilis personæ nuptias sectetur, sub duplici hac conditione matrimonium ineatur, ut is aut æqualem cum servili persona, cui per amorem associatur, fortunam suscipiat, aut pretium, quo illa servitute liberata in libertatem perveniat, solvere promittat. Atque hoc quidem, tanquam inæqualis matrimonii arrham quandam, eum qui consuetudinis societatem cum servili persona init, persolvere oportebit. Statuimus vero etiam, ne domini hac in re se inhumanius gerant: &, si persona quæ servum in matrimonium delegit, servire malit, utriusque servitus domini [25] morte terminetur: eaque ubi inciderit, cum [26] liberis, si quos ipsis matrimonium largitum est, dimittantur liberi: sin in servitutem non consentiat, neque in promptu habeat, unde pretium plene persolvat, libertate per vim mulctetur: sed serviens apud eundem dominum, mercede quotannis binis solidis æstimanda, servitutem tot annis duret, quot pacto pretio in plenam summam deducto dominum satis pro servo accepisse, neque justam causam ad detinendum amplius habere, sunt ostensuri.

CONSTIT. CI.

DE SERVIS CONJUGIBUS [27], SI ALTER ILLORUM LIBERTATE DONETUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Non solum quod inter personam liberam & servilem ab initio contrahitur matrimonium, sed quod communiter, in servitute degentes in pari fortuna contraxerunt, hoc etiam, altero illorum forte a domino libertate donato, altero vero in servitute retento, ad inæqualitatem redactum est, ex istiusmodi causa valde contentiosas ambiguitates & quæstiones, eo quod lege dijudicatum non sit, persæpe exsuscitare conspicitur. Quum itaque hoc quoque a nostra majestate lege conceptum, convenienter distingui deberet, hanc per quam recte dijudicetur legem accepit. At vero quæ illa lex? jubemus, ut si servitute liberata persona conjunctioni ejus, quæ in servitute relicta est, acquiescat, secundum formam [28] de personis liberis & servilibus matrimonio conjungendis lege comprehensam matrimonium indisruptum maneat. Oportet enim, ut aut datam sibi libertatem non usurpet, & æqualiter cum altera libertate non donata servitutis jugum subeat, donec [29] extremus vitæ dies domino obveniat: aut, siquidem libertatis dignitatem exuere nolit, pro adjuncta sibi persona pretium se soluturum promittat. Cæterum si hoc negliget, & ex libertate sua occasione arrepta, in servitute relictam personam in vitæ suæ statum abripere conetur, non solum non hac arrogantia quicquam efficiat, neque alteri libertatem donandi potestatem habeat: verum etiam ipsa quam libertatem nacta est, hac excidat, rursumque servitutis jugo collum subdat: utpote quæ ingrato animo benignæ domini sui ac beneficæ voluntati injuriam intulerit, ejusque judicium, quod revereri & venerari debebat, tanquam per rebellionem contemnere cogitarit.

CONSTIT. [30] CII.

DE PRÆDIIS MARITIMIS AD REMORAS [31] PISCATORIAS CONSTITUENDAS SEORSUM NON SUFFICIENTIBUS: ET UT INVITUS ETIAM AD SOCIETATEM ADIGATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Multa [32] cumulatim bona mortalium vitæ confert prudenter & cum ratione instituta rerum communio. Etenim qui viribus valet, si cum altero, qui similiter viribus valeat, communicet, longe præstantiores atque utiliores ejus vires fuerint: & divites, si divitias communes faciant, majorem ex divitiis voluptatem capiant: denique si paupertas premat, operarum communio consolatione, qua paupertatis acerbitas mitigetur, non indigebit. Verum quum adeo commoda atque utilis in communi vita communio & societas sit, mirabilis quædam hominum animos subiens pravitas, nedum aliis ad utilitatem impedimento est, verumetiam qui ipsam fovent, ut rebus suis noceri, quam ut inita cum vicinis societate ipsis aliquid lucri accedat, permittere malint, persuadet. Ac tale quiddam certe de nonnullis audivimus, qui quum maritima prædia habeant, quæ per se non ita multum lucri adferant, cum vicino autem & adjacente prædio communicatione conjuncta, uberiorem utilitatem reddant: societatem inire, neque illa cum vicinis prædiis commiscere (qua ratione ambo aliquid lucrari possent) per malignitatem nolunt: sed contra, seipsos etiam damno afficere malunt, dummodo [33] vicino nocumento sint. Verum enimvero tametsi damnum suum tales agnoscere nolint, suaque male administrantes utilitatem per improbitatem negligant, tanquam immanes belluæ; aut propinquos lædant, in sua vulnera proruentes: non tamen istiusmodi malignitatem in communi vita imperatoria nostra majestas insolescere patitur: neque quia illi utili cura digni non sunt, auxilio vacuos relicturi sumus. Quare ex parte aliqua ipsis, præcipue vero vicino, quem ista inhumanitas male torquet prospicientes sancimus, ut si istiusmodi prædia mare versus, non adeo singula lata sint, ut septi remoratorii constituendi jus habeant [34] ejus juris consequendi causa communione conjungantur: quo per istiusmdi communionem domini ex suis possessionibus

1 Comparatio elegans. 2 Secunda dubitandi ratio. Præstat matrimonium contrahere, quam uri. Est igitur eunucho permittendum matrimonium. 3 1. *Corinth.* 7. *vers.* 9. 4 Sententia notanda, mirum ut sit Tertullianum *lib. de Monogamia*, Didonem commendare, quod, ne secundas nuptias experiretur, maluerit uri, quam nubere. Uri cum dicit, alludit ad fabulam Didonis. 5 Uruntur enim spadones & qui amatores sunt mulierum, etsi constet eos nihil prodesse, ut Terentius loquitur in Eunucho *act.* 4. *scen.* 3. 6 Responsio ad secundam objectionem. 7 Matrimonium contrahere, seu *γαμῆσαι*, quid Paulo. 8 *Αγάμυ γάμυ*. 9 *Εκφύλυ γάμυ*. 10 De his qui seipsos castrant. 11 *Καὶ τῆς εὐνῆς φύλακας*. Alludere videtur ad veterem morem, quo castratis regii cubiculi cura demandabatur, *l.* 4. *C. de præpos. sacri cubic.* Ambros. 5. *ep.* Gallicus præpositus cubiculi, eunuchus regius. *Socrates* 6. *Εὐτρόπιος δὲ εὐνοῦχος πρεσβῶς τῦ βασιλικῦ κοιτῶνος. Euagrius* 4. *οἱ τοῖς βασιλικοῖς ἐξυπηρετύμενοι κοιτῶσι ὃς εὐνέχυς ἡ συνήθεια καλεῖ*. Adde Claudianum in Eutropio. 12 *Εὐνῦχοι τῆς εὐνῆς φύλακες*, ut hic, vel *παρὰ τὸ εὐνοεῖν*, quod sint benevoli, & fidem servare maritis didicerint, Epiph. 2. *contra hæreses*. Phavorin. *παρὰ τὸ εὖ νῦν ἔχειν*, quod mentis compotes esse existimentur, id est; quod venereis abstineant, quæ veteres *ἀνόητα* dixerunt. 13 Castrantis seipsum voluntas, naturæ inimica, vide *Canones Apostolorum* 21. 22. 23: ubi plenius diximus. 14 *Καὶ ξένοντι γένος ὑπάρχυσι*. 15 Eunuchus uxorem ducens, pœnæ stupri obnoxius. 16 Reducitur lex vetus 34. §. 4. *l.* 37. *in fin. ff. de jurejur. l.* 9. *C. de reb. cred. & jurejur.* His adde quæ de juramento calumniæ dixi *Nov.* 97. *supr. eod.* 17 *Οὐδὲ ἀπὸ γνώμης δηλονότι κινυμένης. Scrimg. δολιότητι κινυμένης.* Cujac. 17. *obs.* 32. sic & J. *Nov.* 107. *δολιότητι γνώμης.* quod est dolo malo, malitia mala. 18 Vid. *d.* §. 4. *d. l.* 37. *d. l.* 9. 19 Ratio decidendi.

20 Et eorum statu ac pœna. 21 Sumitur enim in dubiis, causarum benignior interpretatio, vid. *l.* 168. *ff. de reg. jur.* 22 Id est, quod raro. 23 Comparatio. 24 Ex consuetudine lex. 25 *Nov.* 101. *infr. eod.* 26 Facit *lex* 3. *ff. de liberali.*

27 *Περὶ δούλων ἐν συγγραφίᾳ ὄντων. Scrimg.* 28 De qua dictum est *Nov.* 100. *supr. eod.* 29 *d. Nov.* 100.

30 Hæc constitutio ex earum genere est, de quibus ante Leonem nihil constitutum fuerat. Hoc autem definit, vicinos invitos cogi ad societatem remorarum piscatoriarum; ut hæc constitutio vice sit exceptionis ad *leg.* 26. §. 4. *ff. de cond. ind.* & alias, de quibus dixi ad *l. ult. C. comm. divid.* 31 *Περὶ ἐποχῆς κατάστασιν*. adde *Nov.* 57. & *eod. Nov.* 103. 104. *J. eod. ἐποχή, retenue.* 32 Laus communionis; de incommodis, vid. *l.* 26. *ff. de servit. præd. urban. l.* 77. §. 20. *ff. de legat.* 2. 33 Malignitatis evidens est argumentum, sibi nocere velle, ut alteri noceas. de vicino dixi ad *Novell. Justin.* 63. *c.* 1. 34 Quid si non habent? vicinus de suo tenetur conferre, & invitus cum eo inire honorum societatem, si modo præstet illi competens lucrum ex empto & locato. *Græci apud* Cujac. 14. *obs.* 1.

nibus utilitatem ſentire poſſint: & ſi dominorum alter communionem facere nolit, ad illam invitus [1] etiam compellatur. Quum enim quamvis invitus aliquis beneficii [2] particeps ſit, id benignitatem etiam eſſe perſuaſum habemus. Hic autem longe major ſe exerit benignitas, ubi non ſolum qui beneficium non agnoſcit, illo tamen afficitur: verumetiam qui illo inique privabatur, id ſentit & percipit.

CONSTIT. CIII.

DE IIS QUI DE MARITIMIS PRÆDIIS [3] AD [4] CONSTITUENDAS REMORAS PISCATORIAS SOCIETATEM INEUNT [5].

IN ſocietatibus uſitatum eſt, ut fere [6] qui [7] plus contulit, idem plus lucri ſentiat. Et recte ſane negotium inſtituunt, inter quos ita convenit. Veruntamen de maritimis prædiis ſocietate inita, non ideo recte, cujus prædium latius eſt, eo cujus arctius eſt, majus lucrum auferat. Exempli gratia, hujus prædium centum paſſus latum ſit, illius vero longe anguſtius, ſi hæc conjungens communio inde utilitatem ſuppeditet, ut æqualiter, non autem ſecundum cujusque portionem, proventus inter ſocios dividatur, rationi conſentaneum eſt. Quid ita? quia in aliis negotiis (in collatione pecuniarum nempe, aut pecorum, aut etiam, ſi quis ita velit terreſtrium locorum) unaquæque res quæ in communionem coiit, per ſe domino, quantum ejus natura fert, utilis eſſe poſſit: in maritimis vero prædiis id ſimiliter ſe non habeat. Nam non quemadmodum illa, ſic quoque maritimi juris portio, in ſe conſiderata, peculiare lucrum habet. Non enim præda [8] ibidem ſemper loci conſiſtit, tanquam venatores expectans. Alioqui vero, etiam quod major portio propter minoris defectum inutilis ſit. Quis enim ex re imperfecta uſus aut utilitas? Additio autem minoris quum imperfectionem expleat, quodque per ſe ad nihil conducat, utile reddat, rationi conſentaneum ſit [9], ut utilitatis ex majore portione, quæ citra acceſſionem minoris nihil emolumenti adferat, provenientis æqualem partem domino ſuppeditet. Propterea igitur legem etiam quæ deinceps juſte hoc gubernet, Imperatoria noſtra majeſtas profert. Statuimus vero, ut ſi duarum maritimarum portionum, quarum altera major, altera vero minor ſit, ad conſtituendas remoras piſcatorias in communionem conjunctio fiat, utriusque portionis domini ex æquo inter ſe lucrum dividant.

CONSTIT. CIV.

DE PISCATORIIS [10] REMORIS INTER QUAS LEGITIMUM INTERSTITIUM [11] NON EST.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem ſæpe uſu venit, ut quum legitimo intervallo vicinæ inter ſe remoræ piſcatoriæ non diſtent, contentiones atque lites exſuſcitentur: de iis etiam controverſiis ſtatuimus, ut reus ubi legitime convictus fuerit, ſi loci ſpatium patiatur, eo remoras transferat, ubi tanquam legis præſcriptum deſpiciat, litem ſubiturus non eſt: ſi vero quo transferat locus non ſit, annorum curriculum obſervetur, quot in litigioſo loco remorarum ſeptum fixum [12] fuerit: & ſi actore præſente, nullamque proteſtationem interponente decem [13] annos conſtiterit, immotum eodem in loco permaneat: at ſi actor peregre ſit, ut ſeptum non moveatur, decennium non ſufficiat, ſed alterum annumerari oporteat, ut anni omnes viginti ſint. Atque hoc quidem præſcriptum in prophanis obtineat. Eccleſiæ vero & monaſteria & ſi qua alia venerabilis domus, tum denique quæcunque ad fiſcum referuntur, quum ipſis ad annum quadrageſimum jura conſerventur, dictum tempus deſpicient. Ac ſic quidem de [14] remorarum ſtatione, quæ [15] propter temporis longitudinem moveri non poſſint ſancientes, jubemus ne actor maritimæ oræ [16] emolumento privetur: tametſi [17] quod tempus elapſum ſit, obtinere litem non potuerit.

CONSTIT. CV.

SI MAGISTRATUS ALIQUIS RES FISCALES FURATUS ESSE DEPREHENSUS SIT [18].

LAudabilis res eſt legitima caſtigatio & pœna, quod incompoſita emendet: & ad mala propenſos, ne in illa proruant, vel invitos reſtringat. Laudabilis eſt, inquam, quando legibus convenientem ſervat clementiam, neque hanc excedere argui poteſt, neque vero caſtigandi prætextu crudeliorem ſe exhibet. Quando & pater [19] donec benigne delinquentem filium caſtigat, ſimul prudentiæ, ſimul caſtigationis nomine laudandus eſt: ubi vero paterno affectu abjecto, non ut [20] patrem decet, ſed atrocem in modum pœnam filio infligit, non paterno more caſtigat, neque quisquam atrocitatem approbat. Ac ſane ſi leges revera reipublicæ parentes [21] ſunt, (quemadmodum ſunt profecto) requiritur omnino, ut pro [22] ratione delictorum pœnas etiam conſtituant: nequaquam vero immanem aliquam multoque quam pro delicti modo graviorem pœnam imponant. Nam quomodo id legitimæ eſt correptionis, quomodo inde manantis medicationis, ſi qui cuiquam mortem intuliſſe convictus non ſit, morte puniatur? Medici ſane quidem non præciſe integra membra ſecari jubent, & *lex quum medicorum commiſeratione infinito majorem* [23] *præ ſe ferat commiſerationem*, (*ſi quidem* [24] *corpora tantummodo ſpectat medicina beneficium, leges vero tam* [25] *animo, quam corpori beneficia præſtant*,) tantam crudelitatem in eos, quibus mederi vult, exeret? Hæc itaque quum hunc ad modum ſeſe habeant, placuit noſtræ majeſtati, uti quæ lex mortem decernit in magiſtratum, qui res fiſcales furatus eſſe deprehenſus ſit, neque vero in hunc ſolum, ſed in illos etiam, qui hac in re illi ſocii fuerint: hæc tanquam ab humano legalique ingenio aliena, non amplius in legalibus conſtitutionibus locum habeat, neque nominetur quidem, & velut ſupervacanea extra rempublicam projiciatur. Dehinc vero iſtiusmodi magiſtratus pro fiſcalis rei furto dignitate expellantur: quæque ſurripuerint, hæc in duplum dependant. Qui autem in hoc communicarunt, ſi divites ſint, eidem pœnæ ſubdantur: ſin pauperes, flagris cæſi ignominioſeque tonſi [26] exulare jubeantur.

CONSTIT. CVI [27].

DE INDOTATIS [28] MULIERIBUS QUANTUM MARITIS MORTUIS EX IPSORUM BONIS LUCRENTUR [29].

SI rem quæ modo aliquo abſurda, æquitatique eſſe diſſentanea apparet, lata de illa lege ad decentem conſtitutionem deducamus, operæ pretium nos facturos videmur. At quæ illa tandem eſt? Quod quæ mulieres inopes (id quod non rarum [30] eſt) locupletibus viris matrimonio junguntur, hæ illis defunctis provenientem ex ipſorum bonis portionem (provenit autem, ſi pauciores quatuor liberi ſint, cognominis iſti numero portio, *quadrans* [31] *nempe: ſin tot aut* plures, quantum quisque illorum habet) non in perpetuum dominium, neque ut de illa teſtari poſſint: ſed ad vitam in uſumfructum tantummodo, &, ut inde vitam ſuſtentent, accipiant: & ipſis mortuis in liberos hujus portionis dominium transferatur, neque illis rebus ſuis utendi quomodo velint poteſtas concedatur, extra quam ſi nulli liberi ſuperſint, quod infortunium illas rerum dominio beet: ut haud ſciam utrum mulier ex ſe fructum videre præoptet, an vero ne naſcatur aliquis, quo devolvendæ ad ipſam portionis domina fiat, execrabunda precetur. Hanc vero abſurditatem Imperatoria noſtra majeſtas corrigens, ſancit, ne [32] iſtius portionis dominium mulieri auferatur, utique ipſa quomodo viſum ſit, de illa ſtatuat, & nihil aliud liberis quam quod ex Falcidia ipſis competit, debeatur: tamen [33] ut priorum nuptiarum illa non oblivifcatur, neque inducto altero marito prioris toro contumeliam inferat: quod ſi contingat, a nobis attributo dominio prorſus excidet: illaque fato functa liberi rerum domini fient.

CONSTIT. CVII.

UT ACTOR ANTE LITIS CONTESTATIONEM [34] PORRECTO LIBELLO JUDICI FIDEM SUAM PROBET [35].

SI quicquid honeſtum vitæque humanæ utile eſt, a ſenio liberum ac ſemper vernans permaneret, neque unquam ejus utilitas deficeret: id vero longe præſtantiſſimum foret. Quamobrem etiamſi contingat (ut ſane perſæpe contingere ſolet) ut eo neglecto utilitas depereat, quorum curæ communis vitæ bona incumbunt: hi certe ut ne id quod de ſe multum utilitatis in commune diffundat, reſtituere negligant, ſane quam conveniens eſt. Ea propter & noſtra Majeſtas legem quandam rebus humanis multo quondam utiliſſimam, nunc vero velut ſenio confectam, & ne prorſus inutilis fiat periclitantem, ad priſtinum robur reducens, ſenii incommodum quaſi abradit, & ad primitivum ipſius uſum, reique publicæ utilitatem renovat. *Lex autem* de illis, qui actionem movent, agit, ut hi priusquam ad rei disquiſitionem deveniatur, de ſuo inſtituto judici fidem faciant, ſcripto complexi, ſe nullo [36] dolo malo adverſarium inquietare, neque alio judicio condemnatos eſſe, neque in præſens ſcire ſe nullum ad tribunal aditum habere, & maligno conſilio negotium faceſſere, neque denique mendaciis veritatem intervertere conaturos eſſe. Atque hæc quidem legis præſcripta ſunt: quæ ſane recte ſeſe habent, eaque qui transgrederetur, huic pœna infligebatur. Neque vero huic ſoli, ſed cauſarum etiam patronos iiſdem dicta lex adjudicabat. Itaque hanc (quemadmodum dixi) ceu deperditam [37] prorſusque inutilem redditam, Imperatoria noſtra majeſtas, tum ad priſtinas vires reducit, tum in rem publicam reditu donat. Ac vero ſancimus, ut qui dehinc in judicium procedere volent: ante introitum quæ a lege præſcribuntur, exhibeant.

CONSTIT. CVIII.

DE EO, QUI AD PRIMAM DENUNCIATIONEM JUDICIO SE NON SISTIT [38].

1 Si ita eſt, inviti interdum compelluntur ad communionem, & ita reſtringitur *l. 26. §. 4. ff. de cond. indeb.* & aliæ de quibus dixi ad *l. ult. C. comm. divid.*
2 Vide quæ dixi ad *l. 69. ff. de reg. jur.*

3 Νομαῖς. 4 Πρὸς ἐποχῆς ὑπόστασιν. *De epochis*, adde *Novell.* 57. *Novell.* 102. *ſupr. eodem. Novell.* 104. *infr.* 5 Non ut cæteris caſibus, qui plus contulit in ſocietatis communionem, plus lucri percipit, ita fit in orarum maritimarum communione: ideoque hæc conſtitutio exceptio eſt ad leges, quæ potiores partes conferunt plus conferenti, *l. 6. l. 80. l. 83. ff. pro ſocio.* 6 Recte hæc particula addita eſt. Interdum enim qui plus pecuniæ contribuit, pacti jure non plus percipit ex ſocietate, quam qui vel minus, vel nihil (operam tamen) contulit. *l. 5. §. 1. ff. pro ſoc. §. 2. Inſtit. de ſocietat.* 7 *l. 6. ff. pro ſoc.* 8 Ἄγρα, id eſt, captura.
9 Non pro ratione prædiorum *d. l. 6.*

10 Περὶ ἐποχῶν. Scrimg. *de epochis*, adde *Nov.* 57. 102. 103. *ſupr. eod.*
11 Διάμετρον. Scrimg. 12 Ἔσχηκεν ἡ ἐποχὴ τὴν πῆξιν. recte πῆξιν: ſolebant enim in mari palos configere ad retia extendenda. 13 Si quis in prothyrum vicini ſuam ἐποχὴν porrexerit decennio, vicino præſente & tacente, aut vicennio vicino abſente, non poterit tot annorum poſſeſſione moveri. 14 Περὶ τῆς ἐπαρχικῆς στάσεως. *Scrimg.* περὶ τῆς ἐποχῆς. Cujac. 14. *obſ.* 1. 15 Στάσεως ὅσαι &c. *Scrimg.* qua & Græci & Latini ſæpe utuntur. 16 Τοῦ προθυρίου κέρδους μὴ στερεῖσθαι &c. *Scrimg.* quod lucrum Græci interpretantur τοπιατικόν, & ſolarium, vid. *l. 15. ff. qui potiores in pignore.* 17 Κἂν μὴ τὸ κράτος ἔσχε, καθάπερ. Cujac. 14. *obſ.* 1. καθάπαξ, τῆς ἐκδιώξεως διὰ τὴν ἀναφανεῖσαν (Cujac. *dict. loco* legit ἀναφανοῦσαν) ἀντίκλασιν idem legit ἀντίκρισιν.

18 Dupli pœna punitur, ut hic. non capitaliter, & ita abrogatur lex unica *Cod. de crimine peculatus.* 19 Vid. *tit. C. de emend. propinquorum.* 20 Exemplum vid. *l. 5. ff. ad l. Pomp. de parricid.* 21 Leges, parentes reipublicæ.
22 *Nov. 61. ſupr. eod. Nov. Juſtin. 82. c. 10. l. 11. ff. de pœnis.* 23 Legum commiſeratio medicinali major. 24 Juriſperitus medicum antecellit: & conſequenter medicinæ ſtudium juridico cedit. 25 Legum utilitas. 26 *Nov. 96. ſupr. eod.*

27 Hæc *Nov.* 53. Leonis dicitur ab Harmenopulo 5. *tit.* 8. §. 95. 28 *Novell.* 53. *c.* 6. 117. *c.* 5. 29 Quartam ſcilicet & ut pleno dominio ſit uxoris, ut hic, non uſu ſolo, ut olim, & ita abrogatur *Nov. 117. c. 5. verſ. ſi autem, ibi, ut uſum ſolum in talibus rebus mulier habeat.* 30 Sæpe evenit, ut pauperes mulieres ditioribus maritis elocentur. 31 De quarta uxori inopi competente in bonis mariti locupletis defuncti, vid. quæ ſcripſi ad *Novell. Juſtin. 117. c. 5. & Authenticam præterea. Cod. unde vir & uxor.* 32 Abrogatur *d. c. 5. d. loco.*
33 Id eſt, ita tamen ne ad ſecundas transeat nuptias.

34 Dixi ad *Novell. 97. ſupr. eod.* 35 Id eſt, juret. reducitur *Nov. 49. Juſtin. c. 3.* 36 Οὔτε δολιότητι. dixi ad *Nov. 99. ſupr. eod.* 37 *Nov. Juſt. 49. cap. 3.*
38 In uſum revocatus *Nov. Juſtin. 69. c. 3. Novell. 112. cap. 3. 1. Harm. 2. §. 6. in fin.*

Neque

NEque vero hoc, tametſi neglectum hactenus contemptuique habitum ſit, incorrectum relinqui fas eſt, potiusque ut convenienti auxilio potiatur, convenit: utpote quod humanis rebus multam de ſe utilitatem præbeat. Nos itaque quemadmodum is tractatus, qui litem inſtituere volentibus formam præſcribit, innovatus eſt, ad conſimilem etiam modum hoc innovantes, ſancimus, ut qui ſemel judiciali citatione in jus [1] vocatus, neque ipſe paret, neque alium qui pro ipſo in judicio ſe offerat, mittit, iterum judicii denunciatione impetatur: cui ſi ſimiliter non obtemperet, neque tertia denunciatione indignus cenſeatur: & ſi quidem, quum tam patienter judicialis clementia ipſum expectet, ipſe nihilominus tertiam [2] citationem contemnens (quum nulla juſta cauſa comparitionem ejus impediat) neque per ſe, neque per alium judicio ſiſtat: tunc omnino etiam abſens condemnetur, & nequaquam deinceps, vel quæſtionem movere, vel condemnationem ſubterfugere ipſi permittatur. Atque hoc in utrumque litigatorem decernimus, ſive quis in jus vocatus comparere negligat: ſive quis actione inſtituta, adverſarioque in judicium producto, deinde ipſi moleſtias protelationesque litis machinans ab intenta actione dolo malo deſiſtat. Etenim hic quoque, ubi ter a judice citatus non paruerit, abſens condemnabitur, ita tamen (quemadmodum dixi) ſi nulla cauſa, quæ illum, qui ſe in judicio non obtulit, veriſimiliter purget, ad juſtam excuſationem ſubſit.

CONSTIT. CIX.

NE [3] INTRA SEPTIMUM [4] ÆTATIS ANNUM SPONSALIA INEANTUR, NEQUE ANTE DECIMUM QUINTUM MARIBUS, AUT DECIMUM TERTIUM FOEMINIS MATRIMONIUM CONSECRETUR.

QUum ſuum cuique [5] rei tempus eſſe ſapiens [6] tradat, idque communis omnium, qui modo mentis compotes ſunt, ſententia tum amplectatur, tum probet: in omni actione tempus obſervare [7], longe pulcherrimum fuerit. Quod ſi fortaſſe alibi, in contrahendis certe matrimoniis negligi non debet. Oportet enim, ut quo ea res in communi vita magis neceſſaria eſt, eo prudentius cautiusque ad illam procedatur. Quam ſane nos ob cauſam ſecundum veteres [8], qui recte hac de re lege lata ſtatuerunt, ſancimus ne quo modo ante [9] ſeptimum ætatis annum ſponſalia conſtituantur, neque matrimonium [10] ſponſa duodecim, ſponſo vero quatuordecim annis minore, ſacris [11] ceremoniis confirmetur. Atque hoc quidem quantum ad communem publicumque reipublicæ uſum attinet, ita vetitum ſit. Verum ſi Imperator [12] (ut ſæpe accidit) novam familiam conficiens, & ſponſalia, & conſecratione peragendam conjunctionem intra præſtitutos annos deſponſandis decreto permittat, id nihil legi adverſabitur. Licitum enim eſt, ut quibus Deus univerſi terrarum orbis, tanquam familiæ [13] cujuſpiam adminiſtrationem demandavit, hi ſecus quam lex quæ ſubditos devincit, præſcribat, familias cogant.

CONSTIT. CX.

UT [14] MULIER SOLUTO MATRIMONIO DOTEM SUAM PROPTERQUE NUPTIAS DONATIONEM, ET RELIQUAM OMNEM MARITI SUBSTANTIAM IN COMMENTARIUM [15] CONSCRIBAT [16], AC EO PROLATO RESARCIRI SIBI POSTULET, SI QUID DAMNI IN REBUS SUIS A MARITO SE PASSAM DICAT: CITRA [17] COMMENTARIUM AUTEM EVIDENTEMVE PROBATIONEM NIHIL PETAT, AUT PETENDO ACCIPIAT.

QUum præter alia, quæ ſancte a veteribus [18] de matrimonii rebus tractata ſunt, huic quoque tractatui ſatis proſpectum ſit: ut nempe mulier ſoluto matrimonio non quoquo modo res maritales percipiendas & detinendas vendicet; ſed ſi de illis controverſia moveatur, confectum poſt mortem mariti de dote ſua & donatione propter nuptias, reliquisque maritalibus facultatibus commentarium publice prius exhibeat: & ſi quid ex dote a marito conſumptum eſſe appareat, id ex ipſius bonis repetat, quum hoc, inquam, quomodo jus atque æquitas poſtulat, a veteribus conſtitutum ſit, ac vero nunc ejus nulla ratio habeatur: quoniam veterum prudentiæ utilitatem conſervandam ducimus, illorum ſanctionem renovantes ſtatuimus, ut dehinc omnibus modis de dote, propterque nuptias donatione, & aliis quibuscunque maritalibus rebus a mulieribus commentarius conficiatur: quo ſi quando ad iſtiusmodi controverſiæ ſpeciem adigantur, & ad res maritales, pro eo quantum ipſarum res deteriores redditæ ſunt, procedere velint; ex eo commentario aut probatione petitionis æquitas cognoſcatur, ut tum recte res maritorum vindicent, quando commentario comprehenſa ab illis inſumpta eſſe conſtabit. Citra commentarii autem teſtimonium, neque petitio locum inveniat, neque illa contentioſe petentes aut audiantur, aut quicquam eorum quæ petunt conſequantur. Porro commentarii conficiendi tempus ſtatuimus: ut intra tres [19] menſes fiat: & cujusmodi multa veteribus in tutores conſtituta eſt, talis etiam hic procedat.

CONSTIT. CXI.

UT SI UXOR [20] MENTE CAPIATUR IDQUE NEQUE DOLO MARITI, NEQUE IPSO CONSCIO, ALIORUM MALEFICIO FIAT, ET ULTRA TRES [21] ANNOS ID MALUM DURET: MATRIMONIUM DIRIMATUR, ALTERAMQUE UXOREM DUCERE MARITO LICEAT [22].

Idem Imperator eidem Styliano.

NIhil adeo ad conſervandum genus humanum eſſe neceſſarium, atque quod [23] e coſta viro attributum eſt ſubſidium, cum artifex ille qui iſtud condidit, docet, tum ipſa natura divino documento atteſtatur. Quod cum ita ſit, par atque conveniens erat, legis providentiam, & ſi qua aliunde cura mortalium rebus ſuccurrit, iſtiusmodi de re illa commentari & ſtatuere, quæ per omnem vitam illis qui conjugii nexu uniti ſunt, auxilio gaudioque ſint: quæ initio propoſitum conjugii finem confirment, non vero contra affligant, & miſeriam perpetuumque mœrorem adferant. Si ergo conjugium tale eſſe oporteat (quemadmodum certe oportet) non ſane ſuſcipienda mihi illa lex [24] videtur, quæ ſi poſt initum matrimonium furore uxor corripiatur, maritum illam perpetuo retinere, & furoris incommodum ſemper ferre cogit. Ubi enim approbetur, ubi rationi conſentaneum, aut matrimonialis convictus ſolicitudine dignum videatur, ut per totam vitam maritus inſanienti uxori alligetur, ejusque fœditatibus conficiatur? Si enim nullus adeo truculentus eſt, ut vel momento quemquam cum feris in eundem locum includere ſuſtineat: quomodo legis benignitate prædita illa lex eſt [25], quæ perpetuo efferatæ furore conjugi cohabitare maritum jubet? Sed per conjugium, inquiunt [26], in unum [27] corpus coierunt, oportetque membrum alterum alterius morbos perpeti: & divinum præceptum [28] eſt, quos Deus junxerit, ne ſeparentur. Præclara [29] quidem hæc & divina, utpote quæ a Deo pronunciata ſint: verum non recte, neque ſecundum divinum propoſitum hic in medium adferuntur. Si enim matrimonium talem ſtatum conſervaret, qualem ejus in principio pronuba [30] exhibuiſſet, quisquis ſepararet, improbus profecto eſſet, neque reprehenſionem effugeret. Jam vero quum præ furore ne vocem quidem humanam a muliere audias, nedum aliud quidquam eorum quæ ad oblectamentum & hilaritatem matrimonium largitur, ab illa obtineas, quis adeo acerbum horrendumque matrimonium dirimere nolit? Ea propter ſancimus, ut ſi quando poſt initum matrimonium mulier in furorem incidat, ad tres [31] annos infortunium maritus ferat, mœſtitiamque toleret: & niſi interea temporis ab iſto malo illa liberetur, neque ad mentem redeat, tunc matrimonium divellatur, maritusque ab intolerabili illa calamitate exoneretur. Cui ſanctioni hoc adjicimus, ut furoris cauſa inveſtigetur, in eamque inquiratur, num [32] forte mariti, aut ipſo conſcio familiarium ejus aliorumve quorumlibet technis atque dolo ſit conflatus. Quod ſi ſic eſſe deprehendatur, & quidem maritus [33] maleficii arguatur: ut hic in monachum transformatus, nolensque volens monaſterio incluſus, nequitiæ ſuæ pœnas luat, manantique ex ſacris canonibus animæ curationi ſubjectus ſit, decernimus. At ſi a cognatis ipſius, aut aliunde ipſo conſcio noxa orta ſit ***.

CONSTIT. CXII.

UT SI MARITUS [34] PER MATRIMONII TEMPUS IN FUROREM INCIDAT, INTRA QUINQUENNIUM [35] MATRIMONIUM SOLVI NEQUEAT: EO AUTEM ELAPSO, SI FUROR EUM ADHUC OCCUPET, SOLVI POSSIT.

VEterum [36] Juriſconſultorum ſententiam, qua furorem matrimonium impedire, jam initum autem non infirmare conſtituitur, neque convellere, neque reprehendere eſt animus: illosque ipſos ad judicium ſuum, quo ad id decernendum commoti ſunt, expendendum remitto: ut tamen illam aut approbem aut confirmem, quod id mihi approbatione indignum videatur, induci nequeo. Nam quum matrimonium, ſi furor præveniat, impediatur: at vero ſi inito jam matrimonio furor ſuperveniat, illud nihil lædi dicatur, quomodo hinc ad comprobandum illectemur? Si enim hoc in matrimonio ſpectatur, ut cum utriusque conjugis commodo contrahatur: quomodo, qui ne id ab initio tanquam inutile conſiſtat, ſuadet, ſi poſtquam initum erit, eadem calamitas exiſtat, non idem ejus compagem tanquam inutilem diſſuadebit? An operam dari oportet, ne quis omnino in mali cujusquam periculum incidat: qui vero jam inciderit, hic ſine omni ope relinquendus, ipſiusque calamitatum non miſereſcendum eſt? Quod perinde [37] ſit, atque ſi quis, priusquam morbo quispiam corripiatur, adhibendum remedium exiſtimet, at jam correptum negato remedio mori ſinat. Veruntamen, id quod dixi, reprehendere Juriſconſultos non eſt animus: ut tamen ipſis adſtipuler, permultum abeſt. Præſertim vero quum multi alii modi ad ſolven-

1 Vid. *tit. ff. de in jus vocando.* 2 Vid. *dictum caput tertium.*

3 Et ita reducitur *l. 14. ff. de ſponſal.* Auguſt. antea conſtituerat, ne minor x. annis ſponſa haberetur, vid. Dion. Zonar. extat vero hæc Novella apud Harmenop. 4. *tit.* 1. §. 11. 4 Infantia his annis definit, *d. l. 14. l. 1. ff. de adminiſt. & peric. tut. l. 3. C. qui admitti. l. 18. C. de jure delib.* 5 Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι. 6 *Eccl.* 3. 7 Τηρεῖν τὸν καιρόν. 8 *d. l. 14. intelligit.* 9 Ante ſeptimum annum ſponſalia non conſiſtunt. 10 Matrimonium fœminæ ante 12. annum non contrahunt, maſculi ante 14. *l. 9. ff. de ſponſal.* 11 Ἱεροτελεστίαις. 12 Vid. *Novell. Iſaaci Angeli c. 2. J.* 13 Subditi principis familia.

14 Extat apud Harmenopulum *lib. 1. tit. 13. §. 37.* 15 Ἀπογραφὴν, nota de inventario rerum dotalium. 16 Intra tres menſes, ut *J. eod.* 17 Χωρὶς ἀπογραφῆς. 18 Juriſconſultis & Imperatoribus: adde Photium 9. *Nomocan.* 28. 29. *& ſeq.* 19 Idem temporis ſpatium inventario bonorum defuncti faciendo præſtituit *l. ult. §. 2. C. de jure delib.* & inventario bonorum pupilli 5. Harmenop. 11. *c.* περὶ κεκωλυμένων ἐπιτροπεύειν, quod Accurſius non probat in *l. 24. C. de admin. tut.*

20 De viro. *Nov.* 112. *J. eod.* 21 Novella Nicephori Botoniatæ *c. 1. J.* idem confirmat, & Photius 13. *Nomocanon.* 30. quo loco Balſamon hujusce Novellæ mentionem facit, ut & Harmen. 4. *tit.* 1. *c.* περὶ μανίας. 22 Et ita abrogatur lex 16. *in fin. ff. de ritu nuptiarum*, quæ generaliter vetabat matrimonium ob furorem diſſolvi, reducta diſtinctione legis 22. §. 7. *ff. ſoluto matrimonio*, ſed tamen Photius dicto loco negat hanc Novellam Leonis uſitatam, ſtari potius juri civili & Novellæ Juſtiniani 22. *c.* 15. *Novell.* 117. *c.* 8. 9. quæ inter cauſas divortii hanc non enumerat. 23 *Gen.* 2. *v.* 22. 24 *d. l. 16. in fin. l. 8. ff. de his, qui ſui. v. l. 4. ff. de divort.* 25 Hinc ſatis perſpicuum eſt, non intelligi hoc loco *d. §. 7.* 26 Objectio. 27 Ἐν μέλος, ſic alibi σάρκα μίαν. *Matth.* 19. *verſ.* 5. 28 *Matth.* 19. *verſ.* 6. 29 Refutatio objectionis. 30 Νυμφοστόλος. 31 Triennali furore uxoris matrimonium poteſt dirimi. 32 Quid enim, ſi uxor malis artibus mariti in furorem verſa eſt? 33 Pœna mariti, cujus malis artibus uxor in furorem verſa eſt, adde *Nov.* 22. *c.* 15. §. 1. *l.* 3. *ff. ad l. Corn. de ſicariis.*

34 De mulieris furore dictum eſt *Novell.* 111. *J. eod.* Ex his apparet ob trienualem furorem uxoris, matrimonium diſſolvi poſſe: ut ob quinquennalem mariti. 35 4. Harmenop. 2. *Nov.* Nicephori Phocæ *J. eod.* ſed Photius 3. *Nom.* 30. negat hanc Novellam Leonis obſervari, cum furor inter juſtas divortii cauſas non numeretur in Novella Juſtin. 22. *c.* 15. *Nov.* 117. *c.* 8. 9. 36 Vid. *l. 8. in fin. ff. de his, qui ſui, l. 16. in fin. ff. de ritu nuptiarum.* . . . 37 Argumentum ſatis firmum ad hujus Novellæ confirmationem obſerva.

dum matrimonium conſtituti ſint, quorum nullus [1] cum furoris malo conferri recte poſſit. Quomodo [2] namque mariti prodigalitas, aut religionis [3] diverſitas, aut in naturali conſuetudine impotentia & imbecillitas, aut ſi quid aliud his connumeratur, quod ad diſſolvendum matrimonium valeat, (cujusmodi eſt, ſi ſervilis conditionis conjugem eſſe appareat, & ſi quæ [4] in pactionibus nuptialibus promiſſa ſunt, propter paupertatem plene præſtari nequeant) hæc, inquam, & ſimilia, quibus matrimonia diſſolvere lege tributum eſt, quomodo tandem cum furoris calamitate comparari poſſunt? Nos itaque ſancimus, ut ſi furor poſt initum matrimonium ſuperveniat, ne intra quinque annos conjuges disjungantur. Etenim quemadmodum quando per omnem vitam furor duraret, nec tamen matrimonium dirimi poſſet, id durum & acerbum eſſe viſum eſt: ita tanto tempore expectare & perſeverare neceſſe eſt. At ſi poſtquam tantum temporis decurrerit, malum ſe non remiſerit, neque furioſus reſipuerit: cum neutrius commodo aut incommodo conjugium dirimatur. Atque hæc quidem ſtatuimus, non quo ſuperioribus legislatoribus obtrectemus: ſed ut quam ſubditis curam debemus, adimpleamus. Jam vero ſi furor ipſe nuptiarum die animadvertatur, quominus confeſtim matrimonium, tametſi [5] ſacro ritu confirmatum ſit, diſſolvatur, nihil obſtiterit: perindeque ac ſi ante nuptias furor animadverſus eſſet, matrimonium in irritum recidet, atque diſtrahetur. Sed [6] quod poſt conſecrationem disjungendos eſſe conjuges dicitur, fortaſſe id nonnullis recto judicio deſtitui videbitur: quaſi, poſteaquam ſacrificio [7] juncti in unum corpus coierunt, non dirimi illos, ſed unitos ſini oporteat. Et præſertim quidem quum præſtantius membrum, adeoque caput [8] maritus ſit: neque præcipua corporis membra, ſi morbo aliquo occupentur, amputari ſoleant. Atqui hæc ratio, dum a conjunctione ſtare, atque illam defendere ſe putat, quid ſibi benedictio velit ignorare videtur. Hæc enim præſtantiſſima quæque connubio largiri cogitans, pudicitiam indiſſolubilique [9] quodam amoris vinculo conjuges devinciens, propagationem generis, & ſi quid aliud matrimonium jucundum reddit, conſecrat. At furori, quæſo, quomodo cum hoc ſacrificii propoſito conveniat? Ubi enim pudicitiæ integritas, quando mens ſeipſam non novit, miſerabilisque ignorantiæ infortunio premitur? Unde vero propagatio generis ſperetur, quum furor ſpectaculum ſolo aſpectu horrendum miſeræ uxori miſeriorem maritum exhibet, nedum ipſi cum illo conſuetudinem habere permittit? Quali porro amoris vinculo colligentur, quum morbus univerſum hominem efferat, & ut quidvis potius quam homo videatur, efficit? Ac profecto ſi forte ex tam infortunato connubio fœtus [10] in lucem prodeat, quum natura fructus rebus ut plurimum aſſimilare ſoleat: quomodo non hic ipſe fœtus humano generi commune detrimentum adferet? Mihi igitur propter hæc etiam, matrimonium poſt furoris correptionem ſolvendum eſſe conſtituere, juſtum rationique eſſe conſentaneum, neque ad reprobationem matrimonialis benedictionis, neque ad aliud quodpiam crimen vergere viſum eſt. Quod ſi quis ſanctionem a crimine non liberet, hic apud ſe furioſi mttrimonii utilitate expenſa, quantum momenti judicium ſuum habeat, cognoſcet.

CONSTIT. CXIII.

UT QUEMADMODUM IN ALIIS STRUCTURIS LEGE CAUTUM EST: ITA ETIAM SUBDIALIUM [11] AMBULACRORUM STRUCTURÆ, QUÆ SOLARIA [12] APPELLANTUR, DECEM PEDIBUS A VICINORUM ÆDIFICIIS DISTENT.

Quæ veteres de domuum & alioqui parietum ſtructuris tractavere, perbelle illa ſe habent, & vicina ædificia decem [13] inter ſe pedibus diſtare debere, ab iiſdem recte conſtitutum eſt. Verum quoniam de ſubdialibus [14] deambulationibus, & quomodo aliquis fortaſſe vocet proſceniis ſpectatoriis, quæ ad apricandi uſum, & eum quidem ſolum excogitata ſunt, atque a Sole nomen acceperunt (ſolaria enim appellantur) in lege nulla mentio facta, nihilque conſtitutum eſt: decreto quod de illis ſtatuat, quæque ſubinde ut veriſimile eſt, de iiſdem contentiones emergunt, dirimat, opus eſt. Decernimus igitur, ut & in his ſtructuris ſolariorum nempe, inter vicinos tantum interſtitium ſervetur, quantum in aliis conſtitutum eſt. Etenim quemadmodum in illis conſpectus prohibendi cauſa decem [15] pedum interſtitium ſtatutum eſt: ita hic quoque merito idem [16] ſpatium eadem de cauſa præſcribetur: præſertim vero, cum conſpectus majorem etiam diſtantiam hic requirere videatur. Nam ſi ne ſe invicem vicini conſpiciant, inter alia ædificia decem pedum intercapedo relinquitur: hic tanto id magis fieri debet, quanto hujuſmodi ſtructuræ conſpectui magis ſunt expoſitæ. Conſtat enim ſedentem quippiamve facientem in ædibus aliquem, quod multa ſeptorum obſtacula interſint, non ita facile poſſe conſpici. In proſceniorum vero de quibus agitur operibus, aut (quomodo multi dicere malint) menianis, quominus in quamcumque partem circumſpectus nihil obſtet. Ea propter ſancimus, ne aliter cuiquam talem ſtructuram fabricari liceat, quam ſi decem pedibus a vicinorum ſtructuris abſtineat. Similiter ſi quis ædium ſuarum faſtigium mutans, marmoreas [17] cruſtas obducat: hic etiam non aliter id faciat, quam ſi dictum decem pedum interſtitium inter ſe & vicinum relinquat ***, aut alius quiſpiam modus auxilium ferat: longi temporis præſcriptio nempe, ſi ex quo opus conſtitit, a legibus præfinitum tempus decurrerit, aut pactum aſſervetur, ex quo quis facultate accepta ad ædificandum acceſſerit: jubemus, ut in ſuo ſtatu ſtructura maneat, tametſi a vicini ſtructura decem pedibus non diſtet.

1 Argumentum aliud firmum ſatis obſerva. 2 Vid. *Nov.* 22. *cap.* 15. *Nov.* 117. *c.* 8. 9. 3 Vid. *l.* 5. *verſ. his illud. C. de ſponſalibus.* adde Phot. 12. *Nomocanon.* 13. 4 Vid. *Nov.* 22. *c.* 18. 5 *Μετὰ τὴν ἱερολογίαν.* 6 Decidendi ratio. 7 *Διὰ τῆς συναρμοστικῆς τελετῆς.* 8 Caput uxoris, maritus 1. *Cor.* 11. *verſ.* 13. 9 *Ἀῤῥήκτῳ τινὶ δεσμῷ φίλτρυ. Scrimg.* 10 Hoc vult, ſanum ex furioſo concubitu naſci non poſſe. 11 *Ἐν τοῖς προσκηνίοις κατασκευάσμασιν.* 12 *Ἀ τὴν τῶν ἡλιακῶν ἐπωνυμίαν φέρει. Scrimg.* adde 2. Harmenop. *c. περὶ ἡλιακῦ ἤτοι ἐξόςυ*, & *c. περὶ Σωλαρίων.* Eadem & Meniana & *τειχιόσας* appellant, *l.* 11. *C. de ædific priv.* adde *l. pen.* §. 5. *C. de ædific. priv.* 13 Harm. 4. *cap. περὶ οἰκοδομῆς.* Imo duodecim, idem 2. *tit* 4. *περὶ ἀνανεώσεως οἴκυ παλαιῦ. l* 12. §. 2. *C de ædific. privat.* 14 *περὶ τῶν ὑπαίθρων.* 15 *l.* 11. *C. de ædificiis privatis.* 16 Decem pedum ſcilicet ut *d.* *eod.* & *ad l.* 11. *C. de ædific. privatis.* niſi publicum ſolum ſit vicinum, ſpatium enim quindecim pedum relinquendum. Harmenop. *d. c. περὶ οἰκοδομῆς.* 17 *Μαρμάρων πλάκας.*

ZENONIS IMPERATORIS

DE NOVIS OPERIBUS

CONSTITUTIO.

Imperator Cæſar Zeno, Pius, Victor, Triumphator, ſemper Maximus & Venerandus, Auguſtus, Adamantio Præfecto urbis.

Quandoquidem ſubditos noſtros tam judiciorum quiete fruiſci, quam ab externis bellis liberari volumus, æquitatis illos & juſtitiæ identidem admonere eſt animus. Quapropter etiam præſentem ferimus legem, quæ ſufficienter oſtendat, quomodo & tua magnificentia ad juſtitiam nos inſtruat, *& nos quæ ad tollendas difficultates faciant, prudenter decernamus.* Verum ab elegantioribus, reique publicæ convenientioribus verbis paulum recedentes, vulgo notioribus uſuri ſumus, ne qui in legem incidet, adjutore opus habeat in illa intelligenda. Cognovimus igitur ex illis, quæ a magnificentia tua ad nos relata ſunt, propter perperam interpretantium opiniones, quibusdam locis ambiguam videri ſacram illam legem, quam immortalis nominis pater noſter Leo de iis tulit, qui in inclyta hac urbe ædificare vellent: ac jubemus, ut qui ſuas ædes renovant, nequaquam veterem modum excedant: ne qui ædificant, vicinorum luminibus & proſpectui, contra quam antea res illæ ſe habuiſſent, officiant. Non addiderim tamen id obtinere debere, qualecunque jus qui ædificat, habeat, quod ex pacto aut ſtipulatione peculiariter ipſi competens, veterem formam ſi velit, mutare permittat. Tunc enim ſtatuimus, ut ſi pactum aut ſtipulatio ædificantem juvet, illi ſecundum pacti ſtipulationisve vim ædificare liceat: tametſi vicinos, quibus pactum adverſatur, oblædere ita videatur. Quia vero patris mei conſtitutio dicit, eum qui ædificaturus eſt, inter ſuam & vicini domum duodecim pedum interſtitium relinquere oportere, & plus aut minus addit, quod nimirum maximam certitudinem facit (nam quod huc atque illuc inclinat, & anceps eſt, id ad tollendam ambiguitatem non idoneum eſt) luculenter jubemus, ut inter utramque domum duodecim pedum intercapedo ſit, quæ a ſtructura fundamenta contingenti inchoet, atque usque ad ſummam altitudinem conſervetur: tum qui in poſterum hoc obſervabit, ut ei ſive novam domum ædificare, ſive veterem renovare, ſive ex incendio collapſam inſtaurare velit, ſecundum ſacram legislationem in quantamcunque velit altitudinem domum ſuam tollere, & feneſtras perſpectitias, ut vocantur, & luminis tantummodo cauſa parandas facere liceat: ut tamen ipſi ex hoc intervallo non permittatur vicinum privare aſpectu in mare recto, neque coacto, quem is quocunque latere domus in proprio ſtans, aut etiam ſedens habet, *atque ita quidem habet:* ut inter proſpiciendum ſe in obliquum inflectere, ſibique ut mare videat vim inferre, non cogatur. De hortis autem & arboribus in priore legislatione nihil tractatum eſt, neque quicquam præſenti addetur, neque convenit etiam. Nulli vero ædificaturo

turo domum, ſi in medio angiportus, aut platea duodecim pedibus latior ſit, propterea partem plateæ, aut angiporti adimere, & ſuo ædificio applicare fas eſto. Non enim quod quæ ad rempublicam pertinent oblædere, & ædificantibus attribuére velimus, duodecim pedum interſtitium inter domos eſſe debere conſtituimus, ſed ut ne anguſtiora inter ædes eſſent interſtitia & ampliora etiam, ſi ampliora eſſent, haberentur, ac eſſent, ut eſſent, quum vetus ſpatium imminui non ſinamus, ut civitati ſua jura conſerventur. Si vero vetus ædificium ita conſtitutum erat, ut minus duodecim pedibus inter utramque domum intervallum eſſet, fas non ſit, ut ultra veterem ſtatum & formam, aut extollatur ædificium, aut feneſtræ fiant, niſi decem pedum ſpatium in medio ſit. Tunc enim, ut dictum eſt, proſpectitias quæ olim non fuerint, ædificator facere non poterit. Feneſtras autem luminis dumtaxat cauſa parandas faciet ab area ſex pedum interſtitio in altitudinem, ut tamen luminari feneſtra ad dictum ſex pedum in altitudinem, præſcriptum confecta nequaquam in ſuo ædificio id quod fictitia area dicitur facere, & legem circumvenire audeat. Si enim hoc liceat, rurſum luminares feneſtræ per fictitiam aream proſpectitiorum uſum explebunt, ac vicino incommodabunt, quod fieri prohibemus: ut tamen nusquam ex pactis, aut ſtipulationibus ædificatoribus competens auxilium, ſi quidem omnino tale aliquid ſit, perimamus. Inſuper quum prior lex jubeat, ut domos antea incendio conſumptas, tametſi alteri proſpectus in mare præſtringatur, centum pedes in altum attolli liceat: & hanc ambiguitatem tollentes ſancimus, ut hoc ipſum obtineat, ſimiliter in exuſtis ædibus & renovandis, & quæ prius non fuerint nunc primum extruendis: ut id poſthac etiam in iis, quæ ignis nocumentum non ſenſerint, ſed propter vetuſtatem, aut etiam quamcunque aliam cauſam ruinoſæ nutent, obſervetur. Et a quacumque ædificanda domo in medio controverſorum locorum centum pedum ſit intervallum, itaque citra ullum impedimentum ſtructura procedat, etiamſi cujuspiam ad alios pertinentis domus proſpectus in mare corrumpatur. Qui vero e ſolis coquinis, aut (ut vocantur) latrinis, ſive ad naturæ neceſſitatem ſeceſſibus, aut e ſcala etiam, aut pontibus parietalibus ad tranſitum ſolummodo utilibus, aut ex iis denique quæ βασίγνοια multi vocant proſpectus in mare eſt, ei impedimentum adferri liceat, ſi quis intra centum pedes ædificare velit, dummodo duodecim pedes in medio ſint. Atque hæc quidem obſervari placet, quando pactum alicui non ſuppetit, quod ædificare permittat. Qui vero ex pacto cum vicino inito ædificant, his in eo quod utrinque placuit perſiſtendum eſt. Tunc enim non obſervato intervallo ad pactum ſtructuras tolli ſinimus: tametſi illis qui pacti ſunt, aut qui in ipſorum domus ſucceſſerunt in maris proſpectu noceatur: propterea quod quæ jam ex pactis alicui jura ſuppeditant, ea per generales leges perimi non conveniat. Inſuper placet, ut quæ ſolaria vocantur, poſt præſentem legem non ex ſolis lignis & aſſeribus fiant, ſed Romanenſium (quæ vocantur) ſpecie ædificentur: ut etiam inter duo ſolaria ſibi invicem oppoſita decem pedum intervallum interſit. Quod ſi propter loci anguſtiam poſſibile non ſit, alternatim ſolaria fiant. At ſi ipſe angiportus decem pedibus latior non ſit, neutra pars ſolaria, ſive mæniana facere aggrediatur. Et quidem quæ quo dictum modo eſt, fiunt, ea jubemus, ut a ſolo quindecim pedum interſtitio in altum diſtent, & nequaquam ipſis columnæ aut lapideæ, aut ligneæ ad perpendiculum in ſolo ſubſtituantur, aut muri ſubſtruantur: quo ne qui ſubſolariis in altitudine, ut dictum ex, factis aër exiſtit, is obſtruatur, neque inde anguſtior angiportus publicusque tranſitus fiat. Vetamus vero etiam, ſcalas quæ a ſolo incipiant, & in ſolaria ducant, in angiportis fieri: quo videlicet ex cautiore ſtructura, eoque quod non ita inter ſe ſolaria propinqua ſint, leviora aliquando rarioraque, & quæ facilius reſtinguantur, ex igne civitati, iisque qui domos habent pericula obveniant. Quod ſi contra noſtram legem ſolarium aut ſcala fiat, nedum quod factum eſt, refringetur, verum etiam ædium dominus decem librarum auri mulctam ſuſtinebit: & architectus aut redemptor, qui opus informavit, alteras decem auri libras dependet: & artifex qui fecit, ſi ob paupertatem mulctam exſolvere nequeat, ubi in corpore verbera exceperit, ab urbe propelletur. Ad hæc jubemus, ut nulli liceat multas deinceps columnas in publicis porticibus a Milio (quod vocatur) usque ad Capitolium (quod vocant) aut domunculis, aut aliis etiam quæ inter columnas fabricari ſolent, ex ſolis aſſeribus obſtruere: ſed ut iſtiusmodi domunculæ cum parietibus latitudine plateam verſus ſex pedes, altitudine vero ſeptem non ſuperent: tum etiam ut per quatuor omnino columnarum interordinia liberi a porticibus in plateas tranſitus relinquantur: & iſtiusmodi domunculæ, ſive officinæ extrinſecus marmoribus adornentur, quo ornamento ſint civitati, & oblectamento prætereuntibus. Quæ vero in aliis urbis partibus inter columnas officinæ conſtituuntur, eas ad eam menſuram, eumque modum confici placet, quam menſuram quemque modum conducere civitati magnificentia tua judicabit: tamen ut æqualitas omnibus modis conſervetur, ne quod aliquibus permiſſum eſt, aliis prohibeatur. Illud item lege complecti viſum eſt, ne probi viri calumniatorum ſubdolis commentis oblædantur. Multi enim invidia, non vero quod injuria afficiantur, iis qui ædificare volunt, litem texentes, procraſtinandæ ædificationis neceſſitatem inferunt: ita ut qui ædificare cœperit, deinde prohibitus, opusque intermittere coactus, & in judicium tractus, qua pecunia domum ſe erecturum ſperaſſet, eam in litem inſumat, & (quod omnium abſurdiſſimum eſt) ubi victricem ſententiam obtinuit, velut indiſſolubilibus aliquibus vinculis irretiatur, dum qui novum opus nunciaſſet, obtenta provocatione vadimonia expectat, & quod ædificationem impediat, ex vicini incommodis voluptatem capit. Jubemus itaque, ſi in iſtiusmodi controverſiis adverſus decreta judicis provocatio inſtituatur, ut ſimulatque ſubſidiaria actio, ſive ſcripto comprehenſa forma a judice data fuerit, etiam vadimonio non obſervato, victori una cum victo, aut ſeorſum ſoli ad magnificentiæ tuæ tribunal ingredi: & adverſario, ſi abſit, pro conſuetudine vocato ſententiam judicis manifeſtam facere liceat: quo omni dilatione ſucciſa, legitimæ controverſiæ imponatur finis: neque ſi forte hiems adſit, aut appropinquet, dum longa conſtitutorum dierum tempora expectentur, qui ædificare voluiſſet, & non jure prohibitus eſſet, intolerabilia damna ſuſtineat. Similiter etiam, ut ſi quis in tali controverſia, magnificentiæ tuæ judicio non acquieſcens, provocare voluerit, confeſtim conſultatio (quomodo vocatur) fiat, nullaque intermiſſa dilatione, in ſacro noſtro palatio, & ipſi & victori, prout fieri conſuevit, ſententia conſideranda detur. Sciant vero omnes qui novum opus nunciare ædificatoribus tentant, quod ſi cauſa cadant, ipſis & omnia damna, quæ obvenerint, & materiarum, quas litis tempore forte corruptas, aut deteriores factas eſſe conſtabit, pretium refundent. Qui autem non jure ad ædificandum aggreſſi fuerint, hi, ſi judicio ſuperabuntur, iſti, qui opus novum nunciaverit, eaque de re judicium illos ſuſtinere coëgerit, damna reſarcient. Cæterum omnes iſtiusmodi lites unius magnificentiæ tuæ tribunalis ſententia dijudicari jubemus, & ne alius quisquam glorioſorum magiſtratuum iſtiusmodi controverſiam audiat: neque eorum aliqui qui de iſtiusmodi controverſia contendunt, militiæ aut fori præſcriptione utantur: quo videlicet litigare, aut multas quas glorioſiſſimi præfecti urbis, dative ab ipſo judicis ſententia dare juſſerit, perfundere non cogantur. Verum qui judicio ſuperatus eſt, per cohortem magnificentiæ tuæ exactionem ſuſtineat, ita ut in hoc nullus fori præſcriptione uti poſſit. Hoc vero magnificentia tua provideat, ne qui operum redemptores aut artifices, ubi opus aliquod inchoarint, id imperfectum relinquant, ſed ipſum qui inchoarit, aut capta mercede perficere opus aut quod inde ædificatori obvenerit, damnum, quantique ipſius intereſt opus abſolutum non eſſe illi dare cogat. At ſi forte pauper ſit, qui id delinquit, verberibus cæſus ejiciatur urbe. Nec vero alius ejusdem artis, quod ab alio cœptum eſt adimplere prohibeatur. Quod ſane artifices redemptores adverſus ædificatores auſos eſſe intelleximus: qua re intolerabile damnum ædificatoribus machinantur & inferunt, dum neque ipſi quod opus facere cœpiſſent, huic finem imponunt, neque alios idipſum opus conſummare ſinunt. Qui vero cœptum ab alio opus ob hoc ipſum, quod ab alio cœptum ſit abſolvere recuſat, ſimilem & ipſe cum illo qui opus incorruptum reliquit, pœnam ſuſtineat.

IMPERATORIÆ CONSTITUTIONES [1].

ENIMUNDO BONEFIDIO INTERPRETE.

HERACLII.

1. De fide.

QUum S. Sophronius tum fummo facerdotio fungens Hierofolymis, fubjectis fibi facerdotibus convocatis fynodice demonftraffet, eos qui unam in duabus Chrifti naturis voluntatem atque energiam affirmarent, palam unam quoque naturam ftatuere: eique Joannes Papa Romanus affenfus effet: Imperator edictum proponit: Neque fingularem, neque duplicem in Chrifto energiam effe afferendam.

2. De Judæis.

ANno 19. vere ineunte, Heraclius Conftantinopoli Hierofolyma proficifcitur, & avehit venerabilia ac vivifica crucis ligna: votisque Deo perfolutis, patriarcham Zachariam reftituit: Omnes porro Hebræos fancta urbe exigit, edicto, ne iis intra tertium milliare accedere liceret.

3. De foro competenti epifcoporum, clericorum, & monachorum.

SCias autem Novellam piorum Imperatorum Heraclii & Conftantini, quæ ftatuit ne epifcopus, vel clericus, vel monachus ob pecuniariam criminalemve caufam apud civilem vel militarem conveniatur magiftratum: fed apud fuos epifcopos duntaxat, aut metropolitanos, aut patriarchas. Eadem etiam ftatuit aurea bulla celeberrimi Imperatoris domini Alexii Comneni, vulgata menfe Julio indictione 4. anno [*ab orbe condito*] 6589.

LEONIS ICONOMACHI.

1. De Hebræis & Montanis.

ANno fexto Imperator Hebræos [2] ac Montanos ad baptifmum adegit.

2. De patrimoniis templorum urbis Romæ: & de capitatione infantium.

FUrore percitus majore homo adverfus Deum pugnans, tertiæ Siculi ac Calabri populi parti tributum in fingula hominum capita impofuit. Patrimonia quoque templorum Romæ principibus Apoftolis confecratorum (quæ pecunia quotannis antiquitus pendebatur talentorum trium femis) in ærarium publicum conferri juffit: & mandavit infpici atque defcribi infantes qui nafcebantur, ut cenfus ifte de fingulis capitibus (*cephalationem* vocant) exigi poffet.

3. De duabus filiquis præftandis provinciarum adminiftratoribus.

IMperator, ruina murorum urbis cognita, cives ita eft alloquutus: Vos muris urbis reficiundis cum non fitis pares, nos procuratoribus provinciarum negotium dedimus, ut ultra conftitutum tributum in fingula nomifmata accipiant *miliarifium* unum, idque in ærarium noftrum conferant; ex quo nos muros condamus. Exinde obtinuit, ut binæ filiquæ feu ceratia quæftoribus folvantur. Ceratia autem appellantur duodecim folles, five nummi.

CONSTANTINI CABALLINI.

De reliquiis & interceffione Sanctorum.

IDoneum fe Antichrifti inftrumentum præbuit: atque adeo univerfali edicto vetuit, ne quis in univerfum domini fervorum Sancti titulo cohoneftaretur: quinimo confpui eorum inventas reliquias juffit, prohibuitque eorum interceffionem poftulari, quod eos nihil poffe diceret. Atque addidit fceleftus, Mariæ quoque virginis interceffionem non effe implorandam, nihil enim eam præftare poffe. Quin & Deiparam hanc noluit appellari.

NICEPHORI.

1. De militia inopum, de chartiatico, & fumario, & naucleris, & inventione thefauri: & aliis quibusdam.

UT exercitus deprimeret, quid non mali excogitavit adverfus Chriftianos? Primo enim Chriftianos ex omnibus regionibus in Sthlabinias [3] coëgit demigrare, & eorum habitationes divendidit. Quæ res nihil ab hoftili captivitate abfuit, omnibus in fummas anguftias conjectis. Secundum maleficium: imperavit ut egeni militarent, iisque a vicinis arma & ftipendia in fingulos XVIII. nomifmatum darentur, ac cenfus præterea publicus eorum nomine penderetur, id *Allelengyum* vocabatur, quod alteri pro alteris tributi nomine fponfores effent. Tertio, omnium bona infpici, indeque cenfum in publicum exigi juffit, nomine *chartiatici* præterea exactis in fingulos duabus filiquis. Quarto, omnes onerum relevationes fuftulit. Quinta calamitas, quod ab omnibus facris ædibus, parœchiis, pupillis educandis deftinata domo, hofpitalibus, ad fenes fovendos factis ædibus, necnon ab ecclefiis, atque monafteriis imperatoriis, *fumarium* tributum exegit, ab initio usque fui imperii. Meliora de eorum bonis fub imperialem curam transferri jubebat, nihilominus tamen tributum de his pendendum iis imponebatur, quæ reliquerat in iis ipfis facris domibus, ita ut multis tributum duplicaretur: interim habitationibus ita exinanitis, ut inde emigrare cogerentur. Sextum tyrannicum inftitutum, quod a magiftratibus infpici res eorum juffit, qui ex pauperie fubito ad opes perveniffent: ab iisque, veluti qui thefauros inveniffent, pecuniam poftulari. Septimum, quod emunxit etiam hos pecunia, qui a viginti retro annis ad præfens usque tempus dolium, aut vas aliquod aliquando reperiffent. Octavum: qui ab avis vel proavis hereditatem percepiffent, etfi ea divifa jam inde a viginti annis effet, eos penfionem in publicum conferre coëgit, utque ii qui extra Abydum mancipia emebant, de fingulis duo nomifmata folverent, maxime Dodecanefum incolentes. Nonum: naucleros maritima, præfertim minoris Afiæ inhabitantes, & nunquam agriculturam expertos, invitos coëgit emere prædia, quæ aliis ipfe eripuerat, indeque tributum folvere. Decimum: infignes Conftantinopoli naucleros in unum conduxit, iisque duodecim cuique libras auri tradidit: ea lege, ut in fingula nomifmata ufuræ nomine quatuor filiquas folverent: cum nihilominus reliqua etiam vectigalia navigiorum ab iis penderentur.

2. De ufura.

USuras de navigiis captatas (cum interim re fœnebri aliis omnibus interdixiffet) aliaque infinita mala excogitavit.

3. De vafis facris & rebus ecclefiafticis.

DUces exercituum juffit epifcopis & clericis mancipiorum loco uti pro fua autoritate in ædes epifcopales, & monafteria divertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti. Vituperabat eos qui ab omni ætate Deo aurea vel argentea vafa confecraffent: & res templorum facras in publicos debere ufus converti ftatuebat.

LEONIS ARMENII.

De præfecto pœnam adultero non irrogante.

PRæter vigilem accuratamque reipublicæ gubernationem, fumma fuit in eo in flagitiofos feveritas, cujus rei exemplum referam. Exeuntem aliquando palatio acceffit quidam, querens fuam fibi uxorem a Senatore quodam raptam: idque facinus fe ad urbis præfectum detuliffe, neque tamen fuum jus confequutum. Leo ftatim mandavit, ut redeunti fibi fifteretur fenator reus tam atrocis flagitii, & urbis præfectus. Quo facto, actorem proponere fuam caufam juffit, qui quum rem ab initio ad finem usque expofuiffet, reus convictus probationibus, quum nullum inficiandi criminis locum inveniret, fcelus confeffus eft: & præfectus caufam interrogatus: cur flagitium digna pœna ultus non effet, inops excufationis obmutuit. Hunc ergo Imperator ftatim numero fuo exuit, & adulterum ex legibus puniendum dedidit.

THEOPHILI.

1. De imaginibus.

IN eos qui cultum divinis imaginibus præftarent, nimis durum fe atque inhumanum præbuit, omnes qui ante ipfum fuere tyrannos crudelitate vincere contendens. Nam Michaël pater ejus edixerat, *ne ulli picta imagini, ubicumque ea effet, nomen, Sanctus, imprimeretur*, quod id nulli rei præterquam foli Deo congruere putabat. Leo autem & filius ejus Copronymus, *omni earum adoratione prorfus interdixerant.* Theophilus autem *ne pingi quidem eas coloribus conceffit*: abjecti dicens animi effe talium rerum admirationem, ipfamque folam fpectandam effe veritatem.

2. De expulfione monachorum.

EDixerat Theophilus ne monachis ullam urbem intrare liceret: jufferatque omni modo eos arceri: atque adeo non tutum erat iis confpici ea in regione. Quin & monafteria atque otii caufa conditas ædes hominibus frequentans, mundana fecit hofpitia.

3. De connubio Perfarum cum Romanis.

PErfæ hunc Theophobum, Conftantinopoli abducere, regemque fuum facere cupientes, ejus caufa aliquoties ad Theophilum legatos miferant,

[1] Mifcellæ fc. nec unius ac certi Imperatoris, ut Leonis & Juftiniani: fed variorum Imperatorum, quibus ideo nullos commentarios addere vifum eft, ut quas pleniores, & ordine meliore aliquando daturus fim.

[2] Pleniorem hujus rei hiftoriam vide apud Cedrenum. Hoc accidit anno 16. Leonis: vide Cedrenum in Leonis vita.

[3] Sclaninias. Paul. Aquilegienfis lib. 24.

pacta

pacta ſimul pacis offerentes. Neque tamen perſuaſerant Imperatori, ut Theophobum ipſis dederet: ſed eum potius patricii dignitate ornatum, ſorori ſuæ matrimonio copulavit: lege etiam lata, quæ Perſis conjugiorum cum Romanis licentiam concederet.

4. *De tonſura capillorum.*

QUia vero a natura paucos capitis capillos habebat, & erat recalvaſter: ideo edicto edito juſſit crines ab omnibus tonderi: neque ab ullo Romano ultra collum demiſſos geſtari. Sanxitque edictum gravi flagrorum ſupplicio, priſcorum Romanorum virtutem revocare ſtudens.

5. *De pœna raptoris equi.*

MIles quidam manu promptus equum habuit egregium, qui ipſum ſæpe ex prælio incolumem extulerat. Hujus equi amore captus dux ſub quo is militabat, quum neque pollicitationibus, neque minis impetraret, hominem timiditatis accuſatum apud Imperatorem exautorat. Quum autem Theophilus equum inſigni virtute cuperet habere, & miſſis in omnes partes mandatis talem ſibi quæri, atque afferri juberet, eam occaſionem nactus dux iſte, militi ei equum invito adimit, & tanquam ſuum Imperatori mittit. Poſt, quum neceſſitas bellica plures milites requireret, mandatoque Imperatoris omnes qui arma ferre poſſent, in exercitum allegerentur: ille etiam miles arma ſumpſit, & in prælio fuſis ſuis, quod equum a quo ſervari conſueverat, non haberet, occubuit, uxore & liberis relictis. Vidua amiſſi mariti deſiderio accenſa, & quod neceſſaria pupillis ſuppeditare nequibat, juſtitiæ Imperatoris fama inſtigante, Conſtantinopolim venit: Theophilumque ad templum Blachernenſe equitantem de more conſpicata mariti ſui equo vehi, concitato curſu aggreſſa frenum equi apprehendit, ſuum hunc eſſe vociferans: & non alium, ſed ipſum Imperatorem cædi mariti ſui cauſam præbuiſſe. Perterritus Imperator manere eam jubet, dum in palatium ipſe rediret: ac reverſus ſtatim ad ſe vocat, ac de re tota accuratius inquirit. Quam quum ea a principio ad finem uſque recitaret: illico etiam dux ille ſiſtitur, & muliere juſſu Imperatoris occultata, de equo acriter interrogatur: quem quum aſſeveraret ſuum fuiſſe, neque raptu paratum, producitur extra velum mulier, reum de vi peractura. Qua is conſpecta diriguit, & aliquandiu mutus adſtitit: tandemque ad ſe reverſus, ſupplex pedibus Imperatoris ſe advolvit, lacrymans, ac peccatum confitens. Ergo Imperator ejus facultates viduæ, ejuſque liberis hereditatis jure addicit: ipſumque dignitate ſpoliatum exilio perpetuo damnat. Adeo infenſus erat & iis qui injuſte opes parare intenderent.

BASILII.

1. *De judicibus, & foris quibuſdam: & de pauperibus lites habentibus.*

OPeram dedit, ut juſtitia vigeret: & æquo jure inter ſe viverent ſubditi, neque a divitibus inopes opprimerentur: propoſitis paſſim decretis, quibus injuſtitia exterminabatur. Judices quoque conſtituit, ampliſque ſtipendiis, & honoribus auxit juſſos per diem ſedere pro tribunali, & litigantium cauſas dijudicare. Ad eam rem loca iis deſignavit commoda, Magnauram, Circum, & Chalcen (æream portam) quam vetuſtate laborantem, ruinamque minantem, ad hoc inſtauravit atque adornavit. Alimenta etiam pauperioribus, quibus judicio erat diſceptandum, ordinavit: ne inopia coacti litibus renunciarent.

2. *De notis numerorum.*

ANimadvertens occaſionem maleficii pravis hominibus eo dari, quod numeri quibus (verbi gratia) ſemiſſis, ſextans, uncia, & ſimilia deſignantur, per notas recepta antiquitus conſuetudine ſcriberentur: loco notarum literis uti juſſit, quas etiam ruſtici legere poſſent: & de ſuo ſumptus in chartas, literas atque ſcribas ipſe ſuppeditavit.

LEONIS ET ALEXANDRI.

De judicibus.

EXiſtimo equidem, eorum neminem qui judiciariò funguntur munere, eo unquam ſtuporis, aut inſcitiæ proruptorum, ut aliter quam ex præſcripto legum judicium ſententiamve ferre audeat. Quod ſi quis in tantam evaſerit dementiam, reus peractus eas dependet pœnas, quæ legibus ſunt irrogatæ. Sin forte nos effugerit, pervigilem tamen illum atque inſomnem oculum, cui nihil non, quamlibet occultum ſit, patere poteſt, effugere non poterit. Tametſi idipſum imprecationibus quoque diriſque execrationibus ſtabilire ac firmare non ab re alienum cenſuimus. Inveniat itaque iſte & Deum & cœleſtes omnes atque incorporeas poteſtates ſibi nunquam non adverſantes. Immature ex hac vita excidat potius quam excedat. Incommodis inſuper afficiatur perpetuis, ipſius ædium fundamenta ignis tandem devoret, & poſteritas eo redigatur inopiæ, ut panem oſtiatim quæritet. Atque hæc jure ſane optimo, propterea quod leges, quas liberrimas eſſe oportuit, ſervas quodammodo atque captivas effecit fictorum pravorumque judiciorum.

CONSTIT.

CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ.

1. *De rebellibus & ſeditioſis anathemate feriendis.*

QUæ autem menſe Julio 9. Indict. anno 6534. ab Imp. domino Conſt. Porphyrogenneta facta eſt Novella, ſanctiſſimo quoque Patriarcha domino Alexio, & ſynodo aſſentiente, quæ deciſionis locum obtinet; ut quæ ab Imp. & ſynodo deſcripta eſt, & quæ decernit eos anathematizari, qui defectionem ab Imperatore moliuntur, vel tyrannidem, & ea ratione ſubjectos adverſus eorum dominos incitant, inter alia hoc quoque circa finem expreſſe definit. Iis qui ab hoc tempore deinceps inſidias ſunt machinaturi, vel tumultum excitaturi, anathema. Iis qui ipſis opem ferunt, & in defectione ſunt ſocii, anathema. Iis qui conſulunt, vel ad hujusmodi incitant, anathema. Iis qui ipſos ad pœnitentiam ſuſcipiunt, quum defectionis pœnitentiam non agant, nec eam relinquant, anathema.

2. *De polygamis.*

UNionis vero deciſio, quæ facta eſt ſub Conſtantino Porphyrogenneta, & Romano, Conſtantino quidem imperante, ſocero autem ejus Romano patris Imperatoris dignitatem obtinente, anno 6429. indict. 9. & quæ ſingulis annis legitur in ſuggeſtu, menſe Julio, hæc dicit circa finem. Deinceps autem communi ſententia ac judicio pronunciamus ex præſenti anno, qui eſt 6429. indict. 9. neminem oportere ſe quarto [1] matrimonio jungere, ſed eſſe omnino rejiciendum: & ſi quis ad ejusmodi conjugium venire voluerit, eſſe omni eccleſiaſtica congregatione privatum, & ab ipſo in ſanctum templum ingreſſu alienum, donec in conjugio permanſerit. Hoc enim etiam ſanctis patribus, qui nos præceſſerunt, viſum eſt. Nos vero etiam ſententiam apertiorem reddentes, ipſum ut a Chriſtiana republica alienum abdicamus. Ac ſic quidem de quarto matrimonio. Ut autem quæ ad alia quoque matrimonia pertinent, decentius conſtituantur, & non Chriſtiana vita indignam inſtitutionem habeant, de tertio [2] quoque matrimonio definimus, ut non abſolute ac ſimpliciter & temere perficiatur. Etenim a patribus quidem ut ſordes permiſſum eſt, non ſic tunc quidem ut nunc, re citra ullum ruborem impudenter peracta, & indiſcriminatim contracta: ſed quemadmodum ſi quis qui in domo in angulum incidit, multas ſæpe ſordes viderit: nunc autem quando libertatem accepit & perinde ac ſi nihil habeat dedecoris & ſordis reputatur, recte viſum eſt hoc repurgare, quemadmodum & turpitudinem non in angulum conjectam, ſed in ædibus diffuſam, nullo modo permittimus, ſed repurgamus, & quod moleſtum eſt & indecorum ab eo rejicimus. Quinetiam humanæ cedentes infirmitati, honeſtatis autem Chriſtianæ vitæ convenientis curam gerentes, hoc in tertiis nuptiis ſervandum ſtatuimus, ut ſi quis qui quadrageſimum annum exceſſerit, & nec naturam reveritus, nec honeſtæ vitæ, quæ in Chriſtianis requiritur, ullam curam gerens, ſed ſola libidinis perturbatione victus, ſe in tertium matrimonium projecerit, is cum omni diligentia & obſervatione ſit uſque ad quinquennium ſacramenti communionis minime particeps: & nec hoc tempus illi contrahatur. Qui enim poſt annum 40. ſordem in Chriſti eccleſia eſſe vel dici amavit, quod melioris vitæ argumentum præbebit, propter quod tempus ſacramentorum participationis ei contrahatur. Sed & poſtquam impolluta participatione dignus habitus fuerit, non erit ei permiſſum in alio tempore ad participationem accedere, quam in ſola ſalutari Chriſti & Domini noſtri reſurrectione, per præcedentis jejuniorum abſtinentiæ repurgationem. Hæc autem dicimus, quando ex prioribus matrimoniis non fuerint liberi, qui iis poſt quadrageſimum annum tertiam uxorem ducere voluerint. Nam ſi liberos habuerint, eis nullo modo tertium permittitur matrimonium. Eſt enim valde iniquum tempeſtivæ libidini indulgere, priorum autem matrimoniorum liberis non proſpicere, ut ſint ſecuri, & a moleſtia & a perturbatione remoti, quæ ſolent evenire hominibus ex filiorum multorum ſuſceptione. Quod ſi quis triginta annos natus, ex prioribus matrimoniis habens liberos, tertiæ mulieri conjunctus fuerit, is quoque nulla ei venia data, ad quartum uſque annum communionis ſacramentorum ſit expers: quia manifeſtum eum ſola intemperantia motum, & quod ſit carnalis libidinis ſervus, ad hoc ſe matrimonium conferre. Et poſtquam etiam ſacramentorum participatione dignus fuerit habitus, ſemel quidem in ſalutari Chriſti, & domini noſtri reſurrectione: ſecundo autem in dormitione immaculatæ Dominæ noſtræ Deiparæ: & tertio in natali Chriſti & Dei noſtri, quod in his procedat jejunium & ejus utilitas. Sin autem non ſint liberi (quia liberorum ſuſceptionem deſiderare facile eſt) condonandum, & ſola ea pœna, quæ ab initio & hucuſque ſervata eſt, in eum animadverteretur. Hæc etiam de tertio matrimonio. Atqui nec ſecundum [3], nec primum extra cautionem adhibitam relinquimus, ſed & illa ſic contrahi ſtatuimus, ut nullam malam cauſam habeant, vel ex raptu, vel ex præcedente clandeſtino concubitu, ſed legitime & ab iis qui ab ejusmodi inquinamentis & fornicatoria impuritate mundi ſunt. Si quis ergo prædictis conſtitutionibus neglectis ad matrimonii conſuetudinem primam vel ſecundam proceſſerit, dum Chriſti eccleſia quæ eſt pura, immaculata, & ſine ruga, ſalutaribus examinationibus ſubjicit, nec prius ad divinorum myſteriorum participationem admittit, quam definitum ob fornicationem tempus expleviſſe cognoverit, niſi forte neceſſarius e vita exceſſus urgeat, donec ſcilicet ſeptimus annus completus fuerit. Sacerdos autem qui auſus fuerit, præter id, quod ſtatutum eſt, divina participatione aliquem dignari, de proprio gradu in periculum veniet, eo videlicet qui præter formam conſtitutam divina communione dignus eſt habitus, ad excommunicationem redacto, uſque ad ſeptimi anni complementum.

[1] Quartæ nuptiæ non permiſſæ. [2] Tertiæ nuptiæ quemadmodum permiſſæ. [3] Secundæ & primæ nuptiæ uti permiſſæ.

IMP. D. CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ NOVELLA SECUNDA CONSTITUTIO DE VOLUNTARIIS HOMICIDIS, SUSCIPIENS QUIDEM EOS PRÆTER VIM PRIORIS, PER COMMISERATIONEM, DAMNANS AUTEM PERPETUO EXILIO ET BONORUM SPOLIATIONE.

HÆc ſancire nunc propoſuimus, ſeveritatem quidem prioris conſtitutionis benigniore Eccleſiaſticorum decretorum cenſura commutantes: diſſolutæ autem & indulgenti delinquentium diſciplinæ, eaque de cauſa ad imitandum facili, non ſolum vinculo pœnarum medentes, ſed & totius fere ſubſtantiæ ad homicidam pertinentis ſpoliatione, homicidis quidem ipſis de ſalute, reipublicæ autem ne quis ſimili moveatur affectu, utiliter proſpicientes, ut horum utrumque tam jus obſervetur, & magnum divinumque eccleſiarum conſervetur privilegium, quam his cautionibus imitationis frequentia coërceatur. Quod igitur attinet ad vitæ rationem homicidæ ordinari jubemus, quemadmodum canonica præſcripſerit diſciplina. Nos autem hac conſtitutione perpetuo [1] eum damnamus exilio, ab eo loco, in quo ſcelus perpetratum fuerit. Quo quidem tam punietur reus quam propinquis occiſi non majoris fiet triſtitiæ & doloris augmentum, quod utrumque forſan non inutile: ne aſſiduo conſpectu ejus qui dolorem attulit, & defuncti memoria propinqui ſponte ad ultionem impulſi, malum malo ſanare conentur, & homicidii duplicent infortunium. Omnino igitur homicida perpetuo illinc exulet, nec unquam eo revertatur, & terram habitet, quæ injuſte ſublati fratris ſanguinem hiſcendo ſuſcepit. Et hanc primum poſt eccleſiaſticam cenſuram condemnationem ferat: præterea vero bonorum ſuorum privationem ſubeat: ne tamen applicentur fiſco. Nam ſi uxor ſit homicidii damnato, dotem & propria omnia auferre eam oportet, hoc amplius donationem ante nuptias. Quod ſi theoretron pacta fuerit, aut aliud quippiam, hujus omnino recuperationem & proprietatem habere, ſi liberi non ſubſint. Sin autem ſubſint liberi, eam habere lucrorum nuptialium uſumfructum, obſervatis omnibus legum præſcriptis, liberi autem in trientem reliquæ ſubſtantiæ paternæ ſuccedant. Et ſi quidem homicida proprio motu, aut conſilio ac approbatione eorum a quibus examinatur, ad monaſticam vitam (prius ſceleris purus effectus) tranſierit, accipiat monaſterium tertiam partem illius ſubſtantiæ, reliquo triente reſervato uxori & liberis occiſi in parvum eorum infortunii ſolatium. Quod ſi liberi non ſuperſint occiſo, inter uxorem & aſcendentes triens ille æqualiter dividatur. Uxore autem relictis liberis præmoriente præferantur ii aſcendentibus. Sed ſi nec liberi, nec uxor, nec aſcendentes ſint occiſo, & alii qui lege ad ſucceſſionem vocantur cognati, diligentiam adhibuerint, ut ſcelus manifeſtaretur, trientem accipiant ejus qui injuriam intulit. Sin autem ſolitariam vitam homicida non appetierit, non triens, ſed bes juxta prædictam diſtinctionem parti ejus qui interfectus eſt, diſtribuatur. Præterea nemo eorum qui hujuſmodi ſceleris convicti ſunt, civile officium, aut aliud quodlibet adminiſtret unquam, nec ſi divinum reſcriptum impetraverit: ſed omnimodo maneant infames, quibus ut viverent tantum benigne conceſſum eſt. Cæterum ii omnino tondebuntur, & in numerum monachorum referentur: qui malitiæ exuberantia, præmeditati ſunt cædem proximi, & eam prius habito conſilio, in animæ ſuæ perniciem & fratris ſui necem, inſtructi patrarunt. Nec ad tempus modo pœnitentiæ præſtitutum, ſed quandiu vixerint, in monaſterii regula coërceantur. Nam qui aliter ſponte interfecerint, ſed laſcivia [2] & impetu iræ ratione carentis, non conſulto & præmeditate ac hujus habita deliberatione arguentur occidiſſe, perpetuo quidem præter alia omnia ſujicientur exilio, non tamen monaſticam vitam eligere cogentur.

2. De laicis qui inteſtati moriuntur absque liberis.

NEc tibi repugnare videatur Novella Imperatoris domini Conſtantini Porphyrogennetæ, quæ tractat de iis qui ſine liberis ab inteſtato moriuntur, non ſuccedere ex linea transverſa cognatos, ſed tertiam partem bonorum eorum qui ſic moriuntur, ad pias animæque ſalutares elargitiones procedere, cum eo etiam collectis pretiis ſervorum ejus qui mortuus eſt, utpote iis eo ipſo liberatis. Hæc enim Novella de laicis loquitur & ſolis, ſicut prædicta Juſtiniani Novella locum habet in epiſcopis & clericis, qui ab inteſtato moriuntur.

ROMANI SENIORIS.

1. De prædiorum acquiſitione.

NOvella quoque Cæſaris Romani ſenioris idem pene ſtatuit: Ne quis ultra conſpicuorum & ſpectabilium magiſtrorum, aut patriciorum, neque eorum qui imperiis, poteſtatibus, aut omnino principalibus dignitatibus inſigniti ſunt & ornati, neque item civilium, aut militarium aut delegatorum magiſtratuum, aut his ſubſtitutorum, neque Metropolitanorum, aut Archiepiſcoporum, aut præfectorum, aut eorum qui ſacris domibus præſunt, aut denique ad alium quemvis honorem ſeculi provecti ſunt, prædiorum aut fundorum poſſeſſionem, aut emptione, aut donatione, aut alio quovis modo adeat. Eos enim qui poſt præſentem conſtitutionem, ejuſmodi quippiam moliri & aggredi auſi fuerint, inde jubemus abſque ſuæ pecuniæ reſtitutione detrudi, propriiſque laboribus ac ſumptibus fraudari, quos ad rem ornandam & pretioſiorem faciendam contulerunt, atque ipſam prædii æſtimationem, ſi quidem conſpicui viri ſint & illuſtres, qui hoc admiſerunt, fiſco applicari: ſin abjectiores ſint, & omnino abſque ulla pretii reſtitutione expelli, & meritis inſuper pœnis caſtigari.

2. De reſcindenda venditione.

NOvella quoque Cæſaris Romani ſenioris ita habet. Si deprehenſum & exploratum fuerit eos, qui poſt a ſe peractam venditionem, ſi modo teſtibus peracta comprobetur, ad judicium provocarunt, intra quadriennium [3] id feciſſe ac conqueſtos eſſe, citra controverſiam his ſuccurritur. Succurritur autem, non ut vendita ſuburbana recipiant: ſed ut ſi quidem emptor quod reliquum eſt juſti pretii expletioni præſtare voluerit, hoc ei facere liceat. Atque ita juſtum [4] rei pretium ſupplens ac perſolvens, ipſa prædia ſibi retineat, & qui de facta venditione queruntur, juſtum pretium quanti prædium ipſum æſtimatur, accipiant. Sin nolit emptor juſtam rei æſtimationem complere, pecuniam quam ab iis qui cum eo expoſtulant, accepit, una cum ejus cauſis ac uſuris reſtituat, & e prædio decedat venditori reſtituendo.

3. De prælatione.

SI qui communes ædes, fundum, vineam, aut quamvis aliam rem ſoli habentes, aut aliter quam communionis jure propinquis prædiis aliqua ex parte permixti aut adjacentes, conſortes, vel alioquin vicini & proximi ſua alienare aut venditionis, aut emphyteuſeos, aut locationis nomine voluerint, ne prius hæc alii cuiquam alienanto, quam teſtatum iis fecerint, quos in prærogativa κατὰ τάξιν, hoc eſt, ordine ſuccedentes dicimus. Ut primi, inquam, vocentur permixtim quoquo gradu juncti cognati, aut quibuscum aliquid eſt commune, ut ædes, fundus, vinea, aut quævis alia res. Ejusmodi ſiquidem cognatos lex præfert. Ubi vero cognati communionem in re non habent, tum anteponuntur qui aliquid in ea communitatis habent. Quibus ii ſuccedunt, qui tantum permixti ſunt, etſi omni ex parte ei qui rem alienat, ſint externi: deinceps & ſimul juncti conſortes. Poſtremo qui ſimpliciter aliqua ex parte rei alienandæ uniti ſunt, & vicini. Conſortes porro appellamus, quotquot ſub eodem cenſore perſcripti ſunt, & in cenſum publicum relati, etiamſi propria tributa diverſis in locis penſitent. Enimvero cum multi finibus prædii alienandi circunquaque adjacent, ſuo cuique ordine teſtationis prærogativa tribuatur, ut renuentibus forte iis qui jure præferuntur, qui deinceps vocantur, contractum, ſi velint, inire queant. Quod ſi æqualibus omnes ſubnixi reperiantur privilegiis, ut nihil omnino ſibi invicem in hujusmodi vocatione præjudicent, eadem quoque rurſus fiat denunciatio, ut intra triginta dies juſtum pretium, quodque verus emptor haud ſegniter præſtiturus eſſet, ſi abſque ulla mora ſolventes, pro rata parte vel ſponte ſua, vel alicujus opera & arbitratu diſtribuant. Quotquot autem intra præfixum tempus ſibi delatam pretii partem non præſtiterint, jus prærogativæ amittent: niſi ſi quis forte eorum captivus eſt, deportatus aut relegatus: aut ob publica privatave negotia citra dolum abſens: aut etiam nondum annum ætatis 25. explevit. Horum enim qui adminiſtranda negotia ſuſceperunt, intra 4. menſes, cum præſentibus novis emptoribus pro rata portione concurrunt, pretium explentes, quod a minoribus ſubducta ratione eſt præſtandum, una cum legitimis uſuris & neceſſariis ſumptibus. Externos vero emptores in totum ſummovent, pretium cum uſuris ac ſumptibus ipſis reſtituentes. Quin & in univerſitate villarum quæ dicuntur, aut prædiolorum (univerſitatis autem unius ſunt, qui ex eadem ſunt villa) longe ſatius eſt, ut earum habitatores ſibi mutuo præferantur. Quod ſi omnes, quibus in rei diſtractione prærogativæ jus datur, recuſarint, vel eos exploratum fuerit, ei qui rem alienat, & ejus familiæ aut pecuniarii damni, ſeu multæ autores fuiſſe, aut ejus corpori ac vitæ inſidias ſtruxiſſe, graviſſimamque infamiam peperiſſe, idque non fortuito, ſed de induſtria, aut per ſe, aut per ſuos, hos invito eo qui talia ſit paſſus, nulla ratione volumus ad ipſius prædia aſpirare. Poſt decennium tamen ſilentio peractum, adverſus eos qui quovis modo contraxerint, quive donatione aut teſtamento quippiam fuerint conſecuti, nulla omnino ab iis qui dictis ex cauſis prærogativæ jus habent, imo nec a fiſco controverſia moveatur. Occaſione tamen dotis, aut propter nuptias donationis, ex teſtamento vel permutatione, vel transactione & propinquis & externis omnes alienent, abſque ſimulatione nimirum ac dolo. Si vero qui in fraudem noſtræ conſtitutionis alienant, aliud quid facere auſi fuerint, & aliud aperte ſimulare, ſi quidem poſt jusjurandum convicti fuerint, tam ipſi quam qui ita doloſe cum ipſis contraxerunt, & perjurii pœnas dabunt, & hi quidem prædio, illi vero clam ſoluto pretio excident, & utraque fiſco inferentur, ut a fiſco propinquis venundentur. Sin vero ante jusjurandum deprehenſi fuerint tale quippiam egiſſe, & quod actum fuerit, erit irritum, & qui ſemel fundum præter juris formulam alienare conatus eſt, vel invitus poſtea cogetur iis vendere, quibus jus prærogativæ conceſſimus. Et hæc quidem ita de his ſtatuenda.

NICEPHORI PHOCÆ.

1. De tetartero, quod eſt numiſmatis genus.

NUmiſma [5] attenuavit, tetartero excogitato. Cumque eo modo duplex eſſet nummus, penſiones publicæ graviorem exigebant, minor in ſumptibus faciendis diſſipabatur. Cumque eſſet [6] lege & conſuetudine receptum, ut omnes nummi imagine Imperatoris alicujus notati, modo ponderi nihil decederet, idem valerent: ipſe ſua inſignes imagine præferri, aliorum depreſſis pretiis, voluit: eaque re haud leviter ſubditis in permutationibus incommodavit.

2. De eodem, & de hexagio.

APparet eundem avaritiæ quoque ſordibus fuiſſe contaminatum. Nam cum usque ad eum quodvis numiſma *hexagium* [7] penderet, ille *tetarterum* [8] excogitavit pondere imminuto.

3. De prælatione.

NE quod privilegium prætendant pauperes, dum diſtrahitur prædium a potentioribus, neque ex conſortio, neque ex communicatione, licet milites vel etiam cives eſſe deprehendantur: ſed in hoc rurſum ſuccedat perſona quæpiam poteſtate prædita, quæ ſcilicet pauperum hinc inde adjacentium tranquillitatem ac utilitatem poſſit tueri. Et potentes cum potentioribus duntaxat emptiones contrahere volumus: milites vero & pauperes, cum iis qui parem ſecum ſortiti ſunt ordinem ac locum.

1 Homicidii voluntarii pœnæ. 2 Homicidii laſcivia aut ira admiſſi pœnæ. 3 Præſcribi quadriennio querelam reſcindendæ venditionis. 4 *l. 2. l. 8. C. de reſcind. vend.* 5 Hæc deſumpta ſunt ex Cedreno in vita Nicephori Phocæ. 6 *l. unica Cod. de veteris numiſmatis poteſtate.* 7 Sextula Hexagium. 8 Cum itaque nummi veteres eſſent hexagii, tetarteros effecit, id eſt, tertiam partem ponderis ademit. Ea eſt enim hexagii ad tetarterum proportio, quæ beſſis ad aſſem.

4. *Ne*

4. Ne eccleſiæ prædiis locupletentur, & ne ſine ſententia Principis Epiſcopus creetur.

PRæterea ad officium [1] aſſidue veniens, graviter ſubditos afflixit, non modo penſionum & tributorum omnigenis rationibus, ſed & rapinis intolerabilibus. Ad hæc partem quandam eorum quæ Senatoribus ſolebant Imperatores largiri donorum, in fiſco retinuit, cauſatus ſibi ad bella gerenda deeſſe pecuniam. Neque hoc tantum, ſed & donationes monaſteriis, atque templis relictas a quibusdam piis Imperatoribus, prorſus abolevit, lege etiam lata, *ne* [2] *eccleſiæ immobilibus locupletarentur bonis:* cauſatus, Epiſcopos male prodigere ea, quæ pauperibus darentur, interim militibus deficientibus. Id vero omnium graviſſimum, quod legem tulit, cui & epiſcopi quidam leves atque adulatores ſubſcripſerunt: *ne Imperatoris injuſſu ullus crearetur epiſcopus:* & [3] mortuo aliquo epiſcopo aliquem ſuorum ſubmiſit, qui definitos faceret ſumptus: ipſe quod erat de reditibus reliquum accepit.

5. Ne de novo conſtruatur monaſterium, aut venerabilis alia domus.

IMperatoris autem domini Nicephori Phocæ Novella decernit *non* [4] *eſſe de novo conſtruenda monaſteria*, vel xenodochia vel noſocomia, vel alia ſancta & religioſa loca, ſed eorum quæ ſunt curam geri oportere, & hæc expreſſe in fine adjicit: Quare ab hoc deinceps tempore, quod eſt ſeptimæ indictionis initium, nemini liceat, nec loca, nec agros ad monaſteria, vel gerocomia vel xenodochia transmittere, ſed neque ad metropolim vel ad epiſcopatum, neque enim illis eſt hoc conducibile. Si quæ autem prædictæ & religioſæ domus vel epiſcopatus & monaſteria, adeo malam adminiſtrationem & providentiam ſortitæ ſunt, ut locis privatæ deſtitutæque ſint, iis ſententia & examinatione Imperatoria, eorum quæ ſufficiunt acquiſitio non prohibebitur. Cellas autem, & quæ appellantur lauræ in deſertis ædificare, quæ non ad poſſeſſiones & agros alienos extenduntur, ſed ſoli monaſtico ambitui ſeorſum præſtituuntur, tantum abeſt, ut volentibus prohibeamus, ut etiam in magna laude ponamus.

BASILII PORPHYROGENNETÆ.

1. De poſſeſſione Eccleſiarum & venerabilium domorum.

QUam quidem Novellam Porphyrogenneta dominus Baſilius junior ſua Novella ſuſtulit, menſe Aprili edita indict. 1. anno 6495. quæ & hæc expreſſe continet: Imperium noſtrum, quod a Deo profectum eſt, cum & a monachis, quorum pietas & virtus eſt teſtata, & a multis aliis, legem de Dei Eccleſiis & ſanctis domibus, vel potius contra Dei Eccleſias & ſanctas eorum domos a domino Nicephoro, qui imperium invaſit, conditam præſentium malorum cauſam fuiſſe, & radicem, & univerſalis hujus ſubverſionis & confuſionis (ut quæ ad injuriam & contumeliam non ſolum Eccleſiarum & ſanctarum domorum, ſed etiam Dei ipſius facta ſit) intellexiſſet, & maxime cum id re ipſa expertum eſſet, ex quo enim hæc lex eſt obſervata, nihil boni penitus in hodiernum usque diem vitæ noſtræ occurrit: ſed contra, nullum penitus calamitatis genus defuit. Statuit per præſentem auream bullam, ut lex prædicta ab hoc præſenti die ceſſet, & deinceps infirma & irrita permaneat, & locum habeant, & in uſu ſint, quæ de Dei Eccleſiis & ſanctis & religioſis domibus factæ ſunt leges.

2. De allelengyo communis cenſus penſitorum.

COnſtituit tributum pauperum qui ſolvendo non eſſent a locupletibus exigendum eſſe: quod allelengyum vocabatur.

3. De prædiis potentiorum.

LEge etiam ſanxit, ne potentiores multiplicandis prædiis augeſcerent. Quanquam eadem etiam ab avo ejus Conſtantino, hujusque ſocero Romano lata fuit.

4. De præſcriptione 40. annorum.

CÆterum Novella lex Cæſaris Baſilii Porphyrogennetæ in his quadraginta [5] annorum præſcriptionem tollit. Neque rurſum inopes, ſi potentiorum injuriis oppreſſi fuerint, quadraginta annorum præſcriptione repelli: neque ullas prorſus valere præſcriptiones, etſi aureis bullis inſertæ ſint, quæ injuſte & fraudulenter inductæ fuerint. Neque ipſum etiam fiſcum ullo temporis excludi intervallo, ſed ab Auguſto principe jus ſuum revocare, probationesque ſuas ad illud recuperandum afferre.

ROMANI ARGYRI.

De reditu magnæ Eccleſiæ, & de allelengyo.

INitio imperii bonis ac laudabilibus inſtitutis ſubditos demeritus eſt. Principium fecit beneficentia in religionem. Cum enim ſciret magnæ Eccleſiæ reditus non ſufficere, ut qui ſuperioribus temporibus diſpenſator fuiſſet ejus, & aliarum quibus hujus clerus de more inſerviebat, LXXX. auri libras quotannis ex ærario imperatorio ei pendi juſſit. Abolevit etiam allelengyum, quod Conſtantinus erat ſublaturus, niſi mors eum antevertiſſet.

ZOÆ.

De magiſtratibus non vendendis.

IMperio Zoæ reſtituto, quæ ſororem Theodoram quantumvis invita, conſortem habebat, ſtatim & honorum gradibus ſenatorio ordini & largitionibus multitudini gratiæ ſunt actæ, ac reipublicæ quanta omnino poterat cura geſta. Nam in omnes imperii partes literæ & edicta dimittebantur; quæ & magiſtratus vendi (quod erat ante factitatum) prohiberent: & omnia injuſtitiæ genera de medio tolli juberent.

MICHAELIS.

De prætorio, & velamine capitis, & de publicis curatoribus.

CUm autem eſſet admodum ſenex, multaque antiqua recordaretur, multas veterum conſuetudinum reducere intendit, nihil vel imperio, vel reipublicæ profuturas. Nam prætorium expurgari juſſit, & civium capita non literis, ut nunc, ſed byſſinis pileis, magnis lineis purpureis intertextis tegi. Et procuratores publicos non ex ſenatu delegit, ſed alios ſcribarum e numero velocium, in ſingulis archivis educatorum: & id genus alia multa.

ISAACI COMNENI.

De canonico, & conſuetudinibus, quæ dantur pro ordinatione.

DE Canonico autem, & conſuetudinibus, quæ pro ordinatione dantur, hucusque vim habet aurea bulla invicti Imperatoris domini Iſaaci Comneni, quæ partim ita habet. Statuit vero imperatoria mea majeſtas, ut etiam in ordinatione ſacerdotum, & Canonico vetus forma autoritatem obtineat, & nihil in ordinatione Epiſcopus, qui ordinat, amplius accipiat, quam præſtantioris monetæ imperatoriæ meæ majeſtatis, ſeptem aureos nummos duntaxat: unum videlicet, quando facit ſimplicem [6] papam, ſive lectorem: tres, quando ordinat diaconum: alteros tres, quando ſacerdotem, ſive presbyterum perficit. Sic ſimiliter pro Canonico a vico triginta infumibula habente, ſimilem aureum unum, argenteos duos, arietem unum, ordei modios ſex, vini menſuras ſex, farinæ modios ſex, gallinas triginta: a vico vero qui viginti infumibula habet, aurei beſſem, pro duobus argenteis argenteum, agnum dimidiatum, ordei modios quatuor, vini menſuras quatuor, & gallinas viginti: a vico denique, qui decem infumibula habet, argenteos quinque, agnellum unum, ordei modios duos, vini menſuras duas, farinæ modios duos, & gallinas decem: quemadmodum in veterum actuariorum ſigillis præſcripta ſunt. Atque provincialium conveniens ordinatio Imperatoriæ meæ majeſtati placuit. Cum hac vero aurea formali bulla, confecta eſt etiam 15. menſis Januarii, indictionis 10. a ſanctiſſimo illo patriarcha domino Nicolao ſynodalis annotatio, quæ jubet, ut ſecundum hanc auream bullam canonica, ac pro ordinatione dentur.

MICHAELIS.

De prælatione in antichreſi.

POtior eſt propinquus externo in rerum ſoli antichreſi.

NICEPHORI BOTANIATÆ.

1. De ſolutione matrimonii ob furorem conjugis.

AT vero C. & CI. Imperatoris domini Leonis Philoſophi Novellæ ſtatuunt, ut viro triennium duret, neque intra illud, poſtquam uxor furere cœperit, conjugium dirimat: mulier autem, niſi quinquennium præterierit, a furente marito non ſeparetur. Legas quoque Novellam Imperatoris D. Nicephori Botaniatæ, quæ de furentibus conjugibus eadem diſſerit.

2. De relevatione [7] fiſcalium debitorum.

BOtaniates cum ad imperium perveniſſet, a Patriarcha, regali faſcia tertio die coronatur, ac primum illud liberalitatis ſpecimen edidit, ut quicquid fiſco deberetur, id univerſum citra exceptionem aboleret, ac novas tabulas magnifico edicto inſtitueret.

ALEXII COMNENI.

1. De ætate ineuntium officia.

DE iis autem qui in imperfecta ætate officia, aut dignitates ſuſcipiunt, repoſitum eſt in publicis ſecretis edictum D. Alexii Comneni ſemper celebrandi Imperatoris: illud etiam cognoſce. Habet ita ad verbum: Multi ubi ob denuntiatam reipubl. aliquam utilitatem, aut per ambitionem, qualemcumque dignitatem vel officium, aut capere, aut permutare, aut vendere petierunt: ea in parvos pueros transferunt. Ne igitur hoc fiat, neque tales imponere aut decipere conſpiciantur, ſtatuit Imperatoria mea majeſtas, ut quicunque dignitatem vel officium, ſive propter denuntiationem, ſive propter benevolentiam aliquam, ſive per commutationem, ſive in munus & per largitionem, aut dum animum noſtrum oblectamus, ab imperatoria mea majeſtate acceperit: ne quempiam qui honoretur, viginti annis minorem admittat. Quin omnes quicunque per easdem cauſas, aut dignitatem, aut officium accipiunt, majores viginti annis ſunto. Quando vero imperatoria mea majeſtas non propter talem cauſam, ſed nulla cauſa interveniente honoraverit quempiam; aut officium donaverit, tametſi honoratus viginti annis minor fuerit, citra dubitationem tamen illi inſternuntor. Reponatur igitur præſens hæc tabella inter chartas ſecretorum noſtrorum, ad oſtendendam imperandi gubernandique imperatoriæ meæ majeſtatis rationem, ut hoc modo deinceps in omne futurum tempus efficaciam habeat. Debet autem in ejus qui citra medium honoratur, tabula adjici: Inſternitor, non impedietur per edictum de iis qui minores viginti annis honorantur, ab imperatoria mea majeſtate factum. Ac vero eſto hoc ſignum eorum, qui (ut dictum eſt) citra cauſam mediam honorantur, tanquam imperatoria mea majeſtas hoc ſciverit. Menſe Januario, indictione quinta, per Imperatorem.

1 Ταξείδιον ita Cedrenus. Locus videtur fuiſſe ubi vectigalium aut penſionum ducebantur rationes: Galli dicerent: *la Chambre des Comptes ou des finances ou threſor.*
2 *Contra legem 1. C. de ſacroſ. eccl.* 3 Regaliorum jus in Eccleſias ſibi eodem modo Reges Galliæ adſerunt, quod & vocant, *a euch de Regale*. 4 Novas religiones, novos ordines, ſeu novum habitum religionis creari vel adſumi. Sic Gregorius X. in concilio generali Lugdunenſi ſtatuit, vid. *c. 1. de religioſis domib. in 6.*
5 Præſcriptione 40. annorum inopes non excludi, qui a potentioribus ſpoliati.
6 Papa ſimplex, inferioris ordinis clericus, lector, oſtiarius, acolytus, dixi *l. 6. C. de epiſcopali audient.* 7 Περὶ χρεοκοπίας de indulgentiis reliquorum.

2. De nuptiis amitæ & fratris filiæ cum filio fratris & patruo [1].

EXtat juſſio ſemper celebrandi Imperatoris domini Alexii Comneni, ad ſuggeſtionem proedri illius & hetæriarchi Bardæ Zeri, menſe Martio, indictione decimaquinta edita, & ad illius temporis ſanctiſſ. patriarcham dominum Nicolaum, ac ſanctam divinamque ſynodum miſſa, quæ amitam & fratris filiam cum patruo & fratris filio, tametſi ſexti gradus cognationem ea affinitate obtineant, citra impedimentum jungi ſtatuit. Quam juſſionem ſynodali ſubnotatione, quæ in memorati patriarchæ domini Nicolai codice reperitur, inſertam legas.

3. De ſponſalibus Novella celebrandi Imperatoris domini Alexii Comneni, emiſſa menſe Julio indictionis ſeptimæ anni (ab orbe condito) 6592.

SPonſalium nuptiarumque terminos vetuſta ſuperiorisque ætatis legislatio longe ſeparavit: horumque intervallum magis quam Myſorum [2] & Phrygum [3], proverbium [4] notum fecit. Verum quæ ſub felicis memoriæ patriarcha domino Joanne Xiphilino ſynodi opera confecta eſt ſubnotatio (cui etiam perpetuo inter Imperatores celebrandum dominum Nicephorum Botaniatem per aureæ bullæ ſcripturam autoritatem largitum eſſe compertum eſt) quæ multum inter ſe diſtabant, in unum contraxiſſe cernitur. Qua ratione quod ſynodica deciſio de nuptiis promulgarat, hoc ille diſertis verbis de ſponſalibus cenſet, duobus fratribus duos patrueles ſponſare non permittens. Atque promiſcua quidem plebs indiſcriminatim rem aggrediens, & ſe in ſynodalis ſtatuti ſenſum mergere prorſus nequiens, ſine ratione quidnam ſponſalia eſſent, fingebat, neque quo pacto cautius firmarentur, exacte conſtituere valebat. Interdum etiam mentis ſuæ inconſiderantiam adverſus abſolutam eccleſiæ normam venditabat. Verum imperatoriæ noſtræ majeſtatis pietas peritius conſiderationem auſpicata, ubi apparentem contrarietatem recte dijudicaſſet, per præſentem legislationem, optimam adinvenit conſonantiam. Poſteaquam enim vetus lex ſponſalia in ſola contrahentium voluntate conſtituit, nihilque amplius quam de conſenſu, inſtrumentis, atque ſponſalitiis arrhis elaborat: nobis autem vitæ negotia ad longe ornatius, magisque ſacrum divina gratia devenerunt incrementum, atque hinc non nuptiæ ſolum, verumetiam ſponſalia peragendam ſacram benedictionem ſibi conjunctam habent: ac certum tempus primæ conjugum conjunctioni per recentiorem ſapientiſſimi Imperatoris domini Leonis ſanctionem eſt promulgatum (in maribus nempe annus [5] ætatis decimusquintus, in fœminis decimustertius: quod profecto tempus ad perfectam conjugum cohabitationem vetus lex ſufficiens eſſe juſſit) neceſſarium eſſe potentia noſtra judicavit, ut per præſens oraculum firmiter definiat, proprie illa eſſe ſponſalia, & revera ſecundum exactæ ſynodalis normæ conſiderationem cum nuptiis æquipollere, quæcunque tempus quod Imperatoris D. Leonis ſanctio determinavit, integrum ſibi habuerunt, & ſacra benedictio conſecuta eſt, atque in illis ſynodalis deciſionis obſervationem valere debere. Si namque contrahentium alteram partem morte forte aliove fortunæ caſu, aut ſententiæ mutatione recedere, ad aliudque vitæ conſortium transferri contingat: non exiguus hic abſurditatis tractus exiſtet, ſi præambulæ nuptiarum preces in ſponſalibus peractæ, tanquam vanum aliquid & temere accumulatum reputentur, & indiſcriminatim ea res intelligatur, quaſi ſi Deus per ſponſalia inter conjungendas perſonas introductus non eſſet. Hoc autem commemoratus celebris Imperator recte ſequutus, ſancti univerſaliſque ſexti Concilii canonem, qui ſponſam, dum ſponſus adhuc in vivis eſt, cum alio in matrimonii conſuetudinem coire vetuit, adulterium rem manifeſte ſtatuens, cum aperta veteris legis contrarietate pulchre conciliavit. Quoniam poſt benedictionem ſponſis factam, ſeparatio ea ſecundum ejus vocem juſtorum ſponſaliorum eſt ſolutio. Quod ſi ſponſalia quædam ſecundum multorum conſuetudinem congruenter jam contracta fuerint & inſtrumenta confecta ſint, nondum autem ſtatutum tempus, quo Chriſtianis debita benedictio fieri conſuevit, advenerit, neque ſolennes ſuper deſponſatis preces per ſacerdotem pronunciatæ fuerint: hæc ſponſalia quantum ad exactam eccleſiæ diſſertationem, neque eſſe, neque dici juſta poſſunt: neque vero adverſus hæc ſynodalis ſubnotatio efficaciam habet, ſed tanquam hominum placita ſimpliciter per ſtipulationes confirmata, autoritatem ferunt, vetuſque legislatio in illis firmitatem obtinet. Hoc enim pacto cum vetuſta lex, quæ antea de ſponſalibus promulgata eſt, integra conſervabitur: tum ſynodi judicium ſecundum hic [poſitam] obſervationem & intellectum, & interpretatum, intactum atque intentatum cuſtodietur. Quandoquidem vero hæc ita ſunt explicata, & hæc vera ſponſalia deſignata ſunt, quæ cum ſacra benedictione, ſtatutoque tempore peracta eſſe noſcuntur: quæ vero ſecundum antiquiorem legislationem fiunt, veluti hominum placita ſtipulationibus conſtabilita vim habere, atque ſoli priſcæ legi, quæ certas perſonas ad ſejunctam ſponſam ingredi prohibitas recenſuit, in his valere conceſſum eſt, quiddam cum conveniente Chriſtianis honeſtate conjunctum, præſenti oraculo nunc etiam addi oportet. Quia enim non ſecundum exactam, convenientemque rationem veteris, novæque legislationis decreta peragebantur, ſed promiſcuum vulgus antiquiori legum autoritati adhæreſcens, poſt ſeptennale tempus citra dilationem ſponſalia celebrabat: ac pro arbitrio quisque ad deſponſatas ingrediebatur, continua conſuetudine atque libertate congreſſus ad colloquia amoris flammam accendens: ſacratior autem pars Novellam Imperatoris juſſionem ſecuta, inter ſponſalia & nuptias diſtinctionem ponebat, primum preces ſponſalitias, ac deinde matrimoniales conjungendas accinens: atque conjunctim ſimul & eodem tempore, quando interea vel minimum quidquam incideret, iſthæc perficiebantur, & ſponſalia nuptiæque uno ſpatio peragebantur: hoc tanquam ſine diſquiſitione fiat, noſtra pietas corrigens per præſentem generalem juſſionem ſancit, ut qui ad annum contrahentium ſeptimum, & deinceps usque ad decimum quartum, aut duodecimum velut imaginarii ſponſaliorum contractus fiunt, legitimorum firmorumque ſponſaliorum vicem non obtineant: ſed tantum tanquam confirmatæ ſtipulationes habeantur, atque ſecundum aliorum contractuum naturam operentur. Et ad hunc quidem modum apud omnes ſubditos noſtros illa obtineant: ut tamen interim vetus lex, quæ de ſponſalibus promulgata eſt, in perſonas ad ſejunctam ſponſam ingredi prohibitas plenam efficaciam habere debeat: idque quo is ſtatus quem in Chriſtianorum republica vigere convenit, augmentum accipiat. Nam tametſi ea res ſecundum exactam rationem perfecta ſponſalia non ſint: attamen quia quod agitur, ſponſaliorum propoſitum habere videtur, atque inde nuptiarum fundamentum jaci incipit: magna profecto ratio eſt, quamobrem a lege prohibitæ perſonæ iterum impediantur, adeoque nemo impudenter procari præſumat, ut in uxorem aſſumere audeat, quam vetus lex ſponſam alicujus factam, diremptis ſponſalibus in alterius manum convenire non ſinebat. Verumtamen ubi id tempus advenerit, quod ſponſalibus ſimul & nuptiis convenire judicavimus (ubi nempe fœmina duodecimum annum, maſculus vero decimumquartum exceſſerit) tunc in primis ſponſalia decantandis ſacris precibus, illorumque ſolemnibus (arrha videlicet, gratoque deſponſatis oſculo) obſervandis perficiantur: atque deinde exiguo longioreve tempore, quomodo contrahentibus viſum fuerit, intermiſſo, citra recuſationem legitimæ etiam nuptiæ procedant: non autem multum disjunctæ res ſimul uno die, & ſæpe una hora effectum ſortiantur. Taliter enim ordine in nuptiis procedente, cum lex vetus, quæ prohibitarum perſonarum catalogum fecit, illis non permittens ad ſejunctam cognatæ perſonæ ſponſam ingredi, obſervabitur: tum ſapientiſſimi imperatoris Novella juſſio decore in omnibus & valere & in republica obtinere conſpicietur: quin & contrahentes perſonæ ab intempeſtivis & indecoris congreſſibus coërcitæ, caſtam vitam ducent, opportuno tempore, quando ſponſalia nuptiasque ipſis perfici conveniet, cum ſacra invocatione invicem congreſſuræ. Quod ſi quis contra atque præſenti potentiæ noſtræ conſtitutione prohibitum eſt ſponſalia conficere præſumpſerit, neque hæc generaliter & adverſus omnes promulgata, quæ in poſterum obtinere debent, ab ipſis Calendis ineuntis menſis Julii inſtantis 7. indictionis anni 6592. ſequi viſus fuerit, & ante legitimum tempus, ſacramque benedictionem arrhas paciſci fuerit auſus, aut etiam in mutuum conſpectum contrahentibus perſonis convenire, atque inter ſe promiſcua omnia habere permiſerit: tabellio qui arrhabonicum contractum conſcripſerit, a ſua ſtatione removebitur; qui vero ante tempus ſponſalia confecerint, humanæ divinæque iræ ſe obnoxios reddent. Fiſcus namque propter præſentis juſſionis contemptum per rerum domeſticarum ſecretarium poſitam ex ſtipulatione in inſtrumentis pœnam ab ipſorum ſingulis integram exiget. Credimus vero etiam ipſum Deum adverſus hoc inſurrecturum, quod inter juvenes nequitiam palam, & deſtinato introducere non erubuerint. Etenim ſi vetus lex irrita facta eſt, & perfecta ſponſalia confici nequeunt, verum recentioris legislationis præſcriptum ad effectum deducere contrahentes recuſant: quid aliud faciunt, quam homines ſibi mutuo ſecundum legem non obſtrictos, contra legem inter ſe corrumpi ſinunt, juvenumque animis laſcivos amores per pollutam converſationem ingenerant?

4. De ſolutione ſponſalium.

MEnſe Martio, indictione decimaquinta, anno 6600. ſuggeſtio Curopalatæ & magni Drungarii Viglæ D. Joh. Thracenſis, ex qua declaratio facta eſt Imperatoris D. Alexii Comneni, præcedentem ipſius Novellam de nuptiis confirmans, ac ſtatuens, ne diſſolvi poſſint ſponſalia quæ ſacra benedictione munita ſunt. Domine mi ſancte, cum quidam nuptiarum repromiſſiones liberorum ſuorum nomine contraxiſſent, deinde diſplicerent conventa, & ſponſaliorum contractum reſcindere conarentur, cumque ſupplicaſſent ſanctæ tuæ majeſtati, & ad forum hippodromi remiſſi, in eo inſiſterent, ut pœnæ inſtrumento ſponſaliorum comprehenſæ præſtarentur, & ſponſalia dirimerentur. Cum autem alii contradicerent, oportere hæc indiſſoluta manere, non ut antea, datione pœnæ diſſolvi, & Novellam tui imperii conſtitutionem de ſponſalibus, ante aliquod tempus emiſſam in auxilium ſuum allegarent: quæ a veteribus legibus recedens, fecit ne aliter perficerentur ſponſalia, quam ſi mas decimum quartum ætatis annum exceſſiſſet, fœmina autem duodecimum, ſolita precatione in ſponſalibus facienda, cum aliis ſolennibus obſervationibus, nimirum arrhabone & oſculo: ut inclyto Imperatori D. Leoni Philoſopho conſtitutum eſt: & brevi temporis ſpatio, vel etiam majuſculo, ut iis qui contrahunt placuerit, nuptias differri: non eadem die vel hora concurrere: Diviſum eſt judicium in diverſas ſententias: Sunt enim qui cenſeant præſtandas eſſe pœnas, & ſponſalia ſolvi debere: allegantes ſi id non procedat, nullam inter nuptias & ſponſalia fore differentiam, ſi quidem nuptiarum prærogativa ſponſalia ornentur. Præſertim cum arrhabonis ea ſit natura (quemadmodum lex ait) ut ſi is qui dedit non impleat ea de quibus convenit, amittat datum: ſin autem is qui accepit, reddat in duplum. Alii e contrario indiſſoluta manere ſponſalia putant: dicentes non eſſe conſentaneum, ut quæ poſt liberorum perfectam ætatem ſimul parentibus placuerunt, eorum conſenſu & ſacris precibus obſignata, datione pœnæ reſcindantur: hoc enim conveniens eſſe, & accidere quando nudum vinculum proceſſerit, aut etiam ſponſalia poſt ſeptimum annum initiata fuerint juxta veterem ritum, quæ nec ſponſalia eſſe tuæ majeſtatis lex demonſtrat. Sic igitur diviſis judicum ſententiis, tuæ majeſtati vilis ſervus ejus refero, quærens utri ſententiæ adjicere ſe oporteat. Utraque enim pars probabilia proferre videtur. Et per venerandum reſcriptum dari mihi poſtulo interpretationem, quæ dilucide pureque dubitationem ſolvat. Legis enim vigorem obtinebit in poſterum: & oportet certam puramque eſſe ſententiam, ne poſtea amplius in controverſiam revocetur. Et interrogationem quidem meam ſancta tua majeſtas æqui bonique conſulat. Ego vero audacter etiam de tempore refero. Vilis enim ſervus tuus arbitror juſtum non eſſe, ut eodem tempore ſponſalia & nuptiæ definiantur: ſed parvam aliquam prærogati-

1 Permiſſis etiam in ſexto gradu. 2 Myſorum ultimus, proverbium. Myſorum populus contemptiſſimus habitus fuit. Cicer. *orat. pro Flacco* & Strabo 12. 3 Phryx plagis fit melior, proverbium, vid. Cicer. *pro Flacco*. 4 Proverbium de Myſis & Phrygiis verſibus trimetris hujusmodi fuit: *Χωρὶς τὰ Μυσῶν ϗ Φρυγῶν ὁρίσματα, τὸ δὲ διορίζειν χαλεπὸν*, ſunt ſeparati Myſorum Phrygumque termini, ſed finire perquam difficile eſt. Hi enim populi non ſatis ſtabiliter tutati ſunt ſuos fines, ſuasque ſedes, ſed ſubinde aliunde, alio depulſi terminos incertos reddiderunt, vide *Strabonem* 12. Plinius quoque Myſiam in Phrygia collocat, vide Plin. *lib.* 5. Hinc Plutarchus *ἐν ὑγιεινοῖς* ſeparatam ait eſſe Philoſophorum & Medicorum profeſſionem, non aliter Myſorum Phrygumque fines. 5 Vid. *Novell. Juſtin.* 100. c. 2.

vam

vam vel in tempore habeant nuptiæ, & a ſponſalibus differant, quæ in eo nuptiis ſint inferiores. Etenim hoc valde profuturum ſpero Reipublicæ. Nam parentes amore quo in liberos affecti ſunt victi, & quamprimum iis providere feſtinantes, & ſecuritatem adipiſci, temporis anguſtiis impediti, moleſte & graviter ferunt. Sunt autem qui & ex contemptu mentiuntur annos, amore liberorum ad perjuria impulſi, quod ſi ſublatum fuerit, & diminuatur ſponſaliorum tempus, tum & quæ ex contemptu vecordia parentum ſanabitur, & quæ ex hac contingere ſuſpicamur mala, mendacium & perjurium, convenienter reprimentur. Et ſanctum Imperium tuum gloriæ, magnificentiæ & honoris fructum ineffabilem percipiet, & aſſiduas intenſaſque preces, quandoquidem ſubditis conducibilia, utilia & ſalutaria ſemper procurat. Si imperium nihil aliud eſt quam legitima præfectura: leges autem Rempublicam tuentur indemnem, procul expellentes & ejicientes ea quæ civili adminiſtrationi officiunt: regibus autem permiſſa eſt legis ferendæ poteſtas: opus ſane regium ad communem reipubl. utilitatem, legum interpretationem, ab iis qui rerum potiuntur, fieri, & earum quæ deficiunt, ad implementum ſolidi, & ad earum quæ obſcuræ ſunt dijudicationem, quas vel ipſi ſanciverunt, vel ante latas offenderunt, ab his exponi. His convenienter cum noſtra majeſtas Julio menſe præcedentis ſextæ indict. anno 6592. legem feciſſet, & Novella [1] conſtitutione D. Leonis philoſophi & Imperatoris fundaretur definiente *ut prima contrahentium conventio ſacra* [2] *benedictione initiaretur*, ipſa videlicet ſponſalia, & tempus certum, quod utique & ad nuptialem conjunctionem ſufficere lex antiqua ſtatuit: inſtituit ea eſſe proprie ſponſalia, & vere nuptiarum poteſtatem habere, quæ & tempus Leonis Novella definitum integrum habent, & ſubſequentem ſacram benedictionem noverunt: & in his ſponſalibus ſynodalis deciſionis obſervationem in nuptiis obtinere, quemadmodum & quæ tempore beati patriarchæ domini Joannis Xiphilini ex ſynodali conſultatione emiſſa declaravit annotatio. Cui & inter principes inclytus D. Nicephorus Botaniata robur invenitur tribuiſſe. Diſerte namque pronunciat: duos fratres non adſciſcere ſibi duas conſobrinas per ſponſaliorum conciliationem, neque etiam conjungi vetitis perſonis ſynodica deciſione hujuſmodi ſponſalia contrahere licere. Quin potius etſi perſonæ hujuſmodi ſponſalia contraxerint, quæ alterius forte partium morte diſſoluta ſint, ſuperſtes alia ſponſalia prohibebitur contrahere cum ea perſona cum qua, ſi nuptiarum ſocietas ei proceſſiſſet, cum defuncta perſona contractum inire non poſſet. Et ſecundum ea quæ in hac ab imperiali noſtro culmine de his præſcripta ſunt, gubernari conſtituit eos qui noſtræ orthodoxæ & Chriſtianæ reipubl. ſunt ſubjecti, *neque omnino ſponſalia initiari umquam, aut actum proprie ſponſaliorum nomen ſortiri, niſi in iis ſacra peragatur benedictio, & nuptiis præſtitutum tempus habeant.* Etenim quæ aliter factæ fuerint, non ſponſalia proprie, ſed hominum placita per ſtipulationem confirmata cenſeri, & tanquam talia effectum ſortiri, veteremque legislationem in his vim ſuam obtinere. Et hæc quidem ab imperio meo accurate tunc conſtituta ſunt. Cæterum, quia nihil de eo quod magnifice ſuggeſſiſti edictum eſt, quæ dictæ Novellæ conſtitutioni deſunt, noſtra adjicit potentia, & definit, talia ſponſalia quæ proprie ſponſalia ſunt immota manere & inconcuſſa, ac indiſſolubilia, utpote Deo inter eos qui conjunguntur interveniente, & primam vitæ conciliationem confirmante corroboranteque, per ſacrarum precum recitationem. Nunquam vero ipſa pœnarum reſolventur dationibus. Neque enim hæc ex hoc tempore contrahentium inſtrumentis adſcribentur. Nam quando ſolis pœnis corroborabantur, & eæ adſcribebantur, datione etiam earum infirmabantur diſſolvebanturque: nunc autem cum Deus disjuncta conjungens, ſponſalia roborat & conſtabilit, indiſſolubilia prorſus remanebunt. quin facimus ut horum ſolutio perfecti matrimonii eſſe cenſeatur. perfecti enim matrimonii diſſolutionem facere videbuntur, qui hæc ſponſalia dirimere conabuntur. Sic igitur probabiliter & cognatæ perſonæ, prohibitæ cum ſponſa, vel ſponſæ ſorore nuptias, aut ſponſalia primas coëuntium conventiones contrahere, ab hujuſmodi contractibus arcebuntur. Si quidem nuptiæ juxta tempus antiquis & recentioribus legibus noſtraque Novella conſtitutione præſtitutum ſervabuntur cum ſolitis his obſervationibus. Nec licebit cuiquam eorum qui in republ. noſtra degunt, præter ea quæ præſenti majeſtatis noſtræ conſtitutione vetita ſunt peragere quidquam, niſi Imperator (ut ſæpe accidit) ſponſalia, & ex ſacra benedictione conciliationem intra definitos annos per diſpenſationem [3] quandam ſponſis permiſerit. Licet enim quibus a Deo rerum humanarum diſpenſatio commiſſa eſt, ſupra leges diſpenſare, ut philoſophorum ſummus, & veteres legislationes dicunt. Licebit igitur Principibus, quando voluerint, in anguſtum cogere & contrahere per diſpenſationem & utraque ſponſalia: nimirum, quæ ſecundum antiquam legem præſcribuntur fieri non minoris ætatis, quam annorum ſeptem, quæ & imperfecta ſponſalia cenſentur: & ea quæ juxta Imperatoris D. Leonis philoſophi ſummi legem cum ſacrarum precum recitatione celebrantur, & perfecta ſponſalia exiſtunt, utpote cum nuptiis concurrens tempus habentia, & conjunctionem ſponſorum quæ per ſacram benedictionem fit, nimirum perfectas nuptias intra præſtitutos ipſis annos circumſcribere, ante hanc lata conſtitutione ab Imperatore philoſopho ſummo. Nam ut & ſponſalia & ex ſacra benedictione conjunctionem ſponſis intra præfinitos annos princeps decerneret, ab eo conſtitutum eſt. Quod ſi ſponſalia non ſint perfecta, quæ per precationes in ipſis arrhis ſponſalitiis confirmationem non acceperint, neque definitum nuptiis tempus conſentaneum acquiſierint, qui ſponſis conventionem ex ſacra nuptiarum benedictione decreto ſuo permittit, puberibus hanc & impuberibus ſponſis omnino decernere. Et hæc quidem ab Imperatoribus per diſpenſationem quandam efficientur. Non permittent tamen naturalem concubitum, ſed ab eo repellent tam eos qui per ſponſalium ſacram precationem initiandi ſunt, quam qui per divinum carmen nuptialium precum conjunctionem ſuſcipiunt, intra annos declaratis ſponſalibus & nuptiis præſtitutos, & tam juxta leges antiquas quam Novellas philoſophi regis conſtitutiones. Tunc enim naturalis coitus his concedetur, quando & ab initio lege definitum eſt: nimirum mare decimum quartum annum excedente, & fœmina duodecimum. Donec autem vel ambo, vel alter eorum definitum annorum ſpatium percurrerit, eis non dabitur conjunctionis naturalis poteſtas, illo a parentibus exigendo, ne circa hujus rei cuſtodiam negligenter & ſegniter ſe gerant: ne præter decorum & ab initio definitum naturali coitui tempus ad ſe invicem conveniant. Si enim per eorum incuriam hoc perpetratum fuerit, tam qui perpetraverit, quam parentes ejus, ſubjicientur pœnis legitimis eorum, qui virginem intra præſtituta nuptiis tempora corruperunt. Sed & ſi cum Princeps per diſpenſationem aliquam tempus ſponſaliorum, vel nuptiarum præciderit, contigerit ante benedictionem nuptiarum & coronarum, poſt ſponſalia ſacris precibus initiata ſponſos morte ſeparari, ſuperſtes perſona contrahere nuptias prohibebitur, cum quibus contrahere prohibetur jam dicta ſynodali conſultatione. Non erit enim ſuperſtitibus permiſſum ad hujuſmodi perſonas ingredi, quod tempus perfectorum ſponſaliorum non invenitur concurrens. Nam quæ per Imperatoriam diſpenſationem peraguntur, idipſum diſpenſationem pro tempore ferunt auxiliantem. Leges enim, ut ſæpe dictum eſt, legem condere & diſpenſare Imperatoribus permiſerunt. Nam etſi in imperfecta ætate ſponſalia, & nuptiæ fiant, cum talibus certe perſonis contrahere prohibebuntur, cum quibus contrahere perfectæ nuptiæ, & perfecta ſacris initiata ſponſalia non ſinunt. Et hæc obtinebunt etiam in his quaſi perfecta æſtimentur contrahanturque, quæ & in perfectis nuptiis obtinent, quæ ſine Principis diſpenſatione fiunt. Conſtitutione igitur ante promulgata Junio menſe VII. indict. anni 6592. juxta omnia quæ ita diſpoſita ſunt inviolabiliter obtinente, nullo enim modo per præſentem conſtitutionem mutilata eſt, quin potius repletur & ad integritatem reducitur. Quæ vero nunc per præſentem & in perpetuum valituram conſtitutionem noſtra definiit ſerenitas, omnibus omnino manifeſta quam primum fieri curato, illuſtriſſime Curopalata, & magne Drungarie [4] Viglæ: ut nemo eorum qui ſub ditione noſtra ſunt, ignoret ea quæ pro ipſorum utilitate a nobis ſancita & conſtituta ſunt. Nam omnem Chriſtianiſſimam multitudinem præſenti conſtitutione frui volumus, ne quis ex omnibus ignorantiam hujus conſtituti juris unquam prætendat: cui debes auxilio eſſe in omnibus judiciis, & omnibus quæ noſtri imperii ſunt provinciis, & apud omnium eccleſiarum quæ in iis ſunt Præſules, eoſque qui obſervantur ab omni Chriſtiana civilitate. Actum Martio menſe præſentis XV. indict. anni 6600 Excepto eo quod etſi ſponſalia ſacra precatione initiata debeant indiſſolubilia manere, non omnino tamen nuptiæ poſthac indiſſolubiles ſervabuntur. Sed quibus ex cauſis hæ ſolutionem admittunt, iiſdem & ſponſalia diſſolventur. Menſe Martio indict. 15. rubris literis.

5. *De chartophylace.*

IMperium meum, quod eccleſiaſticæ honeſtatis maximam curam gerit, & bonum quidem ordinem cum in omni civili ratione quærit, tum autem multo magis in rebus divinis eum verſari ſtudet, quæ unicuique gradui eccleſiaſtico ſunt ab initio tributa privilegia, & eam quæ in his hucusque obtinuit conſtitutionem, deinceps quoque eſſe immutabilem, & perſeverare vult, & cenſet, ſanctiſſime Domine, utpote quæ per tot annos ſuſcepta, & in uſu civili longo tempore verſata, & ab alio in aliud immutabilibus hucusque tranſmiſſionibus vindicata, ac confirmata ſit. Sed quoniam Imperatoria mea ſublimitas didicit, nonnullos antiſtites contentione quadam & gloriæ ſtudio incitatos velle chartophylacis privilegium minuere, & canones in medium adducentes, per eos contendere illum ante antiſtites ſedere non oportere, quando aliquo uſu exigente oportet eos convenire, & conſidere ante exceſſum ad tuam ſanctitatem: non ferendum regiæ meæ majeſtati viſum eſt, ut res quæ tanto tempore approbata eſt & a prioribus patriarchis, & ab aliis antiſtitibus, ſed & ab iis qui nunc ob rem non honeſtam contendunt, longiſſimi temporis ſilentio nunc obiter aboleretur & tanquam neglectum quidpiam convelleretur. Hanc ergo rem decernit eſſe valde rationi conſentaneam & juſtam. Si enim contra vellent antiſtites immobilia non movere, nec ea quæ iis qui prius fuerunt patribus placuere, ſed & quæ iis ipſis longo ſilentio, & hucusque patientia, probata fuere, rurſus in certamen non deducere, recte ſe haberet, & eis magna gratia haberetur, quod pugnandi ſtudio abjecto, pacem & quietem protuliſſent. Si autem etiam adhuc nonnulli, verba canonis uſurpantes (a ſententia enim longe abſunt) voluntatem ſuam confirmare conantur, & non recte ordinem ad id quod eſt inordinatum transferunt; permittit quidem imperatoria mea ſerenitas canonis interpretari & declarare contextum, qui facile comprehendi poteſt, & pulchre diſcerni iis qui exacte penetrant, & canonicum ſenſum attingunt. Hoc autem utique ipſum in antiſtitibus increpat, quod cum canonem ſcirent, & ejus verba perfecte intelligerent, ſuam ipſorum conſcientiam præter rationem conculcarent, & dum diſturbaretur canon, tolerarint, & in anterioribus chartophylacibus inferiorem ſedem elegerint. Et his mercedem contemptionis ſacrorum canonum, dat expulſionem ad proprias eccleſias: canonem eccleſiaſticum hic ſubſequens, & canonum contemptoribus ſacros illos canones in ſubſidium opponens. *Neque enim pontifices occidentalium præſules, qui longo tempore ſibi creditorum ovilium curam non geſſerunt, nec ut oportebat iis præfuerunt, dicere poſſint, hoſtium rabiem quæ per orientem graſſata eſt, impedimento fuiſſe, indeque rationalium ovium epiſcopatu eſſe ſpoliatos.* Et quod ita quidem a meo imperio diſpoſitum eſt, judicium ipſius rei geſtæ reliquit. Quoniam autem & illud ad aures ipſius perlatum eſt, aliquos ex eccleſiæ clero in ferendis ſuffragiis præteriri, iiſque præferri nonnullos inferiores forte & ætate & ſtatu vitæ meliore, & qui non multum pro eccleſia laborarunt: ea res nequaquam viſa eſt ſacra antiſtitum ſynodo digna. Unde religioſe ſimul & regie mandat, ne ludatur in non ludicris, neque affectui indulgeatur in divinis, (ubi enim anima eſt id quod periclitatur, cujus alterius cura gerenda eſt?) illi autem præferantur aliis, & in ſuffragiis honorem ferant, quos cum doctrina vita ornat inculpata: aut deficiente forte doctrina, diuturnum tempus, & multus circa eccleſiam labor, defectum implent. Sic enim & ſuffragiis recte judicent, nec in ſuæ animæ condemnationem arguantur, Deo ſententiam ferentes.

1 *Novell. Leonis* 74. & 89. 2 *Novella Leonis* 109.
3 Οἰκονομίαν, indulgentiam: unde & οἰκονομεῖν veniam dare.

4 De Drungario Bigiæ, vel Viglæ dixi quædam in Nomenclatore meo Harmenopul.

6. *De Doctoribus.*

NOta ex hoc præſenti canone, poteſtatem docendi populum ſolis epiſcopis datam eſſe: & magnæ eccleſiæ doctores patriarchæ jure docere. Hoc autem etiam oſtenditur ex Novella illuſtris Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ deſcribit & quomodo & quinam debent in eccleſiis eligi, & decernit omnibus doctoribus tam iis qui ſunt extra eccleſiam, quam iis qui ſunt intra, tres aſperorum [1] libras, & frumenti modios quinquaginta, & hæc aperte decidit. Sit autem & hic doctoribus honor tributus, ut iterum in propriis eccleſiis, propter quas ſeceſſerunt, ſtatim poſt officiales proximi patriarchæ aſſideant, tanquam ejus perſonam repræſentantes. Audimus enim eum qui Pontificis locum tenet maximum gerere honorem: & nemo poterit ad hoc contradicere. Qui autem & verbo & opere digni ſunt, quorum ratio habeatur, ad doctrinæ miniſterium introducantur, & per docendi munera ad officia provehantur. Propterea enim mortuo qui erat eo tempore patriarcha, nec ipſi docere poſſunt.

7. *De electis ad orientales eccleſias.*

LEge juſſionem, quæ menſe Novembr. 2. indict. emiſſa eſt, illuſtris imperatoris domini Alexii Comneni, decernentem, eos qui in orientales eccleſias electi ſunt, & iterum ſuas habere præpoſituras & adelphata, & officia: *Didicit* Imperium meum, ſanctiſſime domine & univerſalis patriarcha, quod cum in Dei eccleſia electiones procedant quidam eorum qui electi ſunt, in monaſteriis prioratum tenentes, & adminiſtrationem habentes, vel alia etiam miniſteria exercentes, & omnino monachi exiſtentes, alii autem in magna Dei eccleſia, & aliis ex officiis, & aliis quibuſdam miniſteriis, ea quæ victui ſufficiunt, poſſidentes, ægre ferunt pontificale jugum ſubire, & illis eccleſiis præeſſe, in quas renunciati ſunt: veriti ne, quum ejusmodi eccleſiæ in orientis partibus ſitæ ſint, eis neceſſaria deſint, utpote cum eccleſiæ, in quibus electi ſunt, reditum non ferant, & ſint ipſis omnino inacceſſæ: priventur autem & ipſis, eo quod illarum regionem ſuſcipiant, præfecturis & œconomiis quæ ſibi adſunt, & aliis muneribus & iis quæ ſimpliciter dicuntur, adelphata, & officiis, & quibuſdam aliis miniſteriis. Meum itaque ſtatuit Imperium, ea quæ ad ipſos pertinent, diſpenſativa quadam ratione diſponens: ne quis propterea pontificale jugum ſubire recuſet, ii enim omnes rurſus fruentur iis quæ ſibi adſunt præfecturis, & œconomiis, & aliis miniſteriis, ac muneribus, & officiis, & quæ illis adſunt adelphatis: & doctrinæ rationem ſubeuntes, a ſe ſuſcepto ordine perfectivo, illorum quoque reditus libere percipient, donec remiſſionem acceperint, & ab ea quæ nunc eſt cleri calamitoſa ſorte, ad meliorem cleri ſucceſſum eis attributarum eccleſiarum, quæ ab eis, ut dixi, adiri non poſſunt, ut quæ ab infeſtiſſimis teneantur hoſtibus, pervenerint. Sed hæc quæ a meo imperio conſtituta ſunt, locum non habebunt in officiis, vel gradibus ſacerdotum, diaconorum, & cæterorum cleri magnæ Dei eccleſiæ. Pone ergo præſentem conſtitutionem in codicibus chartophylacii, ſeu tabularii magnæ eccleſiæ.

8. *De erigendis epiſcopatibus in metropoles.*

INterim autem ſcire debes in menſe Majo, decima indictione, anno 6565. exiiſſe edictum ab illuſtri Imperatore D. Alexio Comneno, continens, cum metropolis Baſilæi, & metropolis Madytana viduæ eſſent, & antiſtitum electionem fieri oporteret, exurrexiſſe Heracleanum & Ancyranum [2] metropolitanum, & dixiſſe non debere eas eccleſias, etiamſi metropolium dignitate honoratæ ſint, a magnæ eccleſiæ partibus antiſtitem ſuſcipere, ſed ab ipſis, eo quod Madytana quidem eccleſia ſit Heracleæ epiſcopatus, Baſilæi autem eccleſia ſit Ancyrani metropolitani epiſcopatus. Et cum uſi eſſent ii metropolitani duodecimo canone Chalcedonenſis ſynodi, decernente, ſervanda veræ metropoli jura quæ illi adſunt in honorata eccleſia, decretum fuit imperiale in præſentia tunc convocatæ ſynodi conſentientis, unaque decernentis, licere Imperatori pontificalem thronum eccleſiis largiri, & epiſcopatus, vel archiepiſcopatus in metropoles erigere: eaque quæ ad electionem pertinent, & reliquam diſpoſitionem prout ipſe voluerit, deſcribere: nec a canone impediri, qui ſtatuit metropoli jura ſervari, quæ illi adfuerunt ab initio in honorato epiſcopatu. Et lege hoc edictum quod interpretatur, quomodo debeant ſervari jura antiquæ metropolis, & non dividendam eſſe unam provinciam in duas. Nos enim eo quod ſit prolixius, hic integrum non poſuimus. Hoc ipſum autem edictum poſt decretum quod continet, debere eccleſias quæ ſunt honoratæ, juſſu Imperiali a throno Conſtantinopolitano præſulum electionem accipere, nec eos qui paulo ante erant, metropolitanos ullam in eis partem habere, hæc quoque expreſſe continet. Quoniam autem rurſus quoque antiſtites Chalcedonenſis ſynodi canonem adducentes, eos qui juſſu Imperatoris altiore throno digni habiti ſunt, dicebant præter canones honorem perfectiorem conſequi & rationis expertes eorum appetitiones coërceri volebant, & canonicam auctoritatem afferebant: imperium meum, & Imperialis poteſtas, quod ei a divinis canonibus datum eſt privilegium, neglectui haberi non ſinens, & antiſtitum ob honoris provocationem ſupplicationes, ut non canonicas, neque legitimas, appellationis eventum accipere nolens, ſtatuit epiſcopatum non aliter in ſublimiorem thronum erigendum, archiepiſcopatus ſcilicet, vel metropoleos, quam ſi Imperator illius temporis, proprio motu impulſus, gratia humana non intercedente indecora, voluerit illam quæ eſt ſuperior, ac eminentior, dignitatem ei præbere, vel propter civitatis honorem, vel propter ejus fidem in ſanctam eccleſiam, vel ejus qui illi præeſt virtutem honorans, & ex eo ſua ſponte incitatus ad largiendum honorem. Ac ei quidem qui propter humanam affectionem, & mores non laudatos, ordinem ſublimem largitur, divinorum canonum metus incutitur. In quos ne ſæpe Imp. incidat, permittit & ſanctiſſimo ejus temporis patriarchæ, ne aliter a quovis allatam de cujuſcunque eccleſiæ primatu chartam confirmet, nec ejus præſulem inter archiepiſcopos, vel metropolitanos recipiat, quam poſtquam de ea re ad Imperialem poteſtatem retulerit, & quid ſacris cautum ſit canonibus docuerit, intellexerit quod Imperator, proprio motu juſta de cauſa eccleſiæ hunc honorem largitus eſt. Tunc enim & eam admittit, & in eorum qui ſub ſe ſunt antiſtitum numerum illum cooptabit, qui præſtantiorem honorem ab Imperatore ſortitus fuerit.

9. *De teſtibus, & benedictione matrimonii ſervorum.*

LEge etiam Novellam Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ edita eſt de non admittendis teſtibus qui contra opponuntur, quando teſtes adducuntur ab eo qui ad libertatem proclamat: & de eo quod liberi ſervi non fiant qui ſacram benedictionem acceperint, quæ his verbis hæc perſequitur: *Duo* hæc ad aures mei Imperii pervenerunt, ſanctiſſime domine, quoſdam eorum qui ad ſanctum & magnum divini verbi ſapientiæ templum accedunt, ad libertatem proclamantes, & genus ſuum ad libertatis oſtenſionem allegantes: (dicunt enim ſe ex liberis parentibus eſſe natos, Bulgaris forte, vel aliquibus aliis, quos in ſervitutem noſtra accepit Reſpublica) ea quidem quæ dicunt demonſtrare permitti: & poſtquam teſtes omni exceptione majores, & in quos nulla cadit criminatio, adduxerint, ad alios eis teſtes opponendos eorum dominos procedere. Et ſic eos qui proclamant, quum ſemper in judiciis ſubſiſtere non poſſint, ſervilis conditionis onere rurſus opprimi. Et quando matrimoniales fiunt ſervorum conventiones, & conjunctiones in noſtra republica, eas tamen ſacram non ſequi benedictionem, caventibus dominis *ne ſervos inter ſe invicem cum ſacra benedictione conjungant, & ex eo ad libertatem perveniant.* Eorum utrunque convenienti correctione opus habere cenſuit, & propterea hanc conſtitutionem magna cum cautione & obſervatione edidit, per quam ſtatuitur de iis qui ad libertatem proclamant ſervis, ne ii qui contra adducuntur teſtes, vim ullam, locumve habeant, in quocunque ſeu civili, ſeu eccleſiaſtico judicio: ſed ii ſoli qui proclamant, legitimas probationes afferant: & ſi ii quidem teſtibus abundent qui jure ſunt recipiendi, neque calumnia inducti, teſtium jurejurando judicium ſolvatur. Sed non aliorum etiam teſtium adverſus hæc productiones eorum dominis permittantur: ne magna adverſariorum inæqualitas ſit inferioribus damni cauſa: ſed quemadmodum in iis qui idem tributum ſolvunt, lex beatiſſimi domini Baſilii potentibus adverſus pauperes contrarias productiones non permiſit: ſic & hic dominis adverſus ſervos vis contrariæ productionis extincta erit: & ſola apud eos valebit adverſus teſtes illata criminatio contraria productione non omnino iis excluſa qui ad libertatem proclamant, quando ii qui trahunt in ſervitutem, eos adverſus illos qui jure ſunt liberi produxerint. Inferioribus enim & imbecillis præſens conſtitutio gratificatur, & quod eos juvet ſubminiſtrat: non autem pro majoribus & potentioribus editur. Adjicit autem, *& benedictiones non ſolum in liberis, ſed etiam ſervis valere.* Et nuptias non alioqui legitimas & Chriſtiana inſtitutione dignas eſſe & exiſtimari, niſi etiam benedictio eos qui conjunguntur obliget. Abſurdum enim eſſet, cum una in omnibus Chriſtiana fides valeat, & unus ſit in confeſſo baptiſmus, per quem ad Dominum deducti ſumus, & eadem ſalus a nobis omnino ſperetur, nonnullis hanc obortam eſſe ſuſpicionem, quod ſervi ſint boni minus participes, & liberi quidem matrimonio invicem conjungantur prius oratione colligati: ſervi autem á tali bono excidant: & Deum non aſſumant in congreſſus benedictione, vel metuant, ſi eum aſſumpſerint, ne herus in dominio injuria afficiatur, illorum ſervitio privatus. Si [3] hoc autem locum habuerit, ſanctum quoque baptiſmum timere oportet, ne ſervi a dominis alienentur: ſed etiam immaculatorum myſteriorum aſſumptionem [4], ne per eam ab illis quoque alienentur, quo fiet ut in ſervis intereat magnum & venerabile divinæ fidei nomen: & non ſolum hominum, ſed etiam diaboli ſervi fient homines. Eorum autem domini in periculum quoque venient, ne dum miniſterio hominum privari formidant; a Dei gloria ſe ipſos abalienare ſuſtineant. Sed neque hoc eſt rationi conſentaneum, & ſacram benedictionem in ſervis quoque valere, æquum, & Chriſtiana inſtitutione dignum eſt. Verum enimvero fortuna novit in hominibus diverſa eſſe dominium, & ſervitutem. Et quæ noſtra accepit reſpublica, ea in iis quoque valere oportet. Unus autem dominus omnium, una fides, unum baptiſma, & quod ad fidem quidem attinet dominii, & ſervitutis differentiam non cognovimus. Omnes enim ſumus ex æquo ſervi ejus, qui nos ſuo divino & vivifico ſanguine redemit. Et quoniam hæc ſic recte & utiliter conſtituta ſunt: oportet magnam tuam ſanctitatem hæc omnia in omnibus eccleſiis manifeſta reddere: ut qui eis præſunt, ea quæ ad libertatem pertinent, ſic examinantes, contrarias teſtium productiones adverſus ſervos dominis non permittant, & omnibus in ſuis provinciis manifeſtum efficiant, eos qui non cum ſacra benedictione ſervos invicem conjungunt, non Deo gratum inter eos matrimonium conſtituere, ſed fornicatorium coitum & ſtuprum confirmare. Quos enim non conjungit Deus per ſacram benedictionem aſſumptus, hi omnes ad peccatum conveniunt: & ſicubi hoc ab aliquo, quicunque is ſit, factum

1 Aſpron, Gloſſis nummus: ἀσπρότης, aſpritudo, candor, qua de re alias dicam plenius. 2 Hodie Augur. 3 Benedictio ſacra in ſervorum nuptiis non minus conſentanea eſt, quam conſentaneum eos & baptizari & ad ſacram communionem admitti, quorum tamen interventu nulli in libertatem adſeruntur. 4 Convivii hujus ſacri adhibitione videbantur quodammodo liberi fieri: ſic enim olim Ethnicis ſervi fiebant Latini convivii adhibitione I. *Cajus* I. c. 3.

renun-

renunciatum fuerit, ſciant domini ſe non ſolum iræ divinæ fore obnoxios, ſed a ſervis quoque abalienatum iri, eis abductis in libertatem. Cum eis enim liceat ſervos ſuos jure invicem conjungere, & integrum in eos habere dominium, niſi hoc fecerint, jure omnino ab eorum dominio excident: præſens autem conſtitutio non ſolum debet in eccleſiis, quæ ubique ſunt, promulgari, ſed in omni etiam civili foro deponi, tradi autem etiam iis qui in provinciis magiſtratus gerunt. Quoniam autem in perſonis ſervilem fortunam habentibus nuptiæ prius factæ ſunt, & nuptiæ convenienter iniquæ quæ hucusque invaluit conſuetudini proceſſerunt: oportet in iis quoque ſacram benedictionem fieri, ut per eam, etiamſi tarde fiat, id quod eſt colendum, ac venerandum, habeant, ſuperioribus obſervationibus etiam in hoc conjugio obtinentibus.

10. De oblationibus, & aliis eccleſiaſticis juribus.

QUia autem de oblationibus & aliis eccleſiaſticis juribus emiſſa eſt conſtitutio illius inclyti Imp. D. Alexii Comneni ad ſuggeſtionem quorundam diaconorum, qui curam patriarchalium monaſteriorum ſuſceperunt a patriarchali magnificentia, quæ ſubſcriptionem habebat, Decembrem menſem quintæ indictionis: ſcito eam hæc ad verbum continere. Obſervationem & correctionem animæ lapſuum conſtat habere ſanctiſſimum ejus temporis patriarcham, tam in liberis monaſteriis, quam in traditis, & donatis, & iis quæ ad adminiſtrationem, vel diſpenſationem data ſunt. Jus enim habet ſubeundi & contrectandi delicta animæ & ſecularia & publica monaſteria, &, ut ſemel dicam, omnia quæ ſunt ſub ejus regione, ſive ſint patriarchalia, ſive Imp. & quæ ſunt ſui juris. Et in propria quidem quæ ſuperiores Patriarchæ ad incrementum non elocabant, absque impedimento, quando volet ingredietur, ſive ipſe per ſe, ſive ejus ſuaſione, quem ipſe ex Eccleſiaſticis elegerit: & ea perſcrutari dignum eſſe ſtatuerit. Libera autem & ſui juris monaſteria, quando ad ſanctiſſimum dominum meum, & patriarcham delictum in monaſterio factum pervenerit, ſive alioqui ex fama aliquorum vel etiam unum audiverit, tunc, ut dictum eſt, ingredietur, & perſcrutabitur delicta animæ, etiamſi is, qui dixit, nolit ſubire probandi periculum. Homo enim Chriſtianus, quando aliquid factum audiverit, debet hoc dicere communi patri & antiſtiti: fortaſſe enim non vult hoc ſubire periculum, & propter hujusmodi cauſam delicta animæ inobſervata & incorrecta relinquere, eſt hoc valde abſurdum, nullo quocunque ſcripto Imperatoris, vel patriarchali hoc prohibente. Sed monaſteria quidem debent non innovata conſervari in perſcrutationibus eorum, qui mittuntur, nullo inde ſumptu dato. Tunc enim animæ delictorum correctio facile, ſi Deus volet, fiet. In monaſteriis autem non ſolum alia animæ delicta inquiret, ſed etiam an diſſoluta ſint, vel diſſolvantur in parte, vel in univerſum, ab iis qui ea accepere, & ſi inveniet in iis aliquas fieri diminutiones, coget eos, qui ea detinent, reſtituere, quemadmodum accepere, & ſecundum monaſterii facultates. Sed in illis quidem qui propter inopiam non ſufficiunt ad ſtatum, in quo ea accepere, quæ ſunt quidem effecta meliora & aucta, cum recte ſe habeant, non minuentur, ſed manebunt ut ſe habent. Qui autem ea detinent quæ ſunt illis tradita, ut regimen & adminiſtrationem ad tempus ſuſcipiant, & eis damnum afferunt, ſi nolint in eum quem acceperunt ſtatum ea reſtituere, eis auferantur, nec ab iis quæ habent ſcriptis juventur, eis dato convenienti die præfinito. Interea autem dum penderet terminus, debent obſervari an ipſis eorum de in integrum reſtitutione operibus vacent, ut oſtenſum eſt. Tum enim etiam terminus ſervabitur. Renunciationes autem, quoniam præter canones dantur & accipiuntur, omnino ceſſabunt: & qui accipere, vel dare inventus fuerit, ſi eſt quidem monaſterii præfectus, ex præfectura expellatur: ſin autem beneficiarius, e monaſterio expelletur. Quæ autem ab iis, qui ad tonſuram veniunt, fiunt offerentium ſpontanea voluntate oblationes, ſuſcipientur, & deſcribentur in breviario monaſterii, de iis quæ offerentur etiam ſanctiſſimo patriarchæ cognitione data: etiamſi ii qui habent monaſteria, documenta habeant de accipiendis renunciationibus, & oblationibus & in lucrifaciendis, hoc enim ceſſare nunc debet, & fieri quemadmodum dictum eſt ſuperius. Sed etiam ſervatæ oblationes non debent alienari prætextu documentorum. Porro autem non ſolum cura animarum monachorum, ſed etiam ipſorum ſæcularium, incumbit ſanctiſſimo patriarchæ: & quando viderit aliquem ſæcularium ſitientem propriam ſalutem, quomodo continget inhiberi patriarcham, quominus in monaſterio eum collocet ad ſalutem animæ ejus qui accedit? citra ullum enim impedimentum ſanctiſſimo patriarchæ licebit collocare, quam chariſticarii, licet documenta habeant. Præterquam, ſi jubet ſanctiſſimus meus dominus fraternitatis uſum accipere ſæcularem aliquem vel etiam monachum ex alio monaſterio ab eo differente, ne det ſæculari vel externo monacho monachatum, & gravetur monaſterium adelphato. ſi enim gravetur, omnino deerit monachis qui ſunt intus & pro mercede fiet judicium. Si autem accedit laicorum quispiam, qui eſt omnino inops & pauper, ad ſanctiſſimum meum dominum, vel ex antiſtitibus qui ſuos thronos perdiderunt, & ſunt inopes, & voluerit ſtatuere ut is victum capiat e ditiori aliquo monaſterio, hoc recte faciet, non ſupra facultates numeri eorum qui ſunt ordinati. monachi enim, qui ſunt intus, debent præferri cæteris omnibus ad ea quæ ſunt ſibi neceſſaria capienda.

11. De foro clericorum, & de judice per reſcriptum prohibito cauſam ad ſe transmiſſam diſceptare.

SI vero partitio inter adverſarios fuerit, & alterum mundani ſtatus eſſe appareat, alter in ſacrum clerum allectus ſit: actor foro rei per omnia ſubjacebit, & uterque ad competens judicium abibit: niſi ſi quando tribunal imperatorium aliquis requiret. Tunc enim omnibus ceſſantibus Imperatoria majeſtas litem dijudicabit, & decidet controverſiam. Verum hujus aureæ bullæ ſegmentum, quod ſtatuit, ut quicunque ad qualecunque tribunal trahuntur, ſi imperatorii tribunalis auditorium requirant, admittantur: irritum factum eſt ex poſteriore juſſione ejusdem Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ vulgata eſt menſe Majo, indict. 3. & ſtatuit poſt procœmium in hæc verba. *Præſcribit* igitur omnibus vobis, qui judiciis præeſtis, Imperatoria mea majeſtas, ne unquam poſthac ulli obtemperetis reſcripto, quod judicum quempiam judicium ad ipſum transmiſſum exercere prohibeat, tametſi cinnabari ſubſignatum ſit, tametſi cereæ bullæ ſigillum habeat, ſed ſiquidem poſt libelli oblationem intra viginti cognitionis dies, qui in judicium pertractus eſt, dimiſſionem Imperatoriæ noſtræ majeſtatis impetret, quæ alterum judicem illi cui prius cauſa transmiſſa eſt, adjungat: in unum conveniant conſtituti judices, & legitimam deciſionem controverſiis imponant. Si vero viginti dierum tempus decurrerit, ne alter judex admittatur (quoniam hoc etiam legi videtur) neque vero prætextu, quod fortaſſe poſtmodum ſtatui poſſit ut cauſa ad Imperatoriæ majeſtatis tribunal introducatur, nullo modo, quominus judicium ferat, impediatur, ſed transmiſſam ſibi controverſiam ad legis præſcripta exacte decidat: ut tamen litigator, ſi ſe injuria affectum putet, a provocatorio judicio neutiquam excludatur. Atque hoc omnes vos judices cognoſcentes nitimini commiſſas vobis lites ſervare, & legitimum illis finem imponere. Non vult enim Imperatoria mea majeſtas, ut poſteaquam ex juſſione ipſius ad judicem quempiam controverſia transmiſſa fuerit, per cujusmodicunque poſterius ſcriptum, quod controverſiam, ad Imperatoriam meam majeſtatem introduci demandet, cognitio impediatur: ſed ut illa apud eundem judicem, aut (ut ſuperius dictum eſt) judices, intra viginti cognitionis dies cum ipſo datos, usque ad finem, ita ut ſubtrahi non poſſit, procedat: ac poſt judicium finitum ei qui fortaſſe injuria ſe affectum putabit, facultas ſit ut per provocationem aliud tribunal imploret, aut potentiæ noſtræ audientiam requirat.

MANUELIS COMNENI.

1. De executoribus teſtamentorum.

MEnſe autem Martio, indict. 14. facta eſt Novella ſancti noſtri Imperatoris domini Manuelis Comneni, quæ partim hæc ſtatuit: *Cum* his hoc etiam iis quæ ante ſcripta ſunt, ſanciendo conjungimus. Multi homines in extremis ſuis diſpoſitionibus procuratores ſive executores eorum quæ præſcripſerunt, relinquunt, iisque Chriſto, dulci iſto ac mundo ſalutari nomine, herede ſcripto, rerum ſuarum diſpenſationem atque adminiſtrationem injungunt. Hoc autem videntur facere, cum pauperibus ſubſtantias ſuas dividi præcipiunt. Quum enim mendicans accipit, adſtat Chriſtus, ac una cum illo manum porrigit. Quatenus namque, inquit, uni ex minimis hiſce fratribus feciſtis, mihi feciſtis. Jubemus igitur, ut quando hujusmodi procuratoriæ diſpenſationes, & in pias cauſas diſtributiones, quæ ad animæ rectum ductum ac pupillorum, ſenum atque pauperum educationem & exhibitionem tendunt, proponuntur, in his judiciorum protelationes, atque qui hinc exiſtunt inanes temporum decurſus, locum non habeant. Contingit enim hinc ut defunctorum animæ damnum ſubeant, & communis omnium boni utilitatisque cauſa latæ leges commutentur in contrarium. Tum neque juſtum eſſe Imperatoria mea majeſtas judicat, ut qui ordo in reliquis judiciis obtinet, etiam in iſtiusmodi uſurpetur: ſed ut talium ſpecierum ambiguitates confeſtim ſolvantur: neque libellus detur, & cognitio in tres aut ſummum 4. dies differatur, nulla judiciaria dilatione introducenda, quid cuique jure competat, diſquiratur: citra omnem dilationem utraque pars accerſatur: atque ut quid juris ſe habere putet, proponat, exigatur: tumque demum per breve tempus, in menſem forte unum aut etiam alterum extendendum, res in controverſiam deducta, prout judici viſum fuerit, convenienter dirimatur: in ſua ſede ac ſoliditate firmiter maneant leges, quæ non mox a defuncti morte, ſed poſt aliquot dierum decurſum ſucceſſores ipſius in judicium trahi ſtatuunt: quemadmodum quæ huc pertinent, fuſius in Baſilicis tractata ſunt. Si vero procurator ad dilationem vergere videatur, eaque evertere dolo deprehendatur: nec quemadmodum teſtator præcepit, procraſtinationes nectendo faciat: a rerum defuncti procuratione ac diſpenſatione removeatur: eaque quibus Imperator ſtatuerit injungatur: aut ſi is forte peregre ſit, præfectus urbis una cum ſanctiſſimo eccleſiæ œconomo res illas procuret ac diſpenſet: qui de his quæ in hujusmodi ſpeciebus adminiſtrarunt Imperatori, aut (ſi fortaſſis hic peregre erit) ſanctiſſimo patriarchæ rationem reddere debebunt. Non tamen prout Imperator juſſerit, defuncti voluntas adimplebitur.

2. De feriis.

CÆterum, ſi quonam die judicia ceſſent, exacte diſcere velis, lege adorandam illam divinitus coronati optimi ac ſancti noſtri Imperatoris, domini Manuelis Comneni Novellam, menſe Martio, indict. 14. anno ab orbe condito 6674. emiſſam, atque hæc poſt procœmium complectentem. Sancimus igitur, ut illi dies feriati ſint, quos in præſenti conſtitutione nominatim enumerabimus. Quorum alii omnino toti feriati ſint, ut nullo modo ulla ipſorum parte conſtitui judicium poſſit, extra quam ſi forte Imperator diſpenſationis modo, aut propter neceſſitatem (ut multa ſæpenumero rerum viciſſitudo noviter introducit) in illis etiam judicium conſtituere velit. Alii vero ex parte a judiciis ceſſent, a mane videlicet usque ad ipſum divini miniſterii tempus: ut judicibus, precationibus, atque glorificando Deo vacare liceat, ac deinde poſt divinum ſacrificium juſtitiæ operam navent, ſecundumque legum vim injuriam paſſis auxilium

auxilium ferant. Verumenimvero quibus ita poſt divinum miniſterium judicare permiſſum eſt, in conficiendis a ſe inſtrumentis, temporis quo illa confecta ſunt, mentionem facient. Ac primum quidem de omnino [1] feriatis eſt agendum. Natalis itaque dies puriſſimæ dominæ ac Dei genitricis qui eſt 8. *Sept.* [2] feriatus eſt. Item 14. qui propter exaltationem vivificæ crucis honoratur. Item vigeſimus ſextus, propter Apoſtoli & Evangeliſtæ Joannis Theologi transmutationem. Item 6. *Octobris*: quod tum memoria ſancti Thomæ Apoſtoli celebretur. Item 9. in honorem Jacobi Alphæi Apoſtoli. Item 10. in honorem Lucæ Apoſtoli & Evangeliſtæ. Item 13. *Novembris*, quod tum memoria patris Chryſoſtomi celebretur. Item 14. quod tum Philippus Apoſtolus feſtiviter honoretur. Item 16. quod tum Matthæus Evangeliſta & Apoſtolus honoretur. Item 21. quod tum Dei genitricis in templum introitus celebretur. Item trigeſimus, quod tum Andreas Apoſtolus feſtiviter honoretur. Item nonus *Decembris*: quippe quia tunc genitricis Dei noſtri conceptio celebretur. Item vigeſimus, usque ad ipſum ſextum *Januarii*, utpote quod diebus iis natalitia & baptiſmus domini & Dei & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti celebretur. Item ejusdem Januarii duodevigeſimus, divinorum patrum & doctorum Athanaſii & Cyrilli gratia. Item ejusdem menſis vigeſimus quintus, propter memoriam magni patris Gregorii Theologi. Item 2. *Februarii*, quod tum Servatori obviam itum ſit. Item 3. celebrandæ memoriæ Simeonis Dei ſuſceptoris cauſa. Item vigeſimus quintus *Martii*, boni nuntii ergo ad Dei genitricem delati. Item dies Paſchales ab ipſa Lazari reſurrectione, usque ad ipſum poſt ſacrum Paſcha octavum. Item 15. *Aprilis*, in honorem Apoſtoli & Evangeliſtæ Marci. Item trigeſimus, in honorem fratris theologi & Evangeliſtæ, Jacobi Apoſtoli. Item 8. *Maji*, ob memoriam Evangeliſtæ, Joannis theologi. Item 10. propter memoriam Simonis Zelotæ apoſtoli. Item 21. propter memoriam ſanctorum ac apoſtolis æqualium, magnorum Imperatorum, Conſtantini & Helenæ. Item 26. propter memoriam apoſtoli Alphæi Judæ. Item 11. *Junii*, in honorem Bartholomæi Apoſtoli. Item undevigeſimus in honorem Apoſtoli Judæ, qui & Thaddæus & Lebæus & Jacobus nominatur. Item vigeſimusquartus, propter Præcurſoris natalitium. Item undetrigeſimus propter principum apoſtolorum, Petri & Pauli, celebrationem. Item trigeſimus propter duodecim Apoſtolorum celebrationem. Item vigeſimusquintus *Julii*, propter ſanctæ Annæ matris Dei genitricis, obdormitionem. Item 6. *Auguſti*, propter Servatoris noſtri Jeſu Chriſti transformationem. Item nonus propter memoriam S. Matthiæ apoſtoli. Item decimusquintus, propterglorioſam ſanctæ Dei genitricis emigrationem. Item vigeſimus, propter memoriam S. Thaddæi Apoſtoli. Item vigeſimusquartus, propter Bartholomæi Apoſtoli memoriam. Item undetrigeſimus, propter venerabilis præcurſoris decollationem. Hiſce omnino feriatis diebus connumerabuntur medietates quadrageſimalis jejunii, & Pentecoſtæ: tum etiam Servatoris aſſumptio [3], & omnes totius anni dominici dies: ut in illis omnis in judicium aditus præcludatur, ac nemo judicum judiciale quiddam faciat. Sane vero qui ex parte [4] judicium ſiſtent, neque toti (uti antea diximus) feriati erunt, hi ſunto. Menſis *Septembris* ſextus, quoniam tunc in Chonis ſummi ducis Michaelis miraculum prodigioſe peragitur. Item 23. *Octobris*, quoniam memoriam fratris Dei, Jacobi celebramus. Item vigeſimus ſextus, quia magnum illum martyrem & unguento ſcaturientem feſtiviter veneramur, Demetrium. Item 1. *Novembris*, quod miraculoſi illi anargyri, Coſmas & Damianus, feſtive colantur. Item 8. quod conventus defunctorum celebretur. Item duodetrigeſimus, quod S. Stephanus martyr junior celebretur. Item 4. *Decembris*, in honorem egregiæ martyris Barbaræ. Item 6. in honorem miraculis celebris unguentoque ſcaturientis Nicolai. Item 10. *Januarii*, in honorem divini Gregorii Nyſſeni. Item 16. propter adorationem venerabilium principis Apoſtolorum Petri vinculorum. Item 19. propter recuperationem venerabilis defuncti Gregorii theologi. Item 27. propter recuperationem venerandarum reliquiarum Chryſoſtomi. Item 7. *Februarii* in honorem magnifici martyris, ducis exercitus Theodori. Item 17. in honorem præmiis decorati Theodori tyronis. Item nonus *Martii*, nempe quod tum ſanctorum quadraginta Chriſti martyrum memoria celebretur. Item vigeſimustertius *Aprilis*, quippe quia tum magnificus martyr Georgius honoretur. Item ſecundus *Maji*, in honorem magni Athanaſii. Item octavus *Junii*, in honorem magnifici martyris Theodori, exercitus ducis. Item nonus, in honorem ſancti Patris noſtri Cyrilli Alexandrini. Item vigeſimusſeptimus, in honorem ſancti & miraculoſi Sampſonis. Item primus *Julii*, quia tum ſanctorum & miraculoſorum anargyron illorum memoriam colimus. Item 2. quia depoſitionem pretioſæ veſtis Dei genitricis recolimus. Item 8. quia magnificum martyrem Procopium feſtiviter honoramus. Item 11. quia eximiam martyrem Euphemiam concelebramus. Item 20. quia prophetam Heliam honoramus. Item 27. quoniam præmiis decoratum, & miraculoſum Panteleemonem feſtive colimus. Item 31. *Auguſti*, propter pretioſi cinguli immaculatæ Dei genitricis depoſitionem. Atque hi quidem dies ſunt qui quodammodo feriati, & quodammodo non feriati ſunt. Quibus vero diebus propter nativitatem, aut creationem principis feriamur, hos Imperatoria mea majeſtas inter non [5] feriatos collocat: præſentem ſanctionem a ſe inchoans, & per ea quæ ipſamet actura eſt, reliquos docens. Non perinde enim præſentis conſtitutionis ſermo, quantumvis in illum attentis, atque imperatoriæ majeſtatis meæ actio perſuadeat. Mea itaque Imperatoria majeſtas quibus diebus, tum in hanc vitam producta, tum divina providentia in Imp. deſignata eſt, ne feriati ſint, neque ullas inducias in illis judicia habeant, ſancit. Sane præter ſupra deſcriptos anni dies omnes faſti erunt, & in illis judicia judiciariisque ſententiis conſentaneæ executiones exercebuntur. Perſuaſum autem habemus, Deo etiam hanc Imperatoriæ meæ majeſtatis ſanctionem fore gratam. Cum enim Phariſæos execraretur dominus, neglectum ab ipſis miſericordiæ [6] judicium ante omnia cauſſatus eſt.

1 Feriati omnino dies. 2 Annum a Septembri inchoari hic obſerva.
3 Id eſt, aſcenſio. 4 Feriati ex parte dies.

3. *De ſynodica ſubnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis ſeptimi gradus cognationis.*

FActa eſt autem etiam poſtea juſſio potentis & ſancti Imper. noſtri & domini, emiſſa menſe Majo ejusdem indictionis, quæ hæc in ejus parte decernit. Noſtra itaque Imperatoria ſublimitas hoc ſynodale de quæſito reſponſum, vel, ut vere dicam, decretum conſequenter divinis canonibus legibusque civilibus editum, in poſterum obſervandum, & perpetuo immobile, ac immutabile futurum judicavit, eandem de propoſita quæſtione habens ſententiam, quam ſanctiſſ. D. & univerſalis patriarcha, & ſancta ac divina ſynodus.

4. *De deciſione Siſinnii de nuptiis duorum fratrum cum duabus conſobrinis.*

CUm hæc ita ſe habeant, & de ejusmodi contractu exorta eſſet controverſia, emiſſa eſt Novella conſtitutio potentis & ſancti noſtri Imper. & domini menſe Junio, indictione octava, quæ hæc in fine perſequitur. Itaque ut utraque recte ſerventur & colantur Imperialium & ſacerdotalium juſſionum majeſtas legumque & canonum ſubtilitas, nec deciſio omnino ſolvenda eſt, nec rurſus permittendum, ut omnino exerceatur. Sed media quadam & regia, ut ajunt, via eſt incedendum: & utrumque eſt conſervandum, nempe, & reverentia quæ debetur antiſtiti, qui illam deciſionem conſcripſit: & Imperatoribus, qui illius deciſionis meminerunt: & videndum ne quid quod a legibus canonibusque diſcrepet, ſuadeatur, quod hæc induxit deciſio. Oportet enim contractum ea deciſione introductum jam quidem etiam ante interrogationem perfectum non diſſolvi, ſed eos qui ſic matrimonio conjuncti ſunt, pœnis impoſitis gravari, judicio & examinatione illius loci antiſtitis, & conſervari conjugium. Quod ſi prius ſciſcitatum acceſſerint, non concedere ſine convenientibus pœnis & mandatis propter eam, quæ ſuperius dicta eſt, reverentiam: Nec libere ac ſecure, nullaque ad eos retardandos allata cauſa ſciſcitantibus permittere, ſed cum mandato, vel ipſos potius ab Eccleſia, dictæ deciſionis, & eorum quæ in illa decernuntur, commemorationem accipere. Etſi decretum quidem honorare volentes, quæ etiam in eo comprehenſa ſunt, velint inconcuſſa manere, ſunt omnino laudandi: ſin autem quod ab eo vetitum eſt, velint agere, hoc eis facere permittetur, convenientibus tamen eis prius pœnis impoſitis.

5. *De nuptiis cum duabus ſobrinis.*

QUia autem aliquando ad Imperatoris tribunal agitatum eſt, an poſſet unus & idem duas ſobrinas in matrimonio habere: utpote cum contractus ad 7. affinitatis gradum deducatur, edita eſt Imperatoris D. Emanuelis Comneni juſſio, quæ ſtatuit hoc non poſſe fieri: quoniam maritus cenſeatur unius eſſe gradus cum uxore: & quod contractus ad ſextum affinitatis gradum deveniat.

6. *De ſententiis judicum.*

HIs ſic definitis, quæſierit quispiam, cum præſens canon definiat in omnibus cauſis plurium ſententiam vincere: Novella autem conſtitutio potentis & ſancti noſtri domini & Imperatoris D. Emanuelis Comneni menſe Julio 14. indict. anno 6674. promulgata, conſtituat cum aliis & hæc nominatim: Si omnes non ſunt ejusdem ſententiæ, ſed aliqui diſſentiant, ſi qui diſſentiunt, numero ſunt æquales, eorum præferetur ſententia, quibus is qui judicio præeſt, conſenſerit: utrum ſequi debeamus?

7. *Ne morientium Epiſcoporum diripiantur bona ab exactoribus.*

PRæterea tene memoria conſtitutionem Septembri menſe, XIV. indictione emiſſam, Imperatoris domini Emanuelis Comneni, de non rapiendis ab exactoribus bonis, quæ ad defunctos epiſcopos pertinuerunt, quæ quidem hæc complectitur. Res quæ & in Dei contemptum, & ad legum naturæ infirmationem, ab iis qui, ut ajunt, neque Dei vocem, neque hominum vindictam formidant, ut eſt veriſimile, patratur, non ferenda omnino meo imperio viſa eſt, cum ad ejus aures perveniſſet. Quamobrem eam ut omnino Chriſtiana profeſſione indignam, meum corrigit imperium. Ei enim relatum eſt, in exceſſu e vita eorum qui ubivis pontificatum gerunt in ſanctiſſimis Dei eccleſiis partim quidem antequam funus efferatur, partim vero poſtquam elatum fuerit, eos qui in ea regione fiſci procurationem exercent, ipſorum mortis prætextu eorum cellas inhumane invadere, & immobilia quæ ſunt ſub eccleſiis quæ eis obtigerant, & omnes quidem facultates quæ in illis inventæ fuerint, auferre: univerſam autem ejusmodi immobilium exactionem facere, & ea alioqui omnino conterere. Imperium ergo meum ne vel auditu quidem ferendam eorum eſſe audaciam exiſtimans, ne cum damnum & calamitas ex antiſtitum morte ad eorum eccleſias pervaſerit, hi multo majorem calamitatem invehant, & ea ſint quam jam habent moleſtia longe moleſtiores: ſtatuit per hanc præſentem conſtitutionem, ne ab iis qui ducales magiſtratus gerunt, vel deſcriptiones, vel aliqua alia publici juris exercent, tale quid in ſanctiſſimas eccleſias, vel earum immobilia, vel antiſtitum cellas, in eorum morte deinceps amplius innovetur: ſed ſi teſtati quidem moriantur antiſtites, eorum voluntate & ordinatione omnia fiant, quod ad ea attinet, quæ in eorum cellis inveniuntur. Quod ſi forte etiam inteſtati deceſſerint, omnia quoque fiant, ut ſacris canonibus & legibus videtur. Atqui in viduarum eccleſiarum immobilia ne pedem quidem omnino immittet aliquis ex ducibus, vel aliquibus aliis, ut dictum eſt: ſed nec quælibet illinc pars quomodocunque apprehendetur, ſed omnia a partibus ejusmodi eccleſiarum in ipſis admi-

5 Non feriati dies. 6 Miſericordiæ neglectæ Phariſæi a Chriſto notati.

niſtrabuntur,

nistrabuntur, quemadmodum de ea legitime & canonice edictum est: donec sc. qui post mortuos antistites in ecclesias renunciati sunt, in regione fuerint, & eorum administrationem apprehenderint: debente scire eo qui ad infirmationem alicujus eorum, quæ a præsenti imperii mei constitutione decreta sunt, processerit, quod etiamsi Deus in tali ejus tamque audaci incepto in præsentia siluerit, omnino in futurum dignum ejus supplicium reservans: imperium tamen meum eum acerbius in præsentia aggredietur, pœnis eum corporalibus subjiciens & suorum membrorum truncationibus bonorumque publicationi, & diuturno exilio. Non solum enim ex eo simplum reddet ecclesiæ, quod ei illo modo ab ipso auferendum est, sed etiam a fisco talis quantitas in duplum absque ulla commiseratione exigetur, perfectissima de ea re cognitione ab antistite illius temporis data mystico, qui debet etiam utraque administrare: de suo autem peccato omnino excusationem non habebit. Venit enim meum imperium, & eis per præsentem constitutionem euangelice locutum est, quæ in sacro chartophylacio, seu tabulario reponetur, sanctissimis ecclesiis opem latura, etiamsi ejus exemplaria sola competenti fide munita ab ipsis partibus insinuentur, ea enim archetypi vim habebunt, & exhibentibus aderunt ad æternam securitatem.

8. *De homicidis voluntariis.*

QUia autem de voluntariis homicidis mense Aprili, indict. XIV. a potentissimo & sancto imperatore nostro domino Emanuele Comneno Novella edita est, eam manda memoriæ, quæ sic habet, post prooemium sic tractans. Jubet ergo omnibus qui sunt in regionibus judicibus & militaribus quæ sunt in eis copiis, & earum ducibus, ubi fuerit cædes voluntaria, & tale quidpiam ausus fuerit aliquis, ut omnes statim excitentur ad apprehendendum homicidam, & eum vinctum mittant ad Imperatoriam circumspectionem: vel, si ea absit, ad magnæ urbis quæ a Deo custoditur præfectum, ut ipse in carcerem publicum introducatur, & tam in corpore, quam in bonis secundum legum & Novell. constit. potestatem puniatur, & alia supplicia subeat. Scientibus his omnibus, si probatum fuerit, potuisse quempiam homicidam apprehendere, & non fecerit, eum non secus condemnandum quam si Imperio insidiatus fuerit: sin autem latuerit fortasse quispiam, & ad sanctissimam Dei magnam ecclesiam confugerit, postquam pœnæ ecclesiasticæ adversus eum processerint, ex legali observatione, præsente quidem in regia urbe eo qui imperium obtinet, ab eo mittetur in provinciam quam censuerit, ut totum vitæ suæ tempus illic transigat, nec illinc effugiat, ut recurrat in eum locum in quo facinus execrandum admisit. Absente autem forte Imperatore, a præfecto, ut dictum est, in aliquam remotiorem regionem exterminabitur, & illic vitæ suæ tempus peraget. Sin autem non solum voluntarie, sed etiam præmeditato captoque consilio cædem perpetraverit, non cogetur ex prædicta regia constitutione tonderi. Si enim eum qui sua sponte ad tonsuram accedit, non eo ipso statim admittit canonica subtilitas, sed ei sufficiente tempore attributo, & per ipsum mente ejus, firma sit an instabilis examinata, siquidem hominem invenerit in eo quod primum habuit proposito perseverantem, & monastico habitu, & corporis mortificatione se impigre præparantem, boni quoque operis ei affert complementum, eo in monasticam institutionem statumque suscepto: quomodo non fuerit a ratione alienum, & a legibus spiritualibus dissidens, aliquem necessario tondere, eumque homicidam, quem Deus eo usque reliquit ut etiam manus fraterno sanguine pollueret? Timendum est etenim, ne invitus vitam angelicam ingressus, eaque vi suscepta venerando habitu in ludibrium utatur. Homines enim leviores cum in dementiam inciderunt, pessimas & perversissimas actiones suapte natura aggrediuntur. Loco ergo tonsuræ statuit mea Imperialis majestas, ut qui voluntariam cædem capto consilio perpetraverit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat, & nec illinc quidem educatur jussu forte Imperatorio per oblivionem exhibito. De eorum autem facultatibus fiat sicut jussit Imperator memoratus. Quia autem plures homicidæ qui cædem meditato & consilio capto perpetrant, ad sanctissimam Dei ecclesiam postea accedentes, non ut facta est a se, sed ut ad suam facit utilitatem, cædem confitentur, jubet mea Imperialis sublimitas, ut a sanctissimo hujus temporis patriarcha ad regionis antistitem, & qui ei subest clerum, quinetiam ad provinciæ judicem cum pœna scribat, & quemadmodum factam esse cædem ex illius rescripto intellexerit, ita eam quoque persequatur: & non eum qui capto consilio cædem facit propter falsam suam confessionem, ad easdem pœnas, & eadem supplicia admittat, ad quæ qui fortuito & improviso in tale aliquod crimen incidit. Si quis autem homicida, qui ad sanctissimam magnam ecclesiam confugerat, & vel perpetuo exilio condemnatus, vel in vinculis esse, vel in perpetua esse custodia toto vitæ suæ tempore jussus erat, solutus, inventus fuerit in loco ubi cædem perpetravit ambulare, vinctus ab exactore qui est in provincia, ad meam Imperialem sublimitatem mittetur: & quæcunque quidem res tunc ei inventæ fuerint, exactori in lucrum cedent, & ei qui homicidam indicavit, ex æquo divisæ. Omnino autem curæ erit iis, qui sunt in sanctissima magna ecclesia illorum judicibus, ut cum conveniente canonica severitate crimina cædis puniant, & tempora non temere contrahant, nec plusquam par sit in iis quæ non decet, se lenes & clementes præstent. Imperialis autem meæ constitutionis exempla, ab iis qui præsunt judiciis descripta, missa ad ecclesias quæ sunt in provincia, ibi reponentur, ut eorum quæ sunt constituta omnes scientiam habeant, & faciant quemadmodum eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit tonsuram sua sponte elegerit, non absque probatione inter monachos cooptabitur: sed sufficienti tempore accuratissime & diligentissime ex canonicis constitutionibus examinatus, & probatus, in monasterio, vel invitus toto vitæ tempore manere cogetur, nec ei unquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in alia provincia, & non in ea terra quæ mortui sanguinem dehiscens male suscepit.

9. *Ut ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad urbem, immobilia intacta sint a manu fisci.*

POtenti ergo & sancto nostro Imperatori gratiæ agendæ sunt, qui apostolico canoni consequenter & præsenti constitutioni ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad urbem, intacta & integra immobilia conservavit a manu fisci, seu publici, per tres aureas bullas suæ Imperialis majestatis: quarum altera quidem Julio mense, IX. indictione, 6654. anno facta est, & constituit non lædi monasteria, eo quod jura quæ illis forte adsunt claudicent: & secunda, quæ mense Octobri, VI. indictione 6665. anno emissa est, & jubet monasteria indivulse & inseparabiliter habere immobilia, etiamsi eis allegationes a census descriptore datæ sunt, quæ pro jure fisci faciunt. Hic autem sitæ non sunt, quod non perpetua cautio & utilitas monasteriis ex iis suppeditetur, sed temporalis. Alia vero quæ mense Martio VI. indictione, 6666. anno edita est, & in omnibus secretis posita quæ post prooemium hoc expresse edicit. Imperialis mea sublimitas aliquot abhinc annis auream bullam emittere dispensareque prævenit, iisque quæ in hac urbium regina sita sunt, monasteriis, & iis quæ sunt in occidentali parte Steni, quantum est in littore & longius: similiter & iis quæ sunt in sinu Nicomediæ, & usque ad ipsam Nicomediam, & iis quæ sunt in insulis, Oxea, Prima, Chalce, Plate, S. Glyceria, Principo, Antigonia, Tragonesio, Terebintho, S. Andreæ, S. Tryphoni, S. Liberio, Codonæ, Pelago, Co insulæ dimidio, Medicæ, & sancto Demetrio, & iis quæ sunt in possessionibus portuum, & usque ad complexum Athyræ: & (ut semel dicam) iis qui circum circa Reginam civitatum exercentur monachis, viris & mulieribus iis multa jura largita est, & in immobilium detentione, ac dominatione, quæ quibusdam juribus ad eos pertinent, firmam & inconcussam possessionem concessit: quemadmodum aurea bulla hæc fusius persequitur. Sed quoniam cavillatores quiescere non potuerunt, sed fisci, seu publici prætextu eis gravem afflictionem intulerunt: Imperialis mea majestas Deum placare & propitium efficere volens: ob ea quæ ipsum ut homo offendit: simul etiam volens, magni Imperatoris, Christi scilicet, milites qui vitam monasticam propter ipsum elegerunt, & spiritus armaturam induerunt, socios habere, & strenuos defensores adversus hostes, tam qui videntur, quam qui non videntur, bono illi fundamento tectum quoque proportione conveniens imponere voluit: & præsentem auream bullam ea ex causa edidit, per quam statuit & definit, omnia immobilia quæ hodie ab enumeratis monasteriis possidentur, vel etiam silentiariis & anachoreticis cellulis, vel lauris, & omnino monasticis habitaculis, quocunque nomine vocentur, parœcias, prædia, conventus, tributa, vectigalia, portus, flumina, jura maritima, & ut semel dicam, quodcunque jus in possessione immobili consideratur, & in quocunque loco situm sit, in quo scil. hucusque non data est iis denotatio, seu designatio ab iis qui sunt in ea regione census descriptoribus quæ publicum in iis jus habere comprobet, habere dictas mansiones perpetuo dominio ut imperii mei donum & liberalitatem, & eis deinceps semper in posterum dominari, etiamsi probabili, vel non probabili de causa aliqua eorum, vel etiam fortasse omnia hucusque detinuerunt: vel etiam sine ullo titulo, vel ex titulo quidem, qui male se habet, vel est fortasse falso confictus. Omnia enim quæ ab ipsis in quocunque situ possidentur in oriente & occidente, sive ex iis qui eo tempore administrabant Imperatoribus, sive sint ex fragmentis sive ex commiserationibus, sive e loco motis vel caducis, vel ex vilibus quæ penduntur diariis, vel ex vilibus calamitate vexatis, vel iis quæ a potentibus vendita sunt, vel contra: vel ex correctione male factarum venditionum, & si in aliis locis jussa dari, in aliis tradita sunt, vel donata, non tradita sunt: vel tradita, donata non sunt, vel quovis alio modo male ab ipsis detinentur inconcusse & nullo negotio eis exhibito, a dictis monasteriis vult meum Imperium ea in æternum possideri, ut meum mei Imperii donum a mea liberalitate & munificentia profectum. Cum enim sola nunc apud ipsos immobilium inveniatur detentio, quæ pro omni titulo debet eis sufficere, est supervacaneum, de ullis aliis curiose investigare. In omnibus enim quæ hodie possident, præterquam in iis in quibus a publici census in ea regione descriptoribus documento data sunt, quæ jus fisci, seu publici, ut dictum est, probant, debet præsens aurea Imperii mei bulla sufficere, & pro donatione, & emptione, & quovis alio titulo satis esse: etiamsi quodcunque aliud secretum in eis probetur. Nec cogentur monasteria, ob ea quæ nunc possident immobilia, antiqua alia quæ eis adsunt jura proferre. Sed hac præsenti aureæ bullæ scriptura pro omni jure utentes, ea contenti esse debent, ut quæ eis, ut prius scriptum est, sufficere debeat, & pro donatione & pro traditione, & quovis alio jure. Sin autem invitante fortasse tempore voluerit ullum monasterium iis etiam quæ habet juribus & titulis uti, ea pro se afferens, a nullo penitus prohibebitur. hoc enim non faciet necessario. Si autem hoc propria voluntate elegerit, nemo impediturus admittetur. Non solum autem ad probandum jus terreni quod habent monasteriis sufficiet præsens bulla aurea: sed etiam in parœciis quæ nunc ab eis detinentur, & prædiis, vectigalibus, conventibus, trajectionis solutionibus, portubus, fluviis, juribus maritimis, & quocunque alio jure, quod ab eis possidetur, præterquam in iis, in quibus documenta pro publico (ut sæpe superius dictum est) assumpta sunt. Sin autem recenseri jussa sunt, vel amputari quædam tributa, vel pacta, vel militiæ, vel publica, vel libellica, vel aliquid aliud quod ad publicum pertinet, & non factum est quod recensendum erat, vel habet aliquod aliud jus quod apprehendi possit, monasteria ex eo nihil lædentur. Quid autem opus est multa dicere & enumerare, & exempli gratia afferre? Verborum multitudinem Imperii mei majestas prætercurrens, ne quis in ejusmodi rebus callidus, & vafer nonnullis quidem dictis, ex iis causis quæ immobilia concutiunt, aliis vero silentio præteritis, verba arripiat, & more Judaico, literæ insistat, & conetur in iis quæ dicta non sunt, monasteria agitare & vexare, universali & generali oratione, Imperium meum vult & decernit, ut quod in iis quæ hodie a monasteriis possidentur, vel in ipsis sunt monasteriorum cathedris, pro publico cogitatum fuerit ab aliquo, vel nunc, vel quandocunque, monasterio datum esse reputetur. Et simul ac hoc cogitarit quispiam vel dixerit, id quoque statim apprehendet monasterium, ut hodie a mea Imperatoria sublimitate donatum. Quod enim ad ea attinet quæ nunc possident immobilia, de quibus pro publico documenta non acceperunt monasteria, imperium meum vult unumquodque eorum publicum existimari, & perpetuam firmitatem obtinere, & a nullo de ea re disceptari, & quemadmodum publico nulla a se molestia negotiumve exhibetur, sic nec silentiaria, nec monasteria, nec reliqua ab ullo publici curatore litibus agitabuntur, sive quis probabilem sive non probabilem causam afferat, sive cujusmodicunque sit quod loquetur. Quisquis enim hoc facere aggressus fuerit, invalida & revera infirma dicere videbitur: & citra ullam misericordiam, ejus facultates fisco consecrabuntur, & ipse omnino infamis semper

erit: utpote qui Imperatori adverſetur, qui pie, ac religioſe omnem moleſtam vexationem a monaſteriis in iis quæ ipſis data ſunt, per præſentem auream bullam amoveat, & per ipſam exiguum aliquod donum offerat pro innumerabilibus beneficiis quæ a munifica ejus dextra accepit. Non licebit ergo, nec publici cenſus deſcriptori, nec ullius ſecreti præfecto, vel peræquatori, vel in rebus agenti, vel focos cenſere, & terræ menſuras inveſtigare, vel parœcorum quantitatem, vel quod terræ amplius poſſidetur, vel non juſto pretio emptum eſt, vel injuſte detinetur, examinare. Sed quoniam Imperii mei mandato acta facienda ſunt, eorum nomine quæ hodie a monaſteriis detinentur immobilium, & parœcorum, tunc demum juſte monaſterium moleſtia afficietur, & quod injuſte detinet, ab eo auferetur, quando publici cenſus deſcriptor oſtenderit monaſterium extra terminum occupare loca, vel parœcos, vel jus aliud. Nec enim licentiam habebunt monaſteria augere & amplificare ea quæ ab ipſis hodie poſſidentur, ſive parœci ſint, ſive loci, ſive ἀντέγγια. Verumtamen per hujuſmodi occaſionem non licebit exactori, aut deſcriptori ulli fumarium, vel menſorium, aut aliud quodpiam vectigal quod ad ipſius officium pertineat recipere ab immobilibus quæ ſupraſcriptis ſubjacent monaſteriis. Qui enim contra auſus fuerit, ſciat ſe non tantum id quod exegit multiplicatum reſtituturum, ſed & omnium bonorum publicationi cum infamia & civilium munium incapacitate ſubjectum iri. Sic enim vult mea majeſtas jam manifeſtatorum monaſteriorum immobilia omnia haberi ab unoquoque exactore, quaſi non ſubſint ipſius officio, vel poteſtati. Et quemadmodum exactores in non ſibi ſubjectis provinciis nihil juris habent, ut in iis agant adminiſtrentve quicquam: ſic nec in immobilibus monaſteriorum exactores provinciarum, quibus ea ſubſunt, cenſebuntur exactores. Quæ igitur fient acta, & deſcriptiones ab iis quos Imperium meum ſtatuerit ad probationem eorum quæ a monaſteriis poſſidentur, competentibus ſecretis propter notitiam inſinuabuntur. Scire namque debent omnia monaſteria, ſi quod ex iis deprehenſum fuerit, aſtutiam aliquam, vel colluſionem, vel dolum feciſſe in immobilibus quæ hodie ab ipſis poſſidentur, non ſolum nihil utilitatis ex hac meæ majeſtatis aurea bulla conſequuturum, ſed etiam caſurum jure conceſſo prædictis monaſteriis per præcedentem mei imperii auream bullam. Deinde autem ſuſtulit hæc aurea bulla omnem quoque juſſionem quæ ei adverſatur, quæ ſcilicet facta eſt, vel fiet: & ſtatuit ut monaſteria ſuis quoque antiquis titulis utantur.

10. *De immobilibus magnæ eccleſiæ.*

ET illi quidem antiquo & celebri Solomonis ſapientiæ templo pro viribus offerebant omnes: & huic quoque ſacro & maximo templo, quod eſt ſub nomine Dei ſapientiæ, qui ex Solomone & David ſecundum humanitatem derivatur, glorioſe & regaliter extructo, cujus erat illud Solomonis præfiguratio, novæ inquam Sion, arcæ ſanctificationis, ſervatoris noſtri eccleſiæ, (quam ſuper Apoſtolicorum mandatorum Petram adeo ſtabilem & immobilem Spiritus ſanctus ædificavit) multi diverſa munera obtulerunt, quæ in immobilibus poſſeſſionibus ſpectantur, ad orientem & occidentem ſita: ſed nonnulla in inſulis (ſunt autem eorum quæ dixi, per redemptionem multa, ne dicam plurima) publico ea applicare decreverunt ex diverſis cauſis ii qui ſunt ubique publici cenſus deſcriptoribus & in ejuſmodi rebus exercitatis. Quoniam autem hoc ad mei Imperii aures frequenter delatum eſt relatione eorum qui hoc magnum & divinum templum diſpenſant, ſtatim noſtra potentia nihil cunctata hanc præſentem bullam huic venerabili domicilio elargita eſt, per quam ei pure donat & concedit noſtra pietas omnia quæ ad fiſcum, ſeu publicum quomodocunque pertinent, ex iis quæ ſunt in oriente & occidente, & ab eis in omnibus inſulis poſſidentur, immobilium poſſeſſionibus, tanquam ejus donum aliquod & ſacram oblationem, ſive ſint parœci, ſive terra fortaſſe arabilis, vel pratenſis, vel conſita vitibus, vel hortenſis, vel cujuſmodicunque prædia, ſive in eorum domibus agant famuli negotiatores, vel artifices, etſi caſtra in aliquibus eorum extructa ſint, vel aliquid aliud, quod ad publicum utique pertinet, inventum fuerit. Corrigit autem meum Imperium per præſentem auream bullam quæcunque claudicare inveniuntur in iis quæ dictæ magnæ Dei eccleſiæ adſunt, viribus, ac titulis in omnibus ejuſmodi immobilibus quæcunque ea fuerint, & omnia quæ illis adſunt in oriente & occidente, & in omnibus inſulis, ut nunc a meo imperio data, & ei conceſſa reputentur per præſentem bullam auream noſtræ ſerenitatis. Ob eam enim cauſam & exactas procedere deſcriptiones, quæ declarent cujuſque generis immobilia, & qui eis præſunt incolas ac inquilinos: hoc amplius inventa in iis omnis generis ἀντέγγια a locorum deſcriptoribus, eorumque ſubſcriptionibus confirmari & in perpetuam ſecuritatem parti ſanctiſſimæ magnæ eccleſiæ tradi jubet noſtra majeſtas: ut omnia ſint manifeſta & extra controverſiam poſita, nec ullo tempore in diſquiſitionem revocentur a deſcriptorum quoquam vel inſpectorum, vel peræquatorum & eorum qui aliter publica perſcrutantur declaratarum deſcriptionum competentibus ſecretis, in futuram rei memoriam inſinuandarum. Neque enim unquam eorum quis poterit ullo modo ingredi hujuſmodi immobilia, aut ea in controverſiam deducere & diſquiſitionem. Sed nec inſtrumenta in iis requirere, non fumarium, vel metreticion exigere, aut aliud ullum vectigal excogitatum in deſcriptorum lucrum: qui prohibentur inſinuatione ipſa & ſola præſentis aureæ bullæ mei imperii, & deſcriptionum, quæ ut ſupra comprehenſum eſt, valituræ ſunt. Omnis autem facta juſſio, ſive de prius ſeparatis, ſive de fragmentis, ſive de commiſerationibus, ſive de iis quæ ab humilibus ordinibus, ſive de iis quæ inciſionibus ſubjecta, ſive de militiis affectatis licet compenſatio facta non ſit, ſive de non acquieſcendo factis ſine quantitate donationibus, ſive de quacunque re edita fuerit juſſio, & ulla in re repugnet præſenti imperii mei bullæ aureæ, irrita erit & invalida, & ſi ne irrita fiat in ea expreſſum ſit, niſi nominatim pronunciatum ſit. Omnium enim juſſionum quæ factæ ſunt, notitiam habet mea pietas, quas ſigillatim enumerare ſupervacuum exiſtimavit: & ut expreſſim enumeratas & everſas quod ad hanc aureæ bullæ orationem attinet, cenſeri conſtituit mea majeſtas. Sed nec alia ulla quæ in poſterum fiet juſſio huic piæ ſcripturæ prævalebit: quinimo & illa, quatenus præſenti meæ majeſtatis definitioni adverſatur, irrita fiet, nullarumque virium: licet, ne ſubvertatur appoſita ſit clauſula. Niſi nominatim pronunciatum ſit, aut quævis alia diſtinctio. Ut autem ſint manifeſta quæ adſunt ſanctiſſimæ Dei magnæ eccleſiæ immobilia omnia in præſenti bulla aurea aperte inſcripta ſunt: quæ habent hoc modo: in Thracia & Macedonia illa & illa, & deinceps enumerat omnia immobilia. Et poſt horum enumerationem ait, Judæi ſtrobiliotæ ubicunque inventi, & excuſſi amplior capacitate triginta millium. Sancit Imperialis mea poteſtas ſanctiſſimam magnam eccleſiam & omnem ejus partem habere jus ſuum inviolatum omnino & inconcuſſum, cum exactiores fieri debebunt terminorum definitiones a locorum deſcriptoribus, ut ſæpe dictum eſt. Verum eo prætextu non licebit prædictis deſcriptoribus fumarium exigere, vel metreticon, aut neceſſariorum dationem, ullamve exactionem facere a quibuſcunque immobilibus ejus. Sed abſque ulla collatione & petitione prædictas finium deſcriptiones conficient. Quod ſi quis auſus fuerit violare quidquam eorum quæ præſenti aureæ bullæ oratione majeſtatis meæ definiuntur, præter Imperialem indignationem, in periculum veniet ſubeundi pœnam triginta librarum, quæ ſine commiſeratione a domeſticorum ſecreto, ex aditione ſanctiſſimæ magnæ eccleſiæ exigentur: quippe cum firma ac munita ſit præſens aureæ bullæ oratio, facta menſe Auguſto 1. Indict. anno *6661*. cui noſtrum pietate præcellens ſubſcripſit Imperium.

11. *De inſtrumentis omnium quæ ubique ſunt eccleſiarum ob poſſeſſionem immobilium.*

PRæterea autem emiſſa eſt & alia bulla aurea Imperatoris quæ dicitur medicatrix, utpote quæ fortaſſe medeatur titulis & juribus omnium eccleſiarum quæ claudicant, epiſcopatuum ſcil. & metropolium, & ipſius magnæ eccleſiæ, quæ etiam ad verbum ſic habet: Qui poſt Moſem fuit electi illius populi Imperator Jeſus, Hierichuntis feſtinans munimenta ac propugnacula diruere, ſacerdotibus juſſit in circuitu tuba canere & ſic murorum propugnacula mirabiliter dejecit. Imperio autem meo, quod novo populo a Deo electo præeſt, poſt illum principem populi ſervatorem & ducem alium Moſem inclytum, dico imperii mei dominum & genitorem, veluti quædam Hierichuntina mœnia, diruere properanti communis Chriſtianorum inimici propugnacula, occidentalis dico draconis, qui [1] in Sicilia tyrannidem exercet, & illinc adverſus Romanum Imperium latenter prorepit veluti ſpiritualibus quibuſdam tubis, veſtris antiſtitum Deum nobis quotidie placantium precibus, ad illum diruendum adjuvantibus opus eſt. Sed & ipſe divinus Moſes, quando cum Amalech prælium commiſit, ſacerdotibus utrinque innixus, ſic eum fugavit, & vicit. Sicut ille ergo, meum quoque Imperium, antiſtitum ſuſtentaculo indigens, ad aciem adverſus novum hunc Amalech propoſitam, & veluti quandam lucis columnam novum hunc Iſrael præcedentem, & ejus greſſus dirigentem preces eorum habere volens: hanc præſentem auream bullam, & omnium eccleſiarum matri, novæ Sion, Dei ſapientiæ habitaculo, & iis qui ſunt in omnibus inſulis & in oriente & occidente antiſtitibus donavit: eorum pro Imperio meo preces magis confirmans. Recte enim ſcit meum Imperium, Regem non ſervari per multam potentiam, & gigantem non ſervatum iri in multitudine virtutis ſuæ: mendax autem equus ad ſalutem, ut dicam cum Propheta & Pſalmographo & Dei patre. Volens enim ut firmitas & ſtabilitas eccleſiæ quæ omnibus præeſt, ſervetur, & omnibus dictis antiſtitibus ſanctarum quæ ubicunque ſunt eccleſiarum, & ſecuritatem titulorum ac jurium quæ illis adſunt, in ipſorum immobilium detentione firmius conſtituens, & præterea corrigens ſi quid in eorum jut,bus claudicet, & mero jure ſit deſtitutum. Et non ſolum hoc, ſed & ſi quod jus conſequi debeant ad ejuſmodi immobilium dominationem, detentionem & proprietatem, id fortaſſe prius factum non eſt, hanc imperii mei bullam auream ejus quod deeſt medicatricem illis tradidit, quæ veluti perfectum & integrum omnino inconcuſſum jus ejus oſtendit. Per quam confirmat quidem & tutius facit quodcunque jus adeſt ſanctis Eccleſiis, eique quæ illis præſidet, in ipſarum immobilibus cujuſmodicunque fuerint, & ubicunque ea ſita ſint: & quod bonum eſt, melius fecit Imperii mei ſententia & calculo. Quicquid autem eſt in eis in quibuſcunque quis ſpectatum id dixerit, ſive in aureis bullis diverſorum Imperatorum, ſive in ſigillis, & ſive in ſimplicibus juſſionibus, ſive in reſolutionibus, ſive in actis, claudicans, & aliquatenus, ab eo quod eſt exactum, & a debita conſequentia deficiens regalium juſſionum & legum corrigit & decernit, dictis ſanctiſſimis eccleſiis nullum ex ea re præjudicium in æternum afferri: ſed quod in eis eſt infirmum & imbecillum, eſſe firmiſſimum & nulla juris allegatione oppugnandum ab eo qui velit aliquid pro fiſco, ſeu publico dicere, ut quod præſenti Imperii mei bulla aurea confirmetur & valde corroboretur. Et ut ex multis eorum quæ cuipiam in mentem venire poſſint, pauca quædam Imperium meum memoria repetat: ſi forte donatio ipſius parœcorum ſit ſine certa quantitate, aut menſurarum terræ, vel auturgia alia innovarint in hujuſmodi poſſeſſionibus forte quæ ipſis donatæ non fuerunt: aut donatæ quidem fuerunt, juſſiones autem de his factæ, non ſunt revocatæ: vel in prius deſignatis donatis ipſis juſſiones de prius definitis non ſunt revocatæ: aut juſſionum principalium quæ ipſis tributæ ſunt aliquæ nullo modo inſinuatæ fuerunt, aut fuerunt quidem inſinuatæ in aliquo ſecreto, non tamen competente: aut inſinuatæ perierunt, exempla autem earum fide digna reperiuntur: aut acta quæ procedere debebant, non proceſſerunt, vel quæ proceſſerunt, non ſunt inſinuata, aut quæ fieri debuerunt rationum computationes factæ non ſunt, aut forte quamlibet aliam ob cauſam ſive ex parte ſive in totum jura ſæpe dictis ſanctis Dei eccleſiis & matri omnium claudicant, & inde firmitatem ſuam non habent, etſi non quæ id faciat cauſa nominatim expreſſa ſit, aut forte alia ipſis exhiberi debuerunt jura de hujuſmodi immobilibus velut quibuſdam omnino procedentibus in ipſis (nam ſi documentum de quopiam ex poſſeſſis a ſe immobilibus nequaquam adquiſierint, nihil a præſente aureæ bullæ oratione juvabuntur) nulla in re hæc omnia & quæcunque alia cuipiam pro fiſco certanti in mentem quandoque venerint, lædere unquam ſanctiſſimas eccleſias & Sophiæ Dei templum, reliquaſque metropoles, archiepiſcopas, epiſcopas poterunt in iis immobilibus, quæ (ut dictum eſt) ad ipſas pertinent, ex qualibuſcunque documentis. Nam ſi nullum quæſierunt unquam jus in aliquibus forte immobilium quæ habent, nullam ex præ-

1 Saracenos videtur intelligere.

ſenti

ſenti aureæ bullæ oratione ſentient utilitatem: ſicut nec in quibus fiſcus, ad hodiernum uſque diem poſſeſſionem habuit ex juſta quapiam cauſa, in his enim omnibus juris obſervabitur exacta diſciplina. Si quis igitur voluerit per avaritiam, aut quampiam aliam cauſam, ea contemnere quæ hac chryſobulla mei Imperii oratione definita ſunt: primum quidem ſanctæ Trinitatis ſplendorem, cum ad tremendum ſiſtemur tribunal, non conſpiciet: excidet autem & Chriſtianorum parte ut Judas duodenario. Et præter hæc execrationem ſibi conciliabit primogenitorum ſanctorum, juſtorum & deiferorum patrum qui ab ævo præmortui fuerunt.

12. *De citatione abſentium.*

AC in iis quidem conſiſtit canon. Tu autem ſcias, terminum qui hic præſtituitur, hodie locum non habere, & per tria XXX. dierum edicta omnes actores, & reos accerſiri, cujuscunque ſint ſtatus, & cujuſmodicunque cauſa ſit: ſecundum Novellam potentis & ſancti D. noſtri & Imp. menſe Julio editam indict. XIV. anno 6674. Sed hoc quidem ſervatur, quando per libellum & reliquam judicialem conſequentiam pecuniaria vel criminalis cauſa adverſus Epiſcopum illata fuerit. Si autem per ordinem adverſus Epiſcopum vel clericum aliqua eccleſiaſtica quæſtio denunciata fuerit, quando nec libello opus eſt, vel aliqua alia judiciali conſequentia: & qui accuſatur, ſeu defertur, non adeſt: punietur ſecundum LXXIV. canonem apoſtolicum, ſicut condemnatur ſeu punitur etiam a legibus contumax impudens.

13. *De tonſura mulierum degere volentium in monaſterio, poſt trimeſtre facta.*

NOn eſt lex ſcripta quæ ſtatuat, ut ſi qua tonderi atque divortium facere cum marito velit, ne confeſtim tondeatur, ſed in monaſterium abducatur, & trimeſtri ſpatio exploretur, num forte in ipſo velut pugnæ initio tonſuram deprecetur. Sed ex inſcripta conſuetudine, ſæpenumero in judicio probata & confirmata, receptum eſt, ne aliter mulieri tonſura permittatur, quam ſi poſt tres menſes interrogata ſit, an in hoc bono propoſito permanere velit. Ac ſane hac de re coram imperatorio tribunali ſatis certatum eſt. Cum enim multi dicerent, debere Pyrrogeorgii illius uxorem confeſtim detonderi, quod firmi judicii eſſet, ut quæ etiam quadraginta annos haberet: ac vero nulla lex ſcripta de trimeſtri iſto ageret: a Deo coronatus optimus & ſanctus noſter Imperator longam conſuetudinem, ut dictum eſt, confirmatam, pro ſcripta lege ſuſcepit: atque ſubnotatione confirmavit.

14. *De foro Judæorum.*

CUm moris eſſet ut Judæi coram ſolo Steni præfecto litigarent, optimus atque ſanctus noſter Imperator ſtatuit, ut coram quocunque tribunali ſecundum leges cauſas agerent. Ac conſuetudo pro nihilo habita eſt, ut quæ legitime non fuiſſet confirmata.

ALEXII COMNENI SECUNDI.

Ne monaſteriorum prædia deſcribantur.

IMperium meum ex veſtris precibus exaltatione indigens, & veſtigiis domini & patris ſui bonæ memoriæ volens inſiſtere, illius quoque in eos qui ſunt Deo dedicati beneficentiam imitari conſtituit. Ideo per hanc unam in vos beneficentiam & Deo, qui ipſum Imperatorem fecit, gratificatur, Imperatoriſque & patris noſtri ſanctæ animæ & noſtræ potentiæ profectus in bonam baſim ac fundamentum ponit: & veſtræ petitioni ſe inclinans, ut vim ſuam habeant, ſintque ſtabiles, firmæ ac immobiles, quæ de veſtris monaſteriorum beneficiis aureæ tres bullæ emiſſæ ſunt a ſancta illius majeſtate decernit, & ut in eodem robore immobiliter permaneant: in quo a principio expoſitæ ſunt, & quæ iis conſequenter proceſſerunt traditionis acta ſecuritatem referant, etiamſi poſt biennium facta fuerint: licet fortaſſe quædam eorum in convenientibus ſecretis prius poſita non fuere: iis quæ ad interpretationem vel ſubverſionem virium bullarum aurearum particularem vel generalem editæ ſunt juſſionibus, quæ in noſtris monumentis declarantur, quomodocumque emiſſæ fuerint, per præſentem reſolutionem inutilibus invalidiſque redditis, & perinde ac ſi ne eſſent quidem omnino reputatis. Ceſſabit autem & quæ hucuſque veſtris monaſteriorum immobilibus in Thracia & Macedonia ſitis inſultavit, Practorici & Catepanici uſus exactio, ſtuppæque & axungiæ redemptio & exactio, tanquam per hanc præſentem reſolutionem exciſæ & radicitus extirpatæ, & eo redactæ, ut nec ſint, nec nominentur: prætoribus & exactoribus & catepanis, & iis qui ſtuppæ & axungiæ redemptionem vel exactionem exercent, iisque qui illis miniſtrant, ſic ejusmodi immobilia prætercurrere debentibus, perinde ac ſi ne in ſuis quidem omnino regionibus ſita eſſent, utpote quæ non ſint a publico omnino requirenda in omnibus, quæ hoc modo decreta ſunt ipſi, ab initio hodierni diei repetiti diuturno, & deinceps in omne ac perpetuum tempus ſuſcepta ſine contradictione, nec habeantur pro deſcriptis in publicis actis, licet autem non deſcriptæ ſint in actis, ſed alio quo modo agnita, & ſic recepta. Si quis autem præter ea quæ conſtituta ſunt his aureis bullis & præſenti ſolutione mei imperii, fuerit auſus aliud exequi in quibusvis poſſeſſionibus immobilibus veſtrorum monaſteriorum, præterquam quod læſæ majeſtatis tenebitur reus (ſicut his aureis bullis definitum eſt) & ab eminentiſſimo temporis illius myſtico illatum cuipiam veſtrarum poſſeſſionum damnum ſarcire compelletur. Monaſteriis quoque omnibus viciſſim curæ erit, tam iis quæ ſunt intra urbem quam quæ extra ſub terminis iis aureis bullis comprehenſis imperatoris bonæ memoriæ inclyti D. & patris imperii mei, ea peragere quæ in veſtra ſuggeſtione declarata ſunt: niſi velint tali excuſatione privari, eo quod ſemel ea neglexerint.

ISAACI ANGELI.

1. *De metropolitanis revocantibus ad ſe pertinentes epiſcopas jure metropolis aut archiepiſcopatus honoratas.*

CONSTIT.

QUoniam autem menſe Aprili, XI. Indict. anno 6707. edita aurea bulla Imperatoris domini Iſaaci Angeli, quæ & metropolitanis epiſcopatus ad ſe pertinentes, & metropolium, vel archiepiſcopatuum honore donatos ad ſe revocantibus, & iis itidem qui imperialem circumſpectionem privare conantur, ne epiſcopatus in metropoles & Archiepiſcopatus erigat, ſecundum ſibi datam a ſuperis poteſtatem, os occludit: a nonnullis quæſitum eſt quid ſit quod canone comprehenditur, ut honore affectæ metropoles ſolum honorem habeant, utpote aliis juribus veræ metropoli ſervatis. Dicimus de ea re dubitationem ab Imper. hac conſtitutione diſſolvi. Quæſitum enim eſt, & poſt multas rationes allatas, hæc ejus rei gratia expreſſim comprehenſa ſunt: *& quod* univerſali ratione & generaliter expoſita diſpoſitione, eccleſias quæ juſſione Imperatoria in altiorem thronum eriguntur, honore quoque dignas cenſeri oporteat, & electiones illic procedere ex forma canonica, quæ in magna eccleſia conſecuta eſt, metropolitanis & archiepiſcopis convenientibus & metropolitanum eligentibus: hoc & Imper. mea ſublimitas decernit, & hanc conſtitutionem ſancta quoque ſequetur ſynodus, ut quæ eccleſiaſticum ritum accurate ſervet, & a canonica rectitudine non excidat.

2. *De nuptiis ſeptimi gradus.*

SCias vero, licet ſynodalis hæc deciſio, & ipſam confirmans Imperatoria juſſio conſanguineorum in ſeptimo gradu matrimonium minanter prohibeat: indictione tamen IV. anno 6694. cum dominus Baſilius [1] Camaterus patriarcha eſſet, ab Imperatore noſtro ſancto domino Iſaacio Angelo juſſionem eſſe factam, quæ ſtatuit, ne ex dictis actis, matrimonio poſt illa inter longe feliciſſimos Cæſares, dominum Joannem Cantacuzenum videlicet, atque germanam imperatoris ſororem dominam Irenen, contracto quamquam in ſeptimum conſanguinitatis gradum referatur, præjudicetur: ſed quantum ad illos, & quidem ſolos, quæ a ſynodo atque Imperatore domino Manuele de iſtiusmodi nuptiis determinata ſunt, inefficacia ſint. Quod etiam a ſynodo approbatum eſt.

3. *Subnotatio inclyti Imperatoris domini Iſaaci Angeli, ut tondeantur electorum pontificum uxores, facta die 20. menſis Septemb. 4. indict. 5.*

LEgitimam Imperatoris ſententiam non ſine periculo delinquentes experientur. Ut enim dentibus acerba uva, oculis fumus nocet: ſic iniquitas iis qui ipſa utuntur. Quorſum vero mihi hoc orationis ſpectat præludium? Cum ſacratiſſimus Cyzici metropolitanus inveniſſet majeſtatem meam hodierno die jura reddentem, aſſidentibus ſanctiſſimo domino meo œcumenico patriarcha, & aliis ſanctiſſimis patriarchis, Antiocheno videlicet & Hieroſolymitano, nec abeſſent qui tunc in urbe regia ſacratiſſimi pontifices erant, quorum nomina inferius continebuntur: Propoſitum eſt quosdam eorum qui ad metropoles, vel archiepiſcopas electi & ordinati ſunt, cum uxores ante ordinationem haberent, non recuſare quidem quin primarii ſacerdotii chriſmate inungerentur: ſed eorum uxores eundem rurſum mundanum habitum induere, inverecunde agentes in iis ædibus quas antea habitabant: nec fœmineis introductas eſſe monaſteriis, ſed nec Deo ſeipſas dedicaſſe, & vitam delegiſſe monaſticam. Et hæc, quod ſacri divinique canones expreſſim moneant electos pontifices, a legitimis ſuis uxoribus, quas ante ordinationem habebant, omnimodo abſtinere: ut non ex præcepto, ſed propria voluntate eorum quiſque continentiam, vel cœlibatum proprium ſibi deligat, propter dignitatem ſacerdotii, aut propter matrimonii honeſtatem, conjunctionem caſtam præferat. Hæc dicens, varios canones allegabat, inter quos & quadrageſimus octavus erat ſextæ ſynodi, hæc ad verbum comprehendens: Uxor ejus qui ad epiſcopalem dignitatem promotus eſt, communi viri ſui conſenſu prius ſeparata, poſtquam in epiſcopum ordinatus eſt, ac conſecratus, monaſterium ingrediatur procul ab epiſcopi habitatione extructum, & epiſcopi providentia fruatur. Sin autem digna viſa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem provehetur. Lecto igitur hoc canone, Imperium meum in hominibus agnoſcens maxima dona Dei a ſuperna clementia, & regni, ac ſacerdotii divinitus conceſſam unctionem & dignitatem ex uno eodemque perenni fonte manare humanamque exornare vitam, & amplificare: nihil etiam ſtudioſius colens quam ſacerdotum auctoritatem, qui regia & divina ſpeculatione manus erigentes, Deum pro Chriſtiana multitudine deprecantur, & ut ſacræ quædam ancoræ Imperialem potentiam ſuffulciunt: poſtquam etiam canones contemni & infringi cognoviſſet in bene inſtituta republ. & quidem noſtræ potentiæ, quaſi non ſoluti eſſent creati pontifices, qui ſuis uxoribus cohabitare non vererentur: non parum commotum eſt. Triſte etiam quiddam nec gratum in piiſſimum chartophylacem mea intuens majeſtas, definiit cohortantibus ad id ſanctiſſimis patriarchis uxores creatis pontificibus ante ordinationem conjunctas in muliebria monaſteria procul ſita ab habitatione pontificum ſine dilatione induci, tonderique eas, & canonice apud monachas degere, in quo monaſterio comam depoſuerint: aut ſi ipſæ tonſuram recuſent, qui eis ante creationem juncti erant matrimonio pontificali ſolio & dignitate priventur, & in eorum locum alii ſufficiantur. In poſterum autem, qui ante creationem legitimam uxorem habebit, non aliter ordinari, quam ſi communi conjugum ſcripto conſenſu, & placito a ſe invicem ſeparentur, & mulier monaſticam vitam amplexa ſit. Sic enim creatio ſine offendiculo & damno juxta ſacros & divinos canones procedet, ſemota ab omni ſacerdotalis ordinis reprehenſione. Aſſidebant ad meæ majeſtatis tribunal pontifices Cæſareæ, Epheſi, Cyzici, & alii non pauci.

JOANNIS DUCÆ.

De veſtibus externis prohibitis.

[1] Baſilius Camaterus patriarcha Conſtantinopolitanus.

Alterum vero illius imperatoriæ providentiæ specimen: quod cum videret Romanas divitias, in peregrinas ac sumptuosas vestes, sericas, Assyrias, Babylonicas, atque Italicas, vario ac solerti artificio confectas effundi: decreto sanxit ne quis subditorum iis uteretur, nisi ipse, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet: sed iis contenti essent, quas Romanæ provinciæ, ac manus præberent. Necessariarum enim rerum usus est immutabilis: & subditi quantum licet, principum sequuntur cupiditates, idque lex eis est & honor, quod principibus visum fuerit. Proinde cernere erat illa quoque brevissimo tempore viluisse: nobilitatis autem limites Romanis vestimentis definitos: & divitias domo, quod ajunt, domum ferri.

MICHAELIS PALÆOLOGI.

De primatu, & appellatione & commemoratione Papæ Romæ.

Proinde tot difficultatibus circumventus Imperator, ac pene ad desperationem compulsus, legatos ad Papam mittit, de ineunda veteris & novæ Romæ ecclesiarum concordia, modo Caroli [1] expeditionem averteret. Ea legatio a Pontifice benigne audita est; qui ea se facile, quæ Imperator petivisset, confecturum est pollicitus: statimque suos legatos illis adjungit, qui concordiam conciliarent, atque amplecterentur. Cujus hæc tria [2] capita fuerunt. Primum, ut in sacrorum voluminum hymnodiis, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret. Alterum, ut liceret cuivis Romam veterem, quæ curia major & perfectior esset, appellare. Tertium, ut illi principatus in omnibus deferretur.

INCERTI IMPERATORIS.

De episcopatibus detentis a laicis.

Episcopatus quidem episcopis nullo tempore claudentur, quominus qui electi sunt, ad ea revertantur: quemadmodum & in Megarensi episcopatu factum est, qui tot annis quot hominum memoriam excedunt deletus extinctusque fuerat, & per jussionem Imperialem, synodalemque actum metropoli Athenarum paulo ante rursus servatus est.

1 Andegavensis. 2 Papa Romanus Primatum Orientis consequitur, & in quibus consistat potissimum primatus.

CANONES [1] SANCTORUM ET VENERANDORUM APOSTOLORUM.

PER CLEMENTEM A PETRO APOSTOLO ROMÆ ORDINATUM EPISCOPUM, IN UNUM CONGESTI.

GREGORIO HALOANDRO [2] INTERPRETE.

Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinator [3].

2. Presbyter ab uno episcopo ordinator [4], item diaconus, & reliqui clerici.

3. Si quis episcopus aut presbyter, præter ordinationem Domini, quam de sacrificio instituit, alia [5] quæpiam, puta aut mel, aut lac, aut pro vino siceram [6], aut confecta quædam, aut aves, aut aliqua animalia, aut legumina supra altare obtulerit [7], ut qui contra ordinationem Domini faciat, deponitor: excepto novo frumento, & uva opportuno tempore. Præterea licitum non esto aliud quippiam admovere ad altare, quam oleum in candelabrum, & incensum oblationis tempore.

4. Omnium [8] aliorum pomorum primitiæ [9] episcopo & presbyteris domum mittuntor, non super altare. Manifestum est autem, quod episcopus & presbyteri inter [10] diaconos & reliquos clericos eas dividunt.

5. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam prætextu [11] religionis non abjicito: si abjicit, segregator a communione: si perseverat, deponitor.

6. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus seculares [12] curas non suscipito, alioqui deponitor [13].

7. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum diem paschæ [14] ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit: deponitor.

8. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicunque ex sacerdotali consortio oblatione facta, non [15] communicaverit: causam dicito. Et si bona ratione subnixa sit, veniam promeretor. Sin minus dixerit, a communione excluditor, tanquam qui populo autor offensionis fuerit, mota contra [16] eum suspicione qui obtulit.

9. Quicunque fideles ecclesiam ingrediuntur, & scripturas audiunt, neque apud preces [17] & sanctam communionem permanent [18], eos tanquam, qui ordinis in ecclesia perturbationem inducant, a communione arceri oportet [19].

10. Si quis cum [20] excommunicato [21], licet in domo, preces [22] conjunxerit: iste communione privator.

11. Si quis cum deposito clerico, ut [23] cum clerico preces conjunxerit, deponitor & ipse.

12. Si quis clericus aut laicus a communione segregatus, seu nondum in communionem receptus, ad aliam profectus civitatem, sine commendatitiis [24] literis receptus fuerit: a communione excluditor, tam qui receperit, quam qui receptus est. Si excommunicatus fuerit, in longius illi tempus excommunicatio protenditor.

13. Episcopo qui parochiam [25] suam dereliquerit, alteri insilire [26] nefas esto, licet a pluribus [27] ad hoc compellatur: nisi rationabilis aliqua causa subsit, quæ hoc ipsum facere vi adigat, nempe quod plus lucri & utilitatis his, qui illic constituti sunt, verbo pietatis conferre possit: neque hoc tamen a seipso, sed multorum episcoporum judicio & exhortatione maxima.

14. Si quis presbyter, aut diaconus, aut quicunque tandem de clericorum consortio, relicta parochia sua in aliam concesserit, & omnino transmigratione facta præter voluntatem [28] sui episcopi in alia parochia moram traxerit: hunc jubemus, ne porro in ministerio publico sit ecclesiæ, maxime [29] si accersente ipsum episcopo ejus, redire contemnat, perverso illic ordine perseverans, ut laicus tamen ibi locorum in communionem admittitor.

15. Quod si episcopus [30] ad quem accesserint, pro nihilo reputata vacationis a ministerio ecclesiastico pœna, quæ contra eos definita est, ipsos ut clericos susceperit: a communione excluditor, ut perversi ordinis magister.

16. Qui post [31] baptismum duabus [32] implicitus fuit nuptiis, aut concubinam [33] habuit: is episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique in consortio sacerdotali esse non potest.

17. Qui viduam [34] duxit, aut divortio separatam a viro, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam, quæ publicis mancipata sit spectaculis:

1 Hi canones non obtinent in Gallia. Imbert. 3. *Inst.* Goth. Neque probat sedes Apostolica, nec sancti Patres illis assensum præbuerunt. Ab hæreticis enim Apostolorum nomine compositi dignoscuntur. *c.* 3. *distinct.* 15. *&* *c.* 2. *dist.* 16. A. Cont. *lect. Subcesiv. lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 4. *in fin. & num.* 5. Ans. 2 Alia extat editio Canonum apud Photium & Balsamonem huic in multis dissimilis. *Goth.* Alii etiam sunt Canones Apostolorum, quos dicunt non ab Apostolis editos, sed paulatim a diversis diverso tempore collectos, & uno postea nomine comprehensos, excus. Tiguri apud Gesner. *Ann.* 1559. *Græce & Latine.* Ans. 3 Χειροτονείσθω. Balsamon hoc caput refert non ad electionem episcopi, quæ fiebat a populo per manuum elevationem, sed ad ordinationem, quæ fit ab Antistitibus in ecclesia. 4 De ordinatione presbyteri & clerici. 5 Oblationes supra altare ne fiant mellis, lactis, siceræ, confectorum, avium, animalium, leguminum. 6 Sicera est quidquid sine vino inebriat. *Balsamon.* 7 De oblationibus vide Duarenum 7. *de benef.* 3. Vigilium 3. *meth. Jur. Pontifici* 13. Oblationem pro defunctis Græci κανίσκια vocant. Balsam. *hic.* 8 Deest hujus capitis initium apud Balsamonem. 9 Primitias ἀπαρχὰς τῶν ἄλλων ὀπωρῶν Græci vocant, Paulus ἀκροθίνια & aurea bulla Nicephori. De primitiis vide Duarenum 7. *de beneficiis* 2. Rebuffum *in tract. de decimis*, *q.* 1. *n.* 17. Vigil. 3. *method. Jur. Pont.* 13. 10 Primitiæ inter quos & a quibus olim dividebantur. 11 Vid. *dist.* 28. *c. si quis. c.* 13. *synodi in Trullo.* 12 Κοσμικάς. adde *can.* 80. J. 13 Nisi cesset *d. c.* 80. 14 Paschæ diem nemo cum Judæis celebret ante vernum æquinoctium. Jubet ergo Canon, Pascha celebrari post XIV. lunæ primi mensis, id est, Martii. vid. *c.* 76. *Concilii Carthaginensis. & ibid.* Balsamon. 15 De pœna episcopi, presbyteri, & diaconi communioni adstantis, nec tamen communicantis. 16 Hæc verba satis indicant hic agi de episcopis, presbyteris, diaconis & similibus personis communionem offerenti sacerdoti non communicantibus. Videntur enim recusantes communionem, offerentem in suspicionem aliquam trahere: huc facit *Can.* 2. *synod. Antioch.* 17 Quæ fiunt in sancta celebratione: Balsamon *c.* 2. *synod. Antioch.* negat hoc caput pertinere ad vespertinas & matutinas laudationes. 18 De laicis precibus & communioni adstantibus, & ad finem usque non permanentibus, vid. *d. Can.* 2. *synod. Antioch.* 19 Communicationis loco excogitatum fuit ἀντίδωρον, ad eorum utilitatem qui sanctorum mysteriorum participes esse non possunt: ut Antidoro de manu sacerdotis accepto ad finem usque communionis perseverarent. Balsam. *ad d. c.* 2. 20 Adde *d. Can.* 2. *in fin.* 21 Excommunicatio Græcis ἀκοινώνησις, sequestratio. 22 *Can.* 14. *synod. Sardicens. Can.* 9. *synod. Carthagin.* colloqui tamen excommunicato nemo prohibetur. Balsam. *hic.* 23 Id est, quidpiam clericale & sacerdotale agenti: & ita Balsamon intelligit. Nam ex eo (inquit) quod quis cum aliquo excommunicato precatus fuerit, non affertur depositio, sed excommunicatio. 24 Ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν. Canonicarum epistolarum, aliæ sunt συστατικαί, aliæ εἰρηνικαί, sive ἀπολυτικαί. Συστατικὰ γράμματα, hic & *Can.* 32. J. & *c.* 11. *synod. Chalcedonens.* & Arriano *in Epicteto* testimoniales literæ dicuntur, dantur proprie separatis a communione, ignotis, suspectis, reis postulandis quibus absolutio declaratur: vel apertius συστατικαί sunt probatoriæ, quæ & formales dicuntur, *can.* 23. *synod. Carthag.* ut formales epistolæ Suetonio in Domitiano *cap.* 13. Quæ εἰρηνικαί sive ἀπολυτικαί dicuntur, dantur episcopis in comitatum principis, vel clericis in aliam civitatem euntibus. *Chalced. cap.* 11. *Antioch. cap.* 7. *cap.* 8. & *sext. synod. in Trullo cap.* 17. ὡς εἰρήνην βραβεύουσαι. Quarum usum frequentem apud Christianos Nazianzenus notat contra Julianum his verbis, ἐν ἐπιστολιμαίοις συνθήμασιν οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρῄζοντας παραπέμπομεν. vid. Cujac. *ad Novell. Just.* 6. *c.* 3. Gerard. Rodolphum Graniensem *lib. de literis canonicis, formatis, pacificis, commendatitiis, ac dimissoriis, quibus in ecclesia primitiva sancti patres usi sunt.* 25 *Can.* 16. *synod. Nican.* 26 Quo verbo Balsam. translationem quæ fit justis de causis non intelligit, nisi quis, inquit, vellet reprehendere Gregorium Theologum & alios, qui ex episcopatibus translati sunt in sedem Constantinopolitanam & alias sedes patriarchales. 27 Quid, si cui permittitur ab Imperatore extra suam diœcesim σημειοῦσθαι? recte id permitti ait Balsamon. 28 Ejusque dimissoriam *can.* 17. *synod. in Trull.* 29 Vid. *Can.* 3. *synod. Antioch.* 30 Balsamon excipit Constantinopolitanum & Carthaginensem. 31 Cur ita? quia, inquit Balsamon, omnia peccata per baptismum eluuntur. 32 Δίγαμος, adde *dist.* 3. *cap. si quis post. l.* 3. §. 4. *C. de sum. Trin.* 33 Παλλακήν, id est, pellicem, ut *Nov.* 137. *cap.* 2. adde Phot. 9. *Nomoc.* 29. 34 Vid. *d. c.* 2. *dist.* 34. *c. si quis viduam.*

ſtaculis: epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex conſortio ſacerdotali eſſe non poteſt.

18. Qui duas [1] ſorores duxit, aut conſobrinam [2], clericus eſſe non poteſt.

19. [3] Clericus qui ſe fidejuſſorem [4] dat, deponitor.

20. Si quis humana violentia [5] eunuchus factus eſt, aut in perſecutione amputata ei ſunt virilia, aut ita natus fuit, & dignus eſt: efficitor epiſcopus.

21. Qui ſibi [6] ipſi virilia amputavit, clericus [7] non efficitor: ſui enim ipſius homicida eſt, & inimicus creationi Dei.

22. Si quis cum clericus eſſet, virilia [8] ſibi ipſi amputaverit, deponitor; homicida etenim ſui ipſius eſt.

23. Laicus qui ſeipſum [9] mutilavit, per tres annos a communione ejicitor: puta, quia ipſe vitæ ſuæ poſuit inſidias.

24. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus in fornicatione [10] aut perjurio [11], aut furto deprehenſus, deponitor, non tamen a communione excluditor. Dicit enim ſcriptura [12]: Bis [13] de eodem delicto vindictam non exiges. Eidem conditioni conſimiliter & reliqui clerici ſubduntor.

25. Ex [14] his qui cœlibes in clerum pervenerunt jubemus, ut lectores tantum & cantores, ſi velint, nuptias contrahant.

26. Epiſcopum aut presbyterum, aut diaconum, qui vel fideles delinquentes, vel infideles injuriam inferentes percutit [15], & terrorem ipſis per hujuſmodi vult incutere, deponi præcipimus: nusquam enim Dominus hoc nos docuit. Imo vero contra, cum ipſe percuteretur, non repercutiebat: cum laceſſeretur conviciis, non regerebat convicium: cum pateretur, non comminabatur.

27. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, ob certa crimina juſte depoſitus [16], attingere miniſterium, quod aliquando tractaverat, auſus fuerit: omnino hic ab eccleſia abſcinditor.

28. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, pecuniæ [17] interventu hanc dignitatem nactus fuerit: deponitor tam ipſe, quam qui eum ordinavit, & omnino a communione abſcinditor: quemadmodum Simon [18] Magus a [me] Petro.

29. Si quis epiſcopus ſecularium magiſtratuum familiaritate uſus, per [19] ipſos eccleſiam nactus fuerit: deponitor: ſegregantor quoque a communione, quicumque cum ipſo communionem habent.

30. Si quis presbyter proprium aſpernans epiſcopum, ſeorſim conventicula [20] egerit, & altare erexerit, cum de nullo crimine epiſcopum in pietate, ac juſtitia condemnarit, deponitor: quaſi qui principatum ambiat, tyrannus enim eſt. Conſimiliter & reliqui clerici qui ſuum illi calculum apponunt. Laici vero a communione ſegregantor. Atque hæc poſt unam; & item alteram ac tertiam epiſcopi exhortationem fiunto.

31. Si quis presbyter, aut diaconus, per epiſcopum a communione excluſus ſit; hunc neutiquam ab [21] alio fas eſto ſuſcipi, quam ab eo qui ipſum a communione excluſit: niſi forte fortuna epiſcopus qui ipſum a communione ſegregavit, defunctus ſit.

32. Nemo peregrinorum epiſcoporum, aut presbyterorum, aut diaconorum ſine commendatitiis [22] ſuſcipitor literis: & ſi eas obtulerit, attentius in diſquiſitionem vocantor. Et quidem ſi prædicatores pietatis fuerint, ſuſcipiuntor: ſin minus, ubi neceſſaria ipſis ſuppeditaveritis, ad communionem & ulteriorem ipſos conſuetudinem non admittitote, multa enim per obreptionem fiunt.

33. Cujusque gentis epiſcopos oportet ſcire quinam inter ipſos primus [23] ſit, habereque ipſum quodammodo pro capite, neque ſine illius voluntate quidquam agere inſolitum, illa autem ſola quemque pro ſe tractare, quæ ad parochiam ejus, & loca ipſi ſubdita attinent. Sed neque ille citra omnium voluntatem aliquid facito. Ita enim concordia erit, & Deus glorificabitur per Dominum in ſancto Spiritu.

34. Epiſcopus extra [24] terminos ſuos in civitatibus & regionibus ſibi non ſubjectis, ordinationes facere non præſumito. Si vero præter voluntatem eorum qui civitates illas aut regiones detinent, id feciſſe convictus fuerit, deponitor tam ipſe, quam etiam hi quos ordinavit.

35. Si quis ordinatus epiſcopus miniſterium & curam populi ſibi commiſſam non [25] ſuſceperit: hic a communione ſejunctus eſto tamdiu, donec ſuſceperit: (*obedientiam accommodans. Similiter autem & presbyter & diaconus.*) Si vero non præ voluntate ſua, ſed præ [26] malitia populi non ſuſceperit, maneto ipſe quidem epiſcopus, clerus vero ejus civitatis a communione ſegregator, eo quod tam inobedientem populum non corripuerit.

36. Bis [27] in anno epiſcoporum celebrator ſynodus, & pietatis inter ſe dogmata in diſquiſitionem vocanto, neque non in eccleſiis incidentes contradictiones dirimunto: ſemel quidem quarta feria Pentecoſtes, ſecundo duodecima Hyperberetæi [28].

37. Omnium [29] rerum eccleſiaſticarum curam epiſcopus gerito, & eas diſpenſato quaſi inſpectante Deo, non licitum autem ei eſto quippiam ex iis ſibi tanquam proprium aſſumere aut cognatis ſuis [30] elargiri, quæ Deo dedicata ſunt. Quod ſi pauperes illi ſint: ut pauperibus ſubminiſtrato, non tamen horum in prætextu res eccleſiæ venundato.

38. Presbyteri & diaconi, absque [31] voluntate epiſcopi nihil peragunto, ipſius enim fidei populus Domini commiſſus eſt, & pro eorum animabus ab ipſo repetetur ratio.

39. Manifeſtæ [32] ſunto privatæ res epiſcopi, (ſi modo & privatas habet) manifeſtæ item ſunto Dominicæ: ut privatas quidem res epiſcopus, cum moritur quibus vult, & quomodo vult, relinquendi facultatem habeat: neque occaſione eccleſiaſticarum rerum intercidant res epiſcopi, qui nonnunquam uxorem, & liberos, aut cognatos, aut ſervos habet: juſtum eſt enim apud Deum pariter & homines, ſimul ne eccleſia per ignorantiam rerum epiſcopi damni aliquid ſuſtineat, ſimul ne epiſcopus aut cognati ejus prætextu Eccleſiæ oblædantur, aut etiam qui illum generis proximitate contingunt, incidant in negotia ejusque mors implicetur diffamationibus.

40. Præcipimus [33], ut epiſcopus res eccleſiæ in poteſtate habeat [34]. Nam ſi pretioſæ hominum animæ fidei ejus committendæ ſunt, multo utique magis oportuerit, & de pecuniis mandatum dare, ut illius arbitratu diſpenſentur, neque non cum timore Dei, ſummaque ſollicitudine per presbyteros ac diaconos [35] erogentur in pauperes. Percipiat autem & ipſe (ſi modo indiget) quantum ad neceſſarios ſuos & hoſpitio exceptorum fratrum uſus opus habet, ne quo modo ipſe poſteriore loco habeatur, quam cæteri. Ordinavit enim lex [36] Dei, ut qui altari inſerviunt [37], de altari nutriantur: quando nec milites unquam ſuis ſtipendiis arma hoſtibus inferant.

41. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus qui vel aleæ [38], vel ebrietatibus [39] indulget: vel deſinito, vel deponitor.

42. Subdiaconus, aut cantor, aut lector qui conſimilia facit, vel deſinito, vel a communione ſejungitor: ſimiliter & laici.

43. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui uſuras [40] a mutuum accipientibus exigit, vel deſinito, vel deponitor.

44. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui cum hæreticis preces [41] conjunxerit, duntaxat a communione ſuſpenditor: Si vero etiam ipſos tanquam clericos aliquid agere permiſerit, deponitor.

45. Epiſcopum, aut presbyterum, qui hæreticorum baptiſma, aut ſacrificium ſuſceperit, deponi præcipimus. Quæ etenim conventio inter Chriſtum [42] & Belial? aut quæ particula fideli cum infideli?

46. Epiſcopus, aut presbyter ſi eum qui verum baptiſma habeat, iterum [43] baptizaverit, aut pollutum ab impiis non baptizaverit, deponitor: ut qui crucem & mortem Domini derideat, neque diſcernat veros ſacerdotes a ſacerdotibus impoſtoribus.

47. Si quis laicus cum ſuam a ſe uxorem abjicit, alteram duxerit, aut ab alio dimiſſam [44], a communione ſegregator.

48. Si quis Epiſcopus aut presbyter ſecundum ordinationem Domini non baptizaverit *in patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ſed in* [45] *tres principio carentes, aut tres filios, aut tres paracletos*: deponitor.

49. Si quis Epiſcopus aut presbyter, in una initiatione non tres [46] immerſiones, ſed unam [47] duntaxat quæ in mortem Domini detur, peregerit: deponitor. Non enim dixit Dominus, in mortem meam baptizate: ſed, Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii & ſpiritus ſancti.

50. Si quis Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quivis omnino de ſacerdotali conſortio, nuptiis [48], & carnibus & vino [49] abstinuerit: non [50] propterea quo mens ad cultum pietatis reddatur

1 Vid. *epiſt. Baſilii ad Diodorum, de eo qui duas ſorores duxit in matrimonium*: vide quæ dixi ad *l.* 8. *C. de inceſt. & inutil. nupt.* 2 Η ἀνεψιὰν, quæ Græcis, ἀδελφιδῆ etiam dicitur, adde *l.* 19. *C. de nupt.* 3 Laudatur hic canon ab Harmenop. 4. *tit.* 6. §. 8. & ab eodem viceſimus nominatur. 4 *Nov. Juſt.* 123. *c.* 6. vid. *Novell. Leonis* 86. adde *cap.* 30. *in fin. ſyn. Carthag.* eſt vero apud Harmenopulum *illo loco*, ſic ſcriptum ἐγγύας διδωσι, hoc eſt, ut ne clericus det ſe fidejuſſorem ſeu fidejubeat pro alio. 5 Vid. Photium 1. *Nomocan.* 14. *Novell. Leonis* 60. *diſt.* 33. *c. Eunuch.* 6 *Can.* 22. 23. *infr. eod. can.* 1. *ſynod. Nicænæ*, vide quæ ſcripſi ad *l.* 4. §. 12. *ff. de re militari.* 7 Sic a Romulo, *teſte Halicarn.* 2. ſacerdotes quidam creati ætate provecti, virtute & genere nobiles & divites, nulla tamen corporis parte carentes: quod & uſitatum Judæis. Hinc Antigonus Hyrcano præcidit aures, ne Pontificatus reſtitueretur iterum. Hegeſippus 1. *de excidio Hieroſol.* Joſephus 14. *antiqu.* & Seneca 4. *Controverſ.* 2. ſacerdos, inquit, integer ſit. Metellus Pontifex cum arderet Veſtæ templum, dum rapit Palladium, oculos perdit, ſacerdotium illi negatur. *Ibid.* ſacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res vitanda eſt. Hoc in victimis notatur, quanto magis in ſacerdotibus? Non ſine ira Deorum debilitatur ſacerdos. Hoc inſtitutum quoque Auguſtus ſervari voluit in ſenatoribus legendis: noluit enim quenquam in ſenatum legi, cui eſſet membrum debile. Dion. *lib.* 54. Mos etiam apud Perſas fuit, ut ne parte aliqua corporis debilem regem crearent. Procop. 1. *perſicωn.* mutilos quoque milites haud lectos indicio eſt Valer. 6 *cap.* 3. Ammian. 15. ubi de Murcis. dixi ad *l.* 4. § 12 *ff. de re milit* Huc referendum eſt quod de M. Sergio refertur a Plinio 7. *cap.* 18 Is enim in prætura cum ſacris arceretur a collegis ut debilis, ac dextera manu amiſſa, orationem ſui cauſa habuit. Notandum ſane hoc eſt, quod hic traditur, Caſtrantem ſe ſui ipſius homicidam eſſe & inimicum creationi Dei: ſic voluntas ejus naturæ inimica dicitur *Nov. Leon.* 98. ſed nos hic aliquando plenius de his dicemus. vid. interim Varronem apud Nonium *c.* 2. *in Fano marc.* 8 Vid. *c.* 21. *ſupr. eod.* 9 *Can.* 21. 10 *diſt.* 50. 11 Vid *Nov. Leon.* 76. Phot. 13. *Nomoc.* 18. *Baſil. can.* 10. *&c.* 12 *Nahumi* 1. *verſ.* 9. 13 Vid. *l.* 57. *ff. de reg. jur. cap.* 83. *de reg. in* 6. 14 Solis lectoribus & cantoribus poſt ordinationem conceditur uxorem ducere. 15 Vid. *tit. extra. de cler. percuſſor.* 3. *Eclog.* 3. *c.* 13. 16 *Can.* 4. 12. 15. *ſyn. Antioch. c.* 4. *ſyn. Sard* 6. *quæſt.* 4. *c. Hoſius epiſc. dixit.* 17 *l.* 42. §. 9. *C. de epiſcop. Nov. Juſt.* 123. *c.* 16. & *Nov.* 137. *c.* 2. *in fin. can.* 16. *ſynod. Chalced.* 18 *Act.* 8. *verſ.* 18. 19 *Nov.* 123. *c.* 16. & 137. *c.* 3. *in fin.* 20 Vid. *l.* 15. *C. de epiſc.* 21 Vid. *c.* 12. *ſupr. eod.* 22 Dixi ad *d. c.* 12. *ſupr.* 23 De gradibus epiſcoporum vide *Nov. Juſt.* 137. *c.* 2. 3. 4. 24 *Can.* 13. & 22. *ſyn. Antioch. c. nullum. c. epiſcopum* 9. *q.* 2. 25 *c.* 17. 1. *ſyn. Antioch. diſt.* 92. *c. ſi quis epiſcopus ordinatus.* & *c.* 3. *epiſt. Cyril. ad Dominum.* 26 De epiſcopis qui a ſuis parochiis non ſuſcipiuntur. *c.* 18. *ſynod. Ancyranæ.* 27 *Nov.* 123 *c.* 10. *Nov.* 137. *cap.* 4. *can.* 5. *ſynod. Nicænæ*, *diſt.* 14. *cap. habeatur ſane.* 28 Hyperberetæus, menſis October apud Macedones ultimus: unde & proverbio Hyperberetæus dicitur de ceſſatore. *Suid.* ὑπερβερεταῖος. 29 Vid. *tit. C. de epiſc. aud.* 30 *Nov. Juſt.* 120. *c.* 5. *Nov.* 131. *c.* 13. 31 Presbyteri atque diaconi ſubſunt epiſcopo. 32 12. *quæſt. c. ſint manifeſta c.* 21. *l.* 20. *l.* 34. *C. de epiſcop.* vid. Phot. 10. *Nomocan.* 5. 33 12. *quæſt. cap. præcipimus.* 34 Vid. *act.* 6. *n.* 2. 35 Vide, quæ dixi ad *Nov.* 123. *cap.* 3. 36 1. *Cor.* 9. *verſ.* 13. 37 Υπηρετοῦντας. Balſamon legit, προσεδρεύοντας. Paulus dixit ἐργαζομένους 1. *Cor.* 9. *verſ.* 13. 38 Dixi ad *Nov.* 123. *c.* 10. vid. *Nov. Leon.* 87. adde Phot. *Nomocan* 27. & 13. *c.* 19. *diſt.* 35. *c. epiſc. aut presbyter.* 39 Vid. Phot. 9. *Nomocan.* 35. & *d. c.* 19. adde *c.* 9. *ſynod. in Trullo.* 40 *Can.* 17. *ſynod. Nicænæ.* vid. Phot. 9. *Nomocan.* 27. & *ibi.* Balſamon id ita interpretatur, quaſi non liceat epiſcopis uſuras petere ex pacto, ſed ex mora, vel tanquam intereſſe *can.* 10. *ſyn. in Trullo can.* 5. *ſyn. Carthag.* 41 Vid. *Can.* 10. *ſupr. eod* adde 2. *Joann. ep. Tit.* 3. *Rom.* 16. *ad Gal.* 1. 42 Beliali cum Chriſto nulla communio. 43 Vid. *tit. C. ne ſanctum baptiſma.* 44 *De conſecrat. d.* 4. *c. ſi quis presbyter.* 45 Baptiſmi formulas obſerva. 46 De trina immerſione in baptiſmo. 47 Una tantum immerſione in domini mortem non eſt baptizandum. 48 1. *Cor.* 7. *verſ.* 5. 49 Ciborum promiſcuus uſus eſt, de quo vide *Luc.* 19. 1. *Cor.* 10. *Coloſſ.* 2. de ciborum certum in finem abſtinentia, vid. 1. *Cor.* 9. *v.* 19. & *cap.* 10. *v.* 23. de tolerandis in eo infirmis vid. *Rom.* 14. *verſ.* 1. 50 1. *Tim.* 5. *v.* 19.

exercitatior, ſed propter abominationem [1]: oblitus, quod omnia [2] pulcra valde, & quod maſculum & fœminam Deus creavit hominem, ſed diffamationibus laceſſens creationem Dei vocat ad calumniam: aut corrigitor, aut deponitor & ex eccleſia rejicitor. Conſimiliter & laicus.

51. Si quis Epiſcopus, aut presbyter, eum qui a peccato revertitur [3], non recipit, ſed rejicit: deponitor, eo quod Chriſtum offendat qui dixit, ob unum peccatorem qui reſipiſcat, gaudium oboriri in cœlo.

52. Si quis Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus carnibus [4] & vino feſtivis diebus non utatur: idque per abominationem, non propter exercitationem ad cultum pietatis, deponitor, tanquam qui cauterio notatam habeat conſcientiam, & multis autor ſit offendiculi.

53. Si quis clericus in caupona [5] cibum capere deprehenſus fuerit: a communione excluditor: excepto tamen eo qui neceſſario in itinere in commune diverterit hoſpitium.

54. Si quis clericus epiſcopum contumelia affecerit, deponitor: principi enim populi tui non [6] maledices.

55. Si quis clericus contumelia affecerit presbyterum, aut diaconum: a communione ſegregator.

56. Si quis mancum, aut mutum ſurdumve, aut cæcum, aut eum cui vitioſus [7] inceſſus eſt ſubſannaverit: communione privator, conſimiliter & laicus.

57. Epiſcopus, aut presbyter qui [8] negligentius circa clerum, vel populum agit, neque in pietate eos erudit, a communione ſegregator. Si vero in ea ſocordia perſeveraverit, deponitor.

58. Si quis Epiſcopus [9], aut presbyter, clerico ex inopia laboranti neceſſaria non ſuppeditaverit, a communione rejicitor: ſin perſeverat, deponitor, ut qui fratrem ſuum necaverit.

59. Si quis falſo inſcriptos impiorum [10] libros, tanquam ſacros in eccleſia ad populi & clerici corruptionem publicaverit, deponitor.

60. Si accuſatio contra fidelem inſtituatur de fornicatione, aut adulterio, aut quacunque alia actione prohibita, & convictus [11] fuerit: in clerum non perducitor.

61. Si quis clericus per metum [12] humanum, vel Judæi, vel Græci, vel hæretici, negaverit, ſiquidem nomen Chriſti, *ab eccleſia* rejicitor: ſi vero nomen clerici, deponitor: pœnitentia tamen ductus, ut laicus recipitor.

62. Si quis Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex ſacerdotali conſortio, comederit carnes in ſanguine [13] animæ ejus, aut a beſtiis [14] abreptum, aut ſuffocatum, deponitor, hoc enim lex prohibuit [15]. Sin vero laicus fuerit, a communione excluditor.

63. Si quis clericus, aut laicus, ſynagogam [16] Judæorum, aut hæreticorum conventiculum ingreſſus fuerit, ut preces [17] cum illis conjungat: deponitor, & a communione ſecluditor.

64. Si quis clericus in concertatione aliquem pulſaverit [18] & uno ictu, ac pulſatione interemerit, deponitor, propter temeritatem ſuam. Sin vero laicus ſit, arcetor a communione.

65. Si quis Dominicum [19] diem, aut Sabbatum [20], uno [21] ſolo dempto jejunare deprehendatur, deponitor: ſin laicus e communione ejicitor.

66. Si quis virginem ſibi non deſponſatam [22] admota [23] vi detinet: a communione ſuſpenditor. Non licitum autem eſto ei aliam ducere, ſed eam detineto quam ſolicitavit quamvis paupercula ſit.

67. Si quis Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, ſecundam [24] ab aliquo ordinationem ſuſceperit: deponitor tam ipſe, quam qui ipſum ordinavit: niſi forte conſtet ordinationem eum habere ab hæreticis. Qui enim a talibus baptizati [25] aut ordinati ſunt, hi neque fideles, neque clerici eſſe poſſunt.

68. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor ſacram quadrageſimam [26] Paſchæ, aut quartam feriam, aut paraſceven non jejunaverit, deponitor: præterquam [27] ſi imbecillitate impediatur corporis: Sin laicus ſit, communione privator.

69. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex clericorum conſortio cum Judæis [28] jejunaverit, aut communem feſtum diem cum ipſis egerit, aut lautia feſti, nempe azyma, aut aliud hujus generis, ab eis ſuſceperit, deponitor: ſi laicus, a communione ſegregator.

70. Si quis Chriſtianus oleum [29] ad ſacra gentilium, aut in ſynagogam Judæorum in feſtis eorum detulerit, aut lucernas incenderit: a communione excluditor.

71. Si quis clericus, aut laicus, ceram, aut oleum ex ſancta ſurripiat eccleſia: a communione ſejungitor.

72. Vas aureum & argenteum ſanctificatum, aut velamen [30] linteumve, nemo amplius in ſuos uſus aſſumito, iniquum enim eſt. Cæterum ſi quis deprehenſus fuerit, excommunicatione mulctator.

73. Epiſcopum de aliquo per fide dignos accuſatum [31] homines, ab epiſcopis vocari neceſſarium eſt. Et ſi quidem comparuerit, & confeſſus convictusque fuerit, cenſura irrogator eccleſiaſtica. Si vero vocatus non obtemperaverit, ſecunda [32] quoque vice vocator, miſſis duobus ad ipſum epiſcopis. Quod ſi per contumaciam [33] ne ſic quidem comparuerit: ſynodus ſuam contra ipſum pronuntiato ſententiam, ne quid tergiverſando detrectandoque judicium lucri facere videatur.

74. In dictionem teſtimonii contra [34] epiſcopum hæreticus [35] non admittitor, ſed neque fidelis, ſi ſolus ſit. In ore enim duorum aut trium teſtium conſiſtet omne dictum.

75. Item non oportet epiſcopum fratri, aut filio, aut alteri cognato, humano gratificari affectu [36]: neque enim eccleſiam Dei conferre debet in heredes. Enimvero ſi quis id fecerit, irrita permaneto ordinatio: ipſe autem excommunicatione percellitor.

76. Si quis oculo [37] defectus, aut obtuſo crure exiſtat, & dignus ſit, epiſcopus efficitor. non enim mutilatio corporis ipſum polluit, ſed inquinatio animæ.

77. Qui vero mutus [38], ſurdusve & cæcus eſt, epiſcopus non efficitor: non quia oblæſo corpore eſt, ſed ne eccleſiaſtica impediantur munia.

78. Si quis [39] dæmonem habeat, clericus non efficitor: ſed neque cum fidelibus preces fundito. Mundatus vero recipitor: & ſi dignus fuerit, efficitor.

79. Qui ex vita gentili advenerit, & baptizatus eſt, aut ex converſatione prava: juſtum non eſt eum protinus [40] promoveri in epiſcopum. Injurium enim eſt, eum qui prius [41] non ſpecimen & documentum de ſe præbuerit, aliorum doctorem exiſtere, niſi alicubi dono divinæ gratiæ hoc fiat.

80. Dicimus, quod non oporteat epiſcopum, aut presbyterum publicis [42] ſe adminiſtrationibus immiſcere: ſed vacare & commodum ſe exhibere uſibus eccleſiaſticis. Animum igitur inducito hoc non facere, aut deponitor. Nemo enim poteſt duobus dominis ſervire, juxta præceptum Dominicum.

81. Servi [43] ſi in clerum promoveantur citra dominorum voluntatem, hoc ipſum operatur redhibitionem. Si quando vero ſervus quoque gradus ordinatione dignus videatur, qualis & noſter [44] Oneſimus apparuit, & domini conſenſerint, manuque miſerint, & domo ſua ablegaverint: efficitor.

82. Epiſcopus, aut presbyter aut diaconus qui militiæ [45] vacaverit, & ſimul utrumque retinere voluerit, tam officium Romanum, quam functionem ſacerdotalem, deponitor. Quæ enim Cæſaris ſunt, Cæſari: & quæ Dei, Deo.

83. Quiſquis Imperatorem [46], aut Magiſtratum contumelia affecerit, ſupplicium luito, & quidem ſi clericus ſit, deponitor: ſi laicus, a communione removetor.

84. Sunto omnibus vobis, clericis ſimul & laicis, venerandi [47] ac ſacri libri: veteris quidem Teſtamenti, Moſis quinque, Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Jeſu filii Nave unus, Judicum unus, Ruth unus, Regnorum quatuor, Derelictorum ex libro dierum duo, Heſter unus, De Machabæorum geſtis tres, Job unus: Pſalterium unus: Solomonis tres, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum: Prophetarum duodecim, unus Eſaiæ, Hieremiæ unus, Jezechiel unus, Daniel unus. Inquiritor autem a vobis extrinſecus, ut adoleſcentes veſtri addiſcant, item Sapientiam eruditi Syrach. Noſtra vero, hoc eſt Novi Teſtamenti, Euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis: Pauli Epiſtolæ quatuordecim, Petri Epiſtolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una, Clementis epiſtolæ duæ, & præceptiones quæ vobis epiſcopis per [48] me Clementem in libris octo nuncupatæ ſunt, quas omnibus publicare non oportet, ob quædam arcana quæ in ſe continent: Et actiones noſtras Apoſtolorum.

1 *Cap.* 52. *infr. eod.* 2 1. *Tim.* 4. *v.* 1. *& ſeq.* ut & quondam Bogomili. Balſam. *hic. Hebr.* 13. 3 Pœnitenti parcitur, *Nov.* 18. *c.* 8. *l. ult. in fin. C. de ſumma Trin. Nov.* 109. *cap.* 1. 2. adde *c* 8. *Syn. Laod.* adde *can.* 7. *ſyn. Carthag.* 26. *q.* 6. *c. Aurelius.* 4 Vid. *can.* 50. *ſupr. eod.* adde *can.* 14. *Ancyranæ Synodi*, ubi de Bogomilorum jejunio. 5 *Can.* 24. *in fin. ſynod. Laod. &* 42. *ſynod. Carthaginenſ. diſt.* 43. *cap. clerici.* 6 *Exod.* 22. *verſ.* 28. *act. Apoſt.* 23. *verſ.* 5. 7 *Esdras* 2. *verſ* 21. adde *can.* 76. *infr.* 8 Canes mutos intelligit, ventres pigros, de quibus vid. *epiſt. ad Tit.* 2. *verſ.* 12. 9 Epiſcopus diſpenſator pauperum. 10 Libri impiorum non legendi, vide Photium 12. *Nomocan.* 3. *& c.* 63. *ſynod. in Trullo.* ubi confictæ martyrum prohibentur hiſtoriæ. adde, quæ ſcripſi ad *l.* 6. §. 1. *C. de hæret.* 11 Criminis alicujus convictus clericus eſſe non poteſt; ſic ad Diaconatum promovendi ἀνέγκλητοι. 1. *Timoth.* 3. *verſ.* 10. eligendus enim epiſcopus ἀνεπίληπτος *ib. verſ.* 2. *l.* 42. *Cod. de epiſc. l.* 34. *Cod. de epiſ. aud. Novell.* 6. *cap.* 1. 12 Negantis nomen Chriſti per metum pœnam obſerva. 13 Carnem in ſanguine animæ ejus comedere vetat hic Canon, id eſt, ſuffocata & morticina. *Levit.* 7. *Actor.* 15. adde quæ dixi ad *Nov. Leon.* 58. *de interd. eſu ſanguinis.* 14 Carnis animalis a beſtiis abrepti ejus interdictus, ut & ſuffocati. 15 *Deut.* 12, *verſ.* 23. 16 Synagogas Judæorum Chriſtus & Apoſtoli ſunt ingreſſi. 17 Adde *Can.* 10. 11. 44. *ſupr. eod.* adde *c.* 51. *ſynod. in Trullo* 28. *quæſt.* 1. *cap. Nullus.* 18 Vid. *Canon.* 26. *ſupr. eod.* vid. Photium 9. *Nomocan.* 26. 19 Dominicus dies reſurrectionis, Dominico die jejunari prohibet ſynodus Gangrenſis *c.* 18. adde *can.* 15. *Petri Alexandrini.* 20 Sabbatho non jejunatur, ne quis Judæos videatur imitari. 21 Sabbathum magnum intelligit, quo Domini corpus exanime in ſepulchro jacuerat. 22 Sponſam alterius rapere non licet: ut nec propriam (licet pauperculam) dimittere, vid. *canon.* 11. *&* 25. *ſynod. Ancyr.* adde *epiſtolam Gregorii Thaumaturgi in princ.* 23 De iis qui gratia matrimonii mulieres rapiunt, vide Photium 9. *Nomoc.* 30. *can.* 93. *ſynod. in Trullo* 17. *ſynod. Chalced.* 36. *quæſt.* 2. *cap. eos qui rapiunt.* 24 Ordinatio epiſcopi, presbyteri, vel diaconi, iterari non debet; ut nec actus legitimi. 25 Adde *canon.* 46. *ſupr.* 26 Quadrageſima ſacra Paſchæ a clericis ſervanda. *ut hic.* vid. *l.* 6. *C. de feriis*, Photium 7. *Nomocan.* 1. *can.* 49. *ſynod. Laod. canon.* 29. 52. 55. 56. 90. *ſynod. in Trull.* 27 Jejunium eccleſiæ imbecillitatis cauſa poteſt omitti, alias omittere non licet, *c.* 19. *ſyn. Carth. diſt.* 30. *c. ſi quis per ſuperb* 28 Sic jejunare more Judaico, aut cum Judæis non licet, *canon.* 29. *ſynod. Laod.* 29 Oleo utebantur gentiles in templis *l.* 5. §. 12. *ff. de donat. inter vir.* 30 Veli nomine ſeu ὀθόνης quidquid textile eſt, ſignificat. 31 Accuſari ut poſſit Epiſcopus, dixi ad *Novell.* 137. *c.* 3. adde Photium 9. *Nomocan.* 1. 32 Epiſcopi ut fiant contumaces. 33 Contumax epiſcopus damnari poteſt. 34 Quot & qui adverſus epiſcopos teſtificentur, vide Photium 9. *Nomocan.* 2. *canon.* 21. *ſynod. Chalced. can.* 31. *ſynod. Carthag.* 2. *quæſt.* 6. *cap. placuit presbyteris* 2. *quæſt.* 7. *c. clericos.* 35 Hæreticus in epiſcopum teſtis eſſe non debet. 36 Qua in re? εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ὃν θέλεται χειροτονεῖν, ita legit Balſamon, cui convenit *canon* 23. *ſynod. Antioch.* 8. *quæſt.* 5. *cap. epiſcop. non licuit.* 37 Luſcus, ſeu ἑτερόφθαλμος, aut claudus Epiſcopus eſſe poteſt. 38 Mutus, aut ſurdus non poteſt in epiſcopatum eligi. 39 Ὁ δαιμονῶν οὐ κληροῦται *ut hic:* non tamen privatur communione *canon.* 3. *epiſt. Tim. Alex.* 40 Aliud eſt prohiberi νέον fieri epiſcopum· aliud νεόφυτον. Hic enim recenter Chriſtianiſmo complantatur: id eſt de recenti, vel non ita pridem Chriſtianus ex Judæo, vel Pagano factus eſt. Ille, ætate tantum juvenis. 41 Vide quæ dixi ad *Novell.* 137. *cap.* 1. 42 *c.* 6. *ſupr. eod. canon.* 16. *ſynod. Carthagin.* vide Phot. 8. *Nomoc.* 13. *Novell. Leonis* 86. *l.* 52. *Cod. de epiſcop.* 43 De ſervis qui fiunt clerici, vid. *l.* 37. *l.* 38. *Cod. de epiſcop. Novell.* 123. *cap.* 17. adde *Novell. Leon.* 9. 10. 11. vide Phot. 1 *Nomocan.* 36. 44 Poteſt ex hoc loco argumentum duci, hos canones Apoſtolorum eſſe· quod Oneſimi fiat in epiſt. ad Philemonem mentio *verſ.* 10. 45 Vel militaribus communitatibus. *Balſ.* 46 Adde *canon.* 54. *ſupr. eod.* vid. *tit. C. Si quis Imperatori maledixerit:* Photium 9. *Nomocan.* 36. adde 25. *Apoſt. verſ.* 5. 47 Σεβάσμια, καὶ ἅγια βιβλία. 48 Colligere hinc poſſis Clementem horum Canonum autorem fuiſſe: qua de re dicere plenius propter temporis brevitatem ſuperſedeo.

INDEX

INDEX
CANONUM APOSTOLICORUM
id est,
RERUM IN CANONIBUS APOSTOLICIS TRACTATARUM.

A.

Abnegans Christi vel clerici nomen per metum 61
Accusatus & convictus clericus ne fiat 60
Accusatus Episcopus 73
Administrationibus publicis ne se immittat Episcopus & presbyter 80
Æquinoctium ante vernum Pascha cum Judæis non celebrandum 7
Aleator 41. 42
Altare seorsim ne quis erigat 30
Altari quæ inferenda 3
Altari serviens ex altari nutriendus 40
Ancillæ matrimonium quibus interdictum 17
Animalia in sacrificiis interdicta 3
Annuæ synodi 36
Apocryphi libri 84
Aves in sacrificiis 3
Azyma a Judæis suscipientis pœna 69

B.

Baptismus forma sua destitutus 48. 49
Iteratus 46
Hæretici 45
Beneficia Ecclesiastica successione ne deferantur 75
a Bestiis abreptam carnem ex sacerdotali consortio ne quis comedito 62
Bigamus 16
Bis de eodem delicto vindicta non exigenda 24

C.

Candelabrum 3
Canones Apostolorum per Clementem collecti 84. in fin.
Canonici libri & apocryphi 84
Cantori & lectori nuptiæ permissæ 25
Caro non abominanda clericis diebus festis 52
Caro in sanguine aut a bestiis abrepta vel suffocata quibus interdicta 62
Castratus 20
Castrans se 21. 22. 23
Caupona clericis interdicta 53
Ceram ex ecclesia surripientis pœna 71
Christi & Belialis nulla communio 45
Nomen abnegans per metum 61
Claudo facta injuria 56
Clementis epistolæ duæ & præceptiones non publicandæ ob arcana 84. in fin.
Clericus, accusatus qui est vel convictus, ne fiat 60
Carnes abominans 52
Cauponarius 53
Communicatione oblationis abstinens 8
Depositus reus, & ne cum eo preces misceantur 11
Desertor vel permutator parochiæ suæ 13. 14
Eleemosyna juvandus ab Episc. vel presbytero 58
Excommunicatus ad communionem ne recipiatur 31
Fidejussores ne det 19
Injuria adfectus 54. 55
Miles 82
Nomen Clerici abnegans per metum 61
Nuptias abominans 50
Ordinandus ab uno saltem Episcopo 2
Percussor 64
Peregrinus sine litteris commendatitiis ne recipiatur 32
Vinum abominans 50
Cœco facta injuria 56
Commendatitiæ litteræ, vide litteræ.
Communione in sancta permaneat fidelis 9
Communio non danda excommunicato clerico 31
Concubinas duas habens 16
Confecta in sacrificiis ne offerantur 3
Consobrinam ne quis ducat 18
Conventicula ne quis ingrediatur 63
Seorsim ne quis agat 30
Convictus clericus ne fiat 60
Corporis vitia, quæ impediant promotionem Episcopi 76. 77
Curæ seculares quibus interdictæ 6

D.

Dæmoniacus 78
Dedicatio templi 37
Depositus clericus 27
Cum eo non communicandum 11
Desertor ministerii
Parochiæ Episcopus vel clericus 13. 14
Diaconus nihil agat sine Episcopi voluntate 38
Ordinetur ab uno saltem Episcopo 2
Dies dominicus & ne eo jejunetur 65
Festus, vide infra festa.
Paschatis 7
Pentecostes feria quarta 36
Dispensatio rerum Ecclesiasticarum 37. 40
Divisio primitiarum 4
Divortium injustum 47
Religionis prætextu ne fiat 5
Divortio separata quibus non ducenda sit 17

E.

Ebrius 41. 42
Ecclesiasticarum rerum dispensatio 37. 40
Eleemosyna clericis præstanda ab Episcopo vel presbytero 58
Episcopus accusatus 73
Administrationibus publicis se immiscens 80
Corpore vitiosus aut mutilatus 76. 77
Desertor vel permutator parochiæ suæ 13. 14
Injuria adfectus 54. 55
Gradu aliis major vel inferior 33
Negligens in erudiendo populo 57
Ordinandus a tribus vel duobus 1
Patrimonium aliquod resque privatas aliquas habens 39
Peregrinus, & ut ne recipiatur sine commendatitiis litteris 32
Potestatem & inspectionem habens in presbyteros & diaconos 38
Testimoniis quorundam oppressus vel opprimendus quemadmodum juvandus sit 74
Eunuchus 20
Excommunicatus
Communione arcendus 31
Peregrinus sine commendatitiis litteris non recipiendus 32
Precum communione arcendus 10

F.

Festa Judæorum & Gentilium nemo observet 69. 70
Festis diebus carnium vinique usum nemo aversetur 52
Fidejussores ne det Clericus 19
Fœnerator 43
Formula sua deficiens baptismus 49
Fornicator Episcopus aut diaconus deponendus, non excommunicandus 24
Frumentum novum in sacrificiis 3
Fur 24

G.

Gentilium jejunia, festa, sacra, templa 69. 70
Gradus inter Episcopos 33

H.

Hæreticorum baptismus in tres principio carentes vel in tres paracletos 48
Non suscipiendus 46
Hæreticorum sacrificium non suscipiendum 45
Hæreticis preces non jungendæ 44
Homicidii concertatione admissi pœna 64
Honorandus magistratus 54. 83
Hospitio excipiendi fratres 40

I.

Jejunium dominici diei vel sabbathi 65
Judæorum & Gentilium 69. 70
Quadragesimale 68
Ignis usus in templis ad altare fuit, permittitur enim ad altare admovere oleum in candelabrum & incensum oblationis tempore 3. 70
Imperatorem contumelia adficiens supplicio adficiendus depositionis, si sit clericus: excommunicationis, si laicus 83
Incensum 3
Injuria facta Episcopo vel clerico, 54. 55
manco, muto, surdo, cœco, claudo, 56
Imperatori, magistratui 83
Iteratus baptismus 46
Iterata ordinatio 67
Judæorum jejunia, festa, sacra, templa 69. 70

L.

Lac in sacrificiis ne offeratur 3
Lapsi pœnitentes recipiendi 51
Lectoribus & cantoribus nuptiæ permissæ 25
Legumina in sacrificiis & super altare ne offerantur 3
Libri Canonici & apocryphi 84
Impiorum in Ecclesia ne legantur 59
Litteræ commendatitiæ necessariæ peregrinantibus clericis, Episcopis 32
Excommunicatis 12
Loripedi facta injuria vindicetur 56

M.

Magistratus honorandus 54. 83
Nec contumelia adficiendus, & eum contumelia adficientis pœna 83
Manco facta injuria 56
Mel in sacrificiis ne offeratur 3
Mensis Hyperberetæus & in eo synodus 36
Meretrix quibus non ducenda 17
Metu abnegans Christi vel clerici nomen 61
Militia clericis vitanda 82
Ministerium populi non deserendum Episc. clerico 3
Mutilans se 21. 22. 25

N.

Neophytus protinus ne fiat Episcopus 79
Nomen Christi vel clerici abnegans per metum 61
Nuptiæ abominandæ non sunt clericis 50
Lectoribus & cantoribus permissæ 25
Consobrinæ & sororum duarum prohibitæ 18

Viduæ

Viduæ, divortio separatæ, meretrices, ancillæ, spectaculisque mancipatæ, quibus interdictæ 17

O.

OBlatio primitiarum 4
Quarum rerum fieri possit supra altare 3
Repudiata a clerico, & de pœna non communicantis oblationi clerici 8
Obreptione multa fiunt 32
Oculo defectus potest fieri Episcopus 76
Officia & gradus Episcoporum 33
Oleum altari potest admoveri 3
Surripientis ex Ecclesia pœna 71
Ordinatio Episcopi, presbyteri, diaconi, clerici 1. 2
Extra territorium facta 34
Secunda sive iterata 67

P.

PArochiæ suæ desertor Episcopus vel clericus 13. 14
Alienæ non invadendæ 34
Paschalis dies non celebrandus cum Judæis ante æquinoctium vernum 7
Patrimonium Episcopi 39
Pentecostes feria quarta & in ea synodus 36
Percussor clericus 26
Peregrinantes Episcopi ne recipiantur sine commendatitiis literis 32
ut & excommunicati 12
Perjurus Episcopus, presbyter, diaconus 24
Permutator vel desertor parochiæ suæ Episcopus vel clericus 13. 14.
Petrus Simonem Magum communione exclusit 28
Pœna duplex non inferenda 24. ibi: dicit scriptura: Bis de eodem delicto vindictam non exiges.
Homicidii in concertatione admissi 64
Pœnitentes lapsi recipiendi 51
Populi curam non deserat Episcopus 35
Erudiendi negligens Episcopus 57
Preces non conjungendæ cum deposito clerico 11
Excommunicato hæretico 10
Judæo & hæretico 63
Presbyter agat nihil sine Episcopi voluntate 38
Eleemosynam præstet clericis 58
Negligens in erudiendo populo 57
Ordinetur ab uno Episcopo 2
Primitiarum oblatio & divisio 4
Privatæ res Episcopi 39
Promotio Episcopi, vide Episcopus.
Servi in clerum 81
Publicas administrationes Episcopus aversetur 80

Q.

QUadragesimæ jejunium 68

R.

RAptor virginis 66
Res Ecclesiasticæ quemadmodum disponendæ 37. 40
Episcopi privatæ 23

S.

SAbbathi jejunium 65
Sacra Judæorum & Gentilium 69. 70
Sacrificii res, & quæ in sacrificiis offerre liceat 3
Sacrilegium 71
Sanguinis usus interdictus 62
Schisma ne fiat 30
Scortator 24
Secunda ordinatio 67
Secundæ nuptiæ 16
Seculares curæ 6
Separata per divortium a viro quibus non ducenda 17
Servus promotus in clericum 81
Sicera in sacrificiis 3
Simon Magus a Petro communione abscissus 28
Simoniacus 28. 29
Sorores duas ducere non licet 18
Spectaculis mancipata quibus non est ducenda 17
Successione beneficia Ecclesiastica non deferantur 75
Suffocata caro 62
Surdo facta injuria 56
Synagogæ Judæorum non ingrediendæ Christianis 63
Synodi annuæ 36
Syrach eruditi sapientia adolescentibus discenda 84

T.

TErritorium extra ne fiant ordinationes 34
Testimonium adversus Episcopum 74

V.

VAsa aurea, argentea, sanctificata sacræ Ecclesiæ 72
Vendere res Ecclesiæ prætextu pauperum Episcopus non debet 37
Vidua quibus non ducenda 17
Vinum novum in sacrificiis non offerendum 3
Clericis non aversandum 50
Diebus festis non aversandum 52
Virginis raptor 66
Virilia sibi amputans. vide Castratus.
Vitia corporis, quænam impediant promotionem Episcopi 76. 77
Usurarius Episcopus, presbyter, diaconus, definito vel deponitor 43
Uxorem suam ne abjiciat prætextu religionis Episcopus, Presbyter, aut diaconus: alias segregator aut deponitor 5

CONSUETUDINES
FEUDORUM.
CONSTITUTIONES
FRIDERICI II. Imper.
EXTRAVAGANTES.
LIBER DE PACE CONSTANTIÆ.
CUM NOTIS
DIONYSII GOTHOFREDI, JC.
EJUSQUE
EPITOME FEUDORUM.

INDEX TITULORUM FEUDORUM.

LIB. I.

De his qui feudum dare possunt [& qui non] & qualiter acquiratur & retineatur. 1
[De feudo guardiæ & gastaldiæ,] 2
[Qui successores feudum dare teneantur.] 3
[Si de investitura feudi controversia fuerit.] 4
Quibus modis feudum amittatur. 5
[Episcopum, vel abbatem, vel abbatissam, vel dominum plebis feudum dare non posse.] 6
De natura feudi. 7
De successione feudi. 8
Qui successores teneantur. 9
De contentione inter dominum & fidelem de investitura feudi. 10
[De pignori dato feudo quid juris sit.] 11
De contentione [inter me & dominum de portione] feudi fratris mei defuncti. 12
De alienatione feudi. 13
De feudo marchiæ, vel ducatus vel comitatus. 14
An maritus succedat uxori in beneficio. 15
De feudis datis minimis valvasoribus quid juris sit. 16
Quibus modis feudum amittatur. 17
Apud quem vel quos controversia feudi definiatur. 18
Constitutiones feudales domini Lotharii Imperatoris, quas ante januam beati Petri in civitate Romana condidit, observandas. 19
De beneficio fratris, & qualiter frater in beneficium fratris succedat. 20
De feudo sine culpa non amittendo. 21
[Quo tempore miles investituram petere debeat.] 22
De contentione inter dominum & vasallum de investitura feudi. 23
Quemadmodum feudum ad filiam pertineat. 24
Quibus modis feudum constitui potest. 25
Si de investitura inter dominum & vasallum lis oriatur. 26
De feudo dato in vicem legis commissoriæ reprobando. 27
De usu Mediolanensium secundum quosdam. 28

LIB. II.

De feudi cognitione. 1
Quid sit investitura. 2
Per quos fiat investitura, & per quos recipiatur. 3
Quid præcedere debeat, an investitura, vel fidelitas. 4
Qualiter jurare debeat vasallus domino fidelitatem. 5
De forma fidelitatis. 6
De nova forma fidelitatis. 7
De investitura de re aliena facta. 8
Qualiter olim poterat feudum alienari. 9
Quis dicatur dux, marchio, comes, capitaneus, vel valvasor. 10
De successione fratrum, vel gradibus succedentium in feudo. 11
De fratribus de novo beneficio investitis. 12
De investitura quam Titius accepit a Sempronio. 13
De vasallo decrepitæ ætatis, qui feudum refutavit, ut filii investirentur. 14
De investitura in maritum facta. 15
De controversia feudi apud pares terminanda. 16
De eo qui sibi [vel heredibus suis masculis & fœminis] investituram accepit. 17
De duobus fratribus a Capitaneo investitis. 18
An removeri debeant testes qui pares esse desierunt. 19
De controversia inter episcopum & vasallum. 20
De vasallo milite qui arma bellica deposuit. 21
De milite vasallo qui contumax est. 22
In quibus causis feudum amittatur. 23
Quæ fuit prima causa beneficii amittendi. 24
Si de feudo vasallus ab aliquo interpellatus fuerit, & dominus eum defendere noluerit. 25
Si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. 26
De pace tenenda & ejus violatoribus. 27
Hic finitur lex: deinde consuetudines regni incipiunt. 28
De filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto. 29
De feudo fœminæ. 30
Si vasallus feudo privetur, cui deferatur. 31
Qui testes sunt necessarii ad novam investituram probandam. 32
De consuetudine recti feudi. 33
De lege Corradi. 34
De clerico qui investituram facit. 35
An mutus vel alias imperfectus feudum retineat. 36
An ille qui interfecit fratrem domini sui, feudum amittat. 37
De vasallo qui contra constitutionem Lotharii regis beneficium alienavit. 38
De alienatione paterni feudi. 39
De capitulis Corradi. 40
De controversia inter masculum & fœminam de beneficio. 41
De controversia inter dominum & emptorem feudi. 42
De controversia inter vasallum & alium de beneficio. 43
Quid juris, si post alienationem feudi vasallus id recuperaverit. 44
An agnatus, vel filius [defuncti] possit retinere feudum repudiata hereditate. 45
An apud judicem, vel curiam domini quæstio feudi debeat terminari. 46
Qualiter dominus proprietate feudi privetur. 47
De feudo non habente propriam feudi naturam. 48
De eo qui finem fecit agnato de feudo paterno. 49
De natura successionis feudi. 50
De capitaneo qui curiam vendidit, an intelligatur beneficium vendidisse. 51
De prohibita feudi alienatione per Lotharium. 52
De pace tenenda inter subditos & juramento firmanda & vindicanda, & de pœna judicibus apposita, qui eam vindicare & justitiam facere neglexerint. 53
De allodiis. 54
De prohibita feudi alienatione per Fridericum. 55
Quæ sint regaliæ. 56
Quot testes sunt necessarii ad probandam feudi ingratitudinem. 57
De notis feudorum. 58

Sequentes tituli sunt ex editione Cujacii.

QUARTI LIBRI.

De alienatione feudi. 73
De feudis scutiferorum. 74
De conditione feudi non impleta. 75
De fidelitate. 76
Si plures sint domini vel vasalli, an plures fidelitates vel servitia debeantur. 77
Culpam unius ex coheredibus cæteris non præjudicare. 78
Ut ratio vasalli priusquam domini discutiatur. 79
De evictione. 80
De feudis impropriis quæ auferuntur dantis arbitrio. 81
Prius possessionem restituendam esse quam de principali causa agatur. 82
Si unus ex fratribus dederit suam partem fratri vel domino vel extraneo. 83
Patrem in feudo filii non succedere. 84
De investitura facta marito vel utrique conjugi. 85
De fructibus feudi. 86
An præscriptione feudum adquiratur. 87
De probatione investituræ. 88
Conditionem feudum tacite sequi. 89
Fratrem fratri in feudo novo non succedere. 90
De investitura veteris & novi beneficii. 91
Justo errore excusari vasallum qui fidelitatem non fecit. 92
Factum fratris, fratri in feudo paterno non nocet. 93
De feudo guardiæ & gastaldiæ. 94
De successione feudi. 95
De investitura alieni beneficii. 96
Non amittere feudum eum qui sine dolo cessavit per annum in petenda investitura. 97
Ex delicto vasalli feudum ad dominum redire. 98
De feudo ligio. 99
Imperatorem feudum amittere, vel alium pro se fidelem dare. 100
Ecclesiam fidelitatem non facere. 101
Non cogi vasallum pro uno feudo duas fidelitates facere. 102
Filios tantum secundi matrimonii matri in feudum succedere. 103
Casus quibus fœmina in feudo succedit. 104
De feudis habitationum. 105
Servos post delatam successionem manumissos in feudum non succedere. 106
Ut vasalli sumptibus domini servitia præstent. 107
Vasallum feudum posse in alium arctiori lege transferre. 108
Clericatu feudum amitti. 109

LIBRI QUINTI CONSTITUTIONES.

Constitutio Conradi de beneficiis. 1
Constitutio Henrici de causis amittendi feudi. 2
Alia constitutio Henrici de vasallo qui unum ex dominis refutavit. 3
Alia constitutio Henrici ejusdem, ut ingratitudo vasalli probetur testibus quinque. 4
Constitutio Lotharii de feudis non alienandis. 5
Alia ejusdem Lotharii constitutio de investitura non petita intra annum. 6
Constitutio Friderici de feudis non alienandis, & aliis capitulis. 7
Alia de jure fisci. 8
Alia constitutio ejusdem Friderici de pace tenenda. 9
Alia constitutio Friderici Imperatoris de incendiariis & pacis violatoribus. 10
Alia Constitutio ejusdem de pace componenda & retinenda inter subjectos, & aliis capitulis. 11
Alia constitutio ejusdem Friderici de pace Constantiæ. 12
Alia constitutio Friderici de jure προτιμήσεως. 13
Alia ejusdem de jure προτιμήσεως. 14
Νεαρὰ Ῥωμανοῦ γέροντος περὶ ἐκποιήσεως κτημάτων καὶ &c. 15
Νεαρὰ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ στρατιωτῶν. 16

TIT. CONSTITUTIONUM FRIDERICI IMPERATORIS.

De statutis & consuetudinibus contra libertatem ecclesiæ editis, & immunitate locorum religiosorum ubique morantium &c. 1

TITULI EXTRAVAGANTIUM.

Quomodo in læsæ majestatis crimine procedatur. 1
Quid sint rebelles. 2
LIBER De pace Constantiæ. 3

TITULORUM FEUDORUM INDEX
JUXTA SERIEM LITERARUM.

Prior numerus librum, alter titulum demonstrat.

Hæc nota * titulos ex editione Cujacii sumtos ostendit.

A.

Alienatione feudi. 1. 13
* Alienatione feudi. 4. 73
Alienatione paterni feudi. 2. 39
Allodiis. 2. 54
An apud judicem, vel curiam &c. 2. 46
An agnatus vel filius &c. 2. 45
An ille qui interfecit frat. &c. 2. 37
An maritus succedat uxori &c. 1. 15
An mutus, vel alias imperf. 2. 36
* An præscriptione feudum acquiratur. 4. 87
An removeri debeant testes, qui &c. 2. 19
Apud quem, vel quos &c. 1. 18

B.

Beneficio fratris & qualiter &c. 1. 20

C.

Capitaneo qui curiam &c. 2. 51
Capitulis Corradi. 2. 40
* Casus quibus fœmina in &c. 4. 104
* Clericatu feudum amitti. 4. 109
Clerico qui investituram &c. 2. 35
* Conditione feudi non impleta. 4. 75
* Conditionem feudum tacite sequi. 4. 89
Consuetudine recti feudi. 2. 33
* Constitutio Conradi de beneficiis. 5. 1
Constitut. feudales domini Loth. 1. 19
* Constitut. Friderici de jure fisci. 5. 8
* Constitut. Friderici de feudis non &c. 5. 7
* Constitut. Friderici de pace tenenda. 5. 9
* Constitut. Friderici de incendiariis. 5. 10
* Constitutio Friderici de pace componenda. 5. 11
* Constitut. Friderici de jure προτιμήσεως. 5. 13
* Constit. Friderici de jure προτιμήσεως. 5. 14
* Constit. Friderici de pace Constantiæ. 5. 12
* Constitutio Henr. de causis amitt. 5. 2
* Constitutio Henr. de vasallo &c. 5. 3
* Constitut. Henr. ut ingratitudo &c 5. 4
* Constitutio Lotharii de investitura non &c. 5. 6
* Constitut. Lotharii de feudis non &c. 5. 5
Contentione inter dominum & &c. 1. 23
Contentione inter me & &c. 1. 12
Contentione inter dominum &c. 1. 10
Controversia feudi apud &c. 2. 16
Controversia inter vasallum &c. 2. 43
Controversia inter episcopum &c. 2. 20
Controversia inter dominum &c. 2. 42
Controversia inter masculum &c. 2. 41
* Culpam unius ex coheredibus &c. 4. 78

D.

Duobus fratribus a capitaneo &c. 2. 18

E.

* Ecclesiam fidelitatem non facere. 4. 101
Eo qui finem fecit agnato &c. 2. 49
Eo qui sibi, vel heredibus &c. 2. 17
Episcopum, vel abbatem, vel abbatissam &c. 1. 6
* Evictione. 4. 80
* Ex delicto vasalli feudum ad &c. 4. 98

F.

* Factum fratris fratri in &c. 4. 93
Feudi cognitione. 2. 1
Feudo guardiæ & gastaldiæ. 1. 2
* Feudo guardiæ & gastaldiæ. 4. 94
* Feudis habitationum. 4. 105
* Feudis impropriis, quæ &c. 4. 81
* Feudis scutiferorum. 4. 74
* Feudo ligio. 4. 99
Feudis datis minimis valvas. &c. 1. 16
Feudo dato in vicem legis &c. 1. 27
Feudo fœminæ. 2. 30
Feudo marchiæ, vel ducatus &c. 1. 14
Feudo non habente propriam &c. 2. 48
Feudo sine culpa non amit. 1. 21
* Fidelitate. 4. 76
Filiis natis ex matrimonio &c. 2. 29
* Filios tantum secundi matrimonii &c. 4. 103
* Fratrem fratri in feudo &c. 4. 90
Fratribus de novo beneficio &c. 2. 12
Forma fidelitatis. 2. 6
* Fructibus feudi. 4. 86

H.

Hic finitur lex: deinde &c. 2. 28
His qui feudum dare possunt &c. 1. 1

I.

In quibus causis feudum &c. 2. 23
* Imperatorem feudum amittere, vel &c. 4. 100
* Investitura alieni beneficii. 4. 96
Investitura de re aliena facta. 2. 28
* Investitura facta marito, vel &c. 4. 85
Investitura in maritum facta. 2. 15
* Investitura veteris & novi beneficii. 4. 91
Investitura quam Titius &c. 2. 13
* Iusto errore excusari vasallum &c. 4. 92

L.

Lege Corradi. 2. 34

M.

Milite vasallo qui contumax &c. 2. 22

N.

Natura feudi. 1. 7
Natura successionis feudi. 2. 50
* Non cogi vasallum pro uno &c. 4. 102
* Non amittere feudum eum qui &c. 4. 97
Notis feudorum. 2. 58
Nova forma fidelitatis. 2. 7

P.

Pace tenenda inter subditos &c. 2. 53
Pace tenenda, & ejus &c. 2. 27
* Patrem in feudo filii non succedere. 4. 84
Per quos fiat investitura &c. 2. 3
Pignori dato feudo quid &c. 1. 11
* Prius possessionem restituendam &c. 4 82
* Probatione investituræ. 4. 88
Prohibita feudi alienatione &c. 2. 55
Prohibita feudi alienatione &c. 2. 52

Q.

Quæ sint regaliæ. 2. 56
Qualiter dominus proprietate &c. 2. 47
Qualiter jurare debeat vas. 2. 5
Qualiter olim poterat feud. &c. 2. 9
Quæ fuit prima causa &c. 2. 24
Quemadmodum feudum ad &c. 1. 24
Quibus modis feudum amittatur. 1. 5
Quibus modis feudum amitt. 1. 17
Quibus modis feudum const. &c. 1. 25
Qui successores feudum dare &c. 1. 3
Qui successores teneantur. 1. 9
Qui testes sunt necessarii ad &c. 2. 32
Quid juris si post alienationem &c. 2. 44
Quid præcedere debeat, an &c. 2. 4
Quid sit investitura. 2. 2
Quis dicatur dux, marchio &c. 2. 10
Quo tempore miles investituram &c. 1 22
Quot testes sunt necessarii &c. 2. 57

S.

* Servos post delatam successionem. 4. 106
Si de feudo defuncti conten. &c. 2. 26
Si de feudo vasallus ab &c. 2. 25
Si de investitura feudi cont. &c. 1. 4
Si de investitura inter dom. 1. 26
* Si plures sint domini vel vasalli &c. 4. 77
Si vasallus feudo privetur &c. 2. 31
* Si unus ex fratribus dederit &c. 4. 83
* Successione feudi. 4. 95
Successione feudi. 1. 8
Successione fratrum, vel &c. 2. 11

V.

Vasallo decrepitæ ætatis &c. 2. 14
Vasallo milite qui arma &c. 2. 21
Vasallo, qui contra constit. 2. 38
* Vasallum feudum posse in &c. 4. 108
Usu Mediolanensium secundum &c. 1. 28
* Ut ratio vasalli priusquam &c. 4. 79
* Ut vasalli sumptibus domini &c. 4. 107

EPITOME FEUDORUM,

DIONYSIO GOTHOFREDO, JC. Autore.

De jure Feudorum.

Feudi Etymon.

FEudis operam daturum prius nosse oportet, unde nomen Feudi descendat. Est autem Feudum a fidelitate & fide. Potest tamen conveniri, ut sine juramento fidelitatis feudum habeatur, *libro Feudor.* 2. *tit.* 3. *in fin. lib.* 2. *tit.* 24. §. 1. *tit.* 40. 76.

Beneficii seu Feudi definitio.

Beneficium in genere dicitur benevola actio &c. *lib.* 2. *tit.* 23. Senec. 1. *de beneficiis, cap.* 6. In specie vero & quod attinet ad hunc Feudorum tractatum, Beneficium seu Feudum id dicitur, quod ex benevolentia ita datur, ut proprietas rei immobilis beneficiatæ, id est beneficio datæ & acceptæ, penes dantem remaneat; usufructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque ejus masculos & fœminas (si de his nominatim dictum sit) perpetuo pertineat: ad hoc, ut ille, ac sui heredes, fideliter domino serviant, ita uti expressum est.

De juris præceptis.

Legibus & moribus præceptum est, jus suum cuique tribuere, honeste vivere, alterum non lædere 5. 14.

De origine juris feudorum & autoritate Prudentum.

AB initio feuda ita fuerunt in dominorum potestate, ut quando vellent, ea auferrent: dein annalia: tum ad eum quem ex liberis vasalli dominus elegisset: postremo ad omnes filios æqualiter deferri cœpta *lib.* 1. *tit.* 1. §. 1. & ad nepotes ex filio 1. 1. 2. Quinetiam feudum a patre acceptum seu paternum ad fratres defuncti sine legitimo herede, id est masculo deferri cœptum: at non adquisitum a fratre, vel separatim vel communiter: nisi nominatim ita conventum esset 1. 1. 2. Quemadmodum nec ad filias defertur, nisi eo jure ita adquisitum 1. 1. 3. vel nisi a domino redemerint, aut gratiose propter servitium & amorem patris obtinuerint 1. 24. Ad venientes ex latere ad septimum geniculum seu gradum, olim non ultra fratres patrueles 1. 1. 4. hodie in infinitum defertur 2. 50. Hoc jus duobus libris in editionibus vulgaribus comprehensum: quinque vero in Cujacii editione. Prioris autor Gerard. Niger Consul Mediolan. teste Othone Frisingensi 2. *de rebus gestis Friderici* 12. Secundi ac tertii, Obertus de Orto 2. *Feudor.* 1. & 2. *Feudor.* 24. §. 2. Quartus ex variis & incertis autoribus est conflatus. Quinto continentur constitutiones quædam imperatoriæ, his libris ab Hugolino (Odofredo teste) insertæ. Quod ad prudentes juris feudalis attinet: citatur Obertus de Orto 2. 1. 2. 23. 2. 25. 2. 28. 2. 30. 2. 32. 2. 34. 1. 2. 34. 2. 2. 36. 2. 42. in Mediolanensi curia versatus 2. *Feudor. dicitur* 24. 2. 25. 2. 51. 1. & *ibi passim.* Mediolanensis consul fuit *teste Othone Frisingensi.*

Ex peritis juris feudalis citatur etiam Gerardus Capagisti 2. 25. 2. 28. 2. 30. 2. 32. 34. 1. 2. 36. 2. 51. 1. & *ibi passim.*

De legibus.

CAusarum aliæ dirimuntur jure Romano, aliæ Longobardorum legibus, aliæ secundum regni consuetudinem, quæ pro diversorum locorum & curiarum moribus varia ac diversa esse solet. *lib.* 2. *tit.* 1.

In judicio, quo de feudis agitur, illud dici solet: Legum Romanarum non esse vilem autoritatem, sed non adeo vim suam extendere, ut usum vincant aut mores 2. 1.

Strenuus legisperitus, sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta 2. 1.

De constitutionibus Principum.

PRincipum constitutiones his libris variæ extant Corradi 1. 1. 2. 2. 34. 40. Lotharii 1. 9. 13. 19. 2. 3. 1. 9. 2. 24. 3. 2. 38. 2. 44. 2. 55. 2. 76. 55. 5. 6.
Friderici 2. 3. 1. 2. 27. 2. 33. 1. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 17.
Henrici 5. 2. 3. 4.
Romani 5. 15. 16.
De consuetudine regni. vide 2. 1. 2. 28.
Leges plerumque ad casus præteritos trahi 2. 55.
De jure Romano & legibus Romanorum 2. 1.
De lege Salica vide *lib.* 2. *tit.* 29.
De legibus Longobardorum 2. 1. 2. 8. *in fin.* 2. 39.
De Lombarda 1. 10. 2. 58. 1. 2. 58. 3. 2. 53. 4.
De Canonum statutis 2. 27. 1.
De Decretis 2. 6.

De constitutionibus principum. vide *Titulum proxime sequentem.*

De moribus curiarum 2. 23. hinc illa, Mediolani non tenetur. Mediolani non obtinet 2. 54. 1. Mediolani consuetudo 2. 39. 2. 2. 40. Mediolanenses 1. 27. *in fin.* viri prudentes Mediolanenses 1. 28. Sapientes Mediolanenses 2. 49. Mediolanensium Curia 2. 20. 22. 4. mos 26. 1. usus 2. 28. 1. 2. 29. 2. 32. 2. 37. 1. Archiepiscopus Mediolanensis 2. 35. Mediolanenses irrationabiliter considerant 1. 14. Citantur quoque viri Placentini 1. 27. 1. Cremonens. 1. 27. 1. Et usus qui in Lombardia 2. 40. sed & in Teutonia 2. 40.
Responsa citantur 2. 40.
Pronuntiata & judicata 2.
Citatur & Eugenius Papa 1. 19.
Honorius III. Pontifex, vid. *Constitutiones Friderici* 2. 6. 5. 22.
Urbanus 1. 6.

De statu hominum seu jure personarum & earum divisione.

De Duce, Marchione, Comite, Capitaneis, Valvasoribus majoribus & minoribus vel Valvasinis.

QUi a principe de ducatu, Duces: qui de Marchia, Marchiones: qui de Comitatu, Comites: qui de plebe aliqua ejusve parte, Capitanei (olim proprie majores Valvasores) qui a Capitaneis, Valvasores minores: qui a minoribus Valvasoribus investiti, minimi Valvasores & Valvasini appellantur *lib.* 2. *tit.* 10.

De his, qui in Feudum dare possunt vel non.

Feudum dare possunt Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, Præpositus (si antiquitus consuetudo eorum fuerit) Dux, Marchio, Comes (qui & regni & regis capitanei) regni vel regis Valvasores (qui & Capitanei.) Ab his minores Valvasores feudum accipiunt 2. 1. Ecclesiasticæ personæ, (aliud in laicis) ad suam tantum vitam, feudum dare possunt: ac proinde successores eorum non tenentur feudi investituram ratam habere 1. 3. 1. 9. Si, qui in feudum dare non potest, in feudum dederit, nullum habebit vigorem infeudatio 1. 6. *in fin.*

De plebeis.

Qui ab antiquis temporibus beneficium non habent, plebei, id est, jus parium (aut, ut quidam volunt, nobilitatis) non habent 2. *tit.* 10.

De liberis.

Libertas est facultas qua naturaliter quid cuique facere libet, nisi vi vel jure prohibetur 5. 13.

De servis.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manumissi in feudo non succedunt. 2. 106. Servus communi jure militia privatur, adeo ut si dominus servum in militia retinet, in x. libras condemnetur. 5. 10. *in fin.*

Nomenclatura generalis personarum de quibus his libris tractatur.

DE Abbate. v. 1. 1. *in pr.* 1. 3. 1. 6. 2. 40. *in fin.* 2. 89. Abbatissa v. 1. 1. *in pr.* 1. 3. 1. 6. 2. 89. Absente 2. 43. Acceptabili 2. 55. 2. 99. Actore 1. 26. 1. Actore domini 1. 10. Actore regis 1. 10. *in fin.* Adoptivo 2. 26. 4. Advena 5. 17. 10. Advocato 2. 27. 7. Adgnatis 1. 2. 11. 2. 21. 2. 26. 1. 26. 5. 1. 26. 6. 2. 45. 2. 49. 2. 98. Agricultoribus 5. 17. 11. Antecessore 2. 92. Antecessoribus vasalli 2. 25. Antiquiore domino 2. 28. 4. Arbitro 2. 46. 2. 34. Archiepiscopo 1. 1. *in pr.* 1. 1. 3. 2. 52. 2. 89. Archiepiscopo Mediolanensi 2. 35. Ascendentibus 2. 50. Auctore 2. 25. Avo 1. 14. 1. 1. 19. 2. 11. Bannito 2. 28. Bono judice 2. 11. Capitaneis 1. 14. 1. 1. 15. 1. 17. 1. 18. 1. 19. Capitaneis improprie dictis 1. 17. Capitaneis principis 1. 17. Capitaneis proprie appellatis 1. 17. Capitaneis Regis vel Regni 1. 1. 1. 15. quis Capitaneus 2. 10. 2. 51. 2. 53. 2. 89. Claudo 2. 36. Clericis 1. 29. 1. 1. 26. 2. 26. 4. 2. 27. 1. 2. 30. 2. 32. 2. 35. 2. 36. 2. 40. *in fin.* 2. 109. Clientulis 1. 10. 1. 13. Cognatis patrui magni 2. 11. Coherede 2. 58. 2. 78. Comite 1. 1. *in pr.* 1. 13. 1. 26. 2. 10. 2. 52. 2. 53. 2. 54. 2. 89. Comite judice 2. 27. 1. 2. 27. 5. Comparibus 2. 54. Conrado 2. 34. 2. 40. 5. 1. Conjuge vel amico 2. 58. Consobrinis 1. 14. 1. Consortibus 2. 55. 1. Contumace 2. 22. Conversis 2. 21. 2. 30. Creditore 2. 86. Cremonensibus 1. 27. Curia 2. 9. 2. 10. 2. 22. 2. 23. 2. 34. 2. 46. 2. 51. 2. 76. 2. 89. Curia Mediolanensi 2. 10. 2. 24. Curiæ majoribus 2. 89. Curte 1. 4. 5. 1. 82. 2. 51. Curtis paribus 2. 46. Damnatis 2. 56. Defensoribus locorum 2. 53. Delatore 2. 24. 2. Descendentibus 2. 50. 1. 1. 14. 2. 2. 26. 6. Dissipatore 2. 91. Doli capace 2. 26. 4. *in fin.* Domestico 2. 5. 2. 55. 2. Domina 1. 5. Dominæ filia 2. 24. 2. Domino 1. 4. 1. 5. Domino antiquiore 2. 28. 4. Domino æquali, majori, inferiore 2. 34. 1. Domino plebis seu œconomo 1. 6. Domus paribus 1. 11. Duce & Ducibus 1. 1. *in pr.* 1. 19. 2. 10. 2. 52. 2. 53. 2. 54. 2. 89. 2. 100. Ecclesia 1. 13. 2. 103. Ecclesiasticis personis 2. 26. 2. 2. 91. Egente 2. 58. Emptore 2. 26. 6. 2. 41. 2. 42. 2. 51. 5. 2. 55. Episcopo 1. 1. *in pr.* 1. 3. 1. 3. 1. 6. 2. 20. 2. 35. 2. 40. *in fin.* 2. 52. 2. 54. 2. 55. Excommunicato 2. 28. Extraneis testibus 2. 32. Fideli seu vasallo 1. 1. 2. 1. 4. 1. 4. 5. 1. 5. *in princ.* & *fin.* 1. 10. 2. 26. 2. 19. 2. 57. Filiabus 1. 1. 1. 1. 3. 1. 8. 1. 8. 11. 1. 8. 2. 1. 14. 2. 1. 4. 2. 11. 2. 17. 2. 24. 2. 2. 126. 1. 2. 50. 2. 51. Filia domini 1. 5. Filio 1. 1. 1. 1. 8. 1. 8. 2. 1. 14. 1. 1. 15. 2. 46. 2. 50. 2. 51. 2. 28. 4. Filio domini 1. 28. Filio feudum adquirente 2. 27. 4. Filio fratris 1. 19. 1. Filio impubere 2. 26. 5. Filio masculo 2. 26. 5. 2. 28. 2. Filio militis 1. 28. Filio prioris matrimonii 2. 26. 4. Filio secundi matrimonii 2. 26. 4. 2. 103. Filio & successore domini 1. 2. Filio vasalli 2. 55. 2. Fœmina 1. 6. 1. 1. 15. 2. 3. 1. 2. 32. 36. 2. 41. 2. 104. Fratre 1. 1. 2. 1. 5. 1. 8. 1. 1. 8. 2. *in fin.* 1. 13. 1. 14. 1. 1. 14. 2. 1. 19. 1. 1. 20. 2. 11. 2. 12. 2. 18. 2. 24. 31. 2. 26. *in fin.* 2. 28. 4. 2. 29. 2. 37. 2. 52. 2. 90. 2. 93. Fratre patris 1. 19. 1. Fratre patrueli 1. 4. Fratris filio 1. 5. 2. 11. Friderico ejusque constitutionibus 2. 3. 1. 2. 27. 2. 33. 1. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Gastaldio 1. 2. 1. 1. 10. 12. 1. 11. 2. 94. Gerardo Capagisto 2. 25. 28. 30. 32. 2. 34. 1. 2. 34. 2. 2. 36. 2. 51. passim. Hæreticis 5. 17. 5. 7. 8. 9. Henrico ejusque constitutionibus 5. 2. 3. 4. Herede 1. 9. 1. 14. 1. 25. 2. 28. 3. 2. 58. 2. Herede legitimo 1. 15. Herede masculo 2. 34. 2. Hoste regis 1. 20. 2. 7. Idoneis testibus. v. Testibus. Ignorante 2. 9. 1. 2. 42. 2. 26. 6. Imperatore 1. 14. 1. 18. 1. 26. 2. 55. 2. 2. 100. Imperfecto 2. 36. Impubere 2. 26. 5. Incendiariis 5. 10. Inculpato seu accusato 1. 19. Indigno 2. 24. 2. Infami 2. 52. 2. Infante 1. 22. Inferiori domino 2. 34. 1. Infeudato 2. 55. Ingrato 2. 24. *in pr* & §. 1. Inimico 2. 57. Investitore 2. 27. 2. 34. 2. 35. Investito 1. 9. Invito 2. 12. Judice 2. 46. Judice agnati 1. 15. Judice Curtis 1. 18. Judice ordinario 1. 15. Laicis 1. 3. 2. 32. 2. 35. Legitimatis 2. 26. 4. Legitimo herede 1. 1. 2. 1. 13. 2. 11. Legitimis liberis 2. 29. Longobardis 2. 2. 8. *in fin.* 2. 39. Lothario ejusque constitutionibus 1. 9. 1. 13. 1. 19. 2. 3. 1. 2. 9. 2. 24. 3. 2. 38. 2. 44. 2. 55. 5. 5. 5. 6. Magistratu 2. 53. 1. Majore 2. 3. 2. 53. 2. 55. Majore Curiæ 2. 89. Majore domino 2. 34. 1. Majore judice 2. 53. 1. Majore potestate 2. 22. Manumisso 2. 106. Marchionibus 1. 1. *in pr.* 2. 10. 2. 18. 2. 19. 2. 52. 2. 53. 2. 54. 2. 55. 1. 2. 89. Marito 1. 15. 1. 17. 2. 85. Masculis 1. 13. 1. 6. 1. 1. 8. 1. 1. 13. 1. 19. 1. 1. 20. 1. 24. 2. 41. 2. 95. Masculini sexus heredibus 1. 14. 1. Descendentibus 1. 14. 2. Matre 2. 50. 2. 103. Mediolano & Mediolanensibus 1. 1. 5. 1. 13. 1. 26. 1. 27. 1. 2. 10. 2. 24. 2. 29. 2. 32. 2. 34. 2. 37. 1. 2. 39. 2. 40. 2. 49. Mercatoribus peregrinantibus 2. 27. 5. Militibus 1. Vasallis 1. 19. 1. 1. 21. 1. 21. 1. 1. 22. 1. 22. 1. 1. 23. 1. 27. 2. 17. 2. 21. 2. 26. 1. 2. 26. 6. 2. 27. 1. 2. 27. 3. 2. 34. 2. 2. 52. 2. 76. 2. 88. Minoribus 2. 3. 2. 26. 4. 2. 27. 2. 91. Mortuo 1. 5. 1. 24. Muliere 2. 26. 4. Muto 1. 6. 2. Muto & surdo 2. 36. Naturalibus filiis legitimatis 2. 26. 4. Nepotibus 1. 1. 2. 1. 14. 1. Nepotibus ex filio 1. 8. 1. 19. 1. 2. 11. 2. 50. Nepotibus ex filia 2. 11. Nepote seu filio fratris 1. 5. 1. 13. Nepte 1. 5. 2. 11. 2. 90. Nobilibus 2. 52. Nobili conjuge 2. 29. Notario 2. 52. 2. Nunciis 1. 26. 2. 58. 2. Nupta filio domini 1. 5. Nuru domini 2. 24. 2. Oberto de Orto 2. 2. 2. 23. Palatinis 2. 52. 2. 54. Papa Eugenio 1. 19. Papa Urbano 1. 6. Paribus 2. 14. 1. 2. 39. 2. 58. 3. 2. 73. 2. 78. 2. 79. 2. 82. Paribus Curiæ 1. 10. 2. 20. 2. 32. 2. 34. 55. 2. Paribus Curtis 1. 2. 1. 1. 3. 1. 4. 1. 4. 3. 1. 4. 5. 2. 2. 2. 25. 2. 46. 2. 51. 5. Paribus domus vel curiæ 1. 11. Paribus testibus 2. 58. 2. Parium judicio 1. 18. 2. 12. 1. Parium laudatione 2. 76. Parium laudamento 1. 21. Parentibus 2. 58. 1. Parente adgnationis alicujus communi 2. 11. Parente domini vel vasalli 2. 33. Parentibus, id est, cognatis 1. 24. Patre 1. 1. 2. 1. 1. 3. 1. 14. 1. 1. 19. 1. 21. 24. 1. 26. 1. 2. 50. 2. 84. Patriarcha 2. 89. Peregrinis 5. 17. 10. Persona conjuncta 2. 91. Persona Ecclesiastica & seculari 2. 91. Persona tertia, quarta 2. 34. 2. Personali servitio 2. 26. 5. Placentinis 1. 26. 1. 21. 27. Primatibus locorum 2. 53. Principe 1. 7. Privato 1. 13. Proclamatore seu actore 2. 27. Proceribus 2. 54. Procuratore 2. 3. 1. Progenie 2. 90. Prole fœminei sexus 2. 11. Pronepotibus ex filia 2. 1. Plebe & plebis parte 2. 10. Plebeis 2. 10. *in fin.* 2. 53. Pluribus dominis 2. 77. Possessore 1. 26. 2. 27. 2. *in fin.* Posterioribus patrui 2. 95. Prælatis Ecclesiarum 2. 91. Præposito 1. 1. 1. 6. 1. 26. Pronepte 2. 11. Proscriptis 2. 56. Proximis & proximioribus agnatis 2. 9. 1. 2. 3. 1. 2. 50. *in fin.* 2. 24. 3. 2. 37. 8. 36. 5. Publicis latronibus 2. 75. 5. Rebellibus 5. 20. Receptatoribus 2. 33. 2. Rectoribus locorum 2. 53. Rege 1. 26. 2. 28. Reo 1. 26. 2. 28. 1. Roma 1. 1. 2. 1. 1. 5. 2. 54. Ronchalia 2. 52. Rustico 2. 27. 3. 2. 34. 1. Sacramentalibus 1. 11. 1. 4. 2. 1. 10. 1. 26. 1. 1. 28. 2. 41. Sciente 1. 26. 1. 2. 9. 1. 2. 24. 2. Scriba 2. 56. Scutiferorum feudis 2. 74. Seculari persona 2. 91. Secundi matrimonii filiis 2. 103. Senioribus seu dominis 1. 17. 1. 18. 1. 2. 51. 5. 2. 52. Servis 2. 3. 1. 2. 10. 6. Sorore domini 1. 5. 2. 24. 2. Substituto acceptabili 2. 99. Successoribus 1. 9. 1. 22. 2. 40. 1. 2. 95. Surdo & muto 2. 36. Testibus 1. 26. 1. 2. 81. 2. 88. 2. 92. Testibus corruptis odio, gratia, pretio 1. 2. 1. 58. 2. Testibus duobus, tribus, pluribus 2. 58. 1. Testibus extraneis 1. 26. Testibus idoneis 1. 10. 1. 11. 2. 2. 1. 2. 19. 2. 25. Testibus quinque 2. 57. Testibus septem 2. 27. 3. Testibus liberis 2. 58. 1. Testibus testimonii boni 2. 27. 2. Valvatoribus 2. 10. 2. 53. Valvasoribus majoribus 1. 7. 1. 14. 1. 15. 1. 1. 17. 1. 18. 1. 1. 19. 2. 10. 2. 89. Valvasoribus minoribus 1. 7. 1. 1. 15. 1. 16. 1. 18. 1. 19. 1. Valvasoribus minimis 1. 7. 1. 15. 16. Valvasoribus regis vel regni 1. 1. *in pr.* 1. 1. 5. Valvasoris filio 2. 10. Valvasinis 2. 10. Vasallo 1. 9. 1. 12. 1. 25. 21. 26. 2. 26. 3. 2. 47. 2. 79. Venientibus ex latere 1. 1. 4. Urbano Papa 1. 6. Uxore 1. 17. 1. 21. 1. 2. 8. 2. 29.

De Adoptionibus.

ADoptivus filius in feudo non succedit 2. 26. 4. *vers. Adoptivus.*

De Rebus & earum divisione.

De rebus immobilibus & quasi.

BEneficium seu feudum in immobilibus seu rebus soli aut solo cohærentibus tantum consistit, aut his, quæ inter immobilia connumerantur, veluti cum de Camera aut de Cavena feudum datur. 2. 1. *in fin.* 2. 23.

De soldata.

Qui soldatam (præstatio est annua quorundam solidorum, vini vel annonæ, quæ morte dantis vel accipientis finitur, nec transit in heredem) habuit vel etiam habet, nullum paradogium aut usum obtinet. 2. 10.

Nomenclatura generalis rerum quarum his libris fit mentio.

DE Allodio 2. 26. 1. *in princ.* & *in fin.* infeudato 2. 54. Paterno 2. 17. *in fin.* ejus venditione 2. 54. Angariis 2. 56. 2. 81. Annona ejusque pretio 2. 27. 4. Annua præstatione 21. 2. 20. Argentariis 2. 56. Armis bellicis 2. 21. Armandiis 2. 56. Beneficio seu feudo 1. 1. 4. 1. 16. 2. 26. 6. 2. 1. 1. quid sit 2. 23. Beneficio avi 1. 9. 1. communibus bonis empto 1. 20. ecclesiastico 2. 27. 1. 2. 40. 1. hereditario 2. 83. cujus nomine jusjurandum fidelitatis fieri debet aut non debet 2. 24. 1. materno 1. 15. novo 1. 14. 2. 2. 3. 2. 11. 2. 12. 2. 49. 2. 91. paterno 1. 14. 2. 1. 24. 1. 19. 1. 2. 24. 3. 2. 83. regali 2. 34. 2. 40. 1. veteri 2. 3. 2. 91. Bonis vacantibus 2. 56. Brevi testato 1. 2. *in fin.* 1. 3. 1. 4. 1. 4. 3. 1. 4. 5. 2. 32. 2. 88. 2. 92. Cameræ seu de Camera feudo 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Casa communi 2. 12. Castro 1. 4. 3. Cavenæ seu de Cavena feudo 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Civitate 2. 53. 2. Conscientia 2. 58. Criminali causa 2. 33. 1. Culpa 1. 17. 1. 21. 2. 26. 2. 78. Contractu 2. 53. 3. Curia & curte, dixi supra de personis. Debito servitio 2. 55. Debito hereditario 2. 45. Dignitatis feudo 1. 13. Dignitate legali 1. 14. Dimidio reditus feudi 2. 55. Districtu 2. 54. Dominico 2. 35. Dominicaria vice 2. 81. Domus paribus 1. 11. Domus destructione 2. 53. 2. Donationibus 5. 13. Ducatu 2. 55. 1. 2. 100. Duello 2. 27. 2. 27. 3. Duplo 2. 53. 2. Ecclesia 1. 13. Equis & armis communibus 2. 12. Feudo alieno 1. 9. armis & equis communibus adquisito 2. 12. Cameræ 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Cavenæ 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Comitatus 1. 13. 1. 14. Communiter a fratribus adquisito 1. 1. 2. Conditionali & non conditionali 2. 75. ex divisione veniente 2. 50. Diviso dividendo 2. 55. 1. dignitatum 1. 13. ducatus 1. 14. fœmineo 2. 30. filii 2. 84. cujus nomine fidelitas non præstatur 2. 24. 1. Guardiæ & Gastaldiæ 2. 2. Habitationis 2. 105. Heredibus aperto 2. 26. 2. Improprio 2. 81. Indiviso 2. 26. 4. initium habente a fratribus 1. 8. 2. lege commissoria dato 1. 27. 2. 51. 6. ligio 2. 99. Marchiæ 1. 13. 1. 14. Militis 2. 26. 2. Novo 2. 26. 2. 49. partito 2. 77. paterno 1. 4. 2. 1. 8. 1. 1. 8. 2. 1. 12. 2. 11. 12. 2. 26. 6. 29. 1. 2. 11. 2. 17. 2. 26. 2. 49. 2. 36. 2. 37. 2. 39. 2. 45. 2. 46. 2. 50. 2. 93. Proprio 2. 34. 1. 2. 1. Propriam feudi naturam non habente 2. 48. recto seu cujus possessio justa 2. 2. 1. 2. 20. 2. 35. 2. 39. reverso ad eum, qui dedit 1. 4. 6. 1. 6. 2. quod reverti speratur 2. 26. 2. ad servitium certum dato 2. 51. 7. scutiferorum 2. 74. vero 2. 48. veteri v. beneficium. uxoris 2. 85. Feudi alienatione 2. 9. Conditione 1. 9. 2. 2. 2. 2. 26. 3. 2. 26. 6. 2. 76. 2. 89. Causa 2. 44. consuetudine 2. 10. Honore 2. 81. Jure 1. 1. 5. 2. 44. 2. 86. Natura 1. 7. Notis 2. 58. Origine 1. 1. 1. Portione 1. 12. proprietate 2. 26. 6. successione 1. 8. 1. 9. usu 2. 10. Feudo. Feudum a fidelitate vel fide 2. 3. 1. opponitur hereditati 2. 45. 5. allodio 2. 26. 1. adquiritur, retinetur, amittitur 1. 5. aperitur domino 2. 42. *in fin.* 2. 43. *in fin.* 2. 44. eximitur 1. 23. 1. remanet vel jure proprio vel jure h... 2. 44. revertitur ad dominum 1. 5. Feudum accipere ad proprium vel

libellum 2. 48. accipere pro vice dominicaria, villicaria, decania vel aliis angariis 2. 81. in dotem dare 2. 9. 1. 2. 13. 2. 17. per fœminam recognoscere 2. 17. ut feudum possidere 2. 26. 4. pro feudo accipere 1. 4. 3. 1. 4. 4. tenere 1. 4. 3. habere 2. 48. quasi feudi nomine retinere 1. 25. Fidelitate 2. 3. 1. 2. 4. *in fin.* 2. 76. Fidelitatis forma 2. 6. 7. Fidelitatem facere 1. 21. 2. 26. 4. 2. 52. 2. 2. 92. 2. 93. 2. 100. 2. 101. jurare 2. 5. Fidelitates duæ 2. 12. Fluminibus navigabilibus 2. 58. Fodro 5. 21. 1. Fraude 2. 24. 2. 2. 26. 6. 2. 34. 3. 2. 43. 2. 52. 3. 2. 97. Fructibus 2. 12. 2. 28. 3. 2. 86. Frugibus extantibus 2. 86. Furto 2. 53. 1. Fustibus 2. 27. Gastaldiæ feudo 1. 2. 1. 11. 2. 94. Generatione secunda & tertia 2. 52. 2. 2. 93. Generali alienatione 2. 26. 6. Geniculo septimo 1. 1. 4. Gradibus succedentium 2. 11. 1. 81. 2. 26. 6. 2. 3. 2. 87. Guardia 1. 2. 1. 4. 3. 1. 10. *in fin.* Guerra 2. 27. 8. 2. 28. Habitationum feudis 2. 105. Hereditate & feudo oppositis 2. 51. 5. repudiata 2. 45. recusata 2. 51. 4. Hereditario beneficio 2. 83. debito 2. 45. onere 2. 45. sacramento ac principali 2. 58. 3. Homicidio 2. 53. 1. Hostenditiis 2. 40. Immobilibus 2. 1. 1. Improprie feudis 2. 81. Incendio 5. 10. Incestis nuptiis 2. 56. Incremento mansi 1. 4. 5. & feudi 1. 4. 6. Incuria 2. 55. Infamia 2. 52. 2. 55. Infantia 1. 22. Infeudato allodio 2. 54. infinito 2. 52. 2. 2. 93. ingratitudine 2. 23. 2. 24. 2. Ingressu curiæ seu qualitate paris & vasalli 2. 88. Initio 2. 55. Injuria 2. 24. 3. 55. 1. Innocentia 2. 27. 2. 2. 27. 3. Insidiis 2. 57. Instrumento publice confecto 2. 25. falso 2. 58. 3. publico 2. 2. 2. 2. 1. interesse 2. 26. Investitione 1. 26. 1. 28. Investitura 1. 25. 1. 25. propria & abusiva 2. 2. nova 2. 32. 2. 49. vasallo illicita 2. 55. veteris beneficii 2. 32. Investituræ dono 2. 27. 2. Investituram accipere 1. 2. 1. 3. 1. 4. 5. adimplere 1. 4. 5. confirmare 1. 3. dare 1. 3. facere 1. 3. 2. 3. 2. 3. 2. 35. negare 1. 13. ratam habere 1. 3. Judicato 2. 43. Judicio parium 1. 18. 1. 22. 1. Juramento 1. 11. 2. 33. Jurisdictione 2. 5. 2. 54. 2. 79. Jure 2. 43. beneficii, proprio libelli 2. 44. feudi 2. 48. 3. ejus rigore 2. 27. Jurejurando 1. 13. 22. 2. 2. 1. 2. 15. 2. 26. 2. 81. jussu 1. 1. 21. Justa absentia 1. 22. causa 1. 22. 2. 52. 3. ignorantia 1. 26. 1. Justo errore 2. 92. metu 2. 53. 3. usu 4. 13. Laqueis venatorum 2. 27. 5. Laquei pœna 2. 87. 8. Latere agnatis 2. 31. 2. 50. Laudamento 2. 22. 1. parium 1. 21. sapientum 1. 19. Laudatione parium 2. 76. Lege arctiori 2. 108. eadem 2. 58. 2. Commissoria 1. 27. 2. 51. 6. Conradi 2. 9. 1. 2. 34. Friderici 2. 3. 1. Longobardorum 2. 1. 2. 39. Lotharii 1. 13. 2. 3. 1. Regis 1. 10. Salica 2. 29. Levissima re 2. 73. Libello, libellariis & precariis 1. 5. 1. 13. 1. 9. 1. 2. 39. 2. 44. 2. 48. 2. 53. 5. 21. 1. Libris centum, triginta, quinquaginta, viginti tribus 2. 53. decem & tribus 2. 53. 1. decem 2. 29. viginti quinque 2. 27. 1. 2. 27. 4. Centum 5. 1. *in fin.* Libro 2. 76. Linea eadem 2. 50. Lombarda 1. 10. 2. 58. 1. 2. 58. 3. Longa possessione 2. 33. 2. Locatione per libellum 2. 9. 1. fraudulenta 2. 9. 1. Loco Cæsaris 2. 56. domini 2. 82. Majestatis crimine 2. 56. 5. 19. Mala fide 2. 87. 2. 80. Mansione 2. 27. 2. Manso 1. 4. 5. Manus amputatione 2. 27. 2. 55. manu militari expugnare 2. 27. 2. calida invadere 2. 27. sua jurare 2. 27. 3. de manu eripere 2. 27. 2. Marchia 1. 13. 2. 10. 2. 55. 1. Materno beneficio & feudo v. Beneficium v. Feudum. Matrimonio ad Morganaticam 2. 29. secundo 2. 103. Medietate feudi 1. 5. 1. 13. Mediolano. *dixi* Medio 1. 13. Mercede 1. 2. 1. Metu justo 2. 53. 3. Mitiore sententia 2. 91. Milite natione 2. 27. 3. ordine militum 1. 19. Modernis 1. 17. Modiis sive maldiis 2. 27. 4. Monetis 2. 56. Moribus curiarum 2. 23. 2. 26. 2. Morte 1. 22. 1. 4. 6. Multarum & pœnarum compendiis 2. 56. Muris civitatum 5. 21. 1. Natura feudi 2. 50. 2. 48. Navigiis 5. 19. 9. Negligentia 2. 24. 2. Nova possessione 2. 33. 2. & nova investitura 2. 32. 2. 49. Novo beneficio 2. 45. 2. 49. feudo 2. 49. jure 1. 1. 4. Onere hereditario 2. 45. Ordinatione defuncti 1. 8. ordine, id est, stricto jure 1. 4. 1. ordine malo feudum intrare, id est per vim 2. 22. Pactis *dixi ad tit. de pactis feudorum*: Palatio seu placito comitis 2. 27. 5. 2. 56. Paradogio seu pedagio 2. 10. Parangariis 2. 56. Parentela 2. 53. 2. Parricidio 2. 24. 3. Parte 1. 18. 1. 1. 2. 43. 2. 44. Paterno beneficio & feudo v. *Beneficium* vid. *Feudum supra.* Pace 2. 27. 2. 53. Peccato 2. 39. Pecunia 1. 28. Pedagio 2. 10. Perjurio 1. 26. 1. 1. 26. 6. 2. 39. *in fin.* Permissione 2. 55. Perpetuo libello 1. 13. Personali servitio 2. 26. 5. Pignore 1. 4. 4. 15. 1. 11. 1. 27. 1. 28. 2. 55. 2. 86. Pignore consulto 2. 8. *in fin.* Piscationum reditu 2. 56. Præscriptione 2. 26. 4. 2. 87. Pretio 1. 1. 5. *in fin.* 1. 2. 1. 16. 2. 26. 5. 2. 27. 4. 2. 52. Principali causa 2. 26. 2. 82. sacramento 2. 58. *in fin.* Privilegiis 5. 21. 1. Probatione 1. 10. 2. 81. 2. 88. Progenie 2. 90. Prole fœminei sexus 2. 11. Plaustrorum præstatione 2. 56. Plebe ejusque parte 2. 10. Portu 2. 56. Possessione vid. *tit. de acquir. & amittenda possessione.* Potestate constituendorum magistratuum 2. 56. majore 2. 22. Precariis 1. 9. *in fin.* 5. 21. 1. Prædæ emptione 2. 53. 2. Proprio 2. 42. 2. 48. 2. 73. feudo 2. 34. jure 2. 44. Proprietate 2. 29. 2. 26. 6 Πρωτιμήσεως jure 5. 13. 14. 15. 16. Pugna 1. 21. Puberum sacramentis 2. 53. 3. Publicatis bonis 2. 53. 2. Quartis & tertiis quæ a Longobardis viris, uxoribus fieri solent 2. 8. *in fin.* Quasi feudo 1. 25. Quasi refutatione 2. 39. Quinquaginta milliariis 2. 53. 1. Rapina 2. 27. 2. Rationibus vasalli 1. 3. 2. 79. Rationabili usu 1. 13. Recto feudo 2. 20. 2. 39. 2. 82. Redemptione seu retractu 2. 9. 1. Refutatione 2. 9. 1. quasi refutatione 2. 39. Regali beneficio 2. 34. Regaliis 2. 56. Regia ditione 2. 27. Regressu evictionis 2. 46. Religione domini 1. 10. Clientuli 1. 10. Repudiata hereditate 2. 45. Rebus Ecclesiæ 1. 6. maternis 2. 26. 4. soli 2. 1. 1. solo cohærentibus 2. 1. 1. per se subsistentibus & non subsistentibus 2. 8. 1. Recessa investitura 2. 3. 1. Retiis 2. 27. 5. Reverentia 2. 22. Ripaticis 2. 56. Roma 1. 1. 1. 1. 5. Ronchaliis 2. 52. Sacramento vid. *titulum de Jurejurando.* Salica lege 2. 29. Salva reverentia 2. 22. Satisdatione 2. 73. Scientia certa 2. 26. 3. Scopis excoriari 2. 27. 8. Scutiferorum feudo 2. 74. Sententia 2. 25. 5. 21. 1. Separatione 2. 76. Servitio 1. 1. 2. 1. 24. 2. 26. 6. 2. 37. 1. personali 2. 26. 5. nominatim & indeterminate promisso 2. 23. præstando 2. 107. faciendo 2. 77. recusato 2. 24. 2. Servitute 2. 8. Sobole 2. 90. Soldata 2. 10. Solemnitate consuetudinis 2. 32. Solidis quinque 2. 27. 8. viginti 2. 27. 5. Stipendiis militiæ 2. 54. Successione feudi 2. 95. Sumptibus 2. 107. Teloniis 2. 56. Testimonio 2. 27. 2. Tempore rei judicatæ 2. 25. Thesauro invento 2. 56. Titulis Ecclesiæ 1. 6. Toto 2. 43. 2. 44. 2. 45. Traditione 2. 87. 2. 88. Transacto 1. 4. Tribus acceptionibus quietis 2. 2. Vacantibus bonis 2. 56. Vectigalibus seu teloniis 2. 56. Venatione 2. 27. 5. Venditione 2. 54. Veneno 2. 24. 2. Veritate 1. 23. 1. 26. Verona 1. 19. Vero feudo 2. 48. Veteri feudo & beneficio, *vide sup. a feudum & beneficium.* Viis publicis 2. 56. Vice dominicaria feudo accepto 2. 81. vill caria feudo accepto 2. 81. Vilissima duorum denariorum pensione 2. 91. Vi 2. 53. 3. Ultione injuriæ 2. 24. Voluntate domini 1. 13. 1. 21. 1. Voto religionis 2. 26. 4. Usu sapientum 1. 1. 4. feudi 2. 2. Mediolanensium 1. 28. 2. 37. regni 1. 15. 2. 82.

De officio domini.

INter dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum ingenium intervenire debet 2. 52. *in fin.* Dominus vicem fideli suo reddere debet &c. 2. 26.

Feloniam in vasallum committens feudo privatur. 2. 26. 6. v. domino. 2. 47.

Si Dominus feudum de Camera aut Cavena debet vasallo, & sine culpa promissoris utraque evacuata est, expectandum est vasallo, ut iterum de ea solvi possit. Dominus enim posse intelligitur omni ære deducto. Nec æquum est videre egentem, quem prius habuit in conjugem & amicum 2. 58.

Vasallum mittere in possessionem & in eadem vasallum in judicio defendere debet, dixi *in fin. titul. de Evictionibus.*

Juvare & defendere vasallum debet, glossa vide 2. *feud.* 28. *ab omnibus recepta.*

Justitiam vasallo facere tenetur. 2. 12.

De officio vasalli.

Domino bellum faciente alicui, si vasallus id sciat juste agi, aut si de eo dubitat, dominum adjuvare tenetur: si injuste agi sciat, non tenetur 2. 28.

Eadem lege vasallus domino excommunicato aut a rege bannito, servitium præstare non tenetur. 2. 28.

Contra omnes debet vasallus dominum adjuvare & contra fratrem & filium (& patrem) at non contra dominum antiquiorem: hic enim cæteris est præferendus. 2. 28. *in fin.*

Operas suas vasallus ultro offerre non tenetur, nisi sciat dominum versari in magno periculo. 2. 26. 6. vid. *licet.*

Personales operas & servitium, etiam alius vasalli nomine præstare potest. 2. 55. 2. 99. *in fin.* *Vide plura in fin. tit. de jurejurando*, ubi de Nova forma fidelitatis agitur.

Dominum justitiam facere negligentem vasallus deprædari potest. 2. *Feud.* 22.

De officio parium.

AD officium parium spectat, ut vasallum de suo recto feudo prius investiri faciant fidelitatis jurejurando dilato, donec de principali causa cognoscatur. 2. 20.

Pares majorem de suo pari quam de suo domino jurisdictionem habent. 2. 79. Curia contumacem dominum adire debet, eumque salva reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiæ se committat &c. 2. 22.

De jurisdictione.

SI de feudo fuerit controversia inter Capitaneos, coram Imperatore *libr.* 1. *c.* 18. vel Rege definiri debet 2. 34. quod Mediolani non obtinet. 2. 34.

Si inter duos vasallos sit controversia, dominus cognoscit 2. 55. 2.

Si inter majores & minores Valvasores de feudo fuerit controversia, in judicio parium lis definienda, vel per judicem curtis 1. 18.

Si inter dominum & vasallum sit controversia, Pares Curiæ a domino sub fidelitatis debito conjurati cognoscent 2. 55. 2.

Si contentio fuerit inter dominum & fidelem de investitura feudi, per pares ejusdem Curiæ (jurejurando prius ab eis interposito 2. 26.) lis dirimitur.

Orta quæstione de investitura feudi, facta sit an non: inter dominum & vasallum, pares judicant. Eo tamen casu actor de feudo prius investiendus (ut ita pares aliquos habeat) fidelitatis jurejurando dilato, donec de principali causa, hoc est, de investitura cognoscatur. De alio tamen feudo controverso interim investiri & jurare potest 2. 82.

Si contentio orta fuerit de feudo inter generum fidelis mortui & ejus agnatos, non apud dominum, sed apud ordinarium judicem vel arbitrum lis dirimitur 2. 15.

Pares majorem jurisdictionem habent de suo pari, quam de suo domino 2. 79.

Curiæ judicium a vasallo declinari non potest 2. 47. nisi dominus pares nullos habeat.

Ab iniqua sententia parium ad Imperatorem appellatur ipsis paribus etiam præsentibus judicaturum 1. 22.

Paribus jurare nolentibus Imperator adiri potest 1. 26.

Quod quisque juris &c.

UT vasallus calumniæ sacramentum a domino non exigat: quod etiam a parte domini intelligendum est, ut quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur 2. 33. 1.

Si quis jus dicenti non obtemperaverit.

SI dominus ter admonitus facere destiterit, id quod curia jussit, tunc licet vasallo ad majorem potestatem ire & sibi consulere, & si dominus ei justitiam facere noluerit, poterit eum deprædare 2. 22. *in fin.*

De in jus vocando.

DOminus vasallum ad curiam vocare debet: & si non venerit, iterum vocare debet usque in spatio tertio septem vel decem dierum, arbitrio curiæ terminando. Quod si neque venerit ad tertiam vocationem, hoc ipso feudum amittit. & ideo debet curia dominum mittere in possessionem: sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio, alioquin & beneficium & possessionem amittit. E contrario si vasallus de domino conqueritur, eum in curiam vocabit, & in eadem curia de domino conqueretur. Curia autem debet adire dominum, eumque salva reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & adquiescat, vel judicio curiæ se committat 2. 22.

De Pactis.

De pactis contra communem feudi rationem.

SI tenor præter communem feudi rationem in investitura intervenit, *vide* 2. 2. 2.

Si ut ad fœminas feudum perveniat.

Si specialiter dictum fuit, ut ad fœminas feudum pertineat 1. 1. 3. Si pactum fuit, ut filiæ succederent 1. 14. 2. *in fin.* Si quis ita investitus fuerit, ut ad fœminas feudum transiret 2. 51. *vers. similiter.* Si investitura fuerit facta in patre, ut filii & filiæ succedant in feudum 1. 8. 2. Si eo tenore feudum quis acceperit, ut ejus descendentes masculi & fœminæ illud habere possint 1. 6. 1. Si duo fratres in heredes masculos & fœminas de beneficio investituram acceperint 2. 90. Si ejus conditionis sit feudum vel eo pacto adquisitum, ut ad filias, neptes, proneptes & deinceps: ad ex filia nepotes ac pronepotes: ad prolem fœminini sexus, vel ex fœmineo sexu descendentes pertineret 2. 11. Si feudum ea lege alicui datum sit, ut ipse & heredes sui masculi & fœminæ, & cui dederit, habeat 2. 26. 6. *vers. feudum.* Si quis sibi vel heredibus suis masculis, vel, his deficientibus, fœminis beneficium per investituram accepit 2. 17. Si duo fratres simul investiti fuerint eo tenore, ut quamdiu ipsi vel eorum heredes masculi viverent, & masculis deficientibus, fœminæ si superessent, feudum haberent 2. 18. Si quis ea lege feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit, habeat 2. 48. 2. 26. 6. *vers. feudum.*

Si ut ad fratres feudum perveniat.

Si eo pacto facta sit investitura, ut frater fratri succederet 2. 12. Si hoc nominatim dictum sit, ut uno fratre defuncto sine legitimo herede alter succederet 1. 1. 2. Si per investituram a domino ordinatum fuerit, ut frater succedat fratri 1. 20. Si dictum fuerit, ut frater fratri succederet 1. 8. 2. *in fin.*

Si ut ne filii, aut in certa re succedant.

Si quis ea lege uxorem minus nobilem duxerit, ut nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis paternis, quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia decem libras 2. 29. Si cum uxore ea conditione matrimonium contractum est, ut ne filii ex ea nati patri ab intestato succederent 2. 25. *versic. filii.*

Si ut ad patrem feudum deferatur.

Si nominatim cum domino pactum sit initum, ut si filius ante patrem decesserit, feudum ad patrem revertatur 2. 82.

Si ut filii matri succedant.

Si specialiter dictum, ut filii matri succederent 1. 15.

Si ut post mortem possessoris feudum habeatur.

Si feudum ita datum fuerit, ut post decessum ejus, qui possidet, habeatur 1. 3.

Si ut sine juramento fidelitatis habeatur.

Si eo pacto adquisitum sit feudum, ut sine juramento fidelitatis habeatur 2. 3. *in fin.* 2. 24. 1. 2. 40. 2. 76.

Si ut omne feudi incrementum vasallus haberet.

Si ita dictum fuerit, ut omne incrementum feudi pertineret ad eum, qui investituram accepit 2. 1. 4. 5. 6.

Si pactum de non petendo.

Si Titius cum Sempronio fratre feudum paternum possidente pactum fecit, de eo feudo non petendo a Sempronio, ejusque heredibus 2. 26. *in fin.*

Si tacitæ conditiones exceptæ.

Si nominatim in ipsa traditione tacitæ conditiones sint exceptæ 2. 89.

De generali alienatione.

Si nominatim dictum fuerit, ut in generali alienatione contineretur feudum 2. 26. 6. vid. *in generali.*

De certo genere servitii.

Si ita convenit, ut festivis diebus vasallus vadat cum uxore domini ad Ecclesiam 2. 2. 2.

De evictione.

Si emptor sciens rem alienam, pacto speciali sibi prospexit de evictione 2. 8.

De feudo non auferendo.

Si hoc actum est, ut domino non liceat feudum improprium vasallo auferre 2. 81. Si specialiter cautum est, ne feudum habitationis morte accipientis finiretur 2. 105.

De refutatione feudi.

Si frater fratri vel domino vel extraneo partem feudi dederit, 2. 83.

De jure subfeudandi.

Si quis feudum sibi suisque heredibus (masculis) habuerit, non debet alii dare, ut ipse habeat & sui heredes masculi & fœminæ 2. 34. 2.

De pacto legis commissoriæ.

Non potest ea conventione feudum constitui; ut si tempore statuto pecunia soluta non sit, pro feudo habeatur 1. 27. 2. 51. 7.

De servitio.

Ad certum servitium feudum dari potest 2. 51. 7.

De refutatione feudi.

Uni dominorum partem feudi refutare vasallus potest, partibus aliorum dominorum reservatis: facta refutatione, domino, quem ejuravit, servitium nullum debet, tametsi eum offendere non debet 2. 38.

De Transactionibus.

De transactione non fraudulenta.

TRansigere cum adversario, citra fraudem domini vasallus potest: nec quod accepit transactionis nomine feudum erit 2. 26. 6. *vers. si vasallus.* 2. 43.

De transactione rei communis.

Transigere de re communi in fraudem proximioris agnati non licet 5. 13.

De his qui notantur infamia.

SCriba, qui instrumentum jure prohibitum conscribit post amissionem officii, cum infamiæ periculo manum amittit 2. 52. 1. *in fin.* 2. 55. *in fin. pr.*

De Procuratoribus.

INvestitura per se vel per suum nuncium dari & accipi potest 2. 58. 2. Utrum ipse vel alius pro te investituram faciat vel suscipiat, nihil interest, potest enim hoc negotium & per procuratorem ab utraque parte expediri 2. 3. 1. *vers. sed utrum.*

De negotiis gestis.

De agnatorum ratihabitione.

PAter in filiam feudum confirmare non potest, etiam domini voluntate, nisi agnati consentiant aut ratum habeant 2. 39.

Si maritus uxoris negotium geſſit.

Si maritus de feudo uxoris inveſtiatur, ea abſente, niſi nominatim quaſi gerendo uxoris negotium inveſtiatur, ſibi adquirit 2. 85.

De in integrum reſtitutionibus.

IN fraudem legis facta inveſtitura reſcinditur 2. 3. Excuſatur vaſallus, ſi juſta cauſa intervenerit, quare non petierit inveſtituram, veluti mortis vel capitalis inimicitiæ, vel infantia, vel juſta abſentia 1. 22.

Juſto errore ac ignorantia quemadmodum excuſemur. *vid. infra tit.* de juris & facti ignorantia.

Quod metus cauſa geſtum erit.

PEr vim & juſtum metum, etiam a majoribus extorta ſacramenta, nullius ſunt momenti 21. *in fin.* 2. 53. *in fin.*

De dolo malo.

Si quid in fraudem vetitæ alienationis factum.

SI vaſallus dolo quid egit in fraudem vetitæ alienationis feudi, amiſſione feudi multatur 2. 5.

Si vaſallus dominum periculi non admonuit.

Si vaſallus dolo vel negligentia vel fraude dominum celaverit, id eſt, non certioraverit de aſſaltu, morte, captione, vel grandi patrimonii jactura, beneficio caret 2. 24. 2.

Si intra annum & diem inveſtituram non petiit.

Inter dominum & vaſallum, nulla fraus, nec ullum malum ingenium debet intervenire: ac proinde ſi non dolo ſe inveſtituram intra annum & diem non petiit, feudum non amittit. Dolus autem abeſſe videtur, ſi juſta cauſa impediente ſteterit. 2. 52. 3. vel etiam cum amore ſervitium fecerit domino conſcio 2. 97.

De doli capace.

De majori doli capace *vid.* 2. 26. 4. *verſ.* ſi minori.

Si vaſallus dominum ejuravit.

Si vaſallus fraudulenter, id eſt, ſciens, feudum ſe a domino tenere negaverit 2. 34. *in fin.*

De fraudulenta ſubfeudatione.

Beneficium a vaſallo in feudum, ſi nihil in fraudem legis fiat, recte dari poteſt, 2. 26. 6. *verſ.* beneficium.

De fraudulenta tranſactione.

Vaſallus cum adverſario tranſigere poteſt, dummodo fraudulenter actum non ſit 2. 43.

De fraudulenta alienatione.

Si callida machinatione ſub colore inveſtituræ feudum quis vendiderit 2. 55. *verſ.* callidis 2. 52. *in fin.*

De Minoribus XXV. annis.

De fidelitate.

SI minori datum fuerit feudum fidelitatem facere non cogitur, donec ad majorem ætatem venerit, in qua doli capax ſit, feudum tamen retinet 2. 26. 4. *verſ.* ſi minori.

De jurejurando.

Sacramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis, inviolabiliter cuſtodiantur 2. 53. 3.

De veteri beneficii inveſtitura.

Quæ de veteri beneficio fit inveſtitura, etiam a minore poteſt fieri 2. 3. 2. 91. minore inquam XXV. annis.

De juſta poſſeſſione.

Sive a minore ſive a majore fiat inveſtitura, non de omni poſſeſſione vaſalli, ſed de juſta tantum facta intelligitur, niſi aliud nominatim dictum ſit 2. 3.

De novi feudi inveſtitura.

Novi feudi inveſtitura non fit a minore XXV. annorum (vel ut quidam volunt) a minore XVIII. annorum 2. 91. ſed nec ab alio fit recte, niſi ab eo, qui legitime ſuorum bonorum adminiſtrationem habet: qui enim qualibet ratione de ſuis rebus impeditur alienare, is nec per feudum poterit inveſtituram facere 2. 3.

De non petita inveſtitura.

Si infeudatus major XIV. annorum ſua injuria vel negligentia per annum & diem ſteterit ſine petitione inveſtituræ a domino, tranſacto hoc ſpatio, feudum amittit 2. 55. *in fin. pr.*

De juramento pacis.

Ut a XVIII. anno ad LXX. obſtringantur omnes juramento, ad pacem tenendam 2. 53.

Ex quibus cauſis majores.

De ſacramento per vim & metum extorto.

SAcramenta per vim & juſtum metum etiam a majoribus extorta, nullius ſunt momenti 2. 53. *in fin.*

De receptis, qui arbitrium receperunt.

DE arbitrio utriusque conſenſu electo 2. 15. 2. 26. 2. 34. *in fin. pr.* 2. 47.

De judiciis.

De ratione convaſalli & domini.

UT ratio convaſalli adverſus convaſallum priusquam Domini diſcutiatur 2. 79.

De poſſeſſione & principali cauſa.

Ut prius poſſeſſio reſtituatur, quam de principali cauſa agatur 2. 82.

De rei vindicatione.

De ædificiis & meliorationibus feudi.

SI vaſallus in feudo aliquod ædificium fecerit, vel ipſum ſua pecunia melioraverit, & contigerit poſtea, ut vaſallus moriatur ſine filio maſculo, dominus aut patiatur ædificium auferri aut ſolvat pretium meliorationis 2. 28. 1. *verſ. ſi vaſallus.*

Rei vindicationem vaſallo competere.

Etiam abſente domino utiliter agendi & excipiendi adverſus vindicantem proprietatem totius feudi vel partem jus vaſallus habet 2. 43. Rei per beneficium datæ vaſallus hanc habet poteſtatem, ut tanquam dominus poſſit a quolibet poſſidente, ſibi quaſi vindicare: & ſi ab alio ejus rei nomine conveniatur, defenſionem imponere 2. 8. *verſ. beneficium.*

De fructibus, & incrementis feudi.

De fructibus & incrementis feudi ad quem pertineant, *vid. infra tit. de uſuris & fructibus.*

De uſufructu.

Penes quem poſſeſſio & proprietas feudi.

PEnes vaſallum feudi uſusfructus: penes dominum, proprietas 2. 23. *in fin.*

De precariis & quid precaria.

Legis Lotharii de precariis fit mentio *lib. 1. tit. 9. in fin.* Ut libellariæ & precariæ in ſuo ſtatu permaneant ſecundum conſuetudinem uniuscujusque civitatis, *vide* Conſtitutionem Friderici & Henrici *lib. 5. tit. 21.* §. 1. Precaria eſt ceſſio uſusfructus rei immobilis, quæ fit clerico ad tempus vel dum vixerit, ea lege, ut Eccleſiæ miniſterium exhibeat. *Synod. Toletan. c. 5.* fiebat etiam ei ejusve liberis, qui rem ſuam Eccleſiæ donaſſet: de quo dixi ad *Novell. 7. cap. 4. Novell. 20. cap. 2. l. 14. §. 5. C. de ſacroſ. Eccleſ.*

De Servitutibus.

De actione confeſſoria.

SErvitutem feudo debitam vaſallus petere poteſt & retinere 2. 8. §. *rei.*

Si vaſallus ſervitutem feudo adquiſiverit.

Si vaſallus pretio ſervitutem feudo adquiſivit, dominus pretium ei ſolvere debet. Alii tamen dicunt omnino, id eſt, etiam pretio non reſtituto ad dominum pertinere 2. 28. *verſ. ſi vaſallus.*

Si vaſallus ſervitutem feudo imponi paſſus fuerit.

Si pretio, vel dolo, vel injuria ſervitutem rei beneficiariæ vaſallus imponi patitur: & ad dominum poſtea feudum revertitur, ſibi, donec feudum tenet, obeſt: domino autem & ſi per longa tempora perſeveraverit ſervitus, minime nocet 2. 8. *verſ. rei.*

Si quid per ſe ſubſiſtens aut non ſubſiſtens feudo a vaſallo adjectum.

Si, quod feudo a vaſallo additum eſt, per ſe non poteſt ſubſiſtere, ut ſervitus, feudo accedit: & ſicut pars feudi cenſetur 2. 8. 1.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur, & de paſtu.

Pabulatio quatenus peregrinanti permiſſa.

LIcet peregrino ad equi pabulationem ſecundum viam ſtare in loco publico, & uti herba, & viridi ſylva ſine vaſtatione aliqua pro ſua commoditate & uſu neceſſario 2. 27. *in fin.*

Familiæ erciſcundæ, Communi dividundo, & de hereditariis actionibus.

Quæ feuda dividantur.

DIvidere non licet feuda Ducatus & Comitatus, 2. 55. 1. alia, licet 2. 59. 1. 2. 77. 2. 102. ſi velint eorum Domini ac conſortes 2. 55. 1. quinimo etſi nolint 2. 58. 2. ac proinde, hoc jure, feudum regale majori natu deferri videtur.

De præſcriptione iniquæ diviſionis.

De iniqua feudi diviſione inter fratres poſt 40. annos quæri non poteſt 2. 58. 2.

Plures vaſalli unius feudi fidelitatem ut præſtent.

Cum plures vaſalli idem beneficium poſſident indiviſum, una fidelitas & unum ſervitium domino fieri debet 2. 77. Si vero partitum fuerit, quot partes, tot erunt fidelitates 2. 77. Servitia vero non pro partibus (ut unum primum,) videlicet graviora, ſed pro quantitate beneficii moderanda 2. 77.

Pluribus dominis fidelitas ut præſtetur.

Si plures Domini feudum inter ſe dividunt, nullo modo niſi unam fidelitatem ex feudo habere poterunt 2. 77. *in fin.* Servitium autem omnibus non gravitate ſed moderamine faciendum eſt 2. 27. *in fin.* quod ſi plures domini idem feudi in indiviſum habent, vaſalli qui communiter illud tenent, non coguntur fidelitatem pro eo feudo facere, niſi domini illud feudum primo partiuntur, quoniam ſecundum jus feudi non debet quis duas fidelitates pro eodem feudo facere 2. 102. & vaſallus pro uno feudo plures dominos habere non compellitur 2. 55. 1. *in fin.*

Factum coheredis alteri non nocere.

Cum feudum hereditarium uni ex coheredibus propria culpa aufertur, cæteris non præjudicat. Hoc autem ita intelligitur, ut vivo eo vel ſuis heredibus feudum ad cæteros venire non intelligatur 2. 78.

De heredibus inveſtiendis.

Heredes domini neceſſe habent tenere firmam inveſtituram quam pater fecit 2. 58. 2. *verſ. item heredes.*

De juramento ſucceſſorum.

Cum datur ſucceſſori domini defenſio, jurare debet ſe non credere inveſtituram factam eſſe ab anteceſſore ſuo 2. 58. *verſ. cum datur.* Hereditarium ſacramentum multum diſcrepat a principali 2. 58. 2. *in fin.* Heres, ſucceſſor, filius, de conſcientia, jurare debent, non de alieno facto. Jure tamen Lombardiæ filius præciſe debet jurare, patrem ſuum non fuiſſe debitorem 2. 58. 2. *in fin.*

De acquirenda & repudianda hereditate (aliud in filio.)

Agnatus repudiare hereditatem defuncti poteſt; feudum vero ipſum paternum retinere: nec de debito hereditario aliquid feudi nomine ſolvere cogitur, ſed de fructibus tantum, ſi quos reliquit 2. 46.

De jurejurando & fidelitate.

Inveſtitus jurare domino fidelitatem tenetur.

FIdelitatem inveſtitura præcedere debet 2. 4.

Fidelitatis definitio.

Fidelitas eſt jusjurandum quod vaſallus præſtat domino 2. 4.

Qui fidelitatem jurare coguntur & qui non.

Omnis vaſallus ne imperatore quidem excepto, niſi feudo ad ſe aliquo delato, fidelitatem faciat, feudum amittit 2. 100. Non idem in Eccleſia, quæ nulli fidelitatem facit 2. 101. Minor quoque feudum ſibi delatum retinet, non tamen cogitur fidelitatem facere antequam ad majorem ætatem venerit 2. 26. *verſ. ſi minori.* Eadem ratione impubes filius vaſalli defuncti, neque fidelitatem neque ſervitium ſive per ſe, ſive per alium debet 2. 26. 5. Quid ſi plures vel vaſalli vel domini, num plures fidelitates debeantur, an potius una? dixi S. *tit. familiæ erciſcundæ.*

Fidelitatis forma.

Nova (de veteri vide *lib. 2. tit. 5. & 6.*) forma fidelitatis hæc eſt: vaſallus, tactis Evangeliis, omnino fidelitatem jurare cogitur contra omnem hominem (excepto tamen nominatim imperatore vel rege 2. 55. *in fin.* quod olim facile ſubintelligebatur 2. 8. 2.) id eſt, ſe nunquam ſcienter adfuturum conſilio aut facto ſeu negotio, ubi dominus vitam, membrum, honorem præſentem vel futurum amittat, aut in ſua perſona læſionem, injuriam, & contumeliam accipiat: ſe omni conatu animi id impediturum, aut domino quam proxime nunciaturum, ſe conſilio atque auxilio domino adfuturum ad res amiſſas recuperandas, aliumve juſte offendendum, ſecretum ſibi a domino commiſſum conſervaturum &c. 2. 7.

De calumniæ, veritatis & conſcientiæ juramento.

Calumniæ ſacramentum vaſallus a domino, & e contra non exigit 2. 33. 1. Sacramentales ſunt teſtes jurantes ſecundum conſcientiam: requiruntur autem duodecim: duo alioqui deponentes de veritate ſufficiunt. 1. *Feud.* 26. §. 1. 2. *Feud.* 2. 33. & cum datur: ubi Laudenſis.

De juramento parium.

Pares Curiæ, teſtamentum præbent jurati 1. 26.

De puberum juramento.

Sacramenta puberum ſponte facta non retractantur: per vim aut metum extorta etiam a majoribus nullius ſunt momenti 2. 53. *in fin.*

Maſculo, fœminæ, & emptori juramentum ut defertur.

Si maſculus rem feudalem eſſe adfirmet, filia neget, maſculo defertur juramentum 2. 41. 2. 51. *verſ. ſi contentio.* Si dominus feudum eſſe dicit, fœmina neget, fœminæ 2. 41. Si dominus dicat eſſe feudum, emptor neget, emptori defertur juramentum 2. 41. 2. 51. *verſ. ſi contentio.*

De jurejurando delato, vel relato.

Jusjurandum defertur aut a judice aut a parte. Utroque caſu, is cui delatum eſt, jurare debet, aut referre. Jurare, inquam, cum XII. ſacramentalibus, ſex parentibus (inibi quidam legunt pagenſibus) ſex extraneis: idque ſine mentione conſcientiæ: niſi agatur de facto fratris, vel avi, vel alterius aſcendentis 2. 33. *verſ. & cum datur.* Idem eſt in domino *d. verſ. & cum datur.*

De juramento principalis perſonæ & ſucceſſorum.

Cum jurat dominus de inveſtitura non facta, ita jurat, ſe inveſtituram non feciſſe: ſucceſſor ejus ita jurat, ſe non credere inveſtituram factam eſſe ab anteceſſore: multum enim diſcrepat juramentum & ſacramentum hereditarium a principali ſacramento *l. generaliter.* 12. *Cod. de rebus credit. & jurejurando.* ita jurat tutor, ſe credere & exiſtimare *l. 2. C. de juram. calumniæ:* ſic filius, ſucceſſor, heres, jurant de ſua conſcientia, non de alieno facto. *l. Marcellus. ff. rerum amotarum.* In Lombardia contrarium extat. In ea enim filius præciſe debet jurare, patrem ſuum non fuiſſe debitorem 2. 58. *verſ. cum datur.*

Poſſidenti juramentum quemadmodum deferatur.

Jusjurandum interdum poſſidenti, interdum non poſſidenti ſeu actori, interdum neutri pro motu judicis defertur 2. 33. *verſ. ſacramentum.* Poſſidente domino, & vaſallo non probante, dominus abſolvitur ſuo juramento: vaſallo longo tempore poſſidente & domino non probante, jusjurandum defertur vaſallo. ſi non longo tempore poſſedit, domino jusjurandum defertur 2. 33. 2. 1. 23. niſi aliud faciat pro poſſidente 2. 33. 2. Poſſeſſori aſſerti pignoris juramentum non defertur 1. 11. niſi ſit munitus 30. annorum præſcriptione 1. 28. Qui incrementum feudi poſſidet, inveſtituram probare non tenetur, ſed ſimpliciter jurare 1. 4. 5. Feudum guardiæ feudum eſſe 1. 4. 3. vel jure pignoratitio poſſideri 1. 4. 4. adverſus vaſallum poſſeſſorem dominus, qui id ait, probare tenetur: eo non probante, poſſeſſoris eſt defenſio, eique juramentum deferri poteſt 1. 4. 3. niſi poſſeſſor dicat ſe ex feudo pignori ſibi dato inveſtitum. Tunc enim ei incumbit probatio 1. 11. Vaſallus poſſidens feudum Cameræ aut Cavenæ: tenetur feudum (quod directum eſſe ait) jurare ejus conditionis eſſe, hoc eſt directum eſſe: aut juramentum de eo domino deferre 2. 21. Feudum paternum eſſe, rei ac poſſeſſoris juramento creditur 1. 4. 2.

De juramento pacis ſervandæ.

Ut a 18. ad 70. annum omnes ad juramentum pacis ſervandæ obſtringantur & ut ejusmodi juramentum quoquo quinquennio renovetur 2. 53.

De infidelitate.

De infidelitate pugna fit jure Longobardico, non Mediolanenſi 2. 39. *verſ. non eſt.*

De condictione cauſa data, cauſa non ſecuta.

Condictio ex cauſa domino competit.

SI domino petente vaſallus deſervire noluerit, domino condictio ex cauſa competit ad repetendum feudum 1. 21.

De contrahenda emptione.

De pœna vaſalli feudum alienantis.

NUlli licet feudum totum vel partem aliquam vendere, vel quocunque modo diſtrahere ſine voluntate vel juſſu 1. 21. vel permiſſione 2. 55. illius domini ad quem ſpectare dignoſcitur. Hujusmodi alienationes hactenus perpetratæ caſſantur, & in irritum deducuntur, nullius temporis præſcriptione impediente, emptori bonæ fidei ex empto actione de pretio contra venditorem competente. Callidæ machinationes quorundam, qui pretio accepto, quaſi ſub colore inveſtituræ, quam ſibi licere dicunt, feudum vendunt & in alios transferunt, ita prohibentur, ut venditor & emptor qui tam illicitas aliena-

alienationes reperti fuerint contraxisse, feudum amittant, idque ad dominum libere revertatur. Lotharius 2. 3. 1. 2. 9. 2. 24. *in fin.* 2. 38. 4. 2. 44. 2. 52. 2. 55. Conradus 2. 34. Fridericus 2. 3. 1. 2. 55.

De pœna notarii instrumentum alienationis feudi conficientis.

Scriba seu notarius qui hoc instrumentum sciens conscripserit, post amissionem officii, cum infamiæ periculo manum amittit 2. 55.

De omni alienatione feudi hoc agi.

Quod dicitur de venditione feudi, intelligi oportet de omni alienatione 2. 42. 2. 55. ibi vel quocunque modo.

Quorum feudorum alienatio prohibita sit.

Quod de feudi prohibiti alienatione diximus, locum etiam habet in feudo, in quo dominus districtum vel etiam honorem habet 1. 5. 2. Sed & in eo quod judicio familiæ erciscundæ acceptum & alienatum est ab eo qui sine herede legitimo decessit 1. 5. 1.

In proximiorum agnatorum præjudicium, id est, sine eorum consensu, feudum alienari non posse.

Paternum feudum (quod hodie censetur ad VII. usque geniculum) non potest frater in fratris præjudicium alienare: facere denique ut de eo filia investiatur. proinde, rescissa ejusmodi alienatione aut investitura, frater fratri defuncto sine legitimo herede masculo succedet 1. 8. 1. Rem, quæ a communi parente per successionem ad nos pervenit, seu alienari prohibitam, non possumus alienare in fraudem proximiorum adgnatorum: licet in feudum dare possimus, citra fraudem tamen, alias rescinditur infeudatio: jure προτιμήσεως proximiori adgnato competente 2. 3. 1. Feudum paternum agnatis, ad quos id reversurum est, non consentientibus aut ratum non habentibus alienare non possumus, etiam in filiam, vel domini voluntate interveniente 2. 39. Si proximus successor feudi consensit feudum in ulterioris gradus personam transferri, nullum ad feudum regressum habet 1. 5. 1. est enim inter ipsos adgnatos feudi alienatio permissa. Licet prohibeatur alienatio, inter adgnatos, si tamen paternum sit feudum, conceditur 2. 39

De generali alienatione vasalli.

In generali alienatione vasalli non continetur feudum, nisi nominatim dictum sit 2. 26. *vers. in generali.*

De curiæ venditione.

Capitaneus curiam vendens, non intelligitur beneficium quod in ea extat, vendidisse 2. 51.

Qua lege vasallus feudum alteri dare possit.

Nemo alia lege, quam ipse habeat, feudum alteri dare potest: verbi gratia, qui sibi ac suis masculis feudum habet, alteri ea lege dare non potest, ut fœminæ habeant: alias feudum ipsum amittit: & secundum quosdam ipse qui dedit & qui accepit: secundum alios cum masculi defierint 2. 34. 2. Vasallus arctiori lege, quam ipse habeat, feudum in alium potest transferre 2. 108.

Conditiones tacite alienationem sequuntur.

Si feudum quod alienari potest, alienatum fuerit, conditiones primæ feudi, tacite sequuntur adquirentem 2. 34. 2. 2. 89.

Feudum alienatum cui committatur.

Feudum illicite alienatum domino aperitur, neque in causam feudi recidit, etiam si vasallus id postea recuperet 2. 44. Quid si domini voluntate vasallus feudum alienavit, feudum postea recuperaverit? Id habebit non jure feudi, sed aut jure proprio, aut jure libelli (si id ad libellum vasallus alienavit) domino feudum non est commissum: quin ipse venditor feudum emptori potest evincere reddito ei pretio, ac præterea quanti ejus interest 2. 26. 6. *vers. si vasallus*, idque Obertus ita sentit 2. 42. Nam quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, id intelligendum, cum a sciente alienatur 2. 42.

De alienatione feudi in potentiores.

In potentiorem extraneum alienare non licet rem communem in fraudem proximiorum adgnatorum 5. 13.

Domino quatenus permissa feudi vasalli alienatio.

Dominus sine consensu vasalli feudum ad alios transferre non potest, seu alium de feudo investire, sed nec feudum ejus alii promittere; quod si fecerit, pro non facto habebitur 1. 22. 2. 55. 1. id tamen Mediolani non obtinet 2. 55. 1. Vivente & ignorante vasallo (cui nullus est heres) dominus potest feudum vasalli alienare, dummodo nullum ex eo detrimentum vasallus sentiat: quod tamen Placentinis non probatur 1. 27.

De allodii venditione.

De allodii simplicis & infeudati alienatione v. *lib.* 2. *tit.* 54.

De jure προτιμήσεως.

Qui ex parentela habens communem agrum, domum, vineam, vel rem immobilem divisam vel indivisam (ad Feuda hoc caput non ita pertinet) aut ex communi emptione vel aliquo hujusmodi titulo, eam alienare, in Emphyteusim dare, aut locare non potest: nisi prius denunciaverit illis, qui per ordinem ad jus προτιμήσεως vocantur: quales sunt parentes conjuncti, socii, conjuncti extranei, qui suo uno servitio vel censu conjuncti ex aliqua parte ut vicini & contines. Denunciatis datur mensis pretii justi offerendi, cum usuris legitimis: tutoribus, procuratoribus, menses quatuor: non denunciatis, decennium. Porro consensu etiam tacito, ut si venditioni interfuerunt & tacuerunt, amittitur jus προτιμήσεως ut & præscriptione temporis decennali, & ingratitudine sive indignitate. In fraudem hujus legis facta alienatio rescinditur: in potentiores personas fieri prohibetur: quinimo convicti perjurii emptor & venditor, rem & ejus pretium amittunt, utrumque fisco committitur. Nisi rem vendit proximioribus, quibus jus προτιμήσεως competit 5. 13. Ex causa tamen dotis, donationis propter nuptias, vel simplicis donationis, vel donationis causa mortis, vel ex testamento, vel permutatione, vel transactione vera, non simulata, licet in fraudem proximiorum alienare 5. 13. 5. 14.

De rescindenda venditione.

SI beneficium in fraudem consuetudinis & legis alienatum & in feudum datum fuerit: tunc rescissa investitura reddito a proximiore adgnato pretio, is, qui investituram accepit, compellitur eam restituere 2. 3. 1. Sed novo jure, factæ in fraudem legum, feudi alienationes a scientibus cassantur, & in irritum deducuntur, feudo penitus domino commisso, & ad pretium emptori actione non competente 2. 52. 2. 55. nisi de evictione sibi prospexerit 2. 8. 2. 80.

De actionibus empti & venditi.

EMptori bonæ fidei ex empto actio contra venditorem competit 2. 55.

Locati & conducti.

De locatione fraudulenta & per libellum: & quid ea sit.

LOcare feudum (quo etiam vocabulo feudum quod in curia domini est, intelligitur 1. 5. 1.) vasallus potest, nisi locatio sit fraudulenta alienatio: sicut est per libellum, hujusmodi enim locatio, venditio dici potest. Libellario autem nomine locamus, quoties sub vilissima duorum denariorum pensione perpetuo 2. 9. *in fin.* 2. 73. 1. 13. utendum concedimus 2. 9. *in fin.* est enim prohibitum quadam collusione nomine libelli vendere 2. 55.

De totius feudi & partis ejus locatione.

Totum an pars (olim partim licebat 1. 5.) feudi ita locetur (quod Mediolani non obtinet) nihil interest: feudum enim eo casu amittitur, neque valet quod factum est 1. 13. & mortuo vasallo sine legitimo herede, id est, masculo, feudum revertitur ad dominum.

Per libellum alienatio feudi quatenus permissa.

Quod dictum est, feudum per libellum alienari non posse, intelligendum est, sine voluntate domini. Nam si cum Domini voluntate vasallus feudum totum vel medium libellario nomine dederit, stabilis permanet alienatio 1. 13. Quinimo, sine voluntate domini vasallus certis casibus feudum per libellum dare potest (verbi gratia, singulari privilegio Ecclesiæ feudum in perpetuum libellum dare potest, quamvis feudum nunquam sit reversurum ad dominum, cum ecclesia nunquam desinat esse heres) privato non potest 1. 13. Fratri vel nepoti per libellum facta alienatio valet, etiam sine voluntate domini 1. 13. *in fin.* Licet prohibeatur beneficii alienatio, inter adgnatos tamen, si feudum paternum fuit, conceditur: & si libellum unus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio 2. 39. Si quis ea lege feudum acceperit, ut ipse, & sui heredes, & cui ipse dederit, habeant, poterit id ad libellum dare: quod licet propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur, ut ex his causis amittatur, quibus & verum feudum 2. 4. 8.

Feudum recuperatum quo jure sit penes recuperantem.

Sin vasallus voluntate domini feudum per libellum alienavit, & id postea recuperaverit, penes eum remanet, non jure beneficii, sed jure libelli 2. 44.

De libellariis.

De libellariis & precariis vid. *lib.* 5. *tit.* 21. §. 1.

De locatione in fraudem proximioris agnati.

Si locatio facta sit in fraudem proximioris agnati vid. 5. 13. Si in emphyteusim detur in fraudem proximioris adgnati 5. 13.

De subfeudationibus an licitæ & quatenus.

Beneficium a vasallo in feudum, si nihil in fraudem legis fiat, recte dari potest 2. 26. 6. *vers. beneficium* (nec enim licet sub colore investituræ, alioquin permissæ, feudum vendere, eo enim casu feudum emptori ereptum ad dominum revertitur 2. 55.) dum tamen militi detur. 2. 26. 6. *vers. beneficium:* & secunda persona sit talis, quæ feudo servire possit 2. 34. 2. In infinitum (ea lege de qua supra diximus) vasallo licet subinfeudare 2. 34. 2. in quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio non extenditur, ut cum feudum pervenit in quartam personam, ei auferre dominus possit 2. 34. 2. Qui suum beneficium alii dat in feudum, non debet alia lege dare nisi qua ipse habeat, ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse & sui heredes masculi & fœminæ. Eo casu quidam putant dantem feudum amittere: & alii dantem & accipientem: alii, tunc domino feudum aperiri, cum masculi defecerint 2. 34. 2.

De rerum permutatione.

SI quis faciat cambium de beneficio sui militis, sine illius consensu, cujus est beneficium, pro non facto habetur 2. 22. 1. Si quis cambium proprietatis nomine feudi habeat 1. 4. 2.

Si cambium feudi a domino vasallus petat 2. 25. si permutet in fraudem proximioris adgnati 5. 13. *vers. ex causa.*

An per acceptabilem vel substitutum domino servire possit Vasallus vide *lib.* 2. 55. 1. 2. 99.

De pignoribus & hypothecis.

De pignore quod consultum.

Pignus quod consultum dicitur, fieri non potest ex feudo 2. 8. *in fin.*

De pignore totius vel partis feudi.

Pignorare totum, vel partem feudi sine domini consensu non licet 2. 55. Olim qui pro pignore plus medietate obligasset, ita ut transactum seu distractionem permitteret, vel dolo hoc egisset, amissione feudi mulctabatur 1. 5.

Pignus in feudum converti posse.

Pignus in feudum converti potest 1. 4. 4. 1. 11. 1. 18.

De pacto legis commissoriæ.

Si quis obligaverit aliquam rem pignori, eo pacto, ut si statuto tempore pecunia soluta non fuerit, res sit creditoris & eam pro feudo habeat, potest debitor quandocunque pecuniam solvendo, pacto non obstante, pignus recuperare 1. 27. 2. 51. 7.

An mortui vasalli feudum pro pignore possit retineri a creditore.

Creditor debitore mortuo feudum ejus pro pignore sibi retinere non potest, licet fruges extantes retineat 2. 86.

De evictionibus.

Vasallo quatenus debetur evictio a domino.

GEneraliter verum est in feudis, dominos de evictionibus teneri 2. 80. ut in dominum investiti regressum habeant de evictione 2. 46. Si tamen quis sciens investituram alterius beneficii adquisierit, eo evicto nullam adversus dominum actionem habet de evictione, quoniam in adquirendo malam fidem habuit 2. 80. 2. 87. 2. 96. Ac nisi pacto speciali sibi prospexerit, de evictione agere non poterit 2. 8. Ignorans vero recte aget, ut aliud feudum ejusdem bonitatis seu quantitatis sibi præstetur 2. 8. In eo vero nulla differentia est, qui investituram facit, utrum sciverit, vel ignoraverit 2. 8. Si domino laudato seu vocato, nec defendente, vasallus causam per sententiam amiserit, eique feudum sit evictum, dominus vasallo feudi cambium debet, id est, feudum ejusdem æstimationis (quod erat tempore rei judicatæ) restituere tenetur, vel nummos in feudum datos numerare 2. 25. id est, æstimationem litis quam vice feudi subiit vasallus, quam sententia judicis victori exsolvit.

De usuris & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus & mora.

De usuris legitimis.

UT tutores, curatores, procuratores, defensores jure προτιμήσεως uti volentium intra quatuor menses veniant, & solvant justum pretium cum legitimis usuris & expensis necessariis, atque ita accipiant jus προτιμήσεως 5. 13.

De fructibus.

Si vasallus decesserit, nullo in feudo relicto herede masculo, jus feudi ad dominum pertinet. Fruges autem extantes ad filias vasalli, vel etiam uxorem ejus, & hac ratione creditor eas retinere potest, licet pignus habere non possit 2. 86. 2. 45. Alia distinctio a quibusdam adfertur, ut si vasallus sine liberis masculis ante mensem Martium moriatur, fructus illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertineant: si post Kalendas Martii usque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Alii volunt quocunque tempore anni decedat vasallus, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere 2. 28. 1. *vers. his consequenter.*

Si duo fratres in casa communi post mortem patris remanserint, id est, habitaverint, simul & eorum unus feudum adquisiverit, feudum alteri, eo qui adquisivit, sive vivo, sive mortuo non communicatur nisi per pactum: fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 12.

De causis.

Qui investitus est eadem lege & eodem jure rem habere debet, quo habet, qui eum investivit 2. 58. 2.

De accessionibus.

Omne incrementum feudi ad vasallum pertinet, nisi dominus aliquid sibi in eo reservavit 1. 4. 5.

Si vasallus in feudo aliquod ædificium fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat: dominus aut patiatur ædificium auferri, aut solvat pretium meliorationis 2. 28. 1. *vers. si vasallus.* Idem dicendum si vasallus pretio servitutem feudo adquisivit 2. 28. 1. Quidam dicunt omnino ad dominum pertinere 2. 28. 1. Sed & in ea re hæc distinctio recepta, ut si quid feudo a vasallo additum sit, si quidem tale est, ut per se subsistere possit, ac per se censeatur, ut prædium, id non accrescat feudo. si vero per se non possit subsistere, ut servitus, plerisque placet, feudo accedere & sicut partem feudi disponendam esse 2. 28. 1.

Qui incrementum possidet, investituram probare non tenetur, sed simpliciter, quod ad eam rem attinet, jurejurando ejus statur 1. 4. 5.

Ab eo qui feudum cum omni incremento accepit, feudum nonis cedi potest: quo vivo, si quid feudo adcrescat, ad nos pertinet. Id autem quod eo mortuo adcrescit, ejus est ad quem feudum reverti debet 1. 4. 6.

Si pretio, dolo, aut injuria vasalli feudo quid decreverit, vasallo, donec feudum tenet, obesse potest: domino autem etiam per longa tempora, non nocebit 2. 8. *vers. Res in fin.*

De mora.

De mora vasalli in investitura petenda, fidelitate offerenda, domino juvando ac certiorando, hostendiciis solvendis, justitia facienda, in jure se sistendo, suis locis dictum est.

Si jure προτιμήσεως uti volens, moram fecerit in justo pretio emptori offerendo v. 2. 3.

De eo quod interest.

Si investitura facta & fidelitate subsecuta dominus differt vasallum mittere in vacuam possessionem, omnem utilitatem ei præstat 2. 7. *in fin.*

Si facta de feudo investitura, pœniteat dominum, antequam possessionem transferat, præstando interesse vasallo, non liberatur, ac proinde possessionem feudi, de quo investituram fecit, tradere compellitur 2. 26. 6.

Si vasallus feudum alienavit ignorans, non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum: ad interesse vero emptori ignoranti condemnandus 2. 26. 6. *vers. vasallus.*

Ut tutores, curatores, procuratores & defensores jure προτιμήσεως uti volentes, si intra quatuor menses justum pretium cum legitimis usuris & necessariis impensis emptori non obtulerint, sarciant de propriis suis quicquid incommodi personæ illæ habuerint 5. 21. adde quædam ex titulo de evictionibus.

De impensis, & expensis sumptibus.

Id quod de communi expensum est, alteri pro parte competenti est restituendum 2. 12. *in fin.*

Jure προτιμήσεως uti volens justum pretium cum usuris legitimis & expensis necessariis offerre ac solvere debet 5. 21.

Sumptibus domini servitia præstantur a vasallo 2. 107.

Hostenditiarum nomine in Lombardia de modio XII. denarii. In Teutonica terra tertia pars fructuum solvitur: facta computatione fructuum solummodo ejus anni, quo hostem faciunt 2. 40. *in fin.*

De probationibus & præsumptionibus.

Onus probandi cui incumbat.

PRobationis onus ei incumbit, qui feudum novum esse ait 2. 11. 2. 15. 2. 26. Bonus tamen judex eo ex casu juramentum deferre poterit, cui magis æquum videbitur 2. 13.

De nova & veteris investituræ probatione.

Nova investitura præcise probanda est per pares ejusdem Curiæ (si tamen Dominus vasallos habeat, alias extranei testes sufficiunt 2. 33. *vers. quæ autem* 2. 58. 1. 2. 58. 2. *in fin.*) non per confessionem domini, aut breve testatum. Quanquam alii volunt vel per confessionem domini, vel per breve testatum ab extraneis confirmatum probari etiam posse 2. 32. Vetus vero investitura (quæ fit vel a domini successore vel vasalli successore) etiam per extraneos probari potest: non tamen per fœminas 2. 32.

Si investitura facta esse negetur.

Si dominus neget se investituram fecisse actori 1. 10. 1. 26. ejusve patri 1. 26. 1.

Inopia probationum res deciditur per jusjurandum 1. 10. 2. 2. 1. *in fin.* possessoris, vel cum 12. sacramentalibus secundum quosdam: nisi clientulus sit gastaldus, vel actor domini, vel guardiæ feudum habet: tunc enim domini religioni statur 1. 10.

De præsumptionibus.

Unusquisque sibi, suis heredibus ac soboli videtur prospexisse 2. 18. 2. 90. Pares, pecunia, odio vel gratia corrumpi, non est suspicandum 2. 58. 2. *in fin.* Privato feudum, ad libellum perpetuum dare non possumus, ecclesiæ possumus. Ecclesia enim cultrix & auctrix justitiæ, non patitur contra justitiam aliquid fieri in se vel in alterum, privatus vero sæpe obviat justitiæ 1. 23.

De Fide instrumentorum.

De libro.

SI cui militi fidelitas requisita fuerit a domino, dominus secundum quosdam librum militi ostendere debet, miles autem eam facere debet 2. 76. Liber autem quod vasallo ostendi soleat, non necessitate fit, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitæ fidelitatis memoriæ causa 2. 76.

De instrumento publico.

Vasallus investituram per instrumentum publice confectum probare potest 2. 25. a tribus vel duobus paribus confirmatum. Quod si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit, tunc qui probare desiderat, pares illius curiæ, qui interfuerunt, offerre debet 2. 2.

Quod si investitura ab eo qui vasallos non habebat, dicatur facta, tunc per quoslibet idoneos testes, aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationum res decidatur per jusjurandum 2. 2. 1.

De brevi testato.

De probatione per breve testatum v. 1. 2. *in fin.* 1. 3. 1. 4. 1. 4. 3. 1. 4. 5. 2. 32. 2. 88. 2. 92.

De notario & scriba.

Si notarius vel scriba sciens instrumentum alienationis illicitæ feudi conscripserit v. 2. 52. 2. 55.

De testibus.

An in nova vel veteri investitura extranei testes admittantur.

NOva investitura paribus Curiæ: vetus, etiam testibus extraneis, non tamen fœminis, probatur 2. 32. In clericorum tamen feudis pariter accipiuntur pares & extranei: quia cum clerici de feudo investiunt, sæpe absconse & sine præsentia suorum confratrum hoc facere student 1. 26. Si tempore investitionis pares absfuerint 1. 26. aut jurare voluerint, neque jurare eos dominus compulerit 2. 2. *in fin. princ.* etiam extranei sunt recipiendi, qui si veritatem celare voluerint, forte amore, vel pretio vel alia qualibet causa, a comite vel populo jurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicent, nec verum scientes tacebunt 2. 26.

Qui pares aut pro paribus habeantur.

Pro pari, domino vel vasallo dissentiente, non eligitur, qui nondum fidelitatem juravit 2. 16. Paradogium seu Paragium non adquirit, qui soldata habet vel habuit 2. 10. v. Nam ille ut testis cieri potest, qui tempore investituræ par fuit, licet postea par esse desierit 2. 19. Pares cum dicimus, pares ejus, qui eorum testimonio utitur, intelligimus, & qui ab eodem domino feudum tenent, non alienos 2. 26.

De possessoris jurejurando.

Si testibus res probari non potest, possessoris sacramento res deciditur 1. 26. *in pr.* 2. 2. *in fin. pr.*

Testes jurati esse debent.

Si testes investituræ interfuerint, & eos vasallus ad testimonium vocaverit, eorum testimonio cum sacramento creditur 1. 26.

De fœminis.

Fœminæ testes in investitura, etiam veteri, probanda, admitti non possunt 2. 32.

De servis.

Testes liberi ac liberæ conditionis esse debent 2. 58. 1.

De numero testium.

Coram duobus saltem testibus investitura fieri debet: si tamen is, qui investit, vasallos habet. 2. 2. 1. 26. 1. 2. 58. 1. Pluralis enim locutio duorum numero contenta est 2. 58. 1.

Qui non possidet & investituram factam esse ait, eam per duos saltem pares de domo ipsius domini probare debet, vel etiam cum pares absunt, per alios duos idoneos testes 1. 26. 1. Si possidet, tunc sine probatione ulla testium, debet solus jurare, se vel patrem suum fuisse investitum 1. 26. 1. *in fin.* Quinque testibus integræ opinionis causæ ingratitudinis vasalli probandæ 2. 57.

An vasallus in dominum testis esse possit.

Vasallus testimonium in dominum ferre non potest in causa criminali, in civili modica potest. 2. 33. 1.

De juris & facti ignorantia.

JUsto errore excusatur vasallus qui fidelitatem non fecit. 2. 3. 2.

Justa ignorantia vel parvi temporis negligentia, cum iniquæ possessionis perjurio, domino in possessione damnum adferre non debet. 1. 26. *in fin.*

De ignorantia.

Ignoranti subvenitur 2. 26. vers. vasallus.

De servo investito.

Servus investiri potest, nisi ignorantia prætendatur. 2. 5. vers. personam.

De sponsalibus.

DE desponsatione & tempore sponsaliorum v. 2. 29.

De donationibus ante nuptias.

QUartæ sive tertiæ ratione, quæ a Longobardis seu Romanis viris, uxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet 2. 8. *in fin.* hujusmodi tertiæ & quartæ dabantur a maritis uxori, hypoboli seu vice donationis propter nuptias loco, & a Longobardis Morgengabe appellabantur, quasi diceres donationem a viro uxori collatum mane die Nuptiarum: qua de re quædam infra dicentur titul. de Pactis conventis.

Donationis propter nuptias causa feudum alienare in fraudem proximioris adgnati an liceat 5. 15. 56.

De incestis nuptiis.

INcestas nuptias contrahentium bona inter Regalias seu Regalia numerantur 2. 56.

De secundis Nuptiis.

SEcundi matrimonii filii in feudo materno liberis prioris matrimonii præferuntur 2. 26. 4. vers. mulier: dummodo tale feudum sit adquisitum secundi viri ac mariti contemplatione 2. 103.

De jure Dotium.

Feudum in dotem dari quatenus possit.

PAter feudum in dotem pro filia dare nullius curiæ consuetudine potest 2. 9. 1. Potest tamen ipsa fœmina feudum, si quod habet, marito in dotem dare. quo casu, si marito superstite sine liberis decedit, feudum ad maritum non pertinet 2. 13. Casus ille in difficili est: Fœmina paternum feudum in dotem dedit, duobus filiis ex eo matrimonio procreatis, quorum unus duas filias, alter unicum filium masculum reliquit, fœmina mortua, succedet masculus ille unicus, non fœminæ, ejus amitæ 2. 17.

Dotis causa alienare in fraudem proximi 5. 13. 5. 15.

De Pactis conventis.

De pacto, ne filii, aut in re aliqua tantum succedant.

FIlii nati ex ea uxore cum qua matrimonium tali conditione contractum est: Ne filii ex ea nati patri ab intestato succedant, in feudo non succedunt. Nam quamvis ratione improbetur talis conditio, ex usu tamen admittitur 2. 26. 6. *vers. filii nati.* Quidam habens filium ex nobili conjuge, ea mortua, minus nobilem desponsavit ea lege, ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia x. libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit (quod Mediolanenses dicunt, accipere uxorem ad Morganaticam: alii lege Salica) hic filius ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem seu allodem patri non succedunt, aliis fratribus extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non extantibus, fratribus tamen succedunt sine legitima prole decedentibus, usu Mediolanensi 2. 29.

Soluto matrimonio.

Vir uxori non succedat & e contra.

MAritus uxori in feudo non succedit nisi specialiter investitus 1. 15. Quod si simul investiti, sibi æqualiter feudum adquirunt: uno tamen eorum ante alterum mortuo, pars defuncti superstiti non adcrescit, sed domino feudi defertur 2. 85.

De naturalibus liberis.

NAturalis filius patri non succedit in feudo quamvis legitimatus sit 2. 26. *vers. Naturalis.*

De Administratione tutorum.

UT tutores vel curatores minorum 25. annis, quibus ut proximioribus jus προτιμήσεως competit, intra quatuor menses a denunciatione eis facta, justum pretium rei emptori cum usuris legitimis solvant: alias si id negligunt, sarciant de propriis suis quicquid incommodi minores habuerint 5. 13.

De testamentis.

De feudo parenti an testari liceat.

SI quis decesserit filiis & filiabus superstitibus, succedunt tantum filii æqualiter: vel nepotes ex filio loco sui patris: nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente 2. 8.

An ad pias causas de feudo testari liceat.

Nulli licet feudum totum vel partem pro anima judicare sine permissione illius domini ad quem feudum spectare dignoscitur 2. 55. 2. 9. 1.

De Allodiis in fraudem proximiorum an testari sit permissum.

Allodialem rem ex testamento seu ultima dispositione alienare possumus, in fraudem proximioris adgnati 5. 13. 5. 14.

De adquirenda vel omittenda hereditate.

An, & a quibus feudum defuncti adiri possit, repudiata ejus hereditate.

ADgnatus feudum quod paternum dicitur, sibi delatum retinere potest, repudiata hereditate: ita ut de hereditario debito non teneatur 2. 45. dixi supra, titulo Familiæ erciscundæ. Filius vero defuncti non potest 2. 45. 2. 51. nisi adgnatis consentientibus a domino investiatur quasi de novo beneficio: quo facto licebit ei repudiata hereditate feudum retinere, nullo onere hereditario ei imminente 2. 46.

De suis & legitimis liberis, & ex filio ac filia nepotibus heredibus.

De liberis masculis.

MOrtuo vasallo prima causa liberorum ejus 2. 11. masculorum 1. 19. in succedendo. Ideoque proles ejus mascula ex eaque alia proles mascula descendens succedit, & prolem fœmininam, exque ea prolem omnem fœmineam descendentem (nisi feudum ea conventione adquisitum, ut fœminæ cum masculis succederent 2. 11. de quo infra plura, & supra, titulo de pactis) sed & fratres defuncti excludit 1. 19. Succedunt autem filii inter se æqualiter 1. 8.

De adoptivis.

Adoptivus filius patri in feudo non succedit 2. 26. *vers. adoptivus.*

De legitimatis.

Naturalis filius patri non succedit in feudo, quamvis legitimatus sit 2. 26. *vers. Naturalis.*

De natis ex matrimonio ad Morganaticam.

Natus ex matrimonio ad Morganaticam contracto patri in feudo non succedit. Ad Morganaticam matrimonium contractum dicitur, si ita contractum fuerit: Ne ex eo matrimonio nati in feudo succederent 2. 26. *vers. filii.* Usu quoque Mediolanensium, si pactum quis inierit cum secunda uxore minus nobili ea lege, ut, nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia x. libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit (quod Mediolanenses dicunt uxorem ducere ad Morganaticam, alii lege Salica) hi in proprietate aliis extantibus, patri non succedunt: sed nec in feudo, aliis etiam non existentibus, licet legitimi sint. Succedunt tamen fratribus sine legitima prole decedentibus in ipsa proprietate, non in feudo 2. 29.

De filiis secundi matrimonii.

Filii secundi matrimonii in feudo materno, prioris matrimonii liberis præferuntur 2. 26. 4. *vers. mulier*, dummodo tale feudum fuerit adquisitum secundi viri ac mariti contemplatione 2. 103.

De filiis vasalli delinquentis.

Vasalli feudum delinquentis licet ad agnatos proximiores (qui quarto gradu sunt 2. 26. 6. *vers. si vasallus*) quandoque pertineat: filius tamen ad id nullatenus adspirabit, nisi id iterum a domino licite adquirat 2. 26. 6. *vers. si vasallus* 2. 31. alii tamen putant feudum ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus delinquenti superest, cui sententiæ alii contradicunt 2. 98. adde quæ notavi ad titul. de bonis damnatorum infra.

Nepos ex filio ut succedat.

Conradi lege feuda ad nepotem ex filio producta 1. 1. 2. Succedunt filii æqualiter vel nepotes ex filio, loco sui patris 1. 8. Filii vel nepotes ex parte filiorum 1. 1. seu patrum suorum succedunt 1. 14. Si quis miles mortuus fuerit sine filio masculo & nepotem reliquerit, in beneficium avi in patris vicem succedit 1. 19. *in fin.* Filiis existentibus masculis, vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendentibus, cæteri removentur adgnati 2. 11. Filius patri succedit, non filia, nisi ex pacto: vel nisi feudum sit fœmineum, tunc enim succedit filia patri & matri, secundum quosdam succedit nepos ex filio solus, & sic usque in infinitum 2. 50.

Nepotes ex filia ut succedant.

Ad ex filia nepotes, seu propenotes successio feudi non pertinet. Proles enim fœminini sexus vel ex fœmineo sexu descendens, ad hujusmodi successionem adspirare non potest, nisi ejus conditionis sit feudum vel eo pacto adquisitum 2. 11.

Fœminæ & filiæ an & quomodo in feudis succedant.

Non patet locus fœminæ in feudi successione, donec masculus superest ex eo qui primus de hoc feudo fuerit investitus 2. 17. Filiæ in feudis parentibus non succedunt, nisi investitæ fuerint 1. 8. 2. 1. 14. 2. *in fin.* nisi ex pacto: vel nisi feudum sit fœmineum, (tunc enim succedit filia matri, si fœmineum sit feudum: patri, si in investitura feudi id adjectum, ut filia succederet 2. 50.) nisi conditionem feudo adjectam æque implere possint, ut masculus: multo magis in feudo succedent, si nulla sit adjecta conditio: idque æquitatis est 2. 104. Filiis extantibus 1. 8. 2. 1. 14. 2. *in fin.* aut ex filio nepotibus 2. 50. filiæ non succedunt 2. 36. *in fin.* etiamsi investitura facta fuerit in persona patris ea lege, ut filii ac filiæ succederent 1. 8. 2. 1. 14. 2. *in fin.* ut ejus descendentes masculi & fœminæ habere possint 1. 1. 6. ut in se, descendentesque suos id haberent 2. 104. 2. multo minus filiæ succedunt, si vasallus pro se vel heredibus suis masculis vel his deficientibus fœminis, feudum acceperit 2. 17. Aliud erit si feudum ita adquisitum est, ut in eo succedant fœminæ sicut masculi, fœminæ enim cum ipsis masculis succedent: idque vi verborum & sententia contrahentium 2. 104. 1. Nullo herede masculo existente feudum paternum filiæ delatum est: eadem moritur relictis duobus filiis, quorum unus duas filias, alter unicum masculum reliquit, quid juris? fœminæ eo casu non succedent 2. 17. Qui feudum adquisiverat, ut ad fœminas transiret, duas tantum filias sustulit: quarum una filium, altera filiam reliquit: Gerardi sententia (aliud Obertus existimat) masculus præfertur 2. 51. *vers. similiter.* Feudum a duobus fratribus ita adquisitum, ut quamdiu ipsi, vel heredes eorum masculi viverent, haberent, masculis deficientibus, fœminæ si superessent: eorum unus moritur relicta unica filia: succedit ei filia, non frater: unusquisque enim sibi, suæque soboli, ac proli heredibusque videtur prospexisse potius quam aliis: qui alias si sine filia frater mortuus fuisset, vi pacti successisset 2. 18. 2. 90. Quid si simpliciter in heredes masculos & fœminas duo illi fratres investiti? uno sine liberis masculis aut filiabus moriente, feudum non ad superstitem fratrem sed ad dominum perveniet 2. 90. Si feudum ita fuerit adquisitum a viro & uxore, ut in se, descendentesque suos id haberent, fœminæ excludentur a masculis ejus matrimonii: quibus non extantibus, cum filiis alterius matrimonii concurrent: si neque ex eo, neque ex alio matrimonio filii fuerint, partem feudi filiæ, partem alteram dominus feudi habiturus est 2. 104. 2.

Neptes & proneptes in feudis an succedant.

Ad neptes vel proneptes successio feudi non pertinet 2. 11. quod de filiabus tamen dictum est superiore capite, ad neptes, proneptes & deinceps extendi potest: cum in eodem sexu eadem sit juris dispositio.

De Nepotibus & Pronepotibus ex filia.

De Nepotibus & Pronepotibus ex filia 2. 11. dictum est supra.

Ad SC. Orphitianum & ut matri liberi succedant.

Matri in feudo æqualiter succedunt liberi, etiamsi id specialiter non sit dictum, vel investiti non sint, id enim æquitatis est 2. 15.

Si feudum sit fœmineum, filia matri succedit: secundum quosdam nepos ex filio solus 2. 50.

Matri succedunt filiæ deficientibus masculis 2. 30. 2. 51. *vers. similiter.* 2. 17. Etiam sine speciali stipulatione matris, ut feudum ad filias deferretur (quod tamen quibusdam non probatur) 2. 30. alias fœminæ non succedunt masculis extantibus, ut supra dictum est.

Ad SC. Tertyllianum, & ut liberis succedant parentes.

AScendentes descendentibus in feudo non succedunt 2. 50. 2. 84. nisi nominatim cum domino pacti fuerint, ut si filius decesserit ante patrem, feudum ad patrem revertatur, alias defuncto ante patrem filio, pater non succedit, sed dominus 2. 84.

De legitimis heredibus.

In paterno frater fratri feudo ut succedat.

POst filios masculos, post nepotes ex filio, ac deinceps, post filias certis casibus, eorumque liberos, uti superius dictum est, succedunt ex latere omnes per masculum descendentes usque in infinitum, si feudum sit paternum 2. 50.

In novo feudo frater fratri ut succedat.

In novo feudo frater fratri non succedit 2. 90. novo, inquam, id est a fratre adquisito, nisi pacto speciali investituræ adjecto, frater fratri jus succedendi fuerit stipulatus 2. 12. Quid si cum in casa communi duo vel plures fratres habitarent, eorum unus feudum adquisierit? fratri defuncto etiam sine liberis, frater non succedet: sed ad dominum feudum revertetur, fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 12. Quid si cum equis & armis communibus vel pecunia communi fuerit feudum adquisitum? frater fratri etiam non succedet, ne forte invitus dominus alium quam quem voluerit sibi adquirat vasallum, dum tamen meminerimus, id quod de communi expensum est, alteri pro parte competente esse restituendum 2. 12. Quid si feudum consentiente Domino cessum ac refutatum liberis a parente fuerit, & eorum unus sine liberis moriatur? qui superstites erunt fratres, defuncto fratri succedent in eo feudo, tanquam paterno, non tanquam adquisito 2. 14.

Nepotes ex fratre patruo ut succedant.

Liberis ac nepotibus & deinceps masculis defuncto non existentibus, in feudo, quod paternum dicitur, succedunt fratres defuncti, cum fratrum præmortuorum filiis 2. 11. In feudo enim paterno fratrum filii patrem mortuum repræsentant, & succedunt una cum patruis: quorum si unus sine liberis masculis moritur, prædicti fratres vel nepotes succedent 1. 14. 1.

Patrui ut nepoti succedant.

Filio ex fratre sine liberis mortuo succedit ejus patruus 1. 10.

Quid si Gajus Titii avus de novo beneficio investitus fuerit, & Titius sine herede masculo moriatur? Titii successio non pertinet ad Sempronium ejusdem Titii patruum magnum

gnum seu Gaji fratrem: hujusmodi enim feudum Sempronio nunquam fuit paternum. Feudum enim paternum dicimus, quod fuit illius parentis, qui ejus adgnationis, de qua quæritur, fuit communis 2. 11.

De patruelibus, consobrinis & sobrinis.

Deficientibus fratribus ac fratrum præmortuorum filiis, adgnati ulteriores in feudo paterno succedunt 2. 11. Verbi gratia, patrueles 1. 1. 4. 1. (aut ut ibidem legitur consobrini vel sobrini 1. 2. 50.) patrui magni 2. 11.

Communia de successionibus.

Successione beneficium adquiri.

PEr successionem quoque sicut per investituram beneficium ad nos pertinet 2. 11. 2. 33.

Qui retinere possint feudum.

Cæcus feudum paternum retinere potest 2. 36. Claudus feudum paternum potest etiam retinere 2. 36. Imperfecti, quemadmodum cæcus & claudus, feudum paternum retinere possunt 2. 36. Mutus qui omnino non loquitur, quorundam sententia, feudum retinere non potest: si tamen magnum fuerit feudum, nihilque is habeat unde se alere atque exhibere possit, alimenta ex feudo consequetur 1. 6. *in fin.* alii volunt, mutum, surdum, etiamsi ita natus sit, feudum paternum retinere posse 2. 36. idque æquius esse puto.

Qui non retineant.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manumissi, in feudo non succedunt 2. 106. Si vasallus monachus 2. 21. aut clericus fiat, vel habitum religionis assumit, feudum amittit: ita, ut si feudum ejus novum fuerit, dominum: si paternum, proximos adgnatos habeat heredes 2. 26. *vers.* qui clericus 2. 109.

De ordine succedendi gradibus & proximioribus.

In successionibus feudorum deferendis ordo legum Romanarum servandus 2. 37. Ad proximiores ex linea defuncti, (proximiores dicuntur respectu aliarum linearum) feudum defertur, omnibus ex hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur 2. 50. Proximioribus quemadmodum jus πρατιμήσεως competat, alias dictum est a nobis.

Vasallo delinquenti qui succedant.

Si vasallus ita in dominum peccaverit, ut feudum amittere debeat, non ad proximos, sed ad dominum beneficium revertitur: si non in dominum sed in alios, non ad dominum sed ad proximos feudum pertinet, si tamen beneficium fuerit paternum 2. 24. 3. 2. 37.

Qui semel feudum refutavit, an possit in eo aliquando succedere.

Partem meam feudi paterni Titio adgnato, ejusdem feudi socio refutavi, non ea mente, ut a domino quasi de novo beneficio investiretur, sed ut sibi suisque heredibus, & cui is dedisset, haberet. Mortuo Titio sine liberis masculis pars quondam mea feudi ad me revertitur: non ad Sempronium Titii ac meum adgnatum socium ac participem ejusdem feudi 2. 83.

In feudis dignitatum an sit successio.

Hodie in feudo Comitatus, Marchiæ, Ducatus & aliarum dignitatum legalium successio est 1. 13. *in fin* 2. 55. 1. olim non erat nisi ab Imperatore ita per investituram fuisset adquisitum 1. 14. Et quia in ejusmodi feudis non admittitur divisio 2. 55. 1. majori natu deferuntur: aut eo furioso vel infami, secundo genito, aurea bulla Caroli 4. c. 23.

An vir uxori & e contra succedat.

Si vir & uxor simul investiuntur, sibi æqualiter feudum adquirunt, eorumque uno ante alterum mortuo, pars alteri seu superstiti non adcrescit, sed domino defertur 2. 85. Maritus uxori in feudo non succedit nisi specialiter investitus sit 1. 15. 17.

Dominus vasallo ut succedat.

Si vasallus decedit, nullo in feudo relicto herede, jus feudi ad dominum pertinet 2. 86. Huc referri possunt, quæ superius dicuntur titul. de bonis damnatorum: & titul. de acquirenda & amittenda possessione.

De donationibus.

De vasallo.

DOnare feudum vasallus non potest, non consentiente domino 2. 55.

De domino.

Quod dicitur dominum donationes facere posse duobus vel tribus testibus idoneis præsentibus 2. 8. 2. ad investituras pertinet, non ad donationes, in præjudicium vasalli.

De eo, qui liberos habet, & de eo, qui non habet.

Qui liberos habet, in fraudem proximioris adgnati, ulteriori feudum dare non potest, donatum tamen adgnatus proximior ulteriori evincit pretio numerato. Qui liberos non habet, ulteriori feudum donare non potest in fraudem proximioris, ac proinde feudum ita donatum proximior adgnatus ulteriori evincet, nullo etiam pretio numerato 2. 26. 5. *in fin.*

De uxore & marito.

Filia feudum paternum jure sibi delatum, etiam moriens sine liberis, marito superstiti in præjudicium domini donare non potest 2. 13.

Si quis ea lege feudum possideat, ut cui ipse dederit, habeat.

Si quis ea lege alicui feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit habeat, qui sic accepit, id vendere vel donare, vel aliter si placuerit, etiam sine domini voluntate alienare 2. 48.

Ex dono donatorem non conveniri.

Iniquum est, si aliquis ex dono suo conveniatur 2. 58. 3.

De dono investituræ.

De investituræ dono *v.* 2. 27. 2. *vers.* si duo homines.

De variis donationum generibus.

De donatione propter nuptias, simplici donatione causa mortis *v.* 5. 13.

De dote.

De feudo in dotem dato *v.* 2. 17.

De re allodiali.

Simpliciter vel causa mortis donare licet rem allodialem in fraudem proximioris adgnati 5. 13. 5. 14.

De acquirenda, retinenda, vel amittenda possessione feudi: ubi de investitura & causis amittendi feudi.

Proprietas & possessio feudi penes quos sit.

PRoprietas rei immobilis beneficiatæ, penes dantem remanet: usufructus vero illius rei ita ad accipientem transit, ut ad eum, heredesque masculos ejus, quinetiam fœminas (si de his nominatim dictum sit) in perpetuum pertineat: ad hoc, ut ille & sui heredes fideliter domino serviant 2. 23. *in fin.* Ac proinde possessio beneficii ad vasallum pertinet, proprietas ad dominum 2. 8. *in fin.*

Feudum quibus modis adquiratur.

Feudum adquiritur & successione & investitura 2. 1. 1. 2. 11.

FEUDOR

Investitura quid.

Investitura nihil aliud est, quam possessio 2. 2. ac proinde investire nihil aliud est, quam in possessionem feudi vasallum mittere.

Quibus modis fit investitura.

Fit autem investitura aut reipsa, aut alio modo, qui pro investitura habeatur. (Ut si vasallo hasta vel corporeum quiddam tradatur 2. 2.) Si ita dicatur: Vade in possessionem fundi & teneas illum pro feudo 2. 33. Idem existimandum, si vasallus aliquo tempore tenuerit aliquid beneficii nomine, domino præsente, & non contradicente, & servitium ejus quasi a vasallo is receperit 2. 33.

Pro investitura habeatur, si quis per xxx. annos rem aliquam ut feudum possedit, & servitium domino exhibuit: quamvis enim de ea re non sit investitus, præscriptione tamen xxx. annorum se tueri potest 2. 26. 4. Hoc tamen interesse videtur, quod si quis domino jubente sine investitura feudi possessionem nanciscatur, teneat possessionem quamdiu vixerit, quasi feudi nomine retinere potest, herede ejus nullo modo ei succedente 1. 25. 7.

De possessione reali.

Investitura (abusiva scil.) facta & fidelitate subsecuta, omni modo cogitur dominus investitum in vacuam possessionem mittere 1. 4. 1. 7. *in fin.* Quod si differat, omnem utilitatem ei præstat 2. 7. *in fin.*

Quinimo si facta de feudo investitura, pœniteat dominum antequam possessionem transferat, præstando interesse vasallo, non liberatur: quoniam dominus possessionem feudi, de quo investituram fecit, tradere compellitur 2. 26. 6.

Qui & per quos investire possumus.

De novo beneficio mulier 2. 3. 1. (aliud jure stricto 2. 81.) sed & major XVIII. annis investire potest 2. 3. 2. 91. 2. De Veteri omnes personæ minores XXV. annis 2. 3. 2. 91. seculares, ecclesiasticæ, fœminæ 2. 91. Per procuratorem possumus investire 2. 3. 1.

Qui & a quibus possumus investiri vel non.

Investiri potest maritus de uxoris feudo, jubente ac sciente uxore 2. 85. Fidelitatem facere recusans investiri non potest 2. 3. 1. *in fin.* Servus etiam investiri non potest, nisi habeatur pro libero 2. 3. 1. Quinimo post delatam successionem si manumissi, non succedunt 2. 106. Per procuratorem possumus investiri 2. 3. 1.

Quibus de rebus possit investitura fieri.

De spe feudi, ad se aliquando revertendi dominus alium investire pure non potest: sub tempore vel conditione potest, ut ejusmodi investitura tum demum capiat effectum, cum id feudum domino ejusve heredi fuerit apertum. In ecclesiasticis personis aliud esse quidam existimant. Nam si ecclesiastica persona talem fecerit investituram, non aliter valebit, nisi ipsi ecclesiasticæ personæ, non etiam ejus successori, feudum aperiatur. Verum obtinuit episcopos & clericos, ea, quæ in dominico inveniunt tempore sui introitus, in feudum dare posse 2. 35. In ejusmodi investitura hoc etiam notandum, consensum ejus de cujus feudo agitur non requiri 2. 26. 2. 2. 35. Qui alienæ rei vel obligatæ sciens investituram accepit, de evictione agere non potest, nisi pacto speciali sibi prospexerit: si ignorans, recte aget ut aliud ejusdem bonitatis seu quantitatis ei præstetur. In hoc autem nulla est differentia, utrum qui investituram fecit, sciverit vel ignoraverit 2. 8.

Quibus præsentibus fiat investitura.

Qui vasallos habet, saltem coram duobus ex illis investituram solenniter facere debet, alioquin, licet alii intersint, investitura minime valet 2. 2. Excipiuntur tamen clerici; hi enim investituram facere possunt testibus extraneis præsentibus 1. 26. Si vasallos non habeat, coram extraneis, brevi testato facto 1. 4.

Quomodo probetur.

Domino in possessione feudi constituto, ac negante, se de eo feudo investituram fecisse, actor investituram probare potest, vel per publicum instrumentum, vel per pares curiæ domini. Qui si nulli sint aut jurare nolint, per extraneos etiam. Qui si etiam non extent, jurisjurandi electio domino datur, ideoque aut jurare cogitur aut referre juramentum 2. 2. Vasallo vero in possessione constituto (ut si feudum Cameræ vel Caveuæ in duabus seu tribus acceptionibus quietis quasi possideat) & domino investituram negante: tunc non est opus probatione, sed possidenti vasallo datur electio, ut aut juret suum esse feudum rectum, (id est ejus se justam possessionem habere) aut domino referat jusjurandum 2. 2. 1. 1. 26. v. plura supra titulo de Probationibus.

De retinenda possessione.

Vasallum in possessionem missum dominus in possessione tueri ac defendere debet, uti superius ostensum, titulo de Evictionibus. Si investituram unius feudi fateatur dominus, alterius vero feudi neget: ex æquo & bono ejus etiam feudi ita ambigui & controversi defensionem debet vasallo 1. 4. 1. Domino feudum novum esse dicente: Adgnatis vero defuncti, paternum esse contendentibus, manet interim possessio apud vasallum 2. 26. Si vero inter filiam & adgnatum defuncti contentio est de feudo, illa, allodium seu libellarium dicente, his, feudum esse asserentibus, apud filiam interim possessio collocanda 2. 26. 1. Quod si inter filiam defuncti & dominum lis oritur, domino, feudum esse, illa allodium vel libellarium asserente, filia in possessione interim esse debet 2. 26. 1. *in fin.* Ac prioribus duobus casibus, adgnatis: posteriori, jurisjurandi electio filiæ datur 2. 26.

De minore, impubere, muto, surdo, cæco, claudo, imperfecto, fœmina, clerico.

Minor 2. 26. 4. *vers. si tamen.* Ut & impubes 2. 26. 5. Mutus, surdus, cæcus, claudus, imperfectus etiam ita natus 2. 36. (de muto tamen quidam dubitant 1. 6. *in fin.* ut & de fœmina & clerico 2. 36.) feudum sibi delatum retinent.

De hereditariis obligationibus, actionibus.

Heres tenetur stare investituræ, factæ a parente 2. 58. 2. Idque locum habet in omni successore non laico tantum, sed & clericis & ecclesiasticis 2. 35. si modo de suis aut Ecclesiæ bonis, investiri soliti investituram fecerint, non si de alieno 2. 1. 3. 1. 25. *in fin.*

De amittenda possessione seu quibus modis feudum amittatur.

Citra delictum ut amittatur.

VAsallus feudum amittit aut citra delictum, aut ex delicto. Citra delictum feuda impropria (ut si quis pro vice dominicaria, vel villicaria vel pro decania, vel pro aliis quibuscunque angariis feudum acceperit) dantis arbitrio auferuntur, nisi aliud pactum sit 2. 81. Sic feuda habitationum, nisi aliud cautum sit, morte accipientium finiuntur 2. 105. Minores etiam valvasores sine culpa devestiri possunt, nisi vel fecerint hostem Romæ vel feudum emerint 1. 7. Mutus feudum retinere non potest, si tamen magnum fuerit feudum, nihilque mutus habeat, unde se exhibeat, alimenta ex eo consequetur 1. 6. *in fin.* Sed tamen alii volunt mutum, surdum, ut & cæcum, & claudum & aliter imperfectum, etiamsi sic natus sit, feudum retinere posse 2. 36. Sexus quoque huic rei impedimento. Nam fœminæ in feudis ordinarie ac regulariter non succedunt 2. 36. *in fin.* de quo plura diximus supra titul. de pactis & tit. de fuis. Monachismo quoque feudum amittitur, feudum enim eo casu novum, ad dominum: paternum ad adgnatos ejus defertur 2. 21. Idem dicitur, si quis clericus fiat aut votum religionis adsumat 2. 26. 4. *vers. qui clericus*, aut fiat conversus 2. 30. hoc enim ipso feudum amittit, etiamsi habitum clericalem deponat 2. 26. 4. *vers. qui clericus* 2. 30. & breviter, clericatu feudum amittitur. Hujus rei ratio ea adfertur, quod desinat esse miles seculi, qui factus est miles Christi: & quod beneficium non pertineat ad eum, qui non debeat gerere officium 2. 21. 2. 30. *in fin.* 2. 36. 2. 109. Ad hæc, feudum vasallus amittit, si id domino refutavit 1. 5. *in fin. princ.* 2. 38. (sic e contrario dominus feudum amittit per refutationem 2. 9. 1.) si consensit eos investiri, ad quos secundum rectum morem feudum non pertinebat: quo facto nullo modo ad id repetendum regressum habet 1. 5. 1. 2. 39. 2. 44.

Ex delicto & ingratitudine ut amittatur.

Amittendi feudi causæ ob ingratitudinem certa regula aut definitione comprehendi non possunt. Egregiæ tamen, ut ita dixerim, causæ ingratitudinis sunt, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi 2. 23.

Si adversus dominum vasallus deliquerit.

Si inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiverit 2. 57. Si inimicis domini amicitias suas copulavit 2. 57. Si credentiam ad domini damnum scienter manifestaverit 1. 17. 2. 6. Si in aliis sic versatus est, ut potius inimicus, quam fidelis esse credatur 2. 57. Si delator sui domini extitit, & per suam delationem grave dispendium sustinere fecerit 2. 24. 2. *v. item si delator.* Si sciens dominum assalierit, vel vicum aut castrum in quo est 1. 5. 1. 17. 2. 24. *vers. porro.* Si impias manus in personam domini ubicunque injecerit 2. 24. *vers. porro.* Si alias graves vel inhonestas injurias intulerit. d. *vers. porro.* Si morti ejus veneno vel gladio, vel aliter insidiatus sit 2. 24. *vers. porro.* Si sciens dolo, vel negligentia vel fraude non certioraverit, quam citius potuit, dominum, de assaltu, morte, capitione, patrimonii grandi jactura 2. 24. *vers. præterea.* Si dominum in acie periclitantem, non mortuum, non vulneratum ad mortem dimiserit 1. 5. 1. 17. 1. 21. 2. 24. 2. 2. 57. Si a morte eum liberare potuit, nec liberaverit 2. 39. *vers. Si a morte.* Si cognoverit dominum inclusum, aut obsessum, & eum cum posset non liberaverit 2. 24. 2. *vers. item si delator.* Si domino justitiam facere neglexerit 2. 92. Si dominus a filio domestico vel vasallo vasalli offensus fuerit, & vasallus a domino requisitus deducere ad dominum eum qui offendit neglexerit: his enim casibus feudo privabitur 2. 52. 2. 2. 51. *vers. quæsitum.*

Si adversus personas domino conjunctas.

Si dominum suum cucurbitaverit 2. 57. id est, si cum uxore (aliud erit, si cum ejus vidua 1. 21.) domini concubuerit, aut id tentaverit, aut cum ea turpiter luserit 1. 5. Si cum domini vel dominæ filia vel nuru, id est nupta filio, concubuerit 1. 5. 2. 24. 2. Si cum sorore domini in ejus domo manente (quæ in capillo dicitur) se immiscuerit 1. 5. 2. 24. 2. *vers. rursus.* Quid si unum tantum ex dominis cucurbitavit? illius tantum parte privabitur 2. 38. Quid si fratrem domini interfecit? feudo non privatur 2. 37.

Si adversus feudi & investituræ conditionem.

Si citra causam justam impedimenti id propter quod beneficium datum fuerit, servitium facere recusaverit 2. 24. 2. *vers. sed non est* (hoc tamen fallit, si beneficium tale fuit, ut nullum pro eo servitium præstaret 2. 107. 2. 24. 1. 2. 3. *in fin.*) Si dominis suis petentibus deservire noluerit 1. 21. Si major XIV. annis 2. 55. dolo 2. 97. citra justum impedimentum, puta mortem, capitales inimicitias, infantiam, justam absentiam 1. 22. 2. 52. per annum & diem cessaverit in petenda investitura 2. 24. Si fidelitati faciendæ obnoxius, non justo errore ductus 2. 92 ter citatus jurare fidelitatem noluerit 2. 24. 1. 2. 3. *in fin.* Si dominum ejuraverit, id est, si non dubius negavit se a domino feudum habere 2. 34. *in fin.* feudum, inquam, non rem aliam domini. suum, inquam, feudum, non alterius 2. 26. 3. Si indicta publica expeditione vocatus a domino, spatio justo ac competente venire contempserit, aut pro se acceptabilem domino non miserit, aut hostenditias non solverit 2. 54. 2. 55. 1. 2. 40. Si a domino in jus eum vocante ter citatus, non comparuerit intra annum 2. 22.

Si adversus adgnatos proprios.

Si fratrem proprium (aliud si fratrem domini) 2. 37. dolo malo interfecit 2. 37.

Si quæ similes causæ.

Si qua similis vel major causa fuerit, feudo privabitur 1. 17. 2. 24. 2. *vers. sed quia. facit Novell.* 115. *cap.* 3. *l. ult.* *C.* de ingratis liberis. *Novell.* 22. *cap.* 15. *Novell.* 117. *cap.* 8. 9. *l.* 8. *C.* de repudiis. ut *C. de revoc. donat.*

Quibus ex causis vasallus feudum non amittit.

Non omni ex causa, ex qua opinio vasalli gravatur, feudum amittit. nam & sæpe dejerat, (ut cum beneficii portionem alienat absque domini scientia) beneficium retinet, tametsi fidem promissam servare non videatur 2. 24. 2. *in fin.* Sic cogitationis pœnam non patitur, ideoque si dominum offendere voluerit, nec offenderit, feudo non privabitur 2. 51. *vers. si voluerit.* Sic non privatur feudo, si fratrem domini sui interfecit 2. 37. Si dominum injuste bellum facientem non adjuvit 2. 28. Si eundem non adjuvit adversus antiquiorem dominum, is enim cæteris a vasallo præferendus 2. 28. *in fin.* Si non requisitus a domino anni spatio domino se non repræsentavit 2. 26. 4. *vers. etsi.* Si non magno periculo domino imminente servitium non obtulit, si tamen servire paratus sit 2. 26. *vers. licet.* 2. 28. 1. 37. 1. Si æs alienum domini solvere neglexit, aut etiam non solvit, licet eo non soluto dominus forte in perjurium possit incidere 2. 26. *vers. licet.* 2. 36. *in fin.*

Imperatorem amittendi feudi pœnis etiam obnoxium.

Imperator succedens in aliquo ducatu, nisi fidelitatem faciat, feudum amittit. potest tamen eo casu alium ducem in ducatu constituere, qui feudo serviat & domino fidelitatem faciat 2. 100.

Qui non amittunt beneficium sine culpa.

Capitanei Regis a Rege, sed nec capitanei improprie

sumpti ab ipsis Capitaneis Regis possunt devestiri sine culpa. Minores possunt sine culpa, nisi fecerint hostem Romæ 1. 7.

Quot testibus causæ ingratitudinis superiores probandæ.

Quinque testibus opinionis integræ causæ ingratitudinis probandæ 2. 57.

Quibus ex causis dominus causam amittat.

Dominus quoque feudum variis modis amittit, citra delictum scilicet vel ex delicto. Citra delictum feudum amittit, si refutationem feudi faciat 2. 9. 1. Ex delicto, quibus ex causis vasallus feudum amittit, ob easdem ipse dominus in vasallum delinquens feudi proprietatem amittit, eaque vasallo committitur & adquiritur 2. 26. domino committente feloniam & 2. 47. In his enim omnibus dominus fideli suo vicem reddere debet, quod si non fecerit, merito censetur malefidus 2. 6. Quin etiam dominum Curiæ vel majoris potestatis judicio non adquiescentem vasallus deprædari potest 2. 22.

Ingrati vasalli vel domini bona cui committantur.

Vide infra Titulum de bonis damnatorum.

De usurpationibus, & usucapionibus.

Præscriptione nulla obstante dominus alienationem feudi factam illegitime, revocare potest: sed & hostenditias, id est, pœnam vasalli non respondentis ad delictum 2. 40.

De præscriptione temporis v. 2. 55. 2. 83. 2. 87.
De quocunque tempore 2. 28. 3.
De quantocunque tempore 2. 26. *vers. licet.* 2. 28. 3.
De antiquis temporibus 2. 10.
De longo tempore 1. 28. Longi temporis præscriptione feudum bona fide adquiri potest 2. 85. Etiam longi temporis facto, vasallus conditionem domini ejusve ad quem feudum reverti debet, deteriorem facere non potest 2. 8. *in princ.* & 1. verbi gratia servitutem imponere 2. 8. 1. tertiam aut quartam uxori donare propter nuptias 2. 8. 2.
De hora 1. 11.
De septem diebus 2. 24. 1.
De spatio tertio, septem vel decem dierum 2. 22.
De quatuor septimanis 2. 27. quicunque *vers. quod si.*
De triginta diebus 5. 13.
De Mense Martio, Augusto 2. 28. 3.
De sex septimanis 2. 27 *vers. quod si*
De quatuor mensibus 5. 13
De anno 1. [illegible] 1. 1. 2. *in princ.* 1. 26. 11. 2. 22. 2. 27. 4. *vers. etsi.* 2. 27. 4. 2. 55. 1. 2. 73. 2. 76. 2. 97
De anno & die 2. 24. 2. 40. 2. 52. 3. 2. 54. *in fin. princ.*
De anno & mense 1. 22.
De quinquennio 2. 53. 1. *in fin.*
De decennio 5. 13.
De XVIII. 2. 53.
De XX annis & ultra 1. 21.
De majore XXV. annis 2. 55. *in princ.*
De XXX annis & triginta annorum præscriptione 1. 28. 2. 26. 4. 2. 90. 1.
De XL annis 2. 58. 2.
De LXX. annis 2. 53.

De re judicata.

SI vasallus causam amisit per sententiam 2. 25. Vasallus si de suo beneficio agit aut convenitur, sive obtineat, sive non, licet ignorante domino, firmum erit illud judicium 2. 26. 6. *vers. si vasallus.*

De confessis.

NOvam investituram, domini etiam confessione probari posse quidam ajunt, quidam negant 2. 32.

De exceptionibus.

VAsallus si feudi nomine convenitur, utiliter agendi & excipiendi habet potestatem 2. 43. defensionem potest opponere 2. 8. *vers. rei.*

De exceptione pacti de non petendo seu renunciationis 1. 5. 1. 2. 9. 1. 2. 38. 2. 29. 2. 44.

De obligationibus & actionibus.

HEredes & successores obligantur ex investitura suorum auctorum 1. 3. 1. 25. *in fin.* 2. 35. 2. 58.

De rei vindicatione 2. 8. 2. 43.
De condictione ex causa 1. 21.
De actione ex Empto 2. 55.

De solutionibus.

AEs alienum domini solvere vasallus non tenetur, tametsi dominus non solvendo, in perjurium possit incidere 2. 26. *vers. licet.* 2. 39. *in fin.*

De furtis.

UT furtum legitimum puniatur 2. 53. 1. Ut qui quinque solidos valens aut plus furatus fuerit, laqueo suspendatur, qui minus scopis & forpice excorietur & tondeatur 2. 27. 8. De Rapina 2. 27. 2. De publicis latronibus 2. 27. 6.

Arborum furtim cæsarum.

UT qui vineas aut pomaria exciderit præscriptioni & excommunicationi incendiariorum subjiciatur 5. 10. *in fin.*

De incendio, rate & nave expugnata.

DE incendiariis plenissime v. 5. 10.
De rate expugnata p ratis v. 5. 17. 9.
De Constitut. Friderici 2. c 9.

De injuriis.

UT Injuria legitime puniatur 2. 53. 1. Si quis aliquem intra pacis edictum vulneraverit 2. 27. Si quis aliquem absque sanguinis effusione fustibus percusserit, vel crines ejus aut barbam expilaverit 2. 27. Si absque percussione quis alium invaserit Zitterhand, id est calida manu ac verberibus contumeliisque male tractaverit 2. 27.

De Receptatoribus violatorum pacis.

2. 27. 2. 2. 53. 2. *vers. receptatores.*

De Collegiis.

De conventiculis & conjurationibus 2. 53. 2.

De Accusationibus.

VAsallus dominum accusare aut testimonium in eum ferre, in causa criminali non potest, in civili modica potest 2. 31. 1.

Eoque pertinet quod supra dictum est, vasallum delatorem domini, & per suam delationem grave dispendium dominum sustinere facientem, feudum amittere 2. 24. 2. *vers. si delator.*

Si rusticus militem; vel miles rusticum, vel miles militem de pace violata accuset v. 2. 27. 3.

Epitome Feudorum.

Ad L. Jul. Majestatis.

DE crimine Majestatis v. 2. 56. Qui sint rebelles, v. *lib.* 5. *Tit.* 20.

Si civitas, oppidum, Dux, Marchio, Comes, Capitaneus, valvasor major aut minor pacem violaverit 2. 53. Si Episcopus pacem violaverit 2. 53. 2. v. Episcopos. Si clericus de pace violata damnatus sit 2. 27. 1. Si quis hominem intra pacis Edictum constitutum vulneraverit: injuria affecerit, vel occiderit 2. 27. *vers. si quis alium.* Si quis pacem jurare aut servare noluerit 2. 53. 2. *vers. qui pacem.* Si quis violatorem pacis receperit apud se 2. 27. 2. 2. 53. 2. *vers. receptatoribus.*

Ad L. Cornel. de sicariis.

DE Homicidio 2. 53. 1. *vers. Homicidium.* De veneno 2. 24. 2.

De vi publica.

ARmorum usus quemadmodum rustico, mercatori peregrinanti, cuivis denique in placito comitis permissus 2. 27. 5.

Ad L. Cornel. de falsis.

DE instrumento falso 2. 58. 3.

De Annona.

NE quis ultra pretium annonæ in provincia statutum, carius annonam vendat 2. 27. 4.

De Pœnis.

DE pœna laquei 2. 87. 8. manus amputationis 2. 27. de fustigatione, tonsione 2. 27. 8. domus destructione 2. 53. Librarum centum XXX. LX. III. v. 2. 53. X. III. V. vide 2. 27. 1. 2. 27. 4.

De bonis damnatorum.

EX delicto vasalli feudum ad dominum reverti solet 1. 17. 1. 21. 2. 98. Si crimen quod vasallus admisit, dominum (verbi gratia si contra legem Lotharii feudum alienavit 2. 24. 3. 2. 38.) non extraneum spectat, feudum (si tamen paternum fuit) domino committitur: ut hanc habeat suæ injuriæ ultionem: sin minus, non ad filios aut descendentes damnati 2. 26. 6. *vers. si vasallus* 2. 31. sed ad vasalli proximos 2. 24. 2. 37. *in fin. princ.* adgnatos, qui quarto gradu 2. 26. 6. *vers. si vasallus*: alii tamen putant feudum ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus delinquenti superest, cui sententiæ alii contradicunt 2. 98.

Si vasallus unum tantum dominum cucurbitaverit, ejus tantum parte privatur 2. 38.

Cum feudum hereditarium uni ex coheredibus propria culpa aufertur, cæteris non fit præjudicium, eo tamen vivo vel suis heredibus, feudum ad cæteros veniet 2. 78.

Ob prælati Ecclesiastici delictum feudum, Prælato tantum vivente, committitur, eo mortuo ad Prælati successores revertitur 2. 40. 1.

Ob delictum in vasallum admissum dominus feudum amittit, ipsique vasallo adquiritur 2. 26. *vers. domino committente* 2. 26. 2. 47

Imperator nisi fidelitatem faciat, aut alium in feudo adquisito ac delato sibi constituat, feudum amittit 2. 100.

Res & pretium vendentium & ementium rem in fraudem proximiorum, si in eo perjurii convincantur, fisco committitur 5. 13.

De bonis vacantibus, indigno ereptis, contrahentium incestas nuptias, damnatorum, proscriptorum, committentium crimen majestatis & aliis v. 2. 56.

De Appellationibus.

AB iniqua sententia parium ad Imperatorem appellari 1. 22. 1. 26.

De jure fisci.

V. Titulum quæ sint Regaliæ 2. 56. & 5. 13.

De re militari.

NE servi sacerdotum, diaconorum & rusticorum filii cingulum militare assumant 5. 11. *in fin.*

De extraordinariis cognitionibus & si Judex &c.

DE illicitis exactionibus 2. 53. 2. *in fin.*

Si judex vel magistratus justitiam facere neglexerit 2. 53. 1. *vers. judices.*

Si quis advocatiam vel aliud beneficium inornate tractet 2. 27. 7.

Venatio quibus & quemadmodum interdicta 2. 27. 5. *vers. Nemo retia.*

Pabulatio quatenus peregrinanti permissa 2. 27. 8. *in fin.*

De verborum significatione.

NOmenclaturam Personarum & rerum vide in Titulo de statu hominum & rerum divisione supra.

Advocatia 2. 27. 2. est dignitas urbis aut Ecclesiæ præpositura c. salvator 1. *quæst.* 3. c. in quibusdam. de pœnis c. præterea. de jure patronatus. Hinc advocatus Augustæ apud Urspergens. Advocatia Betunæ, in Chronicis Fland. Tugurinensis in Austria Lazii. Advocatus & Advocatia in donatione Caroli magni apud Mutium Chronic. 9.

Allodium de quo 2. 54. & 2. 17. *in fin.* & 2. 26. 1. 2. 29. id dicitur, cujus possessor nemini laudes est. Unde, allodium proprietas dicitur 1. 4. 2. 29. proprium 2. 42. Jus proprii 2. 44. hereditas 2. 45. 2. 51. 3. res mancipi a Sigeberto.

Armandiæ vel Armaniæ 2. 56. Fabricæ, publica armamentaria *Novell* 85.

Cambium 1. 4. 2. 1. 22. *vers. si quis,* id est permutatio.
De Camera feudum 2. 58. 2. 1.
De Cavena feudum 2. 58. 2. 1. 11.
In Capillo soror 1. 24. 2. id est, innupta.
Clientulus 1. 10. vasallus.
Credentia 1. 17. arcanum, secretum.
Cucurbitare dominum seu cum uxore domini concumbere: vel concubitum ejus tentare 1. 5. 2. 57
Curtis 1. 2. 1. domus, palatium, castrum.
Felonia 2. 26. 6. 2. 37. 2. 38. 2. 39. 2. 47.
Fidelis 1. 1. 11. id est, vasallus.
Decania 2. 8
Dominicaria vice 2. 81.
Gastaldiæ feudum 1. 2. 2. 94. quod alicui tanquam actori aut procuratori prædii domini datur.
Gastaldus vel actor domini 1. 10.
Geniculus 1. 1. 4. id est, gradus.
Guardiæ feudum 1. 2. 1. 4. 3. 1. 11. 2. 94. quod alicui tanquam custodi casæ dominicæ datur.
Guarentizare 1. 34. id est, [illegible] præstare
Hostendiciæ, ad utorum quod faciunt vasalli dominis, cum rege in hostem pergentibus 2. 40
Hostem facere 1. 7. 2. 40. id est, in expeditionem bellicam ire.
Invadiare 2. 27. *in fin.* est pignori obligare, *engager.*
Judex Curtis 1. 18. Is judicabat inter convasallos de feudalibus controversiis.
Verbum *Legitimus heres*, in feudis masculum significat 1. 13. 2. 34. *vers. profecto.* 2. 26. *in fin.*
Mansus 1. 4. 5. hereditas, prædium.
Marchio a marcha: quæ ut plurimum juxta mare posita 2. 10.
Ad Morganaticam matrimonium 2. 29. Albertus Argentinensis.
Morganatico jure donatum. Morgangheba donatio collata in uxorem mane die Nuptiarum.
Paragium [seu Pedagium vel Paradogium] adquirere 2. 10. Jus parium consequi.
Plebeji 2. 10. qui noviter feudum acceperunt a Capitaneis.
Precaria 1. 9. *in fin.* cessio ususfructus.
Regaliæ 2. 56.
Sacramentales 1. 4. 2. 10. 1. 28.
Senior 1. 17. id est, dominus.
Soldata dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit 2. 10. *in fin.*
Tituli Ecclesiæ 1. 6. prædia clericis ad alimenta deputata.
Valvasor v. nomenclaturam personarum *Tit. de statu hominum*
Valvasinus 2. 10.
Vasallus v. Nomenclaturam personarum *Tit. de statu hominum.*
Villicaria vice 2. 81.

De regulis juris.

REgula aut definitione certa causæ feudi amittendi non possunt comprehendi: sunt tamen ut ita dicam, egregiæ quædam ingratitudinis causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi 2. 23.

Fœminæ locus non patet in feudi successione, donec masculus superest ex eo, qui primus de hoc fuerit investitus 2. 17.

Invitus alium quam quem voluerit, sibi adquirere vasallum dominus non cogitur 2. 12.

Non vult heres esse, qui ad alium transferri voluit beneficium 1. 51. 2. 29. 2. 44.

Factum fratris fratri in feudo paterno non nocet 2. 93. Culpa unius coheredis, cæteris non præjudicat 2. 78.

Secundum libertatem respondendum 5. 14.

Persona servilis post delatam successionem etiam manumissa, in feudo non succedit 2. 106.

Qui ex liberalitate conveniuntur domini, in id quod facere possunt condemnandi 2. 58. Iniquum est, si quis ex dono suo conveniatur 2. 58. 3.

Quod ab initio de jure non valuit, tractu temporis convalescere non debet 2. 55.

Qui in alterius locum succedunt, justam causam habent ignorantiæ 2. 92.

Vasallus vasalli mei, vasallus meus est 2. 52. 2. 51.

Ætati 1. 22. & imprudentiæ succurritur 2. 26. 6

Minor fidelitatem facere non cogitur, donec venerit in majorem ætatem, in qua doli capax sit 2. 26. 4. *vers. si minori.*

Dolus abesse videtur, si justa causa impediat 2. 52. *in fin.*

Æquitas in paribus causis paria jura desiderat 2. 54

Quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur 2. 33. 1

Inter dominum & vasallum nulla fraus, nec ullum malum ingenium intervenire debet 2. 52. *in fin.* 2. 97.

Ex omni felonia ex qua vasallus feudo privatur, ex eadem dominus feudo etiam privatur 2. 47. 2. 26. 6. v. domino. non est æquum videre egentem, quem prius habueris in conjugem vel amicum 2. 58. 1.

Id quod de communi expensum, pro parte communi restituendum 2. 12.

Qui suum beneficium alii dat, non debet alia lege dare nisi qua ipse habet 2. 34. 2.

Quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino: id intelligendum est, cum a scientibus alienatur beneficium 2. 42. *in fin.*

Ecclesia non desinit esse heres 1. 13. adde quædam de Ecclesiæ laude ex 1. 13.

Desinit esse miles seculi, qui factus est miles Christi 2. 21. 2. 109.

Abstinere a malo non sufficit, nisi fiat, quod bonum est 2. 27.

Qui qualibet ratione de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum potest investituram facere 2. 3.

Pluralis locutio duorum numero contenta 2. 58. 2.

Pares majorem jurisdictionem habent de suo pari, quam de suo domino 2. 97.

Actore nihil probante, qui convenitur, obtinet, vel absolvitur 2. 33. *vers. ubi nihil.*

Ligius homo duorum esse nemo potest 2. 99.

Unusquisque sibi suisque heredibus videtur prospexisse 2. 18. 2. 90.

Justa ignorantia, vel parvi temporis negligentia cum iniquæ possessionis perjurio, domino in possessione damnum afferre non debet 1. 26. *in fin.*

Feudum non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini adquirendum 1. 27.

Legum Romanarum non est vilis autoritas, sed non adeo vim suam extendunt, ut usum vincant aut mores 2. 1.

Parem corrumpi pecunia, odio, gratia, non est suspicandum 2. 58. *in fin.*

Promptiores sumus ad absolvendum quam ad condemnandum 2. 28. 1.

Investitura fidelitatem præcedere debet 2. 4.

In generali alienatione feudum non continetur 2. 26. *vers. In generali.*

Qui præsens actum impedire potest nec contradicit, is habetur pro consentiente 2. 9. *vers. si porro.* 2. 26. 5. *vers. Titius.* 2. 33. *vers. inde etiam.*

Natura novas deproperat formas edere 2. 24. *vers. sed quia.*

Ratihabitio, etiam tacita, confirmat actum invalidum 2. 39.

Portionem feudi alienans, fidem promissam servare non videtur 2. 24. 2. *in fin.*

Legitime factum, superveniente facto, non retractandum 2. 106.

Stipendium consequi debet qui suum obsequium commodat 2. 107.

Resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis 1. 13. 2. 8. 1. 2. 9. *in fin. princ.*

INCIPIUNT[1]
FEUDORUM[2] CONSUETUDINES[3].

LIBER I.

TIT. I.

DE HIS, QUI FEUDUM DARE POSSUNT, ET [QUI NON:] ET QUALITER ACQUIRATUR, ET RETINEATUR.

Feudum dare possunt prælati Ecclesiarum, si ecclesiæ est consuetudo & nobiles seculares, & qui ab eis feudum accipiunt. Bald. *Qui feudum dare possint.* 1. 2. 3. 4. *De acquirendis feudis.* 5. *De natura feudi.*

QUia de feudis tractaturi sumus, videamus: primum [4] qui feudum dare possunt. † Feudum [5] autem dare possunt archiepiscopus [6], episcopus, abbas, abbatissa, præpositus, si antiquitus [7] consuetudo eorum fuerit feudum dare.

† Dux [8], Marchio [9], & Comes similiter feudum dare possunt, qui [10] proprie regni, vel regis capitanei [11] dicuntur. Sunt & alii qui ab istis feuda accipiunt, qui proprie regis, vel regni valvasores dicuntur: sed hodie capitanei appellantur: qui [12] & ipsi feuda dare possunt. Ipsi vero qui ab eis accipiunt feudum, minores [13] valvasores dicuntur.

Vasallus ipso vivo non privatur feudo, ipso vero mortuo ad filios æqualiter pertinet feudum. Bald.

§. 1. Et quia vidimus de personis: videamus qualia prius habuerunt initia. † Antiquissimo [14] enim tempore sic erat in dominorum potestate connexum, ut quando vellent, possent auferre rem in feudum a se datam. † Postea [15] vero eo ventum est, ut per annum tantum firmitatem haberent. Deinde [16] statutum est, ut usque ad vitam fidelis [17] produceretur. Sed cum hoc jure successionis ad filios non pertineret: sic [18] progressum est, ut ad filios deveniret: in quem scil. dominus hoc vellet beneficium confirmare. Quod hodie [19] ita stabilitum est, ut ad omnes æqualiter [20] veniat. §. 2. Cum [21] vero Conradus [22] Romam proficisceretur, petitum est a fidelibus [23] qui in ejus erant servitio, ut lege ab eo promulgata, hoc etiam ad nepotes [24] ex filio producere dignaretur, & ut frater fratri sine legitimo [25] herede defuncto (vel filius) in beneficio quod eorum patris [26] fuit, succedat. † Sin autem unus ex fratribus a domino [27] feudum acceperit [28]: eo defuncto, sine legitimo herede, frater ejus in feudum non [29] succedit: quod etsi communiter [30] acceperint, unus alteri non succedit, nisi [31] hoc nominatim dictum sit: scil. ut uno defuncto sine legitimo herede, alter succedat, herede vero relicto alter frater removebitur.

§. 3. Hoc [32] autem notandum est, quod licet filiæ, ut masculi, patribus succedant: legibus [33] tamen a [34] successione feudi removentur [35], similiter & earum filii [36], nisi [37] specialiter dictum fuerit, ut ad eas pertineat. §. 4. Hoc quoque sciendum est, quod beneficium [38] ad venientes ex latere ultra fratres patrueles non progreditur successione secundum usum ab antiquis sapientibus constitutum, licet moderno [39] tempore usque [40] ad [41] septimum [42] geniculum [43] sit usurpatum: quod [44] in masculis descendentibus, novo jure usque in infinitum [45] extenditur.

Feudum quod datur a capitaneis, vel regis valvasoribus propriam habet naturam, quod vero a minoribus datur, propriam naturam non habet: duobus casibus exceptis qui in litera continentur. Baldus.

† Notandum est autem, quod illud beneficium, quod a regis capitaneis, atque regis, [vel regni] valvasoribus aliis impenditur, proprie [46] jure feudi censetur. Illud [47] vero quod a minoribus in alios transfertur, non jure feudi judicatur: (licet aliter in curia Mediolanensi observetur) sed quando voluerint, recte auferre queunt: nisi Romam cum illis in exercitu [48] perrexerint: quo casu in jus feudi transit, [& adjudicatur:] vel nisi aliquid propter feudum acceperint: tunc enim nisi [49] restituto pretio [50] auferre non possunt.

TIT. II.

[DE [51] FEUDO GUARDIÆ [52], ET GASTALDIÆ [53].]

Feudum guardiæ, & gastaldiæ, & illud, quod pro mercede alicujus rei datur, elapso anno revocari potest: nisi ad certum tempus detur. Sed si gastaldi nomine proprii feudi dicant se possidere, non defendunt sibi possessionem, nisi de suo jure probent. Bald.

1 Consuetudinis nomine feudorum libri nuncupantur, *ut hic.* Atqui consuetudo jus est non scriptum, §. *sine scripto.* 9. *Inst. de jure naturali.* Sed hic scriptura, non ut forma, sed memoriæ & probationis tantum faciendæ causa intervenit. Hujusmodi consuetudo scripta, vel multis antiquis instrumentis comprobata, notoria esse dici potest. 2 De feudorum origine vide Cujacium 8. *obs.* 14. Goth. Adde Hotoman. 2. *obs. cap.* 2. Et de feudis non authenticis vide Molin. *ad Consuetud. Parisiens. tit. des fiefs*, *num.* 100. *& seq.* Card. Tusc. *litt. F. conclus.* 168. Ans. 3 Hinc illa: usus curiarum 2. *feud.* usus ab antiquis sapientibus constitutus. 1. *feud.* 1. §. 4. justus & verus. 1. *feud.* 13. *in pr.* regni. 1. *feud.* 15. 2. *feud.* 82. 2. *feud.* 101. comprobatus. 2. *feud.* 81. 83. *in fin.* usu tradita. 2. *feud.* 84. Jus Curiæ, 2. *feud.* 101. in multis curiis & civitatibus intellectum, 2. *feud.* 88. & breviter, consuetudo, mores, consuetudo feudi, 2. *feud.* 1. 4 De personis primo quærendum est, *l. si quæramus.* 4. *ff. qui testamenta.* 5 Feudum dare possunt Ecclesiasticæ personæ: aut potius Ecclesiarum Prælati, si Ecclesiarum consuetudo sit: cujus sententiæ vide octo exceptiones apud Belusanum & Laudensem hic. 6 *Tit.* 3. *infr. eod.* 7 *Tit.* 6. *infr.* 2. *feud.* 91. Quid? quæ infeudandi antiqua consuetudo est? Ravennas notat, utilem, 30. annis: Damnosam, tempore cujus non sit memoria: dubiam annis 40. præscribi. Potest quoque ejusmodi persona in feudum dare, consensu totius collegii, etiamsi nulla sit consuetudo. 8 Feudum dare possunt seculares nobiles: ut Marchio & Comes. 9 Dux major Marchione: Marchio Comite, v. 2. *feud.* 10. *infr. quis dicatur dux.* 10 Capitanei regni vel regis proprie, Duces, Marchiones, Comites: improprie qui Valvasores regni vel regis. 11 Id est, principes, proceres. *Hotom.* patritii. 12 Feudum dare possunt valvasores regni vel regis. 13 Valvasorum alii regis vel regni (qui feuda accipiunt a Ducibus, Marchionibus & Comitibus) alii minores, qui a valvasoribus regni (de quibus paulo ante) feuda accipiunt. 14 Antiquissimum jus feudorum hoc fuit: ut domini pro animi sui arbitrio, vasallis feuda possent auferre: arbitraria itaque vel potius precaria fuerunt ab initio feuda. 15 Secundum jus, feuda fuerunt annalia. 16 Tertium jus, feuda ad vitam vasalli producta. 17 Id est, vasalli. §. 2. *infr. eod. tit.* 4. *in pr. &* §. 5. J. *eod.* 18 Quartum jus: feudum transferebatur ad filium vasalli, quem dominus elegisset. Pone fœminas feudi capaces esse: an omnes æque patri succedent? Laudensis eam existimat successuram, quæ in hereditate paterna successerit. *cap.* 1. *an agnat.* sin minus, eam quam dominus elegerit. *arg. hujus loci.* Curtius, 3. *parte vers.* 10. *octavo quæro.* putat primogenitam succedere, adde quædam ex Cujacio *consult.* 54. *circa med.* 19 Quintum jus: Feudum æqualiter ad omnes filios pertinet. 20 *Tit.* 8. *infr.* 21 Sextum jus: Feudum ad nepotes ex filio transibat: Imo & ad fratrem si feudum paternum vel antiquum, non autem si novum feudum: si frater sine legitimo herede decedebat. Quid si pacto conventum est, ut frater fratri in novo feudo succedat? quid si feudum, quo de agitur, sciente domino, communi vel pecunia, vel armis & equis emptum est? Quid si contra hostem regis pugnaverint fratres? Quid si contraria consuetudo? frater fratri, etiam in novo feudo succedet, *ut hic.* Quid? num uterinus frater fratri succedet? non succedet: quia finitum est genus primi feudum adquirentis: & in feudis jure cognationis nulla est successio. *c.* 1. *infr. de gradib. success. feud.* Quid? utrinque conjunctus frater, num excludet fratrem consanguineum tantum? jure civili excluderet. *Auth. cessante. C. de legit. hered.* At non hoc jure, *Bald. Ardizo*, *Laudens.* Hic addendum quod a Baldo notatum est, Fratrem fratri in feudo succedere, non adcrescendi jure, sed providentia principali seu legis. 22 Lotharius, *Hotom.* Goth. Conradus II. Suevus. vide Molin. *ad Consuetud. Paris. tit. des fiefs.* 1. *num.* 81. Ans. 23 Id est, vasallis. §. 1. J. *eodem.* 24 *Tit.* 8. 14. §. 1. *& tit.* 19. §. 1. *infr. eod.* 25 Id est, masculo. 2. *feud.* 34. §. 2. *& tit.* 13. *infr. eodem* legitimus enim heres in feudis, est masculus descendens. 26 Id est, paterno *tit.* 12. *&* 19. *in fin. infr.* 27 Hujusmodi feudum initium habere a fratre dicitur. *tit.* 8. *in fin. infr.* ideoque novum appellatur. *tit.* 14. *in fin. infr. eod.* 28 Adquisierit. *tit.* 20. *infr. eod.* 29 *d. tit.* 8 *&* 20. 30 Id est, simul investiti *tit.* 14. *in fin. infr.* 31 *d. tit.* 14. 20. alias exceptiones vide *d. tit.* 20. *infr.* 32 Septimum jus, Fœminæ non succedunt in feudo: quod hodie etiam generale est in feudis, quemadmodum nec succedunt collaterales, ultra patrueles. Quid? quomodo succedunt patrueles? Cum patruis, in stirpem: inter se soli, in capita. *Bald. Autent. cessante. Cod. de legit. hered.* 33 Ut & XII. Tabularum lib. *l.* 14. *Cod. de legitim. heredibus.* §. 3. *verfic. & hæc quidem. Instit. de legitima agnator. success.* dixi *ad leges* XII *Tabul. lib.* 2. *tit.* 20. §. 6. 34 Fœminæ in feudis succedere non possunt, nisi pacto convento adjectum sit, ut certo gradu, vel in infinitum succedant, *ut hic*: vel nisi contraria sit consuetudo. Quid si feudum maternum, vel fœmineum sit? fœmina excluditur a masculis. *capite* 1. J. *de feudo fœmin.* Quid si feudum ad nullo in fœmineum datum est? explosa est Baldi opinio, existimantis fœminam succedere, eo magis quod extravagans, *si cui interit*, qua nititur, nullius autoritatis sit, & alioquin contrarium ipsemet sentit in *l. quotiens.* 12. *C. de suis.* Quid si feudum emptum est? rejecta Odofredi opinione, Iserniæ probatur sententia, existimantis fœminam in id feudum non succedere. Quid si fœmina bellis assueta, vel virago? ne quidem succedet. Primum enim id ratum est. Deinde feudum non datur tantum juvandi domini gratia, sed ut ejus secreta non evulgentur. Ideoque Laudensis putat fœminas ad feudi successionem, ea de causa non admitti. adde de his *c.* 1. *infr. quemadm. feud. ad filiam.* 35 *tit.* 6. §. 1. *infr. eod.* quia neque faidam levare, vel pugnam facere possunt. Iserniensis. 36 Quantumvis sint masculi. 2. *feud.* 11. *vers. ad filias.* 37 *tit.* 8. §. 2. *tit.* 14. §. 2. 2. *feud.* 39. 50. 38 Conradi, de quo §. 2. *supr. eod.* alii feudum interpretantur. 39 Octavum jus, Collaterales in feudo succedunt ad 7. usque gradum. An usque ad 7. tantum gradum? Isern. & Bald. ita putant: Contrarium verius est, in infinitum nempe succedere. *c.* 1. *infr. de nat. succ. c.* 1. *si Vasall. feud. privet. Gloss. in c.* 1. *infr. de success. feud. & in c. si capitan. infr. de feud. Marchiæ. Odof. Henr. Ardizo: Aug. Cons.* 106. si modo feudum de quo quæritur, semel ad descendentes primi adquirentis pervenerit. Collaterales enim descendentium ab avo & eodem primo adquirente, succedunt in infinitum. *d. c.* 1. *de natur. success. feud.* alias ad 7. usque tantum gradum. *Ravennas*, *Laudensis.* 40 Quid? gradus in feudis num computamus ex regulis juris civilis vel canonici? Civilis, *Isernias*, *Bald. Laudens.* Sic & in jure retractus agnatici, gradus secundum jus civile computandos esse scribit Cujac. *consult.* 9. 41 Verbum *usque* Laudensis accipit inclusive, non exclusive. 42 Hodie etiam in infinitum. 2. *Feud.* 50. Et hanc probat Laudensis *hic. n.* 38. In feudis collaterales in infinitum succedere: non ad 7. usque gradum. 43 2. *Feud.* 50. 44 Novum jus: Descendentes masculi in infinitum succedunt in feudis, quod & hodie servatur, & ita verum est, ut in feudo etiam ecclesiæ, succedant descendentes masculi in infinitum, *ut hic. capit. ex parte. de feud. Gloss. & Doctor. in l. ex facto* 17. *in fin. ff. ad SC. Trebellianum. l.* 1. *Cod. unde vir & uxor.* Nec obstat Novella *de non alienandu* 120. *c.* 5. quæ hodie est correcta in hoc graduum numero, & alioqui est de emphyteusi, quæ ad filias etiam descendit: non de feudo, quod ad filias non transfertur. Quid emancipati filii? hi etiam in infinitum succedunt in feudo: quia principalis ratio succedendi in feudis est in masculis, *cap.* 1. *infr. de al. feudi. Bald. Ard. Laud.* Quid juste exheredatus? non succedit, nisi a patre feudum assignatum ei fuerit, *arg. l.* 1. §. *pen. ff. de adsign. liber.* Quid adoptivus vel naturalis tantum? vid. *c. naturalis c. adoptivus. infr. si de feud. fuer. controv.* Quid in regno & feudis individuis? primogenitus solus succedit, *c. licet de voto.* Quid filius clericus, episcopus vel prælatus? Belusan. Bald. Alberic. negant succedere: quod autoritate Joan. Calderini, Dulii, Bartoli, Archidiaconi, Innocentii, Joan. Ananiæ, Hostiensis, Joh. de Lignano, Geminiani, Antonii de Butrio, Panormitani, Saliceti, non admittit Laudensis. Nam quæ in contrariam partem proferuntur, vel pertinent ad clericum volentem servitia præstare per substitutum, vel ex stricto jure sunt. Ita fuerit æquitatis, superiores personas in feudis succedere, si modo servire per substitutum sint paratæ. Quid masculi descendentes ex fœmina? negant succedere: remota enim origine, his qui ab origine dependent, locum non superesse. *l. si viva matre.* 3. *C. de bon. maternis.* 45 2. *feud.* 74. 81. J. 46 Feudum concessum a valvasoribus regni vel regis, jure proprii feudi censetur: proprium autem est feudum, quod est perpetuum, quod transit ad heredes, quod non revocatur pro arbitrio ipsius domini. 47 Feudum concessum a minoribus valvasoribus, non censetur jure proprii feudi: hoc est non transit ad heredes: revocari quandocunque ab ipso domino potest, nisi tribus casibus. Primum enim id non obtinet Mediolani. Deinde aliud dicendum, si vasallus cum domino Romam perrexit in exercitu. Postremo si vasallus quiddam dederit pro feudo: tunc enim non potest auferri, nisi restituto pretio. 48 *Al.* in exercitum. loquitur de exercitu, cum quo Imperator Romam proficiscebatur ad coronam imperialem accipiendam. *Trithemius* 30. *Otho Frisingensis* 2. *c.* 11. 12. 49 Imo non restituitur pretium. *c.* 1. *infr. tit. prox.* Sed hic restituitur pretium datum pro feudo perpetuo: ibi, pro temporali. 50 Atqui pretium pro feudo non datur. *c.* 1. *infr. de feudo dato in vicem legis commissor.* non quidem ita decorum est pretium pro feudo accipere: potest tamen id accipere dominus, si velit, & ibi lege commissoria agitur.

51 Feuda guardiæ & guastaldiæ, anomala non regularia. Goth. *Guardia* est custodia, ut quum castra, & territoria custodienda traduntur, *Gastaldia* gubernatio dicitur, qua res domini gubernantur. Zas. *de feud. a rect. feud. natur. degener. part.* 12. *num.* 4. 5. 6. Ans. 52 *tit.* 4. §. 3. *tit.* 10. *in fin. tit.* 11. J. *eod.* 2. *feud.* 94. feudum guardiæ custodiæ nomine datur ei, qui quasi custos prædio apponitur, puta Cæsario, seu casæ custodi. 53 2. *feud.* 94. feudum Gastaldiæ, vel Guastaldiæ causa datur ei, qui quasi actor vel procurator prædio dominico imponitur, aut curti seu casæ dominicæ gubernandæ. *tit.* 10. *infr. eod.* 2. *Longobard.* 17.

ITem [1] illud, quod datur nomine gaftaldiæ, vel guardiæ, & pro mercede [2] alicujus rei [3], transacto [4] anno [5] poteft [6] jure auferri, etiam pretio pro eo dato, non reftituto, nifi [7] ad certum [8] tempus datum fuerit. §. 1. Si vero gaftaldi aliquid nomine [9] proprii [10] feudi poffederint [11], non valebunt propterea poffeffionem fibi defendere, nifi per pares curtis [12], vel breve teftatum [13] potuerint probare, fe, antequam gaftaldi effent, vel poftquam defierunt effe, inveftituram accepiffe.

TIT. III.

[QUI [14] SUCCESSORES FEUDUM [15] DARE [16] TENEANTUR.]

Succeffor prælati non cogitur inveftituram a prædeceffore factam, & non expletam de feudo, quod alius tenet, ratam habere. Bald.

SI vero archiepifcopus [17], epifcopus, vel abbas, vel abbatiffa inveftituram ejus feudi, quod alius detinebat [18], eo tenore alicui dederit [19], *ut poft deceffum ejus qui poffidet, habeat:* & ante deceflerit archiepifcopus, quam ille qui feudum poffidebat: fucceffores eorum non [20] coguntur [21] eam inveftituram facere, vel confirmare, etiamfi pares ejus curtis adfint teftes, vel breve teftatum [22] inde fit: nifi [23] ille, qui inveftituram acceperit, nomine ejus feudi in poffeffionem miffus [24] fit eo confentiente [25], qui detinet. Sed fi ille, qui feudum poffidet, prius deceflerit, quam ille qui inveftituram fecit: jure cogitur [26] eam ratam habere.

† Laici [27] vero iisdem [28] modis omnibus, quibus fupra diximus, fi aliis inveftituram dederint, heredes eorum, fi rationibus claruerint [29], omnimodo eam adimplere compelluntur.

TIT. IV.

[SI DE INVESTITURA FEUDI CONTROVERSIA FUERIT.]

Si inveftitura fit facta coram paribus, vel per breve teftatum, dominus tenetur inveftitum mittere in poffeffionem. Bald.

SI autem controverfia [30] inter dominum & fidelem de feudi inveftitura fuerit: quid juris fit, videamus. Et fi inveftitura facta fuerit coram paribus [31] curtis, aut in brevi teftato: recte eum qui inveftitus eft, cogitur dominus mittere [32] in feudi poffeffionem. Si vero fuerit in poffeffione: & mota fuerit ei controverfia a [33] domino: ei defenfio [34] detur propter poffeffionem [35]. Si autem non fuerit in poffeffione, nec fupra dictis modis poterit probare: tunc illius erit defenfio [36], qui inveftituram dicitur feciffe. §. 1. Si vero feudum aliquis habuerit, de quo nulla controverfia eft, & dixerit *fe inveftituram alterius feudi accepiffe ab eodem domino*, nec in poffeffione fuerit, nec prædictis [37] rationibus probare potuerit: licet domini effet defenfio: ex ordine [38] tamen, quia aliunde vafallus eft, remittitur domino ex æquitate defenfio. §. 2. Cum autem quis dixerit feudum ad fe per fucceffionem pertinere, adferendo, illud effe paternum [39]: fi fuerit in poffeffione medietatis [40], vel alicujus partis, vel [41] cambium [42] proprietatis nomine illius feudi habuerit [43], vel aliis [44] juftis rationibus illud effe paternum probare potuerit, jure obtinebit: fi vero probare non potuerit prædicto modo, dabitur ei defenfio [45] cum duodecim facramentalibus [46].

Si vafallus poffidet caftrum nomine recti feudi, dominus autem dicat eum nomine guardiæ poffidere: domino incumbit probatio: & fi probaverit, vafallus condemnabitur: nifi vafallus probet fe legitime inveftitum a domino, poftquam in guardiam ab eo accepit: domino vero in probatione deficiente, vafallo datur defenfio. Bald.

§. 3. Item fi [47] vafallus poffederit caftrum, quod dixerit *fe pro feudo tenere*, & e contra [48] dominus *per guardiam* [49] dixerit *fe ei dediffe*, domini eft probatio: & fi poterit probare, tunc ille, qui tenet, domino debet reftituere, vel [50] probare per pares curtis [51], vel per breve teftatum, poftquam in guardiam fufcepiffet, fe a domino pro feudo inveftituram accepiffe. Domino vero in probatione deficiente, tunc illius erit defenfio, qui poffidet [52].

Si creditor emit pignus, definit effe pignus, nifi effet emptio fimulata, & de fimulatione conftaret per certa indicia. Bart.

§. 4. Similiter [53] fi aliquis poffederit caftrum, vel aliam rem, & dominus dixerit *fe pro pignore ei dediffe:* e contrario [54] ille dixerit *fe accepiffe pro feudo*, fi potuerit dominus probare, quod ei pro pignore dediffet: tunc ille qui tenet domino reftituet, vel probet fupradicto modo, fe, poftquam a domino pro pignore accepit, feudi nomine accepiffe, & fi dominus non poterit probare, fe nomine pignoris dediffe, erit defenfio illius, qui poffidet. §. 5. Si quis de manfo [55] uno feudi nomine inveftituram acceperit, & dixerit, *quod omne* [56] *incrementum pertineat ad eum per inveftituram:* fi [57] dominus refervaverit fibi aliquid [58] in ipfa curte [59], tunc oportebit fidelem incrementi inveftituram per pares curtis vel per breve teftatum probare. Sed fi [60] dominus in ipfa curte nil fibi retinuit: tunc omne incrementum jure feudi fidelis obtinebit. Si vero fidelis in poffeffione incrementi fuerit, non oportebit eum inveftituram probare, fed jurare.

1 *Item* particula repetitiva ejusdem qualitatis. Nam fup. §. dictum eft de feudo non perpetuo. 2 An præterita, ut vult Petrus de Cervo, *arg. c. 1. in fin. in quibus caufis feudum amittat. c. 1. de capitaneo, qui curiam.* An & futura; ut vult Baldus? quod verius, hoc fenfit, feudum pro mercede, five præterita, five futura, poft annum poffe auferri five jufta caufa, five alia: potentior eft enim præterita quam futura caufa. *l. Aquilius. 27. ff. de donat. l. qui fub prætextu. 9. C. de facrof. Ecclef. l. 45. ff. de fidejuff.* Quid fi feudum conceffum fit advocato pro patrocinio, vel fcutifero, pro fervitio; vel capellano, pro capellania? finito anno poteft auferri. Nam feudum quodcunque pro mercede, eft annale, *ut hic, c. feud. fcutiferorum. infr. de vetu feudorum.* Quid fi pro mercede domini in vita defenfi, feudum datum eft? perpetuum eft. *l. fi pater. 34. §. 1. ff. de donat.* Quid fi feudum guardiæ annuum datum eft? perpetuum quoque eft. *arg. l. fi Stichum. 16. §. 1. ff. de verb. oblig. l. fenatus. 35. in fin. ff. de mortis caufa donat.* 3 Puta advocatiæ, defenfionis, operis, adminiftrationis. Hujusmodi feuda impropria. *tit. 4. §. 3. 2. feud. 81.* dicuntur, & pro vice dominicaria, vel villicaria, pro decania, & pro aliis quibuscunque angariis accipi. *2. feud. 81.* 4 *Tit. 11. infr. eod. 2. feud. 94.* 5 Feudi vita perpetua eft: nifi fit feudum guardiæ, Gaftaldiæ, & quod pro mercede datur. Hujusmodi namque feudum eft annale, nifi certum tempus fit adjectum; neque pretium reftituitur. 6 Imo non poteft, cum fit perpetuum feudum fervitii, *c. 1. in fin. quæ cauf. feudi amitt.* feudum principaliter conceffum propter fervitium, annuum eft, ob gratiam principaliter conceffam, adjuncto ei fervitio, perpetuum. 7 Adde & aliam exceptionem ex *2. feud. 81. & 105.* 8 Feudum guardiæ & guaftaldiæ poteft dari ad certum tempus, puta biennium, triennium, eo cafu, ante tempus auferri non poteft. 9 Feudum quod guaftaldus poffidet, præfumitur poffideri nomine guaftaldiæ, non jure proprii feudi. Ita ex ratione qualitatis officii præfumitur qualitas feudi. Privilegium & beneficium interpretamur ex qualitate perfonæ. *arg. l. ex militari. 11. ff. de mil. teft. l. in delictis. 4. §. fi extraneus. 1. ff de noxal. act. l. fi quis filio. 6. §. irritum. 5. ff. de injufto.* Quid fi feudum guardiæ datum effe nobiliori dicatur, quam ipfe fit dominus, qui id dederit? Baldus putat feudum præfumi perpetuum & proprium, nifi forte qualitas officii accipientis nobilitari præponderet. Quid fi feudum guardiæ datum fit ad concedentis arbitrium? Baldus notat feudum effe perpetuum, *arg. l. Jurisperitos. 30. ff. de excufat. tutorum.* 10 Feudorum aliud proprium, aliud improprium. *d. tit. 81.* Gaftaldia improprium feudum. 11 Saltem duos. 12 Curtis, domus, palatium, prætorium, caftrum. 13 Id eft inftrumentum publicum. *tit. 3. infr. eod.*

14 Id eft an etiam fucceffores perfonæ ecclefiafticæ. 15 Cujus inveftitura facta eft ab autore fucceffloris. 16 Id eft tradere. 17 Hi folent res ecclefiafticas in feudum dare. *tit. 1.* 18 Adde *tit. 9. 25. 27. infr. eod.* 19 Feudum prælatus non poteft conferre in fraudem fucceffloris fui. Adde *c. ult. ne prælati vices fuas cap. 1. de folut.* verbi gratia: Archiepifcopus inveftivit Titium de feudo Gaji fuperftitis, ea lege, ut feudum haberet Gajo mortuo: Archiepifcopus mortuus eft ante Gajum: Archiepifcopi fucceffor non cogitur ratam habere inveftituram factam ab anteceffore Archiepifcopo, *ut hic.* Quid ita? prælatus prælato non eft heres. Anteceffor & fucceffor in hujusmodi dignitatibus, non cenfetur una & eadem perfona.
20 Idque ex regula juris antiqui. *l. dudum. C. Th. de refcript.* qua a fuccefforibus obligationes non incipiebant, volentes tamen poffunt. Ita prælati fucceffor etfi non cogatur inveftituram ab anteceffore factam ratam habere, ratam tamen habere poteft. Hac ratione colligunt, imperatoris fuccefforem non cogi inveftituram ab anteceffore factam, ad modum, qui hoc paragrapho præfcribitur, confirmare: quod electione, non fucceffione fiat Imperator, *c. venerabilem de elect.* alias cogi pure factam ab anteceffore comprobare. *c. 1. infr. de natura feudi.* 21 Imo coguntur. *2. feud. 35. dicam infr. tit. 25. in fin.* 22 *Titul. 2.* 23 Vivente vafallo, & eo ratum habente, poteft dominus ejus feudum alteri conferre in diem, vel fub conditione, ut ipfo vafallo mortuo inveftitus feudum habeat. Ita inveftitura de feudo vafalli fuperftitis alicui facta, poteft ipfius vafalli ratihabitione confirmari. 24 An hoc in feudo hereditario quod ad heredes tranfit, verum? negat Laudenfis, & ita potiores effe heredes vafalli ipfo inveftito. *c. 1. §. 2. cum vero Conradus. fupr. de his qui feudum.* 25 Expreffe: nam tacitus confenfus non fufficeret, cum hic de tertii, hoc eft, fucceffloris inveftientis præjudicio tractetur. 26 Quid fi continuis & importunis interpellationibus potentioris, quafi coactus, prælatus eum de feudo viventis inveftivit? mortuo ipfo vafallo, atque ita feudo aperto, poffe prælatum pœnitere notat Ravennas: alias cogitur inveftire, nec enim liberabitur id folvendo quod inveftiti intererit. *c. 1. in fin. infr. fi de feud. fuerit controverfia.* Faciunt *notata in l. 1. ff. de action. empt.* Quid fi importunæ hujusmodi flagitationes probabuntur? poterit inveftitor ipfe revocare inveftituras ita factas. *l. 1. Cod. de petition. bon. fublatis*, quod & Innocentium mortuo Friderico imperatore feciffe notat, poft Andream, Laudenfis: idque ex caufa permiffum effe, *arg. Nov. 18. & c. quamvis de refcriptis in fexto. l. Lucius 11. ff. de evict. l. item fi. 15. ff. de rei vind.* 27 Et ita in Laicorum fuccefforibus regula Juris novi a Juftiniano proditi. *4. Cod. 11.* fervatur, ut a fuccefforibus obligationes incipiant. In fuccefforibus ecclefiafticorum, favore Ecclefiæ, non incipiunt: quod hi juris tantum ecclefiaftici, non defuncti anteceffloris fucceffores fint. 28 Inveftituram factam ab anteceffore laici heres ratam habere cogitur. 29 Lego, claruerit, eo fenfu, fi prædictis rationibus probata fuerit inveftitura. *tit. 4. §. 1.* prædictis, id eft, per pares Curtis, vel per breve teftatum. *hic & d. §. 1.* Juftæ rationes dicuntur. *tit. 4. §. 2. infr. eod.*

30 Controverfia quid, notatur *in l. caufas vel lites. 16. C. de transact. l. Lucius. 78. §. 3. D. ad SC. Trebellianum. l. non folum. 39. D. de procuratoribus.* 31 Probatur inveftitura per pares, aut per breve teftatum: per pares fi quos tamen habeat ipfe dominus, alias etiam per extraneos, fi nullos pares habeat. 32 Inveftitum in poffeffionem mittere cogitur inveftitor, neque præftatione ejus quod intereft liberatur: nifi forte facultatem tradendi non habeat. Porro hæc miffio in poffeffionem non eft verbalis, aut abufiva, feu impropria, hæc enim poffeffionem vafallo non tribuit, licet ipfi vafallo feudum ita fit quæfitum. *2. feud. 7. in fin.* 33 Controverfiam movente domino adverfus vafallum, vafallus fi in poffeffione fuerit, obtinebit, fi modo ipfe vafallus juret, fe, vel anteceflorem fuum fuiffe inveftitum. *ut c. ult. J. de inveftit.* Quid fi vafallus neque fit in poffeffione feudi, neque prædicta probaverit? jusjurandum Domino defertur. *verf. cum autem. infr. eodem.* Quid fi neuter poffideat? jusjurandum erit arbitrarium: h. e. jusjurandum deferet vafallo, vel domino, judex caufa cognita. *c. 1. § facramentum. de confuet. rect. feud.* Quid fi vafallus non poffideat, & aliud indubitatum feudum habeat a domino præter controverfum feudum? jurare non cogitur Dominus, *ut hic.* In hac enim fpecie vafallus adverfus indubitatum dominum aget, cum aliud feudum indubitatum ab eodem domino habere hic proponatur. Priore fpecie, non agit adverfus manifeftum & indubitatum dominum, quippe qui habeat in feudo ita controverfo negantem dominum. Ideoque in hac quam nunc tractamus fpecie, remittitur recte juramentum: quia mitius agendum eft adverfus eum qui manifefto dominus eft, quam qui non manifeftus eft. 34 Id eft, jusjurandum. *§. 2. infr. eod.* 35 Quam minimum annalem, & bona fide, his enim duobus modis hunc locum coërcent interpretes. 36 Id eft, jusjurandum defertur domino, licet ejus adverfarius vafallus nihil probet: quod contra jus civile eft. *l. ult. C. de rei vind. l. qui accufare 4. C. de edendo, cap. ult. de jurejurando.* 37 Id eft, per pares curtis, vel inftrumentum publicum. *in princip. fupr. eod. tit. 3. in fin. fupr. eod.* 38 *2. feudorum 58. §. 3.* id eft, mero jure. Nam ordo hic opponitur æquitati. 39 *tit. 12. in fin. infr. eod.* 40 Ut §. refponfo dictum eft. 41 Partis feudi poffefforem fe effe, qui plene probavit, idem & alterius partis in dubio præfumitur poffeffor, dum tamen id juret: quod fi femiplene tantum fe partis poffefforem probaverit, jurare cum duodecim facramentalibus cogetur partem illam controverfam feudi, fuam effe. Porro, quod ratione partis vafallus totum obtineat. Baldus id fieri putat, quia juramentum fit individuum: Ita majori ex parte bonorum feudali, reliquæ partes feudales effe præfumuntur.
42 *tit. 22. §. 1.* Cambium habere, *ut hic*, vel facere *d. §. 1.* eft permutare.
43 Id eft, fecerit, *d. §. 1.* 44 Verbi gratia, per pares curtis, vel breve teftatum. *tit. 3. in fin. S. eod.* 45 Id eft, purgatio, quæ fit dato jurejurando: ea defertur reo & poffeffori. *§. 3. §. 5. in fin. infr. eod. tit. 10. infr. eod.* 46 Vide *tit. 10. & 28. infr. eod.* 47 Permutationis titulo a fuo vafallo volente, dominus acquirere poteft ejus utile dominium, vel ejus partem, & ejus loco ipfi vafallo quiddam aliud proprietatis & pleni ac directi dominii dare. Itaque talem permutationem probare debebit vafallus per pares curiæ, vel breve teftatum, nam id exemplo novæ inveftituræ ita probandum eft. 48 Aliud igitur feudum, aliud guardia.
49 De guardia dixi *tit. 2. fupr. eod.* 50 Teftimoniis cognitis, teftes ad alios articulos probandos admitti hinc colligit Ravennas *contra auth. qui femel C. de probat.* Nam poft probationes domini probantis feudum (de quo agitur) Guardiæ feudum effe, auditur vafallus probare volens, rectum feudum fibi ab eo tempore conceffum fuiffe: unde colligunt, Negantem fe occidiffe, convictum poft, probare poffe, fe ad defenfionem fui occidiffe, ut qui neget fe occidiffe, intelligatur femper id negare ad eum modum qui proponitur: fcilicet ut puniatur, atque ita fibi contrarium non videri.
51 Pares curtis & breve teftatum juftæ rationes probandæ inveftituræ. *§. 26. cod.*
52 *tit. 10. infr. eod.* 53 Feudum guardiæ, ut ex pacto in rectum feudum mutari poteft. *§. 3. fupr. eod.* ita pignus in feudum converti poteft, *ut hic*, utroque cafu probatio eft vafalli. 54 Aliud feudum, aliud pignus. 55 Manfus hic eft fundus & hereditas, unde quis fe & familiam tueri fatis commode poteft. Ac præterea vectigal five cenfum domino referre. dicitur autem a manendo. Alii manfum interpretantur prædium ubi maneant agricolæ: Alii, quod jugo boum arari poffit. Manfus vel Maffa terræ, Gallice *meftairie.* 56 Etiam alluvionis. 57 Probare fe inveftitum de incremento quoque feudi vafallus cogitur, quoties conftat dominum aliquid excepiffe in curte vafalli. Tunc enim juramentum eft domini: quoties autem nihil fibi excepit, ipfum juramentum eft vafalli. 58 Puta, membrum, hortum, viridarium. 59 Eft enim curtis, pars manfi, *ut hic*, ficut villa fundi. *l. 8. ff. quib. modis ufusfructus.* 60 Jurisconfulti in ufufructu fic diftinguerent: Latenti incremento augeri ufumfructum, non evidenti. *l. 9. §. 4. ff. de ufufructu.*

Si

Si secundus vasallus accipiat investituram de feudo a primo vasallo cum ejus incremento, & aliquid huic accedat feudo, vivente primo vasallo: totum incrementum est ipsius vasalli secundi. Bart.

§. 6. Rursus si aliquis [1] acceperit investituram feudi *cum omni incremento, quod ei obvenerit* [2], & aliquid accreverit vivente [3] eo, [4] a quo acceperit, ipsius erit, & si ille, qui investituram fecit, sine herede decesserit, & feudum reversum fuerit ad eum [5], a quo ipse tenuerit, vel ad alium: quidquid post mortem ejus, qui dedit, accreverit, ad eum [6] pertinebit, ad quem regressum fuerit.

TIT. V. [7].

QUIBUS MODIS FEUDUM AMITTATUR [8].

Casus primus feudi amittendi.

QUia supra dictum est, quibus modis feudum acquiritur, & retinetur: nunc videamus, qualiter amittatur. Si enim dominus prælium campestre [9] habuerit & vasallus eum morantem in ipso prælio dimiserit [10] non mortuum, nec ad mortem vulneratum: feudum amittere debet [11]. † Item si fidelis cucurbitaverit [12] dominum, id est cum uxore [13] ejus concubuerit, vel concumbere se [14] exercuerit, aut cum ea turpiter luserit [15], vel si cum filia, aut [16] [cum nepte ex filio, aut cum nupta filio] aut cum sorore domini concubuerit, (hæc ita obtinent, si in domo domini maneat [17]) jure feudum amittere censetur. † Similiter si dominum assalierit [18], vel castrum domini, sciens [19] dominum, vel dominam ibi esse. † Item si fratrem suum [20] occiderit, vel nepotem [21], id est filium [22] fratris. † Aut si libellario nomine amplius [23] medietate [24] in feudum [25] dederit, aut pro pignore [26] plus medietate obligaverit, ita ut [27] transactum permittat: vel dolo hoc egerit, amissione feudi multabitur. † His omnibus casibus feudum ad [28] dominum revertitur. † Rursus si fidelis minus medietate libellario nomine [feudum] dederit, & sine herede [29] decesserit, & feudum ad dominum redierit, vel postquam ad libellum dederit, vel pignori obligaverit, & domino [30] refutaverit [31]: tunc ille, qui ab eo acceperit, nullo jure adversus dominum se tueri poterit.

Qui consentit, jura sua perdit, & aliena fortificat. Bald.

§. 1. Præterea si ille, ad quem feudum per successionem jure obvenire debet, consenserit [32] eos investire, ad quos secundum rectum morem non pertinet: nullo modo ad eum repetendum regressum habet. † Item si fuerint duo fratres & unus investituram feudi acceperit: si postea feudum cum fratre diviserit [33], & [34] ille, qui feudi partem accepit, postea plus medietate vendiderit [35], & sine [36] herede legitimo decesserit, feudum ad dominum revertitur.

† Item si quis feudum habuerit in [37] curte [38] domini sui: non poterit ipsum feudum in aliqua parte libellario nomine alicui sine consensu domini sui dare, vel pignori obligare. Similiter si extra curtem detinuerit, & [39] dominus districtum [40] habuerit, vel [41] alium honorem: si [42] alienaverit sine voluntate [43], jure ad dominum revertitur.

TIT. VI.

[EPISCOPUM, VEL ABBATEM, VEL ABBATISSAM, VEL DOMINUM [44] PLEBIS FEUDUM DARE NON POSSE.]

Episcopus, Abbas vel Abbatissa, vel dominus plebis non possunt de cætero infeudare res ecclesiarum sibi subjectarum, quæ vocantur tituli. Bald.

ITem si Episcopus vel Abbas, vel Abbatissa, vel dominus [45] plebis, feudum dederit de rebus ecclesiarum, quæ eis subjectæ sunt, & tituli [46] vocantur: nullum habet vigorem, secundum hoc quod constitutum est a Papa Urbano in sancta synodo, hoc est illud, quod [47] post ejus decretum fuerit datum: quod autem ante datum fuerit, firmiter permanere debet. Idem juris est, si sit præpositus (vel Abbatissa,) vel alia ecclesiastica persona, quæ antiquitus [48] non sit solita in feudum dare: scilicet ut quod dederit, de jure non valeat.

Fœmina posita in copula cum masculo, non succedit simul cum eo, sed ita demum, si masculus non est. Bald.

§. 1. Quinetiam si quis eo tenore feudum acceperit: *ut ejus descendentes masculi & [49] fœminæ illud habere possint*: relicto masculo, ulterius [50] fœminæ non admittuntur. §. 2. Mutus [51] feudum retinere non [52] potest [53], scil. qui [54] nullo [55] modo loquitur [56]: sed si feudum fuerit magnum, quo ei ablato se exhibere [57] non valeat: tantum ei relinqui debet unde se sustinere possit. † Et his omnibus casibus feudum amittitur, & ad dominum revertitur.

TIT. VII.

[58] DE NATURA FEUDI.

Non potest de Comitatu, Marchia, vel Baronia investitus per principem, de his pro libito devestiri. Bald.

NAtura feudi hæc est, ut si [59] princeps investierit capitaneos suos de aliquo feudo, non potest eos devestire sine [60] culpa, id est Marchiones, & Comites, & ipsos, qui proprie hodie appellantur capitanei.

1 Puta Titius. 2 An hoc innuitur? Omne feudi incrementum, vasalli de feudo investiti cum omni incremento esse, sive vivente investitore fiat, sive eo mortuo: & ad investitorem reverti mortuo vasallo? An & id quoque amplius vasallo subfeudante, seu alii feudum dante sub eadem conditione totius incrementi, omne incrementum feudi quod post mortem primi vasalli mortui sine heredibus evenerit, reverti ad primum dominum investitorem, vel ad eos ad quos feudum reversum est: ut ea ratione primi vasalli jure sublato, sublatum quoque jus intelligatur ejus, qui ab eo feudum eadem conditione accepit? quod & verius est. 3 Imo etiam & mortuo investitore, Bellovisanus, *Laudensis.* 4 Puta Sempronio. 5 Subfeudare vasallus potest: hoc est alteri feudum suum dare, etiam impermissu domini; dum id faciat vasallus bona fide, & æquali & iisdem cautionibus: qua in specie, dominus in subvasallum experiri in subsidium potest servitiorum nomine. Subfeudum Gallis dicitur, *Arrierefief.* 6 Puta Cajum. 7 *tit.* 17. *infr. eod. &* 2. *Feud.* 24. 8 *tit.* 2. Cujac. 9 Adde *tit.* 17. 21. & 2. *feud.* 24. 6. 2. *tit.* 28. 57. 107. 10 Dominus, si justam pugnæ causam habuerit, vel incertam id fuerit, a vasallo defendendus est: de domino illis casibus defendendo & adversario ejus offendendo, jurare vasallus cogitur: sin vero injustam pugnæ causam dominus habuerit, de eo defendendo jurare non debebit. *c.* 1. *infr. hic finitur lex.* Quid si in injusta causa, dominum juvare cœpit vasallus, & dominum postea reliquit? feudo privandum esse negant doctores: nisi forte per speciem juvandi id effecit, ne juvaret alius. Quid si ex membrorum habitudine est, ut juvare dominum non possit? clamore tantem [illegible] seu advocare auxiliaturos cogitur, *argumento l. domino.* 16. *ff. ad SC. Silanian.* Quid si dominum adjuturus certo præviderit se quoque interfectum iri? Propriam vitæ domini potest anteponere vasallus & ita fuga salutem sibi quærere; nec ea causa feudum amittit, aliud tamen est in servis. *l.* 1. *ff. ad SC. Silanianum.* Quid si commune feudum duo fratres habeant, unus dominum defenderit? alter non defenderit? qui non defendit, excusabitur alterius intuitu; idque propter personarum & feudi conjunctionem. *Bald.* 11 *Sub.* per sententiam non ipso jure, *Isernias, Alvarot. Ravennas.* 12 *tit.* 17. 2. *feud.* 57. 13 Etiam volente, non tantum invita. Quid si cum uxore domini ignorans adulterium commisit? feudum non amittit. Quid si cum concubina vel sponsa de præsenti? Idem quod in vera uxore constituunt interpretes: Aliud si cum pedissequa. 14 Quid si alii opem tulit? idem. 15 Vasallus feudo privatur turpiter ludens cum uxore domini, unde notant ex turpi etiam colloquio cum uxore domini vasallum feudo privari, licet alias colloqui levius sit quiddam, quam attingere: & in pœnis mitiores esse debeamus. *Goth.* Turpiter luserit, id est osculatus fuerit. Menoch. *lib.* 2. *cas.* 287. adde *l.* 1. *ff. de extraord. criminibus.* & Gothofr. *in not. ad l.* 16. *Cod. de donat. ante nupt.* Quod si vero stupraverit concubinam vel pedissequam domini, non amittit feudum. Vult. *de feud. cap.* 11. *num.* 38. Molin. *ad consuetud. Paris. tit.* 1. §. 30. *quæst.* 38. *n.* 140. a quibus dist. Zas. *in Epit. feudor. p.* 14. *concl.* 5. Ans. 16 Aut nuru, id est cum nupta filio. *Cujac.* 17 Et in capillo fuerit. 2. *feud.* 24. §. 2. *vers. rursus.* 18 *d.* §. 2. *vers. porro si dominam.* 19 Imo idem & si nesciens, aut ignoravit dominum ibi esse, quemadmodum nihil interest dominus in castro fuerit, vel non fuerit: cum vasallum oppugnasse castrum domini sufficiat. *Ravennas.* 20 2. *feud.* 24. §. 3. Quid si fratrem domini? feudum non amittit. 2. *feud.* 37. 21 Nepos pro filio fratris hic sumitur. 22 Quid his casibus, quibus nimirum vel fratrem, vel filium fratris interfecit: cui feudum committitur? non domino, sed agnatis interficientis, cum id delicti genus in personam domini admissum non fuerit. Sed de feudi committendi legibus paucis hæc noteimus. Ex delicto in personam domini admisso, feudum sive antiquum, sive novum domino committi, exclusis agnatis vasalli, & descendentibus. Ex delicto in alium admisso, novum domino, antiquum agnatis committi: ex non delicto, sed quod in legem contractus feudi [illegible] vasallus pone vasallum sine domini voluntate feudum vendidit, novum domino, antiquum adgnatis committi, si qui sint: si nulli, ad dominum. [illegible] vasalli, si quid hereditarium patris habeant. *Ravenn.* 23 *tit.* 13 *infr. eod.* 24 Medietate feudi dederit. *Cujac.* hodie etiam partis alienatio prohibita. 2. *feud.* 9. 52. 55. 25 Invito domino. 26 Pignorare feudum, sic ut realem possessionem in alium transferat, vasallus non potest: alias feudo privatur. verbaliter, id est, verbotenus tamen pignorare potest, nec ea re feudum amittet. 27 Ut transacto anno, *Hotom.* ut distractionem permittat, *Cujac.* id genus pignoris consultum dicitur, 2. *feud.* 8. *in fin.* 28 2. *feud.* 37. 29 A masculo fil. si vasallus sine herede masculo decedat. 30 Feudum refutare domino vasallus potest, vel id quoque quod ipse in alium contulerit, etiam ipso accipiente invito. Quid ita? imputet sibi, qui accepit, quod non rite acceperit. *arg. l.* [illegible] *ff. de reg. juris.* Quid si quis accepit ignorans? Baldus putat retinere feudum posse, *c.* 1. §. *si vero. infr. qualit. olim poter. feuda.* quo loco tamen agitur de infeudatione jure permissa, hic autem de alienatione non permissa. 31 2. *feudorum* 9. si feudum refutaverit in manus domini. 32 Si proximior adgnatus successurus consentiat, ut remotior, vel, ut extraneus de feudo investiatur. 2. *feudorum* 26. §. 5. *vers. Titius.* præjudicat sibi. Consensisse autem hic intelligitur, qui vel tacite consensit: sic tamen ut ille consensus actu aliquo probetur, puta sigillo adposito, vel subscriptione aliqua speciali, alia tamen quam testimonii perferendi causa facta, *l. Gajus.* 39. *ff. de pignoratitia actione.* 33 Feuda dividi regulariter possunt, *ut hic:* quod in feudis dignitatum non obtinet. *c.* 1. §. *præterea. de publica alien. feudi per Feder.* & ubi alia consuetudo est. 34 Frater fratri in feudo simul adquisito non succedit, nisi mortuo sine liberis: at non ei succedit delicto feudi partem suam amittenti. 35 Si vasallus plus medietate feudi vendiderit. 36 Et si. *Hot.* 37 Si minima pars feudi, quod in curte est, alienata. 38 Vide 2. *feud.* 5. quod vulgo de camera, vel de cavena dicitur. *Contius:* feudum in curte domini habere intelligitur, qui annuum reditum, vel certam pensionem, & ut Ravennati placet, qui certam partem territorii, vel villæ a domino accepit. Extra curtem vero domini feudum habet, qui possessionem eam a domino in feudum accepit, in quam ipse dominus jurisdictionem habeat. Cæterum non in curte, sed extra curtem & jurisdictionem feudum habet, qui in ea villa feudum habet, in qua dominus nullam habet jurisdictionem, vel nullum districtum. 39 Infeudans rem singularem, non censetur jurisdictionem infeudare: secus si universitatem castri, vel villæ quis infeudet. Jurisdictionem ac districtum alicubi habere & in eodem loco dominium habere, differre ex hoc loco colligi etiam potest, §. *ad hæc. infr. de pace juram. firm.* 40 i. e. Jurisdictionem. 41 Si feudum in quo dominus districtum, vel alium honorem habet, vasallus vendiderit. 42 Feudum habens in curte domini, feudum suum alteri infeudare non potest. 43 Domini scil.

44 De quo vide *infr. eod.* 45 Dominus plebis: adde *inscriptionem tituli*, qui & vice dominus. *c. volumus. c. Dominum.* 89. *distinct.* Sigebertum *in Chronico*, Car. 4. *de rever. eccl. deb.* œconomos, Cassiodorus 5. *variarum epist.* præpositos reditibus colligendis a plebeis seu rusticis, dixi ad *l.* 33. §. 4. *C. de episcopis.* 46 Tituli prædia clericis ecclesiæ ad alimenta destinata. 47 Infeudationes ecclesiasticarum rerum factæ ante Papam Urbanum ratæ habentur. 48 *tit.* 15. *eod.* 2. *feud.* 91. 49 Ratio dubitandi in hac voce consistit, quod masculus, & fœmina re & verbis hic sint conjuncti, & tamen fœmina simul cum masculo non admittitur, etiam si dictum sit, ut masculi & fœminæ feudum illud habere possint. Quid igitur? si nunquam extiterit masculus, fœmina admittetur: sin semel extiterit, postea non admittetur, fœmina semel a masculo exclusa, in perpetuum est exclusa, ut ne mortuo quidem masculo fœmina admittatur: nisi forte qui extitit masculus, subito mortuus sit, quia qui extitit & subito mortuus est, extitisse vix videtur: quo loco notant, subito eum decessisse videri, qui antequam tingeretur sacro baptismate & nomen ei impositum esset, mortuus sit. Hoc est ante octavum diem. Innoc. *in cap. nam & ego. de verb. significat.* Quid si non rectum feudum sit, sed conditionatum, ut ita appellant, cujus servitium ipsa mulier æque præstare possit ac masculus? fœmina simul cum masculo admittitur, ut interim notetur, particulam, *&*, hic positam, sensum conjungere, non verba. Tres alios intellectus ad hunc locum vide apud Laudensem. *Goth.* Nota, quod particula, *&*, hic non copulet æqualiter, sed denotet ordinem successivum. *Ans.* 50 Id est, extantibus masculis. *tit.* 8. §. 2. 51 2. *feud.* 36. 52 Imo potest. 2. *feud.* 36. 53 Mutus etiam ex morbo sine culpa sua adscito, cur feudum retinere non potest? An quia pars servitii est aliqua in sermone? *ut tit. de forma fidelitatis.* Eadem ex causa primogenitum regis, quod mutus sit, in regno non succedere notant: & consequenter ei secundo genitum præferri. 54 Mutus dicitur qui nullo modo loquitur. 55 Mutus feudum retinere non potest, nisi pauper sit, & feudum ipsum magnum. Tunc enim eatenus sibi ex feudo servare potest, quatenus ad alimenta sufficiat. Quid si feudum novum ad certum aliquod servitium datum est, ut ne ei muto esse noceat? Ita mutus feudum retinebit. Quid si qui mutus est, vasallus ea sit conditione, ut neque ob ingratitudinem feudum possit ei avocari: puta quod dominum mortis periculo eripuerit? feudum ei servari notat Ravennas. Quid si sciens prudens mutum investierit dominus? gratiam ei beneficii seu feudi fecisse intelligitur. 56 Balbutientem feudum sibi retinere posse hinc recte colligas: cum balbutiens quodammodo loquatur. 57 Id est, alere

58 *tit.* 3. Cuj. 59 Devestire vasallum, hoc est feudum vasallo auferre dominus non potest, etiamsi sit Imperator, vel ejus successor, ubi eum semel investivit, nisi convictum & per sententiam, *ut hic.* 60 *tit.* 21. *tit.* 22. *in fin.*

capitanei. Idem eſt, ſi inveſtitura ſit facta a capitaneis, & majoribus valvaſoribus qui proprie [1] hodie capitanei appellantur. Si vero facta fuerit a minoribus, [2] vel minimis valvaſoribus, aliud eſt. Tunc enim poſſunt deveſtiri non habita ratione culpæ: niſi [3] fecerint [4] hoſtem Romæ, tunc enim idem eſt in minimis, quod in majoribus valvaſoribus: vel niſi [5] emerint feudum: tunc enim pretium reſtituendum eſt ſecundum antiquum & rationabilem uſum. Moderni [6] autem non ita ſubtiliter cernentes, dicunt idem obſervandum in minimis, quod dictum eſt in majoribus valvaſoribus.

TIT. VIII. [7].
DE SUCCESSIONE FEUDI.

Si habens feudum decedat maſculis & filiabus relictis: ſoli maſculi ſuccedunt in feudum, non filiæ ſeu fœminæ. Baldus.

SEquitur de ſucceſſione feudi videre. † Si quis igitur deceſſerit filiis & filiabus ſuperſtitibus: ſuccedunt tantum [8] filii æqualiter [9], vel nepotes [10] ex filio [11], loco [12] ſui patris: nulla [13] ordinatione [14] defuncti in feudo manente, vel valente.

Feudo paterno alienato, vel de quo eſt filia inveſtita, ſuccedit maſculus ſuperſtes. Baldus.

§. 1. Hoc quoque obſervatur, ut ſi frater meus alienaverit [15] partem ſuam feudi [16], vel fecerit [17] inveſtiri filiam [18] ſuam, ſi moriatur ſine herede maſculo, nihilominus revertitur ad me [19]: & olim obſervabatur usque ad quartum gradum tantum ſecundum quosdam: hoc ideo, quia poſtea non [20] vocatur feudum paternum. Alii autem dicunt usque ad ſeptimum [21] gradum.

Filia non ſuccedit in feudo, licet vaſallus deceſſerit ſine herede maſculo, niſi inveſtitura facta fuerit in patre, ut filii, & filiæ ſuccedant in feudum. Bald.

† Filia [22] vero non [23] ſuccedit in feudo, niſi [24] inveſtitura fuerit facta in patre, *ut filii, & filiæ ſuccedant in feudum*, (tunc enim ſuccedit filia filiis non [25] extantibus) vel niſi [26] inveſtitæ fuerint [27]. Hæc de hoc feudo paterno. † In alio vero feudo, quod habuit initium tantum a fratribus [28], non [29] ſuccedit unus alteri, ſive una inveſtitura, ſive duabus: niſi [30] hoc fuerit dictum expreſſim, ut alter alteri ſuccedat.

TIT. IX. [31].
QUI [32] SUCCESSORES TENEANTUR.

SI quis inveſtitus fuerit de alieno [33] feudo *poſt* [34] *mortem ejus* [35], vel ſi quis fuerit inveſtitus *ſub* [36] *conditione aliqua, vel tempore* [37], *quo nullus erat* [38] *inveſtitus*: ſive præmoriatur tenens feudum, ſive inveſtitor ſive inveſtitus: inveſtitor, & [39] inveſtitoris heredes tenentur inveſtito, vel heredi ejus veniente tempore vel conditione: licet alii dicant [40], ſi moriatur inveſtitus antequam tenens feudum, vel ante conditionem exiſtentem, vel ante tempus, quod heredes ejus non debeant inveſtiri: nam ſi quis fuerit inveſtitus pure [41] de alieno feudo, non valet habita inveſtitura. Hoc [42] ita eſt, niſi fuerit facta ab aliqua eccleſiaſtica perſona: tunc enim ſi præmoriatur inveſtitor, antequam feudum tenens vel conditio, vel tempus exiſtat: non obligatur ſucceſſor illius: hoc probatur per Legem Lotharii de precariis [43], & hoc [44] intelligendum eſt in vaſallis, qui feudi ſucceſſionem [45] non habent.

TIT. X. [46].
DE CONTENTIONE INTER DOMINUM ET FIDELEM DE [47] INVESTITURA FEUDI.

Orta contentio inter dominum & fidelem de inveſtitura, decidi debet, vel per pares curiæ, vel per juramentum poſſeſſoris. Bald.

SI contentio fuerit inter dominum & fidelem de inveſtitura feudi, per [48] pares curiæ [49] dirimatur: Alii [50] enim teſtes, etſi idonei ſint, admittendi non ſunt, inopia [51] tamen probationum dirimatur per religionem [52] clientuli [53] poſſeſſoris [54] feudi, vel cum [55] duodecim ſacramentalibus [56], ſecundum quosdam. Cæterum ſi dominus poſſideat, etiam per ſuum jusjurandum cum duodecim ſacramentalibus dirimatur: hoc ita, niſi clientulus ſit gaſtaldus [57], vel actor domini, tunc enim tantum [58] ſuæ, id eſt, domini religioni ſtatur: niſi [59] habeat teſtes pares idoneos [60], nam [61] aliquando malignando multa bona auferuntur [62] domino hoc modo, & hoc colligitur per legem, quæ eſt in titulo de acquiſitione actorum regis in Lombardia [63]. Idem dicendum eſt de guardia.

TIT. XI.
[DE PIGNORI DATO FEUDO QUID JURIS SIT.]

SImiliter ſi [64] quis voluerit dicere *de pignore ſibi dato ſe inveſtitum eſſe*, non [65] credatur ſuo juramento, ſed teſtibus idoneis [66] paribus domus, vel curiæ. † Inſuper ſciendum eſt feudum guardiæ, & gaſtaldiæ quacunque [67] hora vult auferri [68] poſſe a domino, ſcil. poſt [69] annum.

TIT. XII. [70].
DE CONTENTIONE [INTER ME ET DOMINUM DE PORTIONE] FEUDI FRATRIS [MEI] DEFUNCTI.

Fratri ſuperſtiti defertur jusjurandum, ſi partem habet in feudo, de quo eſt contentio inter eum, & dominum. Bald.

SI contentio fuerit inter me, & dominum *de portione feudi fratris mei defuncti*, dicendo [71] *paternum eſſe, & ſic* [72] *me debere ſuccedere*, ille vero minime, tanquam habuerim partem [73] meam: ſive poſſideo [74], ſive alienavi, dabitur mihi jusjurandum, ſcil. patrem meum jure inveſtitum fuiſſe: licet non poſſideam portionem fratris mei. Si vero nullam partem habuero illius feudi, nec mihi nec domino dabitur jusjurandum, niſi propter ſupradictam rationem domino, non, ut ego propter hoc aliud meum feudum amittam. Si tamen vaſallus poterit probare paternum fuiſſe, ſive poſſideat, ſive [75] non, obtinebit: alioqui niſi [76] probet paternum fuiſſe, vel niſi poſſideat, dominus obtinebit.

TIT. XIII. [77].
DE ALIENATIONE FEUDI.

Vaſallus hoc jure poteſt etiam ſine voluntate domini feudum alienare ad libellum, usque ad medietatem, & non in plus: & non per alium contractum. Bald.

SI clientulus [78] voluerit partem ſuam feudi alienare, id eſt, medium [79], ſine domini voluntate poterit hoc facere: ulterius [80] progredi non [81] poteſt, ſecundum juſtum & verum uſum: alio-

1 *tit.* 1. *ſupr. eod.* improprie. *Cujacius.* 2 *tit.* 16. *ſupr. eod. & tit.* 1. §. 5. Ꞩ. *eod.* 3 Prima exceptio. 4 Id eſt, niſi valvaſinus cum domino Romam (cum qua Longobardis res fuit ſemper) in expeditionem perrexerit. Adde *tit.* 20. Ꞩ. *eod. &* 2. *feud.* 1. *tit.* 1. §. 5. Ꞩ. *eod.* 5 Secunda exceptio. Adde *tit.* 16. Ꞩ. *eod.* 6 Mediolani. Cujac. *arg. tit.* 1. §. 5. 2. *feud.* 10.
7 *tit.* 4 Cujac. Ad intellectum hujus *tit.* vid. Kinſchot. *reſp.* 2. *num.* 46. Anſ. 8 §. 2 Ꞩ. *eod tit.* 1. §. 3. Ꞩ. *eod.* 9 *d. tit.* 1. §. 1. *in fin.* 10 *d. tit.* 1. §. 2. 11 Non ex filia. 12 *tit.* 14. §. 1. Ꞩ. *eod.* jure etiam repræſentationis admiſſo 13 Succedendi ordinem in feudis vaſallus mutare non poteſt: h. e., non poteſt beſſem uni, alteri trientem legare. Quid? poteſtne quis heredem damnare, ut ex feudo annuam vini vel frumenti modiationem aliquam det Titio? Baldus, Alvarotus, Ravennas ita putant, cum in hac ſpecie teſtetur defunctus de fructibus a feudo ſeparatis, qui proprii ſint heredis, non feudi. 14 Id eſt, teſtamento vel prælegato. 15 In filiam. 16 Feudum antiquum a vaſallo alienatum ſine conſenſu domini, primo filiis vaſalli, deinde agnatis ejus committitur, non ipſi domino. 17 2. *feud.* 39. 18 Filiam vaſalli de feudo novo inveſtire dominus poteſt etiam invitis vaſallis: cum in feudum ſit ad ipſum dominum recaſurum, qui inveſtivit & feudum contulit: de feudo paterno & antiquo, invitis agnatis non poteſt, niſi vivo ipſo vaſallo, id eſt, tantiſper dum vivit ipſe vaſallus pater filiæ ita inveſtitæ. 19 Si alienationi, aut inveſtituræ non conſenſero. *d. tit.* 39. alias non revertitur, *tit.* 24. *tit.* 5. §. 1. Ꞩ. *eod.* 20 Hoc hodie immutatum. Ꞩ. *eod.* 21 Hodie in infinitum. 2. *feud.* 50. v. Mynſinger. 3. *obſerv.* 95. 22 Fœminæ in feudis ſuccedunt vel ex pacto, vel ex gratia domini (feudo hoc poſtremo caſu libere ad ipſum dominum reverſo, ut hic) vel ſi feudum ſit maternum. Quid filius filiæ? ſuccedit, ſi pater inveſtitus fuerit pro ſe, filiis maſculis & fœminis ex ſuo corpore deſcendentibus. *l.* 1. *C. de condit. inſertis.* 23 *tit.* 1. §. 3. *ſupr. eod.* 24 Prima exceptio. *d.* §. 3. 25 Fuit hæc Gerardi ſententia *tit.* 6. §. 1. Ꞩ. *eod.* 2. *feud. tit.* 17. *verſ. non enim. tit.* 50. *tit.* 51. §. 3. *tit.* 104. §. 1. 26 Secunda exceptio. 27 A domino. *tit.* 24. Ꞩ. *eod.* 28 Id eſt, in feudo fraterno ac novo. 29 Vid. *tit.* 20. Ꞩ. *eod.* 30 Exceptio *tit.* 14. Ꞩ. *eod.* Frater fratri in feudo fraterno (quod initium accepit a fratre) non ſuccedit, niſi ex pacto: *ut hic*, aliud in emphyteuſi. *Ravennas.* Quin & in feudo fraterno ſuccedet frater, ſi feudum ita conceſſum fuerit, *duobus fratribus & ſingulis feudum & rectum & nobile concedimus*, ut eo caſu ſinguli ſolidum feudum accepiſſe videantur.
31 Qualiter heres inveſtitoris teneatur. *Cujac.* 32 *tit* 5. Cujac. 33 *tit.* 3. Ꞩ. *eod.* 34 In diem inveſtitura fieri poteſt, vel ita: inveſtitura diem & conditionem recipere poteſt. 35 Id eſt, poſſeſſoris. 36 Sub conditione & in diem quis inveſtiri poteſt. 37 Inveſtire vaſallum dominus ſub ea conditione poteſt: *cum aperietur feudum.* Hunc in modum, feudum nondum apertum conferri ſub conditione poteſt: pure non poteſt. 38 Lego, *erit.* 39 In feudis ſpes conditionalis inveſtituræ tranſit ad heredes active & paſſive. facit §. 4. *verſ. ex conditionali. Inſt. de verb. oblig.* Ita feudum comparatur magis contractui, quam ultimæ voluntati: quia ſpes conditionalis in ultima voluntate non tranſit ad heredes *l. ſi ex* 9. *ff. de ſuis.* 40 An bene, ut vult gloſſa? An male: ut communiter gloſſæ opinionem reprobant Belviſanus, Iſernias, Baldus, Laudenſis. 41 Pure de alieno feudo inveſtiri nemo poteſt. 42 Quæ ſuperius dicta ſunt de inveſtitura in diem vel ſub conditione facta, locum non habent in inveſtitura facta ab Eccleſiaſtica perſona. Quid ita? quia ſi ante diem vel eventum conditionis inveſtitor Eccleſiaſticus deceſſerit, ſucceſſor ejus ratam inveſtituram habere non cogitur, *ut hic.* In laico inveſtitore, heres inveſtitoris factam ita inveſtituram probare tenetur. 43 Precaria, eſt ceſſio uſusfructus rei immobilis, quæ ſit clerico ad tempus, vel dum vixerit, ea lege, ut eccleſiæ miniſterium exhibeat. *Synodus Toletana*: *c.* 3. fiebat etiam ei, ejusve liberis qui rem ſuam eccleſiæ donaſſet. adde *quæ de precaria dixi ad Nov.* 7. *c.* 4. *Novell.* 20. *c.* 1. *l.* 14. §. 5. *C. de ſacr. eccleſ.* 44 Quod ſuperius dictum eſt initio hujus capitis, locum habet, quoties primus vaſallus deceſſit ſine ſucceſſore maſculo vel agnato. 45 Feudum ſucceſſionem non habere dicitur, quod morte accipientis finitur, *ut hic, & tit.* 27. *&* 2. *feud.* 26. §. 2.
46 *tit.* 4. *ſupr. eod.* 47 *tit.* 6. Cujac. 48 *d. tit.* 4. 49 Iidem pares Curtis dicuntur *tit.* 2. §. 1. *tit.* 4. *paſſim.* Ꞩ. *eod.* pares domus. *tit.* 11. Ꞩ. *eod.* pares de domo. *tit.* 26. §. 1. Ꞩ. *eod.* compares, convaſalli. 50 Teſtes extranei in aliis cauſis jure civili paſſim admittuntur. *l.* 1. *ff. de teſtib.* In feudis ſeu jure, pares Curiæ tantum admittuntur. 51 Probationum inopia (ut quia nulli ſint pares Curiæ) recurritur ad juramentum: eſt enim ſubſidium probationum jusjurandum. Sic apud Mimum, jusjurandum emplaſtrum æris alieni dicitur, vid. 16. Gell. 7. *in fin.* 52 Id eſt, jusjurandum. 53 Id eſt, vaſalli. Clientulus enim his libris ſumitur pro vaſallo. 54 *tit.* 4. §. 3. Ꞩ. *eod* 55 Sacramentales nunquam jurant, niſi aliqua ſuſpicio ſit vel præſumptio adverſus poſſidentem jurantem. Idem in purgatione canonica, quippe infamia apud bonos notatus, purgandus eſt Canonice, *c. cum in juventute ſua* 12. *x. de purg. canonica.* Ita quoque jure civili ad inquiſitionem non pervenitur, niſi præcedentibus indiciis. Cyn. *l. ult. C. de quæſt.* 56 *tit.* 4. §. 2. Ꞩ. *eod. tit.* 28. *infr. eod.* 57 D xi *tit.* 2. *ſupr. eod.* 58 Sine ſacramentalibus. 59 Atqui pares Curiæ teſtes eſſe non poſſe videntur: cum paulo ante dictum fuerit eos eſſe judices? Interpretes putant numerum parium ſpectandum eſſe, ut ſi ad utrumque munus ſufficiant pares, hoc eſt & teſtium & judicum, hi teſtes, illi judices eſſe poſſint: ſin pauciores ſint, ut per illos ſolos factum poſſit probari, teſtium officio fungentur, alius vero ſeu aliunde judex ſumetur. Sin per alios res probari poterit, pares ipſi judices ſint. In re tamen obſcura, teſtes eſſe debebunt: alter vero judex adſumetur. facilius enim reperiuntur judices quam teſtes: nam & nova inveſtitura per pares probatur, antiqua etiam per extraneos *cap.* 1. Ꞩ. *qui teſtes ſint neceſſarii.* 60 *tit.* 11. 61 Præſumitur officialis multa ſuis ex bonis a domino quæſiviſſe: imo & ſubtrahere potuiſſe. adde *l. defenſionis facultas.* 7. *C. de jure fiſci. l. ſi defunctus.* 10. *C. arbitr. tutelæ.* 62 Ab actore. *l. ult. in fin. ff. de officio præſidis. l.* 1. §. 1. *ff. de off. procurat. Cæſar.* 63 *Lib* 2. *tit.* 17. *de acquiſitionibus actorum regis.* Lombardi libros eſſe Authenticos hinc colligunt.
64 Præſumendus nemo eſt in feudum rem accepiſſe, quæ pignori tantum ei data eſt, niſi probetur. 65 Imo creditur. *tit.* 28. Ꞩ. *eod.* Cur non creditur? Poſſediſſe jure pignoris, aliud ſane eſt a feudi poſſeſſione: & proinde non hoc probat, qui illud probat. 66 *tit.* 10. Ꞩ. *eod.* 67 Hæc eſt natura feudi improprii. 2. *feud.* 81. ut poſt annum auferri quandocunque poſſit: ut judicis ſententia neque requiratur, neque tempus datum judicatis, niſi forte jus domini ſit incertum. 68 Feuda guardiæ & gaſtaldiæ non ſunt perpetua: cum quacunque hora poſt annum vaſallo ſuo poſſit ea auferre dominus. 69 *tit.* 1. §. 1 *tit.* 2. *ſupr. eod*
70 *tit* 7. Cujac. 71 *tit.* 4. §. 2. Ꞩ *eod* 72 Frater fratri mortuo ſuccedere poteſt in feudo paterno. 73 Sive mediam, ſive majorem, ſive minorem: Ita partis poſſeſſæ ratione, præſumitur totum poſſeſſum. 74 Poſſeſſio multum confert ut jusjurandum poſſeſſori deferatur. 75 Hæc verba, *ſive non*, Cujac. expungit. 76 Præſumitur feudum potius novum quam paternum, vid. 2 *feud.* 11. *in fin.*
77 *tit.* 8. Cujac. 78 Id eſt, vaſallus. *verſ. etſi* Ꞩ. *eod. tit.* 10. Ꞩ. *eod. tit.* 79 *tit.* 5. *in fin. pr. &* §. 1. *ſupr. eod.* 80 Hodie ne quidem partem alienare poteſt ſine domini voluntate. 2. *feud.* 9. 52. 55. ut nec pignorare totum vel pro parte ſine voluntate domini. *c.* 1. *de prohibita feudi alienat. per Frideric.* 81 Poteſt tamen hodie ſubfeudare: nec enim hic prohibetur ſubfeudatio. *c.* 1. *qualiter olim poterat feudum alienari.*

quin,

quin, & feudum amittit, & non valebit quod factum est. Quod dictum est alienare, intelligas de libello [1]. [Huic consuetudini derogatum est per legem Lotharii [2].] Mediolanenses [3] vero irrationabiliter [4] considerantes dicunt clientulum etiam alienare posse in totum, & sine domini voluntate. † Inde potest præsumi, si clientulus fecerit libellum in perpetuum de feudo suo alicui ecclesiæ [5], non valet: ideo [6] scilicet, quia [7] nunquam reversurum sit ad dominum, cum *ecclesia non desinat* [8] *esse heres*: quod observandum est (&) in privato ex natura [9] perpetui libelli. Sed [10] diversum observatur in ecclesia, quam in privato. Ecclesia [11] enim cultrix & auctrix justitiæ non patitur contra justitiam aliquid fieri in se, vel in alterum: privatus vero sæpe obviat justitiæ. † Et si clientulus fecerit libellum, vel aliud [12] de medietate feudi sine domini voluntate: eo mortuo sine legitimo herede masculo (quod verbum [13] ita intelligendum est in feudo, id est, sine filio masculo) revertitur [14] feudum ad dominum. † Si vero cum [15] domini voluntate totum, vel medium alienaverit, stabilis permaneat alienatio, fratri vero vel nepoti [16] per libellum facta alienatio, etiam [17] sine voluntate domini. (Item [18] in feudo comitatus, vel marchiæ, vel aliarum dignitatum non [19] est successio secundum rationabilem usum: sed hodie hoc est usurpatum [20].)

TIT. XIV. [21].

[22] DE FEUDO MARCHIÆ, VEL DUCATUS, VEL COMITATUS.

In feudis dignitatum non succedit heres, nisi sit investitus. Bald.

DE marchia, vel ducatu, vel comitatu, vel aliqua legali dignitate si quis investitus fuerit per beneficium ab [23] Imperatore: ille [24] tantum debet habere, heres enim non succedit ullo modo, nisi [25] ab imperatore per investituram acquisierit.

1. SI [26] capitanei, vel valvasores majores, vel minores investiti fuerint de beneficio: filii vel nepotes ex [27] parte filiorum [28] succedunt. Si vero unus ex his filiis, vel nepotibus sine descendentibus masculini sexus heredibus mortuus fuerit, prædicti [29] fratres vel nepotes per investituram patris & avi in beneficium succedunt. Et similiter intelligendum est in consobrinis [30].

2. SI [31] duo fratres simul [32] investiti fuerint de beneficio novo, & non de paterno: si unus eorum sine descendentibus [33] masculini sexus mortuus fuerit, dominus succedit non frater: nisi [34] pactum [35] fuerit in investitura, quod frater fratri succedat. Per pactum enim frater succedit, non dominus. Et quod diximus de fratribus, ut unus alii succedat per pactum: idem [36] dicendum est de filiabus, [37] si hoc pactum conciliet: & sic per pactum [38] filiæ [39] succedunt.

TIT. XV.

AN [40] MARITUS SUCCEDAT UXORI IN BENEFICIO.

Maritus uxori non succedit in feudo, etiam fœmineo, nisi specialiter sit investitus. Bald.

SI fœmina [41] habens beneficium (& maritum [42]) moriatur: nullo [43] modo succedit [44] in beneficium [45] maritus, nisi [46] specialiter investitus fuerit. † Et si ipsa fœmina filios dimiserit: dicunt quidam [47], filios non debere succedere in beneficium matris, nisi specialiter sit dictum, vel investiti fuerint: quia secundum usum regni [48] ad beneficium vocantur paternum, & non maternum. Sed secundum æquitatem [49] dicamus filios [50] debere succedere. Hoc dicimus de capitaneis, & de majoribus valvasoribus, & de minoribus: de minimis autem & de iis, qui beneficium tenent a majoribus [51] valvasoribus, sic servetur, sicut inferius [52] dicemus.

TIT. XVI. [53].

DE FEUDIS DATIS MINIMIS VALVASORIBUS QUID JURIS SIT.

Minores valvasoribus minimis feudum auferre possunt quandocunque, pretio tamen restituto, si quod acceperint. Bald.

SI minores valvasores beneficium tollere voluerint minimis valvasoribus, licet [54] eis facere: excepto [55] si beneficium [56] vendiderint [57] eis. Si vero pretium de beneficio acceperint, tunc aut pretium reddant, aut beneficium dimittant.

TIT. XVII. [58].

[59] QUIBUS MODIS FEUDUM AMITTATUR.

SI capitanei, vel majores valvasores, qui hodie vocantur capitanei [60] (licet improprie dicantur minores) seniores [61] in bello dimiserint [62] vel, si credentiam [63] ad eorum damnum scienter manifestaverint [64], si valvasores seniorum uxores adulteraverint [65], si scienter seniores assalierint [66] vel [67] similes [68] culpas commiserint: beneficio carere debent.

TIT. XVIII. [69].

APUD [70] QUEM VEL QUOS CONTROVERSIA FEUDI DEFINIATUR.

SI contentio fuerit de beneficio inter capitaneos [71], coram Imperatore definiri debet. Si vero fuerit contentio inter minores valvasores & majores de beneficio: in judicio parium definiatur, vel per judicem [72] curtis.

SI [73] aliquis de capitaneis, vel de majoribus valvasoribus, vel de minoribus suum beneficium, sive totum [74] sive partem alienaverit [75] & [76] ipse vel heres ejus sine herede decesserit: quia beneficium senioribus aperitur, totum quod fecit, revocari debet.

1 Libellarius contractus quid sit, vid. 2. *feud.* 9. ℣. 2 De qua vide 2. *feud.* 9. 44. 52. 55. Feudi alienatio omnis sive universi, sive partis feudi sit, hodie prohibita est lege Lotharii. 3 Facit 2. *feud.* 44. 4 Consuetudinem sine ratione interdum admitti hinc notant: dum ne bonos in mores committat. 5 Quid? civitati num potest vasallus in feudum dare? non potest, *arg. hujus capitis. l. An usufructus* 56. *ff. de usufructu.* 6 Cur feudum in perpetuum libellum dari non possit, adde 2. *feud.* 9. 7 Ecclesia heres perpetua intelligitur. 8 Idem pene dicitur de municipiis, *l.* 56. *ff. de usufructu.* 9 Natura perpetui libelli quæ. 10 Vasallo olim licitum erat feudi dimidium alienare per libellum; idque in privatum, non in Ecclesiam. Ita nonnunquam deterioris est conditionis Ecclesia quam privatus, quod fit ideo, ne cum alterius injuria locupletetur Ecclesia: Ita non fuerit hoc caput adversus ecclesiæ libertatem. *Auth cassa, C. de sacr. eccl.* 11 Ecclesiæ commendatio. 12 Id est, si pignori obligaverit. 13 Heredis nomine, jure feudistico, filius masculus ex masculo descendens non ex fœmina intelligitur, *ut hic, & 2. feud.* 34. §. 2. *vers. profecto.* ℣. 14 Quia perempto jure auctoris, perimitur jus successoris, *ut hic, & 2. feud.* 8. §. 1. *tit.* 9. *in pr.* 15 2. *feud.* 52. 55. 16 Id est, fratris filio, *ut tit.* 5. *vers. item si fratrem.* ℣. *eod.* 17 Inter agnatos proximos aliquid permittitur, quod inter extraneos non est permissum, *ut hic.* Permissa est inter agnatos feudi alienatio sine voluntate domini, at non in extraneos. Cur permittitur? hujusmodi alienatio proprie non est alienatio, sed refutatio potius feudi paterni ab initio 18 Inclusa, ad sequentem titulum pertinent, ejusque initium faciunt, proxime ante §. 1. 19 In feudis dignitatum, stricto jure (aliud usu) non est successio, *ut hic.* Cur non est successio? hujusmodi feuda vel dignitates successione non quæruntur, sed electione & concessione principis. 20 Consuetudine [illegible] & ita hoc verbum plerunque intelligitur. *l.* 13. §. *ult. ff. de injuriis. l.* 1. §. 6 *ff. de extraord. cognit.*

21 *tit.* 9. Cujac. 22 De investitura Marchiæ, Ducatus aut Comitatus, & ejus successione, & retentione. *Cujac.* 23 Regalium dignitatum collationes, summi principis sunt. 24 In feudis regalibus dignitatem habentibus non succedit heres, nisi de novo per investituram adquirat. *Goth.* Hujus observantiæ vestigium apud Hispanos adhuc viget. Ducalis enim dignitas nisi per Regem renovetur, non transit ad heredes Zuarez [illegible] *C. de inoff. testam.* [illegible] 1. *in fin.* [illegible] 2. *num.* 10. Molin. *de primog. Hispan. lib.* 1. *cap.* 11. *num.* 20. *& seq.* Anu. 25 Hodie usurpatum est, ut feudum regale jure successionis adquiratur. 2. *feud.* 55. §. 1. hoc est, deferuntur hujusmodi feuda primogenito. Quid si incertum sit, quis primogenitus sit: An ambo admittentur ut vult Alexander? An superius feudi dominus alterutrum prout voluerit, eligere poterit: ut post Baldum notat Alvarotus? Quid si Rex vel Dux ante regalem vel ducalem dignitatem adeptam filium habuerit, & alium post eam adeptam susceperit? Hunc, non illum præferri notant, si modo consuetudo non de primogenito simpliciter, sed de primogenito Regis, vel Ducis loquatur. 26 De successione feudi Capitaneorum & valvasorum, *tit.* 10. Cujac. 27 *tit.* 1. §. 2. *tit.* 8. ℣. *eod.* 28 Id est, patrum suorum. 29 Filii, scilicet vel nepotis mortui. 30 Sobrinis, [illegible] patruelibus. *Cujac.* 31 De successione domini in feudo ejus, qui fratrem vel filiam habet. *tit.* 12. Cujac. 32 *tit.* 1. §. 2. *in fin.* ℣. *eod.* 33 In feudalibus successionibus descendentes collateralibus favorabiliores, quippe descendentes ascendentibus, succedunt etiam in feudo novo: at non collaterales collateralibus, nisi hoc dictum sit. 34 *tit.* 8. ℣. *eod.* 35 Frater fratri non succedit in feudo novo, nisi ita pactum sit. 36 Simile potest extendi in feudis, & sic a similibus ad similia progredi possumus, etiam in casibus feudalibus. 37 *d.* §. 2. *in pr.* Cujacius sequentia addit ex manuscriptis, in his omnibus videndum est, quid actum sit inter contrahentes. Investitura enim quæ fit ante duos vel tres liberos homines, servari debet, nisi juri vel naturæ contraria sit. Si ergo Domino & fideli placuit, ut paciscantur de filiabus, quatenus ipsæ succedant, hoc quoque servandum est, & sic per pactum filiæ succedunt. 38 Pacto derogari potest feudorum naturæ. Pacto enim potest effici ut fœminæ & collaterales succedant in feudo novo. 39 Maritus non succedit uxori in feudis, etiamsi nulli sint propinqui uxoris. Ita titulus, Unde vir & uxor, juris civilis, locum non habet in feudis. Quod ita verum, ut etiamsi maritus una cum uxore investitus sit, ei non succedat, nisi in investitura adjectum fuerit ut succederet.

40 De successione feudi materni non conjugalis. *Cujac.* 41 Fœmina interdum capax est beneficii. 42 Feudum tamen in dotem marito suo uxor dare potest: adeo ut vasallus marito servire teneatur non ipsi mulieri. 43 2. *feud.* 13. 85. 104. §. 2. 44 Liberi succedunt in feudo materno, licet id in investitura dictum non fuerit: quæ sententia non usu regni, sed ex æquitate obtinet. Quid filii naturales? non succedunt matri in feudo materno. Ita, *l. si quæ illustris. C. ad SC. Orphitianum,* in feudis locum non obtinet: *c. naturales in fin. si de feudo defuncti.* 45 In alode tamen cognatos uxoris excludit. 46 *d. titul.* 85. 47 Stricto jure. 48 Regni proprie beneficium vocatur paternum &c. *Cujac.* 49 Æquitas juri stricto præferenda. 50 2. *feud.* 50 51 A minoribus. *Cujac.* 52 *tit. prox. infr. eod.*

53 *tit.* 13. Cujac. 54 *tit.* 1. §. 5. ℣. *hic.* etiam non habita ratione culpæ. *tit.* 7. *vers. si vero facta.* Hodie sententia hæc correcta est secundum Glossam & Doctores; ut scilicet hodie non possint minores valvasores, minimis suis valvasoribus quandocunque velint feuda auferre restituto pretio: ut nec possunt iisdem feuda auferre, sine causa cognita & convicta culpa. 55 Vel nisi hostem fecerint Romæ. *d. vers. si vero,* id est, nisi Romam cum domino in exercitu profecti fuerint, *tit.* 1. §. 5. ℣. *hic.* 56 Beneficium non vendiderint, quidam ita legunt, vid. *Cujac.* 57 *d.* §. 5. *d. vers. si vero.*

58 *tit.* 14. Cujac. 59 Qualiter capitanei vel valvasores feudo priventur. *Cujac.* 60 Capitanei licet improprie vel minores &c. *Cujac.* 61 Id est, dominos. 62 *tit.* 5. ℣. *hic. tit.* 21. §. 1. ℣. *eod.* 2. *feud.* 24. §. 2. 63 Id est, arcanum, secretum, ut 2. *feud.* 6. *vers. tutum, & tit.* 7. *vers. etsi aliquid mihi, tit.* 24. §. 2. *vers. Item si delator* 3 *Const.* 2. *Neapolit.* 18. facit *l.* 38. *ff. de pœnis. l.* 6. *ff. de re militari.* 64 Credentiam domini manifestans vasallus feudo privatur: si modo malo animo & nocendi domino, id fecerit, & damnum inde secutum fuerit. Idem si amicitiam cum inimicis domini vasallus contraxerit. Amicitiam intellige non simplicem, sed animo injuriæ & damni domino inferendi. Unde constat his casibus vasallum ignorantem non puniri. Hoc tamen inter superiores casus interesse dicitur: quod revelans domini secretum vasallus probare tenetur, se non id fecisse animo nocendi: cum amicitiam contractam cum inimicis domini, probare dominus teneatur. Priorem enim casum illicitum esse, posteriorem non æque: Cur? non est res illicita amicitiam contrahere. 65 *tit.* 5. *vers. item si fidelis.* 66 Vid. *d. tit.* 5. *vers similiter si dominum.* ℣. *hic.* 2. *feud.* 51. §. 2. 67 Similes culpæ similem pœnam exigunt, similis autem censetur arbitrio judicis. *l. non possunt.* 12. *ff. de leg.* 68 2. *feud.* 24. §. 2. *vers. sed quia natura.*

69 *tit.* 15. Cujac. 70 Forum feudale varium est. Quid enim si lis inter imperatorem & civitates fœderis Longobardici fuerit? pares civitatis & Comitatus judicant: nisi imperator ipse in Longobardia sit: tunc enim potest ipse judex esse. §. *si qua controversia. tit de pace Constantiæ.* Quid si contentio est inter capitaneos Imperatoris? solus Imperator; *ut hic.* Quid si inter alios vasallos? si utrique in aliis feudis non controversis ejusdem domini sint convasalli, Dominus feudi judex erit: si unum constiterit vasallum esse in alio feudo, quam contentioso, Pares curiæ judices erunt: si dubium fuerit quis litigantium sit vasallus, ordinarius vel arbiter judicabit, *c. si inter. de lege Conrad.* si de feudo antiquo tantum inter se litigabunt Curia. *c.* 1. *de invest. in mar.* si unus antiquum esse, alter novum & proprium dixerit, pares Curiæ sine domino cognoscent. *c.* 1. ℣. *an apud judicem.* si plures investituras proferent ipsi litigantes, ordinarius judex erit. §. *si duo. de pace tenenda.* si lis inter vasallum & non vasallum, Ordinarius. *c.* 1. *de contr. inter vas. & alium.* si inter dominum & alium non vasallum, ordinarius quoque. § *pen. de prohib. al. feud. per Fred.* si inter dominum & vasallum lis est, vel de investitura, vel de amittendo feudo, vel de vi, vel de denegata justitia, pares Curiæ cognoscent (nisi forte nimis ipsi domino faveant, vel nisi pares ipsi mere illi sint: tunc enim vel officium præsidis advocatur, *arg. l. illicitas* 6 *ff. de off. præsid.* vel imperatoris) si inter dominum, & eum quem dominus negat esse vasallum, pares quoque cognoscent. Bald. *d.* §. *pen.* Quid si citra privationem feudi criminaliter agetur ad vindictam, vel civiliter ex injuria, damno, interdicto? ordinarius cognoscet. Bald. *c.* 2. *de lege Conradi.* Quid si jurisdictio privilegio, statuto, vel consuetudine sit finita? ea spectanda fuerit. Bald. *d.* §. *pen.* Quid in causa appellationis? superior cognoscet. Vide hic & Ravennatem. Quid? juramenti ratione, Ecclesiasticus judex estne in negotiis feudalibus competens judex? vid. Alvarottum §. *ult. de investit.* 71 Id est, primi ordinis vasallos, veluti Duces, Marchiones, Comites. 72 Judex Curtis judicabat inter convasallos de feudalibus controversiis: quo nomine Judex Curiæ dicebatur, videturque ita alibi legendum 2 *feud.* 15. *in fin. &* 46. *in fin.* 73 Quando per alienationem Capitanei vel valvasores feudo priventur. *tit* 10. Cujac. 74 *tit.* 5. *& pr. &* §. 1. *tit* 13. ℣. *eod.* 2. *feud* 44. 75 Sine domini consensu 2 *feud* 52. 55. 76 Hodie beneficium, ut alienatum est sine consensu domini, ita statim committitur. Ita hic § ad jus antiquum pertinet.

TIT. XIX.

[1] CONSTITUTIONES FEUDALES DOMINI LOTHARII IMPERATORIS, QUAS [2] ANTE [3] JANUAM BEATI PETRI IN CIVITATE ROMANA CONDIDIT OBSERVANDAS.

SI quis ex [4] militum ordine decesserit, qui de feudo investitus fuerit: ut constitutum habemus, observetur de beneficio [5], & successione, & culpis. † Si unus inculpatus [6] fuerit una de his nominatis culpis, ut habemus insertum, observetur per constitutionem domini Lotharii [7] Imperatoris, quæ est constituta tempore Eugenii Papæ ante januam beatissimi Petri Apostoli in civitate Romana per laudamentum [8] sapientum [9] Papiæ, atque Mediolani, Mantuæ, Veronæ, quæ Brenus (alias Hybernus) vocatur, & Parmæ, Lucæ & Pisæ, & Syponti, & Marchionum atque ducum vel capitaneorum atque valvasorum majorum.

Decedente milite vasallo succedit sibi filius, & nepos ex eo, & frater: quinimo & patruus si feudum sit avitum. Bald.

(Imp. Lotharius Eugenio Papæ, & universo populo.)

SI [10] quis miles mortuus fuerit sine filio masculo, & nepotem [11] reliquerit, in beneficium avi [12] in patris vicem [13] succedit. Et si heredem [14]; & fratrem [15] reliquerit, in beneficium patris ipse [16] succedit. Et si filius fratris mortuus fuerit, frater patris [17] in beneficium sui [18] defuncti [19] succedat [20].

TIT. XX. [21].

DE BENEFICIO FRATRIS, ET QUALITER FRATER IN BENEFICIUM FRATRIS SUCCEDAT.

Frater fratri defuncto sine filio non succedit in novo feudo. Bald.

SI quis acquisierit [22] beneficium & sine filio masculo mortuus fuerit & fratrem reliquerit: frater non succedat fratri, sed dominus (habeat) nisi [23] per investituram a domino ordinatum fuerit, *ut frater succedat fratri, si mortuus fuerit sine herede masculo. vel succedat frater fratri morienti sine filio:* vel nisi beneficium de [24] communibus [25] bonis fuerit [26] emptum [27]. Vel utriusque nomine domino sciente: si insimul steterint: [28] vel [29] in hostem regis adquisierint [30].

TIT. XXI.

[31] DE FEUDO SINE CULPA NON AMITTENDO.

SAncimus, ut nemo miles [32] sine [33] cognita [34] culpa beneficium [35] suum amittat [36]: si [37] ex culpis iis, vel causis convictus [38] non [39] fuerit, quas milites usi [40] sunt nominare, quando fidelitatem faciunt dominis suis: vel [41] per laudamentum [42] parium suorum: vel [43] si dominis suis [44] deservire noluerint, tunc condictio [45] causa data proponitur ad repetendum feudum, ex quo non servit domino. Nam si steterit viginti annis & ultra quod non servierit domino: nisi [46] necesse fuerit domino, feudum non amittit.

Vasallus feudo privatur alienando, cum uxore Domini concumbendo, & in pugna, cum posset eum juvare, dimittendo. Bald.

SI [47] quis miles beneficium suum vendiderit [48] totum sine (voluntate vel) jussu domini sui: ut proprium beneficium amittat [49] decernimus, dominus vero habeat: vel si concubuerit [50] cum uxore domini sui, domino vivente [51]: vel si in pugna suum dominum dimiserit [52], & cum eo non laboraverit [53], si potuerit.

TIT. XXII.

[QUO TEMPORE MILES INVESTITURAM PETERE DEBEAT.]

Si miles intra annum & mensem post mortem domini non petat investituram ab ejus herede, vel post mortem patris a domino: perdit feudum. Bart.

SAncimus, ut nemo miles [54] ultra [55] annum, & [56] mensem, vadat, ut investituram beneficii sui a filio [57], vel successore domini sui petat, vel post mortem [domini sui, vel] patris sui, vel alterius, cui succedere debet: nisi justa [58] causa intervenerit, quare non petierit: veluti [59] mortis [60] vel capitales inimicitiæ [61], vel infantia [62], vel justa absentia [63]: & si (ut supra dictum est) non petierit, damnetur.

SI [64] quis fecerit investituram, [65] vel [66] cambium [67] de beneficio sui militis [68], sine illius consensu, cujus est beneficium: pro non [69] facto habeatur.

Miles non potest devestiri a domino sine [70] culpa, & causa cognita, & convicta, per laudamenta parium. Bald.

SAncimus, ut nemo miles [71] adimatur de possessione sui beneficii, nisi [72] convicta culpa: quæ sit laudanda [73] per judicium parium suorum, sicut supra [74] diximus. Si autem dixerit miles, quod sui pares inique judicassent, miles in possessione maneat per sex hebdomadas: & ad [75] nostram veniat præsentiam cum [76] illis, qui laudamentum [77] atque judicium fecerint, & ante nos definiemus.

TIT. XXIII. [78].

DE [79] CONTENTIONE INTER DOMINUM ET VASALLUM [80] DE INVESTITURA FEUDI.

Si inter militem vasallum & dominum contentio sit de investitura: domino deficiente in probatione, vasallo possidenti defertur jusjurandum: domino autem possidente, militi vasallo incumbit probatio. Bald.

SI quis miles [81] in possessione sui beneficii fuerit, & dominus investituram negaverit: miles [82] affirmet per jusjurandum, si potuerit, quod suum sit beneficium per investituram domini sui: & si dominus possederit, & miles sic dixerit, quod investitus fuerit a domino suo, & dominus negaverit: adhibeantur pares illius, & per ipsos inveniatur veritas: & si pares non fuerint, veritas inveniatur per dominum [83]; quia [84] non est bonum, ut veritas denegetur.

1 De successione & culpis militis fidelis. *tit.* 17. Cujac. 2 Imperator, etiam cum in urbe Roma est, potest legem generalem facere urbi & orbi. 3 Ad limina 3. *Longob.* 10. in atrio. solebant eo loci Imperatores constitutiones suas promulgare. Cassiod. 9. *var.* 4 Ex eorum militum ordine quos valvasores nominare solent. Oth. Frisingensis 1. *c.* 3. 5 Lotharii constitutiones feudales, de feudorum successionibus & culpis, quibus feudum amittitur, sunt servandæ. 6 Accusatus. 7 Lotharii primi, vid. *hic* Hotom. Tertii. Cujac. *hic.* 8 Consilium. *tit.* 22. §. 2. *in fin.* J. *hic.* Autoritatem habet majorem quod plurium consilio fit & auctoritate, *arg. l dubium* 3. *C. de repudiis.* 9 Sapientum Mediolani, atque Papiæ seu Cremonæ atque Mantuæ & Veronæ, (quæ vulgo Berna vocatur) & Trevisii & Paduæ atque Vincentiæ, & Parmæ &c. *Cujac.* 10 Qualiter nepos vel patruus succedant in feudo avito. *tit.* 18. Cujac. 11 In successione feudi antiqui seu paterni, primo vocantur descendentes, filius, nepos, deinceps vero, his non extantibus, collaterales. 12 Id est, in avitum beneficium. 13 Et ita nepos patris vicem repræsentat, sive solus sit, *ut hic*, sive cum patruis concurrat. 2. *feudor.* 11. 14 Id est, filium vel nepotem masculum. 15 Filius patruo præfertur, *ut hic*, & *tit.* 18. 2. *in fin. supr. hic.* 16 Filius scilicet. 17 Id est, patruus. 18 Id est, avitum. 19 Id est, quod erat delatum fratris filio. 20 Quando frater fratri succedat in feudo.

21 *tit.* 19. Cujac. 22 *tit.* 8. *in fin. supr. hic.* de successione fraterni ac novi feudi. 23 Prima exceptio. 1. *feud.* 1. §. 2. 2. *feud.* 12. 24 Feudum emptum proprio nomine ex communibus bonis commune est: quod repugnat *l. Titium.* 47. §. *altero.* 6. *ff. de admin. tut.* Cur tam varie? Præsumitur sciens dominus, fratribus inter se communibus vasallis feudum quasi sociis dedisse, partim quia fratres ipsi simul vivebant, partim quia de communibus bonis emebatur. Hinc commune negotium tanquam a socio, gestum ea parte videtur, nisi forte ipsius emptionis tempore, emptor nominatim protestatus fuerit sibi uni caveri feudumve emi. *Bald.* 25 Secunda exceptio 2. *tit.* 7. 12. *in fin.* 26 Feudum emi potest, *tit.* 7. 16. *supr. hic.* 27 Tertia exceptio. vid. *d. tit.* 12. 28 Quarta exceptio. His enim casibus quatuor frater fratri non succedit in feudo novo. 29 Feudum pecunia adquiri potest. 30 Communibus armis. *d. tit.* 12.

31 *Tit.* 20. Cujac. 32 An idem in non milite? Idem, nam quæcunque in feudis constituuntur de milite, locum habent in non milite vasallo: nisi diversitatis ratio inter militem & alium vasallum proferatur. *c.* 2. *infr. tit.* 3. 33 Miles ipso jure feudum non amittit, sed causa cognita, vel convicta. *tit.* 22 §. 2. *infr. hic.* non sine culpa *tit.* 7. *supr. hic.* 34 Quo nomine actio commissi feudi criminalis competit. Hotom. 35 Feudum vasallus non amittit, nisi causa rationabili cognita & convicta, *ut hic.* sic privilegia sine causa auferri non possunt. Alvar. *l. ult. C. de divers. præd. urb. lib.* 11. 36 Sententia hic requiritur quia privandus dicitur, *l. jubemus.* 14. *C. de sacros. eccles. l. ejus.* 29. *ff. de jure fisci.* alias si ipso jure privaretur, sententia non esset necessaria ad ipsius pœnæ essentiam, sed ad executionem tantum, ut multis notat *Ravennas* hoc loco: vid. *c. pro humani. de homicidio in* 6. & *c. secundum leges. de hæreticis in* 6. 37 Sed si, ita emendo dispuncta etiam negativa & duabus disjunctivis: quæ sequuntur, ut mox dicam. 38 Ad convincendum vasallum quinque testes necessarii sunt. *infr. quot testes sunt necessarii.* 39 Hanc negativam expungo, eo sensu, Miles sine culpa beneficium non amittit, sed si laudamento parium convictus fuerit, in juramentum fidelitatis commisisse, puta si dominis suis deservire noluerit, tunc condictio causa data proponitur ad repetendum feudum. 40 2. *feud.* 6. 7. 97. *in fin. infr.* 41 Hanc particulam expunge. 42 Id est, judicium. *tit.* 22. *in fin. infr. hic.* 43 Puta si, ita legendum censeo. 44 Petentibus scilicet feudum. 26. §. 3. *vers. vasallus* & §. 7. *tit.* 37. §. 1. *infr. hic. tit.* 28. §. 1. facit *lex* 22. *ff. de operis libert.* 45 Condictio causa data, vel ob causam, causa non secuta datur domino, ad feudum repetendum, si vasallus debitum servitium præstare recusaverit. *l. si donaturus.* 9. *ff. de condict. causa data.* Qua de re vide plura hic apud *Laudensem.* 46 *d.* §. 7. sufficit voluisse, licet non servierit. 47 Quot modis miles beneficium suum amittat. *tit.* 21. Cujac. 48 Vid. 2. *feud.* 55. 49 Quid si post culpam, sciens prudens amice cum vasallo dominus vixerit? feudo non privabitur vasallus: adde §. *ult. Inst. de injuriis.* 50 *tit.* 5. & 17. *supr. hic.* 51 Non igitur idem si cum ejus vidua? Imo idem fuerit. 52 *t.* 5. & 17. 2. *feud.* 24. §. 2. 53 Impotentia fortuita & magna non adjuvans dominum vasallus excusatur, nisi eam vitio suo sibi accersiverit. Cæterum clamore saltem juvare cogitur, *l. cum dominus.* 19. *ff. ad SC. Silan.*

54 Miles investituram petere debet intra annum & mensem, *ut hic*, alii vasalli non milites intra annum & diem. *c.* 1. §. *præterea. infr. de proh. alienatione feud. per Freder.* 55 Hoc tempus currit scienti, non ignoranti, quippe ignorans non privaretur nisi ignorantia esset crassa & supina. 56 Et diem vadat. Cujac. Hotom. *arg.* 2. *feud.* 24. 52. *in fin.* 55. *in fin. pr* & ita legendum est 2. *feud.* 97. 57 A quibus investituræ renovationem vasallum petere oporteat. 58 2. *feud.* 52. *in fin. l.* 1. *C. quibus ex causis majores.* 59 Causæ justæ non petitæ investituræ vasallo hæ sunt: mors, inimicitiæ capitales, infantia, justa absentia, *ut hic*, vel si quæ similis. 60 Adde *l.* 2. §. 3. *ff. si quis cautionib. l.* 9. *l.* 20. *ff. de procurat. l.* 17. *ff. de sponsalibus.* 61 *l.* 8. *in fin. l.* 14. *l.* 43. §. 6. *in fin. ff. de procurat.* 62 Adde *l.* 17. *ff. de procurat.* 63 *l.* 9. *l.* 23. *ff. de procurat.* 64 De investitura quam facit dominus sine consensu fidelis. *tit.* 22. Cujac. 65 Investire pure alium de feudo vasalli dominus non potest sine consensu ipsius vasalli. 66 Permutare feudum vasalli, eo ignorante & non consentiente, dominus non potest. adde *l. non dubium.* 5. *C. de legibus. l.* 2. *C. de Eunuchis.* 67 Id est, permutationem *tit.* 4. §. 2. *supr. hic.* 68 Et vasalli. Militis enim nomine significatur vasallus, & magis domino opponitur quam pagano, *in pr. hujus tit. supr. hic.* & 2. *feud.* 26. 69 Pro infecto habetur, quod fit contra consuetudinem feudalem. Quid? dominus alienans feudum vasalli, invito vasallo, num feudum amittit: quemadmodum amitteret vasallus, si feudum alienasset invito domino? Baldus negat: cum privatio vasalli sit inducta illo casu præter nullitatem alienationis. 70 Ut miles fidelis de possessione feudi non ejiciatur sine culpa. *tit.* 23. 71 Id est, vasallus, ut *supr.* 72 Dixi *tit.* 21. *supr hic* id est, nisi convictus & per sententiam condemnatus. Ita vasallus privari possessione sui feudi non potest, nisi convictus & sententia damnatus: a qua tamen sententia appellare vasallus potest intra sex hebdomadas, eo interim manente in possessione feudi. 73 Id est, definienda, probanda. 74 *d. tit.* 21. 75 Appellari, omisso medio, ad imperatorem in feudis non potest. *l. Imperatores.* 21. *ff. de appellat.* 76 Appellationis judicem adire primus judex non cogitur, satis est enim ab eo apostolos dari, *l.* 1. *ff. de libellis dimissor.* hic autem primus judex, qui sententiam dixit, judicem appellationis adire debet, quod speciale est in magnis feudis. 77 Id est, judicium, *ut hic* & *tit.* 19. & 21. *supr. hic.*

78 *tit.* 24. Cujac. 79 Si dominus investituram feudi negaverit: cum fidelis est in possessione feudi. *Cujac.* 80 De origine verbi vasalli vid. Petr. Heig 4. 2. *n.* 76. Ans. 81 Idem in quolibet vasallo. 82 Juramentum defertur vasallo possidenti, cum controversia sit investituræ. 83 *tit.* 2. §. 4. S. *hic.* 84 Id est, jurare id quod verum sit ex animi sui sententia, vasalli & domini possidentes debent, quoties eis defertur jusjurandum.

TIT.

TIT. XXIV. [1]

[2] QUEMADMODUM FEUDUM AD FILIAM [3] PERTINEAT.

Vasallo defuncto sine liberis, filia non succedit in beneficio patris. Bald.

SI quis sine filio masculo [4] mortuus fuerit, & reliquerit filiam: filia non habeat beneficium [5] patris, nisi [6] a domino redemerit [7]. Si autem dominus ei dare voluerit propter servitium & amorem patris: non [8] revocetur [9] ab ullo ex parentibus [10] suis, neque damnetur.

TIT. XXV. [11]

[12] QUIBUS MODIS FEUDUM CONSTITUI POTEST.

Feudum sine investitura constitui non potest. Bald.

SCiendum est, feudum sine [13] investitura nullo [14] modo constitui posse, etiamsi domino jubente [15] quis alicujus rei nomine feudi possessionem nanciscatur, & teneat: licet tamen possessionem taliter adeptam, dum vixerit, quasi [16] feudi nomine retinere: herede ejus in hoc jure nullo modo ei succedente [17].

SI [18] dominus, qui investivit, forte sit clericus [19], & contigerit, ut ante moriatur, quam vasallus possessionem feudi nancisceretur: exinanitur [20] feudum, quod generaliter in omnibus clericis, qui feudum dant, observatur.

TIT. XXVI. [21]

SI [22] DE INVESTITURA INTER DOMINUM ET VASALLUM LIS ORIATUR.

SI inter dominum & vasallum lis oriatur de investitura feudi, domino sc. investituram se fecisse negante: si [23] testibus res probari non poterit, possessoris [24] sacramento res decidatur.

† Idem [&] in eorum successoribus [25] observatur. † Si vero testes interfuerint, & eos vasallus ad [26] testimonium vocaverit [27], eorum testimonio cum sacramento [28] credatur. Testes [29] vero sint pares [30] ejus, & [31] qui ab eodem domino feudum teneant: qui si tempore investitionis abfuerint, etiam extranei [32] sunt recipiendi, qui etiam [33] si veritatem celare voluerint, forte amore [34], vel pretio, vel alia qualibet ex causa, a comite [35], vel a populo [36], jurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicant, nec vera scientes [37] tacebunt. His enim non cogentibus [38] eos, vasallus cum ipso domino ad [39] imperatorem [40] ire festinet: eique causam intimet: & quod Imperator inter eos judicaverit, observetur. Si autem se venturum, vel nuncium missurum vasallus promittat: ex quo promiserit, usque ad annum quiete possideat. Si vero ad regem non venerit, vel [41] non miserit intra annum, domini [42] sacramento causa finiatur. Et si testes sacramento jam dicto præstito se non interfuisse dixerint, domini sacramento quæstio terminetur. Hæc omnia etiam in clericorum personis locum habent: præterquam quod de personis testium dictum est. In [43] clericorum feudo pariter accipiuntur pares, & extranei: hoc ideo, quia cum clerici quosdam de feudo investiunt, sæpe absconse [44] & sine [45] præsentia suorum [46] confratrum [47] hoc facere student.

Orta contentione inter dominum & vasallum, si vasallus dicit, se vel patrem suum investitum, debet probare per testes saltem duos suam intentionem. Bald.

§. I. Si quis se vel patrem suum ab aliquo defuncto, vel patre ejus, de feudo investitum esse contenderit: nisi per duos [48] pares de domo [49] ipsius domini probaverit quod intendit: vel etiam cum pares absunt, per alios [50] idoneos duos testes: tunc in electione domini est, utrum velit jurare cum duodecim [51] sacramentalibus, illum, qui feudum quærit, per se, vel patrem ejus, si de hoc quæratur, de ipso feudo investitum non fuisse. Quod si jurare noluerit, actor juret cum duodecim sacramentalibus, se, vel patrem suum investitum fuisse. Quod si jurare noluerit: qui convenitur, est absolvendus. Secundum enim morem Mediolanensium hæc sacramenta præstanda sunt, tam a filiis [52] actoris, vel rei, quam ab ipsis principalibus personis. Si autem aliquis in possessione [53] feudi sit, de quo dominus dicit eum investitum non fuisse: tunc sine probatione ulla testium debet solus jurare se, vel patrem suum fuisse investitum. Hæc autem sunt ita tenenda, si [54] per unum [55] annum sciente domino, & non contradicente in possessione [feudi] permansit. Alioqui justa ignorantia, vel parvi temporis negligentia cum iniquæ possessionis perjurio quandoque domino in possessione damnum afferat.

TIT. XXVII.

DE FEUDO DATO IN VICEM LEGIS COMMISSORIÆ [56] REPROBANDO [57].

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ. Baldus.

SI [58] quis obligaverit aliquam rem pignori eo [59] pacto, *ut* [60] *si statuto tempore pecunia soluta non fuisset, res esset creditoris, & eam pro feudo habeat*, potest debitor quandocunque [61] pecuniam solvendo, pacto non obstante pignus recuperare: Feudum enim non [62] sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini adquirendum est [63].

SI [64] quis investierit aliquem de [65] feudo sui militis, viri [66] Placentini prorsus asserunt hanc investituram non aliter valere, nisi eo consentiente, cujus erat feudum. Mediolanenses & Cremonenses nihil distare asseverant, utrum eo sciente, vel ignorante, dummodo, eo vivente, nullum detrimentum de feudo suo sibi contingat. Hoc autem dicendum est de eo milite, qui feudi successores non habet.

TIT. XXVIII. [67]

[68] DE USU MEDIOLANENSIUM SECUNDUM QUOSDAM.

Filio militis dicenti patrem investitum de pignore & XXX. annos nomine feudi possedisse, defertur jusjurandum. Jacob. de Bel.

---

1 *Tit.* 25. Cujac. 2 Ut filia in feudo paterno non succedat nisi fuerit investita. *Cuj.* 3 *tit.* 1. §. 3. 4 Filio vel nepote, vel deinceps. 5 *Sub.* novum, ut notat Petrus de Cervo, Baldus, Isernias, Ardizo, Odofredus: sed tamen Pileus & Belvisanus hunc locum de paterno & antiquo interpretantur: & Baldus quidem de feudo quod vasallus pro se & heredibus suis masculis & fœminis recepit. 6 *tit.* 8. *in fin. supr. eod.* 7 Reditu unius anni vel trium. id Galli *relief* appellant: adde 2. *feud.* 15. Alii interpretantur, nisi meruerit operis suis. 8 Investire filiam vasalli in feudo novo dominus potest invitis agnatis. 9 Imo revocatur, *tit.* 8. *supr. eod.* Solve, revocatur, si agnati non consenserunt. 2. *feud.* 39. secus si consenserint, 1. *feud.* 5. §. 1. vel dic, investiri posse in feudo novo, non in antiquo. Priore enim casu non succedunt agnati. Atqui nullum videtur dubium, ut possit filiam vasalli dominus investire in eo feudo, quod ipse mortuo vasallo habiturus sit invitis vasallis. Quid? num dicemus, rem dubiam in feudis fuisse, ut possit, exstantibus vasallo agnatis, ejus filiam investire? An potius dominum non posse agnatis extantibus filiam vasalli investire, nisi his casibus, de quibus hic agitur? An hic dicemus filiam investitam, vivente patre? An invitis agnatis investiri posse, si feudum ab ejus patre adquisitum, pro se, & heredibus suis etiam fœminis? 10 Id est, agnatis.

11 Feudum sine investitura non constitui. *Cujac.* 12 *tit.* 26. Cujac. 13 Feudum (ut habeat propriam naturam feudi) sine investitura constitui non potest. Ideoque si non præsente curia, dominus jusserit aliquem possessionem alicujus rei prehendere feudi nomine, feudum rectum non erit, ut ad heredes descendat. Hujusmodi jussus non est investitura. Corporalis adprehensio rei etiam voluntate domini facta rectum feudum non inducit. Quid si coram curia id jusserit? actus pro investitura habebitur *Ravennas.* Quid si per annum passus sit dominus vasallum possidentem, & ab eo servitia receperit? Investitus vasallus recte videbitur. *c.* 1. *J. de cons. recti feudi.* Quid si sine servitiis 30. vel 40. annis possederit? rectum feudum fuerit: & ad heredes descendet. *c. si quis*, *J. si de feudo fuerit controvers.* Quid si domini jussus intervenerit, nullos pares habentis? Baldus negat recte feudum fore: Contra Alvarotus, rectum fore ait: Ravennas & Laudensis tum demum rectum fore putant, si hujusmodi jussus a principe intervenerit. *arg. l. omnium.* 19. *C. de testam. l. pen. C. de don. inter virum.* Quid, si domini jussus in brevi tantum aliquo testato insertus fuerit? rectum fuerit feudum: par enim autoritas parium, & testati, *cap.* 1. *infr. quid sit investitura.* 14 Imo aliquo. 2. *feud.* 26. §. 4. *& tit.* 33. solve, *ut infr. eod.* Constituitur & acquiritur successione. *c.* 2. *infr. de feud. cog.* & præscriptione. *c. si quis. infr. si de feud. fuerit cont.* 15 Absentibus scil. paribus, alias si præsentibus id jubeat, jussus pro investitura cedit, *ut d. tit.* 33. 16 Quasi feudum non transit in heredem. 17 Nisi præscripserit spatio 30. ann. *ut d.* §. 4. *Goth.* Quia si provocaverit ad Imperatorem, annum habet ad appellationem prosequendam. *auth. ei qui. C. de temp. appellat* & consequenter, per eum annum quiete possidere debet, ut pendente appellatione nihil innovetur. Alvarot. *hic num.* 7. Ans. 18 Feudum non traditum morte domini clerici perimi. *tit.* 27. Cujac. 19 *Sub.* at de bonis Ecclesiæ investierit: non propriis. Hoc enim casu comparatur laico, *c.* 1. *infr. de clericis.* 20 Imo non exinanitur, successores enim investientis possessionem tradere coguntur investito. 2. *feud.* 35. *infr. eod* solve: Coguntur utique si clericus, vel de suis, aut ecclesiæ bonis investire solitis investituram fecerit. *d. tit.* 35. non si de alieno, *ut hic & tit.* 3. *supr. eod.*

21 *tit.* 28. 22 De contentione investituræ feudi inter dominum & vasallum. *Cujac.* 23 Probationibus aliis deficientibus fides adhibetur possessoris juramento, si modo possessio præsumptione aliqua juvabitur, veluti si possessor anno, nec vi, nec clam, nec precario, quiete & libere possederit 24 *tit.* 23. *supr. eod.* 25 Successores jurare possunt de investitura suo auctori facta, *ut hic*, *&* §. 1. *J. eod.* si modo facti veritatem nosse possunt: non alias, *l. videamus.* 4. *ff. de in litem jurando.* 26 Testes citandi sunt: alias non citati testimonium non valet. adde Bart. *in l. post legatum.* 5. §. *his vero.* 100. *ff. de his, quæ ut indignis.* 27 Etiam inviti testimonium dicimus. 28 Testibus plerumque non creditur nisi juratis, *ut hic.* vid. *l.* 9. *C. de testibus.* Socinum regula *Testis non juratus* 424. 29 Testis pro domino vasallus esse potest, in negotio ac lite feudali, *ut hic.* Quo jure? quia nec prohibitus est jure, ideo admittendus. *l.* 3. *ff. de testibus.* 30 Id est, convasalli. 31 Parium definitio: Pares sunt qui ab eodem domino feudum tenent. 32 Extranei (paribus curiæ absentibus) testes investituræ esse possunt: ita testibus idoneis absentibus, aut deficientibus extranei admittuntur. adde *l. consensu.* 8. *C. de repud.* 33 Testis, etiam si veritatem amore, pretio, vel alia causa celare voluerit, jurare & testimonium dicere cogetur, *ut hic.* unde colligunt admitti etiam testimonium ejus, qui pecunia accepta testimonium initio dicere noluit. Præterea falsum testem eum non videri, qui initio rei gestæ veritatem amore, pretio, vel alia simili causa celaverit, coactus tamen a judice juraverit & testimonium dixerit. Quid si post juramentum celet, vel aliud referat? testimonium vitiatur, ad hunc locum vide Socinum regula *Testium corruptio* 405. 34 Vid. *l.* 3. *ff. de testibus.* 35 Id est, judex ordinarius. 36 Præposito: Cujacius ita hunc locum emendat. Est autem præpositus missus & vicarius comitis 37 Se scientibus, Cujac. ut est *J.* 2. *feud* 5. me sciente. 38 Testes producti coram arbitro, possunt & debent cogi per judicem ordinarium ad indicandum & testimonium perferendum. 39 *tit.* 22. *in fin. supr. eod.* 40 A denegata justitia, aut justitia quasi denegata, non tantum appellatur superior judex, sed princeps etiam adiri potest, ut post Bartolum, Baldum, Angelum notat Ravennas. 41 In causa feudali etiam ante litem contestatam, sententiam definitivam dici posse hinc colligit Ravennas: ut in causa appellationis. *l. ult* §. *illud. C. de temp. appell.* 42 Possessio nuda vasallum non juvat, nisi legitime probetur: ea enim neglecta, juramento domini fides habetur, *ut hic.* 43 Testes in clericorum feudis æquo jure admittuntur pares curiæ & extranei. Quid ita? Clerici clam sæpe faciunt suas investituras. 44 Clericorum investituræ aliis ut sæpius occultiores. 45 Quid? possuntne clerici suis agnatis non potentioribus sed æqualibus iisdem prorsus conditionibus & pactis vasalli feudum apertum, conferre, vel emphyteusim? possunt. 46 An & seipsum investire de re Ecclesiastica, aut feudo suæ Ecclesiæ aperto, prælatus potest? non potest, Bald. *& Doctores hic.* 47 Capituli. 48 *l.* 12. *ff. de testibus.* Testes duo sufficiunt ad investituram feudi probandam. 49 Qui & pares domus. 50 Extraneos. 51 Vid. *tit.* 28. *infr. eod.* 52 Dixi *supr. eod. in princ.* 53 *tit.* 23. *supr. eod.* 54 Imo aliud tenendum est in hac ipsa hypothesi: quippe juramentum vasallo possidenti non prius defertur quam longa possessione sit munitus. 2. *feud.* 33. *in fin.* anno autem uno, de quo hic, non adquiritur longa possessio, *C. de longi temp. præscript.* 55 Possessio in feudis præsumptionem pro vasallo tunc inducit, quum vasallus in possessione feudi fuerit per annum, quiete, & ut investitus: domino sciente & non contradicente. Unde notant, Titulum hic præsumi ex sola annali patientia, cum præsumptione investituræ.

56 2. *feud.* 51 § 6. *l. ult. C. de pact. pignor.* 57 Feudum lege commissoria, vel sub pacto commissorio constitui non potest, *ut hic.* Proinde præterito id genus pacta, potest dominus idemque debitor rem suam revocare, restituto emptori vasallo pretio. Ut in pignore, ita in feudo pactum hoc commissorium reprobatum est, *l.* 1. *C. de pactis pign.* Quod si pactum hoc (legis commissoriæ scil.) ex intervallo adjectum est? valere existimatur *l.* 2. *C. de pactis pign l. Callippo.* 45 *ff. de solutionibus.* Quid? in castro pignori accepto, potestne creditor uti jurisdictione? Vid. *l. eleganter.* 24. *in fin. ff. de pign. act.* 58 *tit.* 29. Cujac. 59 Quid si ita convenerit citra pignoris ullam mentionem, ut nisi statuto tempore decem mihi solveris, Tusculanum prædium meum sit: aut feudum habeas emptum justo pretio? valebit utrumque pactum. *l. ult. ff. de contrah. empt. l. si fundus.* 16. *in fin. ff. de pign.* Bald. Alvar. Ravennas. 60 Formula legis commissoriæ notetur. *l.* 2. *ff. de lege commissoria. l.* 1 *C. de pactis pign.* 61 Etiam post triginta annos. Nam jus offerendi pretii, debitori potestatis & facultatis jure competit. Atqui juri seu facultati non præscribitur. Quid si debitor in mora luendi pignoris sui constitutus fuerit? præscribitur jus offerendi, vel eo tempore non expectato. *l. si convenit.* 4. *ff. de pignor. act.* 62 2. *Feud.* 23. *in fin. J eod.* Imo, feudum interveniente etiam pecunia potest adquiri. *tit.* 1. *in fin.* 7. 16. 24. *in pr. supr. eod.* 2. *feud.* 12. Solve: pecunia adquiri non potest, eo contractu, qui jure sit reprobatus: alias justo contractu, feudum pecunia numerata adquiri potest. 63 Et merito, cum feudum originem ex beneficio & amicitia habeat. 64 *tit.* 3. Cujac. 65 *tit.* 3. *supr. eod.* 66 De feudo vasalli viventis inviti potestne dominus alium quendam investire? Placentini præcise negant: Mediolanenses & Cremonenses adhibita distinctione, putant id feudum etiam conferri posse, dummodo nullum præjudicium fiat ipsi vasallo viventi; aut ejus successoribus, eo mortuo, hoc est, putant feudum alienum posse in diem & sub conditione conferri, *ut hic.* Atqui pactum futuræ successionis injustum est. *l. ult. C. de pactis?* hoc pactum non est de futura successione, sed potius de jure caduci, quod collatum est in id tempus, quo nullum jus in ipsum feudum tertio alicui sit. 67 *tit.* 31. Cujac. 68 Si dominus feudum militi suo obligaverit. *Cujac.*

QUidam obligaverat terram quandam suo militi: deinde cum filius [sui] domini longum post tempus pecuniam offerendo pignus liberare voluisset: filius militis contendebat patrem suum a domino suo defuncto de prædicto pignore investitionem [1] feudi accepisse. Unde viri prudentes Mediolanenses interrogati laudaverunt [2], in electione filii militis esse, cum XII. sacramentalibus [3] jurare [4], patrem suum vel se, a domino suo per investituram prædictam terram tenuisse: ita ut per [5] XXX. [6] annos contestatio pignoris a [7] parte domini adversus ipsum, vel patrem suum facta non fuisset. Si autem ipse jurare noluerit, filius [8] defuncti domini necesse habet jurare cum duodecim sacramentalibus, defunctum militem inde per feudum investitum non fuisse. Quod si ita jurare recuset, investire ipse filium militis domini filius de jam dicta terra per feudum debet.

1 Id est, investituram. 2 Id est, responderunt. 3 *tit.* 4. §. 2. 10. 26. *supr. eod.* 4 Imo in electione ejus non est jurare, cum ejus juramento credi lex vetet. *tit.* 11. *supr. eod.* Solve; Lex vetat possessori asserti pignoris juramentum deferri. *d. tit.* 11. nisi sit munitus triginta annorum præscriptione, *ut hic.* 5 Feudum non intelligitur constitutum, nuda receptione servitiorum; nisi servitia sint recepta longissimo, hoc est triginta annorum spatio; & quidem continuo sine interruptione ulla. 6 Adde 2. *feud.* 26. §. 4. *infr. eod.* 7 Feudum præscriptione adquisitum, transit etiam ad heredes. In re præscripta jure feudi locum habet successio: quia præscriptio veritati exæquatur. *l.* 1. *C. de servit. & aqu.* 8 *tit.* 26. *in pr.* & §. 1.

OBERTI DE ORTO
DE FEUDIS
LIBER SECUNDUS.

TIT. I.
DE [1] FEUDI COGNITIONE.

Causæ generaliter aut deciduntur jure Romano, aut Legibus Longobardorum, aut consuetudine: sed causæ feudales deciduntur consuetudine. Bald.

OBertus de Orto Anselmo [filio] suo [dilecto] salutem. Causarum [2], quarum cognitio frequenter nobis committitur, aliæ dirimuntur jure Romano: aliæ [vero] legibus Longobardorum [3]: aliæ autem secundum regni consuetudinem, quæ quanquam sint variæ, & quanquam secundum diversorum locorum, aut curiarum mores sint diversæ, nec breviter possint dici, nec hoc libello facile comprehendi: usum tamen feudi, qui in nostris partibus obtinet, prout possibile est, exponere tibi necessarium duxi. In judicio etenim, quod de feudis agitur, illud legibus nostris contrarium dici solet. Legum autem Romanarum non est vilis autoritas: sed non adeo vim suam extendunt, ut usum [4] vincant, aut mores. Strenuus autem legisperitus, sicubi [5] casus emerserit, qui consuetudine [6] feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta.

SCiendum [7] est autem feudum, sive beneficium nonnisi [8] in rebus soli, aut solo cohærentibus, aut in iis, quæ inter mobilia [9] connumerantur (veluti cum de camera [10], aut de cavena [11] feudum datur) posse consistere: ac feudum neminem posse acquirere, nisi [12] investitura [13], aut successione [14].

TIT. II. [15].
QUID [16] SIT INVESTITURA.

Investitura alia propria, ut possessio: alia abusiva, ut quando hasta, vel aliud corporeum porrigitur vasallo a domino pro investitura. Bald.

INvestitura quidem proprie [17] dicitur [18] possessio, abusivo [19] autem modo dicitur investitura, quando hasta, vel aliud corporeum [20] quidlibet porrigitur a domino [feudi] se investituram facere dicente: quæ [21] siquidem ab illo fiat qui alios [22] habet vasallos, saltem coram duobus [23] ex illis solenniter fieri debet: alioqui, licet alii interfint testes, investitura minime valeat [24]. † Si enim domino adhuc in possessione constituto, an facta sit investitura, quæratur: non debet probare nisi per pares curtis illius domus, vel per publicum instrumentum, a tribus vel a duobus paribus confirmatum. Nam si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit: tunc qui probare desiderat, pares curiæ illius, qui interfuerint, offerat, qui si denegaverint, forte corrupti [25] odio vel gratia seu pretio, & dicant se non interfuisse, cum investitura facta fuerat, vel non reminisci [26]: tunc domino cogente jurent tactis [27] sacrosanctis scripturis, *quod hujus rei veritatem nesciant*, & tunc actor aut alios producat pares, aut jurisjurandi domino detur electio: ut proinde juret investituram factam non esse: aut sacramentum vasallo referat: & ille aut juret, aut acquiescat. Quod si jurare pares aliqua ex causa recusaverint, nec [28] dominus eos jurare compellat: licet vasallo etiam per extraneos probare investituram. Testibus vero deficientibus jurisjurandi electio domino detur.

Vasallo possidenti feudum cavenæ, non opus est probatione: sed aut juret, aut referat. Bald.

§. 1. Si vero vasallus [29] quidem possideat, vel si feudum cameræ [30] aut cavenæ, in duabus seu tribus [31] acceptionibus quietis, quasi [32] possideat: dominus autem feudum negans esse rem suam petat: vel quod de camera vel de cavena bis [33] vel ter (sicut diximus) jam solutum est, deinceps solvere renuat: tunc non est opus probatione: sed possidenti data electione, aut juret suum esse feudum rectum [34], aut [35] domino referatur jusjurandum. † Si [36] autem investitura ab eo, qui vasallos non habebat, dicatur facta: tunc per quoslibet idoneos [37] testes [38], aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationis emergente, res decidatur per jusjurandum.

Contentione orta inter dominum & vasallum de pactis appositis inter eos præter conditionem feudi vel naturam, domino quidem incumbit probatio: eo autem in probatione deficiente, vasallo defertur jusjurandum. Baldus.

§. 2. Præterea si aliquis tenor præter [39] communem [40] feudi rationem in investitura a domino dicatur intervenisse: vel si dicatur feudum sub tali conditione [41] dedisse, *ut vasallus in festivis diebus vadat [42] cum uxore sua ad ecclesiam:* omni facultate probandi domino adempta, habeat vasallus potestatem defendendi se per sacramentum. † Item si vasallus [per] pactum speciale contra feudi consuetudinem allegat, velut [43] *de filiarum [44] successione:* liceat ei tenorem, si potest, sicut investituram probare, quod si in probatione defecerit, vel cessaverit: concedatur domino hoc denegare jurejurando præstito.

1 De feudis sive eorum consuetudine Mediolanensi, vid. *Cujac.* 2 Causæ feudales deciduntur, vel jure Romano, vel Longobardo, vel consuetudine regni. Quo ordine? mox dicetur. 3 Longobardæ libros authenticos esse hinc colligitur. 4 Consuetudines feudales vincunt leges Romanas, *ut hic.* Consuetudini standum est, quidquid disponat jus commune Duenaz *regula* 141. Est enim domina rerum. 12. Gell. 12. sequenda velut altera lex. Rolandus 3 *cons.* 4. statuto comparatur. Rimin. 2. *cons.* 304. pacto Boer. *decis.* 107. Rimin 1. *cons* 181 veritati. Decius *cons* 586. facit le illicito licitum *Glos. in c. tua nobis. extr. de simonia.* ligat minores. Boerius *decis* 80. pupillos. Boer *decis.* 43. furiosos, mente captos. *l. fine* 32. § *Lucius* 6. *ff. de adm tut* licet enim proprio non possint, alieno tamen consensu nituntur. Jas. *in l. de quib.* [illegible] *ff. de leg.* vide quæ scripsi ad *l.* 2. *C. quæ sit longa consuet.* 5 In feudalibus negotiis finiendis spectanda est primum consuetudo si exstat; deinde ad similes casus consuetudinarie feudorum expressos fit extensio. *c.* 2. *de feudo March.* Post, ad legem scriptam, si quæ extat, recurritur, *ut hic*, quæ si non extat, ad legum similia recurrendum. *arg. l. non omnes* 5 §. *a Barbaris* 6. *ff. de re militar.* 6 Consuetudo intelligenda est, quæ præscripta: alias non præscripta, non tam consuetudo quam voluntas ejus inducendæ dici potest *c. Cumana. de elect.* 7 In quibus rebus feudum consistat. *tit.* 2 Cujac. 8 Feudum non consistit nisi in re immobili, vel quasi immobili. Qui ita? rerum quæ usu consumuntur, proprietas est penes accipientem. Atqui feudi proprietas penes dominum jure feudi rum esse debet. Quid in nominibus vel reditibus quæ nobis perpetuo debentur, num possumus alii feudum constituere? Possumus: Bald. *hic.* An & in immobili, cui res mobiles sint quædam adjunctæ? Possumus quoque. *Ravennas.* 9 *l.* 14. *C. de sacrosanct. Ecclesiis Novell* 7. & 120. *c.* 1. 10 Id est, cum ex ærario, vel arca domini vasallo assignatur stipendium certum *tit.* 2. §. 1. 11 Vel de Cavena, id est quoties ex cellario domini, vasallo præbentur annonæ. Utrumque feudum de Camera scilicet & Cavena in curte domini est Proprium feudum est extra curtem & consistit in prædiis. 12 Imo & præscriptione & traditione sine investitura. *tit.* 26 §. 4. J. *eod.* 1. *feud.* 28. S. *eod.* & culpa alterius vasalli possidentis. 13 Vide *tit.* 2. *infr. eod.* 14 Vid. *tit.* 11. *infr. eod.*

15 *tit.* 3. Cujac. 16 De investitura feudi. *Cujac.* 17 Propria investitura quid 18 Investitura propria, adprehensio est corporalis possessionis feudi: impropria, abusiva & ficta, sine corporali possessione ipsius feudi. Fit verbis tantum, quibus tamen symbolum aliquod corporeum adjungi solet. fit denique his duobus concurrentibus nudis verbis & symboli interventu: puta hunc in modum: Ego investio te cum hoc annulo vel hac hasta. hac enim investitura feudi possessio non prehenditur, sed jus possessionis ipsius adipiscendæ & ingrediendæ propria autoritate adquiritur. 19 Abusiva investitura. 20 Puta vexillum, baculus, gladius, virga, annulus, Galli *parsin*, & *baston.* 21 Investitura propria coram duobus saltem testibus, iisque paribus Curiæ (si modo tot pares investitor habeat) fieri debet: deinde inducendus est investitus in possessionem ipsam feudi. Hæc si defuerint, nulla nascetur inde obligatio. Quid si pauciores aut nulli pares sint? possunt extranei admitti. §. 1. *vers si autem.* J. *eod.* 22 Hi dicuntur pares curtis, J. *eod.* curiæ, domus, de domo domini. 1. *feud.* 26. *in princ.* & §. 1. 23 *d.* §. 1. Quid? testes ipsi suntne ad investituram novam citandi? Alvarotus post Baldum putat citandos; nisi longissime absint. Ravennas putat expectandos, cum hæc investitura sit voluntaria: & jura contraria pertineant ad eos casus quos celeriter expediri sit necesse. Quid si citati adesse nolint? actus nihilominus valebit. *Bald.* Quid si unus tantum Par Curiæ sit? & hic quoque citandus erit. 24 Cur ita? ne quid fraudis excogitetur ab extraneis, qui non sunt ita noti domino. 25 *l.* 1. *feud* 26. *vers testes*, S. *eod* 26 Testis, qui dicit se non in præsenti meminisse, ac sequenti post die dicit se reminisci, neque suspectus, neque falsus, neque varius est. 27 Adde *tit.* 5 J *eod* 28 Quid? qui non cogit pares ipsos jurare ac testimonium dicere dominus, num feudo privatur, quasi denegato jure vasallo actori? Glossa ita putat. *Baldus* negat *Alvarotus* arbitrarium facit: hoc est, id relinquit arbitrio judicis 29 Superiore casu dictum est de domino possidente. 30 Vid. *tit.* 1. *in fin* S *eod* 31 Facit *tit.* 43 *vers inde etiam dicitur.* J. *eod l.* 1. *C. de fideicommiss.* & quæ dixi ad *l.* 28. *C. de pact.* hoc tandem docet: usum pro possessione esse, si quis bis terve annonas ex cellario domini perceperit. 32 Jura quasi possidentur. 33 Possessio feudi proprie, & vere continuata per annum domino sciente & patiente, & servitia recipiente tanquam a vasallo, præscriptionem inducit pro vasallo, ut fides ejus juramento habeatur, *ut hic.* Quid si rusticus bis terve in anno par caponum dederit nobili: num perpetua præstatio inducetur? non inducetur. *v l.* 28 *C. de pactis*, *l. cum de in rem vers.* 6 *ff. de usuris* ut ait Baldus, locum non habet in mulieribus & rusticis. 34 Feudum rectum dicitur, cujus possessio justa est, *ut hic*, & *tit.* 33. 39. 82. 91. *infr. eod.* 35 Jurare vel referre jusjurandum possessor vasallus debet. 36 Pars altera divisionis propositæ initio hujus tituli, *ibi quæ siquidem ab illo.* 37 Etiam extraneos 1. *feud* 26 *vers testes* S *eod* 38 Probationum observa genera: Testes, *ut hic*, publicum instrumentum, jusjurandum. J *eod.* 39 Pactum insolitum investituræ, qui intervenisse ait, id probare debet: quo deficiente in probatione, causa jurejurando adversarii deciditur a. *ie tit* 20 24. §. 1 26. §. 6 *vers fitta* 29. 73. 76. 84. 90. 104. 105 & *similia.* 40 Pactum etiam insolitum feudi investituræ adjectum, est servandum 41 Hinc feudum conditionale *tit* 75. 89. 42 Quid si dignitate, infirmitate, vel senectute id facere prohibetur? per substitutum servire debebit. Bald. *in l. quisquis* 27. *C de episcopis:* adde *l. in metallum* 22 *ff de pœnis.* 43 Pactum ut filiæ succedant, est præter communem feudi rationem: & tamen servandum. 44 *tit* 51. 104. J. 1. *feud.* 1. §. 3. *tit.* 6. §. 1. 8. 14.

TIT.

TIT. III.

PER [1] QUOS FIAT INVESTITURA [2], ET PER QUOS RECIPIATUR.

Vetus investitura fieri potest etiam a majore, vel a quocunque: nova autem non potest. Bald.

INvestitura autem aut fit de veteri [3] beneficio [4], aut de novo [5]. Quæ de veteri fit, etiam [6] a minore potest fieri. Sive autem a minore, sive a majore fiat, non de omni possessione vasalli, sed [7] de justa [8] tantum facta intelligitur: nisi aliud nominatim dicatur. Novi vero investitura feudi non ab alio recte fit: nisi ab eo, qui legitime suorum bonorum administrationem habet. Qui [9] enim qualibet ratione aliquid de suis rebus impeditur alienare [10], is nec per feudum poterit investituram [11] facere.

Res, cujus alienatio prohibetur, in feudum dari non potest. Bald.

§. 1. Sed etiam res, cujus alienatio prohibetur [12], nec per beneficium dari conceditur [13], nisi in casibus: ut ecce si quis ex agnatis tuis rem [14], quæ a communi parente per successionem ad eum pervenerit [15], alienare voluerit: non permittitur ei etiam secundum antiquam consuetudinem alii eam vendere, nisi [16] tibi [17] vel alii proximiori [18] pro æquali [19] pretio accipere volenti. Per feudum tamen [20] cuilibet [21] dari potest: nisi fiat in fraudem [22] nostræ consuetudinis, vel legis novæ bonæ memoriæ Lotharii [23] [vel Friderici [24]] imperatoris. Tunc enim rescissa [25] investitura, reddito a te [26] vel ab alio proximiori, videlicet secundum antiquam [27] consuetudinem, pretio, si quod dederit: is, qui investituram accepit, compellatur rem tibi restituere. † Personam vero investituram accipientis non distinguimus: nam etiam servus [28] investiri poterit: nisi ignorantia [29] prætendatur. † Sed utrum ipse vel alius pro [30] te investituram faciat, vel suscipiat, nihil interesse putamus: potest enim hoc negotium, & per [31] procuratorem ab utraque parte expediri.

† Fœminam quoque etiam [32] novi feudi investituram [33] facere posse plerique consentiunt [34]. Nulla [35] autem investitura debet ei fieri, qui fidelitatem facere recusat [36]: cum [37] a fidelitate feudum dicatur vel a fide [38]: nisi eo pacto acquisitum sit ei feudum, *ut sine* [39] *juramento fidelitatis habeatur.*

TIT. IV.

QUID PRÆCEDERE DEBEAT AN INVESTITURA, VEL FIDELITAS.

Fidelitatem præcedere debet investitura. Bald.

UTrum autem præcedere debeat fidelitas investituram, an investitura fidelitatem, quæsitum scio: & sæpe responsum est, investituram [40] debere præcedere fidelitatem [41]. † Fidelitatem [42] autem dicimus jusjurandum, quod a vasallo præstatur domino.

TIT. V.

QUALITER [43] JURARE DEBEAT VASALLUS [44] DOMINO FIDELITATEM.

Vasallus domino jurare debet quod sibi erit fidelis: & quod credentiam sibi commissam non manifestabit. Bald.

QUaliter autem debeat jurare vasallus fidelitatem, videamus. Jurare scilicet sic [45] debet: Ego juro ad hæc sancta Dei Evangelia [46], *quod a modo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vasallus domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit [dominus,] pandam* [47] *alii ad ejus detrimentum, me sciente* [48].

† Si [49] vero domesticus, id [50] est, familiaris ejus sit cui jurat: aut si ideo jurat fidelitatem, non quod habeat feudum [51], sed quia [52] sub jurisdictione [53] sit ejus cui jurat, nominatim vitam [54], membrum, mentem, & ejus rectum honorem custodire jurabit.

TIT. VI.

DE FORMA FIDELITATIS.

Vasallus & dominus sibi invicem auxilium & consilium præstare debent. Bald.

IN epistola Philiberti episcopi in decretis 22. [55] causa, de forma fidelitatis, aliquid scribere monitus, hæc vobis quæ sequuntur breviter ex librorum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat, ista sex [56] in memoria semper habere debet, incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile; *Incolume:* ne sit in damno domino suo de corpore [57] suo. *Tutum:* ne sit ei in damno de [58] secreto [59] suo, vel de munitionibus [60] suis per quas esse tutus potest. *Honestum:* ne sit ei in damno de sua justitia [61], vel de aliis causis quæ ad honestatem ejus pertinere videntur. *Utile:* ne sit ei in damno de suis [62] possessionibus. *Facile*, vel *possibile:* ne id bonum quod dominus suus facere leviter poterat, faciat ei difficile: neve id quod possibile ei erat, faciat impossibile. Ut fidelis hæc documenta caveat, justum est. † Sed quia [63] non [64] sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est: restat [65] ut in sex prædictis consilium & auxilium domino præstet, si beneficio vult dignus videri, & de fidelitate esse salvus [66]. Dominus quoque in his omnibus vicem [67] fideli suo reddere debet: quod si non fecerit, merito censebitur malefidus, sicut ille qui in eorum prævaricatione, vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit perfidus & perjurus.

TIT. VII.

DE NOVA FORMA FIDELITATIS.

Traditur hic nova forma jurisjurandi fidelitatis, quod præstat vasallus domino. Bald.

EST & alia de novo super fidelitatis juramento forma inventa, & utentium approbata consuetudine: quæ hodie fere in omni curia videtur obtinere, hæc scilicet: Ego *Titius juro super* [68] *hæc sancta Dei Evangelia, quod ab hac hora in antea usque ad ultimum diem vitæ meæ ero fidelis tibi Cajo domino meo contra omnem* [69] *hominem excepto* [70] *Imperatore, vel rege.* Quod verbum si recte intelligatur, nulla quidem indiget adjectione [71], sed integram & perfectam in se continet fidelitatem: sed propter [72] simplices, & nominis significationis ignaros, ad illius verbi interpretationem hoc adjici solet: id est, Ego juro,

---

1 De investitura veteris ac novi beneficii, vid. *Cujac.*
2 *tit.* 4. Cujac. 3 Investitura veteris beneficii fit, vel a successore domini, vel successore vasalli. *tit.* 31. J. *eod.* 4 Hujusmodi investitura est simplex feudi recognitio, quæ apud quosdam fit plerunque illata certa pecunia. Galli *relief.* 5 Ea dat legem contractui. 6 Investitura antiqui beneficii fieri potest etiam a minore: novi non potest, *ut hic.* Quid ita? Qui de veteri feudo investit, non alienat, nec infeudat, sed investituram tantum a majoribus factam confirmat: Imo ne quidem possessionem transfert, sed confirmat tantum. An quæ fuit injusta possessio hoc modo confirmabitur? Minime, nullum enim jus possessionis de novo tribuit, sed quæsitam confirmat tantum. In dubiis justa tantum continentur, ut ne jus alterius lædatur, *ut hic.* Apertius dicamus: Infans & furiosus ne quidem investit de antiquo feudo: sed eorum tutores & curatores. Majores infante, de novo feudo etiam consensu tutorum & curatorum investire non possunt, cum hæc investitura sit alienatio: de antiquo etiam sine tutore & curatore investire possunt: si tamen læsi sint, restituentur, nisi dicamus in minoribus tutorem vel curatorem non habentibus judicis præsentiam requiri, *l. bonorum.* 7. *C. qui admitti ad bonorum. l. si infanti.* 18. *C. de jure deliber.* 7 Non possidens non cogitur investituram petere. facit *l.* 4. §. 4. *ff. de censibus.* 8 Id est, non vitiosa. 9 Alienare prohibitus, in feudum dare non potest. adde *l. ult. C. de rebus alienis non alien. l. qui habebat.* 101. *ff. de legat.* 3. Excipe casus sequentes in §. *proximo.* 10 Alienat, qui etiam utile tantum dominium alienat, ut & qui de novo investit, *d. l. ult.* hoc quidem in minore. In majore aliud est, major enim alienare prohibetur invito domino, qui tamen eo invito subfeudare potest. 11 Novam scilicet. Est enim novi feudi investitura alienationis species. 12 Vel a lege vel a testatore, argumento emphyteuseos. *l. ult. C. de rebus alien. non alienand.* 13 Falsa videtur illatio: Quippe res ecclesiastica alienari non potest, *Novell.* 7. potest tamen in feudum dari 1. *feud.* 1. 14 Feudum antiquum vasallus etiam invito domino tibi adgnato, vel alii proximiori vendere potest: proximior adgnatus tibi præfertur, dum æquale pretium offerat, *ut hic.* Quid si tu præter vel ultra justum pretium numerasti? id etiam proximior offerre cogitur. Justum enim pretium est, quod inveniri potest. *Doctores in l.* 2. *C. de rescind. venditione.* Quid? num vasallus feudum suum alteri dare potest? Potest; dum ne consuetudinis, vel legis novæ Lotharii, vel Friderici quid in fraudem fiat. *versic. per feudum.* Fraus est, colore infeudationis abuti, & reipsa vendere; fraus est post mortem suam proximiores agnatos feudo privare velle. Pone investituram in fraudem ita factam esse, ut superstite investitore nocere possit, proximis tamen ejus agnatis eo mortuo non nocebit. Quin licet proximis agnatis feudum ita concessum in fraudem, revocare, pretio restituto ei, qui feudum sic in fraudem accepit; *vers. Tunc enim rescissa.* Dices iniquum esse fraudulento emptori mercedem fraudis restitui? verisimile est, hunc versiculum referendum esse ad eum, qui sine mala fide ita feudum acceperit. Et ita hunc locum accipio, quem nec Ravennas, nec Laudensis intellexit. 15 Id est, prædia familiarica sive allodia sint, sive feuda. 16 *c.* 62. *legum Saxonicar.* 17 *Sub.* agnato: hæc enim vox refertur ad superiores, si quis ex agnatis tuis. 18 Non potest quis feudum genearchicum alii vendere, quam agnato, si velit id agnatus eodem pretio habere, in feudum tamen cuilibet dare potest, *ut hic*, & J. *eod.* 19 Id est, justo: secus si viliore. 20 Quod alienare non possum nisi in proximum, possum id in extraneum jure feudi conferre. 21 Idoneo tamen. 22 Ut si adsimuletur investitura feudi loco venditionis. *tit.* 55. J. *eod.* 23 *tit.* 52. J. *eod.* 24 *tit.* 55. J. *eod.* 25 Cui jus προτιμήσεως competit, ad rescissionem alienationis agere potest. 26 Hinc jus προτιμήσεως. 27 Juris προτιμήσεως origo hic referri ad antiquam consuetudinem videtur: cujus fit mentio in *l.* 14. *C. de contrahend. empt.* adde Novellam Romani, de qua vide 3. Harm. 3. Νεαρὰ τοῦ Καίσαρος Ῥωμανοῦ. *Const. Frideric.* J. *eod.*
28 Servus investiri potest (non tamen ab ignorante) id tamen, de quo investitus est, domino adquirit. adde *tit.* 106 Servum suum, qui scienter de feudo aliquo investit, liberum facit. *arg. l. super servis.* 6. *C. qui militare.* Quid si servum alienum ipsius servi contemplatione, & domino ejus sciente investieris? liber erit, eodem argumento. Quid si vel domino ignorante, vel domini ejus contemplatione eum investieris? liber non fiet, sed feudum ejus domino adquiretur. Quid si ita servo alieno feudum dederis, ut ei adquiratur non ejus domino? neque servo ipsi, neque ejus domino feudum adquiretur.
29 Id est: nisi putabatur liber. 30 Procuratore uti possumus in investiendo proprie vel abusive, *ut hic*, & §. *idem sciendum, de notis feudorum.* 31 Per procuratorem investire, & investiri possumus. 32 Fœmina potest antiqui feudi investituram facere: Imo & novi, *ut hic*: nisi forte bonis interdicta vel Longobarda sit, ut hunc locum restringunt Doctores. 33 Investire vasallum fidelitatem non jurantem, non cogitur dominus, nisi feudum tale sit, cujus nomine jurari fidelitas non debeat, *ut hic.*
34 Ratio dubitandi hæc est, videbatur enim fœmina nihil alienare posse sine curatorum autoritate 2. *Longob. qualit mil. lib. alien.* 35 Neque vetus neque nova. *tit.* 20. J. *eod.* 36 Per se vel per procuratorem. 37 Argumentum duci potest ab etymo.
38 Alii a faida, de quo dicam alibi plenius. 39 *tit.* 24. §. 1. *in fin.* & 76. J. *eod.*
40 Investitura præcedit fidelitatem. *tit.* 7. *in fin.* J. *eod.* 41 Cur investitura abusiva præcedere debet juramentum vasalli? Baldus hoc ideo receptum esse putat: quod ipse dominus caput sit ipsius feudi, & persona agens, unde notat Ravennas, primo præcedere investituram verbalem annulo, vel alio signo factam: deinde præstari fidelitatem a vasallo. Tertio investituram realem, hoc est missionem in possessionem feudi subsequi. Ea tamen in re prædicti ordinis præposteratio investituram ipsam non vitiaret, cum sufficiat intellectus ordinem spectari. §. *ante heredis.* 33. *Inst. de legat.* 42 Fidelitas quid.
43 De juramento fidelitatis, & qualiter vasallus juret domino. *Cujac.* adde *huic titulo titulum* 6. & 7. & 63. *dist.* 5. *c. tibi.* 33. 44 Adde, & domesticus: *vers. si vero.* (Nam de utroque hoc §. tractatur) Potest & hoc juramentum referri quoque ad eos, qui ut subditi (tametsi non sint vasalli) jurare alicui vel ratione bonorum, vel habitationis ratione coguntur, *vers. aut si adeo.* J. *eod.* Quid? num dominus cogitur vasallo fidelitatem jurare? non cogitur. Nam effecta ipso sine jurando vasallis suis præstare cogitur dominus, quod interposito jurejurando vasalli. 45 Consuetudo in juramento fidelitatis est servanda; neque quidquam innovandum est in juramentis hominis, & fidelitatis. 46 *tit.* 2. S. *eod. tit.* 7. J. *eod.* 47 Id est, evulgabo: vid. *titul.* 7. J. *eod.* 1. *feud.* 17. 48 1. *feud.* 26. *vers. testes in fin.* S. *eod.*
49 Jurant aliter vasalli & non vasalli, puta domestici & habitatores, *ut hic.* Quid si unus & idem vasallus sit & non vasallus, puta domesticus? utrumque præstare cogetur: nisi si uno juramento utrumque juramentum explicare maluit. 50 Domesticus pro familiari. Porro domestici appellatione interpretes accipiunt consiliarium domini camerarium, pincernam, dapiferum. 51 Veluti si feudum in curte domini habeant. 1. *feud.* 5. *in fin.* S. *eod.* 52 Quid condomini seu collegæ unius & ejusdem castri, num mutuo sibi jurare debent? Id videtur, fingitur enim alius alii, juris præsumptione, subesse. 53 Non tantum feudatarii jurant, sed & ii, qui subsunt alicujus jurisdictioni. 54 Vid *tit.* 7. & 8. J. *eod.*
55 22. *quæst.* 5. *c. de forma.* 56 Nempe ut ne noceat corpori, secreto, munitionibus, justitiæ, possessionibus, juri, aliisque hujusmodi. 57 Id est, vita. *tit.* 5. *in fin.* S. *eod. tit.* 8. *in fin.* S. *eod.* 3. *Const. Neapolit.* 15. & 18. vid. *formulam* Rodevici 3. *c.* 19. 58 Quid si se occisurum Sempronium dixerit vasallo dominus? Dehortari primo dominum debebit: ac deinde in genere ipsum Sempronium admonere, ut sibi caveat. *Gloss. c. nervi.* 13. *dist. c. si sacerdoti. de offic. ordin.* 59 *tit.* 5. S. *eod.* 1. *feud.* 17. 60 *tit.* 24. §. 2. *vers. porro.* J. *eod.* 1. *feud.* 5. *vers. similiter.*
61 *d. v. porro*, *tit.* 55. *in fin.* J. *eod.* 62 Ut supra de suis munitionibus.
63 Vasallus a superioribus non tantum abstinere debet, sed & eo amplius in hujusmodi casibus consilio juvare dominum cogitur. 64 Nota. 65 Oblivio in iis non admittitur, quæ quis interposito jurejurando facere cogitur. adde *l. magnam.* 12. *C. de contrah. stip.* 66 Perjuro vasallo non potest gratiam jurisjurandi facere princeps, invito ipsius vasalli domino. 67 Inter dominum & fidelem fides est reciproca, ideoque dominus vasallo conjux & amicus dicitur. *tit.* 58. *in fin. pr.* J. *eod.* adde *tit.* 26. §. 7. *vers. domino tit.* 47. J. *eod.*
68 *tit.* 5. S. *eodem.* 69 Vid. *tit.* 28. *in fin.* 70 *d. tit.* 28. & 55. *in fin.* J. *eod.* In juramento fidelitatis vasallus tacite excipit Principem suum, antiquiorem dominum, patriam. Interpretes vero has personas addunt: patrem, filium & fratrem, si qua videlicet in re adversus jus naturæ læderentur ab ipso domino. Addamus & uxorem.
71 Cum tacite id intelligatur. 72 Simplicium & imperitorum habetur ratio: & ut Glossa *in l. quoties.* 10. *C. familiæ erciscundæ.* ait: Non omnis scit dicere, heredem instituo unde notant, Testimonium ejus valere qui Titium possidere dixerit, tametsi interrogatus quid sit possidere, respondeat se nescire. *Gloss. in l. stipulatio ista.* 38. §. *hæc quoque.* 7. *ff. de verb. oblig.*

quod nunquam scienter ero in consilio, vel [1] *in facto* [2] *quod tu amittas vitam, vel membrum aliquod: vel quod* [3] *tu recipias in persona aliquam læsionem, vel injuriam, vel contumeliam, vel quod tu amittas aliquem honorem quem nunc habes, vel in* [4] *antea habebis, & si scivero vel audivero de aliquo qui velit aliquod istorum contra te facere, pro* [5] *posse* [6] *meo, ut non fiat, impedimentum* [7] *præstabo. Et si impedimentum præstare nequivero, quam cito* [8] *potero, tibi nuntiabo* [9]*: & contra eum, prout potero, auxilium* [10] *meum tibi præstabo, & si contigerit te rem aliquam quam habes vel habebis, injuste vel* [11] *fortuito* [12] *casu amittere, eam recuperare juvabo, & recuperatam omni tempore retinere. Et si scivero te velle juste* [13] *aliquem offendere, & inde generaliter* [14] *vel specialiter fuero requisitus* [15], *meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium. Et si aliquid mihi de secreto manifestaveris, illud sine licentia nemini pandam* [16], *vel per quod pandatur, faciam: & si consilium mihi super aliquo facto postulaveris: illud tibi dabo* [17] *consilium quod* [18] *mihi videbitur magis expedire tibi: & nunquam ex persona mea aliquid faciam* [19] *scienter quod pertineat ad tuam, vel tuorum injuriam vel contumeliam.*

§. 1. Investitura [20] vero facta & fidelitate subsecuta [21] omni modo cogatur dominus investitum in vacuam possessionem mittere [22], quod si differat, omnem [23] utilitatem [24] ei præstabit.

TIT. VIII.

DE INVESTITURA DE RE ALIENA FACTA.

Miles ignorans a comite de aliena re aut impignorata investitus, habet contra dominum actionem pro evictione, sciens autem, non, nisi stipulatio aut pactum intervenerit. Bald.

CUm de re aliena, vel alii obligata investitura fiat, illud distinguitur, utrum scienti an ignoranti facta sit. Qui [25] enim alienæ rei sciens [26] investituram accepit: nisi [27] pacto speciali sibi prospexerit, de evictione [28] agere non poterit: ignorans [29] vero recte aget, ut [30] aliud [31] ejusdem bonitatis seu quantitatis [32] ei præstetur [33]. Sed in eo nulla est differentia, qui investituram fecit, utrum sciverit vel ignoraverit.

REi [34] autem per beneficium recte investitæ vasallus hanc habet potestatem, ut tanquam [35] dominus possit a quolibet possidente sibi quasi [36] vindicare [37]: & si ab alio ejus rei nomine conveniatur, defensionem [38] opponere [39], nam & servitutem [40] eidem rei debitam petere potest & retinere. † Quid ergo si pretio vel dolo, aut incuria [41] servitutem [42] rei beneficiariæ imponi [43] patiatur, & ad dominum ex qualibet causa postea beneficium revertatur? an ex eo præjudicium domino generetur, quæsitum fuit? & responsum est, ut vasallo quidem, donec [44] feudum tenet, possit obesse: domino autem etsi per longa tempora perseveraverit, servitus minime noceat.

Vasallus potest feudi conditionem facere meliorem, non deteriorem in alterius præjudicium. Bald.

§. 1. Econtrario autem si quid feudo a vasallo additum sit: si [45] quidem tale adjectum sit, quod per [46] se subsistere possit, id est, ut per se censeatur, ut [47] prædium: id non accrescit feudo. Si vero per se non [48] possit subsistere, ut servitus [49]: plerisque placet feudo accedere, & sicut partem [50] feudi disponendam esse: meliorem [51] namque conditionem feudi facere potest: deteriorem [52] vero sine [53] domini voluntate, vel eorum agnatorum [54] ad quos per successionem pertinet, facere non potest.

Feudum alienari non potest in alium, quinimo nec pignori obligari. Bald.

§. 2. Quamvis enim possessio [55] per beneficium ad eum pertineat, tamen [56] proprietas ad alium spectat: & ideo quartæ [57] sive tertiæ ratione, quæ a Longobardis seu a Romanis viris uxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet, nam nec [58] pignus quod consultum [59] dicitur, fieri potest ex feudo.

TIT. IX.

QUALITER OLIM POTERAT FEUDUM ALIENARI.

Olim regulariter venditio feudi pro parte dimidia permittebatur, altera parte retenta. Bald.

EST autem optima consuetudine interdicta feudi alienatio: super qua multæ & diversæ sententiæ dabantur in singulis civitatibus, seu curiis: donec Imperator divæ memoriæ Lotharius tertius promulgavit super hoc novam constitutionem [60], quæ posita est in titulo de beneficiis. Necessitate [61] namque suadente, poterat olim [62] vasallus, domino inscio vel invito feudi partem vendere, retenta videlicet alia parte. † Si vero vel totum, vel partem volebat per feudum aliquem investire [63]: hoc licebat ei sine [64] fraude facere. Si autem dissentiente domino vendebat, sive per feudum investiebat, (quod [65] & ipsum sincere hodie & sine fraude licet ei facere) si tamen sine [66] herede masculo descendente decedebat, vel feudum in manu domini refutabat [67], aut alia forte ratione intercedente culpa [68] amittebat: tunc [69] omnis feudi alienatio ad irritum revocabatur: eo [70] excepto, quod ille qui secundo loco beneficium acceperat, non amittebat, si [71] priori domino servire, & ab eo feudum recognoscere volebat.

Casus enumerat in quibus etiam de jure antiquo fuerat prohibita. Bald.

§. 1. Donare [72] autem, aut judicare [73] pro anima, vel in dotem [74] pro

1 Consilii & facti discrimen. 2 Id est, actu. 3 Quid si vasallus consilium dederit, ut dominus furiosus caperetur, vel coërceretur, aut ipse etiam furiosum ceperit, ut in vincula conjiceretur ex *l. Divus.* 14. *ff. de officio præsid. l.* 1. *C. de emen. propin.* vasallus nihil adversus jusjurandum ex officio videtur fecisse, sed juvasse potius dominum. 4 Juratur etiam super futuris. 5 Atticismus feudisticus. 6 Impossibile non cogitur promittere aut præstare vasallus. Ita non tenebitur ad ea quæ jure non poterit. *l. nepos.* 125. *ff. de verb. signif.* 7 De domino non impediendo. 8 Tempus omne cum quodam temperamento accipi oportet. *l. Æmilius.* 38. *ff. de minoribus.* 9 De domino certiorando. 10 De auxilio ferendo. 11 Fortuitum casum & injustitiam comparari notat Laudensis hic. 12 Vid. *l. ult. C. de act. empt. l.* 9. §. 2. *ff. locati.* 13 Vid. Nicætam *in Alex. Comnen.* Vasallus non cogitur juvare dominum injuste alium offendentem. 14 De generali ac speciali domini denunciatione. Specialis igitur denunciatio domini non exigitur: hoc est dominus non cogitur specialiter denunciare vasallo, ut juvet: cum generaliter denunciasse sufficiat. 15 Juvandi alterius debitor, intelligitur moram commisisse, si requisitus non juverit. Ita qui juvare promisit, intelligitur adversus conventionem fecisse, si requisitus aut interpellatus id non fecerit, nisi forte scivit magnum periculum imminere domino. Proinde in fœderibus Principum vel civitatum, pactum juvandi non committitur, nisi præcesserit denunciatio. 16 De arcano non evulgando. *tit.* 5. *supr. eod. tit.* 28. *in fin.* J. *eod.* 17 De consilio. 18 Consilium ex animi sui sententia vasallus domino præstare tenetur, & proinde non fraudulentum. 19 De domino non offendendo. 20 Investitura abusiva seu verbali (quæ per annulum puta, vel hastam fit. *cap.* 1. *supr. quid sit investitura*) facta, & fidelitate præstita, dominus tenetur vasallum mittere in possessionem, qui nisi miserit, id quod intererit vasalli, præstare ei debebit. Quid si nudo pacto (id est verbali tantum investitura) promisit dominus se investiturum? Ravennas putat, etiam ex illo nudo pacto cogi dominum investituram realem facere: adeo ut nisi eam fecerit, vasallo id quod ejus intersit, omnimodo actione doli præstare debeat. 21 Fidelitas subsequitur investituram *tit.* 4. *supr. eod.* 22 1. *feud.* 4. *supr. tit.* 26. §. 6. 23 Hoc est, id quod re ipsa intererit, præstabit: puta damna omnia accepta. Imo & id quod extra pœnam intererit, puta id quod lucrari potuit vasallus ex feudi reditu, veluti, si vasallus ipse pecuniam in mercibus emendis occupare consuevit. Raven. *hic.* 24 Id est, id quod interest.

25 Evictionis non agit in dominum, qui sciens, ab eo investitus est de feudo alieno: nisi evictionis periculum fuerit sibi stipulatus. 26 Aliud, si nesciens. 27 Pacto sibi stipulari evictionem rei vetitæ legibus alienari, emptor non potest. *princ. vers. callidis.* J. *de prohibita feudi alien. per Frideric.* alienæ tamen rei in feudum receptæ etiam scienter, evictionem sibi stipulari potest, *ut hic*, quippe hic actus lege omnino irritus non habetur, ut prior ille. 28 Adde *tit.* 46. J. *eod.* dixi ad *l.* 1. *C. de de jure dotium.* 29 Evictionis agit adversus dominum vasallus investitus de re aliena a domino etiam ignorante; nec enim ullo modo decipiendus est vasallus. 30 Evicto feudo dominus præstare vasallo cogitur aliud feudum ejusdem bonitatis & quantitatis, *ut hic.* Ita feudo evicto vasallus non agit ad duplum ex jure civili; sed ad tantundem ejusdem bonitatis & quantitatis: denique ad cambium tantum feudi evicti, sic speciem pro specie petere potest. 31 *tit.* 25. 32 Seu quantitas. *Hotom.* 33 Evictionis agi potest ob feudum donatione acceptum, *ut hic.* Jure civili ob rem donatam evictam, agi non potest adversus donatorem, v. *l.* 2. *C. de evict. l. Arist.* 18. *in fin. ff. de don.* Quid ita? feudum non est donatio simplex, sed ob causam. 34 De jure quod vasallus habet. *tit.* 9. Cujac. 35 Vasallus post investituram feudi acceptam, tanquam dominus est. Ita duplex dominium est; verum & quasi dominium: ut & proprietas & quasi proprietas, *Gloss. l.* 2. §. *quadam. ff. de interdictis, l. recte.* 25. *ff. de verb. sign.* Atqui dominium per nudam investituram sine traditione non transit, *l. traditionibus.* 20. *C. de pactis.* Respondeo: Feudi dominium per nudam & abusivam investituram non transit, *tit.* 2. *supr. eodem.* per propriam transire videtur, *ut hic*, & *d. tit.* 2. vel si feudi instrumentum sit traditum, *arg. l.* 1. *C. de donat.* vel si ab Imperatore facta sit, qui solutus legum solennitatibus videtur. *l.* 19. *C. de test. l.* 34. *in fin. C. de donation. c. si tibi* 17. *de præbendis in sexto.* 36 Utilis & quasi rei vindicatio datur vasallo. Ut quasi dominus potest rem suam feudalem a quocunque possessore vasallus avocare, seu vindicare, a quocunque inquam extraneo; Imo & ab ipso domino, si feudum injuste possideat dominus. *l.* 1. *in fin. ff. si ager vectigal.* Quid si vasallus & dominus feudum vindicent simul? præferendus erit vasallus; cum sit ejus causa propinquior, & utiles actiones habeat. *d. l.* 1. 37 Vasallo competit vindicatio. 2. *feud.* 43 J. 38 Vasallus feudi nomine agere & defendere potest: Jure experiri, tum agendo, tum excipiendo potest. 39 *d. tit.* 43. 40 Vasallo plus juris in feudo competit quam usufructuario in re usufructuaria, *l.* 1. *ff. si ususfructus. l.* 1. *in fin. ff. de novi operis nuntiat.* 41 Id est, negligentia: alias legitur, *injuria*, ut notat Laudensis. 42 Servitutem feudo imponi vasallus cum patitur pretio, dolo, vel negligentia, sibi nocet; non domino, etiam si servitus ea præscriptione alicui fuerit quæsita, *ut hic.* Quid? privaturne feudo ea de causa, perinde, ac si feudum alienasset? non privatur, DD. *hic.* Quid si in judicio servitus feudo vasalli fuerit imposita? vel ipsi domino servitus sic imposita nocebit, *c.* 1. J. *de controversia inter vasallum: c. si vasallus.* J. *si de feudo defuncti content.* Quid si contraxit æs alienum vasallus? feudo domino aperto, creditoribus vasalli, potior fuerit dominus, *ut hic notant interpretes.* 43 Vid. §. 1. *in fin.* J. *eod.* 44 Resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis *l.* 31. *ff. de pignoribus*, & 1. *tit.* 13. S. *eod.* & *l. ult. C. si pignus pignori datum sit*, excipe *tit.* 9. *in fin. princ.* J. *eod.* 45 Augmentum feudi factum opera, vel industria vasalli si per subsistere, & a feudo separari potest, pars feudi non censetur; *ut hic.* Quid si per alluvionem quædam portio feudo adcrevit? pars feudi est. §. 5. *si quis de manso. si de investitura feudi tit.* 4. 46 Prædia seu agri per se subsistunt. 47 Augmenta feudorum duorum sunt generum: Quædam per se subsistunt, ut vicina feudo prædia comparata: quædam non per se subsistunt, sed feudo cohærent plane. Sine feudo esse non possunt, ut sunt servitutes feudo adquisitæ, *ut hic*, priora augmenta pars feudi non sunt, at posteriora. *Goth.* Adde *cap.* 1 §. *Si vasallus. tit. hic finitur lex.* Jul. Clar. *lib.* 4. *sent.* §. *feud. q.* 88. *num.* 1. Rosenthal *de feud. c.* 7. *conclus.* 47. *num* 10. & *c.* 10. *conclus.* 43. & *c.* 12. *conclus.* 15. *num.* 12. Hartman. Pistor. *lib.* 2. *quæst.* 42. *num.* 1. & *seq.* S. L. 48 Servitus per se non subsistit, est enim qualitas, & sic accidens, *l. quid aliud.* 86. *ff. de verb. sign.* 49 Servitutem feudo adquisitam per vasallum, aperto sibi feudo dominus retinet, *ut hic*, tenetur tamen servitutis æstimationem solvere heredibus vasalli. §. *si vasallus. tit. hic finitur lex.* Quid si jurisdictionem castro feudali adquisivit? Jurisdictio heredum vasalli fuerit. Potest enim separari jurisdictio a castro, cum penes unum feudale castrum, penes alium jurisdictio esse possit. 50 Servitus pars feudi. 51 Deteriorem feudi conditionem invito domino, vel agnatis vasallus facere non potest: meliorem potest. 52 Idem in usufructu. *l.* 10. *l.* 13. §. 4. *l.* 15. §. 6. *ff. de usufruct.* & fundo dotali. *l.* 7. §. 12. *ff. soluto matrimonio.* 53 Potest igitur volente: cum volenti non fiat injuria. 54 Adde 1. *feud.* 5. §. 1. 2. *feud.* 26. §. 5. *vers. Titius.* 55 Penes vasallum feudi possessio est: penes dominum ipsa proprietas, hinc feudum res non mancipi. Adde *tit.* 23. *in fin.* 56 Feudi proprietas penes dominum est: possessio penes vasallum. Quid hinc sequitur? jure Longobardo, vel Romano uxores maritis suis succedere in quartis, vel tertiis, maritis suis non succedere in feudis, *ut hic*, etiamsi feudum quo de agitur, ab ipsis conjugibus simul fuerit adquisitum: nisi aliud pacto sit conventum. 57 Hujusmodi tertiæ & quartæ dantur a maritis uxori, hypoboli, seu vice donationis propter nuptias loco, idque Longobardis morgengaba. vid. *tit.* 29. J. *eod.* 58 Pignorare feudum vasallus non potest invito domino, *ut hic.* Quid si pignorarit? feudo privabitur. *c.* 1. J. *de prohib. alienat. feud. per Frider.* Cur pignorare non potest? quia non pleno jure dominus rei feudalis est, directum feudi dominium non habet, sed utile tantum. Atqui creditor pignus suum alteri pignori dare potest. *l.* 1. *l.* 2. *C. si pignus pignori datum sit.* 59 Dixi 1. *feud.* 5. *versic. aut si libellario.*

60 *d. tit.* 5. *tit.* 52. *infr. eod.* 61 Puta famis. Necessitatis enim causa, poterat vasallus mediam partem feudi alienare. Hodie non potest. Cur non necessitate famis. *arg. l.* 2. *C. de patribus qui filios suos distraxerunt?* vasallus dominium habet: pater nullum. 62 Hodie non potest. *d. tit.* 52. 24. 25. *infr. eod.* 63 *d. tit.* 5. 3. *supr. eod.* 64 Id est, impune. *l.* 1. *ff. ad l. Falcid.* alias hic notant: Interpretationem in feudis eam admitti oportere, quæ dolum & fraudem excludat. *l. creditor.* 60. §. *Lucius.* 4. *ff. mandati*, *l. fraus.* 30. *ff. de legibus.* 65 De infeudatione loquitur, non de alienatione. 66 Vasallo sine herede masculo decedente, moriente, feudum ad dominum revolvitur. 67 Refutatione feudum amittitur. *tit.* 14. & 38. *infr. eod.* 68 Vid. *tit.* 24. J. *eod.* 69 *tit.* 8. §. *in fin. supr. eod.* 70 Hic igitur invitum, hoc est, eum quem nolit, habebit vasallum dominus? Merito subvasallus, aut a vasallo investitus, eadem conditione est cum ipso vasallo investiente, vel, ut proprie magis loquamur, subinvestiente. Non fit ea parte deterior domini conditio, cum loco vasalli alium ejusdem plane conditionis habet. 71 Alias invitum vasallum non habemus. *tit.* 8. §. 1. S. *eod. tit.* 12. J. *eod.* 72 Donare feudum vasallus non potest, *ut hic*, nisi filio, vel agnato proxime successuro. Hujusmodi enim non tam donatio est, quam refutatio. J. *de alienat. feud. paterni.* 73 *tit.* 55. *vers. habito.* J. *eod.* de legato feudi ad pias causas. Testari de feudo suo etiam pias ad causas vasallus non potest. quod ita receptum, non piæ causæ odio, sed ex natura ipsius feudi, cujus alienatio est interdicta. Quid si feudum piam in causam legatum fuerit: ut ipsum feudum non debeatur, non debebitur saltem æstimatio? Ne quidem æstimatio debebitur, *Doctores hic.* 74 De feudo in dotem dato. Feudum in dotem pro filia dare pater non potest invito suo domino. Nam si famis causa feudum alienare non potest; S. *eod.* multo minus in dotem filiæ dare poterit. Quid? potestne marito feudum suum mulier in dotem dare? potest, non tamen æstimatum: nam æstimatio venditionem facit, at ut in dotem feudum ita dari potest, ita donationis propter nuptias causa, propter cognationem ipsam dotis & donationis propter nuptias feudum dari poterit. Bald. *Auth. dos data. C. de donat. ante nupt.*

filia dare, nullius curiæ poterat consuetudine: licet posset locare [1], nisi locatio esset fraudulenta alienatio: sicut [2] est per libellum [3], ut dicatur [4] venditio. Quis enim dubitat, quod libellario [5] nomine sub [6] vilissima duorum [7] denariorum pensione [8] perpetuo concedatur utendum, alienatum [9] in fraudem esse? Porro sive de bona consuetudine, sive de prava quæramus: concessa [10] erat domino pro æquali pretio redemptio: nisi hoc beneficium amiserit [11] dominus per refutationem, vel annali silentio, ex quo sciverit [12], computando. Præscriptione autem triginta [13] annorum submovebatur, tam sciens quam ignorans: in prohibendo autem vel redimendo potior [14] erat proximi agnati, quam [15] domini conditio: si tamen feudum erat paternum. † De illa vero feudi alienatione [16] quæ a domino fit, si dubitetur, lex [17] Imperatoris Corradi consulatur: quæ posita est in jam dicto titulo de beneficiis.

TIT. X.

QUIS [18] DICATUR DUX [19], MARCHIO, COMES, CAPITANEUS, VEL VALVASOR.

QUi a principe de ducatu aliquo investitus est, dux [20] solito more vocatur. Qui vero de marchia, Marchio dicitur. Dicitur autem marchia [21], quia marcha, ut & plurimum juxta mare sit posita. Qui vero de aliquo comitatu [22] investitus est, comes appellatur. Qui vero a principe, vel ab aliqua potestate [23] de [24] plebe aliqua vel plebis parte per feudum est investitus, is capitaneus [25] appellatur, qui proprie valvasores [26] majores olim appellabantur. † Qui vero a capitaneis antiquitus beneficium tenent, valvasores [27] sunt. Qui autem a valvasoribus feudum quod a capitaneis habebatur, similiter acceperint, valvasini [28] id est, minores [29] valvasores appellantur: qui antiquo quidem usu consuetudinem feudi nullam habebant: valvasore [30] autem sine filio mortuo, feudum quod valvasori minori [31] dederat, ad capitaneum revertebatur, sed hodie eodem jure utuntur in curia Mediolanensi, quo & valvasores.

† Cæteri vero, qui [32] ab antiquis temporibus beneficium non tenent, licet noviter a capitaneis seu valvasoribus acquisierint, plebeii [33] nihilominus sunt. Nam illi, qui soldatam [34] habuerunt vel acceperunt vel habent: per eam nullum pedagium [35], sed nec feudi usum acquirunt. Soldata [36] autem est præstatio quædam annua gratuita quæ a neutra parte transit [37] in heredem: morte enim dantis vel accipientis [38] interveniente finitur. Soldata vero dicitur, quia plerunque in [39] solidorum [40] donatione consistit: quandoque autem in [41] vino & annona consistit.

TIT. XI.

DE [42] SUCCESSIONE FRATRUM [43] VEL GRADIBUS SUCCEDENTIUM IN FEUDO.

Feudum acquiritur investitura & successione. Bald.

PEr successionem [44] quoque, sicut per investituram beneficium ad nos pertinet. Mortuo enim eo qui beneficium tenebat, prima [45] causa liberorum est. Filiis enim existentibus masculis [46] vel ex filio [47] nepotibus vel deinceps per masculinum sexum descendentibus cæteri removentur agnati [48]. Ad filias [49] vero seu neptes, vel proneptes, vel ex filia nepotes, seu pronepotes successio feudi non pertinet. Proles enim fœminini sexus, vel ex fœmineo sexu descendens ad hujusmodi successionem aspirare non potest: nisi [50] ejus conditionis sit feudum, vel eo pacto [51] acquisitum.

† His [52] vero deficientibus vocantur primo fratres [53] cum [54] fratrum præmortuorum filiis, deinde agnati ulteriores [55], quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum: hoc [56] est, si fuit illius parentis, qui ejus fuit agnationis communis. Si enim Titii avus de novo beneficio fuerit investitus, Titio sine legitimo herede masculo defuncto, ejus feudi successio non pertinet ad ejusdem Titii patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendentem, imo revertitur ad dominum. Ad cognatos enim ejus beneficium non pertinet, neque beneficii successio. † Si vero dominus vel alius beneficium defuncti novum esse dicat, agnatus autem illius proximus paternum esse contendat: tunc onus probationis incumbit illi [57] qui novum dicit. Sed scio aliter pronuntiatum esse. Bonus [58] enim judex causa cognita diligenter intuebitur, cujus potius jurejurando dirimenda sit hæc quæstio, utroque scilicet in probatione deficiente.

TIT. XII.

DE [59] FRATRIBUS DE NOVO BENEFICIO INVESTITIS.

In feudo non habet locum jus accrescendi inter eos qui prætendunt primam seu primordialem investituram. Baldus.

SI duo fratres de novo beneficio, & non [60] de paterno simul investiti fuerint: uno sine herede defuncto, ad alterum non [61] pertinet ejus beneficii portio: nisi [62] facta fuerit eo pacto investitura. † Si [63] duo fratres in causa [64] communi post mortem patris remanserint, id est habitaverint [65] simul, & unus eorum feudum acquisierit, plerique [66] dicunt ad alium non pertinere, sed ad dominum, nisi per pactum: sed neque vivente eo qui acquisierit, neque post mortem ejus: fructus tamen erunt communes, donec simul habitaverint. Quod si cum [67] equis vel armis [68] communibus vel pecunia communi sit acquisitum, adhuc idem dicunt: ne forte invitus [69] dominus alium quam quem voluerit, sibi acquirat vasallum, dum tamen meminerimus id, quod de communi expensum est, alteri pro parte competenti esse restituendum.

TIT. XIII.

DE [70] INVESTITURA, QUAM TITIUS ACCEPIT A SEMPRONIO.

Maritus non succedit uxori in beneficio ea mortua sine herede. Baldus.

TItius a Sempronio talem investituram accepit feudi, *ut haberet ipse, & heredes sui legitimi masculi, & iis omnibus deficientibus fœmina.* Porro Titius superstite tantum filia decessit. Ipsa a domino investita [71] fuit, & feudum in [72] dotem [73] dedit [74]:

---

1 De locatione feudi. 2 *d. tit.* 55. *vers. quapropter.* 3 De libellaria. 4 Libellaria quasi venditio. 5 Libellus, seu libellarius contractus, quemadmodum constituatur. 6 *tit.* 37. *infr. eod.* 7 Multo magis uno nummo. *l.* 46. *ff. locati*, *l.* 66. *in fin. ff. de jure dotium*, *l.* 10. §. 2. *ff. de acquirenda possessione.* 8 Annua. 9 1. *feud.* 13. 10 Retractus dominicus ut fiat. 11 Quibus modis domini feudum amittant. *tit.* 33. *infr. eod.* 12 *tit.* 26. §. 4. *infr. eod.* 13 1. *feud. ult. supr. eod.* 14 Agnatus excludit dominum in retractu. 15 Retractus feudi olim permittebatur agnatis & dominis: eo jure, potior erat causa proximi agnati quam domini, ut & gentilitius retractus & agnatilitius dominico, potior erat. 16 *tit.* 34. §. 1. *infr. eod.* 17 Statutum alio suppleri potest.

18 De nominibus vasallorum, *Cujac.* 19 Dignitates & nobilitates gradatim distinguuntur. 20 Dux. 21 Marchia, quæ tenet quod est juxta mare, & plerunque marcha juxta mare sit posita, *quidam ita legunt*, Marchia, limes: marchiones qui fines regni tuentur. 5. Annon. 11. Alciatus equitum præfectos vertit ab antiquo vocabulo, & etiamnum usitato apud Armoricos, *March*, id est, equo: unde *Trimarchisia* Pausaniæ, quod singuli equites constarent ex tribus. *Gregorius* 7. Marchesium, principis vexilliferum interpretatur. 22 Id est, jurisdictione. est enim comes judex, *c.* 55. & 90. *leg. Ripuar.* Idem Gravio, vel Graphio. Paul. Diaconus. 5. *histor. Longobard.* Inde Landgravii, provinciæ: Marchgravii, limitis; Pfalzgravii, palatii: Burgravii, arcis, præsidive judices. Inde etiam Centgravii, Gogravii & Dingravii, judices pedanei. 23 Potestas investire potest. 24 De plebe, ejusve parte investitus capitaneus. 25 Capitaneus quis. 26 Et valvasores dominici. Annonius *de valvasore majore.* 27 Minores scil. *ut in* 1. *feud.* 1. §. 5. & *tit.* 7. & 15. de valvasore minore. 28 Valvalini. 29 Minimi, *Hotom.* de valvasore minimo. 30 Minore scil. Hotom. *ut* 1. *feud.* 7. & *tit.* 15. *in fin.* 31 Minimo. *Hotom.* 32 Locus est elegans, unde possis ex sententia Cujacii, originem præsentis nobilitatis ostendere, videtur enim id dici: Non sunt justi milites, vel nobiles, nisi qui a Principe, vel Duce, vel Comite, vel Marchione de feudo investiti sunt, vel qui a majore, vel minore valvasore de feudo investiti sunt, si modo ii longam annorum seriem numerare possint, qua feudum, onusque militiæ ei adnexum in familia sua resederit, eaque certissima est nobilis definitio, sed hæc Hotomanno non omnino placent, cum inter se differant, nobilem & vasallum esse. Hoc igitur putat innui, eum, qui viginti jam annis feudum a valvasoribus majoribus adeptum possederit, quia jam publicum munus sustinuerit, non jam plebejum, sed minorem valvasorem esse. 33 Plebeji sunt, qui noviter feudum acceperunt a capitaneis: militibus non adnumerantur, ideo plebeji dicuntur. *Otho Frisingensis* 2. *Frideric.* 18. cum se plebejum diceret, in eodemque ordine vellet remanere, honeste donatus est. Nobiles itaque non fieri, qui a valvasoribus majoribus feuda accipiunt, hinc colligunt: nisi ab antiquo feudum habeant, *vers. qui vero a capitaneis antiquitus*, unde notat Baldus, nobilitatem antiquitati adscribi: feudum omne antiquum nobile esse. Quid, si quis ab Imperatore, vel rege, novum feudum accipiat? nobilitatur, *vers. qui vero a princ. infr. eod.* Quin ut nobilitetur feudum accipiens ab inferiore ipso Imperatore, minus tamen censetur nobilis, quam qui feudum ab Imperatore accepit: ideoque hic illum præcedet, *l.* 6. *C. de advoc. divers. jud. l. ult. ff. de albo scrib.* 34 Id est, qui de feudo cameræ, vel cavenæ investiti sunt. *ut infr. eod.* 35 Paradogium, ita legunt Baldus, & Alvarotus: & paradogium nobilitatem interpretantur. *Cujac.* legit *paragium*, eo sensu: Plebejos, de quibus supra, pares curtis domini non censeri, parium dignitatem solos nobiles habere, & ita non omne feudum nobilitare. *Hot.* putat pedagium sumi pro viatico militari, a pede, pedare & repedare. 36 Soldatæ definitio. 37 Soldata non transit in heredem, *ut hic*, nisi pacto, vel privilegio. Quinimo de præterito transit, licet non de futuro, *l. post duos.* 15. *C. de advoc. div. judic. l. ult.* vid. *Gloss. C. de domesticis & protectorib.* 38 Soldatam dari nobilibus ad paupertatem redactis solitam, notat Ravennas, ac propterea distare a feudo Cameræ, vel Cavenæ. hæc enim duo, feuda esse, & propter servitium dari, soldatam vero neque feudum esse, neque propter servitium, sed miserationis causa gratis dari, ac proinde feudum ob servitium aliquod concessum, soldatæ feudum non censeri. *arg. l. Aquilius.* 27. *ff. de donat.* 39 Soldatæ Etymon.

40 Alii derivant a *solde*, quod Germanis stipendium, & mercedem significat, unde soldatii. 41 Atque ita ut paulo ante dictum est, soldata parum differt a feudo cameræ, vel cavenæ.

42 De gradibus succedendi in feudo, *Cujac.* 43 Adde *tit.* 50. *infr. eod.* 44 *tit.* 1. *in fin. supr. eod.* 45 §. 1. *Inst. de hereditatibus quæ ab intestato.* 46 1. *feud.* 1. §. 3. 47 *d. tit.* 1. §. 2. *tit.* 8. 48 Feudorum successio in multis differt a successione, Jure civili introducta. Jure civili succedunt fœminæ, *l. maximum vitium.* 4. *C. de liberis præter.* in feudis non succedunt, *ut hic.* jure civili parentes succedunt. *Auth. defunct. C. ad SC. Tert.* jure feudorum non succedunt. *c.* 1. *de natura successionis.* Jure communi cognati succedunt: sublata differentia agnationis & cognationis. *Authent. post fratres. C. de legitimis hered.* jure feudorum soli agnati succedunt, non cognati, §. *penult. supr. qui feudum dare.* Differt quoque feudum ab emphyteusi. fœminæ ex pacto, aut nisi fœmineum sit feudum, in feudo non succedunt, *ut hic.* quæ tamen succedunt in emphyteusi, *Nov. de non alienandis.* adde Everardum in Topicis loco ab Emphyteusi ad feudum 30. 49 *d.* §. 3. *tit.* 6. §. 1. *tit.* 8. *in fin.* 50 *tit.* 50. *infr. eod.* 51 *d.* §. 3. *d. tit.* 8. 52 Masculis sc. 53 1. *feud.* 1. §. 2. 54 1. *feud.* 14. §. 1. 55 1. *feud.* 1. §. 4. *supr. eod. tit.* 50. *infr. eod.* 56 Feudum paternum dicitur, quod fuit illius parentis, qui fuit communis stipes ac progenitor agnationis communis, *ut hic*, & *c.* 1. *de natur. successionis feudi.* ita fit ut in feudis successio omnis ad communem suum stipitem semper referatur. 57 Præsumiturne in dubio beneficium potius antiquum, quam novum? Ajunt nonnulli: & male. *v. infr. eod.* & *tit.* 15. *infr. eod.* adde 1. *feud.* 12. *in fin.* 58 Juramentum deferre judex non debet, nisi causa bene cognita, *ut hic*, adde *l. in bonæ fidei.* 3. *C. de reb. cred. & jurejurando. l. ubi falsi.* 22. *C. ad l. Cornel. de falsis.*

59 De successione fraterni feudi. *Cujac.* 60 1. *feud.* 14. *supr. eod.* 61 Jus accrescendi in feudo novo locum non habet inter fratres; uno enim mortuo alter ei non succedit. §. 1. *supr. de his qui feudum dare.* Quid si pars deficientis individua sit, puta servitus? jus adcrescet fratri superstiti, data ejus partis æstimatione domino, nisi forte feudum contemplatione fratris mortui dominus dederit, vel nisi pars deficientis major sit: tunc enim pars superstitis adcrescit domino, data superstiti æstimatione suæ partis. *Alvarotus*, *Ravennas.* 62 1. *feud.* 20. Pacto nova forma dari potest contractui. adde *l.* 1. §. *si convenerit.* 6. *ff. depositi.* 63 Feudum quoties adquiritur a fratre, ut sit commune, tria hæc requiruntur: primum, ut ipsi fratres simul habitent: secundum, ut sit adquisitum bonis communibus: tertium, ut qui infeudavit dominus id sciat. 64 Id est, domo. 65 *d. tit.* 20. 66 Et male. *d. tit.* 20. Imo bene. 1. *feud.* 1. §. 2. & 14. §. 2. 67 Feudum castrense est quod alicui datum est ut militi. *arg. l. si castrense.* 87. *l. si forte.* 8. *ff. de castrensi peculio.* quasi castrense, quod quis adquisivit non miles, ab habente districtum vel jurisdictionem, *arg. l. ult. C. de inoff. testament. l. fori.* 4. *C. de advoc. div. jud.* adventitium, si neutro modo fuerit adquisitum. *DD. hic.* Quid in adventitio feudo filii, pater habetne usumfructum? non habet. Cur? feudum datur filio, ut serviat, & ita, ut fructus percipiat. Et hæc quidem ita sunt, nisi pater una cum filio vivat: tunc enim fructus communes erunt, quippe si hoc jus est in fratre, multo magis in patre admitti debet. Quæ ratio, sententia interpretum, in clericis & eorum peculio ecclesiastico, servanda: nimirum, ut, cui tale peculium fuerit, & patri, & fratri quibuscum simul habitat, id communicare debeat, vid. Bald. *in l. sacrosancta.* 34. *C. de episc.* 68 *d. tit.* 20. feudalem militiam equestrem fuisse hinc colligunt. 69 Dixi *tit.* 9 *in fin. supr. eod.* invitum vasallum nemo habet.

70 An maritus succedat uxori in feudo. *Cujac.* 71 1. *feud.* 8. *in fin.* 72 Maritus in feudo non succedit uxori. Titulus juris civilis & Romani, *unde vir & uxor*, locum non habet in feudis. adde *c.* 1. *tit. an marit. success. uxoris.* Quid: num uxor in feudis viro potest succedere? non potest. *DD. hic.* 73 Pro se sc. *ut tit.* 17. *infr. eod.* alias pater feudum in dotem pro filia dare non potest. *l.* 59. §. 1. *ff. eod.* 74 Uxor marito feudum in dotem dare potest, *ut hic.* non æstimatum tamen vel adjecto pacto de lucro feudi, his enim modis fœmina feudum alienaret. Quid, feudo in dotem dato, quis servire cogitur? maritus. *DD. hic.*

maritoque ſuperſtite ſine liberis deceſſit. Quærebatur, ſi ad maritum acceſſio feudi pertineat? Reſponſum eſt non [1] pertinere.

TIT. XIV.

DE [2] VASALLO DECREPITÆ ÆTATIS, QUI FEUDUM REFUTAVIT [3], UT FILII INVESTIRENTUR.

Si vaſallus decrepitæ ætatis feudum refutavit, ut filii inveſtiantur, & inveſtiti ſunt, poſtea decedente altero filiorum poſt inveſtituram fratre ſuperſtite, & ſine herede, frater ſibi ſuccedit, & non revertitur ad dominum. Baldus.

Quidam vaſallus cum decrepitæ ætatis eſſet, feudum ſuum in manu [4] domini ad hoc refutavit, *ut Sejum & Sempronium filios ſuos de eodem beneficio inveſtiret.* Vaſallo mortuo Sempronius ſine legitimo herede, Sejo adhuc ſuperſtite, deceſſit. Lis eſt inter dominum, tanquam [5] novum feudum ſibi delatum eſſe dicentem: & Sejum paternum eſſe contendentem. Unde eorum ſententia prævaluit, qui dixerunt hoc feudum quamvis refutatum, nihilominus eſſe paternum.

TIT. XV.

DE [6] INVESTITURA IN MARITUM FACTA.

Si contentio eſt inter maritum filiæ vaſalli, & agnatum de beneficio, an ſit paternum vel novum, quæſtio dirimi debet coram judice ordinario vel arbitro. Bald.

Vaſallus ſuperſtite tantum una filia deceſſit, illa vero maritum accepit: cui dominus accepta [7] pecunia partem [8] feudi, quod pater puellæ habebat, retenta ſibi parte altera dedit. Nunc quidam agnatus defuncti cum marito agit, dicens totum hoc feudum eſſe paternum, & ideo omnimodo eſſe ad ſe devolutum. Econtra maritus contendit, hanc partem quam ipſe habet, novum feudum eſſe: & ideo domino apertum: quæritur igitur, utrum apud dominum eundem, & in ejus curia cogatur agnatus defuncti litigare, vel apud agnati judicem [9], vel arbitrum [10] utriusque conſenſu electum hoc eſſe debeat? Mihi [11] & aliis placet potius apud judicem ordinarium, vel arbitrum, quam apud eundem dominum hoc litigium fore determinandum. † Item placet agnatum non [12] ſemper cogendum probare feudum hoc eſſe paternum, ſed ab adverſa parte novum eſſe probandum [13]. Qua deficiente in probatione, tunc agnato (ut dictum eſt) cauſa [14] cognita detur electio, quatenus vel juret eſſe paternum, vel [15] alteri parti referat jusjurandum: & ille aut juret aut taceat. † Illud tamen ſciendum eſt, quod ſi [16] inter duos qui dixerint ſe eſſe vaſallos, de feudo fuerit dubitatio: alter alterum invitum trahere non poteſt ad dominum, vel ejus curiæ judicium [17]. Si vero cum ſua curia dominus vocaverit eos, nemini [18] eorum licet illius domini vel ejus curiæ examen declinare.

TIT. XVI.

DE [19] CONTROVERSIA FEUDI APUD PARES TERMINANDA.

Si inter dominum & vaſallum de feudo orta fuerit contentio [20]: per [21] pares illius domus, ſicut lex [22] Corradi [23] dicit, dirimatur: ſi tamen pares habeat. Et ſiquidem dominus & vaſallus conſenſerint [24] in eligendis paribus: nulla dubitatio eſt. Si vero diſſentiant: tunc quid faciendum ſit, quæritur: ſed prævaluit eorum ſententia, qui dixerunt dominum [25] debere eligere prius [26], quem aut quos voluerit: & vaſallus ſimiliter hoc [27] faciat ſecundum numerum a domino comprobatum. Ille tamen vaſallus, qui fidelitatem domino non juravit, domino vel vaſallo diſſentiente, pro pari [28] non eſt [29] eligendus.

TIT. XVII.

DE EO, QUI SIBI [30] (VEL HEREDIBUS SUIS MASCULIS ET FOEMINIS) INVESTITURAM ACCEPIT.

Si vaſallus pro ſe & heredibus ſuis maſculis, & his deficientibus fœminis, inveſtituram accepit, fœmina non ſuccedit in beneficio, quamdiu maſculus ſupereſt.

Qui ſibi vel heredibus ſuis maſculis, vel, [31] *his deficientibus, fœminis per beneficium inveſtituram feudi accepit:* una tantum filia ſuperſtite, nullo alio deſcendente relicto deceſſit. Hæc marito paternum feudum in dotem [32] dedit & deceſſit, duobus filiis ex eo procreatis; quorum unus duas filias reliquit: alter vero uno filio maſculo relicto deceſſit: de prædicto itaque feudo urgentem vidimus quæſtionem: maſculo quidem hoc feudum totum ſibi, quia ſolus ejus, qui primo inveſtituram accepit, heres maſculus ſit, vindicante: fœminis vero totam ſui patris partem ſibi defendentibus, quia ex eo nullus extitit maſculus. Cumque inter ſapientes ſæpe ſuper hac quæſtione ſit diſputatum: tandem pro maſculo pronunciatum eſt. Non enim patet locus fœminæ in ſucceſſione, donec [33] maſculus ſupereſt ex eo, qui primus de hoc feudo fuerit inveſtitus. † Nam & illud judicatum ſcio: ſi ille, qui proprium [34] feudum ſuum militi pro beneficio dedit, duobus filiis relictis deceſſerit, quorum unus filia tantum relicta obiit: alter vero filio maſculo relicto ſuperſtite defunctus eſt: quod miles non debet feudum ſuum per fœminam recognoſcere, donec ſupereſt maſculus ex eo qui primam inveſtituram fecit. Alii dicunt per filiam debere recognoſcere, cum de paterno allodio [35] eſſet hoc feudum: alioqui ſi aliunde eſſet, verum eſſet quod dicitur per fœminam non debere recognoſcere.

TIT. XVIII.

DE [36] DUOBUS FRATRIBUS A CAPITANEO [37] INVESTITIS.

Duo fratres, ſcilicet Titius & Sejus, a quodam capitaneo de novo beneficio ſimul inveſtiti ſunt: eo videlicet tenore [38], *ut quamdiu ipſi, vel eorum heredes maſculi viverent, & maſculis deficientibus, fœminæ, ſi ſupereſſent, feudum haberent.* Ex fratribus his unus, una filia relicta, altero adhuc vivente deceſſit. Quæritur, cui portio defuncti deferatur, utrum filiæ, an fratri? Reſpondetur, filiæ [39]: unusquisque [40] enim ſibi ſuisque heredibus videtur proſpexiſſe. Si tamen is, qui filiam reliquit, ſine herede deceſſiſſet, propter tenorem inveſtituræ inſertum, ejus pars fratri, non domino eſt quæſita.

TIT. XIX.

AN [41] REMOVERI DEBEANT TESTES QUI PARES ESSE DESIERUNT.

Si inter dominum & vaſallum contentio eſt de inveſtitura: illi, qui pares fuerunt tempore inveſtituræ, non removentur poſtea a teſtimonio, licet deſierunt eſſe pares. Bald.

Ex facto quæſitum ſcio: ſi inter dominum & fidelem de inveſtitura feudi contentio emerſerit, quia *factam eam dominus neget:* ſi vaſallus offerat eos teſtes, qui tempore inveſtituræ pares erant, ſed poſtea qualibet ex cauſa pares eſſe deſierunt: an ideo ſint removendi, quia nunc non ſunt pares? Sed quamvis alii aliter ſentiant: tamen mihi & quibusdam aliis videtur ſufficere eos tempore inveſtituræ ſaltem pares fuiſſe. Quid enim peccavit [42] qui inveſtituram accepit [43], ſi illi, quos eo tempore [44], utpote idoneos, adhibuit, poſtea pares eſſe deſierunt?

TIT. XX.

DE [45] CONTROVERSIA INTER EPISCOPUM ET VASALLUM.

Si inter epiſcopum & vaſallum eſt contentio de inveſtitura ab ejus prædeceſſore facta, pares curiæ cognoſcunt. Bald.

Ex eo quod ſcriptum [46] eſt, ſi inter dominum & vaſallum de feudo naſcatur quæſtio, quod per pares ejusdem curiæ dirimenda

1 1. *feud.* 15.

2 De refutatione feudi. *Cujac.* 3 *tit.* 9. *ſupr. eod. tit.* 38. 39. *infr. eod.* 4 *d. tit.* 9. 5 Feudum refutatum per patrem, ea conditione, *ut filii ſui in eo inveſtiantur*, non eſt feudum novum, ſed paternum, & conſequenter in eo feudo filii viciſſim ſibi non ſuccedent: quaſi mutata feudi paterni natura iſtiusmodi inveſtitione, *ut hic.* Quid? remiſſa vaſallo culpa a domino, propter quam feudo privari potuit; num feudum remanet antiquum, an potius novum eſſe incipit? an dicemus antiquum manere: ita ut vaſallo moriente ſuccedant ei agnati, tanquam in feudo antiquo? an potius, novum eſſe dicemus, ſi id feudum ſibi jam commiſſum uſurpavit dominus, & id deinde vaſallo reſtituit: quemadmodum ſi ipſo jure feudo privatus eſſet vaſallus? Hoc verius eſt. Quid? num pacto novum feudum antiqui feudi naturam ſortiri poteſt? poſſe putant interpretes, præter quam in prælato.

6 De contentione feudi inter generum fidelis mortui & agnatos. *Cujac.* 7 Feudum accepta pecunia dari poteſt, 1. *feud.* 24. *ſupr.* 8 Feudum pro parte accipi poteſt. 9 Ordinarium ſc. *ut infr. eod.* adde *tit.* 34. 46. *infr. eod.* qui & comes & curiæ judex. 10 Judex inter vaſallos de feudo contendentes, eſſe dominus non poteſt, quoties ex conſequentia quadam negotium ipſum domini geri poteſt, ut hic, unus dicebat antiquum: alter novum eſſe. Intereſt autem domini novum eſſe potius, quam antiquum; redit enim ad dominum facilius novum feudum, quam antiquum. 11 In arbitrum compromitti de feudo poteſt, conſenſu tamen domini. 12 Probatio incumbit inveſtito contendenti feudum novum eſſe, quo non probante, transfertur electio in agnatum, paternum eſſe contendentem. 13 Vid *tit.* 11. *in fin. ſupr. eod.* 14 Juramentum cauſa cognita deferendum. 15 Juramentum cui defertur, jurare vel referre juramentum cogitur, *l. manifeſtæ.* 38. *ff. de jurejur.* is vero cui refertur; aut jurare aut lite cadere, *ut hic*, *l. general.* 12. §. 1. *C. de reb. credit. & jurejurando.* 16 Si lis ſit de feudo inter unum, qui certo ſit vaſallus, & alium de quo dubitetur, an ſit vaſallus, cognoſcit dominus ſimul cum curia, alias inter eos qui certo ſunt vaſalli, ſolus dominus cognoſcit. 17 Judicem. Cujac. 1. *feud.* 18. & ita legendum monet *tit* 46 *in fin infr. eod.* 18 Forum feudale vaſalli declinare non poſſunt, *ut hic.* Quid ſi ſuſpecti judices ſint? notant interpretes declinari non poſſe; cum ſint ordinarii judices *l. apertiſſimi.* 16. *C. de judiciis.* improbata opinione contraria. Eſt tamen vaſallo remedium Authenticæ, *ſi vero contigerit, C. de judic.*

19 De contentione feudi inter dominum & vaſallum. *Cujac.* 20 Feudalis ſc. Quid in cauſa reconventionis de re non feudali, poteſtne par curiæ judicare? poteſt, *Interpretes hic.* 21 1. *feud.* 18. *tit.* 20. 39. §. 1. *infr eod.* 22 *tit.* 34 *infr. eod.* 23 Lotharii. *Hot.* 24 Pares judices eliguntur communi partium conſenſu, hoc eſt ex paribus ipſis curiæ eliguntur qui judicent, ita electio judicum partibus committitur, *l. obſervandum.* 47. *ff. de jud.* 25 In eligendis ex numero parium judicibus, ſi diſſentiant inter ſe dominus & vaſallus, in eligendis judicibus præfertur dominus.

26 Id eſt, non ſolum. *arg. l.* 47. *ff. de judiciis.* 27 Id eſt, tot judices eligat, quot ipſe dominus elegit: ut hi ſimul de tota re cognoſcant. 28 Par in judicem, vaſallo vel domino inter ſe litigantibus in eligendo diſſentientibus, eligi is non poteſt, qui fidelitatem nondum juravit, *ut hic:* igitur iisdem conſentientibus, par eligi in judicem poterit is, qui nondum fidelitatem juraverit. 29 Par proprie, aut plene non eſt, qui fidelitatem nondum juravit, *ut hic:* ita ſtudioſi vel notarii privilegiis frui eum negant interpretes, qui jusjurandum ſtudioſi, vel notarii conſuetum nondum rectori vel magiſtratui præſtiterit.

30 Sibi & filiis inveſtituram accepit. *Cujac.* 31 Feudum fœmineum non eſt, licet ad fœminam pervenerit, ut ecce, feudum mihi, maſculis, & maſculis deficientibus, fœminis, accepi: maſculi primo ſuccedent, deinde fœminæ. Pone, maſculos omnes deceſſiſſe, filiam fuiſſe ſuperſtitem, relictis duobus filiis, quorum unus duas filias, alter maſculum reliquerit? maſculus ſuccedet, *ut hic:* ut maſculi excludant fœminam; vice verſa vaſallus quamdiu maſculum dominum habere poteſt, tamdiu feudum ſuum a fœmina non cognoſcit, *verſ. nam & illud.* Quid ſi mihi, filius & filiis fratris, feudum aliquod accepi? filii fratris dimidium conſequentur. Bald. *hic.* Quid ſi feudum accepi, ut deficientibus maſculis, ad unam fœminam feudum deferatur: & plures fœminæ fuerint? dominus eliget. *Bald.* Quod ſi filiis etiam meis feudum accepi? & nati & naſcituri admittentur. Num & me vivo? non admittentur: ut ordo temporis & rationis hic ſervetur. Bart. *in l. Gallus.* 29. §. 1. *ff. de liberis & poſthum.* 32 In dotem feudum marito dare uxor poteſt. *tit.* 13. *ſupr. eod.* 33 1. *feud.* 8. *in fin. ſupr. eod.* 34 Proprium ſuum. *Hot.* 35 De Allodiis v. *tit.* 54. *infr. eod.*

36 Quando in feudum filia, non frater ſuccedat. *Cujac.* 37 Vel alio quocunque, ob eandem videlicet æquitatis rationem. 38 Tenor inveſtituræ ſemper ſpectandus, poteſt enim tenor derogare omni feudorum naturæ. 39 Filia adquirentis, patruum in feudi, a patre ea lege adquiſiti, ut maſculis deficientibus fœminæ ſuccederent, ſucceſſione excludit. 40 *tit.* 90. *infr. eod. l.* 9. *ff. de prob. l. tale.* 40. *in fin. ff. de pactis.*

41 Si de inveſtitura feudi contentio fuerit inter dominum & fidelem. *Cujac.* 42 Pœnam non meretur qui nihil admiſit. 43 Legitime factum non retractatur. *l.* 85. §. 1. *ff. de reg. jur. c. factum legitime* 73. *de regul. jur. in* 6. 44 Teſtium conditio, teſtationis ex tempore ſumitur. *l.* 22. §. 1. *ff. qui teſtam.* §. 7. *Inſt. de teſtam. l.* 1. *C. de teſt.* teſtium conditio in feudis eo tempore inſpicitur, quo teſtes adhibentur, non quo teſtimonii dicendi cauſa rogantur, *ut hic.* teſtes adhibiti, ſi tempore inveſtituræ fuerint pares, non removentur a teſtimonio, licet pares eſſe deſierint.

45 Si inter dominum & fidelem de feudo fuerit quæſtio. *Cujac.* 46 Vid. *tit.* 16. *ſupr. eod.*

sit: quæsitum est, si quis dixerit se a quodam episcopo [1] fortassis jam defuncto de annua [2] præstatione, aut qualibet alia re per feudum investituram accepisse: & cum successore ejus agat, & ille respondendo neget hunc esse vasallum: utrum per pares ejusdem curiæ sit judicandum super hac quæstione? Opponit enim vasallus, quod dominus eum negat [3] esse vasallum, & ideo in ea curia pares non habet. Item dicit vasallus, quod prius de suo recto [4] feudo debet investiri, quam a nemine judicari: domino respondente, quod quicquid [5] inter eos sive de investitura, sive de fidelitate, sive de principali causa agendum est: per suam curiam est expediendum. Sed laudatum [6] sæpe scio, pares illius curiæ secundum præfatum modum esse eligendos prius, ad quorum spectat officium, ut illum prius [7] de suo recto feudo investiri faciant: sed fidelitatis jusjurandum differatur [8], donec de [9] principali [10] causa cognoscatur. Ex illo enim apparebit, utrum jurare debeat, an non: quod totum expeditæ quæstionis est. Sed si constiterit vasallum aliquid aliud præter id, de quo quæritur, ab eodem domino tenere pro feudo: tunc quin debeat de suo recto feudo investituram accipere, & fidelitatem jurare, & sic ad principalem causam accedere, non est dubitandum.

TIT. XXI.

DE [11] VASALLO MILITE, QUI ARMA BELLICA DEPOSUIT.

Miles seculi, qui factus est miles Dei, ex eo quod venerabilem domum intravit, & feudo renunciavit, feudum amittit. Bald.

Miles, qui beneficium tenebat, cum esset sine liberis, venerabilem [12] domum [13] intravit, & seculo renunciando, arma bellica deposuit, habitumque religionis assumpsit, & sic conversus factus est. Hic donec vixerit, feudum retinere conatur, quod dominus vel agnatus ad se pertinere contendit. Sed judicatum est domini, vel [14] agnati conditionem esse potiorem, eo quod desiit esse miles seculi, qui factus est miles Christi: nec beneficium pertinet ad eum, qui non debet gerere officium.

TIT. XXII.

DE [15] MILITE VASALLO, QUI CONTUMAX EST.

Dominus vocat militem, qui ab eo feudum possidebat, dicendo eum in culpam incidisse, per quam feudum amittere debeat, hic non respondet: quæritur, quid faciendum sit domino? Respondeo eum ad curiam vocari debere, & si non venerit, iterum eum debere vocari usque in spatio tertio septem [16] vel decem [17] dierum, arbitrio ejusdem curiæ terminando. Quod si neque venerit ad tertiam [18] vocationem, hoc ipso feudum amittat: & ideo debet curia dominum mittere in possessionem. Sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio: alioquin & beneficium, & possessionem amittit [19]: ut in Lombardia de iis, qui ad palatium venire contempserint, l. si cujuscunque [20]. † Si vero vasallus conqueritur de domino, forsan quia *feudum malo ordine intravit* [21]: domino perperam respondente [22], quid vasallo faciendum sit, quæritur? Respondeo, eum curiam debere vocare, & in eadem curia de domino conqueri. Curia autem debet adire dominum, eumque *salva* [23] *reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiæ se committat.* Quod si ter admonitus facere distulerit: tunc liceat vasallo ad aliam majorem potestatem ire, & sibi consulere: & si dominus ei justitiam facere noluerit [24], poterit eum deprædare [25].

TIT. XXIII.

[26] IN [27] QUIBUS CAUSIS FEUDUM AMITTATUR.

Primo pater scribit filio, præmittens excusationem sui, dicens, quod causæ, quibus feudum amittitur, non possunt sub regula definiri: & addit qualiter vasallus contra dominum se debeat habere, postea definit beneficium dupliciter. Baldus.

Obertus de Orto, Anselmo (filio) suo salutem. Cogis me, & super hoc sæpe scribendo multum urges, ut causas quibus beneficium amittatur enumeratas, tibi significarem. Quod ideo distuli, quia sæpius circa nostræ [28] Reipublicæ curam occupatus, & multis privatorum causis, aliisque rerum innumerabilium impedimentis detentus, onus illud subire non valebam. At ne videar preces tuas parvi pendere, & studium discendi tibi nunc imminens negligere: quid mihi super hoc videatur, paucis explicabo: dummodo memineris causas [29] illas sub aliqua certa regula aut definitione rotunda non posse comprehendi. Nam sicut de probationibus in Digestis [30] scriptum reperimus: sic & de his causis sine calumnia dicere possumus. Si quis enim dixerit, quæ causæ quemadmodum alicui domino ad ingratitudinem alicujus vasalli probandam possint sufficere, nullo certo modo posse definiri: nihil erraverit. De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium amittatur, non enim ad hoc sufficit omnis occasio, per quam fidelis accepti beneficii videtur ingratus: sed sunt [31] quædam (ut ita dixerim) egregiæ [32] ingratitudinis [33] causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi. Quomodo [34] enim vasallus, quam [35] humiliter, quam devote, quam benigne, quam fideliter erga dominum suum debeat se habere, potius ex naturalibus [36] & bonis curiarum consuetudinibus potest percipi, quam [37] lege, aut scripto aliquo possit comprehendi. † Inprimis te illud scire oportet, beneficii illius quod est [38] genus, talem esse definitionem [39]: beneficium [40] nihil aliud est quam benevola [41] actio [42], tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo: in id quod facit prona, & sponte sua parata, ut ait Seneca [43]. † Hujus autem generis species quædam est beneficium illud [44], quod ex [45] benevolentia ita datur alicui, ut proprietas [46] quidem rei immobilis [47] beneficiatæ penes dantem remaneat: ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque suos masculos sive fœminas, (si [48] de his nominatim dictum sit) *in perpetuum pertineat: ad hoc* [49] *ut ille & sui heres fideliter domino serviant:* sive [50] servitium illud nominatim [51] quale esse debeat, sit expressum, sive indeterminate sit promissum.

TIT. XXIV.

QUÆ FUIT PRIMA CAUSA BENEFICII AMITTENDI [52].

Si vasallus ab herede domini, vel heres vasalli a domino non petiit investituram intra annum & diem, amittit beneficium. Bald.

Prima autem causa beneficii amittendi hæc fuit, & adhuc est in pletisque curiis: (sed in nostra curia Mediolanensi non obtinet) quod si [53] vasallus per [54] annum & diem domino suo mortuo steterit, quod heredem domini sui, investituram petendo, fidelitatem pollicendo non adierit: tanquam ingratus [55] existens beneficium amittit: & e converso, si domino superstite vasallus decesserit, & filius ejus per jam dictum tempus neglexerit petere investituram, beneficio carebit [56].

1 Episcopi possunt infeudare loca ecclesiæ, si consuetudo sit infeudandi, & feudum sit apertum, *l. 1. supr. episc. vel abbatem.* 2 Ea est soldata, *tit. 10 supr. eod.* aut feudum de camera vel cavena. *tit. 1. in fin. supr. eod.* 3 Qui negatur vasallus, idem & per consequentias negatur pares in curia habere: nam quum ipse neque vasallus, neque par curiæ sit, compares non habet. 4 De quo vid. *tit. 2. §. 1. supr. eod. tit. 33. 39. §. 1. tit. 82. 91. infr. hic* 5 Observa regulam. 6 Responsum, judicatum. 7 Investitura nonnunquam juramentum fidelitatis præcedit. 8 Et ita color quæritur ad tribuendum paribus curiæ judicium. 9 *tit. 82. infr. eod. & tit. 26. infr. eod.* 10 Principalis causa hic est, utrum valuerit investitura, vel non valuerit.

11 De contentione feudi inter dominum vel agnatum & venerabilem domum. *Cujac.* 12 Aliud esse putant, si vasallus fiat miles, vel eques ordinis Hierosolymitani: causam enim juris in hujusmodi milite non esse mutatam, licet honorem auxerit. *l. falsa. 33. §. 1. ff. de cond. & demonstr.* 13 Monachismo, *ut hic* & clericatu, *tit. 26. §. 4. vers. qui cleric. tit. 109. infr. eod.* feudum amittitur. 14 Quo ordine? etiam extantibus agnatis feudum novum sit domini, non extantibus, paternum, *ut hic.* Allodia vero venerabilem domum sequuntur. *Nov. 76 & 123. c. 38.* sed & id feudum quod non solummodo personæ datum fuerit, sed & ecclesiæ simul. *tit. 40. in fin. infr. hic.* Quid si subditus, & ut loquuntur, homo meus, talem domum ingressus fuerit? succedent primo liberi, deinde dominus succedet: non autem domus hujusmodi religiosa, *Doctores hic*, quod superioribus repugnat. Quid, si rex eam capitis diminutionem patiatur? succedent consanguinei. *gloss. in c. scripsit. 26. c. 27. q. 2.*

15 Si dominus vasallum in culpam incidisse dicat, vel contra. *Cujac.* 16 *tit. 24. §. 1. infr. hic.* desumptum ex jure pontificio. *can. præsenti. c. 5. quæst. 2.* 17 Ex jure civili desumptum. *l. 68. l. 69. ff. de judiciis.* 18 *d. l. 68. 69. & d. l. 13. 3.* Rudovic. *c. 27.* 19 *Nov. 112.* 20 Id est, *l. 3.* 21 Vasallo in dominum competit interdictum unde vi. 22 Paria sunt non respondere, aut perperam respondere. unde notant, jus eum non tantum denegare, qui expresse deneget, sed & qui non loquitur aut obmutescit: aut qui moram in jure dicendo admittit. 23 Id est, moderate hortari *ut l. 9. in fin. C. de cond. ob causam. l. 8. C. de liberali causa.* 24 Statutum deprædandi contumacis alicujus facultatem dari potest. 25 Deprædari. *Hotom* id est, grassari in eum impune quasi solutus fide, ut hoc pacto, vasallo liceat possessionem sine officio judicis ingredi: quod est contra jus civile *l. 68. ff. de rei vind. l. 3. ff. ne vis fiat.* ita potest vasallus dominum contumacem in jure reddendo, feudali pretio privare, etiam manu militari, & vi, judicis præcepto.

26 *Liber tertius* hic incipit secundum omnes doctores. Ideoque *Cujac.* tertium librum hic inchoat. 27 De beneficio quid sit, & quibus modis amittatur. *tit. 1.* Cujac. 28 Mediolanensis. *arg. tit. 24. infr. eod.* fuit enim Obertus de Orto consul Mediolanensis: Otho Frisingensis, *2. Frideric. 12.* 29 Causæ feudi amittendi certa regula constitui non possunt, *ut hic.* ideoque causarum feudi amittendi dijudicatio arbitraria est. 30 *l. 3. §. 2. ff. de testib.* 31 Delicta ipsaque crimina suis titulis, hoc est veris coloribus distinguere, ac depingere licet. 32 Id est, graviores. 33 Ingratitudine non quavis, sed summa tantum feudum amittitur. 34 Officium vasalli erga dominum certa regula definiri non potest, id enim varium est, pro curiarum varietate. 35 *tit. 5. 6. 7. supr. eod.* 36 Consuetudo est optima, quæ a natura, & ratione naturali ducitur. 37 Idem dominium dicitur. *l. 32. ff. de usuris:* adde *l. 3. ff. de solution. l. 14. ff. de diversis temporalibus.* 38 Beneficium aliud in genere, aliud in specie est, *ut hic.*

39 Definitio beneficii. 40 Seu feudum. 41 *1. feud. 27.* Ideoque redemptio, sive [illegible] jus feudi non mutabit. nam & in rebus gratuitis plerumque intervenit honor, munus, salarium, & remuneratio: ut in mandato. *l. 1. 6. 7. ff. mandati*, advocato & mensore. *l. 1. ff. si mensor.* deposito. *l. 2. §. 24. ff. vi bonorum rapt.* donatione propter nuptias. vid. Vincentium 7 *specul* 145. 42 Actio benevola genus beneficii, non res aliqua: puta, fundus, ædes, annonæ: feudum jus est, non prædium ipsum. 43 *lib. 3. de beneficiis cap 6.* 44 Feudum ut sit perfectum, sex requiruntur: videlicet, ut dominus id det sponte, non coactus: ut directum dominium maneat penes ipsum dominum: ut id, quod in feudum datur, consistat in re immobili, vel quasi immobili: ut dominium utile transeat in vasallum: ut feudum ipsum transeat perpetuo in descendentes masculos: ut vasallus fidelitatem præstet, & fideliter serviat. 45 Causa efficiens. 46 Causa formalis. *tit. 8. in fin. supr. hic.* ut hinc constet feudum esse rem nec mancipi. 47 Vel quasi *tit. 1. in fin. supr. hic.* Causa materialis. 48 *1. feud. 1. §. 3.* 49 Causa finalis. 50 Feudum datur, aut servitio aliquo nominatim expresso: aut nullo expresso, quod interpretamur ex natura communi feudi, *ut hic.* Quid si feudum ita datum sit, ut nullum servitium præstetur? Censebitur jure feudi in omnibus præterquam in servitii præstatione. Nam iisdem causis ac delictis amittetur, sicut alia feuda: excepto servitio, quod ex pacto non debet. 51 *tit. 51. §. 7. infr. hic.*

52 *1. feud. 5. & 17.* 53 Feudum amittit vasallus investituram intra annum & diem non petens ab herede domini, ejusve successore: quæ consuetudo Mediolani non obtinet, *ut hic*, neque in minore quatuordecim annis. *c. si minor. infr. si de feudo defuncti cont.* neque ubi justum impedimentum adest vel obest. *c. 1. supr. quo tempore miles*, non obtinet quoque in milite, qui intra annum & mensem petere debet. *d. c. 1.* Aliud quoque in feudo novo, in quo nullum tempus statutum est ad petendam investituram realem. Aliud quoque, si vasallus ipsum feudum non possideat, sed tertius aliquis. Cujac. *in l. solemnib 25. C. de rei vind.* quin id tempus non currit filio vasalli, antequam se misceat hereditati, antequam sciat mortem patris, antequam sciat rem de qua agitur, feudalem esse. Quin vasallo intra id tempus mortuo, ejus heres idem temporis spatium habere debet. *c. 4. supr. quo tempore miles.* Quid: num satis est investituram petiisse nulla fidelitate oblata? satis est. *c. ult. §. per quos fiat investitura.* Quid si vasallus quæsitum dominum non reperit, & id tempus lapsum fuerit? feudum non amittet: testari tamen id vasallum testibus præsentibus oportebit. *l. 2. C. de his, qui per metum jud. non appellarunt* Quid petendæ investituræ causa, absentem dominum num adire cogendus est vasallus? non ita longe absentem adire cogitur; hoc tamen arbitrio judicis statuetur. Quid si vasalli amator, suo, suorumque successorum nomine fidelitatem semel juraverit? etiam investitura petenda est, *Doctores hic* Quid, intra id tempus num servitia præstare cogitur? sic sane. Quid, si temporis eo spatio dominum offendit? etiam feudum amittet. Quid si eo lapso investituram petit? moram non purgat Quid si dominus intra id tempus vasallum petentem non investit? proprietatis jus amittit. *gloss. § per quos fiat investitura.* 54 Vid. *1. feud. 22. §. eod. tit. 40. 52. § 3. § hic.* 55 Ingratitudinis causa potestne pacto remitti in feudis? *Baldus* negat, si remittatur ingratitudo adversus contractum aliqua: secus si remittatur ingratitudo delicti. *Laudensis*, neutro modo putat ingratitudinem posse pacto remitti, cum pacta quibus delicta remittuntur, non valeant. Contra tamen fore existimat, si feudum tali pacto datum fuerit vasallo, qui vitam domini sui defenderit. Huic enim vasallo feudum nulla ex causa auferri posse, velut meritis apertissimus, vel contractu vero quæsitum. *1 feud. 2. ubi* Laudensis. 56 *Excipe tit. 52. in fin. §. eod. tit. 55. vers. præterea. §. eod. tit. 97. §. eod.*

Si dominus a vaſallo petierit fidelitatem, inveſtituram pollicendo, nec legitime requiſitus eam præſtare voluerit, tanquam ingratus feudum amittit. Bald.

§. 1. Eſt & alia ingratitudo notanda, ſi dominus inveſtituram pollicendo vaſalli fidelitatem petierit: & illo non præſtante, dominus tribus vicibus convenienti tempore interpoſito, forte ſeptem [1] dierum ſpatio, ad curiam ſuam ſuper hoc reclamaverit [2]: & vaſallus [3] tribus vicibus citatus a [4] ſuis paribus jurare noluerit: ſi [5] tamen beneficium tale ſit, ut pro eo jusjurandum fidelitatis fieri debeat. Sunt [6] enim quædam feuda ita data, *ut [7] pro his fidelitas non ſit præſtanda.*

Vaſallus amittit feudum, ſi cum domino non ivit in prælium, dum potuit. Bald.

§. 2. Item qui dominum ſuum cum quo ad prælium iverit, in acie periclitantem dimiſerit [8], beneficio [9] indignum ſe indicavit. † Præterea ſi vaſallus reſcierit aliquem contra dominum ſuum aſſaltum [10], vel mortem, vel captionem, aut patrimonii grandem [11] jacturam facere molientem: debet dominum ſuper hoc quam citius poteſt [12], certiorare [13], ut proinde dominus ſciens prudensque periculum valeat declinare. Quod ſi non fecerit, doloque vel negligentia ſua, vel fraude celaverit: beneficio ſe cariturum agnoſcat. † Rurſus ſi domini, vel dominæ filiæ, vel nurui [14] aut ſorori [15] in domo adhuc manenti, quæ in capillo [16] dicitur [17], ſeſe immiſcuerit: feudo quo ſe monſtravit indignum, carere debet. † Porro ſi dominum aſſalierit [18], vel vicum [19] in quo eſt per vim aggreſſus fuerit, vel impias [20] manus in perſonam domini ubicunque [21] ingeſſerit [22], vel alias graves [23], vel inhoneſtas injurias intulerit: vel morti [24] ejus veneno, vel gladio, vel aliter inſidiatus fuerit, beneficium amittit [25]. † Illud tamen non lateat, quod ſi [26] quis ſuo domino juſtitiam [27] facere noluerit: feudum quod tenebat, perdet: ſicut in alio [28] libello tibi ſcripſiſſe hoc credo. † Sed non eſt alia juſtior cauſa beneficii auferendi, quam ſi [29] id, propter [30] quod beneficium datum fuerit, hoc ſervitium facere recuſaverit [31]: quia beneficium amittit. Aliud eſt ſi forte ideo non ſervierit, quia [32] non potuerit: tunc enim feudum non amittit. † Item ſi delator [33] domini ſui extiterit, & per ſuam delationem grave [34] diſpendium eum ſuſtinere fecerit: vel ſi cognoverit dominum incluſum, & eum, cum [35] potuerit, non liberavit [36]: feudum perdit. † Prædictis modis beneficium debere amitti, tam naturalis, quam civilis ratio ſuadet: quæ poteſt colligi, ſi quis novam [37] conſtitutionem juſtas exheredationis [38] cauſas enumerantem & alias conſtitutiones veteres, juſtas ingratitudinis [39], & repudii [40] cauſas quibus matrimonia recte contracta ſolvuntur, & donationes [41] jure perfectæ revocantur, ſubtiliter ſcrutatus fuerit. Sed quia natura [42] novas deproperat edere formas, poteſt multis modis contingere, ut aliæ emergant cauſæ, quibus videatur juſte adimi poſſe feudum [43]: ideoque judex ſolers & diſcretus, & æquitati obſecundare ſolicitus, cuncta ſubtiliter diſpenſans, provideat, ſi qua fuerit antiquioribus cauſis ſimilis [44] ſeu major: ut proinde ſciat utrum beneficium ſit amittendum, an nihilominus retinendum. † Illud enim eſt certum, quod non [45] ex omni cauſa ex qua opinio vaſalli gravatur, beneficium amittitur. Nam & ſæpe dejerat [46], & beneficium nihilominus retinet: utputa qui beneficii portionem alienat, absque domini ſcientia, beneficium quidem retinet [47], ſed fidem promiſſam ſervare non videtur [48].

Ubicunque dominus principaliter offenditur per reatum vaſalli, ibi ad dominum feudum revertitur. Bald.

Denique [49] ſæpe quæſitum eſt vaſallo propter juſtam culpam a feudo cadente, utrum [50] ad dominum an ad ſucceſſorem vaſalli beneficium pertineat: ſed hæc diſtinctio tam ratione quam moribus comprobata eſt: ut ſi quidem vaſallus ita in dominum peccaverit, ut feudum amittere debeat: non ad proximos, ſed ad dominum beneficium revertatur, ut hanc ſaltem habeat ſuæ injuriæ ultionem [51]. Si vero non in dominum, ſed alias graviter deliquerit, vel grave quid commiſerit, ſicut ille qui fratrem [52] ſuum interfecit: vel aliud grave crimen, (quod parricidii appellatione continetur) commiſerit, feudum amittit: & non ad dominum, ſed ad proximos pertinet: ſi tamen beneficium fuerit paternum. Sic enim ſæpe pronunciatum ſcio. Si vaſallus contra conſtitutionem bonæ memoriæ Lotharii [53] imperatoris beneficium alienaverit: quia dominum contemnere [54] videtur, ad dominum beneficium pertineat: ſcriptum eſt enim, ut pretio [55] ſe cariturum [56] agnoſcat.

TIT. XXV.

[57] SI [58] DE FEUDO VASALLUS AB ALIQUO INTERPELLATUS FUERIT, ET DOMINUS EUM DEFENDERE NOLUERIT.

Dominus vaſallo cum extraneo litem habenti de feudo, de evictione tenetur, ſi monitus eum non defenderit. Bald.

Negotium tale eſt: Quidam vaſallus a domino tenebat feudum, de quo ab aliquo interpellatus fuit: & ſic vaſallus dominum vocavit [59], ut eum defenderet: domino renuente ad judicem venire, vaſallus amiſit cauſam per ſententiam: nunc vero vaſallus cambium [60] feudi a domino petit: ad quem dominus reſpondens, ait illum nunquam ab eo hoc feudum tenuiſſe, nec ab eo inveſtituram accepiſſe: contra quem vaſallus dicit ſe hoc feudum ab eo tenuiſſe, & inveſtituram recepiſſe, & ab eo petiviſſe, ut eum in judicio defenderet: nec tunc temporis inficiabatur illius eſſe, quod idoneis totum teſtibus probat vaſallus. Reſpondi: Super negotio iſto quod literis inſinuaſti nobis, tale eſt ſapientum noſtræ civitatis conſilium, videlicet Oberti de Orto, & Gerardi Capagiſti, ut ſi vaſallus cum de feudo interpellabatur, auctorem ſuum, id eſt dominum, ut eum defenderet, vocavit, & hoc probare poſſit: ſi in eo judicio vaſallus fuerit victus [61] de re aliena inveſtitum fuiſſe: ut dominus vaſallo ejusdem æſtimationis, quod erat tempore rei judicatæ, feudum reſtituat, vel [62] nummos [63] in feudum dandos numeret: & hoc cum certum eſt vaſallum de feudo victum fore. Sed ſi dominus neget hoc feudum unquam ab eo tenuiſſe, nec ab eo domino ipſum vaſallum, vel ejus anteceſſores unquam inveſtituram accepiſſe: & hoc vel per inſtrumentum publice confectum, vel per pares curtis vaſallus poterit probare: dominus ad reſtitutionem feudi tenebitur: alioquin dominus ſacramentum ſubire cogetur, iſtum qui eſt in cauſa, vel ejus anteceſſores a ſe vel a ſuis anteceſſoribus nunquam hoc feudum tenuiſſe, vel inveſtituram accepiſſe: quo facto dominus abſolvendus erit.

TIT. XXVI.

SI [64] DE FEUDO DEFUNCTI CONTENTIO SIT INTER DOMINUM, ET AGNATOS VASALLI.

Si contentio eſt inter dominum, & agnatos defuncti, agnati interim ante litem finitam conſtituendi ſunt in poſſeſſione. Bald.

1 *tit. 22. ſupr. hic.* 2 *§. 2. verſ. ſed non eſt alia.* 3 Contumax vaſallus privari jure ſuo poteſt, etiam ante traditam ſibi poſſeſſionem feudi. 4 Pares curiæ judices ſunt competentes inter dominum & vaſallum: etiamſi de feudo novo, & inveſtitura reali quæſtio ſit. 5 Interdum fidelitatis juramentum non debetur. *tit. 3. in fin. ſupr. eod. tit. 76. infr. hic.* debetur tamen fides. 6 *d. tit. 3. 76.* 7 Feudum poteſt ſine fidelitate per pactum conſtitui. *c. ult. ſupr. per quos fiat inveſtit.* 8 *1. feud. 5. & 17.* ſponte. Quid, ſi dominum deſeruit, quod eum juvare non potuit, aliud dicendum fuerit. Idem notant interpretes, ſi metu tyranni, ſeu potentioris principis dominum deſeruerit. 9 Sententia tamen exigitur ut privetur. 10 Feudo privari vaſallus poteſt, etiam ex ſola negligentia non admoniti domini de aſſaltu, id eſt, de vi, morte, captione, vel patrimonii grandi jactura. 11 Grandis jactura bonorum, quæ ſit arbitrio judicis finitur. 12 *tit. 39. in fin. J. hic.* 13 *tit. 7. J. hic.* 14 *1. feud. 5. verſ. item ſi fidelis.* 15 Feudo privatur, qui cum ſorore domini ſui ſtuprum admiſerit, *ut hic.* & tamen feudo non privatur, qui fratrem domini interfecerit. *c. 1. infr. an ille qui interf.* Cur tam varie? an quod gravius ſit ſtupri quam homicidii crimen? an potius, quod injuria majore afficitur dominus ſororis ſtupro quam fratre occiſo? an quod ſtuprum hic admiſſum eſt in domo domini: ut hac loci circumſtantia delictum augeatur? Quid? num idem fuerit in ſorore domini nupta, manente tamen in ipſius domini domo? *Ravennas* idem eſſe monet. 16 Id eſt, innuptæ. Comis enim tantum, non ullo velamine, virgines obtegebant caput. Et præceptum Pauli ſolas ad virgines pertinere exiſtimabatur: quod tamen eſt contra ſententiam Tertulliani, & ita in *l. 1. Longobard. de eo qui pat. filiis nec. hab. l. 21. 23. 25. 27. de ſucc. & in conſt. Neap. de ſucc. in feud.* in capillo eſſe dicitur, quæ nondum nupſit viro. Virgines innuptas veteri more in capillo fuiſſe notant hic interpretes. Multis locis in Germania mos ille ſervatur. 17 Etiam ſponte ac volens. *Doct. hic.* 18 *1. feud. 5. verſ. ſimiliter & tit. 17.* 19 Adde *tit. 6. infr. hic.* 20 *l. 1. §. 2 ff. de obſeq. Nov. 115 c. 3. § 1.* 21 Niſi ſeipſum defendens, & ad ſui tutelam fecerit. 22 *Al.* injecerat. Hic enim notatur conatus cum aliquo actu: ut nuda manus levatione, animo percutiendi, vaſallus feudum non amittat, ut ne in hoc propoſito locum habeat lex *Item apud Labeonem. 15. §. ſi quis. 1. ff. de injuriis.* 23 *d c. 3. §. 2.* 24 Aut potius vitæ, *d. c. 3. §. 5.* 25 Quid ſi dominus ipſe non eſt conqueſtus? ſi quia morte præventus, vel delictum ignoravit conqueri non potuit, heredibus domini feudum committetur. 26 Juſtitiam denegans domino vaſallus (quod fit, ſi in jus de re feudali vocatus a domino, ire negligit, vel contemnit, aut domeſticos ſuos juri non ſiſtit, a quibus fuerit dominus injuria affectus) feudum amittit *ut hic*, ut per contrarium juſtitiam denegans vaſallo dominus, feudi proprietatem amittit *c. 1. infr. qualiter dominus proprietate privatur.* 27 *tit. 6. verſ. honeſtum. ſupr. eod. tit. 55. in fin. infr. hic.* 28 Hic locus oſtendit duos feudorum libros ab Oberto fuiſſe conſcriptos. 29 Fidem ſeu conventionem ſervitii feudo adjectam non ſervans vaſallus, feudum amittit, etiamſi id in inveſtitura non fuit adjectum: tacite namque id intelligitur, adde *C. de don. quæ ſub modo.* Quid: qua actione eo nomine experietur ipſe dominus, vel rei vindicatione, vel condictione ob cauſam, vel condictione ex moribus feudorum. 30 *tit. 3. in fin. ſupr. hic.* 31 *§. 1. ſupr. hic.* Interpellatio igitur exigitur. Duobus tamen caſibus etiam citra interpellationem ſervitium ſuum offerre cogitur vaſallus, ſi videlicet ſciat dominum periclitantem, vel ſi certa die ſervitium debeat: ut dies interpellet pro homine *l. magnam. 12. C. de contr. ſtipul.*

32 Impotentia ſeu impedimentum excuſat vaſallum non ſervientem. 33 *1. feud. 17. ſupr. eod. tit. 5. 6. ſupr. hic. Nov. 22. c. 21. 115. c. 3. §. 7.* 34 Accuſans calumnioſe dominum, feudum amittit, *ut hic.* Quid ſi accuſatoris nomine fidejuſſit, aut teſtis ei, vel advocatus ultro ac ſponte adfuit? Idem. Quid ſi læſæ majeſtatis accuſavit, aut ſuam ſuorumque injuriam perſequens, vel minor accuſavit? Aliud. Quid ſi adverſus dominum male judicavit? ſi malo animo judicavit, & grave damnum domino intulit, neque peritiores conſuluit, feudum amittit. *Doctores hic.* Quid ſi pœniteat juſta ex cauſa? licet ei pœnitere. 35 Adde *tit. 39. in fin. infr. hic.* 36 Quid ſi fidejubendo incluſum liberare potuit? ex ea cauſa fit liberorum exheredatio. *Nov. 115. c. 3. §. 8.* ergo & feudi privatio. *infr. hic.* adde 3. *conſtitutionum Neapolitanarum.* 19. 37 *Nov. 115. c. 3. l. unic. Cod. de ingrat. liber.* 38 Ingratitudinis cauſæ eædem notantur in vaſallis, quæ in filiis & donatariis, *Auth. ut cum de appellat. §. cauſas. l. ult. C. de revoc. don.* & ſic feudum iiſdem cauſis amittitur, quibus fit exheredatio, donationis revocatio, & matrimonii diſſolutio: vide tamen Molinæum ad Conſuetudines Pariſienſes. 39 *d. c. 3. d. l. unic.* 40 *Nov. 22. c. 15. 117. c. 8. 9. l. 8. C. de repudiis.* 41 *l. ult. C. de revoc. don.* 42 *l. 2. §. 18. C. de veter. jur. enucl.* 43 *l. 38. ff. de rei vind. l. 13. §. 1. ff. de annuis, l. 14. ff. de diverſ.* 44 *1. feud. 17. in fin. ſupr. hic.* 45 Vide *1. feud. 21. ſupr. hic.* 46 Perjurio feudum non amittit vaſallus. 47 *Sub.* pro parte, ſeu pro ea parte, quam non alienavit. 48 Id eſt, videtur dominum contemnere. *§. 3. in fin. infr. hic.* 49 Ad quem feudum amiſſum redeat. *tit. 2.* Cujac. 50 Feudum committitur domino, ſi vaſallus in dominum deliquerit: aut eum contempſerit feudum alienando. Quid, quod in alium deliquit, feudum amittit? Feudum committitur agnatis vaſalli, non domino. 51 Vindictæ locum dare. *Apul.* 52 Vid. *1. feud. 5. verſ. ſimiliter, & 2 feud. 37. infr. hic.* 53 *tit. 52. infr hic.* 54 Feudum alienans ſine conſenſu domini, dominum ſuum contemnere intelligitur, ideoque feudo privatur. *§. 2. in fin. ſupr. hic* 55 *d. tit. 52. in fin. princ.* 56 Feudum alienans inconſulto domino, feudum amittit, an ipſo jure? non ipſo jure, ſententia enim exigitur, quod hæc vox *Cariturum*, oſtendit: quæ pœnam futuram, & ſententiam ſignificat. *gloſſ. in l. providendum. 7. C. de poſtulando.*

57 *Liber quartus* feudorum hic conſtituitur, a *Cujacio* collectus ex variis auctoribus. 58 De evictione feudi, & ejus æſtimatione. *tit. 1.* Cujac. 59 Id eſt, dominum autorem laudavit. *l. 29. § 2. l. 34. §. 1. l. 37. ff de evict.* Evicti feudi nomine, ut adverſus dominum agat vaſallus, litem denunciare ipſi domino tenetur. 60 Id eſt, aliud feudum ejusdem pretii. *tit 8. ſupr. hic.* de cambio dixi *1. feud. 4. §. 2. tit. 22. §. 1. ſupr. hic.* Evicti feudi agens vaſallus, non agit ad duplum, ſed ad tantundem ejusdem bonitatis & quantitatis, vel ad pretium convertendum in tantumdem, *ut J. hic.* ita aliud pro alio ſolvere cogi dominus poteſt, contra regulas juris generales. *l. 2. §. mutui. ff. de rebus creditis & ſi certum.* 61 *tit. 26. §. 5. verſ. ſi Vaſallus.* 62 Id eſt, æſtimationem litis, quam vice feudi ſubiit vaſallus, quam ex ſententia judicis victoris exolvit. 63 Ne dixeris, nummos in feudum dari, feudum enim in pecunia eſſe non poteſt; etiamſi accepta pecunia vaſallus juraverit ſe vaſallum; pecunia illa feudum non erit, quippe feudi proprietas penes dominum eſſe debet. cæterum ubi pecunia datur, dominium a numerante in accipientem tranſit, proinde qui in feudum nummi dari hic dicuntur, nihil aliud ſunt, quam litis æſtimatio quam ſubiit vaſallus *ut dixi*, ſeu pecuniæ ſumma actori numeranda.
64 Si contentio eſt inter dominum, & agnatos defuncti de feudo. *tit. 2.* Cujac.

Si

SI de feudo defuncti militis sit contentio inter dominum, & agnatos defuncti, domino novum feudum, agnatis vero paternum esse contendentibus: agnati [1] in possessione feudi de quo quæritur, constituendi sunt. Eo facto super principali [2] quæstione cognoscendum est: utroque autem deficiente in probatione, electio jurisjurandi agnatis danda [3] est [4].

Si contentio est inter filiam & agnatos de beneficio, filia interim debet esse in possessione.

1. INter [5] filiam defuncti, & agnatos ejus, de quodam prædio mota est quæstio, agnatis feudum, filia vero allodium [6] sive libellarium [7] esse asserentibus: super possessione apud quem manere debeat, quærebatur. Responsum est, apud filiam possessionem interim esse collocandam: deficientibus vero hinc inde probationibus, per jusjurandum, causa cognita res decidetur, electione [8] danda agnatis [9]. §. 1. Defuncto milite inter dominum, & filiam illius super quodam quærebatur, domino feudum, filia allodium sive libellarium esse allegante. Respondi, filiam in possessione feudi manere debere [10], donec de eo judicetur: probatione vero hinc inde cessante, electio jurisjurandi filiæ danda est.

Investitura sumit effectum, cum feudum sibi vel heredi suo fuerit apertum. Bald.

2. MOribus [11] receptum est, dominum de feudo militis [12] sui, quod [13] post [14] mortem ipsius ad dominum reverti sperabatur, in alium militem investituram facere posse: quæ investitura tunc demum capiet effectum, cum feudum domino aut heredi suo fuerit apertum. Secus est in ecclesiasticis [15] personis: nam si ecclesiastica persona talem faciat investituram: non aliter valebit, nisi sibi, non etiam successori suo feudum aperiatur: & in tali investitura consensus ejus de cujus feudo sit, exquiri non oportet.

Si vasallus domino inficietur feudum, vel feudi partem, aut ejus conditionem: convictus postea de mendacio, perdit feudum, & ejus conditionem. Bald.

3. VAsallus [16] si feudum, vel feudi partem, aut feudi conditionem ex certa scientia inficiatur [17], & inde convictus [18] fuerit, eo quod abnegavit feudum ejusve conditionem, expoliabitur [19]: alius autem vasallus, quamvis hoc sciens non patefaciat, feudum tamen retinet: aut si aliam [20] rem domini celaverit vasallus, feudum tamen non amittit.

Qui per triginta annos rem alicujus tanquam in feudo possedit, & pro ea servitium præstitit domino, præscribit in feudum. Bald.

4. SI [21] quis per [22] triginta [23] annos [24] rem aliquam ut feudum possedit [25], & servitium [26] domino exhibuerit: quamvis [27] de ea re non sit investitus, præscriptione tamen triginta annorum se [28] tueri potest [29].

QUi [30] clericus efficitur, aut votum religionis assumit: hoc [31] ipso feudum amittit [32].

ETsi [33] vasallus omni anno [34] domino se non repræsentat [35]: feudum tamen non [36] amittit.

OMnes [37] filii ejus qui feudum acquisierit, fidelitatem facere debent [38], maxime si [39] indivisum [40] habent: quod si [41] feudum ex divisione ad unum tantum pervenerit, ille tantum faciet fidelitatem.

ADoptivus [42] filius in feudum [43] non succedit [44].

MUlier [45] habens feudum, relictis filiis ex duobus matrimoniis decessit: inter quos feudi quæstio aliarumque rerum maternarum vertebatur: obtinuit filios [46] prioris [47] matrimonii tam in feudo, quam in cæteris potiores esse.

NAturales [48] filii, licet postea fiant legitimi, ad successionem feudi [49] nec [50] soli, nec cum aliis admittuntur.

SI [51] minori [52] datum [53] fuerit feudum, fidelitatem facere [54] non cogatur, donec venerit in majorem ætatem, in qua doli capax sit: feudum tamen retinet.

Si filius impubes successit vasallo, non cogitur facere fidelitatem nec servitium personale potest præstare. Baldus.

§. 5. Si quis decesserit filio impubere [55] relicto, fidelitatem nec ipse nec alius pro eo facere cogitur [56]. Idem [57] de servitio personali: alius tamen pro eo faciens servitium admittetur.

TItius [58] filios masculos non habens, partem suam feudi [59] Sejo, partem ejusdem feudi possidenti agnato suo concessit [60]. Sempronius proximior agnatus mortuo demum Titio partem illius feudi nullo dato pretio recuperare potest. † Quod [61] si Titius filios proprios [62] haberet [63], pretio reddito etiam vivo Titio: quod si [64] consensit [65] alienationi, vel per annum ex quo scivit, tacuit: omnino removebitur.

Facta domino de feudo abusiva investitura, cogitur dominus vasallum mittere in possessionem, nec liberatur interesse præstando. Baldus.

SI facta [66] de feudo [67] investitura pœniteat [68] dominum antequam possessionem transferat: an præstando interesse vasallo, libere-

1 Præsumitur feudum in dubio antiquum esse potius, quam novum. Ita in dubio agnati vasalli excludunt dominum; magis favetur adgnatis vasalli, quam domino. Cur? quia possedit defunctus, ideo & adgnati in ea possessione sunt tuendi: & alioquin dominus hic feudum ipsum non negat, sed qualitatem tantum feudi. Quid si in continenti dominus probaturus est novum feudum esse: nec ea causa cognitionem majorem desiderat? possessio agnatis non est addicenda. *l. ult. C. quorum bonor.* 2 *tit.* 20. ℣. *eod. tit.* 82. ℑ. *eod.* 3 Cur danda est electio jurisjurandi agnatis? quia possessio feudalis indivise præsumptionem pro possessore inducit: hic autem agnati possident. Quid: quo tandem jure agnati jurabunt feudum antiquum esse, cum id verisimiliter possint ignorare? anceps perjurium dicerentur subire hoc casu. *l.* 4. *ff. de in litem jur. l.* 11. §. 1. *ff. de act. rerum amotar.* Paul. 2. *sent.* §. 4. nisi lex eos ad jurandum admitteret. 4 Quam judex non semper sequitur. *tit.* 11. *in fin.* ℣. *eod.* 5 De possessione apud filiam collocanda. *tit.* 3. Cuj. 6 Præsumitur res allodialis potius quam feudalis. Ita heres in possessione rei hereditariæ, quam defunctus possidebat mortis tempore, confirmandus est, donec probentur res ipsæ feudales esse, non allodiales, facit *l. sive possidetis.* 16. *C. de probat.* 7 Emphyteuseos capaces sunt fœminæ, non tamen feudi, *ut hic*, nisi feudum fœmineum sit. 8 Si modo pro eis faciant quædam præsumptiones, quemadmodum in hoc proposito, si quædam præsumptiones sint pro filia, jusjurandum filiæ deferendum est. *gloss. & doct.* 9 *tit.* 40. 51. §. 5. fidei maris magis statur, quam fœminæ. 10 Cur filia? præsumptione aliqua juvabatur, *ut paulo ante in simili specie dictum est.* 11 Dominum investituram feudi sui militis in alium facere posse. *tit.* 4. Cujac. 12 Id est, vasalli. 1. *feud.* 22. 13 Hujusmodi feudum successionem non habere dicitur, de quo vid. 1. *feud.* 9. & 27. *in fin. supr.* 14 Investire aliquem de feudo nondum sibi aperto laicus dominus potest: non pure, sed hac conditione, post mortem scilicet vasalli possidentis, vel commisso alias feudo: nec enim laicus posset pure feudum vasalli superstitis alii conferre sine ejus consensu. Quid: teneturne heres laici investitoris ratam habere investituram? cogitur, *ut hic.* Quid successor ecclesiasticæ personæ, genus id investituræ num confirmare cogitur? Minime, *vers. secus*, *infr. eod.* Cur tam varie? successor ecclesiastici, successor est tantum, non heres. 15 1. *feud.* 3. 25. §. 1. 16 Feudum, qui sciens injuste negat, & quidem totum amittit: qui partem, partem tantum: qui qualitatem, totum ipsum. Quippe hæc negatio rem totam afficit, neque dividi potest. Quid si non neget feudum totum ejusve partem vel qualitatem: sed feudum ita ab alio ejuratum vel negatum, ignorantia ductus dissimulet? feudum non amittit. Minus itaque punitur dissimulatio, quam negatio: seu contumacia expressa in negando, quam ficta in tacendo. Aliud igitur fuerit, si dolo id dissimulaverit, tacueritve. *c.* 1. ℑ. *de forma fidel. l. ult. ff. de rei vind.* 17 De pœna inficiationis feudi. *tit.* 5. Cujac. Quid si emphyteuta sciens prudens rem emphyteuticam esse negavit? eam pariter amittit. Everardus *in Topicis loco a feudo ad emphyteusim* 29. *num.* 12. 18 Quid si non testibus, sed juramento domini sit convictus? aliud *arg. l. eum qui.* 30. *ff. de jurejur.* 19 Quid si pœniteat ante litem contestatam? auditur damna, & expensas domino offerens. *Bald.* 20 §. 5. *vers. vasallus* ℑ. *eod. tit.* 34. *in fin. infr. eod.* 21 Id est, non feudalem. 22 Præsumitur res esse feudalis, quæ 30. annis ut feudalis est possessa: cujus, ut feudalis (nam id exigitur, *arg. l. ult. ff. quemadm. servit.*) eo spatio præstita sunt servitia, aut certe præstitum fuit aliquod servitium. 23 De præscriptione feudi longissima. *tit.* 6. 24 Continuos non interruptos. 25 Etiam mala fide, jure civili: non canonico. *c. ult. de præscr.* 26 Etiam unum, sufficit enim vasallum paratum fuisse servitia præstare. 27 Quid si quis ita dixerit, consentio ut præscribas? Hæc præscriptio mera non est, sed unita vestitaque pacto: qua (etiamsi longissima ea sit) directum dominium adquiritur. 28 Feudum præscriptione adquisitum, transire etiam ad heredes hic etiam notatur ab interpretibus, ad eos, inquam, heredes qui ad feudum ipsum admittebantur ex natura feudi simpliciter concessi. 29 *Sub.* in feudo, *ut hic.* Ita per contrarium præscribitur eo spatio jus petendi servitii: cum correlativorum sit eadem ratio. Quemadmodum si eo spatio rem feudalem, ut suam possedit dominus, utile dominium adquisivit, & directo suo adjunxit. 30 *tit.* 9. §. 1. ℣. *eod.* 1. *feud. ult.* 31 Hæc verba, *hoc ipso*, arguunt ipso jure clericatu indepto, feudum amitti, nec sententiam exigi: non idem esse in usufructu, & emphyteusi notant interpretes. 32 Clericum feudum perdere. *tit.* 7. Cuj. 33 An vasallus, qui se non exhibet domino, feudum amittat. *tit.* 8. Cujac. 34 Omnino. Hotom. 35 Adde §. 7. ℑ. *eod.* 1 *feud.* 22. 36 Cur non amittit? nihil tale adversus vasallum statutum est, tale nihil etiam ejus juramento continetur, proinde neque id exigitur a vasallo. *arg. l. si servum.* 71. §. *non dixit.* 5. *ff. de adquir. vel omitt. her.* 37 Omnes fidelis filios fidelitatem facere debere. *tit.* 9. Cujac. vasallos tamen possidere dici posse, notat *Baldus*, quod ipsi vasalli sint in bonis. 38 *tit.* 55. §. 1. ℑ. *eod.* 39 Feudum pro indiviso simul teneri & possideri per filios vasalli potest, tunc autem, omnes fidelitatem jurare debent: Quid ita? cum succedunt, una persona censentur. unde notant, jus patronatus individuum esse. Quid: quæ ratio in servitio præstando inibitur? si in dando consistet servitium, singuli vasalli dabunt, si in facto individuo, ipsi unum ex se eligent, qui id servitium præstet. Quid, pluribus domini heredibus, quemadmodum vasallus præstabit servitium individuum in diversa bella forte proficiscentibus? An quemcunque volet, sequetur? an potius digniorem & seniorem præferre cogendus est? *arg. l. si quis in gravi.* 3. §. *si cum omnes.* 4. *ff. ad SC. Silan.* Quid si inter heredes domini bellum sit? An neutros sequi cogetur, cum sibi invicem obstent? 40 Divisum. Cujac. 41 Feudum divisione ad unum filiorum pervenire potest, ut ille solus juret & solus vasallus censeatur. 42 Adoptivum in feudum non succedere. *tit.* 10. Cujac. Ita adoptivus non omnimodo naturali comparatur. Quid ita? feudum dari intelligitur vasallo ejus contemplatione, & eorum qui ex vasalli sanguine descendent. Adoptivi non sunt adoptivo patri consanguinei: quid: num eadem ratio in arrogato, quæ in adoptivo? eadem. Quid: potestne feudum ea lege dari, ut etiam adoptivi & arrogati succedant? potest: licet id factum sit contra communem naturam feudi. *c.* 1. ℑ *de feudo non habente propriam naturam feudi.* Potestne huic legi derogari statuto, consuetudine, vel rescripto principis? potest. *Bald.* quid hæc lex num locum habet in filio legitimo emancipato, & post adoptato? non habet. Quid ita? nempe quia hic potest in feudo succedere etiam sine adoptione. 43 Aliud in allode. 44 Quia consanguineis, id est veris, natura legeque liberis, deferuntur feuda, non commentitiis liberis. 45 Filios secundi matrimonii tantum fœminæ in feudum succedere. *tit.* 11. Cujac. 46 Jus succedendi commune statuto & consuetudine mutari potest; *ut hic*, filii prioris matrimonii soli in feudo succedunt. 47 Posterioris. Cujac. vid. *tit.* 103. ℑ. *eod.* 48 Id est, ut naturales post facti legitimi non succedant. *tit.* 12. Cujac. *Goth.* Vid. Zas. *de feud. success. num.* 72. Scacch. *de jud. caus. civil. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 17. 23. & *seqq.* Ans. 49 Etiam materni. 50 Legitimati sive soli sint, sive cum aliis legitimis sint, in feudis non succedunt, *ut hic*, quid ita? agnati generaliter in feudis succedunt: legitimati, cognati sunt, non adgnati. *l. hac parte.* 2. *ff. unde cognat.* Quid, si cum naturales essent soli, nulli legitimi, patre id postulante, legitimati sint ad feuda, principis rescripto? plane etiam succedunt, sive soli fuerint, sive cum aliis post natis concurrant, dum id nominatim rescripto contineatur, *eos legitimari non obstante hoc capite.* *Naturales:* ut cum anomalum hoc sit beneficium principis anomala quoque solennitas adhibeatur. Quid legitimati per subsequens matrimonium? plane succedunt: adeo, ut nec in eo matrimonio requiratur instrumentum matrimonii vel dotis: licet tamen quidam in eo dissentiant. Quid, si feudum accipienti & legitime descendentibus ex ejus corpore sit datum? qui tempore contracti matrimonii naturalis filius natus fuerit, tali in feudo non succedet: qui conceptus tantum, succedet: Quid, si primogenitus in feudo succedere debet: & Titio primus natus sit ex concubina: deinde ex uxore legitima secundus, & ea mortua nuptias contrahat cum ipsa concubina? licet primus legitimetur, concubinatu matris in matrimonium verso, secundus tamen eo potior fuerit, ut succedat in feudo. *c. tanta.* X. *qui filii sint legitimi.* Quid si in ipso articulo mortis, concubinam duxerit? nati ex ea filii, velut ex matrimonio legitimantur, ut in feudo succedant. *d. c. tanta.* Quid nati ex matrimonio injusto, a principe tamen confirmato? nati ex eo matrimonio legitimi non fuerint: nisi in ipsa legitimatione facta fuerit eorum mentio. Quid si dominus vasallum investivit pro se & filiis natis & nascituris, cum sciret vasallo filios esse naturales? succedent & hi quoque in feudo: sciens enim dominus naturales legitimos, hoc est, feudi capaces ita fecisse intelligitur. Quid: legitimatus in uno territorio, estne legitimatus in omnibus aliis: in feudo temporali vel Ecclesiastico? vid. Bald. *in l. eam quam.* 14. *C. de fideicom.* & *Dd. in c. per venerabilem. x. qui filii sint legitimi.* 51 De minore ad fidelitatem feudi non cogendo. *tit.* 3. Cujac. 52 Id est, impuberi §. 5. ℑ. *eod.* 53 Et ita etiam novum feudum impubes retinet, licet fidelitatem non juret. 54 Impubes vasallus fidelitatem jurare non cogitur, etsi feudum retineat. Quid si doli sit capax impubes: an jurare cogitur? quidam ita putant, *argum. Auth. sacramenta. C. si advers. vendit.* quod *Alvarotus* non admittit. Quid: volens impubes num jurare potest? *Ravennas* ita putat. Quid infans? non jurat: sed ejus tutor. *arg.* §. 5. ℑ. *eod.* 55 Adde versiculum superiorem. 56 Sponte igitur pro impubere alius (puta tutor) jurabit. 57 Impubes vasallus neque ipse jurare fidelitatem, neque servitium personale facere cogitur etiam per substitutum, *ut hic*, quod hodie consuetudine feudorum non scripta, non servatur; cum impuberes cogantur hodie per substitutum servire. *Doctores hic.* Quid, si servitium nominatim personale sit? per substitutum servire vasallum non posse notant: nisi inidoneus sit ad servitium præstandum. *l. quisquis.* 27. *C. de Epis. & Cler.* nisi dignitas ejus dominica major sit, *l. interdum.* 34. *ff. de operis libertorum*, nisi justa causa eum impediat. *l. filius.* 8. *ff. de procurat.* quo etiam casu solennia servitia (puta Capitaneatus) per alium possunt explicari. *l.* 1. §. *hujus. ff. de off. ejus, cui mandata.* 58 Quando agnatus ad feudum admittatur vel excludatur. *tit.* 14. Cujac. 59 Antiqui scil. 60 Id est, alienavit licite: permissu domini, interveniente pretio. 61 Feudum antiquum ex pacto providentia a patre juste alienatum liberi, vivo etiam patre, revocare possunt: agnati, agnato tantum mortuo. 62 Filium haberet. Cujac. 63 Nec retrahentes. 64 Consentiens alienanti vasallo, jus suum amittit. 65 §. 1. *tit.* 39. 49. ℑ. *tit.* 8. *in fin.* ℣. *eodem.* 66 Dominum feudi, tradere cogi. *tit.* 15. Cujac. 67 *Sub.* novo. Nam in veteri feudo nulla traditur possessio; cum vasallus illam jam habeat. 68 Feudi investituram factam dominus retractare non potest, adeo ut nec liberetur præstatione ejus quod interest. Ipsam enim præcise possessionem tradere cogitur ab alio non occupatam, seu vacuam. Quid, ab investitura, possuntne communi consensu recedere dominus & vasallus? possunt. Quid si pœnitentia non ducatur dominus, sed traditionem differat tantum? omnem utilitatem vasallo præstabit, quam is habuisset, si ab initio ei tradita fuisset possessio. Quid, si in eadem re dominus plures diversis temporibus investivit? præferendus erit qui prior possessionem fuerit adeptus, priorem autem eum feudi possessionem prehendisse dicemus, qui prior domino pretium numerasse probabitur.

tur, quæsitum fuit? Responsum est, prætermissa illa condemnatione, dominum possessionem [1] feudi, de quo investituram fecit, tradere compellendum.

FIlii [2] nati ex ea uxore cum qua matrimonium tali [3] conditione contractum est, *ne* [4] *filii ex ea nati, patri ab intestato succedant*: in feudo succedunt [5], nam quamvis ratione improbetur talis conditio, ex usu tamen admittitur [9].

Ei qui non vult aliquid consequi, sed jus quæsitum conservare, non imminet jus offerendi, nisi dies fuerit apposita. Baldus.

LIcet [7] vasallus domino servitium non [8] offerat: quantocunque [9] tempore steterit (dummodo domino petenti servire paratus sit) beneficium non amittit, si [10] tamen sciat ei magnum periculum imminere, ultro adjutorium suum ei debet præbere. † Inde quæsitum est, si dominus in perjurium [11] incidat, quia [12] dare non valeat quod dare juraverat, & vasallus eum liberare [13] possit suam pecuniam [14] dando, & non faciat, an beneficium amittat? Et responsum est, non amittere.

SI [15] vasallus culpam [16] committat, propter quam feudum [17] amittere debeat, neque filius neque ejus descendentes ad id feudum revocabuntur: sed agnati [18] qui quarto gradu sunt, dummodo ad eos pertineat.

IN [19] generali alienatione vasalli [20], non [21] continetur feudum, nisi nominatim dictum sit.

Si vasallus feudum ignorans alienavit, feudum non amittit & sibi restituendum est, non domino: tenebitur tamen ad interesse emptori ignoranti. Bald.

SI [22] vasallus feudum alienavit [23] ignorans [24]: non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum est: ad interesse vero emptori ignoranti [25] condemnandus est vasallus.

VAsallus [26] feudum [27] quod sciens [28] abnegavit, amittit: ignoranti [29] vero subvenitur. Quod si dubitet [30], dubitanter [31] respondere debet.

BEneficium [32] a vasallo in [33] feudum, si nihil in [34] fraudem legis fiat, recte dari potest, dum [35] tamen militi detur.

SI [36] vasallus de beneficio suo agat [37], vel [38] conveniatur: sive obtineat, sive [39] non: (licet ignorante [40] domino fiat) omni tempore firmum erit illud judicium, nam & transigere [41] recte poterit: nec [42] quod accepit transactionis nomine feudum erit.

Si dominus commisit feloniam, per quam si eam committeret vasallus in dominum, amitteret feudum: dominus etiam perdere debet feudi proprietatem. Bald.

DOmino [43] committente feloniam [44], ut ita dicam, per quam vasallus amitteret feudum, si eam committeret: quid obtinere debeat de consuetudine, quæritur? & respondetur, proprietatem feudi ad [45] vasallum pertinere: sive peccaverit in vasallum, sive in alium [46].

FEudum [47] ea lege datum, *ut ipse & heredes sui masculi & feminæ, & cui* [48] *dederit, habeant*: iisdem culpis amittitur, quibus & aliud feudum. Quod si vasallus alienavit: feudum esse desinit apud emptorem.

TItius [49] cum Sempronio fratre suo feudum paternum possidente pactum fecit *de eo feudo non petendo a* [50] *Sempronio, heredibusve suis* [51]. Sempronio sine herede masculo defuncto, inter Titium & Sejum fratrem suum de eo feudo quæstio orta est, quid inde fieri debeat, quæritur? responsum est, pactum non obstare Titio.

TIT. XXVII.

DE [52] PACE [53] TENENDA [54], ET EJUS VIOLATORIBUS.

Imperator adulatur omnibus, suadens quod debeant servare pacem, & statuit pœnam contra non servantes. Baldus.

FRidericus [55] Dei gratia Romanus Imperator semper augustus, episcopis, ducibus, comitibus, marchionibus, & omnibus ad quos literæ istæ pervenerint, gratiam suam & pacem, & dilectionem. Quoniam divina præordinante clementia, solium regiæ majestatis conscendimus, dignum est, ut cujus præcellimus [56] munere, illi omnino pareamus in opere. Inde est, quod nos, tam divinas, quam humanas leges in suo vigore manere cupientes, & ecclesias sive ecclesiasticas personas sublimare, & ab incursu, & invasione quorumlibet defensare intendentes, quibuscunque personis jus suum conservare volumus, & pacem [57] diu desideratam, & antea toti terræ necessariam, per universas regni partes habendam regia auctoritate indicimus. Qualiter autem eadem pax tenenda sit, & servanda in subsequentibus declarabitur evidenter. † Si quis [58] hominem intra pacem constitutum occiderit [59], capitalem [60] subeat sententiam, nisi per duellum [61] hoc probare possit, quod vitam suam defendendo [62] illum occidit. Si autem omnibus manifestum sit, quod non necessario, sed voluntarie illum occiderit: tunc neque per duellum neque quolibet alio modo excusabitur, quin capitali damnetur sententia. † Si vero violator pacis a facie judicis fugerit, res ejus mobiles [63] a judice in populum publicentur [64], & dispensentur [65]: heredes [66] autem sui hereditatem quam ipse tenebat, recipiant, tali [67] conditione interposita: ut jurejurando spondeant, quod [68] *ille violator pacis nunquam de cætero ipsorum voluntate, aut consensu aliquod emolumentum inde percipiat.* Quod si heredes neglecto postmodum juris rigore, hereditatem ei dimiserint: comes [69] eandem hereditatem regiæ ditioni assignet, & a regio jure beneficium suscipiant [70].

† Si quis alium intra pacis edictum vulneraverit [71], nisi quod in duello, & vitam suam defendendo hoc fecerit, probaverit, manus [72] ei amputetur: & (sicut superius dictum est) judicetur: & judex in causa ipsum, & res ejus secundum rigorem justitiæ strictius consequatur. † Si quis aliquem ceperit, & absque sanguinis effusione fustibus [73] percusserit, vel crines [74] ejus, aut barbam [75] expilaverit: decem [76] libras ei, cui injuria illata esse videtur, per compositionem impendat: & [77] judici [78] viginti libras persolvat. Si vero temerarius absque percussione eum invadat, eo quod vulgo dicitur cisteros [79] & calida manu, ac verberibus contumeliisque male tractaverit, quinque libras pro tali excessu componat, & judici pro tali excessu decem libras persolvat. Quicunque judici suo pro excessu viginti libras invadiaverit [80]: prædium suum pro pignore illi tradat, & intra quatuor septimanas invadiatam pecuniam persolvat. Quod si intra quatuor septimanas prædium suum solvere neglexerit: heredes sui, si voluerint, hereditatem recipiant, & comiti intra sex septimanas viginti libras persolvant. Si autem comes [81] eandem hereditatem regiæ potestati consignet: proclamatori [82] etiam damnum restituat, & prædium a rege beneficiali jure obtineat.

Clericus qui pacem violavit, vel pacis violatorem receptavit, si quidem comparet in judicio, pœna pecuniaria punitur. Si vero est inobediens, pœna majori puniendus est. Baldus.

1 *tit. 7. in fin.* ℥. *eod.* 1. *feud.* 4. ℥. *eod.* 2 Quando filii in feudum non succedant. *tit.* 16. Cujac. 3 Ea de re convenire plerumque solent nobiles, qui habentes liberos ex nobili uxore, ea defuncta, plebeiam ducunt, facit *tit.* 29. *infr. eod.* 4 Pactum de non succedendo patri in feudo, valet, *ut hic*, quod tamen jure civili non valet. *l. pactum.* 3. *C. de collat.* Quid, valetne pactum, ut ne prioris matrimonii liberi succedant? valere ajunt, si cum nobiliore fœmina secundæ nuptiæ contrahantur: quæ (nisi id pactum convenisset) non fuissent alias contractæ. *Bald.* 5 In feudum non succedunt. Bart. Cujac. *hic*, *ad l.* 26. *ff. de verb. oblig.* 6 Imo non est admittenda, *arg. tit.* 1. ℥. *eodem.* 7 Vasallum non teneri offerre servitium. *tit.* 17. Cujac. 8 §. 4. *vers. etsi* ℥. *eod.* 9 Viginti annis. 1. *feud.* 21. vel triginta annis. Ita vasallus feudum non amittit, etiamsi per triginta annos domino non servierit. Cur? punitur recusans tantum servitium, non autem, non serviens. 10 Servitium domino offerre vasallus non cogitur, nisi sciat dominum in magno periculo versari, *ut hic. arg. l. quod te.* 5. *ff. de reb. cred.* aut nisi dies adjecta. *arg. l. si residuum.* 5. *C. de distr. pign. l. acceptam.* 19. *C. de usuris.* 11 *tit.* 89. *in fin.* 12 Perjurium admittit, qui promissa servare non potest, etiam propter inopiam, *ut hic.* culpa nimirum contingentem, non casu. 13 Quid: alere inopem dominum, aut eum custodia seu carcere liberare, num vasallus cogitur? non cogitur, nisi juvandi vasalli causa dominus bona sua consumpserit, vel nisi maximum sit feudum, vel nisi de omnibus bonis vasallum investivit. verum id utilius fuerit initio stipulari. 14 Vid. *l.* 5. §. 16. *ff. de agnoscendis liberis. Novell.* 115. *c.* 3. §. 8. 15 Feudo amisso, filios vasalli excludi. *tit.* 18. Cujac. 16 *Sub.* in alium quam dominum: & quidem culpam ex delicto aliquo descendentem, non adversus contractum feudalem simpliciter admissam. 17 *Sub.* antiquum: hac sententia, feudum quo vasallus privatur suo delicto in personam extraneam admisso, agnatis ejus & descendentibus committitur, non domino. 18 *tit.* 24. §. 3. *in fin.* ℥. *tit.* 31. *infr. eod.* 19 In generali alienatione non contineri vasallos. *tit.* 19. Cujac. Alex. 5. *consil.* 25. Atqui hujus paragraphi hæc potius sententia videtur esse, Vasallum alienando omnia sua bona, non intelligi feudum alienasse: nisi nominatim sit dictum. sic generali hypotheca non continentur alienari prohibita, *l.* 88. §. 15. *ff. de leg.* 2. Refutatione quoque generali bonorum feudum non venit. Bald. *Authent. in successionem. C. de suis.* 20 Hanc vocem *Hotomannus* expungit. 21 *tit.* 51. ℑ. *eod.* 22 Vasallum repetere feudum, quod ignorans alienavit. *tit.* 20. 23 *tit.* 42. ℑ. *eod.* 24 Ut si successit ei, qui diu scilicet longo tempore non servivit. 25 Nam scienti non fit injuria. *l. cum donationis.* 34. *C. de transact.* 26 De pœna negantis feudum. *tit.* 21. 27 Quid, si partem, agente in eum domino, vasallus negavit? partem amittit. 28 §. 3. ℥. *eod.* 29 Ignorantia excusat vasalli mendacium: modo ne sit crassa & supina. 30 *tit.* 34. *in fin.* ℑ. *eod.* 31 Dubius dubitanter respondere potest, *ut hic*: dilatio tamen dabitur, ut plenius instituatur. 32 Feudum vasallo in feudum dari posse. *tit.* 22. Cujac. 33 Subfeudare vasallus potest: hoc est, feudum alii dare: cognati, & eadem conditione. 34 Fraudem præsumi putant doctores, si vasallus det feudum suum alteri, accepto pretio. 35 *tit.* 34. §. 2. 36 Vasallum agere & conveniri de feudo posse. *tit.* 23. 37 Agere vel conveniri feudi nomine vasallus potest: adeo ut sententia prodesse imo & nocere possit domino etiam ignoranti: dum ne judicium in fraudem suscipiatur. 38 *tit.* 25. *supr. eod.* 39 Res judicata cum vasallo nocet domino, *ut hic.* Quid ita? an dicemus vasallum totum in eo fuisse, ut litem domino denuntiaret, neque dominum reperisse? An litem institutam præsente domino non specialiter per vasallum admonito? an quia vasallus in hac lite non obtinuit? cum rem sibi in feudum datam esse contestaretur: & quidem præcise ab ipso domino? An quia dominus rem ut feudalem vindicat, non ut propriam? An quia vasallus jure suo sine domino experiri potuit? 40 Atqui domino ignorante feudum vasallus alienare non potest? non potest, ultro: ex causa necessaria judicii vel transactionis potest. *ut hic.* 41 *tit.* 43. *infr. eod.* decidendi scilicet, non alienandi aut diminuendi causa. 3. *Const. Neapol.* 5. Transigere de feudo suo vasallus potest. 42 Feudum non est, quod vasallus feudi nomine ab adversario accepit transigendo. 43 Quando proprietas feudi ad vasallum perveniat. *tit.* 24. 44 Felonia commune verbum est tam domini quam vasalli, *ut hic*, & *tit.* 47. *infr. eod.*

45 Mores Galliæ addiciunt superiori, Imperatori aut Regi, ut & constitut. Neapolit. 3. *tit.* 19. 46 Hoc est, conjunctum vasallo. Exemplum Ravennas subjicit in domino, vasalli famulum verberante, ut injuriam vasallo faceret. 47 Feudum iisdem causis amitti, licet datum sit heredi, & cui vasallus dederit. *tit.* 25. 48 *tit.* 48. ℑ. *eod.* 49 De pactione de non petendo feudo. *tit.* 26. 50 Pactum de non petendo a certis personis, personas non transgreditur. 51 Id est, filiis masculis.

52 De treuga & pace, quidam ita legunt apud Cujac. *hic*: hujusmodi Constitutiones a Germanis Landfriden dicuntur. Abbas Ursper. 3. Frossar. 97. 53 Treugæ violatores eadem pœna puniri, qua pacis violatores hic notant interpretes. Quin hanc constitutionem locum habere, adversus turbatores pacis singularum personarum. 54 Pax ut res necessaria ab omnibus desideranda & servanda. 55 Primus scilicet, Cujac. arg. eorum quæ dicuntur ab Othone Frising. 2. *c. ult.* Imo Tertius, qui & Austriacus, *Hotoman.* arg. eorum quæ dicuntur a Wimpfelingo *c.* 51. de subditis ad pacem coactis lege habita, sed *Cujacii* verior sententia est. 56 Munus optimi principis. 57 Utilitas pacis. 58 Laicus scilicet: nam de clericis agetur *infr. eod.* §. 1. 59 De homicidio. 60 Pacis violator voluntarius capite punitur: aut ita: Homicida voluntarius intra pacis tempus capite punitur, ut pacis perturbator. adde. *l. ult. in fin. ff. de re milit.* 61 Purgationem per duellum observa. 62 Pacem non violat, qui se vel filium, vel conjunctum, vel bona sua defendens alium interficit: ut nec homicidii tenetur, qui extra terminos imperii occidit. 63 Mobilia ejus territorii atque jurisdictionis censentur esse ubi reperiuntur. Quid fructus? suntne res mobiles? sunt, si a feudo separati: secus si pendentes. *l. fructus.* 44. *ff. de rei vind.* Quid pensiones? mobiles sunt, si earum dies jam cessit; sin minus, immobiles. Quid annuæ præstationes ad longum tempus? immobiles. 64 Pacis violatoris fugitivi hæc pœna est. Bona ejus mobilia publicantur: immobilia ejus heredibus relinquuntur, ea conditione, ut nec bonis illis pacis violatorem juvent, alias publicantur, & a principe alteri donari possunt. Hoc utiliter quoque hic notatur. Arbitrium generale habentem bona publicare non posse. 65 Dissipentur, id est, diripiantur. Gunther. 8. 66 Heredes de homicidio decessoris transigere non possunt. 67 Sententiæ modus adjici potest: idque ut conditio servari debet. *l. cum eorum.* 5. *l. cum judex.* 11. *C. de sententiis.* 68 Pacis violatorem patrem, vel ut bannitum vel hostem a liberis alendum non esse sub pœna publicationis eorum bonorum, quæ a patre acceperint de publico, ea lege, ut ne patrem alerent, hinc colligunt. 69 Id est, judex. vid. & ℑ. *eod.* & §. 1. ℑ. *eod.* dixi *tit.* 10. ℥. *eod.* 70 Suscipiat. Hotom. 71 De vulnerato homine intra pacis tempus. Vulnerans aliquem sponte intra tempus pacis, manum amittit: secus si in duello, seu se defendendo. 72 Manus amputatio. Quid: quæ manus reo amputanda? ea ipsa qua deliquit. Vide doctores in Authent. *sed novo jure. C. de servis fugitivis.* 73 Si quis quem fustibus percusserit. 74 Si quis crines aut barbam alterius expilaverit, sex solidis ea injuria vindicabatur lege Longobard. 4. *tit. de his, qui insidiando.* 75 Barbam aut crines alicui expilare atrox injuria est. 76 Libræ condemnationum taxatæ a lege vel statuto, num ad tempus legis latæ referendæ sunt: an ad præsens tempus? ad præsens tempus referendæ sunt. 77 Pœnas duplices interdum ex eodem delicto quis patitur, *ut hic*, veluti si reus parti condemnatur, id est, adversario suo & Reipublicæ. adde *l. locatio.* 9. §. *quod illicite.* 5. *ff. de publicanis.* 78 Pœnæ pecuniariæ & multæ Comiti vel Baroni committuntur, non fisco. Quid bona? fisci fiunt, *ut supra*, nisi ab ipso Comite vel Barone sint profecta. §. *Illud. de prohib. feud. al. per Frider.* nisi delinquens agnatos habeat, ad eos enim redit feudum antiquum, *c. denique.* ℥. *quæ fuit prima causa.* vel nisi aliud consuetudo a principe confirmata suadeat. ℑ. *de pace Constantiæ.* 79 Zitterhand, ita legitur in quibusdam exemplaribus, quod nihil aliud est quam calida manu. nisi malis legere *haisterhand*, ut in legibus Alamanorum. *tit.* 20. vid. Cujac. 80 Id est, obligaverit dato pignore. 81 Id est, judex ℥. *eod.* 82 Id est, actori conquerenti. Nam & Germanis clamor est actio, ut veteribus Gallis *clam ou clam* ut in legibus Alamanorum conclamare causas.

§. 1. Si clericus[1] de pace violata pulsatus fuerit, id est, notatus & proscriptus fuerit: aut pacis violatorem in contubernio[2] suo habuerit: & de his in præsentia sui episcopi sufficienti testimonio convictus fuerit: comiti[3] in cujus comitatu idem clericus hoc perpetravit, viginti libras persolvat: & de tanto excessu secundum statuta canonum episcopo satisfaciat. Si autem idem clericus inobediens extiterit: non solum officio & beneficio ecclesiastico privetur, verumetiam tanquam proscriptus habeatur. §. 2. Si judex populi[4] clamore aliquem pacis violatorem ad castrum alicujus domini secutus fuerit: dominus[5] cujus castrum id esse cognoscitur ad faciendam justitiam[6] illum producat. Quid si de sua fuerit diffisus innocentia, & ante conspectum judicis venire formidaverit? si mansionem in castro habet, dominus ejus omnia bona mobilia[7] sub sacramento judici repræsentet: & eum de cætero in domo sua tanquam proscriptum non[8] recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit: dominus ejus secure eum adducere faciat, & postmodum judex cum populo eum tanquam pacis violatorem persequi[9] non desistat. † Si duo homines pro uno beneficio contendunt, & unus super eodem beneficio investitorem producit: illius[10] testimonium, cum investitor donum[11] investituræ cognoscit, comes[12] primo recipiat: & si idem probare poterit idoneis testibus, quod absque rapina[13] hoc idem beneficium habuit: remota controversiæ materia, id obtineat. Quod si de rapina præsente judice convictus fuerit: rapinam dupliciter[14] solvat: beneficio[15] vero careat: nisi justitia & judicio dictante illud in posterum requirat.

† Si tres, vel plures contendunt de eodem beneficio, producentes utrimque diversos investitores: judex[16], in cujus præsentia causa ventilatur, a duobus[17] requirat[18] boni testimonii hominibus, in provincia[19] eorundem litigatorum commorantibus, per sacramentum, quod juraverint, quis illorum absque rapina ejus beneficii possessor extiterit: & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate, possessor beneficium suum quiete obtineat: nisi[20] judicio & justitia dictante alter de manu sua illud eripiat.

Miles a rustico de pace violata pulsatus, militari manu se purgabit. Baldus.

§. 3. Si rusticus militem de violata pace pulsans, manu[21] sua juraverit[22], quod non de voluntate sua, sed de necessitate hoc fecit, manu[23] militari se miles expurgabit. † Si miles rusticum de violata pace pulsaverit, & manu sua[24] juraverit, quod non voluntate, sed necessitate hoc fecit: de duobus unum rusticus eligat, an divino[25] an humano[26] judicio innocentiam suam ostendat: aut septem testibus idoneis, quos judex elegerit, se purget. † Si miles adversus militem pro pace violata aut aliqua capitali causa duellum[27] committere voluerit: facultas pugnandi ei non concedatur, nisi[28] probare[29] possit, quod[30] antiquitus ipse cum parentibus suis natione[31] legitimus miles existat. §. 4. Post[32] natalem[33] sanctæ Mariæ unusquisque comes[34] septem boni testimonii viros sibi eligat, & de[35] qualibet provincia cum ipsis sagaciter disponat: & quanto pretio[36] secundum qualitatem temporis sit annona vendenda, utiliter provideat. Quicunque vero contra deliberationem ipsius, intra anni terminum altius[37] modium, & carius vendere præsumpserit, tanquam violator pacis habeatur: & totidem viginti libras comiti[38] exolvat, quanti modios sive maldios[39] altius vendidisse convictus fuerit.

Rusticus arma non portet: nec mercator, qui negotiandi causa per provinciam transit: nec miles ad palatium comitis. Baldus.

§. 5. Si quis rusticus[40] arma vel lanceam portaverit, vel gladium: judex, in cujus potestate repertus fuerit, vel arma tollat[41], vel viginti solidos pro ipsis recipiat a rustico. † Mercator negotiandi causa per provinciam pertransiens, gladium suum suæ sellæ[42] alliget[43], vel super vehiculum suum ponat[44]: non[45] ut quem lædat innocentem, sed ut a prædone se defendat. Nemo[46] retia[47] sua aut laqueos, aut alia quælibet[48] instrumenta ad capiendas venationes tendat, nisi ad ursos, apros, vel lupos capiendos.

† Ad palatium[49] comitis nullus miles ferat arma, nisi rogatus a comite.

Publici latrones antiqua damnantur sententia. Bald.

§. 6. Publici[50] latrones & convicti[51], antiqua damnentur sententia. §. 7. Quicunque advocatiam[52] suam, vel aliquod aliud beneficium inornate tractaverit, & a domino suo admonitus non resipuerit, & in sua perdurans insolentia, ordine[53] judiciario tam advocatia quam beneficio exutus[54] fuerit, si postmodum ausu temerario advocatiam vel beneficium invaserit, pro violatore habeatur.

Si furatus est aliquis valorem quinque solidorum, vel amplius, laqueo suspendatur: si vero minus, scopis, & forcipe excorietur & tundatur.

§. 8. Si[55] quis quinque solidos[56] valens: aut[57] plus fuerit furatus, laqueo[58] suspendatur: si minus, scopis & forcipe excorietur, & tundatur[59]. † Si ministeriales alicujus domini inter se guerram habuerint: comes[60] sive judex, in cujus regimine eam fecerint, per leges & judicia ex ratione prosequatur. † Quicunque per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quanto propinquius secundum[61] viam stans in loco amplecti potuerit ad refectionem & reparationem[62] equi sui: impune ipsi equo porrigat. Licitum sit etiam ipsi uti herba & viridi[63] sylva, & sine vastatione aliqua quilibet utatur pro sua commoditate, & usu necessario.

TIT. XXVIII.[64]

HIC[65] FINITUR LEX, DEINDE CONSUETUDINES REGNI INCIPIUNT.

Vasallus dominum suum non adjuvans in prælio justo, feudum perdit. Bald.

Domino guerram[66] faciente alicui, si[67] sciatur, quod juste, aut cum dubitatur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem: ad offendendum vero alium non adjuvet, si vult. Sed si eum adjuvare noluerit, non tamen feudum amittet, secundum Obertum de Orto, & Gerardum (Capagistum.) Alii vero sine distinctione dicunt semper debere eum adjuvare. Sed Obertus & Gerardus utuntur eo argumento, quod quemadmodum dominum excommunicatum[68], vel a rege[69] bannitum non est obligatus vasallus ad adjuvandum vel servitium ei præstandum, imo solutus est interim[70] sacramento fidelitatis, nisi ab ecclesia[71], vel a rege[72] fuerit restitutus[73]: ita nec istum injuste guerram alicui facientem.

1 Superius dixi de laicis. 2 Proscriptus, a nemine recipiendus §. 2. J. eod. olim tenebatur lege Julia, qui interdictum aqua & igni. Paul 5 sent. 26 § 3. vers. & qui etiam. aut relegatum recepisset. l. 11. ff. de interdictis, ita pacis violator & receptor, qui sciens ac prudens violatorem pacis recepit, eadem pœna qua violator punitur, ut hic & l. 1. ff. de receptatoribus. 3 Id est, judici. 4 Populi clamore judex cogi potest, ut pacis violatores persequatur. quod plerunque accidit, reo ipso deprehenso in ipso crimine. 5 Castri dominus pacis violatorem recipere non debet: quinimo confugam judici exhibere cogitur. Quid si reus non extraneus plane, vel sine lare non sit: sed in ipso castro mansionem habeat? Castri dominus bona rei mobilia, jurejurando prius interposito, judici tradere debet: deinde pacis violatorem tanquam proscriptum ejicere, ut hic. Quid. cujus expensis ad judicem ipsum remittere pacis violatorem debet? publicis, si ipse castri dominus eo nomine interpellatus fuerit. sin minus & sponte remiserit, petentis seu conquerentis l. mulier. 6. ff. de captivis. 6 tit. 55. in fin. infr. eod. 7 Cur non ipsum reum exhibet? Reus in mansionem suam atque domicilium confugisse videtur, quæ tutissimum cuique perfugium est. l. plerique. 18. ff. de in jus vocando. 8 De receptatore violatoris pacis, vid. § 1. J. eod. l. congruit 13. ff. de offic. præsid. 9 Pacis violatorem manu armata persequi cuivis e populo licet. 10 Probationes hæ in feudorum controversiis primo admittendæ quæ majoribus munitæ sunt præsumptionibus. Porro ex hac probatione investituræ non oritur plenum jus actori, nec enim sufficit actori, ut probet se investitum. Testimonium enim investitoris, hoc ad ipsius causæ principalis decisionem non exactum fuit, sed ut judex imponeret huic vel illi onus probandi. & alioqui, unius investitoris testimonium in sua causa, idoneum non est. l. omnibus. 10. C. de testibus. Ex testimonio denique investitoris, hic, judex elicit indicia tantum & adminicula. arg. l. etiam. 16. l. cum probatio. 7. ff. de probat. 11 Hinc colligit Hotomannus, moris fuisse ut vasallus domino donum aliquod pro investituræ monumento, & insigni traderet, Urspergensis in Chronico anno 808. videtur tamen Cujacius contrarium omnino sentire: notat enim moris fuisse in investitura vasallum aliquid a domino accipere, puta scipionem, annulum, clypeum. 12 Id est, judex, ut J. eod. 13 Absque vi. 14 Id est, duplum, Pœna raptoris hic duplum est, meram pœnam continens. Alias, simplum est in pœna generaliter. 15 Feudum amittit vasallus, si rem feudalem, quam tenet dominus, propria autoritate capiat. adde l. invasor. 5. C. unde vi. qua in specie feudum vasalli a quocunque dominus ipse vindicare potest. arg. l. ult. C. de jure emphyt. 16 Cur hic cognoscit judex ordinarius, non dominus? nempe quia vasalli diversos investitores laudant, & ita non pugnant. §. si inter duos. J. de prohibita alien. feud. per Frideric. 17 Probari feudi investitura duobus testibus potest, ut hic, arg. l. ubi. 12. ff. de testibus. etiamsi non sint pares curiæ: cum lex indefinite hic loquatur. 18 Petente id adversario. Nam in civilibus (exceptis usuris & suspecto) judex supplere non solet, testes præterea petente parte interrogantur. Laudensis. 19 Probatio possessionis facilius fit per eos, qui in ipsa regione vivunt & morantur, quam per extraneos: quippe vicini præsumuntur id nosse melius quam extranei. l. si vicinis. 9. C. de nuptiis. Quid si provinciales ipsi testes in alio sint territorio? extra territorium audiri possunt. l. Judices. 10. & ibi in Authent. C. de fide instrum. 20 l. 7. C. unde vi. 21 Accusare militem rusticus, nisi juratus, non potest. 22 Jurat hic de calumnia rusticus. 23 Manu quarta. Cujac. id est, miles purgare se debet dato jurejurando cum tribus conjuratoribus. Huic interpretationi videntur obstare illa verba J. rusticus eligat divino an humano judicio innocentiam suam ostendat. sed ea de re mox dicetur. 24 Manu septima, Hotom. id est, septem testibus, Lazius 2. Vienna 5. septima manu se purgare poterit. 25 Duello scilicet. Cujac. Alii hoc referunt ad genus quoddam barbaræ purgationis: qua reus ferrum ignitum manu sua illæsa ex uno loco in alium ferens innocens, aut sane minus nocens habebatur, de quo alias dixi. adde tit. de purgat. vulg. x. 26 An per testes? an potius manu militari? ut rustici nomine detur campio, qui cum milite duello certet? ut J. eod. ita sentit Hotomannus. 27 Duellum militi indicere rusticus non potest: hoc est nobili ignobilis. Potest tamen nobilis per campionem (ut loquuntur) ignobilem, pugnare adversus rusticum. Imo potest ipse nobilis per se pugnare & hoc casu suo beneficio renunciare. Ravennas supr. eod. 28 In duello par utriusque decertatoris conditio requiritur, 29 Probare nobilitatem debet, qui se nobilem ait. 30 Probatur nobilitas cujusque hoc ipso quod antiquitus majores ejus fuerint legitimi milites. 31 Puto legendum, nativitate. Cæterum nobilis æstimatur ex genere & vita militari. 3. Constit. Neapolit. 59. 60. 32 Annonæ pretium quotannis solenniter indicere judices possunt. adde l. 1. §. cura carnis. 11. ff. de offic. præf. urbi. 33 Et ita post Kalendas Septembr. 34 Id est, judex. J. eod. 35 Provincialibus in causis decidendis provinciales ipsi cæteris aliis præferendi. 36 De pretio annonæ constituendo. 37 Annonam vendens definito publice pretio carius, ut turbator pacis publicæ puniendus. l. ult. ff. de annona. 38 Id est, judici. Est & hoc frequens in legibus Gothorum, ut judici multæ pars aut etiam tota adjudicetur. 39 Hinc multare avenæ apud Urspergensem. 40 Rusticis armorum usus interdictus. adde Novell. 17. c. 17. 41 Arma vetita deferens ea amittere debet. 42 Mercatori armorum usus in itineribus permissus. 43 Vid. Othonem Frising. 2. Feud. 18. 44 Arma portans ligata ad sellam, vel supra vehiculum, non præsumitur occidendi, sed se tantum tuendi animum habere. 45 Arma mercatoribus iter facientibus habere licet, ut se defendant. 46 Venari (nisi ad ursos, lupos, & apros) in alieno non licet: seu in alieno retia sua, aut laqueos aut alia instrumenta ponere non licet: in suo vero licet venari & aucupari cum omnibus & canibus & retiis, etiam quidvis præter apros, ursos & lupos: & ita hunc locum accipit Laudensis. arg. l. Divus. 16. ff. de servit. præd. rustic. 47 Venatio cum armis non est permissa, nisi adversus animalia periculosa, ut sunt leones, ursi, lupi, Cæpolla tract. de servit. rusticor. c. 21. tit. de aucupatione num. 20. Medic. 1. de Venatione, 11. 48 Similium est eadem ratio. 49 Ad placitum, Hotom. id est, forum judiciale, ut in Lombard. 2. tit. 46. Armatum in Curiam domini ingredi, jus non est: (nisi eo consentiente) ut hic, quid ita? ut eo magis sine suspicione vel rixa procedant judicia. 50 l. 11. ff. ad l. Jul. de vi publica. l. 28. §. 10. ff. de pœnis. 51 Convictos latrones sufficit, etiamsi non sint confessi. vid. l. qui sententiam. 16. C. de pœnis, utrumque tamen requiritur, ut ne locus sit appellationi. l. 2. C. quorum appellat. 52 Advocatia est quædam dignitas urbis, aut ecclesiæ præpositura. c. salvator. 1. q. 3. c. in quibusdam. de pœnis. c. præterea. de jure patronatus. hinc advocatus Augustæ, apud Urspergens. Advocatia Betunæ in Chronic. Flandr. Tigurienfis in Austria Lazii: Advocatus & advocatia: in donatione Caroli apud Mutium Chronic. 9. 53 Feudo vasallum suum propria autoritate exuere dominus non potest: sed ordine tantum ac jure. Unde rursus colligi potest: Domini jus esse vasallum suum monere, ut subvasallos suos æquo jure regat nec offendat. 54 Feudo & officio suo privari debet, qui admonitus eo abutitur. 55 Pacem violare is etiam dicitur, qui furtum quinque solidorum committit, Bald. quod Bartolus negat, in l. verum. 25. ff. de furtis. 56 Solidus 12. denarii. Carol. 2. Longob. 22. Quid num interest an quinque solidos furatus sit: aut quod tantumdem sit? Alvarotus ita putat: Alii contra. arg. l. interpretatione. 42. ff. de pœnis. 57 Aut amplius, Cujac. 58 Furtum, capitale crimen fuit apud majores ante pœnam quadrupli. 5. Isid. 26. & 15. Gell. ult. adde l. pen. ff. de cond. causa dat. l. 56. §. 1. ff. de furt. Hodie hoc observari negat Laudensis, ut ob quinque solidorum furtum quis suspendatur. tit. 53. §. injuria. J. de pace tenenda inter subditos & juram. firm. 59 Tondeatur. Hotom. mos hic fuit variarum gentium, Tacitus de moribus German. Lomb. 2. 18. 20. lib. 3. tit. 1. Landulph. lib. 23. Otho Frising. 1. Freder. 26. Stobæus sermone 42. Rhenan. 2. German. adde Novell. Leonis 60. vid. Basilic. Zonaram. Nicetam & Niceph. multis locis. 60 Jurisdictioni judicis ordinarii subsunt, etiam principis ministri & domestici. adde l. 1. C. ubi senatores. Authent. qua in provinc. C. ubi de criminibus. 61 Eques iter faciens equum suum in agro alieno pascere potest impune: quanto propius tamen poterit secundum viam: nec enim in medio agro alieno suum equum pascere ei licet: deinde citra necessitatem id ei licere vel permitti non videtur, ut hic, ibi, ad refectionem: & ibi, usu necessario. 62 Nec amplius. l. 1. Longobard. de itinerantib. 3. Neapol. 58. sic lege Laurentum vetitum erat ex alieno pomum legere supra armum, id est, supra quod humeris oneri esset, Festus in Armata. 63 Non fœno, vide edictum Clodovei apud Greg. Turo. 2. 64 tit. 27. Cujac. 65 Vasallum pro domino belligerari. Cujac. 66 Id est, bellum, aut potius ad pugnam & certamen provocantem. 67 Juvare dominum vasallus in causa justa pugnantem seu offendentem cogitur, ut & se defendentem licet injuste. Quid si causa dubia sit? etiam juvare cogitur, ut ejus dubii decisio vasallo non sit committenda. Quid? Quomodo se tueri atque defendere quis potest, ut non offendat? quod si idipsum faciat directo, justum sit, non quod secundatio. 68 Excommunicatum dominum juvare vasallus non tenetur. Cur? eo casu necessitate fidelitatis solvitur. 69 Bannitum a rege dominum pendente banno, vasallus juvare non debet. Possis & id hoc ex loco colligere: vasallos ob delictum domini feudum non amittere. 70 Et ita jus vasallagii magis suspenditur quam eripitur. 71 Excommunicatus restitutus Ecclesiæ, feudum recuperat excommunicationis causa amissum. Restitutio in integrum illo casu est absolutio ipsa Ecclesiastica. 72 Princeps restituere bannitum potest. 73 Bannitus restitutus, feudum & vasallos recuperat. Quid damnatus cui crimen a rege remissum est? si feudum regi ipsi apertum sit, id recuperat: si aliis, non recuperat, Gloss. & Doctores. vid. l. 1. l. 13. C. de sententiam passis & restitutis. Ita bannum non tollit penitus fidelitatem, sed suspendit: Hoc amplius notandum, Bannitum pendente banno, feudum alienare non posse.

Vasallus non cogitur domino offerre servitium. Jacobus de Belvis.

AD[1] hoc quantocunque tempore steterit vasallus, quod domino non servierit, secundum usum Mediolanensium, beneficium non amittit, nisi[2] servitium facere renuerit[3]: vel nisi a domino ei denunciatum fuerit, & ille, cum potuerit, diu steterit, quod servitium nullum ei fecerit. Bonus tamen judex varie ex personis causisque definiet, & finget vasallum remotum esse, vel propinquum: paratum esse vel non: dominum guerram habere, vel non: utrum etiam magnam vel parvam, & annuntiavit ei dominus, vel non: hæc omnia vertuntur in cognitione causæ: & promptiores[4] sumus ad absolvendum quam ad condemnandum. Tu tamen scias, quod si vasallus sciat dominum obsideri, vel aliter ei mortem imminere: & cum potuerit, ei non nunciaverit, vel etiam sine nuncio eum non adjuverit: feudo privabitur[5].

SI[6] vasallus in feudo aliquod[7] ædificium[8] fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat, dominus aut patiatur ædificium auferri, aut solvat pretium meliorationis. Idem dico si pretio servitutem feudo acquirat: Quidam alii dicunt omnino ad dominum pertinere.

Si vasallus nullo herede relicto ante Martium decesserit, fructus domino pertinent ad quem devolvitur feudum. Baldus.

(HIs[9] consequenter dicitur, quod) si vasallus decedat sine herede masculo, & contingat feudum ad dominum reverti, sic distinguitur, quod si[10] ante Martium, omnes fructus[11] illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertinebunt. Si vero post Kalendas Martii usque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Si vero post Augustum, omnes fructus anni percipiet dominus. † Quidam tamen dicunt quocunque tempore anni decedat, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere.

COntra[12] omnes debet vasallus dominum adjuvare, & contra fratrem & filium (& patrem) nisi[13] contra alium dominum antiquorem[14]: hic enim cæteris est præferendus.

TIT. XXIX.

DE[15] FILIIS NATIS EX MATRIMONIO AD MORGANATICAM[16] CONTRACTO.

QUidam habens filium ex nobili conjuge, post mortem ejus non valens continere, aliam minus[17] nobilem duxit: qui nolens existere in peccato eam desponsavit, ea lege[18], *ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis patris, quam dixerit tempore sponsaliorum: verbi gratia decem libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit*: quod Mediolanenses dicunt accipere uxorem ad morganaticam, alibi, lege Salica[19]: hic filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem[20] non succedunt aliis extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non existentibus: qui licet legitimi sint, tamen in beneficio minime succedunt. In proprietate vero succedunt patri, prioribus non existentibus. Succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus secundum usum Mediolanensium.

TIT. XXX.

DE[21] FEUDO FOEMINÆ.

Filiæ matri in feudo fœmineo succedunt, masculis non extantibus, secundum Obertum & Gerardum: sed secundum alios non succedunt, nisi per pactum sit actum. Bald.

SI fœmina habens feudum decesserit: quia fœmineum est feudum, & sine pacto speciali, deficientibus filiis masculis, ad filias pertinebit. Obertus & Gerardus. Alii vero dicunt, nisi[22] per pactum speciale ad eas non pertinere: sicut si datum esset filio masculo: quia si[23] ideo quod est fœmineum sine pacto transit in fœminas: eadem[24] ratione, quia est fœmineum, transit in fœmineam prolem, etiam masculis extantibus: quod falsum est. † Ex hoc illud descendit, quod dicitur clericum[25] nullo modo in beneficium paternum debere succedere, etiamsi posteaquam habitum religionis assumpserit, postposuerit. † Idem in omnibus[26] qui habitum religionis assumunt, ut conversi. Hi enim nec postea in feudo succedunt, & si quod habent, perdunt.

TIT. XXXI.

SI[27] VASALLUS FEUDO PRIVETUR, CUI DEFERATUR.

VAsalli feudum delinquentis[28], licet ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus[29] aspirabit, nisi id iterum a domino licite acquirat sibi gratiam[30] faciente: Verbi gratia, si non sunt alii ex latere, quibus aperiatur: ad ejus petitionem admittuntur, qui quarto gradu sunt remoti ab eo, qui id acquisivit, & etiam usque ad infinitum[31], dum[32] tamen hos constet ab eo per masculos descendisse.

TIT. XXXII.

QUI[33] TESTES SUNT NECESSARII AD NOVAM INVESTITURAM PROBANDAM.

Nova investitura probatur per testes pares curiæ, aut per breve testatum a paribus confirmatum, sive dominus sit laicus, sive clericus. Bald.

SIve clericus, sive laicus sit dominus, ad probandam novam investituram, semper[34] pares curiæ sunt necessarii: & si sine eis facta sit investitura, etiamsi dominus confiteatur factam: quia tamen sine hac solennitate facta est, non valet, etiam si probari possit per breve testatum. Sed si alii contra testantur, & si dominus confiteatur factam, decurrens postea ad solennitatem[35] consuetudinis[36], non[37] audiatur: sed tale habeatur ac si pares affuissent: sed alii, etiamsi probari possit per breve testatum, ut Obertus & Gerardus, nisi a paribus curiæ fuerit confirmatum. Consules tamen Mediolanenses nuper in quibusdam omnia contra rescripserunt: in quo fere omnes Mediolanenses consenserunt, & consentiunt: ut breve testatum non a paribus, sed ab aliis[38] confirmatum sufficiat ad probandam novam investituram. Novam[39] investituram dico, quando feudum primo quæritur. De veteri[40] autem beneficio investituræ, quæ fit a domini successore, vel vasallo successori: etiam extranei[41] recipiuntur ad testimonium, præter fœminas[42], secundum usum Mediolanensium. Istæ enim nec in causis feudi, nec aliorum, recipiuntur ad testimonium: cæteri autem recipiuntur in omnibus quæ ad causas feudi pertinent, præterquam de nova investitura.

---

1 Propter cessationem servitii præstandi feudum non amitti. *tit.* 28. Cujac.
2 Dixi *tit.* 26. §. 3. 7. *S. eod. tit.* 37. *J. eod.* 1. *feud.* 11. 3 Servitium facere domino vasallus cogitur, si vel a domino, vel a lege, vel die dicta interpellatus sit: ab illa tamen interpellatione, momentum etiam aliquod habet arbitrarium seu judiciale, *ut hic. l. quod dicimus.* 105. *ff. de solut.* 4 *l.* 47. *ff. de oblig. & act.* 5 1. *feud.* 11.
6 De ædificio facto in feudo. *tit.* 29. 7 Expensas in ædificio feudali factas a vasallo, aut in adquirendis servitutibus prædio feudali, feudo ad dominum reverso, non ex delicto vasalli, sed propter deficientes vasalli liberos, dominus heredibus (forte fœminis, & aliis cognatis) vasalli restituere cogitur, vel pati eas expensas auferri. Hanc enim habet electionem dominus, *ut hic.* Quid si modicæ sint expensæ? eas non restituit. *arg. l.* 7. §. *hactenus. ff. de usufruct.* Atqui nemo repetit expensas quas ipse sciens in alieno fecit. §. *cum in.* 39. *Inst. de rer. divis.* Vasallus expensas faciens in re feudali, in alieno prorsus solo expensas non facit, sed quasi in suo. Habet enim utile feudi dominium. Proinde contraria sententia obtinet in iis, qui expensas fecerunt in alieno prorsus ædificio ac solo. 8 Vel servitutem adquisivit. *tit.* 8. §. 2. *S. eod.* adde 1. *feud.* 4. §. 5. 9 De fructibus feud. *tit.* 30. 10 Fructuum feudalium perplexa hæc apud interpretem divisio est. Mihi verissima, & paucis videtur esse hujus loci sententia hæc: Feudum estne commissum domino ante Martium mensem initio temporis ducto a Kalendis Augusti mensis: hoc est, feudum, estne commissum domino a Kalendis Augusti ad Martii mensis initium? omnes fructus illius anni, hoc est, ejus spatii a Kalendis Augusti ad initium Martii, domino feudi adquiruntur. Feudum estne commissum domino a Kalendis Martii ad Augusti Kalendas? omnes fructus eo spatio percepti, vasalli heredibus adquiruntur. Et hæc prima de dividendis fructibus feudalibus opinio est, *ut hic.* Alii putant quocumque tempore committatur feudum, omnes fructus jam perceptos, fieri vasalli ejusve heredum: pendentes vero domini, *vers. Quidam tamen.* Placet potius quod ab aliis notatur. Vulgo creditur, ususfructus finiti vel amissi tempore fructus pendentes proprietario deberi, nihil eorum deberi fructuario: per contrarium autem, omnes fructus a terra separatos fructuarii esse, nulla parte ipsius proprietarii. Doctis tamen aliud videtur: fatentur enim pendentes quidem fructus esse domini in hac specie, per contrarium vero fructuarii, si pendentibus adhuc fructibus inchoatus sit ususfructus. *l. si pendentes.* 27. *ff. de usufructu.* Finito autem usufructu vel amisso, existimant fructus & pendentes, & perceptos inter dominum & fructuarium dividi pro rata temporis, quo ususfructus in personam fructuarii eo anno constitit. *l. si operas.* 26. *ff. de usufruct. l.* 3 *in fin. ff. si usufruct. petatur,* sive extent, sive consumpti sint, sive ab ipso fructuario, sive quo alio modo a solo separati sint, puta vel sponte deciderint, vel ab alio decerpti vel dejecti. *l. in singulos.* 8. *ff. de annuis. l. si apes.* 26. §. *ult. ff. de furtis.* § *is vero.* 36. *Inst. de rer. divis.* Nec obstat *l. defuncta.* 58. *ff. de usufruct.* cum in ejus specie anno integro duraverit ususfructus, ut agrorum pensiones ob id integræ heredi fructuarii debeantur, licet tardius inferantur. Ita cum quæritur, fructus inter proprietarium & fructuarium quemadmodum dividentur pro rata anni quo constitit ususfructus, putat Cujacius, fructus eodem modo dividendos esse inter vasallum ejusve heredes, & dominum. Eandem etiam rationem servari in emphyteuticario & colono, & eo, qui libelli vel precariæ jure possidet: sed & eandem rursus inter virum & uxorem: velut inter quos fructus feudi dotalis dividantur pro rata ejus anni, quo diremptum est matrimonium. *l. cum in fundo.* 78. § 2. *vers. divortio. ff. de jure dot. l. fructus.* 7. §. *Papinian.* 1. *l. si autem.* 11. *l. si marito.* 31. *ff. soluto matrim. l.* 1. §. 9. *vers. sed & novissim. C. de rei uxoriæ action.* Et hæc sententia de dividendis fructibus inter vasallum & dominum impendio placet. Nam quod alii *in vers. quidam.* putant fructus omnes perceptos vasalli, pendentes domini fieri, exemplo creditoris qui pignus accepit ἀντιχρήσεως lege, & tempore liberati pignoris, hoc est, solutæ vel depositæ & consignatæ pecuniæ. *l.* 11. *C. de usuris*, fructus jam a solo separatos, (etiamsi nondum sint consumpti) retinet usurarum vice, pendentes vero restituit, vel imputat in sortem. *l. si pign.* 22. §. *si prædo.* 2. *ff. de pigneratit. actione. l. ex prædiis.* 11. *C. de usur.* falluntur, nisi quam, illi, qui ita censent. Nam perceptos fructus retinet creditor ex conventione illo casu, usurarum vice, vasallo vero heredive ejus nulla conventio dat jus retinendi ex fructibus, plus quam ratio temporis ferat. Neque probatur prior hujus loci sententia, quæ feudo reverso ad dominum post Kalendas Martias, vasallo ejusve heredibus dat fœnificia, messes hordearias, fabarias, & alia legumina: feudo reverso ad dominum post Kalendas Augusti, domino dat messes frumentarias, triticarias, vindemiam, poma, oleam seu olivinam. Quippe hæc proportio est iniqua. Potest enim accidere, ut minore tempore feudo fruitus sit vasallus, & tamen in suis fœnificiis & similibus, plus habeat reditus, quam dominus in suis vindemiis & messibus farrariis & similibus, licet major anni pars ejus sit. Deinde, cur discedamus a superiore proportione, nempe ut dividantur fructus pro rata temporis.
11 Adde *tit.* 86. *J. eod.* 12 De auxilio vasalli. *tit.* 31. Vasallus juvare dominum contra omnes cogitur, omnes etiam contra fratrem & filium. 13 At non contra antiquiorem dominum, ut hic, vel seipsum, vel Imperatorem, etiamsi id expresse non sit dictum: id enim tacite intelligitur. *Doctores hic.* an & contra patrem? Cusa lectio id suadet: quæ Cujacio deest hac parte. Si ita est, vasallus domino magis obligatur, quam filio vel patri: minus quam sibi, imperatori, vel antiquiori domino. An & adversus proprium patrimonium juvare cogitur dominum? non cogitur, *Doctores hic.* an & per contrarium idem vasallo suo debet dominus? Correlativorum hoc casu non est eadem ratio. *ut in l. ult. C. de indicta vidust. l. ult. ff. de accept.* 14 Quo nomine regem ipsum etiam intellige. *tit.* 7. *supr. eod. tit.* 53. §. 2. *J. eod.*
15 Quando filii in feudum non succedunt. *tit.* 32. Cujac. 16 Morganatico jure donatum. Albertus Argentinensis morganghebam appellat donationem scilicet in uxorem collatam a viro mane die nuptiarum. 17 Lex Salica, vide quæ dixi *tit.* 26. §. 6. *vers. filii. supr. eod.* 18 Hæc lex desumpta ex lege Salic. *infr. eod.* Langobarda, Ripuaria 39. Alamanorum 56. 19 Seu Francorum. 20 Id est, alodem. Possum eadem ratione spurium legitimare ea lege, ut mihi non succedat tantum in re certa vel emphyteutica. vide Everard. *in Topicis arg. a feudo ad emphyteusim* 26. *n.* 11.
21 Quando filia succedit in feudum. *tit.* 33. 22 Dixi 1. *feud.* 7. *in fin.*
23 Feudum fœmineum seu a fœmina adquisitum sine pacto non descendit ad filias.
24 Feudum fœmineum non transit ad fœminas, masculis extantibus, ut hic, fœmina feudum adquirens, intelligitur potius adquirere suis masculis descendentibus, quam fœminis. 25 Vid. *tit.* 26. §. 4. *vers. clericus.* 26 *tit.* 21. *S. eod.*
27 Patre feudum amittente filios non succedere. *tit.* 34. 28 Vasalli patris delictum nocet filiis in feudo jam sibi adquisito: in sperato, non nocet. Quid enim si pater meus vivo patre suo feudum sibi & heredibus habente, deliquerit? patris mei delictum mihi non nocebit: Nepos enim avo meo succedam. 29 *tit.* 26. §. 7. *vers. si vasallus.* 30 Gratia domini vocantur ad feudum, qui jure non vocantur. Gratia potior est jure, *ut hic*, *ut* 1. *tit.* 5. *S. eod.* ut hic, gratiam feudi facit filiis vasalli delinquentis dominus, invitis etiam agnatis vasalli, quibus feudum jam erat apertum.
31 In infinitum agnati vocantur ad feudum. 1. *tit.* 1. §. *hoc quoque. supr. eod.*
32 Agnatus non succedit in feudo antiquo, nisi descendat ab avo, a quo descendit vasallus, cujus feudum est commissum.
33 De probatione investituræ. *tit.* 5. 34 Probanda est nova investitura testibus, Paribus Curiæ vel publico instrumento Paribus confirmato: quanquam Mediolanensium consuetudine sufficit publicum instrumentum testibus extraneis, qui non sint pares, munitum. 35 Subtilitatem. 36 Consuetudo potest probationibus exsequendis modum imponere 37 *tit.* 2. *S. eod.* 38 Aliis, hoc est, extraneis. 39 Nova investitura, seu novum feudum dicitur quoties nunc primum, aut de novo feudum adquisitum. Antiquum, quod ab antecessoribus adquisitum.
40 *tit.* 3. *S. eod.* 41 *tit.* 2. §. 1. *vers. si autem investitura.* 42 Testimonium in feudis non dicunt fœminæ, *ut hic.* sic jure Romano fœminis testimonii dictio fuit in actibus fortuitis & repentinis (veluti in criminibus), in legis actionibus & legitimis ac civilibus actibus non fuit, veluti in testamentis, mancipationibus, divortiis, in jure cessionibus & similibus, *Hotom.* mulieres ita testes esse possunt, non superstites. *Cujac.* adde *l.* 1. *C. Th. de rapt. Nov.* 48.

TIT. XXXIII.

DE [1] CONSUETUDINE RECTI FEUDI.

SCiendum est itaque, feudum acquiri [2] investitura, successione [3], vel eo quod habeatur pro [4] investitura, ut [5] ecce si dominus alicui coram paribus curiæ dixerit, *Vade in possessionem illius fundi, & teneas illum pro feudo.* Licet enim non intercessisset investitura [6], tamen tale est ac si intercessisset: quia ille ejus voluntate possessionem fundi nactus est [7] feudi nomine: inde etiam dicitur, quod si alius probaverit se aliquid nomine beneficii aliquo [8] tempore tenuisse domino præsente, & non [9] contradicente, & servitium [10] ejus quasi a vasallo recipiente: licet non probet investituram, veruntamen obtinebit præstito juramento: nisi aliud contra inducatur.

† Quod autem dictum est, ut per pares probetur investitura: intelligendum [11] est de eo domino, qui [12] alios habet vasallos: cæterum sufficiunt extranei. Nec dicatur investituram, ubi sine paribus facta est [13], valere: quoniam tunc temporibus aberant pares, qui etiamsi absint, tamen expectandi [14] sunt. † Sacramentum [15] non semper est dandum possidenti: sed [16] quandoque possidenti, quandoque petenti, quandoque neutri datur: & cum alicui horum datur, ita demum datur, si [17] aliquid pro eo sit, quod judicem moveat. Ubi nihil est, quod faciat pro aliquo eorum præter possessionem solam, tunc secundum quod judici melius visum fuerit, aut possidenti dabitur sacramentum: aut actore nihil probante, qui convenitur, etiamsi nihil præstiterit reus, tamen absolvitur, vel obtinet. † Et cum datur: aut [18] datur a judice, aut a parte: si a parte, aut subeat cum duodecim sacramentalibus secundum inferiorem distinctionem, aut referat pars cui delatum est. Si a judice: juret ille cui delatum est, cum duodecim vasallis, cum sex parentibus [19]: cæteros si vult, habeat extraneos. Dominus vero, si vult, cum parentibus, aut cum vasallis solis, aut cum parentibus vasalli, vel cum extraneis mixtis parentibus, vel vasallis: & jurabit vasallus sine [20] mentione conscientiæ. Dominus quoque de suo facto similiter. De [21] facto vero patris vel avi, aut alterius ascendentis juramento conscientia præponetur. Quidam tamen dicunt, non quidem conscientiam esse præponendam.

Vasallus a domino non poterit exigere juramentum calumniæ: sed nec dominus exigere potest a vasallo. Baldus.

§. 1. In quibus etiam causis sacramentum calumniæ a domino non exigetur: quod nuper rex Fridericus in Romandiola [22] constituit: ut vasallus calumniæ sacramentum a domino non exigat: quod etiam a parte [23] domini intelligendum est: ut quod [24] quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur. † Similiter vasallus dominum accusare [25], vel testimonium [26] contra eum reddere non debet in civili causa modica [27] aut criminali. Quidam tamen dicunt, in criminali non licere, in civili licere [28]: in quibus si contra fecerit, feudo privabitur.

Si contentio est de beneficio inter dominum & vasallum: domino possidente, vasallo autem in probatione deficiente, absolvitur dominus sine juramento. Bald.

§. 2. Item [29] si inter dominum & vasallum controversia sit de beneficio: possidente domino, & vasallo in probatione deficiente: qui convenitur nullo præstito sacramento absolvatur: vasallo vero possidente, & actore in probatione deficiente: si [30] longa sit vasalli possessio, ejus juramento [31] causa finiatur. Ubi [32] vero nova est possessio, sacramentum ei non præstabitur, sed domino deferetur: nisi aliud faciat pro possidente.

TIT. XXXIV. [33]

DE LEGE CORRADI.

Si inter capitaneos regis est contentio, coram rege debet definiri per l. Corradi: si vero inter valvasores, coram paribus curiæ. Bald.

LEx Corradi [34] de beneficio, quæ dicit: Si inter capitaneos controversia sit, coram [35] rege finiatur, si inter valvasores, coram paribus curiæ, Mediolani non tenetur: sed talis distinctio ibi observatur, quia si inter duos, quicumque fuerint, de beneficio regali controversia fuerit, quorum uterque a rege se dicit investitum fuisse, tunc causa coram eo decidatur: cæteræ vero causæ apud pares curiæ. † Si autem inter pares duos de aliquo beneficio controversia sit, quorum uterque suum feudum proprium esse dicat: sive asserant eundem investitorem, sive diversos: coram judice [36] vel arbitro [37] finiatur. Sed cum unum producunt investitorem: si possidenti [38] dominus guarentizare [39] voluerit [40], sine fraude ipse obtinebit: nisi adversarius contra aliquid induxerit [41].

Dominus sine vasalli voluntate, feudum alienare non potest, sed hoc non servatur Mediolani. Bald.

§. 1. Ex eadem lege descendit, quod dominus sine [42] voluntate vasalli feudum alienare [43] non potest: quod Mediolani non obtinet. Ibi enim sine curia etiam beneficium totum recte alienatur: dum tamen aut æquali domino, aut majori [44] vendatur. Inferiori vero sine vasalli voluntate non licet partem alienare, etiam majori retenta parte alia feudi: Verbi gratia, est vasallus, qui ab eodem domino in [45] pluribus locis feudum tenet. Si partem feudi in uno loco vendat, in alio sibi teneat: iste non debet emptori servire: sed per priorem dominum totum beneficium recognoscere: cum curia vero cuicunque beneficium etiam [46] rustico, & sine vasalli voluntate, potest: dum tamen non totum alienetur. Obertus. Quidam autem dicunt, ut Gerardus, non valere, si fiat inferiori.

Non potest regulariter vasallus feudum sine voluntate domini alienare: nisi det alii in feudum, & personæ sibi æquali. Bald.

§. 2. Similiter [47] nec vasallus feudum sine voluntate domini alienabit: in [48] feudum [49] tamen recte dabit, si secunda persona sit talis, quæ feudo servire possit: ut [50] si dans miles est, & ille, qui accepit feudum, inveniatur miles, ad hoc feudum si contigerit, domino similiter servire [51], ut & prior possit: & hoc ut dare liceat in [52] infinitum. In quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio [53] non extenditur: ut cum feudum pervenit in quartam personam, ei auferre dominus possit. † Profecto ille, qui suum beneficium alii dat in feudum: non debet alia [54] lege dare, nisi qua ipse habeat: ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi [55] debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse, & sui heredes masculi & fœminæ. Unde quibusdam placet, quod qui taliter dedit, eo ipso beneficium amittit. Gerardus & alii dicunt, quod qui dedit [56], & cui datum est, beneficium perdit. Secundum alios vero tunc domino aperitur, cum masculi defecerint.

SI [57] fuerit inter dominum & vasallum de beneficio controversia, domino dicente, *Hoc, quod tenes in feudum, a me habes:* ille vero negaverit [58] prorsus [59]: si quidem probatum fuerit, ipsum ab eo auferatur. † Sed cum dubitanter [60] responsum fuerit, *nescio:* minime, secundum quosdam: sed secundum alios tunc demum privabitur, si fraudulenter, id est sciens [61] hoc negaverit.

TIT. XXXV.

DE [62] CLERICO, QUI INVESTITURAM FACIT.

CLerico investituram faciente de suis bonis, ejus successor omnifariam cogitur eam adimplere. Cumque de bonis ecclesiæ eam fecerit, si possessio rei pro beneficio investituræ penes eum fuerit, ipse & ejus successor ipsam adimpleant [63]: quod etiam in laicis contingit. Ubi vero de alterius feudo fecerit investituram, si quidem pure, non valeat: sed si sub tempore vel conditione quo feudum sibi aperiatur, valebit investitura etiam sine voluntate va-

1 Quot modis feudum adquiratur. 2 Feudum adquiritur quatuor modis, investitura, successione, adeptione possessionis (præcedente licentia domini & præsente curia) & si quis steterit in possessione per annum, domino sciente & non contradicente.
3 Sive cessione. *Hotom.* 4 Quasi investitura. 5 Feudum rectum est, quoties quis nanciscitur possessionem feudi, præcedente licentia domini præsente curia, *ut hic.* Si curia defuerit, abusiva censebitur, tunc enim non transmittitur ad heredes feudum. *t. 1. quibus modis feudum constitui potest.* 6 Hoc scilicet casu, alias investituram intercedere necesse est. 1. *feud.* 25. 7 Præsente curia scil. *ut supr. eod.* al. si absente *d. tit.* 25. 8 Possessio inducit præsumptionem pro vasallo, si in ea perseveravit per annum domino sciente & non contradicente, & recipiente servitia: tanquam a vasallo, cujus vi defertur juramentum vasallo, nisi ea præsumptio per aliam elidatur. Quippe præsumptione tollitur. *l. Divus. 7. ff. de in integ. restit.* 9 Qui cum potest non contradicit, consentit. *tit.* 10. §. 1. 10 *tit.* 2. §. 1. 2. *feud.* 20. 11 *d.* §. 1. *in fin.*
12 Probatur investitura nova per extraneos, si dominus Pares non habet. Quid si pares habeat, & illi sint absentes? expectandi sunt: neque investitura probari aliis poterit. *ut hic*, ita colligimus, solemnitatem specialem non exigi in probanda nova investitura, quoties dominus est sine Paribus. proinde actus ita non valebit, non expectatis expectandis. Unde notant, Absente judice neminem sibi jus posse dicere, nisi forte expectatio frustra fiat vanaque sit. *l. Arescusa. 15. ff. de statu hominum.* Hac ratione, mulieres vetitæ contrahere absentibus cognatis, recte contrahunt, si per contumaciam cognati absuerint.
13 Non valere *Cujac.* 14 An per duos menses? An potius tempus fuerit arbitrarium, ut id definiat judex? 15 Quibus juramentum defertur. 16 Juramentum in causis feudalibus, quandoque possidenti, quandoque petenti, sive actori: quandoque neutri datur. Ita certa regula definiri non potest, cui juramentum in negotiis feudalibus deferendum sit. Arbitrarium itaque id est, & judici committendum.
17 Juramentum in feudis potest etiam deferri in supplementum probationis, & hoc casu subsidiarium vel suppletorium est. Quid si pars parti juramentum defert? probationis in defectum del tam dicetur. *l. 1. in vonæ. 3. C. de rebus creditis, & jurejur. l. admonendi. 31. ff. de jurejur.* 18 A quibus juramentum deferatur. 19 Jurare cur vasallus cogitur cum sex conjunctis? Nempe quia cognationis causa, præsumitur notior illis esse veritas. *l. de tutela 7. C. de in integrum restit. l. octavi. 9. ff unde cognati*, quæ necessitas domino remittitur; ut ea parte melioris sit conditionis, quam vasallus.
20 Jurat vasallus indistincte ex veris non secundum conscientiam: non tamen dominus, ut ea parte melioris sit conditionis dominus quam vasallus. 21 *tit. 72. in fin.* ℥. *eod.*
22 Roncalia, *Cujac.* Roncaliæ fit etiam mentio *tit.* 52. ℑ. *eod.* 23 Juramentum calumniæ dominis & vasallis remissum, *ut hic:* alias qui defert jusjurandum, regulariter prius jurat de calumnia, dixi ad *l. 9. C. de rebus creditis & jurejurando.* 24 *tit. quod quisque juris, l. 3. in fin. ff. mandati, l. 7. C. de resc. l. ult. C. de fructibus & litium expensis.*
25 Accusare dominum vasallus non potest, *ut hic.* Accusare inquam, temere (aliud enim dicendum, si accusationem suam perfecit. *l. qui cum. 14. in fin. ff. de bonis lib.*) aut causa gravis sit, & coactus id facit, suam, suorum, principis vel reipublicæ injuriam persequendo. *Doctores hic.* 26 Testis esse adversus dominum vasallus ultro non potest, in causa civili vel criminali alia quam feudali, etiam modica: si secus fecerit, feudum amittit. 27 Hanc particulam Cujacius in vers. sequentem rejicit, ibi in civili.
28 Civili modica licere. *Cujac.* 29 Si inter dominum, & vasallum de beneficio contentio sit. *tit.* 37. 30 Addenda est hæc distinctio. 1. *Feud.* 26. §. 1. *vers. si quis.*
31 Atqui juramento opus esse non videtur: cum actore non probante, reus sit absolvendus. *l. qui accusare. 4. C. de edendo.* In feudis hoc speciali jure receptum est, ut etiam deferatur reo juramentum: quod ex jure civili non est. 32 Possessio longa probationem pro vasallo inducit, *ut hic.* possessio, inquam, annua, quieta, sciente domino nec contradicente, & ab eo tanquam vasallo servitia recipiente.
33 *tit. 9. in fin.* 16. ℥. *eod. tit.* 40. ℑ. *eod.* 1. *Feud.* 1. §. 2. 34 Lotharii, *Hotom.*
35 Forum lege Corradi usu feudi sortiuntur Capitanei, apud Regem: valvasores apud Pares curiæ: Mediolani vero apud regem litigatur, si de beneficio regio litigetur, apud Pares Curiæ, si de non regio lis sit. Atque ita lex Conradi in jurisdictione feudalium rerum distinguenda, personas & dignitates consideravit, non res. Mediolanenses vero res, non personas spectarunt, *ut hic.* Utra melior lex? Conradi, teste *Baldo.* 36 *tit.* 15. ℥. *eod. tit.*46. ℑ. *eod.* 37 Atqui facultate apud arbitrum litigandi via quodammodo ad alienationes feudi struitur interdictas ℑ. *de prohibita alienat.* Quid? num dicemus apud arbitrum hodie de feudo litigari non posse? Apud arbitrum compromitti posse rem feudalem notat Ravennas, non apud arbitratorem. Item apud arbitrum de re feudali compromitti quidem posse, translationem tamen, id est alienationem re ipsa factam prohiberi. 38 Si possidenti sine fraude dominus &c. Cujacius hic ita revocat illa verba, sine fraude. 39 Id est, evictionem præstare. Alii exponunt, gratificari, & testimonium dicere vere & pure, quod is, non ille jure agat. 40 Voluerit, ipse obtinebit. *Cujac.* 41 Id est, nisi probaverit fraudem, vel nisi probaverit, saltem semiplene jus suum. 42 Feudum sine voluntate vasalli dominus alienare non potest: idque lege Conradi, quæ Mediolani non obtinet. 43 *tit. 9. in fin.* ℥. *eod.* An & pignorare? vide Clarum 4. *sent.* §. *feudum. q.* 28. 44 Feudum vasalli, eo invito, dominus alienare Mediolani, etiam sine curia potest: dum id agnato, vel majori domino vendat, *ut hic.* Cur potentiori? quia interest vasalli potentiori domino subjici, quam inferiori. Quid si mediam partem feudi uni, alteram alteri vendiderit dominus? vasallus neutrum recognoscet: nisi inter se convenerint, nec enim cogendus est vasallus plures habere dominos. 45 Feudum potest esse in pluribus locis, licet una investitura contineatur. 46 Imo rustico semper non potest, §. 2. ℑ. *eod. tit.* 26. §. 7. *vers. beneficium.*
47 Feudum sine domini voluntate vasallus alienare non potest. 48 *tit.* 3. 9. §. 1. & *tit.* 10. ℥. *eod. tit.* 55. ℑ. *eod.* 49 Subfeudare, id est, feudum suum alteri dare vasallus potest, etiam non consentiente domino, idque non in unam, secundam, tertiam & deinceps generationem, sed in infinitum etiam, dummodo feudum suum det æquali, eadem forma & conditione, & quidem sine fraude: hæc enim tria concurrere debent, *ut hic.* Quid si vasallus in quartam tantum generationem subfeudarit? quarta generatione finita, a quinta generatione feudum avocabit dominus, *Doctores hic.*
50 *tit.* 26. §. 7. *vers. beneficium.* ℥. *eod.* 51 Vasallus vasalli, cogitur domino servire.
52 In infinitum licet infeudare. 53 Consuetudo. Cujac. id est, proprium jus feudi. *tit.* 3. §. 1. ℥. *eod.* 54 *tit.* 48. 108. ℑ. *eodem.* 55 1. *feud.* 13. *vers. etsi clientulus.*
56 Hanc opinionem probat Ravennas. Ita subfeudans alia conditione quam habeat, feudum amittit, ut & accipiens. Quid si initio eadem lege dedit, postea legem mutavit? Contra Baldum Alvarotus putat feudum committi: id enim in apertam fraudem domini fieri. 57 De pœna inficiantis feudum vid. *tit.* 39. 58 Feudum sciens & cum fraude negans vasallus feudo privatur: secus si negat, ductus ignorantia justa & probabili. Quid si sciens, cum dubitatione tamen negat feudum? perinde privatur feudo, ac si palam vel expresse negasset. Quid, si dubius est, non sciens? dilatio danda est, ut certo scire possit. 59 Id est scienter, *tit.* 26. §. 3. 7. *vers. vasallus.* 60 *d. vers. vasallus.* 61 *d.* §. 3. *d. vers. vasallus.*
62 Ut successor clerici, investitoris feudum tradere cogatur, *tit.* 40. 63 Imo non coguntur adimplere, 1. *Feud.* 25. ℥. *eod.*

ſalli facta. Si tamen ante deceſſerit inveſtitor quam feudum ad eum revertatur, ſucceſſor non cogitur eam habere ratam: aut cum ſe vivente feudum apertum fuerit, poſſeſſionem tradat, & inveſtituram adimpleat. Et ideo ſciendum [1] eſt Archiepiſcopum Mediolanenſem non poſſe dare in feudum quod tempore introitus ſui in dominico [2] invenerit: ſed ſi ei poſtea feudum aperiatur, ipſum recte dabit. Profecto alii epiſcopi & clerici ea quæ in dominico habent, & feuda his aperta olim dederant, & hodie dant.

TIT. XXXVI.
AN [3] MUTUS VEL ALIAS IMPERFECTUS FEUDUM RETINEAT.

Succedit militi patri mutus, aut aliter imperfectus in feudo. Bald.

MUtus & ſurdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, etiam ſi ſic natus fuerit, totum feudum paternum retinebit [4]. Obertus & Gerardus & multi alii. Quidam tamen dicunt eum qui talis natus eſt, feudum retinere non [5] poſſe: quia ipſum ſervire [6] non valet. Sic dicimus in clerico [7], & in fœmina, & in ſimilibus.

TIT. XXXVII.
AN [8] ILLE QUI INTERFECIT FRATREM DOMINI SUI, FEUDUM AMITTAT.

Vaſallus ſi fratrem domini ſui interfecit, non amittit feudum: ſed ſi fratrem ſuum occiderit proditionaliter, vel aliam feloniam commiſit, ut ſine verecundia in curia eſſe non poſſit, feudum amittit, & tranſit ad agnatos. Bald.

SI quis interfecerit fratrem domini ſui, non ideo beneficium amittit: ſed ſi fratrem ſuum [9] interfecerit ad hoc, ut totam hereditatem habeat, vel aliam feloniam commiſerit: verbi gratia, hominem tradendo, ut in curia amplius ſtare non poſſit, privabitur beneficio: quia tamen erga dominum non fuerit facta, ad agnatum proximiorem feudum pertinebit, ſi paternum fuerit: eodem prorſus obſervando quantum ad ordinem gradus qui continetur in legibus. Cum autem ad dominum reſpicit felonia, feudum tunc domino aperitur.

1. NOn [10] cogitur vaſallus omnino, ſecundum uſum Mediolanenſem, dominum adire [11], & ſervitium ei offerre: ſed cum nunciatum ei fuerit, tunc domino, ſi poteſt, ſerviat.

TIT. XXXVIII.
DE [12] VASALLO QUI CONTRA CONSTITUTIONEM LOTHARII REGIS BENEFICIUM ALIENAVIT.

Vaſallus in quantum beneficium alienavit inſcio aut nolente domino, in hoc gravatur, quia alienatum ad dominum redit. Bald.

SI vaſallus contra conſtitutionem Lotharii [13] regis beneficium alienaverit: ſi totum, perdat totum: ſi partem [14], partem perdat, & ad dominum revertatur. Et ideo ſi contra unum dominorum quorum communis vaſallus erat, fecerit feloniam, eum forte cucurbitando [15]: ejus ſolius parte privabitur, & ſi voluerit unius ſolius partem refutare, aliis ſibi reſervatis, hoc facere poterit: quia vaſallus etiam ſine domini voluntate recte feudum refutare [16] poteſt: poſt refutationem tamen ad ſerviendum non tenetur: ſed eum quidem tunc [17] offendere non debet.

TIT. XXXIX.
DE ALIENATIONE PATERNI FEUDI.

Vaſallus feudum paternum etiam domini voluntate alienare non poteſt, non conſentientibus agnatis.

ALienatio [18] feudi paterni [19] non valet etiam [20] domini voluntate, niſi agnatis conſentientibus [21] ad quos beneficium quandoque ſit reverſurum [22]: nec in filiam [23] vaſallus feudum poterit confirmare agnatis non conſentientibus, vel poſtea ratum non habentibus [24], & licet prohibeatur beneficii alienatio inter agnatos [25], tamen ſi paternum fuit, concederetur [26]: & ſi [27] libellum unus alteri [28] fecerit de feudo paterno, non eſt libellus, ſed quaſi refutatio [29].

SI [30] inter dominum & vaſallum de [31] beneficio fuerit controverſia: coram [32] paribus finiatur. Ubi autem dicit vaſallus prius de ſuo recto [33] feudo debere ſe a domino inveſtiri: ſi quidem ſine controverſia de alio ſit vaſallus, indubitanter primo inveſtiendus eſt: & poſtea cognoſcendum eſt quod ſit ſuum rectum feudum, aut quod non. Sed ſi nihil aliud ab eo tenet pro beneficio, niſi de quo controverſia eſt: tunc tota cauſa prius ventilanda eſt: & ſic videndum, utrum poſtea inveſtiendus ſit.

De felonia, aut de infidelitate, ſecundum conſuetudinem Mediolanenſem, non ſit pugna: ſed ſecundum legem Lombardiæ. Baldus.

NOn [34] eſt conſuetudo Mediolani, ut de felonia [35] aut de infidelitate pugna fiat: licet contrarium ſit, quod præcipit lex Longobardorum [36], ut de infidelitate pugna fiat.

SI [37] a morte vaſallus dominum liberare potuerit [38], & [39] non fecerit, beneficio carebit: ſed licet potuerit facere ne dominus in [40] peccatum præcipitaretur, veluti perjurium: non tamen feudo privandus erit.

TIT. XL.
DE CAPITULIS CORRADI [41].

Si vaſallus vel ejus heres intra annum & diem veterem non petierit inveſtituram a domino, vel herede ejus, feudum amittit: ſed Mediolani non ſervatur. Bald.

HÆc ſunt capitula quæ rex Corradus [42] fecit in Romandiola [43] de beneficiis. Conſtituit enim, ut ſi poſt mortem domini [44], vaſallus, vel poſt mortem vaſalli [45] heredes ejus per annum & diem ſteterint, quo dominum vel heredem ejus non adierint, fidelitatem pollicendo & inveſtituram petendo: ſi [46] tale ſit beneficium, ut fidelitas ſit præſtanda, ipſum perdant: ſicut & antiquitus conſuetudo fuit: ſed non Mediolani. † Præterea ut liceat dominis omnes alienationes feudi factas, nulla [47] obſtante præſcriptione [48], revocare.

† Similiter in petendis hoſtenditiis (*hoſtenditiæ* dicuntur adjutorium quod faciunt dominis Romani cum rege in hoſtem pergentibus) vaſalli qui cum eis non [49] vadunt: verbi gratia, in Lombardia [50] de modio XII. denarios: in Theutonica terra tertiam partem fructuum, facta computatione fructuum ſolummodo ejus anni quo hoſtem faciunt.

Ob prælati delictum eccleſia ad tempus feudo privatur. Bartolus.

† Item ſi clericus [51], veluti epiſcopus, abbas, beneficium habens a rege datum non ſolummodo perſonæ, ſed eccleſiæ, ipſum propter ſuam culpam perdat, eo vivente, & eccleſiaſticum beneficium, vel honorem habente, ad regem pertineat: poſt mortem vero ejus ad ſucceſſorem ejus revertatur.

TIT. XLI.
DE [52] CONTROVERSIA INTER MASCULUM ET FOEMINAM DE BENEFICIO.

ITem ſciendum eſt, quod ſi [53] inter maſculum & fœminam controverſia fuerit, maſculo dicente, *hoc eſt feudum*, fœmina negante: niſi apertis probationibus fœmina oſtenderit non eſſe feudum, creditur [54] maſculo cum ſuo juramento affirmanti cum duodecim ſacramentalibus. † Sed ſi inter dominum & fœminam, domino dicente *feudum*, fœmina negante: probationibus deficientibus detur fœminæ ſacramentum. † Item ſi ſit inter dominum & emptorem [55] feudi: ſi emptor dicat *non eſſe feudum*, domino in probatione deficiente, ſacramento emptoris finiatur. Quidam tamen diſtinguunt: ut ſi magna eorum pars [56] quæ vaſallus ibi tenebat, feudum ſit: detur domino ſacramentum, alibi fœminæ [57].

TIT. XLII.
DE [58] CONTROVERSIA INTER DOMINUM ET EMPTOREM FEUDI.

DOmino cum emptore feudi agente [59], ſi vaſallus jurare [60] poterit, quod ignorans [61] eſſe beneficium, vendidiſſet [62], credens [63] proprium [64]: electioni [65] emptoris committitur [66], utrum domino velit ipſum cedere, an vaſallo reſtituere. Obertus dicit omnia

1 Exceptio. 2 Id eſt, feudum quod ad eccleſiam redit. 3 De vaſallo imperfecto 2. *tit.* 14. *ſupr.* 4 Imo non retinebit, 1. *Feud.* 6. §. 2. 5 *d. tit.* 6. *in fin.* 6 Neceſſitas enim bellorum feuda parit. 7 2. *tit.* 26. §. 4. *verſ. qui clericus.* 8 De vaſallo qui occidit fratrem ſuum, vel domini ſui, *tit.* 42. 9 *tit.* 24. §. 3. 1. *Feud* 5. 10 Non teneri vaſallum offerre ſervitium, *tit.* 43. 11 *tit.* 26. §. 3. *verſ. licet vaſall.* §. 7. 𝔗. *eod.* 1. *Feud.* 21. 12 De alienatione feudi, *tit.* 44. 13 Vid. *tit.* 52. 𝔍. *eod.* 14 Vid. *tit.* 55. 𝔍. *eod.* 15 *tit.* 57. 𝔍. *eod.* 1. *feud.* 5. *verſ item ſi fidelis.* 16 *tit.* 14. 𝔗. *eod.* v Mynſing 5. *obſ.* 65. 17 Manent enim adhuc reliquiæ juris dominici. 18 Alienare feudum ſuum, ne quidem in filiam, vaſallus poteſt invitis agnatis proximis etiam conſenſu domini, vel agnatorum remotiorum. Quid ſi poſt feudum aperiatur remotioribus agnatis? feudum ita alienatum revocabunt, licet alienationis tempore proximiores non fuerint. 19 Antiqui, aliud in novo. vid. Clar. 4. *ſent.* § *feud. q.* 41. 20 1. *Feud* 8. §. 1. 21 Omnibus non tantum proximis. 22 Imo in filiam vaſalli poteſt confirmare feudum dominus? §. 1. 𝔗. *de ſucceſſ. feud.* In feudo novo, quod ad ipſum dominum reverti proxime ſperatur, gratiam feudi filiæ vaſalli poteſt facere. In antiquo quod agnatis committi poteſt, non æque. 23 Quaſi extraneam, *d.* §. 1. 24 Etiam tacite, *tit.* 9. §. 1. *verſ. porro. tit.* 26. § 4. *verſ. Titius filius, & tit* 33. *verſ. inde etiam. ſupr. eodem.* 25 Remotiores ſcil. non conſentientibus intermediis: niſi ſic legas, *& licet prohibeatur beneficii alienatio, inter agnatos tamen, ſi paternum fuit, concedatur.* 26 Ad tempus ſcil. inde revocari poteſt. 27 Libellus feudi factus agnato, ſeu feudum datum agnato ad libellum, vel jure libelli, non eſt alienatio, vel libellus proprie, ſed quaſi refutatio: feudum eſt, non libellus. 28 Puta proximiori, eoque ſenſu feudum teſtamento quoque tranſcribi poſſe quidam putant, in eum, ad quem proxime alias erat perventurum. 29 *tit.* 14. 𝔗. *eod.* 30 De feudi controverſia inter dominum & vaſallum. *tit.* 46. 31 Petit vaſallus inveſtiri? lis dirimitur apud Pares curiæ, *ut hic.* Quo ordine? ſi aliud a controverſo feudum habet vaſallus, & feudi controverſi inveſtituram probat, in continenti inveſtiendus & fidelitatem jurare debet, rejecta cauſæ principalis in aliud tempus cognitione: nempe ut cognoſcatur recte necne interpoſita fuerit inveſtitura: ſi vero nullum aliud feudum poſſidet a controverſo, etiam inveſtiendus eſt, fidelitatis juramento in aliud tempus rejecto, dum de lite principali cognoſcatur: ut tum cognoſcatur, juramentum ſit admittendum nec ne. 32 Dixi 𝔗. *tit.* 16. 33 Rectum feudum eſt, quod non datur ad rectum ſervitium, quodque perpetuum eſt, & irrevocabile. Feudum vero non rectum eſt, quod alicujus officii, vel meriti contemplatione datur ſic, ut revocari poſſit. 34 De infidelitate pugnam non fieri. *tit.* 47. 35 Feloniam etiam vaſallo committit Dominus: cujus nomine feudum amittit, & ad pugnam provocari quoque poteſt a vaſallo: jure ſcilicet Longobardiæ, quod apud Mediolanenſes uſu non receptum eſt. 36 2. *Lomb.* 54. 37 Quando vaſallus feudum perdat. *tit.* 48. 38 2. *Feud.* 24. §. 2. 39 Feudum vaſallus amittere poteſt, vel ex ſola negligentia domini mortis in diſcrimine poſiti non juvandi: qui tamen feudum non amittit, licet eum a perjurio non liberaverit. 40 Æs alienum domini ſolvere vaſallus non cogitur: ne id quidem, quod interpoſito jurejurando promiſit dominus ſe ſoluturum. 41 Conradi Regis, factis in Ronchalia. *tit.* 49. Cujac. ſed Hotomanus legit Lotharii. 42 Lotharius, *Hotom.* 43 Ronchalia, *ut* 34. §. 1. *ſupr. eod.* 52. 𝔍. *eod.* 44 *tit.* 24. 𝔗. *eod.* 45 *d. tit.* 24. 46 Feudum ſine fidelitate per pactum conſtitui poteſt. 47 Præſcriptionem longi, non longiſſimi temporis, feudi a vaſallo alienati dominus revocare poteſt. vid. §. 1. 𝔍. *de prohibit. alien. feud. per Frider.* 48 *tit.* 55. *verſ. nos autem.* longi temporis, non tamen XXX. annorum. 49 Pœna vaſalli non reſpondentis ad delectum. 50 In Lombardia dimidiam, in Teutonica &c. 51 *tit.* 26. §. 4. *verſ. ſi quis clericus, & tit* 30

52 Cujus juramento ſtetur in quæſtione feudi. *tit.* 50. 53 Feudi controverſia inter maſculum & fœminam deciditur, in dubio ſacramento maſculi, cum duodecim ſacramentalibus, qui ſecundum conſcientiam ſuam jurant, ſi modo præſumptio quædam maſculo adſit: nam ex contrario ſi fœmina præſumptione juvabitur, deferendum erit ei ſacramentum. 2. *Feud.* 41. de controverſia inter maſculum & fœminam de beneficio. Idem dicendum eſt, ſi contentio ſit inter dominum & fœminam, *verſ. ſed inter.* vel inter dominum & emptorem, *verſ. Item ſi.* 54 *tit.* 26. §. 1. 55 Adde *tit.* 5. §. 5. 56 Partis majoris bonorum ratione in certo territorio exiſtentium, præſumptio elicitur ad cætera bona in eodem loco poſita, ut ſi pars major bonorum alicujus ſit feudalis: pars reliqua feudalis quoque intelligatur. 57 Has duas poſtremas dictiones Cujac. expungit.

58 Electionem dari emptori feudi, cui feudum reſtituat, domino an vaſallo ignoranti. *tit.* 51. 59 An rei vindicatione? poteſt ſane, ſi de dominio directo egerit: ſed quia id probari non ita poteſt commode, aget ex condictione legis *Imp.* 𝔍. *de proh. alien. feudi per Frider.* qua poſſeſſio ſola avocatur. *l.* 1. *C. de donat. quæ ſub mod.* 60 Si qua conjectura fuerit, ignorantem vendidiſſe: alias ſi ſciens vendidit, non jurabit. 61 *tit* 26. §. 7. *verſ. ſi vaſallus.* 𝔗. *eod.* 62 Venditionis verbo hic intelligitur omnis alienatio. adde *l. ſtatulib. a cæteris* 29. *in fin. ff. de ſtatulib.* Quid? qui tranſigit num vendit? dimittit verius poſſeſſionem quam transfert, ita non videtur alienaſſe. In aliis cauſis qui dimittit, alienat. *l. quædam.* 77. *ff. de rei vind.* 63 Ignorans (non ſupine) feudum eſſe, qui vendit, venia dignus eſt. 64 Feudum & proprium hic opponuntur. 65 Electio hic reo, ſeu emptori convento datur, ut rem emptam, hoc eſt, feudum emptum reſtituat vaſallo venditori, an domino vaſalli, unde notant, Emptorem in hac ſpecie præferre poſſe, eum qui utile dominium habeat, directum habenti, adde *l. ult. ff. de tranſact.* ubi debitor poteſt ſolvere cedenti, apud quem jus nullum remanſerat. 66 Imo non committitur electioni emptoris, ut reſtituat venditori. Eſt enim in poteſtate venditoris, probata ignorantia pœnitere, & ita feudum repetere: cum ipſo jure nulla fuerit venditio. *Doctores hic.*

vaſallo

vasallo restituenda. Quo restituto, id beneficium vasallus retinebit, non nocente nec obstante venditione, eo quod ignorans alienavit: & quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, intelligendum est, cum [1] a scientibus alienatur beneficium. Et quod dicitur de venditione, idem est [2] in omnibus alienationibus.

TIT. XLIII.

DE [3] CONTROVERSIA INTER VASALLUM, ET ALIUM DE BENEFICIO.

Vasallus agere & conveniri potest pro feudo, & pro parte feudi, etiam domino absente, & quasi pro re propria. Bald.

SI controversia inter vasallum & alium de beneficio fuerit, adversario proprietatem totius [4], vel partem, vel aliud aliquod jus sibi vindicante: causa per vasallum, etiam domino absente, quasi propria ad finem perducatur: ipse enim solus utiliter agendi [5], & excipiendi habet potestatem: & si pro eo, aut contra eum judicatum fuerit, vel cum adversario transegerit [6], dummodo fraudulenter [7] actum non sit, etiamsi post beneficium domino aperiatur, tale erit, ac si eo causam agente judicatum fuisset: & ideo ab eo ratum haberi oportet.

TIT. XLIV.

QUID [8] JURIS, SI POST ALIENATIONEM FEUDI VASALLUS ID RECUPERAVERIT.

Culpa quæ non transivit in perpetuam privationem, non potest purgari. Bald.

PRæterea si vasallus ante constitutionem Lotharii [9] regis feudum alienavit: quod in quibusdam [10] curiis pro [11] parte, in quibusdam pro toto olim licebat, & ipsum postea recuperabat, pro feudo sibi retinebat: hoc est, in causam feudi recadebat. Hodie autem si ipsum alienavit, siquidem illicite, licet [12] postea [13] recuperaverit, tamen penes eum non remanebit: utpote domino ad quemcunque pervenerit, apertum. † Profecto si domini voluntate vendiderit, per libellum, vel aliter alienaverit: si idem postea recuperaverit feudum, penes eum remanebit, non jure beneficii, sed aut jure proprio, aut jure libelli, aut aliter: secundum quod idem recuperaverit: dummodo scias, quod si ad libellum domini voluntate id dederit, si quidem pro libello ei datur singulis forte annis, & hoc jure feudi censebitur. Illud vero jus quod per libellum transtulerit, & postea recuperaverit: pro beneficio non tenebit, sed velut alterius rei datæ per libellum, etiam [14] si feudum domino refutaverit, libellum [15] retinebit.

TIT. XLV. [16].

AN AGNATUS, VEL FILIUS [DEFUNCTI] POSSIT RETINERE FEUDUM REPUDIATA HEREDITATE.

Primo tractat, an agnatus possit hereditatem agnati repudiare, & feudum retinere. Secundo an filius vasalli possit hereditatem repudiare, & feudum retinere. Secunda in versicul. si vero.

SI contigerit vasallum sine omni prole decedere: agnatus ad quem universa hereditas pertinet, repudiata [17] hereditate, feudum, si paternum fuerit, retinere poterit: nec de debito hereditario aliquid feudi nomine solvere [18] cogitur: sed in fructibus [19] si quos reliquit, ut de eis debitum solvatur, quo tempore decesserit, (secundum quod supra diximus) considerabitur. † Ubi vero filium reliquit, ipse non [20] potest hereditatem sine beneficio repudiare: sed aut utrumque retineat, aut utrumque repudiet: quo repudiato, ad agnatos, si paternum sit, pertinebit: & licet alterum sine altero retinere non possit, agnatis tamen consentientibus poterit dominus eum, si voluerit, quasi de novo beneficio investire; quo facto licebit ei repudiata hereditate feudum tenere, nullo onere ei hereditario imminente.

TIT. XLVI.

AN [21] APUD JUDICEM, VEL CURIAM DOMINI QUÆSTIO FEUDI DEBEAT TERMINARI?

EX eo, quod supra [22] diximus, ut si inter duos de beneficio fuerit controversia, coram [23] judice, vel arbitro [24] finiatur: talis hic sit quæstio. Quodam sine filio decedente, alius credens beneficium, quod ipse tenebat, apertum domino esse, ab eo investitus est ejus beneficii nomine, econtra apparent agnati qui feudum sibi vindicant quasi paternum. Est igitur quæsitum, an apud curiam domini, vel judicem sit hæc quæstio terminanda? Et responsum scio, quia ad dominum quodammodo causa spectare videtur, ad quem investitus habebit regressum [25] de evictione: ut coram paribus finiatur curtis, & licet alter per se non possit alterum trahere ad curiæ judicium: generaliter tamen, etiamsi inter duos causa fuerit de beneficio, eos curia vocante, non [26] licebit eorum alicui ejus curiæ judicium [27] declinare.

TIT. XLVII.

QUALITER [28] DOMINUS PROPRIETATE FEUDI PRIVETUR.

Dominus propter feloniam commissam in vasallum, feudi proprietate privatur: sicut econtra vasallus feudo. Bald.

EX facto quæsitum scio, & ego a pluribus quæsivi, si dominus contra vasallum apertam feloniam fecerit: an sicut vasallus feudum debet amittere, ita dominus proprietate privetur? Et quidam dicunt, ex omni felonia, qua vasallus [29] feudo privatur, & dominus [30] proprietate privetur. Alii non nisi ex magna felonia: alii ex nulla. Sed prior sententia mihi placet, non habita distinctione qualis vasallus sit, utrum per sacramentum, vel non.

TIT. XLVIII.

DE [31] FEUDO NON HABENTE PROPRIAM [32] FEUDI NATURAM.

Si miles accepit castrum in feudum a duce, ut ipse & sui heredes, quibus dederit, id habeant: non habet hoc feudum propriam feudi naturam. Bart.

SI quis ea lege alicui feudum dederit: *ut ipse & sui heredes, & cui* [33] *ipse dederit* [34] *habeant:* Respondeo, iste, qui sic accepit, poterit [35] id vendere, vel donare: vel aliter, si sibi placuerit, etiam sine voluntate domini alienare, & ille etiam cui datum fuerit, non habebit ipsum pro feudo [36] nisi [37] sicut [38] ei datum est.

† Sed qualitercumque ei datum fuerit, *sive ad proprium, sive ad libellum:* licet propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur: ut ex his causis ipsum amittat, quibus & verum feudum. † Ubi ergo sic datum est feudum, *& cui in feudum dederis,* aliud est: & propriam feudi naturam habet [39].

TIT. XLIX.

DE [40] EO QUI FINEM [41] FECIT AGNATO DE FEUDO PATERNO.

TRes erant agnati, vel plures: unus eorum habebat feudum, quod erat paternum: sed alter eorum finem & refutationem [42], ei suisque heredibus, & cui ipse dederit, fecit, decessit iste sine filio masculo. Alter qui non refutavit, vendicat sibi totum. Alter vero, qui refutationem fecit, vult ad successionem venire, pacto non obstante. Sapientes quidam Mediolanenses interrogati, responderunt non [43] obstare illud pactum, nisi feudum omnino refutaverit, vel nisi ad hoc refutaverit, ut dominus eum quasi de novo [44] beneficio investiret. Tunc enim secuta investitura nova, quasi novum sit feudum, non succedit.

TIT. L.

DE NATURA SUCCESSIONIS FEUDI.

SUccessionis feudi talis est natura [45], quod ascendentes non [46] succedunt: verbi gratia pater filio: inferius vero filius patri succedit, & non [47] filia nisi ex pacto, vel nisi sit fœmineum [48]. Tunc enim succedit filia matri [49] & patri: secundum quosdam [50] succedit nepos ex filio [51] solus: & sic usque in infinitum [52]: ex latere omnes per masculos descendentes, usque in infinitum, si feudum sit paternum. Paternum [53] autem voco, quicunque ex superioribus id adquisivit: dummodo scias quod si quis habens beneficium quatuor superstitibus filiis decedat: & feudum ad unum solum ex divisione deveniat, & iste superstitibus filiis duobus vel tribus decedat, qui patrueles dicuntur, & ad unum [54] eorum beneficium feudi ex divisione perveniat: & similiter iste superstitibus filiis decedat, qui patrueles dicuntur: ad quorum unum feudum similiter pervenit: sicut etiam ex aliis superioribus vel primis fratribus supersunt masculi: si ille qui feudum habet, decesserit nullo filio relicto: an ad omnes, vel ad quos perveniat, quæritur? Respondeo, ad solos, & ad omnes qui ex illa linea sunt, ex qua iste fuit. Et hoc est quod dicitur ad proximiores pertinere. Isti vero proximiores esse dicuntur respectu aliarum linearum: sed omnibus hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur.

TIT. LI.

DE [55] CAPITANEO QUI CURIAM VENDIDIT, AN INTELLIGATUR BENEFICIUM VENDIDISSE.

QUidam capitaneus in quadam curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit, non habita mentione beneficii. Controversia est inter capitaneum & emptorem, dicente emptore se curiam cum beneficio emisse: domino vero contradicente, ad eum beneficium non pertinere. Respondetur, illud beneficium in venditione non [56] contineri, nisi expresse de eo actum sit.

---

1 Sciens qui feudum alienat, privatur feudo. 2 Venditionis verbo omnem alienationem intelligi superius probatum est.

3 Vasallum de feudo agere & conveniri posse, *tit.* 52. 4 Vasallus agere & conveniri potest pro toto feudo & parte ejus: & causam etiam absente domino, ad finem usque perducere, quod & ratum habere dominus tenetur, etiam si post et feudum aperiatur. 5 *tit.* 8. §. 1. 6 *tit.* 26. §. 7. adde Clarum 4. *sent.* §. *feudum*, *quæstione* 38. Transigere, de feudo vasallus potest bona fide: eamque transactionem ratam habere dominus cogitur. 7 Fraudulenter facit, qui prece, vel pretio, vel per dolum, vel per negligentiam, sine vitæ necessitate, alienat.

8 De feudi alienatione & recuperatione, *tit.* 53. 9 *tit.* 52. J. *eodem.* 10 Mediolani 1. *feud.* 13. & 18. §. 1. 11 1. *feud.* 5. §. 1. *in princ.* 12 Semel jure commissum domino feudum semper ei commissum intelligitur: neque id recuperando vasallus redintegrat, vel purgat causam amissionis: unde notant, semel extincta, non reviviscere, vid. *l. qui res.* 98. §. *aream.* 8. *ff. de solut.* Quid, si vasallus vendidit, necdum tradidit? culpa purgari potest: ut hic locus in venditione omnimodo perfecta intelligatur. *Canonistæ in c. potuit, de locato.* Quid si vendidit vasallus, & constituit se nomine emptoris possidere? Alvarotus negat feudum committi. Quid si alienavit, & in continenti, vel ante motam a domino actionem feudum recuperavit? feudum committi negant doctores: quasi hic recuperatio post intervallum notetur, non momentaria, quæ videlicet fit illico, atque ita verbum, *postea* sic intelligunt nonnulli. 13 Id est, post intervallum: ante querelam domini: at non in continenti. 14 Hanc dictionem dispungit Cujacius. 15 Per libellum. Cujac.

16 *tit.* 54. 17 Repudiari potest defuncti hereditas ab agnato, & feudum retineri, *ut hic*, a filio non potest, J. Et ita agnatus exheredatus successione feudi antiqui non excluditur. *Goth.* Vid. Treutler. *p.* 2. *Ex.* 12. *th.* 4. *in pr.* Contra *l.* 1.2. *ff. de acq. vel omitt. heredit.* Clar. §. *feudum quæst.* 76. Scacc. *de Jud. caus. lib.* 2. *cap.* 9. *num.* 1510. *& seq.* Ans. 18 *tit.* 86. *infr. eod.* 19 *d. tit.* 86. *tit.* 28. *supr.* 20 *tit.* 51. §. 4. J. *eod. l.* 1. *ff. de adquir. vel omitt. hered.*

21 Coram quo sit quæstio feudi ventilanda, *tit.* 55. 22 *tit.* 15. *tit.* 34. 23 1. *feud.* 18. 24 *d. tit.* 15. *tit.* 34. *supr. eod.* 25 *tit.* 8. *supr. eod.* 26 Curiæ judicium non declinatur a vasallo. 27 Judicem, ita Cujacius legendum monet, dixi *tit.* 15. *supr. eod.*

28 De pœna domini feloniam committentis, *tit.* 56. 29 *tit.* 5. 6. 7. 24. *supr. eod.* 30 *tit.* 26. *vers. domino. supr. eod.*

31 Quando feudum licite alienetur, *tit.* 57. 32 Vid. *tit.* 81. J. *eod.* 33 *tit.* 26. *vers. feudum.* S. *eod.* 34 Sine domini consensu. 35 Alias non poterit, *tit.* 55. 36 An saltem pro Alode? & si pro Alode, num debebuntur laudimiæ? vid. Gl. Hermiæ 2. 3. Ald. Alvarot. Curtium 4. *parte ultima causa* 2. *regula vers. sexto quær.* 37 Hic lego, nisi & sic datum est. *arg. vers. ult.* J. *eod.* 38 *tit.* 34. §. 1. S. *eod.* 39 Non habet. *Hotom.*

40 Quando pactum non obstat successioni feudi, *tit.* 58. 41 Id est, refutationem. 42 Refutatio hæc diversa ab ea, quæ fit domino, de qua vid. *tit.* 14. *supr. eod.* 43 Facit *tit.* 26. *in fin.* S. *eod.* 44 His duobus casibus, qui feudum paternum refutat Titio, ejusque heredibus, in id regressum numquam habet, quia omnino refutavit, quia consensit, ut Titius de feudo refutato, tanquam de novo investiretur. Hæc feudi novi natura est, atque conditio, ut agnatus agnato in eo non succedat 1. *feud.* 8. *in fin. supr. eod.*

45 A qua sæpius conventione disceditur, *ut tit.* 84. J. *eod.* 46 *Excipe d. tit.* 84. 47 1. *feud.* 1. §. 3. 48 *tit.* 11. S. *eod.* 49 1. *feud.* 15. 50 Gerardum sc. *tit.* 51. §. 3. J. 51 Ex filia, quidam ita legunt. 52 1. *feud.* 1. §. 4. 53 Paternum feudum quid, adde 1. *feud.* 4. §. 2. 54 *tit.* 93. J. *eod.*

55 Beneficium in curiæ venditione non contineri, *tit.* 60. 56 Dixi *tit.* 26. §. 7. *vers. in generali.* S. *eod.*

1. QUæsitum [1] esse apud me scio : si filius vivente [2] patre dominum offenderit, ita quod feudum amitteret, si pater decessisset: utrum feudum amittat: vel non? secundum istos sic, secundum Gerardum non, & Obertum similiter.

Dispositio solius animi ad delictum, non perficit delictum: sed insidiæ habentur pro delicto contra dominum consummato. Bald.

2. SI [3] voluerit vasallus dominum offendere, sed [4] non laboraverit: feudum non amittit. Gerardus & Obertus, similiter etiam si laboraverit, non amittit feudum, nisi [5] insidiatus ei fuerit, & hoc probatum fuerit.

Feudum non transit ad fœminam, licet per pactum sit actum, si vasallus superest. Bald.

3. SImiliter [6] si quis investitus fuerit de feudo, ita ut ad fœminas transiret, & duas filias tantum reliquerit, quarum una filium habeat, & altera filiam: utrum post mortem illarum masculus tantum feudum habere debeat? secundum Gerardum masculus tantum. Obertus contra. & econtra si filios ille habuerit.

FIlius [7] non [8] potest recusare hereditatem patris absque feudo, propinquus autem potest.

Si contentio est inter vasallum & emptorem de feudo, vasallo deficiente in probatione, electio jurisjurandi datur emptori. Bald.

SI [9] contentio fuerit inter filiam & propinquum de hereditate & de feudo: cum filia feudum habere non poterat: quia dicat ipsa, hoc est de mea hereditate [10]: & ille dicat, imo de feudo: electio [11] propinqui erit discernere veritatem jurejurando. Gerardus & Obertus. Et similiter si contentio fuerit inter aliquem qui emisset [12] a seniore, & vasallum: quia dicat vasallus, hoc est de feudo meo: ille autem neget: electio emptoris est veritatem jurejurando discernere, cum pares curtis veritatem non testantur: Gerardus & Obertus.

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ. Bald.

SImiliter [13] feudum lege commissoria [14] datum non valet, id est, si ad certum tempus pecunia non solvatur creditori, ut habeat in feudum. Gerardus. & secundum Obertum valet.

SImiliter [15] potest feudum dari ad certum [16] servitium. Gerardus & Obertus.

TIT. LII.
DE PROHIBITA FEUDI ALIENATIONE PER LOTHARIUM [17].

Feudum vasalli non alienent sine voluntate dominorum suorum. Bald.

Lotharius divina favente Clementia III. Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus, ac triumphator, semper Augustus Universo populo.

IMperialis benevolentiæ proprium esse judicamus, commoda subjectorum investigare, & eorum calamitatibus diligenti cura mederi: similiter reipubl. bonum statum, ac dignitatem imperii omnibus privatis commodis præponere. Quocirca omnium fidelium nostrorum tam futurorum quam præsentium noverit universitas, qualiter dum apud Ronchalias [18] secundum antiquorum imperatorum consuetudinem pro justitia ac pace regni componenda consideremus: omnia quæ ad honorem imperii Romani spectare videntur, solicite indagantes, perniciosissimam pestem, & reipubl. non mediocre detrimentum inferentem resecare proposuimus. Permultas enim interpellationes ad nos factas comperimus [19] milites sua beneficia passim distrahere: ac ita omnibus exhaustis, suorum seniorum servitia subterfugere: per quod vires imperii maxime attenuatas cognovimus, dum proceres nostri milites suos omnibus beneficiis suis exutos ad felicis. nostri numinis expeditionem nullo modo transducere valeant. Hortatu itaque & consilio archiepiscoporum, episcoporum, ducum, comitum, marchionum, palatinorum, cæterorumque nobilium similiter etiam judicum hac edictali lege in omne ævum Deo propitio valitura decernimus, nemini [20] licere beneficia quæ a suis senioribus habent, sine ipsorum permissione distrahere, vel aliquod commercium [21] adversus tenorem nostræ constitutionis excogitare, per quod imperii vel dominorum minuatur utilitas. Si quis vero contra hæc nostræ legis saluberrimæ præcepta ad hujusmodi illicitum commercium accesserit, vel aliquid in fraudem hujus legis machinari tentaverit: pretio [22] ac beneficio se cariturum agnoscat. Notarium [23] vero qui super hoc tali contractu libellum vel aliud instrumentum conscripserit: post amissionem officii, ipsum infamiæ periculum sustinere sancimus. Dat. 7. die mensis Novembr. M. C. XXXVI.

Imperator LOTHARIUS August. universo populo.

2. SAtis bene dispositum ad utilitatem regni, & ad perniciosam pestem destruendam, in scriptis inserere curavimus. Quidam [24] miles bina beneficia a duobus dominis, prout solitum est, acquisivit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se dividentes, alter eorum domino suo pro beneficio quod ad eum pervenit, fidelitatem nullo anteposito [25], sicut pater fecerat, fecit. Alter vero frater pro suo beneficio alteri domino suo similiter, quia nullum alium dominum habere videbatur, nullo anteposito fidelitatem fecit. Defuncto posteriore fratre sine filiis, utique [26] feudum in querimoniam venit, ut prius personam, & sic dominus posterior talem fidelitatem quærit, qualem ejus frater fecerat. Quas amputantes altercationes, sancimus quod frater fecit [scilicet in dando simpliciter] nil [27] superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem, & usque in infinitum pervenit, si hoc actum erit.

Si vasallus intra annum & diem dolose non petierit investituram, amittit feudum. Si vero justa causa impeditus non fecerit, non perdit feudum. Bald.

Imperator LOTHARIUS Augustus, &c. Eugenio [28] Papæ, & universo populo.

1. QUoniam inter [29] dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum ingenium debet intervenire, idcirco per hanc præsentem legem sancimus, si vasallus non [30] dolose per annum [31] & diem steterit quod a domino sui beneficii investituram non petierit: feudum non ob hoc amittat. dolus [32] enim abesse videtur, si justa causa impediente steterit. Dat. 6. Kal. Septembr. anno a nativitate Domini M. C. XXVII. indictione 5.

TIT. LIII.
DE PACE [33] TENENDA INTER SUBDITOS, ET JURAMENTO FIRMANDA ET VINDICANDA: ET DE POENA JUDICIBUS APPOSITA, QUI EAM VINDICARE, ET JUSTITIAM FACERE NEGLEXERINT.

FRIDERICUS [34] *Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universis subjectis suo imperio*, Salutem.

HAc edictali lege in perpetuum valitura, jubemus, ut [35] omnes nostro subjecti imperio, veram & perpetuam pacem inter se observent: & ut inviolata inter omnes perpetuo observetur, duces, marchiones, comites, capitanei, valvasores, & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeiis, a decimo octavo [36] anno [37] usque ad septuagesimum, obstringantur juramento, ut pacem teneant, & rectores locorum adjuvent in pace tenenda atque vindicanda: & in fine uniuscujusque quinquennii de prædicta pace tenenda omnium sacramenta renoventur. † Si quis vero aliquod jus de quacunque re vel facto contra aliquem se habere putaverit, judicialem [38] adeat potestatem, & per eam jus sibi competens exequatur. † Si quis vero ausu temerario prædictam pacem violare præsumpserit: si [39] civitas est, pœna centum librarum [40] auri [41] cameræ nostræ inferenda puniatur: oppidum vero triginta [42] libris auri mulctetur: duces autem, marchiones [43], & comites quinquaginta auri libras præstent: capitanei quoque & majores valvasores, viginti [44] auri libris puniantur: minores vero valvasores & omnes alii prædictæ pacis violatores [45] tres libras auri inferre cogantur, & [46] damnum passo secundum leges resarciant. §. 1. Injuria seu furtum legitime [47] puniatur. † Homicidium quoque & membrorum deminutio, vel aliud quodlibet delictum legaliter [48] vindicetur. † Judices vero & locorum defensores, vel quicunque magistratus [49] ab Imperatore, vel ejus voluntate constituti seu confirmati, qui justitiam facere neglexerint, & pacem violatam vindicare legitime supersederint: damnum omne injuriam passo resarcire [50] compellantur: & insuper si major judex est sacro ærario pœnam decem librarum auri præstet: minor autem pœna trium librarum auri multetur. † Qui [51] vero ad prædictam pœnam persolvendam inopia dignoscitur laborare, corporis [52] sui correctionem cum verberibus patiatur, & procul ab eo loco quem inhabitat, quinquaginta miliaria per quinquennium vitam agat.

Domus ubi conventicula aut conspirationes fiunt, confiscatur: & receptans violatorem legis, pari cum eo pœna punietur. Bald.

§. 2. Conventicula [53] quoque in civitatibus, omnesque conjurationes, & extra, etiam occasione parentelæ, & inter civitatem & civi-

1 Utrum filius vasalli feudum amittat vivo patre, *tit.* 61. 2 Indignus est filius successione feudi ob feloniam commissam vivo patre, *ut hic.* nisi a patre ad dominum reductus eum placarit. *tit.* 55. §. 2. J. *eod.* 3 Non puniri vasallum ex sola cogitatione *tit.* 62. 4 Adde *l.* 18. *ff. de pœnis.* 5 1. *feud.* 5. & 17. 6 De successione nepotis ex filia. *tit.* 63. 7 Differre agnatum a filio in successione feudi. *tit.* 64. 8 *tit.* 45. S. *eod.* 9 De contentione feudi inter filiam & propinquos, vel inter vasallum & emptorem *tit.* 65. 10 Id est, alode. 11 Dixi *tit.* 26. §. 1. 12 *tit.* 41. S. *eod.* 13 De pacto legis commissoriæ. *tit.* 66. 14 1. *Feud.* 27. 15 Ut feudum ad certum servitium dari potest. *tit.* 67. 16 *tit.* 23. *in fin.* S. *tit.* 104. J. *eod.* ita ad incertum 104 *in fin. principii.*

17 Scil. *tit.* 3. 9. 1. *tit.* 9. 24. §. 3 39 44. S *eod.* 55. J. *eodem.* Goth. Molin. *ad Consuet. Paris. tit.* 1. *de fiefs. num.* 80. putat hic in superscriptione errorem a librariis commissum & constitutionem hanc non esse *Lotharii* III sed II. Ans. 18 *tit* 33. §. 1. *tit.* 40. S. *eod. tit.* 55 J. *eod.* Guntherus 2 *Ligurini.* *Authent. habita. C. ne filius pro patre.* Roncaliæ campi supra Padum non procul a Placentia, in quibus solebant Imperatores olim conventus cogere solennes, adde *Abbatem Urspergens.* 19 Causa hujus constitutionis. 20 Regula generalis de alienatione feudorum. adde *tit.* 55. J. *eod* 21 Puta pignus. 22 *tit.* 24. §. 3. *in fin.* S. *eod.* 23 De pœna notarii contractum illicitum conscribentis. *Goth.* Imo etiam manus amissione punitur. *vid.* J. *tit.* 55 §. *scriba.* Ans. 24 *tit.* 93. J. *eod.* 25 Id est, excepto: quod est feudi ligii proprium *tit.* 99. J. *eod.* 26 Utrumque feudum in unam ut prius venit personam, ita legitur in fragmentis Ardizonis. 27 Feudum divisione heredum naturam suam non immutat. 28 Nihil Eugenio ad Lotharii III. tempora, ideoque hanc vocem Molinæus expungit. *in Consuet. Paris.* 29 *tit.* 97. J. *eod.* 30 Aliud si dolose 2. *feud.* 21 31 1. *feud.* 22. 32 *tit.* 97. J. *eod.* Dolus abesse videtur seu intelligitur, si justa causa impediens probetur. Ita legitimum tempus nunquam peremptorium, si legitima probetur excusatio, *arg. l. Cum a matribus.* 8. *Cod. qui petant tutor. l. quæsitum.* 60. *ff. de re judicata.*

33 Inita cum Mediolanensibus, primo bello Mediolanensi. 34 Primus sc. Ænobarbus, Suevus. 35 Lex in quoquo territorio ligat solos subditos: extra territorium, non obligat. *l. ult. ff. de jurisdictione. l.* 1. *C. de summa Trin.* 36 Male XVI. J. *de pace Constantiæ.* §. 17. & apud Radevicum XIV. *lib.* 4. *c.* 41. 37 Hæc est plena pubertas, Langobardiis legitima, *l.* 1. & *l. si infans.* J. *de prohibit. alien. min.* quam qui non impleverunt, Gunthero pupilli dicuntur. 38 Jus sibi dicere nemo potest, sed judicem adire & in jure jus suum persequi quisque debet. *l.* 10. *ff. de Jurisdict.* Quid, non licebit debitorem fugientem persequi vel prehendere? Possis fugienti rem tuam auferre: Possis & fugientem una cum re tibi obligata manu injecta capere & judici offerre *l.* 10. §. *si debitorem.* 16. *ff. quæ in fraudem creditorum.* imo possis & sine re fugientem capere & judici sistere Bart *in l. si alius.* 7 §. *bellissime* 3 *ff. quod vi.* Illud literis aureis dignum est, Civitatem, quæ superiorem nullum habeat, res sibi ab alia civitate ereptas, propria autoritate per vim recuperare posse, ubi judicis non sit copia. Bart. *in l.* 1. *C. ne quis in sua causa.* Ravennas *hic.* atque ita in alieno etiam territorio: quippe in suo ac proprio territorio, judicis haberet copiam, aut certe judicis copia ei non deesset 39 Pœnas pecuniarias graviores præstat quisque qui major & nobilior est, *ut hic.* notanda est interim pœnarum variarum pro parte violata ratio: civitatis enim pacem violanti pœna auri librarum 100. Oppidi 30. Ducis, Marchionis & Comitis 50. Capitanei & majoris valvasoris 20. minoris valvasoris 3. 40 Urspergensis legit Marcas, non idem tamen est marca & libra. Marca namque duas libras continet. 41 Puri scilicet. Omnis pœna auri, auri puri intelligitur. 42 XX. ita legunt veteres, *Radevicus & Guntherus.* 43 Marchiones 50. Comites 40. *Urspergens.* 44 Vid. *Urspergens.* 45 Decem: alii prout facultas fert, usque ad tres. *Urspergens.* 46 Pœnam pecuniariam reus non tantum præstat adversario, sed & damnum ipsum, *ut hic. cap.* 1. *de injuriis.* Interdum & tertiam pœnam patitur corporalem §. 1. J. *eod. l. locatio.* 9. §. *illicite.* 5. *ff. de publicanis.* 47 Injuriæ pœna legitima est, *ut hic* At quæ? In civili vel Prætoria, pars æstimat, judex definit pœnam. §. *pœna.* 7. *Instit. de injuriis.* In criminali pœna injuriæ, Judex arbitrio suo eam definit. *l. ult. in fin. ff. de injur* §. *in summa.* 10. *Inst. de injur.* una tamen per aliam tollitur. *l. quod senatusconsultum.* 6. *l. Prætor.* 7. §. 1. *ff. de injuriis.* 48 Homicidii sponte non ad suam tutelam, aut casu admissi pœna legalis, hoc est, legitima, *ut hic.* Atque capitalis. *l.* 3. §. *penult. ff. ad l. Corn. de sic.* §. *Item lex Cornelia. Inst. de publ. jud.* Quid si homicidium sequuta est pacis violatio? *vid.* §. *si violat.* S. *de pace tenenda.* 49 Judices in civitatibus Imperio subjectis ab Imperatore ejusve voluntate constituendi, *ut hic* Verum consuetudine receptum est, ut singulæ civitates, sua regimina habeant, & merum a se imperium. Olim Præses Provinciæ merum habebat imperium *l.* 4. *ff. de officio Præsidis. Gloss l. ult. C. de præscript. longi temporis.* 50 Pœnam in corpore patitur violator pacis, ut & Judex in jure reddendo negligens, si pecuniariam solvere non potest. Ita nemo propter inopiam pœna eximitur: minuitur tamen aut potius multa remittitur propter inopiam. *l. eos. C. de modo multar.* Quid si pœnæ debitor partem solverit? ratione alterius etiam partis, corporalem pœnam pati potest: hic enim agitur de integra solutione. 51 Adde *leg* 2 *C de commerciis. l. ult C ne sanct baptism.* adde Justinum *l.* 9. 52 Dixi *ad l* 1. *in fin. ff de pœnis.* 53 Adde *l.* 15. *C. de episcopis, l.* 5. *C. de his, qui ad Eccles. confugiunt. l.* 1. *ff. quod cujusque univers. l.* 1. *ff. de collegiis.* conventicula possessionis nostræ [illegible] causa hic non prohibentur. *l. Gracchus.* 4. *C. ad l. Jul. de adult.* non civitatum inter se confœderationes, ad mutuam tutelam, sed coitiones tantum illicitæ. *l. Conventicula.* 15. *C. de episcopis & cler.*

tatem,

tatem, & inter perſonam & perſonam, ſive inter civitatem & perſonam, modis omnibus fieri prohibemus: & in præteritum factas caſſamus, ſingulis conjuratorum pœna unius libræ auri puniendis. Epiſcopos vero locorum eccleſiaſtica cenſura violatores hujus ſanctionis, donec ad ſatisfactionem veniant, volumus coërcere. Receptatoribus [1] etiam malefactorum, qui prædictam pacem violaverint, & prædam ementibus, noſtram indignationem ſubituris, & eisdem pœnis feriendis. Præterea bona ejus publicentur [2], & domus ejus deſtruatur [3]. Qui pacem jurare & tenere noluerit, beneficio & lege pacis non fruatur. Illicitas etiam exactiones [4], maxime ab eccleſiis (quarum abuſus jam per longa tempora inolevit) per civitates & caſtella omnino condemnamus & prohibemus: & ſi factæ fuerint, in duplum reddantur.

Sacramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum, inviolabiliter obſerventur. Jacob. de Bel.

§. 3. Item ſacramenta [5] puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis, inviolabiliter cuſtodiantur. Per vim autem & juſtum metum etiam a majoribus (maxime ne querimoniam maleficiorum commiſſorum faciant) extorta, nullius eſſe momenti jubemus.

TIT. LIV.
DE ALLODIIS [6].

AD hoc qui allodium ſuum vendiderit, diſtrictum & jurisdictionem [7] Imperatoris vendere non præſumat: & ſi fiat, non valeat. Si vero contigerit allodium aliquod etiam infeudatum [8] conferri eccleſiæ, vel pro oblatione fidelium, vel per emptionis & venditionis, alteriusve hujusmodi contractum: infeudatus niſi per gratiam eccleſiæ, tanquam de novo receperit, feudum quod habebat, retinere non poterit. Ut autem æquitas quæ in [9] paribus cauſis paria jura deſiderat, per univerſitatem totius imperii ſervetur: firmiter ſtatuimus, tam in Italia quam in Alemania, ut quicumque indicta publica expeditione Romam, ad ſuſcipiendam imperii coronam, regem, aut ſub rege dominum ſuum non [10] adjuverit, aut eundo cum ipſo, aut pro quantitate [11] feudi ſtipendia militiæ perſolvendo, ſi de vocatione legitima a domino ſuo convinci per compares ſuos poterit, feudum perdat: & dominus in ſuos uſus illud habeat redigendi liberam facultatem.

TIT. LV.
DE PROHIBITA FEUDI [12] ALIENATIONE
PER FRIDERICUM [13].

Omnis alienatio feudi contra hanc legem facta etiam antiqua quantumcunque, caſſatur, & bonæ fidei emptori pretium reſtituitur. Bald.

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus.

IMperialem decet ſolertiam ita reipublicæ curam gerere, & ſubjectorum commoda inveſtigare, ut regni utilitas incorrupta perſiſtat, & ſingulorum ſtatus jugiter ſervetur illæſus. Quapropter dum ex prædeceſſorum noſtrorum more univerſalis curiæ Ronchaliæ [14] pro tribunali ſederemus, a principibus Italicis, tam rectoribus eccleſiarum, quam aliis fidelibus regni, non modicas accepimus querelas, quod beneficia eorum & feuda quæ vaſalli ab eis retinebant, ſine dominorum licentia pignori obligaverant, & quadam colluſione nomine libelli [15] vendiderant, unde debita [16] ſervitia amittebant: & honor imperii, & noſtræ felicis expeditionis complementum minuebatur. Habito ergo conſilio epiſcoporum, ducum, marchionum, & comitum, ſimul etiam & palatinorum judicum, & aliorum procerum, hac edictali Deo propitio perpetuo valitura lege ſancimus, ut [17] nulli liceat feudum totum vel partem [18] aliquam vendere vel pignorare, vel quocunque modo diſtrahere ſeu alienare, vel pro anima judicare, ſine permiſſione illius domini ad quem feudum ſpectare dignoſcitur. Unde Imperator Lotharius [19] tantum in futurum præcavens ne fieret, legem promulgavit. Nos autem ad pleniorem regni utilitatem providentes, non [20] ſolùm in poſterum, ſed etiam hujusmodi alienationes illicitas hactenus [21] perpetratas, hac præſenti ſanctione caſſamus, & in irritum deducimus, nullius [22] temporis præſcriptione impediente: quia quod [23] ab initio de jure non valuit, tractu temporis convaleſcere non debet: emptori bonæ fidei ex [24] empto actione de pretio contra venditorem competente. Callidis [25] inſuper machinationibus quorundam obviantes, qui pretio accepto, quaſi ſub colore inveſtituræ, quam ſibi licere dicunt, feudum [26] vendunt, & in alios transferunt: ne tale figmentum vel aliud ulterius in fraudem hujus noſtræ conſtitutionis excogitetur, modis omnibus prohibemus: pœna [27] auctoritate noſtra imminente, ut venditor & emptor, qui tam illicitas alienationes reperti fuerint contraxiſſe, feudum amittant: & ad dominum libere revertatur. Scriba vero qui hoc inſtrumentum ſciens conſcripſerit, poſt amiſſionem officii, cum infamiæ periculo manum [28] amittat. Præterea ſi [29] quis infeudatus major [30] quatuordecim annis ſua incuria vel negligentia per annum [31] & diem ſteterit quod feudi inveſtituram a proprio domino non petierit: transacto hoc ſpatio feudum amittat, & feudum ad dominum redeat [32].

Si vaſallus legitimæ ætatis non iverit cum domino in expeditionem, vel illuc non miſerit alium pro ſe domino acceptabilem: vel non ſolverit domino dimidiam partem reditus feudi unius anni: feudum amittat. Baldus.

§. 1. Firmiter etiam ſtatuimus, tam in Italia, quam in Alemania, ut [33] quicunque indicta publica expeditione vocatus a domino ſuo, in eadem expeditione ſpatio competenti temere venire ſuperſederit, vel alium [34] pro ſe domino acceptabilem mittere contempſerit, vel dimidium [35] reditus feudi unius anni domino non ſubminiſtraverit, feudum quod ab epiſcopo, vel alio domino habuit, amittat: & dominus feudi in uſus ſuos illud redigendi modis omnibus habeat facultatem. † Præterea ducatus, marchia, comitatus, de cætero non [36] dividatur [37]: aliud [38] autem feudum, ſi conſortes voluerint, dividatur: ita [39] ut omnes qui partem feudi habent jam diviſi, vel dividendi, fidelitatem faciant: ita [40] tamen, ut vaſallus pro uno feudo plures dominos habere non compellatur: nec dominus [41] feudum ſine voluntate vaſalli ad alium transferat.

Si filius vaſalli offendit dominum patris ſui, tunc aut pater a domino requiſitus debet eum ducere ad ſatisfaciendum domino, aut filium a ſe ſeparare: alioqui privabitur feudo. Bart.

§. 2. Inſuper ſi filius [42] vaſalli dominum offenderit, pater a domino requiſitus deducat filium ad ſatisfaciendum domino: vel a ſe filium ſeparet: alioqui feudo privetur. Si autem pater vult eum deducere ut ſatisfaciat, & filius contemnit: patre mortuo in feudum non ſuccedit: niſi prius ſatisfecerit domino. Parique modo vaſallus pro omnibus ſuis domeſticis faciat. † Illud quoque præcipimus, ut ſi vaſallus de [43] feudo ſuo alium vaſallum habuerit: & vaſallus vaſalli dominum domini ſui offenderit, niſi pro ſervitio alterius domini ſui hoc fecerit, quem ſine [44] fraude ante [45] habuerit, feudo ſuo privetur: & ad dominum ſuum a quo ipſe tenebat, revertatur: niſi requiſitus ab eo, paratus fuerit ſatisfacere majori domino quem offenderit. & niſi vaſallus idemque dominus a domino ſuo requiſitus [46], eum qui majorem dominum offenderit, requirat ut ſatisfaciat, ſuum feudum amittat. † Præterea ſi inter duos vaſallos de feudo ſit controverſia, domini ſit cognitio, & per eum controverſia terminetur. Si vero inter dominum & vaſallum lis oriatur, per pares curiæ a domino ſub fidelitatis debito conjuratos terminetur. Illud quoque ſancimus, ut in omni ſacramento fidelitatis Imperator [47] nominatim excipiatur.

TIT. LVI.
QUÆ [48] SINT REGALIÆ [49].
Imp. FRIDERICUS.

REgaliæ [50], armandiæ [51], viæ publicæ, flumina navigabilia, & ex [52] quibus fiunt navigabilia, portus, ripatica [53], vectigalia [54], quæ vulgo dicuntur telonia, monetæ [55], multarum pœnarumque [56]

1 tit. 27. § 1. Ʒ. eod. l. 1. ff. de except. l. ultim. ff. de abigeis. l. 1. C. de his qui latron. l. 14. C. [illegible] l. 3. §. 3. ff. de incendio. l. penult. C. ad l. Jul. de vi publ. l. 12. C. ad l. Fab. de plag. l. 1. C. de crim. peculat. 2 In populum publicentur, diſpenſentur a judice, diripiantur. Gunterus. 3 Vide quæ ſcripſi ad leg. 2[illegible]. ff. commun. dividundo. l. 24. ff. [illegible] de re militari. 4 Pecuniæ ſcilicet. [illegible] 2. C. de epiſcopis & cler. [illegible] conſuetudine. l. 6. §. 3. ff. de officio præſid. 5 Translatus eſt hic §. in titulum [illegible].

6 tit. 17. in fin. 26. §. 1. & 29. Ʒ. eod. Allodium eſt, cujus poſſeſſor nemini laudes eſt. Inde allodium, proprietas dicitur 29. Ʒ. eod. 1. feud. 4. §. 2. & proprium 42. Ʒ. jus proprii 44. Ʒ. eod. hereditas 45. & 51. §. 3. res mancipi a Sigeberto. 7 Aliud feudum, aliud jurisdictio, ut hic, & tit. 5. Ʒ. eod. 1. feud. 5. in fin. ideoque a vaſallo adquiſita, feudo non adcreſcunt, tit. 8. §. 2. ſupr. eod. alienatione feudi jurisdictio non comprehendetur 26. §. 7. verſ. in generali. ſupr. eodem. Et tamen veriſimile eſt ad inſtar feudi, ſine domini conſenſu alienari jurisdictionem non poſſe. 8 Allodium infeudari poteſt. 9 Paria paris juris cenſentur. 10 Vid. 24. §. 2. Ʒ. eodem. 1. feud. 5. 11 Vid. tit. 40.

12 Proprii, vix eſt enim ut hæc conſtitutio ad feuda impropria pertineat, de quibus tit. 48. Ʒ. eod. quæ naturam & conditionem recipiunt mutua domini & vaſalli conventione. 13 tit. 3. §. 1. Ʒ. eodem. Radevic. 2. c. 7. adde Guntherum. 14 Dixi tit. 52. Ʒ. eodem. 15 Aut inveſtituræ. Ʒ. eod. 16 Cauſa hujus conſtitutionis. 17 Prima regula de feudorum alienatione & pignoratione. 18 Et ita jus vetus abrogatur, 9. §. 1. Ʒ. eod. 1. feud. 21. §. 1. 19 tit. 52. §. 1. Ʒ. eod. 20 Secunda regula de feudorum alienatione. 21 Leges plerumque trahuntur ad præterita. dixi ad l. 7. C. de legibus. 22 Longi ſcil. adde tit. 40. Ʒ. eod. non tamen triginta annorum. tit. 9. §. 1. 26. §. 4. 1. feud. ult. 23 Dixi ad l. 29. ff. de reg. jur. & ad l. 18. de reg. jur. in 6. 24 l. 1. [illegible] de actionibus empti. 25 Tertia regula de feudorum alienatione. 26 Quarta regula, ſeu prima cauſa feudi amittendi. 27 Adde tit. 52. §. 1. in fin. Ʒ. eod. 28 Vide quæ dixi ad Novell. 134. c. ult. 29 Secunda cauſa feudi amittendi. 30 Minori ſuccurritur. 31 Dixi 1. feud. 22. 32 Niſi reſtituatur [illegible] lex ultima C. in quibus cauſ. in integrum. locum etiam habet in præſcriptionibus ſtatuto & conſuetudine inductis. 33 Tertia cauſa feudi amittendi. 34 Licet vaſallo muneris ſui vicarium dare, ut [illegible] facit tit. 99. in fin. & 100. infr. eod. 35 tit. 40. Ʒ. eod. leg. ult. §. 2. ff. qui & a quibus manum. l. 25. in fin. ff. de oper. libert. l. 1. Ʒ. eodem. 36 Quinta regula de alienatione feudi per diviſionem. 37 Sed majori natu deferatur: aut eo furioſo, aut infami, ſecundo genito. Aurea bulla Carol. 4. cap. 23. alia feuda dividi poſſunt, vide Ʒ. eod. 38 Non regale ſcilicet, tit. 26. §. 4. verſ. omnes [illegible] l. 1. feud. 9. Poſſunt [illegible] vaſalli feudum dividere irrequiſito Domino? Poſſunt & conſequenter emphyteuſim. [illegible] Everard. Topicis in loco a feudo ad Emphyteuſin 29. n. 10. 39 Vide tit. 77. infr. eodem. 40 tit. 102. Ʒ. eodem. 41 tit. 9. in fin. 34. Ʒ. eod. 1. feud. 22. §. 1. 42 Dixi ad tit. 51. Ʒ. eod. 43 2. feud. 3. §. 1. & tit. 9. 44 Hinc illud Gallorum, [illegible] vaſſal ſe peut jouer de ſon fief, juſques à la main mettre au baſton [illegible], juſques a demiſſion de foy: id eſt, feudo ſuo abuti poteſt, dum ne a fide & clientela ſe ſummove feudum ſubducat. 45 tit. 28. in fin. Ʒ. eod. 46 tit. 6. verſ. honeſtum. tit. 22. 24. §. 1. 2. verſ. illud. tit. 27. §. 2. 47 Vid. tit. 7. Ʒ. eod.

48 Regaliæ ſeu regalia quæ ſunt: Nam hic exempla quædam ſubjiciuntur tantum, at non ipſa Regalia finiuntur? Regalia, jura ſunt ſumma Regis ac regni: Regi ejusque filio vel Coronæ debita honoris ſupremi ergo, quaſi laborum præmia, ut regi, regnoque tuendo inſerviant. Horum quædam majora, quædam minora ſunt. Majora ſunt hæc. Legem condere, Magiſtratus creare, nobilitati & famæ reſtituere, legitimare ſpurios, monetam cudere, ætatis veniam concedere, jure regni incolendi donare extraneum, tabelliones creare, ſuperindicta imponere, Pœnæ Capitalis & Jurisjurandi gratiam facere, ut poſſis agere. Minora vero ſunt hæc, multarum & pœnarum compendia, tributa & ſimilia. Quid? poteſtne Princeps regalia alteri cedere? Poteſt: his temperamentis adjectis, ut ne Regalia jura ſua cedat ſine ſumma neceſſitate, ac ut ea cedat ex cauſa neceſſaria, ut ne ea tota cedat, deinde ut quæcunque cedit, ſuopte motu ac ſua ſponte, ſciens prudensque cedat, Principatus jure ſemper excepto: quod etſi nominatim non fuerit exceptum, tacite tamen exceptum intelligatur: (cum adverſus omnes regalia poſſidentes, in ſuo regno, jus inſtituendæ actionis habeat, adeo ut jus id nullo tempore poſſit præſcribi. Videamus qua lege cedi poſſint? ſpecialiter ceſſa, ſpecialiter ac reſtricte; ſimilia autem etiam intelliguntur. Quid ſi generaliter ceſſa? ſi cum ducatu, comitatu, aut regali aliqua dignitate ceſſa, etiam majora jura Regaliorum (de quibus ſupra) translata intelliguntur: ſi ſine regali dignitate, minora tantum. Quid ſi quædam expreſſa & generalis clauſula adjecta? omnia [illegible] ceſſa ſunt dicenda: Quid? ſolane Principis conceſſione conceduntur, an etiam præſcriptione temporis cujus non extet memoria poſſunt adquiri? Poſſunt: vel ea, quæ majora Regalia paulo ante diximus, adeo ut quorundam opinione, neceſſaria non ſit ipſius Principis ſcientia, hoc eſt, præſcribi poſſunt etiam ignorante principe. Quid? regalia jura quæſita Duci, Comiti, Civitati, quo tempore adverſus Ducem, Comitem, civitatem adquirere poſſumus? annis 30. vel 40. Imo opinione quorundam, decennio, cum titulo & bona fide: ſic tamen ut quibusdam regalibus juribus præſcriptis, ne omnia præſcripta putemus. Ponamus Principem regalia jura ſua alicui conceſſiſſe: non poterit Princeps ipſe, juribus illis uti in territorio ea jura accipientis? Quidam putant, majora jura illa Regaliorum exercere poſſe in territorio ejus, qui accepit, at non minora. 49 Regalia ſunt hæc quæ ſequuntur: ut ab Imperatore aliquo Rege creato, hæc quæ ſequuntur eum ſequantur. Dicta autem Regalia, vel quod Regi, hoc eſt, ſupremo principi competunt, vel quod a regibus uſurpata. [illegible] Quæ ſint regalia, vid. Sixtin. de Regalib. Andr. de Iſernia & Jacob. Cujac. de feudis lib. 5. Anſ[illegible]. 50 Regalia ſunt armandiæ &c. 51 Armandiæ, fabricæ & publica armamentaria, Novell. 85. Breviculum reditus Eccleſiæ Romanæ, locavit comitatum cum publicatus & Armandus. Aliud ſunt ab Armaniis ſeu officiis apparitorum. Nam Armanni ſunt qui magiſtratibus parent, l. 58. Longob. & l. 2. ſedit. l. 10. de præſcr. Fuerunt igitur Armaniæ vel Armandiæ non locus ipſe armamentarii, ſed jus armorum fabricandorum, aut vectigal ſive ex licentia arma faciendi, ne alioqui putemus vectigal ex armentis aut ſcripturæ genus eſſe. 52 Id eſt, omnis utilitas ex decurſu fluminum proveniens. 53 Id eſt, portoria quæ ſolvuntur a ripam transeuntibus: Cæterum ripæ ipſæ non cenſentur inter regalia, cum earum uſus ſit publicus: proſecto tamen & cuſtodia ipſa regaliorum eſt. 54 C. vectigalia nova. 55 l. pen. & ult. C. de falſa moneta. 56 Pœnæ maleficiorum ſunt fiſcales. adde l. multarum. 5. C. de modo multarum. l. 1. ff. de jure fiſci.

compendia [1], bona vacantia [2], & quæ ut ab indignis [3], legibus auferuntur, nisi [4] quæ specialiter quibusdam conceduntur: bona contrahentium incestas [5] nuptias, condemnatorum [6] & proscriptorum, secundum quod in novis [7] constitutionibus cavetur, angariarum [8], parangariarum, & plaustrorum [9], & navium præstationes, & extraordinaria [10] collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum [11] magistratuum ad justitiam expediendam: argentariæ [12] & palatia in [13] civitatibus consuetis: piscationum [14] reditus & salinarum [15], & bona committentium crimen majestatis [16], & dimidium [17] thesauri in loco Cæsaris inventi, non data opera, vel loco religioso: si data opera, totum ad eum pertineat.

TIT. LVII.
QUOT TESTES SUNT NECESSARII AD PROBANDAM FEUDI INGRATITUDINEM.

Ad probandam ingratitudinem delicti, quinque testes requiruntur idonei, opinionis integræ, & manifeste probantes. Bald.

Imperator HENRICUS August. Universo populo &c.

SI vasallus inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiverit, vel inimicis [18] ejus suas amicitias copulaverit, atque in aliis sic [19] versatus est, ut potius inimicus quam fidelis esse credatur, vel si eum cucurbitaverit [20], seu in campestri bello suum dominum reliquerit: feudo privabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque [21] testibus summæ atque integræ opinionis probatum fuerit manifeste. Dat. [22] 8. Idus Augusti feliciter.

TIT. LVIII.
DE [23] NOTIS FEUDORUM.

NOtandum est in feudo quod de cavena [24] seu camera dicitur, non debere dari nisi [25] cum sit in camera, vel cavena, unde solvi possit: vel si ita evacuata sit cavena sine culpa promissoris, expectandum est, donec iterum de cavena vel de camera dari possit. † Dominum autem feudi dare posse intelligitur, omni [26] ære alieno deducto. Non enim æquum est quem videre egentem, quem prius habuit in conjugem [27], [vel amicum.]

1. QUod [28] autem pares tantum debeant interesse investituræ feudi, & non alii: hoc tunc [29] verum est, cum dominus vasallos alios [30] habuerit. Alioqui adhibeat dominus quos meliores poterit, liberos tamen argumentatione legis de ultimis voluntatibus, in Lombarda [31] scilicet illa quæ dicit, Si quis donationem facere voluerit de suis rebus alicui, vel investituram: adhibeat sibi de parentibus [32] suis (& per eandem legem jurant) duos testes idoneos, vel tres, vel plures. Pluralis enim locutio, duorum [33] numero contenta est.

2. ITem [34] sciendum est non esse impedimentum investituræ, etsi investituram faciat de re quam communem [35] dominus habeat cum aliquo: quia si sponte dividere noluerit ille cum quo habet rem communem, qui investivit: potest cogere [36] per judicem ille qui investitus est, ut dividat. † Item heredes ejus necesse [37] habent tenere firmam investituram quam pater fecit. Item eadem [38] lege & eodem [39] jure debet habere rem iste qui investitus est: quam haberet qui eum investivit, cum coherede suo, scilicet [40] ut adæquatio [41] percurrat usque ad quadraginta annos. † Item investitura per se, vel per suum [42] nuncium dari & accipi potest. quæ omnia supradicta colligi possunt per supradictas LL. Longobard. titulo de ultimis voluntatibus. l. si quis. & C. communi dividundo. l. 1. & 2. † [Idcirco [43] pares necessarii sunt in instrumento investituræ, & non alii: ne quid excogitetur falsitatis in perniciem domini, aliis testibus inductis, corruptis forte pecunia, vel odio, vel gratia: quæ non [44] sunt suspicanda in paribus.]

SI [45] instrumentum [46] diceretur falsum a domino: daretur [47] defensio vasallo qui instrumentum ad se deferret: ut in Lombard. [48] qualiter quis se defendere debet l. de chartis. & auferetur domino, qui veritatem noverit, & iniquum erit si aliquis ex dono suo conveniatur. Domini est defensio ex ordine [49], cum vasallus non possideat. † Notandum est quod de omni controversia quæ inter dominum & vasallum oritur, si pares veritatem noverint, omnino cogi debere a domino & [50] paribus dicere veritatem. qui si [51] dicant se nescire, cum sciant, & vasallus postulet: dominus eos coget jurare, & veritatem dicere: ut C. de testibus. l. si quando. & in Lombard. ut judex unus, &c. & in titulo qualiter quis se defendere debet l. si qualiscunque causa, & tit. de testibus. l. ut quicunque. & l. ult.

CUm [52] datur [53] domino defensio de investitura, quæ dicitur esse facta: jurare debet se investituram non fecisse. Cum [54] vero datur successori ejus, jurare debet se non credere investituram factam esse ab antecessore suo. † Si qua investitura facta esse dicetur, semper debet nominare [55] dominum a quo investitura facta dicitur; cum multum discrepet sacramentum hereditarium a principali sacramento. C. de rebus cred. & jurejurando. l. 3. & l. generaliter. & ut habes de tutore qui jurat quod credit & existimat: ut C. de juram. calum. l. 2. de conscientia [56] enim sua jurare debet, & non de alieno facto (cum iniquum sit aliquem jurare de alieno facto) heres vel successor, nec etiam filius: ut D. rerum amotarum. l. Marcellus. sed contrarium reperitur in Lombard. quia licet filius minorem virtutem habeat quam pater, tamen debet præcise jurare patrem suum non fuisse debitorem. ut in Lombard. qualiter quis se defendere debet l. si contigerit.

Hic est finis feudorum in editione vulgata. Sequuntur fragmenta sive extraordinaria capitula, quæ doctissimus Cujacius restituit ex Ardizone & Alvaroto usque ad finem libri quarti. Ac deinde liber V. ab eodem Cujacio confectus ex variis Imperatorum diversorum feudalibus constitutionibus.

TIT. LXXIII.
DE ALIENATIONE FEUDI.

SUmmopere mandare curamus, ut si quis aliquem de beneficio investiverit, quod ille qui investitus fuerit, non potest per proprium vendere, nec [57] pro levissima re locare, nec infeudare, nisi majorem partem apud se retinuerit: & si in desperatione filiorum fuerit, nulla ratione, nec quolibet modo dare potest. Quæ omnia si facta fuerint, nullius momenti erunt: & eo defuncto, omnia ad priorem dominum revertuntur, & si dominus conquestus fuerit paribus, pares auditis rationibus intra anni spacium expedire faciant, vasallo non faciente satisdationem, domino dent possessionem, salvis suis rationibus: nisi diffinitivam promeruerint sententiam.

TIT. LXXIV.
DE FEUDIS SCUTIFERORUM [58].

FEuda scutiferorum, ut ad [59] libitum dominorum possint adimi, rationis non est, dum tamen serviant secundum laudationem curiæ.

TIT. LXXV.
DE CONDITIONE FEUDI NON IMPLETA.

UT inter conditionalia [60], & non conditionalia aliqua sit differentia, dicimus, quod si quis alicui dederit beneficium conditionale (utpote quæ dantur propter habitationem) [61] deserta habitatione beneficium amittetur. & etiam cum certo constituuntur servitio, non dato servitio non poterit retinere beneficium.

TIT. LXXVI.
DE FIDELITATE.

QUoniam de fidelitate mentionem fecimus, super ea aliquid summatim dispiciamus. Si beneficium est sine [62] fidelitate, & vasallus aliquid, quod sit contra suum dominum, fecerit, amittat beneficium laudatione parium: hoc idem dicimus in iis, qui fidelitatem jurant. Si cui militi fidelitas requisita fuerit a domino,

---

1 Id est, banna. *l. 5. C. de modo multarum.* nisi quæ specialiter quibusdam conceduntur. *ut* ℣. *eodem.* 2 *Leg. 1. C. de bonis vacantib. l. penult. C. de præpos. sacri cubiculi. l. 96. §. 1. ff. de legat. 1.* 3 *ff. & C. de his, quæ ut indignis.* 4 *l. 5. §. 2. ff. de his, quæ ut indignis. l. 7. ff. de jure patr. l. 2. C. de episcop. audient. l. penult. C. de legat.* 5 *l. 6. C. de incestis. Novell. 12.* 6 Vide *Novell. 134. cap. ult. l. ult. C. de bonis proscript. & damnat.* 7 Novellis. 8 *l. 9. l. 20. C. de cursu public.* 9 *l. 10. l. 11. C. de sacros. eccles.* 10 *l. 27. §. 3. ff. de usufructu* feudum dicitur: Otho Frisingens. 2. 11 *l. 1. ff. de ambitu.* 12 Argenti fodinæ, salinæ *l. 4. ff. de rebus eorum, qui sub tutel.* Hotomannus intelligit potestatem argentariæ permittendæ. *argument. l. 10. ff. de edendo. l. 24. ff. de rebus auct. jud.* adde Edict. Justin. 7. 9. 13 *l. 14. C. de offic. rect. provinc. l. 26. C. de operibus public.* Dion. 53. Placia vel Placita forte legendum esse monet Hotomanus *argument. l. 1. D. & C. de nundinis.* 14 *l. 17. ff. de verbor. signific.* 15 Salinæ in publicis locis inventæ, principis sunt: *ut hic.* in privatis, privatorum. *l. forma. 7. §. si vir 13 ff. soluto matrim.* 16 *l. 5. C. ad l. Jul. majest.* 17 Thesaurus inventus non data opera in loco Cæsaris, vel religioso, hoc jure pro dimidia parte cedit inventori: data opera quæsitus, totus ei cedit: id est, fisco. *l. 3. §. 10. ff. de jure fisci.* dixi ad *Novell. Leonis 51.*

18 Dixi ad *l. 20. C. de inofficioso.* 19 Et ita ex præsumptione privari potest. 20 1. *Feud. 5.* 21 Probanda est ingratitudo vasalli erga dominum quinque testibus, *ut hic.* Ita amplior hic numerus testium exigitur, quam in lege *ubi numerus. 12. ff. de testibus.* Cur tam varie? Ingrati crimen patet latissime, ut quod feudi privatio sequatur. Proinde plures testes exiguntur. 22 Hanc constitutionem Imperatoriam esse possis colligere, licet Glossa dubitet.

23 Quando feudum de camera sit dandum. *tit. 68.* Cujac. 24 *tit. 1. in fin. tit. 2. §. 1. eodem.* 25 Feudum de camera vel cavena, tum demum, peti atque exigi potest, quando camera vel cavena idonea est: hoc est: ex ea solvi potest, nisi forte culpa ipsius domini camera vel cavena sit exhausta: tunc enim, ut destituta atque inops sit, solvere dominus cogitur. Quid si hæc Camera seu Cavena domini sit exhausta: alia vero ejus cavena non sit exhausta? si quæ inserta est contractui feudi Camera vel Cavena, exhausta est, nihil præstabitur vasallo. sin locus est adjectus demonstrationis tantum loco, utcumque is locus sit exhaustus, alter non sit, præstabitur tamen Camera vel Cavena vasallo *arg. l. ult. ff. de contrah. empt. l. quod a testamento ff. de legat. 1.* Quid si certis annis sit exhausta? ubertate superveniente vasallo præstabitur omnis, etiam præteriti temporis, utilitas. Quid? in aliis feudis quam cameræ, vel Cavenæ, idne servabitur, ut in feudo vasalli potior sit causa domini inopis, quam vasalli, saltem ut ex eo sibi deducat dominus, ut non egeat? Imo non permitti putant, nisi pactum sit: vel nisi tuendi vasalli causa inops factus dominus fuerit. 26 Creditores domini, præferuntur vasallo exigenti utilitates sibi debitas ex camera vel cavena ipsius domini. Quid ita? creditor certat de damno vitando: vasallus de lucro. 27 Dixi *tit. 6. in fin.* ℣. *eod.* 28 Qui debent interesse investituræ, 69. Cujac. 29 Probanda est nova investitura Paribus Curiæ, si tamen ipse dominus pares habet: si non habet, etiam extraneis paribus probari potest investitura. Pares autem esse non præsumuntur, nisi in instrumento insertum fuerit pares esse, vel nisi antiquissimum instrumentum sit. 30 1. *feud. 26. 2. feud. 2. in fin. pr.* 31 *l. 7. Longob. de ultim. voluntatibus.* 32 Pagensibus *d. l. 7.* Pagenses, κωμῆται. 33 *l. 12. ff. de testibus.* 34 De re communi in feudum danda, & per quos fiat investitura. *tit. 70.* Cujac. 35 Feudum ejusque investitura in re communi recte constituitur. adde *l. portionem. 12. C. de donat. l. falso. 3. C. de comm. rerum alienat.* 36 *l. 26. §. 4. ff. de condict. indebit. l. ult. C. commun. divid.* 37 Heres factum defuncti mutare non potest. facta defuncti firma habere cogitur. eadem lege & eodem jure rem habet, quo defunctus. *l. 14. C. de rei vindic. l. 3. C. de rebus alienis.* adde *l. 59. l. 120. l. ex qua persona. 149 ff. de regul. juris.* 38 Investitus de novo beneficio, fungitur eodem jure in re infeudata, quo fungebatur investiens ante concessionem investituræ: unde notant posse eum provocare ad divisionem. *ex l. ad officium. 3. l. ult. C. commun. dividund.* cum ejus antecessor potuerit. 39 Res feudalis transit cum sua causa suisque vitiis. 40 Communi dividundo judicio res producenda est ad æqualitatem. *l. penult. C. commun. dividund.* 41 De iniqua feudi inter fratres divisione post 40. annos quæri non potest. *l. 3. Longobard. de prohib. alienat. minor.* 42 Per procuratorem investiri possumus. *tit. 3. vers. sed utrum.* ℣. *eod.* 43 In investitura feudi, testes, pares Curiæ esse debent: hoc ideo quod non præsumatur in illis suspicio, cum ob juramentum ab iis præstitum: tum ob beneficium suum quod habent a domino. Quid si nulli sint pares? extraneis testibus investitura probanda erit. 44 Præsumitur pro vasallo. 45 Si instrumentum feudi falsum dicetur. *tit. 71.* 46 Si de instrumento investituræ lis sit inter dominum & vasallum, idque dominus dicat falsum esse ac se nullam fecisse investituram, si vasallus in possessione feudi fuerit, juramento vasalli statur: si modo id instrumentum neque abolitum neque cancellatum sit: licet quoque præsumptio sit adversus id instrumentum. Quod si vasallus in possessione non fuerit, statur juramento domini. 47 Si instrumentum feudi falsum dicitur, non fit exacta inquisitio, sed simpliciter possidenti vasallo defertur juramentum: non possidenti, domino. Quid ita? quia hæc falsi accusatio, civilis est; In criminali fit exactior inquisitio. *l. ubi. 22. C. ad l. Corn. de falsis.* 48 2. *tit. 54.* 49 Id est, mero jure. 1. *feudor. 4. §. 1.* 50 Par curiæ parem suum cogere potest, verum dicere. Cogere, inquam, potest ut judex. *l. si quando. 19. C. de testibus.* 51 Testis licet extra judicium primo dixerit se nescire, si tamen in judicio post dixerit se scire, falsus non videtur. Quid si juratus dixit se nescire? post se scire citra falsum, dicere non potest. Quid si dixerit se non reminisci, post se reminisci? testimonium ejus admittetur. 52 Qualiter juret dominus aut vasallus cum defensio ei datur. *tit. 72.* 53 Jurat de veritate dominus si investivit: de credulitate & certa opinione, ejus heres. Ille jurat sciens se non fecisse: Hic, opinatione sua jurat, antecessorem non fecisse investituram. 54 Juramentum successoris differt a juramento autoris: cum diversa sit eorum in facto scientia atque cognitio. 55 Investitorem suum nominare vasallus debet, si de eo sit controversia. 56 *tit. 33. in fin.* ℣. *eodem.*

57 *tit. 9. §. 1. si pr. eodem.*

58 Θυρεοφόρων. 59 *tit. 81. infr. eod. 1. feud. 1. §. 5.* 60 *tit. 89. infr. eod.* 61 *tit. 105. infr. eod.*

62 Potest esse beneficium sine fidelitate, id est, fidelitatis juramento. *tit. 3. in fin. pr. & tit. 24. §. 1.* at non sine fide.

dominus

dominus ſecundum quosdam librum militi oſtendere debet, & miles eam facere debet vel parium laudationi ſtare intra annum: quod niſi factum fuerit, miles ſecundum quosdam de beneficio damnari poteſt, quod contra præceptum domini Lotharii [1] regis Papiæ datum videtur. Librum autem quod vaſallo oſtendi ſoleat, non neceſſitate fieri, ſed voluntate. Eſt enim quoddam ſignum requiſitæ fidelitatis memoriæ cauſa. Et venit aliquando ut vaſallus dicat domino ſe facturum fidelitatem, quam pares laudaverunt. tunc non perdit beneficium, ſi ſtat per dominum, quod faciat curiam. Qui fidelitatem jurant, ſi voluntate utrorumque ſeparatio facta fuerit, fidelitas finitur: ſi ſua voluntate vaſallus vel judicio parium feudum dimiſit, fidelitas durat.

TIT. LXXVII.

SI PLURES SINT DOMINI VEL VASALLI, AN PLURES [2] FIDELITATES VEL SERVITIA DEBEANTUR.

CUm plures fratres vaſalli paternum habent beneficium, donec illud indiviſum poſſident, una fidelitas, & unum ſervitium domino fieri debet: Si vero partitum [3] fuerit, quot partes, tot erunt fidelitates. Servitia vero non pro partibus, ut unum primum, videlicet graviora, ſed pro quantitate beneficii moderanda. Plures autem domini, etſi feudum inter ſe dividant, nullo modo niſi unam fidelitatem ex feudo habere poterunt. Servitium vero omnibus non gravitate, ſed moderamine faciendum eſt.

TIT. LXXVIII.

CULPAM [4] UNIUS EX COHÆREDIBUS CÆTERIS NON PRÆJUDICARE.

CUm feudum hereditarium uni ex cohæredibus propria culpa auferetur a paribus per judicium, cæteris non præjudicat. Hoc autem ita intelligitur, ut vivo [5] eo, vel ſuis [6] heredibus feudum ad cæteros venire non intelligatur.

TIT. LXXIX.

UT RATIO VASALLI PRIUSQUAM [7] DOMINI DISCUTIATUR.

SI contentio fuerit inter dominum & vaſallum, & dominus habuerit aliquam rationem contra vaſallum, & vaſallus contra dominum, vaſalli ratio prius diſcutiatur: quoniam pares majorem [8] jurisdictionem habent de [9] ſuo pari, quam de ſuo domino.

TIT. LXXX.

DE EVICTIONE.

GEneraliter verum eſt in feudis dominos [10] de evictionibus teneri. at ſi quis ſciens [11] inveſtituram alterius beneficii acquiſierit, eo evicto nullam adverſus dominum vaſallum actionem habere dicimus, quoniam in acquirendo malam habuit fidem.

TIT. LXXXI.

DE FEUDIS IMPROPRIIS [12] QUÆ AUFERUNTUR [13] DANTIS ARBITRIO.

UNum quidem non minus utile, ſed ſatis congruum ſuperioribus adverti, & ex comprobato [14] uſu in ſcriptis bono arbitrio reducere procuravi. Si quis igitur pro vice dominicaria [15] vel villicaria, ut dicam, pro decania [16], vel aliis quibuscunque angariis feudum quod improprium eſt, acceperit, niſi ſpecialiter hoc actum ſit inter contrahentes, id eſt, nominatim feudum cum honore feudi, & ita, ut non liceat domino auferre quod datum fuerit, etiam ſi adminiſtratio illa auferatur: quod datum penitus ablata adminiſtratione ſine omni obſtaculo auferre liceat. Si autem quod ſuperius dictum eſt, probare conetur, & quodammodo poſſidere vaſallus quibusdam credatur; non jurejurando decidi oportet, ſed teſtibus vel inſtrumento aliisve legitimis probationibus cauſa firmiter approbetur.

TIT. LXXXII.

PRIUS [17] POSSESSIONEM RESTITUENDAM ESSE QUAM DE PRINCIPALI CAUSA AGATUR.

SI qua contentio de beneficio inter aliquos (prout ſæpe fieri ſolet) orta fuerit, ſi unus dominus vel loco domini habeatur, & alter vaſallus vel loco vaſalli habeatur: ſi per pares ſecundum uſum regni judicium ventiletur, primo [18] de ſuo recto beneficio inveſtiri debet, & ſi poſſeſſio aliqua perturbata fuerit, modo reſtitui debet.

TIT. LXXXIII.

SI UNUS EX FRATRIBUS DEDERIT [19] SUAM PARTEM FRATRI, VEL DOMINO VEL EXTRANEO.

SI alter ex fratribus [20] qui paternum [21] habeat beneficium, ſuam portionem dederit domino vel alicui extraneo: dominus vel extraneus tamdiu [22] teneat ſine præjudicio, quamdiu ille, qui dedit, heredem maſculum habuerit: ſi vero ſine herede deceſſerit, alter frater ſi vixerit, vel ejus heres ſine ullo obſtaculo & temporis præſcriptione [23] beneficium, quod hereditarium [24] eſt, vindicet a quocunque poſſidente. Hoc idem dicimus, & ſi fratres fuerint, & alter ab altero ex fratribus acquiſierit: hoc enim veriſſimum ex uſu comprobato didicimus.

TIT. LXXXIV.

PATREM [25] IN FEUDO FILII NON [26] SUCCEDERE.

QUoddam uſui traditum recordationis cauſa in ſcriptis ponere procuravi. Si quis igitur habens filium, ipſum per dominum inveſtire fecerit, niſi [27] nominatim cum domino pactus fuerit, ut ſi filius deceſſerit ante patrem, quod feudum ad patrem revertatur: dicitur defuncto ante patrem filio, patrem carere beneficio, & domino adquiri beneficium.

TIT. LXXXV.

DE INVESTITURA FACTA MARITO VEL UTRIQUE CONJUGI.

SI maritus de feudo ſuæ uxoris inveſtiatur ea abſente, niſi nominatim quaſi gerendo [28] uxoris negotium inveſtiatur: ſibi acquirit feudum ea ſciente vel jubente. Si vero uterque inſimul [29] inveſtiatur, pro parte ſibi proficiunt: niſi cum jam dicta diſtinctione factum fuerit. & dicimus etiam, ut ſi unus ante alterum ſine herede deceſſerit, quod alterius [30] pars domino adquiratur.

TIT. LXXXVI.

DE FRUCTIBUS [31] FEUDI.

UNum quidem ſatis uſitatum dicimus, quod ſi aliquis deceſſerit nullo in feudo relicto herede, jus feudi ad dominum pertinere dicimus: Fruges autem extantes non ad dominum, ſed ad filias ipſius vaſalli, vel etiam ad uxorem ejus pertinere, & hac ratione creditor [32] eas retinere poteſt, licet pignus habere non poſſit: & hoc cum diſtinctione Imperialium Conſtitutionum.

TIT. LXXXVII.

AN PRÆSCRIPTIONE [33] FEUDUM ADQUIRATUR.

IN beneficiis ut in cæteris contractibus, præſcriptiones currere ſatis humanum, & rationi congruum videtur. Si quis ergo feudum alienum bona fide ab aliquo juſta traditione acceperit, licet dominus non ſit, cum verus dominus in traditione putetur, longi [34] temporis præſcriptione jus ſibi acquirit. Si vero malam [35] fidem habuerit, nulla ſe poterit tueri præſcriptione, nec etiam de evictione agere poterit.

TIT. LXXXVIII.

DE PROBATIONE INVESTITURÆ.

DE ingreſſu [36] curiæ a quibusdam varia ac diverſa putantur: nos autem quod ſæpius ac rationabiliter in multis curiis & civitatibus intelleximus, in ſcriptis bonæ recordationis cauſa inſerere procuravimus. Quicunque igitur beneficium per inveſtituram acquiſierit ſine poſſeſſionis traditione, pares ad inveſtituram habeat, ut pro ipſo veritas diſcernatur, cum controverſia inde fuerit. Sane ſi poſſidet, aliis quibusdam adjuvetur adminiculis. Veruntamen quia milites inopes vaſalli ſunt, per teſtes vel per breve teſtatum probatio ſatis competens eſſe dignoſcitur.

TIT. LXXXIX.

CONDITIONEM TACITE FEUDUM SEQUI.

BEneficia conditionalia [37], quæ in majoribus curiis a veteri tempore eſſe noſcuntur: utpote Patriarcharum, Archiepiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, Ducum, Marchionum, Comitum, Capitaneorum, ſive etiam majorum valvaſorum, ſi duobus, tribus, vel deinceps aliis dantur vaſallis, tacitæ [38] conditiones eos ſequuntur, niſi nominatim in ipſis traditionibus ipſæ conditiones excipiantur. Hoc idem etiam de his conditionibus, quæ noviter [39] conſtituuntur ad harum ſimilitudinem veriſſimum fore ſapientibus placet.

TIT. XC.

FRATREM FRATRI IN FEUDO NOVO [40] NON SUCCEDERE.

SI duo fratres in heredes maſculos & fœminas de beneficio inveſtituram acceperint, altero decedente filia relicta, neptem cum patruo ad feudum venire dicimus: cum unusquisque [41] fratrum ſuæ ſoboli bene conſuluit. Si enim frater ſuus ſine ulla progenie deceſſerit, feudum non ad ſuperſtitem, ſed ad dominum perveniet: niſi pactum de ſucceſſione factum foret.

TIT. XCI.

DE INVESTITURA VETERIS ET NOVI BENEFICII.

BEneficium intelligitur de veteri [42] & novo: & cum de veteri fit inveſtitura, ſatis ſit ſi de recto [43] beneficio fiat inveſtitura. Hæc autem inveſtitura ab unaquaque [44] perſona fieri poteſt, ſive ſeculari ſive eccleſiaſtica, ſi antiquitus [45] eorum conſuetudo fuerit. hæc ſecundum quosdam, & a fœmina; & a minore 25. ann. fit.

1 tit. 52. ſupr. eod.
2 tit 55. §. 1. 𝔉. eod. 3 Feudum poteſt dividi. ut hic. non tamen regale. tit. 55. §. 1 in fin.
4 tit. 93 𝔍. eod tit. 52. 𝔉. eod. 5 tit. 83. 𝔍. eod. 6 tit. 98. infr. eod.
7 Ad judiciorum ordinem id pertinet, ut & titulus 82. infr. eod. 8 Vid. titul. 22. in fin 𝔉. eod. 9 Id eſt, tam in ſuum convaſallum, quam in ſuum dominum.
10 tit. 8 25. 46. ſupr. eod. 11 tit 87. & 96 𝔍. eod.
12 tit 48 𝔉 eod. 13 tit. 74 𝔉. eod. tit. 94. 𝔍. eod. 1 feud. 1. §. 5. & tit. 2. 11.
14 Ex eodem uſu ſumitur decidio infr. 83. 15 Dixi 1. feud. 2. 16 Decania, quidam ita legunt. Cæterum Decanus Longobardorum & Gallorum legibus, non tantum is eſt qui in militia, decuriæ imperat: ſed & qui domi judicandi munere fungitur, ut advocatus, centenarius, millenarius, quingentenarius.
17 tit 20 & 39. §. 1. ſupr. eod. 18 Dixi tit 2. 6. 1. ſupr. eod.
19 I. e. t, refutaverit. 20 De feudo a patre relato, vid. tit. 13. ſupr. eod.
21 De quo vid. tit 50. ſupr. eod. 1. feud. 4. 9. 2. 22 tit. 78. ſupr eod.
23 Longa non XXX. annorum ut tit. 9. §. 1. 26. §. 4. 𝔉. eod. 1. feud. ult. adde tit. 88. 𝔍. eod. 24 Paternum feudum hic dicitur hereditarium. Interpretibus hereditarium eſt quod quis habere non poteſt, niſi ſit heres.
25 tit 50. 𝔉. eod. 26 Excipe caſum qui nunc ſequitur. 27 Pater contracta fiducia filium de feudo inveſtire faciens, filio ſuccedit: alias non ſuccedit. d. tit. 50.
28 Per geſtorem poteſt inveſtitura accipi. ut hic: & per nuntium. tit. 58. §. 2. 𝔉. eod. per procuratorem, tit. 3. §. 1 verſ ſed utrum. 𝔉. eod. 29 tit. 104. 𝔍. eod. 1. feud. 15.
30 Et ita juri adcreſcendi hoc caſu locus non eſt.
31 Adde tit. 28. §. 3 & tit 45 ſupr eod 32 tit. 45. ſupr. eod.
33 Præſcriptione tricennali feudum adquiritur. infr eod tit 9 §. 1. in fin. 26. §. 4. 1. feud. ult. 34 XXX. annorum, alias non currit præſcriptio, vid. tit. 83. ſupr. eod.
35 Tit. 80. ſupr. eod. tit 96. ſupr. eod
36 Id eſt, de qualitate vaſalli & paris.
37 Quibus adjecta eſt conditio aliqua tit. 2. §. 2. tit. 75. ſupr. eod. 38 Qualitas fundi, fundum tacite ſequitur. 39 Vid. tit. 108. infr. eod.
40 Aliud in paterno, 1. feud. 8. in fin. tit. 14. §. 2. tit. 20. 41 tit. 18. 𝔉. eod.
42 tit. 3. 𝔉. 43 De quo vid tit. 20. 44 1. feud. 1. 45 d. tit. & 6.

FEUDOR. [Aaaaa] 2 De

De novo si fiat investitura, nominatim & de certa re oportet fieri. Hæc investitura a muliere secundum quosdam non valet: quibusdam valere placet: quæ sententia mitior [1] est. A minore autem 18 annorum non valet: hoc etiam de minoribus ann. 25. asseritur, ut quibusdam placet. A prælatis Ecclesiarum vero tradi, & legitime dici potest jure, ut valeat investitura, dum tamen dissipator [2] videri non possit: quod si aliter intelligeretur, nullum beneficium ab ecclesiasticis personis datum retineri posset. Dicitur etiam quod si conjunctæ [3] personæ gratia, vel etiam alicui alteri tale dedit feudum, quod duos consimiles vasallos acquirere posset, inutile est beneficium.

TIT. XCII.
JUSTO [4] ERRORE EXCUSARI VASALLUM QUI FIDELITATEM NON FECIT.

Quicunque paratus est facere bene fidelitatem domino suo, prout pater fecerat fidelitatem patri vel antecessori domini, dum tamen hæc bona fide dicat, & non dolose, sed justo errore, omnino condemnari non potest. Cum enim controversia est inter ipsos, per antiquitatem feudi, vel per breve testatum, vel per testes domino incumbit probatio, alioquin per vasallum veritas inquiratur.

TIT. XCIII.
FACTUM FRATRIS [5] FRATRI IN FEUDO PATERNO NON NOCET.

Quoddam satis bene dispositum ad utilitatem, & ad perniciosam calliditatem destruendam, in scriptis inserere curavimus. Quidam [6] miles bina beneficia a duobus dominis, prout solitum est, acquisivit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se dividentes, alter eorum suo domino pro beneficio quod ad eum venit fidelitatem nullo [7] anteposito, sicut pater fecerat, fecit. Alter vero frater alteri domino similiter pro suo beneficio, quia alium nullum dominum habere videbatur, nullo anteposito fidelitatem fecit: defuncto posteriore fratre sine filiis, utrumque feudum in unam, ut prius, venit personam; & sic dominus talem fidelitatem quærit, qualem frater ejus fecerat: quas altercationes amputantes dicimus, illud, quod frater fecit, nihil superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem, & usque ad infinitum pervenerit.

TIT. XCIV.
DE FEUDO GUARDIÆ [8] ET GASTALDIÆ.

Quod nomine gastaldiæ vel guardiæ in feudum datur, ablata gastaldia vel guardia jure auferri [9] potest [10].

TIT. XCV.
DE SUCCESSIONE FEUDI.

Quidam dominus habens beneficium, reliquit duos filios: & unusquisque ipsorum habuit duos vel tres filios: unus illorum fratrum decessit, una tantum filia relicta: portionem illius non [11] ad omnes superstites, sed ad patruos [12] illius & suis posterioribus [13] pertinere dicimus.

TIT. XCVI.
DE INVESTITURA ALIENI BENEFICII.

Si quis acceperit investituram alterius beneficii, inutilis est hæc investitura: & qui sciens hoc agit, de evictione [14] agere non potest.

TIT. XCVII.
NON AMITTERE FEUDUM EUM QUI SINE DOLO CESSAVIT PER ANNUM IN PETENDA INVESTITURA.

Inter [15] dominum & vasallum nulla fraus [16] debet esse, & inde potest accipi, si vasallus non dolose steterit per annum [17] quærere investituram sui beneficii, non damnabitur. dolus [18] enim abest, si justa causa impediente steterit, vel etiam cum amore servitium fecerit domino conscio. Dicimus autem ut si contra [19] ea quæ in fidelitate nominantur fecerit, beneficio carebit.

TIT. XCVIII.
EX DELICTO VASALLI FEUDUM AD DOMINUM REDIRE.

Vasallus habens feudum deliquit contra dominum, cui judicatum est: agnati cum domino litigant, quidam domino dicunt pertinere: quidam agnato. Dicimus autem ad dominum non [20] pertinere, donec [21] aliquis masculus ex delinquenti vasallo superest, alii vero contradicunt.

TIT. XCIX.
DE FEUDO LIGIO.

Si quis investitus de feudo ligio, pro quo contra [22] omnes fidelitatem domino debet, Lucio & Titio ex se descendentibus filiis, sibi heredibus institutis, vita decesserit, divisione facta; si ad solum Titium feudum pervenerit, rationabiliter placuit eum solum fidelitatis sacramento esse obnoxium, ad quem solita feudi jura transierint. quod si ab alio domino Lucius postea feudum per investituram acquisierit, pro quo similiter ei contra omnes homines fidelitatem fecerit: decedente Titio sine liberis, ad quem devolvatur feudum, quod ex divisione habuerat, an ad alium fratrem an ad dominum quæri potest? & cum placeat [23] quem ligium hominem duorum esse non posse, videri potest feudum ad dominum pertinere. sed rectius visum est feudum, quod per investituram acquisierit, impedimento ei non esse, licereque ei per [24] substitutum acceptabilem domino priori servire.

TIT. C.
IMPERATOREM FEUDUM AMITTERE VEL ALIUM PRO SE FIDELEM DARE.

Ex facto incidisse scio Fridericum principem nostrum [25] cum ab initio Dux esset, & pro Ducatu fidelitatem faceret, divino nutu postea Imperatorem creatum, petita ab eo fidelitate pro ducatu, petenti domino respondisse, non teneri se fidelitatem facere, cum omne hominum genus sibi fidelitatem debeat, & ipse soli Deo & Romano Pontifici. Sed cum insistente feudi domino de hoc contenderetur, proceribus prudenter visum est, feudum amissum esse [26], vel alium [27] Ducem in Ducatu constituendum, qui feudo servire debeat, & domino fidelitatem faciat.

TIT. CI.
ECCLESIAM FIDELITATEM NON FACERE [28].

De negotio super quo nos consulere voluisti, tibi secundum jus curiæ & usum feudi breviter respondemus, quatenus pro feudo, quod ab aliquo per Ecclesiam detinetur, nulla sit facienda fidelitas [29].

TIT. CII.
NON COGI VASALLUM PRO UNO FEUDO DUAS FIDELITATES FACERE [30].

Insuper etiam te instructum esse volumus, quod si dominus a quo feudum tenebatur, diem suum pluribus heredibus relictis obierit: vasalli qui communiter illud tenent, non coguntur fidelitatem pro eo feudo facere, nisi domini illud feudum primo partirentur: quoniam secundum jus feudi non debet quis duas [31] fidelitates pro eodem feudo facere.

TIT. CIII.
FILIOS TANTUM SECUNDI MATRIMONII MATRI IN FEUDUM SUCCEDERE.

Mulier quæ feudum secundi viri contemplatione acquisierat, si ex utroque matrimonio superstitibus liberis decesserit, solos ex [32] secundo viro susceptos filios ad feudi successionem admitti, usu curiarum obtentum est.

TIT. CIV.
CASUS QUIBUS FOEMINA IN FEUDO SUCCEDIT.

Si cui militi ad certum [33] servitium feudum fuerit datum, isque relicta ex se descendente fœmina, decesserit, quæ id servitium juxta feudi conditionem non minus decenter [34] præstare possit quam masculus, etsi in investitura minime cautum sit, ut & fœminæ ad id aspirare valeant, eam tamen admitti rectum putamus, quinimo hoc casu, simul cum masculo in feudo eam succedere quidam putant, quod multo magis dignum observantia existimamus, cum feudum sic datum est, ut nullum pro eo servitium fiat, ut pleraque hodie feuda dantur. §. 1. Item si quis eo tenore de feudo aliquo sit investitus, ut in eo succedant fœminæ sicut [35] masculi, sive feudum id ad certum fuerit datum servitium, sive pro eo indeterminate fuerit promissum servitium, investito moriente in feudum succedunt pariter & mares & fœminæ, quanquam enim superstite [36] masculo ex eo qui primus feudum adquisivit, fœminæ excludantur, & si in maribus & fœminis fuerat acquisitum (ut in feudis regulariter tradi solet) sermonem tamen investituræ, nec non vim verborum & sensum contrahentium intuentes, discretionem sexus in ejusmodi feudi successione non fecimus. §. 2. Jugales [37] a quodam milite simul [38] de eodem feudo investiti fuerant, ut in se descendentesque suos id haberent. Hi ex se filio & filia superstitibus defuncti sunt, inter quos feudi quæstio agitatur. masculus enim universum feudum sibi vindicat: fœmina vero ad parentum feudum pariter cum fratre vocari se defendit. quidam pro masculo, quidam pro fœmina pronuntiant. Eorum qui pro filia judicant, sententiam sequendam esse censeo, cum filia ex antedictorum jugalium contubernio supereft, ex prædefuncta uxore alio suscepto masculo qui consanguineus ad eam frater sit. In cæteris [39] priorum sententia sane sequenda est: quod si sola ex eo matrimonio relicta filia, nullo ex eo vel alio connubio superstite masculo, ab hac luce subtracti fuerint, feudum scindi fert prudentum nostræ civitatis opinio, ut dimidiam quidem partem fœmina sibi acquirat, reliquam vero dominus aut ejus heres accipiat.

1 Ideo sequenda. 2 Prælatus res ecclesiæ infeudare potest, at non dissipare. 3 *Novell.* 120. *cap.* 5. 4 *tit.* 26. §. 7. *vers. vasallus.* 5 Vid. *tit.* 78. *supr. eod.* 6 *tit.* 52. §. 2. *supr. eod.* 7 Hoc feudi ligii proprium est. *tit.* 99 *infr. eod.* 8 1. *feud.* 2. & 4. §. 3. 9 Vid. *tit.* 81. *S. eod.* 10 Nisi aliud convenerit. *tit.* 105. *infr. eod.* 11 *tit.* 50 *in fin. supr. eod.* 12 Ad fratres. *Cujac.* 13 Id est, posteris, *ut l.* 3. §. 3. *ff. de injusto.* 14 Evictionis non agit qui sciens alieni beneficii investituram accepit. *tit.* 80. *in fin. supr. eod.* 15 Dixi *tit.* 52. §. 3. *in fin. supr. eod.* 16 Dolus inter vasallum & dominum interdictus. 17 Et diem. 1. *feud.* 22. 18 Dolum excusat justa causa impediens. 19 2. *feud.* 24. §. 2. *vers. sed non est.* 1. *feud.* 21. 20 Cujacius hanc negationem expungit. 21 *tit.* 78. *S. eod.* 22 Feudi ligii proprium hoc est, ut qui feudum ligium a domino acceperit contra omnes ei fidelitatem debeat. *tit.* 52. §. 2. *tit.* 93. *S. eod. c. pastoralis de sent. & re judic.* ut ne quidem Imperator excipiatur, antiquiorve dominus. In jurejurando non homologi, excipitur. *tit.* 28. *in fin. S. eod.* 23 Duorum homologus nemo esse potest, *ut hic:* non homologus, potest, *d. tit. in fin.* 24 Facit *tit.* 55. §. 1. *tit.* 100. 25 *Libri feudorum compositi videntur sub Friderico Imp.* 26 Aliud in ecclesia, *tit.* 101. *infr.* 27 Vicarium scil. & substitutum. ut *tit.* 55. §. 1. *tit.* 99. *supr. eod.* 28 Id est, solutam esse juramento fidelitatis, & ita derogatur legi generaliter conceptæ, *tit.* 3. *in fin. supr. eod.* 29 Igitur major Ecclesiæ quam imperatoris autoritas. *tit.* 100. *infr.* 30 Quid si plures feudum adquisierint? omnes fidelitatem facere debent, *tit.* 26. §. 4. *vers. omnes.* 31 *tit.* 55. §. 1. *supr. eod. tit.* 77. *supr. eod.* 32 *titul.* 26. §. 4. *vers. mulier.* 33 *tit.* 51. §. 7. 34 Puta, ut comitetur domini uxorem. *tit.* 2. *in fin. supr. eod.* 35 1. *feud.* 1. §. 3. *tit.* 6. §. 1. *tit* 8. & 2. *feud.* 26. §. 5. *vers. feudum ea lege.* Vi hujus pacti succedunt fœminæ cum masculis. 36 Fuit ea Gerardi sententia, de qua dixi 1. *feud.* 8. *in fin.* ab omnibus recepta. 37 Id est, conjuges. 38 Ut *tit.* 85. *S. eod.* Hujusmodi feudum partim fœmineum, partim paternum: & ita mixtum. 39 Id est, quoties filia ex eodem matrimonio fratres habet.

TIT. CV.
DE FEUDIS HABITATIONUM.

Feuda habitationum [1] nisi [2] aliud specialiter cautum sit, morte accipientium finiuntur [3].

TIT. CVI.
SERVOS POST DELATAM SUCCESSIONEM MANUMISSOS IN FEUDUM NON SUCCEDERE.

Quæsitum scio, dudumque apud prudentes fuisse causam hanc: si servi [4], quibus macula [5] servitutis obstaculo fuerat, libertate donati fuerint, an ad feudi successionem valeant adspirare? Denique post magnas varietates obtinuit sententia distinguentium, quo tempore libertatis donum assecuti fuerint: ut si quidem eo tempore [6], quo coheres alter, utpote his constitutis inhabilibus, aut dominus quasi ad se devolutum vindicasset, ab ejus successione sint penitus alieni, ne quod legitime factum est, supervenienti facto postea retractetur: qui si re integra manumissi fuerint, in feudum recte succedere queunt.

TIT. CVII.
UT VASALLI SUMPTIBUS DOMINI SERVITIA PRÆSTENT.

Antiquatum esse ipsis rerum experimentis, nos ipsi cognovimus, fideles, nisi [7] aliud contractibus pactiones insertæ desiderent, dominorum [8] sumptibus eisdem servitia ministrare. Justum namque est, ut illi consequantur stipendium, quo tempore suum commodare reperiuntur obsequium, præsertim cum nec quisquam propriis cogatur impendiis militare, maxime cum extra [9] civitatis suæ tentoria servitiis exhibendis eos convenit fatigare.

TIT. CVIII.
VASALLUM FEUDUM POSSE IN ALIUM ARCTIORI LEGE TRANSFERRE.

Nulla juris constitutione aut consuetudinis, usque longævi observantia prohiberi sciscitatus invenio, vasallum, arctiori [10], quam ipse habeat, lege, feudum in alium ubilibet posse transferre.

TIT. CIX.
CLERICATU FEUDUM AMITTI.

Et jure & moribus receptum est, vasallum clericali [11] se militiæ dedicantem feudum amittere. Scriptum est enim in divinis eloquiis: Miles Christi serviat Christo: milites seculi serviant seculo.

1 *tit.* 75. *supr. eod.* 2 *tit.* 44. *supr. eod.* 3 Et deserta habitatione. *d. tit.* 75.
4 An servus investiri possit, vid. *tit.* 3. §. 1. *vers. personam.* 5 Servitutis macula. 6 In feudis delatæ successionis tempus spectatur, facit *tit.* 30. *supr. eod.*
7 Conventio format contractum. *l.* 7. §. 5. §. 6. *ff. de pact.* 8 Sumptu domino servitium præstatur a vasallo. Vid. Ardizonem *de feud. cap.* 25. An & a liberto servitium eodem modo præstatur patroni sumptu? minime. vid. *l. suo victu.* 18. *ff. de oper. libert.* 9 Vid. Curtium 4. *parte* 1. *causa ver. tertia cadit.*
10 *tit.* 34. §. 2. *tit.* 48. 89. *in fin.*
11 *tit.* 21. *tit.* 26. §. 4. *vers. qui clericus. supr. eod.*

LIBER QUINTUS [1]

DE FEUDIS,

QUO

VARIÆ CONSTITUTIONES IMPERATORUM AD HANC PARTEM JURIS PERTINENTES CONTINENTUR.

TIT. I.
CONSTITUTIO CONRADI [2] DE BENEFICIIS.

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis: Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus, omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris tam præsentibus quam futuris notum esse volumus, quod ad reconciliandos animos seniorum & militum, ut ad invicem semper inveniantur concordes, & ut fideliter nobis & suis senioribus serviant & devote, præcipimus & firmiter statuimus, ut nullus miles Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, Marchionum, vel Comitum, vel hominum qui beneficium de nostris publicis bonis, aut de Ecclesiarum prædiis nunc tenent aut tenuerint, aut hactenus injuste perdiderint, tam de nostris majoribus valvasoribus, quam eorum militibus sine [3] certa & convicta culpa suum beneficium perdat, nisi secundum consuetudinem antecessorum nostrorum & judicium parium suorum. Si contentio emerserit inter seniorem & militem, quamvis pares judicaverint, illum suo beneficio carere debere, & ille dixerit, hoc injuste, vel per odium factum esse, ipse suum beneficium teneat, donec senior & ille quem culpat, cum paribus ad nostram præsentiam veniant, & ibi causa juste determinetur. Senior vero & miles qui culpatur, qui ad nos venire debuerint, sex [4] hebdomadas antequam iter incipiat ei cum quo litigaverit innotescat. Hoc autem de majoribus valvasoribus observetur. De minoribus vero in regno nostro, aut ante seniores, aut ante missum [5] nostrum eorum causa finiatur. Præcipimus etiam, ut si aliquis miles sive de majoribus, sive de minoribus, de hoc seculo migraverit, filios ejus beneficium tenere, si vero filios non habuerit, & aviaticum [6] ex masculo filio reliquerit, pari modo beneficium habeat, servato usu majorum valvasorum in dandis [7] equis & armis suis senioribus. Si vero forte aviaticum ex filio non reliquerit, sed fratrem legitimum ex parte patris, & si seniorem offensum habuerit, sibi vult satisfacere [8] & miles ejus esse, beneficium quod patris sui fuit habeat. Insuper & omnibus modis prohibemus, ut nullus senior de beneficio suorum militum cambium [9] aut precarium aut libellum sine [10] eorum adsensu facere præsumat. Illis vero quæ tenet proprietario jure, aut per præcepto suo porrectum libellum, sive per precariam, nemo eum devestire audeat injuste. Fodrum [11] autem de castellis quod nostri antecessores habuerunt, habere volumus: illud vero quod non habuerunt, nullo modo exigimus. Si quis hanc jussionem nostram infregerit, auri optimi libras C. componat, medietatem cameræ nostræ, & medietatem cui damnum illatum fuerit.

TIT. II.
CONSTITUTIO HENRICI DE CAUSIS AMITTENDI FEUDI.

Imperator Augustus Henricus secundus. De militum beneficiis quoniam dubias variasque causas in regno nostro esse cognovimus, ideo ad Reipublicæ statum quædam statuimus. Si [12] quis ergo dominum suum interfecerit, vel vulneraverit, ipsum dominum suamve dominam obsederit, vel eum cucurbitaverit [13], vel contra ea, quæ in fidelitate nominantur, fecerit, vel his supradictis consilium dederit, parium laudatione beneficium amittat. Si vero de supradictis se defendere voluerit, testibus a parte domini deficientibus, cum tribus paribus se expurget: si autem pares habere non potuerit, cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat (usu vero curiali solus defendat). Si quis autem suorum parium idoneus tamen exinde se veritatem scire dixerit, & per pugnam eum fatigare voluerit, ut per [14] pugnam se defendat, edicimus. Si quis autem fuit, qui domino non servierit, parium laudatione beneficium amittat (curiali tamen usu id redimere potest pro medietate, quantum valuerit), sed si hoc defendere noluerit, duos vel unum saltem parem ostendat, & cum his se servisse juret: & si pares paremve habere nequiverit, cum tribus vel duobus propinquioribus parentibus se intra annum [15] servisse juret: (usu tamen curiali solus jurare conceditur. Qualiter autem juret, an solus, aut cum aliis, nihil interest, dum tamen servitia nominet.) Si autem concorditer cum domino suo se habuerit dominum sæpe videndo, tunc dicimus ut probet per testes servitium fecisse, & per se non stetisse. Si autem aliqua inter dominum & vasallum discordia fuerit, vel si domicilia in longinquum habuerint, vasallus domino se repræsentando servitium promittat, & si necesse fuerit, hoc probet jurejurando, saltem ad finem controversiæ vasallo a paribus dato. Si quidem intra annum servierit, quod levissimum fuerit, & dominus aliud servitium imposuerit, quod vasallus neglexerit, unde damnum domino illatum fuerit usque ad fruges, feudatarius parium existimatione damnum resarciat. De aliis vero culpis unde beneficium non amittitur, parium laudatione defendat se, ut supra, vel emendat.

TIT. III.
ALIA CONSTITUTIO HENRICI DE VASALLO QUI UNUM EX DOMINIS REFUTAVIT.

Imperator Henricus: si contigerit feudum incuria, aut neglectu fidelis consortibus [16] applicari, nullum ex eo levamen detrusus excipiat, ne senioris sui contemptus illusus fiat, ob quem feudum jure dimiserat. Sane qui aliter fecerint, quam quod mens saluberrimæ nostræ constitutionis exposcit, beneficio se carituros esse cognoscant, ita ut eis amplius sperare non liceat, seniori danda licentia tam ab ipsis eorumque posteris, quam cæteris detentatoribus prædictum beneficium vindicandi.

1 Hoc libro continentur quædam Constitutiones Imperatoriæ compilatæ atque hic insertæ ab Hugolino. Cujac. *de feud. cap.* 2. *circa fin.* & Borchold. Auf.
2 1. *feud.* 1. §. 2. adde 2. *feud.* 34. 40. 3 1. *feud.* 21. 22. §. 2.
4 *d.* §. 2. 5 Vicarium 6 Id est, nepotem ex filio. 1. *feud.* 1. §. 2.
7 2 *feud.* 12. 8 2. *feud.* 51. §. 1. *tit.* 55. §. 2. 9 De cambio adde 1. *feud.* 4. § 2. 22. §. 1. *tit.* 25. 10 2. *feud.* 9. *in fin.* 34. §. 1.
11 Annonam militarem 5. Ammonius 3.
12 Causæ feudi amittendi. 13 1. *feud.* 5. *supr.* & 2. *feud.* 38. 57.
14 2. *feud.* 27. *in princ.* & §. 3. & *tit.* 39. §. 2. 15 Quod minimum est, ut *infr. eod.*
16 Id est, uni dominorum, *ut* 2. *feud.* 38.

TIT. IV.

ALIA CONSTITUTIO HENRICI EJUSDEM, UT INGRATITUDO VASALLI PROBETUR TESTIBUS QUINQUE.

Imp. HENRICUS Aug. univerſo populo.

SI [1] vaſallus inhoneſtis factis atque indecentibus machinationibus dominum ſuum offenderit &c.

TIT. V.

CONSTITUTIO LOTHARII DE FEUDIS NON ALIENANDIS.

LOTHARIUS divina favente clementia tertius Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus ac triumphator ſemper Auguſtus univerſo populo.

IMperialis [2] benevolentiæ proprium eſſe judicamus, commoda ſubjectorum inveſtigare &c.

TIT. VI.

ALIA EJUSDEM LOTHARII CONSTITUTIO DE INVESTITURA NON PETITA INTRA ANNUM.

Imp. LOTHAR. Eugenio papæ, & univerſo populo.

QUoniam [3] inter dominum & vaſallum nulla fraus, nec ullum malum ingenium debet intervenire &c.

TIT. VII.

CONSTITUTIO FRIDERICI DE FEUDIS NON ALIENANDIS ET ALIIS CAPITULIS.

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus univerſo populo.

IMperialem [4] decet ſolertiam ita Reipublicæ curam gerere, & ſubjectorum commoda inveſtigare &c.

TIT. VIII.

ALIA DE JURE FISCI.

Imp. FRIDERICUS.

REgalia [5] ſunt armanniæ, viæ publicæ, flumina navigabilia, & ex quibus fiunt navigabilia &c.

TIT. IX.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM FRIDERICI DE PACE TENENDA.

FRidericus [6] Dei gratia Romanus Imperator, ſemper Auguſtus, Epiſcopis, Ducibus, Comitibus, Marchionibus, & Rectoribus &c.

TIT. X.

ALIA CONSTITUTIO FRIDERICI IMPERATORIS DE INCENDIARIIS ET PACIS VIOLATORIBUS.

FRidericus Dei gratia Romanorum Imperator, & ſemper Auguſtus. Decet fidelitatis noſtræ tempora, generali populum provinciarum tranquillitati circumſpectionis noſtræ ſtudio provideri, ut dum in ſubjectis dominationis virtute pollemus, reprobos quoslibet ac ſceleroſos a ſubditorum injuriis arceamus æquitatis noſtræ correctione. Conſiderantes quippe quæ damna, quantæque deſolationes hominum & provinciarum, per ſeditiones & incendia provenerint, & quantos præterea futurorum timores reportent, ea quæ de conſcientia & conſilio principum, & aliorum fidelium noſtrorum, tam liberorum, quam miniſterialium, ad reprimendas incendiariorum inſolentias, imperialis noſtra ſanxit auctoritas, univerſalis imperii fidelibus nota fieri volumus, & ſicut in caſtro noſtro Nurimberc hæc ordinata & confirmata firmiter indicimus obſervanda. Primum igitur de incendiariis [7] demandamus generaliter, ut ſi liber homo, ingenuus, miniſterialis, vel cujuscumque conditionis fuerit, incendium commiſerit pro vuerra propria, pro amico, pro parente, vel cauſæ cujusquam alterius occaſione, de ſententia & judicio imperiali, proſcriptioni ſtatim ſubjectus habeatur. Hic excipiuntur, ſi qui forte manifeſta vuerra caſtra manifeſte capiunt: & ſi qua ibi ſuburbia, aut ſtabula aliave tuguria præjacent, igne ſuccendunt. Excipiuntur & judices quos in malefactores pœnam juſtitia exigente exercere contingit. Quod ſi aliquis in Ducatu alicujus incendium fecerit, ipſe proſcriptum pronuntiet, ac deinde juſtitiæ ſuæ auctoritate eum proſcribat. Idipſum faciant Marchiones, Palatini, Comites, Landgravii, & Comites alii, nec alicui eorum liceat talem abſolvere, niſi domino Imperatori.

Quicunque etiam incendiarium in domo ſua ſcienter receperit, & conſilium auxiliumve ei impenderit, damnum & injuriam paſſo pro facultate ſua reſtituat. Judici vero x. libras monetæ de illa diœceſi in qua commiſſum eſt, perſolvat, ac domino Imperatori pro voluntate & gratia ſua diſponat. Si quis autem ſuper hac culpa innocentiam ſuam probare vel oſtendere voluerit, cum duobus viris veracibus culpa in præſentia judicis ſe expurget.

Si quis autem cuiquam impoſuerit, quod incendiarium receperit, & de hoc ipſum jure voluerit convenire, hoc nequaquam ei fieri liceat, niſi præſtito primo calumniæ ſacramento. Dominus etiam Imperator proſcriptorum neminem a ſententia proſcriptionis abſolvat, niſi de illicitis primo damnis cum injuriato componat, & niſi conſciente judice hoc faciat.

Proſcriptum vero, quem pro incendio ſententiam proſcriptionis incurriſſe omnibus notum fuerit, diœceſianus Epiſcopus, ſi ad ſatisfactionem inobediens extiterit, a communione Eccleſiæ Dei & fidelium Chriſti abjiciat, & extraneum eum reddat, nec eum abſolvat, quoadusque læſo damnum reſtituat: & e converſo, quem Epiſcopus legitimis induciis citatum juſtitia dictante excommunicaverit, & hoc judici inſinuaverit, judex eum banno proſcriptionis condemnet, & nec prius eum abſolvat, quam coram Epiſcopo de his pro quibus condemnatus eſt, ſatisfaciat. Quod ſi a proſcriptione illa prædicto modo fuerit abſolutus, & Epiſcopo ſuo voluerit obedire, incendium primo abjuret, deinde ſit in arbitrio Epiſcopi, qualem ei pœnam injungat, ad viſitandum ſepulchrum Domini, aut limina Jacobi Apoſtoli. Si autem proſcriptus eo, ut dictum eſt, modo abſolvi deſideraverit, domino Imperatori fines imperii per annum & diem abjuret. Si quis autem a proſcriptione & excommunicatione ſimiliter non fuerit abſolutus intra annum & diem, univerſo jure, honore, & legalitate privatus habeatur, ita ut ferendo teſtimonio, vel ad judicandum, de cætero nequaquam ſit admittendus. Omni quoque feudali jure carebit perpetuo.

Item ſi in reiſa [8] alicujus domini, cum ipſo domino cujus eſt reiſa, aliquis fuerit, qui incendium (ut ſæpius contingit) faciat, dominus ipſe, cujus eſt ipſa reiſa, jurabit ſuper reliquias, quod non fecerit conſcientia, vel mandato, vel voluntate ſua. Reum autem abjiciet a ſe & nunquam recipiet. Quod ſi illum poſt ſatisfactionem receperit, tenetur univerſum damnum quod ille commiſit, reſtituere.

Item ſi contingat dominum aliquem in villa aliqua hoſpitari violenter, & fortuito evenerit, domum aliquam incendi, & ille cui ſit damnum, dominum impetierit, quod mandato ſuo, vel voluntate, vel conſcientia ſua factum ſit, damnum damnificato reſtituat.

Item ſi incendiarius captus fuerit, & coram judice negare voluerit incendium ſe commiſiſſe, ſi forte notorium non fuerit, per provinciam judex ſi poſſet eum cum ſeptem idoneis teſtibus convincere, capite plectatur. Sed ſi notorium fuerit, nullius requirendum eſt teſtimonium, ſed ſtatim decollandus. Item ſi Caſtellani cujusquam domini deſcendentes a caſtro domini ſui, incendium fecerint domino abſente a provincia, caſtrum domini propter hoc non erit comburendum, ſed bona incendiariorum, quæcunque extra caſtrum fuerint reperta, comburantur. Poſt reverſionem vero domini, ſi dominus incendiarium retinere voluerit, & a ſe non repulerit, caſtrum ejus ſimiliter erit comburendum. Item ſi proſcriptus propter incendium in aliquam domum confugerit, de qua non poſſit haberi, niſi domus incendatur, propter hoc incendium non erit quis incendiarius, ſed damnum pro incendio reſtituere debet. Item ſi incendiarius ſuper caſtrum aliquod agitatus confugerit, & dominus, cujus eſt caſtrum, fortaſſis dominus, vel vaſallus, vel conſanguineus fuerit, dominus ille non debet eum perſequentibus repræſentare, ſed juvabit eum a caſtro in ſylvam vel alias, ubi ſecurus ſibi videatur. Quod ſi nec dominus vel vaſallus, nec cognatus fuerit, perſequentibus eum ſtatim repræſentet, vel cum eo in eadem culpa ſit.

Statuimus etiam, & eodem firmiter edicto ſancimus, ut quicumque alii damnum facere, aut lædere ipſum intendat, tribus ad minus ante diebus per certum nuntium ſuum diffiduciet eum. Quod ſi læſus diffiduciatum ſe fuiſſe negare voluerit, nuncius idem ſi vivus eſt, juret quod contradixerit ei ex parte domini ſui, loco & tempore deſignato. Si mortuus eſt nuncius, juret dominus junctis ſibi duobus viris veracibus, quod contradixerit ei, ne dolo mediante de fide violata quis valeat inculpari. His ſancientes adjicimus, ut quicumque treugas alicui dederit, niſi ibi determinatum & exceptum fuerit, quo tenore ſervet vel non ſervet eas, contradicere eis ante terminum ſtatutum nequaquam poſſit. Quod ſi fecerit, ut violator fieri judicetur.

Item qui nuncium aliquem, pro eo quod contradicturus mittitur, læſerit, fidem ſuam violavit, & de cætero omni honore ſuo carebit, & in poſterum nullus ei contradicet. De filiis [9] quoque ſacerdotum, diaconorum, ruſticorum, ſtatuimus, ne cingulum militare aliquatenus aſſumant: & qui jam aſſumpſerunt, per judicem provinciæ a militia pellantur. Quod ſi dominus alicujus eorum eum in militia contra judicis interdictum retinere contenderit, dominus ipſe judici in x. libras condemnetur, ſervus autem omni jure militiæ privetur. Statuimus etiam, ut ſi quis vineas [10] aut pomaria exciderit, proſcriptioni & excommunicationi incendiariorum ſubjiciatur. Ut autem hæc tam utilis ordinatio omni tempore rata permaneat, & eo quo dicta eſt tenore inconvulſa conſiſtat, eam legibus prædeceſſorum noſtrorum Imperatorum atque regum juſſimus interſeri, & perpetuo jure ſervari. Cui ſi quis auſu temeritatis contraire præſumpſerit, Dei omnipotentis & noſtræ perpetuo indignationis ſit reus. Fiat, fiat. Actum Nurimberc in præſentia Principum, Conſilio, & conſenſu eorum. Anno incarnationis M. CLXXXVII. 3. Kal. Jan.

TIT. XI.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM DE PACE COMPONENDA ET RETINENDA INTER SUBJECTOS, ET ALIIS CAPITULIS.

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus univerſis ſubjectis ſuo imperio, Salutem.

HAc [11] edictali lege in perpetuum valitura jubemus, ut omnes noſtro ſubjecti imperio &c.

TIT. XII.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM FRIDERICI DE PACE CONSTANTIÆ.

IN [12] nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus &c.

1 Vid. 2. *feud.* 57.
2 Vid. 2. *feud.* 52. *in princ.*
3 Vid. 2. *feud.* 52. §. 3.
4 Vid. 2. *feud.* 55.
5 Vid. 2. *feud.* 56.
6 Vid. 2. *feud.* 27.

7 De incendiariis. 8 Reiſa militaris excurſio, hinc Raiſogneldum, apud Aventinum, multa non reſpondentis ad delectum. 9 Filii ſacerdotum remoti a cingulo militari. 10 *l.* 2. *l.* 3. *ff. arborum furtim.* 63. *Eclog.* 16. *c.* 2. 6. Harmenop. 7
11 Vid. 2. *feud.* 53.
12 Vid. *infr. tit.* 18.

TIT.

TIT. XIII.

ALIA CONSTITUTIO FRIDERICI DE JURE ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΣ [1].

SAncimus a modo in omni provincia & in omni civitate, si quis ex parentela [2] habeat communem agrum [3], domum, vel vineam, vel rem immobilem divisam, vel indivisam, aut ex communi emptione, vel aliquo hujusmodi titulo, vel alio modo aliquo conjunctim, & voluerit alienare supradictas res per venditionem, vel emphyteusim [4] vel locationem, non ante liceat ei alienare, quam denuntiaverit illis quos vocavimus per ordinem in jus προτιμήσεως. In primis [5] vocentur parentes, qui sunt conjuncti, post hos socii, post hos illi qui sunt conjuncti, etiam si extranei sint, post hos vocentur omnes qui sunt sub uno servitio, & qui sunt conjuncti ex aliqua parte. Sin autem plures sint in jure προτιμήσεως, omnibus denuntietur, ut intra [6] triginta dies solvendo justum [7] pretium sine mora aut quantum quivis emptor sine fraude dederit, unusquisque portionem suam accipiat. Verum si infra statutum terminum justum pretium non solverit, de cætero non habebit jus προτιμήσεως, nisi si quis eorum erat in captivitate, vel deportatus, vel in exilium missus, vel absens reipublicæ causa, aut ex propria sua causa, vel minor viginti quinque annis: & licet isti fuerint absentes ex justa causa, tamen tutores eorum, vel curatores, vel procuratores, vel defensores intra quatuor menses debent venire & solvere justum pretium cum legitimis usuris [8] & expensis necessariis, & accipere jus προτιμήσεως, & extraneos emptores omnimodo expellere, & si neglexerint hoc facere, sarcient de propriis suis quidquid incommodi illi habuerint. Licet autem supra diximus omnes vocari ad jus προτιμήσεως, tamen si [9] probatum fuerit quod atroces injurias vel manus impias venditori vel ejus familiæ intulerint, vel ipsius substantiæ gravem jacturam moliti sunt, vel contra ejus vitam nisi sunt, omnes isti nullo modo sine voluntate venditoris ad jus προτιμήσεως veniunt. Ex [10] causa tamen dotis vel donationis propter nuptias vel simplicis donationis vel donationis causa mortis vel ex testamento, permutatione, transactione, & parentes & extranei omnes possunt alienare, nisi quis vendendo vel locando ei qui non habuit jus προτιμήσεως simulate donaverit vel legatum dederit. Ideoque illi qui habent jus προτιμήσεως, possunt exigere juramentum [11] a venditore & emptore, & post juramentum si probatum fuerit contra Constitutionem nostram simulate hoc fecisse venditorem & emptorem, rem & pretium [12] perdent, & fisco applicabitur, fiscus autem vendet rem illam illis qui habent jus προτιμήσεως. Sed si ante juramentum probatum fuerit hoc eos fecisse, venditio erit irrita, & venditor cogetur [13] invitus vendere illis qui habent jus προτιμήσεως. Prohibemus autem potentiores [14] personas aliquid accipere prætextu adoptionis, vel donationis simplicis aut causa mortis, ex testamento, vel ex usucapione, aut sub prætextu defensionis, nisi forte parentes fuerint. Potentiores [15] autem dicimus, qui non tantum per se, sed etiam per propinquos possint inferre timorem alienatoribus, aut promissionem beneficii. Quod si aliquis ex potentioribus hoc præsumpserit facere, sit alienus ab illa re, & æstimationem illius rei præstet fisco. Transcurso tamen decennio [16] sine denunciatione, nulla de cætero moveatur controversia illis qui possident ex aliquo contractu vel ex donatione vel ex testamento, ab illis qui habent jus προτιμήσεως vel etiam fisco.

TIT. XIV.

ALIA EJUSDEM DE JURE ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΣ.

QUum omnibus hominibus qui legibus reguntur & moribus, præceptum esse constet, jus suum cuique tribuere [17], nec cuiquam jus suum detrahere, libertatis [18] procedente gratia qua naturaliter quod cuique facere libet, nisi quid vi aut jure prohibetur, est concessa facultas, res suas unicuique liberum esse aut propter [19] nuptias donationis, aut dotis, aut simplicis donationis, aut cujuslibet alienationis, aut ultimæ voluntatis dispositionis causa sive testamentario jure in alium transferre, non est ambigui juris. Sed quoniam & jure præcipitur, honeste vivere, alterum non lædere, ne hi qui cognatione vel communione, vel aliquo propinquitatis modo eorum qui vendunt urbanis rusticisve prædiis adhærendo ab his qui intromisceantur, lædantur, vel aliter ipsa venditione impediantur, jure προτιμήσεως præferri sancimus &c.

TIT. XV.

ΝΕΑΡΑ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ, ΠΕΡΙ ΕΚΠΟΙΗσεως κτημάτων καὶ προτιμήσεως συγγενῶν, καὶ κοινωνῶν, καὶ ἀναμεμιγμένων καὶ συμπαρακειμένων ὁμοτελῶν, καὶ συναπτῶς ἡνωμένων καὶ τῶν νεμομένων ὁμοτελῶν χωρίων, καὶ ἀγριδίων, καὶ κωλυμάτων, δυνατῶν προσώπων, καὶ ἐκποιήσεως στρατιωτικῶν κτήσεως.

Παλαιὸς νόμος ἐστὶν, ἵνα μηδεὶς &c. [20]

Vocantur hac constitutione in jus προτιμήσεως cognati primum consortes, veluti fratres, qui paterna prædia pro diviso aut pro indiviso possident, hi sunt qui dicuntur οἱ ἀναμὶξ συγκειμένοι συγγενεῖς, auctoribus Græcis interpretibus, qui & inde adnotant recte consortes extraneos præferri cognatis non consortibus. Post cognatos consortes vocantur socii, deinde qui rem communem habent citra societatem, sive sint cognati sive exteri, tum ii qui communi census vinculo tenentur, licet non eodem loco censum exsolvant, postremo vicini & confines. Hi testato denuntiandi sunt antequam venditio fiat extraneo. Denunciatis datur mensis, procuratoribus eorum menses quatuor, non denunciatis decennium, dominis ἐμφυτεύσεων & feudorum longe alia tempora, *l. ultima Cod. de jure emphyt. & supra* 2. *titul.* 9. & ii qui præsentes venditioni adfuerunt, & tacuerunt, ut interpretes Græci adnotant rectissime, nec venditioni consensisse, nec pro denunciatis habentur, *l. Titia.* §. *Lucia. ff. de leg.* 2. *l. Gajus. ff. de pign. act.* Consensu amittitur jus προτιμήσεως & præscriptione temporis, & ingratitudine sive indignitate. Datur etiam hac Novell. jus προτιμήσεως convicanis, secundum *l.* 1. *C. non lic. habit. metr.* Est & aliud hac Novell. caput de locupletionibus & potentioribus, ut ne quid ex bonis tenuiorum adquirant ἐν τισι χωρίοις ἢ ἀγριδίοις, ἐν οἷς οὐκ ἔχουσιν ἴδια κτήματα, ut explicatius enarrant interpretes. non igitur nisi ἀνακοινώσεως, aut πλησιασμοῦ jure, & ad definitionem potentiorum, Novell. Constantini Porphyrogennetæ περὶ δυνατῶν τῶν εἰσελθόντων εἰς κτῆσιν πενήτων declarat nihil interesse potentior sit qui emerit, an is qui potentiori domesticus sive προσοικειωμένος fuerit, Fridericus male propinquus. Igitur ne potentiores quidem derogare possunt juri προτιμήσεως, quinimo severius cum his agitur. nam neque donationis aut testamenti aut transactionis aut patrocinii aut adoptionis jure ad bona tenuiorum pervenire possunt. Sed eadem & hos quæ superiores tuetur præscriptio decennii.

Postremum caput vetat alienationem prædiorum militarium: quod omnino pertinet ad feuda, & consentit etiam cum Friderici & Lotharii Constitutionibus, ne milites per inopiam muneribus militaribus reddantur inhabiles, publicove depereat census qui eo nomine dependi solet. qua de re visum etiam est proponere Novellam Constantini Porphyrogennetæ.

TIT. XVI.

ΝΕΑΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ.

ΩΣΠΕΡ σώματι κεφαλὴ &c.

Ut Lotharii & Friderici Constitutione feuda nullo modo possunt a militibus alienari, ita nec ea prædia militaria quæ relata sunt in Codices militares ex hac Constitutione, quæ feudis comparamus. Cetera autem quæ Codicibus militaribus absunt, possunt alienari usque ad certum modum, puta secundum ejus distinctionem, si modo retineat sibi tantum ex iis miles quantum conficiendis quatuor vel duabus libris auri sufficiat, ne scilicet omnino redactus ad inopiam, & militiæ reddatur inutilis, quæ est etiam ratio Constitutionum Lotharii & Friderici. Sed hoc distabant illa prædia militaria a feudis, quod illa a nemine recognoscebant, quippe cum eorum essent milites pleno jure domini, & consequenter quod alienatione aliis non aperirentur, sed illis ipsis restituerentur. Cæterum ut Fridericus nullam censet emptori præscriptionem temporis opitulari posse, quominus venditio rescindatur, ita nec Constantinus, nisi 40. annorum, quasi scilicet omnis qui ea prædia emerit in eo pro malæ fidei possessore habeatur, *l.* 7. *C. de agr. & cens.* licet in fructuum & ejus quod interest ratione distinguat inter bonæ & malæ fidei emptorem, sicut Fridericus in pretii repetitione. Et præterea longi tantum temporis præscriptionem excludere Fridericus voluit. Militibus hac sive novella sive edicto Constantinus adnumerat causarios, & quid juris sit si prædia miles a milite emerit, definit, & alia quædam.

---

1 Paucis de jure προτιμήσεως (cujus originem ad jus divinum quidam referunt. *Lev.* 25.) dicendum. Jure Romano, si testator vetuisset fundum alienari extra familiam, fundo in exterum alienato, proximiori agnato fideicommissi petitio competebat. *l.* 32. §. *ult. ff. de leg.* 2. fundo ulteriori agnato vendito, non competebat. *arg. l.* 114. §. 15. 16. *ff. de leg.* 1. *l.* 32. *in fin. l.* 67. §. 5. *ff. de leg.* 2. *l.* 54. *ff. ad l. Falcidiam.* Apud eosdem, et non proximis consortibusque concessum erat, extraneos ab emptione removere, quod licet postea vetitum. *l.* 14. *C. de contr. empt. l.* 16. *ff. de reb. auctor. jud.* reductum tamen est, genearchici videlicet atque paterni feudi retractu, proximioribus agnatis concesso, *ut hic, &* 2. *feud.* 26. §. 5. *vers. Titius.* jure civili dominus præfertur extraneo in emendis meliorationibus coloni. *l.* 2. *C. de jure emphyteutic.* jure consuetudinario apud quasdam gentes allodialium fundorum & censibus obnoxiorum retractus proximis permissus est, his concurrentibus. Qui retrahit sibi ac in usum suum, non alteri, intra tempus retractui definitum, expensas. *l.* 30. *ff. de minor.* justumque pretium emptori offerre debet. *arg.* 2. *feud.* 3. §. 1. *l.* 3. §. 4. *ff. de act. empt.* aut id quod apparet, deponere, ac de eo, quod obscurius erit satisdationem offerre. *l.* 5. *l.* 34. §. 1. *ff. de statulib.* Goth. Vid. in hanc constit. Matth. de Afflict. *tr. de jure protimes.* Ans. 2 Id est, cognatione, aut agnatione potius. 3 In rebus mobilibus, jus retractus locum non habet. 4 In quibus contractibus jus retractus locum habeat, *ut hic:* in quibus non habeat *vers. ex causa infr. eod.* 5 Qui potiores in jure retractus sint. 6 Intra quod tempus jus retractus competat, *ut hic:* adde & aliud tempus 4. mensium J. *eod. ibi, intra quatuor menses.* 7 De justo pretio emptori a retrahente offerendo. 8 De usuris & expensis necessariis, a retrahente emptori offerendis. 9 Qui ex agnatis removeantur a jure προτιμήσεως, sive retractus. 10 In quibus contractibus jus προτιμήσεως locum non habet. 11 De juramento ab emptore simulato præstando. 12 Pœna committentis in jus retractus. 13 Invitus interdum quis vendere cogitur. 14 In fraudem cognatorum non licet feudum alienare in potentiores personas. 15 Potentiores personæ quæ dicantur. 16 Quo tempore emptores præscribunt adversus proximiores venditores agnatos.

17 *l.* 10. §. 1. *ff. de justitia & jure.* 18 §. 1. *Instit. de jure person.* 19 *tit.* 13. *supr. eod.*

20 Vid. 3. Harmenopul. 3.

FEUDORUM FINIS.

CONSTI-

CONSTITUTIONES
FRIDERICI SECUNDI IMPER.
INCIPIUNT.

TIT. I. vel, TIT. XVII.

De ſtatutis & conſuetudinibus contra libertatem eccleſiæ editis, & immunitate locorum religioſorum ubique morantium & fori privilegio, & Gazaris, & Patarenis, & aliis hæreticis, eorumque ſucceſſoribus, & navigiis peregrinis & advenis quocunque locorum hoſpitantibus, eorumque ſucceſſoribus, & de agricolarum ſecuritatibus.

FRIDERICUS [1] Dei gratia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, Marchionibus, Comitibus, cunctiſque populis, quos clementiæ noſtræ regit imperium, Salutem & gratiam.

IN die qua de manu ſacratiſſimi patris noſtri ſummi pontificis recepimus imperii diadema, curavimus ad Dei & eccleſiæ ſuæ honorem, edere quaſdam leges, quas in præſenti pagina juſſimus annotari, per totum noſtrum imperium publicandas. Per imperialia vobis ſcripta præcipiendo mandamus, quatenus eas quisque literas in ſuo diſtrictu irrefragabiliter & inconcuſſe ſervet.

Et ſunt hæ leges [2].

Ad decus & honorem imperii, & laudem Romani principis nihil omnino magis videtur accedere, quam ut expurgatis quibusdam erroribus, & iniquis quorundam ſtatutis penitus deſtitutis, de cætero eccleſia Dei plena quiete vigeat, & ſecura gaudeat libertate. Sane adeo infidelium quorundam & injuſtorum iniquitas abundavit, ut non dubitent contra apoſtolicam diſciplinam, & ſacros canones ſtatuta ſua confingere, contra eccleſiaſticas perſonas, & eccleſiæ libertatem. Cum ergo diſpoſitione divina favente nihil velit eccleſia (quæ nihil debet præter bonum appetere) quod nobis eodem concurſu & eadem non placeat voluntate.

§. 1. NOS [3] Fridericus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, hac edictali lege irritamus, & irrita nuntiamus omnia ſtatuta [4] & conſuetudines, quæ civitates, vel loca, poteſtates, conſules, vel quæcunque aliæ perſonæ contra [5] libertatem eccleſiæ, vel eccleſiaſticas perſonas edere, vel ſervare adverſus canonicas vel Imperiales ſanctiones præſumpſerint: & ea de capitularibus [6] ſuis mandamus intra duos menſes poſt hujus publicationem edicti penitus aboleri: & [7] ſi de cætero ſimilia attentaverint, ipſo jure decernimus eſſe nulla, & eos ſua jurisdictione privatos, ſuperiori protinus applicanda: nec non locum ubi deinceps talia præſumpta fuerint, banno mille marcharum præcipimus ſubjacere: poteſtates [8] vero, conſules, rectores, ſtatutarii, & ſcriptores dictorum ſtatutorum, necnon & conſiliarii locorum ipſorum, qui ſecundum ſtatuta vel conſuetudines memoratas judicaverint, ſint ex tunc ipſo jure infames: quorum ſententias & actus alios illegitimos præcipimus aliquatenus non tenere. Quod ſi per annum hujus noſtræ conſtitutionis inventi fuerint contemptores: bona [9] eorum per totum noſtrum imperium mandamus impune ab omnibus occupari: ſalvis nihilominus aliis pœnis contra tales in generali concilio promulgatis.

§. 2. Item [10] nulla [11] poteſtas, vel perſona publica, vel privata collectas ſive exactiones [12] angarias, vel parangarias eccleſiis, vel aliis piis locis, aut eccleſiaſticis perſonis imponere, aut invadere bona eccleſiaſtica præſumant: quod ſi fecerint, & requiſiti ab [13] eccleſia, vel ab imperio, emendare contempſerint, triplum [14] refundant: & nihilominus banno imperiali ſubjaceant: quod absque ſatisfactione debita nullatenus remittatur [15].

§. 3. Item [16] quæcunque communitas, vel perſona per annum in excommunicatione [17] facta propter libertatem eccleſiæ perſtiterit, ipſo jure imperiali banno [18] ſubjaceat: a quo nullatenus extrahatur, niſi [19] prius ab eccleſia abſolutus fuerit.

§. 4. Item [20] ſtatuimus, ut nullus eccleſiaſticam perſonam in criminali quæſtione vel civili trahere ad [21] judicium ſeculare præſumat, contra conſtitutiones imperiales, & canonicas ſanctiones. Quod ſi fecerit, actor a jure ſuo cadat, & judicatum non teneat: & judex ſit ex tunc judicandi poteſtate privatus. Statuimus enim, ut ſi quis clericis vel perſonis eccleſiaſticis juſtitiam [22] denegare præſumpſerit tertio requiſitus, ſuam jurisdictionem amittat.

§. 5. Gazaros [23], Patarenos, Leoniſtas, Speroniſtas, Arnaldiſtas, Circumciſos [24] & omnes hæreticos utriusque ſexus, quocunque nomine cenſeantur, perpetua [25] damnamus infamia, diffidamus atque bannimus [26], præcipientes, ut bona talium confiſcentur, nec ad eos ulterius revertantur: ita quod filii ad ſucceſſiones eorum pervenire non poſſint: cum longe gravius ſit æternam quam temporalem offendere majeſtatem. Qui autem inventi fuerint ſola ſuſpicione [27] notabiles, niſi ad mandatum eccleſiæ, juxta conſiderationem ſuſpicionis, ac qualitatem perſonæ, propriam innocentiam congrua purgatione monſtraverint, tanquam infames & banniti ab omnibus habeantur: ita quod ſi ſic per annum manſerint, ex tunc eos ſicut hæreticos condemnamus.

§. 6. Statuimus [28] etiam hoc edicto in perpetuum valituro, ut poteſtates, conſules, ſeu rectores, quibuscumque fungantur officiis, pro defenſione fidei præſtent publice juramentum [29], quod de terris ſuæ jurisdictioni ſubjectis univerſos hæreticos ab eccleſia denotatos, bona fide pro viribus exterminare ſtudebunt, ita quod a modo, quandocunque fuerit quis in poteſtatem, ſive perpetuam, vel temporalem, aſſumptus, hoc teneatur capitulum juramento firmare, alioqui nec [30] pro poteſtatibus, nec pro conſulibus habeantur: & eorum ſententias irritas extunc decernimus & inanes.

§. 7. Si [31] vero dominus temporalis requiſitus & admonitus ab eccleſia, terram ſuam purgare neglexerit ab hæretica pravitate: poſt annum a tempore admonitionis elapſum, terram illius ipſis exponimus catholicis occupandam: qui eam exterminatis hæreticis, absque ulla contradictione poſſideant, & in fidei pietate conſervent: ſalvo jure domini principalis: dummodo ſuper hoc nullum præſtet obſtaculum, nec aliquod aliud impedimentum opponat, eadem nihilominus lege ſervata contra eos qui non habent dominos principales.

§. 8. Credentes [32] præterea, receptatores [33], defenſores, & fautores hæreticorum bannimus, firmiter ſtatuentes, ut ſi poſtquam quilibet talium fuerit ab eccleſia excommunicatione notatus, ſatisfacere contempſerit intra annum, extunc ipſo jure ſit factus infamis, nec ad publica officia ſeu conſilia, vel ad eligendum aliquos ad hujusmodi, neque ad teſtimonium admittatur, ſit etiam inteſtabilis, ut nec teſtandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis ſucceſſionem accedat. Nullus præterea ei ſuper quocunque negotio, ſed ipſe aliis reſpondere cogatur. Quod ſi forte judex extiterit, ejus ſententia nullam habeat firmitatem: nec cauſæ aliquæ ad ejus audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, inſtrumenta per eum confecta, nullius penitus ſint momenti [34].

§. 9. Navigia [35] quocunque locorum pervenerint, ſi quo caſu contingenti rupta fuerint, vel aliter ad terram pervenerint, tam navigia ipſa, quam navigantium bona, illis integra [36] reſerventur ad quos ſpectabant, antequam navigium illud periculum incurriſſet, ſublata omnium locorum penitus conſuetudine, quæ huic adverſatur ſanctioni: niſi talia ſint navigia, quæ piraticam [37] exerceant pravitatem, aut ſint nobis vel Chriſtiano nomini inimica. Transgreſſores vero hujus noſtræ conſtitutionis, bonorum ſuorum publicatione multentur: & ſi res exegerit, eorum audacia juxta mandatum noſtrum modis aliis compeſcatur.

§. 10. Omnes [38] peregrini [39] & advenæ libere hoſpitentur [40] ubi voluerint: & hoſpitati, ſi teſtari voluerint, de rebus ſuis ordinandi liberam habeant facultatem: quorum ordinatio inconcuſſa ſervetur. Si qui vero inteſtati [41] deceſſerint, ad hoſpitem nihil perveniat: ſed bona ipſorum per manus epiſcopi loci tradantur heredibus, ſi fieri poteſt: vel in pias cauſas erogentur. Hoſpes [42] vero ſi aliquid de bonis talium contra hanc conſtitutionem noſtram habuerit, triplum epiſcopo reſtituat, cui viſum fuerit aſſignandum: non [43] obſtante ſtatuto aliquo, ſeu conſuetudine ſeu privilegiis, quæ hactenus contrarium inducebant. Si [44] qui autem contra præſumpſerint, eis de rebus ſuis teſtandi interdicimus facultatem: ut in eo puniantur, in quo deliquerint: alias prout culpæ qualitas exegerit, puniendi [45].

§. 11. Agricultorès [46], & circa ruſticitatem occupati, dum villis inſident, dum agros colunt, ſecuri [47] ſint quacumque parte terrarum: ita ut nullus inveniatur tam audax, qui [48]

1 Anno 1212. electus præfuit annis 35. *Sabellic.* 2 Hæc conſtitutio eſt Friderici II lata Anno 1220. approbata ab Honorio III. confirmata a Bonifacio VIII. & in quantum Hæreticorum coërcitionem tangit, canonizata in *cap. Inquiſitionis. De hæreticis in 6.* Anſ. 3 *Hinc ſumpta eſt Auth. 12. Caſſa. C. de ſacroſ. eccleſ.* 4 Statuta & conſuetudines adverſus Eccleſiam & Eccleſiaſticas perſonas, non valent. adde *c. noverint. de ſent. excomm.* 5 Statuta adverſus libertatem eccleſiæ ea dicuntur, quæ Eccleſiis vel Eccleſiaſticis perſonis id auferunt quod eis conceſſum eſt jure communi. *DD. in c. Eccleſia. de conſtit.* 6 Capitularia, acta publica in ſua capita, ſuosque titulos diſtributa. 7 Statutis adverſus Eccleſiam & Eccleſiaſticas perſonas utentes puniuntur. 8 Adde *c. gravem de ſent. excomm.* 9 Feudis privantur vaſalli adverſus libertatem Eccleſiæ aliquid ſtatuentes. 10 Ut in Eccleſiam ejusve perſonas nullus magiſtratus poteſtatem exactionis indicendæ habeat. 11 *Hinc ſumpta eſt Authent. 1. item nulla. C. de epiſcop. & cler.* 12 Eccleſia tamen a quibusdam exactionibus non eſt immunis, *l. ad inſtructiones. 7. C. de ſacroſ. eccleſ.* 13 Forum eccleſiaſticum ſortiuntur, qui bona eccleſiæ invadunt. 14 Pœnam tripli patiuntur, qui extorquent illicitas exactiones ab eccleſiis, & eccleſiaſticis perſonis. 15 Bannum cauſa cognita remitti poteſt unde notant, Bannum eſſe interloquutoriam ſententiam: nam definitiva remitti non poteſt, *l. quod juſſit ff. de re judic.* 16 *Hinc ſumpta eſt Authent. 13. Item quæcunque C. de epiſc. & cler.* 17 Excommunicari etiam collegia poſſunt 18 Banniri etiam poſſunt univerſitates & communitates. 19 Bannum ante executionem ejus remitti poteſt, ut hic, poſtea non, *l. 1. C. de requir. reis.* 20 *Hinc ſumpta eſt Authent. ſtatuimus. C. de Epiſcop. & Cleric.* 21 Ut ad forum ſeculare eccleſiaſtici non trahantur: & ut qui ſecus fecerit, jure ſuo privetur. 22 Jus reddere aut in eo reddendo negligens, jure ſuo privatur. 23 *Hinc ſumpta eſt Authent. Gazaros. C. de hæret. & Manich.* 24 V. hunc locum pleniorem apud Petrum de Vineis. 1. *Epiſtol.* 27. ubi plures recenſet hæreticos. Adde & eundem *Epiſtola* 26. ubi de Patarenis. 25 Ut hæretici ſint infames & banniti: ut eorum bona publicentur, Item ut ne filii eorum ſuccedant. 26 Bannitos poſſe impune offendi, hinc colligunt. 27 Ut ſuſpectus hæreſeos ſi mandatu eccleſiæ intra annum ſe non purgaverit, ut hæreticus damnetur. adde *c. urgentes. de hæreticis. c. cum contumacia. de hæreticis in 6.* 28 *Hinc ſumpta eſt Auth. 19. ſtatuimus. C. de epiſc. aud.* 29 Ut judices omnes jurent ſe hæreticos ex territorio ſuo ejecturos 30 Judicis negligentis & contumacis in eliminandis, ſeu extra jurisdictionem ſuam arcendis hæreticis, bona a quoquo poſſe occupari hic notant interpretes: ea lege, ut qui ea bona occupaverit, ea a ſuperiore ipſius hæretici domino recognoſcat. 31 *Hinc ſumpta eſt Auth. ſi dominus. C. de hæreticis & Manich.* 32 *Hinc ſumpta eſt. Auth. credentes. C. eod. tit.* 33 Hæreticum recipiens ſimili pœna cum ipſo hæretico puniendus, *ut hic: & c. ſicut. c. adverſus. de hæreticis.* 34 Adjicimus inſuper, quod hæreticus per hæreticum convinci poſſit, & quod domus Patarenorum, receptatorum, defenſorum & fautorum ſive ubi docuerint, ſive ubi aliis manus impoſuerint, deſtruantur, nullo tempore reparandæ. Petrus de Vineis 1. *epiſt.* 27. 35 *Hinc ſumpta eſt Auth. navigia. C. de furt.* 36 Navigia caſu in portum revecta, vectigal non præſtare hic notant [illegible] *l. Cæſ. ff. de publican.* 37 Piratæ ut hoſtes fidei & Imperatoris, a quovis ſpoliari poſſunt: & qui ſint ipſo jure diffidati, hoc eſt, banniti. 38 *Hinc ſumpta eſt Authent omnes. C. communia de ſucceſſ.* 39 Peregrini & advenæ libere hoſpitari & teſtamentum facere apud nos poſſunt Quin, eorum inteſtatorum bona apud nos induſtria aut quovis alio modo quæſita, per loci magiſtratum, vel epiſcopum, heredibus ab inteſtato ſervanda ſunt: qui ſi nulli ſint, in pias cauſas eroganda. 40 Peregrinis hoſpitium debemus, *ut l. 1. §. 1 ff. nautæ. l. 1. §. ſervi. ff. furti adverſus naut.* 41 Peregrinorum vacantia bona non ſunt fiſci, ſed Chriſti: hoc eſt, ubi nulli ſunt peregrino heredes ab inteſtato vel teſtamento, ea bona in pias cauſas diſpenſanda. Quod contra jus civile eſt. [illegible] *de bonis vacantibus* 42 Peregrini mortui apud nos bona, qui ſine ejus voluntate contrectat, neque ea epiſcopo loci indicat, triplum præſtat. 43 Clauſula hac generali, *Non obſtante.* ſtatuta tolluntur, ut neceſſe non ſit integrum tenorem ſtatuti adjicere. 44 Statutum invalidum non excuſat a delicto. 45 Peregrinum teſtari qui prohibet, ſit ipſe inteſtabilis Imo punitur criminaliter pro criminis qualitate. 46 *Hinc ſumpta eſt Auth. agricultores C. quæ res pign. oblig* 47 Agricolis ſecuritas debetur. 48 Agricolarum perſonæ, animalia & inſtrumenta ruſtica, debiti nomine manu injecta capi non poſſunt: pœna in ſecus facientem, quadrupli & infamiæ conſtituta.

perſonas,

personas, vel boves, agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit quod ad operam rusticalem pertinet, invadere, capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem hujusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, infamiam ipso jure incurrat, imperiali animadversione nihilominus puniendus.

§. 12. Nos vero Honorius [1] episcopus, servus servorum Dei, has leges a Friderico Romanorum Imperatore filio nostro charissimo pro utilitate omnium Christianorum editas laudamus, approbamus & confirmamus, tanquam in æternum valituras, & si quis ausu temerario, inimico humani generis suadente, quocunque modo has infringere tentaverit: indignationem Dei omnipotentis, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum se noverit incursurum.

1 Honorius hic tertius Fridericum Secundum coronavit. Kranz. *c.* 38. Idem Petrum Altisiodorensem cum Iola ejus uxore Græcorum Imperatorem coronavit. Blondus 7. *dec.* 2. In Apulia bellum gessit cum Cæsare. *Sabellic.* Civile jus in Academia Parisiensi legi vetuit. *Sabellicus.*

EXTRAVAGANTES,
QUAS
NONNULLI XI. COLLATIONEM
APPELLANT.

TIT. I. vel, TIT. XIX.
QUOMODO IN LÆSÆ MAJESTATIS CRIMINE PROCEDATUR.

HENRICUS SEPTIMUS [1] divina favente gratia Romanorum Imperator, semper Augustus.

AD reprimendum multorum facinora qui ruptis totius debitæ fidelitatis habenis, adversus Romanum imperium, in cujus tranquillitate totius orbis regularitas requiescit, hostili animo armati conantur nedum humana, verum etiam divina præcepta, quibus jubetur, quod omnis anima Romanorum principi sit subjecta, sceleratissimis facinoribus & assiduis rebellionibus demoliri: ne ex eorum absentia, in detestando læsæ majestatis crimine processus & sententia retardentur, & tanti sceleris nefanda temeritas remaneat impunita: Hac edictali, Deo propitio, perpetuo valitura lege sancimus, ut in quocunque læsæ majestatis crimine, & maxime, ubi contra Romanorum imperatores vel reges aliquid quod dictum tangat asseratur commissum, possit procedi per accusationem, inquisitionem [2], seu denuntiationem, summarie & de plano, sine strepitu, & figura judicii, prout illi, qui jurisdictioni præest, videtur expedire. Ad hoc, si qua communitas, corpus, vel collegium, vel alia quævis persona, cujuscunque status, dignitatis, vel conditionis existat, super dicto crimine per nuncium, vel per literas, seu etiam per edictum publice propositum citata, vel citatum neglexerit in termino personaliter vel legitime comparere: contra ipsam vel ipsum perinde ac si præsentialiter omnibus interesset, vel lis foret legitime contestata, tam ad receptionem testium, & eorum publicationem, & sequentia, quam ad definitivam sententiam, & ejus executionem procedatur: legibus & consuetudinibus non obstantibus quibuscunque. Hanc autem generalem legem nostram extendi jubemus ad præterita [3], præsentia & futura: quam legem ex nunc absque alterius temporis exspectatione transcursus suum integrum vigorem decernimus obtinere.

TIT. II. vel, XX.
QUI SINT REBELLES.

Idem ad perpetuam rei memoriam.

QUoniam nuper est auditum nostrum deductum, quod inter nonnullos fideles & subditos nostros provinciæ Lombardiæ, aliorumque locorum Italiæ disceptationes & dubia sæpius oriuntur, an infidelis & rebellis imperii quisquam reputari debeat, nisi prius per nostræ majestatis sententiam condemnatus appareat: & nos attendentes quod acta prava malorum potius quam verba sententiarum ipsos faciunt pœna condignos, & eo ipso quod quis peccat, correctionem meretur: & quanto plus differtur punitio, tanto amplius culpa crescit, & gentibus perniciosius in exemplum transit. Tenore præsentium declaramus, decernimus, & pronuntiamus, quod illi [4] omnes & singuli sunt rebelles, & infideles nostri imperii, qui quomodocunque publice vel occulte [5] contra nostrum honorem & fidelitatem rebellionis opera faciunt, & contra nostri imperii prosperitatem aliquid machinantur: contra nos, seu officiales [6] nostros in iis quæ ad commissum eis officium pertinent, rebellando. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam declarationis & pronunciationis infringere, vel ausu temerario contra ire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem nostram, & pœnam mille librarum nostræ cameræ solvendarum se noverit incursurum. Data Pisis 4. Nonas Aprilis: regni nostri anno quinto, M. CCCXII.

1 *Henricus VII. Lutzelburgensis* anno 1309. Imperium obtinet, annis 6. imperavit. Lombardiam sibi subjicit, victor Romam intrat, & ibidem coronatur, tandem veneno in Eucharistia a Monacho ordinis prædicatorum oblato tollitur. *Blond. Platin.* Et successit *Ludovicus V.* Bavarus. Hoc Imperatore *Clemens V.* pontifex fuit. Interim serva hanc constitutionem ab eo latam Pisis, Anno 1312. regni ejus 5. *tit.* 20 *J. eod.* Goth. Juxta formam harum constitutionum Henricus VII. contra Robertum utriusque Siciliæ regem processit, & adversus eum perduellionis sententiam tulit, paulo post quam eas edidisset, eumque capitis supplicio, regnorum, dignitatum, bonorumque omnium amissione damnavit. Alberic. *in l. quisquis num.* 11. *C. ad leg. Jul. Majest.* Quæ tamen omnia Clemens V. postea annullavit. *Clem. pastoralis de re jud.* Ans. 2 Pragmatici vocant secretam informationem, *qua de* vid. Clarum 5. *sent.* §. *ult. q.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 20. 21. 3 Vid. *l.* 7. *C. de legibus.*

4 Rebelles sunt qui vel publice vel occulte rebellionis opera faciunt (ita hic loquitur textus) adversus Principis honorem & fidelitatem: Imperii prosperitatem, aut officiales Principis in commisso sibi officio occupatos. 5 Per insidias.
6 Adde *l.* 5. *C. ad l. Jul. majestat.* vid. Clarum 5. *sent.* §. *læsa majestat. in versic. quære etiam.*

LIBER
DE
PACE CONSTANTIÆ[1]
COMPOSITA
INTER IMPERATOREM FRIDERICUM[2]
ET
FILIUM EJUS HENRICUM,
ET QUOSDAM NOBILES ALEMANIÆ EX UNA PARTE,
ET
CIVITATES LOMBARDIÆ, MARCHIÆ, ET ROMANDIOLÆ, EX ALTERA.

TIT. III. vel XXI.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis : Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, & filius ejus Henricus, ſextus Romanorum Rex, Auguſtus. † Imperialis clementiæ immenſa ſerenitas manſueta, eam ſemper in ſubditis ſuis diſpenſationem favoris & gratiæ habere conſuevit, ut quamvis diſtricta ſeveritate exceſſuum delicta debeat & poſſit corrigere : magis tamen ſtudeat propitia tranquillitate pacis & piis affectibus miſericordiæ Romanum imperium regere, & rebellium inſolentiam ad debitam fidem, & debitæ devotionis obſequium revocare. Ea propter cognoſcat univerſitas fidelium imperii tam præſentis ætatis, quam ſucceſſivæ poſteritatis, quod nos ſolita benignitatis noſtræ gratia, ad fidem & devotionem Lombardorum, qui aliquando nos & imperium noſtrum offenderant, viſcera nobis innatæ pietatis aperientes, eos & ſocietatem ac fautores eorum in [3] plenitudinem gratiæ noſtræ recipimus, offenſas omnes & culpas quibus nos ad indignationem provocaverant, clementer eis remittentes : eoſque propter fidelia devotæ ſinceritatis ſervitia, quæ nos ab eis credimus [4] certiſſime recepturos, in numero dilectorum noſtrorum fidelium computandos cenſemus. Pacem itaque noſtram quam eis clementer indultam conceſſimus, præſenti pagina juſſimus ſubſcribi : & auctoritatis noſtræ ſigillo [5] communiri : cujus eſt hic tenor & ſeries.

Nos Romanorum Imperator Fridericus, & filius noſter Henricus Romanorum Rex, concedimus vobis, civitatibus, locis & perſonis ſocietatis regalia [6] & conſuetudines noſtras tam in civitate quam extra civitatem, videlicet Veronæ & caſtro ejus, ſuburbiis etiam, & aliis civitatibus & ſuburbiis, locis & perſonis ſocietatis in perpetuum, videlicet ut in ipſa civitate omnia habeatis ſicut hactenus habuiſtis, vel habetis. Extra vero omnes conſuetudines [7] ſine contradictione noſtra exerceatis, quas ab antiquo exercuiſtis vel exercetis tam in foro, vel in nemoribus, & paſcuis, & pontibus, aquis & molendinis, ſicut ab antiquo habere conſueviſtis, vel habetis in exercitu, in munitionibus civitatum, in juriſdictione, tam in cauſis criminalibus [8], quam in cauſis pecuniariis, intus & extra, & in cæteris, quæ ad commoditatem ſpectant civitatum.

Volumus ut regalia quæ vobis non conceſſimus, in hunc modum cognoſcantur per epiſcopum loci : & homines tam de epiſcopatu quam de civitate eligantur viri bonæ opinionis, & qui ad hoc idonei eſſe credantur : tales qui nec contra civitatem nec noſtram majeſtatem privato vel ſpeciali odio teneantur : qui jurent bona fide & ſine fraude perquirent, & inquiſita conſignabunt ea quæ ſpecialiter ad noſtram excellentiam ſpectant. Si autem huic inquiſitioni ſuperſedendum eſſe putaverint : cenſum duorum millium marcharum argenti per ſingulos annos petimus. Attamen competenti moderatione moderabimur etiam quantitatem iſtam, ſi enormis viſa fuerit. Si [9] quis autem ſuper his quæ vobis conceſſimus vel permiſimus, ſive in civitate, vel extra civitatem, querimoniam apud majeſtatem ipſam depoſuerit : ejus [10] querimoniam non admittemus, & ſilentium ei imponemus.

Hoc quod nos [11] vel noſter anteceſſor Rex vel Imperator epiſcopis, eccleſiis, vel civitatibus, vel aliis quibuſcumque perſonis, clericis vel laicis ante [12] tempus guerræ dedit [13], vel quolibet conceſſionis titulo conceſſit, firmum & ratum habemus : ſalvis ſuperioribus conceſſionibus, ut pro ea ſolita nobis ſervitia exhibeantur : ſed cenſus non præſtetur.

Commoditates quas pro bono pacis civitatibus conceſſimus in civitatibus, vel extra, illorum regalium nomine non intelligimus, pro quibus cenſus debeat præſtari.

PRIVILEGIA [14] omnia & data, & conceſſiones, quæ in privilegium vel damnum civitatum, vel locorum, vel perſonarum civitatis occaſione guerræ in alicujus injuriam prædictorum a nobis, vel nunciis noſtris indulta ſunt, caſſentur [15], & in irritum deducantur. In civitate illa in qua epiſcopus per privilegium Imperatoris vel Regis comitatum habet, ſi conſules per ipſum epiſcopum conſulatum recipere ſolent, ab ipſo recipiant, ſicut conſueverunt recipere : alioqui unaquæque civitas a nobis conſulatum recipiat. Conſequenter vero in ſingulis civitatibus conſules conſtituentur a nuncio noſtro qui ſit in civitate vel in epiſcopatu : & inveſtituram recipient : & hoc usque ad quinquennium. finito quinquennio unaquæque civitas a nobis recipiat, & intra quinquennium a nuncio noſtro, ſicut dictum eſt, niſi in Lombardia fuerimus : tunc enim a nobis recipiet. Eadem obſerventur in ſucceſſore noſtro. Et omnes inveſtituræ gratis fiant. Cum autem nos Imperator divina vocatione deceſſerimus, vel regnum filio noſtro conceſſerimus, ſimili modo a filio noſtro, vel ejus ſucceſſore inveſtituram recipietis.

In cauſis [16] appellationum, ſi quantitas vigintiquinque librarum imperialium ſummam exceſſerit, appellatio ad nos fiat ſalvo jure & moribus Brixienſis eccleſiæ in appellationibus : ita tamen, ut non cogantur in Alemaniam ire : ſed nos habebimus proprium [17] nuncium in civitatibus, vel epiſcopatu, qui de ipſa appellatione cognoſcat, & juret quod bona fide, & ſine fraude cauſas examinabit & definiet ſecundum [18] leges & mores ipſius civitatis, intra duos menſes a conteſtatione litis, vel a tempore appellationis receptæ : niſi juſto impedimento, vel conſenſu [19] utriusque partis remanſerit. Conſules qui in civitatibus conſtituentur, tales ſint qui fidelitatem fecerint nobis, vel faciant antequam conſulatum recipiant.

Vaſalli tanquam vaſalli, & cæteri omnes tanquam ſubditi jurare debent fidelitatem principi, niſi ſint tales perſonæ, quibus juramentum remittatur. Bald.

§. 1. Vaſalli noſtri [20] a nobis inveſtituram [21] recipiant, & fidelitatem faciant ſicut [22] vaſalli, cæteri omnes ſicut cives a ſedecim [23] annis usque ad ſeptuaginta : niſi [24] tales perſonæ ſint, quibus debeant & poſſint ſine fraude ſacramenta remitti. Vaſalli, qui tempore guerræ [25] vel treugæ non poſtulaverint inveſtituram, vel debita ſervitia nobis non exhibuerint, hac occaſione feudum non amittant. † Libellariæ [26] & precariæ in ſuo ſtatu permaneant, ſecundum conſuetudinem uniuſcujusque civitatis, non obſtante lege noſtra, quæ dicat, Imperatoris Friderici damna omnia & ablata : etiam injurias quas nos per nos & per [27] noſtros ab univerſitate ſocietatis, vel ab aliquo de ſocietate, vel coadjutoribus ſocietatis ſuſtinuimus, per nos cum noſtra parte

1 Hæc conſtitutio de pace Conſtantiæ promulgata eſt Conſtantiæ in conventu principum : ut & conſtitutio poſita 2. *feud.* 53. Roncaliæ. 2 Fridericus hic primus, cognomento Ænobarbus, ſeu Barbaroſſa, Suevus gente, cujus filius fuit Henricus Sextus, *ut hic :* Huic Henrico ſucceſſit Fridericus Secundus. 3 In gratiæ plenitudinem is recipitur, cui non modo crimen ipſum remittitur, ſed & cui honores conferuntur, vel qui ad honores admittitur. Hæc enim plena gratia eſt. v. *l.* 1. *l. ult. C. de ſent. paſſis & reſtitutis.* 4 Præſumitur ea mente Princeps eſſe, ut gratiam ſubdito conferens, ab eo viciſſim gratiam recipiat : ut minime ſit mirum, ingratos, ob ſuam ingratitudinem gratia ſua, ſuiſque beneficiis decidere. 5 Sigillo probatur inſtrumentum, etiamſi deficiat tabellio, *ut hic, cap. extr. de foro competente.* Ita ſigillum vim habet conſenſus & confirmationis, ſi modo ſcripturam adjunctam habeat : alias ſola ſigilli exhibitione, mandatum, præſertim ſpeciale, non probatur, *c. quamvis. de pactis.* 6 Regalia ſua urbana & extraurbana jura civitatibus concedere Princeps poteſt, ſive ea ſint in terra ſive in aquis & ſilvis : ſive in pace, ſive in bello, ſive in pecuniariis, ſive in criminalibus cauſis. 2. *feud.* 56. 7 Rebellione conſuetudines amittuntur ut & privilegia. 8 Imperium merum hodie civitates exercent conſuetudinario jure. 9 Princeps quod ex certa ſcientia facit, retractare id nemo debet. adde *l. ult. C. de legibus. l.* 3. *C. de crimine ſacrilegii.* 10 Sententia pro eo dicta, quem audiri vetuit lex, non valet. 11 Regem Romanorum, vivo ac ſuperſtite Imperatore privilegium concedere poſſe hic notatur. 12 Pace inita, hoſtes in ſua bona reſtituuntur : adeo ut ſi belli tempore aliis donata fuerint, donatariis auferri debeant. Pax enim indulgentiæ nudæ vim non habet, ſed & reſtitutionis in integrum. 13 De rebus a principe donatis. 14 De privilegiis. 15 Vox *caſſentur* ipſo jure actum irritum eſſe innuit. 16 De cauſis appellationum. 17 Auctio qui utitur, per ſe non per alium obligari vult : qui procuratore, per alium, non per ſeipſum. 18 Appellationis cauſæ ſecundum leges & mores ipſius civitatis, in qua appellatio eſt, finiendæ. Unde notant, in cauſis appellationum juriſdictionis prorogationi locum non eſſe. 19 Appellationis tempus poteſt mutuo conſenſu prorogari, licet appellationis cauſa privilegio vel ſpeciali principis ſtatuto decidatur. 20 Forum ſortiri ſeculare perjuros hinc colligunt. vide *l. ... de jurejur.* 21 De inveſtitura. 22 Juramentum aliud eſt vaſalli, aliud civis 23 XVIII. *ut* 2. *feud.* 53. 24 Jurisjurandi præſtandi neceſſitas poteſt ex circumſtantiis perſonarum remitti. 25 Bellum excuſat a non poſtulata inveſtitura, aut non præſtitis ſervitiis, *ut hic.* Quid bellum eſtne caſus fortuitus : ut ad inſtar caſuum fortuitorum excuſet ? Quidam putant, Caſibus fortuitis adnumerari, niſi eo tempore, quo contractum negotium proponitur, bellum prævisum eſſe dicatur. adde *l. habitatores.* 27 *in fin. ff. locati.* 26 De libellariis & precariis. 27 Principi ipſi injuria fit mediate & immediate : mediate, cum ejus ſit conſiliariis aut officialibus. facit *l. eſſa. ff. de religioſis.*

remit.

remittimus gratis, & plenitudinem noſtræ gratiæ eis damus. † Moram [1] ſuperfluam [2] in civitate vel epiſcopatu pro damno civitatis non faciemus. Civitates [3] mutare [4], vel extra munitiones facere eis liceat.

† Item ſocietatem quam nunc habent, tenere, & quoties voluerint, renovare [5] eis liceat. † Pactiones [6] timore [7] noſtro, vel per impreſſionem nunciorum factæ caſſentur, & pro infectis habeantur, nec pro eis aliquid exigatur. † Pacta Placentinorum, ſcilicet pactum pontis Padi, & fictum [8] ejuſdem pontis, & regalium & datium, & pactum, quod epiſcopus Hugo fecit de caſtro Arquato, & ſi aliqua facta ſunt ſimilia ab ipſo epiſcopo vel a communi, vel ab aliis de ſocietate nobiſcum, vel noſtro nuncio, ipſo ponte remanente cum omnibus ſuis utilitatibus Placentinis: ita tamen quod teneantur perſolvere fictum abbatiſſæ ſanctæ Juliæ de Brixia, & ſi quæ ſunt ſimiles.

Dicit quod ſententiæ per imperatorem latæ contra rebelles occaſione rebellionis & partialitatis, reſcinduntur facta pace.

§. 2. Sententiæ [9] quoque quæ [10] de jure & ſecundum leges & conſuetudines contra aliquem vel aliquos de ſocietate latæ ſunt, teneant, ſicut de jure contra eos tenerent, ſi gratiam noſtram non habuiſſent. Quæ vero contra aliquem vel aliquos de ſocietate latæ ſunt occaſione guerræ ſeu diſcordiæ, in irritum deducantur. Poſſeſſiones omnes quas quiſque de ſocietate tempore guerræ tenebat juſte, ſi per vim ablatæ ſint ab eis qui de ſocietate non ſint, cum fructibus [11] & ſine damno reſtituantur: vel ſi eas recuperaverit, quiete poſſideat: niſi per electos arbitros [12] ad cognitionem regalium nobis aſſignentur. Opizoni [13] marchioni omnem offenſam, quam nobis vel alicui partis noſtræ fecerit, poſtquam in ſocietate fuerit, vel per ſe, vel per aliquam perſonam cum ſocietate, vel defendendo aliquem de ſocietate, imperiali clementia per nos & noſtram partem remittimus, & in plenitudinem noſtræ gratiæ eum recipimus: nec per nos, nec per interpoſitam perſonam pro præteritis offenſis ſibi vel parti ipſius aliquam inferemus injuriam, læſionem, vel coërcitionem.

† Amplius eam juriſdictionem quam Mediolanenſes exercere [14] conſueverunt in comitatibus Seprii & Martexanæ & Burgariæ, & in aliis comitatibus, exceptis locis quæ Pergamenſes nomine noſtro tenent inter Alduam & Oleum, excepto Romano veteri & Bariano, & eam quam modo exercent, libere & quiete habeant & poſſideant, ſine contradictione noſtra, & ſucceſſorum noſtrorum, ſalvis pactis & datis, & conceſſionibus in ſuo robore durantibus, quæ Mediolanenſes per commune fecerunt civitatibus Pergamo, Novariæ, & Laudo: nec per hanc conceſſionem lædendis [15]: nec ullum præjudicium fiat juri aut conſuetudini alicujus civitatis & ſocietatis præter dictas conceſſiones. † Pacta inter civitates & ſocietates quondam facta nihilominus firma & illibata permaneant: nec aliquid intelligatur acquiſitum Mediolanenſibus in epiſcopatu Laudenſi præter dictas conceſſiones: ſalvo jure aquæ Lambri Mediolanenſibus, ſi quod habent, vel in pedagio. Omnes de ſocietate qui fidelitatem nobis jurabunt, in ſacramento fidelitatis adjicient, quod poſſeſſiones & jura quæ nos habemus in Lombardia, & poſſidemus extra ſocietatem, jurabunt bona fide nos manutenere, ſi opus fuerit, & cum ſuper hoc per nos, vel per certum nuncium fuerint requiſiti: & ſi amiſerimus, recuperare: ita videlicet quod finitimæ civitates obnoxiæ ſint principaliter ad hoc faciendum: & ſi opus fuerit, aliæ teneantur ad competens auxilium præſtandum.

† Civitates quæ ſunt extra Lombardiam in ſuo confinio, ſimiliter teneantur facere. Si qua vero civitatum ea quæ in conventione pacis ex parte noſtra ſtatuta ſunt, non obſervaverit: cæteræ civitates eam ad id obſervandum bona fide compellant: pace nihilominus in ſuo robore permanente.

† Nobis autem intrantibus Lombardiam, fodrum [16] conſuetum & regale, quæ ſolent & debent, præſtabunt: & vias & pontes bona fide & ſine fraude & ſufficienter reficient: in eundo & redeundo mercatum [17] ſufficiens nobis & noſtris euntibus & redeuntibus bona fide, & ſine fraude præſtabunt: in omni decimo anno fidelitates renovabunt in iis qui eas nobis non fecerunt, cum nos petierimus vel per nos vel per noſtrum nuncium. Si qui ex parte noſtra de ſuis juſtis poſſeſſionibus expulſi ſunt, reſtituantur ſine fructibus & damno: niſi in cauſa principali ſuæ proprietatis jure poſſit ſe tueri poſſeſſor: ſalvis prioribus conceſſionibus: & omnes offenſæ eis remittantur: eodem jure ſervando iis qui ſunt ex parte noſtra circa reſtitutionem: niſi civitas adſtringatur juramento, ut non reſtituat: quo caſu arbitrium boni viri volumus pro reſtitutione ſuccedere. & ſi qua controverſia fuerit orta de feudo inter nos & alium qui ſit de ſocietate, per pares illius civitatis, vel epiſcopatus in quo deſcendit, agetur: & ſecundum [18] conſuetudinem illius civitatis in eodem epiſcopatu terminetur, niſi nos in Lombardia fuerimus, tunc enim in audientia noſtra, ſi nobis placuerit, agitabitur.

† Item volentibus venire contra pacta non per violentiam facta, & juramento firmata inter civitates & civitates, ſocietates & ſocietates, vel civitatem & alias perſonas, nos audientiam denegabimus.

† Item nos reſtituimus ſtratam Veronenſibus: & nominatim recipimus Ozolinum in plenitudinem gratiæ noſtræ, & omnem offenſam ei remittimus. Datum apud Conſtantiam ſolenni curia 7. Kalendas Julii.

Sequentia deſunt in editione Cujac.

HAnc igitur ſecundum formam præſcriptam, & ut per mediatores pacis, videlicet Guilielmum epiſcopum Diſcenſem, Henricum Marchionem Sarnenſem, fratrem Fridericum de ſylva benedicta, & Rodulphum camerarium noſtrum, una cum his bona fide [19] intelleximus, & ſecundum tenorem, quo eandem pacem & concordiam jurari fecimus, & ſecundum quod Lombardi eam bona fide intellexerunt, in perpetuum ratam haberi, & conſervari ſtatuimus: & ut firma permaneat & inconcuſſa, præſentem paginam noſtri impreſſione ſigilli fecimus communiri.

Nomina vero civitatum quibus ſic gratiam noſtram reddidimus, & præſcriptam fecimus conceſſionem ſeu promiſſionem, hæc ſunt: Vercellæ, Novaria, Mediolanum, Laude, Pergamum, Brixia, Mantua, Verona, Vincentia, Padua, Terviſium, Bononia, Faventia, Mutina, Rhegium, Parma, Placentia. Iſtis autem civitatibus & locis pacem ſervari volumus, & gratiam noſtram reddimus. Præſcriptam autem conceſſionem ſeu promiſſionem his non facimus, videlicet Imolæ, Caſtro ſancti Caſſiani, Bobio, Pleti de Guarbadona, Ferotræ, Belutiæ, Tenetæ. Ferrariæ autem gratiam noſtram reddimus, & præſcriptam conceſſionem facimus ſeu promiſſionem, ſi intra duos menſes poſt reditum Lombardorum a curia noſtra de pace præſcripta fuerint.

Hanc itaque pacem & concordiam, ſicut præſcriptum eſt, tam nos, quam filius noſter Henricus Romanorum Rex, per camerarium noſtrum Rodulphum jurari fecimus in animam noſtram.

Hi autem ſunt principes & nobiles curiæ, qui præſcriptam pacem & concordiam per ſe firmam tenere juraverunt: Hermannus Monaſter. epiſcopus, Henricus Cirnenſis electus, Citalinus Curienſis, Abbas Gotifredus imperialis aulæ cancellarius, Otto dux Bavariæ, Fridericus dux Sunormæ, filius noſter Bertoldus dux Zaermoez, Bertoldus Marchio Hiſtriæ, Hermannus Marchio Veron. Comes Henricus dux Spleten. Comes Theopobus de Lexchomienda, Comes Ludovicus, frater cancellarii de Olfettre, Rodulphus camerarius, Guarnerius de Lombardia, Cano de Minabere, Corradus Pincerna.

Hi ſunt nuncii qui ex parte Longobardorum pacem præſcriptam & concordiam receperunt, & in præſentia noſtra juramento confirmaverunt.

† De Mediolano, Guido de Landriano, Pinamonte de Vicomercato, Adobatus Bultraffus, Guilielmus Burrus, Guercius de Buxolla, Aldericus de Bonate, Rogerius Marcellinus, Loterius Medicus. † De Brixia, Obrandus de Martinengo, Gozed de Turbiado, Deſiderius judex, Rodulphus de Concipio, Boccatius de Manerbio, Albericus de Caprino.

† De Placentia, Girardus [20] de Artizone, Jacobus Strictus, Hermanus de Carnocampo judex.

† De Pergamo, Albertus de Mapello, Attoficianus [21], Joannes de Piterigo, Lanfranchus de Monacha, Albertus Attonis, Albertus Albertonis.

† De Verona, Corus judex, Ubertinus de Carcere, Valerianus de Caſtello, Martius de Caſtello, Theobaldinus de Nicando, Theobaldinus de Naſcenguerra. † De Vincentia, Pileus judex, Ubertinus de Fonte vivo, Cardenarius Marchus de Pauliana. † De Padua, Janſuxellinus [22] judex, Bugeleſcus de Fonte Glina. † De Terviſio, Florius judex, Gumbertinus.

† De Mantua, Alexandrinus, Jacobus de Amica, Angelus judex, Henricus de Angelo.

† De Faventia, Bernardus judex, Hugolinus de Azo.

† De Bononia, Antonius Poteſtas, Rolandus Guarini, Matthæus Rodulphi. † De Mutina, Arlotus judex, Reinerius de Bucacabata.

† De Rhegio, Albertus cambiator, Rolandus de Charitate. † De Parma, Jacobus Petri Bravi, Mallobatus judex, Vetulus judex, Corradus Banzoni. † De Laude, Vincentius [23] de Siſiraga, Anſelmus de ſumma ripa. † De Novaria, Opizo de Briona, Tedixius Cabalacius, Gerardus de Bomprando. † De Vercellis, Meardus & Vercellinus.

† HÆ autem ſunt civitates & loca, quæ pacem præſcriptam ſub juramento Lombardorum nobiſcum receperunt, & eandem per ſe juraverunt: Papia, Cremona, Communiterdona, Aſta, Cæſarea, Janua, Alba, & aliæ civitates & loca, & perſonæ quæ ſunt, & quæ fuerunt in pace noſtra.

† HÆC autem ſunt nomina nuntiorum, qui inveſtituram conſulatus a nobis nomine civitatum receperunt: De Mediolano, Adobatus. De Placentia, Gaardus Artizonus. De Laude, Vincentius Corno. De Vincentia, Pileus. De Padua, Janſus. De Terviſio, Florius. De Mantua, Alexandrinus. De Faventia, Bernardus. De Bononia, Antonius. De Mutina, Arlotus. De Rhegio, Rolandus. De Parma, Jacobus Petri Bravi. De Novaria, Opizo. De Vercellis, Meardus. De Pergamo, Atoficiarius.

† SIGNUM domini Friderici Romanorum inclytiſſ. Imperatoris. Ego Gotifredus imperialis aulæ cancellarius vice Chriſtiani Moguntinæ ſedis archiepiſcopi & Germaniæ archicancellarii recognovi

† ACTA ſunt hæc anno incarnationis milleſimo centeſimo octogeſimotertio: indictione prima: regnante domino Friderico Romano imperatore glorioſiſſimo, anno regni ejus octogeſimoſecundo, imperii vero triceſimonono. Datum apud Conſtantiam in ſolemni curia 7. Kalend. Julii.

† IN Chriſti nomine juro ego quod a modo ero fidelis domino imperatori Friderico, & ejus filio Henrico, non ero in conſilio vel facto, quod ipſi perdant vitam [24], vel membrum, aut mentem, ſeu coronam imperii vel regni, vel caput, & ſi ſcivero aliquem feciſſe vel facere volentem: per me vel per alium domino imperatori, vel regi, vel nuntio ejus, ſine fraude manifeſtabo eis & adjuvabo honorem coronæ tenere: & ſi perdiderit, recuperare bona fide in exercitu & comitatu adjuvabo. Inſuper pacem domini imperatoris Friderici, & filii ejus regis Henrici, & ſuæ partis factam cum ſocietate Lombardiæ, & ejus ſocietatis, ſicut ſcriptum eſt inde, ſine fraude intra quindecim dies poſt jurata bono [25] intellectu, & ſigillo imperatoris ſigillata obſervabo bona fide, & ſine fraude, & hoc jurare faciam omnes maſculos mecum habi-

1 De mora ſuperflua ab Imperatore in urbibus non facienda. 2 Moram ſuperfluam Imperatoris in aliqua urbe Gloſſatores hic interpretantur ſex menſium, ut arbitrariam, hoc eſt eam, quam judex æquus & bonus arbitraretur, *l. continuus. 137. §. cum ita. ff. de verbor. obligat.* 3 De muris & munitionibus civitatum. 4 Alias, civitati ſine juſſu principis non licet, *l. 8. in fin. l. 9. §. 4. ff. de rer. diviſ. l. 3. ff. ne quid in loco ſacro.* 5 Renovari fœdera expreſſe debent: ideoque ſi poſt inducias conventas, civitates mutuo ſe juverint, non intelligitur ex eo ſolo tacite fœdus redintegratum. *arg. l. ſi cum Hermes. C. de locato.* 6 De conventionibus per vim factis. 7 Metum etiam infert Princeps. & ſic teneri poteſt actione quod metus cauſa. Cujuſmodi porro negotia inita, reſcinduntur & pro infectis habentur, *ut hic.* 8 Id eſt, merces, vectigal, penſitatio. 9 De ſententiis belli tempore latis. 10 Sententiæ adverſus rebelles veint adverſus rebelles latæ tempore rebellionis, facta pace, reſcinduntur, latæ ex jure communi, puta ex cauſa mutui vel depoſiti, non reſcinduntur, *ut hic.* 11 Fructus & damna hic diſtinguuntur: unde notant percipientem fructus ex re aliena invito domino, non intelligi damnum dare: qua ſententia nihil ſtultius eſt. 12 Arbiter citare poteſt, *ut hic*, etſi territorium non habeat. *c. 1. de foro comp.* 13 Is eſt Marchio Opitius cognomento Malaſpina, de quo vide 2. Othonis Friſingenſ. 16. 14 Probatur juriſdictionis poſſeſſio per exercitia juriſdictionis, qua quis libere ac quiete uſus ſit. 15 Princeps regalia concedere non poteſt in præjudicium ſucceſſorum, aut eorum, quibus prioribus ea regalia conceſſit. In privilegiis itaque, beneficiis & conceſſionibus principum qui prior, eſt tempore potior eſt jure.
16 Fodrum hic in *tit. 1. ſupr. eodem & 2. Feud. 56.* Annonius 5. c. 3. annonam militarem interpretatur. Hinc Lotharius & Carolus in ſuis legibus. Mareſcalos illorum ad fodrum dirigant. *Guntherus*, id quoque quod fodrum vulgari nomine dicunt. Lucius 3. *in cap. præterea. de jure patronatus.* fodrum Albergarias, regium & ſimilia: tanquam a propriis ruſticis ab Eccleſiis extorquent. adde 2. Othon. 12. 23. 4. Radev. 10. 1. §. 34.
17 Princeps res ſubditorum emere debet, non injuria auferre, *ut hic.* Quid ſi pecunia principi reſtituitur: aut ruſtici in vendendo nimium ſint tenaces? aliud, putat *Ravennas.*
18 Conſuetudo loci, ubi res eſt feudalis, ſpectanda. 19 Contractus ex bona fide interpretationem recipere hinc colligunt. 20 Infra, Gerardus Artizonus.
21 Infra Atoficianus. 22 Infra Janſus. 23 Infra Vincentius Corno.
24 Principis ſui vitam, membra, mentem, coronam ejus ac regni, caput, honorem adjuvare vaſalli tenentur. 25 Contractus ad bonum & ſanum intellectum revocandos eſſe hinc colligunt. Cavillari jus non oportet *l. 1. §. 1. ff. de reg. Caton. l. 117. l. 223. ff. de verb. ſign. l. 56. ff. de reg. jur.*

tantes a decimoſexto anno ſupra usque ad ſeptuageſimum, intra quindecim dies poſtquam juratum habuero : exceptis ſervis : & qui per me jurare noluerint, intra tertiam diem imperatori, vel regi, vel ſuis nuntiis manifeſtabo per breve. Milleſimo centeſimo octogeſimo tertio, indictione prima. Ego juro omnibus civitatibus ſocietatis Lombardiæ, Marchiæ, & Romaniæ, & locis, & domino Opizoni Marchioni Malaſpinæ, & omnibus perſonis prædictæ ſocietatis, conceſſiones & permiſſiones atque pacta, ſicut in ſcripto pacis inter nuntios domini imperatoris, & rectores & nuntios civitatum ſocietatis Lombardiæ facto continetur, firmas tenere : nec ero in conſilio vel facto ubi aliquid prædictorum minuatur alicui de ſocietate : & ſi qua perſona, aut civitas, vel locus alicui civitati, vel loco, aut perſonæ prædictæ ſocietatis, aut jam dicto Marchioni auferre vel deminuere voluerit, eos vel eas manutenere, & defendere bona fide ſine fraude contra omnes adjuvabo : & omnia præcepta quæ rectores concorditer omnes, vel major pars mihi fecerint ſine fraude obſervabo : & omnia ſupradicta, attendam a Kalendis Majis usque ad triginta annos : & in capite uniuscujusque quinquennii, ſcilicet ſi per majorem partem rectorum requiſitus fuero, renovabo : & hoc totum ſine fraude jurare omnes homines meæ civitatis a decimo octavo anno usque ad ſeptuageſimum faciam, & hæc omnia faciam jurare conſules vel poteſtates meæ civitatis, & credentias [1] usque ad illum terminum, qui mihi conſtitutus fuerit per rectores Lombardiæ & Marchiæ, & Romaniæ, in hoc eloquio.

DIE Lunæ undecimo Kalendas Januarii in Placentia, in eccleſia ſanctæ Brigidæ, in præſentia Mirabelli, Gulielmi, Garonii notarii, ibique in eorum præſentia rectores Lombardiæ, Marchiæ, & Romaniæ fecerunt prædictum ſacramentum : nomina quorum ſunt hæc : De Brixia Aldericus de Salla. De Verona Vozo judex. De Bononia Prendeparte poteſtas. De Padua Bazotus. De Novaria Rogerius Marcellinus poteſtas. De Terviſio Oldericus de Montelio. De Mantua Gulielmus de Azo. De Placentia Bonizo judex. De Pergamo Albertus de Oſſa poteſtas. De plebe de Granatina Petrus Collus judex. De Faventia Gulielmus Butinus poteſtas. De Mediolano Petrus vicecomes.

HÆC ſunt nomina eorum qui juraverunt, ut [2] ſuperius legitur, ut dicti rectores juraverunt, eo excepto, quod non fuerunt diſtricti facere jurare homines ſuæ civitatis. De Brixia, Deſiderius judex, Martinus de Pontenalupis, Pax Confalonerius. De Padua, Ganiphus Achalaone. De Verona, cancellarius Greſcenonum, & Vivianus advocatorum. De Terviſio, Traviſius de Gualperto. De Pergamo, Lanfrancus. De Monancha, Oprandus judex, Joannes de Petengo. De Novaria, Fridericus de Bon. Michaël Capra. De Mutina, Rolandus de Baimonte. De Garino, Bunalellus de Garbonenſibus. De plebe de Granatoria Gregorius conſul ita juravit, ſuus rector. De Faventia, Anteus judex : anno a nativitate Domini milleſimo centeſimo octuageſimo, indictione prima : & poſtea ſequenti die Martis 12. Kalend. Januarii Armanus de Parma rector idem ſacramentum fecit, ut pridem rectores : & Albertus de Theobaldo ſimiliter.

1 Credentiam adverſus juramentum revelans officialis, officio ſuo privandus eſt. ad. de 2. *feud.* 7. 2 Tabellio ſi perſcriptis quorundam teſtium nominibus, ſequentes *eodem modo teſtimonium dixiſſe* perſcripſerit, non perit autoritas ejus teſtimonii : quaſi dictum ac perlatum ſit ab his, qui præmeditatum inter ſe ſermonem habuerant. Quippe quod de præmeditato teſtium ſermone dicitur, *l.* 2. §. 1. *ff. de teſtib.* ad eos qui ſuſpecti ſunt pertinet, non ad eos qui vitæ ſunt honeſtæ.

F I N I S.

FRAGMENTA

FRAGMENTA JURISPRUDENTIÆ ANTE-JUSTINIANEÆ,

QUÆ

LEGES XII. TABB.

EX VETERUM MONUMENTIS DECERPTAS,

TITULOS EX CORPORE ULPIANI XXIX.

JULII PAULI RECEPTARUM SENTENTIARUM AD FILIUM LIBROS V.

CAJI INSTITUTIONUM DUOS LIBROS,

CUM NOTIS

DIONYS. GOTHOFREDI, JAC. CUJACII

ALIORUMQUE JURISCONSULTORUM

AD RECENTIORES EDITIONES REVISOS

EMENDATE EXHIBENT.

INDEX TITULORUM
QUI IN
FRAGMENTIS DUODECIM TABULARUM
CONTINENTUR.

Numerus hic est paginarum.

A.
De Accusationibus. 764
Adulteriis. 764
Ædilibus. 754
Arborum furtim cæsarum. 762
Auguribus & Aruspicibus. 752
Auspiciis, & Autoritate Senatus. 755

C.
De Captivis. 764
Censoribus. 754
Colendi qui, ubi, quo tempore, quibus hostiis. 751
Collegiis illicitis. 764
Confessis in jure. 758
Contrahenda emptione & venditione. 758
Convitiis & famosis libellis. 764
Crassitudine parietis communis. 758
Cultu divino. 751
Curatoribus & de curatore furiosi prodigi. 760

D.
De Damno dato. 758
Decemviris litium. 754
Dictatore, & magistro equitum. 755
Dilationibus & earum causis. 757
Donationibus inter virum & uxorem. 759

E.
De Emancipato, 760. & emancipatione. 759
Eo qui in utero. 761
Etruscis & Aruspicibus. 752
Expiationibus. 752
Extraordinariis criminibus. 764

F.
De Falsis. 760. Falsis vindiciis. 764
Familiæ erciscundæ. 758
Fecialibus. 752
Finium regundorum & de servitutib. 758
Flaminibus. 752
Furto per lancem & licium concepto. 763

De Glande legenda. 762

H.
De Hereditariis actionibus. 762
Hereditatibus, quæ ab intestato. 760
His, qui sunt sui. 756

I.
De Impietate in Deo. 753
Incestu. 753
Incendio. 763
Interstitiis. 758
Injuriis. 763
Interdicto uti possidetis. 762
Judiciis. 757
Judicio sisti. 757
Jure Populi & Senatus. 756
Jurejurando. 757
Jurgio & fribusculo inter virum & uxorem. 759

L.
De Legatis. 760
Lege Julia repetundarum & corrupto judice. 764
Legibus. 756
Legitima agnatorum & cognatorum successione. 761. Fœminarum tutela. Patronorum. 760
Legitimis tutoribus & de legitima agnatorum tutela. 760
Liberis matri succedentibus. 761
Liberto emancipato. 761
Ludis. 752

M.
De Magistratibus majoribus in genere. 754
Militaribus. 754
Maleficiis. 764
Majestatis crimine. 764
Membro aut osse fracto & talione. 764
rupto. 758
Monopoliis. 759
Muliere usucapta & usurpata. 763

N.
De Nepotibus ex filio præmortuo. 761
Nexu. 759
Noxalibus actionibus. 758
Nuptiis. 759

O.
De Officio Prætoris. 755
Officio Consulis. 755

P.
De Pactis. 757
Parricidio. 764
Pastu pecoris. 763
Pastu sectioneque frugum. 763
Patrona. 761
Pellice. 764
Perjurio. 753
Pignoribus. 759
Plus petitionibus. 757
Pœnis. 764
Pontificibus. 752
Possessionibus. 762
Prævaricatione patroni adversus clientem. 764
Privatis delictis & de furto. 763
Publicis judiciis. 756

Q.
De Quæstoribus 754. parricidii. 754
Qui satisdare cogantur. 758
Quinque pedum præscriptione. 758

R.
De Rebus. 756
Receptis arbitris. 757
Religiosis & sumptibus funerum. 759
Re militari. 755
Repudiis & divortiis. 759
Reo fugiente. 757
Ritibus. 753

S.
De Sacerdotibus. 752
Sacerdotum officio. 752
De Sacrilegio. 753
Sacris nocturnis 752. privatis. 753
Sarptis vineis. 763
Secundis nuptiis. 759
Senatoribus & Senatusconsultis. 755
Servitutibus. 758
Sicariis. 764
Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 758
Statu hominum. 756
Successionibus quæ fiebant per bonorum venditionem. 761
Successione libertorum. 762
Suffragiis & creatione magistratuum 756
Suis & legitimis heredibus & de liberis in potestate positis. 760
Suspectis tutoribus. 760

T.
De Tempore judicati faciendi. 758
Termino moto. 764
Testamentis & libera testandi facultate. 763
Testamentaria tutela. 759
Testibus, eorumque citatione & denunciatione. 757
Tigno juncto. 763
Traditione. 758
Tribunis plebis. 755
Triumviris capitalib. 754. monet. 754
Tutelæ actione, in duplum. 760
Tutoribus & curatoribus. 759

V.
De Veneficiis. 764
Vestalibus. 752
Vestibulo sepulchri. 763
Viarum latitudine. 758
Votis 753
Usucapionibus. 762
Usuris. 759
Usurpata muliere. 763

INDEX TITULORUM
TAM
INSTITUTIONUM ULPIANI, ET JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM,
QUAM GAJI,
ORDINE ALPHABETICO.

Numerus in Ulpiano titulum; in Gajo & Paulo autem prior librum, posterior titulum demonstrat.

A.
De Abactoribus. *Paul.* 5. 18
Abolitionibus. *Paul.* 5. 17
Adoptionibus. *Ulp.* 8. *Gaj.* 1. 5
Adulteriis. *Paul.* 2. 26

B.
De Bonis libertorum. *Ulp.* 29. *Paul.* 3. 2

C.
De Caducis. *Ulp.* 17
Calumniatoribus. *Paul.* 1. 5
Carboniano edicto. *Paul.* 3. 1
Cautionibus & pœnis appellat. *Paul.* 5. 33
Cœlibe, Orbo, & solitario patre. *Ulp.* 13
Cognitoribus. *Paul* 1. 2
Commodato & deposito pignore. *Paul.* 2. 4
Concubinis. *Paul.* 2. 20
Contractibus. *Paul.* 2. 3
Contrahenda autoritate. *Paul.* 5. 10
Curatoribus. *Ulp.* 12. *Gaj.* 1. 8

D.
De Decimis. *Ulp.* 15
Delatoribus. *Paul.* 5. 13
Deposito. *Paul.* 2. 12
Dimissoriis litteris. *Paul.* 5. 34
Dolo malo. *Paul.* 1. 8
Dominiis & acquisit. rer. *Ulp.* 19
Donationibus. *Paul.* 5. 11
Donat. inter vir. & uxor. *Ulp.* 7. *Paul.* 2. 23
Dotibus. *Ulp.* 6. *Paul.* 2. 21

E.
De Effectu, Sentent. & fin. litium. *Paul.* 5. 5
Empto & Vendito. *Paul.* 2. 17
Excusationibus tutor. *Paul.* 2. 27
Exercitoribus. *Paul.* 2. 6
Exheredatione liberorum. *Gaji* 2. 3

F.
De Familiæ erciscundæ. *Paul.* 1. 18
Fideicommiss. *Ulp.* 25. *Gaj.* 2. 7. *Paul.* 4. 1
Fideicommiss. libert. *Paul.* 4. 13
Fidejussore & sponsore. *Paul.* 1. 20
Finium regundorum. *Paul.* 1. 16
Furtis. *Paul.* 2. 31

G.
De Gradibus. *Paul.* 4. 11

H.
De His quæ per turbam fiunt. *Paul.* 5. 3
qui in manu sunt. *Ulp.* 9
qui in potestate sunt. *Ulp.* 5
qui sunt juris sui. *Ulp.* 4

I.
De Incendiariis. *Paul.* 5. 20
Injuriis. *Paul.* 5. 4
In Integr. restitut. *Paul.* 1. 7
Inofficiosi querela. *Paul.* 4. 5
In rem verso. *Paul.* 2. 9
Institoribus. *Paul.* 2. 8
Interdictis hereditatibus. *Gaj.* 2. 8. *Paul.* 5. 6
Intestator. Successione. *Paul.* 4. 8
Judiciis omnibus. *Paul.* 1. 12
Judicato. *Paul.* 1. 13
Jure donationum, inter Vir. & Uxor. *Ulp.* 7. *Paul.* 2.23
Jure fisci & populi. *Paul.* 5. 12
personarum. *Gaj.* 2. 8

L.
De Latinis. *Ulp.* 3
Legatis. *Ulp.* 24. *Gaji* 25. *Paul.* 3. 6
Legibus & moribus, & libertis. *Ulp.* 1
Legitimis heredibus. *Ulp.* 26
Lege Commissoria. *Paul.* 2. 13
Ad Legem Corn. de sicariis & veneficis. *Paul.* 5. 23
Legem Corneliam testamentariam. *Paul.* 5. 25
De Lege Cornelia. *Paul.* 4. 7
Lege Fabiana. *Paul.* 3. 3
Ad Legem Falcidiam. *Gaj.* 2. 6. *Paul.* 3. 8
Legem Fusiam Caniniam. *Paul.* 4. 14
Legem Juliam ambitus. *Paul.* 5. 30
Legem Juliam majestatis. *Paul.* 5. 29
De Lege Julia peculatus. *Paul.* 5. 27
Ad Legem Juliam Repetundarum. *Paul.* 5. 28
Leg. Jul. de vi pub. & privat. *Paul.* 5. 26
Legem Pompeiam de Parricidiis. *Paul.* 5. 24
Legem Rhodiam. *Paul.* 2. 7
De Liberis agnoscendis. *Paul.* 2. 24
Liberali causa. *Paul.* 5. 1
Libertatibus servorum. *Gaji* 1. 1
De Libertorum successionibus vel bonis. *Ulp.* 27
Locato & conducto. *Paul.* 2. 18

M.
De Mandatis. *Paul.* 2. 15
Matrimoniis. *Gaji* 1. 4
Manumissionibus. *Paul.* 4. 12
Meritis appellationum. *Paul.* 5. 37
Minoribus xxv. annorum. *Paul.* 1. 9
Mortis causa donationibus. *Paul.* 3. 7

N.
De Negotiis gestis. *Paul.* 1. 4
Novationibus. *Paul.* 5. 8
Numero servorum testamento manumittendorum. *Gaji* 1. 2
Nuptiis. *Paul.* 2. 19

O.
De Obligationibus. *Gaji* 2. 9. *Paul.* 5. 7
Operis libertorum. *Paul.* 2. 32
Oratione divi Severi. *Paul.* 2. 30

P.
De Pactis & conventionibus. *Paul.* 1. 1
Pactis inter virum & uxorem. *Paul.* 2. 22
Pœna legis Juliæ. *Ulp.* 14
Pœnis militum. *Paul.* 5. 31
Pecunia constituta. *Paul.* 2. 2
Pignoribus. *Paul.* 2. 5
Plus petendo. *Paul.* 1. 10
Potioribus nominandis. *Paul.* 2. 28
Procuratoribus. *Paul.* 1. 3
Post provocationem quid observandum sit. *Paul.* 5. 36
Possessionibus dandis. *Ulp.* 28

Q.
Quando appellandum sit. *Paul.* 5. 32
Quemadmodum actiones per inficiationem duplentur. *Paul.* 1. 19
Quemadmodum filii sui juris efficiuntur. *Paul.* 2. 25
Quemadmodum heres institui debeat. *Ulp.* 21
Quemadmodum testamenta rumpuntur. *Ulp.* 23
De Quæstionibus. *Paul.* 5. 14
Qui habeant jus antiquum in caducis. *Ulp.* 18
Qui heredes institui possunt. *Ulp.* 22
Qui potior nominari non possit. *Paul.* 2. 29
Qui in potestate mancipiove sunt, quemadmodum ex jure liberentur. *Ulp.* 10
Quibus modis filii exeunt de potestate Patris. *Gaji* 1. 6
obligatio tollatur. *Gaji* 2. 10

R.
De Rebus creditis & jurejurando. *Paul.* 2. 1 *Gaji* 2. 1
Reddendis causis appellationum. *Paul.* 5. 35
Reis institutis. *Paul.* 1. 6
Repudianda hereditate. *Paul.* 4. 4

S.
De Sacrilegis. *Paul.* 5. 19
Satisdando. *Paul.* 1. 11
Seditiosis. *Paul.* 5. 22
Sepulchris & lugendis. *Paul.* 1. 21
Servitutibus. *Paul.* 1. 17
Servorum quæstionibus. *Paul.* 5. 16
Stipulationibus. *Paul.* 5. 9
Si quadrupes damnum intulerit. *Paul.* 1. 15
De Solidi capacitate inter virum & uxorem. *Ulp.* 16
Pro Socio. *Paul.* 2. 16
De S. C. Macedoniano. *Paul.* 2. 10
Ad S. C. Orphitianum. *Paul.* 4. 10
De S. C. Pegasiano. *Paul.* 4. 3
S. C. Silaniano. *Paul.* 3. 5
S. C. Trebelliano. *Paul.* 4. 2
Ad S. C. Tertyllianum. *Paul.* 4. 9
S. C. Velleianum. *Paul.* 2. 11
De statuliberis. *Ulp.* 2
Substitutionibus & de faciendis tabulis. *Gaji* 2. 4

T.
De Testamentis. *Ulp.* 20. *Gaji* 2. 2. *Paul.* 3. 4
Testibus. *Paul.* 5. 15
Tutelis. *Gaji* 1. 7. *Ulp.* 11

V.
De Vaticinatoribus & mathematicis. *Paul.* 5. 21
Vicesima. *Paul.* 4. 6
Via publica. *Paul.* 1. 14
Usucapione. *Paul.* 5. 2
Usuris. *Paul.* 2. 14

DUODECIM

DUODECIM TABULARUM
FRAGMENTA.

LIBER PRIMUS [1].

De cultu divino.

AD divos adeunto caſte [2], pietatem adhibento. opes [3] amovento. Qui ſecus faxit, Deus [4] ipſe vindex [5] erit.

Qui colendi.

Separatim nemo habeſſit [6] deos neve novos [7]: ſed ne advenas [8], niſi publice adſcitos [9], privatim colunto.

Ubi colendi.

Conſtructa a patribus delubra [10] habento. lucos [11] in agris habento, & larum [12] ſedes. ritus [13] familiæ [14], patrumque [15] ſervanto.

Qui colendi.

Divos, & eos qui cœleſtes ſemper habiti, colunto, & ollos [16], quos in cœlum merita [17] vocaverunt, Herculem, Liberum, Æſculapium, Caſtorem, Pollucem, Quirinum, aſt [18] olla, propter quæ datur homini adſcenſus in cœlum, Mentem [19], Virtutem [20], Pietatem, Fidem [21], earumque laudum delubra ſunto. Nec ulla vitiorum [22] ſacra ſolemnia obeunto.

Quo tempore colendi.

Feriis [23] jurgia [24] amovento: easque in famulis, operibus patratis [25], habento. itaque, ut ita cadat in annuis amfractibus [26], deſcriptum eſto. certaſque fruges, certaſque baccas ſacerdotes publice libanto: hoc certis ſacrificiis, ac diebus [27]. Itemque alios addes [28], ubertatem lactis, fœtuſque ſervanto. Idque ne committi poſſit, ad eam rem, & rationem, curſus annuos ſacerdotes finiunto.

Quibus hoſtiis colendi.

Quæque quoque [29] divo decoræ, gratæque ſint hoſtiæ, providento.

1 Quæ leges hoc priore libro continentur, ex Ciceronis libris de legibus decerptæ, vere duodecim tabularum non ſunt, ſed a Cicerone partim inventæ, partim ex ipſis legibus duodecim interpolatæ, idque Tullius ipſe *libro* 3. *de legibus* minime diffitetur. Non recognoſcimus, inquit, nunc leges P. Romani, ſed aut repetimus ereptas, aut novas ſcribimus. Fecit itaque mixtura veterum legum, rerumque ipſarum utilitas, ut eas lectori proponerem, non tam ut eas cognoſceret, quam ne ignoraret. 2 Animo & corpore. 3 Id eſt, ſumptum. 4 Nedum homo, & his quidem verbis, præſentis pœnæ metu reliqua confirmari videntur. 5 *l.* 2. *C. de rebus creditis & jurejur.* 6 Id eſt, habeat. 7 Vide Paulum 5. *ſentent.* 21. §. 2. 8 His verbis tollit confuſionem religionum & ceremoniarum, Cicero. Diu certe hoc Romæ ſervatum non fuit. Teſtis erit dea Peſſinuntia, quæ & mater Deum, Phrygia advecta non ſine magnis miraculis. Herodianus 1. 18. Plin. 3. 9 Tertullianus 5. *Apologet. Vetus*, inquit, *erat decretum, ne quis Deus ab imperatore conſecraretur, niſi a Senatu probaretur.* & poſt, *apud vos de humano arbitratu divinitas penſitatur. Niſi homini Deus placuerit, Deus non erit.* & poſt, *Tiberius nonne Chriſtum detulerat ad ſenatum, cum prærogativa ſuffragii ſui? Senatus, quia ipſe non probaverat, reſpuit:* Euſebius 2. *hiſtor.* 2. id ea de cauſa factum fuiſſe refert, quod ſalutaris prædicatio, nulla opus habeat humana approbatione. 10 *Fronto*, delubrum dici putat, quo homines pericula ſua diluunt. Ponebant enim vel pileum vel ſcutum, vel alia ſuſceptis votis. Iſidorus 5. *c.* 3. delubra a diluendo dici putat, eaque eſſe templa fontes habentia, quibus ante ingreſſum diluebantur. Templum ædificium Deo conſecratum, *Feſtus:* in loco augurato, *Fronto:* ſingulorum diis attributorum locorum, *Aſconius:* a contemplatione. Iſidorus *d. loco*, ſeu tuendo qua tuimur, id eſt, ſpectamus. Varro 6. *de Ling.* Fanum a Fauno, *Fronto:* ſive a fando, quod dum pontifex dedicat, certa verba fatur, *Feſtus:* unde fata petuntur. *Aſconius.* Sacellum, parvulum ædificium diis conſecratum, *Fronto:* Teſcua, ſeu Teſca, loca quidem anguſta diis dicata: quod ibi myſteria fiant ac tueantur. Varro 6. *de lingua.* 11 Locus eſt arborum ſpiſſitate tectus: vel locus fulmine ictus, *Fronto.* 12 Larum diverſæ ſententiæ fuerunt. Vulgus lares vocabat, viarum atque itinerum deos, ex eo quod Græci vicos cognominant lauras. Arnob. 3. alii, quaſi aërios deos & heroas. Arnob. *d. loco.* Varro, Manes interpretatur: quorum mater, Arnob. *d. loco.* vel avia, Mania fuerit: vel ut Lactantius 1. *c.* 20. ſcribit, Muta ſeu Larunda & Lara, Feſtus *in voce Maniæ turpes: larvæ.* Manias nutrices minitabantur pueris parvulis, Feſtus *d. loco.* Idem, *in Pila.* Lares, animas hominum redactas in numerum deorum interpretatur ut minus proprie is, *Act.* 12. *verſ.* 15. ἄγγελον reddiderit, qui genium vertit, cum nuntium a Petro fidelem potuerit intelligere. Eidem Feſto *in voce Pila*, Lares dii inferi: quibus tot pilæ, quot capita: tot effigies, quot eſſent liberi, ponebantur, ut vivis parcerent, & eſſent his pilis & ſimulachris contenti. Ut rem omnem finiam, Lares domuum cuſtodes hic intellige, *ut ſupr.* non penates, (id eſt, Neptunum & Apollinem, qui urbem Ilium muro cinxerunt. Arnob. 3.) Lares iidem, qui genii, Genius ſeu lateranus, focorum (qui ex laterculis ſæpe fiunt) Deus. Arnob. 4. De lare familiari vide Plautum *in Aulularia.* 13 Feſtus *in voce ritus.* Ritus, mos comprobatus in adminiſtrandis ſacrificiis. Varro 6. *de lingua.* ritu, id eſt, inſtituto. ut cum Haruſpex præcipit, ut ſuo quiſque ritu ſacrificium faciat: & nos dicimus XII. (alii legunt XV.) viros Græco ritu ſacra, non Romano facere, hæc Varro. 14 Ritus familiæ, ſacra gentilitia. 15 Vetus & antiquum fuit, patrum ceremonias cuſtodire. Tertull. *c.* 5. *adverſus gentes. Laudatis ſemper antiquitatem & nove de die vivitis.* & poſt: *Videmini fideliſſime tueri a patribus traditum ſtudium deorum colendorum, de quo maxime erravit antiquitas.* Eſt igitur juſta de cauſa a patrum falſis opinionibus diſcedendum. *Ierem.* 8. 16. *Ezech.* 20. *Novell.* 15. Et recte Pythius, Athenienſibus quærentibus quem morem majorum potiſſimum ſequerentur ex variis, reſpondit: ut optimum ſequerentur. ut ſit id habendum antiquiſſimum & Deo proximum, quod ſit optimum. Cicer. 2. *de legibus.* 16 Id eſt, illos. 17 Dii gentilium meritis fiebant, ut Hercules, Liber, Æſculapius &c. Merita in eorum muneribus & officiis perſpiciuntur. Arnob. 4. Illud quod ſequitur, quale eſt, quod deos vobis inducitis fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citthariſtas, aulædos, venatores, paſtores, ruſticos? Et ille Muſicus Deus eſt, & hic alter divinus eſt, obſtetricis ille informatus artibus, medicorum alius eſt inſtitutus diſciplinis; hic in ſermone facundus eſt, bardi ſunt alii. Hinc, Venus Libentina, & Liburnus libidinis ardorem incitat. Domiducus adeſt nuptæ, cum in domum mariti deducitur; Virginenſis, cum virgini zona ſolvitur. (Arnobius 3. Cinxiam appellat.) Subigus & dea Prema, ut virgo ſubigatur & comprimatur. Auguſt. *de civit.* 9. Perſica voluptatem ſeu voluptatis prælium (*ut* Arnobius *att lib.* 3.) cum dulcedine procedere perficit. Pertunda (Auguſtinus Partundam appellat *d. loco.*) ſcrobem virginalem defodientibus maritis adeſt. Arnob. 4. Viriplaca, cujus interventu viri placabantur. 2. Valer. 1. Alemona, partum alit in utero. Partula, partum gubernat. Lucina, producit in lucem. Tertull. 19. *de anima.* Poſtvertam & Protam deprecabantur, ut rectus ac non perverſus partus eſſet. 16. Gell. 16. Oſſilago, oſſium ſolidatrix, Arnob. 4. Cunida, quæ infantes in cunis tuetur. 1. Lactant. 20. Rumina, lactantes pueros tuetur. Eſt enim Ruma, mamma, unde ſubrumi agni. Utrique, Cuninæ & Ruminæ lacte fiebat, non vino. Nonius *in Ruma.* Nodutis, & Nodoturenſis, nodos producit ad res ſatas & fruges. Limentinus a liminibus, Cardea a cardinibus, Forculus a foribus. Tertull. *lib. de Idololatria.* Limus, obliquitatibus, Montinus, montibus: Nemeſtrinus, nemoribus: Puta, putationi arborum: Peta, petendis: Patela, patefaciendis: Patelata, patefactis rebus: Violia, erroribus viarum: Mellonica, mellis dulcedini: Orbana (hujus etiam meminit Plin. 2. *c.* 7.) orbatis præeſt. Pecunia. Arnob. *ibid.* Æſculanus & filius ejus Argentinus æs & argentum largiuntur. Auguſt. 4. *de civit.* 21. Murcia ſegnium deus. Arnob. 4. Auguſt. 4. *de civit.* 6. forte quia Murci bellorum refugæ, dixi ad *l.* 4. §. 12. *ff. de re milit.* Agenoria, Stimula, Strenua, Quies. Auguſt. *d. loco.* adde Auguſt. 4. *de civit.* 20. 21. Portunus, in portum tendentibus: Conſus, conſiliis: Flora, floribus, præeſt: Juno, juvat partum: Unctia, unctionibus. Victa, victui: Potua, potui. Arnob. 3. Educam & Potinam appellat. Auguſt. *de civitate* 9. Nonius vero *in Eduſa* Eduſam & Potinam, cum priore, inquit, cibo & potione initiarent pueros, ſacrificant, ab edulibus Eduſæ, & a potione, Potinnæ nutrices. Feſſonia, feſſis. Auguſt. 4. *de civit.* 21. Omitto Præſtanam, Pandam, Panticam, Pelloniam. Arnob. *d. loco.* pellendis hoſtibus. Auguſt. 4. *de civit.* 21. Arnob. 2. Fornacem deam, Cacam, Sterculum, qui ſtercorandi rationem primus induxit. Terminum lapidem informem. 1. Lactant. 20. Fluvioniam, Pomonam, Oſſipaginam, Februtim, Populoniam, Caprotinam, Pales pecorum, Inuus paſtorum deus. Rubigo (unde Robigalia) ne rubigo ſegetes occupet. Spinienſis, ne ſpinæ. Auguſt. 4. *de civit.* 21. Nocturninus nocti. Plaut. *in Amphit.* Hieronym. *adverſus Vigilantium:* Martianus Capella *de nuptiis:* Vulcanus, igni: Pythius, divinationibus: Æſculapius, morbis præeſt: Minerva dea memoriæ, quaſi Meminerva. Neptunus, ita dictus quod terram nubat, id eſt, cooperiat. Mercurius, quaſi medicurius, & media currens via: Ceres, quod gerat frumenta. Novenſiles dii, id eſt, novem muſæ: Penates, qui in intimis penetralibus cœli; qui & Conſentes & Complices, quod ſimul oriantur & occidant. Trebiani, everſores urbium. Summani, ſummi dii. Arnob. 3. minores qui & Semones, quaſi Semi hemones, Varro *apud Fulgent.* Grundules lares, Lucrii, Aii, Locutii. Arnob. 1. Parcæ, nemini parcentes: Manes, id eſt, immanes: Lamiæ, quaſi Laniæ, 8. Iſidor. *ult.* Pateliarii, Medioxumi, Ollares. Sed jam cohibeo me, plenius aliquando de his dicturus. Vide interim Auguſtini *libros de civitate Dei* 5. 18 Ex hoc loco ſatis conſtat, cultum diis tribui, quos merita in cœlum vocarunt: delubra vero his propter quæ datur adſcenſus in cœlum. 19 Lactantius 1. *c.* 2. Mentem inter deos collocavit ſenatus, quam profecto ſi habuiſſet, ejusmodi ſacra nunquam ſuſcepiſſet. Plin. 1. *c.* 7. Innumeros credidere, atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, Pœnam & beneficium. 20 Plinius *d. loco:* Lactantius *d. loco.* Si vitia conſecranda non ſunt, ne virtutes quidem. Nec enim per ſe ſapiunt, aut ſentiunt: neque inter parietes aut ædiculas luto factas, ſed inter pectus collocandæ ſunt & interius comprehendendæ, ne ſint falſæ, ſi extra hominem fuerint. 21 Plinius *d. loco.* 22 Meretrices tamen coluerunt Romani, Accam Laurentiam (quæ & Lupa) & Faulam, Herculis ſcortum, teſte Verrio *apud Lactantium* 1. *cap.* 20. & Lavernam, deam furum. vide Feſtum *in voce Laverniones.* Plautus *in Cornicularia*, *Mihi Laverna in furtis celebraſſis manus.* Horatius, *Pulchra Laverna, da mihi fallere.* Ea diva, caput erat ſine reliquo corpore. vid. Joſeph. Scalig. *apud Feſtum d. loco:* Bellonam, diſcordias, furias. Arnob. 3. ſic apud Athenienſes Contumeliæ fanum fuit & Impudentiæ. (Cicero *hic.*) Coluerunt etiam Gentiles interdum bruta. 2. Plin. 7. Arnob. 4. Templa felibus, ſcarabæis & buculis ſublime ſunt elata faſtigiis. Quale autem illud fuit quod de Mutino legimus? Lactantius, Et Mutinus, in cujus ſinu pudendo nubentes præſident, id eſt, inequitant, ut illarum pudicitiam prior deus delibaſſe videatur. 1. *c.* 20. Arnob. 4. Feſtus *in voce Mutinus*, Auguſt. 4. *de civit.* 11. & 6. *de civit.* 9. Febrim etiam coluerunt, Malam Fortunam. Plin. *ibid.* Pavorem & Pallorem Tullus Hoſtilius figuravit & coluit. Cloacinæ ſimulachrum, in cloaca maxima repertum Tatius conſecravit. 1. Lactant. 20. Matrimonia inter deos etiam crediderunt: ut & alios canos, alios juvenes, pueros, claudos, ovo editos, alternis diebus viventes morientesque, adulteria inter ipſos fingebant, jurgia, odia, furta. Plin. *d. loco* 23 Feriæ a feriendis victimis appellata, Feſtus *in voce Feriæ.* Antiqui ferias feſtas dicebant, Idem *ibid.* Harum aliæ, Sementinæ, paganicæ, conceptivæ. Varro 5. *de lingua:* Feſtus *in conceptivæ.* Præcidaneæ. 4. *Gell.* 6. *in fin.* publicæ, Latinæ. *l.* 2. §. 33. *ff. de orig. juris.* Varro 5. *de lingua:* denicales, quoties hominis mortui cauſa, familia purgabatur: νεκὺν enim Græci mortuum appellant. Feſtus *in Denicales*, æſtivæ. 9. Gell. 15. *in princ. l.* 7. *C. de feriis:* compitaliciæ. Feſtus *in conceptivæ:* vindemiales. 16. Gell. 4. *l.* 1. *in pr. & fine. l.* 4. *ff. de feriis:* imperiales. *l.* 4. *C. de feriis.* ſtatæ, quod certo ſtatutoque tempore obſervarentur, Feſtus *in voce Feriæ:* quæ fiunt ex more & conſuetudine. *l.* 7. *ff. de off. Proconſul.* quæ & ſolennes. *l.* 26. §. 7. *ff. ex quib. cauſ. major. l.* 3. *C. de dilationibus:* quibus opponuntur repentinæ. *d. l.* 3. extra ordinem indictæ. *d.* §. 7. Aliæ ſunt ſine Feſto, ut Nundinæ: aliæ cum Feſto, ut Saturnalia, quibus adjungebantur epulationes ex proventu fœtuque pecorum. Feſtus *in voce Feriæ:* aliæ ſine proprio vocabulo, aliæ cum vocabulo, ut Novendiales. Varro 5. *de lingua.* Stativæ, univerſi populi communes: Conceptivæ a magiſtratibus, vel ſacerdotibus: Conceptæ & Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia, Imperativæ a conſulibus, vel Prætoribus, (Hodie imperiales dicuntur, quod a principe indicantur. *l.* 4. *C. de feriis.*) pro eorum arbitrio indictæ. Nundinæ, ſunt pagorum & ruſticorum. Propriæ, familiarum: ut Claudiæ, Æmiliæ, Juliæ, Corneliæ. Singulorum, ut natalium, fulgurumque ſuſceptiones: item funerum atque expiationum. Apud veteres etiam qui nominaſſet Salutem, Semoniam, Sajam, Segetiam, Tutilianam, ferias obſervabat. Flaminica quoties tonitru audiſſet, ferias agebat, donec deos placaſſet. In indictis & conceptis feriis nefas erat quidquam agi: idque per præconem edicebatur; qui id neglexiſſet, multabatur, & porco piaculum dabat. Non tamen polluebantur feriæ, ſi quis quid egiſſet ad deos pertinens aut ſacrorum cauſa, aut ad urgentem vitæ utilitatem. Ideo non videbatur ferias polluiſſe, qui adhibitis operis bovem ſpecu liberaſſet, aut qui trabem tecti fractam fulſiſſet, quive ovem, ſcabiei cauſa, lavaſſet. Virg. *Georg.* 1. & breviter, Scævola conſultus quid feriis agi liceret, reſpondit, *quod prætermiſſum noceret.* Macrob. 1. *Satur.* 16. A feriis feriati dies. *l.* 6. *ff. de feriis.* Feriati gemini menſes. *l.* 5. *C. de feriis.* 24 Id eſt, lites. Jurgare, jure agere. Jurgare enim ab jure dictum, Varro 6. *de lingua.* 25 Id eſt, perfectis. Plautus *in Aſinaria.* ſi hoc patro. Saluſtius *in Catilin.* incepta patraviſſent. Tacitus 2. ſi patrandæ neci venenum immitteretur. Idem 4. *Maluit, patrati quam incepti facinoris reus eſſe.* adde 8. Quintilian. 3. 26 Amfractum ab origine flexum. Lex duodecim tabularum, Viæ latitudo, in amfractum ſexdecim pedes. Varro 6. *de lingua: lege* 8. *ff. de ſervitut. præd. ruſticor.* Eſt igitur hic amfractus, temporis revolutio. Annus enim ſtatis temporibus in ſe redit & revolvitur. 27 De diebus aliquid dicendum videtur. Dierum alii, inquit Varro 5. *de lingua*, deorum: alii hominum cauſa inſtituti. Illi, vel ſtatuti vel annales. Statuti ut Carmentalia, Lupercalia, Quirinalia, Feralia (quod diis inferis ad ſepulchra epulas deferrent) Terminalia (quod in extremis diebus anni, id eſt, Februarii, ſacra fierent) Equitia, ab equorum curſu: Liberalia in honorem Liberi patris: Megalenſia (in honorem magnæ Deæ) Fordicidia, a fordeis bobus: Carmentalia, Palilia, Cerealia, Vinalia (quæ alia erant a Vinalibus ruſticis, quæ fiebant ante duodecimum Kalend. Septembris) Veſtalia (vide Feſtum in voce *Penus*) Neptunalia, Furinalia, Portumnalia, Conſualia, Volcanalia, Vortumnalia, Fortunalia, Opalia, Angeronalia (alii legunt, Angenoralia) Accalia, ſeu Laurentalia, Opeconſiva, a diis & deabus ita dicta ſunt. Meditrinalia, quod eo die vinum vetus, & novum deguſtarent medicamenti cauſa: Fontinalia, quod eo die puteos coronarent, & in fontes coronas injicerent. Lupercalia. Varro 5. *de lingua:* Matralia, Varro 4. *de lingua:* Armiluſtrum, quod armati ſacra facerent: Tubiluſtrum, quod tubæ luſtrarentur in foro ſutorio. Nonæ Caprotinæ, dies Agonales, Quinquatrus, Sexatrus, Septimatrus, Quinquatrus minuſculæ, Fortis-Fortunæ, Populi fugia. Et hæc de ſtatutis diebus quæ in compitis peragebantur. Feſtus *in Compitalia.* Annales vero, ut Compitalia & Feriæ. Hominum cauſa dies inſtituti, Kalendæ, Nonæ, Idus, dies Feſti, Nefaſti, Comitiales, quibus in Comitio conveniebant. Feſtus *in Comitiales.* 28 Ad dies. Legendum puto, *ollos ad dies:* niſi mavis ἀρχαικῶς *ollos ad dies.* 29 Id eſt, cui majoribus, cui lactantibus, cui maſculis, cui fœminis.

De sacerdotibus, Pontificibus & Flaminibus.

Divisque aliis alii sacerdotes [1], omnibus pontifices [2], singulis flamines [3] sunto.

De Vestalibus.

Virgines Vestales [4] in urbe custodiunto [5] ignem [6] foci publici sempiternum quoque & privatim, & publice modo [7], rituque fiat, discunto ignari a publicis sacerdotibus.

De sacerdotum officio.

Eorum autem duo [8] genera sunto: unum [9], quod præsit ceremoniis, & sacris: alterum, quod interpretetur [10] fatidicorum [11], & vatum [12] effata incognita, cum senatus populusque adsciverit.

De Auguribus & Aruspicibus.

Interpretes autem Jovis optimi maximi, publici augures [13] signis, & auspiciis [14] postea vidento, disciplinam tenento. Sacerdotes vineta [15] virgetasque [16], & salutem populi argutanto, quique agent rem duelli [17], quique populare auspicium præmonento: ollique obtemperanto: divorumque iras providento, iisque parento: cœlique fulgura regionibus ratis [18] temperanto: urbemque, & agros, & templa liberata [19] & effata [20] habento: quæque augur injusta, nefasta [21], vitiosa, dira [22] defixerit [23], irrita [24] infectaque [25] sunto: quique non paruerit, capitale esto [26].

De fecialibus.

Fœderum [27], pacis, belli, induciarum, oratores, feciales [28], judices sunto, bella disceptanto.

De Etruscis & Aruspicibus.

Prodigia [29], portenta ad Etruscos [30], & haruspices [31] si Senatus jusserit, deferunto: Etruriæque [32] principes disciplinam docento: quibus divis creverint, procuranto: iidemque fulgura atque obstita [33] pianto.

De sacris nocturnis.

Nocturna [34] mulierum sacrificia [35] ne sunto [36], præter olla, quæ pro populo rite fient. Neve initianto, nisi ut assolet Cereri [37], Græco [38] sacro.

De expiationibus.

Sacrum [39] commissum, quod [40] neque [41] expiari [42] poterit, impie commissum est: quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto.

De ludis.

Ludis [43] publicis, quod [44] sine curriculo, & sine certatione corporum fiat, popularem lætitiam in cantu, & fidibus, & tibiis moderanto, eamque cum divum honore jungunto.

1 Sacerdotes a sacris dicti. Varro 4. *de lingua.* Sacerdotum is erat ordo. Fest. *in voce Ordo:* 10. Gell. 15. Maximus, qui & Rex sacrorum, ea sacra faciebat, quæ facere reges sueverant. Fest. *in voce Sacrificulus.* Diebus agonalibus arietem in regia immolabat: ferias edicebat. Varro 3. *de lingua.* Deinde Dialis flamen, id est, Jovis: post hunc Martialis: quarto Quirinalis: quinto Pontifex maximus: eoque ordine in conviviis assidebant. Festus *in voce Ordo.* Præter eos erant Salii, dicti quod quotannis in comitio solitare solebant. Luperci, quod in lupercali sacrificarent: Fratres arvales, quod sacra facerent, ut fruges ferrent arva. Varro 4. *de lingua:* erant numero XII. insigne spicea corona & albæ infulæ. 6. Gell. 7. Sodales Titii a Titiis avibus, quas in auguriis certis observare solebant. Varro 4. *de lingua.* Epulones, quod epulas Jovi indicendi potestatem haberent. Festus *in voce epulones.* 2 Pontifices a posse & facere, vel potius a ponte faciendo, nam ab his, sublicius factus est primum. Varro 4. *de lingua.* Penes eos annis fere 100. mansit scientia interpretandi leges XII. tabularum. *l.* 2. §. 6. *ff. de origine juris:* & confitendarum religionum Cicer. 2. *de legibus* vel ut ibidem legit Lipsius *cum pontificandarum:* in annales quoque referre, quoties annona cara, aut Lunæ aut Solis defectiones accidissent. 2. Gell. 26. *in fin.* 3 Flamines, quasi filamines, quod caput cinctum velatum esset & cinctum filo. Singuli cognomina habent ab eo deo cui sacra faciunt. sed partim sunt aperta, partim obscura, aperta ut Martialis, Volcanalis. Varro 1. *de lingua* & *lib.* 6 Quirinalis, obscura vero Volturnalis, Palatualis. *d. lib.* 4. *lib.* 6. et deo Furrinæ, ut in cujus tutela palatium esset. Fest. *in voce Palatualis,* Furinalis. *d. lib.* 4. *lib.* 5 *lib.* 6 Floralis, Falacer, Pomonalis. *d. lib.* 4. *d. lib.* 6. Dialis, Jovis Flamen, qui & Dijovis, albo galero utebatur. *d. lib.* 4 De Dialis ceremoniis, privilegiis & autoritate, vide 10. Gell. 15. Inter cetera Privilegia, illud singulare, quod si vinculum esset eo die verberari, qui ad verberandum ducitur, ad pedes ejus supplex procubuisset. Gell. *ibid.* Quod clerici & monachi seculo Justiniani videntur voluisse imitari, & usurpare. *l.* 6. *C. de episcop. audientia.* 4 Vestales a Vesta dictæ. Sex fuisse Festus indicat *in voce Sex Vestæ.* qua ex familia, quo ritu, quibus ceremoniis eæ caperentur, vide apud Gellium 1. c. 12. Inter quæ illud notandum est, quod Vestalis simul ac in atrium Vestæ deducebatur, ac pontificibus tradita erat, eo statim tempore sine emancipatione, & sine capitis minutione, a patria potestate exiret, & jus testamenti faciendi adipiscebatur. Plutarch. *in Numa:* qua de re dixi ad 10. Ulpian. §. *ultim.* Item, quod neque heres esset cuiquam intestato, neque intestatæ quisquam, sed bona ejus in publicum redigebantur. Gell. *d. loco.* Victu modico, aliisque privilegiis honoratas fuisse, ut & jus ex testamento capiendi haberent, constat ex Symmacho *in epistola pro sacris paternis.* Raro jurabant Vestales, nec unquam, nisi per suam Vestam. Senec. 6. *controvers.* 8.
5 Ideoque dicitur ignis inextinguibilis a Tertulliano 2. *ad uxorem.* & si interstinctus esset, virgines verberibus afficiebantur a Pontifice, Festus *in voce Ignis:* Cujus rei extat exemplum apud Livium 28. Cur ita ignem observarent, vide Plutarchum 7. *Synops.* 4. 6 Vesta Græcis ἑστία Cicero 2. *de legib.* Flamma. Ovid. 6 *Fastor. Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam.* Tertullian. 1. *adversus Marcion. Mos ille ignis asservandi ab Ilio deductus.* Virgil. 2. *Æneid. versic.* 295. 296 Ilienses forte hunc morem didicerant a Medis & Assyriis, apud quos ignis cultus fuit perenniter. Plutarch. *de facie Lunæ:* ut & apud Ægyptios. Diodor. 1. *cap.* 2. & Persas. Strabo 15. Herodot. 1. Athenienses, Pausanias *in Attic. c.* 1. Delphos, Plutarch. *in tract.* περὶ τοῦ εἶ. 7 Mos is fuit, Tabulam felicis materiæ tamdiu terebrabant, quousque exceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret, Festus *in voce ignis Vestæ.* Simplicius 3. *de cælo;* ἀπὸ ξυλῶν δὲ πῦρ ἐκβάλλουσι, θάτερον τῶν ξύλων, ὡς τέρετρον ἐν θατέρῳ περιστρέφοντες. Hesychius, ἀχάλκευτα τρύπανα, τὰ Φρύγια πυρεῖα. Scalig *apud Fest. d. loco.* adde Alexand. ab Alexandro 5. *genial.* 15. Quod de fumariolis ignis æterni citatur ex Tertulliano, *de pœnitentia,* huc non pertinet, sed ad montem Vesuvium.
8 Sacerdotum duo genera, Unum eorum qui ceremoniis præerant. Alterum eorum, qui interpretarentur fatidica & vatum effata cæremoniis, id est, placandis diis.
9 Cæremonias & sacra tractare dicuntur, qui ad placandos deos constituti sunt.
10 Interpretes sacrorum. 11 Fatidici, qui futura solent fari. Varro 5. *de lingua.*
12 Antiqui poëtas vates appellabant, a viendis versibus; Varro 6. *de lingua.*
13 Augures, ab avium garritu. Auguraculum arx, in qua augures publice auspicabantur, Festus *in voce Augur & Auguraculum.* 14 Auspicium ab ave spicienda. Veteres enim dicebant, Spicio, non Aspicio, Festus *in Auspicius.* 15 Vineta; ac vineæ a vite multa. Varro 4. *de lingua,* scribens de olivetis & vinetis: Idem 1. *de re rustic.* 18. 16 Isidorus 17. *c.* 6. videtur appellare virectum: locum, ubi virgulæ, novellæ & virentes. Forte apud Isidorum legi oportet virgectum: quod idem est ac virgetum. Veteres enim dumecta dicebant, quæ nos dumeta, Festus *in voce Dumeta.* Porro virgetum ea forma dicitur, qua Pometum apud Sosipatrum, Myrthetum apud Servium: Nucetum apud Tertullianum *lib. adversus Valentin.* Juncetum apud Varronem 1. *de re rustic.* 8. & alia infinita. 17 Id est belli, Festus *in voce Duellum.* Duellum enim duorum concursus, hinc Duellona, Bellona. Perduellum etiam dicebant, unde perduelles, id est, hostes, Varro 6. *de lingua.* vide *l.* 234. *ff. de verb. signific.*
18 Id est, certis. Attius *in Menalippe,* nego ratum esse quod dicas, Fest. *in voce Ratus.*
19 Id est, effata, elocuta, Festus *in voce Liberata.* 20 Idem est quod Liberata. Festus *in voce Effata.* Varro 5. *de lingua.* Effata dicuntur, quod augures finem auspiciorum cœlestium extra urbem agris sunt effati. hinc effari Templa dicuntur ab auguribus: ad fatus, qui in his fines sunt: Fana, quod pontifices in sacrando fati sunt finem.
21 Nefasti dies, per quos nefas fari Prætorem, *Do, Dico, Addico.* Æque legendum est *iisque*) non potest agi: & necesse est aliquo eorum uti verbo, cum lege quid peragitur, Varro 5. *de lingua:* Festus *in voce Nefasti.* 22 Dirum, ad Deorum iram natum, Festus *in Dirus.* Diris devovere, est Deorum iræ. 23 Id est, definierit.
24 Non rite facta. 25 Quod si tali die Prætor imprudens verbum emisit, aut quem manumisit? Manumissus liber est, sed vitio: ut magistratus vitio creatus, nihilo secius magistratus. Imprudens qui dixisset, piaculari hostia piari poterat: qui prudens, ut impius non poterat, Varro 5. *de lingua.* 26 Hinc perspicitur satis, quænam fuerit Augurum potestas. Cicero *inc.* Quid est majus, quam posse comitia tollere, concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid gravius quam rem susceptam dirimi, si unus augur aliter dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, ut magistratu se abdicent consules? Quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi jus aut dare, aut non dare? quid legem, si non recte rogata est, tollere? Nihil domi, nihil foris per magistratus gestum, sine eorum autoritate posse quidquam probari? 27 Feciales, oratores & judices fœderum, pacis, belli, & induciarum, a feriendo dicti: ut apud quos belli pacisque faciendæ jus esset, Festus *ibidem* ut qui fidei publicæ inter populos præessent, per quos etiam fieret, ut justum conciperetur bellum, Varro *ibidem* Porro, quo ritu, quibusque verbis Fecialis populo Romano bellum indiceret, vide apud Gellium 16. *cap.* 4. De fecialibus adde Halicarnass. & Plutarchum *in Numa.* 28 Ita legitur apud Festum, *in Feciales,* a Varrone dicuntur. 4. *de lingua.* 29 Portenta, quæ quid porro tendatur, indicant, Festus, *in Portentum:* adde quæ dixi ad *leg.* 38. *ff. de verb. signific.* 30 Nonnulli ita legunt, Hetruria. 4. Gellius 5. Etruria de cœlo tacta scientissime animadvertit, eademque interpretatur, quid quibusdam ostendatur, Cic. *de divinatione.* Nostrorum Etruscorum disciplinam res ita probavit: Cicero *lib.* 2. *de natura.* Auspicium autem primus Etruscis tradidisse dicitur quidam Tages. 8. Isidor. 9. 31 Alii ita scribunt Aruspices, Isidor. *d. loco.* 4. Gell. 5. Notum est illud Catonis, Mirum esse, quod non rideat aruspex, cum haruspicem viderit. Cicero 1. *de Natura.* Quota enim quæque res evenit prædicata ab his? aut si evenerit quidpiam, quis affirmare potest, cur non casu id evenerit? De perfidia aruspicum, vid. 4. Gell. 5. Aruspicina hodie damnata est. *l.* 3. *l.* 5. *C. de maleficis.* Superiorum oblitus Cicero 2. *de Natura.* aruspicinam artem divinam esse ait. & 2. *de divinat.* communis reipublicæ causa, communisque religionis colendam censet. 32 Cicero, apud majores, inquit, nostros Senatus decrevit, ut de principum filiis sex, singulis Etruriæ populis in disciplinam traderentur, ne ars propter tenuitatem hominum a religionis autoritate abduceretur ad mercedem, atque quæstum. Cicero 1. *de divinat.* 33 Alii legunt ostenta, ab Obstinet antiquo, id est, ostendit; Fest. *in voce Obstinet.* Sed melius est in ea re sequi Cloatium & Ælium Stilonem, quibus obstitum est idem quod violatum, attactumque de cœlo, Festus *in Obstitum.* 34 Vide ea de re triste exemplum apud Livium 39. Huc etiam facit Portii Latronis declamatio contra Catilinam, de cœtibus in urbe noctu non agitandis. 35 Nocturna sacrificia Dionysius videtur appellare, διαπαννυχισμὰς ἐν ἱεροῖς ἀνδρῶν σὺν γυναιξὶν καὶ τὰς βακχείας καὶ τελετὰς ἀποῤῥήτους, id est, nocturnas vigilias. 36 Concilium Eliberinum ea de causa vetuit nocturnas pervigilationes mulierum in cœmeteriis, quod multæ, eo prætextu, impudicitiæ committerentur. Hinc enim apud Plautum *in Aulularia:* Lycomedes adolescens dicitur Euclionis filiam violasse in Cereris vigiliis, & Pentheus apud Euripidem *in Bacchis,* cum audiret Orgia noctu celebrari, exclamavit, τοῦτ᾽ εἰς γυναῖκας δόλιόν ἐστι καὶ σαθρόν, & Eupolis in Baptis, ne mortis quidem piaculo adduci potuit, quominus damnaret nocturna sacrificia Atheniensium, quæ Collyria dicebantur. Apud Myoneam urbem fuerunt etiam, τῶν θεῶν μειλιχεῖα, nocturna sacra. Magnentius nocturna quædam sacrificia instituerat, quæ postea sublata a Constantino *l.* 5. *C. Theod. de paganis & sacrificiis.* Illud quoque legitur, Tertulliani ætate Christianos noctu convenisse, sed cum alias interdiu ac palam facile non possent, & tamen eis objectum, quod in principis majestatem conjurarent, quod infanticidia, quod Epulæ Thyesteæ, & ad extinctam lucernam, incesta, stupra, & illicitæ conjunctiones apud eos fierent. Tertullian. 9. *Apologet.* objectum denique quod caput asini & genitalia antistitis ac sacerdotis sui colerent. Minutius Felix *in Octavio.* 37 Eleusinia mysteria intelligit. Horum sacrorum meminit Cicero 1. *de natura.* Plutarchus *lib. de exilio.* 3. Diodorus 5. & 5. *cap.* 2. Pausanias *in Atticis.* Arnobius 7. Lactantius 1. *cap.* 21. Augustinus 7. *de civitate* 20. Eleusine non procul ab Athenis 4. Plinius 7. 38 Sacra enim Eleusinia a Græcis petita, Diodorus *dicto loco:* ut & antea ab Ægyptiis, Diodorus 3. *cap.* 5. Valerius 1. *cap.* 1. *ibi, de Cerere placanda.* Cereri (inquit) quam more Græco venerari instituerunt sacerdotem a Velleia petierant, ne Deæ vetusti ritus deesset Antistes. Candida veste utebantur in sacris Cereris. Tertullianus *de pallio,* Cur istas non spectas? vel illos item habitus, qui novitate vestitus religionem mentiuntur, cum ob cultum omnia *candidatum,* & ob notam vittæ & privilegium galeri Cereri initiantur? Ovidius *in Metamorphosi, Festa piæ Cereris celebrant annua matres, Illa quibus nivea velantur corpora veste.*
39 Sacrum commissum, cujus causa homo sacer est: id est dignus qui judicetur ob maleficium, vide Festum *voce Sacer.* 40 Cicero id ita interpretatur. Publicus, inquit, sacerdos impudentiam consilii expiatam metu liberet: audaciam in admittendis religionibus fœdis damnet, atque impiam judicet. Ubi vereor ne sit legendum, *imprudentiam consilii.* Idque ita ut emendem, adducor autoritate Varronis 5. *de lingua:* Prætor, inquit, qui tum fatus est, *si imprudens fecit,* piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Quintus Mucius abnegabat eum expiari, & ut impium non posse dicebat. Exemplum denegatæ expiationis vide apud Zosimum 2. 41 *Nec,* particula disjunctiva interdum apud veteres sumitur pro *Non.* Turpillius, Nec recte dici mihi jamdudum audio. vide Festum *in voce Nec.* 42 Piare, unde expiare, est propitium reddere, liberare incommodo atque metu. Hinc Piatrix porta ita dicta, quod quædam piacula ibi fieri solita. Piatrix sacerdos, expiare solita. Piamenta quibus utimur in expiando. Fest. *in piatrix.* 43 Hæc ludorum genera fuerunt apud Romanos, Troja, Compitalitii, vel Compitalitia, Festus *in Compitalitia.* Consualia in honorem Neptuni, quem & Consum vocabant, Festus *in Consualia.* Varro 5. *de lingua.* Tertullian. 1. *de spectaculis.* 2. Valer. 1. *ibi, mos ludorum:* Plutarch. *in vita Romuli:* Megalenses, Festus *in Megalesia:* in honorem magnæ matris deorum. Apollinares, Festus *in Apollinares:* Varro 5. *de lingua:* & liberales, Festus *in Liberalia.* vere scænici, ob fabulas quæ in frondeis tabernaculis edebantur, de quibus hic agitur. Circenses curriculis fiebant in circo, Var. 4. *de lingua.* in honorem Neptuni, ut Cereales in honorem Cereris: Varro 5. *de lingua,* Taurii seu Taurcei, diis inferis consecrati: Varro 4. *de lingua.* Festus *in Tauris.* Capitolini, funebres, votivi, scænici, plebei, seculares qui centesimo quoquo anno. Zosim. 2. Juvenales, Latiares, Florales, Tertullian. *d. loco. c.* 2. Apud Græcos ludi nobiles, Pythia Apollini: Olympia Jovi: Nemæa Herculi. Tertullian. *d. loco c.* 9. Isthmia Neptuno. Minus nobiles Panionia. Panathenaica in quibus utriusque sexus flos per mutua nexis manibus saltabat Pyrrhicam. Ludiones erant nudi (unde Gymnasia, ita certarunt Athletæ gymnici. *l.* 4. *ff. de his, qui notantur*) aut vestiti aut armati, eorumque opera posita erat in jactu (disci forte vel jaculi saltu, cursu) idque pedites vel equites, vel curru vecti. Ad id genus exercitationis pertinebant populares. *l.* 1. §. 12. *ff. de off. præfect. urbi.* juvenes, veteres. *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis:* factiones agitatorum, Veneta, Prasina, Albula, Russata. vid. Tertullian. 5. *de spectaculis.* quas Græci δήμους *Novell.* 17. Latini etiam factionarios *l.* 1. *C. Theod. de equis:* agitatores. *l.* 2. *l.* 4. *C. de spectaculis.* qui aquam equis spargebant, Xystici. *l.* 4. *ff. de his, qui notant.* unde Xystarches. Tertull. *lib. ad martyres.* Lucta *l.* 7. §. 4. *ff. ad leg. Aquil.* pugna seu pugillatus. *l.* 7. §. 4. *ff. ad l. Aquil.* Pugnis addebant interdum cæstus, id est, lora ceu cingula. Postremo plumbum assutum fuit tristissimo spectaculo. Pugillatui παγκρατιάσας. *l.* 7. §. 4. *ff. ad l. Aquil.* 13. Gell. 26. proprior, ut qui etiam calcibus, genubus, dentibus abuteretur. Commissæ sunt paulo post inter se feræ, ut & ipsis bestiis homines. *l.* 1. §. 6. *ff. de postulando.* *l.* 3. §. 5. *ff. de testibus.* &, quod tetrius est, homines hominibus, hinc munus gladiatorium, hinc spectacula. Tertull. *d. loco c.* 10. Valer. 2. *c.* 1. *ibi, mos ludorum.* vid. Lips. *de gladiatoribus.* quod merito sublatum a Constantino. *l.* 1. *C. de gladiatoribus penit. tollend.* Et his quidem ludis motu violento & nervis opus erat: in scenicis minus: ut qui voce, gestu, organis, sonis. &, ut ait Tertullianus *d. loco, c.* 7. litteris transfigerentur. Hinc mimi, pantomimi. *l.* 4. *C. de spectaculis:* archimimi. *l.* 25. §. 1. *ff. de oper. libert.* histriones. *l.* 5. *C. de spectaculis:* γελωτοποιοὶ *Novell.* 105. *c.* 1. gesticulatores, thymelici & thymelicæ, de quibus dixi ad *l.* 10. *ff. de pollicitationibus.* His accommodata est Satyra, Comœdia, Tragœdia & similia poëmata, de quibus Jul. Scaliger 1. *Poëticis.*
44 Observa definitionem ludorum scenicorum.

De

De Ritibus.

Ex PATRIIS ritibus [1] optuma [2] colunto. Præter [3] Idææ [4] matris famulos [5], eosque juſtis diebus, ne quis ſtipem [6] cogito.

De ſacrilegio.

Sacrum [7] ſacrove commendatum [8] qui clepſerit [9] rapſeritque [10] parricida [11] eſto.

De Perjurio.

Perjurii pœna [12] divina, exitium: humana [13] dedecus.

De inceſtu.

Inceſtum [14] pontifices ſupremo [15] ſupplicio ſanciunto [16].

De Impietate in Deo.

Impius [17] ne [18] audeto placare donis iram deorum.

De votis.

Sancte vota [19] reddunto. Pœna violati juris eſto. Quocirca ne quis agrum [20] conſecrato. auri, argenti [21], eboris [22] ſacrandi modus eſt.

De ſacris privatis.

Sacra privata [23] perpetua [24] manento [25].

De religioſis ſumptibus funerum.

Deorum manium [26] jura [27], ſancta [28] ſunto. Hos [29] leto datos [30], divos habento. Sumptum in ollos [31], luctumque [32] minuunto.

Hominem mortuum in urbe [33] ne ſepelito [34], neve urito [35].

Hoc plus [36] ne facito. Rogum [37] aſcia [38] ne polito [39].

Mulieres genas ne radunto [40], neve leſſum [41] funeris ergo habento.

Homini [42] mortuo ne oſſa legito, quo [43] poſt funus faciat [44]: neve aurum addito.

Servilis unctura [45] tollatur, omnisque circumpotatio [46].

---

1 Eisque variis ſcilicet. 2 Antiquiſſimum illud eſt, deoque proximum quod optimum, Cicero *hic.* 3 Gallis Cybeles ſacerdotibus ſingulari privilegio datum etiam fuit, ut eorum dea Cybele heres poſſet inſtitui. Ulpian 22. §. 6. 4 Quæ & Cybele, magna & deorum mater dicta eſt: & Peſſinuntia, quod ejus ſimulachrum in agrum Phrygiæ, cui nomen Peſſinunti, cœlitus delapſum crederetur, Ammian. 22. Herodian. 1. artifice & materia qua compoſitum eſſet ignoratis Autoritas ex eo comparata, quod reſponſum fuerat, auctum iri imperium Romanum, & manſurum, ſi id Romam transferretur. Itaque, totius civitatis vir integerrimus, ut oraculo ſatisfieret, ad eam rem legatus quæſitus eſt Scipio. Cicero 5. *de legibus.* Livius 29. 8. Valerius 16. Ammianus 22. *l.* 2. §. 37. *ff. de origine juris.* Cumque ſimulachrum ad Tyberis fauces delatum, Navigium ita ſubſtitit, ut nulla vi pop. Rom. certatim trahentis moveretur. Veſtalis Claudia ſtupri accuſata petiit a populo Romano, ut judicium de ſe Peſſinuntiæ Deæ committeretur, quo impetrato zonam recinxit, clare precata, ut ſi ſe virginem eſſe dea ſciret, navim progredi juberet. Hæc ubi dixiſſet, ducta navis, zonamque Veſtalis ſequi cœpit, Herodianus *ibidem:* Tertullianus 22. *Apologetic. in fin.* quin major meſſis ea æſtate, quam antecedentibus annis decem fuiſſe traditur, Plinius 18. *cap.* 3. 5 Evirati & caſtrati erant, & a Gallo fluvio Galli dicebantur. Herodian. 1. Juvenal. *Satyr.* 6. Feſtus *in voce Galli.* Arnob. 7. *duobus locis.* 1. Lactant. 21. 6 De his loquitur ita Arnobius *lib.* 7. Mendicantes vicatim deos ducunt, Tertullianus 13. *Apologetic.* Circuit caupones religio mendicans, exigens mercedem pro ſolo templi, pro aditu ſacri: non licet deos noſſe gratis, venales ſunt: adde Clementem *in Exhortatione.* 7 De ſacrilegio, adde *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 9. *l.* 10. *ff. ad leg. Jul. peculat.* 8 Solebant enim Antiqui res ſuas templis commendare, Herodianus 1. *ubi de templo Pacis loquitur. l.* 4 *in fin. ff. familiæ erciſcundæ.* pecunias Plaut. *in Aulular.* tabulas *l.* 3. §. 3. *ff. de tabulis exhib.* teſtamenta. Plutarchus *in Antonio.* Tacitus 1. *Annalium*, transactiones publicas Dion. 48. Extat in *l.* 10. *in fin. ff. ad legem Jul. peculat.* elegans exemplum ejus, qui arculam in templo poſuerat, eaque hominem incluſerat, ut poſt clauſum templum, de arca exiret resque ſacras templo ſubtraheret. 9 Id eſt, ſuſtulerit, a Græco κλέπτειν, vel ab antiquo clepſere, vel clepere, vel clapere. Varro 6. *de ling.* videtur hoc verbum uſurpari in quadam antiqua Gallorum puerorum Nænia in qua Clope, furem denotat. 10 Id eſt, rapuerit. Rapere, per vim, Clepere, clam auferre. 11 Id eſt, capitale eſto. Lex Numæ, Si quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, parricida eſto. Feſt. *in voce Parricida.* De pœna ſacrilegi vide Paul. 5. *ſent.* 19. *l. un. C. de crimin. ſacrileg.* 12 Jurisjurandi contempta religio, ſatis Deum ultorem habet. *l.* 2. *C. de rebus credit. & jurej.* ut negare non poſſis *d. legem* 2. ex hoc loco tranſcriptam. Imitationis cauſa cuivis nota. Macrobius 1. *Saturn.* 17. In ea, inquit, ferenda (Liciniam intelligit ſumptuariam) quæſita eſt nomine legis autoritas, exoleſcente metu legis antiquioris: ita Hercules, ut de ipſis 12. tabulis factum eſt · quas ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cavebantur, in alia latorum nomina tranſierunt. 13 De pœna perjurii dixi ad *l.* 2. *C. de rebus creditis & jurej.* adde *l.* 2. *in fin. C. de indicta viduitate.* 14 Græci ἀνάγνιστον, Feſt. *in voce Inceſtus.* Cæterum, non hic agitur, meo judicio, de quovis inceſtu, ſed de inceſtu Veſtalium, qui ad Pontificum audientiam & curam pertinebat. 15 Stupri compertæ Veſtales, juxta portam Collinam, vivæ in ædiculam ſubterraneam defodiebantur, in eaque lectus ſtratus & lucerna accenſa ponebatur, eorum quoque, quæ ad victum ſunt neceſſaria pauca, ut panis, aqua in ampulla, lac, oleum. Damnatam lecticæ indebant, atque undique obnubebant, vinciebantque, ut ne vocem quidem emittere, & a quoquam exaudiri poſſet. Poſthac per forum devehebant, procedebantque de via omnes taciti, ſine voce, cum ingenti mœſtitia. Ubi ad locum illum ventum eſſet, apparitores vincula damnatæ adimebant. ubi Pontifex quasdam preces arcanas tenſis ad cœlum manibus peregiſſet, damnatam in ædiculam demittebant, quam mox injecta humo complanabant. Plutarch. *in Numa:* cui adde Livium *l.* 22. *ubi de Opimia & Floronia.* 16 Quænam inceſti pœnæ vulgares in reliquis fuerint, vid. *l.* 6. *C. de inceſtis: Novell.* 143. & 28. *Eclog.* 4. *cap.* περὶ γάμων ἀθεμίτων. 17 Nec bene cœleſtes impia dextra colit. *Ovid.* 18 Qua enim mente Deus dona acciperet ab impio, cum nemo vir bonus ab improbo ſe donari velit? Plato apud Ciceronem 2 *de legibus.* 19 Votum, eſt ſponſio, qua deo obligamur Cic. *hic.* de votis vide quæ ſcripſi ad *l.* 2 *ff. de pollicitationibus.* 20 Hanc rationem ex Platone aſſert Cicero, *Terra*, inquit, *domicilium deorum eſt*, [illegible] *conſecrare.* 21 Aurum enim & argentum in [illegible] privatis, invidioſa res eſt. Plato apud Ciceronem 2 *de legibus.* Notum eſt illud Alexandri Severi, qui in templis nunquam præter quatuor aut quinque argenti libras auri, ne [illegible] quidem aut bractearum poſuit, ſuſurrans verſum Perſii 2 *Satyr.* *Dicite Pontifices in ſacro quid facit aurum?* 22 Nam ebur ex inani [illegible], ut Lambinus [illegible], animam corpore extractum, haud ſatis caſtum donum deo Plato [illegible]. Item æs atque ferrum, duelli inſtrumenta, non fani. Plato *d. loco.* 23 Publica ſacra pro populo [illegible], pagis, curiis, ſacellis fiebant publico ſumptu. Privata, pro ſingulis hominibus & familiis. Feſt. *in publica ſacra.* hinc gentilitia ſacra, Livius 5. feriæ propriæ familiarum. 1. *Macrob.* 16. 24 In eadem familia ſcilicet, & gente [illegible] in ſacris maritorum: liberi, in ſacris parentum erant, vide quæ ſcripſi ad [illegible] *qua liber.* Per emancipationem e ſacris paternis dimittebantur, vid. *l.* 13. *C. de legitim. heredibus.* Quæ ſacra ne interirent, receptum fuit ea deferri certis gradibus ad eum qui majore ex parte heres, legatarius vel alio quoquo titulo honoratus foret vel creditor. Cic. *hic.* 25 Interimendorum tamen horum ſacrorum cauſa, juriſconſulti coëmptiones, quæ a ſenibus fierent, excogitarunt, Cicer. *pro Murena.* idque ita fiebat: Seniores orbi matrimonium per coëmptionem contrahebant: qua ratione accidebat, ut eorum uxores ſacrorum ſociæ, ſuæ illis heredes eſſent: mortuis ſenibus uxores alteri nubentes in aliena ſacra hereditatem deferebant, ut eo modo ſacra prioris mariti interimerentur. Ea eſt Hotomani ſententia hic. Alciatus 9. *parerg.* 19. putat bona ſeni admodum vendi, nec ad ulteriores ejus heredes tranſmitti ſolita. Prior ſententia aptior eſt & melior. 26 Manes, dii inferi, immanes & mali, atqui Manum apud veteres idem quod bonum? utique: ſed dii Manes ita dicebantur a ſuppliciter eos venerantibus, propter metum mortis, quaſi boni eſſent, Feſt. *in Manes.* 27 Circa defunctos ſcil. dixi ad *l.* 28. *in fin. ff. de ſtipulat. ſervor.* de ritu ſepeliendi. Nunc de ſacris mortuorum dicendum. Sacra ſeu ſacrificia, quæ diis Manibus fiebant, Inferiæ dicebantur, Feſt. *in Inferiæ.* & Feralia dies ſtati in quibus ferebant tum epulas ad ſepulchrum, quibus ibi jus erat parentare. Varro 5. *de lingua.* Sacrificia pro defunctis Græcis Χοαὶ Plutarch. *in Antonio:* Tertullianus 10. *Apologet.* [illegible], *captivos nonnunquam & ſervos in exequiis* [illegible] *quoniam animos defunctorum* [illegible] *placuit ante* [illegible] *buſtu* [illegible]. Servius *in Æneid.* ſed hoc rarius. [illegible] hoſtias, thura, ſalſas fruges, [illegible], oleum, ſanguinem offerebant, Arno. [illegible] In [illegible] differebant ſacra inferorum deorum, quod diis ſuperis tantum libarent: inferis etiam vaſa in ignem mitterent, Servius 8. *Æneidos*, ad illa verba *fuſo crateres olivo.* Videntur inter cætera ea formula uſi ad defunctos; *Reſurge tu, comede, & bive, & lætare*, Epiphan. *in Anchorato.* Huc referendæ ſunt clauſulæ illæ teſtamentariæ, Quos libertos meos ubi corpus meum poſitum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per abſentiam filiarum mearum ad ſarcofagum meum memoriam meam quotannis celebrent. *l.* 18. *in fin. ff. de aliment. legat.* Titio relinquo, ita ut a monumento meo non recedat. *l.* 71. §. 2. *ff. de condit. & demonſt.* Ejus fidei committo, uti det ex reditu cœnaculi mei, & horrei poſt obitum, ſacerdoti & hierophylaco & libertis, qui in illo templo erunt, donaria decem die nundinarum, quas ibi impoſui. *l.* 20. *ff. de annuis.* quo loco videtur intelligere denicales, aut novendiales ferias, ſeu Novendial. de quo dixi ad *Novell.* 115. *cap.* 5. ἔνατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα, quibus diebus fiebant cœnæ funebres, epulæque. *Julius Obſequens.* Et alibi, ut *l.* 44. *ff. de manumiſſ. teſtament.* Omnes ſub hac conditione liberi ſunto, ut monumento meo alternis menſibus lucernam accendant, & ſolennia mortis peragant. 28 Id eſt, intacta. 29 Id eſt, manes; *de quibus ſupr. eodem.* 30 Legendum puto, *Datis*, ut ſit ſenſus; Manes letho datis divos eſſe, id eſt, mortuis, ſeu mortuorum deos eſſe. Manes denique eos eſſe, quos pro mortuis invocare ſolerent. 31 Mortuos ſcil. interim nota ſequentes leges ſeu ſequentia capita eſſe genuina legis XII. Tabular. 32 De luctu mox dicetur. 33 *l.* 3. *ff. de ſepulchro: l.* 12. *C. de religioſis:* Plutarchus *in Arato.* An quia non licet privato ſepulchrum facere in loco publico? non puto. Poteſt enim publicus locus eſſe ad eam rem deſtinatus. Sed & Veſtæ virgines etiam in civitate ſepulchra habuerunt, & quod majus eſt, vivæ defoſſæ ſunt intra pomerium. Mos etiam fuit antiquis in urbe ſepeliri. Servius 5. *Æneidos.* quid, quod quibusdam datum eſt virtutis cauſa poſt duodecim tabulas, ut in urbe ſepelirentur. ut Publicolæ, ut Tuberto, ut Fabritio? *Cicero hic.* Cauſa igitur fuit, ne urbanum cœlum fœdo cadaverum odore infectum, peſtem civibus, qui ſpiritum ex eo ducerent, inferret: vel ne (ut illi putabant) ſanctum jus municipiorum pollueretur. *l.* 12. *C. de religioſis.* Contraria omnino conſuetudo fuit apud Tarentinos, cum oraculo accepiſſent futuros beatiores, ſi cum pluribus habitarent, Polybius 8. Exemplo forte eodem vetitum, ne quis in Apoſtolico vel Martyrio conderetur *l.* 2. *C. de ſacroſanct. eccleſ.* eadem imitatione Concilium Varenſe *c. Præcipiendum* 15. *c.* 13. *quæſt.* 2. vetuit, Ne quis in Eccleſia ſepeliretur, ſed tantum in atrio vel porticu vel exhedris Eccleſiæ. 34 De ſepulchro illud Plinii notandum eſt 7. *c.* 54. *Ipſum cremari*, inquit, *apud Romanos non fuit veteris inſtituti, terra condebantur. At poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc inſtitutum. Vetus certe inſtitutum ſepulturæ.* Arnobius 8. quo apud Xenophontem Cyrus utitur, & apud Romanos Numa & gens Cornelia, *Cicero hic.* ut merito compos mentis eſſe negetur, qui heredem ita inſtituit, ſi reliquias ejus in mare abjiceret, *l.* 27. *ff. de conditionib. inſtit.* 35 Propter ignis periculum hoc adjectum eſt. *Cicero.* Quod ab eodem dicitur, *Non qui uratur ſepeliri, ſed qui humetur: obſcurius um ſit, ſic interpretor. Finem ſepulturæ, uſtionem non fuiſſe, ſed humationem: Improprie ſepeliri, qui uritur: proprie, qui terra conditur.* Aliud eſt ſepultura ab humatione. Sepultus dicitur quoquo modo, humatus terra tantum. Vide quæ ſcripſi ad *l.* 28 *in fin. ff. de ſtipulatione ſervorum.* 36 Ecquod illud? ſuperius non dixit. Placet nonnullis decurtatam hanc eſſe ſententiam, aut ſuperioris alicujus appendicem. Poſſis tamen dicere, initium legis fuiſſe, ac ſi ſcriptum eſſet: Hoc plus ne facito, Plus, inquam, quam ſequenti lege continebitur. Et ita loquitur Juriſconſultus in *l.* 1. *ff. de pactis.* Hujus edicti æquitas naturalis eſt, quanquam edictum de quo loquitur *l.* 7. §. 7. *d. tit.* titulo, contineatur. 37 Id eſt, ligna, quæ ad rogum faciendum conferuntur. Rogus non eſt monumentum. Monumentum non exuritur, rogus exuritur. Cum aſcenderet in rogum ardentem, Cicero *primo de divinatione.* incendo rogum. Plautus *in Menechmis.* quanquam etiam in monumentis faciendis, *l.* 2. *ff. ad legem Falcidiam:* & ſepulturæ, habenda eſt ratio ſumptuum *l.* 14. §. 6. *ff. de religioſis: l.* 123. *ff. de legatis* 1. *l. ult. in fin. ff. de auro.* Quod adjicit Cicero de tribus riciniis & vinculis purpuræ & decem tibicinibus explicandum eſt. Ricinii (Feſtus recinium ſcribit) nomine veſtem intelligit, cujus dimidia pars retrorſum jaci poterat, Varro 4. *de lingua:* Iſidorus 19. *cap.* 25. veſtes etiam non quasvis, ſed quæ in luctu ſumebantur, Nonius *in Ricinium*, quibus interdum corpora defuncti convolvebant. Lactantius 1. *Inſt.* 4. quas, plus tribus, ſepulchris condi Solon vetuit, Plutarchus *in Solone.* Quanto melius Juriſconſulti diſſuadent ullas condi, cum ſit hoc ſimpliciorum proprium *l.* 14. §. 5. *ff. de religioſis.* Quod adjicit de vinculis purpuræ, intellige faſcias purpureas. hucque pertinet locus Livii 34. Purpura viri utemur: nec id ut vivi habeant tantum inſigne: ſed etiam, ut cum eo crementur mortui. De decem tibicinibus illud notandum, olim Siticines dictos fuiſſe, quod apud Sitos, hoc eſt, vita functos & ſepultos canere ſoliti eſſent, tuba quadam diſferente a vetere Tuba proprietate. quos Sicinistas, vulgus: qui rectius loquuti, Sicinnistas dixere: Sicinnium enim genus veteris ſaltationis fuit. Siticinibus affines ſunt Tubicines, qui tubis: Liticines, qui lituo, 20. Gell. 2. adde Ovidium 6. *Faſtorum.* Videntur autem Judæi didiciſſe quondam hoc genus Siticinii a Gentilibus, Matthæi 9. *verſ.* 23. 38 Id eſt, dolabra. 39 Ne alioquin & modum excedas, & videaris ædificium potius, quam rogum conſtruere. Hoc igitur vetat, pyram ex aliis lignis, quam rudibus & impolitis confici. 40 11. Plin. 37. adde ſicubi captivi alicujus aut Gladiatoris ſanguis effundi non poterit, Servius 12. *Æneidos.* Moris enim fuit iſtiusmodi hominum ſanguinem effundi ante ſepulchra, ut ſupra dixi. Faciebant autem id mulieres, ut, ſanguine oſtenſo, inferis ſatisfacerent. Cæterum, Radere hic, ſignificat unguibus genas dilaniare. Feſtus *in verbo Radere.* In declamationibus Quintiliani fit mentio mulieris, quæ filium lugens ſanguinales lacertos, ſciſſumque, laniatumque vultum & livida ubera, oſtendit. 41 Id eſt, lugubrem ejulationem, Non veſtis funebris, ut Sextus Ælius & Lucius Acilius putabant, Cicero *hic.* πένθος ἄτακτον καὶ ἀκόλαστον, &c. *Lex Solon. apud Plutarchum in Solone:* adde Platonem 12. *de legibus:* Cicero 2. *Tuſculanarum.* *Ejulatus ne mulieri quidem conceſſus: & hic nimirum fletus eſt, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt.* Juſtinianus leſſum veterum vertit in cantum præficarum ſeu pſaltriarum, *Novell.* 59. *Hieronymus* in Epiſtola Pauli teſtatur, *Chriſtianos in exequiis cecinisse, Alleluja.* Quod ad luctum attinet; Paulus 1. *Theſſal.* 4. *verſ.* 13. ita loquitur, Nolim autem, inquit, vos ignorare, fratres, de dormientibus, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Et is quidem lugubris modus videtur ab Aegyptiis acceptus: apud quos lugentes mulieres nudatis mammillis: viri pectus laniantes, plateas oberrabant. Herodot. 2. 42 Hominis mortui. 43 Non ſimpliciter prohibet oſſa legi, ſed ita legi, ut poſt funus fiat, id eſt, ſumptus in funus. ideoque crediderim pro *funus*, legendum *ſumptus*. excepta tamen bellicæ & peregrinæ mortis cauſa tranſlatione. *l.* 8. *l.* 14. §. 4. *ff. de religioſis.* 44 Facias *Hotomanus*, nec male etiam poſſis legere *fiat.* 45 Quid ſit unctura, audio. quid ſit ſervilis unctura, nondum percepi, etiamſi ſcio in rem domini verſum intelligi, ſi odores & unguenta ſervus emerit, & ad funus erogaverit. *l.* 7. §. 3. *ff. de in rem verſo.* & inter funeris ſumptus unguenta referri. *l.* 37. *ff. de religioſis.* ut uncturam ſervilem dicamus eam, quæ fit ſervandorum corporum cauſa, non video. Vix eſt enim ut talis unctura prohiberi debeat. Melius eſt tamen ut ſervilis unctura prohibeatur, & mandetur ne cadavera ſervorum ungantur ſepulturæ tradenda, ſive quia hujusmodi expenſæ publicæ rei nocent velut ſumptuoſæ: ſive quia intereſt, ſervos homines ea quoque parte a liberis diſtingui. 46 Vetus fuit conſuetudo & Græcis etiam uſurpata, ut mortuis ad monumenta cibum & potum deferrent. Tertullianus *lib. de teſtim. animæ*, vocas ſecuros mortuos, ſi quando extra portam cum obſoniis & matiis, tibi potius parentans, ad buſta accedis, aut a buſtis dilutior redis. In Pandemus diebus edulia quidem tota exurebant: vina vero libabant, quin mortuum provocabant his verbis: *Reſurge, comede, & bibe, & lætare.* Epiphanius *in* [illegible]. Tertullianus *de reſurrectione in principio.* Ego magis ridebo vulgus tunc quoque cum ipſos defunctos atrociſſime exurit, quos poſtmodum guloſiſſime nutrit. Genus farciminis quo utebantur, Latini videntur appellaſſe ſilicernium (quibusdam ſilicernium eſt τὸ τῆς ἑκάτης δεῖπνον Juvenalis *Satyra* 8. & Apulejus 4. *Florid.* cœnam feralem vocat) quia is, cujus nomine inſtituebatur, jam ſilicem cerneret. Feſt. *in Silicernium.* Gammaros etiam & ova parentalibus atque mortuali iſti cœnæ appoſuere. Juvenal. 8. ut & lentem & ſalem φακὸς καὶ ἅλας. Plutarch. *in Craſſo*, φακὸς καὶ μάζας. Appian. *in Parth.* id eſt, lentem & libum. adde Xiphilinum *in Domitiano.* Vas autem, quo potio funeraria continebatur, obba. Tertullianus 13. *Apologet.* quid omnino ad honorandos deos facitis, quod non etiam mortuis facitis? quo differt ab epulo Jovis ſilicernium, a ſimpulo obba, ab aruſpice pollinctor? Nam & aruſpex mortuis apparet. Inter hæc etiam pro mortuis orabant & requiem æternam eis precabantur. Tertullianus *de teſtimonio animæ*, oſſibus & cineribus ejus refrigerium comprecaris, & ut bene requieſcat apud inferos cupis.

Ne ſumptuoſa [1] aſperſio [2].

Neve longæ [3] coronæ [4]; ne acerræ [5] prætereantur [6].

Coronam [7] virtute partam & ei qui peperiſſet, & ejus parenti, ſine [8] fraude eſſe lex impoſitam jubet.

Ut uni plura [funera [9] ne] fierent, neve lecti plures [10] inferrentur. Neve aurum [11] addito [12]. Ut (legendum *Aſt*) quoi auro dentes [13] juncti (lege *vincti* [14]) eſſent [15] (lege *erunt*) aſtim (legendum *Im* [16]) cum illo ſepeliretur (lege *ſepelire*) & ne (lege *ureretve*) ſe fraude (ſege, ſine [17] fraude eſto.)

Uti ne rogum [18] buſtumve [19] novum propius [20] LX. pedes adjici ædes alienas invito domino, neve forum [21] ſepulchri, buſtumve [22] uſucapi [23] liceret.

Fragmentum quod ex moribus P. Romani præter ſuperiora ex XII. Tabulis deſcripſi ex Cicerone 2. de legibus.

Funus ut indicatur, ſi quid ludorum dominusve funeris utatur accenſo atque lictoribus.

Honoratorum virorum laudes in concione memorantor, easque etiam ad cantus tibiarum proſequuntor, cui nomen Næniæ.

EX LIBRO CICERONIS III. DE LEGIBUS.

De Magiſtratibus majoribus in genere [24].

JUſta imperia ſunto, iisque cives modeſte, ac ſine recuſatione parento [25]. Magiſtratus nec obedientem, & noxium civem multa [26], vinculis [27], verberibusque [28] coërcento: ni par, majorve poteſtas, populusque prohibeſſit [29]: ad quos provocatio eſto. Cum magiſtratus judicaſſit, inrogaſſitve: per [30] populum multæ [31], pœnæ certatio [32] eſto [33].

De militaribus.

Militiæ [34] ab eo, qui imperabit [35], provocatione eſto: quodque is, qui bellum gerat, imperaſſit, jus ratumque eſto. Minores [36] magiſtratus, periti juris [37], plures prælia [38] ſunto. Militiæ [39] quibus juſſi erunt imperanto, eorumque tribuni ſunto [40].

De magiſtratibus & Quæſtoribus.

Domi pecuniam publicam cuſtodiunto [41].

De Triumviris Capitalibus.

Vincula ſontium ſervanto [42].

De Quæſtoribus parricidii.

Capitalia [43] vindicanto.

De Triumviris monetalibus.

Æs [44], argentum [45], aurumve publice ſignanto.

De decemviris litium.

Liteis [46] contractas judicanto: quodcunque ſenatus creverit [47], agunto.

De ædilibus.

Suntoque ædiles [48] curatores urbis [49], annonæ [50] ludorumque [51] ſolemnium: ollisque vel honoris amplioris gradum is primus [52] adſenſus eſto.

De Cenſoribus.

Cenſores [53], populi civitates [54], ſoboles [55], familias [56], pecuniasque [57] cenſento: urbis [58] templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia [59] tuentor: populique partes in tribus [60] diſtribuunto: exin

1 Quidam legunt, reſperſio. Reſperſum vinum dicebatur, quod ſepulchro ſpargeretur Feſt. *in Reſperſum*. 2 Hic locus ita legitur apud Ciceronem: mutilus tamen videtur. Feſtus *in Murrata*, refert XII. tabulis caveri, *Ne mortuo murrata potio inderetur.* Adjicit Plinius 14. *cap.* 12. Numæ regis legem fuiſſe, *Vino rogum ne reſpergito*, quæ duo optime conveniunt huic loco. De murrata potione dixi ad *l.* 6. §. 1. *ff. de tritico.* hoc tantum addidero, Videri mihi genus murratæ potionis tranſlatitium ab Ægyptiis, apud quos murrata potio ex myrrha & aliis quindecim compoſita, Cyphi dicebatur, Plutarch. *in Iſide.* 3 An quæ totum hominem a vertice ad pedes cingerent, quales fortaſſe deorum ſignis imponebant? An potius Lemniſcatæ, id eſt, ex quibus Faſciolæ penderent, Feſtus *in Lemniſci*, quales in ludis & certaminibus dabantur? Coronarum, quæ athletis dabantur, in jure noſtro fit mentio in *l.* 6. §. 13. *ff. de excuſ. tutor. l.* 40. *ff. de re judicata: l.* 1. *C. de athletis.* De coronis adde Gellium 3. *cap.* 6. Tertull. *lib. de coron. militis.* De coronis menſarum, v. *l.* 19. §. 14. *ff. de auro.* 4 Arnobius 8. nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quod tribuatis exanimi facem, aut non ſentienti coronas. Tertullianus *lib. de corona. Mortuorum eſt ita coronari.* 5 Acerra, arca quæ ante mortuum poni ſolebat: in qua odores condebantur, alii dicunt arculam thurariam. Feſt. *in Acerra.* 6 Quidam legunt *adhibeantur* 7 Plinius 21. *cap.* 3. Inde, inquit, illa XII. Tabularum lex, *Qui coronam parit, ipſe pecuniave ejus, virtutis ergo arguitur.* Quam ſervi, equive, meruiſſent, pecuniam partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos fuit? ut ipſi mortuo parentibusque ejus dum intus poſitus eſſet, forisve ferretur, ſine fraude eſſet impoſita. Pro *arguitur*, quidam legunt *dividitur*, legendum videtur *duitor*, vel *adduitor.* 8 Exceptio ſuperioris legis: Coronæ longæ mortuis non ſunt præferendæ: niſi ſi quas virtute quondam paraverint. 9 Niſi forte diverſis locis quis ſepultus eſt: alibi corpus, alibi caput. *l.* 44. *ff. de religioſis.* poteſt etiam ſepulchrum uno loco fieri, alio monumentum. *l.* 42. *ff. de religioſis.* 10 Apud veteres glorioſum erat pluribus lectis efferri. Sylla 6000. lectorum habuiſſe dicitur, & Auguſtus ad honorem Marcelli, ſororis ſuæ Octaviæ filii, lectos intrare civitatem juſſit. Lego, Conſtantinopoli in majore eccleſia duos, præ reliquis, lectos majores fuiſſe, præter eos unum deauratum, eorumque uſum non gratuitum fuiſſe. *Novell.* 59. *cap.* 6. 11 Antiqui ſolebant una cum mortuo in rogum vel ſepulchrum res multas pretioſas conjicere, puta ſupellectilem, vide Plutarch. *in tractat. Epicuri.* Hinc illud legatum, Volo inferri mihi quodcunque ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis, lineas duas ex margaritis & viriolis ex ſmaragdis. Quæritur, an heres cogatur obtemperare conditioni? reſponſum eſt, non cogi. *l. ult. in fin. ff. de auro.* quippe, injuſtæ voluntates defunctorum circa ſepulturam (veluti ſi jubeant veſtes aut quædam alia ſupervacua in funus impendi) non valent. *l.* 113. *in fin. ff. de legat.* 1. Lex etiam vetat ornamenta cum corporibus condi. *l.* 14. §. 5. *ff. de religioſis.* Plinius certe notat moris fuiſſe, ut morientibus annuli detraherentur 33. *c.* 1. adde Sueton. *in Tiberio.*

12 Funeri ſcilicet. Lambinus legit *arduito*, hoc eſt duito, idque ἀρχαικῶς pro dato. Ar pro ad, ut tandem fiat verbum, *addito.* 13 Auro dentes eburneos nonnulli ſibi deviciebant: qualis fuit illa Ægle, de qua Martialis? Sic dentata ſibi videtur Ægle, emptis oſſibus Indicoque cornu. Mos etiam fuit veteribus, trientem in os defuncti, tanquam naulum imponere, quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit, qui δανάκη Græcis vide Heſych. Apulejus 6. *Sed non hactenus vacua debebis per illas tenebras incedere, ſed offas polentæ mulſa concretas ambabus geſtare manibus, ac in ipſo ore duas ferre ſtipes.* Et poſt: *Ergo & inter mortuos avaritia vivit?* Juvenal. Satyr. 3. *Jam ſedet in ripa, tetricoque novitius horret Porthmea, nec ſpirat cœnoſi gurgitis alveum Infelix, nec habet, quem porrigat ore trientem.* adde Alexand. ab Alexandro 3. *Genial.* 7. 14 Ita legunt Hotomanus, Balduinus & Lambinus. 15 Eſcunt. Lambin. veteres enim dixerunt *Eſcit*, ſeu *Eſit* (quod magis probo, idque propter antiquum uſum literæ S. pro R.) Eſit pro *erit.* Feſt. *in eſcit.* meam ſententiam confirmat Varro 6. *de lingua.* Caſmenarum priſcum vocabulum, ita natum atque ſcriptum eſt. Alibi, Carmenæ, ab eadem origine ſunt declinatæ, ut in multis verbis, in quo antiqui dicebant S. poſtea dicunt R. ut in carmine Saliorum ſunt, hæc Coſauli, Doloſi, Eſo, & alibi Cuſiatii, Muſes, Ruſe, Melios, Fœdeſum, Pluſima, Aſena, Janitos. *Hac ille.* quibus addi cupio quædam alia quæ ſcripſi initio hujus libri.

16 Id eſt, eum. idque ἀρχαικῶς a nominativo Is, Feſt. *in Is.* 17 Ex particula *Se* fecimus *Sine*, Feſt. Se (ita legendum eſt non *Sed*) pro ſine inveniuntur poſuiſſe antiqui. 18 Apparatus mortuorum funus dici ſolet: extructio lignorum, rogus: ſubjectio ignis, pyra: crematio cadaveris, buſtum: locus, uſtrina: operis conſtructio, ſepulchrum: inſcriptum nomen memoriaque, monumentum. Publicæ uſtrinæ erant in Exequiis, teſte *Acrone.* vide *Joſephum Scaligerum* apud Feſtum *in voce Buſtum.* 19 Quaſi bene uſtum, locus in quo mortuus uſtus eſt, Feſtus. Cicero vertit τύμβον. 20 Lex etiam vetat mortuum inferri propius ædes alienas, quam intra legitimum ſpatium. *l.* 3. §. 1. *ff. de mortuo inferendo:* facit *lex ult. ff. fin. regundor.* 21 Id eſt, veſtibulum ſepulchri, Cicero: Feſtus *in voce Forum:* ut eo pacto heres defuncti iter, aditum, abitum, jusque accedendi ad ſepulchrum habeat. *l.* 53. *ff. de actionibus empti: l.* 5. *ff. de ſepulchro:* Cicero *pro Roſc.* 22 Buſtum etiam pro ſepulchro uſurpatur, quod ſi diſcrimen facere libet. Locus in quo mortuus eſt combuſtus, uſtrina dicitur: in quo & combuſtus & ſepultus, buſtum: Feſt. *in buſtum.* obiter etiam hinc obſervabis, uſtrinam aliquando fuiſſe ſeparatam a ſepulchro, interdum conjunctam. 23 Hac in re ſepulchris lex proſpexit. Quid vendi? vide *l.* 9. *C. de religioſis,*

24 Tranſit ad magiſtratus Id enim eſt, quod conſtituta religione rempublicam contineat maxime. Recte hic Cicero magiſtratum legem loquentem: legem mutum magiſtratum vocat. 25 Vide *l. unic. ff. ſi quis jus dicenti non obt mperaverit: Novellam* 69. *ut omnes obediant judicibus provinciarum.* 26 Omnibus magiſtratibus (non tamen duumviris) conceſſum erat, juriſdictionem ſuam defendere pœnali judicio: *l. un. ff. ſi quis jus dicenti non obtemperaverit:* adde *l.* 131. §. 1. *l.* 244. *in fin. ff. de verbor. ſign.* 27 *l.* 9. *ff. ex quib. cauſ. major. l.* 8. §. 9. *ff. de pœnis:* adde *l.* 216. *l.* 224. *ff. de verb. ſignific.* 28 Ita tamen, ut nemo verberibus necetur, aut virgis interimatur, nec tormentis. *d. l.* 9. §. 3. 29 Major minorem prohibere poteſt, par parem prohibere poſſe non videtur. *l.* 4. *ff. de recept. qui arbitr.* & tamen hic habetur magis ratio prohibentis, quam jubentis. & merito, id enim prævalet in re pari. *l.* 11. *ff. de ſervit. præd. ruſticor. l.* 28. *ff. comm. dividundo.* & in publicis judiciis obtinet. *l.* 38. *ff. de re judicata.* adde Feneſtellam *c.* 10. *in fin.* 30 A magiſtratibus ad populum provocabatur, ut cui pœnæ, multæque remittendæ jus eſſet: ſic Flacco, Martiali flamini, populus Romanus multam remiſit, quam Craſſus Pontifex maximus ei, ſi a ſacris diſceſſiſſet, dixerat. Cicer. *XII. in Anton.* Illud eſt etiam obſervandum, non tantum a magiſtratibus, ſed & a regibus ad populum provocationem fuiſſe. Cic. 1. *de republ. apud Senecam* 19. *epiſt.* 109. neque id mirum, cum iidem reges Quæſtores non crearent, ſed populus. *l.* 1. *ff. de off. quæſtor.* ut merito ſuſpecta ſit ſententia legis Regiæ, qua dicitur populus ei, & in eum jus omne ſuum tranſtuliſſe. 31 Id eſt, multæ pœnæve. 32 Certatio, id eſt, cognitio ſuprema. Livius 25. Ducentum millia æris multa Poſthumio publicano dicta a Tribunis plebis fuit, cujus certandæ cum dies adveniſſet conciliumque tam frequens adeſſet &c. 33 Additur hic in quibusdam Codicibus, lex quæ ſequitur, Quodcumque poſtremum populus juſſerit, id jus ratumque eſto. ſed commodius viſum eſt eam in librum ſequentem rejicere. 34 Puto legendum *militi.* 35 De cujus officio vide *l.* 12. *ff. de re militari* · utebantur autem nonnunquam vel imperatore, vel conſule, vel dictatore. 36 Puta legati. 37 Militaribus hominibus conceſſa eſt judicandi facultas. vid. *l.* 1. *C. de off magiſtr. milit. l.* 17. *C. de judiciis. l.* 6. *C. de Juriſdictione*, non tamen omnino legum imperitis, *d. l.* 17. *in fin.* quos ideo Romani in provincias mittebant, & ad utrumque & pacis & belli tempus idoneos, *Novell* 24. Conſtat tamen ſæpiſſime judices Romæ non ex doctrina, ſed ex caſu fieri ſolitos eſſe. Plinius 14. *c.* 1. Minores tamen magiſtratus, de quibus hic agitur, videntur fuiſſe quaſi adſeſſores majorum: & adſeſſorum exemplo, peritiam juris in iis requiri, *l.* 1. *ff. de off. adſeſſ. l.* 2. *ff. quod quisque jur. l.* 1. *C. de adſeſſoribus. Novell.* 82. *in princ.* Pedaneos eodem modo peritos eſſe oportuit, νόμων καὶ πείρας, *Novell.* 82. *c.* 11. 38 *In prælia*, ita legitur in quibusdam excuſis. alii legunt *in prælio.* 39 Forte legendum, *milites.* 40 De munere & officio tribuni militaris, vid. *l.* 12. *in fin. ff. de re militari.* Veget. 2. *c.* 12. vide *epiſtolam Aureliani ad quendam ejus vicarium, apud Vopiſcum.* 41 Hoc caput refero ad quæſtores, inquirendæ & conſervandæ pecuniæ cauſa creatos. Etſi ſcio apud Varronem 4. *de lingua*, nonnihil extare de tribunis ærarii & ære militari, quæ huic loco non ita male convenirent. 42 Hoc etiam caput ad triumviros capitales refero: ut qui carceris cuſtodiam haberent, ut cum animadverti oporteret, eorum interventu fieret. *l.* 2. §. 30. *ff. de origine juris.* quos exiſtimo alios fuiſſe ab iis quibus poteſtas eſſet de carcere vel cuſtodia dimittendi. *l.* 52. §. 12. *ff. de furtis.* ad eosdem triumviros capitales refero illud Taciti 5. *Annal.* Tradunt temporis ejus autores, quia triumviris capitalibus ſupplicio (ita emendo, pro triumvirali ſupplicio) affici virginem inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxta compreſſam, qua lectione nihil apertius necdum enim probatum animadverti, Triumvirale ſupplicium idem eſſe, quod pœnam laquei; potuitque error ex hac ſcriptura *triumvirali*, pro *triumviris capitalibus*, admitti. 43 Hunc locum refero ad quæſtores parricidii, de quibus *l.* 2. §. 23. *ff. de origine juris.* vel ſimiles magiſtratus. Nec enim Conſulibus licuit de capite civis Romani jus dicere. *d* §. 23. 44 Et hoc etiam caput ad triumviros monetales, æris (ut inquit Pomponius, *d. l.* 30. §. 2.) argenti & auri flatores, aut qui tempore XII. tabularum ſimilem poteſtatem habuerunt. 45 Legibus XII. tabularum hoc conſtitui non poſſe præſumptio eſt ea. Romani ante Servium Tullium rudi ære utebantur. Plin. 33. *cap.* 3. Servius primus æs ſignavit. Plin. *d. loco.* & 18. *capite* 3. Argentum non ante Pyrrhum ſignatum eſt: ſed annis tantum quinque ante primum bellum Punicum. Plin. 32. *cap.* 3. Aurum quo tempore ſignatum fuerit, incertum eſt. Plin. *d. loco.* 46 Hac particula adducor, ut credam hic tractari de decemviris, qui haſtæ præeſſent, quique (ut Pomponius loquitur. *d. l.* 2. §. 29.) in litibus judicandis olim conſtituti fuerunt. 47 Decreverit. 48 *d. l.* 2. §. 21. & 26. Ædiles curules intelligit. 49 Ideoque, ædiles nonnunquam intervenerunt incendiis arcendis. *l.* 1. *ff. de offic. præfect. vig.* 50 Hinc ædilitiæ actiones. *C. de ædil. act.* edicta ædilitia. *tit. de ædil. ed.* ut hinc facile intelligas, ecquid Pomponius ſenſerit, cum nobis retulit, Præfectum annonæ & vigilum non magiſtratus, (id eſt, non perpetuo aut ex legibus XII. tabularum) ſed extraordinarie & utilitatis cauſa fuiſſe conſtitutos. *l.* 2 §. 33. *ff. de orig. jur.* Ob ſuperiorem cauſam iidem ædiles de menſuris jus dicebant. Juven. Satyr. 10. *Et de menſura jus dicere, vaſa minora Frangere, pannoſus vacuis ædilis Ulubris.* Qua de re memini quædam me ſcripſiſſe ad *l.* 12. *ff. de peric. & com.* 51 Et munerum Suet. *in Julio* 10. Capitolin *in Gordiano.* Cicer. 2. *offic.* ubi adjicit, muros, navalia, portus, aquæductus, & omnia quæ ad uſum reipublicæ pertinent, theatra, porticus, nova templa, impenſas meliores ædilium cenſeri. 52 Ideoque notat Cicero 2. *de officiis*, prætermiſſionem ædilitatis Mamerco repulſam conſulatus attuliſſe. Solebant enim ædiles auram popularem largitionibus variis demereri. Quod hic dicitur de ædili, idem etiam tribuitur quæſtori, in *l.* 1. *in fin. ff. de offic. quæſtor.* 53 *l.* 2. §. 17. *ff. de origine juris.* Cenſores inde dicti, quod tanti quisque res ſuas æſtimaret, quantum illi cenſuiſſent. Feſtus *in Cenſores:* huic magiſtratui origo fuit, quod populus diu incenſus fuiſſet, nec differri cenſus, neque conſulibus, propter bella id curæ eſſe, poterat. 54 Ætates *l.* 3. *ff. de cenſibus.* 55 Liberos. 56 Id eſt ſervos. *l.* 4. §. 5. *ff. de cenſibus.* 57 Agros *d. l.* 4. 58 Livius 4. Publicorum jus, privatorumque bonorum ſub nutu Cenſoris & arbitrio erat. 59 Livius 24. Locabant etiam opera publica. 60 Ab initio tribus (Livius vocat Curias equitum *libro* 1.) tres fuerunt Tatienſium, Ramnium ſeu Ramnenſium, & Lucerum Varro 4. *de lingua.* A tributo, non a tribus populi partibus dictas fuiſſe Livius ſcribit *l.* 1. quin, initio quatuor fuiſſe Suburranam, Palatinam, Collinam, & Exquilinam, ita dictas a regionibus urbis. Liv. *ibid.* 18. Plin. 3. Ciceronis ætate fuerunt XXXV. Cicer. *contra Rullum.* quarum nomina, ſecutus Manutium, viſum eſt utile ſtudioſis communicare. Æmilia Cicero *ad Atticum* 11. Livius 38. Anienſis Livius *lib.* 10. Cicero 8. *familiar.* Armenſis Livius 6. & 29. Cicero 2. *in Rull.* Claudia Livius 11. Halicarnaſſ. 5. Cruſtumina Cicero *pro Planco & pro Balbo.* Collina Varro 4. *de lingua.* 18. Plin 3. Cornelia Livius 38. Exquilia Varro 4. *de lingua* 18. Plin. 3. Fabia Horat. 1. *epiſt.* 6. Suetonius *in Auguſt.* Falerina Liv. 9. Galeria Liv. 27. Plinius 2. Mæcia Cicero 4. *ad Atticum.* Livius 29. 2. Valer. 4. Mentina Cicero 3. *familiar.* Joſeph. 13. *hiſtor.* Ouſentina Liv. 9. Palatina Varro 4. *de lingua.* Cicero 4. *in Verrem.* Livius 20. 18. Plinius 3. Papiria, Papia *vide* Manutium. Poblilia Liv. 7. Pollia Liv. 29. Valer. 4. & 9. *cap.* 10. Pomptina Cicero 4. *ad Atticum:* Livius 7. Pupinia Cicero 3. *familiar.* 8. Livius 26 Quirina Cicero *pro Quintio:* & 8. *familiar.* Romilia Varro 4. *de lingua.* Cicero 2. *in Verrem:* 2. *Agraria:* Servius 1. *Æneidos*, Sabatina Liv. 6. Scaptia Liv. 8 Suetonius *in Auguſto.* Sergia Aſcon Stellatina Livius 6. Suburrana Varro 4. *de lingua.* 8. Plin. 3. Terentina Cicero *pro Plancio:* & *lib.* 8 *familiar* Tromentina Livius 6. Velina Cicero 4. *ad Atticum* & *in Bruto:* Horatius 1. *epiſtol* 6. Voltinia Cicero *pro Plancio.* Vejentina Cicero *dicto loco.* Tribuum etiam aliæ fuerunt Ruſticæ, aliæ Urbanæ. Et hæ quidem illis minus nobiles: ut Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina 18. Plin. 3.

pecunias,

pecunias, ævitates, ordines [1] partiunto: equitum [2], peditumque [3] prolem describunto: cœlibes [4] esse prohibento: mores [5] populi regunto: probrum [6] in senatu ne relinquunto: bini [7] sunto: magistratum quinquennium [8] habento: reliqui magistratus [9] annui sunto, eaque potestas semper [10] esto.

De officio Prætoris.

Juris disceptator, qui privata [11] judicet, judicarive jubeat, prætor [12] esto. is juris civilis custos [13] esto. huic potestati parento. Quotcumque [14] senatus creverit, populusque jusserit, tot sunto.

De officio Consulis [15].

Regio [16] imperio duo [17] sunto: iique præeundo [18], judicando [19], consulendo [20], prætores [21], judices [22], consules, appellantor: militiæ summum [23] jus habento, nemini [24] parento. salus [25] populi suprema [26] lex esto. Eundem magistratum, ni interfuerunt decem anni, ne quis capito. Ævitatem annali [27] lege servanto.

De Dictatore, & Magistro Equitum.

Ast quando duellum [28] gravius [29], discordiæ [30] civium estunto ne amplius sex [31] menses, si senatus creverit, idem juris, quod duo consules, tenento, isque ave [32] sinistra [33] dictus [34] populi magister [35] esto.

Æquitatem [36] quicumque regat, habeto [37] pari [38] jure cum [39] eo, quicumque erit juris disceptator [40]. Ast quando consulis [41] est, magistratusve [42] populi, reliqui magistratus ne sunto.

De Auspiciis, & autoritate Senatus.

[43] Auspicia [44] patrum sunto: ollique ex [45] se produnto, qui comitiis creare [46] consules rite possint.

Imperia, potestates, legationes, cum Senatus creverit, populusve jusserit, ex urbe exeunto.

De re militari.

Duella [47] justa [48] juste [49] gerunto: sociis [50] parcunto: se, & servos continento: populi sui gloriam augento: domum cum [51] laude redeunto: rei suæ [52] ergo ne quis legatus esto.

De Tribunis plebis [53].

Plebes [54] quos pro se contra vim [55], auxilii ergo, decem [56] creassit, tribuni [57] ejus sunto: quodque ii prohibessint, [58] quodque plebem rogassint, ratum esto: sanctique [59] sunto: neve plebem orbam [60] tribunis relinquunto.

De Senatoribus & Senatusconsultis.

1 Tres apud Romanos fuerunt ordines, Senatorius seu Patricius, Equestris & Plebeius. Senatorii ordinis tres etiam gradus postea fuere, clarissimi, spectabiles & illustres, dixi ad *Novell.* 7. *in fin.* 2 Inter ærarios unus relatus est ab iisdem Censoribus, qui cum uberrimus & habitissimus esset, rogatusque quam ob causam equum nimis strigosum haberet, responderat, se a seipso curari, equum a famulo. 4. Gellius 20. *&* 7. *cap. ult.* Livius 43. *In equitibus*, inquit, *recensendis tristis admodum & severa fuit eorum censura, multis equos ademerunt.* Idem *lib.* 24. & Valerius 2. *cap.* 4. *Censores citarunt eos qui post Cannensem pugnam rempublicam deseruissent.* his adde quædam alia ex Valerio *dicto loco.* 3 Qui sine justa missione discesserant a signis milites, Censores ita adigebant: *Ex tui animi sententia, tu ex edicto C. Claudii Tiberii Sempronii censoris in provinciam Macedonicam redibis, quod sine dolo malo facere poteris.* Livius 41. 4 De cœlibe quædam dixi ad Ulpianum *cap.* 13. *&* 14. & ad titulum *Codicis de indicta viduitate: & de lege Julia Miscella tollenda.* & ad titulum *C. de infirmandis pœnis cœlibatus.* Hoc tantum addere visum est de Camillo & Posthumo censoribus, qui æra, pœnæ nomine, eos qui ad senectutem cœlibes permansissent, in ærarium deferre jusserunt: iterum puniri dignos, si quo modo de tam justa sententia quererentur. 2. Valer. 4
5 Quale illud fuit, Livius *lib.* 4. Censor, inquit, agebat de uxoribus solemne jusjurandum, cumque verbis conceptis aliquem Censor ita interrogasset, *Et tu ex animi tui sententia uxorem habes? habeo equidem, inquit, sed non ex animi tui sententia.* Tum Censor, quod intempestive lascivisset, in ærarios retulit. Alterum severitatis Censoriæ exemplum fuit in eo qui prope fuit (nisi vitio se oscedinis teneri dejerasset) ut plecteretur, quod apud Censorem clare nimis ac secure oscitavisset: tanquam illud vagi animi indicium foret. 4. Gell. 20. *&* 7. *c. ult.* 6 Legimus L. Antonium senatu motum, quod quam virginem uxorem duxerat, repudiasset nullo amicorum consilio adhibito. 2. Valer. 4. & L. Flaminium pariter senatu motum, quod in provincia quendam damnatum securi percusserat, tempore supplicii ad arbitrium mulierculæ, cujus amore tenebatur, electo: & Ruffinum, quod decem pondo vasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum: & Duronium, quod legem de coërcendis conviviorum sumptibus latam abrogasset 2. Valer. 4. Livius *lib.* 43. senatum censores legerunt, septem e senatu ejecti sunt. adde eundem *lib.* 4. 7 Censores duo. 8 Octodecim tantum mensium meminit Livius *lib.* 10. idque ex lege Æmilia quæ hanc abrogat. 9 Ut Consulatus, Prætura. 10 Id est, non sit extraordinaria ut Dictatura.
11 De criminibus ac delictis publicis non cognovit. ejus etiam autoritatis non erat, creare magistratus, sicuti nec penes eum belli ac pacis jus fuit. Interdicta tamen reddidit de rebus sacris, religiosis ac publicis. *l.* 1. *in fin. ff. de interdictis.* hinc illa interdicta, Ne quid in loco sacro fiat. De locis & itineribus publicis: Ne quid in loco publico. De loco publico fruendo. De via publica. De fluminibus. Ne quid in flumine publico: Ut in flumine publico navigare liceat. De ripa munienda. 12 Vide *tit. ff. de Officio Prætoris.* 13 Juris etiam civilis adjuvandi, emendandi, & supplendi potestas Prætoribus data. *l.* 7. *in fin. ff. de just. & jur.* 14 Prætores plures olim fuere, urbanus, *l.* 2. §. 27. *ff. de orig. jur.* peregrinus, *d. l.* 2. §. 28. Sardiniæ, Siciliæ, Hispaniæ, Galliæ Narbonensis, qui de falso, qui de parricidiis, qui de sicariis, qui de veneficiis, duo frumentarii & ita XII. aliquando fuere. Augustus XVI. Prætores constituit, quibus duos Claudius adjecit, qui de fideicommisso jus dicerent, ex queis Nerva unum detraxit alio subrogato, qui inter fiscum & privatos jus diceret. Ad hunc modum XVIII. Prætores fuere. *d. l.* 2. §. 32. quinqueviri Cistiberes & Ultiberes, id est, cis & ultis Tiberim constituti, quasi Prætorum vicarii. *d. l.* 2. §. 31. *&* 33. *in fin.* Et hæc quidem Romæ. Constantinopoli vero, tres Prætores fuerunt ab initio. *l.* 3. *C. de episc. audient. l. ult. C. de offic. Prætoris.* Flavialis, Constantinianus, Triumphalis. Succedaneis postea temporibus, interdum quatuor, interdum quinque, interdum octo fuere, Constantinianus, Constantianus, Theodosius, Arcadius, Triumphalis, Augustalis, Romanus, Laureatus, ut dixi ad *d. l. ult.* 15 Vid. *ff. de officio Consulis.* 16 Consules regio fuerunt imperio. in consulibus tamen regium imperium paulo imminutum fuit, quod duo, quod annui essent, quod statis tantum festis ac pompis & honoris Deorum gratia, sceptra, coronas aureas & purpuram usurparent. Halicarn. 3. Fenestel. 7. Regii Imperii vestigium fuit, sella eburnea in qua sedentes jus reddebant, quodque prætexta candida uterentur, quod XII. lictores, totidem secures ante eos præferrent. 17 A Lacedæmoniis mos hic usurpatus. Halicarn. 4. spectabant & aliud Romani, hoc scilicet, minus injuriosos fore & molestos divisa potestate. 18 Inde Prætores etiam dicti. *J. eodem.* 19 Constat Consules initio, ante constitutos Prætores, jus in civitate reddidisse. *l.* 2. §. 29. *ff. de origine jur.* præterquam in causis criminalibus. *d. l.* 2. §. 23. Apud eosdem manumissiones expeditas fuisse constat. *l. un. ff. de officio Consul.*
20 Vel quod Reipublicæ. Fenest. *c.* 7. vel quod senatum, populumque consulerent. Varr. 4. *de lingua.* ut inde lex fieret vel senatusconsultum, nisi Consulis vocem inde potius deritentius, unde Actius ait, *apud eundem Varronem d. loco.* Qui recte consulat, consul fiat. videtur etiam Cincius *libro de Consulis potestate.* apud Festum *in voce Prætoria porta*, opinari Consules dictos, quod populos Latinos consulere soliti essent & imperium commune consilio administrare. 21 Festus *in Prætoria porta.* Initio Prætores erant, qui nunc Consules, iique bella administrabant, quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium; hinc Prætoria porta, qua exercitus in prælium educebatur. Fest. *ibi.* Prætoria cohors, quæ a Prætore non discedebat, Festus *in Prætoria cohors.* 22 A judicando, *ut supr. eod.* 23 Ita ut eo tempore miles ab eorum sententia appellare non possit. *S. cap. de magistrat.*
24 Nisi populo. 25 Hoc innuit; Populi salutem omnibus rebus anteponi, a qua sententia nunquam boni principes abhorruere. Capitolinus *in M. Antonino.* fisco, inquit, in causis compendii, nunquam judicans favit. adde *Nov.* 149. *in fin & 161. in fin. l.* 10. *ff. de jure fisci.* 26 Id est, ultima. Est enim supremus post quem nullus, quem nemo sequitur. *l.* 34. *ff. de vulgari & pupillari substitutione. l.* 9. *ff. de reb. dub. l.* 92. *ff. de verb. sign.* 27 Quæ & Annaria, Festus *in Annaria.* Annaria lex dicebatur ab antiquis, qua magistratus etiam annui. fuerunt & aliæ leges annales, quibus cavebatur, qua ætate quisque magistratum posset adipisci. Gerebatur ædilitas curulis anno XXXVII. triennio post, prætura: Cic. *ad Brutum.* Consulatus anno XLIII quamvis tamen legibus nonnulli, virtutis causa, interdum solvebantur. vide Paul. Manutium *l. de legib.* 28 Id est, bellum ita dictum, quod sit quasi duorum inter se contendentium conflictus inde Duellona, Bellona. Var 4. *de ling.* Fest. *in Duel.* quidem bestia, bidens. Fest. *in duidens.* Duonum, bonum, Idem *in Duonum.* Duellum etiam dicebatur perduellum. Var. 6. *de ling.* unde perduellis. Fest. *in Duel. l.* 234. *ff. de verb. sign.* 29 Vid. *l.* 2. §. 18. *ff. de orig. jur.* 30 Hinc legimus apud Liv. 2. Conjuratione detecta XXX. populorum, vel ut *Fenest.* ait XL. Dictatoris primam mentionem ortam fuisse credi: nonnullis asserentibus T. Largium primum dictatorem, Spurium Cassium Magistrum equitum creatos. Fenest. 8. Halic. 5.
31 *d.* §. 18. *l. un. C. de off. Præf. Præt.* 32 Id est, auspicato. 1. Valer. 1.

de quo mox etiam dicam. Illud addendum, moris etiam fuisse dictatorem noctu sub silentio dici, *Liv.* 33 Avis sinistra, non est mala: sinistra seu scæva auspicia, bona auspicia existimantur. scævum omen, bonum omen. Varro 6. *de lingua.* sinistrum enim in auspicando significare ait, Atteius Capito, lætum & prosperum auspicium, Festus *in Sinistrum.* causa vanitatis inde fuit: crediderunt augures, quod homine in meridiem (quæ deorum sedes ab iisdem existimabatur) spectante, ad sinistram ejus, partes mundi exorientes sint, ad dextram occidentes. Inde sinistra auspicia, fausta dici, quod ea, quæ oriuntur, quæque ortus causam tribuunt, meliora sint iis, quæ occidunt, quæve interitum rei demonstrant, vide Festum *in sinistræ aves.* Partes exorientes hic intelligi puto solem ipsum aut orientem, non ipsas stellas, quæ nobis nunquam occidunt, & quæ ab Astrologis perpetuæ apparitionis dicuntur. sed quam vana sit augurum & aruspicum opinio, satis ostendit contraria Ægyptiorum sententia, ut qui existimarent, Anticas mundi partes esse in Occidente, Posticas in Oriente, dextras in Septentrione, sinistras in Meridie vide Plutarchum *in Iside.* adde Cœlium Rhodiginum 1. *lect.* 10. *ubi explicat quæ sint in mundo Antica & Postica.* 34 Varro 4. *de lingua.* Dictator quod a Consule dicebatur, cui secundum cujus dicto omnes audientes essent. Consule, inquam, vel ut *Dionysius* ait *lib.* 4. a collega: ut alter Consulum alterum nominasse videatur. Halicarnass. *ibidem.* 35 Varro 5. *de lingua.* Dictator, magister populi, quod is a consule debeat dici. *Et paulo post*, magister populi etiam dicitur. Dictatoris forte appellatio, sumpta ab Albanis, apud quos magistratus annui dictatores vocabantur. Halicarnass. 5. Fenest. 8. 36 Non improbarem, si quis ita legeret, Equites qui regat habeto. 37 Creato. Nam magister equitum a dictatore creabatur. Halicarnass. 5. 38 Imo plus juris. A consulibus provocatio erat ad populum. *l.* 2. §. 16. *ff. de origine juris.* a dictatoribus non fuit. *d. l.* 2. §. 18. Consulibus nulla capitis animadversio. *d.* §. 16. *&* §. 23. *ibidem.* dictatoribus fuit. *d. l.* 2. §. 18. his omissis puto id significari, Inter cætera dictatoris munera illud quoque adnumerari, ut magistrum equitum sibi crearet. 39 Id est, eodem tempore creatum. Alioquin, absurdum fuerit jus, de quo hic agitur, referre ad magistri equitum potestatem, cum inæqualis fuerit potestas dictatoris & magistri equitum. Eodem tempore dixi. Nullus enim dictator fuit absque magistro equitum Halicarnass. 5. solebatque magister equitum dictatori adjungi: quo modo Regibus, Tribunus Celerum. *l.* 2. §. 19. *ff. de origine juris.* Fenest. 9. & succedaneis temporibus præfecti prætorio, Imperatori *l. un. ff. de off. præfect. prætor.* Possis etiam juris vocabulo intelligere auspicia, nam magister equitum non sine auspiciis lectus fuit. Idque ex eo constat, quod soricis occentus auditus Fabio Maximo dictaturam, & Flaminio magisterium equitum deponendi causam præbuit. 3. Valer. 1. usque adeo tributum a veteribus fuit soricis occentui. Plutarch. *in Marcel.* 8. Plin. 57. 40 Juris disceptator, Prætor *supr. de off. prætor.* quasi id innuat, Magistrum equitum dictatori loco fuisse prætoris; & quidem legimus, in omnes milites & accensos, jus summum militare magistris adtributum, Fenestella 9.
41 Consulatus est. quidam etiam ita legunt, male ut opinor. De vera hujus loci lectione mox dicam. 42 Magister populi. quidam etiam ita legunt, & male. Puto hunc locum corruptum esse & ita restitui posse, Ast quando consuli reipubl. opus est, magistratuve populi, &c. neque quidquam a veritate historiæ alienum comminiscor. Testatur enim Plutarchus, moris fuisse, ut cum Dictator eligeretur, omnes magistratus deponerentur, excepto tribuno plebis. Plutarch. *in Fabio.*
43 Quidam ita legunt, Reipublicæ auspicia. 44 Quasi avispicia. 45 Plebs postea ad consulatum admissa fuit. *l.* 2. §. 26. *ff. de origine juris.* 46 Creari.
47 Id est, bella. 48 Justum bellum dicimus, non tantum quod publice decretum est *l.* 24. *ff. de captivis. l.* 118. *ff. de verb. sign.* sed cum ita suscipitur, ut nihil nisi pax quæsita videatur. Cicero 1. *offic.* Justa sunt etiam ea bella quæ Deus jubet, in quibus ductor exercitus vel ipse populus, non tam auctor belli quam minister judicandus. August. *lib.* 6. *quæst. super Josuam.* 49 Non excludit dolum, qui adversus hostem bonus esse dicitur. *l.* 1. §. 3. *ff. de dolo*
50 Hinc illud, *Parcere subjectis & debellare superbos.* Idem a præsidibus requirit *Juvenalis* 8. *miserere*, inquit, *inopum sociorum.* 51 Hac occasione permoti imperatores, ob levissima prælia triumphos sibi decerni postulabant: quibus ut occurreretur, lege cautum fuit, *Ne quis triumpharet, nisi quinque millia hostium una acie cecidisset.* Eique legi rursus ne fraus fieret, altera lege contra falsas pugnas cautum fuit, *Ne quis hostium occisorum falsum numerum senatui referret, jussis imperatoribus, cum primum urbem intrassent, apud quæstores urbanos jurare de numero occisorum.* 3. Valer. 8. Coronæ in eum finem dabantur. Triumphales primo laureæ fuerunt, postremo una littera dempta, aureæ imperatoribus dabantur idque vulgo dicitur aurum coronarium. Obsidionalis quæ & graminea, quam dabant ii, qui obsidione liberati erant ei duci, qui liberasset. Civica ex quercu vel ilice facta, ea appellabatur, quam civis civi, a quo servatus esset in prælio, testem vitæ salutisque perceptæ daret. Muralem dabat imperator militi, qui primus murum ascendisset: ut Castrensem, ei qui primus in castra hostium impetum fecisset: ut & Navalem, ei qui primus in hostium navem vi armatus transiluisset. Hæ tres coronæ fiebant ex auro. Ovali, quæ ex Myrto, utebantur imperatores, qui ovantes urbem introibant. Ovandi causa erat, cum aut bella non rite indicta, neque cum justo hoste, aut hostium nomen humile, aut deditio repente facta. Oleagina utebantur, qui in prælio non fuerant, qui tamen triumphum procurabant 5. Gell 6.
52 De ea re dixi ad *l.* 14. *ff de legationib.* 53 De tribunis plebis, vid. *l.* 2. §. 20. *ff. de origine juris.* 54 Plebs, cæteri cives a senatoribus. *l.* 238. *ff. de verbor. sign.* 55 Senatorum scilicet & patrum. 56 Prima secessione duo tantum fuere. Livius 2. alia secessione tres additi; mox quinque: & ita decem. Fenestel. 10. nonnumquam viginti *l.* 2. §. 25. *ff. de origine juris.* quod vix est ut credi possit. 57 De tribunis plebis. 58 Id est, obnuntiarint, intercesserint. Gell. 13. *cap.* 12. Tribuni plebis antiquitus creati videntur, non juri dicundo, nec querelis de absentibus noscendis, sed intercessionibus faciendis, quibus præsentes fuissent. & Fenestella refert, patrum decreta prius rata non fuisse, quam si tribuni ea approbassent. Illud mirum est, tantæ potestatis viros, prehensionem quidem habuisse, vocationem in jus non habuisse, qua de re vide 13. Gell. 12. 59 Livius 2. Agi de concordia cœptum, concessumque in conditiones, ut plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio adversus consules esset, neve cui patrum eum magistratum capere liceret. Eadem extant apud Halicarnassæum 6. 60 Hoc igitur innuit, Plebi Romanæ utiles fuisse tribunos plebis. in municipiis, tribunorum vicem sustinuerunt defensores civitatum. de quibus vide *Novell.* 15. Quod ad tribunos plebis attinet. Cicero 3. *de legibus.* Tribunitiam potestatem pestiferam vocat, ut quæ in seditione & ad seditionem nata sit. idque evidenter etiam Tiberii Gracchi tribunatum ostendisse: & Curiatii hominis infimi, a quo D. Brutus & P. Scipio in vincula conjecti. Idem quoque perspectum in Caji Gracchi & Saturnini tribunatu. Syllam recte constituisse, ut tribunis plebis injuriæ faciendæ potestas adimeretur, auxilium ferendi relinqueretur.

Omnes [1] magiſtratus auſpicium [2], judiciumque [3] habento: eque his ſenatus eſto: ejus decreta, rata ſunto. aſt ni poteſtas par, majorve [4] prohibeſſit. SC. perſcripta ſervanto. Is ordo vitio [5] vacato: cæteris ſpecimen [6] eſto.

De Suffragiis & creatione magiſtratuum.

Creatio magiſtratuum, judicia, populi juſſa, vetita, cum ſuffragio conſciſcentur [7], optimatibus nota, plebi libera [8] ſunto.

De quæſtoribus [9].

At ſi quid erit, quod extra magiſtratus cohærario [10] æſuſſit, qui cohæret, populus creato, eique jus coërcendi dato.

De jure Populi & ſenatus.

Cum [11] populo, patribusque agendi jus eſto conſuli, prætori, magiſtro populi [12], equitumque, eique, quem produnt, patres conſulum rogandorum ergo: tribunisque, quos ſibi plebs rogaſſit, jus eſto cum patribus agendi: idem [13], ad plebem, quod cenſus [14] erit, ferunto. Quæ cum populo, quæ cum patribus agentur, modica [15] ſunto. Senatori, qui nec [16] adierit, aut cauſa aut culpa eſto. Loco [17] ſenator, & modo [18] orato: cauſas [19] populi teneto. Vis [20] in populo abeſto. Par, majorve poteſtas plus [21] valeto. Aſt qui turbaſſitur [22] in agendo, fraus auctoris eſto. Interceſſor rei malæ, ſalutaris [23] cuive eſto. Qui agent, auſpicia ſervanto; auguri publico parento: promulgata, propoſita, in ærario [24] cognita, agunto: nec plus, quam de ſingulis rebus ſemel conſulunto: rem populum docento, doceri a magiſtratibus, privatisque patiuntor. Privilegia [25] ne irroganto [26]: de [27] capite civis, niſi per [28] maximum [29] comitiatum, ollosque, quos cenſores in partibus populi locaſſint, ne ferunto: donum [30] ne capiunto, neve danto [31], neve [32] petenda, neve gerenda, neve geſta poteſtate. Quod quis earum rerum migraſſit [33], noxiæ pœna par eſto. Cenſores fide legem cuſtodiunto [34]. Privata [35], ad eos acta referunto: nec eo [36] magis lege liberi ſunto.

1 Niſi dimoveret Ciceronis in hunc locum interpretatio, putarem legendum eſſe *Senatores*, perinde ac ſi lex hoc velle videretur, Senatores auſpicato eligi, judicandi poteſtatem penes eos eſſe, exque his ſenatum fieri: nec enim ita proprie quis dixerit, Senatum ex prætoribus atque ex ſenatoribus fieri, & ut paucis dicam, Nemo non videt agi hoc capite de ſenatu atque ſenatoribus, non de prætoribus. 2 Non videntur magiſtratus electi, numine inconſulto. 3 Id eſt, poteſtatem judicandi. 4 Conjungenda eſt hæc ſententia ſuperiori capiti, de magiſtratibus, Ni par magiſtratus, poteſtasve, populusve prohibeſſit. Varro 4. *epiſt. ad Oppium*, teſte Gellio 14. *cap.* 7. Intercedendi ne ſenatusconſultum fieret, jus fuit iis ſolis, qui eadem poteſtate, quaſi, qui ſenatusconſultum facere vellent, majoresve eſſent. Hæc ille. Intercedere tamen proprium tribunorum fuit. Notandum eſt, quod ſuperiore loco ſcribit idem Varro, dictatores, Conſules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbi, & extraordinario jure Tribunos militares, qui pro conſulibus fuiſſent, Decemviros, quibus tum imperium conſulare eſſet, item Triumviros reipublicæ conſtituendæ cauſa creatos, jus conſulendi ſenatum eo ordine habuiſſe. 5 Hinc illud 3. *capite de Cenſoribus*. Probrum in ſenatu ne relinquito. 6 Quales enim ſummi civitatis viri fuerint, talis civitas erit. Claudianus, *Nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valent, quam vita regentis.* 7 Id eſt, ferentur. 8 Suffragia ab initio palam & voce ferebantur a populo. Sed quoniam intererat populi (propter potentiores) voluntatem in judiciis regere, latæ ſunt quatuor leges tabellariæ. Gabinia, qua populo poteſtas facta eſt ſuffragia ferendi per tabellam, quoties ageretur de magiſtratu alicui demandando. Caſſia, quoties ageretur de capite fortunisque civium, excepto perduellionis crimine. Papiria, quoties de jubendis ac vetandis legibus ageretur. Cœlia, in perduellionis etiam crimine tabellam populo dedit, quod lex Caſſia exceperat. His de cauſis Cicero *in Agraria* 2. & *lib.* 3. *de legibus*, tabellam appellat vindicem tacitæ libertatis: & in Oratione pro Cornelio, principium inſtitutæ libertatis Caſſiam legem appellat. Et tamen noſtra lege ſuffragia populi, optimatibus nota eſſe jubet. Si nota, non igitur libera? Cicero hanc legem tabellariam ut non omnino probat, ita penitus non improbat. Improbat, quia bonorum intereſt, ſcire, quid quisque ſentiat, quam voluntatem tabella occultat: ideoque magis graviora judicia de potentiſſimis hominibus extare voce, quam tabella: minus multos tabella condemnatos, quam voce. Probat vero, quoties ambitio locum habet, & ea tamen conditione, ut quisque optimo & graviſſimo civi tabellam offerat. Quod de lege Mariana adjicit, quæ fecit pontes anguſtos: Pontium nomine intelligo menſas, quibus ſuffragiorum ciſtæ imponebantur: quarum mentionem facit autor *ad Herennium*, & Suetonius *in Julio*. Ut ad libera populi ſuffragia revertar, C. Cæſar ea ſuſtulit, Auguſtus reſtituit, quod diu non manſit. Hinc fit ut Modeſtinus in *l.* 1. *ff. de ambitu*, dicat legem de ambitu in urbe ſuis ceſſaſſe temporibus, quia tunc ad principis curam magiſtratus creatio pertinebat: & Juvenalis *Satyr.* 10. *Jampridem ex quo ſuffragia nulli vendimus.* 9 *l.* 2. §. 22. *ff. de origine juris*: *l.* 1. *ff. de offic. quæſtoris.* 10 Ærarii tribuni, ab ære dando dicti: Feſt. *in Ærarii.* 11 Vide 14. Gell. 7. 12 Magiſter populi, dictator ut *ſupr. cap. de dictatore.* 13 Iidem. 14 Cenſuerint: Ferunto, *Lambinus.* quod œſus erit Lipſius 2. *epiſtola* 2. œſus, ἀρχαϊκῶς pro uſus. ſic apud veteres Cœrare pro curare, & cœratio pro Curatio. 15 Modeſti. 16 Multæ dicebantur ſenatori, qui cum in ſenatum venire deberet, non adeſſet, *Varro* apud Gell. 24. *cap.* 7. 17 Id eſt, togatus, *Cicero.* 18 Id eſt, ne ſit infinitus. Nam brevitas non modo ſenatori, ſed etiam oratori magna laus eſt, Cicero *hic.* Veritatis ſermo ſimplex. Ammianus 14. & *alibi*, Tunc laudanda brevitas, cum nihil detrahit cognitioni juſtorum. hinc reſcriptum eſt, Brevitate non minui fidem chirographi. *l.* 13. *C. de donationibus.* 19 Senatori neceſſarium eſt, noſſe rempublicam: puta, quot habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios habeat, quos amicos, quos ſtipendiarios, qua quisque ſit lege, conditione, fœdere, tenore, conſuetudinem decernendi, noſſe exempla majorum. *Cic.* 20 Nihil eſt enim tam exitioſum civitati, nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam compoſita & conſtituta republica, quidquam agi per vim. 21 Quod pars major civium fecerit, omnes feciſſe videntur. 22 Turbaſſit, turbaſſerit. Nemo cauſam quærat ſeditionis agendo: hinc vetitum, ne quis turbis coadunatis de fide diſputet, ex eo tumultus & perfidiæ occaſionem requirens. *l.* 4. *C. de ſumma Trinitate.* Puniri etiam lex jubet, qui turbulentis ſe adclamationibus populi adcommodant. *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis*: ut & auctores ſeditionis & tumultus *l.* 38. §. 2. *ff. de pœnis.* lex id innuit, interceſſori deferendum. Impediri enim bonam rem melius, quam concedi malam *Cicero.* 23 Leges promulgatæ in ærario condebantur. Sueton. *in Julio*, ut & Senatusconſulta. 24 Hæc lex non tollit privilegia certis perſonis aut corporibus data, ſed negat legem de uno tantum perſona concipi poſſe in omnia tempora. Quintilianus *declamat* 154. In præteritum tempus ferri de ſingulis leges poſſunt, ut de Menandro. *l.* 5. *in fin. ff. de captivis.* ut de Hoſtilio Mancino *l. ult. ff. de legation.* adde Cujac. *obſ.* 8. 25 Cicero *pro domo.* Vetant XII. Leges privatis hominibus irrogari. Cicero *pro Sextio.* XII. tabulis ſancitum, ut neque privilegium irrogari liceret. Idem in Solonis legibus fuiſſe cautum Æneas Gazæus ſcribit *in Theophraſto* his verbis: ὁ μὲν τοῦ Σόλωνος οὐκ ἐᾷ νόμον ἐπὶ ἀνδρὶ τιθέναι, ἀλλὰ ἢ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τίθεσθαι. Idem inſtitutum fuit apud Athenienſes, ne ſcilicet lex ulla ferretur, niſi in eas Athenienſes conveniſſent non minus 6000. Demoſt. *contra Timocratem.* Huc illud referri poteſt: Jura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtitui. *l.* 8. *ff. de legibus.* a judicibus generaliter conſtitutiones obſervari. *l. ult. C. ſi contra jus.* 26 Cicero *pro Sextio*: XII. tabulis ſancitum eſt, ut non liceret de capite, niſi comitiis centuriatis rogari, & *poſt* de capite non modo ferri, ſed ne judicari quidem poſſe niſi comitiis centuriatis. 27 Et merito. Nam univerſi populi gravius eſt judicium, quam partiti: deſcriptusque populus cenſu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad ſuffragium conſilii, quam fuſe in tribus convocatus. 28 Maximus comitiatus, centuriata comitia. 29 Gellius 20. *c.* 1. Niſi duram eſſe legem putas, qua judex, arbiterque jure datus, qui ob rem dicendam, pecuniam accepiſſe convictus eſt, capite punitur. vid. *l.* 6. §. 3. *ff. de off. proconſ. l.* 18. *ff. de off. præſid. Novell.* 8. *c.* 1. & 17. *c.* 1. *l.* 1. *l.* 2. *C. de pœna jud. l.* 7. *C. quando provoc. non eſt neceſſ. l. ult. C. ad l. Jul. repetun.* Hinc venales ſententiæ ipſo jure nullæ. *d. l.* 7. *l.* 15. *ff. de judiciis* Plato 6. *de legibus.* 30 Per ſe vel per alios: quod tamen moderatum eſt, moderatio plauſibilis videtur: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, id eſt, A nemine quippe accipere inhumanum: paſſim viliſſimum. ab omnibus vero accipere avariſſimum eſt. *l.* 6. §. 3. *ff. de off. proconſ.* Altera moderatio fuit, permitti præſidibus accipere eſculentum, potulentumque quod intra dies paucos prodigeretur. *l.* 18. *ff. de off. præſid.* 31 *l.* 1. *in fin. ff. ad l. Jul. de amb.* 32 Obſervanda ſunt hæc tria tempora. 33 Id eſt, quisquis has leges contempſerit, aut neglexerit. 34 Facit *l.* 2. §. 13. *ff. de origine juris Novell.* 26. §. 1. *Novell.* 133. *c.* 4. *Novell.* 161. Sic apud Græcos fuerunt νομοφύλακες. 35 Privati: ſenſus eſt, eos qui magiſtratu abierint, cogi apud cenſores edere & exprimere quid in magiſtratu geſſerint. Vide quæ ſcripſi ad *Novell.* 8. *c.* 6. 36 Id eſt, nec ante.

LEGUM XII. TABULARUM FRAGMENTA, AD PANDECTARUM ET CODICIS SERIEM ADCOMMODATA.

TIT. I.

De legibus.

1. Jura non in ſingulas perſonas ſed generaliter conſtitui *l.* 8. *de legibus.*

PRivilegia [1] *ne irroganto.* Hæc Cicero 3. *de legibus. Idem pro Seſtio.* Cur, cum XII. Tabulis ſancitum eſſet, *ut neque privilegium irrogari* [2] *liceret*, nulla vox eſt audita Conſulum.

2. Priores leges ad poſteriores trahi.

Interrex Fabius ajebat in XII. Tabulis legem eſſe, *ut quodcunque poſtremum* [3] *populus juſſiſſet id jus ratumque eſſet.* Hæc Livius 7. & 9. Cicero *pro Balbo*: & 2. *de inventione.* autor *ad Herennium libro* 2. Varro 8. *de lingua.*

TIT. II.

De ſtatu hominum.

1. De partu 10. & 11. menſium.

D*Ecemviri in X. menſe gigni hominem non in undecimo* [4]. Hæc Gellius 3. *c.* 6.

2. De partu deformi.

Deinde cum eſſet cito legatus, tanquam ex XII. Tabulis, inſignis ad deformitatem [5] puer, brevi tempore neſcio quo pacto creatus, multoque tetrior & fœdior natus eſt. Cicero 3. *de legibus.*

3. De Patrono & Cliente.

De Patrono & Cliente v. infr. titul. De extraord. criminibus, *c.* 2.

TIT. III.

De his qui ſunt ſui.

1. Trina venditione liberos emancipari.

ID enim lex [6] XII. Tabularum jubet his verbis: *ſi pater filium ter* [7] *venundarit* [8], *filius a patre liber* [9] *eſto*, hæc Ulpian. 10. §. 1. Hanc legem ita reſtituit Joſephus Scaliger, apud Feſtum *in addes. Sei pater filiom ter venomduit* [10], *filius a patre liber eſto.*

TIT. IV.

De rebus.

GAjus libro ſexto ad legem XII. Tabularum. *Rem*, inquit, *de qua controverſia eſt, prohibemur* [11] *in ſacrum dedicare, alioquin dupli pœnam patimur.* nec immerito, ne liceat eo modo duriorem adverſarii conditionem facere. *l. ult. ff. de religioſis.*

1 De hac lege dixi in ſuperiore legum Ciceronianarum tractatu. 2 Id eſt in privatos homines ferri. Nam privilegium omne ſecundum Decemviros injuſtum: ſecundum Juriſconſultos (verbi gratia fiſci, creditorum & id genus) probum ac juſtum. 3 *l.* 26. *l.* 27. *l.* 28. *ff. de legib.*
4 *Dixi ad Novellam de reſtitutionibus & ea quæ parit XI menſe.* 5 Locus eſt meo judicio valde corruptus: quem ut difficultate nimia, nondum, puto, quisquam reſtituit, ita vix auſim attingere. videtur tamen pertinere ad deformes, ſi non monſtroſos partus, quorum fit mentio in *l.* 10. *l.* 14. *ff. de ſtatu hom. l.* 135. *ff. de verb. ſign.*
6 Ante legem 12. Tabul. Romulus id conſtituerat teſte Dionyſio. Rævardus putat lege Romuli filios ter venditos, ter manumiſſos reipſa. Lege 12. Tabularum imaginarias fuiſſe venditiones ſeu mancipationes & manumiſſiones. 7 De trina venditione filiorum dixi ad Ulpianum, *tit.* 10. 8 Venumduit, nam ut veteres dixere *Adduo.* Feſtus *in Adducs.* ita & creduo, venunduo. 9 Id eſt, ingenuus haud libertinus. ſic libertas pro ingenuitate. *l.* 21. *ff. de ſtatu hom. l.* 40. *ff. de liberali cauſa.* Paul. 5. *ſentent. in princ.* 10 Filio ita vendito non competebat poſtliminium. Cicer. 1. *de Orat.*
11 Forſitan permiſit in eum mortuum inferre his verbis, *nec non mortuum inferunto*, quibus verbis *nec non* lex magis permittit quam prohibet. dixi ad *l.* 237 §. *de verb. ſignif.* quæ ſumpta eſt ex Gaji lib. V. ad legem 12. Tabularum. adde Cujacium 10. *obſerv.* 26.

TIT. V.

De pactis.

R*Em ubi pagunt*, *orato ni* [1] (quidam legunt *oranto*, alii *orationi*: lege *oratione*) *pagunt* (lege *pagunto*). Autor ad *Heren.* 2. Joseph. Scaliger apud Festum *in plorare* hanc legem ita restituit, *Rem ubei pagunt*, *oranto*: *ni pagunt*, *ante meridiem in foro aut in comitio causam conjiciunto* &c. quæ vide in titulo de Judiciis. infr. Cujacius vero *ad l.* 6. *ff. de pactis* ita restituit, *Ubi paguntor*, *ita ni pagunt*, *in comitio &c.*

2. Pacta servanda.

Cum [2] *nexum* [3] *faciet*, *mancipiumque* [4] *uti lingua nuncupassit* [5], *ita* [6] *jus esto* [7]. Festus in *Nuncupata.*

Cum ex XII. Tabulis satis esset cautum præstari *quæ essent lingua nuncupata* [8]: *quæ qui inficiatus esset duplo* [9] *pœnam subiret.* Cicero 3. *Officiorum.*

Ut totum illud *uti lingua nuncupassit*, non in XII. Tabulis, sed in magistri carmine scriptum videretur. Cic. 1. *de oratore.*

3. Pactis ipso jure [10] tolli actionem de membro rupto.

Si membrum rupit, *ni* [11] *cum eo pacit* [12] *talio esto.* Festus in *Talionis.* v. infr. de damno, & titulum de injuriis.

4. De jurejurando.

Nullum vinculum ad adstringendam fidem, jurejurando majores arctius esse voluerunt, id indicant leges in XII. Tabulis. Cic. 3. [13] *Officiorum.*

5. De furto pacisci.

De furto pacisci licet. dixi infr. Tit. de furtis *c.* 5.

6. Qui coronam virtutis ergo propositam pacit [14], ipse pecuniave ejus arguitor. Plin. 21. *c.* 3.

TIT. VI.

De receptis arbitris.

1. De arbitro corrupto, vide titul. proximum de Judiciis.
2. De tribus arbitris familiæ erciscundæ, v. titul. famil. erciscund. in fin.

TIT. VII.

De judiciis.

1. De judicio sisti.

S*I in jus vocet*, *atque* [15] *eat* [16], Cic. 2. *de legibus.*

Lege jus est, *ut in jus eas cum voceris.* Autor ad *Herennium.*

2. De reo fugiente.

In duodecim, quod est, *Si calvitur* [17] *pedemque struit* [18], *manum* [19] *endo* [20] *jacito.* Festus *in Struere.*

3. De dilationibus & earum causis.

Lex duodecim [21] tabularum, *Si judex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico* [22] *impediatur*, *jubet diem judicii esse diffisum* [23], l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus.

Si [24] *in jus vocat*, *si morbus* [25], *ævitas* [26] *vitiumve esset*, *qui in jus vocabit*, *jumentum dato* [27]: *si nolet*, *arceram* [28] *ne sternito* 20. Gell. 1. *si quid horum fuit vitium*, *judici*, *arbitrove*, *reove dies diffisus* (alii male difensus) *esto.* Festus, id est, dilatus *l.* 11. §. 11. *ff. si quis caution.* Acron *in Horat.*

4. De Antestatione & manus injectione.

De hac lege duodecim tabularum his verbis cautum est, *Si vis*, (quidam legunt, *Si in jus*) *vocationi* (quidam legunt *vocati*, Cujacius 7. *observat.* 16. legit *vocat* Lipsius 4. *Epist.* 27. fuat) *testamini igitur* (Cujacius legit, *ni eat*, *manum* [29] *injicito*) *en capito* (legendum *encapito*, id est, *incipito* Lipsius *d. loco em capito*) *antestari* [30]. Porphyrio ad illa verba Horatii 1. *serm.* 9. & licet antestari. Fuerit igitur ita lex concepta, *Si in jus vocatus non eat*, *manum injicito*, *encapito antestari.* Rævardus, si vis vocationi fuat, testamini, igitur Em capito antestari. Lips. 4. *Epist.* 27. pro veteri lectione, si vis vocationi fuat, testamini, igitur. Em capito antestari, ita emendat, si vis vocationi fuat, antestaminor: ni it, aurem capito antestari.

5. De testium citatione & denunciatione.

Vagulatio in lege XII. Tabularum significat quæstionem cum convitio, *Cui testimonium defuerit is tertiis* [31] *diebus ob* (Id est, *ad*) *portum* [32] *obvagulatum* [33] *ito* [34]. Fest. *in vagulatio.*

6. De plus petitionibus.

Quod alter plus [35] *lege* [36] *agendo petierit*, *quam quantum lex in* XII. *Tabulis permiserit*, *quod cum impetrassit*, *causa cadet.* Eoque nomine reo exceptio hæc competebat, *cujus pecuniæ dies fuisset.* Cic. 1. *de orat.*

7. De pœna corrupti judicis aut arbitri.

Dure autem scriptum esse in istis legibus quid existimari potest? Nisi duram esse legem putas quæ *judicem* [37], *arbitrumve jure datum*, *qui ob rem dicendam*, *pecuniam accepisse convictus est*, *capite punit.* Hæc Gell. 20. *cap.* 1.

8. Si judex falsam vindiciam tulit.

Si vindiciam falsam &c. vid. in fin. titulum de possessionibus & interdictis.

9. Apud quos judices de capite civis Romani agi oporteret.

Cur cum sacratis legibus & XII. Tabulis sancitum esset, *ut neque privilegium irrogari liceret*, *neque de capite nisi comitiis centuriatis rogari*, *nulla vox est audita consulum?* hæc Cicero *in oratione pro Sestio.* & post: *De capite non modo ferri*, *sed ne judicari quidem posse nisi centuriatis comitiis.*

10. De temporibus judicandi.

Rem ubi pagunt, *orato pagunt* [38] *in comitio aut in foro ante meridiem causam conjicito* [39]. Autor *ad Heren.* 2. In XII. Tab. verbum hoc ita scriptum est, *Ante* [40] *meridiem causam conscito* [41], *cum perorant ambo præsentes. Post meridiem præsenti* [42] *litem* [43] *addicito. Si ambo præsentes*, *sol* [44] *occasus suprema* [45] *tempestas* [46] *esto.* 17. Gell. 2.

Festus *in supremum.* In legibus XII. *Solis* occasus suprema tempestas esto.* Macrob. 1. *Saturnalium* 3. *in fin.* Dies ita dividitur: Primum tempus diei, dicitur mediæ noctis inclinatio. Deinde gallicinium, deinde conticinium, cum & galli conticescunt & homines etiam tum quiescunt. Deinde diluculum, Id est, cum incipit dignosci dies, inde mane, dum dies clarus, *& post*, a mane ad meridiem, hoc est, ad medium diem (puto legendum *a mane ad medium diem*, *meridies*) inde jam supra, vocatur tempus occiduum, *& mox suprema tempestas*, Id est, diei novissimum tempus, sicut expressum est in XII. Tab. *Solis occasus suprema tempestas esto.*

Plin. 7. c. 57. Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum literis uterentur. *cap.* 58. Veteres Græcas fuisse easdem pene quæ nunc sunt Latinæ &c. *cap.* 59. sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior &c. *c.* 60. Tertius consensus fuit in horarum observatione jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græcia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. XII. Tab. *Ortus tantum & occasus nominatur*, *post aliquot annos adjectus est & meridies.* Accenso Consulum id pronuntiante, cum Curio (alii legunt cum a curia) inter Rostra & Græcostasim prospexisset talem (hanc vocem quidam expungunt) Solem. A columna (solem a columna) ænea (legunt nonnulli Mænia) ad carcerem inclinato sidere, *supremam* pronunciabat. sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum. Hæc ille. Suprema, summum diei, id est, a supremo (quidam legunt *superrimo*). Hoc tempus XII. Tabulæ dicunt *occasum esse solis*: sed postea lex Prætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo Prætor in Comitio supremam pronuntiavit populo. Varr. 5. *de lingua.* Idem 6. *de lingua*, su-

1 Quintil. 1. *c.* 6. Cum in Tabulis legeremus, *Ni ita pagunt.* 2 Qui nexum, ita nonnulli legunt. 3 Quidam hæc verba referunt ad nuncupationem heredis. 4 Vid. Paul. 2. *sentent.* 17. §. 3. 5 Nuncupare, idem hic quod nominare. Varro 5. *de lingua.* adde Festum *in Nuncupata pecunia.* ubi etiam de votis nuncupatis. Isid. 4. *c.* 4. 6 Hinc pacta juri præstare dicuntur, autor *ad Herennium*: Cic. 2. *de invent.* 7 Quidam hoc addunt, *uti nominassit locutusve esit*, *ita jus esto.* 8 Promissa. *l.* 37. *ff. de dolo l.* 19. *ff. de ædilitio edicto.* scripta in lege venditionis. *l.* 33. *ff. de contrah. empt.* adseverata. *l.* 13. §. 3. *ff. de act. empt.* 9 Paul. 1. *sent.* 19. §. 1. & 2. *tit.* 17. §. 2. 3. 4. Varro 2. *de re rustic.* 11. Solet si res mancipio non datur, dupla promitti: aut si ita pactum, simpla. olim mancipio datarum non erat auctor, sed mancipio non datarum tantum. soli domini ex jure Quiritum mancipio dare poterant, tradere etiam non domini. 10 *l.* 6. *ff de pactis.* 11 Transactiones plerunque dum in jus ibatur, fiebant, *l.* 22. *in fin. ff. de in jus vocando.* 12 Ab antiquo paco, id est, pacisior, vide Fest. *in Pacionem.* & apud Scaurum *lib.* 2. *de Ortographia*, *Ni pacunt.* 13 Adde *l.* 1. *ff. de jurejur.* 7. Gell 18. Halic. 2. 14 Ita emendat Rævardus & Lambinus *in Prologo Amphit* pro parit. Eo sensu prohibent leges 12. Tabul. coronas etiam Circenses pecunia adquiri: aut ita legendum, propositam pecunia parit. cui emendationi facit *l. un. C. de athletis.* Plaut. *in Prolog. Amphit ubi in mandatis dedit ut conquisitores fierent histrionibus*, *Qui sibi mandassent delegati ut plauderent.* Lipsius 4. *Epist.* 27. qui coronam parit, ipse pecuniave ejus virtutis ergo arduitor, id est, additor.

15 Id est, statim. 20. Gell. *ult.* 16 *ff. in jus voc. ut eant. l.* 1. *ff. si quis in jus voc. non ierit.* 17 Cajus *lib.* 1. *ad l.* 12. *tab.* Si calvitur, inquit, & (legendum id est) moretur & frustretur &c. *l.* 233. *ff. de verb. sign.* 18 Gl. pedem struit, Φεύγει Festus in *pedem struit.* Idem in *struere*, Struere, inquit, antiqui dicebant, pro adjicere, augere: unde industrius. At in 12. putant esse retrorsus ire, alii in aliam partem, alii furere, alii gradum augere, alii minuere. 19 Ad eundem modum, creditori persequi debitorem fugientem licet, eique auferre pecuniam sibi debitam, *l.* 10. §. 16. *ff. quæ in fraud.* adde & alios casus ex *l.* 23. *ff. ad l. Juliam de adult. l.* 54. *C. de decur.* 20 Id est, injicito. vid. Fest. *in Endoplorato. & Endoprocinctu.* ex hoc loco ita legendus est versus Lucillii apud Non. *c.* 1. *in Calvitur* 20. si non it capito eum & si calvitur, Endo ferto manum. 21 Atqui *Fest.* in *Reus* id Numæ tribuit. Ex *Halic.* 2. & 10. constat, decemviros, multa ex legibus Regis & moribus pop. Rom. in 12. Tab. transtulisse hoc censente populo. 22 Quid morbus sonticus esset, dixi ad *l.* 4. §. 5. *ff. de ædilitio edict. l.* 60. *ff. de re judicata. l.* 113. *ff. de verb. sign.* adde Gellium 20. *cap.* 1. 2 *Eclog.* 2. *c.* 113. 23 Numa in 2. tabula, secunda lege, in qua scriptum est, Quid (lege si quid) horum fuit (lege fuat) unum (Cujacius 3. *obs.* 40. legit vitium) judici, arbitrove reove, dies diffensus, (Scaliger legit diffunsus: sed legendum est ex *dicta lege* diffisus) esto. Festus in voce *Reus.* Possis itaque legem ita restituere, Si quid horum fuit vitium judici, arbitrove, reove, dies diffisus esto. diffisus, id est, dilatus. Gellius 14. *c.* 2 jussi diem diffindi, *& post*, in diffisionibus comperendinationibusque. Livius 9. legem Curiatam triste omen diffidit. Horat. 2. *sermon.* Nihil diffindere possum. 24 Alii legunt *Ni it*, *in jus vocato*: *si morbus ævitasque vitium essit &c.* Palmer. *Spicileg.* Rævardus ita, morbus ævitasve vitium esit, qui in jus vocassit, jumentum dato, si volet arceram ne sternito. 25 Id est, vitium aliquod imbecillitatis atque invalentiæ. 20. Gell. 1. 26 Id est, ætas, senectus, vid. Nonium *in Ævum.* 27 Scite dictum est, neque onerosum creditorem, neque morosum debitorem audiendum. *l.* 25. *in fin. ff. de pignoratitia actione.* 28 Arcera plaustrum, tectum undiquaque & munitum quasi arca. 20. Gell. 1. Varro 4. *de ling.* Arcera quæ in 12. tabulis appellatur. 29 De manus injectione loquuntur sæpe 12. tabulæ, ut §. *c.* 2. 30 Nunquam ducitur quis nisi antestatus. Qui trahit in jus, antestatur prius. Antestatus dicitur, qui testato convenitur, qua ratione & pater fiduciarius antestatus dictus est olim autore Gajo *in Institut.* Plaut. *in Persa*, *Age*, *ambula in jus*, *leno.* D. *Quid me in jus vocas?* S. *illic dicam apud Prætorem*: *sed ego in jus voco.* D. *Nonne antestaris?* S. *Tuane ego causa carnifex cuiquam mortali libero aures atteram?* Hæc ille. Ut hinc constet aures non antestati sed testium fuisse attrectatas. Et lex Bajuvaria, Testis per aurem trahi debet, idque ita sentiunt Acron & Porphyrio ad illum locum Horatii, *Est in aure ima memoriæ locus*, *quem tangentes attestantur.* Plin. 11. *c.* 45. Recte, nam in antestatione memoriæ causa actor auriculam imam tangebat antestati, cum hoc verbo *Memento*: Et est apud Latinos Lapillus in quo caput sculptum & manus aurem atterens cum verbo Græco μνημόνευε. 31 Per triduum testimonii denuntiatio fiebat, sicut & reatus. vid. *l.* 10. *ff. de publ. jud.* 32 Id est, ad domum, Festus *in Portum. Portum in 12. pro domo positum omnes fere consentiunt*: *Cui testimonium defuerit*, *is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito.* Hæc ille. Plutarchus *in Graccho*, dixit πρὸς τὰς θύρας. 33 Vagulatio quæstio cum convicio, id est, convocio, Festus *in vagulatio.* Plaut. *in Aulul.* nisi reddi mihi vasa jubes, pipulo hic te differam ante ædes. quo loco pipulo differre ante ædes, nihil aliud quam ad portum obvagulatum ire, & convitiari: pipulum enim idem quod convitium Varroni & de lingua declinatum a pipatu pullorum. 34 Ut eo pacto testes non extrahantur de domo sua. Gajus 1. *ad leg.* 12. *Tab.* in *l.* 18. *l.* 20. *ff. de in jus voc.* 35 §. 33. *Inst. de act.* vid. *C. de plus petitionib.* 36 Lege agendo petere, est certa atque præscripta formula petere. Cic. 1. *de orat.* Actor lege agit, quoties solenniter jus suum persequitur. Valer. 7. Prætor lege agit. *Senec.* 3. *controvers.* cum verbis solennibus sententiam pronunciat. Lictor lege agit, cum sententiam solenniter exequitur. Liv. Hinc legis actio. *l.* 1. *ff. de officio juridici l.* 4. *ff. de adopt.* 37 Vid. *l.* 3. *ff. de lege Julia repet.* Paul. 5. *sent.* 28. §. 1. 38 Dixi de hujus loci restitutione *supr. tit. de pact.* 39 Id est, agito. conjicere causam, est agere. Afranius *Materteris*, causam conjici hodie ad te volo, ambo adestis. vide Nonium in *conjicere.* 40 Hanc legem ita restituit Joseph. Scaliger apud Festum *in plorare. Rem ubei pagunt*, *oranto. Nei pagunt*, *ante meridiem in foro aut in comitio causam conjiciunto &c.* 41 Alii gnoscito, ut Rævard. eo sensu, ut Judex ante meridiem, quum actor & reus perorassent, id est, causam dixissent, de causa cognosceret. conjiciunto Joseph. Scaliger *in plorare apud Fest.* 42 An id innuit, post meridiem secundum præsentem judicari: quibusdam, ut Rævardo hæc vox deest. his adde *C. quomodo & quando judex sententiam proferre debeat præsentibus partibus vel una tantum parte præsente.* 43 Litem addicere quidam interpretantur secundum præsentem litem dare. Rævardus, litigandi potestatem facere. 44 Sole occaso diei suprema potestas esto. *Rævard.* 45 Ut *l.* 92. *in fin. l.* 162. *l.* 163. *ff. de verb. sign.* hoc innuit, solem occasum supremum esse juris dicendi tempus. Ita, Judex non videtur se subtrahere juri dicundo, qui se recepit hora suprema. *l.* 1. §. 8. *ff. quando appellandum.* ut hinc colligas, moris non fuisse apud veteres noctu judicare. Senec. 1. *de tranquill.* quibus tamen opponitur *l.* 2. §. 31. *ff. de orig. jur.* Novell. 82. *c.* 3. hoc recte constat noctu posse transigi, *l.* 20. *C. de transact.* & testamentum signari. *l.* 22. §. 6. *ff. qui testamenta.* & suprema hora. *l.* 1. §. 8. *ff. quando appell. l.* 2. *in fin. ff. de verb. signif.* 46 Quæ fuerunt apud Romanos 24. *l.* 8. *ff. de feriis.* horarum sex antemeridianarum fit mentio in *l.* 3. *ff. de operis libertorum.* septem primarum diei in *l.* 2. *in fin. ff. de verb. sign.* supremarum *d. l.* 2. *d.* §. 8. horæ sextæ diei in *l.* 2. *ff. de annuis*, sextæ noctis *l.* 5. §. 1. *ff. qui test. l.* 1. *ff. de manumiss.* secundæ noctis *l.* 20. *C. de transact.*

premum a superrimo dictum. Itaque in XII. Tabul. *Solis occasu, diei suprema tempestas esto.* Libri Augurum, pro tempore tempestatem dicunt, id est, supremum augurum tempus.

11. Qui satisdare cogantur.

Ennius verbum hoc ex XII. Tabulis vestris accepit: in quibus si recte commemini, ita scriptum est. *Assiduo, vindex*[1] *assiduus*[2] *esto: Proletario*[3] *civi, quivis volet vindex esto.* 16. Gell. 10.

12. Judicio sisti.

Indicant XII. Tabulæ, *aut status*[4] *dies cum hoste*[5]. Cic. 1. *offic.*

13. De confessis[6] in jure.

v. infr. tit. de hereditatibus ab intestato §. 27.

14. De tempore judicati faciendi.

v. infr. de hered. ab intest. §. 27.

De servitutibus Titu[l].

Vide infr. tit. Finium regundorum, ubi de via & hujusmodi servitutibus.

TIT. VIII.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

A*Nimalium nomine, quæ ratione carent, si qua lascivia aut pavore aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege* XII. *Tabularum prodita est.* Inst. si quadrupes. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, actio ex lege* XII. *Tabularum descendit, quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est, animal: aut æstimationem noxiæ offerri.* l. 1. ff. si quadrupes. Ita lex esse potuit, Si equus calcitrosus alium percusserit, aut bos cornu petere solitus cornu petierit &c.

TIT. IX.

De damno dato.

1. De rupto.

R*Upitias*[7], in XII. Tabulis significat damnum dederis. Festus *in voce rupitias.*

Sarcito, in XII. Tabulis Servius suspicans ait significare, damnum solvito, præstato. Festus *in voce Sarcito.*

Ex his duobus fragmentis possis ita legem concipere. *Quod rupitias, sarcito.*

2. De membro rupto.

Talionis mentionem fieri in XII. Tabulis ait Verrius, hoc modo. *Si membrum rapserit*[8], *ni cum eo pacit, talio esto.* Festus in Talionis. dicam de hac lege ad tit. de Injur. infr.

TIT. X.

De noxalibus actionibus.

C*Elsus differentiam facit inter legem Aquiliam & legem* XII. *Tabularum. Nam in lege antiqua (id est* XII.*) Si servus sciente domino furtum fecit, vel etiam noxam commisit, servi nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur*[9] l. 2. §. 1. ff. de noxalibus.

Noxales actiones sunt aut legibus aut Edicto Prætoris. Legibus, veluti *furti ex legibus* XII. *Tabularum* §. 4. Inst. de noxalibus actionibus. *Si servus furtum faxit, noxamve noxit.* l. 2. §. 1. *vers. sed si placeat. ff. de noxal. act.*

TIT. XI.

Finium regundorum, & de servitutibus.

1. De viarum latitudine.

V*Iæ latitudo ex lege* XII. *Tabularum in porrectum octo pedes habet, in amfractum*[10], id est, ubi flexum *est, sedecim*, Cajus *in l. 8. de servitut. rusticorum.* Amfractum est ab origine flexum duplici, dictum ab ambitu & frangendo, ab eo *leges*[11] *jubent in directo pedum octo esse, in amfracto sexdecim*, id est, *in flexu.* Var. 6. *de lingua.*

2. Si aquæductus privato noceat.

Si per publicum locum aquæductus privato nocebit, erit privato actio ex lege XII. *Tabularum, uti noxæ domino caveatur.* l. 5. ff. ne quid in loco publico.

3. Si aqua pluvia nocet.

Et sic verba legis XII. Tabularum veteres interpretati sunt, *si aqua pluvia nocet ei.* si nocere poterit *l. 21. ff. de statuliber.*

4. De interstitiis.

Gajus *lib. 4. ad legem* XII. *Tabul.* sciendum est, inquit, in actione finium regundorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodammodo ejus legis scriptum est, quod Athenis Solonem dicitur tulisse: nam illic ita est. Ἐάν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν. ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον[12] τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ φρέαρ ὀργυιάν. ἐλαίαν δὲ καὶ συκῆν, ἐννέα[13] πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε[14] πόδας. *Id est*, Si quis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitque: terminum ne excedito. Si maceriam: pedem relinquito. Si vero domum: pedes duos. Si sepulchrum aut scrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum spatii relinquito. Si puteum, passus latitudinem. At vero oleam aut ficum, ab alieno ad novem pedes plantato: cæteras arbores ad pedes quinque. Hæc ille.

5. Qui viam debet, eam munitam præstet.

Si via sit immunita[15], *jubet lex qua*[16] *velit, agere jumentum.* Cicero *pro Cæcina.*

6. De legitimo spatio ac sestertio pede inter duas insulas relinquendo.

Ambitus proprie dicitur inter vicinorum ædificia, locus duorum pedum & semipedis[17] ad circumeundi[18] facultatem relictus. Festus *in Ambitus.*

7. De crassitudine parietis communis.

Leges publicæ[19] *non patiuntur majores crassitudines quam sesquipedales*[20] *constitui loco communi:* cæteri autem parietes, cum spatia angustiora fierent, eadem crassitudine locantur: lateritii vero (nisi diplinthii[21] aut triplinthii fuerint) sesquipedali crassitudine non[22] possunt plusquam unam sustinere contignationem. In ea autem majestate urbis & civium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare. Ergo cum recipere non posset area plana tantam multitudinem, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipsa coëgit devenire. Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis altitudines extructæ contignationibus una coaxatis, & cœnaculorum summas utilitates perfecerunt & despectationes. Ergo mœnianis[23] & contignationibus variis alto spatio multiplicatis, populus Romanus egregias habet sine impeditione habitationes. Hæc Vitruv. 2. c. 8.

8. De quinque pedum præscriptione.

Ex hac non rerum sed verborum discordia, controversia nata est de finibus, *in qua quoniam usucapionem* XII. *Tabul. inter quinque*[24] *pedes esse voluerunt*, depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinamus, nec Mamilia[25] lege singuli, sed ex XII. tres arbitri fines regemus. Hæc Cic. 1. *de legibus.*

9. De tribus arbitris finium regundorum.

Nec Manilia cum singulis lege [alii ita habent, Nec Manilia lege singuli] sed cum his te arbitro [alii rectius legunt, *Sed ex his tres arbitri*: Cujacius[26] vero quam optime, *sed ex duodecim tres arbitri*], si vis, [alii legunt *Fineis*, & recte] regemus[27]. Cic. 1. *de legibus.* Possis ita hanc legem restituere, *Ut si vicini inter se jurgant, judices regundis tres arbitros darent: eisque totius rei jus arbitriumque permitterent.*

TIT. XII.

Familiæ erciscundæ.

H*Æc actio proficiscitur ex lege* XII. *Tabularum*[28] l. ff. familiæ. De religiosis & sumptibus funerum. Titul. (v. supra 66.)

TIT. XIII.

De contrahenda emptione & venditione.

1. De traditione.

V*Enditæ res & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, quam*[29] *si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti*[30] *expromissore vel pignore dato.* quod quanquam cavetur lege XII. Tabularum: tamen recte dicitur & jure gentium, id est naturali id effici.

1 Vindex is erat qui vindicabat, quo minus is qui prehensus erat, ab aliquo teneretur, atque ita prensum, nexum, sive addictum liberabat. Festus. Sic vindex libertatis. Liv. 2. & 6. alii vindicis vocabulo procuratorem, alii fidejussorem intelligunt.
2 Id est, locuples: dicitur enim ab asse dando. 16. Gell. 10. *l.* 2. §. 2. §. 4. *ff. qui satisdare. l.* 1. *ff. in jus vocati.* 3 Id est, pauperi. 4 Status dies vocatur, qui judicii causa est constitutus cum peregrino. Festus *in status.* Plautus *in Curculione: si status condictus cum hoste intercedit dies, tamen est eundum quo imperant ingratis.* Gell. 16. *c.* 4. concipiebant jusjurandum ut adessent, his additis exceptionibus. & *post*, nisi ipsius eo die sibi sit jus. *hostisve status, condictusve dies cum hoste.* 5 Id est, peregrino, Cic. 1. *offic.* hostis apud majores nostros dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Fest. *in status.* Peregrini ab antiquis hostes appellabantur, quod erant pari jure cum pop. Rom. atque hostire ponebant pro æquare. 6 Vide quæ not. ad *l.* 4. *in fin. C. de rep. vel abstin. hered.*
7 De rupto adde *l.* 27. §. 13. *ff. ad l. Aquil.* 8 Quidam legunt *ruperit.*
9 Hinc constat legem noluisse servos dominis suis obtemperare in delictis *l.* 2. §. 1. *vers. at in l. Aquilia. ff. de nox.*
10 In Amfracto, id est, in flexo. Varro 6. *de lingua.* 11 Hinc constat legibus 12. Tabularum de aqua pluvia arcenda proditam specialem actionem, quæ tamen desideraret mensoris interventum, quoties ex rivo forte quem fecit aqua pluvia intra limites unius agri adfinis calumniose æstimari censebat oportere fines agri sui, non ex limitibus initio constitutis. vide Cujac. 10. *obs.* 2. *in fin.* 12 Plutarchus *in Solone.* 13 Plutarchus *ibidem.* 14 Plutarch. *ibid.* 2. Harm 4. Cicer. 2. *de legib.* 15 Eodem sensu ripæ dicuntur muniri. *l. un.* §. 6. *ff. ne quid in flum publ. l. unica.* §. 1. *ff. de ripa munienda.* hoc de munitione observandum est, eum, qui viam publicam exaraverit, ad munitionem ejus solum compelli. Paul. 1. *sentent.* 14. §. 1. *l. ult ff. de via publica.* 16 Civiliter tamen; nam quædam in sermone tacite excipiuntur. *l.* 9. *ff. de servitutib.* 17 Hoc caput 12. Tabularum esse colligimus ex Meliani libello de asse. *Sestertius*, inquit, *duos asses & semis, quasi semis tertius. lex etiam* 12 *Tabularum argumento est. in qua duo pedes & semis, sestertius pes vocantur.* Hæc ille. Varro 4 *de ling. ambitus*, inquit, *circumitus. ab eoque* 12. *Tabu. interpret. ambitum, parietis circumitum dixerunt.* Hæc ille. Et id quidem spatium legitimum dicitur, *in l.* 14 *ff. de servit. prædiorum rusticor.* vid. Fest. & Isidor 15. *c. ult.* & quæ dixi ad *l.* 2. § 2. *C. de ædif privatis.* 18 His verbis colligimus, Insulas proximis insulis connexas non fuisse, sed adjacentes. *l.* 15 § 14 *ff de damn infecto.* & tamen nihil vetat insulæ parietem communem esse. *l.* 13. *ff de servitut. præd. urbanor.* vid. Cujac. 1. *obs.* 4. 19 Forte duodecim tabularum, quod tamen vix certo ausim affirmare. 20 Plin. 35. *c.* 14. de lateritio muro loquens. *Romæ*, inquit, *non sunt talia ædificia: quia sesquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat: cautumque est, ne communis crassior fiat. nec intergerinorum ratio patitur.* Hæc ille. 21 Id est, duorum, aut trium ordinum laterum, qui πλίνθοι Græce dicuntur. 22 Plinius *d. loco.* 23 Quid mœnianum, vid. *l.* 11 *C. de ædificiis privatis.* 24 De hac quinque pedum præscriptione dixi ad legem, *quinque pedum.* 5. *C. fin. regund* 25 Quidam legunt *Manilia*, utrumque non male. Siculus Flaccus de conditionibus agrorum, Si arbores communes sint, mediæ utrinque notatæ per totas esse debebunt: si partim frondes spectant, in alios fines, plagis, id est, latis cicatricibus signatæ inveniri debent, ut intelligantur eorum esse dominorum, in quas partes integræ erunt, intactæ reservabuntur. Signantur autem utrinque, id est, ex utraque possessione intra pedes quinos, ut legis Maniliæ commemorationem habeant. Frontinus *de limitibus agrorum*, de rigore controversia est finitimæ conditionis, quoties inter duos pluresve terminos ordinatos, sive quæ alia signa, secundum legem Manilium intra quinque pedes agitur. Aggenus *de limitibus agrorum*, de fine enim lex Manilia quinque aut sex pedum latitudinem præscribit: quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedens occupat, vel circumactus aratri, quod usucapi non potest Iter enim, non qua ad culturas pervenitur, capitur usu, sed id quod in usu biennio fuit &c. Hyginus, *de limitibus constitutis.* Linearii limites mensuræ tantum discriminandæ causa sunt constituti: & si finitimi interveniunt, latitudinem secundum legem Maniliam accipiunt. Extat quoque in libro variorum autorum *de limitibus*, fragmentum legis Maniliæ, Rosciæ, Peduceæ, Allenæ, (lege Alienæ Faviæ (quidam legant Fabiæ) quod redintentum vide apud Justum Lipsium 1. *Electorum* 15. 26 [illegible] 27 [illegible] hos arbitros recurrebatur, quoties inter vicinos jurgium de finibus erat. Cicero 4. *de Republica apud Nonium, in jurgium.* Admiror, inquit, nec rerum solum, sed verborum etiam elegantiam: *Si jurgant*, inquit, benevolorum concertatio, non lis inimicorum jurgium dicitur. & in sequenti: Jurgare igitur lex putat inter se vicinos non litigare. Hæc ille.
28 Hujus rei extat vestigium apud Festum, *in Erctum. Erctum*, inquit, *citumque fit inter consortes, ut in libris legum Romanarum legitur.* Erctum a coërcendo, unde & erciscundæ & ercisci. Citum autem est vocatum, a ciendo. Hæc ille. Quo loco Josephus Scaliger monet legendum Citum fit, quæ particula expuncta. ut Erctum citum, sit hereditas divisa. & in glossis Herctus citus, διαίρεσις τῶν ὑπαρχόντων vocatur, apud Servium: Erctum non citum, hoc est patrimonium non divisum. Erctum ciendum, hereditas dividenda.
29 Vide *l.* 5. §. 18. *in fin. ff. de tributoria actione. l.* 19. *ff. de contrab. empt.* Grex dominium non mutat, nisi sit æs adnumeratum. Var. 2. *de re rustica.* 30 *l.* 53. *ff. de contrab. empt.*

§. 41. *Instit.*

§. 41. *Instit. de rerum divis.* Sub vos placo (inquit Festus *in Sub vos*) in precibus fere cum dicitur, significat id quod supplico, *ut in legibus, Transque dato* [1], *edendoque* (*lege endo* [2]) *plorato.* Hæc Festus.

2. De Nexu.

Dictum est de Nexu supr. tit. *de pactis.*

3. De emancipatione.

Mancipatio [3], est imaginaria quædam venditio, quæ sic agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, & præterea alio ejusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens. Is qui mancipium accepit æs tenens, ita dicit, *Hunc ego hominem ex jure Quiritum meum esse ajo, isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra.* Deinde ære [5] percutit libram, idque æs datur ei a quo mancipium accipitur, quasi pretii loco. *Quæcunque igitur res mancipi* [6], *lege* XII. *Tabularum, aliter nisi per hanc solennitatem alienari non poterat*, Boëtius *in Topic. Ciceronis.*

4. De Monopoliis.

Gajus *lib.* 4. *ad legem* XII. *Tabularum.* Sodales sunt, inquit, qui sunt ejusdem collegii: Græci ἑταιρίαν vocant. *His autem potestatem facit lex* [7]: *pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant.* Sed hæc lex videtur esse ex lege Solonis translata. Nam illa ita est ἐὰν δὲ δῆμος &c. *l. ult. ff. de collegiis.*

5. Rem litigiosam alienari non posse.

De ea re dictum est supr. titulo de rebus.

6. Statuliberos vendi posse.

Statuliberum venundari [8] *posse leges* XII. *Tabularum putaverunt. l.* 25. ff. de statuliberis, *emptori tamen dando pecuniam, ad libertatem perveniet: idque lex* XII. *Tabularum jubet.* Ulpian. 2. §. 4. *in fin.*

TIT. XIV.

De pignoribus.

Nancitor [9] in XII. Tabulis, nactus erit, prædatus erit. Idem in fœdere [10] Latino: *Pecuniam quis* [11] *nancitor* [12], *habeto: & si quid pignoris nancitur* (legunt alii *nanciuor*) *sibi habeto* [13]. Festus in Nancitor.

TIT. XV.

De usuris.

1. De unciario fœnore.

Sane vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa, eaque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo XII. [14] Tabulis sanctum, *Ne quis unciario* [15] *fœnore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletum ageretur, dein [16] rogatione tribunicia ad semuncias redacta. Postremo vetita versura [17]. Tacitus 6. *Annal. anno urbis* 786.

2. Usurarii pœna quadruplum.

Majores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt *furem dupli condemnari: fœneratorem quadrupli.* Marcus Cato *initio libri de re rustica.*

TIT. XVI.

De testibus.

De intestabili. v. infr. titulo de testamentis. ubi de testamento per æs & libram.

De falso testimonio. v. infr. Tit. de publicis judiciis. ubi de falsis.

De intestatione & manus injectione. v. supr. Titul. de judiciis c. 4.

De testium citatione & denunciatione. v. supr. Tit. de judiciis c. 4. de obvagulatione c. 5.

TIT. XVII.

De nuptiis.

1. Nuptias auspicato fieri.

Apud antiquos non solum publice sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo *ex more* [18] *nuptiis etiamnum Auspices* [19] *interponuntur*: qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpantur. Hæc Valerius 2. c. 1. *de nupt.*

2. De nuptiis inter patres & plebeios interdictis.

Ne connubium patribus cum plebe esset, non Decemviri tulerunt paucis his annis pessimo exemplo publico, cum summa injuria plebis? Hæc Livius 4.

3. De societate bonorum & sacrorum inter virum & uxorem.

Γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱερὺς [20] *συνελθοῦσαν ἀνδρὶ κοινωνὸν* [21] *ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν.* Hæc Dionysius Halicarnass. 2.

4. De usurpata muliere.

Lege non esse usurpatam [22] *mulierem, quæ cum Kal. Januariis apud virum causa matrimonii esse cœpisset, ante diem quartum Kalendas Januarias sequentes usurpatum isset.* Hæc Gell. 3. c. 2. & Macrobius 1. *Saturnal.* 3.

5. De moribus uxoris [23].

Si mulier aliquid peccasset, pœnam luebat ex læsi (mariti) arbitrio. Idque maximarum pœnarum proprium. Cognati cum marito ea de re judices erant. Graviora illa erant φθορὰ σώματος, καὶ εἴτις οἶνον εὑρεθείη πιοῦσα γυνή. Utrumque damnavit Romulus [24], ὡς ἁμαρτημάτων γυναικείων ἔσχατα, hæc desumpta sunt ex Dionysio Halicarnass. *lib.* 2.

Gellius 10. *c.* 23. Qui de victu, inquit, atque cultu populi Romani scripserunt, mulieres Romæ atque in Latio abstemias egisse, Hoc est, vino semper, quod temetum [25] prisca lingua appellabatur, abstinuisse dicunt: institutumque ut cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa, ut odor indicium faceret, si bibissent (idem refert Plinius 14. *c.* 13). Bibere autem solitas ferunt, loream, passum, murinam, &, quæ id genus optant, dulcia. Sed M. Cato non solum existimatas, sed multatas, a judice mulieres refert, non minus *si vinum bibissent*, quam si probrum & adulterium admisissent. Verba M. Catonis adscripsi ex oratione quæ inscribitur de dote, in qua id quoque inscriptum est. & post, Si quid perverse tetreque factum est a muliere, *si vinum bibit*, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. Hæc ille. Plinius idem prope refert *d. loco.* Non licebat, inquit, fœminis Romæ *vinum bibere.* Invenimus inter exempla, Egnatii Mecennii uxorem, *quod vinum* [26] *bibisset*, e dolio, interfectam fuste a marito, eumque cædis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, matronam quod loculos, in quibus erant claves *vinariæ cellæ*, resignavisset, a suis inedia mori coactam. & post, Cneus Domitius judex pronunciavit mulierem videri *plus vini bibisse* quam valetudinis causa, viro insciente, & dote multavit. Hæc Plinius. Valerius 2 *c.* 1. de usu vini mulieribus interdicto. Vini usus, inquit, olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus a Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Cæterum, ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & abundanti auro, & multa purpura usæ sunt: & quo formam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tunc subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre sancte, & aspici mutuo pudore custodiebantur.

6. Si mulier adulterium commiserit.

v. tit. de adulteriis. infr. eod.

7. Uxor marito sua heres & quando.

v. tit. de suis & legitimis. infr.

8. De donationibus inter vir. & uxorem.

Moribus apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent. *l.* 1. *ff. de donat. inter vir.*

9 De jurgio & fribusculo inter virum & uxorem.

Quoties inter virum & uxorem aliquid jurgii [27] intercesserat, in sacellum Deæ Viriplacæ, quod est in palatio, veniebant [28]. Tum ibi invicem locuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita, concordes revertebantur. Dea nomen hoc a placandis viris affecuta fertur: veneranda quidem, & nescio an præcipuis & exquisitis sacrificiis colenda: utpote quotidianæ ac domesticæ pacis custos in pari jugo charitatis. 2. Val. 1. de sacello Deæ viriplacæ.

10. De repudiis & divortiis.

Suas res sibi [29] habere jussit & XII. [30] Tabulis claves [31] ademit [32], exegit [33]. Hæc Cic. 2. *Philipp.*

11. De secundis nuptiis.

Quæ uno [34] contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur, 2. Valer. 1.

TIT. XVIII.

De Tutoribus & Curatoribus.

1. De testamentaria tutela.

Verbis legis XII. Tabularum his, *ut legassit suæ rei ita jus esto*, latissima potestas tributa videretur: & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi *l.* 120. *ff. de verborum signif.*

1 Id est tradito. Tradere est trans dare seu movere. Accius apud Nonium: *Remisque nixi properiter navem in fugam transdant.* 2 Endoplor re, est implorare. Festus *in Endoplorato.* Implorare cum fletu rogare, supplicare, invocare publicum auxilium. *l. ult ff. de eo quod metus causa.* Clamare, Festus in Plorare. Lex Servii Tullii hæc est, Si parentem puer verberit, ast olle *plorassit*, puer divis parentum sacer esto. Proclamare. *l.* 4 *in fin. ff. ad l. Corneliam de sicariis.* 3 Dixi ad Ulpianum 19. §. 3. adde Gajum 1. *Instit.* 6. §. 4. 4 Impubes libripens esse non potest neque antestari, ut Priscianus refert *lib.* 8. 5 Quod & Raudus. Varro 4. *de lingua.* Porro Randusculum, quod ærata fuit, Æs raudus dictum ex eo in veteribus mancipiis (id est mancipationibus) scriptum, *Raudusculo libram ferito.* adde Festum *in Rodus.* Raudusculi meminit Cic. 4. *ad Attic.* 8. & 6 *Epist. pen.* 7. *Epist.* 2. 5. *Vide* 6. 6 Vide Ulpianum 19. 7 12. Tabularum sed. Est enim hæc lex desumpta ex 4. Caji ad legem 12 Tabul. 8 Lex 12. Tabularum emptionis verbo omnem alienationem complexa videtur. *l.* 29. *ff. de statuliv.*

9 De hoc verbo vide quædam *in titulo* 18 § 4. J. *eod.* 10 Hoc caput non pertinet ad leges 12. Tabul. 11 Ἀρχαϊκῶς pro Qui. 12 Id est, *nancitur: nancitur*, pro *nanciscitur*, ut *apiscitur* pro *adipiscitur.* 13 Hoc innuit, ut quod ante bellum contraxerit Latinus cum Romano, sive mutuum sit, sive pignus, ut id valeat.

14 Livius 7. hanc institutionem refert ad M. Duellium: C. Marcio, (inquit) Cn. Manlio Coss. de unciario fœnore a M. Duellio Tribuno plebis rogatio perlata est, & plebs aliquanto eam cupidius scivit, accepitque. Sed verisimilius est intelligi legem 12. Tabul. pene antiquatam a Duellio in usum revocatam fuisse. 15 Usura unciaria est, cum quoquo anno unus in centenos nummos penditur, sextans, cum bini: quadrans, cum terni: triens, cum quaterni: quincunx, cum quini: semis, cum seni: septunx, cum septeni: bes, cum octoni: dodrans, cum noni: dextans, cum deni: deunx, cum undeni: as, cum duodeni. 16 Id est, decem annis post Duellii rogationem, de quo superius dictum est. Livius T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. semunciarium tantum, ex unciario, fœnus factum. 17 Id est, sublatum omne fœnus. vide Appianum 1. *civilium.*

18 Hoc caput ex moribus populi Romani petitum, vel, ut J. *eod.* dicitur, veteris consuetudinis Romanorum fuit. 19 Cic. 1. *de divinat.* Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem gerebatur. Quod etiam nunc Nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent. In sacellum exiisse ominis capiendi causa constat ex eodem Cicer. *ibid.* Idem *in Cluentio.* Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus. *Vergilius* 1. Æneid. *Cui pater intactam dederat primisque jugarat Ominibus.* Juven. Satyr. 10. *veniet cum signatoribus auspex.* Catullus: *hæc cum bona Nubet alite virgo.* Plaut. in Prologo Casinæ: *ibit nuptum, non manebit auspices.* 20 Conventionem in manum intelligit, de qua alias dixi ad Ulpian. 9. adde *l.* 66. §. 1. *ff. de don. int. vir. & uxor.* 21 Dixi ad *l.* 1. *ff. de ritu nuptiarum.* adde 4. Harmenop. 4. *in pr.* 22 De usurpata muliere, vid. *tit.* 23. §. 6. J. *eod.* 23 Vid. *titulum C. de repudiis & judicio de moribus sublato.* 24 Lex est Romuli, quam tamen verisimile est relatam fuisse in 12 Tabulis, hujusque rei argumentum nobis facit Gell. ut dicam inferius. 25 Temetum vinum: unde temulentia. vid. Festum *in Temetum.* 26 Adde quæ scripsi ad *Novell.* 22. *c.* 16. 27 Vid. *l.* 32. §. 12. *ff. de donat. int. vir. & uxor.* 28 Ad mores populi Romani hoc referri oportet. 29 Cajus *l.* 2. §. 1. §. 2. *ff. de divortiis.* In repudiis, inquit, id est renunciatione, comprobata sunt hæc verba: *Tuas res tibi habeto.* Item hæc, *tuas res tibi agito.* In sponsalibus vero discutiendis hæc verba probata sunt: *Conditione tua non utor.* 30 Cajus *lib.* 3. ad leg. 12. Tabular. Si ex lege repudium missum non sit &c. *l.* 43. *ff. ad l. Juliam de adulteriis.* 31 Dixi hac de re ad *l.* 2. §. 1. *ff. de divort.* 32 Illud observandum, Repudium inter uxorem & virum a condita urbe usque ad 520. (vel ut apud Gellium est 523. *lib.* 3. 4. *c* 3. Tertullianus *libro de Monogamia*: & in *Apologetico*, post 600. urbis conditæ) nullum accidisse. primumque Spurium Carbilium uxorem sterilitatis causa (id enim olim licuit. *l.* 60. *in fin. ff. de donat. int. vir. & uxor.*) repudiasse. 2. Valer 1. *de primo repudio.* Ad id autem movebatur, quod juraverat apud Censores, uxorem se liberorum quærendorum causa habere. Gell. 17. *cap. ult.* jurisjurandi religionem animo atque amori in eo prævertens, Gell. 4. *c.* 3. 33 Huc illud Catonis pertinet, Vir, inquit, cum divortium facit, mulieri Judex & pro Censore est, imperium quod videtur habet. 10. Gell. 23. 34 Univiræ apud Gentiles admodum commendatæ: hinc, Fortunæ muliebri coronam non imponebant nisi univiræ, sicuti nec matri Matutæ. Tertullianus *de Monogamia.* Et alia sacra coronabat univira, alia multivira. *Arnob.* 7. Mirum certe illud Athanagoræ *in Apol.* ὁ γὰρ δεύτερος γάμος, εὐπρεπής ἐστι μοιχεία. & illud Tertulliani *libro de Monogamia.* Unum matrimonium novimus, sicut unum Deum, qua de re & alias dixi.

Testamento

Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege XII. Tabularum, *Uti*[1] *legassit super pecunia, tutelave suæ rei, ita jus esto.* hæc Ulpian. 11. §. 14.

2. Liberis in potestate positis tutorem a parente dari.

Lege XII. *Tabularum permissum*[2] *est parentibus, liberis suis sive fœminini, sive masculini sexus, si modo in potestate sint, tutores testamento dare. l.* 1. *ff.* de testam. tut.

3. De legitimis tutoribus & de legitima adgnatorum tutela.

Quibus testamento tutor datus non est, his ex[3] *lege* XII. *Tabularum adgnati sunt tutores qui vocantur legitimi.* Instit. de legitima adgnatorum tutela.

Legitimæ tutelæ, lege XII. *Tabularum adgnatis delatæ sunt & consanguineis. l.* 1. *ff.* de legitimis tutoribus.

Per eminentiam legitimi dicuntur, qui ex lege XII. Tabularum introducuntur seu propalam ut adgnati: seu per consequentiam, ut patroni. Ulp. 11. §. 3. 4.

4. Tutelam proximos adgnatos nancisci.

Si plures sint adgnati, proximus tutelam nanciscitur[5]. Cajus *l.* 12. ad Edictum Provinciale, in *l.* 9. *ff.* de legit. tutoribus.

5. De legitima patronorum tutela.

Ex eadem lege XII. *Tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberosque eorum pertinet*, quæ & ipsa legitima vocatur, non quia nominatim in ea lege de ea tutela caveatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem ac si legis verbis introducta esset. Eo enim ipso quod hereditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent, jusserat lex ad patronos, liberosve eorum pertinere, crediderunt veteres, voluisse legem etiam tutelam ad eos pertinere. *Inst. de legitima patron. tutel.*

Tutela legitima, quæ patronis defertur lege XII. Tabularum, non quidem specialiter vel nominatim delata est, sed per consequentias[6] hereditatum, quæ ex ipsa lege patronis datæ sunt. *l.* 3. *ff. de legit. tutoribus.*

6. De legitima[7] fœminarum tutela.

Fœminarum legitimas tutelas lex Claudia[8] *sustulit*[9]. Ulp. 11. §. 8. *in fin.* Moribus tutor datur mulieri quæ cum tutore suo lege aut legitimo judicio agere vult. Ulpian. 11. §. 24. Mulieres omnes, propter infirmitatem consilii, majores in tutorum potestate esse voluerunt. Cicero *pro Murena.* Majores nostri nullam, ne privatam quidem rem, agere fœminas sine auctore voluerunt: sed in manu esse parentum, fratrum, virorum[10]. *Livius* 34. In officiis apud majores ita observatum, ut pupillaris tutela muliebri præferatur. Massurius 3. *juris civilis* apud Gell. 5. *c.* 13.

7. De Curatoribus & de Curatore furiosi.

Emancipati furiosis fratribus & sororibus lege[11] XII. Tabularum legitimi curatores erant *l.* 5. *Cod. de curator. furios.*

Lex est, *si furiosus est, agnatorum, gentiliumque*[12] *in eo pecuniaque ejus potestas esto.* Cic. 2. *de inventione.*

Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant XII. Tabulæ, itaque non est scriptum si insanus, sed, *si furiosus esse incipit.* Cic. 3. *Tusculan.*

Lex XII. *Tabul. furiosum in curatione jubet esse agnatorum* 12. Ulp. 3.

Furiosi, licet majores vigintiquinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum ex lege XII. Tabularum.

8. De curatore prodigi.

Lege XII. *Tabularum prodigo*[13] *interdicitur*[14] *bonorum suorum administratio.* Ulp. *lib.* 1. ad Sabinum in *l.* 1. de curatoribus furioso & aliis.

Prodigi, licet[15] *majores vigintiquinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum* ex lege XII. Tabularum. §. 3. Inst. de curatoribus.

Lex XII. *Tabularum prodigum, cui bonis interdictum*[16] *est, in curatione jubet esse cognatorum* 12. Ulp. 12.

9. De suspectis tutoribus.

Suspecti crimen *ex legibus* XII. *Tabularum*[17] *descendit.* Ulpianus *l.* 1. §. 2. *ff.* de suspectis tutoribus: Inst. de suspectis tutoribus.

Atque iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus, *ut tutela* XII. Tabulis. Cic. 3. *offic.*

10. De tutelæ actione in duplum.

Si ipsi tutores rem pupilli furati sunt, videamus *an ea actione quæ proponitur ex lege* XII. *Tabularum adversus tutorem in*[18] *duplum singuli in solidum teneantur*, & quamvis unus duplum præstiterit, nihilominus etiam alii teneantur &c. *l.* 55. §. 1. *ff. de administ. tutor.*

TIT. XIX.

De testamentis & legatis.

1. De libera[19] testandi facultate.

OLim lege XII. Tabul. libera erat legandi potestas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare, quippe cum ea lege[20] ita cautum esset, *Uti quisquam legassit suæ rei, ita jus esto.* Inst. de lege Falcid. *in princ.*

Uti quisquam legassit de re sua, ita jus esto. Nov. 22. c. 2.

Verbis legis XII. Tabularum his, *Uti legassit suæ rei, ita jus esto*, latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, & tutelas quoque constituendi: sed id interpretatione coangustatum est vel legum, vel autoritate jura constituentium, *l.* 120. *ff. de verb. signif.*

Uti legassit super pecunia, tutelave suæ rei ita jus esto. 11. Ulpian. 12.

Paterfamilias uti super familia, pecuniave sua legassit, ita jus esto. Autor *ad Herenn.* 1.

2. Lege adquiri quod legatum est.

Lege nobis adquiritur legatum[21] *ex lege* XII. *Tabularum* 19. Ulp. 17.

3. Suos nominatim institui & exheredari a patre & avo paterno oportere.

Emancipatos jure civili[22] *neque heredes instituere neque exheredare necesse est, quia non sunt sui.* §. 3. Inst. de exhered.

4. Mater, avusque maternus necesse non habent nominatim instituere aut exheredare.

Neque matri filium, filiamve neque avo materno nepotem, neptemve ex filia, si eum eamve heredem non instituat, exheredare necesse est, sive de jure civili quæramus, sive de edicto Prætoris. §. *ult. in fin. Inst. de exheredatione.*

5. Hereditates testamentarias lege XII. Tabularum confirmari.

Lege obvenire hereditatem non improprie quis dixerit & eam quæ ex testamento debeatur: *quia lege* XII. *Tabularum testamentariæ hereditates confirmantur. l.* 130. *ff.* de verbor. signif.

6. De testamento per æs ac libram.

Ex iisdem Tabulis id quoque est, *Quæ si erit* [lege *qui se sierit*[23]] *testatior* [lege *testarier*[24]] *libripensve*[25] *fuerit in testimonium* [quidam legunt *ni testimonium*] *feriatur* (quidam legunt *fariatur*[26]) *improbus* (quidam ita legunt *improbus quibus:* alii *improbus quoivis:* alii *improbus civis*) *intestabilisque*[27] *esto.* hæc Gell. 15. *c.* 13. *in fin.* idque ita emendavit Cujacius *ad titul. Inst. de testam. ordinand.* ex Codice in bibliotheca Johannis Biturigum ducis reperto.

7. Testamentum uno eodemque tempore & contextu perficiebatur testibus præsentibus.

Constitutum est *ut uno eodemque tempore quod jus civile quodammodo exigebat, testamentum fieret. & post*, ita ut testes quidem & eorum præsentia uno contextu celebrandi testamenti gratia, a jure civili descendant: subscriptiones autem testatoris & testium ex sacrarum constitutionum observatione adhibeantur: signacula autem & testium numerus[28], ex edicto Prætoris. §. 3. *Inst. de testam. ordinand.*

Eos qui in utero sunt, si nati sui heredes nobis futuri sunt, possumus instituere heredes, siquidem post mortem nostram nascantur, ex jure[29] civili: si vero viventibus nobis ex lege Julia. Ulpian. 12. §. 19.

TIT. XX.

De hereditatibus ab intestato.

1. Jus intestati legibus XII. Tabularum angustum.

A*Ngustissimis finibus constitutum per legem* XII. *Tabul. jus percipiendarum hereditatum Prætor ex æquo & bono dilatavit.* §. 2. Inst. de bonorum possess.

2. De suis & legitimis heredibus & de liberis in potestate positis.

Intestatorum hereditates ex lege XII. Tabularum *primum*[30] *ad suos pertinent*[31] §. 1. Inst. de hered. quæ ab intestato.

3. De emancipato.

Emancipati liberi jure civili nihil juris habent, neque enim sui heredes sunt, qui in potestate patris esse desierunt, neque ullo alio jure per legem XII. *Tabularum vocantur.* sed Prætor æquitate naturali

1 Quidam ita legunt, *Paterfamilias ut legassit &c.* adde autorem ad Herenn. *lib.* 1. 2 §. 3. *Inst. de tutelis.* 3 Hoc innuit legitimos tutores a nullo dari, sed lege 12. Tabularum fieri. *l.* 5. *ff. de legit. tutorib.* 4 Adde *l.* 1. *C. de legitima tutela.* 5 Cujacius 10. *observ.* 11. motus hac unica voce putat legem 12. Tabularum ita conceptam fuisse, Agnatus proximus familiam nancitor, constat enim ex Festo verbum Nancitor pertinuisse ad 12. Tabulas. Festus in *Nancitor.* Nancitor in 12. tabulis, id est nactus erit. 6 Vid. 11. *Ulpian.* 3. 7 Adde quæ scripsi in *Epitome Feudorum. Tit. per quas personas fiat investitura.* 8 *l.* 3. *C. de legit. tutela.* 9 Sustinet. 10 Hunc locum ita accipe, Mulieres filiasfamilias in potestate patrum suorum fuisse: nuptas in virorum manu: orbas innuptas, in fratrum tutela. 11 Facit *l.* 7. §. 6. *C. de curat. furios. l.* 27. *vers. sin autem. C. de Episcop. audientia.* 12 Interpretationem hujus loci vide in *l.* 53. *ff. de verb. signific.* Quid autem gentilis v. Festum, Ciceronem *in Topicis.* Erant autem gentiles, qui non tantum generis, sed & nominis, ejusdem, qui ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt deminuti. Omnes agnati gentiles: at non omnes gentiles agnati: Alio sensu gentiles apud Ammianum. 13 Prodigus ita definitur, qui neque tempus, neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit. *l.* 1. *ff. de curatoribus.* Cajus prodiges vocat eversores. 1. *cap. ult.* 14 Hoc jure Cajus quidam Licinius cognomento Hoplomachus a Prætore postulavit, ut patri suo bonis, tanquam ea dissipanti, interdiceretur. *Valerius* 8. Hinc illa formula interdicendi apud Paulum 3. *sentent.* 4. §. 7. Quando bona tua paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. huc referenda est *l.* 18. *ff. qui testamenta.* quæ negat eum cui lege bonis interdictum sit, testamentum facere posse. lege, id est 12. Tabularum: & lex 5. *in fin. ff. de adquir. heredit.* qua lege bonis interdictus heres institutus, hereditatem adire potest. *l.* 5. *in fin. ff. de adquir. vel omitt. heredit.* Et *l.* 6. *ff. de verbor. obligat.* quæ eidem interdicto potestatem facit stipulandi. 15 *l.* 16. *ff. de curatorib.* 16 Moribus per Prætorem bonis interdicebatur hoc modo: Quando bona tua paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re, eoque commercio interdico. Paul. 3. *sent.* 4. §. 7. 17 Vide Platonem 11. *de legibus.* 18 Scævola de tutelæ judicio apud Cicer. 1 *de Oratore*, *Alter*, inquit, *plus lege agendo petebat, quam quantum lex in* 12. *Tabulis permiserat.* Hujus dupli damnationis vestigium extat *in leg.* 1. *ff. de his qui notantur: l.* 42. *ff. de verbor. signific.* 19 *Adde* Harmen. 1. tit. 1. 20 Ad hanc legem accommodata est lex Falcidia his verbis: *Qui cives Romani sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamentum facere volet, ut eam pecuniam, easque res quibusque dare legare volet ita jus esto.* & secundo capite: *Quicunque civis Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique civi Romano pecuniam jure publico dare legare volet, jus potestasque esto. dum ita detur legatum ne non minus quam quartam partem hereditatis eo testamento heredes capiant. Eis quibus quid ita datum, legatumve erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto, isque heres, qui eam pecuniam dare jussus damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. l.* 1. *ff. ad l. Falcid.* 21 *l.* 47. *in fin. ff. de peculio. l.* 120. *ff. de verb. signific.* 22 Id est, legibus 12. Tabul. 23 Id est, siverit, id est, permiserit: alii legunt *sirit.* Cujacius 9 *observ.* 10. sic apud Plaut. in *Curculione. Pœnulo, Trinum. Bacchid.* 24 Id est, in teste cieri μαρτυρηθῆναι, vel ita, si nolit fidem testamenti approbare, cogendum: ac deinceps pro improbo & intestabili habendum. Harmenopulus 1. *tit.* 6. *cap.* περὶ κεκωλυμένων refert: lege prohiberi in testamento testem esse, qui cum se alicujus testamento subscripserit, testimonium tamen ferre non sustinuerit: qui ne lege quidem ut testimonium ferat compellitur, sed tamen prohibetur in altero testamento ferre testimonium, quin & testari, & ex alieno testamento quidquam percipere. Idem refert Theophilus *Inst. de testamentis ordinandis.* Intestabilis igitur est qui neque ex testamento capere, neque in testamento testis, sed & qui ab omnibus nexus & mancipiorum solennibus sic arcetur, ut nunquam vel ejus recipi, vel ei testimonium dici posset, atque ita intestabilis Plauto *in Milite glorioso.* 25 Testamentum innuit, quod per æs & libram fiebat. de quo vid. §. 1. *Inst. de testament. ordin.* 15. Gell. 27. Ulp. 20. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. His adde quod Priscianus *lib.* 8. refert impuberem libripendem esse non posse, neque antestari, eoque loco Antestari passive intelligi. de Antestatione dixi ad *tit. de Judiciis* 8. 26 Vocabulum priscum, *fariar* enim veteribus pro fari, sic veteres *aggrediri* pro aggredi: moriri, pro *mori.* Plauto in *Trucul. & Rudente*, F. Hotomanus vir clarissimus legit *fateatur.* 27 Vid. §. 6. *Inst. de testam. ordin.* 28 Alius testium numerus requiritur ex 12. Tabulis, alius ex constitutionibus: ex 12. Tabul. quinque sufficiebant. §. 1 *Inst. de test. ord.* Ulp. 20. §. 2. Ex constitutionibus; septem. §. 3. *Inst. de testament. ord.* 29 Id est lege 12. Tabularum, quod jus antiquum a Scævola dicitur. *l.* 29. §. 7. *ff. de liberis & posthum* habita ratione legis Velleiæ.

30 2. *feud.* 11. 31 Quid si abstinere voluissent? lege 12 Tabularum erant necessarii, id est, sive noluissent sive voluissent tam ab intestato quam ex testamento heredes erant, sed his volentibus Prætor permisit abstinere. §. 2. *Inst. de hered. qualit.*

motus,

motus, dat eis bonorum possessionem, unde liberi §. 9. Instit. de hered. quæ ab intestato.

4. De nepotibus ex filio [1] præmortuo.

Lex XII. Tabularum filio mortuo nepotem vel neptem: pronepotes vel proneptes in locum patris sui ad successionem avi vocat. §. 11. in fin. Inst. de hered. quæ ab intest.

5. De eo qui in utero.

Ex lege [2] XII. Tabularum ad legitimam hereditatem qui in utero fuit, admittitur, si fuerit editus. Inde solet remorari insequentes sibi adgnatos, quibus præfertur si fuerit editus. Inde & partem facit his qui pari gradu sunt, ut puta frater unus est & uterus: vel patrui filius unus natus & qui in utero est. l. 3. §. utique 9. ff. de suis.

6. De liberis matri succedentibus.

Lex XII. Tabularum ita stricto jure utebatur & præponebat masculorum progeniem & omnes qui per fœminini sexus necessitudinem sibi junguntur, adeo expellebat, ut ne quidem inter [3] matrem & filium, filiamve ultro citroque hereditatis capiendæ jus daret, nisi quod Prætores ex proximitate cognatorum, eas personas ad successionem bonorum, possessione unde cognati adcommodata, vocabant, Inst. de senatusc. Tertul. in princ.

7. De filiabus & liberis fœminini sexus patri succedentibus.

Lege antiqua XII. Tabularum omnes [4] similiter ad successionem ab intestato vocabantur. quod & Prætores sequuti esse videntur: ideo simplex ac simile jus & in filiis & in filiabus &c. §. 5. Inst. de exhered. liber.

8. De uxore in manu viri & nuru quæ in filii manu.

Intestatorum hereditates lege XII. Tabularum primum ad suos heredes pertinent: sui autem heredes existimantur liberi qui in potestate morientis fuerint, veluti filius filia, & post. Idem & in cæteris deinceps liberorum personis datum intelligimus. Uxor [5] quoque quæ in manu ejus est, quæ filii loco est. ita nurus, quæ in filii manu est: nam & hæc neptis loco est. sed ita demum erit sua heres, si filius cujus in manu erit, dum pater moritur in potestate ejus non sit. Idemque dicimus & de ea quæ in nepotis manu matrimonii causa sit. Gajus 3. Institutionum apud Ruffinum tit. 16. collationis leg. Mosaicarum.

9. De legitima adgnatorum & cognatorum successione.
Agnatus agnato mortuo succedit.

Si paterfamilias moritur, familia, pecuniave ejus agnatorum [6] gentiliumque esto. Autor ad Herennium 1. & 2. de invent.

10. Agnatus agnato sine liberis mortuo succedit.

Si nullus sit suorum heredum, tunc hereditas pertinet ex eadem lege XII. Tabularum ad agnatos. Gajus 3. Institutionum apud Ruffinum titul. 16. collationis legum Mosaicarum.

11. Non quivis agnatus succedit sed proximus.

Ast si intestatus [7] moritur, cui suus [8] heres nec extabit, proximus familiam [9] habeto. 26. Ulp. 1. His cautum est lege XII. Tab. si intestatus moritur cujus heres nec est, agnatus proximus [10] familiam habeato [11] (legendum habeat) Ulpianus libro singulari sub titulo de legitimis hereditatibus apud Ruffinum tit. 16. collationis legum Mosaicarum.

Si nemo suus heres, vel eorum quos inter suos heredes Prætor vel constitutiones vocant, existat, qui successionem quoquo modo amplectatur, tunc ex lege XII. Tabularum ad agnatum proximum pertinet hereditas. Instit. de legitima agnat. succes. in princ.

Si plures sint gradus adgnatorum, lex XII. Tabularum proximum vocat. §. 5. Instit. de legitima agnat. succes.

12. Adgnatus proximus dicitur etiam is qui solus est adgnatus.

In vulgari substitutione qua ei qui supremus morietur, heres substituitur, recte substitutus etiam unico intelligitur, exemplo legis XII. Tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur, l. 162. ff. de verborum significatione.

13. Ut quis proximus dicatur, mortis defuncti tempus spectatur.

Non omnibus simul adgnatis dat lex XII. Tabularum hereditatem, sed his qui tunc cum certum est aliquem intestato [12] decessisse, proximo gradu sunt. Gajus apud Ruffinum dicto loco.

14. Sororibus defuncti excludi ulteriores adgnatos.

Si sui heredes non sint, ad consanguineos, id est fratres & sorores ex eodem patre: si nec hi sunt, ad reliquos cognatos virilis sexus per mares descendentes ejusdem familiæ, intestati hereditas pertinet. his enim cautum est lege XII. [13] Tabularum &c. Ulpianus libro singulari sub titulo de legitimis hereditatibus apud Ruffinum titul. 16. Collationis legum Mosaic.

Nostræ hereditates ad fœminas ultra [14] consanguineorum gradum non pertinent. Itaque soror fratri sororive, legitima heres est. Amita vero & fratris filia, heres esse non potest. Gajus apud Ruffinum d. titul. 16.

Soror jure consanguinitatis, tam ad fratris quam ad sororis hereditatem admittitur. Paulus 7. sententiarum, sub titulo De testamentorum successionibus, apud eundem Ruffinum dicto tit. 16 [15].

15. Post fratres & sorores defuncti succedunt agnati.

Si nec hi (id est consanguinei), ad reliquos cognatos virilis sexus per mares descendentes ejusdem familiæ, hereditas redit. hoc enim cautum est lege XII. Tabularum. Ulpianus sub Titulo de legitimis hereditatibus, apud eundem Ruffinum d. tit. 16.

16. Post agnatos succedunt gentiles.

Si nullus agnatus sit, eadem lex XII. Tabularum gentiles ad hereditatem vocat. Gajus 3. Inst. apud Ruffinum dicto titulo 16.

Si agnatus defuncti non sit, eadem lex XII. Tabularum gentiles ad hereditatem vocat, his verbis, Si gnatus (lege agnatus) nescit [16] (lege nec sit) gentiles familiam heres hanc, (familiam hercíscant, Oisellus, familiam habeant, P. Pithœus) nunc nec gentilitia jura in usu [17] sunt. hæc Ulpianus libro singulari sub Titulo de legitimis hereditatibus apud eundem Ruffinum d. loco.

17. De his qui sunt ejusdem gradus.

Si plures eodem gradu consistunt, simul admittuntur. Paulus 7. sent. apud Ruffinum d. loco.

18. Si cum fratribus defuncti fratres alterius filii vel nepotes concurrunt.

Si plures sint gradus agnatorum, aperte lex XII. Tabularum proximum vocat. Itaque si sint defuncti frater & alterius [18] fratris filius aut patruus, frater solus habetur [19]. d. §. 5. Instit. de legitima agnatorum.

19. Duorum fratrum filii succedunt in capita.

Si defuncti nullus frater exstet, sed sint liberi fratrum, ad omnes quidem hereditas pertinet: sed quæsitum est, si dispari numero sint, forte nati ex uno unus vel duo: & ex altero tres aut quatuor, utrum in stirpes dividenda sit hereditas, sicut inter suos heres juris est, an potius in capita. Jamdudum autem placuit [20] in capita dividendam hereditatem. Itaque quotquot erunt ab utraque parte personæ, in tot portiones succedunt. Gajus 3. Inst. apud Ruffinum d. loco in fin.

Si duorum fratrum sint liberi, non in stirpes sed in capita hereditas distribuitur, scilicet ut pro numero singulorum viritim distribuatur hereditas. Paulus apud eundem Ruffinum dicto loco.

Omnes fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, non in stirpes, sed in capita. Gajus 2. Instit. 8. §. penult.

20. De decimo gradu adgnationis.

Agnationis jure aliquem admitti ad hereditatem etiamsi decimo gradu sit, sive de lege XII. Tabul. sive de edicto &c. §. 5. Instit. de successione cognatorum.

21. De adgnatis capite minutis.

Adgnati capite diminuti [21] quique ex his progeniti sunt, ex lege XII. Tabularum inter legitimos non habentur: sed a Prætore tertio ordine vocantur. §. 1. Inst. de successione cognatorum.

22. De fœminis.

Lex XII. Tabularum nulla discretione sexus cognatos admittit. Paul. 4. sentent. 8. §. 3.

Lex XII. Tabularum simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo, omnes adgnatos sive masculos sive feminas cujuscunque gradus, ad similitudinem suorum invicem ad successionem vocabat. §. 3. Instit. de legitima agnatorum successione [22].

23. De agnatis & cognatis capite minutis.

Legitimæ hereditatis jus quod ex lege XII. Tabularum descendit, capitis minutione amittitur. 27. Ulpian. 5.

24. De successione libertorum & jure patronatus.
De Patrono ejusque liberis.

Si liberti intestati decesserint, nullo [23] liberorum relicto, jus quod erat ex lege XII. Tabularum integrum reservavit. §. 3. Instit. de successione libertorum.

Hereditatem libertorum, si intestati decessissent, jusserat lex ad patronos, liberosve eorum pertinere. Institut. de legitima patronorum tutela.

25. De patrona.

Si libertinus est vel libertina, ad patronum ejus legitima hereditas, patronamve [24], lege XII. Tabularum refertur. Ulpian. d. titul. 16. apud Ruffinum.

26. De liberto remancipato.

Si is qui decessit liber fuit, ex remancipatione manumissus, lex quidem XII. Tabularum manumissori legitimam hereditatem detulit. Sed Prætor æquitate motus decem personas cognatorum ei prætulit has, scil. patrem, matrem, filium, filiam, avum, aviam, nepotem, neptem, fratres, sorores: ne quis occasione juris, sanguinis necessitudinem vinceret. sed Imperator noster in hereditatibus quæ ab intestato deferuntur, eas solas personas voluit admitti, quibus decimæ immunitatem tribuit: Ulpian. d. loco.

27. Si patronus libertum capitis accusavit.

Qui libertum capitis accusavit, ad legitimam hereditatem quæ ex lege XII. Tabularum defertur, non admittitur. l. 10. l. 11. ff. de jure patronatus.

28. De successionibus quæ fiebant per bonorum venditionem.

Æris confessi [25] rebusque [26] jure judicatis, triginta [27] dies justi [28]

---

1 Vid. l. 3. C. de suis & l. 2. d. tit. 2 Adde l. 4. C. de legitimis. 3 Ad liberos matris intestatæ hereditas ex lege XII. Tabularum jure non pertinebat: quia fœminæ suos heredes non habent. sed postea Antonini & Commodi oratione in senatu recitata, id actum est, ut sine in manu conventione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant exclusis consanguineis & reliquis agnatis. 4 Vid. l. 14. C. de legit. hered. §. 3. vers. & hæc quidem. Inst. de legit. adgnat. succ. 5 Vid. Ulp. 22. §. 14. in fin. 6 Extat hujus legis fragmentum in l. 53. ff. de verbor. signif. sæpe, inquit, comparatum est, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur: & disjuncta pro conjunctis: interdum soluta pro separatis. Nam cum dicitur apud veteres agnatorum gentiliumque, pro separatione accipitur. 7 l. 9. §. 2. ff. de liberis & posthum. 8 l. 7. ff. de bonis damnat. 9 l. 195. ff. de verb. signif. 10 Homo si decesserit & filios non habuerit, dabitis hereditatem proximo eorum de tribu ejus, & possidebit omnia ejus. Numerorum 27. 11 Familiæ appellatio qualiter accipiatur videmus & quidem varie accepta est. nam & in res & in personam deducitur: in res, ut puta in lege XII. Tabularum his verbis: Agnatus proximus familiam habeto. Hæc Ulpianus in l. 195. §. 1. ff. de verb. sign. 12 Facit lex ult. §. 8. C. de curat. furios. §. 6. Inst. de legitima adgnat. success. 13 Quod & jus exploratum dicitur. l. 3. C. de legitimis. Jus XII. Tabularum in l. 14. §. ult. d. titul. 14 §. 3. vers. quod ad fœminas. Instit. de legit. adgn. succes. idque lege Voconia Paul. 4. sent. 8. §. 3. 15 Adde eundem Paulum 4. sent. 8 §. 3. & Ulpian. 26. §. 6. 16 Sic apud Festum, in nec, ast ei custos nec sit 17 Intestatorum hereditas lege XII. Tabularum primum suis heredibus, deinde agnatis & aliquando quoque gentibus deferebatur. Paul. 7. sentent. apud eundem Ruffinum d. tit. 16. Gajus libro 3. apud eundem Ruffinum. Illic, inquit, admonuimus gentilitium jus in desuetudinem abiisse. 18 Frater filio fratris: vel eo non existente, nepoti præfertur Paul. 4. sentent. 8 §. 2. Idem lib. 7. sentent. apud Ruffinum d. tit. 19 Hodie non habetur potior. Novell. 127. ut fratrum filii succedant pariter ad imitationem fratrum. 20 Videtur hoc jus successionis ex interpretatione prudentum fluxisse. de qua re dixi ad Novell. 118. cap. 3. in fin. 21 Vid. Ulp. 27. §. 5. 22 Adde l. 4. C. de legitimis heredib. 23 Vid. Ulp. 29. §. 1. 24 10. Ulp. 4. 6. 7. 25 Id est, de quo facta confessio est. 15. Gell. 13. in fin. in jure, vid. l. 4. C. de repud. hered. 26 Ærisque debiti judicatis. Ravard. 27 Id est, unus mensis. Ex constitutionibus judicati faciendi tempus est duorum mensium. l. 2. C. Th. de usuris rei judic. hodie quatuor mensium. l. 2. C. de usuris rei judicatæ. 28 Dies justi hic appellantur ea forma, qua Festus, in Justos dies, Justos dies appellat, dies triginta quibus exercitu imperato, vexillum in arce ponebatur.

sunto. Post deinde [1] *manus injectio esto, in jus ducito, ni judicatum facit* [2], *aut qui* [3] *pseudo eo in jure vim dicit* [4] *secum ducito, vincito aut nervo* [5] *aut compedibus quindecim pondo, ne* [6] *minore: aut si volet, majore vincito. Si volet, suo vivito. Ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras* [7] *farris in* [8] *dies dato. erat autem jus interea paciscendi: ac nisi pacti* [9] *forent, habebantur in vinculis dies sexaginta* [10]. *Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producebantur, quantaque pecunia judicati essent, prædicabatur, Tertiis nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tyberim peregre venum ibant. Verba legis* XII. *Tabularum ea erant, Tertiis nundinis, parteis secanto: si plus minusve secuerunt, sine fraude esto.* Hæc Gell. 20. *c.* 1.

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger apud Festum in nervum.

Æris confessei rebusque jure joudicateis, XXX. *dies justei sunto, Postidea indumanus jacito, esto, in jous ducito, nec judicatum facit, aut qui pseudo joure vindicit, secum ducito, vincito aut nervo, aut compedibus, quindecim pondo ne minore: aut, sei volet majore vincito, sei volet suo vivito: Nei suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato, sei volet plus dato.* Hæc quæ sequuntur a Rævardo adjecta ac restituta. *Ni cum eo pacit sexaginta dies in vinculis retineto. Trinis nundinis continuis in Comitium procitato, ærisque æstimiam judicati prædicato. Tertiis nundinis pœnas capite luito, aut trans Tyberim peregre venum ito. Ast si pluses esunt rei, tertiis nundinis partes secanto: si plus minusve secuesunt, ne si fraude esto. hoc loco: Nesi pro sine a veteribus usurpatum.*

TIT. XXI.

De hereditariis actionibus.

1. Ut mortuo debitore ejus heredes conveniantur non legatarii.

CReditores hereditarios adversus legatarios non habere personalem actionem convenit, quippe cum evidentissime lex XII. *Tabularum heredes huic rei faciat obnoxios.* l. ult. C. de hereditariis actionibus.

2. Actiones hereditarias inter coheredes dividi.

Defuncto creditore, multis relictis heredibus, *actionem personalem inter eos ex lege* XII. *Tabularum dividi. l.* 1. C. si unus ex pluribus heredibus. Obligatio dividitur per legem XII. Tabularum *l.* 25. §. 13. *ff.* familiæ.

3. Actiones hereditarias dividi inter coheredes pro portionibus hereditariis.

Ea quæ in nominibus sunt, non recipiunt divisionem, cum ipso jure in portiones [11] *hereditarias ex lege* XII. *Tabularum divisæ sint. l.* 6. C. familiæ.

TIT. XXII.

1. De possessionibus & interdicto uti possidetis.

GEllius 20. *c.* 9. *Ex jure manu consertum* verba sunt ex antiquis actionibus: quæ cum lege agitur & vindiciæ contenduntur, dici nunc quoque apud Prætorem solent. *& post, ex Ennio.* Non ex jure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solida vi. *& post,* Manum conserere, est de qua re disceptabatur in re præsenti, sive ager, sive quid aliud est, cum adversarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis *vindicare:* id est vindicia [12] correpta manu in re atque in loco præsenti, apud Prætorem ex XII. Tabulis fiebat. in quibus ita scriptum est, *Si qui in* [13] *jure manum conserunt.* Sed postquam prætores propagatis Italiæ finibus, datis jurisdictionibus negotiis occupati, pacisci (lege proficisci) vindiciarum dicendarum causa longinquas res [14] gravabantur, institutum est contra XII. Tabulas tacito consensu, *ut litigantes non ex jure apud Prætorem manum consererent, sed ex jure manu consertum vocarent* [15]: id est, alter alterum ex jure ad conferendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrum de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti unam glebam, in jus in urbem ad Prætorem deferent: & in ea gleba [16], tanquam in toto agro vindicarent. Idcirco Ennius significare volens bellum, non ut ad Prætorem solitum est, legitimis actionibus, neque ex jure manu consertum: sed bello ferroque, & vera vi atque solida: quod videtur dixisse conferens vim illam civilem & festucariam, quæ verbo diceretur, non quæ manu fieret cum vi bellica & cruenta. Hæc Gellius ad verbum.

2. Si judex falsam vindiciam in causa libertatis tulerit.

Vindiciæ [17] appellantur res eæ, de quibus controversia est, quod potius dicitur jus, quæ sit inter eos, qui contendunt. *& post,* De quo verbo Cincius sic ait, Vindiciæ olim dicebantur illæ, quæ ex fundo sumptæ: in jus adlatæ erant. At Ser. Sulpicius * jam [*lege* nomine etiam] singulariter formato vindiciam esse ait [*lege* rem] qua de re controversia est ab eo quod vindicatur; & in XII: *Si vindiciam falsam tulit* * (lege *rei*) *si velit is* (lege *sive* [18] *litis*) *arbitros tres* (quidam legunt *tot arbitros æris*) *dato, eorum arbitriis fructus* (quidam legunt *fructi*) *duplione* [19] *damnum decidito.* Hæc Festus *in voce Vindiciæ.*

Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam qui cum animadvertisset Appium Claudium *contra jus, quod ipse ex vetere jure in* XII. *Tabulas transtulerat, vindicias suas a se abdixisse,* & secundum eum, qui in servitutem ab eo suppositus petierat dixisse: captumque amore virginis omne fas ac nefas miscuisse, indignatus, quod *vetustissimæ juris observantia,* in persona filiæ suæ defecisset, utpote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuerat, *vindicias* [20] *secundum libertatem dixisset,* in persona Vindicis [21] Vitelliorum servi, qui proditionis conjurationem indicio suo detexerat, & castitatem filiæ, vitæ quoque ejus præferendam putaret: arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit. Hæc Pomponius *in l.* 2. §. 24. *vers. initium. ff. de origine juris.*

Appius Claudius M. Claudio clienti negotium dedit, ut virginem in servitutem assereret, neque cederet *secundum libertatem postulantibus vindicias:* quod pater puellæ abesset, locum injuriæ esse ratus. Virgini venienti in forum minister manum injecit, serva sua natam, suamque servam appellans esse, sequique se jubebat, cunctantem vi abstracturum. *& post,* fit concursus. *& post,* Jam a vi tuta erat, cum assertor nihil opus esse multitudine concitata ait, se jure non vi grassari: vocat puellam in jus. ad tribunal Appii perventum est. notam judici fabulam petitor peragit. puellam domi suæ natam, furtoque inde in domum Virginii translatam, suppositamque ei esse, id se judicio compertum afferre. Advocati puellæ cum Virginium Reipublicæ causa dixissent abesse, biduo affuturum, si ei nunciatum sit: iniquum esse absentem de liberis dimicare: postulant ut rem integram in patris adventum differat: *lege ab ipso lata, Vindicias* [22] *det secundum libertatem,* neu patiatur Virginem adultam famæ prius, quam libertatis periculum adire. Appius decreto præfatur, quam libertati faverit, *eam ipsam legem declarare,* quam Virginii amici postulationi suæ prætendant. Cæterum ita in ea firmum libertati fore præsidium, si nec causis, nec personis variet. In [23] his enim quæ asserantur in libertatem, quia quivis lege agere possit, id juris esse: in ea quæ in patris manu sit, neminem esse alium, cui dominus possessione cedat. Placere itaque patrem accersiri: interea juris sui jacturam assertorem non facere, quin ducat puellam, sistendamque in adventum ejus, qui pater dicatur promittat. *& post,* Id quod constat, nudum videtur proponendum, *decresse vindicias secundum servitutem, & post:* I, lictor summove turbam & da viam domino ad prehendendum mancipium. Cum hæc intonuisset plenus iræ, tum Virginius, Quæso, inquit, Appi, primum ignosce patrio dolori, si quid inclementius in te sum invectus: deinde sinas hic coram virgine nutricem percontari: quid hoc rei sit, ut si falso pater dictus sum, æquiore hinc animo discedam. Data venia, seducit filiam ac nutricem prope Cloacinæ ad tabernas, ibique ab lanio cultro arrepto, *Hoc te uno quo possum, ait, modo filia in libertatem vindico,* pectus deinde puellæ transfigit, respectansque ad tribunal, Te, inquit, Appi, tuumque caput hoc sanguine consecro. Hæc Liv. 3.

3. De arboribus cædendis.

Quod ait Prætor & lex XII. Tabularum efficere voluit, *ut quindecim pedes altius rami circumciderentur.* & hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino prædio noceret. *l.* 1. §. 8. *ff. de arboribus cædendis.*

4. De arboribus ex vicini fundo.

Si arbor ex vicini fundo inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII. Tabularum de adimenda ea recte agere potes, jus ei non esse ita arborem habere, *l. ult. ff. de arb. cæd.*

5. De glande legenda.

Cautum est lege XII. Tabularum, *ut glandem* [24] *in alienum fundum procidentem liceret colligere.* Hæc Plin. 16. *c.* 5.

TIT. XXIII.

De usucapionibus.

1. Immobilia biennio: mobilia anno usucapi.

LEx jubet usum & autoritatem [25] *fundi* [26], *esse biennium* [27] Cicero pro Cæcinna: *cæterarum rerum annuus est usus.* Idem *in Topicis. Instit. de usucapionibus l* 13. Cod. *de servitutibus.*

2. Titulus in usucapione requisitus.

Jure civili constitutum fuerat ut qui bona fide ab eo qui dominus non erat, cum crederet eum dominum esse, rem emerit, vel ex donatione aliave quavis justa causa acceperit, usucaperet. Inst. de usucapionibus.

3. Quibus in locis annalis & biennalis usucapio locum habuerit.

Jure civili constitutum fuerat, *ut res mobiles, anno ubique uno: immobiles, biennio tantum in Italico* [28] *solo usucaperentur.* Inst. de usucap.

4. Res furtivæ aut vi possessæ non usucapiuntur.

Furtivarum rerum lex XII. *Tabul. & lex Atilia* [29] *inhibent* [30] *usucapionem:* vi possessorum, lex [31] Julia & Plautia [32]. §. 2. *Instit. de usucapionibus.*

5. Res civium Romanorum a peregrino non usucapi.

Hostis apud majores nostros is dicebatur quem nunc peregrinum dicimus. Indicant enim XII. Tabulæ *Adversus hostem æterna auctoritas* [33] *esto.* Hæc Cic. 1. *offic.*

1 *Cujacius* legit *pedeinde* ἀρχαϊκῶς. *postidea.* Scaliger *apud Festum in Nervum.* 2 Faxit, ne mut quips endo eo in jure vindex esit secum ducito. *Rævard.* Porro Nemut ἀρχαϊκῶς pro nisi Festo. 3 Quips endo eo &c. quips antique, pro quispiam. 4 Vindicit, id est vindicaverit. eadem forma quo veteres lavit, sonit. vid. Cujac. 3. *observ.* 39. 5 Græci hunc nervum vocabant ξύλον. vid. Joseph. Scaliger *apud Festum in Nervum.* 6 Ne majore, aut si volet, minore Cujac. *d. loco.* 7 Libras S. farris. Fornerius 1. *Select.* 6. ita emendat, eo sensu libras S. id est, selibra. movetur illo Plutarchi loco *in Camillo* ὅσον ἡμέρας ἑκάστης ἐλάμβανεν εἰς τροφήν· σίτου μὲν ἡμιλίτρον φαγός. quod a Cujacio non probatur. 9. *obs.* 37. 8 Endo die. ἀρχαϊκῶς alii endo die. Endo, pro I.. sic Endoitium Initium: Festus *in Endoitium.* Endoplorato, implorato. Festus *in Endoplorato.* Endoprocinctu, in procinctu, Festus *in Endoprocinctu.* 9 Vestigia hujus sententiæ extant in *l.* 60. *ff. de pact. l.* 9. §. 5. *ff. de jurejurando. l.* 25. *ff. de reb auctorit. judicis.* 10 Hi duo menses non sunt judicati faciendi seu pignorum vendendorum, ut dixi ad *l.* 31. *in fin. ff. de re judicata.*

11 Pro portione hereditaria. *l.* 1. *C. de exceptionibus,* pro parte competente *l.* 1. *C. de hereditar. act.* pro portionibus hereditariis. *l.* 1. *C. si certum. l.* 23. *C. familiæ:* pro he[re]d[itariis] partibus *l.* 2. *C. de hereditar. act.* adde *l.* 2. §. 2. *ff. de verb. oblig.*

12 Festus *in Superstites.* Superstites testes præsentes significat, cujus rei testimonium est [ill]ou superstitibus præsentibus, ii inter quos controversia est, *vindicias sumere jubentur.* [illegible] Scaliger apud Festum dicto loco hanc legem ita refert, *sei quei in jure manum [illegible], utrique su[p]erstitibus* (id est, testibus) *præsentibus vindicias sumito.* 14 Lege [illegible] regiones. 15 Actor cum in jus vocasset a[d]versarium hac in jure formula [utebatur]. Fundus qui est in agro, qui Sabinus vocatur, ego eum ex jure meum esse [aio. i]nde ego te ex jure manu consertum voco. Citatus vero reus hac formula utebatur: [unde] tu me ex jure manu consertum vocasti, inde ego te revoco. Idque ex Cicerone pro [Mu]rena colligi potest. 16 Vid. consuetudinem regni Daciæ. *c.* 2. *extra. de consuetudine.* 17 Adde Arnob. 4. *adversus gentes.* 18 Cujacius ita emendat. 5. *obs.* 22. 19 De duplis fructibus, vid. Cujac. *d. loco.* 20 Vide quæ scripsi ad *l.* 14. *C. de liberali.* 21 Adde Senecam 3. *Controvers.* 9. 22 Homines apud sequestres deponi potuisse testatur Ulpianus *l.* 7. *ff. depositi.* Plautus *in Mercatore,* ibi: imo sequestro mihi data est. 23 Observa calumniosam legis interpretationem & restrictionem. 24 Cajus *libro* 4. *ad legem* 12. *Tabularum.* Glandis appellatione fructus omnis continetur ut Javolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα, id est, extremitates arborum, appellantur. *l.* 236. *in fin. ff. de verb. signif.*

25 Usus & auctoritas, hic est usucapio. Horat. 2. *epistol Quædam, si credis, consultis mancipat usus* per usum adquirere est usucapere. *l.* 19. *ff. ex quibus causis majores.* 26 An & ædium? sic videtur. Cicero *in Topicis.* Quod in re pari (inquit) valet, valeat & in hac, quæ par est: ut quoniam usus autoritas fundi, biennium est: sit etiam ædium. at (lege *est*,) in lege ædes non appellantur, & (lege *nec*) sunt cæterarum omnium, quarum annuus est usus. Hæc ille. quid servitutes? viam, iter, actum, aquæductum, qui biennio usus non est, amisisse videtur vid Paul 1 *sent* 17. §. 1. 27 Hoc jus abrogatum est. Nam hodie res mobiles per triennium: Immobiles, decennio inter præsentes: vicennio inter absentes usucapiuntur. *Inst. de usucap. l.* 13. *C de servitutibus.* Paul. 5. *sentent* 2 § 3. 28 Hodie non solum in Italia, sed in omni terra, quæ imperio Romano gubernatur, res mobiles triennio: res immobiles decennio inter præsentes, vicennio inter absentes usucapiuntur. *Inst. de usucap.* 29 Atinia *l.* 33. *ff. de usurp. & usucap.* Gellius 17. *cap.* 7. *legis,* inquit, *Atiniæ verba sunt: Quod surreptum erit, ejus rei æterna autoritas esto.* 30 Omnino scil. adeo ut bona fides possidentem non juvet *d.* §. 2. *l.* 24 *ff de usurp. & usucap.* 31 *l. ult. ff. vi bonorum rapt.* 32 *l.* 33. §. 2. *ff. de usurp. & usucap.* 33 Autoritas quid esset superius explicatum est.

6. De muliere uſucapta & uſurpata.

Quintum Mucium juriſconſultum dicere ſolitum, *lege non eſſe uſurpatam*[1] *mulierem, quæ cum Kalendis Januariis apud virum cauſa matrimonii eſſe cœpiſſet, ante diem quartum Kalendas Januarias ſequentes uſurpatum eſſet.* Non enim impleri poſſe trinoctium, quod abeſſe a viro uſurpandi cauſa ex XII. Tabulis deberet, quoniam tertiæ noctis poſteriores ſex horæ alterius anni eſſent. Gell. 2. *in fin.* 3. qui inciperet ex Kalendis. Virgilius quoque id ipſum oſtendit, *Torquet* (inquit) *medios nox humida curſus. Et me ſævus equis oriens afflavit anhelis.* Macrob. 1. *Saturn.* 3.

7. De veſtibulo ſepulchri.

Quod foram, id eſt veſtibulum ſepulchri, buſtumve uſucapi vetat, tuetur jus ſepulchrorum. Cic. 2. *de legibus.*

TIT. XXIV.

De privatis delictis & de furto.

1. Nocturnum furem quoquo modo poſſe occidi.

NOn abs re puto hoc loco id quoque admonere, quod Decemviri in XII. Tabulis inuſitatiſſime Nox pro[2] noctu dixerunt. Verba hæc ſunt: *Si nox furtum factum ſit, ſi im*[3] *aliquis occiſit, jure cæſus eſto*[4]. Macrob. 1. *Saturn.* 4.

Cicero pro Milone, XII. *Tabulæ nocturnum furem quoquo modo interfici impune voluerunt*[5].

Cajus *in l.* 4. §. 1. *ff. ad l. Aquil.* lex XII. Tabularum *Furem noctu deprehenſum occidere permittit.*

Gellius 11. *c.* 18. Decemviri noſtri poſt reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulis ſcripſerunt. *Furem qui manifeſto furto deprehenſus eſſet, tum demum occidi permiſerunt, ſi aut cum faceret furtum nox eſſet*, aut interdiu ſe telo, cum prehenderetur, defenderet.

2. Interdiarium furem ſe defendentem poſſe occidi.

Furem interdiu[6] *deprehenſum non aliter occidere lex* XII. *Tabularum permiſit, quam ſi ſe telo*[7] *defendat.* Cajus *in l.* 54. §. 2. *ff.* de furtis.

Interdiu deprehenſum furem ita permittit lex occidere, ſi is ſe telo defendat, ut tamen æque cum clamore teſtificetur[8]. *l.* 4. *in fin. ff.* ad l. Aquil.

Duodecim Tabulæ, furem diurnum, ſi ſe telo defenderit, interfici impune[9] *voluerunt.* Cicero pro *Milone.*

Decemviri qui poſt reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulis ſcripſerunt, *furem tum demum occidi permiſerunt, ſi interdiu ſe cum telo, cum deprehenderetur, defenderet.* 11. Gell. 18.

Si quis furem occiderit, injuria occiderit. quamobrem? quia jus nullum conſtitutum eſt. Quod ſi ſe telo defenderit? non injuria. quid ita? quia conſtitutum eſt. Oratio pro M. Tullio apud Quintil. *l.* 5.

Hoc & in legibus antiquis ſecularibus invenitur, *impune occidi nocturnum furem quoquo modo: diurnum ſi ſe cum telo defenderit: jam enim plus quam fur eſt.* Auguſt. 11. *ſuper Exod.*

3. De pœna furis manifeſto deprehenſi.

Decemviri noſtri qui poſt reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulas retulerunt, neque pari ſeveritate in puniendis omnium generum furibus, neque remiſſa nimis lenitate uſi ſunt. *Furem qui manifeſto furto prehenſus eſſet, tum demum occidi permiſerunt, ſi aut cum faceret furtum nox eſſet*, aut interdiu ſe cum telo defenderet. *Ex cæteris autem manifeſtis furibus, liberos verberari*[10], *addicique juſſerunt ei cui furtum factum eſſet, ſi modo id luci feciſſent, neque ſe telo defendiſſent. Servos autem furti manifeſti prehenſos, verberibus affici & e*[11] *ſaxo præcipitari. pueros impuberes*[12] *Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam ſarciri.* Hæc Gell. 11. *c.* 18.

4. De pœna furti non manifeſti.

Aliis furtis omnibus quæ non manifeſta appellantur pœnam impoſuerunt dupli[13]. Hæc Gell. 11. *c.* 18.

5. De furto paciſci[14] licet.

Nec conjunctionem Grammatici fere dicunt eſſe disjunctivam, ut Nec legit, nec ſentit: cum ſi diligentius inſpiciatur, ut fecit Sinnius Capito, intelligi poſſit eam poſitam eſſe ab antiquis pro non, ut & in duodecim eſt. *Si adorat*[15] *furto*[16], *quod nec manifeſtum erit*[17]. & apud Plautum in Phaſmate: Nec recte ſi illi dixerim. & Turpilium in Demetrio: Nec recte dici mihi quod jamdudum audio. Hæc Feſtus in voce *Nec.*

6. De furto[18] per lancem & licium concepto.

Decemviri in XII. Tabulis *ea furta quæ per lancem*[19] *& licium concepta eſſent, perinde ac ſi manifeſta forent, vindicaverunt.* Hæc Gell. 11. *c.* 18.

Furtorum quæſtiones *cum lance & licio evanuerunt*[20]. Hæc Gell. 16. *c.* 10.

7. De Tigno juncto.

Tignum[21] non ſolum in ædificiis quo utimur appellatur, ſed etiam in vineis, ut eſt in XII. *Tignum*[22] *junctum*[23] *ædibus vineæque*[24] *& concapu*[25] *ne*[26] *ſolvito.* Hæc Feſtus *in Tignum.*

Lex XII. Tabularum, tignum ædibus junctum vindicare poſſe ſcit, ſed interim id ſolvi prohibuit pretiumque ejus dari voluit *l. Qui res.* 98. *in fin. ff. de ſolutionibus.* Tignum alienum ædibus junctum nec vindicari poteſt propter leges XII. Tabul. nec eo nomine ad exhibendum agi, niſi adverſus eum, qui ſciens alienum junxit ædibus: ſed eſt actio antiqua de Tigno juncto quæ in duplum ex Lege XII. Tabular. deſcendit *l. in rem.* 23. §. *Tignum.* 6. *ff. de rei vind.*

8. Arborum furtim cæſarum.

Fuit & arborum cura legibus, cautumque eſt XII.[27] Tabulis ut *qui injuria arbores*[28] *alienas cecidiſſet, lueret in ſingulas æris* XXV. Hæc Plin. 17. *c.* 1. Colonus, cum quo forte propter ſucciſas arbores, ſive e lege XII. Tabular. de arboribus ſucciſis, ſive e lege Aquilia damni injuria, ſive interdicto quod vi aut clam poſtea convenietur per exceptionem jurisjurandi defendi poterit. *l. in duobus.* 28. §. *Colonus.* 6. *ff. de jurejurando.*

9. De paſtu, ſectioneque frugum.

Frugem aratro quæſitam furtim noctu paviſſe aut ſecuiſſe puberi XII. *Tabulis capitale erat: ſuſpenſumque*[29] *Cereri necari jubebant gravius quam in homicidio convictum. Impuberem Prætoris*[30] *arbitratu verberari, noxamque*[31] *duplione*[32] *decerni.* hæc Plinius 18. *c.* 3.

10. De paſtu pecoris.

Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immiſſo pecore depaſcam: Ariſto ſcribit, non ſibi occurrere legitimam actionem qua experiri poſſim. Nam neque ex lege XII. *Tabularum de paſtu pecoris*[33], *quia nec in tuo paſcatur:* neque de pauperie, neque damni injuria agi poſſe, in factum itaque erit agendum *l.* 14. *in fin. ff. de præſcriptis verbis.*

11. De ſarptis vineis.

Sarpuntur vineæ id eſt putantur, ut in XII. quandoque ſarptæ, donec dempta erunt. Feſtus *in ſarpuntur.*

12. De incendio.

Cajus *l.* 4. ad legem XII. Tabularum, *Qui ædes*[34] *acervumve frumenti juxta domum poſitum combuſſerit*[35], *vinctus, verberatus igni*[36] *necari jubetur. l.* 9. *ff.* de incendio.

TIT. XXV.

De injuriis.

1. Pœna injuriarum ordinaria vigintiquinque aſſes.

NOnne tibi videtur eſſe dilutum, quod de injuria punienda ſcriptum eſt, *Si injuria* [lege *injuriam*] *alteri faxit, vigintiquinque æris*[37] *pœna*[38] *ſunto.* Quis enim erit tam inops, quem ab injuria facienda [Pithœus legit injuriæ faciendæ libidine] vigintiquinque aſſes deterreant? & poſt, Lucius Neratius pro delectamento habebat, os hominis liberi manus ſuæ palma verberare. Eum ſervus ſequebatur crumenam aſſium plenam portans: & quemcunque depalmaverat, numerari ſtatim, *ſecundum* XII. *Tabul.* 25. aſſes jubebat. Propterea Prætores hanc legem aboleſcere & relinqui cenſuerunt, injuriiſque æſtimandis recuperatores ſe daturos, edixerunt: *& poſt*, non omnino omnes injurias ære iſto pauco diluerunt, tametſi hæc ipſa paucitas aſſium, grave pondus æris fuit. Nam librariis aſſibus in ea tempeſtate populus uſus eſt: ſed injurias atrociores, ut de oſſe fracto, non liberis modo, verum etiam ſervis factas impenſiore damno vindicaverunt. Hæc Gellius 20. *c.* 10.

Paulus libro ſingulari, & titulo de injuriis apud Ruffinum *Titul.* 2. *Collationis legum Moſaicarum.* Injuriarum[39], inquit, actio aut legitima eſt aut honoraria. legitima ex lege XII. Tabul. *Qui injuriam alteri facit quinque & viginti ſeſtertiorum pœnam ſubit. quæ lex generalis fuit libero trecentos*[40]*: ſervo* CL. *pœnam ſubito ſextertiorum.*

1 De uſurpatione, vid. *l.* 2. *C. de uſucap.* uſurpationis verbum ex 12. Tabulis eſſe hinc conſtat. & quidem Appius Claudius proxime poſt 12. Tabulas de uſurpationibus ſcripſit. *l.* 2. §. 36. *ff. de origine juris.* de uſucapionibus etiam aliquid ex Quinto Mucio hic affertur a Gellio & Macrobio, ſic longa poſſeſſio jus ſepulchri non tribuit ei, cui jure non competit. *l.* 4. *ff. de mortuo inferendo.* lege naturæ communique gentium jure ſancitum eſt, ut nihil mortales a diis immortalibus uſucapere poſſint. Cic. *in oratione de Aruſpicum reſponſis.*
2 Nox pro noctu.
3 Id eſt, eum. Ducitur autem hæc particula a nominativo Is. Macr. 1. Satur. 4.
4 Ut tamen is, qui occidit, cum clamore teſtificetur. *l.* 4. *in fin. ff. ad l. Aquil.* Quæ verba, reſtrictionis loco a Juriſconſultis adjecta ſunt.
5 Adde Senecam 10. *Controverſ. ult.*
6 Hac voce veteres ut ſæpius uſi ſunt, ut in *l.* 2. *ff. de furibus balneariis. l.* 4. *ff. ad l. Aquil. de interdiario fure* dixi ad *l.* 54. §. 2. *ff. de furtis.*
7 Cajus *libro* 1. ad legem XII. *Tab.* Telum vulgo appellatur, quod arcu mittitur, ſed nunc omne ſignificatur quod mittitur manu. vid. *l.* 233. §. 2. *ff. de verb. ſignif.*
8 Vel ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuit *l.* 9. *ff. ad l. Corneliam de ſicar.* quæ verba non ſunt legis XII. Tabul. ſed interpretationis Edicti ad *l.* XII. adcommodatæ.
9 Ita ut qui hoc modo interfecerit. Plato 9. *de legibus.* καθαρὸν εἶναι profiteatur.
10 Virgis, ſed hæc pœna in duplum & quadruplum poſtea mutata eſt. *l.* 50. *ff. de furtis.* 11. Gell. 18. lege Draconis quodvis furtum etiam modicum, capitale erat: lege Solonis dupli pœna conſtituta fuit. apud Ægyptios & Lacedæmonios impunitum erat. 11. Gell. 18.
11 Dixi ad *l.* 25. *ff. de pœnis.*
12 Doli capaces. *l.* 9. §. 2. *ff. de minor. l.* 5. §. 2. *in fin. ff. ad l. Aquil. l.* 14. *ff. de SCt Silaniano: l.* 23. *ff. de furtis: l.* 111. *ff. de regulis juris.*
13 Cato *initio de re ruſtica. Majores*, inquit, *noſtri ſic habuerunt, itaque in legibus poſuerunt, furem dupli damnandum: fœneratorem quadrupli.*
14 Dixi ad *l.* 18. *C. de donationib.*
15 Hoc verbum non accipio ſimpliciter pro agere, ſed pro paciſci: nam inter cætera, adorare ſignificat propitiare, Nonius *in ador.* & alloqui Apuleius 2. infuſa aqua populum ſic adorat. *& lib* X. ad iſtum modum ſeniore adorante. Conſtatque de furto paciſci. *l.* 7. §. 14. *in fin. ff. de pactis.* ac decidere licuiſſe. *l.* 7. *ff. de condict. furtiva, decidere*, inquam, *ex legibus l.* 3. *C. de furtis* adde *l.* 61. §. 1. *ff. de furtis.*
16 Furtum. *Ravard.*
17 Erit, duplione luito. *Ravard.*
18 Labeo *lib.* 2. de XII. Tabulis acria & ſevera judicia de furtis habita apud veteres ſcribit.
19 Hoc quid ſit, dixi ad §. 4 *Inſt. de obligat. quæ ex delicto* ſed præſtat id ex Feſto audire. Lance & licio inquit, Feſt *in Licio:* Dicebatur apud antiquos, quia is qui furtum ibat quærere in domo aliena licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrumfamilias & virginum pudorem. Quæri tamen poteſt, qui ita oculos tegeret, quid videre poſſet, quove modo furtum conciperet. ut non injuria Joſephus Scaliger ad illum locum Feſti dixerit, neſcio aliam interpretationem. vide apud Pithœum 1. *adverſar.* 2. adde *l.* 1. *C. Theod. de habitu.*
20 Requiſitio rei furtivæ hodie ſecundum veterem obſervationem non fit, & merito ex conſequentia, præfatæ actiones (concepti ſcilicet & oblati furti, prohibiti, non prohibiti) ab uſu communi receſſerunt. *d.* §. 4.
21 Tigni appellatione in lege XII. Tab. omne genus materiæ, ex qua ædificia conſtant, ſignificatur. *l.* 62. *ff. de verbor. ſignif.*
22 Antiqui Tignom.
23 Junctom, antique.
24 Vineæve.
25 Lege *concapes.* Lignum *concapes* quod habet caput ſuum, cum capite vineæ commiſſum. Caput vineæ eſt radix ipſa: cætera dixi ad *l.* 1. *ff. de tigno juncto.* Eſt qui ita legit *vineas que & capulo ne ſolvito.* Boſſius 1. *ad Attic.* 19. legit *e compage.*
26 Vid. §. 29. *Inſt. de rer. diviſ.*
27 Ex lege XII. Tab dabatur actio, arborum furtim cæſarum, *l.* 1. *ff. arborum furt. cæſ.*
28 Et maxime vites. hi enim tanquam latrones puniuntur, Cajus *lib.* 1. *ad legem* XII. *Tab.* & *l.* 2. *ff. arborum furt. cæſ.* Porro, arborum appellatione id non continetur quod adeo tenerum eſt, ut herbæ loco ſit, Cajus *libro ad legem* XII. *Tabul.* in *l.* 4. *ff. arborum furtim cæſarum.*
29 Sacratumque. Lipſ 4. *Epiſtol* 27. id enim frequens in formulis: Cereri ſacer eſto. Jovi ſacer eſto.
30 Id eſt, Conſulis. Nam Decemvirorum tempore nondum creati Conſules, ſed id nomen Conſulibus erat. Varro *apud Nonnium.* Iidem dicebantur Conſules & Prætores: quod præirent populo, Prætores: quod conſulerent ſenatum Conſules.
31 Noxæve duplionem decerni. ita emendat Lipſius.
32 Et hæc quidem pœna ad omnes perſonas edicto fuit redacta. *arg. l.* 7. *in fin. ff. arbor. furtim cæſarum*, idque evidentius ex Paulo perſpicitur: *ſive ſegetes*, inquit, *per furtum, ſive quælibet arbores cæſæ ſint, in duplum ejus rei nomine reus convenitur.* Paul. 2. *ſent* 32. § 21.
33 Adde *l. pen. C. de leg. Aquil.* Paul. 1. *ſent.* 15. §. 1.
34 Appellatione ædium omnes ſpecies ædificii continentur. Cajus *lib.* 4 *ad l.* XII. *Tabul. in l.* 9. *ff. de incendio.*
35 Sciens ſcil. & prudens. nam ſi caſu aut negligentia: aut noxiam ſarcire jubetur, aut ſi minus idoneus ſit, levius caſtigatur. Cajus *d. loco.*
36 Vid. *l.* 28. §. 10. *ff. de pœnis.*
37 Id eſt, vigintiquinque aſſes: aſſes, inquam, librales. 20. Gell. 1.
38 Pœnæ.
39 Fr. Hotomanus vir de jure Romano & antiquitate meritiſſimus in diſputatione de Aureo Juſtinianeo hunc locum ita legit: Injuriarum actio legitima eſt ex lege XII. Tabular. qua qui injuriam 25. æris pœnam ſubit. quæ lex generalis non fuit. nam qui os fregit, ſi libero 300. ſi ſervo 150. aſſium pœnam ſubit. Profluxit autem is error ex notariorum imperitia, dum librarii L. pro LLS. ſumpſerunt, & e contra. qui error apud Plin. frequens.
40 Locus eſt corruptus.

2. De membro aut osse fracto & Talione.

Phavorinus, Nonnulla autem in istis legibus nec consistere quidem (sicut dixi) visa sunt. Velut illa lex Talionis, cujus verba (nisi memoria me fallit) hæc sunt, *Si membrum rupit* [Festus legit *rapserit* in voce Talionis] *meum, e pacto* (*ni cum eo pacit* [1], Festus ita legit *d. loco*) *talio* [2] *esto.* Hæc Gellius 20. *c.* 1. purior est autem lectio Festi quam Gellii.

Pœna injuriarum ex lege XII. *Tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat:* propter os vero *fractum, nummariæ pœnæ erant constitutæ*, quasi in magna veterum paupertate: & post, sed pœna injuriæ, quæ ex lege XII. Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit. Hæc Justinianus in §. 7. *Inst. de injuriis.*

3. De convitiis & famosis libellis.

Nostræ XII. Tabulæ, cum perpaucas res capite [3] sanxissent, in his quoque hanc sanciendam putaverunt. *Si quis actitavisset* (legunt nonnulli *occentasset* [4]) *sive carmen* [5] *condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri:* hæc Cicero 4. *de Republica* apud Augustinum 2. *de civitate Dei* 9. Rævardus ita hanc legem restituit. Si quis occentassit, actitassit, sive carmen condidissit, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri precaretur, capite pœnas luito.

TIT. XXVI.

De extraordinariis criminibus.

1. De termino moto.

NUma [6] Pompilius statuit, eum *qui terminum exarasset & ipsum & boves ejus sacros esse.* Festus *in Termino.*

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger, *Quei terminom exarassit, ipsus & boveis sacrei sunto.*

2. De Prævaricatione Patroni adversus Clientem [7].

Servius ad illos versus Virgilii 6. *Æneidos* 609. 610. Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat, Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti. Ex lege, inquit, XII. Tabularum venit, in quibus scriptum est: *Patronus si clienti* [8] *fraudem fecerit, sacer esto.* Hæc ille.

3. De collegiis illicitis.

Duodecim tabulis cautum esse cognoscimus, *Ne quis in urbe cœtus nocturnos agitaret:* deinde lege Gabinia promulgatum, qui conciones ullas in urbe conflavisset, more majorum, capitali supplicio multaretur. de te itaque Catilina sciscitor, tunc cœtus istos commilitonum tuorum *contra præcepta* XII. *Tabularum*, contra leges nostras, contra senatus ac plebis autoritatem, noctu cogendos esse putavisti? hæc Porcius Latro in declamatione adversus Catilinam.

TIT. XXVII.

De publicis judiciis.

1. De accusationibus.

I*Nterfici indemnatum* [9] *quemcunque hominem, etiam* XII. *Tabularum* decreta vetuerunt. Hæc Salvianus episcopus Massiliensis 8. de judicio & providentia.

2. De Majestatis crimine.

Lex XII. *Tabularum jubet eum, qui hostem concitaverit, quive civem hosti* [10] *tradiderit, capite puniri.* Marcianus *in lege* 3. *ff. ad legem Juliam majestatis.*

3. De adulteriis.

Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui majorum [11] more *de communi* [12] *sententia coërcerent* [13], *Tiberius autor fuit.* Suetonius *in Tiberio cap.* 35.

4. In adulterio uxores deprehensas jus fuisse maritis necare.

In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine judicio impune necares: illa te (si adulterares) digito non auderet contingere, neque jus est. Cato *in oratione de dote* apud 10. Gell. 23.

5. De pellice.

Pellices nunc quidem appellantur alienis succumbentes non solum fœminis, sed etiam mares. Antiqui eam proprie pellicem nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: cui generi mulierum etiam pœna constituta est a Numa [14] Pompilio hac lege. *Pellex aram Junonis ne tangito: si tanget, Junoni crinibus demissis agnum fœminam cædito.* Hæc Festus *in voce Pellices*, & Gellius 4. *c.* 3. *in fin.*

6. De sicariis.

Id autem fuisse indicat lex [15] Numæ [16] Pompilii regis, his composita verbis: *Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto.* Festus in Parricida. *Sei imprudens se* [17] *dolo malo occisit pro capite occisei, & nateis ejus in concione arietem subicito* [18]: Josephus Scaliger apud Festum *in Subici*, hanc postremam partem ita restituit ex schedis Servianis.

7. De Parricidio.

Plorare, flere, inclamare, idem significat & cum præpositione implorare, est invocare. at apud antiquos plane inclamare. in Regis Romuli & Latii (lege Tatii & Servii Tullii) legibus, *Si parentes, puer verberit*, ast *olle* (*lege oloe*) *plorassit* [19] (*lege plorassint*) *parentes puer diveis parentum sacer* [20] *esto. Si nurus, sacra divis parentum esto.* Hæc Festus *in Plorare*, apud quem tamen quæ pars hujus legis de nuru loquitur, ordine præcedit anteriorem. Præstat autem eam legem ita restitui, judicio Josephi Scaligeri.

8. De veneficiis.

Cajus *lib.* 4. ad legem XII. Tabularum, *Qui venenum* [21], *inquit, dicit, adjicere debet utrum malum an bonum &c. l.* 236. *ff.* de verbor. signific.

9. De falsis.

An putas Phavorine, *si non illa etiam ex* XII. *Tabulis, de testimoniis falsis pœna abolevisset: & si nunc quoque, ut antea qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio* [22] *dejiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus?* Hæc Gellius 20. *c.* 1. *in fin.*

10. De maleficiis.

Quid? non & legum ipsarum in XII. [23] Tabulis verba sunt? *Qui fruges excantasset* [24]: & alibi, *qui malum carmen incantasset.* Hæc Plin. 28. *c.* 2.

Servius in Eclog. 8. Virgilii, *Atque satas alio vidi traducere messes.* Magicis, inquit, quibusdam artibus hæc fiebant. unde est in XII. Tabulis, *Neve alienam segetem pellexeris.* Hæc ille.

Hæc pestifera sceleratāque doctrina, *Fructus alieni in alias terras transferri prohibentur*, nonne in XII. Tabulis, id est, Romanorum, antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum, & ei qui hoc fecerit supplicium constitutum? Hæc Augustinus 8. *de civitate Dei* 19.

Et apud nos in XII. Tabulis cavetur, *ne quis alienos fructus excantassit.* Rudis adhuc antiquitas credebat, *& attrahi imbres cantibus & repelli* [25]: quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut hujus rei causa nullius Philosophi schola intranda sit. Hæc Seneca 4. *Naturalium* 7. *in fin.* Tibullus 9. Cantus vicinis fruges traducit ab agris.

11. De lege Julia repetundarum, & corrupto judice.

De Judice qui ob rem dicendam pecuniam acceperit, dixi supr. ad Titul. de judiciis.

12. De falsis vindiciis.

Dixi supr. ad Titulum de possessionibus & interdictis.

TIT. XXVIII.

De pœnis.

DE capite civis nisi per maximum comitiatum ne ferunto. Cicero 3. *de legibus.*

TIT. XXIX.

De captivis.

S*Anates* dicti sunt, qui supra infraque Romam habitaverunt, quia cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. cautum est, *Ut* [26] *idem* [27] *juris esset sanatibus, quod fortibus* (quidam legunt *forctibus*) id est bonis, & qui nunquam defecerunt a populo Romano. Festus *in Sanates.*

1 Ab antiquo paco, quod est pacisci. vide *Festum* in voce *Pacionem.* 2 Talionem Imperatores dixere reciproci pœnam in *l.* 3. *C. Theod. de exhib. reis*: reciprocos pœnæ incursus *l.* 7. *C. Theod. de accusat.* Tertull. 2. *adversus Marcionem.* Timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius, quam id ipsum pati quod feceris aliis. de Talionis pœna & exemplis dixi multis locis. *Nov.* 60. *c.* 1. *Novell.* 115. *c.* 3. §. 13. *Novell.* 123. *c.* 11. *Nov. Leonis* 60. Lex Talionis justa sit necne, vide apud 20. Gell. 1. 3 Legibus 12. Tab. capitale fuit, convicium, carmenve in alterius injuriam facere. Secuta est alia pœna, fustuaria scil. Horat. *epist. ad Augustum*, *Quin etiam lex, Pœnaque lata malo quæ nollet carmine quenquam Describi, vertere modum formidine fustis, Ad benedicendum delectandumque redacti.* adde Cornutum *in Persium.* Tertia successit pœna infamiæ, de qua vid. *l.* 5 §. 9. §. 10. *ff. de injur.* hodie pœna famosi libelli, capitalis. *l. un. C. de fam. libell.* 4 *Occentassint* antiqui dicebant quod nunc *convicium fecerint* dicimus &c. Festus in *occentassit.* & hoc quidem verbo maledictum & convitium prohibetur. Paul. 5. *sent.* 4. §. 18. 5 Psalterium, canticum. Paul. 5. *sent.* 4. §. 15. famosos libellos §. 16. librum *l.* 5. §. 9. *ff. de injur.* ἐπιγράμματα *d. l.* 5. §. 10. Famosum carmen quod legibus XII. Tabul. vindicatum testatur Paul. 5. *sent.* 4. §. 6. *l.* 21. *ff. de testibus. l.* 18. *in fin. ff. qui testamenta.* Carmen malum, quo fama alterius coinquinatur & vita. Arnob. 4. *contra gentes.* Horat. 2. Satyr. 1. *si mala condiderit, in quem quis carmina, Jus est judiciumque.* Carmen ad alterius injuriam conditum. Cic. 4. *Tuscul.*

6 Constat hanc legem non esse XII. Tabul. sed Numæ. 7 Advocatus non proprie prævaricator dicitur, si tamen prævaricatus sit, id est, si prodiderit causam, extra ordinem solet puniri. *l.* 1. *in fin. ff. de prævaricatione.* 8 De clientibus & susceptis dixi ad *l.* 24. *ff. de testibus*: *l.* 132. *ff. de verbor. obligat. l.* 6. §. 5. *C. de his qui ad Ecclesiam.* Cato apud Gellium 5. *cap.* 13. majores, inquit, sanctius habuere defendi pupillos, quam clientem non fallere, adversus cognatos pro cliente testatur. testimonium adversus clientem nemo dicit. Patrem, primum, postea patronum proximum nomen habere. Massurius autem Sabinus *libro* 3. *juris civilis*, antiquiorem locum tribuit hospiti, quam clienti. Verba ex eo libro hæc sunt: In officiis apud majores ita observatum est, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini. de qua causa fœminæ viris potiores sunt habitæ, pupillarisque tutela muliebri prælata: etiam adversus quem affuissent ejus filii tutores relicti, in eadem causa pupillo aderant. & post, C. Cæsar in oratione quam pro Bithyniis dixit, Neque clientes, inquit, sine summa infamia deseri possunt, quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus. Idem Gell. 20. *c.* 1. Clientem in fidem acceptum chariorem haberi, quam propinquos, tuendumque contra cognatos censuit. Neque pejus ullum facinus æstimatum est, quam si quis probaretur clientem derisui habuisse &c. addendus Servius ad illa verba Virgilii, *& fraus innexa clienti.* Plautus *in Menechm.*

9 Id est, inauditum. dixi ea de re ad *l.* 2. *ff. ad l. Corneliam de sicariis.* 10 Cajus *lib.* 2. *ad leg.* 12. *Tabul.* quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adjectionem indicantes, cum quibus bellum esset. *l.* 234. *ff. de verb. signific.* 11 Id lege Romuli constitutum fuisse testatur *Dionysius Halicarnassæus* 2. 12 Id est, mariti & cognatorum, Halicarn. *ibid.* 13 Ζημιοῦν quod quidam necare intelligunt, sed Gellius multare non necare dixit. 14 Lex Numæ. 15 Huc referenda lex horrendi carminis quæ apud Livium 1, Duumviri perduellionem judicent. 16 Lex Numæ. Certum est ea de re aliquid sancitum fuisse in 12. Tabulis Justinianus §. 5. *Institut. de publicis judiciis.* Lex, inquit, Cornelia de sicariis quæ homicidas ultore ferro prosequitur: vel eos, qui hominis occidendi causa cum telo ambulant. Telum autem, ut Cajus noster ex interpretatione 12. Tabul. reliquit &c. 17 Id est, sine. Festus *in sed.* 18 Subici aries dicitur, quem quis agit, ut pro se cædatur. *Festus*, in subjicere. 19 Parens, qui a filio vim patiebatur, parentes plorabat, hoc est, inclamabat, & divis parentum sacer erat filius, hoc est, ejus facinus conclamatis parentibus divis parentum sic devovebatur, ut filius a quovis sine fraude posset occidi, & qui eum occidisset, parricidii non damnaretur: Rævardus ita hunc locum interpretatur. 20 Id est, in parentum sacra ac potestatem revertitur, vide Cujac. *ad titul. de ingrat. liber. C.* ubi dixi. 21 Vid. *l.* 1, §. 2. *ff. ad l. Corneliam de sicariis.* 22 Dixi ad *l.* 25. *ff. de pœnis.* 23 Plinius 30. *c.* Est & alia magices factio. *& post*, Extant & apud Italas gentes vestigia ejus in 12. Tabulis nostris. Hæc ille. 24 Seneca 4. *natural.* 7. *in fin.* Et apud nos in 12. Tabulis cavetur, *Ne quis alienos fructus excantassit.* 25 Huic postremo hominum generi leges ignoscunt. Constantinus, Nullis criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis grandinisque lapidatione quaterentur. *l.* 4. *C. de maleficis.*

26 Josephus Scaliger apud Festum *in Sanates* ita restituit, Nexo solutoque, forcti sanatique idem jus esto, id est, bono Romano idem & peregrino qui inferiore loco est. Hæc ille. Alias de sanatibus populis opiniones, vide apud eundem *dicto loco.* 27 Hæc particula movit me, uti hoc caput referrem ad Titulum de captivis, quod vix improbabunt, qui huic loco contulerint legem 7. *ff. de captivis.*

Finis legum XII. Tabularum.

TITULI

TITULI EX CORPORE ULPIANI.

TIT. I. DE LEGIBUS[1] ET MORIBUS[2], ET LIBERTIS.

§. 1.

IMperfecta lex est veluti Gincia[3], quæ supra certum modum donari prohibet, exceptis quibusdam cognatis: & si plus donatum sit, non[4] rescindit. §. 2. Minus quam perfecta lex est, quæ vetat aliquid fieri: &, si factum sit, non rescindit: sed pœnam injungit ei qui contra legem fecit, qualis est lex Furia[5] testamentaria, quæ plus quam mille assium legatum, mortisve causa prohibet capere: præter exceptas personas: & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit. §. 3. Lex aut[6] rogatur, id est, fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut derogatur, id est, pars primæ tollitur: aut subrogatur, id est, adjicitur aliquid primæ legi: aut abrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege. §. 4. Mores[7] sunt tacitus[8] consensus populi, longa[9] consuetudine inveteratus. §. 5. Libertorum genera sunt tria[10], Cives[11] Romani, Latini[12] Juniani, Dedititiorum[13] numero. §. 6. Cives Romani sunt liberti qui vindicta[14], censu[15], aut testamento[16], nullo jure impediente manumissi sunt. §. 7. Vindicta[17] manumittuntur apud magistratum, velut Prætorem[18], Consulem[19], Proconsulem[20].
§. 8. Censu manumittebantur olim, qui lustrali[21] censu Romæ jussu dominorum, inter cives Romanos censum[22] profitebantur.
§. 9. Ut testamento[23] manumissi liberi sint, lex duodecim Tabularum facit, quæ confirmat, quod datum[24] legatum est. §. 10. Hodie autem ipso jure liberi sunt ex lege Junia[25], qua lege Latini[26] sunt nominati, inter amicos[27] manumissi. §. 11. Dedititiorum[28] numero sunt, qui pœnæ[29] caussa vincti sunt a domino[30]: quibus vestigia[31] scripta fuerunt: qui propter noxam torti nocentesque[32] inventi sunt: quive traditi sunt, ut ferro, aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam[33] conjecti[34] fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt: idque lex Ælia[35] Sentia facit.
§. 12. Eadem lege[36] cautum est, ut minor triginta annorum servus[37] vindicta manumissus, civis Romanus non fiat, nisi apud consilium caussa probata fuerit: ideo sine consilio manumissum servum manere putat. Testamento vero manumissum perinde habere jubet, atque si domini voluntate in libertate esset, ideoque Latinus fit. §. 13. Eadem lex eum[38] dominum qui minor viginti annorum est, prohibet servum manumittere, præterquam si caussam apud consilium probaverit. In consilium[39] autem adhibentur[40] Romæ quinque Senatores[41], & quinque Equites Romani, in provincia[42] viginti Recuperatores[43], cives Romani. §. 14. Ab eo domino, qui[44] solvendo non est, servus testamento liber esse jussus, & heres institutus, etsi[45] minor sit triginta annis, vel in ea causa sit, ut dedititius fieri debeat, civis Romanus & heres fit; si[46] tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quod si duo pluresve liberi heredesque esse jussi sunt, primo[47] loco scriptus liber & heres fit. Quod & ipsum lex Ælia Sentia facit.
§. 15. Eadem lex in[48] fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet. §. 16. Qui tantum in bonis[49], non etiam ex jure[50] Quiritum servum habet, manumittendo Latinum facit. In bonis[51] tantum alicujus servus est, velut hoc modo, Si civis Romanus a cive Romano servum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus[52] ei, neque in jure cessus[53], neque ab ipso anno[54] possessus sit. Nam quandiu[55] horum quid fiat, is servus in bonis quidem emptoris est, ex jure Quiritum autem venditoris est.
§. 17. Mulier[56], quæ in tutela est, item pupillus & pupilla manumittere non possunt. §. 18. Communem servum unus ex dominis manumittendo, partem suam amittit: eaque adcrescit[57] socio, maxime si eo modo manumiserit, quo, si proprium haberet, civem Romanum facturus esset. Nam si inter amicos eum manumiserit, plerisque placet eum nihil egisse. §. 19. Servus, in quo alterius est ususfructus, alterius proprietas, a proprietatis domino manumissus, liber non[58] fit, sed servus sine domino est. §. 20. Post mortem heredis[59], aut ante[60] institutionem heredis testamento libertas dari non[61] potest, excepto testamento militis. §. 21. Inter medias heredum institutiones libertas data, utrisque adeuntibus non[62] valet: solo autem priore adeunte, jure antiquo valet. Sed post legem Papiam Poppeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, si quidem primus heres vel jus antiquum habeat, valere eam posse placuit: quod si non habeat, non valere constat, quod loco non adeuntis, legatarii[63] partis heredes fiunt. Sunt tamen qui & hoc casu valere eam posse dicunt. §. 22. Qui testamento liber esse jussus est, mox[64] quam unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. §. 23. Justa libertas testamento potest dari his servis, qui testamenti[65] faciendi, & mortis[66] tempore, ex jure Quiritum testatoris fuerunt. §. 24. Lex Furia[67] Caninia jubet testamento ex[68] tribus servis non plures quam duos manumitti: & usque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: a decimo usque ad triginta, tertiam partem, ut tamen adhuc quinque manumittere liceat, æque ut ex priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem, æque ut decem ex priori numero liberari possint: a centum usque ad quingentos, partem quintam, similiter ut ex antecedenti numero vigintiquinque possint fieri liberi. Eademque præcipit, ne[69] plures omnino quam centum, ex cujusquam testamento liberi fiant. §. 25. Eadem lex cavet, ut libertates servis testamento nominatim[70] dentur.

1 Dixi ad *lib.* 1. *C.* 14. 2 Vide *L.* 8. *C.* 53. 3 De qua dixi ad *l.* 25. *Cod. de donat.* & ad *l.* 5. *Cod. de legib.* fit etiam ejus mentio in lege 4. *C. Theodos. de donat.* Plautus eam muneralem appellat apud Festum. 4 Macrobius *in somnium*, inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur. 5 De qua dixi ad *l.* 1. *ff. ad l. Falcid.* 6 Dixi ad *l.* 102. *ff. de verbor. signif.* 7 §. 9. *Instit. de jure naturali.* 8 *l.* 32. *in fin. ibi, tacito consensu. l.* 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. *ff. de legibus.* sine scripto *d.* §. 9. non suffragio, sed rebus ipsis & factis declaratus, *d. l.* 33. vid. *tit. Cod. quæ sit longa consuetudo.* 9 *d. l.* 35. Inveterata *d. l.* 33. §. 1. diuturna *d. l.* 34. 10 Cajus 1. *Instit.* 1. *vers libertorum.* Libertorum status tripartitus §. 3. *Inst. de libertinis.* 11 Cives autem Romani fiunt tribus modis. *infr. eod.* §. 6. Cujac. 1. *Inst.* 2. 12 §. 10. *J. eod.* 13 §. 11. *infr. eod.* 14 Vid. §. 7. *J.* 15 Vid. §. 8. *infr.* 16 Vid. §. 9. *J.* 17 §. 1. *Instit. de libertinis.* Tribunal non exigit hæc manumissio *l.* 7. *ff. de manumiss. vindict.* fitque hodie per tutorem verbaque solennia, licet non dicantur, ut dicta accipiuntur *l.* 23. *ff. d. tit.* Porro, Theophilus id genus manumissionis ex eo dictum putat, vel quod eo vindicaretur mancipium in naturalem libertatem, (& male. Nam si ita esset, qui censu vel testamento manumitteretur, vindicta quoque manumitti diceretur) vel a Vindice quodam, qui, cum servus esset, erupturam adversus Romanos conjurationem indicio suo patefecit, publiceque a Romanis manumissus est, & in honorem ejus, quicumque apud magistratum manumittebatur, vindicta manumitti dicebatur, Theophil. §. καὶ τοὺς μὲν *Inst. de libert.* Conjurationis a Vindice detectæ meminit quidem Livius 2. Est etiam verisimile, vindicta manumissionem dici, quod lictor. *l.* 8. *l.* 23. *ff. de manumiss. vindict.* virgulam servo manumittendo imponeret. Persius, *Vindicta postquam meus a prætore recessi*, & post, *Non in festuca lictor quam gestat inani.* Virgulam, inquam, quæ vindicta diceretur. Boët. *in Topic.* Plutarchus *de sera numinis vindicta* κάρφον λέγεται appellat. hinc vindictam imponere *l.* 24. *in fin. ff. de manumissionibus. l.* 12. §. 2. *ff. de liberal. causa l.* 19. §. 4. *ff. de castrensi peculio. l.* 2. *C. si adversus libertat.* 18 *l.* 1. *l.* 8. *ff. de manumiss. vindicta l.* 4. *C. de vindicta manumiss l.* 1. *C. de off. prætor. l.* 1. *ff. de off præt.* 19 *d l.* 4. *l.* 1. §. 1. §. 2. *ff. de off consul. l* 20. *in fin. ff. de manumiss. vindict.* 20 *l.* 2. *ff. de off. proconsul l.* 17 *ff. de manumiss. vindicta:* & ita legendum est *lege* 4. non *præsules.* An & apud alios? utique apud magistratus civitatum, quibus hujusmodi jus est. vid. *d. l.* 4. *in fin.* apud magistratus municipales. hi habent legis actionem, Paul. 2. *sentent.* 25. §. 4. apud Præfectum Ægypti *l.* 21. *ff. de manumiss. vindict.* apud legatum proconsulis *l.* 17. *in fin. ff. d. tit.* quin apud ipsum imperatorem *l.* 14. *in fin. ff. de manumissionibus.* 21 Lustrum, spatium quinque annorum. de forma censendi vide titulum *ff. de censibus.* 22 Id est, facultatem & libertatem suam, vide Theophil. *dicto loco, l.* 10. *ff. de probat. l.* 64. *ff de adquir. rer. dom.* 23 Dominus servum testamento potest manumittere. *ff. de manumiss. testam. C. de testam. manumiss.* 24 Verba hujus legis vide *in titulo* 11. §. 14. *J. eodem:* & *in l.* 1 *ff. ad legem Falcidiam: l.* 53. *l.* 120. *ff. de verb. signific. in Novell.* 22. *c.* 2. vide etiam quædam, quæ ibidem dixi. 25 *l. unica C. de Latina libertate tollend.* Norbana scilicet, §. 3. *Instit. de libert. Novell.* 78. Alia est Junia Patronia vel Petronia de libertate. *l.* 24. *ff. de manumiss.* 26 Vide *C. de Latina libertate tollend.* 27 §. 1. *Institut. de libert.* Latini aut per epistolam, aut inter amicos, aut convivii adhibitione manumittebantur, vide Cajum 1. §. 3. Hosce manumittendi modos Theophilus *dicto* §. καὶ τοὺς appellat φυσικούς. quibus opponit *dicto loco* ἔννομον τρόπον ἐλευθερίας. 28 Vide *C. de dedititia libert.* 29 Nam fugitivos solebant plerumque pœnæ causa notis compungere. 30 *l.* 43. *ff. de fideicommiss libert.* vel alio, ejus jussu aut ratihabitione, Paulus 4. *sentent.* 12. §. 8. Aliud si ab herede, Paulus 4. *sentent.* 12. § 4. Quid si a communi domino. vide Paul. *ibid.* §. 5. quid si a creditore? sunt quoque Paul. *ibidem* §. 6. Quid si domini furiosi aut pupilli jussu? Non fient dedititii. Paulus *ibidem* §. 7. 31 Στίγματα κατὰ τοῦ μετώπου. Theophilus §. τῶν δὲ ἀπελευθέρων. *Institut. de libertinis.* vide Cajum 1. §. 3. 32 Aliud si innocentes, Paulus 4. *sent.* 12. §. 3. 33 Publicam scilicet, Theophilus *ibidem*, alias, privatus carcer non impediret, nisi vincula fuissent injecta. *l.* 216. *ff. de verb. signif.* 34 Non item fuit, si dominus servum ab honore ministrandi vel administrandi removisset. *l.* 51. *in fin. ff. de manumiss. testam.* 35 §. 3. *Inst. de libert.* 36 Sentia §. 11. *in fin. supr. eod.* 37 Ita etiam manumittitur, cum ad statutam ætatem pervenerit. *l. ult. ff. de rebus dubiis.* id est, Cum servus erit 30. annorum, liber esto. *l.* 39. §. 2. *ff. familia herciscundæ. l.* 46. *ff. de manumiss. testament. l.* 13. §. 5. *ff. de statuliberis.* 38 §. 2. *Instit. quibus ex caus. manumitt.* 39 Theophilus *Institut. quibus ex caus. manumitt.* Consilium definivit συνέδριον seu consessum spectabilium virorum statis diebus coëuntium. Consilium autem hic intellige, Prætoris, Romæ: Præsidum, & proconsulis in provinciis, Theophilus *dicto loco.* 40 A Prætore scilicet. 41 Si ita est, turpe non fuit, senatorem Prætori adsidere. 42 A Præsidibus scilicet & proconsulibus. 43 Ita dicti quod per eos quisque debitum, id est, jus suum reciperet. Hi adsidebant Præsidi aut Prætori sedenti pro tribunali in provinciis, Theophilus *dicto loco.* 44 §. 1. *Institut quib. ex caus. manumitt.* Cajus 1. *Institut* §. *manumit.* id autem species est ignominiæ. *l.* 26. *ff. de fideicommiss. libert.* 45 Ratio dubitandi sumitur ex §. 12. *supr. eodem.* 46 §. 1. *Institut. quibus ex caus.* 47 Ordo scripturæ attenditur. *l.* 24. §. 17. *ff. de fideicommiss libert.* 48 Cajus 1. *Instit.* §. 6. *Instit. quib. ex caus. manumit. in princ.* & §. 3. adde *tit. ff. qui & a quibus manumiss. liberi non fiant*, & *ad l. Æliam Sentiam.* 49 Qui servum ita habet Bonitarius a Theophilo dicitur *Institut. de libertin.* 50 Quod civis a cive comparat, nec mancipatum, aut cessione in jure accipit, aut necdum usucepit, id in bonis non habet: sed jure Quiritum tantum. 51 Duplex dominium. Naturale quod in bonis ejus dominus Bonitarius *supr. eodem.* Legitimum, seu jure Quiritum, cujus dominus, Jure Quiritiario. *ut hic.* Qui utrumque habet dominium, pleno jure dominus. 52 Mancipatio ut fieret, vide *tit.* 19. §. 3. *infr.* 53 Cessio in jure ut fiat, vide *tit.* 19. §. 9. & 10. *infr.* 54 Quemadmodum quis dominus fieret usucapione, vide *tit.* 19. §. 8. *infr.* 55 Theophilus *dicto loco de libert.* 56 Nisi tutoris autoritate, quin, sine tutoris autoritate si jus habebat liberorum, vide fragmentum juris veteris evulgatum a Pithœo. de fœminarum tutela dixi ad leges duodecim Tabularum *libro* 2. 57 Hodie non adcrescit, & ita hic locus, ut & alius Pauli 4. *sent.* 12. §. 1. abrogatur §. *pen. Inst. de donat.* & *l.* 1. & 2. *C. de communi servo.* 58 Veteri jure, proprietarius servum manumittendo, dominium amittebat: interim tamen dum ususfructus durabat, status manumissi erat in pendenti *l.* 9. *in fin. ff. de her. instit.* nisi ipse usufructuarius manumissioni consensisset (tunc enim servus fiebat liber. *l.* 2. *ff. de manum. vindicta*) aut si proprietarius proprietatem servi ipsi usufructuario reliquisset una cum libertate. *l.* 6. *ff. de manum. test.* Hodie manumissus a proprietario servus, fit liber, usufructuario necessitatem habente manumittere, accepta prius sui ususfructus justa æstimatione. *l.* 1. §. 2. *C. de communi servo.* 59 Quia nihil ab herede heredi relinqui potest. Paul. 3. *sent.* 6. §. 2. & hæc prima ratio dubitandi fuit veteribus. 60 Quia testamenta accipiunt vim ab institutione heredis § 34. *Inst de legat.* & hæc fuit secunda ratio dubitandi veteribus. 61 Hodie hoc abrogatum est. §. 34. *Inst. de legat.* Cur ita? Incivile est scripturæ ordinem sequi, testatoris autem voluntatem sperni. *d.* §. 34. 62 Hodie valet. *d.* §. 34. *in fin.* 63 Præfecti ærarii heredes fiunt. Cujacius ita hunc locum restituit. Movetur, Quod præfectorum ærario fuerit, bona, quæ fisco deferebantur, spernere vel agnoscere. *l* 4. § 20. *ff. de fideicom. libert. l.* 13. *ff. de jure fisci.* 64 *l.* 23 *l.* 25. *l.* 58 *ff de manumiss testam.* 65 Vid. *d. l.* 58. *tit.* 22. §. 1. *infr. eod.* 66 Vel intra tempus aditionis. hi enim defuncti videntur fuisse. 67 Fusia, vide Paul. 4. *sent* 14 *ad l Fus Can.* 68 De numero servorum testamento manumittendorum Cajum 2. adde §. 7 *Institut. quibus ex caus manumit* 69 Cajus *d. loco*. Paul *d. loco* Vopiscus *in Tacito.* Servos manumisit intra centum tamen, ne Caniniam transire videretur. Quid juris, si supra statutum numerum, manumissi fuissent? receptum eos liberari, qui primo loco scripti fuissent. *l.* 83 *in fin ff. de hered institutend.* Cajus *d. loco* §. 2. Quid si in orbem est permixte scripti? omnium impeditur libertas. *l.* 42. 43. *ff d. tit.* nulli erant liberi. Cajus *d. loco* §. 3. Quid si codicillis quibusdam libertates datæ? jus codicilli testamentario cedebat Paul. 4. *sent* 14. §. 2. 70 Nominatim videtur liber esse jussus, qui vel ex artificio, vel officio, vel quolibet alio modo, evidenter denominatus est. vid. *l.* 24. *ff. de manum. testam.* Paul. 4. *sent. ult.* §. 1. §. 25. *in fin. Inst. de leg.*

TIT. II.
DE STATULIBERIS [1].

§. 1. Qui ſub conditione teſtamento liber eſſe juſſus eſt, ſtatuliber appellatur [2]. §. 2. Statuliber, quandiu [3] pendet conditio, ſervus heredis eſt. §. 3. Statuliber ſeu alienetur ab herede, ſive ſuſcipiatur ab aliquo: libertatis conditionem ſecum [4] trahit. §. 4. Sub hac conditione liber eſſe juſſus, ſi decem millia heredi dederit, & ſi ab herede abalienatus ſit, emptori [5] dando pecuniam, ad libertatem perveniet: idque lex XII. Tabularum jubet. §. 5. Si per [6] heredem [7] factum ſit, quo minus ſtatuliber conditioni pareat, perinde fit liber, atque ſi conditio expleta fuiſſet. §. 6. Extraneo [8] pecuniam dare juſſus & liber eſſe, ſi paratus ſit dare, & is qui juſſus eſt dare, aut nollet accipere, aut antequam accepit moriatur, perinde fit liber, ac ſi pecuniam dediſſet. §. 7. Libertas & directo [9] poteſt dari hoc modo, *Liber eſto*, *Liber ſit*, *Liberum eſſe jubeo* [10]: & per [11] fideicommiſſum, ut puta, *Rogo* [12], *fidei committo heredis mei, ut Stichum ſervum manumittat.* §. 8. Is qui directo liber eſſe juſſus eſt, horcinus [13] fit libertus. Is autem, cui per fideicommiſſum data eſt libertas, non teſtatoris, ſed [14] manumiſſoris fit libertus.

§. 9. Cujus fidei committi poteſt ad rem aliquam [15] præſtandam, ejusdem etiam [16] libertas fidei committi poteſt. §. 10. Per fideicommiſſum libertas dari poteſt tam proprio ſervo teſtatoris, quam heredis, aut legatarii, vel cuilibet extranei [17] ſervo. §. 11. Alieno ſervo per fideicommiſſum data libertate, ſi dominus eum juſto pretio non vendat, extinguitur [18] libertas. quoniam nec pretii computatio [19] pro libertate fieri poteſt. §. 12. Libertas ſicut dari, ita & adimi [20] tam teſtamento, quam codicillis teſtamento confirmatis poteſt: ut tamen eodem [21] modo adimatur, quo & data eſt.

TIT. III.
DE LATINIS [22].

§. 1. Latini jus Quiritum [23] conſequuntur his modis, beneficio [24] principali, liberis [25], iteratione [26], militia [27], nave [28], ædificio, piſtrino: præterea ex Senatusconſulto, veluti quæ ſit ter enixa. §. 2. Beneficio [29] principali Latinus civitatem Romanam accipit, ſi ab imperatore jus Quiritum impetravit.

§. 3. Liberis jus Quiritum conſequitur Latinus, qui minor [30] triginta annorum manumiſſionis tempore fuit. Nam lege Junia cautum eſt, ut ſi civem Romanam, vel Latinam uxorem duxerit teſtatione interpoſita, quod liberorum [31] quærendorum cauſſa uxorem duxerit, poſtea filio filiave nato natave, & anniculo facto, poſſit apud Prætorem vel Præſidem provinciæ cauſſam probare, & fieri civem Romanum tam ipſe, quam filius filiave ejus & uxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. nam ſi [32] uxor civis Romana ſit, partus quoque civis Romanus eſt, ex ſenatusconſulto, quod auctore Divo Adriano factum eſt. §. 4. Iteratione [33] fit civis Romanus, qui poſt Latinitatem, quam acceperat, major triginta annorum, iterum [34] juſte manumiſſus eſt ab eo, cujus ex jure Quiritum ſervus fuit. Sed huic conceſſum eſt ex ſenatusconſulto, etiam liberis [35] jus Quiritum conſequi. §. 5. Militiam Quiritum accipit Latinus, ſi inter vigiles [36] Romæ ſex annis militaverit, ex lege Viſellia [37]. Præterea [38] ex ſenatusconſulto conceſſum eſt ei, ut ſi triennio inter vigiles militaverit, jus Quiritum conſequatur. §. 6. Nave [39] Latinus civitatem Romanam accipit, ſi non [40] minorem quam decem millia modiorum navem fabricaverit, & Romam ſex annis frumentum portaverit, ex edicto Divi [41] Claudii.

* 42 *

TIT. IV.
DE [43] HIS QUI SUI JURIS SUNT.

§. 1. Sui juris ſunt familiarum ſuarum principes [44], id eſt, paterfamiliæ, itemque materfamiliæ [45]. §. 3. Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati ſunt [46], ſpurii appellantur.

TIT. V.
DE HIS QUI IN POTESTATE SUNT.

§. 1. In poteſtate ſunt liberi parentum ex [47] juſto matrimonio nati. §. 2. Juſtum [48] matrimonium eſt, ſi inter eos [49], qui nuptias contrahunt, connubium [50] ſit, & tam maſculus pubes quam fœmina potens [51] ſit, & utrique conſentiant [52], ſi ſui juris ſunt, aut etiam parentes eorum, ſi in poteſtate ſunt.

§. 3. Connubium [53] eſt uxoris jure ducendæ facultas. §. 4. Connubium habent cives [54] Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem & peregrinis, ita ſi [55] conceſſum. §. 5. Cum [56] ſervis nullum eſt connubium [57]. §. 6. Inter [58] parentes & liberos infinite cujuscunque gradus connubium non eſt. Inter cognatos autem ex transverſo gradu, olim quidem usque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam ex tertio [59] gradu licet uxorem ducere. Si [60] tamen fratris filia, [non etiam ſororis filia,] aut amita, vel matertera, quamvis eodem gradu ſit: eademque uxore: noverca, vel privigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus. §. 7. Si quis eam, quam non licet, uxorem duxerit, inceſtum [61] matrimonium contrahit: ideoque liberi in poteſtate ejus non fiunt, ſed quaſi [62] vulgo concepti, ſpurii ſunt. §. 8. Connubio [63] interveniente, liberi ſemper patrem [64] ſequuntur: non interveniente connubio, matris conditioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrino & cive Romana, peregrinus naſcitur: quoniam lex Menſia ex alterutro peregrino [65] natum deterioris parentis conditionem ſequi jubet.

---

1 Dixi ad *L.* 40. *ff.* 7. 2 Dixi ad *l.* 1. *ff. eodem.* 3 *l.* 9. *ff. eodem.*
4 Statuliber vendi poteſt. *l.* 30. *ff. eod.* non tamen duris conditionibus in venditione onerandus eſt. *l.* 25. *ff. eod.* ne pacto heredis ejus conditio fiat durior. *l.* 33. *ff. eod.* ideoque nec alienatio, nec uſucapio ei nocebit, quominus exiſtente conditione libertatem conſequatur. *l.* 13. *C. de teſtam. manum.* Quid ſi legatus fuit? cum ſua cauſa alienabitur. *l.* 45. *in fin. ff. de fideicomm. lib.* 5 Aut ſimilibus ſucceſſoribus. *l.* 27. *in fin. ff. eod.* 6 *l.* 3. §. 1. *ff. eod.* 7 Aut heredis tutorem & curatorem. *l.* 3. §. 10. *ff. eod.* 8 Cuivis denique. *d.* §. 10. 9 *l.* 43. *ff. de manumiſſ. teſt.* Directo manumittitur, qui a nullo quam a teſtatore manumittitur. §. 2. *Inſtit. de ſingulis rebus per fideicommiſſ. relict.* 10 Jubeo, eſt verbum directum. 11 *l.* 16. *ff. de fideicomm. libert.* Quibus verbis fideicommittatur, vid. §. *ult. Inſtit. de ſingul. reb. per fideicomm. relict.* Paul. 4. *ſentent.* 1. §. 6. 12 Rogo & fideicommitto verbum obliquum.
13 Orcinus §. 2. *Inſtit. de ſingulis rebus per fideicommiſſ. relict. l.* 3. §. 3. *ff. de legitim. tutorib. l. un.* §. 7. *in fin. C. de Latina libert. tollend.* χαρωνιταῖς Theoph. *ibid.* id eſt, Charontis ſeu nullius. *l.* 4. *ff. de bon. libert.* familiæ *l.* 48. *ff. de manumiſſ. teſtam.* Ea forma dici Cujacius putat, qua a Plutarcho in M. Antonio Charonitæ. Idem exiſtimat, dici non male Horcinum. nam & Horcum quidam dixere, τὸ ὅρκος. 14 §. 2. *Inſtit. de ſingul. reb. per fideicommiſſ. relict.* 15 Puta pecuniam. 16 Ex hoc loco, puto initium legis 24. *ff. de fideicomm. libert.* paſſive legendum eſſe, quod & ſequentes *d. leg.* §. ſatis oſtendunt. 17 *l.* 16. *ff. de fideicommiſſ. libert.* Paul. 4. *ſentent.* 3. §. 7. 18 Hoc abrogatum eſt *l.* 6. *C. de fideicommiſſ. libert.* 19 Libertas æſtimari non poteſt. 20 *l.* 50. *ff. de fideicommiſſ. libert. & ff. de ademptione libertatis.* 21 Vid. *l.* 35. *ff. de regul. jur.*

22 Latini fiebant ex lege Junia *Novell.* 78. Latinorum conditio hodie abrogata. *l. un. C. de Lat. libert. toll.* 23 Jus commercii & teſtamenti. 24 §. 2. J. *eod.* 25 §. 3. *infr. eod.* 26 §. 4. *infr.* 27 §. 5. *infr.* 28 §. 6. *infr.* 29 Hodie qui manumittuntur, fiunt cives ipſa manumiſſione. *d. l. un.* 30 Hoc hodie ſublatum *Novell.* 78. *ubi loquitur de ætatibus.* 31 §. 4. *in fin. infr. eod.* dixi de ea re ad *l.* 220. *in fin. ff. de verb. ſign.* adde & illud Iſidori 9. *Etymol.* 8. Tres ob cauſas ducitur uxor. Prima eſt cauſa prolis. Græci quoque definiunt Matrimonium, conjunctionem viri & mulieris ſecundum leges ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ. Et Menander apud Clementem παίδων σπόρῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοι γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα. adde Valerium 7. *c.* 7. Tacitum 7. Annalium. 32 Ex matre, cive Romana, patre Latino, qui naſcitur, civis Romanus eſt: antea fiebat Latinus *arg.* §. 8. *in fin.* J. *tit.* 5. 33 §. 1. *ſupr. eodem. Nov.* 78. ubi de iteratione. Plin. 7. *epiſt.* 34 Latinus, ſi iterato manumiſſus fuiſſet, fiebat civis Romanus §. 1. *ſupr. eod.* 1. Cajus 1. §. 5. *in fin.* 35 §. 3. *ſupr. eod.* 36 Nocturni vigiles, militare cenſentur. dixi ad *l.* 8. §. 4. & 6. *ff. de excuſ. tut.* 37 Lata anno 763. rogante Viſellio Varrone. vid. *C. ad l. Viſelliam.* 38 Id eſt, poſtea. 39 Non eſt mirum privilegia dari navium ædificatoribus. Navis enim exercitio ad ſummam reipublicæ pertinet. *l.* 1. §. 20. *ff. de exercitoria act.* adde & aliud privilegium navis ædificatori datum ex *l.* 5. *l.* 6. *ff. qui potiores in pignore. Nov.* 97. *c.* 2. 40 Magna capacitas navis fuit. Senatoribus olim non licuit lege lata a Q. Claudio Tribuno plebis, navem maritimam majorem 300. amphorarum habere. Livius *libro* 21. qua de re dixi ad *l.* 3. *ff. de vacatione muner.* 41 Suetonius *in Claudio* 18. *in fin.* Naves mercaturæ cauſa fabricantibus magna commoda conſtituit. & *c.* 19. fœminis (quæ naves mercaturæ cauſa fabricarent,) jus tribuit quatuor liberorum. 42 Deſunt in hoc fragmento hæc capita. De ædificio, de piſtrino & de ea quæ ter enixa *arg.* §. 1. *ſupr. eod.*

43 Vid. *L.* 1. *Inſt.* 8. *L.* 1. *ff.* 6. Caj. 3. 44 Quaſi diceret, Non ſunt in alterius familia, ſui juris ſunt, *l.* 4. *ff. hoc tit.* puta morte parentum. tunc enim ſinguli liberi, ſingulas familias inchoant. jure ſaltem, etiamſi ſint pupilli *l.* 195. §. 2. *ff. de verb. ſign.* ac ſine matrimonio & liberis. Tertullianus *in libro de veland. virginib.* Materfamilias eſt, licet virgo: paterfamilias, licet inveſtis, novarumque familiarum principes atque duces eſſe poſſunt. Feſtus *in voce Familiæ:* Quod patresfamilias, quam domini familiæ potius appellantur, ratione non caret. Gratius eſt enim nomen patris, quam domini. Tertull. *in Apologet.* Seneca 6. *epiſt.* Macrob. 1. *Saturnal.* 11. Martial. 1. *Epigr.* 45 Ea familiæ ſuæ & caput & finis eſt. *l.* 195. *in fin. ff. de verb. ſignific.* 46 Ita dicuntur παρὰ τὴν σποράν, id eſt, a ſatione. *l.* 23. *ff. de ſtatu hom.* quaſi σποράδην ſeu ſparſim concepti: vel a literis Latinis S. P. quaſi ſine patre. Theoph. §. εἰ δέ τις ἀπ' ἐναντίας. quam poſtremam originem probat Cajus 4. §. 8. *in fin.* & Martianus *l.* 25. *in fin. ff. de captivis.* Utramque originem aſſumit Tribonianus §. 12. *Inſt. de nupt.* dum vult ſpurios dici ἀπάτορας, & παρὰ τὴν σποράν. Feſtus nothum appellat ſpurio patre natum. Σπορίου υἱὸς a Plutarcho joculari dicto appellatur, quaſi matris filius. Muliebrem enim naturam veteres ſpurium vocarunt 9. Iſid. 5. σπόριον Plutarch. *in problem.*
47 *l.* 3. *ff. de his, qui ſui.* 48 Legitimum Cajus 4. §. 1. ſecundum præcepta legum *Inſt. de nupt.* 49 Id eſt, inter cives. Legitimæ enim nuptiæ ſunt, ſi Romanus Romanam ducat Cajus 4. §. 1. 50 Quid ſit connubium, vid. §. 3. 4. J.
51 Id eſt, pubes. Maſculus pubes eſſe debet, virgo viripotens. *Inſt. de nupt. l.* 13. *ff. de verb. ſign. l.* 101. *ff. de cond. & dem. l.* 30. *ff. quando dies legat. l.* 5. §. 2. *ff. quib. ex cauſ. in poſſ.* nubilis ætatis, *l.* 10. *ff. de cond. & demon.* major ann. 12. *l.* 4. *ff. de ritu nuptiar.* ἐφηβ[illegible] παρθένος. 2. *Ecl.* 2. 13. 52 Tria requiruntur in juſto matrimonio. Primum ut qui contrahunt ſint cives Rom. J. *cap. ibi*, *connubium*. ut ſint puberes J. *c. ibi*, *potens*: Tertio ut conſentiant, ſi ſint ſui juris: vel parentes eorum, ſi in poteſtate *ut hic* & *l.* 2. *ff. de ritu nuptiar. Inſt. de nupt.* Quartum Cajus addidit, nuptias *d.* §. 1. quo vocabulo, ut opinor, ritum ſolennem intelligit vid *l.* 24. *C. de nupt.* 53 Quidam ſcribunt, Conubium per unicum n. 54 Iſidor 10 *Etym. ult.* addit æquales. eo ſenſu, Connubium eſſe, cum æquales nuptiis coëunt ut puta cives Rom. pari utrique dignitate. Idem receptum aliquando fuit ab Athenienſibus, apud quos lege Periclis pro notho habebatur qui natus non fuiſſet ex duobus Athenienſ. vid Demoſth *in orat.* κατὰ Νεαίρ. 55 Boetius *in Topicis.* Non omnibus erat connubium cum Romanis, nec erant nuptiæ jure contractæ, quæ non aut inter civem Romanum, civemque Romanam inibantur, aut cui princeps, populusve civitatem vel connubium permiſiſſet. eo ſcil. modo in poteſtatem parentum liberi rediguntur. Hæc ille. ſic Hernicis perinde... Au[illegible] adeemptum connubium Livius *lib.* 9. 56 Cum ancillis *l.* 3. *C. de inceſtis.* inter ſervos & liberos Paul. 2. *ſentent.* 19. §. 3. quid ergo? contubernium fuit. *l.* 14. §. 3. *ff. de ritu nuptiar.*
57 Eſt tamen inter ſervos cognatio, *Inſtit. de ſervili cognat. l.* 10. §. 5. *ff. de gradib.* & quidem talis, ut inter aſcendentes & deſcendentes impediantur nuptiæ. Servilis enim cognatio impedimento nuptiis eſt. §. 10. *Inſt. de nupt. l.* 8. *l.* 14. §. 2. *ff. de ritu nuptiar.* Eſt igitur connubium inter ſervos? Non eſt. Quoties connubium negamus eſſe inter ſervos, hoc intellige, Natos ex ejusmodi conjunctione cives non eſſe, jureque civium non frui, nec eſſe in parentum ſuorum poteſtate, ſervos eſſe *l.* 3. *C. de inceſtis*: & tamen quibus in negotiis ſummus pudor, ſummaque honeſtas eſſe debet (ut in nuptiis *d.* §. 2.) non parcimus his nominibus: ut ita ſit cognatio etiam inter ſervos, *d.* §. 5. *l.* 14. §. 2. 3. *ff. de ritu nuptiar.* Sic conniventibus oculis ſervos dicimus habere bona propria, *l.* 4. §. 1. *ff. de manumiſſionib.* & quaſi teſtamenta facere Plin. 8 *epiſt.* 16. Permitto ſervos quoque teſtamenta facere, eaque ut legitima cuſtodio. mandant, rogantque, quod viſum eſt, pareo ocyus, res ſuas dividunt, donant, relinquunt, duntaxat intra domum. Nam ſervis reſpublica quædam & quaſi civitas, domus eſt. 58 *l.* 17. *C. de nuptiis.*
59 Cujacius legit quarto 60 Locus eſt corruptus, quem ita Cujacius reſtituit, ſed tamen fratris aut ſororis filiam, neptemque eorum, quamvis eodem gradu ſit: amitam vel materteram, eamque uxorem, quæ noverca vel privigna, vel nurus vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus. Hæc ille. Fratris vel ſororis neptem (& ſic deinceps) duci non poſſe conſtat, etiamſi quarto gradu, §. 3. *Inſt. de nupt.* Multo minus filiam fratris, quæ eſt tertio gradu. Cajus 4. §. 3. Quid amitini, vel conſobrini inter ſe? jure veteri, hæ perſonæ jungi inter ſe non potuerunt. Cajus 4. §. 6. Poſſunt hodie, novis conſtitutionibus. §. 4. *Inſt. de nupt. l.* 19. *C. de nupt.* 61 Inceſti appellatio hic latiſſime extenditur. vid. *C. de inceſtis.* 62 Ut vulgo concepti ſpurii dicuntur. *tit.* 4. §. 2. J. ita ex inceſtis nuptiis nati. 63 Quod quid eſſet, dictum eſt §. 3. & 4. J. *eod.* 64 Id eſt, patris conditionem. 65 Natus patre & matre civibus Romanis, civis eſt, *ut hic*: peregrino & cive Romana, vel ex cive Romano & peregrina, peregrinus eſt, id eſt, non eſt civis, *ut hic*, niſi per errorem nuptiæ contractæ doceantur. *tit.* 17. §. 4. J. *eod.* ex cive & Latina, Latinus fiebat lege Menſia §. 9. J. Adriani conſtitutione civis. *tit.* 3. §. 3. *in fin.* J. *eod* ex libero & ancilla, ſervus eſt. *d.* §. 9. natus vulgo, matrem ſequitur. *l.* 1. *in fin. ff. ad municipalem.* ut & is, qui illegitimo matrimonio, niſi lex ſpecialis aliud inducat *l.* 24. *ff. de ſtatu hom.* Eſt hoc obſervandum, quod interpretes notant, Baſtardos patrum ſuorum nobilitate, eorumque privilegiis frui, ſed & nomine & inſignibus gentis & familiæ. Guido Papæ q. 580. Papon. 3. *Notar.* 6. *c. de legitimation de baſtards*: eosque adipiſcendarum quoque dignitatum capaces. *l.* 3. §. 2. *ff. de decurion.* Ex duobus ingenuis natus patrem ſequitur, quod ad honores. *l.* 19. *ff. de ſtatu hom.* Ideoque natus ex patre Campano municeps erit Campanus. quæ regula vera eſt, niſi privilegio aliquo materna origine cenſeantur liberi. Tunc enim liberi maternæ originis municipes erunt, exempli gratia: Ilienſibus conceſſum eſt, ut qui matre Ilienſi eſſet, Ilienſium municipium ſortiretur. *l.* 1. §. 2. *ff. ad municipalem.* Idem Delphenſibus & Ponticis mulieribus tributum. *d.* §. 2. & Antiochenſis *l.* 22. *C. de decurionibus.* In Campania Galliæ, natus ex nobili muliere & ignobili patre fit nobilis, eo ſcilicet privilegio. *En Champaigne le ventre ennoblit.* dixi ad *l.* 1. *in fin. ff. ad municipalem.* Ex duobus diverſorum dominorum adſcriptitiis natus impar, matris: par vero, patris conditionem ſequitur. *Novell.* 156. Ex libera & ſervo vel adſcriptitio, olim fiebat ſervus vel adſcriptitius. *l.* 27. *ff. depoſiti*, quod merito ſublatum *l. un. C. de Senatusconſ. Claud.* Ex ingenua & murilegula, conditionem paternam ſequitur. *l.* 3. *C. de murilegulis.* Adde & hoc in gratiam noſtræ gentis hominum, Natum in Gallia ex peregrino & Gallia muliere, Gallici juris cenſeri, patri ſuccedere, & ab inteſtato & teſtato, fiſco nullum jus albinagii competere, hereditatem paternam ad liberos ejus in infinitum & cognatos in eadem Gallia commorantes, deferri: quod eſt contra jus civile, quo peregrini ſine beneficio principali teſtari non poterant. *l.* 1 *ff. qui teſtam.* & 31. 32. *ff. de jure fiſci*: vide Papon. 3. *Notar.* 6. *c. des lettres de Naturalité.* Idem jus eſſe puto: ſi Galli apud peregrinas gentes morentur, ibique liberos ſuſcipiant, fruentur enim ejus liberi jure Gallico, ſi tamen apud fœderatos Galliæ populos eos ſuſceperint. *l.* 32. *ff. de jure fiſci*: *l.* 7. *ff. de captivis*: ideoque nedum hereditatis paternæ dominium retinebunt. *d. l.* 7. ſed & heredes poterunt inſtitui. *d. l.* 32. *in fin.*

§. 9. Ex [1] cive Romano & Latino Latinus naſcitur, & ex libero & ancilla, ſervus: quoniam cum his caſibus connubia non ſint, partus ſequitur matrem. §. 10. In his qui jure contracto matrimonio naſcuntur, conceptionis [2] tempus ſpectatur. in his autem qui non legitime concipiuntur, editionis: veluti ſi ancilla conceperit, deinde manumiſſa pariat, liberum parit. Nam quamvis non legitime conceperit, cum editionis tempore libera ſit, partus quoque liber eſt.

TIT. VI.

DE DOTIBUS [3].

§. 1. Dos aut datur aut dicitur [4], aut promittitur [5]. §. 2. Dotem dicere [6] poteſt mulier [7], quæ nuptura eſt. & debitor mulieris, ſi juſſu ejus dicat inſtitutus [8]: parens mulieris virilis ſexus per virilem ſexum cognatione junctus, velut pater, avus paternus. Dare, promittere dotem omnes [9] poſſunt.

§. 3. Dos aut profectitia dicitur, id eſt, quam [10] pater mulieris dedit [11]: aut adventitia, id eſt, quæ a quovis alio [12] data eſt.

§. 4. Mortua in matrimonio muliere, dos a patre profecta, ad [13] patrem revertitur, quintis [14] in ſingulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quod ſi pater non ſit, apud maritum remanet.

§. 5. Adventitia [15] autem dos ſemper [16] penes maritum remanet, præterquam ſi is qui dedit, ut ſibi redderetur, ſtipulatus fuit: quæ dos ſpecialiter receptitia [17] dicitur. §. 6. Divortio facto, ſi quidem ſui juris ſit mulier, ipſa habet actionem, id eſt, dotis repetitionem: quod ſi [18] in poteſtate patris ſit, pater adjuncta filiæ perſona habet actionem revera [19]. Nec [20] intereſt adventitia ſit dos, an profectitia. §. 7. Poſt divortium defuncta muliere, heredi [21] ejus actio non aliter datur, quam ſi moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit. §. 8. Dos ſi pondere, numero, menſura contineatur, annua, bima, trima die reddetur [22]: niſi ſi, ut præſens reddatur, convenerit. Reliquæ dotes ſtatim redduntur. §. 9. Retentiones ex dote fiunt [23] aut propter liberos [24], aut propter mores [25], aut propter impenſas [26], aut propter res donatas [27], aut propter res amotas [28]. §. 10. Propter liberos retentio fit [29], ſi culpa mulieris aut patris cujus in poteſtate eſt, divortium factum ſit. Tunc enim ſingulorum liberorum nomine ſextæ [30] retinentur ex dote: non plures quam tres ſextæ [31] in retentione [32] ſunt, non in petitione. §. 11. Dos quæ ſemel functa eſt [33], amplius fungi non poteſt, niſi aliud matrimonium ſit [34]. §. 12. Morum nomine, graviorum quidem ſexta [35] retinentur: leviorum item octava [36]. Graviores mores [37] ſunt, adulteria [38] tantum: leviores, omnes reliqui. §. 13. Mariti mores puniuntur, in ea quidem dote quæ a [39] die reddi debet. Ita propter majores mores [40] præſentem [41] dotem reddit: propter minores [42] ſenum menſum die. In ea autem quæ præſens reddi ſolet, tantum ex fructibus jubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redditur: quod repræſentatio [43] facit.

§. 14. Impenſarum ſpecies ſunt tres [44]: aut enim neceſſariæ [45] dicuntur, aut utiles [46], aut voluptuoſæ [47]. §. 15. Neceſſariæ ſunt impenſæ, quibus non factis dos [48] deterior [49] futura eſt: veluti ſi quis ruinoſas [50] ædes refecerit. §. 16. Utiles ſunt, quibus non factis quidem deterior dos non fuerit: factis autem fructuoſior [51] dos effecta eſt: veluti ſi vineta & oliveta fecerit. §. 17. Voluptuoſæ [52] ſunt, quibus neque omiſſis deterior dos fieret: neque factis, fructuoſior effecta eſt: quod evenit in viridariis [53], & picturis [54] ſimilibusque [55] rebus.

TIT. VII.

DE JURE DONATIONUM INTER [56] VIRUM ET UXOREM.

§. 1. Inter [57] virum & uxorem donatio non [58] valet, niſi [59] certis ex cauſſis: mortis [60] cauſſa, divortii [61] cauſſa, ſervi manumittendi [62] gratia. Hoc amplius principalibus [63] conſtitutionibus conceſſum eſt mulieri, in hoc donare viro ſuo, ut is ab Imperatore, lato clavo [64], vel equo [65] publico, ſimilive [66] honore [67] honoretur. §. 2. Si maritus divortii cauſſa res moverit, rerum quoque amotarum actione tenebitur [68]. §. 3. Si maritus pro muliere ſe obligaverit [69]: vel in rem ejus impenderit [70]: divortio facto, eo nomine cavere [71] ſibi ſolet ſtipulatione tribunitia [72].

§. 4. In poteſtate parentum ſunt etiam ii liberi quorum cauſſa probata eſt, per errorem contracto matrimonio inter diſpares [73] conditionis perſonas. Nam ſeu civis Romanus Latinam, aut peregrinam [74], vel eam, quæ Dedititiorum numero eſt quaſi per ignorantiam [75] uxorem duxerit: ſive civis Romana per errorem peregrino, vel ei qui Dedititiorum numero eſt, aut etiam ſi Latino ex lege Ælia [76] Sentia nupta fuerit, cauſſa probata, civitas redditur tam liberis quam parentibus, præter eos qui Dedititiorum numero ſunt, & ex eo fiunt in poteſtate parentum liberi.

TIT. VIII.

DE ADOPTIONIBUS [77].

§. 1. Non [78] tantum naturales liberi in poteſtate parentum ſunt, ſed etiam adoptivi. §. 2. Adoptio fit aut per populum [79], aut per Prætorem [80], vel Præſidem [81] provinciæ. Illa adoptio quæ per populum fit, ſpecialiter arrogatio dicitur [82]. §. 3. Per populum [83], qui ſui [84] juris ſunt [85]. Per Prætorem [86] autem, filii familiæ [87] a parentibus dantur in adoptionem. §. 4. Arrogatio Romæ [88] tantum fit: adoptio autem, etiam [89] in provincia apud Præſidem. §. 5. Per Prætorem vel Præſidem provinciæ adoptari tam maſculi quam fœminæ, & tam puberes quam impuberes poſſunt. Per populum vero Romanum, fœminæ quidem non arrogant [90]. Pupilli [91] antea quidem non [92] poterant arrogari: nunc autem poſſunt ex conſtitutione Divi Antonini. §. 6. Hi

---

1 Dixi §. 8. *ſupr. eod.* 2 Mulier quæ libera vel concepit, vel utero libera partum geſtavit, vel libera peperit, liberum parit. vel ita, Cujus mater libera fuerit vel conceptionis vel partus vel intermedio tempore, liber naſcitur. *l.* 5. §. 2. *ff. de ſtatu hom.* Paul. 2. *ſent.* 24. §. 1. 2. 3. Cenſetur autem libera, quæ manumitti debuit, nec eſt manumiſſa. *l.* 1. §. 1. *ff. de ſuis & legit. hered.* Paul. *ead.* §. 4. Ad eundem modum conceptus ex concubinatu, natus in matrimonio, ſit legitimus *Novell.* 7. Tentari poteſt, eum eſſe civem Romanum, qui patre cive conceptus eſt, licet patre poſtea peregrino naſcatur: & nobilem, qui tempore conceptionis, patrem nobilem habuerit, quantumvis poſtea pater nobilitatem amiſerit.

3 2 Paul 21. 3 *C. Theod.* 13. & 5. *C.* 11. *de dotis promiſſione.* 4 Vid. §. 2. *in princip.* J. *eod.* 2. Cajus 9. §. 4. 5 Vid. *d.* §. 2. *in fin* aut datur *l.* 2. *C. Theod. de inceſtis* 6 Dotis dictio *l.* 3. *C. Theod. eodem.* ſolenniter fiebat *d. l.* 2. id eſt, ſolennibus verbis. Hodie qualiacunque verba ſufficiunt *l.* 6. *C. de dotis promiſſ.* Doti dicere veteres dicebant, cujus forte loco Tribonianus hanc formulam uſurpavit, Dotis promittere. vid *l.* 79. *ff de jure dot.* 7 Tres perſonæ tantum poterant doti dicere, 2. Cajus 9. §. 4. mulier nuptura, *ut hic*, procurator ſpecialis. J. *eod.* parens nupturæ. J. *eod.* Dotem vero promittere poterant omnes, cujuſcumque ſexus & conditionis. *l.* 41. *ff. de jure dot* 8 Id eſt, conſtitutus. 9 *d. l.* 41. 10 *l.* 5. *ff. de jure dot.* 11 Per ſe vel per alium. *d. l.* 5. §. 1. & breviter non jus poteſtatis, ſed parentum nomen dotem profectitiam facit *d. l.* 5. §. 1. 12 *d. l.* 5. §. 9. etiam matre. *d.* §. 9. 13 Nota his eſt quæſtio, & a multis agitata. Ad quem dos profectitia (de adventitia dicam §. 5. J.) mortua muliere revertatur. Paucis ſic definio, dotem profectitiam morte mulieris ad ejus patrem reverti, *ut hic.* & *l.* 17 *ff de SC. Macedon. l.* 5. §. 13. *ff. de jure dotium.* ſive filiafamilias fuit *l.* 4 *C. ſol.* ſive materfamilias ut Theodorus Græcus interpres adnotavit ad *d. l.* 4. Hic difficiles occurrunt quæſtiones. Quid ſi non morte ſed divortio matrimonium diſſolvatur. ſi filiafamilias ſit, ad patrem revertitur: ad eam tamen recuperandam ſine conſenſu filiæ agere non poteſt. *l.* 34. *ff. ſoluto: l.* 14. *ff. ad l. Falcid. l.* 34. §. 6. *ff. de ſolutionib. l.* 2 *l.* 7. *in fin. C. hoc tit.* Si emancipata, uno caſu ad patrem revertitur. *l.* 7. *ff de cuſtodia reor.* puta ſi ideo filia divertit ut maritum lucro dotis afficeret, patrem defraudaret. *l.* 5 *ff. ad divort l.* 59. *ff ſoluto.* Quid ſi capta ab hoſtibus? perinde dicendum eſt ac ſi nupta deceſſiſſet. Idcoque dos ad patrem revertitur *l.* 10 *ff. ſoluto.* Quid ſi mortua liberis reliquit? Bulgarus dotem ad patrem filiæ reverti exiſtimat. Martinus contra cujus opinio communi interpretum ſententia defenſa eſt Accurſ *ad l.* 4. *C. ſoluto.* Num ex jure Romano. jure veteri non puto hic enim dos profectitia ad patrem filiæ revertitur, quintis in ſingulos liberos relictis penes virum: ſi pater non ſit, apud maritum remanet. adde *l.* 6. *ff. de jure dot.* 9 *Eclog.* 1. *c.* 3 Scio tamen ſubtiliter quædam dici in contrariam ſententiam poſſe, quale eſt illud, Dotis repetitionem patri competere, mortua in matrimonio puella. *l.* 17. *ff de SC. Macedon.* ergo, a contrario, ſi non puella, id eſt, non virgo, mortua, ſed mater relictis liberis, dos ad ejus patrem non revertetur. Ad hæc, Inniti poteſt ex *l. ult.* §. 1. *ff. ut legator.* vel unius filii ſuperſtitis nomine dotem apud maritum remanere, non ad patrem reverti. Colligunt etiam nonnulli ex *l.* 26. §. 2. *ff. de pactis dotalib.* dotem pertinuiſſe prius ad liberos defunctæ ab his, ad maritum: niſi maritus ſuo juri in favorem patris defunctæ expreſſe renuntiaſſet. Sed præſtat Martini opinionem defendere liberorum favore, eoque magis, quod uſu ſit recepta, Accurſ. *ad l.* 4. *C ſolut.* Bald *ad l. poſt dotem* 40. *ff. ſoluto.* Ferrarienſ. *in forma libelli, qua uxor agit ad dotem* 33. *in verbo dicta dominæ mom.* 1. adde Antonium Fabrum 1. *conjectur.* 16. 14 Nota de quinta retentione. Sextæ retentionis fit mentio in §. 10. J. utraque abrogata *l. un.* §. 5. *verſ. Sileat ob liberos retentio. C. de rei ux. act.*
15 Adventitia dicitur, quæ ab alio quam parente conſtituitur. *l.* 1. §. 13. *verſ. extraneum C. de rei uxor. act* 16 Id eſt, ſive ſint liberi, ſive non ſint. 17 Dixi *l.* 31 §. 2 *ff de mort cauſ. donat.* 18 *l.* 2. §. 1. *ff. ſoluto.* 19 Actionem rei uxoriæ. ita emendat *Cujac* 20 Imo intereſt. *d.* §. 6. 21 *l.* 57. *ff ſoluto.*
22 Hic paragraphus abrogatur. Nam hodie res mobiles, ſe moventes, incorporales dotales, intra annum redduntur: res ſoli, illico, *l un.* §. 7. *verſ. exactio autem dotis. C. de rei ux. act.* 23 Hic paragraphus abrogatus eſt *l. un. C. de rei ux. act* §. 5.
24 *d.* §. 5. *verſ. ſileat ob liberos retentio.* 25 *d* §. 5. *verſ. quid enim opus eſt inducere ob mores retentionem.* 26 *d.* §. 5. *verſ ſed nec ob impenſas.* 27 *d.* §. 5. *verſ. vel ex qua cauſa ob res donatas:* adde *l.* 1. §. 3. *ff. de dote prælegata.* 28 *d.* §. 5. *verſ. ſed nec retentio ob res amotas* 29 Hodie non fit *d* §. 5 *verſ. ſileat ob liberos retentio.*
30 Nota de ſextæ retentione. Retentionis quintæ fit mentio §. 4. *ſupr. eod.* utræque retentiones abrogatæ ſunt *d* §. 5. *verſ ſileat ob liberos.* 31 Id eſt, non plus dimidia. nam ſex ſextæ faciunt integrum 32 An compenſationes dotis cauſa, ſint ſublatæ, dicam alibi. 33 Id eſt, quæ ſemel dos eſſe deſiit. 34 Id eſt, niſi matrimonium ſit redintegratum. Redintegrato matrimonio, dos tacite redintegratur. *l.* 64. *ff. de jure dot. l.* 19. *ff. ſoluto.* Tacite, inquam, quia ſemper hoc agi intelligitur, niſi aliud convenerit. *l.* 30. *ff. de jure dot.* id eſt, niſi dos ſit receptitia. *l.* 42. *in fin ff. ſoluto.* Porro, non dicitur redintegrari matrimonium, ſi poſt leve jurgium uxor rediit. Eſt enim aliud leve friguſculum, aliud divortium. *l.* 31. *ff. de jure dot. l.* 32. §. 11. 12. *ff. de donat. inter vir. & uxor.* Si divortium non fuit, redintegrari non potuit. Vix eſt enim ut id redintegratum dicamus, quod diſſolutum non fuit.
35 Sextæ. *Cujac.* 36 Octavæ. *Cujac.* 37 Adde *l.* 39. *l.* 47. *ff. ſoluto.*
38 An pars aliqua bonorum adulteræ, ejus marito hodie cedat, dixi ad *Novell* 117. *cap.* 13. & *ad Novell.* 134. *c.* 10. 39 Quæ annua, bima, trima die &c. Cujac. *hic.* Idem tamen 7. *obſ.* 20. legit, annua: & hac unica voce Juriſconſultum affectaſſe compendium orationis, ut in *l.* 30. §. 2. *ff. de legatis* 1. *ibi: annua die dabuntur. l.* 1. §. 2 *ff. de dote prælegata, ibi: annua die dos præſtaretur.* Suetonius *in Auguſto ſub finem*, quibus ſolvendis annuum diem finiit, Dies annuus tres penſiones. 40 Id eſt, propter adulterium, §. 12. *ſupr. eod.* 41 Id eſt, illico. 42 Quam adulterii ſcil. 43 Cujus magnum eſt commodum *l.* 1. §. 2. *ff. de dote præleg.*
44 *l.* 1. *ff. de impenſis.* 45 §. 15. *infr. eod.* 46 §. 16. *infr. eodem.*
47 §. 17. *infr.* 48 Aut res quælibet *l.* 79. *ff de verb. ſign.* 49 Id eſt, quibus non factis dos minueretur. *l.* 14. *ff. de impenſis.* 50 Ædificium ruens. vid. *d. l.* 1. §. 3. *l.* 4. *ff. de impenſis.* 51 Melior *d. l.* 79. §. 1. *l.* 5. *in fin. ff. de impenſis.* 52 Ita appellantur *in l.* 14. §. 2. *ff. de impenſis.* voluptuariæ *l.* 7. §. 9. 10. 11. *ff. de impenſis.* ἐκτεταμένης 2. *Eclog. tit.* 2. *c.* 79.
53 Viridiaria, viridia, viridaria, χλωρόφυλα γήδια. dixi ad *l.* 79. *in fin. ff. de verb. ſign.* 54 Picturis picturæ *d. l.* 79. *in fin.* ἐπιζωγραφίαι *Eclog. d. loco.* Cujacius emendat, tectoriis 6. *obſ.* 37. 55 Vid. *d. l.* 79. *in fin.*

56 Vid. *L.* 24. *ff.* 1. Paul. 2. *ſent.* 23. 57 Nota regulam. 58 Ne mutuo amore ſpolientur. Vid. *l.* 1. *in fin. l.* 2. *l.* 3. *in pr.* & §. 10. *ff. h. t.*
59 Exceptio regulæ ſuperioris. 60 Id eſt, cum mors inſequetur. *l.* 9. §. 2. *l.* 11. §. 1. *ff. eod.* Mortis cauſa donatio fit impendente metu mortis. Mors impendet quidem omnibus, eaque ſemper certa eſt, etiamſi incertum diem habeat *l.* 68. *in fin. ff. de leg.* 1. *l.* 1. §. 2. *ff. de condit. & demonſt.* Metum tamen hic, inſtantem intellige *l.* 6. *ff. de mort. cauſ. donat.* Inſtat autem non tantum infirmo, ſed peregrinaturo, navigaturo, militi. Paul. 2. *ſentent.* 24. §. 1. iter facturo per inſidioſa loca, ſeni *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *ff. de mort cauſ. donat.* Id genus donationis morte donatoris convaleſcit. Paul. *d. loco* §. *ult.* Morte donatarii, res redit ad eum qui donavit. Paul. *d. loco* §. 5. Eſt autem hoc genus donationis permiſſum, quia in id tempus excurrit, quo qui donat & cui donatum eſt, vir & uxor eſſe deſinunt. *l.* 10. *ff. eod.* adde *l.* 22. *C. de donat. int. vir.*
61 Vid. *l.* 60. *in fin. l.* 61. *ff. eod.* 62 Cur ita? Favore libertatis id receptum eſt, vel potius, quod nemo hujuſmodi re donata fiat locupletior. Paul. *d. loco* §. 2. adde *l.* 7. §. 8. §. *ult. l.* 8. *l.* 9. *ff. h. t.* 63 Id eſt, conſtitutione Antonini. *l.* 41. & 42. *ff. h. t.* 64 *d. l.* 42 65 Id eſt, ut equeſtris conditionis fieret *d. l.* 42.
66 Idem dicendum eſt de rebus donatis ſepulturæ cauſa *l.* 5. §. 8 9. 10 11 *ff. eod.* ad oblationem Dei. *d. l.* 5 §. 12 ad proceſſus. *d. l.* 41. 67 *d. l.* 41. 42. *l.* 45. *ff. de negotiis geſtis. l.* 11. *ff de munerib.* 68 Actio rerum amotarum datur etiam in maritum. *l.* 6. §. 2. *ff. de act. rer amot* 69 Vid. *l.* 2. *ff. de negotiis geſtis. l.* 28. *ff. ſoluto.* 70 *l.* 7 *in fin ff ſoluto* & *tit. ff. de impenſis.* 71 *l.* 25 *in fin. l.* 55. *ff. ſoluto.* 72 Stipulatio Tribunitia quæ ex Juriſdictione Tribunorum venit: ut Prætoria, a Prætore: ædilitia ab ædilibus. 73 Diſparis conditionis. *Cujacius.*
74 Dixi ad *tit.* 5. §. 8. *ſupr eod.* 75 Ignorantia, errorem in nuptiis commiſſum excuſat, facit *l.* 57. §. 1 *ff de ritu nuptiar. l.* 22. *in fin. ff. ſoluto. Novell.* 12. *c.* 1. *in fin.*
76 Adde *tit.* 3. §. 3. *ſupr. eod.*

77 Vid. *L.* 1. *ff.* 7. 78 Vid. *L.* 1. *ff. eod.* & *C.* 48. *Inſtit. eod. in princip.* 1. Cajum 5. 79 Vid. §. 3. J. *eod.* 80 Vid. §. 4. & 5. J. *eod.*
81 *d.* §. 4 & 5. J *eod* 82 *l.* 2. *ff. eod.* § 1. *Inſt. eod.* 83 §. 2. *ſupr. eod.* §. 5. *infr. eod l.* 2. *in fin. C eod.* 84 *l.* 1. *in fin. ff. eod. d.* §. 1. *Inſt.* J. *eod.*
85 Hodie ex indulgentia principis. *d. l.* 1. 86 §. 2. *ſupr. eod.* id eſt, magiſtratus imperio. *l.* 2. *ff eod.* §. 1. *Inſt eod.* 87 Id eſt, qui ſui juris non ſunt, ſed in poteſtate patris poſiti *d. l.* 2. *verſ imperio.* & breviter, Qui patrem habebat, adoptabatur, qui non habebat, adrogabatur 1 Cajus 5. §. 2. 88 Quia fiebat apud populum. Nullibi autem populus Romanus extra Romam quærendus erat. Fiebatque Romæ curiatis comitiis 5 Gell 19. 89 Quia in provinciis erant præſides. 90 Nec arrogantur. ita legendum eſt ex 5. Gell 19. Cauſa illa erat, quod nulla cum fœminis comitiorum communio eſſet. Fiebat autem adrogatio in comitiis. Gell. *d. loco.* & tamen principis reſcripto adrogari poſſunt. *l.* 21. *ff. eod.* 91 *l.* 17. *l.* 18. *l.* 20. §. 1. *ff. eod.* 92 Quia tutoribus in pupillos tantam eſſe autoritatem fas non erat, ut caput liberorum fidei ſuæ commiſſum, alienæ ditioni ſubjicerent. 20. Gell. 19.

qui

qui generare non possunt, velut spado [1], utroque modo possunt adoptare. Idem juris est in cœlibe [2]. §. 7. Item is [3] qui filium non habet, in locum nepotis adoptare potest. §. 8. Si paterfamiliæ arrogandum se dederit, liberi [4] quoque ejus quasi nepotes, in potestate fiunt arrogatoris. §. 9. Fœminæ [5] vero neutro modo possunt [6] adoptare, quoniam [7] nec naturales liberos in potestate habent.

TIT. IX.
DE HIS QUI IN MANU SUNT.

FArre [8] convenitur [9] in manum, certis verbis, & testibus X. præsentibus, & solenni [10] sacrificio facto, in quo panis [11] quoque farreus adhibetur.

* * *

TIT. X.
QUI IN POTESTATE MANCIPIOVE SUNT QUEMADMODUM EX JURE LIBERENTUR [12].

§. 1. LIberi parentum potestate liberantur emancipatione [13], id est, si postea quam mancipati fuerint, manumissi sint. Sed filius quidem ter [14] mancipatus [15], ter manumissus, sui juris fit. Id enim lex duodecim Tabularum [16] jubet his verbis, *Si pater filium ter venundavit* [17], *filius a patre liber esto.* Cæteri autem liberi præter filium [18] tam masculi quam fœminæ, una [19] mancipatione manumissioneque sui juris fiunt. §. 2. Morte [20] patris filius & filia sui juris fiunt. Morte autem avi nepotes ita [21] demum sui juris fiunt, si post mortem avi in potestate patris futuri non sunt: veluti si moriente avo pater eorum aut jam decessit, aut de potestate dimissus est. Nam si mortis avi tempore, pater eorum in potestate ejus sit, mortuo avo, in patris sui potestate fiunt.

§. 3. Si patri vel filio aqua [22] & igni [23] interdictum sit, patria potestas tollitur quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem peregrinus [24] civem Romanum, neque civis Romanus peregrinum in potestate habere potest.

§. 4. Si pater ab hostibus captus sit, quamvis servus hostium fiat: tamen cum reversus fuerit, omnia pristina jura recipit, jure postliminii. Sed quandiu apud hostes est, patria potestas in filio ejus interim pendebit [25]: & cum reversus fuerit ab hostibus, in potestate filium habebit. Si vero ibi decesserit, sui juris filius erit. Filius quoque si captus fuerit ab hostibus, similiter propter jus postliminii, patria potestas interim pendebit. §. 5. In potestate parentum esse desinunt [26] & hi qui Flamines [27] Diales [28] inaugurantur, & quæ virgines Vestæ [29] capiuntur.

TIT. XI.
DE TUTELIS [30].

§. 1. TUtores constituuntur tam masculis [31] quam fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat, propter [32] ætatis infirmitatem; fœminis autem tam impuberibus, quam puberibus, & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam. §. 2. Tutores autem legitimi sunt, aut senatusconsultis constituti, aut moribus [33] introducti.

§. 3. Ligitimi tutores sunt, qui ex [34] lege aliqua descendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per [35] consequentiam, quales sunt patroni. §. 4. Agnati sunt, a patre cognati virilis sexus, per virilem [36] sexum descendentes, ejusdem [37] familiæ: veluti [38] patrui, fratres, filii fratris patruelis. §. 5. Qui liberum caput mancipatum sibi vel a parente [39], vel a coëmptore [40] manumisit: per [41] similitudinem patroni, tutor efficitur, qui fiduciarius [42] tutor appellatur. §. 6. Legitimi tutores, alii tutela in jure cedere [43] possunt. §. 7. Is cui tutela in jure cessa est, Cessicus [44] tutor appellatur: qui sive mortuus fuerit, sive capite minutus, sive alii tutela cesserit, redit ad legitimum tutorem tutela. Sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, cessitia quoque tutela extinguitur. §. 8. Quantum ad agnatos pertinet, hodie cessitia tutela non procedit: quoniam permissum erat in jure cedere tutelam fœminarum tantum, non etiam masculorum. fœminarum autem legitimas tutelas lex Claudia [45] sustinet [46]. §. 9. Excepta [47] tutela patronorum legitima tutela capitis diminutione amittitur. §. 10. Capitis minutionis species sunt tres [48], maxima, media, minima. §. 11. Maxima capitis diminutio est, per quam & civitas, & libertas amittitur. veluti cum incensus [49] aliquis venierit: aut cum mulier [50] alieno servo se junxerit, denuntiante [51] domino, & ancilla facta fuerit, ex senatusconsulto Claudiano [52].

§. 12. Media [53] capitis diminutio dicitur, per quam sola civitate amissa, libertas retinetur. quod fit in eo cui aqua & igni interdicitur.

§. 13. Minima [54] capitis diminutio est per quam & civitate & libertate salva, status duntaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, & in manu conventione. §. 14. Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur [55] eadem lege XII. Tabular. his verbis: *Uti* [56] *legassit super pecunia tutelave* [57] *suæ rei, ita jus esto:* qui [58] tutores dativi appellantur. §. 15. Dari testamento tutores possunt liberis qui [59] in potestate sunt. §. 16. Testamento tutores dari possunt hi, cum [60] quibus testamenti faciendi jus est, præter Latinum Junianum. Nam Latinus [61] habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest. id enim lex Junia prohibet.

§. 17. Si capite diminutus fuerit tutor testamento datus, non amittit tutelam, sed si abdicaverit [62] se tutela, desinit esse tutor [63]. Abdicare autem est, dicere nolle se tutorem esse in jure. Cedere [64] autem tutela testamento datus non potest, nam & legitimus in jure cedere potest, abdicare [65] se non potest. §. 18. Lex Atilia [66] jubet mulieribus, pupillisve non habentibus tutores dari a Prætore, & majore [67] parte Tribunorum plebis: quos tutores Atilianos appellamus. Sed quia lex Atilia Romæ tantum locum habet, lege Julia & Titia perfectum est, ut in provincia quoque similiter a præsidibus earum [68] dentur tutores. §. 19. Lex Junia tutorem fieri jubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumissionem ex jure Quiritium fuit. §. 20. Ex Lege Julia de maritandis ordinibus, tutor datur a Prætore urbis ei mulieri virginive, quam ex hac causa lege nubere oportet, ad dotem dandam [69], dicendam [70], promittendamve [71], si legitimum tutorem pupilla [72] non habeat Sed postea Senatus censuit ut etiam in provincia quoque, similiter a præsidibus earum ex eadem causa tutores dentur. §. 21. Præterea etiam in [73] locum muti, furiosive tutoris, alterum dandum esse tutorem ad dotem [74] constituendam Senatus [75] censuit. §. 22. Item ex Senatusconsulto tutor datur mulieri ei, cujus tutor abest [76], præterquam si patronus sit, qui abest. Nam in locum patroni absentis alter peti non potest,

1 *l.* 2. §. 1. *l.* 40. *in fin. ff. eod.* §. 9. *Inst. eod.* Cajus 5. §. 4. 2 *l.* 30. *ff. eod.* Cœlebs est qui uxorem non habet. 3 *l.* 37. *ff. eod.* §. 7. *Instit. eod.* 4 *l.* 40. *ff. eod.* §. 11. *Inst eod.* 1. Cajus 5. §. *ult.* 5 §. 10. *Inst. eod. l.* 5. *C. eod.* 6 Possunt tamen jussu principis adoptare. *l.* 29 §. 3 *ff. de inofficioso testamento.* 7 *d. l.* 5.

8 Tribus modis apud veteres fiebant nuptiæ. Usu, si mulier anno cum viro fuisset: Farre & coëmptione, seu in manu conventione, de quibus mox dicam. adde Servium 1. Georgic. 9 Convenire in manum, pro quo Tribonianus dixit convenire. *l.* 17. *ff de act. rer. amot.* convenire in matrimonium *l* 15 *ff de ritu nuptiar l.* 121 §. 1. *ff. de verbor. obl.* quo genere loquendi usus est etiam Gellius 18 *cap.* 6. Conventio in manum fiebat, etiam coëmptione. Cicero *pro L. Flacco.* In manum convenerant. nunc audio, sed quæro utrum usu an coemptione? Farre (unde confarreatio, vel, ut Plinius 18. *c.* 3. loquitur, confarratio: cui contraria diffarreatio, Fest. *in voce Diffarreatio*) quo tantum genere Flamen Dialis Flaminiæ jungebantur Serv 4. *Æneid* ex eo matrimonio qui nascebantur patrimi & matrimi dicebantur. Fest. *in voce Flaminia:* Serv. 1. Georgic. 1. Gel. 12 Ex patrimis tres simul nominabantur, ut ex iis unus Flamen Dialis legeretur. Tacit. 4. Annal. Sed quia confarreandi adsuetudo omissa, aut inter paucos retenta propter incuriam virorum & fœminarum, & ipsius ceremoniæ difficultatem: tum quod qui ita conveniebant, de patria exibant potestate, placuit Tiberii tempore, ut Flaminica Dialis in potestate viri esset, cæteri promiscue genere fœminarum agerent. Et hoc quidem genere nuptiarum postea non soli Flamines usi videntur, sed & alii: quod hic innuitur, ibi, in quo panis quoque farreus. Coemptione vero fiebat matrimonium. Serv. 1. *Georg.* libra & ære adhibitis. Serv. 4. *Æneid.* Eaque solennitate præeunte uxor quasi emebatur, ejusque coëmptionis is erat effectus, ut quæ ita in manum viri convenisset, ea viro suo heres esset. Cajus 3. *Instit. apud Ruffinum, autorem collationis legum Mosaicarum tit.* 16. adde Gel. 18. *c.* 6. *in fin.* adde quæ scripsi *ad tit. C. de sponsalib.* his adde Petr. Pithæum 16. *Notar. Mosaic.* 10 Videtur innui ritus aquæ & ignis, de quo Servius 4. *Æneid. Dotalesque tuæ Tyrios committere dextræ.* Quid aliud dextræ committere, quam in manum convenire? quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua & igni adhibitis natura conjuncta habeat. 11 Panis farreus, qui & farreum Festo & Plinio 18. *c.* 3. genus libi ex farre compositum.

12 Cajus 1. *tit.* 6. *Novell.* 81. *L.* 1. *Inst.* 12. *L.* 8. *C.* 49. 2. Paul. *sent* 25. 13 §. 6. *Instit. quib. mod. jus patriæ potest. l.* 5. *C. de dolo & C. de emancipationibus liberorum* 14 Vide Cajum 10. §. 1. 15 Id est, venditus, vid. *d.* §. 1. 16 Idem fuit constitutum a Romulo. Dionys. Halicarnass. 2. 17 Olim liberos etiam interficere parentibus permissum erat. vid. *l.* 11. *in fin. ff. de liber. & posthum.* 18 Ut nepotes, pronepotes. Sensus est, filios factos sui juris trina emancipatione fuisse: filias, nepotes, pronepotes, & deinceps, unica. *l.* 8. *in fin. ff. de injusto:* Cajus 6. §. 2. *vers. fœminæ vel nepotes.* 19 *d. l.* 8. *in fin.* 20 *Institut. quib mod. jus patriæ potest. in princ. l.* 15. *ff. quando dies legat.* quæ morte solvantur, dixi ad *Novell.* 22. *cap.* 20. 21 *Instit. eod. in pr. l.* 5. *ff. de his qui sunt sui.* 22 His duobus elementis veteres utebantur tanquam sacramento ad nuptias conciliandas, Lactantius 2. *Institut.* 10. ita, quem volebant perditum, privabant utroque elemento, dixi ad *l.* 1. §. 2. *ff. de leg.* 3. 23 In hujus pœnæ locum successit deportatio, eadem veteribus dicta exilium, Cajus 6. §. 1 in cujus etiam vicem successit id genus exilii, quod hodie appellant *Bannissement.* 24 Peregrinus, civem: & e contra, in sua potestate habere non potest. Cajus 6. §. 1. Peregrini etiam non non capiebant ex testamento. *l.* 1. *C. de her. inst.* Ex peregrino & cive Rom. natus, fiebat peregrinus. *tit.* 5. §. 8. *supr. eod.* 25 §. 5. *Inst. quib. mod. jus patriæ potest.* 26 *d.* §. 5. *l.* 1. §. 1. *ff. de SC. Mac. l.* 15. *in fin. ff. de suis & legit. hered.* sine emancipatione. *l.* 2. §. 1. *ff. quod cum eo. l.* 1. §. 4. *ff. quand. de pec.* sine capitis deminutione. *l.* 3. *in fin. ff. de SC. Mac.* 27 Qui flaminium Diale adipiscebatur, jure patrio exibat. Tacit. 4. *Annal. anno* 776. 28 Id est, Jovis. 29 Gellius 1. *c.* 12. Virgo Vestalis, simul atque capta in atrium Vestæ deducta, Pontificibusque tradita est, eo statim tempore, sine emancipatione, ac sine capitis minutione, e patria potestate exibat.

30 Cajus 7. 1. *Instit.* 13. *L.* 26. *ff.* 1. 31 *l.* 1. §. 3. *ff. eod. l.* 1. *ff. de legit. tut.* 32 Propter ætatem §. 1. *Instit. eod. l.* 1. *ff. eod.* διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελὲς Theoph. *eod.* 33 *l.* 1. *ff de curator furios.* 34 *l.* 5. *ff de tutorib.* 35 Per consequentias hereditatum *l.* 3. *ff. de legit. tut.* per interpretationem, ac si verbis legis introducti essent. *Inst. de legit. patr.* ut qui sperarent successionem, iidem bona consequerentur. *Inst. d. tit. l.* 1. *ff. de leg. tut.* vid. *l.* 73. *ff. de regul. jur.* 36 Per virilis sexus cognationem. §. 1. *Inst. de legitima adgn. tut.* per virilis sexus personas *l.* 7. *ff. de legitimis tut.* per patrem cognati, ex eadem familia *l.* 10. §. 2. *ff de gradib.* 37 *d.* §. 2. communi enim jure familiam dicimus omnium adgnatorum. *l* 195 §. 2. *vers. commune. ff. de verb. sign.* 38 Veluti fratres, patrueles, filii fratris, patruelis Cuj. *hic.* 39 Fiduciario scil. *de quo infr.* 40 Id est, patre naturali, v. *infr.* 41 Patroni ad tutelam libertorum, quos manumiserunt, vocati sunt, lege XII. tabul. ex consequentia. §. 3. *h. t. eodem.* Eadem igitur similitudine, patres vocari oportuit ad liberorum, quos emanciparunt, & manumiserunt tutelam. 42 Vid. 1 Caj 6 §. 4. *ver. mancipat.* 43 Vid. § 7. *J. h. t.* 44 Nota de Cessico tutore, *ut hic* & Cessitia tutela *J. eod.* & §. 8. & 17. *J.* 45 De qua vide *l.* 3. *C. de legitima tut* 46 Sustulit Cujacius. 47 Tribonianus hunc locum ita interpretatus est, exceptis his, quæ in jure alieno positis personis deferuntur. *l.* 7. *ff. de capit. min.* quem locum Cujac. *hic* ita restituit, exceptis his quæ I. A. P. P. id est, exceptis his, quæ jure agnationis proximis potissimum deferuntur. Hotomanus 3. *observ.* 9. legit, exceptis his quæ in nomine alieno positis personis deferuntur. 48 *l. ult. ff. de capite min.* 49 Cicero *pro Cecinna, in fin.* Jam populus cum eum vendit, qui miles factus non est (id est, quia ad delectum non respondit, qua de re dixi ad *l.* 20 *ff. comm. præd. l.* 4. §. 10. *ff. de re militari*) non adimit ei libertatem, sed judicat eum non esse liberum, qui cum liber esset, adire periculum noluit. Cum autem incensum (id est eum, qui censum vitavit) hoc indicat: cum ii, qui in servitute justa fuerint, censu liberentur, eum, qui, cum liber esset censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abjudicasse. Quod si maxime hisce rebus adimi libertas aut amitti potest &c. *Halicarn.* etiam *libro* 4. refert Servii Tullii jussu bona omnium civium censita, eis, qui non censerent, pœna proposita, ut bonis in fiscum redactis, cæsi virgis sub hasta venirent: eamque diu legem Romanis servatam fuisse. 50 *l.* 27. *ff. depositi.* 51 *d. l.* 27. ibi, *nulla denunciatione a domino facta* vel, ut Hotomanus legit, 5. *observ.* 12. nulla denunciatione domino facta. Priori sententiæ optime convenit illud Tertulliani 2. *ad uxorem.* Nonne insuper censuerunt servituti vindicandas, quæ cum alieno servo post dominorum denunciationem in consuetudine perseverarent, adde *l.* 3. *C. de murileg.* 52 Id hodie abrogatum est *C. de SC. Claud tollend. & Instit de successiοn. sublat. quæ fiebant per bon. vend.* &c. 53 *d. l. ult.* 54 Minima capitis diminutione, familiam: media, familiam & civitatem: maxima, familiam, civitatem & libertatem amittimus. *d. l. ult.* adde *Instit. de capit diminut* 55 Testamento dati tutores, lege confirmantur, *ut hic.* 56 Hoc caput ad hereditates etiam & legata refertur, uti quisque legassit suæ rei, ita jus esto *l.* 120. *ff. de verb. signif.* uti quisque legassit de re sua, ita jus esto. *Novell* 22. *cap.* 2. Paterfamilias uti super pecunia tutelave sua legassit, ita jus esto. Autor ad Heren. 1. super pecunia, tutelave suæ rei *l.* 53. *ff. de verb signif.* ut eam pecuniam, easve res, quibusque dare legare volet, jus potestasque esto. *l* 1. *ff. ad l. Falcid.* & Ulpian *tit.* 1. §. 9. *h. eod.* Lex XII. tabul. confirmat quod datum, legatum est. 57 Melius quam in *l.* 53. *ff de verb. signific.* super pecuniæ, tutelæve suæ. 58 Verba quæ sequuntur, esse quasi argumentum sententiæ sequentis videntur. alias improprie legitimi, tutores dativi dicuntur. *l.* 5. *ff. de legitim. tut.* quod tamen ex hoc §. sequitur. 59 *l.* 1. §. 1. *ff. de confirm. tut. l.* 1. *ff. de testam. tut* 60 *l* 21. *ff. de test. tut.* 61 De quo vide *h. tit. de Latinis.* 62 Id est, se excusaverit. *l* 11. §. 2. *ff. de testam. tut.* 63 Ejusque loco non legitimus, sed dativus constituetur *d.* §. 2. 64 Ad hanc cessionem in jure refer §. 3. *h. eod.* 65 Id est, excusare. 66 Vide *Inst de Atiliano tutore.* 67 *Instit. d. loco.* 68 Iisque qui sunt ejus provinciæ, vel ibidem domicilium habent. *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. de tutorib. dat.* 69 *l* 5. § 4 *l.* 61 *ff de jure dot. l.* 22. §. 10. *ff. soluto.* adde *l.* 7. *ff de tutor. dat* 70 Dos olim dicebatur. qua de re vid. *tit.* 6. §. 1. & 2. *h. eod.* 71 *d.* §. 2. *in fin.* adde & augendam & minuendam. *d. l.* 7. 72 Hanc vocem delendam putat Cujacius, cum hic agatur de pubere, non de pupilla. 73 *l.* 17. *ff. de tutelis. l.* 11. *l.* 40. *ff. de excusat. tut.* 74 Et ad res alias *d. l.* 17. *l.* 11. *l.* 40. 75 *d. l.* 17. 76 Adde *l.* 15. *ff. de tutelis. l.* 10. *ff. de tut. dat.*

nisi

niſi ad hereditatem adeundam [1], & nuptias contrahendas. Idemque permiſit in pupillo [2] patroni [3] filio. §. 23. Hoc amplius Senatus cenſuit, ut ſi tutor pupilli pupillæve ſuſpectus [4] a tutela ſubmotus fuerit, vel etiam juſta de cauſa excuſatus [5], in locum ejus tutor alius detur. §. 24. Moribus tutor datur mulieri [6] pupillove qui [7] cum tutore ſuo lege aut legitimo judicio agere vult, ut auctore eo agat (ipſe enim tutor in rem ſuam auctor fieri non poteſt) qui Prætorianus [8] tutor dicitur, quia a prætore urbis dari conſuevit. §. 25. Pupillorum pupillarumque tutores & negotia gerunt, & auctoritatem [9] interponunt. Mulierum autem tutores auctoritatem [10] duntaxat interponunt. §. 26. Si plures ſunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, præter [11] eos qui [12] tunc dati ſunt: nam ex his vel unius [13] auctoritas ſufficit. §. 27. Tutoris auctoritas neceſſaria eſt, mulieribus [14] quidem in his rebus, ſi lege aut legitimo judicio agant, ſi ſe obligent, ſi civile negotium gerant, ſi libertæ ſuæ permittant in contubernio alieni ſervi morari, ſi mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius, etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus eſt. §. 28. Liberantur tutela, maſculi quidem pubertate [15]. Puberem autem Caſſiani [16] quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id eſt, qui generare poteſt: Proculeii [17] autem, eum qui quatuordecim annos explevit: verum [18] Priſcus eum puberem eſſe, in quem utrumque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Fœminæ autem tutela liberantur [19].

TIT. XII.
DE CURATORIBUS [20].

§. 1. Curatores aut legitimi ſunt, id eſt, qui ex lege duodecim Tabularum dantur: aut honorarii [21], id eſt, qui a Prætore conſtituuntur. §. 2. Lex [22] duodecim Tabularum furioſum, itemque prodigum cui bonis interdictum eſt, in curatione jubet eſſe agnatorum. §. 3. A Prætore conſtituitur curator, quem ipſe Prætor voluerit, libertinis, prodigis, itemque ingenuis, qui ex teſtamento parentis heredes facti, male diſſipant [23] bona: his enim ex lege curator dari non poterat: cum ingenuus quidem non ab inteſtato, ſed ex teſtamento heres factus ſit patri: libertinus autem nullo modo patri heres fieri poſſit, qui nec [24] patrem habuiſſe videtur, cum ſervilis cognatio nulla [25] ſit. §. 4. Præterea dat curatorem ei etiam, qui nuper pubes factus, idonee negotia ſua tueri [26] non poteſt.

TIT. XIII.
DE [27] COELIBE [28], ORBO [29], ET SOLITARIO [30] PATRE.

§. 1. Lege Julia [31] prohibentur uxores ducere, ſenatores [32] quidem liberique eorum, libertinas [33], & quæ ipſæ, quarumve pater materve artem ludicram [34] fecerit: item corpore [35] quæſtum facientem. §. 2. Cæteri autem ingenui prohibentur ducere lenam [36], a lenone, lenave manumiſſam, & in adulterio [37] deprehenſam, & judicio publico damnatam [38], & quæ artem ludicram [39] fecerit: adjicit Mauricianus [40], & a ſenatu [41] damnatam.

TIT. XIV.
DE POENA LEGIS JULIÆ [42].

Foeminis [43] lex Julia a morte viri anni tribuit vacationem [44], a divortio ſex menſium: lex autem Papia a morte viri, biennii [45]: a repudio, anni & ſex menſium.

TIT. XV.
DE DECIMIS.

Vir & uxor inter ſe matrimonii nomine [46] decimam capere poſſunt [47]. Quod ſi ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem [48] decimas pro numero liberorum accipiunt. Item communis filius, filiave, poſt nonum diem amiſſus, amiſſave, unam decimam adjicit. duo [49] autem poſt [50] nonum [51] diem amiſſi, duas decimas adjiciunt. Præter decimam, etiam uſumfructum tertiæ partis bonorum ejus capere poſſunt: & quotcunque liberos habuerint, ejusdem partis proprietatem. Hoc amplius mulier petere præter decimam dotem poteſt legatam ſibi.

TIT. XVI.
DE SOLIDI [52] CAPACITATE INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. Aliquando vir & uxor inter ſe ſolidum capere poſſunt: velut ſi uterque, vel alteruter eorum nondum ejus ætatis ſit, quæ quidem liberos exigit [53]: id eſt, ſi vir minor annorum vigintiquinque ſit, aut uxor annorum viginti minor. item ſi utrique lege Papia finitos in matrimonio annos exceſſerint, id eſt, vir ſexaginta ann. uxor quinquaginta. item ſi cognati inter ſe coierunt usque ad ſextum [54] gradum: aut ſi vir abſit, & donec [55] abeſſet, intra annum poſtquam abeſſe deſierit, libera inter eos teſtamenti factio eſt. Si jus [56] liberorum a principe [57] impetraverint: aut ſi filium filiamve communem habeant: aut quatuordecim ann. filium, vel filiam duodecim amiſerint, vel ſi duos trimos, vel ſi tres [58] poſt nonum diem amiſerint, ut intra annum [59] tamen & ſex menſes. Etiam unus cujuscunque ætatis impubes amiſſus ſolidi capiendi jus præſtat. Item ſi poſt mortem viri intra [60] decem menſes uxor ex eo peperit, ſolidum ex bonis ejus capit. §. 2. Aliquando nihil [61] inter ſe capiunt, id eſt, ſi contra legem Juliam, Papiamque Poppeam contraxerint matrimonium: verbi gratia, ſi famoſam quis uxorem duxerit, aut libertinam ſenator. §. 3. Qui intra ſexageſimum, vel quæ intra quinquageſimum annum neutri [62] legi paruerit, licet ipſis legibus poſt hanc ætatem liberatus eſſet, perpetuis tamen pœnis tenebitur, ex ſenatusconſulto [63] Perniciano. Sed Claudiano Senatusconſulto major ſexagenario [64], ſi minorem quinquagenaria duxerit, perinde habetur, ac ſi minor ſexaginta annorum duxiſſet uxorem. Quod ſi major quinquagenaria minori ſexagenario nupſerit, impar [65] matrimonium appellatur: & ſenatusconſulto Calvitiano [66] jubetur non proficere ad capiendas hereditates & legatas dotes. Itaque mortua muliere, dos caduca [67] erit.

TIT. XVII.
DE CADUCIS [68].

§. 1. Quod quis ſibi teſtamento relictum, ita ut jure civili capere poſſit, aliqua ex cauſa non ceperit, caducum appellatur, veluti [69] cecidit ab eo: verbi gratia, ſi cœlibi [70], vel Latino [71] Juniano legatum fuerit, nec intra dies centum vel cœlebs legi paruerit [72], vel Latinus jus Quiritum conſequutus ſit: aut ſi ex parte ſcriptus [73], vel legatarius ante apertas tabulas deceſſerit, vel pereger [74] factus ſit. §. 2. Hodie [75] ex conſtitutione Imperatoris Antonini, omnia caduca fiſco vindicantur [76] ſed ſervato [77] jure antiquo liberis & parentibus. §. 3. Caduca [78] cum ſuo onere fiunt: ideoque libertates & legata fideicommiſſa

1 *l. 9. ff. de tutorib. dat.* 2 *l. 11. ff. de tut. dat.* 3 Hanc particulam Cujacius expungit. 4 *l. 14. §. 4. ff. de tutelis.* 5 *d. l. 11. §. 1.* 6 Dixi ad leges XII. tabul. *lib.* 2. adde §. 27. *J. eod.* 7 Vid. *l. 1. C. de in litem dando.* 8 Prætorius §. *ult. Inſt. de auct. tut.* Hodie tutorem habenti, tutor non datur: ſed curator. 9 *l. 1. ff. de admin. tut.* 10 Vid. *Inſt. ff. C. de auct. tutor.* vide Cujac. 7. *obſ.* 11. 11 Hodie id immutatum, v. *l. ult. C. de auctor præſt.* 12 Qui teſtamento dati *Cujac.* 13 *d. l. ult.* adde *l.* 4. *l. 5. l. 7. §. 1. ff. de auctor. tut.* 14 *§. 4. J. eodem.* 15 *Inſt. quib. mod. tut. fin.* 16 Veteres. *Inſtit. quib. mod. tut. fin.* 17 Proculiani: quorum ſententia probatur a Juſtiniano *l. ult. C. quando tutor vel curat. eſſe deſin.* 18 Et ita tres Juriſconſulti inter ſe diſſentiunt. Caſſiani, Proculiani & Priſcus. ſic alibi Gallus, Labeo & Tubero. *l. 32. §. 1. ff. de auro.* 19 Anno XII. ſc. hunc locum ita cenſeo perficiendum. *Inſt. d. loco. & d. l. ult.* niſi malis dicere fœminas excuſari a tutelis.

20 1. Caj. 8. 1. *Inſtit.* 23. 5. C. 70. 27. *ff.* 10. 21 Dantur etiam teſtamento, poſtea confirmandi a præſide. § 1 *Inſt. eod.* 22 *l. 1. ff. de curat.* 23 Qui neque tempus, neque finem expenſarum habent. *d. l. 1.* 24 Utitur Juriſconſultus argumento a privatione ducto, ut & alibi, Nemo cogitur reddere quod non habet. *l. 22. § 3 ff. ad SCt. Treb.* Non repudiat, qui negat nuptam. *Nov. 74. c 5.* Non latitat, qui ibi non eſt idoneus defenſor. *l. 5. ff. de reb auct.* Servus capite minui non poteſt, qui nullum caput habet *l 5. in fin. ff. de cap. min.* 25 Imo, aliqua *Inſt. de ſervili cognat.* 26 *l. 2. ff. eod.*

27 Hæc epigraphe convenit melius titulo ſequenti. 28 Dion. 54. refert, legem Juliam τοῖς τε ἀγάμοις καὶ τοῖς ἀνάνδροις graves pœnas irrogaſſe. Intelligit autem id pœnæ genus, quo cœlebs vetatur quidquam extranei teſtamento capere: niſi intra centum dies nuptias contraxerit. *tit. 17. § 1. infr. eod.* 1. Sozom. 9. *l. 35. ff. de mortis cauſa donat. l. 6. ff. de vulgar & pup ſubſtitut.* Tertullianus *libro de Monogamia.* Aliud eſt ſi apud Chriſtum, legibus Juliis agi credunt & exiſtimant cœlibes & orbos ex teſtamento Dei ſolidum capere non poſſe. Tacit. 3. *Annal.* Relatum de moderanda Papia Poppea, quam ſenior Auguſtus poſt Julias rogatas incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat &c. ad has pœnas reſpexit Plutarch. lib. περὶ φιλοστοργίας, ῥωμαίων πολλοὶ, inquit, γαμοῦσι καὶ γεννῶσι, οὐχ ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν, ἀλλ᾽ ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. Autor Panegyrici Maximo & Conſtantino dicati leges Julias ita commendat. Leges, inquam, quæ mulcta cœlibes notarunt, parentes præmiis honorarunt, vere dicuntur eſſe fundamenta Reipublicæ, quia ſeminarium juventutis & quaſi fontem humani corporis ſemper Romanis exercitibus miniſtrarunt. 29 Orbus ſemiſſis capiendi capax erat, non ſolidi *l 6. ff de vulgar. & pup. ſubſtit. l. 42. ff. de legat. 2 l. 16 § 15 ff. ad SC. Treb. l. 13. in fin ff. de jure fiſci* nunc illæ inſtituendi leges in tempus capiendæ hereditatis *l. 62. ff. de hered. inſtit.* ex parte quam quis per leges capere poſſit. *l. 78. in fin ff. de hered. inſtit.* Et ita melior orbi quam cœlibis conditio, quia maritus orbus, ſaltem dimidium capit: cœlebs nihil. 30 Solitarius hic dicitur, qui unicum & ſolum filium habet, μόνον τηλύγετον ἤγε μονογενῆ, ut Aquila loquitur: quaſi medius inter orbum & cœlibem, & multorum liberorum parentem Priorum pœnas ut non patitur, ita poſteriorum præmiis non fruitur. 31 Quæ & Papia. *l. 44 ff. de ritu nupt. l. 28. C. de nupt.* 32 *l. 16. l. 31. l. 32. l. 34. in fin. l. 44. ff. de ritu nuptiar.* Id hodie ſenatoribus remiſſum eſt. *Novell. 78. c. 3.* 33 *l. 23. ff. de ritu nupt. l. 28. C. de nupt. l. 7. C. de inceſtis.* 34 *d. l. 7. l. 42. §. 1. ff. de ritu nuptiar.* 35 *l. 41. l. 43. ff. de ritu nuptiar. l. 7. in fin. C. de inceſt.* 36 *d. l. 43. §. 6. 7. 8.* 37 *d. l. 43. §. 12. 13.* 38 *d. l. 43. §. 10. 11.* 39 *d. l. 44. de ritu nupt.* 40 Qui ad leges Julias ſcripſit. 41 *l. 16. l. 43. §. 10. ff. de ritu nupt.*

42 Orbis, cœlibibus & ſolitariis injectæ. 43 Quid maritis? triennii videtur fuiſſe ex lege Julia *Sueton.* anni, lege Papia. Nam ipſe Auguſtus, apud Dionem 56. dicitur iis, qui cœlibes eſſent, primum dediſſe triennium, deinde biennium (lege Julia ut eſt credibile) tum annum, lege Papia. Sed hoc tempus currebat a lege lata. An a die divortii vel mortis ejus temporis eſſet vacatio, incertum forte, quoniam de fœminis Ulpianus hic tantum loquitur: in quas, leges quam in viros mitiores fuere ſemper. vide Cujac. 6. *obſ.* 37. 44 Hoc eſt, ut interim etiamſi cœlibem vitam agant, capere ex alterius teſtamento poſſint. Lex enim Julia vetat cœlibes quidquam teſtamento extranei capere. *l. 11. ff. de vulgari & pup. ſubſtitut. l. 35. ff. de mort cauſ. donat.* 45 Triennii ita legendum eſt. nam Auguſtus triennium conſtituit, teſte Suetonio.

46 Id eſt, in honorem matrimonii. 47 *l. 18. ff. de auro:* adde *l. 6. ff. de vulgar. & pup. ſubſtitut. l. 42. ff. de legat 2.* reſpexit huc orator vetus: Placet ergo, o leges diligentiſſimæ pudoris cuſtodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus dari? Porro, decimaria ea lex ſublata. *l. 2. C. de infirm. pœnis cœlib.* 48 Aliæ decimæ erant, quæ nomine matrimonii, aliæ quæ propter ſingulos liberos percipiebantur. 49 Tres. *tit. prox. infr.* 50 Nam defuncti ante nominis ſuſceptionem, pro non ſuſceptis habentur. 51 *tit. prox. J.* Nominalia intelligit, quorum meminit Tertullianus *in libro de idololatria* ſeu diem novum ac luſtricum, quo infantes luſtrabant, eisque imponebant nomina. Macrob. 1. *Saturnal.* 16. Feſtus *in voce luſtrici dies*, ubi vide Joſephum Scaliger. Plutarch. *in quæſtionibus.* Suidas tamen refert nomen imponi ſolitum τῇ δεκάτῃ. deferebant autem infantulos περὶ τὴν ἑστίαν τρέχοντες κύκλῳ Joſeph. Scaliger. *d. loco.*

52 *l. 6. ff. de vulgari & pupill. ſubſtit.* dixi *J. in epigraphe, tit.* 13. 53 Huc refer dictum locum Tertulliani *cap. 4. Apologet.* Nonne vaniſſimæ leges Papiæ, quæ ante liberos ſuſcipi cogunt, quam Juliæ matrimonium contrahi? 54 Vid. *Inſtit. de ſucceſſ. cognat. in fin.* 55 Cujacius legit, *donec abeſt intra.* Cujac. *hic.* 56 Iſidor. 5. *Etym.* 24. Jus liberorum eſt conjugum ſine liberis, invicem pro loco pignorum, hereditatis alterna conſcriptio. eamque definitionem confirmat *l. 9. C. Theodoſ. de infirmand. his, quæ ſub Tyrannis*, ibi, *valeat impetratio juris communium liberorum.* quod jus hodie omnibus datum eſt. *C. de jure liberorum.* Jus illud liberorum his negabatur, quorum anni ſimul ducti & computati centum tranſiſſe dicerentur. Auguſtin. 3. *contra Julian. de jure trium liberorum.* vide Duaren. 1. *diſput.* 40. 57 Plinius 2. *epiſt. & lib.* 10. Dion. 55. 58 Vid. *tit. prox. ſupr. eod.* 59 Anni & ſex menſes, bis novem menſes. Novem menſes, juſtum tempus pariendi. 60 *l. 29. ff. de liberis & poſth.* 61 Id abrogatum *l. 1. l. 2. C. de infirmandis pœnis cœlibatus.* 62 l. Juliæ & Papiæ. hæc, de procreandis liberis: illa, de matrimonio contrahendo. 63 Senatusconſultum Pernicianum. 64 Lege Julia, ſi major ſexagenario, aut major quinquagenaria nuptias contraxiſſent, jus ab extraneo teſtamento capiendi amittebant: quaſi operam matrimonio dare non poſſent. *l. 15. §. 2. ff. de adoptionibus.* Lactantius 1. Quid ergo eſt, quare apud Poëtas ſalaciſſimus Jupiter deſiit liberos tollere? Utrum ſexagenarius factus eſt & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetravit jus trium liberorum? & Apuleio 2. *Apologet.* in judicio objectum, quod Pudentilla ex anno ætatis 60. ad libidinem nupſiſſet. Hodie major ſexagenario minorem quinquagenaria ducere poteſt. *l. 27. C. de nupt. l. 12. C. de legitim. heredibus.* Nam auctore Ariſtotele 5. περὶ ζώων ἱστορίας, vir usque ad 70. fœmina usque ad 50. gignit. *l. 21. ff. de act. empt.* quod & Senatusconſulto Claudiano comprenſum fuiſſe, hic conſtat. adde Suetonium in Claudio *c.* 23. 65 Impar matrimonium. 66 Lege, Claudiano, ut J. 67 Dos caduca, *l. 38. §. 1. ff. de ritu nuptiar.*

68 *L. 6. Cod.* 50. 69 Caduca ſunt, quæ jure relicta capaci, aliqua ex cauſa poſt mortem teſtatoris ab eo cadunt in fiſcum. Capaci dixi. nam quæ incapaci relinquuntur pro non ſcriptis habentur. 70 1. Sozomen. 9. 71 *Tit. 11. §. 16. Tit. 20. §. 18. Tit. 22. §. 3. infr. eod.* 72 Id eſt, nuptias non fecerit. 73 Recte id adjectum eſt. nam ex parte ſcriptus, etiam clauſis tabulis teſtamenti, adire hereditatem poteſt: quatenus lex Papia jus tantum adcreſcendi aufert coheredibus vel legatariis. 74 Id eſt, peregrinus. 75 Cujacius hunc §. ita reſtituit. *Omnia caduca fiſco vindicantur, ſed ſervato jure aliquo liberis & parentibus.* Hodie ex conſtitutione imperatoris Antonini caduca cum ſuo onere fiunt. 76 Hodie caducariæ leges abrogatæ. *C. de caduc. toll.* 77 Vide *tit. 18. J. eod.* 78 Initium hujus §. emendatum eſt §. ſuperiore.

ab eo data, ex cujus perſona hereditas caduca facta eſt, ſalva ſunt: ſcilicet [1] & legata & fideicommiſſa cum ſuo onere fiunt caduca.

TIT. XVIII.

QUI HABEANT JUS ANTIQUUM IN CADUCIS.

ITem liberis [2] & parentibus [3] teſtatoris usque ad tertium gradum lex Papia jus antiquum dedit: ut heredibus illis inſtitutis, quod quis ex eo teſtamento non capit, ad hos pertineat, aut totum, aut ex parte, prout pertinere poſſit.

TIT. XIX.

DE DOMINIIS [4] ET ADQUISITIONIBUS RERUM.

§. 1. OMnes res aut mancipi ſunt [5], aut nec mancipi. Mancipi [6] res ſunt prædia in Italico ſolo, tam ruſtica, qualis eſt fundus: quam urbana, qualis domus. Item jura prædiorum ruſticorum velut via, iter, actus & aquæductus. Item ſervi & quadrupedes, quæ dorſo collove domantur, velut boves, muli, equi, aſini: cæteræ res nec mancipi ſunt. Elephanti [7] & cameli, quamvis collo dorſove domentur, nec mancipi ſunt: quoniam beſtiarum numero ſunt. §. 2. Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione [8], traditione [9], uſucapione [10], in jure ceſſione [11], adjudicatione [12], lege [13]. §. 3. Mancipatio propria ſpecies alienationis eſt [14], & [15] rerum mancipi [16]: eaque fit certis [17] verbis, libripende [18], & quinque teſtibus præſentibus. §. 4. Mancipatio locum habet inter cives Romanos, & Latinos Colonarios [19] Latinosque Junianos, eosque peregrinos, quibus [20] commercium datum eſt. §. 5. Commercium eſt emendi [21] vendendique invicem jus. §. 6. Res mobiles non niſi præſentes mancipari poſſunt, & non plures quam quæ manu capi poſſunt. Immobiles autem, etiam plures ſimul, & quæ diverſis locis ſunt, mancipari poſſunt.

§. 7. Traditio [22], proprie [23] eſt alienatio rerum [24]. Nec mancipi rerum dominia, ipſa [25] traditione deprehendimus: ſcilicet, ſi ex juſta cauſa traditæ ſunt nobis. §. 8. Uſucapione [26] dominia adipiſcimur, tam mancipi rerum, quam nec mancipi. Uſucapio [27] eſt autem dominii adeptio [28], per continuationem poſſeſſionis anni, vel biennii: rerum mobilium anni, immobilium biennii. §. 9. In jure ceſſio quoque communis alienatio eſt, & mancipi rerum, & nec mancipi, quæ fit per tres [29] perſonas, in jure cedentes, vindicantes, addicentes. §. 10. In jure cedit dominus, vindicat is, cui ceditur, addicit [30] Prætor. §. 11. In jure cedi res etiam incorporales poſſunt, velut uſusfructus [31], & hereditas [32], & tutela [33] legitima, & libertas [34]. §. 12. Hereditas in jure ceditur, vel antequam [35] adeatur, vel poſteaquam adita fuerit. §. 13. Antequam adeatur, in jure cedi poteſt legitimo ab herede: poſteaquam adita eſt, tam a legitimo, quam ab eo qui teſtamento heres ſcriptus eſt.

§. 14. Si antequam adeatur hereditas, in jure ceſſa ſit, perinde heres fit cui ceſſa eſt, ac ſi ipſe heres legitimus eſſet. Quod ſi poſteaquam adita fuerit, in jure ceſſa ſit, is [36] cui ceſſa eſt, permanet heres, & ob id creditoribus defuncti [37] manet obligatus: debita vero pereunt, id eſt, debitores defuncti liberantur. §. 15. Res autem [38] corporales, quoties ſingulæ in jure ceſſæ ſunt, transeunt ad eum cui ceſſa [39] eſt hereditas. §. 16. Adjudicatione [40] dominia nanciſcimur, per formulam [41] Familiæ erciſcundæ [42], quæ locum habet inter coheredes: & per formulam Communi dividundo [43], cui locus eſt inter ſocios: & per formulam Finium regundorum [44], quæ eſt inter vicinos. Nam ſi judex uni ex heredibus aut ſociis, aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, ſtatim illi acquiritur, ſive mancipi, ſive nec mancipi ſit. §. 17. Lege nobis adquiritur velut caducum [45] vel [46] ereptitium [47] ex lege Papia Popœa [48]: item legatum [49] ex lege XII. Tabularum, ſive mancipi res ſint, ſive nec mancipi. §. 18. Adquiritur autem nobis etiam per [50] eas perſonas, quas in poteſtate, manu, mancipiove habemus. Itaque ſi quidem (mancipio puta) acceperint, aut traditum [51] eis ſit, vel ſtipulati fuerint [52], ad nos pertinet. §. 19. Item ſi heredes inſtituti [53] ſint, legatumve [54] eis ſit: & hereditatem juſſu [55] noſtro adeuntes nobis adquirunt, & legatum ad nos pertinet. §. 20. Si ſervus alterius in bonis [56], alterius ex jure Quiritum ſit, ex omnibus cauſis adquiret ei, cujus in bonis eſt. §. 21. Is quem bona fide poſſidemus, ſive liber, ſive alienus ſervus ſit, nobis adquirit ex duabus cauſis tantum, id eſt, quod ex re noſtra, & quod ex operibus [57] ſuis adquirit: extra [58] has autem cauſas, aut ſibi adquirit, ſi liber ſit, aut domino, ſi alienus ſervus ſit. Eadem ſunt & in eo ſervo, in quo tantum uſumfructum habemus.

TIT. XX.

DE TESTAMENTIS [59].

§. 1. TEſtamentum eſt mentis noſtræ juſta conteſtatio [60], in id ſolenniter factum, ut poſt mortem noſtram valeat.

§. 2. Teſtamentorum genera fuerunt tria [61], unum quod calatis [62] Comitiis, alterum quod in procinctu [63], tertium quod per [64] æs [65] & libram appellatum eſt. Illis duobus teſtamentis abolitis, hodie ſolum in uſu eſt, quod per æs & libram fit: id eſt, per mancipationem [66] imaginariam [67]: in quo teſtamento libripens adhibetur, familiæ emptor, & non minus quam quinque [68] teſtes, cum [69] quibus teſtamenti factio eſt.

§. 3. Qui in [70] poteſtate teſtatoris eſt, aut familiæ emptoris, teſtis ad [71] libræ penſa adhiberi non poteſt: quoniam familiæ mancipatio inter [72] teſtatorem & familiæ emptorem fit: & ob id domeſtici [73] teſtes adhibendi non ſunt. §. 4. Filio familiæ emente, pater [74] ejus teſtis eſſe non poteſt. §. 5. Ex duobus fratribus [75] qui in eadem patris poteſtate ſunt, alter familiæ emptor, alter teſtis eſſe non poteſt: quoniam quod unus ex his mancipium accipit, adquirit patri, cui filius ſuus teſtis eſſe non debet: pariter [76] & qui in poteſtate ejus eſt conſtitutus. §. 6. Duo fratres, qui in ejusdem patris poteſtate ſunt, teſtes utrique, vel alter teſtis, alter libripens fieri poſſunt, alio [77] familiam emente: quoniam nihil [78] nocet ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi. §. 7. Mutus [79], ſurdus [80], furioſus [81], pupillus [82], fœmina [83] neque familiæ emptor [84], neque teſtis, libripensve fieri poteſt. §. 8. Latinus Junianus [85], & familiæ emptor, & teſtis, & libripens fieri poteſt: quoniam cum eo teſtamenti factio eſt [86]. §. 9. In teſtamento, quod per æs & libram fit, duæ [87] res aguntur, familiæ mancipatio, & nuncupatio teſtamenti. Nuncupatur [88] teſtamentum in hunc modum, Tabulas teſtamenti teſtator tenens ita dicit, *Hac uti his tabulis cerisve ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor, itaque vos, Quirites, teſtimonium præbitote* [89]. Quæ nuncupatio & teſtatio vocatur. §. 10. Filius familiæ [90] teſtamentum facere non poteſt: quoniam nihil ſuum habet, ut teſtari de eo poſſit. Sed Divus Auguſtus Marcus [91] conſtituit, ut filius familiæ miles [92] de eo peculio quod in caſtris adquiſivit teſtamentum facere poſſit. §. 11. Qui de [93] ſtatu ſuo incertus eſt (facito quod patre peregre mortuo, ignorat ſe ſui juris eſſe) teſtamentum facere non [94] poteſt. §. 12. Impubes [95], licet ſui juris ſit, teſtamentum facere non poteſt: quoniam nondum plenum judicium animi habet.

§. 13. Mutus [96], ſurdus [97], furioſus [98], itemque prodigus [99] cui lege bonis interdictum [100] eſt, teſtamentum facere non poſſunt: mu-

1 Sed & legata &c.
2 *tit.* 1. §. 21. *tit.* 17. §. 2. *ſupr. eod. tit.* 25. §. 17. 3 *L.* 2. *Inſt.* 1.
4 *L.* 41. *ff.* 1. 5 Tollitur differentia rerum mancipi & nec mancipi *tit. C. de uſucap. transfor.* 6 Mancipium eſt, quicquid capi communiter ac domari ſolet, ut homo, equus, ovis. Beſtiæ mancipia ſunt, cum primum domari incipiunt. *Iſidor.* 7 Adde *l.* 2. *in fin. ff. ad l. Aquil.* 8 § 3. 4. 5. & 6. J.
9 §. 7 J. 10 §. 8. J. 11 §. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & 15. J. *eod.*
12 § 16. J. 13 §. 17. J. 14 Ejusque ſimilitudo 1. Caj. 6. § 4. unde imaginaria venditio dicitur, *Inſtit. de teſtam. ordin.* imaginaria cauſa *l.* 3. *ff. de capitis minut.*
15 Hæc particula diſpungenda. 16 Hac ſolennitate utebantur in emancipationibus. *d. l.* 3 §. 3 in teſtamentis, *Inſtit. de teſtam. ordin.* in ſolutionibus, Cicero 2. *de legibus.* & breviter Boëtius, quamcunque rem lege 12. tabularum, aliter quam per hanc ſolennitatem non potuiſſe alienari, teſtatur: adde Contium 1. *diſput.* 2. unde mancipatio inter actus legitimos refertur *l.* 77. *ff. de regulis juris.* 17 Hæc ſolennitas fuit verborum. Qui mancipium accipiebat, æs tenens ita dicebat, *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum eſſe aio isque mihi emptus eſt hoc ære æneaque libra.* deinde ære percutiebat libram idque ei dabat, a quo mancipium accipiebat. 18 *Inſt. de teſtament. ordinand.* Libripens libram æneam tenebat. 19 Latini libertini ad ſimilitudinem antiquæ Latinitatis (quæ in colonias miſſa eſt) videtur eſſe introducta. *l. un. C. de Latina libert. tollend. in princ.* 20 Peregrinis datur jus commercii *l.* 15. *ff. de interdictis & releg.*
21 Commercium, jus vendendi, emendi, permutandi *l.* 5. *ff. de juſtitia & jure.* Patet tamen interdum latius id vocabulum. *l.* 1. & *tot. tit. C. de commerciis.* 22 *l.* 20. *C. de pact.* 23 Propria. *Cujac.* 24 Rerum nec mancipi. nec mancipi rerum &c. Cujac. *hic.* 25 *d. l.* 20. 26 *d. l.* 20. 27 Dicitur etiam uſuscapio, ut & pignoriscapio. 7. Gell. 10. 28 Ita legit Iſidorus 5. *c.* 25. adjectio *l.* 3. *ff. de uſurp. & uſucap.* 29 Ceſſio in jure, ſeu præſente Prætore ita fit. Is cui res ceditur, Rem tenens ita vindicat, *Hunc ego hominem ex jure Quiritum meum eſſe aio.* Ab his, Prætor interrogat cedentem, *An contra vindices*, vel A, F, A, id eſt, *Anne fias autor.* Eſt enim ita in notis apud Probum A, T, D, Q, C, V, id eſt, *Anne tu dicis qui contra vindicaveris?* Quo negante, aut tacente Prætor ei, qui vindicaſſet, rem addicebat, idque legis actio vocabatur. Formula addicendi talis eſſe potuit Q, N, H, E, H, P, E, V, A, id eſt, *Quando negas, hunc ego hominem præſenti & vindicanti addico.* Potuit etiam ita concipi Q, N, A, N, N, H, E, H, P, E, V, A, id eſt, *Quando neque ais, neque negas, hunc ego hominem petenti & vindicanti addico.* Hinc conſtat in rei vindicatione, non ſatis fuiſſe poſſeſſorem negare intentionem actoris, ſed præterea eum debuiſſe contra vindicare, *argumen.* §. 2. *Inſtit. de actionib. ibi, Poſſeſſor autem dominum ejus ſe eſſe dicat:* adde Cont. 1. *diſput.* 12. 30 Tribus verbis omne officium prætoris continebatur, *Do, Dico, Addico:* Dabat judices, Jus dicebat, Addicebat, *ut hic.* 31 Uſusfructus ceſſione finitur. *l.* 66. *ff. de jure dot.* 32 Vide §. 12. J. *eodem.* 33 *tit.* 11. §. 7. S. *eodem* 34 Quæ & Ceſſicia. Fit autem vindicta: cedit libertatem dominus, ſervus vindicat: Prætor addicit. Verba domini ſi requiras, ea fuerunt: *Hunc hominem liberum eſſe volo*, Feſtus *in voce Manumitti:* Verba Prætoris, Φαμὲν τὸν παρόντα ἄνθρωπον εἶναι ἐλεύθερον καὶ πολίτην Ῥωμαῖον, Fragmentum indicis Latino græci in Bibliotheca regia. Interdum etiam fiebat manumiſſio, ſed & abſente Prætore, præſente ſolo ejus lictore. *l.* 23. *ff. de manumiſſ. vind.* 35 Vid. §. 13. & 14. J. *eod.* §. 15. J. *eod.*
36 Is a quo. Cujac. *hic.* 37 Qui debitoris hereditatem adit, contrahit cum defuncti creditoribus *l.* 3. *in fin. l.* 4. *ff. quibus ex cauſ. in poſſ.* 38 Superius dixit de hereditate hic de rebus corporalibus. ut hinc colligas, Hereditatem inter res corporales non adnumerari. Hereditas, juris nomen. *l.* 119. *l.* 178. §. 1. *ff. de verbor. ſignif.* incorporalis §. 2. *Inſt. de rebus corporalibus.* 39 Cui ceſſæ ſunt. Cujacius ita legit, pro, ceſſa eſt hereditas. 40 §. *ult. Inſt. de off. judicis. l.* 11. *in fin. ff. de juriſd. l.* 21. §. 3. *ff. de annuis legatis* 41 Nota formulam, id eſt, actionem. ut *tit.* 25. §. 12. J. *eod.* adjudicationis familiæ erciſcundæ, communi dividundo, finium regundorum.
42 §. 4. *Inſt. de off. jud.* 43 §. 5. *Inſt. de off. jud.* 44 §. 6. *Inſt. de off. jud.*

45 Quid caducum, vide *tit.* S. *eodem.* 46 Hanc particulam Hotomanus 3. *obſ.* 32. expungit. 47 Ereptitium, quod quaſi indigno aufertur, ut in *l. pen. ff. de jure fiſci:* quadrans eripiatur, & in *l.* 3. §. 5. *ff. ad l. Cornel. de ſicariis:* hereditas eripietur. Cujac. 6. *obſerv.* 37. & fiſco ſtatim ipſo jure vindicatur. *l.* 9. *l.* 18. *l. ult. ff. de his quæ ut indignis.* Et recte Ulpianus eripiendi verbo potius uſus eſt, quam auferendi ut indicaret, quaſi de manibus auferri, quod jam eſſet adquiſitum. *l.* 4. *ff. ne quis eum qui in jus* vide Contium 1. *diſputat.* 12. Sed tamen Hotomanus 3. *obſerv.* 32. legit receptitium. Quod quid ſit, vide eundem dicto loco. 48 Ea lata eſt de caducis hereditatibus & legatis, ut Falcidia de modo legatorum. 49 *l.* 47. *in fin. ff. de peculio. l.* 120. *ff. de verb. ſignif.*
50 Vide *Inſtit. per quas perſonas cuique adqu.* 51 § 3. *Inſtit. per quas perſ. cuiq. adq. l.* 10 §. 1 *ff. de adquir. rer. dom.* 52 Vide *Inſt.* & *ff. de ſtipulatione ſervorum.*
53 §. 3. *Inſtit. de heredibus inſtituendis.* 54 Dicto § 3. *l.* 39. §. 1. *in fin l.* 86. §. 2. *ff. de legatis* 1. 55 In hereditate, nihil mutatum: in legato mutatum, cum invito ſervus adquirat. *d.* § 3. 56 Id eſt, Bonitarius, Theophilus *Inſt. de libertin.* §. καὶ τοῦτ' ἐστιν ὤν, ὡς εἶπον, φυσικὴ δεσποτεία καὶ ἔννομος δεσποτεία. καὶ ἡ μὲν φυσικὴ λέγεται, in bonis καὶ δεσπότης βονιτάριος, ἡ δὲ ἔννομος λέγεται, Jure Quiritum, ex jure Quiritium Hæc ille, adde *tit.* 1. §. 16 S. *eod.* 57 Ex operis. ita tamen ſcriptum reperio in *l.* 36 *ff. de ſtip. ſerv.* 58 §. 4. *Inſtit. per quas perſ. cuique adqu.*
59 *L.* 2. *Inſt.* 10. adde 4. Paul. *ſent.* 4. 60 6. Gell. 12. teſtatio *Inſt. eod.* μαρτυρία, Theophil. *Inſt. de teſtament. ordinand.* ſententia. *l.* 1. *ff. qui teſtament.* βούλησις 25. *Eclog.* 1. *c.* 2. 5. Harmenop. 1. 61 *Inſt. eod.* §. 1. 15. Gell. 27. 62 Comitia calata, pro collegio pontificum habebantur: aut regis ſacrorum, aut flaminum inaugurandorum cauſa. Eorum alia Curiatis (quæ per lictorem Curiatim calari, id eſt, convocari moris erat) Centuriata per cornicinem. Calatis etiam ſacrorum deteſtatio & teſtamenta fieri ſolebant. Gellius 15. 27. Calata comitia bis anno fieri ſolita ſcribit, pacis tempore; calata dici, quod populus ad ea vocetur. Eſt enim calari τὸ καλεῖν, Theoph. *d. loco.* Is autem, qui non univerſum populum, ſed partem aliquam adeſſe jubet, non comitia, ſed concilium edere jubet. Centuriata in campo Martio habebantur, non intra pomerium. Illud addendum eſt ex Lœlio Fœlice, Curiata comitia fuiſſe, cum ex generibus omnium ſuffragium ferretur: Centuriata, cum ex cenſu & ætate. Tributa, cum ex regionibus & locis, 15. Gell. 27. *in fin.* Videtur tamen Feſtus *in Centuriata.* Centuriata & Curiata confundere. 63 Cum in prælium exituri eſſent. *Inſt. eod* §. 1. cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur 15. Gell. 27. 64 Per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhibebatur. 15 Gell. 27. 65 §. 1. *Inſtit. eod.* 66 Emancipationem 15. Gell. 27. §. 1. *Inſtit. eod.* 67 Vid. *l. ult. C. de adopt.* 68 *tit.* 19 §. 3. *ſupr. eod.* Hodie ſeptem adhibendi §. 3. *Inſt. eodem.* 69 §. 6. *Inſt. eod.* 70 §. 9. *Inſt. eod.* 71 Aut libripens. *ita legendum eſt.* 72 *l.* 20. *ff. qui teſtamenta.*
73 Vid *l.* 24. *ff. de teſtib. l* 3. *C. de teſtib.* 74 §. 8. *Inſt. eod.* 75 *d.* §. 8.
76 Pater. *Cujac.* 77 Duo fratres in alieno teſtamento teſtes eſſe poſſunt. *d.* §. 8. *in fin. l.* 22. *ff. qui teſtamenta.* 78 *d.* §. 8. *in fin. l.* 17. *ff. de teſtib.* 79 §. 6. *Inſt. eod.* 80 *d.* §. 6. 81 *d.* §. 6. *l.* 20. §. 4. *ff. qui teſtamenta.* 82 *d. l.* 3. §. 5. *l.* 19. *in fin. ff. de teſtib.* §. 6. *Inſt. eod.* 83 Vid. *l.* 20. §. 6. *ff. qui teſtamenta. l.* 18. *ff. de teſtib.* 84 Id eſt, heres. 85 De quo dictum eſt *tit.* 1. §. 5. S. *eod.* & *tit.* 3. S. *eod. tit.* 19. §. 4. S. *eod.* 86 Et commercium habet. *d.* §. 4. 87 Quænam agantur in teſtamento, per æs & libram. 88 Formula nuncupationis teſtamentariæ, cui adde *l.* 58. *ff. de her. inſt.* 89 Perhibetote. Apuleius 2. Vos in hanc rem, boni Quirites, teſtimonium perhibetote. 90 *l.* 6. *l.* 16. *l.* 19. *ff. qui teſtam.*
91 Supereſt Marcus *Inſt. quib. non eſt permiſſ. facere.* 92 *l.* 6. *in fin. ff. de injuſto. l.* 22. *ff. de teſtamento militis.* 93 *l.* 14 *in fin. l.* 15. *ff. qui teſtamenta.*
94 Vid. *Novell Leonis* 40. 95 §. 1. *Inſt. quib. non eſt permiſſ l.* 5. *ff. qui teſtamenta.*
96 *l* 6. *in fin. l.* 7. *ff. eod.* §. 3. *Inſt. quib. non eſt permiſſ.* 97 *d. l.* 6. *d. l.* 7. *l.* 16. *ff. eodem.* 98 *l.* 16. §. 1. *l.* 17. *ff. eod.* 99 §. 2. *Inſt. quib. non eſt permiſſ. fac.* v. tamen *Novell. Leonis* 39. 100 *l.* 18. *ff. eodem.*

tus, quoniam [1] verba nuncupationis loqui non poteſt: ſurdus, quoniam [2] verba familiæ emptoris exaudire non poteſt: furioſus, quoniam [3] mentem non habet, ut teſtari de ea re poſſit: prodigus, quoniam [4] commercium illi interdictum [5] eſt, & ob id familiam mancipare non poteſt. §. 14. Latinus Junianus, item is qui Dedititiorum numero eſt, teſtamentum facere non poteſt. Latinus [6] quidem, quoniam nominatim lege Junia prohibitus eſt. is autem qui Dedititiorum [7] numero eſt, quoniam nec quaſi civis Romanus teſtari poteſt, cum ſit peregrinus [8]: nec quaſi peregrinus, quoniam nullius certæ civitatis, ſciens [9] ut adverſus [10] leges civitatis ſuæ teſtetur.

§. 15. Fœminæ poſt duodecimum annum ætatis teſtamenta facere poſſunt tutore auctore, donec in tutela ſint. §. 16. Servus publicus [11] prætorisve, parte dimidia teſtamenti faciendi habet jus.

TIT. XXI.

QUEMADMODUM [12] HERES INSTITUI DEBEAT.

Heres inſtitui recte poteſt his verbis [13], *Titius heres eſto*, *Titius heres ſit*, *Titium heredem eſſe jubeo*. Illa autem inſtitutio, *Heredem inſtituo*, *Heredem facio*, pleriſque improbata eſt [14].

TIT. XXII.

QUI HEREDES INSTITUI POSSUNT.

§. 1. Heredes inſtitui poſſunt, qui teſtamenti factionem [15] cum teſtatore habent. §. 2. Dedititiorum numero heres inſtitui non poteſt, quia peregrinus [16] eſt, cum quo teſtamenti factio non eſt. §. 3. [Latinus Junianus [17],] ſi quidem mortis teſtatoris tempore, vel intra [18] diem cretionis civis Romanus ſit, heres eſſe poteſt: quod ſi Latinus manſerit, lege Junia capere hereditatem prohibetur. Idem juris eſt in perſona cœlibis [19] propter legem Juliam. §. 4. Incerta [20] perſona heres inſtitui non poteſt, veluti hoc modo: *Quiſquis primus ad funus meum venerit, heres eſto:* quoniam certum conſilium debet eſſe teſtantis.

§. 5. Nec [21] municipia, nec municipes heredes inſtitui poſſunt [22]: quoniam incertum [23] corpus eſt, ut neque cernere univerſi, neque pro libito de herede cernere [24] poſſunt ut heredes fiant. Senatusconſulto [25] tamen conceſſum eſt, ut a libertis ſuis [26] heredes inſtitui poſſint. Sed fideicommiſſa hereditas municipibus reſtitui poteſt [27]: idque hoc ſenatusconſulto [28] proſpectum eſt. §. 6. Deos [29] heredes inſtituere non poſſumus præter eos, quos ſenatusconſulto, conſtitutionibus Principum inſtituere conceſſum eſt: ſicut Jovem Tarpejum [30], Apollinem Didymæum [31], ſicuti Martem in Gallia [32], Minervam Melienſem [33], Herculem Gaditanum [34], Dianam Epheſiam [35], matrem deorum Cybelem [36], eam quæ Smyrnæ colitur & Cœleſtum [37] Salinenſem Carthaginis. §. 7. Servos heredes inſtituere poſſumus noſtros cum [38] libertate: alienos ſine libertate: communes, cum libertate, vel ſine libertate [39]. §. 8. Eum ſervum qui tantum in bonis noſter eſt, nec cum libertate heredem inſtituere poſſumus, quia Latinitatem conſequitur: quod non proficit ad hereditatem capiendam [40]. §. 9. Alienos ſervos heredes inſtituere poſſumus: eos tamen, quorum cum dominis teſtamenti factionem habemus. §. 10. Communis ſervus cum libertate recte quidem heres inſtituitur, quaſi proprius, pro parte noſtra: ſine libertate autem, quaſi alienus, propter ſocii partem. §. 11. Proprius ſervus cum libertate heres inſtitutus, ſi [41] quidem in eadem cauſa permanſerit, ex teſtamento liber & heres fit, id eſt neceſſarius. §. 12. Quod ſi ab ipſo teſtatore vivente manumiſſus, vel [42] alienatus ſit: ſuo arbitrio, vel juſſu emptoris hereditatem adire poteſt. Sed ſi ſine libertate ſit inſtitutus, omnino non [43] conſtat inſtitutio. §. 13. Alienus [44] ſervus heres inſtitutus, ſi quidem in ea cauſa permanſerit, juſſu domini debet hereditatem adire. Quod ſi vivo teſtatore manumiſſus, aut alienatus a domino fuerit: aut ſuo arbitrio, aut juſſu emptoris poterit adire hereditatem. §. 14. Sui [45] heredes inſtituendi ſunt, vel exheredandi. Sui autem heredes ſunt liberi quos in poteſtate habemus, tam naturales, quam adoptivi: item uxor quæ in [46] manu eſt, & nurus quæ in manu eſt filii, quem in poteſtate habemus. §. 15. Poſthumi [47] quoque liberi, id eſt, qui in utero ſunt, ſi tales ſunt, ut nati in poteſtate noſtra futuri ſint, ſuorum heredum numero ſunt. §. 16. Ex ſuis heredibus filius quidem neque heres inſtitutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere teſtamentum. Reliquæ vero perſonæ liberorum, velut filia, nepos, neptis, ſi præteritæ ſint, valet teſtamentum. §. 17. Scriptis [48] heredibus adcreſcunt, ſuis quidem heredibus in partem virilem, extraneis autem in partem dimidiam. §. 18. Poſthumi, quoque liberi cujuſcumque [49] ſexus omiſſi, quod valuit teſtamentum, agnatione rumpitur [50]. §. 19. Eos qui in utero [51] ſunt, ſi nati ſui heredes nobis futuri ſunt, poſſumus inſtituere heredes; ſi [52] quidem poſt mortem noſtram naſcantur, ex jure civili [53]: ſi vero viventibus nobis, ex lege Julia [54]. §. 20. Filius qui in poteſtate eſt, ſi non inſtituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui ſui heredes utriuſque ſexus aut nominatim, aut inter [55] cæteros. §. 21. Poſthumus filius nominatim exheredandus eſt: filia poſthuma, cæteræque poſthumæ fœminæ vel nominatim, vel [56] inter cæteros [57]: dummodo inter cæteros exheredatis aliquid legetur. §. 22. Nepotes & pronepotes, cæterique maſculi poſthumi præter filium, vel nominatim, vel inter cæteros, cum adjectione legati ſunt exheredandi: ſed tutius [58] eſt tamen nominatim eos exheredari: & id obſervatur magis. §. 23. Mancipatos [59] liberos cum jure civili neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe ſit, tamen prætor jubet, ſi non inſtituantur heredes, exheredari maſculos omnes, nominatim fœminas vel inter cæteros: alioqui contra tabulas bonorum poſſeſſionem eis pollicetur. §. 24. Inter neceſſarios heredes, id eſt, ſervos [60] cum libertate heredes ſcriptos, & ſuos ſcilicet neceſſarios, id eſt, liberos qui in poteſtate ſunt, jure civili nihil intereſt (nam utrique etiam inviti heredes ſunt) ſed jure prætorio ſuis & neceſſariis heredibus abſtinere ſe a parentis hereditate permittitur [61]; neceſſariis autem tantum heredibus abſtinendi poteſtas non datur. §. 25. Extraneus heres, ſi quidem cum cretione [62] ſit heres inſtitutus, cernendo fit heres: ſi vero ſine [63] cretione, pro herede [64] gerendo. §. 26. Pro [65] herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus utitur: velut qui actionem [66] rerum hereditariarum facit, aut ſervis hereditariis cibaria mandat. §. 27. Cretio [67] eſt certorum dierum ſpacium, quod datur inſtituto heredi ad deliberandum: utrum expediat ei adire hereditatem, necne, velut [68], *Titius heres eſto cernitoque* [69] *in diebus centum proximis, quibus ſcieris* [70], *poteriſque: niſi ita creveris, exheres eſto.* §. 28. Cernere eſt [71] verba cretionis dicere, ad hunc modum [72], *Cum me Mævius heredem inſtituerit, eam hereditatem adeo cernoque.* §. 29. Sine cretione heres inſtitutus, ſi conſtituerit, nolle ſe heredem eſſe, ſtatim excluditur ab hereditate, & amplius eam adire non poteſt. §. 30. Cum cretione vero heres inſtitutus, ſicut cernendo fit heres, ita non [73] aliter excluditur, quam ſi intra

1 Mutus cur teſtari non poſſit. 2 Surdus teſtari non poteſt, & cur. 3 Cur furioſus teſtari non poſſit. 4 Quam ob cauſam prodigus teſtari non poſſit. 5 Formulas interdictionis vid. apud Paulum 3. *ſent.* 4. §. 7. 6 Latinus Junianus teſtari non poteſt. vide *C. de Latina libert. tollend.* 7 Dedititii teſtari non poſſunt. *tit.* 22. §. 2. J. v. *tit. C. de dedit. libert.* 8 Peregrinus teſtamenti factionem non habet, *ut hic* niſi accepto uſu togæ, *l.* 31. 32. *ff. de jure fiſci.* 9 Civis Cujac. *hic.* 10 Id eſt, Secundum Cujac. *hic* Sic titulo 28. J. *eodem.* bonorum poſſeſſio adverſus tabulas quæ juxta tabulas *tit.* 23. eandem eſſe ſignificationem verbi, *Adverſus* in *lege* 5. *ff. de uſurp. & uſucap.* idem Cujacius ait, quo nomine reprehenditur a Roberto 2 *recept.* 32. 11 Populi Romani. Cujacius ita hanc vocem emendavit quod in omni ſervo non eſt verum. *l.* 19. *ff. qui teſtamenta.* vid. *Nov. Leonis* 38.

12 Id eſt, qua formula. 13 Olim ita jus fuit, hodie quibuſcumque verbis inſtitui poteſt. *l.* 15. *C. de teſtamentis.* 14 Cur ita? An quia lex ſola heredem inſtituit? An potius quod nonnullis hæc verba non videntur directa? Hodie ſolennitas omnis verborum ſublata. *d. l.* 15.

15 *l.* 52. *ff. de her. inſt.* 16 Peregrinus inſtitui non poteſt, *ut hic:* ſed nec inſtituere *tit.* 20. §. 14. S. *eod.* 17 V. *d.* §. 14. 18 Adde §. 4. *Inſtit. de hered. qualitat.* 19 V. *tit.* 14. 15. 16. S. *eod.* 20 §. 25. *Inſt. de legat. l.* 69. §. 4. *ff. de jure dot.* Paul. 3. *ſent.* 6. §. 13. 21 Plinius 5. *epiſtolar.* nec heredem inſtitui, nec præcipere rempublicam poſſe conſtat. Cujac. *hic.* 22 Poteſt tamen eis legari. v. *l.* 122. *ff. de legat.* 1. *l.* 1. §. 5. *ff. ad l. Falcid.* 23 Ratio petita ex §. 4. S. *eod.* 24 Cujacius legit *pro herede gerere.* Nam aut cretione aut pro herede geritione heredes ſunt. 25 De quo vid. *l.* 1. *ff. de libert. univerſ.* 26 *d. l.* 1. 27 *l.* 26. *ff. de negotiis geſtis. l.* 26. *ff. ad SCt. Trebell.* 28 Aproniano, quod factum eſt temporibus D. Marci. *d. l.* 26. 29 Deo tamen relinqui potuit. *l.* 5. §. 12. *ff. de donat. int. vir. l.* 1. §. 5. *ff. ad l. Falcid.* Paul. 4. *ſent.* 3. §. 3. Quemadmodum & apud Chriſtianos Chriſtus inſtitui poteſt. *l.* 26. *C. de ſacroſanctis eccleſiis.* 30 Ita dictus a Tarpejo monte. Tarpejus autem appellatus fuit a Tarpeja virgine Veſtali ab Sabinis necata, ibique ſepulta. antea Saturnius mons, & in eo oppidum Saturnium, unde Saturnia terra. Poſtremo mons Capitolinus dictus, quod cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum fuit. Varro 4. *de lingua.* 31 Apollinis templum & oraculum quod Didymis fuit antiquum. Pauſanias 7. *in Achaicis*, ejusdem facit mentionem in 2. ſeu Corinthiacis. adde Strabonem 9. & 11. 32 Galli quondam Mercurium coluere maxime. poſt hunc, Apollinem & Martem & Jovem & Minervam. Martem bella regere. Marti, cum prælio dimicare conſtituiſſent, ea quæ bello cepiſſent plerumque devovebant: quæ ſupererant animalia capta immolabant, reliquas res in unum locum conferebant. vide Cæſar 6. *de bello Gallico:* De diis veterum Gallorum, vide P. Pithœum *c.* 1. *adverſ.* 3. 33 A Melio urbe, non procul ab Euphrate niſi malis hic legere Melitenſem. 34 De Gadibus & Hercule, v. Strabonem 3. *in fin.* fuit & alius cognomento Gallus & Ogmius de quo v. Lucianum *in Hercule.* 35 V. *Act.* 19. *verſ.* 26. 27. *de templo Dianæ* Euſeb. 36. Plin. 14. 36 De qua dixi libro ſuperiore. 37 Tertullianus 23 *Apologet.* Unicuique, inquit, etiam provinciæ & civitati ſuus Deus eſt, ut Syriæ Aſtartis, ut Arabiæ Diaſares, ut Norico Tibilenus, ut Africæ Cœleſtus, ut Mauritaniæ reguli ſui. *& poſt*, Cruſtumienſium Delventinus, Narnienſium Viridianus, Aſculanorum Ancaria, Volſinienſium Nurtia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliſcorum Juno Curilis & pater Curis. Sed nos ſoli arcemur a religionis proprietate. *Hæc ille.* Cui loco viſum illud Arnobii 8. adjungere. Inde adeo per univerſa imperia, provincias, oppida videmus ſingulos ſacrorum ritus gentiles habere, & deos colere municipes, & Eleuſinios Cererem, Phrygas Magnam matrem, Epidaurios Æſculapium, Chaldæos Belum, Aſtartem Syros, Dianam Tauros, Gallos Mercurium, univerſa Romanos. Porro quis fuerit Cœleſtus an deus, an dea ambigitur. Petrus Pithœus 1. *adverſ.* 4. deam fuiſſe ait. Ammianus *lib.* 22. Aſclepiades Philoſophus cum viſendi gratia Juliani ad id ſuburbanum veniſſet, deæ Cœleſtis argenteum breve figmentum quocunque ibat ſecum ſolitus efferre, ante pedes ſtatuit ſimulachri ſublimes, accenſiſque cereis ex uſu, fecit. Philaſtrius Brixienſis *in Catalogo hæreſ.* Alia, inquit, hæreſis in Judæis quæ Reginam, quam & Fortunam cœli nuncupant, quam & Cœleſtem vocant in Africa. Tertullianus *in Apologet.* 123. Illa ipſa virgo Cœleſtis, pluviarum pollicitatrix Salvianus *de gubernatione.* Cœleſtis illa Idem 8. *de providentia* Apul. 4. *Florid.* Carthago, Africæ Muſa Cœleſtis, ut non injuſta ratione poſſis dicere legendum eſſe apud Tertullianum *in libro de virginibus.* Cœleſtis Africæ, non Ceres Ambroſ. 1. *epiſt. ad Valent.* 38 Hodie etiam ſine libertate inſtituere poſſumus *Inſt. de hered. inſtit. l. penult. C. de neceſſariis.* 39 Priore caſu, ſocio adcreſcit: poſteriore, ſervus communis eſt heredis & ſocii, *l.* 63. §. 9. *ff. pro ſocio l.* 49. *ff. ad l. Falc.* Paul. 3. *ſent.* 6. §. 4. 40 Niſi intra dies cretionis civis Romanus fiat. 41 §. 1. *Inſt. de hered. inſt.* 42 Hæc verba, *vel alienatus*, deſiderantur apud Juſtinianum §. 1. *verſ. Si vero a vivo teſtatore. Inſt. de hered. inſt.* 43 Hodie valet *l. penult. C. de neceſſariis.* 44 *d.* §. 1. *verſ. alienus quoque* 45 *l.* 1. *ff. de hered. inſtit. Inſt. de exheredat. liberor.* 46 Cajus 3. *Inſt.* apud *Ruffinum tit.* 16. Uxor, inquit, quæ in manu ejus eſt, ea ſua heres eſt, quia filiæ loco eſt. item nurus, quæ in filii manu eſt: nam & hæc neptis loco eſt. ſed ita demum erit ſua heres, ſi filius cujus in manu erit, dum pater moritur, in poteſtate ejus non ſit. Idemque dicimus & de ea, quæ in nepotis manu matrimonii cauſa ſit, quia proneptis loco eſt. 47 Poſthumi quoque, qui ſi vivo parente nati eſſent, in poteſtate ejus futuri forent, ſui heredes ſunt. Cajus *d. loco.* 48 Legendum eſt, *ſed ſcriptis* eo ſenſu: Jure antiquo, filiarum nepotes, præteriri potuiſſe, ſed nec teſtamentum ex cauſa præteritionis infirmaſſe, cum illis conſultum ita foret. Nam ſcriptis concurrebant; ſuis quidem, in virilem: extraneis, in dimidiam. & hoc eſt, quod a Triboniano obſcure ſcriptum eſt, Jus adcreſcendi eis ad certam portionem præſtitum. *Inſt. de exhered. liber. verſ. ſed non ita.* 49 Ut in eo par ſit maſculorum & fœminarum conditio. §. 1. *Inſt. de exher. liber.* 50 Rumpunt. 51 Poſthumi, heredes inſtitui poſſunt. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 24. *l.* 27. *l.* 29. *ff. de liber. & poſthum.* 52 Duæ poſthumorum ſpecies, alii enim poſt mortem teſtatoris naſcuntur: alii poſt teſtamentum vivo teſtatore. *l.* 3. §. 2. *ff. de injuſto.* 53 Id eſt, legibus 12. tabularum, quod jus antiquum a Scævola dicitur in *l.* 29. §. 7. *ff. de liber. & poſthum.* habita ratione ad legem Velleiam. 54 Velleia ſc. §. 2. *Inſt. de exhered. liber. l.* 29. §. 11. *ff. de liber. & poſthum.* 55 *Inſt. de exher. verſ. ſed non ita. in fin.* Inter cæteros exheredare, eſt ἀορίστως ſive indefinite exheredare. fuit autem hæc formula: *Cæteri exheredes ſunto.* Theophil. *Inſt. de exh. liber. l.* 25. *ff. de liber. & poſthum.* & opponitur inter cæteros exheredatio ei, quæ nominatim fit. §. 21. J. *eod.* Nominatim exheredatio longe diverſa ab indefinita, & generali exheredatione, de qua v. *l.* 2. *l.* 3. *ff. de liber. & poſthum.* 56 §. 1. *in fin. Inſt. de exher. liber.* 57 Hoc quid eſſet, dixi ad §. 20. S. *eod.* 58 §. 1. *in fin. Inſt. de exher. liber.* 59 Id eſt, emancipationis. §. 3. *Inſt. de exher. liber.* 60 §. 1. *Inſt. de her. qualit.* 61 §. 2. *verſ. ſed his Prætor. Inſt. de hered. qualit.* Sui beneficium abſtentionis habent: extranei, ſeparationis. Illi, ne ſint heredes. Hi ne res adquiſitæ poſtea veneant. 62 Id ut fiat, vid. §. 27. J. 63 Vid. §. 29. J. *eod.* 64 Vid. §. 26. J. 65 Vid. *l.* 20. *ff. de adq. vel omitt. her.* §. 7. *Inſt. de hered. qualit.* 66 Id eſt, actionem, vid. *l.* 2 *in fin. ff. de collat. bonor. l.* 48. *ff. de uſurpat. & uſucap. l.* 2. §. 8. *ff. pro emptore.* 67 Cretiones hodie ſublatæ ſunt, *l.* 17. *C. de jure deliberandi.* 68 Formula inſtituendi cum cretione. 69 Id eſt, facito ut videat te heredem. Varro 5. *de ling.* 70 Cic. 1. *de Orat.* ut in cretionibus ſcribi ſolet, *quibus ſciam poteroque.* 71 Cernere, eſt quaſi decernere ſe heredem eſſe velle. *l.* 13. §. *pen. ff. de adqu. vel omitt. hered.* cujus rei facultas non eſt in pupillo. *l.* 9. *ff. de adq. vel omitt. hered.* 72 Formula cernendi. Hujus loci veſtigia ſunt apud Varronem 5. *de lingua.* In cretione adhiberi jubet teſtes & *lib.* 6. Heres cum conſtituit ſe heredem eſſe, dicitur cernere: & cum id fecerit, creviſſe. Varroni reſpondet Cic. 13. *ad Attic.* Cretionem fieri teſtibus præſentibus. Fiebat etiam verbis ſolennibus, *ut hic:* & *l.* 51. *in fin. ff. de adq. vel omitt. hered.* pure fit. eſt enim actus legitimus. *l.* 77. *ff. de reg. jur.* & ſemel *l.* 80. *in fin. ff. de adq. vel omitt. hered.* non per alium *l.* 90. *ff. de adq. vel omitt. her.* Ejus ſymbolum, digitorum percuſſio, dixi ad epigraphen tituli *de verbor. obl.* 73 Dixi ſuperius, ſublatam cretionis ſcrupuloſitatem. *l.* 17. *C. de jure deliberandi.*

diem cretionis non creverit: ideoque etiam ſi conſtituerit nolle ſe heredem eſſe, tamen ſi ſuperſint dies cretionis, pœnitentia actus, cernendo heres fieri poteſt. §. 31. Cretio autem vulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris [1], in qua adjiciuntur hæc verba, *Quibus ſcieris, poteriſque.* Continua [2], in qua non adjiciuntur. §. 32. Ei qui vulgarem cretionem habet, dies illi dati computantur, quibus ſcit ſe heredem inſtitutum eſſe, & potuit cernere. Ei vero qui continuam habet cretionem, etiam illi dies computantur quibus [3] ignoravit ſe heredem inſtitutum, aut ſcivit, ſed non potuit cernere. §. 33. Heredes aut [4] inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti; inſtituti, qui primo gradu ſcripti ſunt: ſubſtituti, qui ſecundo gradu, vel ſequentibus.

§. 34. Heredes ſcripti ſunt, veluti [5]: *Titius heres eſto, cernitoque in diebus proximis centum quibus ſcieris, poteriſque. Niſi ita creveris, exheres eſto: tunc Mævius heres eſto, cernitoque in diebus, & reliqua.* Similiter & deinceps ſubſtitui poteſt. §. 35. Si ſub imperfectam [6] cretionem heres inſtitutus ſit, id eſt, non adjectis his verbis [7], *Si non creveris exheres eſto:* ſed ſi ita [8], *ſi non creveris, tunc Mævius heres eſto:* cernendo quidem ſuperior inferiorem excludit: non cernendo autem [9], ſed pro herede gerendo, in partem admittit ſubſtitutum. Sed poſtea Divus Marcus conſtituit, ut & pro herede gerendo, ex [10] aſſe fiat heres. Quod ſi neque creverit, neque pro herede geſſerit, ipſe excluditur, & ſubſtitutus ex aſſe fit heres.

TIT. XXIII.
QUEMADMODUM TESTAMENTA RUMPUNTUR [11].

§. 1. TEſtamentum jure factum infirmatur duobus modis, ſi ruptum [12] aut irritum [13] factum ſit. §. 2. Rumpitur teſtamentum mutatione, id eſt, ſi poſtea aliud [14] teſtamentum jure factum ſit: item agnatione [15], id eſt, ſi ſuus heres agnaſcatur, qui neque heres inſtitutus, neque ut oportet, exheredatus ſit.

§. 3. Adnaſcitur ſuus heres, aut [16] agnaſcendo, aut adoptando, aut in manum conveniendo, aut in [17] locum ſui heredis ſuccedendo: velut nepos mortuo filio, vel emancipato: aut manumiſſione, id eſt, ſi filius ex prima ſecundave mancipatione manumiſſus, reverſus ſit in patris poteſtatem. §. 4. Irritum [18] fit teſtamentum, ſi teſtator capite diminutus [19] fuerit, aut ſi jure facto teſtamento nemo extiterit heres. §. 5. Si is qui teſtamentum fecit, ab [20] hoſtibus captus ſit, teſtamentum ejus valet: ſi quidem [21] reverſus fuerit, jure poſtliminii, ſi non [22] ibi deceſſerit, ex lege Corneliana, quæ perinde ſucceſſionem ejus confirmat, atque ſi in civitate deceſſiſſet.

§. 6. Si [23] ſeptem ſignis teſtium ſignatum [24] teſtamentum, licet jure civili ruptum vel irritum factum ſit, Prætor ſcriptis heredibus juxta tabulas bonorum poſſeſſionem dat, ſi teſtator & civis Romanus, & ſuæ poteſtatis cum moreretur fuit, quæ bonorum poſſeſſio cum re, id eſt, cum effectu habetur, ſi nemo alius jure heres ſit. §. 7. Liberis [25] impuberibus in poteſtate manentibus tam natis quam poſthumis, heredes ſubſtituere parentes poſſunt duplici modo: id eſt, aut eo quo extraneis, ut ſi heredes non extiterint liberi, ſubſtitutus heres fiat: aut proprio jure, id eſt, ſi poſt mortem parentis heredes facti intra pubertatem deceſſerint, ſubſtitutus heres fiat. §. 8. Etiam exheredatis [26] filiis ſubſtituere parentibus licet. §. 9. Non aliter impuberi filio ſubſtituere quis heredem poteſt, quam [27] ſi ſibi quis heredem inſtituerit, vel ipſum filium, vel quemlibet alium. §. 10. Milites quomodocunque [28] fecerint teſtamenta, valent, id eſt, etiam ſine legitima obſervatione. Nam principalibus [29] conſtitutionibus permiſſum eſt illis, quomodocunque vellent, quomodocunque poſſent, teſtari. Idque teſtamentum quod miles contra juris regulam fecit, ita demum valet, ſi vel in [30] caſtris mortuus ſit, vel poſt miſſionem intra [31] annum.

TIT. XXIV.
DE LEGATIS [32].

§. 1. LEgatum eſt, quod legis modo, id eſt, imperative [33], teſtamento relinquitur. Nam ea quæ precativo modo relinquuntur, fideicommiſſa vocantur. §. 2. Legamus autem quatuor [34] modis, per vindicationem [35], per damnationem [36], ſinendi modo [37], per præceptionem [38]. §. 3. Per vindicationem [39] his verbis legamus, *Do, lego, capito, ſumito, ſive habeto.* §. 4. Per damnationem [40] his verbis: *Heres meus damnas eſto dare, dato, facito, heredem meum dare jubeo.* §. 5. Sinendi [41] modo ita, *Heres meus damnas eſto ſinere Lucium Titium ſumere illam rem, ſibique habere.*

§. 6. Per præceptionem [42] ſic, *Lucius Titius illam rem præcipito.* §. 7. Per vindicationem legari poſſunt res quæ utroque [43] tempore ex jure Quiritium teſtatoris fuerunt [44], mortis, & quando teſtamentum faciebat: præterquam ſi pondere, menſura, numero contineantur: in his enim ſatis eſt, ſi vel mortis duntaxat tempore fuerint ex jure Quiritium. §. 8. Per damnationem omnes res, legari poſſunt, etiam [45] quæ non ſunt teſtatoris, dummodo tales ſint, quæ dari poſſint. §. 9. Liber homo, aut res populi, aut ſacra, aut religioſa, nec per damnationem legari poteſt: quoniam [46] dari non poteſt. §. 10. Sinendi modo legari poſſunt res propriæ teſtatoris [47] & heredis ejus. §. 11. Per præceptionem legari poſſunt res, quæ etiam per vindicationem. Si ea res quæ non fuit utroque [48] tempore teſtatoris ex jure Quiritium, per vindicationem legata ſit, licet jure civili non valeat legatum, tamen ſenatusconſulto Neroniano firmatur: quo cautum eſt, ut quod minus pactis [49] verbis legatum eſt, perinde ſit, ac ſi optimo jure legatum eſſet. Optimum [50] autem jus legati per damnationem eſt. §. 12. Si duobus eadem res per vindicationem legata ſit: ſiquidem disjunctim, ſingulis in ſolidum [51] debentur: ſi vero conjunctim, velut *Titio & Sejo, hominem Stichum do, lego*, jure civili concurſu partes fiebant. non concurrente altero pars ejus alteri adcreſcebat. Sed poſt legem Papiam Poppeam, non capientis pars caduca fit. §. 13. Si per damnationem eadem res duobus legata ſit, ſiquidem conjunctim [52] ſingulis partes debentur, & non capientis pars jure civili in hereditatem remanebat, nunc autem caduca fit: quod ſi disjunctim [53], ſingulis in ſolidum [54] debetur. §. 14. Optione autem legati, per vindicationem data, legatarii electio eſt, veluti, *Hominem optato, eligito.* Idemque eſt, & ſi tacite [55] legaverim, *Titium* [56] *hominem* [57], *aut decem heres meus dato:* hominem dare heredis [58] electio eſt. §. 15. Ante heredis inſtitutionem legari non [59] poteſt: quoniam & poteſtas teſtamenti ab heredis inſtitutione [60] incipit. §. 16. Poſt mortem heredis legari non poteſt [61], ne ab heredis herede legari videatur: quod juris civilis ratio non patitur. In mortis autem heredis [62] tempus legari poteſt: velut *cum heres moriatur* [63]. §. 17. Pœnæ [64] cauſa legari [65] non poteſt [66]. Pœnæ autem cauſa legatur: quod coercendi [67] heredis cauſa relinquitur, ut faciat quidem aut non faciat, non ut legatum pertineat: utputa hoc modo, *Si* [68] *filiam tuam in matrimonio Titio conlocaveris, decem millia Sejo dato.* §. 18. Incertæ [69] perſonæ legari [70] non [71] poteſt: veluti, *Quicunque filio meo filiam ſuam in matrimonio conlocaverit, ei homini tot millia dato.* Sub [72] certa tamen demonſtratione incertæ [73] legari poteſt, velut, *Ex cognatis meis qui nunc ſunt, qui primo ad funus meum venerit, ei heres meus illud dato.* §. 19. Neque ex falſa demonſtratione [74], neque ex falſa cauſa [75] legatum infirmatur. Falſa demonſtratio [76] eſt, velut, *Titio fundum, quem a Titio emi, do, lego*, cum fundus a Titio emptus non ſit. Falſa cauſa [77] eſt, velut, *Titio, quoniam negotia mea curavit, fundum do, lego*, ut [78] negotia ejus nunquam Titius curaſſet. §. 20. A [79] legatario legari non [80] poteſt. §. 21. Legatum ei [81] tantum dari poteſt, qui [82] extraneus eſt. Ideoque filio familiæ heredi inſtituto, vel ſervo, neque a patre, neque a domino legari poteſt. §. 22. Heredi a [83] ſemet ipſo legari non poteſt. §. 23. Ei qui in poteſtate [84], manu [85], mancipiove [86] eſt ſcripti heredis, ſub conditione legari poteſt: ſed requiritur, ut quo tempore dies legati cedit, in poteſtate heredis non ſit.

§. 24. Ei cujus in poteſtate, manu, mancipiove eſt heres ſcriptus, legari non [87] poteſt. §. 25. Sicut ſingulæ [88] res legari poſſunt, ita univerſarum quoque ſumma legari poteſt: ut puta, *Mævius heres meus cum Titio hereditatem meam partito* [89] *dividito:* quo caſu dimidia pars bonorum legata videtur. Poteſt autem & alia pars, velut tertia vel quarta legari: quæ ſpecies Partitio [90] appellatur. §. 26. Uſusfructus [91] jure civili legari poteſt earum rerum, quarum ſalva [92] ſubſtantia utendi fruendi poteſt eſſe facultas, & tam ſingularum rerum, quam plurium, id eſt, partis [93]. §. 27. Senatusconſulto [94] cautum eſt, ut etiamſi earum rerum, quæ in abuſu continentur, ut puta vini, olei, tritici, uſusfructus legatus ſit, legatario res tradantur cautionibus [95] interpoſitis, de reſtituendis eis, cum uſusfructus ad legatarium pertinere deſierit. §. 28. Civitatibus [96] omnibus, quæ ſub imperio Prætoriani [97] ſunt, legari [98] poteſt: idque a Divo Nerva introductum, poſtea a Senatu, autore Adriano [99] diligentius conſtitutum eſt. §. 29. Legatum quod datum eſt, adimi [100] poteſt, vel eodem teſtamento, vel codicillis [101] teſtamento confir-

1 Legitima & utilis. de cujus effectu vid. §. 32. *in fin.* J. *eod.* 2 Et hoc ideo quod in inſtitutione vulgari cretionis hæc verba adjunguntur, quibus ſcieris poteriſque. §. 27. & 31. S. *eod.* §. 34. J. *eod.* 3 In continua cretione dies currunt ignoranti: in vulgari non currunt. 4 *l.* 1. *ff. de vulgar. & pup. ſubſtitut.* Paul. 3. *ſent.* 4. §. 2?. 5 Formula heredis ſcribendi. 6 Imperfecta cretio, quoties non expreſſim exheredatur, ſed alius ejus loco inſtituitur. 7 Formula perfectæ cretionis. 8 Formula imperfectæ cretionis. 9 Nota veterem differentiam cernendi & pro herede gerendi. Qui cernebat, excludebat inferiorem: qui pro herede gerebat, in partem admittebat ſubſtitutum. 10 Qui pro herede gerit, ex aſſe fit heres.

11 *Lib.* 28. *ff.* 3. §. 1. *Inſt. quib. mod. teſt.* 12 §. 2. J. *eod.* 13 §. 4. J. *eod.* 14 Alio *l.* 1. *ff. de injuſto:* ſeu poſteriore teſtamento prius rumpitur. §. 2. & 3. *Inſt. quib. mod. teſt.* §. 2. *Inſt. d. tit.* 15 Vid. §. 3. J. *eod.* 16 Quibus modis quis alteri agnaſcatur, v. *l.* 3. *ff. de injuſto.* 17 *l.* 13. *ff. de injuſto.* 18 *l.* 6. §. 5. *ff. de injuſto.* 19 §. 4. *Inſt. quib mod. teſt.* 20 *d.* §. 5. 21 Fictione poſtliminii fingitur in civitate ſemper fuiſſe, qui rediit. Fictione vero Cornelia fingitur quis captivitatis ſuæ tempore deceſſiſſe. 22 Si vero, ita legendum videtur. 23 §. 6. *Inſt. quib. mod. teſtam.* 24 *l.* 12. *ff. de injuſto.* 25 Vide *Inſt. de pupillari ſubſtit.* 26 *l.* 1. §. 2. *ff. de vulgar. & pup.* §. 4. *Inſtit. de pupillari ſubſtit.* 27 *d. l.* 1. §. *ult.* §. 5. *Inſt. de pupill. ſubſtit.* 28 *verſ. quoquo enim modo &* §. 1. *Inſt. de teſtam. milit. l.* 1. *ff. de teſtamento milit.* 29 Julii Cæſaris, Titi, Domitiani, Nervæ, Trajani. *d. l.* 1. 30 §. 3. *Inſt. de milit. teſt.* 31 *d.* §. 3. *verſ. & quod in caſtris in fin. l.* 21. *ff. de teſtam. milit.*

32 Vid. *L.* 2. *Inſt.* 20. Cajus 2. *tit.* 5. 5. Harm. 18. 33 Imperativa verba, directa, Directi Heredem facio, inſtituo, *l.* 15. *C. de teſtament.* Eadem civilia dicuntur. *l.* 7. *ff. de vulgari & pup. ſubſtit.* opponuntur precariis inflexis, & obliquis fideicommiſſariis, quæ & παρακλητικά, de quibus vide Paul. 4. *ſent.* 1. §. 6. 34 §. 1. *Inſt. de legat.* 2. Cajus 5. §. 1. 35 §. 3. J. *eod.* 36 §. 4. J. *eod.* 37 §. 5. J. *eod.* 38 §. 6. J. *eod.* 39 2. Cajus 5. §. 2. *Inſt. de legatis:* Paul. 3. *ſentent.* 6. §. 3. & 7. 40 2. Cajus 5. §. 3. 4. 5. 6. §. 2. *Inſt. de legat.* Paul. 3. *ſent.* 6. §. 3. & 10. 41 2. Cajus 2. §. 7. §. 2. *Inſtit. de legat.* Paul. 3. *ſent.* 6. §. 11. 42 2. Cajus 5. §. 8. & 2. *Inſt. de legat.* Paul. 3. *ſentent.* §. 6. hoc & prælegatum dicitur & præcipuum, Sidonius 6. *epiſtol.* Illud autem deferri tibi quodam, ut Juriſconſulti dicunt, præcipui titulo. 43 §. 11. J. *eod.* 44 Et ita per vindicationem res aliena relinqui non poteſt. 2. Cajus 5. §. 3. 45 Id eſt, alienæ. 2. Cajus 5. §. 3. 46 Quod dari non poteſt, per damnationem relinqui non poteſt. 47 2. Cajus 5. §. 7. *verſ. nam & propria.* 48 §. 7. S. *eod.* 49 Id eſt, ſolennibus & conceptis. Cicero *pro Roſcio Comœdo.* Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum, comprehenditur. Arnobius *contra Gentes*, quam cum pactionibus adorant & formulis, vide Cujac. *hic.* 50 Nempe quia laxum & expeditum eſt. Sic optimum jus uſurarum. *l.* 1. *C. de uſuris.* optimum jus poſſeſſionis. *l.* 26. §. 1. *ff. de pignoribus.* 51 Singulis partes debentur. Cuj. 52 2. Cajus 5. §. 5. 53 2. Cajus 5. §. 6. 54 Hoc innuit in legato per vindicationem disjunctim facto ſingulis partes deberi: in damnationis legato, ſingulis ſolidum deberi. vid. Paul. 3. *ſent.* 6. §. 3. *in fin.* 55 Id eſt, non data optione. 56 Tito, *Cujac.* ſita emendat. 57 Homine. At ſi ita heres meus damnas eſto hominem dare, heredis electio eſt Cuj. *hic.* 58 Homine per damnationem legato, electio eſt heredis. *l.* 45. §. 1. *ff. de legat.* 1. per vindicationem, legatarii *l.* 37. *in prin. ff. de legat.* 1. Similiter in legatis disjunctivis electio eſt legatarii, ſi per vindicationem. *l.* 94. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 23. *ff. de legat.* 2 heredis, ſi per damnationem. *l.* 43. *in fin. ff. de leg.* 2. 59 Paul. 3. *ſent.* 6. §. 2. hodie poteſt §. 34. *Inſt. de legat.* 60 *l.* 1. *in fin. ff. de vulgar. & pup ſubſt. l. ult ff. de jure codicillor.* 61 Paul. 3 *ſent.* 6. §. 6. Hodie poteſt §. 35. *Inſt. de legat.* 62 Et ſuæ. Paul. 3. *ſent.* 6. §. 6. 63 Morietur. Paul. *d. loco.* 64 §. 36. *Inſt. de legat. l. un. C. de his, quæ pœna nomin. l.* 1. *l.* 3. *ff. de his, quæ pœnæ cauſa.* 65 Et fideicommitti *tit.* 25. §. 13. J. *eodem.* 66 Hodie poteſt. *d.* §. 36. 67 Pœnæ nomine relinquitur, non in gratiam legatarii, ſed in odium heredis. 68 *dict.* §. 36. 69 Paul. 5. *ſent.* 6. §. 13. 70 Ut & fideicommitti. *tit.* 25. §. 13. 71 Hodie poteſt §. 25. *Inſt. de legatis.* 72 Dicto §. 25. *verſic. ſub certa vero demonſtratione.* 73 Id eſt, ex certis perſonis incertæ. *d. verſ. ſub certa.* 74 §. 30. *Inſt. de legat.* vid. *l.* 33. *ff. de condit. & demonſt.* 75 §. 31. *Inſt. de legat. l.* 72. §. 6. *ff. de cond. & demonſt.* 76 Falſa demonſtratio quid. 77 Falſa cauſa quæ. 78 Cum negotia. 79 *Inſt. de ſingulis reb. per fideicom. relict.* 2. Gajus 5. 7. 80 Hodie poteſt *l.* 69. *l.* 91. §. 4. *ff. de legat.* 1. *l.* 2. *in fin. C. comm. de legatis.* 81 Ab eo. Cujac. *hic.* 82 Qui ex ſua perſona heres eſt. Ideoque &c Cuj. *hic.* 83 *l.* 18. *l.* 34. §. 11. *l.* 116. §. 1. *ff. de legat.* 1. *l.* 34. §. 1. *in fin ff. de legat* 2. 84 Ut filius familias. vide *tit.* 5. & 10. S. *eod.* 85 Ut uxor, vid. *tit.* 9. S. *eod.* 86 Ut ſervus, vid. §. 24. *Inſt. de legat.* 87 *tit.* 25. §. 12. J. *eod.* aut id mutatum eſt *l.* 25. *ff. de legat.* 1. aut expungenda negatio. 88 V. *Inſt. de ſingul. reb. per fideicom. relict.* 89 Partito, dividito. 90 De partitione dixi ad *l.* 164. §. 1. *ff. de verb. ſignif.* 91 Vid. *ff. de uſu & uſufr. legato.* §. 1. *Inſt. de uſufruct. l.* 3. *ff. de uſufructu.* 92 Hoc enim uſusfructus definitione continetur. *Inſt. de uſufructu. l.* 1. *ff. de uſufructu.* 93 *l.* 43. *ff. de uſufructu & quemad.* 94 Vid. *l.* 1. *ff. de uſu & uſufructu leg.* 95 *d. l.* 1. *in fin.* 96 Dixi ad *l.* 122. *ff. de legat.* 1. 97 Populi Romani, ut in *l.* 26. *ff. ad SC. Treb.* 98 An heredibus relinqui? v. *tit.* 22. §. 5. *ſupr. eod.* 99 Quidam emendant Marco, ex *l.* 20. *ff. de reb. dubiis.* Non male tamen videtur legendum poſt, Senatusconſulto Aproniano, ut & Paulus *libro ſingulari de ſenatusconſultis* ſcribit in *l.* 26. *ff. ad SC. Treb.* 100 Vid. *Inſtitut. de adempt. legator. ff. de adimend. legat.* 101 *Inſt. de adempt. legat. in pr. l. pen.* §. 1. *ff. de adimend.* [illegible]

matis:

matis: dum tamen eodem [1] modo adimatur, quo modo datum eſt.

§. 30. Ad heredem legatarii legata non aliter transeunt, niſi [2] ſi jam die legatorum cedente, legatarius deceſſerit. §. 31. Legatorum [3] quæ pure vel in diem certum relicta ſunt, dies cedit antiquo quidem jure, ex mortis teſtatoris tempore: per legem autem Papiam Poppeam, ex apertis [4] tabulis teſtamenti: eorum vero quæ ſub conditione relicta ſunt, cum conditio extiterit. §. 32. Lex Falcidia jubet, non plus quam dodrantem [5] totius patrimonii legari, ut omni modo quadrans [6] integer apud heredem remaneat. §. 33. Legatorum perperam ſolutorum repetitio non [7] eſt.

TIT. XXV.
DE FIDEICOMMISSIS [8].

§. 1. Fideicommiſſum eſt, quod non civilibus [9] verbis, ſed precative relinquitur: nec ex rigore juris civilis proficiſcitur, ſed ex voluntate datur relinquentis. §. 2. Verba fideicommiſſorum in uſu fere ſunt hæc [10], *Fideicommitto*, *peto*, *volo dari*, & ſimilia. §. 3. Etiam nutu [11] relinquere fideicommiſſum in uſu receptum eſt. §. 4. Fideicommiſſum relinquere poſſunt, qui [12] teſtamentum facere poſſunt, licet non fecerint. Nam inteſtatus [13] quis moriturus, fideicommiſſum relinquere poteſt. §. 5. Res per fideicommiſſum relinqui poſſunt, quæ [14] etiam per damnationem legari poſſunt. §. 6. Fideicommiſſa dari poſſunt his, quibus legari poteſt.

§. 7. Latini Juniani [15] fideicommiſſum capere poſſunt, licet legatum capere non poſſint. §. 8. Fideicommiſſum & ante [16] heredis inſtitutionem, & poſt [17] mortem heredis, & codicillis, etiam [18] non confirmatis teſtamento, dari poteſt, licet legari non poſſit. §. 9. Item Græce [19] fideicommiſſum ſcriptum valet, licet legatum Græce ſcriptum non valeat. §. 10. Filio qui in poteſtate eſt, ſervove heredibus inſtitutis, ſeu ſi his legatum ſit, patris vel domini fidei committi poteſt, quamvis [20] ab eo legari non [21] poſſit. §. 11. Qui teſtamento heres inſtitutus eſt, codicillis etiam non confirmatis, rogari poteſt, vel ut hereditatem totam, vel ex parte alii reſtituat, quamvis [22] ex directo heres inſtitui ne quidem confirmatis codicillis poſſit. §. 12. Fideicommiſſa non per formulam [23] petuntur, ut legata: ſed cognitio eſt Romæ quidem Conſulum, aut Prætoris, qui fideicommiſſarius [24] vocatur: in provinciis vero, Præſidum [25] provinciarum. §. 13. Pœnæ [26] cauſa certæ vel incertæ [27] perſonæ ne quidem fideicommiſſa dari poſſunt. §. 14. Is qui rogatus eſt alii reſtituere hereditatem, lege quidem Falcidia locum non habente, quoniam non plus (puta) quam dodrantem, reſtituere rogatus eſt, ex Trebelliano [28] ſenatusconſulto reſtituit, ut ei & in eum dentur actiones, cui reſtituta eſt hereditas. Lege autem Falcidia interveniente, quoniam plus quam dodrantem, vel etiam totam hereditatem reſtituere rogatus ſit, ex Pegaſiano ſenatusconſulto reſtituit, vel [29] deducta parte quarta, ipſe qui ſcriptus eſt heres, hereditatem reſtituat, & in ipſum actiones conſerventur, is autem qui recipit hereditatem, legatarii loco habeatur. §. 15. Ex Pegaſiano ſenatusconſulto reſtituta hereditate, commoda & incommoda hereditatis communicantur [30]. Inter heredem, & eum cui reliquæ partes reſtitutæ ſunt interpoſitis ſtipulationibus ad exemplum partis [31] & pro parte ſtipulationum. Partis [32] autem & pro parte ſtipulationes proprie dicuntur, quæ de lucro & damno communicando ſolent interponi inter heredem & legatarium partiarium, id eſt, cum quo partitus eſt heres. §. 16. Si heres damnoſam [33] hereditatem dicat, cogetur a Prætore adire & reſtituere totam, ita ut ei & in eum qui recipit hereditatem actiones dentur, perinde atque ſi ex Trebelliano ſenatusconſulto reſtituta fuiſſet: idque ut ita fiat, Pegaſiano ſenatusconſulto cautum [34] eſt. §. 17. Si quis in fraudem tacitam [35] fidem accommodaverit, ut non capienti fideicommiſſum reſtituat, nec quadrantem eum deducere Senatus [36] cenſuit: nec caducum vindicare ex eo teſtamento, ſi [37] liberos habeat. §. 18. Libertas [38] dari poteſt per fideicommiſſum.

TIT. XXVI.
DE LEGITIMIS HEREDIBUS [39].

§. 1. Inteſtatorum ingenuorum hereditates pertinent, primum [40] ad ſuos heredes, id eſt, liberos qui in poteſtate ſunt, cæteroſque qui in liberorum loco ſunt. Si ſui heredes non ſunt, ad conſanguineos, id eſt, fratres & ſorores ex eodem patre. Si nec hi ſunt, ad reliquos agnatos proximos, id eſt, cognatos virilis ſexus, per mares deſcendentes, ejuſdem familiæ: id enim cautum eſt lege XII. Tabularum: *Ac ſi inteſtatus* [41] *moritur*, *cui ſuus* [42] *extabit* [43] *heres, nec adgnatus proximus familiam* [44] *habeto.* §. 2. Si defunctus [45] ſit filius ex [46] altero filio mortuo, jam nepos unus, vel etiam plures, ad omnes hereditas pertinet: non ut in capita dividatur, ſed ut [47] in ſtirpes, id eſt, ut filius ſolus mediam partem habeat, & nepotes quotquot ſunt alteram dimidiam. Æquum eſt enim nepotes patris ſui loco ſuccedere, & eam partem habere, quam pater eorum ſi viveret, habiturus eſſet. §. 3. Quamdiu ſuus heres ſperatur [48] heres fieri poſſe, tamdiu [49] locus agnatis non eſt: velut ſi uxor defuncti prægnans ſit, aut filius apud hoſtes ſit. §. 4. Adgnatorum hereditates dividuntur in [50] capita, veluti ſi ſit fratris filius, & alterius fratris duo [51] pluresve liberi: quotquot ſunt ab utraque parte perſonæ, tot fiunt portiones, ut ſinguli ſingulas capiant. §. 5. Si plures eodem gradu ſunt agnati, & quidam eorum hereditatem ad ſe pertinere noluerint, vel antequam adierint, deceſſerint: eorum pars adcreſcit [52] his qui adierint. Quod ſi nemo eorum adierit, ad inſequentem gradum ex lege hereditas non tranſmittitur: quoniam in legitimis [53] hereditatibus ſucceſſio non [54] eſt. §. 6. Ad fœminas ultra [55] conſanguineorum gradum legitima hereditas non pertinet: itaque ſoror fratri ſorotive legitima heres fit. §. 7. Ad liberos matris inteſtatæ hereditas ex lege XII. [56] Tabularum non [57] pertinebat: quia fœminæ ſuos heredes non habeut. Sed poſtea Imperatorum Antonini [58] & Commodi oratione in Senatu recitata, id actum eſt, ut ſive in manu [59] conventione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant, excluſis conſanguineis, & reliquis adgnatis. §. 8. Inteſtati filii hereditas ad matrem ex lege duodecim [60] Tabularum non [61] pertinet: ſed ſi jus liberorum habeat, ingenua trium, libertina quatuor, legitima heres fit ex Senatusconſulto Tertulliano [62], ſi [63] tamen ei filio neque ſuus heres ſit, quive [64] inter ſuos heredes ad bonorum poſſeſſionem a Prætore vocatur: neque pater ad quem lege hereditas, bonorumve poſſeſſio cum re pertinet, neque frater conſanguineus. Quod ſi ſoror conſanguinea ſit, ad utraſque [65] pertinere jubetur hereditas.

TIT. XXVII.
DE LIBERTORUM [66] SUCCESSIONIBUS VEL BONIS.

§. 1. Libertorum inteſtatorum hereditas primum ad ſuos [67] heredes pertinet: deinde ad eos quorum liberti ſunt, velut patronum, patronam, liberoſve patroni. §. 2. Si ſit patronus, & alterius patroni filius, ad ſolum patronum hereditas pertinet. §. 3. Item patroni filius patroni nepotibus [68] obſtat.

§. 4. Ad liberos patronorum, hereditas defuncti pertinet, ut in capita [69], non in ſtirpes dividatur. §. 5. Legitimæ hereditatis jus, quod ex lege duodecim Tabularum deſcendit, capitis minutione amittitur.

TIT. XXVIII.
DE POSSESSIONIBUS [70] DANDIS.

§. 1. Bonorum poſſeſſio datur aut contra [71] tabulas teſtamenti, aut adverſus [72] tabulas inteſtati. §. 2. Contra [73] tabulas bonorum poſſeſſio datur liberis emancipatis [74], teſtamento præteritis [75], licet legitima ad eos non pertineat hereditas.

§. 3. Bonorum poſſeſſio contra tabulas liberis tam [76] naturalibus, quam adoptivis datur. Sed naturalibus quidem emancipatis: non tamen & illis, qui in adoptiva familia ſunt. Adoptivis autem, his tantum, qui in poteſtate manſerunt. §. 4. Emancipatis liberis ex edicto datur bonorum poſſeſſio, ſi parati ſunt cavere [77] patribus [78] ſuis qui in poteſtate manſerunt, bona, quæ moriente patre habuerunt, ſe collaturos. §. 5. Secundum [79] tabulas bonorum poſſeſſio datur ſcriptis heredibus, ſcilicet ſi eorum quibus contra tabulas competit, nemo ſit, aut petere nolit. §. 6. Etiamſi jure civili non valeat teſtamentum, forte quod familiæ mancipatio vel nuncupatio defuit, ſi ſignatum teſtamentum ſit, non [80] minus quam ſeptem teſtium civium Romanorum ſignis, bonorum poſſeſſio datur. §. 7. Inteſtati datur bonorum poſſeſſio per ſeptem gradus. Primo gradu liberis: Secundo legitimis heredibus: Tertio [81] proximis cognatis: Quarto familiæ [82]: Quinto patrono, patronæ, liberiſve patroni, patronæve: Sexto viro, uxori: Septimo cognatis manumiſſoris, quibus per legem Furiam plus mille aſſes capere licet. Si nemo ſit ad quem bonorum poſſeſſio pertinere poſſit: aut ſi quidem, ſed jus ſuum omiſerit: populo bona deferuntur ex lege Julia caducaria [83]. §. 8. Liberis [84] bonorum poſſeſſio datur, tam his qui in poteſtate uſque in mortis tempus fuerunt, quam emancipatis: item adoptivis, non tamen etiam in adoptionem datis. §. 9. Proximi cognati [85] bonorum poſſeſſionem accipiunt, non ſolum per fœminini ſexus perſonam cognati, ſed etiam agnati capite deminuti. Nam licet legitimum jus agnationis capitis minutione amiſerint, natura tamen cognati manent. §. 10. Bonorum poſſeſſio

1 Nihil hodie intereſt, an contrariis verbis, an quibuſcunque fiat. *Inſt. d. loco.* 2 V. *tit ff. quando dies legator.* 3 Legati conditionalis, poſt eventum conditionis: puri vel in diem antiquo jure, a morte teſtatoris: ex lege Papia, ab apertis tabulis dies cedit. Hodie jus vetus ſequimur ex regula Catoniana, quæ ad novas leges, id eſt, Juliam & Papiam non pertinet. *l. ult. ff. de regul. Catoniana.* 4 *l. 42. ff. de hered. inſt. l. 31. l. 104. ff. de condit. & demonſt. l. ult ff. de mortis cauſa donat.* 5 Vid. *l. 1. ff. ad l. Falcid.* 6 *d. l. 1.* 7 Imo eſt *l. 2. l. 3. ff. de cond. indeb.* Sed aut hæc negatio abundat, aut hic agitur de legato damnationis. §. *ult. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract.* aut certis perſonis ſoluto. §. 25. *in fin. Inſt. de legat.*

8 *L. 6. C.* 42. 2. Cajus 7. & Paul. 4. *ſent.* 1. adde 2. *Inſt.* 24. *de ſingul. reb.* 9 *l. 7. in princ. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* 10 Adde Paul. 4. *ſent.* 1. §. 6. & §. *ult. Inſt. de ſingulis reb.* 11 *l. 21. ff. de legat.* 3. *l. 22. C. de fideicom.* Nutu quæ fieri poſſunt, dixi ad *l. 52. ff. de obligat. & action.* 12 Qui teſtari poteſt, fideicommittere poteſt, dixi ad *l 2. ff. de legat.* 1. 13 Paul. 4. *ſent.* 1. §. 4. dixi *d.* §. 10. *Inſt. de fideic. hered.* 14 24. §. 8. 9. *T. eodem.* 15 De quibus, v. *tit.* 3. *T. eod.* 16 Quod olim non fuit in legato *tit.* 24. §. 15. *T. eod.* 17 Quod olim non fuit in legatis *tit.* 24. §. 8. *T. eod.* 18 2. Gajus 7. §. 9. Paul. 4. *ſent.* 1. §. 10. 19 Dixi ad *l.* 11. *ff. de legat.* 3. 20 Et in eo differt fideicommiſſum a legato. 21 *tit.* 24. §. 24. 22 Codicillis etiam confirmatis heres inſtitui non poteſt: quamvis iiſdem confirmatis reſtituendi juſſio comprehendi utiliter poſſit. 23 Id eſt, actionem, vid. *tit.* 19 §. 16. *ſupr. eod.* 24 De prætore fideicommiſſario, adde *l. 2.* §. 32. *ff. de orig. jur. l. 78.* §. 6. *ff. de leg.* 3. *l. 92. ff. de cond. & dem. l. 4. in fin. ff. quibus ad libert. l. 2. C. qui potior.* 25 Vid. *l. 5. in fin. C. de rebus cred. & jurejur.* 26 In eo fideicommiſſa olim etiam non differebant *tit.* 24. §. 17. *T. eod.* 27 In eo quoque olim conveniebant fideicommiſſa & legata. *tit.* 24. §. 18. *T. eod.* 28 Vid. *Inſt. de fideic. her. & ad SC. Treb.* 29 Legendum eſt, *ut.* 30 Communicantur, inter &c. 31 §. 6. *Inſt. de fideicom. her.* 32 Stipulationes partis & pro parte, *quid.* 33 Vel ſuſpectam. *d.* §. 6. *verſ ſed ſi recuſatus ſcriptus heres.* 34 *d. verſ. ſed ſi.* 35 De qua dixi ad *l. 103. ff. de leg.* 1. 36 Senatusconſultum Plancianum intelligit, de quo vid. *l. 59. in fin. ff. ad l. Falc.* 37 Si ex liberis exiſtat. ita legendum eſt, idque ſatis indicat titulus 18. *eod.* 38 Vid. §. 2. *Inſt. de ſingul. reb. per fideicommiſſ. relict.*

39 Id eſt, de hereditate ab inteſtato 3. *Inſtit.* 1. 40 §. 1. *Inſt. de hereditatibus ab inteſtato:* dixi ad *leges* 12. *Tabularum lib.* 2. 41 *l. 9.* §. 2. *ff. de liber. & poſth.* 42 *l. 7. ff. de bonis damnatorum.* 43 Nec extabit heres adgnatus &c. *ita legi oportet.* 44 *l 195. in fin. ff. de verb ſign.* 45 Legendum eſt, *defuncti.* 46 *Et ex altero*, ita legi oportet. 47 §. *ult. in fin. Inſt. de hered. ab inteſt.* dixi ad *leges* 12. *tabul. lib* 2. 48 *lege* 3. *ff. ſi pars hered. l. 30.* §. 1. *ff. de adq. vel omitt. hered. l. 5. in fin. ff. unde legitimi.* 49 Venter, ſeu poſthumus agnatos defuncti excludit. *l. 26. ff. de ſtatu hom.* 50 Dixi ad *Novell.* 118. *c. 3. in fin.* 51 *d. c.* 3. adde §. 4. *Inſt. de legit. adgnat.* 2. Cajus 8. §. 3. 52 §. *ult. Inſt. de SC. Orphitiano.* dixi ad *l. 9. ff. de ſuis & legit. hered.* adde Paul. 4. *ſent.* 8. §. *ult.* 53 Secus in hereditariis *l. 2. C. de ſucceſſorio edicto.* 54 Jure Juſtiniani hodie in ſuis ſucceſſio eſt. §. 7 *Inſt. de legit. adgnat ſucceſſ* nam & in legitimis tutoribus eſt ſucceſſio. *l 3* §. 9. *ff. de legit. tut.* 55 Idque jure civili & lege Voconia inſtitutum Paul. 4. *ſent.* 8. § 3. De lege Voconia, vide Cujac. *ad tit. Inſt. de l. Falcid.* 56 Dixi in notis ad XII. *Tabul. l.* 2. 57 *Inſt. de Senatusconſulto Tertyll. & in pr. de Senatusconſulto Orphitiano.* 58 Adde *l. 9 ff. ad SCt. Tertyll.* 59 Vide *tit.* 9. *T. eod.* 60 Dixi ad *leges* XII. *Tabul.* 61 *Inſt. de Senatusconſulto Tert. in pr.* 62 Vid. §. 2. *Inſt. de Senatuſc. Tertyll.* 63 Quando mater ſuccedat filio. 64 Ut emancipatus. 65 Vid. *l. 2. C. Th. de ſecund. nupt.*

66 *L.* 3. *Inſt.* 8. 67 *Inſt. de ſucceſſ. libert. in pr.* 68 *l. 23.* §. 1. *ff. de bon. libert. in pr.* 69 Dixi ad *l. 23. in fin. ff. de bon. libert.*

70 *L.* 3. *Inſt.* 10. *L.* 37. *ff.* 1. 71 Vid. §. 2. *J. eod.* 72 §. 5. *J. eod.* id eſt ſecundum. vide 20. §. 14 *T. eod.* 73 §. 3. *Inſt. de bonor. poſſeſſ. & L.* 37. *ff.* 4. & *L. 6. C.* 12. 74 Imo & ſuis, ſive ſint naturales, ſive legitimi, ſive poſthumi. §. 3. *J.* 75 *d.* §. 3. 76 *l. 1. ff. de bonor. poſſ. contra tabul.* 77 *L.* 1. §. 9. *ff. de collat.* 78 Fratribus. 79 V. *tit. C. de bonor. poſſeſſ. ſecund. tabulas. ff. ſi tabulæ teſtamenti extabunt:* adde §. 3. *verſ. ſecunda. Inſt. de bonor. poſſeſſ. & L. 6. C.* 12. *de bonor. poſſeſſ. ſecundum tabulas.* 80 *tit.* 23. §. 6. *ſupr. eod. l. 2. C. de bonor. poſſeſſ. ſecund. tabul.* 81 Tertio decem perſonis quas extraneo manumiſſori præferebat, vide §. 3. *Inſt. de bonor. poſſeſſ.* ſed hæc ſucceſſio hic omittitur. 82 *Tanquam ex familia: d.* §. 3. vel ut ibidem legit Cujacius, *tum quem ex familia.* 83 De qua in *l. 96.* §. 1. *ff. de legat.* 1. *l. 4.* §. 17. *ff. de fideic. libertat.* 84 V. *tit. ff. unde libert.* 85 V. *tit.* 11. *unde cognati.*

datur parentibus & liberis intra [1] annum, ex quo petere potuerunt: cæteris intra centum [2] dies. §. 11. Qui omnes intra id tempus ſi [3] non petierint, ad bonorum poſſeſſionem ſequens gradus admittitur: perinde ac ſi ſuperiores non eſſent. idque per ſeptem gradus fit.

§. 12. Hi quibus ex ſucceſſorio edicto bonorum poſſeſſio datur, heredes quidem non ſunt, ſed heredis loco conſtituuntur beneficio Prætoris. Ideoque ſeu ipſi agant, ſeu cum his agatur, fictitiis actionibus opus eſt: in quibus heredes eſſe finguntur. §. 13. Bonorum poſſeſſio aut cum re datur, aut ſine re. Cum re [4], ſi is qui accepit, cum effectu bona retineat: ſine re, quum alius jure civili evincere hereditatem poſſit: velut ſi ſuus heres inteſtato ſit [5]. Bonorum poſſeſſio ſine re eſt, quum ſuus heres evincere hereditatem jure legitimo poſſit.

TIT. XXIX.
DE BONIS [6] LIBERTORUM.

§. 1. Civis [7] Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, ſi inteſtato ſine ſuo herede libertus deceſſerit. Ideoque ſive teſtamento facto decedat, licet ſuus heres ei non ſit, ſeu inteſtato, & ſuus heres ei ſit, quamvis non naturalis, ſed uxor puta quæ in manu fuit, vel adoptivus filius: lex patrono nihil præſtat. Sed ex edicto Prætoris ſi teſtamento facto libertus moriatur, aut [8] ut nihil, aut minus quam partem dimidiam bonorum patrono relinquat: contra tabulas teſtamenti, partis dimidiæ bonorum poſſeſſio illi datur, niſi libertus aliquem ex naturalibus liberis ſucceſſorem ſibi relinquat, ſive inteſtato decedat, & uxorem forte in manum, vel adoptivum filium relinquat, æque partis mediæ bonorum poſſeſſio contra ſuos heredes patrono datur. §. 2. In bonis libertæ patrono nihil juris ex edicto datur. Itaque ſi inteſtata moriatur liberta, ſemper ad eum hereditas pertinet. §. 3. Licet [9] liberi ſint libertæ, quoniam non ſunt ſui heredes matri, obſtat [10] patrono lex Papia Poppea. Poſtea libertas quatuor liberorum jure tutela patronorum liberavit, & cum intulerit, jam poſſe eas ſine auctoritate patronorum teſtari, proſpexit ut pro numero liberorum libertæ ſuperſtitum virilis pars patrono debeatur. §. 4. Liberi patroni virilis ſexus, eadem jura in bonis libertorum parentum ſuorum habent, quæ & ipſe patronus. Fœminæ vero, ex lege quidem XII. Tabularum perinde jus habent, atque maſculi patronorum liberi. §. 5. Contra tabulas autem teſtamenti liberti, aut ab inteſtato contra ſuos heredes non naturalis [11] bonorum poſſeſſio eis non competit. Sed ſi jus trium liberorum habuerint, etiam hæc jura ex lege Papia Poppea nanciſcuntur. §. 6. Patronæ ex bonis libertorum illud jus tantum habent, quod lex XII. Tabularum introduxit. Sed poſtea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ [12], libertinæ tribus, id juris dedit quod patronus habet ex edicto. §. 7. Item liberis ingenuæ trium liberorum jure honoratæ eadem lex id jus dedit, quod ipſi patrono [13] tribuit.

1 §. 4. *Inſt. de bonor. poſſeſſ. l. 1. §. 12. ff. de ſucceſſor. edicto. l. 2. C. qui admitti ad bonor.* 2 *l. 3. ff. unde cognati: l. 1. §. 9. ff. de ſucceſſor. edicto.* 3 §. 5. *Inſtit. de bonor. poſſeſſion.* 4 *Alias dixi de ea re.* 5 Sit, bonorum &c.

6 V. *L.* 3. *Inſt.* 8. 7 In Latino ſecus. §. 4. *Inſt. de ſucceſſ. libertor.* 8 Et aut nihil &c. 9 Nam licet. 10 Nec obſtat. 11 Naturales. 12 Oneratæ §. 3. *Inſt. de Senatusconſulto Tertyll.* Theophilus dicit [illegible]. 13 Patronæ.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
AD FILIUM,
LIBRI V.
LIBER PRIMUS.

TIT. I.
DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS [1].

§. 1. De his rebus paciſci poſſumus, de quibus tranſigere [2] licet: Ex his enim pacti obligatio [3] ſolummodo naſcitur. §. 2. Omne pactum poſteriore pacto diſſolvitur [4], licet pariat exceptionem. §. 3. Pacto convento Aquiliana ſtipulatio ſubjici ſolet [5], ſed conſultius eſt huic pœnam quoque ſubjungere: quia reſciſſo quoquo modo pacto, pœna ex ſtipulatu repeti poteſt. §. 4. Neque contra leges, neque contra bonos mores paciſci [6] poſſumus.

§. 5. De rebus litigioſis & convenire & tranſigere poſſumus. Poſt rem judicatam pactum niſi donationis cauſa interponatur [7], ſervari non oportet.

TIT. II.
DE COGNITORIBUS [8].

§. 1. Omnes infames, qui poſtulare prohibentur, cognitores fieri non poſſunt, etiam volentibus [9] adverſariis. §. 2. Fœminæ in rem ſuam cognitoriam operam ſuſcipere non prohibentur [10]. §. 3. In rem ſuam cognitor, procuratorve ille fieri poteſt, qui pro omnibus poſtulat. §. 4. Actio judicati non ſolum in dominum, aut domino, ſed etiam heredi, & in heredem datur [11].

TIT. III.
DE PROCURATORIBUS.

§. 1. Mandari poteſt procuratio præſentibus, & nudis verbis [12] & per literas, & per nuntium, & apud acta præſidis & magiſtratus. §. 2. Procurator aut ad litem, aut ad omne negotium, aut ad partem negotii, aut ad res adminiſtrandas datur [13].

TIT. IV.
DE NEGOTIIS GESTIS.

§. 1. Qui negotia aliena gerit & bonam fidem, & exactam diligentiam [14] rebus ejus, pro quo intervenit, præſtare debet. §. 2. Tutor poſt finitam tutelam ſi in adminiſtratione duret, actione negotiorum geſtorum pupillo, vel curatori ejus tenebitur [15]. §. 3. Si pecuniæ quis negotium gerat uſuras quoque totius temporis [16] præſtare cogitur, & periculum eorum nominum, quibus collocavit, agnoſcere, ſi litis tempore ſolvendo non ſint. Hoc enim in bonæ fidei judiciis ſervari convenit. §. 4. Mater, quæ filiorum ſuorum rebus intervenit, actione negotiorum geſtorum [17], & ipſis, & eorum tutoribus tenebitur. §. 5. Filiusfamilias aut ſervus, ſi negotium alicujus gerat, in patrem dominumve peculio tenus actio dabitur [18]. §. 6. Si pater vel dominus filiofamilias, vel ſervo aliena negotia agenda commiſerit, in ſolidum tenebitur. §. 7. Pater ſi emancipati filii res ſine ulla exceptione [19] a ſe donatas adminiſtraverit, filio actione negotiorum geſtorum tenebitur. §. 8. Qui cum tutor, curatorve non eſſet, ſi pro tutore, curatoreve res pupilli, adultive adminiſtraverit, actione negotiorum geſtorum [20] pro tutore, curatoreve tenebitur.

TIT. V.
DE CALUMNIATORIBUS.

§. 1. Calumnioſus eſt, qui ſciens, prudenſque per fraudem negotium alicui comparat. §. 2. Et in privatis, & in publicis judiciis omnes calumnioſi extra ordinem [21] pro qualitate admiſſi plectuntur.

TIT. VI.
DE REIS INSTITUTIS [22].

§. 1. De his criminibus, quibus quis abſolutus eſt, ab eo qui accuſavit, refricari accuſatio non poteſt [23]. §. 2. Filius accuſatoris, ſi hoc crimen, quod pater intendit, poſt liberatum reum perſequi velit, ab accuſatione removendus eſt [24].

§. 3. Crimen, in quo alius deſtitit, vel victus receſſit, alius objicere non prohibetur.

1 In quibusdam veteribus legitur, *De pactis & conventis*, vid. Cujac. *Obſerv. l. 2. c.* 15. Dicimus etiam pacta & condicta, pactum & conditionem, item pactum & conſenſum, *l. 2. C. quand. lic. ab empt. diſc.* 2 Eſt ſenſus, ut qua de re licet tranſigere, liceat & paciſci. contra. *l. 18. C. de transact. l. 10. C. ad l. Jul. de adult.* ſcil. de re litigioſa: nam rei non litigioſæ pacti quidem verbum convenit, tranſactionis non item. 3 Naturalis videlicet, quæ exceptionem parit. 4 Non ipſo jure, ſed per replicationem. *l. 27. §. 2. ff. de pactis.* 5 Hic enim actio tollitur. *l. 3. l. 4. l. 15. C. de transact.* Conſultius eſt etiam addere pœnalem ſtipulationem. *l. 40. l. 41. C. de transact. l. 16. ff. eod. l. 15. ff. eod.* 6 *l. 6. C. de pact. l. 7. §. ait prætor. ff. de pactis. l. 52. §. 2. ff. de pact. l. 95. §. 4. ff. de ſolut.* 7 Decidendi cauſa non poſſumus, niſi ſi his adhuc ſubeſſe poteſt. *l. 23. ff. de condict. indeb. l. 32. C. de transact.*

8 Procurator agit abſente, Cognitor præſente litigatore. *l. ſi lite C. Th. de cogn. & procur.* maxime in cauſa ſtatus, pro defenſore ejus, qui patitur controverſiam, an ſit ex civibus. Aſconius *in 3. Ver.* Juſtiniani tempore ſublati ſunt cognitores: ideoque ab his locis, quos ex juris auctoribus ſumpſit poſitum cognitoris nomen ſemper exemit, ut conjicere licet ex *l. 38. §. 8. ff. de pœn.* collata cum ſententia Pauli *lib. 5. tit. 25.* 9 *l. 7. ff. de poſtul. l. 8. §. 2. ff. de procur.* 10 Pro certis perſonis nec poſtulare, nec cognitores fieri poſſunt, ac ne pro parentibus quidem ſine decreto. *l. 41. ff. de procur.* 11 In procuratore, & defenſore idem juris eſt. *l. 28 in fin ff. de procurat.* quaſi defenſor, non verus defenſor eſt. *l. 40. §. ſed & ſi. l. 61. ff. eod.* proinde in eo huic ſententiæ locus non eſt.

12 Non ſolennibus. §. 1. *Inſt. de his per quos ag. poſſ.* 13 *l. 1. §. 1. ff. de procur.* 14 *l. 20. C. de neg. geſt. l. 24. C. de uſur.* Interdum dolum duntaxat. *l. 3. §. interdum. ff. de neg. geſt.* Interdum etiam caſum *l. 11. ff. eod.* 15 Quod ita procedit, ſi poſterior actus tutelæ officio connexus non ſit: alioquin tutelæ actio ſufficit. Item ſi poſt pubertatem nullo tempore adminiſtrationem intermiſerit: aliquo in utraque actio neceſſaria eſt. *l. 13. & 14 ff. de tutel. & rat. diſtr.* 16 *l. 24. C. de uſur.* ait, *totius temporis*, quod a Triboniano prætermiſſum eſt in *l. 37. §. 1. ff. de neg. geſt.* 17 *l. 24. C. de uſur. l. 32. §. ult. ff. de negot. geſt.* 18 *l. 14. ff. de neg. geſt.* 19 Id eſt, pure & præciſe, quod a Triboniano prætermiſſum eſt in *l. 37. §. ultim. ff. de negot. geſt.* 20 Actio pro tutela, diverſa eſt ab actione negot. geſtorum. *l. 1. §. ſi quis quaſi. ff. de eo qui pro tut. l. penult. ff. de tut. & rat. diſtr.* eam tamen imitatur. *l. 4. C. qui dar. tut. vel cur. poſſ.*

21 *l. 3. ff. ad SC. Turp.* Ubi ſic legitur, *& in privatis & in extraordinariis criminibus*: & ita prorſus exiſtimo Paulum ſcripſiſſe. Nam in publicis judiciis calumnia jure ordinario vindicatur. *l. 1. §. 1. ff. ad SC. Turp. l. 13. ff. de teſtibus.* Hodie tamen omnia crimina extra ordinem puniuntur. *l. 8. ff. de publ. jud. l. 7. §. ult. ff. ad leg. Jul. rep. l. ultim. ff. ad l. Fab.*

22 *De reis deſtitutis*, legendum putaverim, id eſt, ab accuſatore deſertis. Sic deſtituta res in *l. 4. C. ad SC. Turp.* 23 *l. 7. §. iiſdem. ff. de accuſ. l. 1. C. Theod. de calumniatorib.* 24 *l. 7. §. iiſdem. ff. de accuſat. l. 3. ff. de prævar. l. 4. §. ult. ff. ad leg. Jul. de adult.*

TIT

TIT. VII.
DE INTEGRI RESTITUTIONE.

§. 1. INtegri restitutio est redintegrandæ rei, vel causæ actio [1]. §. 2. Integri restitutionem prætor tribuit ex his causis, quæ per metum, dolum, & status permutationem [2], & justum errorem [3], & absentiam necessariam, & infirmitatem ætatis gesta esse dicuntur. §. 3. Integri restitutio plus quam semel non est decernenda, ideoque causa cognita [4] decernitur. §. 4. Integri restitutio aut in rem competit, aut in personam [5]. In rem actio competit, ut res ipsa, qua de agitur, revocetur. In personam aut quadrupli pœna intra annum, vel simpli post annum peti potest. §. 5. Si aliquis ut se de vi latronum, vel hostium vel populi liberaret, aliquid mancipavit, vel promisit, ad metum non pertinet [6]: mercedem enim depulsi metus tribuit. §. 6. Servus per metum mancipatus, quidquid adquisierit [7], vel stipulatus sit, ei adquirit, qui vim passus est. §. 7. Vis est major rei impetus [8], qui repelli non potest. §. 8. Qui quem domo inclusit, ut sibi rem manciparet, aut promitteret, extorsisse mancipationem videtur [9]. §. 9. Qui quem ferro vinxit, ut sibi aliquid traderet, vel venderet, vim intulisse videtur. §. 10. Qui in carcerem quem detrusit [10], ut aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.

TIT. VIII.
DE DOLO MALO.

§. 1. DOlus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur [11]. §. 2. Si qui dolum, aut metum adhibuit, ut res ad alium transiret, uterque de vi & dolo actione tenetur [12].

TIT. IX.
DE MINORIBUS XXV. ANNORUM.

§. 1. MInor xxv. annorum, si aliquod flagitium admiserit, quod ad publicam coërcitionem spectet, ob hoc in integrum restitui non potest [13]. §. 2. Qui minori mandavit, ut negotia sua agat, ex ejus persona in integrum restitui non potest [14], nisi minor sua sponte negotiis ejus intervenerit. §. 3. Si major effectus res, quas minor egit, facto [15], vel silentio [16] comprobavit, adversus hoc quoque in integrum restitui frustra desiderat. §. 4. Si minor minori heres existat, heres ex sua persona [17], non ex defuncti, in integrum restitui potest. §. 5. Minor se in his, quæ fidejussit, vel fide promisit, vel spopondit, vel mandavit in integrum restituendo, reum principalem non liberat [18]. §. 6. Qui sciens [19] prudensque se pro minore obligavit, si id consulto consilio fecit, licet minori succurratur, ipsi tamen non succurretur. §. 7. Minor adversus emptorem in integrum restitutus, pretio restituto, fundum recipere potest. Fructus enim in compensationem usurarum penes emptorem remanere placuit [20]. §. 8. Minor adversus distractiones eorum pignorum, & fiduciarum, quas pater obligaverat, si non ita ut oportuit a creditore distractæ sint [21], restitui in integrum potest.

TIT. X.
DE PLUS PETENDO.

CAusa cadimus aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate. Loco, si alibi: summa, si plus [22], quam damus, petimus: tempore, petendo ante tempus: qualitate, ejusdem speciei rem meliorem postulantes.

TIT. XI.
DE SATISDANDO.

§. 1. QUotiens hereditas petitur, satisdatio jure desideratur: & si satisdatio non detur, in petitorem hereditas transfertur. Si petitor satisdare noluerit, penes possessorem possessio remanet [23]. In pari enim causa potior est possessor. §. 2. Usufructuarius de utendo usufructu satisdare debet, perinde se usurum, ac si ipse paterfamilias uteretur [24].

TIT. XII.
DE JUDICIIS OMNIBUS.

§. 1. HI qui falsa rescriptione usi fuerint, lege Cornelia de falsis puniuntur [25]. §. 2. Ex his, qui ancillam corruperit alienam, aliam reformare cogendus est [26]. §. 3. Qui falsum nesciens allegavit, falsi pœna non tenetur [27]. §. 4. In caput domini, patronive, nec servus, nec libertus interrogari potest [28]. §. 5. Prægnantes neque torqueri, neque damnari, nisi post editum partum possunt [29]. §. 6. Qui rescriptum a principe falsa allegatione elicuerint, uti eo prohibentur [30]. §. 7. Qui de se confessus est, in alium torqueri non potest, ne alienam salutem in dubium deducat, qui de sua desperavit [31].

TIT. XIII.
DE JUDICATO.

§. 1. QUi exhibiturum se aliquem judicio caverit, mortuo eo, pro quo caverat, periculo cautionis liberatur [32]. §. 2. Filiusfamilias jussu patris manumittere potest [33], matris non potest [34]. §. 3. Is, qui album raserit, corruperit, sustulerit, mutaverit, quidve aliud propositum edicendi causa turbaverit, extra ordinem [35] punietur. §. 4. Si id, quod emptum est, neque tradatur, neque mancipetur, venditor cogi potest, ut tradat, aut mancipet [36]. §. 5. Deteriorem servum facit, qui fugam suaserit, qui furtum, & qui mores [37] corpusve corruperit. §. 6. Qui ancillam alienam virginem immaturam corruperit, pœna legis Aquiliæ [38] tenetur. §. 7. In petitione hereditatis ea veniunt, quæ defunctus mortis tempore reliquit, vel ea, quæ post mortem, ante aditam hereditatem [39] ex ea adquisita sunt. §. 8. Possessor hereditatis pretia earum rerum, quas dolo alienavit [40], cum usuris præstare cogendus est. §. 9. Rerum ex hereditate alienatarum æstimatio in arbitrio petitoris [41] consistit. §. 10. Petitio hereditatis, cujus defunctus litem non erat contestatus, ad heredem non transmittitur [42].

TIT. XIV.
DE VIA PUBLICA.

QUi viam publicam exaraverit, ad munitionem ejus solus compellitur [43].

TIT. XV.
SI QUADRUPES DAMNUM INTULERIT.

§. 1. SI quadrupes pauperiem fecerit, damnumve dederit, quidve depasta [44] sit, in dominum actio datur, ut aut damni æstimationem subeat [45] aut quadrupedem dedat, quod etiam lege Pesulania [46] de cane cavetur. §. 2. Feram bestiam in ea parte, qua populi iter est, colligari prætor prohibet. Et ideo sive ab ipsa, sive propter eam ab alio alteri damnum datum fuerit, pro modo admissi extra ordinem [47] actio in dominum, vel custodem datur: maxime si ex eo homo perierit, vel fuerit læsus. §. 3. Ei, qui irritatu suo feram bestiam, vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit [48], eoque damnum dederit, neque in ejus dominum, neque in custodem actio datur.

TIT. XVI.
DE FINIUM REGUNDORUM.

IN eum, qui per vim terminos dejecerit, vel amoverit, extra ordinem animadvertitur [49].

TIT. XVII.
DE SERVITUTIBUS.

§. 1. VIam, iter, actum, aquæductum, qui biennio usus non est, amisisse videtur. Nec enim ea usucapi possunt, quæ non utendo amittuntur [50]. §. 2. Servitus hauriendæ, vel deducendæ aquæ biennio omissa intercidit [51], & biennio usurpata recipitur.

TIT. XVIII.
DE FAMILIÆ ERCISCUNDÆ.

ARbiter familiæ erciscundæ plus, quam semel dari non potest: & ideo de his, quæ divisa eo judicio non sunt, communi dividundo [52] arbiter postulatus partietur.

TIT. XIX.
QUEMADMODUM ACTIONES PER INFICIATIONEM DUPLENTUR.

§. 1. QUædam actiones, si a reo inficientur, duplantur [53], velut judicati depensi [54], legati per damnationem relicti, damni injuria legis Aquiliæ, item de modo agri, cum a venditore emptor deceptus est. §. 2. Ex his causis, quæ inficiatione duplantur, pacto decidi non potest [55].

1 *l. 2. C. in quib. caus. in integr. rest. necessar. non est.* 2 *l. 2. ff. de in integrum restit.* videlicet, si minima fuerit capitis minutio. *l. 2. ff. eodem.* 3 Exemplum est in §. 33. *Inst. de actionibus.* 4 Præsente adversario. *l. 33. ff. de in integr. rest. l. 6. C. de in integ. restit. l. ult. C. si sæp. in int. rest. post.* 5 *l. 9. §. volenti. §. licet tamen. l. 21. §. ult. ff. quod met. caus. gest. er. l. 3. C. eod. tit. l. 13. §. interdum. ff. de minor.* 6 *l. 9. §. sed licet. ff. quod met. caus. gest. erit.* 7 In hac actione partus veniunt, fœtus, fructus, omnis causa. *l. 12. ff. quod met. caus. gest. erit.* 8 Malim, *Majoris rei impetus,* ut in *l. 2. ff. quod met. caus. gest. er.* 9 *l. 5. ff. de vi publ. l. ultim. §. si fœnerator. ff. quod met. caus. gest. erit.* 10 *l. 5. ff. de vi publ. l. pen. ff. quod met. caus. gest. er.*

11 *l. 1. ff. de dol. mal.* 12 Dominus in quantum ad eum pervenit, procurator in solidum. *l. 15. §. pen. ff. de dol. l. 14. §. Pedius. ff. quod met. caus. gest. erit.*

13 *l. 37. §. in delictis. ff. de minor.* In aliis omni modo denegatur. *l. 1. C. si adv. delict. l. 9. §. 2. ff de minor.* 14 *l. 4. & l. 23. ff. de minor. l. 24. ff. eod. tit.* cujus initium est ex lib. 1. *sentent.* reliqua sunt ex Pauli *lib. 11. ad edictum.* 15 *l. 3. §. 1. ff. de minor.* 16 Silentium exigimus quatuor annorum: vel si quid alienatum obligatumve sit sine decreto, quinque: vel si quid donatum sit, decem inter præsentes, & 20. inter absentes: Accurs. *d. §. 1.* 17 *l. 19. ff. de minor. l. 5. §. 1. C. de temp in integ. restit.* 18 *l. 48. ff. de minor.* 19 *l. 13. ff. de minor. l. 71 §. ult. ff. de except.* Aliud dicendum est, si ignorans eum minorem esse fidejusserit, *arg. l. 48. ff. de fidejuss.* Item si dolo creditoris minor deceptus fuerit. *l. 2. C. de fidejuss. minor.* 20 Si fundum repetat cum fructibus, necesse est pretium ab eo reddi cum usuris, ex quibus locupletior est, omissa compensatione. *l. 24. §. 4. l. 27. §. prædium. §. item ex diverso. l. 47. in fin. ff. de minor. l. 32. § 4 ff. de administ. tut.* 21 Neque adversatur *l. 2. C. si adv. vend. pign.* vid. *l. 1. C. si adv vend. pign.*

22 §. 33. *vers. plus. & vers. huic autem. Inst. de actionib.*

23 *l. 6. §. ult. ff. de Carb. edict. l. 14. eod. tit.* hæc est, quæ solita cautio dicitur in *l. 5. ff. de hered. petit.* de qua & in *l. 15. §. ult ff. de quæstionib.* 24 *l. 1. ff. usufruct. quem. cav. l. 4. C. de usufr. l. 13. §. 1. ff de usufr.*

25 *l. 4. C. ad l. Corn. de fals.* 26 *l. 6 ff. ad leg. Jul. de adult.* Ex his, id est, præter eos, de quibus supra dictum est. Sed malim legere, *Is qui.* 27 *l. 20. C. ad leg. Cornel. de fals.* 28 *l. 12. l. 8. C. de testibus.* 29 *l. 18. ff. de stat. hom. l. 3. ff. de pœn.* Quint. *in declam.* 277. Ælianus *lib. 5. var. histor. lib. de fera num. vind.* Diodorus 2. *cap.* 3. 30 *l. 5 C. si contra jus vel util. publ.* 31 *l. 16. ff. de quæst.*

32 *l. 4. ff. qui satisd. cog.* Fit hæc cautio apud officium vel apud acta *l. 17. ff. de in jus voc.* 33 *l. 22. ff. de manumiss.* 34 Hæc personarum differentia tollitur a Justiniano in *l. 1. §. ult. C. comm. de manum.* 35 Vel jure ordinario. *l. 7. ff. de jurisdict.* vel pœna falsi. *l. pen. ff. ad leg. Corn. de fals.* 36 Duo sunt modi transferendi dominii: traditio est juris gentium, mancipatio juris civilis. 37 *l. 1. §. ult. ff. de ser. cor.* 38 *l. 25. ff. de injur.* Neque erit deneganda servi quoque corrupti actio. *l. 6. ff. ad leg. Jul. de adult.* si maturam, lege Aquilia non tenetur: injuriarum tenetur, ut in *tit. prox.* 39 Quæ post aditam hereditatem, non veniunt. *l. 19. §. 1. l. 16. §. 3 l. 36. §. 2. ff. de petit. her.* accessiones veniunt, etiam si post aditam hereditatem accesserint *l. 20. §. 11. ff. eod. tit.* 40 *l. 20. §. 11 ff. de petit. hered.* Scriptum sic erat, *præsentia earum rerum,* emendavi, *pretia earum rerum.* 41 Quanti in litem petitor juraverit. *l. 20. §. ult. ff. de petit. hered.* 42 Idemque in petitione hereditatis de inofficioso responsum est in *l. 6. §. ult ff. de inoffic. testam.*

43 *l. ult. ff. de via publ. & itin. publ. resic.*

44 *l. 14. §. ult. ff. de præscript. verb.* Nec enim sufficiebat de pauperie actio, quia pastus pecoris pauperies, aut damnum non est. 45 His actionibus continentur pecudes non bestiæ *l. 1. §. in bestiis. ff. si quadr. paup. fec. dic.* non canes. *l. 2. ff. ad leg. Aquil.* 46 In libro Lutetiæ edito legitur *Pesolonia. Solonia,* Plutarchus scribit in Solone. 47 In qua nec edicti ædilitii, nec 12. tabular. ordo servatur. 48 Si alius læsus sit, Aquilia, vel in factum is qui irritavit, tenebitur. *l. 11. §. 5. ff. ad l. Aquil.*

49 *l. 1. C. de accusat.*

50 Fusius exposuimus in *l. 4. & l. 44. ff. de usurp. & usuc.* 51 Quod uti accipiendum sit, ostendimus in *l. 4. ff. de usurp. & usuc.* Pro biennio, hodie decennium habemus & vicennium.

52 *l. 20. §. 4. ff. fam. ercisc.*

53 *l. 23. §. 10. ff. ad leg. Aquil. l. 20. §. cum prædiximus. ff. de pet. hered. §. ultim. Inst. de oblig. quæ quasi ex cont. §. ex maleficiis. 18. Inst. de act.* 54 Forsitan legendum est, *judicati, depositi:* nam & actio depositi interdum inficiando crescit. §. *sed furti.* 26. *Inst. de act.* 55 Nam aut fatetur reus, aut inficiatur: si fatetur, pro judicato habetur, & ideo transigere non potest: si inficiatur, ac postea decidere velit, pro inficiatore convicto habetur, & inficiationis pœnam sustinet.

TIT. XX.

DE FIDEJUSSORE, ET SPONSORE.

Inter fidejussores ex edicto prætoris, si solvendo sint, licet singuli in solidum teneantur, obligatio dividitur [1].

TIT. XXI.

DE SEPULCHRIS ET LUGENDIS.

§. 1. Ob incursum fluminis, vel metum [2], corpus jam perpetuæ sepulturæ traditum, solemnibus redditis sacrificiis, per noctem in alium locum transferri potest. §. 2. Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis [3]: & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur. §. 3. Qui luget, abstinere debet a conviviis, ornamentis, & alba veste [4]. §. 4. Quidquid in funus erogatur, inter æs alienum primo loco [5] deducitur. §. 5. Qui alienum mortuum sepelierit, si in funus ejus aliquid impenderit, recipere id ab herede, vel a patre vel a domino [6] potest.

1 Quod in Pandectis sub *titul. de fidejuss.* multis in locis demonstratur. Traxit hoc quoque postea Justinianus ad reos constitutæ pecuniæ. *l. ult. C. de constit. pec.*
2 Vel ob aliam justam & necessariam causam, *l. 1. C. de relig. & sumpt. fun.* nostri efferri corpora Demetrio placuit, ad sumptus minuendos. M. Tull. 2. *de leg.*
3 *l. 12. C. de relig. & sumpt. fun. l. 6. C. Theod. de sepulchr. viol.* 4 Sed uxoribus hic tristior habitus quandoque ex SC. remittitur, in *l. 15. C. ex quib. caus. infam. irrog.*
5 *l. pen. ff. de relig. & sumpt. fun.* 6 *l. 14. §. ult. l. 21. l. 32. ff. de rel. & sumpt. fun.*

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER SECUNDUS.

TIT. I.

DE REBUS CREDITIS ET JUREJURANDO.

§. 1. In pecuniariis causis si alter ex litigatoribus jusjurandum deferat, audiendus est. Hoc enim & compendio litium, & æquitatis ratione provisum est. §. 2. Deferre jusjurandum prior actor potest: contrarium autem de calumnia [1] jusjurandum reo competit. §. 3. Si reus cum jurare velit, actor illi necessitatem jurisjurandi remisit [2], & hoc liquido appareat, actio in eum non datur. §. 4. Heredi ejus, cum quo contractum est, jusjurandum deferri non potest: quoniam contractum ignorare potest [3]. §. 5. Si qui debitum quocumque modo confessus docetur, ex ea re creditori actio non datur, sed ad solutionem [4] compellitur.

TIT. II.

DE PECUNIA CONSTITUTA.

Si id, quod mihi Lucius debet, soluturum te constituas, teneris actione pecuniæ constitutæ [5].

TIT. III.

DE CONTRACTIBUS.

Stipulatio est verborum conceptio, ad quam quis congrue interrogatus respondit, velut, *spondes, spondeo, dabis, dabo, promittis, promitto, fidei tuæ erit, fidei meæ erit* [6]. Et tam pure, quam sub conditione [7] concipi potest.

TIT. IV.

DE COMMODATO, ET DEPOSITO PIGNORE FIDUCIAVE.

§. 1. Quidquid in rem commodatam ob morbum vel aliam rationem impensum est, a domino recipi potest [8]. §. 2. Si facto incendio ruina, naufragio, aut quo alio simili casu res commodata amissa sit, non tenebitur eo nomine is, cui commodata est: nisi forte cum posset rem commodatam salvam facere [9], suam prætulit. §. 3. Servus vel equus si a latronibus, vel in bello, in aliam causam commodati [10] occisi sunt, actio commodati datur: custodia enim & diligentia rei commodatæ præstanda est. §. 4. Si rem æstimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferres, eaque perierit, siquidem ego te rogavi, meo periculo perit: si tu de vendenda promisisti, tuo periculo [11] perit.

TIT. V.

DE PIGNORIBUS.

§. 1. Creditor si simpliciter sibi pignus depositum distrahere velit, ter ante denuntiare debitori suo debet, ut pignus luat [12], ne a se distrahatur. §. 2. Fœtus, vel partus ejus rei, quæ pignori data est, pignoris jure non tenetur [13], nisi hoc inter contrahentes convenerit. §. 3. Compensatio debiti ex pari specie, & causa dispari admittitur: velut si pecuniam tibi debeam, & tu mihi pecuniam debeas, aut frumentum, aut cetera hujusmodi, licet ex diverso contractu, compensare, vel deducere debes. Si totum petas [14], plus petendo causa cadis.

TIT. VI.

DE EXERCITORIBUS.

Filiusfamilias si voluntate patris navem exerceat, patrem in solidum [15] ob ea quæ salva receperit, obligat.

TIT. VII.

AD LEGEM RHODIAM [16].

§. 1. Si levandæ navis gratia jactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est [17]. §. 2. Jactu navis levata si perierit, extractis aliorum per urinatores mercibus, ejus quoque rationem haberi placuit, qui merces salva nave [18] jactavit. §. 3. Nave, vel arbore vi tempestatis amissa, vectores ad contributionem non tenentur, nisi ipsis arborem salutis causa eruentibus [19] navis salva sit. §. 4. Levandæ navis gratia merces in scapham transjectas, atque ideo amissas, intributione earum, quæ in navi salvæ sunt, refici convenit. Nave autem perdita, conservatæ cum mercibus scaphæ ratio [20] non habetur. §. 5. Collatio intributionis [21] ob jactum salva nave fieri debet.

TIT. VIII.

DE INSTITORIBUS.

§. 1. Sicut commoda sentimus ex actu præpositi institoris, ita & incommoda sentire debemus. Et ideo qui servum, sive filium filiamve familias, sive ancillam præposuit negotiis, vel mercibus exercendis, eorum nomine in solidum convenitur [22]. §. 2. Si quis pecuniæ fœnerandæ, agro colendo, condendis [23] vendendisque frugibus præpositus est, ex eo nomine, quod cum illo contractum est, in solidum fundi dominus obligatur, nec interest servus, an liber sit. §. 3. Quod cum discipulis eorum, qui officinis, vel tabernis præsunt, contractum est, in magistros, vel institores [24] tabernæ in solidum actio datur.

TIT. IX.

DE IN REM VERSO.

Servus, vel filiusfamilias, si acceptam pecuniam in rem patris, vel domini verterit hoc modo, agrum, puta, colendo, domum fulciendo, mancipia vestiendo, mercando, vel creditori solvendo, vel quid tale faciendo, de in rem verso in solidum dominum vel patrem obligat [25], si tamen ob hanc causam pecunia data sit.

TIT. X.

DE SC. MACEDONIANO.

Qui filiofam. contra interdictum amplissimi ordinis, pecuniam mutuam crediderit, post mortem patris, ex eo, quod vivo patre credidit, cum eo agere [26] non potest.

TIT. XI.

AD SC. VELLEJANUM.

§. 1. In omni genere negotiorum, & obligationum, tam pro viris, quam pro fœminis intercedere [27] mulieres prohibentur. §. 2. Mulier, quæ pro tutoribus filiorum suorum indemnitatem promisit, ad beneficium Senatusconsulti non pertinet [28].

TIT. XII.

DE DEPOSITO.

§. 1. Si sacculum, vel argentum [29] signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito, contrectaverit: & depositi, & furti actio mihi in eum competit. §. 2. In judicio depositi ex mora fructus veniunt, & usuræ rei depositæ [30] postulantur. §. 3. In causa depositi compensationi locus non est [31], sed res ipsa reddenda est.

1 *l. 34. §. qui jusjurandum, & l. si non fuerit. ff. de jurejur. l. delata. C. de reb. cred. & jurejur.* 2 *l. 6. ff. de jurejur.* 3 Jurare enim scientem oportet, sciente animo suo. *l. 34. §. 1. & §. procurator. ff. de jurejur. l. 4 §. 1. ff. de in lit. jur. l. 11. §. 2. ff. rer. amot.* 4 Quæ ob id ipsum confessoria actio appellari poterit. *l. 23. §. ult. l. 25. §. 1. ff. ad leg. Aquil. l. 4. ff. de confess.*

5 *l. 20. ff. de constit. pecun.*

6 *l. 5. §. stipulatio. ff. de verb. oblig.* 7 Vel in diem, & inter præsentes, nec scripturam exigit. *l. 1. C. de usur.*

8 Aut jure pensationis, aut contrario judicio. *l. 18. §. 2. ff. commod.* 9 *l. 5. §. 4. ff. commod.* 10 *l. 1. §. is vero. ff. de oblig. & act. l. 5. §. 7. ff. commod.* 11 *l. 17 §. 1. ff. de præscr. verb. l. 1. ff. de æstim.*

12 *l. 73 ff. de furt. l. 4. ff. de pign. act.* 13 *l. 1. §. cum prædium. ff. de pignor.* Quod verum est in fructibus ab alio domino, quam debitore perceptis. Nam fructus, & fœtus, quorum dominium ad ipsum debitorem pervenit, proculdubio pignori tenentur. *l. 13. ff. de pign. l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth.* Idemque est in partu. *l. 29. §. 1. ff. de pign.* 14 *l. 4. ff. de compens.*

15 *l. 1. §. 19. & §. 23. ff. de exerc. act. l. 3. §. Si filius. ff. naut. caup.*

16 Non omnes hic leges nauticæ Rhodiorum explicantur, sed lex tantum ea, quæ est de jactu. 17 *l. 4. C. Theod. de naufr. l. 1. ff. ad leg. Rhod. de jactu.* 18 *l. 4. §. sed si navis, ff. de leg. Rhod. de jactu.* 19 *l. 2. §. 1. l. 3. l. 5. ff. de leg. Rhod. de jactu.* 20 *l. 4. ff. de leg. Rhod. de jactu.* 21 Vid. *l. 27. ff. de verb. sign. l. 6. §. ult. ff. de muner. & honor. l. 22. §. ult. ff. ad munic.*

22 *l. 11. §. 2. & seqq. ff. de institor. act.* 23 Pro, *Condendis*, malim legere, *Coëmendis*, ut in *l. 5. §. 1. ff. de instit. act.* 24 *l. 1. §. est autem. ff. de exerc. act.*

25 Per totum *tit. ff. de in rem vers.*

26 Ipso quidem jure est actio, sed opponenda est exceptio SC. ne sequatur condemnatio. *l. 11. ff. ad SC. Macedonianum.*

27 Ita tamen, ut si intercesserint, opus sit exceptione, duobus casibus exceptis. Unus est in *Novell.* 134. alter in *l. 23. §. ult. C. ad SC. Vellejan.* 28 Pugnant, cum hac Pauli sententia, *l. 6. ad fin. C. ad SC. Vellejan. l. 1. & ult. C. si mat. ind. prom.* nisi sic legamus, *Mulier, quæ tutoribus filiorum suorum indemnitatem promisit.* arg. *l. 2. C. si mat. indem. prom. d. l. 6.*

29 *l. 29. ff. depos.* 30 Quia depositi actio bonæ fidei est. *l. 1. §. hanc autem. l. 29. l. 25. in fin. ff depos. l. 2. C. eod.* 31 *§. in bon. fid. Inst. de act.* id ante Justinianum obtinuisse hic locus indicat.

TIT.

TIT. XIII.
DE LEGE COMMISSORIA [1].

§. 1. Debitor distractis fiduciis a creditore, de superfluo adversus eum habet actionem [2]. §. 2. Quicquid creditor per fiduciarium servum quæsivit, sortem debiti minuit [3].

§. 3. Debitor creditori fiduciam [4] vendere non potest, sed aliis, si velit, vendere potest, ita ut ex pretio ejusdem pecuniam offerat creditori, atque ita remancipatam sibi rem emptori præstet. §. 4. Si per suppositam personam creditor pignus suum invito debitore comparaverit, emptio non videtur, & ideo quandoque lui potest [5]. Ex hoc enim causa pignoris, vel fiduciæ finiri non potest. §. 5. Si inter creditorem & debitorem convenerit, ut fiduciam sibi vendere non liceat, non solvente debitore, creditor denunciare ei solemniter [6] potest, & distrahere. Nec enim ex tali conventione fiduciæ actio nasci potest.

§. 6. Si creditor rem fiduciæ datam uni ex heredibus, vel extraneo legaverit, adversus omnes heredes [7] actio fiduciæ competit. §. 7. Si creditor rem fiduciariam fecerit meliorem, ob ea recuperanda, quæ impendit, judicio fiduciæ [8] debitorem habebit obnoxium. §. 8. Novissimus creditor priorem oblata pecunia, quo possessio in eum transferatur, dimittere potest. Sed & prior creditor secundum creditorem, si voluerit, dimittere non prohibetur, quamquam ipse in pignore potior [9] sit. §. 9. Servus si mutuam pecuniam servitutis tempore acceperit, ex ea obligatione post manumissionem conveniri [10] non potest.

TIT. XIV.
DE USURIS.

§. 1. Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum sit, nullius est momenti [11]. Ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur [12]. §. 2. Usuræ supra centesimam solutæ sortem minuunt [13], & consumpta sorte repeti possunt.

§. 3. Trajectitia pecunia, propter periculum creditoris, quamdiu navigat navis, infinitas usuras [14] recipere potest. §. 4. Usuræ, quæ centesimam excedunt, per errorem solutæ repeti [15] possunt.

§. 5. Si quis pignora debitoris citra auctoritatem judicantis abduxerit, violentiæ crimen [16] admittit. §. 6. Tutor in usuras non convenitur, si pecuniam pupillarem ideo non collocavit, quod idonea nomina non habeat, quibus pecunia collocaretur: cujus rei contestatio apud Præsidem [17] provinciæ deponenda est.

TIT. XV.
DE MANDATIS.

§. 1. Ob subitam valetudinem, ob necessariam peregrinationem, ob inimicitiam, & inanes rei actiones [18], integra adhuc causa, mandati negotio renunciari potest. §. 2. Si meis nummis mandato tuo aliquid tibi comparavero, & si rem postea accipere nolis, mandati actio mihi adversus te competit. Non enim tantum quod impensum est, sed & usuras [19] ejus consequi possum.

§. 3. Certo pretio rem jussus distrahere, si minoris vendiderit, mandati judicio pretii summam poterit integrare: venditionem dissolvi non placuit [20].

TIT. XVI.
PRO SOCIO.

Sicut lucrum, ita & damnum [21] inter socios communicatur, nisi quid culpa socii, vel fraude eversum sit.

TIT. XVII.
EX EMPTO ET VENDITO.

§. 1. Venditor, si ejus rei, quam vendidit, dominus non sit, pretio accepto, auctoritate [22] manebit obnoxius. Aliter enim non potest obligari. §. 2. Si res simpliciter traditæ evincantur, tanto venditor emptori condemnandus est, quanto [23] si stipulatione pro evictione cavisset. §. 3. Res empta mancipatione & traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplotenus obligatur. §. 4. Distracto fundo, si quis de modo mentiatur, in duplo [24] ejus, quod mentitus est, officio judicis æstimatione facta convenitur. §. 5. Redhibitio vitiosi mancipii intra sex menses [25] fieri potest, propter latens vitium. §. 6. Si ut servum quis pluris venderet, de artificio ejus, vel peculio mentitus est, actione ex empto conventus quanto minoris [26] valuisset, emptori præstare compellitur, nisi paratus sit eum redhibere [27]. §. 7. Ex die emptionis, si pars pretii numerata sit, & fructus, & operæ servorum, & fœtus pecorum, & ancillarum partus ad emptorem [28] pertinet.

§. 8. Fundum alienum mihi vendidisti, postea idem ex causa lucrativa meus factus est, competet mihi adversus te ad pretium recuperandum [29] actio ex empto. §. 9. Post rem traditam, nisi emptor pretium statim exolvat, usuras [30] ejus præstare cogendus est.

§. 10. Mutus emere & vendere potest, furiosus autem neque emere [31], neque vendere potest. §. 11. Servus bona fide [32] comparatus, si ex veteri vitio [33] fugerit, non tantum pretium dominus, sed & ea, quæ per fugam abstulit, reddere cogetur. §. 12. Cum probatio prioris fugæ deficit [34], servi responsioni credendum est [35]. In se enim interrogari non pro domino, aut in dominum videtur [36]. §. 13. In eo contractu, qui ex bona fide descendit, instrumentorum oblatio sine causa desideratur [37], si quo modo veritas de fide contractus possit ostendi. §. 14. Fundus ejus esse videtur, cujus nomine comparatus est, non a quo pecunia numerata est [38]: si tamen fundus comparatori sit traditus. §. 15. Electo reo principali, fidejussor, vel heres ejus liberatur. Non idem in mandatoribus [39] observatur.

TIT. XVIII.
DE LOCATO ET CONDUCTO.

§. 1. Homo liber, qui statum suum in potestate habet, & pejorare eum, & meliorem facere potest, atque ideo operas suas diurnas nocturnasque locat [40]. §. 2. Fundi deterioris facti, & cultura non exercitati, & ædificiorum non refectorum culpa, arbitrio judicis [41] domino a conductore sarciri potest.

TIT. XIX.
DE NUPTIIS.

§. 1. Sponsalia tam inter puberes, quam inter impuberes [42] contrahi possunt. §. 2. Eorum, qui in potestate patris sunt, sine voluntate ejus [43] matrimonia jure non contrahuntur: sed contracta non solvuntur [44]: Contemplatio enim publicæ utilitatis [45] privatorum commodis præfertur. §. 3. Inter servos & liberos matrimonium contrahi non potest, contubernium [46] potest.

§. 4. Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed contractum matrimonium furore non tollitur [47].

§. 5. Vir absens uxorem ducere potest, fœmina absens [48] nubere non potest. §. 6. Libertum, qui nuptias patronæ, vel uxoris, filiæve patroni affectaverit, pro dignitate personæ [49] metalli pœna, vel operis publici coërceri placuit.

TIT. XX.
DE CONCUBINIS.

Eo tempore, quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest [50]. Concubina igitur ab uxore solo delicto [51] separatur.

TIT. XXI.
DE DOTIBUS.

§. 1. Dos [52] aut antecedit, aut sequitur matrimonium: & ideo vel ante nuptias, vel post nuptias dari potest. Sed ante nuptias data earum expectat adventum. §. 2. Lege Julia de adulteriis [53] cavetur, ne dotale prædium maritus invita uxore alienet.

TIT. XXII.
DE PACTIS INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. Fructus fundi dotalis constante matrimonio percepti, lucro mariti cedunt, etiam pro rata anni [54] ejus, quo factum est divortium. §. 2. Omnibus pactis stipulatio subjici [55] debet, ut ex stipulatu actio nasci possit.

TIT. XXIII.
DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. Mortis causa donatio est, quæ impendente metu mortis [56] fit, ut valetudinis, peregrinationis, navigationis, vel belli. §. 2. Manumissionis gratia [57] inter virum & uxorem donatio favore libertatis recepta est, vel certe quod nemo ex hoc fiat locupletior: ideoque servum manumittendi causa invicem sibi donare non prohibentur. §. 3. Inter virum & uxorem nec per interpositam personam [58] donatio fieri potest. §. 4. Inter virum & uxorem contemplatione donationis imaginaria venditio [59] contrahi non potest. §. 5. Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum est, ad eum res redit [60], qui donaverat. §. 6. Quocunque tempore contemplatione mortis inter virum & uxorem donatio facta est, morte secuta convalescit [61].

TIT. XXIV.
DE LIBERIS AGNOSCENDIS.

§. 1. Si serva conceperit, & postea manumissa [62] pepererit, liberum parit. §. 2. Si libera conceperit, & ancilla facta pepererit, liberum parit. Id enim favor libertatis exposcit.

§. 3. Si ancilla conceperit, & medio tempore manumissa sit, rur-

1 De fiducia, qua pignus creditori mancipatur, aut creditur, ea lege, ut soluta ad diem pecunia remancipetur, non soluta, creditori pleno jure committatur, nihil in Pandectis relatum est a Justiniano, quoniam sublatæ erant fiduciæ constitutione Constantini. *l. ultim. C. de pact. pign.* 2 Ut si minoris pignus vendiderit, residui petitio creditori superest. *l. 28. ff. de reb. cred.* ita si pluris vendiderit, superflui petitio debitori datur. *l. 24 §. 2. ff. de pign. act.* 3 *l. 1. C. de pign. act.* 4 Pignus creditor vendere potest. *l. 12 ff. de distr. pign.* fiduciam non potest. 5 *l. 10. C. de distr. pign.* Ex diverso, non videtur debitor pignus distraxisse permissu creditoris, si id possideat. *l. 8. §. 7. ff quib. mod. pign. vel hypoth. sol.* 6 Denunciatione trina *l. 4. ff. de pign. act.* 7 *l. 10. C. de pign. actione* 8 Duplex est actio fiduciæ, directa, & contraria. Idem in pigneratitia. *l. 8. l. 25. ff. de pign. act. l. 7. C. eod.* 9 *l. 1. l. 5. C. qui pot. in pignor. hab. l. 22. C. de pign. l. 11. §. ultim. ff. qui pot. in pign. hab.* 10 *l. 4. ff. de obl. & act. l. 2. C. an serv. ex suo facto post man. ten.*

11 *l. 3. C. de usuris. l. 24 ff de præscr. verb.* 12 *l. 27. C. de locat.* 13 Si sortem expleverint, repetentur quasi indebitæ. *l. 26. §. 1. ff. de cond. indeb.* 14 Hodie est centesima. *l. 4. ff. de naut. fœn.* sed id Tribonianum ex Justiniani constitutione addidisse puto. 15 *l. 26. ff. de cond. ind.* 16 *l. ultim ff. ad leg. Jul. de vi priv. l. 5. C. eod* 17 *l. 7. §. ultim. & l. 13. §. 1. l. 15. ff. de adm & peric tut. l. 3. C. de usur. pup.* 18 *l. 24. ff. mand. §. 11. Inst. de mand.* 19 *l. 12. §. 9. ff. mand.* 20 *l. 5. §. 1. & §. 4. ff. mand.*

21 *l. 52. § 4. ff. pro soc.*

22 *l. 13. §. 8. ff. de act. empt.* 23 *l. 11. §. Cassius. 14. ff. de act. empt. l. 31. §. 20. ff. de adil. edict.* 24 In libris Justiniani non invenitur scriptum, nisi simpliciter ex empto actionem esse. *l. 2. ff. de act. empt.* 25 *l. 19. §. ultim. l. 55. ff. de adil. edict.* 26 *l. 13. §. 4. ff. de act. empt.* 27 *l. 43. § 6 ff de adil edict.* 28 *l. 13 l pen. C. de act. empt. l. 13. §. 10. & §. 18. ff. eod.* Sed Paul hic exigit, ut saltem pretii pars numerata sit: & tunc puto non nisi pro ea parte fructus ad emptorem pertinere, argum. *l. ultim §. ultim. ff. de fund. dot.* 29 Sed neque committitur stipulatio dupl. *l. 13. §. 15. ff. de act. empt. l. 41. §. 1. ff. de evict.* 30 *l. 13. §. 19. ff. de act empt. l 5. l. 13. C. eod.* 31 *l. 1. ff. locat. l. 1. §. ultim. ff. de contrah. empt.* 32 Idem Paulus respondit servum, veluti pro noxa, retineri. *l. 58. in princ. & §. 1. ff. de adil. edict.* 33 Ex recenti venditor non tenetur. *l. 54. ff. de adil. edict. l. 3. C. eod.* 34 Emptor probare debet servum ex veteri vitio fugisse. *l. 4. ff. de prob.* 35 *l. 58. §. ultim. ff. de adil. edict. l. 7. ff. de probat.* 36 *l. 6. C. de quæst.* 37 *l. 10. C. de fid. instrum.* nisi ita convenerit. *l. 2. in fin. ff. de contrah. empt.* 38 *l. 1. C. si quis alteri, vel sibi sub alt. nom.* 39 Hodie neuter liberatur. Nam hæc inter fidejussorem & mandatorem differentia a Justiniano sublata est *l. ultim. C. de fidejuss. Novell. 4.*

40 *l. 3. ff. de usufr. leg.* Potest & filii operas pater locare, ut J. *lib. 5. tit. 1.* 41 *l. 25. §. 3. ff. locat.*

42 *l. 14. ff. de sponsal.* 43 *§. 1. Inst. de nupt.* 44 Quod *libro 3. Observ. cap. 5.* ut accipiendum sit, ostendimus. *Cujac.* 45 Id est, nuptiarum, ut in *l. in bello. §. medio. ff. de capt. & postlim.* 46 *l. 3. C. de incest. nupt.* 47 *l. 16. §. ult. ff. de ritu nupt.* 48 Domus viri, est domicilium matrimonii. *l. 5. ff. de ritu nupt. l. 6. C. de donat. ante nupt. l. 4. §. 1. ff. de usu & hab.* 49 *l. 3. C. de nupt. l. 66. ff. de ritu nupt.*

50 *l. 1. C. de concubin. l. ultim. in fin. ff. de divort.* 51 Puto legendum, *solo delectu*, ut sit idem, quod sola destinatione animi, in *l. penult. ff. de concub.*

52 Sub hoc titulo Paulum etiam tractasse de retentionibus, quæ ex dote fiunt Anianus scribit in *l. 2. C. Th. de dotibus.* 53 Cur hæc de adulteriis inscribatur, exposuimus in Notis ad §. 2. *Institut. tit. quibus alien. lic. vel non.*

54 *l. 78. §. divortio. ff. de jur. dot. l. 7. §. Papinianus. l. 11. l. 31. §. ult. ff. sol. matr. l. 1. §. sed & novissime. C. de rei uxor. actione.* 55 Cujus rei exempla in Pandectis sunt infinita.

56 *§. 1. Inst. de donat.* 57 *l. 7. §. ultim. ff. de donat. inter virum & uxorem.* 58 *l. 3. §. non tantum autem. ff. de don. int. virum & uxor.* 59 Cum sit facta in fraudem juris. *l. 5. §. 5. ff. de donat. inter vir. & uxorem.* 60 *l. 8. ff. de reb. dubiis.* Non enim mors donatarii, sed mors donatoris hanc donationem confirmat. *l. 32. §. 14. ff. de donat. inter vir. & uxorem.* Excipienda est species *l. 5. §. 11. ff. eod.* 61 *l. 11. ff. de donat. inter vir. & uxor. l. 40. ff. de donat. mort. caus.*

62 *l. 5. §. 2. ff. de stat. hom.*

ſus facta ancilla pepererit, liberum parit. Media enim tempora [1] libertati prodeſſe, non nocere etiam poſſunt. §. 4. Ex ea muliere natus, quæ ex cauſa fideicommiſſi manumitti debuit, ſi poſt moram libertati factam naſcatur, ingenuus [2] naſcitur. §. 5. Si mulier divortio facto gravidam ſe ſciat, intra triceſimum diem viro denuntiare debet, vel patri ejus, ut ad ventrem inſpiciendum, obſervandumque cuſtodes mittant: quibus miſſis [3], partum mulieris omnimodo coguntur agnoſcere. §. 6. Si prægnantem ſe eſſe mulier non denuntiaverit, vel cuſtodes ventris miſſos non admiſerit, liberum eſt patri vel avo natum non alere. Ceterum negligentia matris, quominus ſuus patri heres [4] ſit, obeſſe non debet. §. 7. Si mulier ſe ex viro prægnantem negat, permittitur marito ventrem inſpicere [5], & ventri cuſtodes dare. §. 8. Venter inſpicitur per quinque obſtetrices, & quod maxima pars earum denuntiaverit, pro vero [6] habetur. §. 9. Obſtetricem, quæ partum alienum attulit, ut ſupponi poſſit, ſummo ſupplicio [7] affici placuit.

TIT. XXV.
QUEMADMODUM FILII SUI JURIS EFFICIUNTUR.

§. 1. PAter ab hoſtibus captus deſinit habere filios in poteſtate: poſtliminio vero reverſus, tam filios, quam omnia [8] ſui juris in poteſtatem recipit, ac ſi nunquam ab hoſtibus captus ſit. §. 2. Singulæ emancipationes [9] vel iiſdem, vel aliis teſtibus fieri poſſunt, vel eodem die, vel intermiſſo tempore. §. 3. Emancipatio etiam die feriato [10] fieri poteſt. §. 4. Apud magiſtratus municipales, ſi habeant legis actionem [11], emancipari, & manumitti poteſt. §. 5. Filiusfamilias emancipari invitus [12] non cogitur.

TIT. XXVI.
DE ADULTERIIS.

§. 1. INventam in adulterio uxorem, maritus ita demum occidere [13] poteſt, ſi adulterium domi ſuæ [14] deprehendat. §. 2. Eum, qui in adulterio deprehenſam uxorem non ſtatim dimiſerit, reum lenocinii [15] poſtulari placuit. §. 3. In cauſa adulterii dilatio [16] poſtulata impartiri [17] non poteſt.

TIT. XXVII.
DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM.

§. 1. INimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillorum habuit, a tutelis excuſant [18], ne paterno inimico pupilli committantur. §. 2. Ad curam ejus, cujus quis tutelam adminiſtravit, invitus [19] vocari non poteſt.

TIT. XXVIII.
DE POTIORIBUS NOMINANDIS.

§. 1. NOn recte potiorem videtur nominare, qui cauſam nominati potioris [20] non expreſſerit. §. 2. Potior quis eſſe debet, non ſolum gradu generis, ſed & ſubſtantia rei familiaris.

TIT. XXIX.
QUI POTIOR NOMINARI NON POSSIT.

LIbertus, quem pater tutorem dedit, ſi minus idoneus dicatur, excuſari quidem non poteſt [21], ſed adjungi illi curator poteſt.

TIT. XXX.
DE ORATIONE [22] DIVI SEVERI.

DOlo tutoris curatoriſve detecto, in duplum [23] ejus pecuniæ condemnatione conveniuntur, qua minorem fraudare voluerunt.

TIT. XXXI.
DE FURTIS.

§. 1. FUr eſt, qui dolo rem alienam contrectat. §. 2. Furtorum genera ſunt quatuor: manifeſti, nec manifeſti, concepti, & oblati [24]. Manifeſtus fur eſt, qui in faciendo deprehenſus eſt, & qui intra terminos ejus loci unde quid ſuſtulerat deprehenſus eſt, vel antequam ad eum locum quo deſtinaverat, perveniret. Nec manifeſtus [25] fur eſt, qui in faciendo quidem deprehenſus non eſt, ſed eum furtum feciſſe negari non poteſt.

§. 3. Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, & inventum eſt: Oblati [26] actione is tenetur, qui rem furtivam alii obtulit, ne apud ſe inveniretur. §. 4. Furti actione is agere poteſt, cujus intereſt [27] rem non perdidiſſe. §. 5. Concepti is agere poteſt, qui rem concepit, & invenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta [28], & inventa eſt. §. 6. Manifeſti furti actio, & nec manifeſti, & concepti, & oblati heredi quidem competit, ſed in heredem [29] non datur. §. 7. Servus, qui furtum fecerit, damnumve dederit, niſi id pro ſui quantitate dominus [30] ſarcire ſit paratus, noxæ dedi poteſt. §. 8. Si ſervus furtum fecerit, deinde manumiſſus fuerit, aut alienatus, cum ipſo manumiſſo, vel emptore agi poteſt. Noxa enim caput [31] ſequitur. §. 9. Filiusfamilias ſi furtum fecerit, deinde emancipetur, furti actio in eum datur [32], quia in omnibus noxa caput ſequitur. §. 10. Non tantum qui furtum fecerit, ſed etiam is, cujus ope, aut conſilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur. §. 11. Qui meretricem [33] libidinis cauſa rapuit, & celavit, eum quoque furti actione teneri placuit. §. 12. Furti manifeſti actio, præter pœnam quadrupli, ipſius rei perſecutionem, genere vindicationis, & condictionis [34] continet. §. 13. Furti oblati actio adverſus eum, qui obtulit, tripli eſt pœna [35], & ipſius rei repetitio. §. 14. Furti quocunque genere condemnatus, famoſus [36] efficitur. §. 15. Quæcunque in caupona, vel meritorio ſtabulo, diverſoriove perierint, in exercitores [37] eorum furti actio competit.

§. 16. Rem pignori datam debitor creditori ſubtrahendo furtum facit, quam ſi & ipſe ſimiliter amiſerit, ſuo nomine [38] perſequi poteſt.

§. 17. Pater, vel dominus de ea re, quæ filiofamilias, vel ſervo ſubrepta eſt, furti agere poteſt. Intereſt [39] enim ei deferri actionem, qui de peculio convenitur. §. 18. Si rem, quam tibi commodavi, poſtea ſubripui, furti actio competere tibi non poterit. Rei enim noſtræ [40] furtum facere non poſſumus. §. 19. Si cum furtum quis quærit, damnum injuria dederit, actione legis Aquiliæ [41] tenebitur.

§. 20. Ob indicium comprehendendi furis præmium promiſſum jure debetur [42]. §. 21. Sive ſegetes per furtum, ſive quælibet arbores cæſæ [43] ſint, in duplum [44] ejus rei nomine reus convenitur.

§. 22. Qui tabulas [45], cautioneſve ſubripuit, in adſcriptam ſummam furti actione tenebitur: Nec refert cancellatæ, necne ſint: quia ex his debitum diſſolutum eſſe comprobari poteſt. §. 23. Servus, qui in fuga eſt, a domino quidem poſſidetur, ſed dominus furti actione ejus nomine non tenetur, quia in poteſtate [46] eum non habet.

TIT. XXXII.
DE OPERIS LIBERTORUM.

EGentem patronum libertus obligatione doni, muneris, operarum, ſolutus, alere [47] cogendus eſt, pro modo facultatum [48] ſuarum.

1 *l. 5. ad fin. ff. de ſtat. hom.* 2 *l. 1. §. quart. ff. de ſuis & legit. hered. l 53. ff. de fideicomm. libert. l. 3. C. eod.* 3 Sed hoc pugnat cum *l. 1. §. 11 ff. de agn. & al. lib.* niſi dicas interim eos cogi omnimodo partum alere, cæterum eis adhuc in integro eſſe, partum ex ſe negare. 4 *l. 1. §. 6. & §. 13. ff. de agn. & al. lib.* 5 *l. 1. ff. de inſp. vent. cuſtodiendoque part.* 6 *l. 1. §. 10. ff. de inſpiciend. vent.* 7 *l. 2. ff. de Carb. edict.*
8 *§. 5. Inſt. quib. mod. jus patr. pot. ſol.* 9 Hanc ſententiam ad ſolum filium referimus: nam in cæteris una emancipatio ſufficit, ut in fragm. Ulpiani oſtendit *tit.* 23. 10 *l. 8. C. de feriis.* 11 *l. 4. ff. de adopt. l. ult. C. de vind. lib.* 12 *Nov.* 89.
13 Gellius *lib.* 10. Caſſiodorus *lib.* 3. *Var.* punitur tamen aliquo modo. *l. 1. § ult. ff. ad l. Corn. de ſic. l. 38. §. 5. ff. ad l. Jul. de adult. coërc.* 14 *l 24. ff. ad l. Jul. de adult. coërc.* 15 *l. 2. C. ad l. Jul. de adult.* 16 *l. 41. ff. ad l. Jul. de adult. coërc.* 17 Puto non, *impartiri*, vel, ut alii codices habent, *impediri*, ſed *impetrari*, eſſe legendum, ut in *l. 11. §. 9. ff. ad l. Jul. de adult. coërc.*
18 *§. 11. Inſt. de excuſ. tutor.* 19 Niſi libertus ſit. *l. 5. l. 20. C. de excuſ. tut.*
20 *l. 1. C. de pot. ad mun. nom. l. 46. C. de decur. l. 7. ff. eod. tit. l. 2. ff. de fidejuſſ. & nomin. tut.*
21 *l. 5. C. de excuſ. tut.*
22 Subjecta ſententia indicat legendum eſſe *De rationibus diſtrahendis*: quæ actio in duplum lege XII. tab. prodita eſt. 23 *l. 55. ff. de admin. tut. l. 1. §. rationibus. ff. de tut. & rat. diſt.*
24 Concepti, & oblati, actionum ſpecies potius ſunt furto cohærentes, quam furtorum genera. *§. 3. Inſt. de obl. quæ ex del. naſc.* 25 *l. 8. ff. de furt.* ejuſdem rei & manifeſtus, & nec manifeſtus. *l. 21. ff. eod.* 26 Qui obtulit, ne apud ſe conciperetur. *§. 4. Inſt. de obl. quæ ex del. naſc.* 27 Si ex honeſta cauſa intereſt. *l. 10. l. 85. ff. de furtis.* 28 *§. 4. Inſt. de obl. quæ ex delict. naſc.* 29 Quia pœnales ſunt. *§. non autem. Inſt. de perp. & temp. act.* 30 *titul. Inſt. de nox. act.* 31 *§. omnis. Inſt. de nox. act. l. 14. ff. de obl. & act.* 32 *l. 7. & l. 8. ff. de nox. act. §. ult. Inſt. eod. tit.* 33 Puto legendum eſſe, *Qui non meretricem*, ut in *l. 82. §. 2. ff. de furt.* quæ eſt ex hoc libro. 34 *§ ult. Inſt. de obl. quæ ex del. naſc.* 35 Gellius *lib.* 11. *cap.* 18. *l. 3. ff. qui ſatisdar. cog.* 36 Quocunque genere, ſuo nomine damnatus, famoſus eſt *l. 6. ff. de his, qui not. infam.* 37 Eorum quorum opera exercent. Vectorum tamen, viatorumve factum non præſtant *l. 1. ff. furt. adv. naut. caup. ſtab.*
38 Hoc caſu fur furti agit. *l. 12 § pen ff. de furt.* 39 *l. 52 §. 9. ff. de furtis.*
40 Quæ ratio falſa eſt, in debitore pignus ſubtrahente. *l. 15. §. 1. l. 59. ff. de furtis.*
41 *l. 29. § 7. ff. ad l. Aquil.* 42 Ideoque repeti non poteſt. *l. 4. §. ult. ff. de cond. ob turp. cauſ. l 43. § ſolent. ff. de furt.* & indicia, recte petuntur. *l. 15. ff. de præſcript. verb.*
43 *l. 1. l. pen. ff. arb. furt. cæſ.* Plin. *lib.* 17. *cap.* 1. & *lib.* 18. *cap.* 3. 44 *l. 7. §. ult. l 8 ff. arb. furt. cæſ.* 45 *l. 82. §. ultim. ff. de furtis. l. 27. ff. de furtis.*
46 *l. 17. §. ult. ff. de furt. l. 21. §. 3. ff. de nox. act.* pugnat *l. 27. §. 3. ff. ad l. Aquil.* niſi hanc diſtinctionem admittimus. Aut ſervus fugitivus ab alio poſſidetur, aut non: Si ab alio non poſſidetur, dominus noxali actione non tenetur, quia exhibendi ejus poteſtatem non habet. Quod ſi ab alio poſſidetur bona fide, dominus noxali actione tenetur, quia repetendi ſervi poteſtatem habet.
47 *l. 41. ff. de oper. libert.* 48 *l. 5. §. 18. ff. de agn. & al. lib.*

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER TERTIUS.

TIT. I.
DE CARBONIANO EDICTO.

SI fratri puberi [1] controverſia fiat, an pro parte impuberis differri cauſa debeat, variatum eſt. Sed magis eſt, ut differri non debeat.

TIT. II.
DE BONIS LIBERTI.

§. 1. IN bonis liberti prior eſt patronus, quam filius alterius patroni. Itemque prior eſt filius patroni [2], quam nepos alterius patroni. §. 2. Libertus duos patronos [3] heredes inſtituit, alter eorum vivo liberto moritur, is qui ſupereſt, contra tabulas teſtamenti, bonorum poſſeſſionem recte poſtulat.

§. 3. Libertorum hereditas in capita, non in ſtirpes dividitur [4]; & ideo ſi unius patroni duo ſint liberi, alterius quatuor, ſinguli viriles, id eſt, æquales portiones habebunt. §. 4. Patronus [5], vel pa-

1 Legendum eſt, *Si fratri impuberi controverſia fiat, an pro parte puberis &c.* argum. *l. 2. §. puberi. ff. de Carb. edict.*

2 Quia proximus quiſque ad hereditatem liberti vocatur. *l. 23. §. pen. ff. de bon. lib. l. pen. ff. de adſig. libert. l. 4. ff. de oper. libert.* neque locus eſt edicto novo. *l. 2. §. ult. l. 5. §. ult. ff. de bon. lib.* 3 In quibusdam, *duos patronos habere inſtituit*, malim *duos patronos habuit, alter eorum vivo liberto moritur.* vid. *l. communi. ff. de bon. libert.* quæ uti diſpungenda ſit, oſtendi *lib. 1. Obſerv. cap.* 14. 4 *l. 23. §. ult. ff. de bon. lib.*
5 Credo ſub hoc titulo etiam poſitam fuiſſe ſententiam *l. 20. ff. de jur. patron. & l. 49. ff. de bon. libert.*

troni liberi ex parte dimidia heredes instituti, æs alienum liberti pro portionibus exolvere cogantur.

TIT. III.
DE LEGE [1] FABIANA.

EA quæ in fraudem patroni a liberto quoquomodo alienata sunt, Fabiana [2] formula tam ab ipso patrono, quam a liberis ejus revocantur.

TIT. IV.
DE TESTAMENTIS.

§. 1. TEstamentum facere possunt [3] masculi post completum XIV. annum, fœminæ post duodecimum. §. 2. Spadones eo tempore testamentum facere possunt, quo plerique pubescunt, id est, anno decimo octavo [4]. §. 3. Filiusfamilias, qui militavit, de castrensi peculio tam communi, quam proprio jure testamentum facere potest. Castrense autem peculium est, quod in castris adquiritur [5], vel quod proficiscenti ad militiam datur. §. 4. Cæcus testamentum facere potest [6], quia accire potest adhibitos testes, & audire [7] sibi testimonium perhibentes. §. 5. Furiosus tempore intermissi furoris [8] testamentum facere potest. §. 6. Mulieri, quæ luxuriose vivit, bonis interdici [9] potest. §. 7. Moribus [10] per prætorem bonis interdicitur, hoc modo: *Quando tua bona paterna avitaque* [11] *nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re* [12], *commercioque interdico.* §. 8. Qui ab hostibus captus est, testamentum quasi servus facere non potest. Sane valet testamentum id, quod ante captivitatem factum est, si revertatur, jure postliminii: aut si ibidem decedat, beneficio legis Corneliæ [13]: qua lege etiam legitimæ tutelæ [14], hereditatesque firmantur.

§. 9. In insulam relegatus, & in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet civitatem, testamentum facere potest [15], & ex testamento capere. §. 10. Plures, quam septem ad testamentum adhibiti non nocent [16]. Superflua enim facta prodesse, juri tamen nocere non possunt. §. 11. In adversa [17] corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest. §. 12. Prodigus recepta vitæ sanitate, ad bonos mores reversus [18], & testamentum facere, & ad testamenti sollemnia adhiberi potest. §. 13. Ex his, qui ad testamentum adhibentur, si qui sint, qui Latine nesciant, vel non intelligant, sed tamen sentiant [19], cui rei sint adhibiti, non vitiant testamentum. §. 14. Conditionum duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis. Possibilis est, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest [20]. Quarum altera ex eventu exspectatur, altera submovetur. §. 15. Conditiones contra leges [21] & decreta principum, vel bonos mores, adscriptæ nullius momenti sunt, veluti, *Si uxorem non duxeris, Si Filios non susceperis, Si homicidium feceris, Si barbaro habitu processeris*, & his similia.

§. 16. Quotiens non apparet [22], quis sit heres institutus, institutio non valet. Quod evenit, si testator plures amicos unius nominis habeat.

§. 17. Heredes aut instituti, aut substituti dicuntur [23]. Instituuntur primo gradu: Substituuntur secundo, vel tertio scripti. §. 18. Substituere quis pure & sub conditione [24] potest, & tam suis, quam extraneis, tam puberibus, quam impuberibus. §. 19. In quot vult uncias [25] testator hereditatem suam dividere potest. Impleto asse [26], sine parte heredes instituti ad prioris assis semissem æquis portionibus veniunt.

§. 20. Servus alienus cum libertate heres institutus, institutionem non infirmat, sed libertas, ut alieno [27], supervacue data videtur.

§. 21. Filio & extraneo [28] æquis partibus heredibus institutis, si præterita adcrescat, tantum suo avocabit, quantum extraneo. Si vero duo sint filii instituti, suis tertiam extraneis dimidiam tollit.

§. 22. Talis est posthumorum institutio, *Si qui post mortem meam posthumi nati fuerint, heredes mihi estote:* si vivo eo [29] nascantur, rumpunt testamentum. §. 23. Nepos posthumus [30], qui in locum patris succedere potest, ab avo aut heres instituendus est, aut nominatim exheredandus, ne agnascendo rumpat testamentum. §. 24. Qui semel constituit ad se hereditatem pertinere, aut se rebus ejus immiscuit, repudiare [31] eam non potest, etiamsi damnosa sit.

TIT. V.
DE S. C. SILANIANO.

§. 1. HEreditas ejus, qui a familia occisus esse dicitur, ante habitam quæstionem [32] adiri non potest, neque bonorum possessio postulari. §. 2. Occisus videtur non tantum qui per vim, aut per cædem interfectus est, velut jugulatus, aut præcipitatus, sed & is, qui veneno necatus [33] dicitur: Honestati enim heredis convenit, qualemcumque mortem testatoris multam non prætermittere. §. 3. Domino occiso, de ea familia quæstio habenda est, quæ intra tectum fuerit, vel certe extra tectum cum domino [34] eo tempore, quo occidebatur. §. 4. Qui occisus dicitur, si constet eum sibi quoquomodo manus intulisse, de familia ejus quæstio non est habenda [35], nisi forte prohibere potuit, nec prohibuit. §. 5. Neroniano Senatusconsulto cavetur, ut occisa uxore, etiam de familia viri quæstio habeatur: idemque ut juxta uxoris familiam observetur, si vir [36] dicatur occisus. §. 6. Servi, qui sub eodem tecto fuerunt, ubi dominus perhibetur occisus, & torquentur, & puniuntur, & si testamento occisi manumissi sint. Sed & hi torquentur, qui cum occiso in itinere [37] fuerunt. §. 7. Servi de proximo si cum possent ferre, auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt [38], puniuntur. §. 8. Servos, qui in itinere circundatum a latronibus dominum per fugam deseruerunt, apprehensos & torqueri, & summo supplicio [39] affici placuit.

§. 9. Habetur de familia quæstio, & si heres testatorem occidisse dicatur: nec interest, an extraneus [40], an ex liberis sit.

§. 10. Omnibus, qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis aufertur hereditas [41], si nihil testamento in fraudem legis fuerit cautum. §. 11. Sive falsum, sive ruptum, sive irritum dicatur esse testamentum, salva eorum disceptatione [42], scriptus heres jure in possessionem mitti desiderat. §. 12. Si inter heredem institutum, & substitutum controversia sit, magis placuit eum in possessionem rerum hereditariarum mitti, qui primo loco [43] scriptus est. §. 13. Scriptus heres, ut statim in possessionem mittatur, jure desiderat. Hoc post annum [44] impetrare non poterit. §. 14. In eo testamento heres scriptus, quod nec ut oportuit, oblatum, nec publice recitatum est, in possessionem mitti frustra [45] desiderat. §. 15. In possessionem earum rerum, quas mortis tempore testator non possedit, heres scriptus priusquam jure ordinario experiatur, improbe [46] mitti desiderat.

TIT. VI.
DE LEGATIS.

§. 1. PEr præceptionem uni ex heredibus nummi legati, qui domi non erant, officio judicis familiæ erciscundæ [47] a coheredibus præstabuntur. §. 2. Ante heredis institutionem [48] legari non potest: inter medias heredum institutiones, sive alter, sive uterque adeat, potest. §. 3. Interdum dimidium, interdum totum debetur [49] legatariis. Dimidium, si per vindicationem legatum sit, totum si per damnationem. §. 4. Communi servo cum libertate, & sine libertate legari potest, totumque legatum [50] socio testatoris adquiritur. §. 5. Post mortem heredis legari non potest [51], quia nihi ab herede heredis relinqui potest.

§. 6. In mortis tempus [52] tam sua, quam heredis ejus [53] legata confirmari possunt, hoc modo: *Lucio Titio cum morietur, do lego, aut, heres meus dare damnas* [54] *esto.* §. 7. Per vindicationem legatum, etsi nondum constituerit legatarius ad se pertinere, atque ita post apertas tabulas [55] ante aditam hereditatem decesserit, ad heredem suum transmittit. §. 8. Si res obligata creditori, cujus causam testator non ignorat, per damnationem legata sit, luitio [56] ad heredis sollicitudinem spectat. §. 9. Servo fataliter interempto, legatarii damnum est [57]: quia legatum nulla culpa heredis intercidit.

§. 10. Damnari heres potest, ut alicui domum extruat, aut ære alieno eum liberet [58]. §. 11. Sinendi modo [59] tam corporales res, quam quæ in jure consistunt legari possunt: & ideo debitori id, quod debet recte legatur. §. 12. Ejus rei, quæ legata est, exemplo heredis partem agnoscere, partem repudiare [60] legatarius non potest.

§. 13. Legatum nisi rei certæ sit [61], & ad certam personam deferatur, nullius est momenti. §. 14. Si quis sibi & Titio legatum adscripserit, magis est, ut totum [62] legatum ad conjunctum pertineat.

§. 15. Qui se filio testatoris impuberi tutorem adscripsit [63], ut suspectus a tutela removendus est, ad quam ultro videtur affectasse.

§. 16. Rem legatam testator si postea pignori, vel fiduciæ dederit, ex eo voluntatem mutasse [64] non videtur. §. 17. Ususfructus uniuscujusque rei [65] legari potest, & aut ipso jure [66] constituetur, aut per heredem præstabitur. Ex causa quidem damnationis per heredem præstabitur, ipso autem jure per vindicationem. §. 18. Furiosi, & ægrotantis [67], & infantis ususfructus utiliter relinquitur. Horum enim alius resipiscere, alius convalescere, alius crescere potest. §. 19. Ancillæ ususfructu

1 Lex pro edicto sumitur, ut in *l.* 1. §. 2. *ff. unde cogn.* 2 *leg.* 1. §. *pen. ff. si quid in fraud. patr. factum sit.*

3 *l.* 5. *ff. qui test. fac. poss.* Quod remissum olim fuit pupillis, tribunis militum. *l. ult. C. de test. mil.* 4 §. *minorem. Inst. de adopt. l.* 6. *ff. de lib. & post.* Sed hodie constitutum est, ut eunuchi exemplo ceterorum testamentum facere possint. *l.* 5. *C. qui testam. fac. poss.* 5 Occasione militiæ *l.* 4. *l.* 11. *ff. de castr. pecul. l.* 4. *C. famil. erciscunde.* 6 *l.* 21. §. *pen. ff. qui testam. fac. poss. l.* 8. *C. eod.* 7 *Vos, Quirites, testimonium perhibetote.* Ulpian. in fragm. *tit.* 20. 8 §. *furiosi. Inst. quib. non est perm. fac. testam. l.* 9. *C. qui testam. fac. poss.* 9 *l.* 15. *ff. de cur. fur.* 10 Cœpit a moribus primum, deinde translata est in 12. tabul. *l.* 1. *ff. de cur. fur.* M. Tull. *in Catone majore.* Ut quemadmodum, inquit, nostro more male rem gerentibus patriis bonis interdici solet. 11 Antea legebatur, *habitaque*, pro *avitaque.* 12 In quibusdam. Alii habent, *ab ea re tibi.* 13 §. *ult. Inst. quib. non est perm. fac. test. l.* 9. *C. de postlim. & redempt. ab host.* 14 *l.* 22. *in princip. ff. de capt. & postlim. l.* 1. §. 1. *ff. de suis & legit. hered.* 15 *l.* [illegible] §. 3. *ff. qui testam. fac. poss. l.* 7. §. [illegible] *ff. de inter. & releg. l.* [illegible] §. 1. [illegible] *de pœn.* 16 *l.* 21. §. 1. *ff. qui testam. fac. poss.* 17 *l.* 17. *ff. qui testam. fac. poss.* 18 Prodigus nec testamentum facere, nec testis ad testamentum adhiberi potest [illegible] *ff. qui test. fac. poss.* nisi moribus recept[illegible] *l.* 1. *ff. de cur. fur.* 19 In fragm. Ulpian. titul. 25 [illegible] *ff. qui testam. fac. possunt* 20 §. *impossibilis. Inst. de hered. instit.* [illegible] *Inst. de inut. stipul.* 21 *l.* 9. *l.* 15. *ff. de cond. instit.* 22 *l.* 62. §. 1. *ff. de* [illegible] *instit.* 23 *l.* 1. *l.* 43. §. 2. *ff. de vulg. & pup. subst.* 24 Pure sic, *Si primus heres non erit, secundus heres esto: Si Filius meus heres erit, & intra pubertatem decesserit, Sejus heres esto.* Sub conditione hoc modo, *Si primus heres non erit, secundus, si navis ex Asia venerit, heres esto: Si Titius mihi heres erit, idem filio meo impuberi heres esto* [illegible] *l. ult.* § 1. *ff. de vulg. & pup. subst.* 25 *l.* 13. §. 1. *ff. de her. inst.* 26 Secus si expleto asse ita scripserit, *Ex reliqua parte alii heredes sunto. l.* 17. §. *pen. ff. de her. inst.* 27 *l.* 49. *ff. de her. instit.* 28 Ulpian. *in fragm.* 22. Theophil. *in* §. 1. *Inst. de exhered. lib.* hoc jus est a Justiniano sublatum. 29 Posthumus, qui institutus est ex jure antiquo, non videtur institutus ex lege Velleja: & contra *l.* 10. *l.* 29. §. 8. *ff. de liber. & posth. l.* 26. *ff. de vulg. & pupill. substitut.* Sed hoc puto Justinianum emendare in *l. ultim. C. de posth. her. inst.* 30 *l.* 29. *ff. de lib. & posth.* 31 Nisi beneficio ætatis per restitutionem in integrum. §. *extraneus. Inst. de hered. qual. & diff. l.* 4. *C. de rep. vel abstin. her.*

32 Suppliciumque sumptum. *l.* 3. §. *non tantum. l.* 5. *in princ. ff. de SC. Silaniano.* 33 Qui veneno interemptus est, non pertinet ad SC. Silanianum, etiamsi quidam ex servis venenum præbuerit. *l.* 1. §. *occisorum. ff. de SC. Silan.* sed mors vindicatur ab herede. [illegible] 2. *C. de his, quib. ut indig.* 34 *l.* 1. §. *cum dominus. ff. de SC. Silan. &* §. [illegible] *sententia.* 35 Puniendi tamen sunt servi, qui cum prohibere possent, non prohibuerunt. *l.* 1. §. *si sibi manus. ff. de SC. Silan.* 36 *l.* 1. §. *si vir. ff. de Senatusconsulto Silan.* 37 *l.* 3. §. *de his. ff. de SC. Silan.* 38 *l.* 1. §. *eod. ff. de SC. Silan.* 39 *l.* 1. §. *cum dominus ff. de SC. Silan.* 40 *l.* 6. §. 1. *ff. de SC. Silan.* 41 Hoc olim obtinuisse verum est. *l. ult.* §. *ult. C. de fideic.* Excipitur causa sepulturæ ab *l.* 5. *C. de his, quib. ut indig. l.* 5. *C. de relig. & sumpt. fun.* Idemque porrectum ad omnes alias causas Justiniani temporibus, argumento est *l.* 33. *C. de inoff. testam.* At ex *Novell.* 1. expellitur quidem heres ab hereditate, non tamen quasi indignus. 42 *l. ult. C. de codicill. l.* 2. *C. de edict. Divi Adr. toll. l.* 6. *C. quorum appell. non rec.* sed ex Constitutione Justiniani in possessionem missio fit. *l.* 3. *C. de edict. Divi Adr. toll.* 43 *l.* 1. *C. de edict. D. Adr. toll.* 44 Quod & in sua Constitutione Justinianus indicat, illis verbis, *Sive enim post annale tempus.* 45 *l.* 3. *C. de edict. D. Adriani toll.* 46 Quod & ex Constitutione Justiniani locum obtinet.

47 *l.* 25. §. *ult. & l. prox. ff. famil. ercisc.* 48 §. *ante heredis. Inst. de legat.* 49 Hoc est, quod Ulpianus in fragm. tradit *tit.* 24. 50 Si cum libertate, totus jure adcrescendi ad socium pertinebit [illegible] *Inst. de donat.* si prætermissa libertate, communis erit servus inter heredem & socium testatoris: hereditas autem, vel legatum soli socio adquiretur, *l.* 63. §. 9. *ff. pro soc. l.* 49. *ff. ad leg. Falc. l.* 11. *ff. de opt. leg.* 51 Quia ille, qui heres relinquitur, quem sit heredem habiturus, incertum est. *l.* 70. *ff. de verb. signif.* At hæc Justinianus emendavit. §. *post mortem. Inst. de legat.* 52 Legendum reor, *in tempus mortis tam sua, quam heredis ejus legata conferri possunt.* exemplo *l.* 79. *ff. de cond. & dem.* 53 *Ejus*, id est, testatoris. 54 Legebatur, *damnes*, pro *damnas*: quem errorem *Alciatus* secutus est *lib.* [illegible] παρέργων. Latini semper dixere damnas, etiam in multitudinis numero. *l.* 34. §. 1. *ff. de legat.* 3. *l.* 122. §. 1. *ff. de legat.* 1. 55 Hodie defertur ex die mortis, ut in constitutione *de caduc. tollend.* 56 §. *Sed etsi rem, Inst. de legat. l.* 85. *ff. de legat.* 2. 57 Si heredis facto, heredis. §. *si res legata. Inst. de legat.* 58 §. *Sed & tam legatum. Inst. de leg.* 59 Hæc verba suspecta [illegible] lemque generaliter proponi, ut in §. *tam autem Inst. de legat.* 60 *l.* 1. *ff. de ad. vel omitt. hered. l.* 38. *ff. de legat.* 1. 61 Ut incertæ personæ §. *incertis Inst. de legat.* ita res incerta. *l.* 69. §. 4. *ff. de jur. dot. l.* 10. §. 1. *ff. de an. leg.* 62 Videnda est *l.* 14. §. 1. *ff. ad legem Corneliam de fals.* 63 *l.* 18. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de fals.* 64 *l.* 3. *C. de legat.* §. *si rem suam. Instit. eod. tit.* 65 *l.* 69. *ff. ad legem Falcid.* 66 Id est, sine heredis facto. Alibi traditur ipsum usumfructum aut ipso jure constitui, id est, civili jure: aut tuitione Prætoris *l.* 1. *ff. quib. mod. ususfr. amitt. l.* 9. §. 1. *ff.* [illegible] *quem. cav.* 67 Dubitari potest, quia interim nullus est. *l.* 55. *l.* 12. §. 3. *ff. de usufruct.* Verum incipiet, si furiosus resipuerit, æger convaluerit, infans creverit.

legato [1], partus ejus ad fructuarium non pertinent. §. 20. Gregis usufructu legato, grege integro manente, fœtus [2] ad usufructuarium pertinent. §. 21. Areæ usufructu legato, ædificia [3] in eo constitui non possunt. §. 22. Accessio alluvionum ad fructuarium fundum, quia fructus fundi non est, non pertinet: venationis [4] vero, & aucupii reditus ad fructuarium pertinet. §. 23. Servos neque torquere, neque flagellis cædere [5], neque in eum casum facto suo perducere usufructuarius potest, quo deteriores fiant. §. 24. Fructu legato si usus non adscribatur, magis placuit usumfructum videri adscriptum. Fructus enim sine usu [6] esse non potest. §. 25. Si alteri usus, alteri fructus legatus sit, fructuarius in usum concurrit [7], quod in fructu usuarius facere non potest. §. 26. Cum conjunctim duobus usumfructum do, lego, legatum altero mortuo, ad alterum [8] in solidum pertinebit. §. 27. Usufructu legato, de modo utendi cautio a fructuario solet interponi: & ideo perinde omnia se facturum [9], ac si optimus paterfam. uteretur, fidejussoribus oblatis cavere cogetur.

§. 28. Ususfructus amissus ad proprietatem [10] recurrit. Amittitur autem quinque modis, capitis minutione, rei mutatione, non utendo, in jure cessione, dominii comparatione. §. 29. Capitis minutione amittitur [11], si in insulam fructuarius deportetur, vel si ex causa metalli servus pœnæ efficiatur, aut si statum ex adrogatione, vel adoptione [12] mutaverit. §. 30. Non utendo amittitur ususfructus, si possessione fundi biennio fructuarius non utatur, rei mobilis anno [13].

§. 31. Rei mutatione amittitur ususfructus [14], si domus legata incendio conflagraverit, aut ruina perierit, licet postea restituatur [15].

§. 32. In jure cessione amittitur ususfructus, quotiens domino proprietatis [16] eum fructuarius in jure cesserit. §. 33. Finitur [17] ususfructus aut morte, aut tempore. Morte, cum usufructuarius moritur. Tempore, quotiens ad certum tempus ususfructus legatur, velut biennio, aut triennio. §. 34. Fundo, vel servo [18] legato, tam fundi instrumentum, quam servi peculium ad legatarium pertinet.

§. 35. Quærendorum fructuum causa [19] esse videntur, qui opus rusticum faciunt, & monitores, & villici, & saltuarii [20], item boves aratorii, aratra, bidentes, & falces putatoriæ, frumentum quoque ad sementem repositum. §. 36. Cogendorum fructuum causa [21] comparata instrumento cedunt, velut corbes, alvei, falces messoriæ, & fœnariæ, item molæ olivariæ. §. 37. Conservandorum fructuum causa comparata [22], instrumento cedunt, velut dolia, cupæ, vehicula rustica, cibaria, pistores, asini, focariæ [23], item ancillæ, quæ vestimenta rusticis faciunt: scotra quoque & sutor continebuntur.

§. 38. Uxores [24] eorum, qui operantur, magis est, ut instrumento cedant. Pecora [25] quoque, & pastores eorum stercorandi causa parata, instrumento continentur. §. 39. Ea autem, quæ custodiæ magis causa, quam ad usus patrisfamiliæ eo delata sunt, instrumenti nomine [26] non continentur. §. 40. Uxores eorum, qui mercedes [37] præstare consueverunt, neque instructionis, neque instrumenti appellatione continentur. §. 41. Piscationis, & venationis instrumentum ita demum instrumento fundi continetur, si ex his [28] maxime fundi reditus cogatur. §. 42. Fructus percepti instrumento fundi ita demum cedunt, si ibidem absumi a testatore consueverunt [29].

§. 43. Fundo cum omni instrumento rustico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi sunt, legato, semina quoque, & cibaria [30] debebuntur.

§. 44. Fundo cum omni instrumento rustico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi sunt, legato, tam supellex [31], quam æramentum, itemque argentum, & vestes, quæ ibi paterfam. instruendi gratia habere solet, debebuntur. Item ea mancipia, quæ usui patrifam. esse solent. Itemque aves, & pecora, quæ instruendarum epularum gratia in fundo comparata sunt, exceptis his, quæ ibi custodiæ causa deposita sunt. §. 45. Fundo legato, *uti optimus maximusque est* [32], retia, apraria, & cetera venationis instrumenta continebuntur: quod etiam ad instrumentum pertinet, si quæstus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. §. 46. Fructus, qui solo cohærebant mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinent [33]: ante percepti, ad heredem [34]. §. 47. Fundo legato cum mancipiis & pecoribus, & omni instrumento rustico, & urbano, peculium [35] actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere. §. 48. Actor, vel colonus ex alio fundo in eodem constitutus, qui cum omni instrumento legatus erat, ad legatarium non pertinet: nisi eum ad jus ejus fundi [36] testator voluerit pertinere.

§. 49. Adjunctiones, quas fundo legato testator ex diversis emptionibus applicaverat [37], legatario cedere placuit. §. 50. Instructo prædio legato fabri ferrarii, item lignarii, putatores, & qui instruendi fundi [38] gratia ibidem morabantur, legato cedunt. §. 51. Instructo fundo legato, libri quoque & bibliotheca [39], quæ in eodem fundo sunt, legato continentur. §. 52. Servum studendi gratia ex eodem fundo [40], qui cum mancipiis fuerat legatus, alio translatum ad legatarium placuit pertinere. §. 53. Fundo ita ut possederat legato [41], mancipia tam urbana, quam rustica, itemque aurum, & vestes, quæ eodem tempore in fundo comprehenduntur, ad legatarium pertinent.

§. 54. Pascua, quæ postea comparata ad fundum legatum testator adjunxerat [42], si ejus appellatione contineantur, ad legatarium pertinent.

§. 55. Quidquid in eadem domo [43], quam instructam legavit paterfam. perpetuo instruendi se gratia habuit, legatario cedit. §. 56. Instructa domo legata, ea legato continentur, quibus domus munitior, vel tuta ab incendio præstatur, tegulæ, specularia, vela [44] legato continebuntur. Item æramenta, lecti, culcitræ, pulvinaria, subsellia, cathedræ, mensæ, armaria, delphicæ, pelves, conchæ, aquiminalia, candelabra, lucernæ, & similia quacumque materia expressa.

§. 57. Domo legata, balneum ejus, quod publice præbetur, nisi alias separetur [45], legato cedit. §. 58. Domo cum omni jure suo sicut instructa est, legata, urbana familia, item artifices [46], & vestiarii [47], & zetarii, & aquarii eidem domui servientes, legato cedunt.

§. 59. Omnibus, quæ in domo sunt legatis, cautiones debitorum, rationesque servorum legato [48] cedunt. §. 60. Mobilibus legatis, aurum, vel argentum [49] non debetur, nisi de eis quoque manifeste sensisse [50] testatorem possit ostendi. §. 61. Instrumento cauponio legato, ea debentur, quæ in cauponii usum parata sunt, velut vasa, in quibus vinum diffunditur, escaria quoque, & popularia vasa debentur. Sane ministri [51] earum rerum legato non cedunt. §. 62. Instrumento medici legato, collyria, & emplastra, & apparatus omnis [52] conficiendorum medicamentorum, itemque ferramenta legato cedunt.

§. 63. Instrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria [53], & temperandorum colorum vasa debentur. §. 64. Pistoris instrumento legato, cribra, asini, molæ [54], & servi, qui pistrinum exercent, item machinæ, quibus farinæ subiguntur, legato cedunt. §. 65. Instrumento balneatorio legato, balneator ipse [55], & scamna [56], & hypodia, fistulæ, miliaria, epitonia, rotæ aquariæ, jumenta quoque, quibus ligna deferuntur, legato cedunt. §. 66. Instrumento piscatoris legato, retia, & nassæ, & fuscinæ, & naviculæ, hami quoque & cætera [57] ejusmodi usibus destinata debentur. §. 67. Supellectile legata [58], capsæ, armaria, non solum librorum, aut quæ vestis ponendæ gratia parata sunt, debentur, sed & byssina, & [59] crystallina, & argentea, vitrea vasa, tam escaria, quam popularia [60], & vestes stratoriæ legato cedunt. §. 68. Villis, vel agris separatim legatis, alterum alteri [61] cedit. §. 69. Servis legatis, ancillæ quoque debentur, non item servi legatis ancillis. Sed ancillarum appellatione tam virgines, quam servorum, pueri [62] continentur, his scilicet exceptis, quæ fiduciæ [63] datæ sunt. §. 70. Servis amanuensibus legatis, omnes, qui ex conversatione urbana, & in ministerio fuerunt, debebuntur, nisi ex his aliqui perpetuo ad opus rusticum transferantur. §. 71. Venatores servi, vel aucupes, an inter urbana ministeria contineantur, dubium remansit: & ideo voluntatis est quæstio: tamen si instruendarum quotidianarum epularum gratia habentur [64], debentur. §. 72. Muliones [65], institores inter urbana ministeria continentur, item obsonatores, & vestiarii, & cellararii [66], & cubicularii, & arcarii, & coqui, placentarii, tonsores, pistores, lecticarii. §. 73. Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur, quæ gregatim [67] pascuntur.

§. 74. Jumentis legatis [68], boves non continentur. Equis vero legatis, equas quoque placuit contineri. Ovibus autem legatis, agni continentur, nisi annuales sint. §. 75. Grege ovium legato, arietes [69] etiam continentur. §. 76. Avibus legatis [70], anseres, phasiani, gallinæ & aviaria debebuntur. An autem phasianarii, & pastores anserum, voluntatis quæstio est. §. 77. Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum, dulce etiam vinum, palmæ, caricæ, uvæ passæ [71] debebuntur. Sed in hoc quoque voluntatis est quæstio, quia & in specie pomorum comprehendi possunt. §. 78. Frugibus legatis [72], tam legumina, quam ordeum, & triticum continentur. §. 79 Veste legata ea cedunt, quæ ex lana, & lino texta sunt: item serica, & bombycina, quæ tamen induendi, operiendi, cingendi, sternendi, injiciendive causa [73] parata sunt: pelles quoque indutoriæ continebuntur. §. 80. Veste virili legata, ea tantummodo debebuntur, quæ ad usum virilem salvo pudore attinent. Stragula [74] quoque huic legato cedunt. §. 81. Muliebri veste legata, omnia, quæ ad usum muliebrem [75] spectant, debebuntur. §. 82. Lana legata sive succida, sive lota sit, sive pectinata,

1 Scripsimus in *l. 4. ff. de usurp. & usucap.* 2 *l. 68. §. ult. ff. de usufr.* 3 *l. 7. § 1. vers.* hac ratione *ff. de usufruct.* 4 *l. 9. §. 4. 5. ff. de usufruct.* 5 *l. 17. §. 1. l. 23. in fin. ff. de usufr.* 6 *l. 14. §. 1. ff. de usu & hab.* 7 *l. 14. § pen. ff. de usu & usufr.* 8 *l. 1.* § *interdum. ff. de usufr. ad resc.* 9 *l. ult. ff. usufr. quemad. cav.* 10 *§. ult. Inst. de usufruct.* 11 Ex Constitutione Justiniani ususfructus minima capitis minutione non amittitur. *l. penult. C. de usufruct.* 12 Correctum per *l. ult. C. eod.* 13 Ex constitutione Justiniani rei mobilis triennio, immobilis decennio inter præsentes, vicennio inter absentes non utendo amittitur. *l. penult. C. de servit. & aq.* 14 *l. 5. §. 2. ff. quib. mod. ususfr. amit.* 15 *l. 10. §. pen. ff. eod.* qua in re distat ususfructus a servitute *l. 20. §. 2. ff. de serv. urb.* 16 *l. 66. ff. de jur. dot.* 17 Differentiam facit inter amittere, & fin[illegible] 18 Pugnat cum *l. 24. ff. de pecul. legat.* & cum *l. ult. ff. de sup. leg.* 19 *l. 8. ff. de instruct. vel instr. leg. l. 12. §. 1. ff. eod. tit.* 20 *l. 12. § 4. ff. eod.* 21 *d. l. 8. l. 10. & l. 24. eod. tit.* 22 *d. l. 8. l. 12. §. conservandi. ff. eod.* 23 Quidam habent focariæ. sed *focaria* rectissimum est, ut in *d. l. 12. §. Trebatius* [illegible] *l. 15. eod. tit. l. 2. C. de don. int. vir. & uxor. l. 3. C. de condit. insf.* 24 *l. 12. §. uxores. ff. de instr. vel instr. leg. l. 60. §. ult. ff. de leg. 3.* 25 Pascendi causa parata, ut ex eis fructus capiantur, instructo cedunt. *l. 2. C. de verb. signif.* sed non instrumento *l. 9. ff. de instr. vel instr. leg.* 26 Sed neque instructi sunt. *l. 12. §. sed si fundus. D. de instr. vel instr. leg. l. 1. C. de verb. sign.* 27 Putem & eos, qui mercedes præstant, instrumento non contineri, argum. *l. 12. §. si aliqua parte. l. 19. §. ultim. D. de instruct. vel instr. leg.* 28 *d. l. 12. §. item agro.* 29 *d. l. 12. §. Celsus. l. 1. C. de verb. sign.* 30 *d. l. 12. in princ. l. 18. §. item cum fundus. D. eod.* 31 Instrumento legato, supellex non continetur *d. l. 12. §. supellex. l. 16. D. instruct. vel instr. leg.* At instructo etiam supellex. Hæc verba, *Cum omni instrumento rustico, & urbano*, instructi plenam significationem continere hæc Pauli sententia demonstrat. 32 *l. 22. D. de instruct. vel instr. legat.* 33 Hoc quidam non admittunt, argum. *l. 9. D. ad legem Falcid.* omnino male. Nam lex non de fundo legato, sed de fundo hereditario tractat. 34 Nisi mora intercesserit. *l. ult. C. de usur. & fruct. leg. l. 39. § fructus. D. de legat. 1.* 35 *l. 20. §. 3. D. de instruct. vel instr. leg.* Extat hæc Pauli sententia in *l. 22. D. de instruct. vel instr. leg.* 36 *l. 20. §. idem quæsiit. l. 12. §. [illegible] respondit prædiis.* 37 *d. l. 20. §. tyranna.* 38. *D. de instr. vel instr. leg.* [illegible] 38 Hoc [illegible] legato fundo cum instrumento, contineri satis constat ex *l. 12. & l. 18. §. de [illegible] eod.* 39 *l. 12 § instructo item fundo. D. de instr. [illegible]* 40 *l. 20. § Pomponius. D. de instruct. vel instr. leg. l. 78. in prin. D. de leg. 3.* 41 Hoc verbo, *uti possedit*, instructus fundus significatur. *l. 91. §. 1. ff. de legat. 3.* 42 *l. 20. §. tyranna. ff. de instr. vel instr. legat.* 43 *l. 1. & 2. C. de verb. sign.* 44 *l. 12. §. vela. §. specularia. ff. de instr. vel instr. leg.* 45 *l. 91. §. balneas. ff. de legat. lib. 3.* 46 *l. 12. §. idem respondit, domo ita ut. 42. ff. de instruct. vel instr. legat.* 47 Malim *hostiarii*: vestiarii enim patrifamilias, hostiarii domui deserviunt. 48 Dubium non est, quin, ut in *l. 12. §. penult. ff. de instruct. vel instr. legat. & l. 92. ff. de leg. 3.* hoc loco legendum, *Legato non cedunt*, & pro *rationes, emptiones.* 49 *l. 79. §. 1. ff. de legat. 3.* 50 *l. 8. ff. de supell. leg.* 51 Pugnat cum *l. 17. §. ult. ff. de instr. vel instr. leg.* adhibenda est distinctio *l. 13. ff. eod.* 52 *l. 18. §. in instrumento. ff. de instruct. vel instr. leg.* 53 *l. 17. ff. de instr. vel instr. leg.* 54 *l. 18. § 1. ff. eod. tit.* 55 *l. 13. in fin. l. 17. §. ultim. ff. eod. tit.* 56 Scamna pro subselliis *l. 2. C. Theod. de contrahend. empt. l. 3. ff. de supell. leg.* 57 Sed & piscatores, *l. 17. §. 1. ff. de instr. vel instr. leg.* 58 *l. 3. §. 2. D. de supell. legat.* 59 Puto legendum, *sed & myrrina*, ex *d. l. §. de murrinis.* 60 Myrrina, crystallina, vitrea vasa tam escaria, quam potoria sunt in supellectile. *l. 11. ff. de supell. legat.* At quia argentum, aurumve factum a supellectile separatur, nec supellectilis legato continetur. *l. 1. l. 7. ff. de supell. legat.* dubitari potest, escaria, vel potoria vasa quæ aurea sunt, vel argentea, item candelabra, pelves, lecti, mensæ, & cetera his similia argentea, vel aurea, supellectilis sint, an argenti, vel auri. Et receptum est in supellectile esse candelabra, lectos, & his similia cujuscumque materiæ sint, nisi cum argentea essent, vel aurea, ea testator vel auri, vel argenti numero habuit. *l. 19. §. lectum plane. l. 27. §. penult. ff. de aur. & argent. legat. l. 3. §. ultim. ff. de supell. legat.* Rursus argentea, vel aurea vasa, tam escaria, quam potoria argenti, vel auri numero haberi, nisi probetur ea testatorem supellectili annumerasse. *d. l. 3. § pen. & l. 4. eod.* 61 *l. 15. in fin. ff. de instruct. vel instr. legat. l. 35. ff. de usufruct. legat.* 62 *l. 81. ff. de legat. 3.* 63 *l. 73. ff. de legat. 3.* 64 Vel nisi eos paterfamil. inter urbanos annumerare solitus sit *l. 99. §. 1. ff. de legat. 3.* 65 Nisi rei rusticæ parati sint. *l. 60. §. 1. l. 99. §. muliones. ff. de legat. 3.* 66 Cellararii sunt, qui ideo præpositi sunt, ut rationes salvæ sint. *l. 12. § cellararium. ff. de instr. vel instr. leg.* 67 Ut equi, muli, asini, oves, boves, capræ, sues. *l. 65. §. 4. ff. de leg. 3.* 68 *l. 60. l. 65. §. 5. 6. 7. ff. de legat. 3.* 69 *l. 99. §. ult. ff. de leg. 3.* 70 Extat hæc sententia in *l. 66. ff. de leg. 3.* 71 *l. ultim §. ultim. ff. de tritico, vino & ol. leg.* Quanquam palmæ, caricæ, uvæ passæ, ficus, inter poma etiam numerari possint. *l. 205. ff. de verb. sign.* Itaque facti sive voluntatis, in æstimatione judicis quæstio est. *l. 7. C. de fideicom.* 72 *l. 77. ff. de verbor. signif.* 73 *l. 23. §. 1. & §. ult. & l. prox. ff. de aur. & arg. leg.* 74 *l. 23. §. virilia. ff. de aur. & arg. leg.* 75 *d. l. 23. §. muliebria.*

ſive verſicoloria [1], legato cedit. Purpura vero, aut ſtamen ſubtemenve hoc nomine non continentur. §. 83. Mundo muliebri legato, ea cedunt, per quæ munditior mulier [2], lautiorque efficitur: velut ſpeculum, conchæ, ſituli, item buxides, unguenta, & vaſa, in quibus ea ſunt: item ſella balnearis [3], & cetera ejusmodi. §. 84. Ornamentis legatis [4] ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier, veluti anuli, catenæ, reticuli, & cetera [5], quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. §. 85. Argento legato [6], maſſæ tantummodo debebuntur: Vaſa enim, quæ proprio nomine ſeparantur, legato non cedunt: quia nec lana legata [7], veſtimenta debebuntur.

§. 86. Vaſis argenteis legatis ea omnia continentur, quæ capacitati alicui parata ſunt: & ideo tam potoria, quam eſcaria, item miniſteria omnia debebuntur, veluti urceoli, lances, patinæ [8], piperataria, cochlearia quoque, itemque trullæ, calices, ſcyphi, & his ſimilia.

§. 87. Libris legatis, chartæ, volumina, membranæ, & philuræ continentur: Codices quoque debentur. Librorum enim appellatione non volumina chartarum [9], ſed ſcripturæ modus, qui certo fine concluditur, æſtimatur. §. 88. Auro legato, gemmæ quoque incluſæ [10], itemque margaritæ, & ſmaragdi legato cedunt. Sed magis voluntatis eſſe quæſtionem. Infectum enim aurum debetur, factum ornamentorum genere continetur. §. 89. Vaſis argenteis legatis, emblemata [11] quoque ex auro infixa legato cedunt. §. 90. Argento potorio legato, omnia [12], quæ ad poculorum ſpeciem comparata ſunt, debebuntur, veluti pateræ, calices, ſcyphi, urceoli, œnophoria, & conchæ. §. 91. Carruca cum junctura legata, mulæ [13] quoque legatæ, non mulio videtur, propter quotidianam loquendi conſuetudinem.

§. 92. Prolatis codicillis, vel alio teſtamento quibus ademptum eſt legatum, vel certe reſciſſum [14], perperam ſoluta repetuntur.

TIT. VII.

DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

§. 1. Mortis cauſa donat, qui ad bellum proficiſcitur, & qui navigat, ea ſcilicet conditione [15], ut ſi reverſus fuerit, ſibi reſtituatur: ſi perierit, penes eum remaneat, cui donavit.

§. 2. Donatio mortis cauſa, ceſſante valetudine, & ſecuta ſanitate, pœnitentia etiam revocatur [16]: Morte enim tantummodo convaleſcit.

TIT. VIII.

AD LEGEM FALCIDIAM.

§. 1. Exhauſta legatis, aut fideicommiſſis, vel mortis cauſa donationibus [17] hereditate, auxilio Falcidiæ inſtitutus heres quadrantem retinere poteſt. §. 2. Quotiens de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus æſtimatis, quarta facienda eſt, quæ apud heredem remaneat: aut certe exigenda cautio a legatario, ut quod plus dodrante perceperit, reſtituat [18]. §. 3. Ea, quæ mater vivo filio donavit [19], in quartam non imputantur. §. 4. Ex mora præſtandorum fideicommiſſorum, vel legatorum fructus, & uſuræ peti poſſunt. Mora autem fieri videtur [20], cum poſtulanti non datur.

1 *l.* 32. §. 6. *ff. de aur. & arg. leg.* Ab eo diſſentiunt Sabinus, & Ulpianus. *l.* 70. *in princ. &* §. 2 *ff. de leg.* 3. 2 *l.* 25. §. *mundus. ff. de aur. & arg. leg.* 3 *l.* 32. §. *pen. ff. eod. d.* §. *mundus.* 4 Tertullianus *in lib. de hab. mulieb.* ita diſtinguit: Habitus, fœmina duplicem ſpeciem circumfert, cultum, & ornatum. Cultum quem mundum muliebrem vocant. Ornatum, quem mundum muliebrem convenit dici. Iſte in auro & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur: ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. 5 *l.* 25. §. *ornamenta. ff. de auro & argento leg.* 6 Ut auro, ita & argento legato vaſa continentur. *l.* 19. §. *ult. ff. de aur. & argent. leg.* Sed magis eſt voluntatis quæſtio. 7 *l.* 88. *ff. de leg.* 3. 8 *l.* 19. §. *ſed cui vaſa. ff. de aur. & arg. leg.* 9 *l.* 52. *ff. de legat.* 3. 10 Auro legato factum, infectumque debetur. *l.* 19. *in princ. ff. de aur. & arg. leg.* itemque gemmæ auro incluſæ. *d. l.* 19. §. *perveniamus.* 11 *d. l.* 19. §. *ſimili modo.* 12 *l.* 21. *l.* 36. *ff. de aur. & arg. leg.* 13 *l.* 38. § 8. *ff. de adil. edict. l.* 3. *ff. de aur. & arg. leg.* 14 Id eſt, deminutum. *l.* 2. §. 1. *ff. de cond. indeb.* Scribe, reciſum.

15 Ut dictum eſt *l.* 2. *l.* 23. §. 1. *de don.* 16 §. 1. *de donat.*

17 Erat lex Falcidia de legatis, ſed Pegaſiano S. C. ad fideicommiſſa, conſtitutione Severi ad donationes cauſa mortis etiam producta eſt. 18 *l.* 1. *cum dicitur. ff. ſi cui plus quam per legem Falc. l.* 2. *C. de uſur. & fruct. leg.* 19 Niſi ideo donata ſint, ut integra heres legata præſtaret. *l.* 56. §. *ult. ff. ad leg. Falcid.* aut ea mente donentur, ut in eam imputentur. *l.* 35. §. 2. *C. de inoffic. teſt.* 20 Per litis conteſtationem. *l.* 1. *C. de uſur. & fruct. leg.*

JULII PAULI

RECEPTARUM SENTENTIARUM

LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE FIDEICOMMISSIS.

§. 1. Ab uxore, cui vir dotem prælegavit, fideicommiſſum relinqui non poteſt: quia non ex lucrativa cauſa teſtamento aliquid capit, ſed proprium [1] recipere videtur. §. 2. A poſtumo herede inſtituto [2] fideicommiſſum dari poteſt. §. 3. Ab imperatore [3] herede inſtituto legatum, & fideicommiſſum dari poteſt.

§. 4. A ſurdo [4], vel muto, ſive legatum acceperit, ſive heres inſtitutus ſit, vel ab inteſtato ſucceſſerit, fideicommiſſum relinquitur.

§. 5. Qui fideicommiſſum relinquit, etiam cum eo, cui relinquit, loqui poteſt [5]: velut, *Peto, Gai Sei contentus ſis illa re*, aut, *volo tibi illud præſtari.* §. 6. Fideicommittere his verbis poſſumus *rogo, peto, volo, mando* [6], *deprecor, cupio, injungo. Deſidero* [7] quoque & *impero* verba utile faciunt fideicommiſſum. *Relinquo* [8] vero, & *commendo* [9], nullam fideicommiſſi pariunt actionem. §. 7. Tam noſtras res, quam alienas per fideicommiſſum relinquere [10] poſſumus: ſed noſtræ ſtatim, alienæ autem æſtimatæ, aut redemptæ præſtantur.

§. 8. Si alienam rem tanquam ſuam teſtator per fideicommiſſum reliquerit, non relicturus, ſi alienam ſciſſet, ut ſolet legatum, ita inutile erit [11] fideicommiſſum. §. 9. Teſtator ſupervivens, ſi eam rem, quam reliquerat, vendiderit, extinguitur [12] fideicommiſſum.

§. 10. Codicillis, qui teſtamento confirmati non ſunt, adſcriptum fideicommiſſum jure debetur. §. 11. Filio quibuscunque verbis a patre fideicommiſſum relictum, jure debetur. Sufficit enim inter conjunctas perſonas, quibuscunque verbis, ut in donatione, voluntas expreſſa: & ideo etiam pridie [13], quam moriatur, recte relictum videtur.

§. 12. In tempus emancipationis, vel cum ſui juris erit, fideicommiſſum relictum [14] quocumque modo patria poteſtate liberato debetur.

§. 13. Rogati invicem ſibi, ſi ſine liberis deceſſerint, hereditatem reſtituere, altero decedente ſine liberis, hereditas ad eum pervenit, qui ſupervixit, nec ex eo paciſci [15] contra voluntatem teſtatoris poſſunt.

§. 14. Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommiſſum præſtare non poſſunt. §. 15. Rem fideicommiſſam ſi heres vendiderit, eamque ſciens comparaverit, nihilominus in poſſeſſionem [16] ejus fideicommiſſarius mitti jure deſiderat.

§. 16. Quotiens libertis fideicommiſſum relinquitur, ad eos tantummodo [17] placuit pertinere, qui manumiſſi ſunt, vel qui in eodem teſtamento libertatem, intra numerum legitimum conſecuti ſunt.

§. 17. Cui ab herede fideicommiſſum non præſtatur non ſolum in res hereditarias [18], ſed & in proprias [19] heredis inducitur.

§. 18. Jus omne fideicommiſſi non in vindicatione, ſed in petitione [20] conſiſtit.

TIT. II.

DE SC. TREBELLIANO.

Senatusconſulto Trebelliano proſpectum eſt, ne ſolus heres omnibus hereditariis actionibus oneretur. Et ideo quotiens hereditas ex cauſa fideicommiſſi reſtituitur, actiones ejus in fideicommiſſarium transferuntur [21]: quia unicuique damnoſam eſſe fidem ſuam non oportet.

TIT. III.

DE SC. PEGASIANO.

§. 1. Inter heredem & fideicommiſſarium, cui ex Pegaſiano hereditas reſtituitur, partis & pro parte ſtipulatio interponitur [22]: ut heredi inſtituto pro quarta actiones, pro ceteris vero portionibus fideicommiſſario competant. §. 2. Totam hereditatem reſtituere rogatus, ſi quartam retinere nolit, magis eſt, ut eam ex SC. Trebelliano [23] debeat reſtituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommiſſarium dantur. §. 3. Lex Falcidia, itemque SC. Pegaſianum deducto omni ære alieno, Deorumque donis [24] quartam reſiduæ hereditatis ad heredem voluit pertinere. §. 4. Qui totam hereditatem reſtituit, cum quartam retinere ex Pegaſiano debuiſſet, repetere eam non poteſt [25]. Nec enim indebitum ſolviſſe videtur, qui plenam fidem defuncto præſtare maluit.

TIT. IV.

DE REPUDIANDA HEREDITATE.

§. 1. Recuſari hereditas [26] non tantum verbis, ſed etiam re poteſt, & alio quovis indicio voluntatis. §. 2. Heres per magiſtratus municipales, ex auctoritate præſidis [27], fideicommiſſario poſtulante, hereditatem adire, & reſtituere compellitur.

§. 3. Fideicommiſſarius ſi affirmet heredem nolle adire hereditatem, abſente eo interponi decretum [28], & in poſſeſſionem mitti jure deſiderat. §. 4. Suſpectam hereditatem adire compulſus, omnia [29] ex Trebelliano reſtituit.

TIT. V.

DE INOFFICIOSI QUERELA.

§. 1. Inofficioſum dicitur teſtamentum, quod fruſtra, liberis exheredatis, non ex officio pietatis [30], videtur eſſe conſcriptum.

§. 2. Poſt factum a matre teſtamentum filius procreatus, non mutata ab ea, cum poſſet, voluntate ad exemplum præteriti, inofficioſi [31] querelam recte inſtituit. §. 3. Teſtamentum, in

1 *l.* 77. §. *fideic. ff. de legat.* 2. Eademque ratione lex Falcidia hoc legatum non minuit. *l.* 81. §. 1. *ff. ad leg. Falc.* 2 Licet alienus ſit. *l. pen. ff. de legat.* 1. *l.* 1. §. *pen. ff. de legat.* 3. 3 Quia jus habet commune cum ceteris. *l.* 7. *C. qui teſtam. fac. poſſ.* 4 *l.* 77. §. *ſurdo. ff. de legat.* 2. 5 *l.* 69. *ff. de legat.* 2. *l.* 11. §. 4. *ff. de legat.* 3. ſcripſimus *Obſerv. l.* 2. *c.* 3. 6 §. *ultim. Inſt. de ſing. reb. per fideic. vel. l.* 2. *C. com. de legat.* 7 *l.* 115. *l.* 118. *ff. de legat.* 1. 8 At videtur eſſe precarium. *l.* 78. §. 8. *ff. ad SC. Trebell.* 9 *l.* 12. *C. de fideicommiſſ. libert. l.* 11. §. 2. *ff. de legat.* 3. 10 Per damnationem. Ulpian. *titul. de fideicomm.* Per vindicationem jure civili non valet. *l.* 39. *ff. de manum. teſt.* 11 *l.* 10. *C. de legat. l.* 6. *C. de fideicommiſſ.* 12 Niſi alia mente teſtatorem alienaſſe probetur. §. *ſi rem ſuam. Inſt. de legat. l.* 15. *ff. de adim. leg.* 13 Paria ſunt, *Poſt mortem heredis*, & *Pridie quam morietur heres.* §. *poſt mortem*, 35. *Inſt. de legat.* Sed & *Cum morietur heres. l.* 1. §. *ſi emancipato. ff. de collat. bonorum. l.* 11. §. *ſi filio ff. de legat.* 3. 14 Idemque juris uno tantum caſu expreſſo. *l.* 11. §. *ſi cui. ff. de legat.* 3. *l.* 15. *ff. quand. dies leg. ced. l.* 3. *C. de inſtit. & ſubſtit.* 15 *l.* 21. *l. C. de pact. l.* 11. *C. de tranſact.* 16 Juſtinianus in rem miſſionem ſuſtulit. Igitur ſupereſt duntaxat vindicatio: emptori autem malæ fidei adverſus heredem ſolius pretii repetitio dabitur. *l. ult. C. com. de legat.*

17 Idem interdum datur & manumiſſis per fideicommiſſum, & libertorum libertis. *l.* 2. *l.* 16. §. 1. *ff. de aliment. legat.* 18 Niſi maluit ſeparationem bonorum impetrare. *l. penult. ff. de ſepar.* 19 Ob cautionem non præſtitam non mittitur in res heredis proprias, niſi certis modis. *l.* 5. §. *Imp. ff. ut in poſſ. legat.* 20 Legata vindicamus, fideicommiſſa petimus. *l.* 22. §. 1. *ff. ad SC. Trebell.*

21 Quod ideo proditum eſt, ne cui periculoſa eſſet fides ſua. *l.* 1. *ff. ad SC. Trebell.*

22 Communicantur tamen onera inter heredem & fideicommiſſarium, interpoſitis ſtipulationibus partis & pro parte. §. *poſt quod Inſt. de fideicom. hered.* 23 *l.* 45. *ff. ad SC. Treb.* 24 Argum. *l.* 5. §. 12. *ff. de don. inter vir. & uxor.* 25 Quia ſciens reſtituit. *l.* 1. *l. ult. C. ad leg. Falcid. l.* 5. §. 15. *ff. de don. int. vir. & uxor.*

26 *l.* 16. §. 4. §. 10 *ff. ad SC. Treb. l.* 95. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* 27 Eodemque modo Duumviri tutores dant, *l.* 46. §. 6. *ff. de admin. tutor.* cum tamen neutrum imperii ſit, aut juriſdictionis. 28 *l.* 6. *ff. ad SC. Trebell. l.* 57 *ff. eod. l. pen.* § *ult. C. eod.* 29 *l.* 4. *l.* 45. *ff. ad SC. Trebell.* §. *ſed ſi recuſabat Inſt. de fideicom. hered.*

30 Vel contra officium pietatis. *l.* 2. *ff. de inoffic. teſtam.* 31 *l.* 3. *C. de inoffic. teſtam.*

quo Imperator [1] ſcriptus eſt heres, inofficioſum argui poteſt. Eum enim qui leges facit [2], pari majeſtate legibus obtemperare convenit.

§. 4. Qui inofficioſum dicere poteſt, hereditatem petere [3] non prohibetur. §. 5. Filius ex aſſe heres inſtitutus inofficioſum dicere non poteſt, nec intereſt, exhauſta, nec ne ſit hereditas, cum apud eum quarta [4] aut legis Falcidiæ, aut SC. Pegaſiani beneficio ſit remanſura.

§. 6. Quarta portio liberis deducto ære alieno, & funeris impenſa præſtanda eſt, ut ab inofficioſi querela excludantur: libertates [5] quoque eam portionem minuere placet. §. 7. Filius in judicio patris ſi minus quarta portione conſecutus ſit, ut quarta ſibi a coheredibus fratribus [6] citra inofficioſi querelam impleatur, jure deſiderat. §. 8. Pactio talis, ne de inofficioſo teſtamento dicatur, querelam ſuper judicio futuram non excludit. Meritis [7] enim liberos, quam pactionibus adſtringi placuit. §. 9. Rogatus hereditatem reſtituere, etſi inofficioſi querelam inſtituerit, fideicommiſſo non fit injuria: quartam enim ſolummodo hereditatis amittit [8], quam beneficio Senatusconſulti habere potuiſſet. §. 10. Heres inſtitutus habens ſubſtitutum, ſi de inofficioſo dixerit, nec obtinuerit, non id ad fiſcum, ſed ad ſubſtitutum [9] pertinebit.

TIT. VI.
DE VICESIMA [10].

§. 1. TAbulæ teſtamenti aperiuntur hoc modo, ut teſtes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui ſignaverint teſtamentum: ut ita agnitis ſignis, rupto lino aperiatur, & recitetur [11], atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas, ac deinde ſigno publico obſignatum in archium redigatur: ut ſi quando exemplum ejus interciderit [12], ſit, unde peti poſſit. §. 2. Teſtamenta in municipiis, coloniis, oppidis, præfectura, vico, caſtello, conciliabulo facta, in foro, vel baſilica præſentibus teſtibus, vel honeſtis viris, inter horam ſecundam & decimam diei recitari debent, exemploque ſublato, ab iisdem rurſus magiſtratibus [13] obſignari, quorum ſententia conſtat aperta. §. 3. Teſtamentum lex ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiri voluit: & ideo quamvis ſit reſcriptis variatum, tamen a præſentibus intra triduum, vel quinque dies aperiendæ ſunt tabulæ: ab abſentibus quoque intra eos dies, cum ſupervenerint. Nec enim [14] oportet teſtamentum heredibus, aut legatariis, aut libertatibus, quam neceſſario [15] vectigali moram fieri.

TIT. VII.
DE LEGE CORNELIA.

§. 1. QUi teſtamentum falſum ſcripſerit, recitaverit, ſubjecerit, ſignaverit, ſuppreſſerit, amoverit, reſignaverit, deleverit, pœna legis Corneliæ [16] de falſis tenebitur, id eſt, in inſulam deportatur. §. 2. Non tantum is, qui teſtamentum ſubjecit, ſuppreſſit, delevit, pœna legis Corneliæ coërcetur; ſed & is [17], qui ſciens dolo malo id fieri juſſit, faciendumve curavit. §. 3. Teſtamentum ſupprimit, qui ſciens prudenſque tabulas teſtamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommiſſariorum, aut libertatum non profert [18]. §. 4. Supprimere tabulas videtur, qui cum habeat, & proferre poſſit, eas proferre non curat [19]. §. 5. Codicilli quoque [20] ſi lateant, nec proferantur, ſupprimi videbuntur. §. 6. Edicto perpetuo cavetur, ut ſi tabulæ teſtamenti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum [21] agi poſſit, quo ad exhibendum compellitur qui ſupprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque, & membranæ continentur.

TIT. VIII.
DE INTESTATORUM SUCCESSIONE.

§. 1. INter agnatos & cognatos hoc intereſt [22], quod in agnatis etiam cognati continentur, inter cognatos vero agnati non comprehenduntur. Et ideo patruus & agnatus eſt, & cognatus, avunculus autem cognatus tantummodo. §. 2. Si ſint fratres defuncti [23], & fratris filii, vel nepotes, fratre non exiſtente filius fratris nepoti præfertur. §. 3. Fœminæ ad hereditates legitimas ultra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur, idque jure civili [24], vel Voconia narratione videtur effectum. Ceterum lex XII. Tabul. nulla diſcretione ſexus cognatos admittit. §. 4. In hereditate legitima ſucceſſioni locus non eſt. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non poteſt [25], quia omnis ſucceſſio proximiori defertur. §. 5. Ab hoſtibus captus neque ſui, neque legitimi heredis jus amittit poſtliminio reverſus. Quod & circa eos, qui in inſulam deportantur, vel ſervi pœnæ effecti ſunt, placuit obſervari, ſi per omnia in integrum indulgentia principali [26] reſtituantur.

§. 6. Pro herede gerere, eſt deſtinatione futuri dominii aliquid ex hereditariis rebus uſurpare. Et ideo pro herede gerere videtur [27], qui fundorum hereditariorum culturas, rationeſque diſponit, & qui ſervis hereditariis, jumentis, rebuſve aliis utitur. §. 7. Ex pluribus heredibus iisdemque legitimis, ſi qui omiſerint hereditatem, vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his, qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones adcreſcunt. Quod in herede inſtituto eum, qui acceperat ſubſtitutum [28], evenire non poterit. Diverſa enim cauſa eſt ſcripti & legitimi.

TIT. IX.
AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM.

§. 1. MAtres tam ingenuæ, quam libertinæ, cives Romanæ, ut jus liberorum conſecutæ videantur, ter & quater peperiſſe ſufficiet, dummodo vivos [29], & pleni temporis pariant.

§. 2. Quæ ſemel uno partu tres filios edidit, jus liberorum non conſequitur. Non enim ter peperiſſe, ſed ſemel partum fudiſſe videtur, niſi forte per intervalla [30] pariat. §. 3. Mulier ſi monſtroſum aliquid, aut prodigioſum enixa ſit, nihil proficit [31]. Non ſunt enim liberi, qui contra formam humani generis, converſo more procreantur.

§. 4. Partum, qui membrorum humanorum officia ampliavit, quia aliquatenus videtur effectus, matri prodeſſe placuit [32]. §. 5. Septimo menſe natus matri prodeſt [33]. Ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittere, ut aut ſeptimo pleno, aut decimo menſe partus maturior videatur. §. 6. Aborſus, vel abactus venter partum efficere [34] non videtur. §. 7. Libertina ut jus liberorum conſequi poſſit, quater eam peperiſſe ſufficit. §. 8. Latina ingenua jus Quiritum conſecuta, ſi ter pepererit, ad legitimam filii hereditatem admittitur, non eſt enim manu emiſſa. §. 9. Jus liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui ſuperſunt: habuit, quæ amiſit. Neque habet neque habuit, quæ beneficio principis jus liberorum conſecuta eſt.

TIT. X.
AD SENATUSCONSULTUM ORPHITIANUM.

§. 1. FIlii vulgo quæſiti ad legitimam matris hereditatem aſpirare non prohibentur [35]: quia pari jure ut ipſorum matribus, ita ipſis matrum hereditates deferri debuerunt. §. 2. Ad filiam ancillam, vel libertam ex SC. Claudiano effectam, legitima matris inteſtatæ hereditas pertinere non poteſt [36]: quia neque ſervi, neque liberti matrem civilem habere intelliguntur. §. 3. Ad legitimam inteſtatæ matris hereditatem filii cives Romani, non etiam Latini admittuntur. Cives autem Romanos eo tempore [37] eſſe oportet, quo ab iisdem legitima hereditas aditur. §. 4. Filius maternam hereditatem, eandemque legitimam, niſi adeundo [38] quærere non poteſt.

TIT. XI.
DE GRADIBUS.

§. 1. PRimo gradu ſuperiori linea [39] continentur pater, mater: inferiori filius, filia, quibus nullæ aliæ perſonæ junguntur.

§. 2. Secundo gradu continentur ſuperiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis: transverſa frater, ſoror: quæ perſonæ duplicantur. Avus enim, & avia tam ex patre, quam ex matre: nepos, neptis tam ex filio, quam ex filia: frater, ſoror tam ex patre, quam ex matre accipiuntur. Quæ perſonæ ſequentibus quibuscunque gradibus ſimiliter pro ſubſtantia earum, quæ in quoquo gradu conſiſtunt, ipſo ordine duplicantur [40].

§. 3. Tertio gradu [41] veniunt ſupra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis: ex obliquo fratris, ſororisque filius, filia, patruus, amita, id eſt, patris frater & ſoror: Avunculus, matertera, id eſt, matris frater & ſoror. §. 4. Quarto gradu [42] veniunt ſupra abavus, abavia: infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris & ſororis nepos, neptis, frater patruelis, ſoror patruelis, id eſt, patrui filius, filia: conſobrinus, conſobrina, id eſt, avunculi & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id eſt, amitæ filius, filia: itemque conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur. Quibus adcreſcit patruus magnus, amita magna, id eſt, avi paterni frater & ſoror: Avunculus magnus, matertera magna, id eſt, aviæ tam paternæ, quam maternæ frater & ſoror.

§. 5. Quinto gradu [43] veniunt ſupra quidem, atavus, atavia, infra atnepos, atneptis: ex obliquo fratris & ſororis pronepos, proneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini, conſobrinæ filius, filia, propius ſobrinus ſobrina, id eſt, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. His adcreſcunt propatruus, proamita, hi ſunt proavi paterni frater & ſoror; proavunculus, promatertera, hi ſunt proaviæ paternæ, maternæque frater & ſoror, proavique materni. §. 6. Sexto gradu [44] veniunt ſupra tritavus, tritavia, infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris & ſororis abnepos, abneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini, conſobrinæ nepos, neptis: patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis, id eſt, propioris ſobrini filius, filia, qui conſobrini appellantur. Quibus ex latere adcreſcunt propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius, filia: Abpatruus abamita, hi ſunt abavi paterni frater & ſoror: Abavunculus abmatertera, hi ſunt abaviæ paternæ, maternæque frater & ſoror, abavique materni. §. 7. Septimo gradu [45] qui ſunt cognati recta linea ſupra, infraque, propriis nominibus non appellantur: ſed ex transverſa linea continentur fratris, ſororiſve atnepos, atneptis, conſobrini filii, filiæque. §. 8. Succeſſionis idcirco gradus ſeptem conſtituti ſunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita [46] ſuccedentibus prorogari poteſt.

1 *l.* 8. §. 2. *ff. de inoffic. teſt.* 2 *l.* 23. *ff. de legat.* 3. 3 *l.* 1. *C. de inoffic. teſt.* Quidam Codices habent, *Qui inofficioſum dicere non poteſt.* 4 *l.* 8. §. 9. *ff. de inoffic. teſt.* 5 *l.* 8. §. 8. & §. 9. *ff. de inoffic. teſt. l.* 6. *C. eod.* 6 Adjectus extraneis ſecus. *l.* 3. *C. de inoffic. teſtam.* Hodie ex conſtitutione Juſtiniani filio inſtituto ex minore parte, vel exheredato, cui minus debito relictum eſt, omnimodo actio datur ſupplendæ portionis gratia, non querela, *l.* 30. *l.* 36. *C. de inoffic. teſtam.* 7 *l.* 35. §. 1. *C. de inoffic. teſt.* 8 *d. l.* 8. §. *unde non male. ff. de inoff. teſt.* 9 *d. l.* 8. §. 4. *in fin.*

10 Dio libro 55. *l. ult. C. de edict. D. Adr. tollend. l. ult. ff. de appell. recip.* 11 *l.* 4. *l.* 6. *ff. teſtam. quemadmod. aper.* Si non fuerit ſignatorum copia, præſentibus optimæ opinionis viris aperiuntur. *l.* 7. *ff. eod. l.* 2. *C. eod. tit.* 12 Eaque ratione in archivum relata ad comparationem valent, licet deſtituta ſint legis ſolemnitate, *Novell.* 1. §. *penult. l.* 2. *l.* 18. *l.* 23. *C. de teſtam. l.* 19. *C. eod.* 13 Sed ſi in archivo civitatis tabulæ non deponantur, ſatis erit vel priorum ſignatorum, vel eorum, qui illis abſentibus adfuerunt, ſigna magiſtratu præſente reponi. *l.* 7. *ff. teſtam. quemadm. aper. l.* 2. *C. eod.* 14 *l. ult. ff. de appell. recip.* 15 κατ᾽ ἔλλειψιν, *ut in tit. prox.* 8. *Meritis liberos, quam pactionibus.* [illegible] *lib.* 5. *tit.* 18. *neque in pecuniariis, quam in capitalibus.*

16 *l.* 2. *ff. ad leg. Corn. de falſ.* Pœna legis Corneliæ eſt deportatio, ut *lib.* 5. latius. 17 *l.* 2. *ff. eod.* 18 Inde in *l. Pomp.* 44. *ff. de adquir. rerum domin.* Qui repoſcenti non reddit, ſupprimere, & intercipere videtur. Sed omnimodo ſupprimendi animum [illegible] exigimus. *l.* 3. §. *ſi quis dolo. ff. de tab. exhib.* 19 *d. l.* 3. §. *ſi quis dolo.* 20 *l.* 1. [illegible] *interdictum. ff. de tab. exhib.* 21 Pugnat directo cum *l.* 3. §. *ult. ff. de tab. exhib.* ſed Ulpianus credo ſic ſcripſit: *Interdictum hoc & poſt annum non competere*, ut in *l.* 1. §. *hanc actionem. ff. ne vis fiat ei.*

22 *l. penult. ff. unde legit.* 23 Sic lego, *Si ſint frater defuncti, & fratris filius vel nepos, frater filio fratris, vel eo non exiſtente, nepoti præfertur.* §. *ſi plures*, *Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.* 24 Jure novo. §. *ceterum, de legitim. agnat. ſucceſſ.* 25 Non dabitur Unde legitimi, dabitur tamen Unde cognati. § *placebat* 7. *Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.* Ex *l.* 4. *C. de bon. lib.* 26 *l.* 1. §. *filio. ff. ad SC. Tertyll. l.* 1. §. *utrum. ff. de bon. poſſ. contr. tab.* non tamen manumiſſione, *l.* 7. *ff. unde cogn.* 27 Quod fuſius explicatur in *l.* 20. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* 28 Legendum cenſeo, *eoque coheredi ſubſtituto*, ut in *l.* 9. *ff. de ſuis & legit.*

29 Nati enim non videntur, qui mortui naſcuntur, & contra naturam, ac leges videntur nati, qui immaturo partu eduntur. 30 *l.* 137. *ff. de verb. ſign. l.* 15. *ff. de ſtat. hom.* 31 *l.* 14. *ff. de ſtat. hom.* Contra Ulpianus in *l.* 135. *ff. de verborum ſignificatione.* Hic de lucro certatur, ibi de damno. Plus autem favendum eſt his, qui de damno vitando, quam de lucro captando certant, *l. ult.* §. *ſin vero creditores. C. de jur. delib.* 32 *l.* 14. *ff. de ſtat. hom.* 33 *l.* 12. *ff. de ſtat. hom.* 34 *l.* 2. *C. de poſth. hered.* Et ideo abortu facto, finitur miſſio in poſſeſſionem. *l.* 1. *in fin. ff. de vent. in poſſ. mitt.*

35 §. *noviſſime.* 3. *Inſt. de SC. Orph.* 36 *l.* 1. §. *filio. ff. ad SC. Tertyll.* 37 *l.* 1. §. *filio. ff. ad SC. Tertyll.* 38 *l.* 3. *C. ad SC. Orphitian.* eodemque modo mater filio heres fit, *l.* 1. *C. Theod. de cret. vel bon. poſſeſſ. l.* 1. *C. Theod. de leg. her.*

39 *l.* 9. *ff. de grad. & adfin.* 40 *l.* 10. §. 2. *ff. de grad. & adfin.* 41 Tertio gradu continentur perſonæ 10. duplicatæ 32. 42 In quarto gradu perſonæ continentur 80. 43 Quinto gradu continentur perſonæ 184. 44 Sexto gradu continentur perſonæ 448. 45 Septimo gradu continentur perſonæ mille 24. 46 *l.* 4. *ff. de grad. & adfin.*

TIT. XII.
DE MANUMISSIONIBUS.

§. 1. SErvum communem unus ex dominis manumittendo Latinum facere non potest, nec magis, quam civem Romanum: cujus portio eo casu, quo si proprius esset, ad civitatem Romanam perveniret, socio adcrescit [1]. §. 2. Mutus, & surdus servum vindicta liberare non possunt [2]. Inter amicos tamen, & per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad justam libertatem pervenire possit, conditione venditionis excipi potest. §. 3. Tormentis apud Præsidem subjectus, & de nulla culpa confessus, ad justam libertatem [3] perduci potest. §. 4. Fideicommissa libertas [4] data, facto heredis non mutatur, si servum, quem manumittere jussus est, vinxerit.

§. 5. Communem servum unus ex sociis vinciendo, futuræ libertati non nocebit. Inter pares enim sententias, clementior severiori præfertur. Et certe humanæ rationis est favere miserioribus, & prope innocentes dicere, quos absolute nocentes pronunciare non possumus.

§. 6. Debitor creditorve servum pignoris vinciendo, dedititium facere non possunt. Alter enim sine altero causam pignoris [5] deteriorem facere non potest. §. 7. Servus furiosi domini, vel pupilli jussu vinctus [6], dedititiorum numero non efficitur: quia neque furiosus, neque pupillus exacti consilii capax est. §. 8. Non tantum si ipse dominus [7] vinciat, nocet libertati, sed & si vinciri jubeat, aut vincientis procuratoris actorisve factum comprobet. Quod si antequam sciret vinctum, solutionis ejus causas approbaverit, libertati futuræ vincula non nocebunt. §. 9. Cæco curator dari non potest [8], quia ipse sibi procuratorem instituere potest.

TIT. XIII.
DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS.

§. 1. EA conditione heres institutus, si liberos suos emancipaverit, omnimodo eos emancipare cogendus est [9]. Pro conditione enim hoc loco emancipatio videtur adscripta. §. 2. Decedente eo, a quo fideicommissa libertas relicta est, heredes ejus eam præstare [10] cogendi sunt. §. 3. Si decedens servis suis libertatem ita dederit, Illum & illum liberos esse volo, eosque filiis meis tutores do, impeditur fideicommissa libertas: quia pupilli sine tutoris auctoritate manumittere non possunt, & habentibus tutores tutor dari non potest: sed interim vice absentium pupilli habentur, ut ex decreto amplissimi ordinis primum libertas [11], ac deinde tutela competere possit.

TIT. XIV.
AD LEGEM FUSIAM CANINIAM.

§. 1. NOminatim [12] servi testamento manumitti secundum legem Fusiam possunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo, *Stichus liber esto*. Cum autem, *Obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo*, ex Orphitiano SC. perinde libertas competit, ac si nominatim data sit. Officiorum enim, & artium appellatio nihil de significatione nominum mutat, nisi forte plures sint, qui eo officio designentur. Tunc enim nomen adjungendum est, ut eluceat, de quo testator sensisse videatur. §. 2. Codicillis testamento confirmatis datæ libertates cum his, quæ tabulis testamenti datæ sunt, concurrunt: & sive antecedant, sive sequantur testamentum, novissimo loco adhibentur, quia ex testamento utræque confirmantur.

§. 3. Quotiens numerus servorum propter legem Fusiam Caniniam ineundus est, fugitivi quoque [13] quorum semper possessio animo retinetur, computandi sunt. §. 4. Lege Fusia Caninia cavetur, ut certus servorum numerus [14] testamento manumittatur. Subductis igitur duobus usque ad x. pars dimidia, a x. usque ad xxx. pars tertia, a xxx. usque ad c. pars quarta, a c. usque ad d. pars quinta. Plures autem, quam centum ex majori numero servorum, manumitti non licet.

1 Hæc Justinian. mutat in *l. 1. C. de comm. serv. manum.* 2 *l. 10. C. qui testam. fac. possunt l. 1. ff. qui & a quibus manum.* 3 Auctor Ulpian. *in fragm. tit. 1.* 4 *l. 2. ff. de fideic libert.* 5 *l. 24. §. ult. ff. de pign. act.* 6 Vincula quemadmodum in lege Ælia Sentia de dedititiis accipiantur, Ulpian. exponit in *l. 216. ff. de verborum signific.* 7 Hodie sublata est dedititiorum conditio: Itaque usui hæc esse non possunt. 8 Curator dari solet muto, surdo, prodigo. *l. 43. ff. de procurat.* Cæco non datur. *l. 9. ff. de adoption. l. 2. ff. de bon. poss. fur. infant.* 9 *l. 92. ff. de condit. & demonstr.* 10 *l. 12. §. 1. ff. de fideic. libert.* 11 *l. 9. C. de fideic. libert.* 12 *l. 24. ff. de manum. testam.* 13 *l. 1. §. 14. l. 50. in fin. ff. de adquir. vel amitt. poss. l. 25. §. ult. ff de liber. caus.* 14 De quo in *l. si Judæi. C. Theod. de Judæis. & in primo tit. hujus libri.*

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER QUINTUS.

TIT. I.
DE LIBERALI CAUSA.

§. 1.

QUi contemplatione extremæ necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderint, statui ingenuitatis eorum non præjudicant [1]. Homo enim liber nullo pretio æstimatur. Iidem nec pignori ab his, aut fiduciæ dari possunt. Ex quo facto sciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari possunt. §. 2. Veritati & origini ingenuitatis manumissio, quocumque modo facta fuerit, non præjudicat [2]. §. 3. Descriptio ingenuorum ex officio fisci [3] inter fiscalem familiam facta, ingenuitati non præjudicat. §. 4. Qui metu & impressione alicujus terroris apud acta Præsidis servum se esse mentitus est, postea [4] statum suum defendenti non præjudicat. §. 5. Post susceptum liberale judicium, si assertor causam deseruerit, in alium assertorem omne judicium transferri placuit. In priorem vero quod prodendæ libertatis gratia factum est, extra ordinem vindicatur. Non enim oportet susceptam status causam, nulla cogente necessitate, destitui [5].

TIT. II.
DE USUCAPIONE.

§. 1. POssessionem adquirimus animo & corpore: animo utique nostro [6], corpore vel nostro, vel alieno. Sed nudo animo adipisci quidem possessionem non possumus, retinere tamen nudo animo possumus, sicut in saltibus hybernis [7], æstivisque contingit.

§. 2. Per liberas personas, quæ in potestate nostra non sunt, adquiri nobis nihil potest. Sed per procuratorem [8] adquiri nobis possessionem posse, utilitatis causa receptum est. Absente autem domino comparata, non aliter ei quam si rata sit [9], quæritur. §. 3. Longi temporis præscriptio inter præsentes continuo decennii spatio, inter absentes vicennii comprehenditur. §. 4. Viginti annorum præscriptio etiam adversus Remp. prodest [10] ei, qui justum initium possessionis habuit, nec medio tempore interpellatus est. Actio tamen quanti ejus interest adversus eos Reipub. datur, qui ea negotia defendere neglexerunt.

§. 5. Si post motam [11] intra tempora quæstionem, res ad novum dominum emptione transierit, nec is per xx. annos fuerit inquietatus, avelli ei possessionem non oportet.

TIT. III.
DE HIS, QUÆ PER TURBAM FIUNT.

§. 1. IN eos, qui per turbam, seditionemve damnum alicui dederint, dandumve curaverint, si quidem res pecuniaria est, æstimatione dupli [12] sarcitur. Quod si ex hoc corpori alicujus, vitæ, membrisve noceatur, extra ordinem vindicatur. §. 2. Quidquid ex incendio, ruina, naufragio, navique expugnata raptum, susceptum, suppressumve erit, eo anno in quadruplum [13] ejus rei, quam quis suppresserit, celaverit, rapuerit, convenitur, postea, in simplum.

§. 3. Hi, qui ædes alienas, villasve expilaverint, effregerint, expugnaverint, si quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniuntur [14]. Telorum autem appellatione omnia, ex quibus saluti hominis nocere possunt, accipiuntur. §. 4. Receptores aggressorum, itemque latronum eadem pœna [15] afficiuntur, qua ipsi latrones. Sublatis enim susceptoribus, grassantium cupido conquiescit. §. 5. Fures, vel raptores balnearum plerumque in metallum, aut in opus publicum [16] damnantur. Nonnumquam pro frequentia admissorum judicantis sententia temperatur. §. 6. Incendiarii, qui consulto incendium inferunt, summo supplicio afficiuntur. Quod si per incuriam eorum ignis evaserit, dupli compendio [17] damnum ejusmodi sarciri placuit.

TIT. IV.
DE INJURIIS.

§. 1. INjuriam patimur aut in corpus aut extra corpus. In corpus verberibus, & illatione stupri. Extra corpus, conviciis [18], & famosis libellis: quod ex affectu uniuscujusque [19] patientis, & facientis æstimatur. §. 2. Furiosus, itemque infans affectu doli, & captu contumeliæ carent: idcirco injuriarum [20] agi cum his non potest. §. 3. Si liberis, qui in potestate sunt, aut uxori fiat injuria, nostra interest vindicare: ideoque per nos actio inferri potest, si modo is, qui fecit, in injuriam nostram [21] id fecisse doceatur. §. 4. Corpori injuria infertur, cum quis pulsatur, cuive stuprum infertur, aut de stupro interpellatur [22]. Quæ res extra ordinem vindicatur, ita ut pulsatio pudoris, pœna capitis vindicetur. §. 5. Solicitatores [23] alienarum nuptiarum, itemque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur. §. 6. Injuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto jure introducta est. Lege xii. tabul. [24] de famosis carmi-

1 Pater filios vendere potest, si cogat egestas. *l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr.* & ita venditus filius servus emptoris fit: sed reddito emptori pretio, aut mancipio pari, ingenuitatem pristinam recipiet: atque ita venditio illa, ingenuitati non præjudicat. 2 *§. ult. Inst. de ingenuis.* 3 Idem est, si pater liberos profiteatur, velut servos. *l. 39. C. de liber. causa. l. 8. ff. de stat. hom.* 4 *l. 6. l. 24. C. de liber. causa.* 5 Libertas enim publicam tutelam meretur *l. 2. ff. ne de stat. def. l. 3. §. hoc interdictum. ff. de lib. hom. exh.* 6 Ex causa peculiari animo etiam alieno possessionem adquirimus. *l. 3. §. saltus. ff. de adquirend. possess.* 7 Quod dicitur de saltibus, ad omnia prædia pertinet. *l. 1. §. quod vulgo ff. de vi.* 8 *l. 1. l. 8. C. de adq. poss. l. 1. C. per quas person. nob. adq.* 9 *l. 42. §. ult. ff. de adquir. poss. l. 24. ff. de neg. gest.* 10 Actio tamen quanti interest, in administratorem, vel curatorem civitatis competit, quod a possessore agros Reipub. non repetierit. *l. ult. ff. de adm. rer. ad civit. pert.* 11 Sumpta est hæc sententia ex *l. 1. C. de præscript. long. temp.*

12 Intra annum, post annum in simplum. *l. 4. ff. vi bon. rapt.* 13 *l. 1. ff. de inc. ruin. & nauf.* 14 Extat hæc sententia in *l. pen. ff. ad l. Jul. de vi pub.* 15 *l. 3. §. non tantum. ff. de incend. ruin. & naufr. l. 1. ff. de recept. l. pen. C. ad legem Jul. de vi pub.* 16 Pari pœna afficiuntur nocturni fures. *l. 1. ff. de fur. baln.* 17 *l. 28. §. 12. ff. de pœnis. l. 9. l. pen. ff. de inc. ruin. & nauf. l. 10. ff. ad leg. Corn. de sic.* & hæc est quæ incensarum ædium actio dicitur in *l. 7. ff. de pact.*

18 *l. 1. §. omnem. ff. de injur.* 19 *l. 3. §. 1. ff. eod. §. ult. Inst. de injur.* 20 *l. 3. §. 1. ff. de injur.* 21 Si patremfam. aut viduam esse existimaverit, non potest videri patri, aut marito injuriam fecisse. *l. 18. §. ult. ff. de injur.* 22 Interpellatio pudicitiæ magis ad infamiam pertinere videtur. *l. 1. §. omnem. ff. de injur.* 23 *l. 1. in prin. ff. de extraord. crim.* 24 Capitis pœna probatur etiam a *l. 1. C. de fam. libell.* aliæ in desuetudinem abierunt.

nibus,

nibus, membris ruptis, & offibus fractis. §. 7. Moribus, quotiens factum pro qualitate sui, arbitrio judicis [1] æstimatur, congruentis pœnæ supplicio vindicatur. §. 8. Mixto jure injuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur [2], vel cujus domus introitur ab his, qui vulgo Directarii [3] appellantur: in quos extra ordinem animadvertitur: ita ut prius ingruentis consilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilii, aut metalli, aut operis publici.

§. 9. Injuriarum civiliter damnatus, ejusque æstimationem inferre jussus, famosus [4] efficitur. §. 10. Atrox injuria [5] æstimatur aut loco, aut tempore [6], aut persona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Persona, quotiens senatori, vel equiti Romano, decurioni, vel alias spectatæ auctoritatis viro. §. 11. Qui per calumniam injuriæ actionem instituit, extra ordinem [7] punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit. §. 12. Injuriarum non nisi præsentes accusare possunt. Crimen ejus [8], quod vindictæ, aut calumniæ judicium expectat, per alios intendi non potest. §. 13. Fit injuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, cœno, luto oblinuerit, aquas spurcaverit, fistulas, lacus, quidve aliud ad injuriam publicam [9] contaminaverit: in quos graviter animadverti solet. §. 14. Qui puero prætextato stuprum, aliudve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite persuaserit [10], mulierem, puellamve interpellaverit, quidve pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumve, quo id persuadeat, dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur.

§. 15. Psalterium [11], quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, & publice cantatum, tam in eos, qui hoc cantaverint, quam in eos, qui composuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, si personæ dignitas ab hac injuria defendenda sit. §. 16. In eos auctores, qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem [12] usque ad relegationem insulæ vindicatur.

§. 17. Convitium judici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia [13] notantur. §. 18. Maledictum, itemque convitium publice factum ad injuriæ vindictam revocatur: quo facto condemnatus famosus efficitur. §. 19. Non tantum is, qui maledictum, aut convitium ingesserit, famosus efficitur, sed & is, cujus ope [14] consiliove factum esse dicitur. §. 20. Servus, qui injuriam, aut contumeliam fecerit, si quidem atrocem, in metallum damnatur: si vero levem, flagellis cæsus [15] sub pœna vinculorum [16] temporalium domino restituitur.

TIT. V.
DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIBUS LITIUM.

§. 1. RES judicatæ videntur ab his, qui imperium, potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, qua jus dicere possunt [17], itemque ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromisso autem judex sumptus rem judicatam non facit [18]: sed si pœna inter eos promissa sit, pœna rei in judicium deductæ ex stipulatu peti potest. §. 2. Confessi debitores pro judicatis habentur: ideoque ex die confessionis tempora solutioni præstituta computantur. §. 3. Confiteri quis in judicio non tantum sua voce, sed & literis, & quocumque modo potest. Convinci autem non nisi scriptura, aut testibus potest. §. 4. Eorum, qui debita confessi sunt, pignora capi, & distrahi [19] possunt. §. 5. Ea, quæ altera parte absente decernuntur, vim rerum judicatarum non obtinent [20].

§. 6. Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet [21]; quinimo nec appellari [22] potest ab ea. §. 7. Res olim judicata post longum silentium in judicium deduci non potest, nec eo nomine in duplum [23] revocari. Longum autem tempus, exemplo longæ præscriptionis [24], decennii inter præsentes, & inter absentes vicennii computatur. §. 8. In causa capitali absens [25] nemo damnatur, neque absens per alium [26] accusare potest. §. 9. Falsis instrumentis religione judicis circumducta, si jam dicta sententia prius de crimine admisso constiterit, ejus causæ instauratio [27] jure deposcitur.

TIT. VI.
DE INTERDICTIS.

§. 1. RETinendæ possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quæ eam possessionem quam jam habemus, retinere volumus, quale est, Uti possidetis de rebus soli, & Utrubi de re mobili [28]. Et in priore quidem is prior est, qui redditi interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero vero potior est, qui majore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidet [29]. §. 2. Ut interdictum, ita & actio proponitur: Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cujus rei solicitudo ad viarum curatores pertinet, a quarum munitione nemo exceptus [30] est. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere [31] condemnatur. §. 3. Non tantum si ipse dominus possessione dejiciatur [32], Unde vi utile interdictum est, sed & si familia ejus. Familiæ autem nomine etiam duo servi continentur. §. 4. Vi dejicitur non tantum qui oppressu multitudinis, aut fustium, aut telorum, aut armorum metu terretur: sed & is qui violentiæ opinione comparata possessione cessit, si tamen adversarius eam ingressus sit [33]. §. 5. De navi vi dejectus hoc interdicto experiri non potest, sed utilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemque de eo dicendum est, qui carruca, aut equo [34] dejicitur, quibus non abductis injuriarum actio datur.

§. 6. Vi dejectus videtur, & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus est [35], ne ad fundum suum accederet [36]. §. 7. Qui vi, aut clam, aut precario possidet, ab adversario impune dejicitur [37].

§. 8. Et rebus vi possessis si aliquæ arserint, vel servi decesserint, licet id sine dolo ejus [38], qui dejecit, factum sit, æstimatione tamen condemnandus est, qui ita voluit adipisci rem juris alieni. §. 9. Si inter vicinos ex communi rivo aqua ducatur, induci [39] prius debet ex his vicibus, quibus a singulis duci consuevit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam usurpanti nummaria pœna irrogatur. Cujus rei cura ad solicitudinem præsidis [40] spectat. §. 10. Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, ut quis quod precario habet restituat. nam & civilis actio hujus rei, sicut commodati [41], competit eo vel maxime, quod ex beneficio suo [42] unusquisque injuriam pati non debet. §. 11. Precario possidere [43] videtur, non tantum qui per epistolam, vel quacumque alia ratione hoc sibi concedi postulavit, sed & is, qui nullo voluntatis indicio, patiente [44] tamen domino possedit.

§. 12. Heres ejus, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit, magis dicendum est clam videri possidere [45]. Nullæ enim preces ejus videntur adhibitæ. Et ideo persecutio ejus rei semper manebit, nec interdicto locus est. §. 13. Arbor, quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum imminet, nisi a domino sublucari [46] non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. Quod si conventus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramorum compescatur. Idque qualiscumque dominus [47] facere non prohibetur. §. 14. Adversus eum, qui hominem liberum vinxerit, suppresserit, incluserit, operamve, ut id fieret, dederit, tam interdictum, quam legis Fabiæ [48] super ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, ut exhibeatur [49] is, qui detinetur: Lege autem Fabia, ut etiam pœna nummaria coërceatur.

§. 15. Bene concordans matrimonium separari a patre Divus Pius prohibuit [50]: itemque a patrono libertum, a parentibus filium, filiamque, nisi forte quæratur, ubi utilius morari debeat. §. 16. Omnibus bonis, quæ habet, quæque habiturus est, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea, quæ in usu quotidiano habet [51], obligantur: ideoque de his nec interdictum redditur.

TIT. VII.
DE OBLIGATIONIBUS.

§. 1. OBligationum firmandarum gratia stipulationes [52] inductæ sunt, quæ quadam verborum sollemnitate concipiuntur: & appellatæ, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum [53] appellaverunt. §. 2. Verborum obligatio inter præsentes [54], non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit. §. 3. Fructuarius servus, si quid ex re fructuarii aut ex operis suis [55] adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarii, adquirit, domino proprietatis adquirit. §. 4. Cum facto promissoris res in stipulatum deducta intercidit, perinde agi ex stipulato potest, ac si ea res extaret. Ideo promissor æstimatione ejus [56] punitur, maxime si in dolum [57] quoque ejus concepta fuerit stipulatio.

TIT. VIII.
DE NOVATIONIBUS.

NOn solum per nosmetipsos novamus quod nobis debetur, sed per eos etiam, per quos stipulari possumus: veluti per filiumfamilias, vel per servum jubendo, vel ratum habendo [58]. Procurator quoque noster ex jussu nostro, receptum est, ut novare possit.

1 Hoc est, quod ait Justin. in §. *pœna. Inst. de injur.* abolita actione legitima eam in judiciis frequentari. 2 Et est publica accusatio. *l. 12. ad fin. ff. de accus.* 3 Qui se fraudulenter per tegulas, vel alio modo in alienas ædes dirigunt, & inde nomen. Dicimus & Derectarios, & derigere. *l. 7. ff. de extr. crim. l. 1 ff. de effract.* 4 *l. 1. ff. de his qui not. infam.* 5 De atrocibus injuriis a prætore proposita sunt civiles actiones. Et ideo etiam ex eis causis, quæ lege Cornelia continentur, civiliter agi potest. *l. 7. §. posse. l. 37. ff. de injur.* 6 Exemplum in *l. 7. §. ult. ff. eod.* 7 Ita ut vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amotionem *l. 43. ff de injur.* Similis pœna variis, & falsis testibus imponitur. *J. tit. de testibus*: & judicibus corruptis in *tit. ad legem Jul. repetund.* 8 Civilis injuriarum actio per procuratorem intendi potest. *l. 11. §. 2. ff. de injur. l. 42. §. 1. ff. de procur.* Accusatio non item. *§. in summa. Inst. de injur.* 9 Hæc recensentur in *l. 1. §. 1. ff. de extr. crim.* 10 Extat hæc Pauli sententia in *l. 1. §. ult. ff. de extr. crim.* 11 Psalterium non pro organo, sed pro cantico dicit. 12 Generaliter omnis injuria nunc extra ordinem coercetur. *l. ult. ff. eodem.* 13 Extat hæc sententia in *l. 42. ff. eodem.* 14 *l. 15 § 25 ff. de injur.* 15 *l. 17. §. 4. l. ult. ff. eod.* 16 Hæc pœna frequens est in servis, ut flagellis cæsi sub pœna vinculorum domino restituantur. *tit. 18. & l. 10. l. 28. §. 4. l. 38. §. 4. ff de pœnis.*

17 Nec enim de omni summa pronuntiare possunt. *l. 28. ff. ad municip.* 18 *l. 1. C. de recept. arb. l. 2. ff. eod.* 19 *l. 6. §. ult. ff. de confess. l. 21. ff. de judic.* 20 *l. 31. ff. de re judic. l. ultim. C. de except. rei judicat.* 21 Res judicata tantum inter præsentes tenet. *l. 47. ff. de re jud. l. 7. C. quomod. & quand. jud. l. 1. §. item cum ex edicto. ff quæ sent. sin. ap. resc.* 22 *l. 53. §. 1. ff. de re jud. l. 8. C. quomod. & quand. jud.* Edicta affiguntur, literæ ad reum mittuntur, denuntiationes fiunt per executores. *l. 5 [illegible] ff. de pœn. l. 2. l. 9. C. quomod. & quand. jud.* 23 *l. 73. §. ult. ff. de judic. l. C. quor. appell. non rec.* 24 Ut S. *lib. 1 tit. 19.* obstat *l. 6. §. ult. ff de re judic.* Actionem perpetuam ita accipias, ut in vetustissimo jure, æternam, & immortalem. Vel in duplum, id est, oblata dupli æstimatione, ni jure vicerit, sicut venditor aliquando oblato duplo rescindi venditionem desiderat. *l. 6. C. de vend. rerum.* 25 Id est, exemplo adquisitionis longi temporis, ut S. *tit. 2.* 26 *l. 5. ff. de pœn.* 27 *l. penult. ff. de pub. jud.*

28 *l. ult. C. si ex fals. instrum. l. 11. ff. de except.* 29 In illo vincit is, qui redditi interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet: In hoc, qui majore parte anni possedit: quo pertinet *l. 156. ff. de verb. sign.* hæc est vetus differentia. Hodie interdicto, *Uti possidetis*, *Utrubi* exæquatum est *l. 1. ff. Utrubi. §. sed interdicto quidem. Inst. de interd.* 30 Nisi qui muneris publici vacationem impetravit. *l. 12. ff. de mun. & honor.* 31 *l. 1. §. 1. ff. ut in flum. public. navig. lic l 2. §. ult. ff. ne quid in loc. publ.* 32 *l. 2. §. prætor. ff. ne quid in loc. pub.* 33 *l. 1. ff. de vi.* 34 Legendum credo, *dejiciat* non *dejiciatur. l. 3. §. si quis autem. ff. de vi & vi arm.* 35 *l. 1. §. si quis de nave. ff. de vi.* 36 *l. 1. §. sive autem. & §. penult. ff. de vi & vi arm.* 37 Qui a me vi, aut clam, aut precario possidet non habet interdictum *Unde vi*, si eum possessione dejecero. Sed si alius dejecerit, placet ei interdictum dari. *l. 1. §. qui a me. ff. de vi.* 38 *l. 1. §. denique scribit Julianus. l. penult. ff. de vi.* 39 Hic locus mihi restituendus videtur, *interduci prius debet, & his vicibus.* 40 Ut *l. 6. C. de servit. & aqua.* 41 Civilis autem actio eo nomine non competit, quia precarium donatio potius est, quam civile negotium. *l. 14. ff. de precar.* 42 *l. 2. ff. eod.* 43 *l. 2. ff. eod.* 44 *l. 4. §. ult. ff. de precar.* 45 Igitur ex sua persona vindicatione convenitur, non interdicto, de precario. *l. 11. ff. de divers. temporal. præscript.* 46 Sublucare est compescere luxuriem ramorum, quod usque ad 15. pedes, ut fiat, definitum est, a terra. *l. 1. §. 7. ff. de arborib. cædend.* 47 Id est, sive proprietarius, sive fructuarius. *d. l. 1. §. non solum.* 48 Cujus pœna nummaria primum fuit, tum metalli. *l. ult. ff. de leg. Fab.* deinde gravior *l. ult. C. eod.* 49 *l. 3. ff. de lib. hom. exhib.* 50 *l. 1. §. ult. ff. de lib. exhib.* 51 *l. 6. & seq. ff. de pign. l. 1. C. quæ res pign. oblig. poss.*

52 *l. 5. §. conventionales. ff. de verb. oblig.* 53 Isidorus hunc locum citat *lib. 5.* 54 Neque obstat *l. 57. ff. de don. inter vir. & uxor.* in qua epistola cautionis loco emissa inter præsentes intelligenda est ex *l. 134. §. penult. ff. de verbor. oblig.* Et ideo omnia solemniter acta. *§. si scriptum. ff. de verb. oblig.* 55 *l. 23. ff. de adquir. rer. dom.* Quod extra duas istas causas stipulatur, proprietario adquirit. *l. 10. ff. h. t.* 56 *l. 23. l. 91. in princ. ff. de verbor. oblig.* 57 Puta his verbis, *Dolum malum abesse absuturumque esse.*

58 *l. 8. §. ult. l. 20. l. 22. ff. de novat.*

I T.

TIT. IX.
DE STIPULATIONIBUS.

§. 1. SUbſtitutus heres ab inſtituto [1], qui ſub conditione ſcriptus eſt, utiliter ſibi inſtitutum hac ſtipulatione cavere compellit, ne petita bonorum poſſeſſione res hereditarias deminuat. Hoc autem caſu ex die interpoſitæ ſtipulationis duplos fructus præſtare compellitur. Hujus enim præjudicium a ſuperiore differt, quod quæritur, an ea res, de qua agitur, major ſit centum ſeſtertiis, ideoque in longiorem diem concipitur. §. 2. Ex die accepti judicii dupli fructus [2] computantur. Et tam dantes, quam accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cognitorumque perſonæ, itemque ſponſores eadem ſtipulatione comprehenduntur, eorum quoque quorum nomine promittitur. §. 3. Quotiens judicatum ſolvi ſtipulatione ſatisdatur, omiſſa ejus actio rei judicatæ perſecutionem [3] non excludit.

§. 4. Emancipati liberi præteriti, ſi velint ſe miſcere paternæ hereditati, & cum his, qui in poteſtate remanſerint, communis patris dividere hereditatem, antequam bonorum poſſeſſionem petant, de conferendo [4] cavere cum ſatisdatione [5] debebunt. Quod ſi ſatisdare non poſſunt, ſtatim ex fide bonorum confuſionem [6], excepto peculio caſtrenſi facere cogendi ſunt.

TIT. X.
DE CONTRAHENDA AUCTORITATE.

§. 1. OB metum impendentis damni vicinus vicino ſatisdare debet [7], additis ſponſoribus ſuper eo, quod damni acciderit. §. 2. De communi pariete utilitatis cauſa [8] hoc cœpit obſervari, ut ædificet quidem, cui ædificare intereſt: Cogatur vero ſocius portionis ſuæ impenſas agnoſcere.

TIT. XI.
DE DONATIONIBUS.

§. 1. SPecies extra dotem a matre in honorem nuptiarum, præſente filia genero traditæ, donationem perfeciſſe [9] videntur. §. 2. Probatio traditæ, vel non traditæ poſſeſſionis, non tam in jure, quam in facto [10] conſiſtit: ideoque ſufficit ad probationem, ſi rem corporaliter teneant. §. 3. Pater ſi filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perſeverans deceſſerit, morte patris donatio convaleſcit [11]. §. 4. Cum unius rei in duos donatio confertur, potior eſt ille, cui res tradita eſt. Nec intereſt poſterior quis, an prior acceperit [12], & exceptæ, necne perſonæ ſint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur [13], nec eo nomine ſi promiſerit oneratur: quia lucrativæ rei poſſeſſor ab evictionis actione ipſa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hoſtibus eripuit, in infinitum donare [14] non prohibemur: ſi tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda eſt, quia contemplationem ſalutis certo modo æſtimari non placuit.

TIT. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. EJus bona, qui ſibi ob aliquod admiſſum flagitium mortem conſcivit, fiſco [15] vindicantur. Quod ſi id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admiſit, non inquietabuntur, ſed ordinariæ ſucceſſioni relinquuntur.

§. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas [16], qui adfinem [17], vel cognatum, cui ipſe ab inteſtato ſucceſſurus erat, teſtamentum facere prohibuit, aut ne jure ſubſiſteret operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus [18] id teſtamentum, quo filius ejus, vel ſervus heredes inſtituti ſunt, aut legatum acceperunt, falſum redarguant, nec obtineant, fiſco locus eſt. §. 4. Ætati ejus, qui accuſat teſtamentum, ſi non obtineat, ſuccurri ſolet in id, quod ita amiſit, maxime ſi tutoris, aut curatoris conſilio [19] actio inſtituta ſit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiſcale [20] adminiſtrare prohibetur, ne aut gratioſus, aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur. §. 6. Quotiens ſine auctoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel deſcribunt, vel ſub obſervatione eſſe faciunt, adito procuratore injuria ſubmovetur [21] & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur. §. 7. Litem in perniciem privatorum fiſco donari non oportet [22], nec ab eo donatum ſuſcipi.

§. 8. Imperatorem litis cauſa heredem inſtitui [23] invidioſum eſt: nec enim calumniandi facultatem ex principali majeſtate capi oportet.

§. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio naſcitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem facturum eſſe jactaverat [24], a fiſco occupari non poſſunt. §. 10. Privilegium fiſci eſt [25], inter omnes creditores primum locum tenere. §. 11. Quicumque a fiſco convenitur, non ex indice, vel exemplo alicujus ſcripturæ, ſed ex authentico [26] conveniendus eſt: ita ſi contractus fides poſſit oſtendi. Ceterum calumnioſam ſcripturam vim juſtæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falſam monetam percuſſiſſe dicitur [27], fiſco vindicantur. Quod ſi ſervi ignorante domino id feciſſe dicantur, ipſi quidem ſummo ſupplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem domini cauſam ſervi facere, niſi forte ſcierit, omnino non poſſunt.

TIT. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. OMnes omnino deferre alterum [28], & cauſam pecuniariam fiſco nunciare prohibentur. Nec refert mares iſtud, an fœminæ faciant, ſervi, an ingenui, an libertini, an ſuos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiſcales, qui cauſam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur [29]. §. 3. Subornati ſane eum deferre coguntur, qui quod per ſe non poteſt, per alium deferat. Perinde autem ſubornatores, ac delatores [30] puniuntur. §. 4. Damnati ſervi ſive poſt ſententiam, ſive ante ſententiam dominorum facinora confeſſi ſint, nullo modo audiuntur, niſi forte reos deferant majeſtatis [31].

TIT. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. IN criminibus eruendis quæſtio quidem adhibetur [32], ſed non ſtatim a tormentis incipiendum eſt [33]: ideoque prius argumentis quærendum eſt: & ſi ſuſpicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de ſociis & ſceleribus ſuis confiteri compellitur.

§. 2. Unius facinoris plurimi [34] rei ita audiendi ſunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & teneræ ætatis eſſe videatur.

TIT. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. SUſpectos gratiæ [35] teſtes, & eos vel maxime, quos accuſator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teſte enim & vitæ qualitas ſpectari debet, & dignitas [36]. §. 2. In adfinem, vel cognatum [37] inviti teſtes interrogari non poſſunt. §. 3. Adverſus ſe invicem parentes & liberi [38], itemque liberti nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt. Quia rei veræ teſtimonium, neceſſitudo perſonarum plerumque corrumpit. §. 4. Teſtes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adverſus ſcripturam interrogari non poſſunt. §. 5. Qui falſo [39], vel varie teſtimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut curia ſubmoventur. §. 6. In re pecuniaria tormenta, niſi cum de rebus hereditariis quæritur [40], non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut teſtibus explicantur.

TIT. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. SErvum de facto ſuo in ſe interrogari poſſe ratio æquitatis oſtendit. Nec enim obeſſe ei debet qui per ſervum aliquid ſine cautione commodat [41], aut deponit. §. 2. Judex tutelaris [42] itemque Centumviri, ſi aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis inſtrui non poſſunt, poterunt de ſervis hereditariis habere quæſtionem. §. 3. Servi alieni in alterius caput non niſi ſinguli torqueri poſſunt: & hoc invito domino non eſt permittendum, niſi delator, cujus intereſt quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre ſit paratus [43], vel certe deterioris facti ſervi ſubire taxationem. §. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur [44]. Nec enim oportet in rebus dubiis ſalutem dominorum, ſervorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præſide [45], neque a procuratore, neque in pecuniariis [46], quam in capitalibus cauſis interrogari poſſunt.

§. 6. Communis ſervus in caput alterius ex dominis torqueri non poteſt [47]. §. 7. Qui ſervum ideo comparaverit [48], ne in ſe torqueretur, reſtituto pretio poterit interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini [49], a quo diſtractus eſt, cuique aliquando ſervivit, in memoriam prioris domini interrogari non poteſt. §. 9. Si ſervus ad hoc fuerit manumiſſus, ne torqueatur, quæſtio de eo nihilominus [50] haberi poteſt. §. 10. Quæſtioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit [51], id forte velandæ conſcientiæ ſuæ gratia, quam cum reo habuit, feciſſe doceatur. §. 11. Neque accuſator per alium accuſare, neque reus per alium defendi poteſt, niſi ingratum libertum patronus accuſet [52], aut rei abſentia defendatur [53]. §. 12. Si pecunia data judici reus abſolutus eſſe dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus [54] damnari potuiſſet. §. 13. In convictum reum [55], ſive torqueri poſſit, ſive non poſſit, pro modo admiſſi ſceleris ſtatuendum eſt. §. 14. Reis ſuis edere crimina accuſatores cogendi ſunt [56]. Scire enim oportet, quibus ſint criminibus reſponſuri.

1 Ex hoc loco pulchre explicabitur *l. 12. D. qui ſatisdat. cog. & l. 8. D. de prætor. ſtipulat.* 2 Poſſeſſor rei alienæ, ſi condemnatus ſit, ex die litis conteſtatæ duplos fructus reddit. *l. 1. C. Theod. de fruct. & lit. exp. l. 1. C. Theod. de uſur. rei judic.* 3 Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora judicatis data experiri non poteſt. *l. 1. D. judicat. ſolv. l. 7. D. de re jud. l. 8. §. 3. D. de novat.* 4 Exceptis caſtrenſibus, vel quaſi *l. 1. §. nec caſtrenſe. D. de collat.* 5 *l. 1. §. jubet. D. eod. l. 20. §. 1. D. de bonor. poſſ. contra tabul.* 6 Aut neutro cavente, curator portioni datur. *l. 1. §. jubet. §. ſi frater. D. de collat.*

7 *l. 28. §. 1. l. 39. D. de dam. infecto.* 8 *l. 32. D. de dam. infecto.*

9 *l. 31. §. 1. ff. de donat.* 10 *l. 77. ff. de rei vind.* 11 Sola patris morte non confirmatur. *l. 1. §. 1. ff. pro donato. l. 2. §. ultim. ff. pro herede.* Sed ſi patris extremo judicio fuerit confirmata. *l. penult. ff. de collat. dot.* 12 *l. 15. C. de rei vindic.* 13 *l. 18. §. ultim. ff. de donat.* 14 Tribonianus hanc Pauli ſententiam, quibuſdam verbis neſcio qua ratione immutatis, retulit in *l. penult. §. 1. D. de donat.*

15 Extat hæc Pauli ſententia in *l. 45. §. 2. D. de jur. fiſc.* 16 *l. 2. C. ſi quis aliq. teſt. proh. l. 1. D. eod.* 17 Adfinitatis jure nulla eſt ab inteſtato ſucceſſio. Itaque expungenda ſunt illa verba, *adfinem, vel.* 18 *l. 5. §. 3. D. de his, quæ ut indig.* 19 Id enim non ſua ſimultate, aut malitia, ſed ex officio facit. *l. 22. D. de his quæ ut indig. l. 2. C. eod. l. 5. §. 9. D. de his, quæ ut indig.* Pertinet ad hanc quæſtionem *l. 2. C. qui acc. non poſſ.* 20 *l. ult. C. de crim. ſacr.* nec præſidi in ſua provincia aſſidere poteſt. *l. 3. D. de offic. aſſeſſ.* 21 Illud additur in *l. 5. C. de jure fiſc.* eos, quorum intereſt, Cæſarianis reſiſtere eorumque conatus prohibere poſſe. 22 *l. 22. §. 2. D. de jur. fiſc. l. 2. C. ne fiſc. vel reſp.* 23 Extat hæc Pauli ſententia in *l. pen. D. de hered. inſtit.* 24 Extat in *l. ult. D. qui teſt.* 25 Fiſcus præfertur omnibus in actione in perſonam rei perſecutoria. Poſtponitur omnibus in actione in perſonam pœnali. In actione hypothecaria præfertur fiſco, qui prior eſt tempore, poſtponitur autem poſterior. *l. 34. D. de bon. auct. jud. poſſ. l. 17. D. de jur. fiſc. l. 8. D. qui pot. in pign. hab.* 26 Refertur hæc ſententia a Juſtiniano in *l. 2. D. de fid. inſtrum.* 27 Statuitur huic delicto ſine diſtinctione capitis pœna in *l. 1. C. de falſ. mon.* & ignis in *l. 2.*

28 *l. 4. C. de delatorib.* 29 Arg. *l. 2. C. de delator.* 30 *l. 2. §. D. Pius. D. de jur. fiſc.* 31 *l. ult. C. de delat. l. 2. §. pen. D. de jur. fiſc.* Quid ſi in reatu de domino ſceleris participe confiteantur? Videtur ex reſcripto Trajani ea res dominum gravare: ſed ab eo receſſum eſt. *l. 1. §. ſi ſervi. D. de quæſt.*

32 *l. 15. §. 41. D. de injur. l. 23. §. 4. D. ad leg. Aquil. l. 1. D. de quæſt.* 33 *l. 1. l. 18. §. 2. D. de quæſt. l. 8. C. eodem.* 34 *l. 18. D. de quæſtionibus.*

35 Extat pars quædam hujus ſententiæ in *l. penult. D. de teſtib.* 36 Tamen ex cauſæ conditione humiles, & infames audiuntur. *l. 22. §. 2. D. eod.* 37 Ex lege Julia, *l. 4. D. de teſtib.* 38 *l. 6. C. de teſtib.* 39 *l. 16. D. de teſtibus.* 40 Placet his caſibus ex inopia probationum ſervos audiri, non tantum ſi nondum ſit certum, qui heredes ſint, ſed etſi de heredibus conſtet. *l. 9. D. de quæſt. l. 1. & ult. C. eod. l. ult. §. licentia. C. de jur. delib. & J. tit. prox.*

41 *l. 15. C. de quæſt. l. 8. C. de teſtibus & S. lib. 2. tit. 17.* 42 Extat hujus ſententiæ pars quædam in *l. 18. §. 4. D. de quæſt.* 43 *l. 13. D. de quæſt.* Quod ſi ſervus in caput domini torqueatur in cauſa adulterii, quæ excepta eſt, non eſt neceſſe ſtipulationem interponi: quoniam abſoluto domino datur condictio ex lege Julia in ſimplum: condemnato domino ſervus publicatur. *l. 6. D. de quæſt. l. 27. §. ult. & l. prox. D. ad legem Jul. de adult.* quod trahi poteſt ad omnes cauſas exceptas. Hæc ſententia Pauli non ad eum, qui in caput ſuum, vel in caput domini, ſed ad eum, qui in caput alienum interrogatur, proprie pertinet. 44 *l. 1. §. 5. D. de quæſt. & S. tit. 13.* Extat hæc ſententia Pauli & in *l. 18. §. 5. D. de quæſt.* 45 Præſes cognoſcit de crimine, Procurator de bonis, non de crimine. *l. 1. & 2. C. ubi cauſ. fiſc. vel div. dom.* 46 Si in pecuniaria cauſa caput domini appeti non videatur, ex inopia probationum ſervos in dominum torqueri placet. *l. 9. D. de quæſt. l. 1. C. eod.* 47 Niſi ſocius ſocium occidiſſe dicatur. *l. 3. l. 17. §. 1. D. de quæſt.* 48 Eſt ex reſcripto Divorum fratrum. *l. 1. §. 13. D. de quæſt.* 49 Extat in Pandectis *l. 18. §. 6. D. de quæſt.* 50 *l. 1. §. 13. D. de quæſt.* 51 Niſi evidenter appareat commiſſo communiter ſcelere, captandæ impunitatis gratia hunc ad illius proditionem feſtinaſſe. *l. 4. C. de quæſt. l. 1. §. cum quis. D. eod.* 52 *l. 35. §. 1. D. de procur. l. 4. D. de obſeq. par. & patr. præſt.* 53 *l. 71. l. 33. §. 2. D. de procurat. l. 10. l. pen. D. de publ. jud. l. 3. C. de accuſat.* 54 Quod & in commentarienſi, cujus fraude, aut nimia negligentia cuſtodia evaſerit, conſtituitur in *l. pen. C. de cuſt. reor.* 55 *l. 16. C. de pæn.* 56 Ne (ut ait *l. 18. D. de quæſt.*) rei ſubitis criminibus opprimantur.

TIT. XVII.
DE ABOLITIONIBUS.

§. 1. Post abolitionem publicam [1] a delatore suo reus intra xxx. diem repeti potest [2], postea non potest. §. 2. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio [3]. Mediocrium autem delictorum pœnæ sunt, metallum, ludus [4], deportatio. Minimæ, relegatio, exilium [5], opus publicum, vincula [6]. Sane qui ad gladium dantur, intra annum consumendi sunt.

TIT. XVIII.
DE ABACTORIBUS.

§. 1. Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boves [7], capras x, aut porcos quinque abegerint. Quidquid vero intra hunc numerum fuerit ablatum, pœna furti pro qualitate ejus, aut in duplum, aut in triplum convenitur, vel fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur. §. 2. Si ea pecora, de quibus quis litigat, abegerit, ad forum [8] remittendus est, atque ita convictus in duplum, vel in triplum furis more damnatur.

TIT. XIX.
DE SACRILEGIS.

Qui noctu manu [9] facta prædandi, ac depopulandi gratia templum inrumpunt, bestiis objiciuntur. Si vero per diem leve aliquid de templo abstulerint, vel deportantur honestiores, vel humiliores in metallum damnantur.

TIT. XX.
DE INCENDIARIIS.

Qui noctu fructiferas arbores [10] manu facta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honestiores damnum sarcire coguntur, vel curia submoventur, vel relegantur.

TIT. XXI.
DE VATICINATORIBUS, ET MATHEMATICIS.

§. 1. Vaticinatores, qui se Deo plenos adsimulant, idcirco civitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad spem alicujus rei corrumperentur, vel certe ex eo populares animi turbarentur. Ideoque primo fustibus cæsi civitate pelluntur: perseverantes [11] autem in vincula publica conjiciuntur, aut in insulam deportantur, vel certe relegantur. §. 2. Qui novas, & usu, vel ratione [12] incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. §. 3. Qui de salute Principis, vel summa Reipublicæ Mathematicos, Ariolos, Aruspices, vaticinatores consulit, cum eo, qui responderit, capite punitur. §. 4. Non tantum divinatione quis, sed ipsa scientia, ejusque libris [13] melius fecerit abstinere. Quod si servi de salute dominorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiuntur. Consulti autem si responsa dederint, aut in metallum damnantur, aut in insulam deportantur.

TIT. XXII.
DE SEDITIOSIS.

§. 1. Auctores [14] seditionis & tumultus, concitato populo, pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur. §. 2. Qui terminos effodiunt [15], vel exarant, arboresve terminales evertunt, vel qui convellunt bodones [16], si quidem id servi sua sponte fecerint, in metallum damnantur, humiliores in opus publicum, honestiores in insulam, amissa tertia parte bonorum relegantur. §. 3. Cives Romani [17], qui se Judaico ritu, vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis in insulam perpetuo relegantur: Medici capite puniuntur. §. 4. Judæi si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut deportantur, aut capite puniuntur [18].

TIT. XXIII.
AD LEGEM CORN. DE SICARIIS, ET VENEFICIS.

§. 1. Lex Cornelia [19] pœnam deportationis infligit eis, qui hominem occiderint, ejusve rei causa, furtive faciendi cum telo fuerint. Et qui venenum hominis necandi causa habuerint, vendiderint, paraverint, falsum testimonium dixerint, quo quis periret, mortisve causas præstiterint. Ob quæ omnia facinora in honestiores pœna capitis vindicari placuit, humiliores vero in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur. §. 2. Qui hominem occiderit, aliquando absolvitur. Et qui non occidit, ut homicida damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum puniendum est [20]. Ideoque qui cum velit occidere, id casu aliquo perpetrare non potuerit, ut homicida punietur. Et is, qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur. §. 3. Qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit [21]. Alius enim vitam alius pudorem publico facinore defendit.

§. 4. Judex, qui in caput fortunasque hominis pecuniam accepit [22], in insulam bonis ademptis, deportatur. §. 5. Mandatores cædis perinde ut homicidæ [23] puniuntur. §. 6. Si putator ex arbore cum ramum dejiceret, non proclamaverit [24], ut vitaretur, atque ita præteriens ejusdem ictu homo perierit, etsi in legem non incurrit, in metallum damnatur. §. 7. Qui hominem invitum [25], libidinis, aut promercii [26] causa castraverit, castrandumve curaverit, sive is servus, sive liber sit, capite punitur. Honestior publicatis bonis in insulam deportatur. §. 8. Qui abortionis [27], aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio afficiuntur.

§. 9. Qui sacra impia, nocturnave, ut quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, faciendave curaverint [28]: aut cruci suffiguntur, aut bestiis objiciuntur. §. 10. Qui hominem immolaverint [29], ex ejusve sanguine litaverint, fanum templumve polluerint, bestiis objiciuntur, vel si honestiores sint, capite puniuntur.

§. 11. Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis objici aut cruci suffigi: Ipsi autem magi [30] vivi exuruntur.

§. 12. Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque his [31] publice, in insulam deportantur: humiliores capite puniuntur. §. 13. Si ex eo medicamine, quod ad salutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit [32]: is, qui dederit, si honestior fuerit, in insulam deportatur, humilior autem capite punitur.

TIT. XXIV.
AD LEGEM POMPEJAM DE PARRICIDIIS.

Lege Pompeja [33] de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, avum, aviam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit. Hi etsi antea insuti culleo [34] in mare præcipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur, vel ad bestias [35] dantur.

TIT. XXV.
AD LEGEM CORNELIAM TESTAMENTARIAM.

§. 1. Lege Cornelia testamentaria [36] tenetur, qui testamentum, quodve aliud instrumentum sciens dolo malo recitaverit, subjecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpserit [37], fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit: quive nummos aureos, argenteos adulteraverit [38], laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitiaverit, vultuve Principum signatam monetam [39] præter adulterinam reprobaverit. Et honestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem post admissum manumissi capite [40] puniuntur. §. 2. Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum pecuniam acceperit, dederit, judicemve, ut sententiam ferat, vel non ferat, corruperit, corrumpendumve curaverit, humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso judice in insulam deportantur.

§. 3. Judex qui contra sacras Principum constitutiones, contrave jus publicum quod apud se recitatum est, pronunciat, in insulam deportatur. §. 4. Qui rationes, acta, libellos, album propositum, testationes, cautiones, chirographa, epistolas sciens dolo malo in fraudem alicujus deleverit, mutaverit, subjecerit, subscripserit, quive æs inauraverit, argentaverit [41], quive cum argentum, vel aurum poneret, æs stannumve subjecerit, falsi pœna coërcetur. §. 5. Amplissimus ordo decrevit [42] eas tabulas, quæ publici, vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent. §. 6. Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, pœna legis Corneliæ tenetur [43]: & plerumque aut humiliores in metallum damnantur, aut honestiores in insulam deportantur. §. 7. Si quis instrumenta litis [44] suæ a procuratore suo, vel cognitore adversario prodita esse convicerit, tam procurator, quam cognitor, si humiliores sunt, in metallum damnantur: si honestiores, adempta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegantur. §. 8. Instrumenta penes se deposita quicumque alteri altero absente reddiderit, vel adversario prodiderit, pro personæ ejus conditione, aut in metallum damnatur, aut in insulam relegatur [45]. §. 9. Qui falsis instrumentis, actis, epistolis, rescriptis, sciens

1 Abolitio duplex est, privata & publica. Post illam, ab alio, non ab eodem intra diem 30. repeti reus potest. *l. 3. §. ult. D. de accus. l. 4. §. ult. D. ad SC. Turpill. l. 1. C. de abolition.* 2 Post abolitionem publicam intra diem 30. etiam ab eodem repeti reus potest *l. 1. C. de gener. abolit. l. 10. D. ad SC. Turp.* 3 *l. 28. D. de pœn.* Illis tribus dumtaxat modis olim vita adimi potuit, non laqueo, sive furca. *l. 8. §. 1. D. de pœn.* 4 Ludus duplex est, Venatorius, & Gladiatorius. In utroque damnati servi pœnæ efficiuntur. *l. 8. §. quicumque. D. de pœn.* 5 Relegatio est, insulæ vinculum: Exilium, est certi loci interdictio, aut omnium præter certum locum. Sic legendum est in *l. 5. D. de interd. & releg.* 6 Si ad tempus sint. Nam neque civitas per hunc modum, neque libertas amittitur. In perpetuum vero damnati civitatem amittunt. *l. 17. D. de pœn.* libertatem retinent. *l. 28. §. 6. D. de pœn.*

7 Ita legendum puto, *Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, vel capras decem, totidemque oves, aut porcos quinque abegerunt, pro qualitate ejus, aut in duplum, aut triplum convenitur. Abactor autem fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur.* 8 Saturninus ait, ad examinationem civilem, *l. 1. §. ult. D. de abig.* Alii ad jus ordinarium. *l. ult. D. de priv. del. l. 2. D. de fur. bal. l. 1. §. 1. D. si ventris nom. mul. in poss. miss.* Forum est proprie causarum civilium: inde Forenses actiones, id est, civiles. *l. 1. D. de incend. ruin. & nauf.*

9 *l. 6. D. ad legem Jul. pecul.*

10 De arboribus cæsis est in singulas 25. assium actio ex 12. tabul. Est actio legis Aquiliæ: est interdictum Quod vi aut clam, est & prætoria in duplum actio, de qua tractatur in *l. 7. & l. prox. D. arb. furt. cæs.*

11 *l. 28. §. solent. D. de pœn. l. 8. C. ad legem Jul. de vi pub.* 12 Ut M. Tullius *de amicitia*, Si quando de amicitia, quam nec usu, nec ratione habent cognitam. 13 Item de Magica arte traditur. *Ỹ. tit. 23.*

14 Extat hæc sententia in *l. 38. §. 2. D. de pœn.* 15 *l. 1. D. de term. mot.* 16 Bodones sive botones vicem terminorum præstant. Vox est mensorum, vel eorum, qui de agrorum & limitum conditionibus scripserunt. 17 Soli Judæi se impune circumcidunt. *l. 11. D. ad leg. Corn. de sic.* 18 *d. l. 11. D. ad leg. Corn. de sicar.*

19 *l. 1. D. ad leg. Corn. de sic. ll. 3. §. pen. D. ad leg. Corn. de sic.* 20 In maleficiis voluntas spectatur, non exitus. *l. 14. D. ad leg. Corn. de sic.* 21 *l. 2. l. 4. C. ad leg. Corn. de sic. l. 1. §. ult. D. eod. l. 4. D. ad leg. Aquil.* 22 *l. 1. D. h. t.* 23 *l. 5. C. de accus.* 24 Si servum occiderit, in legem Aquiliam incidit: si liberum, neque in Aquiliam incidit, quia de libero occiso ea lege non datur actio, neque in Corneliam, quia lege dolus arguitur non culpa. *l. 7. D. ad leg. Cor. de sicar. l. 31. D. ad leg. Aquil.* 25 Quæ vox frequens est in libris nostris. *l. 41. §. 5. D. de legat. 1. l. 4. §. 2. D. de pen. leg. l. 2. D. ad leg. Jul. de vi pub.* 26 Ex Constitutione Adriani idem erit, si non invitum castraverit. *l. 4. §. ult. D. ad leg. Cor. de sic.* 27 Extat hæc sententia in *l. 38. §. 5. D. de pœn.* 28 *l. 13. D. ad leg. Cor. de sic.* 29 Quod & Tiberium & Adrianum vetuisse proditum est. 30 Gravius ipsi magi puniuntur, quam magicæ artis conscii. *tit. de malef. & math. C.* 31 *l. 4. §. 1. D. fam. ercisc.* 32 *l. 6. §. 7. D. de offic. præs.*

33 Eadem est legis Corneliæ de sicariis, & legis Pompeiæ pœna. *l. 1. D. de leg. Pomp. de parric.* 34 *l. pen. D. eod.* hæc introducta pœna in usu esse desiit. Postea reducta a Constantino. *l. 1. C. de his qui par. vel lib. occid.* 35 *l. 1. D. de pub. jud.*

36 *l. 30. D. de l. Corn. de fals. §. item lex Cornelia de falsis. Inst. de pub. judic.* Solent etiam, qui extra testamenta in aliis rationibus, vel instrumentis quid eorum fecerint, perinde atque testamentorum falsarii coërceri. *l. 1. §. qui in rationibus. l. 9. §. 1. l. instrumentorum. § 1. D. de leg. Corn. de fals.* Falsum est de testamentis: Quasi falsum de ceteris instrumentis, vel causis, *l. 1. §. ult. D. eod.* 37 *l. 8. & 9. D. eod.* 38 Pertinet ad *l. 1. C. de vet. num. pot.* 39 *l. 1. §. ult. D. eod.* 40 *l. 1. §. 1. D. de leg. Corn. de fals.* 41 Quod verisimile est Paulum ex aliqua constitutione sumpsisse. 42 S. C. de quo hic agitur, factum fuit Neronis temporibus. Suet. *in Nerone.* 43 *l. 1. §. is qui aperuerit. D. de leg. Corn. de fals.* Extat hæc sententia in *l. 38. §. qui vivi. D. de pœn.* 44 *d. l. 38. §. si quis instrumentum.* 45 In Pandectis legitur, *deportatur. l. 38. §. instrumenta. D. de pœn.* quod ex hoc loco emendandum censeo.

dolo malo usus fuerit [1], pœna falsi coërcetur: ideoque humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam deportantur. §. 10. Si qui sibi falsum nomen imposuerit, genus, parentesve finxerit, quo quid alienum interceperit, possederit [2], pœna legis Corneliæ de falsis coercetur. §. 11. Qui insignibus altioris ordinis utuntur, militiamque confingunt [3] quo quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur, honestiores in insulam deportantur. §. 12. Si qui de judicis amicitiis, vel familiaritate mentientes eventus sententiarum ejus vendunt [4], quidve obtentu nominis ejus agunt, convicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

TIT. XXVI.
AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA ET PRIVATA.

§. 1. Lege Julia de vi publica damnatur, qui aliqua potestate præditus civem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem [5] necarit, necarive jusserit, torserit, verberaverit, condemnaverit, in publica vincula duci jusserit: Cujus rei pœna humiliores capitis, honestiores insulæ deportatione [6] coërcentur. §. 2. Hac lege excipiuntur, qui artem ludicram faciunt. Judicati etiam & confessi, & qui ideo in carcerem duci jubentur, quod jus dicenti non obtemperaverint [7], quidve contra disciplinam publicam fecerint [8]. Tribuni etiam militum, & præfecti classium, alarumve: ut sine aliquo impedimento legis Juliæ per eos militare delictum coërceri possit. §. 3. Lege Julia de vi privata tenetur, qui quem armatis hominibus possessione, domo, villa agrove dejecerit, expugnaverit, obsederit, cluserit, idve ut fieret, homines commodaverit, locaverit, conduxerit, quive cœtu, concursu [9], turba, seditione incendium fecerit, funerari, sepelirive aliquem prohibuerit, funusve eripuerit, turbaverit: Et qui eum, cui aqua & igni interdictum est, receperit, celaverit, tenuerit. Quive cum telo in publico fuerit: templa, portas, aliudve quid publicum armatis obsederit [10], cinxerit, clauserit, occupaverit. Quibus omnibus convictis, si honestiores sint, tertia pars bonorum eripitur, & in insulam relegantur, humiliores in metallum damnantur. §. 4. Creditor chirographarius si sine jussu præsidis per vim debitoris sui pignora cum non haberit obligata, acceperit, in legem Juliam de vi privata committit [11]. Fiduciam vero, & pignora apud se deposita persequi & sine auctoritate judicis vindicare non prohibetur [12].

TIT. XXVII.
DE LEGE JULIA PECULATUS.

Si quis fiscalem pecuniam attrectaverit, subripuerit, mutaverit, seu in suos usus converterit, in quadruplum [13] ejus pecuniæ, quam sustulit, condemnatur.

TIT. XXVIII.
AD LEGEM JULIAM PEPETUNDARUM.

Judices pedanei si pecunia corrupti dicantur [14], plerumque a præside aut curia submoventur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur.

TIT. XXIX.
AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS.

§. 1. Lege Julia majestatis tenetur is, cujus ope, consilio adversus Imperatorem vel Remp. arma mota sunt, exercitusve ejus in insidias deductus est, quive injussu Imperatoris bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit, sollicitaverit, deseruerit Imperatorem. His antea in perpetuum igni & aqua interdicebatur, nunc vero humiliores bestiis objiciuntur, vel vivi exuruntur: honestiores capite puniuntur. Quod crimen non solum facto, sed & verbis [15] impiis maxime exacerbatur. §. 2. In reum majestatis inquiri prius convenit, quibus opibus, qua factione, quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adulationis [16] alicujus, sed ipsius admissi causa puniendus est. Et ideo cum de eo quæritur, nulla dignitas a tormentis excipitur.

TIT. XXX.
AD LEGEM JULIAM AMBITUS.

Petiturus magistratum, vel provinciæ sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit [17] convictus, ut vis publicæ reus in insulam deportatur.

TIT. XXXI.
DE POENIS MILITUM.

§. 1. Si pecunia accepta miles custodiam dimiserit, capite puniendus est [18]. Et certe quæritur, cujus criminis reus dimissus esse videatur. §. 2. Qui custodiam militi prosequenti magna manu excusserint, capite puniuntur.

TIT. XXXII.
QUANDO APPELLANDUM SIT.

Quotiens jusjurandum [19] postulatur, eo tempore appellandum est, quo defertur, non quo juratur.

TIT. XXXIII.
DE CAUTIONIBUS, ET POENIS APPELLATIONUM.

§. 1. Ne liberum quis & solutum haberet arbitrium retractandæ, & revocandæ sententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præstituta sunt. Et nisi juste appellaverint, tempora ad cavendum [20] in pœna appellationis præstituta sunt. Igitur morans eo in loco, ubi appellavit, cavere debet, ut ex die acceptarum literarum continui quinque dies computentur. Si vero longius, salva dinumeratione integri quinque dies cum eo ipso, quo literas acceperit, computantur. §. 2. Ne quis in captionem verborum in cavendo incidat, expeditissimum est pœnam ipsam, vel quid aliud pro ea deponere [21]. Necesse enim non habet sponsorem quis, vel fidejussorem dare, aut præsentem esse. Sed si contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod deposuit. §. 3. Quotiens in pœna appellationis cavetur, tam unus, quam plures fidejussores, si idonei sunt [22], dari possunt. Sufficit enim etiam per unum idoneum indemnitati pœna consuli. §. 4. Si plures appellant, una cautio sufficit: & si unus caveat, omnibus vincit [23]. §. 5. Cum a pluribus sententiis provocatur, singulæ cautiones exigendæ sunt [24], & de singulis pœnis spondendum est. §. 6. Modus pœnæ, in qua quis cavere debet, specialiter in cautione exprimendus est, ut sciat, in qua stipulatio committatur [25]. Aliter enim recte cavisse non videtur. §. 7. Assertor [26] si provocet, in ejusmodi tertiam cavere debet, quanti causa æstimata est.

TIT. XXXIV.
DE DIMISSORIIS LITERIS.

§. 1. Ab eo a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est, literæ dimissoriæ diriguntur, quæ vulgo Apostoli [27] appellantur, quorum postulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda est. §. 2. Qui intra tempora præstituta dimissorias non postulaverit, vel acceperit, vel reddiderit, præscriptione [28] ab agendo submovetur.

TIT. XXXV.
DE REDDENDIS CAUSIS APPELLATIONUM.

§. 1. Meritum appellationis causæ capitalis, & ipsam rationem status non nisi per nosmetipsos [29] prosequi possumus. Nemo enim absens aut duci in servitutem potest, aut damnari. §. 2. Moratorias appellationes, & eas, quæ ab executoribus, & confessis [30] fiunt, recipi non placuit. §. 3. Eum, qui appellat, cum convitio ipsius judicis [31] appellare non oportet: ideoque quod ita factum est, arbitrio Principis vindicatur.

TIT. XXXVI.
POST PROVOCATIONEM QUID OBSERVANDUM SIT.

§. 1. Quotiens possessor appellat, fructus medii temporis deponi convenit [32]. Quod si petitor provocet, fructus in causa depositi esse non possunt, nec recte eorum nomine satisdatio postulatur. §. 2. Si propter prædia urbana, vel mancipia appelletur, pensiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, si de navi agatur, deponi solent.

TIT. XXXVII.
DE MERITIS APPELLATIONUM.

Omnimodo probandum est, ut quotiens injusta appellatio pronunciatur, sumptus, quos, dum sequeretur adversarius, impendit, reddere cogatur, non simplos, sed quadruplos [33].

1 *l. 2. C. de fid. inst. l. 3. C. si reus vel accus.* 2 *l. 13. D. de leg. Corn. de fals.* 3 *l. 27. §. ult. D. de leg. Corn. de fals. l. 3. D. ad leg. Jul. majest.* 4 *l. 10. C. de accus.* Sidonius Apollin. *lib. 5.*

5 *l. 7. D. ad leg. Jul. de vi pub.* Provocatio a magistratu olim ad Populum fiebat, nunc ad Imperatorem. 6 *l. 10. §. ult. D. ad leg. Jul. de vi pub. §. item lex Julia de vi. Inst. de publ. judic. l. 5. §. ult. l. pen. D. ad leg. Jul. de vi pub.* 7 Quod jure fieri ostendit *l. 13. §. 2. D. de injur.* 8 Ut seditionum auctores, factionum duces. *l. 16. D. de appell.* 9 Sic hunc locum emendavi ex *l. 5. D. ad leg. Jul. de vi pub.*
10 Hi omnes, pœna legis Juliæ privatorum coërcentur. Alii pœnam Juliæ publicorum statuunt. *l. 3. 4. 5. 10. D. ad leg. Jul. de vi pub.* sed quandoquidem hæc, quasi paria conjungi solent, convocatis armatisve hominibus. & utriusque legis crimen objici potest: quod fieri quandoque ex eodem facto ostendit *l. 32. D. de pœn.* 11 *S. ub. 2. tit. 14. l. 5. C. ad leg. Jul. de vi pub. l. ult. D. ad leg. Jul. de vi priv.* 12 *l. 3. C. de pign.* Dico fiduciam & pignora: nam hypothecas si per vim auferat, credo eum teneri lege Julia *l. 3. C. vi bon. rapt.*

13 Hujus legis pœna primum fuit litis æstimatio in quadruplum. *l. pen. D. eodem tit. l. 1. C. eod.* tum deportatio, deinde ultimum supplicium.

14 Damnati pecuniam in quadruplum plerumque reddunt his, a quibus acceperunt. *l. 1. C. eod tit.* & hoc amplius extra ordinem puniuntur, vel exilio, vel relegatione, vel ordinis amotione, vel duriori pœna. *l. 7. §. ult. D. eod. tit.* Extat hæc sententia in *l. 38. §. judic. D. de pœn.*

15 Est judicium de majestate duplex, Perduellionis, & majestatis. *l. ult. D. ad leg. Jul. maj.* Rursus aut de facto aliquo est, aut de maledicto: idemque prorsus Modestinus scripserat in *l. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest.* Sed ex maledicto non contrahi crimen majestatis postea constitutum est, constitutioque relata in Codicem Justiniani. *l. 1. C. si quis Imp. mal.* verba Tribonianus immutavit: haud perite. 16 *l. 7. §. 3. D. ad leg. Jul. majest.* Adeo grave est hoc crimen, ut nulla dignitas a tormentis excipiatur. *l. 3. & 4. C. eod.*

17 Quæ lex hodie cessat, quoniam nulla habentur comitia, omni belli & pacis jure in principem collato. Sed ad instar legis Juliæ ex SC. tenetur is, qui Duumviratum, vel sacerdotium, corruptis decurionum suffragiis, petit. *l. 1. D. de leg. Jul. ambit.*

18 Aut, ut adjicitur in *l. ult. D. de cust. reor.* in extremum militiæ gradum transcribuntur.

19 Necessarium, id est, quod in judicio defertur. *l. 26. §. ult. l. 25. l. ult. D. de jurejur.*
20 Hoc cautionis genus hodie sublatum est. *l. 6. §. ult. C. de appell.* 21 Nec tamen æque receptum est in prætoriis stipulationibus. *l. 7. D. de præt. stipul.*
22 Quod & in omnibus satisdationibus admittendum reor. 23 Licet non omnes videantur appellasse. *l. 3. l. 10. §. ult. D. de appell.* 24 *l. 17. D. de appell.*
25 Quod & in stipulationibus prætoriis, quæ quanti ea res est, promissionem habent, expeditius est. *l. ult. D. de præt. stipulat.* 26 De assertore diximus in hujus lib. *tit. 1.*

27 *l. 9. D. de jur. fisc. l. 1. D. de libell. dimissor.* 28 Hæc causa est, cur in libro singulari de præscriptionibus Modestinus de Apostolis tractaverit. *l. 106. D. de verbor. sign.* Credo autem intra quintum diem & petendos, & accipiendos, & reddendos Apostolos fuisse salva semper absentibus pro ratione itineris dierum dinumeratione.
29 *l. 1. D. an per al. caus. app. red. poss.* 30 Reo confitente certa res est certa lex. A lege autem certa non potest appellari: & hoc est, quod dicitur, a pœna non appellari. *l. si qua pœna. D. de verb. sign.* 31 Diximus *S. tit. de injur.*
32 *l. 5. C. quor. appell. non rec.*
33 Videtur abrogari *l. 3. C. de fruct. & lit. expens.*

CAJI INSTITUTIONUM
LIBER I.

TIT. I.
DE LIBERTATIBUS SERVORUM.

CAji Institutionum liber primus dicit, omnes [1] homines aut liberos esse, aut servos. Sed ex ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos. Ingenuos [2], qui ingenui nati sunt: Libertinos, qui pro [3] justa [4] servitute manumissi, liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est: libertorum vero ideo non unus est, quia tria [5] sunt genera libertorum: quia liberti aut cives Romani sunt, aut Latini, aut Dedititii. Tamen qui cives Romani sint, qui Latini, qui Dedititii, breviter explanandum est. §. 2. Cives Romani sunt, qui his tribus modis, id est, testamento [6], aut in Ecclesia [7], aut ante [8] Consulem fuerint manumissi. §. 3. Latini [9] sunt, qui aut per epistolam [10], aut inter amicos [11], aut convivii [12] adhibitione manumittuntur. §. 4. Dedititii [13] vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publice pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie [14], vel corpore quæcunque indicia [15], aut igne, aut ferro [16] impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint: ii, si manumissi fuerint, Dedititii appellantur. §. 5. Sed inter hæc tria genera libertorum ideo cives Romani meliorem statum habent: quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt. Nam & Latini, & Dedititii, nec testamenta condere [17], nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt ullatenus vindicare. Tamen Latini certis [18] rebus privilegia civium Romanorum libertorum consequi possunt: Dedititii vero nulla ratione possunt ad civium Romanorum libertorum beneficium pervenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum [19] ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem manumittantur, civium Romanorum privilegia consequuntur. §. 6. Non tamen omnes domini servos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cujus substantia a creditoribus teneatur obnoxia [20], si in fraudem creditoris sui servos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet. §. 7. Aut si libertus civis Romanus filios liberos non habuerit, & in [21] fraudem patroni sui servos suos manumittat, similiter data manumissio non valet.

§. 8. Præterea minor quicunque viginti annorum dominus servo suo libertatem dare non potest, nisi forte tantum minor manumissor, cui pater suus & mater a patrono donati sunt, eosdem manumittat, aut certe pædagogum [22], aut collactaneum manumittat. Nam quamlibet dominus, i. e. quatuordecim annos egressus [23], testamentum facere possit, & heredem instituere, & legata relinquere, libertatem tamen servis non [24] potest in hac ætate conferre.

TIT. II.
DE NUMERO [25] SERVORUM TESTAMENTO MANUMITTENDORUM [26].

COnstitutum est [27], quantum servorum numerum testamento, de quanta familia liceat manumitti, hoc [28] ordine: ut si quis duos servos habet, ambos manumittere possit. Qui vero tres, duos testamento manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decem, quinque. Qui undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sedecim, decem & septem: similiter quinque. Qui decem & octo, sex. Et ab hoc numero usque ad triginta, tertiam partem manumittere liceat. Qui amplius quam triginta habuerit, usque ad centum, quartam partem de numero servorum manumittere potest: qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed & hoc statutum est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius quam [29] centum testamento manumittere liceat. §. 2. Nam qui voluerit aut in Ecclesia, aut ante Consulem, aut inter amicos aut per epistolam manumittere, potest his manumissionibus omnem [30] familiam jugo servitutis absolvere.

§. 3. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quam continet numerus suprascriptus, ordo servandus est: ut illis tantum libertas valeat, qui [31] prius manumissi sunt usque ad illum numerum quem explanatio continet superius comprehensa: qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, integre in servitute eos certum est permanere. Quod si non nominatim servi, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confuse omnes servos suos, vel ancillas is qui testamentum facit, liberos facere voluerit, nulli [32] penitus firma esse jubetur hoc ordine data libertas: sed omnes in servili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebunt. Nam & si ita in testamento servorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo [33], ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex his libertatem valere manifestum est, si agnosci non potest qui prior, qui posterior manumissus fuerit. §. 4. Nam si aliquis in ægritudine constitutus, in fraudem [34] hujus legis facere noluerit testamentum, sed epistolis [35], aut quibuscunque aliis rebus servis suis pluribus quam per testamentum licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, ii qui prius manumissi fuerunt usque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui vero post statutum numerum manumissi fuerint, servi sine dubio permanebunt. §. 5. Nam si incolumis quoscunque diverso tempore manumisit: inter eos qui per testamentum manumissi sunt, nullatenus computentur.

TIT. III.
DE JURE PERSONARUM.

ALiquæ personæ sui [36] juris sunt, aliquæ alieno juri subjectæ sunt. Itaque cum [37] ostenditur quæ personæ alieno juri subjectæ sint, tunc evidenter agnoscitur, quæ sui juris sint. §. 2. In [38] potestate itaque dominorum sunt servi, quam potestatem omnes gentes habere certum est: sed distringendi in servos dominis pro sua potestate permittitur, occidendi [39] tantum servos suos domini licentiam non [40] habebunt, nisi forte servus dum pro culpæ modo cæditur, casu forsitan moriatur. Nam si [41] servus dignum morte crimen admiserit, iis judicibus quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine puniatur. §. 3. In [42] potestate etiam patrum sunt filii ex legitimo matrimonio procreati.

TIT. IV.
DE MATRIMONIIS.

LEgitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam [43] nuptiis [44] intervenientibus, vel consensu [45] ducat uxorem. §. 2. Sed non [46] omnes personas uxores ducere licet: quia nec [47] patri filiam, nec filio matrem, nec avo neptem, nec nepoti aviam. Quod non solum de personis quæ nobis propinquitate conjunctæ sunt, sed [48] etiam de adoptivis, hoc est, adfiliatis, jussum est observari. Nam etsi [49] per emancipationem adoptio dissolvatur, nuptias tamen inter has personas semper constat illicitas. §. 3. Inter [50] fratrem quoque & sororem, sive eodem [51] patre ac matre nati fuerint, sive diversis matribus aut patribus, matrimonia esse non possunt. Inter adoptivos etiam fratres illicita sunt conjugia, nisi [52] forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta: nam si emancipatio intervenerit, nuptiæ inter hujusmodi fratres licite contrahuntur. §. 4. Fratris quoque & sororis filiam [53] uxorem ducere non licet. §. 5. Sororem quoque patris [54] ac matris [55] uxores accipere non licet. §. 6. Genero quoque socrum [56] suam: nec socero nurum [57] uxorem accipere licet, neque vitrico privignam [58], neque privigno novercam [59]. §. 7. Fratres enim amitinos, vel consobrinos in matrimonium jungi nulla ratione permittitur [60]. §. 8. Sed nec uni viro duas [61] sorores uxores habere, nec uni mulieri duobus [62] fratribus jungi permittitur.

§. 9. Quod si quis incestas vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ nuptias inierit, nec [63] uxorem habere videtur, nec filios [64]. Nam ii qui ex hujusmodi conceptione nati fuerint, quamlibet matrem videantur habere, patrem vero nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuerint, computantur: qui spurii [65] appellantur, hoc est, sine patre filii. §. 10. Regula juris hoc continet, ut qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant: qui vero non [66] de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore quo nascuntur. Ac proinde legitima conjunctione conceptus, etiamsi mater ejus statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur: nam qui non legitimo matrimonio concipitur, si mater ejus ex ancilla, dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur: si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, servus nascetur; quia non legitime, sed vulgo [67] conceptus est.

TIT. V.
DE ADOPTIONIBUS [68].

ADoptio naturæ [69] similitudo est, ut aliquis filium habere possit, quem non generavit. §. 2. Et ipsa adoptio duobus [70] modis fit: una quæ adrogatio dicitur: alia quæ adoptio. † Adrogatio est quando aliquis patrem non habens [71] adoptatur: & ipse se in potestatem adoptivi patris dat. Et ideo adrogatio dicitur [72], quia & ille qui adoptat, interrogatur, utrum illum quem adoptat, filium habere velit: & ille qui adoptatur, interrogatur utrum id fieri velit. † Illa vero alia adoptio est, ubi quis patrem habens [73], ab alio patre adopta-

1 *Inst. de jure personarum. in pr. l. 3. D. de statu hominum.* 2 *Inst. de ingenuis.* 3 Ex justa, *l. 6. D. de statu hom.* 4 De justa servitute *v. l. 3. D. de stip. serv.* 5 Dixi ad Ulp. 1. §. 5. 6 Dixi ad Ulp. 1. §. 6. 7 Cajo Ethnico unde quæso Ecclesiæ nomen? lege igitur, aut censu aut ante Consulem. 8 Idem ac si diceret, apud Prætorem, vel vindicta. Ulp. *d. loco.* §. 7. 9 Vide *C. de Latina libertat. toll.* 10 *Vid. l. un.* §. 1. *C. de Latina libert. toll.* 11 Dixi ad Ulp. 1. §. 10. adde *l. un. §. 2. C. de Latina libert. toll.* 12 Per mensam, *Theoph. Inst. de libertis.* non paupertatis causa servum mensæ domino adhibente, sed præsentibus amicis contestante, se Latinitatis causa servum convivio adhibere Papinianus *tit.* 44. 13 Vid. *C. de dedititia libert. toll.* Ulp 1. §. 11. 14 Aut fronte. Theoph. *Inst. de libert. §.* τῶν δὲ ἀπελευθέρων. 15 στίγματα Theoph. *ibid.* vestigia. Ulp. 1. §. 11. cicatrices, notæ, *l. 1. §. 8. D. de fugitivis*: ubi dixi de hujusmodi notis. 16 Aut verubus; unde subverbustæ, quasi verubus ustæ. *Plautus*: ulcerosam, compeditam, subverbustam, sordidam. Festus *in voce Subverbustam.* Tertullianus *in lib. de Pallio*: subverbustam, in liberalibus. *intelligit autem* στιγματίας. 17 *V. §. 4. Inst. de success. lib.* 18 De quibus v. Ulpian. 3. 19 3 Ulpian 4. 20 Nec sit solvendo. v. Ulp. 1. §. 14 *v. Inst. quibus ex caus. manum. non licet. l. 10. l. 16. D. qui & a quibus manum. liberi non fiant.* 21 Dixi ad Ulp. 1. §. 15 22 *§. 5. Inst. quib. ex caus. manum. l. 13. D. de manum. vindict.* 23 *d. l. 13.* 24 Id merito hodie abrogatum & immutatum est §. 7. *Inst. qui manum.* 25 *V. l. 5. D. qui test.* 26 Dixi ad Ulp. 1. §. 24. 27 Lege Fusia Caninia. *v. Inst. de l. Fus. Can. tollenda.* 28 V. Paul. 4. *sent.* 14. *§. ult.* 29 Dixi ad Ulpian. *d. loco.* Vopiscus *in Tac.* Servos manumisit intra centum tamen, ne Caniniam transisse videretur. 30 Omnem familiam manumittere possumus, *Inst. de lege Fus. Can.* 31 Dixi ad Ulp 1. §. 24 *in fin.* 32 *l. 42. l. 43. D. de her. inst.* 33 Id est, in orbe tereti & permixtim, ita ut non appareat, quis primus sit, ut si ita scribat in orbe tereti, Stichus Pamphilus Damas liberi sunto? nulli competet libertas. In sphæra enim non est locus inferior vel superior. 34 Vetitus testamento plures (quam lege definiti sint) servos manumittere, in fraudem legis per epistolam manumittere alios non potest. 35 Epistola manumittere quis servum potest, ut & codicillis, Paul. 4. *sent.* 14. §. 2. 36 Dixi ad Ulp. 4. 37 *l. 1. D. pr. Instit. de his, qui sunt sui.* 38 *d. l. 1. §. 1. Inst. de his, qui sunt sui.* 39 *d. l. 1. §. 2. l. 2. D. §. 2. Instit. de his, qui sunt sui.* 40 Et ita jus vetus vitæ & necis abrogatur. adde *l. 11. D. ad leg. Corn. de sicar.* 41 V. *l. 96. D. de verb. oblig.* 42 *Instit. de patria potest. in princ. l. 3. D. de his qui sunt sui.* 43 Vid. *Inst. de nupt. in princ.* dixi ad Ulp. 5. §. 4. 44 Id est, ritu solenni. 45 Vid. *l. 15. in fin. D. de cond. & dem. l. 10. D. de reg. jur.* 46 *§. 1. Inst. de nupt.* 47 *d. §. 1. l. 53. l. 68. D. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt.* 5. Ulp. 6. 48 *d. § 1. vers. & hæc adeo.* 49 *d. §. 1. in fin. d. l. 53. l. 13. in fin. D. de adopt.* 50 *§. 2. vers sane inter fratrem. Inst. de nupt. l. 17. C. de nuptiis.* 51 *d. vers. sane.* 52 *d. §. 2. vers. sed si qua. l. 17. D. de ritu nupt.* 53 *§. 3. Inst. de nuptiis. l. 39. D. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. l. ult. C. de incestis & inutil. nupt.* 54 Id est, amitam. *§. 5. Inst. de nupt l. 17. in fin. D. de ritu nupt.* 55 Id est, materteram. *d. §. 5. d. l. 17. D. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt.* 56 *§. 7. Inst. l. 17. C. de nupt.* 57 *§. 6. Inst. de nupt. d. l. 17. l. 5. in fin. D. de condict. sine causa. l. 38. D. ad l. Jul. de adult.* 58 *d. §. 6. vers. Item si adhuc privigna. l. 5. in fin. D. de condict. sine causa. l. 14. in fin. l. 40. D. de ritu nupt. l. 38. D. ad l. Jul. de adult. l. 17. C. de nupt.* 59 *l. 38. D. ad l. Jul. de adult. Novell.* 115. c. 3. *§. 5. l. 17. C. de nuptiis.* 60 Imo permittitur, *§. 4. Inst. de nuptiis. dixi ad l. 19. C. de nupt.* 61 *l. 5. l. 8. C. de incestis & inutil. nupt.* 62 *d. l. 5. d. l. 8.* 63 Pœna incestarum nuptiarum. 64 Nec dotem, *§. 12. Inst. de nupt. l. ult. D. de condict. sine causa. l. 52. D. de ritu nupt.* 65 Dixi ad Ulp 4. §. 2. 66 Adde *l. 24. D. de statu.* 67 Qui vulgo conceptus, *v. l. 23. D. de statu homin.* 68 *L. 1. D. 7. & L. 1. Instit.* 11. 8. Ulp. 69 *l. 1. l. 16. D. §. 8. Instit. de adopt.* 8. Ulp. 8. §. 1. 70 *§. 1. Inst. l. 1. in fin. l. 2. D eod.* 71 Id est, qui sui juris sit, *d. §. 1. d. l. 2.* 72 Unde dicta adrogatio. 73 Et ita non sui juris.

tur: & ille qui adoptatur, de certi patris poteſtate diſcedit, & in adoptivi patris incipit eſſe poteſtate. §. 3. Nam & fœminæ [1] adoptari poſſunt, ut loco filiarum adoptivis patribus habeantur: fœminæ vero adoptare [2] non poſſunt, quia nec filios ex ſe natos in poteſtate habent. §. 4. Spadones [3] aut qui generare non poſſunt, adoptare poſſunt. Et licet filios generare non poſſint, quos adoptaverunt filios habere poſſunt. §. 5. Si quis vero filios habens ſe dederit adoptandum, non ſolum ipſe in patris adoptivi poteſtatem redigitur, ſed [4] & filii ejus, ſi tamen avum paternum non habuerint, in adoptivi patris tranſeunt poteſtatem, tanquam nepotes.

TIT. VI.

QUIBUS [5] MODIS FILII EXEUNT DE POTESTATE PATRIS.

FIlii qui in poteſtate patris ſunt, mortuo patre ſui juris fiunt. Sed ſi hic filius qui morte patris ſui juris effectus eſt, filios habeat, in ejus poſt patris ſui obitum erunt filii poteſtate. Nam ſi pater moriatur, & avus [6] paternus vivat, nepos ex filio ſui juris eſſe non poteſt: quia in avi remanet poteſtate, qui [7] avo mortuo ſui juris efficitur. Item ſi moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc [8] nepotes liberi & ſui juris erunt, & in patris emancipati poteſtatem non veniunt. §. 2. Item de poteſtate patris exeunt filii, ſi pater eorum in exilium [9] miſſus fuerit: quia non poteſt filium civem Romanum in poteſtate habere homo peregrinæ [10] conditionis effectus. Item filius ſi vivo patre in exilium [11] miſſus fuerit, in poteſtate patris civis Romanus eſſe non poteſt, quia ſimiliter peregrinæ conditionis factus cognoſcitur. §. 3. Item ſi ab hoſtibus pater captus [12] ſit: in poteſtate, quandiu apud hoſtes fuerit, filios non habebit. Sed ſi de captivitate evaſerit, jure poſtliminii omnem, ſicuti in aliis rebus, ita & in filios recipit poteſtatem. Si vero pater, qui ab hoſtibus captus eſt, in captivitate moriatur, ab eo tempore, quo ab hoſtibus captus eſt, filii ſui juris effecti intelliguntur. §. 4. Item per emancipationem [13] filii ſui juris efficiuntur. Sed filius maſculus tribus [14] emancipationibus de poteſtate patris exit, & ſui juris efficitur. † Mancipatio autem, hoc eſt, manus traditio, quædam ſimilitudo [15] venditionis eſt: quia & in [16] emancipationibus præter illum, hoc eſt, certum patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iſte naturalis pater filium ſuum fiduciario [17] patri mancipat, hoc eſt, manu tradit: a quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quaſi in ſimilitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc ſecundo & tertio [18] fit, & ſic de patris poteſtate exit. Quæ tamen mancipatio ſolebat ante Præſidem fieri, modo ante Curiam facienda eſt: ubi quinque teſtes cives Romani in præſenti erunt, & pro illo, qui Libripens [19] appellatur, id eſt, ſtateram tenens, & qui Anteſtatus [20] appellatur, alii duo, ut ſeptem teſtium numerus impleatur. Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei a fiduciario patre remancipetur [21], & a naturali patre manumittatur: ut ſi filius ille mortuus fuerit, ei in hereditate naturalis pater non fiduciarius ſuccedat. Fœminæ [22], vel nepotes maſculi ex filio, una emancipatione de patris, vel avi exeunt poteſtate, & ſui juris efficiuntur. Et ii ipſi quamlibet una mancipatione de patris, vel avi poteſtate exeant, niſi a patre remancipati fuerint, & a naturali patre manumiſſi, ſuccedere eis naturalis pater non poteſt, niſi fiduciarius, a quo manumiſſi ſunt: nam ſi remancipatum ſibi naturalis pater, vel avus manumiſerit, ipſe eis in hereditate ſuccedit. Quod ſi habeat quis filium, & ex eo nepotes: & voluerit filium emancipare, & nepotes in ſua poteſtate retinere, in arbitrio ejus eſt: aut ſi voluerit nepotes emancipare, & filium in ſua poteſtate retinere, & hoc ei pro juris ordine licere manifeſtum eſt. Quod non ſolum de nepotibus, ſed & de pronepotibus ſimiliter facere poteſt.

TIT. VII.

DE TUTELIS [23].

TUtores aut legitimi ſunt, aut teſtamentarii. † Legitimi ſunt, qui pupillo per virilem [24] ſexum [25] propinquitate conjunguntur: & qui proximior fuerit de adgnatis, ad ipſum legitima tutela pertinet: quia [26] is, qui proximus fuerit ad tutelam, ipſe proximus eſt ad hereditatem. † Teſtamentarii [27] ſunt, quos patres [28] aut avi paterni [29] in teſtamento ſuo tutores filiis [30] aut nepotibus delegaverint. Quod ſi nec teſtamentarius tutor fuerit, nec legitimus, tunc inquiſitione judicis pupillis tutores dantur [31].

TIT. VIII.

DE CURATORIBUS [32].

PEractis pupillaribus annis, quibus tutores abſolvuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere. Sub curatore ſunt minores ætate, majores everſores [33], inſani. Ii, qui minores ſunt, uſque ad viginti & quinque annos completos ſub curatore ſunt. Qui vero everſores, aut inſani ſunt, omni tempore vitæ ſuæ ſub curatore eſſe jubentur: quia ſubſtantiam ſuam rationabiliter gubernare non poſſunt.

1 8. Ulp. 5. *l.* 21. *D. eod.* 2 V. 8. Ulp. 9. §. 10. *Inſt. eod.* 3 8. Ulp. 6. §. 9. *Inſt. eod. l.* 2. §. 1. *l.* 40. *in fin. D. eod.* 4 *d. l.* 40. *in pr.* 8. Ulp. 8. §. 11. *Inſt. eod.*

5 *L.* 1. *Inſt.* 12. *Novell.* 81. De emancipationibus liberorum, *L.* 8. *C.* 49. Quemadmodum filii efficiuntur ſui juris, Paul. 2. *ſent.* 25. 10. Ulp. qui in poteſtate mancipioque ſunt, quemadmodum eo liberentur. 6 *Inſt. eod. in pr. l.* 15. *D. quando dies legat.* Ulp. 2. 7 *l.* 5. *in fin. C. de his, qui ſunt ſui.* 8 *Inſt. eod. in pr.* 9 Exilio patris filius fit ſui juris. *ut hic.* Exilio filii pater ſuam poteſtatem amittit J. adde deportatione inſulæ, §. 1. *Inſt. eod.* aquæ & ignis interdictione, 10. Ulp. 3. relegatione. §. 2. *Inſt. eod.* pœnæ ſervitute. §. 3. *Inſt. eod. l.* 7. *D de his, qui ſunt ſui.* 10 Peregrinus civem in ſua poteſtate non habet, *ut hic.* ut e contra civis in ſua poteſtate peregrinum non habet, Ulp. 10. §. 3. 11 V. J. *eod.* 12 Ulp. 10. §. 4. §. 5 *Inſt. quib. modis jus patriæ poteſtat.* 13 *Tit. C. de emancipat. liber.* Paul. 2. *ſent* 25. §. 2. 3. 4. 5. 14 *V.* 10 Ulp. 10. 15 Mancipatio, ſimilitudo venditionis. Ter igitur mancipari eſt ter vendi. Trina mancipatio, trina venditio. 16 Hujusmodi venditiones liberarum perſonarum figuratæ, *l.* 6 *C. de emancip. liber.* & imaginariæ dicuntur, §. 6 *Inſt. quib. mod. jus patriæ poteſt.* vanæ obſervationes *d. l.* 6. & antiquæ. *d.* §. 6. ut quæ non ſine injuriis & alapis fierent. *Novell.* 81. Idque receptum erat ex lege XII. Tab. Si pater filium ter venundarit, filius a patre liber eſto. Ulp. 10. §. 1. quam itidem conſtat ex legibus Romuli mutuatam. Dionyſ. Halicarn. 12. Olim parentibus licuit quoque filios interficere, dixi ad *l.* 11. *in fin. D. de lib. & poſthum.* adde *l. ult. C. de patria poteſtat.* Hodie vetitum eſt, ne quis filios vendat, donet, vel pignoret, *l.* 1. *l.* 2. *C. de patrib. qui filios ſuos diſtraxerunt.* Vetitum eſt etiam ne interficiat. *d. l. ult.* 17 Fiduciarius pater. 18 Ne id ita intelligas, quaſi trinæ illæ venditiones fierent uno & eodem tempore, cum ſingulis diebus, adhibitis teſtibus fieri poſſent, vel eodem die, vel intermiſſo. Paul. 2. *ſent.* 25. §. 2. adeo ut filius ex prima, ſecundave mancipatione manumiſſus, reverſus in patriam poteſtatem, adgnaſceretur ſuus heres. Ulp. *tit.* 23. §. 3. 19 Libripens. 20 Anteſtatus. 21 Remancipatio. 22 Dixi ad Ulp. 10. §. 1. *in fin.*

23 11. Ulp. 1. *Inſt.* 13. 24 11. Ulp. 4. §. 1. *Inſt. de legit. agnat. tut.* 25 Legitimi tutores, propinqui maſculi. 26 Ubi tutela, ibi hereditas. *l.* 1. *D. de legit. tutorib.* 27 V. *D. de teſtam. tutel.* 28 Id eſt, parentes. *l.* 1. *D. de teſt. tut.* §. 3. *Inſt. de tutelis.* 29 Quid mater? ea liberis tutorem dare poteſt, confirmandum tamen a magiſtratu. *l.* 1. §. 1. *l.* 2. *D. de confirmando tut.* 30 In poteſtate *d. l.* 1. 11. Ulp. 15. 31 V. *titulum D. de tutorib. datis.* Adde *Inſtit. de Atiliano tutore.* 11. Ulp. 18.

32 12. Ulp. & 1. *Inſtit.* 23. & 27. *D.* 10. 33 Prodigos intelligit, qui neque tempus neque finem impenſarum habent. *l.* 1. *D. de curatorib.* 12. Ulp. 2. & §. 3. *Inſt. de tutoribus.* hinc domus everſio, *l. ult. D. de offic. præſidis.* quam Græci οἴκου ἀνατροπήν. Hinc etiam patrimonium evertere, *l.* 1. *D. ſi familia furtum fec.* interverſores, *l.* 8. *C. de jure fiſci.* everſores, *l.* 2. *C. de palatinis ſacr. largit. l.* 1. *C. Theod. de ſuſcept.*

CAJI INSTITUTIONUM LIBER II.

TIT. I.

DE REBUS.

CAjus ſuperiori commentario de jure perſonarum aliqua diſputavit [1]. Nunc in hoc commentario de rebus iterum tractat. §. 2. Omnes itaque res aut noſtri juris ſunt, aut [2] divini, aut publici. Noſtri [3] juris ſunt, quæ in proprietate [4] noſtra eſſe noſcuntur. Divini [5] juris ſunt eccleſiæ, id eſt templa Dei, vel ea patrimonia, ac ſubſtantiæ, quæ ad Eccleſiaſtica jura pertinent. Publici [6] juris ſunt muri [7], fora, portæ [8], theatra [9], circus, arena [10], quæ [11] antiqui ſancta appellaverunt [12], pro eo quod exinde tolli aliquid, aut contingi [13] non licet. Sed hæc omnia in nullius [14] bonis ſunt, ideo [15] publici juris eſſe dicuntur. Sed & res hereditariæ [16] antequam aliquis heres exiſtat, id eſt, quando dubitatur, utrum ſcriptus, an legitimus heres ſuccedere debeat: in nullius bonis eſſe videntur [17]. §. 3. Præterea quædam res corporales [18] ſunt, quædam incorporales [19]. §. 4. Corporales [20] ſunt, quæ manu tangi poſſunt: velut ager, mancipium, veſtis, aurum, argentum, & iis ſimilia. §. 5. Incorporales [21] ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea quæ non in corpore, ſed in [22] jure conſiſtunt, ſicut eſt hereditas [23], & obligationes diverſis contractibus ſcriptæ. Et licet hereditas, vel emptio, aut diverſi contractus res corporales in ſe habeant, jus tamen ipſius hereditatis, vel emptionis aliorumque contractuum incorporale eſt. §. 5. Incorporalia [24] etiam ſunt jura prædiorum urbanorum, vel ruſticorum: Prædiorum urbanorum [25] jura ſunt, ſtillicidia, feneſtræ, cloacæ, altius erigendæ domus, aut non erigendæ, & luminum: ut ita quis fabricet, ut vicinæ domui lumen non tollat. Prædiorum vero ruſticorum [26] jura ſunt, via vel iter, per quod pecus aut animalia debent ambulare, vel ad aquam duci, & aquæ ductus, quæ ſimiliter incorporalia ſunt. Hæc jura tamen ruſticorum prædiorum Servitutes [27] appellantur. §. 6. Item regulariter conſtitutum eſt, ut ſuperpoſita inferioribus cedant. Ut ſi quis in ſolo [28] noſtro ſine noſtro permiſſu domum ædificaverit, ad eum, cujus terra eſt, domus ædificata pertineat. Vel ſi aliquis in agro noſtro arbores, aut vineas, vel plantas [29] quaſcunque poſuerit, ſimiliter ſuperficies [30] ſolo cedat [31]. Vel ſi meſſem in campo ſeminaverit [32], omnia hæc, quæ in terram alienam jactantur, domino terræ adquiruntur. Quod & de chartis [33], & pergamenis, ſi in alienis ſcribat, licet aureis vel argenteis literis, ſimiliter ejus eſt ſcriptura, cujus charta aut pergamenum fuerit. Quod & de tabula, hoc eſt, ſi aliquis in tabula mea picturam fecerit, obſervatur: quia ſtatutum eſt, ut tabulæ pictura [34] cedat. §. 7. Quod ſi quis ex uvis [35] meis vinum, aut ſpicis [36] frumentum, aut ex olivis [37] oleum fecerit: ejus vinum, triticum, vel oleum eſt, cujus ſpicæ, aut uvæ, aut olivæ fuerint. † Si quis etiam ex tabulis alienis navem [38], aut armarium, aut quodcunque ad uſum pertinens fecerit, ſimili ratione ejus erunt, quæ facta fuerint, de cujus ligno facta probantur. † Similiter etiam, ſi ex lana [39], vel lino veſtimenta fecerit, ejus erunt veſtimenta, cujus lana vel linum fuiſſe probabitur. §. 8. Sed in iis omnibus ſuperius comprehenſis, quicunque in terra aliena aliquid

1 V. *Inſt. de rer. diviſ. & adq. ipſar. dom.* 2. *tit.* 1. Ulp. 19. *de dominiis & adquiſitionib. rerum. L.* 1. *D.* 8. *de diviſ. rer.* 2 Cajus in lege 2. *D. de div. rer.* 3 Res noſtri juris, quæ & juris humani dicuntur in *d. l.* 1. 4 Seu noſtro patrimonio. *Inſtit. de rer. div. in pr.* 5 *d. l.* 1. 6 Publicæ res nullius in bonis ſunt. *d. l.* 1. 7 Muri res ſanctæ. §. 10. *Inſt. de rer. div. l.* 1. *l.* 8. *in fin. D. de diviſ. rer.* ideoque nullius. §. 7. *Inſt. de rer. div. d. l.* 1. 8 V. *d.* §. 10. *d. l.* 1. *l.* 8. 9 Ea dicuntur eſſe univerſitatis. §. 6. *Inſt. de rer. div. l.* 6. §. 1. *D. de div. rer.* 10 Arena, locus gladiatorum, hinc in arenam ſe dare, *l. ult. D. de fugit. l.* 4. *D. de accuſationib.* 11 Hæc particula referenda eſt ad muros, fora, portas, theatra, circum & arenam. 12 §. 10. *Inſtit. de rer. div.* 13 Facit *l.* 8. *in fin. D. de div. rer.* 14 §. 7. *Inſtit. de rer. diviſ.* 15 Quæ nullius, publica ſunt. 16 *l.* 1. *D. de div. rer.* 17 V. tamen *l.* 31. *in fin. D. de her. inſt.* 18 V. §. 4. J. *eod.* 19 V. §. 5. J. *eod.* 20 *l.* 1. §. 1. *D. de div. rer.* §. 1. *Inſt. de reb. corporalib.* 21 *l.* 1. §. 1. *D. de div. rer.* §. 2. *Inſt. de reb. corporalib.* 22 Incorporalia in jure conſiſtunt. 23 *l.* 119. *D. de verborum ſignif.* 24 §. 3. *Inſt. de rebus corporalibus: l.* 1. *in fin. D. de diviſ. rer.* 25 §. 1. *Inſt. de ſerv. præd. l.* 2. *D. de ſervitut. præd. urban.* 26 *Inſt. de ſervitutib. in pr. l.* 1. *D. de ſervit. ruſticor.* 27 V. *tit. D. de ſervitutib.* 28 Ædificium ſolo cedit. §. 30. *Inſt. Inſt. de rer. div.* 29 Planta ſolo cedit, §. 31. *Inſt. de rer. diviſ.* 30 Superficium, quæ vox reperitur in *l.* 32. *D. de jure dot. l.* 39. *D. de leg.* 2. 31 Superficies cedit ſolo. v. *D. de ſuperficiebus.* 32 Res ſatæ ſolo cedunt. §. 32. *Inſt. de rerum diviſ. l.* 9. *D. de rerum diviſ.* 33 Scriptura chartæ cedit. §. 33. *Inſt. de rer. div. l.* 9. §. 1. *D. de adqu. rer.* 34 Tabulæ pictura cedit. §. 34. *Inſt. de rer. div. l.* 23. §. 3. *D. de rei vind.* Imo tabula picturæ cedit. *l.* 9. §. 2. *D. de adq. rer.* 35 §. 25. *Inſt. de rer. diviſ. l.* 7. §. 7. *D. de adq rer. dom.* 36 *d.* §. 25. *d.* §. 7. 37 *d.* §. 7. *d.* §. 25. 38 *d.* §. 25. adde *l.* 61. *D. de rei vind.* 39 *d.* §. 25. *in fin.*

 poſuerit,

poſuerit, aut ædificaverit, aut horum, quæ dicta ſunt, aliquid fecerit, illis qui aliena præſumpſerunt, hoc competit, ut [1] expenſas vel impendia, quæ in iis fecerint, a dominis, qui rem factam vindicant, recipere poſſint. §. 9. Acquiritur autem nobis non ſolum per nosmetipſos, ſed [2] & per eos, qui in poteſtate noſtra ſunt: ſicut filii [3] vel ſervi [4]: quia quicquid eis a qualibet perſona donatum, vel venditum fuerit, aut heredes fuerint inſtituti, id patribus & dominis ſine aliqua dubitatione conquiritur: præter [5] eos filios, quibus per leges caſtrenſe peculium habere permiſſum eſt. Hi vero ſervi, qui in uſufructu [6] noſtro, & in proprietate alterius ſunt, hoc tantum uſufructuario acquirere poſſunt, quod opere aut manibus ſuis fecerint, aut de mercedibus operis ſui acceperint. Nam ſi eis aut hereditas, aut legatum dimittatur, aut donationis aliquid conferatur, hoc proprietario domino, non uſufructuario adquiritur.

TIT. II.
DE TESTAMENTIS [7].

PEr univerſitatem [8], hoc eſt, omnia ſimul bona, acquirimus hereditate [9], emptione [10], adoptione: quia is quem adoptaverimus, ſi ſine patre eſt, cum [11] omnibus bonis ſuis ad nos tranſit.

§. 2. Id quoque ſtatutum eſt, quod non [12] omnibus liceat facere teſtamentum. Sicut ii ſunt, qui ſui [13] juris non ſunt, & alieno juri ſubjecti ſunt, hoc eſt, filii [14] tam ex nobis nati, quam adoptivi.

§. 3. Item teſtamenta facere non poſſunt impuberes [15], id eſt, minores quatuordecim [16] annorum, aut puellæ XII. §. 4. Item & ii qui furioſi [17], id eſt, mente inſani fuerint, non poſſunt facere teſtamenta. §. 5. Sed ii qui inſani ſunt, ſi intervalla [18] ipſius inſaniæ habent, per intervalla quibus ſani ſunt, poſſunt facere teſtamenta.

TIT. III.
DE EXHEREDATIONE [19] LIBERORUM.

IS qui filium in poteſtate habet, curam agere debet, ut teſtamentum faciens, maſculum filium aut nominatim heredem inſtituat, aut nominatim exheredet. Nam ſi maſculum filium in teſtamento præterierit, non valebit teſtamentum. §. 2. Si vero filiam [20] præterierit, non rumpit teſtamentum filia prætermiſſa, ſed inter fratres ſuos legitimo ſtante teſtamento, ſuam ſicut alii fratres, conſequitur portionem. Si vero teſtamento extranei heredes ſcripti fuerint, ſtante teſtamento filia medietatem hereditatis acquirit. Nam ſi facto teſtamento in quo filius maſculus prætermiſſus eſt, evenerit, ut vivente adhuc patre filius qui prætermiſſus eſt, moriatur, ſic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, teſtamentum quod factum eſt, non valebit.

§. 3. Poſthumorum duo [21] genera ſunt: quia poſthumi appellantur ii qui poſt patris mortem de uxore nati fuerint: & illi qui poſt teſtamentum factum naſcuntur. Et ideo niſi is qui teſtamentum facit, in ipſo teſtamento comprehenderit: Quicumque [22] filius aut filia mihi natus natave fuerit, heres mihi ſit: aut certe dicat, Exheres ſit, valere ejus non poteſt teſtamentum: quia ſicut ſuperius [23] jam dictum eſt, legitime concepti pro [24] natis habeantur. Niſi quod melior [25] conditio eſt poſthumæ quam natæ: quia nata, ſi prætermiſſa fuerit, non rumpit teſtamentum: poſthuma vero, ſicut maſculus teſtamentum rumpit. §. 4. Si quis poſt factum teſtamentum adoptaverit apud populum [26] illum qui ſui juris eſt, hoc [27] eſt, qui patrem non habet, aut apud Prætorem [28] illum adoptaverit qui in poteſtate patris eſt, quaſi ei filius natus ſit, ita ejus rumpitur [29] teſtamentum. §. 5. Poſteriore [30] quoque teſtamento quod jure factum eſt, id quod jure factum ante fuerat, rumpitur. Quod ſi facto poſteriore teſtamento heres ſcriptus, aut ante aditionem hereditatis moriatur, aut vivo teſtatore defecerit, aut conditio poſſibilis ſub qua heres inſtitutus eſt, impleta non fuerit: is qui teſtamentum fecit, inteſtatus mori videtur: quia teſtamentum quod prius fecerat, teſtamento poſteriore reſciſſum eſt, & quod poſterius factum eſt, iis rebus quas diximus infirmatur. §. 6. Alio quoque modo teſtamenta jure facta infirmantur, ſi aliquis poſt factum teſtamentum capite [31] minuatur: id eſt aut ab hoſtibus capiatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter & ſi qui adoptatus fuerit, teſtamentum quod antequam adoptaretur, fecerat, non valebit. §. 7. Heredes autem ſui ſunt, aut [32] neceſſarii, aut extranei. † Sui [33] heredes appellantur filii aut nepotes ex filiis maſculis, quos in poteſtate avus vel pater habet. Neceſſarii [34] ſunt heredes ſervi qui cum libertate heredes inſtituuntur.

† Neceſſarii ideo quia aut velint [35] aut nolint, neceſſe eſt eis heredes eſſe. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant [36] ſe non tantum in ſubſtantia, quantum in debitis relinquere, ipſi ſervos ſuos manumittunt, & heredes neceſſarios faciunt, ut quo magis heres quam dominus infamiam incurrat, cum res ejus, id eſt, hereditas domini pro debitis venditur, & creditoribus datur. † Extranei [37] ſunt, qui nullo propinquitatis gradu teſtatori junguntur, ſed eos quicunque pro arbitrio ſuo ſcribit heredes.

TIT. IV.
DE SUBSTITUTIONIBUS [38] ET DE FACIENDIS SECUNDIS TABULIS.

SUbſtitutio eſt, quæ poſt inſtitutionem a teſtatore fieri ſolet, id eſt, ſecundi [39] heredis appellatio. Et duæ ſunt [40], quarum una vulgaris dicitur, alia pupillaris. §. 2. Vulgaris [41] dicitur, Ille heres mihi eſto: ſive hoc filio ſive extraneo. Quod ſi hereditatem meam adire noluerit, illum ſubſtituo ad quem hereditas mea debeat pertinere. §. 3. Pupillaris [42] ſubſtitutio filiis tantummodo impuberibus dari poteſt, quæ ita ſit: Ille filius meus, ſi [43] intra pubertatem deceſſerit, illum ei ſubſtituo. Sed pupillaris ſubſtitutio ita ſecreta [44] eſſe debet, ut ad notitiam ſubſtituti pervenire non poſſit, ne vitæ pupilli aliquas ſubſtitutus inſidias moliatur. Nam in extrema pagina [45] teſtamenti fieri debet, ut pars illa in qua ſubſtitutio pupillaris ſcripta eſt, quamdiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obſignata permaneat, & prior pars teſtamenti, in qua heres ſcriptus eſt, reſeratur. Hoc etiam & [46] de bonis fieri poteſt. §. 4. Nam ſi extraneus [47] heres ſcriptus ſit, etſi aliquem ſubſtituere non poſſumus [48], ut ſi heres extiterit, & intra aliquod tempus mortuus fuerit, alius ei heres ſit, poteſt tamen per fideicommiſſum obligari, ut alii rogatus a teſtatore hereditatem aut integram, aut pro parte reſtituat.

TIT. V.
DE LEGATIS.

LEgatorum genera ſunt quatuor [49], vindicationis [50], damnationis [51], ſinendi modo [52], & præceptionis [53]. §. 2. Vindicationis [54] legatum eſt, ſi teſtator ſic [55] locutus fuerit: Illum ſervum tibi do, aut lego. vel: Illam rem tibi præſume, habe, vindica [56]. Quod poſt mortem teſtatoris ſtatim legatarius non expectato herede, ſibi præſumit. Quam ſi præſumpſerit, nec pro præſumpto legato ab herede poteſt calumniam ſuſtinere, nec ſi aliena res fuerit quæ legata eſt, legatarius hoc poterit ab herede repetere. Si per vindicationem una res multis legata ſit, & ſinguli hanc ipſam rem præſumere velint, æquales ſinguli de re legata capiant portiones. §. 3. Per damnationem [57] iſto ordine legatum dimittitur, ut teſtator in teſtamento ſcribat: Tu heres meus illi hoc da. aut: Illud illi ab herede meo dari jubeo [58]. In quo genere legati etiam alienæ [59] res per legatum dimitti poſſunt. Et neceſſe eſt heredi aut redimere eam rem, quæ juris alieni eſt, & legatario tradere, aut ſi is cujus res eſt, vendere noluerit, quantum res illa valebit, legatario in pretio compenſare. Sed ſi teſtator rem alienam quaſi ſuam credens per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab herede petere non poteſt: & inutile eſt legatum. Nam ſi ſciens alienam eſſe, per legatum dederit, neceſſe eſt ab herede, aut ipſam rem, aut æſtimationem rei in pretio legatario dari. §. 4. Cæterum inter damnationis legatum & vindicationis hoc intereſt, quod per vindicationem res aliena [60] relinqui non poteſt: per damnationem eo pacto quo ſuperius comprehenſum eſt, poteſt. Illæ etiam res quæ [61] in rerum natura non ſunt, per damnationem legato dimitti poſſunt, veluti ſi ita teſtator in teſtamento ſcribat: Fructus qui ex illo agro nati fuerint; aut, id, quod ex illa ancilla natum fuerit: quod in legato vindicationis fieri non poteſt: quia non poteſt hæc legatarius teſtatore mortuo continuo vindicare.

§. 5. Inter legatum vindicationis & damnationis iſta ſimilitudo [62] eſt, quod legatum vindicationis, ſive damnationis, ſi conjunctim [63], id eſt, duobus, aut pluribus una res in legato dimiſſa fuerit, in utroque legato ſimul ab omnibus præſumatur. §. 6. Inter legatum vindicationis, & damnationis iſta diſtantia eſt, ut ſi disjunctim [64], id eſt, ſingulis quæcunque res per legatum damnationis relicta fuerit, ſingulis integra debeatur: id eſt, ut unus [65] rem ipſam accipiat, alii æſtimationem rei ipſius in pretio ab herede accipiant. §. 7. Sinendi [66] modo hæc [67] legati verba ſunt: Ille heres meus rem illam illum permitte præſumere & ſibi habere. Nam & propriam rem teſtator & [68] heredis ſui & [alienam] [69] per ſinendi legatum relinquere poteſt [70]. In quo legato non quidem heres legatario rem quæ relicta eſt jubetur tradere, ſed vindicanti legatario non permittitur prohibere.

§. 8. Præceptionis [71] vero legatum nonniſi uni [72] ex heredibus dari poteſt, ut aliquid ei ex hereditate præcipuum relinquatur, & ſi aut conjunctim, id eſt, multis, aut disjunctim ſingulis relinquatur, omnibus una res tantum quæ nominata eſt, debetur, non uni res [73], & alii æſtimatio, ſicut in legato damnationis eſt conſtitutum.

TIT. VI.
DE LEGE FALCIDIA [74].

LEge Falcidia conſtitutum eſt: quicumque heres fuerit inſtitutus, quartam [75] partem totius hereditatis habeat. Quod ſi teſtator hereditatem ſuam legatis exinanierit, hoc ſtatutum eſt, ut Falcidiam ſibi de imminutione legatorum heres retineat, conſtante nihilominus teſtamento. Hic de Pauli ſententiis addendum.

1 Nota de exceptione vel actione ad ſumptus, & expenſas. 2 §. 30. 32. *Inſt. de rer. div.* v. *l.* 48. *D. de rei vind.* 3 *Inſt. per quas perſonas cuique adquiritur* l. 10. *D. de adq. rer.* 4 §. 1. 2. *Inſt. per quas perſonas cuique.* §. 3. *Inſt. per quas perſonas.* 5 §. 1. *Inſt. per quas perſonas cuique.* v. *D. de caſtr. pecul.* 6 §. 4. *Inſt. per quas perſonas cuique. l.* 10. §. 3. *D. de adq. rer.*

7 20. Ulp. 2. *Inſt.* 10. & 3. Paul. 4. *L.* 28. *D.* 1. & *L.* 6. *C.* 22. 8 §. *ult. Inſt per quas perſonas.* 9 *d.* §. *ult.* 10 Succeſſiones, quæ fiebant per bonorum venditionem, hodie ſublatæ ſunt. *Inſtit. de ſucceſſ. ſublatis quæ fiebant per bonorum vendit.* 11 *l.* 25. *D. de adopt. Inſt. de adquiſit. per adrogat.* 12 V. *Inſt. quibus non eſt permiſſ. fac. teſt.* & *D.* & *C. qui teſt. fac.* 13 Qui ſui juris non eſt, teſtari non poteſt, *Inſtit. quibus non eſt permiſſum.* 14 20. Ulp. 11. *l.* 6. *l.* 16. *D. qui teſtam. l.* 3. *in fin. C. qui teſt. fac. poſſ.* niſi ſint milites: poſſunt enim milites teſtari de caſtrenſi peculio. 3. Paul. 4. §. 3. 15 §. 1. *Inſt. quib. non eſt perm.* 20. Ulp. 12. 16 Paul. 3. *ſent.* 4. §. 1. *l.* 5. *D. qui teſt.* 17 §. 1. *verſ. Furioſi. Inſt. quibus non eſt permiſſ.* 20. Ulp. §. 13. *l.* 16. *in fin. l.* 17. *D. qui teſtam.* 18 3 Paul *ſent.* 4. §. 5.

19 v. 2. *Inſt.* 13. 20 Filiæ quondam poterant præteriri a patre. *Inſt. eod. pr. verſ. Sed non ita de filiab.* 22. Ulp. 16. & 20. 21 Poſthumorum alii vivo patre poſt teſtamentum naſcuntur: alii poſt mortem: utrique ſæpe poſt teſtamentum *l.* 3. §. 1. *D. de injuſto rupto* 22 De poſthumorum inſtitutione adde 3. Paul *ſent* 4. §. 22. 23 *Primo libro tit.* 4. §. 10. *ſup. eod.* 24 *l.* 7. *l.* 26 *D. de ſtatu hom. l.* 2. §. 6. *D. de excuſ. tut.* adde tamen *l.* 9. *in fin. D ad l. Falc.* 25 Melior poſthumæ quam natæ conditio. Hæc præterita non rumpit teſtamentum, illa rumpit. 26 Hoc genus adoptandi mutatum eſt Fit enim hodie adrogatio apud principem. *l.* 2. *D. de his, qui ſunt ſui.* jure ſcilicet populi in principem tranſlato. 27 Sui juris eſt, qui patrem non habet. 28 Eſt enim duplex adoptionis ſpecies. *l.* 1. *in fin. D. de adopt.* 29 Adrogatione vel adoptione rumpitur teſtamentum. §. 1. *Inſt. quib. modis teſt. l.* 8. *D. de injuſto.* 23. Ulp. 3. 30 §. 2. *Inſt. quibus mod. teſt.* 23. Ulp. 2. *l.* 1. *l.* 2. *D. de injuſto rupt.* 31 Capitis minutione teſtamentum infirmatur. §. 4. *Inſtit. quib. mod. teſtam. l.* 5. §. 5. *D. de injuſto rupto.* 32 Heredum differentias v. *Inſt.* 1. *de hered. qualit.* & *differ.* 33 Sui heredes qui, §. 2. *Inſt. de her. qualit.* & *diff. l.* 1. §. 2. *D. de ſuis.* 34 §. 1. *Inſt. de her. qualit.* 35 *d.* §. 1. *l.* 12. *D. qui teſt.* 22. Ulp. 24. 36 *d.* §. 1. 37 De extraneis heredibus *v.* §. 3. 4. 5. §. 7. *Inſt. de hered qualit.* 22. Ulp 25.

38 De ſubſtitutione vulgari, 2. *Inſt.* 15. pupillari. 2. *Inſt.* 15. *de utraque v. L.* 28. *D.* 6. & *L.* 6. *C.* 26. 39 Subſtitutio ſecundi heredis appellatio, ſubſtituitur etiam tertio gradu. Paul. 3. *ſent.* 4. §. 17. & *L.* 22. Ulp. 33. 40 Duplex ſubſtitutio. 41 V. *Inſt. de vulg.* 42 V. *Inſt. de pupill.* 43 *l.* 1. §. 1. *D. de vulg.* & *pupill.* poſt pubertatem filio miles poteſt ſubſtituere. *l.* 15. *D. de vulg.* & *pupill.* 44 V §. 3. *Inſt de pupill.* 45 Inferioribus partibus. *d.* §. 3. ima cera *Suet.* 46 Eiſdem paginis, ita legitur a quibusdam. 47 §. 9. *Inſt. de pup.* 48 Fallit hæc ſententia in milite.

49 2. *Inſt.* 20. 24. Ulp. Paul. 3. *ſent.* 6. *L.* 6. *C.* 17. & 30. 31. 32. 33. 34. *D.* 50 §. 2. *Inſt. eod.* 51 *V.* §. 3. 4. 5. 6. 52 *V.* §. 6. 7. 53 *V.* §. 8. *J. eod.* 54 *V.* §. 24. Ulp. 3. 55 *V.* 24. Ulp. 3. 56 Formula legati per vindicationem. 57 Inde legatum per vindicationem dictum. 58 *V.* 24. Ulp. 4. 59 24. Ulp. 8. 60 Alias formulas aptiores vide apud 24. Ulp. 4. & §. 1. *in fin. Inſt. de legat.* Paul. 3. *ſent.* 6. §. 6. 61 Per damnationem res aliena relinqui poteſt: per vindicationem non poteſt, *v.* 24. Ulp. 7. Huc etiam pertinet per damnationem rem creditori obligatam legari poſſe a ſciente teſtatore. Paul. 3. *ſent.* 6. §. 8. Quæ in rerum natura non ſunt, legare poſſumus per damnationem, non per vindicationem. 62 24. Ulp. 13. *in princ.* 63 Conjunctim legare poſſumus per damnationem & vindicationem. 64 24. Ulp. 13. *in fin.* 65 Res pluribus legata per damnationem, non per vindicationem, ſingulis legatariis debetur, uni res, alii æſtimatio, §. 8. *in fin. J. eod.* adde Paul. 3. *ſent.* 6. §. 3. *in fin.* 66 §. 2. *Inſt. eod.* 67 Sunt & alia commodiora, de quibus vid. 24. Ulp. 5. 68 24. Ulp. 11. 69 Hanc vocem ſupereſſe notat Cujac. 24. *ad Ulpianum.* 70 Poſſunt etiam jura relinqui ſinendi modo: Paul. 3. *ſent.* 6. 11. 71 Formulas legandi per præceptionem, *v.* apud Ulp. 24. §. 6. 72 Paul. 3. *ſent.* 6. §. 1. 73 §. 6. *in fin ſup. eodem.*

74 V. 2. *Inſt.* 22. *L.* 35. *D.* 2. *L.* 6. *C.* 50. adde 24. Ulp. 32. Paul. 3. *ſent.* 8. 75 *d.* §. 32 §. 1. *Inſt. eod. l.* 73. *D. ad l. Falc.* Paul. 3. *ſent.* 8. §. 1.

TIT.

TIT. VII.
DE FIDEICOMMISSIS [1].

Potest aliquis recto [2] jure heredem instituere: & rogare eum, ut hereditatem suam, aut omnem, aut ex parte alii per fideicommissum reddat. Nam si heredem directo jure non instituerit, fideicommissarius non potest ad alium acceptam hereditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc observandum est, quod de Falcidia supra jam dictum est, ut heres institutus, etiamsi omnem hereditatem alii restituere jussus sit, ita hereditatem alii restituat, ut quartam [3] sibi ex hereditate retineat. §. 2. Et singulæ [4] quæcunque res per fideicommissum [5] dimitti possunt, hoc est, fundus, aut domus, aut mancipium, aut argentum. §. 3. Ab ipso fideicommissario [6] alteri fideicommissum dimitti potest [7]. §. 4. Et a legatario [8] licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest. §. 5. Et non solum propriæ res a testatore per fideicommissum dimitti possunt, sed etiam ipsius heredis, aut legatarii, aut cujuslibet extranei [9].

§. 6. Ne legatarius cui per testamentum parum dimissum est, plus [10] alii per fideicommissum quam id, quod consequitur, reddere jubeatur. §. 7. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est heredi, vel legatario rem illam, quæ per fideicommissum est relicta, aut redimere, & fideicommissario dare, aut [11] pretium ejusdem rei, quantum æstimata fuerit, fideicommissario numerare, sicut in damnationis legato fieri diximus [12]. §. 8. Libertates [13] etiam servis per fideicommissum dari possunt, ut heres vel legatarius ea mancipia manumittat, quæ testator ab iis ut manumitterent, speravit. Nec interest, utrum hoc testator de suis servis, an de ipsius heredis vel legatarii, aut de alienis fieri jubeat. Quod si de alienis fecerit, similiter cogitur heres emere ipsum servum & manumittere. Sed si illum dominus suus noluerit vendere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re heres æstimationem in pretio dare non cogitur: sed cum per fideicommissum libertas datur, is qui manumissus fuerit, non testatoris, sed heredis libertus est. §. 9. Præterea inter fideicommissa & legata sunt quædam distantiæ [14]. † Fideicommissum ad eum cui aliquid commissum est, herede mortuo [15] poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam [16] legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillum relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati: fideicommissum vero etiam [17] si testamento codicilli non fuerint confirmati, nihilominus debetur. † Item [18] per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicommissum potest. Item [19] per legatum servo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum potest. † Item [20] per codicillos [21] nemo heres institui potest, quamvis testamento confirmati sint: sed is qui testamento heres fuerit institutus, potest [22] per codicillum rogari, ut hereditatem quæ ei data est, alii totam vel pro parte restituat: quod validum est, etiamsi codicilli testamento non fuerint confirmati. † Item [23] quamvis non possimus post [24] mortem ejus quem heredem instituimus, alium ei substituere: tamen per fideicommissum rogare eum possumus, ut cum moriatur, alii eam hereditatem vel totam, vel pro parte restituat. Et quia, sicut superius dictum est, etiam post mortem heredis fideicommissum ei cui relictum est, dari potest, quod hoc ordine fit, ut testator scribat: Illum heredem instituo, & volo, ut quum mortuus fuerit ad illum hereditas mea pertineat. † Præterea [25] & in hoc alia fideicommissorum & legatorum conditio est, quia fideicommissa, si tardius quam scriptum est, soluta fuerint, usuræ [26] & fructus debentur: legatorum vero usuræ non debentur, sed ex mora solutionis, si per damnationem relicta fuerint, duplicantur.

TIT. VIII.
DE INTESTATORUM HEREDITATIBUS [27].

Intestatorum hereditates primum ad suos [28] heredes pertinent. † Sui [29] autem heredes appellantur, filius filia, nepos neptis, pronepos proneptis ex nepote: quia omnes per virilem sexum descendentes sui vocantur. Naturales [30] sunt hæ personæ, ac adoptivæ. Adoptivorum enim comparatione legitimi naturales appellantur. Sed ita nepos vel neptis ex filio avo suo heredes sunt, si pater eorum de potestate patris, aut morte, aut emancipatione discesserit: nam si eo tempore quo aliquis moritur, filium in potestate habeat, & ex eo nepotes, illi vivo patre suo, & in potestate avi constituto sui heredes avo esse non possunt [31]. §. 2. Similiter posthumi [32] qui si vivo patre nati fuissent, in potestate ejus futuri erant, sui heredes sunt.

§. 3. Si quando aliquis moritur, & reliquerit filium, aut filiam, & ex alio filio mortuo nepotes, neptesve: filii vel nepotes ex filio defuncto, patri vel avo hac ratione succedunt, ut filius vel filia suas partes, & nepotes ex filio portionem quam [33] pater eorum erat habiturus, accipiant: quia regulariter constitutum est, ut inter suos proximior longiore gradu positos non excludat: & non in capita, sed in stirpem dividatur hereditas. Item si quis moriens filium non relinquat, sed ex duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est, ex uno filio unum, vel duos nepotes, ex altero tres aut quatuor, similiter, sicut superius dictum est, in stirpem [34], non in capita hereditas dividatur, hoc modo: ut illi duo nepotes ex uno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem: hoc est, ut tales accipiant portiones, quales patres eorum, si vixissent, habituri erant. §. 4. Si defuerint [35] heredes sui, tunc hereditas defuncti pertinet ad agnatos. Agnati [36] enim sunt per virilem sexum defuncto propinquitate conjuncti, id est, consanguinei fratres, hoc est, de [37] uno patre nati. Nec disputari potest, si de diversis [38] matribus nascantur, qui uno patre geniti sunt. Item patruus [39], id est, frater patris, fratris sui filio agnatus est. Ipso modo sunt fratres patrueles [40], hoc est, qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnoscitur, qui sint agnati, sicut supra diximus, per virilem sexum propinquitate conjuncti.

§. 5. Non tamen omnibus simul agnatis lex hereditatem propinqui intestati dat, sed iis qui defuncto mortis [41] suæ tempore proximiores inveniuntur. §. 6. In fœminis vero alia conditio est: quia inter fœminas sola tantum [42] soror consanguinea habetur agnata, ut germano suo defuncto, ab intestato ei agnationis jure succedat. Reliquæ fœminæ, hoc est, amitæ, id est, patris soror, vel fratris filia, nec in capiendis hereditatibus propinquorum legitimæ sunt, nec masculis propinquis agnationis jure succedunt. Ipsarum vero hereditates ad masculos propinquos agnationis conditione perveniunt. §. 7. Regulariter constitutum est, ut inter agnatos proximior [43] posteriorem excludat, & inter eos non in stirpem, sed in capita ab intestato dividatur hereditas. Nam inter suos, sicut superius diximus, alia ratio est, ut proximior posteriorem non [44] excludat, & semper hereditas in [45] stirpem non in capita dividatur. Nam si quis moriens dimittat germanum, & ex altero germano filios: germanus frater quia gradu proximior est, solus succedit, fratris filii non [46] succedunt. Item si moriatur quis, & de duobus germanis fratribus dimittat filios duntaxat masculos, ex uno fratre dimiserit duos, ex alio quatuor, similiter masculos: omnes quidem fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, sed non in stirpes, sed [47] in capita: ita ut illi duo ex una parte duas accipiant portiones, & illi quatuor ex alio accipiant quatuor portiones. Nam si sorores habuerint, in patrui hereditatem non veniunt, sicut nec sororis filii in avunculi hereditate succedunt. §. 8. Nam & hoc regulare est, ut cognati tunc intestatorum propinquorum hereditates capiant, quando [48] aut sui, aut agnati, defuerint.

TIT. IX.
DE OBLIGATIONIBUS [49].

Obligatio in duas species dividitur: Nam omnes obligationes aut ex [50] contractu nascuntur, aut ex culpa. Quæ ex contractu nascuntur, quatuor [51] genera sunt, quæ singula hoc ordine distinguuntur. Aut enim re [52] contrahitur obligatio, aut verbis [53], aut literis [54], aut consensu [55]. §. 2. Re [56] contrahitur, quoties aliqua cuicunque mutuo [57] dantur, quæ in his rebus contingunt, quæ pondere [58], numero, mensura continentur: hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum detur, vinum aut oleum, aut æs, ferrum, argentum, vel aurum. Quæ omnia numerando, aut pensando, aut metiendo ad hoc damus, ut eorum fiant, qui ea accipiunt, & ad nos statuto tempore, non ipsæ res, sed aliæ ejus [59] naturæ quales datæ sunt, atque ipsius ponderis, numeri vel mensuræ reddantur. Propter quod mutuum appellatum est, quasi a me tibi ita datum sit, ut ex meo tuum fieret. §. 3. Verbis [60] contrahitur obligatio ex interrogatione dantis, & responsione accipientis, ita ut si ille qui dat interroget, Hoc mihi dabis? qui accipiet, respondeat, Dabo. Aut in obligatione debitoris, si aliquis fidejussor [61] accedat, ille qui personam [62] fidejussori tradit, interroget: Istum fide tua esse jubes? & ille respondeat: Fide mea esse jubeo. hac conditione non solum ille qui debitor est, sed & is qui fidejussor existit, obligantur. Et non solum fidejussor ipse dum vivit, sed & heredes [63] ipsius, si ille defecerit, tenentur obnoxii. Creditor autem qui pecuniam dedit, in potestate habet [64] ad reddendam pecuniam quem velit tenere, utrum ipsum debitorem, an fidejussorem. Sed si debitorem tenere elegerit, fidejussorem absolvit, quia uno electo quem idoneum creditor judicat, alterum liberat. §. 4. Sunt & aliæ obligationes quæ [65] nulla præcedente interrogatione contrahi possunt, id est, ut si mulier sive sponso, sive jam marito uxor futura dotem dicat [66]. Quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest: Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater ejus & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam ille debebat sponso creditricis, ipse debitor in dotem dixerit. Hæ tantum tres [67] personæ, nulla interrogatione præcedente possunt dictione dotis legitime obligari. Aliæ vero personæ, si pro muliere dotem marito promiserint, communi jure obligari debent, id est, ut & interrogatæ respondeant, & stipulatæ promittant. §. 5. Item & alio casu uno loquente, & sine interrogatione alio promittente, contrahitur obligatio, id est, si libertus patrono aut donum, aut munus, aut operas se daturum esse juraverit. Exponendum hic quid sit donum, aut munus vel operæ: in qua re supradicti liberti, non tam verborum solennitate, quam jurisjurandi religione tenentur. Sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest.

1 *Vid* 25 Ulp 4. Paul *sent* 1. de fideicommissariis hereditatibus, *L.* 2. *Inst* 23. de singulis rebus per fideicommissum relictis, *L.* 2. *Inst.* 24. 2 §. 2. *Inst. de fideicom. hereditatib.* 3 De quarta Trebellianica v. § 4. *Inst. de fideicomm. her* & *ad S. Trebell. l* 1. §. 2 *D. ad SC. Treb.* 4 *Inst. de sing. reb. per fideicommiss.* 5 Et legatum 24. Ulp. 25. 6 Sic a posthumo herede instituto fideicommissum relinqui potest Paul 4 *sent.* 1. §. 2. ab imperatore herede instituto, §. 3. *ibid* a surdo vel muto, §. 4. *ibid.* at non ab uxore, cui vir dotem prælegavit, §. 1. *ibid.* 7 Quamvis a legatario olim legari non poterit v §. 4. J. *eod.* 8 *Inst de singulis rebus per fideicommissum relictis.* 24. Ulp 20. sicuti nec heredi a semetipso. 24. Ulp. 22. 9 Nostram statim: alienas autem aut æstimatas aut redemptas, Paul. 4. *sent.* 1. §. 7. nisi ignorantes rem alienam legaverimus, §. 5 *ibid.* 10 Dixi plenissime *ad l.* 1. §. 17. *in fin. D. ad SC. Treb.* 11 Paul. 4. *sent.* 1. § 7. 12 *Tit.* 5. § 4. *sup. eod.* 13 11. Ulp. 18. §. 2. *Inst. de sing. reb. per fideicomm. l* 12. §. 1. *D. de fideicomm. her.* 14 Differentiæ fideicommissi & legati: hodie legata fideicommissis exæquata sunt. v. *l.* 1. *D. de legat.* 1. 15 Prima differentia. 16 Secunda differentia, 25. Ulp. §. 8. *in fin.* 17 *d.* §. 8. Paul. 4 *sent.* 1 §. 10. 18 Tertia differentia. 19 Quarta differentia. 20 Quinta differentia. 21 *l* 10. *D. de codic.* §. 2. *Inst de codic l.* 27. *in fin. D. de cond. inst.* 22 §. 2. *Inst de codic.* 23 Sexta differentia. 24 24. Ulp. 16. Paul. 3. *sent.* 6. §. 5. 25 Septima differentia. 26 V. *C. de usuris*, & *fruct. legator.*

27 De hereditatibus quæ ab intestato, *L.* 3. *Instit.* 1. de legitimis heredibus, 26. Ulp. de intestatorum successione, Paul. 4. *sent.* 8. 28 V. 26. Ulp. 1. §. 8. *Instit. de her. quæ ab intestat.* 29 §. 2. *Inst. eod.* 30 Naturales legitimati sui esse possunt. *d* §. 2. *vers. nec interest. vers. quibus.* 31 *d.* §. 2. *vers. nam si per id tempus.* 32 *d.* §. 2. *vers. posthumi.* 33 Hæc successio in stirpes dividitur, 26. Ulp. 2. §. 6. *Inst. de her. quæ ab intestato.* 34 Nepotes ex filio patris sui locum repræsentant, sive concurrant cum suis patruis, §. 3. J. sive plures inter se concurrant, ut hic. Inter fratrum filios non est eadem successio: concurrunt enim inter se non in stirpes sed in capita, vide *Nov.* 118. *c.* 3 *in fin.* 35 Post suos adgnati succedunt. 36 Quinam adgnati. 37 Consanguinei fratres de uno patre nati, de uno id est eodem. 38 Ex eodem patre licet diversis matribus geniti, agnati inter se. 39 Patruus patris frater. 40 Fratres patrueles duorum fratrum filii. *l.* 1. §. 6. *D. de gradibus* & *affinibus.* 41 §. 6. *Instit. de legit. adgn. success.* 42 26. Ulp. 6. Paul. 4. *sent.* 8. §. 3. 43 §. 5. *Inst. de legit. adgn. success. l.* 195. §. 1. *D. de verb. sign.* 44 Inter suos proximiores non excludunt posteriores. 45 Inter suos hereditas dividitur in stirpes. 46 Hodie succedunt. 47 Fratrum filii inter se succedunt in capita, qua de re dixi ad Ulpianum 26. §. 4 & *ad Nov.* 118. *c.* 3. *in fin.* 48 Post suos & adgnatos succedunt cognati. Hodie sublata est differentia adgnatorum & cognatorum, *Nov.* 118. *c.* 4.

49 V. *L.* 3. *Inst.* 14. & *L.* 44. *D.* 7. *L.* 4. *C.* 10. 50 Adde §. 1. *Inst. eod. l.* 1. *princ. D. eod.* 51 *d. l.* 1. §. 1. 52 V. §. 2. J. 53 V. §. 3. & *seq.* J. 54 V. §. 13. J. 55 V. §. 14. J. 56 V. *Inst. quibus mod. re contrah.* 57 *Inst. quib. mod. re. in pr. l.* 1. §. 1. *D. de oblig.* 58 *l.* 2. §. 1. *D. de reb. cred.* 59 *l.* 2. §. 1. *D. de rebus cred.* 60 *Inst. de verb. obl. l.* 1. §. 7. *l.* 52. §. 2. *D. de obl. l.* 2. *in fin. D. de reb. cred.* 61 V. *Inst.* & *D. de fidejuss.* 62 Cui persona fidejussoris traditur. 63 §. 2. *Inst. de fidejussorib. l.* 4. *in fin. D. de fidejuss.* 64 Hodie non habet, v. *Nov.* 4. *cap.* 1. 65 Dotis dictio stipulationem non requirit. 66 De dotis dictione, v. Ulp. 6. §. 1. & 2. 67 Ulp. 6. §. 2.

§. 6. Præ-

§. 6. Præterea inutilis est promissio, etiamsi stipulatione interveniente facta sit, si id aliquis daturum se promiserit, quod sui juris non est: hoc est, si aut ingenuum [1] hominem quasi [2] servum se daturum promittat; aut si mortuum [3] aliquis quem vivum credebat, promiserit; aut locum sacrum [4], aut sanctum, aut religiosum daturum se quicunque promiserit. §. 7. Præterea inutilis est promissio, si aliquis rem sub tali conditione promittat, quæ impleri pro [5] rei difficultate non possit. §. 8. Præterea inutilis est [6] interrogatio & promissio, si ita aliquis interroget debitorem, Post mortem meam, vel tuam, illud dari spondes? Quod propterea inutile visum est, quia a persona heredis obligatio incipere non potest. Et ideo nec heredi creditoris sub hac sponsione obligatur debitor, nec debitoris heres creditori tenetur obnoxius. §. 9. Item inutilis est [7] obligatio, si dicat creditor: Pridie quam moriar, dare spondes? Vel interroget debitorem, Pridie quam moriaris? Similiter & hæc stipulatio inutilis judicatur, quia non potest sciri, quando sit pridie quam aliquis moriatur, nisi postquam mortuus fuerit. §. 10. Item si [8] pure interroget creditor, & debitor sub conditione promittat. §. 11. Vel si creditor decem solidos debitorem interroget, & debitor quinque [9] promittat: hoc ordine integrum debitum vacillare cognoscitur.

§. 12. Si quis nobis pecuniam debeat, possumus debitorem nostrum compellere, ut pecuniam quam nobis redditurus erat, alteri [10] se caveat redditurum. Neque potest ei cui pro nostro debito cavet, de cauto & non numerato sicut fieri solet, aliquid disputationis afferre, cum id quod a nobis accepit, alteri caverit redditurum.

§. 13. Literis [11] obligatio fit, aut a re in personam, aut a persona in personam. A re in personam, velut si id quod ex emptione aut conductione aut societate debes, alii reddas. A persona in personam, velut si id, quod mihi alter debet, alteri personæ delegem, ut reddere debeat. §. 14. Consensu [12] fiunt obligationes ex emptionibus & venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus & mandatis: quia in ejusmodi rebus consensus magis quam scriptura [13] aut solennitas quæritur. In quibus rebus etiam inter [14] absentes obligatio contrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest. §. 15. Emptio igitur & venditio [15] contrahitur, cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiamsi pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretii aut arrha data fuerit.

§. 16. Locatio & conductio simili [16] ratione consistunt, ut consensu, etiam verbo, definitio inter consentientes firma permaneat.

§. 17. Societatem [17] inire possumus, aut omnium bonorum, aut unius alicujus negotiationis. Et potest ita [18] iniri societas, si tamen hoc inter socios convenit, ut unus pecuniam det, alter operam suam pro pecunia donet. Et hujus rei definitio etiam verbo inita valet, ita ut quicquid societatis tempore quolibet modo fuerit adquisitum, sociis commune sit. §. 18. Permanet [19] autem inita societas, quamdiu in ipso consensu socii perseverant: quia sicut consensu contrahitur, etiam dissensu solvitur. Dissolvitur ergo societas aut morte [20] unius socii, aut contraria voluntate, aut capitis deminutione, id est, si unus ex sociis, sicut frequenter supra diximus, capite fuerit deminutus. §. 19. Similiter & mandari [21] verbo potest. Et cum verbis mandatum fuerit, obligatio contrahitur. Possumus enim aut nostra negotia, aut aliena cuicunque agenda mandare, dummodo honestum [22] aliquid agi mandemus. Nam si contra [23] mores bonos aliquid mandare voluerimus, hoc est, si cuicunque mandemus, ut alicui furtum faciat, aut homicidium [24], aut adulterium admittat, in iis rebus mandati obligatio non contrahitur. §. 20. Solvitur autem mandatum aut morte [25], cui mandatum est, aut contraria [26] illius voluntate qui mandavit. §. 21. Sed is cui mandatur, mandati formam egredi [27] non potest. Aut si egressus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, non præjudicet mandatori.

TIT. X.
QUIBUS MODIS OBLIGATIO TOLLATUR [28].

TOllitur obligatio solutione [29] debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio, etiam si aliud quam cautum fuerat a debitore creditori reddatur. Nam si quicunque pro [30] pecunia quam creditori cavit, acquiescente [31] creditore aurum, aut argentum, aut mancipia, vel alias quaslibet species habita æstimatione consentiente creditore dederit, obligatio evidenter tollitur. §. 2. Quia de obligationibus quæ ex contractu nascuntur, diximus, superest ut de his obligationibus quæ ex delicto nascuntur, simpliciter disputemus. † Ex delicto [32] nascuntur obligationes, si aliquis furtum [33] fecerit, vel bona alia rapuerit [34], vel damnum [35] alteri dederit, aut injuriam [36] fecerit. Quarum omnium rerum uno genere ex delicto nascitur obligatio. §. 3. Furtorum autem sunt genera quatuor [37]: manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum [38] furtum dicitur, si quando fur, cujuscunque rem tollit, in ipso furto deprehenditur. Nec [39] manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret, inventum non est, tamen furtum factum fuisse probatur. Conceptum [40] furtum dicitur, cum apud aliquem alterum res furtiva inveniatur. Oblatum [41] furtum dicitur, cum res furtiva alicui ita a fure datur, ut apud ipsum furem inveniri non possit. §. 4. Præterea, qui rem alienam invito [43] aut nesciente domino contingit, vel tollere, aut de loco movere præsumit, furtum facit. §. 5. Et si quis rem utendam [43] acceperit, aut commendatam [44] apud se habuerit, & aliter ea usus fuerit quam acceperit, furti actione tenetur.

§. 6. Præterea, si quis jumentum [45] alterius ad hoc accepit, ut eum quinque millibus duceret; si id decem millibus, aut longius quam ab illo qui dedit, fuerit constitutum, duxerit, furti reus erit.

§. 7. Et multa præterea quorumcunque similia sunt secundum quæ & ille furti tenetur, qui ut ferret opem [46], aut consilium, aut studium commodarit: velut si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit [47], ut alii eam rapere possent.

1 Id est, liberum. *l.* 103. *ff. de verb. obl.*
2 § 2. *Inst. de inutil. stipulat.*
3 *d. l.* 103. §. 1. *Inst. de inutil. stip. l.* 69. *ff. de verb. oblig.*
4 *l.* 83. §. 3. *ff. de verb. oblig.* §. 2. *Inst. de inut. stip.*
5 V. *l.* 31. *ff. de obligationib. l.* 35. *ff. de verb. oblig.* §. 1. *Inst de inut. stip.*
6 Hodie non est. § 13. *in princ. Inst. de inut. stip.*
7 Hodie non est. *d.* §. 13. *vers. sed & si quis ita stipuletur, pridie quam moriar &c.*
8 V. §. 5. *Inst. de inut. stip.*
9 *d.* §. 5. *in pr.*
10 Adde §. 19. *Inst. de inut. stip.*
11 V. *Inst. de literarum oblig.*
12 V. *Inst. de obl. ex consensu. l.* 2. *D. de oblig. & action.*
13 *d. l.* 2. §. 1.
14 *d. l.* 2. §. 2.
15 *Inst. de empt. in princ. l.* 9. *ff. de contr. empt.*
16 *Inst. de locat. & conduct.*
17 V. *Inst. de societate.*
18 §. 2. *vers. nam & ita. Inst. de societate.*
19 §. 4. *Inst. de societate.*
20 §. 5. *Inst. de societate.*
21 V. *Inst. de mandato. D. & C. mandati vel contra.*
22 *l.* 6. §. 3. *l.* 22. §. 6. *D. mandat. vel cont.*
23 §. 7. *Inst. de mandato. l.* 35. §. 2. *D. de contrah. empt.*
24 *d. l.* 22. §. 6.
25 *l.* 26. *D. mandati.* §. 1. *Inst. de mandato.*
26 *l.* 12. §. 16. *D. mandati.* §. 9. *Inst. de mandato.*
27 *l.* 5. *D. mandati vel contr.* §. 8. *Inst. de mandato.*
28 *L.* 3. *Inst.* 30.
29 *Inst. pr. eod.* v. *l.* 107. *D. de solution.*
30 V. *l.* 17. *C. de solutionib.*
31 *l.* 99. *D. de solutionib. Inst. quibus modis tollit. oblig.*
32 *l.* 4. *D. de obligat. & action. Inst. de oblig. quæ ex delicto.*
33 V. *D. de furtis. Inst. de oblig. quæ ex delicto.*
34 V. *Inst. de vi bonor. raptor.*
35 V. *Inst. de l. Aquil.*
36 V. *Inst. de injur.*
37 Imo duo tantum. §. 3. *Inst. de oblig. quæ ex delicto. l.* 2. *ff. de furt.*
38 Manifestum furtum, *l.* 3. *D. de furt.*
39 Non manifestum, *l.* 8. *D. de furtis.*
40 Conceptum. §. 4. *in pr. Inst. de obl. quæ ex delict.*
41 Oblatum. *d.* §. 4. *vers. oblat.*
42 §. 6. *Inst. de oblig. quæ ex delict.*
43 §. 7. 8. *Inst. de obl. quæ ex delicto.*
44 Id est, depositam. §. 6. *Inst. de obl. quæ ex delict.*
45 Dixi *ad l.* 46. *D. de furtis.*
46 Dixi *ad l.* 36. *l.* 50. §. 1. *D. de furtis.* adde §. 12. *vers. si vero. Inst. de oblig. quæ ex delicto.*
47 Dixi *ad l.* 52. §. 3. *D. de furtis.*

INDEX
OMNIUM TITULORUM
IN
HOC UNIVERSO JURIS CORPORE COMPREHENSORUM.

NOTÆ LIBRORUM.

- I. Inftitutiones.
- D. Digefta feu Pandectæ.
- C. Codex.
- I. N. Juftiniani Novellæ.
- E. Edicta Juftiniani Imperatoris.
- N. I. Novellæ Juftini Imperatoris.
- C. T. Conftitutiones Tiberii.
- C. I. I. Conftitutiones Juftiniani, Juftini & Tiberii.
- N. L. Novellæ Leonis.
- C. Imp. Conftitutiones Imperatoriæ.
- F. Feudorum Confuetudines.
- Ex. Extravagantes.
- XII. Tabb. XII. Tabularum Fragmenta.
- Ulp. Titt. ex corpore Ulpiani.
- P. Pauli Sententiæ receptæ.
- Gai. Gaji Inftitutiones.

A.

A *Bactoribus* P. 5. t. 18.
Epifcopum vel *Abbatem* vel *Abbatiffam* feudum dare non poffe F. 1. t. 6.
Abigeis D. 47. t. 14. C. 9. t. 37.
eo, cui aliquid eft *Ablatum* ut reftituatur C. Imp. Juftinian. 14.
generali *Abolitione* C. 9. t. 43.
Abolitionibus P. 5. t. 17. ad SC. Turpillianum & de *abolitionibus* criminum D. 48. t. 16. C. 9. t. 42. 43. 44. 45.
ut quæ mulier mariti odio *Abortat*, repudiari ab illo poffit N. L. 31.
Abrogatio legis, quæ hominem liberum fe vendere permittit N. L. 59. quæ de Confulatu agit N. L. 94. quæ Senatui Prætores, Decurionibus vero Præfectos conftituere concedebat N. L. 47. quarundam de curiis & decurionibus latarum legum N. L. 46.
fi per vim vel alio modo *Abfentis* perturbata fit poffeffio C. 8. t. 5.
citatione *Abfentium* C. Imp. Man. Comn. 12.
requirendis reis vel *Abfentibus* damnandis D. 48. t. 17. C. 9. t. 40.
confirmatione *Abfolutionis* tributorum C. Imp. Juftinian. 10.
repudianda vel *Abftinenda* hereditate C. 6. t. 31.
Acceptilatione D. 46. t. 4. C. 8. t. 44.
diverfis temporalibus præfcriptionibus & de *Acceffionibus* poffeffionum D. 44. t. 3. ufuris & fructibus & caufis & omnibus *Acceffionibus* & mora D. 22. t. 1. C. 4. t. 32.
his, qui *Accufare non poffunt* C. 9. t. 1. in quibus caufis coloni cenfiti dominos *Accufare* poffint C. 11. t. 49. ut nemo invitus agere vel *Accufare* cogatur C. 3. t. 7.
Accufationibus & infcriptionibus D. 48. t. 2. C. 9. t. 2. XII. Tabb. p. 764.
fi reus vel *Accufator* mortuus fuerit C. 9. t. 6.
bonis eorum, qui ante fententiam mortem fibi confciverunt, vel *Accufatorem* corruperunt D. 48. t. 21. C. 9. t. 50.
inter alios *Acta* vel judicata, aliis non nocere C. 7. t. 60.
quando civilis *Actio* criminali præjudicet C. 9. t. 31. quando de peculio *Actio* annalis eft D. 15. t. 2. quarum rerum *Actio* non datur D. 44. t. 5. ubi in rem *Actio* exerceri debeat C. 3. t. 19.
contraria tutelæ & utili *Actione* D. 27. t. 4. C. 5. t. 51. 58. in duplum XII. Tabb. p. 760. *Actione* empti & venditi D. 19. t. 1. C. 4. t. 49. exercitoria I. 4. t. 7. § 2. D. 14 t. 1. C. 4. t. 25. inftitoria I. 4. t. 7. §. 2. D. 14. t. 3. C. 4. t. 25. pigneratitia vel contra I. 3. t. 15. §. 4. D 13. t. 7. C. 4. t. 24. Publiciana in rem D. 6. t. 2. rei uxoriæ C. 5. t. 13. I. N. 91. 97. 98. rerum amotarum D. 25. t. 2. C. 5. t. 21. tributoria I. 4. t. 7. §. 3. D. 14. t. 4. vel hereditate vendita D. 18. t. 4. C. 4. t. 39. de membro rupto tollenda pactis. XII. Tabb. p. 757.
ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præftare, vel *Actiones* in fe transferre C. 2. t. 14. ut *Actiones* & ab heredibus & contra heredes incipiant C. 4. t. 11. quemadmodum *Actiones* per inficiationem duplentur P. 1. t. 19.
Actionibus empti & venditi D. 19. t. 1. C. 4. t. 49. *Actionibus* & obligationibus I. 3. t. 14. 4. t. 6. D. 44. t. 7. C. 4. t. 10. interdictis feu extraordinariis *Actionibus*, quæ pro his competunt I. 4. t. 15. D. 43. t. 1. C. 8. t. 1. interrogatoriis D. 11. t. 1. noxalibus I. 4. t. 8. D. 9. t. 4 C. 3. t. 41. XII. Tabb. p. 758. popularibus D. 47. t. 23. præfcriptis verbis & in factum D. 19. t. 5. C. 4. t. 64. ædilitiis C. 4. t. 58. hereditariis XII. Tabb. n. 2. 3. p. 762.
formulis & impetrationibus *Actionum* fublatis C. 2. t. 58. tempore *Actionum*, quæ facris locis competunt E. 5.
ut *Actor* ante litis conteftationem porrecto libello judici fidem fuam probet N. L. 107.
Actore a tutore feu curatore dando C. 5. t. 61.
Actoribus prædiorum fifcalium domus Auguftæ C. 11. t. 71.
itinere *Actuque* privato D. 43. t. 19.
numerariis, *Actuariis* & chartulariis C. 12. t. 50.
quando non petentium partes petentibus *Adcrefcant* C. 6. t. 10. ufufructu *Adcrefcendo* D. 7. t. 2.
in diem *Addictione* D. 18. t. 2.
Ademptione legatorum I. 2. t. 21. D. 34. t. 4. libertatis D. 40. t. 6.
fide & jure haftæ fifcalis & de *Adjectionibus* C. 10. t. 3. I. N. 166.
Adimendis vel transferendis Legatis D. 34. t. 4.
numerariis, actuariis & chartulariis & *Adjutoribus* C. 12. t. 50. quæftoris I. N. 35.
Adminiftrantibus officia in facris appellationibus I. N. 20.
annonis & capitatione *Adminiftrantium* C. 1. t. 52.
his, qui ex officio quod *Adminiftrarunt*, conveniuntur C. 11. t. 38.
quo tempore & a quibus rerum fuarum *Adminiftratio* adultis concedi debeat N. L. 28. ut nulli patriæ fuæ *Adminiftratio* fine fpeciali permiffu Principis permittatur C. 1. t. 41
Adminiftratione & periculo tutorum vel procuratorum D. 26. t. 7. C. 5. t. 37. 38. 52. rerum ad civitates pertinentium D. 50. t. 8. rerum publicarum C. 11. t. 30.
ut omnes judices, tam civiles, quam criminales, poft *Adminiftrationem* depofitam, quinquaginta dies in civitatibus vel certis locis permaneant C. 1. t. 49.
contractibus judicum & ne *Adminiftrationis* tempore proprias ædes ædificent C. 1. t. 53.
Adminiftratoribus I. N. 95. duabus filiquis præftandis provinciarum *adminiftratoribus* C. Imp. Leon. Iconom. 3.
qui *Admitti* ad bonorum poffeffionem poffunt C. 6. t. 9.
rem pupilli vel *Adolefcentis* falvam fore D. 46. t. 6.
ut Eunuchi *Adoptare* poffint N. L. 26. ut pariter omnibus *Adoptare* liceat N. L. 27.
Adoptionibus & emancipationibus & aliis modis, quibus poteftas patria folvitur I. 1. t. 11. 12. D. 1. t. 7. C. 8. t. 48. 49. I. N. 74. c. 3. Ulp. t. 8. Gaj. 1. t. 5.
fi (minor) ut omiffam hereditatem, vel bonorum poffeffionem, vel quid aliud *Adquirat* C. 2. t. 40.
Adquirenda vel omittenda hereditate D. 29. t. 2. C. 6. t. 30. 31. vel retinenda poffeffione D. 41. t. 2. C. 7. t. 32.
Adquirendo rerum dominio I. 2. t. 1. D. 41. t. 1.
per quas perfonas nobis *Adquiritur* I. 2. t. 9. C. 4. t. 27. per quas perfonas nobis obligatio *Adquiritur* I. 3. t. 29.
Adquifitione per adrogationem I. 3. t. 11. prædiorum C. Imp. Roman. fen. 1.
Adquifitionibus rerum Ulp. t. 19.
his, qui fibi *Adfcribunt* in teftamento C. 9. t. 23.
conftitutio, quæ ex *Adfcriptitia* & libera natos, liberos effe vult I. N. 54.
Adfcriptitiis & colonis C. I. I. 2.
Adfertione tollenda C. 7. t. 17.
annonis & capitatione *adminiftrantium* & eorum *Adfefforum* C. 1. t. 52. officio *Adfefforum* D. 1. t. 22. C. 1. t. 51.
Adfignatione libertorum I. 3. t. 9.
Adfignandis libertis I. 3. t. 9. D. 38. t. 4.
pœna judicis, qui male judicavit, vel ejus, qui judicem vel *Adverfarium* corrumpere curavit C. 7. t. 49.
qui & *Adverfus* quos in integrum reftitui non poffunt C. 2. t. 42. fi *adverfus* creditorem præfcriptio opponatur C. 7. t. 36. R. I. I. poftuletur C. 2. t. 38. fi *adverfus* delictum C. 2. t. 35. donationem C. 2. t. 30. dotem C. 2. t. 34. fifcum C. 2. t. 37. libertatem C. 2. t. 31 rem judicatam C. 2. t. 27. folutionem C. 2. t. 33. transactionem vel divifionem C. 2. t. 32. venditionem C. 2. t. 28. venditionem pignorum C. 2. t. 29. ufucapionem (R. I. I. P.) C. 2. t. 36.
pœna *Adulteri* manifefto deprehenfi I. N. 32.
præfecto pœnam *Adultero* non irrogante C. Imp. Armen. 1.
Adulteriis P. 2. t. 26. ad L. Jul. de *Adulteriis* coërcendis I. 4. t. 18. §. 4. D. 48. t. 5. C. 9. t. 9. XII. Tabb. p. 764.
fi mulier *adulterium* commiferit XII. Tabb. p. 759.
in *Adulterio* uxore deprehenfa a marito necanda XII. Tabb. p. 764.
quo tempore & a quibus rerum fuarum adminiftratio *Adultis* concedi debeat N. L. 28.
quibus muneribus excufentur hi, qui poft impletam militiam vel *Advocationem* per provincias fuis commodis vacantes commorantur C. 10. t. 55.
pœna epifcopi, facerdotis, qui fe *Advocationibus* dedunt N. L. 86.
Advocatis diverforum judiciorum C. 2 t. 7. judicum C. 2. t. 8. fifci C. 2. t. 9. ut quæ defunt *Advocatis* partium judex suppleat C. 2. t. 11.
errore *Advocatorum* vel libellos, vel preces concipientium C. 2. t. 10. lucris C. 12. t. 62.
Contractibus judicum, & ne adminiftrationis tempore proprias *Ædes* ædificent C. 1. t. 53.
ut negotiari; *Ædificare*, muneraque accipere urbis magiftratibus liceat N. L. 84.
Ædificiis privatis C. 8. t. 10.
Ædilibus XII. Tabb. p. 754.
Ædilitio edicto & redhibitione & quanti minoris D. 21. t. 1.
Ædilitiis actionibus C. 4. t. 48.
lex de Alexandrinis & *Ægyptiacis* provinciis E. 13.
qui & a quibus manumiffi & ad L. *Æliam* Sentiam I. 1. t. 6. §. 7. D. 40. t 9.
Æqualitate dotis & propter nuptias donationis & augmento dotis I. N 97.
collatione *Æris* C. 10. t. 29.
teftamento per *Æs* ac libram XII. Tabb. p. 760.
ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat atque uti priore *Æftate* fluxit D. 43. t. 13.
Æftimatoria actione D. 19 t 13.
aqua cottidiana & *Æftiva* D. 43. t 20.
Ætate ineuntium officia C. I. Alex. Comn. 1. qui *Ætate* vel profeffione fe excufant C. 5. t. 68 10. t. 49.
in *Africa* conftitutis ecclefiis I. N. 37. fucceffonbus eorum qui in *Africa* degunt I. N. 36.
officio Præfecti Præt. *Africæ* C. 1. t. 27.
conftitutio Juftini Imp. de filiis liberarum in *Africam* directa C. I. I. 3.
ubi caufæ fifcales, vel divinæ domus hominumque ejus *Agantur* C. 3. t. 26.
quod cujuscunque univerfitatis nomine vel contra eam *Agatur* D. 3. t. 4. fi ex noxali caufa *Agatur*, quemadmodum caveatur D. 2. t. 9. ubi de hereditate *Agatur* C. 3. t. 20.
Agentibus in rebus C. 12. t. 20.
præpofitis *Agentium* in rebus C. 12. t. 21. principibus *Agentium* in rebus C. 12. t. 22.
fi *Ager* vectigalis, i. e. Emphyteuticarius petatur D. 6. t. 3. C. 4. t. 66.
apud eum, a quo appellatur, aliam caufam *Agere* compellendum D. 49. t. 12. iis, per quos *Agere* poffumus I. 4. t. 10. judiciis & ubi quisque *Agere* vel conveniri debeat D. 5. t. 1. C. 3. t. 1. XII. Tabb. p. 757. fi ex pluribus tutoribus omnes vel unus *Agere* poffint C. 5. t. 40. ut nemo invitus *Agere* vel Accufare cogatur C. 3. t. 7.
Nili *Aggeribus* non rumpendis C. 9. t. 38.
ubi caufa ftatus *Agi* debeat C. 3. t. 22. ubi de criminibus *Agi* oporteat C. 3. t. 15. ubi de poffeffione *Agi* oporteat C. 3. t. 16. ubi de ratiociniis, tam publicis, quam privatis *Agi* oportet C. 3. t. 21.
plus valere, quod *Agitur*, quam quod fimulate concipitur C. 4. t. 22.
decimo gradu *Agnationis* XII. Tabb. p. 761.
an *Agnatus* vel filius defuncti poffit retinere feudum repudiata hereditate F. 2. t. 45.
eo, qui finem fecit *Agnato* de feudo paterno F. 2. t. 49. fuccedente *Agnato* mortuo; etiam fine liberis XII. Tabb. n. 9. 10. p. 761. qui *Agnato* proximus; Item quis proximus dicatur & quo tempore n. 11. 12. 13. ibid. Ulteriori excludendo a fororibus defuncti XII. Tabb. n. 14. p. 761.
Agnatorum jure fublato I. N. 118. legitima *Agnatorum* tutela I. 1. t. 15. XII. Tabb. p. 760. proximorum XII. Tabb. ibid. legitima fucceffione I. 3. t. 2. XII. Tabb. ibid. poft fratres & forores. ibid.
Agnatis capite minutis XII. Tabb. p. 761.
Agnofcendis & alendis liberis D. 25. t. 3. C. 5. t. 25. P. 2. t. 24.
ne quis mutuum dans *Agricolæ* terram ejus teneat I. N. 32. ne quis quod *Agricolæ* mutuam pecuniam dedit terram ejus teneat I. N. 34.
Agricolis, cenfitis & colonis C. 11. t. 47. & mancipiis dominicis C. 11. t. 67. his, qui mutuum dant *Agricolis* I. N. 33.
omni *Agro* deferto C. 11. t. 58.
Albo (five alvo) fcribendo D. 50. t. 3.
pœna Ecclefiafticorum *Alea* ludentium N. L. 87.
Aleatoribus (& alearum lufu) D. 11. t. 5. C. 3. t. 43.
Alexandriæ primatibus C. 11. t. 28. officio Juridici *Alexandriæ* D. 1. t. 20. C. 1. t. 57.
lex de *Alexandrinis* & Ægyptiacis provinciis E. 13.
agnofcendis & *Alendis* liberis vel parentibus vel patronis vel libertis D. 25. t. 3. C. 5. t. 25.
rem *Alienam* gerentibus non interdici rerum fuarum alienatione C. 4. t. 53.
quod cum eo, qui in *Aliena* poteftate eft, negotium geftum effe dicetur I. 4. t. 7. D. 14. t. 5. C. 4. t. 26. fi *aliena* res pignori data fit C. 8. t. 16. fi quis alteri, vel fibi, fub alterius nomine vel *Aliena* pecunia emerit C. 4. t. 50.
conftitutio Lotharii de feudis non *Alienandis* F. 5. t. 5. Friderici F. 5. t. 7. non *Alienandis* aut permutandis Ecclefiafticis rebus immobilibus aut in fpecialem hypothecam dandis I N. 7. prædiis decurionum fine decreto non *Alienandis* C. 10. t. 33. prædiis & aliis rebus minorum fine decreto non *Alienandis* feu obligandis C. 5. t. 71. rebus *alienis* non *Alienandis* C. 4. t. 51. rebus eorum, qui fub tutela vel cura funt, fine decreto non *Alienandis* vel fupponendis D. 27. t. 9. C. 5. t. 71. usque 74. rebus litigiofis XII. Tabb. p. 759.
quibus *Alienare* licet vel non licet I. 2. t. 8.
qualiter olim poterat feudum *Alienari* F. 2. t. 9.
fi in fraudem patroni a libertis *Alienatio* facta fit C. 6. t. 5.
Alienatione I. N. 2. 120. communium rerum C. 4. t. 52. Feudi F. 1. t. 13. 2. t. 73. paterni F. 2. t. 39. *Alienatione* judicii mutandi caufa, facta D. 4. t. 7. C. 2. t. 55. prohibita feudi *Alienatione* per Lotharium F. 2. t. 52. per Fridericum F. 2. t. 55. rem alienam gerentibus non interdici rerum fuarum *Alienatione* C. 4. t. 53. rerum Ecclefiafticarum immobilium *Alienatione* & folutione I. N. 46.
quid juris fi poft *Alienationem* feudi, vafallus id recuperaverit F. 2. t. 44. fi major factus *Alienationem* factam fine decreto ratam habuerit C. 5. t. 74.
fi mancipium ita fuerit *Alienatum*, ut manumittatur vel contra C. 4. t. 57.
vafallo, qui contra conftitutionem Lotharii Regis beneficium *Alienavit* F. 2. t. 38.
his, qui fui vel *Alieni* juris funt I. 1. t. 8. D. 1. t. 6.
non præfumente *alienum* C. Imp. Juftinian. 5.
rebus *Alienis* non alienandis C. 4. t. 51.
Alimentis vel cibariis legatis D. 34. t. 1. ubi pupillus educari debeat & de *Alimentis* ei præftandis D. 27. t. 2. C. 5. t. 49. 50.

Index omnium Titulorum.

inter *Alios* acta vel judicata, aliis non nocere C. 7. t. 60.
an per *Alium* causæ appellationum reddi possunt D. 49 t. 9.
Allelengyo communis census pensitorum C. Imp. Bas. Porphyrog. 2. C. Imp. Rom. Arg. 1.
Allodiis F. 2. t. 54.
Alluvionibus & paludibus & pascuis ad alium statum translatis C. 7. t. 41.
Alvo (sive Albo) scribendo D. 50. t. 3.
si quis *Alteri* vel sibi sub alterius nomine vel aliena pecunia emerit C. 4. t. 50.
L. Julia *Ambitus* I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 14. C. 9. t. 26.
fide instrumentorum & *Amissione* eorum D. 22. t. 4. C. 4. t. 21. I. N. 47. 73. *instrumentorum* in captivitate gentium nemini nocente C. Imp. Justinian. 3.
nuptiis *Amitæ* & fratris filiæ cum filio fratris & patruo C. I. Alex. Comn. 2.
quemadmodum servitutes *Amittantur* I. 2. t. 4. D. 8. t. 6.
an ille, qui interfecit fratrem domini sui, feudum *Amittat* F. 2. t. 37.
quibus modis feudum *Amittatur* F. 1. t. 5. 17. in quibus causis F. 2. t. 23. quibus modis ususfructus vel usus *Amittitur* D. 7. t. 4.
adquirenda vel *Amittenda* possessione D. 41. t. 2. C. 7. t. 32.
constitutio Henrici de causis *Amittendi* feudi F. 5. t. 2. quæ fuit prima causa beneficium *Amittendi* F. 2. t. 24.
feudo sine culpa non *Amittendo* F. 1. t. 21.
non *Amittere* feudum eum, qui sine dolo cessavit per annum in petenda investitura F. 2. t. 97.
clericatu feudum *Amitti* F. 2. t. 109.
actione rerum *Amotarum* D. 25. t. 2. C. 5. t. 21.
rebellibus & seditiosis *Anathemate* feriendis C. Imp. Const. Porphyrog. 1.
ut *Ancillarum* Partus apud alium editus, ipsius dominum sequatur N. L. 29.
cursu publico, *Angariis* & parangariis C. 12. t. 51.
Annali exceptione Italici contractus tollenda C. 7. t. 40.
quando de peculio actio *Annalis* est D. 15. t. 2.
ex quibus causis majores viginti quinque *Annis* in integrum restituantur D. 4. t. 6. C. 2. t. 54. minoribus vigintiquinque *Annis* D. 4. t. 4. C. 2. t. 22.
L. Julia de *Annona* I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 12. ut *annona* ministretur Medicis & diversis C. Imp. Justinian. 22.
apparitoribus præfecti *Annonæ* C. 12. t. 59. erogatione militaris *Annonæ* C. 12. t. 38. officio præfecti *Annonæ* C. 1. t. 44.
excoctione & translatione militarium *Annonarum* C. 12. t. 39.
Annonis civilibus C. 11. t. 24. *Annonis* & capitatione administrantium C. 1. t. 52. *Annonis* & tributis C. 10. t. 16.
præscriptione longi temporis X. vel XX. *Annorum* C. 7. t. 33. XXX. vel XL. *annorum* C. 7. t. 39. XL. *annorum* C. I. Basil. Porphyrogenn. 4.
Annuis legatis & fideicommissis D. 33. t. 1.
jure aureorum *Annulorum* D. 40. t. 10. C. 6. t. 8. I. N. 78. c. 1.
An (vel *in*) *testatione* & manus injectione XII. Tabb. p. 757.
Anthimi & Severi & Petri & Zoaræ & reliquorum depositione I. N. 42.
prælatione in *Antichresi* C. Imp. Mich. 1.
si *Antiquior* creditor pignus vendiderit C. 8. t. 20.
SC. Silaniano & Claudiano, quorum testamenta ne *Aperiantur* D. 29. t. 5. C. 6. t. 35. testamenta quemadmodum *Aperiantur*, inspiciantur & describantur D. 29. t. 3. C. 6. t. 32.
his, qui ante *Apertas* tabb. hereditatem transmittunt C. 6. t. 52.
Apochis & antapochis C. 4. t. 21. publicis C. 10. t. 22.
Apostatis C. 1. t. 7.
libellis dimissoriis, qui *Apostoli* dicuntur D. 49. t. 6. C. 7. t. 63.
Apparitoribus comitis Orientis C. 12. t. 57. diversis officiis & *Apparitoribus* judicum C. 12. t. 60. lucris *Apparitorum* C. 12. t. 62. *Apparitoribus* Magistrorum militum C. 12. t. 55. Præfecti annonæ C. 12. t. 59. Præfectorum Prætorio & privilegiis eorum C. 12. t. 53. Præfecti prætoriorum orientis & Illyrici C. 1. t. 26. vigilum D. 1. t. 15. C. 1. t. 43. Præfecti urbis C. 12. t. 54. Præsidum E. 10. Proconsulis & Legati C. 12. t. 56.
quando *Appellandum* sit & intra quæ tempora D. 49. t. 4. I. N. 115. P. 5. t. 32.
a quibus *Appellari* non licet D. 49. t. 2.
his, qui per metum judicis non *Appellarunt* C. 7. t. 67.
nihil innovari *Appellatione* interposita D. 49. t. 7. quæ sententiæ sine *Appellatione* rescindantur D. 49. t. 8. si pendente *Appellatione* mors intervenerit D. 49. t. 13. C. 7. t. 66. ut cum de *Appellatione* cognoscitur, secundum illas leges debeat judicari, quæ tempore latæ sententiæ & suggestionis obtinebant I. N. 115. primatu & *Appellatione* & commemoratione Papæ Romæ C. Imp. Mich. Palæol. 1.
his, qui ingrediuntur ad *Appellationem* I. N. 49.
quorum *Appellationes* non recipiuntur C. 7. t. 65.
Appellationibus & relationibus D. 49. t. 1. C. 7. t. 62. I. N. 23. c. 2. 93. recipiendis vel non D. 49. t. 5. C. 7. t. 65. Siciliæ I. N. 75. administrantibus officia in sacris *Appellationibus* I. N. 20. ad quemnam remittantur, si res ob quam *Appellatio* instituitur, non supra auri libras decem valeat I. N. 23. in fin.
an per alium causæ *Appellationum* reddi possunt D. 49. t. 9. temporibus & reparationibus *Appellationum* C. 7. t. 63. I. N. 23. 49. cautionibus & pœnis *appellationum* P. 5. t. 33. meritis *appellationum* P. 5. t. 37. reddendis causis *appellationum* P. 5. t. 35.
si de momentanea possessione fuerit *Appellatum* C. 7. t. 69.
apud eum, a quo *Appellatur*, aliam causam agere compellendum D. 49. t. 12.
eum, qui *Appellaverit*, in provincia defendi D. 49. t. 11. si tutor vel curator magistratus creatus *Appellaverit* D. 49. t. 10. si unus ex pluribus *Appellaverit* C. 7. t. 68.
quis, a quo *Appelletur* D. 49. t. 3.
his, qui ante *Apertas* tabulas testamentum transmittunt C. 6. t. 52.
Aqua cottidiana & æstiva D. 43. t. 20. *Aqua* & aquæ pluviæ arcendæ (actione) D. 39. t. 3. C. 3. t. 34. ne quid in flumine publico fiat, quo aliter *Aqua* fluat D. 43. t. 13. servitutibus & *Aqua* C. 3. t. 34. *Aqua* pluvia nocente XII. Tabb. p. 758.
Aquæductu C. 11. t. 42. privato nocente XII. Tabb p. 758.
L. *Aquilia* I. 4. t. 3. ad L. *Aquiliam* D. 9. t. 2. C. 3. t. 35.
moderatore *Arabiæ* I. N. 102.
qui in locis *Arabilibus* aut vineis ædificaturi sunt N. L. 71.
Arbitrium tutelæ C. 5. t. 51. receptis, qui *Arbitrium* receperunt, ut sententiam dicant D. 4. t. 8.
pœna corrupti judicis aut *Arbitri* XII. Tabb. p. 757.
Arbitro corrupto XII. Tabb. p. 757.
receptis *Arbitris* C. 2. t. 56. I. N. 82. c. 11. XII. Tabb. p. 757. tribus *Arbitris* familiæ ercisc. XII. Tabb. ibid. finium regundorum XII. Tabb. p. 758.
Arboribus cædendis D. 43. t. 27. XII. Tabb. p. 762. ex vicino fundo XII. Tabb. ibid.
Arborum furtim cæsarum D. 47. t. 7. XII. Tabb. p. 763.
susceptoribus, præpositis & *Arcariis* C. 10. t. 70.
comitibus & *Archiatris* sacri palatii C. 12. t. 13.
privilegiis *Archiepiscopi* Justinianæ primæ I. N. 11. *Archiepiscopis* & sanctissimis Patriarchis E. 1.
ut quæ circa Viminacium sunt Ecclesiæ, sub proprio *Archiepiscopo* sint I. N. 11. in princ.
metropolitanis revocantibus ad se pertinentes episcopas jure metropolis aut *Archiepiscopatus* honeratas C. I. Isaac. Angel. 1.
Argentariorum contractibus I. N. 136. E. 9.
Argenti pretio, quod thesauris infertur C. 10. t. 76.
auro, *Argento* legatis D. 34. t. 2.
vi, & de vi *Armata* D. 43. t. 16. C. 8. t. 4. 5.
descriptione IV. præsidum *Armeniæ* I. N. 31.
Armeniis I. N. 21.
Armeniorum successione E. 3.
Armis I. N. 85.
ut *Armorum* usus inscio Principe interdictus sit C. 11. t. 46.
sponsalibus & *Arrhis* sponsalitiis D. 23. t. 1. C. 5. t. 1.
Artificibus diverso operi deputatis C. 6. t. 1.
monopoliis & conventu negotiatorum illicito vel *Artificio* ergolaborum C. 4. t. 59.
excusationibus *Artificum* C. 10. t. 64.
Aruspicibus XII. Tabb. p. 752.
apud quos oporteat causas dicere Monachos & *Ascetrias* I. N. 79.
Ascetriis C. 1. t. 3.
novi operis nuntiatione maritimi *Aspectus* I. N. 63.
viginti quinque *Assibus* pœna injuriarum ordinaria XII. Tabb. p. 763.
Athletis C. 10. t. 53.
de *Atiliano* tutore & eo, qui ex lege Julia & Titia dabatur I. 1. t. 20.
de *Auctoritate* tutorum I. 1. t. 21. & consensu tutorum & curatorum D. 26. t. 8. *Auctoritate* præstanda C. 5. t. 59. contrahenda *Auctoritate* P. 5. t. 10. auspiciis & *Auctoritate* senatus XII. Tabb. p. 755.
Episcopali *Audientia* C. 1. t. 4.
his, quæ ut indignis *Auferuntur* D. 34. t. 9. C. 6. t. 35.
Auguribus & aruspicibus XII. Tabb. p. 752.
officio præfecti *Augustalis* D. 1. t. 17. C. 1. t. 37.
Avo paterno item materno suos nominatim vel non instituente vel exheredante XII. Tabb. p. 760.
ut liceat matri vel *Aviæ* & aliis parentibus post legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerint residuam suam facultatem disponere I. N. 117.
jure *Aureorum* annulorum D. 40. t. 10. C. 6. t. 8. I. N. 78. c. 1.
Auri publici persecutoribus C. 10. t. 72. lustralis *Auri* collatione C. 11. t. 1. ponderatoribus & *Auri* illatione C. 10. t. 71.
Auro, argento legatis D. 34. t. 2. *Auro* coronario C. 10. t. 74. ne ex *Auro* & pretiosis lapillis quicquam confieri in universum nefas sit N. L. 81.
Auspiciis & auctoritate senatus XII. Tabb. p. 755.
Avulsa terræ crusta N. L. 95.

B.

furibus *Balneariis* D. 47. t. 17.
Balneatorum prohibitis illicitisque pactionibus C. 4. t. 59.
nulli licere in *Baltheis* smaragdos & hyacinthos aptare C. 11. t. 11.
ne sanctum *Baptisma* iteretur C. 1. t. 6.
ut salutarem *Baptismum* in quocunque sacro oratorio peragi liceat N. L. 15.
quando infantes *Baptizentur* N. L. 17.
Bastagariis C. 11. t. 7
filiis officialium militarium, qui in *Bello* moriuntur C. 12. t. 48.
testibus & *benedictione* matrimonii servorum C. Imper. Alex. Comn. 9.
investitura alieni *Beneficii* F. 2. t. 96. veteris & novi *Beneficii* F. 2. t. 91. quæ fuit prima causa *Beneficii* amittendi F. 2. t. 24.
constitutio Conradi de *Beneficiis* F. 5. t. 1.
an maritus succedat uxori in *Beneficio* F. 1. t. 15. *Beneficio* fratris & qualiter frater in *Beneficium* fratris succedat F. 1. t. 20. controversia inter masculum & fœminam de *Beneficio* F. 2. t. 41. inter vasallum & alium de *Beneficio* F. 2. t. 43. fratribus de novo *Beneficio* investitis F. 2. t. 12.
capitaneo, qui curiam vendidit, an intelligatur *Beneficium* vendidisse F. 2. t. 51. vasallo, qui contra constitutionem Lotharii Regis *Beneficium* alienavit F. 2. t. 38.
ne pro dote mulieris, *Bona* quondam mariti addicantur i. e. in solidum dentur C. 5. t. 22. ne morientium episcoporum diripiantur *bona* ab exactoribus C. I. Alex. Comn. 7.
Bonis autoritate judicis possidendis & de separationibus *Bonorum* D. 42. t. 5. C. 7. t. 72. curatore *Bonis* dando D. 42. t. 7. eorum, qui ante sententiam mortem sibi consciverunt vel qui accusatorem corruperunt D. 48. t. 21. Cod. 9. t. 50. libertorum & jure patronatus I. 3. t. 8. D. 37. t. 14. 38 t. 2. C. 6. t. 4. Ulp. t. 27 29. P. 3. t. 2. maternis & materni generis C. 6. t. 60 ne quis cogatur *Bonis* cedere I. N. 135. proscriptorum seu damnatorum D. 48. t. 20. C. 9. t. 49. quæ liberis in potestate constitutis ex matrimonio vel alias adquiruntur C. 6. t. 61. quando & quibus quarta pars debetur ex *Bonis* decurionum & de modo distributionis eorum C. 10. t. 34. qui *Bonis* cedere possunt C. 7. t. 71. *Bonis* vacantibus & de incorporatione C. 10. t. 10.
Bonorum (possessione) possessionibus I. 3. t. 10. D. 37. t. 1. C. 6. t. 9. 11. 12. 13. 19. contra tabb. liberti D. 37. t. 4. C. 6. t. 12. 13. ex testamento militis D. 37. t. 13. furioso competente &c. D. 37. t. 3. quam Prætor liberis pollicetur Cod. 6. t. 12. secundum tabulas D. 37. t. 11. C. 6. t. 11. cessione *Bonorum* D. 42. t. 3. collatione *Bonorum* D. 37. t. 6. C. 6. t. 20. legatis præstandis, contra tabulas *Bonorum* possessione petita D. 37. t. 5. petitionibus *Bonorum* sublatis C. 10 t. 12. qui admitti ad *bonorum* possessionem possunt C. 6. t. 9. quibus non competit *Bonorum* possessio D. 38. t. 13. C. 6. t. 9. quis ordo in *Bonorum* possessionibus servetur D. 38. t. 15. quorum *Bonorum* D. 43. t. 2. C. 8. t. 2. repudianda *Bonorum* possessione C. 6. t. 19. Si (minor) ut omissam hereditatem vel *Bonorum* possessionem vel quid aliud adquirat C. 2. t. 40. vi *Bonorum* raptorum & de turba I. 4. t. 2. D. 47. t. 8 C. 9. t. 33. ut ex LL. Senatusqueconsultis *Bonorum* possessio detur D. 38. t. 14. Societate *bonorum* & sacrorum inter virum & uxorem XII. Tabb. p. 759.
Brephotrophis C. 1. t. 3.

C.

Cadaveribus punitorum D. 48. t. 24.
Caducis tollendis C. 6. t. 51. Ulp. t. 17. 18.
arboribus *cædendis* XII. Tabb. p. 762.
arborum furtim *cæsarum* XII. Tabb. p. 763.
officio procuratoris *Cæsaris* vel rationalis D. 1. t. 19.
errore *calculi* C. 2. t. 5.
ut qui jusjurandum defert, prior de *calumnia* juret N. L. 99.
si mulier ventris nomine in possessione, *calumniæ* causa, esse dicetur D. 25. t. 6.
jurejurando propter *Calumniam* dando C. 2. t. 59. I. N. 49.
Calumniatoribus D. 3. t. 6. C. 9. t. 46. P. 1. t. 5.
Assessoribus & domesticis & *Cancellariis* Judicum D. 1. t. 22. C. 1. t. 51.
Canone frumentario urbis Romæ C. 11. t. 22. largitionalium titulorum C. 10. t. 23.
Canonico & consuetudinibus, quæ dantur pro ordinatione C. Imp Is. Comn. 1.
Capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa C. 10. t. 21.
tonsura *Capillorum* C. Imp. Theoph. 4.
Capitalibus triumviris XII. Tabb. p. 754.
Capitaneo, qui curiam vendidit F. 2. t. 51. duobus fratribus a *Capitaneo* investitis F. 2. t. 18.
quis dicatur Dux, Marchio, Comes, *Capitaneus* F. 2. t. 10.
annonis & *Capitatione* administrantium C. 1. t. 52. civium censibus eximenda C. 11. t. 48. infantium C. Imp. L. Iconom. 2.
Capite minutis D. 4. t. 5. apud quem judicem de *capite* Civis Romani agendum XII. Tabb. p. 757. agnatis & cognatis. eod. p. 761.
Capitis deminutione I. 1. t. 16. prætorio & velamine *capitis*. C. Imp. Mich. 1.
Capitulis Corradi F. 2. t. 40.
ut *Captivi* filius heres sit N. L. 36. ut *captivi* testamenti factionem habeant N. L. 40.
Captivis XII. Tabb. p. 764. & [de] postliminio reversis & redemptis ab hostibus D. 49. t. 15. C. 8. t. 51. Episcopis &c. & redimendis *Captivis* C. 1. t. 3.
ne *Captivorum* uxoribus aliis nubere liceat N. L. 33.
tempore postliminii i. e. post *captivitatem* C. Imp. Justinian. 6.
Carboniano edicto D. 37. t. 10. C. 6. t. 17. P. 3. t. 1.
privatis *Carceribus* inhibendis C. 9. t. 5.
in quibus *Casibus* tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari potest C. 5. t. 36.
fundis limitrophis & terris *Castellorum* C. 11. t. 59.
qua pœna *Castratores* affici debeant N. L. 60.
Castrensi peculio D. 49. t. 17. omnium palatinorum C. 12. t. 31. militum præfectianorum C. 12. t. 37.
Castrensianis & ministerianis C. 12. t. 26.
Casus, quibus fœmina in feudo succedit F. 2. t. 104.
summa Trinitate & fide *Catholica* C. 1. t. 1.
usufructuarius quemadmodum *Caveat* D. 7. t. 9.
si ex noxali causa agatur, quemadmodum *Caveatur* D. 2. t. 9. ut legatorum vel fideicommissorum servandorum causa *Caveatur* D. 36. t. 3. C. 6. t. 54.
furti adversus nautas, *Caupones*, stabularios D. 47. t. 5. nautæ, *Caupones*, stabularii, ut recepta restituant I. 4. t. 5. §. ult. D. 4. t. 9.
condictione *Causa* data, *Causa* non secuta D. 12. t. 4. C. 4. t. 6. liberali *causa* D. 40. t. 12. C. 7. t. 16. P. 5. t. 1. ne liceat in una eademque *causa* tertio provocare C. 7 t. 70. ne quis in sua *causa* judicet vel sibi jus dicat C. 3. t. 5. si ex noxali *causa* agatur, quemadmodum caveatur D. 2. t. 9. si in *causa* judicati pignus captum sit C. 8. t. 23. si in communi eademque *causa* in integrum restitutio postuletur C. 2. t. 26. si quis omissa *causa* testamenti ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem D. 29. t. 4. C. 6. t. 39. ubi *causa* status agi debeat C. 3. t. 22.
an per alium *Causæ* appellationum reddi possunt D. 49. t. 9. ubi *causæ* fiscales vel divinæ domus agantur C. 3. t. 26. ut *causa* post pubertatem adsit tutor C. 5. t. 48. ut civiliter *causæ* inter se audiantur a Romanis C. Imp. Justin. 23.
apud eum, a quo appellatur, etiam aliam *Causam* agere compellendum D. 49. t. 12. etiam per procuratorem *causam* in integrum restitutionis agi posse C. 2. t. 49.
conditionibus & demonstrationibus & *Causis* eorum, quæ in testamento scribuntur D. 35. t. 1. C. 6. t. 44. 45. 46. ex quibus *causis* infamia irrogatur D. 3. t. 2. C. 2. t. 12. in quibus *causis* cessat longi temporis præscriptio C. 7. t. 34. coloni censiti dominos accusare possint C. 11. t. 49. feudum amittatur F. 2. t. 23. in integrum restitutio necessaria non est C. 2. t. 41. militantes fori præscriptione uti non possunt C. 3. t. 25. pignus vel hypotheca tacite contrahitur D. 20. t. 2. C. 8. t. 15. pro quibus *causis* servi pro præmio accipiant libertatem C. 7. t. 13. qui & quibus ex *causis* manumittere non possunt I. 1. t. 6. quibus ex *causis* majores 25. ann. in integrum restituantur D. 4. t. 6. C. 2. t. 54. in possessionem eatur D. 42. t. 4. usuris & fructibus & *causis* D. 22. t. 1. C. 4. t. 32. reddendis *causis* appellationum P. 5. t. 35.
si quis *Cautionibus* in judicio sistendi causa factis non obtemperaverit D. 2. t. 11. *cautionibus* & pœnis appellationum P. 5. t. 33.
in jus vocati, ut eant, aut satis vel *Cautum* dent D. 2. t. 6.
quando dies legatorum vel fideicommissorum *Cedat* D. 36. t. 2. C. 6. t. 53. quando dies legati ususfructus *cedat* D. 7. t. 3.
ne quis cogatur bonis *Cedere* I. N. 135. qui bonis *cedere* possunt D. 42. t. 3. C. 7. t. 71. I. N. 135.
Celebribus quibusdam in Ecclesia viris festi dies constituuntur N. L. 88.
allelengyo communis *Census* pensitorum C. I. Basil. Porphyrog. 2.
Censibus & *Censitoribus* D. 50. t. 15. C. 11. t. 57. capitatione civium *censibus* eximenda C. 11. t. 48.
sine *censu* vel reliquis fundum comparari non posse C. 4. t. 47.
in quibus causis coloni *Censiti* dominos accusare possint C. 11. t. 49.
agricolis & *Censitis* C. 11. t. 47.
Censoribus XII. Tabb. p. 754.

eo, quod

eo, quod *Certo* loco dari oportet I. 4. t. 6. §. 8. 9. D. 13. t. 4. ubi conveniatur, qui *Certo* loco dare promisit C. 3. t. 18.
rebus creditis, si *Certum* petatur I. 3. t. 15. in pr. D. 12. t. 1. C. 4. t. 2. P. 2. t. 1. ut intra *certum* tempus criminalis quæstio terminetur C. 9. t. 44.
Cessione bonorum D. 42. t. 3.
Chartiatico C. Imp. Niceph. 1.
Chartophylace C. Imp. Al. Comn. 5.
collegiatis & *Chartopratis* C. 11. t. 17.
numerariis, actuariis & *Chartulariis* C. 12. t. 50.
etiam ob *Chirographariam* pecuniam pignus teneri posse C. 8. t. 27.
ne *Christianum* mancipium hæreticus vel paganus vel Judæus habeat aut possideat aut circumcidat C. 1. t. 10.
alimentis vel *Cibariis* legatis D. 34. t. 1.
ne ex sanguine *Cibus* conficiatur N. L. 58.
Citatione absentium C. Imp. Man. Comn. 12. testium citatione & denunciatione XII. Tabb. p. 757.
quemadmodum *Civilia* munera indicuntur C. 10. t. 42.
quando *Civilis* actio criminali præjudicet C. 9. t. 31.
officio *Civilium* judicum C. 1. t. 45.
incolis & his, qui studiorum causa in aliena *Civitate* degunt C. 10. t. 39.
administratione rerum ad *Civitates* pertinentium D. 50. t. 8. ut cuique tam intra *Civitates*, quam extra, mortuos sepelire liceat N. L. 53.
ut *Civiliter* inter se causæ audiantur a Romanis C. Imp. Justinian. 23.
ut in *Civitatibus* quinque: in itineribus & agris tres testes ad testamenti fidem sufficiant N. L. 41.
vendendis rebus *Civitatis* C. 11. t. 31.
collatione fundorum fiscalium vel *Civitatum* C. 11. t. 73. debitoribus *civitatum* C. 11. t. 32. defensoribus C. 1. t. 55. I. N. 15. diversis prædiis C. 11. t. 69. ratiociniis operum publicorum & patribus *civitatum* C. 8. t. 13. servis fugitivis & liberis, mancipiisque *civitatum* C. 6. t. 1. solutionibus *civitatum* C. 11. t. 39.
apud quem judicem de capite *Civis* Romani agendum XII. Tabb. p. 757. rebus *civis* Romani a peregrino non usucapiendis XII. Tabb. p. 762.
capitatione *Civium* censibus eximenda C. 11. t. 48.
quod vi aut *Clam* D. 43. t. 24.
tutoribus vel curatoribus illustrium vel *Clarissimarum* personarum C. 5. t. 33.
ubi Senatores vel *Clarissimi* civiliter vel criminaliter conveniantur C. 3. t. 24.
Classicis C. 11. t. 12.
Clericatu feudum amitti F. 2. t. 109.
Clerici advocationibus se dedentis pœna N. L. 86. *clerici* tutores esse possunt, at non administratores N. L. 68. ut *clerici* apud proprios Episcopos primum conveniantur I. N. 83. ut *clerici*, qui recedunt aliis pro eis subrogatis, præbeant subrogatis emolumenta &c. I. N. 56.
Episcopis & *Clericis* C. 1. t. 3. sanctissimis Episcopis & Deo amabilibus & reverendissimis *clericis* & Monachis I. N. 123. ut ea, quæ vocantur Insinuativa super *clericis*, in majori quidem Ecclesia dentur. I. N. 56.
Clerico, qui investituram facit F. 2. t. 35.
mensura ordinandorum *Clericorum* I. N. 16. nuptiis *clericorum* vetitis seu permissis C. 1. t. 3. Ordinatione Episcoporum vel *clericorum* I. N. 137. ut determinatus sit numerus *clericorum* I. N. 3. foro *clericorum* & de judice &c. C. Imp. Alex. Comn. 11. foro competenti episcoporum, *clericorum* & monachorum C. I. Heracl. 3.
quomodo oporteat Episcopos & reliquos *Clericos* ad ordinationem adduci I. N. 6.
ne *Clericus* denuo profanus fiat N. L. 7. servo, qui ignorante domino *clericus* factus est N. L. 9.
prævaricatione patroni adversus *Clientem* XII. Tabb. p. 764.
patrono & *Cliente* XII. Tabb. p. 756.
Cloacis D. 43. t. 23.
Codicillis seu jure codicillorum I. 2. t. 25. D. 29. t. 7. C. 6. t. 36.
bonorum possessione *Cæco* competenti D. 37. t. 3.
Cæcos secreto testamentum facere posse N. L. 69.
si quis aliquem testari prohibuerit vel *Coegerit* D. 29. t. 6. C. 6. t. 34.
ut nemini liceat in *Coemptione* specierum se excusare & de munere sitocomiæ C. 10. t. 27.
ut per negotiatores *Coemptiones* fiant C. Imp. Justinian. 26.
infirmandis pœnis *Cælibatus* C. 8. t. 58.
Cælibe patre Ulp. t. 13.
Judæis & *Cælicolis* C. 1. t. 9.
ut de *Cætero* commutationes Ecclesiasticarum rerum non ficte fiant I. N. 55. ut de *cætero* nullam licentiam habeat Dux aut Biocolyta Lydiæ & Lycaoniæ in Phrygiam utramque & Pisidiam advenire I. N. 145.
ne quis *Cogatur* bonis cedere I. N. 135.
non *Cogi* vasallum pro uno feudo duas fidelitates facere F. 2. t. 102.
unde *Cognati* D. 38. t. 8. C. 6. t. 15.
Cognatis capite minutis XII. Tabb. p. 761.
legitima *Cognatorum* successione XII. Tabb. p. 761.
Synodica subnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis septimi gradus *Cognationis* C. Imp. Manuel. Comn. 3.
ubi & apud quem *Cognitio* in integrum restitutionis agitanda sit C. 2. t. 47.
feudi *Cognitione* F. 2. t. 1.
variis & extraordinariis *Cognitionibus* I. 4. t. 5. princ. D. 50. t. 13.
ordine *Cognitionum* C. 7. t. 19.
Cognitoribus P. 1. t. 2.
quando Imperator inter pupillos & viduas & alias miserabiles personas *Cognoscat* C. 3. t. 14.
actionibus hereditariis inter *Coheredes* dividendis XII. Tabb. n. 2. 3. p. 762.
Cohortalibus C. 3. t. 23. 12. t. 58. I. N. 151.
Colendi qui, ubi, quo tempore XII. Tabb. p. 751. quibus hostiis ibid.
Collatione æris C. 10. t. 29. bonorum D. 37. t. 6. C. 6. t. 20. I. N. 18. donatorum C. 10. t. 28. dotis D. 37. t. 7. fundorum fiscalium C. 11. t. 73. patrimonialium & emphyteuticorum C. 11. t. 64. his quæ ex publica *collatione* illata sunt, non usurpandis C. 10. t. 73. lustralis auri *collatione* C. 11. t. 1.
privilegiis domus Augustæ, vel rei privatæ, & quarum *Collationum* excusationem habent C. 11. t. 74.
ne pro comparatione specierum *Collatores* graventur C. Imp. Justinian. 18.
Collatorum suffragio C. Imp. Justinian. 12.
Collatoribus I. N. 128. ne operæ a *collatoribus* exigantur C. 10. t. 24.
sumptus injuncti muneris ad omnes *Collegas* pertinere C. 11. t. 37.
Collegiatis & chartopratis C. 11. t. 17.
Collegiis & corporibus D. 47. t. 22. illicitis XII. Tabb. p. 764. interdictis *Collegiis* hæreticorum I. N. 132.
Collusione detegenda D. 40. t. 16. C. 7. t. 20.
in quibus causis *Coloni* censiti dominos accusare possint C. 11. t. 49.
filiis *Colonorum* & liberarum C. Imp. Tib.
agricolis, censitis & *Colonis* C. 11. t. 47. fugitivis *colonis* patrimonialibus C. 11. t. 63. his, qui ex *colonis* dominicis procreantur C. 11. t. 68. Illyricanis C. 11. t. 52. mancipiis & *colonis* patrimonialium fundorum C. 11. t. 62. Palæstinis C. 11. t. 50. Thracensibus C. 11. t. 51. *colonis* & adscriptitiis C. I. I. 2. ab alio detentis C. Imp. Justin. 16.
quis dicatur Dux, Marchio, *Comes* F. 2. t. 10.
Comite Isauriæ I. N. 27.
Comitibus & archiatris S. Palatii C. 12. t. 13. consistorianis C. 12. t. 10. & tribunis scholarum C. 12. t. 11. ne *comitibus* rei militaris vel tribunis lavacra præstentur C. 1. t. 47. *comitibus*, qui provincias regunt C. 12. t. 14. rei militaris C. 12. t. 12. sacrarum largitionum C. 12. t. 6.
apparitoribus *Comitis* Orientis C. 12. t. 57. officio *comitis* rerum privatarum C. 1. t. 33. sacrarum largitionum C. 1. t. 32. sacri Palatii C. 1. t. 34. Patrimonii C. 1. t. 35.
professoribus, qui in urbe Constantinopol. docentes, ex lege *Comitivam* meruerunt C. 12. t. 15.
Commeatu C. 12. t. 43.
primatu & appellatione & *Commemoratione* Papæ Romæ C. Imp. Michael. Palæol. 1.
Commercii & mercatoribus C. 4. t. 63.
Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere C. 7. t. 57.
publicanis & vectigalibus & *Commissis* D. 39. t. 4. C. 4. t. 61.
L. Commissoria D. 18. t. 3. C. 4. t. 54. C. 8. t. 32. P. 2. t. 13.
feudo dato in vicem *L. Commissoriæ* reprobando F. 1. t. 27.
Commodati vel contra I. 3. t. 15. §. 2. D. 13. t. 6.
Commodato C. 4. t. 23. & deposito pignore, fiduciave P. 2. t. 4.
periculo & *Commodo* rei venditæ D. 18. t. 6. C. 4. t. 48.
Communi dividundo I. 4. t. 17. §. 5. D. 10. t. 3. C. 3. t. 37. servo manumisso C. 7. t. 7. si in *communi* eademque causa I. I. R. postuletur C. 2. t. 26.
Communia de legatis & fideicommissis C. 6. t. 43. de manumissionibus C. 7. t. 15. prædiorum tam rusticorum quam urbanorum D. 8. t. 4. de successionibus C. 6. t. 59. de usucapionibus C. 7. t. 30. utriusque judicii, tam familiæ erciscundæ, quam communi dividundo C. 3. t. 38.
crassitudine parietis *Communis* XII. Tabb. p. 758.
si *Communis* res pignori data sit C. 8. t. 21.
Communium rerum alienatione C. 4. t. 52.
ut de cætero *Commutationes* Ecclesiasticarum rerum non ficte fiant I. N. 55.
ne pro *Comparatione* specierum collatores graventur C. Imp. Justinian. 18.
sine censu vel reliquis fundum *Comparari* non posse C. 4. t. 47.
si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto *Comparaverit* C. 5. t. 73.
Compensationibus I. 4. t. 6. §. 30. 39. D. 16. t. 2. C. 4. t. 31.
si a non *Competente* judice judicatum esse dicatur C. 7. t. 48.
quibus non *Competit* bonorum possessio D. 38. t. 13. C. 6. t. 9.
Concessis ab Amalasiunta, vel Atalarico vel Theodato, vigorem retinentibus C. Imp. Justinian. 1.
vindicta (libertate) & apud *Concilium* manumissione D. 40. t. 2. C. 7. t. 1.
errore advocatorum, vel libellos seu preces *Concipientium* C. 2. t. 10.
ut *Concubinam* habere non liceat N. L. 91.
Concubinis D. 25. t. 7. C. 5. t. 26. 27. P. 2. t. 20.
Concussione D. 47. t. 13. C. 12. t. 62.
si plures una sententia sint *Condemnati* C. 7. t. 55.
Condictione I. 3. t. 15. in pr. D. 12. t. 1. causa data, causa non secuta D. 12. t. 4. C. 4. t. 6. ex lege D. 13. t. 2. C. 4. t. 9. furtiva D. 13. t. 1. C. 4. t. 8. indebiti D. 12. t. 6. C. 4. t. 5. ob turpem vel injustam causam D. 12. t. 5. C. 4. t. 7. sine causa D. 12. t. 7. C. 4. t. 9. triticaria D. 13. t. 3.
Conditione feudi non impleta F. 2. t. 75. ubi quis de curiali vel cohortali, aliave *conditione* conveniatur C. 3. t. 23.
Conditionem tacite feudum sequi F. 2. t. 89.
Conditionibus & demonstrationibus D. 35. t. 1. C. 6. t. 44. 45. 46. insertis, tam in legatis, quam in fideicommissis & libertatibus C. 6. t. 46. Institutionum D. 28. t. 7. C. 6. t. 25.
Conditis in publicis horreis C. 10. t. 26.
ne tutor vel curator vectigal *Conducat* C. 5. t. 41.
locati, *Conducti* D. 19. t. 2.
locatione & *Conductione* I. 3. t. 25.
locato & *Conducto* C. 4. t. 65. P. 2. t. 18.
quibus ad *Conductionem* prædiorum fiscalium accedere non licet C. 11. t. 72.
Conductoribus & procuratoribus seu exactoribus prædiorum fiscalium & domus Augustæ C. 11. t. 71. fundis patrimonialibus & earum *conductoribus* C. 11. t. 61. vectigalium fisci C. 10. t. 55.
Confessis D. 42. t. 2. C. 7. t. 59. in jure XII. Tabb. p. 758.
Confirmando tutore vel curatore D. 26. t. 3. C. 5. t. 29.
ne sine jussu Principis certis judicibus liceat *Confiscare* D. 48. t. 20. C. 9. t. 48.
his qui ad ecclesiam *Confugiunt* C. 1. t. 12. qui ad statuas C. 1. t. 25.
solutione matrimonii ob furorem *Conjugis* C. Imp. Niceph. Botaniat. 1.
Conjungendis cum emancipato liberis (ejus) D. 37. t. 8.
Connubio Persarum cum Romanis C. Imp. Theoph. 3.
Consanguineis & uterinis fratribus I. N. 84.
autoritate & *Consensu* tutorum & curatorum I. 1. t. 21. D. 26. t. 8. C. 5. t. 59. obligationibus ex *consensu* I. 3. t. 23. ut *consensu* matrimonium solvi possit I. N. 140. N. I. 2.
ut *Consiliarii* non suscipiant cognitiones absque judicibus I. N. 60.
decisione Sisinnii de nuptiis duorum fratrum cum duabus *Consobrinis* C. Imp. Manuel. Comn. 4.
Consortibus ejusdem litis C. 3. t. 40.
pace *Constantiæ* Ex. 3.
Constituta pecunia I. 4. t. 6. §. 8. 9. D. 13. t. 5. C. 4. t. 18. P. 2. t. 2.
Constitutio ad Bonum quæstorem I. N. 50. Conradi de beneficiis F. 5. t. 1. Friderici Imp. de feudis non alienandis F. 5. t. 7. incendiariis & pacis violatoribus F. 5. t. 10. jure fisci F. 5. t. 8. jure protimiseos F. 5. t. 13. 14. pace componenda & retinenda inter subjectos F. 5. t. 11. Constantiæ F. 2. t. 12. tenenda F. 5. t. 9. Henrici Imp. de causis amittendi feudi F. 5. t. 2. vasallo, qui unum ex dominis refutavit F. 5. t. 3. ut ingratitudo vasalli probetur testibus quinque F. 5. t. 4. Justini Imp. de filiis liberarum in Africam directa C. I. I. 3. Lotharii de feudis non alienandis F. 5. t. 5. investitura non petita intra annum F. 5. t. 6. quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate I. N. 81. quæ ex adscriptitio & libera natos, liberos esse vult I. N. 54.
Constitutiones feudales Domini Lotharii Imp. quas ante januam B. Petri in civitate Rom. condidit observandas F. 1. t. 19. ut factæ novæ *constitutiones*, post insinuationes earum, post duos menses valeant I. N. 66.
Constitutionibus Principum I. 1. t. 2. §. 6. D. 1. t. 4. C. 1. t. 14.
quæ sit longa *Consuetudo* C. 8. t. 53.
Consuetudine recti feudi F. 2. t. 33. legibus Senatusque consultis & longa *consuetudine* I. 1. t. 2. §. 9. D. 1. t. 3. C. 1. t. 4. Canonico & *consuetudinibus* quæ dantur pro ordinatione C. Imp. Isaac. Comn. 1.
de statutis & *Consuetudinibus* contra libertatem Ecclesiæ editis &c. Const. Frid. II. Imp. cir. fin. in F.
legis, quæ de *Consulatu* agit, abrogatio N. L. 94.
officio *Consulis* D. 1. t. 10. XII. Tabb. p. 755.
Consulibus & non spargendis ab iis pecuniis C. 12. t. 3. I. N. 105.
appellationibus & *Consultationibus* D. 49. t. 1. C. 7. t. 62. I. N. 23. c. 2. ordine Senatorum & *consultationibus* I. N. 62.
temporibus & reparationibus appellationum seu *Consultationum* C. 7. t. 63. I. N. 23. 49.
publicæ lætitiæ vel *Consulum* nuntiatores, ne quid immodicum accipiant C. 12. t. 64.
usufructu earum rerum, quæ usu *Consumuntur* vel minuuntur D. 7. t. 5.
summa Trinitate & ut nemo publice de ea *Contendere* audeat C. 1. t. 1.
si de Feudo defuncti *Contentio* sit inter dominum & agnatos vasalli F. 2. t. 26.
Contentione inter dominum & emptorem feudi F. 2. t. 42. inter dominum & fidelem de investitura feudi F. 1. t. 10. inter dominum & vasallum t. 23. inter me & dominum de portione feudi fratris mei defuncti F. 1. t. 12.
litis *Contestatione* C. 3. t. 9. ut in *contestatione* litis & magistratuum initio juretur N. L. 97.
quando libellus Principi datus litis *Contestationem* faciat C. 1. t. 20.
de quibus rebus ex *Continentia* causæ ad eundem judicem eatur D. 11. t. 2.
honoribus & muneribus non *Continuandis* inter patrem & filium C. 10. t. 40.
Contractibus P. 2. t. 3. *contractibus* argentariorum I. N. 136. forma pragmatica de argentariorum *contractibus* E. 7. 9. judicum C. 1. t. 53. ut in *contractibus* mulieres testimonium non præbeant N. L. 48.
obligationibus quæ quasi ex *Contractu* nascuntur I. 3. t. 28.
annali exceptione Italici *Contractus* C. 7. t. 40.
pignoribus & hypothecis & qualiter ea *Contrahantur* D. 20. t. 1. C. 8. t. 14. 35. I. N. 52. 53.
Contrahenda emptione & venditione I. 3. t. 24. D. 18. t. 1. C. 4. t. 38. XII. Tabb. p. 758. & committenda stipulatione C. 8. t. 38. auctoritate P. 5. t. 10.
in quibus causis pignus tacite *Contrahitur* D. 20. t. 2. C. 8. t. 15.
Contraria tutelæ & utili actione D. 24. t. 7.
Contrario judicio tutelæ C. 5. t. 58.
Controversia feudi apud pares terminanda F. 2. t. 16. apud quem vel quos *controversia* feudi debeatur F. 1. t. 18. inter dominum & emptorem feudi F. 2. t. 42. inter Episcopum & vasallum F. 2. t. 20. inter masculum & fœminam de beneficio F. 2. t. 41. inter vasallum & alium de beneficio F. 2. t. 43.
milite vasallo, qui *Contumax* est F. 2. t. 22.
ex delictis defunctorum, in quantum heredes *Conveniantur* C. 4. t. 17. ubi Senatores *Conveniantur* C. 3. t. 24.
ne filius pro patre *Conveniatur* C. 4. t. 13. quo quisque ordine *conveniatur* C. 11. t. 35. ubi *conveniatur*, qui certo loco dare promisit C. 3. t. 18. ubi quis de curiali aliave conditione *conveniatur* C. 3. t. 23.
Conveniendis fisci debitoribus C. 10. t. 2. Magistratibus *conveniendis* D. 27. t. 8. C. 5. t. 75.
quando fiscus vel privatus debitoris sui debitores *Convenire* possit, vel debeat C. 4. t. 15.
judiciis & ubi quisque agere vel *Conveniri* debeat D. 5. t. 1. C. 3. t. 1. XII. Tabb. p. 757. si ex pluribus tutoribus unus agere vel *conveniri* possit C. 5. t. 40.
executoribus & his, qui *Conveniuntur* & reconveniuntur I. N. 96. his, qui ex officio, quod administrarunt, *conveniuntur* C. 11. t. 38.
monopoliis & *Conventu* negotiatorum illicito C. 4. t. 59.
Pactis & *Conventionibus* P. 1. t. 1.
Convitiis & famosis libellis XII. Tabb. p. 764.
L. *Cornelia* de falsis I. 4. t. 18. §. 7. D. 48. t. 10. C. 9. t. 22. N. L. 76. 77. P. 4. t. 7.
ad L. *Corneliam* de sicariis & veneficiis I. 4. t. 18. §. 5. D. 48. t. 8. C. 9. t. 16. I. N. 24. c. 2. 25. c. 2. XII. Tabb. p. 764. P. 5. t. 23. testamentariam P. 5. t. 25.
Cornicularis C. 12. t. 58.
Collegiis & Corporibus D. 47. t. 21. illicitis XII. Tabb. p. 764.
suariis & cæteris *Corporatis* C. 11. t. 16.
privilegiis *Corporatorum* urbis Romæ C. 11. t. 11.
Coronam virtutis ergo paciscente XII. Tabb. p. 757.
pœnis ejus, qui judicem vel accusatorem *Corrumpere* curaverit C. 7. t. 49.
si quis eum, cujus tutor fuit, *Corruperit* C. 9. t. 10.
bonis eorum, qui accusatorem *Corruperunt* D. 48. t. 21.

Index omnium Titulorum.

si is, qui testamento liber esse jussus fuerit. post mortem domini ante aditam hereditatem, surripuisse aut *Corrupisse* dicetur D. 47. t. 4.
servo *Corrupto* I. 4. t. 1. §. 8. D. 11. t. 3. C. 6. t. 2. arbitro Corrupto XII. Tabb. p. 757. judice *corrupto*, ibid. p. 764.
pœna *Corrupti* judicis aut arbitri XII. Tabb. p. 757.

Crassitudine parietis communis XII. Tabb. p. 758.
si propter inimicitias *Creatio* facta sit. C. 10. t. 66.
si post *Creationem* quis decesserit C. 10. t. 68.
suffragiis & *Creatione* Magistratuum XII. Tabb. p. 756.
rebus *Creditis* si certum petatur & de condictione I. 3. t. 15. in pr. D. 12. t. 1. C. 4. t. 1. 2.
si antiquior *Creditor* pignus vendiderit C. 8. t. 20.

Creditorem evictionem pignoris non debere C. 8. t. 46. si adversus *creditorem* præscriptio opponatur C. 7. t. 36. restitutio in integrum postuletur C. 2. t. 38.
pœnis fiscalibus *Creditores* præferri C. 10. t. 7.
ut defuncti seu funera eorum non injurientur a *Creditoribus* I. N. 60.
si unus ex pluribus heredibus *Creditoris*, debiti sui partem solverit C. 8. t. 32.
ne in fraudem *Creditorum* manumittatur I. 1. t. 6. §. 3. C. 7. t. 11. quæ in fraudem *creditorum* facta (alienata) sunt. ut restituantur I. 4. t. 6. §. 6. D. 42. t. 8. his, qui in priorum *creditorum* locum succedunt D. 20. t. 4. C. 8. t. 19.
ut intra certum tempus *Criminalis* quæstio terminetur C. 9. t. 44.
ubi Senatores *Criminaliter* conveniantur C. 3. t. 24.

Crimine expilatæ hereditatis D. 47. t. 19. C. 9. t. 32. peculatus D. 48. t. 13. C. 9. t. 28. sacrilegii D. 48. t. 13. C. 9. t. 29. stellionatus D. 47. t. 20. C. 9. t. 34. Majestatis XII. Tabb. p. 764.
extraordinariis *Criminibus* D. 47. t. 11. XII. Tabb. p. 764. his, qui latrones vel aliis *criminibus* reos occultaverint D. 47. t. 16. C. 9. t. 39 ubi de *criminibus* agi oporteat C. 3. t. 15.
ad SC. Turpill. & de abolitionibus *Criminum* D. 48. t. 16. C. 9. t. 42. 43.
præpositis sacri *Cubiculi* & omnibus Cubiculariis C. 12. t. 5.
feudo sine *Culpa* non amittendo F. 1. t. 21.
Culpam unius ex coheredibus, cæteris non præjudicare F. 2. t. 78
Cultu divino XII. Tabb. p. 751.
Cupressis ex luco Daphnensi non exscindendis vel vendendis C. 11. t. 77.
rebus eorum, qui sub tutela vel *Cura* sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis D. 27. t. 9. C. 5. t. 71. 72. 73. 74.
utili *Curationis* causa actione D. 27. t. 3. C. 5. t. 51.
ne tutor vel *Curator* vectigal conducat C. 5. t. 41. si tutor vel *curator* intervenerit C. 2. t. 25. non gesserit C. 5. t. 55. magistratus factus appellaverit D. 49. t. 10. falsis allegationibus excusatus sit C. 5. t. 63. Reipublicæ causa aberit C. 5. t. 64.
Curatore bonis dando D. 42. t. 7. vel *curatore* confirmando D. 26. t. 3. C. 5. t. 29. furiosi & prodigi C. 5. t. 70. XII. Tabb. p. 760. in litem dando C. 5. t. 44. qui pro tutore vel *curatore* negotia gessit D. 27. t. 5. C. 5. t. 45. qui satis non dedit. I. 1. t. 24. C. 5. t. 42. ventre in possessionem mittendo & *curatore* ejus D. 37. t. 9.
in quibus casibus tutorem vel *Curatorem* habenti, tutor vel *Curator* dari potest C. 5. t. 36. interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem seu *Curatorem* filiosque eorum C. 5. t. 6.
quando tutores vel *Curatores* esse desinant C. 5. t. 60. qui dare tutores vel *curatores* possunt C. 5. t. 34. qui petant tutores vel *curatores*, & ubi petantur D. 26. t. 5. C. 5. t. 31. 32.
tutoribus vel *Curatoribus* I. 1. t. 23. Ulp. 12. Gaj. 1. t. 8. XII. Tabb. p. 760. datis ab his, qui jus dandi habent I. 1. t. 20. D. 26. t. 5. C. 5. 1. 34. 36. furioso & aliis extra minores dandis D. 27. t. 10. C. 5. t. 70. XII. Tabb. ibid. publicis C. Imp. Michaelis 1. si ex pluribus tutoribus vel *curatoribus* unus agere vel conveniri possit C. 5. t. 40. suspectis I. 1. t. 26. D. 26. t. 10. C. 5. t. 43. illustrium vel clarissimarum personarum C. 5. t. 33.
quando ex facto tutoris vel *Curatoris* minores agere vel conveniri possunt D. 26. t. 9. C. 5. t. 39. 40.
administratione vel periculo tutorum vel *Curatorum* D. 16. t. 7. C. 5. t. 37. 38. 52. autoritate & consensu I. 1. t. 21. D. 26. t. 8. C. 5. t. 59. excusationibus I. 1. t. 25. D. 27. t. 1. C. 5. t. 62. usque 69. fidejussoribus D. 27. t. 7. C. 5. t. 57. heredibus D. 27. t. 7. C. 5. t. 54. satisdatione I. 1. t. 24.
ubi quis de *Curiali* vel cohortali, aliave conditione conveniatur C. 3. t. 23. ut non liberentur *curiali* fortuna Judæi, nec Samaritani, aut hæretici occasione eorum religionis I. N. 45. ut ordinariæ præfecturæ urbanæ, liberent a *curiali* fortuna I. N. 70.
Curialibus urbis Romæ C. 11. t. 13.
si *Curialis* relicta civitate rus habitare maluerit C. 10. t. 37.
mortis causa donatione *Curialium* I. N. 87.
Curiosis & stationariis C. 12. t. 23.
Cursu publico C. 12. t. 51.
Custodia & exhibitione reorum D. 48. t. 3. C. 9. t. 34. littorum & itinerum C. 12. t. 45.
inspiciendo ventre *Custodiendoque* partu D. 25. t. 4.

D.

requirendis vel absentibus *Damnandis* D. 48. t. 17. C. 9. t. 40.
bonis *Damnatorum* D. 48. t. 20. C. 9. t. 49.
Damno infecto D. 39. t. 2. dato XII. Tabb. p. 758.
qui *Dare* tutores vel curatores possunt C. 5. t. 34.
eo, quod certo loco *Dari* oportet D. 13. t. 4. C. 3. t. 18.
Debita impensa in exequiis defunctorum I. N. 59. si unus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem suam *Debiti* solverit vel acceperit C. 8. t. 32. ut nullus ex vicaneis, pro aliis vicaneorum *Debitis* teneatur C. 11. t. 56.
Debitorem venditionem pignoris impedire non posse C. 8. t. 29.
Debitoribus civitatum C. 11. t. 32. conveniendis fisci *Debitoribus* C. 10. t. 2.
quando fiscus vel privatus *Debitoris* sui Debitores exigere possit C. 4. t. 15.
solutionibus & liberationibus *Debitorum* civitatum C. 11. t. 39. relevatione fiscalium *Debitorum* C. Imp. Niceph. Bot. 1.
Decanis C. 12. t. 27.
Decemviris litium XII. Tabb. p. 754.
ut *Decennis* puer in Monachorum numerum assumatur N. L. 6.
infirmandis pœnis cœlibatus, & orbitatis, & *Decimariis* sublatis C. 8. t. 58.
Decimis Ulp. 15.
Decimo gradu agnationis XII. Tabb. p. 761.
Decisione Sisinnii de nuptiis duorum fratrum, cum duabus consobrinis C. Imp. Man. Comn. 4.
prædiis decurionum sine *Decreto* non alienandis C. 10. t. 33. & aliis rebus minorum sine *Decreto* non alienandis sive obligandis C. 5. t. 71. quando *Decreto* opus non est C. 5. t. 72. rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine *Decreto* non alienandis vel supponendis D. 27. t. 9. C. 5. t. 71. usque 74. si major factus alienationem factam sine *Decreto* ratam habuerit C. 5. t. 74. si quis ignorans rem minoris esse, sine *Decreto* comparaverit C. 5. t. 73.
Decretis ab ordine faciendis D. 50. t. 9. Decurionum super immunitate quibusdam concedenda C. 10. t. 46.
Decurialibus urbis Romæ C. 11. t. 13.
ne *Decurio* aut cohortalis perducatur in jus, sistaturve judicio, citra jussionem Principis, quæ insinuetur Præfectis I. N. 151.
si servus aut libertus ad *Decurionatum* aspiraverit C. 10. t. 32.
Decurionibus & filiis eorum D. 50. t. 2. C. 10. t. 31. I. N. 38. N. L. 46. 47. *Decurionibus* præfectos constituere non licet N. L. 47. silentiariis & *Decurionibus* eorum C. 12. t. 16.
decretis *Decurionum* super immunitate quibusdam facienda D. 50. t. 9. C. 10. t. 46. hereditatibus C. 6. t. 62. prædiis sine decreto non alienandis C. 10. t. 33. quando & quibus quarta pars debetur ex bonis *Decurionum* C. 10. t. 34.
Dedititia libertate tollenda C. 7. t. 5.
eum, qui appellaverit in provincia *Defendi* D. 49. t. 11.
Defensoribus civitatum C. 1. t. 55. I. N. 15. procuratoribus & *Defensoribus* D. 3. t. 3. C. 2. t. 13.
his qui se *Deferunt* C. 10. t. 13.
ut *Defuncti* seu funera eorum, non injurientur a creditoribus I. N. 60. mortis *defuncti* tempore in proximitate spectando XII. Tabb. n. 13. p. 761. sororibus *defuncti* excludentibus ulteriores agnatos: eod. n. 14. post fratres & Sorores *defuncti* succedentibus agnatis eod. n. 15. Fratribus alterius filii aut nepotibus cum fratribus *defuncti* concurrentibus XII. Tabb. ibid.
debita impensa in exequiis *Defunctorum* I. N. 59. ex delictis *Defunctorum* in quantum heredes conveniantur C. 4. t. 17. ne de statu *Defunctorum* post quinquennium quæratur D. 40. t. 15. C. 7. t. 21.
ut Dei amantissimi Episcopi cum Provinciarum indigenis & incolis, quos sibi Præsides esse velint, eos sibi a sacratissimo Principe concedi petant I. N. 149. N. I. 4.
his, qui effuderint vel *Dejecerint* I. 4. t. 5. §. 1. 2. D. 9. t. 3.
Delatoribus C. 10. t. 11. P. 5. t. 13.
novationibus & *Delegationibus* D. 46. t. 2. C. 8. t. 42.
jure *Deliberandi* D. 8. t. 28. C. 6. t. 30. ut Deliberandi jus etiam ad impuberes transmittatur I. N. 158.
ex *Delictis* defunctorum in quantum heredes conveniantur C. 4. t. 17. privatis *Delictis* D. 47. t. 1. XII. Tabb. p. 763.
ex *Delicto* vasalli feudum ad dominum redire F. 2. t. 98. obligationibus, quæ ex *Delicto* nascuntur I. 4. t. 1. quæ ex quasi *Delicto* I. 4. t. 5.
si adversus *Delictum* (R. I. I. postuletur) C. 2. t. 35.
conditionibus & *Demonstrationibus* eorum, quæ in testamento scribuntur D. 35. t. 1.
testium citatione & *Denuntiatione* XII. Tabb. p. 757.
deposito & *Denuntiationibus* inquilinorum I. N. 88.
interdictis & relegatis & *Deportatis* D. 48. t. 22.
Depositi vel contra D. 16. t. 3. C. 4. t. 34.
Deposito P. 2. t. 12. *Deposito* & denuntiationibus inquilinorum I. N. 88.
Depositione Anthimi & Severi & Petri I. N. 42.
pro *Derelicto* D. 41. t. 7.
Descriptione quatuor præsidum Armeniæ I. N. 31.
apochis publicis & *Descriptionibus* curialibus C. 10. t. 22.
Desertoribus & occultatoribus eorum C. 12. t. 46.
ut quæ *Desunt* advocatis partium judex suppleat C. 2. t. 11.
collusione *Detegenda* D. 40. t. 16. C. 7. t. 20.
ut *Determinatus* sit numerus Clericorum I. N. 3.
quando liceat unicuique vindicare se, sine judice, vel publicam *Devotionem* C. 3. t. 27.
pœna Sacerdotis, *Diaconi*, si post assumptum ordinem, mulieri in matrimonium jungatur N. L. 79.
ut qui viginti annorum est, hypo-*Diaconus* creari possit N. L. 75.
quis *Dicatur* Dux, Marchio, Comes &c. F. 2. t. 10.
si quis jus *Dicenti* non obtemperaverit D. 2. t. 3.
Dictatore & Magistro Equitum XII. Tabb. p. 755.
ut dominicis *Diebus* omnes ab operibus vacent N. L. 54.
in *Diem* addictione D. 18. t. 2.
celebribus quibusdam in Ecclesia viris, festi *Dies* constituuntur N. L. 88. quando *Dies* (legati) legatorum vel fideicommissorum cedat D. 36. t. 2. C. 6. t. 53. ususfructus legati cedat D. 7. t. 3.
ut *Differentes* judices audire interpellantium allegationes, cogantur ab Episcopis hoc agere I. N. 86.
equestri *Dignitate* C. 12. t. 32. perfectissimatus C. 12. t. 33.
ut ab illustribus & qui super eam *Dignitatem* sunt, omnimodo super pecuniariis causis, sed & injuriarum criminaliter per Procuratorem dicantur &c. I. N. 71.
annonis eorum, qui aliquas consecuti sunt *Dignitates* C. 1. t. 52.
Dignitatibus C. 12. t. 1. constitutio, quæ *Dignitatibus* & Episcopatu filium liberat patria potestate I. N. 81. præfectis prætorio sive urbi, & magistris militum in *Dignitatibus* exæquandis C. 12. t. 4.
ut *Dignitatum* ordo servetur C. 12. t. 8.
feriis & *Dilationibus* & diversis temporibus D. 2. t. 12. C. 3. t. 11. 12. XII. Tabb. p. 757.
libellis *Dimissoriis*, qui Apostoli dicuntur D. 49. t. 6. C. 7. t. 63.
Dimissoriis literis P. 5. t. 34.
Discussione diversarum actionum I. N. 147.
Discussoribus C. 10. t. 30.
Distractione pignorum vel hypothecarum D. 20. t. 5. C. 8. t. 28.
tutelæ & rationibus *Distrahendis* & utili curationis causa actione D. 27. t. 3. C. 5. t. 51.
Distributionibus civilibus C. 10. t. 22.
Diversis officiis & apparitoribus judicum C. 12. t. 60. prædiis urbanis & rusticis C. 11. t. 69. regulis juris antiqui D. 50. t. 17. rescriptis & pragmaticis sanctionibus C. 1. t. 23. temporalibus præscriptionibus & accessionibus possessionum D. 44. t. 3.
Dividenda tutela & pro qua parte quisque tutor conveniatur C. 5. t. 52.
communi *Dividundo* I. 4. t. 17. §. 5. D. 10. t. 3. C. 3. t. 37. 38.
Divino cultu XII. Tabb. p. 751.
fundis rei privatæ & saltibus *Divinæ* domus C. 11. t. 65. ubi causæ fiscales vel *Divinæ* domus agantur C. 3. t. 26. ut *Divinæ* jussiones subscriptionem habeant gloriosissimi Quæstoris I. N. 114.
Divinis domibus C. T. 1.
Divisione rerum & qualitate I. 2. t. 1. D. 1. t. 8. I. N. 107. stipulationum I. 3. t. 19.
si adversus transactionem vel *Divisionem* (I. I. R. petatur) C. 2. t. 32.
Divortiis & repudiis D. 24. t. 2. C. 5. t. 17. XII. Tabb. p. 759.
Divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant C. 5. t. 24. I. N. 117. c. 7.
Doctoribus C. Imp. Alex. Comn. 6.
ut præponatur nomen Imperatoris *Documentis* I. N. 47.
Doli mali & metus exceptione D. 44. t. 4.
Dolo malo D. 4. t. 3. C. 2. t. 21. P. 1. t. 8. si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio *Dolo* malo ad alium translata esse dicatur D. 25. t. 5.
Domesticis & protectoribus C. 12. t. 17. adsessoribus & *Domesticis* & Cancellariis judicum D. 1. t. 22. C. 1. t. 51.
Domibus divinis C. T. 1. palatiis & *Domibus* dominicis C. 11. t. 76. ut in privatis *Domibus* sacra mysteria non fiant I. N. 58.
incolis & ubi quis *Domicilium* habere videtur C. 10. t. 39.
ut *Domini* testamento manumissus testari possit N. L. 37.
collatione fundi rei *Dominicæ* C. 11. t. 73. fundis & saltibus C. 11. t. 66. locatione prædiorum C. 11. t. 70. ne rei *Dominicæ* vel templorum vindicatio temporis præscriptione submoveatur C. 7. t. 38.
agricolis & mancipiis *Dominicis* C. 11. t. 67. palatiis & domibus C. 11. t. 76. prædiis Tamiacis & his, qui ex colonis *Dominicis* procreantur C. 11. t. 68. ut *Dominicis* diebus omnes ab operibus publicis vacent N. L. 54.
grege *Dominico* C. 11. t. 75.
jure *Dominii* impetrando C. 8. t. 34.
Dominio & adquisitionibus rerum Ulp. t. 19. adquirendo rerum *Dominio* I. 2. t. 1. D. 41. t. 1.
hominibus, qui eidem *Domino* subjecta prædia possident I. N. 168. iis, qui a non *Domino* manumissi sunt C. 7. t. 10. ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel servus pro *Domino* conveniatur C. 4. t. 13.
in quibus causis coloni censiti *Dominos* accusare possunt C. 11. t. 49.
ne de novo construatur monasterium, aut venerabilis alia *Domus* C. Imp. Niceph. Phoc. 4.
conductoribus *Domus* Augustæ C. 11. t. 71. fundis divinæ *Domus* C. 11. t. 65. ubi causæ fiscales vel divinæ *Domus* agantur C. 3. t. 26. ut terrulæ vel *Domus* sanctiss. Ecclesiæ Mysiæ in redemptionem captivorum possint alienari I. N. 65.
possessione Ecclesiarum & venerabilium *Domorum* C. Imp. Bas. Porphyr. 1.
ut nullus fabricet Oratorii *Domos* I. N. 67.
mortis causa *Donatione* curialium I. N. 87. pactis super *Donatione* ante nuptias factis C. 5. t. 14.
si adversus *Donationem* (R. I. I. postuletur) C. 2. t. 30.
ut *Donationes*, quæ in literas relatæ non sunt, ad 500. usque aureos valeant N. L. 50. ut, sicut Principum *Donationes* non egent gestis monumentorum, sic nec a privatis Impp. factæ *Donationes* indigeant I. N. 52.
Donationibus I. 2. t. 7. D. 39. t. 5. C. 8. t. 54. I. N. 162. c. 1. P. 5. t. 11. a curialibus factis, sive ab intestato, vel testamento eorum successoribus I. N. 101. a parentibus in liberos factis C. 5. t. 16. a privatis Imperatoribus factis I. N. 52. ante vel propter nuptias C. 5. t. 13. immensis in filios factis I. N. 92. inhibendis C. 1. t. 53. inofficiosis C. 3. t. 29. inter virum & uxorem D. 24. t. 1. C. 5. t. 16. XII. Tabb. p. 759. P. 2. t. 3. mortis causa [& capionibus] I. 2. t. 7. §. 1. D. 39. t. 6. C. 8. t. 57. I. N. 87. P. 3. t. 7. quæ sub modo conficiuntur C. 8. t. 55. revocandis C. 8. t. 56. per Totilanem factis irritandis C. Imp. Justinian. 2.
dotis & *Donationis* propter nuptias æqualitate I. N. 97. N. L. 20. lucro ante nuptias *Donationis* I. N. 2. ut immobilia antenuptialis *Donationis*, neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur I. N. 61.
pro *Donato* D. 41. t. 6. C. 7. t. 27.
collatione *Donatorum* C. 10. t. 28.
si *Dos* constante matrimonio soluta fuerit C. 5. t. 19. soluto matrimonio *Dos* quemadmodum petatur D. 24. t. 3. C. 5. t. 18. I. N. 91. 97. 98. 109. ut repetatur soluto matrimonio N. L. 110.
impensis in res *Dotales* factis D. 25. t. 1.
fundo *Dotali* D. 23. t. 5. C. 5. t. 23.
filiis ante *Dotalia* instrumenta natis I. N. 19.
pactis *Dotalibus* D. 23. t. 4. C. 5. t. 14. 15.
Dote cauta non numerata C. 5. t. 15. ne pro *Dote* mulieris, bona quondam mariti addicantur C. 5. t. 22. pactis conventis tam super *Dote*, quam super nuptias donatione C. 5. t. 14. prælegata D. 33. t. 4. pro *Dote* D. 41. t. 9. tempore non solutæ pecuniæ super *Dote* I. N. 100. usucapione pro *Dote* C. 7. t. 28.

si adver-

Index omnium Titulorum.

si adversus *Dotem* (R. I. I. postuletur) C. 2. t. 34.
Dotibus Ulp. t. 6. P. 2. t. 21. inofficiosis C. 3. t. 30. natura *Dotibus* præstita C. 5. t. 13. I. N. 91. 97. 98.
æqualitate *Dotis* I. N. 97. N. L. 20. collatione D. 37. t. 7. exactione I. N. 91. privilegio C. 7. t. 74. I. N. 109. promissione & nuda pollicitatione C. 5. t. 11. restitutione N. L. 25. ut *Dotis* promissio ex paternis aut maternis bonis facta præstetur N. L. 21.
jure *Dotium* D. 23. t. 3. C. 5. t. 11. 12. I. N. 91. 97. 98. N. L. 21. 25. ne fidejussores [vel mandatores] *Dotium* dentur C. 5. t. 20.
Duabus filiquis præstandis provinciarum administratoribus C. Imp. Leon. Iconomachi 3.
rebus *Dubiis* D. 34. t. 5.
Duobus fratribus a Capitaneo investitis F. 2. t. 18. reis stipulandi & promittendi I. 3. t. 17. D. 45. t. 2. C. 8. t. 40. I. N. 99.
evictionibus & *Dupla* stipulatione D. 21. t. 2. C. 8. t. 45. 46.
tutelæ actione in *Duplum* XII. Tabb. p. 760.
quis dicatur *Dux* &c. F. 2. t. 10. ut de cætero nullam licentiam habeat *Dux* vel Biocolyta in Phrygiam utramque & Pisidiam advenire I. N. 145.

E.

si quis *Eam*, cujus tutor fuit, corruperit C. 9. t. 10.
ut *Ecclesia* sanctæ resurrectionis, alienare possit ædificia, secundum ipsam sita civitatem I. N. 40. ut etiam *Ecclesia* Romana gaudeat 100. annorum præscriptione I. N. 9.
ne *Ecclesiæ* prædiis locupletentur C. Imp. Nic. Phoc. 3. officinarum magnæ Ecclesiæ usu N. L. 12. perpetuis emphyteusibus *Ecclesiæ* N. L. 13. ut non modo universalis *Ecclesiæ* sacerdotes &c. N. L. 4. ut terrulæ vel domus sanctissimæ *Ecclesiæ* Mysiæ in redemptionem captivorum possint alienari I. N. 65. reditu magnæ *Ecclesiæ* & allelengyo C. Imp. Rom. Arg. 1. immobilibus magnæ *Ecclesiæ* C. Imp. Manuel. Comn. 10.
Ecclesiam fidelitatem non facere F. 2. t. 101. his, qui ad *Ecclesiam* confugiunt C. 1. t. 12.
possessione *Ecclesiarum* & venerabilium domorum C. Imp. Bas. Porphyrog. 1. ut *Ecclesiarum* & Monasteriorum, quæ sunt ad urbem, immobilia intacta sint a manu fisci C. Imp. Man. Comn. 9. Instrumentis omnium, quæ ubique sunt *Ecclesiarum* ad possessionem immobilium C. Imp. Man. Comn. 11.
electis ad Orientales *Ecclesias* C. I. Alex. Comn. 7.
Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione I. N. 46. ut de cætero commutationes *Ecclesiasticarum* rerum non ficte fiant I. N. 55.
Ecclesiasticis titulis & privilegiis I. N. 131. rebus & vasis sacris C. Imp. Niceph. 3. oblationibus & aliis *Ecclesiasticis* juribus C. Imp. Alex. Comn. 10.
Ecclesiasticorum alea ludentium pœna N. L. 87.
Ecclesiis constitutis in Africa I. N. 37. his, qui in *Ecclesiis* manumittuntur C. 1. t. 13. sacrosanctis Ecclesiis & de rebus, & privilegiis earum C. 1. t. 2.
Edendo D. 2. t. 13. C. 2. t. 1.
ædilitio *Edicto* D. 21. t. 1. C. 4. t. 58. Carboniano D. 37. t. 10. C. 6. t. 17. P. 3. t. 1. D. Hadriani tollendo C. 6. t. 33. successorio D. 38. t. 9. C. 6. t. 16.
Edictum de his, qui luxuriantur contra naturam I. N. 141. pientissimi Dn. nostri Justiniani de formula artificum I. N. 122. E. 6.
divortio facto apud quem liberi morari vel *Educari* debeant C. 5. t. 24. I. N. 117. c. 7. ubi pupillus *Educari* vel morari debeat & de alimentis ei præstandis D. 27. t. 2. C. 5. t. 24. 49. 50.
Effectu sententiarum & finibus litium P. 5. t. 5.
Effractoribus & expilatoribus D. 47. t. 18.
his, qui *Effuderint* vel dejecerint I. 4. t. 5. §. 1. D. 9. t. 3.
optione vel *Electione* legata D. 33. t. 5.
Electis ad orientales Ecclesias C. Imp. Al. Comn. 7.
non *Eligendo* secundo nubentes mulieres I. N. 2.
Emancipatione liberorum per trinam venditionem XII. Tabb. p. 756.
adoptionibus & *Emancipationibus* & aliis modis, quibus potestas solvitur J. 1. t. 11. 12 D. 1. t. 7. C. 8. t. 48. 59. N. L. 25. XII. Tabb. p. 759.
conjungendis cum *Emancipato* liberis (ejus) D. 37. t. 8. ne filius pro patre, vel pater pro filio *Emancipato* conveniatur C. 4. t. 13. XII. Tabb. p. 760.
Emendatione propinquorum C. 9. t. 15. servorum C. 9. t. 14.
quæ res venire possunt, & qui vendere vel *Emere* vetantur C. 4. t. 40.
si quis alteri, vel sibi, sub alterius nomine vel aliena pecunia *Emerit* C. 4. t. 50.
si servus extero se *Emi* mandaverit C. 4. t. 36.
alienatione & *Emphyteusi* I. N. 120.
perpetuis *Emphyteusibus* Ecclesiæ N. L. 13.
si ager vectigalis i. e. *Emphyteuticarius* petatur D. 6. t. 3. C. 4. t. 66.
fugitivis colonis *Emphyteuticis* C. 11. t. 63. fundis C. 11. t. 61.
jure *Emphyteutico* C. 4. t. 66.
collatione fundorum *Emphyteuticorum* C. 11. t. 64. mancipiis C. 11. t. 62.
actionibus *Empti* & venditi D. 19. t. 1. C. 4. t. 49.
Emptione & venditione I. 3. t. 24. contrahenda D. 18. t. 1. C. 4. t. 38. 54. P. 2. t. 17. XII. Tabb. p. 758. rescindenda venditione & quando licet ab *Emptione* discedere I. 3. t. 24. in fin. D. 18. t. 5. C. 4. t. 44. 45. ut nemini liceat in *Emptione* specierum se excusare C. 10. t. 27.
pactis inter *Emptorem* & venditorem compositis C. 4. t. 54.
pro *Emptore* D. 41. t. 4.
Eo, qui in utero XII. Tabb. p. 761. cui aliquid est ablatum, ut restituatur C. Imp. Justinian. 14.
metatis & *Epidemeticis* C. 12. t. 41.
Episcopali audientia C. 1. t. 4.
metropolitanis revocantibus ad se pertinentes *Episcopas* jure metropolis aut archiepiscopatus honoratas C. Imp. Isaac. Ang. 1.
Episcopatibus detentis a laicis C. Imp. Incerti Imp. 1. erigendis in Metropoles C. Imp. Alex. Comn. 8.
constitutio, quæ dignitatibus & *Episcopatu* (filium) liberat patria potestate I. N. 81.
Episcopi advocationibus se dedentis pœna N. L. 86. ut Dei amantissimi *Episcopi*, cum provinciarum indigenis & incolis, quos sibi præsides esse velint, eos sibi a Sacratiss. Principe concedi petant I. N. 149. N. I. 4.
Episcopis & clericis C. 1. t. 3. ut differentes judices audire interpellantium allegationes, cogantur ab *Episcopis* hoc agere I. N. 86.
ordinatione *Episcoporum* I. N. 137. ne morientium *Episcoporum* diripiantur bona ab exactoribus C. Imp. Man. Comn. 7. foro competenti *Episcoporum*, clericorum & monachorum C. I. Heracl. 3.
quomodo oporteat *Episcopos* ad ordinationem adduci I. N. 6.
Episcopum vel Abbatem vel Abbatissam feudum dare non posse F. 1. t. 6. controversia inter *Episcopum* & vasallum F. 2. t. 20.
Episcopus creari potest, qui liberos habet N. L. 2. servo, qui ignorante domino *Episcopus* factus est N. L. 11. ne sine sententia Principis *Episcopus* creetur C. Imp. Nic. Phoc. 3.
comminationes, *Epistolas*, autoritatem rei judicatæ non habere C. 7. t. 57.
Equestri dignitate C. 12. t. 32.
pœna raptoris *Equi* C. Imp. Theoph. 5.
magistro *Equitum* XII. Tabb. p. 755.
familiæ *Erciscundæ* I. 4. t. 17. §. 4. D. 10. t. 2. C. 3. t. 36. P. 1. t. 18. XII. Tabb. p. 757. & 758.
monopoliis & artificio *Ergolaborum* C. 4. t. 59.
Erigendis Episcopatibus in Metropoles C. Imp. Alex. Comn. 8.
Erogatione militaris annonæ C. 12. t. 38.
Errore advocatorum C. 2. t. 10. calculi C. 2. t. 5. justo *errore* excusari vasallum, qui fidelitatem non fecit F. 2. t. 92.
Etruscis XII. Tabb. p. 752.
Evictione F. 2. t. 80.
creditorem *Evictionem* pignoris non debere C. 8. t. 46.
Evictionibus & duplæ stipulatione D. 21. t. 2. C. 8. t. 45. F. 2. t. 80.
ne fiscus rem, quam vendidit, *Evincat* C. 10. t. 5.
ut *Eunuchi* adoptare possint N. L. 26.
Eunuchis C. 4. t. 42.
pœna *Eunuchorum*, si uxores ducant N. L. 98.
his, qui *Eunuchos* faciunt I. N. 142.
ut *Exactione* instante dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti præponatur uxor prima I. N. 91.
tributorum *Exactores*, si plus quam debeant, exegerint, qua pœna afficiendi sint N. L. 61.
Exactoribus tributorum C. 10. t. 19. executoribus & *Exactoribus* C. 12. t. 61.
annali *Exceptione* Italici contractus C. 7. t. 40. doli mali & metus D. 44. t. 4. rei judicatæ D. 44. t. 2. rei venditæ & traditæ D. 21. t. 3.
Exceptionibus, præscriptionibus & præjudiciis I. 4. t. 13. 14. D. 44. t. 1. C. 8. t. 36. I. N. 111.
numerariis & *Exceptoribus* sedis excelsæ C. 12. t. 50.
his, qui ad Ecclesiam confugiunt vel ibi *Exclamant* C. 1. t. 12.
Excoctione & translatione militarium annonarum C. 12. t. 39.
pœna ejus, qui aliquem dedita opera *Excæcavit* N. L. 92.
qui ætate vel professione se *Excusant* C. 10. t. 49. qui morbo C. 10. t. 50.
quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se *Excusare* C. 10. t. 48.
Excusatione veteranorum C. 5. t. 65. vacatione & *excusatione* munerum D. 50. t. 5. C. 10. t. 47.
his, qui numero liberorum, vel paupertate *Excusationem* meruerunt C. 10. t. 51. privilegiis domus Augustæ vel rei privatæ, & quarum collationum *Excusationem* habent C. 11. t. 74.
Excusationibus artificum C. 10. t. 64. munerum C. 10. t. 47. tutorum vel curatorum I. 1. t. 25. D. 27. t. 1. C. 5. t. 62. usque 69. P. 2. t. 27.
quibus muneribus *Excusentur* ii, qui post impletam militiam vel advocationem per provincias commodis suis vacantes commorantur: & de privilegiis eorum C. 10. t. 55.
Executione rei judicatæ C. 7. t. 53.
Executoribus & exactoribus C. 12. t. 61. & his, qui conveniuntur & reconveniuntur I. N. 96. sportulis & sumptibus in diversis judiciis faciendis & de *Executoribus* litium C. 3. t. 2. I. N. 123. c. 28. testamentorum C. Imp. Man. Comn. 1.
Exemplum sacræ formæ de appellationibus I. N. 126. sacræ pragmaticæ formæ de usuris I. N. 160.
debita impensa in *Exequiis* defunctorum I. N. 59.
Exercitoria actione I. 4. t. 7. §. 2. D. 14. t. 1. C. 4. t. 25.
Exercitoribus P. 2. t. 6.
liberis & posthumis heredibus instituendis vel *Exheredandis* I. 2. t. 13. 14. D. 28. t. 2. C. 6. t. 24. 28. 29.
Exheredatione liberorum I. 2. t. 13. Gaj. 2. t. 3.
quando Imperator inter pupillos & viduas, vel miserabiles personas cognoscat & ne *Exhibeantur* C. 3. t. 14.
Exhibendis, & transmittendis reis C. 9. t. 3. I. N. 53. liberis *Exhibendis* item ducendis & de homine libero *Exhibendo* D. 43. t. 29. 30. C. 8. t. 8. tabulis *Exhibendis* D. 43. t. 5. C. 8. t. 7.
ad *Exhibendum* I. 4. t. 17. §. 3. D. 10. t. 4. C. 3. t. 42.
Custodia & *exhibitione* reorum D. 48. t. 3.
his, qui in *Exilium* dati vel ab ordine moti sunt C. 10. t. 59.
fructibus & litium *Expensis* C. 7. t. 51. ludorum publicorum C. 11. t. 41.
Expiationibus XII. Tabb. p. 752.
Expilatæ hereditatis D. 47. t. 19. C. 9. t. 32.
effractoribus & *Expilatoribus* D. 47. t. 18.
quæ res *Exportari* non debent C. 4. t. 41.
Expulsione Monachorum C. Imp. Theoph. 2.
non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad *Extraneum* transferre C. 11. t. 55.
variis & *Extraordinariis* cognitionibus & si judex litem suam fecisse diceretur I. 4. t. 5. in pr. D. 50. t. 13. criminibus D. 47. t. 11. XII. Tabb. p. 764.
interdictis sive *Extraordinariis* actionibus, quæ pro his competunt I. 4. t. 15. D. 43. t. 1. C. 8. t. 1.

F.

L. *Fabia* de plagiariis I. 4. t. 18. §. 10. D. 48. t. 15. C. 9. t. 20.
L. *Fabiana* P. 3. t. 3.
Fabricensibus C. 11. t. 9.
hereditatibus *Fabricensium* C. 6. t. 62.
ut *Fabricæ* publicæ serventur C. Imp. Justinian. 25.
ut nullus *Fabricet* oratorii domos, præter voluntatem Episcopi I. N. 67.
ut *Facta* constitutiones novæ, post insinuationes earum, post duos menses valeant I. N. 66.
juris & *Facti* ignorantia D. 22. t. 6. C. 1. t. 18.
an servus pro suo *Facto*, post manumissionem teneatur C. 4. t. 14. quando ex *facto* tutoris vel curatoris, minores agere vel conveniri possunt D. 26. t. 9. C. 5. t. 39. 40.
eo, per quem *Factum* erit, quominus quis in judicio sistat D. 2. t. 10. *Factum* fratris fratri in feudo paterno non nocere F. 2. t. 93. præscriptis verbis & in *Factum* actionibus D. 19. t. 5. C. 4. t. 64.
L. *Falcidia* I. 2. t. 22. I. N. 1. c. 2. Gaj. 2. t. 6. P. 3. t. 8.
ad L. *Falcidiam* D. 35. t. 2. C. 6. t. 50. si cui plus, quam per L. *Falcidiam* licuerit, legatum esse dicetur D. 35. t. 3.
si judex *Falsam* vindiciam tulit XII. Tabb. p. 757. & in causa libertatis tulerit XII. Tabb. p. 762.
Falsa causa adjecta legato & fideicommisso C. 6. t. 44. moneta C. 9. t. 24.
Falso testimonio XII. Tabb. p. 759. & 764.
Falsariorum pœna N. L. 76. 77.
L. Cornelia de *Falsis* I. 4. t. 18. §. 7. D. 48. t. 10. C. 9. t. 22. XII. Tabb. p. 764. P. 4. t. 7. *Falsis* vindiciis XII. Tabb. p. 764. si ex *Falsis* instrumentis vel testimoniis judicatum sit C. 7. t. 58.
quod *Falso* tutore auctore gestum esse dicatur D. 27. t. 6.
si mensor *Falsum* modum dixerit D. 11. t. 6.
si *Familia* furtum fecisse dicetur D. 47. t. 6.
Familiæ erciscundæ I. 4. t. 17. §. 4. D. 10. t. 2. C. 3. t. 36. XII. Tabb. p. 758. P. 1. t. 18.
injuriis & *Famosis* libellis I. 4. t. 4. D. 47. t. 10. C. 9. t. 35. 36. XII. Tabb. p. 764.
Fecialibus XII. Tabb. p. 752.
venatione *Ferarum* C. 11. t. 44.
Feriis & dilationibus & diversis temporibus D. 2. t. 12. C. 3. t. 11. 12. 4. tit. 60. XII. Tabb. pag. 757. C. Imp. Man. Comn. 2.
celebribus quibusdam in Ecclesia viris *Festi* dies constituuntur N. L. 88.
alienatione *Feudi* F. 1. t. 13. 2. t. 73. paterni F. 2. t. 39. an apud judicem vel curiam domini quæstio *feudi* debeat terminari F. 2. t. 46. *Feudi* cognitione F. 2. t. 1. conditione *feudi* non impleta F. 2. t. 75. constitutio Henrici de caussis amittendi *feudi* F. 5. t. 2. consuetudine recti *feudi* F. 2. t. 33. controversia inter dominum & emptorem *feudi* F. 2. t. 42. & fidelem de investitura *feudi* F. 1. 10. 23. me & dominum de portione *feudi* fratris mei defuncti F. 1. t. 12. controversia *feudi* apud pares terminanda F. 2. t. 16. apud quem vel quos controversia *feudi* definiatur F. 1. t. 18. fructibus *feudi* F. 2. t. 86. natura *feudi* F. 1. t. 7. natura successionis *feudi* F. 2. t. 50. prohibita *feudi* alienatione, per Lotharium F. 2. t. 52. si de *feudi* investitura controversia fuerit F. 1. t. 4. successione *feudi* F. 1. t. 8. 2. t. 95.
Feudis datis minimis valvasoribus F. 1. t. 16. habitationum F. 2. t. 105. impropriis, quæ auferuntur dantis arbitrio F. 2. t. 81. scutiferorum F. 2. t. 74.
Feudo dato in vicem L. commissoriæ, reprobando F. 1. t. 27. eo, qui finem fecit agnato de *feudo* paterno F. 2. t. 49. fœminæ F. 2. t. 30. guardiæ vel gastaldiæ F. 1. t. 2. 2. t. 94. ligio F. 2. t. 99. non habente propriam feudi naturam F. 2. t. 48. marchiæ vel ducatus F. 2. t. 14. si de *feudo* defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli F. 2. t. 26. si de *feudo* vasallus ab aliquo interpellatus fuerit & dominus eum defendere noluerit F. 2. t. 25. sine culpa non amittendo F. 1. t. 22.
notis *Feudorum* F. 2. t. 58.
an agnatus vel filius defuncti possit retinere *Feudum* repudiata hereditate F. 2. t. 45. an ille, qui interfecit fratrem domini sui, *feudum* amittat F. 2. t. 37. an mutus vel alias imperfectus *feudum* retineat F. 2. t. 36. an præscriptione *feudum* acquiratur F. 2. t. 87. conditionem tacite *feudum* sequi F. 2. t. 89. his, qui *feudum* dare possunt, vel non F. 1. t. 1. in quibus caussis *feudum* amittatur F. 2. t. 23. non amittere *feudum* eum, qui sine dolo per annum cessavit in petenda investitura F. 2. t. 97. qualiter olim poterat *feudum* alienari F. 2. t. 9. quemadmodum *feudum* ad filiam pertineat F. 1. t. 24. quibus modis *feudum* amittatur F. 1. t. 5. 17. constitui potest F. 1. t. 25.
Fide C. Imp. Heracl. 1. summa Trinitate & de *Fide* Catholica C. 1. t. 1. instrumentorum & amissione eorum D. 22. t. 4. C. 4. t. 21. I. N. 47. 73. & jure hastæ fiscalis C. 10. t. 3.
his, quæ sub modo legata vel *Fideicommissa* relinquuntur C. 6. t. 45.
Fideicommissaria hereditatis petitione D. 5. t. 6.
Fideicommissariis hereditatibus & ad SC. Trebellianum I. 2. t. 23. D. 30. 31. 32. 36. D. 40. t. 5. C. 7. t. 4.
quando dies legati vel *Fideicommissi* cedit C. 6. t. 53. ut restitutiones *Fideicommissi* usque ad unum gradum consistant I. N. 159.
annuis legatis & *Fideicommissis* D. 33. t. 3. C. 6. t. 42. communia de legatis & *Fideicommissis* C. 6. t. 43. conditionibus insertis, tam legatis, quam *Fideicommissis* C. 6. t. 46. legatis *Fideicommissis* I. 2. t. 20. I. D. 30. I. C. 6. t. 37. 42. 43. II. D. 31. C. 6. t. 48. III. D. 32. C. 6. t. 38. XII. Tabb. p. 760. Ulp. t. 25. Gaj. 2. t. 7. P. 4. t. 1. *fideicommissis* libertatibus P. 4. t. 13.
quando dies legatorum vel *Fideicommissorum* cedat D. 36. t. 2. C. 6. t. 53. usuris & fructibus legatorum seu *Fideicommissorum* C. 6. t. 47. ut in possessionem legatorum vel *Fideicommissorum* servandorum causa esse liceat D. 36. t. 4. C. 6. t. 54. ut legatorum seu *Fideicommissorum* servandorum causa caveatur D. 36. t. 3. C. 6. t. 54.
singulis rebus per *Fideicommissum* relictis I. 2. t. 24. ubi *Fideicommissum* peti oporteat C. 3. t. 17. usu & usufructu, & reditu & habitatione & operis, per legatum vel *Fideicommissum* datis D. 33. t. 2.
ne *Fidejussores* dotium dentur C. 5. t. 20. scenicas non solum si *Fidejussores* præstent, sed etiam si jusjurandum dent, sine periculo discedere I. N. 51.
Fidejussore & sponsore P. 1. t. 20.
Fidejussoribus & nominatoribus & heredibus tutorum vel curatorum I. 3. t. 21. D. 27. t. 7. C. 5. t. 54. 57. & mandatoribus D. 46. t. 1. C. 8. t. 41. minorum C. 2. t. 24. & mandatoribus, sponsoribus & solutionibus I. N. 4.

Index omnium Titulorum.

quid præcedere debeat, an Investitura, an *Fidelitas* F. 2. tit. 4

Fidelitate F. 2. t. 76.

Ecclesiam *Fidelitatem* non facere F. 2. t. 101. justo errore excusari vasallum, qui *Fidelitatem* non fecit F. 2. t. 92. qualiter jurare debeat vasallus domino *Fidelitatem* F. 2. t. 5.

non cogi vasallum, pro uno feudo duas *Fidelitates* facere F. 2. t. 102. si plures sint domini vel vasalli, an plures *Fidelitates* vel servitia debeantur F. 2. t. 77.

forma *Fidelitatis* F. 2. t. 6. nova forma *Fidelitatis* F. 2. tit. 7.

Commodato, deposito, pignore fiduciave P. 2. t. 4.

Fiduciaria tutela I. 1. t. 19.

nuptiis amitæ & *fratris filiæ* cum filio fratris & patruo C. I. Alex. Comn. 2. suis & legitimis liberis & ex *Filia* nepotibus, ab intestato venientibus C. 6. t. 55.

quemadmodum feudum ad *Filiam* pertineat F. 1. t. 24.

Filiabus & liberis fœminini sexûs patri succedentibus XII. Tabb. p. 761.

ne *Filii* naturales cum adoptivis matrimonium contrahant N. L. 24. patrem in feudo *Filii* non succedere F. 2. t. 84. quibus modis *Filii* exeant de potestate Patris Gaj. 1. t. 6. quemadmodum *filii* sui juris efficiuntur P. 2. t. 25. nuru in *manu* Filii XII. Tabb. p. 761.

Filiis ante dotalia instrumenta natis I. N. 19. constitutio Justiniani Imper. de *Filiis* liberorum N. I. I. 3. decurionibus & *Filiis* eorum D. 50. t. 2. C. 10. t. 31. I. N. 38. *Filiisfamilias* & quemadmodum pro his pater teneatur C. 10. t. 60. natis ex matrimonio ad morganaticam contracto F. 2. t. 29. officialium militarium, qui in bello moriuntur C. 12. t. 48. sacrum pragmaticum Tib. Aug. de *Filiis* colonorum N. I. I. 4. *filiis* duorum fratrum succedentibus in capita XII. Tabb. p. 761.

nuptiis amitæ & fratris filiæ cum *filio fratris* & patruo C. Imp. Alexand. Comn. 2.

Filiofamilias minore C. 2. t. 23. ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro *filio* conveniatur C. 4. tit. 12.

successionibus *Filiorum* I. N. 18.

Filios tantum secundi matrimonii matri in feudum succedere F. 2. t. 103. patribus, qui *filios* suos distraxerunt C. 4. tit. 43.

muneribus & honoribus non continuandis inter patrem & *Filium* C. 10. t. 40.

an agnatus vel *Filius* defuncti, possit retinere feudum repudiata hereditate F. 2. t. 45. ne *Filius* pro patre conveniatur C. 4. t. 13.

eo, qui *Finem* fecit agnato de feudo paterno F. 2. t. 49.

Finium regundorum I. 4. t. 17. §. 6. D. 10. t. 1. C. 3. t. 39. XII. Tabb. p. 758. P. 1. t. 16. tribus arbitris XII. Tabb. p. 758. ubi causæ *Fiscales* agantur C. 3. t. 26.

agricolis & mancipiis *Fiscalibus* C. 11. t. 67. ne præsides in *Fiscalibus* causis fidem publicam dent E. 2. pœnis *Fiscalibus* creditores præferri C. 10. t. 7. *Fiscalibus* usuris C. 10. t. 8.

collatione fundorum *Fiscalium* C. 11. t. 73. conductoribus prædiorum *Fiscalium* C. 11. t. 71. locatione prædiorum *fiscalium* C. 11. t. 70. quibus ad conductionem prædiorum *fiscalium* accedere non licet C. 11. t. 72. venditione rerum *fiscalium* cum privatis communium C. 10. t. 4. relevatione *fiscalium* debitorum C. Imp. Niceph. Bot. 1.

advocatis *Fisci* C. 2. t. 9. conductoribus vectigalium *fisci* C. 10. t. 55. conveniendis *fisci* debitoribus C. 10. t. 2. jure *fisci* D. 49. t. 14. C. 10. t. 1. F. 5. t. 8. jure *fisci* & populi P. 5. t. 12. privilegio *fisci* C. 7. t. 73.

sententiis adversus *Fiscum* latis retractandis C. 10. t. 9. si adversus *fiscum* (R. I. I. postuletur) C. 2. t. 37.

ne *Fiscus* rem, quam vendidit, evincat C. 10. t. 5. ne *fiscus* vel respublica procurationem alicui patrocinii causa in lite præstet C. 2. t. 18. quando *fiscus* vel privatus debitoris sui debitores convenire possit C. 4. t. 15.

Flaminibus XII. Tabb. p. 752.

ne quid in *Flumine* publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque ut priore æstate fluxit D. 43. t. 13. ut in *flumine* publico navigare liceat D. 43. t. 14.

Fluminibus, ne quid in flumine publico ripave ejus fiat, quo pejus navigetur D. 43. t. 12.

feudo *Fœminæ* F. 2. t. 30.

legitima *Fœminarum* tutela XII. Tabb. p. 760.

nautico *Fœnore* D. 22. t. 2. C. 4. t. 33. I. N. 106. 110. Fœnore unciario XII. Tabb. p. 759.

Fonte D. 43. t. 22.

in quibus causis militantes *Fori* præscriptione uti non possunt C. 3. t. 25.

judicibus & *Foris* quibusdam I. N. 82. C. Imp. Basil. 1. Leon. & Alex. 1.

Forma fidelitatis F. 2. t. 6. nova *forma* fidelitatis F. 2. t. 7. *Forma* pragmatica de argentariorum contractibus E. 7. præfectorum prima de adjectionibus I. N. 166. secunda de hominibus, qui eidem domino subjecta prædia possident I. N. 168. generalis forma de possessione I. N. 167. sacra *forma* transmissa Dominico I. N. 162.

Formulis & impetrationibus actionum sublatis C. 2. t. 58.

Foro clericorum & de judice per rescriptum prohibito causam ad se transmissam disceptare C. Imp. Al. Comn. 11. Judæorum C. Imp. Man. Comn. 14. jurisdictione omnium judicum & de *foro* competenti C. 3. t. 13. competenti Episcoporum & clericorum & monachorum C. Imp. Heraclii 3.

membro aut osse *Fracto* XII. Tabb. p. 764.

an ille, qui interfecit *Fratrem* domini sui, feudum amittat F. 2. t. 37. *fratrem* fratri in feudo novo non succedere F. 2. t. 90.

Fratribus de novo beneficio investitis F. 2. t. 12. duobus *fratribus* a Capitaneo investitis F. 2. t. 18. si unus ex *fratribus* dederit suam partem (feudi) fratri vel domino vel extraneo F. 2. t. 83.

beneficio *Fratris* & qualiter frater in beneficium fratris succedat F. 1. t. 20. factum *fratris* fratri in feudo paterno, non nocet F. 2. t. 93.

successione *Fratrum* in feudo F. 2. t. 11. ut *fratrum* filii succedant pariter &c. I. N. 127. decisione Sisinnii de nuptiis duorum *fratrum* cum duabus consobrinis C. I Manuel. Comn. 4. duorum *fratrum* filiis succedentibus in capita XII. Tabb. p. 761.

post *fratres* & sorores defuncti successione agnatorum XII. Tabb. p. 761.

Fratribus alterius filii vel nepotibus concurrentibus cum fratribus defuncti XII. Tabb. p. 761.

qui manumittere non possunt & ne in *Fraudem* creditorum manumittatur I. 1. t. 6. C. 7. t. 11. quæ in *fraudem* creditorum facta (alienata) sunt, ut restituantur I. 4. t. 6. §. 6. D. 42. t. 8. C. 7. t. 75. si in *fraudem* patroni a libertis alienatio facta sit C. 6. t. 5. si quid in *fraudem* patroni factum sit D. 38. t. 5.

nulli licere in *Frenis* &c. margaritas aptare C. 11. t. 11.

Jurgio & *fribusculo* inter V. & U. XII. Tabb. p. 759.

usuris & *Fructibus* D. 22. t. 1. C. 4. t. 32. 6. t. 47. & litium expensis C. 7. t. 51. feudi F. 2. t. 86.

loco publico *Fruendo* D. 43. t. 9.

sectione *Frugum* XII. Tabb. p. 763.

Frumento Alexandrino C. 11. t. 27. urbis Constantinopolitanæ C. 11. t. 23.

reo *fugiente* XII. Tabb. p. 757.

Fugitivis D. 11. t. 4. servis C. 6. t. 1. colonis C. 11. t. 63.

Fumario C. Imp. Niceph. 1.

Fundis limitrophis C. 11. t. 59. patrimonialibus C. 11. t. 61. rei dominicæ C. 11. t. 66. rei privatæ & saltibus divinæ domus C. 11. t. 65.

Fundo dotali D. 23. t. 5. C. 5. t. 23. arboribus ex vicini fundo XII. Tabb. p. 762.

collatione *Fundorum* fiscalium C. 11. t. 73. patrimonialium emphyteuticorum C. 11. t. 64. mancipiis emphyteuticorum fundorum C. 11. t. 62.

sine censu vel reliquis *Fundum* comparari non posse C. 4. t. 47.

religiosis & sumptibus *Funerum* & ut *Funus* ducere liceat D. 11. t. 7. C. 3. t. 44. XII. Tabb. p. 758.

ut defuncti sive *Funera* eorum, non injurientur a creditoribus I. N. 60.

bonorum possessione *Furioso* competente D. 37. t. 3. curatoribus furioso & aliis extra minores dandis I. 1. t. 23. §. 3. D. 27. t. 10. C. 5. t. 70. XII. Tabb. p. 759.

Furore mariti vel uxoris quomodo matrimonium dirimatur N. L. 111. 112. C. I. Niceph. Boton. 1.

Furis manifesto deprehensi pœna XII. Tabb. p. 763.

Fure nocturno occidendo XII. Tabb. p. 763. Interdiario etiam se defendente, ibid.

Furibus balneariis D. 47. t. 17.

Furti adversus nautas, caupones, stabularios D. 47. t. 5. pœna *Furti* non manifesti XII. Tabb. p. 763.

si familia *Furtum* fecisse dicatur D. 47. t. 6.

Furto P. 2. t. 31. *Furto* per lancem & licium concepto XII. Tabb. p. 763. de *Furto* pacifcente XII. Tabb. p. 763.

Furtis & servo corrupto I. 4. t. 1. §. 3. 8. D. 47. t. 2. C. 6. t. 2.

condictione *Furtiva* D. 13. t. 1. C. 4. t. 8.

rebus *Furtivis* non usucapiendis XII. Tabb. p. 762.

arborum *Furtim* cæsarum D. 47. t. 7. XII. Tabb. p. 763.

L. *Fusia* Caninia P. 4. t. 14. tollenda I. 1. t. 7. C. 7. t. 3.

G.

Nuptiis septimi *gradus* C. I. Isaac. Comn. 2.

Synodica subnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis septimi *gradus* cognationis C. I. Manuel. Comn. 3.

Generali abolitione C. 9. t. 43.

Generalis forma de prospectu in mare I. N. 165.

successione *Gentilium* post agnatos XII. Tabb. p. 761.

si tutor vel curator non *Gesserit* C. 5. t. 55.

negotiis *Gestis* D. 3. t. 5. C. 2. t. 19.

quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium *Gestum* esse dicetur I. 4. t. 7. D. 14. t. 5. C. 4. t. 26. quod metus causa *Gestum* erit D. 4. t. 2. C. 2. t. 20.

Gladiatoribus penitus tollendis C. 11. t. 43.

Glande legenda D. 43. t. 28. XII. Tabb. p. 762.

his, qui sunt ejusdem *gradus* XII. Tabb. p. 761.

decimo *gradu* agnationis XII. Tabb. p. 761.

Gradibus cognationum & affinibus & nominibus eorum I. 3. t. 6. D. 38. t. 10. I. N. 118. c. 1.

Grassatoribus N. L. 70.

Grege dominico C. 11. t. 75.

feudo *Guardiæ* & Gastaldiæ F. 1. t. 2. 2. t. 94.

murilegulis & *Gynæciariis* C. 11. t. 7.

H.

qui *Habeant* jus antiquum in caducis Ulp. t. 18.

usu & *Habitatione* I. 2. t. 5. D. 7. t. 8. C. 3. t. 33. usu & usufructu & reditu & *Habitatione* D. 33. t. 2.

non licere *Habitatoribus* metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre C. 11. t. 55.

edicto D. *Hadriani* tollendo C. 6. t. 33.

ut non liberentur curiali fortuna Judæi, nec Samaritani, aut *Hæretici* I. N. 45.

Hæreticis & Manichæis & Samaritanis C. 1. t. 5.

ne Christianum mancipium *Hæreticus*, vel paganus, vel Judæus habeat aut possideat, aut circumcidat C. 1. tit. 10.

fide & jure *Hastæ* fiscalis C. 10. t. 3.

Hebræis & Montanis C. Imp. Leon. Iconom. 1. ut liceat *Hebræis* secundum traditam legem S. Scripturas vel Græce vel alia lingua legere I. N. 146.

Hellespento E. 12.

Hereditariis actionibus C. 4. t. 16. XII. Tabb. p. 762. inter coheredes dividendis XII. Tabb. n. 2. 3. p. 762.

acquirenda vel omittenda *Hereditate* D. 29. t. 2. C. 6. t. 30. *Hereditate* vel actione vendita D. 18. t. 4. C. 4. t. 39. repudianda *hereditate* P. 4. t. 4. repudianda vel abstinenda *Hereditate* C. 6. t. 31. si (minor) ab *Hereditate* se abstineat C. 2. t. 39. ubi de *Hereditate* agatur C. 3. t. 20.

his, qui ante apertas tabulas testamenti *Hereditatem* transmittunt C. 6. t. 52. si (minor) ut omissam *Hereditatem*, vel bonorum possessionem, vel quid aliud acquirat C. 2. t. 40. si is, qui testamento liber esse jussus fuerit, post mortem domini ante aditam *hereditatem* surripuisse (aut corrupisse) dicetur D. 47. t. 4. si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat *Hereditatem* D. 29. t. 4. C. 6. t. 39. qui sunt ejusdem gradus XII. Tabb. p. 761.

his, quibus ut indignis *Hereditates* auferuntur D. 34. t. 9. C. 6. t. 35.

Hereditatibus decurionum C. 6. t. 62. fabricensium C. 6. t. 62. fideicommissariis *Hereditatibus* & ad SC. Trebellianum I. 2. t. 23. intestatorum Gaj. 2. t. 8. quæ ab intestato deferuntur I. 3. t. 1. I. N. 118. XII. Tabb. p. 760.

expilatæ *Hereditatis* D. 47. t. 19. C. 9. t. 32. *Hereditatis* petitione D. 5. t. 3. C. 3. t. 31. fideicommissaria D. 5. t. 6. possessoria D. 5. t. 5. si pars *Hereditatis* petatur D. 5. tit. 4.

Heredum qualitate & differentia I. 2. t. 19. temporibus I. I. R. tam minorum, quam aliarum personarum quæ restitui possunt, etiam *Heredum* eorum C. 2. t. 53.

edicto D. Hadriani tollendo & quemadmodum scriptus *Heres* in possessionem mittatur C. 6. t. 33. quemadmodum *Heres* institui debeat Ulp. t. 21. ut captivi filius *Heres* sit N. I. 36.

quemadmodum *Heres* institui debeat Ulp. 21.

pro *Herede* & (pro) possessore D. 41. t. 5. C. 7. t. 29. si liberalitatis Imperialis socius, sine *herede* decesserit C. 10. tit. 14.

pacto paterno ex æquo *Heredem* futurum filium N. L. 19.

ex delictis defunctorum in quantum *Heredes* conveniantur C. 4. t. 17. qui *Heredes* institui possint Ulp. t. 22. ubi de Hereditate agatur & ubi *Heredes* scripti in Hereditatem mitti postulare debeant C. 3. t. 20. qui institui possunt Ulp. 22.

Heredibus & Falcidia I. N. 1. 164. C. T. 2. ab intestato venientibus I. N. 118. eo, qui sibi vel suis *Heredibus* masculis & fœminis investituram accepit F. 2. t. 17. fidejussoribus & nominatoribus & *heredibus* tutorum vel curatorum D. 27. t. 7. C. 5. t. 54. 57. *Heredibus* instituendis I. 2. t. 14. D. 28. t. 5. & quæ personæ institui non possunt C. 6. t. 24. instituendis vel exheredandis D. 28. t. 2. C. 6. t. 29. legitimis Ulp. t. 26. si unus ex pluribus *Heredibus* creditoris vel debitoris partem suam debiti solverit, vel acceperit C. 8. t. 32. suis & legitimis *Heredibus* D. 38. t. 16. C. 6. t. 58. I. N. 118. XII. Tabb. p. 760. ut actiones & ab *Heredibus* & contra Heredes incipiant C. 4. tit. 11.

Hexagio C. Imp. Niceph. Phoc.

Homicidiis voluntariis C. Imp. Constant. Porphyrog. 1. Man. Comn. 8.

Homine libero exhibendo D. 43. t. 29. C. 8. t. 8.

Hominibus, qui eidem domino subjecta prædia possident I. N. 168.

statu Hominum D. 1. t. 5. XII. Tabb. p. 756. ubi causæ fiscales vel divinæ domus *Hominumque* ejus agantur C. 3. t. 26.

Honoratorum vehiculis C. 11. t. 19.

mulieribus, in quo loco munera sexui congruentia & *Honores* agnoscant C. 10. t. 62.

muneribus & *Honoribus* D. 50. t. 4. non continuandis inter patrem & filium C. 10. t. 40.

conditis in publicis *Horreis* C. 10. t. 26.

Hortulanis Constantinopolitanæ civitatis I. N. 64.

salgamo *Hospitibus* non præstando C. 12. t. 42.

iis, qui ad *Hostes* transeunt, suaque sponte revertuntur N. L. 67. pœna illorum, qui res vetitas ad *Hostes* transvehunt N. L. 63.

captivis & postliminio reversis ab *Hostibus* D. 49. t. 15. C. 8. t. 51.

in quibus causis pignus vel *Hypotheca* tacite contrahitur D. 20. t. 2. C. 8. t. 15. qui potiores in pignore vel *Hypotheca* habeantur D. 20. t. 4. C. 8. t. 18. 19 quibus modis pignus vel *Hypotheca* solvitur, vel non D. 20. t. 6. rebus alienis non alienandis: & de prohibita rerum alienatione vel *Hypotheca* C. 4. t. 51.

quæ res pignori vel *Hypothecæ* datæ obligari non possunt D. 20. t. 3. C. 8. t. 16. 17. 20. 24. 25. ut immobilia antenuptialis donationis neque *Hypotheca* dentur, neque omnino alienentur a viro, nec consentiente uxore I. N. 61.

distractione pignorum & *Hypothecarum* D. 20. t. 5. C. 8. tit. 28.

Hypothecis I. N. 120. pignoribus & *Hypothecis*, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum D. 20. t. 1. C. 8. t. 14. 35. I. N. 52. 53.

I.

L. Rhodia de *Jactu* D. 14. t. 2.

si quis *Ignorans* rem minoris esse sine decreto comparaverit C. 5. t. 73.

juris & facti *Ignorantia* D. 22. t. 6. C. 1. t. 18.

collegiis *Illicitis* XII. Tabb. p. 764.

ut ab *Illustribus* & qui super eam dignitatem sunt, omnimodo super pecuniariis causis, sed & injuriarum criminaliter per procuratorem dicantur I. N. 71.

tutoribus vel curatoribus *Illustrium* vel clarissimarum personarum C. 5. t. 33.

officio præfect. Prætoriorum Orientis & *Illyrici* C. 1. t. 26.

statuis & *Imaginibus* C. 1. t. 24. C. Imp. Theoph. 1.

Immensis donationibus in filios factis I. N. 92.

ut *Immobilia* antenuptialis donationis non alienentur I. N. 61. ut ecclesiarum & monasteriorum, quæ sunt ad urbem immobilia intacta sint a manu fisci C. I. Alex. Comn. 9.

Instrumentis omnium, quæ ubique sunt ecclesiarum ob possessionem *Immobilium* C. I. Alex. Comn. 11.

Immobilibus magnæ Ecclesiæ C. Imp. Man. Comn. 10. usucapiendis biennio XII. Tabb. p. 762.

decretis decurionum super *Immunitate* quibusdam concedenda D. 50. t. 9. C. 10. t. 46.

Immunitate nemini concedenda C. 10. t. 25. pro immunitate tributorum C. Imp. Justinian. 9.

Jure *Immunitatis* D. 5. t. 6.

Impensis in res dotales factis D. 25. t. 1.

quando *Imperator* inter pupillos & viduas cognoscat C. 3. t. 14.

ut *Imperatoris* servi de rebus suis quo modo velint statuere possint N. L. 38. ut præponatur nomen *Imperatoris* documentis, & ut &c. I. N. 47.

precibus *Imperatori* offerendis & de quibus rebus supplicare liceat vel non C. 1. t. 19. si quis *Imperatori* maledixerit C. 9. t. 7. ut lite pendente vel

post

Index omnium Titulorum.

poft provocationem aut definitivam fententiam nulli liceat *Imperatori* fupplicare C. 1. t. 21.
Imperatorem feudum amittere vel alium pro fe fidelem dare F. 2. t. 100.
ut LL. *Impp.* per provincias ipforum dilatentur C. Imper. Juftinian. 11.
formulis & *Impetrationibus* actionum fublatis C. 2. t. 58.
Impietate in Deo XII. Tabb. p. 753.
his, qui non *Impletis* ftipendiis, facramento foluti funt C. 10. t. 54.
Imponenda lucrativa defcriptione C. 10. t. 35.
manumiffionibus, quæ fervis ad univerfitatem pertinentibus *Imponuntur* D. 40. t. 3.
ut deliberandi jus etiam ad *Impuberes* transmittatur I. N. 158.
Impuberum & aliis fubftitutionibus C. 6. t. 26. 27.
Incantatorum pœna N. L. 65.
Incendiariis P. 5. t. 20. Conftitutio Friderici Imp. de *Incendiariis* & pacis violatoribus F. 5. t. 10.
Incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata D. 47. t. 9. XII. Tabb. p. 763.
Incertis perfonis C. 6. t. 48.
Inceftis & inutilibus nuptiis C. 5. t. 5. XII. Tabb. p. 753. & nefariis nuptiis I. N. 12.
ad municipalem & de *Incolis* D. 50. t. 1. ubi quis domicilium habere videtur & de iis, qui ftudiorum caufa in alia civitate degunt C. 10. t. 39.
bonis vacantibus & de *Incorporatione* C. 10. t. 10.
condictione *Indebiti* D. 12. t. 6. C. 4. t. 5.
fi mater *Indemnitatem* promifit C. 5. t. 46.
Indicta viduitate & L. Jul. Mifcella tollenda C. 6. t. 40.
Indictionibus C. 10. t. 17.
quemadmodum civilia munera *Indicuntur* C. 10. t. 42.
his, quæ ut *Indignis* auferuntur D. 34. t. 9. quibus ut *Indignis* hereditas aufertur C. 6. t. 35.
Indotatis mulieribus, quantum maritis mortuis ex eorum bonis lucrentur N. L. 106.
Indulgentia illicite contractarum nuptiarum I. N. 139. reliquorum publicorum I. N. 148. tributariorum reliquorum N. I. 1.
quod ante *Ineundum* facerdotium matrimonium contrahi debeat N. L. 3.
ætate *Ineuntium* officia C. I. Alex. Comn. 1.
ex quibus caufis *Infamia* irrogatur C. 2. t. 12. his, qui notantur *Infamia* D. 3. t. 2.
Infamibus C. 10. t. 57.
quando *Infantes* baptizentur N. L. 17.
bonorum poffeffione furiofo, *Infanti*, muto, furdo, cæco competenti D. 37. t. 3.
Infantibus expofitis, liberis & fervis & de iis, qui fanguinolentos nutriendos acceperunt C. 8. t. 52. I. N. 153.
capitatione *Infantium* C. Imp. L. Iconom. 2.
quemadmodum actiones per *Inficiationem* duplentur P. 1. t. 19.
Infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis & decimariis fublatis C. 8. t. 58.
Ingenuis I. 1. t. 4. & manumiffis C. 7. t. 14.
fi *Ingenuus* effe dicetur D. 40. t. 14.
Ingratis liberis C. 8. t. 50.
quot teftes funt neceffarii ad probandam feudi *Ingratitudinem* F. 2. t. 57.
conftitutio Henrici ut *Ingratitudo* vafalli probetur teftibus quinque F. 5. t. 4.
his, qui *Ingrediuntur* ad appellationem I. N. 49. monafterium I. N. 76.
an (vel in) teftatione & manus *Injectione* XII. Tabb. p. 757.
fi propter *Inimicitias* creatio facta fit C. 10. t. 66.
pœna *Injuriarum* ordinaria viginti quinque affibus XII. Tabb. p. 763.
Injuriis P. 5. t. 4. *Injuriis* & famofis libellis I. 4. t. 4. D. 47. t. 10. C. 9. t. 35. 36. XII. Tabb. p. 763.
Injufto, rumpto, irrito facto teftamento I. 2. t. 17. D. 28. t. 3.
nihil *Innovari* appellatione interpofita D. 49. t. 7.
Inofficiofi querela P. 4. t. 5.
Inofficiofis donationibus C. 3. t. 29. dotibus C. 3. t. 30.
Inofficiofo teftamento I. 2. t. 18. D. 5. t. 2. C. 3. t. 28.
militia *Inopum* &c. C. Imp. Niceph. 1.
In rem verfo P. 2. t. 9. I. 4. t. 7. §. 4. D. 15. t. 3. C. 4. t. 26.
accufationibus & *Infcriptionibus* D. 48. t. 2. C. 9. t. 2. XII. Tabb. p. 764.
cenfibus & cenfitoribus & peræquatoribus & *Infpectoribus* D. 50. t. 15. C. 11. t. 57.
Infpiciendo ventre cuftodiendoque partu D. 25. t. 4.
Inftitoria actione D. 14. t. 3. C. 4. t. 25.
Inftitoribus P. 2. t. 8.
Inftitutionibus & fubftitutionibus &c. C. 6. t. 25.
conditionibus *Inftitutionum* D. 28. t. 7.
reis *Inftitutis* P. 1. t. 6.
Inftructo vel inftrumento legato D. 33. t. 7.
Inftrumentis omnium, quæ ubique funt Ecclefiarum ad poffeffionem immobilium C. Imp. Man. Comn. 11. fi ex falfis *Inftrumentis* vel teftimoniis judicatum fit C. 7. t. 58. irritis revocandis C. Imp. Juftinian. 7.
inftructo vel *Inftrumento* legato D. 33. t. 7.
fide *Inftrumentorum* & amiffione eorum D. 22. t. 4. C. 4. t. 21. *Inftrumentorum* cautela & fide I. N. 73. *Inftrumentorum* amiffione in captivitate Gentium nem ni nocente C. Imp. Juftinian. 3.
fi fæpius in *Integrum reftitutio* poftuletur C. 2. t. 44.
in *Integrum reftitutione* minorum 25. annis C. 2. t. 22. poftulata ne quid novi fiat C. 2. t. 50.
in *Integrum reftitutionibus* D. 4. t. 1. P. 1. t. 7.
ex quibus caufis majores viginti quinque annis in *Integrum reftituantur* D. 4. t. 6. C. 2. t. 54.
legitimo fpatio ac fefterciu pede inter duas *Infulas* relinquendo XII. Tabb. p. 758.
reliquiis & *Interceffione* Sanctorum C. Imp. Conft. Caball. 1.
Interdictis I. 4. t. 15. C. 8. t. 1. P. 5. t. 6. uti poffidetis XII. Tabb. p. 762. collegiis hæreticorum I. N. 132. & relegatis & deportatis D. 48. t. 22. (five extraordinariis actionibus & quæ pro his competunt) D. 43. t. 1.
Interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem five curatorem filiosque eorum C. 5. t. 6. Salviano D. 43. t. 33. C. 8. t. 9. uti poffidetis I. 4. t. 15. §. 4. D. 43. t. 17. C. 8. t. 6. XII. Tabb. p. 762.
Interdictione nuptiarum inter patres & plebejos XII. Tabb. p. 759.
fententiis, quæ pro eo, quod *Intereft*, proferuntur C. 7. t. 47.
an ille, qui *Interfecit* fratrem domini fui, feudum amittat F. 2. t. 37.
Interlocutionibus I. 4. t. 15. §. 3. D. 42. t. 1. fententiis & *Interlocutionibus* omnium judicum C. 7. t. 45.
Interrogationibus in jure faciendis & *interrogatoriis* actionibus D. 11. t. 1.
Interruptionibus C. 7. t. 40.
Interftitiis XII. Tabb. p. 758.
honoribus & muneribus non continuandis inter patrem & filium & de *Intervallis* C. 10. t. 40.
fi tutor vel curator *Intervenerit* C. 2. t. 25.
Inteftabilis XII. Tabb. p. 759.
In (five an) *teftatione* & manus injectione XII. Tabb. p. 757.
hereditatibus, quæ ab *inteftato* deferuntur I. 3. t. 1. I. N. 118. XII. Tabb. p. 760. Gaj. 2. t. 8.
laicis, qui *Inteftati* moriuntur absque liberis C. Imp. Conftant. Porphyrogen. 2. jure *Inteftati* LL. XII. Tabb. angufto XII. Tabb. p. 760.
Inteftatorum hereditatibus Gaj. 2. t. 8. fucceffione P. 4. t. 8.
quomodo oporteat milites tranfitum in civitatibus facere & de *Introitu* I. N. 130.
Invento thefauro cujus effe debeat N. L. 51. C. Imp. Niceph. 1.
fratribus de novo beneficio *Inveftitis* F. 2. t. 12. duobus fratribus a Capitaneo *Inveftitis* F. 2. t. 18.
Inveftitura alieni beneficii F. 2. t. 96. de re aliena facta F. 2. t. 8. facta marito vel utrique conjugi F. 2. t. 85. in maritum facta F. 2. t. 15. quam Titius accepit a Sempronio F. 2. t. 13. conftitutio Lotharii de *inveftitura* non petita intra annum F. 5. t. 6. contentione inter dominum & fidelem de *inveftitura* feudi F. 1. t. 10. 23. non amittere feudum eum, qui fine dolo ceffavit per annum in petenda *Inveftitura* F. 2. t. 97. per quos fiat *inveftitura* F. 2. t. 3. quid præcedere debeat an *inveftitura*, vel fidelitas F. 2. t. 4. quid fit *Inveftitura* F. 2. t. 2. fi de feudi *Inveftitura* controverfia fuerit F. 1. t. 4. Si de *Inveftitura* inter dominum & vafallum lis oriatur F. 1. t. 26.
probatione *Inveftituræ* F. 2. t. 88.
clerico, qui *Inveftituram* facit F. 2. t. 35. eo, qui fibi vel heredibus fuis mafculis & fœminis *Inveftituram* accepit F. 2. t. 17. qui teftes fint neceffarii ad novam *Inveftituram* probandam F. 2. t. 32. quo tempore miles *Inveftituram* petere debeat F. 1. t. 22.
ut nemo *Invitus* agere vel accufare cogatur C. 3. t. 7. ne quis liber *Invitus* actum reipublicæ gerere cogatur C. 11. t. 36.
inceftis & *Inutilibus* nuptiis C. 5. t. 5. I. N. 12. *Inutilibus* ftipulationibus I. 3. t. 20. C. 8. t. 39.
Irenarchis C. 10. t. 75.
injufto, rumpto, *Irrito* facto teftamento I. 2. t. 17. D. 28. t. 3.
annali exceptione *Italici* contractus tollenda C. 7. t. 40.
Itinere actuque privato D. 43. t. 19. ne quid in loco publico vel *Itinere* fiat D. 43. t. 8. via publica & *Itinere* publico reficiendo D. 43. t. 11.
locis & *Itineribus* publicis D. 43. t. 7.
litorum & *Itinerum* cuftodia C. 12. t. 45.
ne *Judæi* liberentur curiali fortuna I. N. 45. ut *Judæi* fecundum Chriftianismi ritus vivant N. L. 55.
foro *Judæorum* C. Imp. Man. Comn. 14.
Judæis & cœlicolis C. 1. t. 9. Imp. Heraclii 2.
ne Chriftianum mancipium hæreticus vel paganus vel *Judæus* habeat aut poffideat aut circumcidat C. 1. t. 10.
quomodo & quando *Judex* fententiam proferre debeat præfentibus partibus vel una abfente C. 7. t. 43. variis & extraordinariis cognitionibus & fi *Judex* litem fuam feciffe diceretur I. 4. t. 5. princ. D. 50. t. 13. ut quæ defunt advocatis partium, Judex fuppleat C. 2. t. 11. fi *judex* falfam vindiciam tulit XII. Tabb. p. 757. in caufa libertatis tulerit XII. Tabb. p. 762.
temporibus *Judicandi* XII. Tabb. p. 757.
tempore *Judicati* faciendi XII. Tabb. p. 758.
inter alios acta vel *Judicata* aliis non nocere C. 7. t. 60. quibus res *Judicata* non nocet C. 7. t. 56. re *Judicata* & de effectu fententiarum & de interlocutionibus D. 42. t. 1. C. 7. t. 52.
comminationes, epiftolas, programmata, fubfcriptiones autoritatem rei *Judicatæ* non habere C. 7. t. 57. exceptione rei *Judicatæ* D. 44. t. 2. executione C. 7. t. 53. ufuris C. 7. t. 54.
fi adverfus rem *Judicatam* (reftitutio I. I. poftuletur) C. 2. t. 27.
fi in caufa *Judicati* pignus captum fit C. 8. t. 23.
Judicatum folvi D. 46. t. 7. fi ex falfis inftrumentis vel teftimoniis *Judicatum* fit C. 7. t. 58.
Judicato P. 1. t. 13.
quando liceat unicuique fe vindicare fine *Judice* vel publicam devotionem C. 3. t. 27. fi a non competente *Judice* judicatum effe dicatur C. 7. t. 48.
an apud *Judicem* vel curiam domini quæftio feudi debeat terminari F. 2. t. 46. de quibus rebus (ex continentia caufæ) ad eundem *Judicem* eatur D. 11. t. 2.
foro clericorum & de *Judice* per refcriptum prohibito caufam ad fe transmiffam difceptare C. Imp. Alex. Comn. 11. coram quo *Judice* de capite civis Romani agendum XII. Tabb. p. 757. corrupto *judice* ibid. p. 764.
qui pro fua jurisdictione *Judices* dare darive poffunt C. 3. t. 4. ut Clerici apud proprios Epifcopos primum conveniantur & poft hoc apud civiles *Judices* I. N. 83. ut differentes *Judices* audire interpellantium allegationes, cogantur ab Epifcopis I. N. 86. *ut Judices* non expectent facras juffiones, fed quæ videntur eis, decernant I. N. 125. ut *Judices* fine quoquo fuffragio fiant I. N. 8. ut omnes, tam civiles, quam militares *Judices*, poft adminiftrationem depofitam 50. dies in civitatibus vel certis locis permaneant C. 1. t. 49. ut fententiam *Judices* in literas referant, fuaque manu obfignent N. L. 45.
ne quis in fua caufa *Judicet* vel jus fibi dicat C. 3. t. 5.
Judicibus I. N. 82. & foris quibusdam C. Imp. Bafil. 1. Leon. & Alex. 1. modo mulctarum, quæ a *Judicibus* infliguntur C. 1. t. 54. ne fine juffu Principis certis *Judicibus* liceat confifcare D. 48. in t. 20. C. 9. t. 48. pedaneis *Judicibus* C. 3. t. 3. I. N. 82. c. 5. pœna *Judicibus* appofita, qui pacem vindicare & juftitiam facere neglexerint F. 2. t. 53. ut litigantes jurent in exordio litis, quod neque promiferunt dare *Judicibus*, neque dabunt I. N. 124. ut omnes obediant *Judicibus* provinciarum & in criminalibus & in pecuniariis I. N. 69.
alienatione *Judicii* mutandi caufa facta D. 4. t. 7. communia utriusque *Judicii* tam familiæ ercifcundæ, quam communi dividundo C. 3. t. 38.
Judiciis omnibus P. 1. t. 12. *Judiciis* & ubi quisque agere vel conveniri debeat D. 5. t. 1. C. 3. t. 1. XII. Tabb. p. 757. qui legitimam perfonam ftandi in *Judiciis* habeant vel non C. 3. t. 6. fportulis & fumptibus in diverfis *Judiciis* faciendis & de executoribus litium C. 3. t. 2. I. N. 17. c. 3. 123. c. 28. publicis D. 48. t. 1. XII. Tabb. p. 764.
Judicio fifti XII. Tabb. p. 757. contrario *Judicio* tutelæ C. 5. t. 58. eo, per quem factum erit, quominus quis in *Judicio* fiftat D. 2. t. 10. eo, qui *Judicio* fe non fiftit ad primam denunciationem N. L. 108. repudiis & *Judicio* de moribus fublato C. 5. t. 17. reputationibus, quæ fiunt in *judicio* in integrum reftitutionis C. 2. t. 48. fi quis cautionibus in *Judicio* fiftendi caufa factis, non obtemperaverit D. 2. t. 11.
advocatis diverforum *Judiciorum* C. 2. t. 7. ordine *Judiciorum* C. 3. t. 8.
his, qui per metum *Judicis* non appellarunt C. 7. t. 67. officio *Judicis* I. 4. t. 17. ejus, qui vicem alicujus *Judicis* vel præfidis obtinet C. 1. t. 50. pœna *Judicis*, qui male judicavit C. 7. t. 49. corrupti *Judicis* aut arbitri XII. Tabb. p. 757. rebus auctoritate *Judicis* poffidendis vel venundandis D. 42. t. 5. C. 7. t. 72. ut nemo fine *Judicis* auctoritate, figna imprimat rebus, quas alius poffideat C. 2. t. 17.
adfefforibus & domefticis & cancellariis *Judicum* C. 1. t. 51. advocatis diverforum *Judicum* C. 2. t. 8. contractibus C. 1. t. 53. diverfis officiis & apparitoribus C. 12. t. 60. jurisdictione omnium *Judicum* C. 3. t. 13. officio civilium *Judicum* C. 1. t. 45. diverforum C. 1. t. 48. militarium C. 1. t. 46. fententiis & interlocutionibus omnium *Judicum* C. 7. t. 45. C. Imp. Man. Comn. 6. ut nulli *Judicum* liceat habere loci fervatorem I. N. 134.
lege *Julia* de adulteriis coërcendis I. 4. t. 18. §. 4. D. 48. t. 5. C. 9. t. 9. XII. Tabb. p. 764. Ulp. t. 14. P. 2. t. 26. ambitus I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 14. C. 9. t. 26. P. 5. t. 30. annona I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 12. majeftatis I. 4. t. 18. §. 3. D. 48. t. 4. C. 9. t. 8. P. 5. t. 29. peculatus & de facrilegis & refiduis I. 4. t. 18. §. 9. 11. D. 48. t. 13. C. 9. t. 28. 29. P. 2. t. 27. repetundarum I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 11. C. 9. t. 27. XII. Tabb. p. 764. P. 5. t. 28. de vi privata I. 4. t. 18. §. 8. D. 48. t. 7. C. 9. t. 12. P. 5. t. 26. publica I. 4. t. 18. §. 8. D. 48. t. 6. C. 9. t. 12. P. 5. t. 26.
in litem *Jurando* D. 12. t. 3. C. 5. t. 53.
qualiter *Jurare* debeat vafallus domino fidelitatem F. 2. t. 5.
qui fatisdare cogantur vel *Jurato* promittant vel fuæ promiffioni committantur D. 2. t. 8. XII. Tabb. p. 758.
Jure aureorum annulorum D. 40. t. 10. C. 6. t. 8. I. N. 78. c. 1. codicillorum I. 2. t. 25. D. 29. t. 7. C. 6. t. 36. deliberandi D. 28. t. 8. adeunda vel adquirenda hereditate C. 6. t. 30. dominii impetrando C. 8. t. 34. donationum inter virum & uxorem Ulp. t. 7. P. 2. t. 23. dotium D. 23. t. 3. C. 5. t. 11. 12. I. N. 91. 97. 98. N. L. 21. it. 25. emphyteutico C. 4. t. 66. fifci D. 49. t. 14. C. 10. t. 1. immunitatis D. 50. t. 6. liberorum C. 8. t. 59. naturali, gentium & civili I. 1. t. 2. nudo *jure* Quiritum tollendo C. 7. t. 25. bonis libertorum & *jure* patronatus D. 37. t. 14. C. 6. t. 4. XII. Tabb. p. 761. perfonarum I. 1. t. 3. Gaj. 1. t. 3. populi & fenatus XII. Tabb. p. 756. Reipublicæ C. 11. t. 29. veteri *Jure* enucleando & de auctoritate jurisprudentum, qui in ff. referuntur C. 1. t. 17. fifci & populi P. 5. t. 12. confeffis in *jure* XII. Tabb. p. 758. inteftati *jure* XII. Tabb. angufto XII. Tabb. p. 760.
Jurejurando a moriente præftito, propter menfuram fuæ fubftantiæ I. N. 48. judicibus & ut nullatenus cum *jurejurando* eligatur aliquis judex, quod permaneat ei I. N. 82. propter calumniam dando C. 2. t. 59. I. N. 49. *jurejurando* five voluntario, five neceffario, five judiciali D. 12. t. 2. C. 4. t. 1. XII. Tabb. p. 757. P. 2. t. 1.
ut non luxurientur homines contra naturam, nec *Jurent* per capillos Dei I. N. 77.
Jurgio inter virum & uxorem XII. Tabb. p. 759.
officio *Juridici* D. 1. t. 20. Alexandriæ C. 1. t. 57.
Juris & facti ignorantia D. 22. t. 6. C. 1. t. 18. origine *Juris* & omnium Magiftratuum & fucceffione Prudentium D. 1. t. 2. qui fui vel alieni *juris* funt I. 1. t. 8. D. 1. t. 6. Ulp. t. 4. quid *juris* fit, fi poft alienationem feudi vafallus id recuperarit F. 2. t. 44. quod quisque *juris* in alterum ftatuerit, ut ipfe eodem *jure* utatur D. 2. t. 2. (diverfis) regulis *juris* antiqui D. 50. t. 17.
oblationibus & aliis ecclefiafticis *Juribus* C. Imp. Alex. Comn. 10.
officio ejus, cui mandata eft *Jurisdictio* D. 1. t. 21.
Jurisdictione D. 2. t. 1. omnium judicum & de foro competenti C. 3. t. 13. qui pro fua *jurisdictione* judices dare darive poffunt C. 3. t. 4.
fi quacunque præditus poteftate, vel ad eum pertinentes ad fuppofitarum *Jurisdictioni* fuæ afpirare tentaverint nuptias C. 5. t. 7.
in *Jus* vocando D. 2. t. 4. C. 2. t. 2. in *jus* vocati, ut eant, aut fatis vel cautum dent D. 2. t. 6. ne quis eum, qui in *jus* vocabitur, vi eximat D. 2. t. 7. I. N. 30. c. 11. qui habeant *Jus* antiquum in caducis Ulp. t. 18. fi contra *Jus* vel utilitatem publicam vel per mendacium quid fuerit impetratum vel poftulatum C. 1. t. 22. fi quis in *Jus* vocatus non ierit: five quis eum vocaverit, quem ex edicto non debuerit D. 2. t. 5. N. L. 108. fi quis *Jus* dicenti non obtemperaverit D. 2. t. 3.
Jusjurandum quod præftatur ab his, qui adminiftrationes accipiunt I. N. 8. in fin. fcenicas non folum fi fidejuffores præftent, fed etiam fi *Jusjurandum* dent, fine periculo difcedere I. N. 51. ut qui *Jusjurandum* defert, prior de calumnia juret N. L. 99.
ne fine *Juffu* Principis certis judicibus liceat confifcare D. 48. in tit. 20. C. 9. t. 48. quod *juffu* I. 4. t. 7. §. 1. D. 15. t. 4. C. 4. t. 26.
Juftinianeo Codice confirmando: proxime ante initium lib. 1. Codicis.
Juftitia & Jure I. 1. t. 1. D. 1. t. 1.
pœna judicibus appofita, qui *Juftitiam* facere neglexerint F. 2. t. 53.
Jufto errore excufari vafallum, qui fidelitatem non fecit F. 2. t. 92.

L.

L.

præpositis *Laborum* C. 12. t. 18.
quomodo in *Læsa* Majestatis crimine procedatur Ex. 1.
publicæ *Lætitiæ* vel Coss. nuntiatores, ne quid accipiant immodicum C. 12. t. 64.
Laicis, qui intestato moriuntur sine liberis C. Imp. Const. Porphyrog. 2. episcopatibus detentis a *laicis* C. Imp. incert. Imp. 1.
furto per *Lancem* & licium concepto XII. Tabb. p. 763.
officio comitis sacrarum *Largitionum* C. 1. t. 32. palatinis sacrarum *Largitionum* & rerum privatarum C. 12. t. 24. quæstoribus, magistris officiorum & comitibus sacrarum *Largitionum* & rei privatæ C. 12. t. 6.
Latina libertate tollenda & per certos modos in civitatem Romanam transfusa C. 7. t. 6.
Latinis Ulp. t. 3.
viarum *Latitudine* XII. Tabb. p. 758.
his, qui *Latrones*, vel aliis criminibus reos occultaverint D. 47. t. 16. C. 9. t. 39.
ne comitibus rei militaris vel tribunis *Lavacra* præstentur C. 1. t. 47.
dote præ *Legata* D. 33. t. 4. his, quæ sub modo *Legata* seu fideicommissa relinquuntur C. 6. t. 45. liberatione *Legata* D. 34. t. 3. optione vel electione D. 33. t. 5. servitute D. 33. t. 3. supellectile D. 33. t. 10.
quando dies ususfructus *Legati* cedat D. 7. t. 3. C. 6. t. 53.
apparitoribus Proconsulis & *Legati* C. 12. t. 56. officio Proconsulis & *Legati* D. 1. t. 16. C. 1. t. 35.
Legationibus D. 50. t. 7. C. 10. t. 63.
Legatis & fideicommissis I. 2. t. 20. D. 30. 31. 32. C. 6. t. 37. 42. 43. XII. Tabb. p. 760. Ulp. t. 24. Gaj. 2. t. 5. P. 3. t. 6. alimentis vel cibariis *Legatis* D. 34. t. 1. annuis *Legatis* & fideicommissis D. 33. t. 1. C. 6. t. 42. auro, argento, mundo &c. *Legatis* D. 34. t. 2. communia de *Legatis* & fideicommissis C. 6. t. 43. conditionibus insertis tam in *Legatis*, quam in fideicommissis & libertatibus C. 6. t. 46. præstandis contra tabb. bonorum possessione petita D. 37. t. 5.
instructo vel instrumento *Legato* D. 33. t. 7. peculio D. 33. t. 8. penu D. 33. t. 9. pro *Legato* D. 41. t. 8. tritico, vino & oleo *Legato* D. 33. t. 6. *Legato* lege adquisito XII. Tabb. p. 760.
ademptione *Legatorum* & translatione I. 2. t. 21. quando dies *Legatorum* vel fideicommissorum cedat D. 36. t. 2. C. 6. t. 53. quod (quorum) *Legatorum* D. 43. t. 3. C. 8. t. 3. usuris & fructibus *Legatorum* seu fideicommissorum C. 6. t. 47. ut in possessionem *Legatorum* vel fideicommissorum servandorum causa esse liceat D. 36. t. 4. mittatur & quando satisdari debeat C. 6. t. 54. ut *Legatorum* seu fideicommissorum servandorum causa caveatur D. 36. t. 3.
si cui plus quam per L. Falcidiam liceret, *Legatum* esse dicetur D. 35. t. 3. usu & usufructu & reditu & habitatione & operis per *Legatum* vel fideicommissum datis D. 33. t. 2.
Lege Aquilia I. 4. t. 3. D. 9. t. 2. C. 3. t. 35. commissoria D. 18. t. 3. C. 4. t. 54. l. 3. 4. P. 2. t. 13. pactis pignorum & de L. commissoria in pignoribus rescindenda C. 8. t. 35. condictione ex *Lege* D. 13. t. 2. C. 4. t. 9. Lege Conradi F. 2. t. 34. L. Cornelia de falsis I. 4. t. 18. §. 7. D. 48. t. 10. C. 9. t. 22. P. 4. t. 7. N. L. 76. 77. sicariis & veneficiis I. 4. t. 18. §. 5. D. 48. t. 8. C. 9. t. 16. XII. Tabb. 764. P. 5. t. 23. testamentaria P. 5. t. 25. L. Fabia de plagiariis I. 4. t. 18. §. 10. D. 48. t. 15. C. 9. t. 20. L. Fabiana P. 3. t. 3. L. Falcidia I. 2. t. 22. D. 35. t. 2. C. 6. t. 50. I. N. 1. 18. Gaj. 2. t. 6. P. 3. t. 8. L. Fusia Caninia tollenda I. 1. t. 7. C. 7. t. 3. P. 4. t. 14. indicta viduitate & *Lege* Julia Miscella tollenda C. 6. t. 40. L. Pompeja de parricidiis I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17. P. 5. t. 24. L. Rhodia de jactu D. 14. t. 2. P. 2. t. 7.
ad *Legem* Æliam Sentiam I. 1. t. 6. §. 7. D. 40. t. 9. L. Aquiliam I. 4. t. 3. D. 9. t. 2. C. 3. t. 35. L. Juliam de adulteriis coercendis I. 4. t. 18. §. 4. D. 48. t. 5. C. 9. t. 9. XII. Tabb. p. 764. Ulp. t. 14. P. 2. t. 26. ambitus I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 14. C. 9. t. 26. P. 5. t. 30. de annona I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 12. majestatis I. 4. t. 18. §. 3. D. 48. t. 4. C. 9. t. 8. P. 5. t. 29. peculatus & de sacrilegis & residuis I. 4. t. 18. §. 9. 11. D. 48. t. 13. C. 9. t. 28. 29. P. 5. t. 27. repetundarum I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 11. C. 9. t. 27. XII. Tabb. p. 764. P. 5. t. 28. de vi privata I. 4. t. 18. §. 8. D. 48. t. 7. C. 9. t. 12. P. 5. t. 26. de vi publica I. 4. t. 18. §. 8. D. 48. t. 6. C. 9. t. 12. P. 5. t. 26. L. Viselliam C. 9. t. 21.
ut *LL.* Impp. per provincias ipsorum dilatentur C. Imp. Justinian. 11.
Legibus, Senatusque consultis & longa consuetudine I. 1. t. 2. D. 1. t. 3. XII. Tabb. p. 756. & constitutionibus Principum & edictis C. 1. t. 14. & moribus Ulp. t. 1. receptis & abrogatis Proœm. N. L. ut ex LL. Senatusconsultis bonorum possessio detur D. 38. t. 14.
Legis, quæ de Consulatu agit abrogatio N. L. 94.
glande *Legenda* XII. Tabb. p. 762.
Legitima agnatorum successione I. 3. t. 2. agnatorum & cognatorum successione XII. Tabb. p. 761. *Legitima* tutela C. 5. t. 30. agnatorum I. 1. t. 15. XII. Tabb. p. 760. fiduciaria I. 1. t. 19. parentum I. 1. t. 18. patronorum I. 1. t. 17. XII. Tabb. p. 760. fœminarum XII. Tabb. p. 760.
qui *Legitimam* personam standi in judiciis habent vel non C. 3. t. 6.
quibus modis naturales liberi efficiantur *Legitimi* I. N. 74. unde *legitimi* & unde cognati D. 38. t. 7. 8. C. 6. t. 15.
suis & *Legitimis* heredibus D. 38. t. 16. C. 6. t. 58. I. N. 118. Ulp. t. 26. liberis & ex filia nepotibus ab intestato venientibus C. 6. t. 55. tutoribus D. 26. t. 4. XII. Tabb. p. 760.
ne ante *Legitimum* matrimonii tempus futuris conjugibus benedicatur N. L. 74.
spectaculis & scenicis & *Lenonibus* C. 11. t. 40. I. N. 14.
Lex de Alexandrinis & Ægyptiacis provinciis E. 13.
Libellis dimissoriis, qui apostoli dicuntur D. 49. t. 6. C. 7. t. 63. l. 1. Injuriis & famosis *Libellis* I. 4. t. 4. D. 47. t. 10. C. 9. t. 35.
errore advocatorum vel *Libellos* seu preces concipientium C. 2. t. 10.
quando *Libellus* Principi datus litis contestationem faciat C. 1. t. 20.
ne quis *Liber* invitus actum Reipublicæ gerere cogatur C. 11. t. 36. Si qui testamento *Liber* esse jussus fuerit, post mortem domini ante aditam hereditatem surripuisse (aut corrupisse) dicetur D. 47. t. 4.
prædiis Tamiacis & de iis, qui ex colonis dominicis aliisque *Libera* conditionis procreantur C. 11. t. 68.
filiis *Liberarum* C. Imp. I. 3. colonorum & liberarum C. Imp. I. 4.
Liberali causa D. 40. t. 12. C. 7. t. 16. P. 5. t. 1.
si *Liberalitatis* Imperialis socius sine herede decesserit C. 10. t. 14.
Liberatione legata D. 34. t. 3.
solutionibus & *Liberationibus* D. 46. t. 3. C. 8. t. 43. I. N. 4. debitorum civitatum C. 11. t. 39.
qui in potestate mancipiove sunt, quemadmodum ex jure *Liberentur* Ulp. t. 10. ut non *Liberentur* curiali fortuna Judæi, nec Samaritani aut hæretici I. N. 45.
divortio facto, apud quem *Liberi* morari vel educari debeant C. 5. t. 24. I. N. 117. c. 7. si tabulæ testamenti nullæ extabunt, unde *Liberi* D. 38. t. 6. C. 6. t. 14. Qui & a quibus manumissi *liberi* non fiunt I. 1. t. 6. §. 7. D. 40. t. 9.
agnoscendis & alendis *Liberis* vel parentibus, vel patronis, vel libertis D. 25. t. 3. C. 5. t. 25. P. 2. t. 24. bonorum possessione contra tabulas quam Prætor *Liberis* pollicetur C. 6. t. 12. quæ Patronis *Liberisque* eorum datur C. 6. t. 13. conjungendis cum emancipato *Liberis* ejus D. 37. t. 8. exhibendis (seu deducendis) & de *libero* homine exhibendo D. 43. t. 29. 30. C. 8. t. 8. ingratis C. 8. t. 50. libertis & eorum *Liberis* C. 6. t. 7. naturalibus *Liberis* & matribus eorum & quemadmodum justi efficiantur C. 5. t. 27. *Liberis* matri succedentibus XII. Tabb. p. 761. *Liberis* & posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis, vel præteritis I. 2. t. 13. 14. D. 28. t. 2. C. 6. t. 24. 28. 29. suis & legitimis *Liberis* C. 6. t. 55. laicis, qui intestati moriuntur absque *liberis* C. Imp. Constant. Porphyrogen. 2. *liberis* in potestate positis tutorem a parente accipientibus XII. Tabb. p. 760. filiabus & *liberis* fœminini sexus patri succedentibus XII. Tabb. p. 761.
infantibus expositis *Liberis* & servis & qui sanguinolentos nutriendos acceperunt C. 8. t. 52. *liberis* in potestate positis XII. Tabb. p. 760.
exheredatione *Liberorum* I. 2. t. 13. Gaj. 2. t. 3. his, qui numero *Liberorum* vel propter paupertatem excusationem meruerunt C. 10. t. 51. jure *Liberorum* C. 8. t. 59. qui numero *liberorum* se excusant C. 5. t. 66. emancipatione *Liberorum* per trinam venditionem XII. Tabb. p. 756.
donationibus inter virum & uxorem factis, & a parentibus in *Liberos* & de ratihabitione C. 5. t. 16. his, qui parentes vel *Liberos* occiderunt I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17. qui *liberos* habet, episcopus creari potest N. L. 2.
si judex falsam vindiciam in causa *Libertatis* tulerit XII. Tabb. p. 762.
dedititia *Libertate* tollenda C. 7. t. 5. latina *Libertate* tollenda C. 7. t. 6. longi temporis præscriptione, quæ pro *libertate*, non adversus *Libertatem* competit C. 7. t. 22. vindicta, *libertate* & apud concilium manumissione C. 7. t. 1.
peculio ejus, qui *Libertatem* meruit C. 7. t. 23. qui non possunt ad *Libertatem* pervenire C. 7. t. 2. qui sine manumissione ad *Libertatem* perveniunt D. 40. t. 8. quibus ad *Libertatem* proclamare non licet D. 40. t. 13. C. 7. t. 18. quibus pro causis servi pro præmio *Libertatem* accipiunt C. 7. t. 13. si adversus *Libertatem* (R. I. I. P.) C. 2. t. 31.
conditionibus insertis, tam in legatis, quam in fideicommissis & *Libertatibus* C. 6. t. 46. fideicommissariis D. 40. t. 5. C. 7. t. 4. servorum Gaj. 1. tit. 1. fideicommissis *libertatibus* P. 4. t. 13.
ademptione *Libertatis* D. 40. t. 6. eo, cui *Libertatis* causa bona addicuntur I. 3. t. 12.
bonorum possessione contra tabulas *Liberti* C. 6. t. 13. ut *Liberti* de cætero aureo non indigeant annulo & ut natalibus restituantur I. N. 78.
Libertinis I. 1. t. 5. C. 10. t. 56.
patrono *Libertum* capitis accusante XII. Tabb. p. 761.
adsignandis *Libertis* I. 3. t. 9. D. 38. t. 4. agnoscendis & alendis D. 25. t. 3. C. 5. t. 25. *Libertis* & eorum liberis C. 6. t. 7. municipum & aliarum Universitatum D. 38. t. 3. servis fugitivis & *Libertis* C. 6. t. 1. si in fraudem patroni a *Libertis* alienatio facta sit C. 6. t. 5. legibus & moribus & *libertis* Ulp. 1.
Liberto remancipato XII. Tabb. p. 761.
adsignatione *Libertorum* I. 3. t. 9. bonis *Libertorum* & jure patronatus D. 37. t. 14. 38. t. 2. C. 6. t. 4. P. 3. t. 2. operis D. 38. t. 1. C. 6. t. 3. P. 2. t. 32. successione I. 3. t. 8. XII. Tabb. p. 761. successione & bonis Ulp. t. 27. 29.
ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel *Libertus* pro patrono C. 4. t. 13. si servus aut *libertus* ad decurionatum aspiraverit C. 10. t. 32.
testamento per æs & *Libram* XII. Tabb. p. 760.
SC. *Liboniano* I. 4. t. 18. §. 7. D. 48. t. 10. C. 9. t. 23. N. L. 76. 77.
ne *Liceat* in una eademque causa tertio provocare C. 7. t. 70. potentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre C. 2. t. 14. quando *Liceat* ab emptione discedere C. 4. t. 45. unicuique vindicare se sine judice vel publicam devotionem C. 3. t. 27. ut *Liceat* Hebræis secundum traditam legem, S. Scripturas vel Græce vel alia lingua legere I. N. 146. ut *Liceat* matri & aviæ & aliis parentibus, post legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerint residuam facultatem suam disponere I. N. 117.
non *Licere* habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre C. 11. t. 55. nulli *Licere* in frenis, equestribus sellis & in baltheis margaritas & smaragdos & hyacinthos aptare C. 11. t. 11.
de furto per lancem & *Licium* concepto XII. Tabb. p. 763.
fundis *Limitrophis* &c. D. 11. t. 59.
ne fiscus vel respublica procurationem alicui patrocinii causa in *Lite* præstet C. 2. t. 18. ut *Lite* pendente, vel post provocationem aut sententiam definitivam, nulli liceat Imperatori supplicare C. 1. t. 21.
his, qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in *Litem* prætendunt C. 2. t. 15.
in *Litem* dando tutore vel curatore C. 5. t. 44. in *Litem* jurando D. 12. t. 3. C. 5. t. 53. variis extraordinariis cognitionibus & si judex *Litem* suam fecisse diceretur I. 4. t. 6. princ. D. 50. t. 13.
pauperibus *Lites* habentibus C. I. Basil. 1.
Literarum obligationibus I. 3. t. 22.
ut *Litigantes* jurent in exordio litis &c. I. N. 124.
ne liceat potentioribus patrocinium *Litigantibus* præstare, vel actiones in se transferre C. 2. t. 14.
pœna temere litigantium I. 4. t. 16.
Litigiosis D. 44. t. 6. C. 8. t. 37. I. N. 122. rebus non alienandis XII. Tabb. p. 759.
consortibus ejusdem *Litis* C. 3. t. 40. contestatione C. 3. t. 9. in medio *Litis* non fieri sacras jussiones I. N. 113. quando libellus Principi datus *Litis* contestationem faciat C. 1. t. 20. ut actor ante *Litis* contestationem porrecto libello judici fidem suam probet N. L. 107. ut in contestatione *Litis* & magistratuum initio juretur I. N. 124. N. L. 97. ut litigantes jurent in exordio *Litis* I. N. 124.
fructibus & *Litium* expensis C. 7. t. 51. sportulis & sumptibus in diversis judiciis faciendis & de executoribus *Litium* C. 3. t. 2. I. N. 123. c. 28. effectu sententiarum & finibus *Litium* P. 5. t. 5. Decemviris *Litium* XII. Tabb. p. 754.
dimissoriis *Literis* P. 5. t. 34.
Litorum & itinerum custodia C. 12. t. 45.
Locati conducti D. 19. t. 2.
Locatione & conductione I. 3. t. 25. prædiorum civilium vel fiscalium &c. C. 11. t. 70. 71. 72. I. N. 120.
Locato & conducto C. 4. t. 65. P. 2. t. 18.
qui in *Locis* arabilibus aut vineis ædificaturi sunt N. L. 71. *Locis* & itineribus publicis D. 43. t. 7.
eo, quod certo *Loco* dari oportet I. 4. t. 6. §. 9. D. 13. t. 4. C. 3. t. 18. *Loco* publico fruendo D. 43. t. 9. ne quid in *Loco* publico vel itinere fiat D. 43. t. 8. ne quid in *Loco* sacro fiat D. 43. t. 6.
tabulariis, scribis, *Logographis* & censualibus C. 10. t. 69.
quæ sit *Longa* consuetudo C. 8. t. 53.
Longi temporis præscriptione, quæ pro libertate, non contra libertatem competit C. 7. t. 22. in quibus causis cessat *Longi* temporis præscriptio C. 7. t. 34. quibus non objicitur *Longi* temporis præscriptio C. 7. t. 35. usurpatione & usucapione & *Longi* temporis præscriptione I. 2. t. 6. D. 41. t. 3. C. 7. t. 33.
imponenda *Lucrativa* descriptione C. 10. t. 35.
Lucris advocatorum C. 12. t. 62.
Lucro antenuptialis donationis I. N. 2.
expensis *Ludorum* publicorum C. 11. t. 41.
sepulchris & *Lugendis* P. 1. t. 21.
Luitione pignoris C. 8. t. 31.
Lustralis auri collatione C. 11. t. 1.
Ludis XII. Tabb. p. 752.
aleatoribus & alearum *Lusu* C. 3. t. 43.
edictum de his, qui *Luxuriantur* contra naturam I. N. 141.
ut non *Luxurientur* homines contra naturam I. N. 77.

M.

SC. *Macedoniano* I. 4. t. 7. §. 7. D. 14. t. 6. C. 4. t. 28. P. 2. t. 10.
Magistratibus conveniendis D. 27. t. 8. C. 5. t. 75. majoribus in genere XII. Tabb. p. 754. militaribus ibidem. municipalibus C. 1. t. 56. non vendendis C. Imp. Zoæ 1. periculo eorum, qui pro *Magistratibus* intervenerunt C. 11. t. 34. & quæstoribus XII. Tabb. p. 754.
Magistratu Phœniciæ Libanicæ E. 4.
ut negotiari, ædificare, munera accipere urbis *Magistratus* liceat N. L. 84.
si *Magistratus* aliquis res fiscales furatus esse deprehensus sit N. L. 105. si tutor vel curator *Magistratus* creatus appellaverit D. 49. t. 10.
suffragiis & creatione *Magistratuum* XII. Tabb. p. 756. origine juris & omnium *Magistratuum* I. 1. t. 2. D. 1. t. 2. ut in *Magistratuum* initio juretur N. L. 97.
officio *Magistri* militum C. 1. t. 29. officiorum C. 1. t. 31.
Magistro equitum XII. Tabb. p. 755.
Consulibus & *Magistris* militum C. 12. t. 3. præfecto prætorio sive urbis & *Magistris* militum in dignitatibus exæquandis C. 12. t. 4. quæstoribus, *Magistris* officiorum & comitibus sacrarum largitionum C. 12. t. 6. sacrorum scriniorum C. 12. t. 9.
apparitoribus *Magistrorum* militum C. 12. t. 55.
ad L. Jul. *Majestatis* I. 4. t. 18. §. 3. D. 48. t. 4. C. 9. t. 8. quomodo in læsæ *Majestatis* crimine procedatur E. 1. XII. Tabb. p. 764.
si *Major* factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit C. 5. t. 74. si *Major* factus ratum habuerit C. 2. t. 46.
si minor se *Majorem* dixerit C. 2. t. 43.
ex quibus causis *Majores* 25. annis in integrum restituantur D. 4. t. 6. C. 2. t. 54.
Magistratibus *Majoribus* in genere XII. Tabb. p. 754.
Majuma C. 11. t. 45.
si quis Imperatori *Maledixerit* C. 9. t. 7.
Maleficiis XII. Tabb. p. 764.
Maleficis & Mathematicis & cæteris similibus C. 9. t. 18.
agricolis & *Mancipiis* dominicis C. 11. t. 67. & colonis patrimonialium fundorum C. 11. t. 62. servis fugitivis & libertis, *Mancipiisque* civitatum C. 6. t. 1.
qui in potestate *Mancipiove* sunt, quemadmodum ex jure liberentur Ulp. t. 10.
ne Christianum *Mancipium* hæreticus, vel paganus, vel Judæus habeat C. 1. t. 10. si *mancipium* ita fuerit alienatum, ut manumittatur & contra C. 4. t. 57. ita venierit, ne prostituatur C. 4. t. 56.
officio ejus, cui *Mandata* est jurisdictio D. 1. t. 21.
Mandati vel contra D. 17. t. 1. C. 4. t. 35.
Mandatis P. 2. t. 15. *Mandatis* Principum C. 1. t. 15. I. N. 17.
Mandato I. 3. t. 27.
ne fidejussores vel *Mandatores* dotium dentur C. 5. t. 20.
fidejussoribus & *Mandatoribus* I. 3. t. 21. D. 46. t. 1. C. 8. t. 41. I. N. 4.

Index omnium Titulorum.

ſi ſervus extero ſe emi *Mandaverit* C. 4. t. 36.
hæreticis & *Manichæis* C. 1. t. 5.
an (vel in) teſtatione & *Manus* injectione XII. Tabb. p. 757.
his, qui in *Manu* ſunt Ulp. t. 9. uxore in manu viri ſive mariti, nuru quæ in Filii XII. Tabb. p. 761.
his, qui a domino *Manumiſſi* ſunt C. 7. t. 10. qui & a quibus *Manumiſſi*, liberi non fiant I. 1. t. 6. §. 7. D. 40. t. 9.
qui ſine *Manumiſſione* ad libertatem perveniunt D. 40. t. 8. teſtamentaria C. 7. t. 2. vindicta (libertate) & apud Concilium *Manumiſſione* C. 7. t. 1.
an ſervus pro ſuo facto poſt *Manumiſſionem* teneatur C. 4. t. 14.

Manumiſſionibus D. 40. t. 1. P. 4. t. 12. communia de *Manumiſſionibus* C. 7. t. 15. quæ ſervis ad univerſitatem pertinentibus, imponuntur D. 40. t. 3.
ingenuis *Manumiſſis* C. 7. t. 14. teſtamento D. 40. t. 4. C. 7. t. 2. vindicta D. 40. t. 2. C. 7. t. 1.
communi ſervo *Manumiſſo* C. 7. t. 7. ſervo pignori dato *Manumiſſo* C. 7. t. 8.
ſi a parente quis *Manumiſſus* ſit D. 37. t. 12. ut domini teſtamento *Manumiſſus*, ſi illum deceſſiſſe, aditamque ejus hereditatem eſſe ignoret, teſtari poſſit N. L. 37.
qui manumittere non poſſunt, & ne in fraudem creditorum *Manumittatur* D. 40. t. 9. C. 7. t. 11. ſi mancipium ita fuerit alienatum, ut *Manumittatur* vel contra, C. 4. t. 57.

ſervis reipublicæ *Manumittendis* C. 7. t. 9.
ex quibus cauſis *Manumittere* non licet I. 1. t. 6.
his, qui in Eccleſiis *Manumittuntur* C. 1. t. 13.
quis dicatur Dux, *Marchio* &c. F. 2. t. 10.
nulli licere in frenis *Margaritas* aptare C. 11. t. 11.
ne pro dote mulieris bona quondam *Mariti* addicantur C. 5. t. 22.

oris *Maritimis* N. L. 56.
inveſtitura facta *Marito* vel utrique conjugi F. 2. t. 85. ne uxor pro *Marito*, vel Maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur C. 4. t. 12. uxore *marito* ſua herede & quando XII. Tabb. p. 759. uxorem in adulterio deprehenſam necando ibid. p. 764.
inveſtitura in *Maritum* facta F. 2. t. 15.

an *Maritus* ſuccedat uxori in beneficio F. 1. t. 15. *Maritus* in ſacerdotem creari poteſt N. L. 2. ut ne *Maritus* quemadmodum uxor, illa præmoriente, præter donationem propter nuptias quicquam capiat N. L. 20. ut ſi *Maritus* per matrimonii tempus in furorem incidat &c. N. L. 112.

uxore in manu *Mariti* (ſiv. viri) XII. Tabb. p. 761.
ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel *Mater* pro filio conveniatur C. 4. t. 12. ſi *Mater* indemnitatem promiſerit C. 5. t. 46.
maleficis & *Mathematicis* & cæteris ſimilibus C. 9. t. 18. vaticinatoribus & *Mathematicis* P. 5. t. 21.
ſi contra *Matris* voluntatem tutor datus ſit C. 5. t. 47.
filios tantum ſecundi matrimonii *Matri* in feudum ſuccedere F. 2. t. 103. ut liceat *Matri* & aviæ & aliis parentibus poſt legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerint, reſiduam facultatem ſuam diſponere I. N. 117. liberis *matri* ſuccedentibus XII. Tabb. p. 761.

Matre ſuos nominatim non inſtituente vel exheredante XII. Tabb. p. 760.
ut *Matres* etiam tutelæ rationibus obnoxiæ ſint I. N. 155.
naturalibus liberis & *Matribus* eorum, & ex quibus cauſis juſti efficiantur C. 5. t. 27.
ne *Matrimonia* citra ſacram benedictionem confirmentur N. L. 89.
filios tantum ſecundi *Matrimonii* matri in feudum ſuccedere F. 2. t. 103. ne ante legitimum *Matrimonii* tempus futuris conjugibus benedicatur N. L. 74. ſolutione *matrimonii* ob furorem conjugis C. Imp. Niceph. Bot. 1. teſtibus & benedictione *matrimonii* ſervorum C. Imp. Alex. Comn. 9.

Matrimoniis Gaj. 1. t. 4.
filiis natis ex *Matrimonio* ad morganaticam contracto F. 2. t. 29. interdicto *Matrimonio* inter pupillam & tutorem ſeu curatorem filioſque eorum C. 5. t. 6. muliere, quæ vivo marito alios de *matrimonio* compellat N. L. 30. ſi dos conſtante *Matrimonio* ſoluta fuerit C. 5. t. 19. ſoluto *Matrimonio* dos quemadmodum petatur D. 24. t. 3. C. 5. t. 13. 18. I. N. 91. 97. 98. 109. N. L. 110.
diaconi *Matrimonium* contrahentis poſt aſſumptum ordinem pœna N. L. 79. ne *Matrimonium* ante decimum quintum maribus, aut decimum tertium fœminis conſecretur N. L. 109. filii naturales cum adoptivis contrahant N. L. 24. quomodo *matrimonium* dirimatur furore mulieris vel mariti N. L. 111. 112. ſervis, qui liberis in *Matrimonium* conjunguntur N. L. 100. ut conſenſu *Matrimonium* ſolvi poſſit I. N. 104. N. I. 2. ut mulier, quæ *Matrimonium* non iterat, unius liberorum portionem, proprietatis jure capiat, ſimiliter & pater N. L. 22. ut qui tertium *Matrimonium* contrahunt, ſacri canonis pœnæ obnoxii ſint N. L. 90.
profeſſoribus & *Medicis* C. 10. t. 52.
In *Medio* litis non fieri ſacras formas, aut ſacras juſſiones I. N. 113.
uſu *Mediolanenſium* ſecundum quoſdam F. 1. t. 28.

Membro aut oſſe fracto talione XII. Tabb. p. 764. rupto p. 758. actione de *Membro* rupto tollenda pactis XII. Tabb. p. 757.
ſi contra jus vel utilitatem publicam, vel per *Mendacium* fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum C. 1. t. 22.

Mendicantibus validis C. 11. t. 25.

ut annona miniſtretur *Medicis* C. Imp. Juſtinian. 22.

ſi *Menſor* falſum modum dixerit D. 11. t. 6.

Menſoribus C. 12. t. 28.

Menſura ordinandorum clericorum I. N. 16.

Menſuris, & ponderibus C. Imp. Juſtinian. 19.

nundinis & *Mercationibus* D. 50. t. 11. C. 4. t. 60.

commerciis & *Mercatoribus* C. 4. t. 63.

Meritu appellationum P. 3. t. 37.
iis, qui in Oſdroena & *Meſopotamia* illicitas nuptias contraxerunt N. L. 3.

Metallariis & *metallis* & procuratoribus Metallorum C. 11. tit. 6.

Metatu & Epidemeticis C. 12. t. 41.
non licere habitatoribus *Metrocomiæ* loca ſua ad extraneum transferre C. 11. t. 55.

Metropoli Beryto C. 11. t. 21.
Metropolitanis revocantibus ad ſe pertinentes Epiſcopas, jure metropolis aut archiepiſcopatus honoratas C. Imp. Iſaaci Ang. 1.
his, qui per *Metum* judicis appellarunt C. 7. t. 67.
doli mali & *Metus* exceptione D. 44. t. 4. eo, quod *Metus* cauſa geſtum erit D. 4. t. 2. his, quæ vi *Metusve* cauſa geſta ſunt C. 2. t. 20.
Migrando D. 43. t. 32.
ut neque *Miles*, neque fœderatus obſervetur domui privatæ aut poſſeſſioni alicujus I. N. 116.
privilegiis eorum, qui in ſacro palatio *Militant* C. 12. t. 29.
in quibus cauſis *Militantes* fori præſcriptione uti non poſſunt C. 3. t. 25.
qui *Militare* poſſunt vel non poſſunt C. 12. t. 34.
ut omnes tam civiles, quam *Militares* judices poſt adminiſtrationem depoſitam 50. dies in civitatibus vel certis locis permaneant C. 1. t. 49.
re *Militari* D. 49. t. 16. C. 12. t. 36. XII. Tabb. p. 755. teſtamento I. 2. t. 11. D. 29. t. 1. C. 6. t. 21. veſte C. 12. t. 40.
comitibus rei *Militaris* C. 12. t. 12. erogatione *Militaris* annonæ C. 12. t. 38. ne rei *Militaris* comitibus vel tribunis lavacra præſtentur C. 1. t. 47.
excoctione & translatione *Militarium* annonarum C. 12. t. 39. filiis officialium *Militarium*, qui in bello moriuntur C. 12. t. 48. officio *Militarium* judicum C. 1. t. 46.

Militaribus XII. Tabb. p. 754.

Milite vaſallo, qui contumax eſt F. 2. t. 22. qui arma bellica depoſuit F. 2. t. 21.
negotiatores ne *Militent* C. 12. t. 35.
quomodo oporteat *Milites* tranſitum in civitatibus facere & de introitu I. N. 130.

Militia inopum C. Imp. Nicephor. 1.
quibus muneribus excuſantur hi, qui poſt impletam *Militiam* vel advocationem per provinciam ſuis commodis vacantes commorantur, & de privilegiis eorum C. 10. tit. 55.
teſtamento *Militis* I. 2. t. 11. D. 29. t. 1. C. 6. t. 21. bonorum poſſeſſione ex teſtamento *Militis* D. 37. t. 13.
præfectis prætorio ſive urbi & magiſtris *Militum* in dignitate exæquandis C. 12. t. 4. hereditatibus cohortalium *Militum* C. 6. t. 62. officio magiſtri *Militum* C. 1. t. 29. reſtitutionibus *Militum* & eorum, qui reipublicæ cauſa abſunt C. 2. t. 51. veteranorum & *Militum* ſucceſſione D. 38. t. 12. uxoribus *Militum* & eorum, qui reipublicæ cauſa abſunt C. 2. t. 52. pœnis *militum* P. 5. t. 31.
ſi adverſus transactionem vel diviſionem (in integrum *Minor* reſtitui velit) C. 2. t. 32. ſi *Minor* ab hereditate ſe abſtineat C. 2. t. 39. ſe *majorem* dixerit, vel (*major*) probatus fuerit C. 2. t. 43.
filiofamilias *Minore* C. 2. t. 23. Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel unus agere pro *Minore* vel conveniri poſſint C. 5. t. 40.
quando ex facto tutoris vel curatoris *Minores* agere vel conveniri poſſunt D. 26. t. 9. C. 5. t. 39. 40.

Minoribus 25. annis D. 4. t. 4. P. 1. t. 9.
ſi quis ignorans rem *Minoris* eſſe, ſine decreto comparaverit C. 5. t. 73.
fidejuſſoribus *Minorum* C. 2. t. 24. in integrum reſtitutione *Minorum* (25. annis) C. 2. t. 22. prædiis & aliis rebus *Minorum* ſine decreto non alienandis ſive obligandis C. 5. t. 71. temporibus in integrum reſtitutionis, tam *minorum* & aliarum perſonarum, quæ reſtitui poſſunt, quam etiam heredum eorum C. 2. t. 53. ut hi, qui obligatas ſe habere perhibent res *Minorum*, aut obligati ſunt eis, ad earum gubernationem penitus non accedant I. N. 72. ut ſine prohibitione matres debitrices & creditrices tutelam gerant *Minorum* I. N. 94.
uſufructu earum rerum, quæ uſu conſumuntur vel *Minuuntur* D. 7. t. 5.
quando Imperator inter pupillos & viduas, vel alias *Miſerabiles* perſonas cognoſcat & ne exhibeantur C. 3. t. 14.

Mobilibus anno uſucapiendis XII. Tabb. p. 762.

Moderatore Arabiæ I. N. 102. Helenoponti I. N. 28.
conditionibus inſertis tam in legatis, quam in fideicommiſſis & *Modis* eorum D. 35. t. 1. C. 6. t. 44. 45. 46. quibus *modis* feudum amittatur F. 1. t. 5. 17. conſtitui poteſt F. 1. t. 25. filii exeunt de poteſtate patris Gaj. 1. t. 6. naturales filii efficiuntur legitimi I. N. 74. quibus *Modis* jus patriæ poteſtatis ſolvitur I. 1. t. 12. C. 8. t. 49. tollitur obligatio I. 3. t. 30. Gaj. 2. t. 10. pignus vel hypotheca ſolvitur vel non D. 20. t. 6. re contrahitur obligatio I. 3. t. 15. teſtamenta infirmantur I. 2. t. 17. tutela finitur I. 1. t. 22. uſusfructus vel uſus amittitur D. 7. t. 4.
donationibus, quæ ſub *Modo*, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur C. 8. t. 55. his, quæ ſub *Modo* legata vel fideicommiſſa relinquuntur C. 6. t. 45. *Modo* multarum, quæ a judicibus infliguntur C. 1. t. 54. quo *Modo* in læſæ Majeſtatis crimine procedatur E. 1.
ſi de *Momentanea* poſſeſſione fuerit appellatum C. 7. t. 69.

Monachi & clerici tutores eſſe poſſunt, at non adminiſtratores N. L. 68. deſertoris pœna N. L. 8.

expulſione *Monachorum* C. Imp. Theoph. 2. foro competenti epiſcoporum, clericorum & *monachorum* C. I. Heracl. 3.
Epiſcopis & *Monachis* C. 1. t. 3. I. N. 5. ſanctiſſimis epiſcopis & Deo amabilibus clericis & *Monachis* I. N. 123.
ſervo, qui inſcio domino *Monachiſmum* ſuſcepit N. L. 10.
apud quos oporteat cauſas dicere *Monachos* & aſcetrias I. N. 79. quomodo oporteat *Monachos* vivere I. N. 133.

Monachus de acquiſitis teſtari poteſt N. L. 5. decennis puer *Monachus* eſſe poteſt N. L. 6.
ne *Monaſteriorum* prædia deſcribantur C. Imp. Al. Comn. ſecundi 1. ut eccleſiarum & *monaſteriorum*, quæ ſunt ad urbem, immobilia intacta ſint a manu fiſci C. Imp. Man. Comn. 9.

ne de novo conſtruatur *Monaſterium* &c. C. Imp. Niceph. Phoc. 4. iis, qui *Monaſterium* imperfectum relinquunt N. L. 14.
falſa *Moneta* C. 9. t. 24.
mutatione ſolidorum i. e. *Monetæ* C. Imp. Juſtinian. 20.

triumviris *Monetalibus* XII. Tabb. p. 754.
ut ponderatores & *Monetarii* apud Ægyptios quicquam pro obryzo exigenti, nullam de reliquo facultatem habeant E. 11.
murilegulis &c. & de *Monetariis* C. 11. t. 7.

Monopoliis C. 4. t. 49. XII. Tabb. p. 759.
hebræis & *Montanis* C. Imp. Leon. Iconom. 1.
uſuris & fructibus & cauſis & omnibus acceſſionibus & *Mora* D. 22. t. 1. C. 4. t. 32.
qui *Morbo* ſe excuſant C. 5. t. 67. 10. t. 50.
legibus & *Moribus* Ulp. t. 1. repudiis & judicio de *Moribus* ſublato C. 5. t. 17. moribus uxoris XII. Tabb. p. 759.
jurejurando a *Moriente* præſtito, propter menſuram ſuæ ſubſtantiæ I. N. 48.
ne *Morientium* Epiſcoporum diripiantur bona ab exactoribus C. Imp. Man. Comn. 7.
ſi pendente appellatione *Mors* intervenerit D. 49. t. 13. C. 7. t. 66.
bonis eorum, qui ante ſententiam *Mortem* ſibi conſciverunt D. 48. t. 21. C. 9. t. 50.

Mortis cauſa donationibus P. 3. t. 7. donatione curialium I. N. 87. donationibus & capionibus I. 2. t. 7. D. 39. t. 6. C. 8. t. 57.

Mortuo inferendo & ſepulchro ædificando D. 11. t. 8.
ut *Mortuos* ſepelire liceat, tam intra quam extra civitates N. L. 53.

quando *Mulier* tutelæ officio fungi poteſt C. 5. t. 35. ſi *Mulier* ventris nomine in poſſeſſione, calumniæ cauſa, eſſe dicetur D. 25. t. 6. ſi ſecundo nupſerit *Mulier*, cui maritus uſumfructum reliquit C. 5. t. 10. ut *Mulier*, quæ matrimonium non iterat, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat, ſimiliter & pater N. L. 22. ut quæ *Mulier* mariti odio abortat, repudiari ab illo poſſit N. L. 31. ut *Mulier* ſoluto matrimonio dotem ſuam, propterque nuptias donationem &c. in commentarium conſcribat N. L. 110. ſi adulterium commiſerit XII. Tabb. p. 759.
Muliere, quæ vivo marito alios de matrimonio compellat N. L. 30. raptum paſſa I. N. 143. uſurpata & uſucapta XII. Tabb. p. 763.
ne *Mulieres* in contractibus teſtimonium perhibeant N. L. 48.
tonſura *Mulierum* degere volentium in monaſterio &c. C. Imp. Man. Comn. 13.
Mulieribus & in quo loco munera ſexui congruentia & honores agnoſcant C. 10. t. 62. indotatis, quantum maritis mortuis ex ipſorum bonis lucrentur N. L. 106. quæ ſe propriis ſervis junxerunt C. 9. t. 11.
ne pro dote *Mulieris* bona quondam mariti addicantur C. 5. t. 22.
modo *Multarum*, quæ a judicibus infliguntur C. 1. t. 54.
auro, argento &c. *Mundo* legatis D. 34. t. 2.
his, qui ſponte *Munera* ſubeunt C. 10. t. 43. mulieribus & in quo loco *Munera* ſexui congruentia & honores agnoſcant C. 10. t. 62. potioribus ad *Munera* nominandis C. 10. t. 65. quemadmodum civilia *Munera* indicuntur C. 10. t. 42. ut negotiari, ædificare, *Muneraque* accipere urbis magiſtratibus liceat N. L. 84.
ut nemini liceat in coemptione ſpecierum ſe excuſare & de *Munere* ſitocomiæ C. 10. t. 27.
Muneribus & honoribus D. 50. t. 4. C. 10. t. 40. 41. 42. 43. non continuandis inter patrem & filium C. 10. t. 40. quibus *Muneribus* excuſentur hi, qui poſt impletam militiam, vel advocationem per provincias ſuis commodis vacantes commorantur, & de privilegiis eorum C. 10. t. 55. quibus *Muneribus* vel præſtationibus nemini liceat ſe excuſare C. 10. t. 48. *Muneribus* patrimoniorum C. 10. tit. 41.
ſumptus injuncti *Muneris* ad omnes collegas pertinere C. 11. t. 37. vacatione publici *Muneris* C. 10. t. 45.
vacatione & excuſatione *Munerum* D. 50. t. 5. C. 10. t. 44. 45. 47.
ad *Municipalem* (legem) & de incolis D. 50. t. 1. C. 10. t. 38. 39.
magiſtratibus *Municipalibus* C. 1. t. 56.
Municipibus & originariis D. 50. t. 1. C. 10. t. 38.
libertis *Municipum* & aliarum univerſitatum D. 38. t. 3.
ripa *Munienda* D. 43. t. 15.
Murilegulis & gynæciariis &c. C. 11. t. 7.
Mutatione nominis C. 9. t. 25. ſolidorum, i. e. monetæ C. Imp. Juſtinian. 20.
ut *Mutationes* in ſuo ſtatu ſtent C. Imp. Juſtin. 24.
bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, *Muto* competenti D. 37. t. 3.
his, qui ex publicis rationibus *Mutuam* pecuniam acceperunt C. 10. t. 6. ne quis, quod agricolæ *Mutuam* pecuniam dedit, illius terram detineat I. N. 34.
inſtrumentorum cautela & fide & primum de depoſito & *Mutuo* I. N. 73.
an *Mutus* vel alias imperfectus feudum retineat F. 2. t. 36.
his, qui *Mutuum* dant agricolis I. N. 33. ne quis *mutuum* dans agricolæ terram ejus teneat I. N. 32.

N.

jure aureorum annulorum & de *Natalibus* reſtituendis D. 40. t. 11. C. 6. t. 8. I. N. 78.

Natis ex matrimonio ad morganaticam contracto F. 2. tit. 29.

Natura dotibus præſtita C. 5. t. 13. I. N. 91. 97. 98. feudi F. 1. t. 7. ſucceſſionis feudi F. 2. t. 50.
quibus modis *Naturales* filii efficiuntur legitimi I. N. 74. ſui I. N. 89.

Naturalibus liberis & matribus eorum & ex quibus cauſis juſti efficiantur C. 5. t. 27.
edictum de his, qui luxuriantur contra *Naturam* I. N. 141. ut non luxurientur homines contra *Naturam*, nec jurent per capillos Dei &c. I. N. 77.
incendio, ruina, naufragio, rate, *Nave* expugnata D. 47. tit. 9.
Naufragiis C. 11. t. 5.
incendio, ruina, *Naufragio*, rate, nave expugnata D. 47. t. 9.
pœna eorum, qui *Naufragium* ſuppreſſerint N. L. 64.
Navibus non excuſandis C. 11. t. 3.
Naviculariis ſive *Naucleris* C. 11. t. 1. C. Imp. Niceph. 1.
hereditatibus decurionum, *Naviculariorum*, cohortalium militum & fabricenſium C. 6. t. 62. prædiis & omnibus rebus *Naviculariorum* C. 11. t. 2.
ut in flumine publico *Navigare* liceat D. 43. t. 14. ut qui voluerit ad præſentiam Imp. navigare non impediatur C. Imp. Juſtinian. 27.

fluminibus, ne quid in flumine publico ripave ejus fiat quo pejus *Navigetur* D. 43. t. 12.
Nautæ, caupones, ftabularii, ut recepta reftituant I. 4. t. 5. §. ult. D. 4. t. 9.
furti adverfus *Nautas*, caupones & ftabularios D. 47. t. 5.
ufuris *Nauticis* I. N. 106. 110.
Nautico fœnore D. 22. t. 2. C. 4. t. 33.
Nautis Tyberinis C. 11. t. 26.
Neceffariis fervis heredibus inftituendis vel fubftituendis C. 6. t. 27.
fi fervus vindicetur vel ad alium pertinere *Negetur* I. 2. t. 3 D. 8. t. 5. fi ufusfructus petatur vel ad alium pertinere *Negetur* D. 7. t. 6.
eo, qui pro tutore vel curatore *Negotia* geffit D. 27. t. 5. C. 5. t. 45.
ut *Negotiari*, ædificare, munera accipere urbis magiftratui liceat N. L. 84.
Negotiatores ne militent C. 12. t. 35. ut per *negotiatores* coemptiones fiant C. Imp. Juftinian. 26.
monopoliis & conventu *Negotiatorum* illicito C. 4. t. 59.
Negotiis geftis D. 3. t. 5. C. 2. t. 19. P. 1. t. 4.
quod cum eo, qui in aliena poteftate eft, *Negotium* geftum effe dicetur I. 4. t. 7. D. 14. t. 5. C. 4. t. 26.
Nemini licere fignum Salvatoris Chrifti, humi vel in filice, vel in marmore, aut fculpere aut pingere C. 1. t. 8. ut *Nemini* liceat in coemptione fpecierum fe excufare C. 10. t. 27. fine judicis autoritate figna rebus imponere alienis C. 2. t. 17.
ut *Nemo* ad fuum patrocinium fufcipiat rufticanos vel vicos eorum C. 11. t. 53. cum mulieribus in Ecclefiarum cœnaculis habitet N. L. 73. invitus agere vel accufare cogatur C. 3. t. 7. privatus titulos prædiis fuis vel alienis imponat, vel vela regia fufpendat C. 2. t. 16.
fuis & legitimis liberis & ex filia *Nepotibus* C. 6. t. 55. ex filio præmortuo XII. Tabb. p. 761. fratribus alterius filii vel *Nepotibus* concurrentibus cum fratribus defuncti XII. Tabb. p. 761.
Nexu XII. Tabb. p. 759.
Nihil innovari appellatione interpofita D. 49. t. 7.
Nili aggeribus non rumpendis C. 9. t. 38.
inter alios acta vel judicata, aliis non *Nocere* C. 7. t. 60.
quibus res judicata non *Nocet* C. 7. t. 56.
aquæductu privato *Nocente* XII. Tabb. p. 758. aqua pluvia nocente XII. Tabb. ibid.
facris nocturnis XII. Tabb. p. 752.
qui potior *Nominari* non poffit P. 2. t. 29.
potioribus *Nominandis* P. 2. t. 28.
fidejufforibus & *Nominatoribus* & heredibus tutorum vel curatorum D. 27. t. 7. C. 5. t. 54. 57.
periculo *Nominatorum* C. 11. t. 33.
fuis *Nominatim* inftituendis vel exheredandis XII. Tabb. p. 760. non nominatim &c. eod.
fi quis alteri vel fibi fub alterius *Nomine* vel aliena pecunia emerit C. 4. t. 50.
mutatione *Nominis* C. 9. t. 25.
his, qui *Notantur* infamia D. 3. t. 2. C. 2. t. 12
primicerio & fecundicerio & *Notariis* C. 12. t. 7.
Notis feudorum F. 2. t. 58. numerorum C. Imp. Bafilii 2.
Nova forma fidelitatis F. 2. t. 7.
Novationibus P. 5. t. 8. & delegationibus D. 46. t. 2. C. 8. t. 42.
in integrum reftitutione poftulata, ne quid *Novi* fiat C. 2. t. 50. operis *Novi* nunciatione D. 39. t. 1. C. 8. t. 11. maritimi afpectus I. N. 63.
Novo Codice faciendo ante initium lib. 1. Codicis, ne de *Novo* conftruatur monafterium aut venerabilis alia domus C. Imp. Niceph. Phocæ 5.
Novis operibus C. Zenon.
fi ex *Noxali* caufa agatur, quemadmodum caveatur D. 2. t. 9.
Noxalibus actionibus I. 4. t. 8. D. 9. t. 4. C. 3. t. 41. XII. Tabb. p. 758.
Nudo jure Quiritum tollendo C. 7. t. 25.
Nulli licere in frenis &c. margaritas aptare C. 11. t. 11. ut *Nulli* judicum liceat habere loci fervatorem I. N. 134. ut *Nulli* patriæ fuæ adminiftratio fine fpeciali permiffu Principis permittatur C. 1. t. 41.
ut *Nullus* ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur C. 11. t. 56. ut *nullus* fabricet Oratorii domos præter voluntatem Epifcopi I. N. 67.
Numerariis & actuariis C. 12. t. 50.
dote cauta, non *Numerata* C. 5. t. 15. non *Numerata* pecunia C. 4. t. 30.
fi pignoris conventionem *Numeratio* pecuniæ fecuta non fit C. 8. t. 33.
his, qui *Numero* liberorum vel paupertate excufationem meruerunt C. 10. t. 51. qui *Numero* liberorum C. 5. t. 66. tutelarum (fe excufant) C. 5. t. 69. *Numero* fervorum teftamento manumittendorum Gaj. 1. t. 2.
notis *Numerorum* C. Imp. Bafil. 2.
ut tam veterum Principum, quam recentiorum *Numifmata*, modo jufti ponderis probæque materiæ fint, valeant N. L. 52.
veteris *Numifmatis* poteftate C. 11. t. 10. tetartero, quod eft *numifmatis* genus C. Imp. Niceph. Ph. 12.
collegiatis & chartopratis & *Numulariis* C. 11. t. 17.
Nundinis & mercationibus D. 50. t. 11. C. 4. t. 60.
operis novi *Nunciatione* D. 39. t. 1. C. 8. t. 11. I. N. 63
fi fecundo *Nupferit* mulier, cui maritus ufumfructum reliquit C. 5. t. 10.
fi *Nuptiæ* ex refcripto petantur C. 5. t. 8.
indulgentia illicite contractarum *Nuptiarum* I. N. 139. ritu *Nuptiarum* D. 23. t. 2. C. 5. t. 4. usque ad 10. I. N. 2. 22. 157. N. L. 89.
æqualitate dotis & propter *Nuptias* donationis I. N. 97. donationibus ante vel propter *Nuptias* C. 5. t. 3. his, qui in Osdroena illicitas contrahunt *Nuptias* I. N. 154. N. I. 3. pactis conventis, tam fuper dote, quam fuper *Nuptias* donatione & paraphernis C. 5. t. 14. rufticis, qui in alienis prædiis *Nuptias* contrahunt I. N. 157. fi quacunque præditus poteftate, vel ad eum pertinentes, ad fuppofitarum jurisdictioni fuæ afpirare tentaverint *Nuptias* C. 5. t. 7.
Nuptiis I. 1. t. 10. C. 5. t. 4. I. N. 2. 22. 157. N. L. 24. 33. 90. 98. 100. XII. Tabb. p. 759. P. 2. t. 19. amitæ & fratris filiæ, cum filio fratris & patruo C. Imper. Alex. Comn. 2. cum duabus fobrinis C. Imp. Man. Comn. 5. decifione Sifinnii de *Nuptiis* duorum fratrum cum duabus confobrinis C. Imp. Man. Comn. 4. Epifcopis & clericis & de *nuptiis* clericorum vetitis feu permiffis C. 1. t. 3. fecundis C. 5. t. 9. 10. XII. Tabb. p. 759. feptimi gradus C. Imp. If. Ang. 2. Man. Comn. 3. tertiis & earum pœna N. L. 90. inceftis & inutilibus C. 5. t. 1. I. N. 12. aufpicato incipiendis XII. Tabb. p. 759. inter patres & plebejos interdictis XII. Tabb. ibid.
Nuru, quæ in filii manu XII. Tabb. p. 761.

O.

quibus non *Objicitur* longi temporis præfcriptio C. 7. t. 35.
Oblatione votorum C. 12. t. 49. & aliis Ecclefiafticis Juribus C. Imp. Alex. Comn. 10.
prædiis & aliis rebus minorum fine decreto non alienandis five *Obligandis* C. 5. t. 71.
quæ res pignori vel hypothecæ datæ *Obligari* non poffunt D. 20. t. 3. C. 8. t. 17.
ut hi, qui *Obligatas* fe habere perhibent res minorum aut obligati funt eis, ad eorum gubernationem penitus non accedant I. N. 72.
per quas perfonas nobis *Obligatio* acquiritur I. 3. t. 29. quibus modis re contrahitur I. 3. t. 5. quibus modis tollitur I. 3. t. 30. Gaj. 2. t. 10.
Obligationibus P. 5. t. 7. & actionibus I. 3. t. 14. 4. t. 6. D. 44. t. 7. C. 4. t. 10. Gaj. 2. t. 9. ex confenfu I. 3. t. 23. literarum I. 3. t. 22. quæ quafi ex contractu nafcuntur I. 3. t. 29. quæ ex delicto I. 4. t. 1. ex quafi delicto I. 4. t. 5. verborum I. 3. t. 16. D. 45. t. 1. C. 8. t. 38. I. N. 99.
ut ponderatores & monetarii apud Ægyptios quicquam pro *Obryzo* exigendi, nullam de reliquo facultatem habeant E. 11.
Obfequiis parentibus & patronis præftandis D. 37. t. 15. C. 6. t. 6.
ne rufticani ad ullum *Obfequium* devocentur C. 11. t. 54.
a quibus *Obfignari* teftamenta oporteat N. L. 44.
fi quis cautionibus in judicio fiftendi non *Optemperaverit* D. 2. t. 11. fi quis jus dicenti non *Obtemperaverit* D. 2. t. 3.
Obvagulatione XII. Tabb. p. 759.
his, qui parentes vel liberos *Occiderunt* I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17. XII. Tabb. p. 764.
his, qui latrones vel aliis criminibus reos *Occultaverint* D. 47. t. 16. C. 9. t. 39.
defertoribus & *Occultatoribus* eorum C. 12. t. 46.
filiis *Officialium* militarium, qui in bello moriuntur C. 12. t. 48.
diverfis *Officiis* & apparitoribus Judicum & probatoriis eorum C. 12. t. 60.
Officinarum magnæ Ecclefiæ ufu N. L. 12.
Officinis five tabernis Conftantinopolitanæ urbis I. N. 43.
Officio adfefforum D. 1. t. 22. civilium judicum C. 1. t. 45. comitis Orientis C. 1. t. 36. comitis rerum privatarum C. 1. t. 33. comitis facrarum largitionum C. 1. t. 32. comitis facri palatii C. 1. t. 34. comitis facri patrimonii C. 1. t. 35. Confulis D. 1. t. 10. XII. Tabb. p. 755. diverforum judicum C. 1. t. 48. ejus, cui mandata eft jurisdictio D. 1. t. 21. ejus, qui vicem alicujus judicis vel præfidis obtinet C. 1. t. 50. Judicis I. 4. t. 17. Juridici Alexandriæ D. 1. t. 20. C. 1. t. 57. magiftri militum C. 1. t. 29. magiftri officiorum C. 1. t. 31. militarium judicum C. 1. t. 46. præfecti annonæ C. 1. t. 44. præfecti auguftalis D. 1. t. 17. C. 1. t. 37. præfecti prætorio D. 1. t. 11. p. p. Africæ & de omni ejusdem diœcefis ftatu C. 1. t. 27. p. p. Orientis & Illyrici C. 1. t. 26. præfecti vigilum D. 1. t. 15. C. 1. t. 43. præfecti urbi D. 1. t. 12. C. 1. t. 28. præfidis D. 1. t. 18. prætorum D. 1. t. 14. C. 1. t. 39. XII. Tabb. p. 755. proconfulis & legati D. 1. t. 16. C. 1. t. 35. procuratoris Cæfaris & rationalis D. 1. t. 19. quæftoris D. 1. t. 13. C. 1. t. 30. 12. t. 6. rectoris provinciæ C. 1. t. 40 facerdotum XII. Tabb. p. 752. vicarii C. 1. t. 38. ætate ineuntium C. Imp. Alex. Comn. 1.
his, qui ex *Officio*, quod adminiftrarunt, conveniuntur C. 11. t. 38.
quæftoribus & magiftris *Officiorum* C. 12. t. 6.
tritico, vino & *Oleo* legato D. 33. t. 6.
fi quis *Omiffa* caufa teftamenti, ab inteftato vel alio modo poffideat hereditatem D. 29. t. 4. fi *omiffa* fit caufa teftamenti C. 6. t. 39.
fi (minor) ut *Omiffam* hereditatem vel bonorum poffeffionem, vel quid aliud acquirat C. 2. t. 40.
acquirenda vel *Omittenda* hereditate D. 29. t. 2. C. 6. t. 30. 31.
ut *Omnes* judices, tam civiles, quam criminales, poft adminiftrationem depofitam 50 dies in civitatibus vel certis locis permaneant C. 1. t. 49. ut *omnes* obediant judicibus provinciarum & in criminalibus & in pecuniariis I. N. 69.
ne quid *Oneri* publico imponatur C. 11. t. 4.
ne *Operæ* a collatoribus exigantur C. 10. t. 24.
Operibus publicis D. 50. t. 10. C. 8. t. 12. ut dominicis diebus omnes ab *Operibus* publicis vacent N. L. 54. novis operib. C. Zenon.
Operis novi nunciatione D. 39. t. 1. C. 8. t. 11. I. N. 63.
Operis libertorum D. 38. t. 1. C. 6. t. 3. P. 2. t. 32. fervorum D. 7. t. 7. ufu & ufufructu & habitatione & *Operis* D. 33. t. 2.
ratiociniis *Operum* publicorum & patribus civitatum C. 8. t. 13.
fi adverfus creditorem præfcriptio *Opponatur* C. 7. t. 36.
longi temporis præfcriptione, quæ pro libertate, non adverfus libertatem *Opponitur* C. 7. t. 22.
apud quos *Oporteat* caufas dicere monachos & afcetrias I. N. 79. quomodo *Oporteat* Epifcopos & reliquos clericos ad ordinationem adduci I. N. 6. milites tranfitum in civitatibus facere & de introitu I. N. 130. monachos vivere I. N. 133.
Optione vel electione legata D. 33. t. 5.
Oratione divi Severi P. 2. t. 30.
Infirmandis pœnis cœlibatus & *Orbitatis* & decimariis fublatis C. 8. t. 58.
Orbo patre Ulp. t. 13.
ut *Ordinariæ* præfecturæ urbanæ &c. liberent a curiali fortuna I. N. 70
Ordinatione Epifcoporum & clericorum I. N. 137. canonico & confuetudinibus, quæ dantur pro *ordinatione* C. I. Ifaac. Comn. 1.
Ordine cognitionum C. 7. t. 19. decretis ab *Ordine* faciendis D. 50. t. 9. C. 10. t. 46. his, qui in exilium dati vel ab *Ordine* moti funt C. 10. t. 59. *Ordine* judiciorum C. 3. t. 8. quo quisque *Ordine* conveniatur C. 11. t. 35. *Ordine* fenatorum feu confultationibus I. N. 62
quis *Ordo* in poffeffionibus fervetur D. 38. t. 15. ut dignitatum *Ordo* fervetur C. 12. t. 8.
officio præfecti prætoriorum *Orientis* & Illyrici C. 1. t. 26.
municipibus & *Originariis* D. 50. t. 1. C. 10. t. 38.
Origine juris & omnium magiftratuum & fucceffione prudentum D. 1. t. 2.
Oris maritimis N. L. 56.
auro, argento, mundo & *Ornamentis* legatis D. 34. t. 2.
Epifcopis & clericis & *Orphanotrophis* C. 1. t. 3.
SCto *Orphitiano* I. 3. t. 4. D. 38. t. 17. C. 6. t. 57. P. 4. t. 10
his, qui in *Osdroena* illicitas contrahunt nuptias I. N. 154. N. I. 3.
Offe fracto XII. Tabb. p. 764.

P.

Pace Conftantiæ Ex. 3. *Pace* tenenda & ejus violatoribus F. 2. t. 27. *Pace* tuenda inter fubditos & juramento firmanda & vindicanda & de pœna judicibus appofita, qui eam vindicare & juftitiam facere neglexerint F. 2. t. 53. F. 5. t. 9.
incendiariis & *Pacis* violatoribus F. 5. t. 10.
de furto *Pacifcente* XII. Tabb. p. 757. coronam virtutis ergo XII. Tabb. ibid
ut *Pacta* etiam non conftituta pœna valeant N. L. 72.
monopoliis &c. & *Pactionibus* illicitis C. 4. t. 59.
Pactis D. 2. t. 14. C. 2. t. 3. XII. Tabb. p. 757. & conventionibus P. 1. t. 1. contrahenda emptione & de *Pactis* inter emptorem & venditorem compofitis I. 3. t. 23. D. 18. t. 1. C. 4. t. 54. conventis, tam fuper dote, quam fuper ante nuptias donatione & paraphernis C. 5. t. 14. dotalibus D. 23. t. 4. C. 5. t. 14. 15. pignoribus & hypothecis & qualiter ea contrahantur & de *Pactis* eorum D. 20. t. 1. C. 8. t. 14. 35. I. N. 52. 53 *Pactu* pignorum C. 8. t. 35. inter V. & U. P. 2. t. 22.
Pacto paterno, ex æquo heredem futurum filium N. L. 19.
Paganis & facrificiis & templis C. 1. t. 11.
ne Chriftianum mancipium hæreticus vel *Paganus* vel Judæus habeat C. 1. t. 10.
comitibus & archiatris S. *Palatii* C. 12. t. 13. officio comitis S. *Palatii* C. 1. t. 34. referendariis *Palatii* I. N. 10.
Palatiis & domibus dominicis C. 11. t. 76.
Palatinis facrarum largitionum & rerum privatarum C. 12. t. 24.
caftrenfi omnium *Palatinorum* peculio C. 12. t. 31.
privilegiis eorum, qui in S. *Palatio* militant C. 12. t. 29.
alluvionibus & *Paludibus* & pafcuis ad alium ftatum translatis C. 7. t. 41. fundis limitrophis & terris & *Paludibus* C. 11. t. 59.
depofito & denuntiationibus inquilinorum & de fufpendenda adminiftratione *Panum* I. N. 88.
primatu & appellatione & commemoratione *Papæ* Romæ C. Imp. Michael. Palæol. 1
curfu publico & angariis & *Parangariis* C. 12. t. 51.
Paraphernis C. 5. t. 14.
fi a *Parente* quis manumiffus fit D. 37. t. 12.
his, qui *Parentes* vel liberos occiderunt I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17. XII. Tabb. p. 764
agnofcendis & alendis liberis vel *Parentibus* D. 25. t. 3. C. 5. t. 25. donationibus inter virum & uxorem factis & a *Parentibus* in liberos C. 5. t. 16. obfequiis *Parentibus* & patronis præftandis D. 37. t. 15. C. 6. t. 6. liberis in poteftate pofitis tutorem a *Parentium* accipientibus XII. Tabb. p. 760
periculo fucceflorum *Parentis* C. 10. t. 61.
an removeri debeant teftes, qui *Pares* effe defierunt F. 2. t. 19. controverfia feudi apud *Pares* terminanda F. 2. t. 16.
craffitudine *Parietis* communis XII. Tabb. p. 758.
reftitutionibus & ea, quæ *Parit* undecimo menfe poft mortem viri I. N. 39.
quæftoribus *Parricidii* XII. Tabb. p. 754.
ad L. Pompejam de *Parricidiis* I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17. XII. Tabb. p. 764.
quando & quibus quarta *Pars* debetur ex bonis decurionum C. 10. t. 34. fi *Pars* hereditatis petatur D. 5. t. 4.
fi unus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris *Partem* fuam debiti folverit vel acceperit C. 8. t. 32.
quomodo & quando judex fententiam proferre debet præfentibus *Partibus* vel una abfente C. 7. t. 43.
ut *Particulares* ufurarum folutiones in duplum computentur I. N. 121.
ut quæ defunt advocatis *Partium* judex fuppleat C. 2. t. 11.
infpiciendo ventre cuftodiendoque *Partu* D. 25. t. 4. *Partu* pignoris & omni caufa C. 8. t. 25. 10. aut 11. menfium XII. Tabb. p. 756. deformi XII. Tabb. p. 756.
ut ancillarum *Partus* apud alium editus ipfius dominum fequatur N. L. 29.
alluvionibus & paludibus & *Pafcuis* C. 7. t. 41. fundis limitrophis & *Pafcuis* limitaneis C. 11. t. 59. publicis vel privatis C. 11. t. 60.
Paftu pecoris XII. Tabb. p. 763. & fectione frugum ibid.
filiisfamilias & quemadmodum pro his *Pater* teneatur C. 10. t. 60. ut mulier, quæ matrimonium non iterat, unius liberorum portionem proprietatis jure habeat, fimiliter & *Pater* N. L. 22.
quibus modis filii exeunt de *Patris* poteftate Gaj. 1. t. 6.
filiabus & liberis fœminini fexus *Patri* fuccedentibus XII. Tabb. p. 761.
Patre cœlibe, orbo & folitario Ulp. t. 13. ne filius pro *Patre* conveniatur C. 4. t. 13. fuos nominatim inftituente vel exheredante XII. Tabb. p. 760.
Patrem in feudo filii non fuccedere F. 2. t. 84. muneribus & honoribus non continuandis inter *Patrem* & filium & de intervallis C. 10. t. 40.
ut *Patres*, qui nuptias non iterant, unius liberorum portionem capiant N. L. 22. 85. nuptiis inter *Patres* & plebejos interdictis XII. Tabb. p. 759.
Patria poteftate I. 1. t. 9. C. 8. t. 47. conftitutio, quæ dignitatibus & epifcopatu filium liberat a *Patria* poteftate I. N. 81. Gaj. 1. t. 6.
Patribus, qui filios fuos diftraxerunt C. 4. t. 43. ratiociniis operum publicorum & de *Patribus* civitatum C. 8. t. 13.
Coff. & *Patriciis* C. 12. t. 3.
quibus modis jus *Patriæ* poteftatis folvitur I. 1. t. 12
ut nulli *Patriæ* fuæ adminiftratio fine fpeciali permiffu Principis permittatur C. 1. t. 41.
fugitivis colonis *Patrimonialibus* C. 11. t. 63. fundis *Patrimonialibus* C. 11. t. 61.
collatione fundorum *Patrimonialium* C. 11. t. 64. mancipiis *Patrimonialium* fundorum C. 11. t. 62
officio comitis S. *Patrimonii* C. 1. t. 35.

Patrimo-

Patrimoniis templorum urbis Romæ & de capitatione infantium C. Imp. Leon. Iconom. 2.
muneribus *Patrimoniorum* C. 10. t. 41.
ne fiscus vel respublica procurationem alicui *Patrocinii* causa in lite præstet C. 2. t. 18.
ne liceat potentioribus *Patrocinium* litigantibus præstare C. 2. t. 14. ut nemo ad suum *Patrocinium* recipiat rusticanos C. 11. t. 53.
Patrona XII. Tabb. p. 761.
bonis libertorum & jure *Patronatus* D. 37. t. 14. C. 6. t. 4. XII. Tabb. p. 761.
si in fraudem *Patroni* a libertis alienatio facta sit C. 6. t. 5. si quid in fraudem *Patroni* factum sit D. 38. t. 5. prævaricatione *Patroni* adversus clientem XII. Tabb. p. 764
Patrono & cliente XII. Tabb. p. 756. libertum capitis accusante XII. Tabb. p. 761. ne filius pro patre &c. aut libertus pro *Patrono* conveniatur C. 4. t. 15.
legitima *Patronorum* tutela XII. Tabb. p. 760.
agnoscendis & alendis liberis vel parentibus vel *Patronis* D. 25. t. 3. C. 5. t. 25. bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ *Patronis* liberisque eorum datur C. 6. t. 13. obsequiis parentibus & *Patronis* præstandis D. 37. t. 15. C. 6. t. 6.
Pauperibus lites habentibus C. Imp. Basil. 1.
si quadrupes *Pauperiem* fecisse dicatur I. 4. t. 9. D. 9. t. 1. XII. Tabb. p. 758.
his, qui numero liberorum vel *Paupertate* excusationem meruerunt C. 10. t. 51.
ad L. Jul. *Peculatus* I. 4. t. 18. §. 9. D. 48. t. 13. C. 9. t. 28 *Peculatus* pœna N. L. 105.
Peculio I. 4. t. 7. §. 4. D. 15. t. 1. C. 4. t. 26. castrensi militum & præfectianorum D. 49. t. 17. C. 1. t. 3. 12. t. 37. omnium palatinorum C. 12. t. 31. *Peculio* ejus, qui libertatem meruit C. 7. t. 23. *Peculio* legato D. 33. t. 8. quando de *Peculio* actio annalis est D. 15. t. 2.
non numerata *Pecunia* C. 4. t. 30. pupillari fœneranda vel deponenda C. 5. t. 37. si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine vel aliena *Pecunia* emerit C. 4. t. 50. constituta P. 2. t. 2.
prohibita sequestratione *Pecuniæ* C. 4. t. 4. si pignoris conventionem numeratio *Pecuniæ* secuta non sit C. 8. t. 33.
etiam ob chirographariam *Pecuniam* pignus teneri C. 8. t. 27. his, qui ex publicis rationibus mutuam *Pecuniam* acceperunt C. 10. t. 6.
Coss. & non spargendis ab his *Pecuniis* C. 12. t. 3.
pastu *Pecoris* XII. Tabb. p. 763.
Pedaneis judicibus C. 3. t. 3. I. N. 82. c. 5.
legitimo spatio ac sestercio *Pede* inter duas Insulas relinquendo XII. Tabb. p. 758.
quinque *Pedum* præscriptione XII. Tabb. p. 758.
Pellice XII. Tabb. p. 764.
si *Pendente* appellatione mors intervenerit D. 49. t. 13. C. 7. t. 66.
si propter publicas *Pensitationes* venditio fuerit celebrata C. 4. t. 46.
SCto *Pegasiano* P. 4. t. 3.
Penu legata D. 33. t. 9.
Peræquatoribus & inspectoribus C. 11. t. 57.
Perfectissimatus dignitate C. 12. t. 33.
Periculo & commodo rei venditæ D. 18. t. 6. C. 4. t. 48. eorum, qui pro magistratibus intervenerunt C. 11. t. 34. nominatorum C. 11. t. 33. sententiis *ex Periculo* recitandis C. 7. t. 44. *Periculo* successorum parentis C. 10. t. 61. & administratione tutorum & curatorum D. 26. t. 7. C. 5. t. 38.
Perjurio XII. Tabb. p. 753.
quibus non est *Permissum* facere testamentum I. 2. t. 12.
rerum *Permutatione* D. 19. t. 4. & præscriptis verbis C. 4. t. 64.
Perpetuis & temporalibus actionibus I. 4. t. 12. *Perpetuis* emphyteusibus Ecclesiæ N. L. 13.
connubio *Persarum* cum Romanis C. I. Theoph. 3.
auri publici *Persecutoribus* C. 10. t. 72.
qui legitimam *Personam* standi in judiciis habent vel non C. 3. t. 6.
jure *Personarum* I. 1. t. 3. Gaj. 1. t. 3. temporibus in integrum restitutionis, tam minorum, & aliarum *Personarum*, quæ restitui possunt, quam etiam heredum eorum C. 2. t. 53. tutoribus vel curatoribus illustrium vel clarissimarum *Personarum* C. 5. t. 33.
per quas *Personas* cuique adquiritur I. 2. t. 9. nobis adquiratur C. 4. t. 27. nobis obligatio adquiritur I. 3. t. 29. quando Imperator inter pupillos & viduas, vel miserabiles *Personas* cognoscat & ne exhibeantur C. 3. t. 14.
incertis *Personis* C. 6. t. 48.
qui *Petant* tutores vel curatores, & ubi petantur D. 26. t. 6. C. 5. t. 31. 32.
si nuptiæ ex rescripto *Petantur* C. 5. t. 8. ubi *Petantur* tutores vel curatores D. 26. t. 6. C. 5. t. 32.
si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius *Petatur* D. 6. t. 3. C. 4. t. 66. si certum *Petatur* C. 4. t. 2. si pars hereditatis D. 5. t. 4. si ususfructus *Petatur* D. 7. t. 6. soluto matrimonio dos quemadmodum *Petatur* D. 24. t. 3. C. 5. t. 18. I. N. 91. 97. 98. 109. N. L. 110.
quando non *Petentium* partes petentibus adcrescunt C. 6. t. 10.
rebus creditis, si certum *Petetur* I. 3. t. 15. in princ. D. 12. t. 1. C. 4. t. 1. 2.
ubi fideicommissum *Peti* oporteat C. 3. t. 17.
fideicommissaria hereditatis *Petitione* D. 5. t. 6. hereditatis *Petitione* D. 5. t. 3. C. 3. t. 31. possessoria hereditatis *Petitione* D. 5. t. 5.
Petitionibus bonorum sublatis C. 10. t. 12. plus *Petitionibus* C. 3. t. 10. XII. Tabb. p. 757.
ut non fiant *Pignorationes* pro aliis personis I. N. 52.
Pignoratitia actione vel contra I. 3. t. 15. §. 4. D. 13. t. 7. C. 4. t. 24.
prætorio *Pignore* C. 8. t. 22. qui potiores in *Pignore* vel hypotheca habeantur D. 20. t. 4. C. 8. t. 18. 19. si vendito *Pignore* agatur C. 8. t. 30. commodato & deposito *pignore* fiduciave P. 2. t. 4.
Pignori dato feudo quid juris sit F. 1. t. 11. quæ res *Pignori* vel hypothecæ datæ obligari non possunt D. 20. t. 3. quæ res *Pignori* obligari possunt vel non C. 8. t. 17. servo *Pignori* dato manumisso C. 7. t. 8. si aliena res *pignori* data sit C. 8. t. 16. si communis res *Pignori* data sit C. 8. t. 21. si pignus *Pignori* datum C. 8. t. 24.
qui potiores in *Pignore* vel hypotheca, & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt D. 20. t. 4. C. 8. t. 18.
Pignoribus P. 2. t. 5. XII. Tabb. p. 759. & hypothecis & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum D. 20. t. 1. C. 8. t. 14. 35. I. N. 52. 53. capiendis & distrahendis *Pignoribus* tributorum causa C. 10. t. 21.
creditorem evictionem *Pignoris* non debere C. 8. t. 46. debitorem venditionem *Pignoris* impedire non posse C. 8. t. 29. luitione *Pignoris* C. 8. t. 31. partu & omni causa C. 8. t. 25. remissione C. 8. t. 26. si *Pignoris* conventionem numeratio pecuniæ secuta non sit C. 8. t. 33.
distractione *Pignorum* & hypothecarum D. 20. t. 5. C. 8. t. 28. pactis C. 8. t. 35. si adversus venditionem *Pignorum* (R. I. I. P.) C. 2. t. 29.
in quibus causis *Pignus* vel hypotheca tacite contrahitur D. 20. t. 2. C. 8. t. 15. quibus modis *Pignus* vel hypotheca solvitur D. 20. t. 6. si antiquior creditor *Pignus* vendiderit C. 8. t. 20. si in causa judicati *Pignus* captum sit C. 8. t. 23. si *Pignus* pignori datum sit C. 8. t. 24.
quantum in *Piscatibus* remoræ piscatoriæ inter se distare debeant N. L. 57. 102. 103. 104.
Pistoribus C. 11. t. 15.
ad L. Fab. de *Plagiariis* I. 4. t. 18. §. 10. D. 48. t. 15. C. 9. t. 20.
Plagio N. L. 66.
tribunis *Plebis* XII. Tabb. p. 755.
seditiosis & his, qui contra rempublicam audent *Plebem* colligere C. 9. t. 30.
nuptiis inter Patres & *Plebejos* interdictis XII. Tabb. p. 759.
si *Plures* sint domini vel vasalli, an *plures* fidelitates vel servitia debeantur F. 2. t. 77. si *plures* una sententia condemnati sunt C. 7. t. 55.
si ex *Pluribus* tutoribus vel curatoribus omnes vel unus agere pro minore vel conveniri possint C. 5. t. 40.
Plus petitionibus C. 3. t. 10. XII. Tabb. p. 757. P. 1. t. 10. si cui *plus*, quam per L. Falcidiam liceret, legatum esse dicetur D. 35. t. 3. *Plus* valere, quod agitur, quam quod simulate concipitur C. 4. t. 22.
aqua & aquæ *Pluviæ* arcendæ (sc. actione) D. 39. t. 3. C. 3. t. 34.
aqua *Pluvia* nocente XII. Tabb. p. 758.
L. *Pompejam* de parricidis I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17. P. 5. t. 24.
Pœna adulteri manifesto deprehensi N. L. 32. castratoris N. L. 60. Diaconi contrahentis matrimonium post ordinem assumptum N. L. 79. Ecclesiasticorum alea ludentium N. L. 87. ejus, qui judicem vel accusatorem corrumpere curaverit C. 7. t. 49. corrupti judicis aut arbitri XII. Tabb. p. 757. Episcopi, sacerdotis, clerici advocationibus, sponsionibus & redemptionibus se dedentis N. L. 86. eunuchi uxorem ducentis N. L. 98. excæcantis aliquem data opera N. L. 92. falsarii N. L. 77. grassatoris N. L. 70. eorum, qui ad hostes transeunt, suaque sponte revertuntur N. L. 67. eorum, qui res vetitas ad hostes transvehunt N. L. 63. incantatorum N. L. 65. injusti exactoris tributorum N. L. 61. judicibus apposita, qui pacem vindicare & justitiam facere neglexerint F. 2. t. 53. judicis, qui male judicavit C. 7. t. 49. L. Juliæ Ulp. t. 14. mulieris, quæ mariti odio abortat N. L. 31. quæ vivo marito alios de matrimonio compellat N. L. 30. eorum, qui naufragium suppresserint N. L. 64. secundarum nuptiarum N. L. 22. 85. tertiarum N. L. 90. publicam rem vendentis N. L. 62. raptoris virginis, eorumque, qui in raptu adfuerunt N. L. 35. sepulchri violati N. L. 96. temere litigantium I. 4. t. 16. ut in sponsalibus constituta *pœna* exigatur N. L. 18. usurarii *pœna* quadruplo XII. Tabb. p. 759. furis manifesti deprehensi eod. p. 763. furti non manifesti eod. p. ead. injuriarum ordinaria vigintiquinque assibus ibid. p. 763.
his, quæ *Pœnæ* causa relinquuntur D. 34. t. 6. quæ *Pœnæ* nomine in testamentis vel codicillis scribuntur, vel relinquuntur C. 6. t. 41.
Pœnis D. 48. t. 19. C. 9. t. 47. XII. Tabb. p. 764. fiscalibus creditores præferri C. 10. t. 7. infirmandis *Pœnis* cœlibatus & orbitatis & decimariis sublatis C. 8. t. 58. cautionibus & *Pœnis* appellationum P. 5. t. 33. *Pœnis* militum P. 5. t. 31.
dotis promissione & nuda *Pollicitatione* C. 5. t. 11.
Pollicitationibus D. 50. t. 12.
Polygamis C. Imp. Const. Porphyrog. 2.
ad L. *Pompejam* de parricidiis I. 4. t. 18. §. 6. D. 48. t. 9. C. 9. t. 17.
ut *Ponderatores* & monetarii apud Ægyptios quicquam pro obryzo exigendi, nullam de reliquo facultatem habeant E. 11.
Ponderatoribus & auri illatione C. 10. t. 71.
Mensuris & *Ponderibus* C. Imp. Justinian. 19.
Pontici tractus vicario E. 8.
Subnotatio inclyti Imperat. domini Isaaci Angeli, ut tondeantur electorum *Pontificum* uxores &c. C. I. Isaac. Angel. 3.
Pontificibus XII. Tabb. p. 752.
Popularibus actionibus D. 47. t. 23.
jure *Populi* & senatus XII. Tabb. p. 756. jure fisci & *Populi* P. 5. t. 12.
Portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur D. 48. t. 10. leg. 7.
quibus non competit bonorum *Possessio* D. 38. t. 13. C. 6. t. 9. si per vim vel alio modo absentis perturbata sit *Possessio* C. 8. t. 5. ut ex LL. Senatusqueconsultis bonorum *Possessio* detur D. 38. t. 14.
adquirenda (& retinenda) vel amittenda *Possessione* D. 41. t. 2. C. 7. t. 32. bonorum *Possessione* furioso &c. competente D. 37. t. 3. contra tabulas D. 37. t. 4. C. 6. t. 12. 13. ecclesiarum & venerabilium domorum C. Imp. Basil. Porphyrog. 2. ex testamento militis D. 37. t. 13. quomodo mitti oporteat in eam I. N. 167. repudianda C. 6. t. 19. secundum tabulas D. 37. t. 11. C. 6. t. 11. legatis præstandis contra tabulas bonorum *Possessione* petita D. 37. t. 5. si de momentanea *Possessione* fuerit appellatum C. 7. t. 69. si mulier ventris nomine in *possessione* calumniæ causa esse dicetur D. 25. t. 6. ubi de *Possessione* agi oporteat C. 3. t. 16.
edicto D. Hadriani tollendo & quomodo scriptus heres in *Possessionem* mittatur C. 6. t. 33. ne vis fiat ei, qui in *Possessionem* missus erit D. 43. t. 4. C. 8. t. 5. prius *Possessionem* restituendam esse, quam de principali causa agatur F. 2. t. 82. quibus ex causis in *Possessionem* eatur D. 42. t. 4. si (minor) ut omissam hereditatem vel bonorum *Possessionem*, vel quid aliud acquirat C. 2. t. 40. si ventris nomine muliere in *Possessionem* missa, eadem *Possessio* dolo malo ad alios translata esse dicatur D. 25. t. 5. ubi de hereditate agatur, vel ubi scripti heredes in *Possessionem* mitti postulare debeant C. 3. t. 20. ventre in *Possessionem* mittendo & curatore ejus D. 37. t. 9. ut in *Possessionem* legatorum vel fideicommissorum causa esse liceat D. 36. t. 4. servandorum causa mittatur & quando satisdari debeat C. 6. t. 54. instrumentis omnium, quæ ubique sunt ecclesiarum ob *Possessionem* immobilium C. I. Alex. Comn. 11.
bonorum *Possessionibus* I. 3. t. 10. D. 37. t. 1. C. 6. t. 9. 11. 12. 13. 19. XII. Tabb. p. 762. dandis Ulp. t. 28. quis ordo in bonorum *Possessionibus* servetur D. 38. t. 15.
diversis temporibus, præscriptionibus & (de) ac cessionibus *Possessionum* D. 44. t. 3.
pro herede & (pro) *Possessore* D. 41. t. 5. C. 7. t. 29.
Possessoria hereditatis petitione D. 5. t. 5.
ne Christianum mancipium hæreticus &c. *Possideat* C. 1. t. 10. si quis omissa causa testamenti, ab intestato vel alio modo *Possideat* hereditatem D. 29. t. 4. C. 6. t. 39.
rebus (bonis) autoritate judicis *Possidendis* seu vendundis D. 42. t. 5. C. 7. t. 72.
uti *Possidetis* I. 4. t. 15. §. 4. D. 43. t. 17. C. 8. t. 6. XII. Tabb. p. 762.
rebus vi *Possessis* non usucapiendis XII. Tabb. p. 762.
qui non *Possunt* ad libertatem pervenire C. 7. t. 12.
liberis & *Posthumis* heredibus instituendis vel exheredandis vel præteritis I. 2. t. 13. 14. D. 28. t. 2. C. 6. t. 24. 28. 29.
tempore *Postliminii* i. e. post captivitatem C. Imp. Justinian. 6.
Postliminio reversis captivis & de redemptis ab hostibus D. 49. t. 15. C. 8. t. 51.
Postulando D. 3. t. 1. C. 2. t. 6.
ubi de hereditate agatur; & ubi heredes scripti in possessionem mitti *Postulare* debeant C. 3. t. 20.
si contra jus vel utilitatem publicam, vel per mendacium aliquid *Postulatum* vel impetratum C. 1. t. 22.
prædiis *Potentiorum* C. Imp. Basil. Porph. 3.
ne liceat *Potentioribus* patrocinium litigantibus præstare vel actiones in se transferre C. 2. t. 14.
his, qui *Potentiorum* nomine titulos prædiis affigunt C. 2. t. 15.
adoptionibus & emancipationibus, & aliis modis, quibus *Potestas* solvitur I. 1. t. 11. 12. D. 1. t. 7. C. 8. t. 48. 49.
his, qui in *Potestate* sunt Ulp. t. 5. qui in *potestate* mancipiove sunt, quemadmodum ex jure liberentur Ulp t. 10. quod cum eo, qui in aliena *Potestate* est, negotium gestum esse dicetur I. 4. t. 7. D. 14. t. 5. C. 4. t 26. si quacunque præditus *Potestate*, vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni suæ aspirare tentaverint nuptias C. 5. t. 7.
quibus modis jus patriæ *Potestatis* solvitur I. 1. t. 12. C. 8. t. 49. I. N. 81. Gaj. 1. t. 6.
qui *Potior* nominari non possit P. 2. t. 29.
qui *Potiores* in pignore vel hypotheca habeantur, & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt D 20. t. 4. C. 8. t. 18. 19.
Potioribus nominandis P. 2. t. 28. *Potioribus* ad munera nominandis C. 10. t. 65.
Pragmatica sanctio Justiniani Imperatoris complectens varia capitula C. I. L. 1.
diversis rescriptis & *Pragmaticis* sanctionibus C. 1. t. 23.
Præbendo salario C. 10. t. 36.
quid *Præcedere* debeat an investitura, vel fidelitas F. 2 t. 4.
ne monasteriorum *Prædia* describantur C. Imp. Alex Comn. secundi 1.
diversis *Prædiis* urbanis C. 11. t. 69. decurionum sine decreto non alienandis C. 10. t. 33. & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis vel obligandis C. 5. t 71. & omnibus rebus naviculariorum C. 11. t. 2. his qui potentiorum nomine titulos *Prædiis* affigunt C. 2. t 15. *Prædiis* maritimis, ad remoras piscatorias constituendas &c. N. L. 102. potentiorum C. Imp. Basil. Porphyr. 3. rusticis, qui in alienis *Prædiis* nuptias contrahunt I. N. 157. *Prædiis* Tamiacis C. 11. t. 68. ut nemo privatus titulos *Prædiis* suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat C. 2. t. 16. ne Ecclesiæ *Prædiis* locuplerentur C. Imp Niceph. Phoc. 3.
Prædiorum acquisitione C. Imper. Rom. Sen. 1. communia *Prædiorum*, tam urbanorum, quam rusticorum I. 2 t. 3. D. 8. t. 4. conductoribus sive exactoribus *Prædiorum* fiscalium C. 11. t. 71. locatione *Prædiorum* fiscalium C. 11. t. 70. quibus ad conductionem *Prædiorum* fiscalium accedere non licet C. 11. t. 72. servitutibus *Prædiorum* rusticorum I. 2. t. 3. D. 8. t. 3. urbanorum I. 2. t. 3. D. 8. t. 2
si quacunque *Præditus* potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni suæ aspirare tentaverint nuptias C. 5. t. 7.
apparitoribus *Præfecti* annonæ C. 12. t. 59. *Præfecti* urbis C. 12. t. 54. officio *Præfecti* annonæ C. 1. t. 44. augustalis D. 1. t. 17. C. 1. t. 37. prætorio D. 1. t. 11. C. 12. t. 4. prætorio Africæ C. 1. t. 27. prætoriorum Orientis & Illyrici C. 1. t. 26. vigilum D. 1. t. 15. C. 1. t. 43. urbi D. 1. t. 12. C. 1. t. 28.
Coss. & non spargendis ab his pecuniis & de *Præfectis* & magistris militum C. 12. t. 3. prætorio sive urbi & magistris militum in dignitatibus exæquandis C. 12. t. 4. quæstoribus, id est, *Præfectis* Insularum I. N. 41.
Præfecto pœnam adultero non irrogante C. Imper. Leon. Arm. 1.
apparitoribus *Præfectorum* prætorio & privilegiis eorum C. 12. t. 53. sententiis *Præfectorum* prætorio C. 7. t. 42.
ut ordinariæ *Præfecturæ* urbanæ & prætorianæ duæ &

Index omnium Titulorum.

præfecturæ, quæ in cingulo & quæ in actu ſunt, ſolæ, non etiam honorariæ liberent a curiali fortuna I. N. 70.
pœnis fiſcalibus creditores Præferri C. 10. t. 7.
exceptionibus, præſcriptionibus & Præjudiciis I. 4. t. 13. D. 44. t. 1. C. 8. t. 36. I. N. 111.
Prælatione C. Imp. Rom. Sen. 3. Niceph. Phocæ 2. in antichreſi Mich. 1.
ut Præponatur nomen Imperatoris documentis I. N. 47.
Præpoſitis agentium in rebus C. 12. t. 21. laborum C. 12. t. 18. ſacri cubiculi C. 12. t. 5. ſuſceptoribus, Præpoſitis & arcariis C. 10. t. 70.
in quibus cauſis ceſſat longi temporis Præſcriptio C. 7. t. 34. quibus non objicitur longi temporis Præſcriptio C. 7. t. 35. ſi adverſus creditorem Præſcriptio opponatur C. 7. t. 36.
an Præſcriptione feudum acquiratur F. 2. t. 87. in quibus cauſis militantes fori Præſcriptione uti non poſſunt C. 3. t. 25. longi temporis Præſcriptione, quæ pro libertate, non adverſus libertatem competit C. 7. t. 22. ne rei dominicæ vel templorum vindicatio temporis Præſcriptione ſummoveatur C. 7. t. 38. Præſcriptione longi temporis, 10. vel 20. annorum C. 7. t. 33. 30. vel 40. annorum C. 7. t. 39. C. Imp. Baſil. Porphyrog. 4. quadriennii C. 7. t. 37. quinque pedum XII. Tabb. p. 758.
diverſis temporalibus Præſcriptionibus & (de) acceſſionibus poſſeſſionum D. 44. t. 3. exceptionibus, Præſcriptionibus & præjudiciis I. 4. t. 13. D. 44. t. 1. C. 7. t. 40. 8. t. 36. I. N. 111. uſucapionibus & longi temporis Præſcriptionibus I. 2. t. 6. D. 41. t. 3.
Præſcriptis verbis & in factum actionibus D. 19. t. 5. C. 4. t. 64.
Præſide Piſidiæ I. N. 24.
ne Præſides in fiſcalibus cauſis fidem publicam dent E. 2. in provinciis ſuis domeſtica ſponſalia contrahant N. L. 23.
provinciarum Præſidibus I. N. 161. C. T. 3.
officio ejus, qui vicem alicujus judicis vel Præſidis obtinet C. 1. t. 50. Præſidis D. 1. t. 18. I. N. 24. 161.
quibus muneribus vel Præſtationibus nemini liceat ſe excuſare C. 10. t. 48.
non Præſumente alienum C. Imp. Juſtinian. 5.
probationibus & Præſumptionibus D. 22. t. 3. C. 4. t. 19.
liberis Præteritis vel exheredatis C. 6. t. 28. poſthumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis vel Præteritis C. 6. t. 29.
Prætore Lycaoniæ I. N. 25. Paphlagoniæ I. N. 29. Piſidiæ I. N. 24. Siciliæ I. N. 104. Thraciæ I. N. 26.
Prætoribus & de honore Præturæ C. 12. t. 2. populi I. N. 13.
ſtipulationibus Prætoriis D. 46. t. 5.
Prætorio C. Imp. Mich. 1.
Prætorio pignore C. 8. t. 22.
officio præfecti Prætoriorum Orientis & Illyrici C. 1. t. 26.
officio Prætorum D. 1. t. 14. C. 1. t. 39. I. N. 13. 25. 26. 29. 104. XII. Tabb. p. 755.
Prævaricatione D. 47. t. 15. patroni adverſus clientem XII. Tabb. p. 764.
Precario D. 43. t. 26. & Salviano interdicto C. 8. t. 9.
errore advocatorum vel libellos ſeu Preces concipientium C. 2. t. 10.
Precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat vel non C. 1. t. 19.
ut Pretium ſatisfaciat & quod tulit quis C. Imper. Juſtinian 22.
quæ fuit Prima cauſa beneficii amittendi F. 2. t. 24.
eo, qui ad Primam denunciationem judicio ſe non ſiſtit N. L. 108.
Alexandriæ Primatibus C. 11. t. 28.
Primatu & appellationibus & commemoratione Papæ Romæ C. Imp. Mich. Palæologi 1.
Primicerio & ſecundicerio & notariis C. 12. t. 7.
cohortalibus & Primipilaribus C. 12. t. 58.
Primipilo C. 12. t. 63.
his, qui a Principe vacationem acceperunt C. 10. t. 44.
quando libellus Principi datus litis conteſtationem faciat C. 1. t. 20.
Principibus agentium in rebus C. 12. t. 22. cohortalibus Principibus, cornicularis & primipilaribus C. 12. t. 58.
ne ſine juſſu Principis certis judicibus liceat confiſcare D. 48. in tit. 20. C. 9. t. 48. ut nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu Principis permittatur C. 1. t. 41.
conſtitutionibus Principum I. 1. t. 2. §. 6. D. 1. t. 4. C. 1. t. 14. I. N. 66. mandatis C. 1. t. 15. I. N. 17. ut non fiant pignorationes pro aliis perſonis: & ut ſicut Principum donationes non egent geſtis monumentorum, ſic nec a privatis Imperatoribus factæ donationes indigeant I. N. 52.
his, qui in Priorum creditorum locum ſuccedunt D. 20. t. 4. C. 8. t. 19.
ad L. Jul. de vi Privata D. 48. t. 7. C. 9. t. 12.
officio comitis rerum Privatarum C. 1. t. 33.
in Privatis ædibus ſacra myſteria poſſunt celebrari N. L. 4. Privatis carceribus inhibendis C. 9. t. 5. privatis delictis D. 47. t. 1. XII. Tabb. pag. 763. ubi de ratiociniis, tam publicis, quam Privatis agi oporteat C. 3. t. 21. ut in Privatis domibus ſacra myſteria non fiant I. N. 58. ſacris privatis XII. Tabb. p. 753.
quando fiſcus vel Privatus debitoris ſui debitores convenire poſſit vel debeat C. 4. t. 15. ut nemo Privatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat C. 2. t. 16.
aquæductu Privato nocente XII. Tabb. p. 758.
apparitoribus magiſtrorum militum & Privilegiis eorum C. 12. t. 55. apparitoribus præfectorum prætorio & Privilegiis eorum C. 12. t. 53. Privilegiis Epiſcopi Juſtinianæ primæ I. N. 11. corporatorum urbis Romæ C. 11. t. 14. creditorum D. 42. t. 5. leg. 16. & ſeqq. domus Auguſtæ C. 11. t. 74. dotis, hæreticis mulieribus non præſtandis I. N. 109. eccleſiaſticis titulis & Privilegiis I. N. 131. eorum, qui in S. Palatio militant C. 12. t. 29. Epiſcopis & clericis & Privilegiis eorum C. 1. t. 3. præpoſitis ſacri cubiculi & Privilegiis eorum C. 12. t. 5. quibus muneribus excuſentur hi, qui poſt impletam militiam, vel advocationem per provincias ſuis commodis vacantes commorantur, & de Privilegiis eorum C. 10. t. 55. ſacroſanctis Eccleſiis & de rebus & Privilegiis earum C. 1. t. 2. ſcholarum C. 12. t. 30. veteranorum D. 49. t. 18. urbis Conſtantinopolitanæ C. 11. t. 20.
Privilegio dotis C. 7. t. 74. fiſci C. 7. t. 73.
Probatione inveſtituræ F. 2. t. 88.
Probationibus & præſumptionibus D. 22. t. 3. C. 4. t. 19.
ſi minor ſe majorem dixerit, vel Probatus fuerit C. 2. t. 43.
quibus ad libertatem Proclamare non licet, & de rebus eorum, qui ad libertatem Proclamare non prohibentur D. 40. t. 13. C. 7. t. 18.
Proconſule Cappadociæ I. N. 30. Palæſtinæ I. N. 103.
apparitoribus Proconſulis & legati C. 12. t. 56. officio Proconſulis & legati D. 1. t. 16. C. 1. t. 35.
ne fiſcus vel reſpublica Procurationem alicui patrocinii cauſa in lite præſtet C. 2. t. 18.
etiam per Procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe C. 2. t. 49.
Procuratoribus P. 1. t. 3. conductoribus & Procuratoribus domus Auguſtæ C. 11. t. 71. metallariis & Procuratoribus metallorum C. 11. t. 6. murilegulis & Procuratoribus gynæcii C. 11. t. 7. Procuratoribus & defenſoribus D. 3. t. 3. C. 2. t. 13.
officio Procuratoris Cæſaris vel rationalis D. 1. t. 19.
ut Prodigus, quæ ex re ipſius ſint, facere poſſit N. L. 39.
Curatore furioſi vel Prodigi C. 5. t. 70. XII. Tabb. p. 760.
pro quibus cauſis ſervi pro Præmio accipiunt libertatem C. 7. t. 13.
ne clericus denuo Profanus fiat N. L. 7.
qui ætate vel Profeſſione ſe excuſant C. 10. t. 49.
Profeſſoribus & Medicis C. 10. t. 52. qui in urbe Conſtantinopolitana docentes ex L. Comitivam meruerunt C. 12. t. 15.
comminationes, epiſtolas, Programmata auctoritatem rei judicatæ non habere C. 7. t. 57.
Prohibita feudi alienatione per Fridericum F. 2. t. 55. per Lotharium F. 2. t. 52. ſequeſtratione pecuniæ C. 4. t. 4.
ut ſine Prohibitione matres debitrices & creditrices tutelam gerant minorum I. N. 94.
monopoliis Prohibitis C. 4. t. 59.
ſi quis aliquem teſtari Prohibuerit vel coëgerit D. 29. t. 6. C. 6. t. 34.
damno infecto & de ſuggrundis & Projectionibus D. 39. t. 2. XII. Tabb. p. 758.
Prole partienda inter ruſticos I. N. 156.
ſi mater indemnitatem Promiſit C. 5. t. 46. ubi conveniatur, qui certo loco dare Promiſit C. 3. t. 18.
ut dotis Promiſſio ex paternis aut maternis bonis facta præſtetur N. L. 21.
dotis Promiſſione vel nuda pollicitatione C. 5. t. 11.
qui ſatisdare cogantur, vel jurato promittant, vel ſuæ Promiſſioni committantur D. 2. t. 8.
qui ſatisdare cogantur vel jurato Promittant D. 2. t. 8.
duobus reis ſtipulandi & Promittendi I. 3. t. 17. D. 45. t. 2. C. 8. t. 40. I. N. 99.
emendatione Propinquorum C. 9. t. 15.
bonis Proſcriptorum ſeu damnatorum D. 48. t. 20. C. 9. t. 49.
generalis forma de Proſpectu in mare I. N. 165.
Proprietate unicuique reſtituenda C. Imp. Juſtinian. 13.
ſi mancipium ita venierit, ne Proſtituatur C. 4. t. 56.
domeſticis & Protectoribus C. 12. t. 17.
tabellionibus & ut Protocolla dimittant in chartis I. N. 44.
eum, qui appellaverit in Provincia defendi D. 49. t. 11.
officio rectoris Provinciæ C. 1. t. 40.
Provinciarum præſidibus I. N. 161. C. T. 3.
comitibus, qui Provincias regunt C. 12. t. 14.
lex de Alexandrinis & Ægyptiacis Provinciis E. 13.
ne liceat in una eademque cauſa tertio Provocare C. 7. t. 70. quando provocare non eſt neceſſe C. 7. t. 64.
ut lite pendente, vel poſt Provocationem aut definitivam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare C. 1. t. 21. poſt provocationem quid obſervandum ſit P. 5. t. 36.
ſponſalibus & arrhis ſponſalitiis & Proxeneticis D. 23. t. 1. 50. t. 14. C. 5. t. 1.
Proximis ſacrorum ſcriniorum C. 12. t. 19.
Epiſcopis & clericis & Ptochotrophis C. 1. t. 3.
ut cauſæ poſt Pubertatem adſit tutor C. 5. t. 48.
his, quæ ex publica collatione illata ſunt, non uſurpandis C. 10. t. 73. his, qui ſponte Publica munera ſubeunt C. 10. t. 43. ad L. Jul. de vi Publica D. 48. t. 6. via Publica, P. 1. t. 14. & ſi quid in ea factum eſſe dicatur D. 43. t. 10.
Publicæ lætitiæ vel Coſſ. nuntiatores vel inſinuatores conſtitutionum & aliarum ſacrarum vel judicialium literarum, ex deſcriptione vel ab invitis ne quid accipiant immodicum C. 12. t. 64. ut fabricæ publicæ ſerventur C. Imp. Juſtinian. 25.
pœna ejus, qui rem aliquam Publicam vendiderit N. L. 6. quando liceat unicuique vindicare ſe ſine judice vel Publicam devotionem C. 3. t. 27. ſi contra jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum C. 1. t. 22.
Publicanis & vectigalibus & commiſſis D. 39. t. 4. C. 4. t. 61.
ſi propter Publicas penſitationes venditio fuerit celebrata C. 4. t. 46.
vacatione Publici muneris C. 10. t. 45.
Publiciana in rem actione, D. 6. t. 2.
Publicis curatoribus C. Imp. Mich. 1. his, qui ex Publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt C. 10. t. 6. judiciis I. 4. t. 18. D. 48. t. 1. C. 9. t. 2. XII. Tabb. p. 764. locis & itineribus D. 43. t. 7. ne ſacræ formæ quæ de cauſis procedunt Publicis, aliter robur accipiant, quam ſi glorioſiſſimo P. Præfecto inſinuatæ ſint I. N. 152. operibus publicis D. 50. t. 10. C. 8. t. 12. ubi de ratiociniis tam Publicis, quam privatis agi oporteat C. 3. t. 21.
fluminibus, ne quid in flumine Publico ripave ejus fiat, quo pejus navigetur D. 43. t. 12. itinere Publico reficiendo D. 43. t. 11. loco publico fruendo D. 43. t. 9. ne quid in flumine Publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque ut priori æſtate fluxerit D. 43. t. 13. ne quid in loco Publico vel itinere fiat D. 43. t. 8. ut in flumine Publico navigare liceat D. 43. t. 14.
ratiociniis operum Publicorum & de patribus civitatum C. 8. t. 13. relevatione tributorum publicorum C. Imper. Tib. 5.
ut decennis Puer in monachorum numerum aſſumatur N. L. 6.
Puerperis, quando divinorum myſteriorum participes fiant N. L. 17.
cadaveribus Punitorum D. 48. t. 24.
interdicto matrimonio inter Pupillam & tutorem ſeu curatorem filiosque eorum C. 5. t. 6. tutore, qui Pupillam ſuam vitiat N. L. 34.
adminiſtratione tutorum vel curatorum & de pecunia Pupillari fœneranda vel deponenda C. 5. t. 37. 38. 52. vulgari & pupillari ſubſtitutione I. 2. t. 15. 16. D. 28. t. 6. C. 6. t. 26. 27.
uſuris Pupillaribus C. 5. t. 56.
rem Pupilli vel adoleſcentis ſalvam fore D. 46. t. 6.
quando Imperator inter Pupillos & viduas & alias miſerabiles perſonas cognoſcat, & ne exhibeantur C. 3. t. 14.
ubi Pupillus (Pupilli) educari vel morari debeat & de alimentis ei præſtandis D. 27. t. 2. C. 5. t. 49. 50.
ut Purpuræ ſegmenta & particulæ in publicis mercimoniis ſint N. L. 80.

Q.

ſi Quacunque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ aſpirare tentaverint nuptias C. 5. t. 7.
Quadriennii præſcriptione C. 7. t. 37.
Quadrimenſtruis brevibus C. 1. t. 42.
ſi Quadrupes pauperiem feciſſe dicatur I. 4. t. 9. D. 9. t. 1. XII. Tabb. p. 758. P. 1. t. 15.
uſurarii pœna Quadrupli XII. Tabb. p. 759.
ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium Quæratur D. 40. t. 15. C. 7. t. 21.
ut intra certum tempus Quæſtio terminetur C. 9. t. 44.
Quæſtionibus D. 48. t. 18. C. 9. t. 41. P. 5. t. 14. ſervorum P. 5. t. 16.
Quæſtore I. N. 80.
Quæſtoribus & magiſtris officiorum &c. C. 12. t. 6. XII. Tabb. p. 754. 756. Quæſtoribus, id eſt, præfectis inſularum I. N. 41. Parricidii XII. Tabb. p. 754.
adjutoribus Quæſtoris I. N. 35. officio Quæſtoris D. 1. t. 13. C. 1. t. 30. 12. t. 6.
diviſione rerum & Qualitate I. 2. t. 1. D. 1. t. 8.
Qualiter dominus proprietate feudi privetur F. 2. t. 47. jurare debeat vaſallus domino fidelitatem F. 2. t. 5. olim poterat feudum alienari F. 2. t. 9.
Quando appellandum ſit P. 5. t. 32.
ſententia, quæ ſine certa Quantitate profertur C. 7. t. 46.
quando & quibus Quarta pars ex bonis decurionum debetur C. 10. t. 34.
inofficioſi Querela P. 4. t. 5.
Quinque pedum præſcriptione XII. Tabb. p. 758.
ne de ſtatu defunctorum poſt Quinquennium quæratur D. 40. t. 15. C. 7. t. 21.
nudo jure Quiritium tollendo C. 7. t. 25.

R.

ea, quæ Raptori ſuo nubit I. N. 150.
pœna Raptoris virginis, eorumque, qui in raptu adfuerunt, pœna N. L. 35. pœna Raptoris equi C. I. Theoph. 5.
vi bonorum Raptorum & de turba I. 4. t. 2. D. 47. t. 8. C. 9. t. 33.
Raptu equi C. Imp. Theoph. 5. virginum ſeu viduarum nec non ſanctimonialium C. 9. t. 13. I. N. 24. c. 2. 25. c. 2.
muliere Raptum paſſa I. N. 143.
Ratam rem haberi & de ratihabitione D. 46. t. 8. ſi major factus alienationem factam ſine decreto Ratam habuerit C. 5. t. 74.
incendio, ruina, naufragio, Rate, nave expugnata D. 47. t. 9.
donationibus inter virum & uxorem factis & a parentibus in liberos & de Ratihabitione C. 5. t. 16. ratam rem haberi & de Ratihabitione D. 46. t. 8.
ut Ratio vaſalli prius quam domini excutiatur F. 2. t. 79.
Ratiociniis operum publicorum & patribus civitatum C. 8. t. 13. ubi de Ratiociniis tam publicis, quam privatis agi oportet C. 3. t. 21.
officio procuratoris Cæſaris vel Rationalis D. 1. t. 19.
his, qui ex publicis Rationibus mutuam pecuniam acceperunt C. 10. t. 6. tutelæ & Rationibus diſtrahendis & utili curationis cauſa actione D. 27. t. 3. C. 5. t. 51.
ſi major factus Ratum habuerit C. 2. t. 46.
Re judicata & de effectu ſententiarum & de interlocutionibus D. 42. t. 1. C. 7. t. 52. militari D. 49. t. 16. C. 12. t. 36. XII. Tabb. p. 755. quibus modis Re contrahitur obligatio I. 3. t. 15. litigioſa non alienanda XII. Tabb. p. 759.
qui ſint Rebelles Ex. 2.
Rebellibus & ſeditioſis anathemate feriendis C. Imp. Conſt. Porphyr. 1.
Rebus XII. Tabb. p. 756. Gaj. 2. t. 1. agentibus in Rebus C. 12. t. 20. Rebus alienis non alienandis C. 4. t. 51. autoritate judicis poſſidendis vel vendundis D. 42. t. 5. C. 7. t. 72. corporalibus & incorporalibus I. 2. t. 2. creditis, ſi certum petatur & de condictione I. 3. t. 15. in pr. D. 12. t. 1. & jurejurando C. 4. t. 1. 2. P. 2. t. 1. dubiis D. 34. t. 5. C. 6. t. 38. 48. eorum qui ſub tutela vel cura ſunt, non alienandis, vel ſupponendis D. 27. t. 9. C. 5. t. 71. uſque 74. prædiis & aliis Rebus minorum ſine decreto non alienandis vel obligandis C. 5. t. 71. præpoſitis agentium in Rebus C. 12. t. 21. Principibus agentium in Rebus C. 12. t. 22. quibus rebus ad eundem judicem eatur D. 11. t. 2. ſacroſanctis Eccleſiis, & de Rebus & privilegiis earum C. 1. t. 2. ſingulis Rebus per fideicommiſſum relictis I. 2. t. 24. vendendis Rebus civitatis C. 11. t. 31. ut nemini liceat ſine judicis auctoritate ſigna Rebus imponere alienis C. 2. t. 17. vaſis ſacris & rebus eccleſiaſt. C. Imper. Niceph. 3. rebus ſacris XII. Tabb. p. 756. furtivis aut vi poſſeſſis non uſucapiendis XII. Tabb. p. 762. civium Romanorum a peregrino non uſucapiendis ibid. mobilibus vel immobilibus C. Imp. Juſtinian. 8.
nautæ, caupones, ſtabularii ut Recepta reſtituant I. 4. t. 5. §. ult. D. 4. t. 9.
Receptatoribus D. 47. t. 16. C. 9. t. 39.
Receptis arbitris C. 2. t. 56. I. N. 82. c. 11. XII. Tabb. p. 757. Receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant D. 4. t. 8. C. 2. t. 56. I. N. 82. cap. 11.
appellationibus, Reſpiciendis vel non D. 49. t. 5. C. 7 t. 65.

ſi Recto-

si *Rector* provinciæ vel ad eum pertinentes, sponsalitia dederint C. 5. t. 2.
officio *Rectoris* provinciæ D. 1. t. 18. C. 1. t. 40. I. N. 24. 25. 161.
captivis & (de) postliminio reversis & *Redemptis* ab hostibus D. 49. t. 15. C. 8. t. 51.
ædilitio edicto & *Redhibitione* & quanti minoris D. 21. t. 1. C. 4. t. 58.
Episcopis &c. & de *Redimendis* captivis C. 1. t. 3.
diversis prædiis urbanis & rusticis templorum & civitatum & de omni *Reditu* civili C. 11. t. 69. *Reditu* magnæ Ecclesiæ & de allelengyo C. Imp. Rom. Arg. 1. usu & usufructu & *Reditu* &c. D. 33. t. 2.

Referendariis palatii I. N. 10.
constitutio Henrici de vasallo, qui unum ex dominis *Refutavit* F. 5. t. 3.
quæ sint *Regaliæ* F. 2. t. 56.
ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela *Regia* suspendat C. 2. t. 16.
Regula Catoniana (quæ est, quod ab initio inutile, tractu temporis non valescat) D. 34. t. 7.
diversis *Regulis* juris antiqui D. 50. t. 17.
finium *Regundorum* I. 4. t. 17. §. 6. D. 10. t. 1. C. 3. t. 39. XII. Tabb. p. 758. tribus arbitris ibid.
collatione fundorum fiscalium vel *Rei* privatæ vel dominicæ, vel civitatis vel templi C. 11. t. 73. exceptione *Rei* judicatæ D. 44. t. 2. *Rei* venditæ & traditæ D. 21. t. 3. fundis *Rei* privatæ & saltibus divinæ domus C. 11. t. 65. fundis & saltibus *Rei* dominicæ C. 11. t. 66. locatione prædiorum civilium, vel fiscalium, sive templorum sive *Rei* privatæ vel dominicæ C. 11. t. 70. ne *Rei* dominicæ vel templorum vindicatio temporis præscriptione summoveatur C. 7. t. 38. ne *rei* militaris comitibus vel tribunis lavacra præstentur C. 1. t. 47. periculo & commodo *Rei* venditæ D. 18. t. 6. C. 4. t. 48. privilegiis domus Augustæ vel *Rei* privatæ &c. C. 11. t. 74. *Rei* vindicatione D. 6. t. 1. C. 3. t. 32. uxoriæ actione C. 5. t. 13. I. N. 91. 97. 98.
jure *Reipublicæ* C. 11. t. 29. restitutionibus militum & eorum, qui *Reipublicæ* causa absunt C. 2. t. 51. servis *Reipublicæ* manumittendis C. 7. t. 9. uxoribus militum & eorum, qui *Reipublicæ* causa absunt C. 2. t. 52.
duobus *Reis* stipulandi & promittendi I. 3. t. 17. constituendis D. 45. t. 2. C. 8. t. 40. I. N. 99. exhibendis & introducendis *Reis* &c. I. N. 53. exhibendis & transmittendis C. 9. t. 3. *Reis* postulatis C. 10. t. 58. requirendis D. 48. t. 17. C. 9. t. 40. *Reis* institutis P. 1. t. 6.
appellationibus & *Relationibus* D. 49. t. 1. C. 7. t. 61. 62. I. N. 23. c. 3 93.
interdictis & *Relegatis* & deportatis D. 48. t. 22.
Relevatione fiscalium debitorum C. Imp. Nic. Boton. 2. tributorum publicorum I. N. 163. C. T. 5.
singulis rebus per fideicommissum *Relictis* I. 2. t. 24.
ut non liberentur curiali fortuna Judæi, nec Samaritani, vel hæretici, occasione eorum *Religionis* &c. I. N. 45.

Religiosis & sumptibus funerum & ut funus ducere liceat D. 11. t. 7. C. 3. t. 44. XII. Tabb. p. 753.

Reliquiis & intercessione sanctorum C. Imp. Const. Caball. 1.

Reliquis publicis non exigendis, & de discussione diversarum actionum I. N. 147. sine censu vel *Reliquis* fundum comparari non posse C. 4. t. 47.
indulgentia *Reliquorum* I. N. 148.
his, quæ pœnæ causa *Relinquuntur* D. 34. t. 6. C. 6. t. 41.

liberto *Remancipato* XII. Tabb. p. 761.
Rem alienam gerentibus, non interdici rerum suarum alienatione C. 4. t. 53. in *Rem* verso I. 4. t. 7. §. 4. D. 15. t. 3. C. 4. t. 26. P. 2. t. 9. Publiciana in *Rem* actione D. 6. t. 2. *Rem* pupilli vel adolescentis salvam fore D. 46. t. 6. si quis ignorans *Rem* minoris esse, sine decreto comparaverit C. 5. t. 73. ubi in *Rem* actio exerceri debeat C. 3. t. 19. *Rem* ratam haberi & de ratihabitione D. 46. t. 8.
Remissione pignoris C. 8. t. 26.
Remissionibus D. 43. t. 25.
appellationibus, ad quemnam *Remittantur* &c. I. N. 23. in fin.
an *Removeri* debeant testes, qui pares esse desierunt F. 2. t. 19.
seditiosis & his, qui plebem audent contra *Rempublicam* colligere C. 9. t. 30.
Reo fugiente XII. Tabb. p. 757.
custodia & exhibitione *Reorum* D. 48. t. 3. C. 9. t. 4.
his, qui latrones vel aliis criminibus *Reos* occultaverint D. 47. t. 16. C. 9. t. 39.
temporibus & *Reparationibus* appellationum seu consultationum C. 7. t. 63. I. N. 23. 49.
ad L. Jul. *Repetundarum* I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 11. C. 9. t. 37. XII. Tabb. p. 764.
Replicationibus I. 4. t. 14.
Repudianda hereditate P. 4. t. 4. *Repudianda* vel abstinenda hereditate C. 6. t. 31. bonorum possessione C. 6. t. 19.
ut quæ mulier mariti odio abortat, *Repudiari* ab illo possit N. L. 31.
divortiis & *Repudiis* D. 24. t. 2. C. 5. t. 17. 24. I. N. 117. c. 7. & seqq. XII. Tabb. p. 759. *Repudiis* & judicio de moribus sublato C. 5. t. 17.
Reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum restitutionis C. 2. t. 48.
Requirendis vel absentibus damnandis D. 48. t. 17. reis C. 9. t. 40.
administratione *Rerum* ad civitates pertinentium D. 50. t. 8. adquirendo *Rerum* dominio D. 41. t. 1. *Rerum* adquisitionibus Ulp. t. 19. amotarum actione D. 25. t. 2. C. 5. t. 21. communium *rerum* alienatione C. 4. t. 52. divisione I. 2. t. 1. & qualitate D. 1. t. 8. *Rerum* Ecclesiasticarum immobilium alienatione & solutione I. N. 46. officio comitis *Rerum* privatarum C. 1. t. 33. *Rerum* permutatione D. 19. t. 4. & præscriptis verbis C. 4. t. 64. quarum *Rerum* actio non datur D. 44. t. 5. quo tempore & a quibus *Rerum* suarum administratio adultis concedi debeat N. L. 28. verborum & *Rerum* significatione D. 50. t. 16. C. 6. t. 38. usucapione transformanda & sublata differentia *Rerum* mancipi & nec mancipi C. 7. t. 31. quæ sacræ fieri non possunt XII. Tabb. pag. 756.
administratione *Rerumpublicarum* C. 11. t. 30.
illorum, qui *Res* vetitas ad hostes transvehunt pœna N. L. 63. impensis in *Res* dotales factis D. 25. t. 1. quæ *Res* exportari non debeant C. 4. t. 41. quæ *Res* pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt D. 20. t. 3. C. 8. t. 16. 17. 20. 24. 25. quæ *Res* venire non possunt, & qui vendere vel emere vetantur C. 4. t. 40. quibus *res* judicata non nocet C. 7. t. 56. si communis *Res* pignori data sit C. 8. t. 21. ut hi, qui obligatas se habere perhibent *Res* minorum &c. I. N. 72.
quæ sententiæ sine appellatione *Rescindantur* D. 49. t. 8.
Rescindenda venditione, & quando liceat ab emptione discedere I. 3. t. 24. in fin. D. 18. t. 5. C. 4. t. 44. 45. C. Imp. Rom. Sen. 2. pactis pignorum & L. Commissoria in pignoribus *Rescindenda* C. 8. t. 35.
sententiam *Rescindi* non posse C. 7. t. 50.
diversis *Rescriptis* & pragmaticis sanctionibus C. 1. t. 23.
si nuptiæ ex *Rescripto* petantur C. 5. t. 8.
ad L. Juliam peculatus & de sacrilegis & *Residuis* I. 4. t. 18. §. 11. D. 48. t. 13.
ne fiscus vel *Respublica* procurationem alicui patrocinii causa in lite præstet C. 2. t. 18.
nautæ, caupones, stabularii, ut recepta *Restituant* I. 4. t. 5. §. ult. D. 4. t. 9.
natalibus *Restituendis* D. 40. t. 11. C. 6. t. 8.
qui & adversus quos in integrum *Restitui* non possunt C. 2. t. 42.
in quibus causis I. I. *Restitutio* necessaria non est C. 2. t. 41. si adversus rem judicatam *Restitutio* I. I. petatur C. 2. t. 27. si in communi eademque causa *Restitutio* I. I. postuletur C. 2. t. 26. si sæpius I. I. *Restitutio* postuletur C. 2. t. 44.
dotis *Restitutione* N. L. 25. in integrum *Restitutione* P. 1. t. 7. I. I. *Restitutione* postulata, ne quid novi fiat C. 2. t. 50.
ut *Restitutiones* fideicommissi usque ad unum gradum consistant I. N. 159.
Restitutionibus I. N. 108. & ea, quæ parit undecimo mense post viri mortem I. N. 39. institutionibus, & substitutionibus; & *Restitutionibus*, sub conditione factis C. 6. t. 25. in integrum *Restitutionibus* D. 4. t. 1. *Restitutionibus* militum, & eorum, qui Reipublicæ causa absunt C. 2. t. 51.
etiam per procuratorem causam I. I. *Restitutionis* agi posse C. 2. t. 49. reputationibus, quæ fiunt in judicio I. I. *Restitutionis* C. 2. t. 48. temporibus I. I. *Restitutionis* C. 2. t. 53. ubi & apud quem cognitio I. I. *Restitutionis* agitanda sit C. 2. t. 47.
sententiam passis & *Restitutis* D. 48. t. 23. C. 9. t. 51.
eo, cui aliquid est ablatum, ut *Restituatur* C. Imp. Justinian. 14.
quibus ex causis majores viginti quinque annis I. I. *Restituantur* D. 4. t. 6. C. 1. t. 54.
adquirenda (& *Retinenda*) vel amittenda possessione D. 41. t. 2. C. 7. t. 32.
ne liceat in una eademque causa tertio provocare, vel post duas sententias judicum, quas definitio præfectorum roboraverit, eas *Retractare* C. 7. t. 70.
Revocandis donationibus C. 8. t. 56. his, quæ in fraudem creditorum alienata sunt C. 7. t. 75.
si *Reus* vel accusator mortuus fuerit C. 9. t. 6.
L. *Rhodia* de jactu D. 14. t. 2. P. 2. t. 7.
fluminibus, ne quid in flumine publico *Ripave* ejus fiat &c. D. 43. t. 12. Ripa munienda D. 43. t. 15.
Ritibus XII. Tabb. p. 753.
Ritu nuptiarum I. 1. t. 10. D. 23. t. 2. C. 5. t. 4. usque ad 10. I. N. 2. 22. N. L. 89.
Rivis D. 43. t. 21.
coram quo judice de capite civis *Romani* agendum XII. Tabb. p. 757. rebus Civis Romani a peregrino non usucapiendis eod. p. 762.
connubio Persarum cum *Romanis* C. I. Theoph. 3. ut civiliter inter se causæ audiantur a Romanis C. Imp. Justin. 23.
incendio, *Ruina*, naufragio, rate, nave expugnata D. 47. t. 9.
Nili aggeribus non *Rumpendis* C. 9. t. 38.
injusto, *Rupto*, irrito facto testamento I. 2. t. 17. D. 28. t. 3.
Rupto XII. Tabb. p. 758. membro *rupto* XII. Tabb. p. 758. & 764. actione de membro rupto tollenda pactis XII. Tabb. p. 757.
ne *Rusticani* ad ullum obsequium devocentur C. 11. t. 54.
ut nemo ad suum patrocinium recipiat *Rusticanos* vel vicos eorum C. 11. t. 53.
Rusticis, qui in alienis prædiis nuptias contrahunt I. N. 157.
communia prædiorum tam urbanorum, quam *Rusticorum* I. 2. t. 3. D. 8. t. 4. servitutibus prædiorum *Rusticorum* I. 2. t. 3. D. 8. t. 3.

S.

in *Sacerdotem* creari potest maritus N. L. 3.
ut non modo universalis Ecclesiæ *Sacerdotes*, verum etiam qui ad quamcunque sacram ædem pertinent, si in hoc vocentur, licite sacra mysteria exponere, divinumque cultum celebrare domi privatæ possint N. L. 4. ut qui *Sacerdotes* creandi sunt, secundum Ecclesiæ ritus ea lege creentur, ut omnem deinceps vitam cœlibem agant N. L. 3.
Sacerdotibus eorumque officio XII. Tabb. p. 752.
pœna *Sacerdotis*, diaconi, aut hypodiaconi, si post assumptum ordinem, mulieri in matrimonium jungatur N. L. 79.
pœna Episcoporum, *Sacerdotum* & clericorum, qui se advocationibus, sponsionibus, Redempturis aliisve similibus dedunt N. L. 86.
Sacra forma transmissa Dominico gloriosissimo præfecto, de diversis capitulis I. N. 162. *Sacra* mysteria in privatis ædibus possunt celebrari N. L. 4. ut in privatis domibus *Sacra* mysteria non fiant I. N. 58.
ne *Sacræ* formæ, quæ de causis procedunt publicis, aliter robur accipiant, quam si gloriosissimis prætoriorum præfectis insinuatæ sint I. N. 1. 52.
his, qui non impletis stipendiis, *Sacramento* soluti sunt C. 10. t. 54.
palatinis *Sacrarum* largitionum C. 12. t. 24. quæstoribus & magistris officiorum & comitibus *Sacrarum* largitionum & rei privatæ C. 12. t. 6.
comitibus & archiatris *Sacri* palatii C. 12. t. 13. officio comitis *Sacri* palatii C. 1. t. 34. officio comitis *Sacri* patrimonii C. 1. t. 35. præpositis *Sacri* cubiculi C. 12. t. 5.
paganis & *Sacrificiis* & templis C. 1. t. 11.
ad L. Jul. peculatus & de *Sacrilegis* & residuis D. 48. t. 13. C. 9. t. 29. XII. Tabb. p. 753. P. 5. t. 19.
Sacris nocturnis XII. Tabb. p. 752. privatis p. 753. vasis & rebus ecclesiasticis C. Imp. Niceph. 3. rebus *Sacris* XII. Tabb. p. 756.
ne quid in loco *Sacro* fiat D. 43. t. 6. privilegiis eorum, qui in *Sacro* palatio militant C. 12. t. 29.
magistris *Sacrorum* scriniorum C. 12. t. 9. proximis *Sacrorum* scriniorum C. 12. t. 19. Societate bonorum & *Sacrorum* inter virum & uxorem XII. Tabb. p. 759.
Sacrosanctis Ecclesiis & de rebus & privilegiis earum C. 1. t. 2.
Sacrum pragmaticum Tib. August. de filiis colonorum N. I. I. 4.
præbendo *Salario* C. 10. t. 36.
Salgamo hospitibus non præstando C. 12. t. 42.
fundis & *Saltibus* rei dominicæ C. 11. t. 66. fundis rei privatæ & *Saltibus* divinæ domus C. 11. t. 65.
fugitivis colonis patrimonialibus, *Saltuensibus* & emphyteuticis C. 11. t. 63. fundis patrimonialibus & *Saltuensibus* & emphyteuticis & conductoribus eorum C. 11. t. 61.
mancipiis & colonis patrimonialium & *Saltuensium* & emphyteuticorum fundorum C. 11. t. 62.
nemini licere signum *Salvatoris* Christi humi, vel in silice, seu marmore, aut sculpere aut pingere C. 1. t. 8.
Salviano interdicto I. 4. t. 15. §. 3. D. 43. t. 33. C. 8. t. 9.
ut *Salutarem* baptismum in quocunque sacro oratorio peragi liceret N. L. 15.
ut non liberentur curiali fortuna Judæi, nec *Samaritani*, aut hæretici, occasione eorum religionis &c. I. N. 45.
hæreticis & Manichæis & *Samaritis* C. 1. t. 5. I. N. 129.
Samaritanis I. N. 144. N. I. 5.
raptu virginum & viduarum, nec non *Sanctimonialium* C. 9. t. 13. I. N. 24. c. 2. 25. c. 2.
diversis rescriptis & pragmaticis *Sanctionibus* C. 1. t. 23.
Sanctissimis Episcopis & Deo amabilibus & reverendissimis clericis & monachis I. N. 123.
reliquiis & intercessione *Sanctorum* C. Imper. Constant. Caball. 1.
ne *Sanctum* baptisma iteretur C. 1. t. 6.
ne ex *Sanguine* cibus conficiatur N. L. 58.
infantibus expositis, liberis & servis & de his, qui *Sanguinolentos* nutriendos acceperunt C. 8. t. 52.
Sarptis vineis XII. Tabb. p. 763.
Satisdando C. 2. t. 57. P. 1. t. 11.
Satisdatione tutorum vel curatorum I. 1. t. 24. C. 5. t. 42.
Satisdationibus I. 4. t. 11.
qui *Satisdare* cogantur, vel jurato promittant D. 2. t. 8. XII. Tabb. p. 758.
ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum servandorum causa mittatur & quando *Satisdari* debeat C. 6. t. 54.
in jus vocati ut eant, aut *Satis* vel cautum dent D. 2. t. 6. tutore vel curatore, qui *Satis* non dedit I. 1. t. 24. C. 5. t. 42.
ut pretium *Satisfaciat*, & quod tulit quis C. Imper. Justinian. 21.
Scenicas non solum si fidejussores præstent, sed etiam si jusjurandum dent, sine periculo discedere I. N. 51.
spectaculis & *Scenicis* & lenonibus C. 11. t. 40.
comitibus & tribunis *Scholarum* C. 12. t. 11. privilegiis *Scholarum* C. 12. t. 30.
ut per *Scribendi* ignaros testamenta etiam confirmentur N. L. 43.
albo (sive alvo) *Scribendo* D. 50. t. 3.
tabulariis, *Scribis*, logographis & Censualibus C. 10. t. 69.
conditionibus & demonstrationibus & causis & modis eorum, quæ in testamento *Scribuntur* D. 35. t. 1. C. 6. t. 44. 45. 46.
numerariis & actuariis, & chartulariis & adjutoribus, *Scriniariis* & exceptoribus &c. C. 12. t. 50.
magistris sacrorum *Scriniorum* C. 12. t. 9. proximis sacrorum *Scriniorum*, cæterisque, qui in sacris *Scriniis* militant C. 12. t. 19.
his, quæ pro non *Scriptis* habentur D. 34. t. 8.
fide instrumentorum &c. & de his, quæ sine *Scriptura* fieri possunt C. 4. t. 21.
feudis *Scutiferorum* F. 2. t. 74.
Sectione frugum XII. Tabb. p. 763.
primicerio & *Secundicerio* & notariis C. 12. t. 7.
Secundis nuptiis C. 5. t. 9. XII. Tabb. p. 759.
si *Secundo* nupserit mulier, cui maritus usumfructum reliquit C. 5. t. 10.
Seditiosis P. 5. t. 22. rebellibus & *Seditiosis* anathemate feriendis C. Imp. Const. Porphyrog. 1. *Seditiosis* & his, qui plebem audent contra rempublicam colligere C. 9. t. 50.
nulli licere in frenis & equestribus *Sellis* &c. margaritas aptare C. 11. t. 11.
triente & *Semisse* I. N. 18.
ubi *Senatores* vel clarissimi, civiliter vel criminaliter conveniantur C. 3. t. 24.
Senatoribus D. 1. t. 9. XII. Tabb. p. 755.
ordine *Senatorum* I. N. 62
abrogatio legis, quæ *Senatui* prætores, decurionibus vero præfectos constituere concedebat N. L. 47.
jure populi & *Senatus* XII. Tabb. p. 756. auspicibus & autoritate *Senatus* XII. Tabb. p. 755.
ne amplius *Senatusconsulta* fiant N. L. 78.
legibus, *Senatusqueconsultis* & longa consuetudine I. 1. t. 2. D. 1. t. 3. C. 1. t 14. 16. XII. Tabb p. 755. ut ex LL. *Senatusqueconsultis* bonorum possessio detur D. 38. t. 14.
Senatusconsulto Macedoniano I. 4. t. 7. §. 7. D. 14. t. 6. C. 4. t. 28. P. 2. t. 10. Claudiano tollendo C. 7. t. 24. Silaniano & Claudiano, quorum testamenta ne aperiantur D. 29. t. 5. C. 6. t. 35. P. 3. t. 5. L. Corn. de falsis & de *Senatusconsulto* Liboniano I. 4. t. 18. §. 7. D. 48. t. 10. C. 9. t. 23. N. L. 76. 77. Orphitiano I. 3. t. 4. D. 38. t. 17. C. 6. t. 57. P. 4. t. 10. Pegasiano P. 4. t. 3. Tertylliano I. 3. t. 3. D. 38. t. 17. C. 6. t. 56. P. 4. t. 9.
ad *Senatusconsultum* Macedonianum C. 4. t. 28. Silanianum C. 6. t. 35. P. 3. t. 5. Tertyllianum & Orphitianum I. 3. t. 3. 4. D. 38. t. 17. C. 6. t. 56. 57. P. 4. t. 9. Trebellianum I. 2. t. 23. D. 36. t. 1. C. 6. t. 49. P. 4. t. 2. Turpillianum & de abolitionibus criminum D. 48. t. 16. C. 9. t. 45. Vellejanum D. 16. t. 1. C. 4. t. 29. P. 2. t. 11.
ne sine *Sententia* Principis Episcopus creetur C. Imp. Nic. Phoc. 4. *Sententia*, quæ sine certa quantitate profertur C. 7. t. 46. si plures una *Sententia* condemnati sint C. 7. t. 55.
quæ *Sententiæ* sine appellatione rescindantur D. 49. t. 8.
bonis eorum, qui ante *Sententiam* mortem sibi consciverunt vel accusatorem corruperunt D. 48. t. 21. C. 9. t. 50. *Sententiam* passis & restitutis D. 48. t. 23. C. 9. t. 51. quomodo & quando judex *Sententiam* proferre

debeat, præfentibus partibus, vel una abfente C. 7. t. 43. receptis, qui arbitrium receperunt, ut *Sententiam* dicant D. 4. t. 8. C. 2. t. 56. *Sententiam* refcindi non poffe C. 7. t. 50. ut *Sententiam* judices in literas referant, fuaque manu obfignent N. L. 45. ut lite pendente, vel poft provocationem aut definitivam *Sententiam* nulli liceat Imperatori fupplicare C. 1. t. 21.
re judicata & de effectu *Sententiarum* & de interlocutionibus D. 42. t. 1. C. 7. t. 52. effectu *Sententiarum* & finibus litium P. 5. t. 5.
ne liceat in una eademque caufa tertio provocare, vel poft duas *Sententias* judicum, quas definitio præfectorum roboraverit, eas retractare C. 7. t. 70.
Sententiis adverfus fifcum latis retractandis C. 10. t. 9. & interlocutionibus omnium judicum C. 7. t. 45. C. Imp. Man Comn. 6. ex periculo recitandis C. 7. t. 44. præfectorum prætorio C. 7. t. 42. quæ pro eo, quod intereft, proferuntur C. 7. t. 47.
Separationibus (bonorum) D. 42. t. 6. C. 7. t. 72.
ut mortuos *Sepelire* liceat, tam intra civitatem, quam extra N. L. 53.
ne intra *Septimum* ætatis annum fponfalia ineantur N. L. 109.
pœna *Sepulchri* violati N. L. 96. veftibulo *fepulchri* XII. Tabb. p. 763.
Sepulchro violato D. 47. t. 12. C. 9. t. 19. N. L. 96. ædificando & mortuo inferendo D. 10. t. 3. *fepulchro* & lugendis P. 1. t. 21.
prohibita *Sequeftratione* pecuniæ C. 4. t. 4.
ut Imperatoris *Servi* de rebus fuis, quomodo velint, ftatuere poffint N. L. 38. ne *fervi* ad dicendum teftimonium admittantur N. L. 49. pro quibus caufis *fervi* pro præmio libertatem accipiunt C. 7. t. 13.
Servili cognatione I. 3. t. 7.
Servis conjugibus fi alter illorum libertate donetur N. L. 101. exportandis, vel fi ita mancipium venierit, ut manumittatur vel contra D. 18. t. 7. C. 4. t. 57. fugitivis &c. C. 6. t. 1. infantibus expofitis *liberis & Servis* &c. C. 8. t. 52. manumiffionibus, quæ *Servis* ad univerfitatem pertinentibus imponuntur D. 40. t. 3. mulieribus, qui fe propriis *Servis* junxerunt C. 9. t. 11. neceffariis *Servis* heredibus inftituendis vel fubftituendis C. 6. t. 27. *Servis* qui liberis in matrimonium conjunguntur N. L. 100. *Servis* reip. manumittendis C. 7. t. 9. tyrannorum tempore liberas ducentibus uxores C. Imp. Juftinian. 15. & colonis ab alio detentis ibid. 16.
fi *Servitus* vindicetur, vel ad alium pertinere negetur I. 2. t. 3. D. 8. t. 5.
Servitute legata D. 33. t. 3.
quemadmodum *Servitutes* amittantur I. 2. t. 3. D. 8. t. 6
Servitutibus I. 2. t. 3. D. 8. t. 1. P. 1. t. 17. & aqua C. 3. t. 34. XII. Tabb. p. 758. prædiorum rufticorum I. 2. t. 3. D. 8. t. 3. prædiorum urbanorum I. 2. t. 3. D. 8. t. 2.
communi *Servo* manumiffo C. 7. t. 7. *fervo* corrupto I. 4. t. 1. §. 8. D. 11. t. 3. C. 6. t. 2. pignori dato manumiffo C. 7. t. 8. qui ignorante domino clericus factus eft N. L. 9. qui ignorante domino factus eft Epifcopus N. L. 11. qui infcio domino Monachismum fufcepit N. L. 10.
emendatione *Servorum* C. 9. t. 14. libertatibus Gaj. 1. t. 1. operis D. 7. t. 7. ftipulatione I. 3. t. 18. D 45. t. 3. *Servorum* teftamento manumittendorum numero Gaj. 1. t. 2. teftibus & benedictione matrimonii *fervorum* C. Imp. Alex. Comn. 9. quæftionibus P. 5. t. 16.
Servos poft delatam fucceffionem manumiffos in feudum non fuccedere F. 2. t. 106.
an *Servus* pro fuo facto poft manumiffionem teneatur C. 4. t. 14. ne filius pro patre &c. vel *Servus* pro domino conveniatur C. 4. t. 13. fi *Servus* aut libertus ad decurionatum afpiraverit C. 10. t. 32. fi *Servus* exportandus veneat C. 4. t. 55. fi *Servus* extero fe emi mandaverit C. 4. t. 36.
legitimo fpatio ac *Sefterio* pede inter duas Infulas relinquendo XII. Tabb. p. 758.
ad L. Corn. de *Sicariis* & veneficiis I. 4. t. 18. §. 5. D. 48. t. 8. C. 9. t. 16. XII. Tabb. p. 764.
ut nemini liceat fine judicis autoritate *Signa* rebus imponere alienis C. 2. t. 17.
ut fufficiens numerus teftium teftamentum ratum faciat, tametfi id neque illorum fubfcriptiones neque *Signacula* habeat N. L. 42.
verborum & rerum *Significatione* D. 50. t. 16. C. 6. t. 38.
nemini licere *Signum* Salvatoris Chrifti humi vel in filice, feu marmore, aut fculpere aut pingere C. 1. t. 8.
SC. Silaniano P. 3. t. 5.
Silentiariis & decurionibus eorum C. 12. t. 16.
duabus *Siliquis* præftandis provinciarum adminiftratoribus C. Imp. Leon. Iconom. 3.
plus valere, quod agitur, quam quod *Simulate* concipitur C. 4. t. 22.
Singulis rebus per fideicommiffum relictis I. 2. t. 24.
ut nemini liceat in emptione fpecierum fe excufare & de munere *Sitocomiæ* C. 10. t. 27.
nuptiis cum duabus *Sobrinis* C. I. Manuel. Comn. 5.
Societate I. 3. t. 26. bonorum & Sacrorum inter virum & uxorem XII. Tabb. p. 759.
pro *Socio* I. 3. t. 26. D. 17. t. 2. C. 4. t. 37. P. 2. t. 16.
fi liberalitatis Imperialis *Socius* fine herede deceffferit C. 10. t. 14.
ftructuris & *Solarii* interftitio N. L. 113.
Solidi capacitate inter virum & uxorem Ulp. t. 16.
Mutatione *Solidorum* i. e. monetæ C. Imp. Juftinian. 20.
cœlibe, orbo & *Solitario* patre Ulp. t. 13.
judicatum *Solvi* D. 46. t. 7.
adoptionibus & emancipationibus & aliis modis, quibus poteftas *Solvitur* I. 1. t. 11. 12. D. 1. t. 7. C. 8. t. 48. 49.
Solutione matrimonii ob furorem conjugis C. Imp. Nic. Boton. I. N. 111. 112. fponfalium C. Imp. Alex. Comn. 4.
fi adverfus *Solutionem* a tutore vel a fe factam (I. I. R. P.) C. 2. t. 33.
Solutionibus & liberationibus D. 46. t. 3. C. 8. t. 43. I. N. 4. debitorum civitatis C. 11. t. 39.
Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur D. 24. t. 3. C. 5. t. 13. 18. I. N. 91. 97. 98. 109. N. L. 110.
Sorore defuncti ulteriores agnatos excludente XII. Tabb. p. 761.
poft *Sorores* & fratres defuncti agnatorum fucceffione XII. Tabb. p. 761.
legitimo *Spatio* ac feftercio pede inter duas Infulas relinquendo XII. Tabb. p. 758.
ne pro comparatione *Specierum* collatores graventur C. Imp. Juftinian. 18.
Spectaculis & fcenicis & lenonibus C. 11. t. 40. I. N. 14.
ut fi *Sponfa* ex alio gravida deprehendatur, fponfalia refcindi poffint N. L. 93.
ne intra feptimum ætatis annum *Sponfalia* ineantur N. L. 109. ne præfides in provinciis fuis domeftica *Sponfalia* contrahant N. L. 23. ut fi Sponfa ex alio gravida deprehendatur, *Sponfalia* refcindi poffint N. L. 93.
folutione *Sponfalium* C. Imp. Alex. Comn. 4.
Sponfalibus D. 23. t. 1. & arrhis fponfalitiis & proxeneticis C. 5. t. 1. N. L. 18. 23. 93. 109. C. Imp. A. Comn. 3.
neque virum quod ex dote eft, neque mulierem ex *Sponfalitia* largitate lucrum proprium habere &c. I. N. 98. ut *Sponfalitia* largitas fpecialis fit contractus I. N. 119.
fi rector provinciæ vel ad eum pertinentes *Sponfalitia* dederint C. 5. t. 2.
donationibus, ante vel propter nuptias, & *Sponfalitiis* C. 5. t. 3.
fidejuffore & *Sponfore* P. 1. t. 20.
his, qui *Sponte* publica munera fubeunt C. 10. t. 43.
Sportulis & fumptibus in diverfis judiciis faciendis & de executoribus litium C. 3. t. 2. I. N. 17. c. 3. 123. c. 28. 124.
nautæ, caupones, *Stabularii* ut recepta reftituant I. 4. t. 5. §. ult. D. 4. t. 9.
furti adverfus nautas, caupones, *Stabularios* D. 47. t. 5.
curiofis & *Stationariis* C. 12. t. 23.
tractatoriis & *Stativis* C. 12. t. 52.
ne de *Statu* defunctorum poft quinquennium quæratur D. 40. t. 15. C. 7. t. 21. *Statu* hominum D. 1. t. 5. XII. Tabb. p. 756.
his, qui ad *Statuas* confugiunt C. 1. t. 25.
Statuis & imaginibus C. 1. t. 24. auro, argento &c. & *Statuis* legatis D. 34. t. 2.
Statuliberis D. 40. t. 7. Ulp. t. 2. vendendis XII. Tabb. p. 759.
ubi caufa *Status* agi debeat C. 3. t. 22.
de *Statutis* & confuetudinibus contra libertatem Ecclefiæ editis &c. Conft. Frid. II. Imp. circ. fin. in F.
Stellionatus D. 47. t. 20. crimine C. 9. t. 34.
his, qui non impletis *Stipendiis* facramento foluti funt C. 10. t. 54.
duobus reis (conftituendis) *Stipulandi* & promittendi I. 3. t. 17. D. 45. t. 2. C. 8. t. 40. I. N. 99.
contrahenda & committenda *Stipulatione* C. 8. t. 38. evictionibus & duplæ *Stipulatione* D. 21. t. 2. C. 8. t. 45. 46. *Stipulatione* fervorum I. 3. t. 18. D. 45. t. 3.
Stipulationibus P. 5. t. 9. inutilibus *Stipulationibus* I. 3. t. 20. C. 8. t. 39. *Stipulationibus* Prætoriis D. 46. t. 5.
divifione *Stipulationum* I. 3. t. 19.
rei uxoriæ actione in ex *Stipulatu* actionem transfufa & de natura dotibus præftita C. 5. t. 13. I. N. 91. 97. 98.
Stratoribus C. 12. t. 25.
Structuris & folarii interftitio N. L. 113.
Studiis liberalibus urbis Romæ & Conftantinop. C. 11. t. 18.
incolis &c. & de his, qui *Studiorum* caufa in alia civitate degunt C. 10. t. 39
ad L. Jul. de adulteriis & *Stupro* I. 4. t. 18. §. 4. D. 48. t. 5. C. 9. t. 9.
Suariis & fufceptoribus vini & cæteris corporatis C. 11. t. 16.
fynodica *Subnotatione* patriarchæ Lucæ &c. C. Imp. Man. Comn. 3. inclyti Imp. Ifaaci Angeli C. Imp. If. Ang. 3.
ut divinæ juffiones *Subfcriptionem* habeant gloriofiff. quæftoris I. N. 114.
Subfcriptiones teftium eorumque fignacula non requiruntur in teftamentis N. L. 42. commonitiones, epiftolas, programmata, *Subfcriptiones*, autoritatem rei judicatæ non habere C. 7. t. 57.
jurejurando a mortuo præftito, propter menfuram fuæ *Subftantiæ* I. N. 48.
vulgari & pupillari *Subftitutione* I. 2. t. 15. 16. D. 28. t. 6. C. 6. t. 26. 27.
Subftitutionibus & de faciendis fecundis tabulis Gaj. 2. t. 4. inftitutionibus, *Subftitutionibus* & reftitutionibus, fub conditione factis C. 6. t. 25.
ut fratrum filii *Succedant* pariter I. N. 127.
filios tantum fecundi matrimonii matri in feudum *Succedere* F. 2. t. 103. fratrem fratri in feudo novo non *Succedere* F. 2. t. 90.
cafus, quibus fœmina in feudo *Succedit* F. 2. t. 104.
Succeffione legitima agnatorum I. 3. t. 2. XII. Tabb. p. 761. cognatorum I. 3. t. 5. XII. Tabb. p. 761. feudi F. 1. t. 8. 2. t. 95. fratrum vel gradibus Succedentium in feudo F. 2. t. 11. libertorum I. 3. t. 8. XII. Tabb. p. 761. quibus modis naturales efficiantur fui & de eorum ex teftamento feu ab inteftato *Succeffione* I. N. 89. veteranorum & militum *Succeffione* D. 38. t. 12. Inteftatorum *Succeffione* P. 4. t. 8. Gentilium poft agnatos XII. Tabb. p. 761. filiorum duorum fratrum in capita XII. Tabb. p. 761. Fœminarum ibid.
communia de *Succeffionibus* C. 6. t. 59. filiorum I. N. 18. *Succeffionibus* vel bonis libertorum Ulp. t. 27. 29. *Succeffionibus* fublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones I. 3. t. 13. XII. Tabb. p. 761. ut conftitutio facratiffimi Imp. de *Succeffionibus* nuptialium lucrorum obtineat I. N. 68
natura *Succeffionis* feudi F. 2. t. 50.
qui *Succeffores* feudum dare teneantur F. 1. t. 3. qui *Succeffores* teneantur F. 1. t. 9.
Succefforibus eorum, qui in Africa degunt I. N. 36.
Succefforio edicto D. 38. t. 9. C. 6. t. 16.
periculo *Succefforum* parentis C. 10. t. 61.
ut *Sufficiens* numerus teftium teftamentum ratum faciat N. L. 42.
Suffragio C. 4. t. 3. & creatione magiftratuum XII. Tabb. p. 756. Collatorum C. Imp. Juftinian. 12.
damno infecto & de *Suggrundis* & projectionibus D. 39. t. 2.
his, qui *Sui* vel alieni juris funt I. 1. t. 8. D. 1. t. 6. XII. Tabb. p. 756. Ulp. t. 4. quemadmodum filii *Sui* juris efficiuntur P. 2. t. 25.
Suis & legitimis heredibus D. 38. t. 16. C. 6. t. 55. I. N. 118. XII. Tabb. p. 760. Ulp. t. 26. liberis & ex filia nepotibus ab inteftato venientibus C. 6. t. 55.
Summa Trinitate & fide catholica & ut nemo de ea publice contendere audeat C. 1. t. 1.
religiofis & *Sumptibus* funerum XII. Tabb. p. 753. & ut funus ducere liceat D. 11. t. 7. C. 3. t. 44. fportulis & *Sumptibus* in diverfis judiciis faciendis C. 3. t. 2. I. N. 123. c. 28. 17. c. 3. ut vafalli *Sumptibus* domini fervitia præftent F. 2. t. 107.
Sumptus injuncti muneris, ad omnes collegas pertinere C. 11. t. 37.
Sumptuum recuperatione C. 10. t. 67.
pro *Suo* D. 41. t. 10.
Supellectile legata D. 33. t. 10.
Superexactionibus C. 10. t. 20.
Superficiebus D. 43. t. 18.
Superindicto D. 10. t. 18.
precibus Imperatori offerendis & de quibus rebus *Supplicare* liceat vel non C. 1. t. 19. ut lite pendente vel poft provocationem aut definitivam fententiam nulli liceat Imperatori *Supplicare* C. 1. t. 21.
bonorum poffeffione furiofo, infanti, muto, *Surdo*, cœco competente D. 37. t. 3.
Sufceptoribus, præpofitis & arcariis C. 10. t. 70. fuariis & *Sufceptoribus* vini & cæteris corporatis C. 11. t. 16.
Sufpectis tutoribus vel curatoribus I. 1. t. 26. D. 26. t. 10. C. 5. t. 43. XII. Tabb. p. 760.
Synodica fubnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis feptimi gradus cognationis C. Imp. Man. Comn. 3. inclyti Imp. Ifaaci Angeli C. Imp. If. Ang. 3.

T.

Tabellionibus & ut protocolla dimittant in chartis I. N. 44.
fi *Tabulæ* teftamenti extabunt D. 37. t. 2. fi *Tabulæ* teftamenti nullæ extabunt, unde liberi D. 38. t. 6. C. 6. t. 14.
Tabulariis, fcribis, logographis & Cenfualibus C. 10. t. 69.
bonorum poffeffione contra *Tabulas* D. 37. t. 4. C. 6. t. 12. 13. fecundum *Tabulas* D. 37. t. 11. C. 6. t. 11. his, qui ante apertas *Tabulas* hereditatem transmittunt C. 6. t. 52. legatis præftandis contra *Tabulas* bonorum poffeffione petita D. 37. t. 3.
Tabulis exhibendis D. 43. t. 5. C. 8. t. 7. faciendis fecundis *Tabulis* Gaj. 2. t. 4.
Talione XII Tabb. p. 764.
paganis & facrificiis & *Templis* C. 1. t. 11.
collatione fundorum fifcalium &c. vel *Templorum* C. 11. t. 73. diverfis prædiis urbanis & rufticis *Templorum* & civitatum omni reditu civili C. 11. t. 69. locatione prædiorum civilium vel fifcalium five *Templorum* C. 11. t. 70. ne rei dominicæ vel *Templorum* vindicatio temporis præfcriptione fummoveatur C. 7. t. 38. patrimoniis *templorum* Urbis Romæ: & de capitatione Infantum C. I. Leon. Iconom. 2.
quando appellandum fit & intra quæ *Tempora* D. 49. t. 4. I. N. 115.
diverfis *Temporalibus* præfcriptionibus D. 44. t. 3.
Tempore actionum, quæ facris locis competunt E. 5. judicati faciendi XII. Tabb. p. 758. non folutæ pecuniæ fuper dote I. N. 100. quo *Tempore* & a quibus rerum fuarum adminiftratio adultis concedi debeat N. L. 28. miles inveftituram petere debeat F. 1. t. 22. poftliminii i. e. captivitatis C. Imp. Juftinian. 6.
annali exceptione Italici contractus tollenda & de diverfis *Temporibus* & exceptionibus C. 7. t. 40. feriis & dilationibus & diverfis *Temporibus* D. 2. t. 12. C. 3. t. 11. 12. 4. t. 6. *Temporibus* in integrum reftitutionis &c. C. 2. t. 53. & reparationibus appellationum feu confultationum C. 7. t. 63. I. N. 23. 49. judicandi XII. Tabb. p. 757.
In quibus caufis ceffat longi *Temporis* præfcriptio C. 7. t. 34. longi *Temporis* præfcriptione, quæ pro libertate & non adverfus libertatem opponitur C. 7. t. 22. quibus non objicitur longi *Temporis* præfcriptio C. 7. t. 35. ne rei dominicæ vel templorum vindicatio, *Temporis* præfcriptione fummoveatur C. 7. t. 38. ufurpationibus (ufucapionibus) & longi *Temporis* præfcriptionibus I. 2. t. 6. D. 41. t. 3. præfcriptione longi *Temporis* 10. vel 20. annorum C. 7. t. 33.
ut intra certum *Tempus* criminalis quæftio terminetur C. 9. t. 44.
Termino moto D. 47. t. 21. XII. Tabb. p. 764.
avulfa *Terræ* crufta N. L. 95.
fundis limitrophis & *Terris* & paludibus & pafcuis limitaneis vel caftellorum C. 11. t. 59.
ut *Terrula* aut domus aut vineæ fanctiffimæ Ecclefiæ Myfiæ in redemptionem captivorum &c. poffint alienari I. N. 65.
ut qui *Tertium* matrimonium contrahunt, facri canonis pœnæ obnoxii fint N. L. 90.
SC. Tertylliano I. 3. t. 3. D. 38. t. 17. C. 6. t. 56. P. 4. t. 9.
Teftamenta quemadmodum aperiantur, infpiciantur & defcribantur D. 29. t. 3. C. 6. t. 32. rumpuntur Ulp. t. 23. qui *Teftamenta* facere poffunt & quemadmodum *Teftamenta* fiant I. 2. t. 12. D. 28. t. 1. C. 6. t. 22. 23. N. L. 37. 38. 39. 40. 69. a quibus obfignari *Teftamenta* oporteat N. L. 44. SC. Silaniano & Claudiano, quorum *Teftamenta* ne aperiantur D. 29. t. 5. C. 6. t. 35. ut *Teftamenta* confirmentur etiam per fcribendi ignaros N. L. 43.
Teftamentaria manumiffione C. 7. t. 2. tutela I. 1. t. 14. C. 26. t. 2. D. 5. t. 28. XII. Tabb. p. 759. L. Cornelia *teftamentaria* P. 5. t. 25. hereditate L. XII. Tabb. confirmata XII. Tabb. p. 760.
fi quis omiffa caufa *Teftamenti*, ab inteftato vel alio modo poffideat hereditatem D. 29. t. 4. C. 6. t. 39. fi tabulæ *teftamenti* extabunt D. 37. t. 2. fi tabulæ *teftamenti* nullæ extabunt, unde liberi D. 38. t. 6. C. 6. t. 14.
Teftamentis & quemadmodum Teftamenta ordinentur C. 6. t. 23. & libera teftandi facultate XII Tabb. p. 760. Ulp. t. 20. Gaj. 2. t. 2. P. 3. t. 4. imperfectis a parentibus in filios factis & de divifione rerum I. N. 107. ordinandis I. 2. t. 10.
bonorum poffeffione ex *Teftamento* militis D. 37. t. 13. conditionibus & demonftrationibus, & caufis, & modis eorum, quæ in *Teftamento* fcribuntur D. 35. t. 1 C. 6. t. 44. 45. 46. his, quæ in *Teftamento* delentur, inducuntur, vel infcribuntur D. 28. t. 4. his, qui fibi adfcribunt in *Teftamento* C. 9. t. 23. injufto, rupto, irrito facto *Teftamento* I. 2. t. 17. D. 28. t. 3. inofficiofo *Teftamento* I. 2. t. 18. D. 5. t. 2. C. 3. t. 28. manumiffis *Teftamento* D. 40. t. 4. C. 7. t. 2 militum *Teftamento* I. 2. t. 11. militis D. 29. t. 1. C. 6. t. 21. qui *Teftamento* tutores dari poffunt I. 1. t. 14.

Index omnium Titulorum.

si is, qui *testamento* liber esse jussus fuerit, post mortem domini ante aditam hereditatem surripuisse [aut corrupisse] dicetur D. 47. t. 4. *Testamento* resignato N. L. 82. per æs & libram XII. Tabb. p. 760. *testamento* perficiendo & quomodo XII. Tabb. p. 760.
ut *Testamentum* facere possint Monachi N. L. 5.
executoribus *Testamentorum* C. Imp. Man. Comn. 1.
captivus *Testari* potest N. L. 40. cœcus *Testari* potest secreto N. L. 69. monachus N. L. 5. prodigus N. L. 39. quando *Testari* possunt manumissi testamento N. L. 37. servi Imp. *Testari* possunt N. L. 38. si quis aliquem *Testari* prohibuerit, vel coegerit D. 29. t. 6. C. 6. t. 34.
an removeri debeant *Testes*, qui pares esse desierunt F. 2. t. 19. qui *Testes* sint necessarii ad novam investituram probandam F. 2. t. 32. quot Testes sint necessarii ad probandam feudi ingratitudinem F. 2. t. 57. ut in civitatibus quinque, in itineribus vero & agris tres *Testes* ad testamentorum fidem sufficiant N. L. 41.
Testibus D. 22. t. 5. C. 4. t. 20. I. N. 90. XII. Tabb. p. 757. P. 5. t. 15. eorum citatione & denunciatione ibid. constitutio Henrici, ut ingratitudo vasalli probetur *Testibus* quinque F. 5. t. 4. & benedictione matrimonii servorum C. Imp. Alex. Comn. 9.
si ex falsis instrumentis vel *Testimoniis* judicatum sit C. 7. t. 58.
ne servi ad dicendum *Testimonium* admittantur N. L. 49. ne mulieres *Testimonium* præbeant in contractibus N. L. 48.
falso *Testimonio* XII. Tabb. p. 759.
subscriptiones *Testium* eorumque signacula non requiri in Testamento N. L. 42. ut sufficiens numerus *Testium* testamentum ratum faciat N. L. 42. *Testium* citatione & denunciatione XII. Tabb. p. 757.
Tetartero, quod est numismatis genus C. Imp. Nic. Phocæ 1. 2.
Thesauris C. 10. t. 15.
invento *Thesauro*, cujus esse debeat N. L. 51. C. Imp. Niceph. 1.
Tigno juncto D. 47. t. 3. XII. Tabb. p. 763.
Titulo in usucapione requisito XII. Tabb. p. 762.
canone largitionalium *Titulorum* C. 10. t. 23.
his, qui potentiorum nomine *Titulos* prædiis affigunt C. 2. t. 15. ut nemo privatus *titulos* prædiis suis vel alienis imponat C. 2. t. 16.
Tonsura capillorum C. Imp. Theoph. 4. *Tonsura* mulierum degere volentium in monasterio post trimestre facta C. Imp. Man. Comn. 13.
Tractatoriis & stativis C. 12. t. 52.
exceptione rei venditæ & *Traditæ* D. 21. t. 3.
Traditione XII. Tabb. p. 758.
Transactionibus D. 2. t. 15. C. 2. t. 4.
usucapione (pro emptore) vel *Transactione* D. 41. t. 4. C. 7. t. 26.
si adversus *Transactionem* vel divisionem in integrum minor restitui velit C. 2. t. 32.
adimendis vel *Transferendis* legatis vel fideicommissis I. 2. t. 21. D. 34. t. 4.
ademptione legatorum & *Translatione* I. 2. t. 21. D. 34. t. 4
his, qui ante apertas tabulas hereditatem *Transmittunt* C. 6. t. 52.
ad SC. *Trebellianum* I. 2. t. 23. D. 36. t. 1. C. 6. t. 49. P. 5. t. 3.
comitibus & *Tribunis* scholarum C. 12. t. 11. ne rei militaris comitibus vel *Tribunis* lavacra præstentur C. 1. t. 47. *Tribunis* pleb. XII. Tabb. p. 755.
Tributoria actione D. 14. t. 4.
indulgentia *Tributariorum* reliquorum N. I. 1.
annonis & *Tributis* C. 10. t. 16.
capiendis & distrahendis pignoribus *Tributorum* causa C. 10. t. 21. *Tributorum* exactores, si plus quam debeant exegerint, qua pœna afficiendi sint N. L. 61. exactoribus *Tributorum* C. 10. t. 19. relevatione *Tributorum* publicorum I. N. 163. N. T. 5. pro immunitate *tributorum* C. Imp. Justinian. 9. confirmatione absolutionis *tributorum* C. ibid. 10.
Triente & semisse & successoribus filiorum & nepotum naturalium, vel collationibus I. N. 18.
ut ad *Trientes* usuras pecunia licite mutuetur N. L. 83.
summa *Trinitate* C. 1. t. 1.
Triumviris capitalibus XII. Tabb. p. 754. monetalibus ibid.
condictione *Triticaria* D. 13. t. 3.
Tritico, vino vel oleo legato D. 33. t. 6.
his, quæ per *Turbam* fiunt P. 5. t. 3.
vi bonorum raptorum & de *Turba* I. 4. t. 2. D. 47. t. 8. C. 9. t. 33.
ad SC. *Turpillianum* D. 48. t. 16. C. 9. t. 45.
legitima adgnatorum *Tutela* I. 1. t. 15. C. 5. t. 30. XII. Tabb. p. 760. proximorum ibid. quibus modis *Tutela* finitur I. 1. t. 22. C. 5. t. 60. rebus eorum, qui sub *tutela* sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis D. 27. t. 9. C. 5. t. 71. 72. 73. 74. testamentaria *tutela* I. 1. t. 14. D. 26. t. 2. C. 5. t. 28. XII. Tabb. p. 759. Fœminarum XII. Tabb. p. 760. Patronorum ibid. parentum I. 1. t. 18. dividenda *tutela* & pro qua parte quisque tutorum conveniatur C. 5. t. 52.
arbitrium *Tutelæ* C. 5. t. 51. contraria *Tutelæ* & utili actione D. 27. t. 4. in duplum XII. Tabb. p. 760. contrario judicio *Tutelæ* C. 5. t. 58. quando mulier officio *Tutelæ* fungi potest C. 5. t. 35. *Tutelæ* & rationibus distrahendis & utili curationis causa actione D. 27. t. 3. ut matres etiam *Tutelæ* rationibus obnoxiæ sint I. N. 155.
ut sine prohibitione matres debitrices & creditrices *Tutelam* gerant minorum I. N. 94. *Tutelis* I. 1. t. 13. D. 26. t. 1. I. N. 118. c. 5. Ulp. t. 11. Gaj. 1. t. 7.
ne *Tutor* vel curator vectigalia conducat C. 5. t. 41. si contra matris voluntatem *Tutor* datus sit C. 5. t. 47. falsis allegationibus excusatus sit C. 5. t. 63. intervenerit C. 2. t. 25. magistratus creatus appellaverit D. 49. t. 10. non gesserit C. 5. t. 55. si quis eam, cujus *Tutor* fuit, corruperit C. 9. t. 10. si *Tutor* reip. causa aberit C. 5. t. 64. ut causæ post pubertatem adsit *Tutor* C. 5. t. 48.
Atiliano *Tutore* & eo, qui ex lege Julia & Titia dabatur I. 1. t. 20. confirmando *Tutore* vel curatore D. 26. t. 3. C. 5. t. 29. in litem dando *Tutore* vel curatore C. 5. t. 44. eo, qui pro *Tutore* prove curatore negotia gessit D. 27. t. 5. C. 5. t. 45. qui pupillam suam vitiat N. L. 34. qui satis non dedit I. 1. t. 24. C. 5. t. 42. quod falso *Tutore* auctore gestum esse dicatur D. 27. t. 6. si adversus solutionem a *Tutore*, vel a se factam (R. I. I. P.) C. 2. t. 33.
interdicto matrimonio inter pupillam & *Tutorem* seu curatorem filiosque eorum C. 5. t. 6. in quibus casibus *Tutorem* vel curatorem habenti Tutor vel curator dari potest C. 5. t. 36. liberis in potestate positis *tutorem* a parentibus accipientibus XII. Tabb. p. 760.
quando *Tutores* vel curatores esse desinant C. 5. t. 60. qui dare *Tutores* vel curatores possunt, & qui dari non possunt C. 5. t. 34. qui petant *Tutores* vel curatores & ubi petantur D. 26. t. 6. C. 5. t. 31. 32. ut monachi & clerici *tutores* esse possint, sed ab administratione ac pupillorum rectione arceantur N. L. 68.
Tutoribus & curatoribus datis, ab his, qui jus dandi habent, & qui & in quibus casibus specialiter dari possunt I. 1. t. 10. D. 26. t. 5. C. 5. t. 34. 36. *Tutoribus* vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum C. 5. t. 33. legitimis *Tutoribus* I. 1. t. 15. 16. 17. 18. 19. D. 26. t. 4. C. 5. t. 30. N. L. 68. XII. Tabb. p. 760. si ex pluribus *Tutoribus* vel curatoribus omnes, vel unus agere, vel conveniri possit C. 5. t. 40. suspectis *Tutoribus* vel curatoribus I. 1. t. 26. D. 26. t. 10. C. 5. t. 43. XII. Tabb. p. 760.
quando ex facto *Tutoris* vel curatoris minores agere vel conveniri possunt D. 26. t. 9. C. 5. t. 39. 40.
administratione & periculo *Tutorum* & curatorum, qui gesserint vel non: & de agentibus vel conveniendis uno vel pluribus D. 26. t. 7. C. 5. t. 37. 38. 52. administratione *Tutorum* vel curatorum & de pecunia pupillari fœneranda vel deponenda C. 5. t. 37. auctoritate & consensu *Tutorum* vel curatorum I. 1. t. 21. D. 26. t. 8. autoritate præstanda C. 5. t. 59. excusationibus *Tutorum* vel curatorum I. 1. t. 25. D. 27. t. 1. C. 5. t. 62. usque 69. fidejussoribus & nominatoribus & heredibus *Tutorum* vel curatorum D. 27. t. 7. C. 5. t. 54. 57. excusationibus *tutorum* I. 1. t. 25. D. 27. t. 1. C. 5. t. 62. usque 69. P. 2. t. 27.
Tyronibus C. 12. t. 44.

V.

quibus muneribus excusantur hi, qui post impletam militiam vel advocationem, per provincias suis commodis *Vacantes* commorantur & de privilegiis eorum C. 10 t. 55.
Vacatione & excusatione munerum D. 50. t. 5. publici muneris C. 10. t. 45.
his, qui a Principe *Vacationem* acceperunt C. 10. t. 44.
plus *Valere* quod agitur, quam quod simulate concipitur C. 4. t. 22.
quis dicatur Dux, Marchio, Comes, Capitaneus vel *Valvasor* F. 2. t. 10.
feudis datis minimis *Valvasoribus* quid juris sit F. 1. t. 16.
Variis & extraordinariis cognitionibus, & si judex litem suam fecisse diceretur I. 4. t. 5. pr. D. 50. t. 13.
constitutio Henrici ut ingratitudo *Vasalli* quinque testibus probetur F. 5. t. 4. ex delicto *Vasalli* feudum ad dominum redire F. 2. t. 98. si plures sint domini vel *Vasalli*, an plures fidelitates vel servitia debeantur F. 2. t. 77. ut ratio *Vasalli* prius quam domini discutiatur F. 2. t. 79. ut *Vasalli* sumptibus domini servitia præstent F. 2. t. 107.
Vasallo decrepitæ ætatis, qui feudum refutavit, ut filii investirentur F. 2. t. 14. milite, qui arma bellica deposuit F. 2. t. 21. qui contra constitutionem Lotharii Regis, beneficium alienavit F. 2. t. 38. qui contumax est F. 2. t. 22. alia constitutio Henrici de *Vasallo*, qui unum ex dominis refutavit F. 5. t. 3.
controversia inter *Vasallum* & alium de beneficio F. 2. t. 43. inter Episcopum & *Vasallum* F. 2. t. 20. justo errore excusari *Vasallum*, qui fidelitatem non fecit F. 2. t. 92. non cogi *Vasallum*, pro uno feudo, duas fidelitates facere F. 2. t. 102. *Vasallum* feudum posse in alium arctiori lege transferre F. 2. t. 108.
Vasallus dominum suum non adjuvans in prælio justo, feudum perdit F. 2. t. 28. qualiter jurare debeat *Vasallus* domino fidelitatem F. 2. t. 5. quid juris sit, si post alienationem feudi *Vasallus* id recuperaverit F. 2. t. 44. si de feudo *Vasallus* ab aliquo interpellatus fuerit & dominus eum defendere noluerit F. 2. t. 25. si *Vasallus* feudo privetur, cui deferatur F. 2. t. 31.
Vasis sacris & rebus ecclesiasticis C. Imp. Niceph. 3.
Vaticinatoribus & mathematicis P. 5. t. 21.
ne tutor vel curator *Vectigalia* conducat C. 5. t. 41. *Vectigalia* nova institui non posse C. 4. t. 62.
publicanis & *Vectigalibus* & commissis D. 39. t. 4. C. 4. t. 61. 62.
si ager *Vectigalis* i. e. emphyteuticarius petatur D. 6. t. 3. C. 4. t. 66.
conductoribus *Vectigalium* fisci C. 10. t. 55.
honoratorum *Vehiculis* C. 11. t. 19.
ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel *Vela* regia suspendat C. 2. t. 16.
Prætorio & *Velamine* capitis &c. C. Imp. Mich. 1.
ad SC. *Vellejanum* D. 16. t. 1. C. 4. t. 29. P. 2. t. 11.
Venatione ferarum C. 11. t. 44.
Vendendis rebus civitatis C. 11. t. 31. Magistratibus non *Vendendis* C. I. Zoæ 1.
quæ res venire non possunt & qui *Vendere* vel emere vetantur C. 4. t. 40. abrogatio legis, quæ hominem liberum se *Vendere* permittit N. L. 59.
ne fiscus rem, quam *Vendidit*, evincat C. 10. t. 5.
hereditate vel actione *Vendita* D. 18. t. 4. C. 4. t. 39.
exceptione rei *Venditæ* & traditæ D. 21. t. 3. periculo & commodo rei *Venditæ* D. 18. t. 6. C. 4. t. 48.
actionibus empti & *Venditi* D. 19. t. 1. C. 4. t. 49.
si propter publicas pensitationes *Venditio* fuerit celebrata C. 4. t. 46.
Venditione rerum fiscalium cum privatis communium C. 10. t. 4. rescindenda *Venditione* & quando liceat ab emptione discedere I. 3. t. 24. in fin. princ. D. 18. t. 5. C. 4. t. 44. 45. C. Imp. Rom. Sen. 2. Statuliberorum XII Tabb. p. 759
debitorem *Venditionem* pignoris impedire non posse C. 8. t. 29. si adversus *Venditionem* (R. I. I. P.) C. 2. t. 28. si adversus *Venditionem* pignorum C. 2. t. 29. emancipatione liberorum per trinam *venditionem* XII. Tabb. p. 756. Successionibus, factis per bonorum *venditionem*, sublatis XII. Tabb. p. 761.
si *Vendito* pignore agatur C. 8. t. 30.
contrahenda emptione & de pactis inter emptorem & *Venditorem* compositis & quæ res venire non possunt I. 3. t. 24. D. 18. t. 1. C. 4. t. 38. 54. XII. Tabb. p. 759.
ad L. Corn. de sicariis & *Veneficiis* I. 4. t. 18. §. 5. D. 48. t. 8. C. 9. t. 16. I. N. 24. c. 2. 25. c. 2. XII. Tabb. p. 764.
rebus autoritate judicis possidendis vel *Vendendis* D. 42. t. 5. C. 7. t. 72.
his, qui *Veniam* ætatis impetrarunt C. 2. t. 45.
servis exportandis, vel si ita mancipium *Venierit*, ut manumittatur vel contra D. 18. t. 7. C. 4. t. 55. 56.
quæ res *Venire* non possunt D. 18. t. 1. C. 4. t. 40.
Ventre in possessionem mittendo & curatore ejus D. 37. t. 9. inspiciendo *Ventre* custodiendoque partu D. 25. t. 4.
si *Ventris* nomine muliere in possessionem missa eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur D. 25. t. 5. si mulier *Ventris* nomine in possessione, calumniæ causa esse dicetur D. 25. t. 6.
præscriptis *Verbis* & in factum actionibus D. 19. t. 5. C. 4. t. 64.
Verborum obligationibus I. 3. t. 16. D. 45. t. 1. C. 8. t. 38. I. N. 99. significatione D. 50. t. 16. & rerum C. 6. t. 38.
in *Rem* verso I. 4. t. 7. §. 4. D. 15. t. 3. C. 4. t. 26. P. 2. t. 9.
Vestalibus XII. Tabb. p. 752.
auro, argento &c. *Veste* vel Vestimentis & statuis legatis D. 34. t. 2. militari C. 12. t. 40.
Vestibus externis prohibitis C. Imp. Joan. Ducæ 1. holoberis & auratis & de intinctione sacri muricis C. 11. t. 8.
Vestibulo sepulchri XII. Tabb. p. 763.
Veteranis D. 49. t. 18. C. 12. t. 47.
Veteranorum & militum successione D. 38. t. 12. excusationibus C. 5. t. 65.
Veteri jure enucleando C. 1. t. 17.
Veteris numismatis potestate C. 11. t. 10.
ut tam *Veterum* Principum, quam recentiorum numismata, modo justi ponderis probæque materiæ sint, valeant N. L. 52.
Episcopis & clericis & de nuptiis clericorum *Vetitis* sive permissis C. 1. t. 3.
Vi & *Vi* armata D. 43. t. 16. C. 8. t. 4. *Vi* bonorum raptorum & de turba I. 4. t. 2. D. 47. t. 8. C. 9. t. 33. ad L. Jul. de *Vi* publica I. 4. t. 18. §. 8. D. 48. t. 6. C. 9. t. 12. *Vi* privata I. 4. t. 18. §. 8. D. 48. t. 7. C. 9. t. 12. ne quis eum, qui in jus vocabitur, *Vi* eximat D. 2. t. 7. I. N. 30. c. 11. quod *Vi* aut clam D. 43. t. 24. unde *Vi* C. 8. t. 4. rebus *vi* possessis non usucapiendis XII. Tabb. p. 762.
Via publica P. 1. t. 14. & si quid in ea factum esse dicatur D. 43. t. 10. *Via* publica & itinere publico reficiendo D. 43. t. 11. munienda a debente eam XII. Tabb. p. 758.
Viarum latitudine XII. Tabb. p. 758.
ut nullus ex *Vicaneis* pro alienis Vicaneorum debitis teneatur C. 11. t. 56.
officio *Vicarii* C. 1. t. 38.
officio ejus, qui *Vicem* alicujus judicis vel præsidis obtinet C. 1. t. 50.
Vicesima P. 4. t. 6.
arboribus ex *Vicini* fundo XII. Tabb. p. 762.
ut nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos vel *Vicos* eorum C. 11. t. 53.
raptu virginum, seu *Viduarum*, nec non sanctimonialium C. 9. t. 13. I. N. 24. c. 2. 25. c. 2. §. 2.
quando Imperator inter pupillos & *Viduas* vel miserabiles personas cognoscat & ne exhibeantur C. 3. t. 14.
indicta *Viduitate* & L. Jul. Miscella tollenda C. 6. t. 40.
officio præfecti *Vigilum* D. 1. t. 15. C. 1. t. 43.
ut qui *Viginti* annos habet hypodiaconus creari possit N. L. 16. 75.
si per *Vim* vel alio modo absentis possessio turbata sit C. 8. t. 5.
ut quæ circa *Viminacium* sunt ecclesiæ, sub proprio archiepiscopo sint I. N. 11. in princ.
quando liceat unicuique sine judice *Vindicare* se vel publicam devotionem C. 3. t. 27.
ne rei dominicæ vel templorum *Vindicatio* temporis præscriptione summoveatur C. 7. t. 38.
rei *Vindicatione* D. 6. t. 1. C. 3. t. 32.
si servitus *Vindicetur*, vel ad alium pertinere negetur I. 2. t. 3. D. 8. t. 5.
si judex falsam *Vindiciam* tulit XII. Tabb. p. 757. & in causa libertatis tulerit ibid. p. 762.
Vindiciis falsis XII. Tabb. p. 764.
Vindicta libertate & apud concilium manumissione C. 7. t. 1. manumissis *Vindicta* D. 40. t. 2.
ut terrulæ aut domus aut *Vineæ* sanctissimæ Ecclesiæ, in redemptionem captivorum, aut alimoniam pauperum, possint alienari &c. I. N. 65.
qui in locis arabilibus aut *Vineis* ædificaturi sunt N. L. 71. sarptis *Vineis* XII. Tabb. p. 763.
suariis & susceptoribus *Vini* & cæteris corporatis C. 11. t. 16.
tritico, *Vino* vel oleo legato D. 33. t. 6.
sepulchro *Violato* D. 47. t. 12. C. 9. t. 19. N. L. 96.
unde *Vir* & uxor D. 38. t. 11. C. 6. t. 18.
uxore in manu *Viri* (mariti) XII. Tabb. p. 761.
raptu *Virginum* seu viduarum, nec non sanctimonialium C. 9. t. 13. I. N. 24. c. 2. 25. c. 2.
deo dicatis *Virginibus* C. Imp. Justinian. 17.
Viro ad secunda vota migranti, præponatur uxor prima I. N. 91.
jure donationum inter *Virum* & uxorem Ulp. t. 7. P. 2. t. 23. XII. Tabb. p. 759. solidi capacitate inter V. & U. Ulp. t. 16. neque *Virum*, quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere I. N. 98. pactis inter V. & U. P. 2. t. 22. Societate bonorum & sacrorum inter V. & U. XII. Tabb. p. 759. jurgio & fribusculo inter V. & U. ibid.
Coronam *Virtutis* ergo paciscente XII. Tabb. p. 757.
ne *Vis* fiat ei, qui in possessionem missus erit D. 43. t. 4. C. 8. t. 5.
ad L. *Viselliam* C. 9. t. 21.
eo, qui *Vitam* monasticam deserit, qui præsidum cohortibus adscribi solet N. L. 8.
si plures *Una* sententia condemnati sint C. 7. t. 55.
Unciario fœnore XII. Tabb. p. 759.
auro &c. *Unguentis* legatis D. 34. t. 2.
manumissionibus, quæ servis ad *Universitatem* pertinentibus imponuntur D. 40. t. 3.
quod cujuscumque *Universitatis* nomine vel contra eam agatur D. 3. t. 4.
libertis municipum & aliarum *Universitatum* D. 38. t. 3.
si ex pluribus tutoribus vel curatoribus, omnes vel *Unus* agere vel conveniri possint C. 5. t. 40. si *Unus* ex fratribus dederit suam partem (feudi) fratri vel domino vel extraneo F. 2. t. 83. si *Unus* ex pluribus appellaverit C. 7. t. 68. si *Unus* ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti solverit vel acceperit C. 8. t. 32

ne quis eum, qui in jus *Vocabitur*, vi eximat D. 2. t. 7. I. N. 30. c. 11.
in jus *Vocando* D. 2. t. 4. C. 2. t. 2.
in jus *Vocati* ut eant, aut satis vel cautum dent D. 2. t. 6.
si quis in jus *Vocatus* non ierit: sive quis eum Vocaverit, quem ex edicto non debuerit D. 2. t. 5. N. L. 108.
Voluntariis homicidis C. I. Constant. Porphyrogen. 1. Manuel. Comn. 2.
Votu XII. Tabb. p. 753.
oblatione *Votorum* C. 12. t. 49.
ut ordinariæ præfecturæ *Urbana* &c. liberent a curiali fortuna I. N. 70.
communia prædiorum tam *Urbanorum*, quam rusticorum I. 2. t. 3. D. 8. t. 4. servitutibus prædiorum *Urbanorum* D. 8. t. 2.
officio præfecti *Urbi* D. 1. t. 12. C. 1. t. 28.
præfectis prætorio sive *Urbi* & magistris militum in dignitatibus exæquandis C. 12. t. 4.
Usu & habitatione I. 2. t. 5. D. 7. t. 8. C. 3. t. 33. *Usu* & usufructu I. 2. t. 4. & habitatione &c. D. 33. t. 2.
Usucapione P. 5. t. 2. (pro emptore) vel transactione D. 41. t. 4. C. 7. t. 26. pro herede & pro possessore D. 41. t. 5. C. 7. t. 29. pro donato D. 41. t. 6. C. 7. t. 27. pro dote D. 41. t. 9. C. 7. t. 28. Usucapione transformanda C. 7. t. 31. annali & biennali XII. Tabb. p. 762.
si adversus *Usucapionem* (R. I. I. P.) C. 2. t. 36.
usurpationibus & *Usucapionibus* & longi temporis præscriptionibus I. 2. t. 6. D. 41. t. 3. XII. Tabb. p. 762. communia de usucapionibus C. 7. t. 30.
Usurpata & usucapta muliere XII. Tabb. p. 763.
Usufructu adcrescendo D. 7. t. 2. earum rerum, quæ usu consumuntur vel minuuntur D. 7. t. 5. & quemadmodum quis utatur fruatur I. 2. t. 4. D. 7. t. 1. C. 3. t. 33.
Usufructuarius quemadmodum caveat D. 7. t. 9.
si secundo nupserit mulier, cui maritus *Usumfructum* reliquit C. 5. t. 10.
Usu Mediolanensium secundum quosdam F. 1. t. 28.
Usura C. Imp. Niceph. 2.
ut particulares *Usurarum* solutiones in duplum computentur I. N. 121.
ut ad trientes *Usuras* pecunia licite mutuetur N. L. 83.
Usuris C. 4. t. 32. P. 2. t. 14. XII. Tabb. p. 759. & fructibus D. 22. t. 1. XII. Tabb. p. 759. & fructibus legatorum sive fideicommissorum C. 6. t. 47. fiscalibus C. 10. t. 8. nauticis I. N. 106. pupillaribus C. 5. t. 56. rei judicatæ C. 7. t. 54. supra duplum non computandis I. N. 138.
Usurarii pœna quadruplo XII. Tabb. p. 759.
his, quæ ex publica collatione illata sunt, non *Usurpandis* C. 10. t. 73.
Usurpationibus seu Usucapionibus & longi temporis præscriptionibus I. 2. t. 6. D. 41. t. 3. XII. Tabb. p. 762.
quando dies *Usufructus* legati cedat D. 7. t. 3. quibus modis *Usufructus* vel Usus amittitur D. 7. t. 4. si *Usufructus* petatur, vel ad alium pertinere negetur D. 7. t. 6.
eo, qui in *Utero* XII. Tabb. p. 761.
Uti possidetis I. 4. t. 15. §. 4. D. 43. t. 17. C. 8. t. 6. XII. Tabb. p. 762.
Utili curationis causa actione D. 27. t. 3. C. 5. t. 51.
si contra jus vel *Utilitatem* publicam vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum C. 1. t. 22.
Utrubi I. 4. t. 15. §. 4. & 7. D. 43. t. 31.
Vulgari & pupillari substitutione I. 2. t. 15. 16. D. 28. t. 6. C. 6. t. 25. 26. 27.
ne *Uxor* pro marito, vel maritus pro uxore vel mater pro filio conveniatur C. 4. t. 12. unde vir & *uxor* D. 38. t. 11. C. 6. t. 18. ut exactione instante dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti, præponatur Uxor prima I. N. 91. ut si *uxor* mente capiatur &c. N. L. 111.
moribus *Uxoris* XII. Tabb. p. 759.
an maritus succedat *Uxori* in beneficio F. 1. t. 15.
jure donationum inter *virum* & *Uxorem* Ulp. t. 7. XII. Tabb. p. 759. solidi capacitate inter V. & U. Ulp. 16. pactis inter V. & U. P. 2. t. 22. societate bonorum & sacrorum inter V. & U. XII. Tabb. p. 759. jurgio & fribusculo inter V. & U. XII. Tabb. p. 759.
Uxore marito sua herede & quando XII. Tabb. p. 759. in manu viri XII. Tabb. p. 759. in adulterio deprehensa a marito necanda ibid. p. 759. & 764.
rei *Uxoriæ* actione, in ex stipulatu actionem transfusa & de natura dotibus præstita C. 5. t. 13. I. N. 91. 97.
subnotatione inclyti Imperatoris D. Isaaci Angeli, ut tondeantur electorum Pontificum *Uxores* &c. C. Imp. Isaac. Ang. 3.
Uxoribus militum & eorum, qui reip. causa absunt C. 2. t. 52. ne captivorum *Uxoribus* aliis nubere liceat N. L. 33.

X.

Episcopis & clericis & orphanotrophis & *Xenodochis* &c. C. 1. t. 3.

F I N I S.